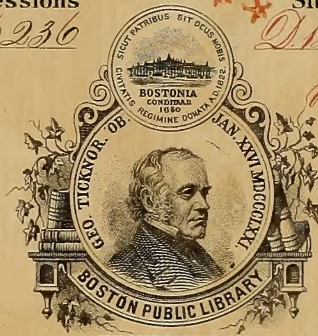
Accessions
116236
Shelf No.
D.124.4
vol. 2
SICUT PATRIBUS SIT DEUS NOBIS
BOSTONIA CONDITA A.D. 1630 CIVITATIS REGIMINE DONATA A.D. 1822
GEO. TICKNOR. OB. JAN. XXVI. MDCCCLXXI.
BOSTON PUBLIC LIBRARY
BEQUEATHED BY
George Ticknor.
Rec'd. Apr. 26th 1871.

C T
Bibliotheca Palatina

HISPANIAE ILLVSTRATÆ

SEV

RERVM VRBIVMQ. HISPANIÆ, LVSITANIÆ, ÆTHIOPIÆ ET INDIÆ SCRIPTORES VARII.

Partim editi nunc primum, partim aucti atque emendati.

Quorum Seriem sequens pagina exhibet.

TOMVS II.

Operâ & studio

DOCTORVM HOMINVM.

Accessit rerum memorabilium & verborum INDEX *copiosissimus.*

Ernest Hassie Landgravij

FRANCOFVRTI

Apud Claudium Marnium, & Hæredes Iohannis Aubrij.

MDCIII.

Cum Gratia & Priuilegio S. Cæs. Maiest. ad decennium.

Priuilegium Cæsareum.

VDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wirtembergæ; Comes Tirolis &c. Recognoscimus, & notum facimus tenore præsentium vniuersis; Cum res literaria, quæ bono publico plurimum præsidii conferre solet, omnibus modis promouenda sit: Nobisq; nostri & sacri Romani Imperii fideles, dilecti CLAVDIVS MARNIVS, & hæredes IOANNIS AVBRII, ciuitatis Francofurtensis ad Mœnum ciues atque Typographi humilime exposuerint: se opus quoddam insigne, cuius talis est inscriptio: *Hispania illustrata, seu rerum vrbiumq. Hispaniæ, Lusitaniæ, Æthiopiæ & Indiæ scriptores varii: partim editi nunc primum, partim aucti atque emendati*, magno suo sumptu atque labore, vt pro communi vtilitate in lucem prodeat, typis iam absoluisse: vereri autem ne sinistris æmulorum artibus, vt fieri sæpe assolet, fructu & emolumentis, tanta impensa & labore dignis fraudentur: Nobisq; proinde perquã demisse supplicarint, vt nostra authoritate istorum æmulorum iniuriam arcere, ac priuilegii nostri præsidio indemnitati eorum clementer prospicere dignaremur: Nos sane ipsis hoc in casu bene consultum volentes, precibus eorum iustis & æquis annuendum duximus. Quapropter scienter, animoq; deliberato, & ex Cæsarea authoritate nostra serio vetamus & interdicimus omnibus & singulis Typographis, chalcographis, Bibliopolis, aliisq; negotiationem librariam quamuis exercentibus, ne quis præmemoratum opus in sacro Romano Imperio, & Regnis, Prouinciisq; nostris hęreditariis, intra decenniũ ab editione eius inchoandum æmuletur, imprimat, aut distrahat, vel etiam aliunde impressum aduehat, aut diuendat palàm vel occultè. Quisquis verò interdictum hoc nostrum neglexerit aut violarit, eum nõ solum eiusmodi libris, perperã quippe, illiciteq; impressis & adductis (quos nimirũ supradicti MARNIVS & hæredes AVBRII aut mandatũ ab eis habẽtes, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vel propria etiã authoritate sibi vendicare poterunt) priuandum; verumetiam insuper decem marcis auri puri Fisco seu Ærario nostro Imperiali, & dictis hęredibus ex æquo soluendis & numerandis mulctandum statuimus. Hac tamen etiam conditione adiecta, vt opus prędictum nihil in se contineat, quod orthodoxæ fidei Catholicę, vel nostris & sacri Romani Imp. constitutionibus aduersum sit: ac insuper vt sæpe dictus MARNIVS & hęredes tria nimirum operis istius exemplaria, ad Cancellariã nostrã Imperialem Latinam, propriis sumptibus quamprimum transmittant. Quod si neglexerint, priuilegio illi hoc nostro priuati & exuti esse debeant. Mandamus vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperii subditis, & fidelibus, dilectis, tam Ecclesiasticis quàm secularibus, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, & dignitatis extiterint; præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel superiorum, vel suo ipsorum nomine ac loco Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc priuilegium nostrum impunè violare patiantur; sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis, coërceri curent; quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram, & eandem mulctam incurrere noluerint. Quod hisce literis nostris testatum esse voluimus. quas manu propria subscriptas, & sigilli nostri Cæsarei impressione roboratas. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die vigesima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo sexcentesimo tertio: Regnorum nostrorum, Romani vigesimooctauo, Hungarici trigesimo primo, & Bohemici itidem vigesimo octauo.

RVDOLPHVS

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium

RVDOLPHVS CORADVCIVS

IOAN. BARVITIVS.

INDEX AVCTORVM SECVNDI TOMI.

LVSITANICA.

ÆTHIOPICA ET INDICA.

TRA-

TRACTATVS

B. ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI DE CLARIS PRÆSERTIM Hiſpaniæ ſcriptoribus atque Epiſcopis; cum

APPENDICIBVS

Braulionis, Epiſcopi Cæſarauguſtani.
Ildefonſi, Epiſcopi Hiſpalenſis.
Iuliani, Præſulis Toletani.
Felicis, Præſulis Toletani.

ET

Incerti Authoris,

Quæ Notis Andreæ Schotti explicantur & illuſtrantur.

I.

OSIVS Cordubenſis [1] Eccleſiæ Epiſcopus, ſcripſit ad ſororem ſuam de laude virginitatis, epiſtolam pulchro ac [2] diſerto comptam eloquio: Iſardicenſi etiam concilio quamplurimas edidit ſententias. Hic autem poſt longum ſenium vetuſtatis [3] arceſſitur à Conſtantio Principe miniſque perterritus metuens ne ſenex & diues [4] damnaretur vel exilium pateretur: illico Arrianæ impietati conſenſit, cuius quidem vitam, vt meruit, confeſtim exitus crudelis finiuit. Nam poſt impiam, vt ait quidam, Oſii præuaricationem, dum Sanctus Gregorius [5] Eliberitanus Epiſcopus in Cordubenſi vrbe iuxta Imperiale decretum fuiſſet adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Oſius dicit Clementino Conſtantii [6] præfecto vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille non audeo (inquit) Epiſcopum in exilium mittere, niſi (tu) prius eum ab Epiſcopatu deieceris. Vt autem vidit ſanctus Gregorius, quod Oſius vellet [7] dare ſententiam, appellat Chriſtum totis fidei ſuæ viſceribus exclamans: Chriſte Deus qui venturus es iudicare viuos & mortuos, [8] ne patiaris hodie [9] Hermanam proferre ſententiam aduerſus me minimum ſeruum tuum, qui pro fide nominis tui vt reus aſſiſtens, ſpectaculũ factus ſum: ſed tu ipſe quæſo in cauſa tua hodie iudica, ipſe ſententiã proferre dignare per vltionem. Non ego [10] quia metuens [11] de exilio fugere cupio, cum mihi pro nomine tuo nullum ſupplicium graue ſit, ſed vt multi à præuaricationis errore liberentur, cum præſentẽ viderint vltionẽ. His dictis: ecce repente Oſius [12] reſidens [13] faſtu [14] quia Regalis imperii cum ſententiam conaretur exprimere, os vertit diſtorquens pariter & ceruicem ac deſeſſu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille gentilis expauit. Et licet eſſet Iudex, tamẽ timens, ne in ſe ſimile ſupplicium [15] iudicaretur, proſtrauit ſe ad [16] pedem ſancti viri, obſecrãs vt ſibi parceret, [17] quod in eum diuinæ legis ignoratione peccaſſet, & non tam proprio arbitrio, quam [18] mandatus imperio. Inde eſt quod ſolus Gregorius ex numero [19] vendicantium integram fidem habens, nec in fugam verſus eſt, nec paſſus eſt exilium, vnuſquiſque enim timuit de illo vlterius iudicare.

1 Col. Ciuitatũ.
2 al. diſcreto cõpoſitam.
3 al. accerſitus
4 al. damnarerum.
5 al. Iliberitanus.
6 al. præfecti.
7 al. ferre.
8 Col. non
9 Col. humanam proferre: al. perferri.
10 al. quaſi.
11 al. exilium.
12 al. præſidens.
13 al. factus.
14 Col. quaſi.
15 Col. vindicaretur.
16 al. pedes.
17 al. quid.
18 al. mandantis.
19 al. vindicantium.

II. [1] Itacivs Hiſpaniarum Epiſcopus cognomento & eloquio clarus ſcripſit quendam librum ſub apologetici ſpecie, in quo deteſtanda [2] Preciliani dogmata, & maleficiorum eius artes, libidinumq; eius probra demonſtrat, oſtendens Marcum quendam [3] Menfiticum magicæ artis [4] ſcientiſſimum Nianis & Priſciliani magiſtrum. Hic autem cum [5] Vrſatio Epiſcopo ob necem eiuſdem Priſciliani, cuius accuſatores extiterant, Eccleſiæ communione priuatus, exilio condemnatur, ibiq; [6] diem vltimum obtinuit. Theodoſio maiore & Valentiniano regnantibus.

III. [7] Siricvs clarus Pontifex & Romanæ ſedis antiſtes, ſcripſit decretale opuſculum directum ad Eumerium Tarraconenſium Epiſcopum, in quo inter alias Eccleſiaſticas diſciplinas, conſtituit hæreticorum baptiſma, nequaquam ab Eccleſia reſcindendum. Reperimus & aliam eius epiſtolam [8] ad diuerſos etiam Epiſcopos miſſam, in qua condemnat [9] Iouinianum hæreticum atq; [10] Auſentium cœteroſq; eorum [11] ſecaces. Præfuit Romæ annos quatuordecim, obiitq; ſub Theodoſio & Valentiniano Imperatoribus.

IV. Paulinus Presbyter [12] explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentis genere libellum, ſatis ſuccincta breuitate compoſitum: Idem etiam petente Auguſtino conſcripſit [13] Ambroſii vitam ſignis florentem atq; doctrinis & meritis Apoſtolorum non imparem, ſiquidem & Conſtantius Epiſcopus Germani vitam contexuit, obitumque Paulini Oranius edidit.

V. Proba vxor Adelphi proconſulis fœmina idcirco inter viros Eccleſiaſticos poſita [14] pro eo quod in [15] laudem Chriſti verſata eſt, componens centonem de Chriſto, virgilianis coaptatum verſiculis, cuius quidem non [16] miremur ſtudium, ſed [17] laudemus ingeniũ: quod tamen opus cum legitur, inter [18] Apocrifas ſcripturas [19] inſeritur.

VI. Iohannes ſanctiſſimus Conſtantinopolitanæ ſedis Epiſcopus [20] etiam confeſſor cognomento Chryſoſtomus, cuius oratio & plurimam cordis compunctionem & magnam [21] ſuaui eloquentia tribuit. Condidit etiam Græco eloquio multa & præclara opuſcula, [22] è quibus vtitur latinitas [23] duobus de lapſis libellis ſcriptis ad quendam Theodorum lamentis [24] exhortationibus plenis, [25] vtpote illum è bona conuerſatione deiectum & quia monachi vitam cum eo in vno eodemq; monaſterio exercuerat, [26] adeo conuerſationis ibi factæ eum in libris ipſis admonuit, prouocans eum ad propoſitum atq; oſtendens nulli peccatori [27] licet impio, ſi ad pœnitentiam redeat, deſperandum. legimus eiuſdem [28] etiam librum alium, cuius prænotatio eſt: neminem poſſe lædi ab alio, niſi a ſemetipſo. Ad perſonamque [29] cuiuſdam nobiliſſimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius inſigne de conuerſatione vitæ & inſtitutione morum, ſiue de [30] compugnantia virtutum [31] ac vitiorum, Eſt etiam & alius liber eiuſdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoq; ſcriptus ad quendam [32] Sutropium, cum palatio pulſus ad [33] altarium confugiſſet. Multos præterea compoſuit [34] diuerſos tractatus, quos enumerare [35] per longum eſt, cuius quidem ſtudii etſi non omnia [36] tanquam plurima eloquia eius fluenta de Græco in [37] Latino ſermone tranſlata ſunt. Hic autem tertiodecimo anno Epiſcopatus ſui diſcordia Theophili Alexãdrini Epiſcopi [38] præſſus, [39] Nam fauentes Epiſcopi noſtri Archadio Imperatori, damnauerunt eum innocentem, atq; ab Epiſcopatu deiectum [40] pontu in exilium [41] detruſerũt, cuius corpus triceſimo quinto anno, die functionis ab exilio Conſtantinopolim reuocatur, etiam in Apoſtolorum Eccleſia ſepelitur.

VII. Sedvlivs præsbyter [42] condidit tres libros dactylico heroico metro cõpoſitos: quorum primus ſigna & virtutes Veteris Teſtamenti potentiſſime reſonat, reliqui vero geſtorum Chriſti ſacramenta [43] vel miracula intonant.

VIII. [44] Possidonivs Africanæ prouinciæ Epiſcopus, hic ſtylo [45] proſequutus eſt vitam ſancti Auguſtini, [46] cui etiam operi ſubiecit [47] indicem ſcriptorum eius, enumerans quanta idem beatiſſimus Doctor [48] ſcripſerit, vbi plus quanto [49] quingentorum librorum volumina [50] deputantur. [51] Homeliarum vero & Epiſtolarum, quæſtionumq; infinitus modus [52] eſt, vt pene vix poſſet quiſquam articulo ſuo aliena tanta ſcribere, quanta ille proprio labore compoſuit.

Primasivs Africanus Epiſcopus compoſuit ſermone ſcholaſtico de hæreſibus libros tres, [53] directus ad Fortunatum Epiſcopum: explicans in eis quod olim beatiſſimus Au-

1 Col. Idacius vide Io. Vaſæum an. 420. in Chronicis. 2 Col. Priſcellianorum, al. Piſciliani. 3 Col. Memphiticum quidam ſcientiſſimum diſcipulũ fuiſſe. 4 Quidam. Manis & Preſciliani magiſtrum. 5 Col. Vrſacio. 6 Col. die vltimo fungitur. 7. Col. Siricius clariſſimus. 8, al. ad Eccleſiam Mediolanenſ. 9. al. Iocrinianum. 10. Col. Auxẽtium. 11. Col. ad ſequaces. 12. al. explicauit de 13. Vtrumque intelligit ex Ambroſii Epiſtolis. 14. al. ſola. 15. quidã. laude. 16 al. miramur. 17 al. laudamus. 18 al. Apocryphas. 19 Col. inſertũ. al. inſcribitur. 20 Col. & 21 Col. ſuauiloquentiam. 22. Col. & 23. Col. legi duas eius de lapſis libellos ſcriptos ad quẽdam. 24. al. & exorationibus &, 25. Col. Vtputa 26, Col ideo. 27. al. vel 28. Col et. 29. al. quoque. 30. Col. compugnatione. Prudent. ψυχομαχίας. 31. al. &. 32. Col. Eutropium. 33. Col. altare. 34. al. diuerſoſq; 35. Col. & per 36. Col. & al. tamen quamplurima eloquentia eius 37. Col. latinum ſermonem 38. al. oppreſſus eſt. 39. Col. nam fauentes Epiſcopi Arcadio Imperatori. 40. Col. Ponto. 41. col. male retruſerunt. 42. Col. edidit. 43 al. vel mirabilia 44 Col. Poſſidius. 45 al perſecutus. 46 Col. cuius. 47 Col. indiculum 48 al. ſcripſit 49 al. quadringentorum. 50 Col. ſupputantur. 51 Col. homiliarum. 52 Colon. ſit. Scripſit & Philaſter Epiſcopus. 53 Col. directos.

gusti-

guſtinus[1] librum hæreſeorum imperfectum morte interueniente reliquerat. In primo nãque oſtendens, quid hæreticum faciat. In ſecundo & in tertio digerens quid hæreticũ demonſtret,[2] [claruit Iuſtiniano regnante.]

[3] PROTERVIVS Alexandrinæ Eccleſiæ Antiſtes ſcripſit nõnullas epiſtolas ad Leonem Romanæ Sedis Epiſcopum de feſtiuitate Paſchali. Hunc autem[4] Leonis Auguſti tẽporib. Diſcorii hæretici ſucceſſores, authore Timotheo, ſeditione facta crudeliſſime peremerunt, ipſumq; Timotheum ſibi pro Alexandrino Epiſcopo[5] conſtituerunt. X.

PASCHASIVS[6] Sicilenſis Epiſcopus ædidit vnam Paſchalem Epiſtolam ad Leonem ſupradictum Papam directam, in qua refert Paſchalis myſterii miraculum his verbis. Eſt (inquit) poſſeſſio, quæ appellatur[7] Meltinas, in montibus arduis ac ſyluis denſiſſimis conſtituta, illic[8] perparuo ac vili opere conſtructa Eccleſia eſt, in cuius baptiſterio nocte ſacroſancta paſchali baptizandi hora, cum nullus Canalis ſit, vel fiſtula[9] nec aquæ omnino vicina, fons ex ſeſe repletur[10] fore, paucisque qui[11] fuerint conſecratis, cum deductorium nullum ſit, vt[12] veniat aqua, ex ſeſe[13] diſcedit. Claruit ſub Theodoſio[14] Iuniore Archadii Imperatoris filio. XI.

IVLIANVS quidam Gallus, cognomento[15] Pomerius, hic octo libros de animæ natura in Dialogi[16] more conſcripſit,[17] qui horum primus continet quid ſit anima, vel qualiter credatur ad imaginem Dei facta. In ſecundo loquitur, vtrum anima corporea an incorporea ſit. In tertio diſſerit,[18] vtrum primo homini ſit anima facta. In quarto,[19] vt noua anima ſine peccato fiat, an peccato primo hominis exilio proligata originaliter trahat. In quinto deſcribit quæ ſit facultas animæ. In ſexto[20] loquitur vnde ſit ea diſcordia, qua carni Spiritus vel caro Spiritui aduerſatur. In ſeptimo[21] deſcribit de differentia vitarum ac mortium, vel reſurrectione carnis & animæ, ſiue de morte carnis ac de eius reſurrectione. In octauo loquitur de iis, quæ in fine mundi futura ſunt, vel de quæſtionibus quæ ſolent de reſurrectione proponi, ſiue de finibus bonorum atq; malorum. Hic tamen in ſecundo eiuſdem operis libro, Tertulliani erroribus conſentiens, animam corpoream eſſe dixit, quibuſdam hoc fallacibus argumentis[22] probare contendens. Addidit etiam vnum libellum de virginibus[23] inſtruendis, alios quoq; tres de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali cõuerſatione, nec non etiam de vitiis[24] ac virtutibus. XII.

EVGIPIVS Abbas Lucanenſis oppidi Neapoli Campaniæ, hic ad quendam[25] Paſchaſium dictum libellum de vita cuiuſdam ſancti monachi Seuerini tranſmiſſum breui ſtylo compoſuit. Scripſit etiam[26] & monachis conſiſtentibus in Monaſterio ſancti[27] Seuerini,[28] quem eiſdem moriens[29] quaſi teſtamentario Iure reliquit. Claruit poſt conſulatum Importuni Iunioris, Anaſtaſio imperatore regnante. XIII.

FVLGENTIVS Afer Eccleſiæ Ruſpenſis Epiſcopus, in confeſſione fidei clarus, in ſcripturis diuinis[30] copioſiſſime eruditus, in loquendo quoq; dulcis, in docendo ac differendo ſubtilis, ſcripſit multa, è quibus legimus de gratia Dei & libero arbitrio, libros reſponſionum ſeptem, in quibus Fauſto Galliæ Regienſis vrbis Epiſcopo Pelagianæ[31] prauitate conſentienti reſpondens obnititur eius profundam deſtruere calliditatem. Legimus[32] etiam eiuſdem de ſancta Trinitate ad Felicem directum Notarium, librum quoque regulæ veræ fidei & alium de Sacramento Incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Extãt & duo[33] eiuſdem libri de veritate pdeſtinationis ad Epiſcopos miſſi, in quibus[34] demonſtrat quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam[35] præueniet: & quod[36] Dominus quoſdã prædeſtinationis ſuæ munere iuſtificans præelegit, quoſdam vero in ſuis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Eſt & liber altercationis eius, in quo de fide cum Traſamundo Rege idem beatus Fulgentius diſputauit. Ad[37] Ferrandum quoq; Eccleſiæ Carthaginenſis Diaconum vnum de interrogatis quæſtionibus ſcripſit libellum. Inter[38] hoc compoſuit & multos tractatus, quibus Sacerdotes in Eccleſiis vterentur: Plurima quoque feruntur ingenii eius monimenta, hæc[39] tamen ex precioſis doctrinæ eius floribus carpſimus: ſors melior[40] cuius delitias omnium librorum eius præſtiterit Dominus. Claruit ſub Taraſmundo Rege Wandalorum Anaſtaſio Imperatore regnante. XIV.

[41] EVCERIVS Franciæ Epiſcopus elegans ſententiis ornatus in verbis edidit ad Hila- XV.

Scripſit & Philaſter Epiſcop.
1. Col. in libro hæreſeon.
2. [ ] deſunt in Colon.
3. Col. Proterius.
4. al. Leonem Auguſti: in temporib. Dioſcori
5 Col. ſtatuerũt
6 al. & Col. Sicilienſis.
7 Col. Mentinas.
8 Col. perparua.
9 al. nec omnino vicina aqua fons ex ſe repletur.
10 al foris
11 al. & Col. adfuerunt.
12 Alii, qua venerat
13 Alii diſcreuit. Col. deſcendit.
14 al. minore.
15 Col. Pomeryus.
16 Col. morẽ.
17 Col. quorum
18 al. primo homini vnde anima ſit facta.
19 Col. vtrum anima ſine peccato fiat, ac peccatum primi hominis eſt propagata. Col. præligata Col. vero primi hominis ex illo propagata originaliter trahat.
20 Colon. eloquitur.
21 al. autem ſcripſit Col. ſcribit.
22 Col. aſtruere.
23 al. inſtituẽdis
24 al. atq;
25 Col. Paſchalium Diaconũ libellum de vita ſancti al. Diaconem.
26 Col. & regulam monachis conſtituentibus.
27 De Sancto Seuerino Monacho vide Cõſules Cuſpiniani in Anaſtaſio
28 Col. quam.
29 Col. quia.
30 Col. copioſe.
31 Col. prauitati. 32 Col. & eius librum. 33 Col. eius. 34 al. demonſtratur. 35 Col præueniat. al præuenit. 36 Col. Deus 37 al. Fernandum. 38 Col. hæc ſcripſit multos. 39 al. tantum. 40 al. cui delitias animum librorum. 41 Col. Eucherius.

rium Arelatenſem Antiſtitem heremi deſerta petentem, vnum opuſculum de laude eiuſdem Eremi luculentiſſime & dulci ſermone dictatum. In quo opere laudamus Doctorem etſi pauca, tamen pulchra dicentem, breuitas, vt ait quidam, laus eſt interdum in [1] alia parte dicendi: in vniuerſa eloquentia laudem non [2] habent.

XVI. HILARIVS Arelatenſis Epiſcopus ſcripſit vitam parentis [3] ac prædeceſſoris ſui ſanctiſſimi ac venerabilis Honorati Epiſcopi, ſuaui ac [4] clariſſimo prædictatam eloquio.

XVII. [5] APRINGIVS Eccleſiæ Pacenſis Hiſpaniarum Epiſcopus diſertus lingua & ſcientia eruditus interpretatus eſt Apocalypſim Ioannis Apoſtoli, ſubtili ſenſu [6] ac ſermone illuſtri, melius pene quam veteres Eccleſiaſtici viri expoſuiſſe videntur. ſcripſit & nonnulla, quæ tamen ad notitiam noſtræ Lectionis minime peruenerunt. Claruit temporibus [7] Theudi Principis Gothorum.

XVIII. IVSTINIANVS Imperator quoſdam libros de incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuerſas prouincias miſit. Condidit quoque & reſcriptum contra Illyricianam Synodum & aduerſus Africanos Epiſcopos Calcidonenſis Synodi [8] defenſores peruerſo ſtudio, in quo tria capitula damnare contendit. [9] Theodori numeros veſtini Epiſcopi dicta, reſcripta [10] Theodoreti & Epiſtola, quæ dicitur Ibedeſſeni Epiſcopi.

XIX. [11] FACVNDIVS Afer Ermanenſis Eccleſiæ Epiſcopus, duodecim libros pro defenſione trium capitulorum ſcripſit, quorum ſtylo elicuit tria præfata capitula in [12] proſcriptione Apoſtolicæ fidei & Calcidonenſis ſynodi impugnatione fuiſſe damnata. 1. Epiſtola [13] Ibo Edeſſeni Epiſcopi [14] [ad [15] Marini Perſam ductam & Theodorum [16] Monſueſtinũ Epiſcopum] & Theodoreti Cyri Epiſcopi dicta. Claruit poſt Conſulatũ Baſilii anno decimo regnante Iuſtiniano Imperatore.

XX. IVSTINIANVS de Hiſpania Eccleſiæ Valentinianæ Epiſcopus. Ex quatuor fratribus Epiſcopis ex eadem matre progenitis vnus ſcripſit quoque librum reſponſionũ ad quendam ruſticum de interrogatis quæſtionibus, quarum prima [17] eſt de Spiritu ſancto. Secũda eſt contra [18] Boniſiacos, qui Chriſtum adoptiuum & non proprium dicunt. Tertia reſponſio eſt de Baptiſmo Chriſti, quod iterare non licet. Quarta reſponſio eſt de diſtinctione Baptiſmi Ioannis & Chriſti. Quinta reſponſio eſt [19] quod filius ſicut pater inuiſibilis ſit. Floruit in Hiſpaniis temporibus [20] Theudi Principis Gothorum.

XXI. IVSTVS [21] Orgilitanæ Eccleſiæ Epiſcopus Hiſpaniarum & frater prædicti Iuſtiniani, edidit libellum expoſitionis in [22] canticis canticorum, totum valde breuiter [23] ac aperte [24] per allegoriarum ſenſum, Hi quoq; fratres. Infridius & alia quædam ſcripſiſſe ferũt. è quibus quia [25] incogniti ſumus magis reticenda fatemur.

XXII. MARTINVS [26] Dumenſis Monaſterii ſanctiſſimus pontifex. Ex Orientis partibus in [27] Galletiam venit, ibiq; [28] conuerſus ab Arriana impietate ad fidem Catholicam Sueuorũ populis, regulam fidei & ſanctæ religionis conſtituit, [29] Eccleſiaſticos informauit, monaſteria condidit, copioſaq; præcepta piæ inſtitutionis compoſuit. Cuius quidem ego ipſe legi librum de differentiis quatuor virtutum, & aliud volumen Epiſtolarum, in quibus hortatur vitæ emendationem & conuerſationem fidei, orationis inſtantiam, Eleemoſynarum diſtributionem, & ſuper omnia [30] (cultum virtutum omnium) pietatem. Floruit regnante [31] Theodimero Rege Sueuorum temporibus illis quibus Iuſtinianus in Republica, & [32] Citanagundus in Hiſpaniis imperium tenuerunt.

XXIII. [33] AVITVS (Viennenſis) Epiſcopus ſcientia ſecularium literarum doctiſſimus ædidit quinque libellos heroico metro compoſitos, quorum primus eſt de origine mundi, ſecundus de originali peccato, tertius [34] de eſſentia (ſententia) Dei, quartus de diluuio mundi, quintus de tranſitu maris rubri. Scripſit & ad Fuſcinam ſororem de laude virginitatis librum vnum [35] pulcherrimo compoſitum carmine [36] & eleganti epigrammate coaptatum.

DRACON-

1 F. aliqua. 2 Col. habet. 3 Col. & 4 al. præclaro prædicatã. Col. præditum. 5 al. Aprigius Col. Apingius. 6 Col. atq; 7 Col. Theodi ex Rod. Theudis. al. Theuda. 8 forte deſertores, nam vt ex concilio elicitur, Africani Epiſcopi huic ſynodo non conſenſerunt. 9 Col. Theodori Mopſueſteni Epiſcopi dicta (ſiue) reſcripta. 10 Col. Theodorici Epiſcopi Epiſtolam quæ dicitur Hibæ Ediſſeni Epiſcopi. 11 Trith. Fæcundus Ermanienſis. Col Secundus Ermianenſis. 12 Col præſcriptione. 13 Col. Iberdenenſis. 14 [ ] Deſunt in Col. 15 al. ad Maxim. Perſam directam Lege Marin. ex concilio Conſtant. 16 al. Mopſueſtenum. Mompſueſtenum ex eodem. At ex Nicephoro Mopſueſtinum, ille enim de hoc Theodoro lib. 13 cap. 11. agit, qui Io. Chryſoſtomo fuit familiaris. Mopſueſtia autẽ in Cilicia eſt. 17 Reſponſio in Col. 18 Col. Bonoſianos. 19 Col. quia. 20 Vide ſupra in Apringio. 21 Col. Orgellitanæ. 22 al. Cantica. 23 Col Cod atq; 24 Alii. Allegoricũ & Col. pro Allegoriarum ſenſu diſcutiens. Huius quoque fratres Neuridius & Elpidius quædam ſcripſiſſe feruntur. Aliq. Nebredius. 25 al. ignari. 26 al. Dumienſis. Col Duminenſis. 27 al. Galleciam. Col Galliam. 28 Quid. conuerſis. 29 Col. Eccleſias confirmauit. 30 al. cultum virtutum omnium & pietatem. 31 Col. Theudummiro. 32 V.C. Athanagildus Col. Anahagildus Hiſpanus imperiũ tenuere. 33 Huius epitaphium inter Eugenii poemata circumferri puto in m.s. Alchimus Auitus. Ater]præsbyter hiſpanus apud Gennadium. 34 Col. de ſententia Dei. 35 al pulcherrimum. 36 al. elegantia Grammatico aptatum. male.

XXIV.

DRACONRIVS composuit heroicis versibus [1] exameron cantionis mundi & [2] luculente equidem composuit & scripsit.

XXV.

VICTOR [3] Tunnuensis Ecclesiæ Africanus Episcopus [4] [hic] à principio mundi vsq; ad [5] Iustini Iunioris Imperii Annum breuem per Consules [6] bellicarum Ecclesiasticarumque rerum nobilissimam promulgauit historiam laude & notatione illustrem ac [7] memoria dignam. Hic pro defensione trium Capitulorum à Iustiniano Augusto [8] [Ecclesia sua pulsus] exilio in Ægyptum transportatur. [9] Inde rursus Constantinopoli vocatus, dum à Iustiniano [10] Imperatore & Euticio. Constantinopolitanæ vrbis Episcopo, obtrectatorib. eorundem trium capitulorum [11] resisterat, rursus in [12] monasterio eiusdem Ciuitatis custodiendus mittitur atque in eadem damnatione, vt dicunt, permanens moritur.

XXVI.

IOHANNES sanctæ memoriæ [13] [alius] Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, vir [14] inextimabilis abstinentiæ & Eleemosynis [15] tantum largissimus, vt etiam Zelo auaritiæ aduersus eum Imperator [16] Mauricus permotus vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio ædidit de sacramento baptismatis rescriptum ad [17] bonæ recordationis Dominum [18] nostrum & Prædecessorem Leandrum [19] Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina [20] mensione sententias. Claruit temporibus Mauricii Principis, defunctusq; est Mauricio eodem regnante.

XXVII.

GREGORIVS Papa Romanæ sedis Apostolicæ Præsul compunctione timoris Dei plenus & [21] humilitate summus, tantoque per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine praeditus, vt non modo illi præsentibus temporibus, quisquam Doctorum, sed nec in præteritis quidem par [22] fuit vnquam. Hic in Exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ Pastoralis directum ad Ioannem [23] Constantinopolitanæ Sedis Episcopum, in quo docet qualis [24] quisquam ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum [25] venit, viuere vel docere subiectos [26] studeat. Item etiam efflagitante Leandro Episcopo librum beati Iob mystico ac morali sensu disseruit, totamque eius [27] prophetiæ historiam [in] triginta quinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta mysteria Sacramentorum aperiantur quantaque sint in amorem vitæ æternæ morum præcepta vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiamsi omnes artus eius vertantur, in linguam, scripsit etiam & quasdam Epistolas ad prædictum Leandrum, è quibus vnam in eisdem libris Iob titulo præfationis [28] adnectit. [29] Præterea edidit . . . . . . quod totum mysticis eius intellectum in [30] homelias disseruit. homelias iterum Euangeliorum, Item [31] Dialogis morẽ cum Petro habitum de virtutibus Patrum libros quatuor, in quorum dissertione & verborum flores, & sensuum depromit venustates. Altera eloquitur de [32] dimersione baptismatis, in qua inter cætera ita scriptum est. Reprehensibile (inquit) esse nullatenus potest Infantem in baptismate mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus mersionibus personarum Trinitas, & in vna potest Diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen [33] isdem excellentissimus vir & aliquos libros morales scripsisse, totumq; textum quatuor Euangeliorum sermocinando in populis exposuisse, incognitum scilicet nobis opus. Felix tamen & nimium fœlix, qui opera omnium studiorum eius potuit agnoscere, Floruit autem Mauricio Augusto imperante, obiitq; in ipso exordio [34] Focati Romanorum Principis.

XXVIII.

LEANDER genitus Patre Seueriano, natione Carthaginensis. prouinciæ Hispaniæ, professione monachus, & ex monacho Hispalensis Ecclesiæ, prouinciæ Bethicæ constitutus Episcopus, vir suauis eloquio, ingenio præstantissimus, [35] vt etiam fide eius atq; industria. Populi gentis Gothorum ab Arriana insania ad fidem catholicam reuerterentur. Hic năq; in exilii sui peregrinatione composuit duos aduersus hæreticorum dogmata libros eruditione [36] sanctarum scripturarum ditissimos. In quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confodit atq; detegit prauitatem: ostendens scilicet quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia vel quantum distat ab eis religione vel fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile eius opusculum aduersus instituta Arrianorum, in quo præpositis eorum dictis suas respõsiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam sororem de institutione virginum

1 *Col. Hexaemeron.* *lege con lîtionis* *à condo vel creationis. Col. creationis.* 2 *V. C luculenter quidem. Col. & luciliter quod composuit scripsit.* 3 *al. Tunnunensis Col. Tumuensis Ecclesia Africanæ.* 4 *Col* [ ]. 5 *Col. primum.* 6 *Col. annuos.* 7 *al. memoriam dignissimam.* 8 [ ] *desunt in Colon.* 9 *Col. vnde. Cõstantinopolim euocatus.* 10 *& al. Imperatori Col.* *Eutychio.* 11 *al. insisteret.* 12 *Col. monasterium.* 13 [ ] *Col.* 14 *inaestimabilis Col.* 15 *Col. male.* 16 *lege Mauricius.* 17 *Col. beata.* 18 *Col. meum.* 19 *Antistitem. Col.* 20 *al. mersione.* 21 *Col. humanitate.* 22 *fuerit.* 23 *Rauenna Sedis Col.* 24 *Col. quisq;.* 25 *Col. venerit.* 26 *Col. audeat.* *Idem:* 27 *al. propheticam.* 28 *V. C. adnectitur.* 29 *hæc vsq; ad altera absunt V. C. & in Colon. desideratur vide inf.* 30 *lege, homilis.* 31 *forte dialogismorum cum Petro habitorũ, vel potius dialogismum cum Petro habitum.* 32 *Col. mersione.* 33 *V. C. idem sanctissimus vir & alios Col. & excellentissimus vir alios libros.*

34 *Col. Foca. lege Phocæ.* 35 *V. C. Vita quoque etiam atq; doctrina clarissimus, vt & fide eius, Colon. vita quoq; tantum atq; doctrina clarissimus, vt etiam fide eius atq;.* 36 *V. C sacrarum.* 37 *propositis.*

& contemptu mundi libellum titulorum distinctionibus prænotatum; [1] siquidem & in Ecclesiasticis officiis idem non paruo [2] laborauit studio, in toto enim psalterio duplici editione orationes conscripsit. In [3] sacrificia quoq; laudibus atq; Psalmis multa [4] dulcisono carmina composuit, scripsit & epistolas multas ad Papam Gregorium de baptismo vnam, alteram ad fratrem in qua præmonet [5] ei mortem non esse timendam, Ad cæteros quoque Episcopos plurimas promulgauit Epistolas familiares, etsi non satis splendidas verbis, acutas tamen sententiis. Floruit sub Recaredo viro religioso ac Principe glorioso, cuius etiam temporibus mirabili obitu [[6] mortalis] vitæ terminum clausit.

XXIX. Licinianvs Carthaginis Spartariæ Episcopus in scripturis doctus, cuius quidem [7] multas epistolas legimus: de Sacramento denique Baptismatis vnam & ad Eutropium abbatem, postea Valentiæ [8] Episcopum plurimas. Reliqua vero industriæ & laboris eius ad nostram notitiam [9] non peruenerunt. Claruit temporibus Mauricii Augusti, occubuit Constantinopoli veneno, vt [10] fertur extinctus ab æmulis. Sed vt scriptum est, Iustus quacunq; morte [11] occupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

XXX. Severvs [12] Malachitanæ sedis antistes, collega & socius [13] Liciniani Episcopi, edidit libellum vnum aduersus Vincentium, Cæsaraugustanæ vrbis Episcopum, qui ex [14] Catholica in Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de Virginitate ad sororem libellus, qui dicitur [15] Annolus, cuius quidem [16] fatemento cognouisse titulum, ignorare eloquium. Claruit temporibus prædicti Imperatoris, quo etiam & regnante vitam finiuit.

XXXI. Ioannes Gerundensis Ecclesiæ Episcopus [17] natiuitate Gothus prouinciæ [18] Lusitaniæ Scalla natus, hic cum esset adolescens Constantinopolim perrexit, ibiq; græca & latina eruditione [19] nutritus post septimum decimum annum in Hispanis reuersus est, eodem tempore quo [20] in ciuitate Leonogildo Rege Arriana feruebat insania. Hunc supradictus Rex, cum ad nefandæ hæresis [21] crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus [22] Barchinona relegatus, per decem annos multas insidias & [23] persequutiones perpessus est, qui postea condidit monasterium, quod [24] nunc Biclaro dicitur, vbi congregata monachorum societate scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis [25] Dominum timentibus satis necessariam. Addidit [26] in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principatus vsq; in annum octauum Mauricii Principis Romanorū & quartum [27] Recaredi Regis annum historico, [28] comptoque sermone valde vtilem historiam, & multa alia scribere dicitur, [29] quæ ad nostram notitiam non peruenerunt.

XXXII. Evtropivs Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, dum adhuc in monasterio [30] Seruitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad [31] Papam Licinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, [32] pro qua re baptizatis Infantibus, [33] Chrismæ post hæc vnctio tribuatur: Scripsit & ad Petrum Episcopum [34] Irtauicensem de [35] districtione monachorum salubri sermone [36] comptam Epistolam & monachis valde necessariam.

XXXIII. Maximvs Cæsaraugustanæ Sedis Episcopus multa versu prosaque componere dicitur, scripsit & breui stylo historiolam de eis quæ temporibus Gothorum in [37] Hispania acta sunt, historico & [38] composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ nondum legi hactenus.

1 al. n̄ vm idem. 2 Col. elaborauit. 3 Col. sacrificii. 4 al. dulcisone conscripsit,] reliqua & scripsit &c. al. carmine. 5 al. aliquam. f. Sonquam. Col. cuiquam. 6 Col. actualis. 7 Col. nonnullas. 8 Col. Episcopū, & deest qui. 9 Col minime peruenerunt. 10 Col ferunt. 11 Col praeoccupatus. 12 al. Malacitanæ 13 Col. Luciniani. 14 deest fide aut pietate aut aliquid simile. In Col. catholica fide. 15 Col. Annulus. 16 fatemur. 17 Col. natione. 18 Col. Lusitanæ. V. C Scalabi natus. Col. Scallabitanus 19 V. C. munitus. Col. nutritus, septimo decimum anno in Hispanias reuersus est 20 V. C incitāte Leouigildo. Col. incitante Rege Leouigildo. 21 al. credulitatem. 22 V. C. Barcinonam. Col. Barcinona relegatus. 23 Col & persecutiones ab Arrianis. 24 Col. nomine Biclaro. 25 Col Deum. 26 Col. & in libro. 27 V. C. Col Recaredi. 28 Col. compositoq;. 29 Col ad nostram notitiam minime peruenerunt. 30 Col. Siruitano. 31 Col. Episcopum. 32 al. quare. al. Chrisma. 33 al. Vrauicensem f. Creaui Ercauicensem. 34 al. distinctione. 35 Col compositam. 36 al. Hispaniis. 37 F. compto.

ADDITIO BRAVLIONIS CAESARAVgustanæ Ecclesiæ Episcopi.

Isidorvs vir egregius Hispalensis Ecclesiæ Episcopus Leandri Episcopi successor & germanus, floruit à tempore Mauricii Imperatoris & Recaredi Regis, In quo [1] quidem antiquitas vindicauit immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit. Vir in omni locutionis genere formatus, vt [2] imperio doctoque secundum qualitatem sermonis existeret, aptus, congrua vero [3] importunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Iā vero quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studiis & elaboratis opusculis perfacile prudens Lector intelligere poterit. Deniq; de eis quæ ad notitiam nostram ista [4] commemoraui. Edidit libros differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea quæ confuse vsu proferuntur, sensu discreuit. Prooemiorum librum vnum, in quo quid quisq; liber sanctæ conti-

1 al. quidam sib. 2 f. imperito. 3 al. opportunitate. 4 al. commemorabo.

contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu patrum librum vnum: In quo eorum gesta, dignitatem quoq; & mortem eorum, atque sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad Germanum suum Fulgentium Episcopum Officiorum libros duos, in quibus originem Officiorum cur vnumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete stylo, non sine maiorum authoritate elicuit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animæ & ad spem percipiendæ veniæ intercedente rationis [1] excoratione erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quam etiam de Philosophorum indagine obscura quædam de [2] elementis absoluit, De numeris librum vnum, in quo Arithmeticam propter numerosam Ecclesiasticis scripturis insertam ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis & Euangeliorum librum vnum, in quo ostendit quid memoratæ personæ mysterialiter significent. De hęresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorii moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi vsque ad tempus suum librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudæos postulante Florentina Germana sua proposito virgine libros duos. In quibus omnia quæ fides Catholica credit, ex Legis & Prophetarum testimoniis approbauit. De viris illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus, monasticæ regulæ librum vnum, [3] quem pro patriæ vsu & inualidorum animis decentissime temperauit. De origine Gothorum & regno Sueuorum & etiam Vandalorum historia librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit veterum tractatorum multam suppellectilem recognoscit. Etymologiarum Codicem [4] nimia magnitudine distinctum habeo titulis non libris, quem rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit: Ego in quindecim libros diuisi, quod opus [5] omnimodo Philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, [6] non ignotus scientiarum diuinarum humanarumque rerum [7] merito erit. [8] Ibi redundans diuersarum artium elegantia, quæcunque vere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri opuscula multa & in Ecclesia Dei multo cum ornamento [9] instrumenta, quæ hic collegi. Quem Dominus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterascerent, quasi [10] quasdam opposuit destinans. Cui non immerito illud [11] Philosophicum à nobis aptatur: *Nos*, inquit, *in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites tui libri quasi domum reduxerunt. vt possimus aliquando, qui & vnde essemus, agnoscere.* [12] *Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum Iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti.* Quo vero flamine eloquentiæ & quot iaculis diuinarum scripturarum seu Patrum testimoniis Acephalitarum hæresin confuderit, synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium pręfatæ hęresis Antistitem eam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclii Imperatoris & Christianissimi Scintilliani Regis. doctrina præstantior cunctis, & [13] copiosis operibus charitatis.

1 exhortatione. 2 al. electione. 3 al. quam. 4 al. nimia magnitudinis. 5 omnimoda Philosophia repletum. 6 non ignorabit 7 & merito. 8 vbi 9 al. inscripta. 10 al. quandam lucem apposuit destinari. 11 Cicero 1. Academicarum de M Varrone. 12 Augustinus de Ciuitate Dei c. 2. 13 al. copiosior.

HILDEPHONSI EPISCOPI

TOLETANI, ADDITIO AD LIBELLVM SANCTI ISIDORI DE VIRIS ILLVSTRIBVS SANCTÆ Ecclesiæ post Hieronymum & Genadium.

PRAEFATIO.

VIRORVM adnotationem illorum, quorum [1] dictis atque doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur [2] atque in bonis defenditur, ex aduersis mox post ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atque doctissimus Hieronymus præsbyter plene dicitur annotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam vsque ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & [3] retexendo posteris com-

1 al. edictis. 2 al. in bonis atq; 3 al. retegendo.

mendauit. Hunc sequutus Gennadius renotationis ordine textu simili[1] precucurrit. Deinceps vir prudentissimus Hisidorus Hispalensis Sedis Episcopus eodem ductu, quosq; viros optimos reperit, in adnotationem subiunxit, siquidem non omnia perscrutatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctis, ita vt quædam vetusta antiquitas aperiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul[3] valde impar, & his quos adnotatio retinet &[4] his quos adnotatio delectauit, indignus satis & absque substantia totius boni operis, successorque sanctę memoriæ alterius Eugenii factus in sede illa gloriosa Toletanæ vrbis, quam non ex hominum[5] innumeroso gloriosam dico, cum hanc etiam gloriosorum illustret pręsentiam Principum, sed ex hoc quod coram timentibus Dominum, iniquis atque iustis habetur locus terribilis, omnique veneratione sublimis. Conatus sum & si non elegans studium vel obsequelam bonæ voluntatis illorum miscere me memoriæ gloriosæ, ne[6] incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriosæ sedis tam gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silentii contexissem. Fertur namq; ex antiquitate veteri: quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus sedis eius beatissimus præsul, vt à se coniugalis conuersationis infamiam propulsaret, [7] tandiu assumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domino consecrans, oblationem, totius per semetipsum compleret missæ celebritatem. Quo sacrificio expleto, prunarum ignis cum decore vestis adeo in concordiam venit, vt nec vestis vim[8] stingueret ignis, nec ignis statum[9] deleret vestis. Rursum cum Eladio Episcopo sedis eius Iustus Diaconus[10] fastu superbiæ insultaret: post mortem quidem sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus, sed in reprobum versus sensum ob intemperantiam morum à ministris altaris sui dormiens strangulatus laqueo expirauit. Item cum successori eius Iusto[11] Episcopus Gerontius presbyter Principis oblectamine fotus contemptum aduersitatemq; deferret, tam repentino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorum curationibus acto, quicquid in medelam fieret, totum in pestis augmentum[12] cresceret, sicque inualuit commotio mentis, vt vsque ad obitum suum[13] error esset homini eius vel participatio visionis vel colloquium oris. Adhuc etiam successori in locum eius Eugenio priori[14] Eusidius Diaconus suus, cum innexus[15] amicitiæ seculari violenter honorem presbyterii & quædam prædia extorsisset, tam in reprobum sensum, tamque in languoris supereminentem [16] peruenit statum, [17] vt cum viuere recusaret tam mori esset quam viueret, quam viuere quam mori vellet. Horum ergo bonorum beatorum studiis prouocatus, quæq; vetera antiquorũ relata reperi, quæq; noua exhibitione tẽporis didici orsu linguæ quo potui subnotaui, vt illorum bonæ memoriæ iungar, à quibus[18] praua operatione disiungor, & qui cũ illis in templo Dei nõ insero, doctrinæ copiam offerentium commendem fideli obsequela memoriam, obsecrãs omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanę memorię ex qua labi poterant, tenaciter commendaui. Sane beatissimum Gregorium sanctę memoriæ Isidorus adnotauerat, sed quia non tantum de operibus eius dixit, quantum sumus experti, [19] ideo renotationem illius [20] submorentes, [21] quæ de illo nouimus, stylo pleniore notabimus.

1 percucurrit. 3 valide. 4 illu. aduocato. 5 immenso conuentu. 6 forte incurreret. 7 tandem. 8 extingueret. 9 al. læderet. 10 factus superb. 11 Episcopo. 12 al. concresceret. 13 al. horror. 14 Lucidius. 15 forte innixus 16 perueniens. 17 lege tam mori esset, quam viuere, quam mori vellet. 18 al. parua. 19 abeo. 20 al. submouentes. 21 quoque. Deesse videntur quæ de Sancto Gregorio promittit.

Finis Prologi.

I ASTVRIVS[1] post Audentium in Toletana vrbe Sedis Metropolis prouinciæ Carthaginis pontifex successor[2] subuenit, vir egregius adsignans opera virtutum plus exẽplo viuendi, quam calamo scribentis. Hic & Sacerdotio beatus & miraculo dignus, quia quib. iũgeretur in cœlo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulchro. Nam cum Sedis suę sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione commonitus, Complutensi sepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, Dei martyres perscrutari.[3] Qui concitatus adcurrens, quos & tellus aggeris & obliuio temporis presserat, in lucem & gloriam terrenæ cognitionis prouehendos inuenit. Quibus repertis redire in sedem renuens seruitute simul & assiduitate sanctis innixus diem clausit extremum. Cuius tamen sedem donec vixit, nemo adiit, inde vt antiquitas fert, in Toleto sacerdos[4] nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

1 al. Asturius & Asterius. 2 al. obuenit. 3 Cui concitus. 4 f. nullus.

MONTANVS post[5] Celsium primæ Sedis prouinciæ Carthaginis Toletanæ vrbis cathedram tenuit, homo & virtute Spiritus nitens & eloquii opportunitate decorus, regimen honoris retentauit ac disposuit condigno, cœlestique iure simul & ordine scripsit epistolas duas Ecclesiasticæ vtilitatis disciplina confertas. E quibus vnam Palentinæ habitatoribus, in qua presbyteros Chrysma conficere, Episcoposque alienæ diœcesis, alterius

5 al. Celsum.

alterius territorii Ecclesias consecrare magna perhibetur prohibere authoritate, sacrarum scripturarum Testimoniis affirmans, idipsum fieri penitus non licere. Amatores quoque [1] Priscilianæ sectæ, licet non operarentur eadem, quia tamen memoriam eius amore retinerent, abdicat & exprobrat, commemorans quod in libris beatissimi [2] Turebii ipsis ad Leonem Papam missis, eadem Priscillianorum hæresis detecta, conuicta atque decenter maneat abdicata. Aliam epistolam eius ad Turibium monachum religiosum, in qua collaudans eum, quod culturam destruxerit idolorum, committit ei sacerdotalis authoritatem [3] rigoris, per quam presbyteros Chrisma conficere, & Episcopos alienæ sortis alterius diœcesis Ecclesias consecrare magna compescat, [4] inuectione. Hic vir antiquissima, fidelique relatione, narratur ad exprobrationem infamiæ, tamdiu prunas tenuisse in vestimentis ardentes, donec coram Sedis suæ sacro altari totius missæ celebritatem per semetipsum expleret, peractis autem solemnibus, nec prunę ignem, nec vestis inuenta est amisisse decorem. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus per simplicem naturam ignis conuicta est & fallacia detestabilis accusantis & innocentia beatissimi Sacerdotis. gloriosus habitus fuit temporibus [5] Amarici Regis annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

1 Pisciliana.
2 Turibii Episcopi.
3 al. Vigoris.
4 al. iniunctione.
5 al. Amalarici.

III. Donatus ex professione & opere monachus, cuiusdam Heremitæ fertur in [6] Africam extitisse discipulus, hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque Ouilis dissipationem & gregis monachorum pericula pertimescens, fere cum septuaginta monachis, copiosisque librorum codicibus, nauali vehiculo in Hispaniam cõmeauit. [7] Qui ab illustri religiosaque fœmina [8] Minicea subsidiis ac rerum operibus ministratur, [9] Siruitanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ obseruantiæ vsum & regulam dicitur adduxisse, [10] tam viuens virtutum exemplis nobilis: quam defunctus memoriæ claritatis sublimis. Hic & in præsenti luce subsistens & in crypta sepulchri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

6 lege Africa.
7 Cui.
8 Vas. Minchea. al. Micea.
9 lege Seruitanum.
10 al. Aduexisse.

IV. AVRASIVS Toletanæ Ecclesiæ Pontifex Metropolis vrbis post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis. Vir bonus, regiminis authoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus, qui quanto extitit temperantior mãsuetus, tanto fortior semper fuit inuentus aduersis, plus illi intentio in defensione veritatis quam in scribendi exercitio mansit. vnde perfectis viris compar habetur, quia quæ de verbo illorum prædicatio seminauit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in Sacerdotio temporibus [11] Witerici Gundemari & exordiis Sisebuti Regum annis ferme duodecim.

11 Num. Witterici al. Villerici.

V. [12] IOANNES In Pontificatu Maximũ sequutus Ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedẽ ascendit, primo præsbyter monachorum & ex hoc Præsul factus in regimine Populorum. Vir in sacris literis eruditus plus verbis intendens docere quam scriptis, tam largus & hilaris dato, quam & hilaris etiam vultu. Vnctionem vero Spiritus Dei, qua fouebatur intrinsecus, tam largitate muneris quam habitudine vultus adeo præferebat, vt & datum gratiæ commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officiis quædam eleganter & sono & oratione composuit. Adnotauit inter hæc inquirendæ Paschalis solennitatis tam subtile atque vtile argumentum [composuit] vt lectori breuitas contracta & veritas placeat patefacta, duodecim annis tenuit sedem honoris adeptus vitam gaudio, ad quam anhelauit desiderabili voto: substitit in sacerdotio temporibus Sisebuti & Suinthilani Regũ.

12 V.C. Cæsaraugustanus.

VI. HELADIVS post Aurasium Sedis eius adeptus est locum. Hic cum regiæ aulæ illustrissimus publicarumque rerum extiterat [13] rector, sub seculari habitu monachi votũ pariter explebat & opus. Nam ad monasterium nostrum illud Agaliense dico, cuius me susceptio monachum tenuit: Quod munere Dei perennisque ac patentis sanctitatis decorem & opinabile cunctis [14] & palam est totis: quem sæpe discursantium negotiorũ [15] ductus itinere [16] præueniret remota Clientum, seculique põpa decoris, adeo monachorum peculiaritatibus inhærebat, vt furnis iunctus eorum stipularum fasciculos ad Clibanum deportaret. Cumque inter decorem insolentiamque seculi, solitudinis & amaret & sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse nouerat mundi, adiit sanctum monasterium, quod frequentauerat voto, venit permansurus optabili

13 al. rector existeret rerum.
14 V.C. & palam & totis. quam.
15 al. dictus.
16 peruenirent.

vſu. Ibi factus monachis presbyter, meritis, ſtudiiſque ſanctis, & vitam monachorum debite rexit, & ſtatum monaſteriis totius communis rei diuitias cumulauit. Ex[1] hoc feſſis pene ſenio artubus ad Pontificatus apicem deuocatur & quia vocaretur vi coactus pariter & ignotus illic maiora virtutum exempla, quam monachus dedit, quia ſtatum mundi quem contempſit, virtute magna perhibetur rexiſſe diſcretione. Miſerationes Eleemoſynarumq; copias tam large egenis intuliſſe probatur, ac ſi de illius ſtomacho putaſſes ſpiritus & artus deſcendere & viſcera confoueri: Scribere renuit, quia quod ſcribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonſtrauit. Me ad monaſterium rediens memoratum vltimo vitæ ſuæ tempore Leuitam facit: ſenex obiit, decem & octo annis ſacrum regimen tenuit, temporibus Siſebuti [2] Suintillanis & exordiis Siſenandi Regum. Beatus habitus fuit, qui poſt beatior gloriam cœleſtis regni bona plenus ſenectute promeruit.

1 al. his.
2 al. Suinthilani. al. Suinthilianis.

VII.

IVSTVS [3] poſt Eladium diſcipulus eius, illique ſucceſſor eſt. Vir habitudine corporis [4] ingenioque meritis decorus atque ſubtilis, ab infantia monachus, ab Eladio ad virtutem monaſticæ inſtitutionis affatim educatus, pariter & inſtructus, in Agalienſi monaſterio tertius poſt illum rector eſt factus. In pontificatu autem mox illi ſucceſſor inductus, vir ingenio acer & eloquio ſufficiens, magna ſpe profuturus, niſi hunc ante longariam vitam dies abſtuliſſet extrema: Scripſit ad [5] Pichilanem Agalienſis monaſterii Patrem, epiſtolam de vita & ſufficienti [6] proſecutione conſtructam in qua potenter aſtruit, ſuſceptum gregem relinquere penitus non debere. Extitit Rector annis tribus, tempore Siſenandi obiit, qui Rex poſt hunc die nona decima defunctus abſceſſit.

3 V. C. Elladii ſucceſſor innocens eſt.
4 lege ingenii, al. mentis.
5 al. Richilanē.
6 al. perſecutione.

VIII.

ISIDORVS poſt Leandrum fratrem Hiſpalenſis Sedis prouinciæ Beticæ Cathedram tenuit, vir decore ſimul & ingenio pollens. [7] Illam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in ſtuporem verteret audientes, ex quo audita his qui non audiſſent, in ſe repetita ſæpius commendaret. Scripſit opera & eximia & non pauca. 1. librum de genere officiorum, librum procemiorum, librum de ortu [8] vel obitu prophetarum, librum lamentationis, quem ipſe Synonimiam vocitauit, [9] libellos duos ad Florentinam ſororem contra nequitiam Iudæorum, librum de natura rerum ad Siſebutum Principem, librum differentiarum, librum ſententiarum. Collegit etiam de diuerſis auctoribus, quot ipſe [10] nominat ſecretorum expoſitiones ſacramentorũ: quibus in vnũ congeſtis idem liber dicitur Quęſtionũ. Scripſit quoque vltimo ad petitionem Braulionis Cæſarauguſtani Epiſcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in [11] expleto opere diem extremum viſus eſt concluſiſſe. [12] Claruit temporibus Recaredi, Luibanis, Aniterici Gundemari, Siſebuti, Suintilianis & Siſenandi Regum, annis ferme quadraginta tenens pōtificatus honorem, inſignemque doctrinæ ſanctæ gloriam pariter & decorem.

7 Nam.
8 al. &
9 al. libros.
10 f. cognominat.
11 al eius opere.
12 Floruit.

IX.

[13] NONNITVS poſt Ioannem in Gerundenſi ſede Pontifex acceſſit, vir profeſſione monachus, ſimplicitate perſpicuus, actibus ſanctus, non hominum diutina deliberatione, ſed Dei per homines celeri diffinitione in Pontificatum adſcitus. Adhærens inſtanter obſequiis ſepulchri ſancti Fœlicis Martyris, rexit Eccleſiam Dei meritorum exemplis amplius quam verbornm edictis. Hic & in corpore degens & in ſepulchro quieſcens fertur ſaluationis operari virtutes. Subſtitit temporibus Suintilianis & Siſenandi Regum.

13 Nontinus.

X.

CONANTIVS poſt Maurilanem Eccleſiæ Palentinæ ſedem adeptus eſt, vir tam pondere [14] meritis quam habitudine ſpeciei grauis, communi eloquio facundus & gratus, officiorum Eccleſiaſticorum ordinibus intentus & prouidus. Nam melodias ſonis multas nouiter ędidit, orationum quoque libellum de omnium decenter conſcripſit proprietate Pſalmorum, vixit in Pontificatu amplius triginta annis, dignus habitus fuit ab vltimo tempore Witterici per tempora Gundemari Siſebuti & Suinthilanis, Siſenandi & Cinthilæ Regum.

14 lege mentis.

XI.

BRAVLIO frater Iohannis in Cæſarauguſta [15] deſcendentis adeptus eſt locum, vir ſicut germanitate coniunctus, ita [16] non nimium ingenio memoratus. Clarus

15 lege decedentis.
16 al minimum memoratus. al. minoratus.

rus & iste habitus Canonibus & quibusdam opusculis. Scripsit vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui [1] & memoriam huius & virtutem illius sancti viri suo tenore cõmendat pariter & illustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti annis, quibus expletis clausit diem vitæ præsentis. Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Cinthillæ, Tulganis & Cinthasuindi Regum.

1 Solecophanes. Nam qui non refertur ad vitam, quod antecedens præcessit: sed ad librum in quo vita scripta erat.

XII.

Evgenivs discipulus Elladii collector & consors Iusti Pontifex post Iustum [2] abscessit: ab infantia monachus ab Helladio cum Iusto pariter sacris in monasterio Institutionibus eruditus. Hunc secum Elladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursus ab eo [3] Clericalis institutus ordinibus sedis eius post [4] eum tertius rector accessit: & bonũ meritum senis, qui duobus discipulis sanctisque filiis Ecclesiæ Dei hæreditatem meruit relinquere gubernandam. Idem Eugenius moribus incessuque grauis, ingenio callens, nam numeros, statum, incrementa, decrementaque, cursus recursusque limarum tanta peritia nouit, vt considerationes disputationis eius auditorem & in stuporem verterent & in [5] cõsiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere vndecim annis, Regnantibus Cinthilla, Tulgane & Cinthasuindo Regibus.

2 f. accessit.
3 V. C. cleriali bus. lege clericalibus.
4 al. illum.
5 desiderabilem

XIII.

Item Evgenivs alter post Eugenium pontifex subrogatur, hic cum Ecclesiæ regiæ Clericus esset egregius, vita monachi delectatus est, Qui sagaci fuga vrbem Cęsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit, ibique studia sapientiæ & propositum monachi decenter incoluit. Vnde principali violentia reductus atque in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, paruus robore, sed [6] valde feruescens spiritus, virtute studiorum bonorum vim persequens, cantus [7] passiuis vsibus vitiatos, melodiæ agnitione [8] correxit, officiorum omissos ordines [9] curamque discreuit. Scripsit de sancta Trinitate libellum & elequio nitidum & rei veritate perspicuum, qui Lybiæ, Orientisque partibus mitti, [10] quantotius poterat nisi procellis resultantia freta incertum pauidis iter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnum diuersi carminis metro, alium diuersi operis prosa, concretos: qui ad multorum industriam, eius ex hoc tenaciter sanctam valuerunt commendare memoriam, libellos quoque Dracontii de creatione mundi conscriptos, quos antiquitus protulerat vitiatos, ea quæ inconuenientia reperit subtrahendo, immutando vel meliorando, [11] ita in pulchritudinis formam coegit, vt pulchriores de officio corrigentis, quam de manu processisse videantur Authoris, & quia de die septimo idem Dracontius [12] omnimodo reticendo semiplenum opus visus est reliquisse; iste & sex dierum recapitulationem singulis versibus renotauit, & de die septimo, quę illi visa sunt eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit temporibus [13] Chintasindi & Secesuinti Regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul & gloriam Sacerdotis, sicque post lucis [14] mundanalis occasum, in basilica sanctæ Leocadiæ tenet [15] habitationem sepulchri.

6 V. C. valide feruescentis.
7 passim vsibus.
8 connexit.
9 f. chorumq;.
10 V. C. quanto ocyus. Regi in Hispania apud Alu. Gometium.
11 V. C. conii ciendo.
12 Omnino.
13 al. Cindasuindi & Recesuinti. al. Cintasuindi & Recensuindi. V. C. Chintasuinti & Recresuinti. al. Chindasuinti.
14 al. mundialis.
15 al. habitatione sepulchrum.

APPENDIX IVLIANI.

Ildephonsvs memoria sui temporis clarus & irriguus eloquentia fluminibus [1] exornatus secula ætatis nostræ [2] nouissimus Toletanæ sedis ascitus in cathedram præsul post secundum Eugenium in sacerdotium consecratur. Vir tanta laude dignissimus, quanta & virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus, religione compunctus compunctione profusus, incessu grauis, honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus differendi ingenio clarus, eloquendi facultate pręcipuus, linguæ flumine copiosus. Tantoque eloquentiæ cothurno celebris habitus vt disputationum eius profusa oratio dum perfecte dirigitur, merito non homo sed Deus per hominem affatim eloqui crederetur. His igitur sub rudimentis adhuc infantiæ degens diuino [3] tactus spiritu vita delectatus est monachorum contemptisque parentum [4] rerumque affectibus Agaliense monasteriũ petiit. Cuius fugam rabido furore insequens pater, vnum tantum macerie impeditus est obice: quo & furentis est delusa quæstio & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dum percitus in interiora prætenderet latibulũ quo hic vir occultabatur reliquit, sicq; pręterita incuratum pertransit & in arteribus quæ præterierat inquisiuit. Armata deinde manu Agaliensem cellam impetens gladio dum quæsitum non inuenit rediens in propria

1 exornanti.
2 nouissime.
3 al. coactus.
4 mundanarũ.

1 perdit. 2 al. Debiensi villula, deest monasterio. 3 al. dedicauit. 4 hac. deest in alio. 5 al. priusquam in titulis induxit. 6 al. contextus.

vt[1] perdictum. Præcognita igitur præfatus vir abstinentia parentali Agaliense illico monasterium adiit, monachumque se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cœnobium quoque virginum in [2] Deibiensi, monasterio villula construxit, ac propriis opibus [3] ædificauit. Rector mihi effectus Agaliensis cœnobii monachorum mores exercuit. Rem discreuit, vitaq; seruauit. Principali post [4] hanc violentia Toletum reducitur atq; inibi post decessoris sui obitum pontifex subrogatur. Scripsit sane quamplurimos libros luculentiori sermone potissimos quos idem in tot partibus censuit diuidendos, Id est librum Prosopopœia imbecillitatis propriæ. lib. de virginitate Sanctæ Mariæ contra tres infideles. opusculum de proprietate personarum patris & filii & Sp. Sancti, opusculum annotationum actionis diuinæ, opusculum annotationum in sacramentis. Librum de gubernatione baptismi vnum, & de progressu Spiritualis deserti alium. Quod totum primæ partis voluit volumini connectendum, partis quoque secundæ liber epistolarum est. in quo diuersis scribens ænigmaticis formulis egit personasq; [5] interdum induxit. In quo etiam à quibusdam luculentiorum scriptorum respōsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit. Hymnorum atq; alterius denique partis liber est quartus versibus prosaque [6] concretus, in quo epitaphia multa & quædam scilicet epigrammata annotata sunt. Scripsit autem & alia multa quæ variis rerum ac molestiarum operibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autem in pontificatum nono gloriosi Recessundi principis anno nouem annis & duobus fere mensibus clarus habitus fuit vitæ meritis & retentatione regiminis, expletoq; octauo decimo prædicti principis anno sequenti die decimo Kalendas Februarii domicilio carnis exuitur atq; in ecclesia beatæ Leocadiæ tumulatur ad pedes sui conditus decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

Hactenus Iulianus.

APPENDIX FELICIS.

Ambros. Moral. lib. 11. cap. 58. sedis. Eugenius V. 1 al. Quiritus. 2 al. quam in loco. 3 Gudila. al. Cudisanis Leuita. 4 al. corsistebat 5 al. theoritici. 6 al. delectati sunt. 7 al. perfugam. al erant. al. Vt. 8 Gudila. 9 al labensi vil-lula. 10 Quiricum. 11 composuit. 12 al quo. deest testaminesf. extamine.

IVLIANVS Episcopus discipulus Eugenii secundi Carthaginis prouinciæ metropolitanus, post beatæ memoriæ [1] Quiricum quartum [2] in locum præceptorem suum sequens vrbis regiæ pontificale culmen adeptus est. Cuius videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit atque in eiusdem vrbis principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus & illic ab ipsis rudimentis infantiæ enutritus. Denique dum ad puerilis formæ deuenisset ætatem sanctæ memorię collegæ sui [3] Gudilanis Leuitæ ita sociali vinculo est innexus vt indiuiduæ charitatis vnione coniunctus vt & ambos inuiolabilis charitatis vnam esse ostenderet & vnitas in ambobus præfixa non duas animas sed vnam his inesse monstraret. Tanta itaque erat inter eos adeptæ vnanimitatis communio vt secundum Actuum Apostolorum historiam in duobus corporibus vnum tantum putaretur & anima vna [4] sistebant. quippe in consilio prouidi in diffinitione vni in laudabili operatione concordes. Quique diuino afflante spiritu [5] theoricę id est contemplatiuæ quietis [6] delectationis perfrui bono & monasticæ institutionis cōstringi repagulo, sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorum est nihilominus frustrata deuotio. Quanquam tamen minime peregissent desiderati itineris cursum non tamen desierunt à piæ deuotionis studio. Et dum sibi mallent tantum prodesse [7] profugi cœperunt postmodum proximorum salute votis gliscentibus niti enim in subditis docendis operosæ virtutis improfectu eorum desiderabiles, in seruitute Dei feruentes, in desiderio decoris domus Domini strenui, in seniorum obedientia præsto, atque si fieri posset in omnium emolumentum obtinerent, virtutum animis feruentioribus studebant. Igitur diuinorum iudiciorum dispensatione sanctæ recordationis [8] Guidila diaconus sexto Kalendas Septembris funestæ mortis euentu anno octauo Bambanis Principis sub digna cōfessione Dei, clausit supremum curriculum. Cuius corpusculum in monasterio Sācti Felicis quod est in [9] canensi in villa dedicatum dilectissimi socii sui exhibitione honorifice requiescit humatum. post cuius itaque discessum aliquantula intercapedine temporū post sanctæ memoriæ [10] Quiritum idem egregius Iulianus præfatæ vrbis est nactus primatum tanto laudis titulo prædicandus quanto diuersarum virtutum ope suffultus, suis temporibus mirifice [11] compsit ecclesiam Dei. Quinimo vt ex eo tempore clarescere cœperit per eius textrinum & telā [12] testamine pię relationis pandam. Post decessoris sui obitum diuę

diuæ memoriæ Ildefonsi à decimo septimo ferme anno Recessundi Principis, nec non & per omne Vanibanis Imperii tempus vsque ad tertium regni gloriosissimi Egicanis regis annum in Leuitici presbyterii ac pontificatus honore consistens celebre nomen obtinuit. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus discretionis bono præcipuus, eleemosynis nimium deditus, in suffectu operū deuotus, in releuatione miserorum promptissimus, in interueniendo discretus, in negotiis dirimendis strenuus, in [1] promendis iudiciis ęquus, in sententia parcus, in vindicatione iusticiæ singularis in discreptatione, laudabilis in oratione regis, in diuinarum laudum exolutione mirabilis. Quod si forsan in officiis diuinis quicquam, vt solet, difficultatis occurreret ad corrigēdum facillimus, pro sacris [2] luminariis vehementer [3] attonitus in diffensione omnium ecclesiarum eximius, in regendis subditis peruigil, in comprimendis superbis erectus, in sustentatione humilium apparatus, [4] de vitę auctoritate munificus, amplectendæ humanitatis bono opimus, ac generaliter vniuersa morum probitate conspicuus. Ita pietate affluens vt non esset cui in angustiis constituto non subuenire vellet.[5] Ita munus charitatis exuberans vt non à se boni quidpiam cuique postulanti ex charitate [6] patiare desisteret. Hic denique se Deo charum [7] valuit exhibere in omnibus vt præstabilem hominibus cunctis ostenderet vt & illi vsquequaq; placeret & hominibus propter Deum, si fieri potest deuota satisfaceret mēte. Tanto nobilium præcedentium virorum dignis meritis [8] coæquandus quanto ab eis in vllo virtutum corpore extitit infimus. Ecclesiasticos itaq; bene habitos ordines in sui regiminis sede solicitatiori cura seruauit, vitiatos vtiliter subcorrexit, minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officiis quam plurima dulcifluo sono composuit. At nūc quoniam sancti Spiritus vbertate repletus & irrigui fontis affluentia prædictus fulsit summam librorum eius quos per eum Deus ad vtilitatem ecclesiæ suæ deprompsit istinc lector addisce. Conscripsit enim librum prognosticorum futuri seculi ad beatæ memorię Idacium Episcopum directum, habentem in capite epistolam quę [9] ipsius est directa & orationem. Cuius codicis opus discretum in tribus libris habetur ex quibus primus de origine mortis humanę est editus. Secundus de animabus defunctorum quomodo sese habeant ante suorum corporum resurrectionem, Tertius de suprema corporum resurrectione. Item librum responsionum ad quem supra directum in defensionem canonum & legum quibus [10] perhibentur Christiana mancipia Dominis Infidelibus deseruire. Item Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanę vrbis Papę directum est. Item aliud apologeticum de tribus capitulis de quibus Romanę vrbis pręsul frustra visus est dubitasse. Item libellum de remediis blasphemiæ cum epistola ad Adrianum abbatem. Item librum de sextę ętatis comprobatione qui habet in capite orationem & epistolam ad Dominum Zurgium regem & tamen idem codex tribus libris distinctus. Nā primus eorum habet veteris testamenti quā plurima documenta quibus absq; aliqua supputatione annorum, Christus Dei filius non nasciturus, sed olim natus patule declaratur. Secūdi vero series libri decurrit per ostensam apostolorum doctrinam, quę dilucide monstrat Christum in pœnitudine temporis natum non in annis à principio mundi collectis. Tertii quoque libri excursus, sextam ętatem in qua Christus natus est haud dubie adesse veris documentis ostēdit,[11] in quo & vere prętaritę ętates seculi non in annis sed prętfixo generationum limite distinguuntur. Item librum carminum in quo sunt hymni, epitaphia, atque de diuersis epigrammata numerosa, Item librum plurimarum epistolarum. Item librum sermonum in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei & eorum qui ad eam confugiunt. Item librum de contrariis quod Gręce [12] ἀντικειμένων voluit titulo adnotari qui in duobus diuisus est libris ex quibus primus disertiones continet veteris testamenti, secundus noui. Item lib. historię de eo quod Vmbambę Principis tempore Galliis extitit gestum. Item librum sentētiarum ex decade Psalmorum Beati Augustini breuiter summatimque collectum. Item decerpta de libris sancti Augustini contra Iulianum hæreticum collecta. Item libellum de diuinis iudiciis, ex sacris voluminibus collectum. in cuius principio est epistola ad Dom. Eruigium comitatus sui [13] tempore pro eodem libello directa. Item librum Responsionum contra eos qui confugientes ad ecclesiam persequuntur. Item librum missarum de toto circulo anni, in quatuor partes diuisum, in quib. aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendauit atque compleuit, aliquas vero ex toto composuit. Item librum orationum de festiuitatibus quas Toletana ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenii [14] depromptum, partim etiam insolita antiquitate [15] vitiatum, studiose [16] in vnum congessit, atque ecclesiæ Dei vsibus ob amorem reliquit, sanctæ religionis. Præsulatus autem honorem & sacerdotii dignitatem annis decem obtinuit mēse vno diebus septē,

1 al. prouidendis. 2 al. luminibus al. admonitus. 3 al. defendendis. al. debita. humilitatis. 5 al. in. al vnius. 6 al præstare. 7 al. maluit. 8 coæquans. 9 al. ipsi. 10 prohibentur. 11 al. quinque. 12 Hic liber incerti auctoris nomine editus cū Saluiano ab Alex. Brassicano & cum Iunilio in Genesim. in. 16. 13 Temporis. 14 deprompta, insoleta. 15 al vitiata. 16 correcta.

al. DCCXCV. al. DCCLV. sed leg. DCXC. Ut Ambros. Morali sub XII. cap. 58 fin.

Quique etiam ineuitabilis mortis præuentus occasu anno tertio Egicanis principis pridie nonas Martii æra DCCXXIIX. diem vitæ clausit extremum. Ac sic in Basilica gloriosissimæ Leocadiæ Virginis sorte sepulchrali est tumulatus.

Hactenus Felix.

Finiunt libri D. Isidori & D. Ildephonsi de viris illustribus cum additionibus Braulionis, Iuliani, & Felicis.

PRÆSVLES TOLETANI QVORVM NOMINA REperiuntur ante excidium Hisp.

Eugenius I.
erant in codice veteri. *Audentius IIX.*
Asturius IX.
Celsus.
Montanus annis 9.
Euphenius in iu. concil. Toleti.
Adelphius.
Aurasius annis 12.
Helladius annis 18.
Iustus annis 3.
Eugenius II. annis 11.
Eugenius alter annis 12.
Ildephonsus annis 9.
Quiricus
Iulianus
Sisibertus sed culpa sua deiectus.
Felix
Gundericus.
Sinderidus hic deserta Hispania Romam fugit & interfuit Concilio celebrato sub Gregorio III.
Olpa sed intrusus.
Vrbanus viuo Sinderido ab ecclesia Toletana electus.

QVATVORDECIM VITÆ INCERTI AVCTORIS, QVÆ IN M. SS. D. ISIDORO ET ILDEFONSO, CVM HAC PRÆFATIVNCVLA præponebantur.

Qvamvis superius plurimi veterum tractatorum, inter Græcos & Latinos scriptores doctissimi annotentur, tamen reor ipse etiam paucorum memoriã facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

I. Sixtvs Episcopus Romanæ vrbis, & martyr, composuit ad instar Salomonis, librum Prouerbiorum tam breui eloquio, vt in singulis versiculis singulæ explicentur sententiæ. Cui quidem opusculo hæretici quędã contra Ecclesiasticam fidẽ inseruerunt, quo facilius sub nomine tanti martyris, peruersorum dogmatũ reciperetur assertio. Sed is qui Catholicum sese meminit, probando legat, & ea quæ veritati contraria nõ sunt recipiat. Quidam autem eundem librum ab hęreticis, non à Sixto fuisse dictatum. Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem martyre hoc opus compositum esse fatetur.

II. Macrobivs Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumq; sequutus complexus est congrua, ex vtroq; testamento, aduersus versutias hæreticorum capitula; de scilicet Dei Patris, & maiestate filii Dei, & de aduentu eius, Incarnatione, & Ascensione in cœlis: parique modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudæorum. Deinde subiecit etiam cętera, ad vtilitatem vitæ, & disciplinæ religionis pertinentia: omnia hæc in centum distincta capitulis.

III. Filastrivs Brixiensis Episcopus: hic longe ante beatissimum Augustinum, edidit librum de hæresibus, singulas quasq; demonstrans, siue quæ in populo Iudæorum, ante Incarnationem Christi fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quæ post Domini Saluatoris aduentum, aduersus Catholicam fidem exortæ sunt: quas idem centum viginti octo esse describit. Sicut & de eo idem vir magnæ gloriæ Augustinus, & doctor clarissimus meminit.

IV. Theodorvs Mopsuestenæ vrbis Episcopus, ita clare copioseque scientiæ doctrina refulsisse refertur, vt prædicaretur, si referre fas est, mille voluminum summam in Gręco cõscripsisse aduersus omnium hæreticorum errores. Hunc Acephalorum Episcopi, in præiudicio

dicio Chalcedonensis Concilii Iustiniano Principe compellente damnare post mortem cum Iba & Theodoreto Episcopis censuerunt, dum constet eum laudabilium virorum testimoniis, clarissimæ Ecclesiæ doctorem fuisse. Vixit vsque ad Imperium senioris Leonis.

V. TYRANNIVS Ruffinus, scripsit ad quendam Paulinum Presbyterum, de benedictionibus Patriarcharum, triplici intelligentia librum, satis succinctum, & clara breuitate cõpositum, Hic autem iuxta mysticum sensum, ea quæ de Dan filio Iacob, scripta sunt, non recte de domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probet assertio.

VI. VERGVNDVS Africanus Episcopus, studiis liberalium litterarum disertus, edidit carmine dactylico duos modicos breuesque libellos: quorum primum de resurrectione & iudicio scripsit, alterum verò de pœnitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

VII. VICTORINVS Episcopus composuit & ipse versibus duo opuscula admodum breuia: vnum aduersus Manichæos, reprobantes veteris testamenti Deum, veramque incarnationem contradicentes: alium autem aduersus Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt, vnnm malum, iustum creaturarum conditorem, & retributorem factorũ: alterum bonum animarum susceptorem, indultorem criminum.

VIII. ITATIVS Prouinciæ Gallœciæ Episcopus, secutus chronicam Eusebii Cæsariensis Episcopi, siue Heronymi Presbyteri, quæ vsque hodie in Valentis Augusti Imperium edita declaratur, de hinc ab anno primo Theodosii Augusti, vsque in annum Imperii Leonis octauum, subiunctam sequitur historiam: in qua magis barbararum gentium bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam pene senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstratur iudicio.

IX. EVSEBIVS Dorolitanæ vrbis Episcopus. hic in cœtu Chalcedonensis Concilii, contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ vrbis Episcopum, librum obtulit, ac præsenti Synodo omnes Dioscori errores & blasphemias recitauit. Hunc enim ad sanctum Flauianum Constantinopolitanum Episcopum idem Dioscorus, in Ephesina secunda Synodo, excõmunicationis sententia deiecerat; eo quod pro orthodoxa fide contra hęresim repugnaret. Vnde postea idem Eusebius, in Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegens, damnationis eius sententiam super eum à sancto Concilio imprecatur: scilicet, vt quod iniuste ille aliis intulerat, in eum iuste retorqueatur

X. CEREALIS Castulensis Ecclesiæ Episcopus: hic dum apud Carthaginensem Africæ Prouinciæ vrbem venisset, & de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo concertatus est, respondens propositionibus eius non eloquiorum argumẽtis sed testimoniis sanctarum scripturarum. Extat hoc ipsum eiusdem opusculum, decem & nouẽ responsionum capitulis pręsignitum.

XI. FERRANDVS Carthaginensis Ecclesiæ Diaconus multum in sacris scripturis floruisse asseritur, multasque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Iste ad Pelagium & Anatolium, Romanos Diaconos, consulentes eum, vtrum liceat quemquam damnare post mortem, edidit rescriptum, vbi inter alia sic loquutus est, dicẽs: Quid prodest dormientibus perturbare? Siquis adhuc in corpore mortis huius accusatus, & damnatus antequam moreretur absolui, de Ecclesia raptus est, absolui non potest vlterius humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præuentus est intra sinum matris Ecclesiæ constitutus, diuino intelligendus est iudicio reseruari: de hoc nullus homo potest manifestam proferre sententiam, cui sic Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit, nihil prodest nostra benignitas.

XII. PETRVS Ilerdensis Hispaniarum Ecclesiæ Episcopus, edidit diuersis solennitatibus cõgruentes orationes, vt Missas eleganti sensu, & aperto sermone.

XIII. MARCELLINVS Italię Presbyter, scripsit Theodosio minori, Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum, in quo retexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem * homousion *f. Homousii.* Arimini conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impii dogmatis turbauerunt, vt vix pauci Antistites existerent, qui inuiolabili fidei cultu perseuerarent. Exponit quoque de Arrio dum ad Synodum pergeret, cnm Alexandro disputaturus, qualiter * conuersus *f. conuersio* in via ad necessariam causam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osii Cordubensis vrbis Episcopi, qui metu Imperatoris, fidem præuaricatus, perfidiæ assertor, & impietatis effectus fuerat assecutor, sic talia profert. Nam post impiam (inquit) Osii pręua-

ricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus, in Cordubensi vrbe, iuxta Imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illum communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantii Præfecti Vicario, vt mitteret eum in exilium: at ille, nō audeo, inquit, Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totius fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiam aduersus me minimum seruum tuum; qui pro fide nominis tui, vt reus assistens, spectaculum factus sum: sed tu ipse quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per vltionem. Non ego quasi metuens, exilium fugere cupio; cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit, sed vt multi præuaricationis errore liberentur, quum præsentem viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens factu quasi regalis imperii, cum sententiam conaretur exprimere, os vertit, distorquens pariter & ceruicem, & de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis, etiam Clementinus ille gentilis, expauit, & licet esset iudex, tamen timens ne in se simile supplicium * iudicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri, obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignoratione peccasset, & non tam proprio arbitrio, quam mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius vindicantium integram fidem, neque in fugam versus est, neq; passus est exilium. Vnusquisq; enim timuit de illo vlterius iudicare.

f. vindicaretur.

VITA IVLIANI EPISCOPI per Felicem: ἐν ἐπιτύμβῳ eius quam supra collocauimus.

IVLIANVS Episcopus, discipulus Eugenii, sedis Carthaginis prouinciæ Metropolitanus, vrbis Regiæ Pontifex, quamplurima de officiis dulcifluo sono composuit. Æra 728. diē vitæ clausit extremum. ac sic in Basilica gloriosissimæ sanctæ Leocadiæ virginis, sorte sepulchrali est tumulatus.

VITA SALVI ABBATIS ALueldensis incerto auctore.

SALVVS Abba Albaildensis monasterii, vir lingua nitidus & scientia eruditus, elegans sententiis, ornatus verbis, scripsit sacris virginibus Regularem libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum. Cuius oratio nempe in hymnis, orationibus, versibus, ac missis, quas illustri ipse sermone composuit plurimam cordis compunctionem, & magnā suauiloquentiam legentibus, audientibusque tribuit. Fuit namque corpore tenuis, paruus robore, sed valide feruescens spiritus virtute. O quanta illius ex ore dulciora, super mella, manabant verba, cor hominis quasi vina lætificantia. Obiit temporibus Garseani Christianissimi Regis, & Theudemiri Pontificis, quarto Idus Feb. Æra millesima: sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis. Ac sic in prædicto cœnobio, iuxta basilicam sancti Martini Episcopi & confessoris Christi est tumulatus sorte sepulchrali. Ad cuius pedes discipulus Velasco Episcopus quiescit in pace.

AND. SCHOTTI NOTÆ IN ISIDORVM, DE ECCLESIASTICIS SCRIPTORIBVS.

I.

IN SARCIDENSI *etiam Concilio*] Legendum *In Sardicensi Concilio*, ex Coloniensi editione anni CIↃ.IↃ.LXXX. & ex ipsa Sardicensi Synodo, vbi multas OSII sententias videre licet.

Nam post iniquam, vt ait quidam, OSII *præuaricationem*] Intelligit Marcellinum, Italiæ Presbyterum, de quo infra. Verum E. Athanasius ad solit. ac. de O-

de Osio oppositum sentit, & Augustinus contra Epistolam Parmen. cap. 4. quorum sententiam amplectendam plerique existimant, eo quod Isidorus secutus sit Marcellinum, qui hæresis labe infectus, huius opinionis fuit primus auctor.

Pro ITACIVS] legendum esse IDACIVS ex Sigeberto, cap. XVIII. de Scriptoribus ecclesiasticis & Io. Trithemio apparet & ex Io. Vasæo ad annum 420. Chronic. Hunc Lemicę Hispan. vrbis Episcopum fuisse Trithemius ait de quo eadem, quæ hic Isidorus refert. Cæterum quod eum CLARVM Isidorus cognominat, videndum est an sit in eo aliqua confusio: atque alius sit IDACIVS CLARVS ab IDACIO Lemicensi. Nam hic ob Priscilliani necem exilium subiit, ille aduersus Verimudum (aut vt Alphonsus à Castro, lib. 2. de iusta hæretic. punit. Verimundum) Arianum contendit. Pro *Lemicæ* Vasæus legit *Lamicæ*: quod ille qui aduersus Verimundum scripsit CLARVS cognominatur. II.

Ex numero vindicantium] *Vindicantes* appellat catholicam fidem asserentes. Vnde & *Vindicati* dicuntur Martyres ab Oprato Mileuitano Episc. lib. I. de Schismate Donatistarum: qui ab ecclesia Catholica in Martyrum numerum recepti sunt. Et in Marcellini vita, infra auctor insertus: Inde est quod solus Gregorius vindicauit integram fidem, &c.

Manis & Priscilliani magistrum] Ita legendum omnino. Intelligit autem Scythianum Ægyptium, cuius meminerunt B. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi sexta: Epiphanius lib. 2. aduersus hæreses, siue is *Marcus* sit, siue quis alius: nam Marci Epiphanius lib. 1: Irenæus lib. 1. Philaster, & B. Augustinus meminerunt.

Ad diuersos] Ad Ecclesiam Mediolanensem.

Atq; Ausentium] Auxentium. Rem cognosces ex Ambrosii epistolis.

SIRICIVS] Leg. quatuor syllabis, non *Siricus*. III.

Ad Eumenium] Sic etiam Coloniensis editio. Lege Himerium ex eiusdem epistola. Illa vero in actis Siricii est.

Obitumq; Paulini Vronius edidit] Oranius Colon. editio & scripti. Vide an Fortunati Poetæ cognomen, qui post Sulpitium Seuerum de Pontio Paulino conscripsit versibus: & an hic idem Paulinus Nolanus Episcopus. IV.

Inter apocryphas] Legendus Didacus Couarruuias lib. 4. Var. resolut. cap. 14. in distinct. 15. Gratiani, Falconiæ cognomentum Probæ tribuitur. V.

Fauentes Episcopi Arcadio Imp.] In vetere Tolet. *Episcopi nouem* præfert, vt numeris significet. Nam ad eum condemnandum aliquot priuatim Episcopi conuenerunt, atque ita ad vniuersalem Synodum prouocauit, quæ postea numero circiter LX. congregata rursum illum ab exilio reduxit. In Ioanne Chrysostomo extremo hæc absunt à Colon. Sunt tamen in scripto Toletano Codice perantiquo, & editione Conciliorum Garcia Locusæ V. C. *Cuius corpus tricesimo quinto anno die functionis, ab exilio Constantinopolim reuocatur. etiam in Apostolorum Ecclesia sepelitur.* VI.

PASCHASIVS] vocatur in epistolis Leonis, inter quas hæc etiam epistola Paschasii circumfertur, & in Concilio Chalcedonensi, cui præfuit.

Paschalis mysterii miraculum] Idem miraculum in quibusdam Hispaniæ baptisteriis accidisse Gregorius Turonensis scribit libro historiæ Ecclesiast. lib. 5. & 10. Sed mirum est id ab Isidoro homine Hispano non recenseri, neque hoc loco, neque in originum seu Etymologiarum libris, vbi de ocreo Paschali agit. Verba autem Epistolæ, quæ citantur ab Isidoro, ita in ipsa Paschasini epistola leguntur: *Illic perparua & vili opera constructa est ecclesia, in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, neq; aqua omnino vicina, fons ex se repletur.* XI.

Vt qua venerat: ex sese descendit] At vox extrema melius his in vet. libro est: *vt veniat aqua ex sese discedit.* alius liber, *discreuit.* Coloniensis editio: *vt venerat aqua ex sese descendit.*

Iulianus quidam Gallus, cognomento Pomerius] Gennadius hunc natione Maurum fuisse scribit: in Galliis tamen presbyterum ordinatum. Hic alius prorsus esse asseritur à Iuliano Toletano præsule. XII.

Octauo, de his quæ in fine mundi futura sunt] Hoc forte Prognosticon illud, quod Iuliani nomine circunfertur, ediditque. Duaci accuratius Boetius Epo, Frisius, & ibidem Martinum Oumensem (de quo infra cap. 20) de quatuor virtutibus, qui falso Senecę Philosopho libellus adscriptus est.

EVGIPIVS *abbas*] amplius quam in Colon. est in membranis: Lucanensis oppidi Neapoli Campaniæ. Eugipius autem de vita S. Seuerini monachi auctius nuper Augustæ Vindelicorum prodiit: de quo in Seuerino & Consulum Fastis Io. Cuspinianus in Anastasio. XIII.

Post consulatum Importuni iunioris] Quidam libri hic *Manortii* pro *Importuni* præferunt. *Post* pro *Sub.* Sic & cap. XIX. & in Conciliis, vbi hæc quoque locutio est, capitur. Locum ta-

men esse mendosum opinor, nam aliquid deest. Neque enim *Iunior* cum *Importuno* coniungendum: nam Paulus Orosius *Theodorum Impor.* appellat. Onufrius *Importunum Decium*. Anno præcedenti *Decius Iunior* recensetur Consul in Occidente, & ante hunc alius item *Decius*. Itaq; fortasse legendum *post consulatum Importuni & Decii iunioris*.

XIV. *De fide cum Trasamundo Rege*] Transamundus est Paulo Diacono. *Trasimundus*, Gregorio Turonensi: *Trasimundus* Fulgentio in excusis operibus.

XV. *In Eucherio.* *Presbyter Lugdunensis*] pro *Episcopo*, quomodo Gennadius nominat. nam & antiquitus, & B. Chrysostomum *presbyterum* pro Episcopo dixisse post B. Paulum, nõ semel obseruatum. Honorius tamen Augustodunensis in Catalogo scriptorum duos Eucherios facit, Episcopum, & alterum presbyterum, forte quod scripta eorum diuersa esse videret. Ætas certe vtrique eadem, & Basileenses typographi anno CIↃ.IↃ.XXXI. opera, edente Menandro Brassicano, coniunxerunt. Eidem vero Eucherio asserit, vt vindex, Cæsar Card. Baronius Annalium Ecclesiast. Tomo sexto non longe à principio, Homilias, quas Eusebii Episcopi Emisseni falso nomine euulgauit Io. Gaignerus. quas nos in membranis longe & meliores & plures habemus: & sunt sane piæ, ad populum habitæ de Sanctis Lugdunensis agri, vt hominis Galli. Et diuersæ ab his, quæ vulgo in Dominicos festosque dies circumferuntur, quæ potius collectanea alicuius ex Augustino & Gregorio esse, non Græci hominis existimo: qualia & glossæ ordinariæ, nomen præferunt. Basilius Zanchus in Notationib. S. Scripturæ Ennodio Ticinensi, ni fallor, adscribit. Sed hæc Critici viderint.

Ibidem breuitas, vt ait quidam] Locus est Ciceronis in Oratore ad Brutum.

XVIII. *Theodori Mepsueseni Episcopi*] (sic enim leg.) frequens alibi mentio. Ibæ quoq; Edesseni Episcopi cap. proximo, & in Constantinopol. Synodo.

XIX. *In proscriptione Apostolicæ fidei*] id est, in his quæ proscribebat & condemnabat Apostolica fides, Nam & huiusmodi locutio apud probatos authores actiue sumpta in vsu est. Liuius lib. 10. Decad. 4. *Hæ litteræ fidem Persei criminib fecerunt*: pro his quæ obiiciebat Perseus Demetrio.

Ibæ Edesseni Episcopi] Sic legendum censeo. Amplius hic in membranis, quam in Coloniensi editione.

Ex Marim Persum ductum, & Theodorum Mepsuestenum Episcopum] Alter Codex ad Maxim. Legendum *ad Marin*, ex Concilio Constantinopol. & Mopsuestenus, ex eodem. At Nicephoro est Mapsuestinus: qui de Theodoro isto lib. XIII. cap. 11. qui Ioanni Chrysostomo familiaris fuit. Mopsuestia autem in Cilicia est.

XXI. IVSTVS *Orgilitanæ Ecclesiæ*] Coloniensis codex *Orgellitanæ*, sed legendum *Vrgellitanæ*, ex Io. Vasæo in Chronicis ad annum 540. Liber exstat in Bibliotheca SS. Patrum.

Nebridius] In membranis *Infridius*, vitiose. *Nebridius* reponendum, aut Helpidius, aut vtrumque legendum. Nam hi duo fratres Iustiniani ac Iusti, auctore Trithemio in Iustiniano & Vasæo.

XXV. VICTOR *Tunnunensis Episcopus*] Sic lego ex veteribus membranis Chronici, quod è nostra nuper exiit bibliotheca. Ingolstadii. Varii varia commenti. *Tmuensis* etiam non nemo, quæ Ægypti est vrbs.

Hic à principio mundi] Lego, vt veritati respondeat lectio, à principio mundi historiam à Theodosio maiore vsq; ad Iustini iunioris annum I. Consules &c. Nam Eusebii historiam qui à mundi origine auspicatur, Prosper excepit, Prosperum Victor continua serie per consules.

XXIX. *Iustus, quacumq; morte occupatus*] Sapient. 4. in vulgata legitur editione: *Iustus si morte praeoccupatus fuerit, &c.*

XXX. *Qui dicitur Annulus*] Vetus liber, anulus. Forte etiam Aureolus legi posset, è vestigiis veteris scripturæ.

Episcopum Irtabicensem] Sic liber antiquus. Coloniensis editio *Ircabicensem* forte *Ercanicensem* rectum est.

XXXII. Mox, *de distinctione*] Colon. præfert: at in membranis *de districtione* posset & de instructione monachorum legi.

IN ADDITAMENTVM S. ILDEPHONSI.

I. *In Asterio, vel Austurio, extremo. In Toleto Sacerdos nouus*] pro *Episcopus nonus*. Male enim *nouus*. Hinc apparet, ordinem illum, qui in Ecclesię Toletanæ Camera est vsque ad Asturiam recte computari: simulq; Diui Eugenii Martyris, primi Archiepiscopi Toletani Ildefonsi temporis notitiam non haberi. Quod etiam probat, in prologo Eugenium priorem nominari,

nati, qui hodie secundus numeratur, & infra.

In Montano. Turebii ipsis] lege, *Thoribii* Episcopi ex ea ipsa, quæ citatur epistola ad Leonem PP. II.

Ad exprobationem infamiæ] Forte *Exprobrationem*, hoc est, ad infamiam, quæ illi probro dabatur, depellendum. Nam *Exprobratio*, pro, apologia, aut improbatione noue dicitur.

Temporibus Amarici Regis] lege *Amalarici* ex Concilio Toletano secundo: quamuis in excusis Codicib. legimus *Amalrici*, & ex nummis antiquis Gothorum Regum.

De hoc DONATO] vide Chronicon Ioannis abbatis Biclarensis ad annum 570. & Io. Vasæum an. 569. qui mox *Manichæam* legit, alias Mica. III.

Et palam est totum] *Toletum* reponendum arbitror, vel Tolet. in alio Cod. legitur, *& palam & totis*. Mox illa de vet. libro addidi, quæ in Toletana editione Conciliorum abesse deprehendi: *peculiaritatibus inhærebat, vt furnis iunctis eorum stipularum fasciculos ad clibanum deportaret. Cumq; inter, &c.* Rursum in IVSTO ante *Exstitit*, bene longa periodus amplius his quam in Toletana editione anni CIↃ.IↃ.XCIII. legitur. VI.

NONNICVS] *Nonnitus* est in Toletano codice M.S. Ioan. Vasæus in Chronicis an. 634. *Nontinus* videtur legisse, quamuis & *Nonnitus* quoq; agnoscit, nisi si illud operarum est vitium. IX.

In EVGENIO II. *Quos antiquitus protulerat vitiatos*] Ita membranæ: repono tamen *antiquitas*: itaque legisse puto Io. Vasæum, ad annum 651. Chronicorum: cuius verba sunt vetustate vitiatos. XIII.

Catalogus virorum Illustrium apud Isidorum.

Osius
Idacius
Siricius
Paulinus
Proba Falconia
Ioannes
Sedulius
Possidonius
Primasius
Proterius
Paschasius
Iulianus
Eugipius
Fulgentius
Eucherius
Hilarius
Aprigius
Iustinianus
Iustus Vrgelitanus Episcopus
Martinus Dumensis.
Alcimus Auitus
Dracontius
Victor Tunnunensis
Ioannes Biclarensis abbas
B. Gregorius Pont.
Leander
Licinianus
Seuerus
Ioannes
Eutropius.

Apud Ildephonsum.

Austurius
Montanus
Donatus
Aurasius
Ioannes
Helladius
Iustus
Apud { Felicem, Iulianum, Braulionem }
Isidorus
Nonnicus
Conantius
Braulio
Eugenius
Eugenius alter.
Iulianus
B. Ildephonsus.
B. Isidorus.

Ex incerto auctore in editione Conciliorum Toletanorum, anno CIↃ. IↃ. XCIII.

Saluus abbas
Sextus Episcopus
Macrobius
Philastrius
Theodorus Mopsuestenus Episc.
Tyrannius Rufinus
Vergundus
Victorinus.
Itacius
Eusebius
Cerealis
Ferrandus
Petrus
Recullinus.

CHRONOLOGIA TOLETANORUM Præſulum,

Anni Domini.

68. S.Eugenius *Martyr, primus.*

313 Melanthius, *qui interfuit Concilio Eliberitano & in eo ſubſcripſit.*

325 Pelagius.

396 Patruinus, *qui primum Toletanum Concilium congregauit, & in eo ſubſcripſit: Priſcillianam hæreſim pullulantem euertit.*

Turibius.

Quintius.

Vincentius.

Paulatus.

Natalis.

Olympius.

Audentius.

405 Aſturius. *S. Illiſonſus eius vitam ſcribit in catalogo illuſtr. virorum.*

Iſicius.

Martinus, *vel* Maiorinus.

Caſtinus.

Campeius.

Sinticio.

Praumatius, *vel* Palmatius.

Petrus *primus.*

Celſus.

527 Montanus. *Secunda Synodus Toletana ſub Montano eſt habita: ſcripſitq́ue duas epiſtolas, alteram ad fratres territorii Palentini, alteram ad Toribium. S. Illiſonſus eius vitam literis mandauit.*

Iulianus *primus.*

Bracanda.

Petrus *ſecundus.*

589 Euphimius: *interfuit ſancto tertio Concilio Toletano, Aera 627. & de eo fit mentio in decreto Gundemari.*

Exuperius.

597 Adelphius: *ſubſcribit in Toletano, ſub Reccaredo Aera 615.*

Conantius *à S. Illiſonſo non enumeratur inter Præſules Toletanos, forte qui parum præfuit: inquit enim poſt Adelphium Toletanæ ſedis Auraſium adeptum eſſe locum.*

603 Auraſius. *S. Illiſonſus ſcribit in catalogo, cathedram tenuiſſe poſt Adelphium.*

615 S.Helladius: *obiit 18. Februarii. de eo Illiſonſus ſcribit in catalogo.*

633 Iuſtus. *Quarta Synodus Toletana fuit ſub Iuſto habita, in eaq́ue ſubſcribit: de eo Illiſonſus ſcribit in catalogo.*

636 Eugenius. *Secunda, quinta, & ſexta, & ſeptima Synodus Toletana ſub Eugenio fuerunt collectæ: in eis ſubſcribit: de eo Illiſonſus in catalogo.*

647 S.Eugenius *II. obiit 13. Nouembris anno 658. interfuit octauo, nono, & decimo Conciliis Toletanis, Aera 691.*

659 S. Ildefonſus *obiit 23. Ianuarii, anno 667. cuius vitam Cixila Præſul Toletanus ſcripſit.*

668 Quiricus, *interfuit vndecimo Concilio Toletano, AEra 713. & in eo ſubſcribit. S. Illiſonſus eius vitam ſcribit in catalogo.*

685 S. Iulianus. *II. obiit ſexto Martii anno 690. interfuit duodecimo, & decimotertio, & decimoquarto, decimoquinto, Conciliis Toletanis, & in eis ſubſcribit, AEra 719. de eo Felix ſcribit in catalogo.*

691 Siſibertus, *qui aduerſus Egicanem Regem conſpirationem fecit, pro qua merito à dignitatis ordine amotus in Concilio Toletano decimoſexto: pro eo Felix ſuffectus eſt. AEra 731.*

Felix,

693	Felix *decimosexto Concilio Toletano interfuit, in eoq; subscribit AEra 731.*
700	Guntericus.
714	Oppas, *intrusus.*
	Sinderedus.
719	Vrbanus *post Sinderedum cathedram Toletanam tenuit: obijt anno 737. Toletum à Saracenis occupatur fueruntq; in captiuitate Præsules Toletani, qui sequuntur, vsque ad Ioannem.*
740	Sunieredus.
760	Concordius.
775	Cixilanus,
784	Elipandus: *hæresi infectus in Concilio Francofordiensi condemnatur, vt refert Ioannes Aurelianensis in libro de cultu imaginum.*
820	Eumesindus.
850	Vuistemirus.
859	Eulogius *electus, martyr.*
	Vonitus,
926	Ioannes *obiit anno 926.*
	Paschalis.
	Alfonsus *VI. victis Sarracenis, Toletum expugnat anno* 1085. *die 25. Martii, & Bernardum monachum S. Benedicti in sede Toletana collocat.*

CHRONOLOGIA CONCILIORVM HISPANIÆ, QVÆ TEMPORIBVS GOTTHORVM REGVM SVNT indicta.

Æra Cæsaris circa.	*Annus Christi.*	
	324	Eliberitanum *eodem tempore, quo Nicenum.*
362	380	Cæsaraugustum *primum.*
418 438	400 *vel* 405	*I.* Toletanum *primum aduersus Priscillianum, Consule Stilicone, Arcadii & Honorij temporibus.*
554	516	Tarraconense *anno sexto Theodorici Regis Consule Petro.*
555	517	Gerundense *anno septimo Theodorici Regis Agapeto V. C. Consule.*
56[?]	527 *circa*	*II.* Toletanum *secundum anno quinto Amalarici Regis Montano Episcopo Toletano.*
578	540	Barcinonense *primum.*
584	546	Ilerdense *anno decimoquinto Teudi Regis.*
584	546	Valletanum *siue* Valentinum *eodem anno Theudi decimoquinto.*
599	561	Bracarense *primum anno tertio Argemeri Regis Sueuorum.*
607		*Concilium* Lucense *sub Theodomiro.*
610	572	Bracarense *secundum anno secundo Mironis Regis Sueuorum: in quo Metropolitæ duo, ex Bracara & Luco, interfuerunt.*
627	589	*III.* Toletanum *tertium anno quarto Reccaredi: in quo Arriana hæresis in Hispania damnatur, & in eo sanctus Leander Hispalensis, & S. Euphemius Toletanus interfuerunt.*
628	590	Hispalense *primum anno quinto Reccaredi regis: in quo S. Leander Hispalensis interfuit.*
630	592	Cæsaraugustanum *secundum anno septimo Reccaredi regis Artemio Tarraconensi Metropolitano.*
635	597	Toletanum *anno duodecimo Reccaredi regis Adelphio Metropolitano vrbis regiæ.*
636	598	Oscense *anno decimotertio Reccaredi.*

Æra Cæsaris circa	Annus Christi.	
637	599	Barcinonense *secundum anno decimoquarto Reccaredi Regis. Asiatico, Tarraconensi Metropolitano.*
648	610	Toletanum *anno primo Gundemari Regis, sancto Montano Toletanæ urbis Metropolitano.*
652	614	Egarense *anno tertio Sisebuti Regis.*
657	619	Hispalense *secundum, Rege Sisebuto, & sancto Isidoro Episcopo Hispalensi.*
671	633	*IV.* Toletanum *quartum anno tertio Sisenandi Regis in quo S. Isidorus Hispalensis interfuit & Iustus Toletanus.*
674	636	*V.* Toletanum *quintum anno primo Cinthilani Regis in quo S. Eugenius Toletanus interfuit.*
676	638	*VI.* Toletanum *sextum vnro secundo Cinthilani Regis Eugenio Toletano Antistite.*
684	646	*VII.* Toletanum *septimum anno quinto Cindasuinthi Regis, Eugenio Toletano Antistite.*
691	653	*VIII.* Toletanum *octauum anno quinto Reccesuinthi Regis, Eugenio Regiæ vrbis Antistite.*
693	655	*IX.* Toletanum *nonum, anno septimo Reccesuinthi Regis, Eugenio Regiæ vrbis Metropolitano.*
694	656	*X.* Toletanum *decimum anno octauo Reccesuinthi Regis, Eugenio Metropolitano Regiæ vrbis.*
704	666	Emeritense, *anno decimo octauo Reccesuinthi Regis, Proficuo Metropolitano Emeritensis vrbis.*
713	675	*XI.* Toletanum *vndecimum, anno quarto Vuambani Regis, Quirico Metropolitano vrbis Toletanæ,*
713	675	Bracarense *tertium, anno quarto Vuambæ, Leodegisio Metropolitano Bracarensi.*
719	681	*XII.* Toletanum *duodecimum, anno primo Eruigii Regis S. Iuliano Regiæ vrbis Metropolitano.*
721	683	*XIII.* Toletanum *decimum tertium. anno quarto Eruigii Regis, S. Iuliano Regiæ vrbis Metropolitano.*
722	684	*XIV.* Toletanum *decimumquartum, anno quarto Eruigii Regis, S. Iuliano Regiæ vrbis Metropolitano.*
726	688	*XV.* Toletanum *decimumquintum, anno primo Egicæ Regis, S. Iuliano vrbis Regiæ Metropolitano.*
729	691	Cęsaraugustanum *tertium, anno quarto Egicæ Regis Baldefredo Episcopo Cæsaraugustano.*
731	693	*XVI.* Toletanum *decimumsextum anno sexto Egicæ Regis, Felice vrbis Regiæ Metropolitano.*
732	694	*XVII.* Toletanum *decimumseptimum anno septimo Egicæ Regis.*
740	702	*XVIII.* Toletanum *decimumoctauum anno primo Vuitizæ. Non extat in Canone, sed de eo meminit Rodericus.*
750	712	Sarraceni *Gothos expugnant, & biennio totam Hispaniam occupant.*

ORDO

ORDO REGVM GOTHORVM HISPANIÆ, ET EORVM CHRONOLOGIA EX CONciliis.M.ſſ,&Iſidoro & Vulſa.

	Æra Augusti.	Anni Christi.	
	407	369	Athanaricus *vna cum Fridigerno, regnat annos tredecim, ſub Valente Imperatore.*
	420	382	Alaricus, *& cum eo Redagaſius: regnat ann. 28. ſub Theodoſio Imperatore.*
	449	411	Athaulfus *regnat ann. 6. ſub Arcadio, & Honorio Imperatore.*
Segericus anno vno.			Segericus, *illico ſuorum dolo interfectus ann. 22. imperii Honorii, & Arcadii: cui ſucceſſit Vuallia.*
	454	416	Wallia *regnat annos 3.*
Theodoredus ann. 14. Auguſtin. Theodoricus.	457	419	Theuderedus, *regnat annos 33. finem extremum clauſit in prælio Cathalaunico, ſub Theodoſio minori imperatore.*
Thuriſmundus	490	412	Thuriſmundus, *regnat ann. vnum, ſub. Marciano.*
Theodoricus.	491	453	Theudericus *annos tredecim, ſub Marciano imperatore.*
Durico Gregor. Turon. ann 27.	504	466	Duricus *annos decem & ſeptem ſub Leone Imperatore.*
Sigisbert. 19.	521	483	Alaricus *annos 23. ſub Zenone Imperatore.*
Geſalarius: alii Geſelicus.	544	506	Geſalericus *annos quatuor, ſub Anaſtaſio Imperatore.*
Theodoricus.	549	511	Theudericus *Rex Italiæ, pro nepote Alamarico regnat in Hiſpania annos quindecim, ſub Anaſtaſio Imperatore. In Conciliis M. ſſ. duo coacta eſſe ſub Theuderico Rege lego: primum Tarraconenſe anno eius, AEra 555. alterum Gerundenſe, anno & AEra ſequenti.*
	564	526	Amalaricus *ann. quinque, ſub Iuſtiniano Imperatore.*
Theudius.	569	531	Theudis, *ſeu Theudio decem & ſeptem annos, & menſes quinque, ſub Iuſtiniano Imperatore. Concil. Ilerd. anno eius 15. vbi mendoſe in omnibus M. ſſ. legitur, AEra 584. pro AEra 564. quod recte conuenit cum hac annorum ratione: quam ſequimur.*
	586	548	Theudiſclus *annum vnum, ſub Iuſtiniano Imperatore.*
Aguila.	587	549	Agila. *ſeu Aquila, ann. quinque ſub Iuſtiniano Imperatore.*
Vulſa quindecim annos, & menſes 6.	592	554	Athanagildus *annos. 14. ſub Iuſtiniano. Iſidorus ponit inter regnum quinq. menſium.*
Luiba, & Loyba.	605	567	Liuba *annum vnum ſub Iuſtino Imperatore minori.*
Beda, Leuuigildus more Gothorum qui pro eo ponunt eu.	606	568	Leouigildus, *ann. decem & octo, ſub Iuſtino minori. anno 17. regni Ermenegildum Hiſpali impie interfecit.*
	624	568	Reccaredus *primus ann. 15. ſub Mauricio Imperatore.*
Loyba.	639	601	Liuba *ſecundus annos duos, ſub Mauricio Imperatore.*
Victoricus	641	603	Vuittericus *ann. ſex, menſes 10.*
Gundemirus.	648	610	Gundemarus *annos duos, menſes decem, ſub Phoca Imperatore.*
	650	612	Siſebutus *annos octo, menſes ſex, ſub Heraclio Imperatore. Anno quinto Siſebuti Mahometes aduerſus Romanos rebellat.*
	659	621	Reccaredus *ſecundus. menſes tres.*

	Æra Augusti.	Anni Christi.	
Cintila, Santila.	659	621	Suintila *annos decem, sub Heraclio Imperatore. Is, vt nostri historici tradunt, primus pulsis Romanis, monarchiam totius Hispaniæ obtinuit.*
Sisnandus.	669	631	Sisenandus *ann. 3. menses vndecim.*
Cintila.	674	636	Cinthila *annos tres, menses octo. Concilium Toletanum quintum, primo anno eius regni coactum. Isidorus Iunior Episcopus Hispalensis primæ sedis moritur.*
Tulcas	67	640	Tulca *ann. 2. menses quatuor.*
Cindasuinthus	680	642	Cindasuinthus *ann. 6. menses* 8.
Recesuinthus	687	649	Recesuinthus *annos 23. menses 6. Ildefonsus anno. 18. moritur.*
Bamba	710	672	Wamba *annos octo, mensem vnum. Relicto regno vixit in monasterio, melius sibi regnans, & viuens pie & sancte, annos septem, menses tres.*
Eringius.	718	680	Eringius *annos septem: relicto regno creatur Egica.*
Egipsa.	725	687	Egica *annos decem solus, quinque vna cum filio suo Vuittiza.*
Vtiza.	739	701	Wittiza *ann. 9. sine Egica patre.*
Rodericus annos 3. duos simul cum Vitiza, vnum solus.	748	710	Rudericus *ann. vnum. Hoc Rege nobilissima, & antiquissima regnum Gothorũ familia, ob impios & sceleratos mores Vuitizæ, & Ruderici, misere extincta, in prædam barbaris Illauris tãquam Dei flagello data, vniuersaque nobilitas totumque regnum breui tempore vna funditus euersum.*

REGES SVEVORVM in Gallœcia.

Æra Augusti.	Anni Christi.	
446	408	Hermericus *ann. 32.*
478	440	Rechilla *annos septem.*
486	448	Recciarius *annos nouem.*
495	457	Maldra *annos tres.*
498	460	Frumarius *annos quatuor.*
		Remismũdus, *qui cum tota gente, Arriana hæresi infectus fuit: in quo errore gens illa per annos ferme centum perseuerauit: quo tempore Reges non reperiuntur, quippe indigni vt eorum repetita maneat memoria.*
601	558	Theodomirus *seu Ariamirus catholicus: Concilium Bracarense primum, sub eo habitum, & Lucense regnauit annis 12.*
607	570	Miro *annos 13. Concilium Bracarense secundum.*
620	582	Eboricus.
		Andeca *tyrannus.*
		Sueuorum *regnum deletum est tempore Leonegildi Gothorum Regis, postquam regnauerunt in Hispania annos centum septuaginta septem, vt auctor est Isidorus.*

FINIS.

D. RODE-

D. RODERICI XIMENEZ NAVARRI ARCHIEPISCOPI TOLETANI,

RERVM IN HISPANIA GESTARVM LIBRI IX.

Ad vetera Exemplaria Comparati, vt nunc primum editi videri queant.

ACCESSIT GOTHORVM, ARABVM ET ROmanorum Historia nunquam antehac edita.

Opera & studio ANDREÆ SCHOTTI.

Prolegomena

DE RODERICO XIMENIO ARCHIEPISCOPO TOLETANO HISPANICARVM RERVM SCRIPTORE.

Ex Annalibus IOAN. MARIANÆ è Societate Iesu, Lib. XI. cap. XXI.

NNVS *millesimus ducentesimus octauus, mensis Augusti die vicesimo octauo Martinum Præsulem Toletanum abstulit: successit* RODERICVS XIMENIVS, *domo Vasco, seu Nauarrus. Hominem externum spectatæ vitæ probitas, eruditioque, vt ea erant tempora, singularis ad eum honoris gradum prouexit: & quoniam induciæ abs Regibus eo auspice pactæ potissimum erant Principum gratiam, & vtriusq; gentis studia promeruit.*

ET LIB. XIII. CAP. V.

RODERICI *Toletani præsulis obitus Augusti mensis nono die fuit, anno millesimo ducentesimo quadragesimo quinto: tametsi alij adscribant annum millesimum ducentesimum quadragesimum septimum Iunij mensis diem decimum: vt magis mirari liceat, in clarissimi viri obitu dissentire autores quam opinionem opinioni præferre Rodericus grauis annis erat, multisque laboribus fractus, ac nouo itinere, quod Lugdunum susceperat (vbi conuentus Ecclesiastici erant) aduersus Petrum Tarraconensem, à quo fuerat diris defixus, nulla grauiori de causa, quam quod iure Primatis per eius fines Crucē dignitatis insigne prætulisset. Extat Gregorii noni Rom. Pont. sententia secundum iura & merita Ecclesiæ Toletanæ. Verum controuersia nondum satis composita, Rodericum arbitror in extrema quamuis ætate ad Pontificem abiisse. In reditu sane cum Rhodano in Hispaniam nauigaturus naui veheretur, defunctus est. Hortæ quod Aragoniæ monasterium est, ad aram eius templi maximam cippus cum inscriptione monstratur, his carminibus comprehensa, rude & crassum, vt in ea ætate, sonantibus.*

Mater Nauarra, nutrix Castella,
Schola Parisius, sedes Toletum,
Hortus mausoleum, requies cœlum.

RODERICI *semper in Hispania viuet authoritas, memoria vigebit. Defuncti manibus in templi Toletani maximi pluribus sacellis ad hanc diem parentatur, aliquot sacerdotiis eius iussu atque impensa ea de causa constitutis. Roderico Ioannes eo nomine secundus successor est datus.*

SERENISSIMO, INVICTO, ET SEMPER AVGVSTO DOMINO SVO FERNANDO, DEI GRATIA REGI CASTELlæ & Toleti, Legionis & Galleciæ, Cordubæ atque Murtiæ, Rodericus indignus cathedræ Toletanæ ſacerdos hoc opuſculum, & Regi Regum perpetuo adhærere optat.

IDELIS antiquitas & antiqua fidelitas primæuorum doctrix & genitrix poſterorum credidit actibus minorari, ſi ſibi ſoli ſe genitam reputaret. Cum enim per ea quæ facta ſunt, Dei inuiſibilia percepiſſent, quia morte interueniente non poterant permanere ea, quæ diuina reuelatione, ſtudio vigilanti, doctrina, vſu, memoria, intellectu circa creaturarum opera, ratione præuia inuenerunt: inueſtigantes experimenta rerum & ænigmata figurarum futurorum notitiæ prouiderunt, & duce ſpiritu præſentia perceperunt, & futura indagiis prænouerunt. Sed obliuio, quæ ſemper memoriæ aduerſatur, pediſſequa negligentia ſubſequente, quod diligentia adinuenerunt, greſſu obuio liturauit. Cæterum ne deſidia ſapientiæ inimica itinera ſtudii occultaret, illi qui pro luce ſapientiam habuerunt, & eam rebus omnibus prætulerunt, figurales literas inuenere, quas in ſyllabas congeſſerunt, vt his compingerent dictiones, quibus vt ex trama & ſtamine quaſi à texentibus oratio texeretur: & per hoc futuris ſæculis præterita vt præſentia nunciarent, & vigilata ſtudia artium liberalium & officia mechanica ſubtiliter adinuenta ſcriptura poſteris conſeruarent. Curſus ſyderum, motus Planetarum, diſpoſitiones ſignorum, effectus aſtrorum, quæ Aſtronomorum curioſa diligentia adinuenit, cubitorum Geometriæ diſtinctiones, & graduum differentias, & punctorũ diſtantias, quo obiectu luna lucida denigretur, qua eclipſi Solis claritas tenebreſcat, qua indagine herbarum notitiam & earum efficaciam experimentis phyſicalibus percipere, ſine ſcriptis quæ memoria poſſet quantumlibet inſtãs ſolertia reminiſci, ne dixerim inuenire, niſi principiorum notitia præceſſiſſet, quæ primæui inuenta ſucceſſoribus conſcripſerunt? Verũ quia humana ſtudia multifarie variãtur, pari prouidentia & eodẽ ſtudio ſolicitudo diligens eorundẽ deſcripſit acta ſapientiũ & ſtultorum, fideliũ & ethnicorum, virtutes catholicas & politicas, iura canonica & ciuilia, vt per hoc mundi curſus in ſuo ordine dirigatur, & geſta principũ, quorũ aliquos ignauia fecit viles, alios ſapientia, ſtrenuitas, largitas, & iuſtitia futuris ſæculis cõmendauit, vt quanta ſit differentia vtrorũq; exitu cõprobetur, & diſcant poſteri bonorũ exemplis inniti, & malorũ ſemitis declinare. Quia etſi ad tẽpus bonorũ videatur Dominus obliuiſci, in fine miſericordiã non abſcindet. Etſi ad tẽpus etiã impij proſperentur, tolluntur in altũ, vt lapſu corruãt grauiori. Quis enim de creatione mũdi,

de Pa-

de Patriarcharũ ſucceßione, de exitu de Ægypto, de lege veteri, de Regib. terræ ſanctæ, de exterminio eorundẽ, de annũciatione, de natiuitate, de paßione, reſurrectione, & aſcẽſione Domini Ieſu Chriſti, earũ teſtib. morte ſublatis, poſſet relatione veridica eſſe certus, niſi libri canonici aut euãgelia teſtarẽtur? Quibus, eo quod ſcripſerunt, tãto amplius obligamur, quãto per eorũ doctrinã in præteritorũ notitia innouamur. Glorioſa etiã prælia Romanorũ & aliarũ gentiũ, quæ in mũdo varietate mirabili acciderunt, ſine ſcriptura à memoria excidiſsẽt. Cũ igitur Hiſpaniarũ ſucceſſus variarum principũ cruẽtis cladib. iteratus & linguã mutarit, & origo ſuæ gentis plurib. intercepta dominiis ſit oblita, iam fere gẽs & origo incolarũ Hiſpaniæ ignoratur. Quia igitur placuit veſtræ excellẽtiæ maieſtati, meæ requirere ignorantiam paruitatis, vt ſi qua de antiquitatib. Hiſpaniæ, & de iis etiam quæ ab antiquis vel modernis tẽporib. acciderũt, meæ memoriæ occurriſſent, petitioni veſtræ deſcribere laborarẽ, & vt à quib. gẽtib. calamitates Hiſpania ſit perpeſſa, & Hiſpanorũ Regũ origo, & eorũ magnalia, qui patrũ glorias imitatione ſequuti ſunt glorioſa, per ſcripturæ meæ indaginẽ ad diligẽtiæ noſtræ notitiam peruenirẽt. Ego vero tanti domini, tam excelſi, nõ poßũ precib. cõtraire, & vix poßibile cogor ob reuerẽtiam attẽtare. Tẽpore enim vaſtationis Arabũ ſcripta & libri cũ pereũte patria perierũt, niſi ꝙ pauca diligẽtiũ cuſtodia euaſere. Itaq; ea q̃ ex libris beatorũ Iſidori &, Ildephõſi & Iſidori iunioris, & Idacii Galleciæ Epiſcopi, & Sulpitii Aquitanici, & cõciliis Toletanis, & Iordani ſacri palatii Cãcellarii, & Claudii Ptolomæi orbis terræ deſcriptoris egregii, & Dionis qui fuit hiſtoriæ Gotthicæ ſcriptor verus, & Põpeii Trogi qui fuit hiſtoriarũ Orientaliũ ſolicitus ſupputator & aliis ſcripturis quas de membranis & pictatiis laborioſe inueſtigatas laborioſius cõpilaui, à tempore Iaphet Noe filii vſq; ad tempus veſtrũ, glorioſißime Rex Fernande, ad hiſtoriã Hiſpaniæ cõtexendam, q̃ ſolicite poſtulaſtis, ꝓut potui fideliter laboraui. Inter omnes autem principes Gotthorum Reges ſecula ꝑcipuos habuere, & teſtamentali edicto Hiſpaniæ legauere, quorum inſignia vſq; ad tempora q̃ me ꝑtereunt, deriuaui, addẽs aliqua quæ eorum hiſtoriæ famulantur, nec non & clades quas Hiſpania pertulit ante eos. In qua Hiſpania, peragratis Aſiæ & Europæ ꝓuinciis & vaſtatis, vltimo dominio reſederunt, vbi etiam ab Arabib. ſub Roderico Rege Dei iudicium pertulerunt. Vobis itaq; Caſtellæ, & Toleti, & Legionis, & Galleciæ, Cordubæ, & Luſitaniæ, Murtiæ & Gienni inclyte domine Rex Fernande ortum eorum q̃ primo in Hiſpaniis habitauere, & bella Herculis q̃ exercuit ſuper eos, & quæ Romani mortis iudicia intulere, & quib. Vandalos, Silingos, Alanos, & Sueuos exitiis cõſumpſerunt, ꝓut ex antiquis libris & relatione fideli recolligere potui, ego Rodericus indignus cathedræ Toletanæ ſacerdos, ſtylo rudi, & ſapientia tenui, ad ꝑconium veſtræ gentis & veſtræ gloriam maieſtatis ſolicitus compilaui: pro venia ſupplicans eo, quod munus tam exiguum auſus fui lecturorum diligentiæ exhibere, & conſpectui tanti Principis præſentare.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER PRIMVS.

De fundamento huius historiæ. CAPVT I.

Noe. In seminarium sic Codex Ecclesiæ Toletanæ sed & horum. Sem. Cham. Iaphet. Ita vt cum. Angeli boni. Angeli mali. Noe habitatio. siue Assyria. Habitatoribus & cultoribus solicitudine. Diuisio linguarum.

T veritas Genesis attestatur, quam Moyses scripsit Spiritu prophetiæ, humanum genus vagum & profugum in terra miseriæ aberrauit, donec culpa hominum inundante cæteris enecatis periculo cataclysmi, Noe solus cum filiis & vxoribus, domino protegente, fuere * vt seminarium humani generis reseruati. Hæc sunt nomina filiorũ eius: Sem, Cham, & Iaphet. * Sed horum filii pœnas peccantium iam obliti culpas ablutis criminibus adiecerunt, & volentes altissimo similari, turrim superbiæ erexerunt. Sed pares in culpa pari vt Lucifer præcipitio corruerunt. Et sicut ibi diuisi angeli diuisa officia sunt sortiti, * ita cum omnia in diuina essentia sint contenta, ab his vbique ei semper assistitur, & per eos in terris salutis ministeria disponuntur. Boni vero his consimiles habent præ oculis diuinæ iudicium maiestatis, & filiali timore altissimi offensam metuentes Dei dulcedinem, licet in ænigmate, iam prægustant. Alii autem angeli qui damnando homini inuiderunt, & mortifera suggesserunt, Dei iudicium non euadunt, sed semper eos culpa & supplicium comitantur. sic & mali qui iniquitatis iudicium secum ferunt, voluptatum solicitudine cruciantur. Noe itaque generatio in Chaldæa, & Damasci Syria, & maiori Armenia, & * Assyria in qua Niniue dicitur esse sita, in certis sedibus vagabatur: & cæteræ regiones Asiæ, Africæ, & Europæ vacuæ habitatorib. * solitudine quiescebant, donec primordia nostræ originis, superbia confundente vnitatem simpliciũ linguarum, diuisio separauit. Et quia loquelæ diuersitas conuictus, mores, & animos variauit vnilingues, aliam & cæterarum linguarum alias sortitæ sunt regiones, & prout vnius linguæ professio exigebat, diuersos populos effecere, & ab inuicem segregati climata, prouincias, & patrias diuiserunt, & lingua alia alienationem à proximo suggerebat, & non tam discidio, quam odio separati loca placida elegerunt, in quibus sedes commodas locauere, & propriis * terminis non contenti alios inuadere præsumpsere, & ex iniuriis mors & gladius prouenere, & nomina sua in terris & cognationibus vocauere, postea linguas idiomatibus distinxerunt. Filii Sem possederunt Asiam, sed non totam. Filii Cham Africam habuere. Filii Iaphet ab Amano & Tauro montibus * Ciliciæ, quæ sunt in Asia, & totam Europam vsque Gades Herculis in finibus Hispaniæ possederunt. Et quod filii Cham & Iaphet aliquid in Asia habuere, existimo actum bello. Sed quia de generatione Iaphet cura est prosequi in hoc libro, de aliis fratribus hic omitto.

Terminis terræ. Ciliciæ & Syriæ.

De Europa, & generationibus Iaphet. CAP. II.

Tanais. Oriens adeo. Bosporus. præceps. Scanthium, Cyles. Thule. f. Ebusa. Mutilene. V. C. Concludit. lib Etymolog. cap.

EVROPA autem incipiens à Tanai fluuio * ex vna parte Tyrrheno, & ex alia Septentrionali & Gaditano Oceano terminatur. Tanaim vero hunc dico qui ex Riphæis mõtibus * oriens * ad hæc præceps ruit, vt cum vicina flumina Mæotis & Bosporus gelu sæpissime solidentur, solus ex confractuosis montibus euaporans nunquam algore Scythico indurescit. hic Asiæ Europæque terminus famosus habetur. Fretum autem Gaditanum in finibus Galliciæ à Gadibus Herculis nomen habet. Oceanum Septentrionalem qui versus Septentrionem plurimas insulas in se tenet, scilicet * Scandiam, Frisiam, Scotiam, Angliam, & Iberniam, & alias minores: deinde omnes regiones citra Tyrrheunum cum insulis quæ Tyrrheni littore includuntur, scilicet Maiorica, Minorica, * Ebusus, Frumentaria, Corsica, Sardinia, Sicilia, * Mytilene, Venetiæ, Creta, donec ad paludem Mæotida peruenitur. Constantinopolitana & ciuitas in Europa noscitur constituta. Hos omnes terminos, & vsque ad Gadiram, quæ cum Pelle * includit Decapolim, filii Iaphet Gomer, & Magog, & Madai, Iauan, Tubal, Mosoch, Thiras, in linguis & cognationibus (vt dicit Isidorus) possedere. Porro filii Gomer Assenec, à quo Rhegini Calabriæ, Isidorus Ascenez,

Ascenez, à quo Sarmatæ siue Sauromatæ, quos Græci Rheginos vocant, & ab his processerunt Calabri, Siculi, Appuli, & Latini qui Latium habitarunt: & *Riphat, à quo Paphlagones, Paphlagonia contigua Galaciæ, & sicut dicit Cornelius nepos, Paphlagones in Italiam transuecti mox Veneti sunt vocati, à quibus Veneti Ligures & Æmilii processere: & *Togorma, à quo Phryges, qui terram suam Phrygiam appellarunt. Filii autem Iauan Elisa, à quo Græci, qui *Æolidæ dicuntur: Tharsis, à quo Cilices, qui Ciliciam habitarunt, quorum metropolis Tharsus: Cetim, à quo *Citiçi, Isidorus Cyprii, & secundum* hoc Cyprus à filiis Iaphet, non filiis Sem prouenit, quorum ciuitas *Citiū dicitur: Dodanim, à quo Rhodii, quorum ciuitas Rhodus dicitur. De Gomer filio Iaphet Galatæ secundum Iosephum & Isidorum: qui Latine Gallogræci dicūtur. Olim enim Senones Galli quandam partem Græciæ inuadentes, à Gallis & Græcis Gallatiā quasi Gallogræciam appellarunt. De Magog Scythæ, qui & Massagetæ appellantur, & Gotthi secundum Isidorum, Vandali, Sueui Alani, atque Hunni. De Madai Medi, à quibus Media nomen sumpsit. De Iauan Iones qui & Græci a quibus * Ionium mare, ex quibus Græci qui Troiam & fines eius habitarunt, processerunt: qua destructa duo fratres Priamus & Antenor Venetias nauigio peruenerunt, ex quibus Antenore mortuo, & Paduæ tumulato, Priamus cum comitibus Germaniam occupauit, & ab* ipso germano Antenore Germania fuit dicta. Quæ nunc à Teutates, qui est Mercurius, Teutonia nominatur, à Latinis autem Lemania dicitur à Lemano fluuio (de quo Lucanus:

Deseruere cauo tentoria fixa Lemano)

qui has continet regiones: Lothoringiam seu Brabantiā, Vestfaliam, Frisiam, Thuringiam, Saxoniam, Sueuiam, Boiariam, Franconiam, Carinthiam, Austriam, & inde Gallias infringentes: à fractione patriæ, & eorum ferocitate Frācia fuit dicta* à nauigio simili e Troia Brutus adueniens, eam quæ nunc Anglia dicitur, à suo nomine Britanniam nominauit, à qua & olim Siluaria, nūc citra mare minor Britannia nominatur. De Mosoch filio Iaphet Cappadoces, quorum metropolis Mazana, quam Tiberius Cæsar a suo nomine Cæsareā appellauit. Thiras, a quo Thraces quasi Thiraces (vt dicit Isidorus) & a nomine patris sui terram incolatus sui Thraciam vocauerunt. Hæc ideo dixi, quia cogit historia quam assumpsi, de incolis Europæ aliqua declarare.

De primis incolis, & primo nomine Hispaniæ. CAP. III.

QVINTVS aūt filius Iaphet fuit Tubal, à quo * Iberi, qui & Hispani (vt dicunt Isidorus & Hieronymus) processerūt. Filii autem Tubal diuersis prouinciis peragratis curiositate vigili occidentis vltima petierunt, qui in Hispaniam venientes, & Pyrenæi iuga primitus habitantes in populos excreuere, & primo Cetubales sunt vocati, quasi cœtus Tubal: & attendentes stellam quæ ibi post solis occubitum occultatur, occasum eius * vespertinum stellam Hesperum, & patriam a stellæ nomine Hesperiam vocauere. Dicitur autem Europa à quadam filia Regis Agenoris sic vocata, quam Iupiter rapiens tertiæ parti mundi ex eius nomine nomen dedit. Hi post diuisionem linguarum, vt regiones adirent, & vt Nemrod tyrannidem euitarent, diuisi sunt in linguas & nationes, & linguam quæ nunc Latina dicitur, obseruarunt: alii & filii Iaphet qui in Europæ partibus resederunt, linguas alias habuere, Græci aliam, Blaci & Bulgari aliam, Cumani aliam, Sclaui, Boemi, Poloni aliam, Vngari aliam, Insulæ etiam Hibernia & Scotia specialibus linguis vtuntur. Teutonia vero, Dacia, Noruegia, Suetia quæ à Sueuis & Scythis nomen accepit, Flandria & Anglia vnicam habent linguam, licet idiomatibus dignoscantur.* Scandia & aliæ Septentrionales Oceani insulæ quæ Europæ annumerantur, aliis linguis vtuntur. Walia etiā contigua Angliæ, & Britannia minor circa littus Britannicum linguas proprias sunt sortitæ: similiter Vascones, & Nauarii. Cetubales itaq; in populos dilatati ad plana Hispaniæ descenderunt, & iuxta fluuium qui nunc Iberus dicitur, villas, & pagos, & oppida construxerunt, & inibi remanentes, qui prius Cetubales, ab Ibero fluuio, corrupto vocabulo Celtiberes se vocarunt: vnde & eadem prouincia Celtiberia appellatur, quæ Oceano *Tyrrheno & Pyrenæis montibus terminatur. Hanc* Carpetaniam quæ in se quatuor habet oppida, scilicet Aucam, & Calagurram, Tyrasonam, & Auripam, quæ post Cæsaraugusta ab Augusto Cæsare fuit dicta, vis Romanorum principum occupauit; quæ tamen sicut referunt Plinius & *Sisebutus ad Carthaginensem prouinciam pertinebant. Deinde ad alias partes Hesperiæ procedentes in terris suis cognationes & nomina vocauere & in diuersis prouinciis diuersos principes habuerunt, ex quibus fuit Geryon, & alii qui vsque ad Herculem durauere.* Phaleg autem tempore cuius linguarum diuisio facta fuit, vsque ad* Geryonem sub

Riphat. Raphat. — *Togorma.* — *Iauan filii Elisa.* — *Æolides.* — *Tharsis.* — *Cethim.* — *Cetim.* — *Cithii hæc Tithrum.* — *Dodanim.* — *Gomer.* — *Magog.* — *Madai.* — *Iauan.* — *Ionicum.* — *Priamus.* — *Antenor.* — *ipso & Germano.* — *Germania.* — *Alemania.* — *Teutonia.* — *Aliter Agathias lib. 1. Histor. Alemāni, quod aduentitii, & ex varia hominum colluuione constarent, autore Asinio Quadrato.* — *Lothoringia.* — *Brabantia.* — *Westfalia.* — *Frisia.* — *Thuringia.* — *Saxonia.* — *Sueuia.* — *Bariaria.* — *Franconia.* — *Carinthia.* — *Austria.* — *& nauigio.* — *Iberes. V. C.* — *Vesperum.* — *Schanthia.* — *hybero.* — *sic V. C.* — *Sinebutus.* — *A phaleg.* — *Phales.* — *Gedeonem.*

1273. V.C. quo Hercules fuit natus* MCCLXIII. sunt anni. A morte Herculis vsque ad captionem Troiæ anni XIIII. A captione Troiæ vsque ad Romulum qui Romam condidit, anni *Æque ridiculã opinionem refert infra lo. Gerundensis lib. 5 pag. 31. b.* CCCCXLII. A Romulo vsque ad Consules, anni CCXLI. A Tarquinio Superbo vltimo Regũ Consules rexerunt populum Rom. per annos CCCCLXIII. Et post hunc regnauit solus Caius Iulius Cæsar annis IIII. mensib. VI. tempore Consulum Africa & Hispania à Scipione destructis. *Tholomeus.* * Tolemon & Brutus duo Consules condiderunt Toletum centum & octo *Toletum.* annis antequàm Iulius Cæsar regnare cœpisset, tempore Ptolemæi Euergetis Regis Ægypti. Nunc ad Historiam Herculis reuertamur.

De aduentu & victoria Herculis in Hispaniam, & pugna illius cum Geryone tricipite.

CAPVT IIII.

Receperant. CVm itaque Hercules fere tota Asia occupata, peruenisset ad saxum miræ magnitudinis & excelsæ, vt saxum & populos qui se inibi * receperunt, expugnaret, & incolas in deditionẽ cogeret, terræ motu repulsus in Libyam nauigauit, habens secũ Atlantẽ Astrologum magnum pronepotem magni Atlantis fratris Promethei, qui fabulosè dicitur homines de luto formasse, & spiritum immisisse. *etiam.* Mercurius, * & nepos eius multarum artium peritus tẽpore Moysi scribitur claruisse. Hũc Atlantẽ Hercules charũ habebat, eo quod eius consilio regebatur. Erat & mons altissimus, qui dicebatur Atlas, sed quia Hercules Atlantem magnis honoribus extollebat, æquiuocato nomine dixit poeta:

Hercule supposito sydera fulsit Atlas.

Habebat etiam secum Traxilinum in Musica clarum contra periculum Sirenarum. Eo enim tempore Argonautarum dicitur periculum accidisse, & in finibus Hesperiæ nauium suarum stationem locauit, & in illa parte turres fortissimas fabricauit, quę essent posteris in *Gades.* monumentum, quæ adhuc hodie Gades Herculis nuncupantur. Erat autem tunc temporis in Hesperia princeps quidam, qui Geryon vocabatur, & abundabat gregibus & armẽtis, & habebat tria regna, quæ nunc dicuntur Gallecia, Lusitania, Bætica: vnde & iste Geryon cum esset alias fortis & ferox, triceps scribitur fabulosè, de quo Ouid. in 9. Metamor,

---Nec me pastoris Iberi
Forma triceps, nec forma triplex tua Cerbere mouit.

Et idem in lib. Heroidum:

Prodigium. *Pro dignum triplex armenti diues Iberi*
Geryonis quamuis in tribus vnus erat.

Expressius autem de morte Vergil. in septimo Æneid.

---Cum iam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Iberas.

Contra hunc pugnauit Hercules, & repetito bello ferocem virtute domuit, & prostrauit priuatum vita, patrimonio, & armentis, obtentamq; partem illam Hesperiæ populis qui secum à Galatia venerant, captam tradidit habitandam: vnde & à Galatis Gallecia quinta *aliquibus.* prouincia Hispaniæ nomen accepit, licet ab* antiquis alia causa eius nominis assignetur.

De victoriis Herculis, & ædificatione ciuitatum in Hispania.

CAP. V.

Lusitania. Ana. Lusitania 12. Pelopius. ET inde procedens in eam quę nunc Lusitania dicitur, prope fluuium Anam in campo Hispaniæ propter victoriam habitam ludos instituit recolens Olympiadem, quam *Pelops auus eius maternus instituerat in Olympo, & eam prouinciam à lusu Liberi patris filii Iouis, & Ana flumine, Lusitaniam nominauit: eoque in Olympiade portentum Ioui Olympiaco fabricabant. *Bætica.* Inde procedens ad Bæticam, in planicie quę Bæti flumine irrigatur, ciuitatem Hispalim erexit, nomen adaptans, eo quod prima habitacula palis suppositis, tegimen susceperunt, *Hispalis. Bætis. Spali.* & in ea Spalos qui secum de prope Scythiam venerant, accolas collocauit. Prouincia autem illa à situ & flumine nomen sortitur. *Vega.* Hispani enim valles planicie commodas Vegas vocant. *Regnis.* His tribus *regionibus præditus Geryon dicitur præfuisse. *Carthago.* Procedensq; per Carthaginensem prouinciam occupans deuastauit, & Cacum qui in Carpe- *Carpe.* tania & Celtiberia morabatur, bello contritum in fugam coegit. Hic dicitur Vulcani filius, *Sureo. V.C.* cuius habitatio principalis in monte Carpetaniæ, qui adhuc hodie mons Caci dicitur, ce- *Cacus M.* lebris habebatur, cui armentorum, & gregum, & venationũ copia famulabatur, & in * Sir- *Sureum iugũ.* reo iugo sublimior inuenitur, cuius principium prope Lermam, *Lerma.* Tyrrheno prope Socor- *Socorbica.* bicam terminatur. Cacus autem bello inferior fugæ prodigus Lauiniam petiit, & in mon- *Lauinia.* tem qui

tem qui nunc Auentinus dicitur, in ſpelunca ſaxea, & profundiſſima, tenebroſaque metu Herculis ſe recepit, cuius aditum grauis moles, catenis appenſa ferreis, protegebat, quam ipſe paterno artificio fabricauerat. Hic ſemiuir & ſemifer dicitur fabuloſe, eo quod immanitate horribilis, & atrocitate terribilis adiacentium orarum homines * inopes cladib. infeſtabat, & tam hominum quam ferarum ſtrages innumeras exercebat, (quorũ capita dira ſuperbia deteſtandis poſtibus affigebat.) de * truncis vero miſerabilibus execrandam * ingluuies rabiem ſatiabat. Verum Hercules in radice montis Caci ex iis qui ſecum de Tyro & Auſonia venerant (de qua dicit Lucanus:

Cumque ſuperba foret Babylon ſpolianda trophæis Auſoniis)

ciuitatem propter victoriam habitam ..uxit, & ex Tyriis & Auſoniis nomen indidit Tyraſſonam. Indeque ad munitiones Celtiberiæ properans, coactos in deditionẽ recepit. Et quia bellis vrgebat, ciuitatem Vrgellum ædificauit eiſdem. Auſoniis etiam qui ſecum venerãt, Annues oppidũ cũ territorio ſubiugauit, eiſq; cõtradidit, quod Auſoniã nominauit, cuius ciuitas Vicus hodie nuncupatur ibique ex nouem nauibus ſui pediſſequis, cæteris ad Galleciam applicatis, * nona ad littus applicuit Celtiberiæ, vbi ciuitatem ædificauit ex nona Barcha Barchinonam appellauit, tractuſque Græcorum deliciis ad ſtationem nauium in freto Britannico remeauit, & obtenta Hiſpania, immo verius deſolata, quæ à ſui principio quam primo Cetubales habitarunt, ſatis proſpera fœlicitate gaudebat, infœlices populos quos longa quies inermes fecerat, & ignauos Grecorum iugo qui naturaliter ſubditis ſunt infeſti, gladius Herculis ſubiugauit, dimiſſoque eis Hiſpano quodam nobili, qui ſecum ab adoleſcentia fuerat conuerſatus, ab eius nomine Heſperiam Hiſpaniam nominauit: ipſe autem aſcenſis nauibus in Italiam eſt profectus.

Marginalia: *Auentinus. inopinus.* — *Struricis.* — *ingluuies.* — *cui.* — *Tyriaſſo.* — *Tyraſſona.* — *Auſonia.* — *Vrgellum.* — *Annues.* — *Vicus.* — *nonam.* — *Barchino.* — *ſubiugati Hiſpan.* — *Hiſpanus.*

De morte Caci, & vaſtatione Ilii, & morte Herculis.

CAPVT VI.

CVMQVE ad loca vbi nunc Romæ gloria principatur, Hercules perueniſſet, & heros Tirynthius vnus ex magnis heroibus cum armentis Geryonis à finibus Hiſpaniarum edomitis remearet, & * montis Auentini vallibus ſe cum Iberis armentis ſecus ripam * Tiberis fluminis receptaret, & armenta nobilia per amœna paſcua ſub famoſi Tiberis marginibus laſciuirent, Vulcanides inſuſpecta tranquilli ſoporis gratitudine fruebatur: ſed ne quicquam ſceleris intentatum ſuæ nequitiæ remaneret, quatuor præelectos tauros cum totidem paris formæ coniugibus ex armentis fallaciter abſentauit, & vt falleret veſtigantem * per caudam traxit, retrogrado in ſpeluncam. Aurora vero * poſtera rubeſcente clauiger cum armentis cæpit iter carpere conſuetum, & pecudes in receſſu deuexas valles mœſtis mugitibus impleuerunt, ad quarum voces altiſonas vna boum remugiit in ſpelunca, & ex inſperato furta ſacrilegi reuelauit. Tunc Hercules furibundus collis Auentini ambitum anhelis curſibus ter luſtrauit, fruſtra ſublatas pecudes inueſtigans, cum potius receſſũ quam acceſſum veſtigia teſtarentur. Demum vero cernens ſemiferum in ſpeluncæ aditu reſidentem, aerii culmen montis curſu celeri impetiuit, trinodem clauam dextera relibrante. At proles Vulcania tunc timore trepidans inſueto, curſu refugit * cõcito in ſpeluncam, aditu accurate mole ſaxea iam obſtructo. Ad quem cum Hercules nullo modo poſſet aditum reperire, ſicut erat præualidus, cornu rupis duris impulſibus lacerauit, & aditu ad ſpeluncam virtute valida præparato, cœpit Hercules Vulcanidem nunc telorum imbribus nunc ſaxorum impugnare grandinibus. Sed ſemifer impar viribus ad eum Hercule propinquante, fruſtra artium paternarum auxilium inuocauit, ignes fumificos inceſſanter ore Stygio euomendo, quibus innatas ſpeluncæ tenebras condenſabat. At orbis domitor expers metus, contempto diſcrimine tetri rogi, caliginoſis ignibus ſaltu præcipiti ſe iniecit & ſemiferum trepidantem arreptum gutture ſuffocauit, & vaſtatis partibus Italiæ ac ſubiectis, in Græciam transfretauit, reſumptoque exercitu vaſtauit Ilium, & Antæum paleſtræ inuentorem, cum non poſſet in terra eleuatum, in aere interfecit. Poſtea Olympiades diu neglectas ob memoriam * Pelopis reſtaurauit: & tandem dolore colei vexatus pyre ardenti coactus impie ſe ingeſſit, & qui multos extinxerat ſe extinxit: licet fabuloſe dicatur à Deianira data camiſia concrematus, quæ tamen dedit ignorans. Nam quidam maleficus Deianiræ ſuaſit, quod Hercules aliam præferebat, ſed ſi hanc camiſiam indueret, captus amore maneret. Maleficus autem venenum incentiuũ camiſiæ miſcuit, qua indutus Hercules viuus arderet: vnde Ouidius,

Incendit demum Deianira virum.

Interiit anno vitæ ſuæ LII. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, bellumque Troianum decennale ſurrexit.

Marginalia: *& in Turreni.* — *pede per caudã. poſtea.* — *Condito.* — *Pelopii.* — *Coli vexatus.*

De operibus Regis Hispanis. CAPVT VII.

HISPAN autem vir industrius, strenuus, & de heroum maioribus, quem Hercules præfecerat genti miseræ Hispanorum dissipatam Hispaniam reparauit, & opera fortissima prudenter extruit, quarum aliqua adhuc extant, turres in Pharo Gallecíæ, & in Gadibus, quas & * moderna tempora admirantur. Ciuitatē iuxta iugum Dorii ædificauit in loco subiecto promontorio quod Cobia dicitur, & quia secus Cobiam sita, Secobia nuncupatur, vbi aquæductum construxit qui miro opere ciuitati aquarum iniectionibus famulatur: & in multis aliis locis inueniuntur opera ab operibus nostri temporis aliena, quæ tanto amplius admiramur, quanto ab antiquiori tempore adhuc extant. Græcorum ergo seruitute Hispania remansit oppressa vsque ad tempora Romanorum: medio tempore regno diuiso plurium præda diripientium vastationem non potuit fugere, * quia leonū faucibus cogebatur inferri.

hodierna.

qua.

De origine & primis actibus Gotthorum. CAPVT VIII.

IGITVR quia magnorum petitio me coegit Gotthorum originem & acta describere, prout ex diuersis historiographorum scripturis recolligere potui, vsque ad mea tempora contexui & descripsi. Verum cum diuersæ sint opiniones de Gotthorum origine, Claudius Ptolemæus orbis terræ descriptor egregius refert, in Oceani solo esse magnam insulā nomine Scandiam, quam Pomponius Mela dicit esse positam in Codano Oceani maris sinu, lateribus pandis per longum ducta sese concludens. Et habet ab Oriente * Vistulā fluuium. qui à Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scandiæ trisulcus illabitur Oceano Septentrionali, & diuidit Scythiam & Germaniam, & habet ab Oriente vastissimum lacū, de quo egreditur fluuius dictus Vagi, quasi eius vtero generatus, & transiens per partes australes vndosus voluitur in Oceanum. Ab Occidente immenso pelago circumdatur: A Septentrione innauigabili Oceano est cōclusa. Et licet in Scādia insula multę & diuersæ maneant nationes, septem tantū nomina eorū meminit Claudius Ptolemæus, scilicet Gotthi, Vesegotthi, Ostrogotthi, Dani, Rugi, Arothi, Thanii, quibus postea * Rodulphus Rex fuit, qui audita virtute Regis Theodorici, contempto proprio regno eius militiæ sese dedit. In cuius Scandiæ quadam parte tanta est frigiditas, quod apes * nusquam reperiuntur, & circa solstitium æstiuale XL. diebus & noctibus continue lux habetur, & in solstitio hyemali eodem dierum & noctium numero nox continua tenebrescit. Sunt & ibi aliæ gentes, * qui velut Turingi eximiis vtūtur equis, & pelles sapphirinas cum aliis gentibus commercantur, & decora nigredine pellium, cum viuant inopes, ditissime vestiuntur: Ostrogotthi item & Dani, qui ex ipsorum stirpe progressi Herulos propriis sedibus expulere. Hæ itaque gentes corpore & animo grandiores pugnabant sæuitia beluina. Ex hac ergo * Scandia insula quasi gentium officina, & nationum vagina, Gotthi cū Rege suo nomine * Verio quōdam memorantur egressi, & quàm cito terram exeuntes à nauibus attigerunt, dedere illico nomen loco Gotthiscandiam nominantes, & locus ille hodie Gotthiscandia appellatur. Et inde venientes ad sedes Vlmerrugorum qui tunc in ripis Oceani habitabant, cōmisso prælio eos à propriis sedibus * pepulere, eorumq; vicinos Vandalos subiugantes suis victoriis applicarunt, & diuersos Reges ex suo genere habuerunt.

Vetus Codex legit Insulam, sed perperam, vt credo.

Rodulphus.

nunquam.

qua.

Scanthia.

Verius.

expulerunt. V.C.

De opinionibus originis gentis Gotthorum, & commendatione eorum.
CAPVT IX.

POST mortem Terie, regnauit in eis Gadaric, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia, & Gepidia quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit, Post hunc filius eius Philemer: & videns Philemer Rugorum terram vbertatis penuria laborare ledit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarent. Et cum diu sedes altissimas & congrua loca perquireret, ad vlteriores Scythię terras venit, vbi regionis vbertatē & votiua gaudia admiratus, decreuit vt in propriis residere. Et cum terrā requireret vt explorās, & pontem in vasto flumine reperisset, & regionē vltra placidā ꝓspexisset, decreuit regionis intima peragrare: & parte exercitus iam transmissa, pontis structura corruit transeuntium pedibus conquassata, nec trāsmissis licuit remeare, nec aliis transuadere. Is enim locus (vt fertur) paludibus tremulus concluditur voragine circumiecta, qui vtraq; confusione imperuius inuenitur: verum tamen adhuc hodie & voces armentorum audiri, & indicia hominū deprehendi, quamuis à longe commeantium relatio protestetur. Pars vero Gotthorum quæ apud Philemer citra remāserat, optatū potita solū ad gētē Spalorū aduenit, vt cōserto prælio

prælio victoriam sunt adepti: exinde vt victores ad extremam partem Scythiæ quæ adiacet Ponto mari, cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victoriis subiecere. Et quia ibi diutius resederunt, & regimen tenuere, Scythæ vt indigenæ sunt vocati. Et licet Gotthi ad gentes alias sæpius diuertissent, rectores suos in Scythia dimittebant, penes quos gentis tuitio consistebat. Hæc quæ diximus de gentis Gotthorum principio, Abauius descriptor gẽtis Gotthorum egregius verissima historia attestatur: in quam sententiam multi de maioribus consenserunt. Iosephus quoq; annalium relator verissimus, qui veritatis regulam & causarum origines retraxit fideliter, & Isidorus Gotthicæ gentis indigena, & chronicorũ dissertor optimus, hæc quæ diximus de Gotthorum principio cur omiserint, ignoramus. Sed tantum ab hoc loco eorum prosapiam memorantes, Iosephus Scythas, Isidorus Getas asserunt appellatos. Sed cum de eorum antiqua origine opiniones variæ habeantur, plus occultat varietas, quam declarat. Iosephus dicit de Magog filio Iaphet Scythas * & Massagetas processisse. Vnde quidam nituntur ea quæ Ezechiel propheta contra Gog & Magog spiritualiter prophetauit, Gotthorum actibus adaptare. Isidorus doctor nullius sciĕtiæ expers eos Getarum siue Scytharum docet ex genere processisse, & e litera mutata in o Gethæ dicuntur Gotthi. De quibus Poeta:

Regnum tenuere scythicum indigenæ sunt vocati.

Exstat hoc Chronicon Isidori. Vide lib. 11. cap. 7. & c. 22. fuit quod ita est dandũ qui &

Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ.

Sed Iosephus & Isidorus, quia ortum eorum à Scandia omisere, Scythas & Getas ab incolatu patriæ, non ab origine appellarunt. Hi Septentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt: & pars illa adhuc hodie Gotthia appellatur. Interpretatio autem nominis eorum est lingua nostra fortitudo, & re vera nullius enim gentis strenuitas ita regnis & imperiis se obiecit. In primo enim egressu à Scandia gentem stolidam Vlmerrugorum & Vandalorum à suis sedibus eiecerunt, iuga Scythica subiecere.* Vexorem Regem Ægypti prælio fugauere, Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remansere, ex quibus Parthi, vt dicitur, processere. Horum fœminæ relictæ à viris armis in præliis claruere, & partem Asiæ subiecere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioniã, & Æoliam domuere. Telephus Rex Gotthorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlyssem. Cyrus famosus à Tomyri fuit occisus. Darius filius Hystaspis, & filius eius Xerxes ab Anciro Rege Gotthorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. cum Pompeius pro arripiendo reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma mouit, & isti cæteris fortius dimicarunt. Thraciam irruere, Italiam vastauere, Romam ceperunt, Veronam ædificarunt nomẽ imponentes, quasi ve Roma, in odium Romanorum, & Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibiq; apud Toletum sedem vitæ & imperium locauere. Hi postquam Scandiam reliquerunt, in tabernaculis & tentoriis habitarunt, terras vberes seminabant, nusquam municiones vel domicilia fabricabant: & licet terras, & ciuitates, & oppida subiugarunt, semper bellis & vastationibus insistebant contenti dominio populorum, prædis diuites & tributis. A sui principio ferocitati dediti belluinæ, vix humanæ rationis debitum attendebant. At postquam mores aliarum gentium videre & vrbes, humaniores effecti benignitatem & mansuetudinem induere, adeo quod & philosophos habuerunt, ad quorum sapientiam humili stũdio peruenerunt. Diu propriis ducibus se rexerunt, & postea regale fastigium asciuere, quod & sacerdotio ornauere. Hos omnes Europæ populi tremuerunt. Alpium obices his cesserunt. Post exterminium Scythiæ gens Vandalica à Pannonia non tam eorum præsentia fuit trita, quam opinione fugata. Eorum impetu Alani sunt extincti. Sueui inter confractuosos Hispaniarum angulos eorum armis periculum finis sunt experti, & regno quod desidiose tenuerant, turpiori dispendio caruere. Libertatem semper bello quam pace potius seruauere. In bellandi necessitate vires precibus prætulere. & in armis spectabiles, hastis & iaculis, arcubus & sagittis, ensibus atque clauis, equestri & pedestri prælio confligebant: cura tamen equorum charior illis fuit: telis & iaculis pro recreatione præludere affectabant. Ludorum certamina vsu gerebant in armorum experientia. Solo naualis belli exercitio caruerunt vsque ad tempora Sisebuti, sub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignibus non solum terras, sed & ipsa maria subsulcarint. * Fuere autem magnanimi, & audaces, & naturaliter ingenio faciles, & subtiles, in proposito prouidi, & constantes, gestu & habitu approbandi, viribus * pollentes, statura ardui & proceri, * diri vulneris, manu prompti, corpore validi, membris apti, dispositione compositi, & coloris albi.

Velosum. V. C. 1. c. 11. Vexores.

Querunt antẽ naturaliter magnanimi & audaces ingenio faciles.

Præpollentes.

duri vulneribus

De situ Scythiæ, & de Gotthorum exercitus regimine. CAP. X.

Instar.

SCYTHIA siquidem Germanæ terræ confinis, ab occidente vbi Ister * amnis oritur, dilatatur, habens ab oriente Seres, in sui principio Caspii maris littus, ab occidente Germanos & flumẽ Vistula: à meridie Ponto & extremo alueo Danubii terminatur. In * principio Scythiæ sunt montes Riphæi, qui Asiam diuidunt & Europã, ex quibus oritur Tanais fluuius, qui in palude Mæotica finem facit. In Scythia autem prima gens ab oriẽte sunt Gepidæ, ad Aquilonem Mysia, ab Africo magnus Danubius, ab occidente Venetiarum natio populosa, quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutẽtur, principaliter tamen Sclaui nominantur. Gotthi ergo descensis alpibus quibus inhabitabãt, destructa Græcia, Macedonia, Ponto, & Asia, & Illyricum annis fere xv. tenuerunt, & post iuxta Mæotidẽ (quæ fuit eis prima sedes Scythiæ) commorantes, Philimer Regem habuisse noscuntur. In secunda, id est Daciæ & Mysiæ, Zeutam eruditum philosophum habuerũt, post hunc Diceneum, post hunc Zamolxem, quem miræ philosophiæ & eruditionis historiographi protestantur. Nec defuerunt eis qui eos in sapientia erudirent, vnde & Gotthi sapientiores pene omnibus barbaris extitere, Græcis pene consimiles, vt refert Dion, qui eorum historias composuit Græco stylo, & generosos dicit inter eos Pileatos vocari, ex quibus reges & sacerdotes ordinabantur, & adeo laudatos in bello probauit, vt Mars quem poetæ deum belli pronunciant, ex eis dicatur ortus fuisse. Vnde Vergilius:

In principio & medio.

Solo V.C.

Infr. c. 15.

Gradiuumq; patrem Geticis qui præsidet aruis.

Vnde Gotthi Martem semper cultura asperrima placauere, opinantes bellorum præsulem captorum sanguine complacandum. Tertia vero sede super Ponticum consederunt, iam humaniores & prudentiores effecti, & diuisi per familias castra figebant. Arcus ex neruis magno studio compingebant. Vnde Lucanus:

Armeniosq; arcus Geticis intendite neruis.

Habuere & carmina, & modulationes, & instrumenta musica, & psallentes.

Athanauso.

[illegible] Tanai, & ortu Parthorum.* CAP. XI.

SCYTHIS quos Amazonũ viros prisca tradit authoritas, * Vexores Rex Ægypti bellum intulit, in quo à Gotthorum exercitu victus fuit, quib. præerat Rex Tanais, & nisi Nilus & munitiones quas propter incursus Æthiopũ Vexores fecerat, obstitissent, eum cum patria extinxisset. Cumq; eum ibi positum lædere non valeret, reuertens fere totã Asiam subiugauit & Formi Regi Medorum tunc sibi charo ad persoluẽdum tributum subditam esse fecit, ex cuius exercitu nonnulli victores prouincias subditas contuentes in omni fertilitate pollere, deserto suorum agmine in Asiæ partibus resederunt. Ex * quorum genere dicit Pompeius Trogus Parthorum prosapiam descendisse. Vnde & lingua Scythica Parthi, id est fugaces, siue exules dicuntur, suoq; generi respondentes inter omnes pene Asiæ nationes, soli sunt sagittarii & acerrimi bellatores. De nomine vero Parthorum aliqui etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi, quasi parentum fugaces, quia à parentibus recesserũt.

Vesosius 2. Scythæ. Vexores. Tanais. Tanausus. Vesosius 2.

Iornandes libro de rebus Gethicis: vnde hic multa exscripsit.

De fœminis Gotthorum, quæ postea dictæ sunt Amazones. CAP. XII.

Tanausum. Thanausum.

HVNC ergo * Tanaim post mortem sui inter numina posuere, post cuius decessum exercitus eius collocatis ibi fœminis ad gentes alias diuerterunt, quibus diutius immorantibus mulieres coactæ ad incursus hostium arma sumpsere, ex quibus aliquæ rediere ad viros, aliæ remansere. Illæ autem quæ remansere, in prædam à vicinis gentibus tentabãtur, sed doctæ armis fortiter restitere, hostesq; super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Eodem tempore fuere apud eos qui in Scythia remansere, duo iuuenes elegantes, ex regali progenie procreati, alter Plinius, alter Scolpythus vocabatur, qui egressi de terra sua cum multitudine iuuenum, habitauerũt iuxta fluuium qui dicitur * Thermodoon. Incolæ autem eius terræ eos & suos bellis & factionib. occiderunt. Mulieres vero eorum de virorum interitu condolentes, paucos qui euaserant occidere, vt omnes viduæ pari fletu virorum sanguinem vindicarent, nec exinde maritalia gaudia admiserunt, sed tantum pugnis & prælus institerunt. Cum quibus autem pacem habebant, concubitui se tradebant, & partus tempore masculos enecabant, & fœminas reseruabant, & dextras mamillas abscindere decreuere, vt armis & sagittandi officio expeditius vterentur. Virgines autem

Termedontus. V.C. Termeloontus.

autem earum, spretis officiis mulierum, armis & venationibus insistebant, quæ audientes alias fœminas sui generis à Gotthis relictas prælijs exerceri, in earum coloniam transierũt: quæ omnes simul fretæ maiori audacia se ad inuicem cohortantes, quia sine principatu incertius ferebantur, duas prudentiores & audaciores, Lampedo videlicet & Marpesiam elegere, easque principatui præfecere. Quæ dum curam rerum gererent, & propria defendentes aliena vastarent, sorte Lampedo cepit fines patrios contuendos: Marpesia vero fœminarum agmine sumpto nouum genus exercitus attentauit, & in Asiam proficiscens diuersas gentes bello contriuit, alias pace concilians ad Caucasum remeauit, ibique certum tempus demorans locum saxum Marpesiæ appellauit. Vnde & Vergilius:

Ac si dura silex, [aut stet] Marpesia cautes. Tales. V.C.

Hic ergo multum temporis Amazones confortatæ, inde egressæ Tale fluuium transiere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam,* omniaq; loca fœlici exercitu domuere, *omniaque Asiæ loca.* & reuersæ Ioniam Æoliamq; deditas sibi prouincias effecere. Vbi diutius dominantes, ciuitates castraq; suo nomine dicauere. Ephesi quoq; templum Dianæ miræ pulchritudinis ob sagittandi ac venandi studium, quibus se artibus dedicarunt, effusis opibus condidere. Tali ergo casu ex Scythia genitæ fœminæ potitæ* victoria, per cẽtum fere annos regna Asiæ tenuere, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias quas superius diximus, ad montem Caucasum repedarunt. *Victoriam.* Quæ videntes proles suas rarescere, à vicinis gentibus cõcubitum petiere, ita vt facta nundina in anno semel masculis misceantur, & eadem die futuro tempore reuertentes concubitui se concedunt, patribus masculos, sibi fœminas reseruantes, & armorum vsui deputantes. Dum vero hæ fœminæ partes Asiæ deuastarent, Persarum exercitus superuenit, qui cum fœminis bellum aggressi, XL. millia fœminarum cum Marpesia occidere. Post Marpesiam Sinope filia eius materno principatui subrogatur: post hanc regnauit Orithyia, quæ aduersus Menelaum & Herculem mouit bellum, & plus dolo quam pugna Orithyia victa ab Hercule fuit capta, & de exercitu fœminarum fere centum millia in ore gladii cecidere. Hercules autem restituit Orithyiam sorori suæ Antiopæ, quæ cum Orithyia corregnabat. Postea Orithyia misit ad Scythiam, vt Scytæ auxilium sibi destinarent, quo contra magnum Herculem prælium repararet. Arpedo autem regnabat illo tempore apud Scythas, qui recolens Amazones ex Scytharum seu Gotthorum genere processisse, dolens tam insignes fœminas deperisse, misit filium suum in auxilium Amazonum cum magna multitudine bellatorum, à quorum facie* veritus Hercules in Græciam se recepit. *Victus.* Post Orithyiam suscepit regnum Penthesilea, quæ audiens Græcos in Troiæ exterminium aduenisse, succursui se contulit Troianorum cum LXX. millibus armatarum, & ibi strenue multa gessit. Tandem ibidem cum multis ex suis ab Achille dicitur interfecta. Post Penthesileam* Thalestris suscepit regnum Amazonum. Hæc* acta pace cum Alexandro, qui & Paris, Græcos desiit infestare. *Thalestris. Talisfaridis. V.C. facta is.* Erant autem Amazones varia veste compositæ, capillis à fronte tonsis, à ceruice demissis, mamillis dextris abscissis, sinistras strictura tunicæ coarctabãt. Et erant eo tempore plusquam ducenta millia armatarum. Et hæ Gotthorum fœminæ vsq; ad Iulium Cæsarem regnum egregie tenuerunt. ex inde vsq; ad hæc tempora regnum tenent in terra quæ vulgariter dicitur Fœminea.

De actibus Gotthorum, & Amazonum, & de Telepho, & de Eurypylo Gotthorum Regibus, & Regina Tomyri.

CAP. XIII.

SED quia de viris Gotthorum sermo assumptus fuerat, & quanta fuerit gentis illius gloria, de fœminis fecimus mentionem, quarum fortitudine hoc probatur. Orosius dicit, Gotthos Regem nomine Thelephum post multa tempora habuisse. De quo Iuuenalis, *V.C.*

— Impune diem consumpserit ingens
Telephus.

Is ergo Telephus Herculis filius, sorori Priami fuit coniugio copulatus, procerus corpore, sed terribilior in vigore, qui paternam fortitudinem propriis viribus æquans, genas & forma m similitudine præferebat. Huius regnum Mysiam appellauere maiores. Cum itaque Hercules tempore Gedeonis fuisse dicatur, & ante Telephũ filium Herculis plures Reges habuerit gẽs Gotthorum, scilicet Varic, & Gadaric, & Philemer, & Zamolxẽ, &* Tanaim, & diu post Telephũ filiũ Herculis, & Hercules* fuerit tẽpore Gedeonis qui iudicauit populum Israel centesimo octogesimo quinto anno, & ita videtur quod multis annis ante tẽpora Gedeonis Gotthi à Scandia sunt egressi. *Tanausum. Fuit.* Is ergo prædictus Telephus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Thersandrum ducem Græciæ interemit, & dum Aiacem

V.C. toto capite Atamiris legit Athamaris. V.C. Iustino libr. 1. & aliis Tamyris, Græcis vt Herodoto τομύρις vel τόμυρις successores.

infestus inuadit, Vlyssemq; prosequitur, ictibus equo cadente, ipse corruit, Achillisq; iaculo femore sauciatus diu mederi nequiuit: Græcos tamē quāuis saucius ex suis finib. ꝓpulsarūt. Telepho vero defuncto, Eurypylus successit in regno ex Priami Regis germana ꝓgenitus, qui cū ob Cassandræ amorē bello interesset Troiano, parentib. soceroq; ferre auxiliū cupiens, mox veniens est extinctus. Post longa vero tempora Cyrus ille famosus Rex Persarum cum * Tomyris Regina Getarum siue Massagetarum sibi exitiabile bellum inferret, transmisso Araxe fluuio mortis & regni pœnas subiuit, cuius caput abscissum Tomyris in vtrem humano sanguine plenum misit, dicens: Satiare sanguine quem sitiisti. Tunc Regina Tomyris adepta victoriam tantamq; prædam, in partem Mysiæ quæ nunc Amazonia dicitur, victrix abscessit, & mutato nomine minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamer è suo nomine ædificauit, & adhuc hodie succestrices * earum fœminæ agentes militiam, strenuæ habentur in opere militari, & terra earum adhuc hodie dicitur vulgariter Fœminea.

De victoriis Gotthorum contra Persas & Græcos.

CAP. XIIII.

Hydaspis. V.C.

Chalcedon. Byzantium.

Quatuor Centa. forte quadringenta.

POST hæc Darius filius * Hystaspis Rex Persarum, Anchiri Regis Gotthorum filiam in matrimonio postulauit, rogans, pariter & deterrens, nisi suam perageret voluntatē. Cuius affinitatem Gotthi spernentes legationem & petitionem pariter frustrauere, qui quia repulsus, & dolore stimulatus, contra ipsos egit exercitum septingentorum millium armatorum, nauibusq; pene à Chalcedonia vsq; ad Byzantium instar pontium tabulatis duobus mensibus fatigatus octo millia perdidit armatorum. Timens autem ne pōtem eius aduersarii occuparent, celeri fuga in Thraciam repedauit, nec Mysiæ solum credidit esse tutum. Post cuius decessum Xerxes filius eius paternas iniurias vlcisci desiderans, de suis septingēta millia, de auxiliantibus vero * trecenta millia habuit armatorum. Naues rostratas mille ducentas, quæ ad nauale bellum rostris ferreis armabantur, onerarias autem [ad] tria millia legitur habuisse. Et contra Gotthos profectus bellum non fuit ausus tentare, sed eorum animositate & constantia superatus absq; certamine confusus recessit. Philippus quoq; pater Magni Alexandri cum Gotthis amicitias fœderans Olympiada Neptolemi regis Molossorum filiam accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus Macedonum regna firmaret.

Odiscana. Mesiæ V.C. Athamari.

Codex scriptus Mesiæ, sed legendum Mysiæ egressi sunt. Construxerat. Patriam.

Athenienses. Babylon. cum Mysia.

Qua tempestate Philippus inopiam pecuniæ passus * Odiscanam * Mœsiæ ciuitatem quæ propter viciniam Tomyri Reginæ Gotthidi erat subiecta, vastare curauit. Sed sacerdotes Gotthorum qui Pileati vocantur patefactis portis cum citharis & vestibus candidis obuiā * egressi, patriis diis, vt sibi propitii Macedones repellerent, voce supplici modulātes: quos Macedones sibi fiducialiter occurrere contuentes (si fas est dicere) ab inermibus terrentur armati, & soluta acie quam ad bellandum, non ad vrbis excidium * construxerunt, inito fœdere ad * propria sunt reuersi. Quem dolum cum post longum tempus cognouisset Sitalcus egregius doctor & ductor Gotthorum, CL. millia pugnantium congregauit, & Atheniensibus bellum intulit, in eis Perdicca tunc regnante, quem Alexander apud Babyloniā ministri insidiis potans interitum, porrecto anulo in Atheniensium principatu reliquerat successorem: magnoque prælio in hoc inito Gotthi inuenti sunt pro victoria superiores, & pro iniuria quam in * Mœsia Græci fecerant, Gotthi in Græcia discurrentes cunctam Macedoniam vastauere.

De sapientibus Gothorum & consiliariis eorundem. CAP. XV.

Boruisti.

Quas nunc.

DEINDE regnauit in Gotthis * Boruista, & venit ad eum in Gotthiam Dicineus, quo tempore Sylla in Romanis habuit principatum, & Dicinei consilio Germanorum terras * quas Franci detinent, occuparūt, & dedit ei Boruista fere regiam potestatem. Gotthorum regnum Cæsar qui pene totum mundum suo subiecit imperio, crebro pertentans non potuit subiugare, neq; Caius Tiberius Imperator tertius Romanorum, licet sæpius attentarit. Gotthi autem hoc commodum, hoc salubre, hoc votiuum, hoc agendum in agendis & in iudiciis iudicabant, quod Dicineus eorum consiliarius approbabat. Ipse autem mores eorum barbaricos immutauit, ipse fere omnem Philosophiam, Physicam, Theoricā, Practicam, Logicam, dispositiones XII. signorum, Planetarum cursus, augmentum Lunæ & decrementum, Solis circuitum, Astrologiam, & Astronomiam, & naturales scientias Gotthos docuit, & ex beluina ferocitate homines & philosophos instaurauit. Hæc & alia Dicineus Gotthis peritia sua tradens mirabiliter enituit apud illos, & non solum mediocribus, immo & Regibus imperauit. Elegit prætereà nobiliores & prudentiores, fecitq; sacerdotes,

quos

quos ad Theologiam instituens vocauit speciali nomine Pileatos, & * Tiaris capita palliabant, arbitror sic vocatos. Decedéte vero Dicineo pene pari veneratione Eumosicum habuere, quia nec impar in solertia habebatur. Etenim Rex & pontifex ob sui peritiam illis fuit, & in summa iustitia populos iudicabat. Et hoc rebus humanis exempto, succedit in regno post multa tempora Dorpaneus.

T sup. cap 10. Thyaris V. C. — *successit.*

Iterum de bellis Gothorum, & Ostrogotha, & Gniua Regibus eorum.

Cap. XVI.

ANNO XII. ante æram conditam vsque ad æram CXXV. in qua regnauit Domitianus, & fiunt anni CXXXVII. scriptum non reperi, & ideo hic omisi. Demum autem Domitiano imperante æra CXXV. Gothi eius auaritiam metuentes, fœdus quod cum aliis principibus pepigerant* dissoluentes, ripam Danubii diu possessam à Romano imperio deletis militibus cum eorum ducibus vastauere. Caput * Oppii Sabini qui inibi Romanis præerat abscindentes, castella & ciuitates & oppida Romanis subdita deuastarunt. qua necessitate Domitianus cum omni virtute sua Illyricum properauit pene Republica iam exhausta, & Fusco eis prælato cum electissimis viris amnem Danubii consertis nauibus instar pontis transire coegit contra exercitum * Dorpinæi. Tum * Gotthi insignes reperti arma * capessunt, primoque conflictu Romanos deuincunt, Fuscoque duce imprimis extincto castra militum diuitiis spoliant Romanorum, magnaque potiti gloria per loca proceres suos pro gloria & fortuna Semideos vocauerunt. Hi autem licet communiter dicerentur Gotthi, illi autem qui in Scythia commorantes in Orientali plaga manebant, * Ostrogotthi, qui in Occidentali, * Vesegotthi specialiter vocabantur. Et gens ista mirum in modum in ea parte Scythiæ qua manebat, in Ponti littore, tanta terrarum spacia, tot sinus maris, tot concursus fluminum tenens enituit, vt * Vandalus & * Margomanus * Squadrorum princeps eorum essent * subditi. Fastida rex Gepidarum ab Ostrogottha Rege Gotthorum, aut bellum sibi parari, aut terræ spacium legatione præmissa petiit derelinqui. Tunc Ostrogottha vt erat animi solidi, respondit relatis, Bellum tale se abhorrere, durumq; fore & omnino scelestum confligere cum propinquis, loco vero non cedere * fore dignum. * Gepidæ autem in bella irruunt, & inclinata parte Gepidarum, Rex eorum pudendis opprobriis ad patriam fugit bello coactus. Victores Gotthi discessione * contenta in sua patria toto tempore fœliciter remanserunt. Post decessum Ostrogotthæ Gniua ad * regimen sublimatur, qui exercitum diuidens in duas partes, vnam partem ad vastandam * Mœsiam dirigit quæ negligentibus principibus fuerat destituta; ipse vero * Philippopolin ire festinat, & diu obsessam inuadit, prædaque potitus Priscum ducem qui inerat, fœderauit, quasi cum imperatore Decio pugnaturus, qui Decius cœpit regnare æra CCLXVII. Ad conflictum igitur venientes, illico Decii filium sagitta crudeli vulnere sauciauit. Quod pater aduertens ad confortandos animos fertur dixisse, Perditione vnius militis nihil est Reipublicæ diminutum: affectu tamen paterno compatiens hostem inuadit, aut mortem, aut vltionem filii exposcendo, dispositoq; prælio finem consequitur vitæ, Imperii, vltionis.

Æra 125. — Gothi dissoluerunt. — Danubius. — absciderunt. V. C. Opii qui p. Romanis. — Darpanei. — Gothi. — capescunt. — Ostrogothi. — Vesegothi. — Vandalus. — Margomanus. — Squadrorum. Scandorum vel Scandiorum. — Subditi seu tuti. — Gepidæ. — ferens. — contentus. — regnum. — Mysia. — Philippopolis. — Æra 267.

De Gallo, & Volusiano, & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gotthis.

Cap. XVII.

DEFVNCTO autem Decio, Gallus, & Volusianus filius eius regnum adepti sunt Romanorum, & regnauere annis duobus, æra CCLXX. Gallo autem in fata cedente Gallienus per se arripuit principatum æra CCLXXI. tempore cuius Gotthorum exercitus cum multis nauibus per * Hellespontum in Asiam transierunt, vbi multas eius prouinciæ ciuitates, & opulentissimum * templum Dianæ quod superius diximus Amazones condidisse, extractis diuitiis succendere, & spoliatam Chalcedoniam subuertere, quam postea Cornelius habitus reparauit. Quæ etsi vrbis regiæ dignitatem obtineat, antiquæ pugnæ posteris signa præfert. Hac ergo fœlicitate, victoriis, spoliis, prædaque ditati transeuntes per Hellespontum in suo itinere Troiam & Ilium vastauere, & quæ erant à bello Agamemnonis vix aliquantulum reparatæ, hostili gladio iterum feriuntur. Post tale excidium iterum Asia eorum experta est feritatem. Nam * Anchialon ciuitatem aggressi, quam mari vicinam Sardanapalus Rex Assyriorum dicitur construxisse, ibi multis feruntur mansisse diebus aquarum calidarum recreatione iucundi. Erat * autem ad infirmorum efficacissime sanitatem.

Æra 270 — Æra 271 — Gothi. — Hellespontus. — Templum Dianæ. — Chalcedon. — Troia. — Ilium. — Anthiolos 2. — enim

Exinde ad propria repedarunt. Cumque regiones Romanis subditas deuastarent, Claudius Imperator qui cœpit regnare æra CCLXXXVI. occurrit, & victos coëgit ad primas sedes Scythiæ remeare. Romani autem Claudium Augustum, pro eo quod tam fortissimam gentem à finibus Reipublicæ remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio auream statuam collocarunt.

Æra 286.

De Constantino Imperatore, & Geberic & Hermanarico Gotthorum Regibus, & eorum bellis.

CAPVT XVIII.

DEMVM cum auxilia plurima Diocletiano & Maximiano Romanorum principibus præbuissent, succedente Constantino Cæsare Magno, qui cœpit regnare æra CCCXXVI. aliquandiu sunt neglecti, eo quod Cæsar Magnus succedentibus sibi prosperis cōtra Parthos & Persas in superbiam tumuisset. Et cum Diocletianus Achillem in Alexandria superasset, & Maximianus Herculeos & * Quingentinos in Africa attriuisset, cœperunt Romani Gotthorum auxilia dedignari. Tunc Gotthi Sarmatarum regionem aggressi copiosissimis super Romanos agminibus irruere, & vehementi virtute cuncta deprædatione & gladio vastauere. Aduersus quos Constantinus aciem instaurauit, ingentique certamine Danubium compulit pertransire, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus, quem Romani acclamante senatu laude sunt publica prosecuti, quod tantam gentem vicerit, quod patriam Reipublicæ reformarit. Gotthi autem ad iuga propria reuertentes ibidem aliquandiu habitarunt, sed quia licet * vitia virtutibus non cedebant, iterum contra Romanos rebellia attentarunt, & sub Ariaco & Aurico qui tunc temporis Gotthis præerant, Pannoniam & Italiam deuastantes Liguriam inuaserunt, & commoditate regionis illecti studuerunt famosissimam Romanæ vrbis æmulam in suo nomine condere ciuitatem, quæ ab aliquibus creditur fuisse Verona, quæ (vt alibi diximus) quasi væ Roma est appellata. Aliqui dicunt fuisse Sicambriam, quæ fuit iuxta paludem Mæotidem * ædificata. Post Ariacum & Auricum Geberic succedit in regnum anno Constantini XXVII. æra CCCLIII. Nam hic cum esset nobilissimus genere, gloriam generis sui auorum magnalibus voluit adæquare, & primitias regni in gente Vandalica cupiens ostentare contra Huimar Regem eorum bella tentauit, victumque coegit à patria exulare. Huimar autem & Vandali expulsi à sedibus ab Constantino principe Pannoniam petierunt, ibique fere per sexaginta annos locatis sedibus Imperatorum decretis velut incolæ paruere, & post longum tempus à Stilicone magistro Romanæ militiæ, consule & patricio inuitati Gallias occuparunt. Vbi finitimos deprædantes impedientibus Gotthis non potuere ad primas sedes in Pannoniam remeare. Nam Geberico rebus humanis exēpto, Hermanaricus regimen suscepit in Gotthis anno Constantini Imperatoris secundo, æra CCCLVII. Hic multas & bellicosissimas gentes perdomuit, suisq; legibus parere * coegit, quem merito nonnulli Alexandro maximo compararunt. Siquidem cum gentes domitas haberet subiectas, & apud omnes earum subiectione clarus floreret, non est contentus, nisi gente Herulorum quibus præerat Alaricus, fere trucidata, residuum suæ subiiceret ditioni. Nam gens prædicta quamuis multos sua velocitate subigeret, Gotthorū tamen subiacuit stabilitati, vt & ipsa inter gentes reliquas Hermanarico, seruiret. Post Herulorum cædem Hermanaricus in Venetos arma mouit, qui quamuis despecti, præ numerositate tamen primo resistere conabantur, & licet ab vna stirpe exorti Venetiani & Sclauiani dicantur, hos omnes Hermanaricus subegit, & vt propriis laboribus imperauit.

Æra 326.
Quingentiani Gothi.
Sarmatæ.
Vitia à virtutibus non cessabunt.
Verona.
Sup. cap. 9.
Liguria.
Sicambria.
populata.
Æra 353.
Huymar.
Æra 357.
Concilia has æras sup. hac pag. nisi illic de ætate, hic de regno loquatur.
Heruli.
Venetiani.
Hugnis & inf.

*De * Hunnis, & morte Hermanarici.*

CAPVT XIX.

HERMANARICVS autem Rex Gotthorum qui (vt superius retulimus) multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere saucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & nunc Alamber Rex Hunnorū in Ostrogothos, qui iam à Gotthis seiuncti manebāt, insiluit & prostrauit. Hermanaricus autē dolore vulneris & Hunnorum potius, vitæ suæ anno * CX. est defunctus. Cuius mors Hunnis occasionem præbuit præualēdi, ipsiq; Gotthi qui remanserant, extinctis pene Ostrogotthis Vesegotthis ad Valentem Imperatorem nuncios transmiserunt, vt partes Thraciæ & * Mœsiæ eis traderet ad manēdum. qui annuit,

Alamber.
Ostrogothi.
CX.
Hunni.
Nicesia.

annuit,& petitas terras contulit excolendas,& Danubium transmeantes Daciæ & Thraciæ largitione principis insederunt.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ, LIBER SECVNDVS.

*De schismate in Athanaricum & * Fridigernum,& hæresi Ariana.* *Fridigenum.*

Cap. I.

PRimvs Gotthorum gentis administrationem suscepit Athanaricus ęra CCCLXXXI.& regnauit annis XIII. qui persecutione crudelissima *Æra 381* aduersus *fidem commota,contra Gotthos qui in gente sua Christia- *fideles incepit.* no nomine censebantur,cædes* cœpit.Ex quibus plurimos qui nolebant idolis immolare,fecit martyres, reliquos autem multis persecutionibus afflictos dum interficere præ multitudine abhorreret, dedit licentiam in Romanorum prouinciam trāsmigrare.Æra CCCLXXXIX. *Æra 389.* Gotthi in Istrum aduersus semetipsos in Athanarico & Fridigerno diuisi alternis se cædibus deuastarunt:sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris auxilio superauit, & ei cœpit potentia præminere. Verumtamen Fridigernus quasi subregulus habebatur. Tādem vero ne gentis Gotthicæ gloria scinderetur,* Fridigernus cum iis qui in Oriente O- *Fridigenus.* strogotthi dicebantur,& Athanaricus cum Vesegotthis in Occidente tabernacula meta- *Gudila.* bantur. Tunc* Gudila Episcopus eos legem docuit Christianam,& scripturas noui ac veteris Testamenti linguam transtulit in eandem. Et Gothi qui hactenus idololatriæ superstitioni dediti gentilibus sacrificiis se vouebant, iam nunc fide suscepta ecclesias construxerunt,& sacerdotes eu..ngelicos habuere,specialesq; literas quas eis cum lege Gudila eorum Episcopus tradiderat,habuerūt,quæ in antiquis* Hispanorum & Galliarum libris ad- *Hispaniarum.* huc hodie superextant, & est litera quæ dicitur Toletana. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad Valentem Imperatorem miserunt,& doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam postularunt. Valens autem à veritate catholica deuius, & Arianæ hæresis peruersitate detentus,vt audiuit Gotthos fidem catholicam suscepisse, applausit eisdem,& missis hæreticis sacerdotibus Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati aggregauit,in tam præclaram gentem virus pestiferum transfundendo: sicq; errorem quem recens credulitas bibit,tenuit,diuq; seruauit vsq; ad tertiam synodum Toletanam quę fuit sub Recharedo principe celebrata. Gotthi autem statim vt Valentis literas suscepere,& sibi dogmatis sui ecclesias construxere,& talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documenta sumpsere, vt crederent Filium Patris maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem,Spiritum autem sanctum nec* dominum esse, nec ex substantia Patris existere, *Deum* sed per Filium creatum esse,vtriusque ministerio deditum, & amborum obsequio subditum:aliam quoque Patris sicut personam,sic & naturam asserentes,aliam Filii, aliam denique Spiritus sancti,vt non iam secundum sanctæ scripturæ traditionem vnus Deus & vnus Dominus coleretur,sed iuxta idololatriæ superstitionem tres Deos & Dominos fateretur. Cuius blasphemiæ malum per decessum temporum Regumq; successum annis pluribus tenuere:qui tandem salutis suæ reminiscentes,& inolitam perfidiam detestantes ad vnitatem catholicæ fidei redierunt æra CCCXC. *Æra 390.*

De fame Gothorum, & morte Valentis Imperatoris.

Cap. II.

GOtthi qui primum Christianos à sedibus suis expulerunt,rursus ab Hunnis & i- *Vgni V. C.* psi cum Athanarico &* Fridigerno suis Regibus sunt expulsi.transito Danubio, cū *Hunni* vim ferre non possent,Valentis Imperatoris imperio armis depositis se dederunt. Sed vbi *Fridigenus semper.* viderunt se opprimi à Romanis, contra consuetudinem libertatis rebellia tractauerunt.

imminente. *coeperunt exercitus.* *defectis.*

Verum famis periculo* eminente Fridigernus & Athanaricus qui vice Regum illis præerant,* exercitus inopiæ condolere,& immundorum animalium morticina eis dare,ita vt mancipium pro vno pane,aut decem libris carnium mercaretur. Mancipiis autem & supellectili iam* distractis, filios eorum auarus mercator poscebat, parentes autem saluti pignorum prouidentes elegere ingenuitatem potius perire quam vitam, dum qui venditur,vitæ seruetur. Contigit illo tempore, vt dictator Romanorum Fridigernum Gotthorum Regulum dolo ad conuiuium inuitaret. Sed cum Fridigernus doli nescius cum paucis conuiuio aduenisset,suorum in prætorio occisorum vox suspectis auribus * intonuit,& voce flebili non * ignota illico velocitate egreditur Fridigernus, suosq; socios eripiens ab interitu imminente ad Romanorum necem instigat. Qui nacti votiuam occasionem elegerunt bello magis quam fame deficere,& Lupicinum & Maximinum duces gladio occidere: & illa dies Gotthis famem,Romanis securitatem ademit,cœperuntq; Gotthi iam non vt aduenæ & peregrini, sed vt ciues & domini possessoribus imperare,totasque * Septentrionales vsque ad Danubium sub iure tenere.quod comperiens in Antiochia Valens Imperator,mox armato exercitu in partes Thraciarum egreditur, vbi lachrymabili bello commisso vincentibus Gotthis in quodam * prælio iuxta Hadrianopolin saucius ipse fugit,ignorantibusque quod Imperator in tam vili casella delitesceret,Gotthis ignem, vt * assolent,apponentibus,cum regali pompa crematur: & merito ipse ab eis temporali crematur incendio,qui tam pulchras animas æternis ignibus tradiderat concremandas. Inuenere autem Gotthi illo prælio confessores priores ex Gotthis , quos dudum propter fidem à suis finibus expulere,& voluere eos participes fieri prædæ suæ,qui cum acquiescere noluissent,fuere ex eis aliqui interfecti,alii montuosa loca tenentes sibi refugia construxere, & non solum perseueratione Christiani catholici,sed * & in concordia Romanorum à quibus dudum excepti fuerant,permansere. Eo tempore Vesegotthi Thraciam Daciamque Ripensem post tanti trophæi gloriam,tanquam solum genitale potiti colere inceperunt.

intonauit. *ignorata.* *Septentrionales portas.* *quoddam prædium.* *Adrianopolis.* *assolet.* *etiam*

De quibusdam vastationibus,& pace Romanorum,& morte Athanarici & Fridigerni.

CAP. III.

Æra 391.

GRATIANVS autem qui cœpit regnare æra CCCXCI. & regnauit annis VI. post obitum Valentis patrui sui,Theodosium qui agnominabatur Hispanus, filium Theodosii Comitis electum præfecit imperio Orientis anno regni sui quinto,& fratrem paruum Valentinianum Romano imperio subrogauit. Qui Valentinianus regnauit cum Theodosio annis VIII.Cum autem esset Theodosius acris ingenii,consilio & virtute præclarus, præceptorum seueritatem sic liberalitate & blanditia temperauit,vt remissum exercitum ad fortia prouocaret. At vero milites principe meliore comperto impetendi Gotthos fiduciam acceperunt,eosque Thraciæ finibus pepulere. Sed cum Theodosius pene vsque ad desperationem ægrotasset,Fridigernus cum Gotthis diuiso exercitu Thessaliam, Epirum,Achaiam,& Alatheos cum residuis copiis deprædatus,Pannoniæ superuenit. Quod cum Gratianus Imperator qui à Roma in Gallias secesserat, comperisset, mox ad eos collecto exercitu venit,& eorum exercitum cui præerat Fridigernus,primo aduentu prostrauit. Sed cum qui euaserant ad Athanarici exercitum confugissent,& mox Athanaricus deliberauit collegæ sanguinem vindicare.Sed Gratianus occurrens venit ad eos,non tam armis quam gratia & muneribus complanandos,pacemque firmat victualia concedendo. Quod audiens Theodosius postquam conualuit,gratum tulit,& in hanc pacem ipse consensit, Athanaricumque Regem qui Fridigerno successerat,sibi benignis moribus & muneribus sociauit,& Constantinopolim accedere inuitauit,qui acquiescens cum Theodosio vrbem Regiam est ingressus,miransq; vrbis situm,stationemq; nauium, populosq; diuersarum gentium,quasi in vno fonte è diuersis mundi partibus scaturire, En,inquit,cerno,quod incredulus audiebam.In tali ergo admiratione maioriq; à principe suffultus honore,obiit paucis mensibus interiectis,quem princeps affectionis gratia plene plus mortuum quam viuum honorans dignæ tradidit sepulturæ.

Thessalia. Epirus. Achaia. Alathei. Pannonia. *Constantinopolis.*

V.C. Redagaysi sed in sequentibus Radagaysus.

De strage Radagasi & Stiliconis,& vastatione Italiæ.

CAP. IIII.

Æra 414. *V.C. 394 fortasse minus bene.*

DEFVNCTO igitur Athanarico æra CCCCXIIII. attendentes Gotthi Theodosii benignitatem Romano Imperio se dedere , fuereque sine Rege XXVIII. annis.Et exinde dicti

dicti sunt Fœderati, quos Theodosius contra Eugenium tyrannum qui occiso Gratiano Gallias occuparat, plusquam viginti millia armatorum, fideles & amicos intelligens secum duxit, victoriaque de prædicto tyranno potitus vltionem exegit. Sub Theodosio Alani *[Alani.]* Vandali, & Sueui Hispanias sunt aggressi: Alani Carthaginem & Lusitaniam sortiuntur: *[Vandali. Sueui.]* pars Vandalorum qui Silingui dicebantur, Beticæ resederunt: reliqui Vandali cum Sueuis *[Silingi.]* Galleciam sunt adepti. Postquam vero Theodosius qui cœpit regnare cum Gratiano æra CCCXCII. & regnauit cum eo annis quinque, & Valentinianus regnauit Romæ *[Æra 392.]* annis septem, & Theodosius in Oriente post mortem Valentiniani iunioris regnauit monarcha annis decem, & fiunt in vniuerso anni XVII. Hic pacis & Gotthorum gentis amator fuit, & rebus excessit humanis æra CCCCXII. & successere ei Arcadius & Honorius filii eius, & regnauere annis XXV. qui luxuriose viuentes Gotthis consueta dona- *[Æra 412.]* ria subtraxerunt. Mox Gotthis increuit fastidium, verentibus ne longa pace eorum strenuitas solueretur, & iudicarunt indignum se Romanorum subditos potestati, eosque sequi quorum leges & imperium contempsere, & quos in prælio sæpius deuicerunt. Sed dum Regem eligere procurarent anno XI. Arcadii & Honorii, æra CCCCXXIII. in * Radagaso *[Æra 423 Radagayso.]* & Alarico diuisi se variis cædibus lacerarunt. Tandem in concordiam veniunt ob excidium Romanorum, & pari intentione vniforme consilium inierunt, vt ambo pariter corregnarent, Alaricus tamen * potior haberetur, & ad deprædandas Italiæ regiones ad *[potentior.]* inuicem diuiduntur. Sed * Radagasus genere Scytha cultui idololatriæ deditus, Barba- *[Radagaysus.]* ricæ inhumanitatis feritate sæuissimus, cum ducentorum armatorum millibus Italiæ partes vastatione aggreditur vehementi, spondens in contemptum Christi diis suis Romanorum sanguinem * immolaturum. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in montuosis locis * Thusciæ circunclusus, fame est potius, quam ferro consumptus, ipse po- *[libaturum. Thuscia]* stremum Rex captus & interfectus. Quo extincto consors regni * alacrius cœpit regna- *[Alaricus.]* re solus, nomine quidem Christianus, sed hæreticus professione. Qui dolens tantam multitudinem Gotthorum extinctam, habito suorum consilio, ad Honorium misit legationem, vt si permitteret, Gotthi pacati in Italiam residerent: sin autem aliter, bello foret agendum. Sed Honorius vtramque pollicitationem formidans, inito consilio cum senatu, vt eos à finibus Italiæ pellerent, prouincias longe positas, scilicet Gallias & Hi- *[Gallia.]* spanias quas pene perdiderant, concesserunt. Gotthi autem acceptant donationem *[Hispania.]* sacro oraculo confirmatam, & ad patriam sibi traditam processerunt. Post quorum discessum nihil mali in Italia perpetrato, Gotthis nihil à Romanis suspicantibus, Stilico patritius, & socer Honorii, qui fuerat natus de genere Vandalorum, gente perfida & dolo- *[Vandali.]* sa, in Alpibus Gotthos inuadere procurauit. Sed Gotthi recollectis animis, vt solebant, & recolentes tantam multitudinem cum Radagaso extinctam, omnem pene exercitum Stiliconis vsque ad internecionem furibundo animo prostrauerunt, & in Liguriam quam transierant, rediere, eamque prædis & spoliis deuastantes Æmiliam pariter vastauere, & *[Æmilia.]* Tusciam discurrerunt.

De destructione vrbis, & morte Alarici.

CAP. V.

* ET ne victrix cædium expers remaneret, Alaricus cum suis in vindictam sanguinis *[Et, ne atrox cædium expers cædis.]* * Radagasi aduersus Romam prælium inceperunt, obsessamque magnæ * cladis impetu irruperunt. Sicque vrbs cunctarum gentium victrix Gotthicis triumphis victa sub- *[Radagaysi.]* cubuit & captiua. Gotthi autem tantæ fuerunt clementiæ, quod omnibus indulserunt qui *[Hoc & Augu. in pri. de Ciuitate Dei testatur.]* ad sanctorum limina confugerunt, nec quemquam à sanctuariis extraxerunt. Ingressi vrbem omnibus pepercerunt, sed iis quos extra loca martyrum inuenerunt, Christi & sanctorum nomina inuocantibus, simili misericordia indulserunt, in reliquis autem etsi prędа hostibus patuit, feriendi licentiam pietas refrenauit. Incursantibus vero Gotthis in illa vastitate per vrbem, dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam in transitu reperisset, eam modeste admonuit, vt si quid apud se auri argentique haberet, voluntarie exhiberet: illa fideli conscientia quod habuit, reuelauit. Cumque ille vasorum formam & pulchritudinem ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hæc vasa mihi de sacrario beati Petri Apostoli sunt commissa. præsume, si audes. ego sacram ho- *[Mira Gotthi cuiusdam reuerentia erga virginem, & pietas erga Deum.]* stiam non audeo tibi dare. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, hoc Regi per nuncium nunciauit, qui Rex confestim reportari omnia ad sacrarium sancti Petri per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens: Cum Romanis se bellum gerere, non cum Apostolis Iesu Christi. Rediit igitur virgo reuerentissimis officiis hono- *[Alarici dictum religiosum.]*

Roma capitur ab Alarico Gothorum Rege. conditionis suæ, V.C. Et vt. M.C.LX. Brutiam. eum ad Siciliã. Campania. Brucia. Lucania. Sicilia Consentia.

rata redeunt & cum illa omnes qui ei se sociauerunt, super capita sua vasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Concurrerunt vndique ad voces canentium de latibulis agmina Christiana. Concurrerunt & Pagani Christianis admixti, & dum seruos Christi se esse fingerent, calamitatis excidium euaserunt. Capta est itaque Roma ab Alarico anno* M. CLXIIII.* ditionis suæ. Et beatus Innocentius Papa primus refert, qui tunc temporis apud Rauennam positus, vt peccatoris populi non videret excidium: Illa irruptio non hostis fortitudine sed Dei iudicio acta fuit. Hac tempestate Gotthi Placidiam Theodosii Imperatoris filiam, Arcadii & Honorii Imperatorum sororem, cum ingenti auri argentique thesauro Romæ capiunt, adeptisque multis opibus Romanorum, tertia die euersa vrbe partibus & incensa, inclyti & spoliis & victoria recesserunt. Deinde per Campaniam,* Brutiam, Lucaniamque simili strage bacchantes, Rhegium peruenere. Inde conscensis nauibus cum * Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponunt, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidere, quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt nihil mali se passos arbitrarentur euentum naufragii victoria compensantes. Post paucos autem dies apud Consentiam quam ipse destruxerat, Alaricus morte subita est defunctus XXVII. regni anno, æra CCCCL: quem sui nimia dilectione lugentes, Barsento amne à suo alueo deriuato, in medio amne collecto captiuorum agmine locum effodiunt sepulturæ, in cuius foueæ gremio Alaricus cum multis copiis sepelitur, & loco obtecto rursus amnem proprio cursui reddidere, & vt nesciretur ab aliquo, omnes fossores captiuos qui interfuerant, extinxerunt.

Æra 450 Barsentum.

De victoriis Athaulphi & morte eius. CAP. VI.

Æra 449.

ALARICO sepulto, ad regni fastigium Athaulphum consanguineum eius, forma menteque consimilem sublimarunt æra CCCCXLIX, & regnauit annis sex, qui etsi non adeo proceræ staturæ, pulchritudine tamen corporis erat in oculis intuentium gratiosus. Hic suscepto regno rediens Romam, si quid remanserat totum abrasit more consumentium locustarum, nec tantum priuatis diuitiis, immo publicis Italiam spoliauit, * imperante Honorio resistere non valente. Cuius sororem Placidiam quam Gotthi Romæ ceperant, tum propter nobilitatem, tum propter pulchritudinem in foro Iulii, ciuitate Æmiliæ, sibi matrimonio copulauit. Et Honorio rebus exhausto iam quasi cognato deferens reliquit Italiam, & ad Gallias se conuertit. quod cum audissent Burgundiones & Franci qui prius Gallias infestabant, cœperunt se suis finibus coarctare. Vandali, Alani, & Sueui quos Gotthi fugauerant à Pannonia, qui & in Galliis se receperant, relatione maiorum didicerant qualiter Geberic Rex Gotthorum incommodis & cædibus eos in Pannonia coarctarat, & à Gotthis coacti ad partes confugerant Galliarum. Vnde audito eorum aduentu, se ad Hispanos transtulerunt. Cumque Athaulphus diu Gallias infestasset, ei vt principi paruere. Confirmato itaque Gotthorum regno, Athaulphus audiens insolentias barbarorum, cœpit condolere miseriis Hispanorum, & occurrere incursibus Vandalorum. Dum autem relictis Galliis Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus æra CCCCLV. Huius Athaulphi & Placidiæ matrimonio conantur quidam adaptare prophetiam Danielis: Filiam Regis Austri assumet Rex Aquilonis, nec stabit ex eis germen: & vocant Regem Austri Theodosium, & Regem Aquilonis Athaulphum, nec stetit ex eis germen, quia prolem non habuerunt. Sed aliter exponitur in Daniele de Regibus Syriæ & Ægypti, nec respectu loci vbi prophetauit, regnum Romanum versus Austrum consistit. Interea Stilico Comes de quo diximus, cogitauit Honorium pellere* de Imperio Romanorum, & suum filium Eucherium subrogare. Sed Honorius stratum bello cum Eucherio filio interfecit.

Imperatore 2. rectius. Hispanias. Athaulphus (vt hinc colligitur) primus Gothorum Rex Hispaniarum obtinuit regnũ. Æra 455. ab.

De Sigerico, & Valia, & victoriis in Hispania. CAP. VII.

POST obitum Athaulphi princeps Gotthis eligitur Sigericus æra CCCCLV. & regnauit anno vno. Erat autem Sigericus Romanorum clade in vrbe notissimus, statura mediocris. profundo animo, sermone ratus, contemptor luxuriæ, ira turbidus, habendi cupidus, ad solicitandas gentes prudentissimus, contentionum semina iacere, odia miscere paratus, claudicans equi casu. Hic cum plures haberet filios, sperans regnum filiis prouenturum

tutum, ne intestino bello, sicut in reliquis gentibus assolet prouenire, populus vexaretur cœpit ad pacem intendere Romanorum. Ordo in filiis iste fuit: primus * Gisericus pater & dominus: sequens Hunericus: tertius Guntemandus: quartus Trasamundus: quintus Hildericus. Cum igitur Sigericus proponeret Gotthos ob causam filiorum pace diutina detinere, & Romanorum beneplacitis conniuere, Gotthi quorum belli quam pacis pótior causa fuit, contra ipsum continuo conspirarunt, & cum factione impia peremere. Æra CCCCLVI. Valia Sigerico in regno succedens regnum tenuit tribus annis belli causa princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus (mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit) Placidiam sororem eius olim captam ei restituit honoratam, promittens Imperatori se propter rempublicam adiutorem. Itaque ad Hispanias per Constantium * patricium euocatus, Romani nominis causa barbaris intulit magnas cædes, Vandalos Silinguos in Bætica bello prostrauit, Alanos qui dominabantur Vandalis & Sueuis, adeo * cæcidit, vt extincto Athace ipsorum Rege, pauci qui superfuere ex Alanis, obliti regni nomine, Gunderico Regi Vandalorum qui in Gallecia residebat, sese darent, & dum cum Valia confligere tentauissent, non potuerunt eius potentiam sustinere. Deuictus itaque cum Vandalis Gundericus fugam in Aphricam meditatur, & dum à bello Hispaniæ vellet in Aphricam transfretare, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatis effractus, memor illius sub Alarico naufragii, omisso nauigationis periculo, relictis Hispaniis fugam in Gallias procurauit. Prostratis igitur Vandalis, Alanis, & Sueuis, potitus victoria ab Hispaniis gloriosus Valia reuertitur in Tolosam, Romano imperio fugatis hostibus aliquantas prouincias, secundum quod promiserat, derelinquens. Et data est sibi ab Imperatore ob meritum victoriæ secunda Aquitania cum prouinciis & ciuitatibus aliquantis. Post hæc apud Tolosam longa valetudine deprimente excessit à rebus humanis, qui fœlix fuerat, licet parum.

Gerefic. — *Æra 456* — *principem.* — *cessit.*

De Theudoredo, & casu Hugnorum.
CAPVT VIII.

VALIA Rege defuncto Theudoredus succedit in regno æra CCCCLIX. & regnauit annis XXXIII. qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, plæraque municipia Romanorum suis cædibus occupauit, Aurelianum nobilissimum Galliæ oppidum obsessum multis viribus oppugnauit, à cuius obsidione * eminente virtute Etii Romanæ militiæ ducis non impunitus abscessit. Iussu igitur Valentiniani Imperatoris Etio remoto à militiæ principatu, cum Theuderedus Narbonem vrbem fame & obsidione diutina infestasset, rursus a Litorio Romanæ militiæ duce Hunnis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primum gessisset bella reipublicæ contra Gotthos, denuo dæmonum signis aruspicumque responsis fallaciter circunuentus, bellum cum Gotthis iniit moriturus, amissoque Romano exercitu, miserabiliter interiit superatus: fecitque intelligi, quantum illa quæ cum eodem periit multitudo prodesse potuerit, si fide potius quam fallacibus dæmoniorum auspiciis dimicasset. Extincto igitur Litorio & receptis epistolis Valentiniani, Theudoredus cum Romanis pace inita, denuo aduersus * Hunnos Galliarum prouincias deuastantes, atque vrbes plurimas euertentes, in campis Catalaunicis contra Hunnos & Regem eorum Attilam bellum assumpsit. A parte Romanorum tanta Etii patricii cui innitebatur respublica, virtus enituit, vt in ea parte Hunnorum ferocitas sopiretur auxiliantibus Francis, Burgundionibus, Saxonibus, Vrionibus qui quondam fuerant Romani milites, sed tunc in auxilium requisiti. * Sangibanus autem Rex Alanorum metu perterritus futurorum, Aurelianis ciuitatem Galliæ vbi sistebat, pollicetur Attilæ se daturum. Sed vbi Theudoredus & Etius cognouere, ante aduentum Attilæ iniectis aggeribus occuparunt, & quia suspectum, custodiri faciunt Saguibanum, quem cum gente propria in die belli medium statuere. Attila autem Rex Hunnorum tali discrimine conturbatus timuit experiri, & futura cœpit per aruspices sciscitari, qui prænunciantes infausta hoc solatii prædixere, quod ductor aduersæ partis occumberet, & sua morte triumphum sedaret. Erat autē in campis illis locus superexcrescens, quem vterque cupiebat exercitus obtinere. Dexteram partem Hunni, sinistram Gotthi & Romani cum suis auxiliis occuparunt. Inter quos dextrum cornu tenebat Theudoredus, sinistrū Ethius cū Romanis, mediū Sāguibanus. Ex aduerso autē acies Hūnorū ordinatæ in quorū medio cū suis Attila cōsistebat, vt hac ordinatione ab imminēti periculo seruaretur, excepto cornu Attilæ multiplices populi & nationes diuersæ quas suæ subdiderat ditioni, suæ gentis,

Æra 459. V. C. Theudoredus semper legit. — *imminente.* — *Hugnos V. C. semper.* — *Sanguibanus toto cap.* — *Sanguibanus.* — *Ethius.*

exercitum ambiebant. Attila autem ſolicitus ſuper omnes, ſuos erigit ad certamen. Sed Thuriſmundus Theudoredi filius, & Etius dux Romanus cruento Marte collis ſupercilium occuparunt. Arderico Rege Gepidarum qui ob nimiam fidelitatem conſiliis intererat & ſecretis, & Valamer Rege Oſtrogotthorum qui erat ſecreti tenax, doli ignarus, blandus alloquio, cum eſſent audacia ſtrenui, & eos Hunni ſæpius infeſtaſſent, ne dixerim ſubieciſſent, adiuuantibus ſupra modum venientes Hunnos collis beneficio facile turbauerunt. Attila autem videns ſuos cauſa dicta turbatos, eos alloquitur, ne qui hactenus inuicti extiterant, nunc inferiores inuenirentur. Hæc & alia illo dicente, accenſi in pugnam præcipitantur, & præſentia Regis cunctationem * inertibus auferebat, bellum manibus aggrediuntur atrox, multiplex, immane, pertinax, cui ſimile antiquitas nulla narrat, in quo geſta talia referantur, vt nihil eſſet quod in vita ſua * conſpici potuiſſet egregius, qui huius ſpectaculi non fuit contemplator. Tanta enim fuit cruoris effuſio, vt fluminis alueus, ſicut ſolet imbribus inundare, fluenta traheret mixta cruore. Tunc Theuderedus Rex Gotthorum dum adhortans ſuos diſcurreret per exercitum qui pugnabat, cuius telo *occidit, ignoratur, niſi quod equo deſiliens calcantium pedibus conculcatus vitam clauſit vltimæ ſenectutis. hoc fuit quod aruſpices Attilæ prædixerunt. Ibi etiam fuit occiſus cognatus Attilæ Laudericus. Tunc Gotthi ſe ab Alanis diuidentes Hunnos fortiter inuaſerunt, & pene Attilam extinxerunt, niſi quod videns ſuorum interitum fugit ad caſtra, & in * ambitum quem ex plauſtris & ſcriniis ſibi firmauerant, ſe recepit. Thuriſmundus autem Theudoredi filius de colle quem cum Etio occupauerat, credens ſe nocte ad agmina propria remeare, ad carpenta hoſtium ignarus acceſſit, quem fortiter dimicantem quidam de equo deiecit capite vulneratum, ſed ſuorum prudentia liberatus à præliandi intentione ceſſauit. Etius etiam noctis confuſione diuiſus, cum inter hoſtes medius vagaretur, ſi quid aduerſi Gotthis acciderat, intrepidus inquirebat, tandem ad caſtra veniens reliquum noctis ſcutorum defenſione tranſegit. Die autem poſtera clareſcente campos plenos cadaueribus aſpexerunt, & tamen Hunni erumpere non * audebant. Sciebant autem Gotthi Attilam non niſi magna clade percuſſum certamina deuiare, quamuis tamen armis teperet, tubis canebat minans incurſus, velut leo confoſſione venabuli prouocatus, qui ſpeluncæ aditus obambulando, nec audet inſurgere, nec ceſſat fremitibus vicina terrere. Sic Attila Rex bellicoſus licet incluſus ſuos turbabat. Fertur autem deſperatis rebus in ſupremo agmine de ſellis equinis pyram ſtruxiſſe, vt ſi irruerent aduerſarii, flammis ſe ingereret conſumendum, ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in poteſtatem hoſtium dominus tantarum gentium deueniret. Verum Gothi de ignoto Regis interitu admirati, & quod in eius abſentia tanta * fuit fœlicitas ſubſecuta, doloribus ſtimulati exploratum diutius, & ploratum demum inter denſiſſima cadauera repererunt, & cantibus honoratum inimicis ſpectantibus abſtulere, & per globos diſſonis vocibus inter bella furentia funeris debitum exoluerunt, & ſubrogati filii gaudium funeſto funeri miſcuerunt. Thuriſmundus autem glorioſus pro bello, vt tanti patris decebat filium, peractis lachrymis orbitatis, virtutis impetu in Hunnos mortem patris voluit vindicare, & ſuper hoc Etium patricium, tanquam ſeniorem prudentia maturum, duxit in articulo conſulendum. Ille vero metuens ne eleuati victoria Gotthi conſurgerent in Romanos, conſuluit vt ad ſedes proprias remearet, & regni paterni initium roboraret, ne Germani eius procuratis copiis præuenirent. Quod conſilium non vt callide fuit actum, ſed vt fides ſyncera, vt vtile acceptauit. Sic enim humana fragilitas dum ſuſpicionibus carere conatur, agenda plærunque rerum occaſione relinquit. *Thuriſmundus ergo patre mortuo in campis Catalaunicis vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maieſtatem regiam ſubleuatur æra CCCCXCII. & regnauit anno vno, cum patre duobus, qui tamen patri annumerantur. Et licet fratrum & fortium turba gauderet, ipſe tamen ſic ſua initia temperauit, vt nullius reperiret de regni ſucceſſu certamen. In hoc itaque famoſiſſimo bello ab vtriſque partibus tercenta ferme millia cæſa feruntur, exceptis XV. millibus Francorum & Gepidarum, qui ante bellum mutuis vulneribus conciderunt. Multa ſigna cœli & terræ eodem tempore præceſſerunt, quorum prodigiis tanta belli crudelitas ſignabatur. Nam aſſiduis terræ motibus homines conturbati, à parte Orientis Luna fuſcata, à Solis occaſu apparuit ſtella Cometes, atque ingenti magnitudine * infauſta diu fulſit, ab aquilonis plaga cœlum rubuit ſicut ignis, immixtis per ruborem igneum lineis clarioribus, quæ in ſpeciem haſtarum fulgentium rutilabant. Nec mirum ſi tantarum gentium tāta ſtrages tot portentis diuinitus monſtraretur. Attila igitur cognita diſceſſione Gotthorum, & tamen dolo metuens procuratam, diu ſe continuit intra caſtra. Thuriſmundus vero Toletum à cāpis Catalaunicis eſt reuerſus. Euphromus autē Epiſcopus * Auguſtudini innumera occiſorum

mentibus V.C. 2.

conſpicere.

Mos Theuderedi.

occiderit.

ambitus.

Valebant.

fuerit.

Æra 492.

Turiſmundus V.C toto capite legit abſque h.

Turiſmundus Athilæ filius regnat.

infauſta pronuncians infulſit. al. pronuncians.

Auguſtuduni. V.C.

ſorum cadauera ſepeliuit. Igitur Attila Danubium tranſiens poſt bellum Catalaunicum contra Alanos mouit* bellum. Quod cum Thuriſmundus Rex Gotthorum non imparis gloriæ præſenſiſſet, in auxilium Alanorum exercitui Attilę mox aduenit, conſertoque pręlio ſicut in campis Catalaunicis, pauenda Romanis vexilla Attilæ effugauit, ipſumque Attilam fugientem coegit* oblitum olim trans Danubium repetere manſiones: & ille famoſus Attila victoriarum dominus bello gemino conſternatus inglorius effugatur. Thuriſmundus vero repulſis ab Alanis Hunnorum cateruis Toloſam rediit, & pace compoſita inter ſuos dum * inſolentius ſolito cœpiſſet agere, anno regni ſui ſecundo, cum de vena ſanguinem minuiſſet, fuit à ſuo cliente conſilio fratrum interfectus. Sed ante mortem vna manu paruo ganipulo quem tenebat, ſui ſanguinis vltor fuit, & de inſidiantibus aliquos interfecit.

guerram V.C. vt inf. ſæpe.
oblitas V.C.
Turiſmundus dolo interfectus
inſolentius.

De Theudorico, & regulis Sueuorum.
CAP. IX.

THEVDORICVS germanus eius poſt necem fraternam æra CCCCXCIII. annis tredecim imperauit, & Rechiarium Sueuorum Regem cognatum ſuum reperit inimicum. Hic enim Rechiarius ex quo Theudoredi Regis filiam duxerat, de ſe præſumens vniuerſam pene Hiſpaniam ſibi credidit occupandam, habens ſedes Galleciam & Luſitaniam, è quibus egrediens Hiſpanias inuadebat, cui Theudoricus cognatus ſuus, vt erat modeſtus, per legatos pacifice demandauit, vt non ſolum recederet a finibus alienis, verum etiam nec præſumeret attentare. *Cumque ad eum Theudorici legatio aduenisset, tumido animo ſic reſpondit: *Si * hic murmurans* Toloſam venio vbi ſedes, & ſi poteris, ibi reſiſte. His auditis Theodoricus compacatis gentibus quibus arma mouerat, à Gallia Gotthica contra Rechiarium properauit. Cui cum Rechiarius cum magna copia occurriſſet, conſerto prælio iuxta fluuium Vrbicum inter Aſtoricam & Legionem, Theudoricus victor enituit. Cæſis Sueuorum agminibus aliquantis, & multis captis, plurimiſque fugatis, ipſe poſtremo Rex Rechiarius telo ſaucius cum paucis aufugit, carenſque præſidio Sueuorum nauem conſcendit, ſolius fugæ præſidio comitatus, aduerſaque procella Oceani Portugale proiicitur, ibique captus aduerſario redonatur priuatus regno, victoria, atque vita. Theodoricus vero victor exiſtens, ſubactis pepercit, eiſque præfecit clientem proprium nomine Aliulphum, qui Sueuorum perſuaſionibus incitatus præuaricari præſumpſit, credens ſe ęqua cum domino poteſtate prouinciam obtinere. erat quippe Auernorum ſtirpe genitus à nobilitate Gotthici ſanguinis alienus, Quo comperto Theudoricus contra eum exercitum deſtinauit, qui mox veniens eum in primo certamine ſuperauit, & ſuorum auxilio deſtitutus capite plectitur, ſenſitque iratum quem neſciuit ſeruare placatum. Tunc Sueui rectoris intuitum contuentes ſacerdotes ſuos ad Theudoricum ſupplices direxerunt, quos ob pontificalem reuerentiam grate ſuſcipiens non ſolum impunitatem Sueuis indulſit, ſed vt ſibi de ſuo genere principem eleuarent, flexus miſericordia condonauit. Occiſo Rechiario Theudoricus de Gallecia ad Luſitaniam pertranſiuit, & dum Emeritenſium vrbem intenderet deprædari, ſanctæ martyris * Eulaliæ miraculo territus cum ſuo exercitu mox diſceſſit, & cum parte exercitus duces dimiſit, qui ea quæ in Hiſpaniis acquiſierat, tuerentur, & partem vnam exercitus cum duce qui Ceurila dicebatur, ad Bæticam deſtinauit, partem aliam cum Sunerico & Nepotiano ducibus Galleciæ deputauit, qui Sueuos apud Lucum ſæuis cædibus vaſtauere: & ex tunc Gotthorum duces in Hiſpaniis præfuerunt. Exinde Theudoricus Sueuorum gente cum ſuis principibus ſubiugata in Galliam Gotthicam eſt reuerſus. Et tunc Agrippinus Comes, vt Gotthorum auxilia mereretur, Narbonam tradidit Theudorico. Poſt cuius diſceſſum Sueui bifarie ſunt diuiſi. alii Maſdram Maſſilæ filium in principem * elegere, qui tantum duobus annis regnauit, alii * Frantam. Maſdra autem ſtatim mortuo, pars Maſdræ filium eius ſubſtituit * Remiſmundum, qui cum Franta illico pacem fecit: & ambo pariter fœderati partes Luſitaniæ deuaſtabant. Poſt biennium mortuo Franta, pars eius Frumarium ſibi præfecit, qui cum Remiſmundo ſuper regni præminentia litigaret, euertit* Flauiam vaſtationes in patria exercendo. Remiſmundus & Lucum, & Auriam, & maritima deuaſtabat. Sed poſt biennium Frumario decedente, Remiſmundus pace cum Gallecis inita, Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum ſibi in regulum præfecere. qui ad Luſitaniam tranſiens Coimbriam pace * detentam diripuit & exhauſit, Vlysbonā etiam occupauit, Luſidio ciue & incola qui illic præerat, eam tradēte. Poſt aliquot

Æra 403. V.C. Theodoricus toto cap.
addeex V.C. hæc: Ipſe enim Rachiarius ratus eſt opportunum regnantis initia attentare. Vrbicum Fl.
Si hic murmuras? V.C.
S. Eulalia Emeritenſis.
Agrippinus Comes.
elegerunt.
Maſdra.
Frahta.
Remiſmedum.
Remiſmundus.
Flammam Vaſtationeſq;
deceptam V.C.

Salanus. *Euricus.*

dies Remiſmundus his ſucceſſibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gothorum nuncios deſtinauit,& pacem & amicitiam poſtulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit poſtulatis,& in ſignum veri amoris coniugem miſit ei per Sallanum quendam ex officio palatino cum adiectione munerum & armorum. Et recepta coniuge & muneribus cœpit amplius ſuperbire,& Sallanum donariis honeſtatum remiſit ad Theodoricum cum epiſtolis ſuę laudis. qui cum ad Galliam rediiſſet, Theodoricum ab * Eurico fratre ſuo reperit interfectum.

De Eurico Rege. CAP. X.

fratri. *Æra 506* *Tarraconum etiam.* *eum] abundat.* *prouincia.*

EVRICVS pari ſcelere,quo & * frater,ſucceſſit in regno æra DVI. & regnauit annis XVII. in quo honore prouectus & crimine,partes Luſitaniæ impetu deuaſtauit, Pampilonam & Cæſarauguſtam miſſo exercitu in deditionem recepit,ſuperioremque Hiſpaniam ſuæ ſubdidit poteſtati,* Tarraconem & prouinciæ nobilitatem quæ ei repugnauerat, irruptione exercitus peragrauit. In Gallias autem reuerſus percupida feſtinatione ſuccēſus audiuit Valentinianum à Maximo interfectum,& ipſum Maximum ab Vrſo Romano milite interemptum. Vnde attendens Romanum imperium conturbatum Arelatum & Maſſiliam ſubiugatas principatui ſuo adiecit, & contra Riothimum Regem Britonum, qui cum XII. millibus in auxilium venerat Romanorum, bella reſtaurans victor extitit & oppreſſor. Ad hæc omnia * eum Gizericus Rex Vandalorum qui expulſus ab Hiſpania regnabat in Africa, conſilio & muneribus incitabat, vt dum Reſpublica turbaretur, ipſe in Africa quiete placida frueretur. Quod Euricus grate ſuſcipiens Hiſpanias Galliaſque cum Burgūdionum * prouinciis ſubiugauit. Cumque quadam die apud Arelatum Gotthos ad colloquium congregaſſet,& Gotthi manibus tela tenerent à parte ferri alia viridi, alia roſeo, alia nigro, alia croceo colore, naturalem ferri ſpeciem vidit aliquandiu immutatam. Sub hoc Rege Gotthi legum ſuarum ſtatuta ad ſcripturæ ſeriem redegerunt: nam antea tantum moribus & conſuetudine tenebantur. Obiit Arelati Euricus Rex, & morte propria vitam finiuit.

Gothorum leges qui prius moribus regebantur.

*De Alarico & * Giſaleico.* CAP. XI.

Giſalrico & inf. & Giſalricus inf. *Æra 523.* *Æra 546.* *dum eadem ciuitas à Gundelado.* *Barcinonia.* *Seuerus Sulpitius, & S. Iſidorus Ioh. Vaſæus, anno 509.* *Druentium.*

EVRICO mortuo Arelati filius eius Alaricus apud Toloſam ad Gotthorum regimen ſublimatur æra DXXIII. & regnauit annis XXIII. aduerſus quem Fluduinus Francorum princeps Galliæ Gotthicæ regnum affectans, Burgundionibus ſibi auxiliantibus bellum mouit, fuſiſq; Gotthorum copiis ipſum poſtremo Regem apud Pictauiū prælio interfecit. Giſaleicus ſuperioris Regis filius ex cōcubina, quia Amalaricus filius Amalaricus filius Alarici ex Amalaſuente Regina, filia Theodorici Regis Oſtrogotthorum, qui in Italia tunc regnabat, erat paruulus, vix quinquennis, Narbonæ Alarico mortuo ſubrogatur æra DXLVI. regnās annis quatuor,& ſicut genere vilis, ita infœlicitate & ignauia ſummus. Denique * vt eadem ciuitas à Gundebado Burgundionum Rege direpta fuiſſet, iſte cum magna ſuorum clade Barcinonem ſe recepit, ibi moratus donec regni faſcibus fugæ ignominia priuaretur. Videnſque non poſſe proficere, in Aphricam transfretauit poſcens ſuffragium Vandalorum, qui ſine auxilio ab Africa rediens, ob metum Theudorici in Aquitaniam ſe recepit. A qua poſt anni circulum in Hiſpaniam eſt reuerſus, atq; Theudorici Regis duce duodecimo à * Barcinone milliario commiſſo prælio effugatur,& interiit trans * Druentiam fluuium Galliarum. Sicq; honore primo caruit, & poſt vita.

De Theudio. CAP. XII.

conuenientia. *Æra 570.* *ordinare.*

POST mortem Amalarici mater profeſſa ſexus fragilitatem cum ſperneretur à Gotthis, Theudium conſobrinum olim filii ſui tutorem ob germanitatis gratiam à Tuſcia accerſiuit, vbi priuate degebat & eum in Regem cum * conniuentia principum eleuauit æra DLXX. & regnauit annis XVII. menſibus quinque. Qui dum eſſet hæreticus, pacem tamen conceſſit eccleſiæ, adeo vt licentiam catholicis Epiſcopis daret in vnum apud vrbem Regiam conuenire, & quæcunque ad diſciplinam eccleſiæ pertinerent, libere * ordinarent. Eo regnante dum Francorum Reges cum infinitis copiis in Hiſpaniam conueniſſent, & Tarraconenſem prouinciam deuaſtarent, Gotthi duce Theudiſclo, obicibus Hiſpaniæ interclusis, Francorum exercitum multa cum admiratione victoriæ proſtrauere.

proſtrauere. Sed dux idem prece atque ingenti pecunia ſibi data, viam fugæ hoſtibus reſiduis vnius diei noctiſq; ſpacio condonauit, cætera infeliciũ turba cui tranſitus collati temporis non occurrit, Gotthorum perempta gladio non euaſit: & ſic inſidioſam Francorum calumniam repulit ab Hiſpanis. *Theudius vero immemor beneficii Amalaſuētæ, poſt aliquos dies eam fecit in balneo ſtrãgulari. Et quia ipſa ſe & filium Iuſtino Catholico Orientis principi commendarat, cum audiſſet facinus, condoluit interfectæ, & miſit* Beliſarium ducem & patricium, vt in Theudium vindicaret. Sed ipſo intercepto negotiis Romanorũ, ante aduentum eius fuit Theudius interfectus, & ſic remanſit impietas impunita. Poſt tam felicis ſucceſſum victoriæ trans fretum Gotthi minus prouide nauigarunt. Deniq; dum aduerſus milites qui Septam oppidum inuaſerant, pulſis inde Gotthorũ militibus Tyrrheni littora pertranſiſſent, & * eidem caſtrum magna vi certaminis expugnarent, adueniente die Dominico armis depoſitis quieuerunt, ne diem ſacrum prælio funeſtarent. Hac igitur occaſione reperta milites repentino incurſu aggreſſi exercitum mari vndique terraq; concluſum, inermem exercitum adeo proſtrauere, vt nec quidem vnus ſupereſſet qui tantæ cladis excidium nunciaret. Nec mora ipſum principem debita mors præuenit. vulneratur enim à quodam in palatio qui iamdudum dementis ſpeciem, vt Regem deciperet, ſimularat. Finxit enim arte inſaniam, vt principem trucidaret. quo vulnere Rex proſtratus vi gladii indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emiſſione ſanguinis coniuraſſe, ne quis interficeret percuſſorem, dicens ſe congruam meriti viciſſitudinem recepiſſe, quod & ipſe priuatus commiſerat in ducem ſuum. Interempto Theudio, Theudiſclus dux exercitus Gothis præficitur incunctanter æra DLXXXVII. & regnauit anno vno, menſibus tribus. Qui dum plurimorum potentum connubia proſtitutione publica macularet, & ob hoc necem pluribus procuraret, præuentus manu coniuratorum Hiſpali confoditur, & inter epulas iugulatur.

Theudis. Beleſarium. Septa ciuitas capta. Eidem. Æra 587. Theudiſculus. Theudiſcus regnat. Idem Hiſpali confoditur.

De Agila Rege. CAP. XIII.

EXTINCTO *Theudiſclo in regnum Agila ſublimatur æra DLXXXVIII. & regnauit annis quinque. Iſte aduerſus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholicæ ſepulturam beatiſſimi Aciſcli martyris hoſtium & iumentorum præſentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas ſanctis inferentibus, prout meruit, eſt expertus. Nam belli præſentis vltione percuſſus filium cum copia exercitus interfectum, & theſaurum omnem cum inſignibus opibus confuſus amiſit. Ipſe victus ac miſerabili metu fugatus, apud Emeritam ſe recepit, aduerſus quem interiecto aliquanti temporis ſpacio Athanagildus tyrannide regnum præſumpſit, dum exercitum cõtra ſe miſſum Athanagildus apud Hiſpalim proſtrauiſſet. Hinc Gothi videntes excidio proprio ſe euerti, & magis metuentes ne in Hiſpaniam Romani milites hac inuaderent occaſione, Agilam Emeritæ peremerunt, & Athanagildi ſe regimini tradiderunt.

Æra 588. Theudiſculo. Aciſclus martyr. cuius ſepulchrum profanatum.

De Athanagildo, & Luiba, & Leouigildo.*

Leouegildo V.C.

CAP. XIIII.

Æra 593.

OCCISO Agila Athanagildus tyrannide fit ſucceſſor æra DXCIII. & regnauit annis XIIII. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iuſtiniano popoſcit, ſed ſubmouere Agilam à regno non potuit, donec à ſuis fuit Agila interfectus. Deceſſit autem Athanagildus Toleti propria morte, & vacauit regnũ menſibus quinq;. Poſt Athanagildum Narbonæ præficitur Luiba Gothis æra DCVII. & regnauit tribus annis, qui ſecundo anno poſtquam adeptus eſt principatum, Leouigildum fratrem non ſolum ſucceſſorem, ſed & participem regni fecit, & Hiſpaniæ prouiſorem, ipſe Galliæ regno contentus. Sic regnum duos ſuſtinuit,* cum nulla poteſtas patiens ſit conſortis. Huic autem vnus tantum annus in ordine temporum reputatur, reliqui Leouigildo fratri annumerantur. Duxerat autem Leouegildus vxorem nomine Theodoſiam filiam Seueriani ducis prouinciæ Carthaginẽſis, qui fuerat filius Regis Theoderici. Luiba vero defuncto Leouigildus adeptus eſt Hiſpaniæ & Galliæ principatum æra DCX. regnauit annis XVIII.* Hic bellis regnum deſiderans ampliare, opes inſtituit congregare, ſtudio eius exercitum concordante fauore victoriarum, & animoſitate præclarus multos populos ſubiugauit. Cantabriam namque iſte obtinuit & deſtruxit:* Baregiam iſte cepit: Sabaria ab eo fuit deuicta: ceſſerunt ei plurimæ rebelles Hiſpaniæ ciuitates. Fudit quoque

Æra 607. dum. Lucan. lib. 1. pharſal. Æra 610. Illo tempore fuit Sanctus Emilianus V.C. Aregiam V.C. al. Baregiam. Gregorius lib. 4 Dialogorum.

diuerso prelio milites aduersantes,& quædam castra quæ occupauerant,eis abstulit dimicando.* Hemergildum deinde filium contra imperium tyrannizantem obsessum Hispali dolo cepit,& quia nefandis ritibus noluit consentire,tormentis variis cruciauit. Demum securi percussum parricida impius dignum Deo martyrem consecrauit. Postremum bellum Sueuis intulit,regnumque eorum in ius Gotthorum bello celeri commutauit,& magna ex parte potitus Hispaniam ampliauit.nam antea gens Gotthorum angustis finibus arctabatur.Sed offuscauit in eo error impietatis tantæ gloriam probitatis. Denique Arianæ perfidiæ furore repletus in catholicos persecutione commota Leandrum Hispalensem & * Mausonam Emeritensem sanctissimos Episcopos,& alios plurimos exilio relegauit, ecclesiarum reditus infiscauit,& priuilegia earum abstulit,multosq; * terroribus Arianæ pestilentiæ applicauit,plerosque sine persecutione illectos auro rebusque decepit. * Ausus quoque inter cætera hæresis suæ contagia catholicos rebaptizare,non solum ex plebe, sed & sacerdotalis ordinis dignitate,sicut Vincentium Cæsaraugustanum,quem de Episcopo apostatam esse fecit,& tanquam à cœlo decidit in infernum.Extitit autem quibusdam suorum perniciosus:nam quoscunque potentissimos ac nobilissimos vidit,aut capite mutilauit,aut ablatis opibus spoliauit,& proscriptos in exilium relegauit.Fiscum quoque iste primus locupletauit,primusque ærarium de rapinis ciuitatum hostiumque manubiis auarus locupletauit. Primus etiam inter suos regali veste regia coopertus resedit in regali solio more Regum.Nam ante eum Reges qui fuerant,in vestibus & * confessionibus militibus communiter conuiuebant.Condidit ciuitatem in Celtiberia,quam ex nomine filii sui Recopolim nominauit.In legibus quoque ea quæ ab Eurico videbantur incondite constituta,correxit studio vigilanti,plurimas leges adiiciens pretermissas,plærasque superfluas resecauit.Sed dum infirmitate acriter torqueretur,præcepit filio Recaredo,vt Episcopos ab exilio reuocaret,& *Leandrum Hispalensem,& eius germanum Fulgentium Astigitanum qui in doctrina ecclesiastica fulgebat insignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret. Obiit autem defunctus propria morte Toleti.

Martyrium Hemergildi.

V.C. Musonam, cum in seq. cap. legat Mausonã.

f erroribus.

D. Isidorus & Ioh. Abbas Valsaus Chronici anno 579.

f. deiecit.

confessibus. f. Confeßionibus, vt in V. C. ad marginem.

Leander Hispalensis Episcopus Fulgentinus Astigitanus.

De Reccaredo Rege.

Cap. XV.

Neoregildo vt sup cap. 24. Æra 628

LEOVIGILDO defuncto in regno successit eius filius Recaredus æra DCXXVIII. & regnauit XV. annis.Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis.Nam ille irreligiosus & bello promptus,hic fide pius & pace præclarus.Ille armatorũ exercitu gentis imperium dilatauit,hic gloriosus eandem gentem trophæo fidei sublimauit.In ipsis enim regni sui exordiis per Leandrum & Fulgentium in fide catholica institutus,totius Gotthicæ gentis populos inoliti erroris labe detersa ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Episcoporum sexaginta duorum ad condemnationẽ Arianæ hæresis de diuersis Hispaniæ & Galliæ prouinciis in vrbe regia congregauit, & eidem concilio religiosissimus princeps deuotus aduenit,gestaque Concilii subscriptione firmauit,abdicans,Pontificibus, & palatii primoribus, clero & militia approbantibus cum populo vniuerso,perfidiam quam hucusque Gotthorũ populus didicerat ex dogmate Ariano,prædicans trium personarum vnitatem,vnum Deum,Filium à Patre consubstantialiter genitum, Spiritum sanctum inseparabiliter à Patre & Filio procedentem, & esse amborum vnum Spiritum,vnde & vnum sunt. Egit etiam gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus.Francos enim cum LX. ferme millibus armatorum in Galliam Gotthicam irruentes misso aduersus eos Emeritensi duce Claudio glorioso triumpho repulit & prostrauit. Nulla vnquam in Hispaniis Gotthorum victoria, vel maior, vel similis inuenitur. Prostratis enim & captis plurimis millib. hostiũ,residua pars exercitus Gotthis sequentibus vsque ad regni sui confinia cæsa fugit.Sæpe etiam contra insolentias Romanorum,& irruptiones Vasconum plurima bella gessit. Vnde non magis bella tractasse, quam gentem Gotthicam quasi in ludo palæstræ pro vsu certaminis videtur exercuisse. Prouincias autem quas pater prælio conquisiuit,iste pacifice conseruauit,æquitate dispofuit,moderamine gubernauit.Fuit autem placidus,mitis,egregiæ bonitatis,tantaq; in vultu gratia abundabat,& tanta animi benignitate dulcis erat,vt omnium mentibus influens, *& malos in suæ dilectionis reuerentia conseruaret:adeo liberalis, vt opes priuatorum, & ecclesiarum prædia quæ paterna labes fisco addixerat,iuri debito restauraret:adeo clemens, vt tributa populi indulgendo sæpius relaxaret. Multos etiam ditauit rebus, plures honoribus sublimauit,opes suas in miseris, thesauros in egenis recondens. Sciens ad hoc illi fuisse regnum collatum, vt eo salubriter frueretur, bonis initiis addidit bonum finem. Fidem *

Toletum vrbs regia, vt & sup. c. 12. lib. 2.

etiam

enim

recte

rectæ gloriæ quã in initio regni percepit, nouissime publica confessione & pœnitentia consummauit. Toleti fine pacifico migrauit ad Christum. Anno quarto gloriosissimi Regis Recaredi, idibus Maii, tertia Toletana Synodus celebratur, & inter secundam Synodum sub Montano & istam fuerunt LXII. anni. Et hæc fuit sub Helladio, & interfuerũt Mausona Emeritensis, Euphemius Taraconensis, Leander Hispalensis, Nigetius Narbonensis *Pantardus Bracarensis, & suffraganei eorum. Et in concilio fuit ab Hispanis eliminata hæresis Ariana, qua infecta fuerat gens Gotthorum à tempore Athanarici Regis, & Valentis Imperatoris qui dedit Gotthis doctores, vt eos in Ariana perfidia confirmarent. Sed in hoc concilio eliminata spurcitia eius sectæ, Gotthi in vera confessione fidei catholicæ remanserunt, & ponitur ibi homilia sancti* Leandri Episcopi de laude ecclesiæ pro* conuersione Gotthorum, quæ sic incipit: *Festiuitatem hanc omnium esse solemniorem festiuitatum nouitas ipsa significat, & cætera.* Et fuit istud concilium LXII. *Episcoporum.*

Tertia Synodus Toleta. *Partardus.* *Confessione.*

De Luiba, Victerico, & Gundemaro.

CAPVT XVI.

POST *Recaredum Regem cœpit regnare Luiba filius eius æra DCXLIII. & regnauit annis duobus, ignobili quidem matre progenitus, sed virtute indolis insignitus, quem in primo flore adolescentiæ* Victericus sumpta tyrãnide innocuum Regem deiecit, præcisaque dextra occidit anno ætatis XVI. regni autem secũdo, æra DCXLV.* Extincto Luiba, Victericus regnum quod viuente illo inuaserat, vindicat annis VII vir quidem strenuus in armorum arte, victoriæ tamen expers. Nam cum aduersus Romanos bellum sæpius intentasset, semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdam milites ducens *Seguntiam captos cepit. Hic in vita illicita multa fecit, in morte autem gladio periit, quia gladio fuerat operatus; mors quippe innocentis non pertransiuit *multa. Inter epulas enim prandii coniuratione quorundã extitit interfectus corpus autem viliter exportatum vilius est *sepultum Æra DCLII. Gundemarus post Victericum regnum suscepit, & regnauit annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Propria more Toleti decessit.

Æra 643. *Recharedum semper V.C.* *V.C. Victericus toto ca. Luibam V.C.* *Æra 645.* *Seguntiam in M.S.* *Multa.* *humatum.* *Æra 652.*

De Sisebuto Rege.

CAPVT XVII.

SISEBVTVS. Rex Christianissimus post Gundemarum ad regale fastigium euocatur æra DLIIII. regnans annis VIII. mensibus sex. Qui in initio regni Iudæos ad fidem Christianam *permouens, æmulationem quidem habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit quos prouocari oportuit fidei ratione: sed sicut Paulus dicit, *siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur in hoc gaudeo & gaudebo.* Sisebutus itaque Iberiam vt vir sapiens & nimium literaturæ deditus per annos VIII. retentat. Hic per Hispaniam vrbes Romanas sibi subiecit. Venerabilẽ Helladiũ Toletanæ sedis metropolitanum Episcopũ sanctitatis præconio præfulgentẽ ecclesia veneratur. Isidorũ Hispalẽsem metropolitanũ tunc tẽporis Hispania *celebrabat sanctissimũ, doctorẽ egregiũ & præclarũ, qui an. 7. præfati principis Sisebuti cõtra Acephalorũ hæresin apud Hispalim in* secretario sanctæ Hierusalẽ conciliũ celebrauit, atq; per veridica doctorũ testimonia Syrũ quendam Acephalum Episcopũ supra fatam hæresin vendicantem exuperat, & vera concilii assertione eius eloquia cõdemnauit, atque à suo errore præfatum Pontificem diu docendo perpetualiter liberauit. Fuit autem Sisebutus eloquio nitidus, literarum sapientia doctus, in iudiciis strenuus, ac præstantissimus pietate, mente benignus gubernatione regni præcipuus, in bellicis documentis, & victoriis semper clarus. Astures enim sæpius rebellantes misso exercitu in deditionem reduxit. Rucones montibus arduis conceptos vndique per duces euicit. Ecclesiam sanctæ Leocadiæ Toleti miro opere fabricauit. De Romanis quoque personaliter bis fœliciter triumphauit, & quasdam eorum vrbes pugnando subegit, residuas intra fretum omnes exinaniuit, quas gens Gotthorum post in suam redegit facile ditionem. Tantę clementiæ extitit erga victos, vt quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, dato precio restitueret libertati, eiusque thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alii proprio morbo, alii immoderato medicaminis haustu, alii veneno asserunt decessisse: cuius exitus non solum religiosis, sed etiam optimis laicis extitit luctuosus. Huius temporibus nefandus Mahomet nequitiam sectæ suæ stultis populis prædicauit. Obiit itaque Sisebutus relicto filio Recaredo paruulo, qui post patris obitum princeps paucorum dierum, id est septem mensium, consummatur. Huius vitæ breuitas nihil habuit memoria dignum.

Æra 654. *præmonens* *Iudæi ad fidem compelluntur. lib. 3. c. 2. recipiuntur, & lib. 3. c. 11. & c. 13. fine, & c. 17. fin.* *sup. lib. 1. c. 9. & c. 18. lib. 2.* *Celebrat.* *Sacrario.* *S. Leocadiæ templum.* *Mahomet secta sua venenũ cœpit euomere. Vide Roder. in Histor. Arabũ & Vasæum anno 580.*

De Suintila, & Rechimiro filio eius. CAPVT XVIII.

Æra 663.

GLORIOSISSIMVS Suintila filius Regis Recaredi suscepit diuina gratia regni sceptrum æra DCLXIII. & regnauit annis X. Iste sub rege Sisebuto ducis nactus officium castra domuit Romanorum. Rucones etiam superauit. Postquam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas quas in Hispaniis manus occupauerat Romanorum conserto prælio obtinuit & subiecit, auctamque triumphi gloriam præ cæteris Regibus fœlicitatem mirabiliter reportauit. Totius Hispaniæ monarchiam intra fretum Oceani, quod nulli retro principum est collatũ, exclusis Romanis primus obtinuit inter Gotthos. Auxit eo prælio virtutis eius titulum duorũ patritiorũ obtentus, quorum alterum prudentia suum fecit, alterũ virtute prælii subiugauit. In initio regni incursus Vasconũ coarctauit, qui Tarraconensem prouinciã infestabant. Montiuagi vbi populi aduentus eius terrore perculsi, confestim quasi debita iura noscentes, remissis telis & complosis ad precẽ manibus supplices submittũt ei colla: Oligitis ciuitatẽ Gotthorũ stipendiis suis & laboribus, vt eis parceret, fabricarũt (hanc quidam dicunt Olorũ, quidam Olitum) pollicentes iurisdictioni parere, & imperio obedire. Præter has militaris gloriæ laudes plurimæ in eo virtutes regiæ effulsere, fides, prudentia, & industria, in iudiciis examinatio prouida, in regimine cura præcipua, circa omnes largitas læta, erga inopes misericordia semper prompta, ita vt non solum princeps populorum sed etiã pater pauperũ vocaretur. Toleti propria morte decessit æra DCLXXIII.

Æra 673.

Rechimirus regnat.

Huius filius Rechimirus in consortio regni assumptus pari cum patre solio corregnauit, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor enituit, vt in eo & vultu & mente paternarum virtutum effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo superstites remansere alii duo filii Suintilæ Sisenãdus & Cindasuindus, quos susceperat ex Theodora filia supradicti principis Sisebuti. Sed Beatus Isidorus Gotthorum historiæ descriptor egregius, vsque ad quintum annum principis Suintilæ fuit seriẽ historiæ prosecutus, & quarto anno regni Scintilæ nõ dico Suintilę à quo tertius fuit iste cum beatus Isidorus in Hispalẽsi ecclesia solemnia celebrasset, & populum sibi commissum cœlestis frumenti adipe satiasset, se eorum orationibus commendauit, & vltimum vale dicens obitum suum quem prophetice nouerat, reuelauit. Obiit itaque quarto principis anno, æra DCLXXXI. secundo nonas Aprilis

D. Isidorus sup. lib. 1. c. 9. & lib. 11 c 17. & 22. fine. vbi emendandum.

Æra 681.

De Sisenando, & Cintila, & conciliis eorum temporibus celebratis, & de Tulga. CAPVT XIX.

Æra 673.

POST Suintilam & Rechimirum filium eius cœpit regnare Sisenãdus æra DCLXXIII. & regnauit annis quinque, & mensibus XI. iste per tyrannidem in Gothorum solio collocatur. Qui anno regni tertio sui, LXVIII. Galliæ & Hispaniæ, apud Toletum episcopis *congregatis cum absentium vicariis & palatii senioribus in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis & martyris Christi, extante adhuc Isidoro Hispalensi Episcopo, & in multis iam libris fulgente mirifice, de diuersis causis concilium celebrauit sub Iusto vrbis regiæ primate, & subscribunt ibi Isidorus Hispalensis, *Selua Narbonensis, Iulianus Bracarensis, Audax Tarraconensis, Imirus vicarius Emeritensis, & suffraganei eorum, & fuerunt omnes LXVIII. & istud fuit quartum cõcilium Toletanũ. Post mortem Sisenandi Cintilla Gotthis præficitur æra DCLXXIX. vno anno mensium numerato regnans quatuor annis. Hic quintum concilium Toletanum Episcoporum XXIIII. procurat sub Eugenio regiæ vrbis primate. Vbi non solũ de rebus mundanis, verum etiam de diuinis multa ignaris mentibus à lumine gratiæ sunt infusa. Quanta vero sanctorum congregatio [cum] Episcoporum vicariis assistentibus, & cum senioribus palatii qui digni interesse concilio habebantur, extitit aggregata in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis, liber canonum gloriose declarat. Huic Synodo Braulio Cæsaraugustanus Episcopus præ cæteris illustris effulsit, atque piam doctrinam Christianis mentibus decenter infudit, cuius & opuscula nunc vsque ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Roma, vrbium mater & domina, per epistolare alloquium est mirata. Et in hoc concilio subscripsit Selua Taraconensis, & aliqui de suffraganeis suis & vicariis absentium Episcoporum. Sextum concilium de obseruatione fidei catholicæ & aliis ecclesiasticis disciplinis fuit tempore eiusdem principis Cintilæ celebratum sub Eugenio vrbis regiæ metropolitano & primate, subscribentibus Selua Narbonensi, & Iuliano Bracarensi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraganeis, & vicariis absentium Episcoporum. Mortuo Cintila Tulgas bonæ indolis & radicis Gotthorum regnum suscepit æra DCLXXXIII. & regnauit duobus annis. Iste blãdus & catholicus in omnibus est inuentus. Regna sibi subdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex, claruit largitate, magna* fuit lenitate. Synodos à suis prædecessoribus confirmatas

Quartum Concilium Toletanum.

aggregatis

silua. V. C.

Æra 679.

Quintum Concilium Toletanum.

6. Concilium Toletanum.

Æra 683.

præfuit

firmatas simili autoritate confirmauit. Doleat gens Gotthorum tam cito talem indolem amisisse. cunctis flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit, Toleti propria morte decessit.

De Cindasuindo, & inuentione Moralium per Taionem Episcopum.

CAPVT XX.

POST Tulgam Cindasuindus per tyrannidem regno Gotthorum inuaso cœpit Iberiæ triumphaliter principari æra DCLXXXV. & regnauit annis decem. Hic in Toletana vrbe synodale decretum XXX. Episcoporum cum omni clero, & vicariis eorum episcoporum quos languor vel inopia detinuerat, & cum palatino collegio *qui interesse collegiis merebatur, anno regni sui quinto indixit laudabiliter celebrandum discurrentibus tantum notariis, quos ad recitandum ordo requirit: & hoc fuit *septimum concilium Toletanum sub Eugenio metropolitano & primate vrbis regiæ celebratum xv. Kalend. Nouembris, de *refugiis & præsidiis, ecclesiasticis disciplinis: & interfuerunt & subscripserunt Orontius Emeritensis, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraconensis, & eorum suffraganei, & absentium vicarii, omnes numero XL. Et fuit in hoc concilio magna turbatio, eo quod liber Moralium quem beatus Gregorius ad petitionem beati Leandri composuerat, deperditus negligentia in Hispaniis non extabat. Vnde & idem princeps, sacro concilio approbante, Taionem Cæsaraugustanum Episcopum religione & literatura præstantem, & solicitum scrpturarum, ad Romanum Pontificem cum sua petitione pro libris Moralium nauigio destinauit, & dū à Papa de die in diem responsio differretur, quasi in armario Romanæ ecclesiæ præ multitudine voluminum non posset quæsitum de facile reperire, orationis causa Taio Episcopus in basilica Apostolorum principis pernoctauit. ab ostiariis ecclesiæ conniuentia est petita. at vbi impetrauit, circa noctis medium cum se lamentis nimis ante beati Petri loculum irrigasset, & mox luce missa cœlitus adeo tota ecclesia illustratur, vt nec modicum quidem luminaria ecclesiæ relucerent, & tunc vidit sanctorū agmina in voce psallentium introire. Denique vbi timore nimio Episcopus territus, & quasi exanimis iā iaceret, oratione ab eis completa ex illa sanctorum curia ad eā partem in qua Episcopus consistebat, duo senes in dealbatis vestib. accesserunt, & cū eum iam pene mortuū inuenissent, ad statū pristinū reduxerūt dulci *alloquio salutatū. Cumq; interrogarēt ob quā causam à tā remotis partib. aduenisset, aut cur in ea basilica sic vigiliis institisset, & quasi inscii omnia quæsiuissent, Episcopus multis eloquiis cōsolatus fiducialiter sic est fatus: Obsecro domini, qui sutuli, & quæ sanctorū illa caterua quæ sese tāto lumine comitetur. Cui dixerunt, duo principes quos cernis manibus se tenere, sunt Petrus & Paulus Apostoli domini nostri Iesu Christi: cæteri successores eorū, qui in ista basilica requiescunt. Cumq; causam cur venerat explicasset, & percunctatur, qui essent ipsi qui ad eum venerant consolandum: alter eorum respondit se esse Gregorium, pro cuius libris deuotissime laborasti, & ideo venimus, vt quod expetis reuelemus. Dixeruntq; in armario librorum in theca penultima inuenies quod requiris. At ille pro oraculo lætus, quærit si in illa tam sancta multitudine S. Augustin. adesset, pro cui⁹ libris nō minori quā pro libris beati Gregorii desiderio tenebatur. Tuc ille vir clarissimus, & omni spectatione gratissimus, inquit: Augustinū quē quæris, altior nobis cōtinet locus. Certè vbi ad eorū pedes cœpit prorūere, citius ab eius oculis senes sanctissimi cū luce qua venerāt, abiere, ipso & ostiariis simul territis vehementer. Cumque sequenti die visionem Romano Pontifici reuelasset, in Apostolorum sede venerabilis Taio extitit gloriosus qui antea despicabilis habebatur. Et reperto libro prout sanctorum oraculum *reuelārat, recepta benedictione Papali ad suum principem est reuersus libro, gaudio, & gloria comitatus, habitus Romæ & in Hispaniis venerandus.

7. Concil. Tolet. Æra 685. Hic apparet Roder. sinceritas, cuius animus non fuit nisi vera scribere. de refugiis & perfidiis clericis siue laicis & aliis. Moralia D. Gregorii de Ecclesia disciplinis V.C. & sic in Concil. in vtroque. pro consultatione, vt Horat. Epodis & Seneca sæpe. Libri morales deteguntur. Taio celebris factus. reuelauit.

De morte Cindasuindi, & primatu ecclesiæ Toletanæ.

CAPVT XXI.

CINDASVINDVS Recensuindum filium suum regno Gotthorum prępoñit regnans per se annis sex mensibus nouem, & cum filio suo Recensuindo annis quatuor, diebus quindecim. Iste à Romano Pontifice obtinuit priuilegium vt secundum beneplacitum Pontificum Hispanorum primatię dignitas esset Toleti, sicut fuerat ab antiquo: & per *multas synodos cum Episcopis celebratas ecclesiam erudiuit. Huius tempore ab omni perturbatione Hispania conquieuit, adeo vt nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui arma sumeret rebellandi. Libros sanctorum patrum diligenter fecit perquiri, & instituta

Cindasuindus. Toleti primatia. multa synodis cum Episcopis celebrata Ecclesiam erudiuit.

exulauit. f. pro exulare fecit & [.] deest.

beati Isidori firmiter obseruari. Hic perfidum [Theodistum Hispalensem] Episcopum synodali sententia in *exilium misit & dignitatem primatię quam ab antiquo habuerat totius approbatione concilii Toletanæ ecclesiæ confirmauit. Obiit Toleti.

De recensuindo, & conciliis eius tempore celebratis, & de sancto Ildefonso. CAPVT XXII.

Æra 695.

RECENSVINDVS post mortem patris successit in regno æra DCXCV. & regnauit annis XVIII. & mensibus XI. vniuerso XXIII. annis. Sed quini anni ei in ordine temporum non computantur, quia patri cui corregnauerat numerantur. Restat vt ei decem & octo anni & menses vndecim cõputentur. Hic ter concilia clarente Eugenio vrbis regiæ metropolitano Toleti instituit celebrari XLVI. Episcoporum cum infinito clero, & vicariis desistentium, atque officiariis dignissimis palatinis in basilica prætoriensi sanctorum Petri & Pauli Apostolorum. Et non solum de mundanis actibus verum etiam sanctæ trinitatis mysterio animas instituit ignorantes. In diebus huius anno quinto regni eius fuit octauum concilium Toletanum, præsentibus & subscribentibus Orontio Emeritensi, Antonio Hispalensi, & Potamio Bracarensi, & eorum suffraganeis, nec non & Episcopis prouinciæ* Narbonensis & Tarraconensis, sub Eugenio Toletano pontifice & primate solenniter celebratum, & fuerunt numero LII. Episcopi, & X. vicarii absentium. & plures abbates, & XVI. de viris illustribus officii palatini: & ponuntur in serie eiusdem concilii leges quædam à prædicto Recensuindo principe promulgatæ. Nonum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis anno VII. regni sui sub Eugenio vrbis regiæ Pontifice celebratum, præsentibus & subscribentibus Episcopis aliarum prouinciarum, numero XVI. & vicariis absentium, & viris illustribus ex officio palatino. Decimum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis, anno VIII. regni sui, & sub Eugenio pontifice celebratum, & subscripserunt * Fugitinus Hispalensis, Fructuosus Bracarensis, & suffraganei, & vicarii aliorum, numero XXV. Hic fidem catholicam ex corde diligens à sciolis sanctæ scripturæ petebat dubia scripturarũ & articulos fidei declarari, adeo quidem eum diuinæ scripturæ semper collatio delectabat: altaria Christi ornamentis variis decorabat. Huius temporibus eclipsi Solis stellis meridie apparentibus omnis Hispania territatur: atq; incursationem Vasconum non cum modico exercitu repulit sine damno. Recensuindus itaq; cunctos mire dilexit, & à cunctis dilectus fuit in villa propria, quæ tunc* Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Palantino. Obiit Kal. Septembris, ibique sepultus fuit æra DCCXIII. Nono huius Recensuindi principis anno suscepit sanctus Ildefonsus pontificatum ecclesiæ Toletanæ. Fuit autem beatus Ildefonsus genere nobilis, discipulus beati Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus sanctitate, demum pontifex Toletanus. Huius tempore cum Heluidius & Pelagius à Gallis venientes, plærasq; partes Hispanię infecissent, virginitatem beatæ virginis infamantes, beatus Ildefonsus illis occurrens sacrarum scripturarum testimoniis, & lingua melliflua, & gratia in labiis suis diffusa eorum dogmata confutauit, & ab Hispaniis confusos abegit. Vnde & in festo gloriosæ virginis, quod in Hispaniis XV. Kal. Ianuarii celebratur, cum ipse ad matutinale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiam conuenisset, apparuit ei beata virgo choris Apostolorum, martyrum, atque virginum comitata, & sic ait: Quia fide certa conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo cinxisti, & gratia labiis tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filii mei, vt* etiam in hac vita vestimento gloriæ adorneris, & ea in meis & filii mei solennitatibus vestiaris. Et his dictis cum glorioso cœtu quo apparuerat, ad gloriam filii remeauit. Beatus autem Ildefonsus de promissis securus suscepto munere lætus remansit. Hac autem veste nullus post eum vti præsumpsit, nisi Sisibertus Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus, fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus mensibus in cathedra Toletana, & expleto XVIII. Recensuindi principis anno, qui sine patre Cindasuindo XVIII. annis regnauerat, X. Kal. Februarii, vitã finiuit Toleti, & in ecclesia beatæ Leocadiæ ad pedes beati Eugenii* decessoris sui cũ magna reuerẽtia est sepultus: & multa de operibus quæ conscripsit ante pontificatũ & cætera post põtificatũ miro eloquio cõsummauit, aliqua etiã morte præuẽtus imperfecta reliquit. Et quia diuina gratia perfuderat os illius,* Ildefonsus os aureũ dicebatur, & etiã quia in diuersis libris melliflue loquebatur, & de virginitate beatæ virginis nitido politoq; eloquio perorauit. Ancora fidei eius tẽpore in tota Hispania, Gotthica Gallia roboratur: & libri ab eo editi postquã fuere in cõciliis lectitati, & ab omnib. approbati, tanquã cibi diuinæ gratiæ in fide pusillanimes refecerũt. Et cũ beatus* Isid. scripsisset Gotthorũ originẽ vsq; ad 5. annũ Regis Suintilæ, S. Ildefonsus scripsit tẽpora Gotthorũ, Alanorũ, Vandalorũ & Sueuorũ à 5. anno

Marginal notes: *Narbonæ & Tarraconæ.* — *fugitiuus.* — *Genticos* — *Æra 713.* — *Sic habet Codex scriptus, cuius veritas constat ex capitis initio.* — *iam* — *Sisibertus.* — *prædecessoris.* — *Ildefonsus os aureum dictus.* — *Alph. Carthag. Anacephal. ca. 33.*

anno Suintilæ, vſq; ad octauum decimum Recenſuindi. [Et* Iſidorus iunior qui à principio mundi incipit Chronica, vſq; ad octauum decimum Recẽſuindi] annum fideliter proſequutus, & vſq; ad deſtructionem Hiſpaniæ per Arabes ipſe ſcripſit.

Deſunt rectè in M. S. Vide ſupr. lib. 1. c. 9. & 10. Vaſæus libr. 1. Chron ca. 4. & ſup. lib 2. ca. 18. Quomodo potuit bene Roderice quod non vidit, ſcribere.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER TERTIVS.

De regno Bambæ. CAPVT I.

DEFVNCTO itaque Recenſuindo, ibidem ab omnibus Bamba vir nobilis, de Gotthorum nobili genere, ſtrenuus, pacificus, manſuetus, qui ante regni faſtigium multorum reuelationibus celebris habebatur, ad regni faſtigium vnanimiter ſublimatur æra DCCXIV. & regnauit annis nouem, menſe vno, & quamuis renuens & inuitus, demum tamen minis & terroribus vix conſenſit, ſed decreuit ſe à Regis nomine temperare, donec in maiori eccleſia vrbis regiæ vnctionis reciperet ſacramentum. Mox igitur à principibus Toletũ ducitur, & in primate eccleſia beatæ virginis à Quirico eiuſdem pontifice in Regem omnibus annuentibus conſecratur (& omnes in electione eius promiſſione ſpontanea ſubſcripſerunt, & fidem ei & patriæ iurauerunt, & Paulus futurus proditor ſubſcripſit, cum aliis) & iurauit, & iam cultu regio inſignitus ante altare diuinum fidem catholicam eſt profeſſus, & iuramento leges & conſuetudines iuri conſonas confirmauit. Et in ipſa hora qua à Pontifice vngebatur, cunctis cernentibus viſus eſt vapor ab eo loco, vbi vnctionis oleum fundebatur in modũ * virgæ funeæ aſcendiſſe, & viſa eſt apis de eius capite * proſiluiſſe, & ad cœlos continuè volitaſſe. Et qui diligentius cogitabant, intelligebant per eum Gotthorum regnum fœliciter exaltandum, & in pacis dulcedine gubernandum.

Wambanus in actis Concilii Toletani 11. & 12. vocatur. Æra 714. Virgulæ fumea proſiliiſſe. V. C.

De rebellione Hilderici. CAPVT II.

SED quia nouitas perturbationibus raro caret, & in primo anno regni eius turbatio non modica excitatur. Nam Hildericus qui Nemauſenſis vrbis Comitatum tenebat, fauentibus ſibi * Gumildo pernicioſo Magalonenſi Epiſcopo & Ranimiro abbate, contra ſtatutã Gotthorum Iudæos in patriam reuocauit, & virum venerabilem Aregium Nemauſenſem Epiſcopum rebellionis ſuæ vecordia niſus eſt irretire, quem quia non potuit laqueare, à ſede expulſum Francorum manibus tradidit illudendum, & Ranimirum abbatem perfidiæ ſocium in pontificatu exulis ſubrogauit. & a duobus Epiſcopis proditionis conſortibus fecit contra ſtatuta canonum conſecrari. Demum à temeritatis inſania non verentes Hildericus Comes, *Gumildus Magalonenſis, Ranimirus Nemauſenſis intruſus, cõiuratione iterum innouata, à monte Cameli vſque ad Nemauſum terrã diuidunt, coniurationis complices aſciſcentes, vt fidelitatem infidelitas ſuperaret: & furoris ſui veſania non contenti, ciues & agricolas qui aduentum Bambæ noui principis expectabant, cœperunt prædis & vaſtationibus laceſſere. Quod cum ad regis notitiam perueniſſet, miſit ilico cum exercitu Paulum ducem qui ex Græcorum proſapia nobili ortus erat, ſed gentis ſuæ verſutiam non oblitus cœpit remiſſius agere, & militum corda qui accenſi ad prælium veniebant, vt regni iniuriam vindicarent, à gradu propero retardabat, & perſuaſionibus inclinabat, dicens, impedimenta principis militantibus expedire. Et iam publicè fidem promiſſã Bambæ principi violauit, & vt ad optatum faſtigium perueniret, Renoſindum Celtiberiæ ducem & Hildiſum adhuc in palatino officio conſiſtentem arcano cõſilio circunuenit, vt ſuis inſidiis conſentirent. Simulabat enim ſui deſiderii virus occultans contra rebelles regiæ poteſtatis exercitum circumferre: quod vir magnæ ſanctitatis Argebatus Antiſtes eccleſiæ Narbonenſis ſolerter percipiẽs, niſus eſt præcludere aditum ciuitatis. Sed & hoc ipſum ad notitiam Pauli venit, & anteaquam reuerẽdus Antiſtes quod fideliter cogitauerat effectui manciparet Paulus portas Narbonæ præcurſoribus militibus occupauit, & circumfuſa exercitus multitudine habita concione cœpit iniurias in Antiſtitem retorquere, eo quod vrbis ingreſſum niſus fuerat impedire.

Nemuſeum. Gumillo 12. ca. ſeq. Gumellus. Gumillus. Græci lenes & vani. inf. ca. 12. Renoſindus Hildiſus. Argebadus.

De proditione Pauli. CAP. III.

ET cum iam corda fere omnium inclinasset, rebellionem contra regiam maiestatem quam corde conceperat, publice denudauit, iureiurando promittens Bambam pro rege se nullatenus habiturum, nec in eius consistere famulatu, sed suasit, vt Regem ex se ipsis eligerent, cui & ipse, vt cæteri, in omnibus obediret. Ad hæc Ranosindus factionis conscius sic respondit: Regem nolumus nisi Paulum, & ipsum in Regem eligimus, & ei vt principi obedimus. Tunc omnes coniuratione astricti illud idem voce publica acclamarunt. Paulus vero fidelitatis immemor, ambitione anhelus, præsumptione superbus, consensit crimini proditorum, & mox regalibus insignibus insignitus omnes sibi allicuit iuramento, sub eadem forma qua ipse cum aliis Toleti iurauerat Bambæ Regi. His peractis regnum obtentans, alios minis, alios donis, alios pœnis sibi alliciens, Francos & Vascones datis muneribus ad sui auxilia incitauit. Hildericum Comitem, Gumildum, Ranimirum pseudopontifices de facili suæ perfidiæ sociauit: & nec solum Gallia Gotthica, sed & pars Celtiberiæ acquieuit consilio proditorum. Paulus vero tantorum coniurationibus iam securus se cœpit parare, vt intraret Hispanias proditor contra dominum pugnaturus, & regni confinia inuasurus.

Vascones quales

Dum hæc agerentur, Vascones quietis ignari loca Pyrenæi & Cantabriæ inuaserunt rapinas agentes, vt eius gentis hodie facta & desideria attestatur, qui libenter rapiunt aliena. Quod cum ad Bambæ notitiam peruenisset, contra iniuriosos de iure procedens, à finibus Cantabriæ & Pyrenæi confusos abegit.

processu

De* processibus Regis contra Paulum. CAP. IIII.

REGEM autem in finibus Cantabriæ commorantem à partibus Galliæ perculit celer rumor de rebellatione Pauli & Hilderici. Cumq; illustribus palatii rumoris instantiam reuelasset, bifarie consilia diuiduntur: alii redire ad patriam, & ampliorem sumere apparatum contra proditores patriæ processuri, alii suadebant, vt in continenti procederent perfidos inuasuri. Cumque Regis catholici solers cura consilia nutantia audiuisset, suos *magnanimus sic affatur: Quid Paulus & sui attentauerunt, iam audistis: eos ergo expedit præueniri, ne crescat incendium tanti mali. & Gotthorũ gloriam non deceret repetere propria, donec tanti facinoris iniuria vindicetur? pudendum esset, vt Paulus proditor qui fraude, non armis patriam supplantauit, Gotthorum gloriæ audeat repugnare, & qui imbellem gentem pro quiete patriæ non valuit subiugare, Gotthorum * militis hostem se audeat exhibere, quasi nulla virtute eius tyrãnidi resistere valeamus, cum à seculis Gotthorum magnalia omnes populi omnesq; principes sint experti. Etsi enim de Francorũ viribus Paulus præsumat, claret clare, quod sæpe Franci inuasi ab hostibus Gotthorum auxilia implorarunt, & eorum beneficiis sunt erepti. Si quando & prælium intercessit, semper Gotthi superiores Gallicis sunt inuenti. Properemus igitur resistentium contubernia deuastare, vt armis impares armis duplicibus deuastentur: gloriosius erit etiam deficientibus alimoniis arma capessere, quam abundantiæ ignauia detorpere. Iuuat & quod Gotthorum nobilitas semper donauit nobiles libertate, quos Frãci seruitute* nobilissima oppresserunt. Ab hinc ergo Vasconum cladibus accedamus, & per eos ad seditiosorum interitum properemus. His auditis exercitus gratulatur, & accensis animis Gotthorum gloriam æmulatur. & scissuram patriæ resarcire viribus meditatur, & transitum faciens per Calagurrã & Oscam, per vallem Pyrenei, quæ* Aspa dicitur, Vasconias sunt aggressi quas per dies aliquot deuastantes, & eorũ campos incendiis concremantes, & castra plus lignea quam lapidea fabrica eleuata pugnis & machinis deiecerũt ita vt qui se adiutores Paulo spoponderant, deposita feritate, vitam seruari, pacemque largiri datis obsidibus postularunt, quas non tam precibus quam muneribus vix potuere à principe obtinere. Et acceptis obsidibus, & tributis, paceque firmata, Rex Bamba & suus exercitus ad Galliam processerũt & diuisit exercitum in tres manus: vnam partem versus Ruthenum & Albam Aquitaniæ ciuitates, cui præfecit Desiderium nepotẽ suũ, qui tunc temporis in* Narbonensi habebatur. aliam partem versus Ausonam contra eos qui fauentes Paulo in Celtiberia rebellarant tertiã vero per viam Toletæ versus Narbonam, * Biterram, & Agatham destinauit. Rex autem cum potiori multitudine eam manum quæ per Ausoniam iuerat, sequebatur. Sed quia inimicus bonorum operũ semper nititur in bonis operibus zizaniã seminare quidã de exercitu rapinis & adulteriis delectati etiã domos incendiis consumebant, q. Rex iustus ita acriter vindicauit, ac si læsæ maiestatis criminis essent rei, vt cæteris fieret exẽplum, ne similia attentarẽt, & alloquẽs exercitũ perorauit: Cũ bellũ immineat nõ licet illicitis implicari, quia

magnanimus

militia

crudelissima

Asspera
Calagurra.
Osca.
Aspa.

Ruteni.
Alba.
Narbona prouincia.
Ausona
Biterrem
Celtiberia.
Narbona.
Biterra
Agatha.

quia Dei benignitas est omnis immunditiæ execratrix. Cauendum est ergo ne Dei iudicium facinoribus prouocemus, & non viribus hostium, sed nostris sceleribus consternamur, & quod Gotthorum gloria armis efficere consueuit, nostris excessibus amittamus, & ego qui præsum, merito confusioni subiaceã, si impunita facinora derelinquo. In domino igitur confidentes, purgati à crimine procedamus. Cumq; * Barcinonem peruenisset quæ erat vna de rebellantibus, eam incursu celeri acquisiuit, & eadem capiens satellites repugnantes, scilicet Euredum, Pompedium * Guntifredum, Vulsum diaconũ, & Naufredum. Deinde Gerundam incursu simili subiugauit, vbi fuere ei literæ præsentatæ, quas Paulus proditor amatori eiusdem vrbis Antistiti miserat sub his verbis: Audiui quod Rex Bamba cum exercitu ad vos venire disponat, sed tua prudentia non cõturbetur (nec enim hoc fieri puto) & tamen quem primum de nobis ambobus ibi tua sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se credat habere dominum, & in eius debet persistere charitate. Hæc miser scripsit, nesciens quod contra se iustum iudicium proferebat. Vnde & verba rescripti Rex Bamba considerans dixit ei: Non in his scriptis Paulum à semetipso locutum, sed nescientem prophetasse.

Barchinonam *Barcino* *Euredũ, Gundifridum, Vulsum*

De transitu Pyrenæi. CAPVT V.

EGRESSVS itaq; princeps à ciuitate Gerunda conserto exercitu venit ad municipium Pyrenæi quod * Cauco liberi nuncupatur, vbi est portus maris nauigantibus commodus & securus. Ibi etiam Pyrenæus mari finitur. & castra alia Vultuariam & Libyam sibi subiecit, quæ quidem castra auro, & argento, & sericis, & bonis aliis abundabant, quæ omnia exercitui aduenere, glorioso principe manus ab his omnibus continente. Vnde & ad seruiendum sibi animos omnium inflammabat. Cumq; ad castrum Libyæ, quod est caput Ceretaniæ, peruenisset, Hyacinthus Episcopus Helenensis cum * Aragisclo sibi castrũ capere nitebatur, sed nec castrum capere potuit, nec Bambæ principis manus euasit. Missisq; duobus ducibus cum parte exercitus, Rex Bamba castrum quod Clausura dicitur, eisdem decertantibus occupauit, captis ibidem Ranosindo & Hildigiso cum multo agmine perfidorum qui ad defensionem castri conuenerant fastuosi, * quod iidem duces post terga manibus alligatis glorioso principi præsentarunt. Victimirus etiam vnus ex perfidis, qui se in * Sardonia receptarat, relicto castro aufugit timidus in Narbonam, & Paulo vsurpato principi facta Bambæ principis nũciauit. qui corde solutus, vt fuerat particeps factionis, sic fuit etiam & timoris. Vnde & à Narbona fugiens seruili animo consternatus, aduentum principis non sustinuit expectare, & Victimiro qui à Sardonia fugerat, tuitionẽ Narbonæ commisit, relictis ibi Ranimiro pseudoepiscopo, Argemundo, & Gultritione primicerio, qui etiam Ranimirus viso exercitu, antequam ciuitas inciperet expugnari, fugã petiit, sed mox in territorio Biterrensi capitur, & reducitur fugitiuus. His igitur munitionibus occupatis gloriosus Bamba fatigatum exercitum, & manum quam per Tolosam miserat, recollegit, & se & suos donãs quieti, biduo ibi mãsit. Cumq; exercitus vndiq; cõuenissent, manũ vnã misit per mare, vt Narbonam nauali impetu coarctarẽt. Ipse vero quatuor præmisit principes cũ electo exercitu armatorũ, qui Narbonã machinis impugnarẽt. Cumq; ad muros vrbis principes peruenissent, secundũ legẽ oblata pace, salutẽ, si se Regi redderẽt, pollicentur. Victimirus autẽ qui pro Paulo inibi rebellabat, cœpit Regem conuitiis lacessere, & cæteris mortis periculũ & Pauli potentiã minitari. Quod Gothorũ animositas impatiens tolerare, incãduit animis, & ora blasphemantiũ iaculis impetiuit. immanis vtrinq; pugna cõseritur, & alternatim sagittarũ immissionib. impetũtur, & dum ab vtrisq; fortiter agitur, à Regis exercitu tot lapidũ ictibus ciuitas infestatur, vt videretur omnib. quasi alluuione grandinis subuertẽda. Per quatuor. n. fere horas à fundibulariis sic fuit ciuitas infestata, vt nec quidẽ respiraculũ superesset. Tunc Gothorũ agmen virtute magnanima dilationẽ victoriæ non præstolans, ad portas vrbis fiducialiter accesserũt, & succẽsis portis ingressi sunt ciuitatem. Tũc Victimirus ingressu Gothorũ * turbatus, in ecclesia beatæ virginis se recepit, plus gladio quẽ manu tenebat, se iactãs defensurum, quã reuerentia aræ sacræ. Vnus autẽ de exercitu audiens eũ verbis superbiæ intonare, sumpta tabula inuasit eũ: sed miser & vilis corde dissoluitur, & in terra cadẽs viuus capitur, & priuatus gladio quẽ tenebat, vinctus ducitur, & cũ his quibus vrbẽ tueri decreuerat, flagellis durissimis flagellatur. Ciuitate itaq; triũpho nobili iam obtenta, & multis bellatorib. communita, Biterram & Agatham ciuitates victoria simili subiugarunt, comprehensis Agathæ Vilismundo Episcopo, & Aragisclo, & Ranosindo germano Episcopi Vilismundi. Post hæc contra Magalonam suas acies direxerunt:

Colibre Cãuce, libi hodie. Illiberri. *Vultuaria* *Libya.* *Libya Castrum* *Aramsctio* *quos i.* *Sardonia receptarant.* *Sardonia* *Narbo.* *Biterra.* *Lapidorum* *stupefactus* *Biterra* *Agatha.* *Biterris* *Aragisci*

[*Gumillus*] quod audiens Gumildus pseudopontifex eius vrbis, qui tunc aderat proditionis conscius mente & animo consternatus fugam iniit, & Nemausum ad Paulum peruenit. [*Magalona*] Rex autem Bamba vrbem exercitu circumfuso, & nauali prælio sic arctauit, quod Magalonam simili victoria subiecit pariter & muniuit.

De aduentu exercitus ad Nemausum. CAPVT VI.

POST hæc contra Nemausum Gotthorum acies diriguntur. Prima acies quatuor ducibus cum magno bellatorum agmine commendatur, in qua erat robusta iuuentus fere triginta millium pugnatorum: & isti seduli præcursores Regis exercitum præcedentes in ortu auroræ Nemausi conspectibus aduenerunt coram oculis conclusorum, clari nobilitate animorum, pariter & armorum. Erat autem Paulus Nemausi cum complicibus factionis, & cum Francorum exercitu in auxilium aduocato. Verum in eadem ciuitate cum Paulo erant potiores, & qui tandiu eius perfidiæ pertinaciter adhæsere, donec cum ipso facti degeneres perierunt, [*Flodoarius. V.C.*] * Gumildus Episcopus, Fruiscus, * Flodorarius, Victimirus, Ranimundus, [*Gumillus*] Adosyndus, Adulphus, Maximus, & Gothila, & alia peccantium synagoga, quasi stuppa pertinacia simili colligata. At vbi venientem Regis exercitum conspexerũt, cum paucos crederent, in campo confligere decreuerunt, sed suspicantes insidias superesse, eligunt in vrbe rei exitum præstolari, præsertim cum crederent peregrina auxilia citius aduentura. Vbi autem terris solis claritas est infusa, tubis clangentibus cœpit Gotthorum exercitus muros vrbis acriter impugnare, & eos etiam qui erant in vrbe, fundis, iaculis, & [*Choartare. V.C*] sagittis exitialiter * coarctare, & pugna simili qui interius resistebãt, exteriorem exercitum impetebant, & æquali certamine tota die & tota nocte crudeli Marte vndique concertarunt. Vnus autem conspirationis particeps eminus ex muro proloquens, talia proclamauit: Quid hic (inquit) pugnæ insistitis morituri? cur ad lares proprios non reditis? cur an-[*Liuiana funi*]te tempus vitæ dispendium procuratis? cur prærupta * montium, concaua vallium, condensa nemorum, aspera collium non requiritis? vt cum auxilii nostri aduenerit fortitudo, possitis ibi saltem ad modicum vitæ dispẽdio prouidere: nec vt terream, sic peroro, sed vestræ miseriæ condescendo. Imminent enim auxilia aduentitia, quæ tanto vos durius extirpabunt, quanto virtute & multitudine præeminebunt, & tertia dies est hodie, ex quo ab illo exercitu huc adueni. Nec enim vestro principe confidatis, quem vobis ostendam à nostris auxiliatoribus captiuatum. Non ergo expedit pro eo vlterius decertare, quẽ forte iam constat nostrorum gladio interisse, & cum nostra victoria vos inuoluerit, spes vobis veniæ nulla erit. nec hæc dicens bellantes terruit, sed ad pugnam potius animauit: ad murumq; viriliter accedentes pugnam acuunt acrius dimicantes. Et tunc ad Regem Bãbam nuncios destinarunt, vt exercitus in auxiliũ properaret, ne forte aduersæ partis auxilia præ-[*Vandemirus*]uenirent. Auditis nunciis in noctis initio Rex Bamba præmisit cum Vandemiro duce decem millia pugnatorum, qui tota nocte gradu propero incedentes in ortu diei ad eos qui Nemausum obsederant, aduenerunt, & quanto obsessoribus creuerunt animi, tantum obsessis elanguidis fuit demptum. Cum enim viderunt hostibus [exercitum] accreuisse, * e-[*extimarunt*]xistimarunt Bambam principem aduenisse. Cumque Paulus in quandam turrim, vt exercitum conspiceret, ascendisset, deiectus animo sic est affatus: Æmulum meum video aduenisse, quem in suis dispositionibus recognosco. Hæ sunt vires, hæc potentia, hic exercitus, nec habet amplius quid spectet, nihil est quod de cætero timeatis. Famosa enim Gothorum virtus qua gentibus præeminebat, penitus iam defecit, quia præliandi desuetudo torpore confecit quos consuetudo assidua virtute præfecit: & si ad certamen veniremus, facti degeneres potius fugient, quam resistent. Ad hæc ex suis aliqui asserebant, Regem sine vexillorum insignibus non venire. Ad quod Paulus, Ideo, inquit, sine insignibus aduenisse, vt putaremus adhuc alium Regis exercitum superesse, & hoc fraude agitur, vt quos bello non sufficit, dolis euiret. Hæc Paulo dicente cœpit tubis regalibus exercitus concrepare, & vrbem variis insultibus infestare, sed qui intus erant, licet alia iactitarent, plus de muri fortitudine quam de suis viribus confidebant. Vnde lapidum & iaculorum iniectionibus insistebant, & ingeminantes certamina rediuiua, plus ipsi quam exterior exercitus lædebantur. Cumque pars Pauli sagittis, & fundis, & spiculis, & vulneribus grauiter vr-[*Fortitudo Gothorum*]geretur, iam timore affecti, & animo consternati Paulo dixerunt: Non videmus Gotthorum audaciam decreuisse, non strenuitatem in eorum aliquibus defecisse, sed instans magnanimitas hoc confirmat, quod gentis illius antiqua nobilitas asseuerat, & plagarũ & vulnerum profunditas, Iam nos docet à quãtis viribus infligantur, & excussio iaculorum non [*ictus*] prius percutit, quam extinguat, * iactus lapidum simul vulnerat & occidit præter instãtiam sagit-

ſagittarum, quibus nequeunt arma reſiſtere, vel cautela. Quorum Paulus dum verbis trahitur, deſperationis iaculo figebatur.

De irruptione Nemauſi, & deſperatione Pauli. CAPVT VII.

EXERCITVS itaque Regis Bambæ reputans tardum ſi victoria in craſtinum differatur, accenſis animis concitati fere vſque ad horam nonam muros fortiter impugnarũt, portas vrbis ignibus ſuccenderunt, & muros irrumpunt, & in pleriſq; locis aditu patefacto occupant ciuitatem. Cumq; incluſi non poſſent ferocitatem intrantium tolerare, in præſidium confugiunt arenarum, quod à Gotthis fuerat antiquitus contra Romanorum potentiam obfirmatum: ſed viri exercitus perſequentes vſque ad præſidium cædere non deſiſtũt, adeo quod omnia fere habitacula & plateæ plenæ iacent cadaueribus mortuorum. Aliqui tamen de vulgo qui prædæ inſiſtere nitebantur, aduerſo gladio perierunt. Cumque in parte Pauli diſſenſio oriretur, eo quod incolæ proditionẽ in ſuorum aliquos retorquebant, mutuis vulneribus concidebant, & adeo inualuit iſta cædes, quod licet ipſe Paulus quendam eſſe de ſuis vernulis acclamaret, de manibus ferientium nõ potuit liberare. Vnde & factus contemptibilis, tam ipſe, quam ſui qui cum eo ab Hiſpania venerant, ab omnibus incolis ſuſpicioni & deſpectui habebantur. Verebantur enim ne in ſuis capitibus admiſſam Bambæ principis gratiam procurarent. Vnde & rediuiua concertatione conciſi mirabili ſpectaculo caterua proſternitur perfidorum, & qui Gotthorum euaſerant vim, armorum ſuorum gladiis ceciderũt, ita vt penetralia & abdita cadauerib. eſſent plena, aliqui etiam lethali vulnere ſauciati mortuorum effigiem ſimulabant. Paulus autem talia videns tyrannidis ferocitate depoſita, magna cordis miſeria arctabatur, cum nec poſſet hoſti reſiſtere, * nec ciuibus ſubuenire. Vir autem quondam de familia Pauli calamitati cõpatiens, inquit Paulo: Quid agis? vbi ſunt conſiliarii qui te ad tanti ludibrii ſpectaculum perduxerunt? quid tibi profuit contra Regem & tuos inſurgere, cũ nec te, nec tuos valeas adiuuare? * Hæc vir ille inſultãdi animo dicebat, ſed memor beneficii ex cõpaſſionis amaritudine loquebatur. Tunc Paulus orauit, vt dolori confuſionem non admiſceret, & illico vir ille in gradu marmoreo, vbi talia proferebat, à Pauli militibus eſt occiſus, licet frequenti lachryma Paulus diceret eſſe ſuũ, & vt parceret, flagitaret, ſed negligitur contẽptui habitus, quaſi continuo moriturus. Tunc Paulus omnino deſperans, quæ ſuperbe præſumpſerat regalia depoſuit ornamenta, & ea die reuoluto anno, hoc eſt in Kalendis Septembris, qua religioſus Bamba fuit ad regimen ſublimatus, ea die fuit * eruptio ciuitatis, & Paulus regalibus ſpoliatus coronã depoſuit cũ fortuna. His igitur malis Paulus proditor tabefactus, tertia die poſtquã depoſuit regni culmen, ſuis loquitur, vt mortis vale, aut vitæ conſiliũ ſibi darẽt.

Pauli deſpicatio.

nec ſibi, nec ciuibus.

Nec, v. c.

irruptio

De legatione Argebadi Epiſcopi ad Regem. CAPVT VIII.

TVNC omnes communiter flagitant Argebadum Antiſtitem Narbonenſem, vt regi occurreret veniam petiturus. Hic eorum actibus non conſenſit, ſed coactum duxerant à Narbona, & tamen pietate ſolita condeſcendens ſuſcepit officium ſupplicandi, & celebratis diuini myſterii ſacramentis, eiſdem ſacris veſtib. cum quibus Deo immolauerat, quarto ab vrbe milliario exiuit obuiam principi veniẽti. Et cum ad Regis præſentiam perueniſſet, de equo deſcendens coram maieſtate regia ſe proſtrauit. quem Rex vt vidit, pietate motus illico ſubſtitit, & iuſſit à terra pontificem eleuari, & pontifex voce flebili principi ſupplicauit eiulans atq; dicens: Peccauimus, inique egimus, nec tanti principis venia digni ſumus, cum ſit noſtra iniquitas non tantum terræ, ſed cœlo etiam reuelata, quia & promiſſæ fidei pacta fregimus, & læſæ crimen incurrimus maieſtatis, ſed pietatis tuæ clemẽtia cõdeſcendat, & præſtet * venia quod petitio non meretur, vt ad internecionem mucro nõ ſæuiat, & gladius reliquias non extinguat, & ſaltẽ remaneat ſeminarium incolarũ. Iube ergo ceſſare à ſanguine, quia pauci euaſimus, & pro paucis veniã poſtulamus. Si enim cito nõ peperceris, non ſupererit cui parcas. Regis clementia his cõmota vitam omnib. pollicetur ſalua iuſtitia tãtæ culpæ. Pro tãta gratia præſul lętus addidit ſupplicare, vt ad iuſtitiã cõdonaret. Sed Rex inquit, ꝙ iam dixi penitus obſeruabo, ſed cõditiones alias nõ admitto: tibi autẽ ſoli ſufficiat me in omnib. peperciſſe. Rex itaq; propter nimiam inſtantiã aliquantulũ indignatus properauit ad arenarũ præſidium capiendum animoſus, eo quod audierat Francorũ auxilia aduenire. Rex itaque cum exercitu procedente armorum fulgor ex ſolis reuerberatione præfulgidus terrã quaſi ſplendore duplici radiabat, & tantus erat decor exercitus, quod vix poſſet ei aliqua gloria comparari, cum maiores, mediocres, & iuuenes ſic procederent ordinate, vt nullus eſſet qui à ſuo ordine diſſideret, & ſpecialibus vexillis quælibet acies ſignabatur. Fertur etiam angelorum præſidia affuiſſe, & multis videntibus pugnatorum animos erexiſſe. Cumq; duæ manus quæ ſecum aderant, & illa quæ in Aquitaniam iuerat,

Argebadus antiſtes Narbon. pro ſe & aliis, qui ab excidio euaſerunt, venia Regi petit.

veniam

Angelorũ præſidia.

principi aduenissent vno ab vrbe stadio, visione iam angelica roboratus dispositis aciebus corda suorum ad bellum excitat perfidorum.* Inualuerat quippe rumor, Francos & Saxones qui in subsidium venerant obsessorum, ad belli dubia se parare: sed cum nil esse princeps strenuus comperisset, nisi quod aliqui qui nuper aduenerant, talia iactitabant, mox præcepit, vt de caueis arenarum proditores cum sibi fauentibus abstrahantur, vt viui principi præsententur. Bellatoribus autem iussa complentibus Paulus cum complicib. mox extrahitur de abditis arenarum, & per murum fune depositus, à duobus ducibus capillis tractus, & ludibrio habitus principi præsentatur. Quo viso Rex magnificus prorumpens in lachrymas cœpit Regem omnium collaudare, & protensis in cœlum manibus proclamauit: O Rex omnium te collaudo, qui humiliasti superbum, vt vulneratū, & in brachio virtutis tuæ aduersarios dispersisti. Sed mox Paulus vt faciē Regis vidit, soluto cingulo quo cingebatur, super terram coram Regis pedibus se prostrauit, & collum cingulo propriis manibus alligauit. Iam enim exanimis & pauore perterritus quid faceret ignorabat, qui paulo ante se viderat gloriosum. Cum itaque ante principem Paulus & complices sic iacerēt,* Regis compassio inquit ita: Cur ad tantum malum vesaniæ prorupistis, vt malum pro bono beneficio redderetis? vitam dono, sed sub arcta custodia præcipio conseruari, donec de vindicta iudicium agitetur. Tunc traditi sunt per exercitum certis custodiis deputati. Francos autem & Saxones qui capti fuerant, iubet mitius pertractari. Erant enim nobiles, & stipendio, non odio trahebantur: quos omnes post diem octauum decimum datis muneribus suis terris restituit manumissos.

Inuaserat

Regis compassio

De reparatione Nomansi, & restitutione sacrorum. CAPVT IX. V.C.

POST hæc autem Rex condolens dirutæ ciuitati præcepit muros cum instantia reparari, & incensas ianuas renouari, & occisorum corpora sepeliri, & vulneratos medicorum officio confoueri; & thesauros omnes qui capti fuerant, solerter inquiri, & cum diligentia custodiri, non cupiditate illectus, sed sacrorum reuerentia prouocatus. Proditor enim Paulus timēs ne ærarium quod à Rege susceperat, sibi deficeret, sacrorum spoliis ærarium augmentauit, & vasa aurea & argentea quæ habere potuit, de thesauris domini sacrilegus infiscauit, & coronam auream quam Recaredus princeps deuotissimus Gerūdæ ad altare beati Fœlicis obtulerat, vesanus Paulus suo capiti vsurpauit. * Rex ergo Bamba sacra vasa quæ potuit reperire, præcepit suis ecclesiis redonari. Tertia feria post victoriam Paulus cū aliis qui erant custodiæ deputati, ligatus principi exhibetur. Cumq; vinculatus cum suis tribunali adsisteret: Adiuro te per* fidem (inquit princeps) vt si te læsi in aliquo, aut tibi malum occasione malitiæ procuraui, hic edisseras coram cunctis, vt contra me tantum facinus cogitares, & regni etiam apicem attentares. Mox Paulus coram omnib. protestatur, se à principe nunquam læsum, nec in aliquo molestatum, sed suis beneficiis plus merito exaltatū, & quod fecerat, instinctu diaboli se fecisse. similiter & omnes factionis* complices responderunt. Tunc iubentibus senioribus & viris illustribus ex * iudicio palatino qui iudicialiter assistebant, prolatum est instrumentum Toleti cōfectum, in quo (sicut superius diximus) Paulus fidelitatē, sicut alii, Regi & patriæ iuramento & subscriptione manus propriæ roborauit. Allatæ sunt etiam & relectæ conditiones quibus iurare populū sibi fecit, vt ei inseparabiliter adhærerent, & ei fideliter obedirent, & tanquam principem obseruarent, & contra Regem Bambam & defensores illius efficaciter adiuuarent, & contra deiectionem eius vel periculum vsq; ad effusionē sanguinis totis viribus dimicarent, & gloriosum Bambam infaustum Regem in concione sua sententialiter iudicarunt. His conditionib. & electione Bambæ in commune perlectis, à seniorib. & viris illustrib. iudicati sunt sentētialiter Paulus & sui, Regis & patriæ proditores, eo quod in Regis mortē & patriæ exterminium coniurassent: vnde & capitali sententia condemnantur. Sed Rex verax, promissi non immemor, præcepit eis vitam, sicut Archiepiscopo promiserat, conseruari, sed decaluationis obprobrio tunc confusos effossis oculis præcepit in vinculis custodiri.

Sanctus Fœlix

vsurpauerat

perfide

Paulus proditor

complures

officio

An vt serui ra-de solent. vel cōtra potius. inf. c. 11.

De fuga Lupi ducis, & metu Francorum. CAPVT X.

ITERVM rumor increbuit ex aduerso Francos & Teutonicos contra Regem quantocius aduenire. Quod Rex memor antiquæ iniuriæ suæ gētis gratanter accepit, experiri cupiens contra Francos. vnde & aliquandiu expectauit. Sed falso rumore penitus expirante, deliberauit cum eis in eorum finibus experiri. Sed quia pacta pacis cum Rege Francorum intercesserunt, noluit pacis fœdera violare: & tamen Francorum vrbes quæ magnis munitio-

Theutonicos

munitionibus præminebant, aduentu Regis in Galliam Gotthicam iam audito, ab eius facie timuerunt, & proprium excidium deplorantes à propriis sedibus recesserunt, vitæ suæ latebrosis subsidiis prouidentes. Cumq; Rex * Francorum à vastationis proposito iam cessasset, & Nemausensem vrbem fossatis & muris fortissimis restaurasset, nunciatum est ei Lupum ducem de nobilioribus Franciæ Biterrense territorium deuastare. Quod Rex audiens cum exercitu properans Lupi fugam voluit præuenire. Sed cum Lupus iuxta villam quæ Asperianum dicitur, regressum principis audiuisset, tanto timore fugæ periculū meditatur, vt sui sibi & ipse suis viderentur penitus iam decesse. Et partita fuga omnes sine comitatus solatio aufugerunt, prædas & spolia, & diuitias quas attulerant, hostibus reliquerunt, & multi quibus timor abstulit alas, capti * postea rem auferunt, & tanta fuit celeritas fugientis, quod non potuit consequi studium subsequentis; & sic fugerunt ad abscondita latebrarum, quod pauci aut nulli potuerunt inueniri.

A Francorum V. C. — *Lupus.* — *Asperianum.* — *remanserunt.*

*De * reformatione prouinciæ Narbonensis, & reditu Regis in Hispaniam.* — *reparatione.*

CAPVT XI.

FVGATO itaq; Lupo duce, princeps victor fœlici regressu Narbonā peruenit, & disponens de prouincia Narbonensi, & de Ruteno & Alba ciuitatibus quæ tunc ad eam * ciuitatem pertinebant, præcepit diruta restaurari, & eos qui ob metum discidii fugerāt, reuocari, & consuetudines indebitas in melius immutari, & omnia loca à malis vsibus reformari, & locis debitis rectores qui clementer agerent, deputari, vt terra tantis sordibus deformata quasi nouo baptismate purgaretur. Præcepit etiam vt Iudæi quos Hildericus vocauerat, ab illis finibus pellerentur, statutum omnium pacis concordia roborauit, & radicem rebellionis & schismatis penitus extirpauit, & dimisit ibi manum validam fortiū bellatorum, Francorum prælia non formidans, immo potius vilipendens, cum nullus esset principum vicinorum qui cum eo præsumeret concertare. His omnibus prouide ordinatis, disposuit in Hispaniam remeare. Cumque ad locum qui Canebat dicitur, peruenisset, concione totius exercitus conuocata, omnibus grates refert, quod tam fideliter, tam viriliter, & tam strenue sibi in omnibus astitissent, & quod eorum præliis tam cito rebellia subiecisset. Vnde & imperterritus animo princeps clemens cunctos absoluit, dans licentiam & sumptus itineris, vt quo placeret itinere remearent: ipse quoque Helenam veniēs, biduum ibi mansit. Indeque veniens in Hispaniam sexto mense à suo recessu rediit gloriosus, & quarto fere milliario ab vrbe regia Paulus cum sociis factionis decaluatis capitibus, rasis barbis, pedibus denudatis, induti saccis, camelis impositi, & Paulus confusionis potior corona picea coronatus, sequente longa deductione suorum, quos cæcitas & proditio deducebat, facti omnibus in derisum & ludibrium, in opprobrium & cachinnum, vrbem ingressi sunt Toletanam, & carceri deputati, vt qui supra se nequiter leuauerunt, sedeant solitarii & tabescant.

Rutenum. — *Alba.* — *prouinciam.* — *Canebar.* — *Helenā.*

De reparatione vrbis Toletanæ. CAPVT XII.

POSTQVAM igitur rex cum triūpho nobili fuit sedi regiæ restitutus, sceptra regni meditans eleganter, ciuitatem Toleti muro & exquisito opere renouauit, quam & opere sculptorio versificando prætitulans, hoc in portarum epigrammatibus stilo ferreo in nitido lucidoque marmore fecit scribi:

Erexit factore Deo Rex inclytus vrbem
Bamba, suæ celebrem protendens gentis honorem.

In memoriis quoque martyrum, quas super eisdem portarum turribus titulauit, hoc similiter exarauit:

Vos domini sancti quorum hic, præsentia fulget,
*Hanc vrbem & plebem solito seruate * fauore.* — *saluate*

Hic anno regni sui quarto in Toletana vrbe beatæ Mariæ semperque virginis atrio in secretario post trāsactos octo & decem perturbationum & diuersarum cladium annos, concilium salutis parauit: & istud fuit concilium vndecimum Toletanum sub Quirico vrbis regiæ primate. Interfuerunt huic concilio sedecim Episcopi, & multi vicarii absentium Episcoporum, cum quibus & tēpora absq; concilio prætereuntia deplorarunt. In hoc vero [concilio] consolationem cum tantis viris recepit, & ibi * fuit [tunc] illud concilium constitutum, * vt vicini Episcopi singulis per annum mensibus in vrbe regia debeant commorari. Huius tempore ducentæ septuaginta naues Arabum ad littus Hispaniæ peruenerunt, cumq; cædes & vastationes agerent, & ad Regis notitiā peruenisset, misso exercitu bellatorum illico capiuntur, & naues incendio concremātur, & pars potior aduentorū gladio de-

Conc. XI. Tolet. — *270 naues Arabum.* — *cum lege lateq; & vt vicini. V. C.*

Fort. Graculi perfidia sup. lib. 3. 2. Ardauastus. Honorifice & sobrinam. Graculi perfidia 3. lib. 3. c. 2. Eruigius. Rex Bāba monachus. Religiosus.

truncatur, & pars alia captiuatur: & sic exercitus ad Regem cum gloria est reuersus. Tempore autē Cindasuindi Regis ex Græcia vir aduenit nomine * Ardauastus, qui ab Imperatore suo expulsus, mari transuectus in Hispaniam est adductus. Quem Rex Cindasuindus suscepit * magnifice, & consobrinā suam ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit filium quem Eruigium nominauit: qui Eruigius in palatio nutritus processu temporis honore Comitis sublimatur, mortuoque Cindasuindo in superbiam eleuatur, & contra Regem Bambam factionem incepit callide cogitare, & Regis potui ingessit herbam per quā Regis memoria turbaretur. Cumq; Quiricus Episcopus vrbis regiæ & optimates palatii intelligerent Regem memoria destitutum, & causam penitus ignorarent, ne Rex catholicus sacramentis fidei fraudaretur, statim confessionis & pœnitentiæ antidotum obtulerunt, & Rex * gloriosus deuote suscepit, & religionis habitum postulauit, & ad monasterium conuolauit in villa quæ Pannis plica dicitur, & ibi creditur tumulatus, & vixit in regno annis nouem, & in monasterio annis septem.

De regno Eruigii, & Iuliano Pomerio. CAPVT XIII.

Æra 723. Theodofredus Cisilone. In m S. erat. Hunc transtulit rex Alfonsus in capellā S. Leocadia, quam ipse construxit in Vrbe Regia Tolet. iuxta Castrum suum. Concil. Tolet. 12. ann. Dom. 681. secūdū Vasæum. 13. Conc. Tolet. 683. Æra. 721. Vasæus an 684 Concilium 14. Tolet. 10. Æra 722. Boetius Epon in prologo ad lib. prognostici futuri seculi Iuliani, ait Conci. videlicet Toletanum, celebratum fuisse ann. 682. Vasæus ait Concil. 14 celebratum fuisse. anno 685. Hallucinatum Rodericū putat Vasæus Chronici ann. 684. sed vereor ne & ille deceptus sit nominis ambiguitate. Vide Com. vide infr. lib. 4. c. 3. in fin. pag 6. & Amb. Moral. copiose lib 12. c. 58.

HVic succedit Eruigius, eo quod esset Recensuindi sobrinus, sed tyrannide, non de iure. Reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodosfredum cui regni successio debebatur. Cœpit autem regnare Eruigius æra septingentesima vicesima tertia, & regnauit annis VII. Hic Cisilonem filiam suam magno viro Egicæ Bambæ principis consobrino dedit vxorem propter Recensuindi filium Theodofredum, ne regni eius primordia impediret. Huius in tempore fames valida Hispaniam pro parte depopulauit. Hic anno regni sui primo procurauit fieri concilium duodecimum Toletanum quinto idus Maii, in quo fuerunt triginta quinque Episcopi cū inæstimabili clero, & Christianorum collegio laicorum. Et hoc concilium fuit sub Iuliano vrbis Regiæ primate, & subscripserunt Iulianus Hispalensis, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritēsis, & suffraganei, & vicarii absentium prælatorum. Anno quarto Flauii Eruigii principis fuit celebratum tertium decimum concilium Toletanum sub eodem Iuliano primate, & interfuerunt Episcopi numero quadraginta octo, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritensis, Spandus abbas agens vicem Tarraconensis, Pacatus abbas agens vicem Sumphredi Narbonensis, & alii Episcopi Hispaniæ & Galliæ cum vicariis absentium vices agentibus. Quartum decimum concilium Toletanum fuit anno quinto Flauii Eruigii sub Iuliano vrbis Regiæ primate, subscribentibus Vitelliano Cypriani Tarraconensis metropolitani vicario, & Ioanne abbate Samphredi Narbonensis archiepiscopi vicem agente, & Maximo abbate vicario Stephani metropolitani Emeritēsis, Recisindo vicario Luibæ Archiepiscopi Braccharensis, Gaudentio vicario Florisindi Archiepiscopi Hispalensis, & subscripserunt sedecim Episcopi, & alii vicarii absentium prælatorum. Et fuit celebratum hoc concilium die dominico, duodecimo Kalend. Decembris. In cuius tempore iam * Iulianus Episcopus [dictus Pomerius] ex traduce Iudæorum, vt flores rosarum de inter vepres spinarum productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus, qui & iam à parentibus Christianis progenitus splendide in omni prudentia Toleti manebat edoctus, vbi & postmodum episcopatu extitit decoratus.

De regno Egicæ & scriptura Benedicto Papæ transmissa.

CAPVT XIV.

Æra 730. Narbo.

EGICA gener & successor Eruigii post mortem eius ad regni Gothorum assumitur principatum æra septingentesima trigesima, & regnauit annis decem, & cum filio annis tribus: sed isti tres anni patri, non filio computantur, & ita in vniuerso regnauit annis tredecim, & dum regnum accepit, filiam Eruigii coniuratione Bambæ abiecit. Hic Gothos morte fuit & odio persecutus. Huius tempore inguinalis plagæ necessitas inualuit in prouincia Narbonensi, occasione cuius ad Narbonensem cathedram Episcopi pertinētes à Toletano concilio excusantur, ita tamen quod eiusdem sacri concilii instituta in singulis cathedralibus ecclesiis nuncientur & admittantur: & si quis Episcoporum hoc non fecerit, & anathemate feriatur, & quinta bonorum parte mulctetur. Anno regni eius primo

15. Conc. Tolet.

quintum decimum concilium celebratur Toleti in ecclesia prætoriensi sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, omnibus Hispaniæ & Galliæ Episcopis aggregatis, beatæ memoriæ Iuliano doctore clarescēte, sub sexagenario numero Episcoporum, & multiplici Christianorum collegio in circuitu assistente. In quo pro diuersis causis, & pro absolutione iuramenti

ramenti quod præfato principi Eruigio noxaliter fecerat, expoſcit ſynodum, vt ſolueretur à iuramento. Eius in tempore librum de tribus ſubſtantiis, quem dudum Romam miſerat primas ſanctiſſimus Iulianus, & minus caute tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum, ob id quod voluntas genuit voluntatem, ſanctus Iulianus veridicis teſtimoniis in hoc cōcilio ad exactionem præfati principis per oracula eorū quæ Romam tranſmiſerat, verum eſſe firmauit, & apologeticum fecit, & Romam miſit per ſuos legatos presbyterum, diaconum, & ſubdiaconum viros eruditiſſimos, & in omnibus Dei ſeruos, & in diuinis ſcripturis imbutos, cum verſibus etiam acclamatoriis, ſecundum quod & olim tranſmiſerat de laude Romani Imperatoris. Quod Roma digne & pie recipiens cunctis legendum indixit, atque * Imperator adclamando, *Laus tua Deus in fines terræ*, lectum ſæpius notum fecit, qui & reſcriptum domino Iuliano per ſupra fatos legatos cū gratiarum actione & cum honore remiſit, & omnia quæcumq; ſcripſit, iuſta & pia eſſe deprompſit. Et fuit hoc quintum decimum concilium Toletanum celebratū anno primo Regis Egicæ quinto idus Maii ſub Iuliano vrbis regiæ primate, & ſubſcripſerunt * Sumphredus Narbonenſis, Floreſindus Hiſpalenſis, Fauſtinus Braccharenſis, Maximus Emeritenſis, metropolitani, & Siſuldus vicarius Cypriani Tarraconenſis, & alii vicarii Epiſcoporum, qui nō venerant cauſa legitima impediti, & fuerunt præter vicarios ſexaginta vnus. Anno ſexto Flauii Egicæ nonis Maii fuit celebratum ſextum decimum concilium Toletanum ſub Fœlice vrbis regiæ primate, & ſubſcripſerunt Fauſtinus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis, Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharenſis, metropolitani, & *alii [Epiſcopi ſuffraganei, & vicarii abſentium vices agentes, Anno ſeptimo Flauii Egicæ Regis quinto idus Nouembris fuit celebratum ſeptimum decimum concilium Toletanum in eccleſia ſanctæ Leocadiæ, vbi ſanctum eius corpus requieſcit, in ſuburbio Toletano ſub Fœlice vrbis regiæ primate, qui grauitatis & prudentiæ excellentia nimia præpollebat, &* ſubſcripſerunt Fauſtinus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis, Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharenſis, metropolitani] præter abſentes qui pro ſe vicarios deſtinarunt. In quo concilio idem Rex præſentialiter adfuit, & coram omnibus humi proſtratus ſe eorum orationibus commendauit, & tomum quē manu tenebat, primati & concilio offerens, ſuper iis quæ ibi continebantur, ſibi ſatisfieri poſtulauit: & hæc omnia in libro canonum pleniſſime declarantur.

Papa leg. ex m. S. quem citat Ambroſius Moral. lib. 12. c. 58. pag. 191. a.
Pſal. 47.
Sumfredus.
15. Concil. Tol. Æra 727. 689.
16. Concil. Tol. Fœlix Tolo.
ſubſcribunt
17. Concil. Tol.
S. Leocadiæ, cuius reliquiæ in monaſterio Hannoniæ D. Giſlarii. Monachorum ordinis aſſeruari creduntur. Vide Vſmard. Noſter concilia ſecutus eſſe videtur. Patet igitur, ad tempora vſque Rod. Toleti aſſeruatas reliquias fuiſſe.

De morte Egicæ, & regno Vitizæ. CAPVT XV.

HIc Flauius Egica tribus annis ante mortem * Vitizam filium ſuum quem ex Ciſilone ſuſceperat, præfecit Gallecię quæ olim regnum fuerat Sueuorum, & præcepit, vt in Tuda quæ eſt vna de amœnioribus Gallecię ciuitatibus, reſideret, & illuc etiam Flauius Egica Faſilam ducem, patrem Pelagii, licet inuitum, exilio relegarat. Quem Faſilam Vitiza occaſione vxoris fuſte in capite vulnerauit: ex quo vulnere mortuus fuit iuxta Vrbicum, & ibi ſepultus in villa quæ Duodecim manus, ab aliis Palatium, appellatur. Poſt hæc Flauius Egica propria morte Toleti moritur, & ibidem honorifice ſepelitur. Cui ſucceſſit filius eius Vitiza æra ſeptingenteſima quadrageſima, & regnauit annis nouem, qui patri ſuccedens in ſolio, quamquam petulcus, clementiſſimus tamen fuit, & non ſolum quos pater exilio condemnauerat, verum * etiam quaſi clientulos, vt reſtitueret, laborauit. Nam quod pater impoſuerat Praue iugum, ipſe modice releuabat, quos & pater patrio ſolo abdicauerat, ipſe reſtituens fœlici ſtatui redonabat: & poſtremo conuocatis omnibus cautiones inſtrumentorum quas pater in dolo confecerat, ipſe in conſpectu omnium digno incendio concremauit, & non ſolum liberos reddidit ab inſolubili vinculo cautionum, verum etiam omnia reſtituit quæ Egica infiſcarat, & expulſos officio reſtituit palatino. Hic in eccleſia ſancti Petri quæ eſt extra Toletum, cum Epiſcopis & magnatibus ſuper ordinatione regni concilium celebrauit, quod tamen in corpore canonum non habetur. Cumq; Vitiza circa initium optime inchoaſſet, cœpit poſtmodum flagitioſius ſe habere, & Pelagium filium Faſilæ ducis Cantabriæ, qui poſtea contra Sarracenos cum Aſturibus rebellauit, ob cauſam patris quam prædiximus, ab vrbe regia coegit expulſum, & cum antea petulanter ageret in occulto, iam nunc luxus * impudicitiam publicat in aperto, & laxatis habenis nulli vitio ſe ſubtraxit. Et vtinam ſolus in ſuis ſordibus periiſſet, ne nobilitatem Gotthorū cleri & populi ſuis immunditiis infeciſſet. Ad tantæ enim perditionis & diſſolutionis peruenit cumulum, vt plures vxores, & concubinas ad ſatietatem libidinis ſimul detineret. Et exemplo ſimili viros illuſtres & potiores Gotthorum ad ſimilia facinora inducebat, quorum exemplo in minoribus populi peccata ſimilia inundabant. Per idem tempus Gundericus Toletanæ ſedis primas ſanctimoniæ dono illuſtris habetur, & in mul-

Victizam
Æra 740.
recepit ad gratiam, verum miſericorditer
impudicitia publicatur
Regis ad exemplu totus componitur orbis. Claud.

tis mirabilibus clarior celebratur. Huic ſucceſſit Sinderedus Epiſcopus vrbis regiæ primas vir ſanctimoniæ ſtudio clarus, & durauit vſque ad tempora Roderici, & ſub iſto fuit perdita ciuitas Toletana. Hic viros longæuos & honorabiles, quos in Eccleſia Toletana reperierat, poſt mortem ſancti Fœlicis & Gunderici deceſſorũ ſuorum zelo ſanctitatis, licet non ſecundum ſcientiam, cœpit grauiter infeſtare, & hoc ad inſtinctum Vitizæ, qui propter ſui nequitiam eorum iuſtitiam timeſcebat.

De facinoribus & fraudibus Vitizæ. Capvt XVI.

VERVM quia* iſta ſibi in facie reſiſtebant, propter vexationẽ pontificis ad Romanũ Pontificem appellabant. Vitiza facinoroſus timens ne ſuis criminibus obuiarent, & populum ab eius obedientia reuocarent, dedit licentiam, immo præceptum, omnibus clericis, vt vxores & concubinas vnam & plures haberent publice iuxta libitum voluptatis, & ne Romanis conſtitutionibus quæ talia prohibent, in aliquo obedirent, & ſic per eos populus retineretur. Tanta igitur temporibus facinorum alluuio inundauit, vt ferè Gotthorum ſtrenuitas quæ conſueuerat regnis & gentibus imperare, in vitiorum altitudine iam ſubmerſa omnibus abominationibus ſubiaceret. Itaq; Gotthorum Hiſpanorumq; regnum diffuſum magnitudine dominabatur à mari vſque ad mare (à* Tingi enim ciuitate Africæ vſque ad Rhodanum ſuæ ſceptra propaginis dilatauit) excelſum nobilitate, largum abundantia, deuotum religione, pacificum vnione, clarum conciliorum eloquentia, Epiſcoporum frequentia, reilgioſorum reuerentia, ſanctorum pontificum Leandri, Iſidori, Helladii, Eugenii, Ildefonſi, Iuliani, Fulgentii, Martini* Dumienſis Idalii Barcinonenſis, * Talonis Cæſarauguſtani clara doctrina, & [Zazei] Cordubenſis profunda philoſophia. Sed quoniam humani generis inimicus humano generi non definit inuidere, ſeminauit in poteſtate ſuperbiam, in religione acidiam, in pace diſcordiam, in abundantia luxuriam, in ſolertia ignauiam, adeo vt ſicut populus, ſic & ſacerdos, ſicut impii, ſic & princeps. Qui cum pro ſuis iniquitatibus timeret expelli, muros præcepit dirui ciuitatum cunctarum, præter paucas quarum muros deſtruere formidauit, & arma ferrea in vomeres commutari, vt quaſi omnibus conniuens illicita, videretur quietem, & pacem, & * licita procurare. Ipſe tamen doloſe agebat, ne poſſent ſibi reſiſtere, qui volebant eius ſceleribus obuiare. Alluuione ergo voluptatum in tota Hiſpania inundante, Vitiza principe maieſtatis oculos prouocante repleta eſt terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam ſuam, & qui optimus, quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.

De cauſis diſſenſionis propter quas fuit deſtructio Hiſpaniæ ſubſecuta. Capvt XVII.

SED quia dominus voluit Gothorum gloriam incuruare, Satan immiſit in pacem quam ſimulauerat Vitiza. Cum enim * Theodofredus filius Recenſuindi, qui in ætate paruula à patre fuerat derelictus, & in iuuenile ætate placidus, elegantis formæ, & indolis gratioſæ, ab omnibus amaretur, timens Egica pater Vitizæ ne iuuenis tanti generis & tantæ * ſpei ad regni faſtigium aſpiraret, à propriis finibus Cordubam exilio relegauit. Cumq; ſibi manſio Cordubæ placuiſſet, ibi palatium miræ fortitudinis fabricauit, quod & filius eius ætatis robore adoleſcens & dilatauit, & obfirmauit, qui aliquandiu ibi moratus duxit vxorem de regali genere nomine * Ricilonem, ex qua ſuſcepit filium Rodericum. Cum autem Vitiza regni gubernacula poſt patrẽ ſuum Egicam ſuſcepiſſet, æmulatione, qua pater, cœpit perſequi Theodefredum, donec captum vtroque lumine fecit * orbum. Pelagium etiam cuius patrem apud Tudam fuſte peremerat, volebat pœna ſimili condemnare, ſed ad Cantabriam fugiens euaſit furiam perſequentis, quia volebat Dominus liberationis * aſylum in Hiſpaniis conſeruare. Vitiza autem ſacrorum canonum inimicus Oppæ fratri ſuo Archiepiſcopo Hiſpalenſi contradidit eccleſiam Toletanam, eiuſdẽ eccleſiæ viuente pontifice Sinderedo, vt ſicut ipſe carnali, ita & frater ſpirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adiiceret, violatis priuilegiis eccleſiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis quam eccleſias priuilegiis honorauit. Sed quia iuſto iudicio Dei agitur, vt actores ſcelerum pœnas ſubeant vltionis, de manu Domini duplicia ſuſceperunt qui pro ſimplicibus ſatisfacere noluerunt. Igitur Rodericus filius Theodofredi, quem Vitiza, vt patrem, priuare oculis * viſus fuit, fauore Romani ſenatus qui eum ob Recinſuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare. qui viribus præeminens cepit eum, & quod patri ſuo fecerat, fecit ei, & regno expulſum, ſibi regnum electione Gothorum & ſenatus

Sinderedus Epiſcopus, cuius tempore Toletũ Saracenis ceſſit.
Felix & Gundericus ſancti.
iſti
Tingi
Tingi tunc Hiſpaniæ paruit Rhodanus.
Dumienſis
Duminenſi V. C.
Huius libellus de 4. virtutib. qui falſò Senecæ hactenus adſcriptus.
Vide Vaſæum anno 694.
Chronici.
Taionis V. C. 12. & ſup. li. 2. cap. 20.
& Corduba] vt in ora Cordubæ.
libita V. C.
Hæc videntur confuſe dicta. apud Tudẽtem clarius habetur. Vides eum Egica Rex elegantem & recogitans vt cum Gothis ſurgeret contra ipſum, expulit eum à regno, qui veniens Cordubam ſortitus eſt vxorem ex regali genere nomine Riciloném, ex ea natus eſt ei filius nomine Rudericus, qui cũ ad ætatem perfectam perueniſſet, vir bellator exſtitit, & Cordubæ palatium firmiſſimũ fecit.
Lucas Tudẽſis Sinderech non meminit: ſed Iuliano exulato, Oppẽ intruſum eſſe ait. eius hæc ſũt verba. Exulato etiam Iuliano Toletano Epiſcopo intruſit filium ſuum Opẽ, vt eſſet Archiepiſcopus Iſpalẽſis ſimul, & Toletanus, cõtra ſacrorũ canonum inſtituta. Sed vltra Iulianum Felicem Gudericum & Sindericũ agnoſcit, Rodericus.
Theudefredus.
Speciei
Vicilionem
orbaui
Tu i.e
auxilium
niſus

senatus auxilio vindicauit. Vitiza itaque plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis, propria morte Cordubæ quo Theodofredum relegauerat, exul & exrex vitam finiuit æra DCCLI. Cumque duos filios reliquisset, Sisibertum & Ebam, neuter successit in regno, eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi. *Æra 751. Sisibertus*

De regno Regis Roderici. CAPVT XVIII.

HORTANTE autem & adiuuante senatu, & adhuc Vitiza viuente, cœpit conregnare Rodericus vltimus rex Gothorũ, anno Vlit quarto, Arabũ vero XCI. æra DCCXLIX. anno septimo Vitizæ: & tantum tribus annis regnauit, vno per se, duobus etiam cum Vitiza. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus nõ dissimilis Vitizæ. nam & circa initium regni sui Vitizæ filios Sisibertum & Ebam probris & iniuriis lacessitos à patria propulsauit, qui relicta patria ad* Recilam Comitem Tingitaniæ ob patris amicitiam transfretarunt. Erat autem tunc temporis Toleti palatium à multorum Regum temporibus semper clausum, & seris pluribus obseratum. Hoc fecit Rex Rodericus contra voluntatem omniũ aperiri, vt sciret quid interius haberetur. putabat enim thesauros maximos inuenire, sed cum aperuit, præter vnam arcam repositam nil inuenit. qua aperta reperiit quendam pannum, in quo Latinis literis erat scriptum: Quod cum contingeret seras frangi, arcam atque palatium aperiri, & videri quæ inibi habebantur, gentes eius effigiei quæ in eo panno erant depictæ, Hispanias inuaderent, & suo dominio subiugarent. quod Rex videns doluit aperuisse, &, vt erat prius, fecit arcam & palatium inserari. Erant autem in panno depictæ facies, vt vultus, dispositio, & habitus Arabum adhuc monstrat, qui sua capita tegunt vittis, sedentes in equis, habentes vestes diuersis coloribus variegatas, tenentes gladios, & balistas, & vexilla in altum tensa: qua pictura Rex & proceres timuerunt.

Æra 749. *Ricilam* *Toletum*

De violentia facta filiæ Comitis Iuliani, & coniuratione cum Arabibus.

CAPVT XIX.

MOS erat tunc temporis apud Gothos, vt Domicelli & Domicellæ, magnatum filii, in regali curia nutrirentur. Inter cæteras Domicellas filia Comitis Iuliani præstantior habebatur. Erat autem Iulianus vir nobilis de nobili Gothorum prosapia ortus, illustris in officio Palatino, in armis exercitatus, Comes Spathariorum, familiaris & consanguineus Vitizæ, & in oppido quod Consocra dicitur, & in maritimis diuersarum possessionum titulis abundabat. Contigit autem vt idem Iulianus legationis causa à Rege Roderico in Africam mitteretur. Qua legatione pendente, Rex Rodericus filiam eius de qua diximus, violenter oppressit. Hæc erat Regi promissa, sponsaliter non traducta. Alii dicunt vxori Comitis vim fecisse. Sed vtrumlibet fuerit, Galliæ, Gothicæ & Hispaniæ exitialis excidii causa fuit. Verum peracta legatione rediens Iulianus, vt stuprum comperit vxore vel filia reuelante, dolorem continuit alacritate exterius procurata, & legatione exposita recessit indignans, & tempore hyemali nauigio iuit Septam, vbi vxorẽ cum rebus domesticis collocauit, & habito verbo cum Arabibus in Hispaniam est reuersus, & ægrotantis matris desiderium simulans à Rege filiam impetrauit infirmæ matri solatio destinandam, quam receptam restituit matri suæ. Eo tempore Comes Iulianus Insulam viridem, quæ nunc Arabice Gelzirat* alhadra dicitur, detinebat, ex qua barbaris Africanis damna plurima inferebat. vnde & ab eis plurimum timebatur. Erat autem tunc tẽporis in Africa princeps quidam qui Muza proprio nomine dicebatur, & erat ab* Vlit à Miramomenino præses Africæ cõstitutus. Huic fuit Iulianus Comes factioso colloquio fœderatus, promittens ei si sibi crederet, Hispaniam se daturum. Muza autẽ cognomento Abenozair audiens Comitem Iulianum gaudio est gauisus, eo quod strenuitatis eius magnalia expertus fuerat in periculis gentis suæ, & continuo verbum huiusmodi Abulit à Miramomenino Arabũ nunciauit, qui inhibuit ei ne in Hispaniam cisfretaret (timebat enim posse in periculum redundare) sed paucos mitteret, per quos posset promissum Comitis aperiri. Muza autem misit cum Comite Iuliano quendam* Tarif nomine, & cognomine Abienzarcha cum C. militibus & CCCC. peditibus Africanis & hi in quatuor nauibus transierunt, anno Arabum XCI. æra DCCL. in mense qui dicitur Ramadan. Et iste fuit primus aduentus Arabum citra mare, & applicuerunt ad insulam citra mare, quæ ab eius nomine dicitur* Gelzirat harif: & ibi substitit donec ad se cognati & complices ex Hispania aduenerunt, & primos insultus fecit in

halhadra dicitur, obtinebat *Vlit* *Taref V. C.* *Æra 750.* *Gelzira Taref*

Gelzirat haladra, & inde abstulit magnam prædam, & alia loca maritima deuastauit. Et Hispania misera quæ a tempore* Leouigildi principis fere per C X L. annos in pace substiterat, iam nunc incipit innouatis antiquæ miseriæ cladibus laniari. Cædibusque in Lusitania & Bætica pro parte peractis, Iulianus cum Arabibus quos adduxerat, ad Muzam rediit fastuosus. His diebus Sinderedus de quo diximus, vrbis regiæ præsul & primas, aduentum Arabum expauescens, & Vitizæ insolentiis fatigatus, Romanæ patriæ sese dedit, oues deserens, vt mercenarius, non vt pastor. Viri autem longæui, de quibus diximus, Vrbanum virum sanctimoniæ in Episcopum elegerunt, intrusione Oppæ qui iam nil poterat, non obstante.

Leonegildi.

Hic Vrbanus nõ reperitur in catalogo Archiep. Tole. neq; in capitulo & ærario Toletano

De secundo introitu Arabum in Hispaniam. CAPVT XX.

POst hæc Muza vocatus ab Vlit à Miramumenino iuit in Africam, relicto in patriæ principatu *Taric Abentiet qui erat strabo cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, & amicitiam conseruaret. *Tunc autem dedit Comiti Iuliano X I I. millia bellatorum quos separatim duxit in Hispaniam in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, & conuenerunt ad montem qui ab illo Mauro *Gebel Taric adhuc hodie nuncupatur (Arabice autem Gebel mons interpretatur) mense Regeb, anno regni Arabum X C I I. æra D C C L I. Quæ cum ad Regis Roderici notitiã peruenissent, misit contra eos sobrinũ suũ nomine Enecone, qui cũ eis sæpius dimicãs sæpius fuit victus, & ad vltimũ interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis, audaciam assumpserunt, Iuliano Comite eos per Bæticam & Lusitaniam deducente. Gothorum enim exercitus prima vastatione perculsus, & longa pace armorum vsibus desuetus antiqua magnalia ignorabat & facti desides, & imbelles, *ignari certaminis sunt inuenti, & obicibus terga vertentes, ad mortem citius quam ad fugæ subsidia peruenerunt. Taric autem cum Iuliano Comite ad Muzam in Africam est reuersus, & Iuliani fidelitas ex his factis apud Arabes fuit mirabiliter approbata. Vnde & Muza Taric & Comiti ampliorem exercitum sociauit, & retinuit *Ratilam Comitem Tingitanum. terrebant enim eũ doli Comitis laqueosi, si forte cũ aliis mitteretur. Qui cũ in Hispaniã applicassent, in Bætica & Lusitania cœperũt direptiones & excidia exercere. Rex autẽ Rodericus audita strage suorũ, & prouinciæ vastatione, Gothis omnibus congregatis aduentui Arabum se obiecit, & ad incursum eorum strenue properauit. *Cumq; venissent ad fluuium qui Guadalete dicitur, prope Assidonam, quæ nunc Xerez dicitur, ex alia parte sedit exercitus Africanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea & vestibus deauratis, à duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gothorum Regum dignitas, exigebat. Et per octo dies continuos à Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Taric exercitu fere decem & sex millia ceciderunt. Sed Iuliano Comite & Gothis qui secum aderant dure instantibus, franguntur acies Christianorum, qui longa pace & abundantia desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuenti, & obicibus terga dantes. Die Dominica, quinto idus mensis Xauel, anno Arabum *X C I I I. æra D C C L I I. Rex Rodericus & Christianus exercitus vincitur, & fuga inutili perierũt. Duo autẽ filii Vitizæ qui cũ Iuliano Comite conspirauerãt, Regi Roderico in hoc prælio astiterũt, & alter à sinistris alter à dextris collaterales acies gubernabant, & dicũtur in præcedẽte nocte cũ Taric cõsilium habuisse, vt ipsis à bello cessantibus, Gothorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugeret, permitteret se occidi, & eo mortuo posset eis regnum perditum prouenire: non enim credebant, quod possent, vel vellent Arabes patriam retinere. vnde & in conflictu armis depositis, quantocius effugerunt. Et hoc ipsum Taric promiserat, quod restitueret eis omnia quæ fuerant patris sui. In exercitu Christiano fuisse constat plus quam centum millia armatorum, sed erat populus duorum annorum peste & inedia imbecillis. Et quia diuina gratia protectionis manum elongauerat ab Hispanis, gens illa victrix, gens illa nobilis gens Gothorum cui se dederant Asia, & Europa, & eius fugacibus Vandalis orbis cesserat Africanus, triumphis Arabicis incuruatur. Conserto prælio cum Arabibus, Rex Rodericus fortiter insistebat, sed iners manus strenuitatis Gothicæ recuruata, quæ multorum sanguine consueuerat gloriari, hostes suo cogitur satiare. Iulianus autem animabat Gothos qui secum aderant necnon & Arabes, vt bellum acrius restaurarent. Cumq; bellum ex vtraque parte instantius efferueret, alternis cædibus plurimi cecidere. Iam iamque Gothorum aciebus fere vndique consternatis, Rex Rodericus interdum occursibus nitebatur, sed aliquandiu bello protracto gens Gothorum in parte cæditur, in parte fugæ præsidio liberatur. & dum hoc agitur, quid de Rege Roderico acciderit, ignoratur, tamen corona, vestes, & insignia & calciamenta

Tarif.
Taric.

Gebel mons vn- de dicatur.
Gebal.
Æra 751.

ignaui

Muza.
Ricilam.

Assidona
Vedaces V. C.
Cumq; peruenisset ad fl. qui dicitur Vada lac, prope Xerez

XCII.
Æra 752.

Et in exercitu Christiano duceuntur fuisse dicitur fuisse.

menta auro & lapidibus adornata, & equus qui Orelia dicebatur, in loco tremulo iuxta fluuium sine corpore sunt inuenta. Quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod modernis temporibus apud Viseum ciuitatem portugalliæ inscriptus tumulus inuenitur. *Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gotthorum. Maledictus furor impius Iuliani, quia pertinax, & indignatio quia dura, vesanus furia, animosus indignatione, impetuosus furore, oblitus fidelitatis, immemor religionis, contemptor diuinitatis, crudelis in se, homicida in dominum, hostis in domesticos, vastator in patriam, reus in omnes, memoria eius in omni ore amarescet, & nomen eius in æternum putrescet.*

De destructione Gothorum, & commendatione Hispaniæ. CAPVT XXI.

PROH dolor hic finitur gloria Gothicæ maiestatis æra DCCLII. & quæ pluribus bellis regna plurima incuruauit, vno bello vexilla suæ gloriæ inclinauit. qui Scythiam, Pontum, Asiam, Macedoniam, Græciam, & Illyricum variis cædibus vastauerunt, & eorum mulieres Orientalem plagam præliis subiecerunt, & Cyrum magnum dominum Babyloniæ, Assyriæ, & Mediæ, Syriæ, & Hircaniæ, victum & captum in vtre sanguinis extinxerunt, & cui victa Roma prouinciarum domina flexit genu, cui imperator Valens cessit incendio, cui ille eximius * Attila Rex Hunnorum * Catalaunico bello recognouit Imperium, cui Alani fugitiuo prælio Paunoniam dimiserunt, cui Vandali cesserunt Gallias fugitiui, quorum bella minacibus tonitruis toti mundo à sæculis intonarunt, Machometi nuper orta rebellio vno bello inaudito excidio consummauit, vt discant omnes, ne diues in diuitiis, ne potens in potentiis, ne fortis in fortitudine, ne sublimis in gloria glorietur. *Qui gloriatur autem, in Domino glorietur, quoniam ipse vulnerat & medetur, ipse percutit, ipse sanat.* Cum enim sit Domini omnis terra, omnis populus, omnis natio, omnis lingua, omnia cursu instabili variantur creatore omnium semper & in omnibus stabili ac permanente qui mundi partes & climatum singula donis dissimilibus adornauit, inter quas Hispaniam in Occidentis finibus constitutam omnium desiderabilium copia vbertauit. Hanc (vt diximus) peragratis ferme omnibus &* obtentis Asiæ & Europæ prouinciis, & experti bella & certamina, & quibus insederant, varias mansiones attendentes in locorum commoda omnibus prætulerunt, eo quod inter omnes mundi prouincias specialibus vbertatis titulis redundabat: quæ Pyrenæis montibus à mari vsque ad mare protensis Oceano circumducitur & Tyrrheno Gallia & Gotthica, id est Narbonensis prouincia cum Rutheno, Alba, & Vivario ciuitatibus, quæ, Gotthorum tempore ad Narbonensem prouinciam pertinebant, & in Africa, vna prouincia decem ciuitatum, quæ Tingitania dicebatur, ad Gotthorum dominium pertinebant. Hispania quippe quasi paradisus domini vere principalibus fluminibus irrigatur, scilicet Ibero, Doria, Tago, Ana, & Bæti, montanis inter quælibet interiectis. Mediæque valles * sui latitudine deseruiunt vbertati, & humore fluminum fœcundantur, & pro magna parte riuis & fontibus irrigantur: sed & puteorũ suffragia raro desunt. Fœcunda frugibus, amœna fructibus, deliciosa piscibus, sapida lacticiniis, clamosa venationibus, gulosa armentis & gregibus, superba equis, commoda mulis, priuilegiata castris, curiosa vino, deses pane, diues metallis, gloriosa sericis, dulcis mellibus, copiosa oleo, læta croco, præcellens ingenio, audax in prælio, agilis exercitio, fidelis dominio, facilis studio, pollens eloquio, fertilis in omnibus, nulla in fertilitate similis, nulla munitionibus comparabilis, paucæ magnitudine æquales, in libertate præcipua, fidelitate preciosa, in audacia singularis. Sunt & alia flumina quæ retentis nominibus capitalia nuncupantur vt Minius qui in parte Galleciæ oritur, & per eandem discurrens prouinciam in Oceanum deriuatur. Ab hoc & flumine prouincia illa Minea appellatur. Abaris & Succaris, quæ oriuntur in territorio Segontinensi Toletanæ prouinciæ, in Rhenum retentis nominibus dilabuntur. Hoc ergo regnum tam nobile, tam ornatum, patriæ gladio in se verso, quasi in eo manus hostium non cœpissent, succubuit vno impetu vix incepto: & captæ fuerunt omnes Hispaniæ ciuitates & manibus diripientium sunt subuersæ.

Æra 752.

Victoria Gothorum.

Athila.

Cathalanico. Catalanico.

obtentis omnib.

Quam late dominati Gothi.

Hispania laus ab vbertate.

secundum latitudinem.

Deploratio Hispaniæ, & de causa excidii Gothorum. CAPVT XXII.

Quadrant hæc in hæreticos.

BELLO autem miserabiliter consummato, cum vix superesset qui ad bellum ex alterutra partium non venisset, omnibus in se cæsis, remansit terra populis vacua, sanguine plena fletu madida, vlulatu clamosa, aduenis hospita, ciuibus peregrina, nudata incolis, orbata filiis, confusa Barbaris, infecta sanguine, stupida vulnere, destituta munimine, & suorum solatio desolata. Iam clades Herculis innouantur, iam Vandalorũ, Alanorum

& Sueuorum obducta vulnera reputrescunt, quæ olim Romanorum gladio sauciata, Gothorum medicamine post curata, nunc ipsa * foetu cæditur, iam extincta & oblita cantica in loquela labii, iam lingua loquitur peregrina. Viri exercitus in coccineis, & equorum igneæ sunt habenæ, eorum facies vt nigredo, vultus gloria quasi * oleæ, & eorum oculi velut ignis, velocior pardis miles eius, & lupo crudelior vespertino. Enimuero genti Aphrorum, quæ olim de viribus non præsumens dolis & diuitiis nitebatur, nunc cedit Gothorum strenuitas in momento, quæ citius cecidit quā dici possit, & vix relinquitur, vt deploret, quod mortis instantia non reliquit, vt clamet transeuntibus: Iam non viuo *Attendite si est dolor similis sicut meus*, vox eius percipitur, vt Phitonis, & eloquium eius mussitat, vt ex humo, ploratus & vlulatus lugubris vix auditur. Hispania suos filios plorat, & consolari non potuit, quia non sunt. facta est eius habitatio iam deserta, eius gloria iam confusa, iam eius filii gladio ceciderunt, & eius inclyti iam captiui: principes eius in opprobrium * habuerunt, & vix bellator in exterminium. Qui erant liberi, mancipati sunt seruituti, qui consueuerant in militia gloriari, coguntur cultro & vomere incuruari, qui vescebantur voluptuose, nec vilibus satiantur, & qui nutriti sunt in croceis, non tangibilia amplexantur, vt nec inundatio pluuiarum, nec alluuio tempestatum eis potuerunt adæquari. quæ Hispaniam non prætereunt tempestates? paruuli alliduntur, adolescentes cædibus inuoluuntur, iuuenes gladiis extinguūtur, viri in præliis prosternuntur, senes excidio consumuntur & quos senium & decrepita fecerat honorandos, hos Afrorum crudelitas abiicit extirpandos, mulieres seruantur ad ignominiam, & earum speciositas ad contumeliam. Qui robustus animo occubuit gladio, qui velox pedibus à sagittariis est confossus. * *Pepercit gladius inimicis, & in domesticos debacchatur*: non erat qui resisteret Gothis dimicantibus in seipsos. Quis dabit capiti meo aquas, & fontem oculis lachrymarum, vt plorem excidium Hispanorum, & miseriam gentis Gothorum? Conticuit religio sacerdotum, cessauit frequentia ministrorum, abscessit diligentia prælatorum, periit doctrina fidei & sanctorum vnio, pater soluitur orthodoxorum, sanctuaria destruuntur, ecclesiæ diruuntur, & quæ laudabant in cymbalis, prouocant in blasphemiis, *lignum salutis* à sanctis eiicitur. non est qui adspiciat vt saluetur. Solēnia penitus cessauerūt, & Ecclesiæ organa in blasphemiā transierunt, nō est qui iubilet in ecclesiis. & subsannat cōfessio Machometi, defœdat abusio ornamēta, & vasa sancta contamināt alieni, religionē deuorāt inimici, & omnis habitatio desolatur, cū * occiditur habitator, ciuitates ignominiis cōsumuntur, & quæq; viridia succidūtur. Adeo enim pestis inualuit, quod in tota Hispania non remansit ciuitas cathedralis quæ non fuerit, aut incensa aut diruta. Arabes enim, quæ vi non poterant subiugare, falso fœdere deceperunt. Oppa filio Egicæ Hispalensi Episcopo suadente, vt subiecti Arabibus viuerent sub tributo, & si forte Dominus patriam visitaret, fierent subuenientibus in succursum. Et sic fraudibus circumuenti reddiderunt oppida & præsidia ciuitatum & isti dicti sunt mixti Arabes, eo quod mixti Arabibus conuiuebant, quorum hodie apud nos nomen perseuerat & genus. & tali fraude Arabes fere omnia occuparunt, & omnibus occupatis, rupto fœdere thesauros ecclesiarum & diuitias incolarum pariter exhauserunt, nisi quod Episcopi postmodum cum reliquiis Asturiis se dederunt. Quicquid illa Babylon magna inter regna sæculi prima à Cyro & Dario subuersa pertulit, nisi quod perpetuo exterminio solū à bestiis & serpentibus habitatur, quicquid domina prouinciarum Roma ab Alarico & Athaulpho Gothorum Regibus, & Giserico Vandalorum principe est perpessa, quicquid Hierusalem iuxta dominicam prophetiam lapide super lapidem non relicto sustinuit diruta & incensa, quicquid Carthago nobilis à Scipione Romano direptione & incendio passa fuit, hoc misera Hispania omnium cladium coniectis miseriis est experta, nec est qui adjiciat misereri. Sed quia *Regis ad exemplum totus componitur orbis*, peccata Vitizæ, & vltimi Roderici, & aliorum Regum qui præcesserant, quorum aliqui factione, aliqui fratricidio, seu parricidio regni vsurpauerant potestatem, successione legitima non seruata, incanduit ira Dei, & Gothorum gloriam quam hactenus sustentarat, eiecit à facie maiestatis, & quos sustinuit in hæresi Ariana à tempore Valentis Imperatoris vsq; ad tempora Recaredi, sicut superius est descriptum, nunc Vitizæ abominationibus & aliorum Regū sceleribus prouocatus, non addidit vlterius tolerare. Nomina autem Regum hic duximus exprimenda qui factioso gladio perierunt. Athaulphus apud Barchinonā inter familiares fabulas à quodam suorū fuit proditionaliter interfectus; Segericus fuit à suis similiter interfectus: & Thurismundus apud Tolosam cōsilio fratris sui à suo famulo interfectus: Theudoricus fuit à fratre suo similiter interfectus * Almaricus apud Narbonā in foro fuit à suo exercitu interfectus: & Theudus fuit interfectus à quodam qui se insanum, vt Regem interficeret, simulauit: Theodisclus apud Hispalim à quodam suorum fuit inter epulas iugula-

[Marginal notes:] ferro V.C. — olla — abierunt — pepercit gladius inimicis, & in domesticos debachatur. — Quanto iustius de nostri temporis hæreticis? — † — occiduntur habitatores — Ecclesiarum destructio. — Oppa. — Ægicæ. — Sanctorum reliquiæ ab Episcopis in Asturia deportatur. — sup. c. 21. initio. — Claudianus. — Interitus Regū Gothorum violentus. — Barcino. — Tholosa. — Amalaricus. — Narbo. — Hispalis. — Leonegildus.

gulatus: Agila à suis est apud Emeritam interfectus: * Leouigildus interfecit filium suum * Hermenigildum, eo quod nolebat hæresi consentire: & Luiba filius Recharedi a Viterico fuit proditionaliter interfectus: Vitericus coniuratione quorundam fuit inter epulas interfectus: & Vitiza à Roderico exoculatus: & Rodericus à Iuliano, vt creditur, interfectus: Froila fratrem suum Vimaranum propriis manibus interfecit, & sui in vindictam apud Canicas Froilam * occiderunt.

Hermenegildum. *Vimaranum.* *Canicas Fedulam occiderunt V.C.*

Qualiter Taric vrbes occupauit. CAPVT XXIII.

POST bellum autem infauste patratũ, * Taric Christianos fuit* vsq; in Eciiam secutus, & qui erant in ciuitate, & etiam qui * extra fugerant, adhuc de multitudine confidentes ei improuide occurrerunt, * & bello infœliciter inchoato, infœlicius perierunt, & occisis pluribus, plures ad ciuitatis ambitum redierant. Taric autem cum suo exercitu resedit iuxta fluuium Crisofontis, qui ex tunc dicitur fons Tarici. Christiani autẽ audientes quod gens aduenerat quæ Gothorum gloriam sua multitudine superarat, & licet falso, quod humanis carnibus vescebatur, tanta se ignauia abiecerunt, vt nec resistere cogitarent: & quia Toletum cunctas vrbes fortitudine præcellebat, curabant omnes inibi receptari, & aliæ ciuitates & oppida remanserunt paucis defensoribus * habitata. Tunc Comes Iulianus Taric consuluit, vt de suo exercitu bellatoribus compartitis, per diuersas partes Hispania vastaretur, & ipse daret de suis complicibus qui ducatũ & auxilio Arabes adiuuarent. Tunc Taric diuisit exercitum, & misit quendam qui de Christiano factus fuerat Sarracenus, * qui dicebatur Arabice * Mogeit airomi, & erat seruus Amiramomenini, & duxit secum DCC. milites, & Cordubam est profectus. Vix enim inter Arabes pedes quispiam reperiebatur. Nam ex equis Gothorum de pedestri ordine milites fuerant facti. Et misit aliũ exercitum contra Malacam & Granatam. Ipse autem cum maiori exercitu venit Mentesam prope Giennium, & ciuitatem funditus dissipauit. Mogeit autem cum Cordubam venisset, in villa quæ Secunda dicitur, prope Cordubam, insidias occultauit. & quidam de exercitu à quodam pastore quem ceperant, rumores Cordubæ sciscitarunt, qui & retulit maiores Cordubę ad Toleti præsidium confugisse, & præfectum vrbis cum CCC. militibus remansisse, & vrbem circumdatam muro forti, nisi quod iuxta pontem erat muri ambitus intercisus. Mogeit autem cum suo exercitu transiuit Bætim, & aere & rore noctu tenebroso venit ad locum per quem muri interruptio viam dabat: vbi etiam erat ficulnea, cui vt scalæ auxilio adhærentes ad locum intercidii ascenderunt, & vittis Mogeit * vsi pro funibus ad muri ardua conscẽderunt, & vigilibus interfectis seras & ianuas infregerunt, & per pontis ianuam intrauerunt. quod cum vrbis dominus percepisset, in ecclesiæ præsidium quod erat fortissimum, se recepit, sed ibi eum tribus mensibus obsederunt: post quos idem dominus ciuitatis ad montana quæ imminent ciuitati, dimissis aliquibus in ecclesiæ munimento, abiit fugitiuus. quod cum ad Mogeit notitiam peruenisset, post eum insecutores continuo destinauit. infœlix autem fugitiui equi casu præcipiti conquassatus, desperatis rebus, vt in proprio clypeo residebat, quem Mogeit superueniens cœpit viuum. Nec aliquis de senioribus Hispanorũ captus dicitur præter istum. Omnes enim alii deditione, aut fœdere se dederunt. Mogeit autẽ Cordubã rediens tandiu præsidium ecclesiæ impugnauit, donec captos capitibus mutilauit: & ex tunc dicta fuit ecclesia captiuorũ. Iudæos autem qui inibi morabantur, cũ suis Arabibus ad populationem & custodiam Cordubæ dimiserunt: dominum autem vrbis, quem ceperant, Vlit Amiramamonino * Arabi præsentarũt.

Taryc. *Astygis.* *Eciiam insecutus è strage.* *Toletum.* *Derelicta.* *&* *Mogey arromi. V. C.* *Mogeit* *Corduba.* *Malata.* *Granata.* *Mentesa.* *Corduba.* *vsus* *Mogeis* *Arabum.*

De captione Malacæ, Murtiæ & Granatæ. CAPVT XXIV.

EXERCITVS autem qui Malacam iuerat, cepit eam, & Christiani qui inibi habitabant, ad montium ardua confugerunt. Alius exercitus Granatã diutius impugnatam victoria simili occupauit, & Iudæis ibidem morantibus & Arabibus stabiliuit. Deinde ad vrbem quæ tunc Oreola, nunc Murtia dicitur, properauit. Et dominus Murtiæ egrediens contra eos infœliciter est aggressus, & in vrbis ambitu circumseptus, cum esset prouidus & discretus, fecit mulierum capita circumcidi, vt in muris afforis apparentes viri eminus crederentur, & cannæ quas manib. præferebant, lanceæ putarentur. ipse autem se simulãs nunciũ ciuitatis exiuit ad obsessores, & blãdiens domino eorundẽ securitatis gratiã impetrauit, interposito fœdere * treguarũ. Tunc paucos ex eis introduxit in ciuitatẽ, & cum vidissent hominũ raritatẽ, de datis treguis doluerunt, nec tamẽ pro religione iuramenti treguas violarũt, sed paucis Arabibus ibi relictis, cæteri Toletũ iuere, vbi Taric tunc tẽporis consistebat. Cum enim Toletum venisset, inuenit eam fere habitatoribus destitutam. plu-

induciarum.

res enim ad Amayeram, alii ad Asturias, alii confugerant ad montana. Taric autem ex Arabibus quos secum duxerat, & Iudæis quos Toleti inuenerat, muniuit Toletum. exinde iuit Guadalfaiaram, & ad montem qui dicitur Gebelculeman, & imposuit ei nomen Geltaric. inde venit ad ciuitatem * Montiuicinam, in qua inuenit mensam viridem ex lapide precioso, & mensa & pedes ex vno lapide erant, & erat immensæ latitudinis & longitudinis, & imposuit villæ nomen * Medina Talmeida, quod interpretatur ciuitas mensæ. exinde venit Amaiam olim Patriciam ciuitatem, ad quam propter fortitudinis prærogatiuam deiecta confugerat multitudo: sed quia fame & penuria fere laborabat tota Hispania, fame protinus fuit capta, & cepit ibi multa millia captiuorum, & thesauros, & donaria * magnatum. exinde campos Gotthicos & Asturicam deuastauit, & in Asturiis ciuitatem Gegionem, & alia loca plurima occupauit, & in locis idoneis præpositos stabiliuit, & Toletum postmodum est reuersus anno Arabum XCIII. Muza autem filius Azair anno prædicto mense Ramadan audiens magnalia quæ Taric princeps * sui exercitus exercuerat in Hispanos, familiaris zeli ductus inuidia in Hispanias * cisfretauit, ducens secum plusquam XII. millia bellatorum, & cum venisset ad insulam viridem quæ Gelzirat alhadra iam Arabice dicebatur, incolæ suaserunt, vt ea via qua Taric intrauerat, ipse iret: quod noluit acceptare. Tunc auditores qui dicuntur Adalides, & alii Christiani suaserunt, vt per alia loca & ciuitates quæ à Taric nondum fuerant acquisitæ, ipse procederet maiora præteritis patraturus, & ipse gaudens eorum consilio approbato venit ad locum munitum, qui Latine Ciuitas salua, ab Arabibus * Medinatsidona exinde fuit dicta (hæc est inter mare, & eam quæ nunc Xerez, Latine autem dicitur Assidona) & eam pugnæ violentia occupauit. Deinde venit Carmonam, & quia dictum fuerat ei, quod vix impugnatione aliqua posset capi, misit Comitem Iulianum cum aliquibus Christianis, vt fugam quasi victi à prælio simularent: & sic à ciuibus receptati, pro hospitalitatis officio hospitam ciuitatem in manus Arabum prodiderunt. noctu enim vigiles occiderunt, & per portam quæ * Cortoba dicitur, Arabes induxerunt. Deinde venit Hispalim, in qua Gotthorum substiterat multitudo, quæ ante Gothorum aduentum à Silinguis Vandalis vrbs regia habebatur, sed Gothi ab ea mutauerunt curiam in Toletum. Hanc Hispalim cum Muza aliquando obsedisset, Christiani qui iuerant ad villam quæ Beia dicitur, aufugerunt. Ipse autem captam Hispalim de Iudæis & Arabibus populauit, & inde iuit Beiam, & eam dispendio simili occupauit. Deinde iuit Emeritam quæ multis & antiquis ædificiis antiquæ dignitatis gloriam testabatur, & incolæ de multitudine præsumentes contra eum ad prælium exierũt, sed ea die Muza non potuit præualere. Videns autem quod vi non poterat obtinere, in lapicidina vrbi proxima insidias occultauit, & sequenti die, vt heri fecerant, ciues ad prælium processerunt, sed inter celatam & acies intercepti ex ciuibus plurimi occiderunt, & qui euadere potuerunt, ad vrbis ambitum confugerunt. Erat enim muri firmitas miro opere fabricata. Christiani autem corde pusillanimi desperantes sequenti die colloquium petierunt. Cumq; permissi ad Muzæ præsentiam accessissent, & viri canitiem attendentes, ad suos post colloquium redierunt, & exposita canitie obsessoris opinati sũt senẽ breui tempore desiturum, & ideo illa die à compositionis colloquio destiterunt. Tunc Muza præcepit murum perfodi circunquaque, obsessi autẽ ab intus exeuntes plures ex fossoribus occiderunt. Die tertio iterũ colloquiũ postulantes ad Muzæ præsentiã redierunt, & quos pridie canos notauerãt, tincturę opere coloris cõtrarii inuenerũt & fatuitate attoniti miraculũ reputarũt, & ad suos ilico redeũtes nunciarũt virũ virtute præditũ, qui nũc iuuenili, nunc senili præstantia iuxta beneplacitũ mutabatur; & hoc miraculo cõturbati vrbẽ protinus reddiderũt, interposito tamẽ pacto, vt saluis reb. recederet & personis. Cepit itaq; villã anno Arabũ 94. vltima die mẽsis Ramadan. Et dũ hæc fierent, Christiani de Elepla, & Veia, & aliis partibus insurgentes Hispalim adierũt, & vrbis præsidiũ occupantes plures ex Arabibus quos Muza reliquerat, occiderunt, cæteri qui euadere potuerunt, ad Emeritam quã Muza ceperat, confugerunt. Tunc Muza filium suũ Abdulaziz misit Hispalim cum exercitu copioso, qui veniens vrbẽ ilico occupauit, & Christianos qui cædem egerant, interfecit, Eleplam etiam occisis incolis occupauit. Dum hæc aguntur, Pelagius in Asturiis rebellauit. Muza autem victoriis & spoliis gloriosus iuit Toletũ, vbi Taric non minori gloria residebat, qui in occursum Muza ad Talaueræ confinia est egressus, & iuxta riuũ qui Teitar dicitur, simulato gaudio conuenerũt. Muza autẽ qui Taric calumnias cogitabat, Taric redarguit indignanter, eo quod, licet fœliciter, mandatũ prætererat in peractis, & Toletũ pariter venientes de obtẽtis & acquisitis, de diuitiis & thesauris de mẽsa exquisiuit exactissime rationem, & receptis mẽsa viridi & pecuniis quæ Taric volũtarie reuelauit, veniẽtes ambo Cæsaraugustam ipsam, & ciuitates alias, & plura oppida Carpetanæ & Celtiberiæ occuparunt.

RODE-

Crillam

Villam montiuicinam

Medinat Alene inda.

magnatorum. V. C.

militiæ suæ. V. C.

transfretauit.

Medinat Ciuitas salua

Medinatsinodas

Xerez.

Assidona.

Carmona.

Hispalis.

Silingi Vandali

Corduba.

Hispalis, primũ, post Toletum Vrbs Regia dicta G. lib. 11. ca. 21. Vandali.

Beia.

Emerita.

Elepla.

Beia.

Pelagius

Talauera

Tietar

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER QVARTVS.

De rebellione Pelagii contra Arabes, & de sorore sua & regno eius. V. C.

CAPVT PRIMVM.

ET dum tot dispendiis Hispaniam dissecarent, Deus omnipotens in ira sua misericordiæ non oblitus, Pelagium quasi scintillam modicam in suo conspectu voluit conseruare. Hic Pelagius (vt est dictū) fugiens à facie Vitizæ qui eum voluerat excæcare, licet spatharius eius fuisset, apud Cantabriam se recepit, sed audiens succubuisse exercitum Christianum, & Arabes quæque desiderabilia inuasisse, sumpta secum sorore propria, Asturiis se donauit, vt saltem in Asturiarum angustiis posset Christiani nominis aliquam scintillam conseruare. Sarraceni enim totā * Hispaniā occupauerant gentis Gotthicæ fortitudine iam contrita, nec alicubi resistente, exceptis paucis reliquiis quæ in montanis Asturiarum, & Biscagiæ, Alauæ, Guipuscuæ, Ruchoniæ, & Aragoniæ remanserunt, quas ideo Dominus reseruauit, ne lucerna sanctorum in Hispanis coram Domino extingueretur. Præfecerunt itaq; Sarraceni in singulis regionibus præpositos * qui à pauperibus, vinitoribus, & agricolis Christianis, quos sub tributo permiserant permanere, census colligerent & tributa. Erat enim in regione Gegionis iam Sarracenis subdita, qui & in montanis aliqua loca * occuparunt, præfectus quidam Munuza nomine, Christianus quidem, sed Arabibus fœderatus, qui captus pulchritudine sororis Pelagii, cum eo amicitias simulauit, & fingens causam legationis Pelagium misit Cordubam, quæ olim patritia, tunc erat Arabibus sedes regni. Eo misso Munuza procurante quodam liberto sibi sororem Pelagii copulauit, sed postquam Pelagius rediit, facinus noluit tolerare, & resumpta sorore, licet dissimulans, in Asturiis se recepit non minus magnanimus, quam solicitus, liberationem patriæ adhuc sperans. Munuza autem pro ablatione coniugis reputans se contemptum, Taric principi nunciauit iam manifeste Pelagium rebellare. Qui missis militibus præcepit Munuzæ, vt Pelagium caperet, & Cordubam destinaret. Cumque milites ad Asturias peruenissent, voluerunt Pelagium dolo composito retinere, sed consilio per quēdam amicum in vico qui * Vrete dicitur, Pelagio reuelato; quia nō poterat armis resistere, ad oppositam ripam Pioniæ fluminis equo insidens pernatauit, & quia fluuius inundabat, Sarraceni persequi cessauerunt, & ad vallem quæ Canice dicitur, solus venit. Inueniensque plurimos qui metu ad edicta Arabum properabant, spiritu fortitudinis & spe in domino confortauit, quia etsi propter peccata flagellat filios pestilentes, in fine tamen non obliuiscetur misereri. Illi autem sacra monita attendentes excusso metu facti magnanimi & fideles ad montem mgnum qui Auseua dicitur, conscenderunt, & per omnes Astures sacra monita persuadens quasi de graui somno pusillanimes excitauit, & de omnibus partibus Asturiarum ad eum tanquam ad Dei nuncium concurrentes in tanta desolatione ipsum in principem elegerunt. Cœpitque per loca deuia & incerta cædes agere cōtra Mauros, & quasi gyrouagus eorum totam victoriam perturbare, & suos ad persecutionem Arabum roborare. Exercitus autem, qui in capturam eius venerat, Cordubam est reuersus. Quod cum audisset Taric qui Cordubæ residebat, Alchamam principem militiæ contra Pelagium destinauit, & Oppam Episcopum Hispalensem filium Egicæ, vt Pelagium ad obediendum sibi moniti, suaderet.

> *Pelagius* · *Cantabria* · *mentibus* · *Asturia* · *Briscagia* · *Guipuscua* · *Ruconia* · *Aragonia* · *Vt à pauperibus ianitorib. & agricolis, quos sub tributo viuere promiserant* · *Munuza* · *occuparant* · *occuparat præfectus* · *Vrete* · *Brete* · *Prete. V. C.* · *Pionia* · *Vallis Canice* · *Auseua* · *tutam* · *Alchamā.* · *Auseua.*

De introitu Pelagii in caueam, & strage Arabum, & captione Oppa, & morte Alchamam. V. C. CAPVT II.

QVORVM aduentum cum Pelagius percepisset, in cauea quadam quæ est in latere montis Auseuæ, de quo diximus, se recepit. est autem hæc cauea quasi diuino artificio rupe inexpugnabili circūclusa, & ab impugnatione secura. Et cū illa cauea vix sit mille hominū receptiua, assumptis secū quos strenuiores credidit, reliquos diuinæ gratiæ cōmendauit, vt in tutis montiū Dei misericordiā & rei exitum expectarēt. Ipse autē in cauea cum iis qui secum aderāt, Dei misericordiā implorauit. Cumq; Alchamam & Oppa Episcopus cum multitudine fundibulariorū & peditum ad Asturias peruenissent, & vastationes ali-

Oppa oratio.

quas peregiſſent, demum in circuitu caueæ fixis tentoriis recederunt. Oppa autem qui multos Chriſtianos ſuaſerat, tunc (vt fertur) mulo inſidens dicitur Pelagium taliter allocutus: Quanta fuerit Gothorum gloria in Hiſpaniis ipſe noſti, & licet ſemper contra Romanos & gentes barbaras inuicta fuerit nunc Dei iudicio victa plorat. Quæ eſt ergo fiducia tua. vt clauſus in antro cum viris pauculis nitaris reſiſtere contra Arabes, quos totos exercitus gentis Gothicæ ſub vno Rege non potuit ſuſtinere? recole Gothorum regnum, quanta doctrina, quanta potentia abundauit, & nunc vltimæ virtutis exinanitione conſumptum ad nihilum eſt redactum. Conſule igitur vitæ tuæ & eorum qui tunc pari miſeria conſumentur, & Taric inuicti principis te exhibe voluntati, vt & honoribus redoneris & cum iis qui tecum ſunt, vita & operibus perfruaris, Cui reſpondit Pelagius: Etſi ad tempus Deus percutiat filios peſtilentes, non tamen* proiiciet in æternum. Noſti autem Epiſcope Oppa. qualiter tu, & fratres tui, & * pater tuus Rex Vitiza veſtris ſceleribus cum Iuliano Comite iram altiſſimi prouocaſtis, propter quod excidium gentis Gothicæ ſuperuenit. Et flet eccleſia penitus deſtituta filios perditos & extinctos, nec conſolari ſufficit, donec Dominus conſoletur: ſed per id modicum momentaneum exterminii noſtri pondus adiiciet eccleſia, vt reſurgat, & ego ſperans in miſericordia Ieſu Chriſti hanc multitudinem cum qua venis, nullatenus pertimeſco. habemus enim aduocatum apud Patrem dominum Ieſum Chriſtum, in quem credimus & ſperamus. Tunc Oppa Epiſcopus de perſuaſione deſperans exercitui dixiſſe fertur? Inueni hominem obſtinatum, nil reſtat de cætero niſi pugna. Tunc Alchaman præcepit fundibulariis, ſagittariis, iaculariis, oſtium ſpeluncæ fortiter impugnare. Sed Dei manu pro ſuis concluſis miſericorditer dimicante lapides, ſagittæ, & iacula in emiſſorum intentum vertebantur. Sique tali iudicio ferme x x. millibus Arabum interfectis, cæteri quaſi vertigine turbabantur. Quod Pelagius cum vidiſſet laudans Dei potentiam, & ſpiritu fortitudinis roboratus cnm ſuis egreditur à ſpelunca, & Alchaman cum maxima multitudine Arabum interfecit, præter eos qui euerſis iaculis perierunt. Reliqui vero ad Auſeuæ ardua fugientes, ab iis quos Pelagius reliquerat, cædibus perierunt. Qui autem ab iis euaſerant, in* Libana ad ripam Deuæ fluminis peruenerunt, & ſuper quodam montis ſupercilio incedentes, eodem ſupercilio in fluuium coruente, & aggere opprimente, in flumine ſunt ſubmerſi: & Ægiptiorum emerſio nouo miraculo præſentatur. Oppa autem à Pelagio captus manſit. Ab aliquib. dicitur Oppa fuiſſe filius Vitizæ, ab aliquibus frater Comitis Iuliani. Sed verius filius fuit Egicæ & frater Vitizæ. Sed vtrum libet iſtorum fuerit, certum eſt fuiſſe Archiepiſcopum Hiſpalenſem.

Pelagii reſponſum. *percutiet.* *frater tuus* *interitum i. V. C.* *Auſeua* *Libana* *Deua* *Libana*

De translatione arcæ, & reliquiarum, & ſacrorum librorum in Aſturias.

CAPVT III.

VRBANVS autem Sinderedi ſucceſſor, de quo ſuperius diximus, arcam reliquiarum & ſcripta beati Ildefonſi, & Iuliani Pomerii, & veſtem * ſacram quam beata* virgo dederat Ildefonſo, cum iam videret in Hiſpaniis deſtructionem eccleſiæ & populi Chriſtiani ad Aſturias dicitur detuliſſe, & de loco in locum,* vt perſecutio expoſcebat, à fidelibus ferebatur. Poſtquam vero vrbs regia fuit non irruptione, ſed fœdere ab Arabibus occupata, quod tamen fœdus Sarraceni poſtea irruperunt, clerus & Chriſtiani eiecti cum aliis qui in Hiſpaniis ſeruituti barbaricæ mancipati elegerunt degere ſub tributo permiſſi in* lege & eccleſiaſticis inſtitutis, & habere* pontifices, & euangelicos ſacerdotes: apud quos viguit officium Iſidori & Leandri, & viget hodie in VI parochiis Toletanis. Eo & tempore, quo Vrbanus in vrbe regia præſidebat, Ouantius Archidiaconus Toletanus doctrina, ſapientia, & ſanctitate, ſecundum ſcripturas ſpe, fide, charitate pтæcipuus habebatur, & Frodoarius Accitanæ vrbis Epiſcopus religione & ſapientia prædicabatur inſignis, & vſque ad tempora Almohadum qui Imperatores Aldefonſi tempore inceperunt, in pace inſtituta euangelica ſeruauerunt. Et in iſto* medio fuit apud Hiſpalim glorioſus & ſanctiſſimus Ioannes Epiſcopus, qui ab Arabibus Caeit almatran vocabatur, & magna ſcientia in lingua Arabica claruit, multis miraculorum operationibus glorioſus effulſit, qui etiam ſacras ſcripturas catholicis expoſitionibus declarauit, quas in formationem poſterorũ Arabice cõſcriptas reliquit. Fuit etiã ibi alius electus nomine Clemens, qui fugit à facie Almohadũ Talauerã, ibiq; diu moratus vitã finiuit, cuius contemporaneos memini me vidiſſe. Venerunt etiam tres Epiſcopi, Aſſidonẽſis, & * Elepẽſis, & tertius de Marchena, & quidam Archidiaconus ſanctiſſimus, pro quo etiam Dominus miracula operabatur, qui Archiquez Arabice dicebatur, & vſque ad mortem in vrbe regia permanſerunt epiſcopalia exercentes

ſacratam, *Virgo beatò dederat.* *proue* *Vti lege* *Pontificem Moſarabum miſſa.* *Ouantius* *Frodoarius* *Ioannes, & in iſta medio accidit quod in canone dicitur de Epiſcopo Malachitano, etiã in iſto medio, &c.* *Plepenſis.*

exercentes,& vnus eorum in ecclesia maiori est sepultus. Quod autem ab aliquibus dicitur quod à Iuliano pontifice Toletano & Pelagio principe reliquiarum arca & sanctorum scripta ab ecclesia Toletana in Asturias sunt translata, stare nō potest, cum Iulianus Pomerius tertius fuerit ab Ildefonso,& Sinderedus sub quo Hispaniæ destructio, quartus fuerit à Iuliano. Hoc modo Ildefonso successit Quiricus, cui Iulianus Pomerius, cui Sisibertus, cui Fœlix, cui Gūdericus, cui * Sinderedus, sub quo fuit ab Arabibus ciuitas occupata. Item ab aliquibus dicitur, quod primatus Hispaniæ prius fuit in ecclesia Hispalensi,& post translatus ad ecclesiam Toletanam, quod etiam stare non potest. In XVI. enim concilio Toletano, vbi Sisibertus Archiepiscopus Toletanus fuit depositus merito culpæ suæ à generali concilio omnium Archiepiscoporum, Episcoporum, & cleri Hispaniarum & Galliæ Gothicæ, decreuerunt nihil tractandum in concilio, donec prouideretur primæ sedi vrbis regiæ de pastore. Et electus & translatus fuit Fœlix Archiepiscopus Hispalensis ad ecclesiam Toletanam factus pontifex Toletanus. Et in eodem concilio Faustinus * Bracarensis Archiepiscopus factus est Hispalensis, Fœlix Portugalensis Episcopus factus est Megarensis Archiepiscopus,& postea de ordinatione * earum concorditer tractauerunt. Vnde patet, quod si Hispalensis ecclesiæ maior esset, non trāsferretur eius * Episcopus ad minorem. Quia igitur propter diuersas relationes scriptorum interdū de veritate historiæ dubitatur, diligentia lectoris inquirat, vt ex scripturis authenticis videat, quid debeat approbare.

Sideredus.
Primatus in ecclesia Toletana
Archiepiscopus Bracharensis.
Ecclesiarum
Archiepiscopus

De morte Munuzæ, & filiorum Vitizæ, & Comitis Iuliani, & Regis Pelagii.

CAPVT IV.

NVNC ergo ad ordinem historiæ reuertamur. Cum itaq; Dominus diuino prælio inimicos suos ad ostium caueæ Pelagii principis,& in rupe Deuæ fluuio imminēte, præcipitio & iaculis prostrauisset, Munuza qui ciuitati Gegioni maritimæ & Asturiis præsidebat, fugæ periculo se commisit: sed ab Asturibus in vico qui Olalies dicitur, fuit captus & interfectus. Licet autem Gegio ciuitas sit deserta, Giion terra vulgariter appellatur, in qua est monasterium sancti Saluatoris. Muza autem condolens stragi suspicatus est factione filiorum Vitizæ & Iuliani Comitis prouenisse,& eos pariter pactis,& capitibus,& vita priuauit. Gotthi autem quibus fugæ facultas affuerat, audientes quod a Gothis manus Domini non discesserat, clanculo se furantes ad Pelagium principem aduenerunt,& zelantes legem, & Machabæorum iustitiam æmulantes pro fide commori elegerunt. Ciuitatem etiam Legionem quæ in descensu Asturiarum ab Arabibus tenebatur, primo exercitu inuaserunt in ea vexilla fidei exaltantes. Eo tempore Aldefonsus catholicus, filius Petri Ducis Cantabriæ, in Asturias transmigrauit bella Domini cum Pelagio principe pugnaturus, cui princeps Pelagius in vxorem dedit suam filiam Ormisindam. Pelagius vero post multa bella decenter exercita migrauit cum domino apud Canicas anno 18. regni sui.

Deua
Olalies
Gegio
Animaduerto cur Pelagius filiam suam. Ormisindam Alfonso catholico nuptiū dederit.
Canica.

De regno Fafilæ & Aldefonsi Catholici, & eorum morte.

Alfonsus I.

CAPVT V.

MORTVO Pelagio, cœpit regnare Fafila filius eius æra DCCLXX. & regnauit annis 2. qui leuitate ductus plus debito venationibus insistebat, & quadam die dum vrsum insequi niteretur (decreuerat enim cum vrso singulariter decertare) ab eodem vrso fuit miserabiliter interfectus. Iste dignum memoria nihil egit, nisi quod quandam ecclesiam sanctæ Crucis pulchro opere decorauit. Post hunc cœpit regnare gener Pelagii Aldefonsus æra DCCLXXII.& regnauit annis XIX. Hic agnominatus fuit Catholicus, quia documēta fidei in se legaliter obseruauit,& ad id alios, vt zelator fidei prouocauit, & ideo ab omnib. [amabatur,& communi voto ab omnibus in Regē] est receptus. Hic fuit filius Petri Ducis Cantabriæ,& habuit fratrem qui Froila dicebatur. Fuit autem Petrus Dux ex progenie gloriosissimi principis Recaredi, qui cum fratre suo Froila sæpius Arabes bellis intentans plurima bella gessit, & ciuitates multas occupatas ab eis Christianæ potentiæ redonauit, quasdam muniens, quasdam prosternens, quas bellatorum defectu non poterat retinere.* Retinuit autem in Gallecia Lucum,& Tudam, & Asturicam: in descensu autē Asturiarum expugnato exercitu Arabum, Legionē, quæ postea ex frequenti Regū habitatione vrbs regia fuit dicta. Occupauit etiā campos Gothicos, qui ab Estola, Carrione, Pisorica,& Doria fluminib. includuntur,& in partibus Castellæ Septēmancas, Dominas, Saldaniam, Amaiam, Mirandam, Cinisariam, Alesancum, Transmetam, Supportam, * Catrantium.

Æra 770.
Æra 778.
abundant hæc: has ciuitates nō Petrus, sed Aldefonsus filius videtur cepisse & euertisse, vt apparet ex cap. 13. huius lib. vbi dicitur ciuitates desertas, quæ electis Arabib.
Legio, etiam vrbs, &c.
Regia fuit dicta: vt olim Toletum.
Carrantium.

Biſcagia. Saraſcacion vt ſupr. c. 1. 4. multis

Et à Malaua, & Ordunia,* Viſcagia, & Nauarra, & Ruboma, & Saraſacio vſque ad Pyrenæum plurima caſtra muniuit populis Chriſtianis, &* multos ex his qui tenebantur captiui, reduxit ad patriam, & ad loca quæ potuit communire. Ad ipſum enim, tanquam ad ſingulare Chriſtianæ profeſſionis aſylum, ex vicinis regionibus quas Arabes occupauerāt, Chriſtiana mancipia concurrebant, & quamuis diuina gratia tantis eum honoribus exaltaret, humilitatem non deſerens omnibus ſe amabilem exhibebat, & Deo deuotus in ciuitatibus quas obtinuit, ſecundūm quod potuit, opportune dedit operā, vt Epiſcopi crearentur, quorū doctrina reliquiæ Chriſtianæ in fide catholica *firmaretur. Eccleſias etiam prout tanta deſolatio tolerabat, ſtructuris & ornamentis liberaliter decorabat, libros etiam ſacræ ſcripturæ vndecunque poterat, colligebat & omnia opera pietatis Deo & eccleſiis & hominibus pro viribus exhibebat. Reliquit autem ex Ormiſinda Regis Pelagii filia duos filios Froilam & Vimaranum, & filiam Odiſindam, & Mauregatum tertium filium ex ancilla, & propria morte vitam finiuit. In cuius tranſitu voces pſallentium in aere feruntur auditæ: *Ecce quomodo tollitur iuſtus, & nemo conſiderat: ablatus eſt à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius.* Sepultus eſt autem cum vxore ſua Ormiſinda in eccleſia ſanctæ Mariæ in tentorio Canicarum.

foucrentur

Ormiſinda Vimaranum Odiſinda Mauregatus

De Froila, & operibus eius, & morte. CAPVT VI.

Æra 791. Ouetum moleſſet

POST mortem eius Froila filius eius ſucceſſit in regno æra DCCXCI. & regnauit annis XIII. Iſte populauit Ouetum, & fecit ibi eccleſiam cathedralem. Cumque à tempore Vitizæ inſolens abominatio* eſſet, vt clerus carnalibus coniugiis potiretur iſte intelligens iram Dei pro tanta immunditia æſtuaſſe, iuxta ſacrorum canonum inſtituta præcepit, vt miniſtri eccleſiæ caſtitate ſeruata, nullatenus matrimoniis vel connubiis fœderentur: & licet alias auſterus fuerit & crudelis, propter hæc quæ circa clerum inſtituit, direxit Dominus manum eius. Cumque Omar Dux Cordubæ fines Galleciæ infeſtaſſet, occurrens ei Froila bello proſtratum cepit & interfecit, & in eo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Rebellantem etiam ſuo domino Galleciæ populum ſubiugauit, eorū prouinciam deprædatus. Nauarros & rebellantes inuaſit, & ſibi concilians vxorem ex eorum regali progenie, Momernam nomine, ſibi duxit, & cum eis Vaſcones ſibi infeſtos ſuæ ſubdidit ditioni. Rediens ad Aſturias ſuſcepit filium ex Momerna nomine Aldefōſum. Cumque frater eius Vimaranus eſſet pulcher, ſtrenuus, & affabilis, ab omnibus amabatur; quem Froila ob zelum regni propriis manibus interfecit, & filium eius Veremundū quaſi pro ſatisfactione in filium adoptauit. Nec tamen ceſſauit indignatio ſui generis contra eū: Vnde & à ſuis apud Cannicas fuit factione ſimili interfectus, & apud Ouetum cum vxore ſua Momerna fuit traditus ſepulturæ.

Vermundus 1.

De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo Diacono. CAPVT VII.

Æra 804.

POST huius interitum Aurelius frater eius ſucceſſit in regno æra DCCCIIII, & ſex annis regnauit. Cuius tempore ſeruilis origo contra proprios dominos inſurrexit, ſed eius induſtria in ſeruitutē priſtinā ſunt redacti. Et in dieb. eius Silo frater eius Odiſindæ Froilæ Regis ſorori cōiugio copulatur, propter quā poſtea obtinuit regni ſceptrū, Et in principio anni 7. regni ſui vitā finiuit morte propria, poſt cuius mortē Silo cauſa Odiſindæ regnū accepit æra DCCCX. & regnauit annis 8. & in* Prauia ad regni ſoliū ſubleuatur. Cū Arabib. pacē firmauit, & Galleciam rebellantē in monte* Ciperio ſuperauit, & ſuo imperio ſubiugauit. Aldefonſus autem filius Froilæ & Momernæ propter* Odiſindam amicam ſuam regale palatium gubernabat, & Silonius negotia procurabat, quia Silo de prole ex Odiſinda deſperans iners fiebat, & anno regni ſui octauo humanis actibus eſt ademptus, & in eccleſia ſancti Ioannis Apoſtoli, quam ipſe conſtruxerat, fuit ſepultus. Silone autem defuncto æra DCCCXVIII. omnes magnates palatii cum Regina Odiſinda ad regni ſolium eleuāt Aldefonſum. Mauregatus autem eius patruus ex ancilla (vt ſuperius diximus) elatus in ſuperbiam ad Arabes ſe* contulit, eiſque confœderatus auxilium poſtulauit, ſpondens ſe eis fideliter ſeruiturum, ſi eorum auxilio nepotis imperium obtineret. Cumque enim eſſet affabilis, perſuaſit, & dato ſibi exercitu Arabum, regnū nepotis inuaſit fauentibus ſibi aliquibus Chriſtianis. Aldefonſus autem à facie eius verens fugit in Alauam & Nauarrā. Ipſe autem Mauregatus vt fauorem Arabum retineret, contra Dei legem multa cōmiſit. *Puellas enim nobiles ingenuas, & plebeias ſtupris Arabum concedebat. Vnde Deo & hominibus odioſus, expletis in regno quinque annis, & Prauus in Prauia habuit ſepulturam

praua ſ. hic
Æra 810.
Ciperius mons Cipro
quidam M. atnitam habent. Erat enim Adoſinda ſoror Froilæ patris Aldefonſi, vt ex ſupradictis in hoc cap habes.
Æra 818.
Cōuolauit V. C.
Mauregatus regnat, licet tyrannice
Puellæ Arabib. promiſſæ: de numero eārū Luc. Zudenſ. 50. nobiles virgines, totidē plebeias ab impuro Rege tributo annuo expoſitas.

ram. Regnauit annis quinque, sed eius anni in computatione temporum annis Aldefonsi Regis annumerantur. Eo mortuo * Veremundus filius Froilæ in Regem eligitur, & quamuis magnanimus, regnum tamen sponte dimisit, recolens se* olim diaconi ordinem suscepisse, & duobus annis vixit in regno, & sobrinum suum Aldefonsum qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno substituit successorem, & cum eo aliis quatuor annis & sex mensibus dulcissimam duxit vitam, & propria morte vitam finiuit sepultus Oueti cum vxore sua *Imilone, quam viuens à se propter conscientiam ordinis separauit, relictis ex ea duobus filiis paruulis Ranimiro & Garsia.

Veremundus. Heremundus. se ordinem diaconi suscepisse, &c. Imulone V. C. Diuortium.

De Aldefonso Casto, & piis operibus eius. CAPVT VIII.

ALDEFONSVS itaque dictus Castus, filius Regis Froilæ, vir virtutum, castitate & pietate præcipuus, absque contactu fœminæ cælibem duxit vitam. Vnde & Aldefonsus Castus meruit nominari. XLI. annis regnauit. Anno sui regni tertio exercitus Arabum cum duce suo nomine Mugay Asturias est ingressus, sed Aldefonsi milites in loco qui Lucos dicitur, Arabes præuenerunt, & cum eodem duce bello inito septuaginta millia Arabum cæciderunt, multisque præliis repellens Arabes pacem patriæ confirmauit. Anno autem regni sui XI. à suis per tyrannidem regno expulsus in Abeliensi monasterio se recepit. Indeque à Theudo & aliis suis fidelibus reuocatus regni culmini redonatur. Nunc misericordiæ suæ opera prosequamur. Hic cum multis virtutibus emicaret, palatia regia pulchro & forti opere construxit Oueti. Fundauit etiam ecclesiam cathedralem, & maius altare in honorem sancti Saluatoris, & altaria duodecim apostolorum cum suis titulis eleuauit, ecclesiamque sanctæ Mariæ iuxta basilicam sancti Thyrsi ex lapidibus & columnis marmoreis, argento & auro cum regali palatio adornauit, & Gotthorum gloriam tam in ecclesiis, quam in palatiis, vt olim Toleti fulserat, prout potuit, reparauit. Et sicut reparato templo per Esdram & Neemiam, lætabantur iuuenes qui prioris templi gloriam ignorabant, & senes flebant qui prioris templi magnificentiam recolebant: sic & ibi qui gloriam viderant Toletanam, perfundebantur lachrymis & mœrore, iuuenes autem præteritæ gloriæ inscii Regis magnalia cum laudibus extollebant. In altari etiam sancti Michaelis posuit arcam reliquiarum, quam Rex Pelagius & Vrbanus Episcopus vrbis regiæ tempore perditionis Hispaniæ ad Asturias transtulerunt, ad quam hodie ex vniuersis partibus deuote concurrunt populi Christiani, laudantes Dei beneficia quæ Dominus Iesus Christus ibidem suis fidelibus impartitur. Et in eadem ecclesia dicitur esse vestis illa gloriosissima quam beata virgo contulit glorioso pontifici Ildefonso. Hæc autem arca reliquiarum dicitur Hierosolymis constructa fuisse, & tempore persecutionis Pseudomachometi per mare Hispalim fuisse translata, indeque Toletum adducta, demum (vt dictum est) tempore quassationis cum multis aliis sanctorum reliquiis in Asturiis collocata.

Luco. Arabes. Abeliensi. Ouetum. Templorum instauratio Oueti. Arca reliquiarum à Rege & Episcopo in Asturias translata, direptionis metu.

De angelicis aurificibus, & Bernardo. CAP. IX.

AD hęc cum Rex preciosos lapides coram aspiceret, * cogitauit crucem de auro eisdē lapidibus fabricare, ipsique ab ecclesia ad palatium venienti occurrerunt duo angeli in effigie peregrina, se esse aurifices asserentes: Rex autē datis auro & lapidibus, etiam dedit demum in qua possent secretius operari. Cumque in prandio consedissent, misit nuncios ad aurifices, sollicitans qui nam essent. Cumque nuncii * accessissent, inuenerunt crucem miro opere consummatam, & corusco splendore totius domus penetralia illustrantē adeo vt non possent tantum splendorem intuentium oculi tolerare. quod Rex audiens festinauit, & tanto splendore comperto agens gratias Saluatori, conuocato clero, & populo, & pontifice, gloriosam crucem altari obtulit Saluatoris, & ista referens Leoni tertio qui sedi apostolicæ præsidebat, obtinuit vt in Ouetensi ecclesia Archiepiscopus crearetur. Cumque circa talia & circa prælia existeret animosus, Semena soror eius Comiti Sancio viro nobili furtiuo connubio clam consensit, ex quo suscepit filium nomine Bernardum. Quod cum ad Regis notitiam peruenisset, Comitem Sancium in castro quod Luna dicitur, carcere & vinculis coarctauit, & mortis vinculorum statuens vnum finem. Sororem autem Semenam religioni in monasterio mancipauit. * Bernardum, quia non habebat filium, delicate nutriuit, qui postquam adoleuit, statura, vultu, eloquio, ingenio, & consilio, & etiam armis fere omnibus pręminebat.

& cogitat crucem de eisdem auro & cap. aduenissent. Luna. Bernaldum.

De legatione ad Carolum, & victoria Regis Alphonsi. CAP. X.

REx autem longo regimine & laboribus fatigatus ad Imperatorem Carolum qui Italis & Teutonicis,& Gallicis imperabat, secrete nuncios destinauit,qualiter carebat filiis & regnum, si veniret in adiutorium, sibi daret. Imperator autem Carolus impugnationi Arabum insistebat. Qui cum Hispanias occupassent,transiecto Pyrenæo Galliam Gotthicam,Burdegalam,* Patauiam, & Turoniam, & fere totam Aquitaniam occuparunt.Sed eos Carolus ab occupatis sedibus virtute prælii abigebat, etiam trans Pyrenæum partem Celtiberiæ quæ Catalonia dicitur,vt victor inuasit: vt præpotens conseruauit:& tamen his præliis occupatus spopondit nunciis ad Regis Aldefonsi auxilium se venturum. Post nunciorum autem reditũ innotuit legatio magnatibus Aldefonsi, qui æquanimiter non ferentes suaserunt Regi cum instantia, vt quod mandauerat, reuocaret, alioquin ipsum à regno expellerent, & pacta eius nullatenus obseruarent, & sibi de *alieno domino prouiderent (malebant enim mori liberi, quam in Francorũ degere seruitute) in his instante fortius cæteris Bernardo bonæ indolis,bonæ spei. Rex autem licet turbatus * minis & consilio satisfecit,& iteratis nunciis ad Carolum quæ spoponderat, reuocauit. Iratus autem Carolus fidem mentitam intentans, cœpit Regi Aldefonso terribiliter comminari, & postpositis bellis Arabum direxit acies in reliquias Hispaniarum. Qui cum ad montana Hispaniæ peruenisset, in quibus pauci qui gladium effugerant,habitabant,cum clamore valido, tacti dolore cordis intrinsecus, lachrymas cum sacrificiis Domino miscuerunt,quasi non superesset eis vlterius viuere, cum cæli sententiam gladio Arabum iam experti rediuiuæ morti iterum parabantur, quæ tanto amplius cruciabat,quanto ab illis timebant,de quorum debebant præsumere charitate,& quibus erãt coniuncti fibula Christiana. Cumque hoc verbũ fuisset in Asturiis, Alaua,& Biscagia, Nauarra,Ruconia,& Aragonia diuulgatum, omnes eodem animo & pari studio elegerunt mori potius quam seruire,collectique in simul cum Rege Aldefonso contra Carolum processerunt. Carolus autẽ ad radicem Pyrænei ex opposito in valle quadam exercitum collocauit,quæ adhuc hodie Hospita vallis vocatur. Indeque procedens per vallem quæ vallis Caroli dicitur,planior inuenitur,ne ascendentes impediret asperitas Pyrenæi, vsque ad summitatem montis porrecto agmine processerunt.In prima acie venerunt præfectus Britanniæ,Rolandus,& Anselmus Comes,& Eginardus qui erat præpositus mensæ Caroli. Quibus occurrens Rex Aldefonsus cum prædictis populis, virtute gladii, immo domini superauit, & eis stratis, plures ex eis qui porrecto agmine procedebant, cæde & impetu ceciderunt adhuc Carolo per vallem Caroli veniente. Cumque stragem præcedentium comperisset,turbatus insonuit buccina, quam ferebat,damno,metu,fuga,&periculo comitatus,& aliqui qui à strage præcedentium aberrabant,eisdem comitibus sociati ad eum * semianimes audita buccina *confugerant, & ad eos qui extrema exercitus obseruabant, propter Bernardum ,de quo fama erat*quod cum exercitu Arabum per partes Aspæ & Secolæ veniebat,postrema exercitus inuasurus,& ipse tamen in strage primorum semper astitit Aldefonso. Carolus autẽ indignatione & confusione * demonitus, tantam multitudinem suorum extinctam deplorans [&] clades quas Arabibus intulerat parui pendẽs,ad Germaniam repedauit,vt reperto exercitu Hispaniam retentaret. Sed thermarum deliciis interceptus exercitum crastinando obiit Aquisgrani,& in glorioso tumulo sepelitur, qui erat priscarum victoriarum epitaphiis circumscriptus,ea parte vacua remanente, qua valle Caroli vindictam * minitans ingloriusrediit & inultus. Nonnulli * istorum fabulis inhærentes ferunt Carolum ciuitates plurimas,castra,& oppida in Hispaniis acquisisse, multaque prælia cum Arabibus strenue perpetrasse, & stratam publicam à Gallis & Germania ad sanctum Iacobum recto itinere direxisse. Quod quidem quantum ad partem Cataloniæ,scilicet * Varemonensis, Gerundensis, Ausonensis, Vrgellensis territoria, satis constat,quæ cum Gotthica Gallia Rex Francorũ dicit ad se ex ea acquisitione quam superius diximus, pertinere. Sed Comes Barcinonæ dicit se transactione ab eius feudo liberum & exemptum.

Pictauiam. Patauia. Turonia. Aquitania.
alio V.C.
minis,consilio.
Vallis hospita V.C.
Vallis Caroli.
se inanimes.
confugerunt.
qui.
Aspa.
Secola.
f.demolitus.
V.C.deiectus.
cap.16.
reparato.
Aquisgranum.
minitatur.
Histrionum.
De Carolo Magno varia & repugnantes sententia.
Barchinonensis

De ciuitatibus Hispaniæ à quibus acquisitæ. CAP. XI.

VERVM cum Carolus tempore Regis Casti, qui cœpit regnare æra DCCCXXV. fuisse noscatur,non inuenio,quas ciuitates, castra, vel oppida in Hispaniis acquisisset.Nam *Tarracona diu destructa fuit tempore Bernardi Toletani primatis,sicut patet in regesto Vrbani Papæ secũdi,qui Vrbanus eundem Bernardum de restauratione ciuitatis * ecclesiæ suis literis animauit,* Post recuperationem etiam Toleti regiæ ciuitatis Comes Barcinonẽ Ilerdam, Dertosam,& Fragam noscitur acquisisse. Montionem Titio quidam nobilis ex Aragonia acquisiuit,& ei castrum illud proditione sublatũ Comiti Barcinonæ deditione prouenit.

Æra 825.
[illegible]
Ecclesiæ.
Montion.
Titio.

prouenit. Oſca à Rege Petro Aragoniæ noſcitur acquiſita. Cæſarauguſtam, Tiraſonam, Calataiub, & Darocam cum cæteris adiacentibus Aldefonſus Rex Aragoniæ dicitur * acquiſiſſe, aſſiſtentib. ſibi * retro Comite Perticarũ, * cui *conuenit Tutelei* cum aliis caſtris, quæ poſtea dedit Garſiæ Ranimiro Regi Nauarræ cum ſua filia Margelina, & Gaſtone Vice comite Benearnenſi, cui etiam caſtra & poſſeſſiones in Aragonia prouenerunt. Idem etiam Rex habens vxorem Vrracam filiam Regis Aldefonſi qui cepit Toletum, populauit Soriã * Almazan, Valeranicam, quæ nunc Verlanga dicitur, & Belliforamen. Sed in finibus regni Caſtellæ Aldefonſus qui cepit Toletum, cepit etiam Talaueram, Maquedam, S. Eulaliam & * Alfanum, populauit Scalonam, cepit Margeritum, Canales, & Vlnos, Talamancam, Vzetam, Guadalfaiaram, Fitam, & Almochariam populauit. Buitragum tempore * eius Bernardus qui tunc temporis erat primas Alcala acquiſiuit. Idem etiam Rex Aldefonſus Secouiam, Abulam, Salmanticam cum omnibus oppidis & ſuarum diœceſium populauit, quæ à tempore vaſtationis Arabum ſemper manſerant deſolatæ. Medina, quæ nunc * Cælum, olim Segontia dicebatur, & Atentia, Ripa, Fandalus per ipſum & ſuos ſuis victoriis acceſſerunt. Oxoma, ſanctus Stephanus, & * Gormatũ tempore Comitum Caſtellæ Chriſtiano nomini prouenerunt. Optã, * & Anteliam, & Cauliam obtinuit Imperator. Veleſium Santius filius eius ſuæ ſubdidit ditioni. Concam, Alarconem, Moiam, Placentiam, Beiarã Alarcuis, Calatrauã, Caracuel olim perdita Aldefonſus nobilis cũ omnib. ante dictis addidit fidei Chriſtianę. Rex Fernãdus pater Regis Aldefonſi qui cepit Toletum, Conimbriã acquiſiuit. Vlyſbonam, ſanctam Ireneam, * Elboram, Sintriam cepit Aldefonſus, qui * primus in Portugallia habuit Regis nomẽ. Cætera oppida earũ diœceſiũ quædã ipſe, quędã filius eius Rex Sancius popularunt. Ea autem quæ ſunt noſtris temporib. acquiſita, ſuo loco, prout Deus dederit, proſequemur. Cum igitur hæc omnia infra ducentorum annorum ſpaciũ poteſtati * accreuerũt Chriſtianæ, nõ video quid in Hiſpaniis Carolus acquiſiuerit, cũ ab eius morte anni pene effluxerunt quadringenteſimi. Facti igitur euidentiæ eſt potius annuendum, quam fabuloſis narrationibus attendendum. Siue enim à Chriſtianis, ſiue à Sarracenis, ipſe vel eius exercitus * fuit victus, itinere retrogrado comitatus damnis & periculis retroceſſit, nec ſtratam ſancti Iacobi ſuo itinere potuit publicare, cui non obuenit trãſitum vallis Roſcidæ penetrare: ſed longe poſt cum gloria apoſtoli Iacobi miraculis publicata pœnitentium animos incitaſſet, propulſis à ſtrata Sarracenorum incurſibus, occultæ ſemitę in viam publicam concreuerunt, per quam ferme ab vniuerſis Chriſtianorum finibus beati apoſtoli limina viſitantur: niſi forte aliquod inſigne fecerit eo tempore, quo cum Rege Galafro Toleti degebat. Fertur enim in iuuentute ſua à Rege Pipino Galliis propulſatus, eo quod contra paternam iuſtitiam inſoleſcebat. Et vt patri dolorem inferret, Toletũ adiit indignatus, & cum inter Regem Galafrum Toleti & Marſilium Cęſarauguſtæ diſſenſio proueniſſet, ipſe ſub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat, poſt quæ audita morte patris Pipini, in Gallias eſt reuerſus ducens ſecum Galienam filiam Regis * Galaſtri, quam ad fidem Chriſti * commiſſam duxiſſe dicitur in vxorem. Fama eſt & apud Burdegalam ei palatia conſtruxiſſe.

Marginalia: Calataiub. acquiſiuit. Irreto Comite. Tutela prouenit. AlmaZanum Berlangar & Belliforamen. Alfamin. Margeritum. *cuius. Aldefonſus. Celi. Gormatium z. Anceliam & Cauriam. Veleſium Aldefonſus. Fernandus. Elbora pro E. bora non pro Talabrica. al. prius accreuerint. V. C. fuerit Galafrus Galiena. Galafri conuerſam. palatia

De victoriis Alfonſi, & morte eius. CAPVT XII.

NVNC ad proſequenda facta Regis Alfonſi, à quibus diuertimus, reuertamus. Anno regni eius trigeſimo, duo exercitus Arabum Galleciam ſunt ingreſſi (dux vnius vocabatur Abolabez, dux alterius Melhi) & audacter ingreſſi, audacius ſunt repulſi. Alter in loco qui vocatur Naron, alter in Anceio fluuio perierunt. Subſequente tempore anno regni eius trigeſimo ſeptimo, cum fama ſui nominis Chriſtianos & Arabes dulcoraret, vir quidã * ciuis Emeritenſis Mahamut nomine, de familia Abderramæ Regis Cordubæ cui rebellionem procurauerat, indignationem veritus confugit ad clementiam Aldefonſi cum multis Arabibus qui ei fauebant, & clementer ſuſceptus per ſeptem annos in Gallecia fecit moram, qui octauo anno ſui aduentus Arabum manu aſcita, habitatoribus Galleciæ moleſtias inferebat, & proditionis præteritæ non oblitus addidit congeriem factioni. In caſtro enim quod ſancta Chriſtina dicitur, in præiudicium clementis domini & exterminium telluris hoſpitæ niſus eſt rebellare. Sed Rex audiens mouit exercitum, obſedit caſtrum cum multis millibus bellatorum. Cumque bellum contra Regem prædictus proditor præſumpſiſſet, victus capite mutilatur, quod Regi ilico præſentatur, caſtrumque capitur Regis dominio reſtitutum, & de Arabibus qui primum ſecum venerant, & de aliis qui poſtmodum aduentauerant, cæſa vſque ad quinquaginta millia remanſerunt. Rex autẽ Aldefonſus Ouetum cum victoria eſt reuerſus. Dicitur quinquaginta duobus regnaſ-

Marginalia: Naron Anceius fluui°. cuius Emerecẽ Mahamat nomen. Sancta Chriſtina.

Syloni annis quatuor conregnauit & expulsus annis 5. &c.

& expulsis V C fugientib. litteris.

Veremundus primus, Diaconus. supr. cap 7 fine.

**emisit.*

se annis, quinq; tempore Mauregati, & duobus in regno particeps Veremundi, solus autẽ quadraginta vno. in quibus licet vxorem habuit, ab eius* contactu semper extitit alienus, caste, sobrie, immaculate, ac pie regni gubernacula dirigendo, amabilis Deo & hominibus. Apud Ouetum morte propria consummatus immaculatum spiritum ad cœlos* dimisit. Cuius corpus omni veneratione delatum in ecclesiam sanctæ Mariæ quam ipse fundauerat, in tumulo lapideo sepelitur.

De strage Normanorum, & victoriis Ranimiri. CAPVT XIII.

Ramirus primus.

Æra 859.

Bardulia quæ nunc Castella dicitur.

Lucus.

POST obitum eius* Ranimirus, filius Veremundi Regis & diaconi, ipso Rege Aldefonso adhuc in extremis laborante, & hoc ipsum præcipiente, ad regni fastigium sublimatur æra octingentesima quinquagesima nona, & sex annis regnauit. Sed quia in Bardulia pro accipienda vxore aliquandiu fecit moram, Nepotianus quidam Comes palatii attentauit regnum tyrannide obtinere. Ranimirus autem hoc audiens festinato reuertitur, & apud ciuitatem Galleciæ quæ Lucus dicitur, exercitum congregauit, & Asturias irruptione inuasit, eo quod Astures Nepotiano fauebant. Nepotianus autem sumpta manu Asturum & Vasconum Regi Ranimiro occurrit ad pontem fluuii qui Narceia nuncupatur. Nec mora, destitutus à suis in ipso certamine fugam parat, fugitiuus à duob. Comitibus Somna & Scipione in Pramaria capitur, & sic regnum Ranimiro pacifice subiugatur, Rex autem Nepotianum in monasterium relegari præcepit, vt ibi finem vitæ orbus & monachus expectaret. Tempore Ranimiri gens Normanorum crudelissima & pagana ad Pharum Galleciæ applicuit cum multis nauibus & triremibus. quod vt comperit Rex Ranimirus, congregauit exercitum Comitum & magnatum, & in Pharo Galleciæ supradicto intulit eis bellum, & Domino adiuuante, gens Normanica, licet aspera, fuit victa, & septuaginta naues eorum incendio cõcrematę, magna eorum multitudine interfecta. Qui supererant, nauigio aufugerunt, spoliis multis victoribus derelictis. Fugientes aũt Hispalim confugerũt, & prędas agentes plurimos occiderunt, vsq; adeo quod ipsam Hispalim irruperunt, & post anni circulum ad propria redierunt. Dum hæc aguntur, Ranimirus bellis impellitur intestinis. Nam Comes palatii Alderedus, & Piniolus procer palatii cum septẽ filiis contra Regem in superbiam sunt elati. Sed eorum factionibus Ranimirus occurrens, Alderedum priuauit oculis, Piniolũ cum septem filiis interfecit. Post hæc autem Rex Ranimirus nolens otiosus à Dei seruitio inueniri, aggressus est loca Arabum, & tam in villis, quam in agris cuncta quæ reperit, etiam Anagarum incendio concremauit. Tunc Sarraceni cum maxima multitudine occurrerunt. Exercitus autem Regis Ranimiri visa multitudine, in locum qui Clauigium dicitur, se recepit. Cumque in nocte de certamine dubitaret, apparuit ei beatus Iacobus confortans eum, vt certus de victoria sequenti die bellum Arabibus instauraret. Cumque diluculo surrexisset, visionẽ Episcopis & magnatibus reuelauit. Qui pro visione gratias exoluentes, ad pugnam omnes se communiter parauerunt apostoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraceni de multitudine confidentes, ad prælium processerunt. Hinc inde itaque conserto prælio, Sarraceni confusione turbati Christianorum Galliis terga dederunt, ita quod ex eis fere septuaginta millia ciciderunt, In quo bello beatus Iacobus in equo albo vexillum manu baiulans fertur apparuisse. Tunc Rex Ranimirus cepit Albaidam, Clauigium, Calagurram, & multa alia, quæ regno adiecit Ex tunc (*fertur) hæc inuocatio inoleuit, *Deus adiuua, & sancte Iacobe.* Tunc etiã vota & donaria beato Iacobo persoluerunt, & in aliquibus locis non ex tristitia, aut necessitate, sed deuotione voluntaria adhuc soluunt. Aderant autem cum Rege Garsias frater eius, qui à patre eorum Veremundo diacono post mortem patris infantulus est relictus, quem Rex Ranimirus tanta benignitate fouebat, quod & tanquam seipsum diligeret, & participem faceret regni sui. Vrraca autem vxor Ranimiri quam ex Castella duxerat, cum esset christianissima, ecclesias sancti Iacobi & sancti Saluatoris multis donariis adornauit. Construxit etiam Rex Ranimirus ecclesiam sanctæ Mariæ opere forniceo in latere montis Naurantii, duobus milliaribus ab Oueto. Anno sexto regni sui propria morte decessit, Oueti honorifice tumulatus.

D. Iacobus in prælio visus.

Clauigium. Calagurra. vt Tessera Hispanicorum militum.

Naurancius.

De Rege Ordonio, & eius magnalibus. CAPVT XIIII.

Æra 866. quinta.

Mamadonna toto hoc libro scriptus Codex pro Veremundus, legit Veremudus.

RANIMIRO defuncto Ordonius filius eius successit in regno æra octingentesima sexagesima* sexta, & regnauit annis decem, vir patiens & modestus, vxorem duxit nomine* Mamadonam, ex qua genuit quinque filios: Aldefonsum,* Veremundum, Nuniũ Odoarium. Froilam qui dictus est Aragontus. Ciuitates desertas quas eiectis Arabibus

Aldefonsus

Aldefonſus maior inuaſione deſtruxerat, adductis populatoribus reparauit, ſcilicet Tudam, Aſturicam, Legionem, Amaiam, Patritiam, Contra Arabes ſæpiſſime dimicans triũphauit. In primo anno regni ſui aduerſus Vaſcones rebellantes exercitum congregauit, & coactos cædibus ſuo iuri eos & patriam ſubiugauit. Cumque victor ad propria remearet, audiuit Arabes contra ſe cum exercitu aduenire, & cum toto ſui exercitus apparatu occurrit intrepidus ad bellandum, & victor in Arabes: plurimis eorum gladio detruncatis cæteri aufugerunt, & ſumptis ſpoliis & captiuis Rex Ordonius rediit glorioſus. Interim autem quidam Princeps Sarracenorum natione Gotthus, ſed ritu Machometico inquinatus cum tota ſua gente deceptus, quos Arabes * Beneaharim dicunt, contra Regem Cordubæ rebellauit, eique plurimas ciuitates, quaſdam fraude ſupplantauit [quaſdam gladio] Cæſarauguſtam, Oſcam, Tudellam, & Toletum, vbi filium ſuum nomine Lupum præpoſuerat ciuitati: poſtea autem in Francos Cataloniæ & Galliæ Gotthicæ arma vertit, prædas & cædes plurimas inferendo, duoſque eorum Francorum duces, Sancium & Pulionem, fraude & prælio vicit, & cepit catenis, & carceri mancipauit. Duos etiam tyrannos Sarracenorum Ibembeanza & Alporz cum filio ſuo Azeth, partim Muza, partim filius eius Lupus præliando ceperunt. Carolus autem Rex Franciæ, non ille Magnus qui iam deceſſerat, videns quod ſine magnis ſumptibus & diſcrimine ei non poterat obuiare, decreuit Muzam muneribus compeſcendum: & acceptis muneribus inquietare ceſſauit. Tunc * de tot victoriarum ſucceſſibus eleuatus præcepit ſuis, vt eum Regem tertium in Hiſpania appellaret. Poſt hæc præſumptione præterita non contentus, collecta manu valida, cõtra regẽ Ordoniũ ſe parauit. Sed Rex Ordonius ad eius inſaniã comprimendã venit Albaidã, quã dictus Muza nuper Chriſtianis ablatã conſtruxerat, & muris & turrib. in ea prę ſidium obfirmarat, ad quam veniens Rex Ordonius concluſit obſeſſam. Quod audiens Muza manu valida in ſuccurſum Albaidæ feſtinauit, & veniens ad montem qui Laturcius dicitur, fixis tentoriis ſpectauit. Ordonius autem audiens aduentum Muzæ medietatẽ exercitus in obſidione dimiſit, cum reliqua contra Muzam animoſe proceſſit, initoq; certamine Muzam cum ſuo exercitu ſuperauit, interemptis pluſquã decem millibus de numero militari, exceptis * plebibus interfectis, quæ hunc numerum excedebant. Muza vero trino vulnere ſauciatus vix ſemiuiuus euaſit, & totius exercitus apparatum, & munera quæ à Carolo ſuſceperat glorioſus, deuictus amiſit, quæ Rex Ordonius & ſuus exercitus habuerunt. Et ſic victor inclytus ad eos quos in obſidione dimiſerat, eſt reuerſus, & ſeptima die poſtquam rediit, irruptione munitionem accepit, omnibus qui inerant interfectis & ciuitate vſque ad fundamenta ſubuerſa, ad propria rediit cum triumpho. Lupus autem filius Muzæ, qui principatui præerat Toletano, auditis quæ circa patrem ſuum acciderant cum omnibus quæ habebat, Regi Ordonio ſe ſubiecit, & dum vixit, ſubditus ei fuit, & cõtra Arabes pro Rege Ordonio cui ſe dederat, plurima bella geſſit. Rex autem Ordonius Cauriam cum rege ſuo Zeyt, & Salmanticam cum Rege ſuo Muzerez potenter inuaſit, & pluribus interfectis reliquum vulgus cum vxoribus & filiis fecit vendi. Eiſdem temporibus Normani piratæ ad Hiſpaniæ littora peruenerunt, & loca maritima deprædantes, homines gladio, terras incendio conſumpſerunt. Exinde in tranſmarinã Mauritaniam tranſfretantes, * Nacorum ciuitatem eius prouinciæ inuaſerunt, magna Sarracenorum multitudine interfecta. Deinde Maioricam, Minoricam, * Euizam, Frumentariam, Baleares inſulas vaſtauerũt. Deinde aduecti, Græciam patratis incurſionibus eodem nauigio ad propria redierunt. Rex autem Ordonius ſupradictus expleto anno decimo, quidam dicunt decimo ſexto regni ſui, morbo podagrico * interceptus, Oueti defunctus in eccleſiã ſanctæ Mariæ cum prioribus Regibus tumulatur.

Tuda. Aſturica. Legio. Amaia. Patricia. Beliazin V. C. abundant hæc Muza. Albaida. Laturcius. aliis militibus. Cauria. Salmantica. Nacoz. f Ebuſam. interemptus.

De Aldefonſo Magno, & eius præliis glorioſis. CAPVT XV.

POST mortem Ordonii regnauit Aldefonſus filius eius, [qui] quatuordecim annorum erat cum regnare cœpiſſet, æra octingenteſima ſeptuageſima quinta, & regnauit annis quadraginta ſex. Hic in morte patris à palatio abſens erat, ſed audita morte patris feſtinus venit Ouetum, ibique ab omnibus gratanter ſuſceptus regni faſtigium eſt adeptus. Cumque regni negotia laudabiliter inchoaret, Froila Veremundi ex partibus Galleciæ cum magno exercitu veniens regnum præſumere attentauit. * Sed tamen ex improuiſo Rex Aldefonſus Alauæ ſe recepit, vt collecto maiori exercitu Froilæ * Veremundi obuiaret. Inter hæc autem dum prædictus Froila plus tyrannice, quam regaliter ſe haberet, Oueti interficitur à ſenatu. Cuius mors quanto iuſtior, tanto gratior approbatur. Quod audiens Aldefonſus ab Alaua ad Aſturias properauit, & ſtatim vtilitati inhians, Sublan-

abundat qui. Æra 875. Et quia tyrannidi Sublantia.

Ceia. *Hinc patet Sublantiam nõ esse legionem: videtur esse illud oppidum, quod hodie Sabaga à sanctis manib. nominatur.*

tiam & Ceiam populauit muris, & turribus cõmuniuit. Eilo autẽ Alauensium Comes corda suorum contra Regem indebite incitauit existimans rebellare, sed dum Rex collecta manu factioni resistere properaret Alauensium, aduentu Regis territi. manus dederunt, pollicentes se de cætero subditos & fideles. Sicque Alaua suo imperio subiugata, Eilonem Comitem ferro vinctum misit Ouetum, Eisdem diebus Legionem exercitus Arabum attentauit cum duobus ducib. Imundar & Alchana, quorum aduentum audiens Aldefonsus cæde & gladio effugauit. Post hæc volens omissis aliis stragi Arabum insudare, & fidei terminos dilatare, Gallos & Nauarros amicitia sibi iunxit, & ex Francorum regali genere vxorem duxit nomine Amelinam, quæ postea Ximena mutato nomine fuit dicta, ex qua suscepit quatuor filios, Garsiam, Ordonium, Froilam, & Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus ecclesiæ Ouetensis, Hic Aldefonsus vir bellorum, pietatis, religionis, & iustitiæ fuit amator. Hic volens bellis domini tempora dedicare, assumptis Gallis Gotthiæ, & populis Vasconum & Nauarrorum, terras quas Arabes detinebant, fame, flamma, cædibus, & incursionibus coarctauit, Lentiam turribus igne consumptis obtinuit habitatoribus interfectis. Inter cætera autem pietatis & religionis opera thesauros quos pater suus sibi reliquerat, ecclesiis & pauperibus erogauit, ecclesiam sancti Iacobi quæ erat terrea, quadris lapidibus & columnis marmoreis reparauit, ecclesias multas & palatia intra diœcesin Ouetensem, & per omnia loca regni sui oppida, munitiones, & castra. Factum est autem, vt Arabum maxima multitudo ex regno Toleti ad regni sui exterminium adueniret, sed Aldefonsi Regis occursu confusi, & caruere optatis, * & quæ attulerant perdiderunt, & maxima multitudine bello perempta, etiam quæ fugæ se dederant, perierunt. Peracta victoria in ripa Dorii, Rex rediit cum gloria & honore, & in his bellis Bernardo fortissimo milite sibi strenue assistente. Verum quia pater eius, licet orbus & decrepitus, adhuc in vinculis tenebatur, Bernardus extruxit castrum quod Carpium appellauit, in territorio Salmanticensi, indeque fœderatus Arabibus cœpit regni confinia infestare. Vnde & Arabes assumpta maxima multitudine Legionem, & Asturicam, & adiacentia loca vastare cœperunt. Sed Rex Aldefonsus absolutione patris Bernardum concilians contra Arabes exercitum instaurauit. Arabes vero præ multitudine nil verentes in duas partes exercitum diuiserũt: vnam partem Puluerariam miserunt, cum alia Regis exercitui occurrerunt. Sed Bernardus cũ parte exercitus eam medietatẽ quæ contra Regis exercitũ mittebatur, in Vallemori præuenit, & eos cæde mirabili deuastauit. Rex vero eis qui * Puluerariam iuerant occurrendo, iuxta Vrbicum vt potens prostrauit, victor occidit, vt præualens exterminauit, & præter eos qui fugæ periculo perierunt, in campo cæsi vsque ad duodecim millia remanserunt, ita quod de vtroque exercitu nulli alii euaserunt, præter decem qui obtecti sanguine remanserunt.

Lentia. *S. Iacobi.* *& confusi facti sunt* *Carpium.* *Salmantica.* *Puluerariã V.C*

Item de præliis & piis operibus Aldefonsi. CAP. XVI.

POst hæc iterum exercitus Arabum cõgregatus obsedit Zamoram. Quod Rex audiẽs improuisus cum iis quos ad manum habuit, ingressus est ciuitatem, mandans omnibus suæ gentis, vt in succursum eius quantocius properarent: & Bernardo sollicite instigante exercitus adunatus Arabes exterminio conquassauit, Alchaman eorum propheta gladio interfecto. Quibus cædibus coacti Arabes ad tempus cum Rege pacis fœdera firmauerũt. In diebus huius Aldefonsi dicunt quidam fuisse bellum Roscidæ vallis, & non cum Carolo Magno, sed cum Carolo agnominato Martello, cum quo asserunt accidisse. Sed cum tres Caroli fuerunt successiue, scilicet Carolus Magnus, Carolus Caluus, Carolus Martellus, ex causa superius assignata, & quia in libris authenticis inuenitur, & quia publica famã Francorum & Hispanorum communiter hoc proclamat, tempore Magni Caroli dicimus accidisse. Si quis autem melius dixerit, * correptionem in hoc corpusculo non recuso. Per idem tempus Froila frater Regis cum aliis quatuor fratribus (vt fertur) mortem Regis procurans, factione detecta in Bardulia se recepit, sed Rex frater eum insequens comprehendit, & omnes fratres suos Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam priuauit oculis ex hac causa. Veremundus autem clanculo fugit Asturicam, & per septem annos gessit tyrannidem, cum quibus etiam acto exercitu Graliare obsedit, sed ab Aldefonso Rege prostrato exercitu, Veremundus orbus ad Arabes fuga celeri conuolauit. Tunc Rex in Ventosam & Asturicam, eo quod Veremundum receperunt, vindicauit. Coimbriam etiam à Sarracenis obsessam soluta obsidione suo imperio cõseruauit. Tunc etiã vrbes, * Portugallia, Viseum, Flauiũ cœperũt habitari ab incolis Christianis. Etiã vsq; ad fluuiũ Tagũ in partibus Portugalliæ aliqua populauit. Quidam dux & proconsul Arabum nomine Abohali bello comprehensus Regi est præsentatus, qui datis pro se centum millibus aureorum

Vallis roscida. *Caroli tres.* *lib.4. cap.10.* *Correctionem.* *Bardulia.* *Graliare.* *Ventosa.* *Asturica.* *Coimbria.* *Portugalia.* *Viseum.* *Flauia.* *Portugallensis, Visensis. Flauiensis.*

rum permissus liber abiit & securus.* Idem etiam Rex Septem mancas, Dominas, & alias villas in campis Gotthicis populauit. Post hæc Rex partes Toleti deuastans, & aliquas munitiones euertens habitatoribus trucidatis, accepta à Sarracenis pecunia, eis per trienniũ pacem dedit. Sicque reuersus ad propria, Addanium quẽdam de familia Palatina in mortem regis comperit macchinatum, quem fecit ilico laniari. Ecclesias quoque beati Iacobi, & sanctorum Facundi & Primitiui magnifice fabricauit, quas postea Arabes destruxerũt, castrum Gozon in maritima Asturiarum ob tuitionem patriæ obfirmauit, ciuitatem Zamoram nobiliter populauit, quæ ex eo nomen dicitur accepisse. Cum Rex ipse locum ascenderet ad videndum, satelles quidam qui inter cæteros Regem cum spiculo præcedebat, vaccam nigram dicitur inuenisse, quam volens rusticam applausus vocabulo delinire, fertur dixisse * Zemora. vaccas enim eius coloris Hispani armentarii moras vocant. Vnde & Rex Zemoram nomen indidit ciuitati. Et cum Rex tantis prosperis lætaretur, duos presbyteros Seuerum & Desiderium ad Ioannem Papam cum suis literis destinauit, qui reuersi cum * Reinaldo eiusdem Papæ gerulo epistolam huiusmodi detulerunt.

morã. — *Reinaldo.*

Epistola Ioannis Papæ ad Aldefonsum Regem. CAPVT XVII.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei Aldefonso Regi christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius christianitatis beati Petri Apostolorum principis sempiterna prouidentia successores, ea Domini nostri Iesu Christi constringimur adhortatione, qua beatum Petrum Apostolum monuit, dicens quadam voce: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam & tibi dabo claues regni cœlorum, & reliqua.* * Hinc rursus imminente Domini nostri articulo gloriosæ passionis, inquit: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideoque quia vestræ notitiæ fama per hos fratres limina apostolorum lustrantes per Seuerum & Desiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata, paterna vos adhortatione commoneo in cœptis bonis operibus gratia duce perseuerare, quatenus copiosa vos beati Petri protectoris vestri, & nostra protegat benedictio, & quotiescunque filii charissimi ad nos venire quilibet vestrum, aut transmittere voluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Gallecíæ finibus, cui vos præter me Dominus rectores constituit, tanquam iure filios nostros vos * colligimus, & ecclesiæ Ouetensis quam vestro consensu & assidua petitione metropolitanam constituimus, omnes vos subditos esse mandamus, & concedimus etiam prædictæ sedi, vt ea quæ Reges, seu quibus fideles iuste obtulerunt, vel in futurũ Domino opitulante cõtulerint, ratum, firmum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus. Hos quoque latores literarum nostrarum omnes hortor, vt habeatis commendatos [Bene * valete] Item alia epistola ab eodem Papa Romano directa per Arnaldum gerulum mense Iulio.

Huic — *collegimus* — *Ouetẽsis Ecclesia Metropolis instituta.* — *Bene valentes V.C.*

Alia Epistola.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio Aldefonso glorioso Regi Galleciarum. Literas deuotionis vestrę suscipientes, quia deuotum vos esse cognouimus erga * vestram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus Dominum exorantes vt * victor regni vestri abundet de inimicis vestris, victoriam vobis concedat. Nam * vos filii * charissimi sicut petistis, sedulas preces Domino fundimus, vt regnum vestrum gubernet, vos saluos faciat, custodiat, & protegat, & super inimicos vestros. Ecclesiam autem beati Iacobi ab Hispanis Episcopis consecrari facite, & cum eis concilium celebrate. Et nos quidem, gloriose Rex, sicuti vos, à Paganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus, sed omnipotens Deus * dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem vestram, & animum deprecamur, vt quia (vt diximus) valde à Paganis opprimimur, aliquantos vtiles & optimos Mauriscos cum armis (quos Hispani cauallos Alpharaces vocant) ad nos dirigere non omittatis. Qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum * portionem de benedictionibus sancti Petri vos remuneremus. Bene * vale dilectissime fili, & clarissime Rex.

nostram Ecclesiam — *rigor* — *nos* — *fili carissime* — *saluum* — *donat* — *portitorem* — *valete*

De sublimatione Ouetensis vrbis in metropolim, & dedicatione ecclesiæ sancti Iacobi, & & concilio Ouetensi. CAPVT XVIII.

REx itaq; visis epistolis gaudio est gauisus, & cõstituit diem in qua conuenirent nobiles, & magnates, & pontifices, qui ecclesiam beati Iacobi dedicarent. Et celebrata de-

S. Iacobi ecclesiam.

Legionenſ. Aſtoricenſ. Ouetenſ. Tundenſ. Aucenſ. Irienſ. Lucenſ. Theodoſindus. Silet Roder. Toletanum Epiſc. Britonienſis Salmãticenſis Caurienſis. Coimbrienſis. Lamecenſ. Viſenſis,&c. Gumagus. Ouetũ ciuitas Epiſcoporum & Metropolis.

dicatione,omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in dedicatione multi Epiſcopi: Vincentius Legionenſis, Gomellus Aſtoricenſis, Hermegildus Ouetenſis, Didacus Tudenſis,Egila Aurienſis,Siſnandus Irienſis,Recharedus Lucenſis,* Theodoſinus Britonienſis. Horum ciuitates iam per Dei gratiam à Chriſtianis poſſidebantur. Fuerunt ibi alii Epiſcopi, quorum ciuitates aliquæ deſertæ, aliquæ ab Arabibus tenebantur, Ioannes Aucenſis, Dulcidius Salmanticenſis, Iacobus Caurienſis, Fauſtus Coimbrienſis, Ardimirus Lamecenſis, Theodemirus Viſenſis,* Guimagus Portugallenſis, Argimirus Bracarenſis,Heleca Cæſarauguſtanus. Horum vrbes etſi aliquando Aſturiarum Reges obtinuerunt,propter impotentiam retinẽdi ab Arabibus occupatæ, aut retentæ, aut diruptæ remanſerunt vſque ad tempora Aldefonſi qui cœpit Toletum. Et earum Epiſcopi ad Aſturias fugientes tam in ciuitate,quam in diœceſi Ouetenſi partitis ſibi territoriis,vt poterant. victitabant. Vnde in aliquibus libris antiquis Ouetum dicitur ciuitas Epiſcoporum. Tranſactis autem XI. menſibus prædictus Rex vna cum vxore & filiis, Epiſcopis Comitibus,& magnatibus autoritate domini Papæ Ioannis Ouetum ad celelebrandum concilium conuenerunt,in quo cum vniuerſali conuenientia ciuitas Ouetenſis dignitate metropolitica inſignitur,& Hermegildus in Archiepiſcopum ſublimatur,quia Hiſpania captiuatis quinque ſedibus metropoliticis,ſilebat officio metropolitico deſtituta. Incurſantiũ enim hoſtilitate fugati intra Aſturiarum anguſtias Prælati qui gladium effugerant, confugerũt,& vt tanta anguſtia tolerabat,antiqua Toletani cõcilia inſtituta ſollicite contuentes,Ouetenſem eccleſiam & cæteras quibus iam vt metropolis præminebat, ordinabant, iuxta canonum ſanctiones. Multisque ſecundum Deum vtiliter ordinatis, ſoluto concilio ad propria redierunt.

De incarceratione Garſiæ filii Regis,& morte Aldefonſi. CAPVT XIX.

Gazon, Gozonem. ſupr. Ximenam vocauit,cap. 15. Vnde & muniuit caſtra in confinio Legionis videlicet 2. Alba. Gordo. Arbolium. Luna. Munione fratrem. filiorum Boides. exaltauerat impetrauit quia iam V.C.

POST hæc veniens Zemoram Garſiam filium ſuum comprehendit, & apud * Gazonem ferreis vinculis mancipauit,quia ſuſpectum habebat,eo quod ſocer eius Munio Fernãdi tyrannidem actitans contra Regem rebellare parabat. Ex quo facto alii filii indignati, coniuratione facta,patrem ſuum regni regimine priuare parabant. Huius autem diſſenſionis cauſa fuit Regina * Semena,quæ dicta fuerat Amelina,quæ ſatis inhumana ſtudebat noua grauamina & ſeruitutis onera inuenire,nihilominus diſcidia & ſchiſmata procurare. Hæc Regem Aldefonſum non habens charum, vt affectus expetit maritalis, excogitauit virũ regno priuare, & filium ſuum Garſiam quem pater vinculauerat,ſubrogare: *Albam, Gordonem,Arbolium,atque Lunam commouit, vt filius eius in his rebellans, auxiliante ſocero * Munione, captionis iniurias vindicaret, coniuratione fratrum eum ad talia incitante. Rex autem tam filii,quam ſuorum perſecutionibus coarctatus, in villa quæ Boides dicitur in Aſturiis,regni regimine ſe priuauit,& filium ſuum Garſiam [licet inuitus] regni conſtituit ſucceſſorem præſentibus filiis & potioribus regni ſui. Poſt hæc orationis cauſa beati Iacobi limina viſitauit,& rediens à filio ſuo Rege Garſia quem * exaltauit, qui iam tunc fratrib. præminebat, petiit vt ſemel impeteret Sarracenos, & obtento à filio quod petebat, mouit exercitum contra Mauros, & eorum terris ſtragibus & incendiis deuaſtatis, & factus inclytus ſpoliis & captiuis victor ciuitati reſtituitur Zemorenſi,& ſicut principium ſic finem regni victoriis adornauit. Ibique proprio morbo coactus,fœlicem ſpiritum creatori reſtituens,vitæ curſum fœliciter conſummauit, & ſepultus Aſtoricæ,poſt translatus Ouetum,in eccleſia ſanctæ Mariæ cum vxore ſua Semena Regina finalem obtinuit ſepulturam,cum regnaſſet,annis XLVI.

Garſias primus

De prælis Garſiæ,& morte eius. CAPVT XX.

Æra 921.

ALDEFONSO defuncto Garſias filius eius ſucceſſit in regno æra DCCCCXXI. regnauit annis III. Garſias igitur in initio regni ſui terras Arabũ eſt aggreſſus,& duris incurſionibus peragratas,euerſis plæriſque munitionibus campeſtria flamma vorace conſumpſit, habito prælio cum Aiola Rege Arabum,plurima ſtrage contritum vicit,& captiuauit. Prædaque rerum,gregum,& captiuorum maxima ſubſequente venit ad locum,qui Tremulus nuncupatur,ibique cuſtodium incuria Aiolas curioſus abſceſſit,& ad ſuos rediit fugitiuus. Garſias autem III. annorum expletis circulis, Zemoræ propria morte deceſſit,Ouetumque delatus in monumentis regalibus eſt ſepultus.

De

Ordonius II.

De Rege Ordonio, & bellis eius, & de translatione ecclesiæ Legionensis. CAP. XXI.

POST Garsiam Ordonius frater * eius regni gubernacula legitur suscepisse æra DCCCC XXXIIII. & regnauit annis VIII. mensibus * sex. Hunc Ordonium Rex Aldefonsus Galleciæ præfecerat adhuc regnans. Hic autem Ordonius paterna facta fœlici æmulatione capessens & solers, iustus & pius, & in necessitatibus pauperum consolator, regnum prouide gubernabat. Cum enim viuente patre principatum teneret, collecto exercitu aliquantas Bæticæ prouinciæ ciuitates irrumpens loca campestria deuastauit plurimis habitatoribus interfectis. In initio autem regni Rex Ordonius collecto exercitu Talaueram oppidum animosus obsedit, venientesque Arabes, vt obsessis fierent in succursum, & ipsi pugna postrati, & obsessi frustrati, vtrique gladio perierunt, & direpto oppido, quæ ibi erant, Regis Ordonii prædæ cesserunt, & principem exercitus Cordubensis captum adduxit, qui multis prędis & captiuorum cateruis eius gloriam subsequentibus in regnum suum reuertitur gloriose. Post hæc autem tantis vastationibus arctati Arabes, ad Regem Cordubæ Abderramen & Almotaraph Regem Tingitaniæ miserunt auxilia postulantes qui legationi lugubri annuentes interminatione pœnali exercitus coegerunt, & * Auolalpaz Alcaidus Cordubensis cum magno exercitu Arabum, & cum alio Rege Tingitaniæ * Almotaraph nomine, ad castrum quod sanctus Stephanus dicitur, in ripa Dorii peruenerunt. Quod Rex Ordonius cum audisset, conuocato magno Christianorum agmine festinus occurrit, & triumphali prælio prostratos deleuit, & Rege Vlit, & Almohabat duce magno, & aliis ducibus interfectis, cæteros aut cæde, aut captiuitate possedit, & cum triumphali gloria ad propria est reuersus. Sed à bellorum magnalibus impatiens abstinere, contra Emeritam exercitum congregauit, & totam Lusitaniam fere deuastans, castrum Colubri quod Turne Alariz dicitur, occupauit, & acta præda auri, & argenti, & serici, & hominum triumphaliter remeauit. Sed illius prouinciæ incolæ occurrentes, oblatis muneribus pacem humiliter postulabant. Qua ad tempus indulta ad propria est reuersus, & veniens Legionem pro tantis victoriis omnipotenti Deo gratias referens, conuocatis Episcopis & magnatibus, maiorem ecclesiam sanctorum apostolorum Petri & Pauli quæ minus tute sistebat, intra vrbẽ decreuit prouide trãsferendã, & in palatio regio quod olim balneum fuerat Paganorum, Episcopalem cathedram collocauit, conueniente Fruminio Legionensi Episcopo cum aliis, Episcopis, qui tunc temporis ibi erant. Et cum tres essent in palatio mansiones, in prima domo altare maius in honorem sanctæ Mariæ semper virginis erexerunt: in secunda domo sancti Saluatoris, & apostolorum omnium construxerunt: in tertia domo sancti Ioannis Baptistæ, & omnium martyrum, & confessorum. Quibus omnibus dedicatis prædicta altaria ornamentis aureis & argenteis liberaliter decorauit, & ad dotem ecclesiæ possessiones varias cumulauit, & in eadem ecclesia communi fauore principum & magnatum à duodecim pontificibus fuit diademate insignitus.

Eius dici'tr reus. — *Æra 924.* — *septem.* — *Talauera.* — *Auelapaz Alca. adus.* — *Elcondado de S. Esteuan.* — *Templum DD. Petri & Pauli in vrbem trans latum.* — *Ordonius à XII Episc. coronatur.*

Item de prœliis Ordonii, & vxoribus eius, & captione magnatum, & morte Regis. CAPVT XXII.

HIs peractis Rex Cordubensis dolens tantum interitum suæ gentis inuasit terminos regni sui, & ad * Roindoniam vsque peruenit. Cui occurrit Rex Ordonius, consertoq; prælio multi ex parte Regis Ordonii, & ex Arabib. corruerũt, & cũ per totã diẽ fortiter dimicassent, neuter victor, neuter victus fuit, sed vtriq; redierũt ad propria cum iactura. Post hæc venit Abderramen cum magna multitudine suorum & Africæ quos conduxerat, terramque ingressus est Nauarrorum vsq; ad locũ qui Muez adhuc hodie nuncupatur. Quos Rex Garsias filius Regis Sancii nequiens tolerare Regi Ordonio nunciauit, qui confestim occurrens cum ingenti auxilio properauit. Cumque in valle Iuncaria sibi ad inuicem exercitus obuiassent sicut Dominus voluit sustinere, multi de Christiano exercitu corruerunt. Etiam duo Episcopi Dulcidius Salmanticensis & Hermigius Tudensis fuerunt ibi ab Arabibus comprehensi, & pro isto Hermigio fuit sobrinus eius sanctus Pelagius datus obses, qui postea fuit martyr. Similiter & Dulcidius fuit dato obside liberatus. Is autem Rex Ordonius prouocatus ex suis agmina congregauit, & ingressus terram Arabũ quæ Sintilia dicitur, strages & plurimas cædes egit, castra & oppida plurima in ore gladii occupauit, Sarmalion, Heliph, Palmatiũ, & Castellionẽ, & Magnantiã, & multa alia castra

Mindoniam Rondonia. — *Muez.* — *Sintilla.* — *Sarmalion.* — *Sarmalionem.* — *Eliph.* — *Palmatium.* — *Castellio.* — *Magnantia.*

Et inde Moninam. Nunninam. Dopnam.

diripuit,& destruxit.* Exinde Zemoram rediens cum triumpho vxorem suam * Muninā * Domnam,quæ & Geloira alio nomine vocabatur,inuenit defunctam,ex qua susceperat duos filios,Aldefonsum videlicet,& Ranimirū, plus de morte coniugis contristatus, quā de victoria iucundatus. Aliam quoque duxit vxorem ex partibus Galleciæ nomine Aragontum,quam postea suspectam reliquit,pro quo condigne postea satisfecit. His transactis misit pro Comitibus qui Castellam regere videbantur, ad locum qui Tegulare dicitur,in ripa fluminis Carrionis, quasi cum eis colloquium habiturus,& venerunt ad eum Nunius * Fernandi,& Almondar Albus,& filius eius Didacus,& Fernandus Ansuri filius, & nullo conscio exceptis consiliariis cepit eos, & vinctos catenis Legionem adduxit, & carceri mancipatos post aliquantum tempus iussit occidi,& posuit maculam in gloria sua, & cruore innocuo baltheum gloriæ obfuscauit. Et fœderatus Garsiæ * Enechonis Aristæ Principi Nauarrorum filiam eius nomine Sanciam duxit vxorem. Post quod etiam cepit Anagarum quod olim * Ticium vocabatur,& Vicariam,quæ ex eo nomen dicitur habuisse,quod Gotthorum tempore sedes iudicii habebatur.Reuersus autem ad propria,cum egrederetur Zemoram,in infirmitate percussus vitam finiuit, sepultus Legione in ecclesia cathedrali.

Tegulare. Fernandus & Almodar albus & Didacus filius eius,& Ferdinandus Ansurii filius. Enechonis. Anagarum. Tricium. Ticium.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER QVINTVS.

De Froila & iudicibus. CAPVT I.

Æra 932. Monina Dompna V. C. vt supra cap. vlt. aliqua. Frominium.

POST mortē Ordonii Froila frater eius successit in regno æra DCCCCXXXII.& regnauit anno I.mensibus II.& duxit vxorem nomine *Munina Domna,ex qua suscepit tres filios,Aldefonsum, Ordoniū, & Ranimirum,& quartum de concubina nomine Acenare. Hic nihil egit memoria dignum, nisi quod filios Olmundi nobilis sine culpa aliqua fecit occidi,& * Fronimium fratrem eorum Legionensem Episcopum exilio condemnauit. Et quia viri impii nō dimidiant dies suos,percussus lepra,vnius anni & duorum mensium expleto circulo vitam finiuit, & iuxta fratrē suū Ordonium Legione inglorius sepelitur. Episcopus Fronimius statim fuit sedi propriæ restitutus. Eisdem diebus nobiles Barduliæ,quæ nunc Castella dicitur,attendentes nobiles suos Nunium Fernandi, Almondar Album,& filium eius Didacum vocatos ad colloquiū, ex factione à Rege Ordonio interfectos, tyrannum etiam Froilam, & multa alia quæ eis euntibus ad iudicium à Regibus & magnatibus Legione iniuriose fiebant, videntes etiam quod termini gentis suæ ex omnibus partibus arctabantur, & pro iudicio contemptus & contumelias reportabant, sibi & posteris prouiderunt, & duos milites non de potentioribus,sed de prudentioribus elegerunt,quos & iudices statuerunt, vt dissensiones patriæ & querelantium causæ eorum iudicio sopirentur. Vnus fuit Nunius Nunii,dictus * Rasura, filius Nunii Bellidez:alter dicebatur Flauinus Caluus.iste tamen aut nil, aut parum de iudiciis cogitabat,sed armis & militiæ insistebat. Erat enim facile iracundus, nec causarum varia pacifice sustinebat,quod non competit iudicanti. Ex huius genere processerūt multi & alii magni nobiles de Castella.Flauinus Caluus habuit duos filios, Fernandum Flauinum,& Veremundum Flauini.Fernandus genuit Flauinum Fernādi.Flauinus genuit Nunium Flauini. Nunius duxit vxorem nomine Egilonem,ex qua suscepit filium Flauinum Nunii.Flauinus Nunii genuit Didacum Flauini.Didacus Flauini duxit vxorem filiam Roderici Aluari de Asturiis,viri nobilis & magnatis, & ex ea genuit Rodericum Didaci, qui dictus fuit Campiator. Alter filius Flauini Calui dictus fuit* Veremundus Flauini. Veremūdus genuit Rodericum Veremundi.Rodericus genuit Fernandum Roderici. Fernandus genuit Petrum Fernandi,non illum qui dictus fuit Castellanus.

Rosoria inf. c. 2. Flanini 21. vro filium & seqq. Veremudus, sic & in seqq.

De Nunio Rasura,& filiis eius. CAPVT II.

Nunii. Rosoria vt sup.

NVNIVS autem cognomento * Rasura fuit vir patiens & modestus, solers & prudens, industrius,circūspectus,& sic ab omnib.amabatur,vt vix esset cui ei⁹ iudicia displicerent,

rent, aut eius sententias causaretur, quas tamen rarissime proferebat, quia in compositione amicabili fere omnia terminabat, & sic charus ab omnibus habebatur, vt locus aliquis detractioni, vel inuidiæ non pateret. Hic habuit * filium nomine Gundisaluũ Nunii, qui cum esset adolescens, bona indole coætaneis preminebat, & futurorum indiciis omnibus complacebat. Nunius vero pater eius fere ab omnibus Castellæ militibus Domicellos filios petiit nutriendos, quos curialitate, affabilitate, & bonis moribus sic instruxit, vt patres adolescentium de profectu filiorum profiterentur se tali nutritio obligatos, & ipsi adolescentes sic erant Gundisaluo Nunii dilectione coniuncti, vt eum quasi dominum sociarent, nec possent ab eius consortio vel ad modicum separari. Cumque creuisset factus miles, militiam strenuus exercebat, & pacis dulcedinem in patria * retinebat, ita quod patre suo mortuo, patri fuit fauore omnium substitutus, & etiam principatum militiæ conniuentibus iis qui secum nutriti fuerant, addiderunt, & duxit vxorem nobilissimam Semenam nomine filiam Nunii * Fernandi, ex qua suscepit filium nomine Ferdinandum. Hic fuit omnibus patre charior, in sermone verax, in iudicio iustus, in militia gloriosus. multa enim strenue contra Arabes peragendo fines patriæ ampliauit. Hic habuit filium qui dictus est Ferdinandi Gundisalui. Hunc Deus supra patrem & auum tot gratiis exaltauit, vt ipso non attẽdente, tam à magnatibus & militibus, quam ab vniuersis populis Castellanis in Comitem crearetur, & omnes se suæ subiicerent ditioni. Qui factus Comes totam Castellam sic pacifico dominio confouebat, vt omnes Deo gratias agerent, qui per talem Comitem à populo suo releuauerat sarcinam seruitutis. Hic contra Arabes plurima bella gessit, quoniã & sanctum Stephanum & alia plurima loca Christianæ restituit ditioni. Ex quo iste suscepit suæ patriæ Comitatum, cessauerunt Reges Asturiarum insolescere in Castellam, & à flumine Pisorica nihil amplius vindicarunt. strenuitate enim sua eorum insultibus resistebat, nec propter eos à bellis Arabum desistebat. Monasterium sancti Petri in ripa * Aslantiæ fluminis ædificauit, & multis possessionibus illud dotauit. Morte propria defunctus in eodem monasterio est sepultus. cui successit filius eius Garsias Ferdinandi, homo catholicus, qui bella plurima contra Reges Asturiarũ conantes Castellæ finibus præminere, gloriose peregit, & castra plurima in ripa Dorii munifice reparauit, & vsque ad fluuium Carrionem iurisdictionis suæ terminos dilatauit. Hic construxit monasterium in honorem sancti Cosmæ & Damiani iuxta ripam * Dorii fluminis Aslantiæ, in villa quæ Caueæ rubeæ nuncupatur, & amplissimis possessionibus dilatauit, & loca quæ dedit, statuit Infantaticum appellari eo intuitu, quod si aliqua de genere suo non posset, aut nollet mariti comparis solatia adipisci, de bonis monasterii prouideretur eidem largiter & decenter, demptis duntaxat necessariis clericorum qui inibi Deo & sanctis martyribus deseruirent. Obiit autem morte propria, & in monasterio sancti Petri de Cardonia tumulatur.

filium Gundisaluum — *nutriebat* — *Fredenandus non Ferdinandus & Nunius.* — *S. Stephanus.* — *Pisorica.* — *Aslantia flu. Asiancia.* — *Dorii Asiancia* — *Couas rubias*

De Comite Sancio, & morte eius. CAP. III.

HVIC successit filius eius Comes Sancius Fernandi, vir virtutum, amator patriæ, & in subditos totus pius. Hic obtinuit Pennam fidelem, & Septem publicam, & * Madoliũ, & Montelionem, & Varinatium, * Oaromam, & sanctum Stephanum, quę in captione patris perdiderant Christiani, & multa intulit Agarenis. Antiquos foros Septem publicæ iste dedit. Castellanis militibus qui & tributa soluere, & militare cum principe tenebantur, cõtulit libertates, videlicet vt nec ad tributum aliquod teneantur, nec sine stipendiis militare cogantur. Hic habuit filium qui dictus fuit Infans Garsias, & Legione fuit proditionaliter interfectus: & habuit filiam nomine Geloiram, quam duxit in vxorem Sancius Maior Rex Aragoniæ & Nauarræ, de quo, si Deus dederit, postea prosequemur. Huius mater optans commercium cuiusdam principis Sarraceni, proposuit filium interficere, vt sic cum munitionibus & oppidis optatis nuptiis potiretur. Cumque quodam sero lethali poculo virus mortiferum miscuisset, filius reuelatione * pedissequę hoc pręsensit, & matri, vt prius biberet, supplicauit. Quod ipsa renuens demum coacta, quod male miscuerat degustauit, & parricida mater hausit, & meruit mortem in poculo quod parauit. Et tandem Comes Sãcius contriti cordis, pœnitentia stimulatus construxit monasterium nobile quod Oniam nominauit, eo quod matrem viuentem Mioniam more Hispanico appellabat. Demum post multas victorias strenue consummatas fœlicem spiritum suo restituit creatori, & in monasterio Oniensi quod ipse construxerat, est sepultus. Nunc autem ad genus & acta Regum Asturum reuertamur.

Matrolium, hodie Madreuelo. — *Oxomam* — *Garsias.* — *Geloyra.* — *Sancius.* — *Infandum facinus libidinosæ mulieris venefica, quæ ipsa se puniuit.* — *pedissequa.* — *Onia.* — *Mioniam.*

De Alphonso, & Ranimiro, & discordia fratrum. CAP. IV.

Æra 933. Duxit vxorem Xemenam.

MORTVO Froila Aldefonsus filius Regis Ordonii adeptus est sceptra patris æra DCCCCXXXIII. & regnauit annis V. mensibus VII. anno vno mensium numerato. * Nomen * vxoris eius Semena, ex qua genuit infantem Ordonium, qui dictus est Malus & fuit iuxta Cordubam interfectus. Hic Aldefonsus leuitate potius quam virtute deliberauit apud se, vt ad viam confessionis & pœnitentiæ se transferret, & ideo religionis operibus deuouit se, & aliquandiu huic proposito inhærendo decreuit sibi substituere fratrem suum nomine Ranimirum. Cumque propositum fratri per nuncios intimasset, Ranimirus audito nuncio cum magno exercitu venit Zemoram, & Aldefonso regni regimen resignante, Ranimirus substituitur fratri suo. Aldefonsus autem iam exrex ad locum qui Dominos sanctos vulgariter dicitur, super ripam * Ceiæ fluminis properauit, habitumq; monachalē assumens viam perfectionis elegit.

Cega V.C.

Alfonsus IV. Huius tempore dicitur floruisse Episcopus Legionensis Florianus, de quo forte infr. cap. 14. infi. c.

De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldefonsi. CAP. V.

Æra 939. annis XIX. mensibus 2.

Et cum esset V.C.

RANIMIRVS autem successit in regno æra nongentesima trigesima nona, vno anno mensium numerato, & regnauit annis * decem, & nouem mensibus, diebus duobus. *Et cum esset vir bellis deditus, mouit exercitum contra Mauros, & dum exercitum congregabat, frater suus ea leuitate, qua de Rege se monachum fecerat, à monasterio apostata resiliuit, & Legionem veniens cœpit inibi rebellare, & ad regnum iterum inhiare. Ranimirus cum hoc audiuit, direxit congregatum exercitum contra eum, & duobus annis obsessum in deditionem recepit ad suæ beneplacitum voluntatis, & statim in carcerem mitti iussit. Et dum hæc fierent, Aldefonsus, & Ordonius, & Ranimirus, filii Regis Froilæ supradicti, cum conniuentia in Asturiis rebellarunt, & tyrannidem exercentes Aldefonsum qui maior erat, honore regio præferebant. Astures enim indignati, eo quod in cessione Aldefonsi, & substitutione Ranimiri non fuerant euocati, rebellionem huiusmodi factitabant. Vnde & Astures in dolo euocant Ranimirum, vt si fieri posset, in manus filiorum Froilæ deueniret. Quod præsentiens Ranimirus armata manu Asturias est ingressus, & coactos præliis mancipauit, secumque ducens cum fratre suo Aldefonso quondam Rege in eodem carcere * coarctauit, & post aliquantulum temporis interuallum fratrem & sobrinos crudeliter excæcauit. Tandem Ranimirus pœnitentia ductus prope Legionem in ripa Turii monasterium sancti Iuliani construxit, & in eo fratrem & consobrinos pie, prout potuit, collocauit, vbi vsque ad finem vitæ necessaria habuerunt. Mortuus autem Aldefonsus ibidem sepultus est cum vxore sua Regina Semena & consobrinis. Regnauit autem Aldefonsus annis quinque & mensibus septem, & in quinto anno regni sui fuit orbatus oculis, & postea duobus annis & septem mensibus superuixit.

coartauit

Turius fl.

S. Iulianus. De ruiforco hodie appellatur. Conuentus S. Isidori beneficium est alicui Canonicorum conferendum.

De victoria Ranimiri, & Comitis Fernandi Gundisalui. CAP. VI.

RANIMIRVS autem regnum ingrediens Toletanum obsedit oppidum Maioritum, & muros disrumpens, sublatis rebus incolas captiuauit, & reduce exercitu remeauit. Post hæc Arabes fines Castellæ inuadere decreuerunt, & Comes Fernandus Gundisalui, qui Castellæ tunc temporis præsidebat, nunciauit aduentum Arabum Ranimiro, qui conuocato exercitu, properauit in auxilium Comitis Castellani. Cumque Legionensis & Castellanus exercitus conuenissent, Arabibus apud oppidum * Oxomam occurrerūt, & collatis signis adinuicem dimicarunt, sed Dei gratia adiuuante, Christianis victoria, Arabibus cessit fuga, multaque millia captiuorum Christiano exercitui prouenerunt. Sicque Rex Ranimirus ad sua fœliciter est reuersus.

Gyoniam. Oxomam, & deleatur oppidum inf. ca. 14.

De proditione Abenaiæ, & victoria Ranimiri. CAP. VII.

Cæsaraugustā semper V.C. sine u. Cæsaraugusta.

POST hæc iterum Ranimirus contra Cæsaraugustam exercitum congregauit. Abenaia autem qui inibi princeps erat, audito quod Ranimirus & Ferdinandus Gundisalui Comes Castellæ adinuicem concordarant, timuit in immensum. Vnde & seipsum cum terra Ranimiri subdidit ditioni mentitus Abderramen Regi Cordubæ, cui erat subiectione simili obligatus. Rex autem Ranimirus omnes munitiones regni Cæsaraugustæ quæ Abenaiæ resistebant, cædibus & irruptionibus coegit Abenaiæ obedire. Post quæ Ranimiro ad sua reuerso, Abenaia proditionis non immemor, fregit pacta, & reconciliatus

principi

principi Cordubensi ratus est posse inuadere terminos Ranimiri, & agens exercitum peruenit celeriter Septem mancas. *Septem mancæ.* Quod audiens Ranimirus assumpto exercitu processit obuius contra eum, & ibidem adinuicem vtroq; exercitu dimicante, cæsi Arabes, nec fuga, nec strage, sed victoria caruerunt, & secunda feria, in festo scilicet sanctorum Iusti & Pastoris, ex Arabibus vsq; ad octoginta millia perierunt, & Abenaia proditor fuit captus: cæteri qui euaserant, ad oppidum quod Alfondega dicitur, cõfugerunt. Ranimirus autem plus sanguine Arabum, quam præliis, vel spoliis cupiens satiari, eos viriliter insecutus in castro Alfondega quo confugerant, comprehendit. *Alfondega.* Abderramen autem cum paucis fugæ comitibus vix abscessit. Tunc fuit solis eclipsis per vnam totam horam diei. Tunc Rex & sui cum multis spoliis & multa turba pedisequa captiuorum reuertitur gloriose, secum ducens Abenaiam captiuatum.

Item de præliis Ranimiri. CAP. VIII.

HIs peractis exercitus Sarracenorum per ripã Turmii fluminis est ingressus *Turmius.* sub principe qui Aceipha dicebatur, & fauẽtibus sibi Fernãdo Gundisalui & Didaco * Munionis *Nunionis.* magnatibus regni sui, cœpit populare Salmãticam, * Letesmiam, *Ledesmiam.* Ripas, Balnea, Alfondegam, Pennam, & alia multa castra. Tunc etiam Comes Rodericus populauit Amaiam, & prædas exercuit in Asturiis in partibus sanctæ Iulianæ. Post Rex Ranimirus talibus coniurationibus prouocatus exiit obuiam Sarracenis, & bellis & cædibus sæpe repulsi à cœptis operibus destiterunt, & Fernandum Gundisalui, non illum Comitẽ Castellæ, & Didacum Munionis, fautores Arabum comprehendit, & alterum Legione, alterum Gordone in carcere vinculauit. Sed procedente tempore, quia captione eorum magnates alii murmurabãt, recepto ab eis iuramẽto fidei obseruãdæ à carcere liberauit, & filio suo Ordonio dedit vxorẽ Vrracam filiam * Fernandi *Ferdinandi.* Gundisalui Comitis Castellani. Post hæc Rex Ranimirus qui ex Regina Tarasia, sorore Garsiæ Tremulosi Regis Nauarræ, cognomine Florentina, genuerat Sancium & Geloiram, in honorem sancti Saluatoris iuxta regale palatium monasterium fabricauit, & ibidem Geloiram filiam Deo dicauit. Decimo nono regni sui anno obsedit oppidum quod olim Aquis, nunc Talauera vocatur, in diœcesi Toletanensi, Arabes autem ei succurrere festinantes victi à prædicto Rege in prælio ceciderunt, & cæsis fere duodecim millibus, vsque ad septem millia captiuauit, & reuersus ad sua se misericordiæ operibus dedicauit, & vxore sua Regina Tarasia operante sancti Andreæ & sancti Christophori super * Ceiam, *Ceyam.* & sanctæ Mariæ in ripa Dorii, & sancti Michaelis archangeli in valle Ornæ quæ nunc dicitur Destriana, monasteria ædificauit, & possessionibus multis ditauit. Et cum Ouetum causa orationis adisset, ibidem grauiter ægrotauit, & Legionem allatus, in vigilia Epiphaniæ facta confessione Episcopis & Abbatibus qui secum aderant, deuote suscepit sacramentum corporis & sanguinis Domini Iesu Christi. quo facto à se regnum quod à * patre *à fratre.* susceperat, abdicauit proclamans cum lachrymis: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Dominus mihi adiutor, non timebo, quid faciat mihi homo.* His ita peractis vitam finiuit, & in monasterio sancti Saluatoris quod filiæ suæ construxerat, tumulatur. In his decem & nouem annis computantur quatuor anni Aldefonsi prædicti, quia post primum annum statim substituit sibi fratrem: per se autem regnauit Aldefonsus anno vno, Ranimirus annis quindecim.

De Rege Ordonio, & dissensione cum Castellanis, & morte eius.
CAP. IX.

HVIC successit in regno Ordonius filius eius æra nongentesima quinquagesima octaua, *Æra 958.* & regnauit annis quinque, mensibus sex. Iste Ordonius satis prudens, & in regimine exercitus circumspectus. Vnde frater eius Sancius quem Rex Ranimirus ex * Tarasia *Therasia.* sorore Garsiæ Regis Nauarræ susceperat, fauore & auxilio eiusdem Garsiæ auunculi & Fernandi Gundisalui Comitis Castellani, ipsis personaliter cum ipso venientibus, Legionem accessit, vt fratrem suum a regno expelleret, & ipse dignitate regia donaretur. Sed Rex Ordonius vt erat in armis strenuus, ciuitates muniuit, & munitiones viriliter defensauit, & regnum sibi intrepidus conseruauit, & vxorem suam Vrracam, quia Comitem Fernandum socerum suum hostem senserat, dereliquit, & duxit vxorem aliam nomine Geloiram, ex qua genuit filium qui fuit podagricus, nomine Veremundum. *Contra legem diuin.: Diuortium hic infra lib. 6 cap. 5. & lib. 7. cap. 24.* Galleci autem audientes dissensionem inter Legionenses & Castellanos cœperunt contra Regem Ordonium rebellare. Ipse vero congregato exercitu Gallecos perdomuit vsque Vlisbo-

nam, & vastatione & incendio omnia deprædatus est, & rediit inclytus multis spoliis & captiuis. Posthæc autem, inter Regem Ordonium & Fernandum Gundisalui Comitem Castellanorum discordia sedata, exercitum Arabum venit ad sanctum Stephanum in ripa Dorii, & vsque Burgis omnia deuastabat. Sed Comes Fernandus Gundisalui cum exercitu Regis Ordonii & suorum, eos vsque * Dozium insecutus pugna subegit, & magnam multitudinem victor occidit, plurimamq; captiuauit. Quo audito Rex Ordonius dispo-suit in Arabes exercitum cōgregare, sed infirmitate præuentus Zemoræ moritur, & Legionem delatus in monasterio sancti Saluatoris quod pater suus condiderat, sepelitur.

Dorium.

Supr. cap. 4.

Ordonius IV. & Malus.

De Rege Sancio, & Ordonio Malo. Cap. X.

Æra 963.

DEFVNCTO Ordonio frater eius Sancius regis Ranimiri filius successit in regno æra nongentesima sexagesima tertia, & regnauit annis duodecim. Cumque magnates regni contra ipsum vnanimiter conspirassent, ad Garsiam Regem Nauarræ qui dictus est Tremulosus, suum auunculum festinauit. Erat autem Sancius intolerabili pinguedine aggrauatus, vnde dictus fuit Sancius Crassus, & consuluit ei auunculus Abderramen principem Cordubæ postulare, vt posset à tanto pinguedinis pondere releuari. Cumque cum eo pacem firmasset, Cordubam veniens ab Abderramen magnifice est susceptus, qui conuocatis medicis antidoto cuiusdam herbę à grauitate pinguedinis liberatur, & agilitati & dispositioni restituitur cæterorum. Inter hæc autem Comes Fernandus & Magnates regni Asturiarum Ordonium malum, quem Rex Aldefonsus cæcus ex vxore sua Semena susceperat, in Regem & principem elegerunt. Et Comes Fernandus Gundisalui dedit ei vxorem filiam suam Vrracam Regis Ordonii derelictam. Erat autem tunc temporis quidam nobilis adolescens nomine Vegila, qui cum esset de nobilioribus illius patriæ, nolebat Comiti Fernando vt subditus obedire. Comes autem eum grauiter insecutus compulit exulare, & ad Arabes compulit transmigrare. Rex autem Sancius assumpta ab Abderramen multitudine Arabum est reuersus, vt absens regnum quod perdiderat, veniens obtineret. Quod audiens Ordonius Malus in Asturiis se recepit, vt difficultate montium inibi rebellaret. Rex autem Sancius olim Crassus, quam cito aduenit, rebellibus domitis regnum recuperauit. Ordonius autem Malus cum esset vilis, pusillanimis, & effœminatus, Deo & hominibus odiosus, operibus prauus, nec in Asturiis se tutum reputans iuit ad socerum fugiens & abiectus. Comes autem filiam ei abstulit, & alteri viro dedit, & ad Arabes ire coegit, cum quibus dum vixit, vilitatis suæ pœnas exsoluit. Rex vero Sancius regno pacato, duxit vxorem, quæ Tarasia dicebatur, ex qua genuit Ranimirum. Tunc Rex Sancius cum esset homo deuotionis, suadentibus vxore sua Tarasia & sorore sanctimoniali Geloira, misit Velascum Legionensem Episcopum & alios nuncios pro pace firmanda, & pro petendo corpore sancti Pelagii martyris qui sub Abderramen fuerat Cordubæ martyrio coronatus. Rex autem construxit monasterium Legione, in quo corpus sancti Pelagii statuerat * collocandum. Et hac legatione pendente, Galleci discordes inter se prædas & iniurias exercebant. Sed Rex adueniens insolentes domuit, & iniuriosos coegit vsque ad Dorium, qui diuidit Galleciam & Lusitaniam. Quod audiens Gundisaluus qui trans flumen Dorii princeps erat vsque ad ripam eiusdem fluminis, congregato potentiæ suæ exercitu, præceps venit, sed videns se Regi Sancio non posse resistere, suæ gratiæ se commisit, & præstito iuramento de tributis soluendis, etiam terræ suæ dominium Regi Sancio recognouit. Verum proditionis virus in corde * reseruat, virus mortiferum pomo immissum Regi obtulit ad edendum, in cuius esu cor Regis cœpit ilico titubare, sicut natura exigit venenorum: & Rex intelligens dum Legionem mortis conscius properaret, tertia die in via moritur, & Legione iuxta patrem in sancti Saluatoris monasterio sepelitur.

S. Pelagius Martyr.

collocaret.

reseruans.

Ramirus, III.

De Rege Ranimiro, & strage Normanorum. Cap. XI.

Æra 975.

SANCIO defuncto filius eius Ranimirus, habens à natiuitate annos quinque, patri successit in regno æra nongentesima septuagesima quinta, & regnauit annis viginti quinque. Hic de consilio matris suæ Reginæ Tarasiæ, & amitæ suæ Geloiræ monialis, secundum legationem patris cum Arabibus pacem fecit, & corpus sancti Pelagii pro quo pater miserat, impetrauit, in monasterio quod pater ad hoc construxerat, collocauit. Anno secundo regni eius multitudo Normanorum cum Rege suo nomine Gundiredo in finibus Galleciæ applicarunt, & stragibus & incursibus vrbes & loca Galleciæ vastauerunt, & Sisnandum Episcopum sancti Iacobi peremerunt, discurrentes patriam vsque ad locum qui

Tharasiæ, vt supra.

Normani.

qui mons dicitur Onagrorum. Tertio anno cum patratis vastationibus vellent ad propria nauigare, inuocato nomine Domini & beati Iacobi, Comes Gundisaluus Sancii occurrit eis, si posset exterminium vendicare. Et cum prælium iniuissent, Dei gratia & virtute Apostoli, qui sine lege vastauerant, Dei iudicio sunt prostrati, & tam ipsi, quam Rex eorum in ore gladii ceciderunt, & Comes Gundisaluus Sancii eorum nauigia igne consumpsit.

Onagrorum mons.

De vastatione Castellæ, & Zemoræ, & Galleciæ, & morte Ranimiri.
CAP. XII.

ET dum hæc fierent, Arabes per Ranimiri Regis pacem securi contra Castellanos exercitum direxerunt. Cumque Ferdinandus Gundisalui Comes resistere non valeret, occuparunt Arabes Septem mancas, Donias, & Septempublicam, & Varinatium, & multa alia, terram cædibus & incendio deuastantes, ad hæc omnia inhumaniter adiuuante Vegila quodam nobili qui à Fernando Gundisalui Comite ob rebellionem à partibus Alauæ erat eiectus. Ex tanto ergo successu Arabes insolentes etiam fœdus quod cum Ranimiro habuerant, infregerunt, & venientes Zemoram inuasam funditus subuerterunt. Ea tempestate vir strenuus Fernãdus Gundisalui Comes Castellæ moritur, qui in acquisitione, & tuitione, & dilatatione patriæ vtiliter, strenueque, & fideliter laborarat, & in monasterio sancti Petri de Assantia quod ipse construxerat, sepelitur. Rex vero Ranimirus duxit vxorem nomine Vrracam. Cumque esset puer, nec ad discretionem ætatis venisset, stultis actibus cœpit Comites Galleciæ prouocare, iam à consilio matris & amitæ alienus. Cumque Galleci non possent eius insolentiam tolerare, quendam Veremundum filium Regis Ordonii super se regem beati Iacobi creauerunt. Quod audiens Ranimirus contra ipsum collecto exercitu in Galleciam festinauit, & ex alia parte veniens Veremundus in Portella de Arenis prælium commiserunt. Et licet inuicti adinuicem discessissent, ex vtraque quam plurimi cæde mutua ceciderunt, & duobus annis non sine grandi vtriusque gentis exterminio bellum inualuit intestinum. Ranimirus autem morbo correptus obiit Legione, & in Destriana traditur sepulturæ. Interea Alcorexi Rex Agarenorum eam partem Galleciæ quæ nunc Portugallia dicitur, & vsque ad sanctum Iacobum, non veritus Apostolum, deuastauit, sed merita Apostoli occurrerunt, & immissa in eos infirmitate, aut pauci, aut nulli superstites euaserunt qui in patria nunciarent.

Septem mancæ. Donia. Septem publica. Varinactum. Zamora. Assantia. Portella. Legio. Destriana.

De Rege Veremundo, & miraculo tauri. CAP. XIII.

Veremũdus. II.

MORTVO itaque Ranimiro, Veremundus filius Regis Ordonii veniens Legionem ab omnibus suscipitur, & ad regni gloriam promouetur, eo quod mortuo Sancio patruo suo & Ranimiro consobrino ad ipsum erat de iure regni successio deuoluta, æra millesima, & regnauit annis decem & septem. Hic leges Gotthorum liberaliter confirmauit, & sanctorum patrum canonicas sanctiones seruari præcepit, & licet alias esset satis prudens, susurronibus & detractoribus aures bibulas inclinabat. Accidit autem quod tres serui de familia ecclesiæ S. Iacobi, quorum vnus vocabatur* Zadon, alter Cadon, alter Ansilon, apud Regem dominum suum* Athaulphum de crimine pessimo accusarent; & quod etiam promiserat Sarracenis se legem Mahometicam suscepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eo quod Episcopus esset filius illius principis qui Regi Sancio in pomo mortis poculum propinarat. Cumque prædictus Episcopus vocatus ad curiam quinta feria ante Pascha venisset Ouetum, consulentibus sibi aliquibus, vt antequam ad ecclesiam descenderet, se Regis conspectui presentaret, Episcopus constanti animo sic respondit, quod prius se præsentiæ Saluatoris omnium exhiberet, & post in præsentia tyranni principis compareret: intransq; ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt in venientem Episcopum desæuiret. Sed Episcopus innocens cum talia præsensisset, cõsummatis officiis, ad locum vbi taurus æstuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopum veniens, cornua in manibus eius dimisit, quibus dimissis ad montem vnde venerat, remeauit. Episcopus autem cornua quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus soluit laudes, actores vero falsæ suggestionis & eorum semine maledicto coarctans, ad exemplum Dauid qui pro morte Abner innocui Ioab cum semine condemnauit, sententialiter sic profatur: De semine* Zadon, Cadon, & Ansilon non deficiat leprosus, & claudus, cæcus, & mancus, vilis, & tenens fusum. Rex autem viso miraculo perturbatus obtulit Episcopo satisfactionem, sed Episcopus regem

*Æra 1000. *Cadeo. *Athaulphum. Episcopum de V.C. 2. *Cadeon.*

videre noluit: immo secunda feria post festum Paschæ iter arripiens ad Pamariensem ecclesiam sanctæ Eulaliæ vsque peruenit. Ibi infirmitate correptus quarta feria vitam finiuit. Cumque sui vellent corpus eius ad Ecclesiam beati Iacobi deportare, immobile est inuentum, & attendentes quod à Domino fieret, tradiderunt corpus in eadem Ecclesia sanctæ Eulaliæ sepulturæ.

Citat hæc in historia Arabum cap. 32.

De insolentiis Veremundi, & vxoribus eius, & de victoria Almanzoris.

CAP. XIIII.

Concubinæ. *Tharasiam semper V. C.* *Sic Hispani vocant liberos Regios vel nepotes.* *instituit.* *Almanzor defensor.* *Quod interpretatur famulus Regius. V. C.* *Hac etiam fallacia vsus est Abenabus Rex Hispalensis cũ audientibus. Albito & Ordonio Episcopis locutus est Isidoro à se recedentibus.* *Dorius fl.* *Estola fl.* *Astorica.* *Hinc decipiuntur, qui corpus Pelagii in templo S. Isidori Legione fuisse repositum autumant.* *Vallis Cæsaris.* *Legionis V. C.*

REX vero Veremundus habuit duas nobiles concubinas, & erant sorores, legem Domini obliuiscens, & ex vna genuit infantem Ordonium, & ex alia Geloiram. Infans autem Ordonius procedente tempore ex infante Fronilda genuit Aldefonsum, Pelagium, Sancium, & Semenam. Prædictus etiam Veremundus habuit duas vxores legitimas, Velasquitam videlicet, quam viuentem dimisit, & non contentus incestu, sibi aliam nomine Geloiram adulterino* contubernio copulauit, ex qua genuit Aldefonsum & *Taresiam. Ex Velasquita autem genuit Christinam infantem. Ipsa vero Christina ex Ordonio Cæco filio Ranimiri Regis genuit Aldefonsum, Ordonium, Pelagiam, Comitissam, & Eldontiam. Eldontia autem ex Pelagio Froilæ diacono genuit Comitem Petrum, Ordonium, Pelagium, Munionem, & matrem Suerii Comitis & fratris eius, & Taresiam Comitissam. Quæ cum esset domina Carrionis, ibi ecclesiam sancti Zoili ædificauit. Hi omnes dicuntur vulgariter* infantes de Carrion. Igitur propter peccata principis Veremundi, & populi Christiani, Rex Arabum qui Alhagib dicebatur, se Almanzor* constituit nominari. Alhagib autem interpretatur supercilium, quia sicut supercilium defensio est siue vmbraculum oculorum, sic & ipse dicebatur defensio populorum. Vnde & clariori vocabulo se Almanzor instituit nominari. Almanzor autem interpretatur defensus, siue defensio, eo quod multis victoriis gloriosus se & suos strenue defensauit. Cumque Vegila de quo prædiximus, & quidam Comites, & alii plurimi Christiani ad eius præsidium confugissent, promittebant ei terram reliquiarum Hispaniæ se daturos, & hac ambitione commotus adunato exercitu Arabum & Christianorum qui secum aderant, assumpto etiam filio suo Abdelmelic,* quod in tempore famulus erat Regis, cœpit Legionis, Castellæ, & Nauarræ prouincias deuastare, cui exterminio pro maiori parte causam præbuit dissensio principum Christianorum qui sibi ad inuicem auxilia denegabant. Almanzor autem cum esset prudens, strenuus, hilaris, atque largus, ita sibi Christianos allicere satagebat, vt Christianos Arabibus ostenderet chariores. Hac benignitate charissimus erat suis, adeo quod omnes ex animo ei seruire pari studio laborabant, ita quod à Dorio qui erat limes inter Christianos & Arabes, vsque ad fluuium Estolam omnia vastauit, in cuius ripa tentoria collocauit. Quod audiens Veremundus cum exercitu properauit, & insultum faciens in tentoria Almanzoris multos de suo exercitu interfecit. Cum autem esset Almanzor magnanimus, atque constans, à proprio solio deposito aureo pileo quem pro corona gestabat, humi resedit iuxta morem principum gentis suæ. Exercitus autem qui eum ex animo diligebat, confusionem autem ferre non sustinens, prælium restaurauit, & fugatis Veremundi militibus vsque ad Legionis ianuas peruenerunt. Sed vrgentibus pluuiis hyemalibus, quæ solent in illis partibus inundare, Almanzor ad propria est reuersus. Ciues autem Legionenses & Astoricenses timentes in futuro anno super se tantam multitudinem aduenturam, corpora Regum quæ erant sepulta, Legione & * Astorica cum corpore sancti Pelagii martyris ad Asturias transtulerunt, & apud Ouetum in ecclesia sanctæ Mariæ sepelierunt, & super altare beati Ioannis Baptistæ corpus sancti Pelagii posuerunt. * Quidam autem ex ciuibus Legionensibus corpus sancti Froilani Episcopi deferentes infra Pyrenæum ad vallem quæ Cæsaris dicitur, in sancti Ioannis Apostoli ecclesia collocarunt.

De irruptione Legionensi & Astoricæ.* CAP. XV.

Legio.

ADVENIENTE autem verno tempore Almanzor iterum exercitum congregauit, & veniens Legionem obsessam firmiter impugnauit. Veremundus autem se apud Ouetum recepit morbo podagrico præpeditus. Almanzor vero captioni Legionis feruenter insistens, dum fere per anni circulum impugnasset, in porta occidentali prima irruptio facta fuit, quarta die post hoc, secunda irruptio iuxta portã meridionalẽ. Tunc Guillelmus Consalui

Consalui Comes Gallecię qui ad defensionem venerat, grauiter ægrotabat, sed audiens murum effractum ad locum periculi se armatum deferri præcepit, vt mortem videret antequam excidium ciuitatis. Irruentibus itaque Arabibus idem Comes occiditur, & ciuitas occupatur, & Almanzor portas vrbis opere marmoreo constructas, & arcem præcipuam portæ orientalis murum, & cæteras turres fecit destrui à fundamentis, vna duntaxat relicta quæ esset posteris in memoriam, quod talium murorum & tantarum turrium destruxerat ciuitatem. Cepit Astoricam, & summitatem turrium decurtauit, Coiancam (quæ nunc Valentia) & sanctum Facundum, & alia plurima loca subuertit, Albam, Lunam, Gordonem, & Arbolium licet impugnauerit, non potuit obtinere. Deinde rediens per terras Castellæ,* Oxomam, & Alcouelam, Valeranicam (quæ nunc Berlanga) & Atentiam obtinuit & destruxit. Exinde ad sua rediit fastu & superbia eleuatus. Sic enim super Christianos ira cælestis Regis exarserat. Vbi cùm fere per duodecim annos Christianorum terminos inuasisset, & vt voluerat, vastauisset, & plurima loca sibi tributaria effecisset, semper inuictus rediit cùm triumpho. Vnde* etiam ab Hispania Gotthorum gloria recessit, thesauros ecclesiæ Arabes abduxerunt, & cultus ecclesiæ datus est in contemptum, & plaga quæ acciderat tempore Roderici, & iam videbatur obduci, passa est recidiuum.

Gumsalui. Asturica. Sic V. C. & sup. cap. 6. Coianca. Valentia. S. Facundus. Alba. Luna. Gordo. Arbolium. Oxonia. Alcouela. Valeranica, quæ nunc Berlanga. Atentia. Vnde cum.

De morte Almanzor. CAP. XVI.

IGITVR anno XIII. Almanzor resumpto exercitu ingressus est per eam partem Galleciæ quæ dicitur Portugale, munitiones & ciuitates hostiliter deuastando. Cumque ad maritima peruenisset, etiam ciuitatem & ecclesiam beati Iacobi deuastauit, sed fulgure territus, ab eo loco vbi esse* corpus apostoli credebatur, abstinuit, quod tamen proposuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in signum victoriæ secum tulit, & in Mezquita Cordubensi pro lampadibus collocauit, quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum suo exercitu percussus à Domino pro scelere sacrilegii dignam sustinuit vltionem. nam qui sanctum locum apostoli profanarat, immunda sui plaga, scilicet dysenteria, fere totus exercitus est consumptus, reliqui morte subitanea perierunt. Quod audiens Rex Veremundus misit multitudinem peditum expeditam, qui imbelles & infirmitate consumptos in montanis facile trucidarunt. Et sic Almanzor coactus peste ad propria est reuersus. Rex autem Veremundus coactus hostibus legationem misit, Garsiæ Fernandi Comiti Castellano, & Garsiæ Tremuloso Regi Nauarrorum, vt obliti iniuriarum, ad agenda prælia fidei fœderati in simul conuenirent. Quod audientes Rex Garsias misit exercitum, Comes Garsias Fernandi personaliter cum sua multitudine, & Rex Veremundus, licet podagricus, gestatus humeris baiulorum, collecta potentia regni sui omnes in simul conuenerunt, & in loco quodam qui Arabice Calacanazor, Latine autem dicitur Vulturum altitudo, Almanzor venienti cum suis Arabibus vt Castellam inuaderet, occurrerunt. Cumq; sese mutuis cædibus inuasissent, maxima pars cecidit de exercitu Agareno, tamen noctis tenebris intercepti, neuter neutri cessit campum, & tanta strage comperta suorum bellum in crastino timuit restaurare. Vnde & de nocte fugiens cum venisset ad vallem Borgecorexi, dolore vexatus animam exhalauit, & ad Medinam quæ Cælum dicitur, est delatus. Cumq; dies crastina illuxisset, exercitus Christianus putauit Arabes ad prælium reuersuros, sed cum tentoria vacua hominibus conspexissent, ipsa tentoria, & supellectilem, & spolia varia occuparunt. Comes autem Garsias Fernandi viriliter insecutus eos qui cædem euaserant, fere vsque ad internecionem deleuit. Almanzor autem qui semper inuictus fuerat, tanto dolore prosternitur, vt à die prælii neque cibum, neque potum sumpserit, donec diem conclusit extremum.

Portughale. S. Iacobus. Nusquam Roder. affirmat, corpus D. Iacobi esse Compostelle, imo contrarium videtur sentire.

De fuga Abdelmelich, & morte Regis Veremundi. CAP. XVII.

IBIDEM anno sequenti Abdelmelich filius eius postquam paternum suscepit honorem, exercitum congregauit, vt vastationibus in Christianorum finibus instaret, veniensque Legionem, quod residuum inuenit in muris & turribus, dissipauit ne posset iterum reparari. Sed Comes Garsias Fernandi adueniens ex Castella cum magna multitudine militum & populorum, sibi Legionem adiunxit, & Abdelmelich in ore gladii effugauit. Sicque Christianis finibus à tot cladibus liberatis, aliquo tempore terra quieuit. Tunc reuocatis militibus Christianis, Rex Legionis, & Rex Nauarræ, & Comes Castellæ possessiones & iura militibus restituerunt, ne particularia schismata fierent Arabibus occasio præualendi. Eo tempore Rex Veremundus à susurrone deceptus præcepit capi Gude-

ſteum Epiſcopum Ouetenſem, ſed vt tantum nefas non procederet impunitum, facta eſt ſiccitas magna in terra, ita quod totus populus ciborum penuria arctabatur. Cumq; quibuſdam religioſis fuiſſet à Domino reuelatum famem propter iniuriam Epiſcopi accidiſſe, & Regi eſſet reuelatio intimata, confeſtim abſoluit Epiſcopum, & per Semenum Aſtoricenſem Epiſcopum cui Rex Epiſcopum commendauerat, fecit reſtitui Gudeſteum, & ſtatim Dominus pluuiam voluntariam ſegregauit, & terra attulit fructus ſuos. Tunc Rex Veremundus corde compunctus eccleſiam beati Iacobi, & cætera loca quæ Almanzor profanarat diripiens, prout potuit, reſtaurauit, & bonis operibus, & eleemoſynis iam intentus de commiſſis cum conſilio prælatorum pœnitentiam agere ſatagebat, & in villa quæ eſt in Berizo, moritur & ſepelitur, & ab Alphonſo filio & ſucceſſore transfertur poſt aliquantum temporis Legionem, & in eccclefia beati Ioannis Baptiſtæ cum coniuge Geloira denuo ſepelitur.

Alfonſus V. qui ſagitta confoſſus interiit apud Viſarum.

De Aldephonſo, & miraculo ſororis ſuæ, & morte Comitis Garſiæ Fernandi. CAP. XVIII.

Æra 1017.

POST obitum Veremundi Aldephonſus filius eius ſucceſſit in regno, qui quinque annorum erat cum regnare cœpiſſet, æra M. XVII. & regnauit annis XXVII. nomen matris eius Geloira. Cum eſſet paruulus, datus eſt nutriendus Menendo Gundiſalui Comiti Galleciæ, & vxori eius Comitiſſæ Maiori. Cum autem adoleuiſſet, accepit vxorem eorum filiam Geloiram, ex qua duos filios dicitur habuiſſe, Veremundũ & Sanciam: & hæc Sancia procedente tempore nupſit Regi Fernãdo filio Regis Sancii Nauarrorum. Hic autem Aldephonſus in reprobum ſenſum datus, cum eſſet puer, dedit Taraſiam ſororem ſuam in vxorem Abdaliæ Regi Toleti ſub pacto auxilii contra principem Cordubenſem, ipſa penitus reclamante. Cumq; Rex ille vellet eam ſuis amplexibus cõmiſcere, inquit illa, Chriſtiana ſum, & abhorreo connubia aliena, noli me tangere, ne interficiat te, quem colo, Dominus Ieſus Chriſtus. Ille autem deridens talia inuitam corrupit, ſtatimq; percuſſus ab Angelo ſenſit mortis periculum imminere, vocatiſq; familiaribus & oneratis camelis auro, & argento, & veſtibus precioſis, & ſupellectili valde decora remiſit eam protinus Legionem quæ ibidem in monachali habitu diu vixit, ſed ad monaſterium ſancti Pelagii ſe poſtea transferens ibidem & vitam finiuit, & ſepulturam accepit. Eiſdem diebus Sancius filius Comitis Garſiæ Ferdinandi contra patrem viſus eſt rebellare. Cumq; inter patrem & filium eſſet diſcordia concitata, Sarraceni fomentum impetus habuerunt, & Caſtellæ terminos inuadentes Abulam quæ populari cœperat, deſtruxerunt, Cluniam & ſanctum Stephanum occuparunt, cædes & incendia in patria exercentes. Cumque Comes *Garſiæ Ferdinandi talia percepiſſet, magnanimitate pulſatus, licet gens ſua in eum & filium eſſet diuiſa, eligens mori pro patria cum Arabibus decertauit, ſed multitudine circumcluſus viuus capitur inter cæſos vndique comprehenſus, ſed paucis diebus moritur, eo quod in bello fuerat lethaliter vulneratus, & corpus eius à Sarracenis redemptum in monaſterio ſancti Petri de * Cardonia requieſcit.

Connubia alienigenarum & abhorrentiũ à fide Chriſtiana.

Garſias Abula Clunia S. Stephanus.

Cardenia, vt ſupr. lib. 4. Cardonia.

De Sancio Comite, & piis operibus Aldephonſi. CAP. XIX.

HVIC ſucceſſit in comitatu Sancius filius eius, vir prudens, iuſtus liberalis, ſtrenuus, & benignus, qui nobiles nobilitate potiore donauit, & in minoribus ſeruitutis duritiam temperauit. Hic patris iniuriam impatiens ſuſtinere, iuxta fœdus cum patre initum Nauarrorum & Legionenſium exercitus conuocauit, & ingreſſus cum eis ad partes Toleti cæde & clade cuncta vaſtauit, & prædis abductis, quæ remanſerant, flamma conſumpſit. Nec ab his ſtragibus fuit regnũ Cordubæ alienum. Sed vtroq; regno vaſtatione conſumpto, & munera obtulerunt, & indignationis faciem donariorum copia placauerunt, & ſic patris iniuria vindicata glorioſus & inclytus remeauit. Rex autem Aldephonſus concilium celebrauit, & reædificauit Legionem, quam Almanzor & Abdelmelich filius eius deſtruxerant (pro vt ſuperius eſt expreſſum) & leges Gotthicas reparauit, & alias addidit, quæ in regno Legionis etiam hodie obſeruantur, & colligens oſſa Regum variis direptionibus diſpartita in ſancti Ioannis baſilica ſepeliuit. His temporibus duo filii Vegilæ ad Sarracenos transfugæ propter inſolentias quas agebant, à Sancio Comite receſſerunt, & à Rege Aldefonſo benigne recepti in ſubmontaneis dominium acceperunt. Poſt hæc Rex Aldefonſus cum ſuo exercitu veniens ad oppidum quod Viſeũ dicitur, mox obſedit. Cumque inermis infirmiora oppidi proſpectaret, inter ſcapulas ſagitta percuſſus lethalis

ſupr. cap. 15. Legionenſe Concilium & Leges.

Viſeum.

vulneris

vulneris sensit ictum, & rebus in præsentia pontificum ordinatis, facta confessione, & sumpto viatici sacramento vitam finiuit, & soluta obsidione à suis Legionem deducitur, & in paterno mausoleo sepelitur.

Mausoleo & sic in Epitaphio Rod. huius historici.

De Rege Veremundo, & filiabus Sancii Comitis Castellani. CAP. XX.

POST mortem Aldefonsi Veremundus filius eius successit in regno æra M.XLIIII. & regnauit x. annis, & quamuis puer, postremis patris actibus adhærens, tam ecclesias, quam monasteria, quam loca sacra ab Arabibus dissipata studuit reparare, & malorum insolentias refrenare. Hic duxit vxorem nomine* Taresiam filiam Sancii Comitis Castellani, qui Sancius habuit aliam filiam nomine Geloiram (alii dicunt vocatam Maiorem) quam dedit vxorem Regi Nauarrorum Sancio qui dictus est Maior, ex qua suscepit idem Sancius duos filios, Garsiam videlicet, & Fernandum

Æra 1044. *Tharasiam.*

De ortu & genealogia Regum Nauarrensium. CAP. XXI.

Nauarra.

VERVM quia genealogiæ Regum Castellæ linea, & Legionis in viris post tempora Veremundi & Comitis Sancii defecerunt, & successiones Castellæ & Legionis fuerunt ad fœminas deuolutæ, oportet genealogiam texere à Regibus Nauarrorum, qui hæredes fœminas in matrimonium assumpserunt. Cum enim Castella, Legio, & Nauarra variis Arabum incursionibus vastarentur, vir aduenit ex Bigorciæ Comitatu, bellis & incursibus ab infantia assuetus, qui* Enecho vocabatur, & quia asper in præliis, Arista agnomine dicebatur, & in Pyrenæi partibus morabatur, & post ad plana Nauarræ* descendens ibi plurima bella gessit: vnde & inter incolas regni meruit principatum. Hic genuit filium Garsiam nomine, cui vxorem Vrracam de regio semine procurauit.

Inde nigo Bigorcia. Aeans. *descedens.*

De Rege Garsia Enechonis, & filio eius Sancio. CAP. XXII.

MORTVO autem Enechone Arista regnauit Garsias Enechonis filius eius, vir largus, & strenuus, & in bellis continue se exercens. Cumque quadam die minus caute in quodam viculo qui* Larumbe dicitur resideret, superuenientes Arabes improuidum occiderunt, & Reginam Vrracam vxorem suam prægnantem in vtero lancea percusserunt. Sed continuo aductu suorum latrunculis Arabum effugatis Regina morti proxima, tamen viua, per vulnus lanceæ sicut Domino placuit, infantulum est enixa, & fotus ministerio muliebri vitæ miraculo omnium est seruatus, & Sancius Garsiæ fuit vocatus. Mortua autem matre, quidam nobilis qui à tempore Enechonis Aristæ adhæserat Regi Garsiæ, suscepit infantulum, & fecit eum diligentissime enutriri, & transactis infantiæ & pueritiæ annis, cum ad adolescentiam peruenisset, ætatem indole, & indolem strenuis operibus superabat, & successit in regno Regi Garsiæ [æra DCCCCXVIII.] Nutritius autẽ eius cum esset nobilis & abundans, semper eum consiliis & auxiliis ad magnalia prouocabat, & procuratus est ei vxorem de regio semine quæ Theoda vocabatur, ex qua suscepit filium Garsiam nomine, qui agnominatus est Tremulosus. Habuit etiam quatuor filias, Semenam Mariam, & Tarasiam, & * Valasquitam, quæ fuit data Comiti Biscagiæ Munioni. Verum Rex Sancius ex Cantabria Arabes grauiter infestabat, adeo quod vsque ad mortem Auce, & Tudeliam, & prope Oscam fere omnia suæ subdidit ditioni. Acquisiuit etiam Aragoniã & montana. Verum populi Cantabrorum agilitati & frigore assueti tempore irruptionis Arabum expeditiones viriliter sustinebant, & quadam vice cum Arabes hyemali tempore inuaderent* Pampiloniam, & Rex Sancius vltra Pyrenæum ageret,* audito periculo, periculo se ingessit, & propter importunitatem niuium de crudis coriis fecit abarcas,* quibus pro subtularibus per medias niues transiuit illæsus, & ab hoc facto fuit exinde dictus Abarca (& aliqui qui ex genere eius processerunt, adhuc hodie cognomen retinent ab Abarca) & circa aurorã obsessis adueniens impetu dirupit obsessores, & tanta succubuit multitudo, vt vix superesset qui Arabum infortunium nunciaret. Et quia habebat populos agiles, & in spiculorum actibus expeditos, vt eos ad bella & infestationes Arabum amplius prouocaret, interdum cum militibus studio militari, interdum cum peditibus officio peditali, semper tamen præliis fidei insistebat, & in rupibus arduis munitiones sæpius construebat, & aliquando pugna, aliquando furtim castra plurima occupabat, & more peditum calciatis abarcis peditibus comitatus, pari, immo præcellenti agilitate, in Carpetania & Celtiberia loca plurima acquisiuit, quæ adhuc hodie Regis Sancii Abarcæ dicuntur,

Lapuerbe. Larumba. *Æra 918.* *Infra cap. 25.* *Velasquitam.* *montem & Tude.* *Auca.* *Tudelia.* *Osca.* *Aragonia.* *Pompelo* *audito periculo, &c.* *Sic & Caligati milites & caligula.* *Vt Caligula Imp.*

& ipſe Rex Sancius Abarca adhuc hodie memoratur, & inde ſic compeſcuit incurſantes, vt terra diebus eius ſecuritate continua lætaretur, & regnauit Rex Sancius dictus Abarca annis XV. & deceſſit æra DCCCCXLIII.

Æra 943.

De Rege Garſia qui dictus eſt Tremuloſus. CAP. XXIII.

dolebat. *tremebat,*

EO mortuo, Garſias filius eius regnauit pro eo, qui dictus eſt Tremuloſus, eo quod quando rumores periculi audiebat, vel* debebat in prælio experiri, à principio totus *tremulabat, ſed poſtea conſtantiſſimus perſiſtebat. Hic bonus, pius, & largus, ſtrenuus, & benignus, & quicquid habere poterat, militibus erogabat, & quia imitator patris, interdum ſe peditum phalangibus immiſcebat, peditans aggregatim, & etiam calceamentis ſimilibus vtebatur: vnde dictus fuit Garſias Abarca. Regnauit autem annis XXV. & mortuus fuit æra DCCCCLXVIII.

Æra 968.

De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ. CAP. XXIIII.

Ferdinandum. *Guillelmo.* *Guillelmo.* *Henrici.* *Toloſa.* *Sanciam.* *Bearnenſis.* *Molinenſis.* *Narbonenſis.* *Emericum.* *Beatriciam.* *Tudelia.* *Ferdinandum.* *conquaſſatus.* *Anglia.* *Cenomani.* *poſthumi* *Lothoringia.* *Metenſis c.*

POST mortem eius filius eius Sancius dictus Maior ſucceſſit in regimine Nauarrorum, & duxit vxorem filiam Comitis Sancii de Caſtella, quæ Maior, vel Geloira ſecundum alios dicebatur, & ſuſcepit ex ea duos filios, Garſiam & * Fernandum. Et Rex Garſias habuit duos filios, Regem Sancium, quem ſibi ordinauerat ſucceſſorem, ſed fuit occiſus in Pœna leni, & alium, qui Sancius ſimiliter eſt vocatus, qui apud Rhodam fuit proditionaliter interfectus. Hic habuit filium Ranimirum Infantem, qui Ranimirus duxit vxorem filiam Roderici Didaci, cum Valentiæ morabatur, & ſuſcepit ex ea filium Garſiam Ranimiri, qui primus regnauit in Nauarra, ex quo Fernandus filius Sancii Maioris ſedem regni à Nauarra tranſtulit in Caſtellam, & tunc temporis Nauarri inter regnum Caſtellæ & Arragoniæ, quaſi acephali fluctuabant. Vnde cum poſt mortem Petri & Aldefonſi Regum Arragoniæ qui ſine filiis deceſſerunt, regnum Nauarræ diuerſis ſtudiis traheretur, Nauarri Garſiam Ranimiri, de quo diximus, miſſis duobus Baronibus, * Guillelmo Acenarii de Oteica, & Fortunio Enechonis de leet, clanculò à Montionis curia euocarunt, & eũ ſibi in Regẽ & principẽ elegerunt, & per eum fuit regnũ Nauarræ ſatis tenue reparatũ. Hic duxit vxorem Margelinam filiam Rotronis Comitis Perticarum, ex qua ſuſcepit filium nomine Sancium, qui fuit prudens, magnanimus, & ſtrenuus in agendis. Habuit etiam duas filias Rex Garſias, Blancam, quæ nupſit Sancio Regi Caſtellæ, & habuit filium nomine Aldefonſum, de quo inferius proſequemur, habuit & aliam filiam nomine Margaritam, quæ nupſit * Guillelmo Regi Siciliæ, ex qua ſuſcepit Regem Guillelmum, qui ſemper diuitiis & deliciis abundabat. Hic duxit vxorem Ioannam filiam * Enrici Regis Anglorum, nec tamen habuit ex ea prolem. Sed eo mortuo vxor ſua Regina Ioanna nupſit Raimundo Comiti de * Toloſa, ex quo ſuſcepit filium nomine Raimundum, qui Toloſæ adhuc hodie principatur. Mortua Margelina, Rex Garſias duxit vxorem Vrracam filiam Imperatoris, quam habuit ex Gontroida ſorore Didaci Abiregonis, ex qua ſuſcepit tertiam filiam. Et mortuo Rege Garſia, Vrraca Regina nupſit Aluaro Roderici, & me ſua tempora inuenerunt. Et ex iſta habuit Rex Garſias tertiam filiam nomine * Santiam, quæ data fuit Gaſconi Vicecomiti Bearnenſi, & eo mortuo ſine prole, nupſit Petro Comiti Molinenſi, & ſuſcepit ex ea filium nomine * Aimericum, qui fuit Vicecomes Narbonenſis, eo quod Comes Petrus fuit filius Ormiſindæ; ad quam Narbona ſucceſſione prouenit. Sancius autem Rex Nauarræ duxit vxorem nomine * Beatiam filiam Imperatoris, ex qua genuit duos filios, Sancium, qui ſucceſſit in regno, qui dicebatur agnomine Inſeratus, eo quod in caſtro Tudeliæ reſidens ſe ab omnibus præterquam à paucis domeſticis occultabat. habuit & alium filium Ferdinandum, qui erat merito probitatis in oculis omnium gratioſus, ſed caſu miſerabili equi præcipitio * quaſſatus apud Tudeliam vitam finiuit. Habuit & tres filias, Berengariam, quæ Ricardi Regis Angliæ fuit vxor. Quo mortuo ſine prole, in viduitate laudabili diu vixit, & in ciuitate * Cenomannis ex donatione propter nuptias quam habebat, frequentius morabatur. Eleemoſynis, & orationibus, & piis operibus intendendo caſtitatis & religionis exemplo prouocans ſtudia fœminarum, & in eadem ciuitate vitæ curſum fœlici exitu conſummauit. Secunda filia Regis Nauarræ fuit Conſtantia, quæ fuit mortua nondum nupta. Tertia filia fuit Blanca, quæ nupſit Comiti Campaniæ Theobaldo, & ſuſcepit ex eo filium * poſthumum Theobaldum. Hic duxit vxorem de Lothringia filiam Metenſis Comitis, ſed ab ea poſtmodum fuit iudicio eccleſiæ ſeparatus. Poſtea duxit filiam nobilis Baronis Guiſcardi de bello ioco, & Sibyllæ

filiæ

filiæ Philippi Comitis Flandriæ & Hannoniæ. Ex ista suscepit filiam nomine Blancam, quę est vxor nobilis Ioannis ducis Britanniæ. Postea duxit vxorem tertiam nomine Margaritam filiam nobilis principis Archenbaudi, ex qua suscepit duos filios Theobaldum, & Petrum, & filiam* Alienor, quorum infantiam Dominus alat, prouehat, & exaltet. Hic Theobaldus fidei zelo succensus assumpta secum maxima multitudine militum, principum, & baronum iuit in subsidium Terræ sanctæ, & loca plurima acquisiuit, quæ Christianę restituit potestati, ibiq; omnibus militibus indigentibus, etiam iis qui in expensis eius non iuerant, vsque ad reditum in sumptibus satisfecit, plerosq; milites quos Agarenorum versutia captiuauerat, pactis & pecuniis liberauit, & reuersus in Campaniam Comitatum & regnum laudabiliter gubernauit, omnibus mansuetus, iustus, pacificus, & modestus, qui nunc Nauarræ & Campaniæ principatur, & Dominus dirigat vias eius.

Flandria. Hanonum. Britannia. Alienorum.

De infante Garsia, qui fuit occisus in Legione. CAP. XXV.

NVNC ad historiam Regis Sancii, qui dictus est Maior, à qua diuertimus, reuertamur. Mortuo Comite Sancio successit in comitatu filius eius Garsias, cui magnates Castellæ vxorem procurati* sunt Regis Veremundi sororem quæ Sancia dicebatur. Cumque infans Garsias cum suo exercitu, & Rege Sancio Nauarrorum, vsq; ad sanctum Facundum facturus nuptias peruenisset, ibidem dimisso exercitu cū paucis clanculo iuit Legionem, vt posset sponsam conspectu mutuo intueri. Erant autem tunc tēporis Legione filii Vegilę, Comitis, Rodericus Vegilæ, Didacus Vegilæ, & Enechus Vegilę qui ob patris odium proditionis anheli in filium congesserant factionem, & ei obuiam occurrentes, manus* osculo (pro vt exigit mos Hispanus) se eius dominio subiecerunt, quorū* hominio iam securus, & paranymphis dulci alloquio persuasis, permissus est infans optatis solatiis delectari. Cumq; se mutuo conspexissent, ita fuit vterq; amore alteri colligatus, vt vix possent à mutuis aspectibus separari. Tunc quidam milites de regno Legionis cum prædictis filiis Vegilæ ad Sarracenos transfugæ, eo quod à Comite Sancio indignanter recesserant à Castella proditione tracta, infantem Garsiam annorum terdecim occiderunt, Roderico Vegilæ ea manu, qua eum de sacro fonte leuauerat, gladio feriente. Et proditionem huiusmodi sponsa sua Sancia quæ vtcumque perceperat, reuelarat, sed magnates qui secum aderant, cum essent nobiles & fideles, tantum facinus credere noluerunt. Vnde & * peracto facinore Castellani & Legionenses intestinæ plagæ vulnere corruerunt. Sponsa vero sponsi dulcedine vix gustata, ante vidua, quam traducta, fletu lugubri semiuiua lachrymas cum occisi sanguine admiscebat, se occisam ingeminans cum occiso. Qui cum in Ecclesia sancti Ioannis cum patre sponsæ sepeliretur, & ipsa cum sepulto voluit sepeliri. Aliqui autem de proditoribus ad montium ardua confugerunt. Sancius autem dictus Maior, qui sororem infantis Garsiæ maiorem duxerat in vxorem, statim Castellæ ingressus est Comitatum, ad quem erat ratione vxoris successio deuoluta, ad quem etiam Ducatus Cantabriæ pertinebat, eo quod pater eius Rex Garsias fuerat filius Sancii, qui regno Nauarræ Cantabriæ addiderat principatum, & regnum Nauarræ, & Comitatum Castellæ, & Ducatum Cantabriæ bellis indesinentibus mirabiliter ampliarat, cuius sedes fuit Anagarum ab antiquo. Sub isto Comes Didacus Porcelli populauit Burgis, quam quia ex Burgellis plurimis ademerat, Burgis statuit nominari, æra nongentesima vigesima secunda, & iter sancti Iacobi quod propter insultus Arabum per Alauam & Asturiarum deuia frequentabant, ab Anagaro per Biruescam & Amaiam immutauit, & per confinia Carrionis, donec ad Legionem & Astoricam veniatur.

supr. cap. 22. Oculo prono exegerunt mos Hispani se eius dominio subiecerunt, quorum hominum iam securus. infr. lib. 7. c. 1. Hominium. perpetrati. Ecclesia S. Ioannis Baptistæ, hodie D. Isidori dicitur. Cantabria. Anagarum. Burgelli. Burgus. Æra 922. Burgi conditur. Anagarum. Biruesca. Amaia. Carrio.

De diuisione regni, & infamatione Reginæ. CAP. XXVI.

CVMQVE Arabes victoriis attriuisset, satis secure degebat. Habebat autem equum quem tenerrime diligebat, eo quod celeri fortitudine equis omnibus præeminebat. Erat enim strenuus, domitus, & probatus, & in eo tanquam in vitæ subsidio confidebat, quem dimisit Anagari vxoris fidei commendatum. Tanta erat tunc temporis infestatio Arabum, quod milites, Comites, & etiam Reges in domibus vbi vxorum thalami ornabantur, equis stationem parabant, vt quacunque hora clamor inuadentium insonaret, ad equos & arma possent sine dilatione aliqua festinare. Filius autem eius Garsias qui erat primogenitus, commendatum equum à matre petiit sibi dari. Et cum illa annuisset precibus inclinata, miles quidam Reginæ seruitio deputatus, eam à proposito reuocauit;

Anagarum.

ne forte contra eam Regis indignatio incanderet. Sed & ipsa acceptans consilium, quod promiserat, denegauit. Indignatus autem filius vehementer suasit fratri, vt matrem suam apud patrem de familiari commercio cum milite qui de equo dissuaserat, accusarent. Sed Fernandus nolens esse matris delator dixit fratri, non accusabo, sed quæ dixeris, tolerabo. Garsias autem cuius furor maledictus, quia pertinax, & indignatio, quia dura, matris infamiam coram patre proposuit impudenter, & fratris testimonium inuocauit. Et Rex credulus filiorum vxorem suam in castro Anagari obseruauit, & super hoc curia congregata decretum est Reginam condemnandam duelli certamine, aut saluandam. Sed cum nullus adesset, qui contra Regis filios vellet in certamine pro Regina experiri, Ranimirus aduenit homo pulcherrimus, & in armis strenuus, & Regis Sancii filius, non ex illa, qua alii, ortus matre. Ipse se obtulit duelli periculo pro Regina. Cumq; negotium in magno discrimine tractaretur, accessit monachus sanctitate præcipuus ex monasterio Anagorensi, qui dixit Regi: Si Regina falso susurro accusatur, velletis eam à crimine liberare, & delatoribus indulgere? Qui respondit: Si posset cum iustitia liberari, nihil posset mihi gratius obuenire. Filii autem confessi fuerant sancto viro, se in matrem suam falso infamiam congessisse. Vir autem sanctus timens ne in tanto periculo Regina innocens damnaretur, Regi, quæ perceperat, reuelauit: & saluatus est Reginæ sanguis innoxius illa die. Rex autem de absolutione Reginæ iucundius eam rogauit, vt filiis impietatis facinus indulgeret. Tunc Regina annuit ea lege, vt Garsias in regno Castellæ quod ei ex parte patris prouenerat, non regnaret: quod & ita fuit. Nam cum regnum filiis diuidere decreuisset, ne occasio discordiæ viam daret Arabibus præualendi, ordinatione patris Garsiæ primogenito regnum Nauarræ & Ducatus Cantabriæ prouenerunt: Fernando vero Castellæ tradidit principatum. Regina itaque honore pristino restituta, & etiam ampliori, Aragoniam quæ eius erat ex* donatione propter nuptias, dedit Ranimiro priuigno, qui propter eam se obtulerat ad duellum, idipsum Rege Sancio confirmante.

Duellum.

eius erat propter nuptias donationem dedit., sup. pag. 46. b.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SEXTVS.

De Rege Ranimiro, & Genealogia Regum Aragoniæ, & de captione Oscæ. V. C.

CAPVT PRIMVM.

SED quia Ranimirus principium fuit Regum qui in Aragonia regnauerunt, à genealogia fratrum suorum aliquantulum diuertentes, successionem Regum Aragonum qui multis victoriis claruerunt, stylo continuo vsque ad hæc tempora prosequemur. Fuit itaque Ranimirus filius Regis Sancii qui dictus est Maior, quem suscepit ex quadam nobilissima domina de castro* Aiuarum. Qui patre mortuo cum esset strenuus, primus in Aragonia Regem statuit se vocari, & hic fuit in Aragonia Regum primus. Hic genuit filium quem à patris nomine Sancium nominauit. Hic Sancius obsedit Oscam, & sagitta percussus sensit se lætaliter vulneratum, adiurauit filios suos Petrum & Aldefonsum, * quod nunquam ab obsidione recederent, donec ciuitas caperetur: & ipso vitam ex vulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu seruauerunt, donec ciuitas fuit capta. Cumq; ad soluendam obsidionem multitudo Arabum aduenisset, Petrus qui inter filios maior erat, & ibidem mortuo patre in Regem fuerat eleuatus, à monasterio sancti Victoriani martyris fecit afferri corpus, & eius orationibus se commendans cum Arabibus concertauit, & martyris oraculo confortatus pugnæ instititit, adeo quod & fugauit Arabes, & de eorum spoliis exercitui inopia laboranti copiam ministrauit, & interpositis paucis diebus sic ciuitatem strenue impugnauit, vt & ciuitatem sibi redderent, & se eius dominio manciparent. Hic est Petrus qui in bello postmodum à Roderico Didaci fuit captus, sed hostis clementia continuo liberatus. Hic habuit duos fratres Aldefonsum, cuius facta postea prosequemur, & Ranimirum, qui in monasterio nsancti Pontii de Thomaris fuit monachus & sacerdos.

Castrum quod dicitur Aiuarium.

Osca.

ne vnquam.

Victoriani Martyris preces infra cap. 6, Osca capitur.

Tomaris.

De dis-

De dissensione Aragonensium, & de regno monachi Ranimiri. CAP. II.

VERVM interpositis multis annis, aliis duobus fratribus decedentibus sine prole, fuit inter Aragonenses dissensio subsecuta, quia cum Ranimirus (vt diximus) esset monachus & sacerdos, non posset bella neque iustitiam more regio exercere, nec posset vxor legitime sibi dari. Vnde & quendam nobilem qui dicebatur Petrus Tarasiæ, volebant Regi mortuo subrogare, & quia ille minus prouide se gerebat, cœpit de futuro nomine se * insolere, & spei, non rei dominio superbire, & nobiles dedignari. Vnde duo magnates, scilicet Petrus Titionis de Catherecta, & Peregrinus de castello Acioli, cum essent nobiles & potentes, & vellent fidelitatem naturali domino custodire, plurimorum animos à primo proposito reuocarunt, & vt Ranimirum monachum à monasterio euocarent, vigilanti studio procurarunt. Dum enim quadam die apud * Boriam Aragonensium curia prouenisset, vt prædictum Petrum ad regni fastigium subleuarent, & ex Nauarra aliqui ex magnatibus aduenissent, & eos Aragonenses minus curialiter recepissent, Petrus Titionis eis occurrens recepit liberaliter & iucunde, & sciens Petrum Tarasiæ balneis detineri, prædictos magnates duxit ad eum, sed fuit eis à ianitoribus aditus denegatus. Et indignantes ilico abierunt, & peracto prandio cum Petro Titionis mutato proposito recesserunt. In eadem autem curia procurantibus dictis magnatibus, fuit promotio Petri Tarasiæ impedita, & res dilata vsque ad curiã Montionis. Cumque in Montione iterum conuenissent, potiorum consilium hoc firmauit, vt Ranimirũ monachum fratri mortuo subrogarent: & eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comitis Pictauiensis in vxorem ei post modicum temporis asciuerunt. Hic fuit in præliis fortunatus, & suis benignus, propitius, liberalis, adeo quod fere omnes villas & castra regalia militibus est largitus. Suscepit autem filiam nomine Petronam, quæ postea dicta fuit Vrraca, quæ Raimundo Barcinonensi Comiti fuit nupta, & cum esset nubilis, statim Rex monachus fuit suo monasterio restitutus. Qui tamen dum in regno existeret, monasterium suum ecclesiis & possessionibus multis ditauit, quæ adhuc hodie possidet in * Aragonia & Nauarra.

Insolescere.
Boria.
Borigam. V. C.
Ranimirus ex monasterio ad regnum vocatus, vxorem duxit. Pictauium.
In Cathalonia & Aragonia & Nauarra.

De vnione regni & Comitatus Barcinonæ, & filiis Comitis & Reginæ.

CAP. III.

EIVS itaque filia Vrraca coniuncta Comiti Barcinonæ, fuit regni & Comitatus * vna deinceps successio subsecuta. Et suscepit idem Comes ex Vrraca Regina duos filios, & vnam filiam, Aldefonsum scilicet & Sancium, & Dulciam, quæ nupsit Regi * [Sancio] Portugallensi, cuius generationem inferius describemus. Sancius duxit vxorem Sanciam filiam Nunii Comitis ex Castella, ex qua suscepit filium Nunium, qui fuit mortuus sine prole. Aldefonsus autem primogenitus patri & matri succedens sceptra regni & Comitatus obtinuit. Hic fuit strenuus & liberalitatis satis amator, & in partibus Prouinciæ multa gessit. Comitatus enim Prouinciæ suus erat. Hic populauit Turolum & alia plura castra, & duxit vxorem Sanciam nomine, quam Imperator Hispaniarum susceperat ex Richa imperatrice, quæ fuit filia Ducis Poloni, ex qua suscepit tres filios, scilicet Petrum, Aldefonsum, & Fernandum, & tres filias, Constantiam, Alienor, Sanciam. Aldefonso dedit Comitatum Prouinciæ. Hic fuit bonus, strenuus, atque largus, & duxit vxorem neptem Comitis * Folocalquerii, ex qua suscepit filium qui nunc Prouinciæ principatur, & est strenuus atque prudens, qui ciuitates multas & castra à Comitatu deperditas acquisiuit. Hic duxit vxorem Beatricem filiam Comitis * Maurienem, ex qua suscepit quatuor filias: quarum vna nupsit Regi Francorum domino Ludouico: aliam duxit dominus Angliæ Rex Enricus: Constantia filia Regis Regi Vngariæ fuit nupta, & viro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa, quam Rex Petrus frater eius dedit in vxorem Regi Sicilię * Federico, qui fuit postea Imperator. Cumque Aldefonsus Comes Prouinciæ frater eius cum sorore Regina in Siciliam nauigasset, ipsa iuncta matrimonialiter Federico, Aldefonsus Comes vitam finiuit cum multis aliis nobilibus, qui cum eis ex Aragonia & * Catalonia nauigarant. Federicus autem suscepit ex Constantia filium Enricum, qui adultus duxit vxorem filiam Ducis Austriæ. Sed quia contra patrem intentauerat rebellare, pater eum tandiu tenuit captiuatum, donec in Apulia diem vltimum consummauit.

Vnio deinceps subsecuta.
Abundat Sancio.
Turolum.
Folqualquerii.
Maurienfis.
Frederico.
Cathalonia.

De Petro Rege Aragoniæ, & eius morte. CAP. IIII.

PETRVS autem qui erat primogenitus, Aldefonso patri successit in regno. Hic fuit strenuus, curialis, & largus, & vndecũq; pecunias habere poterat, liberaliter erogabat,

adeo quod interdum castra & municipia creditoribus obligabat, ne manus solita semper dare, inueniretur a largitionibus aliena. Hic semper fuit Regi Castellæ Aldefonso nobili fidei amicitia fœderatus, & cum eo in famosissimo bello * Vbetæ fuit victor, vt inferius latius differemus. Hic cepit castellum * Abibdeimuz, & alia castra quæ à Sarracenorum instantia liberauit. Hic duxit vxorem Mariam * [filiam principis nobilis Guillelmi Montis Pesulani,] quam habuerat ex filia Imperatoris Constantinopolitani, & suscepit ex ea filium nomine Iacobum. Hic Rex Petrus sub Innocentio Papa tertio Romam adiens, ab eodem Papa fuit in ecclesia sancti Pancratii diademate coronatus. Demum cum venerabilis Arnaldus Narbonensis Antistes contra hæreticos qui prouincia Narbonensi nomen Domini blasphemabant, de Galliis * crucis signatorum multitudinem aduocasset, aduenit Petrus Rex Aragonum in auxilium Comitis Tolosani. Nam ipse Raimundus Comes Tolosæ Alienor sororem Petri Regis Aragonensis duxerat in vxorem. Raimundus etiam eius filius patri æquiuocus sorori Regis nomine Sanciæ erat matrimonio copulatus, & ex ista Sancia genuit filiam, quæ nupsit Aldefonso, filio Ludouici Regis Francorum, Comiti * Pictauiensi. Rex itaq; Petrus cum paucis Aragonensibus, & pluribus Catalanis, & prædicto Comite, & etiam, [cum Fuxensi,] & aliis magnatibus Galliæ Gotthicæ, iuxta castrum quod * Murelum dicitur, cum Gallicis commiserunt, & sicut Domino placuit, Rex cum Aragonensibus in prælio ceciderunt, quia ipsi soli viriliter perstiterunt, * Fuxensi & Tolosano Comitibus terga præbentibus cum aliquibus Catalanis. Nec Rex Petrus cum esset plene catholicus, in fauorem venerat blasphemorum, sed (vt diximus) affinitatis debito. Mortuus autem sepultus est in Sexena quam mater sua Regina Sancia construxerat hospitali, & instituerat ibi collegium dominarum. Occubuerunt autem cum eo in bello de magnatibus Aragonis, Aznarius Pardi, & Petrus Pardi filius eius, & Gometius de Luna, & Michael de Lusia, & multi alii de potioribus Aragonis. Hoc prælium fuit æra millesima ducentesima quinquagesima secunda.

Vbeda: Vbeta. Abibdeimuz. Domini filiam nobilis Comitis Montulani. Pictauen. V. C. Crucis signatis indicitur bellum. Murelum. Fuxensis. Æra 1252.

De Rege * Iacobo, & filiis eius, & magnalibus eiusdem. Cap. V.

MORTVO Rege Petro filius eius Iacobus adhuc paruulus fuerat à patre Simonis Comitis Montis fortis custodiæ deputatus, & eius filiæ desponsatus. Sed quia in bello * Murelli idem Simon Regi Petro dederat causam mortis, sedes Apostolica sic prouidit, vt infans suis naturalibus redderetur, & per Petrum Beneuentanum sanctæ Mariæ in Acquiro Diaconum Cardinalem fuit Rex Iacobus suis fidelibus restitutus, hæc omnia venerabili Hispano * Socobiensi Episcopo sollicitè procurante, & in propriis sumptibus personaliter laborante. Cumq; iam ad annos adolescentiæ peruenisset, Alienor filiam Aldefonsi Regis nobilis ex Castella, quam pater dimiserat domicellam, duxit vxorem, & genuit ex ea filium qui dicitur Aldefonsus, sed postea per venerabilem Ioannem apostolicæ sedis Episcopum Cardinalem fuerunt iudicio ecclesiæ separati, eo quod sibi consanguinitatis linea * attingebat, filio tamen per eundem legatum legitimato. Rex vero Iacobus æmulatione magna contendens parentum magnalia superare, cœpit terras Arabum infestare, & cepit oppidum quod dicitur Burriana, multis aliis castris & villis Arabum occupatis. Postea vero magno nauigio congregato ex omni littore regni sui Baleares insulas est aggressus, & Maioricam caput regni, ciuitatem nobilem, maximam, & potentem impugnatione diutina fatigatam, Rege & incolis pene cæsis, suo dominio subiugauit, licet de suis multi ceciderunt * bellis variis intercepti. Obtentis etiam Euiza & Minorica, relictis defensoribus in Aragoniam cisfretauit. Nec vnius regni acquisitione contentus, regnum Valentiæ quod multis munitionibus præminebat, adiit confidenter, & longis concertationibus ciuitas infestata inuicto Regi se victam tradidit & subiectam. nec se credens Rex inuictus aliquid peregisse, dum agendum aliquid remanebat, & * inuadens cæteras vrbes regni tamdiu incursibus & cædibus regni incolas coarctauit, donec vrbes, castra, & fere omnia municipia regni Valentiæ Regi inclyto reddiderunt, vt iam tranquillitate suis regnis vndiq; procurata, & omnibus aduersariis iam obtentis, non habeat quibus moueat ex se guerram. Hic (vt diximus) à prima vxore per ecclesiam separatus duxit aliam nomine Iolesam filiam Andreæ Regis Vngariæ, & Iolesæ Reginæ, quæ fuit filia Petri Imperatoris, & Iolesæ Imperatricis Constantinopolitanensis, qui erant de genere Regum Francorum, & ex hac vxore suscepit filiam nomine Iolesam, quam dedit vxorem domino Aldefonso primogenito Regis Fernandi, qui Castellæ, Toleto, Legioni, Galleciæ, Cordubæ, Lusitaniæ, & Muriç principatur. Suscepit autem ex eadem alios filios paruulos, quibus Dominus benedicat, & deinceps dirigat vias eius.

Huius Iacobi Aragonum Regis vitam accurate Latine scripsit libris Bernardinus Miedes Archidiaconus Segontinus. Valentia Anno 1582. Murelli. V. C. sup. cap. 4. Sercobricensi V. C. attinebant. Burriana. Nauigio pro classe vt Victor & Iustinus. Bellis variis. Euiza forte Eui[illegible]a. nisi euinceret ceteras V. C. Diuortium supra lib. 5. cap. 9 & 10.

De ma-

De matrimonio Regis Ferdinandi cum ſorore Veremundi, & de morte Santii Regis.

CAPVT VI.

NVNC ad Regis Sancii & filiorum eius hiſtoriam reuertamur. Itaque Rex Sancius dictus Maior patriæ finibus dilatatis, & pace inter filios ordinata, contra Veremundum Regem Legionis arma commouit, & de regno eius loca plurima acquiſiuit. Hic Sancius dum quadam die ſe in venationis ſtudio recrearet, aprum ſecutus, contigit in ciuitate olim nobili, tunc deſerta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma eccleſiæ inuenire, & altare in honorem ſancti Antonini martyris adhuc extans. Ad quam cum aper fugiens adueniſſet, & Rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluiſſet, diuino percuſſus miraculo, quod propoſuit, non potuit adimplere. Obriguit enim brachium eius dextrum, & ſic aper illæſus euaſit. Rex autem conuerſus ad preces beati martyris Antonini ſuffragium implorauit, & illico deſtitutus iuſſit ciuitatem diruptam reparari, & ſuper cryptam eccleſiam ædificari, & procurauit ibidem Epiſcopum conſecrari, & totam ciuitatem cum omnib. terminis, & pleno dominio Epiſcopo, & eccleſiæ donatione obtulit liberali, villas & poſſeſſiones alias ſuperaddens, quibus adhuc hodie gaudet eccleſia Palentina. Magnates autem detrimentum patriæ attendentes Regem Veremundum ſuaſione & conſilio induxerunt, vt ſororem ſuam Sanciam valde pulchram virginem daret Fernando filio Regis Sancii in vxorem, qui & conſenſit, & à partibus veniens Galleciæ, regales nuptias in magnis copiis & muneribus celebrauit. Tunc Rex Sanciæ dictus Maior quicquid acceperat vltra * Piſoricam Fernando filio ſuo, dedit Sancius nurui cum beneplacito Veremundi. Poſthæc Garſias qui Nauarris Rex fuerat aſſignatus, cauſa voti beatorum apoſtolorum Petri & Pauli limina viſitauit, & eo peregre ſic agente, Rex Sancius pater eius plenus dierum vitæ terminum conſummauit, cum regnaſſet annis tringinta quinque. Obiit autem æra M.LIII. quem ſuus filius Rex Fernãdus regalibus exequiis celebratis in Ouetenſi monaſterio ſepeliuit.

Palentia. *Sic & V. C. Tolet. V. iſaus tamen in fine Chron. S. Antolinum vocat.*

Inter reliqua priuilegia & illud, vt Epiſcopus etiam Comes eſſet.

Piſoricam dedit Sancis nurui, & Fernando filio ſuo.

Æra 1053.

De victoria Regis Garſiæ contra Regem Ranimirum. CAPVT VII.

INTEREA Ranimirus cui pater in Aragonia partem dederat, confœderatus Regibus Cæſarauguſtæ, Tudeliæ, atque Oſcæ, contra fratrem ſuum Regem Garſiam indebite conſpirauit. Qui cum peracto voto Roma rediiſſet, inuenit Ranimirum fratrem ſuum iã Regis nomine ſuperbire, & ſuper *Tafaliam exercitum congregaſſe. Sed Rex Garſias cum eſſet ſtrenuus & magnanimus, Ranimiro occurrit, & inſultu turbatum fugæ reliquit. adeo enim improuiſus aduenit, quod Ranimiro & exercitui ad arma non licuit conuolare: immo Ranimirus ſolis pannis lineis circumtectus nudis pedibus in equum proſiliit, equum non freno dirigens, ſed capiſtro. Sicque peracta cæde tam in Reges qui auxiliatores venerant. quam in exercitum Ranimiri, occupatis tentoriis & ſupellectilibus vtrorumque, Rex Garſias victor recedit, & quicquid Ranimirus à patre habuerat præter * & ripã Gurſiam, Rex Garſias ſtrenue occupauit.

Cæſarauguſta. *Tudelia.*

Tuphalia.

infr. c. 11. initio *præter Superarne & Ripaguream.*

Gutriam V. C. vel Gurciam.

De morte Regis Veremundi. CAPVT. VIII.

PORRO eſt orta diſcordia inter Regem Fernandum qui Caſtellæ & Veremundum qui præerat Legioni. Cauſa autem diſcordiæ iſta fuit. Cum Aldefonſus pater Veremundi adhuc puer regnare cæpiſſet, Rex Sancius à flumine *Ceiæ verſus Caſtellam omnia occupauit. Sed cum (vt dictum eſt) Fernandus Regis filius Sancii ſororem Regis Veremundi duxerat in vxorem, terram illam quæ in controuerſia habebatur, pacifice poſſidebat, eò quod ſibi & vxori fuerat à Veremundo libere derelicta tempore matrimonii celebrati. Mortuo autem Rege Sancio, Veremundus præteritæ iniuriæ reminiſcens, pacta quæ fecerat, non ſeruauit, & partem quam ſpõte ſorori dimiſerat, *ſorori noluit vindicare. Quod percipiens Rex Fernandus, aſcito Garſia fratre ſuo Rege Nauarræ, contra Regem Veremundum qui cum toto potentiæ ſuæ exercitu *veniebat, iuxta fluuium *Carrionis occurrit. ibiq; exercitus congredientes adinuicem pluribus cædibus ſe læſerunt. Et Rex Veremundus de velocitate & fortitudine equi præſumens, & ipſe acer per cuneos militares imperterritus ſe iniecit, vt Regem Fernandum poſſet impetere gladio ſpeciali. Sed Rex Garſias & Rex Fernandus non minori ferocia pertinaces ex aduerſo viriliter reſiſtebant, & dũ Rex Veremundus equi impetu traheretur, confoſſus lancea in terram cecidit expers victoriæ, ſimul & vitæ. Multi etiam de ſuis militibus poſt eius impetum concurrentes inibi ceciderunt, & eodem momento vita dominio caruerunt. Corpus autem Regis Veremundi Legionem delatum cum vxore ſua Taraſia eſt ſepultum.

Orta & diſc. *Ceyæ ſupr.*

Ceiã.

Carrio. *ſororio. V. C. f. ſororio & ſorori, voluit ſororio & ſorori dimiſerat, voluit vendicare.* *veniebat in vallem Tamáronis aduenit iuxta fluuium Carrionis.*

Legiorum. Hactenus Vasæi Chronicon.

De vnione regnorum Castellæ & Legionis, & de filiis Regis Fernandi.*

CAPVT IX.

Æra 1054.

POST hæc autem æra M.LIIII. cum regnum Legionis ad Regem Fernandum ratione vxoris suæ Sanciæ pertineret (non enim alius hæres supererat) cōgregato exercitu Rex Fernandus impetiuit Legionem. Et quamuis propter Veremundi mortem, cœpissent indigne aliquantulum rebellare, tamen de facili obtinuit ciuitatem, eo quod nondum erat post destructionem Arabum firmiter reparata. Et ingrediens Legionem in Regem ab omnibus est receptus, & regali diademate decimo Kalendas Iulii à venerabili *Seruando Legionensi Episcopo insignitus, & regnauit annis XL. mensibus VI. & sic regnorum schismata quieuerunt. Confirmauit etiam leges Gotthicas, & alias addidit quæ spectabant ad regimen populorum. Hic Rex Fernandus vir bonus, & iustus, ac timens Deum, & strenuus in agendis, ex prædicta Sancia Veremundi sorore genuit Vrracam primogenitam, ornatam moribus & decore, antequam regni fastigium obtineret. Postea genuit Sancium, postea Geloiram, postea Aldefonsum, postea Garsiam. Hos filios fecit instrui liberalibus disciplinis, adultos vero militaribus studiis assuetos, incursiones & prælia indidit frequentare, filias autem in deuotione erudiri præcepit & studiis fœminarum.

Synando.

De discordia fratrum, & morte Regis Garsiæ. CAPVT X.

SVCCEDENTIBVS autem prosperis Fernando, frater eius Garsias Rex Nauarrorum cum esset magnanimus, & superioris impatiens, de fratris successibus torquebatur, cumque eum contigisset apud Anagarum ægrotare, & Rex Fernandus venisset ad eum gratia visitandi, inique cogitans Rex Garsias eum proposuit retinere. Sed cum consilium patuisset, Rex Fernandus Dei gratia liberatus exiuit oppidum, & ad propria remeauit. Paucis autem diebus interpositis Regem Fernandum accidit infirmari. Cumque ad visitandum Rex Garsias modo simili aduenisset, vt scelus præteritum expiaret, quod in innoxium cogitauit, ipse noxius est perpessus, & captus a Rege Fernando custodiendus Ceiæ deputatur. Sed paucis diebus elapsis, promissione suasis custodibus, soluitur, & suæ patriæ restitutus cœpit vindictam totis viribus procurare, & congregato exercitu tam suorum, quam Ruchonum, Vasconum & Maurorum, ad fratris iniuriam properauit. Cumque post transitum montis Aucæ consedisset in loco qui dicitur Atapuerca, Rex Fernandus veniens ex aduerso, per legatos pacem humiliter postulauit, vt contenti suis pace perpetua lætarentur. Quod Rex Garsias renuens, nuncios comminando grauia in* honoros ad se misit. Cumque iam belli periculum immineret, magnates & milites regni sui ad ipsum cōmuniter accesserunt humiliter supplicantes, vt eis & ablata restitueret, & leges patrias cōfirmaret. Cum enim præcelleret strenuitate corporis, & viriū magnitudine super omnes, adeo vt omnibus præmineret, crudeli superbia grassabatur, & possessiones militum infiscabat, & iura patria immutabat. Ipse autem solis viribus autumans preualere, petitiones militum refutauit, ne videretur annuere ex timore. Tunc duo milites quorum bona proscripserat, naturale debitum abnegantes se in aduersarium trāstulerunt. Ad hoc Nutritius eius qui eum ab infantia nutrierat vir prudens, & bonus, strenuus, & fidelis, sinceris lachrymis consulebat, vt & petitis annueret, & sibi suorum animos complanaret. Rex vero animo induratus, neutris satisfecit. Tunc ille Nutritius inquit: Intelligo quod hodie victus & inglorius morieris, sed ego præmoriar, ne te videam morientem quem tanto studio enutriui. Cumq; se exercitus circumspicerent, & ad certamen vndique properarent, ille Nutritius depositis clypeo, & galea, & lorica, pannis duntaxat vsualibus circumtectus, sola lancea & gladio comitatus, morti in prima acie se obiecit, ne alumni & gentis excidii esset testis. Cūque mutuis cædibus hinc in exercitus se impeterēt, cœpit præualere exercitus Castellanus eo quod numero & potentia excedebat, & Rex Garsias, suorum animos non habebat. Tūc quidam milites qui fuerant ex familia Veremundi, & noctu collem qui Nauarrorum exercitui imminebat, clanculo occuparant, Regis Garsiæ acies cum duobus militibus qui ab eo recesserant, impetu irrumpentes, ad regis aciem peruenerunt, & alter militum qui ab eo recesserat, dicitur eum lancea perfodisse. ex quo ictu in terram cecidit Rex Garsias, & duo magnates qui cum eo aderāt, inibi ceciderunt. Cumque Rex Fernandus fratre occiso & fugato exercitu, de victoria lætaretur, pietatis non immemor præcepit suis ne fugientes læderent Christianos tamen Sarraceni qui aderant, pro maiori parte captiuitate & gladio periertūt. Tūc Rex Fernādus præcepit corpus Regis Garsiæ honorifice Anagarū deportari & in monasterio S. Mariæ quod ipse cōstruxerat, & donariis plurimis adornauerat, sepeliri.

Anagarum.

Ceja. Ceia. V.C.

Aucemons.

inhonorios ã so.

Nutricii fidei.

De mo-

De monarchia Regis Fernandi, & de acquisitione Portugalliæ, & diuisione regnorum.

CAPVT XI.

IGITVR Rex Fernandus non minus de Dei gratia quam de victoria gloriosus, regnum fratris obtinuit sine mora, factus monarchus Hispaniæ vlterioris; scilicet Galleciæ, Asturiarum, Legionis, & Castellæ, Anagari, & Iberi. Terra autē Nauarræ inter Iberum & Pyrenæum remansit Sancio filio Regis Garsiæ, qui fuit occisus in Penna leni, & Aragonia cum Ripagurtia Ranimiro. * Cumq; in tranquillitate secura gauderet, congregato exercitu processit, vt Portugalliam & Lusitaniam occuparet, quas tunc temporis Arabes detinebant. Et primo ingressu cæsis pluribus cepit Senam, eo pacto vt incolæ remanerent, & essent subditi sub tributo. Inde * Viseum veniēs obsedit eam, sed quia ciuitas multis sagittariis abūdabat, Rex exploratis ingressibus ciuitatis præcepit vrbis ianuas ab armatis & fortibus obseruari, & propter sagittarum instantiam præcepit asseres clypeis superponi, ne impugnantes à sagittariis læderentur, & duplex lignū sagittarum impetus hebetaret. Cumque ciuitatem fortiter & continue impugnaret Viseorum, coactam obtinuit, & habitatoribus captiuatis & interfectis, diripientibus dedit manus, repertusque fuit ille sagittarius qui in alia obsidione socerum suum interfecerat Aldephōsum, eumque captum fecit Rex oculis, & manibus, & pede altero mutilari. Indeque procedēs peruenit Lamecum, & quāuis ciuitas loci difficultate inexpugnabilis videretur, tamen castris ligneis & diuersis machinis coarctata in contenti capitur, incolis & opibus occupatis, & partem habitantium interfecit, partem ad resarciendas ecclesias diruptas reseruauit. His itaque munitionibus occupatis proposuit Coimbriam maiorem illius patriæ ciuitatem cum Dei adiutorio impugnare, & ad petendum cæleste subsidium ecclesiam beati Iacobi visitauit, & implorato per triduum diuinæ auxilio maiestatis, beati Apostoli oraculo confortatus contra Coimbriam exercitum congregauit. vbi fixis tentoriis circumquaque machinas & castra lignea eleuauit. Sed quia ciuitas fortitudine & magnitudine præminebat, obsidionem contigit diutius protelari. Erant autem sub Arabum potestate monachi religiosi in loco arcto, qui Loruanum adhuc hodie appellatur. Hi laboribus manuum insistentes, thesauros frumenti ordei, & milii, & siliginis ignorantibus Arabibus conseruarant, hæc omnia proprio victui subtrahentes. Verum quia protracta obsidio victualibus indigebat, de recessu ab omnibus tractabatur. Sed audientes monachi occurrunt, & quæ a longis temporibus conseruarant Regi & obsidioni liberaliter obtulerunt. Et his victualibus exercitus confortatus longanimis est effectus, & cibis refocillati impugnationi vrbis de die in diem virilius institerunt donec obsessi fame & pugna coacti elanguidis animis marcuerunt. Verum Christianis viriliter insistentibus, & machinis vndique quassantibus, auxilio Dei & beati Iacobi interuentu murus irrumpitur ciuitatis. Quo viso Arabes consternati ciuitatem & opes Fernādo principi obtulerunt, pro vita tantummodo supplicantes, quod Regis clementia acceptauit, & die Dominica hora tertia inuicto principi ciuitatis dominium reddiderunt. Eo tempore fertur vir Græculus ex Hierosolyma causa peregrinationis ad ecclesiam sancti Iacobi aduenisse, qui in deuotione pernoctans audiuit indigenas enarrare, vt militem in Christianorum præliis apparere, sed ipse licet deuotus Apostolo prædicabat non militem sed piscatorem, cumque in tali pertinacia permaneret, reuelatione diuina meruit intueri equum splendore conspicuum Apostolo præsentatum, & armorum insignibus decoratum obsidentibus Coimbriam subuenire. Et peregrinus de quo diximus, visione huius certus factus, & diem, & horam captionis Coimbriæ in ecclesia Apostoli publice prædicauit, & sicut ipse prædixit, sic postea rei veritas patefecit, & sic remansit terra citra Mondaicum fluuium Christianæ fidei acquisita. Commisit autem custodiam illius patriæ Sisenando, qui olim exul adhæserat Abenadab Regi Agarenorum, & suæ merito probitatis fuit in eius oculis gratiosus, qui bella & vastationes exercuit contra Christicolas Lusitaniam & Portugalliam habitantes, iam nunc reconciliatus principi Ferdinando fuit restitutus gratiæ & honori. Rex vero Ferdinandus pro triumpho gratias agens ecclesiam beati Iacobi visitauit, & oblatis donariis ad propria est reuersus, & cœpit bonis actibus abundare, & toto tempore vitæ suæ ab infestationibus Arabum non cessauit, Et timens ne post mortem eius de regno filii decertarent, ipse viuens regnum diuisit, & dedit Sancio primogenito à flumine Pisorica Castellam, Anagarum, & Iberū: & dedit Aldefonso Legionem, Asturias & Transmeram vsque ad flumen quod dicitur Oue, Astoricam, & partem camporum qui Gotthici nuncupantur, & Berizum vsque in Villam in monte qui dicitur * Ezebredus dedit Vrracæ & Geloiræ filiabus Zemoram & Taurum: Garsiæ dedit Galleciam cum ea parte quæ dicitur * Portugale.

Anagarum. *Cumq; tranquilla securitate V. C & in Penalenis Ripagurtia.* *Sena.* *Viseum.* *Lamecum.* *Coimbria.* *Loruanum.* *D. Iacobus, vt miles.* *B. Iacobum 12.* *Mondaicum.* *Pisorica.* *Castilla.* *Anagarum.* *Transmera.* *Ezebrecus.* *Oue.* *Berizum.* *Ezebredus.* *Portulaca.*

De vastatione regni Toleti, & de translatione reliquiarum in regnum suum.

CAPVT XIII.

Gormatium. Vadum Regis. Aquilaria. Borgecorri. S. Emerentiana. Gormicis. Borgecorrexi. Caracena. Onia. Medina Cæli. Auca. Ionia. Toletum. Talamatica. Guadalfaiara. Alcala. Maieritum. Burgis. sic V.C.S. Maioritum per o. D. Isidori corpus Hispali Legionem trãslatum. Iustæ & Rufinæ corpora vbi, controuersum. Oniensi. V.C. recte. Idem error inf. cap. 6. in fine. Zemora. Abulensis. Vincentii, Sabinæ & Christetæ trãslatio. V.C. xpctæ.

POST hæc apud Legionem curia celebrata, direxit acies contra Mauros, & quædam castra Christianis infesta victrici gloria subiugauit, videlicet Gormatium, Vadum Regis, Aquilariam, Valericanam (quæ nunc Berlanga dicitur) Ripam sancti Iusti, sanctam Emerentianam, Gormicis: & turres multas speculatorum (quas nũc diximus Atalaias) per quas Christianorum introitus nudabatur, in valle * Borgecorrexi, & in loco qui nunc dicitur Caracena, vsque ad Medinam Cæli solo diruptas adæquauit. Inde ad loca Cantabriæ properans, expulsis Mauris, montana Aucæ &* Ioniæ suæ subdidit ditioni. Inde firmans propositum versus Toletum, Talamanticam, Guadalfaiariam, Alcala, Maieritum, cætera loca dominii Toletani sic cæde & incendio deuastauit, vt Rex Toleti suorum clamoribus concitatus & munera dedit, & iuramento promisit tributa annis singulis se daturum. Postea adeo Regem Hispalis infestauit, vt corpus beati Isidori permitteret inde leuari, quod à duobus episcopis, Aluito Legionensi, & Ordonio Astoricensi, multis miraculis coruscantibus translatum est ab Hispali Legionem. Aliqui dicunt corpus beatæ Iustę cum corpore beati Isidori tunc translatum. Sed quia nostris temporibus corpora sanctarũ Iustæ & Rufinæ reuelatione ostensa per Petrum Fernandi nobilem principem sunt translata ad regale monasterium prope Burgis, ego nolo. sed diffiniat, qui præsumit. Verum Rex Fernãdus ecclesiam honorificam fecit construi, & in honore eiusdem sancti Isidori dedicari, quam auro, & argento, & lapidibus preciosis, & cortinis sericis decorauit, & eandem ecclesiam vespere, & mane. nocturnisque horis, & sacrificii tempore frequentabat, interdum cum clericis in Dei laudibus modulando, interdũ etiã vices cãtoris explebat. Cumq; sepulturã in monasterio S. Facũdi aut S. Petri de Aslantia eligere decreuisset, vxoris suę Reginę Sanciæ precib. inclinatus Legione in ecclesia quã cõstruxerat, elegit sibi, & cõiugi, & successoribus sepulturas, & etiam ab vxore suasus Regem Sancium patrem suum à monasterio Ouetensi ad eandem transtulit sepulturam. Ad instantiam etiam Legionensium Zemoram nobilem ciuitatem, quam Almanzor olim diruerat, reparauit. Postea cum ciuitas Abulensis longis temporibus diruta remansisset, Rex Fernandus ab ea corpora sanctorum martyrum Vincentii, Sabinæ, & * Christetæ dicitur transtulisse. Sed quia aliqui dicunt ea esse Abulæ, alii in monasterio sancti Petri de Aslantia, alii corpus sancti Vincentii Legione, alii corpus * Christetæ Palentię dubium pro certo asserere nõ præsumo. Constituit etiam vt in toto regno Legionensi leges Gotthicæ seruarentur.

De religiosis actibus Regis Fernandi, & morte eius & vxoris illius.

CAPVT XIIII.

S. Facundus. Cluniacensis. Celtiberia. Carpetania. octaue. Officium Toletum siue Isidorianum hodie Mozarabe: de quo inf. 26. cap.

HIc itaque Rex Fernandus iam senectute confectus vitam suã bonis operibus & Deo placitis dedicauit. Ecclesias regni sui, & præcipue sancti Iacobi, sancti Saluatoris, sancti Isidori, & cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus & donariis inclytauit, monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus subleuabat. Cum vero quadam die in cathedrali ecclesia Legionis audiret diuina, vidit ministros ecclesiæ causa familiaris inopiæ nudis pedibus ministrare, & statim certos reditus ad calceamenta instituit ministrorum. Cæterum cum ad sancti Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi vnus ex eis & diuinis officiis insistebat, & cibariis regularibus vtebatur. Cumq; oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mẽsam resides suscepisset, vas decidẽs de manu Regis ilico fractũ fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens incontinẽti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de regio fisco mille aureos annuatim perpetuo soluendos. Nec minus eo regina Sancia vxor eius bonis & piis operibus abundabat. & in regimine, & bellorum discrimine eius solertia vtilis & sedula apparebat. Cumque Regi Fernando Arabes Celtiberiæ & Carpetaniæ tributa negarẽt, ipse Rex cum exercitu eos aggrediens, & vastationibus infestauit, & pristinæ restituit seruituti. Sed iam vitæ sibi termino imminente apparuit ei beatus Isidorus & diem* sui obitus intimauit, & cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionẽ abduci, & nono Kalendas Ianuarii die Sabbati ingressus est ciuitatẽ, & ex more corpora sanctorum flexis genibus adorauit petens & supplicans, vt cum dies obitus iam instaret, anima eius ab Angelis duceretur. In ipsa aũt nocte dominicæ natiuitatis licet æger, ipse Rex cum clericis interfuit matutinis concinens, vt infirmitas tolerabat, & obseruabatur ibi tunc temporis officium. Toletanum Facto autem die vocatis Episcopis fecit sibi missam solenniter celebrari,

brari,& percepit corporis & sanguinis Domini sacramentum. In castrino autem vocatis Episcopis,& Abbatibus,& viris religiosis vna cum eis fecit ad ecclesiam se deferri,& imposito capiti diademate,& indutus regalibus indumentis,coram sarcophago sancti Isidori clamauit ad Dominum voce clara: *Tua est potentia, tuum est regnum Domine, tu es super omnes Reges,tuo imperio omnia sunt subiecta,quod te donante accepi,restituo tibi regnum,tantum animam meam in æterna luce iubeas collocari.* Et his dictis exutus regalibus ornamentis pro venia exorabat,& recepta ab Episcopis pœnitentia & gratia vltimæ vnctionis, indutus cilicio,& consperfus cinere duobus diebus in pœnitentia atque lachrymis superuixit. Tertia autem feria hora sexta in festo S. Ioannis Euangelistæ plenus dierum reddidit Deo spiritum immaculatum, & iuxta patrem suum in eadem ecclesia sancti Isidori est sepultus. Regnauerat autē viuente patre annis XII. In Castella mortuo patre annos XII. In Castella & Legione annis XVI. In vniuerso annis XL. mensibus VI. diebus* II. *duodecim.* Regina autem Sancia vxor eius superuixit II. annis,& obiit sexto Idus Nouembris, & sepulta est iuxta eum.

De discordia fratrum,& qualiter vicit Sancius Aldephonsum.
CAP. XV.

POST mortem itaque Regis optimi Fernandi tres filii eius & duę filiæ remanserūt,Sancius, Aldefonsus,Garsias,Vrraca,& Geloira. Sed licet ipse regnū filiis diuisisset,& partem suam vnicuique assignauisset,quia omnis potestas impatiēs est consortis,& quia* Reges Hispaniæ à feroci Gotthorum sanguine contraxerunt, *Lucani.* ne maiores aliquem velint parē nec minores superiorem,sæpius inter Gotthos regalia funera fraterno sanguine maduerunt. Rex itaque Sancius Castellæ & Nauarræ finibus non contentus,inhumanitatis Gothicæ successor & hæres,& sanguinem fratrum sitire,& ad eorum regna cœpit cupidus anhelare,vt nihil fratribus vel sororibus de iis quæ pater dederat, remaneret,sed solus totū ambitiosus haberet. Vnde contigit & cædes varias prouenire, & sanguinem innoxium sæpe fundi. Pater vero eorum attendens filii Aldefonsi plus quam cæterorum modestiam, Vrracam & Geloiram filias* commendarat. *commendauit.* Cum esset vero Vrraca solers & prouida, Aldefonsus ei tanquam matri in omnibus deferebat,& eius consilio se regebat.

De pugna fratrum,& transitu Aldefonsi ad Regem Toleti.
CAPVT XVI.

SANCIVS vero qui erat primogenitus,cœpit regnare æra millesima nōgentesima quin- *Æra 1095.* ta,& sex annis regnauit. Hic regna fratrum sibi voluit vindicare, & primo incursu cœpit Aldefonsum qui erat medius,infestare. Dum autem Rex Sancius contra fratrem exercitum congregasset, ille veniens ex aduerso occursu opposito se obiecit; & in loco qui* Plantaca dicitur,sunt congressi, & Domino disponente, qui Sancium extollebat,vt lapsu *Plantatâ.* rueret grauiori, Rex Sancius fugauit fratrem & exercitum Legionis, & de vtroque exer- *Plantaca.* citu plurimi ceciderunt,& quod Arabes consueuerant sustinere,fraterno gladio in se versso, Christiani miseri pertulerunt, victusque in prælio Aldefonsus abiit Legionem. Iterum autem diem constituunt ad pugnandum tali pacto, vt victus victori regnum cederet sine pugna. Cumque in loco qui Vulpecularia dicitur,conuenissent, *Vulpecularia.* iuxta ripam fluminis Carrionis,ex vtraque parte pluribus bello cæsis,demum Rex Sancius fuit victus,& cum fugæ dubiæ se dedisset,Rex Aldefonsus volens parcere Christianis,præcepit vt nullus pręsumeret persequi fugientes. Erat autem cum Rege Sancio miles strenuus dictus Rodericus Didaci Campiator. Hic regem suum deuictum animans persuasit,vt quoad posset fugientem *infr. cap. 19.* exercitum reuocaret,& in aurora Legionensibus & Gallecis improuidis adueniret. Gens enim illa consueuit in prosperis se iactare,& alios deridere; in aduersis fortiter comminari. Vnde nocturnis confabulationibus fatigati circa mane fortius dormierunt,& irruente exercitu Regis Sancii sunt præuenti,& multis captis,aliisque cæsis,cęterisque fugatis [Rex *Ob hoc scelus vita & regnô est priuatus.* etiā Aldefonsus capitur in ecclesia beatæ] Virginis quæ est in præsidio Carrionis,& Burgis ducitur captiuatus. Tandem procurante Petro Assurii Comite cum consilio Vrracæ sororis ea conditione educitur,vt in monasterio sanctorum Facundi & Primitiui monachali habitu vestiretur. Cumque hoc totum Rex Sancius acceptasset,Rex Aldefonsus non proposito,sed timore sumpsit habitum monachalem. Verum procurato consilio cum Petro Assurii Comite fugit noctu, & Toletum veniens ab* Almenone Rege inibi dominante *Vrbi Almeônê. Almenon. infr. Vocatur.* solenniter est receptus, & multis muneribus honoratus. Et rex Toleti interposito iuramēto securitatis sibi præstitit cautionem,& in ipso atrio regio domos & mansionem congruam fabricauit,vt Rex Aldefonsus extra strepitum ciuitatis cum suis Christianis commodius habitaret,& iuxta regale viridarium, vt recreationem reciperet quando vellet. Erant

autē cum eo tres fratres viri nobiles & fideles, videlicet Petrus Aſſurii, Gundiſaluus Aſſurii & Fernandus Aſſurii, quos Vrraca Regina fratris ſui Regis Aldefonſi cuſtodiæ & conſilio deputarat. Et Almenon in eo gratias tot inuenit, quod eum quaſi filium diligebat. Ipſe vero pro Almenone contra vicinos Reges Arabum bella* vtiliter exercebat, & pacis tempore per montana & ripas fluminum venationibus intendebat.

Viriliter.

De venationibus & prognoſticis Aldefonſi. CAPVT XVII.

Teuinia. *Brioca.*

VERVM tunc temporis inter condenſa arborum & in humore fontium ripa Teuiniæ vrſis, & apris, & aliis beſtiis abundabat, & ipſe aſcendens per alueum, locum ſibi placidum qui nunc Brioca dicitur, adinuenit. Cumque ſibi Caſtellum, & loci amœnitas, & venationis copia placuiſſet, reuerſus Toletum à Rege poſtulans impetrauit, & collocatis ibi montariis, & venatoribus Chriſtianis, remāſit locus ſuæ ſubditus ditioni, & pauculos Chriſtianos gnaros venandi & officii ſagittandi ibi accolas collocauit, quorū ſucceſſio ibi manſit vſque ad tempora Ioannis tertii Archiepiſcopi Toletani, qui locum ipſum habitatorib. ampliauit, & vicum parochiæ ſancti Petri, quaſi ſuburbium, populauit. Quadam autem die cum Almenone deſcendit in viridarium gratia ſpaciandi, & cum eis turba Arabum circūſedit, & proſpiciens cominus ciuitatem, cœpit altius cogitare qualiter poſſet tanta ciuitas reſtitui Chriſtianis. Verum cum conſeſſu* diuino fatigati per viridarium ambularent, Rex Aldefonſus ſub vna arbore decubuit recreandus, & eo ſomnium ſimulante, Rex Almenō cum ſuis Arabibus loquebatur, ſi poſſet tam fortis ciuitas virtute aliqua expugnari. Cui quiſpiam ſic reſpondit: Si per ſeptem annos huic vrbi fruges & vindemiæ auferrentur, deficientibus victualibus poſſet capi. Quod Aldefonſus audiens corde intimo conſeruauit. Iterum quadam die cum Aldefonſus iuxta Almenonem cauſa ſolatii conſideret, cœperunt erigi capilli verticis Aldefonſi. Et Almenon cœpit comprimere manu ſua, ſed capilli tanto amplius cœperunt erigi, quanto amplius premebantur. Et ſapientes Arabum hoc notantes ſuaſerunt Regi, vt interficeret Aldefonſum, quia prognoſticum hoc ſignabat ipſum ad vrbis dominium eleuandum. Almenon vero noluit fœdus promiſſæ fidei violare, ſed iurare petiit, ne eo viuente ſui regni terminos infeſtaret, & Rex Aldefonſus ſpontaneus Almenoni hoc iurauit. Eo itaque Toleti degēte, Vrraca Regina præſenſit quod Rex Sancius frater eius intendebat eam iis quæ pater ſibi dederat, ſpoliare. Zemorenſes vero Regis Aldefonſi exilium æquanimiter non ferentes, Arriam Gundiſalui virum nobilem & potentem, qui Vrracam Reginam nutrierat, in principem elegerunt, vt eo duce reſiſterent Caſtellanis.

diutino.

Vt de Tullio Seruio Tranquil. cum flamma in cap. appareret

Qualiter regna fratrum Rex Sancius occupauit. CAP. XVIII.

SED Rex Sancius ex Caſtellæ & Nauarræ partibus exercitu congregato Legionem aduenit, & eam, licet modicum infeſtatam, vt victor inuaſit, & cætera quæ Regis Aldefonſi fuerant ditionis, & ſibi trium regnorum impoſuit diadema. Et cum Rex Sancius circa huiuſmodi moraretur, Rex Garſias in ſuos tyrannide graſſabatur, & vilis ab omnibus, & à ſuis etiam habebatur, & contra fratrem bella, licet ſegniter, intentabat. Habebat autem quendam Vernulam cauſa familiaris ſecreti plus debito ſibi charum, cuius delationibus cōtra milites & barones aures credulas adhibebat, & licet ſæpius ſupplicaſſent, vt à ſe prædictum Vernulam remoueret, diſceſſum eius nullatenus voluit ſuſtinere. Et ipſi reputātes dedecus & iacturam, quia eius delationibus lædebantur, delatorem in eius præſentia occiderunt. In cuius morte ſe læſum reputans, & confuſum illatum dedecus ſæpe obiiciens, omnes ſuos cœpit affligere indiſtincte, diſtricte comminans ſe indignationi ſuæ nullū terminum poſiturum. Sui autem minarum pericula paueſcentes, & illatum dedecus recolentes, ab eius dominio, prout poterant, diſcedebant. Occupatis vero Legione & Aſturiis, Rex Sancius vultum verſus Galleciam obfirmauit. Gallecis autem turbatione, quam diximus, in vota diuiſis, Rex Sancius de facili obtinuit quod optabat. Interim autem Rex Garſias aſſumptis ſecum trecentis militibus iuit ad Agarenos, & niſus eſt ſuadere, vt ſecum contra fratrem ſuum exercitum deſtinarent, regnum fratris & ſuum eis pollicens ſe daturum. Cui taliter reſponderunt: Cum Rex eſſes, regnum tibi ſeruare minime potuiſti: quomodo ergo perditum nobis dabis? Honoratum tamen muneribus, ſed deſpectum ad Chriſtianorum, patriam remiſerūt qui duplici confuſione contritus cœpit prouincias infeſtare, & in Portugallia ſe receptans loca plurima occupauit. Cui occurrens Rex Sancius frater eius in loco qui ſancta Irenæa dicitur, ambo fraternas acies ordinarunt, & inito prælio, victus Garſias regno perdito captiuatur, & apud Lunam vinculis & cuſtodiæ mancipatur.

Luna.

De ob-

De obsidione Zamoræ, & Sancii Regis morte. CAPVT XIX.

OCCVPATIS itaque fratrum regnis terram suorum voluit etiam occupare, indignãs sororibus, eo quod Aldefonso fugitiuo & exuli condolebant, & ditionis suæ phalangibus conglobatis vrbem aggressus est Zamorensem, & obsidione conclusam cœpit fortiter impugnare. Sed Arias Gundisalui, de quo diximus, & *obsessi alii viriliter resistebant*, nec obsessor obtinere potuit quod optabat. Cumque vtrinque certamina agerẽtur, & miles quidam ex ciuitate egrediens, qui dicebatur Belidius Athaulphi, Regem per castra deambulantem lancea petiit incunctanter, & festinatione qua venerat, se restituit ciuitati. Verũ Rodericus Didaci Campiator zelo domini interfecti eum prosequitur sine mora, & fere in ipsa vrbis ianua* interfecit, sed velocitatem Belidii nõ potuit præuenire. Rex autem Sãcius priuatus habitis & ambitis, recepto vulnere, vita caruit atq; regnis, & in exercitu turbatione non modica excitata inter obsessores conflictus etiam interuenit: & alii diuersa fugæ pericula attentantes, alii per deuia deuiantes in captiuitatis & mortis supplicia inciderunt. Castellani autem quorum constantia audaci consilio semper fulsit, corpus principis in sarcophago egregie locauerunt, & commercio lugubri, & resonis planctibus subsequentes ad Ouiense monasterium detulerunt, vbi expletis exequiis sepulturæ* honore regio tradiderunt,

Zemoræ.
obsessioni viriliter resistebat
pro interfecisset
Oniense V.C. recte, vt supr. 6. & 13.
honore.

De recessu Aldefonsi ab Almenone, & reditu in terram suam. CAP. XX.

Vt supr.

CELEBRATIS vero exequiis, Castellani & Nauarri Burgis pariter conuenerunt, & quia Rex Sancius decesserat expers prolis, Castellani & Nauarri fidelitatis innatæ semper memores, Aldefonsum qui a facie fratris Toletum confugerat, in Regem & dominum concorditer elegerunt tali pacto, vt prius ab eo reciperent iuramentũ, quod Rex Sancius de eius conscientia non fuerat interfectus: & eidem electos nuncios clanculo destinauerunt. Vrraca etiam Regina Legionensium & Zemorensium curia congregata, & eorum recepto consilio, ad fratrem suum Aldefonsum quem præ cæteris diligebat, & Toleti tunc temporis morabatur, nuncios destinauit, vt acceleraret accipere regna fratrum. Et præcepit nunciis, vt hoc consilium secretissimum habere, ne reuelatio in Regis periculum verteretur. Sed viri diabolici, qui nunc dicuntur initiati, & solebãt Arabibus Christianorum proposita denudare, Regis Sancii morte comperta, nunciare Arabibus percurrerunt. Sed Petrus Assurii vir discretus, & in lingua Arabica eruditus, & pro rumoribus patriæ curiosus, omni die extra Toletum quasi spaciandi gratia ad tria millaria vel amplius equitabat. Et casu accidit quodam vespere, vt inueniret quempiam venientem, qui dixit sibi se ideo aduenire, vt regi Almenoni Regis Sancii interitum nunciaret. Petrus autem duxit eum quasi causa colloquii extra viam, quem amputato capite interfecit: & ad viam rediens, & paulisper procedens inuenit alium rumore & causa simili venientem, quem excidio simili decollauit, sed via alia aliis venientibus secretum non latuit Almenonem. Petro vero Assurii gressu tertio procedente Vrracæ Reginæ nuncius superuenit, qui, vt facta fuerant omnia, nunciauit, & ille festinus Toletum rediens* cœpit Aldefonso inscio itineri necessaria præparare. Cumque die altero Castellanorum nuncius aduenisset, & Regi negotium indicasset, ipse & Petrus Assurii dubitabant, ne si Almenoni nuncium reuelarent, Regem caperet, & pacta grauia postularet: vel si celarent, & ipse alias posset scire, hostilius desæuiret. Et dum ipsi tali dubio tenerentur, Rex Aldefonsus confidens in* Domino sic respondit: Honorifice me recepit, & necessaria liberaliter ministrauit, & vt filium me tractauit, quomodo eum celare potero quæ Dominus mihi fecit? & accedens ad eum quod per nuncios acceperat, reuelauit. Almenon autem hęc omnia iam sciebat, & omnium viarum transitus fecerat diligẽtissime obseruari, vt si eo inscio vellet abire, ab obseruatoribus caperetur. Cumque audisset quæ dixerat Aldefonsus, factus hilaris sic respondit: Gratias ago Deo altissimo, qui me ab infamia liberare, & te a periculo voluit custodire. Si enim me inscio aufugisses, captionem aut mortem nullatenus euasisses. Nunc autem vade, & accipe regnum tuum, & de meo accipe aurum argentum, equos, & arma, quibus possis tuorũ animos complanare. Cumque inter eos multa amicabiliter tractarentur, inter cætera hoc exegit, vt Rex Aldefonsus iuramentum sibi & filio suo primogenito, quod de securitate fecerat, innouaret, & cum necessitas immineret, cõtra vicinos Arabes adiuuaret. Et ipse & filius primogenitus Aldefonso se fœdere simili obligarũt. Erat autẽ minor filius de cuius fœdere nil dixerũt, nec Aldefonsus fuit ei in aliquo obligatus. His peractis* Almenon cum maioribus gentis suæ vsque ad montem de Velatome Aldefonso regaliter comitato dedit

cœpit a.
in Domino ait.
Almenon semper V.C.
Velatome.

munera & pecunias, quibus Aldefonsus Rex inclytus dicto vale, in summitate montium ab eis discessit, & suis fœliciter redonatur.

De sublimatione Aldefonsi in Regem, & de vxoribus & filiabus eius.
CAPVT XXI.

VENIENS itaque Zemoram cum Regina Vrraca, quæ erat prudens & piis operibus dedicata, habito consilio diligenti cœpit in operibus iustitiæ exerceri. Castellani etiã & Nauarri ad ipsum ilico conuenerunt, & ante omnia iuramentum (vt diximus) exegerunt, quod non fuerat conscius mortis Regis Sancii fratris sui. Sed cum nemo vellet ab eo recipere iuramentum, ad recipiendum se obtulit solus Rodericus Didaci Campiator. Vnde & postea, licet strenuus, non fuit in eius oculis gratiosus. Et Rex Aldefonsus obtento regno quod perdiderat, & etiam regnis fratrum, omnibus acclamantibus *Viuat, Viuat*, omnes ei communiter iurauerũt, & accepit imperii diadema æra millesima centesima prima. Triginta annorum, & septem mensium erat, cum regnare cœpisset, & regnauit quadraginta tribus annis. Hic habuit quinq; vxores successiue legitimo matrimonio sibi iunctas. Prima fuit Agnes: secunda Constantia, ex qua suscepit filiam nomine Vrracam, quæ fuit vxor Comitis Raimundi, de qua ipse Raimundus genuit Sanciam & Aldefonsum, qui fuit postea Imperator: tertia Berta ex Tuscia oriunda: quarta Elisabet, ex qua genuit Sanciam, quæ fuit vxor Comitis Roderici, & Geloiram, quã duxit Rogerius Rex Siciliæ. Hic Rogerius fuit frater Roberti Guiscardi, & filius Tancredi de Alta villa, qui veniens à Normania Siciliam, & Apuliam, & Calabriam, & Capuam occupauit. Quinta Beatrix ex partibus Gallicanis Habuit etiam aliam vxorem quæ Ceida, postea Maria fuit dicta. Habuit etiam duas nobiles concubinas, vna dicebatur Semena Munionis, ex qua genuit Geloirã, quæ fuit vxor Raimundi Comitis Tolosani & ex illo Comite genuit Aldephõsum Iordanis, qui sic dictus, eo quod fuerit in Iordanis flumine baptizatus. Ipsa enim cum viro in Syriam transfretauit tempore illo quo exercitus ille magnus procedens ex partibus Galliarũ isto Raimundo Comite duce ac præuio cum Episcopo Auiciensi Ierusalem, Tripolim, & Antiochiam acquisiuit, hortante & personaliter in Galliis & Italia prædicante beatissimo Vrbano Papa secundo, qui primus substituit euntes in subsidium terræ sanctæ in dextro humero crucis signaculo insigniri. Et eadem Semena Munionis genuit aliã filiã quæ Tharasia dicta fuit, quam duxit Comes Enricus ex partibus Bisontinis, congermanus Raimũdi Comitis patris Imperatoris, ex qua suscepit idem Enricus Aldefonsum, qui fuit postea Rex Portugalliæ.

Æra 1101.

Ecce sanctam Dius Isidori sponsam appellatam.

Normania.

V.C. est tamen inf. cap. 31.

Tolosa.

Syria.

Expeditio in terram sanctã.

Auiciensis inf. cap. 27. initio.

Enricus nusquam Rex salutatus in Portugallia, sed ab eo progeniti Reges infr. lib. 7. cap. 6.

De virtutibus Aldefonsi. CAPVT XXII.

NVNC ad gestorum eius principia redeamus. Hic fuit strenuitate maxima nobilis, virtute excelsus gloria singularis, abundauit in diebus eius iustitia, finem accepit seruitus, consolationem lachrymæ, augmentum fides, dilatationem patria, audaciam populus, confusus est inimicus, obtinuit gladius, cessauit Arabs, timuit Afer, ploratus & vlulatus Hispaniæ vsque ad istum mansit absque consolatore, dextera eius præsidium patriæ, munimentum absque timore, fortitudo sine perturbatione, protectio pauperum, virtus magnatum, magnitudo cordis eius infra angustias Asturiarum non potuit contineri, & elegit laborem indiuiduum comitem vitæ suæ, delicias miseriam reputabat, & belli dubia experiri delectabile & iucundum, id deperditum reputans vitæ suæ in quo belli pericula non agebat. Rex accrescens magnanimus Aldefonsus, Rex accrescens sedit, arcus eius confisus in Domino inuenit gratiam in oculis Creatoris, magnificauit eum in timore inimicorũ & in populo suo elegit eum zelare fidem, dilatare regnum, exterminare inimicos, concludere aduersarios, multiplicare ecclesias, restaurare sancta, restituere dissipata. Cumque (vt diximus) Almenoni & filio primogenito fœdere teneretur, eum iuxta fœdus adiuuit in omnibus, quoad vixit. Et cum Rex Cordubensis regnum Almenonis inuadere conaretur, Rex Aldefonsus contra eum pro fœderis debito properauit. Cumque aduentum eius Almenon audiuisset, *timuit eum in sui dispẽdium aduenire. Sed Rex Aldefonsus nunciauit eidem, quod in eius auxilium veniebat, propter pacta quæ olim præcesserant inter eos. Tunc Almenon occurrit ei cum actionibus gratiarum, & ambo intrantes fines Cordubæ omnia cædibus & incendiis vastauerunt, & actis prædis, vterque ad propria fœliciter est reuersus, nec præsumpsit Rex Cordubẽsis regnum Toleti amplius infestare. Tunc mortua Agnete duxit vxorem nomine Constantiam ex partibus Galliarum, cuius superius fecimus mentionem.

timuit Vereris eum.

De obsi-

De obsidione & captione ciuitatis Toletanæ. CAP. XXIII.

MORTVO autem Almenone,& filio suo Issem primogenito, de quo diximus sicut patri fuit semper propitius & adiutor.ipso mortuo secundus filius Almenon* Hiaie dictus post fratrem in regno substituitur Toletano,qui à viis fratris & patris* minus aberrãs cœpit in seniores & *populum,quos tot angariis & perangariis conuexabat,vt mortem vitæ præferrent,alias ignominiosus,inutilis,& imbellis. Almenon autem pater suus Regi dederat Aldefonso quædam municipia, Canales & Vlmos, in quibus cum ipse veniebat in adiutorio Almenon,infirmos & debiles collocabat. Cumque (vt diximus) Toletani à suo principe premerentur,& à vicinis gentibus vexarentur,& Rex eorum de eorum miseriis non curaret,coniurati in simul Regi dixerunt:Populi & patriæ te exhibe protectorem,aut quæremus alium defensorem. Hiaie autem captus luxuriis dicta dicentium paruipendit. Tunc ipsi pressi dominio & cladibus vicinorum,Regi Aldefonso nuncios destinarunt antequam eius notitiam attendentes,& auxilia impensa fideliter recolentes, & ei per nuncios supplicarunt,vt ciuitatem quamuis inexpugnabilem obsideret, vt coacti pugna colorẽ excusationis haberent,cum ei traderent ciuitatem. Cumque ipse illi Regi nullo fœdere teneretur,ciuium oblatione suscepta,congregauit exercitum ex omnibus partibus regni sui, & fruges & vindemias deuastauit per totum territorium Toletanum, & per quatuor annos id ipsum intulit successiue. Et licet ciuitas cunctas superet sui opulentia ciuitates,tamen tot annorum vastatione continua non potuit victualibus non carere. Et Rex Aldefonsus id ipsum percipiens congregato exercitu infinito,

Hyahye Hiaiæ. / *nimis 2.* / *populum insolere.* / *Canales.* / *Vlmi.*

O *Obsedit secura suum Castella Toletum*
P *Castra sibi septena parans,aditumque recludens,*
P *Rupibus alta licet,amploque situ populosa,*
I *Circumdante Tago rerum virtute referta,*
D *Victu victa* carens inuicto se dedit hosti.*
A *Huic Medina Cœlim,Talauera,Conimbria plaudat,*
C *Abula,Secobia,Salmantica,Publica Septem,*
A *Cauria,Cauca,Colar,Iscar,Medina,Canales,*
P *Vlmus,& Vlmetum,Magerit,Atentia,Ripa,*
T *Osoma cum Fluuio lapidum,Valeranica,Maura,*
A **Ascalona,Fita,Consocra,Maqueda,Butracum*
Victori sine fine suo modulantur ouantes:
Ildephonse tui resonent super astra triumphi.

Toletum. / *cadens.*

Cepit itaque Toletum * æra millesima centesima trigesima tertia, multis pactionibus interpositis,videlicet vt Sarraceni haberent plene & integre domos, & possessiones, & omnia quæ habebant, & Regi remaneret præsidium ciuitatis cum viridario vltra pontem: redditu autem qui antiquo iure dabantur Regibus,ei persoluerent Agareni,& etiam quod maior* Mezquita eis in perpetuum remaneret. Sicq; Rex adepto præsidio & ciuitatis dominio mansit ibidem pro ciuitatis tuitione magno periculo se exponens. Fuit autem capta in die Vrbani Papæ & martyris octauo Kalendas Iunii, vicesimo anno regni sui, & quia de eius * intentione dubium adhuc erat,distulerunt electionem Pontificis in futurum. Tunc Rex in vrbe regia statuit thronum suum,donec securum præsidium stabiliret, & gentem fidei confirmaret,& electionis populus præualeret.

In m s Toles. M.C xxiii. itatamẽ, vt mõ nas addita videntur In alis m s D Ioannis Franciscanorũ est æra M.C. xxi ilie est annus Christi 1083 Hic 1083. At vero Toleti Christianis restitutũ anno 1095. Vulgata ergo lectio propius accedit ad cõem calculum. / *Æra 1123* / *Escalona.* / *xxiii.V.C.* / *V C.* / *M.C xxi.* / *Mezquita* / *Alfonsus regnũ susceperat anno 1 capta fuit ciuitas anno regni eius 20. vnde capta fuit. æra 1121.* / *retentione.*

De dote ecclesiæ Toletanæ. CAPVT XXIIII.

VIDENS autem Rex,quod Deus prospera indulgebat, conuocauit regni proceres, & maiores Episcopos,& Abbates,& viros religiosos; & quintodecimo Kalendas Ianuarii omnes in vrbe regia conuenerunt,& habito diligenti tractatu dominum Bernardum, virum religionis & prudentiæ,communiter & concorditer in Archiepiscopum elegerũt, & Rex in continenti dotauit ecclesiam liberaliter & honeste,& dedit ei Briocam quam sibi remunerat a tempore Almeonis, Barciles, Cabannas de Sagra, *Couera, Rodiellas, Alcoleia sub Talauera,Azecbuch, quæ nunc dicitur Melgar,*Almonecir, Alpobrega, & in ciuitate omnes stationes quas vulgariter tendas vocamus,necnon domos,molendina,furnos,viridaria,vineas,& hortos,pro quibus hodie eius memoriam & exequias veneratur ecclesia Toletana,& multa alia priuilegia dedit immunitatis.

Brioca. / *Barciles.* / *Cabannas.* / *Couexa.* / *Rodeillas.* / *Alcolea.* / *Couexa.* / *Almonaster.* / *Vulgo.* / *Azebuch.* / *Mergar.* / *Almonecir.* / *Alpobrega.* / *s hoc lib.cap 30.*

Quod Mezquita Maurorum facta est ecclesia Christianorum.
CAPVT XXV.

infr. hoc lib. c. 30

Agerenensi.

Auxitani.

Hugo abbas Cluniacensis.

misit.

ET quia adhuc litera Gotthica, & translatio Psalterii, & officium missæ institutum ab Isidoro & Leandro pontificibus, quod cum translatione & litera dicitur * Toletanum, per totam Hispaniam seruabantur, ad instantiam vxoris suæ Reginæ Constantiæ quæ erat de partibus Galliarum, misit Romam ad Gregorium Papam septimum, vt in Hispaniis omisso Toletano Romanum seu Gallicanum officium seruaretur. Bernardus autem Toletanæ ecclesiæ electus fuit de * Agenensi territorio oriundus, scilicet de oppido Saluitatis. Hic cum fuisset ab infantia literatus omisso clericatu militiæ se ascripsit, & postmodum infirmitate coactus in monasterio S. Aurentii Auxitani B. Benedicti regulæ sumpto habitu se dicauit, exinde vocatus ab Hugone Cluniacensi Abbate cum eo laudabilem egit vitam. Deinde cum Rex Aldephonsus vellet sanctorum Facundi & Primitiui ex ea causa quam diximus, monasterium ampliare, *mittit ad venerabilem Hugonem Cluniacensem Abbatem, vt ei virum prouidum & religiosum mitteret, qui in prædicto monasterio sanctorum Facundi & Primitiui Abbatis officio fungeretur, & sicut in Galliis illud monasterium præcellebat, ita & istud omnibus monasteriis eiusdem ordinis in Hispaniis præsideret. Prædictus autem Abbas Cluniacensis Bernardum quem ob sanctitatis meritum charum habebat, cum aliis monachis destinauit. Qui mox veniens factus Abbas, omnibus se exhibuit amabilem & benignum, adeo quod cum Deus omnipotens Toletum Christianæ restituit potestati, mox ipse post modicum interuallum fuit electus in Archiepiscopum & primatem. Cumq; Rex ad partes Legionis iuisset, ipse electus Regina Constantia hortante *ascitis militibus Christianis maiorem Mezquitam ingressus est Toletanam, & eliminata spurcitia Mahometi erexit altaria fidei Christianæ, & in maiori turri campanas ad conuocationem fidelium collocauit. Quod cum ad Regis notitiam peruenisset, indignatus animo, & dolore accensus, eo quod Sarracenis pactum firmauerat de Mezquita, à sancto Facundo tribus diebus venit Toletum, proponens Bernardum electum & Reginam Constantiam incendio concremare. Cumq; tanti furoris indignatio ad notitiam Toletanorum Arabum peruenisset, maiores & minores cum paruulis & vxoribus in pago qui Magam dicitur, Regi obuiam exierunt. Cumq; Rex ad eorum multitudinem peruenisset, existimans eos causa querelæ venisse, sic respondit: Non vobis iniuria facta fuit, sed mihi, cuius fides fuit hactenus illibata, sed iam de cætero de fide non potero me iactare: mea autem intererit, & vobis satisfacere, & in præsumptores acrius vindicare. Arabes autem vt erant prudentes, eleuatis vocibus & flexis poplitibus cum lachrymis audientiam postularunt. Tunc Rex aliquantum substitit tenens equum, & Arabes in hunc modum perorare cœperunt: Bene nouimus, quod Archiepiscopus dux & princeps est legis vestræ, & si causa fuerimus necis eius, ob zelum fidei Christiani nos percutient vna die, & si Regina perierit causa nostri, semini eius erimus perpetuo odiosi, & post dies tuos acrius vindicabunt. Vnde petimus, vt parcas eis, & nos voluntarie te absoluimus à fœdere iuramenti. His auditis * ira Regis in gaudium commutatur, eo quod Mezquitam habere poterat sine fidei læsione, & ingressus vrbem regiam, omnia pacifice pertractauit.

de nocte 2. V. C.

Magam.

ira Regis compescuit, &c.

De commutatione officii Toletani. CAP. XXVI.

irregulariter.

qui etiam erat G. llus, & fuerat Monachus, & fortasse Bernardo notus.

Inde.

GREGORIVS autem septimus de quo diximus, ad petitionem Regis Aldefonsi misit quendam Ricardum Abbatem sancti Victoris Marsiliensis, vt ecclesias Hispaniæ tot persecutionibus perturbatas, ecclesiastico moderamine ordinaret. Qui minus religiose officium peragens cœpit * irregularius se habere. Quod attendens Toletanus electus per maris & terræ pericula se Romani Pontificis conspectui præsentauit, & Gregorio septimo viam vniuersæ carnis ingresso inuenit * Vrbanum secundum in sede Apostolica substitutum. A quo gratanter & benigne susceptus consecrationem, pallium, & priuilegium obtinuit, & primas institutus Hispaniarum, Apostolicæ sedis benedictione suscepta, & per Tolosam rediens ibidem cum Episcopis Gotthicæ Galliæ, & Narbonensi Archiepiscopo cōcilium celebrauit. * Ideo per Pyrenæum in Hispanias transiens omnium ecclesiarum Hispaniæ curā gessit, & statuto die, in festo scilicet sanctorum Crispini & Crispiniani, octauo Kalendas Nouembris, in honore beatæ Mariæ semper virginis, & beatorum apostolorum Petri & Pauli, & sanctæ crucis, & beati Stephani protomartyris, Toletanam ecclesiam cōuocatis Episcopis dedicauit, & in maiori altari multas & preciosas reliquias quas à sede Apostolica attulerat, & quas Rex & Regina de suis & patrū suorū thesauris obtulerat, collocauit,

cauit, quorũ hodie beneficiis lætatur populus Christian⁹. Verũ quia Ricardus legat⁹ se gerebat in aliquib. minus caute, religione & autoritate compescuit attentata, adeo quod ille Ricardus legatione priuatus, fuit ab Vrbano summo Pontifice reuocatus. Verum ante reuocationem clerus & populus totius Hispaniæ turbatur, eo quod Gallicanum officiũ suscipere a legato & principe cogebantur, & statuto die, Rege, primate, legato, cleri & populi maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum, clero, militia, & populo firmiter resistentibus ne officiũ mutaretur, Rege a Regina suaso cõtrarium minis, & terroribus intonante. Ad hoc vltimo res peruenit militari pertinacia decernente, vt hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Cumq; duo milites fuissent electi, vnus à Rege, qui pro officio Gallicano, alter à militia & populis, qui pro Toletano pariter decertarent; miles Regis ilico victus fuit, populis exultantibus quod victor erat miles officii Toletani. Sed Rex adeo fuit à Regina Constantia stimulatus, quod à proposito non discessit, duellum iudicans ius non esse. Miles autem qui pugnauerat pro officio Toletano, fuit de domo Matantiæ prope Pisoricam, cuius hodie genus extat. Cumq; super hoc magna seditio in militia & populo oriretur, demum placuit, vt liber officii Toletani & liber officii Gallicani in magna ignis congerie ponerentur. Et indicto omnibus ieiunio à primate, legato, & clero, & oratione ab omnibus deuote peracta, igne consumitur liber officii Gallicani, & prosiliit super omnes flammas incendii, cunctis videntibus & Dominum laudantibus, liber officii Toletani illæsus *omnino, à combustione incendii alienus. Sed cum Rex esset magnanimus, & suæ voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec supplicatione suasus voluit inclinari, sed mortis supplicia & direptionem minitans resistentibus, præcepit vt Gallicanum officium in omnibus regni sui finibus seruaretur. Et tunc cunctis flentibus & dolentibus inoleuit prouerbium: *Quo volunt Reges, vadunt leges.* Et ex tunc Gallicanum officium tam in Psalterio, quam in aliis nunquam ante susceptum, fuit in Hispaniis obseruatum, licet in aliquibus monasteriis fuerit aliquanto tempore custoditum, & etiam translatio Psalterii in plurimis ecclesiis cathedralibus & monasteriis adhuc hodie recitatur. Ricardo itaq; legatione priuato, primas Bernardus cœpit in Hispaniis ecclesias ordinare.

Duellum. *Matantia.* *Pisorica.* *Liber in igne seruatus.* *Alu. Gomecius in vita Ximenii.* *& à combu.*

De schismate clericorum, & de reditu primatis, & de bonis viris à Gallis ductis.
CAPVT XXVII.

EISDEM diebus sanctissimus Vrbanus Papa secundus tactus dolore cordis, eo quod ab Agarenis Hierosolymitana ciuitas tenebatur, personaliter verbum crucis cœpit omnibus prædicare, sicut superius meminimus nos dixisse. Eius indulgentiis prouocatus venerabilis primas Bernardus de clericis indigenis Toletanam ecclesiam ordinauit, & assumptis ad viam necessariis, crucis signaculo insignitus recessit à propria ciuitate, volens cum exercitu de quo* superius diximus, in Syriam transfretare. Cumque vix esset tribus dietis à sede propria elongatus, clerici quos in ecclesia instituerat, stulte locuti dixerũt adinuicem primatem suum nunquam de cætero reuersurum. Vnde spiritu malignitatis & insipientiæ inflammati alium electione indebita subrogarunt, & primatis domesticos eiecerunt, qui gradu concito dominum consequentes, prout factum fuerat, intimarunt. At ille non immerito admiratus Toletum rediit in auctores sceleris indignatus: quos cum electo suo non tardius degradauit, quam ipsi celeri præcipitio inthronizauerant maledictum & tollens aliquos de monachis sancti Facundi in ecclesia collocauit, ne interim dum rediret, ecclesia diuino officio fraudaretur. Ipse vero cœpto itinere Romam iuit. Sed cum ad sedem Apostolicam peruenisset, prohibuit eum dominus Papa Vrbanus, ne procederet, sed in tanta nouitate ad sedem propriam remearet, ne pastoris absentia nouella plantatio periculo subiaceret. Cumque eum à voti & crucis proposito absoluisset, ipse per partes rediit Galliarum, vbi eligens de diuersis locis viros honestos & literatos, necnon & iuuenes dociles quos habere potuit, in Hispaniam secum duxit. De Mosaico duxit beatum Giraldum, quem prius cantorem in ecclesia Toletana, postea fecit Archiepiscopum Bracarensem. De* Bituricis sanctum Petrum, quem prius Archidiaconum Toletanum, postea fecit Episcopum Oxomensem. De Aginno Bernardum, qui fuit cantor ecclesiæ Toletanæ, postea fecit eum Episcopum Seguntinum, postea Archiepiscopum Compostellanum: & de eadem ciuitate Petrum, qui fuit iuuenis nutritus in ecclesia Toletana, postea Archiepiscopum, postea Episcopum *Secobiensem: & alium Petrum, quem fecit Episcopum Palentinensem: & Raimundum, qui fuit oriundus de Saluitate, & fecit eum post beatum Petrum Episcopum Oxomẽsem, qui postea immediatè successit eidẽ in ecclesia *Toletana: & Hieronymũ de partib. Petragoricæ, *quem tempore Roderici Campiatoris fecit

Cap. xii. *Residentia Prælatorum.* *Peregrini ex Gallia in Hispania honoribus aucti à Bernardo Archiepiscopo Toletano.* *Raimundus Tolet. Archiepisc. II.* *Archidiaconum postea episcopum* *Seiobiensis V. C Seiobiensem.* *inf. cap. 4. lib. 7.* *quoniam*

Episcopum Valentinum, sed in breui ciuitate deperdita eum dominus Bernardus metropolitanus eius & primas in ciuitate posuit Zamorensem, vt ibi episcopalia exerceret, in qua nondum fuerat nec Episcopus, nec ecclesia cathedralis. Duxit etiam de eisdem partibus Bernardum, quem post mortem Hieronymi fecit Episcopum in ecclesia *Zemorensi, & iste fuit primus proprius Episcopus Zemorensis.

Zamorens.

Burdinus Bracaren. Episcopus & postea Antipapa. Hūc Onuphrius Panuinus in lib Pontt. & Cardd. Hispanum facit, cum Gallus fuerit.

De schismate & depositione Burdini. CAP. XXVIII.

DVXIT etiam de Lemouicis Burdinum, quem primo fecit Archidiaconum Toletanū, postea Episcopum Coimbriensem, postea Archiepiscopum Bracarensem. Hic erat astutus & versipellis, qui cum vocaretur Burdinus, factus Episcopus fecit se Mauricium appellari, & immemor fidelitatis & gratię sanctæ recordationis, Vrbano Papa secundo viam vniuersæ carnis ingresso, accessit ad Paschalem Papam secundum qui prædicto Vrbano fuerat substitutus, & magnum pondus pecuniæ secum portans, promisit domino Paschali Papæ secundo nouiter instituto magnam pecuniam se daturum, si remoto Bernardo qui eum creauerat, fieret ipse Pontifex Toletanus. Qui nequitiam eius in eo quod deliquerat volens punire, accepit pecuniam, & eum postea petitione frustrauit. Cumque eo tempore ecclesia persecutione grauissima læderetur, eo quod Imperator * Otho prædictum Papam captiuatum cum Cardinalibus carceri mancipasset, idem Burdinus dolore pecuniæ instimulatus ad schismaticum Imperatorem accessit, eius famulatui se despondens. Cumque de alio eligendo in Papam Imperator tractaret, attendens Burdini astutiam, mox præcepit eum eligi ad culmen Apostolicæ dignitatis, & factus Papa, immo verius Antipapa, Romā ingreditur imperiali potentia comitatus, & in ecclesia sancti Petri, vt Papa, resedit, & solennia celebrauit vocatus Gregorius Papa octauus. Cumq; diuina gratia adiuuāte Paschalis Papa carcerem euasisset, persecutione coactus per maritima & Apuliam ferebatur incertus, ibique diu degens, vt exul, persecutionem constantissime tolerauit, & * Caietæ dicitur obiisse. Ibidemq; fuit in * papatu Gelasius substitutus qui scripsit Toletano primati, sicut in eiusdem Papæ inuenitur * regesto, epistolam sub his verbis: Gelasius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano primati & cæteris Hispaniarum Episcopis. Non latere credimus fraternitatem vestram, qualiter frater noster Mauricius Bracarensis Episcopus se iam diu habuerit, & quomodo ecclesiam suam dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhæserit. Illud etiam, vt opinamur, nostis, quod à prædecessore nostro sanctæ memoriæ Paschali Papæ in concilio excōmunicatus sit, & quod Bracarensi ecclesiæ sit mandatum, vt pastorem sibi alium prouideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem post longum electionis meæ spacium in cubile sanctæ matris Ecclesiæ se ingessit. Ideoque fraternitati vestræ mandamus, vt ad electionem in Bracarensi ecclesia faciendam solicitudine charitatis debitæ operam præbeatis. Ipsum vero Mauricium excōmunicatum, periurum, & matris ecclesiæ construpratorem, cæteris ecclesiæ filiis publicetis. Datis Caietæ, octauo Kalendas Aprilis. Et idem Papa in Gallias nauigans* Lugduni decessit in Pontificatu anni circulo vix expleto: & huic successit Calixtus secundus, qui erat Archiepiscopus Viennensis, frater Raimundi Comitis patris Aldephonsi Imperatoris Hispani. Hic mox pace formata debitæ restituitur dignitati, & Burdinum iam ab Imperatore abiectum* Sutrii conclusit obsessum & captum, & depositum Calabrię in monasterio sanctæ trinitatis de cauea captiuitati perpetuæ mancipauit, qui ibi vixit fere vsque ad tempora Eugenii Papæ tertii, a quo fuit quartus dominus Alexander. Vnde & in secretario palatii Constantiniani hi versus reperiuntur inscripti:

Henrico V.C. sed obliteratū, & in ora Otho.

Erat in m.s. Tolet. Hēricus, sed nescio à quo obliteratum & ad oram Otho adscriptum Annales Henricum II. nominant.

Gayeta V.C.

Papam

registro.

Lugdunum

Vienam.

Sutrium.

Domini V.C.

Ecce Calixtus, honor patriæ, decus imperiale,
Nequam Burdinum damnat, pacemq; reformat.

Hos inquam prædictos viros literatos, prouidos, & honestos, primas Bernardus per Gallias transiens in Hispaniam secum duxit, & eos in Toletana ecclesia canonicos ordinauit. Monachos quos ibi reliquerat, sancti Facundi * monasterio. & ex eis quos secum duxerat, vt sapiens architectus, fundandis ecclesiis prouidit primaria fundamenta, quorum solers prudentia & honesta religio causam dotationis & incrementi ecclesiis præbuerunt, sicut adhuc hodie patet in priuilegiis possessionum & libertatum quæ ecclesiis supra dictis ob eorum sanctitatis reuerentiam principes indulserunt.

monasterio redonauit

De captione Alcalæ & Valentiæ. CAPVT XXIX.

CVM ergo primas Bernardus ad sedem propriam rediisset, castro quod dicitur Alcala, vix expugnabili obsidionem parauit, & incolæ qui eidem castro* immineret, castrum aliud

Alcala.

imminet.

aliud obfirmauit. Demumq; fame affecti loci * incolæ per deuia aufugerunt, relicto castro venerabili Bernardo primati, quod adhuc hodie in Toletanæ ecclesiæ possessionibus numeratur. Rex autem Aldephonsus acquisita iam vrbe regia & munita, restauratis oppidis & ciuitatibus extremorum Dorii, inertiæ inscius Sarracenorũ patrias peragrauit, loca munitiora diruens, & plana deuastans, adeo quod sibi coegit seruire cismarinos Arabes sub tributo. Et cum tanta gloria emineret, in priuilegiis quæ personis vel ecclesiis cõferebat, Imperatorem Hesperiæ se vocabat. In diebus eius Rodericus Didaci Campiator, qui ex causa quam diximus, non erat in eius oculis gratiosus, conferta manu consanguineorum & militum aliorum proposuit per se Arabes infestare. Cumq; versus frontariam Aragoniæ peruenisset, congressus cum Rege Petro Aragoniæ obtinuit contra eum, & etiam viuum cepit, sed continuo manumisit. Et inde procedens peruenit Valentiam & obsedit. Cumq; ad succursum Valẽtiæ Buchar Rex Arabum cum exercitu aduenisset, inito certamine obtinuit Rodericus, & Buchar fugit vix vitæ relictus, cæsa tamen ex suis multitudine infinita. Et in continenti ciuitas se reddidit Roderico, & eam habuit quoad vixit, & fuit in ea Hieronymus de quo diximus, in episcopum consecratus à domino Bernardo primate Archiepiscopo Toletano. Sed postea mortuo Roderico Didaci, fuit ciuitas iterum ab Arabibus occupata. Corpus autem Roderici Didaci inter insultus Arabum fuit à suis fideliter & strenue deportatum ad monasterium sancti Petri de * Cardigna, vbi hodie etiam quiescit humatus.

in colle. Dorius. Valentia. cap 27 fine. Caradigna.

*De morte Regis Garsiæ & * sororis eius.* Cap. XXX.

sororum

His diebus Rex Garsias cœpit in vinculis ægrotare. Quod audiens Rex Aldephonsus doluit vltra modum, diligebat enim eum, & quia filiũ non habebat, propositum fuerat eum substituere successorẽ, & quam cito Toleto rediit, à vinculis absoluisset, sed verebatur ne cum esset insolens, in regnis rebellia excitaret. Vnde fecit eum liberiori custodia custodiri, & placita indulgeri. Et cum esset infirmus, & sanguinem minuisset, præcepit Rex, vt à vinculis solueretur. * Ex quo ipse ait: Deus noluit, vt in vita soluerer, ab solutionẽ renuo moriturus, sed rogo & mãdo sororibus meis, vt me cũ compedibus sepeliant Legione. Cumque eum ducerent Legionem, prout præceperat, à sororibus & pontificibus qui conuenerant, ibidem regio funere est sepultus, anno 16. regni fratris, æra millesima centesima decima septima. Et interfuit etiam Renerius legatus & Romanæ ecclesię Cardinalis, ibidemque celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de officiis ecclesiæ statuerunt, & etiam de cætero omnes scriptores omissa litera Toletana, quam Gulfilas Gotthorum Episcopus adinuenit, Gallicis literis vterentur. Post hæc obiit Regina Vrraca Fernandi, & sepulta est Legione. Post modicum tempus obiit etiam Geloira, quæ cum sorore sua Vrraca & patribus Legione habuit sepulturam.

Sed & ipse ait ex quo Deus noluit. Æra 1117. Toletana litera erat Gothica: Gallica vt vterentur voluit Bernardus 3. cap. 25.

De aduentu Arabum, & morte Auenabet. Cap. XXXI.

Mortuis autem vxoribus quas habuerat successiue, Agnete scilicet, Constantia, Berta, & Elisabet, duxit * Ceidam filiam Auenabeth principis Hispalensis, quæ postea baptizata dicta fuit Maria. Hæc auditis magnalibus Aldefonsi licet non visum, vehementi tamen desiderio adamauit, adeo vt fidem Christi susciperet, & castra quæ sibi pater dederat, Regis Aldefonsi dominio manciparet. Castra autem quæ viro dedit, sunt ista, Caracuei, Alarcuris, Consocra, Mora, Occania, Aurelia, * Velesium, Opta, Amassatrigo, & Cõcha. Et suscepit ex ea filium qui Sancius vocabatur, quem Comiti Garsiæ de Capra dederat nutriendum. Et de consilio soceri Auenabet vocauit ab Aphrica Almorauides, qui in gente Arabum tenebant tunc temporis principatum, vt eorum auxilio vteretur contra Arabes cismarinos. Sed in contrarium res euenit. Nam cum ipsi in magna multitudine cisfretassent, cœperunt Auenabeth grauius infestare, adeo quod eum in quodam prælio peremerunt. reputabant enim eum quia filiam & castra Christiano dederat, Christianum. Cumque Vandalutii eorum potentiam perpendissent, adinuicem tractauerunt, quid esset gratius, aut Christianorum porcos, aut camelos Almorauidum custodire, & sectæ suæ zelo commoti seruire Almorauidibus elegerunt. Et ex tunc vltramarini & cismarini sub vnius Regis regimine seruierunt.

Caidam. Caratuei. Alarcuris. Vlesium, Amassa. Trigo. Consocra. Mora. Ocania. Aurelia. Velesium. Opta Amassatrigo. Boncha Vandalucii.

De strage Christianorum in Sacraliis, & victoria Aldefonsi in prouincia Hispalensi. CAP. XXXII.

CONGREGATI igitur Agareni cœperunt inuadere Christianos, & effusi sunt super terræ faciem vt locustæ, cumq; venissent ad locum Castellæ qui Roda dicitur, occurrerunt eis duo Comites, Garsias & Rodericus. Et in congressu interfectis vtrinque multis militibus, tandem succubuit exercitus Christianus, & magna captiuitate patrata, & locis plurimis concrematis, Agareni cum superbia redierunt. Post hæc Aldefonsus stragem huiusmodi non leuiter ferens iterum exercitum adunauit, occurrens exercitui Agareno, qui cum suo maximo principe quē Amiramomeninum vocāt, ex opposito egressus est. Cumque ambo exercitus in loco qui Sacralia dicitur, concertassent, demū cessit populus Christianus, Et licet multi de Arabibus periissent, tot & tanti de Christicolis perierunt, quod illius belli strages & memoria quasi in prouerbium adhuc extant. Fugatus itaq; Rex Aldefonsus quem tot victoriæ * coronauerūt, non fuit tamen animo consternatus, sed resumptis suis, & conuocatis de omnibus regnis omnibus conuocandis, corde magnifico ad victoriam eleuato, eodem anno faciem contra Hispalim obfirmauit, intransq; Bæticam & eam partem Lusitaniæ quæ sibi non suberat, prædis, vastationibus, & incendiis sic omnia deuastauit, quod horum fuga, & Agarenorum victoria fœlici commercio mutarentur. Et licet Amiramomeninus multos haberet cum Comite Garsia Ordonii Christianos, non tamen ausus fuit Regi occurrere venienti. Et Rex Aldefonsus reuersus est præda & victoria gloriosus.

Roda. Sacralia. Coronarant. Hispalis.

De obsidione Vclesii, & morte Infantis Sancii. CAP. XXXIII.

CVM itaque post labores & bella plurima Rex Aldefonsus longæuus degeret, & grandæuus cōfractus infirmitatibus & ætate, Amiramomeninus qui Hali proprio nomine dicebatur, venit Vclesium obsidere. Sed Rex Aldefonsus (vt diximus) senio & grauedine non permissus, misit Garsiam Comitem cum filio suo Sancio adhuc paruulo, & cum eis magnates & milites regni sui. Cumque prope Vclesium peruenissent, Sarracenorum maxima multitudo quæ iam obsessis Vclesii præualebat, contra venientes egreditur ad pugnandū, & hinc inde dispositis aciebus congredi inceperūt, & sicut Domino placuit, pars Christiana cœpit virtute Arabum infirmari, & in ea parte vbi Comes cum * paruo aderat, cœpit fortius inualere. Cumque quispiam equum cui Infans Sancius insidebat, grauiter vulnerasset, Comiti dixit: Pater, pater, equus cui insideo, est percussus. Cui Comes: Pręstolare, quia te etiam ferient successiue: & in continenti cecidit equus qui fuerat sauciatus, & Regis filio simul cadente. Comes descendit, & inter se, & clypeum, paruum collocauit, cęde vndiq; perurgente. Ipse vero cum esset strenuus, & clypeo paruum tutabatur, & vndiq; irruentes cædibus repellebat, sed pede ictu gladii amputato, non potuit amplius sustentari, & incubuit super paruum, vt ipse, quam puer, antea cæderetur. Cæteri vero magnates & milites Christiani qui mortis periculum euaserunt, fugientes & victi victoriā effugerunt. Dumq; Comes Garsias Fernandi, & Comes Martinus, & alii Comites & magnates ad locum qui nunc Septem Comites dicitur, peruenissent, eos Arabum sequela præuenit. Et septem de magnatibus cum multis aliis ibidem occisis, occisionis locū vocauerunt Arabes Septem porcos, quem postea locum Petrus de Franco Commendator Vclensis mutato nomine septem Comites appellauit. Comites autem & magnates qui fugerant à conflictu, cum Toletum deiectis vultibus aduenissent, & Regis præsentiæ astitissent, Rex dolore ineffabili conturbatus talia dixit eis: Vbi est filius meus, iucunditas vitæ meæ, solatium senectutis, vnicus hæres meus? Ad quod Comes Gometius sic respondit: Nobis filium, quem exposcitis, non dedistis. Cui ille: Etsi dedi aliis, consortes prælii & custodiæ vos adiunxi, & ille cuius custodiæ specialiter reputaui, sustinuit, incubuit, & occubuit super eum, vos autem relicto puero cur venistis? Tunc Aluarus * Fanun vir strenuus & fidelis sic dicitur respondisse: Memores laborum quos ab adolescentia tolerastis, ciuitatum, & oppidorum, patriæ, & castrorum, pro quibus toties sanguinem effudistis, & quod auxilium extincto * paruo nō prodesset, huc aduenimus, ne cum extincto paruo magnalium * vestrorum gloria extinguatur, si ea quæ à iuuentute vestra feliciter acquisistis, nobis perditis perderentur. Sed nec sic vis doloris potuit mitigari. quanto enim talia dicebantur, tanto amplius rediuiuis singultibus memoria filii torquebatur. Tunc autem perdita fuit Concha, Amasfatrigo, Opta, Vclesium, Aurelia, Ocania, & Consocra.

Vclesium. Puero. Septem Comites. Septem porci. Fany. V. C. Puero. Nostrorum. Concha, Amasfatrigo. Opta, Vclesium. Aurelia. Ocania, Consogra, Magam.

Quod

Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragoniæ Aldefonso.
CAP. XXXIIII.

ALIQVANTO itaq; temporis interuallo videntes Comites & magnates Regem dolore & senio tendere ad defectum, in pago prope Toletum qui Magam dicitur, pariter conuenerunt, tractaturi vt Vrraca Regis filia, quæ mortuo Raimundo Comite viro suo adhuc vidua permanebat, nuptui traderetur. Et cum inter se aliquandiu tractauissent, demum communi consilio elegerunt, vt Comiti Gomezoni dicto postea de Campo spinæ, *Campus spinæ.* qui erat potior, matrimonio iungeretur. Et quia consilium Regi proponere non audebat animositatis eius magnificētiam formidantes, quendam Iudæum Cidellum nomine asciuerunt, *Iudæus medicus.* qui satis erat familiaris Regi propter industriam & scientiam medicinæ, & huic consilium denudantes mittunt ad Regem, vt quæ tractauerant, nunciaret. Tunc Rex quasi dolore duplici stimulatus Iudæo tale dicitur dedisse responsum: Non tibi imputo quod hoc dicere præsumpsisti, sed mihi, cuius familiaritate in tantam audaciam prorupisti. Caue ergo ne de cætero audeas in mei præsentia comparere: quod si feceris, ilico morieris. Mea autem intererit meæ filiæ, sed non vt postulant, prouidere. Hoc audito recesserunt confusi Comites & magnates. Iisdem diebus Aldefonsum paruulum filium Raimundi Comitis & Vrracæ, Comes Petrus de Traua in Gallecia nutriebat. De quo quia Comes *Traua.* Raimundus non fuerat in Regis oculis gratiosus, quasi eius immemor non curabat, sed vocato Toletano primate, & cæteris Episcopis, & abbatibus regni sui, decreuit cum eis, vt filia eius Vrraca Aldefonso Regi Aragoniæ matrimonio iungeretur, & vocato Rege Aragonum quod decreuerant, impleuerunt. Nuptiis itaque amara conspersione peractis, Aldefonsus Rex Aragoniæ vxorem suam in Aragoniam secum duxit. Rex autem Aldefonsus dictus Hesperiæ Imperator in senectute sua regni pericula sic sedauit, vt nobiles & ignobiles, potentes & impotentes vnius legis moderamine regerentur, adeo vt vtriusque sexus, quantumlibet imbecillis, per omnes regni semitas incederet sine metu.

De morte Regis Aldefonsi, & miraculoso prognostico mortis eius.
CAP. XXXV.

CVMQVE ei vitæ terminus immineret, fere per annum infirmitate * chronica tenebatur, *Cronica, v.c.* & tamen consilio medicorum (cotidie) aliquantulum equitabat, vt laboribus assuetus, exercitio foueretur, & quia Deus omnipotens eius opera acceptarat, eius obitum prognostico flebili voluit intimare. Octauo etenim die in natiuitate sancti Ioannis, hora sexta de lapidibus qui erant in altaris gradibus cæmentati, non ex terra, vel ex iuncturis, sed ex ipsa substantia lapidum cœpit aqua cunctis videntibus emanare, & tribus diebus continue emanauit. Erant autem illis diebus in ciuitate Petrus Legionensis Episcopus, & Pelagius Ouetensis, qui audito miraculo cum vniuerso clero, & populo ciuitatis, induti sacris vestibus ab ecclesia cathedrali vsque ad altare sancti Isidori vbi hoc acciderat, processerunt, & peracta missa, & sermone proposito ab Episcopo Ouetensi, ad locum miraculi accesserunt, & ex ipsa aqua pontifices & cæteri laudantes Dominum cum lachrymis potauerunt, ignorantes tamen quid portenti nouitas præsignaret. Sed morte Regis audita ilico cognouerunt, quod luctus & tribulatio Hispaniæ orphanæ imminebat, quare & duri lapides plorauerunt. Plenus itaque gratiæ & dierum, Kalendis Iulii, quinta feria clarescente, *Aldefonsus Rex moritur.* reliquit luctum populo suo, periculum patriæ, gaudium hostibus, lamentum pauperibus, suspiria religiosis. In eius obitu exiuit latro, præsumpsit prædo, latuit pauper, conticuit clerus, luit incola, sæuit hostis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur, & patria exterminio præparatur, quolibet quod bonum erat in suis oculis faciente. Rege itaque finito exitu glorioso primas Bernardus cum magnatibus & aliis qui aderant, viginti dierum exequias celebrauit. Sed quia de tuitione ciuitatis Rege mortuo non sperabant, corpus eius ad monasterium sanctorum Facundi & Primitiui quod ipse ditauerat, detulerunt. Vbi sepultus cum hymnis & laudibus requiescit. Regnauit autem duobus annis fratre viuente, sed isti anni annis fratris annumerantur: postquam vero Toleto rediit, annis quadraginta, mensibus sex, diebus duodecim, qui cum aliis mensibus fiunt quadraginta vnus anni. Sepultus ibidem cum suis vxoribus superius nominatis.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SEPTIMVS.

De separatione Regis Aragonum, & Reginæ Castellæ.

CAPVT PRIMVM.

Nauarrorum.
Almanaçum. Almaçanum.
Bellisoramen.
Valeranica.
Soria.
Regni.

VERVM Rex Aragonum * Aldefonsus soceri sui audito decessu, mox cum vxore sua Vrraca in Castellam congregato exercitu properauit, & totam terram nullis fere resistentibus, eo quod vxori eius successione prouenerat, occupauit; quam vt bonus princeps quiete & pacifice ordinauit, & à * Maurorum incursibus viriliter custodiuit, & regnum Castellæ tanquam, proprium vndique dilatauit, & loca deserta restituens ductis incolis populauit, videlicet Belliforamen, Valeranicam, Soriam, * Almazanan. Cumque de vxoris contubernio dubitaret, eo quod consanguinea eius esset, munitiones plurimas* Regis Castellæ Castellanis omissis Aragonensium fidei commendauit, quas eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Hęc autem erat consanguinitas inter eos. Rex Sancius dictus Maior fuit pater Fernandi Regis Castellæ, & Ranimiri Aragoniæ primi Regis. Fernandus genuit Aldefonsum qui cepit Toletum. Aldefonsus genuit Vrracam Reginam. Ranimirus genuit Sancium qui Oscam obsedit. Sancius autem genuit Aldefonsum qui duxit Vrracam. Verum Comes Petrus Assurii à Rege Aldefonso qui cepit Toletum, Reginam Vrracam paruulam susceperat nutriendam. Mortuo autem Rege post patris exequias Regina ingratitudinis spiritu incitata, terram abstulit Comiti Petro Assurii. Sed Rex Aragonum vxoris ingratitudinem non acceptans restituit Comiti terram suam, & quia Regina in his & in aliis excedebat, Rex fecit eam in castro quod Castellare dicitur, collocari. Regina autem indignanter tolerans custodiri, vocauit milites ex Castella, cum quibus suasis custodibus sibi datis reditum obtinuit in Castellam. Sed magnates regni ab ea diuortium procuratum nullatenus approbantes variis tractatibus interpositis viri gratiæ reddiderunt. Sed tempore procedente cum Rex intellexisset à suis beneplacitis alienam, Soriam vsque eam duxit, ibique repudians dimisit eam suæ arbitrio voluntatis, & ipsa ad Comitem Petrum Assurii properans suo consilio se commisit. Tunc celebrata curia terram petiit ab omnibus Castellanis, quam tamen à Rege Aragoniæ tunc tenebant. Sed vt fidelitatis debitum exposcebat, terram quam tenebant, ei communiter reddiderunt. Cumque sui ad eam ex omnibus regni partibus conuenirent indignatione maxima prouocati, eo quod Rex Aragonum eam repudiauerat, & in dominio patriæ Aragones præponebat, eiusdem Regis dominium abiecerunt, & munitiones & castra omnia quæ tenebant, Reginæ naturali dominæ reddiderunt. Tunc Comes Petrus Assurii indutus scarlato, & insidens equo albo, & portans funem in manu accessit personaliter ad Regem Aragonum in castro quod dicitur Castellare, cui manu & ore hominium fecerat pro terra quam ab eo acceperat in honorem, in plena curia sic proponens: Terram quam mihi dedistis, Reginæ restitui cuius erat, meæ dominæ naturali. Manus autem, os, & corpus quæ fecerunt hominium, vobis offero morte vel dispendio consumenda. Tunc Rex cum esset aliquantulum iracundus, voluit in continenti sententialiter condemnare, sed suasus à suis sententiam distulit promulgare. In crastino autem magnates sui in consilio suaserunt, vt tali principi qui fidelitatem naturali dominæ sic seruauerat, & ei corpus & membra ad dispendium offerebat, liberaliter indulgeret. fidelitatem enim vtrique domino obseruarat, pro vt dominii debitum exposcebat. Et insontem remisit cum muneribus & honore, cuius factum Hispani adhuc hodie imitantur.

Osca. — *Castellare,* — *Castellare. Sup. lib. 6. c. 25. & inf. cap. 7.*

Victoria Aragonensis Gomicionis. V.C.

De victoriis Regis Aragoniæ contra Gallecos, & Castellanos, & morte Comitis* Gomitii.*

CAP. II.

Intentarunt. Intemptarunt.

CASTELLANI autem confestim castra & oppida * intermutarunt, & sic regnum in discidio constitutum ab vtraq; parte grauiter vexabatur. Interea Comes Gomitius ad Reginæ,

Reginæ connubium anhelabat, ficut patris tempore (vt prædiximus) à magnatibus fuerat pertractatum. Sed Regina Vrraca clanculo, non legitime, Comiti Gomitio fatisfecit. Vnde & Comes quafi de matrimonio iam fecurus, cœpit agere bella regni, & pro viribus Aragones propulfare, & genuit ex Regina filium furtiue, qui dictus fuit Fernandus Furatus. Interim autem quidam Comes Petrus de Lara reginæ gratiam clandeftine * procabatur. *procurabat.* Quod voluit, impetrauit, vt exitus comprobauit. Cumque regnum difcidio & cladibus vexaretur, Aldefonfus Rex Aragonum, qui adhuc munitiora loca in Caftellæ terminis detinebat, exercitu congregato Caftellæ fines inuafit, & Caftellani omnes cum Gomitio Comite congregati ei communiter occurrerunt. Cumque vtrique in Campo fpinæ prope Septem publicam conueniffent, *Septem publica.* *Campus fpina.* Caftellani fuas acies ordinarunt: primam aciem cum regni vexillo Petro de Lara Comiti concefferunt: in poftrema vero fuit Comes Gomitius tanquam maior. Et cum exercitus congredi incepiffent, Comes Petrus qui ad Reginæ connubium anhelabat, in primis ictibus vexillo proiecto ceffit hoftibus fine pugna. & venit Burgis, *Burgis.* vbi Regina tunc temporis morabatur. Comes autem Gomitius cum cæteris Caftellanis bello inftitit ftrenue præliando, fed præualente Rege Aragoniæ victus occubuit & occifus. Sed & miles quidam de domo Oleæ *Olea.* qui vexillum Comitis in fua acie præferebat, occifo equo ad terram cecidit, & amputatis manibus folis brachiis vexillum tenens non ceffabat, * Oleam, Oleam fortiter inclamare. *Olea, Olea.* Fugit ergo exercitus Caftellanus, multis ex eis cædibus detruncatis, & Caftella nuper inclyta * pro vili commercio profternitur derelicta. *Vici difpendio.* Aragonenfes autem de Caftellæ victoria eleuati, Doriam *Doria* tranfeuntes per campos Gotthicos *Campi Gothici.* adeunt Legionem, intermedia irruptionibus & incendiis deuaftantes, & licet inclyti effent prædis, tamen cœperunt defectu pecuniæ ftipendia minorari. Vnde & Rex Aragonum ad fanctuaria mifit manum, & thefauros auri, & argēti, & precioforum lapidum quos Regum & Reginarum deuotio dedicauerat, manu facrilega vfurpauit, & etiam poffeffiones oblatas à Regibus infifcauit. Vnde erga Deum & homines ceffit ei in fcandalum & peccatum, fperabat enim fe regna vxoris perpetuo habiturum. Cumque vlterius proceffiffet, Galleci & Legionenfes cum infante Aldefonfo, qui (vt diximus) in Gallecia confiftebat. Regi Aragonum occurrerunt inter Aftoricam & Legionem, in loco qui dicitur Via anguis, & commiffo prælio fugatis Legionenfibus & Gallecis, & cæfis pluribus ex vtrifque, Rex Aragonum fuit victor, & per partes Caftellæ rediens fautores Petri Comitis deuaftauit, & eos perfequens in Montione prope Palentiam coarctauit, vbi fugientes fe receperant cum Regina, & ex eis aliquos ibi cepit: & fic in Aragoniam rediit triumpho duplici coronatus. Petrus autem Comes de Lara cum familiare commercium cum Regina indebite propalaret, fperans illud matrimonio confirmare omnibus præminebat, & cœpit regis officium exercere, & quafi dominus omnibus imperitare, fed magnates alii infamiam dominæ non ferentes, cœperunt ei refiftere, & matrimonii propofitum impedire.

De concordia Regis Aragonenfis & regis Aldefonfi & morte Regis Aragonum. V. C.

De electione Aldefonfi Regis in Regem. CAP. III.

VERVM timentes ne res ad effectum cafu aliquo perueniret, * Gometho de Maceneto *Gometus de Machometo* *Gomethus Ma-ceneto-Caftro.* & Guterrius Fernandi de Caftro præ omnibus inftiterunt, vt Aldefonfum Reginæ filium & Comitis Raimundi, quem à tempore aui in Gallecia nutriebāt, ad regni faftigium euocarent. Qui fauore omnium euocatus, in regni folio collocatur, refiftente nihilominus fibi matre, & Comite Petro de Lara, fed adiutus à fuis Comitē Petrum de Lara à regno expulit, & expulfus ad afylum Comitis * Barcinonæ *Barchinonia. V. C.* abiit deftitutus. Rex autē matrē fuam Reginam Vrracam obfedit in turribus Legionis, fed pace inter matrem & filium procurata, retentis quæ Regina voluit, cætera filio refignauit, & inteftinis difcidiis iam fedatis cœpit Rex, qnamuis iuuenis, potentiam Aragonum attentare, qui adhuc in regno fuo potiora loca fub poteftatis fuæ dominio detentabant. Cumque ex Gallecia, Legione, Afturiis, & Caftella exercitum congregaffet, Rex Aragonum ex aduerfo per partes Anagari *Anagarum.* cum fuo exercitu veniebat. Videntes autem Epifcopi & Abbates Caftellæ & Aragoniæ quod ifta diffenfio poffet Arabibus viam dare, ficut tempore Roderici, vtrique Regi humiliter fupplicarunt, vt à prælio abftinerent, donec de concordia tractaretur. Demum cum effet iunior Rex Aldefonfus, fuit taliter procuratum, vt fupplicaret per Epifcopos & Abbates Regi Aragonum tanquam patri, vt fibi reftitueret regnum fuum, & cum de iure non poffet, nollet eum de facto priuare, quia ipfe paratus erat, tanquam filius, eum in omnibus adiuuare. Et Rex Aragonum his auditis, cum effet vir pius & optimus, fic refpondit: Gratias ago Deo vero qui filio meo tale confilium infpirauit, quia & fi antea hoc feciffet, me nun-

quam hostem, sed propitium habuisset, & ecce nunc ex quo petiit gratiam, nihil eorum quæ ad eum pertinent, mihi volo, sed cuncta restituo incunctanter. Mandauit itaq; omnibus qui munitiones, castra, & oppida detinebant, vt Regi iuueni priuigno suo omnia restituerent sine mora. Et firmata pace concorditer & benigne, vterque exercitus sine belli periculo ad propria remeauit, Aldefonso Rege iuuene in integrum restituto. Verum Rex Aragoniæ audiuit ibidem Arabes suis finibus aduenisse, & in eorum occursum properans in loco qui Fraga dicitur, cum Arabibus decertauit, & qui * alias semper inuictus fuerat, strenuitate Aragonum frigescente, sacrilegii quod Legione commiserat, s[.]luit pœnas. nam victus occiditur, &, si occisus inuentus fuerit, dubitatur. Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monasterio tumulatum, à Mauris tamen ante redemptum. Ab aliis dicitur viuus à prælio euasisse, & confusionem prælii nequiens tolerare, peregrinum se exhibuit huic mundo, effigie & habitu immutatus. Et annis aliquot interpositis quispiam se ostendit, qui se eundem publice fatebatur, & multorum Castellæ & Aragoniæ id ipsum testimonia affirmabant, qui cum eo in vtroque regno fuerant familiariter conuersati, & ad memoriam reducebant secreta plurima quæ ipse olim cum eis habita recolebat, & antiquorum assertio ipsum esse firmiter asserebat. Demum tamen quia eum ex regno plurimi sectabantur, & de die in diem eorum numerus augebatur, Aldephonsus Rex Aragoniæ fecit eum suspendio interire.

Alias fere.
Fraga.
Propter sacrilegium Legione commissum vincitur ab Arabib.
Alfonsus Aragonia Rex.
Aragonis mons.
Pseudorex Aragonum.

De magnalibus Regis Aldefonsi circa principium regni sui.

CAP. IIII.

ALDEPHONSVS autem filius Comitis Raimundi cœpit regnare æra millesima centesima quadragesima sexta, & regnauit LI. annis. Mater autem eius regnauerat post mortem Aldephonsi qui cepit Toletum, IIII. annis & fuit vir bonus, largus, strenuus, mansuetus. Cuius tempora viris optimis, Comitibus magnatibus, & aliis strenuis * magnatibus abundarunt, cum quibus magna & ardua attentauit, & fœlici exercitu consummauit. Circa principium regni sui ciuitatem Cauriam acquisiuit, & in ea per Bernardum primatem qui eius tempore adhuc erat, dignitatis perditæ insignia reformauit, & Mauros qui in Lusitania habitabant, sæpe & sæpius conculcauit. Interea Bernardus primas venerandus ordinatis ecclesiis prouinciæ & primatus, beneplacitis Deo actibus gloriosus quarto Nonas Aprilis, quartodecimo anno regni Imperatoris, defectu naturæ migrauit ad Christum, & in * ecclesia quam de Mezquita ad titulum beatæ virginis consecrarat, obtinuit cunctis flentibus sepulturam, acclamantibus vniuersis: *Cur nos pater deseris desolatos?* Vixit in pontificatu annis quadraginta quatuor. Est autem titulus tumuli sic inscriptus: *Primo Bernardus fuit hic primas venerandus.* Huic successit Raimundus Episcopus Oxomensis. Postea Imperator per partes Toleti Mauros aggrediens, Calatrauam quæ regnum Toleti grauiter infestabat, & diu obsessam pugnis & machinis occupauit, & ecclesiam cum multis possessionibus & decimis regalium redituum domino Raimundo Toletano primati concessit, & eiusdem villæ iurisdictionis municipia quæ munitionibus præminebant, quædam retinuit, quædam solo dirupta adæquauit, scilicet * Alacuris, Caracoi, Petrochium, sanctam Euphemiam, Mestantiam, Alcudiam, Almodouar. Et cum esset irruptione frequenti Mauris infestus, omnia sibi prospere succedebant, & iam Hispaniarum Regem in * suis se vocabat.

Æra 1146.
Militibus.
Hodie tamen sepulchrum eius visitur in monasterio S. Facundi. Idem de ...S Laurentius apud Prudentium.
Calatraua.
Alarcuris.
Caracoi.
Petrochium.
S. Euphemia.
Mestantia.
Alcudiâ.
Almodouar.
Alarturis.
Alcadiam.
Suis literis se vocabat.

De ortu & genealogia Regum Portugalliæ. CAP. V.

VERVM Comes Enricus, de quo diximus, quod Rex Aldefonsus * Tarasiam filiam ei dederat in vxorem, cum esset vir bonus, iustus, strenuus, timens Deum, cœpit aliquantulum rebellare, non tamen subtraxit * hominium toto tempore vitæ suæ, sed à finibus Portugalliæ eiecit, prout potuit, Agarenos, sibi iam specialem vendicans principatum. Hucusque etenim cum gente sua mandatum ad exercitum & ad curiam veniebat, sed benignitas, immo negligentia Aldephonsi, tanquam consanguineo & affini improuide deferebat. Ipse vero Enricus Viseo, & Lameco, & Portugali sedes restituit cathedrales, & à Toletano primate earum Episcopi fuerunt consecrati. Coimbriæ etiam eius tempore fuit Burdinus, de quo diximus, primus Episcopus consecratus. Bracaram etiam quæ variis vastationibus adhuc diruta permanebat, vigili studio restaurauit, & per Bernardum Toletanum primatem fuit dignitati pristinæ restituta. In ea enim sanctum Giraldum Toletanum

Taresiam.
Sup c.21.lib.6.
Sup c.1.lib.7.

num cantorem, de quo diximus, in Archiepiſcopum conſecrauit. Comes autem Enricus ad petitionem vxoris ſuæ Taraſiæ, quæ Regina, quia Regis filia dicebatur, terræ ſuæ ciuitates ſingulis Epiſcopis donationis titulo aſſignauit præter Coimbriam, quæ apud eos tũc temporis vt vrbs regia habebatur. Hic Enricus genuit ex Taraſia Aldephonſum, qui mortuo patre ſucceſſit in principatu, & à principio Dux Portugalliæ dicebatur. Hic duxit vxorem Mafaldam filiam Comitis Maurienæ, ex qua ſuſcepit filium Sancium & Vrracam, quæ fuit poſtea vxor Fernandi Regis Legionenſis, & genuit ex ea filium Aldephonſum, de cuius genere poſt dicemus, & aliam filiam quæ Taraſia dicebatur, & nupſit Philippo Comiti Flandriæ & Hannoniæ, & fuit mortua ſine prole. Filius eius Sancius duxit vxorem nomine Dulcem, filiam Raimundi Comitis Barcinonæ & Vrracæ Aragonenſis, & ſuſcepit ex ea filios Aldephonſum qui ei ſucceſſit in regno, & habuit vxorem Vrracam filiam Regis Caſtellæ nobilis Aldephonſi, & genuit ex ea filios Sancium Regem Portugalliæ ſucceſſorem, qui etiam adhuc regnat. Habuit ſecundum filium Aldephonſum, qui duxit vxorem Matillam nomine de partibus Franciæ Babyloniæ Comitiſſam, & per eam habet hodie Comitatum. Habuit etiam tertium filium nomine Fredinandum, qui in Caſtella duxit vxorem Sanciam filiam Comitis Fredinandi. Habuit etiam filiam Alienor, quæ nupſit Regi Daciæ, & ibi fuit mortua ſine prole. Rex autem Sancius, de quo diximus, præter Aldephonſum cuius generatio iam eſt dicta, filium habuit alium nomine Petrum. Hic duxit vxorem filiam Argmengaudi Comitis Vrgellenſis, quæ expers prolis vitam finiuit. Habuit & alium filium Ferdinandum, qui duxit vxorem Flandriæ Comitiſſam, & antequam prolem ſuſciperet, vitam finiuit. Habuit & aliam filiã Taraſiam nomine, quæ Aldephonſo Regi Legionenſi fuit inceſtuoſo contubernio copulata ex quo ſuſcepit filium nomine Fernandum, & filias Sanciam atque Dulcem, & Fernando & Sancia iam defunctis, Dulcis remanet nondum nupta.

De inſignibus præliorum Regis Portugalliæ Aldephonſi.*

inſigniis.

CAP. VI.

NVNC contexta generatione Principum Portugalliæ, ad Aldephonſum Ducem, de quo cœpimus, reuertamur. Hic Aldephonſus fuit ſtrenuus, & pertinax in agendis. Hic primus in Portugallia ſibi impoſuit nomen Regis, cum pater eius Comes, & ipſe Dux antea dicerentur, & ab Eugenio Papa tertio, cui regnum ſuum conſtituit cenſuale, multa priuilegia & indulgentias impetrauit. Hic apud Coimbriam conſtruxit monaſterium ſanctæ Crucis, quod donariis & poſſeſſionibus multis * ditauit. Conſtruxit & aliud monaſterium quod Alcobatia nominatur, quod multis dotauit poſſeſſionibus & ditauit. Cepit ſanctam Ireneam, Sintriam, & * Vlyſbonam, Elboram, & Alanquellum. Multa etiam loca quæ patriæ vtilitas expoſcebat, & muris firmauit, & diu deſerta nouiter populauit. Habuit bellum cum Fernando Rege Legionis, in quo fuit victus & captus, ſed clementia aduerſarii ſuis protinus redonatus. Propria autem morte deceſſit, [ſepultus Coimbriæ in monaſterio ſanctæ Crucis.] Cui ſucceſſit filius eius Sancius, de quo diximus, vir magnæ prudentiæ & ſtrenuus in agendis. Contra Mauros plurima bella geſſit, & Syluam nobilem ciuitatem animoſus obſedit, & aduentantibus ex Flandria plurimis bellatoribus demum cepit, & in ea pontificalem cathedram eleuauit, ſed poſtea incurſu Arabum * veniente remanſit primis incolis ſubiugata, expulſo inde catholico incolatu. Populauit etiam loca plurima, quæ in ditione Regis Portugalliæ adhuc extant, Caueam Iuliani quæ vulgariter dicitur Couillana, Guardiam, Montem ſacrum, Portum molarum, & Turres nouas, & multa alia, quibus remanſit, Portugallia dilatata. Et morbo* cronico diu detentus vitam finiuit, in monaſterio ſanctæ Crucis iuxta patrem traditus ſepulturæ. Huic ſucceſſit filius Aldephonſus in principio Chriſtianiſſimus, in fine ſuæ deditus voluntati. In diebus eius Alchazar & * caſtra alia in deditionem fidei catholicæ peruenerunt. Moriturus autem elegit in monaſterio Alcobatiæ ſepulturam. Poſt hæc Sancius filius eius ſucceſſit in regno. Huius temporibus Heluis, Iurmenia, Serpia, & multa alia caſtra Maurorum, Chriſtianorum victoriis acceſſerunt. Adhuc extat, & Dominus dirigat vias eius. Et vt genealogiæ Regum Portugalliæ ſeriem texeremus, à propoſito diuertimus aliquantum.

Rex primus Portugalliæ.
Mirabiliter adornauit.
Alcobatia.
Vlixbonã V. C. pro Ebora.
S Irenea.
Sintria.
Olyſſimo.
Elbora.
Alanquellum.
Silua.
Flandria bellatores.
Violento.
Inter F. interim
Cauea Iuliana.
Couillana.
Cronico. V. C.
Guardia.
Sacer mons.
Portus molarum.
Turres noua.
Caſtra videtur vt ſup ſæpe pro pagis puebles & luegares accipere.
Alcazar.
Alcobatia.
Heluis.
Iurmenia.
Serpia.

Quod Imperator diuiſit imperium filiis ſuis. CAP. VII.

NVNC ad geſta Aldefonſi Hiſpaniarum Regis, prout cœpimus, reuertamur. Mortuo itaque Aldefonſo Rege Aragonum, & ſubſtituto eidem Ranimiro monacho fratre

Sic V.C. Concha. Legione Imperatoriam coronam imposuit. Pontinum. Lara. Transtamera. Adeledis. V.C semper. S. Facundus. Morum. Agerfumorum. Areualũ V.C. Oronia. Couellas. Medina. Areualum. Stratagumea. Portugalia.

suo, cœpit Aldefonsus Rex Hispaniarum Aragoniam infestare, adeo quod ciuitates, & castra quæ sunt citra Iberum, & loca omnia occupauit. Tandem post longa certamina ea lege in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum omnia supradicta teneret in feudo à Rege Hispaniarum, & ei fieret in * vasallum. Quod & fuit fideliter obseruatum vsque ad obsidionem Conchæ, in qua dicitur Rex Castellæ Aldefonsus nobilis Regi Aragonum Aldefonso hominium & dominium remisisse. Post hæc rediens * Legionem imposuit sibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator. Habuit autem duas vxores, Berengariam atque Richam. Ex Berengaria genuit Sancium & Fernandum, Elisabeth & Beatiam. Elisabeth nupsit Ludouico Regi Francorum, ex qua genuit filiam quæ dicta fuit * Adelodis, & fuit vxor Comitis de Pontino. Et illa Comitissa genuit Mariam, quæ fuit mater Ioannæ Reginæ Castellæ & Legionis. Beatia nupsit Sancio Regi Nauarræ, & suscepit ex ea duos filios, & tres filias, de quibus superius est iam dictum. Post hæc consilio quorumdam Comitum Amalarici de Lara, & Fernandi de Transtamarim * discidia seminare volentium, diuisit regnum duobus filiis, Sancio & Fernando: Sancio primogenito dedit Castellam vsque ad sanctum Facundum, & Morum Reginæ, & Aggerem fumorum, & Oroniam, Couellas, Medinam, & * Areualum, & totum territorium Abulense, & inde sicut diuidit Calciata, quæ dicitur deguinea, & in Asturiis sicut diuidit ripa Oue. Residuum versus mare, * & Portugalliam dedit minori filio Fernando.

De captione Cordubæ. CAP. VIII.

Corduba.

POSTEA cum magna suorum multitudine metuenda vrbem aggressus est Cordubensem. Cumque prope eam venisset, Princeps Auengamia qui Cordubæ præsidebat, de viribus non confidens exiuit obuiam Imperatori, & claues obtulit ciuitatis eius dominio sese tradens. Cumque Imperator acceptasset oblata, recepit etiam ciuitatem, & in Mezquita Raimundus primas & Archiepiscopus Toletanus ritu catholico solẽnia celebrauit. Cum vero ciuitas esset nimium populosa, nec Imperator sufficeret tot ibi ad conseruationem dimittere bellatores, qui possent resistere incolis, si vellẽt forsitan malignari, demum consilio minus sano Auengamiæ qui ei ciuitatem dederat, commisit custodiam ciuitatis, & ille super librum Mahometi qui Alchoranus dicitur, sibi & Regi Sancio filio suo fecit hominium, & iurauit.

De aduentu Regis Franciæ in Hispaniam. CAP. IX.

Burgis.

POST hæc quidam maligni inter eum & Regem Franciæ volentes odium seminare, Regi Franciæ obrepserunt, dicentes Elisabeth vxorem suam esse ortam ex vilissima concubina, & Rex Ludouicus volens experiri suggesta, iter arripuit ad sanctum Iacobum veniendi. Quod præsentiens Imperator Burgis occurrit, turba herilium procerum comitatus, equorum & thesaurorum copiis adornatus, & gener eius ab eo & Rege Nauarræ qui cum eo venerat, gloriosissime est susceptus, ita quod ipse Rex Franciæ in aspectu tantæ gloriæ obstupebat. Cumque eum vsque ad sanctum Iacobum produxisset, inde rediens Toleti curiam celebrauit tam Christianorum, quam Arabum eius imperio subiectorum, cui etiam interfuit Raimundus Comes Barcinonensis. Cumque Rex Franciæ tam nobilem curiam inspexisset, admiratus omnia dixit coram omnibus protestatus, similem curiam, similem apparatum in orbis ambitu nusquam esse, nec tantam supellectilem se vidisse. Tunc imperator ostendens ei Comitem Barcinonæ, qui in magno & honorabili apparatu erat, Ecce, inquit, ex huius sorore Berengaria suscepi filiam quam vobis contuli in vxorem, & si vobis hanc ignobilem, & me inglorium suggesserunt, oculi vestri videant veritatem. Tunc Rex Ludouicus gratias egit dicens, Benedictus Deus quod filiam tanti domini ex sorore tanti principis habere merui in vxorem. Obtulit autem Imperator infinita donaria, quæ * sine valore numerum excedebant, sed nil eorum voluit recipere Ludouicus, nisi quendam Carbunculum, quem in corona spinę Dominicæ apud sanctum Dionysium collocauit, quem etiam memini me vidisse.

Sui.

De ortu Almohadum. CAP. X.

Aldemon.

IN diebus autem huius Imperatoris Aldefonsi surrexit apud Arabes vir quidam nomine Auentumerth, homo in Astronomia & naturalibus valde doctus. Hic curiositate vigili inuestigans quæsiuit iuuenem filium figuli qui * Abdelmon proprio nomine dicebatur, & ei

& ei suadens grandia prædixit eum Regem Arabum *affuturũ, qui mox consentiens* prophetiæ monitis acquieuit. Auentumerth autem asciuit quendam qui Almohadi vocabatur, & erat in Mahometi doctrina valde peritus, & cœpit librum Mahometi qui dicitur Alchoranus, exponere & docere, & Caliphe de Baldac, qui est Papa Arabum, & descendit generationis linea de semine Mahometi, contraria prædicare, similiter contra Almorauides qui tunc culmen regni in Africa obtinebant, rebellia adhortari. Et tantam seduxerunt populi multitudinem, quod licet Rex Albadi qui erat Rex & dominus Almorauidum, cum eis sæpius concertasset, & etiam deuicisset, tanta fuit commotio eius gentis, quod non potuit præualere. Ille etiam Abdelmomus qui regalia exercebat, adiutus prædicatione Almohadi, & consiliis Auentumerthi, Regem Aboali vicit, & interfecit, & totum regnum obtinuit Africanum, & apud Marrochum gentis illius metropolim statuit sedem suam, & Almohadi quasi Dei prophetam in omnibus honorabat, cuius prædicatione totam Africam acquisiuit, & suo gladio subiugauit. Tandem etiam in Hispaniam cisfretauit, & fere suo dominio omnes Arabes incuruauit, & eo reuerso in terram suam, mortuus est Almohadi, quem Abdelmomus non longe à Marrochis regio funere sepeliuit. Et in tanta veneratione habetur, vt in necessitatibus suis ad eum recurrant subsidia petituri, & ab eius nomine complices huius sectæ Almohades nominantur. Alii tamen dicunt Almohades vnitos interpretari. Post hæc mortuo * Abdelmuno filius eius Aueniacob successit in regno, qui in Hispanias veniens à quodam Christiano occisus fuit in Portugali. Cui successit frater eius * Aduenіuæeph, qui in bello Alarcuris repulit Christianos, & hoc mortuo successit ei filius eius Aueam ihomath, qui in Nauis Tolosæ ab Aldephonso Rege nobili fuit victus quæ victoria discessionis & exterminii Almohadibus causam dedit.

*A futurũ. * futurum. Prophetiæ.*
Baldac.
Vide Historiam Arabum cap. 48, & 49.
Marrochum.
Abdelmunio.
Auemncaps.

De captione Beatiæ & Almariæ. Cap. XI.

CVMQVE iam in purpura diadematis seminarium discidii germinasset Imperator, congregato exercitu obsedit Beatiam, & cum de suis aliqui recessissent, Sarraceni vndique congregati ad soluendam obsidionem ilico aduenerunt. Apparuit autem in nocte sanctus Isidorus confortans Imperatorem, & in congressu crastino se pollicens adiutorem. Igitur luce crastina apparente, inito prælio iuxta promissum sancti Isidori obtinuit Imperator, & fugatis auxiliis, Mauri incolæ quia resistere non valebant, eius dominio se dederunt, & ei vrbis præsidium tradiderunt, quod ipse in continenti repleuit bellatoribus, & incolis Christianis, & remanserunt Mauri subditi sub tributo, & propter miraculum ecclesiam sancti Isidori conuentu regularium ordinauit, & donariis plurimis adornauit. Et inde procedens peruenit ad ciuitatem maritimam, quæ dicitur * Almaria. Cumque aliqandiu ibi mansisset, Raimundus Comes Barcinonæ, & naues Ianuensium aduenerunt. Qui cum eum in acquisitione fideliter adiuuissent, obtinuit, & sibi retinuit ciuitatẽ, & spolia omnia Ianuensibus est largitus, inter quæ inuentum fuit vas smaragdineum, vt scutella, & Ianuenses illo contenti cætera dimiserunt, quæ fere omnia Comiti Barcinonæ contulit Imperator. Et reuersus est Imperator inclytus victoria & honore, & Beatiam vsque peruenit, ibique relicto filio suo Sancio ad custodiam ciuitatis & Andugari, ipse Imperator per montem qui * Muratal dicitur, iter arripuit redeundi. Cumque venisset ad ilicem quandam frondibus densam & ramis, ibidem infirmitate vexatus vitam finiuit, & statim Fernandus filius eius timens à fratre suo Sancio præueniri, cum magnatibus regni sui regnum adiit Legionis.

Beatia hodie Baesa templum, vbi Diuo Isidoro sacrum.
Almeria hodie. Almaria.
Beatia. Et quesate ipse in marg. V.C.
Andugarum.
Muradal. Muratal.

De successione Regis Sancii in regno Castellæ. Cap. XII.

CVMQVE Rex Sancius qui Beatiæ remanserat hoc sensisset, relictis omnibus * quæ vltra montem de Muratal Christianitas possidebat, ad funus patris velociter properauit, & cum primate Ioanne qui tunc aderat, patrem suum duxit Toletum, & ibidem in patriarchali ecclesia honorifice sepeliuit, & cœpit regnare æra millesima centesima nonagesima septima, & regnauit anno vno, & ex tunc cœpit assignati regni negotiis prouidere, & viuente patre vxorem duxerat nomine Blancam filiam Garsiæ Regis Nauarræ & Margelinæ filiæ Rotronis Comitis Perticarum, ex qua iam susceperat filium nomine Aldefonsum, qui trium annorum remanserat in morte Imperatoris. Hic Rex Sancius tanta benignitate pollebat, quod clypeus nobilium dicebatur, & tanta congerie virtutum claruit, vt pater pauperum, amicus religionum, defensor viduarum, tutor pupillo-

Beatia quæ V.C.
Æra 1197.
Perticæ.

rum,iuſtus iudex omnium ab omnibus vocaretur. Nihil arduum reputabat quod ad cordis magnificentiam pertineret, aſcenſiones virtutum in corde ſuo continue diſponebat, & munditiam amans ad ea quæ virtuoſum faciunt,anhelabat. Quid de moribus eius, de ſtrenuitate in hoſtes,de liberalitate in omnes, de iuſtitia in ſuos, de pietate in fratrem, de deuotione in eccleſias, de timore in Deum dicam? Huic pater diuiſit imperium, ſed ipſe virtutes omnium in ſe virtutum fibula colligauit.

Magnatorum. *De reſtitutione* magnatum Legionis per Regem Caſtellæ.*

CAP. XIII.

REx autem Fernandus cum eſſet pius,miſericors, & benignus,ſuſurronum tamen linguis aures credulitate facili inclinabat,qui volentes regni exordia perturbare,mala de quibuſdam Comitibus ſuggeſſerunt,& ipſe eorum ſuſurris inclinatis abſtulit eis temporalia feuda quæ tenebant. At illi Regem Caſtellæ Sancium adierunt, qui ſtatim congregato *S.Facundus.* exercitu venit ad ſanctum Facundum. Quod cum Fernandus Rex Legionis audiſſet,verens cum fratre committere,habito ſuorum conſilio, fratris arbitrio ſe commiſit, & cum paucis equitans venit ad fratrem velociſſime ſine armis.Ipſo vero improuiſis omnibus veniente,Rex Sancius in menſa conuiuii conſedebat,& adeo Rex Fernandus venit feſtinus, *Conſeſſu V.C.* quod vix potuerunt ei aſſurgere conuiuantes.Rex autem Sancius,vt improuiſus aduentus potuit tolerare,eum recepit curialiter,& iucunde,& iuxta ſe in* collegio regio collocauit. Erat autem Rex Fernandus de cultu non curans,& venit illotus veſtes & caput.Cumq; vidiſſet eum Rex Sancius qui munditiam veſtium & corporis diligebat, fecit in continenti balneum præparari, & tandiu in menſa non comedens expectauit, donec lotus corpus & caput,optimis veſtibus innouatus,in conuiuio cultu regio ſedit ornatus. Et cõuiuio ſplendide celebrato,Rex Sancius aduentus ſui cauſam,& cuius cõſilio ſic aduenerat,ſciſcitatur. Cui reſpondit: Ad vos tanquam ad patrem & dominum veni ſecurus,de virtute bona preſumens, & ſupplico quod regni mei fines inuadere non velitis, quia etiam ſi velletis, vobis hominium facere ſum paratus. Cui Rex Sancius ſic reſpondit: Abſit à me,vt terram quam pater meus vobis contulit,meæ ſubiiciam poteſtati, vel frater meus,filius tanti patris,alicui hominio ſit aſtrictus. Sed cum pater noſter regnum nobis diuiſerit, & vos veſtris, & ego meis & prouentus & terram tenemur magnatibus impartiri,quorum auxilio patres noſtri terram perditam habuerunt,& Arabes repulerunt. Reddatis ergo feuda ſua Comiti Pontio de Minerba,& aliis magnatibus quos priuaſtis, & non credatis ſuſurronibus cõtra eos, & ego in continenti recedo. Tunc Rex Fernandus cum eſſet piiſſimus & benignus,omnia quæ Rex Sancius dixerat, acceptauit, & ſtatim ab inuicem amicabiliter receſſerunt.

Quod Calatraua data fuit Abbati Fiterienſi, & de morte Regis Sancii.

CAP. XIIII.

His peractis. QVIBVS* peractis Rex Sancius venit Toletum,& rumor increbuit,quod Arabes ve- *Calatraua.* niebant cum magno exercitu Calatrauam. Fratres autem militiæ templi qui arcem Calatrauæ tenebant, timentes quod non poſſent Arabum violentiæ obuiare, ad Regem Sancium acceſſerunt ſupplicantes, vt & arcem & villam Calatrauæ reciperet, quia non erat eis facultas Arabibus reſiſtendi, nec inuentus fuit aliquis de potentioribus qui vellet defenſionis periculum expectare. Erat autem tunc temporis in vrbe Regia Raimundus, *Fiterium.* homo religionis, Abbas Fiterii,& cum eo monachus quidam qui Didacus Velaſqui dice- *Burona.* batur,homo nobilis,& quondam ſtrenuus in officio militari, & de Buronæ partibus oriũdus,& à iuuentute cum Rege Sancio enutritus.Qui videns Regem ſolicitũ pro diſcrimine Calatrauæ,ſuaſit Abbati,vt à Rege peteret Calatrauam,& licet Abbas ſe à principio retraxiſſet,demũ conſenſit monacho,olim militi,ſupplicanti,& accedens ad Regem petiit Calatrauam.Et licet aliqui fatuum reputarent,tamen ſicut Domino placuit,Rex conſenſit:& Abbas cum monacho in continenti venerunt ad primatem Ioannem qui tunc præerat eccleſiæ Toletanæ.Qui audiens ſanctum propoſitum gratias egit Deo,& ſtatim rerũ ſuarum dedit auxilium,& fecit publice prædicari, vt omnes euntes in auxiliũ Calatrauæ omnium peccatorum veniam mererentur. Et facta eſt tanta commotio in ciuitate,vt vix eſſet qui aut in propria perſona non iret,aut equos,aut arma, aut pecunias in ſubſidium largiretur, Et Rex Sancius in continenti dedit Abbati & ſanctæ Mariæ de Fiterio in poſſeſſionem perpetuam, villam & præſidium Calatrauæ. Et Abbas cum Didaco Velaſqui monacho venit

venit duce Domino Calatrauam,& sic est factum dispositione altissimi ordinante, quod Agarenorum exercitus,de quo rumor increuerat,non aduenit. Et tunc multi quos deuotio incitauit,temperato habitu, vt militaris agilitas exposcebat, eorum ordinem receperunt, & in continenti cœperunt contra Arabes cædes & prælia exercere,& Domino adiuuante prosperatum fuit opus in manibus monachorum. Tunc Abbas reuersus ad monasterium,armenta,& greges,& cætera mobilia quibus tunc temporis Fiterium abundabat, nec non & multitudinem bellatorum quibus stipendia & viatica ministrauit,duxit secum veniens Calatrauam, exceptis debilibus & ægrotis quos ad ministerium monasterii dereliquit,& vt audiui ab his qui viderant,fere viginti millia hominum secum duxit.Et hic fuit in Fiterio primus Abbas. Mortuus autem sepultus est in villa quæ Cirolos dicitur, prope Toletum,vbi Deus per eum (vt fertur) miracula operatur. Didacus autem Velasqui postea diu vixit,quem etiam memini me vidisse, & obiit in monasterio sancti Petri de Gomello, & ibi sepultus requiescat in pace. Rex vero Sancius postquam dedit Fiterio Calatrauam, consummatus in breui compleuit tempora multa. placita enim erat Deo anima illius, & ideo * festinauit eum Dominus educere de medio iniquitatis, & dare ei imperium non diuisum. Obiit autem Toleti secundo Kalend.* Septemb. cui regni,& vitæ anni circulus finem dedit. Regnauit enim anno vno, diebus duodecim,iuxta patrem sepultus in maiori ecclesia Toletana.

Ciroli,hodie Ciruelos. *Gomello.* *Festinauerat.* *Nouemb Cuius.*

De Rege Aldefonso,& persecutione quam infantia tolerauit, & nuptiis eius.
CAP. XV.

POST obitum desiderabilis Sancii successit ei filius nomine Aldefonsus trimus, & patris priuilegio amplectendus,æra millesima centesima nonagesima octaua. Hunc genuerat ex Blanca filia Garsiæ Regis Nauarræ. Hic ab infantia vultu viuax,memoria tenax,intellectu capax. Sed quia regnorum principia vix carent discordia etiam in adultis, multi de suis qui ad discidia inhiabant,Fernando Regi Legionensi infantis patruo suaserunt, vt Regis pueri initia perturbaret. Qui continuo acquiescens aliquas ciuitates & oppida occupauit,ita vt ipse Rex paruulus quæreretur. Causa autem huius seditionis (vt dicitur) ista fuit.Cum desiderabilis Sancius pater eius videret diem obitus imminere, vocatis magnatibus mandauit omnibus,vt terrarum dominia quæ ab eo tenebant feudo temporali, vsq; annos quindecim retinerent,& tunc filio suo fideliter resignarent. Cumque puer Guterrio Fernandi de Castro à desiderabili Sancio fuisset commissus, & ipse post patris obitum custodia pueri diligentiam adhiberet,accesserunt ad eum Garsias Garsiæ de Atia, Comes * Amalaricus, Comes Aluarus, * Nunius Petri de Lara,& hi tres vltimi erant fratres, filii Comitis Petri de Lara & Auæ Comitissæ.Garsias Garsiæ erat frater eorum ex matre,& filius Comitis Garsiæ qui in bello Vclesii cum infante Sancio fuit occisus. Itaq; omnes suaserunt Guterrio Fernandi de castro, vt daret puerum Comiti Amalarico, qui erat potens, & * charus habitantibus Extrematuram, & sic posset terræ seditio complanari, & ipsi autem Guterrio Fernandi tanquam maiori deferrent. Erat enim vir grandæuus & honorabilis,qui etiam desiderabilis Sancii patris pueri curam habuerat, cum viueret Imperator. Hic dicitur fere quingentos milites manu propria accinxisse cingulo militari, & habuit vxorem nomine Theodam, ex qua tamen prolem aliquam non suscepit,sed habuit fratrem nomine Rodericum Fernandi, qui fuit Caluus agnominatus. Hic habuit quatuor filios Fernandum Roderici,& Aluarum Roderici, & Petrum Roderici, & Guterrium Roderici,& filiam Sanciam Roderici, quæ fuit vxor Aluari Roderici de Guzman. Cumque Guterrius Fernandi adhibuisset fidem verbis Comitis Amalarici, & fratrum suorum,eorum fidei commisit infantem,& infantem receptum Garsiæ de Atia tanquam maioris custodię commiserunt. Ipse vero cum esset simplex & rerum non prouidus dispensator, quęsiuit a fratribus vnde posset de sumptibus prouidere. Ipsi vero gaudentes eo quod ad custodiam pueri anhelabant, dixerunt ei, vt se ab expensarum onere expediret, & traderet puerum Comiti Amalarico. Quod & ipse acceptans sumptibus caruit, & regimine & honore.

Æra 1198. *Almaricus toto hoc cap. & seq.* *Atta Nunius,* *Clarus.* *Extrematuria.* *Guzman.* *Atiæ.*

*De * dispensatione magnatum Castellæ super custodia Regis Castellæ, & de fuga eiusdem in * Atentiam.* CAP. XVI.

Dissensione. recte. *Atentiæ.*

CVM vero Guterrius Fernandi percepisset hos fratres cum Rege paruo rebellare, iuxta quod promiserat, petiit ab eis restitui sibi Regem. Quem ipsi tanquam impro-

Castrum. Lara

fideli

Eneis V.C.

reptauerunt.

inf. cap. 1. lib. 7. Soria.

al. Banili leg. Baiuli ex Cod. scripto. Almarici.

f. quonam isset? Vel, puer quonam isset?

uidum deriserunt. Cumque inter vtramque domum, de Castro videlicet, & de Lara, longa concertatio incidisset, multa hinc inde pericula, multa homicidia acciderũt, adeo quod hæc discordia occasionem præbuit Legionensibus præualendi, in tantum quod & aliquã partem Castellæ & extremorum Dorii occuparent. Cumq; Comes Amalaricus & fratres sui sibi timerent, Regem puerum Soriæ dimiserunt sub * fidei custodia in parochia sanctæ Crucis. Inter hæc autem Guterrius Fernandi vitam finiuit, & in monasterio sancti Christophori de * Eucis fuit sepultus, & Comes Amalaricus in continenti petiit terram à nepotibus Guterrii Ferdinandi, sed illi vsque ad quintum decimum annum pueri iuxta statutũ Regis Sancii patris sui reddere noluerunt. Vnde & ipsi corpus Guterrii Ferdinandi inhumaniter exhumantes, de proditione, nisi terram restituerent, * reputarunt. Sed nepotes eius ab impetitione huiusmodi liberarunt dicentes, quod Rex ab ipso nunquam petierat terram suam. Vnde iam mortuus non poterat criminari, & sententia curiæ absolutus propriæ restituitur sepulturæ. Cumq; in nepotes eius vellent obiecti criminis infamiam retorquere, responderunt se testamentali edicto Regis Sancii terram sibi creditam vsque ad annos quindecim retinere, & tunc parati erant terram restituere Regi suo. His decertationibus inflammati terram Regis pueri cum deberent fideliter regere & tueri, incursionibus & cladibus affecerunt, & crescentibus malis vsque adeo res processit, vt Regi Legionensi fere totius regni, & etiam Toleti per duodecim annos soluerentur reditus & tributa, & Comes Amalaricus ad tantæ necessitatis articulum fuit ductus, vt Regi Legionensi facere hominium cogeretur de dando Rege puero in vassallum. Cumque cum ipso Rege Soriam peruenisset, vt iuxta hominium Regem puerum reciperet in vassallum, facto concilio Soriensi, illi quorum fidei Rex tenellus fuerat deputatus, Amalarico Comiti sic dixerunt. Liberum vobis damus, & liberum custodite. Et tunc puer à quopiam concitatus in brachiis * baiuli cœpit flere, & in domum ducitur sub specie cibi dandi, vt sic à fletu cessaret, & patruo traderetur. Tunc Petrus Nunii de fonte * Almexiri, miles strenuus & fidelis, Regem puerum protexit sub cappa, & velocissimo equo insidens ea die ad castrum sancti Stephani duxit eum. Cumque in Concilio Soriensi Rex Legionis, & Comites, & Barones varia varie pertractarent, & simulatum somnum Regis pueri spectarent, Rex Legionis de puero percunctatur. Erat enim spectatione & desiderio fatigatus. Et dum quæreretur à pædagogo pueri * quonam esset, respondit: miles venit qui eum duxit patruo præsentandum. Cumq; Comites moram variis protractionibus procurarent, demum in ciuitate facta perturbatione non modica, ea conditione à Rege patruo recesserunt, vt solicite inquirentes vbilibet inuenirent, puerum restituerent iuxta pactum. Et ea nocte ad sanctum Stephanum peruenerunt. Sed Comes Nunius quasi quæsiturus puerum præcurrit, & inde assumpto puero sequenti die Atentiam se recepit, & pacta & hominia pro liberatione domini non curauit. Quod audiens Rex Fernandus doluit reputans se delusum, & misit quendam militem Comiti Amalarico qui eum de infidelitate & periurio appellaret. Qui attendens pro liberatione domini naturalis quidlibet faciendum, & tenellum dominum omnibus præponendum, nuncium qui ad reptandum venerat, iocose delusum sine responso alio remiserunt. Tandem cum Rex Ferdinandus Comitem Amalaricum præsentialiter reptaret, Comes Amalaricus sic dicitur respondisse: Si sum fidelis, aut proditor aut aleuosus, nescio, sed quocunque modo potui, tenellum puerum dominum meum à seruitute indebita liberaui, cum sim eius dominii naturalis. Ad hæc omnium iudicio est ab imposito crimine absolutus.

Quod Rex Fernandus obtinuit fere totam Extrematuram.
CAP. XVII.

OCCVPAVIT itaque Rex Fernandus omnes ciuitates, & castra, & villas, præter paucissimas in quibus Rex puellus receptabatur aliquãdo minus tute, & qui adhuc à mammillis nutricis paruulus dependebat, ætatis gratia fauorabilis, naturæ beneficio innocens, patris priuilegio amplectendus, futurorum indiciis obseruandus, quasi iam reus, vel nocens ad mortem quæritur, quasi non verus hæres exhæredatur, quasi non filius primogenitus Imperatoris, qui debebat esse hæres ex integro, à patrimonio effugatur. Quid mali fecit, qui loqui non poterat, qui nec statum suæ infantiæ agnoscebat? nisi hoc dignum persecutione dicatur, quod quicquid possibilitati illius ætatis suberat, hoc in puero bonorum præsagiis monstrabatur, quæ omnia processus infantiæ iam in pueritia ostendebat, in qua regalis grauitas leuitatis puerilis ignarã successione temporum mirabiliter coalebat. Quæque in aliis principibus vix ætas etiam operatur, in isto gratia superabat. Itaque puerorum ludicra

lud cra vir mente transcendens, & bella plurima contra patruum decenter exercuit, & munitiones plurimas immerito perditas merito recuperauit, faueutibus sibi Amalarico & Nunio Comitibus, & plurimis magnatibus qui toto tempore vitæ suæ ei inseparab liter & fideliter adhæserunt, qui etiam eum propriis humeris & brachiis nutrierunt. Nec etiam fuit locus vel ciuitas, licet Regem Fernandum prędictis de causis stulta vulgi mobilitas sequeretur, in quibus aliqui saniori & fideliori mente præditi Regi puero nō fauerent. Vnde & quidam ex eis persecutionem & damna à Fernando Rege & suis complicibus pertulerunt, & ipsi magis elegerunt cum vero domino fideliter exulare, quàm fide læsa vtilitatis causa indebito principi obedire. Horum nomen & genus etiam hodie habetur in omnibus regni finibus gloriosum, remuneratione plenum, opprobrio vacuum, potentia sublimatum, familiaritate regia honestatum.

De commendatione fidei seu fidelitatis. CAP. XVIII.

QVID fide gloriosius? impossibile est enim Deo placere quempiam sine fide. Si prima gratia in iustificatione impii fides à Theologis prædicatur, per hanc damnatus homo gratiæ redonatur. Quid fidelitate potius appetendum? cum enim sit vtilis & honesta, sine hac Deus, qui omnia potest, noluit mundum regi, quia si hæc periret, homo homini non subesset, nec quisquam ab alio tutus esset, & conuictus inter homines* non adesset, *nullus esset.* sed nec quisquam sufficeret sibi solus, & ita cōgregatio hominum deperiret: igitur cuncta pro nihilo facta essent. Fides itaque sit præuia omnibus, per quam quilibet Deo placet, qui est Dominus dominorum, fidelitatem etiam circa inferiores tanquam pupillam oculi inuiolatam custodiat & illæsam. Nunquam enim hæreditatis eius tuta possessio violatur, & eius negotiatio nunquam mercede fraudatur, nō est in ea labor sine præmio, nec est timor sine adiutorio, oculi eius securi, frons velari nescia non indiget velamento, tuta in occulto, *gloriosa in publico, iucunda inter amicos, nobilis inter odiosos, probris infesta, laudibus *tuta in publico.* gratiosa, ab omnibus acceptatur, etiam vbi displicet approbatur. Sed & vitiorum monstrosa caterua fidelitatem abnuens, quam in se renuit, in aliis concupiscit. dignitate enim humanæ naturæ conspicua non prono, sed vultu incedit erecto, & terras dedignata similis cælestibus inuenitur. Quiescit securitate conscientiæ, roboratur spei magnitudine, tota pura, tota desiderabilis, tota vtilis inuenitur. Hanc exquisiuit à iuuentute sua Aldefonsus desiderabilis Sancii filius, qui cum esset paruulus (vt dictum est) & fere regno priuatus, suorum fidelitate & industria recuperauit perdita, acquisiuit non habita, * reædificauit deserta, *abundat re.* donec iaceret fundamenta vrbium, & erigeret excelsa turrium, & ruinas à sæculis repararet. Proficiebat enim apud Deum & homines sapientia & ætate. Persequentium manus euasit suorum solertia liberatus. Tandem etiam * Toletum obtinuit, quam duodecim annis occupauerat Rex Fernandus. Persecutus est persecutorem, & quem iniuste senserat hostem, sæpe persecutus est fugientem. Omnia enim quæ perdiderat, acquisiuit, & etiam Infantaticum, quod sub dubio vertebatur. Erexit eum Deus altissimus, & magnificauit eum Creator ipsius, donec stabiliret illi solium gloriæ, & exaltaret ei diadema victoriæ. *Toletum 12. annis sub regē Legionensium; quo videtur ex scripturis vetustis falsum.* In fraude circumuenientium illi affuit, & honestum gloria fecit illum, custodiuit eum ab inimicis, & à seductoribus tutatus est illum, & dedit illi certamē, vt vinceret, & sciret quoniam omnipotens regit Reges, & per eum principes tenent terram. Obtinuit itaq; omnia quæ fuerant patris sui.

De Rege Fernando Legionensi filio Imperatoris. CAP. XIX.

NVNC à prosecutione propositi aliquantulū diuertētes Regis Fernandi magnalia prosequamur. Fuit autem Rex iste Fernandus pius, hilaris, liberalis, strenuus, benignus, & in præliis fortunatus, erga religiones & ecclesias sic deuotus, vt eis fere omnia regalia largiretur, quę tamen filius eius postea reuocauit, & adeo communis omnibus habebatur, quod tanquam regularis, in mobilibus fere proprium non habebat, & quamuis industria *immoratus, plus fauore quam timore ab omnibus amabatur. Et accepit vxorem Vrracam nomine, filiam Regis Portugalliæ Aldefonsi, ex qua suscepit filium nomine Aldefonsum. Rex igitur Fernādus, licet gener, Regi Portugalliæ, pacificus raro fuit. Vnde ad consilium cuiusdam * Vernali qui à Rege Portugalliæ læsus effugerat, locum optimum populauit qui dicitur Ciuitas Roderici, ex qua Portugalliæ intulit multa mala. Populauit etiam Letesmam in territorio Salamantino, & Granatam in territorio Caurienſi, Beneuentum, & Coiancam quæ nunc Valentia dicitur, in diœcesi Ouetēsi, Villarepandum, Mansellam, & Maioricam in diœcesi Legionensi, castrum Toraph in diœcesi Zamorensi.

minoratus. Vernuli V. C. f. Vernalis Sed infr. 24. Roderici ciuitas. Letesma. Granata. Beneuentū. Coianca. Valentia. Villarepādum. Mansella. Maioricā. Castrū Toraph.

De bello eiusdem cum Salamantinis. CAP. XX.

Vallis Muza.

præfecerant.

Destriana.

Asturica.

CVM QVE Salamantina ciuitas cæteras regni vrbes & habitatoribus & terminis superaret, indignati ciues eo quod Rex eorum terminos decurtabat, contra Regem fauentibus sibi Abulensibus seditionem mouerunt, & in valle Muze pariter cõgregati cum duce quodam qui Munio Rauia dicebatur, cum Rege Fernando prælium inierunt, & præter spem omnium victoria Regi prouenit, & ducem quem sibi * fecerant, Munionem Rauiæ viuum cepit, quem capitali sententia condemnauit. Et sic maioribus sibi fauentibus, quorũ sententia principio non potuit præualere, vim vulgi multitudine faciente, demum experti præsumptionis flagellum, & potentia minorati, nunc suis maioribus & suo principi pro venia supplicabant, & sic Rex victor ciuitatem, vt voluit, subiugauit, maioribus qui sibi fauerant, honoratis. Post hæc Rex Fernandus corpus Regis Ranimiri Destrianæ sepultum Asturicam transtulit, & in cathedrali ecclesia sepeliuit.

De succursu ciuitatis Roderici. CAP. XXI.

Vt & ipsi Regi Fernando.

Roderici ciuitas.

ERAT autem tunc temporis vir nobilis, de quo diximus, ex Castella Fernandus Roderici agnomine Castellanus, qui postquam feuda quæ tenebat, Regi restituerat Castellano, recesserat à Castella, & transiuit ad Agarenos, & cum eorum maxima multitudine ad ciuitatem Roderici venit festinus, vt præoccuparet locum & incolas improuisos. Sed dicitur sanctus Isidorus custodi sacrorum suæ ecclesiæ aduentum prædicti principis & Arabum reuelasse, *vt ipse Fernando similiter reuelaret, & Rex Fernandus audiens egit gratias, in continenti properans ad subsidium obsessorum. Sed quia ciuitas nondum erat muris munita, populatores quadrigas, & scrinia, dolia, arcas, & lectos, & lignamina omnia in circuitu posuerunt, quibus vsque ad aduentum Regis hostibus institerunt. Rex autem veniens inuictus animo, confisus in Domino, & oraculo confortatus, cum obsessoribus concertauit, & maxima eorum multitudine interfecta quæ vix poterat numerari, alios egit fuga, alios retinuit in captura: & munita ciuitate Roderici quieuit terra à præliis diebus multis.

De bello Fernandi Roderici. CAP. XXII.

Lubricale campi Gotthici.

V. C. Homagium agit & in alijs plerisque locis

Donias.

ET Rex Fernandus optans strenuos, Fernandum de quo diximus reuocauit. Sed idem Fernandus quiescere nescius cœpit inuadere Castellanos, & in campis Gotthorum, in loco qui dicitur Lubricale, pugnauit cum Comitibus Castellanis, & socerum suum Osorium Comitem qui degebat tunc temporis in Castella, & Aluarum Guterrii fratrem Roderici Guterrii interfecit, & multis aliis fugatis, captiuatis, & interfectis, Comitem Nunium & Rodericum Guterrii captiuauit, qui tamen postea recepto reuertendi * hominio taliter discesserunt, vt Comes Nunius statuto tempore, & Rodericus Guterrii postquam sepelisset Aluarum Roderici, se restituerent captioni. Sed cum Rodericus Guterrii esset sagax, fratrem suum in sarcophago posuit, & tamdiu distulit sepelire, donec Fernandus Roderici vitam finiuit, & sic fuit à captiuitatis hominio liberatus. Comes autem Nunius die & loco quo redire debebat, assumptis secum sexcentis militibus venit Donias, & in præsentia omnium Fernandi Roderici se obtulit captioni dicens coram omnibus, Ecce adsum, & iuxta condictum me recipite in captiuum. Sed cum Fernando Roderici non esset facultas sexcentis militibus resistendi, nemo manus in eum iniecit. Et Comes Nunius protestatus coram omnibus captiuitati se tempore placiti obtulisse, abiit liberatus, & sic sollicitudo delusa est captiuantis. Occiso autem Osorio Comite Fernandi Roderici filiam eius quam in vxorem duxerat, dereliquit afflictæ addens afflictionem: sed ipsa nupsit Petro Ariæ, ex quo genuit Rodericum Petri de villa Luporum. Et post paucos dies Rex Fernandus sororem suam ex parte, nomine Stephaniam, ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit idem Fernandus filium Petrum Fernandi, qui fuit postea magnus, & coram Regibus honoratus.

De victoriis Regis Fernandi, & morte eius. CAP. XXIII.

ALDEPHONSVS autem Rex Portugalliæ dolens quod Rex Fernandus ædificauerat ciuitatem, misit exercitum cum filio suo Sancio primogenito contra eam. Sed quia Rex Fernandus à Rege Castellæ infestabatur, diuiso exercitu partem reliquit quæ occurreret,

reret Castellanis, partem duxit contra exercitum Portugallis, & occurrit filio Regis Sancio venienti in termino ciuitatis, in loco qui dicitur Arganale, & cõferto prælio, Regi Fernando victoria Portugalensibus cessit fuga, & multis occisis, multisque fugatis, cæteri Regis clementiæ se dederunt, quos non vt victor euertit, sed vt clemens abire permisit. Rex autem Portugalliæ indignatus cœpit Galleciam infestare, & occupauit totam Linciam, & Turonium, & alia multa loca. Deinde congregato exercitu Badallocium est aggressus, quæ in diuisione acquirendorum prouenerat Regi Fernando. Cumque super hoc nuncius aduenisset, Rex Fernandus congregato exercitu bellum intulit Aldephonso, & cum succumberet exercitus Portugallis, Rex eorum confugit ad eam de qua agitur ciuitatem. iam enim fere duas partes occupauerat ciuitatis Agarenis in arce conclusis. Sed nec ibi quidem se tutum existimans, dum per portam effugeret ciuitatis, quæ pessulo ferreo claudebatur, impegit ad pessulum, & crure confracto vix in equo poterat residere. Vnde & ilico fuit captus, & Regi Fernando satis miserabilis præsentatus. Quem benigne suscipiens Rex Fernandus iuxta se in consessu regio collocauit. Sed Rex Portugalliæ grauis discriminis attendens statum, confessus est se Regem Fernandum indebite offendisse, & pro satisfactione regnum obtulit & personam. Sed Rex Fernandus pietate solita mansuetus, suis contentus Regi Portugalliæ sua remisit. Tunc restituit Rex Aldephonsus Regi Fernando Luniam, & Turonium, & cætera quæ suæ fuerant ditionis, & dimissus ad propria est reuersus, nec propter læsionem tibiæ potuit postea militare officium exercere. Rex autem Fernandus cum iterum Badallocium obsideret, egressi ad eum Agareni ab arce se ei cum præsidio tradiderunt, quorum hominio & fide susceptis præfecit eis quendam Arabem qui Abenhabel dicebatur, cuius fidei commisit custodiam ciuitatis. Sed Rege ad patriam redeunte prædictus Arabs oblitus fidei continuo rebellauit, & Amiramomenino se tradens Regem Fernandum postea grauiter infestauit. Arabes autem attendentes Regem Aldephonsum debilitate qua diximus, præpeditum, eundem in castro sanctæ Ireneæ congregata multitudine obsederunt. Quod audiens Rex Fernandus in succursum eius celeriter properauit, & eius aduentu territus Rex Aldephonsus timuit ne ad vindicandas iniurias aduenitet, sed cognita veritate egit gratias, vt debebat. Agareni autem Regis Fernandi præsentiam non ferentes ab obsidione continuo recesserunt. Et Rex Fernandus ad regnum rediens dimisit Vrracam vxorem, quia eum consanguinitatis gradu tertio attingebat, & duxit vxorem Tarasiam filiam Comitis Fernandi, quæ fuerat vxor Comitis Nunii de Castella. Et ea mortua duxit Vrracam filiam Lupi Comitis Naiarensis, ex qua suscepit duos filios Sancium & Garsiam, quorum vterq; expers prolis vitam finiuit. Cæterum Rex Fernandus annis triginta vno in regno fœliciter consummatis, obiit Beneuenti æra millesima ducentesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi est sepultus iuxta auum suum Comitem Raimundum & Imperatricem Berengariam, matrem suam.

Arganale. Lincia. Turonium. Badallocium. Lunia. Turonium. Æra 1208.

De Rege Aldephonso, & eius militia, & filiis. CAP. XXIIII.

MORTVO Rege Fernando, successit ei eius filius Aldefonsus. Hic fuit homo pius, strenuus, & benignus, sed* successionũm vicissitudine mutabatur, & à consobrino suo Aldephonso Rege Castellæ & Sancio Rege Portugalliæ infestatus circa* principium regni sui venit ad Regem Castellæ & in curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari, manum eius fuit in plena curia osculatus, & in eadem curia Rex Castellæ nobilis Aldephonsus Conradum filium Frederici Imperatoris Romani accinxit similiter cingulo militari, & ei filiam suam primogenitam Verengariã desponsauit. Sed ipso Conrado in Teutoniam reuertente prædicta domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisaluum Toletanum primatem & Gregorium Sancti angeli Diaconum Cardinalem Apostolicæ sedis legatum * diuortio celebrato, puella Verengaria* mansit innupta. Et sic ad tempus quieuit terra pace amicabiliter reformata. Sed quia (vt diximus) auriculariorum susurris ad varia trahebatur, eorum consilio duxit Tarasiam filiam Sancii Regis Portugalliæ in vxorem, licet essent consanguinei in* secundo gradu, ex qua suscepit Sanciam & Fernandum, qui fuerunt mortui sine prole, & aliam filiam quæ Dulcis dicitur, & adhuc viuit. Et in odium Regis Castellæ fuit hoc* contubernium procuratum. suggerentibus enim suis vernulis, dolebat se à Rege Castellæ recepisse cingulum militare, & tamen ab illa vxore fuit iudicio ecclesiæ separatus. Demum inter ipsum & Regem Castellæ guerris & vastationibus perpetratis, duxit vxorem dominam Verengariam Regis Castellæ filiam, de cuius virtutibus post dicemus, & suscepit ex ea filios Fernandum, cui Castellæ & Legionis prouenit postea principatus, & Aldefonsum: & duas filias, Constantiam, quæ fuit in Bur-

susurronum. primordia. Bereng. Diuortium sup. lib. 5. cap. 9. cap. 13. Illicitum connubium in 2. gradu, infr. in fine cap. connubium.

gensi monasterio monialis; & Verengariam, quæ nupsit Ioanni de Brena, qui ex parte vxoris quam habuerat, Hierosolymitani regni ad tempus negotia ministrauit. Postea vero filiam suam quam ex prædicta Verengaria susceperat, Baldouino Imperatori Constantinopolis desponsauit, & quia idem Baldouinus adhuc puer à Græcorum incursibus non poterat Imperium defensare, sedes Apostolica Ioanni dicto Regi commisit Imperium toto tempore vitæ suæ, & sic fuit deinceps Imperator, & vxor eius Verengaria Imperatrix. Quibus defunctis Balduinus cum vxore sua Maria in Imperii culmine dominantur, & dominus custodiat eorum statum. Rex autem Aldephonsus & Regina Verengaria susceptis filiis supradictis propter consanguinitatem fuerunt ab Innocentio Papa tertio separati. Et postea inter Reges guerræ & vastationes vix aliquo tempore cessauerunt, Rege tamen Castellæ in omnibus præualente, & de regno alterius castra & plurima occupante: sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Fernando omnia acquirebat.

De actibus Aldephonsi Regis Legionensis. CAP. XXV.

Abenhut.
Cancrês.
V.C. Vandalia
Hæc abundant ex V. C.
Absunt hæc vsque ad finem cap. in Tolet. scripto codice.
artes.
infantibus suis quo ad viueret.
Æra 1268.

VERVM in senectute positus Rex Legionis actus suos Domino dedicauit, & Arabibus mouit guerram, & obtinuit ab eis Montem angii, Emeritam, Badallocium, Alcantaram, atque *Canceres. Populauit etiam Saluam leonem, Saluam terram, & Sabucale, & alia plurima loca, per quæ regni terminos ampliauit: [& conflixit etiam cum * Auhenhuc industrio Sarraceno, qui nuper expulsis Almohadis * Vouandaliæ vsurpauerat monarchiam. Sed bello subactus Aldephonso Regi prope Emeritam dedit terga, & victa Emerita dedit manus.] Mortuus est autem in Villa noua de Sarria æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi requiescit, & reliquit duas filias Sanciam atque Dulcem, quibus etiam successionem regni legauit. Sed quia omnes regni nobiles tam de ciuibus, quam de aliis olim filio suo Fernando iurauerant, non potuerunt regnum filiæ obtinere. Sed aliquantis discidiis procuratis, & ciuitatibus, & nobilibus in varia studia separatis, nobilis Verengaria Regina Castellæ *interposuit partes suas, & sic omnes gratiæ solertia dulcorauit, quod licet infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones, & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc infantes & matrem eorum Reginam Tarasiam necessitate induxit, vt eius gratiæ se sponderent. Vnde paternæ largitatis in omnibus imitatrix curialitate sua * vt infantes coadiuuarent, magnos reditus fecit à filio assignari, & sic obtinuit pacifice regnum patris æra millesima ducentesima sexagesima octaua.]

De insignibus nobilis Aldephonsi, & captione Conchæ. CAP. XXVI.

al Ferricà.
V.C. Feriza.
fort. Hariza.
Zueronium.
Nauarretum.
Antilena.
Granon.
Cæsareum.
Biruesca.
Feriza illud.
Concha.
hostes.
eam.
Vrbs Regia, Concha, vt Toletum, Conubria: & ni fallor Legio.

NVNC ad Aldephonsi Regis historiam reuertamur. Licet igitur fidelitate suorum regni perdita reparasset, tamen semper fuit à patruo infestatus. Post hæc Rex nobilis Aldephonsus guerrã habuit cum auunculo suo Sancio Rege Nauarræ & euicit ab eo Lucronium, Nauarretum, & Antilenam, Grannonem, Cæsareum, & Biruescam, & fere omnia vsque Burgis, quæ idem auunculus in eius infantia occuparat. Post hæc orta est dissensio inter eum & Regem Aragonum Aldephonsum, & abstulit ei nobile castrum quod * Feriza nuncupatur, per industriam nobilis viri qui Nunio Sancii dicebatur, qui cepit castrum, & dedit *illi nobili Regi Aldephonso. Post hæc autem virtute altissimi roboratus conuertit manus ad infideles, vt bella fidei exerceret. In manu robusta vastauit eos, & in cordis magnificentia coegit eos, succendit ignibus ciuitates, & succidit viridia deliciarum, repleuit terram timore suo, conclusit Arabes aduentu suo, destruxit munitiones insidiantium, & fidei terminos dilatauit, obsedit Concham munimentum Arabum, & laboribus pluribus arctauit eos, extruxit in gyro plures machinas, nec die, nec nocte pepercit eis, & cibus & victus defecit ei, sed cor regium confortauit eum, neglexit delicias seducentes, & zelatus est nomen gloriæ, longanimitas sua glorificauit eum, & regalis constantia direxit eum, donec concluderet obsessos in arcto, & * hostis clementiam implorarent. Miserunt legatos ad Almohades, verba doloris ad gentem Arabiæ. Induratus auditor conclusit aures & suum auxilium denegauit, timor belli confudit eum, & odor belli terruit eum, fama Regis conclusit mare, & nomen eius compescuit transeuntes, donec reddita est ei munitio Conchæ, & turres eius subditæ ei, rupes ei, rupes eius factæ sunt peruiæ, & aspera eius in planicies. Possedit † etiã post labores multos, & extruxit eam in vrbem regiã, posuit in ea cathedrã fidei, & nomẽ præsulis exaltauit in ea, cõgregauit ibi diuersos populos, & vniuit in populũ magnitudinis, statuit in ea præsidiũ fortitudinis, & Regiam decoris honestauit in ea. Dedit ei Aldeas subiectionis, & pascuis vbertatis deliciauit eam, ampliauit in alto muros eius

eius, & vallauit eam munimine tuto, creuit in vrbem multitudinis, & dilatata eſt in terminos populorum. Miratur eam antiquus incola, & in aſpectu eius formidat Arabs. Munitio eius in rupibus eius, & abundantia eius in decurſibus fluuiorum, gloria eius in principe ſuo, & ſanctimonia eius in cathedra dignitatis, deliciæ eius in paſcuis gregum, & copia eius in pane & vino. Recole Concha dies principis, & in memoria eius exhilara faciem, nomen eius in laudibus tuis, & gloria eius memoriale tuum, addidit protectionem terminis tuis, & dilatauit iuriſdictionem cathedræ tuæ.

Concha.

Item de magnalibus & piis operibus nobilis Aldephonſi. CAP. XXVII.

CEPIT Alarconem in rupibus ſempiternis, & firmauit ſeras defenſionis, Aldeis multis dotauit illud, vt abundaret in eo incola fidei, conſtituit fortes in munimine, vt eſſet Arabibus via necis, deſerta apte repleuit gentibus, & in via tutatus eſt habitatores, Alcarias rupium domuit populis, & duritiam ilicis conuertit in vias. In* Vcleſio ſtatuit caput ordinis, & opus eorum enſis defenſionis, perſecutor Arabum moratur ibi, & incola eius defenſor fidei, vox laudantium auditur ibi, & iubilus deſiderii hilareſcit ibi, rubet enſis ſanguine Arabum, & ardet fides charitate, mentium execratio eſt cultori dæmonum, & vita honoris credentium in Deum. Ripam Tagi repleuit habitatoribus, & incolis defenſionis ſaltus Ocaniæ, obtulit excelſo terram illam, & militiæ ſancti Iacobi dedicauit eam, rupes Aureliæ vniuit ei, & præſidium more ſubiecit illi, vt dedicaret terram ſanctimoniæ, & particeps fieret religionis. Deſiderabilis Sancius pater eius dedit Fiterio Calatauam, Aldephonſus nobilis conſummator eorum, ſuſcepit militiam* contemplatio, & egreſſus fratrum à Fiterio. Rex Aldephonſus educauit eos, & poſſeſſionibus pluribus ditauit eos, Zuritam, & Almochariam,* Machedam, Acecham, & Cuculutum obtulit eis, & ſuſtulit ſarcinam paupertatis, & ſuperaddidit diuitias competentes, multiplicatio eorum *corona principis, qui laudabant in Pſalmis, accincti ſunt enſe, & qui gemebant orantes ad defenſionem patriæ, victus tenuit paſtus eorum, & aſperitas lanæ tegumentum eorum, diſciplina aſſidua probat eos, & cultus ſilentii comitatur eos, frequens genu flexio humiliat eos, & nocturna vigilia macerat eos, deuota oratio erudit illos, & continuus labor exercet eos. Alter alterius obſeruat ſemitas, & frater fratrem ad diſciplinam.

Alarcon. Vcleſium. Vileſio. Tagus. Ocania. Aurelia. Titerium. contemplando. Zurita. Almocharia. Mequeda. Acecham. Cucullum. Macedam. Aceram. Gloria regis & diſciplina eorum.

De populatione Placentiæ, & exercitu Martini primatis. CAP. XXVIII.

CONVERTIT manum ad nouitatem operum, & ædificauit de nouo ciuitatem gloriæ: ſtatuit in ea præſidium patriæ, & nomen eius vocauit Placentiam: conuocauit populos in vrbem nouam, & exaltauit ibi tiaram pontificis: ſacerdotio legis* ordinauit eam, & dilatauit terminos enſis ſui: Toletanam vrbem vallauit caſtris, & territorium eius repleuit populis: in diœceſi eius extruxit oppida, & religionem fidei locauit in eis: magnificentiæ ſuæ addidit opus, & ædificauit Alarcuris vallem ſanguinis: iudicia Dei abiſſus multa, & ignota filiis hominum: iudicium Dei ſuper opera eius, & ſententia cœli in agmen illius: commouit arma in Regem Aphricæ, & prouocauit cito gentem Arabiæ: populus eius inſtaurauit acies, & arma potentiæ direxit in Mauros: exercitus eius tranſiuit* Bætim, & dux eius Præſul Toleti. Magnates regni in conſiliis præſulis, & exercitus omnis ſub præſule dignitatis, nomen eius Martinus Magnus. Et genus eius à Piſorica, honor gentis vita eius. Et ſtola eius diadema eccleſiæ, ſapientia eius pax multorum. Et lingua eius informatio diſciplinæ, manus eius ad ſubſidium pauperum. Et cor eius ad compaſſionem humilium, cingulum eius zelus fidei. Et arma eius ad perſecutionem blaſphemię. Agmen omne ad nutum illius, ſanguis Arabum in conſpectu illius. Regio Bætica flammis ſuccenditur, & factum Præſulis proſperatur. Proceſſit enim per caſtra Bæticæ, terras & oppida ſuccendendo, fœliciter autem ad propria eſt reuerſus.

Ornauit tiarâ. V. C. Alarcuris. Betim. Piſorica.

De bello Alarcuris. CAP. XXIX.

SVBSANNAVIT eum blaſphemia Aphricæ, & incanduit ira Arabum. Ioſeph Mazemutus regnabat in Aphrica, & genus Almohadum caput gentis. Surrexit Princeps in multitudine magna, & variis vocibus repleuit campeſtria. Parthus, Arabs, Afer, Æthiops, Almohat, & de claris montibus* in exercitu eius, & Valdus Bæticæ ad nutum illius tranſiuit Tyrrhenum in ſtricto Hiſpalis, & vndas maris calcauit trieribus. Exercitus eius innumerabilis, multitudo illius vt arena maris. Applicatio eius ad Hiſpalenſem metropolim,

Exercitus eius Vandalus.

Alarcuris. & processus illius ad campestria Cordubæ. firmauit vultum versus Alarcuris,& faciem indignationis ad regnum Toleti. plana Tolosæ nudauit pascuis, & scopulorum semitas ampliauit vngulis. transiuit montis supercilia,& in multitudine nimia siccauit riuos. fama volatilis perfudit sæcula,& celer rumor pulsauit Hispaniam. in auditu nuncii lætati sunt multi,& aduentus hostium prouocauit plurimos. ignorat homo viam altissimi, & filii Adæ cōsilia celsi. Cumque congressi fuissent exercitus,succubuit exercitus Christianus, & nobilis Rex à suis violenter eductus à bello,suorum industria est saluatus, licet ipse mori potius *Victoriam.* eligeret, quam saluari. obtinuit etiam Agarenus post* prælium quædam castra. Hoc est *Æra 1233.* bellum Alarcuris, quod fuit æra millesima ducentesima trigesima tertia,quindecimo Kal. Augusti,sedente Cælestino Papa tertio.

De discidio Regum Legionensis & Nauarræ à Rege Aldephonso nobili.

CAP. XXX.

CVM autem Aldephonsus Rex Legionis & Sancius Rex Nauarræ venire in auxilium ad bellū Alarcuris simulassent, & iam ad regni Castellæ confinia peruenissent, audito quod in prædicto bello non bene successerat,à proposito destiterunt, & Rex Nauarræ qui *&* iam ad regnum Castellæ peruenerat, retrocessit. Rex Legionis peruenit Toletum,* vbi paucis diebus cum Rege nobili commoratus ad terram rediit Legionis, & post modicum temporis interuallum ambo regnum Castellæ hostiliter inuaserunt. Sed Rex Legionis Arabibus fœdere sociatus, multis ex eis secum ascitis regnum Castellæ per campos Gothicos est ingressus diruens, diripiens, & deuastans, & Rex Nauarræ ex alia parte deua- *Alia.* stans Soriam & Almazanum,cædes & incendia exercebat. Ex* illa parte contra Toletum Rex Almohadum,dictus Iucef,anno secundo obsedit Toletum,deinde Maieritum, & Alcalam, Optam, & Concham, & Vclesium, & deinde per Alcaratium est reuersus, vastatis omnibus & destructis quæ extra murorum ambitum sunt inuenta. Rex autem nobilis Aldefonsus federato sibi fideli amico Petro Rege, qui in Aragonia tunc regnabat,terram in- *Bollanos. Ballanios.* gressus est Legionis, & obtinuit plura castra,scil.* Bollanos, Vallem Arearū, Castrum viride, Coiancam (quæ mutato nomine Valentia nuncupatur) Carpium & Paradinas. Et plurimis prædis actis,& cædibus perpetratis, effugatis etiam Agarenis quos Rex Legionis secum duxerat, ambo ad propria redierunt. Tertio autem anno Rex Almohadum de quo *Maquedam. V. C. sup.* diximus iterum veniens obsedit Toletum,* Maquelam,& Talauoram, sed nullam earum potuit obtinere: euertit tamen sanctam Eulaliam, & alia loca quæ munitione carebant, & inde procedens cepit Placentiam,Sanctam crucem,Montem angii,& Turgellum,& inde *ad propria. qui Palubacio dicitur. Palumbario.* cum fastu & superbia ad propria est reuersus. Tunc temporis Rex Castellæ & Rex Aragonum iuxta Abulam in monte* Palumbaria morabantur. Reuerso autem Agareno ad propria ex monte*Palumbaria ambo Reges contra Regem Legionis pariter processerunt, & obtinuerunt Castrum Legionis,& Ardon, & Castrum Gundisalui,& Castrum terræ,& Albam de aliste, & vsque ad Astoricam cuncta cædibus & incendio vastauerunt, & inde per partes Aluæ & Salmanticæ venientes omnia exterminio consumpserunt,& Montem regalem castrum nobile occuparunt, inde ad propria remearunt. Sed Rex nobilis Aldefonsus dignum iudicans furori cedere venienti, ad tempus cum Rege Arabum fecit treguam, vt posset tutius vicinis Regibus obuiare.

Quod Rex Aldephonsus nobilis dedit filiam suam in vxorem Regi Legionensi.

CAP. XXXI.

CVM QVE proponeret Regem Legionis truciori dispendio infestare, quidam guerræ periculum pauescentes familiari consilio procurarunt, vt Rex Legionensis peteret à Rege Castellæ filiam suam Berengariam in vxorem. Et licet Rex nobilis hoc respuerèt, eo quod ipse & Rex Legionensis consanguinitatis linea essent vincti, Alienor Regina vxor nobilis Aldefonsi,cum esset prudentissima, sagaci prouidentia, & solerter rerum pericula attendebat,quibus per coniunctionem huiusmodi poterat obuiare, & Regi Legionis vallem Oleti cum suis magnatibus venienti dedit prædictam filiam in vxorem,& propter nuptias datis donationibus quæ tantæ dominæ competebant, & nuptiis solenniter celebratis, traduxit eam in regnum suum. Rex autem Castellæ nobilis Aldephonsus omnia quæ abstulerat,nunc genero,olim hosti,dedit filiæ suæ nuptæ. Et sic pace quasi cum filio reformata à vastationibus quieuerunt.

De capta-

*De captatione Victoriæ, * Guipuzchuæ, & Iuidæ.* CAP. XXXII.

Guipuschua.

POST hoc Rex nobilis Aldephonsus volens Regis Nauarræ iniurias vindicare, cum Rege Aragonum fideli amico congregauit exercitum in Nauarrã, & obtinuerunt Ruchoniam & * Aiuare, quæ Regi Aragonum prouenerunt. Obtinuerunt etiam Inzuram & Mirandam, quæ Regi nobili remanserunt. Et sic vterque Regum patratis variis vastationibus, ad propria est reuersus. Iterum autem Rex Castellæ nobilis Aldefonsus cœpit Ibidam & Alauam infestare, & obsidione diutina Victoriam impugnauit. Interim autẽ Sancius Rex Nauarræ fortis viribus, armis strenuus, sed voluntate propria obstinatus, regno discrimini derelicto cum paucis magnatibus migrationis comitibus ad Arabes transmigrauit, & eius aliquandiu commorans nuncios quos ad Miramomeninum Transtyrrhenum transmiserat, expectauit. Quibus pecunias & donaria reducentibus Rex nihilominus deductionis causa peragrans Arabum ciuitates, & in eorum patria morabatur. Interim autem obsessi Victoriæ pugnis & laboribus fatigati, & defectu victualium macerati, in deditionis periculum inciderunt. Sed venerabilis Garsias Pampilonensis Episcopus libertatis studio gratiosus cum famis periculum comperisset, ad Regem Sancium in terram Arabum cum obsessorum aliquo festinauit, qui rei exposita veritate à Rege obtinuit, vt Regi Castellæ Victoria * traderetur. Qui rediens tempore constituto cum eo milite, * quoniam obsessi Victoriæ destinarant, Regis Sancii, mandatum exposuit, vt Regi Castellæ Victoria redderetur. Obtinuit itaq; Rex nobilis Aldefonsus Victoriam, Ibidam, Alauam & * Guipuscuam, & earum terrarum munitiones & castra, præter Treuennium, quod fuit postea commutatione * Inzuræ datum sibi. Mirandam etiam dedit commutatione simili pro Portella. Sanctum Sebastianum, Fontem Rapitum, [* Beloagam] Zeguitagui, Aircorroz, Asluceam, Arzerociam, Victoriam veterem Maranionem, Aussam, Athauit, Iruritam, & sanctum Vincentium [acquisiuit.] Verum Rex Nauarræ rediit onustus muneribus Agareni, sed exoneratus prædictis omnibus & honore.

Abiuare. Ibida. Alaua. Victoria. redderetur. qua, NB. (Sest) Guipuscua. Treuenium. Zura: Miranda. Portella. non legitur in cod scripto. S. Sebastianus. Fons Rapidus. Tcura. Incura V. C. legit. Iucine ignoro an Bene. f. Sanguessa. Mela credo Ituria. Zeguitati Asluciam, Aicorrociam, Victoriam veterem, Muraimonem.

De discidio Didaci Lupi, & obsidione Castellæ, & ædificatione monasterii regalis. CAP. XXXIII.

HIS igitur consummatis Didacus Lupi Biscagiæ dominus, qui inter omnes magnates Hispaniæ præcipuus habebatur, à voluntate Regis nobilis familiari discidio discordauit. Vnde feuda quæ tenebat restituens, ad Regem se transtulit Nauarrorum, indeque bellis & incursationibus frequenter insistens, damna plurima intulit Castellanis. Sed Rex nobilis Aldefonsus iniuriarũ impatiens ascito sibi genero suo Rege Legionis fines ingressus est Nauarrorum. Cumque stellam nobilissimum †oppidum obsedissent, Didacus Lupi ex Biscagia, qui erat in oppido [cum multis nobilibus Castellanis] impugnantibus, resistit violenter, & inter obices vinearum intercesserunt cædes & pericula præliorum. Sed quia oppidum sui munitione vires impugnantium minorabat, nec spes victoriæ animos protrahebat, Reges ab obsidione oppidi recesserunt, & vastatione in circuitu damnosa incolis consummata Reges ad propria redierunt. Postea autem inter Regem Castellæ & Regem Nauarræ & Regem Legionis tregua per interuallum temporis interuenit. Rex enim nobilis Aldefonsus bellum de Alarcuris corde altissimo reponebat. Sed vt altissimo complaceret, prope Burgis ad instantiam serenissimæ vxoris suæ Alienor Reginæ monasterium dominarum Cisterciensis ordinis ædificauit, & nobilissimis fabricis exaltauit, & multis reditibus & possessionibus variis sic dotauit, vt virgines sanctæ Deo dicatæ quæ ibi die ac nocte laudabiliter Deo psallunt, nec inopiam sentiant, nec defectum, sed structuris, claustro, & ecclesia, & cæteris ædificiis * regulariter consummatis, expertes solicitudinis in contemplatione & laudibus iugiter delectentur.

Biscagia. Stella. oppidum Nauarrorum virtute maxima occidisset. Burgis. Monastica vita. regaliter

De constructione hospitalis, & institutione scholarum, acquisitione Vasconiæ. CAP. XXXIIII.

CONSTRVXIT etiam hospitale iuxta monasteriũ ædificiis & domibus mirabiliter decoratum, quod tantis diuitiis dilatauit, vt omnibus peregrinis, nullo patiente repulsam, omnibus horis diei necessaria ministrentur, & omnibus volentibus pernoctare lecti mirabilis apparatus continue præparentur. Infirmis autem vsque ad mortem vel restitutionem pristinæ sanitatis, per manus mulierum misericordium & virorum omnia necessaria erogantur, adeo vt opera pietatis in eodem hospitali quasi in speculo possit qui-

Burgis hospitale.

Collocauit. Pallentia. Pallentia Academia. Vasconia. Burdegalia. Varona. Moia. etiam Moiam populauit.

libet contemplari, & qui in vita propter excellentiam operum ab omnibus meruit collaudari post mortem multiplicatis intercessoribus merebitur à Domino coronari. Sed ne fasciis charismatum quæ in eum à sancto Spiritu confluxerunt, virtute aliqua fraudaretur, sapientes à Galliis & * Italia conuocauit, vt sapientiæ disciplina à regno suo nunquam abesset, & magistros omnium facultatum Palentiæ congregauit, quibus & magna stipendia est largitus, vt omni studium cupienti quasi manna aliquando in os influeret sapientia cuiuslibet facultatis. Et licet hoc fuit studium interruptum, tamen per Dei gratiam adhuc durat. Et postquam fere totam Vasconiam præter Burdegalam, Regulam, & Vaionam suæ subdiderat ditioni, finitò termino treguarum quas cum Amiramomenino ad tempus inierat, postquam & * Moiam populauerat, idem Rex nobilis pro fide Christi mori desiderans præteritum dedecus, licet prudenter, non tamen æquanimiter tolerabat. Et quia semper magnalibus inhiabat, noluit treguam vlterius protelari, sed strenuitatis proposito, & zelo fidei animatus in nomine Domini mouit guerram.

De captione Saluæ terræ. CAP. XXXV.

Praenunciis autem incip. Vastationes autem aliquas factas. Giengi. V. C.

QVARE nunciis incipientibus inchoata est pugna inter Regem nobilem & Agarenos. Post vastationem autem aliquam factam à nostris in terra Beatiæ, Endugari, & * Gieminii, filius prædicti Regis Agarenorum Mahomat nomine collecto gentium suarum exercitu castrametatus est in circuitu Saluæ terræ. Cumque eam fere tribus mensibus obsedisset, diuersisque machinis impugnasset, multis de iis qui erant in castro, occisis, plerisq; vulneratis, turribus & muro fere dirutis, de obsessis pluribus siti & impugnationibus interemptis, ad vltimum castrum occupatum est in opprobrium fidei Christianæ, æra millesima ducentesima quadragesima * octaua, mense Septembri. Castrum illud castrum salutis, & deperditio eius ademptio gloriæ. Super ipsum fleuerunt populi, & soluerunt vincula brachiorum. Zelus illius excitauit omnes, & fama eius conspersit plurimos. In auditu eius surrexerunt iuuenes, & in zel[o] eius amaricati sunt senes. dolor illius ad gentes exteras, & compassio eius ad æmulantes. Eo tempore Aldefonsus nobilis exercitum suum congregauerat circa cõfinia Talaueræ, & cum vellet dubiæ sorti belli se committere, præcipue ad instantiam filii sui primogeniti Fernandi, maturiori vsus consilio mandauit in sequentem annum belli dubia prorogari. vtilior est enim dilata opportunitas, quam audaciæ præceps temeritas.

Æra 1248. nona V. C. Sirix.

De condicto bello, & morte Infantis Fernandi. CAP. XXXVI.

AGARENVS autem adeptus præsidium Saluæ terræ cum magna superbia ad propria est reuersus. Aldefonsus vero Rex nobilis habito cum Archiepiscopo, Episcopis, & magnatibus consilio diligenti, ore eius vniuersis acclamantibus est prelatum, melius esse in bello voluntatem cœli sub discrimine experiri, quam videre mala patriæ & sanctorum. Fecitque edictum per omnes prouincias regni sui, vt milites & pedites, relictis superfluis vestium, & aurificii, & ornatus cuiuslibet, quæ ad rem non pertinent, armis vtilibus se munirent, & qui prius in superfluis displicebant, nunc in necessariis & vtilibus altissimo complacerent. Omnes autem à minimo vsque ad maximum voluntati regiæ paruerunt, ad hæc omnia dulcissimo Fernando filio primogenito nobilis Aldefonsi competentem suæ modestiæ operam impendente, qui eodem tempore febre correptus finiuit vitam, antequam belli terminus aduenisset. In cuius morte fletus patriæ, luctus inconsolabilis genitori, quia in ipsum tanquam in vitæ speculum contemplabatur. Erat enim spectatio populorum. Sic enim eum Dominus honestauerat, vt etiam ab omnibus amaretur, & quod ætas in adolescentibus non permittit, iam in ipso gratia dispensabat. Obiit itaque in oppido * Magerito in diœcesi Toletana mense Octobri, æra millesima ducentesima quadragesima nona, vacuus dierum, plenus gratia & virtute. Sepultus est in monasterio sanctæ Mariæ regalis prope Burgis à Roderico Toletano pontifice, & multis Episcopis, & magnatibus sæcularibus & religiosis, excellentissima sorore sua Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellæ successione prouenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris, & honoris, & gemitus doloris. vbi virtutum eius sic plenitudo claruit, vt eius prudentia deuoti sexus excederet pietatem, & eleemosynarum largitio, principum largitates: etiam pudica modestia inconsolabili luctui solatia procabatur, vt exinde famæ eius dulcorata suauitas in augmentum cresceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos pauperies incrustabat, toto tempore vitæ suæ subuentrix extitit & leuatrix,

Æra 1249. Madritum, vt supr. Mageritum.

trix, præter opera magnifica, quæ regnante ſuo filio mirifice claruerunt. Verùm nobilis pater conſolationem de morte filii niſi in magnalibus non admittens, collecto ſuorum exercitu per ripam fluuii qui Sucaris dicitur, terram aggreditur Sarraceni, & obſedit caſtrum quod dicitur Alcala, & cepit illud, & Surcatiam, & Garadem, & Cubas, in quibus multi Agarenorum capti, multa etiam ſpolia ſunt inuenta. quibus occupatis, & munitis vtiliter, fœliciter ad propria eſt reuerſus vrgente inſtantia hyemali

Sucaris. Alcala. Surcaria. Garada. Cuba.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ, LIBER OCTAVVS.

De aduentu Regum ad vrbem Regum. CAP. I.

VERTENTE autem anno, eo tempore quo ſolent Reges ad bella procedere, ab Aldephonſo nobili* citatis gentibus, congregatis armis, victualibus* comportatis, nec non & omnium cordibus ad bellum erectis, factus eſt* occurſus omnium apud Toletum, quæ ſola potuit ſui opulentia omnium neceſſitatibus non deeſſe. Interim Roderico eiuſdem vrbis pontifice & cæteris nunciis propter opus ſimile deſtinatis, aduerſis partibus redierunt. Et cœpit vrbs regia repleri populis, abundare neceſſariis, inſigniri armis, diuerſificari linguis, variari cultibus. Nam zelo belli ex omnibus fere Europæ partibus ad eam diuerſarum nationum varietas concurrebat. Nec erat qui poſſet alicuius rei cauſari defectum, cum & ipſa ciuitas ſui abundantia occurreret, & prodiga manus nobilis principis omnibus ad omnia neceſſaria miniſtraret. Concurſus autem venientium à menſe Februario particularis incepit, & multiplicationis paulatim incrementa ſuſcipiens per totum vernum tempus, & amplius creuit turbarum* multitudine copioſa. Et quia diuerſarum nationũ varietas diuerſitate morum, linguarum, & cultuum diſcrepabant, de voluntate principis in eadem vrbe eiuſdem vrbis pontifex morabatur, vt diſſidentium varietas per eius induſtriam ſedaretur. Et ſic factum eſt per omnipotentis Dei gratiam qui ſolo nutu omnia diſponebat, vt nulla ſeditio, nulla perturbatio exorta fuerit quæ potuerit belli negocium impedire, licet per hoſtem humani generis fuerit ſæpius attentatum. Et quia de die in diem creſcebat numerus ſtigmata Domini in corpore ſuo portantium, ne intra vrbis anguſtias arctarentur, Rex nobilis volens eorum commodis prouidere, extra vrbem circa fluenta Tagi delicioſa viridaria, quæ ob Regiæ grauitatis recreandam maieſtatem coalita fuerant, eis expoſuit, vt ſub vmbraculis arborum æſtus iniurias euitarent, ibique ex fructiferis arboribus conſtructis tabernaculis vſque in diem proceſſus ad bellum in Regis ſumptibus permanſerunt. Octauo itaque die poſt feſtum quo Chriſtiana religio Pentecoſten celebrat, Petrus Rex Aragonum nobilis Aldefonſi fidelis amicus ſecundum fœdus apud Concham initum, dietis plus faſtu regio feſtinatis, die præfixa venit Toletum: vbi à pontifice & toto clero proceſſionaliter eſt receptus, ibique in viridario* regio fixis tentoriis gentis ſuæ præſtolabatur aduentum.

Factum eſt autem vertente eo tempore. V. C. cunctis, portatis. Toletum habitatoribus auctum. concurſus. multitudo. De reſidentia Pontificis Tolet. Tagus. Regis.

De aduentu vltramontanorum ad bellum. CAP. II.

COEPERVNT etiam venire magnates de partibus Galliarum, Burdegalenſis* & Nanatenſis Epiſcopus, multique Barones de eiſdem partibus & Italia. Conuenerunt & ſimplices milites, nec non & de pedeſtri ordine plurima multitudo. Aduenit etiam venerabilis Arnaldus, qui* aliquando ſolicitudine* Ciſtercii functus, tunc regebat eccleſiam Narboneſem. Hic paulo ante æmulatione legis Catholicæ prouocatus, contra quoſdã qui in Narbonenſi & vicinis prouinciis blaſphemare nomen Domini & eccleſiam ore nefario præſumpſerunt, corda fidelium excitauit, vt ſigno crucis contra hæreticorum verſutias armarentur. Et ſic factum eſt per Dei gratiam, quod vbi contempta prædicatio non proficit, falce crucis putatis, hæreſibus fides Catholica de die in diem fœliciter* coaleſcit, & deſtructis* Biteriis, & Carcaſſona blaſphemantium [ſanguine, & flamma vorace, & vltrici gladio eſt cõſumptus] æra milleſima ducenteſima quadrageſima ſexta. Hic itaque põtifex

Archiepiſcopus, & Natarcum. V. C. forte. Narnienſis. aliquandiu. Ciſtercienſis. Siſtertii. Hæretici puniuntur. conualeſcit. Bituris. Æra 1246. ſanguis vltrici gladio, & flamma eſt conſumptus.

cum multitudine citerioris Galliæ vasis belligeris, signis, & armis * honesta, vrbē ingressus est Toletanam, in qua decenter à nobili Rege & eiusdem vrbis præsule est receptus. Conuenerunt etiam ad eandem vrbem plærique milites de partibus Portugallis, peditum vero copiosa multitudo, qui mira agilitate expeditionis onera facile sustinebant, & * audaci impetu impetebant.

forte onusta. — *audaci temeritate & impetu.*

De concursu pontificum & magnatum Hispaniæ ad congressum. Cap. III.

AD hæc magnates Regis Aragonum strenuitate inclyti, apparatu insignes, armis & equis honesti, Toletum ad exercitum peruenerunt, inter quos fuerunt Garsias Romerii, Eximinus Cornelii, Michael de Lusia, * Anazarius Pardi, Guillermus de Ceruaria Comes Empurensis, Raimundus Fulconis, Guillermus de Cardona, & multi alii principes, & Barones, & simplices milites, nec non ballistariorum & peditum copia gratiosa. Aderat in vrbe regia cum nobili Rege magnatum suorum generosa societas, nobilitate, strenuitate, & multitudine approbanda, quos sic & morum elegantia, & curialitatis prærogatiua, & strenuitatis supereminentia venustauerat, vt & in oculis hostium non solum terribiles, verum digni honoribus apparerent. Ciuitatum vero & oppidorum concilia sic copiosis phalangibus, & equis, & armis, & vehiculis, & victualibus, & omnibus ad bellum necessariis præmunita venerunt, vt non * esset inter eos qui aliquo indigeret, immo sua aliis liberaliter communicarent. Quamuis vero in oppidis & ciuitatibus sub vno * degant principis regimine, tamen à suæ principio gentis, & armorum etiam & militaris dignitatis insignia habuerunt, & militare nomen sortiti sunt ab antiquo. Multa etiam contra Sarracenos & contra Christianos ipsi & eorū parentes decenter exercuerunt. Fuerunt etiam ibi pontifices qui se & sua, prout Deus dedit, in sumptibus & laboribus deuote pro fidei negocio impenderunt, in solicitudinibus vigiles, in officiis deuoti in consiliis prouidi, in necessitatibus largi, in exhortationibus seduli, in periculis strenui, in laboribus patientes. De regno Castellæ Rodericus Archiepiscopus Toletanus, Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Petrus Abulensis. & [Dominicus Placentinus, infra cap. 10. & 15.] De regno Aragonum Garsias Tyrasonensis, Berengarius Barcinonensis electus. De seculari vero militia regni Castellæ Didacus Lupi de Pharo, Comes Fernandus de Lara, Comes Aluarus, & Comes Gundisaluus, frater eius * Lupus Didaci de Pharo Rodericus Didaci de * Camberis, Gonsaluus Roderici, & * frater eius, & multi alii nobiles, & magni, & strenui, quorum nomina longum esset enumerare. Fuerunt etiam fratres Calatrauæ sub vno militiæ suæ magistro Roderico Didaci (grata Deo & hominibus fraterna societas) fratres militiæ templi sub vno magistro Gomitio Ramiri, qui post bellum fœliciter expirauit. Hi sunt qui primi in nouo testamento signo crucis suscepto, superbiæ militaris fastum, strenuitate seruata, charitatis & religionis vinculo arctauerunt. Fratres etiam militiæ hospitalis, qui fraternitatis, charitati insistentes deuote, zelo fidei, & terræ sanctæ necessitate accensi defensionis gladium assumpserunt. Hi sub vno priore Guterrio Ermegildi. Fratres etiam militiæ sancti Iacobi sub vno magistro Petro * Auæ. Hi in partibus Hispaniæ multa opera militiæ decenter egerunt. Multi etiam Christianæ religionis diuersorum votorum & professionum zelo & compassione * moniti, insigniti signaculo * sanctæ crucis inibi conuenerunt.

Aznarius Pardi. — *essent i. e q. a. indigerent. degerant.* — *Toletanus. Pallantinus. Segontiensis. Oxomensis: Abulensis. de Camesis illius mentio infra cap. 5. & 7. Lupi Didaci de Pharo, Roderici Didaci de Carriome. Gunsaluus. fratres eius.* — *f de Alcantaro Ari &* — *moti.* — *sancto.*

De prærogatiua virtutum & largitatis nobilis Aldefonsi. Cap. IIII.

LICET * autem tam diuersa, tam varia, tam extranea multitudo non esset facilis ad regendum, etiam patienti, nobilis tamen Rex magnanimitate sua omnia pacifice regebat, omnia æquanimiter & * tranquille tolerabat, ita vt tædium in virtutem mutaret, cum vultu hilari tædium superaret. Irreuerenter prolata reuerenti responso in reuerentiā conuertebat, ambitionis loquacem tristitiam larga manu in lætam facundiam commutabat, curiali applausu fastibus militaribus occurrebat, regalium morum grauitate seruata. id in ipso operabatur benignitas, vt præexcellentia videretur æqualitas, sapientia grauitate conspersa sic omnia * miniabat, vt his fieret eius curialitas in suspirium, & strenuitas in exemplum, ita quod de eo dici posset: Hic virtutis habet plus, quam possedimus omnes. Adolescentes, iuuenes, & quos virilis ætatis robur perfuderat, senes, & decrepiti, quid laudare, quid appetere si facultas suppeteret, quid mirari, quid diligere repererunt, eius industriam in agendis stupore attoniti mirabantur, quem doni & dati perfectio sic perfecit, vt gratiæ & naturæ charismatibus abundaret, adeo vt mundi circulus fateatur Aldefonsum nobilem Hispaniæ se debere. Iuuenes & adolescentes * quorum auorum nobilitas præsentabat,

enim. — *omnia.* — *muniebat.* — *quos.*

bat, præficiebat titulo militari, vt quos nondum propriæ virtutis extulerat gloria, & creantis manus, & parentum magnalia magnalibus obligarent. Hos sic equorum tuta firmabat magnanimitate, armorum copiosa securitate, vestium speciosa varietate, vt in ipso inuenirent & dominum quem diligerent, & munificum quem laudarent. Et quamuis diuersus esset ritus alienigenarum, & in moribus ab indigenis diffiderent, quia mores omnes virtus magistra diiudicat, potuit omnibus satisfacere, qui virtutes omnium in se potuit conseruare, & quasi non vnius patriæ incola, sic mores omnium in se sciuit assumere, vt nulli videretur à suis moribus diffidere. De largitate autem eius quis loqui præsumeret? cum id in ipso modicum fuerit, quod in aliis vix poterat reperiri. Sic enim ab infantia largitatem seruauit, vt obliuisci non potuerit quod de matris vtero secum traxit. Sic omnia largitatis suę priuilegio confirmauit, vt ore omnium promulgata sententia, omnibus munificis silentio imposito, prærogatiuam munificentiæ sententialiter obtineret. Et licet magnis magnifice distribueret, manum à minoribus non retraxit. Cum enim essent vltramontani plusquam decem millia equitum, & centum millia * peditum, dabantur omni die viginti solidi vsuales, pediti vero quinque solidi. mulieres, paruuli, debiles, & cæteri ad bellum inepti non erant ab hac gratia alieni. Hæc erant quæ in communi & publice donabantur, præter donaria priuata, quæ sui quantitate hunc numerum excedebant, quæ magnatibus non diurna distributione, sed potiori summa per nobilis Regis nuncios * mittebantur. His muneribus cumulabatur equorum * numerosa generositas, paruulorum iocunda varietas, quæ omnia tenacitatis curua seueritas vultu propitio non poterat intueri. His autẽ omnibus si iungantur Regibus oblata donaria, suis distributa stipendia, plus modus dantis & hilaritas meruit, quam his omnibus emi posset. Et ad hæc omnia ne gens alienigena expeditionis omnibus indigeret, omnibus tentoria, & eorum vehicula est largitus. Addidit etiam gratiam gratię, & cibariorum vehicula cum cæteris necessariis sexaginta millia summas, & vltra cum summariis erogauit.

adde vnicuique militum dab.

mittebantur.

innumerosa.

*De processu ad bellum, & captione * Malachonis.* CAP. V.

Malaconis.

S*ATISFACTO itaque omnibus per omnia, duodecimo Kalendas Iulii exercitus Domini ab vrbe regia est profectus: vltramontani per se, dato eis pro duce Didaco Lupi de Pharo: Petrus strenuus Rex Aragonum cum suis [Aldefonsus nobilis cum suis.] Et licet separatim procederent, modicum tamen spacium exercitus diuidebat. Primo die castrametati sunt iuxta alueum * Guadararaz: secundo iuxta * Guadacelet: tertio iuxta Algodor. Vltramontani vero iuxta Daralferciam castra fixerunt. Et inde procedentes obsederunt præsidium Malachonis, & signum in bonum diuina gratia faciente, licet qui erant in arce satis viriliter se defenderent, instantia tamen vltramontanorum, quæ magna strenuitate feruebat pro Christi nomine mori desiderans, virtutem resistentium & munitionum præsidium in nomine Domini minorauit, cepitque Malachonem, omnibus qui inerant interfectis. Sequenti die exercitus Regum aduenit, ibique substitit vno die, sed & aliquantulum victualia defecerunt, tamen occurrit industria Regis nobilis & fecit exponi victualia copiose.

Patefacto. V.C. in ora, vt hic.

[] V.C. & forte recte.

Gradazaram. f. Guadararaz.

Guadacelet.

Malachon.

De captione Calatrauæ, & discessu vltramontanorum. CAP. VI.

INDE igitur procedentes omnes pariter peruenimus Calatrauam. Agareni autem qui inibi rebellabant, excogitauerunt tribulos ferreos fabricare, & per omnes transitus Anæ fluminis proiecerunt, & quatuor habentes aculeos, qualitercunque caderent vno eorum erecto, pedibus hominum & equorũ vngulis * figebantur. Sed quia humana artificia contra Dei prouidentiam nihil valent, sic Deus voluit, vt paucissimi, vel nulli fere, illis tribulis læderentur, & gratiæ Dei manu supposita transiuimus flumen Anam, & castrametati fuimus in circuitu Calatrauæ. Agareni autem oppidum illud sic in summitatibus turrium armis, & vexillis, & machinis munierant, vt volentibus impugnare satis difficile videretur. Præterea licet sit oppidum illud in plano, tamen ex vna parte muri eius per tactum fluminis inaccessibile inuenitur: ex aliis partibus sic muro, & antemurali, fossatis, & turribus, & propugnaculis est munitum, vt absque longa machinarum impugnatione inexpugnabile videretur. Erat autem ibi Agarenus quidam nomine † Auencaliz, longa armorum assuefactione astutus, & bellorum exercitia frequenter expertus. De huius industria plus seipsis confidebat populus obsessorum, licet esset ibi in præsidio quidam Almohat, qui præsidii custodiæ præsidebat. Cumq; in obsidione per dies aliquot moraremur, & Re-

figerentur.

Auenthaliz.

ges cum principibus de impugnatione præſidii dubitarent, poſt longos tractatus placuit omnibus non relinquere oppidum intentatum, licet impugnatio difficilis videretur. Plerique autem melius iudicabant cœpto itinere ad bellum procedere, quam impugnationibus caſtrorum inſiſtere, præſertim cum in talibus & ſtrenui periclitentur, & exercitus fatigetur. cum & ius acquiſitionis & retentionis talium pendeat ex fine belli. Aſſumptis itaq; armis, lociſque oppidi ſpecialiter * Regibus & principibus aſſignatis, voce fidei * eleuata oppidum ſunt aggreſſi. Sicque per Dei gratiam factum eſt, vt die dominica poſt feſtum ſancti Pauli expulſis Arabibus fuit Calatraua Regi nobili reſtituta, quæ ſtatim à fratribus qui dudum ibidem reſederant, fuit munita, & Chriſtiano nomini redonata. Nobilis autem Rex de omnibus ibidem inuentis nihil ſibi retinuit, ſed vltramontanis & Regi Aragonum cuncta * ceſſit. Sed quoniam humani generis inimicus non ceſſat Chriſtianis actibus inuidere, miſit Satan in exercitum charitatis, & corda æmulantium conturbauit, & qui ad certamen fidei ſe accinxerant, retrorſum à bono propoſito abierunt. Omnes enim fere vltramontani communi propoſito ſtatuerunt, vt relictis crucis ſignaculis, omiſſis etiam belli laboribus, ad propria remearēt. Rex autem nobilis ſuorum victualia compartitus, quantum neceſſe erat omnibus eſt largitus. Sed nec ſic * cœpta obſtinatio potuit reuocari. Immo paſſim omnes inglorii receſſerunt, excepto venerabili Arnaldo Narbonenſi antiſtite, qui cum omnibus quos habere potuit, & multis nobilibus de prouincia Viennenſi, ſemper in bono conſtans à bono propoſito non receſſit. Et erant circiter centum triginta * milites præter pedites, de quibus etiam aliqui remanſerunt. Remanſit etiam de partibus Pictauiæ Theobaldus de Blazon, homo nobilis, & ſtrenuus, & natione Hiſpanus, & genere Caſtellanus. Rex Aragonum cum omnibus ſuis vſque ad finem permanſit indiſſolubili dilectione Regi nobili fœderatus, & quia ſicut dicit Salomon: *Si poſſides amicum, in tentatione poſſide illum:* hic probari potuit, quiſq; qualiter diligebat. Sed quoniam *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, licet ſchiſmatis huius periculoſus exitus timeretur, omnia tamen cœperunt de die in diem fœlicius proſperari. Recedentibus itaque his qui crucem Domini in Angaria attulerunt, ſoli Hiſpani cum paucis vltramontanis ſuperius nominatis proficiſci cœperunt ad bellum Domini confidenter, & primo venerunt Alarcuris, ibique caſtrametati municipium occuparunt, nec non & caſtella alia in vicino. In eadem manſione aduenit Sancius Rex Nauarræ, qui licet à principio ſimulaſſet nolle venire, cum ad diſcrimen peruentum fuit, ſtrenuitatis ſuæ gloriam à Dei ſeruitio non ſubtraxit. Sicque Regum ternarius in ſanctæ Trinitatis nomine proceſſerunt, & primo die caſtrametati ſunt in circuitu Saluæ terræ. Dominica die ſequenti viſum fuit Regibus & principibus, vt totus exercitus armaretur, & etiam omnia tanquam ad bellum diſponerentur. Et per Dei gratiam talis apparuit multitudo armis, & ſignis, & equis ornata, vt intuentibus nobilis hoſtibus & terribilis appareret, nobis amabilis, bello expediens diſceſſum abſentium compenſaret, ita quod etiam corda magnanimorum creuerunt, puſillanimes confortati, dubii confirmati, & diſcedentiū ſchiſma quod multos terruerat, receſſit à cordibus timidorum. Ibiq; etiam die altero ſpectantes, poſt peruenimus ad aliam manſionem quæ dicitur * Fraxineda. Tandem peruenimus ad aliam manſionem eiuſdem nominis. Tertio vero die ad aliam manſionem in radice montis de Muradal, quæ dicitur Guadalfaiar.

regionibus. *eleuata expugnaturi opp.* *Calatraua restituitur.* *ceſſerunt.* *ſic propoſiti cœpta.* *pro equites ſemper.* *Fraxineda. Muradal. Guadalfaiar.*

*De occupatione montis, vnde ad prælium proceſſit * Chriſtianorum exercitus.*

CAP. VII.

INTEREA dum hæc agerentur * Mahomat Rex Agarenorum prope * Giennium in montanis congregauerat gentes ſuas, ibiq; præſtolabatur exercitum * Chriſtianorum. Nec erat ei cordi pugnare, quia verebatur auxilia peregrina, ſed vt in reditu inſiliret, vt forte Chriſtiani fatigati laboribus, diminuti mortibus ei reſiſtere non valerent. Et ideo forte conſilio altiſſimi factum fuit, quod aduentitii diſceſſerunt. poſt diſceſſum enim eorum, quidam initiati diabolo clanculo de noſtro exercitu ſe furantes ad Arabes transfugerunt, eis ſtatum Chriſtiani exercitus, & defectum victualium detegentes, qui tamen ceſſauerat poſt diſcidium Calatrauæ. Sicque procurante prouidentia quæ in ſui diſpoſitione non fallitur, fuit factum, vt Agarenus mutato conſilio, aſſumpta audacia præſumens gloriam, à partibus Gienni proceſſit. Contra nos properans Beatiam vſque peruenit, & aliquos inde miſit ad Nauas * Toloſæ, vt in anguſtia tranſitus, vbi eſt rupis fere in via, alueique * vorago, Chriſtianorum tranſitum impedirent. Et ſi Chriſtiani ſummitatem montium non cepiſſent, in montis ſupercilio reſiderēt, vt aſcenſum exercitus Domini prohiberent, ſicut capti in bello poſtea narrauerunt. Hac intentione obſeruabant tranſitum, vt tandem

exercitus Chriſtianus. *Maphomat.* *Giennum.* *Chriſtianum.* *Loſa.* *origo.*

dem deficientibus victualibus affecti tædio & inedia rediremus. Domino autem aliter faciente, Didacus Lupi de Pharo, cui ducatus exercitus erat commissus, præmisit filium Lupum Didaci, & duos nepotes eius Sancium Fernandi, & Martinum Munionis, vt præcederent ad montis supercilia obtinenda. Verum cum illi de strenuitate confisi aliquātulum procederent improuisi, in summitate montis iuxta castrum quod Ferral dicitur, quosdam [Ferral.] Arabes inuenerunt, qui insultū facientes in eos fere læsissent, nisi diuina gratia operante acceptis armis prædicti Christiani cum suis Arabes viriliter * repulsissent: & summitatem [repulissent.] montis per Dei gratiam obseruarunt, ita quod statim fixis tentoriis inibi remanserunt. Quinta autem feria circa horam nonam venimus ad pedem montis, & eadem die plerique de nostris ad montis ardua conscenderūt. Maior vero pars circa Guadalfaiar alueum remanserunt. Sexta feria in mane tres Reges, Aldephonsus de Castella, Petrus de Aragonia, Sancius de Nauarra, inuocato nomine Domini ascenderunt, ibique in quodam decliuo montis fixis tentoriis resederunt, & * ea die occupatum fuit a nostris castrum Ferral, sub [Guadalfaiar.] [eadem.] quo sunt quædam voragines, & in rupe anfractus, & scopulorum præcipitia iuxta Losam, & tanta est ibi angustia transitus, vt etiam expeditos impediat difficultas. Ibique quædam phalanges Agarenorum * per diem illum & partem sequentis Christianorum transitus ob- [per totum] seruabant, ibique frequenter illo die inter nostros & ipsos quædam belli præludia intercesserunt, ita quod ex vtraque parte aliqui, non tamen plurimi, ceciderunt. Dum hæc agerentur, Regū & Principū deliberatio eligebat, qua esset sine periculo procedendū, trāsitus .n. Losæ non erat possibilis sine damno. Et cum iam exercitus Agareni vicinior nobis esset, necnon & eius tentorium rubeum appareret affixum, diuersorum de processu exercitus diuersæ sententiæ ferebantur. Aliqui enim attendentes impossibilitatem transitus retrocedere consulebant, & per locum faciliorem ad Agarenorum campestria transmeare. Ad hoc nobilis Aldefonsus Rex Castellæ: Etsi hoc consilium discretione fulgeat, periculum secum portat. populus enim & alii inexperti cum nos retrocedere viderint, non bellum quærere, sed bellum fugere iudicabunt, & fiet discessio in exercitu, nec poterunt retineri. Sed ex quo ex vicino hostes prospicimus, ad eos necesse est vt eamus. Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Cumque hoc consilium nobilis Regis præualuisset, Deus omnipotens qui negocium speciali gratia dirigebat, misit quendam hominem plebeium, satis despicabilem, & habitu, & persona, qui olim in montanis illis pecora pauerat, & cuniculorum & leporum ibidem captioni institerat. is ostendit * facilem viam, omnino possibilem [viam satis facilem.] per decliuum lateris montis eiusdem. Nec * oportet ab aspectu hostium * occultari, & ipsis [custodiri.] videntibus, nec impedire valentibus, venire ad locum * pugnæ congruum poteramus. [oporteret.] [V.C. f. oporte. e.] [pugnæ per gyrū pot.]

De processu ad locum pugnæ, & occursu Agarenorum.

CAPVT VIII.

SED quia in tanto discrimine tali personæ vix credi poterat, duo principes præcesserunt, Didacus Lupi de Pharo, & Garsias Romerii, vt si inuenirent esse vera quæ pastor dixerat, montem quendam in summitate sui habentem planitiem occuparent. Et dante Domino sic euenit vt ille tanquā Dei nuncius, qui * infima mundi eligit, verax inueniretur, & [infirma mundi elegit.] prædicti principes mōntis planiciem occuparunt, & tres Reges die Sabbati summo mane suscepta benedictione pontificali & gratia sacramenti, ad prædictum montem cum suis agminibus peruenerunt. Castrum Ferral quasi omnino tunc inutile est dimissum. Ipsi tamē credentes nos à prælio deuiare, eo quod Losæ transitum non seruauimus, prædictum ca- [Castrum Ferral. Losa.] strum cum magna lætitia occuparunt. Reges itaque postrema exercitus obseruantes cum toto comitatu ad suos principes qui præcesserant, peruenerunt. Quod attendentes Agareni non esse * subterfugium, sed processum, grauiter doluerunt, & prospicientes [fugam.] tentoria quæ in prædicti montis cacumine figebantur, cateruam militum destinarunt, vt a metatione castrorum primos agminis cohiberent. Nos enim propter viæ angustias porrecto agmine procedere cogebamur. cum nostris autem diutius confligentes Domino faciente viriliter sunt repulsi, & nostri occupata planitie montis per Dei gratiam castra fœliciter locauerunt. Et tentoriis vix metatis, videns Rex Agarenorum quod in obseruatione transitus nihil ei proderant insidiæ, neque doli, dispositis aciebus eadem die processit ad campum, & præcipuam aciem quæ eius erat custodiæ deputata, super quodā promontorio ad quod difficilis erat ascēsus, nobiliter collocauit, cæteris suis aciebus a dextris, & a sinistris prudentissime ordinatis, & ibi ab hora sexta vsque ad vesperum spectarūt, putantes nos eo die ad prælium processuros. Sed consilii deliberatione habita prouisum fuit, vt bellum vsque ad secundam feriam differretur, eo quod equi erant montiū difficul-

tate vexati, & exercitus fatigatus, & vt etiam statū eorū & processum possemus in isto medio contueri. Cumque intellexisset Agarenus, quod non procedebamus ad bellum, elatus in gloriam, non ex cautela, sed prouenire credidit ex timore. Vnde epistolas misit Beatiā, & Giennium, quod tres Reges obsederat intra triduum capiendos. Tamen aliqui altius cogitabant, dixisse talia referuntur: Videmus prouide & sollicite collocatos, & plus videtur ad pugnam parari, quam ad fugæ subsidia anhelare. Sequenti die Dominica, summo mane iterū egressus est Agarenus in campum, vt pridie, & mansit in campo vsque ad meridiem dispositis aciebus, & ad æstus iniuriam repellendam allatum fuit tentorium rubeū ad vmbraculū Agareni diuersis artificiis adornatū, sub quo gloriosus debito residens conflictum fastu regio expectabat. Nos vero, sicut pridie fecimus, eorum exercitū attendentes obseruatis castris deliberabamus, qualiter in crastino procedere deberemus. Toletanus aūt & cæteri pōtifices per singularū ciuitatū & singulorū principū mansiones verbum exhortationis & indulgentiæ deuotissime proponebāt. Eo die illustris Rex Aragonū consobrinum suum Nunium Sancii accingit * cingulo militari. Agareni etiam in modum torneamenti circa vltimam partem castrorum quædam belli præludia attentabant. Tandem inter sextam & nonam post longā expectationē Agareni ad locum quo castra metati fuerant, sunt reuersi.

Sup. de hoc ritu.

De dispositione acierum, & ordinibus bellatorum. CAPVT IX.

SEQVENTI vero die circa mediam noctem vox exultationis & confessionis insonuit in tabernaculis Christianis, & per vocem præconis inclamatum est, vt omnes ad bellum Domini se armarent, Celebratis itaque Dominicæ passionis mysteriis, & facta cōfessione, sumptis sacramentis, acceptis armis ad campi certamina processerunt. Dispositisque aciebus (sicut iam dudum fuerat pertractatum inter principes Castellanos) Didacus Lupi cum suis habuit primos ictus: mediam aciem Comes * Gundisaluus Nunii cum fratribus Templi, & Hospitalis, & Vclesii, & Calatrauæ: collateram habuit Rodericus Didaci de Camberis, & Aluarus Didaci frater eius, & Ioannes * Gundisalui, & alii nobiles cum eisdem: in vltima acie nobilis Rex Aldefonsus, & Rodericus Archiepiscopus Toletanus cum eo, & alii episcopi supradicti. De Baronibus, Gundisaluus Roderici, & * frater eius, Rodericus Petri de Villa luporum, Suerius Telli, & Fernandus Garsiæ, & alii. In qualibet autem istarum acierum erant communia ciuitatum, sicut fuerat ordinatum. Strenuus autem Petrus Rex Aragonum exercitum suum disposuit in totidem aciebus: primos ictus habuit Garsias Romerii? secundam aciem Eximinus Cornelii, & Aznarius Pardi: in vltima fuit ipse cum aliis magnatibus regni sui: similiter & in collaterali acie alios de suis nobilibus collocauit. De communibus etiam ciuitatum Castellæ habuit ipse secum. Rex Nauarræ Sancius, speciali prærogatiua strenuitatis perspicuus, cum suis à dextris Regis nobilis procedebat, & in comitatu suo communia ciuitatum Secobiæ, Abulæ, & Medinæ. Dispositis atque aciebus, eleuatis ad cælum manibus, directis ad Deum oculis, cordibus ad martyrium excitatis, protensis vexillis fidei, & nomine Domini inuocato, ad belli discrimina omnes pariter peruenerunt. Primi autem qui primos ictus dederunt in acie Didaci Lupi de Pharo, fuerunt suus filius, & nepotes superius nominati, strenui & audaces. Agareni vero in summitate quadam præsidium instar atrii firmauerunt de scriniis sagittarum, infra quod erant præcipui peditum collocati, ibidemque Rex eorum resedit habens iuxta se ensem, induens cappam * nigram, quæ fuerat * Abdelmumi, qui fuit principium Almohadum, & librum etiam sectæ nefariæ Mahometi, qui dicitur Alchoranus. Extra atrium erant etiam aliæ acies peditum, quorum quidam tam de interioribus, quam de exterioribus sibi adinuicem colligatis, vt quasi de fugæ præsidio desperarent, constanter belli instantiam sustinebant. Erat autem exterius ante atrium acies Almohadum militaris, equis, & armis, & infinita multitudine terribilis in aspectu: à dextris autem ipsorum & à sinistris erāt Arabes velocitate & lancearū agilitate nocui inexpertis, qui & fugiendo impetunt, & fugati acrius insolescunt. In planitie vero vbi volubilitati non * obest angustia, nociuiores reperiuntur. Hi similes Parthis sagittarum insistunt negotiis, & in clauarum ponderibus vasa ferunt vertiginis, & hi, & illi extraordinariis vagationibus intenti acierum ordinem non obseruant, vt aduersarios incursionibus turbent, & suis ordinatim venientibus ruptis agminibus ex aduerso grassandi tribuant facultatem. Sed & istorum & aliorum innumerabilē multitudinē nullum credo de nostris potuisse veraciter extimare, nisi quod postea ab Agarenis audiuimus, quod erant octoginta millia * militum, peditum vero [turbæ non poterant numerari.] Ad hæc dicebantur adesse quidam Agareni de partibus * Azdoræ prope Marrochos, mirius accepti in oculos Regis sui. Hi equis relictis, Regi suo, vt eius

Gonsaluus.
Gonsalui.
fratres.
An hæ vrbes tunc regni Nauarræ?
magnam
Abdelmum.
abest
multitudo non poterat.
pro equitum.
Azcoræ.
Azdora.
Marrochi.
minus acc. in oculis V.C.

eius gratiam compararent, pedites astiterunt, & ex his omnibus nullus creditur euasisse. Astabat etiam Regi eorum quædam acies stupenda multitudine obstipata, & militaribus insignibus mirabiliter adornata.

De victoria Christianorum, & strage Sarracenorum.

CAPVT X.

AGARENI autem fere immobiles in loco manentes cœperunt repellere primos nostrûm qui ascendebant per loca satis congressui importuna, & in his repulsis aliqui ex nostris congressoribus difficultatibus fatigati aliquantulum substiterunt. Tunc etiam aliqui ex mediis aciebus Castellæ & Aragoniæ in vnum agmen ad primas acies conuenerũt, & fuit ibi commotio magna, & res dubio periculosa, ita vt etiam aliqui, non tamen de *magnis, viderentur fugæ præsidio inhiare, sed primi & medii ex Aragonia & Castella coniunctim congressui insistebant, collaterales etiam acies cum Agarenorum aciebus acriter dimicabant, adeo quod quidam eorum terga vertentes fugere videbantur. Quod attendens Aldephonsus nobilis, vidensque quosdam plebeia vilitate quid deceat non curare, dixit omnibus audientibus pontifici Toletano: Archiepiscope ego & vos hic moriamur. Qui respondit ei: Nequaquam, immo hic præualebitis inimicis. Rex autem inuictus animo, Festinemus, inquit primis succurrere in periculo constitutis. Tunc Gonsaluus Roderici, & fratres eius processerunt ad primos. Fernandus vero Garsiæ vir strenuus, & in militia industrius, retardauit ipsum Regem, consulens vt obseruato moderamine procederent ad succursum. Tunc Rex inquit iterum: Hic Archiepiscope moriamur. talis enim in tali articulo mors * non dedecet. Et ille: Si Deo placet corona victoriæ, non mors insistat: sin autem aliter Deo placuerit, vobis * commori omnes communiter sumus parati. In his autem omnibus (testificor coram Deo) nobilis Rex non mutauit vultum, nec gestum solitum, nec loquelam, immo viriliter & constanter, vt leo imperterritus, aut mori, aut vincere firmus erat, nec diutius valens tolerare primorum periculum festinato gressu vsque ad atrium Agareni dante Domino hilariter vexillorum insignia peruenerunt. Crux vero Domini quæ coram Toletano pontifice consueuerat baiulari, præferente eam Dominico Paschasii canonico Toletano, per Agarenorum acies miraculose transiuit, & ibidem illæso baiulo sine suis vsque ad finem belli, sicut Domino placuit, perdurauit. Erat autem in vexillis Regum imago beatæ Mariæ virginis, quæ Toletanæ prouinciæ & totius Hispaniæ semper tutrix * extitit & patrona. In cuius aduentu acies illa mirabilis, & turba innumerabilis, quæ hactenus satis immobilis permanebat, & rebellis nostris obstiterat, cæsa gladiis, fugata lanceis, victa ictibus terga dedit. Tunc etiam ad instantiam germani sui, qui Zeit Auozecrith vocabatur, Rex Agarenus iumento varii coloris insidens fugæ præsidio se commisit, & cum quatuor militibus periculi sociis Beatiam vsque venit, & Beatiensibus quid facerent sciscitantibus, dicitur respondisse: Nec mihi, nec vobis possum consulere, Dominus sit vobiscum. Ibique mutato iumento, Giennum ea nocte peruenit. Interea Aragonensibus ex sua, Castellanis ex sua, Nauarris ex sua parte instantibus, cæsa sunt multa millia Agarenorum. Quo viso & audito Toletanus pontifex hæc verba dixit Nobili Regi: Estote memor gratiæ Dei, quę omnes defectus in vobis suppleuit, & opprobrium aliquandiu toleratum hodie releuauit. Estote etiam memor vestrorum militum, quorum auxilio ad tantam gloriam peruenistis. His & aliis in hunc modum dictis, ipse Toletanus, & alii pontifices qui simul aderant, cum lachrymis deuotionis in laudis canticum eleuatis vocibus * proruperunt dicentes: *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.* Erat etiam ibi Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Dominicus Placentinus, Petrus Abulensis, multi etiam alii clerici Domino cantica decantantes. Campus autem sic strage Agarenorum plenus erat, vt etiam in robustissimis equis vix super eorum cadauera absque periculo transiremus. Erant autem Agareni qui * supra prædictum atrium inuenti sunt, statura proceri, pinguedine dilatati, & (quod mirabile est dictu) licet iacerent in omnibus partibus corporis detruncati, & iam à pauperibus spoliati, in toto campo nec signum sanguinis poterat inueniri. Quibus peractis nostri gratiæ Dei terminum nolentes imponere, per omnes partes vsque ad noctem eos infatigabiliter sunt secuti, & secundum extimationem creduntur circiter bis centum millia interfecta. De nostris autem vix defuere viginti quinque.

magnatibus

nos decet

vobiscum mori.

B. Maria virgo erat

Beatia

prorumpunt sup. cap. 3.

decantabant

iuxta supra dictum atrium

De magnalibus bellatorum. Cap. XI.

QVÆ autem specialiter facta sunt à magnatibus, neminem credo sufficienter posse dicere, cum nemo potuerit omnia particulariter intueri, scilicet qualiter Aragonensiũ audax strenuitas operam dedit stragi, qualiter agilitate facili præuenerit fugientes: quam *Ximenius. Sed* viriliter * Eximinus Cornelii cum turba suorum aduenerit agentibus primos ictus: qua- *sup. sæpe.* liter Garsias Romerii, & Aznarius Pardi cum aliis magnatibus Aragoniæ & Cataloniæ *instantiis.* belli dubia magnificè peregerunt: qualiter Nauarrorum bellicosa agilitas belli * instantiæ se obiecit, & persecuta sit fugientes: qualiter & vltramontani qui remanserant, in occursum magnanimi Agarenorum incursibus restiterunt: qualiter Castellanorum magnifica nobilitas, & nobilis magnanimitas largis copiis suppleuit omnia, manu strenua compressit pericula, victrici gladio præuenit velocia, fœlici victoria complanauit aspera, & crucis improperia in gloriam commutauit, & hostis blasphemias laudũ canticis dulcorauit. Sed si singulorum magnalia vellem prosequi, citius in scribendo manus deficeret, quam dicendi materia mihi deesset. Sic enim omnes præuentrix armauerat gratia, vt nullus de iis qui esse aliquid videbantur, aliud appeteret, nisi aut pati martyrium, aut obtinere. His itaque omnibus peractis fœliciter, iam circa solis occasum in Agarenorum tentoriis *al. alii* sedimus fatigati, satis tamen pro victoriæ lætitia recreati, neque ex nobis ad castra qui redierunt, nisi famuli ad sarcinas deportandas. Tanta autem fuit in campo Arabum multitu- *aliqui.* do, quod medietatem spacii vix potuimus occupare. In campo autem * qui voluerunt, rapere, plurima inuenerunt, aurum scilicet, argentum, vestes pretiosas, suppellectilia serica, & multa alia preciosissima ornamenta, nec non & pecunias multas, & vasa preciosa, quę omnia pro maiori parte pedites & aliqui milites de Aragonia habuere. Maiores enim & quos fidei zelus, & Regis reuerentia, & amor strenuitatis nobilitauerat, hæc omnia contemnentes vsque ad noctẽ persecutioni viriliter intenderunt, præsertim cum pręcedenti die pontifex Toletanus sub interminatione anathematis inhibuisset, ne quis prædę campi insisteret, si diuina prouidentia victoriam concedere dignaretur. Camelorum autem, & cæterorum animalium, nec non & victualium quę inibi sunt inuenta, vix posset, quamlibet subtilis discretio æstimare. In eodem itaque loco illo die & sequenti moram fecimus fati- *postposita.* gati. Homines, & vehicula, & res, & sarcinas, quæ fuerant ob belli instantiam * proposita, vel neglecta, famulorum studio sunt aduecta. Et quod vix videtur credibile, licet verum, in illis duobus diebus ad vsus omnes nulla alia ligna combussimus, nisi hastas lancearum & sagittarum, quas secum duxerant Agareni: vix tamen in illo biduo potuimus consumere medietatem, quãuis ex industria, non ad necessitatem, ignem apponerent, sed ad eorum multitudinem consumendam.

De captione Beatiæ, & Vbetæ, & aliorum castrorum, & reditu exercitus.

Cap. XII.

EXINDE procedentes quidam ex nostris castrum de Bilche fortissimum obsederunt. *Bilche. Berral. Balnea. Tolosa. Beatia. Vbeta.* Nos vero die tertia post bellum, quarta scilicet feria, venientes cepimus castrum Bilche, nec non & alia tria, scilicet Ferral, & Balnea, & Tolosam, quæ vsque hodie per Dei gratiam à fidelibus incoluntur, ibique moram per vnum diem fecimus, & procedentes ex nostris ad ciuitatem Beatiam vacuam inuenerunt, fugientibus Agarenis, & suorum periculo iam comperto se in Vbetam receperunt, præter quosdam inexpeditos qui in eorum oratorio quod Mezquita dicitur, incendio perierunt. Hoc audito Reges & principes cõmuni consilio decreuerunt, Vbetam obsidere. Hoc factum fuit feria sexta post bellum. *septimo* Igitur secunda feria, *octauo scilicet die post bellum, aggressi sunt ciuitatem inuocato no- *Lupi Ferrencii facinus memorabile.* mine Christiano, & sicut Domino placuit, ex ea parte vbi instabant Aragonẽses, quidã armiger Lupi Ferrencii de Luna murũ ascendit, & in eius ascensu corda resistentium languerunt, & se Regis gratiæ sposponderunt. Super hoc itaque habito frequenti tractatu primo obtulerunt Sarraceni mille millia aureorũ, vt ciuitas eis integra remaneret, quod & aliqui acceptarunt, dolentibus admodum Regibus, dissimulantibus tamen propter instantiam magnatum. Demum Toletano, Narbonensi, & cæteris pontificibus auctoritate pontificali pacta huiusmodi prohibentibus factum est, vt ciuitas funditus euerteretur, Sarracenis ad vitam seruatis, captiuitati nihilominus mancipatis. Etiam Dei gratia propter luxũ hominum tepescente, Christiani cupiditate illecti intendebant iniuriis & rapinis. vnde & Dominus imposuit frenum ori eorum, & percussit eos infirmitatibus, & iumenta, & vix erat in tabernaculis qui cõmilitoni posset socio, vel domino ministrare. Et necessitate compulsi

pulsi rediuimus Calatrauam, ibiq; inuenimus Ducē Austriæ de partib. Teutoniæ, qui satis in magno venerat apparatu. Indeque cum Rege Aragonum, cui erat consanguinitate coniunctus, in Aragoniam est reuersus. Nos vero cum nobili Rege Aldephonso ad vrbem peruenimus Toletanam, ibique cum pontificibus, & clero, & vniuerso populo in ecclesia beatæ Mariæ virginis processionaliter est receptus, multis Deum laudantibus, & in musicis Instrumentis acclamantibus, quod eis Regem suum reddiderat sanum & incolumem & corona victoriæ coronatum. Inde diuiso exercitu, vnusquisque ad propria est reuersus. Hic finis belli, quod fuit æra millesima ducentesima quinquagesima, feria secunda, decimo sexto Kalendas Augusti.

Austria. Teutonia.

Æra 1250 Christi 1212 Eodem [illegible] Do- na[illegible] anno V.C 367.

De captione Alcaratii, & Alcantaræ, & aliorum castrorum, & fœdere cum Rege Legionensi. Cap. XIII.

POST hæc autem, licet Christianorum populi essent laboribus & infirmitatib. fatigati, Rex tamen Nobilis a magnalibus non poterat abstinere. Et congregato exercitu eodē anno mense Februario Castrum Dominarum impugnatum machinis occupauit, & restituit, quorum fuerat, fratribus Calatrauæ. Et inde procedens cepit castrum quod * Eznauexore dicitur, & militiæ sancti Iacobi dedit Illud. Et inde perueniens ad castrum famosum quod Alcaratium dicitur, obsidione diutina impugnauit, & in die ascensionis Domini eiusdem anni cepit illud Domino faciente, & à Roderico Toletano pontifice, & clero qui aderat, processionaliter est receptus in ecclesia sancti Ignatii quæ Mezquita fuerat, diuinis solenniter celebratis. Cepit etiam aliud castrum quod Riuus Oppæ dicitur, expulsis Arabibus ab eodem. Et sic reuersus in terram suam, in villa ecclesiæ Toletanæ quę sanctus Torquatus dicitur, festum Pentecostes pręsente vxore sua Regina Alienor, & filio suo Enrico, & filia sua Berengaria Legionensi Regina, & nepotibus suis Fernando & Alphonso cum gratiarum actionibus & gloria celebrauit. Accidit autem eo anno, vt Dei iudicium Hispaniam visitaret. nam sic in omnibus regni finibus victualia defecerunt, vt homines panem petentes, cum non esset qui porrigeret, in plateis & compitis famis exitio morerētur, licet ipse Rex nobilis largissime eleemosynas erogaret, & pontifices, & magnates, milites, & populares supra posse studerent, quæ habere poterant, pauperibus impartiri. Nec tantum sterilitas in fructu terræ, sed etiam in volucribus, gregibus, & armentis, quæ conceptu & fœtu eo anno sterilitate simili caruerunt, & equitaturæ, & equi multi defectu palearum & hordei perierunt. Et licet tanta pestis patriam infestaret, Rex nobilis ab ascensionibus corde conceptis non potuit retineri, & cum Aldefonso Rege Legionensi olim genero fœdus initum innouauit, & restituit ei Rex Castellæ Carpium, & Montem regalem, vt diruta de cætero non starent. Et dato ei in auxilium Didaco Lupi de Pharo, magnate nobili & potente, Reges pariter condixerunt, vt vterque per confinia regni sui exercitum duceret contra Mauros: & Rex Legionensis in eo introitu cepit Alcantaram munitionem nobilem, quam dedit postea fratribus Calatrauæ.

Castrum dominarum

Eznauexo

Eznauexore

Alcaratium

Oppæ riuus

S. Torcatus

Carpium

Mons regalis

Alcantara

De obsidione Beatiæ, & tregua cum Arabibus, & populatione Miraculi. & peste famis. Cap. XIIII.

ALDEPHONSVS autē nobilis Rex Castellæ æra millesima ducentesima quinquagesima prima, octauo Kalendas Decembris, congregato exercitu vrbem ingressus est Toletanam, & per Consocram & Calatrauam transiens circa Beatiam fixit castra, & sic inualuit fames ibi, vt exercitus carnes humano generi insuetas edere cogerentur, ibique aduenit prædictus Didacus Lupi cum magno militum comitatu. Rex enim Legionensis post captam Alcantaram reuersus fuit in terram suam. Cumque diu Beatiæ obsidio traheretur, nec a patria victualia portarentur, omnibus fere fame deficientibus, suorum consilio Rex nobilis tregua cum Arabibus reformata rediit Calatrauā, & cum fratres & sæculares qui inibi morabantur, fame & inedia laborarent, magnates, & milites, & cæteri populorum, prout vnusquisque potuit, subuenerunt, sicut tanta aduersitas tolerabat. Rodericus etiam Toletanus pontifex attendens verbum Ioannis Apostoli, *Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauserit viscera misericordiæ suæ, quomodo Dei charitas est in illo* & item dicit scriptura *Pasce fame morientem, quem nisi paueris, occidisti.* totum argentum quod apud se potuit inuenire, fratribus erogauit, & ne castra frontariæ remanerent habitatoribus destituta, elegit ipse cum indigentibus indigere, & cum fratribus in terræ solatium & subsidium eo tempore remanere. Rege itaque cum exercitu ad patriam redeunte, prædictus pōtifex

Æra 1251

Consocra

Calatraua

Beatia.

omnibus sæcularibus remanentibus Calatrauæ à festo Epiphaniæ vsque ad octauas sancti Ioannis omni die edulium ministrauit. Sed in Quadragesima ad tantæ necessitatis angustias peruenerunt, quod ipse pontifex cum fratrum capitulo potius carnes comedere, quam terram deserere decreuerunt, nisi Dominus aliter prouideret. Sed Dei abundantia pietati misericorditer sic prouidit, vt * prædicto pontifici alimonia non deesset, & fratrum indigentiam supportaret vsque in diem, qua terra Domini diuitibus & pauperibus fructum dedit. Eo tempore idem pontifex in via publica per quam Toletum Arabes grauius infestabant, castrum quod Miraculum dicitur, populauit. vbi cum aliquandiu consedisset pluuiis & inundationibus impeditus, castri fabrica non crescebat, tamen in eo quod fieri potuit, relictis militibus, & aliis bellatoribus qui nouæ populationis ambitum custodirent, imminente solennitate Ramis palmarum venit ad ecclesiam Toletanam. Vbi processione solenniter celebrata, cum clamor insurgeret egenorum, idem pontifex verbum exposuit charitatis, & sic Omnipotens corda audientium inflammauit, vt ipso incipiente, cæteri qui verbum Domini audiebant, vsque ad tempus fructuum * cæteros pauperes receperint: & sic charitatis gratiarum numerum augmentauit, vt in * tota vrbe vix remanserit qui exhibitorem proprium non haberet. Et eadem die * qua fuit hæc distributio charitatis, septingenti milites, & mille quadringenti pedites Arabum castro Miraculi aduenerunt, & eos qui intus aderant, vnius diei concertatione fortiter impugnarunt, adeo quod aliquis de intrinsecis sine morte, aut effusione sanguinis vix remansit. Agareni autẽ inclusorum constantiam formidantes, multis ex suis sagittis, gladio, & lapidibus interfectis, gressu retrogrado recesserunt, & tanta fuit cæsio obsessorum, quod nullus ex eis in castro potuit remanere. Sed post * accessum Arabum Roderico pontifici, cuius erant, nuncio destinato, successores fortes & incolumes receperunt, & ipsi Toletum vehiculis sunt aduecti, vbi commoditate debita recreati vsque ad sanitatis gaudium sub chirurgico remanserunt. Rodericus autem pontifex his dispositis iuit Burgis ad regem nobilem Aldephonsum, qui opera eius commendans in Domino dedit ei viginti aldeas in possessionem perpetuam ecclesiæ Toletanæ.

Vt & præd. — *cunctos.* — *tanta.* — *que.* — *abceßum.*

De morte Regis nobilis Aldephonsi. CAPVT XV.

CONSVMMATIS autem quinquaginta tribus annis in regno, Rex nobilis Aldephõsus generum suum Regem Portugalliæ ad colloquium conuocauit. Cumque esset in procinctu itineris eundi Placentiam vltimam sui dominii ciuitatem, in aldea quadã Areuali, quæ dicitur Gutterius Munionis, cœpit grauiter infirmari; vbi demum febre correptus vitam finiuit, & secum gloriam Castellæ sepeliuit, facta prius confessione Roderico pontifici, & sumpto summi viatici sacramento, assistentibus Episcopis, Tellio Palentino, & Dominico Placentinensi. Sequenti die in præsentia Alienor vxoris suæ charissimæ, & Reginæ Berengariæ filiæ suæ dulcissimæ, cum Enrico filio, & Alienor filia, & nepotibus suis Fernando & Alphonso in ætate consistentibus puerili, æra MCCLII. in die * Fidis Virginis secunda feria, * decimo Kalendas Octobris, non plenus dierum, sed virtutibus & honore, beatum spiritum suo qui dederat, restituit creatori. Et factus est luctus omnium & desolatio magnatum, nec non & omnium populorum. Et corpore eius in decenti sarcophago collocato, ea die peruenimus * Vallemoletum. Deinde ex omnibus regni partibus pontifices & abbates, religiosi & sęculares, milites & magnates, humiles, & maiores ad exequias tanti funeris conuenerunt. Sic enim corda * hominũ vulnerauit relatio mortis eius, quasi quilibet improuisæ sagittæ iaculo feriretur. Sic enim strenuitas, largitas, curialitas, sapientia, & modestia eum sibi ab infantia vindicarant, vt post mortẽ eius sepulta credantur omnia cum sepulto. Omnes enim non tantum in suis, sed in aliis Hispaniæ finibus effrenatis studiis, & laxatis habenis licentiæ, quo libuit abierunt, & nihil sibi retinuerunt, cum thesauros verecundiæ amiserunt. Sepultus est autem in regali monasterio prope Burgis à Roderico Toletano, Tellio Palentino, Roderico Segontinensi, Menendo Oxomẽsi, Girardo Segobiẽsi Episc. & aliis religiosis, officiosa obsequia funeris filia eius regina Berẽgaria impendẽte: quæ tanto dolore eius exequias cõsummauit, quod fere dilaceratione & lachrymis se extinxit. Et sicut in vita regnum virtutibus adimpleuit, sic in morte totam Hispaniam, immo mundum lachrymis madefecit. Sepultus est autem in prædicto monasterio à pontificibus supradictis, vbi laudum eius præconia nec inuidia, nec obliuio poterit abolere.

Placentia. — *Guterius.* — *Æra 1252.* — *Fidiæ.* — *quintæ.* — *Vallemoleti.* — *omnium.* — *Corrupti mores Hispaniæ.*

RODE-

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER NONVS.

De regno regis Enrici, & quod fuit Comiti Aluaro deputatus.

CAPVT I.

O igitur iam sepulto continuo filius eius Enricus* paruulus & hæres, a pontificibus & magnatibus, vniuerso clero, *Te Deum laudamus*, cantante, ad regni fastigium eleuatur. Vndecim annorum erat cum regnare cœpisset, & duobus annis, & decem mensib. regnauit. Verum post mortem Regis nobilis viginti quinque diebus transactis Alienor vxor eius fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Enrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis, & discreta, & sepulta est in prædicto monasterio iuxta virum, & custodia* pueri Regis, & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam* sororem eius. Cuius diligentia sic apparuit toto tempore sui regiminis, vt pauperes, diuites, ecclesiastici, sæculares, sicut tempore Regis nobilis fuerant, in suis statibus seruarentur, licet Baronum varietas zelo inuidiæ circum acta discidia procuraret. Cum autem essent tres Comites, Fernandus, Aluarus, Gundisaluus, filii Comitis Nunii supradicti, cœperunt ad custodiam Regis pueri inhiare, vt concepta odia possent in his quos oderant, vindicare, sicut pater eorum fecerat tempore pueritiæ patris eius. Aliqui etiam quibus Regina Berengaria se credebat, eorum studiis consenserunt, mediante quodam milite Palentino qui Garsias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat custodiæ Regis pueri deputatus.* Hic promissa sibi à Comite Aluaro in hæreditatem villa quæ dicitur Tabulata, Regi suasit, vt ad Comitis Aluari custodiam se transferret. Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit, sed timens insolentias quæ venerunt, fecit iurare Comitem Aluarum, & magnates, vt sine ipsius Reginæ consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram mouerent, nec multam, quæ Hispaniæ* pecta dicitur, imponerent in aliqua regni parte: & iuramento, &* hominio in manu Roderici Toletani pontificis firmauerunt, & si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur. Sed quia Regina propter importunitates militum & maiorum tædio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Aluaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum* Gundisaluo Roderici, & fratribus suis tunc sibi fauentibus in continenti Burgis egrediens cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi diuites exhaurire, religiones & ecclesias ancillare, & decimarum tertias quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit similiter infiscare. Sed excommunicatus à Roderico Toletano decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, &* iurare ne de cætero attentaret, & ecclesiarum homines qui priuilegiorum regalium immunitate gaudebant, cœpit angariis & exactionibus subiugare.

paruulus successor & hæres

paruuli, vel puelli

Nobilem.

Huic promissa est à Comite Tabulata

f. Pecho

homagio

Gunsalui

In archiuis sanctæ Ecclesiæ Toletanæ exstant duæ epistolæ, quibus continetur iuramentum hoc huius Comitis & promissio Regis, de non auferendis tertiis. Epistolæ autem habentur inf. in Notis.

De contubernio Regis Enrici & Dominæ Mafaldæ. CAP. II.

VERVM cum apud Vallem oleti curiam celebrassent magnates alii, Lupus Didaci de Pharo, Gonsaluus Roderici, & fratres eius Rodericus Roderici, & Aluarus Didaci de Camberis, Alphonsus Telli de Menesis, & alii nobiles regni exterminio condolentes curauerunt tantis cladibus obuiare, & Reginæ Berengariæ prudentiam* adeuntes humiliter supplicarunt, vt regni miseriis condoleret. Comes autem Aluarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo vt ea quæ sibi pater suus dederat, occuparet, & ei etiam ore temerario demandauit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis cum sorore sua Alienor, quæ fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gunsalui Roderici quod Aptellum dicitur, se recepit, ibique deguit vsque ad mortem fratris. Sed prædicti magnates tanquam naturali dominæ fideliter adhærentes Regi* paruo fidelitatis debitum in omnibus seruauerunt. Cæterum prædictæ Reginæ solers industria omnia sic prouide ordinauit, vt magnates sibi fauentes, & Comitis Aluari insolentias re-

attendentes

parui pueri

frenaret, & iura sua Regi paruo conseruaret. Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole iam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiã se transferre. Sed Comes Aluarus per suos complices ita cauit, quod Rex puer quod volebat, non potuit* effe-ctum mancipare. Nam Comes callide cogitauit vxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res euenit. Nam cum Mafaldam filiam Regis Portugalliæ adduxisset, & puer non esset in ætate nubili, remansit domina coniugali commercio defraudata, & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii* Papæ fuit contubernium separatum. Et post (vt fertur) inter se & dominam voluit Comes Aluarus connubium procurare. Sed ipsa cum esset pudica, verbũ respuit indignanter.

effectui

adde tertii V.C. & inf. cap. 9.

De morte nuncii, & captione Montis alacris, & obsidione Villæ albæ

Capvt III.

Post curiam Vallis oleti Comes Aluarus cum suis complicibus, & cum Rege extrema Dorii peragrauit maiorum animos sibi conciliãs, vt eorum fauore posset aliis imperare, & habentiũ diuitias exhaurire, & inde se transtulit vltra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diœcesi Toletana, Regina nobilis misit nuncium de fratris statu clanculo percunctari. Erat enim solicita, eo quod a Comite Aluaro negligentius seruabatur. Et cum Comes Aluarus de nuncio cõperisset,* fecit scribi literas imposturæ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus de consilio* magnatum de campis, vt cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, vt sic puerum* ad sororis odium grauius prouocarent, & hominem continuo suspenderunt. Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susannam a falso testimonio liberauit, Reginam nobilem & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declarauit, & vt in suis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem, detestans maledictis & conuitiis quod iniquitas adinuenit. Et licet e fronte superbia Comes Aluarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsannatio populi contra eum, vt cogeretur recedere a partibus diœcesis Toletanæ, & Optam veniens ibi aliquandiu fecit moram. Aduenit autem miles nobilis Rodericus Gundisalui de Valle viridi, qui beneplacitum Regis pueri iã habebat, vt ad sororem suam inscio Comite Aluaro se trãsferret. Sed cum Fernandus Munionis Comitis Aluari fautor & nepos aduentum prædicti nobilis comperisset, ei ex improuiso assumptis militibus superuenit, & captum duxit ad Alarconem. Tunc Comes Aluarus vt in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis mouit guerrã, & assumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem oleti in sequenti quadragesima peruenerunt, & Paschate resurrectionis dominicæ celebrato, cum militibus Castellanis, & de extremis Dorii Vallem triticariam vastauerunt, & domos magnatũ qui Reginæ fauebant, hostiliter dissiparunt. Deinde in castro quod Mons alacer dicitur, Suerium Telli obsederunt. Sed cum Gonsalus Roderici, & fratres eius, & Alphonsus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præsentiam reuerentes noluerunt obsesso fieri in succursum. Sed ipse Suerius Tellii regi petenti protinus castrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedẽs in campis plurima deuastauit, & apud Carrionem per dies aliquos fecit moram. Deinde ad Villam albam de Alcor contra Alphonsum Tellii properauit, & quidam milites ex agmine præcurrentes extra munitionẽ Alphonsum Tellii repererunt, & captis equis & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit, vbi per aliquot dies obsessus viriliter se defendit.

Maqueda

secum scribi, scrip. Cod.

magnatorum

ad sororem

Opta

Alarcon dissidia

Extrema Dorii

Vallis triticaria

Mons alacer.

Carrion

Alcor

Villa alba.

De morte Regis Enrici. Cap. IIII.

Ab obsidione vero Comes recedens Pallentiam festinauit, Regina autem & sui nobiles in Aptello & Castro Cinisario morabantur, & nesciebant quid agerent, eo quod in exercitum Rege præsente non poterant insilire, nec illatas iniurias sustinere. Vnde communiter decreuerunt Regi restituere terram suam, & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terrã (vt dictum est) variis incursionibus vastaretur, & Comes cum paruo pallentiam aduenisset, contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res Ecclesiæ vt hostem consumere & deuastare. Quadã aũt die cum Rex puer instaret ludicris cũ coætaneis Domicellis minus prouide custoditus, Domicellus quidam e turre casu tegulam proiiciens, Regem in capite vulnerauit, ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed antequam rumorem loquacitas diuulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci & Gundisaluum Roderici magnates pro filio suo Fernando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis

Pallentia.

Cinisarium.

Palentiam.

temporis morabatur. Qui * euntes rumorem de morte Regis pueri sumpserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes cum Infante Fernando ad Reginam * Verengariam redierunt. Interim autem Comes Aluarus tulit Regem à Pallentia, vt in castrum quod Tarecum dicitur, celaretur. Sed quia res non potuit, occultari, soror eius Regina funestis rumoribus concitata Pallentiam cum magnatibus properauit, vbi à venerabili Tellio Episcopo ciuitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum quod Doniæ dicitur, procedentes continuo viceperunt. Tunc magnates cum Comite Aluaro de concordia tractauerunt, sed nihil voluit Comes Aluarus acceptare, nisi Infans Fernandus Rex futurus suæ custodiæ, vt auunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & magnates verentes præterita, nullatenus consenserunt, & procedentes ad Vallem oleti venerunt, & consilio habito ad extrema Dorii processerunt. Et cum venissent ad villam quæ * Cauca dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerũt, sed ad Aldeam quandã quæ Sanctus Iustus dicitur, secesserunt, & ibidem nuncios receperunt, ne * Socobiam, vel Abulã, vel ad aliquam extremorum Dorii accederent ciuitatem. Nunciatum est etiam quod Sãcius Fernandi frater Regis Legionensis contra Reginam & filium eius magna cum multitudine adueniret. Vnde & Regina Nobilis & filii sui cum his qui aderant ad Vallem oleti protinus redierunt.

Venientes mortem Regis pueri suppresserunt. *Berengar.* *Tarecum.* *Donia* *Cauca* *Cauca pro Coca* *S. Iustus* *Secobia sup. lib. 8. cap. 9.* *Abula*

Quod Infans Fernandus factus est Rex Castellæ. CAP. V.

CVM autem audisset Regina potiores extremorum Dorii, & de vltra Serram Socobiæ conuenire, misit nũcios qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri extremorum Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt, & cum ad Vallem oleti communiter conuenissent, ibidem tam extremorum Dorii potiores qui pro omnibus venerant, quam etiam magnates & milites Castellani communi consensu * regnum Castellæ fidelitate debita Reginæ nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris priuilegio probabatur, quod in armario Burgensis ecclesiæ seruabatur, & etiam totum regnum, antequam Rex haberet filium, bis iuramento & * hominio hoc firmarat. Ipsa autem intra fines pudicitiæ & modestiæ supra omnes mundi dominas se coarctans regnum sibi noluit retinere. Sed extra portam Vallis oleti educta multitudine extremorum Dorii, & Castellæ, vbi forum agitur, conuenerunt, eo quod tantam multitudinem domorum angustia nõ ferebat, & ibidem filio regnum tradens, Infans Fernandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam sanctæ Mariæ ducitur, & ibidem ad regni * salutem sublimatur, anno ætatis suæ decimo octauo, clero & populo decantantibus, Te Deũ laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem omnes ei fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam iurauerunt, & sic honore regio ad regale palatium est * reductus. Cum autem audisset Regina nobilis Aldephonsum Regem Legionensem ad villam quæ * Airoium dicitur, aduenisse, modestiæ suæ insistens pudori, per Mauricium Burgensem & Dominicum Abulensem Episcopos humiliter supplicauit, vt se ab inquietatione filii temperaret. Sed ipse Rex elatus superbia, quam cordi eius Comes Aluarus instillarat, supplicationi & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat. Immo transiuit Pisoricam, & venit Lacunam, vbi cum diebus aliquot permansisset, direxit faciem contra Burgis, & cum loca plurima & domos militum deuastasset, & alias incendio concremasset ad villam quæ Arcus dicitur, superuenit, sperans ciuitatem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in eadem vrbe Lupum Didaci, & multos milites congregatos, frustratus spe vacua & inani, contra consiliatios indignatus in terram suam propere remeauit.

Regi Castellæ fidelitatem debitam. *homagio* *solium* *adductus* *Arroyum* *Pisorica* *Lacuna* *Arcus.*

De tumulatione Regis Enrici. CAP. VI.

REGINA autem in Regem filio sublimato, dum hæc fierent, Pallentiæ morabatur, & ibi venerunt ad eam ex Secobia, & Abula, & aliis oppidis extremorum Dorii milites copiosi consiliorum suorum seruitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles pontifices, Tellium Pallentinum & Mauricium Burgensem misit Tarecum, vt Enrici Regis corpus reciperent cum suis parentibus tumulandũ, præsertim cũ & hoc ipsum Comes Aluarus iam mandasset: & præfati pontifices recepto corpore Pallentiã redierunt. Et inde Rex nouus cum matre sua Regina nobili ad castrum quod Munio dicitur, aduenerunt, & dum Rex oppidum impugnaret, Regina Nobilis fratrem suum Enricum Regem in sarcophago nobiliter præparato detulit ad monasterium prope Burgis, & ibidem iuxta fratrem suum Fernandum Infantem cum planctu magno exequiis celebratis regaliter sepeliuit.

Tarecum *Munio*

Munio. Lerma. Lara.

Inde vero Regina veniens Munionem inuenit castrum a Rege Fernando & suis fidelibus occupatum, militibus qui inerant, captiuatis. Post hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Aluarus detinebat, cum Burgensi concilio procedentes inuasas fortiter occuparunt, & rebellantes milites vi ceperunt. Inde ad vrbem Burgensem redeuntes, à pontifice, clero, & populo honorificè & processionaliter sunt recepti, gaudentibus omnibus quod liberati ab hostibus in dominæ naturalis dominio remanserunt.

Berengaria.

De largitate Reginæ Verengariæ, & de captione Comitis Aluari.*

CAPVT VII.

Belli foramen. Anagarum. Naiara.

VERVM quia perturbatione huiusmodi obsistente regales reditus ad stipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus, dispensarat, ad argenti & auri, & gemmarum donaria misit manum, & quæque ex talibus reseruarat, in auxilium filii liberaliter erogauit, & de consilio magnatum qui secum aderant, ad partes Belli foraminis, Anagari, [& Naiaræ] processerũt, & receptis villis quas sibi incolę gratissime reddiderunt, Burgis iterum sunt reuersi: munitiones enim quas Comes Gonsalus Nunii detinebat, non potuerunt propter sui fortitudinem expugnare. Et dum Rex & Regina nobilis essent Burgis, Comes Aluarus, cum fratribus & cõplicibus per aggerem Alliorum & Quintanam fortunii transierunt, & in Belli foramine hostiliter irruentes, nec ętati, nec sexui pepercerunt, sed cuncta cæde & incendio consumpserunt. Quod cessit nouo Regi & Reginæ nobili in amaritudinem & dolorem. Et hac vastatione peracta Comites ad propria redierunt, & Rex nouus cum matre Regina nobili & suis magnatibus a Burgis Pallentiam cœpit ire. Et dum ad villam quæ Pallẽtiola dicitur, peruenissent, Comes Fernandus in Ripella vallis Guiariæ aciebus dispositis subsistebat. Comes Aluarus cum suis militibus Ferrariolam se recepit, & quarta feria quatuor temporum mensis Septembris, cum Rex Fernandus & Regina nobilis ituri Pallentiam iuxta Ferrariolam pertransirent, collateralem aciem cum Alphonso Tellii & Suerio Tellii separauit, ne agmen exercitus transeuntes à militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Aluarus extra villam cum aliquibus militibus resedisset, in villam cęteris intromissis, vt posset exercitum contemplari, remansit cum paucis in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphõsus Tellii, & Suerius Tellii, & Aluarus Roderici, & quidam alii eum eminus agnouissent, contra eum equorum impetu processerunt, & videns multitudinem præminere, iam exanimis, quamuis superbus recolligere sese cœpit. Sed cum prædicti milites aduenissent, Comes Aluarus de equo descendit, & iacens in terra clypeo se obtexit. Sed illi* manibus eum trahentes captum cum duobus militibus concaptiuis Regi & nobili Reginę præsentarunt. Et qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali dominæ* eius dominiũ abnegarat, diuino iudicio nunc prostratus suorum militum & fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis gaudio & lachrymis Deum laudans diu gratiarum instititactioni, quod inimicum suum, & regni, & filii sibi tradidit tam facili captione.

Alliorũ agger. Quintana fortunii. Pallentiola. Ferrariola. per manus. ius dominii V C.12. abnegauit.

Quod Comes Aluarus & Comes Fernandus restituerunt quædam castra nouo Regi.

CAPVT VIII.

VIDENTES igitur cuncti qui aderant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum Pallentiam intrauerunt, & inde ad Vallem oleti iuerunt, vbi fuit Comes Aluarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquandiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, vt Comes Aluarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum, & Alarconnem Amaiam, & Tarecum Cæsareum, & Villam francam, Turrim Belli foraminis, Anagarum [Naiarã] & Pandicurgum, & his deditis solueretur. Castrum Xoriz & Orzeionem detinebat Comes Fernandus frater eius, & ad eorum captionem tenebatur Comes Aluarus cum centum militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subiugaret. Comes autem Aluarus Gundisaluo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata. Rex autem duxit exercitum versus Castrum, & licet Comes Fernandus fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orzeionem, vt eius vasallus fieret, & ab eo vt vasallus proprius Castra teneret. His peractis Domino disponente quieuit perturbatio noui regis, & sex mensium spacio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Fernandus susceptus ab omnibus cœpit * ibi iurisdictionem regiam exercere.

Cannetum. Alarcon. Amaia. Belli foramen. Anagarum. Naiara. Pandicurgum. Castrum. Xoriz. Orzeion. Vbique.

De

De Comitum morte, Aluari & Fernandi. CAPVT IX.

POST hæc autem Comites videntes in regno potentiæ suæ gloriam minoratam, immo potius annullatam, in Valle iuniperi territorii Pallentini cœperunt iterum rebellare, & prædas in campis Gothicis exercere. Sed Rex Fernandus cum Regina nobili matre sua & aliqua parte magnatum venit ad Aggerem Fumorum, & *Medinam de riuo sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessauerunt. Sed videntes Comites in Valle iuniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt, &, vt moueret guerram filio, suaserunt. Cumque vtrinque exercitus conuenissent, & quidam nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intrauissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in Aldea Medinæ del campo, quæ Castellio dicitur, intrauerunt. Cumque Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Aluarus cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino cœpit grauissime infirmari, & firmata tregua inter patrem & filium ab inuicem discesserunt. Comes autem Aluarus morbi & treguæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus, vbi mortis anxietate coactus militiæ Sancti Iacobi sese dedit, & ibidem vitam finiuit, & Velesii est sepultus. Et post modicum temporis Comes Fernandus frater eius, cui non vt voluit, in regno Castellæ desideria prouenerunt, in Africam transfretauit, & ab Amiramomenino susceptis muneribus varia iactitauit, & dum ibi longa mora, vt moris est Arabum, traheretur, eum contigit infirmari, & fecit ad vicum prope Marrochos qui Elbora dicitur, se transferri. Vicus enim à Christianis duntaxat incolis celebratur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere, à Gundisaluo fratre Hospitalis, qui Innocentii Papæ tertii familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis, & vniuersæ carnis viam ingressus, cum aliis qui ibidem obierant, ad domum Hospitalis, qui Pons Fiterii dicitur, in diœcesi Pallentinensi, in sarcophago est delatus, & ibidem ab vxore sua Comitissa Maiore, & filiis suis Fernando, & Aluaro, & multis aliis est sepultus.

Vallis Iuniperi. *Aggerfumorū.* *Methymna Riuii.* *Salmantica.* *Medina.* *Castellium.* *Taurus.* *Velesium.* *Marrochi.* *Quæsit hæc Elbora. Vide Elbora.* *Fiterii pons.*

De laude Regis Fernandi & eius vxore Beatrice.

CAPVT X.

ADVERSARIIS itaque sic à Domino iudicatis, Rex Fernandus regnum obtinuit pacifice & quiete, Regina nobili omnia disponente, quæ *adeo sollicite filium educauit, vt regnum & patriam iuxta morem aui sui nobilis Aldephonsi in pace & modestia gubernaret, vsque ad regni sui vicesimum quintum annum. Sed quia indecens erat, vt tam magnus princeps extraordinariis petulantiis traheretur, mater sua quæ semper voluit eum ab illicitis custodire, procurauit ei vxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ Corsac Constantinopolitani Imperatoris, quæ fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica, missiq; pro ea nuncii, Mauricius Burgensis Episcopus, vir laudabilis & discretus, Petrus Abbas S. Petri de Aslantia, Rodericus Abbas de Riuo sicco, Petrus Odoarii Prior Hospitalis, ad Fredericum Romanorū Regem, sub cuius custodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia accesserūt: ab ipso Rege honorabiliter sunt recepti. Cumq; legationis causam, vt iniunctum fuerat, explicassent, prædictus Rex & sui principes responsionem aliquandiu suspenderunt, & fere per menses quatuor prædicti nuncii expectarunt. Tandem Rex Federicus in Imperatorē electus consobrinam suam Beatricem, Domicellam nobilem, pulchram, compositam, & prudentem, Regi Fernando per dictos nuncios cum apparatu nobili destinauit. Et cum Parisios aduenissent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Galliis præsidebat, eam honeste recepit per terram suam honorifice dans ducem. Ad regnum Castellæ fœlici itinere peruenerunt. Et Regina nobilis Berengaria cum comitatu nobili religiosorum & sæcularium magnatum, & Dominarum vltra Burgum qui Victoria dicitur, occurrit nobili Domicellæ, & Burgis exinde venientes inuenerunt Regem Fernandum cum magnatibus, & nobilibus, & ciuitatum primoribus expectantem. Qui Domicellam & nuncios honore quo decuit, receptauit, & tertia die ante festum sancti Andreæ in regali monasterio prope Burgis celebrata missa à venerabili Mauricio Burgensi Episcopo, & armis militaribus benedictis, ipse Rex suscepto gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari, & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit. Tertia die, in festo scilicet sancti Andreæ, Beatricem dulcissimam Domicellam duxit solenniter & legitime in vxorem, missam venerabili Mauricio in cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionē nubentibus largiente. Et fuit ibi curia nobilissima celebrata assistentibus totius regni magnatibus, dominabus, & fere omnibus regni militibus, & primoribus ciuitatum.

adeo solicite eū educauit. V.C. Aldephonsi modestè & pacificè gubernaret.

De rebellione quorundam magnatum, & morte Comitis Gundiſalui. CAPVT XI.

Vallis oleti. Valloleti. *Molinæ. De Molina dominus.* *Caphare. procurauit.* *Baena.*

POST modicum vero temporis propter iniurias quas Rodericus Didaci de Camberis in terra ſibi credita exercebat, licet eſſet cruce ſignatus in ſubſidium terræ ſanctæ, Rex Fernandus citauit eum, vt ad curiam veniens ſatisfaceret de obiectis. Cumque ille ad Vallem oleti curiam aduenisſet, cum naturaliter irę inconſtantia duceretur, à falſis amicis ſuaſus inuiſo & inſalutato Rege receſſit. Rex autem pro huiuſmodi indignatus abſtulit ei terram ſuam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet reſtituere munitiones, tandem reſtituit eo pacto, vt Rex daret ei quatuordecim millia aureorum, & cum pecuniā ſuſcepiſſet, tunc demum reddidit caſtra Regi. Anno poſtea iterum reuoluto, Gonſalus Petri *Molinæ conſilio Comitis Gundiſalui cœpit contra Regem minus prouide rebellare, & partem Reginæ, Molinæ vicinam rapinis & vaſtationibus moleſtare. Cumque monitus nec deſiſtere, nec ſatisfacere voluiſſet, Rex Fernandus ſuper eum exercitum congregauit, ſed ſuperuenienti nobili Regina Berengaria matre ſua, cum Rex non poſſet Caſtrum *Zaphare expugnare, concordiam* procurauerat, & certis pactionibus Rex ſoluto exercitu à Molina receſſit. Et diebus aliquot interpoſitis Comes Gundiſaluus Nunii, qui ad Arabes ſe tranſtulerat, cum à Rege Caſtellæ beneficia non poſſet aſſequi, vt optabat, iterum ſe reſtituit Agarenis, & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ * Beatia dicitur, infirmitate grauiſſima contigit ipſum mori, & delatus à ſuis ſepultus eſt in Cephinis, vbi habent oratorium fratres templi.

De filiis Regis, & primis vaſtationibus contra Mauros. CAP. XII.

Fredericum. Frenandum. *Hunc Franc. Tarapha Archiepiſcopum Toletanū fuiſſe, & in prælio contra Mauros accubuiſſe refert pag.* *immolare.* *treugam.*

SVSCEPIT autem Rex Fernandus ex vxore ſua gratiſſima Beatrice filios hic notatos, Aldephonſum primogenitum,* Federicum, Fernandum, Enricum, Philippum, qui oblatus à domina Berengaria Regina nobili auia ſua Deo & Roderico Toletano pōtifici, per manus eiuſdem pontificis ad titulum eccleſiæ Toletanæ in ſortem Domini eſt vocatus, & in continenti idem pontifex præbendam, & alia beneficia in prædicta eccleſia aſſignauit. Habuit alios filios, Sancium qui oblatus* Roderico Toletano pōtifici, à quo cum clericali tonſura Pſalmiſtæ officium eſt adeptus, præbendam & beneficiū in Toletana eccleſia eſt conſecutus: Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ deceſſit paruula, & Berengariam, quæ in regali monaſterio degit virgo Domino conſecrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis volens eum à Chriſtianorum iniuriis alienū, militiæ ſuæ primitias voluit Domino* dedicare, &* treguam cum Arabibus noluit vlterius protelari: ſed exercitu congregato, aſſiſtentibus ſibi Roderico Toletano pontifice, & aliis magnatibus regni ſui, per Beatiam & Vbetam vaſtationes exercens aggreſſus eſt Caſeatam, & captis & interfectis multis millibus Saracenorum, quia caſtrum variis impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem Caſeata vt diximus, occupata, per ripam Bætis magni fluminis ad partes peruenit Giennii, & deſtructis quibuſdam munitionibus vrgente inſtātia hyemali ad propria eſt reuerſus. Poſt hæc autem iterum exercitum congregauit, & tradente eas ſibi Auomahomat, qui erat Arabum princeps nobilis filius Auoabdellę filii Abdelmumi, cepit Beatiam, Andugarum, atque Martos, & caſtrum iſtud nobiliſſimum dedit fratribus Calatrauę, & deſtructis aliis caſtris & municipiis, ad ſua fœliciter eſt reuerſus. Et tertio ingreſſus terram Arabum cepit Seuiot, Xoparum, & Gartiez, & bellatoribus obfirmauit, aliiſque vaſtationibus peractis ad vrbem reuerſus eſt Toletanam. Eo tempore erat in Hiſpaniis legatus Romanæ eccleſiæ Ioannes de Abbatis villa, quæ eſt in Comitatu Pontini, Sabinenſis Epiſcopus Cardinalis, vir bonus, ſapiens, literatus, qui celebratis in ſingulis regnis conciliis, poſtquam monita ſalutis propoſuit, ad ſedem apoſtolicam eſt reuerſus, tribus annis legationis expletis. Poſt hæc iterum Rex Fernandus terram Arabū eſt ingreſſus, & cepit * Eznatoraph, turrem de Albep, Sanctum Stephanum, &* Chicranam, & alia vice duxit exercitum per Giennium circa feſtum ſancti Ioannis, quod propter ſui fortitudinem nō potuit expugnari, & inde procedens cepit Pegum, & captis incolis & occiſis, munitionem funditus deſolauit, & veniens ad oppidum quod Alhama dicitur, captis habitatoribus & occiſis, locum deſtructione ſimili diſſipauit. Poſt quod ad propria cum exercitu remeauit. In hac expeditione non interfuit Rodericus pontifex Toletanus, qui* Guadalphaiare remanſerat febris acumine fatigatus, vbi finis periculum vix euaſit, ſed miſit cum exercitu * Dominicum capellanum ſuum, virum venerabilem, Epiſcopum Placentinenſem, qui in exercitu loco eius pontificalia exerceret.

Oznatoraph V.C. hodie Iſnatoraph. hodie Chiclana. *Guadalfaiana. V.C.* *domini.*

De ca-

De captione Capellæ, & fundatione ecclesiæ Toleti, & Abenhuth.

CAP. XIII.

ET procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimũ, in diœcesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit, & expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad vrbem regiam est reuersus. Et tunc iecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ à tempore Arabum adhuc stabat, cuius fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum, exaltatur. In diebus huius Regis Fernandi surrexit quidam nomine Abenhut in castro Rechoc in territorio Murtiensi, & cœpit contra Almohades rebellare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuti proposito consenserunt, & obtenta Murtia, & finitimis oppidis & castellis, omnes Almohades quos habere potuit, capite detruncauit, & omnes Mezquitas præsentia Almohadum iudicans inquinatas, aspersione aquæ fecit à suis sacerdotibus expiari, & armorum suorum insignia fecit nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ, & in modico tempore obtinuit Vandaliam Hispanorum, præter Valentiam, & confinia, in quibus Zaen de genere regio rebellauit. Erat autem Auenhut de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ, & cum fere monarchus in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, iustitia, veritate, prout gentis eius infidelitas seu versutia tolerat præminebat. Sed à quodam suorum qui Abenroman dicitur, inuitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis & vasalli occiditur in conclaui apud præsidium Almariæ. Et tunc inualuit Arabs quidam dictus Mahoma Alienalaginar, qui paulo ante * bouis & aratri vestigia sequebatur. Hic Arionæ, & Gienni, Granatæ, Vastæ, & Accii, & locis aliis adhuc hodie principatur: & post interitum Abenhuti, Vandalia cismarina in plures Regulos est diuisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis vtile inuenitur.

Capella. — Templi Toletani fundamenta. — Rechoc. — Murcia. — Vandalia. — Cæsaraugusta. — Auenalegmar. — Almaria. — Ariona. — Mahomat. — bouem. — Giennium. — Granata. — Basta. — Accium. — Christianorum propositum.

De morte Aldephonsi Regis Legionensis, & successione Regis Fernandi

CAP. XIIII.

POST hæc iterum obsedit Giennium, & machinis validis impugnauit, sed videns quod ciuitas tanta fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito magnatum suorum consilio inde recessit, * & cum Abdaralfertiam peruenisset, rumor aduenit patrem suum in villa noua de Sarria ab hoc sæculo migrauisse, & in ecclesia beati Iacobi traditum sepulturæ, æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & quod etiam regnum legauerat, quas ex Regina Tarasia susceperat, [filiabus.] Propter quod mater eius Regina Nobilis domina Berengaria ad eum materna solicitudine veniebat, vt ad recipiendum * bonum paternum * quantocius festinaret, quod ei de mandato patris pontifices, magnates, & ciuitatum concilia iurarent, ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Aluarus Petri, Gonsaluus Roderici, Garsias Fernandi, Alphonsus Tellii, * Guillermus Gonsalui, Didacus Martini, & alii nobiles, & magnates, & plures milites ciuitatum, qui cum Rege inclyto venientes Reginam nobilem in pago qui * Orgatium dicitur, inuenerunt, & inde communiter vrbem regiam intrauerunt, à qua mora * proposita omnes continuo recesserunt, & ad oppidum quod Agger Sellarum dicitur, peruenerunt, indeque ad castrum sancti Cypriani de * Mozoth cum matre & comitatu veniens, castrum ei vt domino reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa Lalii receperunt, vbi ad Regem, tanquam ad dominum, ex Tauro nobilissimo oppido milites aduenerunt, qui Regem * sui & oppidi naturalem dominum cognouerunt, & vt sequenti die Taurum adiret, instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc omnia * procurante. Altera vero die Taurum intrauimus, vbi omnibus annuentibus Rex Fernandus facto sibi hominio in Regem & dominum est receptus. Indeq; per castra dominæ Reginæ aliquandiu incedentes recepimus ex aliis ciuitatibus milites, & nuncios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest regnum & sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Fernandum in Regem ilico receperunt, scilicet Ioannes Ouetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Martinus Mintonensis, Michael Ciuitatẽsis, Sancius Cauriensis. Hi omnes cum suis ciuitatibus, patre mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit inualere. Nam quam cito venimus Maioricam & Mansellam, Regi se protinus reddiderunt.

& cum ad Daralfeciam peruenisset: rumor aduenit, patrem suum ab hoc seculo decessisse & in. — ad Daral Fertiam. — non legitur in scripto exemplari. — regnum. — quamcitius. — Guillinus scrip. cod. — Orgacin hodie Orgaz. — Mocoth. — Orgatium postposita. — suum. — sagacißime proc.

De ingressu Legionensi, & concordia Regis cum sororibus. CAP. XV.

SEQVENTI vero die intrauimus Legionem, quæ in regno illo sedis regiæ præminet dignitate, ibique ab Episcopo & vniuersis ciuibus ad regni Legionis fastigium eleuatur, clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & iucunde, & ex tunc Rex Castellæ & Legionis pariter est vocatus. Ibiq; nuncii aduenerunt ex parte Reginæ Tarasiæ super compositione internuncia referentes, & licet verbum magnatibus displiceret, tamen Regina nobilis intantum timuit * regni & pauperum vastationem, quod procurauit, vt Rex subsisteret Legioni, & ipsa iret Valentiam de concordia cum Regina Tarasia tractatura. Cumque ambæ Reginæ Valentiæ conuenissent, sic solertia Reginæ nobilis Berengariȩ procurauit, vt Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent prouisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: si quid iuris in regno habebant, simpliciter resignarent. Et pacto huiusmodi confirmato, Rex aduenit, & inde omnes iuimus Beneuentum, quo etiam infantes filiæ Reginæ Tarasiæ aduenerunt, * vbi Rex Fernandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus * assignarunt percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice Rex Fernandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginæ nobilis solers cura, qua non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ quod ad eam iure hæreditario pertinebat. Sic enim sciuit omnia ordinare, vt licet regnorum vnio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter prouidere, vt sine sanguinis effusione regnorum vnio proueniret, & vtrunque regnum pace perpetua lætaretur. Indeque Rex iuit Zemoram, Salamanticam, * Letesmiam, Ciuitatem Roderici, & Albam, & per cæteras regni partes, in quibus honore regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Fernandus dedit Caseatam iure hæreditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Sarracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus euolutis à donatione mensibus tribus, exercitu congregato iuit contra Caseatam cum multitudine armatorum, & expulsis Mauris qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis qui illud dederat ecclesiæ Toletanæ, custodiuit hactenus, & custodit cum aliis castris, scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agosmo, Fonte Iuliani, Turribus Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, duobus Germanis, Villa Montini, Nubila, & Castorla, Concha, & Chelis. Post hæc iterum Rex Fernandus obsedit Vbetam, oppidum populosum, bellatoribus & munitione magna tutatum, sed adeo fortiter impugnauit, vt conclusi saluis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad vrbem regiam est reuersus, æra millesima ducentesima septuagesima secunda. Obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis iuxta Regem Enricum regaliter est sepulta.

Castella. Legio. de regni vastatione. Valentia. Beneuentum. vt resignarent. Zamora. Lethesimam. Salamantica. Letesmia. Ciuitas Roderici. Alba. Caseata. Pilos, Toya, Laza, Agosin, la fuente de don illan torres de Lago, la figera. Æra 1272.

De obsidione & captione Cordubæ. CAP. XVI.

CÆTERVM elapso biennio à morte patris sui Regis Legionensis obsedit Cordubam regiam & patriciam ciuitatem, ad cuius obsidionem hoc modo venit. Sarraceni quidam offensi primoribus ciuitatis venerunt ad quosdam milites Christianos, spondentes se daturos vnum ambitum el * Axarquia ciuitatis. Hi autem milites qui Almogaueres dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ peruenerunt, & cum vocem vigilum non audissent, quia * soporis ignauia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem ascenderunt, & turres aliquas occuparunt, in quibus vigiles occiderunt, & ambitum qui Axarquia dicitur, inuaserunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant, & ipsi metu postposito in turribus resederunt licet ex alio ambitu Arabes sagittis, fundis, iaculis, & lapidibus fortiter impugnarent, & successum huiusmodi nunciarunt Christianis qui in Frontaria morabantur. Quod cum audisset miles quidam de familia Regis qui Ordonius Aluari dicebatur, statim omnes quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis domino Regi continuo intimauit. Interim autem aduenit Aluarus Petri de regni magnatibus potens & nobilis, & obsidentibus se adiecit; & Rex Fernandus qui in regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuncio, conuocatis ciuibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficisci, sed imbrium & fluuiorum inundationibus aliquantulum impeditus non potuit tam cito occurrere, vt volebat: aduenit tamen tempore opportuno, & * cotidie tam ex Castella, quã ex Legione veniebant milites, & magnates, & cõmunia ciuitatum.

Corduba vrbs regia & patricia. non legitur in script. exemp. corporis ignauia dormitabant. continue.

tatum. Cœpit Corduba grauius coarctari, tandem affecta pugnis & inedia, victa redditur, & inuita, & vitæ tantummodo conseruati inclusi Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri & Pauli à sordibus Machometi patricia ciuitas expurgatur. Sed Rex in turri maiori vbi solebat nomen perfidi inuocari, præcepit lignum crucis viuificæ exaltari, & cœperunt omnes cum gaudio & lachrymis, Deus adiuua, conclamare, & subsequenter regale vexillum iuxta crucem dominicam collocari, & cœpit in iustorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, clero cum pontificibus acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.

De restauratione & dote ecclesiæ Cordubensis, & campanis relatis ad sanctum Iacobum.* CAP. XVII.

data.

ET tunc venerabilis Ioannes Oxomensis Episcopus regalis aulę cancellarius cum Gundisaluo Conchensi, Dominico Beacensi, *Adamo Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis, Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Ioannes, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud sedem Apostolicam morabatur, eliminata spurcitia Machometi, & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutauit, & in honore beatæ virginis erexit altare, & missam solenniter celebrauit, & sermonem exhortationis * diem proponens secundum sapientiam sibi datam, & gratiam suis labiis instillatam diffudit in cordibus adiutorum, adeo vt pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent. Et Rex Fernandus nouæ ecclesiæ dotem obtulit competentem. Postea consecrato ibi Episcopo magistro Lupo, *Rodericus primas & pontifex Toletanus aliquos reditus priuilegio confirmauit, & Lucenam insuper dedit ei. Et tanta est vrbis illius abundantia, amœnitas, & vbertas, quod audito præconio tantæ vrbis ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt, & sic incolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani campanæ sancti Iacobi, quas (vt diximus) Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum, Rex Fernandus easdem campanas fecit ad ecclesiam beati Iacobi reportari, & ecclesiæ beati Iacobi restitutæ sunt. Cum cæteris cymbalis bene sonantibus in sanctis suis peregrinorum deuotio laudat Deum. Stabilita igitur incolis & bellatoribus ciuitate, Rex Fernandus Toletum ad Reginam nobilem est reuersus, quæ pari victoria iucundata, vtpote quæ consilio & subsidio, licet absens, omnia procurarat, gratias cum lachrymis egit Deo, quod antiqua dignitas, ignauia principum liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ restituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutriuit, quod bona studia, quæ Regina nobilis nullius virtutis [oblita] nullius charismatis expers, vt lac mellifluum gratiis circumfusum cordi eius influere non cessauit, nec vnquam ab vbere pleno virtutibus ablactauit: & licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater eius nunquam cessauit, nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta, studio vigili suadere, quia nec vnquam fœminea, sed semper magnificentię opera persuasit. Hæc enim Regina nobilis tanto studio conseruauit, & adeo dilatauit recepta charismata gratiarũ vt omnis ætas, omnis sexus, omnis cõditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiæ opera compartitur, & paternorum operum prouida executrix, plus inueitur regni & rerum prodiga, quam virtutum, quam merito nostra tempora admirantur, *cui nunquam similem, nec *moderna, neç patrum nostrorum tempora habuerunt. Pro qua Dominum exoremus, vt eam dignetur diutius conseruare, & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec fœlicem spiritum suo restituat redemptori.

Adam.

diuina.

Roderico Primate & Pontifice Toletano, aliquos reditus.

eum.
nostra.

De traductione secundæ vxoris Reginæ Ioannæ. CAP. XVIII.

ET ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater sua domicellam nobilem generosam, *proneptem Regis Francorum illustrissimi Ludouici, filiam Simonis illustris Comitis de Pontinio & Mariæ illustris Comitissæ eiusdem, Ioannam nomine procurauit in coniugem sibi dari, æra millesima ducentesima septuagesima quinta. Burgis adueniens more regali curia & nuptiis celebratis ad Reginæ assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia, & modestia sic floruit, vt in conspectũ

proneptam.
Pontinum.
Æra 1275.
dari. Qua ara.

viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium qui dicitur Ferdinandus, & filiam paruulam quæ à proauia Alienor est vocata, & alium paruulum Ludouicum. Verum Rex Fernandus cum filiis suis Aldephonso & Fernando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubam est reuersus, & in aduentu suo multa castra Sarracenorum,* quæ Christianorum incursibus & intestinis cædibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis dominio tradiderunt. Tunc datæ sunt ei ciuitates & castra, quorum præsidia Christianis (vt diximus) inuestiuit, & ab Arabibus tributa suscepit, & eorum nomina hic notantur: * Eciia, Almodouar, Luc, Luxcena, Stepa, * Sede, & Fila, & multa alia, quorum nomina longum esset enumerare.

quæ eo tempore tabescebant, volentes pacifice terras possidere, pactis interpositis se Regis dominio reddiderunt. Oceya. Site & Filia.

Hoc opusculum, vt sciui & potui, consummaui, anno incarnationis Domini millesimo ducentesimo quadragesimo tertio, æra millesima ducentesima octogesima prima, anno vicesimo sexto regni Regis Fernãdi, quinta feria, pridie Kalendas Aprilis, anno pontificatus mei trigesimo tertio, sede Apostolica adhuc vacante anno vno, mensibus octo, diebus decem, Gregorio Papa nono viam vniuersæ carnis ingresso.

Roderici Archiepiscopi Toletani historiæ Hispanicæ finis.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI OSTROGOTTHORVM HISTORIA.

PROLOGVS.

Athanaricus. Fridigernus. Ostrogotthi. Vesegotthi. Oster. Redagaysum iterum sunt diuisi. Verum Redagayso. V. C. Alaricus. Rhadagasius.

*VM Gotthorum causa olim in Athanaricum & Fridigernum fuisset diuisa, ea lege in concordiam redierunt, vt Fridigernus Ostrogotthis & Athanaricus Vesegotthis regali excellentia præminerent. Hi autem qui ab Oriente tabernacula metabantur, dicti sunt Ostrogotthi, quasi Orientales Gotthi. * Ost enim vocant in lingua Gotthica Orientem, & inde Osteric, id est, Orientale regnum. West autem Occidens interpretantur, & inde Westgotthi, quasi Occidentales Gotthi. inde alia pars Teutoniæ Westfalia nuncupatur, quasi Occidentalis campus. Et ex tunc vsque ad Fridigerni interitum regni diuisio perdurauit. Post cuius mortem Athanaricus solus obtinuit principatum, sed & eo mortuo in Alaricum, & * Redagarsum interim sunt diuisi. Vnde Redagarso in Tuscia interfecto Alaricus solus obtinuit curam regni & sic postea res mansit, donec Ostrogotthi seiuncti ab aliis sedes proprias metabantur, & in Mysia, & ripa Danubii morabantur. Vesegotthi autem Pannoniam, Gallias, & Hispanias inuaserunt, in quibus etiam sedes vltimas posuerunt. Vnde quasi prophetice dicti sunt Vesegotthi, id est, Occidentales Gotthi. Ostrogotthi autem, qui Hunnis, Pannoniis, & Romanis grauia bella gesserunt. Sed quia successiones & acta Vesegotthorum in alio libro digessimus, in hac parte Ostrogotthorũ successiones & prælia prosequemur.*

De Regibus Ostrogotthorum, & de actibus Theodorici. CAP. I.

Athila. Valamer. Ardaricus. Gepidæ. Hunni.

ORTVO Attila, Valamer Rex Ostrogotthorum, & Ardaricus Rex Gepidarum contra Hunnos qui remanserant, processerunt. Hunni autem ex aduerso venientibus occurrerunt, & conserto prælio Hunni cesserunt, & tot ex Hunnis cæsi fuerunt, quod deinceps Ostrogotthorum potentiam metuerunt. Post hæc Leo Imperator cum Ostrogotthis pacem firmauit, & Valamer Rex eorum dedit obsidem nepotem suum Theodoricum filium fratris sui Theudemiri. Mortuo Valamer frater eius Theudemirus regnum suscepit Ostrogotthorum, cui Leo Imperator statim restituit suum filium Theodoricum, quem obsidem receperat à Valamer. Mortuo Theudemiro successit in regno Ostrogothorum filius eius Theodoricus. huius bonitas ita enituit, cum esset obses, vt tam ab Imperatore quam à Romanis charissimus haberetur, adeo vt famæ eius pura sinceritas ad aures Zenonis relatu celeri perueniret. Vnde & Zenon qui Constantinopoli imperabat, Theodoricum ad se venire suis epistolis inuitauit, & recepit iucundo

iucundo applausu, & congruis honoribus venientem, & in consulem, & patricium exaltauit, & ei æream statuam ante Palatium collocauit. Cumque ibidem aliquanto tempore imperialibus deliciis teneretur, cœperunt Ostrogotthi aliquãtulum murmurare, eo quod defectu victualium vexarentur, nec licebat eis propter pacis fœdera à vicinis gentibus aliquid attentare. Vnde & pacem initam causabantur: & Theodorico talia nunciarunt. Quæ audiens Zenoni continuo reuelauit. Zenon autem de Ostrogotthorum penuria contristatus, quia nolebat Theodoricum à se fieri alienum, quem tantis virtutibus compererat abundare, tradidit ei Italiam, vt ciborum inopiæ subueniret, & commendauit ei Senatum populumq; Romanum. Egressus igitur à Zenone venit ad Ostrogotthos nuncians eis, vt se pararent ad obtinendam Italiam sibi datam. Cumque pergere incepissent, Gepidæ & Bulgari se illis in itinere obiecerunt, sed ex eis plurimi ceciderunt; & victor Theodoricus exiens de Mysia, & transiens per Pannonias Italiam est ingressus.

Gepidæ. Bulgari.

De Odoacare & morte eius. CAP. II.

ODOACER autem Rex Herulorum * & Turingorum fugato Oreste patricio, & obtenta ciuitate Ticini deposuit ab imperiali purpura Augustulum qui imperialẽ vsurpauerat potestatem, & Romam obtinuerat, & totius Italiæ principatum. Hic cum audisset aduentum Theodorici, prope * Aquileiam occurrit Theodorico, ibique pugna inita, Odoacer victus extitit, & fugatus. Theodoricus autem vsque Veronam eum persequi non cessauit. præsumptione denuo restaurata bellum iterum innouauit, sed eadem infelicitate, qua prius, pluribus de sua multitudine interfectis. ipse iteratæ fugæ subsidio est relictus, sed Theodoricus impetu persequens fugientes etiam Veronam locum refugii occupauit. Odoacer autem in vrbem fugiens à ciuibus est abiectus, & ei introitus denegatus. Ipse vero quæ attingere potuit, gladio & incendio deuastauit, & Rauennam veniens ibi se clausit, gestiens rebellare. Theodoricus autem obtenta Verona venit Mediolanum, & eam obtinuit. Ibique dimissis matre, & sororibus, supellectili familiari Rauennam iuit, Odoacrem profugũ obsessurus. & cum obsidione diutina arctaretur, Odoacer sub fide se dedit Theodorico. Qui demum volens iterum rebellare, à Theodorico morte crudelissima est peremptus. Mortuoque Odoacre, frater eius Onoulphus cum residuis Odoacris Theodoricum voluit infestare, sed victus ab eo trans confinia Danubii est fugatus.

qui in Pannonia residebat cum multitudine Herulorũ & Thuringorum. V. C.
Heruli. Thuringi. Ticinum. Aquileia. Verona. Aquilegiam. V. C. Mediolanum.

De regno Theodorici in Italia. CAP. III.

POST hæc autem Theodoricus pacifice obtinuit Italiæ principatum, & Romam veniens à Romanis omnibus voluntarie est receptus. Ipse vero, vt erat vir gratiæ & virtutum, sic se sciuit omnibus conformare, vt charus ab omnibus haberetur. Et quia tunc temporis stipendia victualium fuerant minorata, assignauit Romanis singulis annis CXX. millia modiorum, pro quo Romanis charior est effectus: & quamuis tot fauoribus redundaret, nunquam voluit Imperator dominio derogare, sed omnia quiete, omnia pacifice gubernabat, & per totam Italiam regalia habitacula opere nobili fabricauit, cuius virtutes & acta Sidonius & Enodius latius prosequuntur. Cum itaq; in Italia annis decem & octo victor regnasset, audiens extinctum Regem Gotthorum Gisaleicum, cœpit in Hispaniam proficisci, & in via Francorum superbiam domuit, & prostrauit, & partem regni quam manus hostium occupauerant, Gotthorũ restituit potestati. Et intrans Hispanias regnum tenuit annis quindecim pro Amalarico nepote suo qui paruulus adhuc erat, & totam Hispaniam & Galliam Gotthicam subiugauit. Cumque nepos Amalaricus ad ætatem legitimam peruenisset, Theodoricus regnum Gotthorum dimisit eidem, mandans filiæ, & nepoti, & quasi voce testamentali denuncians, vt Senatum populumque Romanum diligerent, & Imperatorem Orientalem haberent propitium & pacatum. Ipse vero reuersus est in Italiam, & per ipsum fuit Romæ dignitas restituta. nam partem murorum quam Alaricus, & Athaulphus Reges Gotthorum, & Gisericus Rex Vandalorum vastationis tempore dissiparant, ipse redintegrauit, & prospere regnum rexit. Vnde & à Senatu statuam meruit inauratam. Amalaricus autem nepos eius cœpit regnare æra DLXV. & quinque annis regnauit sine auo, & tam suam adolescentiam quam matris viduitatem Iustino Orientis Principi commendauit.

Sidonius Apollinaris. Enodius Ticinensis. Vandali. Æra 565.

*De * Theodorici hæresi, & morte eius.* CAP. IIII.

De restitutione Arrianæ hæresis per Theodoricum & de morte eius.

MORTVO Zenone Iustinus Catholicus suscepit Imperium Orientis. tunc Hormisda Papa misit ad eum Germanum Episcopum Capuanensem, quem Iustinus propter sanctitatis præconium honorauit. Eo tempore hæresis Arriana adeo inualuerat, quod

fere vtrumque Imperium infecerat viru suo. Gotthi etiam, Vandali, Alani, & Sueui à tempore Valentis Imperatoris eadem perfidia tenebantur. Prędictus autem Germanus Episcopus multos apud Constantinopolim ad fidem catholicam reuocauit, & Iustinus mandauit catholicis Episcopis ecclesias restaurari, & per sacerdotes catholicos gubernari. Quod audiens Theodoricus Arriano veneno repletus ad Iustinum nuncios destinauit, vt Arrianis Episcopis ecclesias restitueret, & eos in pace permitteret remanere, alioqui ipse in omnes de Italia desæuiret, nec sexui parceret, nec ætati. Nuncii autem cum lachrymis postularunt, vt petitioni annueret, & Arrianos permitteret frui pace, & sic parceret Italis occidendis, quod & fecit compassione Italiæ prouocatus. Hormisda Papa defuncto, Ioannes Constantinopoli ad Papalem apicem subleuatur. Et dum hæc fierent, Theodoricus prauitate hæretica concitatus Symmachum patricium, & Boetium senatorem

Et. gladio interfecit: nec in eo primis operibus vltima responderunt. *Eo cum Ioannes Papa à Constantinopoli aduenirer, inuenit Rauennæ Theodoricum, & cum ei verba salutis proponere incepisset, ipsum Papam cum iis qui cum eo venerant, interfecit, indignans quod Iustinus reueritum honorauit. Paucis autem diebus interpositis, Theodoricus sacrilegiis Arrianus impiam animam Dei iudicio exhalauit. Tunc quidam solitarius eremita vidit Ioannem Papam, & Symmachum patriciũ eius animam deportare, quam in ollam Vulcani quæ ipsi littori est vicina, vt executores diuinæ sententiæ proiecerunt. Iustinus vero Imperator cum per vndecim annos apud Constantinopolim regnauisset, in pace quieuit.

De Gutide & successoribus eius. CAP. V.

MORTVO Theodorico Ostrogotthi nepotem eius Amalaricum in principem elegerunt, sed paruo post tempore in Hispania vitam finiuit. Post hunc etiam Ostrogotthi cum voluntate Amalasuentæ Theudem elegerunt, sed quia Theudis Amalasuentam paucis diebus interpositis in balneo strangulauit, Ostrogotthi Regem alium elegerunt, qui Gutis nominabatur. Hic ad regale fastigium eleuatus iuit Rauennam, & filiam Eurici Regis & Amalasuentæ Reginæ, quam ibi auus Theodoricus reliquerat, abstulit violenter, & sibi matrimonio copulauit. Cumque Belesarius Neapolim inuasisset, & Gotthos cum incolis extinxisset, veniens Romam voluit Gotthos qui inibi habitabant, gladio simili extirpare. Sed qui fugere potuerunt, Rauennam ad Gutidem peruenerunt. Gutis autem vt cognouit talia, statim cum magno exercitu contra Belesarium venit Romam. Belesarius autem non ratus congredi opportunum, vrbis ianuas facit claudi, & introitus custodiri. Ostrogotthi autem extra muros omnia euertebant, & incendio consumebant, & loca sacra bonis omnibus spoliabant, & quoscunque de Romanis habere poterant, trucidabant, & ciuitatem vndiq; grauiter infestabant. Belesarius vero è contrario firmiter defendebat. Romani calamitate duplici tenebantur. nam foris eos gladius, intus famis penuria affligebat. Cumque per annum fuisset obsessa, in Rauennam cœlitus territi

Liguria. redierunt. Eo tempore tanta fames inuasit Liguriam, vt, secundum quod prędixerat Sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus, matres filiorum carnes charissimas attentarent. Post hoc iterum Gutis exercitum congregauit, & veniens contra Romanos à Belesario fuit victus, & crudelitatis suæ recipiens talionem multis de suis occisis, dum ipse fugeret, à Ioanne magistro militum fuit captus, & Belesario præsentatus. Belesarius autem tanta victoria gloriosus Gutim Constantinopolim secum duxit, & obtulit eũ Iustiniano. Ille autem benigne recipiens honorauit patricia dignitate, & factum patricium, quia strenuus esset misit eum ad fines Persidis contuendos, vbi & vitam finiuit. Hoc tempore sanctus

Cassinus mons. pater Benedictus in monte qui Cassinus dicitur habitabat, & gens Longobardorum Ro-

Alboim. mani populi tunc amica Pannoniam possidebat, & habebat Regem qui * Alboini dicebatur. Ostrogotthi autem mortuo Gutide super se Regem alium leuauerunt nomine Heldebatum, & isto post annũ occiso, alium præfecerunt, qui intra anni circulũ vitam finiuit.

De Totila, & actibus eius. CAP. VI.

laborabat, fiducialius occiderunt: obsessi autem tanta inedia tenebantur, V. C.

DEINDE Totilam elegerunt. Hic fuit strenuus & crudelis, qui suorum exercitu congregato cœpit Italiam impugnare, & per Campaniam, & montem Cassinum, per Lucaniam & per Brutiam transeuntes ad regnum Calabriæ peruenerunt, indeque mare modicum transeuntes Siciliam occuparunt. Deinde Romam reuersi, quia fame grauissima *laborabant, vt humanas carnes pro pabulis attentarent, tandem cæde, inopia tabefacti, à de-

à defensione penitus cessauerunt. Totila autem per portam ingressus est Hostiensem, & præcepit buccinis intonare, vt Romani se in latebris occultarent, aut ad sanctuaria se transferrent, vt à gladio seruarentur, & fecit volens parcere sanguini Romanorum. Post hæc cum Romanis aliquanto tempore, vt pater cum filiis, habitauit, & cum antea crudelissimus haberetur, hanc humanitatem creditur Beati Benedicti monitis induisse, ad quem iuerat, vt intelligeret, si haberet spiritum prophetiæ. Ciuitates autem Italiæ variis incursionibus dissipauit. Ciuitatem, Castellum, * Perusium, & Fulginiam, & multas Æmiliæ ciuitates, cum plurima cæde hominum diruit & euertit. In tantis vero excidiis aliqui Senatores tot calamitatibus cruciati Constātinopolim adierunt, & Iustiniano excidium Italiæ nunciarunt. Imperator vero dolore repletus continuo misit * Narsetem cubicularium eunuchum cum magna multitudine pugnatorum, qui veniens in Italiam Ostrogotthis oblita prælia reparauit, & ad extremæ virtutis vltima coarctauit, & Regem eorum Totilam interfecit, & eos ab Italiæ finibus propulsauit. Ciuitates & oppida quæ Totila decem annis tenuerat, Romano Imperio restituit. Reliquiæ autem Ostrogotthorum quæ remanserant, ad ripam Danubii confugerunt, & ex tunc Romani à Gotthorum cladibus respirarunt. nec Ostrogotthi leguntur Regem postea habuisse, nisi quod se Vesegotthorum cœtui miscuerunt qui in Hispaniis & Gallia Gothica regnauerunt.

Ciuitas Prisium V. C. Perusium. Fulgineum. Æm. Narsim. Vesegotthi.

RODERICI ARCHIEPISCOPI HVNNORVM, ET VANDALORVM, ET SVEVORVM, ET ALAnorum, & Silinguorum historia.

PROLOGVS.

*QVIA stylo flebili nostræ gentis repetita sæpius excidia recitaui, ne per intercapedines digitorum mira defluant Hispanorum, descriptis cladibus quas fere semper à sui principio est perpessa, ad eorum tempora verto stylum, qui licet breuiori, acriori tamen dominio sæuierunt. Quorum inhumanitas tanta fuit, vt omnem bestiarum rabiem superarent, nec vnquam humani generis ingluuie satiati pietatis spiritum admiserunt, sed semper exterminio inhiantes, cædibus & excidiis intenderunt. quod diuini iudicii talio sic euertit, vt parum aut raro in tutis sedibus remanerent: & fere semper intestinis suppliciis pœnas * criminum, vt oportuit, receperunt. quorum principium, medium, atque finem, prout maiorum relatio docuit, si Dominus dederit, * annotabo. Gotthorum originem, gloriam, & processum, quorum insignia super omnes barbaros effulserunt, in superiori volumine declaraui, prout docuit veritas primæuorum. Verum quia præter Gotthos quatuor gentes ferocissimas secula habuerunt, scilicet Hunnos, Vandalos, Alanos, & Sueuos, qui semper cædere, nunquam quiescere voluerunt, horum originem, sedes, & acta cogit suscepti laboris ratio explicare.*

Prouerb. crimine. enotabo.

De Origine Hunnorum. CAP. VII.

H* VNNORVM origo (vt refert antiquitas) ita cœpit. * Rex Gotthorum Gardarici Magni filius, qui post egressum à Scandia tertio loco Gotthorum tenuit principatum, qui & terras Scythicas (vt diximus) occupauit, in populo suo reperiit quasdam magas quæ in exercitu stupra & maleficia procurabant, & factitiis strenuos euirabant, quas habens suspectas longe ab exercitu effugatas in solitudine fecit exponi. At immundi spiritus per deserta & inuia euagantes, vt multorum cogit ratio opinari, se earum complexibus ad coitum miscuerunt, & genus hoc ferocissimum ediderunt. primum minutum, tetrum, inter paludes extitisse commemorant, & quasi genus hominum, nec alia voce notum, nisi quod humani seminis imaginem exhibebat. Tali ergo Hunni stirpe progeniti, procedente tempore magis humanæ naturæ vicini, licet satis dissimiles, humanæ formæ imaginem præferebant, & [à] rugitibus bestiarum humanis vocibus se aptabant, Gotthorum linguam quam à matribus didicerant, in aliquibus imitantes. Et vt Priscus historicus refert, in vlteriori ripa paludis Mæotidis insidentes non aliis laboribus, sed tantum venationibus & piscationibus insistebant, nisi quod postquam creuit, fraudibus & rapinis vicinarum gentium commoda perturbabat. Erat autem eis species pauenda nigredinis, & velut ossa incomposita, & informis, non plene, vt facies [&] figurata, sed habens in facie quasi

Hugnorum. Philimer. Hunni. Philimer. Scantia. Maga. [à]

puncta pro luminibus oculorum, & sæuitiam animi toruus prodebat aspectus: etiam in proles recenter natas impie sæuiebant. nam genas earum ferri calidi stigmate figurabant, vt ante vulnus, quam lactis susciperent nutrimenta. exigui quidem forma, sed argutis motibus expediti, ad equitandum promptissimi, latis scapulis, ad arcus sagittasq; parati, ceruicibus & superbia semper erecti. Quadam autem die dum venatores eorum in vlteriori ripa Mæotidis circa venationis studia laborarent, cerua se obtulit improuisa, ingressaq; paludem nunc progrediens, nunc subsistens, vt index viæ solicita præcedebat, & venatores paludem imperuiam quam vt pelagus existimabant, pedibus transierunt, moxq; ignotis apparuit Scythia nunquam visa, & creduntur spiritus illi vnde progeniem traxerāt, id egisse. quod enim in tam modico tempore à non multis fœminis quocunque concubitu tantus populus processisset, tamque ferox, non videtur humana posse contingere ratione. Illi vero qui præter Mæotidem alium esse mundum penitus ignorabant, admiratione Scythiæ stupefacti, vt erant solertes, iter illud ostensum diuinitus crediderunt, & ad suos in Mæotidem reuertentes, gestum prout euenerat retulerunt, & terras Scythiæ laudauerunt. Et continuo * Hunnorum exercitus paludibus procreatus Scythiam adiuerunt, & quoscunq; in principio inuenerunt, suæ victoriæ litauerunt, & ingentem paludem Scythiæ transierunt. Alpizuros, Lizuros, * Iumaros, Boiscos qui in ripa paludis Scythiæ insidebant, quasi cum turbine rapuerunt. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitate, victu, formaq; dissimiles, frequenti certamine subiugarunt. Nam quos bello forsitan minime superabant, terrore vultuum consternebant, & iam longa generatione veri hominis imaginem * natura scientes ferali sæuitia trahebantur. Hermanaricus autem Rex Gotthorum, qui (vt superius retulimus) multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere saucius ęgram vitam imbecillitate contraxit, & tunc * Voalamber Rex Hunnorum in Ostrogotthos qui iam à Gotthis seiuncti manebant, fecit insultum, eosque prostrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & * Hunnorum potius vitæ suæ anno centesimo decimo est defunctus. cuius mors Hunnis occasionem præbuit præualendi, ipsosq; Gotthos qui remanserant, & Ostrogotthos fere extinxit. Ostrogotthi autem & Gepidæ vsq; ad bellum Catalaunicum sub Hunnorum dominio remanserunt, à tempore Hermanarici Regis Gotthorum vsq; ad Voalamer Regem Ostrogotthorum, & Ardaricum Regem Gepidarum, qui tempore belli Catalaunici rati posse restitui libertati, se Gotthorum auxiliis addiderunt. Post quod bellum (de quo in superiori libro latius est expressum) Attila pro discessu hostium non restitutus præsumit gaudia, meditatur grandia, erigitur ad coronam, oppressioni inhiat, Romanis intonat, & inde reuertitur in Pannoniam, vt maiorem exercitum congregaret. Et cum cœpisset Alanos infestare, Thurismundus adueniens vicit eum: & licet fugatus, post Thurismundi discessum virtutem animi non abiecit, sed maiore exercitu congregato corde intimo reponens iniuriam Romanorum, perfectionem dirigit in excidium eorundem, habens secum quam prius exercitum ampliorem. Primum partes Aquilegiæ deuastauit, quæ erat in Metropolis Venetorum. Deinde ciuitatem obsidionis ambitu coarctauit. Cumque obsidio diutius traheretur, cœpit exercitus victualium penuria murmurare. Quadam autem die cum ciuitatem Attila circuiret, vt videret, qua posset facilius impugnari, inspexit ciconias in rostris filios deportantes egredi ciuitatem, & lætus auspicio dixit suis: Pugnate hilariter, quia transmigratio auium transmigrationem indicat obsessorum. & tunc fortius solito dimicantes obsessæ vrbis muros & ianuas irruperunt. Et quædam domina nomine Digna, quæ in turre altissima habitabat, in Natissam fluuium se proiecit, ne barbarorum ludibrio seruaretur. Inde vrbe euersa, & penitus dissipata, vicina oppida diruit & castella. Concordiam, & Bellunum, & Feltrum, Vincentiam, & Veronam, Bergamum, Brixiam, atque Cunam, Mediolanum metropolin, Ligurum, & Ticinium, quæ nunc Papia, omnes diripuit & euertit, cædi tamen & * in medio paruus insistebat. Ipso talia perpetrante, & Liguriam & Venetias deuastante, quæ erant quasi viscera Romanorum, proposuit Romam simili dispendio visitare, sed suorum consilio dissuasus timuit sibi, vt Alarico, si Romam inuaderet, euenturum, qui postquam Romam vastauerat, humanæ vitæ protinus sensit finem. Dumque inter consilia fluctuaret, venit ad eum cum legatione placida sanctissimus Leo Papa, in cuius aduentu sic furorem deposuit consuetum, vt sui & alii mirarentur in tantum, vt idem Papa recessum eius ab Italia impetraret. Fuerat enim Attila Dei territus potestate. viderat enim dum sibi Papa cominus loquebatur, alium prope stantem in similitudine sacerdotis tenentem gladium euaginatum, & mortem terribiliter comminantem, si nollet Papæ beneplacitis obedire. Cumq; suis visionem huiusmodi reuelasset, pacem, vt Papa petierat, suaserunt: & in loco vbi Ticinus Pado flumini admiscetur, ab inuicem discesserunt.

Hugnorum. V. C.
Itymaros. V. C. Ytimaros, Tucarsos Boyscos, qui V. C.
Alpizuri.
Lizuri.
Iumari.
Tucarsi.
Boisci.
Alani.
nascicētes. V. C. lego nanciscentes.
Valamer.
Hugnorum.

incendio peius insistebat. V. C. nisi quod peius f. penitus.
Roma direpta.

De Hono-

De Honoria & morte Attilæ.* CAP. VIII.

Honora V. C.

HONORIA autem Valentiniani germana Attilam incitauit per clandestinum eunuchum, vt eam sibi peteret in vxorem. Attila autem audito nuncio est gauisus,& statim ad Imperatorem Valentinianum internuncios destinauit, vt sororem eius peterent supra dictam: quod si renueret, interminans minitauit se in Italiam reuersurum, & grauiora prioribus patraturũ. Igitur Attila Danubium transiens contra Alanos mouit arma. Quod cum Thurismundus Rex Gotthorum non imparis gloriæ præsensisset, in auxilium Alanorum exercitui Attilæ mox aduenit, consertoque prælio sicut in campis Catalaunicis, pauenda Romanis vexilla Attilæ effugauit, ipsumque Attilam fugientem coegit oblitas olim repetere mansiones. Et præter alias quas habebat, duxit vxorem quæ Ildico dicebatur, & inter conuiuia quæ sobrietatis terminos excesserunt, plus solito bibit vinum, & cum sanguis per os & nares cœpisset effluere, fuit continuo post breue spacium suffocatus. In ipsa nocte Imperator Martianus qui tunc Constantinopoli morabatur, vidit in somnis arcum Attilæ esse fractum, & intellexit eum mortuum, aut confractum. Vnde Etium patricium interfecit, eo quod in bello Catalaunico eius consilio quod Thurismundo dederat, Attilâ euasisset. Sed eorum prælia & processus in superiori volumine descripsi calamo latiori.

De Vandalis. CAP. IX.

VANDALOS autem Scythas fuisse superioris libri auctoritas protestatur, quos Gotthi egressi à * Scandia primo impetu prostrauerunt. Pars autem altera Vandalorum dicta Silingui per se exercitum faciebat, & speciali nomine vocabatur, licet à principio vtrique vna gens fuerint Vandalorum. Alani similiter ex Scythia oriundi, acti à Gotthis in Vandalorum coloniam transierunt, vt Gotthis impares possent cum Vandalis se tueri. Sueui etiam qui à Germanis processerunt, eam partem Scythiæ inuaserunt, quæ à Sueuis & Scythis Suetia nominatur, in qua est metropolis ciuitas Vbsalensis. Horum nomen & patria in Teutonia adhuc antiqui cespitis nomen habet, quæ Sueuia nominatur. Hi itaque genitale solum egressi, & in obtenta Suetia habitantes, & Gotthorum gladios formidantes, se Vandalorum & Alanorum cœtui miscuerunt, vt simul iuncti Gotthorum potentiæ obuiarent, quibus tamen semper in bellis impares sunt inuenti. Cumque enim Gebéridus Gotthorum regeret principatum, & Vimar Vandalorum, quos iuuabant Alani & Sueui, tanta strage fuere prostrati, quod nunquam postea in Scythiæ sedibus præsumpserunt remanere, nec nobilitati Gotthicæ obuiare, sed à Constantino Cæsare Pannoniam petierunt, & per sexaginta annos terram vt agricolæ coluerunt, tributarii Romanorum.

Schanzia. Vandali. Silingui. Alani. Sueui. Vbsalensis. Teutonia. Sueuia. Pannonia.

Quod Barbari à Pannonia in Gallias transfugerunt. CAP. X.

DEMVM Fridigernus Rex Gotthorum eis aduenit, sed morte præuentus eos non potuit obtinere. Verum ipsi timentes Athanaricum qui in Gotthorum regimine adhuc stabat, à Stilicone consule & patricio Gallias petierunt, vt Romano imperio rebellantes sua multitudine subiugarent. Cumque ad Gallias peruenissent, biennio ante irruptionem vrbis Romanæ, vastatis prouinciis interiectis, in Gallias peruenerunt, Burgundiones, & Francos, siue Gallicos, mirabili impetu prostrauerunt, & etiam Aquitaniam subiecerunt. At postquam tyrannus Eugenius interfecerat Gratianum, & Gallias occuparat, Vandali, Silingui, Alani, & Sueui cum tyranno Eugenio contra imperium rebellarunt. Sed Theodosius progrediens contra ipsos, duxit de Gotthis plusquam viginti millia armatorum, & Eugenio interfecto, prædictæ gentes fugaci compendio recesserunt, & Pyrenæis montibus se dederunt. Sed Didymus & Veranianus, ambo fratres, de nobilioribus & potentioribus Romanorum, se in eorum transitu obiecerunt, & fratrum obice potentatu à transitu sunt repulsi, & tribus annis per prouincias Galliæ vagabundi à Romanis & Gotthis cædes frequentissime sunt experti. sed prædicti fratres qui claustra Pyrenæi potenti præsidio tuebantur, fuerunt apud Constantinum Cæsarem accusati quasi rebellioni Eugenii consensissent, sed licet innoxii & insontes, à Constantino Cæsare sunt occisi.

Gallia. Burgundiones. Franci. Aquitania.

De introitu Barbarorum in Hispaniam. CAP. XI.

MORS autem fratrum Vandalis, Alanis, & Sueuis occupandi Hispanias viam dedit, qui intrantes Hispanias, vastationes & * neces cruentis incursibus exercebant. Ciui-

Vandali. Alani, Sueui. cædes.

insolis. V. C. tates & oppida, villas & pagos * incendio consumentes, spolia occisorum diuisione crudelissima partientes, ad tantam cladem accolas perduxerunt, vt humanas carnes famis periculo attentarent. Bestiæ quoque cadaueribus assuetæ in viuorum interitum ferebantur: atque ita quatuor plagis, bestiarum scilicet, famis, pestis, gladii, Hispania misere lacerata diuini iudicii sensit iram. Tandem vero videntes Barbari terram extinctis cultoribus elanguere, & fructibus defraudari, & in ipsos penuriam redundare, non miseriis incolarum, sed suæ ceperunt penuriæ condolere. Vnde & incolis conuocatis, cum eis prouincias diuiserunt, vt incolæ terram colerent, tributa dominis soluturi: ipsi autem prouinciarum

Lusitania. Carthaginensis. dominia sorte sacrilega partirentur. Alani itaque Lusitaniam & Carthaginensem prouincias habuerunt: Vandali, qui Silingui, in Bætica resederunt: alii Vandali Galleciam occuparunt: Sueui maritima & occidua Oceani tenuerunt, & partem Celtiberiæ quæ ad montana Oceani tendebatur. Tot faucibus indulta laceratio Hispanorum, cum supereminerent guttura voratorum carnibus occisorum, nec subiectione, nec officio mitigari potuit crudelitas dominorum.

De regno & fuga Vandalorum, & primo introitu Gotthorum. CAP. XII.

POSTQVAM autem Hispanias sunt ingressi, primus in Vandalis regnũ obtinuit Gundericus, & in Gallecia posuit sedem regni annis decem & octo, & fœdere interposito ipse & Sueui pariter ibidem corregnabant. Alani enim qui Carthaginensem prouinciam & Lusitaniam occuparant, præminebant Vandalis & Sueuis. Sed quia Alani Celtiberiam infestabant, quæ sola in Hispaniis in potestate remanserat Romanorum, Walia Rex Gotthorum qui erat in amicitia Romanorum, per Constantium patricium qui in Celtiberia residebat, in auxilium est vocatus, & intrans Hispaniam, adeo Alanos infestauit, vt Regem eorum Athacem extingueret, & relictis sedibus Carthaginensis & Lusitaniæ ad Gundericum Regem Galleciæ quem nuper prostrauerant, se transferrent, regni nomine iam oblito. Omnes tamen in bello Walia superauit, & Silinguos qui in Bætica morabantur, bello simili coarctauit. Walia autem victoriis inclitus ad Galliam Gotthicam est reuersus. Post cuius discessum Gundericus Sueuorum fœdera violauit, vt eis subiectis ipse solus præesset Vandalis & Sueuis: sed Sueui obstinatione solita pertinaces in Neruasis montibus restiterunt. Vnde cum eos Gundericus aliquandiu obsedisset, cœpit de victoria desperare, sed ne videretur desperatione siue impotentia recedere ab obsessis, causam maioris negotii simulauit, & obsidione relicta, ad Baleares insulas se conuertit, & eas prædis & cædibus deuastauit. Inde rediens ad Carthaginem cismarinam (quæ Spartaria dicitur) eam diruit & deleuit. Hanc olim Scipio Aphricanus deleta maiori Carthagine, vastatione simili dissiparat, & ibi fuit antiquitus dignitas ciuitatis. Sed postquam ipsa à Vandalis fuit euersa, Gotthorum tempore dignitas ad Toletanam ecclesiam est translata, & adhuc hodie Carthaginensis dicitur prouincia Toletana. Euersa Carthagine, processit vt Bæticam deuastaret, non parcens Silinguis, qui erant cum Vandalis vnus populus & gens vna. Sed cum Hispalim diruisset, & acta cæde diripuisset, in basilicam Vincentii martyris eius vrbis sacrilegas misit manus. Sed Dei sententia nolens tantum facinus tolerare, dæmonii impetu in foribus templi cecidit interfectus, æra quadringentesima sexagesima septima. Et tunc remanserunt in Hispaniis tria regna: in Carthagine & Lusitania Alanorum, qui ad Mansiones suas post recessum Waliæ redierunt: secundum regnum in Gallecia Sueuorum: tertium in Bætica Silinguorum, quæ regio à Silinguis Vandalis adhuc hodie Vandalia nuncupatur, quam Andaluziam corrupto vocabulo vulgariter appellamus, in qua est fluuius qui Silingius appellatur & ab Arabibus Guadaxelium Arabice nominatur, & incolas Andaluzes.

Carthago Spartaria, cismarina.
Carthago noua paret Toletanæ Ecclesiæ.
Bætica.
Hispalis.
Æra 457.
Sup. Rodericus lib. cap.
Vandalia.

De Giserico, & transitu eius in Aphricam. CAP. XIII.

MORTVO Gunderico, frater eius Gisericus successit in regno, & regnauit quadraginta annis. Hic cum esset catholicus in apostasiam Arrianæ perfidiæ est * lapsus, & cum frater eius de quo diximus Gundericus verens vicinitatem Gotthorum Regum qui in Gallia Gotthica & Aquitania residebant, & partem Hispaniæ veniente Walia occuparant, proposuit in Aphricam transfretare sperans * freti obice à Gotthorum insultibus fore tutum. Gisericus autem propositi conscius cum omnibus Vandalis eorumque familiis, relictis Hispaniis, ad Aphricam transfretauit, & continuo obsedit Hipponam. Cuius obsidionis anno * primo beatus Augustinus, beati Ambrosii discipulus, eiusdem vrbis Episcopus migrauit ad Christum inter impetus obsidentium Vandalorum, anno deci-

dilapsus.
Turreni.
Hippona.
primus.
D. Augustinus moritur.

mo post mortem Hieronymi, Episcopatus sui trigesimo quinto. Cum autem Vandalorum transitum Valentinianus iunior qui occidentali imperio præerat, audiuisset, timuit ne totam Aphricam subiugarent, & cum obsistere non valeret, per Trigerium pacem misit, & partem Aphricæ, Hipponæ videlicet regionem, concessit ei pacifice possidendam, conditionibus interpositis, ne quid vltra inuaderent de Imperio Romanorum: & hoc ipsum firmauit iuramenti robore Gisericus. Sed fraternæ pertinaciæ non immemor obseruator, & sacramenti velocissimus violator, ilico pacta fregit, & festinauit Carthaginem obsidere, & id residuum quod reparatum fuerat post tempora Scipionis, impetu inuadens, Carthaginem pace* deceptam* diripuit & consumpsit. Carthago ante Romam fuit condita septuaginta duobus annis, & septingentis triginta septem annis, & diebus decem & septem à fundatione sua, à Scipione incensa in puluerem est redacta. Post centum & duos annos fuit denuo reparata, & post iterum à Giserico destructa, decimo quarto Kalendas Nouembris, & adhuc hodie simul irreparata. Et cum esset Arrianæ sectæ perfidus obseruator, statim in exordio sui regni cœpit persequi catholicos Christianos, & eorum Episcopos in exilium condemnauit, & eos qui ei resistere nō timebant, pœna vltima condemnabat. Et tanta fuit tunc temporis persecutio in ecclesiis Aphricanis, quod vix poterat aliquis catholicus reperiri. Proscripsit etiam bona ecclesiarum, & seruitutem imposuit omnibus clericis, qui vtcunq; sub eius dominio latitabant: ecclesias profanabat, & iumenta sua tam in ecclesiis, quam in porticibus religabat: & adeo per totam Aphricam Arrianam hæresin seminauit, quod loca sacra & Deo dicata in habitacula suis domesticis conferebat, & viros sanctos Arrianam hæresim detestantes ipse detestabatur, & sine intermissione eorum sanguinem procabatur, & cum poterat effundebat, ita vt vsque ad os totam Aphricam sanctorum sanguine ebriaret. Per idem tempus quatuor viri Hispani in Arrianam sectam transire nolentes, diuersis mortibus interempti illustri martyrio consummantur: Arcadius, Probus, Paschasius, & Eutychius: puer autem, Paulillus nomine, frater Paschasii, & Eutychii propter fidem catholicam damnatus est infimæ seruituti.

Carthago.
receptam.
f. dirupit.
Vt hodie hæretici.
Prouerb.
Arcadius & socii Hispani, martyres constantissimi.

De transitu Vandalorum in Siciliam & vastatione vrbis. CAP. XIIII.

VERVM quia nec sacrilegiis, nec cædibus hominum poterat satiari, Aphrica conculcata in Siciliam nauigauit, vt eam pari exterminio laceraret: & direptionibus iam peractis, obsedit Panormum eius insulæ regiam ciuitatem. Cumque hæc omnia Theodosius iunior qui Orienti præerat, percepisset, exercitum congregauit, vt Gisericum à Sicilia effugaret. Et dum hæc fierent, rumor aduenit, quod Hunni Thracias & Illyricum deuastabant. & hac necessitate Theodosius exercitum quem contra Vandalos destinauerat, reuocauit, vt Thracibus & Illyricis fieret in succursum. Martianus autem, seu Maiorianus, qui imperabat in Occidente, ab Italia in Hispaniam est profectus, & cum ad Carthaginensem prouinciam peruenisset, in eodem littore aliquantas naues ad transitum contra Vandalos præparauit: sed proditione suorum fuit Vandalis reuelatum, qui improuiso nauigio venientes ex eis aliquas succenderunt, & aliquas abduxerunt. Sicq; Martianus dispositione frustratus in Italiam est reuersus, &*Tertone à Richimiro patricio occiditur circumuentus, eo quod reipublicæ ignominiam intulerat & iacturam. Quod audiens Gisericus non contentus Aphricæ & Siciliæ vastatione, aggressus est patriam Romanorum. Romanæ autem ecclesiæ adhuc præerat Leo Papa. Romani vero timentes aduentum principis Giserici, relicta ciuitate ad montium ardua confugerunt, & veniens Gisericus ciuitatem habitatoribus vacuam, sed plenam diuitiis occupauit: sed nec incendere voluit occupatam, nec in eos qui remanserant, gladio desæuire. Nam Leo Papa in introitu ciuitatis occurrerat venienti, & diuini verbi pabulo Giserici tyrannidem sic sedauit, vt à ferro & incendio abstineret: & suasus ab Eudoxia Valentiniani relicta, quæ eius commercium cupiebat, vt Romam ingrederetur, Romanorum copias cupiebat, & per quatuordecim dies exhausit opes, & thesauros absconditos eorundem, & Christiani * Valentiniani Eudoxiam relictam, & duas filias duxit captiuas cum multis millibus captiuorum. Roma itaque domina ciuitatum remansit vidua, quasi terræmotu tertio conquassata, primo Alarici, secundo Athaulphi, tertio Giserici. Vandali vero Roma egressi se per Campaniam diuiserunt, omnia gladio & incendio dissipantes, Nolam, & Capuam, nobiles Campaniæ ciuitates, impetu subuerterunt, & incendio consumpserunt, & similia in aliis ciuitatibus, castellanis, & ruribus peregerunt. Sanctus vero Paulinus Nolanus Episcopus quicquid habere potuit pro redemptione captiuorum patriæ, erogauit. Supplicanti etiam viduæ vt vnicum filium captiuum redimeret, cum nil haberet

Tertone à Tichimiro. V. C.
Roma.
etiam ipsum Eudoxiam Valentiniani.
V. C.
Nola.
Capua.
S. Paulinus Nolanus.

omnibus erogatis, ſe ipſum in ſeruum vendidit, & filium viduæ liberauit, & eum aliis captiuatis ipſe quoque in Aphricam eſt delatus, vbi ſanctis operibus glorioſus, meruit obtinere ſibi & omnibus concaptiuis qui à patria ſua ducti fuerant, libertatem: & ſic cum omnibus in Campaniam eſt reuerſus. De hoc beatus Auguſtinus in libro Dialogorum plenius declarauit. Et ſic Giſericus victor & inclytus ad Carthaginem eſt reuerſus, & mox miſit nuncios ad Theodoſium qui præerat Orienti, & pace firmata remiſit ei honorifice Valentiniani relictam, & vnam filiam, alteram retinens ſuo filio Hugnerico: & tamen eccleſiam perſequi non omiſit inſiſtens hæreſi Arrianæ. Paucis autem diebus interpoſitis, Giſericus iterum in Italiam voluit nauigare, ſed repulſus à * Baſiliſco patricio nauali victoria, in Aphricam inglorius eſt reuerſus. Sicque veſaniæ ſuæ virus vbique refundens, frequenter victor, vltimo victus, quadrageſimo regni ſui anno vitam finiuit.

Baſilio.

De Regno Hugnerici.

De * Hugnerico. CAP. XV.

MORTVO Giſerico, filius eius Hugnericus ſuccedit in regno, & regnauit annis octo. Hic habuit vxorem Valentiniani filiam, ex qua ſuſcepit filium nomine Heldericum. Initium autem regni ſui conſperſit viru perfidiæ Arrianæ, & ſicut in regno, ſic patris in hæreſi fuit hæres, & in perſecutione catholicorum patre atrocior eſt inuentus; eccleſias infiſcauit, ſacerdotes & cæteros in eccleſiaſticis officiis conſtitutos exilio condemnauit, monachos & laicos circiter quatuor millia durioribus pœnis arctauit, & eorũ plurimos martyrio conſummauit, plurimis confeſſoribus linguas abſcidit; qui tamen linguis abſciſſis, Domino faciente, vſque in finem vſum loquelæ non amiſerunt. Lætus etiam Neptenſis Epiſcopus ſub eo martyrio coronatur, & quia Arriani contagii labe noluit maculari, victor & martyr cœleſti conſortio meruit adunari. Et quia Hugnericus calicem iræ Dei aliis propinauit, ea potione, qua & Arrius doctor eius, effuſis viſceribus impium ſpiritum ſuo reſtituit incentori regni ſui anno octauo.

De Regno Gutamundi & Thraſamundi.

De * Gutamundo, & Thraſamundo. CAP. XVI.

MORTVO Hugnerico Gutamundus nepos ex filio Giſerici ſuccedit in regno, & regnauit annis vndecim, menſibus octo, qui ſtatim pacem cum eccleſia reformauit, & omnes catholicos ab exilio reuocauit. Iſto mortuo Thraſamundus frater eius ſucceſſit in regno, & regnauit annis viginti ſex, menſibus nouem. Iſte inſaniæ Hugnerici ſucceſſor & hæres, ſtatim in catholicos miſit manum, & eos * abhortans, & euertens bona eorum fiſci titulis aſſignauit, & ex omni Aphrica centum triginta Epiſcopos mittens Sardiniam exilio condemnauit: nec ſui temporis hæreſi ſatiatus, Hildericum filium Hugnerici iuramento aſtrixit, ne catholicos exules reuocaret, eccleſiam reſtitueret aut foueret. Iſto autem Thraſamundo impium ſpiritum Carthagine exhalante, Hildericus filius Hugnerici ex filia Valentiniani in regno ſubſtituitur Vandalorum, ſed nolens tranſgredi iuramentum quod fecerat Thraſamundo, antequam regni culmine donaretur, Epiſcopos & cæteros catholicos ab exilio reuocauit, & eccleſiis reſtituit infiſcata, & per totã Aphricam pacẽ datam eccleſiæ edicti præconio publicauit, & priuilegia quæ Thraſamũdus abſtulerat eccleſiis, redonauit. Cum enim mater eius eſſet catholica, fidei opera ſuadebat. Gilimerius autẽ de potioribus Vandalorum, contra Hildericum proditione & tyrannide inſurrexit, & prçlio victum cepit, & eum cum filiis cuſtodiæ carceris mancipauit, multoſq; nobilium Vandalorum. qui in Aphrica vt indigenæ reſidebant, & Hilderico vt domino obediebant, & propter captionem eius tyranno indebito reſiſtebant, ſuſtinuerunt à Gilimerio perſecutiones varias & iacturas, ita quod multos ex eis cum Hilderico in carceribus coarctaret: alioſq; proſcriptis ſubiectis capitali ſententia condemnauit, omniq; ſcelere inquinatus, & * venundatus ad malum, nulli malitiæ ſe ſubtraxit. His miſeriis Aphrica diſſipata, ſanctus Lætus Epiſcopus Neptenſis, martyr eximius (de quo diximus) in viſione apparuit Iuſtiniano Imperatori, vt ſuccurreret tantæ cędi. quo oraculo incitatus Imperator confeſtim miſit exercitum cum Beleſario magiſtro militum contra tyrannidem Gilimerii. qui Beleſarii aduentum verens, Hildericum Regem cum affinibus ſui generis & aliis nobilibus interfecit. Venienſque Beleſarius Gutimirum & Gebanundum fratres Gilimerii primo prælio interfecit. Deinde prælio iterato ipſum Gilimerium fugę exterminio propulſauit, ſed inſequens captiuauit, & ipſum captum cum diuitiis & rapinis nequiter conquiſitis Imperatori Iuſtiniano Conſtãtinopolim deſtinauit, & eo miſſo redegit totam Aphricã in prouinciam Romanorum anno nonageſimo ſeptimo, ex quo Vandali Aphricã intrauerunt: & manſit poſtea

apropriens.

Vide Zonaram in Iuſtiniano.

adde ſub peccato.

Aphrica.

postea Romanorum subdita ditioni, donec per Mahometi astutiam fuit reddita hæreticæ * peruersitati, in qua peccatis exigẽtibus adhuc manet. Sicque regnum Vandalorum cum populo suo funditus extirpatur, quod à Gunderico Rege vsque ad interitum Gilimerii durauerat centum tredecim annis.

prauitati. *Vandali Sup. in Ostrogothorum hist. cap 4.*

De historia Alanorum. CAPVT XVII.

NVNC à Vandalorum historia liberatus, Alanorũ me ingero seruituti. Eorum originẽ, processus, & acta, donec Gallias infregerunt, & Hispanias intrauerunt, superius enarraui. Postquam igitur Hispanias sunt ingressi, in Carthaginensi & Lusitania prouinciis, superbo oculo, corde auido, crudeli proposito sedes altissimas collocarunt, ita vt Silinguis in Bætica, Sueuis in Gallecia, Romanis in Celtiberia præeminerent, & Vandalos quos in vna prouincia concluserant cum Sueuis, potius impetiuerunt, & incursibus coarctauerunt. Romanis etiam in Carpetania quam a Carthaginensi prouincia defalcarãt, * intulerunt multas cædes, & * abstulerunt multas vrbes. quorum necessitate Constantius patricius (vt dixi superius) Gotthorum Regem Waliam inuocauit, qui mox veniens Alanos tanquam * acie duræ silicis hebetauit, & quam in aliis exercuerãt feritatem, venienti Waliȩ reliquerunt, & regni nomine abnegato, se Gunderico quem deuicerant, subiecerunt, sed cum eo ad quem confugerant Gunderico, in conspectu Waliæ ceciderunt, & ciuitates suæ ditionis in Carthaginensi prouincia Walia tradidit Constantio præsidi Romanorum, & sic fuit in Hispaniis eorum potentia dilatata, & Regis nomine apud Alanos iam extincto, cessere Romanis Vandali & Sueui, qui fere totam Hispaniam occuparunt, & facti ignaui pro maiori parte, non militiæ, sed ascripti populo remanserunt, nec vt magnanimi ad sedes alias migrauerunt, donec post temporis interuallum Gotthis venientibus, vt accolæ peruenerunt. Et hic finis regni & gloriæ Alanorum.

Alani. *Vide cap. seq. & pag. seq.* *intulit.* *abstulit* *aciem*

De regno Sueuorum. CAPVT XVIII.

LIBERATI ab ignauia Alanorum, transire restat ad historiam Sueuorum, Horum originem & processum in superiori opere declaraui. Sueui autem cum Hispanias intrauerunt, Hermericum Principem habuerunt, & cum Vandalis Galleciam occuparunt, sed Vandalis nauigantibus in prouincias Aphricanas, soli Sueui Galleciam tenuerunt. Galleci tamen in aliqua parte proprio dominio vtebantur, quos Hermericus assiduis incursibus prædabatur. Tandem morbo chronico aggrauatus pacem iniit cum Gallecis, & tanquam insufficiens filium suum Recilam regni substituit successorem, qui armorum studiis prouocatus raro a præliis quiescebat. Cũ autẽ Romani misissent quendã militiæ suæ ducẽ nomine Andebodem cum multis copiis, vt Bæticam occuparet, occurrens ei Recila ad fluuium qui Silingius dicitur, in Bæticæ regione, conserto prælio Andebodem vicit & interfecit, magnis auri & argenti copiis occupatis, & Romanorum exercitu dissipato Bæticã suæ subdidit ditioni, & volens Lusitaniam subiugare, obsedit Emeritam, & captam regno proprio adunauit. Hermericus autem pater ipsius interiit, postquam septem annis fuerat morbo diutino fatigatus. Regnauerat autem annis triginta duobus. Carthaginensem etiã prouinciam suæ subdidit potestati & ita Gallecia, Lusitania, Bætica, Carthaginensi prouincia suo dominio subiugatis, erat in Hispaniis fere monarchus, & vt in hac quiete securior permaneret, Carthaginensi prouinciæ regionem Carpetaniam, videlicet quam Romanis abstulerat, restituit facta pace. Cumque venisset Emeritam (prout fertur) sub gentilitatis errore vitam infœliciter consummauit, cum regnasset annis octo.

Carpetania. sup. 16.

*De * Rheciario, & morte eius.* CAPVT XIX.

Rechiarius.

MORTVO * Recila Rheciarius filius, eius & factus catholicus successit in regno annis * IX. Hic duxit vxorẽ filiã Theuderedi Regis Gotthorũ, & pro tanto coniugio eleuatus est, suspicatus non tantum Hispaniæ, sed & Vasconiis imperare, & ad Theuderedum socerum suum in Galliam Gotthicam est profectus, & ab eo rediens honoratus Gotthorũ auxilium secum duxit, & Tarraconensem prouinciam & Cesaraugustam Carpetaniæ quȩ Romano Imperio seruiebãt, impetẽs occupauit, * Carthaginem, etiam regiones quas Romanis reddiderat Recila pater eius, prædæ incursionibus deuastauit. Mortuo autem socero suo Theuderedo in bello Catalaunico, & eius filio Thurismundo, succedente Theodo-

Riccila. *8. V.C.* *Carthaginensem*

ſup. in Roder. l. b ni fallor pro inſoleſcere. Rechiarius. V. C. ſemper.

rico ſecundo filio, Rheciarius cœpit in Hiſpaniis inſoleſcere. & Theodoricus Rex Gotthorum filius Theuderedi, qui regnabat in prouincia Narbonenſi, contra eum citius properauit.* Rheciarius autem de ſuis viribus plus præſumens occurrit Theodorico, & prælio adinuicem inchoato, Rheciarius effugatur, poſtea capitur. poſtea interiit interfectus.

De Maſdra & Franta, & aliis regulis Sueuorum.

De Sueuorum Regibus. CAPVT XX.

SVEVI autem bifarie diuiſi, alii Maſdram Maſſilæ filium in principem elegerunt, qui tãtum duobus annis regnauit: alii Frantam. Maſdra autem ſtatim mortuo, pars Maſdrę filium eius ſubſtituit Remiſmundũ, qui cum Franta ilico pacem fecit: & ambo pariter fœderati partes Luſitaniæ deuaſtabant. Poſt bienniũ mortuo Franta, pars eius Frumarium ſibi præfecit. qui cum Remiſmundo ſuper regni præminentia litigaret, euertit Flauiã, vaſtauit patriam. Remiſmundus etiam * Lucum, & Auriam, & maritima deuaſtabat. Sed poſt biennium Frumario decedente, Remiſmundus pace cum Gallecis inita, Sueuorũ in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum ſibi in regulum præfecerunt. Qui ad Luſitaniam tranſiens Coimbriam pace deceptam diripuit & exhauſit, Vlyſbonam etiam occupauit, Luſidio ciue & incola qui illic præerat, eam tradente. Poſt aliquot dies Remiſmundus his ſucceſſibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gotthorum nuncios deſtinauit, & pacem & amicitiam poſtulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit poſtulatis & in ſignum veri amoris coniugem miſit ei per Sallanum quendam ex officio palatino cum adiectione armorum & munerum copioſa. Et recepta coniuge & muneribus, cœpit amplius ſuperbire, & Sallanum muneribus honeſtatum remiſit ad Theodoricum cum epiſtolis ſuæ laudis. qui cũ ad Gallias rediiſſet, Theodoricũ ab Eurico fratre ſuo reperiit interfectũ. Huius tẽpore Aiax natione Galata, effectus apoſtata, Regis auxilio ſectæ ſe contulit Arianæ, & inuetus eſt fidei catholicæ inimicus, qui de Gallia Gotthorũ adueniens hoc virus peſtiferum genti Sueuorum infudit, Regibus in Ariana hæreſi permanentibus. Catholici perſecutionem & pericula pertulerunt, donec regnauit Theodomirus, qui prædicatione Martini Dumiẽſis Epiſcopi fidei catholicæ redonatus, eliminata ſpurcitia Ariana Sueuos reſtituit fidei vnitati. Hic Martinus Dumienſis Epiſcopus, religione, doctrina, & fide præclarus, multa docuit & firmauit in eccleſiaſticis inſtitutis, pro cuius memoria eccleſia Galleciæ adhuc gaudet. Regnauit autem Theodomirus annis decem.

Luchum V. C.

Martinus Dumienſis Epiſcopus in Gallecia.

De Miro, & fine regni Sueuorum. CAPVT XXI.

POST Theodomirum Mirus princeps efficitur Sueuorum, & regnauit annis tribus. Hic ſecundo regni ſui anno Rucconibus mouit guerram, & bellis attritos opibus ſpoliauit. Et dum Leouigildus Rex Gotthorum Hermegildum filium ſuum propter fidem catholicam Hiſpali obſediſſet, Mirus proceſſit in auxilium Leouigildi, & Hermegildo capto & interfecto Mirus ibidem terminum vitæ clauſit. Huic ſucceſſit Euricus filius eius in regno, quem in adoleſcentia conſtitutum Andeca per tyrannidem regno priuat, & coegit eum monachum fieri, & detonſum in monaſterio inſerauit. Sed quia malorum impietas non remanet impunita, protinus Rex Gotthorum Leouigildus ingreſſus Hiſpanias, bellũ intulit prouinciæ Sueuorum, & Andecam deuictum regno priuauit, & regnum eius in prouinciam redegit Gotthorum. Ipſum autem Andecam poſt regni honorem fecit tonderi, & presbyterii officio mancipari. Enimuero oportebat, vt quod Regi ſuo fecerat innocẽti, ipſe proditor congrua viciſſitudine pateretur. Et ſic Sueuorum regnum obtentum à Gotthis, expers gloriæ hic finitur, quod durauerat centum & ſeptuaginta ſeptem annis.

Hiſpali

De Silinguis. CAPVT XXII.

Silingui.

EXPLICATIS regno & actibus Sueuorum, me cogit materia acta deſcribere Silinguorũ quorum ratio cum Vandalis vna fuit, niſi quod illis in Aphricam transfretantibus iſti in Bætica remanſerunt. vbi experti cædes, & incurſiones, & pericula Romanorum, non euaſerunt excidia Alanorum. Sed & Reges Galleciæ Sueuorum eos multis direptionibus ſubiecerũt, & Hiſpalis eorũ metropolis interdũ diruta, interdũ inuaſa, nunquã fœlicitate ſtabili potuit efflorere, donec ſub Leouigildo Gotthorum principe * ſiluit captiuata, Regis & regni gloria viduata, & in Gotthorũ ꝓuinciã iam redacta. Et hic finẽ habuit principatus & potentia Silinguorum, quorum exterminiũ à Gotthorũ Rege Walia inchoauit, & per Leouigil-

ſup. cap. XIII.

Leouigildum postea consummatũ. Primus.n. Gotthorũ Ataulphus Hispanias est ingressus sed Barcinonæ interfectus est. Post ipsum Walia, qui Vandalos & Sueuos, Alanos & Silinguos domuit & prostrauit, & in Silinguis prouinciis de Gotthorum maiorib. instituit principes populorum, nec tamen ibi sedem regni voluit collocare. Theodoricus etiam Sueuos suo domino subiugauit: & extunc cœperunt Gotthi in Hispaniis dominari, & regni sedem à Gallia Gotthica in Hispaniam transtulerunt.

NOTÆ IN HISTORIAM RODERICI XIMENEZ, &c.

AND. SCHOTTI.

And. Schottus.

CONTVLI cum veteri m. s. in membranis Ecclesiæ Toletanæ, cui plus fidei iure optimo tribuendũ: quippe qui iam ab inde D. Roderici temporibus scriptus & hic collocatus esse videatur. Sunt & variæ lectiones seorsim ab alio codice m. s. in quibus non erat librorum appellatio atq; distinctio, nec per capita 1. 2. 3. 4. 7. mense Ianuario CIↃ. IↃ.LXXXIII. Hos sequebatur historia Romanorum nõ edita, & mox Gotthorum: & hunc Ostrogothorum, & post Arabum historia nunquam impressa.

De ætate Roderici lib. 1. c. 24. pag. lib. 6. c. 3. pag. cap. 5. fine lib. 6. Fuit in Gallia. 7. cap. 9. & cap. 14 & 24. 6 & 36. eiusdem lib. 7. & lib. 8. cap. 6. & 9. & 10. 12. & toto libro 8. c. 4. & 14. Lib. 9. cap. 1.

Ioh. Vasæus Chronici CAP. IV.

RODERICVS Ximenez Nauarrus Archiepiscopus Toletanus, res in Hispania gestas nouem libris complexus est. Quibus subiunxit Ostrogothorum, Sueuorum, Alanorũ & Vandalorum historiam. Eos libros mirè vitiatos, si quis exemplarium collatione mendis expurgatos atque emaculatos ederet, non aspernandum haberet Hispania rerum suarum monumentum. Scripsit præterea Rodericus Arabum Historiam ab excidio & origine Mahometi. De eius obitu & laude Marian. lib. XIII. cap. v. pag. & Epitaphium rudis sæculi: Mater Nauarra, nutrix Castella schola Parisius: Sedes Toletum, Hortus Mausoleũ, requies cœlum, obiit anno Christi 1245. alii adscribunt 1247. Augusti 9. aliis Iunii mensis die 10.

Incipit historia Gothica edita à Roderico Toletanę Ecclesiæ Sacerdote. V.C. Tolet. Vnde dubitari potest, an quæ post librum IX. sequuntur, sint Roderici, in quo nulla librorũ nec capitum numerus est: sed perpetua series, quasi vnius libri, nisi quod argumenta capitũ cum his & lemmata conueniant. Historiam Gothicam vocat ipse in historia Arabum cap. 32. & cap. 48. fine, & bis 49.

Ad Libri II. CAP. XI.

Primi Concilii Toletani nulla mentio in Roderico, sed vt ex libro Conciliorum colligas, Celebratum est sub Patrono Episcopo, & confirmatũ authoritate Leonis Papæ, nouendecim Episcoporum, at in libro Concil. XVIII. tempore Honorii & Arcadii Impp.

Fludingius] *Fludinum vocat* Isidorus. Annales verò Gallorum Clodoneum. Gregorius Taronensis lib. 11. cap. 37. & Paullus Æmilius & alii.

Apud Patauium] V.C. apud Pictauis lege apud Pictauos, Pictauium, vel ne quid dissimulem ita in Tolet. m. s. *apud Regem Pictauis* prælio *interfecit*, vel *apud* delendum sit: vel *Regem apud Pictauos*, qui iidem & Pictones sunt, leg. sit vel apud Pictauiũ, quod emendat Ioh. Vasæus Chronici anno 509.

Apud vrbẽ Regiã] D. Isidorũ Rodericus noster secutus est, ex quo hic celebratũ apparet secundum Toletanum Concilium, & nõ superius, nisi, vt Ioh. Vasæo placet, hic fuerit aliud Concilium celebratum, quod non exstat in lib. Conciliorum. Vasæus anno 530. ait quinto anno Amalarici celebratum, vel, vt Isidorus tradit, secundo anno Theudii, sed cum Amalaricus quatuor tantum annis regnauerit in Hispania,, verius est tempore Theudii, & hoc sub Montano præsule Toletano: sed codici Conciliorum repugnare non possumus, qui v. anno Amalarici affirmat celebratum sub eodem præsule.

Ad CAP. XIV.

Animaduerto toto hoc cap. (excepta inscriptione) Leonegildum per n. non per u. vocari, vt hinc Leon ciuitas dicta videatur. Atque in m.f. semper Leouegildus.

Fuit sub Helladio] Helladium tertio concilio Toletano præfuisse nec subscripsisse legitur, sed è libris Conciliorum Mausonam Emeritensem Episcopum subscripsisse dicit Vasæus anno 589.

Leandri Episcopi] Scripsit & de virginitate ad sororem. Vidi Toleti in bibliotheca Tolet. & in Concil. Tolet. Ambros. Moralis lib. 12. cap. 3. pag. 3.

Ecclesiam S. Leocadiæ] Quidam putant Ecclesias duas, quæ hodieque Toleti visuntur, religioseq; frequentantur, fundasse Sisebutum, alteram carceris, alteram sepulcri loco. S. Eulogius & Lucas Tudensis huius meminerunt.

Ad CAP. XXI.

Dignitatem primatiæ] Quæ primatia fuerat Hispali: vnde elicitur Isidorum fuisse primatem Hispaniarum. Isidorum autem fuisse primatem Hispaniæ, multorum testimonio comprobatur. Sed quod Hispali fuerit primatus Hispaniæ non satis constat: quanquam ex verbis Roderici in hoc cap. Hispali fuisse potest contendi, ita confuse Rodericus tradit vide lib. 3. cap. 24. pag. 29. b. & lib. 4. cap. 3. in fine pag. 31.

Ad CAP. XXII.

In festo gloriosæ virginis] Bene infertur (vt Vasæo placet) hanc festi solemnitatem iam antea constitutam esse. nam in decimo Concilio Tolet. fuit instituta, & hoc sub Eugenio, Ildefonsi auunculo, & octauo regni Recensuindi anno, vt ipsemet Rodericus ait. Ildefonsus vero Archiepiscopatum suscepit anno IX. eiusdem Principis. Vnde errant qui institutionem huius festi Ildefonso tribuunt. Quod vero ipse librum virginitatis in eadem die in honorem virginis Mariæ pro lectionibus matutinis fecerit recitari, probatur multorum testimoniis: etsi Rodericus hoc prætermittat.

Ad Lib. III. CAP. XII. *sub finem.*

Ibi creditur tumulatus] Non in basilica S. Leocadiæ Toletanæ, vt quidam putant. In m.f. bibliothecæ, vt quidam putant Toletanæ reperi adscriptum alia manu. Hunc transtulit rex Alfonsus ad Capellam S. Leocadiæ, quam ipse construxit in vrbe Regia Toletana, iuxta castrum suum.

CAPVT XIII.

Iulianus Episcopus] Vasæus in Tomo 1. Chronic. ait quod noster Rodericus hallucinatur, significans hunc Iulianum alium fuisse ab eo, qui interfuit concilio Toletano. nam ex historiis Hispaniæ constat eundem fuisse ac discipulum Eugenii 3. Archiepiscopi Toletani. Alius fuit Iulianus Pomerius presbyter, qui floruit circa annos Domini 450. qui falso creditur à Trithemio Archiepiscopus Tolet. De hoc secundo Pomerio scribit Gennadius Iulianus Pomerius presbyter, decies citatur à nostro Diuo Iuliano in libro qui inscribitur Prognosticon futuri seculi. Creatur Archiepiscopus Tolet. anno primo Pruigii regis, Christi. 681. obiit anno 690 fuit huius nominis secundus. Vide Ambrosium de moral. lib. 12. Chronic. Hispan. cap. 58.

Ad CAPVT XIV.

Episcopi suffraganei &c.] Hæc omnia desunt in aliquibus V V C C. in quodam sanctæ Ecclesiæ Toletanæ in margine habebantur, à qua fortasse in contextum migrarunt. Vt cunque sit: quod dicitur, vbi sanctum eius corpus requiescit: neque ad tempora Roderici neque eius qui ea ad marginem scripsit, referri potest, cum multo ante fuerit translatum. Cæterum id desumptum est ex principio 17. Concil. Tolet. vbi ita habetur. Dum in Ecclesia gloriosæ virginis & confessoris Christi S. Leocadiæ, quæ est in suburbio Toletano vbi sanctum eius corpus requiescit, plerique Hispaniarum & Galliarum Pontifices conuenissemus.

Ad CAP. XVIII. *Lib.* 5.

Inuitam corrupit] Alii Tharasiam intactam & integram remissam scribunt. Vasæus.

Ad monasterium S. Pelagii] Ergo Monasterium S. Pelagii non est quod quidam autumant, sed Oueti, quo se transtulit Tharasia, vbi vixit sepultaque est.

Ad Lib. VII. CAP. I.

Verum Rex Aragonum Aldefonsus] Rex Aldefonsus Aragoniæ Vrracæ coniux non debet inter reges Castellæ numerari, licet cum vxore sua Vrraca quatuor annos regnauerit, quia iam natus erat & superstes Aldefonsus VII. dictus Imp. & hæres, & dici potest non regnasse sed gubernasse.

Ad

Ad CAP. XXIII.

Æra 1208] Huius lectionis veritas ex cap.xi.& xii.colligitur. Æra namque 1197. Fernandus patri successit regnauitque annis 31.obiit ergo æra 1228.

Ad CAP. XXIV.

Accingit similiter cingulo militari] Hunc morem suspicor fuisse nobilitandi ob illustre militiæ factum, vt apud Burgũdiones gladio à Rege feriri.

Charta Illustrißimi Domini Henrici Regis Castellæ super tertiis Ecclesiarum non accipiendis.

Notum sit omnibus, quod ego Henricus Dei gratia Rex Castellæ & Toleti, considerans me peccare grauiter in accipiendis tertiis Ecclesiarum in meis vsibus expendendis: salubri consilio doctus promitto Deo, & beatæ Mariæ eius genetrici, & sanctæ Ecclesiæ, quod nunquam eas de cætero accipiam: neq; violentiam super eis inferam Ecclesiis, nec super his sustineam eis iniuriam inferri. Facta charta apud Soriam Rei exp. æra 1254.

Charta Comitis Domini Aluari super tertiis Ecclesiarum.

Notum sit omnibus hanc chartam videntibus, quod ego Comes Dominus Aluarus Nunii cum consilio Magistri de Veles, & Prioris Hospitalis, Domini Gonsalui Nunii & Domini Gonsalui Roderici, & Domini Ordonii Martini, & totius curiæ: promitto Deo & beatæ Mariæ eius genetrici & sanctæ Ecclesiæ, quod nunquam de cætero tertias Ecclesiarum, in Regiis vsibus expendendas accipiam nec consulam illas accipere, nec iniuriam nec vim inferam in illis accipiendis, nec alicui dandis nisi vbi ius diuinum præcipit illas dari, nec pro posse meo consentiam iniuriam inferri ab aliquo, quamdiu Regem dominũ Herricum in custodia mea habuero. Facta charta apud Soriam ip. exp. 15.die Februarii Æra 1254.

NOTÆ IN RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI OSTROGOTHORVM HISTORIAM.

O*strogothorum Historia*] In m.s. Toletano hæc Hunnorum historiæ subiunguntur: & post hęc historia Arabum

Ioh. Vasæus Chronic. . . . . putat esse Seueri Sulpitii aut . . . . sed hi multo antiquiores. Ambros. Moralis negat esse Roderici Chronic. lib. xi. cap. xiii. In m.s. Tolet. quo vsus sum, Annales sequuntur, nisi quod de Romanorum origine quædam præmittantur, & Gotthorum Historia præcedat Ostrogothorum. Cuius & antiqui sane scriptoris, & Roderico, vt apparet, antiquioris, vnde & D. Isidorus in Gotthicis multa ad verbum exscripserit. Ex fine sup. lib. ix. apparet integrum librum esse, nec de Gotthis suam historiam nusquam citat, præter ea quæ libro i. à cap. viii. leguntur. Sed Roderici esse colligo ex cap. xxxii. Historiæ Arabum, vbi Historiæ Gothicæ caput aduocat, de insolentiis Veremundi & Victoria Almanzori: quod exstat lib. v. cap. xiv.

Ad Prologum eiusdem.

Prologus in Historia Hugnorum, Vandalorum, Sueuorum, Alanorum & Silingorũ V.C. Tolet. in quo hic libellus præmittitur historiæ Ostrogothorum & Arabum: & præcedunt quædam de statu Hispaniæ sub Romanis, repetito altius principio, inde ab vrbe condita.

Ad CAP. XI.

Sub finem ibi [*appellamus*] adde, in qua est fluuius qui Silingius appellatur, & ab Arabibus Guadaxelin Arabice nominatur: &c.

Rodericum esse legitimum auctorem apparet ex cap. XXXXI inf & 49. cap.

RODERICI XIMENEZ ARCHIEPISCOPI TOLETANI HISTORIA ARABVM.

Incipit Prologus in libro Arabum post principium Machumeti.

f. acerbius

*Væ calamitatum * aceruus Hispania dispendia sit perpessa, in superioribus, vt licuit, explicaui. Nunc de excidiis Arabum: quæ vtinam sint postrema, à quibus nihil fuit in Hispaniis intentatum, finem imponere dignum duxi, Si diuina potentia velit de cætero à gladiatorum dissecationibus custodire, quæ iam à quingẽtis triginta duobus annis & vltra, repetito gladio dissecata, nec a filiis euasit viscerum sectionem: nunc* nostro v^e. regibus dispartita ab eis, & transfugit ad Sarracenos, intestini vulneris supplicia non euasit. Verum diuina clementia miserante à tempore nobilis Aldephonsi, qui prope vilche Amiramomeninum cum Arabibus campestri prælio effugauit, & Arabum gladius hebetatus & Gothorum strenuitas restituta, talionis semitas* apparuit Christianis: & sicut a principio Christianos incolas sub tributi onere coegerunt, sic & modo restitutis munitionibus principibus Christianis, degunt seruitute solita sub tributo. Eorum itaque successiones & tempora volens posteris conseruare, eorum exordium à Machometi tempore incheaui: qui eorum sectæ fuit conditor & inuentor, de eius origine, prædicatione, & regno, & eorum scripturis ad detegendam gentis illius versutiam, & sæuitiam, satis breuiter * explicabo. Aduertat autem lectoris studium qualiter mentita reuelatio versuti hominis Machumeti ex corde finxit virus pestiferum, quo libidinosas animas, quasi nexibus colligauit: vt discant paruuli à fabulis abstinere, Adæ funiculis colligati, & trahi vinculis charitatis.*

u. V. regibus f. Vero Vel numero quinq; regibus

f. aperuit.

alias. explicaui

DE ORIGINE ET EXORDIO Machumeti.

CAPVT PRIMVM.

ANNO Leouegildi regis Gothorum[1] nono. Æra DE prima,[2] in villa quod Hiatrib dicitur, prope Mecham, erat homo Aly nomine, filius Abdelmutalib, & vxor eius Æmina: nomẽ patris Æminem Bayab, & matris eius Halima: quæ concepit & peperit filium, quem vocauit Mahomath. Et cum Arabia & Africa inter fidem catholicam & hæresim Arrianam, & perfidiam Iudaicam & idolatriam diuersis studiis traheretur, Arabs prædictus Aly familiaritate cuiusdam Iudæi, qui erat [3] geneaticus inter fidem catholicam & Iudæorum perfidiam fluctuabat. Cumque Æmina concepisset, facta est sterilitas magna per totã Arabiã adeo vt pane deficiente, herbis duntaxat siluestribus vescerentur: Cum autem tempus partus Æminę aduenisset, Iudæus ille, vt erat geneaticus, captauit consistentiam planetarum, & horam natiuitatis infantis. Aly autem in sanctam Ierusalem iuerat ad orandum & rediens inuenit filium suum natum: & quicquid ille geneaticus de infante perceperat, reuelauit & prædixit eum in regno & lege mirabiliter exaltandum, Aly autem apud Hiatrib post tempus modicum vitam finiuit. Cum autem esset infans annorum quatuor, vt ipse mentitur, venerunt duo angeli, & sciderunt cor eius, & extraxerunt inde coagulum sanguinis denigrati, quod postea niuis lauacro abluerunt, & ponderauerunt cor eius cum decem cordibus gentis suæ. Post cum mille & maioris ponderis est inuentum, & vnus angelus dixit alteri. Si cum omnibus Arabibus in trutina poneretur, omnibus prævaleret. Hæc mentitur in visione se à Gabriele angelo audiuisse. Cum autem esset annorum quinque, mater sua tradidit eum auiæ suæ Halimæ nutriendum:

1 Sequitur auctor opinionem eorum qui Leouegildum regnare cœpisse Æra IↃCX. id est, anno IↃLXXII. Christi affirmant. Vt et in Chronicis lib. 2. cap. 14.

2 Leg. IↃCXVIII. Ait enim inf. mortuum æra IↃCLXVI. cum tantum vixerit quadraginta nouem annis.

3 Ioan. Vasæus. pro Genethliacus.

De instru-

De instructione & prima ostensione Machometi. CAPVT II.

ANNO septimo mater sua recepit eum & se transtulit ad propinquos & post paucos dies ibi mortua fuit Æmina mater eius; & suscepit eum alia mulier, quæ Daymen dicebatur, & transtulit eum in Mecham. Octauo anno mortuus est Abdelmutalib auus eius, & recepit eum Abutalib patruus eius in curam: & iste tradidit eum prædicto geneatico instruendum, qui eum instruxit in naturalibus scientiis, & lege Catholica, & Iudaicæ perfidiæ documentis: vnde & ipse postmodum aliqua de fide catholica, aliqua de lege veteri in suæ sectæ subsidium vsurpauit. Cum autem Mahomath esset annorum tredecim, Abutalib duxit eum Ierusalem, eo quod templum sanctimoniæ erat ibi. Mahomath autem cum ad annos adolescentiæ peruenisset, & in doctrina noui testamenti ac veteris, & naturalis scientiæ profecisset, iterum fame Arabiam opprimente, ipse ad cuiusdã diuitis viduæ, quæ Hadeya dicebatur, familiam se conuertit, & circa operationes domesticas industrior est inuentus: & ea quæ vehiculi onere abducebat, reduci fœnore sibi gratiam & viduæ diuitias cumulabat: & factus est in oculis viduæ gratiosus, adeo vt eum in filium adoptaret. Cum autem esset annorum vigintiquinque, duxit vxorem quæ Abdiga dicebatur. Demum etiã viduam, quæ eum exhibuerat, superduxit & procedẽte tempore alias cumulauit: ita quod decem & octo vxorum libidine, immo adulterio fœdabatur. Prima autem causa suæ ostẽsionis in Arabia sic euenit. Ecclesia nobilis apud Mecham inundatione fuit penitus dissipata: in qua erant formæ argento, & auro, & preciosis lapidibus decoratæ, quam seniores Mechæ cupientes vnanimiter reparare, nauem regis Ægypti Christiani, qui in Æthiopiã ecclesiam cæperat ædificare, oneratam lignis in Arabiæ littore acceperunt, & ex istis lignis deiectam ecclesiam reparauerunt, quæ Alcahaba dicebatur. Et cum esset ecclesia cõsummata, erat lapis niger in angulo apponendus (quem & hodie ob reuerentiam Arabes osculantur) cumque maiores populi diffiderẽt quis consummationis lapidem adaptaret, vltimo conuenerũt, vt qui primus in porta, quæ Bayssayba dicitur, appareret, ille lapidẽ collocaret. Accidit autem Mahomath per portam prius cæteris aduenire, & concesserunt, vt ipse esset supradicti lapidis coaptator: & ipse extendens chlamydem, texit petram & vocatis ad se quatuor de Coraxinis, tulerunt lapidem ad structuram & ipse, vt cemẽtarius collocauit: & viderunt omnes, & miraculum reputarunt & cum omnes crederent esse Prophetam, inquit quidam. Cum tot seniores & viri probabiles in vestro concilio habeantur, miror quare hunc adhuc iuuenem omnibus prætulistis: & iurans & interminans, hic sine dubio vos disperdet. E contrario alii resistebant dicentes, à diabolo sic locutum. Viri autem seniores & populus reparatam ecclesiam iuxta dignitatem pristinam ornauerunt, & tunc Mahomath suasit eis, vt semper versus illam ecclesiam adorarent. Erat autem Mahomath annorum triginta quinque. Post hæc Mahomath fecit moram per quinquennium apud Mecham, & ibi multis dissensionibus cum his, qui erant de genere Coraxinorũ & idola adorabant, frequentius concertabat, vnum Deum tantummodo prædicans adorandum: sed quia illi potentia præminebant eum à Mecha in Hiatrib fugere compulerunt.

V.C. Correxi.

De instructione & prima ostensione Mahometis. Tolet. Cod.

De Prædicatione & Rebellione eiusdem.

CAPVT III.

POST quinque autem annos, cum esset annorum quadraginta, Mecham intrauit, & ibi latuit per tres annos, nolens se ostendere Prophetam, & ibi mentitur sibi datum ab Angelo librum, qui dicitur Alcoranus: & quia adhuc Mecha pro maiori parte à Coraxinis idolorum cultoribus tenebatur, ipse quasi humiliter cedens, in villam suam Hyatrib declinauit, & postea resumptis viribus, intrauit in Mecham, & eos qui erant de genere Coraxinorum & ei restiterant, vi & potentia captiuauit: & quasi improperans dixit eis: Quid de vobis faciam. At illi dixerunt, Bene: quia estis largus, & curialis. & ipse continuo dimisit eos, & deinceps humiliter subfuerunt. Tunc præcepit vt in turribus, vbi consueuerant campanæ pulsari, Sarracenus quispiam proclamaret. Sicut & adhuc hodie proclamatur à cultoribus sectæ suæ. Præcepit etiam vt in mense Ramadam ieiunarent triginta diebus, & aliis triginta diebus in mense, qui dicitur Almoharram: & domum, in qua ipse natus fuerat, fecerunt Mezquitam.

Anno autem imperatoris Heraclii VII. Siſebuti regis Gothorũ quinto natiuitatis ſuæ quadrageſimo Mahomath vidualibus diuitiis inclytatus: & falſo miraculo lapidis à populo approbatus, cœpit grandia cogitare, & rebellia contra Romanorum imperium procurare: & clanculis ſuaſionibus populos concitare, oſtendens eis qualiter ſeruitutis amaritudine premerentur, & exinaniti cenſibus, & tributis paupertate continua vexarentur, & ſola ignauia tenebantur, cum vi & numero poſſent repellere potentiam Romanorum.

De victoria Machometi contra Romanos. CAP. IV.

CVMQVE plurimis taliter ſuaſiſſet, accidit quod Heraclius Imperator mitteret nuntios pro tributis, ſed Mahometh cum ſuis complicibus hoc pręnoſcens eis occurrit, & negatis tributis, fultus audacia, interfecit: & ſic aſſumptis viribus interdum furtim, interdũ publice, prout negotium exigebat, Syriam Arabiam & Meſopotamiam, fraude potius quã virtute, ſuo propoſito inclinauit: & adeo ciuitates & oppida ſtimulauit, vt iugo ſeruitutis abiecto, iam aperte inciperent rebellare. Eiſdem diebus Heraclius ſomniauit, quod mures è terra naſcentes, ſibi extrema veſtium corrodebant: & tunc miſit ampliorem exercitum cum Theodoro fratre ſuo: ſed victi ab exercitu Machometi ad Heraclium redierunt, ampliorem exercitum collecturi. Tunc Heraclius fratri ſuo Theodoro viſionem murium reuelauit, & reſtaurata multitudine bellatorum, Romanorum exercitus cum Theodoro iuit contra exercitum Machometi. Sed adeo inualuerat rebellium multitudo, quod Romanæ legiones verentes à facie Machumeti ad Gabatam oppidum ſeceſſerũt, rebellium exercitu ſubſequente vbi pugnæ periculo crebeſcente, ſuccubuit exercitus Romanorũ & Theodoro interfecto, cæteri ſtrage & gladio perierunt, præter pauciſſimos, qui fuga & latebris euaſerunt: & ex tunc fuit iugum imperii Romanorum excuſſum à ceruice Sarracenorum.

De ſublimatione Machometi in Regem, & de viſionibus mendaciter excogitatis. CAP. V.

ET continuo ſuperba victoria eleuati, Damaſcum adeunt nobiliſſimam & regiam Syriæ ciuitatem: in qua attendentes, quod per eum adepti erant libertatem eum in principem elegerunt, & regni ſolium conceſſerunt. Quo adepto, verens Mahomath ne de populis ſibi ſubiectis, qui Chriſtianis legibus ſubiacebant, Romano Pontifici obedirent, & reconciliati imperio adhærerent, legem ſtatuit qua, quaſi funiculis, peccatorum damnandas animas colligaret, cœpitque fabulis deteſtandis ſeducendas animas mulcere. In eius ſecundo libro reperitur ſcriptum quod Mahomath inſidebat vni beſtiæ, quæ dicitur Aborac, & præponebat pedem poſteriorem ſuper pedem anteriorem, & talibus beſtiis prophetæ conſueuerant inſidere: & in tali beſtia Mahomath Ieruſalem eſt profectus, &, vt ipſe in libro ſuo mentitur, inuenit ibi Abraham, Moyſem, & Ieſum, & prophetas alios, ex antiquis, qui ibi conuenerant ad orandum, & obtulerunt Machumeto tria vaſa, vnum lacte, aliud vino, aliud plenum aqua: & audiuit vocem cælitus hoc dicentem. Si vas aquæ acceperis, cum populo tuo ſubmergeris. Si vas vini, cum gente tua peribis: Si vas lactis, tu cum populo tuo dirigeris. Et ipſe accipiens ſcyphum lactis, bibit ex eo. Tunc Gabriel Angelus dixit ei. Nunc es directus, tu & omnis qui crediderit legi tuæ: & oratione facta cum Ieroſolymis receſſiſſet, quod viderat, diſcipulis reuelauit, & addidit, quæ ſequuntur. Cum vidi, inquit, Abraham Moyſem, & Ieſum, oculi corporis dormiebãt, ſed cordis oculi vigilabant & vidi quod Abraham ſimilis erat mihi: Moyſes autem erat rubeus atque criſpus. Ieſus autem Mariæ filius, flauus capillis, nec longus, nec paruus: ſed diſpoſitione & ſtatura media coaptatus, & videbatur aqua ab eius capite proſilire, veruntamen aqua non erat ibi. Addidit etiam in hoc libro: Ad primum cœlum Gabriel me perduxit, & me benigne Angeli in iſto cœlo receperunt, cum riſu, & gaudio reſpexerunt, dicentes communiter, bene, bene; orantes mihi proſpera, & iocunda. Vnus ſolus inter Angelos conſiſtebat, qui nec mihi orauit ꝓſpera, neq; riſit. Cumq; quæſiſſem ab Angelo quiſnã eſſet, reſpondit: nunquã riſit hic Angelus, cuſtos ignis, & dixi Angelo: eſt hic Angelus qui à Deo dicitur nimis dilectus. & reſpondit Angelus: hic eſt ille. Tunc dixi ei, Præcipite, inquit, vt oſtẽdat mihi ignẽ. Iubente itaque Gabriele remouit tegimen ollæ ignis: & ignis aſcendens, timui ne omnia quæcumq; videram concremaret, & rogaui Gabrielem, vt ignis iterum tegeretur: & ignis rediit in locum ſuum, & videbatur, vt ſol cum occidit in occaſu: & triſtis Angelus, vt prius

vt prius fuerat, texit ignem. Similiter cum intraui cęlum, inueni hominem venerandum in ſede ſedentem, & oſtendebantur ei animæ omnium mortuorum: & cum videbat animas, quæ ſibi non placebant, ab eis intuitum auertebat, improperans eis: Peccatrix anima ab infœlici corpore exiuiſti, & cum oſtenderetur ei anima, quæ placebat, applaudens animæ inquiebat: O fœlix anima à bono corpore exiuiſti: Et interrogaui Angelum de viro tantæ reuerentiæ, quiſnam eſſet: & Angelus dixit mihi, Adam eſt, qui bonis ſui generis congaudebat, & à malis faciem auertebat, & pœnas peccantium oſtendebat. Vidi etiam in eodem cælo, qui carnes pingues, & optimas manducabant: & alios qui poſt poſitis pinguibus de fœtidis comedebant. Cumque quæſiſſem, iſti homines quinam eſſent, reſpondit Angelus: Primi ſunt qui vxoribus legitimis adhæſerunt. Alii qui legitimas non curantes fœdis commerciis vetitis mulieribus ſe dederunt. Poſtea duxit me Gabriel ad ſecundum cælum, & inueni ibi Ieſum filium Mariæ, & Hyaya, quem nos Ioannem dicimus, filium Zachariæ, qui erant conſobrini. Poſtea Gabriel in cælum tertium me induxit, & inueni hominem, cuius forma erat, vt plenæ Lunæ & Gabriel dixit mihi: Hic eſt Ioſeph filius Iacob Patriarchæ. Poſtea duxit me in cælum quartum, vbi inueni hominem venerandum, & Gabriel dixit mihi: Hic eſt Aaroho, & erat ibi cum eo Iduz, qui cælum aſcendit. Poſt hæc duxit me Gabriel in quintum cælum & inueni ibi hominem ſenem, & pulchrum, & dixit mihi: Hic eſt Aaron, filius Abrahæ. Poſtea duxit me in ſextum cælum, & inueni ibi hominem rubeum, & procerum, & dixit mihi: hic eſt Moyſes. Poſtea fecit me aſcendere in ſeptimum cælum, & inueni ibi hominem canum, ſedentem in ſede apertæ domus, quæ à pluribus Angelis habitabatur, & intrauerant in ea LXX. millia Angelorum & non redierunt, vſque ad diem iudicii, & Angelus dixit mihi: Hic eſt Abraham pater noſter. Poſt hæc introduxit me in Paradiſum, & inueni ibi puellam formoſam quæ multum placuit in oculis meis, & interrogaui eam, cuia eſſet: quæ reſpondit. Hic ſeruor Zayt filio Hyarith: & cum deſcendiſſem de Paradiſo nunciaui hæc Zayt filio Hyarith, qui de meis conſortibus vnus erat. Et in omnibus cælis, ad quos aſcenderam, interrogabant Angeli Gabrielem, & ipſe dicebat eis: Hic eſt Mahomath, & interrogabant cum gaudio: Eſt iam miſſus? & ipſe inquit: Iam eſt miſſus: & ipſi omnes orabant, vt Deus adderet mihi vitam, tanquam fratri ſuo & amico. Poſtquam autem tranſieram ſeptem cælos, Gabriel me propoſuit ante Deū, & mandauit mihi, vt quolibet die dicerem quinquaginta orationes. Ego autem conuerſus ad Moyſem amicum meum optimum, dixi ei qualiter Deus mihi mandauerat, vt quolibet die dicerem. L. orationes, ſed tot orationes graues eſſe ad dicendum, cum gens conuerſa nouiter non poſſet tantum onus quotidie tolerare: & Moyſes conuerſus ad Deum, obtinuit, vt decem orationes relaxarentur: Et iterum à me rogatus, obtinuit alias decem: & ſic paulatim deſcendens omnes abſtulit, præter quinque. Itaque quicumque quolibet die quinque orationes dixerit, remunerabitur quaſi pro quinquaginta. Mahomath autem anno ætatis ſuæ quadrageſimo apud Mecham frequentius morabatur & ibidem prædicta omnia, & multa alia ridicula & nefanda ſibi dicta à Gabriele Angelo mētiebatur, vt populos, quos ad rebellionem concitauerat, ſectæ ſuæ mortis funiculis colligaret: & vt virus malitiæ ſuæ occultaret, prædicabat omnibus vnum Deum. Mecha autem tenebatur cultu plurium idolorum. Cognatio autem Coraxinorū conuenerunt in domū Abutalib, qui erat patruus Machumeti, conquerentes de eo, quod eorum legem, & Deos patrios aboleret: ſed quod ipſe & ipſi in ſuis ritibus remanerent & iam Mahomath habebat aliquos de ſuis conſanguineis conniuentes.

De diſceptatione legis cum Coraxinis & morte eius

CAPVT VI.

PRÆDICTVS autem Abutalib conuocauit Mahomath, & alios Coraxinos, ſuper legē & idolis querelantes, & dixit ei Abutalib: Ecce iſti habent aliqua aduerſum te. Mahomath autem reſpondit ei: Suſtine me modicum perorare. Tunc ille, non eſt, inquit, Deus alius præter vnum: & recedite ab idolis, quæ hactenus coluiſtis. Tunc illi, manus manibus collidentes, indignati animis, reſponderunt: Cur Deos noſtros vis à patria exſtirpare, & dixerunt: Iſte homo à propoſito non ceſſabit, & nos ritus patrios obſeruemus, & tunc ab inuicem receſſerunt. Abutalib autē dixit Mahomath: Bona videtur oratio, quam dixiſti Tunc Mahomath: Dic inquit verbum quod prædicaui, & conuertere ad legem meam. Abutalib autem reſpondit ei, libenter facerem, ſed diceret genus noſtrum, quod metu tui & timore mortis talia proferebam. nec volo perdere gratiam propinquorum. Ex tunc Mahomath cœpit ſectam ſuam publice prædicare, & ad rebellionem

populos concitare,& aliquos seducebat, quia vnum Deum tantummodo prædicabat, & mentiens Gabrielem angelum ad se missum; quæ deceptis populis prædicabat, dicta sibi ab angelo asserebat: & frequenter in contemplationem inuisibilium se rapi simulans, quasi destitutus sensibus, se in terram, vt exanimem prosternebat: & stulti populi cum angelo loqui æstimabant. Demum autem quasi restitutus spiritu præcepta aliqua proferebat, quę *alias Iohara.* sub vno cōpacta capitulo* Zoara appellabat: & per tales Zoaras distinguitur liber eius, qui dicitur Alcoranus. in quo tot ignominiosas Zoaras prædicauit, quod puderet dicere, nedū *f. inebriati* sequi: quos tamen viru diabolico* debriati, & libidine dulcorati, infelices populi receperunt, & adhuc in sua perfidia permanent obstinati, nec legem vitæ & disciplinæ desinunt infestare. Mahomath itaque fraudibus, & incursibus, & infami doctrina corda gentium in sua pertinacia solidauit. Annis autem decem expletis, ex quo apud Damascum regni susceperat principatum, moritur, & sepultus est in inferno. Æra DC. sexagesima sexta An- *IƆLXVI.* no Eraclii XVII. & Suintille regis Gothorum VII.

De Abubacar, & Omar, & Moabia, & eorum prælijs. CAPVT VII.

MORTVO Mahomath, Abubacar eius gener, & contribulis in regni solio subrogatur. Huius tempore Romani Persidem reliquerunt, quam Abubacar bellis in desinenti- *IƆCLXIX.* bus occupauit, Æra DCLXVIIII. Anno Heraclii XX. anno Arabum XIII. Et incipiente *ergo primus annus Arabū est Æra 655. imo 656. Christi 617.* anno Arabum decimoquarto mortuo Abubacar Omar in solio regni Arabū collocatur & decem annis regnauit, hic fuit rigidus, & in præliis valde constans. Hic obsedit Alexandriā in Ægypto, & captam constituit sub tributo, & totam Ægyptum ditioni suæ, & sectæ sub- *Regni Arabum XIII.* didit Machometi: & tam de partibus Orientis, quam de partibus Africanis, triumphum victoriæ reportauit. Et dum quadam die orationi instaret, fuit à quodam suo clientulo interfectus. Post mortem Omar Autuman successit in regno & regnauit annis XII. Hic Libiti, Marmorichin, Pentapolim, Gazaniam, & Æthyopiam quæ supra Ægyptum plagis adiacent Sarracenorum, suæ sectæ, & suæ subdidit ditioni. Plurimas etiam ciuitates Persarum, quas Omar non potuerat obtinere, obtinuit, & posuit sub tributo demum à suis *Regni Arabum XXXV.* est interfectus. Mortuo Autuman Moabia qui & Maula, successit in regno anno XXXV. Arabum & regnauit annis XXV. sed quinque annis (quia regnum eius turbatum variauit) contra suos prælia multa gessit. Post quinquennium suis sedatis fœliciter rexit regnum: sed aduersus eum Constans Augustus plusquam mille naues aggregans, infœliciter transfretauit. Cum enim bellatorum discrimina inchoassent, Moabia præcedente quodam, Abdalla nomine, qui in exercitu Arabum principatum militiæ tunc tenebat, cœperunt acriter decertare: sed victus Augustus vix cum paucis per æquor aufugiens læsus euasit, & plures de suis captiuitate, & gladio ceciderunt: & Moabiæ & Abdallæ nomen & gloria accreuerunt. Abdalla autem volens victoriam ampliare, Tripolim Ægypti venit, & eam & *Africa* Cidamis suæ victoriæ subiugauit: & post desolationes plurimas diuersis patriis subiugatis, & multis prouinciis domitis, & vastatis, & captiuis: plurimis in fide receptis Africam attētauit cum multis phalangibus bellatorum: cumque ex aduerso Comes Gregorius aduenisset, vtrinque fuit prælium inchoatum, sed pars Afrorum morti & fugæ penitus derelicta, infeliciter est deleta: & sic omnis decor gloriæ Africanæ in Arabes est translatus. Abdalla itaque spoliis & diuitiis inclitus, cum suis cohortibus reuersus est in Ægyptum. Moabia autem peragebat decimum regni annum, qui cum vidisset in Africa prospere sibi successisse, centum millia bellatorum in obsequium Izit filio suo dedit, vt cum eis Constantinopolim festinaret: qui illam adiens, parauit obsidionem, & per totum vernum tempus bellis indesinentibus infestauit: sed quia vrbis magnificentia obsistebat, & fames, & pestis laborem impugnantium fatigabat, vrbe relicta, oppida plurima expugnarunt, & adiacentē patriam deuastarunt. & onusti prædis & diuitiis, post biennium Damascum regiam vrbē redierunt, Postea autem partes Orientales bellis indesinentibus suæ sectæ & dominio subiecerunt, & expletis XXV. annis in regno naturæ debitum soluit.

De Izit & Maula & Abdelmelic filio eius & victoriis eorum

CAPVT VIII.

scit. V.C. Tol. f. Vlit. ANNO imperii Arabū sexagesimo primo,* Izit natus Moabiæ obtinuit patris regnum *Regni Arabum LXI.* & regnauit iucundissime tribus annis. Hic subdidit sectæ suæ vicinas vndique nationes, eo quod cunctis gratissimus habebatur: nunquam enim, vt moris est hominū, regalis fastigii

fastigii gloriam appetiuit: sed curialiter cum omnibus se habebat, & communiter omnib. conniuebat: & expleto regni triennio vitam finiuit, & reliquit Maulam filium successorem Anno imperii Arabum L XI. Hic patriis moribus similis, cum ad regni fastigium peruenisset, tertiam partem tributi omnibus condonauit: qui anno dimidio in regno expleto, vitam finiuit. Post eius mortem exercitus Arabum, per quatuor fere annos, bifarie est diuisus & innumerabiles cædes. Arabibus prouenerunt. Alii enim Maroan, alii Abdallam sequebantur. Sed Maroan Constantino Cæsari mille solidos auri probati & variam supellectilem annis singulis impendebat, vt ei adiutor fieret, aut saltem non adimpediret: & quæ Arabes à Romanis euicerant, fuit præteritorum temporum captiuitas relaxata. Hoc tempore Eruigius præficitur regno Gothorum. Cumque inter Maroan incidisset, & Abdallam longa concertatio, tandem Abdalla qui fuerat princeps militiæ regis Moabiæ, & multis diuitiis, quas ab Africa tulerat, abundaret, eiecto Maroan, solus obtinuit principatum: Anno imperii Arabum LXVI. & 4. annis regnauit. Post quos Abdelmelic iunioris Maule filius, contra Abdallam Arabum regnum intentat, & fauore * patrum ad successionem debitam eleuatur Anno imperii Arabum LXX. regnauit annis XXI. Hic Abdallam æmulum suum persequens, apud Mecham Abrabædomum vt ipsi autumant, quæ est inter Archas & Carram Mesopotamiæ, interfecit. Post quod sapientissime bella ciuilia compressit. Huius anno quinto ad regnum Gothorum Egica sublimatur & iterum eius XVI. anno Vitiza in regno substituitur Ægicæ patri suo. Abdelmelic autem consummatis in regno XXI. annis, vitam finiuit.

al. ciuiliter.

A. ab regni LXIIII. In V. C. LXIII. sed LXIV. dixisse oportuit, sed mox rursus numerantur 66 additis 4.

Eruigius

Regni Arabū LXVI.

forte, partium.

Regni Arabū LXX.

Vitiza

De Vlit. CAPVT IX.

ANNO autem imperii Arabum XCI. * Vlit eius filius ad regnum Arabum sublimatur. Huius quinto anno Rodericus seditionibus procuratis regnum Gothorum inuasit. Vlit autem per quatuor annos bella peragens, imperium Arabum mirabiliter dilatauit: erat enim vir magnæ prudentiæ, & in disponendis exercitibus valde cautus: & quia futurus erat virga furoris domini, in populos Hispaniæ pestilentes, diuino auxilio ferebatur, vt vicinas gentes suo imperio subiugaret, Romaniamque & multas prouincias Romanorum, vastatione assidua conculcauit. Insulas etiam & fines Indiæ domuit, deuastando ciuitates plurimas, oppida, & castella obsedit, & occupauit. In Libyæ anfractibus omnem * Mauritaniam subiugauit. In occiduis partibus regnum Gothorum antiqua soliditate firmatum obtinuit, & afflixit: quod à tempore Leonegildi per annos. CXL. pace continua fuit lætum. Hic per ducem exercitus sui Muzam, Hispanias domuit, & regni abstulit dignitatem, & constituit vectigalia. Anno imperii Vlit quarto, Muza Abennocayr, princeps militiæ Vlit regis, misit Tharic Abezarca cum exercitu citra mare, qui & Rodericum vltimum regem Gothorum bello fugauit, & Hispanias subiugauit. Demum veniens in Hispaniam Muza ciuitates plurimas occupauit, & infinitas diuitias congregauit, inter quas mensam lapideam, coloris viridis, immensæ magnitudinis, adinuenit, quæ habebat CCC. LXV. pedes, & mensa & pedes ex vno lapide erant. Hæc mensa dicitur inuenta in villa quadam, quæ Arabice dicitur Medina Almeyda: Latine autem interpretatur, ciuitas mensæ: & erat iuxta montem qui adhuc hodie dicitur, Gebel culeman, & imminet burgo Sancti Iusti. Hanc Taric cum multis aliis diuitiis dedit Muzę. Muza itaque Taric & Mogeyt Hispanias deuastantibus, præcepto Vlit ab Hispaniis reuocantur: Cumque oporteret eos ad edictum principis festinare, Muza dimisit filium suum Abdulaziz principem citra mare, qui apud Hispalim constituit sedem suam, & fertur vxorem regis Roderici nomine Egilonem sibi in coniugem assumpsisse & ab vxore suasus, more regum Gothorum, sibi imposuit diadema: vnde & Arabes Christianum putantes, consilio Ayubaben halib dum in oratione persisteret, occiderunt: regnauerat autem tribus annis & Ayub, eo quod erat in secta Machumeti prudentissimus, in regni solio subrogarunt: & ab isto dicitur Calatayub fuisse ædificata: & iste Curiam Arabum ab Hispali transtulit, & Cordubæ instaurauit.

alias Walit

Regni Arabum XCI.

alias Maritaniam

V. C.

hodie la cuesta de Zulema cabe alcala sed ipse Rodericus ponit in historia cabe medina celi

De morte Muzę & Vlit, & regno Zuleman & morte eius.

CAP. X.

MVZA autem cum Taric & Mogeyt, ducens secum infinitam pecuniam & ex Christianis triginta millia captiuorum, & mensam viridem & plurimos lapides preciosos,

peruenit in Syriam ad regem, vbi Vlit tunc temporis reſidebat: ſed Taric qui odium cō-ceperat contra Muzam, præuenit Muzam & ſe regis conſpectui præſentauit, accuſans Muzam, eo quod de diuitiis Hiſpali plurima occultaret, & modica differebat. Cumque Muzā ſe regis conſpectui præſentaſſet, male receptus cum ignominia eſt eiectus, priuatus potē-tia & honore. Demum condemnatus in mille millibus, & in decies centum millibus ſoli- *Regni Arabũ XCVII.* dorum, & dolore vario circumſeptus, vitam finiuit anno Arabum XCVII. & quia Ayub, de quo diximus, Muze conſanguinitate aliqua attinebat Amiramomeni fecit eum à regno Hiſpaniæ remoueri, & Alohor filium Abderramē in regno Hiſpaniæ ſubrogauit: qui duos annos & nouem menſes in regno expleuit. Vlit autem omnia proſpere gerens, receptis copiis immenſarum gentium, & diuitiis, quas gens miſera vomuerat Hiſpanorum, vitæ termino conſummato, cum regnaſſet annis XI. vitam finiuit. Mortuo Vlit Zuleman frater e- *Regni Arabũ XCVIII.* ius ſucceſſit in regno Arabum anno XCVIII. & tribus annis regnauit. Hic miſſo exercitu Arabum, Romaniam grauiter deuaſtauit.* Pergamum antiquiſſimam & florentiſſimam *V.C.Pergramũ* minoris Aſiæ ciuitatem, vltrici incendio concremauit. Miſit & Alohor, quem Hiſpaniæ præfecerat, vt Narbonenſem Galliam deuaſtaret, & citeriorē Hiſpaniā, in qua Chriſtiani aliqui rebellauerant, ſubiugaret, qui & prædictam Galliam & vtramque Hiſpaniā, vi, fraude, & deditionē receptans, vectigali ſubdidit ſeruituti. Zuleman autem filius Abdelmelic, nepotes ſuos, filios Vlit ſcilicet, Omar & Izit, ſibi ad regni regimen ſociauit. Inter hæc Alohor Cordubā retentauit & Chriſtianos ibidē degentes, emunctos vſque ad exinanitionē *f. interfuerant.* extremæ virtutis, tyrannide coarctauit. Arabes autem qui * fuerant primæ vaſtationi, carceris ergaſtulo & ciliciorum aſperitate, & fame & inedia macerauit, adeo vt vermes ſiue pediculi in ciliciis ſcaturirent, & quæſtionibus eos afflixit, vt abſconditos theſauros reuelarent. Hoc tempore eclipſis ab hora ſexta vſque ad horam nonam durauit, & ſtellæ, vt in tenebris apparebant. Verum quia Izit ob ſanctimoniam ſuæ ſectæ ab omnibus amabatur, & ſanctiſſimus habebatur, Omar frater ipſius, eum in tutelam regni adſciuit. Omar autem benignitate nimia præditus, à præliis, quantum poterat, abſtinebat. Tantæ enim dulcedinis & patientiæ fuit in regno, vt tantus honor ei exhiberetur, & tantæ laudis præconio efflóreret: quod non ſolum à ſuis, ſed & ab exteris præ cunctis principibus laudaretur. Tanta etiam Sanctimonia ei adſcribitur, quanta nunquam vlli Arabum fama veridica recognouit, qui & princeps paucorum dierum vitam finiuit.

De Izit & Izit, & obſidione Toloſæ, & principatu Ambizę. CAPVT XI.

EO mortuo Izit regni gubernacula cepit ſolus. Tunc quidam alius Izit nomine, qui de genere ſuo erat, & apud Perſas tutelam gerebat, rebellionem molitus, bella ciuilia procurauit: ſed Izit miſit quendam Muzillima nomine cum infinito exercitu, vt rebellionis iniuriam edomaret, & in campis Babylonicis ſupra Tygrim turba rebellantium dilabitur fuga magna, & actor ſceleris comprehenſus veniæ reſeruatur. Tunc etiam in occidentis partibus multa illi proſpera prouenerunt: nam Zama qui tribus annis ducatum tenuit, in Hiſpaniis proprio ſtylo deſcripſit vectigalia Hiſpanorū, & quod prius indiuiſum ab Arabibus habebat? ipſe partem reliquit militibus diuidendam, partem fiſco de mobilibus & immobilibus aſſignauit, & Galliam Narbonenſem diuiſione ſimili ordinauit, & Francorū *electorum.* gentem bellis frequentibus ſtimulauit, & Narbonæ ob tuitionem patriæ * electos milites collocauit. Ipſe autem bellis plurimis Toloſam veniens, obſidionis ambitu circumcinxit, & cœpit eam variis machinis impugnare. Gens autem Francorum cum Eudone exercitus ſui duce in obſeſſorum auxilium ſuperuenit. Cumque vterque exercitus cepiſſet acriter dimicare, Franci Zamam ducem Arabum cum parte multitudinis peremerunt, reliqui obſidione relicta ſe fugæ patrocinio commiſerunt: & qui euaſerant Abderramen ſuper ſe principem elegerunt, donec principalia iuſſa venirent. Poſt idem tempus Frodoarius Ac- *Vrbanus Euancius.* citanæ ſedis Epiſcopus, & Vrbanus Toletanæ ſedis, Veteranus Melodius & Euácius eiuſdem Toletanæ ſedis Archidiaconus doctrina, ſapientia, ſanctitate in fide, ſpe, & charitate ad confirmandam captiuam Dei eccleſiam clari habentur. Izit autem miſit præfectum in *Alias Azam.* Hiſpanias * Adhā filium Melic: & præcepit ei, vt ciuitates, oppida, & caſtella, quas primū Arabes expugnauerant ſubiiceret, ſub tributo videlicet, vt quintam partem omnium prouentuum fiſco regio ſoluerent annuatim: quæ autem ſe ſponte reddiderant, decimum tā-tum ſoluerent pro tributo, & hi & illi in ſuis poſſeſſionibus liberi remanerent. Iſte Adham *Azam. Regni Arabũ CII.* pontem Cordubæ, fecit fieri anno imperii Arabum CII. Adham cum duobus annis & dimidio Hiſpaniis pręfuiſſet & à vaſtatione Tiraſone rediret, fuit à ſuis perditionaliter interfectus & Izit Amiramomeni præfecit Hiſpaniæ quendam, qui dicebatur Ambiza anno regni

regni Arabum c.III. & quatuor annis & dimidio, principatum Hispaniæ apte rexit. Gen- *Regni Arabum 103.*
tes Francorum prælia meditando sæpius intentauit,& per directos Satrapas insequēdo in-
fœliciter decertauit, nihilominus tamen furtiuis obreptionibus nonnullas eorum ciuita-
tes & oppida stimulauit & pro huiusmodi infestationibus Gallicorum super Christianis
vectigalia duplicauit. Cumque honorum fascibus in Hispaniis triumpharet, postremo per
se expeditionem ingeminat contra Francos, & incursionem in eos assumpta audacia me-
ditatur. Sed cum cœpisset cum exercitu proficisci morte propera vitam finiuit. Ipse autem
Ambiza in vltimo constitutus, quendam qui Odra dicebatur, Consulem patriæ sibi com-
missæ,& principem exercitus repedantis voluntate propria ordinauit. Sed Arabes in con-
tinenti Amiramomeno Ambizæ obitum nunciarunt, & Odrem pariter successionem.
Izit autem in continenti misit eis quendam qui Gabye dicebatur & erat filius Zaleme
anno regni Arabum c. VII. & fuit terribilis potestator, & regnauit duobus annis & di- *Regni Arabum 107.*
midio: Homo acris ingenii, crudelis dominii, tamen Iusticiæ intendebat: nam Arabes si-
ue Mauros, qui res pacificas abstulerant, Christianis coegit debite restaurare.

De Regno Hyscam. CAP. XII.

HVIVS temporibus Izit quarto regni sui anno completo, vitam finiuit & fratrem pro-
prium Hyscam nomine instituit successorem, tali pacto, vt filius eius proprii seminis
Abulit nomine fratri succederet in honorem. Hyscam autem in suæ primordio potestatis,
anno regni Arabum c. VII. satis modestum & pacificum se ostendit, & regnauit annis
XXI. & in partibus Orientis ac Romania prospere multa gessit, non personaliter, sed per *Regni Arabum 107.*
duces, terra, & pelago destinatos. In occidentis partibus nil gessit præclarum: demum tan-
ta cupiditate fuit illectus vt de nullo, nisi de collectione pecuniæ, cogitaret: adeo vt omnes
reges qui eum præcesserant præcelleret in diuitiis congregatis, * vnde quia emunctionis
iniurias nō poterant tolerare, multæ prouinciæ sibi subditæ vota sua ab eius * proposito fe- *V.C. vnum F.*
re per annos quatuor retraxerunt, strage plurima subsequente nec discessum huiusmodi *Terum.*
potuit reformare. Prouinciæ autem eius dominio subditæ, & Secta Mahometica inquina- *Propono it V.C.*
tæ, dignum est vt propriis nominibus exprimantur. Videlicet Iconia, cuius Metropolis
Iconium, Lystria cuius metropolis Lystris, Alapia cuius metrop. ciuitas eiusdem nomi- *Iconia.*
nis, Chaldæa cuius metropolis, Babylon destructa, Assyria cuius metropolis, Niniue: Me- *Iconium.*
dea cuius metrop. Ecbatanis: Hyrcania, cuius metropolis Anthiolos. Persis, cuius me-
trop. Susa: Mesopotamia, cuius metropolis. Aram siue Carra: Syria superior cuius me-
tropolis, Damascus: Cœles Syria siue Phœnicia cuius metropolis. Tyrus: Syria infe-
rior, cuius metrop. Antiochia: Iudæa, cuius metrop. Ierusalem, Ægyptus, cuius metrop.
Alexandria, Arabia maior cuius metrop. Baldac, Æthiopia, cuius metropolis Nadauer:
Africa, cuius metrop. Carthago: Hispania, cuius metrop. Toletum. Has omnes prouincias *Plinius: Toletū*
subiugauit Secta & gladius Mahumeti: Aliquando etiam Siciliam cuius metrop. Panor- *caput Carpeta-*
mum, & Calabriam, cuius antiqua metrop. Rhegium, & partem Appuliæ, & Galliam Go- *norum vocat.*
thicā, cuius metrop. Narbona, & Vasconias, cuius metrop. Auxis & Burdegala suæ poten-
tiæ subiugauit. Anno itaq; regni Arabum CXI. Hyscam vero sexto, suscepit regnum Ara- *Regni Arabum 111.*
bum in Hispaniis Odoysa Alcayci auctoritate, à duce Africano recepta. Hic fuit vir leuita-
te plenus, & vacuus grauitate. præ paucitate autem temporis nil dignum memoria legitur
peregisse. Isto à regno repulso Hyscam Amiramomeni Hyemen filium Abinaze ad regi-
men Hispaniæ destinauit, anno regni Arabum c. XI. Hyscam vero sexto, hic quinq; men-
sibus Hispanias gubernauit: Post quos vitam finiuit, & missus fuit alius, Autuman nomi-
ne, hic per quatuor menses rexit terram. Post quem Hyscam substituit alium nomine Al-
haytam filium Obytq; veniens in Hispaniam sigillum & authoritatem principis, quam fe-
rebat patenter & strenue demonstrauit: & per decem menses turbidus terram rexit, &
intellexit aliquos de Arabibus in depositione eius colloquio clandestino conspirare: vnde
& eos capiens conspirationis propositum flagellis extersit. demum iussus ab æmulis trans-
marinis quos pœnis afflixerat, capitibus detruncauit. Inter quos Zath Sarracenum sangui-
ne nobilem, facundia clarum, diuersis rebus & diuitiis opulentum pœna afflictum, flagris
illusum, colaphis, cæsum, inhumaniter flagellauit.

De Zath & Abdalla & Abderramen & eius victoriis. CAP. XIII.

ZATH autem manus eius euadens ad petitionem gentis eorum quorum sanguinem ef-
fuderat, inhumane Amiramomeni se cōspectibus præsentauit: & cum eo * Maranem *F. Mammin.*
mittitur Sarracenus cum relatione auctoritatis absconsa, vt absque cunctatione aliqua

Abdelrama alhaytan eiecto ad regni regimen subleuetur. Sed cum Mammen Cordubam peruenisset, Abderramen non potuit inuenire & statim Mammen Alhaytan captum carceri mancipauit: nec mora fortiter flagellatum, turpiter iudicatum, capite decaluatū, post terga manibus colligatum cathenis ferreis alligatum, ab asino deportatum per ciuitatem attractū tantis ludibriis reseruatū iterum carcerali custodię deputauit, & ibi vitam finiuit. Post quem regnauit Mahomath Auenabdalla duobus mēsibus quibus cōpletis Abderramen inuenitur anno imperii Arabum CXIII. Hyscam autem nono, Abderramen vir belliger ad potestatem eligitur Hispanorum & regnauit fere tribus annis. Cumque de animositate & gloria superbiret, vnus ex Mauris Munniz nomine audiens, suos temeritate iudicum indebite aggrauari, pacem cum Francis illico procurauit, & rebellionem aduersus Arabes* procurauit: & cum esset in præliis expeditus, multi eius desiderio paruerunt: vnde & fuit status palatii conturbatus, & non multis diebus interpositis Abderramen expeditionem agitans, rebellem insequitur conturbatus & in Cerritaniæ oppido conclusit obsessum. Hic multorum Christianorum effudit sanguinem innocentem, & Anabadum Illustrem Episcopum virum floridæ iuuentutis incendio concremauit, & sic sanctorum sanguine crapulatus siti meruit laborare, nam quamuis oppidum Cerritaniæ *affluentibus aquis,* rigaretur, Munniz vndique circumclusus sitis ardore præuentus, non inuenit quo aufugeret moriturus, sed vt manus euaderet persequentium desperatam animam morti offert & dum per anfractus rupium conaretur aufugere, manus persequētium non aufugit: nam dum in scissuris petrarum latebras quæreret, præcipitio animam exhalauit, ne viuus odioso principi traderetur. Nuper etiam Eudo præpositus Gallicorum huic Munniz filiam suam, causa fœderis, in coniugio copulauit: & ad suos libitus tradidit inclinandam ob persecutionem Arabum differendam, quæ simul cum oppido Cerritaniæ fuit capta.* Viri autem exercitus caput Munniz præcipitio iam collisum cæde secūda detruncant, & cum filia Eudonis regi suo* læto præsentatur. Abderramen autem de rebellium interitu iocundatus, vxorem eius, cum esset pulcherrima, summo regi trans maria honorifice destinauit. Tunc Abderramen victoriæ gloriam prosequi non desistens, cum vidisset terram sua multitudine esse repletam,* fretosa dissecans & montana præcalcās Rodanum etiam dissulcauit: verum cum Arelatum in multitudine exercitus obsedisset inferioris fortunæ Gallici sunt inuenti, nam fugati periculo se* nouentes sequaci victoria sunt præuenti quorum cadauera vorax Rodanus occultauit, & terra suscipiens reuelauit, sed & eorum tumuli adhuc hodie in Arelatensi cæmiterio ostenduntur.

Imperii Arabum. 113. — *præparauit.* — *Anabadus Episcopus.* — *affluentis aquæ abundantia regeritur.* — *Vni autem c. 8.* — *læti præsentant.* — *F. fruticosa. F. fugaci. Al. vouentes.*

De morte Abderramen & fuga suorum & Carolo Martello. CAP. XIIII.

ABDERRAMEN autem lætus victoria, elatus potentia, ratus est Francorum patrias deuastare. Cumque amnes Garonæ & Dordoniæ pertransisset, Eudonem, de quo diximus, inuenit ad prælium præparatum: sed infœlicitate præterita comitatus, in fugam dilabitur fugitiuus, & tot ibi de eius exercitu ceciderunt quod eius numerus humanæ scientiæ occultatur. Sed cum Deus concluserit hostiis mare, & ei dixerit, hucusque venies: & vndas fluctuum hic confringes Abderramen nō à Deo sed à sua potentia extimans prouenire, proposuit interiorem Galliam penetrare, & Eudonem ducem persequi non desistēs per Petragoneam & Sanctoniam & Pictauiam ciuitates, oppida, & ecclesias deuastando & igne continuo consumendo, & Turonis ciuitatem, ecclesiam & palatia vastatione & incendio simili diruit, & consumpsit. Eudo autem, de quo diximus, ad Consulem Franciæ, & Germaniæ, nomine Carolum, virum belligerum, & rei militaris expertum fugit, infelicitatis Francorum excidia relaturus. Carolus autem dictus Martellus, Germanos & Gepidas secum ducens, cum Francis, qui remanserant, Abderramen se obtulit* deuastanti. Cumque per septem dies bellis particularibus exercitus sese impeterent, demum dispositis aciebus generali prælio dimicantes alternis cædibus se lęserunt: sed gens Austrię, membrorum præeminentia valida, & gens Germana, corde & corpore præstantissima, quasi in ictu oculi, manu ferrea & pectore arduo Arabes extinxerunt: & ipsum gladio peremerunt, sicque nocte prælium dirimente ad castra sua exercitus redierunt. Mane autem diluculo apparente, viderunt Germani Arabum tentoria, vt heri fuerant ordinata, & putauerunt Arabes velle prælium restaurare & cum exploratorum officio vacua percepissent, ruerunt ad spolia & manubia diuidenda, & verentes, ne Arabes forte in stratis vel semitis insidias procurarent, Germani & Franci in patrias redierunt. Arabes autem qui euaserant per compendia ad Galliam Gothicam sunt reuersi.

deuastantis V. C. — *Germani præceri.*

De Ab-

De Abdelmelich & Ochâ. CAP. XV.

ANNO Arabum CXVI. Hyscam Amimoratmeni misit quendam Abdelmelich nomine, de nobili genere, qui dum in Hispaniam peruenisset, post tot clades & pericula inuenit eam opulentiæ non oblitam, & bonis omnibus abundãtem & quasi malogranatum augustalibus deliciis efflorentem. Ipse autem quatuor annis regnans, qui dispensator esse debuerat, inuentus est dissipator discolus & petulans, & prosperitatem patriæ reputans, inopinam flagrantis petulantiæ malitiam propalauit, & patriæ iudices blandiendo [pro iure iniurias, pro pace angarias] pro regimine nocua cepit in Hispaniis exercere, vt rediuiuæ plagę angustias reparatas mordaci tyrannide renouaret, nec aliquid vtile, aliquid strenuũ exercuit in patrię vastatores: vnde cũ relationem summi principis accepisset, vt Francorũ insultibus obuiaret, volens iuga Pyreneïca penetrare, multis suorũ perditis, in planis Celtiberię refugus se recepit, Vox enim Christianorũ quæ ad aures Domini ascendebat, cõtra tyrannum diuini iudicii sententiam impetrauit: moxq; Amiramomeni remouetur iussu, edicto, & successor ei mittitur Aucupa siue Ocha anno Arabum C. XIX. Hyscam vero anno XV. & quinq; annis regnauit. Hic potestate præcelsa genealogia & legis suæ custodia ab omnibus timebatur, & Abdelmelich qui ante eum regnauerat vinculis alligauit, iudices & præpositos quos ille instituerat, condemnauit: Sectæ suæ ceremonias cogebat Arabes exacte seruare, & tributa ardue exigebat. Fiscum diuersis occasionibus augmentauit, peruersos Hispaniæ & diuersis vitiis implicatos ratibus impositos, coegit ab Hispania exulare: neminem non per Iustitiam legis proprie condemnauit. Expeditionem Francorum cum multitudine exercitus attentauit. Deinde ad Cæsaraugustam classe peruenit, vbi recepit epistolas à partibus Africanis, quod Mauri Hispanię ei resistere intentabant: quibus perlectis quanta potuit velocitate Cordubam remeauit, & in transductiuis promontoriis sese recepit, ibique naues ab Africa præstolatur: quibus receptis in Africam transfretauit & assumptis auxiliis continuo cisfretauit, & contradictores bifarios & rebelles, quos reperit, interfecit: Sicq; omnia disponendo sedi propriæ inclytus redonatur? qui post paululum peracto quinquennio infirmitate correptus Abdelmelich quem captum tenebat, consensu omnium restituit in regni sedem: infirmitate eius vitalia penetrante, vitam finiuit, & regnauit secundo Abdelmelich anno, Arabum C. XXIIII. Hyscam XX.

Regni Arabum 116.

Regni Arabum 119.

Regni Arabum 124.

De insolentiis Hyscam & infelicitate eius & de Belgi & morte Abdelmelich. CAP. XVI.

IGITVR Hyscam iniquitatem & rabiem diu conceptam, & cupiditatis termino relaxato, cœpit in suos plus solito debacchari, & insolentius se habere: vnde & gentes suæ subditi potestati in bellum prosiliunt intestinum: nam & illa vasta solitudo vnde Arabia oritur, & occidentalis plaga & ea quæ ad meridiem extat zona, impietatem iudicum non ferẽtes ad inuicem colligati, à suis ceruicibus iugum Arabicum excusserunt: Sed vbi rumor ad aures Hyscam peruenit, misit Cultum cum centum millibus bellatorum, quem præfecit exercitui Orientis, cum quo veniens in Africam se recepit, & definito consilio statuerunt, vt Maurorum patrias discursando & gladio feriendo ad Tingitanum pelagus properarent: sed vt Maurorum rebellio hoc percepit, pannis circumpendentibus duntaxat pudendis obtectis, nudi prosiliunt à montanis, nigri specie, crispi crine, albi dentes. Cumque ad fluuium, qui Mafan dicitur, aduenissent, vtroque exercitu ex opposito collocato, Mauri tetrum colorem equis pulchrioribus venustantes, & albis dentibus subridendo, aduersi exercitus multitudinem deterrebant: vnde & pars * Cultum & Arabici equites, & equi Ægyptii cum sua & ascensorum * internecione subito terga vertunt: & dum per deuia & fretosa cursitant transfretando absq; retinaculo vltra reparationem virium multitudo illa deperiit in heremi vastitate: Sicq; omnis illa collectio Orientis & Occidentis per fugam dilapsa, vndiq; dissipatur, dum dux exercitus * Cultus nomine cum sociis territis iugulatur, & pars vna fugientium persequentium gladio præuenitur. Et pars alia vagabunda per viam qua venerat, redire cogitans trucidatur. Tertia pars quo deuenerit ignoratur. Exercitus itaque rebellantium habebat super se ducem Belgi Abenben & tribus annis regnauit homo magni generis & armis exercitatus. Iste, proh dolor, in Hispanias cisfretauit: Cumq; præsensisset Abdelmelich de quo dixeram, iuit ad portum, vt portum nauibus impediret: sed vbi Mauri Hispaniæ cognouerunt Belgi volentes auxiliari cõtra Abdelmelich, ad prælium conuenerunt, & in tres partes diuisi vnam mittunt cõtra Toletum, aliam Cordubam, vt Abdelmelich interficerent in eadem. Tertiam ad portum dirigunt * Septitanum, vt reciperent nauigantes, quos Belgi in Hispaniam destinabãt, vel si forte de Arabibus qui è prælio euaserant, aduenirent in eos acriter desęuirent. Sed Abdelmelich

Culdam. V.C.

Intentione V.C.

Cultum. V.C.

Sepitanum. V.C.

contra procedens partem illam quæ Toletum per XXVII. dies obſederat, extinctiuo gladio diſſecauit: aliam partem per Almuzaor Arabem, licet cum magna exercitus internecione, enſe belligero refrenauit: & pars iſta ad partem aliam declinauit, quæ ad portum iuerat: tertiam partem ſimili excidio diſſipauit. Tunc Abdelmelich de tantis ſucceſſibus glorioſus, epiſtolari alloquio Belgi admonuit, vt in priſtina inſula ſe reciperet. Belgi autem audiẽs indignanter miſit Abderramen principem militiæ vt coerceat obſiſtentem: qui Cordubam veniens, penetrat ciuitatem & Abdelmelich captum grauibus iudiciis, & ſudibus arundinum, cruciatum demum gladio interfecit, & tanta in Oriente & Occidente ab vtriſq; ſunt prælia peracta quod vix lingua ſufficit enarrare.

De Alulit Pulchro & Albuſcatar & Thobam. CAP. XVII.

Regni Arabum 125. ANNO Arabum CXXV. Africani & Arabes concorditer conſenſerunt, vt Alulit Pulcher, filius Izith, Sobrinus Hyſcam in eius ſolio locaretur: qui regnauit annis duobus. Nec mora Doran rebellia ſuadente, omnes Hiſpania conturbatur, & anno primo Alulit, Albulcatar mittitur in Hiſpaniam ad iuſſa principalia exequenda, qui veniens extinxit ſcandala, & ſedauit: & ſollicite commiſſam patriã gubernauit, & omnes ſuperbos Hiſpaniæ ſub ſpecie exercitus in Africam deſtinauit. Sed Hiſpani Arabes, per Zimael, virum gentis ſuæ auctoritate præditum Albulcatar, à regni ſolio remouerunt. Cumq; congredi voluiſſent, Zimael Celatam poſuit in occulto, & dum Albulcatar fugientem ſequitur Zimaelem, incidit in Celatam, & hi qui cum eo erant, fuerant Zimaeli coniuratione clandeſtina obligati. Cumq; eum in periculo reliquiſſent, victus ſuccubuit, & occiſus, & * Toban qui valida ad *Al. Proba.* victoriam præbuerat Zimaeli, ad regni ſolium ſublimatur. Iſte diuiſa prælia attentauit, ad quæ ſe & ſuos infeliciter præparauit: demum dura internecione ſuccubuit cum multitudine occiſorum. Alulit autem defuncto omnes homines patriæ, Ybrahem fratrem eius in *Regni Arabum 127.* Amiramomeninum & dominum receperunt, Anno Arabum CXXVII. Sed * Mardan vnus *Al. Maroan.* ex Arabibus in ſcandalũ ſuſcitatus dum eum cũ paucis in palatio reperiſſet, gladio interfecit, ſic q; rei huius cauſa inteſtinum diſcidium ſuſcitatur, & quinquennio perdurauit Azali *Anno Arabum 128.* quodam Arabe diſſenſionis ſcandalo procurante, Anno Arabum CXXVIII. Mazoan 2. qui *Thoaba. V.C. ſup. Toba.* cum Ybrahem regnauerat duobus annis * Toaba Hiſpanis præfecit regnans, anno vno. hic fuit vir belliger, & magni generis, ſed annus vnus vitam eius & regnum finiuit. Quo defuncto ab omni ſenatu palatii Arabum Yuceph in Hiſpania mittitur ad regni regimen *Anno Arabum 129.* ſublimatus, anno Arabum CXXIX. ſeu incipiente XXX. Maroan vero 3. Yuceph, vt ſenior & longæuus ad regimen Hiſpaniæ ſublimatur. cui non poſt multos dies diuerſa rebellia Arabes per Hiſpaniam molientes plurimos occiderunt. Iſte ad ſuggeſtionem reſidui populi, *F. vt quos.* qui mortem euaſerant, deſcriptionem publici codicis innnouauit: * & quos de Chriſtianis vectigalibus dempſerat, gladius vaſtatorum à fiſci codice demerentur. Hic licet pe- *Sic V.C. Tolet.* tulcus, tamen ſollicite rexit regnum: Sexto anno regni iſtius hora 1. 2. & 3. omnes Cordu- *F. pallentes cum facibus, ita vt ad ſoles verba referantur. & mox procedebant.* bæ habitantes, tres ſoles lucis mirificæ conſpexerunt, & quaſi pſallẽtes cum faſcibus igneis, & ſmaragdineis præcedebant ex quorum ortu angli deuaſtantes fines Hiſpaniæ, nutu Dei fame intolerabili affecerunt.

De Abdalla Benallabeci & Abderramen. CAP. XVIII.

Anno Arabum 133. HOc tempore anno Arabum CXXXIII. Abdalla Benallabeci contra Maroan, qui tumultuoſe, vt diximus, imperium Arabum occupauerat, manu valida attentauit. Quod Maroan cum præſentit tumultu gentium animo minoratus cum theſauris publicis è palatio fugiẽs, ire in Libyam meditatur, vt ibi prælium rapararet. Sed Abdalla nil veritus, ſeniorum inſtinctu in ſede regia ſe locauit, & ſtatim poſt Maroan cũ infinito exercitu Arabum & Perſarum ſuum patruum Zali nomine deſtinauit, qui Maroan de loco in locum inſequebatur. tot enim mala intulerat Sarracenis, quod nuſquam receptaculum inueniret, & *Al. Azimum* Nilo tranſiecto, cum ad locum, qui lingua eorũ * Azunum dicitur, perueniſſet, inſecutores cũ Maroan ſeſe adeo valide iacularunt vt per binos dies ex vtraq; parte plurimi cederentur: & die tertio Maroan victo, & interfecto, inſequentes à gladio ceſſauerunt. Tunc capita magnatorum ad Abdallam dirigunt, quaſi xenia præcioſa, & de reſiduo ſpoliorum remunerant bellatores, digna pace patriæ terminos diſponentes, & à Mahomath vſq; ad hæc tẽpora ciſmarini, & vltramarini Arabes vnius Amiramomeni dominio regebantur: & qui de Benelabeci progenie deſcendebant, eos qui de Abenhumeya deſcenderant, à ſede imperii expulerunt, cognationem eorum ad necem vſque inueſtigantes, Humeya autem & Alabeci, ex duabus Mahometi proceſſerant filiabus: vnde & inter domos eorum diu contentio perdurauit. Alii dicunt Mahomath non niſi vnam filiã reliquiſſe, quæ Fatima dicebatur, & nupſit Aly abnetalep, qui ſcriptor fuerat Machumeti, & poſt Mahumath quartus regna-

regnauit annis 4. & diebus 8. & ab isto & fatima duæ domus concertantium processerunt Post Mahomath Aben Alabeci cismarini ab Africano imperio discesserũt, & sedem regni Cordubę statuerunt. Deinde particularibus dominiis excidia patrauerunt, vsq; ad tempora Almorauidum, qui sibi Hispanias subiecerunt, & fuit Monarchiæ vnitas restituta, sed & Almoades tam ab Africa quam ab Hispaniis Almorauides eiecerunt, & sibi regnum totaliter subiecerunt, vsq; ad tempora regis Fernandi: sub quo Abenfut Almoades ab Hispaniis effugauit, & fere Monarchiam obtinuit citra mare. Vnus autem Abderramen abenmeya, qui Abderramen Adahil postea fuit dictus, clanculo in Hispanias transfretauit, & misit quempiam de clientulis, vt volũtates omnium exploraret, & inuenit quam plurimos Abderramen beneplacito inclinatos: quod cum ad Abderramen notitiam peruenisset, statim ad Hispanias cisfretauit, & continuo Malaca, * Assidona, & Hispalis eius dominio se dederunt: & Hispalim ad eum fere de omnibus Hispaniæ partibus aduenerũt, eius dominio se spondentes, & inde exercitu congregato processit contra Yuceph Halhacri, qui Cordubæ præerat, pugnaturus: & prælio inito fugit Yuceph ad præsidium Toletanum & Abderramen interim * Belam obsedit. Tunc Yuceph furtim ingressus est pręsidiũ Cordubense, & inde dominas tres educens, in Granate confugio se recepit: quem Abderramẽ insecutus, tãdem in deditionem eum recepit, & cum * Abderramen Cordubam inde venit, sed culpæ conscius, sibi timens, Emeritam adiit fugitiuus: vbi fere 20. millibus hominum congregatis, terram Abderramen cœpit vastationibus lacessire, & dum incursibus desæuiret, bellatores de Hispali & eius partibus venientes continuo fugauerũt, & ipse credens Toleti, vt in præsidio liberari, à quibus vitã sperauerat, est occisus, & incõtinenti Abderramen dominio se dederunt, & tũc regno in Hispaniis confirmato Amiramomeni statuit se vocare, Anno Arabum CXLII. Et tũc fecit obfirmari præsidium Cordubens. & hortum nobilem, qui Razapha arabice nuncupatur. Tunc vnus qui Girat Alhadra & alius, qui * Bere, & multi alii contra eum in vnum factitii surrexerunt: sed omnes cæde & prælio subiugauit, & vrbes rebelles simili dispendio coarctauit, multos suspendio, multos nece, multos gladio eliminauit. Anno autem Arabum CLXIX. cepit Cordubens. Mezquitam ædificare, vt prærogatiua, opere omnes Mezquitas * Arabum superaret. Regnauit autem annis XXXIII. & mortuus est, anno Arabum CLXXI. & sepultus est in præsidio Cordubens. Reliquit autem XI. filios, & nouem filias.

Almoades. Vnde de Gothis sup. — *& de Assidona.* — *Ali. Vetam.* — *V. C. Abderrabium.* — *Anno Arabum 142.* — *nunc arricafa.* — *Al. Bete.* — *Anno Arabum 169.* — *Anno Arabum 171.*

* *De Issem.* CAP. XIX.

De Actibus Issem Tolet. cod.

VNvs ex filiis, Issem nomine, successit in regno. Frater autem eius dictus Zulema qui à patre successor fuerat institutus, præerat principatui Toletano. Hic cum audisset quod eum pater instituerat successorem, contra fratrem exercitum congregauit, & sibi mutuo occurrentes apud castrum, quod Bilche dicitur, acriter dimicarunt: sed Zuleman inferior est inuẽtus, & Issem victoria animosus, Toletum adiit, & obsessam post modicum occupauit. Zuleman autẽ victus & fugitiuus, Murciæ se recepit, anno Arabum CLXXIIII. Post hæc Issem emit à Zuleman, quicquid in Hispaniis possidebat, pro sexaginta millibus aureorum, & Zuleman relictis Hispaniis, mare trãsiens iuit in Barbariam, & quieuit Issem ab eo, & obtinuit Issem Toletum, & cætera loca, quæ Zuleman consueuerat obtinere. Similiter cum altero fratre Abdalla, interposito discidio, aliquando demũ concorditer conuenerunt, vt relictis Hispaniis in Africam transfretaret, & sic duobus fratribus effugatis ab eorum scandalo in regno Hispaniæ conquieuit, & totam terram Iustitia & dilectione pacifice gubernauit, & à suis plurimum amabatur.

Anno Arabum 174. — *De prognostica mortis eius Tolet. cod. sed capite sequenti.*

* *De actibus Issem.* CAP. XX.

ANNO autem Arabum CLXXVII. misit quendã à suis, qui Abdelmelic dicebatur cum magno exercitu, vt Christianorum patriã deuastaret. Hic Narbonam & Gerundam, & loca cætera interposita cepit, & subiugauit, & tot spolia secum duxit, vt in quinta parte Issem suo principi * Morbetinorum XLV. millia prouenerunt: ex quibus Mezquitam Cordubæ, quam pater suus inceperat, consummauit. Narbonenses autem, & cæteri Christiani tanto exterminio ferebantur, quod pactis concordiæ interiectis, vt à Narbona vsq; Cordubam humeris & vehiculis terram ferrent; ex qua in suo præsidio Mezquitam ædificauit. Construxit etiam Mezquitas alias, & veteres renouauit. Quicquid autem acquirere poterat, liberaliter diuidebat, & ita viriliter restitit Christianis, vt cum quadã vice diues quispiam pro redemptione Maurorum magnam summam pecuniæ diuisisset, vix potuit inueniri, quem redemptio liberaret, & cum suorum aliquis morte propria vitam aut gladio finiebat paternum stipendium filio, quantumlibet paruulo, erogabat, donec ætate perfectus militiæ * adscriberetur. Hic pontem constituit qui Cordubæ adhuc extat: fuerat

Anno Arabum 177. — *Morbumorum. cod. Tolet.* — *scriberetur. V. C. Tolet.*

enim ibi pons alius, qui sub isto inferior subsistebat, & est indirectum portæ maioris, & prope præsidium, quod in lingua sua dicunt, Alcazar: & tanta diligentia pontis fabricam procurauit, quod ipse personaliter operibus assistebat, & fabricæ ordinem dirigebat.

Prognostica. V. C.

De Prognostico mortis eius. CAP. XXI.

Ad Tolet.

TANDEM aduocauit quendam in arte Astronomiæ valde peritum, & quæsiuit ab eo, quid de regno, vita, vel eius operibus suæ artis indicio percepisset: At ille, licet timidus, minis territus, quæ perceperat, reuelauit: dicens ei, Eris præ regibus fortunatus, & manus tua opprimet inimicos, sed in regno octo annorum numerum non complebis. quod rex audiens diu tacuit: Astronomum autem remunerauit. Exinde autem cœpit se virtutibus politicis exercere, & se omnibus beneficum exhibere, & pauperibus Iustitiam conseruare. Hic Galletiam deuastauit, Anno Arabum CLXXV. & in reditu obuium habuit Veremudum. Deinde, vt diximus, Narbonā obtinuit, & Gerundam, Anno Arabum CLXXVII. & plura bella exercuit cum rege Galetiæ Aldefonso, & cum quadam vice Galetiam intrauisset, Anno Arabum CLXXIX. Christiani in montanis loca deuia seruauerunt, & transitu occurrentes, pluribus captis ex Arabibus, plurimos occiderunt.

Anno Arabum 175.
Veremudus.
Anno Arabum 179.

De morte Issem, & regno Alhacam. CAP. XXII.

Al. ann. 7 men. 9. di. 8.
Anno Arabum 179.

HISSEM autem cum regnasset* annis VII. mensib. VII. diebus VII. vitam finiuit & filium suum Alhacam nomine regni substituit successorem, anno Arabum CLXXIX. & regnauit annis XXVI. mens. X. diebus XV. Hic fuit sapiens, & strenuus in agendis, & vt legis eorum ratio asserit, fortunatus, & seruorum quinque millia ad sui custodiam deputauit: tria millia de apostatis Christianis & duo millia de Eunuchis, qui secum ibant, alii præsidium obseruabant; & ipse etiam personaliter pauperes iudicabat, & maleficos inquirebat, vt compesceret delinquentes, & quod gentis illius impietas vix admittit, eleemosynas liberaliter erogabat. Cum autem fratres Issem Zuleman & Abdalla, qui à facie fratris, vt diximus, fugerant vltra mare, audissent Issem mortuum, & Alhacam filium eius in regni regimine substitutum, conati sunt regnantis initia perturbare, & fugæ infamiam festino reditu palliare, & contra nepotem vela reducia erexerunt, & in Hispaniam transfretantes, regnum nepotis inuadere præsumpserunt: & Abdalla agnomine Valentinus, cum barbaris Valentiæ* rebellauit & Zuleman fratrem suum à Tangia accersiuit, & ambo à Valentia nepotem suum Alhacam nomine, bellis indefinentibus impetebant: demum collatis vexillis ad inuicem dimicarunt, & Zuleman inibi interfecto Abdalla fugæ opprobrio derelictus, Valentiam est reuersus. Hoc fuit anno Arabum CLXXXIIII. Anno regni Alhacum V. mansit autem Abdalla Valentiæ prælio refrenatus & auxilio destitutus. Nepoti autem per nuntios supplicauit, vt securitatem & victualia indulgeret. Alhacam autem malitiæ iam oblitus, cōcessit ei vt Valentiæ moraretur, & mille aureos mense quolibet & per annum quinque millia sibi dabat. Abdalla autem iam pacificus filios suos misit regi, & rex eos benigne recipiens eorum vni sororem suam matrimonio copulauit, & sic terra à præliis conquieuit.

rebellauit F. bellauit.
Anno Arabum 184.

De Rebellione Toletanorum. CAP. XXIII.

Regni Arabum 190.

ANNO autem regni Arabum CXC. regni autem eius XVII. populus Toletanus confidēs de fortitudine ciuitatis, & in multitudine incolarū, & copia victualium rebellauit, & ei iura regalia negauerunt: quos copia, otium, & securitas fecit à dominio aberrare. Rex autem, licet familiari stimulo arctaretur, sustinuit patienter, & scelus scelere studuit callide vindicare, & vocauit Ambroz, quem Oscæ præfecerat & Cæsaraugustæ: & erat carus & fauorabilis Toletanis. Regi autē Alhacam semper extiterat vtilis, & fidelis. Hunc misit Toletum cum epistolis suasoriis, quæ talia continebant: Cum misissem aliquos qui mea negotia procurarent, & vos in deuotione regia conseruarent, intellexi eos vos stultis operibus prouocasse, & regia negotia minorata. Nunc autem mitto vobis Ambroz, qui vestris beneplacitis condescendet: cum sit vester amicus, & contribulis: Quem ipsi cum gaudio receperunt, & ad sua consilia admiserunt, & diebus aliquot interiectis promisit eis rebellionis participem velle esse, & præter regium præsidium aliud in ciuitatis medio se facturum, vt ibi regis familiares secum haberet, ne possent in populum malignari: & statuerunt ei locum in monte vbi Ecclesia sancti Christophori nunc est sita, & præcepit suis, vt domus circa idem præsidium fabricarent & eductione terræ ad parietes erigendos ex industria in medio præsidii profunda voragine foueam dilatauit, & omissis præsidiis ciuitatis in isto statuit mansionem & placuit regi, sciens hoc ex industria procuratum.

De cæde Toletanorum. CAP. XXIIII.

TVnc Rex Alhacam mandauit his qui tabernaculorum castris vel ciuitatibus morabantur, vt à Rege auxilia implorarent, quia Christianorum incursibus grauabantur & per se vel per alios succurreret impugnatis. & hæc relatio venit Toletum, & ad cæteras ciuitates. Rex autem præcepit vndique exercitus congregari, & misit cum eis filium suum Abderramen, & etiam de maioribus seniorum, vt adolescentem, qui XIIII. agebat annum, in consiliis custodirent. Cumq; venisset Toletum castrametatus est ab Oriente, & continuo venit nuncius, qui treugam firmauerat cum Christianis, & dimisso excercitu quod redirent. Ambroz autem vt fuerant facta cuncta percipiens Toletanis suasit, quod Abderramen instantissime supplicarent, vt eorum ciuitatem ingredi dignaretur: qui tādem precibus vix coactus, annuit postulatis. Ingressus itaque, in præsidio Ambroz voluit hospitari, vt inueniretur communior quasi in medio ciuitatis, & vt apud eos gratiosior haberetur. De consilio Ambroz potiores vrbis fecit ad conuiuium inuitari, & solemnibus epulis instauratis, cum venissent, qui fuerant inuitati; spiculatores cum ensibus præparati ingredientes hospites capitibus mutilabant, & retentis capitibus equitaturos per oppositum hostium dimittebant, sanguine in voragine foueæ elicatus. Cumq; quispiam vaporem sanguinis ascendentem odoratu narium percepisset, & non ex carnium, vel vapore conuiuii inhalere, quæsiuit de his qui introierant, quidnam esset, & responso accepto, quod in epularum sedibus discumbebant, odore sanguinis stimulatus, factionis interitum promulgauit: quia fere succubuerant quinq; millia occisorum. Populus autem deiectis animis consternatus, Alhacam & Abderramen seruituti capita subiecerūt, & rebellionis opprobrium confusione debita sustulerunt, & hoc fuit anno CXC. Arabum. *V. C.*

De victoriis Alhacam, & morte eius. CAP. XXV.

POst hæc actis fœlicibus eleuatus, misit quendam de suis magnatibus Abdelcarim nomine, cum suo exercitu Calaguriam. Abdelcarim autem cum aliquandiu obsedisset Calaguriam, & cum vsque ad mare emissis phalangibus plurima deuastasset, cum prædæ gloria copiosa in mittentis dominium est reuersus, Anno Arabum CC. regni autem Alhacam XXIIII. Postea anno Arabum CCII. Arabes de suburbio Cordubens. inceperunt contra Alhacam dominum rebellare, quia diuitiis & delitiis eleuati iugum dominii abhorrebant. Alhacam autem rebellioni adueniens, cum Abdelcarim, qui strenuitate militiæ erat carus, per portam, quæ noua dicitur, ciuitatem ingressus est Cordubens. & rebellium indebitam factionem cæde & suspendio domuit, & sedauit: & iuxta portam, quæ pontis dicitur, in ripa fluminis CCC. & amplius infurcauit: Qui autem potuerunt euadere, fugę subsidium elegerunt. Rex autem solita pietate decreuit * rebus, paruulis, & mulieribus indulgendum. Hic Alhacam fuit strenuus in agendis, & rebelles compescuit, vi bellorum. Dum autē bella cum suis patruis exerceret Christiani Barchinonam acquisierunt, & Arabes vastationes & incendia sunt perpessi: Cumque Alhacam sedatis suorum dissidiis ad recuperandas terras quas amiserat, se pararet, mortis imperio est præuentus, Anno Arabum CCVI. regni sui XXVII. reliquit filios XIX. filias autem XXI.

Regni Arabum 200. & 202.

forte senibus aut rebus i. facultatibus.

Regni Arabum 206.

De regno Abderramen & Nauibus aduentitiis. CAP. XXVI.

sub hoc diuus Eulogus.

POst Alhacam regnauit filius eius Abderramen. XLI. annorum erat cum regnare cepisset, & XXXI. annis regnauit, & seniores Curiæ fratres Abderramen, & consanguineos conuocauit, qui venientes libenter noui regis dominium receperunt. Abdalla autem qui Valentiæ, vt diximus, morabatur, vt olim fecerat, rebellauit, sed Abderramen continuò exercitum congregauit. Abdalla vero fugam iniit, veritus expectare, & post fugam paucis diebus interpositis exspirauit. Tunc Abderramen vxores & filios Abdalle fecit ad se adduci, & eis in necessariis liberaliter prouideri, & ex tunc apud Arabes parentibus filii successerunt. nam antea fratres consanguinei vel propinqui, & etiam de alio genere succedebant, & fuit Abderramen plurimum fortunatus, vt genris eius * geneatici dogmatizant. Hic Barchinonam nuper Christianis obtentam, per Abdelcarim suum principem subiugauit, & terras alias quas Christiani tempore schismatis occupauerāt. Ipse etiam per se plurima bella gessit, Anno autem Arabum CCXXIX. regni autem eius XXIII. nunciatum est ei LIIII. * Galeas in Vlixbonæ littore * appulisse, & Abderramen rescripsit eis, vt prout possent, sui custodiæ prouiderent. Sequenti anno plures naues, & maior potentia Hispalensi littori aduenerunt, & diebus XIII. Hispalim obsederunt, & congressus cum Arabibus habuerunt, & pluribus interfectis captiuos & spolia plurima abduxerunt: inde Zelziram,

pro genethliatici vt sup. cap. 1.

F. Galeras.

V. C applicasse.

Cadiz,& Assidonam,cum suis classibus adierunt,& confectis prælijs, pluries cum Arabibus pugnauerunt,& terras eorum cæde & incendio vastauerũt, & prædas multiplices abduxerunt,& iterum Hispalim sunt reuersi,& transierunt *Ingelzira captel,& impugnatam tribus diebus,eductis spolijs incenderũt Deinde per hortos,& vineas,& terminos Hispali transeuntes,omnia vastauerunt, Arabes occidentes,& quæq; vtilia secum ferentes,Deinde mane Hispalim venientes,congressum cum Arabibus habuerunt,in quibus tot de Arabibus occidebant,quod vix posset industrius numerare,& Arabes ab vtraq; vrbis facie effugati,vix vitæ relicti ad muri ambitum confugerunt;gentes autem,qui nauigio venerant, ciuitatem per diem & noctem grauiter afflixerunt,& sequenti die ad stationem nauium redierunt cum multitudine spoliorum,quæ ab suburbio & suburbanis iuxta votum quilibet abducebat. Cumq; ad Abderramẽ rumor huiusmodi peruenisset, fecit magnum exercitum congregari,quem in auxilium Hispalens.destinauit, & venientes cum gentibus nauium commiserunt. Sed nec hi,nec illi,vincere potuerunt.Gentes autem in villam quæ tablata dicitur,prope Hispalim intrauerunt:& Arabes eos machinis impugnantes à tablata egredi compulerunt,& in conflictu vsq; ad cccc. amiserunt. Ipsi autem diebus aliquot ibi commorantes confinia Hispalens. vastauerunt & cum audissent quod Abderramen xv.naues & exercitum alium in eorum exterminium destinaret, reuersi sunt Vlixbonam & exinde cum alijs,qui illuc aduenerant,ad propria remearunt.

forte albadra vt fol.seq.

De morte Abderramen & regno Mahomath. CAP. XXVII.

Anno Arabum 236.

ANNO Arabum ccxxxvi. regni autem sui xxx.præcepit plateas Cordubæ pauimento solidari lapideo,& aquã à montanis plumbeis,fistulis deriuari & fontes iuxta Mezquitam,& iuxta præsidium, & in alijs locis eductione nobili emanare. Et cum hæc fecisset,mortuus est Abderramen,anno Arabum ccxxxviii. incipiente anno regni sui xxxii. & reliquit xlv.filios,& xlii.filias.Anno Arabum ccxxxviii.Mahomath filius Abderramen,successit in regno,eo anno mortuus est Rainimirus, filius Veremundi, rex Galetiæ, & filius eius Ordonius successit in regno,& regnauit annis xxxv. Anno Arabũ ccxl.regni autem Mahomath 2.Toletani contra Mahomath dominum rebellarũt, & Ordonium qui in Asturiis &*Gallitia tunc regnabat,in adiutorium vocauerunt qui misit eis Germanum suum cum multitudine Asturum,& Nauarrorum. Tunc Mahomath collecto exercitu iuit Toletum,& cum propior esset vrbi, in alueo qui Celet dicitur insidias occultauit, & cum ad ciuitatem propius accessisset,speculatores exterius positi, venire cũ paucis bellatoribus existimarunt:quod cum Christianis & ciuibus intimassent contra eum volentes congredi,exierunt,& cum prælium inchoassent, insidiæ, quæ latuerant,accurrerunt, & succubuerunt cum suis complicibus Toletani,& de Christianis vsque ad octo millia;de Toletanis vsque ad xii. millia perierunt, & fecit rex Mahomath multa capita detruncari, quæ Cordubam,& ad maritima,& in Africam pro victrici gloria destinauit.Sequenti anno Calatrauam,Talaueram,& Curitam,multis militibus stabiliuit,vt Toletum & eius cõfinia infestarent, & tertio anno misit Almondar, germanum suum cum exercitu copioso, qui circa Toletum residens,messes,& fructus,& vindemias penitus deuastauit.Post cuius recessum, Toletani Talaueram inuadere præsumpserũt,sed egressus princeps qui præerat Talaueræ venientes congressu obuio debellauit,& pluribus captis & interfectis, vsque ad dcc.capita occisorum regi Cordubam destinauit. Sequenti anno rex personaliter super Toletum exercitum congregauit,& eam obsidens pontem præcipitauit, & multi de ciuibus qui pontem ascenderãt,defensuri cum * pontis præcipitio corruerunt ex quo fuit populus Toletanus,valde animo consternatus. Anno autem septimo regni sui,cum iterum exercitum congregasset,Toletani incolæ Mahomath potentiam non ferentes, se eius dominio reddiderunt,qui eos benigne recipiens pacem dedit,anno Arabum cc.xlv. anno vii. regni eius.

Regni Arabum 238.
Ranimirus.
Ordonius.
Regni Arabum 240.
Gallecia.
Celet.
Pons dirutus.

De nauibus Normannorum. CAP. XXVIII.

Regni Arabum 240.

EODEM anno lx. naues à Normannia aduenerunt,& Gelzirat,Alhadra,& Mezquitas, vndiq; deductis spolijs,cæde & incendio consumpserunt: deinde in Africam processerunt,vbi exterminia grauia exercuerunt, & reuersi in maritimis Hispaniæ hyemarunt, & in vere ad propria redierunt. Sequenti anno rex Mahomath contra Nauarros exercitum adunauit, & circa Pampilonam messes & vindemias deuastauit: & obtinuit tria castra,in quorum vno inuenit militem,qui * Fortunius dicebatur: quem captũ Cordubam secum duxit, & elapsis 20. annis suæ domui restituit cum multis iunioribus liberatum:& vixit hic Fortunius cxxvi.annis. Sequenti anno filium suum Almondar cũ exercitu contra Alauam destinauit,qui Christianos crudeliter debellauit,& multa eorum capita Cordubam

Regni Arabum 241.
Fortunius Longauus.

dubam deportauit. Sequenti anno Emerita rebellauit, cui aduenieus fecit destrui arcum *242.* pontis, & ciues deditioni se offerentes, milites cum filiis & vxoribus obtulerunt, vt obsides Cordubam ducerētur: quod rex annuens fecit destrui muros vrbis: præter præsidium, quod suis bellatoribus inuestiuit.

Item de rebellione Toletanorum, morte Mahomath & regno Almondar.

CAP. XXIX.

ANNO Arabum CCL. septimo regni eius, Toletani iterū rebellarunt, & quendā, qui Mahomath Auenlop dicebatur; super se regem & principē statuerunt, & rex Mahomath, *Regni Arabum 250.* filius Abderramen, duxit exercitum super eos: sed ipsi animis minorati se mādatis eius, datis obsidibus, obtulerunt, quod rex acceptans præcepit obsides Cordubæ custodiri, & hic secundo accepit obsides à Toletanis anno CCLXVI. præcepit Rex naues fieri Cordubę, Hispali, & in aliis locis, vbi lignorū materiæ abundabant. *Regni Arabum 266.* Audierat enim in Galletia ciuitates, & oppida, pagos, & villas, quæ nullo murorū ambitu claudebantur; & nauigio instaurato, *pro classi. Vt alibi Roder. & Aur. Victor.* præfecit eis quendam, qui Abdelhamit dicebatur: sed fractis nauibus in contrario tempestatis naues & homines totaliter perierunt. Abdelhamit cum paucissimis vix euasit, Anno CCLXVII. fuit terræmotus in tota Hispania generalis, & cū Rex Mahomath sederet in Mezquita Cordubæ, & oraret, *267.* fulmen cecidit iuxta eum, & duos homines interfecit; tonitrua coruscationes, & lampades turbatum populū deterrebant. Anno autē Arabum CCLXXIII. *273.* mortuus est Mahomath, ætatis suæ anno LX. regni autem XXXV. qui regnum suum humane & prouide gubernauit, & dum quodam die per regale viridarium perambularet, miles quidam de astantibus, dixit ei: Quam pulchrum viridarium, quam pulchra dies, quā dulce sæculum, si mortis sentētia non veniret. Tunc rex inquit, Erras in verbo, Quia, si mors non esset, ego nullatenus hic regnarem. Reliquit autem XXXIIII. filios, & XX. filias. Eo mortuo anno Arabum, quo supra, filius eius Almondar apud Alhamam degebat, quæ Almerię balnea nūncupatur: *Alhama.* & audito patris discessu, Cordubam festinauit, & mox eum ad regni solium sublimarunt, anno ætatis suæ XLIII. & cum esset liberalis, in principio regni sui Cordubens. decimas relaxauit: sed immemores beneficii contra eum continuo rebellarunt. ipse autem agens exercitum vitam finiuit, cum regnasset fere duobus annis, & reliquit sex filios, & septem filias.

De regno Abdallæ. CAP. XXX.

ANNO autem Arabum CCLXXV. exercitus germanum suum Abdallā fratri mortuo subrogarunt, qui noua gloria inclytatus, ab omnibus, etiam Cordubens. est receptus, & *Regni Arabum 275.* fratrem suū Cordubæ honorifice sepeliuit, Regnauit autem annis XXV. diebus XV. Sequenti anno contra eum Homar haben habzon, vnus de principibus rebellauit, & cum eo cōtra regem gentes plurimæ surrexerunt. Stepa, & Vlixbona, & alia multa castra similiter rebellarunt. Rex autem super eum exercitum destinauit. Homar autem ea facilitate, qua rebellauerat, inclinauit, & rex Abdalla petenti veniam concessit. Hispalis autem, quæ similiter rebellauerat, in se bellis ciuilibus excitatis, se mutuo sanguine cruentarunt: & qui * seuiores in effusione sanguinis sunt inuenti, *V. C. sic stratores F. sanctiores scientiores.* regis Abdallæ dominio se dederunt: & sic in Hispali totale dominium est adeptus. Homar autem haben habzon pro facilitate veniæ eleuatus iterum rebellauit, & Giennium veniens, præsidii principem interfecit, & procedens per oppida & castella eiusdem officii principes factione simili decollauit: & rex Abdalla adeo eum fuit variis incursibus insecutus, quod coactus fuit, etsi non animo, ficte saltem ad Christiani nominis gratiam se transferre, & baptismum suscipere, & fidem Catholicam profiteri. Rex autem Abdalla, præcepit Loxæ præsidium obfirmari, & cum magnis & minoribus æquo iudicio iustitiam exhiberet, apud Cordubam vitam finiuit, anno ætatis suæ LXXII. Regni autem XXV. Sepultus est autem in præsidio Cordubensi, & filios XI. & XIII. filias reliquit.

De regno Abderramen, & Albacam. CAP. XXXI.

MORTVO Abdalla, nepos eius Abderramen filius Mahomath, filii Abdallæ, successit in regno: & non successit aliquis filiorum, quod in præteritis nō inuenitur. XXIII. annorum & quinq; mensium erat, cum regnare cœpisset, anno Arabum CCC. & L. annis regnauit, *Regni Arabum 300.* & fecit mutato nomine se vocari * Almanzor ledinele quod interpretatur, defensor legis Dei; & fecit se communi nomine appellari Amiramomeni, quod, rex credētium, *Ananzer Ledinele V. C.* interpretatur. Hic fuit rex potens, & honoratus, & gentes suas Iustitia, & Iudicio gubernauit: & quia dissensio erat inter domum Abenhumeye & domum Abelabeci, qui nepotes

fuerant Machometi, vixerat locus, quem schismata non vexarent: ipse autem quosdam pace; quosdam terroribus reconcilians, vt pacifice viuerent procurauit: & quosdam rebelles bellis & incursibus sic afflixit, vt sederent solitarii, & tacerent, & per 20. annorum spacium à bellis & exercitibus non cessauit, donec tota terra sub suo dominio complanata, omnes ei vnanimiter subfuerunt. Hic præcepit ædificare castrum prope Cordubam, quod hodie adhuc extat, & nauigio *Septe adueniens, obtinuit ciuitatem, & de suis in ea principem stabiliuit. Præterea Cordubens. Mezquitam, & multas alias adornauit, & opera regalia dilatauit. Mortuus est autẽ anno ætatis suæ LXXIII. regni vero L. Anno Arabum CCCL. Alhacam, filius prædicti Abderramen, patri suo successit in regno, & imposuerunt ei nomen *Almuztacar bille quod interpretatur, defendẽs se cum Deo: & regnauit annis XVI. & duobus mensibus. Hic inuenit terram à patre suo pacifice complanatam, quam & ipse paterno moderamine cõseruauit: nec necesse habuit bellis vel exercitibus exerceri. Mortuus est autem anno ætatis suæ LXIIII. regni autem XVI.

Septa. *Regni Arabum 350.* *Al. almuntacir.*

De Issem & de eius Alhagib Almanzor & Abdelmelich. CAP. XXXII.

ANNO Arabum CCCLXVI. Issem filius Alhacã, patri suo successit in regno. Decem annorum erat & octo mensium, cum regnare cœpisset, & regnauit prima vice annis XXXIII. mensibus quatuor, & imposuit sibi nomen Almuhayat bille quod interpretatur Nitens cum Deo: & cum esset puer, datus est ei à suis principibus coadiutor, vir strenuus, industrius, atq; prudens; qui Mahomat ibne Abenhamir proprio nomine dicebatur, nunc autem dictus fuit Alhagib, quod interpretatur, Vicerex. Postea autem, quia fere semper in præliis fuit victor, Almanzor fuit appellatus, quod defensor interpretatur: & licet multi pro hac potentia laborassent, ipse consensu omnium omnibus est prælatus, & sic ad se totius regni negotia recollegit, vt rex Issem tantum regali nomine præmineret, & nomen Issem in moneta, & pannis, & epigrammatibus & epitaphiis ponebatur, & fiebat oratio super eũ, & expers potentię agebatur, & quasi clausus in præsidio Cordubensi quidnam fieret ignorabat: nec accessum alicuius permittebant, nisi quod tantum omnibus dicebatur: Ista præcepit vobis Issem. & talibus internunciis credebatur, & cum Almanzor cũ exercitu recedebat, custodes regis custodiæ deputati, sic eius *exercitum obseruabant, vt cũ ad regale viridarium equitaret, nullus esset eius auribus appropinquans, nec ausus cum clamore aliquo propulsare, & sic vxorum contuberniis interceptus, reputabat sibi pro regni dominio satisfactum, & durauit Almanzor huius regiminis potentatus annis XXVI. & in isto annorum spacio quinquagesies & bis exercitum Christianorum finibus superduxit, & eos multis afflictionibus coartauit; & suis adeo fuit carus, quod sępe voluerunt ei concedere regni thronum, sed ipse nunquam voluit Issem priuare. Et cum quadam vice Castellæ terminos deuastasset, & hyemali instantia proponeret remeare Christiani in montium transitu restiterunt, quos asperitas niuium adiuuabat, & ipse intelligens transitum præpeditũ, in planitie castra fixit, & cum bobus prædæ aratra instaurauit, semina terræ mandans. Interim autem tot incursibus, & tot cędibus Christianorum patrias deuastauit, vt cogerentur hostibus supplicare, & impeditum transitum expedire, vt Almanzor exercitus pertransiret, & etiam pro agricultura & semine precium obtulerunt: quod Almanzor non necessitate, sed pietatis clementia acceptauit: & sic Cordobã est reuersus. Cætera quæ in finibus Christianorum perpetrauit superius in historia Gothica disserui diligenter, sub rubrica, De insolentiis * Veremudi & victoriis Almanzori. Fuit autem factus Alhagib anno Arabum CCC.LXVII. & præfuit annis XXVI. Mortuus est autem anno Arabum CCC.XCIII. prælationis suæ XXVI. Cui successit anno, quo supra filius Abdelmelich cognominatus Almodofar, & sex annis & octo mensibus tenuit regiminis principatum. Sicut tenuerat pater eius, & anno sequenti cum super Legionem exercitum congregasset, à Christianis turpiter effugatus, turpius est reuersus, nec adiecit vltra inuadere Christianos: Sed regni negotia vtiliter dirigebat. Mortuus est autem anno Arabum CCCC. & sui regiminis VII. Huic successit frater eius Abderramẽ, qui derisorie Sanciolus dicebatur. Hic pessimus & peruersus, fornicationibus, & ebrietatib. insistebat, & * Issem à regno expellere nitebatur, mortem minitans, nisi eum regni institueret successorem, qui metu annuit postulanti. Cum autem Abderramen quatuor mensibus & dimidio præfuisset, eum ob suam nequitiam peremerunt. Hucusq; Issem regnauerat annis XXXIII.

Regni Arabum 366. *Alhagib.* *Almanzor.* *Inf. cap. 48.* *Hissem V. C. semper.* *Al. exitum. Excitum. V. C.* *Historia lib. 5. cap. 14. inf. cap. 48 fine.* *Regni Arabum 367.* *Regni Arabum 393.* *Almodofar.* *Regni Arabum 400.* *Hyem V. C.*

De intestinis discidiis super Regimine principatus CAP. XXXIII.

IGITVR Abderramen, vt diximus, interfecto, cœperunt vbiq; contra Issem rebellia procurari. Primus autem fuit quidam qui Mahomath Almahadi dicebatur, & Cordubæ cum

Obtinuit Ibis pro cepit vel victoriam est consecutus concise.

cum XII.complicibus insurrexit,& sumptis armis præsidium occupauit,& Issem captum in domo cuiusdam sui complicis occultauit,& eũ mortuũ omnibus publicauit & quẽdam Christianum,Issem simillimum,interfecit,quem mortuum senioribus,& aliis demonstrauit,& decepti similitudine,crediderunt, & statim honore Regio sepelierunt. Mahomath autem Almahadi iniuriosè circa populum se gerebat, & eorum vxores ludibrio prouocabat,& quia circa Issem taliter se habuerat, eum odire & persequi inceperunt, & propter alia,quæ subditis inferebat vnde & seditiones vndique fuerunt ortæ, & surrexit quidam, qui Issem Araxit dicebatur, & cum Almahadi quadam die cum suo exercitu Cordubam egrederetur,illi qui erant in ciuitate cum prædicto Issem Araxit coniurarunt,& multos de fautoribus Almahadi occiderunt. Sequenti die contra Almahadi egressi sunt ciuitatem,& cum aliquandiu conflixissent,obtinuit Almahadi, & multos ex eis cepit, & aliquos interfecit,& de proditione reputans,Issem & multos alios capitali sententia cõdemnauit. Tunc quidam de Barberia,nepotem Issem, qui Zuleman dicebatur, super se principem leuauerunt,& extra Cordubam peragrabant. Verum quædam pars eorum de Barberia iussi sunt sibi præficere Marhuan consobrinum Zuleme, & dederunt ei equum & ensem,vt si Zuleman interficeret statim constitueret eum regem.* Quod cum Zuleman per quempiam *Quin V.C.* percepisset, illos barbaros fecit decapitari, & consobrinum suum Marhuam in vinculis detineri, & treugam cum Sancio filio Comitis Garciæ Fernandi, Castellæ comite obfirmauit. Postmodum pecunia magna data eum contra Almahadi in adiutorium euocauit.

De aduentu Comitis Sancii in auxilium Zuleme, & de victoria habita contra Almahadi. CAP. XXXIIII.

COMES autem Sancius cum magno exercitu veniens factus est Zuleme in adiutorium. Almahadi autem cum audisset Zuleman cum Comite Sancio aduenire, de Medina cælim, & aliis locis,quos potuit,conuocauit. Erat autem Alhagib Almahadi quidam,qui Alhameri vocabatur. Qui autem erant in ciuitate contrauenientem exercitum aggredi proponentes,vt faciliorem exitum præpararent fossata in circuitu repleuerant, quamuis Almahadi,ne hoc facerent prohiberet. Cumque extra vrbem veniente exercitu commisissent, Zuleman obtinuit, instante fortiter exercitu Comitis Sancii, & cæsa fuerunt ex parte Almahadi vsque ad XXXV.millia Sarracenorum & Christiani suburbium inuadentes, abductis spoliis & interfectis plurimis, & pluribus captiuatis, cætera vastauerunt. Et cum vidisset Alhagib Alhameri tantum excidium suæ partis,vocatis qui de Medina cælim aduenerant,in eadem Medina cum fugæ comitibus se recepit. Almahadi autem fugit ad præsidium ciuitatis Zuleman, cum Christianorum exercitu, vrbem exterius obsidente: Tunc Almahadi eduxit Issem regem,quem olim mortuum simularat, & ostendit eum omnibus manifeste suadens,vt eum in regem reciperent, potius quam Zuleman:sed tantus terror inuaserat audientes,quod nulla suasio poterat demulcere, Et Almahadi iam desperans abscondit se in domo cuiusdã Arabis,qui Mahomath Toletanus dicebatur,& inde cum eodem Arabe Toletum fugit. Zuleman autem ingressus est Cordubam violenter, & præsidium occupauit,& in regali Solio se locauit & mensibus septem regnauit. Hoc bellum fuit apud Arabes nominatum, & dicitur victoria de Canticheh. Zuleman autem de Cordubensibus non confidens, egressus est ciuitatem, & in vicinis locis morabatur cum exercitu Christiano. Cumq; quadam die ad regem seniores Cordubæ exiuissent, Comes Sancius dixit eis: Quomodo huc existis: tria enim stultitiæ signa in exitu prætendistis; vnũ, quia timidi eo quod in primo congressu,complures essetis,terga dedistis. Secundo,quod securitate non habita accessistis. Tertio quia in Deum grauiter peccastis, cum vxores vestras & filios homines legis vestræ quos gladio cepimus in seruos emere voluistis. Et mirati sunt vniuersi super prudentia Comitis Sancii. Cumq; Zuleman verbis & muneribus ciuium animos complanasset,& in ciuitate tutius resideret, quidã barbarus suasit ei, vt permitteret eos occidere Christianos ne forte, vt ei adhæserant, alii regi adhærerent, & ei cederet in periculum & iacturam, præsertim cum prædis Arabum locupletes, de cætero similia assuescerent. Cui Zuleman,in securitatem meæ fidei aduenerũt, & ideo nunquam hoc facinus perpetrabo, & timens Zulema, ne eis fieret quicquam mali datis muneribus licentiam tribuit redeundi. At illi cum multis diuitiis reuersi sunt in Castellam. *V.C. Castella.*

Quod Almahadi deuicit Zuleman, & obtinuit regnum eius. CAP. XXXV.

PAVCIS autẽ diebus interpositis, Alhagib Alhameri plures ex plurib. partib. congregauit, & etiã Christianos & duos magnates,quorũ vnus Armongandus, alter dictus est Vere- *V.C.*

mudus,& veniens ad Almahadi, qui tunc temporis Toleti degebat,& procurato exercitu ampliori contra Cordubā processerunt. Quod cū Zulemę innotuisset, Cordubenses sollicitauit, vt cum eo occurrerent venienti, sed ipsi factionis solitæ non obliti, se causis friuolis excusarūt.* Barbarii autē regi dixerunt pro Cordubensib. Non formides, quia nos tibi vsq; ad mortem strenue,& viriliter assistemus. Tunc Zuleman de eorum promissione confisus occurrit Almahadi contrario aduentanti,& procedens fixit tentoria in loco qui* Accaua-tal bacar nominatur, qui distat à Corduba decē leucis,& antequā Almahadi exercitus resedisset, in eum barbarii irruperunt,& ex eis multa millia occiderūt, adeo quod succubuisse Almahadi exercitus videretur: sed resumptis viribus prælium restaurarunt,& instantibus Christianis, succubuit pars Zuleman & Zuleman cedens hostibus, fugit ad Acafram, in qua fuerat aliquandiu demoratus,& sumpta supellectili, quæ potuit asportari, Citanam abiit fugitiuus; Cordubenses autem Acafram communiter inuaserunt,& eos qui non fugerant, peremerunt,& cętera rapuerunt,& in ciuitate quicquid Barbaricorum fuerat, occuparunt & à Mezquita maiori lampades aureas,& coronas, cathenas,& omnia alia ornamenta vestes & libros, quæ omnia Barbarii dimiserant, abduxerunt: & hoc bellum apud Arabes adhuc hodie est famosum, actum anno Arabum CCCC. IIII. & fertur Almahadi in exercitu habuisse XXX. millia Sarracenorum,& IX. millia Christianorum,& inde Cordubam veniens, in regem ab omnibus est receptus,& Issem, qui rex fuerat,& etiam obediuit & quia Alhagib Alhameri felicitatem huiusmodi procurarat, suo officio restitutus, omnia disponebat. Almahadi autem solo nomine præsidebat.

P. Barbari vbique legend. Nunc albacar. 4. leucis distat à Corduba.

Regni Arabum 404.

De proditione Eunuchorum, & morte Almahadi. CAP. XXXVI.

ET cum in regem fuisset receptus, recepit nuncios Arabum & Eunuchorum quod eius fierent, si vellet offensas præteritas indulgere,& audita relatione hilarior est effectus,& datis muneribus & petitione admissa, dimisit eos: qui post paucos dies Cordubam venientes cœperunt turbare incolas ciuitatis. Erat autem cum eo Raymundus quidam Comes Christianus, non ille qui fuit pater Imperatoris; qui notans scandala,& quod rex fretus Barbariis & eunuchis, ciuium pecunias auferebat,& quod erga ciues insolentius se habebat præsertim cum à quopiā audiuisset, quod sicut Cordubēses barbarios extinxissent, sic conarentur Christianos & Comitem demoliri: & à rege accepta licentia, quia iam pacta inita compleuisset, licentiatus à rege ad propria feliciter est reuersus. Rex autem cœpit fossatis circundare ciuitatem, pacto cum ciuibus inito, vt ipse tertiam partem ciuitatis, ciues residuum consummarent. Interim autem Barbarii, qui à cæde superstites remanserūt, ciuitates & villas vndique infestabant, adeo quod plures fuerunt habitatoribus destitutæ. Arabes autem & Eunuchi, qui à Citana venerant, consilium inierunt, vt Almahadi interficerent & restituerent Issem olim regem,& hoc consilium Alhagib Alhameri communicarunt. In die autem Paschæ eorum miserunt quendam Eunuchum, hambar nomine,& cum eo alios Eunuchos, qui regale præsidium occuparent,& captum Almahadi tenuerūt & educentes Issem, olim regem, in regali solio locauerunt,& ei Almahadi captum præsentauerunt,& dixit ei: Tu es proditor Dei & mei, quia Sarracenos interficere procurasti,& bona eorum amitti fecisti,& proditiones sæpius tractasti: & fecit eum per Alguazilum statim decapitari,& reseruato capite, mandauit corpus à muro in plateam præcipitari,& Eunuchi,& alii frustatim dilacerantes,& in corpus exanime lanceas defigebāt. Caput autem fecit per totam ciuitatem in lancea deportari; quod erat iucundum fere omnibus intueri, eo quod eius iniurias recolebant: & post triduum quidam supplicarunt, vt infelix corpus traderent sepulturæ, quo obtento in Mezquitæ angulo est sepultus. Caput autem misit Issem Zuleman qui Citane morabatur, sperans quod eo viso ei fieret in vasallum, filius autem Almahadi qui Obegdalla dicebatur, erat Toleti,& à Toletanis plurimum amabatur: cui Zuleman caput receptum misit cum mille * Morabinis; quod & Toletani in Mezquita sepelierunt.

Hodie Hispani lictores vocant Alguazilum, ab Al & auxilium. Vide inf. cap. 39.

Hodie Morauedis.

Quod Issem secundo regnauit, & de insolentiis Barbariorum. CAP. XXXVII.

ALMAHADI mortuo, Issem obtinuit regnum suum,& fecit Alhagib Alhameri sicut fuerat ante tempore Almahadi;& regnum pacifice stabiliuit,& statuit milites per oppida, pagos,& villas, vt introitus hostium obseruarent;& ciuibus vt essent attenti, cum clamorem inuadentium peraudirent,& equitabat per ciuitatem quod omnibus erat carum eo quod vice alia regni sui ad eum accessus hominum non patebat; & quia erat sic se hominibus

minibus exhibebat, vt ei obedirent, & ab omnibus amaretur, & cum per præſidium deambularet, inſpiciebat loca regalium tumulorum, & cum vidiſſet tumulum patris & aui ſui, vidit tumulũ in quo ſepultus fuerat ille ſibi ſimillimus Chriſtianus, de quo ſuperius fecimus mentionem: & ait: Ego hanc eligo ſepulturam, Barbari autem, de quibus diximus, Cap. 33. non deſinebant Cordubæ confinia infeſtare, Ecigam & Carmonam, & Bethis, & ſocii incolas deuaſtare: nec Cordubenſes milites vltra villã quæ ſecunda dicitur, & alia loca, in quibus excubantium militiæ ſubſiſtebant progredi præſumebant: & ſic barbarii inſiſtebant, quod multa loca habitatoribus caruerunt & relicta à profugis barbarii occupabant, & vix aliqui in ciuitatem victualia inferebant: vnde fuit in vrbe grauis * cariſtia ſubſecuta, *pro annona Caritas.* propter quam ciues apud Iſſem dominum inſtiterunt, vt egrediens contra eos, bello deiiceret, quorum incurſus damnoſa patientia tolerabat. At ipſe Cordubenſium conſtantiam iam expertus fingebat ſe internunciis detineri, per quos ſperabat eos ſuo dominio inclinari, & ſic eos blandis ſermonibus * illudebat. Poſt hæc duo Eunuchi venerunt ad eum, & *audebat.* hi fuerant cum Zuleman, dixeruntq; regi Iſſem, ſcias quod illi de genere tuo Zuleman & Barbariis nunciantur, vt Cordubæ aduenirent: quia eis procurantibus obtinerent & Zulemã iterato regni dignitas perueniret, & continuo * Atamoribus propulſatis ciuium multitudinem conuocauit, & eos qui de Abenhumeye Machometi maioris nepotis ſucceſſione proceſſerant, fecit capi, & vinculis colligari, & bona eorum à ciuibus occupari, & die, *inde Atamior* qui ſibi fuerat aſſignatus, Barbarii aduenerunt: pro quorum aduentu inter ciues magna turbatio fuit orta, & rex armis viriliter ſeſe accingens cum ciuibus conſentientibus in idipſum egreſſus eſt, in occurſu, vſq; ad locum, in quo Barbarii conſederunt. ſed regis aduentu territi abſceſſerunt. Rex autem milites miſit expeditos, qui eorum veſtigia obſeruarent, ſed nec conſequi potuerunt. Barbarii enim à bello profugi, incurſibus inſtiterunt nec à cædibus & incendiis ceſſauerunt. Rex autem ſpeculatores, & excubias in patriæ finibus ſtabiliuit.

De confœderatione inter Iſſem & Comitem Sancium datis caſtris.

Capvt XXXVIII.

HIs itaq; ordinatis Rex egreſſus eſt ciuitatem, expeditionis effigie inſignitus ſi poſſet de aduerſariis aliquem inuenire. Omnes autem in eo belli inſtantiam mirabantur, quẽ olim viderant præſidio interclusum. Nihilominus tamen ferè cotidie Barbariis nuncios deſtinabat, & dona plurima promittebat, ſi ſuo dominio obedirent, ſed ipſi Zuleman eius aduerſario confœderati, petebant pacta grauia, & inepta: propter quod elegit periculum potius, quam petita. Zuleman autem de pactionibus iam deſperans ad Sancium Comitem ex Caſtella nuncios deſtinauit, ſpondens pecunias, & honorem, ſi eum vellet contra Cordubam adiuuare: qui reſponſionis oraculum elongauit, donec Iſſem petitionem Zuleman inſinuaret, addens ſe in Iſſem auxilium libentius aduenturum, ſi pari remuneratione reſpiceret adiutorem: ita vt ſex caſtella, quæ quondam Almanzor abſtulerat, reſtitueret Chriſtianis. Et cum Iſſem petitionem Comitis ſuis conſiliariis intimaſſet, fuit petitio grauis viſa, ſed quia diſcriminis inſtantia perurgebat, viſum fuit caſtella cedere, eo quod nouiter acquiſita, & minus vtilitatis, quam oneris ſecum ferrent. Rex Iſſem petitioni Comitis acquieuit, & præcepit caſtella protinus ſibi dari.

De rebellione Toletanorum, & diſcurſu Barbarorum.

Capvt XXXIX.

INterea Toletani filium Almahadi qui Obeydalla dicebatur, regem ſuper ſe eleuarunt: quod cum ad Iſſem noticiam perueniſſet, miſit Alguazilum ſuum, vt Toletanos tamdiu obſideret, & impugnaret, donec ſibi redderent ciuitatem: qui veniens tamdiu eos cædibus & impugnationibus infeſtauit, donec apertis ianuis eum cum exercitu ad præſidium admiſerunt, & occupata penitus ciuitate Obeydalla, regem cepit, quem regi Iſſem Cordubæ viuum miſit, & Iſſem eum capite mulctauit, & fecit in flumen præcipitari. Interim autem Barbarii Cordubam vndiq; infeſtabant. Erat autem Cordubæ magna cariſtia, adeo vt ſumma panis xxx. aureis venderetur. Inualuerat etiam grauis peſtis, ex qua plurimi moriebantur: vnde, qui poterant, ad montium ardua confugiebant. Alhagib autem qui Hua de Alhameri dicebatur, epiſtolari nũcio Zuleman, & Barbariis nunciauit ac intimauit ſe ad eos iturum cũ omnib. quæ habebat: ſed hoc nõ latuit Iſſem regẽ, qui miſſis apparitoribus fecit eum ſuo conſpectui præſentari: & viſis epiſtolis, quas receperat à Zulema, iuſſit

eum decapitari, & caput eius vndique circumferri, vt qui in proditionis armario proditionis iacula occultarat, eius iudicium fieret omnibus manifestum. Cum autē Barbarii terram cultoribus denudassent, æqua penuria intrinsecos & extrinsecos opprimebat: vnde & Barbarii relicta Corduba Hispalim adierunt, & vias omnes vacuas viatoribus & incolis inuenerunt, & intrantes loca arborum, quod Axarab dicitur apud eos, vastationes & incendia exercebant. Demum Hispalim obsederunt. Tunc Rex Issem misit Zabor Iustitiarium, qui apud eos dicitur Alguazilus, & quendam alium, Hambor nomine, cum bellatoribus, quos potuit congregare, vt fines Hispalis tuerentur. Tunc Barbarii in aduentu istorum relicta Hispali, ad partes alias migrauerunt, & Calatrauam impetu inuadentes, ibi victualia inuenerunt, & inde cædibus & incursibus, & rapinis, loca adiacentia infestabant.

Quod Zuleman Cordubam acquisiuit, & de fuga Issem in Africam.

CAPVT XL.

Medina alfarayelquæ & Guada la faiara.

POST hæc Zuleman vocauit Mundir, qui præerat Cæsaraugustæ, & alium, qui præerat Medine Arfaragel, quæ nunc dicitur Guadalafaiara: & Barbarii quos poterant, vndique inuitabant, vt Zuleman fierent in succursum, & tali pacto ad Zuleman omnes concorditer conuenerunt, vt cuilibet habita remanerent, & simul conuenientes contra Cordubam properarunt, & castrametati sunt intra Acafram, & Cordubam obsederunt: & ciues monuit, vt ei traderent ciuitatem: qui acquiescere noluerunt, & ipsi vrbem vndiq; impugnarunt. Barbarii autem fossata humo, & lapidibus complanabant, & ibi ex vtraq; parte plurimi ceciderunt, & tamen nihilominus imp'euerunt, & sic partem vrbis, quæ Xarquia dicitur, inuaserunt: sed & ciues protinus erumpentes Barbarios repulerunt, & ex eis plurimos occiderunt, & iterum ex aliis partibus impugnantes quodam homine* aperte secunda ianua* perditionaliter reserante ingressi sunt Barbarii ciuitatem, & omnes stationes vendentium & domus plurimas combusserunt, & sine numero occiderunt, & preciosa quęlibet rapuerunt, & qui gladium euaserunt, se in Xarquia post gladium receperunt, & per triduum infestati demum Zuleman dominio se dederunt. Tunc obtenta vndique ciuitate Zuleman præsidium est adeptus. Barbarii autem domos vrbis ad libitum dimiserunt. Ciues autem Issem extra Cordubam deducentes, abire libere permiserunt, & ille fugiens in Africam transfretauit.

pro parte

proditionaliter

De regno Zuleman, & discidiis intestinis.

CAPVT XLI.

ZVLEMAN autem regno potitus, fixit Cordubæ thronum suum, & regnauit hac vice annis tribus, & mensibus tribus, & mansit Cordubæ in delitiis, & honore, vsque ad diem interfectionis. Cordubens. autem in miseria & penuria & ærumna. Barbarii à Zuleman concorditer p. stularunt, vt daret eis villas & oppida, quæ hereditate perpetua possiderent: & cum essent sex cognationes, quas ipsi* Alcauelas dicunt, dedit vnicuiq; certa loca perpetuo possidenda, Eunuchi autem qui Issem consueuerāt adhærere dolebant quia Zuleman prospera succedebant, & ideo vnusquisq; vbi potuit, rebellauit. Erat autem potentior inter eos quidam qui * Hayram Alhemari dicebatur, & hic fugerat à facie Zuleman, quando, Cordubam occuparunt, & dum fugeret, fuit à Barbariis grauiter vulneratus, & pro mortuo derelictus. Sed quidam ciuis eum in domo sua clanculo occultauit, donec plenam obtinuit ciuitatem: alii vero eunuchi, qui euaserant, obtinuerant Oriolam, quam venienti Hayram illico tradiderunt, & inde cepit loca Zuleme prout poterat infestare, & congregati sunt ad eum plurimi bellatores cum quibus à Barbariis plurima acquirebat. Et venit ad eum quidam ab Almeria, qui Habenhamyt dicebatur, & se ei reddidit in vasallum cum magna multitudine bellatorum. Erat enim quidam Afla nomine qui contra Habenhamyt rebellabat, in præsidio Almeriæ, venerunt itaq; Hayra, & Habenhamyt pariter Almeriam, & Hayram obtinuit ciuitatem, xx. autem diebus cum machinis præsidium impugnantes, quamuis fortissimum expugnarunt & Afla, cum filiis suis in maris voragine proiecerunt & felicitate homini succedēte expulit Hayram Barbarios à Glennio, Beatra, & Ariona. Hayram autem diligebat Issem, & quicquid acquirebat, eius nomine acquirebat, & pro eo orationem quæ pro regibus solet fieri, faciebat, & intendebat eum à Zuleman iniuriis vindicare. Illi autem qui ab Issem receperant villas, & ciuitates Hayram pro viribus adiuuabant.

Alcauelo

al. Hayram

Oriola

De Re-

De Regno Haly & morte Zuleman. CAPVT XLII.

ERAT autem quidā dictus Haly Abenhamith apud Septam, quem Issem præposuerat ciuitati & huic Hayrā nunciauit, vt Malacā adueniret, & vbi rex fieret, procuraret qui veniens Malacam bene receptus, continuo Rex est factus, Hayram autem Granatenses & Murcienses, & villarum incolas aliarum, vt venirent, & Haly iam regi Malacæ obediret, & nunciauit Haly,* quasi de negotiis tractaturi: qui & venit & consilio habito discesserunt congregaturi subditos, & fautores: vt contra Cordubam dimicarent: & Hayram conuenit cum consiliis Murciæ & Granatæ, vt statuto die omnes concorditer cōuenirent; & Haly ex Malaca, Hayram, ex Almeria, Gitfeya ex Granata & consilia ex Murcia & locis aliis in campestrib. Cordubæ conuenerunt: & egressi sunt ad eos Zuleman cum Barbariis, & cæteris incolis ciuitatis & campestri prælio inchoato victi sunt Cordubens. & captum Alguazilum Adub nomine decollarunt & de barbariis plurimos occiderunt. Zuleman autē cum patre & fratre, Haly regis conspectui præsentarunt. Alguazilus suus qui proditionaliter eū ceperat, duxit eum. Rex autem Haly improperans ei proditionis culpam eum cum patre & fratre manu propria interfecit. Erat tamen pater Zuleme homo innocens, & benignus, & eius anima non venerat in consilium filiorum, & ideo dicitur perditus sine causa. Haly autem timebat, si Issem viueret, regno priuari, & ideo Zuleman citius interfecit, quia dixerat Issem viuum. Alii etiam, qui sciebant Issem viuere dicere formidabant.

Hali, vt venirent.

De rebellione Hayram, & morte Haly. CAPVT XLIII.

HIS igitur factis vocauit ad se omnes, etiam eos, qui Zuleman adhæserant, dum viuebat, & hi & alii ei obedierunt, & sic habuit totum regnum. Hayrā autem verēs ne Haly vellet in eum aliquid machinari, reuersus est Almeriam & Ecigām & Granatam. Post modicum autem temporis, quia Haly non seruauerat pacta quædam Hayram indignatus scripsit Mundar, filio Hyaye domino Cæsaraugustæ, vt ambo contra Cordubam aduenirēt, & Haly à regni solio remouerent & apud Accium quæ nunc Guadix dicitur, conuenerūt: & inde Cordubam exierunt, sed in prælio ceciderunt, & plures ex suis gladio perierunt: sed dissensione inter Hayram & Mundar filium Hyaye accidente, ab inuicem discesserūt, Hayram autem quæsiuit si in genere Abenhumeye dignus regno posset inueniri quispiam: & inuenit quendam, qui Abderramē Almortada dicebatur? cuius māsio erat Gienny, hic bonus paciens & quietus ab omnib. amabatur, hunc Hayram cogitauit ad regni fastigiū sublimare, quod cum ad Haly notitiam peruenisset de castro in castrum, de loco in locū Hayram sequebatur, mala irrogans sibi & suis: sed Hayram vt Abderramen præficeret, laborabat. Et dum Hayram esset Gienny, nunciatum est ei, quod Gilfeya de quo supra fecimus mentionem, inerat contra castra quæ Hayram detinebat, & continuo Hayram insequens procedentem fecit transitum per Guadix, & Gilfeye, cum suo exercitu obuiauit, & pugna commissa Hayram exercitus fuit victus, & multi ex eis temulēta ignauia perierunt. Cumque de Hayram, quid acciderat, nesciretur, & Almeria ciuitas turbaretur significauit eis se esse in Canilibus castro vaste & domum, in qua latuerat nominauit. Tunc illi eum instantissime vocauerunt: & illis diebus quatuor Hayram fautorib. in conflictibus male cessit: q. Haly factus hilarior cum audisset, falces & alia vastationis vasa ferri præcipiens, iuit Giennum, anno Arabum CCCCVIII. & cum iam vexilla & tubæ & cæteri apparatus existerēt extra vrbem ipse intrauit balneum, quod in præsidio habebatur & intrarūt cum eo aliqui Eunuchi qui eum in balneo occiderunt & continuo recesserunt.

f. traste

Regni Arabum 408.

De regno Alcazim. CAPVT XLIV.

CVMQVE exercitus foris expectans moræ dispendium causaretur, aliqui ad præsidium redierunt, & cum eum quærerent in balneo mortuum, inuenerunt capite cōquassato. Tunc concilium ciuitatis præsidium obseruarunt, donec veniret germanus eius Alcazim nomine, qui Hispali morabatur, quem in regem illico eleuarunt. De interfectorib. Eunuchis nonnisi duos pueros inuenerunt, quos protinus occiderunt. Regnauit autē prima vice Alcazim annis trib. mens. 4. dieb. 26. Hayram autem semper instabat, vt Almortada promouerent, & misit nuncium Mundar principi Cæsaraugustæ, & misit Citanam, Valētiam, & Dertusam, vt venirēt omnes, & Abderramē Almortada obedirent: qui cōmuniter concesserunt, & venientes Giennum in regem pariter promouerunt. Venientes autem occi-

derunt, quicquid de Barbariis inuenerunt & à Gienno proficiſcentes Mureiam adierunt, quam rex ſtatim acquiſiuit, & introiuit, videnſque quod ſibi proſpera ſuccedebant, cœpit conſilia ciuitatum deligere, & fouere: & eos qui eum receperant, honorare: Ab Hayram autem & Mundar oculos auertebat, nec ex corde recipiebat, nec vt conſueuerat, honorabat, & dum quadam die cauſa videndi ad eius palatium acceſſiſſent, fecit eis introitum denegari & diu exterius expectare: qui merito indignati ad inuicem loquebantur: Merito patimur, quia tanto ſtudio, vt rex fieret, procurauimus. Et tunc odium conceperunt. Rex autem Abderramen, collecto exercitu, iuit Granatam, & in monte qui Secuſtar dicitur, fixit caſtra; qui diſtat ſex leucis à Granata: & cum Granatam appropinquaſſet, inter viros exercitus diſſenſio fuit orta, & vt dicitur Hayram & Mundar cum Granatæ domino hoc tractarant, propter iniuriam ſibi factam. Cumque Granatam Abderramen exercitus impugnaret, qui interius erant extra congredi attentarunt, & quia diſſenſio exteriorum animos diuidebat; ſibi fugæ, aduerſariis victoriæ cauſam dedit: & fuit ibi Abderramen Mortada interfectus, & ſic ingratitudinis pœnas luit: & Granatenſes prædæ copia occupata, cum capitibus occiſorum Cazim regi Cordubæ præcioſa donaria tranſmiſerunt: & hac victoria Alcazim recuperauit de his, * quas perdiderat plures villas. Tunc Alcazim Hiſpalim eſt profectus, & ſtatim ibi in regem eſt eleuatus.

ar. c.

De regno Hyahyæ. CAPVT XLV.

Regni Arabum. 412.

CORDVBENSES vero nepotem Cazim, Hyahyæ nomine, in regem ſublimarunt Anno Arabum 412. Hyahyæ autem blandiebatur omnibus, & ſe munificum oſtendebat. Exinde autem iuit Malacam, vbi olim fuerat dominus, & morator: & dū eſſet ibi Alcazim ad Hiſpalim pernoctauit, & Cordubam veniens, ſecunda vice in regē iterum eſt receptus, & regnauit ſecūda vice menſib. 7. dieb. 3. Anno Arabū 414. Verū quia Barbarii à rapinis & direptionibus, & iniuriis quieſcere ignorabant, & ſtationes vendentium euertebant; ciues conqueri non ceſſabant: ſed nec poterāt tolerare. & quadam die dum ad orationem cōſiſteret in Mezquita, inſonuit vox clamoris, & ciues muro & turrib. occupatis cū barbariis vſq; ad noctem congredi non ceſſarunt: & cum ciues præſidium inuaſiſſent, Cazim fugiēs in vrbis angulo cū Barbariis ſe recepit, vbi diebus aliquot reſiſterunt, donec ciues vniuerſaliter concurrentes, & plus mori, quā viuere optantes, inſultu acerrimo eos à loco refugii abegerūt, & eos obſtinatis animis inſequētes pro magna parte cæde & interitu extinxerūt. Cazim autem fugæ prodigus filiis ſuis qui erant Hiſpali intimauit, vt præpararēt Barbariis mille quingētas domos de meliorib. ciuitatis. Cumq; Cazim Hiſpalim aduenisſet, ciuitatis ei ianuas ſerauerūt, propter domos quas iuſſerat præparari: filii autē eius ad eū cum paucis complicib. exierunt. Cazim autē inde recedens huc & illuc ferebatur incertus, donec cœpit eum Hyahye, filius fratris ſui, & in caſtro quod * Hanax dicitur cōpediuit. Viri autē Hiſpalis rogauerunt quendā iudicem Mahomath filiū Habeth, vt vrbi & populo præſideret: & ille licet inuitus eorū paruit voluntati, timens ne forte vrbi periculū immineret. Cordubenſ. autem fecerunt regē quendam qui Abderramen dicebatur: germanum Mahomath filii Abdeliabar qui olim regnauerat apud eos, & hoc, quia erat de genere Abenhumeye, & priori ſtatui reſtitui cupiebant: ſed quia ante eum in Regem elegerant Zulemā Amortada: nec tamen res peruenerat ad effectū: in ſua promotione Abderramē pepercit ſenioribus, qui conſenſerant in Zuleman, ſed ſecuritatis præſtitæ poſt oblitus ſeniores cepit & carceri mancipauit. Et cum ciues factum huiuſmodi percepiſſent, carcerē adierunt & ſeniores effractis oſtiis eduxerunt, & inde ad præſidium aſcenderunt, & ianuas confregerūt ducētes ſecum quendam, qui dicebatur Mahomath, & præſidium perſcrutantes inuenerunt Abderramen in furno balnei latitantem, & repertum continuo occiderunt, & in quadā domo ſuburbii ſepelierunt: & hic tantum vno menſe & diebus 17. regnauit.

Regni Arabum. 414.

Anax Tolet.

De regno Mahomath, & Hyahye, & eorum diſcidiis, & de Ydriz. CAP. XLVI.

Regni Arabum. 414.

HOC extincto regnauit Mahomath vno anno, menſ. 4. dieb. 21. anno Arabū 414. & cū regni cōfinia peragraret, fama inſonuit apud ſuos, quod pecunias & margaritas, & precioſos lapides ſecum ferret: & vt hæc auferrēt mortis poculo dominū occiderunt. Et cum mortem eius Cordubæ audiuiſſent, Hyahye Haly filium regi mortuo ſubrogarunt, & regnauit Hyahye menſibus tribus. & dieb. 20. & iuit Malacham, vbi quōdam fuerat cōmorator, & viri Malachæ ſe ei protinus reddiderūt. Abuz autem Granatæ dominus Hyram & Muzcit de ſuorum maiorib. Cordubam deſtinauit, & cum eorum aduentū viri Cordubæ præno-

prænouissent, de his qui in vrbe remanserant, vsque ad mille barbarios occiderunt: & venientes principes admiserunt, & Alguazilus, & scriptor, & familia hyahye prorsus Malacam confugerunt, & breui termino vix incœpto Hizmael filius Habeth yahyan interfecit, & caput eius * Hisse, qui erat Hispali, destinauit. Cum autem audiuisset Ydriz frater Haly, *Issa.* de quo diximus, qui Septe dominabatur, fratris interitum & regni imitationem Malacam cisfretauit, & obtento præsidio regem statuit se vocari. Ibi venit ad eum Abuz qui Granatæ dominabatur, & Ydriz, vt regi & principi obediuit, & sumpta secum multitudine armatorum, iuit Carmonam, & inde Hispalim, vt eos Ydriz dominio inclinaret, & in Alcala iuxta Hispalim, resederunt, & sequēti die Trianam, quod est suburbium Hispalis combusserunt, & in castro præsidii viri Hispalis chirographum obedientiæ conscripserunt quo Ydriz in dominum receperunt; eodem modo se ei subdidit Almeria.

De schismatibus, & dissidiis citra mare. CAPVT XLVII.

NVnc ad historiam Cordubæ reuertamur. Cum Hyram & Mogeyt occisis Barbariis Cordubam intrauissent, zelus incidit inter eos, & vterque mortē ab alio metuēs præueniri, ambo Cordubam exiuerunt, & ab inuicem discesserunt. Cordubens. autē quendam, qui * hyssem dicebatur, non ille, quem quondam ad culmen regiminis eleuarunt, & *Issem sup.* regnauit Cordube annis duobus, dieb. quatuor. In Frontaria autem annis duobus, mensib. 7. diebus octo. Cordubens. vero eū pro causa huiusmodi remouerunt. Habebath Alhagib, qui plus domino potens erat, & hic erga ciues crudelissime se habebat: & cum esset vilis genere, vilitatem in potentia ostendebat, eo quod conditionis non immemor in omnibus excedebat, & cum nemine concordabat, & falsis occasionibus immerito offendebat, & bona ciuium barbariis erogabat vnde & ciues Alhagib occiderūt, & regem à regni solio expulerunt. Quidam autem Humeya nomine, assumpto secum iuuenum comitatu, præsidium est ingressus & vt se regem facerent postulabat: & dixerunt ei, vides quod ciuitas iam turbatur, & quod te interficient, fotmidamus. at ille respondit: Mihi hodie obedite, & me in crastino interficite. Ecce quanta est ambitio dominandi. Ciues autem Hyssem, & isti sub interminationis periculo præceperunt, vt præsidium relinquentes, se reciperent quocumque vellent, & ciues ad inuicem condixerunt, vt nemo de genere Abenhumeye, Cordubæ remaneret. Hissem autem valedicens filiis, & amicis, iuit ad quoddam castrum, quod in montanis Cordubæ erat situm Cordubens. vero castrū post modicum temporis obsederunt, & Hissem captum custodiæ tradiderunt. Sed inde subiugali vehiculo noctu effugiens Zuleman auen hut regem Cæsaraugustæ in asylum sui periculi prælegit. Qui suscipiens liberaliter & benigne, dedit ei castrum, quod dicitur Acvela, in quo *al. alzuela.* deguit quoad vixit.

De regno Almorauidum in Hispania, & de morte Auenhabeth.

CAPVT XLVIII.

ET illis diebus non fuit Rex in Hispania de genere Abenhumeya, sed vnusquisque in loco cui præerat, rebellabat. Cordubens. autem cum regem alium non haberent, monetæ pannorum * & granate literas sub Hissem nomine conscribebant, & hic finis *al. granatum al. Grammati. sic V.c. pro Gramaticas: forte Epigrammatū & sup cap.32. Iessem. Regni Arabum 322.* regni Cordubæ quia fere in singulis locis, qui potuit, dominium vsurpauit, donec monarcha Africæ, qui erat ex Almorauidis omnia occupauit. Cordubæ insurrexit Alguazilus nomine Iahuar filius Mahomath. Hispalis insurrexit iudex quidam, qui Albucazim dicebatur, & obiit anno Arabū 433, post eum filius eius Habeth, & obiit anno Arabum 461. Post hunc filius eius Mahomath auenhabeth, hic obtinuit Cordubam, & alia plura loca & satis prospere rexit terram. Postea Almorauidi, qui sunt ex barbariis de Lutinia, huic dominium abstulerūt, cum in dominio durasset annis 23 & hoc fuit anno Arabum 484 Erat autem Rex Almorauidum Yuceph, filius Tessefin hic prędictum Mahomath tamdiu captum *Regni Arab. 484.* tenuit donec in vinculis vitam finiuit. Hic Mahomath Auenhabeth Aldefonsi, regis qui Toletum cæperat, anno Arabum 477. timore turbatus contra eum Yuceph aben Tessufin *Regni Arab. 477.* in auxilium euocauit, sed veniens ipsum primitus captiuauit deinde in campo Zalla, quæ prope Badalloz cum Aldefonso rege acriter dimicauit, quod prælium hic omittimus, quia *Lib.6.cap.32.* in historia Gothica est descriptum.

De Monarchia Yuceph citra mare, & vltra mare. CAPVT XLIX.

Yuceph autem Abentessefin adeptus victoriam, in Africam est reuersus, & quia intellexit Wandalos Arabes multis dissensionibus minoratos, assumpta maiori multitudine cisfretauit, & totam terram Wandaliæ occupauit & fuit monarcha vltramarinus, & cismarinus, & durauit sibi huiusmodi monarchia annis 55. ab anno Arabum 484. vsque ad quingentesimum trigesimum nonum annum, quando per Almoades dominium perdiderunt, vt superius in Historia Gothica est expressum. Hic rex Yuceph, terram, & populos custodiuit, & omnibus iustitiam conseruabat: & eos, qui in particularibus præsidiis rebellarunt, tamdiu infestauit, donec suo dominio subiugaret Yahye autem, dictus Allehadyr bille, postquã Toletum perdiderat, iuit Valentiam, quæ ad suum dominium pertinebat & annis 16. vixit ibidem, & interfecit eum iudex quidam, qui Abeniahab dicebatur, postea cepit eam Rodericus Didaci Campiator. Et eo mortuo eam Almorauides occuparunt. Cæsaraugustæ etiã insurrexit Mundir filius hyahye, & post eum filius eius yahya Almundafar, Demum tota terra illa contermina Christianis se reddidit, Zuleman filio Hamath, qui abẽhath dicebatur. hic Zulemã fuerat Alcaydus Mundir filii Hyahye de quo diximus Post quem filius eius hamath successit, Post eum filius eius Yuceph, post eum filius eius Hamath cognomine Almuztaim post eum Abdelmelich, potest eum filius eius Hamath, cognomine Almutazit. hic amisit Cæsaraugustã, & confinia, quæ habebat, & Almorauides omnia occuparunt & in locis aliis alii rebellarunt quos omnes Almorauides subiecerunt. Insurrexit Murciæ quidam Abderramen abentaxeci, & tenuit eam, donec eum venientes Almorauides eiecerunt. Insurrexit, Almeriæ Mohez Abdalla 14. annorum erat, cum insurrexit, & totam terram perdidit præter Almeriam, sed & eum Almorauides obsederunt. Et insurrexit Granatæ Abdalla, sed eam post modicum temporis Almorauides occuparunt: & ita dicitur quod eam vltimo acquisierunt. Post hæc Yuceph abentessefin reuersus est in Marrocos, quam Barbarii Almorauides in vrbem regiam dilatarant, & ibi statuerunt caput regni. Isto mortuo Haly filius eius successit in regno & fuit iuuentus debilis, & ignauus, nec regni confinia defendebat. Post eum regnauit filius eius Tessefin vilis animo, & virtute, & plus iniuriis quã defensione patriæ insistebat, & quia viderunt à regalibus actis alienum in eum vbilibet insurgebant: & vbique & quilibet rebellabant, & bellis indesinentibus infestabant, & fere perdidit totum regnum. hoc fuit anno Arabum D.XXXIX. & regnum Wandaliæ 53. annis possederant citra mare. Erat autem inter Wandalos cismarinos vir prudentia præditus, liberalis, strenuus, & benignus, qui Mahomath abenzahath & rex lupus, postea fuit dictus. Hic obtinuit regnum Valentiæ, & regnum Murciæ, & quæ ad ea cõfinia pertinebant, Lorcam, Bastam, & Guadiez & loca plurima, circa ista Christiani etiam plurima occupabant, donec venientes Almoades ab Africa & Wandalia, Almorauides exstirparunt. Sed quia de aduentu eorum in Historia Gothica fuimus prosecuti, hic nolumus iterare.

Lib. 7. c. 10.

Marrocos vrbs regia.

Regni Arabum 539.

Lib. 7. c. 10.

Finis. Toleti 25. Ianuarii. 1583.

HISTORIA ROMANORVM.

PROLOGVS.

Libr. 1. Historiæ Gothicæ, seu rerum in Hispania gestarum, c. 4. 5. & 6.

QVIA *direptiones Herculis, quas gens misera pertulit, Hesperorum, in superioribus capitulis declaraui. quæ Romani, Vandali, & Sueui, Alani, & Silingi, & Arabes Mahometi & qualiter Hispanias inuaserunt, & quæ ei multiplicata supplicia addiderunt prosequi dignum duxi. Romani quippe à Remo & Romulo, qui à Latinis exordium habuerunt, ab ipsis & vrbe dominati Latio inchoarunt: quorum Reges successionibus prosecutus vsque ad eos qui Hispaniæ calamitatibus adiecerint, Genealogiæ Eulogia supputam, vt discat Hispania, quæ Dei misericordiam perfunctorie vix attendit, à tot tempestatibus iam respirans, quantum debeat diuinæ gratiæ inclinare: sed pro dolor, nec præterita memoratur, nec quæ accidere poterint, pertimescit. Principes etenim & potentes volitis & libitis inuoluuntur: & perturbato ordine rationis eneruant iudicii veritatem: & procuratis iniuriis consuetudines violente pro iustitia inducuntur: & in partes iustitiæ aduocati id iustum iudicant, quod aures mulceat præsidentis, & à summi iudicis intuitu alieni, oculos suos in terram statuunt declinare: nec est qui pauperi condescendat, nisi familiari debito inducatur: sed vtinam altissimus videat, & permittat & non Hispaniæ miseræ sed facientibus imputetur: & non luat vniuersitas oppressorum, quod meretur iniquitas dominorum, & cessit indignatio maiestatis, com-*

patiens

*patiens clamoribus paupertatis, qui faucibus præsidentium ingeri non sinuntur, mediatorum rabie...... Cum enim cæteræ mundi prouinciæ certis *agariis (seu pangariis) deducantur, Hispania misera incertis oppressionibus cruciatur: semper remanens inconsumpta, vt possit sæpius deperire, & consumptionis periculo reseruari, & tot vulneribus sauciatur, quod à summis capitibus successiua voragine absorbetur; nec est quæ possit vocem attollere cum inimici iudices dominentur: nisi quod vt bestia agri, & area sitiens vociferatur, & vim patiens Sabaoth domini pulsat aures: & vtinam videat, & vt ceteras mundi partes, Hispaniam iudicet, & prospiciat de excelso.* al. ..damni. al. angarus.

DE REGIBVS LATII.

CAPVT I.

PRINCIPIVM autem Regum Latii istud fuit: Ante initium regni Romani primus in Italia Ianus regnauit, cui ob magnæ prouidentiæ meritum duas facies depingebant, eo quod futura & præsentia præuidebat: vnde Persius: *O Iane à tergo quem nulla ciconia* pinxit.* Ianus. al. pinsit.

Et inde Romani ei primum mensem in anni mensibus adscripserũt, eo quod in eo mense Sol incipiat ascendere post solstitiũ hiemale, vt quasi medius inter tempora bina facie tempus præteritum respiciat & futurum: & ideo est in computo Romanorum Ianuarius primus mensis, sicut Ianus principium regni fuit. Post Ianum regnauit Saturnus, qui primus regnauerat super Creta, sed inde expulsus à filio suo Ioue in Italia est iactatus. Hunc gentiles primum deorum, licet mendaciter, fabulantur. Primus enim in hominibus Ninus rex Assyriorum patri suo Belo, Dei vocabulum vsurpauit. Hic itaque Saturnus filium fugiens aliquandiu latuit apud Thuscos, & ideo à latendo pars illa Thusciæ Latium dicta fuit. Vnde Lucanus: Saturnus. Ninus.

Quis furor, o ciues, quæ tanta licentia ferri
Gentibus inuisis Latium præbere cruorem?

Et à Latio Latini dicuntur: verum incolæ Thusciæ degebãt nõ vt homines, sed vt bestiæ sine domibus, sine vrbe, contenti solùmodo caueis, tuguriis, & casellis quas vtcunq; de frondibus & foliis arborum factitabant, & de fructibus syluestrium arborum vt bestiæ victitabant: Ipse vero se ruditati hominum postmodum manifestans humani conuictus docuit rationem, & agriculturæ; commercium vtile persuasit, effossionem etiam docuit metallorum: & ideo dicitur fabulose aurea sæcula ordinasse. Vnde & Virgilius:

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

De eo alius poeta: *Primus Cretæis Saturnus venit ab oris*
Aurea percunctas disponens sæcula terras.

Et pro tantæ vtilitatis beneficio incolæ bestiales iam facti homines eum super se regem & principem statuerunt. Ipse vero ex multitudine iam edocta construxit vrbem in rupib.* sepiternis quam à suo nomine Saturniam appellauit: quæ nunc Sutrium esse fertur: & eum post mortem patrem Deorum omnium vocauerunt; vnde & poeta: Sic V.C.

Ipse gaudet auo superum generosa propago.

Post Saturnum regnauit Picus filius eius: Post Picum regnauit Faunus filius eius, à quo dii bicornes, vt ponit Ouidius, processerunt: de quibus dicit Picus.

Antiquas semideæ Dryades Faunique bicornes,
Numine contactas attonuere suo.

Huius tempore Troia à Græcis obtenta incendio est consumpta. Horum itaq; regnũ Laurentium hactenus dicebatur, de quibus Virgilius.

Hic genus indocile sparsumq; in montibus altis:
Mores composuit, legesq; dedit, Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Post hunc regnauit Latinus, filius eius, à Latio sic vocatus. Huius mater fuit Carmetis quæ vulgare Latii emendauit, & Latinis litteras adinuenit, & ab isto, cessante Laurentii vocabulo, cœpit regnum vocari Latinum. Latinus.

De Aduentu Aeneæ in Italiam, & regno eius, & de Didone. CAPVT II.

VERVM quoniam post Latinum ab Ænea reges Italiæ descenderunt, aduentũ eius in Italiam breuiter prosequemur. Troia destructa, Æneas filius Veneris, & Anchisæ, cum patre Anchise & Ascanio filio fuga nauali ad Siciliam applicauit, ibique Anchise mortuo, cum Ascanio filio, Niso, Euryalo, nobilibus, & Achato armigero & Palinuro nauclero cœpit in Africam nauigare: sed infestæ periculo tempestatis naufragium vix euasit, nec damno caruit; vna ex nauibus cum Palinuro submersa,

quorum interitu Æneas timuit interire, ſed inter iniurias procellarum in Africa cępit portum, & dum dormiret, audiuit in ſomnis; prius Didoni coniugio ſociaberis, & poſt in Italiam reuerteris. cuius aduentum cum Dido nouiſſet, egreſſa obuiam datis muneribus honorauit, & mirata Aſcanii pulchritudinem, in concupiſcentiam Æneæ exarſit, quē viderat in armorum decore præclarum; vtriuſque beneplacito accedente, mox in coniugem eſt aſſumpta, & Æneas Didonis coniugium, & Carthaginis dominium eſt adeptus, pollicens ſe cum ea perpetuo permanſurum; Dido vero ante aduentum Æneæ in templo quod fecerat, hiſtoriam deſcripſerat Troianorum, quam Æneas intuens doluit ſuæ gentis interitum diuulgatum, & picturæ memoriam reputans verecundum: diſpoſuit à Carthagine aberrare, & ideo præſentiens, inquit illi:

Ouid. Epiſtola Heroidum 7.

Certus es ire tamen, miſeramq; relinquere Didon,
Quæque vbi ſunt neſcis Itala regna ſequi:
Quando erit vt condas inſtar Carthaginis vrbem?
Et videas populos altus ab arce tuos?

Sed fide & fœdere violatis, idem venti neglecta Didone, fide, & verba cum viro & nauigio detulerunt, & in Sicilia remeans patris anniuerſarium celebrauit. Dido autem incauto amore ſuccenſa Æneam epiſtolari alloquio ſalutauit, ſicut Ouidius in Heroidibus metrice declarauit, dicens:

Sic vbi fata vocant, vdis abiectus in herbis,
Ad vada Mæandri concinit albus olor:
Nec, quia te noſtra ſperem prece poſſe moueri
Alloquor, aduerſo mouimus iſta Deo.

Deinde amoris incendium nequiens ſuſtinere, eidem prætulit incendium actuale, & lignorum congerie comportata ad pedem turris pyram vaſtiſſimam fecit accendi, & his verbis habitis ad ſororem:

Anna ſoror, ſoror Anna meæ male conſcia culpæ,
Nunc dabis in cineres vltima dona meos.

His dictis à ſummo arcis in pyram igneam ſe proiecit, & conſumpta ilico exſpirauit. Carthago Didonis tempore Dauid: Carthago Hiſpaniæ tempore Amaziæ regis Iuda conditæ feruntur. Æneas vero à Sicilia in Portuam ciuitatem Lauinii enauigauit, & ciuibus ſciſcitantibus quiſnam eſſet, reſpondit ſe eſſe Æneam, qui è Troia veniens iactatus fluctibus applicarat: addidit etiam ſeſe generum Priami, qui rex fuerat Troianorum, ſeq; deorum oraculo accepiſſe ſe in Italia regnaturum. Ciues autem verbum vt impoſſibile reputarunt, Latini regis potentiam opponentes. Cumque his aliquantulum turbaretur præ triſtitia factus ſegnis decubuit dormiturus, & accepit in ſomnis vt Euandri auxilia precaretur, qui in VII. montibus, vbi fuit poſt Roma condita, habitabat, vt eius auxilio & Pallantis filii poſſet Latini & generi ſui Turni potentiæ obuiare: & vt credas, ſicut nuncio, ſic futurum, inuenies ſub ilice albam ſuem cum 30. filiis ſuis coloris.

De victoria Æneæ contra Latinum. CAPVT III.

SVRGENS autem à ſomnio à Portua cœpit proficiſci, & vt reuelatum fuerat, ſic inuenit, & ibi poſtea ciuitatem condidit Albanorum. Euander autem Æneam audiens aduenire ſe ad prælium, æſtimans inimicum, præparauit: ſed Æneas ramum oliuæ pertulit manu ſua præferens, * quæ tali ramo illis temporibus ſignabatur: Et cum Euander pacis ſignaculum proſpexiſſet, in occurſum profectus eſt venientis, & amico gaudio amplexati fœdera firmauerunt, & ſimul etiam iucunda conuiuia peregerunt: quod Latinus audiens ægre tulit: & vocauit generum ſuum Turnum, de quo ſe amplius confidebat, & miſit eum contra Aſcanium, qui in caſtello cum parte exercitus reſidebat, ſed videns Aſcanius Turni potentiam præminere, percunctatur ſi quis adeſſet, qui patri ſuo periculum nunciaret. Tum Niſus & Eurialus familiares Æneæ, qui vnum de paribus amicitiæ fuiſſe dicuntur, ſe legationis diſcrimini obtulerunt, & noctu aggredientes Turni exercitum intrauerunt, & cum viri exercitus ſopore ebrius teneretur, Niſus & Euryalus plures ex eis furtiua, audacia occiderunt, & galeam auream quæ caſſis dicitur, abſtulerunt: & diei nuncia apparente cœpto itinere abierunt, & cum in via Latini exercitum proſpexiſſent qui in Turni auxilia veniebat ad Syluæ denſiſſimæ latebras confugerunt, ſed cum

f. pacem

ſplendore

ſplendore aureæ galeæ, quam Euryalus geſtabat in capite, opacas latebras confugerant, quos denſitas occultauit, claritas reuelauit, & à venientibus comprehenſi, pœnali gladio decollantur, & Turno capita obtulerunt, qui præcepit ea proiici in municipium obſeſſorum: & tunc cœpit Aſcanius aliquantulum deſperare. Dumque ad Æneam fatali relatu rumor obſidii perueniſſet, aſſumptis ſuo & Euandri exercitu, duxit acies contra Turnum: cumque conſertis agminibus vicit eum, & Turnus fugiens iuit Laurentum, vbi ſocer eius Latinus tunc temporis conſiſtebat. Æneas autem cum Pallante Euandri filio Laurentum obſeſſurus aduenit. Latinus autem videns ſe victo genero minoratum, Mezentium & Camillam reginam Amazonum ſuſcitauit, vt eum in caſu diſcriminis adiuuarent: & precibus non fruſtratus habuit in infelici exercitu adiutores, & cum Ænea & Pallante prælio reſtaurato ſuccubuit pars Latini: & dum Æneas & Mezentius ſeſe cõgreſſu obuio percuſſiſſet, Mezentius vulneratus diuertit ad fluuium, plagæ ſanguinem lauaturus. Lauſus autem Mezentii filius Æneæ ſe obtulit, vt paterni vulneris fieret vindicator: cui Æneas dicitur, ſic dixiſſe: *Quo periture venis?* & percuſſum omnino interfecit, quod Mezentius non ſuſtinens tolerare cum Ænea iterum iter fecit: In ipſo etiam prælio occubuit regina Camilla. Ex parte autem Æneæ mortuus fuit Pallans, pro quo Æneas fuit inconſolabiliter contriſtatus, & campi victoria iam obtenta fecit corpus Pallantis nobili funere deportari, & cum eo. C. de prudentioribus comitatis: qui Euandrum de morte filii ſolarentur. Videns Latinus ſibi noxia, Æneæ proſpere ſucceſſiſſe, miſit ad Diomedem Regem Græciæ, vt in eius auxilium adueniret. Sed Diomedes petitionem renuens, ſic reſpondit; Æneam de quo loqueris, ipſe noui. nam cum ad expugnandum Troiam ex Græcia veniſſemus, Æneas & Hector fortiter reſtiterunt, & ſi tertium comparem habuiſſent, Troia forſitan non periiſſet. His auditis Latinus de auxilio iam deſperans ad Æneam pro pace nuncios deſtinauit. Et Æneas dicitur reſpondiſſe: Non noſtro conſilio, nec meo propoſito huc adueni, ſed voluntas ſuperum me aduexit. Occiſo Turno & Latino mortuo, Æneas Lauiniam Turni ſponſam & Latini filiam duxit vxorem; & Latino ſucceſſit in regno, & in Latio tantum tribus annis regnauit, & ædificauit ciuitatem, quam Albanum à nomine ſuis Albæ, vt diximus, nominauit.

De Aſcanio, & Regibus Albanorum. CAPVT IIII.

ÆNEA mortuo Aſcanius filius eius ex Creuſa ſucceſſit in regno. Albanenſes autem ſuper Æneæ tumulum aceruum politorum lapidum magnæ altitudinis erexerunt, quem memini me vidiſſe. Aſcanius autem ciuitatem incœptam ſollicita diligentia ampliauit. Hic Aſcanius dictus fuit Iulus, à quo deſcendit Iulia familia Romanorum. Lauinia autem vxor Æneæ poſt mortem eius peperit filium quem Poſtumũ appellauit, quia mortuo patre natus: quem Aſcanius fraterno amore dulciter enutriuit: Poſthæc Aſcanius genuit filium, quem Iulium appellauit: Mortuus autem eſt Aſcanius cum regnaſſet annis XXXVIII. & diuiſit regnum Poſtumo fratri ſuo: & quia iſte Poſthumus in ſylua nutritus, Siluius fuit dictus, & ab eo reges alii Albanorum fuerunt Syluii nominati. Poſt hunc Æneas Syluius filius eius regnauit annis XXXI. Poſt mortem eius Latinus Syluius, filius eius annis quinquaginta. Poſt mortem eius Alba Syluius filius eius regnauit ann. XXXVIII. Poſt hunc Ægyptus Syluius filius regnauit annis XXXVII. Capys Syluius filius eius regnauit annis XXVIII. Iſte a nomine ſuo ædificauit in Campania Capyam ciuitatem. Carpentus Syluius filius eius regnauit annis XIII. Tiberius Carpentarius filius eius regnauit annis IX. Hic cadens in flumen qui Albula dicebatur, fuit extinctus, & fluuius ab eo Tiberis fuit dictus poſtea. Vnde Virgilius:

——— *tunc perdidit Albula nomen.*

Hic condidit Tybur ſatis modicam ciuitatem: quæ XII. ab vrbe milliario adhuc exſtat. Agrippa Syluius filius eius regnauit annis XL. Huius tempore fuit Homerus Poeta. Aremulus Syluius Agrippę filius regnauit annis XVIII. Auentinus Syluius filius eius regnauit ann. XXXIV. Iſte fuit in monte ſepultus, qui ab eius nomine dicitur Auentinus. Procas Syluius filius eius regnauit annis XXXIII. Iſte fratrem ſuum Numitorẽ à regno expulit, & priuatis reb. prouidere coegit. Rhea Syluia, quæ Ilia dicta fuit: Numitoris filia in tẽplo Veſtæ virgo eſt dedicata, quam poſtea Mars arripuit a ludis * Conſularib. Sabinorum: & ex ea Remũ & Romulum generauit. quos eo quod ſacrilego concubitu genuiſſet in ripa Tiberis abiecerunt: matrem vero incendio conſumpſerunt, vt iuſtitia eius temporis exigebat. Paſtor autem de gregib. regis, Fauſtulus nomine, cum paruulos expoſitos in ripa fluminis inueniſſet

ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit nutriendos: verum quia Acca erat pulcherrima & sui corporis liberalis infami lucro pecuniis abundabat: & ob impudentiam lupa ab indigenis dicebatur, & tuguria, quæ turpi commercio faciebat, à lupa lupanaria fuerunt dicta. Cum autem Remus & Romulus adolessent prædæ & latrocinii crudelibus studiis se dederunt: & similium conciliabula asciscentes cœperunt cum sua multitudine præualere, & Albanorum ciuitatem ingressi regem Amulium, qui Numitorem auum eorum maternum de regno expulerat, peremerunt: & Numitorem regno restituerunt. Remus autem & Romulus cum essent annorum octodecim, ciuitatem modicam ædificauerunt in monte, qui dicitur, Palatinus. Cumque ad eos adueniret multitudo maxima populorum, vt in populos crescerent potiores, cogitarunt templum immunitatis construere, ad quod veniens quilibet saluaretur, & propter tantæ impunitatis asylum ad hoc templum iniuriosi & rei ex omni Italia veniebant: cumque in tanta multitudine non conclusa nullius ordo iudicii seruaretur, statuerunt vrbis ambitum dilatare, vt muro quantumlibet modicum eleuato, qui alias quam per portam præsumeret introire, mortis sententiæ subiaceret. Primo igitur anno Achaz regis Iudæ XI. Kalend. Maii, Remus & Romulus Romæ vrbis primarium posuerunt, & vsque ad apoditionem muris in circuitu vix erectis, Remus plebiscitum fratris & populi non attendens, vt agilitatem ostenderet, murum inscius insiluit, & scandalo in populo excitato omnis transgressionis iniuriam causabantur: sed Fabius qui erat Dux Romuli eius consilio persuasus Remum morti concione habita, condemnauit, & pastorali rastro distractus: continuo expirauit, anno tertio ab V. condita: cui præuaricatio & fraterna factio causam dedit: de quo poeta Lucanus:

Fraterno primum maduerunt sanguine muri.

De Creatione Senatorum, & militum: & Regibus Romanorum.

CAPVT V.

TVM Romulus centum senes elegit, quorum consilio crescentis vrbis negocia procuraret: & quia senes, dicti fuerunt exinde Senatores: & alii eos Patres vocabant. Post hæc quia bellis indesinentibus à vicinis gentibus tentabantur, elegit mille de his qui clariores in populo habebantur, vt inimicis insultibus militari resisterent apparatu, & quia à millenario inceperunt, tali officio deputati Milites appellantur: cumque tam ipsum quam vrbis populum vxorum inopia minoraret, Sabinis festiuitatem agentibus & vxores & filias ad gaudia deducentibus, in eas insiluit Romulus cum suo pro populo ciuitatis, & iuxta placitum apprehensas iocunda spolia reduxerunt. Tunc omnes principatus Italiæ Sabinorum dedecus proprium reputantes, cœperunt contra Romanorum potentiam dimicare: sed Romulus cum sceleratorum multitudine superauit. Cumque ex vicino Romanis & Sabinis insidiæ pararentur, & Romulus plus quieti quam periculis inhiaret, amicitiam cum Romanorum duce Tito Tatio procurauit, vt in Sabinis ita Romulus cum Tatio conregnaret, & Sabinorum vnus essent populus cum Romanis, & vt Romani sibi agnomen imponerent à Sabinis, & Sabini similiter à Romanis: & quia longa hasta lingua Sabinica Quirita dicitur, Quirites Romulus fuit dictus: à quo & alii Romani Quirites. Hic Romulus sceleratorum manum promissa impunitate collegit, Numitorem auum maternum quem regno restituerat, vt regnum arriperet, interfecit: Amulium fratrem aui extinxit, Remum fratrem parricida occidit: socerum in templo vita priuauit Titum Tatium amicitia fœderatum fallax peremit. Itaque regnum aui, murum fratris, templum soceri, fidem amici sanguine maculauit. Regnauit autem annis XXXVIII: & cum ad quintum paludem, quæ Caprea dicitur, abiisset, quo interitu absumptus fuerit ignoratur. Hic templa & muros vrbis extruxit. post mortem eius Senatores quiuis diebus vsque ad vnum annum rexerunt populum ciuitatis, & iste annus dictus est interregnum: post hunc annum regnauit NVMA POMPILIVS. Iste fuit vir sapiens & in regimine circumspectus, cumque vidisset homines à iustitia aberrare & post vitia euagare cum intellectu, Naturæ inuisibilia præcepisset & intellexisset diuinam essentiam à loco aliquo nō abesse, docuit homines locum quemlibet proprio Deo regi vt præsentiam numinis metuentes vbique à vitiis abstinerent: quod tamen fuit ad idolatriæ incremētum. Exinde enim dicti fuerūt diis orti, diis nemoris, & cetera numina certis spiritualia vocabula habuerunt. Hic prius inuenit monetā & numos à suo nomine appellauit, & expletis in regno quadraginta

Numa Pompilius.

ginta vno annis vitam finiuit. Eius tempore Pythagoras Philosophus celebris habebatur. Post hunc * Tullius Hostilius regnauit annis XXXII. Hic inter reges Romanos fascibus & purpura fuit vsus: & vrbem addito monte Cælio ampliauit. *Tullus Hostilius.* Hic cum domo sua ictu fulminis fuit vstus. Huius tempore Pausanias rex Spartanorum condidit Byzantium ciuitatem, quæ à Constantino Imperat. postea ampliata Constantinopolis fuit dicta. Post hunc regnauit ANCVS MARCIVS annis XXVII. Huius tempore Massilia fuit condita. Post hunc SERVIVS TVLLIVS annis XXIV. Huius tempore Nabuchodonosor cepit Hierusalem & templum incendit. Post hunc regnauit *Tarquinius Superbus* annis XXXV. & fiunt per reges ab vrbe condita anni CC. XLI.

De creatione Consulum Romanorum. CAPVT VI.

ET cum propter insolentiam Tarquinii Superbi Regis Roman. Senatui populoque Romano regum præeminentia displiceret, Consules elegerunt, qui sua sapientia statum Reipubl. gubernarent: quorum regimen CCCC. XL. tribus annis legitur durasse. Primi Consules fuere Brutus & Collatinus: post hæc Decemuiri constituti. Post hoc Camillus Cos. post hunc Quinctius Dictator: post hunc Papirius; post hunc Manlius & Regulus: post hos P. Cornelius Scipio: post hunc Fabius Maximus Dictator. post hunc L. Æmilius Paulus & P. Varo. post hunc Marius & Cn. Mallius. post hunc Sylla post hunc M. Tullius Cicero post hunc Pompeius & Brutus & Crassus: post hos C. Cæsar solus, Hi singulis annis Reipub. prouiderunt, per annos CCCC. XLIII. & hi omnes insignia aliqua peregerunt, & suis temporibus multa alia sorte varia acciderunt prælia Alexandri temporibus: Scipionum temporibus bella Punica cessauerunt: temporibus Marii Iugurthinum: temporibus M. Tullii Catilinarium, de quo Iuuenalis:

Claudius accuset mœchos, Catilina Cethegum.

Res ergo publica CCCCLXIII. annis felici regimine adoleuit, & plurima bella gessit, anno CCCI. ab V. C. potestas Consulum fuit tradita Decemuiris & censu habito inuenta sunt CXVIII. millia, & CCXIX. capita ciuium Romanorum. Anno ab V. C. CCCXLIV. Galli Senones duce Breuio inuaserunt, & totam excepto Capitolio incenderunt, & plurimos trucidantes sex mensibus vastauerunt, & eos qui ad Capitolium confugerunt, obsederunt, eosque fame, peste, desperatione & formidine subiecerunt, & mille libras auri pro quolibet precium statuerunt. Anno ab V. C. CCCC. Philippus filius Amyntæ pater Alexandri regnum Macedonum est adeptus & XXV. annis regnauit. Tum clarissimus Alexander gurges excidiorum Philippi filius fuit natus, Aristotelis ætate annum XVIII. tunc agebat. Anno ab V. C. CCCCXXVI. Alexander patri Philippo successit in regno.

De Annibale & Asdrubale regibus Poenorum, & destructione Seguntiæ & strage Romanorum. CAP. VII.

ANNO autem ab V. C. CCCCCXXXIII. à creatione vero Coss. anno CCXCIII. Amilcaris rex Afrorum, qui de genere Annæ sororis Didonis processerat, antiquum dedecus reminiscens filium suum nonum annum ætatis agentem fecit iurare, vt cum primum ad ætatem potentiæ perueniret Romanos pro viribus infestaret nec vnquam pacificus illis esset: qui cum ad ætatis suæ vicesimum peruenisset cœpit Hispanias infestare, & multis cædibus laceratas fere suo imperio subiugauit, & Seguntiam nobilem Hispaniæ ciuitatem, Romani populi, tunc amicam, quæ nunc Medina Celim vulgariter appellatur, in odium Romanorum obsidione diutina coartauit: & tamdiu oppugnationibus lacerauit, vt cogerentur cibos vetitos attentare, quibus fere deficientibus, fame non prælio lacessiti; patres imbelles, mulieres, & paruulos peremerunt, ne vitæ seruati serui fierent, quos libertatis titulus hactenus adornarat. Demum ipsi prælio se dederunt, & plures ex obsessoribus occiderunt, & extincti ab hostibus cum extinctis patribus liberi decesserunt: de quibus Tullius in Paradoxis: *Numquid Segontini parricidæ fuerunt, qui patres suos liberos emori, quam seruos viuere maluerunt.* De hoc & Iuuenalis. Pugna Seguntina, itaque iam euersa montes transgreditur Pyrenæos nouem diebus inter gentes ferocissimas Galliarum labore maximo ad plana Italiæ pertransiuit, multo exercitu circumseptus, cui occurrit Consul Scipio cum exercitu Romanorum. Iste fuit Scipio genitor magni Scipionis: cumque

iuxta Ticinum cœpisset exercitus dimicare, pugna inferior, cæsus est fere totus exercitus Romanorum: postea autem Scipio Romam rediens restaurato exercitu infaustis præliis sæpius iteratis cum Annibale est congressus: sed in omnibus inferior est inuentus. primo vt dixi apud Ticinum, secundo apud flumen Ticinum, tertio circa idem, quarto apud fluuium Sarnum: in quo oculum ictu amisit: quinto apud Trasymenũ lacum: sexto apud Cannas Apuliæ vicum, vbi ex Romanis 54. millia ceciderũt, & Varro Cos. cum quinquaginta equitibus Venusium fugiens vix euasit.

Item de victoriis Annibalis & Asdrubalis: deq; victoriis Scipionis.

CAPVT VIII.

ANNO ab V. C. ıↄ XL. ætatis vero 27. Annibal rex Pœnorum in signum victoriarum tres modulos annulorum, quos ex digitis præciderat Romanorum Carthaginem destinauit: Et tunc Roma bellis plurimis intercepta, quinq; principaliter sumpsit bella: vnum in Macedoniam, contra Philippũ; aliud in Sardinia contra Sardos: aliud in Sicilia, in quo Claudius Marcellus obtinuit Syracusam: aliud contra Annibalem, à quo Italia premebatur: aliud contra Asdrubalem fratrem eius, qui illud modicum quod in Hispanias vix euaserat ab Hannibale omnia deuastante, quasi erucæ, bruti, atelabi & locustæ, pestilentia consumebat. Contra quem Coss. exercitum repararunt, & missis fratribus Scipionis cum exercitu Asdrubali aduenerunt. Ille autem, vt erat pertinax, illis occurrens, victus prælio interfecit, cæsis ab exercitu multis millibus Romanorum. Hi autem qui euadere potuerunt, fugerunt ad municipia Romanorum quæ iam in Hispaniis possidebãt. Asdrubal autem in Hispania desidens, vt locusta quod residuum fuerat deuastabat. Ciues autem Romani desperationis voragine iam absorpti de auxilio desperabant, eo quod Roma sic ab Annibale esset pressa, vt potius cedere quam resistere cogitarent. Verum Scipio adolescens 24. natus annos patrem & patruos cupiens vindicare, ab vrbe ad mare meatus subterraneos fecit fodi, per quos Romani improuisis in statione nauium aduenerunt, & de exercitu custodiæ nauium deputato, pluribus interfectis cum apparatu & nauibus in Hispaniam nauigauit, & *applicatis ad littus citerioris Carthaginis eam cepit, & procedẽs contra Asdrubalem, victum strenue effugauit, & vsque ad 80. ciuitates & oppida, aut deditione aut bello Romano dominio acquisiuit: & fere tota Hispania suis victoriis incuruata Romam rediit cum triumpho, vbi ad consulatus apicem eleuatus, continuo disposuit in Africam transfretare, ducens secum exercitum copiosum, vexillis & insigniis gloriosum.

* al. applicans.

De destructione Carthaginis per Scipionem. CAP. IX.

CVmq; Carthaginenses vela venientia eminus prospexissent, iocundo occursu demum flebili occurrerunt, putantes Annibalem Romanis domitis cum victoria aduenire, sed re votiua in contrarium accidente, Hãno qui vice Annibalis præerat Africanis, capescere cœpit arma, vt resisteret venienti: sed bello acerrimo interceptus, ipse cum cæsis occubuit interfectus, & prostratis incolis pluribus interfectis, pluribus captiuatis, obsidione Scipio Carthaginem circumclusit. Obsessi autem verentes euersionem Asdrubali nunciarunt vt fratris copiis iungeretur & ambo fierent obsessæ Carthagini in succursum. Asdrubal autem procuratis auxiliis Hispanorum & aliquibus Gallorum cœpit ad Annibalem proficisci, sed à Romano exercitu Annibale ignorante, in Liguria est præuentus: & capite mutilatus. Caput autem eius Romani ferentes ante castra Annibalis proiecerunt. Quod videns Annibal, & Pœnorum cognita tempestate, deliberauit Africæ subuenire, & eiulans & iuratus reliquit Italiam, anno XXII. quo eam cœperat obtinere, & nauigans in Carthaginem Scipioni se obtulit improuisus: & bello grauissimo inchoato pars Annibalis est prostrata, cæsis & interfectis fere omnibus qui cum Annibale aduentarant. Annibal autem inter discrimina concertantium vix euasit, & in Bythiniam fugax venit: vbi à Romanorum exercitu iterum impetitus desperatis rebus veneni poculo se necauit. Scipio vero post totam fere Africam subiugatam, imo verius deuastatam, iteratam obsidionem Carthagini reparauit, & eam diutinis sedibus oppugnauit, & tot incursibus lacerauit, vt deposito principatu potius eligeret destrui quam rediuiuis calamitatibus reseruari. Cœpit itaque ciuitatem & solo dirutam adæquauit, & incensam redegit in cinerem & fauillam, habentem à conditione sua DCCXXXVII. annos, & dies XVII. & sic euenit vt non tantum præsentia, sed in ea futura bella deleret, & exinde dictus

Carthago euersa.

ctus fuit Scipio Africanus: Et regno deleto facta est Africa prouincia Romanorum: & bello duplici gloriosus Pœnico videlicet & Hispano Romam reuertitur, de nobilioribus Carthaginis secum ducens: quos libertati donatos in regionem Transtiberim collocauit, & in ciues Romanos à Senatu & populo sunt recepti: quorum progenies adhuc hodie suam originem recognoscunt. Duxit etiam Terentium Com.cum qui libertatis adeptæ, suscepto pileo, titulum præferebat. Verùm quia gens Hispana quiescere nescia, rebellionem contra Romanos denuo suscitauit. iterum veniens Scipio Africanus maiora prioribus exterminia restaurauit, & iterata rebellio iterata supplicia degustauit, & cædibus & incursibus sic totam Hispaniam deuastauit, * & cædibus Herculis pro dulcedine memorarent. Demum cum per omnes Hispaniarum angulos discurreret consumendo in finibus Gallicceæ morte propria est consumptus, & ibi sepultus in tumulo, qui adhuc exstat inscriptus: *Tumulus Scipionis*. De laudibus Scipionis Tullius libro de Amicitia eleganter; eum commemorans virum multarum fuisse virtutum, & à C. Lælio Scæuolæ socero multipliciter commendatum: & præcipue in liberalitate & curialitate: in iustitia & pietate in fide amicitiæ & studio Reip. & inter ceteras eius laudes dicit quod Consularis dignitas ei accidit ante tempus, sed reip. pæne sero venit: & quod duas Carthagines inimicas reip. euertisset.

* f. Gades

De Pompeio & Iulio Cæsare. CAPVT X.

DEMVM cum Pompeius Consulari præminentia fulgeret, nolens Hispania obductis cicatricibus respirare, profectionem in Hispaniam procurauit, & quod euaserat à gladio Scipionis consumens feralitas dissipauit, obtentisque munitionibus & incolis subiugatis Sex. & Pompeium filios cum aliis nobilibus Romanorum præfecit reliquiis Hispanorum. Ipse vero Romam rediens pro obtenta Hispania gloriosus parem non poterat sustinere. vnde & Lucanus:

Nec quemquam sufferre potest Cæsar ne priorem,
Pompeiusve parem.

Ex aduerso autem C. Iulius Cæsar eius gener, qui ab Ænea per Iuliam familiam descendebat, priorem non poterat tolerare: & hoc discidio Respubl. conturbata variis studiis trahebatur: & quia Pompeius iam Hispaniam subiugarat, cœpit aspirare ad imperium Orientis. Iulius autem cum multis fautoribus abundaret, cœpit Pompeii propositum impedire, & sæculi singulare dominium procurare, sed moderatione aliqua mediante. Iulio Cæsari IIII. prouinciæ fuerunt specialiter adsignatæ videlicet Gallia Transalpina, in qua sunt Mantua & Verona, Brixia, Bergomum atque * Cuma: quæ olim à Gallicis occupatæ Cisalpina Gallia est vocata: nec non & Gallia Comata, quæ à Gallis Gothicis & Vasconibus habitatur. Verior tamen antiquorum historia protestatur, non ab alpibus Cæsaris sed alpibus, quibus Lugdunia & vlterior Gallia separantur, Cisalpinam & Transalpinam Prouincias esse dictas: & videtur esse probabile, eo quod Cæsar Iulius Gallos & Germanos, & etiam Britones quibus incognitum nomen exstiterat, Romanorum tributarios fecit esse: & inde Romam rediens gloriosis acclamationibus est receptus, sed audiens Põpeio accrescere prospera in partibus Orientis, ipse Tyrrena littora penetrauit; vt Pompeius prospera perturbaret. Cumque Dyrrachium aduenisset, qui iam Pompeii imperio seruiebat, aduentus Pompeii accidit ex aduerso: & cum collatis signis bella mutua efferuerent, Iulius inferior est repertus, vt Paulus Orosius attestatur: qui cum pedis retrograda vestigia ignoraret, ad eam quæ Thessalia dicitur, prouinciam se conuertit: in qua Pompeii potentia specialibus efflorebat: & reparato exercitu cum his qui in Scythiam nauigarant, cum pro Pompeio iterum in campis Emathiis concertauit: sed quia Pompeius ante ista in Hierusalem templum Domini profanarat: qui hactenus fuerat victor, miserabiliter fuit victus: & inde fugiens in Thessaliam anno XII. ante æram conditam, scilicet nono anno ante regnum Octauiani Augusti reparato exercitu, bellum etiam reparauit, & in hoc exercitu Gothi, Æthiopes, Iudæi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes in Pompeii auxilium aduenerunt. Cumque ad inuicem discertassent, Gothi ceteris fortius restiterunt: quorum Cæsar virtute & copia conturbatus, fertur fugæ ignominiam cogitasse, nisi noctis subsidium timori prælio succurrisset, & sequenti die metu in inuicem comparcito, exercitus ab inuicem recesserunt. Tunc Cæsar ait: Nec Pompeium scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nam si Pompeius vicem nosset, hodie cum tam asperimis raris Cæsarem superasset. Sed paucis diebus postmo-

* f. Comũ Gallia Cisalpina

dum interiectis impatientia cupidæ potestatis bella ciuilia reparauit, & victus Pompeius à solita victoria alienus, & à Thessalia effugatus iuit ad Ptolomæum Dionysium Regem Ægypti auxilium petiturus: sed vt erat versutus timuit: quod si tantum principem liberaret, posset in sui exterminium redundare. Romani enim, quos primo amicitia allexerunt, in seruitutem postmodum redegerunt, & cum Pompeium ad conuiuiũ inuitasset, inter epulas interfecit. Iulius autem Cæsar Pompeii fugam magnanimiter insecutus, regnum adiit Ptolemæi & audiens Ptolemæus, timore sollicitus prætendebat se causa Cæsaris hoc fecisse: & regnum Cæsari promittebat, & ad familiares delicias inuitabat, vt sic Pompeiũ, sic dolo Cæsarem faceret interire. Sed Cæsar oblatæ fidei fœdera recusauit, suspicione calumnians Ptolemæum. Ptolemæus autem intelligi se coniiciens, contra Cæsarem mouit

Cleopatra. bellum: sed Cæsaris victoria comprehensus, mortem sustinuit: quoniam paratam. Hic Ptolomæus habuit filiam Cleopatram, & filium Ptolemæum. Cleopatra autem patre occiso fratri nupsit, vt regni particeps conregnaret: sed cum Cæsar Alexandriam obsedisset, occcurrit ei fratrem virum moliens defraudare, & per speciem & stuprum regnum sibi &

scite necem fratri à Iulio Cæsare impetrauit. Cæsar autem negociis * Scythiæ ordinatis, & nepotes Pompeii & filiam Pompeii iussit occidi, & Alexãdriæ intrans mare, aura placida venit Romam, & factus est Cos. quartum; vbi aliquandiu demoratus, & statu Reipubl. ordinato in Hispaniam est profectus contra Cn. & Sex. Pompeii filios pugnaturus, & septimo die quam vrbem exierat peruenit Segunthum, Hispaniæ oppidũ, quod nomine mu-

Segunthus. & Segontia. tato dicitur nunc Almanarum, & patet ex eo quia vallis eiusdem oppidi vallis Segunthi ab antiquo nomine nuncupatur: quia si de Segunthia ciuitate vel Medinam Celim, quæ creditur fuisse Segunthia, propter magnitudinem & ædificiorum vestigia quæ apparent, quantumlibet veloci nauigio possibile vix videtur. tamen antiqui libri habent. XVII. die peruenit Segunthum in Hispaniis plurimis cædibus discurrebat, vt dicit Lucanus:

Cæsar in arma furens nullas, nisi sanguine fuso
Gaudet habere vias.

Et Bruto sub eo Massiliam impugnante, cum Iulius Cæsar venisset Ilerdam, qui intus inerant, restiterunt. Petreyus enim Afranius sub Pompeio in Hispania conregnantes, eam armis communibus tuebantur: sed plurimis hybernarum inundationibus pluuiarum Sycoris intumescens latitudine non sueta distulit diu bellum. Vt autem tertia serenitas densitatem nubium effugauit, & fluuius rursus intra fines aluei se recepit, Cæsar amnem

f. fontanorũ. classe viminea pertransiuit & dictos duces ad opes finium * montanorum fuga celeri festinantes cursu promtissimo præpediuit: & eosdem cum suis exercitibus vniuersis intra cuiusdam arentis vallis angustias coartauit, vt siti acerbissima tam duces quam exercitus pervrgente, vitam propriam abhorrentes, Martem lacessere tentauerunt: vt sitis acerbitatem mortis compendio terminarent. Quod Cæsar intelligens, eis honestam mortem sagaciter deuiauit, suos ab omni conflictu pertinaciter cohibendo, donec hostibus tepescerct iræ feruor, & animis languentib. arma dimitterent, & submissis signis imperio Cæsaris se offerrent. Quo peracto duces miserabiles meruerunt à Cæsare impetrare, ne in partes de cetero traherentur, sed solum essent bellorum ciuilium spectatores; quod etiam in eiusdem Lucani lib. VI. tangitur, vbi dicit:

Non Vticæ, Libyæ clades, Hispania ne ...
Flesset,

Inde procedens aduersus filios Pompeii & T. Labienum, & Accium Varum: plurima varia sorte bella gessit. Interim autem infelix Hispania, quidquid principes delirabant, misera plectebatur. Vltimo autem Cæsar cum Pompeianis iuxta Mundam fluu. est congressus & adeo fuit acriter dimicatum vt imminentis mortis præuenire supplicium cogitaret, cum videret exercitum cedere Pompeianis: & qui iam quinquaginta sex annis victor exstiterat, in manus hostium nõ veniret: sed populo suo ad se reuerso pugnam fortius restaurauit, & Sex. fil. Põpeii maior fugiens interfectus: Cneus cum centeno milite vix euasit. T. Labienus & Accius Varus, vita & fugæ subsidio caruerunt. Faustus & Sylla iubente Cæsare trucidantur, semetipsos T. Torquatus & Scipio iugularunt, Cato fautor Pompeii ne Cæsari subiaceret, audita strage apud Vticam se occidit. Munda ci-

Munda uitas immensa cæde hominum cruentata oppugnante... Quod fuerit Munda ciuitas i-

Conimbria gnoratur: Ab aliquibus dicitur esse Conimbria quæ à Mundego flu. dicta Munda. postea à Cæsare Conimbria fuit dicta, eo quod incolæ acri pugna ciuitatem Cæsari conniuerunt: vnde & à Conniuentia Conimbria nomen habet, & Mondego dicitur, quasi Mundam

Mundam agens. Alii relationibus inhærentes dicunt Mundam eum fluuium quem nunc dicimus Durationem, & ſeptem publicam eſſe Mundam: quæ primo dum à ſeptem publicis mulieribus, quæ eam primitus habitarunt: ſeptempublica fuit dicta. Lector eligat quibus credat. *Septem publica vrbs.* Cæſar itaque de bellis ciuilibus quatuor annis in Hiſpania geſtis, Romam rediit. In iſto reditu à Senatorib. occidendus: & Hiſpania flebilis remanſit omnium trans eum pedibus concultata, & variorum præſidum tyrannide lacerata. *f. trāſeuntiū*

Ioannes Gerundēſis etiam ait Rodericum hiſtoricum incipere ab Hercule, vt hic.

Prologus in Hiſtoria Hugnorum, Vandalorum, Sueuorum, Alanorum, & Silingorum. Hinc: Prologus in *Hiſtoria Oſtrogothorum.* Poſt: Hiſtoria Arabum Roderici Ximenes, cuius & hæc eſſe puto: vt & lib. IX. *Gothicæ Hiſtoriæ,* qui vulgo *rerum Hiſpanicarum Chronicon* inſcribuntur: Ex M. S. Cod. antiq. Toletano, in quo hoc ordine hæc leguntur: non vt in editis. Toleti CIↃ. IↃ. LXXXIII.

Andreas Schottus.

PETRI PANTINI DE DIGNITATIBVS ET OFFICIIS REGNI AC DOMVS REGIÆ GOTHORVM,

COMMENTARIVS.

OPERÆPRECIVM nos facturos exiſtimauimus, ſi Commentarium hunc de dignitatibus, ac Palatinis officiis, aliiſque inferioris ordinis muneribus Gothorum contexeremus. Quod videamus rem cognitione non indignam, & plurimum lucis hiſtoriis Hiſpaniæ, & ſubſcriptionibus virorum ex officio Palatino Conciliiſque ipſis & legibus allaturam.

DVX.

INTER præcipuas Palatinorum dignitates, Dux apud Gothos ſemper primum locum obtinuit, vocaturque à Iuſtiniano ſpectabilis dignitas; cuius, vt vis nominis oſtendit, id potiſſimum munus erat, vt in prouinciis, bello ducendo gerendoque præficeretur. Vnde Germani ex nobilitate Duces, & ex virtute ſumebant, ad illoſque in illa prouincia ſumma rerum deferebatur. Is enim fuit Gothorum mos, Paullo Æmilio teſte, lib. 1. hiſtor. Franc. in Chereberto, cuiq; vrbi Magiſtratum dare, qui Dux appellaretur. Eum autem quem Romæ præficiebant, vocabant Præſidem. Hinc Dux Tripolitanæ, & Bizantinæ prouinciæ, & Mauritaniæ, ac Numidiæ, lege final. Cod. de offic. Præfect. Prætor. Sic etiam Dux Roethici apud Vopiſcum in Bonoſo, & Dux limitis Scythici Illyriciani, Thracii, & Orientalis apud eundem in Aureliano. Ita & Claudius, ſub Witterico, Dux Emeritenſis; Paullus, ſub Wamba, Dux Narbonenſis. Patet id ex Caſſiodoro libr. 7. in formula Ducatus Rhoetiarum, his verbis. *Ideoque validum te ingenio, ac viribus audientes, per illam indictionem Ducatum tibi credimus Rhoetiarum; vt milites & in pace regas, & cum eis fines noſtros ſolenni alacritate circumeas. Quia non paruam rem tibi reſpicis fuiſſe commiſſam, quando tranquillitas regni noſtri tua creditur ſolicitudine cuſtodiri. Ita tamen, vt milites tibi commiſſi viuant cum Prouincialibus iure ciuili: nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum: quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare Romanis.* Et libro primo Cod. de officiis Præfect. Afric. leg. 2. mandat Iuſtinianus Ducem in Sardinia ordinari, vt gentes barbaricas ab ea, militibus ſuis arceret, prouinciamque ab omni hoſtium incurſu tueretur illæſam. Habebat etiam Dux cum belli muniis, ciuilem adminiſtrationem coniunctam; idque cum ex aliis, tum ex Caſſiodoro colligere licet apud quem libr. 4. variarum, Theodoricus Rex Ibæ Duci in hunc modum ſcribit. *Præſenti tibi auctoritate præcipimus, vt poſſeſſiones Narbonenſis Eccleſiæ, ſecundum præcelſæ recordationis Alarici præcepta, à quibuslibet peruaſoribus occupa-*

ta teneatur, æquitatis facias contemplatione restitui. Quoniam versari nolumus in Ecclesia dispendio præsumptiones illicitas: dum nostra deceat tempora, sedare confusa. Esto contra talia omnino sollicitus: vt qui es bello clarus, ciuilitate quoque reddaris eximius. Sic & arma tua, Deo iuuante, corroboras, si iustitiam mediocribus seruare contendas. Improbis enim potuisse resistere, non prauales excusare; quando omnes tibi libenter cedunt, quem gloriosum in bellorum certamine cognouerunt. Idem etiam Cassiodorus indicat libro primo Variarum, vbi Theodoricus Rex Seruato Duci Rhetiarum scribens epistola vndecima iubet, vt mancipia, quæ Maniario cuidam à prędonibus ablata ferebantur, sua auctoritate, sine mora curaret restitui. Et libr. 5. epistol. 33. Wilitancho Duci Theodoricus Rex expresse mandat, vt in adulterum. Brandilam, secundum legum præscripta inquirere ne differret. Constat id ipsum ex legum Wisegothorum libro 2. titul. 1. leg. 17. qua cauetur, vt Dux prouinciæ, eos, qui non accepta potestate ausi sunt iudicare, acriter per se, vel per alium coerceat. Et lege sequenti iubetur Episcopus qui honore Sacerdotali fretus, admonitionem iudicis contemnens, pro persona sua assertorem dare distulerit, confestim à iudice negotii, seu à prouinciæ suæ duce, vel Comite compulsus, quinquaginta solidorum damnum excipere. Atque hæc de Ducis officio dicta sufficiant. Post quem in dignitatis ordine Comitis proxime honor sequebatur. Sic Cicero in Lælio de amicitia, loquens de Scipione ait: facile ducem populi R. non comitem diceres.

Comes. COMES, vt Spartianus est auctor in Adriano, inde fluxit; cum enim Adrianus Senatum in aulam suam transtulisset, receptis Senatorum optimatibus in amicorum cohortem, quæ superiorum Imperatorum temporibus constare solebat ex equestri ordine, non Senatorio, ita domesticum quemdam Senatum penes se habere cœpit: qui quoniam is continuatis pene delectaretur peregrinationibus, Comitatus Cæsaris dici cœptus est; & ipsi amici, Comites: eorum consiliis, atque ope in bello & pace vsus. Inde Comites largitionum, rerum priuatarum, & ceteri, dicti sunt. Et non solum ii qui personam principis sequebantur, & officia in aula exercebant Comites dicti sunt; ceterum & alii ita appellati, qui ad administrandas, vel regendas prouincias & Respublicas mittebantur, & ad regni limites custodiendos; qui Comites rei militaris dicuntur; qualis fuit Ristanus domesticorum Comes, qui ad Gallos missus fuit, vt refert Gregorius Turneb. libro 2. histor. capite 10. Vnde Verus Imperator, vt Iulius Capitolinus est auctor in Vero, confecto bello, Regna Regibus, prouincias vero Comitibus suis dedit regendas. Extat in iure titulus de Comitibus, qui prouincias regunt libro 11. C. titul. 14. Illud animaduersione dignum, quod antiquitus creabantur Comites annulo tradito cum adamantis gemma: apud Hispanos vero aliter, offa in aquam iniecta, inuitatus à Rege comedebat, populo ter acclamante, *Dua del Conde.* Non abs re erit ponere quod à Cornelio Frontone grammatico dicitur de Comite: *Comes iter facit; Assecla sequitur potentiorem; Sodalis adolescentiæ nomen est; Cliens implorat opem & fidem. Ita Comes tutus; Assecla officiosus; Sodalis amicus; Cliens submissus.* De Comitibus etiam in prima Part. Regis Alfonsi titu. primo leg. vndecima. cautum, nomenque deductum video, & à D. Thoma 1. de regimine Principum. Et sicut Ducis in bello, sic Comitis potissimum in pace, ciuilique administratione elucebat officium, (erat enim maior dignitas Ducatus, quam Comitatus, & ideo ex Comitatu fit erectio in Ducatum, pro magno munere, sicuti ex Duce in Regem:) quorum tamen neutri ita adstringebatur, quin vtrunque simul cum res ferret, per se vel per alios administraret. Prioris apud Cassiodorum libro septimo in formula Comitiuæ Gothorum per singulas prouincias, illustre extat exemplum, ad hunc modum. *Cum Deo iuuante sciamus Gothos vobiscum habitare permixtos; ne qua inter consortes, vt assolet, indisciplinatio nasceretur, necessarium duximus illum sublimem virum, bonis nobis moribus hactenus comprobatum, ad vos Comitem destinare. Qui secundum edicta nostra inter duos Gothos litem debeat amputare. Si quod etiam inter Gothum & Romanum, natum fuerit fortasse negotium, adhibito sibi prudente Romano, certamen possit æquabili ratione distinguere. Libro etiam legum Wisegothorum, & titulo secundo leg. duodecima ita cauetur. Nullus iudex caussam audire præsumat, quæ legibus non continetur; sed Comes ciuitatis, vel iudex, aut per se, aut per executorem suum conspectui Principis vtrasque præsentare partes procuret, quo facilius & res finem accipiat, & potestatis Regiæ discretione tractetur, quatenus exortum negotium legibus inseratur.* Lege etiam decimaquarta libro & titulo iisdem, ostenditur, Comitem per commissoriam, aliis iudicibus, quos sub se habebat, iudicandi suas vices posse concedere. Quorum iudicum tanta erat auctoritas, vt querelantis aduersarium, (ea sunt legis verba) admonitione vnius epistolæ vel sigilli, ad iudicium venire posset compellere, grauesque

multas

mulctas, id facere per negligentiam, aut contemptum differentibus, inferre. Liquet id ex leg. decima octaua libro & titulo citatis. Si vero iudex in officio suo, per negligentiam, aut quod munere corruptus esset, cessasse deprehenderetur, à Comite ciuitatis acerbissime castigabatur. Habes exempla libro tertio legum Wisegothorum titulo quarto leg. decima septima. Quod si Comitem à ciuitate sua abesse contingat, relinquebat suo loco PRÆPOSITVM, qui si quid grauius, quod ad Comitis relationem, iurisdictionéue pertinet, emersisset, id Comiti statim per litteras indicabat; vt liquet ex leg. *Præpositum. Comitis.* quinta titulo secundo libro nono legum Wisegoth. Atque hic ni fallor est, qui libro secundo legum Wisegothor. titul. primo leg. vigesim. tertia. VICARIVS COMITIS appellatur; qui absente eo, vice eius fungebatur; à quo, si forte quis eum suspectum habuisset, licebat apud Principis audientiam, alium iudicem appellare. Atque inter hanc ciuilem administrationem, bellica etiam munia procurabat. Habebat enim Comes, præsertim, qui ciuitati, aut portui, siue alii loco, cui ab hoste periculum timeri posset, præficeretur, sub se milites, quibus ad subita belli semper paratus occurreret, videretque ne quid Respubl. detrimenti caperet. Quod ex Cassiodoro libro sexto formula Comitiuæ disces. *Militum*, inquit, *numerus tibi nostris seruit expensis. Redderis inter arma geniatus: procesʃio tua, procinctualis ornatus est: exercitu vteris pacato; nec pericula belli subis, & armorum pompa decoraris. Verum inter hæc, ciuilem cogita disciplinam: non permittas milites esse possessoribus insolentes. Et infra: Pro securitate se omnium cognoscat electum, qui se gloriatur habere armatum. Et formula Comitiuæ Neapolitanæ: Prætoria tua officia replent; militum turba custodit. Sed tot testes pateris, quot te agmina circundare cognoscis. Præterea littora vsque ad præfinitum locum data misʃione custodis. Et apud eundem libro primo. Theodoricus Rex Asʃio Comiti iniungit, vt militem necessariis armis instruat. Illustris,* (inquit) *sublimitas tua Solonitanis militibus, vt cuique se expediendi facultas obtulerit, pro nostra misʃione arma necessaria procurabit.*

Porro tantam in rei militaris administratione auctoritatem obtinebat, vt cum in *Vicarius Principis.* caussis ciuilibus ei VICARIVS PRINCIPIS (eum intellige, qui principis vice fungitur) præferretur; in bellicis negotiis hic eidem anteponeretur. Cod. libro primo titulo trigesimo octauo leg. prima. & hactenus quidem breuiter de Comitis officio in genere egimus. Nam alia multa eidem incubuisse munera, ex nominum, quæ ei adiunguntur, varietate, facile cognoscitur. Fuit enim Comitis tam generalis appellatio, vt quicunque à Principe insigni alicui officio præficeretur, ab eo fere Comes nuncuparetur. Idque ex Cassiodoro, Ammiano Marcellino, Eutropio, aliisque posterioris æui, atque inclinatæ iam, prostratæque Reipublicæ Romanæ scriptoribus, aperte est cognoscere. Quos omnes, ne prolixus sim, missos faciens, eas duntaxat Comitum species recensebo, quas à Gothis nostris, hoc est qui in Hispania rerum potiti sunt, vsurpatas inuenio: vbi tamen prius illud adiecero, quod Carolus Magnus decreuit leg. secunda Regum Franc. cap. 6. de Comitum studio & diligentia pro vtilitate Ecclesiarum conseruanda; quod vtinam nostris temporibus Galli prospicerent, vt ad meliorem mentem, diabolica fraude decepti redirent. *Vobis*, (inquit) *Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maxime pertinet, vt reuerentiam & honorem sanctæ Dei Ecclesiæ exhibeatis, & cum Episcopis vestris concorditer viuatis, & eis adiutorium ad suum ministerium peragendum præbeatis, & vt vos ipsi in ministeriis vestris pacem & iustitiam faciatis, & quæ nostra auctoritas publice fieri decernit, vt in vestris ministeriis studiose perficiantur studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem, vt memores sitis fidei nobis promissæ, & in parte ministerii vestri vobis commisʃi, in pace scilicet & iustitia facienda, vosmetipsos coram Deo, & coram hominibus tales exhibeatis, vt & nostri veri adiutores, & populi conseruatores iuste dici & vocari posʃitis; & nulla qualibet causa, aut munerum acceptio, aut amicitia cuiuslibet, vel odium, aut timor, vel gratia, ab statu rectitudinis vos deuiare compellat, quin inter proximum, & proximum semper iuste iudicetis. Pupillorum vero & viduarum & ceterorum pauperum adiutores ac defensores, & sanctæ Dei Ecclesiæ vel seruorum illius honoratores, iuxta vestram posʃibilitatem sitis. Illos quoque qui temeritate, & violentia in furto & latrocinio, siue rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio & correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona, in aliquo vobis impedimento fuerit, quin ea, quæ dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum fiat; vt vestra auctoritate adiuti, ministerium vestrum digne adimplere posʃitis.* Nunc igitur, vt ad institutum redeamus, primo loco se offert COMES SANCIARVM: cuius in

Concilio Toletano non obscura fit mentio. Subscribunt enim ibi Wadamirus Comes Scanciarum & Dux: Reccaredus Comes Scanciarum & Dux: Egica Comes Scanciarum & Dux: Sumefredus Comes Scanciarum: Adeliubus Comes Scanciarum: Salamirus Comes Scanciarum. Agnoscitur & Scanciarum Comes in priuilegio quodam Complutensi antiquissimo. Hunc nonnulli poculis, alii vniuersis epulis Regis præfectum fuisse contendunt. Hodie vulgari Hispanorum lingua, Scanciar, est bibere. Apud Adonem Viennensem inuenio solitos institui seu creari Duces per impositionem causiæ seu pilei aurei Ducalis, vnionibus ornati: Marchionis tradito annulo, in quo est pyropus, seu rubinus, qui quidem est species Carbunculi: Comites ea ratione, qua supra diximus: Vicecomites virgula deaurata: Barones vexillo decurtato, seu labro.

Thesaurorũ Comes

THESAVRORVM COMES is fuit qui dicta lege vnica, & leg. finali. C. de suscept. lib. 10. Comes aerarii appellatur, Thesauris videlicet Regis præpositus. Concil. 13. Tolet. Isidorus Comes Thesaurorum subscribit.

Comes Patrimonii.

COMES PATRIMONII, qui Regis Patrimonium, possessiones, mensamque procurabat. Vnde & Procurator à Lampridio dictus in Commodo. Meminit de hoc Cassiodorus libro primo variarum & 4. & 6. ad Iulianum Comitem scribente Theodorico. Habes de eo titulum in Codice cum inscriptione de officio Comitis Sacri Patrimonii, cui à Principe facultas concessa fuit, pro subleuandis, non pro premendis priuatorum fortunis, vt habet Cassiodorus libro octauo. Hic ad munus rectius exequendum milites sub se habebat, vt ostendit idem eodem loco. Videtur & Regiis epulis ordinandis curam adhibuisse. Nam & Cassiodorus ibidem sic scribit: *Nam & si epulas nostras sollicita ordinatione disponas, non solum nostro palatio clarus, sed & gentibus necesse est reddaris eximius.* Subscribunt in Concilio decimo tertio Toletano. Vitulus Comes Patrimonii & Toletano decimo octauo. Vitulus vir illustris, Comes Patrimonii & Dux. Est etiam in Concilio decimo tertio Toletano.

Comes ciuitatis Toletanæ.

Waldericus COMES CIVITATIS TOLETANÆ. Is etiam vocatur Rector rerum publicarum: vt in Conc. Hispal. 2. dicitur de Sisisclo Rectore Rerumpub. Et apud Cassiod. lib. 7. Comitiuæ Romanæ formulæ, & Comitiuæ Rauennatis: formula etiam Comitiuæ diuersarum ciuitatum; & libro nono. Comes Siracusanæ ciuitatis. Horum Comitum, vt supra monstrauimus, vtque Cassiodor. libro septimo variarum ostendit, id officium erat, ciues vrbanos æquitate regere, & publicarum ordinationum iussiones constanter adimplere. Rodericus Bibarius, hoc est, Dominus à Mauris honoris causa appellatus, fuit Comes Toletanus. Et in regno Lusitaniæ hodie Comites multi nominantur ex ciuitatibus Regiis, in quibus antiquitus ius exercebant. Quam consuetudinem Galli obseruarunt. A Romanis prouinciæ Comitibus distinctæ erant. Vide titul. de Comitibus qui prouincias regunt libro 11. Cod. titul. 14. Quis vero fuerit Comes vrbis Romæ, & quod eius officium, altioris indaginis est.

Comes Notariorum.

COMES NOTARIORVM is erat, qui Notariis, id est, à Principis secretis tabulis præficiebatur. Quod intelligi videtur ex Cassiodoro libro sexto in formula Notariorum, his verbis: *Regis consilium solos decet scire grauissimos; mutari debent armaria quæ continent monumenta chartarum: vt quando ab ipsis aliqua instructio, quæritur, tunc loquantur: Totum autem dissimulare debent quasi nesciant scientes.* Probatur etiam ex libro Cod. duodecimo titul. de Primicerio Notariorum, vbi expresse hoc verbum pro secretariis Principis vsurpatur. Non dissimilis dignitas fuit eius quem posterior ætas etiam Cancellarium appellat; idque in Cassiodoro videre est, qui ex persona Regis libro vndecimo ita ad Cancellarium scribit. *Consistorii nostri decreta fideli integritate custodias: per te præsentandus accedat: per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat: iussa nostra sine studio venalitatis expedias*, & alia. Quamuis hodie in Regnis Hispaniæ & Galliæ dissimilis huius muneris est functio: etiamsi pro scriba vsurpetur in constitutionibus Caroli Magni, & Lotharii. Concil. 13. Toletan. subscribitur à Notario Exila: Comes Notariorum. In notitia prouinciarum aliquoties fit mentio Primicerii Notariorum; qui & Notariorum Decanus, & Protoscribarius. Et in Romana curia is erat; qui diem datus adiiciebat diplomatibus pontificalibus.

Comes Spathariorum.

COMES SPATHARIORVM, Custodum corporis Regii præfectus. Hunc & Protospatharium appellatum fuisse existimo. Cuius meminere Constantinus Hermenopolitanus libro decimo & Zonaras annal. 3. à *Spatha*, quia voce Apuleius pro gladio maiore ac latiore vtitur: nam minorem breuioremque *Semispatham* Vegetius in libro de re militari appellari testis est. Vtitur hac voce etiam Spartianus in Adriano & Trebellius

bellius Pollio in epistola Claudii ad Brocum, *tecta sunt*, (inquit) *flumina scutis, spathis & lanceolis.* & legum Wisegothorum lib. nono titul. secundo. vltim. decernitur, *vt Dux, Comes atque Gardingus, aliique quos secum ducunt in bellum, partim sint Zauis* (extat ea vox etiam in Macropolis Mauricii cuiusdam, qui de Romana militia Græce scripsit) *& loricis muniti; partim scutis, spathis, scramis, lanceis sagittisque sint instructi.* De Spatha scribit Isidorus libro Originum decimo septimo capit. sexto *dici à passione, nam* πάθειν *pati est, eo quod scindat, & dilaceret: vel ex eo quod sit spatiosa, & ampla latiorque.* Spathariorum vero dignitatem maximi honoris fuisse ex eo constat, quod multos Duces ac Comites hanc gessisse inueniamus. Sic in Concilio decimo tertio Toletano Guilingus Spatharius, & Comes: Trasericus Spatharius, & Comes: Altericus Spatharius, & Comes Sisimirus Spatharius Comes, & Dux, subscribunt. Quoniam vero in *Spatharii* mentionem incidimus Iulianum Roderici Regis Spatharium, Ducem Tingitaniæ, non Spartarium fuisse existimo, hoc est, Carthaginensis ciuitatis Comitem, ex eo non fuisse appellatum quod regio illa, vt ex Plinio atque aliis constat, sparti multitudine abundet. Neque enim dubito quin Spartarius vocis similitudine dicatur, qui Spatharius & Comes dicendus erat. Spatharii definitionem ita Cedrenus extulit σπαθάριος ὁ σωματοφύλαξ ἐστιν iisdem nimirum verbis, quibus eius vocis notionem supra explicauimus. Quanquam alii secus de hoc eiusque officio sentiant. Scribunt Neoterici *Spatha*, antiqui sine h. efferebant, scribebantque.

COMES CVBICVLI, seu Comes Cubiculariorum est, eorum qui cubiculi Regii curam gerunt, præpositus: hunc Xiphilinus προκοίτων appellat. Cubiculariorum mentio est, leg. 63. de legat. 3. & leg. 203. ff. de verborum significationibus. Quanquam ibi pro seruis tantum cæteris conditione potioribus accipiuntur: hic vero ingenui sunt, & insignem adiunctam dignitatem habent. Quæ dignitas hodieque in Regum aulis durat, *Camareros* vulgo vocamus Concil. decimo tertio Toletano. Argemirus Comes Cubiculi subscribit & Atulfus Comes cubiculariorum. *Cubicularius* à Grammaticis, vt ex Sosipatro constat, dicitur Custos cubiculi: *Cubicularis* vero lectus, cubiculo aptus. Isidorus lib. Origin. 15. cap. 3. *Cubiculum quod eo cubemus, ibique dormientes requiescamus: Cubile vero locus cubandi.* *Comes Cubiculi.*

COMES STABVLI, qui equorum principis curam gerebat, dicitur etiam Magister equitum. Hic ex Aimonio Monacho libro tertio capit. vigesimo videtur esse quem vulgo *Conestabilem* appellamus: eius hæc sunt verba. *Leudegesilius Regalium præpositus equorum, quem vulgo Conestabilem vocant.* Sic & Regino Monachus annal. libro tertio *eodem anno* (inquit) *Burchardum Comitem stabuli sui (quod corrupte Constabulum appellamus,) cum classe misit Corsicam. In eum omnem belli curam Princeps reiiciebat.* Eruditiores vero, quique harum rerum inquisitioni plus operæ impendunt, eum vere hoc nomine censeri putant, qui apud nos *Cauallerizo maior* appellatur. Vtut est dignitatem hanc maximo olim in pretio fuisse, satis vnus Ammianus Marcellinus ostendit, de Valentiniano loquens, qui Valentem stabulo cum tribunatus dignitate præfecit. Hunc superioribus temporibus πρωτοστράτορα Græci dixerunt: vt Zonaras clare libro annal. tertio asserit his verbis. *Theophilus igitur Basilio delectatus (erat enim formosus, procerus, & manu promptus, agilisque, ac promissum capillum, eumque crispum alens) suis equisonibus ipsum præfecit. Quod muneris, qui administrat, communiter protostratora appellamus.* Et Cedrenus: *Michaelisque, qui ante ipsum fuerat, equisonum præfectus primus, quem protostratora nuncupant.* In Concilio decimo tertio Toletano. Gisclamandus Comes stabuli subscripsit. Alii vero dicunt Comitem sacri stabuli dici, qui curam palatii habebat, & scholarum, armorum, & domus Regiæ cum administratione & sine administratione Prouinciarum, vt constat. libro primo de Comitibus & tribus schol. libro duodecimo titulo vndecimo, habereque in vna dignitate curam militiæ & domus. Verum cum Comites sacri stabuli grauioribus erant intenti negotiis, curam stabuli alii demandatam fuisse, atque ita vnam dignitatem in duas diuisam, atque partitam. Apud Castellæ Reges dignitas est insignis, sine administratione tamen, ac titulo tenus. Primus Comes stabuli fuit Alphonsus Marchio Villenæ filius Infantis Aragoniæ Petri; cui successit Petrus Comes Trastamaræ: tempore Regis Henrici tertii. Tertio tradita Roderico Daualos viro insigni, & claro homini; qui à Ioanne secundo Henrici filio proditionis falso damnatus, bonisque eius in sectionem datis, sequens Henricanas partes, exul Valentiæ diem extremum clausit. Cui successit Aluarus Luna, infelicior, cuius vitæ tristis exitus, infamauit aulæ opulentiam, & Regum intimam consuetudinem. *Comes Stabuli.*

Comes exercitus.

COMES EXERCITVS, qui lib. I. Cod. de officio Vicarii, & l. Nemo. C. de Aſſeſſoribus, Comes militum & Comes rei militaris appellatur, vniuerſis legionibus, caſtriſque præficiebatur, habebatque abſolutum in milites imperium. Hoc ipſum munus exercebat apud Romanos Tribunus militum; videlicet vt militem dicto audientem haberet, ad exercitationes deduceret, & in ſtationes & hyberna mitteret; clandeſtina cum hoſtibus colloquia vetaret, nouarum rerum auctores ſupplicio afficeret, pabulationes, frumentationeſque curaret, militi ne arma, ſtipendia, cibaria, commeatuſque deeſſent. prouideret; breuiter ſummæ in exercitu rerum præeſſet. De hoc Conſule Caſſiodorum libro ſeptimo, formula Comitiuæ Principis militum. Hic apud Gothos alio vocabulo Præpoſitus hoſtis, ni fallor, appellatur. Idque colligi ex leg. ſexta titul. ſecund. libri noni legum Wiſegot. videtur: vbi vtraque appellatio, vni eidemque tribuitur. Verba legis hæc ſunt: *Quod ſi contigerit vt ipſe Comes ciuitatis, aut Annonarius, per negligentiam ſuam non habens, aut forſitan nolens, annonas eorum dare diſſimulet, Comiti exercitus ſui querelam deponat, quod annonas eorum diſpenſatores tradere noluerint: & tunc ille Præpoſitus hoſtis hominem ad nos mittere non moretur.* Atque hæc ſunt quæ de Comitum varia appellatione, officiiſque à Gothis in Hiſpania regnantibus vſurpari ſolitis, in tanta Gothicarum rerum obſcuritate, ex Conſiliis, legibus, priuilegiis, aliiſque veteribus monumentis elicere potui. Vir quidam doctiſſimus Comitem *Sacrarum reliquiarum* apud Gothos fuiſſe exiſtimabat, forte quia legerat apud Caſſiodorum aut alios, *Comes ſacrarum.* Ego vero & apud Caſſiodorum, & Iuſtinianum *Comes ſacrarum* lego, id eſt largitionum: cuius præcipuum officium erat. Vt princeps per eum ſuam liberalitatem, & magnificentiam exerceret; indulgentias daret; & militibus ſtipendia, & donatiua populo Kalendis Ianuariis, nomine principis elargiretur. Et hic vtpote Auguſtalis habebat ſub ſe iudicem Sacrarum largitionum, & Prouinciarum ceterarum largitionum Comites: vt erat Comes ſacrarum largitionum per Illyricum, per Orientem, & Comites etiam Commerciorum per Orientem, Ægyptum, Myſiam demum, & alias prouincias. Hunc donis præſidere Regalibus Caſſiodorus ait libro ſexto Variarum capite ſeptimo. *Huius*, inquit, *actus, innocens pietatis officium, illud ſemper ingerere, vnde ſe fama Principis poſſit augere. Nihil per hunc diſtrictum geritur: nihil ſeuerum, forte cenſetur; ſed tunc obſequitur, quando Principi vota funduntur. Per hunc Princeps ſupplicum fortunas erigit, Kalendis Ianuariis dona largitur: monetam hic Regii vultus figura conſignat: Iudices Prouinciarum ſub ſua poteſtate coercet. Negotiatores ſubiectos habet: veſtis ſacræ curam gerit; ſalis commercium huic deputatur, denique quidquid in veſtibus, quidquid in ære, quidquid in argento, quidquid in gemmis pretioſum eſt, huius ordinationibus obſecundat.* Hactenus Caſſiodorus. Hæc vero loquutio aliquot in locis apud poſterioris æui ſcriptores occurrit, vt apud Caſſiodorum libro ſexto. Cypriano Comiti ſacrarum Theodoricus Rex: apud Ammianum lib. 15. & alibi *Comes priuatarum.*

Procer.

PROCER. In Concil. Toletan. octauo ſubſcribit Dabila Comes & Procer, & Euredus, Comes & Procer, & Frolla Comes & Procer. Vnde conſtat quod Procer ſit nomen dignitatis. Iſidorus libro Etymolog. 9. capit. 4. [*Proceres ſunt Principes ciuium vel ciuitatis: quaſi procedes, quod ante omnes honore præcedant. Vnde capita trabium, quæ eminent extra parietes proces dicuntur, eo quod primo procedant.*] Lege *Proceres* ex Seruio in illud Virgilii Æneidos. 10.

Tot lecti Proceres ter denis nauibus ibant.

Proceres etiam *Magnates* vocantur Concil. Toletan. vndecim. capit. quinto & *Primates Palatii*, & generoſæ perſonæ. Erat autem ſola dignitas ſine adminiſtratione iuriſdictionis.

Gardingus.

Ducis & Comitis dignitati GARDINGVS ordine ſubiungitur. Erantque hi tres apud Gothos maioris loci perſonæ, vt patet ex leg. Wiſegoth. libro nono titulo ſecundo leg. vltima. vbi ita habes. *Si maioris loci perſona fuerit, id eſt, Dux, Comes, ſiue etiam Gardingus.* Et infra leg. eadem, atque alibi ſæpe, hi tres ſeu eminentiores coniunguntur. *& ideo*, inquit lex: *id de cetero ſpeciali decreto decernimus, vt quiſquis ille eſt, ſiue ſit Dux, ſiue Comes, atque Gardingus.* Gardingi in libr. leg. Wiſegoth. non ſemel fit mentio: verum ita obſcure, vt quod ipſius munus fuerit liquide ſcire nequeamus: illud tantum coniectura conſequi licet, cum maioris loci perſona dicatur, vnum ex præſtantioribus Palatinorum habuiſſe officiis. Quod etiam ex legum Wiſegothorum libro ſecundo titulo primo leg. prima non male colligitur, vbi cum Sacerdotibus Dei, ſenioribuſque palatii præſentes in ordinatione legum Gardingi fuiſſe commemorantur.

Maioris præſtantioriſque loci perſonis (qui nunc Magnates, nunc *Primates Palatii*

palatii appellantur) breuiter, vt res tulit decursis, restat vt ad inferiores deueniamus. Inter quas TIVPHADVS primum sibi ordinem vindicabat, quique ei suberant Millenarii, Quingentenarii, Cẽtenarii, Decani, exercitus etiam compulsores, Annonarii, defensores, pacis Assertores, Numerarii, Villici, Saiones. *Tuiphadum*, Germanorum lingua quæ Gothicæ multum vicina est, altum significat, *Tieph* enim rem altam dici cõtendunt. Quidquid est; illud constat, vnam ex primis post ducis, Comitis, atque Gardingi dignitatem fuisse, ciuilemque administrationem habuisse, vt patet ex leg. 23. & 26. titu. 1. lib. 2. legum Wisegoth, & libr. 4. titu. 5. leg. 6. Huic in omni criminalium negotiorum genere iudicandi licentia concessa erat, præterquam in his criminibus quæ legum sententiam aperte condemnant, quibus qui obnoxii reperiebantur, eos non iudicare amplius, sed vt iam à lege præiudicatos, condemnatosque debitis pœnis subiicere cogebantur. Ita enim accipio legem. 15. titu. 1. lib. 2. legum Wisegoth. Quæ habet hoc modo. *Cum in ceteris negotiis criminalium caussarum Tiuphadis iudicandi licentia concessa fuit, criminosos à legum sententiis iudicare non audeant, sed debitam in eis, vt competit, censuram exerceant.* Hi si quando siue ad bellum, siue alio auocarentur, vices suas aliis committere poterant. Sequitur enim in d. ctа lege: *Qui Tiuphadi tales eligant, quibus vicißitudines suas audiendas iniungant, vt ipsis absentibus, illi causas, & temperate discutiant, & iuste discernant.* Huius in bello proxima auctoritas ad Comitis exercitus dignitatem erat, cum quo simul de rebus arduis consultabat: cuius consilio militi in hostem pugnandi facultas dabatur, & adimebatur; denique cum hoc de summa rerum exercitus deliberabat. Hic si quem de TIVPHADIA sua (sic copiæ militum quibus præerat vocabantur) donis forte corruptus de expeditione domum redire permiserat, aut domo in expeditionem proficisci non coegerat, acerbis pœnis multabatur. Vt constat ex l. 1. titu. 2. lib. 9. legum Wisegoth. *Si Tiuphadus* (inquit) *ab aliquo de Tiuphadia sua fuerit beneficio corruptus, vt eum ad domum suam redire permitteret, quod acceperat in nouecuplum reddat Comiti ciuitatis, in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum dum sanus est, domum dimiserit, vel de domo in exercitum iure non compulerit, reddat solidos 20.* Teuphadus.

MILLENARII erant, qui mille sub se milites habebant. Horum meminit lex 26. tit. 2. lib. 2. legum Wisegot. Isidorus lib. 9. Etymol. ca. 3. *Sunt, qui mille præsunt militibus, quos nos Millenarios appellamus.* Millenarii.

QVINGENTENARII qui quingentis militibus præerant. Hi si quem etiam de suis, propter munus aliquod, ab hoste domum redire cõsensissent, aut in hostem domo proficisci non coegissent, quod acceperant nouecuplũ etiam Comiti ciuitatis, cuius territorio suberãt, reddere tenebantur. Si vero nullo accepto munere id fecissent, xv. solidos inter milites suos diuidendos reddebant. Id cautum est lege prima, tit. 2. lib. 9. leg. Wisegot. Horum etiam meminit lex 26. tit. 1. lib. 2. Quingentenarii.

CENTENARII, teste Vegetio libr. 2. cap. 13. dicti sunt, quos antiqui *Centuriones* vocabant, centum videlicet militibus præfectos. Ab Isidoro id animaduersum est libro nono Etymolog. capit. tertio. *Centuriones* (inquit) *dicti, eo quod centum præsunt militibus: sicut Quinquagenarii, qui sunt in capite quinquaginta militum: & Decani ab eo, quod militibus decem præficiuntur.* Hi si centenam (sic iis temporibus loquebantur) suam deserentes, domum ab hostibus refugissent, capitis plectebantur. Si vero vel ad sacra altaria, vel ad Episcopum confugissent, trecentos solidos exsoluebant Comiti ciuitatis, in cuius erant territorio constituti: neque postea inter centenarios, sed Decanos tantum habebantur. Quod si ipsi ob beneficium forte acceptum, aliquem de centena sua domum ab exercitu redire, aut domi manere, neque in hostem proficisci passi fuissent, nouecuplum acceptũ suo Comiti ciuitatis reddebant. Quod si ob nullum munus acceptum, id permisissent, decem solidos Comiti ciuitatis dabant. Habes hæc omnia fuse in lege 3. titul. 2. libro nono. Centenariorum meminit etiam Concil. Arelatense sub Carolo magno his verbis: *Ne Comites, vel Vicarii, seu Iudices, vel Centenarii, sub mala occasionẽ, vel ingenio res pauperum emant.* Centenarii.

DECANI, quos Varro, Suetonius, aliique probati auctores *Decuriones* appellant, decem militibus imperabant. Hi si relicta decania, ab hoste domum recessissent; aut quum sani essent, domo exire in expeditionem detrectassent, decem solidos Comiti ciuitatis dare cogebantur. Quod si aliqua mercede, à superiore suo impetrassent, quinq; tantum solidos luebant, vt ostendit lex quarta eiusdem tituli & libri. Vbi amplius additur. *Quod si aliquis, qui in Tiuphadia sua fuerat numeratus, sine permissu Tiuphadi sui, vel Quingentenarii, aut Centenarii, vel Decani sui, de hoste ad domum suam* Decani.

suam refugerit, aut de domo sua in hostem proficisci noluerit, in conuentu mercantium publice centeni flagella suscipiat; & reddat solidos decem.

Exercitus Compulsores. Et quandoquidem in locum de Gothica militia incidimus, erant apud eos, qui dicebantur EXERCITVS COMPVLSORES; nempe qui Gothos in hostem exire compellerent: vt habetur in leg.2.tit.2.lib.9. Hi multis in locis SERVI DOMINICI appellantur; forte quod erant serui, qui regalibus seruitiis mancipabantur. Quorum tanta erat auctoritas, vt Palatinis officiis honorarentur, & testandi sicut cæteri potestatem haberent. Testatur id lex.4.tit.4.lib.2.legum Wisegot. Hi si quid ab iis, qui in exercitum compellebantur, sine ipsorum voluntate abstulissent, vndecuplum restituere cogebantur, & quinquaginta insuper flagellis multari.leg.2.tit.2.libr.9.

Ad exercitus robur conseruandum in primis pertinet, ne annonæ laboret inopia; ob idque prouida Gothorum cura cautum est, vt per singulas ciuitates, atque castella, crearentur, qui militibus eam sine fraude exhiberēt; ii nunc *Annonarii.* ANNONARII, nunc dispensatores annonæ, nunc erogatores annonæ in Gothorum legibus dicuntur. Videtur & Comes ciuitatis huius rei curam gessisse, vt patet ex leg.7.titu.2.lib.9.leg. Wisegoth. Vbi cauetur, si contingat, vt ipse Comes ciuitatis, aut Annonarius, per negligentiam suam non habens, aut forsitan nolens, annonas dare militibus dissimularet, apud Comitem exercitus conquerantur: qui eos in quantum temporis subtraxerunt consuetas annonas, in quadruplum de propriis facultatibus restituere cogeret. Consistit autem proprie annona in frumento, oleo, vino, sale, carne. Solebat autem in militia Romana annona militibus pro stipendio per singulos dies distribui expeditionis tempore, veluti buxellatus panis, quem *bis coctum* vocamus duobus diebus; ac panis alius tertio; vno die vinum, alio acetum; vno die lardum; caro veruecina biduo, ex commeatu publico. Cui annonæ interdum pecuniæ erogatio accedebat, & vestitus, & alia id genus militibus necessaria. Quando annona loco pecuniæ in solutionem militibus dabatur, dicebatur *stellatura*, quia per tesseras stellatas species alias, pro annona accipiebatur: vt adnotauit Wolffgãgus Lazius lib.12. Comment. Reipubl. Romanæ capit. vltim. Hæc annona quæ per capita singulis diebus *Salarium.* militibus dabatur, *panes ciuiles*, quandoque *annona ciuilis* dicitur, & *salarium*. Qui annonarias species exhibebant opinatores dicebantur, vt constat ex lege opinatoribus libr. 12. C.titu.29. interdum etiam nomine, vniuersum militare salarium seu præbendum accipitur. Idque Flauii Vopisci abunde declaratur auctoritate, qui in Aureliano *oleum* (inquit) *sal, lignum, nemo exigat; annona sua contentus sit.* Patet etiam ex Vegetio libris de re militari *Torquis* (inquit) *aureus solida virtutis præmium fuit; quem qui meruisset, præter laudem, duplas consequebatur annonas.*

Defensores. DEFENSORVM etiam meminit lex 26.titu.1.lib.1.legum Wisegoth. Horum officium erat in duplici ratione. Alii sunt qui nomine ciuitatis causas, lites & negotia curant, vt actores syndici. Alii *defensores* sunt cum potestate & magistratu, qui locorum defensores dicuntur. De quibus leges Wisegoth. loquuntur; leges etiam Romanæ l. 1. & l. defensores ciuitatum. 3. Cod. titu.53. de defens. ciuitat. Alii dicuntur prouinciarum defensores quibus latior cura & plures res, & ciuitates defendendæ commissæ sunt, &, vt inquit Iustinianus, paterna voce ita dicti, vt eripiant à malis iniuriam patientes. Erat quinquennale hoc munus. l. 4. Cod. de defens. ciui. ex Nouellis Iustiniani factum est biennale. §. iusiurandum. & §. fin. eodem titu. in Nouellis. Prædictorum singula declarat pulchre, lex 4. titu. 54. Codicis lib. 1. his verbis: *In defensoribus vniuersarum prouinciarum* (alias singularum ciuitatum, vel vt alii, vniuersarum ciuitatum) *erit administrationis hæc forma, & tempus quinquennii spatio metiendum; scilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas, descriptionibus rusticos, vrbanosque non patiaris affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurras: ingrediendi cum voles ad iudices, liberam habeas facultatem: superexigendi damna, vel spolia plus petentium ab his, quos liberorum loco tueri debes, excludas; nec patiaris quicquam vltra delegationem solitam ab his exigi, quos certum est, remedio non posse reparari.* Et Cassiodor. libro septimo variarum in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis: *Nihil venale, nihil improbe facere velis, qui tali nomine nuncuparis. Commercia ciuibus, secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione dispone. Definita serua, quæ iusseris: quia non est labor, vendendi summas includere, nisi statuta pretia castissime custodire. Imples enim re vera boni defensoris officium; si ciues tuos, nec legibus patiaris opprimi, nec caritate consumi.* Gratianus etiam, Valentinianus, & Theodosius. ccc. Theodoro defensori, formam defensionis præscribunt. l. in defensoribus, & l. 4. Cuius verba superius attulimus.

PACIS

PACIS ASSERTOR apud Gothos erat, qui ad faciendam pacem, Regali destinabatur auctoritate. Differebat autem *Assertor* à *Iudice*, quod illi omnium negotiorũ, actionumque causas terminabant: hi vero non alias, nisi quas illis regia commiserat ordinandi potestas. Hæc ex l.16.tit.1.lib.2.leg.Wisegoth. *pacis assertor*

Duo sequuntur officia, quæ vt vicina frequenter coniunguntur, NVMERARII, nempe & VILLICI. Isidorus de numerario, lib.orig.9.cap.4. sic ait: *Numerarii vocati sunt, qui publicum nummum ærariis inferunt, hoc est, qui pecuniam regiam, ex tributis & portoriis, & vectigalibus partam, in æraria inferebant.* Extat titulus. 50. in C. de *Numerariis*, & *Actuariis*, qui à Iustiniano *Tabularii* dicti sunt. Hic etiam annonas, quæ ex villis fisco regio debebantur, procurabat quod si singulis annis facere neglexisset, duplo de propriis facultatibus soluere cogebatur. Constat ex Concil. 13. Tolet. in edicto Eruigii Regis ad priuatos, siue fiscales populos his verbis: *Certe si quis ille Dux, Comes, Tiuphadus, Numerarius, Villicus, aut quicunque curam publicam agens, tributa exacto sibi commisso, annis singulis plenario numero non exegerit, aut exacta apud se retinuerit, & ea statim thesauris publicis inferre neglexerit, duplata tributa ipsa de propriis rebus suis modis omnibus in publico inferet.* fuerunt hæc duo officia ex humilioribus apud Gothos. Ac de Villico id tantum coniicere licet, quod eandem fere cum Numerario functionem habeat. De numerario autem res certa est, cum eius munus, vt sordidum atque abiectum, etiam Concil.Tolet.16. in Theudemundo Spathario damnetur. Verba eius, quia clarius id explicant, apponere non pigebit, ex edicto Regio ad Patres: *Et quia præcessor noster, diuæ memoriæ dominus Wamba Rex in ipsis regnandi primordiis Theudemundum Spatharium nostrum, contra generis, vel ordinis sui vsum, Festi quondam incitante Emeritensis Episcopi, solius tantum regiæ potestatis impulsu, in eandem Emeritensem vrbem Numerariæ officium agere instituit (quod etiam vnius anni excursu contra rationem noscitur peregisse) imo, quia nec valuit imperio gentis obsistere, vestri edicto Concilii ab eodem Theudemundo, suaque omni posteritate talis actionis officium suspendatis, quo nullo vlterius tempore, tam ipse, quam omnis eius progenies vsque in finem seculi ob hanc causam videantur aliquatenus molestari.* *Numerarii & Villici*

DE VILLICO, sic Isidorus lib.9.Etymol.c.4. *Villicus* (inquit) *proprie villæ gubernator est; vnde à villa Villicus nomen accepit. Interdũ autem Villicus non gubernationem villæ, sed dispensationem vniuersæ domus, Tullio interpretante significat, quod est vniuersarum possessionum, & villarum dispensator.* Locus Ciceronis ab Isidoro citatus, est Verrina.5. Villicus à Varrone de re rustica lib.1.cap.2. dicitur, qui præest pago, & totius rei rusticæ curam habet. *Villicus*

SAIONVM, frequens mentio est apud Cassiodorum, & in legum Wisegot.lib.6. Hi, vt ex variis locis colligere licet, iidem erant, qui apud Romanos Apparitores; Regii videlicet, ac Magistratus ministri, qui ad eorum iussa exequenda semper præsto erant. Solebant etiam Cancellariis *Saiones* assignari, vt ostendit Cassiodorus libr.12. in epist. cuius initium est: *Oportet quidem cuncta*, &c. Vbi munus eorum scite describitur, his verbis: *Quapropter deuotionem tuam solatiis illius viri clarissimi Cancellarii nostri solenni more deputamus; vt contra nullum alium erigaris, nisi qui legibus parere despexerit. Ad forum trahe, qui iusta non recipit: sub continentia irascere, sub maturitate distringe: timeri te amplius volumus, quam probari: quia illud maxime vigori tuo reputabitur, si nullius præsumptione peccetur. Cogitetur præ omnibus pecuniæ publicæ fidelis actio: Sit tuum commodum contemptus alienus. Coactus faciat, qui iusta sponte complere neglexerit. Causis tantum delegatis impende. Si præcepta sequeris, deuia non requiris. Caret culpa qui imperata præfecerit. In executore illud est pessimum, si iudicis relinquant arbitrium. Non inde iacteris quod tibi non potest obuiari. Nec assumere superbiam velis, quia à te multorum humilitas pertimescit.* Plura de hoc lege apud eundem Cassiodorum, libr.2.epist.ad Vlingem Saionem lib.4.ad Gesilam Saionem, ad Thecutar Saionem, ad Dudam Saionem, ad Veranum Saionem, ad Gudinandum Saionem, ad Aiulfum Saionem, ad Gudium Saionem, aliisque apud eundem locis complurimis. Et legum Wisegothicarum, lib.2.titu.1.leg.17.cauetur; vt si Saio iudici in aliquem contra legum æquitatem insurgentem obsequens, alium consenserit comprehendere, distringere, vel aliquid rerũ auferre. C.publice ictus flagellorum accipiat, & præsumptionem tali emendatione coerceat. Leg.etiam 25.titu.& lib. citat. sic scribitur: *Quod si ea, quæ iudex ordinare decreuit, Saio Callidus implere neglexerit, res, de qua agitur, si vnciam auri, vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem Saio de suo auri solidum reddat. Si certe plus valuerit, per singulas vncias, singulos solidos pro sua tarditate persoluat. Idem vero, si super duas vncias, vsque ad libram auri, eadem res valere probatur, decem flagella suscipiat; ac sic crescente auri numero, crescat & pœna flagelli, iidem vero Saiones, cũ pro causis alicuius vadunt, si minor causa est, & persona, duos caballos tantum ab eo, cuius causa est, accipiat fatigandos. Si vero maior persona fuerit, & causa, non amplius quam sex caballos, & pro itinere & pro dignitate debebunt accipere. Alia de eodem multis capitulis eiusdem libri inuenies.* *Saiones*

Seruus fiscalis.

SERVVS FISCALIS, vel fiscalinus dicitur, eo quod res, & corpus eius fisco regio cedat. Hi in officiis mancipati regi inseruiebant. De quibus etiam Concil. Tolet. 3. ca. 15. fiscales serui ecclesias construxere ex sua paupertate, & in aliis Concil. De his fit frequens mentio lib. 2. leg. Wisegot. tit. 4. ca. 4. Nam illic legislator agens de iis, quorum testimonium admittendum est: *Seruo* (inquit) *penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine impetierit. Nam etsi etiam in tormentis positus exponat quod obiecit, credi tamen illi nullo modo oportebit. Exceptis seruis nostris, qui ad hoc regalib. seruitiis mancipantur, vt non immerito Palatinis officiis liberaliter honorentur; id est Stabulariorum, Gillonariorum, Argentariorum, Coquorum quoque praepositi, vel si qui praeter hos superiori ordine, vel gradu praecedunt. Quos tamen omnes & regia potestas iugiter non habet incognitos, & nullis eos constat prauitatibus, aut criminibus implicatos. Quibus vtique vera dicendi, vel testificandi licentia, sicut caeteris ingenuis hac lege conceditur.* Itaque inter officia seruorum fiscalium recensentur *Stabularii, Gillonarii, Argentarii, Coqui.* Quos omnes antiqua legum Hispaniae translatio ita explicat: *Assi cuemolos que mandan las bestias, los que mandan los rapaces, los que son sobre los que fazen la moneda, e los que son sobre los cozineros. Gillonarii* vox Gothica, puerorum praefecti. Nam, *Gielen*, illis lasciuire est, quod proprium est eius aetatis: vnde, Giel, lasciuus. Gielei Comatulus. Posterior aetas praefectum istorum, *Alcayde de los donzoles* vocitauit. Et libr. 10. tit. 2. l. 4. legum nostrarum cauetur, vt si quis per tricennii tempus quodcunque de fisci, aut cuiuspiam rebus tenuisset, aut quocunq; iure possedisset perenni sibimet iure, vindicaret, & retentaret, exceptis mancipiis fiscalibus, in quibus hoc tricennale tempus nullo modo valebat, neque vllum praeiudicium quo minus in potestate fisci perpetuo manerent, adferebat. Hactenus de officiis Gothorum, & breuitate, qua potuimus, & integritate. Lector boni consulat.

GOTHICARVM DIGNITATVM officiorumque index.

Dux
Comes
Praepositus Comitis
Vicarius Comitis
Vicarius Principis
Comes Scanciarum
Thesaurorum Comes
Comes Patrimonii
Comes ciuitatis Toletanae
Comes Notariorum
Comes Spathariorum
Comes Cubiculi
Comes Stabuli
Comes exercitus
Procer
Gardingus
Thiuphadus
Millenarii
Quingentenarii
Centenarii
Decani
Exercitus Compulsores
Annonarii
Defensores
Pacis assertores
Numerarii & Villici
Saio
Seruus fiscalis.

IO. MA-

IO. MARIANAE HISPANI.
E SOCIETATE IESV,
HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBRI XX.
AD PHILIPPVM II. HISPANIÆ Regem Catholicum.
Auctoris Præfatio.

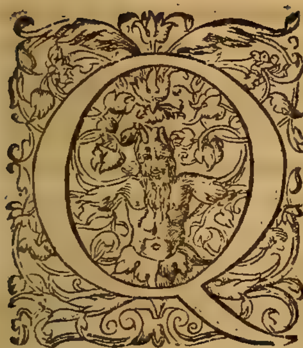

VOD nostri homines expetebant, externi conuitio efflagitabant, Philippe Rex Maxime, sub tuo felicißimo imperio præstitum est. Annales de rebus Hispaniæ Latina lingua confectos in publicum damus, exemplo nationum aliarum vno volumine cõprehensos. sic orbem terrarum vnius tabulæ angustiis includimus aliquanto detrimento magnitudinis, nulla veritatis iniuria. sed in ea tamen breuitate res maxime nobiles, bellaq; sæpe pleniori narratione explicantur: non secus ac ex angustis ripis egressus amnis in patentes campos late diffunditur restagnatq;. multarũ vigiliarum magniq; laboris opus: vtinam tam felix gratumque, quam pium debitumque patriæ officium. Herculea plane audacia, quis neget? quis non videat? Sed scriptorum tamen in hoc genere penuria, argumenti nobilitas, otium, quod confecta Italica Gallicaq; peregrinatione nonnullum Toleti suppetebat, ad scribendũ impulit. & erat spes sublata perficiendi, quæ de Theologia superioribus annis institueram, huic tempori quamuis, nostræq; vitæ rationib. magis accommodata commentaria. Dicendi arte & elegantia potiores multi sint: rerum nostrarum cognitione qui excellant, occurrant in Hispania paßim. qui ad vtriusq; rei nonnullam facultatem, adiunxerit voluntatem studiumque ingentes labores tolerandi, quales historico subeundi sunt, nulla præmiorum spe, exiguis in præsenti opibus, fortasse nullus existat. Nostræ ætatis Hispanis scriptoribus quibusdam certe, comparari nõ volumus, non optamus. adiutos ab iis esse his annalibus conficiendis, quasi parata materia, congestisq; ruderibus structura faciliori, non negamus tamen: cum sit sordidi & humilis animi vsuram accepti fœnoris non soluere, vnde census augeatur, nihil detrahatur certe de capite. & alioqui sumpsisse fatendum est, ne silentio surripuisse videamur. fortasse etiam iis ducibus aliquando erratum est, non sine spe veniæ, cum alienis vestigiis insistamus. Veteres Hispaniæ historias euoluimus: excußimus veteres schedas monimenta antiquitatis, acceptas publice ex vetustis templorum tabulariis, ab amicisq; priuatim præstãti humanitate eruditioneq; viris. Quæ prima lex est historiæ, veritatis inprimis cura est habita: quæ lux maxima, temporibus designãdis superstitiose sæpe sudatum est. Arabum annos cum nostris annis exacta ratione comparauimus primi, atq; exæquauimus. Locis, oppidis, fluuiis, montibus, vetera nomina reddidimus: neq; reipublicæ casus, sed vti erat necesse, ecclesiæ etiam vicißitudines explicuimus. cum prouentu singula, an vano conatu, nostrum diiudicare non est: ne lector quidem facile statuat. tẽpus aperiet iudex, testisq; syncerus, obtrectatione & inuidia sublata. A primis temporib. ad auorum ætatem narratio progreditur, cum Maurorum imperium euersum est in Hispania. recentiora contrectare ausi non sumus, multorum offensione vitanda: præsertim le-

ui gratia operæpretioque, cum multa in vtraque lingua monimenta de reb. postea gestis extarent. Felicioribus ingenijs via patefacta est & campus, vbi eruditionem iactent, Hispaniæ res maiori copia elegantiaq; sermonis illustrent. Nobis cœpisse sit satis: aliosque prouocasse fructus erit, multo maximus, siue ad scribendũ denuo, siue ad castigandum nostra. Synceris tantum animis fiat, & sine contẽtionis studio, vti viros decet memores humanitatis. Nam in tanta rerum sylua nunquam offendere miraculi instar esset. Locorum propria ac familiarum considerabunt alij accuratius: si monuerint quod in rem sit, non sine gratia emendabitur. si quid temere prætерijsse, aut non satis explicasse videbimur, docti facile & libenter sententiam commutabimus. Tenuitatem ingenij nostri, imbecillitatemq; agnoscimus. Historiæ conscribendæ quanta sit difficultas, si initio esset ignoratum, vsus docuit. infirmam valetudinem, quid attinet excusare, nisi ad confessionem culpæ ipso supra vires conatu susceptæ? Tuo quidem, Rex, augusto nomini hos labores consecramus, nulla neque spe, neque ambitione mala inducti, sed humanitas singularis inuitauit: & rerum quæ in vniuersa Hispania contigerunt explicatio, cui æquius adscriberetur, quam adiecta nuper Lusitania Regum Hispaniæ felicissimo, lateque fusum imperium ad vtrunque cæli axem iisdem quibus Solis cursus regionibus terminanti? Quod vt proprium faustumque sit, atque nouis incrementis maius, dies noctesque pro tua salute & incolumitate vota facimus.

I V D I C I V M.

AVCTORITATE REGII SENATVS FACTVM A MARTINO BAILLO de libris XXV. *Historiarum Ioan. Marianæ, de Rebus Hispanis.*

IOANNES Mariana Societatis Iesu, vir vt doctrinæ, ac pietatis laude florẽs, sic disertus imprimis, atq; eruditus, cum Hispanorũ res cognitione nostrorũ hominũ & exterorum dignissimas, tum veteres, tum recentiores, siue ad Rẽpublicam, siue ad Ecclesiam spectãtes in omni memoria præclarissimas, Latinis nondum litteris, neq; vulgarib. plene, aut satis pro dignitate, neq; ordine certo, aut perpetuo commendatas esse perspiceret: quod per multis mirabile accidit, cũ alioqui Dei singulari munere, hac præsertim ætate, excellentium ingeniorum, præstãtia nostra affluat Hispania: huic occurrere pro virili, incommodo cupiens, vt familiæ huius viri perpetuo actiones suas omnes ad communem referũt vtilitatem, is vnus inter alios laudatissimus, minime instituti sui immemor, se totum ad hanc vnam curam videtur contulisse: vt summa eas diligentia, nec sine diuturno labore colligeret, atq; explicaret. Ex quo factum plane est, vt huiusmodi narrationem, immensi sane operis molem, quinq; & viginti libris comprehensam, ab Tubalis in Hispaniam aduentu institutam, & productam *vsque annum Christi* M. CCCC. XCII. capta vrbe Granata insignem, quam verissime fieri potuit in maxima vetustatis caligine, rerum, temporũ, scriptorumq; incredibili varietate, perfecerit. Hãc igitur, Senatu regio iubente, studio flagranti perlustraui: quam meo iudicio quantumque ingenii tenuitate cõsequi possum nihil habere, quod rectæ Christianæ pietati noxium, aut optimis moribus, & institutis aduersetur, prorsus arbitror: immo potius multa in ea reperiri, quæ ad sacram eiusdem Christianæ religionis disciplinam illustrandam, multa, quæ ad totius Hispaniæ dignitatem, splendoremq; augendum summopere videntur pertinere, omnino iudico: ipsumq; auctorem verbis illustrem, sententiis grauem, optima fide, iudicioque præditum penitus esse censeo. Quod attestor propria manu.

Doctor Martinus Baillus Regius Capellanus.

EL REY.

POR quanto por parte de vos el padre Iuan de Mariana de la Cõpannia de Iesus, me fue fecha relacion que vos auiades compuesto vn libro, intitulado, Ioannis Marianæ Hispani è Societate Iesu, Historiæ de Reb. Hispaniæ libri XXV. De que ante nos hezistes presentacion, en quatro cuerpos: y nos supplicastes os mandassemos dar licencia para le imprimir, y priuilegio por diez annos, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron todas las diligencias, que la pregmatica por nos hecha sobre la impression de los libros dispone, fue acordado que deuiamos de mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon:

razon: y nos tuuimoslo por bien, y por la presente (por os hazer bien y merced) os damos licencia e facultad, para que por tiempo de diez annos, primeros siguientes, que corren y se cuentã desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, podays imprimir el dicho libro, de que de suso se haze mẽcion, por su original, que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado, e firmado de Pedro Çapata del Marmol, nuestro escriuano de camara, de los que en el nuestro Consejo residen. Con que antes que se venda le traygays ante ellos, iuntamente con el dicho original, para que se vea si la dicha impression esta conforme a el, e traygays fè en publica forma, como por corrector nombrado por nuestro mandado, se vio y corrigio la dicha impression por el original. Y mandamos al impressor, que ansi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, ni primer pliego del, ni entriegue mas de vn solo libro, con el original al auctor, o persona a cuya costa le imprimiere, ni a otra alguna para effecto de la dicha correction, y tassa, hasta que antes y primero el dicho libro este corrigido, e tassado por los del nuestro Consejo. Y estando fecho, y no de otra manera, pueda imprimir el dicho principio, y primer pliego, y segundamente ponga esta nuestra cedula, y priuilegio, y la approuacion, tassa, y erratas: so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha pregmatica, y leyes de nuestros reynos. Y mandamos que durante el dicho tiempo, persona alguna sin vuestra licencia no lo pueda imprimir, y vender. So pena de el que lo imprimiere aya perdido todos e qualesquier moldes, y apareios, que de los dichos libros tuuiere: y mas incurra en pena de cincuenta mil marauedis, por cada vez que lo contrario hiziere. La qual dicha pena sea la tercia parte para el iuez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara. Y mandamos a los del nuestro Consejo, Presidente, y oydores de las nuestras audiencias, alcaldes, y alguaziles, de la nuestra casa, corte, y chancillerias, y a todos los Corregidores, Assistente, Gouernadores, Alcaldes mayores, y Ordinarios, y otros iuezes, e iusticias, qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares de los nuestros reynos, e sennorios, assi a los que agora son, como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula, y merced que assi vos hazemos, y contra el tenor e forma dello no vayan, ni passen, ni consientan yr, ni passar en manera alguna, so penna de la nuestra merced, y de diez mil marauedis para la nuestra camara. Fecha en san Lorenço, a postrero dia del mes de Agosto, de mil y quinientos y nouenta y vn annos.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro sennor.

Iuan Vazquez.

IOANNIS MARIANAE HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER I.

De Tubale, & Hispaniæ fertilitate. CAPVT I.

IAPHETI filius Tubal, mortalium primus in Hispaniam venit. sic magnorum virorum consentiens opinio est, eã orbis terrarum partem aliis alio deductis coloniis, multis per latepatentem prouinciã oppidis constitutis imperio, iusto moderatoq; tenuisse. Anno enim post diluuium terrarum generale iuxta veriorem computãdi rationem centesimo trigesimo primo in omnes prouincias Adæ posteri dissipati sunt. Tentatæ Nembroto duce turris Babylonicæ ædificationis, spretique numinis ea scilicet merces fuit. sublato diuinitus sermonis commercio cum inter se non intelligerent homines, necessario terrarum orbis trifariam diuisus in trium filiorum Noe ius ditionemq; concessit. Semo Asia omnis ab Euphrate versus orientem Solem Syriaq; data est. Chami posteritas Babylonem, Arabias, Ægyptum, totamq; Africam obtinuit. Iapheti familiæ Asiæ pars ad Septentriones obuersa à Tauro & Amano montibus, Europaq; vniuersa obuenit. Alii Iapheti filii in alias regiones abierunt. Tubal autem quinta eius proles ad extremũ occasum ablegatus, Hispanorum gentem & regnum primis illis temporibus, rudiq; adhuc seculo, auspicato numine annuente atq; auctore in ęternum ea in orbis parte cõstituit. Vnde excellentes bello paceq; viri ab omni memoria prodierunt, bonorum omniũ copia extitit. ampla ad scribendum materia ob rerum amplitudinem & varietatem. scriptorum tamen inopia, qui res Hispaniæ per se præclaras, litteris ipsi illustrarẽt. Prouocauit hæc ipsa penuria quosdã quidem, vt poeticis fabulis quam incorruptæ historiæ propiora memoriæ propagarent: nos autem vt hoc ingenio, & hac eruditionis tenuitate grauissimum scribẽdæ historiæ onus subiremus, magis vindicandæ ab iniuria veritatis studio, quam laudis spe præmiiq;: quod neq; cupimus ab hominibus, neq; reddi poterit laboribus par quocunq; tandẽ successu. Ergo de regionis natura, situ, linguis, morib. quædam initio dicenda sunt. Hispania terrarum plaga comparanda optimis, nulli cedit, neq; salubritate cæli, neque frugum

omne genus vbertate, neque metallorum gemmarumq; copia, quibus tota ferme scatet. Non vt Africa violento Sole torretur, neq; vt Gallia ventis, cæli rigore, humiditate terræ aerisq; fatigatur, sed media inter vtranq;, verni caloris temperie & tempestiuis sæpe imbribus geluq; hyemis tempore fœcundatur: adeo vt ex Hispania non indigenis tantum, verum externis etiam remotisq; nationibus, ipsiq; Italiæ multarum rerum copia suppeditet. Omni enim materia affluit, cuicunq; pretium aut vitæ necessitas fecit, aut humani ingenii vitium & ambitio conciliauit. Suaues imprimis arborum fructus sunt, vinearum vinique nobilitas præcipua: frumenti, mellis, oleiq; copia: pecoris, saccari, bombycis, lanarũq; vis maxima: argenti & auri secturas habet: ferrariæ vbiq; occurrunt: sunt & speculares lapides, sunt & marmorum lapicidinæ, mira ludentis naturæ colorum varietate. Minii nulla regio feracior. Soli multiplex & varia natura: alibi multa arbor, alibi arboribus nudi montes agriq;. rari sæpe fontes, pingue solum, cum vigesimo trigesimoq; sæpe efficit, nõnunquam octogesimum excedit, sed rara ea felicitas agrorum est. Quæ mitiora sunt frugibus frumentoq; seruiunt; cætera pabulo pecorum. Magnam Hispaniæ partem squalida siccitate loca, rupes horridæ & saxa tenent (nõnulla ea iniuria est) qua certe parte ad Septentrionem vergitur: Australia benigniora sunt, eximiaq; felicitate conspicua. Maritimi piscatu abundant, cuius in Mediterraneis penuria est, propter maris longinquitatem, raris fluminibus, paucis stagnis: nihil tamen otiosum, nihil sterile: quacunque parte frugum messis denegatur, sparti copia funditur ad nauticos funes conficiendos, variosq; vitæ vsus. Equorum velocitas tanta est, vt ex ea re commento probabili vento gigni, apud exteras nationes veteresq; scriptores vulgatum sit. Plinii etiam testimonio in extrema historia naturali, quacunq; ambitur mari, omnium terrarum optima & vberrima Hispania est secundum Italiam: cui ipsi læta cæli facie, atq; aeris nulla paludum graui nebula infecti æquabili salubritate præstat: ac nisi per æstatem aliquando terræ ariditate, pluuiarumq; inopia laboraret, rebus omnibus ad victum cultumq; vitæ necessariis, cæteras omnes prouincias Europæ atq; Africæ absq; controuersia vinceret. Hoc quidem tempore propter Indicum cõmercium, quo ad orientis occidentisq; Solis oras, Hispanorũ arma nostra & auorũ ætate inuicta virtute penetrarunt, copiis omnibus, omneq; genus mercibus beata facile regionum omnium obtinet principatum. Inde auri, argenti, gemmarumq; vis immensa ac vix fidem factura, si ad numerum referatur, publice & priuatim nauigationibus anniuersariis aduecta propitio cælo, magno nostræ gentis splendore famaq;, aliarum nationũ haud leui prouentu: ad quas ex nostris opibus fructus redit multo maximus.

Hispaniæ situs & ambitus. CAP. II.

EXTREMA terrarum ad Solis occasum Hispania iacet, à Gallia Pyrenæis montibus, ab Africa angusto freto dirempta: corio bubulo similis figura (sic regionum descriptores aiunt) circumfuso vndiq; mari: nisi quo latere Pyrenæos montes finem habet perpetuis iugis ab Oceano tendentes ad Mediterraneum mare, duobus promontoriis altero in Oceanum proiecto cui Olarsoni nomen, altero in mare nostrum, cui olim à Veneris templo, nũc religione mutata à Cruce facta est appellatio. Ab hoc promõtorio, vbi Gallia Narbonẽsis terminatur, ad extremas vsque Gaditani freti fauces, Hispaniæ latus vnũ è quatuor præter Austrum Occasumq; lõgissimo littorum tractu porrigitur ad Mediterraneũ mare, leucas colligens ducentas & septuaginta (continent autem leucæ singulæ millia passuum quatuor) si quidem extima legentes littora totum spatium metiamur: alioqui breuius aliquanto iter est mari terraq;, si à promontoriis, vbi se mare flexu locorũ insinuat, introrsus extrorsusve recedatur. Ad hoc Hispaniæ latus Illiberis in ora antiquæ Galliæ sita est, vetustate & portus commoditate aliquanto, quam elegantia & ciuium frequentia hac tempestate nobilior. Post Veneris promontorium, quod Illiberi vicinũ est, succedunt Lunarium, Ferraria siue Tenebrium promontoria pari propemodũ interuallo ab Iberi ostiis. Eo spacio Rubricati ostium est (quod hodie Lobregat dicitur) Barcino, Tarraco, Dertusa, atque Saguntum, fidei constantia, suaq; ruina nobilis, Valẽtia, Sucronis (nimirũ Xucaris) ostium, Dianium. Sequitur promontorium Scombraria, propeq; noua Carthago, & lõgiori interuallo, quod ab achatis hodie, quarũ iis locis magna copia est, nomen habet promontorium: & à Græcis olim quoniã ii lapides ad conciliandã gratiã valere crediti sunt, Charidemum vocabatur. Succedit Almeria, quæ ex Abderæ ruinis creuisse creditur: aliis Vrci est in Bastetanis: deinde Malaca: ac tandẽ ad freti angustias Heraclea siue Calpe à Calpe monte, cui imposita est. Mox Tartesus, nostris Tariffa, vnde totũ fretũ Tartessiacũ dictũ est: & fortassis vtrũq; nomẽ à Tharsis. h. e. Carthagine vel Tuneto manauit, ob freques quodã Pœnorũ iis

in locis

in locis commercium nouis, vt ſit, appellationibus factis. Herculeum fretum vocitatum eſt, quod Hercules ſuſcepta expeditione in Hiſpaniam, Calpemque & Abylam montes vtrinque freto impoſitos (Herculis columnæ eæ ſunt) magnis in mare iactis molibus exaggerans eas maris anguſtias arctaſſe obturareque voluiſſe dicatur: quarum longitudo quindecim millia paſſuum efficit, latitudo, qua breuiſſimus traiectus eſt, vix ſeptem. Idem Gaditanum fretum à Gadibus vocatum eſt, quæ inſula fauces freti egreſſis ad dexteram in Oceano occurrit, à Pœnis deducta voce, quod vt Hiſpaniæ ſepes (id enim Hebræis etiam Gheder eſt) obiecta marinis fluctibus eſſet: olim ſeptingentis paſſibus à continenti diuulſa, ambituque ducenta paſſuum millia numerans, nunc ſumma longitudine vix duodecim, ponteque cum continente commiſſa. Ab extremis freti faucibus vſq; ad promontorium Nerium in Calæcia, quod hodie finis terræ dicitur, leucas ducentas viginti ſex numerant præternauigantes. Nam Sancti Vincentii promontorium Sacrum è regione Pyrenæi montis poſitum, longiſſimoque ab illo Hiſpaniæ tractu diſſitum, excurrenſque in Oceanum littorum anfractus efficit longiores aliquanto quàm eſſent recta progredientibus. In his Oceani littoribus Hiſpalis ad Bætim eſt, atque qua parte ſe Tagus in mare exonerat, vrbs Oliſipo amplitudine, frequentia, commercioque cumprimis Europæ comparandæ: propeque Artabrum promontorium: vnde ad læuam Oceano Atlantico terminato, incipit ad dextram Oceanus Gallicus, quemadmodum in mari infero (ſic arbitror) Iberici & Balearici appellationes Iberus amnis ſecreuit. Latus Hiſpaniæ tertium Septentriones inter & Caurum protenſum leucas centum triginta quatuor patet, haud quaquam directis exæquatiſque littoribus, vt Pomponius Mela exiſtimauit, ſed maris receſſibus littorumque inæqualitate non minus quàm reliqua caſtigatum ſinuoſumque. Portus inſignes maxime Brigantinus, Lauretanus, Sanctique Emeterii, (hi hodie portus Corugna, Laredius, Santanderiuſque ſunt) & fortaſſis Hiſpaniæ littorum ſicut reliquarum prouinciarum vetus forma immutata eſt alibi exeſis vetuſtate, alibi noua materia exaggeratis congeſtiſque montibus, ad veterum deſcriptionum terræ iniuriam, neque minorem denuo ſcribentium difficultatem naturæ inconſtantia comparatum. Pyrenæi montis (quod quartum Hiſpaniæ latus eſt) longitudo Hiſpaniam verſus incuruata aliquantum eſt: atque præter Ortum Septentrionemque porrecta ab Oceano ad Mediterraneum mare octoginta leucas continet: Iuſtino ſexcenta millia paſſuum, numeris proculdubio iniuria temporis vitiatis. & ex altiſſimo Cantabriæ monte, cui à D. Adriano nomen, deſpectum in vtrumq; mare eſſe memorant; quibus ea parte iter eſt niſi oculorum ludibria pro vera ſpecie venditantur.

Præcipui Hiſpaniæ montes & flumina. Cap. III.

CANTABROS inter & Vaſcones ad Roſcidam vallem, Gallorum procerum nobilem clade, quo tempore Carolus Imperator cognomento Magnus irrumpere in Hiſpaniam conatus eſt, montes ex Pyrenæi iugis præciſi rectaque in Occaſum delati, Cantabris Aſturibuſque ad dexteram Septentrionem verſus relictis, Calæcoſque medios ſecantes Nerium promontorium, quod longiſſime procurrit in mare, in extrema Hiſpania conſtituunt. Citramontanorumque appellationem ab Vltramontanis vulgo in Hiſpania ſecernunt.* Ex his montibus Idubeda mons verſus Auſtrum ad Iberi fontes in Pelendonibus deriuatur: (ſaltum Aucenſem hodie vocant ab Auca vrbe veteri, cuius ad Villanfrancam vigeſimo ſupra Burgos milliari veſtigia monſtrantur) & per Virueſcam Areuaceſque vbi Orbionis cacumina ſurgunt, neque procul Cauno, qui hodie Moncaius eſt, Bilbilim Darocamque prætervectus mare Mediterraneum attingit non procul Dertuſa vrbe, vnde extremæ eius montis partes hodie etiam nomen habent. Iberum amnem contra quam reliqui inſigniores Hiſpaniæ faciunt ad Occaſum ire Idubeda mons prohibet, duobus oſtiis ſeſe confundentem mari Mediterraneo. Paulo infra Caunum ex Idubeda emiſſus Oroſpeda mollibus initio iugis vix aſſurgere videatur: ſenſim tamen ſeſe efferens vlteriuſq; progreſſus Molinæ primum montes erigit, Conchæ deinde; vbi Sucronem ad læuam, ad dextram Tagum emittit. Inde Conſaburonis ſeu Conſuegræ montibus conſtitutis & in campis Laminitanis Anæ fontes enixus, ad Alcaraſſum, Seguraq; procedens in diuerſas partes mariaq; diuerſa Tadere (hic hodie Segura fluuius eſt) Bætimq; in ſaltu Tigenſi non lõge à Caſorla oppido fundit, ab Anæ fontibus remotum amplius centũ millibus paſſuum. vnde in duo brachia ſciſſus parte vna è regione Murciæ factus ad Murgim hoc eſt Muxacram mareq; terminatur, relictis ad occaſum Baſtetanis à Baſta vrbe, quæ hodie Baza eſt, ad ortum vero Conteſtanis veteris Hiſpaniæ populis. parte altera verſus Malacam porrectus,

& Eliberritanis iugis ſeſe annectens, vltra Calpem vltraque Tarteſſum tanta procurrit auiditate, vt penetrato mari fretique anguſtiis tantum non obturatis, Africæ complexum non ſemel appetere videatur. Ex Oroſpeta prope Alcaraſſum Mariani montes (noſtris Serramorena) ſurgunt. quorum radices perpetuo ferme vſque ad Oceanum Bætis ad læuam alluit, ab Illiturgi Bæticam mediam ſecans Cordubam, Italicam, atque Hiſpalim præterlabens demum in Oceanum euoluitur ad oppidum, quod antiquis Luciferi templum erat vno nunc oſtio, olim duobus, quando Nebriſſa & Aſta ab antiquis in Bætis æſtuariis ponebantur, à quo modo octonis paſſuum millibus remotæ ſunt. Non procul ab origine Oroſpodæ propeque Caunum è media camporum vaſtitate atque planicie montes alii oriri quidem videntur, cæterum in Pyrenæi brachiis quibus vniuerſa innectitur Hiſpania numerandos eſſe nemini dubium eſt. tametſi initio vix aſſurgere viderentur, niſi aquarum diuortia facerent, Duriique curſum in Pelendonibus exorti non obſcure Meridiem vſque ad Numantiam appetentem, recta ad occaſum auerterent. Horum montium apud veteres ſcriptores neque nomen ac ne mentionem quidem inuenio: nunc numeroſis nominibus atque nouis itentidem & ferme à vicinis ciuitatibus inſignes per Numantiam, Segobiam, Abulamque, Caſtellam (vt mox dicemus) latiſſimam inter Hiſpaniæ prouincias in veterem nouamq; ſecernunt. præterque Caurium & Placentiam Tagi ductum, quo ad læuam alluuntur, ſequentes, Portugaliam in duas ferme æquas partes ſecant. ad oppidum Sintram demum Tagro monti viginti octo millibus paſſuum ad Septentrionem ab Oliſipone vrbe impoſitum, occiduum Oceanum attingunt, definuntque promontorio in mari conſtituto, cui Artabro apud Solinum quidem certe nomen eſt.

Hiſpaniæ tum vetus tum recentior diuiſio. CAPVT IIII.

VETVS Hiſpania in tres partes diuiſa eſt, Luſitaniam, Bæticam, atque Tarraconenſem. Luſitani extremam Hiſpaniam ad Oceanum occiduum obtinebant, Durio ad Septentrionem, ad Auſtrum Ana fluminibus comprehenſi: atque à Durii parte ea, quæ è regione Septimancarum eſt linea ducta ad Tagi pontem, cui ab Archiepiſcopo appellatio eſt indita, vſque ad Oretanos Anæque ripam ab Hiſpania Tarraconenſi ſecreti ſunt Abulam, Caurium, Placentiæ agrum, Caſtra Iulia, Salmanticam, aliaſque Caſtellæ noſtra ætate contributas vrbes & oppida ſuo ambitu continebant. Bætici ſequebantur Ana flumine atque vtroque mari tribus ex lateribus cincti vſque ad Murgim: quod oppidũ prope Charidemum promontorium ſitum erat, & hoc tempore Muxacra eſſe creditur. vnde ad finem Caſtulonis ſupra Emeritam vſque ad Oretanos, vbi Almagrum eſt lautum municipium, ducta linea extremus Bæticæ limes ad Solis ortum conſtituebatur. Quid quid vero terrarum in Hiſpania relictum eſt, à Tarracone Scipionum colonia nobiliſſima, vbi Imperii Romani ſedes diu fuit, vnde iura dari populis, belli paciſque concilia prodire moris erat, Tarraconenſis Hiſpaniæ nomen tulit. Hanc Iſidorus Hiſpaniæ partem Hadriani ſeu Conſtantini Magni apud Sex. Rufum diuiſionem ſecutus, in Tarraconenſem, Carthaginenſem, Caleciamque nulla finium certa deſignatione partitus eſt. neque erat facultas, finibus ſæpe harum prouinciarum pro voluntate imperantium prope rerum euentu alternantibus. Tarraconenſem alii Citerioris Hiſpaniæ nomini vniuerſam quemadmodum Luſitaniam & Bæticam vna Vlterioris Hiſpaniæ appellatione comprehendunt. nam qui Ibero amne Citeriorem Hiſpaniam ab Vlteriore ſecernunt, quod aliquando certe factum eſt, iis antiquior Plinius & maiori viri eruditione reſiſtunt. Vtraque hodie Hiſpania in varia & numeroſa nomina abiit: quæ quinque tamen regnorum nominibus comprehendi omnia nihil vetat, poſtquã gens Maurica Hiſpania pulſa eſt. Portugalliæ gentem, nomen, regnum, & linguam primi condiderunt Galli Henrico Lotaringo duce: cui Portus vrbs ad Durii oſtium, & vicina oppida ab Alfonſo Caſtellæ Rege eo nomine Sexto, dotis nomine data ſunt. vnde à Portu & Gallia duplicata voce (quæ opinio magnos auctores habet) ſeu potius quod maiori viri eruditione ſequuntur, de Cale oppidi quod nunc Caia eſt portui imminens, nomine Portugaliæ appellatio facta eſt, veteri Luſitania aliquanto longioris. vltra Durium enim præcipua regionis nobilitate ſolique fertilitate ad Minium vſque fluuium extenſa centum decem & ſeptem leucas ad Oceani littora efficit vniuerſa, anguſtior regionibus, ac ferme locorum latitudine ad Solis ortũ æquabili, paulo ſupra Brigantiam per Duriũ Tagumq; ad Pacis Iuliæ finem in Anæ ripa (qua ad Auſtrum clauditur) pertinens. Portugaliæ ad Septentrionem & Ortũ Legionis regnũ adhæret (ſic dictum ab eius prouinciæ vrbe regia Legione) Cõtinet Calæcos omnes & Aſtures Ouetẽſes, à Mearo flumine & Ribadeo oppido ad Lianis portũ ſecundũ littus extẽſos: ac præterea è Caſtella veteri quidquid Pernia ſaltu, & (qui inde ortũ habet) Carrione fluuio & Piſorica, quouſque cum Durio coniungitur, incluſum eſt. Durioq; trãſmiſſo Heua & qui in Heuam influit, Rega-

Regamon eius prouinciæ limitē conſtituūt, Salmanticam inter & Abulam vſque ad montium culmina & Portugaliam extenſum. Acceſſit deinde, vno excepto Placentiæ agro ditioneq; ſacra, totus ille tractus, cui Extremaduræ nomen fecit, quod poſt Hiſpaniæ vaſtitatē rebus Chriſtianorum reſurgentibus, bellique alternāte fortuna, vtriuſq; nationis longo tempore ea prouinciæ pars, limes eſſet extremus. alii diuerſam vocis notationem afferunt, quam nec refellimus hoc loco nec probamus. Prolati etiam aliquando eius regni fines ſunt vſque ad Emeritam veteris Luſitaniæ & Pacem Auguſtam Bæticæ ciuitates, vti locis competentibus hiſtoria declarabit. Nauarri in Vaſconibus cenſebantur. Pyrenæis iugis à tergo parteq; eius montis, quem in Nerium promontorium excurrere demonſtratum eſt: reliquis ex partibus Aragone flumine ad Auſtrū, ad occaſum fluuio ignobili, qui infra Calagurrim influit in Durium Duriique parte cincti ſunt. vltra Iberū hæc, citra autem Tudela Nauarræ aliaque vicina oppida iis Regibus poſtmodum dotis nomine acceſſerūt, Quam prouinciam quamuis anguſtis regionibus circumſcriptam, neque incolarum numero frequentiſſimam (nam hoc tempore quadraginta millia familiarum tota ditione numerantur) in præcipuis Hiſpaniæ partibus poni placuit: quod Vaſcones veteres eius prouinciæ cultores à reliquis prouincialibus ſeiuncti loca, quæ à Mauris armis inter primos vindicarunt, regio occupato nomine ad patrum memoriam conſtanter retinuerunt: bellorum ſæpe alternante fortuna vltra præſcriptos fines imperium proferentes. nam in vrbe Anagaro Regum Nauarræ ſepulcra, aliiſque vicinis locis, eius gentis extant illuſtria ditionis maioris monimenta. Nauarra quaſi naua erria dicta eſt, vt quidam arbitrantur, ex Cantabrica & Hiſpanica linguis voce duplicata, conflato nomine. nauas Hiſpani vulgo planicies, terram Cantabri vocant erriam. commentum haud inſulſum nos his commentariis, Vaſconum voce eam Hiſpaniæ partem nominamus. Aragoniȩ regnum in Catalaunos Valentinos, & qui peculiari nomine Aragonii dicuntur, tributum eſt. Mediterraneo mari, Pyrenæi ſaltus parte extrema, vbi Ceretani erant, Vaſconumque finibus, tribus ex lateribus ad Auſtrū, Ortū atque Septentrionem cinctū, ad Occaſum Ibero definitur, qua parte Vaſconum fines attingit: lineaq; magno ſæpe locorum flexu per Turiaſonem Darocam, Hariſam, Turulim, Setabimque & Horihuelam ad Staberi oſtiū Illicim inter & Carthaginis portum ad mare terminata. Legibus & inſtitutis ab aliis, Aragonii, Hiſpaniæ populis diſcrepant plurimū, retinendæ libertatis, aduerſus Regum poteſtatem ſtudio acres & incitati quam antiquis maiorum ſanctionibus ſcitiſque, ne ſeſe nimia efferat, luxurietque in ſubditorum perniciem, degeneretque in tyrannidem, circumſcriptam hactenus tenuerunt, non ignari à paruis initiis ius ſæpe minui libertatis nomen vero vel à Tarracone, vel vt alii malunt, ab Aragone flumine, vnde eius regni fines initio extendi cœperunt, mutuatum habent. In Caſtella, quam ab arcium frequentia dictam putant, vnaque regionum amplitudine, cæli clementia, ſoli bonitate, ingeniorū præſtantia, diuiti cultu, ac quodam fertili & peculiari nitore reliquas Hiſpaniæ prouincias facile ſuperat, exterarum nulli concedit, Aſturum partem comprehendimus, totamq; Cantabriam olim anguſtam regionib. neque Pyrenæos montes attingentem deinde latiorem, indicio Cantabrigæ, quæ vrbs præter Lugruniū & Vianam ad Iberi ripam ſita fuiſſe creditur in edito colle, cui Cantabriȩ hoc tempore nomen eſt: & D. Eulogio martyri fluuius eſt Cantaber, cui Arago amnis confunditur Ega aut Iberus ſcilicet. argumento maioris olim latitudinis Cantabriæ, quā quibus hodie finibus circumſcribitur, in Viſcaiam, Guipoſcoam, Alauam, & montanos diuiſa. Continet præterea Caſtellæ regnū è Caſtella veteri vrbes non paucas: atq; in his Burgos, Segobiā Abulam, Soriā, Vxamam, agrum Toletanū nouam Caſteliā hodie vocant, antiquis Carpetani) quā Tagus amnis interfluit, ab arenis voluentibus aurū, aquarum ſuauitate, agrorum per quos decurrit nitore prouentuq; vnus maxime celebratus. Fluit verſus Occaſū aliquanto ad meridiē flexu riparū: quod cū Durio, Ana, Bætiq; cōmune habet. Is Toletū in Hiſpaniæ vmbilico vrbē amplā, totius Hiſpaniæ lucē arcemq; natura loci munitā, incolarū tum forma tū ingenio, & religionis cultu ſapientiæq; ſtudiis excellentem totā ferme circulo, vaſtis, præruptiſq; montib. magno naturæ miraculo penetratis ambit, anguſto arduoq; aditu ad Septentrionē relicto cæli ſalubritate, & in ſterili ſolo propter agrorū vicinorum bonitatē rerū omniū ad vitæ cultū victumq; copia beatā ciuitatē. Inde Liborā præteruehitur frequens municipiū, agri amœnitate bonitateq; præcipua, quod hodie oppidū vocatur Talauera, atq; per mediā vicinamq; Luſitaniā, multis auctus fluminibus in Oceanum effunditur. In eadē Hiſpaniæ parte prouincia Carthaginenſis eſt, vbi Carthago, Spartaria, Murcia, Conchaq; numerātur: & Celtiberia, cuius caput fuit Numātia: prȩterea Aragoniæ marca in Conteſtanis, quā vulgo Manchiā dicimus: Bæticaq;, quæ ferme Vandaluſia eſt, vbi Hiſpalis & Corduba ſunt, atq; Granata olim Eliberris. certe prope illam ſita portæ vrbis atq; vicini mōtis, quæ Eluiræ nomē retinēt, indicio certiſſimo.

De Hiſpanorum linguis. CAPVT V.

HISPANIS omnibus hoc quidem tempore lingua ea communis eſt, quam vulgo homines Caſtellanam vocant, ex multarum linguarum colluuione, ac præſertim ex Latinæ degenerantis corruptione conflatam. nominis argumento, nam Romana etiam vulgo appellatur, tantæque cum Latina affinitatis, vt quod ne Italorum quidem linguæ conceditur, perpetua oratione tum ſoluta, tum adſtricta numeris loqui liceat ſimul Latine & Hiſpanice. Extremis Luſitanis peculiaris lingua eſt ex Gallico ſermone & Hiſpanico temperata atque confuſa eoque elegans audituque grata. Valentini & Catalauni, vnde originem habuerunt, Narbonenſi idiomati, affini lingua vtuntur: & fere locorum vicinitate & commercio vocabula magna ex parte moreſque mutantur. Soli Cantabri linguam hactenus retinuerunt rudem & barbaram, cultum abhorrentem, multumque à reliquis omnibus diſcrepantem, & totius olim Hiſpaniæ communem (ſic fertur) & antiquiſſimam, priuſquam in eam prouinciam Romanorum arma ſermoque penetraſſent. Gens enim agreſti rudique ingenio, quæ plantarum inſtar tranſlata tamen, terræ bonitate mitigatur, & montanis inacceſſa locis, externi imperii iugum vel admiſit penitus nunquam, vel excuſſit quam primum: atque cum antiqua libertate veterem gentis, atque communem prouinciæ ſermonem conſeruatum fuiſſe fide non caret. Alii contra diſſerunt veterum auctorum teſtimonio, voces Cantabricas oppidorum præ cæteris Hiſpaniæ duriores eſſe confirmantium, atque Latinæ linguæ cultum reſpuentes maxime: ac Strabo non vnum genus literarum, neque linguam vnam Hiſpanis omnibus eſſe ait. Vocum Briga, Cetra, Falarica, Gurdus, Cuſculia, Lancea, Buteus, Vepio Necy pro Marte, multarumque id genus aliarum argumentũ accedit: quas Hiſpanorum linguæ fuiſſe proprias, magnorum autorum teſtimonio confirmatur, & nonnullas inde in Latinam linguam manaſſe minime dubitare licet: neque eæ tamen hodie lingua Cantabrica vſurpantur. quam vnam è multis tamen priſcis Hiſpaniæ linguis eſſe minime negant, quorum opinionem pluribus neque refellere operæ pretium eſt, neque confirmare animus.

Hiſpanorum mores. CAPVT VI.

VETERES Hiſpani moribus fuere rudes ſane & ſine more, feris propiora quam hominibus ingenia, ſecreti etiam inter tormenta tenaces, inquieto animo, corporum celeritate maxima, dediti religionibus, à ſapientiæ ſtudiis abhorrentes: tametſi ingenio maximo, quod tranſlati in alias prouincias declararunt, neque mentis perſpicuitate, neque memoriæ laude, ac ne orationis quidem copia ab vlla gente ſuperari. Armis aliquanto aduerſus hoſtes, quã conſilio meliores fuerunt: cultu vitæ agreſti, victu copioſo magis quam exquiſito, vino parciſſimo, aquæ ſæpe potu contenti vitam propagabant: aduerſus ſontes ſeueri, in aduenas humani & hoſpitales. Hoc tempore vitiis & laudibus multum eſt additum; nam ſapientiæ ſtudia, vt ſi qua alia in orbis parte, coluntur vigentque maxime, nullibique maiora virtuti certioraque præmia propoſita ſunt, curſuſq; ad laudẽ apertus magis quam in vlla alia gente, humaniorum litterarum cultus deſideratur, ſine iniuria tamen cæterarum diſciplinarum. Iuſtitiæ cultores maximi ſunt, ſummos cum mediis, atque cum his infimos, æquabili iure deuinctos tenent legibus armati, & auctoritate muniti magiſtratus. quorum induſtria latrocinia ſublata, à cædibus, ab iniuria manus abſtinent. nulli enim impune eſt, quicumque vel ſacroſanctas leges, vel quemuis de populo violare auſus fuerit. Retinendæ veteris religionis conſtantia, quo tempore ſacra omnia apud nationes alias rerum nouarum cupiditate mutantur & conuelluntur paſſim, clari atque præſtantes. Domi conſilium viget, foris arma pulſis inteſtinis hoſtibus, atque profligata Saracenorum impietate, magnam orbis terrarum partem inuicta virtute peruagata ſunt. Laborum atque inediæ, quibus virtutibus omnes difficultates mari terraque ſuperarunt, patientiſſima natura corpora. noſtra tamen ætate affluenti copia voluptatum, illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſque, atque commercio gentium exterarum ad copiarum Hiſpaniæ famam accurrentium, eaſque importantium merces, quibus vigor animorum extinguitur, emolliuntur labefactanturque vires, eneruati, & peregrinis moribus deprauati, tum obſequio principum, & licentia laſciuientis plebis corrupti, nec libidini, nec ſumptibus, nec veſtium pretio modum faciunt. vnde quaſi ex ſummo voluente ſe fortuna graues calamitates prudentibus videntur imminere: cum præſertim ab ingeniorum auſteritate, morumque ſeueritate atque arrogantia odium nationum omnium ſuſtineant, grauiſſimum atque indiuiduum magnorum imperiorum aſſeclam.

De fabulo-

De fabulosis Hispaniæ Regibus. CAPVT VII.

ITAQVE venisse Tubalem in Hispaniã in confesso est. quib. vero in locis insederit, quãq; latissimæ prouinciæ regionẽ primum colendam habitandamq; susceperit, dicere nõ habemus, diuinare non iuuat. Tametsi Setubalis oppidi indicio quidam in Lusitania putant, alii in ea Vasconum parte malunt, cui Nauarræ nomen esse demonstratum est, ex Tafala atq; Tudela, quas Tubalis colonias esse magis ob affinitatem vocum suspicantur, quã certo aliquo argumento confirmant, sumpta pronunciandi occasione. Nam toti prouinciæ de primi conditoris appellatione Setubaliæ nomen factũ, quod nonnulli ne probabili quidem & ad scænæ ostentationẽ apto mendacio affirmarunt, eruditæ aures auersantur. quid enim nisi hoc desipere sit, tantam vetustatem ad linguæ Latinæ etymõ vel e prę posterẽ reuocare, & venerandam antiquitatis formã nouis commentis fœdare? quod ii faciunt, cum Setubaliam Tubalis cœtum significare persuadent. Tarraconem & Saguntum alii in Tubalis coloniis numerant, quod neq; affirmare hoc loco, neq; refellere in animo est. Nimirum quod ignotas remotasq; à nostro commercio regiones describentibus sæpe accidit, vt inaccessos montes, paludes perpetuas, horrida gelu, aut ardoribus vasta loca esse dicãt: varias piscium, ferarum, auiumq; formas, prodigiosos hominum mores, insolentes vultus iis in regionibus ad intuentium legentiumve voluptatem esse confingãt, nullo qui redarguat absq; existimationis periculo prorsus impune: idem plerisq; tum nostris tum externis historicis video contigisse. qui vbi lumen historiæ deficiebat, rerumq; ignoratio antiquitatis velum oculis opponebat, ipsi illustrandi eam gentem studio, cuius res gestas in historiam conferre erat propositum, & ad maiorem scriptionis gratiam, si nullis lacunis præcisa & impedita, contra magnarum rerum luminibus illustris narratio esset, de suo multa commenti sunt. Sed antiquitati fas esse ais, consecrare gentis origines, initiaq; multo quam sint, splendidiora facere miscendo falsa veris. Sit sane. modo ne male afflictæ vrbium origines, inauditæ Regum progenies, & nomina, & bella, sexcentaq; alia id genus portẽta ex aniculaarum fabulis & populari rumore collecta posteritati prodantur: simplexq; veritatis facies apertis mendaciis deformetur. quod imitari profecto non debemus, quamuis cum spe veniæ aliena vestigia sectaremur. Ac multo minus Beroso adscripti, qui non ita pridem in lucem prodiit, & cæteros in errorem misit, libri opiniones venditare, somniaq; ex fabulis & mendacio compositi eius, qui suas cogitationes alieno nomine, speciosoq; titulo, quia diffidebat ingenio, more malorum mercatorum voluit illustrare, haud satis dissimulata fraude: neq; enim cohærentia loquitur, neque alia ex aliis apta & colligata ita respondet secunda primis, posteriora mediis, vt non commenti vestigia expressa vbiq; cernantur, extentq;: si præsertim veterum scriptorum, quæ nobis relicta lux est, tenuis certe & maligna, sed lux tamen nonnulla propius admoueatur. Itaq; quod ex noui Berosi officina prodiit, Noemũ in Hispaniam, ex longo nimirum errore, tandem appulsum, Noelam in Galæcia, in Asturibus Noegam primum fundasse, specioso mẽdacio, quoniam de his oppidis Plinius, Strabo Ptolemæus meminerunt, repudiamus. Neq; recipimus ab Ibero Tubalis filio, Ibero fluuio, toti deinde prouinciæ Iberiæ nomina fuisse facta, cum sit potius verisimile, Iberos ad Pontum Euxinum intra Colchida & Armenias Caucasiis montib. inclusos, inde in Hispaniam magno numero delatos, atq; vrbe Iberia supra Dertusam cõstituta, vicino fluuio primum, vniuersæ deinde prouinciæ, nouas Iberi & Iberiæ appellationes fecisse: quemadmodum Aragonis fluminis, ab alio eiusdem appellationis in Iberia, nomen quidam fluxisse putant. Nam Celtiberiæ nomen ab Iberis & Celtis duplicata voce venit: qui & ipsi superatis Pyrenæi iugis, ex Gallia finitima in Hispaniam delati (& Celtas Appianus in Citeriori Hispania collocat) mixto cum Iberis sanguine Celtiberiæ appellationem effecerunt. Neq; maiorem meretur fidem, Idubedam Ibero patre defuncto Hispaniæ Regem monti Idubedæ, cuius montis initia, media, atque progressus demonstrata paulo superius sunt, suã appellationem communicasse. Adiiciunt huius filium Brigum, cum aucta gente numero, opibus, auctoritate in varias orbis partes colonias dimisisset, Brigiam, quæ postea sit Phrygia dicta, vbi Ilium erat, in Asia condidisse de suo nomine, in Alpium iugis Varobrigam è ducib. Brugi vnum, alium in Gallia Latobrigã, quo sua nomina consecrarent, & à suo Rege gratiã inirent nouis colonis deductis. Mendacio probabili accommodata fides est. cum Plinius referat transisse ex Europa Brigas, à quib. appellantur Phryges, & plures in Hispania ciuitates Brigas nominari cerneret, vt Mirobriga, Segobriga, Flauiobriga: arbitrati sunt Regẽ aliquem extitisse in Hispania, Phrygiæ gentis auctorẽ, conditorẽ Ilii, multarumq; vrbiũ eo nominẽ in Hispania constructorẽ. Cum Brigas ex Hispania profectos in Asiã credere, nõ esset necesse (Midamq; Brigibus ad Brimium montẽ imperasse Conon ait, quib. in Asiã trãsuectis, Phrygibus nomẽ fuit) & in prõptu esset existimare, vel prisca Hispanorũ lingua vrbẽ, Bri-

gam communi voce nuncupatam: aut quod verius esse puto, Germanorum natione prole fœcundissimā, aliquando se in Hispaniā primis illis temporibus infudisse, atq; à Burgis quæ vox oppidū ipsorum lingua significat, obtinuisse vt vrbes in Hispania facili litterarum permutatione dicerentur Brigæ. aut si qua alia commodior sit ratio, quæ ignoretur: tantum ne fabulis in historia sit locus. Tagum post Brigū regnasse, quod iidem affirmant, eo pertinet, vt nihil sit paulo maioris rei in Hispania, cui nō cōtinuo Rex cognominis affingatur: quo omnium rerū certa designari origo & appellationū singularum exacta reddi scilicet notatio videatur. quasi non liceat in rebus ipsis resistere, nefasq; sit sacra Regum nomina vlterius perscrutando inquirendoq; contrectare. ac nō is fluuius in Carthaginensi prouincia exortus à Carthagine potius nomen traxisse videatur. auctor Isidorus. Eiusdem formæ est, Bætum Tagi successorē Bæticæ nomen dedisse, in Turdetanos, Turdulos, Bastulosq; olim tributæ, atq; ab insigni rerum omnium copia poetarū ingeniis concelebratæ cum primis: adeo vt Elysios campos sedesq; beatorum non alibi collocarēt teste Strabone, qui legibus ait, carmine modulatis vti suo tempore consueuisse, vt ipsimet iactabant, ante sex amplius annorū millia promulgatis. & fortassis annus eorum Romano multo breuior erat, & quatuor tantū mensibus voluebatur. Est autē vero propius quod numero & auctoritate potiores historici tradiderūt: Bæticam prouinciā à fluuio ipsam interfluēte dictam, quem incolæ Ciritū, externi Bætim vocarūt, fortassis Hebraica voce à crebris domibus, villis, oppidis, quibus dextra leuaq; ob agri subiecti bonitatē, cultū collucentemq; videbāt. Atq; de commētitiis Hispaniæ Regibus hactenus hoc loco quorū statuo audeoq; affirmare, neq; regnum, neq; nomen in ea prouincia, ac ne obscurā quidem mentionem vsquam in probatis scriptoribus extare. Sed vt aniles fabulas colligere, & figmentis oblectare lectores velle, procul grauitate suscepti operis esse arbitror: ita quæ magni auctores vulgarunt tradiderunt que, repudiare non ausim.

De Geryonibus. CAPVT VIII.

PRIMVM Geryonem Græcis & Latinis litteris celebratum licet, Regem Hispaniæ numerare. Is cum aliunde applicuisset in Hispaniā, quod Geryonis nomen Chaldaica lingua declarat, peregrinum fuisse, optimæ prouinciæ copiis oblectatus, auri cumulis congestis, cuius quia vsus ignorabatur, glebæ passim neglectæ iacebant in agris, nullis fornacibus victæ, sed vt natæ erant, vnde apud Græcos Chrysei illi nomen factū est; pecorumq; armentis propter læta pascua copiosus, in prouinciales eatenus rudes ingenio, & per agros ferarū ritu pagosq; dissipatos. nulliusq; vnius, cuius imperiū respicerent, cuius virtute allatam vim propulsarent, sub iure ditioneq; deuinctos tyrannidem occupasse primus & exercuisse putatur: arcemq; operibus é regione Gadiū muniuisse Gerondam, cuius præsidio arreptū semel imperiū staret: vrbemq; alterā (nisi ex nomine ducta coniectura fallit) eadem appellatione ad Pyrenæi radices atq; in Ausetanis exædificasse oram maritimā complexus vnde rebus suis tranquillitatē pollicebatur. Osiris, quem Ægyptii etiam in suis Regibus primū ponunt Diodoro teste, quique alio nomine Bacchus & Dionysius vocitatus est, non ille Semele natus atq; in vrbe Myro educatus (vnde fabulæ occasio, quia myron fœmur significat) sed Ægyptius Geryonis rationes aduentu inopinato turbauit. cum enim longissima peregrinatione suscepta atq; obita orbē ferme terrarum vniuersū, ab Æthiopia ad Indos Asiam, & Europā victoriis illustrasset, vitesq; & frumenti serendi scientiam vsumq; vbique primus monstrasset, tandē in Hispaniam perlatus, quod in aliis orbis partibus nullo suo priuato compendio ductus, sed odio tātum ardens improbitatis extirpandæ præstiterat vt exactis tyrannis pristinā reuocaret libertatē, idem in Hispania faciēdum sibi iudicauit. quam in seruitutem redactā, omnes indignitates contumeliasq; perferre fuerat ante denunciatū: & quia voluntate tyrannū copiis opibusq; præualidū, facturum quicquā pro sano non sperabat, ad arma ventū est. Instructis vtrinq; copiis collatisq; vexillis in Tartessiacis cāpis ad fretum Gaditanū dimicatum ferūt, magno quidē animorum ardore ancipitiq; marte: cæterum victoria cæsis & fugatis Hispanis penes Ægyptios stetit. Geryon ipse in prælio cecidit, occisiq; corpus victoris iussū (sic aiunt) sepulturæ mādatum, in extremis freti faucibus ad locum, vbi nunc Barbate oppidum situm tumulo composito. Diuinitati consecratum, constitutum in ora Siciliæ ab Hercule templum, atque Geryonis oraculum Patauii famosissimum, quod à principibus etiam viris religionis ergo frequentabatur, satis declarant. Pace igitur per hunc modum restituta Osiris beneficio, depulsaque tyrannide, cum acerbum, remque non optimi exempli ad posteritatem victor iudicaret, parentum peccata filiis puniēdis emendare, graueq; videretur tres Geryonis filios ætate pueros, forma præstanti, atque in spem paterni regni educatos in turbam coniicere, aut perpetuæ seruituti exilioq; mancipare: & fere magnis animis post victoriam aduersus prostratos suc-

cedit

cedit humanitas: quorum mentes non magis paternis vitiis & exemplis ad crudelitatem erudiri, quam funeſto exitu caſtigari poſſe non deſperabat, viris prudentiæ opinione excellenti, qui infirmam puerorũ ætatem, regniq; tantiſper molem regerent, commendatos, optimiſq; præceptis inſtitutos in paterno Hiſpaniæ regno collocauit. Ipſe vt longinquæ expeditionis tantorumq; laborum fructus aliquis per otium eſſet in patria, in Ægyptum reuerſus eſt Geryones fratres ætate cõfirmata opib. aucti atq; paterni Regni adminiſtratione ſuſcepta, beneficii immemores, memores iniuriæ paternas inimicitias perſequi, cædẽ vlciſci, atq; quod gratiſſimum venire ſolet, parentis occiſi manibus hoſtili ſanguine parentare decreuerunt. quod cum præ ſe ferrent, alia ex arcano cura non minus ſolicitabat tyrannidis exemplo patris in Hiſpaniam reuocandæ: quod Oſiri ſuperſtite impune fore nõ ſperabant. Hæc cogitantibus, neq; rationem tantæ rei conficiendæ ſatis explicantibus, optimũ viſum eſt Typhonem Oſiris fratrem ad eam rem ſolicitare. quem fama ferebat regnandi ambitione vltro corruptum eſſe & alioqui dira dominandi cupiditas omnia naturę iura ſubuertit. Miſſi legati muneribus haud difficulter ſe in Typhonis gratiam inſinuant: ſenſimq; opem omnem polliciti, data vltro citroq; fide eoſdem amicos inimicoſq; futuros perſuadent, vt fratre germano ſublato armis ipſe Ægypti regnum inuaderet occuparetq;. Quod cum occultiſſime factum eſſet, occiſi quidem corpus diligenter conquiſitum, Iſis Regina in Abato tumulauit eius paludis inſula, quæ Memphi proxima eſt: quam idcirco Stygem, hoc eſt: mœrorem, vulgo homines nominarunt. Tanta perfidia latere non poterat, neque occulti quicquam eſſe in inteſtina diſcordia. Orus qui eo tempore res gerebat in Scythia, celeriter in Ægyptum rediens, paternam cædem morte Typhonis vltus eſt. & cum cognouiſſet impiæ conſpirationis cõſcios impulſoreſq; præcipuos Geryones fratres extitiſſe, paternæ gloriæ æmulatione & vindictæ cupiditate inflammatus, ſuſcepta non minori quam pater expeditione, varias toto orbe gentes in fide confirmauit, nouaſq; ad amicitiam adiunxit: & quam à matre acceperat, medendi arte diuinitatis honorem obtinuit, opinionẽ excitauit. Vnde à quibuſdam Apollo eſt dictus, ab aliis propter militarem ſcientiam, & pugnandi dexteritatem Martis nomen tulit: ab omnibus Hercules vocitatus eſt, non ille Amphitrionis filius, ſed Libyus: quem monſtra domuiſſe fama tenuit, claua & leonis exuuiis armatũ, armorum è chalybe vſu nondũ per ea tempora ad humani generis exitium excogitato. Ergo numeroſo conflato exercitu, & collectis vndique auxiliis, formidabilis in Hiſpaniam tandem contra Geryones penetrauit, Gadeiſq; peruenit: quo ſe illi iam dudum receperãt collatis in vnum regni copiis, comparato in multos dies, ſi forte ducendum eſſet bellum, commeatu, finitimorumq; auxiliis vndique conuocatis. Nam conſcientia patrati ſceleris animos debilitabat, & ſciſſis prouincialium ſtudiis pro ipſis & aduerſus ipſos, erectiſq; multorũ animis ad ſpẽ recuperãdæ libertatis in ambiguo erat, ſuis an externis magis diffiderẽt. Deſperata ſalus ſi Ægyptii viciſſent, ad rabiẽ magis quã audaciã accẽdebat. Itaq; locis munitis ſe tenere cõſtituunt. Hercules cõtra inſtructis copiis progreſſus, in hoſtiũ conſpectũ peruenit. & quoniam neq; bellum duci volebat, & tantos vtrinq; exercitus contemplatus ad honeſtam vllam pacis conditionem venturos hoſtes non ſperabat: neq; ſi venirent niſi patre Geryonum ſanguine vindicato, ſatis foret è dignitate ab armis diſcedere animo reputans tamen quanta vtrinq; hominum ſtrages futura eſſet, ſi totis vtrinq; copiis eſſet dimicatum Geryonibus miſſo Feciali iubet denunciari: vt ſi quidem corporis robore fiderẽt quo erant firmiſſimo, vel æquitate cauſæ, qua niti videri volebant, prædicantes ſe ab Oſiri fuiſſe iniuria prouocatos, violatoſq; priores: eam vltro ſe conditionem cõponendæ totius contentionis, proponere, quam ne deſiderare quidẽ ipſis veniſſet in animum. Vnde culpa orta eſſet, ibi periculum cõſiſteret: parceretur innoxio ſanguini, à ciuium & cognatorum laniena tẽperarent. Neq; vereri ſe pro cõmuni vtriuſq; exercitus ſalute contra tres ipſos vnus ex prouocatione dimicare, ſuoq; periculo multorum redimere incolumitatem, ſingulari quidem certamine & aduerſus ſingulos ſeparatim, numinis auxilio fretum, cuius arbitrio res humanæ vniuerſæ, ſed & maxime bellorum euentus gubernantur. Eam conditionem Geryones libenti animo ſuſceperunt, minime de victoria dubitantes. Die dicta vbi ad manus deuentum eſt contra accidit. tres Geryones ab vno Hercule ſuperati iugulatique. Tumulus in eadem inſula eorum corporibus compoſitus. quo ex tempore nomen Erythrææ inde tuliſſe putatur, non ipſa ſola, ſed & vicina Gadib. inſula, obiectaq; cõtinentis Hiſpaniæ pars quoniã gẽtes ex Erythræo mari Orũ ſecutæ, eius conſenſu pace facta loca ea domicilio delegerunt. Demum in freti Gaditani faucibus, magnis vtrinque molibus iactis in mare, Calpe & Abyla montib. conſtitutis (quæ Herculis columnæ dictæ ſunt) rebuſq; cæteris in Hiſpania ordinatis, Hiſpalum è ſociorum numero ad prouinciæ gubernacula reliquit: cuius fidei, conſtantiæ, atque induſtriæ domi militiæque præclara monimenta extabant. ipſe in Italiam nauigauit.

De Hiſpalo & Herculis morte. CAPVT IX.

HISPALVM in Hiſpania poſt Geryones regnaſſe, conſtanti omnium fama & prædicatione traditum eſt. Iuſtinus affirmat ab Hiſpalo dictam Hiſpaniam vnius permutatione litteræ. adiiciunt alii conditã huius induſtria atque nomine Hiſpalim, vrbem amplitudine, opibus, commercio propter Bætis ſubuectiones, inclytæ fertilitatis glebam, nulli in Hiſpania ſecundam: ab ea procedente tempore ad totam prouinciam Hiſpaniæ appellationem deriuatam. Iſidorus eius vrbis conditionem Iulio Cæſari adſcribit, quo tempore res in Hiſpania geſſit ſcilicet, Iuliamque Romulam ſuo illam & Vrbis Romæ iunctis nominibus nuncupaſſe ait. dictam vero Hiſpalim, quod in paluſtri loco ſuffixi profunde pali fundamenta contineant. & fortaſſis tunc primum amplificata locis, ædificiis illuſtrata, & iure coloniæ donata eſt: nam à Plinio Romulenſis colonia vocatur. verũ vt eo primum tempore fuerit ædificata, fide caret, idonea argumenta auctoreſque deficiunt. Plutarchus ſcripſit, altero Dioniſio, Semele nimirum nato, in Hiſpaniam appulſo, totaque prouincia victricibus armis parere imperio compulſa, è ſociis vnum ad res gerendas relictum Pana nomine effeciſſe, vt prouincia primum Pania, deinde vnius litteræ adiectione Spania diceretur. Verum de his liberum opinaturis iudicium eſto. Illud non recipimus: Hiſpalum reliquiſſe filium nomine Hiſpanum, qui patre defuncto regnaret. tantũ eundem hominem gemina voce ſignificari à diuerſis ſcriptoribus credimus: cum Hiſpaniæ nomen vtrique acceptum feratur: & qui alterum ponunt nullam de altero mentionem faciant, vno excepto Beroſo, cuius male conſarcinatas fabulas paulo ante repudiauimus. Huius Regis res geſtæ cum ignorentur ob longinquitatem, noſtri hiſtorici vt gracilem, tenuique riuo hiſtoriam corriuatis aliunde aquis amœniorem facerent, & ne quis eſſet Regum, cui non continuo Hiſpanienſium rerũ aliquod ſiue nomen, ſiue ædificium ad maiorem celebritatem, quod male cohæreret, aſſuerent: Hiſpalum ſcripſerunt vrbem Segobiam, aquæductumque in ea mirabili tum forma tum altitudine excitaſſe. quod de aquæductu conſtat Traiani Imperatoris eſſe opus certe per ea tempora factum. In portu vero Brigantino (Corugnia hodie vocatur) turrim ſpeculo impoſito, vnde erat deſpectus in mare, naueſq; procul venientes ſpeculari atque proſpicere ex imagine obiecta conſueuerant. atque eo præſidio vitare pericula, exædificaſſe Hiſpalum vt exiſtimarent: ex Latinæ tum linguæ tũ hiſtoriæ pudenda ignoratione factum eſt, ſpeculæ voce quæ eas turres ſignificat, in ſpeculi ſignificatione vſurpata. & conſtat turrim illam in honorem Auguſti Cæſaris fuiſſe à Brigantinis ciuibus conſtitutã C. Seuio Lupo Luſitano architecto cuius nomen hoc ipſo tempore vicinis rupibus inciſum legitur. nimirum in publico id opere facere lege vetitum erat; quæ lex inter Romanas in Pandectis extat. fuitque Phidiæ Athenis capitale, violata ea lege ſuam & Periclis imagines in ſcuto Palladis efformaſſe, quamuis in diſſimulato habitu: in quo religio etiam læſa eſſe poterat iudicari. Defuncto Hiſpalo, quo tempore auctores variant, ſed defuncto tamen Hercules ex Italia, vbi eatenus morã traxerat, rerum nouarũ metu continuo Atlante, cuius magnitudinem animi perſpectã habebat, rebus in Italia præfecto, accurrit in Hiſpaniam. Vbi rep. recte & ſapienter adminiſtrata, nouiſq; in ea vrbibus conſtitutis, in quibus Iulia Libyca & Vrgelia in Pyrenæi montis cõplexu, Barcino & Turiaſo in Citeriori Hiſpania à quibuſdã cõmemorantur Herculis coloniæ fuiſſe, in ſenili affectaq; ætate defunctus, propenſa vniuerſæ prouinciæ voluntate diuinitati eſt conſecratus, diuini honores decreti templo dicato. Quo loco corpus Herculis ſolennibus ſacris, non tantũ à prouincialibus, ſed etiã ab exteris nationibus religionis ergo eo confluentibus coli cœptum magno ſacrificulorũ quæſtu & loci nobilitate. Templũ illud Herculis ſepulcro clarum qua in Hiſpaniæ parte extiterit, auctores in diuerſum trahunt: & in rebus tam antiquis diuinare ex coniecturis facilius fuerit, quam certa ratione in alteram partem pronunciare aliis Barcinone dicentibus, vbi ad templũ maximũ vetuſti operis reliquiæ & magnifici ſepulcri veſtigia extant: aliis in Gadibus: aliis, quorum auctoritas potior erat, eruditio maior, Tarteſſi exiſtimantibus ad fretum Herculeum quo loco conſtat, eam religionem diu fuiſſe conſeruatam Herculis magnifico templo excitato.

Heſperus & Atlas Hiſpaniæ Reges. CAP. X.

HISPALO & Hercule in Hiſpania ſine vlla prole defunctis Heſperus Atlantis frater, in Africa, vt perhibent, natus, atq; vnus è ſociis Herculis, quod is teſtamento ſanxerat Hiſpaniã regendã ſuſcepit tanto gentis cõſenſu, quanto haud quiſquam alius. Rerum geſtarum fama & virtutis exactæ opinio maxime ad populum commendabant: vſque eo vt vniuerſam Hiſpaniam de Heſperi nomine Heſperiam cœpiſſe dici Græcis & Latinis auctoribus perſuaſum ſit. Macrobius & Iſidorus ab Heſpero ſtella occidua malunt, quæ in

Hiſpania,

Hispania occidit, & ad quam fermè respiciunt in eam regionem nauigantes. Læta certe huius regni initia breui luxuriarunt, vanaque euaserunt. Atlas Hesperi frater ex Italia, vbi relictus ab Hercule fuerat, Hispaniæ copiis & amplitudini inhians, iniuriam sibi factam expostulabat fratre prælato. Nec mora: in Hispaniam delatus, incensis pro eo militum studiis, quem militari gloria florere considerabant, regnum cepit. Hesperus à suis desertus fuga in Italiam euadere coactus est. Hetrusci eiecti hominis atque profugi calamitatem nulla ipsius culpa, fraterna tantum ex ambitione contractam miserati benignè primum hospitio acceperunt: deinde probitatis & modestiæ experimento, famaq; rerum gestarum permoti Hesperum, qui Corythi Regis (hunc Ianum etiam quidam & Iouem nominant) teneram ætatem præsidio indigentem atque rectore, veris virtutibus informaret: regnique tantisper molem, dum ille adolesceret, humeris sustineret, omnibus suffragiis delegerunt communi prouincialium lætitia. Spem de eius probitate conceptam animis irritam non fuisse declarat Italiæ nomen, ab eo tempore Hesperiæ etiam appellatione mutatum Hispaniæ exemplo, atque Hesperi probitatis argumento efficaci. Qua re in Hispania nunciata Atlas sibi metuens, ne prima negligendo serperet malum, resurgenteque à secundo hominum fauore, fratris potentia, de Italiæ primum imperio cadere, deinde etiam de Hispaniæ possessione periclitari cogeretur: suorum concilium aduocare, nouos delectus habere, omnibusque posthabitis in Italiam festinare constituit. Sequebatur valida Hispanorum manus, in qua plerique Hispani proceres in expeditionem deducti per speciem honoris, & vt se iis auxiliis confirmaret, & vt obsidum loco essent, ne se absente, externo repudiato nouis imperiis studerent. Suscepta nauigatio secunda non fuit. vi tempestatis in Siciliam abreptus, eius insulæ copiis oblectatus Hispanorum in ea partem non exiguam reliquisse memoratur: quorum virtute insulæ occupatum imperium retineri posse sperabat. Cum reliquis copiis ex longo interuallo atque post longas moras in Italiam tandem delatus, Hespero interea rebus humanis exempto, Corythum Hetruscum Regem facile in potestatem redegit: rerumque in Italia nullo resistente arbiter, è duabus filiabus alteram Electram nomine Corytho vxorem dedit: vnde Iasius & Dardanus nati sunt, de quibus mox sermo redibit. Altera cui nupserit incertum est, ferunt tamen Romen vocatam, ditioneque tenuisse loca, per quæ Tiberis fluit, qui tunc fluuius Albula dicebatur, addunt, iis locis prius Hispanorum copias ab Atlante fuisse collocatas præterea memorant Romen deinde in Palatino monte eius vrbis prima fundamenta posuisse, quæ à paruis initiis profecta orbis imperium longo interuallo nacta est. An fabulæ hæ sunt Fabii quamuis Pictoris auctoritate affirmatæ: nostrorum mulcendis auribus datum, ab Hispanis conditam vrbem Romam? nam alii Romen eius vrbis conditricem Æneæ neptim faciunt, Ascanii filiam. Aliis post Ilii excidium cum Ænea in Latium delata nobilissima captiuarum fuit, incensis nauibus ad Tiberis ripam oppidi iis locis condendi auctor, quod eius nomine Roma sit dicta. Omnino Vrbem Romam ante Romulum conditam fuisse, magnorum virorum testimonia confirmant: neque obscurum est, nomen alterum fuisse Romæ, quod foras enunciari cæremoniarum arcana vetabant. eius violati silentii reum Valerium Soranum capite pœnas dedisse. Cæterum quale illud nomen fuerit clam est: neque satis fixum à nostra gente eam vrbem fundatam, quod nostri historici affirmarunt. Quid me scribere par sit, leges historiæ, quam quid nostrates laudaturi sint, considerabo: neque intempestiuis commentorum floribus, quibus Hispaniæ rerum splendor non eget, simplicem veritatis faciem exornabo. Itaque Romam Hispanorum coloniam fuisse, inter incertæ fidei res (ne quid grauius dicam) ablegamus. Quemadmodum Sicorum, Sicanum, Siceleum, Lusum, quos recentes historiæ in Hispaniæ Regibus ponunt, eorum veteres nihil meminerunt, penitus repudiamus. Ac ne illud quidem recipimus: Atlantis filium nomine Morgetem à patris obitu in Italia regnasse: vnde Hispani Atlantem in Italiam secuti, Morgetes fuerint dicti: quod nihilo meliori fide stat: & credam potius eam gentem ab vrbibus, in quibus habitabant, appellationem tulisse: cum duplex Murgis in Bætica extiterit, altera ad maris littus, quæ modo Muxacræ nomen habet: in interiori prouincia altera, quæ hodie Murga nuncupatur: atque his locis finitima Murcia, quam Morgetum sedem quidam faciunt. Vnde in Sicilia Murgantium vrbs atque Murgentini populi fortassis hoc ipso tempore aut alio quouis manarunt. & est omnis coniectura fallax, quæ nominum tantum similitudine nixa est.

De Siculo Hispaniæ Rege. CAP. XI.

ILLVD Philistii Syracusani auctoritate munitum pro vero recipiatur: Siculum Atlantis filium, post patris ex Hispania discessum, pro absente vicarium eam prouinciam gu-

bernasse, successisse defuncto. Regno is suscepto, rebusque in Hispania ordinatis, cupiditate incensus regni Italici hæreditatem cernendi, cum lectissimis copiis eo profectus est. Paterni exercitus reliquiæ ab indigenarū iniuria tuendæ erant: Iasii & Dardani controuersiæ pacandæ post Corythi patris obitum de Hetruriæ possessione certantium. Iasii, cuius melior erat caussa, vires infirmiores, vt maturaret litteræ solicitabant. Multum temporis in ea nauigatione consumptum. ex itinere vltro, siue tempestatis vi in Siciliam appulsus veterum sociorum vires confirmasse fertur, Cyclopibus & Lestrigonibus feris & immanibus gentibus bello illato. Parta victoria ei insulæ, quæ Trinacria erat, noua nomina facta (sic quidam suspicantur) Siciliæ à Rege Siculo, Sicaniæ ab Hispanis, quos ad retinendum eius insulæ imperium reliquit, ex ea Hispaniæ parte auectos, quam Sicoris amnis interfluit. nam iis in locis olim Sicanam gentem habitasse in confesso est. Sunt qui Sicoriæ etiam nomen ei insulæ adhæsisse tradant à Sicoris gente Sicanis vicina, siue alio nomine eadem Siculum etiam secuta. Deinde Romen Atlantis filiam contra Aborigenes bello identidem lacessentes opportunis auxiliis à fratre Siculo firmatam addunt, nullo commodiori argumento, quam quod Siculorum Sicanorumque in Latio etiam mentio facta ab idoneis scriptoribus reperiatur: quod quanti ponderis sit, alii iudicabunt. In Hetruria demum Dardanum validis Aboriginum copiis stipatum ferocientemque aduersus fratrem, eo redegit: vt positis armis ex animo seu simulata fraude in auunculi se fore potestate promiserit, & sua innocentia confisum, & Siculi æquitate, non passurum eripi iniuria, quod paterna ex hæreditate debitum, armis etiam vindicarat. Fœdus inter fratres Siculi auctoritate factum. quam breui Dardanus ludibrio habens, Iasium fratrem per fidem conuentionis securum, nihilque minus cogitantem, ferro crudeliter peremit. Eam iniuriam Siculus ad se pertinere ratus, parricidam insigni prælio victum expulit in Samothraciam: vnde Hellesponto is superato in Asia primus Ilium condidit. Iasii filio Corybanto pro patre regnum Italiæ de manu est traditum. Rebus ad hunc modum compositis repetita Hispania, quid Siculus egerit clam est: ac ne referre quidem promptum aliquid per hæc tempora memorabile. nisi inania quorundam somnia pro historia venditare placet, vnde noua rursus Hispanorum Regum nomina post Siculum prodierunt. Testa vrbis Testæ, & Contestanæ gentis conditor, ex Africa ad Hispaniæ imperium translatus. Romus Valentiæ fundator in Edetanis, cuius antiquum Romæ nomen in Valentiam fuerit transformatum retenta sententia, voce modo mutata, quemadmodum Romam, cum prius diceretur Valentia, ab Euandro vulgatum Romæ nomen accepisse Solinus est auctor. Palatuus, à quo Palatui populi, & magno terrarum interuallo Palentia. Cacus abactarum boum indicio Herculis Thebani manibus peremptus in Auentino monte, vbi Roma est, ipseque morabatur ex Hispaniæ possessione pulsus. Erythrus è mari Rubro profectus, à quo Gadeis insula Erythræa dicta sit. Melsicola alio nomine Gargoris, de quo Iustinus meminit. Quæ omnia neque tanquam foueam intacta præterire debuimus, cum in eam non vulgus modo, sed expoliti doctrina homines præcipitarint: neq; verum ea probare, quæ ad anicularum fabulas ableganda potius esse, præiudicatum habebamus. Siculum sane à Iustino arbitror Sicorum nominari.

Variæ gentium migrationes in Hispaniam. CAP. XII.

SVPERIORVM Regum tempora tum imperii tū ætatis certa ratione designare promptum non est: ac ne ab orbis quidem constitutione annos numerare facile. neque deesset studium, si qua se via conantibus panderet inquirenda veritate, nunc coniecturis standum. Quibus Geryones Hispaniæ Reges suspicabar quarta aut quinta post diluuium ætate vixisse. Siculum ducentis amplius annis ante bellum Troianum. Huius ætate aut non multo post, numerosa classis soluens ex Zacyntho (quæ insula Peloponneso ad Occasum in Ionio mari adiacet) in eam Hispaniæ partem perlata, vbi nunc Valentia cernitur, Zacynthum condidit (quod deinde nomen Sagunti appellatione mutauit) tribus à littore passuum millibus, se muniendi cura contra prouincialium vim, & vt esset quo fortunas aurum & argentum conferrent, scrutis vilissimisque rebus mutatum simplici homines ingenio sua bona & natiuas opes ignorabant. Eius arcis præsidio liberius in prouinciam penetrare ausi sunt, atque vicina littora explorare: adeo vt sexaginta ad Occasum passuum millibus idoneo loco, templum Hispaniæ celeberrimum Dianæ exædificare aggressi sint (vnde Dianium promontorium dictum) moreque è Græcia aduecto simulacris exornare, multoque victimarum sanguine nobilitare. Cæremoniarum insolentiam & totius structuræ maiestatem admirati incolæ, quasi è cælo lapsos homines, maiores condition

ditione mortali heroes credere. & eſt innatus humano ingenio ſenſus & reuerentia diuinitatis. ſic nulla re magis capitur quam religionis ſtudio, vero aut ſimulato. Templi huius contignationem ex iunipero materia imprimis odorata, Plinius ad ſuam ætatem incorruptam manſiſſe eſt auctor. Secundum Zacynthos Dionyſius alter centum quinquaginta circiter annis ante bellum Troianum, in extremam Hiſpaniam penetraſſe fertur: atque in Bætis æſtuariis inter duo eius fluminis oſtia, quibus tunc decurrebat in mare, Nebriſſam ædificaſſe, à nebridibus, id eſt, ceruinis pellibus, quibus Dionyſius & ſocii in communi vita & cum ſacris operabantur, vti ſoliti erant, Nebriſſæ appellatione facta. cui deinde oppido Veneriæ cognomen acceſſit. Tres fuiſſe Dionyſios ſeu Bacchos Diodorus ſcribit. Primum Deucalionis, vt ego interpretor, Noe filium, Oſirim nempe Ægyptium, de quo ſuperius eſt demonſtratum. Alterum Proſerpinæ ſeu Cereris filium, cuius ad ſimulachra cornua adhibere moris fuit, boues primum ad aratrum iunxiſſe monimentum. Tertius Semele ex adulterio natus fuit, & in vrbe Myro (quæ vox fœmur ſignificat) educatus: vnde materia fabulandi in patris Iouis fœmore creuiſſe. Hunc ferunt primi Dionyſii æmulatione, ſuſcepta expeditione, multis obitis prouinciis, defunctum victoriis Hiſpaniam maleficiis omnibus atque immanitate repurgaſſe eorum, qui in tenuiorum fortunas graſſabantur. Quo tempore Milicus Myricæ filius, fortaſſis & ipſe è Siculi poſteritate, gratia, opibus, auctoritate plurimum poterat inter Hiſpanos. Milici nepotes non procul Biatia Caſtulonem condiderunt in Bæticæ agro, vrbem quondam inter primas Hiſpaniæ nobilem. Dionyſii duo ſocii ab eo reditum ad ſuos adornante in Hiſpania relicti cum poteſtate. Luſus à quo Luſitanorum nomen & gens, & Pan, quem deluſi vana ſuperſtitione homines diuinitati conſecrarunt, & ab eo vniuerſa prouincia Pania primum, deinde Spania dicta eſt. auctores Varro atque Plutarchus. Non longo annorum interuallo Iaſon Theſſalus gloriæ cupiditate incenſus, pyraticæ deditus (quod ingentes opes parabat, littoribus nondum munitis, hominibus per agros paſtorum in morem in tuguriis habitantibus) Agri induſtria excellenti forma nauim ædificandam curauit: multiſque ſociis ſibi adiunctis, Hercule Thebano, Orphæo, Lino, Caſtore & Polluce ex Theſſalia ſoluens ad Sigeum Troiæ promontorium Heſionem Laomedontis filiam eripuit ab interitu: inde in Colchidem perlatus, velluſque aureum furatus, hoc eſt, auri gazam, quod per riuos è monte Caucaſo dilapſum villoſis pellibus piſcari quaſi retibus ſoliti erant, cum iis copiis raptaque Medea in Mæotidem Cimmerio boſphoro ſuperato penetrauit. Tanai mox aduerſo, quo fluuio ab Europa ſecernitur Aſia, nauim aliquanto ſpatio, qua pertractam remulco, qua ſolutam in partes humeriſque deportatam in Salmantico littore rurſus cōpegiſſe fama eſt Germaniæ, Galliæ, atque Hiſpaniæ circumductis littoribus, tandem ad freti Gaditani fauces conſtitiſſe. in iis extremis, qua in Mediterraneum mare ſe pandunt, monti Calpi impoſuiſſe arcem: quæ de Herculis nomine Heraclea dicta eſt. Prædæ cupiditate ex ea cum Hiſpanis varia fortuna pugnatum. Ingens præda fuit. qua in naues impoſita, iuſtoque præſidio in arce relicto, Saguntum abiit. ibi benigne accepti propter communem originem linguæque commercium, ad Baleares excurſione facta, Bocorique earum Rege in poteſtatem redacto, quia nullum iis in locis aurum inueniebatur, comparato commeatu, bobuſque lectiſſimis in naues impoſitis in Italiam tranſmiſere. Quo loco in mōtis Auentini antro interfecto Hercules Caco, morem etiam ſuſtulit, Saturnum quotannis placandi homine de ponte Miluio iactato, quod crudele erat & inhumanum: ritu tamen permanente, vt effigies hominum ſcirpeæ verorum vicariæ mitterentur in aquas. Longiſſima nauigatio fuit, miraculo comparanda. præſertim cum ſoluta rurſus naui per Liguriam; qua parte breuiſſimus in Padum traiectus eſt, in Hadriam delati abſoluta nauigatione læti & incolumes, tantis rebus perfectis clariſſimi in patriam perueniſſe credantur. Verum externa mittamus; ſatis oneris ſuſtinentes Hiſpanienſium rerum commemoratione. Auctorem habeo Hecatæum, qui Herculem Amphitrionis, alio nomine Alcęum, veniſſe neget in Hiſpaniam. Diodori & aliorum omnium opinio reſiſtit. Veſtigia præterea in Hiſpania, Pyrenæis iugis, & Gallia Narbonenſi huius expeditionis multis ſeculis impreſſa, ipſo in Italiæ aditu Alpes Lepontiæ & Euganeæ ab Herculis comitibus ſic dictę declarant, veniſſe quidem in Hiſpaniam Herculem, & copiarum quidem partem terra in Italiam perueniſſe, inde locis Græca nomina facta. Nam quod Geryonum cædes eidem à Virgilio tribuitur, errare potuit vt humanus ex nominum ſimilitudine temporibus commutandis. Poſt Herculis expeditionem & Milici ætatem, Gargoris in Hiſpania regnauit, mellis colligendi inuenta arte vſuque nobilis, vnde Mellicolæ cognomen affingendi occaſio. Huius ætate bello Troiano confecto, atque vtriuſque exercitus reliquiis in varias orbis partes diſperſis, non pauci neque contemnendi Græcorum Duces in Hiſpaniam na-

uigarunt. & nostrorum scriptorum consentiens opinio confirmat, multas gentes eo antiquitus traductas propter locorum commoditatem in variis eius prouinciæ partibus consedisse. In quo numero Teucer amisso Aiace fratre, eoque à patre Telamone aditu patriæ prohibitus, in Cypro Salaminam vrbem patriæ cognominem constituit. in Hispania deinde, quibus locis Carthago est, vrbem alteram de suo nomine Teucriam posuisse memoratur. quod pro vero relinquerem, si Isidori testimonio, qui Teucrum quidem in Hispaniam venisse ait, confirmaretur: aut eius vrbis aliqua vestigia vel obscura possent demonstrari. Illud constanti auctorum fide traditur, Teucrum freti faucibus enauigatis, flexisque ad dextram proris, ac promontorio Sacro superato, in Galæciæ littore vrbem Hellenem construxisse, quo nunc loco Ponteuedra sita est, de socii nomine Amphilochiam, quam Romani Aquas calidas dixerunt, Sueui (quo tempore iis locis imperium tenuere) Auriam. Diomedem rursus memorant Tydei filium Hispaniæ littoribus præternauigatis, repulsum vndique prouincialium virtute supra Lusitaniam Tudem siue Tydem vrbem paterni nominis monimentum exædificasse, eo terrarum tractu, qui Minii & Limiæ ostiis ad mare est inclusus. Omnino Mnestheus Atheniensis auctore Strabone libro tertio, sua & ipse classe in Gadeis delatus, è regione eius insulæ qua parte Belon, qui Guadalethes est, in mare influit, vrbem sibi cognominem ab imo totam construxit portu munitam. Templum etiam in eodem littore inter duo Bætis brachia, cui olim templo Mnesthei oraculo nomen fuit: quod ad Græcam superstitionem inter Hispanos suscipiendam, magnum attulit momentum. Vlyssem tandem venisse in Hispaniam, atque in Lusitaniæ littore vrbem Vlyssiponem condidisse Strabo Solinusque, ipsoque ex nomine ducta coniectura confirmant. Refellunt quidam tum nominis argumento, nam Olisipo ex antiquis monimentis, & lapidum inscriptionibus nominari scribiq; debet. & quoniam Vlyssis aræ supra mare Armoricum in Belgis non vno loco extabant. nempe ex Græca vanitate, quem in Deorum numero habebant, ei templa atque oppida consecrabant. quod Hispanis contigisse etiam, non inepte prorsus arbitrantur.

Habidis res gestæ, & generalis Hispaniæ siccitas. CAP. XIII.

INTEREA Gargoris Rex in Tartessiorum saltu, vbi Titanas aduersus Deos bella gessisse antiquitas finxit, Curetum regnum tenens auctore Iustino, cæteras virtutes omnes, quæ magnæ in illo fuerunt, vna crudelitate sugillabat. Habidem nepotem ex filia furto conceptum ad depellendam generis ignominiam, dolorem ex eo casu procurandum, feris laniandum in monte obiici mandauit. Illæ naturæ conditione mutata eam infanti exhibuerunt humanitatem, quem efferatus aui animus denegarat, vberibus distentis lacte etiam in os instillato. Repertum incolumem, in angusto primum tramite pecoribus conculcandum, aui iussu proiectum ad maiora fata numinaque seruarunt. Multorum dierum inedia maceratæ canes, quibus & suibus denuo fuerat obiectus, quodam misericordiæ sensu vltro lactarunt. In mare demum præcipitatum fluctus sustentarunt, cerua in littore diligenter aluit. Pro alimenti conditione animi mores corporaque mutantur. eo lacte educatus, mirabile dictu est, quantam pedibus grandior celeritatem excitarit. ferarum cursum adæquabat, vndique prædas agebat importunus & audax. neque resisti poterat, cum ad velocitatem vires & industriam adderet. Insidiis tamen exceptus, laqueoque implicitus ad auum perductus est Ille ad iuuenis conspectum sensu naturæ tacito, quo sæpe ignorantes tangimur; (& nescio quid ea fortuna maius micabat in facie) vultu nepotis & notis, quæ infantulo inustæ erant, attente consideratis, intellexit nepotem suum non absque deorum consilio è tot periculis fuisse seruatum. Odium humanitate mutatum. Habidem nominatum regio cultu, dum vixit, apud se habuit: moriens successorem regni, hæredem fortunarum reliquit. Suscepto imperio cæteros ante se Reges industria & virtute superauit ingenio præstanti, corpore tantis laboribus durato: quæ res magnas difficultates non solum mitigare, sed exhaurire etiam consueuit. Feros homines per agros dissipatos in vrbes & oppida coire persuasit, quantum præsidii esset in mutua societate, atque communis iuris commercio demonstrans. ad vitæ cultioris commoda, disciplinæ studium adiectum. sic feri gentis mores humanitate mutati. Vini vsum, agrique colendi rationem longo ex interuallo restituit: nam herbis antea, & sponte natis frugibus pomisque tolerabant vitam. Leges sanxit, fora constituit, iudicia & magistratus ordinauit. Quo virtutum tenore incredibilem à suis gratiam, apud exteras natio-

nationes nominis celebritatem conſecutus, ætate omni ad vltimam ſenectutem peracta, vitam morte mutauit. Eius poſteri per multa ſecula regnum tenuiſſe traduntur, nulla neq; nominum neque temporum deſignatione. niſi quod Habidis res geſtæ in Dauidis Iudaici Regis ætatem incidiſſe creduntur. Iuſtinus videtur Geryonibus æqualem facere, & in diuerſa parte tenuiſſe imperium. Conſequenti tempore nihil in Hiſpania accidit memorabile, quod quidem in litteras ſit relatum, præter inſignem & diuturnam, quæ non multo poſt conſecuta eſt in Hiſpania, terræ aeriſque viginti ſex annorum ſiccitatem, vt noſtrates hiſtoriæ affirmant, tantam vt fontibus fluuiiſque omnibus, præter Iberum & Bætim, præ ariditate conſumptis, humoreque penitus exſiccato, quo partes terræ puluiſque coagmentantur, agri in vaſtos hiatus abirent, facultate ſublata alio commigrare cupientibus vitæ ſuſtentandæ neceſſitate. Sic Hiſpania locis præſertim mediterraneis arborum & herbarum honore nudata (paucas quaſdam arbores ad Bætis ripas conſeruatas aiunt) beſtiis & hominibus conſumptis fame, in ſolitudinem redacta eſt miſerabilem vaſtitatem. Regum nobiliumque progenies à ſtirpe defecit, tenuioribus, quibus res anguſta domi erat neque in multos dies paratus commeatus, in vicinas prouincias locaque maritima tempeſtiue dilapſis. Vnde terræ tandem poſt vim ventorum maximam, qui ſubſecuti ſunt, & arbores omnes radicitus conuulſerunt, copioſis pluuiis depulſo malo, ad priſtinas ſedes aliis permixti gentibus reuerſi Hiſpanorum gentem & nomen ferme ad interitum perductum inſtauraſſe creduntur. Sic noſtræ hiſtoriæ ſentiunt. Alii præſtanti homines ingenio eruditione magna, huius narrationis fidem conantur eleuare his fere argumentis. Quod nullus neque Latinorum neque Græcorum ſcriptorum, ac ne noſtræ quidem omnes hiſtoriæ tantæ rei mentionem faciant, cum ſæpe leuia & minutiſſima quæque perſequantur. Nulla neque profectionis Hiſpanorum neque reditus veſtigia extent, nulla monimenta, minori ſæpe de cauſa excitari ſolita. Negant deinde tanta & tam diuturna ſiccitate, qualem fuiſſe perhibent, humoris partem aliquam in Bæti, Ibero aut omnino vlla in parte conſeruari potuiſſe, quantum humoris vnius æſtatis ſpatio ob pluuiarum raritatem Solis æſtu conſumatur ad coniecturam de re tota reuocantes. quo tempore ſæpe copioſa flumina exſiccantur conſumptis penitus aquis: præſertim ſi maligni ſideris vis terris incubuerit, eoque maiori aliqua ariditate laboratum fuerit. Adiiciunt tam longi temporis ſiccitate, non fatiſcere terram, ſed in puluerem comminui neceſſe fuiſſe: cum humore concreſcant corpora, ſoluantur ariditate: Africæ Libyæque exemplo, vbi præ Solis æſtu terræ humore cōſumpto, pulueris fluctus monteſque vi ventorum concitarentur. Hæc illi. Nos ductam per manus famam, & hiſtoriarum noſtrarum conſentiens teſtimonium temere repudianda non putamus. & licet antiquitatem excuſare, quæ ſummas rerum nunciat tantum, ordinem & veſtigia cofundit: aut quæ aliis contigerunt, in alios permutat. fama omnia in maius auget, vti in magnorum fluminum lapſu, non temporum interuallo modo, ſed & locorum longinquitate non maxima ſæpe memoria vitiata. Quod in re præſenti eueniſſe arbitror ariditate eius temporis, minus diuturna, certe minus graui. pluuiis malignis nonnullis tamen terram irrigatam ſubactamque, ne ſolueretur in puluerem: neque fluuiorum aquas omnium penitus defeciſſe, fructus modo arborum terræque fruges ad maturitatem perduci, hiatuſque & voragines ſemel patefactas, coagmentari nimiam ſiccitatem vetaſſe. Et fortaſſis quod Phaetontis ætate in aliis prouinciis accidit: terras exuſtas Solis ardoribus, aeris inſolenti ſiccitate (fabulæ commento rem geſtam antiquitas adumbrauit) eandem calamitatem Hiſpania pertulit, huic alioqui malo inter primas obnoxia.

Celtæ, Rhodii, Aſſyrii in Hiſpaniam veniunt. CAP. XIIII.

HISPANIÆ vaſtitatis fama finitimarum gentium animos miſericordia compleuit, rerum humanarum vices conſiderātium: deinde depulſo malo magnam earum multitudinem in prouinciam attraxit. Agros, cultum, & copias Hiſpanorum, aut ſuis ipſi oculis viderant rebus integris, aut ex aliorum prædicatione adamare cœperant. Cum vxoribus, liberis, atque impedimentis omnibus populariter commigrarunt: vaſtæque & latiſſimæ prouinciæ eam pro ſe quiſque partem domicilio delegit, quam rebus ſuis maxime idoneam fore iudicabat: ſiue pecore diues eſſet, ſiue agrorum cultui commercíove deditus. Horum induſtria, multitudine, fœcunditate haud longiſſimo tempore priſtina elegantia, cultus, frequentia reſtituta locis eſt, nouaque rebus facies reddita malorum colluuione ſublata. Ex finitima Gallia Celtæ Pyrenæi iugis ſuperatis, Hiſpaniæ tractum incolendum ſuſcepere ad Iberi ripam protenſum, Idubedæ monti ad Solis ortum adiacentem, lætiſſima cæli ſolique facie, vbi Turiaſo, Nertobriga, & Arcobriga erant. Ab his & Iberis mixto in-

ter ſe ſanguine Celtiberiæ gentis appellatio conflata etiam eſt, initio anguſtioris: deinde ſobole aucta fines gentis nomenque ad Auſtrum prolatum, argumento Segobrigam, Belſinum, Valeriam, Vrceſiam, aliaque oppida locis remota ab idoneis ſcriptoribus in Celtiberis poni. quod pleriſque gentibus accidit, vt procedente tempore earum gentium fines alternarent, nunc anguſti, nunc lati pro rerum euentu vario. His finitimi ad Septentrionem Areuaces, vbi Vxama & Agreda ſunt, Duraci, Pelendones, Neritæ, Præſamarci, Cileni Celtiberis contributi, iiſque ſanguine coniuncti, locis finitimi vno ſe tempore ex Gallia in Hiſpaniam infudiſſe creduntur, coniectura probabili, argumento euincente nullo. Illud maiori fide nititur: Rhodios propter magnum in re nautica vſum, maris imperium tenuiſſe annis viginti tribus, & quod in aliis prouinciis præſtitum erat, vt ſe muniendi cauſa, claſſesq; continendi maris tempeſtatibus clauſo mari, præterea vnde commercii cum prouincialibus facultas eſſet, arces multis locis conſtruerent: idem ſibi in extrema Hiſpaniæ ora faciendum iudicaſſe, ad Pyrenæi montis radices Rhodope cõſtituta ad idoneam maris ſtationem. quæ vrbs à noſtris Roſes vocatur, in eam amplitudinem quondam aucta, vt Gotthorum imperio Epiſcopi ſede eſſet inſignis: nunc ad caſas redacta præter ruinas & antiquę nobilitatis veſtigia nihil retinet. Nauticos ex ſparto funes plectere, atq; ad varios vitæ vſus ſtoreas Rhodii primi docuerunt Hiſpanos. molas truſatiles verſare manu molendo frumẽto, & ad facilitatem conficiendi panis: quod multo ante labore rudibus ingeniis & induſtriæ omnis ignaris conſtabat. Numos ex ære percuſſos primi mortalium in Hiſpaniam inuexerunt, magno miraculo riſuque initio prouincialium, cum paruo ære, vnde nullus vſus ſperabatur, viderent cibos, tegumenta, variaque inſtrumenta mutari. Acceſſit religionis cura Dianæ templo Saguntinorum imitatione ædificato: quod exquiſitis cæremoniis hoſtiiſque colebatur. Fortaſſis etiam (nam ritus non explicatur) more è Tauris tranſlato, apud quos hoſpites Dianæ immolare vſitatum erat. Herculi oraculum præterea conſtitutum ſacraque: quæ non fauſtis acclamationibus, neque ſacerdotum placida prece, ſed maledictis & execratione peragebantur: nullaque re magis contaminari habebant perſuaſum, quam ſi inter ſolennes ritus vel imprudenti bonum verbum excidiſſet. Cuius rei hæc ratio reddebatur. Hercules Lyndum, quod eſt oppidum Rhodi, delatus forte, ab aratore bouem alterum pretio ſibi vendi poſtulauit: & cum non impetraret, vtrunque vi abſtulit. Iniuriam ille, quoniam nihil aliud ſupererat, maledictis vltus eſt. Hercules tum quidem inter epulas cum riſu & cachinnis audiuit. Poſtmodum eo ad diuinitatem cõſecrato Lyndi ciuibus placuit rei geſtæ monimentum perpetuis ſacris celebrare ara poſita, quam Bouzygon, id eſt, bouis iugum dixerunt: atque eo ipſo ruſtico ſacerdote creato, binis mactatis bobus, conuitia in Herculem certis temporibus inſtaurari ſanxerunt. Is mos rituſque à poſteris conſeruatus hoc tempore ex Græca vanitate, Rhodiorum commercio, cum multis venit in Hiſpaniam. Rhodope ex aduerſum Emporiarum ſita eſt duodecim millium traiectu interualloque inter vtranque ciuitatem. Pyrenæi montes, quibus hæ vrbes vicinæ ſunt, per hoc tempus omni ex parte conflagraſſe memorantur, de cælo tacti, an à paſtoribus incendio per imprudentiam excitato. forte etiam de induſtria arboribus dumiſque combuſtis campos pandere, idonea culturæ & habitationi reddere rura propoſitum erat. Ex ea re Pyrenæi vocari ii montes cœperũt à Græcis hominibus, quorum lingua, Pyr, ignem ſignificat. Alii malunt ab igne cæleſti eam appellationem conflatam, quo ſæpe tanguntur ob ſublimitatem. Nam quod de Pyrene quidam fingunt ab Hercule adamata, atque iis in locis defuncta, aut à Pyrrho Rege quondam Hiſpano affirmant Pyrenæorum vocem fluxiſſe: à ſanioribus tanquam fabuloſum repudiatur. Omnino eius incendii vi, auri & argenti venæ, quibus tum ii montes tum vniuerſa Hiſpania ſcatebat, eoque Plutonem in eius terræ viſceribus deliteſcere fingebatur, conflatæ ardore atque ſolutæ riuos liquati metalli in omnes partes emiſerunt. Ii riui ſedato incendio concreti fulgore ſuo admirationem prouincialibus commouerunt: contempti tamen ab ignorantibus quanti ea metalla eſſent. Aliis tamen nationibus re vulgata in Hiſpaniam veniendi incredibilem animis cupiditatem immiſerunt, minime dubitantibus, ab ignaris ſuorum bonorum Hiſpanis, facile aurum & argentum impetraturos ſe, aut viliſſimis mercibus ſcrutiſque commutaturos.

Phœnicum in Hiſpaniam aduentus. CAP. XV.

PHOENICES primi mortalium mare claſſibus tentaſſe feruntur: atque ad regendum nauium curſum Elicem Cynoſuram, ipſumque imprimis cæli cardinem obſeruaſſe. Ii maris imperio Rhodiis, Phrygibuſque erepto, Tyroque nobiliſſimo Orientis emporio profecti

profecti ad Hiſpaniæ copias inter primos nauigarunt. Hiſpaniæ partem quam primum tenuerint, auctores non conſentiunt. Ariſtoteles Phœnices ait, ad Gaditanum fretum appulſos tantam argenti vim à Tarteſſiacis oleo aduectitio mutaſſe, vt cum neque nauibus ferri neque capi poſſet, omne inſtrumentum nauticum ipſaſque anchoras ex argento conflarent. Fortaſſis Pyrenæi incendium per alias etiam Hiſpaniæ partes monteſque vagatum ſimiles vbique copias produxit in lucem. aut quod vero eſt propius, argentum ipſi effoderant, cuius ſecturis Bætica abundabat imprimis. Alioqui Phœnices extimas Hiſpaniæ partes primum tentaſſe credibile eſt: atque argenti vim illam maximam ex Pyrenæi incendio ſublatam concedentibus prouincialibus, merciũ quas afferebant permutatione. Sichæum autem vel huic claſſi Ducem (quod noſtri ſcriptores affirmant) vel non multo poſt repetitis ſubinde nauigationibus veniſſe in Hiſpaniam, credi par eſt: atque ex eo commercio eas copias paraſſe, quæ regiæ quidem ſororis nuptias conciliarunt primum, exitio deinde fuerunt, Pygmalione leuiro auri Hiſpanici cupiditate corrupto: Didonem occiſo marito iis copiis raptim in naues impoſitis ereptiſque tyranno, fugam Tharſis, id eſt Tunetum, cum qua vrbe Tyriis frequens erat commercium, adornaſſe: multis adiunctis ſociis Sichęi miſericordia, odio tyranni, viduam Didonem ſecutis. Iis ad ſobolem propagadam in Cypro excenſione facta virgines raptæ, abductæque Charchedonem: quod oppidum olim Charchedon Tyrius à Tuneto vrbe duodecim paſſuum millibus condiderat. In eo agro à prouincialibus auro redemptum terræ quantum bouino corio complecterentur: quo in tenuiſſimas partes diſſecto iuſtæ arcis idoneum locum occuparunt, fraudem incolis diſſimulantibus. Vnde & arci nomen Byrſæ factum eſt, id enim bouinum corium ſignificat, vt Iuſtinus ſcribit libro octauo decimo. Alioqui vero propius eſt Byrſam Phœnicum lingua, quæ Hebraicæ affinis eſt, dictam quaſi Boſrá, quæ vox arcem munitionemque ſignificat Hebræis. Eam arcem perpetuo muro cum Charchedone iunctam, lociſque amplificatam, atq; nouis exornatam ædificiis Carthaginem nominauit, conditam vrbem annis duobus & ſeptuaginta priuſquã Romanæ Vrbis fundamẽta conſtarent. Verũ externa mittamus, ne incerto exitu infinita feratur oratio noſtra. in Hiſpaniã redeamus. Ad quam Sichæo ſublato Pygmalion nauigatione Hiſpanica, quæ aliquot annis intermiſſa fuerat, inſtaurata, veniſſe in Hiſpaniam fertur: atque ad Turdulorum littoris partem eam, vbi Almunecar oppidum cernitur, vrbem Axim ſeu Exim nomine condidiſſe. Inde commercio cum prouincialibus inito, atque Hiſpanicis copiis onuſta claſſe reuerſum in patriam. Repetita iterum & tertio ea nauigatione Gadeis tenuiſſe noſtri hiſtorici confirmant: quam inſulam ab Ori ſociis Erythrææ nomen accepiſſe ſupra eſt demonſtratum, Gadiram ab his Phœnicibus, quod vt Hiſpaniæ ſepes marinis Oceani fluctibus obiecta eſſet, quidam diuerſam cauſam eius appellationis deſignant, nimirum oppidum quod primum in ea inſula conſtituerunt Phœnices, ſepe valloque mœnium vice muniuiſſe. Herculi in eo oppido templum conſtructum aiunt, ex aduerſum continentis, qua parte extenuata in cuſpidem inſula definebat in promontorium Herculeum ab eo templo dictum. ſic perſpicaci homines ingenio odorantur. Bini profecto in ea inſula putei erant admirandæ naturæ, alendæ ſuperſtitioni idonei. alter aqua dulci, cum ſe æſtus ex alto incitabat, quod bis accidit quotidie duodecim horarum ſpatio, incrementa ſimilia & decrementa ſuſcipiens. ſalſa alter, eaſdem viciſſitudines ſed ex contrario ferens, imminuta aqua cum ſe æſtus extuliſſet, aucta remittente æſtu. Erat & Geryonis arbor, ſic dicta, quod præciſo aliquo ramo, humore quaſi ſanguine ſudaret, eo rubicundiore, quo propius radices cædebatur, cortice pineo, ramis ad terram inflexis, foliis cubiti longitudine, latitudine digitorum quatuor, neque plures vna & altera, quam prioris radices protulerunt. Ad Phœnices redeamus. qui aliis conſtitutis oppidis, in quo numero Malaca & Abdera ſunt, & Bæticæ parte ſub iugum miſſa, ad vniuerſæ Hiſpaniæ imperium niti cœperunt non obſcure, eius prouinciæ opibus & commercio formidabiles. Plato in Timæo eſt auctor, Atlantides (iacent Gadeis in Atlantico mari) ex Erythræa inſula profectos, & in Achaiam delatos Athenas quidem initio expũgnaſſe, deinde autem belli conuerſa fortuna ad vnum omnes periiſſe. Eam expeditionem de Phœnicibus quidam interpretantur, Orientis, Occidentiſque imperio validis, Gadeis obtinentibus. Vno tempore Romanæ Vrbis fundamenta ponebantur, & Iudæorum rempubl. Ezechias Rex gubernabat Iſraelis regno, quod decem eius gentis tribus complectebatur, ſublato ductu Salmanaſaris Aſſyrii Regis potentiſſimi. Huius filius Senacheribus numeroſo exercitu comparato, orbiſque imperium animo complexus, Iudæam prouinciã igne, ferro, & direptionibus vaſtauit, Hieroſolymam obſedit. Curſu tan-

dem victoriarum elatus, maioraque verſans animo, quam quæ gerere videbatur, relicto cum copiarum parte Rabſace ſubigenda Hieroſolyma anno quartodecimo regni Ezechię, ipſe cum robore exercitus Peluſium progreſſus, quæ Heliopolis fuit, ab ea obſidione cum ignominia eſt repulſus, Tarachone, qui ad Æthiopiæ regnum, Ægyptum armis adiecerat, obuiam facto. Herodotus à muribus dixit omni bellico inſtrumento corrupto. vitiata memoria arbitror, quam Hieroſolymæ accepit in ipſo reditu cladem, centum octoginta quinque hominum millibus diuinitus vna nocte proſtratis, ad Ægyptios tranſtuliſſe. niſi forte diuina vrgens vltio vtroque loco ſuſceptæ impietatis pœnas ſumpſit. Tarachonem hunc ſcribunt Aſſyriorum tempeſtate ab Ægypti finibus pulſa victricibus armis tum alias prouincias luſtraſſe, ſubegiſſe gentes, tum in Hiſpaniam directo curſu (Strabo in Europam progreſſum ait) in ea ora cis Iberum in edito tumulo Tarraconem vrbem ſibi cognominem condidiſſe. quam tamen Scipiones multo poſt tempore inſtaurantes primæ conditionis laudem tulerunt, Plinii etiam Solinique teſtimonio, neque apud vulgus tantum, ſed etiam ab expolitis ingenio & doctrina hominibus attributam.

Carthaginenſes Ebuſum capiunt, Baleares tentant.

CAP. XVI.

SECVNDVM hæc Carthaginenſes cum validis inſtructi claſſibus terra marique eſſent potentiſſimi, & ad imperii amplificationem multum referre haberent perſuaſum, ſi vicinis Mediterranei maris inſulis potirentur: vnde ad Europæ imperium gradum facere cogitabant: primum Siciliam armis tentarunt, deinde Sardiniam atque Corſicam euentu vario, ſucceſſu haud ſatis proſpero, cum vndique inſulanorum virtute repellerentur. Optimum viſum eſt minores primum inſulas aggredi. Itaque Liguriæ & Galliæ ora relicta, atque ad Hiſpaniæ littus directo curſu Ebuſum cœperunt inſulam ſcopulis quidem circumcirca impeditam, adituque difficilem, niſi qua ad Auſtrum idoneus portus ſe pandit: Dianio promontorio obiectam diſiunctamque à continenti centum non amplius millib. paſſuum: cæterum locis anguſtam ac vix ambitu colligentem viginti millia paſſuum: plurima ex parte ſyluis obſitam, vnde à Græcis Pityuſæ à pinorum copia nomen tulit: ſalinis diuite, atque totius terræ nobilitate præcipua: quando venenata animantia ipſa non procreat, aduecta perimit naturæ vi quadam admirabili: eo amplius cum non ſine ludentis naturæ miraculo Ophiuſa prope ſita eſſet, noxiis ſcatens atque vaſtata animantibus, vt priſci Coſmographi teſtati ſunt. Quę quo hoc tempore nomine vocetur, diuinare facilius eſt, quam certa ratione deſignare? aliis Formenteram facientibus bis mille paſſibus remotam ab Ebuſo: aliis Draconeram putantibus maiori Baleari propemodum coniunctam. Doctioribus placet montem Colubrarium continenti vicinum, atque Peninſulæ oppido obiectũ Ophiuſam credere, in quem ſigna vetera conſentiunt: ſerpentibus impediri atque vaſtari, vnde Græci Ophiuſam dixere, Latini Colubrariam. Neque moueat quod antiqui deſcriptores terræ Ophiuſam Ebuſo propinquam fecerunt, falli promptum fuit propter regionum longinquitatem. Ergo Carthaginenſes in inſula Ebuſo vrbe eiuſdem nominis ædificata, duas alias ad Ortum inſulas adiuerunt; ab Hiſpaniæ littore ſexaginta paſſuum millibus ſeiunctas, inter ſe triginta has Græci quoniam à nudis hominibus incolebantur dixere gymneſias, à fundis quibus certiſſime collimabant, Baleares: & alioqui minorem Nuram, maiorem Clumbam Florianus dictas ex Antonino ait. Harũ inſularum littora & aditus omnes Pœni quidem circumducta claſſe explorarunt. interiora penetrare auſi non ſunt, incolarum feritate deterriti: quos qui laceſſiſſent ardentiori ſpiritu iuuenes, cæſi atque reiecti in naues reliquis documento fuerunt, feros montanoſque homines temere irritandos non eſſe. Hiſpaniæ deinde littora tentata, ſi poſſent aut commercio prouinciales aut armis ſubiugare, Hiſpanorumque copias Carthaginem auertere. euentu nullo duas ob cauſſas. Saguntini iis inſulis vicini, vt erant à multo vſu cauti magnoque ingenio, non ignari Pœnos libertati Hiſpanorum inſidiari, à ſuis eos littoribus prohibuerunt. ingeniorum dexteritate prouincialibus perſuaſis ab eius gentis commercio abſtinere: in ſpecie amicitiæ latere inſidias. Accidit commode vt res aduerſæ Carthagine claſſes in patriam reuocarent. quæ inteſtinis diſſidiis fluctuabat, & Africanorum armis impar erat. præterea ſæuiſſima peſtis lue per ignobilia capita vagata in vrbe ad paucos erant redacti. Iis malis procurandis cruenta ſacrorum religione & ſcelere pro remedio vſi ſunt. Ritu ex Syria translato, vbi Melchon, id eſt, Saturnus à Moabitis & Phœnicibus humano ſanguine placabatur, ſancitum ex oraculorum reſponſo, quotannis lectiſſimos iuuenes eius

Dei

Dei numine placando vt mactarent. Erat simulacrum ingens manibus cauis & complicatis, quibus impositi infantes, pueri, adolescentes in subiectam foueam igne ardentem arte quadam præcipitabat. Magnus circumstantium clamor erat, tympanorum & sistrorum crepitu partes omnes personabant, ne iuuenum scilicet eiulatus auditi ad misericordiam reuocarent animos. Ea se religione cum ciuitas implicasset, calamitatis sæpe caussæ depulsæ sunt, diuino numine abiectum veritatis lumen nouo & maiori errore vindicante. Impius & crudelis ritus non magno interuallo in Siciliam primum ex Africa, deinde ad Hispanos manauit. tanta immanitate vt rebus in supremum & maximum periculum adductis, nisi Regis maiori filio mactato non satis propitiari numen, haberent persuasum. Quod Moabitarum Regem vsurpasse, cum à Iudæis obsidione premeretur, diuinæ perhibent litteræ. & fortassis memoria retinebant, Abrahamum Iudaicæ gentis auctorem à Deo iussum, filium vnicum aræ impositum iugulare. Mala sæpe exempla ex bonis initiis sunt nata. Philo sane in Phœnicum historia morem, inquit, supremis periculis fuisse, ciuitatis Principem, filium dilectissimum dæmonio vltori pretium liberationis offerre. quod Saturnum, quem Phœnices Israelem vocant, fecisse ait, filio ex Anobret Nympha vnico, cum bello ciuitas premeretur, super aram regiis ornamentis impositis immolato. corrupta memoria Israelem posuit, quippe homo externus, pro Abrahamo.

Argantonii ætas. CAP. XVII.

IN HOC ipsum tempus, quantū in rebus tam antiquis coniicere licet, annum sexcentesimum vigesimum ante Christi Dei ortum salutarem, cum se hominibus in carne monstrauit: qui annus ab Vrbe condita centesimus trigesimus secundus erat, Argantonii Tartessiorum Regis nobilissimi ætas incidit. Hunc Silius totos tercentos annos vixisse ait: 132.
Plinius ex Anacreontis sententia eam annorum illi summam dimidiatam dat. Erat illi magnus in re militari vsus, & ex multarum rerum varietate prudentia singularis: vsque eo vt rerum summam & imperium permitterent prouinciales, eius virtute atque industria vanos fore Phœnicum conatus sperantes, iam ex latebris atque insidiis erumpentium in apertam tyrannidem. Quam vt constituerent in continentem traiicere, rixas contentionesque serere inter Hispanos, alias ex aliis discordiarum caussas nectere, sensimque multa oppida suæ ipsorum ditioni subiugare. Cognito prouinciales periculo condonatis mutuis iniuriis patriæ caritati, sub vnius imperio deuincti Phœnicum audaciam reprimunt, susceptam à maioribus libertatem tuentur. Auctorem habeo, qui Argantonium affirmat cursu victoriarum secundo Bæticæ oram maritimam vniuersam, ipsasque adeo Gadeis sub imperium misisse. quod haud difficillimum fuit plerisque Phœnicibus ex ea insula profectis Tyrum, auxilium aduersus Nabuchdonosorem Babylonium: qui numeroso exercitu formidabilis in Iudæam impetu facto, Hierosolymam vrbem copiis, frequentia, ipsaque imprimis loci sanctitate inter Orientis ciuitates facile principem ceperat, Sedechia Rege capto, atque cum vniuersa Iudæorum multitudine in seruitutem abacto. Tyrios deinde impugnandos sumpserat mari terraque nobilissimum Orientis emporium. Illi quanto in periculo res essent, Carthaginem in Africa, in Hispania Gaditanos extrusis legatis monuerunt. Ni mature opem communi patriæ tulissent, vnde orti erant, & cuius industria atque commercio tantas diuitias parassent, instare exitium. Debere eos siue communi naturæ sensu tam opulentæ paulo ante ciuitatis misericordia tangi: siue communis patriæ periculo moueri: siue etiam suorum commodorum respectu, quæ cadente Tyro euertebantur. Celeritate opus esse propter locorum longinquitatem, rerum angustiam. Rei bene gerendæ occasionem, cum in celeri momento versetur, frustra amissam quæri. Non debere eos sumptibus deterreri, quos victoria parta facile compensare posset. Laborem, periculum, sanguinem, si opus esset, communi parenti, vnde omnia accepissent, patriæque caritati denegare, nefas esse. Hac denunciatione quid Carthaginenses fecerint clam est: Gaditani certe ea permoti, delectu suorum habito & Hispanorum auxiliis aduocatis, instructa numerosa classe, secundisque à puppi ventis, paucis diebus in Tyri conspectum delati, per mediam hostium classem ad obsessos penetrarunt. Eorum aduentu ciuibus cum spe defensionis studium etiam propugnandi accessit, tantum vt integris ferme quatuor annis obsidionem tolerarint, enixe tum Tyriis tum Hispanis pro extrema spe dimicantibus. sic patientia atque virtute obsessorum fractis Babylonii animis ab obsidione discesserunt. Commodum etiam ex Africa nunciabatur, magnas in Ægypto copias

aduerſus Nabuchdonoſorem conſcribi: quos is conatus priuſquam mora conualeſcerent,
reprimendos iudicabat. Pugnatum inter vtroſque initio varia belli fortuna: Ægyptus
tandem & Africa victori, armis domitæ ceſſerunt. Inde Hiſpaniam tranſmiſit, ſpe ditiſ-
ſimæ prouinciæ copias occupandi: ſimul ſtudio ardens vindicandi miſſa Tyrum auxilia.
In extrema Hiſpania ad Pyrenæi radices expoſito milite, reliquam Hiſpaniam Gadeis vſq;
peruagatus victoriis eſt. (Ioſephus in Antiquitatib. à Nabuchdonoſore affirmat, huius Na-
buchdonoſoris filio, Hiſpaniã ſubiugatã, Tyrũ obſeſſam) Verũ cum ſe prouinciales ad reſi-
ſtẽdũ cõpararẽt, neq; Babylonius vellet ſuperiores victorias aduerſo aliquo caſu corrũpe-
re: ſatis diuitiarũ congeſtũ eſſe, ſatis ad nominis gloriã profeciſſe, orbis finibus imperio ter-
minato conſideranti optimum viſum eſt numeroſa comparata claſſe ſoluere ex Hiſpania.
171. vti fecit ab Vrbe condita anno. 171. Huius aduentu in Hiſpaniam nonnulli, cum multos
Iudæos in expeditionem traheret, arbitrati ſunt, multa Hebraica nomina cum in Bætica
tum in Carpetania locis adhæſiſſe. atque ex ea gente Toletum, Scalonam, Nouem, Ma-
quedam, Iepem, aliaque minora oppida fuiſſe conſtituta, ab Aſcalone, Nobe, Mageddone,
& Ioppe Paleſtinæ vrbibus, appellationibus mutuatis. Toleti vocem à Tholedoth deri-
uatã, ꝙ nomen Hebræis progenies familiaſque ſignificat, quæ magno numero eius vrbis
fundamenta poſuerint. Quam opinionem neque refellere operæpretium eſt, neque pro-
bare animus, cum leui coniectura nixa ſit, neque veterum ſcriptorum fide auctoritateque
fulciatur. Sic compreſſa Phœnicum audacia & Babyloniis ex Hiſpania reuerſis Phocæ-
enſes Phocæa Ioniæ ciuitate profecti, cum claſſe longarum nauium, quarum primi Pho-
cæenſes inuentores extiterant, in Italiam, Galliam, atque Hiſpaniam nauigarunt Harpali
ſæuitiam veriti copiarum pro Cyro in Aſia Ducis ſic ſuſpicari iuuat. Ii in extrema Lucania
ex aduerſum Siciliæ Velia vrbe conſtituta, cæli eius grauitatem & loci ſterilitatem exoſi,
atque ab incolis male accepti, pars Corſica tentata, atque ad Galliæ littus prouecti ido-
neum portum nacti, tumulo tribus ex partibus mari cincto, difficili è terra aditu propter
loci naturam vallemque altiſſimam Maſſiliam vrbẽ condiderunt. Pars in Hiſpaniam Tar-
teſſumque nauigantes, Argantonio Rege in vrbem admiſſi oppoſitas Tarteſſo inſulas
(nunc oẽs præter vnam Iunoniã nomine perierunt) quæ Aphrodiſiæ vocabantur, Græco
inſtituto atque ædificiorum elegantia excoluiſſe memorantur: effeciſſeque induſtria, vt
210. quæ paulo ante neglectæ iacebant, ciuibus in deliciis eſſent. Subſecutum Argantonii fu-
nus anno circiter ducenteſimo decimo ab Vrbe condita tot circum tumulum obeliſcis la-
pideis conſtitutis ſcilicet, quot in bello hoſtes ſua ipſe manu peremerat. quem morem ri-
tumq; tumulandi mortuos Hiſpanis ſolennẽ atque vſitatum fuiſſe, Ariſtoteles eſt auctor.

Phœnices imperium meditantur Hiſpaniæ. CAP. XVIII.

ARGANTONII mortem magni motus ſunt conſecuti. Hiſpania non ſecus ac deſti-
tuta gubernatore nauis magnis tempeſtatibus iactata deinceps eſt: belli fortuna alter-
nante atque ab Hiſpanis tandem auerſa, quibus libertas erepta eſt Carthaginẽſibus in pro-
uinciam attractis. Phœnices per hæc tempora numero, viribus, & copiis aucti, atque iugo
Hiſpanorum excuſſo, Gadeis inſulam receperunt, fortunarum domicilium, commercii
ſedem, arcem imperii. vnde in continentem tranſmittere cogitabant, ſi qua ſe occaſio de-
diſſet. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei perficiendæ ſatis explicantibus opti-
mum viſum eſt, religionis prætextu aggredi, quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. Quaſi
per quietem iuſſi eſſent Herculis ſacra in Hiſpaniam transferre, templum Herculi in
continenti ædificandi facultatem ſibi, locumque eſſe prouinciales poſtularunt: & cum
datum eſſet, iuſtæ arcis forma, addita munitione, magnis molibus ad culmen breui per-
duxerunt. Multi loci religione, & inſolenti cæremoniarum apparatu allecti locum il-
lum domicilio delegerunt. Sic in vrbis æmulam magnitudinem non magno interuallo
excreuit, eo loco ſita vt creditur, vbi nunc Medina Aſſidonia cernitur. Nam & Sidonis
nomen conſentit, & locus, cum ſit obiecta Gadibus, à maris littore, ſedecim paſſuum
millibus. Obtinebant præterea alias vrbes minoraque oppida, vel ex ipſorum numero
conſtituta, vel per vim ablata finitimis. Vnde ac ex templo præſertim prædas age-
re pecorum hominumque. Turdetum vrbem, quæ olim poſita fuit, præter Cæſa-
rianum & Arcobrigam (hæ hodie Xerez & Arcos ſunt) ſuæ ditionis fecerunt nullo me-
liori iure quam quod in vi & armis erat. A Turdeto ſunt dicti Turdetani ampliſ-
ſima olim Bæticæ natio ſecundum Oceani littora Ana flumine terminati Baſtu-
li & ipſi in Bæticæ parte à Tarteſſo Veram vſque fuſi ad Mediterranei maris oram e-
rant. Turduli à Meneſthæi portu (is hodie portus à Sancta Maria nomen habet) præter
Ortum

Ortum & Septentrionem extensi paulo infra Cordubam Bæti superato, & Marianos montes attingentes, vsque ad extremum Bæticæ limitem mediterranea obtinebant. Turdulos & Turdetanos Liuius, Polybiusque vnam nationem faciunt. plerique eorum fines confundunt. quominus iis describendis, aliisque populorum nominibus eorum ambitu comprehensis, sigillatim recensendis laborandum puto, Massienis, Selbisiis, Curensibus, Ligniis, aliisque haud exiguo numero nominatis à veteribus regionum descriptoribus. Quod rei præsentis est tamen tantis iniuriis læsa prouincialium patientia, & nouæ vrbis incrementa suspecta habentes finitimi, bello Gaditanos lacessere constituunt concilio gentis ad diem certam indicto. In eo conuentu Phœnicum iniurias conquesti sunt. Vt semel Assidoniæ templum ædificare cepissent, iugum prouinciæ ceruicibus impositum grauissimum. Homines esse auaritia insatiabili, crudelitate maxima, ex fraude & arrogantia compositos. in religionis simulatione inexpiabiles fraudes, immania scelera contegere. Non posse diutius eorum iniurias sustineri. nisi quid auxilii in mutuo gentis consensu sit, vniuersis domo emigrandum. aliud domicilium, alias à Phœnicibus disiunctas sedes petendas. Quiduis perpeti fore satius quam tantas & tam frequentes iniurias contumeliasque tolerare. Hæc verba multorum excussere gemitus, expressere lachrimas. Sed silentio tamen facto, Baucius Capetus Turdetanorum Princeps. Molles, inquit, & eneruati animi est calamitatem deplorare, leue malorum in muliebri eiulatu solamen, turpe nullam rebus asperis opem afferre præter lachrymas. Quin viros nos esse potius recordamur, correptisque continuo armis illatas iniurias vindicamus maiori hostium molestia? Neque erit difficile paucos perduelliones de vniuersæ prouinciæ finibus exturbare: si qui numero viribus, & caussa potiores sumus, animorum concordiam adiungamus, mutuis iniuriis communi patriæ condonatis caritati: ne quod hactenus euenit, conceptæ animis simultates cursum veræ laudis impediant. Violari numen nostris iniuriis vindicandis nemo sibi persuadeat: nam fauere sceleri non solet, & iniuria potius oppressis opitulari æquius est. Diuturnam hostium felicitatem metuere non debetis: sed illud potius cogitare consuesse deos, quorum scelera vlcisci volunt, iis interdum res secundas & diuturnam impunitatem dare. Ituri in arma modo maiores vestros & posteros cogitate: ne obliti sanguinis vestri, nepotum contumelias & commoda neglexisse videamini. Hac oratione cuncti, qui aderant, animis inflammati, vno consensu bellum contra Phœnices decernunt. Duces delecti, iisque imperatum quam maximos delectus militum, & quam occultissime habere: quo hostes imparati facilius opprimerentur. Totius belli summa Baucio demandatur: quē exactæ prudentiæ opinio, virtus bellica, multarum rerum vsus ad populum commendabat. Collecto per eum modum numeroso exercitu Phœnices inopinantes locis omnibus oppressi. diuitiæ multo congestæ tempore direptæ. vrbes & oppida expugnata momēto temporis tum ea quę per vim occupata tenebant, tum alia, quæ ex sua gente fundarant. Assidoniam, quo se Phœnicum reliquiæ quasi ex cōmuni naufragio receperant templi munitione confisæ, nihil impediente loci sanctitate eodem animorum ardore vi expugnatam solo æquant, ciuibus ad vnum cæsis, tanta erat vindictæ cupiditas: ne templo quidem ipsi parcitur. Exasperati iusta iracundia animi neque misericordiam recipiebant, neque religione mouebantur. Multis annis magnaque diligentia quæsitas opes, fundatam vrbem & templum hostilis iracundiæ flamma vastauit. tanta ex eo Phœnicum consternatione, vt paucis in continenti oppidis iisque ignobilibus retentis, magis quia non impugnabantur, quam quod satis animi ad resistendum esset, in insulam Gadeis compacti de Hispania, vbi tanta inuidia flagrabant, deserenda, consilia inter se communicarent. Omnino concordiæ spe omni sublata, externa auxilia aduocare, iisque se aduersus prouincialium vim munire constituunt. E Tyro expectare longum erat in ea rerum angustia. vnde minime debuerunt, Carthagine propter communem originem, regionum haud magnum interuallum euocant. Dato senatu, legati Phœnicum supremum in periculum res Gaditanorum venisse, Patribus explicant. nisi in ipsorum præsidio, spem nullam esse reliquam. Non iam de opibus laborare, quibus puncto temporis iniuria exuti essent: sed de libertate & salute periclitari. Venisse quam toties expetiissent, occasionem in Hispaniam transeundi, honestā iuxta ac piam pro necessariis & cognatis tuendis, pro deorum immortalium religione vindicanda: quæ Herculis templo euerso sanctitatis opinione celeberrimo, sacrisque contaminatis violata erat. Se quidem libertate modo & antiquis finibus habituros satis: cætera victoriæ præmia, quæ futura erant opinione ipsorum, suaque prædicatione maiora libenter ipsis relicturos, imperium copiasque Hispaniæ. Carthaginenses audita Gaditanorum legatione bono eos animo esse iubent, eorum salutem fore senatui populoque curæ pollicentur.

Magnam ſe habere ſpem fore breui, vt Hiſpani ſuis malis caſtigati breui iniuriis finem faciant. tantiſper modo ſuſtentarent, dum claſſis valida rebus omnibus inſtructa mitteretur in Hiſpaniam. Obtinebant ea tempeſtate Carthaginenſes maris imperium numeroſis claſſibus, ſiue commercio ſeruientes, quo nomine per hæc tempora, vti ex diuinis libris intelligitur, naues Tharſis celebres erant, ſiue proferendi imperii cupiditate: nam oram Africæ vniuerſam & inferi maris inſulas non paucas ſub ditionem miſerant felici conatu. Hiſpaniæ aditu hactenus fuerant prohibiti eas ob cauſſas, quæ ſunt ſuperius indicatæ. Eo maiori auiditate feſtinationeque inſtructa claſſis Duce Maharbale cum ſoluiſſet Carthagine, Baleares & Ebuſum præteruecta idoneis tempeſtatibus Gadeis tenuit
236. anno ab Vrbe condita, ducenteſimo trigeſimo ſexto. Alii non multo ante primum bellum Punicum putant. quocunque certo tempore, ad imperium Hiſpaniæ aditu patefacto continuo littora vicina explorare, Hiſpanorum naues intercipere, atque ex ipſorum agris quam maximas & quam latiſſime prædas agere, locis idoneis munitiones ædificare, vnde incurſiones in agros finitimos facerent. Quibus malis excitati Hiſpani Turdetum frequentes conuenientes, Baucium denuo noui belli Ducem iubent. Is delectu ſuorum habito, hoſtium munitionem, quæ ex multis Turdeto proxima erat, intempeſta nocte expugnauit, præſidio cæſo præter paucos ipſumque ducem Maharbalem, qui equo per auerſam portam euadens fuga ſeruatus eſt. Eodem victoriæ curſu maiora hoſtibus damna intulit. His rebus geſtis Baucius graue præda militem lætus in vrbem reduxit. Carthaginenſes, Hiſpanos vi opprimi poſſe deſperantes ad Punicas artes conuerſi velle ſe paciſci ſimulant, non eo ſe veniſſe affirmantes, vt Hiſpanos bello fatigarent: ſed vt cognatorum iniurias vindicarent, & à ſacroſancti templi violatoribus piacula exigerent. Turdetanos ciues habere compertum, neque aduerſos deos quidquam impie, neque in Gaditanos crudeliter commiſiſſe. Gentis virtutem admiratos, amicitiam appetere potius, quæ vtrique nationi non inutilis futura erat. ponerent arma, dextras iungerent, atque in amore reſponderent, à quibus eſſent prouocati. Et vt intelligerent, nihil ficto animo geri, cuncta ſe præſidia deducturos, atque omnem militarem iniuriam ab eorum finibus prohibituros. Adhæc Turdetani. eam legationem gratam tum ſibi fore reſponderunt, ſi cum verbis conſentirent facta: bellum neq; timere neque prouocare: amicitiam Carthaginenſium neque magnopere deſiderare, neque repudiare oblatam. Eos eſſe Turdetanos, qui beneficiis maleficia vlciſci, & officio cum offenſa certare conſueſſent. quæ geſſiſſent non ſua voluntate ſed defendendi belli neceſſitate facta eſſe. Ad hunc modum quodam induciarum genere facto, ſe propius littora Pœni continuerunt: vnde per oppida & arces diſpoſitis præſidiis finitimos carptim fatigabant. Quod ſi qua paulo validior manus Hiſpanorum, vindictæ ſtudio coiuiſſet, militum licentiam excuſantes, atque noua fœderis ſimulatione, ſimplices homines & tranquillitatis amantes illudebant: ſimilique fraude ad alios opprimendos conuertebantur. Quæ res Gaditanis gratiſſima erat, Hiſpanis non videbatur intolerabilis, publica damna, vt fit, contemnentibus ſingulis, cum à priuatis rationibus ſunt ſeiuncta. Sic Carthaginenſium vires augebantur noſtrorum ceſſatione, ipſorum artibus quod facile fuit Baucio tanto Duce per idem tempus defuncto die ſuo, nullo relicto ſucceſſore hæredeve, quod ſciatur.

Carthaginenſes in Gaditanos inſurgunt CAP. XIX.

INSATIABILIS eſt humanus animus eo quod fortuna ſuppeditat ſeu vis altior. fœtent prima, cum maiora verſamus in animo: & quæ non minor eſt noſtræ felicitatis labes, conſortis impatientiſſima eſt natura poteſtatis. Extincto Baucio Carthaginenſes de vniuerſæ Hiſpaniæ imperio cogitantes, à quibus euocati erant, propinquos & neceſſarios Gadium poſſeſſione Phœnices deturbare aggreſſi ſunt. Fœcunda gignendis inimicitiis ambitio. Arte quadam ſemina diſcordiæ ſerere, miſericordiæ ſimulatione erga veteres inſulanos. Superbe Phœnices imperare prædicantes, neque communicare honores aut magiſtratus cum veteribus incolis, publicas & priuatas fortunas compilare. ad vitæ conditionem ſeruituti proximam miſeros inſulanos perductos eſſe. Sic Phœnicibus accuſandis ſtudia ſibi multitudinis adiungere, malis artibus ambitioſi, ingenio prauo calidoque. Illi re cognita Pœnorum perfidiam accuſare. neque cognationis reſpectu, neq; beneficiorum memoria à concepto ſcelere retardari corruptis ſemel animis praua cupiditate. Arma corripiunt inter ſe. Primi Phœnices impetum in Pœnos faciunt, quem illi impetum non tulerunt, venturi ſecuri ſcilicet, neque digna formidantes. Non pauci in conflictu perierunt, contento alii curſu in arcem, quam ad ſimiles caſus in extrema inſula

exad-

ex aduersum Cronii promontorii paratam munitamque habebant, se receperunt. In tecta & agros Pœnorum conuersa rabies. ignes passim iniecti, direptæ opes. Conturbati Pœni improuiso malo gaudebant tamen, vt in malis, tumultu Phœnices facto honestam sibi occasionem belli defendendi præbuisse, vrbemque eorum occupandi, quod breui factum est. Deductis præsidiis omni ex parte, & fœderatorum auxiliis aduocatis, à quibus paulo ante cæsi fugatique erant, vltro prouocare ausi sunt. successuque elati, quoniã hostis nullo loco pugnæ copiam faciebat, ipsam vrbem Gadeis expugnare aggrediuntur. Menses aliquot obsidio tenuit: ferroque tandem in vrbem penetratum. In ea obsidione Pephasmeni Tyrii industria litteris quorundam celebratur, arietis machina inuenta muris quatiendis: quam ex transuersa trabe suspensam, atque libratam maiori motus facilitate, maiorique impetu quatere monstrauit. Phœnicum calamitas magnam Carthaginensibus inuidiam à finitimis conciliauit gentis perfidiam & inhumanitatem accusantibus: à quibus in partem imperii vocati essent, & quos paulo ante conseruassent, iisdem libertatem & fortunas eripuisse: impios æque & ingratos nulla satis idonea caussa hospitii iura, consanguinitatis, amicitiæ, humanitatis priores violasse. Menesthæi portus ciues, quibus magna ac diuturna cum Phœnicibus amicitia erat, imprimis dira omnia Pœnis imprecari, minitari vindictã. à iurgiis & conuitiis ad bellum & arma ventum est. Validæ ab vtraque parte copiæ in aciem productæ. prius tamen quam ventum esset ad manus prudentioribus placuit concordiæ viam aliquam tentare. Carthaginenses in vnius pugnæ euentu considerantes rerum suarum & imperii summam verti, priores de pace agere cœperunt. Datis consensu arbitris fœdus haud difficulter his conditionibus est factum. Commercia instaurarentur. Neutri alteros portubus excluderent, aut mari libere vagari vetarent. Captiui redderentur ab vtraque parte. Damna inter se compensarent, quantum delecti iudices pronũciassent. Quo maior esset conuentionis constantia, Atheniensium instituto obliuionem iniuriarum sancire visum est. Vnde fluuio ad Menesthæi portum in mare influenti Lethis, id est, obliuionis Grȩca voce nomen factum aiunt. Plura transcribo quam credo: nam neque refellere promptum erat, quæ dicuntur ab aliis, neque argumentis confirmare animus. Sed iis tamen rebus (sic aiunt) ex Meherbalis litteris cognitis Carthagine, immortales diis gratiæ actæ: eoque maior lætitia fuit, quod difficultate rerum suarum impediebãtur classem expedire in Hispaniam auxilium suis, retinendo imperio Gaditano subsidiũ, Bello Siculo primum, deinde Sardico male mulctati: quæ Machæo copiarum Duce gesta erant. Excepit belli Africani nouus metus: qui Carthaginensis senatus cogitationes auertit penitus ab Hispania. Sic pœni qui Gadibus erant, spe auxilii sublata ad conciliandas Hispanorum voluntates animos retulerunt assimulatis ad tempus officiis. Phœnicum reliquiæ, qui potissimum læsi erant, quoniam aliud nihil supererat, retenta maritimi commercii libertate, vnde ingentes diuitiæ parabantur, à cogitatione abstinuerunt deinceps repetendi Gadeis. Quo tempore anno ab Vrbe condita ducentesimo quinquagesimo secundo, Hispania terræ siccitate pluuiarum inopia, annonæ angustia, terræmotibus frequentibus 252 afflicta est. terra desidente vasti hiatus extiterunt, magnaque auri & argenti vis ex antiquo Pyrenæi montis incendio cineribus terraque sepulta, per eum modum in lucem producta nouas gentes attraxit in prouinciam, quas enumerare non est necesse. Prorsus Carthagine classis in Hispaniam nouo decreto senatus destinata missaque Asdrubale & Amilcare Ducibus (Magonis ii filii erant viri Principis Carthagine) Sardiniam, cum deuia non esset, primò tenuit. In ea insula Asdrubal ab insulanis in pugna interfectus periit. cui filii fuerunt Annibal, Asdrubal, & Sappho. Amilcarem à cogitatione Hispaniæ bellum Siculum reuocauit. Cognito enim Asdrubalis casu Siculi, atque Leonida Spartano cum classe delato in Siciliam, bellum contra Pœnos maiori impetu instaurarunt. In eo bello Amilcar occubuit, tribus filiis relictis Himilcone Hannone & Gisgone. Præterea Darius Histaspis per idem tempus magnam Carthaginensibus sollicitudinem iniecit, missis legatis, qui viuendi leges præscriberent, & auxilia in id bellum, quod contra Græciam parabat, mitti postularent. quem in se irritare Carthaginenses nolebant asperiori aliquo responso, in eo discrimine rerum suarum: tametsi auxilia mitti non placebat. Darii filius fuit Xerxes, is qui imperii sui anno tertio, qui annus ab Vrbe condita ducentesimus septuagesimus primus erat, cum patris æmulatione bellum & ipse atrox in Græciam pararet, Græcis illis ex Sicilia in patriam reuocatis, 271 qui Leonida Duce auxilio venerant contra Pœnos, senatus Carthaginensis quasi ex diuturna iactatione respirans, rerum Hispaniensium cura, nongentos milites ex Siculis præsidiis deductos & quatuor nauibus impositos supplementi loco in Hispaniam mitti decreuit, maioris auxilii spe facta. Baleares tentati ex itinere. montanos homi-

nes lacessere malo fuit. Correptis illi fundis, quo tunc solo telo vtebantur, hostes male acceptos, atque lapidum grandine continenter afflictos, ad mare redire, & auertere in altum naues compulerunt. Inde valida abreptæ ventorum vi, diuersæ Gadeis tandem appulerunt. Earum aduentu, & acceptæ in Sicilia cladis cæso Amilcare fama imminuta est, & male sentientibus se commouendi potestas sublata. Quo tempore Tartesso aiunt coloniam missam Duce Capione ad eam insulam quam ambobus ostiis Bętis complectebatur. Omnino vbi Mnesthæi oraculum erat, noua ciuitas à Tartessiacis fundata est Cartesiorum Ebora dicta distinctionis gratia, cum plures eo nomine ciuitates in Hispania fuisse constet. Et Tartessus Carteia etiam nuncupabatur. præterea in ostio fluminis altero turris est constituta Capionis Ducis nomine, quo tempore non constat. Sed eius tamen oræ accolæ Cartessii seu Tartessii dicti sunt: vnde coniectandi occasio Tartesso in eam partem coloniam fuisse amandatam ingeniis nimium perspicacibus.

Sappho venit in Hispaniam. CAP. XX.

AFRICAM omnem contra Carthaginem coniurare per id tempus fama erat, copias conferre, quantum cuique ciuitati virium esset, obsides inter se dare. Nimia eius vrbis potentia cęteris suspecta esse cœperat, & annuum vectigal denegarant, quod Didonis voluntate pactum pendere cōsueuerant. præterea rei male gestæ in Sardinia atq; Sicilia fama ad audendum inuitabat. Mauritaniæ gentes nulla quamuis iniuria violatas sese cum cęteris coniunxisse: tantumque omnium furorem esse, vt Hispanos angusto freto diremptos, in belli societatem trahere cogitarent, & à Carthaginensium amicitia abducere. His rebus Carthaginensis senatus permotus tum se ad resistendum comparare, tum Sapphonem Asdrubalis filium Pręfectum in Hispaniam amandare: vt suorum vires atque animos pręsentia & auctoritate confirmaret: & nutantes Hispanorum voluntates industria atque accommodatis officiis conciliaret. Quod ille in prouinciam delatus diligenter effecit. Hispanorum enim proceribus aduocatis, quid Africani molirentur exposuit? quo essent animo Mauritanię populi, pro iure veteris amicitię postulans neu se, neu suorum quemquam in fraudem impelli sinerent, se potius, atque Carthaginensem populum consilio reque iuuarent. Eorum voluntate tria Hispanorum millia conscribere datum est: non vt bello lacesseret Mauritanos amicos Hispanorum & necessarios, sed vt rem Punicam ab iniuria defenderet, sicunde vis pararetur. Copias ille omnes ad Gaditanum fretum continuit tum ciuium, tum sociorum: si quo modo Mauritanos sanare, & à cæteris Africanis belli timore posset abducere. Verum cum non cessarent, transmisso freto agros vastare, ædificia oppidaque incendere, in seruitutem abducere, quicunque marte arbitro venissent in potestatem. His malis permoti Mauritani Tingim Tartesso obiectam in Africæ littore conueniunt, in commune deliberaturi, quid facto opus esset. Legatos in Hispaniam mitti placuit, conquestum iniurias eorum Hispanorum qui Sapphoni militabant. in quibus præsidium esse debuit, inde perniciem existere amicis & necessariis. vnde discederent, & quibus se adiungerent considerare iubent. Omnium gentium, ad quas Pœni accessissent, insidiari libertati. Communibus proinde armis vindicandos videri. Ne consilium priuatim ipsi captarent, cuius è vestigio eos pœnitere necesse esset, siue victis Carthaginensibus, totius Africæ odium incurrere necesse foret, siue victoribus seruiendi necessitate. Iam dudum Carthaginenses præ animorum fastu atque arrogantia orbis meditari imperium. Adhæc Hispani, facti imprudentiam excusare, Sapphoni non ad inferendum bellum sed ad defendendum. Hispanorum auxilia concessa. missuros se in Africam legatos, quibus auctoribus si pax facta non esset, suorum copias reuocarent in Hispaniam. ita præstitum. Legatorum aduentu ab armis discessum ea lege est, vt Dux Carthaginensis copias ex Mauritania deduceret, Mauritani suos ab oppugnatione Carthaginis, à qua nulla fuerant iniuria violati, reuocarent. Verum Sapphone in Hispaniam reuerso cum Mauritani ab Africanorum castris non recederent, repetito bello maiores illatæ sunt Mauris clades: ægreque tandem Hispanis interpellantibus impetratum; vt nouis Sappho Hispanorum auxiliis auctus, quæ vltro offerebantur, Mauritania relicta in Africam interiorem discederet versus Carthaginem. Sic hostium copiæ oppressæ sunt, à tergo & à fronte circumuentæ iis copiis, quæ Carthagine & ex Hispania missæ erant. Sarucus Barchinus, à Barce vrbe ad ortum Carthaginis sita (tametsi Silius à Didonis socio Barce malit) ob diligentem operam Carthaginensi reipublicæ in hoc bello nauatam, in eam vrbem translatus Barchinorum factionis princeps extitit. Finis bello impositus est
283. anno ab Vrbe condita ducentesimo octogesimo tertio. Sappho in Hispaniam reuersus; rebus

rebus in prouincia compoſitis, Carthaginem ſeptimo poſt anno reuocatus eſt, per ſpeciem quidem reipublicæ in patria procurandæ, ſummo magiſtratu dato, cui Suffetes nomen erat, auctore Feſto, re quoniam moleſtum erat, ditiſſimæ prouinciæ copiis amplius ciuem vnum augeri quam libera ciuitas pati poſſet. Quo maior eſſet honor Himilco Hanno & Giſgo patrueles ſucceſſores dati ſunt. Sapphoni in patriam reduci magni honores habiti, tantos ſpiritus ex eo ſumenti: vt non tyrannidem inuadere ſed diuinitatem meditaretur. plures enim auiculas vocales docuit proferre atque ingeminare, tria verba. Magnus deus Pſaphon. quæ libere abire permiſſæ, cum iis vocibus pronũciatis Pſaphonis famam per agros diſſipaſſent: facile à prouincialibus, rei miraculo attonitis ante obitum diuinitati conſecratus eſt, nomenque templis datum. quod ante id tempus acciderat nemini. Plinius hoc factum ad Hannonem ablegat, Pſaphonem fama tenuit, veteri prouerbio conſecrata munitaque.

Himilco & Hanno nouas nauigationes aperiunt. CAP. XXI.

HIMILCO & Hanno Hiſpaniæ prouincia deſtinata, quæ prima dies curſum dedit, claſſis vela è portu egreſſi explicarunt. Tentati ex itinere Baleares munuſculis arteq;. rudes homines & earum artium ignari munitioni ædificandæ locum cõceſſerunt in maiori Baleari, qui gradus erat ad opprimendam gentis libertatem. In minore Hanno Iamam condidiſſe fertur præter Septentriones & Occaſum ſitum oppidum, Magonem ad Eurum. Sunt qui Labonem tertium eius inſulæ oppidum numerent: & cauſſam harum appellationum extitiſſe putent tres deinceps Carthagine miſſos eius inſulæ procuratores. Hannonem ſatis conſtat Gadeis appulſum gloriæ cupiditate incenſum, & vt res nouas exploraret, Oceani littora vſque ad promontorium Sacrum (D. Vicentii hodie) claſſe legiſſe, viſaque ſenatui ſigillatim per litteras explicaſſe. Magnam ſe habere ſpem, inacceſſa eatenus Atlantici, Gallicique maris littora longiſſimo excurrentia locorum tractu, poſſe magno reipublicæ commodo gloriaque aperiri. Binas claſſes ædificare daretur, rebuſq; omnibus inſtruere ad diuturnam nauigationem tolerandam. Quod cupiebat conſequenti anno ſenatus permiſſu eſt factum. Himilco Europæ littora mariaque, quam longiſſime poſſet, iuſſus eſt explorare: Hanno Africæ adeundæ curam ſibi deſumpſit: Giſgo ad rerum procurationem in prouincia conſenſu fratrum relictus eſt. Ergo ſub initium eius anni, qui ab Vrbe condita trecenteſimus ſeptimus numerabatur, Hanno & Himilco 307.
relicta Hiſpania diuerſi claſſibus abiere. Himilco Heraclea ſoluens Meſenioſque & Selbiſios (hi in Baſtulis ad fretum erant) prætervectus Hermam ſiue Iunonis promontorium, quod in extremis freti faucibus eſt, flexis ad dexteram proris tranſmiſit, Cylbique oſtium, fluuii Melariam (hodie Beielium) atque Barbatem inter in mare mittentis. quemadmodum Beſilum tenui riuo proximum, Gadibus obiectũm in idem euoluitur mare: Geryonis ſepulcro inter vtrunq; flumen comprehenſo. vbi lingula eſt procurrens in mare. Mox occurrit Erythræa inſula, ſiue ea Gadeis ſit, ſiue vt alii diſputant, à Gadibus ſecreta, quinto olim a continenti ſtadio dirempta: nunc hauſta mari, vt ne veſtigium extet. Deinde ſyluis denſum impeditumque montem contemplati ſciſcitatione inuenerunt Tarteſſium, ex illius oræ maritimæ communi nomine dici, porro ex eo monte deriuari fluuium Lethim, de quo paulo ante eſt demonſtratum. Sequebantur Cibiceni Turdetanorum natio ad propinquius Bætis oſtium ſecundum littora fuſi atque in medio interuallo Geronda turris, Geryonis opus. Supra hos Yleates, Cempſii, & Manii aduerſo Bæti interiora terræ obtinebant. Eum fluuium Tarteſſium etiam vocari, atque è Ligoſtico fonte in paludis formam reſtagnante ad Argentarii montis latus, qui hodie mons Seguræ eſt, deriuari cognouerunt, in quatuor brachia diductum. Mendacio videlicet accomodata fides eſt veriſimili propter tria flumina alia, quæ influunt in Bætim: aut fortaſſis per ea tempora irrigandis Bæticæ campis in plures partes riuoſque diducebatur. quod vix in tam rudibus ingeniis credi poteſt. Rufus Feſtus qui has nauigationes explicuit, quatuor oſtiis Bætim in mare mittere teſtatum reliquit. antiqui deſcriptores terræ duo tantum inueniebant, nos vnum, rebus tempore mutatis alternante ſcilicet memoria. Inde progreſſi, Bætiſque oſtia prætervecti, Caſſii montis faſtigia viderunt venis ſtanni copioſi, vti nomen ipſum indicio eſt, vſque eo vt ab eo monte id genus metalli Caſſiteron Græce dici quibuſdam ſit perſuaſum. Monti ſubiectam planiciem Albiceni Tarteſſii obtinebant. Succedebat Iberus fluuius olim Tarteſſiorum limes extremus, nunc Palos inter & Huelmam in mare defertur, tantę olim nobilitatis, vt ab eó quidam malint Iberiæ nomen, quam ab altero Citerioris Hiſpaniæ fluxiſſe. Hoc tempore Tinctus fluuius, ſiue Atramenti vocatur,

ab eius terræ copia inficiendis atro colore lanis aptiſſimæ. Ad Occaſum ſecundum littus progreſſis Iberia vrbs occurrit, alteri cognominis ad Iberi ripam olim ſitæ non procul Dertuſa, de qua Liuius meminit. Prope maris æſtuaria ſuccedunt: qua parte promontorium excurrebat in mare ab impoſito templo Proſerpinæ appellatione. quo circumducto Mariani montis extrema iuga viſa ſunt in mare deſinentis: ſupraque Zephirius mons culmine cælum attingere, nubibus nebulaque contectus tranquillo quamuis mari, raris ea parte ventis. Littora excipiebant, lapidibus impedita, dumetis aſpera vſque ad Saturni montem pertinentia. Mox Cenitæ interfluente Ana, duabus obiectis inſulis: quarum quę maior erat, Agonida nuncupabant. Inde promontorio Sancti Vicentii Sacro tranſmiſſo, magno littorum flexu aliquot confectis millibus ad portum Cenim ventum eſt, non procul à Petanio inſula (nunc Perſeguero.) Quibus locis proximi erant Dragani Luſitaniæ populi, montium Sephis & Cempis latere ſinuque Septentrionali incluſi, ex aduerſum Strimniæ inſulæ procul iacentis in mari. Draganis vicina erat inſula altera Acale nomine, aquis præter morem cæruleo colore, odore tetro (ſic ea tempeſtate res erant) nunc retracto mari omnia ſunt à veteri forma & obſeruatione immutata. Supra Acalem Ceprilianus mons in continenti aſſurgebat. & longo littorum tractu emenſo, præter Ortum & Septentrionem Pelagiam inſulam nacti viriditate præcipuam Siluiſque, attingere auſi non ſunt, cum in Saturni præſidio eſſe, & eo appulſus mare turbari ex multorum prædicatione haberent perſuaſum, homines inani ſuperſtitioni ſeruientes. Sequebantur ad continentis littora Sarii gens inhumana & inhoſpitalis: Promontoriumque quod iis locis vulgo Spichelis dicitur, antiqui Barbarium ab eius gentis feritate nominarunt. Duorum mox dierum nauigatione ad Strimniam inſulam eſt peruentum, habitatoribus vacuam vaſtamque, ob ſerpentes & noxia animalcula, incolis nouas quærere ſedes compulſis: vnde à Græcis Ophiuſæ nomen tulit. Occurrit deinde Tagi oſtium Sariæ gentis finis, Græca colonia impoſita, quæ non incommode Oliſipo fuiſſe creditur, vrbs conſequenti tempore in paucis nobiliſſima. Quo ex loco ſoluentes, atque Albianum & Lanciam inſulas (hæ hodie Baionæ in Calæcis obiectæ ſunt) legentes ad Neriorum littora peruenerunt, vſque ad Nerium promontorium pertinentium, quod noſtris Finis terræ eſt. Ei promontorio plures inſulæ adiacent Strenides quidem ex eo dictæ, quod Strimniæ inſulæ incolæ Serpentum inde copia depulſi, eas inſulas domicilio delegere: Caſſiterides à plumbi ſtannique prouentu Nerium promontorium prætervecti Himilco & ſocii, conuerſiſque ad Ortum proris, quatuor iam decurſis menſibus, ex quo nauigare cœperant, ventis remittentibus, vadoſiſque littoribus & vlua plurimum impediti magnas difficultates obierunt: vt Ligorum, Aſturum, Silororum, quæ deinceps nationes ea littora obtinebant, ſinus, portus promontoria, vrbeſque explorarent. Quarum rerum, ac ne earum quidem, quas in Armonico & Baltico mari, Galliæ atque Germaniæ littoribus inuenerunt, quidquam eſt in litteras relatum, poſteritatique proditum (quod ſciatur) ac ne iter quidem, quo in Hiſpaniam redierunt, toto biennio in ea nauigatione tranſacto.

Hannonis nauigatio. CAP. XXII.

HANNONIS nauigatio longior fuit, priſcis temporibus omnium nobiliſſima, & huius ætatis nauigationibus comparanda: quibus ad orientis occidentiſque Solis oras Hiſpanorum arma inuicta virtute penetrarunt: præferenda etiam, cum magnetis illi & quadrantis vſum ignorarent, neque ſe libero mari permitterent. Itaque comparata claſſe, in qua ſexaginta quinqueremes erant, hominum vtriuſque ſexus millia triginta, coloniis Libophœnicum per littora, vbi eſſet commodum, conſtituendis, Gadibus ſoluens atque Herculis columnis ſuperatis, duorum deinde dierum nauigatione in latam planiciem delatus vrbem impoſuit, quam Thymiaterion dixit (hodie Azamor quidam eſſe ſuſpicantur.) Conuerſis mox ad Occaſum proris Ampeluſium promontorium occurrit: quod nos quidem Deſpartel vulgo dicimus, Arriano autem Soloen eſſe puto, opacum arboribus, præcipua locorum amœnitate. Sequebatur Zilia fluuius, Anatis Polybio (ſic arbitror) qui fluuius hoc tempore Arzillam oppidum præterlabitur. Septingentis triginta quinque paſſuum millibus ab Ampeluſio promontorio Lixii ad ripas fuſi erant Lixii fluminis, quod ex Libya decurrit in Oceanum: vbi Antæi & Herculis luctam fuiſſe, atque hortos Heſperidum dracone cuſtode quondam fabulati ſunt. Succedebant paribus interuallis centum millium ſpatio duo fluuii Subur, vbi Bonoſa oppidum: & Sala coniuncto eiuſdem nominis oppido, quod hoc tempore Sale eſſe credimus, ſitu commodo agri fertilitate atque amœnitate præcipua: Africæ tamen deſertis vicinum, eoque ferarum incurſibus obnoxium,

xium, quæ haud leuis iniuria eſt. Iis ex locis profecta claſſis ad montem Atlantem peruenit deſinentem in promontorium in primis nobile, cui olim promontorio extremę Chaunariæ nomen fuit: conſequenti tempore à nautis vulgo rudi vocabulo & barbaro Caput Non vocari ſolitum erat, exiſtimantibus ſi quis id promontorium ſuperare conatu temerario auſus eſſet, eum ad ſuos nunquam amplius rediturum noſtra ætate Boiadoris promontorium eſt, Palmam inſulam recta ad Occaſum obiectam habens, vnam è Fortunatis à media cæli regione vigeſimo octauo poſitam gradu. Eo promontorio ſuperato littus vaſtum excepit vſque ad inſulam paruam quinque ſtadiorum ambitu: quam tum quidem colonia relicta Cernem dixerunt, noſtra ætate Arginam vocari puto vltra promontorium Album citra Æquatorem vigeſima prima orbis cælique parte. Totus ſinus ab ea inſula Argini nomen habet vſque ad promontorium Viride extenſus, & illi obiectas decem inſulas Heſperides: in quo numero, cui à D. Iacobo nomen eſt, principatum obtinet. Hoc promontorium Arriano eſſe puto Cornu Heſperium: præterea fluuius, qui latiſſimo alueo multiſque ſuperbus aquis citra illud decurrit in mare, à Feſto Rufo Aſamam vocari. nam & huius temporis nomen Aſanagæ conſentit non multũ ab antiquo diſcrepans. Crocodilos nutrit atque hyppopotamos Nyli modo. Similia incrementa & decrementa ſuſcipit in æſtate, vnde & originem eandem habere creditur. à veteribus Nigir eſt dictus, duobusque oſtiis mittit in mare, hoc de quo dictum eſt, & altero Viride promontorium circumuectis occurrente, cui à latitudine fluuio Magno vulgo nomen eſt. Sequebantur inſulæ Gorgonides. Sic eas Hanno nominauit, à portentoſis fœminis, quas Gorgonas dixit antiquitas. quemadmodum Currum Deorum vocarunt montem continentis, iis inſulis vicinum, quod ignibus micaret, tonitruiſque perſtreperet, noſtris Serra Liona eſt octauo citra æquatorem gradu. Ptolemæus quinto poſuit, numeris ipſius errore, aut incuria librariorum corruptis. Eum montem conſtat ob ſublimitatem fulguribus identidem coruſcare: æſtus qui ingens iis locis eſt, vitandi neceſſitate incolas dies in ſpecubus ſubterraneis tranſigere, noctu ad opus annonamque procurandam egredi accenſis faculis: quibus ſubiecti ei monti campi collucentes ardere omni ex parte cum videantur, Hannoni & ſociis ea occaſio extitit ſiue ſerio exiſtimandi ſiue fingendi de induſtria, vt libẽter de longinquis regionibus maiora vero prædicamus, ex iis locis fluuios igneos decurrere in mare: vicinaſque late regiones flammis perpetuis incendioque vaſtari. Vltra eum montem inſulam nacti ſunt à villoſis hominibus habitatam (ſic illi crediderunt) Rei inſolentis quo maior fides eſſet, duabus fœminis, quas ceperunt (nam virorum curſum adæquare non potuerunt) quia feritatem non deponebant, pelles detractæ atque tomento ſuffultæ Carthaginem miſſæ longo tempore, miraculo iuxta & monimento fuere. Hæc inſula non inepta ratione creditur paſſim à doctis ea fuiſſe, quam æquatori ſubiectam & Lupi Conſalui promontorio oppoſitam Luſitani ſub imperium miſerunt parentum ætate, D. Thomæ nomine, nobilem ſaccari prouentu, cæterum cæli grauitate infamem noſtrę certe gentis corporibus, cum ſit Æthiopibus vicinis ſaluberrima. Piloſos homines ſimias maiores fuiſſe putamus, quarum in Africa magna copia eſt abſoluta hominum forma. Ex iis locis Hannonem in Hiſpaniam rediiſſe Arrianus confirmat, commeatus inopia longius progredi prohibitum. Plinius Hannonem ait, ad Arabicum ſinum perueniſſe, ſuperato nimirum Bonæ ſpei promontorio, quod littoribus ab vtraque parte, maris fluctibus caſtigatis, in pyramidis formam extenuata interior Africa facit: indeque Carthaginem affirmat legatos de rebus geſtis pedeſtri itinere miſſos. Illud conuenit quinto poſtquam ſoluerat anno, qui annus ab Vrbe condita erat trecenteſimus duodecimus, in Hiſpaniam rediiſſe tandem. So- 312.
cii nauales ſuſpenſis audientis populi animis pro ſe quiſque narrare miracula, vim tempeſtatum, inauditas volucrum formas, marinarum belluarum prodigioſa corpora, hominum ferarumq; ambiguas ſpecies, viſa, an ex metu credita, an ſtudio conficta.

LIBRI PRIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ. LIBER SECVNDVS.

Hannonis reditus in patriam. CAP. I.

HANNO & Himilco ex longo errore in Hiſpaniam reduces, continuo otii ſumendi, patriamque inuiſendi cupidi Carthaginem venia impetrata profecti, inter ſuorum ſalutationes & totius populi plauſus triumpho perſimili pompa in vrbem inuecti ſunt, cunctis animorum vigorem, nobiles auſus, lætiſſimum laborum exitum cum voluptate prædicantibus, heroes immortali laude dignos. Giſgoni fratri, qui fuerat in Hiſpaniæ procuratione relictus, vt magiſtratu abiret & in patriam rediret tanti gaudii futurus particeps, facile eſt impetratum. Quod ad confirmandam potentiam auctoritatemque pertinebat, ſucceſſores deſignati miſſique in Hiſpaniam ſunt ex eorum voluntate, Annibal patruelis Sapphonis ſcilicet frater, & Mago neceſſarius. Magonem ferunt in Balearibus, cum aliquot annis hæſiſſet, in minori inſula vrbem ſibi cognominem poſuiſſe. Quod quoniam veterum ſcriptorũ fide caret, & ſola ex nomine coniectura nititur (quoniam Magonem vrbem in ea inſula fuiſſe conſtat) non videtur pro certo ponendum. ne à Hannone quidem fuiſſe fundatam. In rebus tam obſcuris quid mirum ſi caligat narratio? Conuenit Annibale Gadeis appulſo Giſgonem iis copiis onuſta claſſe, quas ipſe & fratres tot annis, tanto labore, tantaque induſtria parauerant, Carthaginem profectum curſum tenere non potuiſſe nauibus ad vnam mari hauſtis earum tempeſtatum vi, quæ per eos dies validæ frequenteſque incubuerunt mari, anno nempe ab Vrbe
315. condita tercenteſimo quintodecimo. Sic ſæpe ſpes concepta animis fallit in ipſa laborum meta euerſa atque mutata in contrarium. Annibalem autem ad Oceani maris littus citra promontorium Sacrum idoneo portui vrbem impoſuiſſe affirmant viri eruditionis opinione magna, dictam olim Annibalis portum, deinde Lacobrigam, nunc Lagos lingua vulgari. Tarteſſii econtrario ad vlterius Bætis oſtium arcem ædificarunt cum templo Veneri ſacro, quæ ſtella quoniam Luciferi nomen habet, Luciferi templum dictum, hodie corrupta voce Sancti Lucari nuncupatur, oppidum hac tempeſtate quidem propter Indici maris commercium cum primis Hiſpaniæ celebre. Sic gentis hiſtoriæ tradunt. Bellum etiam per idem tempus omnium opinione atrocius exarſiſſe confirmant inter Hiſpanos, eos qui Anæ ripas vtrinque obtinebant Bæticos & Luſitanos, à iurgiis paſtorum natum. Horum partes Carthagineſes fouiſſe, illis vrbem in eo tractu primariam opitulatos, quam nonnulli Iberiam fuiſſe arbitrantur, de qua paulo ante eſt demonſtratum: ac ne fœminas quidem ab armis abſtinuiſſe, tanta erat vincendi rabies. Pugnatum die integro neutro victoria inclinante. ceſſatum noctis ſuperuentu octoginta hominum millibus ferro trucidatis nihilominus, & Carthaginenſium Duce primario, quem ipſum Annibalem fuiſſe (ſi hæc vera ſunt) non abs re licet exiſtimare. coniecturis ducimur, cum rerum veritas latet. Addunt Magonem ad eius prælii famam continuo è Balearibus excitum ſuorum res ſuſtentaſſe in præcipiti conſtitutas: hoſtes non minori clade afflictos vrbem incendere, & alias ſedes quærere, metu maioris mali compulſos. Incidit ea clades in annum ab Vrbe condita
321. trecenteſimum vigeſimum primum. Quo anno Carthagine magna rerum immutatio facta eſt, duobus Annibalis fratribus Aſdrubale & Sapphone in vrbe coniunctis ferme funeribus elatis. Hannonis gratia & auctoritas, quę conſeneſcere cœperat, nouo ex Hiſpania incommodo renunciato, aperte præcipitauit, multorum, vt fit, erumpentibus odiis, vnum ad nutum rempublicam gubernare, pluſque priuatim poſſe quam reliquos magiſtratus moleſte ferentium. Ergo centum virorum magiſtratu creato, reuerſis à bello Ducibus ad rationem reuocandis rerum geſtarum Hannonem cauſſam dicere coegerunt: & damnatum iudicio patriã exilio mutare, inuidi æque & ingrati nulla iuſtiore de cauſſa, quam quod ingenio & induſtria plus valeret, quam vt liberæ ciuitati tutum putarent, qui primus hominum leonem manu tractare, atq; cicurare auſus eſſet: & male credi videretur libertas, ei qui ferarum immanitatem domuiſſet. Nimirum liberæ ciuitates aduerſum clariſſimum quemq; ciuem opinionẽ habent, atq; reipub. Principes inuidia lacerare ſolent. quibus malo ſæpe fuit, excellentibus virtute atq; induſtria fuiſſe.

Res ab Hiſpanis in Sicilia geſtæ. CAP. II.

ALIQVOT deinceps anni exitere nulla re in Hiſpania memorabili: niſi quod anno 327.
ab Vrbe condita trecenteſimo vigeſimo ſeptimo, quo tempore bellum Peloponne-
ſiacum Græcia in duas factiones ſciſſa gerebatur, ſæua peſtis lues orbem ferme totum per-
uagata, ab Æthiopia corruptis ventorum flatibus profecta Hiſpaniã etiam vexauit, homi-
nibus & pecoribus magno numero conſumptis ea tabe. Huius mali Thucidides, Liuius,
Dionyſiusque in ſuis hiſtoriis meminerunt. Hiſtoriæ noſtrates diræ contagionis cauſſam
ad inſolentem aeris ſiccitatem referunt, pluuiarum inopiam. Hippocrates qui tum vixit
in Theſſalia, incenſis ſyluis eam peſtem auertiſſe à finibus ait. Contra Syracuſanos in Sici-
lia, nondum ea peſte ſedata grauiſſimum bellum exarſit: Leontinis finitimis & Catanenſi-
bus contra eos Athenienſiũ auxilia aduocantibus Ducibus Nicia & Alcibiade tum iuuene
miſſa ſunt, cum claſſe centum triremũm ad ſpem non dubiam ex contentione incolarum
totius inſulæ imperio ſubdendæ. Expectationi ne reſpõderet euentus, importuno diſceſſu
Alcibiadis factum eſt à populo poſtulati, quaſi Cereris myſteria nulla re magis quam ſilen-
tio ſolennia enunciaſſet. Is enim ex conſcientia digna metuens, an aduerſariorum poten-
tiæ vt par eſſet, ad Lacedæmones abiit iudicii, ad quod vocabatur, metu. In ea vrbe beni-
gne acceptus propter indolem ingenii & rerum geſtarum famam, vt Gilippum excellen-
tem ea ætate Ducem, contra Athenienſium conatus auxilio Syracuſanis mitterent, auctor
extitit. Sic breui belli Fortuna in Sicilia conuerſa eſt. Athenienſibus terra mariq; oppreſ-
ſis Nicias ipſe cum multis aliis in hoſtium poteſtatem venit. Obtinebant ea tempeſtate a-
liquot in Sicilia oppida Carthaginenſes ad promontorium Lilybæum, quod Carthagine
diſtat centum octoginta millibus paſſuum non amplius. Agrigentini finitimi moleſte fe-
rebant Pœnorum potentiam inueteraſcere in prouincia: præterea priuatæ iniuriæ exta-
bant. Ergo conſilio inter ſe communicato, vindictæq; ſtudio, ſacrificii cauſſa egreſſos in
ſyluã Pœnos non procul Minoa vrbe inermes imparatoſq; opprimunt, quos non montes,
fuga, ſaltuſq; texerunt. Ea res Carthagine nunciata magnam populo & Patribus indigna-
tionem commouit. Duo millia Punici nominis, & par Hiſpanorum militum numerus ad
repoſcendam vindictam nauibus in Siciliam vecti ſunt, adiunctis quingentis Balearibus.
nouum atq; inſolens militię genus, præſertim cum nudis corporibus pugnam inuaderent,
hoſtibus contemptui fuit initio: deinde terrori. commiſſo prælio victoriam pepererunt,
ſiniſtro Agrigentinorum cornu perpetuo lapidum imbre penitus afflicto. Multi ex ho-
ſtium numero ceciderunt in pugna fugaque. pars inter noctis tenebras in vrbem e-
uadentes biennii obſidione tolerata in hoſtium tandem poteſtatem venerunt, ab Vrbe
condita anno trecenteſimo quadrageſimo ſexto. Finem huius belli alterius initium ex- 346.
cepit. Dionyſius ſenior Syracuſis occupata tyrannide pollens opibus famaque, ab Agri-
gentinis occulte per legatos & litteras ſolicitatur, vti eos in fidem accipiat, Pœnorum
imperio liberatos, quod grauiſſimum erat impoſitum. Pollicetur ille maturam opem,
Carthaginenſibus ſtantibus regnum, quod meditabatur, in ea inſula ſtatui poſſe diffiſus.
interim conſilium dat, vt Agrigento cuncti quam occultiſſime dilapſi Camarinam &
Gelam finitima oppida improuiſo occupent. inde populationibus late, hoſtilem agrum
infeſtum reddant. reliqua ipſius curæ permittant. Damnis vltro citroque per eum mo-
dum datis acceptiſque diſceptator Dionyſius acceſſit miſſis ad Pœnos legatis poſtula-
bat, ablata reponi, compenſari damna. quod caput erat, Agrigentinis ſuam ciuita-
tem reddi, certe in parem iuris libertatiſque conditionem, atque ipſi erant, profugos
& egenos admitti. Propinquos & neceſſarios iuſto propemodum ſeruitio premi, ſuas
preces ludibrio haberi ſeſe paſſurum non eſſe. Ad hæc Pœni. Ius eſſe belli, vt victis
victores pro voluntate imperarent. non ſe Agrigentinis ſed eos ſibi bellum intuliſſe pri-
ores, iniuriamque feciſſe, & ſuperum numen violaſſe. Neque recte neque pro bono
facturum, ſi impios atque conſceleratos ſubleuaret. Quod diceret, ſe Agrigentinorum
iniurias non neglecturum, cum vellet congrederetur: intellecturum quid inuictæ Car-
thaginis vires, duratuſque in armis miles virtute poſſet. Ab hoc initio res ad bellum
deducta eſt. Dionyſius inſulæ copiis contractis Græcas ciuitates, ipſumque Darium
Nothum Perſarum Regem contra Pœnos ſolicitare. Illi contra quindecim millia Pu-
nici Afrique nominis & quinque equitum millia conſcribere, adiunctis decem Hiſpa-
norum millibus: quorum animis promerendis Gadibus placuit priſtinam reddere liber-
tatem, iura legeſque reſtituere, ſublata tantum poteſtate longas naues ædificandi. Her-
culis modo templũ & paucæ in littore ſpeculæ ſub Punica retentæ poteſtate. Copiis omni-

bus Himilco Cipus (Iustini codices Amilco habent) præfectus, quo omnes copiæ conuenerant, Carthagine soluit. Mollibus initio tempestatibus, deinde concitatis atque vehementibus ad varios Siciliæ portus diuersæ naues delatæ sunt. Classis Hispanica commodior ad tempestates maris perferendas, & rei nauticæ maior erat peritia, in alto se tenuit: & remittente vento Camarinæ portum inuecta quatridui oppugnatione vrbe capta incensaque oppidanos ad vnum trucidarunt. Crudele exemplum: sed eo metu tamen Gelæ habitatores oppidum deseruere. Iis in locis, cum reliquæ naues confluxissent aliquot dierum mora exercitu recreato, contra Dionysium, qui numerosas copias mari terraque trahere nunciabatur, terrestri prælio decerni placuit, classibus magna ex parte Carthaginem Gadeisque reuersis. Hæc Pœno cogitante Dionysius se in conspectum dat. Castris castra collata. Prior Dionysius copias omnes producit in aciem, paribusque interuallis diuersa ciuitatum auxilia constituit. equitatum, quem numerosum habebat ab vtroque latere. Syracusanos nouissimum agmen claudere iubet. Himilco contra triplici suorum instructa acie hosti procedit obuiam. In medio agmine erant Hispani. vtrunque cornu Pœni tenebant, adiunctique ab vtraque parte septingenti funditores. ea equites latera muniebant. duo peditum millia ex omni copia lectissima in subsidiis collocata. Concurritur dato pugnæ signo ardore animorum maximo: diu prælium fit anceps neutro victoria inclinante. pugnatur vna in omnibus partibus. consistit agmen. multi ab vtraque parte cadunt. Dionysii tantum equitatus meliora ferre, Pœnosque equites premere cœpit. debellatumque esset Pœnis cedentibus, ni Himilco cohortes subsidiarias contra equitatum promouisset. quarum ii impetum non tulerunt, cum vno tempore Siculi equites à fronte & à tergo premerentur, magna equorum strage edita in fugam compulsi omnes sunt. Funditores ab apertis lateribus lapidum grandine hostes continenter vexare. Hostium equitibus fusis Himilco cum suo equitatu ad legiones reuersus, vbi pugna integra erat, Siculorum agmina turbauit. Dionysius tametsi non periti tantum Ducis sed strenui etiam militis officium impleuerat, & fugato equitatu in pedes desiliens, arreptoque militari scuto rem inclinatam diu sustentarat, omnibus partibus præsto, & quo loco suos grauius laborare videbat, eo signa inferri & aciem cõuerti iubens: ad extremum re desperata suos in castra sensim reduxit, propter diei tempus retenta. Nocte cõcilio conuocato consolatus hortatusque suos, ne se ad modum animo demitterent, non virtute vicisse Pœnos, sed artificio quodam & astu: modo tantisper sustentarent, equitatum, qui esset integer, & magnas ex vniuersa gente copias auxilio venturas, militibus corpora curare iubet, sauciisque magna diligentia atque humanitate, vt res erant, recreatis, castra defendere parat. Inanis conatus fuit. proxima luce hostium concursu fossa obducta, vallo superato circum carros & impedimenta pugnatur. Re demum desperata amissis castris Dionysius non vno vulnere accepto fuga euasit. Magnus Siculorum numerus in eo prælio cecidit, neq; Pœnis incruenta victoria fuit. Tria ex eorum numero genteq; millia; duo Hispanorum millia perierunt. Secundum eam victoriam plurimæ Siciliæ vrbes se victoribus adiunxerunt: cum tota ferme insula in potestatem redacta, ad inconstantiæ rerum humanarum exemplum repente exorta grauissima pestis lues rempublicam penitus afflixit, Hispanorum Afrorumq; copiis sæua contagione consumptis. tanto ex eo Carthaginis dolore, vt non secus ac si vrbs ipsa capta esset, iustitio indicto insolitus mœror mentes omnium occuparet. Dux Himilco cũ paucis reuersus sordida seruiliq; tunica discinctus, inter populi prosequẽtis gemitus domũ ingressus, remotis omnibus ac ne filiis quidẽ admissis mortem sibi consciuit. Secundum hæc Dionysium tentasse ferunt per legatos, Hispaniã a Carthaginensium amicitia abducere: Pœnos contra omnibus blandimentis prouinciales in fide retinuisse. Illud constat Dionis Syracusani industria inter Siculos & Pœnos pacem triginta annorum factam nonagesimæ quintæ Olympiadis anno tertio, qui annus ab Vrbe
356. condita, fuit trecentesimus quinquagesimus sextus. Et auctorẽ habeo qui post Leuctricam cladem Thebanorũ Duce Epaminõda Laconibus a Dionysio missa auxilia scribit, in quibus Celtæ & Hispani numerantur. (nimirum ex Himilconis exercitus reliquiis, aut ab ipsa vsque Hispania in Siciliam vecti) iis auxiliis confirmatum Archidamum Agesilai filium ad Mantineam vrbem cæso Epaminonda Spartam exitio proximam à casu sustentasse. Quo tempore ex Carthaginensium numero quidam classe soluentes ex Hispania, vi ventorum abrepti, an Hannonis æmulatione præter Occasum & Austrum directis proris, multorum dierum nauigatione Oceani fluctibus victis insulã conspicati sunt: in quam excensione facta inuenerunt, latã regionibus esse, lætissimis pascuis, densam arboribus, ex arduis montibus flumina nauium capaci alueo deriuari. Quibus bonis permoti & quoniam habitatoribus vasta erat, pars eam domicilio delegere: reliqui incolumi classe Carthaginem rede-

redeuntes ſenatui populoq; viſa atq; explorata renunciarũt. Ariſtoteles re in ſenatu deliberata ait, decreuiſſe Patres occiſis qui redierant, rei tantæ famam comprimere. Nouarum rerum cupida plebs, & tot annorum militia fatigata, prouidebatur ſcilicet, ne vacua habitatoribus vrbe relicta eo populariter commigraret. præſtare iis copiis carere, quam tam longè propagato imperio vires debilitare. Hanc inſulam quidam vnam è Fortunatis fuiſſe crediderunt. Sed neque magnitudo conſentit neque amœnitas. Itaque eruditioribus magis probatur fuiſſe eam, cui hodie à D. Dominico nomen eſt: aut proximi continentis partem, quæ cum tota circulo luſtrata non eſſet, inſulam crediderunt.

Bellum Siculum inſtauratur. CAP. III.

ARDEBAT Carthago pertinaci cupiditate belli Siculi inſtaurandi. noui in Africa atq; Hiſpania delectus habiti. Hiſpani ſumere arma detrectabant, militiam adeo longinquam auerſantes. male ominatam dicere, nouas ex loco religiones fingere. geminam cladem ob oculos habentes nefas prædicare Siculis inferre arma, vnde nulla iniuria extaret. Pœni adhæc tantiſper diſſimulare, dum malorum memoria tempore conſeneſceret. gentem in arma promptã breui arrepturam atque auide eam militiam, quam tantopere detrectaret. Commodo ipſorum accidit, Hiſpaniam aeris ſiccitate, fame, & quæ famem excipit, peſte laborare: & ex Sicilia nunciabatur Dionyſium ea inſula magna ex parte ſubdita, arma tranſtuliſſe in Italiam: captoque Rhegio in ipſis freti faucibus, Crotonem obſidere Græcam vrbem & maritimam. plurimum acceſſurum opibus conſiderabat vrbe valida mœnibus portuque, occupata in extrema Italiæ ora. Eæ duæ res ſenatum Carthagine inuitauit, vt bellum Siculum inſtaurarent: Hiſpanos vt militiam capeſſerent impulit rerum ſuarum difficultas. viginti millia peditum, equites mille nauibus impoſiti. & ex Balearibus, cum deuii non eſſent, funditores trecenti Carthaginem aucti. Hanno eius belli Dux adiunctis decem Afrorum millibus, qui in procinctu erant, celeriter in Siciliam nauigauit. Ea cura Dionyſium in Siciliam reuocauit Italia relicta. ad quam ſubigendam Galli Senones prouocabant Romanæ potentiæ odio. Claſſem eius, qua Rhegio copiæ traiici curabat, Punica claſſis ſuperauit, multaſque naues cepit. in quibus domeſtica tyranni ſuppellex erat & Suniati Carthaginenſis litteræ, quibus Græce ſcriptis Dionyſio totius belli rationem & apparatum ſignificabat, inuidia Ducis, ſibi ad id bellum prælati, patriæ proditor. Quod re cognita illi capitale fuit: decretumque factum, ne quis poſtea Carthaginenſium Græco ſermoni & litteris ſtuderet, loquendi cum hoſte aut ſcribendi ſine interprete ſublata ciuibus facultate. Secundum victoriam naualem multa ſe oppida & vrbes Siculæ Hannoni dediderunt: & bellum alternante ſæpe fortuna ducebatur. Anno demum ex- 386
quo id bellum cœptum erat ſexto decimo. qui annus ab Vrbe condita fuit trecenteſimus octogeſimus ſextus iuxta Euſebii computationem, alii Olympiadis nonageſimæ nonæ anno ſecundo, aiunt, Dionyſius ſuorum coniuratione periit filio eiuſdem nominis ſucceſſore: cuius vt teneram ætatem omni diſciplina liberali imbueret, & naturæ inſita vitia inſtitutione vinceret Dion ſororius, penes quem regni procuratio manſit, Platonem Athenis in Siciliam euocauit, cum Carthaginenſibus fœdus conſtituit, fecitq; inducias. Inter Dionyſium ætatis acceſſu & Dionem ſub ortæ ſuſpiciones ſimultateſque remp. turbarunt. Iis vigentibus Dion ſolum vertere coactus, rebus alternantibus Dionyſium hoſtem regno patriaque deturbauit, compulitque tandem egenum atque inopem ſine lare familiari aliquandiu vagari. Hæc in Sicilia ſunt geſta, ad Hiſpaniam ſeſe conuertat oratio.

Hannonis res geſtæ. CAP. IIII.

INITIO belli Siculi Gaditanis magna ex parte reſtitutam fuiſſe libertatem dictum eſt. Eo bello confecto duo miſſi gubernatores in Hiſpaniam, Boſtar vt Balearibus præeſſet, & Saguntinos tentaret omnibus officiis conciliare: quæ illi ſuſpecta habentes præ libertatis ſtudio conſtanter repudiarunt, neque ſuæ vrbis adeundi copiam fecerunt, alias ex aliis cauſas excuſantes. Hanno iura dicere Gaditanis iuſſus, cum in Bætica premeret prouinciales, & in diuitias tum publicas tum priuatas auidiſſime inuolaret, quæ illi malo fuerunt, Hiſpanos compulit re communicata inter ſe, à Carthaginenſium auctoritate rebellare. capta repente arma, cædes factæ hoſtium, bonaque eorum locis omnibus prædæ fuerunt. Hanno magna ſuarum diuitiarum parte ſpoliatus, atque ab iis Hiſpanis deſertus, qui eius caſtra & auctoritatem ſequebantur, Mauros ex Africa attraxit in Hiſpaniam. Ab iis Bæticæ agri omni ſunt iniuria vexati, prædæ direptioneſque locis omnibus factæ,

edita vbiq; barbaræ crudelitatis exempla. Quibus rebus Carthagine nunciatis, Hannoni ſucceſſor eſt datus anno ab Vrbe condita trecenteſimo nonageſimo octauo. Succeſſoris neque nomen proditur, neque res geſtæ in Hiſpania. Fortaſſis aſſimulatis ad tempus officiis prouincialium voluntates ſanaſſe, & imperii inuidiam leuaſſe, ſatis habens à belli cogitatione abſtinuit. Et in Sicilia Dione occiſo, atque Dionyſio Syracuſas reſtituto, pace turbata, cum Corinthus Syracuſanis aduerſus tyrannum auxilia miſiſſet, Duce Timoleonte, Pœni de Sicilia ſoliciti, eo conuerſis animis, Hiſpanorum res tranquillæ vt eſſent, fecerunt. Lætitia ea ſyncera non fuit. præ pluuiarum copia inflati fluuii ripiſque ſuperfuſi, magna agris, pecoribus, ædificiis intulerunt damna. Anno altero ingentes terræmotus, ac frequentes extiterunt. Multæ ad Mediterranei maris oram vrbes afflictæ: in quibus Saguntum maiorem calamitatem pertulit: ex quanto alias Hiſpaniæ vrbes amplitudine, frequentia, elegantia, atque maieſtate ſuperabat. Anno tertio ſæuis procellis iactato mari, non vno loco naufragia ſunt facta. Is annus ab vrbe condita fuit quadrin-
405. genteſimus quintus. Quo tempore Hanno tyrannidem in patria occupare aggreſſus eſt, fretus iis opibus, quas in Sicilia atque Hiſpania ingentes pararat, doloreque ex abrogato imperio irritatus. Id vt conſequeretur, in filiæ nuptiis epulum generale plebi & proceribus parare conſtituit: atque in eo noxio veneno ſenatum perimere. Audax facinus atq; immane. Indicio facto modo tantum conuiuiorum ſumptibus adhibito periculum declinatum. Ille impunitate ferocior ſeruitia armare, quorum erat magnus numerus, & cæſis proceribus remp. nouo conatu opprimere tentat. Verũ re denuo prodita cõcurſu ciuium, in arce quo ſe receperat, captus effoſſis oculis, manibus pedibuſq; effractis, lacerato virgis corpore, cruci eſt affixus. Filii & cognati omnes etiam innoxii, ſupplicio traduntur: ne ad imitandum facinus, aut ad vindicandam mortem, quiſquam ex ea familia euaderet. Crudele exemplum magnitudo concepti ſceleris, & patriæ caritas videbantur excuſare.

Ad Alexandrum Macedonem miſſa legatio. CAP. V.

VNo tempore Boodes Carthagine miſſus eſt in Hiſpaniam, eo præfecto Gadibus defuncto, quem in Hannonis locum fuiſſe ſubrogatum diximus: & ex Sicilia nunciabatur Dionyſium ſuorum coniuratione & Timoleontis virtute compulſum patriam exilio mutare, & priuato inſtrumento recepto Corinthum abiiſſe: vbi humillima quæque tutiſſima iudicans fore, in popinis & lupanaribus ad extremum ludi magiſter factus, ſordidam vitam ad exitum tolerauit. Timoleon cum Dionyſio pulſo, magnos ſibi in re militari ſpiritus ſumeret, Carthaginenſes tentauit ex Sicilia pellere. prælio ad Criniſium fluuium facto Pœni ſuperati. cęſi ad decem millia ſunt, & pręſidium caſtrorum captum. neq; victoria Timoleonti incruenta fuit: debilitatis viribus victor quamuis neq; hoſtes ex inſula pellere, neq; aliquã illis vrbẽ potuit poſt victoriã adimere. Interea Boode ſiue defuncto ſiue Carthaginẽ reuocato, Meherbal in Hiſpaniam venit. qui quid rerum in prouincia geſſerit non liquet. ac ne illud quidem proditum eſt, quibus deinceps præfectis ex ea gente Hiſpania ſit gubernata. Illud pro conſtanti traditur, Maſſilienſes aucto ſuorũ nu-
419. mero & commercii extendendi gratia, anno ab V. C. 419. multis nauibus coloniam miſiſſe in Hiſpaniam. claſſis partem ad Pyrenæi radices conſediſſe, vbi Indigetæ habitabant: vrbiſq;, quæ ex aduerſum Rhodopes ſita erat, & ex hoc tempore à multo commercio Emporia nuncupari cœpit, anguſtiorem quidem partem verſus mare, perpetuo tamen muro à reliqua vrbe ſecretam tenuiſſe. vnde tota ciuitas & Palæopolis, id eſt, vetus vrbs, & Dyopolis, id eſt, gemina ciuitas dicta ſit. partẽ alteram ad Dianiũ promontoriũ oppidum Dianæ templo coniunctum conſtituiſſe. Huius claſſis aduentu tria in Hiſpania cognita ferunt: magna Romanos potentia, eximiaq; fide ſuſceptas amicitias colere. Syracuſanos poſt receptam libertatem Timoleontiſq; obitũ de pellendis tota inſula Carthaginenſibus cogitare. Tum Alexandrum Macedonem, cui Magni cognomen res geſtę pepererunt, initio regni cum nondũ vigeſimum ætatis annum impleſſet, Illyriis, Triballis, Thraciiſq; ſuperatis, & liberis paulo ante Græciæ ciuitatibus oppreſſis, Aſia deinde, Syria, totaq; Ægypto domitis, Dario fugato cæſoq;, Perſarum imperium occupaſſe. ad Indos tandem ferro penetrantem inauditas gentes & regna citius domuiſſe, quã alius paſſibus peragraſſet. quo nuncio permoti Hiſpani ea parte, quę Mediterraneo alluitur mari legatione Babylonẽ vſq; miſſa, eũ conciliare placuit, vt haberent quẽ Carthaginẽſibus opponerent, nõ obſcure prouincię libertati inſidiãtibus. eius legationis princeps Maurinus (niſi Oroſii lectio vitiata eſt) adiunctis ex itinere Gallorum legatis Babylonem tandem peruenit. vbi Siciliæ, Sardiniæ, Italiæ, totius Africæ ciuitatum, ipſiuſq; adeo Carthaginis legati victoris aduentũ iuſſi erant expe-

ctare.

ctare. Ergo poſt reditum facta ſe adeundi poteſtate Hiſpanorum legati mandata expo-
ſuerunt, eius virtutis famam toto orbe ad extremam terrarum Hiſpaniam vagatam, ſuam
gentem permouiſſe vt miſſa legatione interpellandum iudicarent, amicitiamque expe-
terent, non inutilem futuram poſt ſubactum ipſi Orientem, ſigna ad Occaſum conuer-
tere, vt par erat, cogitanti, ditiſſimæque prouinciæ copiis vſuro pro voluntate: ſibi non
minus domeſticis diſſidiis quam externis bellis laborantibus, & periculo proximis haud
minori præſidio opus eſſe. non commiſſuros ſeſe vt fidelis animi officium atque indu-
ſtriam vllo tempore deſideraret. Hiſpanorum moris eſſe, neque amicitias leuiter ſuſci-
pere, & cum ſuſcepiſſent conſtanter colere. Grata imprimis hæc legatorum oratio Ale-
xandro extitit, atque ita vt tum demum rerum dominus factus ſibi videretur auctore Ar-
riano, poſtquam ex vltima terrarum plaga de controuerſiis ſuis ipſi arbitrium defereba-
tur. multa de reipub. ſtatu, prouinciæ copiis, agrorum fertilitate, inſtitutis atque mo-
ribus prouincialium, commercioque gentium exterarum percontatus atque quam
primum res Aſiæ compoſitæ eſſent, quoniam de Africa atque Occidente cogitaret, Hi-
ſpanorum res ſibi curæ fore pollicitus, donatos in patriam remiſit. Romanorum gloriæ
æmulatio Alexandrum incitabat, & Carthaginenſibus erat iratus, quos ſatis conſtabat
ſuarum rerum metu Tyro euerſa atque Alexandria in ipſo Africæ aditu conſtituta, Amil-
carem cognomento Rhodanum ad Alexandrum miſiſſe, vt fugæ ſimulatione conſilia
eius ad ciues occulte perſcriberet. Verum eos conatus mors inopina impediuit. Babylo-
ne quarto Kalend. Quintilis extinctus eſt, Olympiadis. 114. anno primo, qui annus ab
V. C. 430. erat. Quidam huic annorum numero biennium detrahunt, & in ratione 430.
horum temporum ſæpe hallucinetur hiſtoria neceſſe eſt. Hanc Hiſpanorum legationem
Carthaginenſibus fuiſſe ingratam, contra quos potiſſimum erat comparata veriſimile eſt.
& conſtat eos à cogitatione repetendæ armis Hiſpaniæ reuocatos motibus Siculis atque
Agathoclis metu. Is patre figulo in Sicilia natus, & adoleſcentia turpiſſime exacta, quod
eſſet manu promptus, bonus conſilio, Syracuſanorum Dux creatus, bello quod contra
Æanneos gerebatur: eo bello profligato, cum in ſuſpicionem veniſſet affectatæ tyranni-
dis, in exilium pulſus, & à Murgantinis odio Syracuſanorum prætor primum, deinde
Dux conſtitutus, eorum ope Leontinis captis Syracuſas etiam redegit in poteſtatem, vr-
bem prodente Amilcare Pœno, quem illi contra Agathoclis potentiam auxiliarem aduo-
carant. perfidiæ pœnas Amilcar capite dediſſet omnibus ſuffragiis in ſenatu damnatus, ni
fati beneficio euaſiſſet morte in Sicilia præuentus, altero Amilcare Giſgonis filio ſucceſ-
ſore. Qui firmis ex Hiſpania auxiliis, nouiſque ex Africa copiis in Siciliam traductis, ty-
rannum inito prælio victum intra Syracuſas obſedit. ex metu audacia nata, ſuorum is ani-
mis confirmatis ad obſidionem tolerandam, cum claſſe in Africam traiecit: & qui vni bel-
lo impar erat, conſilio vires adiuuante, duobus victor extitit, Hannone Pœnorum Duce in
Africa acie ſuperato, cæſoq;, dein agro vaſtato villis caſtelliſq; incenſis, atq; ingenti homi-
num & pecorum præda abacta, magna Carthaginis trepidatione, in cuius oculis agri, villæ,
oppidaq; fumabant, deliciæ ciuium copiæq;. & ex Sicilia afferebatur tyranni fratrem Ar-
tandrum, qui erat in obſidione relictus, eruptione ex vrbe facta, hoſtes ſecuros Duce cæſo
ſuperaſſe. Quo nuncio lætus Agathocles continuo Syracuſas reuerſus, Pœnis locis omni-
bus ſuperatis, cæſis reiectiſq; in Africam, totius inſulæ imperiū abſtulit. Tranquillitas diu-
turna rebus non fuit. Pyrrhus Epirota à Tarentinis aduocatus venit in Italiam, & Roma-
norum potentia duabus coniunctis ferme cladibus afflicta, anno ab V. C. 476. traiecit 476.
in Siciliam. Agathocle enim Syracuſis defuncto, vxoreq; & liberis eius iuſſu cum theſau-
ris & priuato inſtrumento in Ægytum dilapſis, Carthaginenſes inſulæ occupandæ ſtudio
in Siciliam traiicientes non paucas vrbes occuparant. Contra horum potentiam Pyrrhus
à Syracuſanis aduocatus, Epiri ſe & Siciliæ Regem dixit, hoſteſq; terreſtri prælio ſuperauit:
tametſi eos in ora Hiſpani maritima delectu habito quinq; Hiſpanorum peditum millia,
centum quinquaginta equites, funditores ſeptingentos, præſidiarioſq; Hiſpaniæ milites,
arcibus Hiſpanorum fidei cuſtodiæq; concreditis, nauibus in Siciliam auexiſſe noſtri ſcri-
ptores aiunt: quorū virtute addunt Pyrrho in Italiam redire maturanti nauali prælio com-
miſſo, victoriam de manibus extortam. victum conſtat: in Italiamq;, ac deinde in patriam
reiectum, Siciliæ imperio tam cito amiſſo quam facile quæſierat. ſic Iuſtinus ait Pyrrhi
diſceſſu Syracuſani Hieroni remp. commendarunt, deinde Ducem contra Pœnos, ac de-
mum Regem iuſſerunt. patre is Hieroclyto natus erat, genus ducenti à Gelone antiquo Si-
ciliæ tyranno, matre impari atq; adeo ancilla. Carthaginenſes multas Siciliæ vrbes ſub im-
perium denuo adiunctas validis præſidiis muniebant.

Primum bellum Punicum. CAP. VI.

REBVS ad hunc modum ſtantibus, nouum repente bellum exarſit: quod Carthaginis fortunas afflixit, penituſque ſubuertit Romanis qui hactenus Italiæ finibus imperium terminarant, in Siciliam admiſſis hac occaſione. Mamertini à Marte dicti, cum bellicā gloriam ſibi præ cæteris arrogarent, ex ea Italiæ parte quam Campaniam dicimus, Meſſanæ (quæ vrbs freto Siculo impoſita & portu tutiſſimo nobilis eſt) Agathoclis ætate à ciuibus auxilio aduocati, oppreſſa libertate & ditione armis propagata, adeo opibus aucti ſunt, vt Pyrrhum Epirotam bello laceſſere auderent, & Syracuſanos iniuriis prouocare minime dubitarent. Verum Hierone Duce ad Longanum fluuium prælio commiſſo, cæſis atque fugatis plurimis, Mamertini cæteri intra vrbem compulſi, cum ægre mœnibus ſe tuerentur, neque ſuis viribus fiderent, aliunde auxilium petierunt. pars Carthaginenſes aſciuit, venienteſque quoniam prope erant, vrbe atque oppidis recepit. pars Romam legatos miſit, cuius felicitatis, virtutis atque æquitatis ingens fama ferebatur. Ii dato ſenatu ſuorum ciuium mandata explicarunt. Pleriſque Patribus iniquum fore videbatur Carthaginenſes vnde nulla extaret iniuria bello prouocare. alii expectandum negabant dum Siciliæ acceſſione aucti traiicerent in Italiam. Re iactata optimum viſum eſt Mamertinis opitulari, præſertim cum in antiquo fœdere iam inde à Publicolæ conſulatu icto rurſuſque & tertium inſtaurato cautum eſſet, ne ſe rebus Siculis alterutri admiſcerent, quod à Carthaginenſibus violatum fuiſſe accuſabant. Miſſus eſt auxilio Appius Claudius Conſul cum cohortibus aliquot, Olympiadis. 129. anno primo, qui annus ab
490. V. C. fuit. 490. Ea re Meſſanæ nunciata Carthaginenſe præſidium vrbe pulſum à ciuium parte eſt. Atroci iniuria Pœni irritati fœdere cum Hierone facto Meſſanam terra mariq; obſident, tum vrbis expugnandæ ſtudio, tum vt Romanos freti tranſitu prohiberent. Verum ii noctis caligine tecti in vrbem admiſſi freto tranſmiſſo, eruptioneque facta Hieronem prælio ſuperant, & Pœnorum caſtra capiunt, Siculos qui cladi ſuperfuerunt intra Syracuſas compulſos aliquandiu obſeſſos tenent, Carthaginenſibus vrbes & oppida non pauca adimūt, & fortuna penitus aduerſa Hieron ab eorū amicitia diuulſus Romanis ſe adiunxit. At illi noua comparata inſtructaque claſſe nouiſque delectibus in Hiſpania, Galliæ ora maritima, atque Liguria habitis, vt Polybius eſt auctor, bellum inſtaurarunt contra Romanos diuturnum atque difficile. cuius ſucceſſus omnes à nobis vt referantur viſum non eſt, ſatis oneris ſuſtinentibus Hiſpaniæ rerum commemoratione, bello inteſtino atque atroci hac ipſa tempeſtate vexatæ, cædibus, incendiis, rapinis vaſtatæ, vti noſtrates hiſtoriæ docent, nulla neque locorum neque nominum deſignatione. Nam bellum inter Romanos & Carthaginenſes alternante ſæpe fortuna gerebatur: & prælio
502. nauali quod commiſſum eſt anno V. C. 502. Romana reſpublica afflicta eſt nonaginta, ſi Euſebio creditur, amiſſis nauibus, Cæcilioque Metello Imperatore victo fugatoque. Baleares vero à Carthaginenſium magiſtratuum auctoritate rebellarunt, cæſiſque Punicis præſidiis claſſem, quæ in portu erat, lapidum procella coegerunt è portu ſubductam ſtare in anchoris: & cum furor agreſtium hominum non remitteret, in patriam migrare. Ad eam tempeſtatem ſedādam virtute & auctoritate opus erat. Amilcar Barchinus exacta prudentia vir, atque militari laude clarus Dux à ſenatu eo miſſus, cum ſummæ diligentiæ & auctoritati ſummam morum facilitatem addidiſſet, & à vi abſtineret, totam inſulam ad priſtinam tranquillitatem reuocauit. Quo tempore in Tiquadra inſula Balearibus proxima, Amilcari natus eſt Annibal, is qui magnitudine rerum geſtarum totum orbem terrarum ſui nominis fama compleuit. Plinius certe niſi lectio ſit vitiata, Tiquadram Annibalis patriam eſſe ait. Scriptores noſtri matre Hiſpana natum addunt, atque Amilcarem
507. belli contra Romanos Ducem creatum anno ab V. C. 507. duo Hiſpanorum millia, & funditores trecentos nauibus abduxiſſe, Siciliæ imperio, quod amiſſum erat recuperando. Ex copiæ Italiæ littoribus tentatis, ad eam Siciliæ partem appulerunt, vbi Panormum vrbs ſita eſt, nauium ſtatione non incommoda coniuncta, monteque in quem aſcenſus eſt difficilis omni ex parte. ſubiecta duodecim millium quoquo verſus planicies præcipua amœnitate prouentuque panditur. Eum montem Amilcar munire atque in eo copias continere, ne vniuerſæ dimicationis aleam ſubire cum victore neceſſe foret: minutis tantum præliis fatigare, finitima oppida & vrbes ad defectionem ſolicitare, & maris imperium retinere conſtituit. Aduerſus eas molitienes C. Luctatius Conſul Roma cum valida claſſe dimiſſus Lilybæum venit. A Carthaginenſi ſenatu Amilcaris hortatu noua claſſis comparata, atque Hannone Duce, Romanorum claſſi obuiam miſſa, cum ad manus ad Lilybæum ventum eſſet, victa à Romanis atque profligata eſt, ſexaginta nauibus

capitis

captis, quinquaginta submersis. Cæsorum & captiuorum numerus pro numero nauium magnus, tanta ex eo Carthaginis trepidatione, vt continuo de pace agendum iudicarint. paciscendi cura Amilcari demandata, non minori prudentia Duci ad fortunæ impetus sustinendos, quam ad gerendum bellum virtute diligentiaque. Ducum mutuo colloquio de conditionibus actum, ac tandem pax facta est his legibus. Pœni copias omnes ex Sicilia vicinisque insulis deducunto. Hieroni aut Romanorum confœderatis negocium ne faciunto, neve molestiam exhibento. Duo millia & ducenta Euboica talenta aliquot pensionibus pendunto mulctæ nomine, & ob eos sumptus quos tolerare necesse fuerat. Gratis captiuos reddunto. Has conditiones populus Romanus non probauit. missi Decemuiri cum auctoritate mille talenta addiderunt summæ pactæ. neque Sicilia solum, sed etiam aliis insulis quæ Siciliam inter & Italiam sunt, Pœnos abire iusserunt. Inchoati belli anno 22. qui annus ab Vrbe condita fuit quingentesimus duodecimus, Hispaniæ in- 512.
faustus ob aeris siccitatem & terræmotus frequentes, quibus Gadium pars hiatu facto desedit mari hausta, ab armis discessum est, pace facta. atque ita discessum vt maius quam quod gesserant agitare in animis bellum omnibus esset persuasum. Graues conditiones fœderis eoq; non amplius cogitabant, quam necesse foret, Pœnos toleraturos.

Amilcar denuo venit in Hispaniam. CAP. VII.

NOVÆ excepere calamitates: vt nunquam in vno gradu fortuna resistit. vno tempore in Africa atque Sardinia Punicæ copiæ tumultuatæ sunt. In Africa quidem deducti ex Sicilia milites Coto Afro & Sependio Italo Ducibus, cum exhausto superioris belli malis ærario stipendia longæ atque infaustæ militiæ negarentur, ad sexaginta hominum millia oppidis incensis, atq; vicinis vrbi agris vastatis, Carthaginensiũ animis magnam solicitudinem iniecerunt. Sardiniæ exercitus eadem de causa rebellans, id facinus nouo scelere cumulauit. Hannonem ad eos motus sedandos missum, acerbe exercentem imperium conspiratione facta milites in crucem egerunt: & vtrisq; copiis coniunctis eam insulam communi nomine aliquandiu tenuerunt. Dein Sardorum armis pulsi, atque ad Romanos confugientes, ita in fidem recepti sunt, vt neque eas copias in Sardiniam remitterent, & cõparata tamen classe Pœnos ab eius insulæ possessione remouerunt. Grauis is dolor genti fuit. tantum virium amissa nuper Sicilia & modò erepta Sardinia decessisse. Romani contra excusabant, in superiori fœdere cautum esse vt vtraque insula Pœni abstinerent. Additum blandimentum mitigando dolore vltro Carthaginem nauibus missis frumento onustis ad famem leuandam, quam neglectus agrorum cultus in tantis motibus pepererat grauissimã. Tametsi Amilcar Barchinus ei bello creatus Dux, tumultuãtes, primum triennii patientia fregerat, deinde etiam prælio ingenti superarat. Hac victoria Pœnorum rep. recreata, atque ablatæ Sardiniæ dolore compresso, de Hispania cogitare cœperunt, longissime à Romanorum ditione imperium proferri posse credentes, & maioribus commodis reipub. vulnera sanari. Amilcar ei prouinciæ cum summa potestate præfectus Carthagine soluit, votis prius nuncupatis, & sacrificio peracto: ad quod Annibalem nouem natum annos, atque in Hispaniam secuturum, à patre Amilcare adhibitum memorant tactis aris cum per ætatem liceret, conceptis verbis iurasse, hostilem animum in Romanos. Erant præterea Amilcari filii tres Annibale minores, Asdrubal, Mago, atq; Hanno. Appulso Gadeis Turdetani qui vno tenore multis annis ex quo in amicitiam Carthaginensium venerant, fidem coluerant, missa legatione occurrerunt aduentum gratulantes, copiasq; si ex vsu esset, offerentes. Eo præsidio Amilcar non modo veterem ditionem in continenti recepit, verum etiam vniuersam Bæticam, qua vi, qua voluntate sub imperium misit, anno ab Vrbe condita quingentesimo sexto decimo. Gentem vsq; adeo opulentam 516.
ea ætate, vt argenteis præsepibus & doliis vterentur, auctore Strabone. Adiiciunt classe Mediterranei maris littoribus tentatis, aduerso Ibero flumine coloniam instar arcis reliquisse, quã olim Carthaginem veterem dixerunt: hodie Cantauechia esse creditur, ignobile oppidum, & Rhodiensibus militibus contributum, à Dertusa vrbe præter Occasum & Septentrionem quadraginta millibus passuum in Ilercaonibus situm. vbi eam coloniam Ptolemæus certe collocauit: haud obscuro argumento falli eos, qui Carthaginem veterem aut Dertusam ipsam esse putarunt, aut duodecimo ab ea vrbe lapide ad orientem Solem Perellum pagum, vbi parietinæ extant veteris structuræ clara vestigia. Sequenti anno ora maritima vniuersa sub iugum missa est, vbi Bastetani atq; Contestani secundum maris littus extendebantur. Sagunto vicino ad Amilcarem missi legati, de victoria gratulantes, muneraque afferentes, seruiendi conditionem quantumuis honestam detrectarunt. Iis

benigne dimissis, nobilem vrbem opprimendi studio ardens, iure vt videretur facere, idq; facinus specie honestatis velaret, Turdetanos paulo post subornauit, vt in eorum agro atq; ditione vrbem ponerent, quam Turdetum olim nominatam fuisse constat. Turulim quidam octoginta passuum millibus remotam esse arbitrantur, sola ex nominis leui similitudine ducta coniectura. Ea ex re inter vtranq; gentem orta controuersia, Amilcar confidebat opprimendæ Saguntinorum libertatis nõ defuturam occasionem. Quam illi fraudem odorati, nihil se commouere, atq; ab armis abstinere constituunt. ad Iberi ostium rei bene gestæ lætitia celebrata est Amilcaris filiæ Himilces & Asdrubalis propinqui nuptiis, anno
521 ab Vrbe condita. 521. Legati dimissi ad Gallorum Principum voluntates tentandas, quorum Amilcar amicitiam imprimis vsui fore confidebat, domita Hispania aduersus Romanos signa conuertere cogitanti, pleriq; donis & auro, cuius est gens illa auidissima in partes attracti. Arma mox anno sequenti propius Pyrenæum promota, atq; à Dertusæ finibus ad Rubricati ostium littoribus subditis, Barcino vrbs de Barchinæ gentis nomine paulo vltra id flumen constituta creditur, alii ad Herculem Lybium, alii ad Barcilonem Cariæ ciuitatem huius vrbis conditionem ablegant: auctores numero & antiquitate potiores redarguunt, Barcinonem in coloniis Punicis numerantes. His rebus intentum Amilcarẽ, Rhodopemq; & Emporias finitimas vrbes, quoniam eius conatibus potissimum repugnabãt, subiugare parantem, mors oppressit. Cum noui motus in Bæticam reuocassent, in Edetanis magna prouincialium multitudine in armis obuiam facta, in acie occubuit, nono circiter anno ex quo in Hispaniam venit. ex hominũ millibus amplius quadraginta, quem numerũ sub signis habuisse memorant, plus duabus tertiis cæsis, reliqui amisso duce fugæ & noctis beneficio in proximas ciuitates euaserunt. Ad Castrũ Altum pugnatũ fuisse Liuius ait.

Asdrubalis res gestæ. CAP. VIII.

POENORVM arma in Bæticam conuersa sunt, Phocæensiumq; iis locis coloniam, cuius nomen non proditur, quoniam eos motus prima concitarat captam solo æquarunt. Ita qui funesto bello occasionem præbuerunt, ii principes pœnas persoluere. Carthagine Hamilcaris morte nunciata de successore subrogãdo deliberatione suscepta, magna contentio excitata est, & senatus sententiæ variabant. Tota enim ciuitate in Edos atq; Barchinos scissa, quæ duæ factiones opibus, gratia, & auctoritate facile principes erant, Barchini Asdrubalem præferebant. His Edi non obscure inuidentes ex sua gente nouum in Hispaniam præfectum mitti omni ope contendebant vnde ingentes diuitiæ parabantur. Dum altercationibus tempus extrahitur, missus opportune ex Hispania Annibal amicæ factionis animos confirmauit, aduersariorum conatus fregit: atq; gratia & auctoritate effecit, vt imperium Hispaniæ Asdrubali deferretur: cum in senatum ingressus longa atque accurata oratione explicuisset patris labores, res gloriose gestas, Hispaniam eius virtute domitam, funestum exitum nulla ipsius culpa sed fortunæ iniquitate contractum. Nouas in Hispania conditas vrbes, veteres magnis præsidiis teneri. Magnam spem esse totius prouinciæ potiundę, si eodem consiliorum tenore pergerent remp. administrare. Errare si qui putent, feroces Hispanorum animos viribus superari posse. Asdrubalem ætate esse integra, virtutis opinione maxima, non modo bellicis artibus, sed etiam eloquentia validum, tractandi Hispanorũ animos artificem singularem. In vnum maxime exercitus & sociorum studia conspirare. Fasciculum litterarum ostentabat, volũtatis indicem Hispanorum, Ducumq; proficiscenti datum ad senatum. Etiam atq; etiam viderent ne mutandis præfectis nobilissimæ prouinciæ animos alienarent, in eo rerum momento, cuius opibus aucti nullam deinde potentiam ipsi formidarent. Ea oratione, atque iis litteris victo senatu Hispa-
524 niæ imperium Asdrubali decretum est anno ab Vrbe condita. 524. Quo is circumacto, rebus in prouincia compositis, multis Hispanorum proceribus stipatus Carthaginem nauigauit. vbi omnia ad nutum gubernare sperabat: plusque vnum auctoritatis & potentiæ habiturum quam reliqui magistratus. Verum cum nihil procederet eorum quæ cogitarat, populo atq; Senatu ab Edorum factione concitato, quasi re cum Annibale communicata regnum meditaretur in libera ciuitate, in prouinciã reuersus per otium ea parte, qua Contestani ad mare fusi erant, vrbem ædificauit, quam Carthaginem nouam dixerunt (alterius comparatione ab Amilcare prope Iberum amnem constitutæ, vti ante dictum est) ab sparti copia, quam ea regio fundit maximam, Spartariam etiam Carthaginem: portu coniuncto ab omni ventorum procella tutissimo, propter editos colles, quibus quasi circino circundatus angustum aditum habet insula obiecta ad maiorem securitatem: quam prisci Herculeam nuncuparunt, Latini à piscium genere iis in locis frequentissimo Scombrariam. olim murorum amplitudine, ædificiorũ elegantia, ciuium cultu atq; frequentia cum quauis

quauis magnarum vrbium comparanda. nunc ad paucos incolas redacta, non obſcura veteris amplitudinis veſtigia retinet. Romani iis rebus cognitis, quæ in Hiſpania gerebantur, tametſi cupiditate ardebant, eundi obuiam Pœnorum conatibus, ignauiamque ſuam accuſabant: ne initi tamen nuper fœderis ſanctitatem primi violaſſe viderentur, & quoniam ex vlteriori Gallia rumores erant allati, eam gentem vna cum citerioribus Gallis in Romani nominis perniciem coniurare: tantiſper ſuſtentare placuit, ac Maſſiliam tantum legationem mitti per ſpeciem occurrendi Gallorum conſiliis, re vt eorum opera vrbes in ora Hiſpaniæ Maſſilienſibus amicas in fœdus attraherent: quod Pœnorum odio facile perfectum eſt. Emporiæ primum in Indigetibus, qui Laletanis & Ceretanis contermini à Sameroca fluuio vſque ad Pyrenęi extremas partes extendebantur, cum Romanis fœdus fecerunt: & per eos Saguntum atque Dianium in partes attractæ: vnde noui atque grauiſſimi belli inter Carthaginẽſes & Romanos non longo interuallo materia extitit. Tantæ machinationes Aſdrubalem latere non poterant, neq; quorſum Romanorũ conatus & conſilia ſpectarent. diſſimulare tamen placuit donec omnia eſſent ad bellum comparata, ſociis vrbibus in fide confirmatis, & Annibale per litteras in Hiſpaniam reuocato (nam eatenus Carthagine hæſerat, retentus à patribus, quaſi Aſdrubalis fidei pignus) ægre ac multum Hannone Edorum factionis Principe repugnante, qui æquo cum cæteris iure viuere aſſuefaciendum diſputabat, impetratum a Senatu eſt, vt remitteretur in Hiſpaniam. eo delatũ, incredibili exercitus atq; ſociorum lætitia exceptũ continuo Aſdrubal ſuum legatum conſtituit, anno ab Vrbe condita quingenteſimo vigeſimo octauo. Quo tẽpore Romani 528
Senatus legati venerunt in Hiſpaniam, & facta Aſdrubalem conueniendi poteſtate, data ipſis mandata explicarunt. Iam dudum Pœnos amicos atque confœderatos eſſe cœpiſſe Populi Romani. Nuper in Citeriori Hiſpania quibuſdam ciuitatibus pacem datam. Ne fædus cum alterutris initum alteris fraudi eſſet. Quod erat æquiſſimum, Pœni vt in Hiſpania Ibero flumine ditionem terminarent, poſtulare: neque Saguntinorum fines contingerent, quamuis vltra id flumen poſitos. neutri alterutrius populi ſocios iniuria violarent. qui ſecus feciſſent, ab iis fœderis leges motas fuiſſe viſum iri. Ea legatio cum tantum ſibi Romani ſumerent, vt in aliena prouincia victoribus præſcriberent, magnum pro eo ac debuit dolorem inuſſit Carthaginenſium animis. tempore tamen cedere rati optimum, dum ſe penitus ad reſiſtendum compararent. omnia legatis conceſſerunt, quæcunque ſenatus nomine poſtularant. & erat ex Italia nunciatum Gallos vlteriores Ciſalpinæ Galliæ copiis permixtos atque formidabiles à Romanis fuiſſe ingenti prælio ſuperatos, cæſis ex hoſtium copiis quadraginta millibus, atq; eius numeri quarta parte capta. Dimiſſis legatis Aſdrubal totum triennium conſumpſit iis rebus comparandis quæ ex vſu belli, quod meditabatur, futura prouidebat animo. Verum conatus eius mors inopinata intercepit, Olympiadis. 139. anno tertio, qui annus ab Vrbe condita fuit quingenteſimus trigeſimus ſecundus, 532
trucidatus eſt à ſeruo quodam necem domini ferro vindicante, quem Tagum nomine Aſdrubal occiderat ſummo inter Hiſpanos loco natum, tanta in ſeruo vindictæ voluptate, vt cum eum ad aras ſacris operantem obtruncaſſet, continuo comprehenſus inter exquiſita tormenta, membris omnibus excarnificatus, geſtientis habitu nullam paulo triſtiorem vocem emiſerit.

Saguntinum bellum. CAP. IX.

MORTVO Aſdrubale ſumma Hiſpanici imperii Annibali commiſſa eſt. vigenti ætati iuueni Magnorumque ſpirituum, viginti ſex annos circiter nato, prærogatiuam militarem, fauor plebis & ſenatus approbatio confirmauit. Multæ inerant virtutes, neq; minora in natura vitia. corpus duratũ labore, ingens animus: gloriæ appetens, magis quam voluptatum: plurimum audaciæ, conſilii plurimum. Has virtutes crudelitas, perfidia, religionis omnis contemptus fœdabat. multitudini iuxta tamẽ erat ac Principibus carus. Inito magiſtratu, & ſua ſponte & Amilcaris caſu caſtigatus, ne eius conatus mors impediret, continuo de bello Romanis inferendo agitare animo cœpit. honeſta cauſſa quęrenda erat. optima viſa eſt ſociorum iniurias, quæ a Saguntinis illatæ eſſe ferebantur, armis vindicare. Id priuſquam aperte moliretur, Himilcem ſibi Carthagine noua iunxit connubio nuptiiſque celeberrimo apparatu factis, ex Milici Regis poſteritatẽ virginem, Caſtulone natam ad fines Bæticæ, non procul Biatia, vbi Cazlonæ villæ veteris amplitudinis obſcura tantum veſtigia conſeruant. præterea Cyrræus Phocæenſis, vnde etiam ſanguinem deriuabat, Caſtulonæ matris nomine eam vrbem primus condidiſſe ferebantur. Dos ingens fuit, diuitiæ pares nobilitati: vnde Annibalis potentia multum in Hiſpania creuit, creuere prouin-

cialium ſtudia. multis prætereа locis auri atque argenti ſecturæ perſcrutando effoſſæ eo res gerente: atque ex eo communi omnes voce Annibalis putei dicti ſunt. Prouentum vnius putei, cui Bebelo nomen fuit, argumento licet coniicere liquati defecatique argenti in dies ſingulos reddentis trecenta pondo, hoc eſt, quantum duo millia ducenti quadraginta aurei nummi noſtrates valoris habent. Initio arma in Carpetãos verſa, gentem ferocia & multitudine cæteros eius prouinciæ populos ſuperantem. De cauſſa non liquet. Primi Olcades, vbi nunc Ocania ſita eſt (Stephanus Olcades ad Iberum ponit) & caput gentis Carteia oppreſſi. mox alii ad Tagum inſigni prælio victi. Quo tempore Saguntinorum inteſtina diſſidia vigebant graue malum. quo procurando eorum rogatu miſſi Roma legati vtranq; factionem hortando terrendoque, & de ſontibus aliquot ſumpto ſupplicio motus compoſuerunt, veriti ſi diutius aleretur controuerſia, vbi ventum eſſet ad arma, ne victa pars Annibali aditum in vrbem patefaceret, vniuerſoſque is ſuæ ditionis faceret. Qui ferox ſucceſſu omnibus citra Iberum populis ſubiugatis ad bellum Saguntinum conuerſo animo, Turdetanis perſuadet, vti de finibus Saguntinos laceſſant, non defore ſperans ea controuerſia orta occaſionem opportunam perficiendi, quod cupiebat: bellique cum Romanis id futurum initium, quo iam dudum totus ferebatur. Contra Saguntini, quod neque ſe armis pares fore, & amicitia populi Romani magis quam ſua innocentia fidebant, Romam cõtinuo extrudunt legatos. Ii dato ſenatu mandata Patribus explicarunt, hoſtilia moliri Annibalem, propediemq; ſociam fidelemq; ciuitatem obſeſſurum. niſi quid opis in ipſis ſit, de ſua ſuorumq; ſalute actum. Se quidem extrema prius pati paratos eſſe, quam fidem fallerent: viderent ipſi, ne cunctando ſocios hoſti prodidiſſe, & vrbi amicæ cultam eximie fidem exitio fuiſſe videretur. Variis ſententiis agitata in ſenatu res. Multis bellum continuo decernentibus vicit ſententia lenior, legatoſq; ad Annibalem mitti placuit. qui adulta iam æſtate Carthaginem nouam delati Annibali, ſenatus Romani verbis denunciant, ne Saguntinis ſociis atque confœderatis moleſtus eſſe pergat. neve Iberum, vt erat in ſuperiori fœdere cautum, tranſcendat. ſi ſecus faxit, curæ ſenatui populoq; Romano ſocios amicoſque fore. Ad hæc Annibal neque recte, ait, neq; pro bono facere Romanos nuper Sagunti de viris primariis ſibiq; amicis ſupplicio ſumpto, & nũc diſſimulandis iniuriis, quib. Turtedani à Saguntinis violati eſſent. Tum demum æquũ fore Romanis ſocios tueri, ſi ſibi pari conditione iureq; poteſtas relicta eſſet, amicos ab iniuria damnoq; vindicandi. Hoc reſponſo dimiſſis legatis continuo menſe Septembri Annibal Romanorum conatus pręoccupandi ſtudio copias omnes ad centum quinquaginta hominum millia Saguntum deducit Olympiadis centeſimæ quadrageſimæ primæ anno primo, vti Polybius ait. Iis copiis vaſtato agro, & multis circum oppidis direptis, vno modo Dianio conſeruato propter loci ſanctitatem homo minime religioſus vrbem cœpit impugnare. Erat Saguntum in Edetanis, tribus à mari millibus paſſuum, agri fertili gleba, commercii maritimi terreſtriſq; copiis beata, loci natura arteq; munita. Poſitis caſtris, ædificatiſque operibus, ariete murus tentatur, qua parte in vallem deſinebat, minoriq; adeo firmitate. Fefellit opinio. munitior locus erat quam putarant: ciueſque ſupremo conatu propugnabant. Annibali ipſi, cum auidius muro ſuccederet, haſta fœmur traiectum, tanta ſuorum trepidatione, vt opera propemodum omnia & vineæ dეſererentur. Dum vulnus curatur dies aliquot ab oppugnatione ceſſatum. Nouos interea Saguntini legatos Romam mittunt, obteſtatum, ne vrbem amicam in cruciatum hoſtibus dedant. Si paululũ cunctati fuerint haud dubium interituram demonſtrant. Ratione inita paucorum menſium frumentum eſſe: paulo etiam longius parcendo tolerare poſſe. Simul locis omnibus maiori cura munitis ſe ad reſiſtendum comparant. Annibal cum primum ex vulnere conualuit, tribus turribus arietum ictibus & quidquid inter eas muri erat ad terram proſtratis, per lapidum ſtragem & rudera in vrbem conatur euadere. Oppidani contra inſtructa pro ruinis acie, hoſtium primum impetum ſuſtinent, deinde quoniam pręter ſpem non vincebantur, loco mouent ex vrbeque reiiciunt, tandem in fugam vertunt: atq; ita vt Saguntinorum impetum vix caſtrorum munitione ſuſtinerent. Audacia exitialis fuit. Ferocior factus Annibal, certus niſi vrbe capta non quieſcere. Legati denuo Roma miſſi (nam omnia tentare viſum eſt, prius quam veniretur ad arma) negata Annibalem conueniendi poteſtate, vt erant iuſſi, Carthaginem nauigantes de iniuriis in ſenatu conqueſti ſunt, dedi Annibalem certe ad ſupplicium poſtulantes. eam vnam pacis conditionem eſſe. Hanno æqua Romanos petere diſſeruit. Annibalem ſi nullus poſceret, in vltimas terras deportandum videri: ne quietum reip. ſtatum perturbaret. Reſtitit Barchina factio Annibalis litteris & ſtudio præoccupata. Sic repudiato ſaniori conſilio in hanc ſententiam reſponſum datur. Nulla Annibalis culpa res in eum ſtatum deductas eſſe, à Saguntinis ortam iniuriam. Inique facere Romanos nouis ami-

uis amicitiis prælatis. Interea Annibal feſſo militi pugnis atq; operibus paucorum dierum quietem dat. Ex Himilce per eoſdem dies natus Aſpar patrem Annibalem & exercitũ lætitia cumulauit. pro eius ortu ludi in caſtris magno apparatu celebrati, & ſpectacula varii generis commiſſa. Saguntini contra de ſalute ſoliciti omnia ad defenſionem comparare. Vani ii conatus fuere. repetita oppugnatione, turriq; lignea promota, telorum ex ea multitudine murum propugnatoribus nudatum, quingenti Afri vectibus diruunt nulla calce duratum ſed luto, eoq; cedentem ictibus. Milites aditu patefacto, prædęq; ſpe per præconem denuntiata in vrbem penetrant. Cedunt Saguntini viribus impares, penitioremque vrbis partem cum arce ſubitarii operis muro coniungunt. Res in extremum adductas vna Romani auxilii ſpes ſuſtentabat. Datum tantiſper reſpirandi ſpatium Annibalis diſceſſu in Carpetanos & Oretanos, delectus acerbitate ad arma conſternatos. Relictus obſidione vrgenda Maharbal Himilconis filius Saguntinorum eruptionibus compreſſis, & noua vrbis parte capta fecerat operæpretium, cum Annibalis reditu poſtquam eos motus compoſuit, miſeris ſpes omnis præciſa eſt, arcis parte in poteſtatem redacta. Vna obſtinatio, quæ in ſummo periculo conſilium non recipit, vana ſine viribus ſuſtentabat animos. Saguntinus Halcon clam ex vrbe euadens, ſuorum miſericordia ciuium quos de mentis poteſtate malorum pondere deductos conſiderabat, de pace priuatim agere cœpit: & cum nihil aliud impetraret, quam vt ciues cum veſtibus tantum, vrbe relicta, vbi victor conſtituiſſet, in ea agri parte nouum oppidum ædificarent, in caſtris hæſit, deſperatione ea lege flexuros ciues ad deditionem animos. Miſeram conditionem. pars maxima morbi eſt medicinam reſpuere. Alorcus Hiſpanus, tametſi Annibali militabat, Saguntinis quadam naturæ propenſione & veteris hoſpitii memoria fauens, in vrbem per ruinas admiſſus, eas deditionis conditiones pro concione proceribus ſummota multitudine expoſuit, iniquas quidem, & graues, ſed fortunæ iniquitate neceſſarias. Debere eos non quid amitterent conſiderare: ſed quidquid relinqueretur id in lucro ponere. vitam, libertatem, opes in victoris eſſe poteſtate. Alorci oratio magna indignatione plebis & fremitu, quæ certatim confluxerat cognoſcendi auida, audita eſt. Pleriq; aurum atq; argentum veſtemq; in forum raptim cõgeſtam ſubdito igne cremarunt: ſeque cum liberis & coniugibus in eundem rogum iniecerunt, mori obſtinantes. Turris diu quaſſata eodem momento concidens, liberum militi aditum in vrbem dedit, flagrantem incendio: quod excitarent ſui reſtinguerent hoſtes, pari vtrunq; infelicitate. Sic naturæ iura bellum in contrarium mutat. Sæuitum eſt in ciues, nullo neq; ætatis neq; ſexus diſcrimine: pleriq; ſeruitutis odio hoſtium ferro vltro obiiciebant capita, aut tectis admoto igne eodem peribant incendio. Pauci in poteſtatem venerunt. ea militum præda fuit. Præterea multa veſtis Carthaginem miſſa, multa occupata à militibus. neq; enim omnia corrupta erant à ciuibus. Octo menſes obſidio tenuit. menſe Maio capta vrbs eſt atq; exciſa, anno ab Vrbe condita, 536. cui alii numero annum, quidam biennium detrahunt, certe P. Cornelii & T. Sempronii conſulatu. 5 3 6.

Initia ſecundi belli Punici. CAP. X.

SAGVNTI exciſæ fama vno tempore Romæ audita eſt, & qui ad Annibalem fuerant legati, Carthagine redierunt, quanto Patrum & plebis dolore dicere non eſt neceſſe. Sera pœnitentia ſuam ipſorum cunctationem accuſabant. proditos deſertoſque ſocios. Inanis luctus erat, nobiliſſima vrbe euerſa. quod proximum erat, vindicare conſtituunt. Tametſi iram adæquabat metus à præualido hoſte multorum annorum militia duratas copias trahente. Iam ſuperatis Alpibus bello petere Italiam Annibal, & pro mœnibus adeſſe, tantumque vim non admouere videbatur. Bellum tamen continuo in Carthaginenſes decretum. Coss. Cornelius Hiſpaniam, Sempronius Africam cum Sicilia ſortiti ſunt. Romæ atque tota Italia delectus habiti. Iuuenes ad ſigna vocati. inutilis bello turba, in quibus nihil præterea opis erat, in preces & ſupplicationes verſi per omnia vrbis templa votis & victimis fatigare deos. His rebus comparatis, inſtructaque claſſe, quinque legatos præmitti Carthaginem placuit, rogatum publica ne an priuata auctoritate Saguntum eſſet exciſa. Legationis princeps Q. Fabius, dato Carthagine ſenatu, mandata ſuæ vrbis expoſuit. Illi non de auctoritate quærendum dicere, ſed de belli conditione, iure an iniuria illatum eſſet. In antiquo cum Luctatio fœdere nullam de Saguntinis eſſe mentionem. Ab Aſdrubale conditiones datas non magis reliquos aſtringere, quam Luctatii fœdus Romanum ſenatum: cuius leges pro voluntate mutarat, peioreſque ea excuſatione fecerant. Tempus altercationibus ducebatur, nullo competenti reſponſo. Romanus veſte in ſinum contracta pacem, inquit, & bellum portamus. vtrum mauultis eligite. Reſpondentibus

daret quod vellet, explicato ſinu bellum dare dixit. Inde vt erant iuſſi Romani legati in Hiſpaniam nauigantes Barguſios in extrema Hiſpania atq; in Ceretanis facile contra Pœnos impulerunt. à Volcianis vero, quos vicina loca tenuiſſe arbitror (alii in Celtiberis ponunt, quo loco Villadolce ſita eſt, non procul ab ortu Guerbæ fluminis, oppidum veteribus monimentis Volcem dictum) repulſam tulerunt addita verborum contumelia, quaſi proditis Saguntinis nouos ſocios aucuparentur: nomen magis ad præſidium ſociorum quam vires afferre ſoliti. Eo reſponſo vulgato pari libertate ab omnibus ciuitatibus repulſi, in Galliam Narbonenſem profecti in gentis concilio ne Annibali, quem arma expedire in Italiam conſtabat, per ſuos fines tranſitum darent, Romani ſenatus verbis poſtularunt. magno Gallorum riſu, ſtultum iudicantium alieno commodo arbitrioque grauiſſimum bellum in ſuos fines attrahere. Pœnorum donis præoccupati erant: à Romanis neque acceperant quidquam, neque expectabant. Sic nullo operæpretio facto per Maſſiliam Romam redierunt. Interea Annibal in nouum bellum intentus, copiis in hiberna dimiſſis, factaque qui cuperent ſuos inuiſendi poteſtate, modo ad prima veris ſigna Carthagine noua præſto eſſent: ipſe Gadeis, quaſi in Herculis templo nuncupaturus vota, procuraturus ſacra, profectus eſt. Sacrificio peracto, atque vxore & filio abs ſe dimiſſis, aut in Africam, aut vt alii ſuſpicantur, Caſtulonem, tredecim millia & octingentos cetratos ex Hiſpania pedites Carthaginem miſit, Baleares octingentos, mille & quingentos equites, vt obſidum loco eſſent, & procul à patria maiore virtute fideq; operam reip. nauaturos confidebat. Eadem claſſe vndecim Afrorum millia in Hiſpaniam abducta. quo præſidio octingentis inſuper additis Liguribus Aſdrubalem fratrem iuſſit Hiſpaniam tueri. Addita claſſis idonea ad maris imperium retinendum. Obſides præterea quos ciuitatibus imperauit iuuentutis principes, in Sagunti arce Boſtari cuſtodiendos reliquit. Ipſe cum robore exercitus, in quo nonaginta peditũ millia ex variis gentibus erant, duodecim millia equites (Polybius multo minorem numerum ponit) iter ingreſſus, vbi ad Iberi ripam caſtra poſuiſſet, noctu de belli euentu ſolicitus, videre ſibi viſus eſt per quietem, iuuenem auguſta ſpecie, qui ſe ab diis ducem in Italiam miſſum diceret. ſequeretur proinde, neque oculos retro referret. eum nihilominus conuerſa facie ſerpentem vidiſſe obuia cuncta ſubuertentem, & nimbi procellam ſubſecutam. Roganti ecquid ea portenderent, deſineret reſpondiſſe fatorum arcana perſcrutari, ſequereturq; qua viam pandebant numina. Ibero tranſmiſſo Annibal Andubale gratia, copiis & auctoritate iis in locis inter Hiſpanos Principe ſibi conciliato, atq; Hannone cum iuſto præſidio totiuſque exercitus impedimentis, quo expeditius eſſet iter, in eo tractu relicto, in Pyrenęi ſaltus iugis tria Carpetanorum millia tam longinquę militiæ pœnitentia ſigna deferentes, ne iis cogendis ſupplicio cæteri irritarentur, eos ſeptemq; alia Hiſpanorum millia, qui inuiti ſequi videbantur, ſponte dimiſit. Quo facto nominis auctoritatem ſanciuit, quaſi dimiſſis ſponte omnibus, & reliqui exercitus metus mitigatus, eo exemplo confidentium militiam, quam ſponte ſuſcepiſſent, cum vellent poſituros. Mox tranſcenſo Pyrenęo, atq; Gallis, qui arma corripuerant, fœdere deuinctis, opera Ciuiſmari & Mænicati, qui inter Gallos ſummum gratiæ & auctoritatis locum obtinebant, Rhodano traiecto, Volciſq; victis, eius fluminis ripas vtrinq; incolentibus, ad Alpium radices caſtra promouit. Fuit hic annus Hiſpaniæ vt frugum copia lętus, ſic morbis & peſtis contagione grauis. magni terræmotus extitere. mare identidem tempeſtatibus ſæuiit. in cælo concurrentium acierum ſpecies viſæ cum nubium fragore, ad indicium calamitatum, quibus hoc bellum orbem terrarum implicuit.

Annibalis tranſitus in Italiam. CAP. XI.

MVLTA ex iis quæ ſequuntur, externa ſunt: ſed niſi iis explicatis, quæ in Hiſpania contigerunt, cognoſci vix poſſent. Dabit lector veniam accommodatam priorum veſtigia obſeruantibus, maiori breuitati. Ergo P. Cornelius Conſul, cui ſorte obueniſſe Hiſpaniam dictum eſt, mari profectus ad impediendum hoſtium iter, poſitis ad Rhodani oſtium caſtris, ad rei bene gerendæ occaſionem excubabat: cum trecenti equites Romani quingentos Numidas (nam erant ab vtraque parte ſpeculatum miſſi) forte obuios factos, tumultuaria in pugna vicerunt. Lætus Conſul omine, quoniam prima bene ſucceſſerant, ex iis coniectans de ſumma, cupiduſque vniuerſo prælio decernendi, motis caſtris ad Rhodani & Araris confluentes, triduo poſtquam hoſtis inde diſceſſerat, in vacua Pœnorum caſtra peruenit. Iter hoſtium conſequi non ſperabat: vnde diſceſſerat rediens Cn. Scipione fratre cum robore exercitus & longarum nauium claſſe, ad tentandam Hiſpaniam, tuendoſque in ea ſocios ablegato, cum paucis ipſe Genuam mari repetiit, nouum in

Italia

Italia exercitum haud defore ratus aduerſus Annibalem. Qui per Allobroges, Taurinas Alpes ægre quamuis, ſuperauit quindecim dierum ſpatio: ac in Italiam copias induxit viginti peditum millia, ſex equitum, vt quidam aiunt. Alii centum millia pedites, equites viginti millia duxiſſe confirmant. Punicis certe copiis par Romanus non erat, tyrone plurimum milite, vti ex ſubitario delectu. Ita ad Ticinum amnem facta pugna Conſul pro victo in caſtra compulſus proxima nocte fugæ perſimili profectione Placentiam abiit, maiori mœnium quam virium fiducia, in pugna grauiter ſauciatus. Collega Sempronius meliori partium fortuna in Sicilia res gerebat, vna & altera Punicis claſſibus victis. Eo inde aduerſus Annibalem reuocato ad Trebiam amnem maior quidem clades illata Romanis eſt. Iis in locis Annibal hyeme tranſacta Sempronio Cos. ad comitia in Vrbem profecto, vix dum aperiente ſeſe vere anni ab Vrbe condita quingenteſimi trigeſimi ſeptimi, in Hetru- 537.
riæ aditu coorta atque in Apennini tranſitu ſæua procella, & frigorum inclementia multos ſuorum amiſit. Ad Placentiam, cum re neceſſaria retro rediiſſet, Sempronioq; in caſtra reuerſo creatis Coss. Cn. Seruilio & C. Flaminio, denuo collata ſigna ſunt. Acre & anceps prælium fuit. pugnantes nox diremit: exæquataque clade Pœnus in Lygures abiit, amiſſa magna exercitus parte.

Geſta per idem tempus in Hiſpania. Cap. XII.

INTEREA Gn. Scipio Emporias claſſe delatus, à Lacetanis exorſus omnem eam Hiſpaniæ oram à Veneris promontorio ad Iberi oſtia ſecundum mare Romano nomini adiunxit, Pœnorum odio libenter fœdus imperiumq; mutantem. Claſſis Romana ad Tarraconem nempe in Salu portu (Solorium Rufus Feſtus vocat) quarto ab ea vrbe ad Occaſum lapide hyemauit. Deinde cum Hannone ei oræ ab Annibale præfecto ſigna collata in Ilergetibus ad Cyſſum: quod hodie quidam Siſſum, alii Saidi iis in locis nota oppida eſſe ſuſpicantur. victoria penes Romanos ſtetit, ſex Pœnorum millibus cæſis, duobus captis. Hanno ipſe venit in p teſtatem, & Andubal Hiſpanus, quem rebus Carthaginenſium fauere dictum eſt, tot vulneribus debilitatus vt intra paucos dies expirarit. Aſdrubal, qui auxilio fuerat Carthagine noua ab Hannone aduocatus, cum traiecto Ibero aduerſi prælii nuncium accepiſſet, flexo ad mare itinere multos nauales ſocios Romanorum, promiſcuamq; hominum turbam inopinato aduentu oppreſſit. parique celeritate rurſus Ibero tranſmiſſo Ducis Romani metu, qui ad eius rei famam accurrere nunciabatur, incolumes copias octo millia pedites, equites mille, in tuta loca reduxit. Gneius continuo Emporiis, quo fugato Aſdrubale diſceſſerat, in Ilergetes redire compulſus eſt, quoniam ab eius diſceſſu ad Pœnos defeciſſe contempto Romano fœdere, imperioq;, erat nunciatum. Modica vindicta fuit. Athanagia vrbe, quæ princeps rebellionem fecerat, deditionem faciente pecunia mulctatos, & maiori obſidum numero imperato, vniuerſos conſeruauit. Inde in Accitanos promota caſtra: ii prope Iberum incolentes in Pœnorum fide manebant (alii Auſetanos ſcribunt, qui ad Pyrenæi radices, vbi nunc Gerunda eſt, habitabant) ſane Acete gentis eius vrbe primaria obſeſſa Lacetani auxilio ſuperuenientes, noctuque in vrbem irrumpere conantes, excepti inſidiis, ad duodecim millia trucidati ſunt, cæteri fuga dilapſi. Obſeſſi omni auxiliorum ſpe depoſita, atq; vrbis Principe Amuſito ad Aſdrubalem occulte profecto, trigeſimo obſidionis die deditionem neceſſario fecerunt. argenti talenta viginti mulctæ nomine imperata victis. copiæ Tarraconem in hiberna reductæ. Hiſpanorum auxilia domos dimiſſa. Multa per eos dies in Hiſpania, Italia, atq; Africa oſtenta viſa. quibus procurandis maiores hoſtiæ mactatæ à Carthaginenſibus præſertim, feruntur: proſus vt more è Phœnicia tranſlato, qui longo tempore fuerat intermiſſus, Principum filiis iugulatis Saturni numen placandum cenſerent, in eius belli euentu, fortunarum atq; communis ſalutis diſcrimen verti conſiderantes. atq; in cæteris Aſparem Annibalis filium ſenatus iudicio neci deſtinatum aiunt, quaſi emineret inter alios. ea paternis meritis gratia habita. An hæ fabulæ potius ſunt, ad lectorem oblectandum varietate, à noſtris hiſtoricis confictæ? Addunt patre intercedēte puerum euaſiſſe, ſui capitis periculo bellum adminiſtrare malle dictitante, quam filii profundendo ſanguine patriis religionibus obſecundare.

Pugna ad Traſimenum. Cap. XIII.

HYEME exacta, atque in Liguribus exercitu recreato auctoque, Apennini iuga Annibal ſuperauit, meliori aliquanto quam antea conatu. In eo itinere reſtagnantis Arni paludibus tranſmittendis alterum oculum amiſit, deformata facie maiori terrori futurus:

multi homines, & iumenta. Elephantique ferme omnes perierunt. Ad Traſimenum peruentum, lacum in ea Hetruriæ parte nobilem, vbi Cortona vrbs ſita eſt, non procul vrbe Peruſio, vnde lacui nomen noſtra ætate. Iis in locis laceſſenda C. Flaminii temeritate in exitium præcipitantis agrum omnem Cortonam inter & lacum vaſtat, atque in aperto caſtra ponit, retro vicinum montem Baleares & leuem armaturam in inſidiis, ad anguſtias equitatum, quas montes & lacus efficiunt. Ea arte à tergo atque à latere circumuenti Romani, qui Ducis furore cæci in hoſtem ferebantur, quaſi indagine incluſi nulla difficultate victi ſunt. quindecim millia ex Romano exercitu cecidere, pari captiuorum numero: cecidit & Conſul ipſe haſtili traiectus. Cæſi mox in Vmbria ab Annibale quatuor millia equites, qui viciſſe Pœnos ignorantes ſecurique in caſtra Romana ibant, miſſi à Cn. Seruilio collegæ auxilium. Sub hæc Spoletum Romanorum colonia tentata cum expugnari non poſſet, ſigna, in Picenos conuerſa, atque eorum agris omni iniuria vexatis, Annibal per Marſos, Marrucinos, Pelignoſq; in Apuliam irrumpens circa Arpos & Luceriam ſubſtitit. Tantis acceptis Romæ exiguo tempore cladibus, maiori metu vrgente, ad illud extremum decurritur. Dictator creatur cum ſumma & maxima decernendi poteſtate extraordinaria, Q. Fabius Maximus. M. Rufo Minutio magiſtro equitum. Libri Sibyllini conſulti, atque ex iis ver ſacrum Romæ votum. Propter ærarii inopiam ex ſingulis aſſibus, qui ante librales erant, ſex facti valore retento, qui ſextantarii ſunt dicti. Naues miſſæ per idem tempus in Hiſpaniam ad Cneium commeatu onuſtæ, ad Coſſanum portum à claſſe Carthaginenſi interceptæ erant. noua ergo claſſe ad tutandam Italiæ oram comparata, nouiſque contra Annibalem copiis conſcriptis, Dictator in Apuliam profectus cunctando, neq; totius dimicationis vſquam facta copia, hoſtis ferociam debilitare cœpit, & reip. vulnera aliqua ex parte ſanare. Tametſi non illi magis contra hoſtem pugnandum erat, quam contra Minutii temeritatem, militum audaciam, nominiſque infamiam: quæ res fortiſſimos ſæpe viros in præceps egit, Dictatoris cunctationem cunctis accuſantibus ignauiæ affſicto nomine. In Hiſpania Aſdrubal Himilcone cum claſſe valida præmiſſo ad eam Hiſpaniæ oram tentandam, quæ in Romanorum fide erat, terra ipſe copias duxit viginti militum millia. Cneius terreſtribus copiis inferior retinendi maris imperii ſtudio cum triginta nauium claſſe. Tarracone profectus in oſtio Iberi claſſem Punicam nactus militibus vacuam (ſecuri ii in terra erant) oppreſſit. Viginti quinque naues in ipſius oculis Ducis captæ. reliquæ qua ſubmerſæ, qua ad littus eiectæ. parique celeritate naues onerariæ quatuordecim interceptæ ſunt in mari: quæ remittente vento curſum aliarum adæquare non potuerant. Eodem victoriæ curſu Honoſca vrbs vi expugnata direptaq; eſt. Carthaginis vicinus ager vaſtatus, & ſuburbana ædificia incendio deformata. Aſdrubal Gadeis vſq; Romanæ claſſis veſtigia ſubſecutus incendiorum Hiſpaniæ atq; vaſtitatis deformis vbiq; teſtis viſebatur nullo præſidio. Secundum eam victoriam Ebuſus inſula tentata à Romana claſſe: atq; populi amplius centum viginti in fidem accepti: in his Celtiberi gens valida cum primis & lata. nam in horum finibus Segobriga, Bilbilis, & Medina Celina erant: ad hæc Vrceſia, Concha, Opta, Agreda, Numantia, vrbes & oppida regionibus vſq; adeo diſiuncta, ipſaq; adeo Cauni montis faſtigia. Harum Cneius gentium acceſſione formidabilis, terreſtribus copiis ad ſaltum vſque Caſtulonenſem armis penetrauit. eundem nullo magno operæpretio facto, citra Iberum ii motus reuocarunt, quos Mandonio auctore, ſummo in Ilergetibus loco, inter ſuos ante Principe, concitari nunciabatur. vnde maiori mole bellum coortum eſt, Aſdrubale à factioſis aduocato. Tametſi miſſa Romanorum manu multi è ſeditioſorum numero ſublati erant: & Celtiberi Cneii litteris ſolicitati, cum facta ſuorum manu in Punica ditione tres vrbes occupaſſent, retro redire Aſdrubalem compulerunt, noui periculi propulſandi neceſſitate. Ventum vtrinque ad manus. quindecim millia è Punico exercitu a Celtiberis trucidata ſunt duobus præliis, autumno in hyemem præcipiti, quem præcipua fertilitas & bonorum omnium copia celebrem reddidit in Hiſpania.

P. Scipio venit in Hiſpaniam. CAP. XIIII.

HIc ſtatus rerum erat cum Cn. Scipio datis ad ſenatum litteris, militem in ſupplementum & commeatum quantum maxime poſſent mitti poſtulauit. Æqua Patribus petere viſus eſt. Cornelius Scipio prorogato poſt conſolatum imperio ad fratrem deſtinatur
5 3 8. initio ſequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita quingenteſimus trigeſimus octauus. cum triginta longis nauibus, octo millibus militum, magnoque commeatu, Tarraconis portum tenuit, exæquato cum fratre imperio bellum adminiſtraturus. Ii conſilio inter ſe communicato, exulum Saguntinorum rogatu, cum in patriam redire, & iniurias vindicare cuperent,

rent, Saguntum copias promouent. In ea vrbe Hispanorum obsides modico præsidio à Bostare præfecto tenebantur. Ea res Hispanorum plerasque ciuitates morabatur: ne defectionis ad Romanos culpam suorum capitibus luerent. Acedux nobili loco Sagunti natus, ad Romanos propensus & insigni aliquo officio satagens eorum promereri gratiam, præfecto clam conuento persuadet, vti obsides redderet Hispanis. nulla re magis quam fide hominum studia excitari. Id cum Bostari homini minime malo esset persuasum, obsides reducendi cura desumpta, Acedux monitis prius Romanis de media nocte profectus, in eorum induxit castra. sic per eos cognatis redditi, magnam Romanis ab iis populis beneuolentiā adiunxere. Orta ex his rebus lætitia ne Romanis syncera esset Cannensis cladis fama effecit. Peracto enim Cn. Seruilii consulatu, noui Coss. creati, L. Æmilius ex nobilitate, è plebe nouo exemplo Terentius Varro, cuius importunitate tanta clades accepta est. Diuiso inter collegas imperio, ita vt alternis diebus imperarent, Æmilio detrectante certamen, Varro quo die imperii summa penes ipsum erat, confligere non dubitauit, collega prosequente, magis ne defuisse reipublicæ videretur, quam quod consilium probaret. Ad Cannas Apuliæ vrbem ad oram Superi maris, vbi vtraque castra erant, pugnatum. prælium atrox sæuumque fuit. quadraginta duo millia peditum è Romano exercitu strata sunt, equites tria millia. cecidit & Consul Æmilius, repudiato qui ad fugam offerebatur equo. capta duodecim millia capitum. Annulorum modios tres cum dimidio Mago Annibalis frater Carthaginem legatus de victoria detulit, ostentauitq; in senatu, ad indicium, quam multi ex nobilitate, quæ sola annulis aureis vtebatur, in ea pugna periissent. Post eam cladem tanta Romæ trepidatio fuit, vt iuuenes primarii de Italia deserenda deliberarent. Ne Romanum imperium penitus concideret, modica temporis mora factum est. omnino Italię vrbes non paucæ eius cladis fama ab amicitia populi Romani abductæ. multæ retentæ in Hispania ne fœdus cum Romanis maturarent. nam noui motus ne existerent Scipionum prudentia factum est. Quo tempore eorum diligentia atque auctoritate Tarraco quidem in Hispania ædificiis atque mœnibus amplificata, coloniæ Romanæ iure donata est. Carthagine autem quamuis Hannone multum repugnante atq; in eo rerum momento nouo fœdere vinciendos Romanos in senatu disputante, placuit Annibalem atq; Asdrubalem pecunia, classe, & supplemento, prout ipsi expetierant iuuare. magnis delectibus Afrorum atque Numidarum millia quadraginta conscripta, atque ex eo numero continuo ad Asdrubalem, qua parte resp. magis laborabat, quatuor millia pedites missi, equites quingenti. Horum Duci Magoni cura data, nouas & maiores copias conscribendi in Hispania peditum, equitumque, ad retinendum extendendumque in ea prouincia imperium.

Asdrubal Italiæ aditu prohibetur. CAP. XV.

MOVEBANTVR in extrema Hispania Tartessii, ferox hominum genus Duce Galbo Asenaque vrbe capta, vbi Pœnorum commeatus & frumentum erat. Iis Asdrubal motibus compressis, litteris Carthagine missis, continuo in Italiam maturare iussus est Annibali fratri supplementum allaturus. Graue id mandatum fuit, multorumque animos in Hispania ad Romanos auertit. sed re necessaria compulsus, accepto successore Bomilcaris filio Himilcone, eoque prouinciæ arcana edocto, & rationem belli in posterum administrandi, magnis denuo delectibus tota prouincia habitis, & pecunia maxima in stipendium imperata, signa versus Iberum mouit, anno ab Vrbe condita quingentesimo trigesimo nono. 539
Scipiones de patriæ periculo soliciti, si Asdrubal in Italiam peruenisset, ne à duobus exercitibus opprimeretur, ab Annibale toties victa, Punicæ ditionis oppidis impugnandis ab Italiæ cogitatione aut auertere penitus aut morari constituit. Vrbem à propinquo fluuio Iberiam dictam tentare visum est. Asdrubal contra ea prius vrbe munita, alteram vrbem Romanis addictam iis in locis circumsedit. Accurrunt Romani Duces, Iberiæ obsidione soluta. Castra castris collata primum, deinde leuibus vtrinque præliis dimicatum, postremo totius dimicationis signo proposito totis viribus & copiis concursum est. Non de Hispaniæ modo possessione, sed de Italiæ orbisque imperio certamen erat. Romani non secus ac si pro mœnibus ipsisque vrbis Romæ portis acriter pugnantes vicere hostes. Fugæ initium ab iis Hispanis factum, qui intimis sensibus à Pœnis auersi, inuiti eorum signa sequebantur, longinquę expeditionis odio, & ad Romanos propensi. Pœni Afrique tanto præsidio nudati, cæsi profligatique sunt. equitatum elephantosq; fuga seruauit. Ipse Asdrubal cum paucis Carthaginē nouam euasit. Ea res ex Scipionum litteris Romæ nunciata, non tam victoria læta fuit, quam Asdru-

balis in Italiam impedito transitu. Grauis is annus Hispaniæ extitit, tum annonæ difficultate, tum pestis lue, quæ multos mortales extinxit, Himilcemque vxorem Annibalis & filium Castulone. sic affirmant. Ea causa Romani Patres ad Hispaniensem exercitum commeatum misere, mutuo à mercatoribus pecunia sumpta, propter inopiam ærarii, & quia aduersus Philippum Macedonem, qui icto cum Annibale fœdere, Italiam appetere nunciabatur, noua classis erat comparanda. Mago ea classe, quam in Italiam instructam habebat, Asdrubalis periculo nunciato, iussu senatus Carthagine soluens, atque in Hispaniam perlatus, sexaginta longas naues & duodecim millia milites intulit in portum Carthaginis nouæ, vbi Himilco naues eas etiam continebat, cum quibus paulo ante ipse venerat in Hispaniam. Magonis aduentu magna animorum commutatio facta est. Quibus victis, vix erat relictum vbi consisterent in Hispania, ii de reparando bello cogitare cœperunt. Illiturgim eorum antea ditionis, & nunc ciuium defectione alienatam ducunt, & trinis castris obsessam impugnant. Sexaginta hominum millia sub signis erant. Eo Scipiones cum sedecim millibus auxilio profecti, carris atque iumentis frumento onustis in vrbem inuectis, Pœnos nequicquam prohibere conatos, ingenti prælio superarunt: non Asdrubalem modo, sed Magonem, Himilconemq; ex propriis castris ad certamē accurrentes. Cædes maior quam pro victorum numero fuit. tria millia equitum capta, mille equi in castris reperti, Elephanti quinque trucidati. Incibilim oppidum viginti septem passuum millibus à Dertusa ad Occasum Pœni Duces reparatis viribus expugnare parabant. Eo loco nouo prælio facto, tria millia è Punico exercitu cæsa sunt, pari captiuorum numero: cecidit Himilco Dux præstanti virtute, famaque. Incibilim hoc tempore quidam esse arbitrantur Cheluam oppidum in Valentini regni agro. Illiturgim Andugarum in Bætica, aut Lietor non procul Alcarasso vrbe. Sed regionum historiam conquirere non minus quam factorum difficile est, cæca vsque adeo Hispanię antiquitate. Hæc autumno contigerunt, quo ex Italia nuncius Romanorum lætitiam vehementer auxit: Annibalem Capuæ delitiis per hyemem exercitu eneruato, dum Nolam finitimam obsidione premit, acie à M. Marcello victum atq; in Apuliam reiectum. Duo Hispanorum millia desertis Punicis castris ad Romanos transiisse, magnis pollicitationibus solicitatos. In Sardinia Asdrubalem Caluum, qui cum valida classe ex Africa mittebatur in Italiam, & Arsicoræ viri inter insulanos principis promissis in spem venerat eius insulæ occupandæ, à T. Manlio Torquato ad Calarim prælio victum captumq; cæsis multis tum Pœnis tum Sardis, qui Pœnis militabant. Simul ex Sicilia cognitum Hieroni Regi defuncto Hieronymum eius nepotem diuersissimis moribus, Syracusis in regno successisse. Scipiones bona ex iis rebus spe pleni, certiq; arma repetere cum primū per anni tempus licuisset, copiis in hyberna dimissis, ipsi Tarracone hyemare constituunt. Quo tempore eius vrbis murum fuisse perfectum in veteri lapide incisæ litteræ declarabant, qui lapis Alfonsi Regis Castellæ eo nomine. XI. ætate extabat, vt eius historia testatur. Tarraco in planicie modica sita est, quæ in mollis atq; rotundi collis fastigio se pandit, mari subiecto ad lapidis iactum, ascensu ad Ortum arduo, propter continentes rupes. Ad Occasum planicies præcipua amœnitate & prouentu consternitur quadraginta amplius millibus passuum, olea, vite, malis medicis consita, pecore abundans & frumenti ferax, quantum ciuibus alendis sit satis: modico interfluente flumine vno ab vrbe milliari (Francolinum vulgo vocant, veteres Thulcim.) Eius aquæ ad macerandum linum & canabim, quarum rerum magnus prouentus est, magis quam ad potum aptæ sunt. vna enim aquæ dulcis penuria olim ea vrbs cum laboraret, post Scipiones, Romani opere Romano aquæ ductu magna altitudine exædificato, Gaiæ fluminis partem decem & sex passuum millibus in vrbem deriuarant. Eo porro bellorum iniuria salutis anno ducentesimo sexagesimo sexto, corrupto, puteus auorum memoria effossus altissime, aquæ dulcis copiam suppeditat, ciuibus, qui nostra ætate septingentas circiter familias efficiunt, murorum vniuerso ambitu duarum millium non amplius capaci.

Pœni passim in Hispania cæduntur. CAP. XVI.

540. VIx hyeme circumacta anni ab Vrbe condita quingentesimi quadragesimi, Mago & Asdrubal fratres magnum Hispanorum exercitum comparant, educuntq; tempestiue Carthagine, spe Vlterioris Hispaniæ, quę magna ex parte Romanorum facta erat, armis recuperandæ. His conatibus P. Scipio obuiam eundum iudicans, Ibero transmisso in Vectones penetrat: & ad Castrum Altum nobile oppidum, Amilcaris cæde Pœnis infaustum, castra ponit. vnde amissis duobus Romanorum millibus, qui à circumfusis vndique hostibus intercepti trucidatique erant, maioris cladis metu, copiis in pacata loca reductis, in Vi-

in Victoriæ monte (hic hodie Mocia eſſe creditur, vltra Iberum aliquot millibus paſſuum ad mare) caſtra poſuit muniuitque. Eo diuerſis itineribus atq; animis tum Cneius auxilio cum omnibus copiis, tum Aſdrubal Giſgonis filius ad impugnandũ venerunt. Erat is paulo ante ex Africa miſſus cum quinque millibus militum ſupplementi cauſſa, ſummo Carthagine loco natus, magnis opibus, Barchinos fratres cognatione attingens: eoq; cum copiarum parte, tertius bellum adminiſtrare per vicina Ibero loca cœperat. Erant vtraque caſtra vltra Iberum, modico interuallo diſtantia. P. Scipio ſpeculatum progreſſus circumfuſa hoſtium multitudine periculo proximus fratris ſuperuẽtu ſeruatur, haud vllo maiore operæpretio. Vtroſque Caſtulonis defectio in vlteriorem Hiſpaniam auertit. Ea vrbs Carthaginis odio, grauiq; eius gentis imperio feſſa, pulſo Carthaginenſi præſidio rebellarat aperte plures voto. Pœni ne mora creſceret malum, Illiturgim obſident, Caſtulonenſis defectionis auctorem præcipuam vindicaturi ſupplicio. Cneius ad ferendam opem cum expedita legione profectus inter bina hoſtium caſtra magna cæde facta, in vrbem penetrat. ſequẽti mox & tertia luce eruptione facta, duo hoſtium millia cædit, capta tria millia, cum militaribus ſignis tredecim. Maiorem alii numerum ponunt, vitiatis, vt creditur, numeris. Omnino Pœni obſidione ſoluta, rurſus à Bigerra in Baſtetanis, quam circumſidere parabant, hoſtium ſuperuentu repulſi, ad Aurigim (hæc hodie Giennium eſt, aut Ariona) totius dimicationis aleam ſubeuntes denuo victi ſunt; cum quatuor horis certamẽ ſuſtinuiſſent. cæſa quinq; Pœnorum millia: capta tria: elephanti triginta confoſſi: relata ſigna militaria quinquaginta. Cneius ſuorum aliquanto numero amiſſo, & ipſe fœmore haſta traiecto, lectica hoſtem perſecutus, ad Mundam non alio quam antea euentu pugnauit. minor dimidio cædes fuit. hoſtem ſyluæ monteſque vicini texerunt. Liuius pugnam ad Aurigim poſtremo loco ponit, & ad Mundam Gneio vulnus inflictum ait. Nobis locorum ſitus & aliorum ſcriptorum auctoritas potior fuit. Tot incommodis re Punica afflicta in Hiſpania quidem, nihil vt eſſe in calamitate reſidui videretur, Mago in Galliam mittitur Mœnicato & Ciuiſmaro, quos Regulos cum Annibale amicitiam iunxiſſe ſupra monſtratum eſt, ad iungendas vires, ferendamque opem ſolicitandis. Parent illi: nouem Gallorũ millia nauibus Carthaginem nouam deduxere. In ea vrbe Aſdrubal bello reparando intentus erat. Gneius ſucceſſu lætus, haud minori cura hyemem in Bætica conſumpſerat. Anni eius initio, qui fuit ab V. C. quingenteſimus quadrageſimus primus, productis vtrinque 541
copiis in Bætica pugnatum eſt, eiſdem quibus ante animis, maiori aliquanto cæde. octo millia è Punico exercitu occiſa, ac ferme è Gallorum numero omnes. Duces etiam Mœnicatus & Ciuiſmarus, cũ oſtentandę virtutis cupidi auidiſſime, & vt eſt gentis ingenium, magna alacritate pugnarent, fortiter occubuerunt. Secundum eam victoriam Saguntum vi expugnatum eſt à Romanis, ſexto omnino anno ex quo in Pœnorum poteſtatem venerat. Exules Saguntini, qui cladi patriæ ſuperfuerant, tandem reſtituti iu auitos lares ſunt. Turdetum exciſa ſuſceptæ calamitatis princeps cauſſa: eorum etiam agri Sagunto contributi: vt eſſet malorum aliqua compenſatio. Ipſi Turdetani ſub corona venditi doloris iniuriæque vindicta leuamen. Quo tempore ex Italia nunciabatur, Arpis Apuliæ vrbe, quæ poſt Cannenſem cladem à Romanis defecerat, Q. Fabii virtute expugnata, Hiſpanos mille eius vrbis præſidiarios milites magnis promiſſis inuitatos tranſiiſſe ad Romanos. Ex ea re Patres Romæ de ſumma belli ſperãtes hoſtes euerti poſſe, Scipionibus per litteras mandant, vti proceres aliquot Hiſpanorum primo quoque tempore mittant in Italiam: per quos reliquos Hiſpanos ab Annibalis caſtris, hoc eſt, robur hoſtilis exercitus ſubducere cogitabant.

Nouum bellum excitatur in Africa. CAP. XVII.

PER idem tempus in Africa bellum hac occaſione exarſit. Aſdrubal Giſgonis filius, viro maturam filiam Sophonisbam reliquerat Carthagine. Huius quoniam eximiæ animi & corporis dotes erant, nuptias Syphax Numidarum Rex ambiens, cum Patres Aſdrubalis parentis abſentiam excuſaſſent, quod res erat repulſam interpretatus bello iniuriam perſequi cogitabat. Sedes regni Siga fuit exaduerſum Malacæ poſita in ora Africæ; imperium Tingi atque Oceano ad Occaſum, ad Ortum Carthaginenſium ditione terminabat; Galæ tantum regno interiecto cum quo ſæpe de finibus belli fortuna alternante certabat. Galæ Maſiniſſa filius erat, præſtanti indole iuuenis, & ad res maximas obeundas corporis & animi virtute pari. In hunc Syphax primum arma vertere parabat, Pœnorum amicitia magis quam ſuis viribus propter ditionis anguſtias fretum, iniuriæ opportunum Pœnis gemino bello impeditis Italico atque Hiſpanico. Hæc cogitantem tres à

Scipionibus legati ex Hispania amplius inflammarunt, ostendentes rem eum in primis gratam facturum Romano senatui: si fœdere facto iunctisque viribus nouo Carthaginem bello in Africa implicaret, futuram imparem, copiis in plures partes distractis. Eius beneficii memoriam perpetuam Patribus fore. Cum his Syphax legatis multis sermonibus consumptis ad Romanam amicitiam animum appulit: & cum didicisset, quam ipsi præ Romanis omnis disciplinæ militaris essent ignari, petiuit pro initæ amicitiæ iure vt duobus ipsorum cum responso, vnde venerant, redeuntibus, tertius maneret in Africa, peditatu instituendo, qua parte militiæ disciplina per manus tradita Numidæ carebant. Datum expetenti Regi vt Q. Sertorium apud se ea lege retineret si factum Scipionibus ipsi probassent. Carthaginenses cognito Scipionum consilio, Galæ Regis confœderati opera aduersus Syphacis conatus vti decernunt. Belli Dux Masinissa creatus, tunc præstanti indole iuuenis, deinde Romana amicitia clarior, contractis continuo suis & Carthaginensium copiis, hosti obuiam procedens, primo prælio triginta hostium millia cæcidit. Mox fuga ad Maurusios regni extremam vrbem elapsum Syphacem, & viribus reparatis transitũ in Hispaniam parantem, pręlio altero victum fregit. Sunt qui Syphacem venisse, scribant, in Hispaniam, nimirum vt de ratione belli gerendi coram consilia cum Scipionibus communicaret, à Liuio atq; Plutarcho prætermissum, quod mirum non est. Hæc res in Hispania nunciatæ, dolorem Romanis vt par erat, lætitiam Asdrubali pepererunt singularem: rem Romanã, quę resurgere visa erat, denuo præcipitantem vrgere maiori studio visum est. Appetente iam hyeme, Celtiberi, quorum erat maxima opinio virtutis inter Hispanos, in sequentem annum magno stipendio à Pœnis inuitantur. Cognito Scipiones periculo, maioribus præmiis gentem pretio venalem in fide retinent. Additus honos ne distincto in agmine & separata castrorum parte, vt ante consueuerant, tenderent, sed sub iisdem signis atque Centurionibus confusi Romanis. Ex eo numero per speciem honoris re vt obsidum loco essent, & à castris Annibalis reliquos Hispanos abducerent, trecenti Romam missi eo initio
542. anni sequentis mari peruenerunt, qui annus ab V. C. fuit quingentesimus quadragesimus secundus. Quo tempore quatuor naues ex vrbe cum comeatu & pecunia missæ, copias præsenti inopia leuarunt. & quod non minus iucundum accidit, Hannonem nunciarunt Carthagine missum, dum contractis Ligurum Gallorumque copiis contendit ad Annibalem, vt vires conferret, qui per eos dies Tarentum in deditionem acceperat, in Piceno agro cum copiis omnibus oppressum fuisse. In Sicilia autem Syracusas, quæ post Hieronis obitum cędemque Hieronymi successoris in factiones scissæ, in Pœnorum ditionem concesserant, a M. Marcello triennii obsidione fatigatas Merici Hispani, quingentorum militum præsidio vrbem obtinentis tutatique diu, proditione expugnatas tandem atque direptas, imperii Romani iugum suscepisse.

Scipiones in Hispania occiduntur. CAP. XVIII.

VICTI Syphacis præmium Sophonisba fuit æmulo atq; riuali Masinissæ pacta coniux. Sic nouo necessitudinis vinculo & ferendæ socero opis necessitate impulsus, cum septem Afrorum millibus & Numidis equitibus septingentis eadem æstate in Carthaginis portum sese Masinissa intulit. Indibilis Mandonii frater in Suessetanis quinque hominum millia in armis habebat, mouere paratus cum primum admoneretur. Suessetanos quidam in Vasconibus ponunt, ea parte vbi Sanguessa ad flumen Aragonem est, quam olim Suessam fuisse dictam veterum Regum diplomata indicio sunt. & à suum bonitate nuncupatam quidam coniiciunt: quod in Lacetanis finitimis suillæ pernæ à præcipua nobilitate nostra etiam ætate celebrantur. Ergo tantis Pœni auxiliis confirmati copias Carthagine priores educunt Bæticam versus, bipartito exercitu. parti Asdrubal Barchinus præerat, reliquis Mago Masinissaque cum socero. Scipiones nouis ex Italia auxiliis aucti, & triginta Celtiberorum millibus confidentes, ex statiuis & ipsi mouent, certi cum hoste toties fracto manus conserere. Cneius cum Celtiberis & legionum Romanarum parte tertia Asdrubalem sibi deposcit, castraque castris confert ad vrbem Anatorgim, fluuio interfluente. Publius contra reliquos Pœnorum Duces mouet, ne Asdrubale victo fuga ipsi in saltus euaderent, sed quasi indagine cincti omnes vna perirent. Tantum fiduciæ ingerit sæpe continuata felicitas. Quod contra prorsus accidit. Asdrubalis arte, facili linguę commercio Celtiberi inducti Cneium deserere, conuulsis repente signis rediere in patriam. & erat nunciatum, à parte Pœnis fauente armis correptis fortunas eorum diripi, qui in Romanis castris erant. Ea virium Cneius parte spoliatus, quia inferior hosti erat, cedere statuit. Quid enim temeritate in exitium certum rueret? Neq; est minori

sæpe

ſæpe animi certamen vitare, quam accipere. Sapienter deſtinata, vis altior euertit: Publius Maſiniſſæ equitatu pro caſtris adequitante fatigatus, verituſque ſi Indibilis acceſſiſſet, qui aduentare nunciabatur, vt par tantis copiis eſſet, anceps conſilium cœpit. Indibili prodire obuiam ſtatuit, Dux alioqui cautus iuxta ac fortis. Sed nimirum excæcantur animi cum inſtat exitium, vti tunc accidit. Relicto in caſtris modico præſidio de nocte cōtra Indibilem copias educit. Conſilium hoſtes non latuit. Ventum iam erat in Sueſſetanorum conſpectum, & ſub veſperam pugnari cœptum. Romanum meliora ferentem Maſiniſſa aduentu ſuo turbauit primū, deinde vicit. multis paſſim ab equitatu ſtratis, Publioque Imperatore confoſſo, reliqui vertuntur in fugam. Magna cædes fuit in pugna fugaq; Noctis beneficio pauci, pars ad vicina Romanorum præſidia, vrbemq; Illiturgim, pars vnde exierant in caſtra redierunt. Pœni ſucceſſu læti magnis itineribus feſtinantes cum Aſdrubale Barchino copias iungunt. Horum aduentu permotus Cneius ſuſpicari cœpit Publium fratrem fuiſſe cæſum. neque eo ſuperſtite & incolumi venturos in vna caſtra Pœnos, ſibi pro certo perſuadens. & inerat animo inſolita mœſtitia, tacitum infelicis, vt ſit, euentus præſagium. Eo amplius in cedendi conſilio confirmatus, de nocte ſilentio caſtra mouet. Lucente die Pœni Romanos profectos eſſe cognoſcunt. præmiſſi Numidæ equites carpendo nouiſſimos neceſſario morantur iter, dum Pœnorum duces cum robore exercitus ſuperueniunt. Cneius vbi præoccupatis metu animis neque cohortationes, neque preces, neq; auctoritatem valere cernit, proximum collem capere vniuerſos, atq; eo ſigna inferre iubet, molli aſcenſu, nullaque materia erigendo vallo, ne foſſam quidem ducere ſinebat, ſoli natura in modum petræ durati. Clitellæ & ſarcinæ pro vallo obiectæ. munimentum leue, aliquandiu hoſtes detinuit, virtutem atque induſtriam Romanorum rebus etiam perditis admirantes. Verum à Ducibus caſtigati increpitiq; in caſtra ferro irrumpunt. Pauci à multis circumuenti facile cæduntur. Cneius ipſe occumbit, ſummi Ducis & ſtrenui militis functus officio: qui tot annis Hiſpaniæ Præfectus fuerat, primusq; inter Romanos Hiſpanorum fauorem, morum facilitate occuparat. pauci montibus ſyluiſq; tecti qua quenque metus aut ſpes agebat ad P. Scipionis caſtra perfugerunt (incolumem forte credebant) ſed ea à T. Fonteio Legato modico tenebantur præſidio. Ad Staberum fluuium prope Illicim pugnatum eſt, quod hodie oppidum quibuſdam Lorquinum eſſe creditur, non procul noua Carthagine. vulgo perſuaſum turrim Tarraconi prope obiectam Scipionum ſepulchrū eſſe, omnino in ea duo ſigna è marmore male dolata atque informia viſuntur, Scipionibus, ſic prædicant, conſtituta, eo tantorum Ducum tranſlatis cineribus: aut eximia prouinciales voluntate militeſque Scipionum memoriæ id cenotaphium conſtituendum ad vrbem primariam, vbi ſedes imperii erat, iudicarunt.

L. Martii virtute Pœnorum audacia repreſſa. CAP. XIX.

SCIPIONVM caſus magnam rerum & animorum commutationem attulit: concidiſſetque res Romana, ac penitus afflicta fuiſſet, ni eam L. Martii primum audacia, deinde P. Cor. Scipionis virtus ſuſtentaſſent in præcipiti conſtitutam, & nouis iactatam ærumnis. Deſtituunt ſtudia hominum, quibus fortuna aduerſa eſt. Caſtulonenſes primi, Romanis ad ſe confugientibus portas vrbis clauſerunt. Illiturgitani etiam in vrbem admiſſos crudeliter peremerunt. Earum vrbium exemplo alia oppida defeciſſe dubium non eſt. tot vna malis conſternatos Romanos, qui cum T. Fonteio legato in præſidio caſtrorum relicti erant, & qui ſe eodem ex fuga recipere potuerunt, magniſque itineribus trans Iberum feſtinabant L. Martius Septimii filius eques Romanus, magno animo iuuenis, qui ſub Cn. Scipione primipili Centurio, & Tribunus fuerat recreauit, validam manum, partim ex præſidiis, partim ex his quos à fuga retinuit, factam, ad reliquas copias adiungens. Incredibilis eius aduentu totius exercitus lætitia fuit: de Duce deligendo deliberatione ſuſcepta, omnibus ſuffragiis prælatus Martius eſt, ipſo T. Fonteio legato prætermiſſo, ſiue etiam concedente, ambitionem comprimentibus rebus aduerſis. Verum ea militum alacritas breui formidine mutata eſt, Aſdrubalem Ibero tranſmiſſo ad delendū Romani exercitus reliquias feſtinare, iamque adeſſe nunciabatur: proxime Magonem ſubſequi. Fortunæ iniquitatem nondum Romano ſanguine exatiatæ. pars ſuos inter ſe commendare, teſtamentaque in procinctu nuncupare, ſi quibus ex eo diſcrimine euadere cōtigiſſet: pars vicem ſuam deplorare: Martii cohortationes non audire: attonitis ſimiles hærere, fixis in terram oculis, aut abditi per tentoria. Cum ad vallum appropinquante hoſte ſigna Punica viſa ſunt. tum ex metu audacia orta, accenſis milites animis, ad periculum omni ex parte correptis armis concurrunt, è caſtriſque erumpunt hoſti obuiā. Pœnorum

securitas incuriaque ex re, vt fit, prospere gesta Romanis saluti fuit. Inopinata hostium audacia metu perculsi terga continuo verterunt. paucis in fuga cæsis Martius satis habens suorum animos confirmasse, ac suspicatus insidias, signo receptui dato, milites reduxit in castra, multum quamuis indignantes, palamque edicentes, quoniam talis occasio vlciscendi hostis relinqueretur, sese etiam cum vellet Martius non esse pugnaturos. Pœni contra Ducis consilium metum interpretati, nihilo maiori cura munire castra. Ea res Martium prouocauit, vt rursus fortunam tentare cuperet, noctu cogitans hostem securum opprimi posse: & necessitudo inerat, quæ ex ignauis sæpe facit audaces. Mago cum robore exercitus subsecutus, si se cum Asdrubale coniunxisset, spem salutis omnem sublatum iri prouidebat animo. Celeritate opus erat. militibus de ratione suscepti consilii pauca locutus, iussisque curare corpora, de quarta vigilia silentio copias eduxit, prodigio lætas, quod ex Martii concionantis capite flamma eluxerat. Erant Magonis copiæ sex tantum millibus passuum ab Asdrubalis castris interiecta nemorosa valle, in qua cohors Romana & equites aliquot ad omnes casus excubare iussi sunt. reliqui milites in Asdrubalis castra penetrant. nullæ enim vigiliæ erant, nulli pro portis milites excubabant. Hostium contemptus exitium attulit. In inermes somnoque sepultos magna cædes facta est: pauci fuga seruati. multo plures cum in vicina castra effugere conarentur, in insidias præcipitarunt. Captis Asdrubalis castris, eodem animorum vigore ad Magonem opprimendum festinatum est, ignarum cladis acceptæ. Exorto iam Sole in ea castra impetus factus, & pari felicitate momento temporis capta sunt, priusquam se hostes ad resistendum comparassent. Intra munitiones pugnatum acriter, donec recentis cædis signa in Romanorum scutis & gladiis visa fregerunt animos. Salute disperata se in fugam concitant, cæsi in vtraque pugna hostes ad triginta septem millia. capti ferme duo millia. præda ingens fuit. Pœnorum Duces fuga euaserunt. id vnum ad exequandam superiorem cladem Martio defuisse visum est. Tantæ victoriæ nuncii Romam peruenerunt eius anni initio, qui fuit ab
543. Vrbe condita quingentesimus quadragesimus tertius, cum Martii litteris: quibus quod iniussu senatus se Proprætorem scripsisset, Patribus offensionem commouit. Responsum tamen est, quod de frumento & vestibus postularet senatui curæ fore, adscribi Proprætorem non placuit. Quare, & Cl. Nerone post peractum bellum Capuanum destinato in Hispaniam cum supplemento peditum duodecim millium, equitum mille centumque, militum Martiique factum dissimulanter accusabant. naturæ vitio in timore benigni sumus, post victoriam ingrati. Omnino ea re motus Annibal, de rerum summa desperare cœpit, cum tantum animorum habere Romanos cerneret, vt hoste pro portis excubante (nam venerat Tarento Annibal ad liberandam obsidione Capuam, & inde repulsus ad tertium ab Vrbe lapidem castra posuerat) supplementum decernerent, mitterentque in Hispaniam. Itaque ex senatus decreto, Nero Puteolis Tarraconem classe delatus, Martii & Fonteii copiis adiunctis, continuo in Bæticam mouit, contra Asdrubalem, qui in Ausetanis Illiturgim inter & Mentisam (Montegium esse creditur, aut Casorla) statiua habebat, ad Lagides atros (saltus nomen id erat.) Eius loci faucibus à Nerone occupatis, Asdrubal fœderis simulatione, sanciendo retractandoque pacis conditiones, tantum temporis extraxit, dum noctu copiæ per ardua montium euaderent: Romano Imperatore sero se Punicis artibus circumuentum esse sentiente, pugnamque expetente, cuius discrimen Pœni cautiores omni cura deuitabant.

Carthago noua à P. Cor. Scipione expugnata. CAP. XX.

INTEREA Romæ de augendo Hispaniensi exercitu, Imperatoreque deligendo deliberatione suscepta, populi comitiis habitis quoniam ancipites atque suspensi erant Patrum animi, cum nulli eum honorem ambirent ob magnitudinem periculi: P. Cor. Scipio L. Scipionis filius quatuor & viginti ferme natus annos prodiit candidatus, atque omnibus suffragiis Proconsul in Hispaniam missus est, nam Nero Proprætoris officio vicario fungebatur atque extemporali. Inerat animi magnitudo supra ætatem, eamque iuuenibus de Italia deserenda deliberantibus post Cannensem cladem, gladio in conuentu districto, intentaque morte, nisi desisterent penitusque mutarent, satis declarauit. integritatis opinionem, religionis siue studio siue simulatione, ex quo togam sumpsit, diligenter aluit, Iouis Capitolini templum frequentando, sacrisque procurandis, quoties aliquid siue publicæ rei siue priuatæ aggressurus esset. Decem millia peditum, equites mille in supplementum dati, Syllanus Proprætor in Neronis locum. legatos sibi ipse legit L. Sci-

L. Scipionem fratrem & C. Lælium, eum cuius ex consiliis ea omnia prodiisse creditum est, quæcunque à Scipione per omnem ætatem perfecta gloriose sunt. & vulgo iactabatur, Lælium comœdiam scribere, Scipionem agere. His præsidiis atq; his copiis ad ostia Tyberina classe instructa, in Hispaniam sub finem anni appulsus, milite omni verborum honore collaudato, Martium in præcipuo honore apud se habuit, Quo anno M. Marcellus Ouans ob Syracusas captas, in vrbem ingressus est, Merico Hispano, qui vrbem præsidiumq; prodiderat, præeunte in corona aurea. Eius militibus Murgantii agri attributi merces operæ, olim Hispanorum coloniæ, vt nostri scriptores affirmant. Proximo anno, qui annus ab V. C. erat quingentesimus quadragesimus quartus, Scipio ad prima veris signa, suis & socio- 544.
rum copiis contractis, Iberum traiicere, atque Carthaginem nouam impugnare decreuit. qua vrbe capta cogitabat, quoniam omnium munitissima erat, exaduersum Africæ portui commodissimo imposita, in eamque Pœni Hispaniæ obsides, subsidia belli, & militum impedimenta contulerant, sperabatque Carthaginenses de totius Hispaniæ possessione depellere. Temerarius conatus non erat: nam modico præsidio tenebatur, & Pœnorum Duces procul habebant castra: Mago prope Gaditanos, Asdrubal Gisgonis ad Anæ ostium, alter Asdrubal in Carpetanis curabat. Classis Romanæ Lælius cura suscepta, mediis itineribus subsequi iussus est. Scipio cum omni exercitu, in quo vtriusque gentis viginti quinque millia peditum erant, equites duo millia & quingenti, pedestri itinere Carthaginem die septimo peruenit. Sequenti die vno tempore à mari & à terra vrbem impugnare constituit. Mago contra præsidii præfectus armare ciues, loca omnia militibus firmare, bellicas machinas expedire, nulla re prætermissa, quæ ab strenuo Duce posset desiderari. Erat ea vrbs in cliuo posita, portui imminens, insula ad portus fauces obiecta (vti alio loco est dictum) quæ stationem tutissimam efficit, tribus ex partibus circumfuso mari, aditu à terra versus Septentrionem arduo, muroque ex ea parte altissimo. Romanos ea inuadentes parte repellunt Hispani castris hostium oppositi. cedentibus facta eruptione instant acerrime primum: deinde subsidiis è castris Romanorum submissis, terga vertunt ipsi tanta ciuium trepidatione, verentium ne hostes permisti suis ingrederetur in vrbem, vt mœnia defensoribus nudarentur. Rei bene gerendæ occasione animaduersa milites scalis muro succedere tentant, mari terraque. sed cum male mulctarentur, telis & lapidibus è superiori loco coniectis, eoq; maiore vi ictu certiori, receptui signum est datum. Erat ad Occasum vrbi coniunctum æstuarium, quod remittente maris æstu cognitum ex piscatoribus est, peruium pediti esse. Ea milites bifariam iussi murum inuadunt, oppidanisque alteri agmini resistentibus, reliqui in muros scandunt. Aderat Dux Romanus testis spectatorque singulorum virtutis & ignauiæ, magnum in pugna incitamentum. Superato muro & proxima porta occupata intra diem vnum vrbs venit in potestatem: arcem etiam dedente Magone Præfecto. Præda ingens fuit, tormenta bellica multa, signa militaria septuaginta quatuor, naues onerariæ in portu sexaginta tres, commeatu & instrumento nautico onustæ. Capti ad decem millia homines. ex his oppidani dimissi, suaque eis omnia concessa. Ea libertati gratia addita promerendis prouincialium voluntatibus. quin obsides ipsi pars ciuitatum legatis concessi, pars honestissime habiti. in his filiæ Indibilis, & fratris Mandonii vxor, puellaq; insigni forma, quam à militibus oblatam, ne videre quidem voluerat, cùm suæ ætati intelligeret, non aliunde maius esse periculum, quam ab inhonestis voluptatibus. Cui desponsa erat Celtiberorum Principi Luceio, Scipionis iussu conseruata & restituta est, addito etiam auro ad dotem augendam, quod à puellæ parentibus fuerat oblatum, libertatis pretium. Qua ille benignitate victus, intra paucos dies cum mille & quadringentis equitibus veniens ad Scipionem, fortem & fidelem operam nauauit Romanis. Præmia militibus ad veram meritorum rationem exæquata, & duobus de corona murali cōtendentibus totius exercitus studiis diuisis in partes, vtrunq; eo honore dignum videri pronunciauit, coronaq; donauit. Lælio corona aurea & in sacrificium triginta boues data: missusq; continuo Romam cum quinqueremi, in qua mago Præfectus & quindecim Pœnorum senatores vehebantur, nuncius de capta Carthagine. Vrbis deinde aliquanto tempore muris refectis, quibus partibus labefactati erant, præsidium impositum. His ita gestis Scipio quidem ad generales sociorum conuentus habendos Tarraconem rediit, sub eiusdem anni exitum: Lælius autem dato Romæ senatu, quantum virium capta Carthagine accessisset, longa oratione disseruit. Ex captiuis quæstione habita, cognitum quod M. Valerii Messalæ ex Sicilia litteris nunciatum erat, Masinissam quinque in Africa Numidarum millia sub signis habere, & Afrorum copias scribere, atque de repetenda Hispania cogitare. Asdrubalem Barchinum cum iis copiis & noua Hispanorum manu senatus iussu in Italiam destinatum, subsidium Annibali. Magnum ea res populo metum atq;

senatui vniuerso curam ingessit: & per eos dies ad Herdoneam vrbe in Samnitibus non
exigua clades erat accepta Cn. Fuluio Prætore cũ duodecim Tribunis numerosoq; exer-
citu cæso. quidam tredecim millia cecidisse affirmant, septem alii.

Asdrubal Barchinus à Scipione victus. Cap. XXI.

IN Hispania magna conuersione rerum facta pleriq; ad Romanos inclinare cœperunt.
Edescus summo loco inter Hispanos, vxore & liberis receptis, quoniam inter obsides
erant, Romanorum partes secutus est. Mandonius & Indibilis Celtiberorum Principes,
nouæ proditionis venia impetrata in gratiam recepti. Erant Asdrubalis Barchini castra ad
Betulonem, quæ vrbs in Bætica fuisse creditur, quibus nunc locis Vbeda & Biatia sunt.
545. Eo Scipio cum primum per anni tempus licuit, eius qui ab V.C. fuit quingentesimus qua-
dragesimus quintus, adiuncto Lælio. qui Roma redierat, Tarracone mouit. Asdrubal Sci-
pionis aduentu cognito, atq; suorum viribus & Hispanorum voluntate diffisus, noctu in
tumulum copias traducit: cuius radices fluuius (Bætis vt creditur) circulo magnaq; ex par-
te subluebat. Fastigium distinguebat gemina planicies. in inferiore subiectaque Numidæ,
Afri, Baleares constituti. in superiore cum robore exercitus Dux ipse constitit. Scipionem
neq; loci iniquitas neq; periculum deterruit, quin cũ perterrito hoste, locoq; magis quam
viribus confidente, manus conferret. Subeundi difficultas magna fuit, nullo hostium fru-
stra cadente telo. In planiciem magno nisu vbi ventum est, cominus pugna conserta con-
tinuo hostes conuersi in superiorem tumuli partem sese receperunt. In eam diuisis copiis
Scipio, quoniam difficiliori ascensu erat, flexo atq; adeo molliori cliuo, læua ipse, Lælius
dextra euadentes, atque ab vtroq; ingruentes latere, hostes momento temporis fuderunt,
neq; pugnam in cornua vertere valentes, nec ad collocãdos in fronte elephantos satis spa-
tii nacti. Ad octo hostium millia ceciderunt, capti decem millia pedites, equites duo mil-
lia. In his Massiua puer Masinissæ, qui nuper ex Africa venerat, nec prælio interfuit, ex so-
rore natus, vestibus equoq; donatus ad auunculum dimissus prælio peracto est. Asdrubal
pecunia elephantisq; præmissis, cum copiarũ parte non prius substitit, quam ad Pyrenæum
ventum esset: eodem Asdrubal Gisgonis & Mago cũ venissent, communi consilio decre-
tum: Asdrubalem quidem Gisgonis in Lusitaniam concedere, Masinissam cũ tribus equi-
tum millibus per Citeriorem Hispaniam vagari: pugnæ vtrunq; necessitatem discrimenq;
omni ratione vitare. Mago ad colligenda funditorum auxilia in Baleares dimissus. Barchi-
no autem Asdrubali videri necessario in Italiam commigrandum, vt senatui morem gere-
ret, & Hispanos milites, qui ad Scipionem respiciebant, longinquitate sanaret. Atque hæc
Pœni. Scipio autem adulta ætate per Castulonensem saltum Tarraconem reuertit. vbi in
546. sequenti toto anno, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus quadragesimus sextus, Pœ-
norum viribus fractis, atq; republica moderanda occupatus substitisse videtur: neq; quid-
quam accidit ad memoriam illustrius, quam quod est ab Italia allatum. Ad Tarentum in
tumultuaria pugna Marcellum Consulem cæsum ab Annibale, Collegam Crispinum sau-
ciatum, atq; ex vulnere obiisse. In locum Barchini Asdrubalis Hanno Carthagine missus
547. in Hispaniam venit, anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesimo septimo, Mago-
ne ex itinere adiuncto, qui eatenus in Balearibus hæserat. In Celtiberis delectus habẽtem
Hannonem missus à Scipione Syllanus cepit viuum, Magonem etiam superauit acie, cum
ex aliis castris socio auxilio superuenisset. Scipio ea victoria nunciata Asdrubalem Gisgo-
nis prope Gadeis castra habentem, sibi impugnandum sumpsit. Ille tot cladibus castiga-
tus, ante Scipionis aduentum milites per vicinas vrbes & præsidia distribuit, quoniam
dextris virtuteq; diffideret. Huius consilii Scipio certior effectus, ipse quidem retro con-
uertit iter: Lucius autem frater ad expugnãdam Oringim vrbem missus in Melessum fini-
bus (Plinius Oningim in Bætica, quibus locis Giennium nunc est, collocat) breui operæ-
pretium fecit, capta atque direpta vrbe. Pœni omnes & trecenti ciues, qui portas venienti
clauserant, in seruitutem abducti. cæteris libertas suaque omnia restituta. & quia hyemis
tempus appetebat, exercitu in hyberna dimisso, Lucius ipse Romam à fratre missus cum
Hannone cæterisque nobilibus captiuis Patribus gesta nunciauit. Quo tempore ex Italia
nunciatum est Asdrubalem Barchinum, qui in Gallia Alpiumque transitu omnia facilio-
ra opinione erat expertus, in Piceno à L. Claudio Nerone & M. Liuio Salinatore Coss. in
Metauri fluminis transitu ingenti prælio victum ac cæsum fuisse, exæquata Cannensi cla-
de, siue Ducis cæde, siue occisorum numero. Nam quinquaginta sex millia ceciderunt,
magna populi Romani lætitia, in eius pugnæ euentu rerum bellique summam verti consi-
derantium.

Pœni

Pœni ex Hiſpania pelluntur. CAP. XXII.

SEQVENTI anno ab Vrbe condita quingenteſimo quadrageſimo octauo, Aſdrubal alter, ſupremo adhibito conatu numeroſum exercitum conflarat, nouo prouincialium delectu & veteribus copiis in vnum corpus collatis. caſtra in Betica ad Silpiam vrbem poſuit, in quibus quinquaginta millia pedites, equites quatuor millia & quingenti erant, tantæ multitudini Scipionem haudquaquam parem fore arbitratus. Ille re cognita à Colca Bæticæ Regulo, qui partibus ſtudebat, peditum tria millia, equites quingentos accepit, plures ex Hiſpanis adiungere verebatur, patris & patrui exemplũ pro documento habens, ita fidendum externis, vt propriis viribus amplius crederet. Cum his auxiliis & Romanis legionibus hoſti obuiam profectus eſt. Leuia aliquot dies prælia fuere, deinde copię vtrinque in aciem productæ, nullo operæpretio, cum neutri pugnam inciperent. Erat vallis inter duas acies haud magno & difficili aſcenſu hanc vtrique ſi alteri tranſire tentarent expectabant, quo æquiore loco pugnam committerent. Et cum neutri auderent, ſub veſperam copiæ reducebantur in caſtra, Pœnorum prius, deinde Romanæ. Hoc conſiliorum tenore dies aliquos extracti: donec Scipio ſuorum curatis corporibus ſummo mane in hoſtium caſtra impetum dat. Aſdrubal re inopina commotus, equitatu præmiſſo aduerſus Scipionis equites, qui primi caſtra tentarant, copias in pugnam eduxit. diu ab equitibus ancipiti pugna dimicatũ: Scipioque ſuos in mediam aciem cũ recepiſſet, vtroq; cornu explicato atque promoto, quæ ex Romanis legionibus conſtabant, priuſquam mediæ acies iungerentur, hoſtium cornua, in quibus Baleares tyroneſque Hiſpani erant loco mouit atque in fugam compulit. Nam virtute impares erant, & ieiuni ad pugnam proceſſerant: cuius initium de induſtria ad multam diem fuerat à Romanis extractum. Caſtra in quæ prius ſeruatis ordinibus, deinde etiam effuſa fuga ſeſe receperant, ne continuo caperentur, effuſus repente imber effecit. Aſdrubal ſociorum inconſtantiam veritus, ne quod nonnulli continuo fecerunt, cuncti ad Romanos tranſirent, ſequenti nocte ſilentio motis caſtris, quantum extendere iter potuit, retro redire conſtituit. Scipio ſequenti luce hoſtium fuga perſpecta, equitatu præmiſſo, qui nouiſſimum agmen carperet, diſtineretque, legionum aduentu hoſtem penitus conturbauit. Magna cædes fuit, vixque ſeptem millia ex tantis copiis cum Duce in tumulum præruptum naturaque loci munitiſſimum euaſerunt. vbi Aſdrubale Gadeis elapſo. Scipioneq; cum copiarum parte Tarraconem profecto, cum reliquis copiis, à Syllano obſeſſi Pœni ſunt. Erat inter Pœnos Maſiniſſa relictus, qui punicis rebus inclinatis penitus atque collapſis, ad fortunæ motum ſe mouere conſtituens, clam de tranſitione ad Romanos, primum cum Syllano eſt collocutus. Hoc bellum veris initio geſtum eſt: eoq; confecto Hiſpania omnis Pœnis adempta in Romanorum ius ditionemq; conceſſit, quartodecimo anno ex quo Annibal Saguntinos violarat, quinto vero ex quo Scipio Hiſpaniæ Proconſul erat factus. 548.

Alia Scipionis geſta in Hiſpania. CAP. XXIII.

BELLO in Hiſpania magna ex parte profligato, Scipio de Africæ ipſiuſque adeo Carthaginis expugnatione cogitans, Maſiniſſa primum in amicitiam accepto, deinde in Africam miſſo ad ſolicitandos populares deducendoſque ab amicitia Carthaginis, Syphacem ipſe Regem Romanæ reip. conciliare parat. Miſſus in eam rem eſt C. Lælius in Africam. Barbarus facturum ſe fœdus negare niſi Duce Rom. præſente. Scipio profectus in Africam Sigam peruenit: hodie Areſgol eſſe putatur Malacæ obiecta, vti Plinius ait. Eodem Aſdrubal erat ſtudio Regem occupandi appulſus: magna Barbari gloria, cum duę potentiſſimæ gentes, duoq; clariſſimi Duces eius amicitiam magno licerent. In eadem Romanus Pœnuſq; menſa cænarunt, quod mirere amplius, eodem in lecto cubuerunt. Regis id gratiæ voluntatiq; datum. vt de pace ageretur à Scipione impetratum non eſt, abſq; conſcientia Romani ſenatus excuſante, nihil ſtatui poſſe. Ergo pro quo venerat, Rege in partes tracto, in Hiſpaniam rediit. Eius reditu Illiturgis & Caſtulo, quæ vrbes conſcientia facinoris dudum in Romanos concepti, magis quã ſpe defenſionis in fide Pœnorum perſtabant, breui in Romanorum poteſtatem venerunt. Illiturgi exciſa, Caſtulo eſt conſeruata. nam minor culpa erat, & voluntaria deditio victorum animos flexerat. Deinde Martio aliis vrbibus ſubigendis occupato, Carthagine P. Cor. Scipio patri patruoq; iuſta funeris facienda curauit. Plinius Scipionum rogum Illorci extitiſſe ait: quem Tader ſeu Bætis, vti alia exemplaria habent, Tugienſi exortus ſaltu refugit, non procul Carthagine, (Lorquinum quidam putant, alii Lorcam.) In eo funere voluntariorum gladiatorum ludi editi. In

quibus Corbis & Orſua patrueles de Ibæ vrbis principatu ex prouocatione dimicarunt. Valerius Maximus fratres fuiſſe ait. Conuenit Orſuæ ætate minoris peruicaciam morte mulctatam, minori miſeratione quod viribus confiſus adduci non potuit, vt verbis potius quam armis diſceptaret. Multæ interea vrbes ſeſe dedebant Martio. vni Aſtapæ incolę venia deſperata, quod incurſionibus ſæpe Romanorum ſocios fatigarant, obſtinatis animis obſidionem diu tolerarunt: demum reliquis in acie pugnaq; trucidatis, qui in vrbe remanſerant, fœminis & pueris, vt conuenerat, antea iugulatis, atq; igne rebus in foro ſuppoſito, ſuis ſe gladiis peremerunt. haud minorem quam Saguntinorum ſiue obſtinationem ſiue inconſtantiam loci ignobilitas obſcurauit. Huius vrbis ruinæ ad Singilim fluuium extant, non procul Aſtigi atq; Antequera: vnde conſtitutum creditur, quod octo ab eo loco millibus hodie oppidum Eſtepæ nomen habet. His rebus peractis Lælius & Martius Gadeis dimiſſi ad ſpem eius inſulæ in fide Pœnorum perſtantis, occupandæ quorundam perfugarum proditione. fefellit eos ſpes, cum Magoni id periculum eſſet indicatum, Scipionem importuni morbi vis occupaſſet. Cuius fama, vt fit, variis hominum ſermonibus aucta, Mandonius & Indibilis aperte à Romanis defecerunt. Deluſos ſe ea ſpe dolebant, qua pulſis Pœnis Hiſpaniæ regnum ſibi pollicebantur, vitio mortalitatis facile ſperantes quod cupiebant factum. Octo præterea Romanorum millia, qui ad Sucronem erant, poſtulatis importune ſtipendiis ſeditionem concitarunt. magna rerum erat turbatio. in ſpem Mago erectus rei Punicæ reſtituendæ in Hiſpania, datis ad ſenatum litteris valida auxilia mitti poſtulabat. Verum eæ molitiones inanes extiterunt. Scipione è morbo recreato, ſeditionis ardor breui reſtinctus eſt: & magnorum motuum occaſio ſublata. Romani milites ſpe veniæ, & ſtipendii pollicitatione Carthaginem nouam deducti, à Scipione caſtigati grauiſſima increpatione vniuerſi ſunt: ſupplicium penes auctores ſeditionis ſtetit. mox in Ilergetibus, vnius & alterius diei pugna hoſte ſuperato exutoq; caſtris, Mandonius & Indibilis Duces & auctores defectionis facta deditione ad victoris voluntatem recepti ſunt, gratia delicti facta, pecunia tantum in ſtipendium mulctati. Venerat Gadeis Maſiniſſa cum Numidarum auxiliis ex Africa, nondum deficiendi ad Romanos animo patefacto. Eo Scipio Martio cum copiarum parte præmiſſo proficiſci parat. Cuius aduentu cognito Maſiniſſa, per ſpeciem finitimos agros populandi in continentem tranſmittens, conueniendi occulte Scipionem nactus facultatem, eam amicitiam ſanciuit, quæ ad vitę exitum ſtetit, & magno adiumento fuit Romanis ad euertendas opes Carthaginis, magnam ipſi gloriam pareſque opes attulit. Mago ſenatus iuſſu rebus in Hiſpania deſperatis, auro atque argento omni tum publico tum priuato in naues impoſito Carthaginem abiit, tentatis Balearibus, nam ad Romanos defecerant: atque ex minori quam ſine difficultate occupauit, duobus funditorum millibus præmiſſis in Africam. In ea inſula præcipiti iam autumno cum hyemaſſet, vrbem ſibi cognominem fundaſſe quidam ſuſpicantur. antiquiorem diſputant alii, vti ſuperius eſt demonſtratum. Liceat nonnunquam in rebus tam vetuſtis hallucinari. Scipio Gadibus in fidem receptis, atque Italica prope Hiſpalim Romanorum municipio fundato, trium Auguſtorum patria Traiani, Hadriani, Theodoſii, nondum Hiſpania in prouinciam redacta, quinto poſtquam venerat anno, decem nauibus Romam delatus eſt. ſenatu idem in æde Bellonæ foris ciuitatem dato, quantæ res in Hiſpania geſtæ eſſent, cum explicaſſet, magnam Patribus & vniuerſo populo lætitiam commouit, ex quanto periculo euaſiſſent Hiſpania ſubdita, quantum eſſet profectum veriſſime reputantibus. Triumphus datus non eſt, quoniam ad eam diem ex proconſulatu neminem triumphaſſe conſtabat.

Carthago à Scipione victa. CAP. XXIIII.

PROXIMIS comitiis Coss. creati Cornelius ipſe Scipio & P. Licinius Craſſus Pont. Max. Sicilia Scipioni deſignata collega concedente. datum tamen expetenti à ſenatu, vt ſi è republica futurum iudicaret in Africam inde traiiceret, tametſi eam expeditionem Q. F. Maximus, longa oratione temerariam & plenam periculi fore diſputarat. Fuit is annus
549. ab V. C. quingenteſimus quadrageſimus nonus. quo anno Mago quidem è Balearibus ſoluens in Liguria Genuam euertit: à Lælio autē quem Scipio ex Sicilia præmiſit in Africam, Pœnorum agri igne ferroq; & abacta præda vaſtati. in Hiſpania Mandonius & Indibilis libertatis recuperandæ ſtudio ſiue regnandi ambitione, rebellandi conſilium ceperunt, Belli initium non in Ilergetibus modo, vbi ipſi principatum obtinebant, ſed etiam in Auſetanis, vbi Vique vrbs nunc ſita eſt, & aliis finitimis locis factū, breuiq; in Sedetanis vt Liuius ait (Ceretanos mallem qui poſt Ilergetes & Auſetanos ad Pyrenęi radices fuſi ſunt) triginta millia pedites, equites quatuor millia ſub ſignis inuenti ſunt. L. Cor. Lentulus & L. Manlius Acidinus Proconſules, quibus Scipio prouinciam tradiderat, obuiam Hiſpanis profecti

profecti eos collatis signis superarunt. Cæsi sunt ad tredecim millia hostium. reliqua multitudo in proxima syluas euasit. Indibilis in acie occubuit: Mādonius Romanis deditus est ab Hispanis, eius morte rebellionis culpam expiare cupientibus. & Romani Proconsules denunciarant pacis nullam conditionem fore, nisi auctoribus seditionis in eorum potestatem redactis. Proximus annus, qui fuit ab V. C. quingentesimus quinquagesimus, Hispanis 550. quidem quietus fuit tot annorum bellis exhaustis, Carthagini autem funestus, cum Scipio numerosa classe validoque exercitu traiecisset in Africam, Quæstore M. Catone qui Censorinus est dictus. Masinissa continuo cum Numidarum manu ad Romanorum castra desertis Pœnis palam venit. Nam Syphax Sophonisbæ amore corruptus, cuius nuptias tādiu affectarat, eas assecutus totus se ad Pœnos contulerat. Belli initio Hanno Amilcaris filius superatus acie cæsusq; est. Asdrubal & Syphax, Vticæ obsidionem vt solueret, Scipionem compulerunt. nihil præterea magnæ rei in Africa gestum eo anno est. Principio anni sequentis, Cn. Seruilio Cæpione & C. Seruilio Gemino Coss. nouis ex Italia Scipio auxiliis confirmatus in aciem contra Asdrubalem & Syphacem progressus Pœnos aliquot præliis victos binis etiam castris exuit. In his præliis quadraginta hominum millia è Pœnorum exercitu cæsa sunt. In eo numero Celtiberi quatuor millia Syphacis stipendia facientes. Massæsulorum prouincia quæ à Syphace fuerat intercepta. Masinissæ restituta est. Syphax ipse cum in paterno auitoq; regno bellum repararet, Lælii Masinissæq; ductu acie victus & captus est. Regia Syphacis Cyrtha in potestatem redacta. Sophonisbam ibidem repertam Masinissa continuo nuptiis in procinctu factis cum vxorē adoptasset, vt sunt in libidinem effusi Mauri, castigatus eam ob caussam à Scipione verbis, eam veneno sustulit. Rebus desperatis Annibal decreto senatus in Africam reuocatur. Mago qui cum classe veniebat, ex veteri vulnere, quod in Insubribus acceperat, & maris iactatione in Sardinia obiit. Annibalis aduentu de pace agi cœptum. Res videlicet Pœnorum in præceps ibant. Ab vtroq; Duce coram de fœderis conditionibus disputatum. quoniam non conueniebant ad arma denuo est ventum. Pœni supremo prælio superati. Annibal tota Africa cedere compulsus longinqua fuga se texit. Victis pax his tandem conditionibus data est. Vt Carthago suis legibus viueret. Ditionem iis, quibus ante bellum finibus terminaret. Perfugas, fugitiuos, captiuos redderent. Naues rostratas ne haberent præter triremes, neq; domitos elephantos. Decem millia argenti talēta quinquaginta pensionibus repræsentarent. Hæc vt rata essent, quinquaginta Scipioni obsides eius arbitratu delectos darent principes ciuitatis. Graues conditiones erant, sed necessariæ tantis vno tempore cladibus rep. oppressa & à Saguntinis capti Carthaginenses quidam Romam delati venerant, cum auro & argento, quod ad solicitandum Hispaniæ quietem ex Africa attulerant. Laudata Saguntinorum in senatu constantia captiuis retentis pecunia remissa est cultæ fidei pretium. Hæc anno ab V. C. quingentesimo quinquagesimo secundo, perfecta sunt. Quo anno in proximum euoluto Cor- 552. nelius Scipio omnium Imperatorum clarissimus Coss. Cn. Cornelio Lentulo. & P. Ælio Pæto Romæ de victa Carthagine triumphauit. Decessit prope Romam Syphax: quæ vna res ad triumphi splendorem augendum defuit, si tantus paulo ante Rex captiuus in Pompa duceretur. Ipsi Scipioni Africani cognomen est factum, meritis debita gratia. Sic secundum bellum Punicum finem habuit septimodecimo anno ex quo erat inchoatum, omnium grauissimum & maxime anceps, eoq; lætissimo omnium exitu terminatum.

M. Portius Cato Consul venit in Hispaniam. CAP. XXV.

DVos in Scipionis locum in Hispaniam missos fuisse Proconsules monstratum est. Ex his L. Cor. Lentulus ad spem triumphi, domitis Hispanis Romam rediit, sexto postquam venerat anno. Postmodum C. Cor. Cetegus venit in Hispaniam, L. Manlio Acidino collega, exæquataque potestate duorum, anno ab Vrbe condita quingentesimo quin- 554. quagesimo quarto. Quo tempore Hispani suæ gentis conditionem miserati, feroque intelligentes bella quæ gessissent Romani, non pro ipsorum libertate suscepta esse, sed studio imperii amplificandi: coniuratione inter se inita rebellantes in Ceretanis, Cetegi celeritate eorū conatibus præoccupatis ad quindecim millia cæsi sunt in acie. Sequenti anno Cetego & Acidino imperio abrogato successores dati Cor. Lētulus, L. Stertinius. quo & tertio anno nihil accidit illustrius in Hispania, quā duas in ea ex vna prefecturas factas iussu senatus: Vlterioris Lusitaniæ & Bęticæ finibus terminatæ, atq; Citerioris, cuius ambitu reliqua Hispania continebatur. ii fines non semel commutati in vtraque præfectura, cognoscenda antiquitate nonnullam pariunt difficultatem. In Gręcia bellum eadem tempestate cū Philippo Macedone gerebatur: & M. Portius Cato Sardiniam cum imperio gubernabat. Itaq; anno ab Vrbe cōdita quingentesimo quinquagesimo septimo, Cn. Sempronio Tuditano 557.

Hispania Citerior sorte destinata, M. Heluio Vlterior. Contra hos quia militi veterano missione concessa infirmiores & iniuriæ opportuni fore visi sunt, Hispani variis in locis rebellarunt, Ducibus præcipuis Colca, atq; Luscinone. Cum rebellium parte in Citeriori Hispania ausus Tuditanus dimicare insignem cladem accepit, exercitu cæso, atq; ipsomet sauciato & paucis post diebus extincto, ex animi dolore vulneris acerbitate aucta. Ea res Romæ nunciata non maiorem molestiam quam curam attulit, formidantibus bellū quod maiori mole renascebatur in Hispania, non sciffis studiis vt antea pro Romanis & aduersus Romanos, neq; ad pellendum finibus Pœnum, sed pro veteri belli gloria, pro recuperanda
558. libertate ab vniuersa gente susceptum. Missi in Hispaniam, Anno ab Vrbe condita quingentesimo quinquagesimo octauo, in Vlteriore quidem Q. Fab. Buteo, in Citeriorem autem Q. Minutius Thermus circumagente se anno ex prouincia discesserunt haud magno operæpretio, nisi quod à Thermo scribunt duodecim Hispanorum millia ad Turbam vrbem acie fuisse trucidata. Crescente itaq; cura Patribus Coss. L. Valerius Flaccus & M. Portius Cato. Hispaniam Citeriorem sortiri iussi sunt anno ab Vrbe cōdita quingentesimo
559. quinquagesimo nono. quod ad eam diem non erat factum, vt Consul in Hispaniam iret, magnitudo periculi suasit. Sortitione facta, Cato missus est cum duabus legionibus & viginti quinque longis nauibus. & nihilominus P. Manlius Citeriorem Hispaniam ex pretura obtinere iussus est, Vlteriorem App. Cl. Nero. Hoc apparatu Cato velis è portu Lunæ explicatis emensus sinum Gallicum, oram Hispaniæ tenuit: & ad Rhodopem circumacta classe, ex eius vrbis arce pulso Hispanorū præsidio, Emporias delatus, ab eius ciuitatis parte benigne acceptus est, quam Græci è Phocæa profecti obtinebant, & Massiliensium exemplo in fide Romanorum perstabant. Erat enim ea vrbs in duas partes diuisa muro interiecto. mari vicinam angustiorem spaciis, ac vix ambitu quadringentos colligētem passus Græcorum natio obtinebat è Phocæa profecta, vti est antea demonstratum. latiorem habitabant Hispani tria millia circulo colligentem. Qua parte muro dirempti inter se erant vnica porta patebat ad alteros: custode per diem adhibito, noctu non minus tertia Græcorum ciuium parte in muris excubabat: iisq; tantum eo die ad maritima commercia prodire datum erat. Qua disciplinæ diligentia in tanta paucitate libertatem ad Catonis aduentum illibatam conseruarant. Hispani Romanum imperium respuebant, confisi numero atque finitimis auxiliis. Cato positis ad eam vrbem castris redemptores Romam dimisit, naues Massiliam: illos quoniam maturæ segetes erant alendo ex præda milite, classem vt spes reditus adempta nisi parta victoria milites acueret. Eodem tempore Heluius ex Vlteriori Hispania venit in castra, Celtiberis magno numero, qui obuiam prodierant, trucidatis ex itinere, atq; Illiturgi, quoniā nouo conatu defecerat, denuo expugnata iis copiis, quas præsidii causa à successore acceperat. Venerunt præterea à Bellistage Ilergetum Regulo legati auxilia postulatum aduersus iniurias, quæ ab Hispanis rebellibus inferebātur. vastatis agris ęgre à mœnibus vim hostium arceri. fore nisi mature opem ipse tulisset pereundum omnibus, nulla grauiori culpa quam fidei erga Romanos susceptæ cultęq; constanter. Quinque militum millia depellendo periculo fore satis. Adhæc Cato cupere se quidem ait sociis opitulari. quæ ad amicitiam populi Romani attulissent ea ab hoste eripi molestum esse. cæterum copiarum paucitate prohiberi ne continuo subsidio esset, ne distractis viribus, hostibus esset impar: qui ad obsidionem Emporitanorum soluendam magno numero festinare iamq; affore nunciabantur. fidei præmia debere eos euentu belli expectare. tantisper modo sustentarent hostiumq; iniurias aut arcerent, aut tolerarent, maioribus commodis sanaturi parta victoria. Legati eo responso accepto vehementius rē vrgere. ad genua Consulis prouolui. infimis precibus postulare, ne in tanto discrimine rerum suarum à sociis deserantur. Tum Cato ancipiti cura distractus, cum intelligeret plerunq; bellorum euentus magis opinione hominum niti quam vera virtute constare, ad artes conuersus die postero auxilia polliceretur legatis. tertia copiarum parte in naues continuo imposita auxilii mittēdi simulatione, eos in patriam præcurrere iubet, & suorum animos auxiliorum spe cōfirmare. Copiæ tamen post legatorum profectionem reuocatæ. nam Hispanorum exercitus in conspectum venerat, & quam primum prælio decernere Consul habebat in animo. De tertia vigilia copiis omnibus è castris eductis, atq; in alteram castorum hostilium partem traductis, tres dubia luce cohortes, hostiū vallo succedere iussę. Barbari repentina re commoti. mirat q; primum à tergo apparere Romanos, qui pridie à fronte erant: deinde quoniam pro portis valloq; ad pugnam hostis prouocabat irritati, nullo ordine nec certo imperio portis omnibus erumpunt, cedentesq; Romanos, nam vt ita facerent moniti erant, dispalati insequuntur. Eum impetum Romani certe equites non ferentes in fugam versi legiones etiam conturbarunt primū, deinde acie restituta promotaq;, hostiumq; audacia compres-

compressa est,& æquo vtrinque discrimine pugnatum aliquandiu.Erat legio in subsidiis à Catone ad omnes casus parata.ex hac cohortes aliquot in pugnam recentes inductæ hostem in fronte atq; in sinistro cornu laborantem loco pepulerunt.in fugam versum atq; in castra compulsum castris exuerunt. In pugna fugaq; supra quadraginta Hispanorum millia cecidisse scribunt. Sequenti nocte modica quiete sumpta milites ad vastandos Emporitanorum agros educti sunt. consternati eo incommodo ciues extemplo defensione desperata portas Victori aperuerūt,parati imperata facere,rebusq; omnibus iuuare.in fidem acceptis Cato omnem humanitatem exhibuit, præsidio militari impune dimisso,quod ex finitimis constabat. Secundum eam victoriam vniuersa citra Iberum prouincia pacata Tarraconem itum est. Bergistani Cos. profectionem ad occasionem tumultuandi vertentes pari celeritate ad officium retracti sunt. Venia tunc data denuo rebellantibus negata est. vniuersi sub corona in seruitutem venditi.crudele exemplum: sed cæteri eo supplicio castigati retenti à defectione sunt. Bergua nunc oppidum est nō procul Osca,quidam malunt Bergistanos tenuisse loca,vbi nunc Turulis seu Tiruela est. Turdetani in extrema Hispania & ipsi rebellantes à Manlio Citerioris Hispaniæ Prætore suis & Neronis copiis superati erant.in hos quoniam aduocatis Celtiberis bellum reparare dicebantur,priusquam Consul moueret,oppida omnia citra Iberum armis exuere constituit. Continenda in officio gente remedium vniuersos conturbauit.quidam etiam manus sibi attulerunt,quibus arma vita potiora erant.Sic mutato decreto ad certam diem dimissis in omnes partes legatis cunctæ eo tractu vrbes mœnibus nudatæ sunt. Consilio patrato,atq; Turdetanorum motibus interea à Manlio compressis,pari celeritate Seguntiam contendit,vbi Celtiberorum impedimenta erant.ingens præda. Verum eius vrbis capiendæ spe, contra quam cogitarat,deiectus Numantiam abiit auctore Gellio.Cis Iberum demum Ceretanis, Ausetanis,& Suessetanis in fidem ex deditione acceptis, Lacetanos regionis longinquitate & locorum asperitate confisos armaq; mouentes domuit. Pacata per hunc modum Hispania vniuersa,auctoq; vectigali publico,ex argenti ferriq; secturis,nouis creatis missisque in eas prouincias Prætoribus, Cos. Romam reuocatus, splendido triumpho in vrbem inuectus est.in quo argenti infecti signatiq; centum quadraginta octo millia pondo, Oscensis auri, quingenta quadraginta illata: Militi septuageni æris in capita donati, equiti triplicatum. Domitæ Hispaniæ Cato per totam vitam patrocinium suscepit: eamque ab iniuria tutatus est. Et est magnis viris innatum,qualis Cato fuit,post contentionem in supplices & postratos humanitatem suscipere,iram misericordia mutare. Ex voto ad Emporias nuncupato ædiculam Romæ post biennium extruxit, vt in Liuii codicibus est, & Victor affirmat de regionibus Vrbis Romæ, Victoriæ Virgini. monetæ expressa Catonis facie magno effossæ numero, Victoriæ victrici habent.

Varii Prætores veniunt in Hispaniam. CAP. XXVI.

PLVRES deinceps Prætores missi sunt in Hispaniam.quorum nomina adscribere visum est,temporibus neque accurate designatis,neque penitus prætermissis. Primi in hoc numero sunt Sex. Digitius murali corona clarus in expugnatione nouæ Carthaginis, P. Cornelius Scipio Nasica,Cn. Scipionis filius decreto senatus Roman. sanctissimus. Post hos vno tempore vtranque Hispaniam rexerunt. M. Fuluius Nobilior,cuius virtute Toletum in ditionem Romanorum venit & C. Flaminius. Huic prorogato imperio, Fuluio successor est datus L. Æmilius Paulus,is cui ob deuictum Regem Perseum, Macedonico cognomen postea fuit. Deinde L. Plautius Hypsæus in Citeriorem Hispaniam Prætor venit.in Vlteriorem L. Bebio Diuite in Liguribus cæso,cui ea prouincia designata fuerat, P. Iunius Brutus, Horum decurso præturæ tempore L. Manlius Acidinus Citeriorem Hispaniam, Vlteriorem C. Catinius toto biennio tenuerūt. Acidino atq; Catino successores dati sunt C. Calphurnius Piso,& L. Quinctius Crispinus anno ab Vrbe condita quingentesimo sexagesimo octauo. 568 quo anno Catinius nondum successore in prouinciam delato, in Lusitania occubuit prælio ad Astam facto. Piso & Calphurnius biennio prouincia gesta, de victis Lusitanis Celtiberisque Romæ triumpharunt. Successores dati A. Terentius Varro Citerioris, Vlterioris Sempronius Longus. Secundum hos P. Manlius Vlterioris Hispaniæ, qui Consul M. Catone eandem prouinciam ex prætura gubernarat. Citerioris Q. Fuluius Flaccus. Ab hoc Celtiberi in Carpetanis insigni prælio victi sunt ad Eburam oppidum, quod Ptolomæo oppidum Libora est. Biennium hi Hispaniam rexerunt. quo tempore exacto, noui Prætores Roma missi, Vlterioris Hispaniæ L. Posthumius Albinus, Citerioris Ti. Sempronius Gracchus Gracchorum pater ex Cornelia filia Scipionis maioris, alteriusque Corneliæ matri cognominis: quæ nupsit Scipioni minori, cui etiam Africani nomen fuit. Sempronii Prætoris virtute multæ in Hispania victoriæ partæ,

Numantiaq; primum in Romanum fœdus venit. Præterea quibus nunc locis Agreda ſupra Soriam cernitur, Gracchurris, quę antea Illurcis vocabatur, de Gracchi nomine ſic dicta eſt. inſtaurauit nimirum illam, aut ædificiis & regionum amplitudine illuſtrauit Monetæ Gracchurris percuſo nomine in Hiſpania viſuntur: Albini multo maiori numero.
577. Anno ab Vrbe condita quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo M. Titinius Curuus Citerioris Hiſpaniæ Prætor fuit, Vlterioris Q. Fonteius. Hi tribus annis res in prouincia geſſerunt: quarto qui Prætores venerint non ſatis conſtat: tametſi Ap. Claudium Centhonem ſcribunt victis Celtiberis ouationem Romæ meruiſſe anno quingenteſimo octogeſimo. annum quidam ex hoc numero demunt. Omnino per idem tempus Hiſpaniæ Prætores fuerunt Vlterioris quidem Seruilius Cępio, Citerioris autem Furius Philo. Succeſſere M. Macienus & Cn. Febius Buteo. Verum Buteone in itinere ex iactatione maris Maſſiliæ defuncto, iuſſu ſenatus inter Prætores priores ſortitione facta Furius in prouincia permanſit Citerioris Hiſpaniæ pro defuncto Buteone vicarius. Annus quingenteſimus octogeſimus ſecundus Prætores Hiſpaniæ dedit Citeriori M. Iunium, Vlteriori Sp. Lucretium. Eo anno circumacto vtriuſq; Hiſpaniæ pręfectura in vnum collata, atq; L. Canuleio demandata eſt. Hoc priuſquam in prouinciam iret, iudice ab Hiſpanorum legatis quidam è prioribus Prætoribus repetundarum poſtulati, abſoluti iudicio ſunt more ſuſcepto, vt in cæteros ſeueri Romani Patres ſibi mutuo parcerent, qua inuidia paſſim flagrabant. Id modo leniendis prouincialium animis datum, ne frumentum venderetur à magiſtratu Romano pretii æſtimatione facta: neu viceſimam, vectigalis genus redimere cogerentur Hiſpani ex Prætoris voluntate. Additum ne publicani vectigalia licerent: redigendæ è vectigalibus pecuniæ oppidis cura poteſtaſq; eſſet. Noua legatione impetratum etiam eſt, vt ex militibus Romanis & matribus Hiſpanis ſtupro geniti, quos Hybridas vulgus vocabat, & ſeruorum conditione erant, agris donarentur. Si quos ex ea multitudine hominum amplius quatuor millium, Canuleius Prætor manumittendos iudicaret, eos Carteiam deduceret coloniæ iure & nomine addito. Sic ea ciuitas prima Romanorum colonia in Hiſpania fuit, Carteiaque ex eo Libertinorum colonia dicta eſt. Canuleo ſucceſſor M. Marcellus anno ab Vrbe
585. condita quingenteſimo octogeſimo quinto Cordubam fundauit vrbem in Bætica nobilem, magnorum ingeniorum matrem. Strabo à M. Marcello Cordubam fundatā ait. quod dictum de hoc tempore interpretari commodius arbitror, quam cum poſt aliquot annos Cos. Hiſpaniam repetiit. Silius Annibalis ætate Cordubę mentionem facit. quod ſi verum eſt, ex eo M. Marcellus eam laudem tulit, quod eam vrbem ædificiorum elegantia & maieſtate exornatam municipii iure donauit. coniecturæ neq; certę neq; prorſus inanes. Succeſſit Fonteius Balbus. Et rurſus Hiſpania in duas præturas tributa, Cn. Fuluius & C. Licinius Nerua. Quo tempore Iudas Machabæus Iudæorum Dux clariſſimus in amicitiam venit populi Romani, armis in Aſiam prolatis ingenti gloria parta, ſed & auctis immenſum vectigalibus potentiſſimi ſecturis in Hiſpania auri & argenti, vt fama ferebat, occupatis. Atque hoc loco Prætorum Hiſpaniæ enumeratio reſiſtat, ſi vlterius procedatur moleſta magis quam ex vſu futura. Neq; vero licet corruptis antiquis monimentis hiſtoriam continuare locis omnibus perpetuam: ne conuenit quidem rerum Romanarum adipe amplius annales Hiſpaniæ infercire quaſi per ſe graciles, rimas explere rudere.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER TERTIVS.

Belli Numantini initium, CAP. I.

610. ELLVM diuturnum atque atrox anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo primo in Hiſpania natum eſt, præliorum euentu varium, ſucceſſu Hiſpanis tādem exitiale. Horum motuum principes auctores Numantini extiterunt, imperii videlicet grauitate feſſi & Romanorum iniuriis exacerbati. Numantia formido ac terror populi Rom. gloria decuſque Hiſpaniæ in extremo Celtiberiæ ad Septentrionē angulo ſita fuit atq; in Areuacis quatuor amplius millibus ſupra Soriam ad Garai pontem, non procul ab ortu Durii fluminis eius vrbis veſtigia monſtrantur. Natura loci quam arte munitior

munitior fuit in cliuo posita molli quidem ascensu, aditu tamen difficili, quod tribus ex partibus montibus ambiatur, vno tantum latere in planiciem desinente, prouentu fertilem & secundum Teram amnem duodecim millia, quousque in Durium influit protensam. Lacædemonum instituto nec mœnibus munita erat, nec turribus circumuallata, & ad gregum pascendorum commoditatem regionibus aliquanto latior, quam vt perpetuo muro includi posset arce tantum munita erat, vnde lacessenti hosti repugnare soliti erant: in eamque fortunas omnes in belli discrimine conferre: ciuium numero modico, vnde quatuor pugnatorum millia prodibant in aciem (alii hunc numerum duplicatum ponunt) genere vitæ & omnium rerum patientia durati. multum audaciæ ad bella suscipienda inerat, multum prudentiæ bellis administrandis. Iunxerat Sempronius Gracchus, quo tempore res gessit in Citeriore Hispania, cum Numantinis fœdus, his legibus. Oppida & arces ne ædificantor, neu muniuntor absque conscientia Romani senatus. Vectigal penditor quibus oppidis & quantum esset imperatum. Castra Romana sequuntor, quoties essent ad signa vocati. Erat præterea in Areuacis (Appianus in extrema Celtiberia inter Belos collocat, fortassis quibus nunc locis Vxama sita est) Segeda vrbs quadraginta stadiorum ambitu. Hæc vrbs atque eius exemplo Tithii finitimi nouorum motuum cupiditate cum finitimis populis fœdus inire, mœniaque instaurare nihilq; eorum prætermittere, quæ ad propulsandum bellum fore ex vsu iudicarent. Vetitum à Romano senatu in opere progredi cum esset, & tributa ex fœdere imperata, iussumq; Romana castra sequi, quorum ætas idonea erat ad induenda arma: aliam ex alia nectentes moræ causam facere recusarunt. Hinc belli eius prima occasio extitit, quo Numantia implicata est Segedæ vicina, & cum illa armis fœdereq; contra Romanos sociata. Nam Romani ne prima negligendo malum serperet, continuo arma expedienda fore iudicarũt. Erat eodem tempore in Lusitania natum Romanis bellum cum Cessarone, qui restituendæ pristinæ libertatis curam susceperat vniuersæ prouinciæ voluntate, Africani cuiusdam vicarius atque successor: qui non ita pridem contra Romanos rebellarat, & in expugnatione cuiusdam vrbis ictu lapidis fuerat occisus. Hi motus Romæ nunciati magnam curam iniecerunt Patribus atque ita vt L. Mummio Vlterioris Hispaniæ Prætore destinato, in Citeriorem Hispaniam propter indomitos Celtiberorum animos, cum exercitu Consulari Consulem alterũ amandandum iudicarent: atq; insolita festinatione Consules, qui sub finem Decembris creari, atq; dimidiato Martio magistratum inire consuessent, nouo exemplo iusserũt, quod in morem ab hoc initio deinceps abiit, ipsis Ianuarii Kalendis Consulatum auspicari. Itaque Q. Fuluius Nobilior Consul in Hispaniam destinatur adiuncto valido supplemento militari. Segedani contra minime ignari tantum belli apparatum ad eorum perniciem comparari, vrbis munitioni, cum nondum perfecta esset, diffisi, filios & vxores apud Areuaces deposuerũt. ipsi se ad bellum compararunt Caro copiarum Duce creato, qui magnum in re militari vsum habebat. Is operæpretii faciendi & sanciendæ auctoritatis à præclaro initio cupiditate ex Consulis Copiis, quę triginta millium numerum efficiebant, insidiis in transitu positis sex millia cecidit, cæteros in fugam compulit, quos dum auidius insequitur à Romanorum equitatu, qui in postremo veniebat agmine, non minori suorum numero trucidato occisus est. Accidit hoc prælium quarto Kalendas Septembris, quo die Romani Vulcanalia celebrabant, tanta vtriusq; exercitus siue formidine, siue calamitate, vt vtriq; à pugna nisi necessario temperarent deinceps. Eadem Areuaces nocte Numantiæ, quo frequentes conuenerũt, nam vicinis locis prælium erat commissum, in Cari locum Haracum & Leuconem substituerunt. Numantinis priuatim Copiis Lintheuo cum potestate præfectus. Consulis castra tertio post cõflictum die ad quartum ab vrbe Numantia lapidẽ posita sunt. in his decem Elephanti erant & quingenti Numidæ equites à Masinissa recens ex Africa auxilio missi. Ex Consulis prouocatione prælio commisso Celtiberi primum, cum in ipso ardore pugnæ laxatis Romanorum ordinibus Elephanti essent inducti, noua re commotis atq; perterritis, tum hominibus, tum equis, in fugam versi atq; in vrbem cõpulsi sunt. Romanos insequentes atq; Consulis hortatu conantes in vrbis munitionẽ euadere Elephantus perturbauit magno lapide comminuto capite, vique doloris, vt fit, in furorem actus. Nam tum ipse, tum reliqui eius exemplo Elephanti in suos conuersi, vt est anceps hoc genus animalium, ordines dissiparunt, obuiosque prostrauerunt. Ea res Numantinos prouocauit, vt denuo eruptione facta vrgerent Romanos, qui quatuor millibus suorum occisis in castra compulsi sunt. ex Celtiberis duo hominum millia in vtroque conflictu ceciderunt. Ad Axeniam eius tractus Emporium, quam vrbem Consul secundum id præliũ tentauit, non minore nec ignominia nec clade repulsus est. his rebus renunciatis atq; perspectis Ocilis vrbs, in quã Romani, pecuniam, impedimẽta & bellica instrumenta cõtulerant,

Celtiberis ſe adiunxit. Nam plerunque fides ex fortuna pendet, & blanda ac ſæpe fallax libertatis ſpes multorum animos capit. Ea re Conſul territus veritusq; vt hoc exemplum ad alias vrbes pertineret, munitis prope Numantiam caſtris copias in Hybernis continuit. Annonæ anguſtia atque frigoris vi maxima, multos fames & cæli inclementia conſumpſit. Atque hæc in Citeriori Hiſpania. in Vlteriori vero à Mummio Prætore per idem tempus pugnatum vario euentu, exitu tandem optimo. Nam in prima pugna, cnm Luſitanos victos & terga vertentes auidius nulloq; ordine ſequerentur Romani, Ceſſaron confirmatis ſuorum animis in hoſtes conuerſus victoriam extorſit è manibus decem Romanorum millia trucidata, caſtraq; vtraq; expugnata, tum ſua quibus exuti fuerant, tum hoſtium quos extrema pugna ſuperarunt. capta ſpolia Romanorum virtutis oſtētandæ cauſa à Luſitanis per vniuerſam ferme Hiſpaniam circumlata. Hos Mummius aliquanto tempore ſuorum animis confirmatis, quos ad quinque millia locis munitis continuerat, pompam circumducentes de hoſte ſuperato, & futuri ſecuros repente impetu facto cæcidit, in ea pugna complura ſigna eorum quæ erant amiſſa recepta ſunt. In Ceſſaronis locum (nam forte in eo conflictu periit) Canthonus ſuffectus, ad Cuneos qui ſiti erant in ea Bæticæ parte, vbi Niebla cernitur, cum Cuniſtorgim vrbem, quæ in fide Romanorum erat ſuæ ditionis feciſſet, ad fretum Gaditanum progreſſus eſt. vnde exercitus parte in Africam abeunte, cui præ animorum faſtu Hiſpaniæ fines anguſti erant, reliqui Luſitani à Mummio Prætore, qui aucto ſuorum numero nouem millia militum ſub ſigna contraxerat, aliquot prælijs fatigati cæſique, ac tandem noua eius gentis manu cæſa, ne vno quidem ſuperſtite, qui triſtem nuncium princeps deferret in patriam, ad officium demum reuocarunt animos.
602. Pro his rebus Mummio ſequenti anno qui annus ab Vrbe condita fuit ſexcenteſimus ſecundus Romæ triumphus decretus eſt. In Fuluii locum eius calamitate nunciata M. Claudius Marcellus Conſul miſſus eſt cum valido ſupplemento peditum octo milliũ, equitum quingentorum. Vlterior Hiſpania M. Atilio Prætori commendata. Marcellus cum omnibus copiis in Hiſpaniam appulſus primo quoq; tempore Ocilim vrbem impugnandam ſibi ſumpſit, vt cuius noxa præcipua extiterat, princeps pænas daret. conſeruata tamen eſt deditione mature facta, tametſi admiſiſſe videbatur, vt extrema inferrentur patereturque mala. obſides tantum imperati, & triginta talentorum auri mulcta indicta. Prope erat vrbs Nertobriga, atq; quantum ex Ptolemæi deſcriptionibus ſuſpicari licet non procul Turiaſone atq; Bilbili. Inde legati ad Conſulem de deditione miſſi ſunt. centum tantum equites imperati primum: deinde quoniam ex ea vrbe quidam poſtremum Romanorum agmen atq; impedimenta latronum more inuaſerant, haudquaquam à Conſule excuſatione recepta quaſi priuata feciſſent auctoritate, centum obſidibus ſub corona venditis, vrbs ipſa obſidione cincta atq; impugnata eſt. Miſſi denuo de pace legati Lupi exuuias in haſta gentis inſtituto præferentes. Debere eum ſiue ſuperior noxa communis fuiſſet ſiue priuata, illato damno eſſe contentum. Satis iam pęnarum datum, agris vaſtatis, ędificiis incenſis, ciuium ſuorum vendita libertate. Miſerorum animos ſalutis deſperatione, amplius irritandos non eſſe: quæ vires aduerſus victores ſæpe ſuppeditare conſueuit: neque minima animalcula perire inulta. Conſul vllam Nertobrigis priuatim pacis conditionem fore negat, niſi Areuacibus, Belis, Tithiis, vnde initium extiterat rebellandi, eodem fœdere comprehenſis. Non recuſabant gentes illæ paciſci, modo Gracchi id contingeret fœdere reuocato. Conſulem ad ea, quæ petebantur propenſum, ſocii atq; confœderati dehortati ſunt, iniquum fore prædicantes, qui toties defeciſſent, & magnas clades intuliſſent tum Romanis tũ præcipue finitimis Hiſpanis, qui in populi Romani fide eſſent, cum iis antiquum fœdus inſtaurari. Conſulis animo cura in vtranq; partem ſuſpenſo atq; diſtracto, quodam induciarum genere facto, vtriq; eo concedente legatos Romam miſerunt, vt quaſi in re præſenti Patres ſtatuerent atq; decernerent, vtrum ex vſu fore iudicarent populi Romani. Peruenerat interea Fuluius Nobilior Romam: quo eius gentis perfidiam atque iniurias commemorante in ſenatu, re infecta legati iuſſi ſunt, in Hiſpananiam redire, atq; à Marcello Conſule reſponſum expectare. Ea denunciatione facta, qua haud obſcure belli denunciatio continebatur, de ſupplemento Hiſpanienſis exercitus actum totius Hiſpaniæ perdomandæ deſtinata voluntate. Ex omnibus ergo legionibus euocati quoniam reſpondere ſponte recuſabant eam militiam formidantes, nouo exemplo ſortibus deligi ex omni copia placuit, qui neceſſario irent in Hiſpaniam.

P. Cor. Scipio legatus venit in Hiſpaniam. CAP. II.

INTEREA M. Atilius in diuerſa Hiſpaniæ parte Luſitanis male mulctatis in ditionem pleraſq; redegerat ex deditione ciuitates, anno ſequenti appetente: quo Conſul L. Licinius Lucul-

Lucullus Citeriorem Hiſpaniam ſortito ſuſcepit adminiſtrandam, Vlteriorē ex prætura Serg. Galba. P. Cor. Scipio Minor cui exciſæ Carthaginis laus ſeruabatur, legatus venit in Hiſpaniam viginti quatuor natus annos, cupidus nauandi operam reip. in eo bello, à quo cæteri milites abhorrebant maxime. Sunt qui ſcribant Lucullo in Hiſpaniam appulſo Scipionem traieciſſe in Africam, ab eo ad Maſiniſſam miſſum, vt pro iure veteris amicitiæ Elephantos ſubmitti impetraret. Nobis M. Ciceronis auctoritas potior ſit, Manlio Conſule id demum factum fuiſſe affirmantis. Gracchorum is ſororem connubio iunctam habuit, neptim Scipionis Africani ex Cornelia eius filia, fueratque à Scipionis filio in filium adoptatus. Paulum Æmilium natura patrem habuit Scipionis Africani leuirum nulla præterea cum Scipionum familia communione ſanguinis. Æmiliani cognomen à patre tulit. Ceterum dum Luculli aduentus expectatur, Marcellus confecti eius belli laudem affectans copias ex Hybernis quam primum reuocat. Nertobriga quinq; Areuacum cum millibus intra vrbem admiſſis Conſulis conatus occupat. Numantia arma corripit. In hanc vrbem Marcellus, quoniam belli caput habebatur, arma expedienda primum fore arbitratus ad quintum lapidem caſtra ponit. Verum cum à Lintheuone agi de pace cœptum eſſet Numantiorum Duce, ea tandem lege à Marcello fœdus eſt factum ſi Numantini Belos, Tithios, & Areuaces dereſerēt. Eo deſtitutos præſidio ſperabat breui in poteſtatem eſſe venturos. Inanem eam ſpem non fuiſſe rerum euentus probauit. continuo ii populi deditione facta in fidem accepti ſunt obſidibus datis atq; talentis ſexcentis, vt Strabo auctor eſt. Lucullus in prouinciam appulſus Celtiberorum bello pacato, nocendi cupidus certuſq;, in Carpetanos profectus, inde traiecto Tago in Vaccæis Cauciam vrbem impugnare conſtituit, iis locis ſitam vbi nunc Coca oppidum ſitum eſt, vindex vt videri voluit Carpetanorum quos à Caucienſibus violatos eſſe accuſabat. fames auri agebat præcipitem tenui inter Romanos cenſu, dirum in Præfectis & Ducibus malum. Ii inito cum Conſule certamine, cum in vrbem repulſi eſſent, deditione facta in fidem accepti ſunt. obſides imperati, atq; equites auxiliares, præterea centum argenti talenta. Huius fœderis ſimulatione expetente Conſule præſidium Romanorum in vrbem admiſſum. à quibus, vt conuenerat, ad tubæ ſignum ciues calamitoſi nullo diſcrimine neque ſexus neque ætatis oppreſſi incogitantes cæſique ſunt, perfidia pluſquam Punica, barbara inhumanitas. Finitimi populi hoc immanitatis exemplo cautiores, neque mœnibus confiſi, neque Romanorum fidei credentes in ſyluas rupibus horridas & inacceſſos montes ſe, ſuos, ſuaque contulerunt, igne corruptis quæ comportari non poterant. Lucullus quem inopia auarum, auaritia crudelem efficiebat, eius prædæ ſpe depulſus, ad Intercatiam penetrauit. Erat ea vrbs medio circiter itinere ſita, quo Valliſoleto Aſturiam itur. Poſitis iuxta caſtris ciues ad deditionem inuitati, an ea fide reſponderunt recipere dedititios & ſupplices vellet, qua Caucienſes paulo ante? Hoc reſponſo Conſul irritatus acie pro caſtris explicata obſeſſos ad pugnam inuitabat, quam illi omni ratione deuitare pręiudicatum habebant mœnibus & munitione atque commeatu, quem in multos dies parauerant (tametſi præter vrbanam multitudinem ex vicinis locis in eam vrbem, confugerant pedites equiteſq; magno numero) certi libertatem tueri. Leuia modo prælia fuere euentu haud memorabili. Illud eſt ad memoriam inſigne: Hiſpanum quendam Regulum vaſto corpore & viribus magnis ſingulari à Scipione certamine ſuperatum fuiſſe: cum quo identidem pro caſtris ad pugnam prouocante nullus Romanorum auſus fuerat manus cōſerere. Annonæ anguſtia maxime laborabatur in caſtris, famemque vulgo milites frumento hordeoque cocto, & nonnulla venatione tolerabant. ſalis inopia grauius premebantur. His rebus & ex aquarum ſubtilitate, vt in regione montana, pleroſque milites diſenteria cœperat fatigare. Vna expugnandæ vrbis ſpes animos ſuſtentabat. Itaque comportata materia bellicæ machinæ perfectę erant, quibus quaſſati muri parte magna proſtrata, milites in vrbem conantur euadere. Primus Scipio per ſtragem lapidum & rudera faſtigium occupauit: eoq; merito pro concione poſtea laudatus & murali corona donatus eſt. tametſi egregia oppidanorum virtute repulſi Romani atq; vrbis aditu prohibiti ſunt, non paucis præ feſtinatione in vicina palude ſuffocatis. Muri pars collapſa ſequēti nocte obſeſſorum diligentia inſtaurata eſt, coactuſque eſſet Conſul re infecta ab obſidione diſcedere, ni fames obſeſſorum animos ad deditionem impuliſſet. Actū ergo de fœdere interprete atq; annitente Scipione, cui maior quam Conſuli fides eſt habita. Pacis conditiones moderatæ fuerunt. Decem millia ſagorum, certus iumentorum numerus & obſides imperati, pecunię videlicet nec copia, nec cupiditate: cum Montani homines agrorum cultu & paſcendo pecore vitam ſuſtentarent. Motis ex ea vrbe caſtris Palentiaq; fruſtra tentata Conſulem ad fretum vſque Gaditanum perueniſſe ex Plinii teſtimonio nonnulli ſuſpicantur, portentoſæ magnitudinis Polypi caput oblatum

Lucullo iis in locis fuisse affirmantis, inde in Lusitaniam populabundum irrupisse. Atque hæc Lucullus. Sergius vero Galba, cui ex prætura Vlteriorem Hispaniam obuenisse est demonstratum, in Bætica res gerebat aduersus Lusitanos, qui populi Romani socios direptionibus fatigabant. Iis cum militem longo itinere fatigatum obiicere non dubitasset, magna clade accepta, & septem suorum millibus amissis, fuga ipse cũ reliquis copiis Carmeaam euasit, vt Appianus est auctor. nos Carmonam esse arbitramur vrbem ea ætate totius prouinciæ longe firmissimam, quæ prope Cuneos sita erat. vbi Prætor reparatis collectisq; vndiq; viribus hyemasse continuo fertur, indeque ignominię delendę cupiditate in Lusitaniam irrupisse, eiusque prouincię agros atq; oppida omni iniuria vexasse. Ad quem cum Lusitanorum legati de pace venissent humanissimis verbis & oratione, cuius erat egregius artifex, & in pręcipuis suæ ætatis oratoribus à Cicerone numeratur, gentis defectione excusata: fatalem necessitatem, regionis sterilitatem sępe tumultuandi occasionem afferre: proinde suis denunciarent, se in animo habere agros ad habitandum colendumq; genti tribuere multo commodiores, vnde vitam sine maleficio & finitimorum iniuria perpetuo deinceps propagarent. Dies dicta, quo die tripartito ad eum venirent. illi haudquaquam in beneuolentiæ simulatione fraudẽ subesse rati homines minime mali, imperata cum fecissent, armis exuti atq; ad vnum cęsi sunt. Prędę pars militi concessa, pars à Prætore retenta, vnde Romanorum ditissimus euasisse creditur.

Viriati bellum. CAP. III.

OMNINO hac Galbæ immanitate irritatis prouincialium animis magis quam territis Viriati bellum natum est: vt sunt alia ex aliis mala nexa aptaq;, & calamitatis finem alterius initium excipit illo plerunque grauius. sane Viriati bellum totis quatuordecim annis vario euentu Romanorum potentiam fatigauit. Natione quidem Lusitanus fuit loco humili, nam pascendis initio gregibus operam dedit, militia bonus, cuius rudimenta posuerat publicis itineribus obsidendis cum peculiari latronum manu. Vnde cum multi ad eum confluerent, qua cum in ære alieno essent aut alioqui flagitiis infames: qua belli malis fatigati, more militum armauit, in signa turmasq; distribuit. iusto propemodum exercitu conflato finitimos ac Romanorum præsertim socios, qua parte Anas influit in mare, fati-
604. gare cœperat. Hunc M. Vettilius, qui anno ab Vrbe condita sexcentesimo quarto, Galbæ successor est datus, sibi exterminandum sumpsit. Viriatus contra pugnæ discrimen vitare & ad fretum Gaditanum locis natura munitis se tenere, vbi cum obsessus à Prætore famis malo cœpisset laborare, missis ad Vettilium legatis tentata cõcordię spes, si modo agri concederentur ad habitandum Viriati militibus, pollicentibus in populi Romani futuros potestate. Eam voluntatem, cum Prætor se æquum eorum postulatis pręberet, Viriati oratione retractarunt disputantis quanto cum periculo credituri essent Romanis salutem libertatemq;, in quibus hominum nihil esset pręter speciem & humanę linguę sonũ. Quod si nulla exempla extarent Galbę immanitatem documento esse debere, ne blandis Prætoris Romani verbis inducerentur in fraudem. se potius Ducem sequerentur, suisq; auspiciis bellum administrarent. Consilio cunctis probato atq; Romanis pugnæ simulatione deceptis, obiecto in prima acie equitatu primum in vicinas syluas pedites euasere: deinde cuncti Tribolam vrbem peruenerunt, quo Viriatus bellum transferre cogitabat. Prope eam vrbem Romani in insidias præcipitantes ad quatuor millia cum Vettilio ipso cęsi sunt, reliqui cum ex fuga Tartessum tenuissent, & Celtiberorum auxiliis confirmati denuo certaminis aleam subiissent vniuersi in pugna ceciderunt. in Vettilii locum Plaucius Prętor in
605. Hispaniam Vlteriorem venit anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinto. Qui Viriati cum in conspectum venisset Turdetanię Carpetanięque agros populantis, eo fugam simulante quatuor Romanorum millia insequendi studio longius prouecta, circumuenta cęsaque sunt. Prętor abolendę magis infamię cupidine quam victorię spe hostis vestigia secutus ad Veneris montem, quo ille transmisso Tago se receperat, non minori accepta clade, nec minori suorum numero amisso in fuga præsidium ponere compulsus est. atque ita vt media æstate virtuti diffisus vrbibus munitis non secus atq; in Hibernis copias contineret, maiore mœnium quam virtutis fiducia. Hęc pugna in Lusitania propeq; Eboram commissa putatur argumento sepulchri, quod in ea hodie vrbe extat hac inscriptione.

L. SILO SABINVS. BELLO. CONTRA. VIRIATVM. IN. EBOR. PROV. LVSIT. AGRO. MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS. AD. C. PLAVT. PRÆT. DELATVS. HVMERIS. MIL. H. SEP. E. PEC. MEA. M. F. I. IN. QVO. MEMIN. VELIM. MECVM. NEC. SERV. NEC. LIB. INSERI. SI. SECVS. FIET. VELIM. OSSVA. QVORVMCVNQ. SEPVLCR. MEO. ERVI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Hæc

Hęc inſcriptio omnium antiquiſſima eſt earum, quæ hoc tempore Romanorum in Hiſpania extant. Dum hæc in prouincia geruntur, Galba Romæ reus poſtulatus violatæ Luſitanis fidei, vnde in ea mala conſtabat fuiſſe præcipitatum, accuſationem euaſit, quamuis L. Scribonio Libone tribuno plebis & M. Catone vrgentibus, pecuniæ præſidio tutus, quod ſibi certiſſimum in Hiſpania parauerat aduerſus eam tempeſtatem. Claudius Vnimanus ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo ſexto, Prætor contra Viriatum miſſus in Hiſpaniam ab 606.
eo victus cæſuſque eſt, exercitu magna ex parte capto. faſces & magiſtratus inſignia in Luſitaniæ montibus conſtituta trophæi inſtar, tanta deinceps Romanorum conſternatione, Hiſpanorum audacia, vt trecenti Luſitani non dubitarent cum mille Romanis dimicare, & plures quam pro numero trucidarent. Accidit præterea vt à pedite vno plures Romani equites fugarentur attoniti & pauidi, quod ex ipſorum numero vnius equo traiecto ipſius equitis caput momento amputaſſet. ſequenti anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo ſepti- 607.
mo C. Nigidius in demortui locum miſſus nihilo meliori euentu cum Viriato ad Viſeum vrbem pugnauit, vbi ſepulchrum L. Æmilii in ea pugna occiſi ſcribunt extare. Fuit is annus non tam rebus Hiſpaniæ inſignis quam P. Cornelii Scipionis conſulatu, & Carthagine penitus exciſa, vnde illi Africani nomen, quod ab auo poterat hæreditarium habere. Per hæc tempora C. Lælium, eum qui Romæ ſapiens eſt cognominatus Ciceronis teſtimonio, veniſſe in Hiſpaniam conſtat, primumque Romanorum Viriati ferociam comprimere cœpiſſe nimirum bellicam virtutem ex multarum rerum vſu collecta prudentia ſubleuando illuſtriorem effecit. Omnino ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo nono Q. 609.
Fabius Maximus Æmilianus Scipionis frater germanus adepto conſulatu miſſus eſt contra Viriatum. Ex ſenatuſconſulto alterum Conſulem proficiſci in Hiſpaniam neceſſe erat, de eius belli euentu ſuſpenſis Patrum populique animis. Et quoniam veterani militis copia non erat, tyronum atque ſociorum latini nominis delectu habito, quindecim millia pedites, equites duo millia in prouinciam vecti Orſonam, vti Appianus ait, peruenerunt, eam quæ in Bætica hodie Oſſuna vulgari lingua dicitur. vbi exercendo milite aliquantum temporis datum. Gadibus, quæ inſula non procul ea vrbe iacet, Herculi à Conſule ſacrificia inſtaurata, votaq; pro victoria nuncupata. Viriatus contra belli apparatu, quod in eius perniciem meditabantur Romani, perſpecto, neque eodem proficiſci dubitauit: & primo aduentu Romani exercitus lignatores cæcidit, trucidatis etiam militibus qui ad eorũ præſidium vna miſſi erant. Deinde Conſuli Gadibus reuerſo in caſtra, tametſi Viriatus ad pręlium prouocabat laceſſebatque, tumultuario tantum certamine experiri placuit quantum virtutis in ſuis eſſet quantum in hoſte: vniuerſæ pugnæ neceſſitatem omni ratione vitare, dum mora ſuorum animos à terrore confirmaret, hoſtemque vinci poſſe monſtraret. Demum vniuerſæ pugnæ copia facta Viriatus ſuperatus acie atq; in fugam compulſus eſt. Romanorum copiæ autumno iam in hyemem præcipitante Cordubam in hiberna deductæ. Viriatus autem locis natura munitis ſe tenere, & quoniam militum corpora durata habebat, omnem cæli & aeris iniuriam perferre. Areuaces, Belos, & Tithios ad bellum ſolicitare pro communi ſalute, pro patriæ libertate, quæ pridem ſua virtute renaſcens, ni mature ipſi vires ſociarent, in periculum rurſus vocabatur. Ab hoc initio his populis ad rebellandum inductis, Numantinum bellum denuo exarſit, vt ſuo loco commemorabimus, Viriati rebus prius explicatis. Vna cum Fabio Æmiliano, cuius auſpiciis hæc in Hiſpania geſta ſunt, L. Hoſtilius Mancinus tenuit conſulatum. Hunc Conſulem veniſſe etiam in Hiſpaniam atq; Calæcos prælio ſuperaſſe Anconitani inſcriptiones declarant. cui auctori quanta fides habenda ſit aliorum iudicium eſto: à nonnullis ſane eruditis viris fabularum artifex egregius, & inſignis mendaciorum conſarcinator fuiſſe putatur.

Q. Cæcilii Metelli geſta in Hiſpania. CAP. IIII.

SEQVENTI anno, qui ab Vrbe condita fuit ſexcenteſimus decimus, duobus Conſulibus 610.
Ser. Sulpitio Galba, & L. Aurelio Cotta de Hiſpaniæ prouincia, quam diuiſis Patrum ſtudiis ſibi vterque depoſcebat contendentibus: Scipio in ſenatu rogatus ſententiam, neutrum è republica videri reſpondit, alter inquiens nihil habet, alteri nihil eſt ſatis. æque malam in imperio iudicabat ſcilicet inopiam atque auaritiam. illa iniuriæ neceſſitatem propemodum affert: hæc certam nocendi voluntatem. Itaque Popilius Prætor miſſus eſt, cui Plinius ſcribit Viriatum (nempe prælio aliquo inſigni victum) vrbes tradidiſſe, quæ in eius erant poteſtate. Poſt Popilium Q. Cęcilius Metellus, cui à deuicta Macedonia Macedonici cognomen fuit, Conſul creatus anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo vndecimo venit 611.
in Citeriorem Hiſpaniam ad cõprimendos Celtiberorum motus, qui Viriati diligentia &

hortatu cœperant excitari. Quintius quidam cum Viriato ipso bellum gessit: an à Consule Legatus, an Romæ Prætor destinatus incertum. Sane à Viriato, quem ad Veneris montem prope Eboram in Lusitania acie superarat, maiori accepta clade, cum hostis vires reparasset repulsus est, atque autumni tempore quasi in hibernis copias intra Cordubam continere coactus: hostis iniuriæ opportunis tum sociis tum Romanis, qui in vrbium vicinarum præsidiis relicti erant. Metellus vero Celtiberis ad officium pertractis, nam Areuaces vi-
612. cisse Plinius est auctor, in sequentem annum, qui fuit ab V.C. sexcentesimus duodecimus, imperio prorogato in Citeriori Hispania res gessit. Q. Fabius Seruilianus Fabii Æmiliani ex adoptione frater, in Hispaniam vlteriorem Consul venit contra Viriatum valido supplemento adiuncto, in quo decem & octo millia pedites erant, equites mille quingenti: à Micipsa Masinissæ filio elephanti decem ex Africa auxilio missi, equites trecenti. Has copias Viriatus in Bætica ex syluarum latebris inopinato progressus in castra compulsas, neque noctu neque per diem incursionibus fatigare atque lacessere destitit, donec Vticam peruentum est Bæticæ vrbem. Eo loco annonæ angustia compulsus suorum manum in Lusitaniam reduxit. Consul ea molestia liber, in Cuneis Curionem & Apuleium prædonum Duces deuicit & nonnullas iis in locis vrbes, quæ validis à Viriato præsidiis tenebantur, vi cepit. Captiui quingenti interfecti, quorum erat noxa maior: cæteri sub corona venditi, ad decem capitum millia. Dum ea æstate in Vlteriori Hispania hæc gesta sunt, haud leue decus Metellus quæsiuit Celtiberis domitis, captisque in eo tractu Contrebia, Vesobriga, atque Centobriga vrbibus. quo tempore ad Contrebiam fallendi studio per diuersa loca nullo vt videbatur ordine neque militari disciplina cum exercitum versaret, identidem mutatis castris, caussam à Centurione rogatus vocem illam emisit, magno & prudenti Duce dignam: Tunicam, inquit, comburerem si meorum consiliorum esse cōsciam putarem. Hæc recte. illud perperam. ante Q. Pompeii aduentum in prouinciam, quem successorem datum nunciatum erat, militibus ante legitimum tempus vacatione concessa, publicis horreis neglectis, atque elephantis detracto pabulo, aut mortuis prorsus, aut præ macie inutilibus, vires Romanas debilitauit. tantum plerunq; in magnis ingeniis obtrectatio valet, inuidiaque. Sed harum rerum merito tamen, redeunti triumphus Romæ denegatus est: alioqui debitus ob rerum gestarum amplitudinem. Ergo Q. Pompeius
613. Cos. in Citeriorem Hispaniam venit, anno ab Vrbe condita sexcentesimo tertiodecimo. quo tempore Seruilius in Vlteriori Hispania, nimirum imperio prorogato, Canobam prædonum Ducem se dedentem in fidem accepit. Viriatum Baciæ vrbis obsidionem soluere, & in fuga salutem ponere coegit. Hostis fuga, multa eo tractu oppida, abiecta defensionis spe, deditionem fecere. Summæ diligentiæ disciplinæ seueritas adiuncta, omnibus Canobæ sociis, & quingentis præterea captiuis quoniam Romanorum castra fidemq; deseruerant, amputatæ manus. magnitudine supplicii terrere alios sperabat. Sed ex ea re tamen prouincialium animis magis irritatis, quam territis, magna rerum commutatio facta est. Erat Erisana vrbs in fide Viriati. in eam à Romanis obsessam noctu is deceptis vigiliis sese intulit, & sequenti luce in hostes inopinantes impetu facto, cæsos in fugam compulit. Iidem cum ex fuga locum non satis munitum tenuissent, essetque omnibus pereundum, venisse tempus ratus honestis conditionibus paciscendi cunctos conseruauit fœdere facto: ex quo Viriatus quidem amicus populi Romani vocatus est: eius autem militibus & confœderatis, quæ occupauerant obtinebantque, omnia concessa. Hoc fœdere, quo Romani imperii maiestas sugillata est, Q. Seruilius Cepio, qui Romam à fratre Seruiliano nuncius missus erat, accusando identidem atq; vituperando, in sequentem annum, qui fuit ab Vrbe condita sexcentesimus quartusdecimus, adeptus consulatum in Vlteriorem Hispa-
614. niam venit, iussus à senatu fœdus cum Viriato quamprimum violare abrumpereq;, quasi imperii maiestate indignum, neque publico consensu factum. Quo minus arbitror Romæ fuisse probatum, quamuis Appiano contra affirmante.

Viriatus occisus. CAP. V.

QVINTVS Pompeius iis incommodis impeditus, quæ à Metello inuidia erant allata, neque præterito anno, neque præsentis magna parte (nam biennium Citeriorem Hispaniam tenuit) aliquid memorabile gessit: & prouincia pacata bellorum erat materia sublata. Seruilius autem in Bætica ad Arsam vrbem Viriatum fugatum in Carpetaniam vsque secutus est: vbi is tanquam ad pugnam explicata acie, atq; equitatu in primo agmine collocato, hoste distento pugnæ expectatione in proximas syluas montesq; peditatu dilapso, eodem equitatum qua consueuerat celeritate subductum incolumē seruauit

Cos.

Cos.& dimicandi & conſequendi hoſtem ſpe depulſus in Vectones & Calæcos penetrare conſtituit, vbi ſcelerum licentia erat, & cædibus atque latrociniis cuncta miſcebantur. Ad eum Viriatus & belli diuturnitate feſſus, & ſociorum fidei diffiſus magis quam Romanorum metu, tres de pace legatos miſit. Hos Conſul benigne acceptos, & officioſis in præſens delinitos muneribus, atque magnis in poſterum promiſſis oneratos, hortatur ſuadetque vti Viriatum incautum opprimant: ſeque militia tam exercita, patriam, tot malis eripiant. Illi vt ſunt infidæ prauorum hominum ſocietates, facile inducunt in animum ſui Ducis capite incolumitatem redimere. ſic datis palam à Conſule de pace mandatis diſcedunt, Viriatumque ſpe fœderis deluſum, incautumque noctu in ſtrato dormientem opprimunt, virum meliori fortuna dignum. Qui ex obſcuro tenuique loco animi magnitudine tot annis Romanos bello fatigauit, neque aduerſis rebus fractus, neque ſecundis incautus. cum armis petitus varia fortuna pugnaſſet, dolo ſuorum cecidit, liberator propemodum Hiſpaniæ: & qui non primordia populi Romani laceſſierit, ſicut alii Duces, ſed florentiſſimi imperii maieſtatem. Funus ſequenti luce deprehenſo facinore magis caritate ſuorum quam apparatu celebre fuit, haſtis concurſum inter milites eſt, & multæ pecudes mactatæ. parricidæ Romam elapſi, cum à Patribus facinoris præmium poſtulaſſent, reſponſum: nunquam ſenatui Populoq; Romano placuiſſe Ducem à militibus trucidari. Sunt enim proditores inuiſi, etiam iis quos anteponunt: & pœnas ſæpe dant, vnde præmium ſperabant. Succeſſit Viriato Tantalus, impar induſtria, virtute, auctoritateq;. breui deditione facta cum ſuis omnibus in Conſulis fidem receptus eſt. His & cæteris Luſitanis arma detracta, & agri dati ſunt, vt terræ cultu diſtenti, & rei familiaris tenuitate oppreſſi, rebellandi penitus abiicerent ſiue cogitationem ſiue facultatem.

Numantinum bellum renaſcitur. CAP. VI.

ANNO eodem ab Vrbe condita ſexcenteſimo quartodecimo, nimirum Olympiadis 614.
centeſimæ ſexageſimæ anno primo, graue malum Hiſpaniæ, Numantiæ denuo arma mota bellumque hac occaſione maiore mole eſt renatum. Erant Celtiberi ſub Romanum iugum miſſi Metelli virtute, ſoli Numantini & Termeſtini (triginta ſex paſſuum millibus ab vrbe Numantia ad Occaſum ſiti erant, quo nunc loco ſacrarium Virginis matris cernitur Tiermes nomine) ſuperioris fœderis beneficio libertate incolumi ſocii & amici populi Romani vocati erant. Q. Pompeius ne otio penitus marceſcere nihilque agere videretur, harum vrbium libertatem opprimere cogitabat. Honeſta cauſa quærenda erat, optima viſa eſt Segedanos (hi in Belis erant Numantinis finitimi, hodieque Seges oppidum eſt Soriam inter & Vxamam) ad Viriatum auxiliis miſſis, Romani imperii maieſtatem violaſſe: & cum ſuæ munitioni diffiderent ſiue ſupplicii metu, ſiue aliqua alia de cauſa, à Numantinis mœnibus fuiſſe receptos. benignitas crimini data. Miſſi Numantia qui Pompeio factum excuſarent, cum ignominia repulſi. Errore cognito, Segedanorum patrocinio & amicitiæ, ne Romanos offenderent renunciantes, cum nouis Legatis Pompeium de fœdere inſtaurando, quod cum Graccho factum erat, appellaſſent, Numantinis cum Romanis vllam fœderis conditionem fore niſi poſitis armis, Pompeius negauit. Ergo bellum neceſſario ſuſceptum eſt, vt armis tuerentur arma, quæ hoſtis per iniuriam vna cum libertate extorta de manibus cupiebat. Delectu habito, octo millia pedites, equites duo millia inuenti. exiguus numerus, verum viuida virtus, hoſtiumque multitudini non omnino impar. His copiis Megara magno vſu Dux cum poteſtate præfectus. Pompeii caſtra breui prope Numantiam poſita, in quibus pedites triginta millia erant, equites duo millia. Hos Numantini è vicinis collibus identidē irruptionibus fatigare. Diſpalatos locis omnibus carpere, vniuerſæ pugnæ diſcrimen vitare, cum ſigna Romanorum inferebantur locorum notitia periculum deuitantes, totiuſque certaminis aleam ſubire detrectantes. Pompeius irrito in Numantinos conatu Termentiam tentare conſtituit, vnde non minore cum ignominia & maiori aliquanto clade repulſus eſt. Intra diem vnum triplici Termeſtinorum eruptione in præruptos montes copias ſubducere coactus. vnde ſe præcipites multi dederunt, ingenti formidine animis præoccupatis: atque ita vt noctem in armis excubarent. Die poſtero collatis ſignis dimicatum: neutro victoria inclinante pugnantes nox diremit. Pugnatum rurſus fuiſſet, ni Pompeius ſequenti nocte Manliam vrbem petiuiſſet. id ſignum perculſi fuit, vireſque & animos ſuorum mora interiecta reparare cupientis. Manlia Romanis dedita, quæ Numantino præſidio tenebatur (hodie Malen eſſe creditur) Termeſtini etiam repetita eius vrbis expugnatione ad ditionem acceſſere. Reliqui erant Numantini. in quos priuſquam moueret, in Sedetanis, vbi nunc Cæſarauguſta ſita

est, Tanginum prædonum Ducem cum suorum manu oppressit. Inde copiæ retractæ Numantiam,& quoniam obsidio ducebatur,Durii cursum,quo commeatus in vrbem vehebatur corriuare conati Romani, Numantinorum eruptione mulctati & ab opere desistere coacti sunt. His incommodis atque Tribuno militum cum suis omnibus trucidato, qui frumentatoribus præsidio veniebat, Pompeius territus, iniquissimo anni tempore insuetum ei cælo militem in castris continuit.Sic magna exercitus parte aut ex morbo consumpta,aut Numantinorum irruptionibus cæsa,consilium mutare quidem coactus,adulta hyeme reliquas copias in vicinas sociorum ciuitates in hiberna deduxit : ad prima autem veris signa,anni ab V.C.sexcentesimi quintidecimi,dum M. Popilii Lenatis Consulis
615. expectatur aduentus,cui ea prouincia erat designata, cum Numantinis pax facta Pompeio interpellante,iudicii metu ob res male gestas,an successoris obtrectatione, ne suo periculo alienæ gloriæ seruisse videretur.Numantini belli diuturnitate fessi & ex agrorum intermisso cultu annonæ sæuitia laborantes rem confectam cupiebant. De pacis conditionibus arcano agi placuit,quoniam ignominiosæ erant Romanis.Omnino ne iis subscriberet Pompeius morbum simulauit. In vulgus Numantinis mulctæ nomine triginta talenta imperata iactatum, ad tuendam Romani imperii & nominis maiestatem confictum prudentiores existimabant.Satis constat Popilii Cos.aduentu de eo fœdere disceptatum fuisse. Pompeio negante vllam à se cum Numantinis pacem factam, illis testimonio primorum è Romano exercitu contra confirmantibus, vtrique ad Romanum senatum à Cos. reiecti.libido amplius quam æquitas Romæ valuit, inter varias Patrum sententias illa obtinuit, quæ Numantinis denuo bellum denunciabat.

Mancini fœdus cum Numantinis. CAP. VII.

INTEREA Popilius Cos. Lusonibus, qui Numantinis erant finitimi, nullo operæpretio tentatis,in alterum annum ab Vrbe condita sexcentesimum sextumdecimum, imperio prorogato à Numantinis ipse quidem victus & fugatus est. D. autem Bruto, cui Consuli eodem anno Vlterior Hispania erat destinata, Viriati Veterani milites concessa venia atque agris ad habitandum Valentiam condiderunt. Edetanorum Valentiam quidam putant,viris valentem atq; armis:resistunt alii cum in Citeriori Hispania sita sit,& Valentiam Alcantaræ potius credunt propter locorum vicinitatem, aut quæ supra veterem Lusitaniam à Minio flumine nomen habet, Tudæ obiecta,cui nos opinioni accedebamus. Pro-
617. ximo anno ab Vrbe condita sexcentesimo septimodecimo Bruto imperium prorogatum est. C. Hostilius Mancinus Consul in Citeriorem Hispaniam destinatus, castris ad Numantiam positis sæpe acie victus,atque animo fractus, tandem Vaccæorum & Cantabrorum aduentu nunciato, qui auxilio Numantinis veniebant, veritus vt par esset vtrisque, noctu per occultam tesseram profectione denunciata in pacata discessit,atque in loca munita,qua parte non traditur, certe vbi Fuluius Nobilior ante aliquot annos statiua habuerat.in vrbe non ante biduum hostium discessus cognitus est,cum festos dies ciues agerent nulla armorum cura. Accidit vt vnius virginis coniugium duo iuuenes ambirent. Orta ex amoris contentione audacia conuenit,vt in hostium castra egressis,qui prior hostis occisi dextram retulisset,ei præmium optatæ nuptiæ essent.Nullo ii hoste inuento,castra esse vacua renunciarunt,curriculo in vrbem regressi. Reliqui nuncio læti Romanos eisdem vestigiis consecuti, priusquam munitio castrorum esset perfecta:commutata belli ratione à quibus obsessi fuerant eosdem obsidere cœperunt. Cos. salute desperata ad sanciendum fœdus animum adiecit. quo ex fœdere quoniam Numãtinis libertas manebat incolumis, sociiq; atque amici vocabantur,post tot iniurias,Romani imperii gloria obscurari videbatur,cum vnius vrbis virtuti concederet imperium orbis terrarum.Fœdere necessario magis quam honesto sanciendo Tiberii Gracchi gratia atq; auctoritas ob memoriam videlicet Sempronii patris multum contulisse creditur, Romana castra secuti, flectendis ad misericordiam Numantinorum animis, periculo procurando. Verum Romæ iis rebus nunciatis,continuo Mancino in Vrbem reuocato, Æmilius Lepidus in collegæ locum substitutus est belli Dux, vindex iniuriæ. Aduersus eas molitiones missi etiam Numantia Legati cum fœderis tabulis,si minus senatui probassent,iussi exercitum postulare vt dederent,nimirum fœderis pacisq; specie ab exitio conseruatum. Re in senatu agitata, cum neq; fœderis ignominiam pati vellent,& æqua Numantinos petere iudicarẽt, Mancinum dedi mandarunt,violati fœderis religione satis se exolui eius calamitate existimantes. Tiberio Graccho venia data, fœderis auctori atq; interpreti,quoniam alieno imperio noxaque peccasse iudicabant. sororii Scipionis id gratiæ & auctoritati datum vulgo interpretabantur procliui ad credendum peiora persuasione homines. Atq; hæc Romæ.

C. Mancinus Numantinis deditur. CAP. VIII.

IN HISPANIA autem M. Lepidus nondum perspecta sententia senatus Vaccæos, quasi superiore bello Numantinis opem tulissent, annonaque iuuassent, bello aggressus, atque eorum agris igne ferroque deformatis, Palentiam etiam obsidione tentauit, tametsi Roma monitus erat, ne Hispanos bello lacesseret, fero agrestique ingenio homines, haud impune sæpe fuisse irritatos. Mancini ignominia Patribus curam incusserat, animos Hispanis fecerat, quo minus dubitarent bellum vltro illatum strenue defendere. Ergo ciuium virtute Romanæ copiæ mulctatæ, atque annonæ angustia in castris vigente noctu silentio profectione denunciata, neque more militari conclamatis vasis, reductæ eæ copiæ tanta trepidatione & Palentinorum audacia, qui postero die discessu hostium nunciato, vestigiis abeuntium tergisque instabant, vt non minus sex millibus Romani ceciderint, magna ex ea re Romani populi indignatione. Omnino Lepidus in Vrbem reuocatus, continuo priuati habitu reus postulatus, & iudicum sententiis rei male gestæ damnatus est. Hæc incommoda D. Bruti virtus per idem tempus in Vlteriori Hispania compensabat Calæcorum atque Lusitanorum motibus pacatis, atque Labricanis, qui in eo tractu sæpe rebellarant, ad deditionem compulsis, ea lege, vt perfugis redditis, armis ipsi positis cuncti ad eum ex vrbe prodirent. Id cum esset factum, circumuentos ab exercitu perfidia verbis modo castigata, vltimi supplicii metu perfusos conseruauit. mulctæ tantum nomine pecunia imperata, armaque & belli subsidia, quibus ad perniciem abutebantur, sublata. D. Bruto ex his rebus Calaici nomen est factum. Atque hæc Mancini & Lepidi consulatu. Nam sequenti anno, qui fuit ab Vrbe condita sexcentesimus octauus decimus, Bruto imperium quidem prorogatum est: P. autem Furio Philoni Cos. dedendi Mancini Numantinis atque Citerioris Hispaniæ administrandæ cura demandata est. Eam Consulis expeditionem, vnde non maior gloria quam commodum sperabatur, Q. Metellum & Q. Pompeium opibus & auctoritate principes impedire conatos, Furius audacia confidentiaque memorabili Legatos declaratos, se in Hispaniam sequi iussit. Eo vbi ventum est, castris ad Numantiam positis Mancinum nudato corpore, reuinctisque post tergum manibus, quod solenne erat Duce Romano hostibus dedendo, summo mane ad Numantiæ portas constituunt. Verum inter hostes & amicos destitutus diem totum, nocte iubentibus auspiciis in castra relatus est. qua in re tali cæremonia consueuerant. Numantini violatæ fidei religionem satis expiari negabant Ducis deditione, & exercitu seruato, qui fœderis simulatione euaserat. Constat in ea re Romanos magis vtilitatem secutos, quam honestatis & æquitatis leges. Quid præterea rerum in Hispania Furius gesserit clam est, nisi quod sequenti anno, ab Vrbe condita sexcentesimo nonodecimo, Bruto in tertium annum imperio prorogato, Q. Calpurnius Piso Consul, Hispaniæ Citerioris prouincia designata, male cum Numantinis pugnauit, exercitus parte amissa, reliquis in magnas angustias redactis: cum Romani Hispanorum conspectum non ferrent, & vi quadam abdita continuo fugam præcipitarent, non secus ac visis canibus cerui. Plerique ex eo metu violatæ fidei religiones captabant. Re Hispani neque vsu armorum eo tempore, neque virtute, neque audacia concedebant Romanis. Non enim, vti antea, rari dispersique vagis incursibus pugnare, sed longæ militiæ vsu edocti erant Romanorum instituto signa sequi, aciem subsidiis firmare, Ducum imperia audire: disciplina militari qua rudi vti consueuerant, in artis perpetuæ præcepta conformata.

618.

619.

Scipio Cos. creatus venit in Hispaniam. CAP. IX.

RES aduersæ ex Hispania nunciatæ magnam pro eo, ac par erat, solicitudinem iniecere Romano senatui populoque. Ad extremum illud decurritur, P. Cornelius Scipio cui ab excisa Carthagine Africani cognomen erat, legis venia concessa vetantis Consulatum ante decennium repetere ex quo quis Consul fuisset, in Hispaniam Consul mittitur, anno ab Vrbe condita sexcentesimo vigesimo. D. Bruto (sic credimus) in Vlteriorem Hispaniam rursus prorogatum imperium est. Scipionem ex nobilitate Romana, & iis qui à Regibus missi erant, quatuor millia iuuenes sunt secuti, ac nisi senatusconsulto vetitum fuisset, idem reliqui Patritii fecissent, cunctis auidissime nomina dantibus. tanta erat cupiditas eo Duce arma suscipiendi. Ex his iuuenibus cohortem Scipio instituit, quam Philonida dixit, mutuæ coniunctionis nomen validissimum rebus gerendis inter milites à mutua amicitia præsidium scilicet sanxit. Copiæ Hispanienses soluta disciplina militari, otio luxuque torpentes, atque temporum licentia eneruatæ salutari seueritate erant sanandæ. Ergo Scipio M. Buteone legato in Italia relicto supplementi vehendi caussa, ipse primo

620.

quoque tempore profectus in prouinciam, breui, castigato exercitu operæpretium fecit. duo millia scortorum abiere. calonum, lixarum, institorum non minor numerus, neq; minus in libidinem & turpitudinem corruptus. Sic turpi atque tetri odoris sentina exhausta militum erecta atque recreata virtus, contempta ante, cœpit esse formidabilis. Vegetandis corporibus additum, vt singuli milites triginta dierum frumentum, septenos vallos muniendis castris, suis ipsi humeris portarent. Ea seueritate disciplinæ mutandisque sæpe castris vigor breui rediit in corpora & animos. nulla re magis licentia coercita, quam Imperatoris exemplo. Parendi necessitatem omnes auersamur, facile exemplo iubetur. Itaque primus Scipio in opere versari, postremus abscedere. Multum contulit ad disciplinam instaurandam C. Marii diligentia eius, qui postea ab his initiis in summum Ducem euasit. Inter hæc anni tempore in æstatem extracto, castra in Numantinos mota sunt, eorum agri longe lateque vastati. Militem ex superiorum rerum memoria nondum terrore discusso, vniuersæ pugnæ obiici nolebat. Inde excursiones in Vaccæos populabundus fecit, Palentinorum finibus præsertim infensus propter acceptæ nuper cladis Lepido Cos. memoriam. Quo loco Rutilii Rufi temeritate præcipiti, in vniuersæ pugnæ necessitatem ferme deductus est, longius studio prouecti Palentinorum conatus comprimendi, qui locis omnibus se ostentantes molesti erant. Iis enim de industria cedentibus, in insidias inducebatur: cum ex tumulo Scipio periculo animaduerso, signa repente inferri iubet, equitatumque bipartito insidiarum latebris circumuentis, atque leui cum hoste prælio commisso, socios periculo, in quod se induebant, eripere. Ea in expeditione Scipio euersæ Luculli perfidia Cauciæ spectaculo commotus, voce præconis denunciauit vectigalium immunitatem, si qui vellent vrbem eam instaurare, in eaq; fortunarum & vitæ domicilium constituere. Atque hæc per æstatem gesta sunt, qua præcipitante atque adeo in hyemem inclinata, copiæ incolumes Numantiam reductæ, positaque ad eam vrbem castra. vnde tota hyeme variæ manus prædę caussa dimissæ vicinos agros depopulatæ sunt. In his manus vna prædantium periculo proxima Scipionis diligentia euasit. Erat pagus magna ex parte palude circumfusa, qui pagus hodie Henar vicinæ paludis coniectura esse putatur. prope eum pagum loca prærupta erant, & insidiis tendendis apta. in his Numantini occultati Romanos milites vagos & prædæ maiori ex parte intentos ferme oppresserant, ni Scipio (nam non procul erant castra) suorum periculo cognito, continuoque signo receptui dato, milites à præda ad signa reuocasset, milleque equitibus præmissis, ipse cum copiarum robore secutus esset. Numantini dum pari certamine res gesta est, magnum hostium numerum sustinuere: verum legionum signis appropinquantibus terga dederunt, magno miraculo Romanorum, qui à multo tempore Numantinos auersos non viderant. Atq; hæc Scipionis consulatu gesta sunt. quo tempore Iugurtha venit in castra Romanorum, Masinissæ nepos ex filio Manastabale, missus à Micipsa patruo cum decem elephantis & valida equitum ac peditum manu, cupiente non modo Romanos auxiliis iuuare, sed etiam Iugurthæ caput periculis obiectare, vnde filiis suis periculum imminere sagax & prudens considerabat. consilio euentus defuit.

Numantia excisa. CAP. X.

PVBLIO Mutio Scæuola & L. Calpurnio Pisone Coss. nimirum anno ab Vrbe condita
621. sexcentesimo vigesimo primo, Numantia funditus excisa est, Scipioni imperio prorogato. Is enim hyeme transacta atque leuibus præliis suorum animis à metu quem conceperant confirmatis. Numantiæ obsidionem premere constituens, ex vnis bina castra fecit. Alteris Q. Fabius maximus eius frater præfectus est, in alteris ipse curabat. tametsi alii quadripartitum castrorum numerum faciunt: ac ne de copiarum numero satis conueniunt, aliis sexaginta millia aliis quadraginta affirmantibus. Numantini tot antea victoriis elati quamuis numero vincebantur (qui plurimos octo millia fuisse pugnatorum dicunt, qui paucissimos quatuor) suis in aciem productis, non dubitabant vniuersi certaminis aleam subire, pereundi aut perdendi proposito, vt obsidionis diuturnæ scilicet incommoda vitarent. Scipioni in consilio detrectandi certaminis perstare animus erat, cum consideraret Ducis partes esse non magis audacia quam consilio, & arte, & patientia bellum profligare. neque committendum putabat, desperato hominum generi ciues & milites obiectare. Itaque vrbem circumuallare constituit, ad coercendam obsessorum audaciam & impetum reprimendum: noua autem auxilia bellique subsidia fœderatis ciuitatibus imperare. Circumducta fossa noui generis agger erectus est decem pedes altitudinis, latitudinis quinque, ex trabibus terraque compactus, atque turribus ex interuallo perpetui

muri similitudine. Durio tantum flumine in vrbem patebat aditus: sed dispositæ in vtraque ripa cohortes intercludentes, commeandi facultate prohibebant. Quam diligentiam nonnunquam obsessi eludebant procul hostium conspectu subeuntes aquam, occultoque natatu in partem alteram euadentes vrinandi peritia: alii nauiculas vel remis incitantes, vel secundis à puppi ventis celeritate tela coniecta virabant, atq; per hunc modum nonnihil commeatus in vrbem inferebatur. Verum hoc qualecunque solamen noua diligentia impeditum est, binis vtrinque castellis extructis, atque trabibus iuncto flumine, vnde claui prælongi atque acuminati extabant. Nec Numantini desistebant in vigilias excubiasque Romanorum impetum facere, vnde aliorum superuentu facile in vrbem reiiciebantur. Nam à cæde de industria temperabant, vt citius consumpto à multitudine commeatu ad annonæ supremam difficultatem redigerentur, atque deditionis necessitatem. Vnus Rhetogenes Carauinus ab animi virtute opem in his difficultatibus petendam iudicans, cum quatuor aliis noctu, qua parte Romanorum munitiones infirmiores erant, & minor custodia adhibebatur, scalis admotis, atque vigiliis occisis in Areuaces euasit. vbi concilio Principum gentisque conuocato, pro veteri amicitia & propinquitatis iure obtestatus petiit ne Numantiam, quæ eatenus gentis commune propugnaculum fuerat, & iniquitate fortunæ arteque obsidentium magis quàm vera virtute proxima exitio erat, negligendo, hosti vindictæ studio inflammato iniuriarum memori diripiendam, euertendam, excindendam relinquerent. Quin, inquit, dum vires integræ sunt, & Romanus tot cladibus castigatus certamen horret, & ad artes conuersus nobilissimam ciuitatem opprimere cogitat, iunctis viribus iugum seruitutis depellitis, & communem patriæ pestem de finibus exturbatis? An expectatis dum contagionis vis vestram ciuitatem opprimat? Accensa flamma proxima quæque vastante cunctis pereundum cogitate. An Romanorum ambitionem & rapacitatem ignoratis? quos nulla sæpe de caussa vidistis audistisque ex aliis proferendi imperii cupiditate totius Hispaniæ fortunis libertatique insidiari. At fœderis fiducia retinet. quod nisi multa exempla recenti memoria & ante oculos extarent Romanorum perfidiæ, auaritię, crudelitatis: Cauciæ nuper exitium, & nunc Numantinorum cum Mancino fœdus violatum, satis docere potuit, nihil ei genti sanctum esse præ libidine dominandi. Videte ne priuatæ tranquillitati communem salutem posthabentes modo, quam Numantiæ præsidio stare ne ipsi quidem ignoratis, vtraque prodidisse aliquando, vtinam vanum vaticinium sit, frustra queramini. Agite dum opportunum est, dum res salua: ad patriæ salutem procurandam animos & cogitationem referte. arma viresque sociate: hostemque securum, vtrisque copiis à tergo & à fronte circumuentum aut opprimite aut fugate. in nostro periculo vniuersæ gentis fortunas, libertatem, salutem verti putate. Huic orationi cum vim addidisset lachrimarum, & ad terram prouolutus singulorum genua prensaret, multorum flexerat animos. Vicit tamen sententia non esse Romanos irritandos. additumque Numantinos quamprimum suis finibus pellendos videri, ne fraudi esset aliquando in eorum conuentu eam legationem auditam. Quid Rhetogenes deinceps fecerit clam est. constat tamen Luciæ vrbis iuuentutem, quæ ad quartum ab vrbe Numantia lapidem sita erat, ad ferendam opem excitam, Scipionis diligentia compressam: & quadringentis iuuenibus eius iussu dextras amputatas, vt cæteris documento essent Romanæ seueritatis. Numantini ergo auxiliis desperatis, & ex diuturna obsidione fame fracti, necessario ad deditionis consilium flexerunt animos. Missa eâ de caussa ad Scipionem legatio. Eius legationis princeps Alurus facta eum conueniendi potestate in hunc modum allocutus fertur. Qui sunt Numantini ciues, qua fide, qua constantia, explicare longa oratione non attinet. Nam & ipse longo vsu expertus es, & miseros non decet suarum laudum commemoratio. Illud dicam, tibi gloriosum fore Numantinorum animos fregisse: neque nobis ignominiosum prorsus, quando ita in fatis erat, à tanto Imperatore superari. Quod præsentis fortunæ est, & obsidionis mala cogunt, victos nos esse fatemur: modo pœnitentiam quam exitium malis. Neque veniam petimus, tametsi nullibi melius beneficium collocaris, sed supplicium moderatum. Quod si salutem negas, neque pugnæ copiam facis: omnia prius experiri, ac occumbere, si res ferat, nostris potius quam alienis dextris, quod virorum fortium supremum officium est, certum habemus. Tu quid fama sit in præsens & ad posteros locutura etiam atque etiam considera. Ex hac oratione Scipio infractos gentis animos miratus, in tam afflicta fortuna ac penitus desperata dignitatis memores atque constantiæ: Legatis tamen nullam fore spem salutis, nullam pacis conditionem respondit, nisi in deditione ad victoris arbitrium. Eo responso Numantini acti in furorem Legatis violatis, in quibus quid culpæ erat? sed furente multitudine, vera dixisse sæpe exitium attulit, spe salutis

& pugnæ abiecta, quod reliquum erat, multa celia (potus genus erat ex frumento) hauſta ebrii in Romanorum munitiones irruunt, & vallo ſuperato obuios tandiu proſternunt, donec ſummiſſis vndique Romanorum auxiliis in vrbem reiecti ſunt. Secundum hunc conflictum, ſuorum qui ceciderunt corporibus famem dies aliquot toleraſſe tradunt: deinde fugæ ſpem tentatam haud meliori ſucceſſu. Ad extremum rebus omnibus deſperatis memorabili facinore ſe ſuoſq; omnes aut epoto veneno noxio, aut adacto in viſcera ferro peremerunt. Fuere qui ex prouocatione certarent, nihilo meliori conditione victoris, quam victi pyra accenſa, in quam qui cadebant continuo iactabantur, ſequebantur qui occiderant. ad hunc modum anno & tribus menſibus exactis ex quo Scipio venit in Hiſpaniam, exciſa Numantia eſt ciuibus ad vnum nullo diſcrimine ſexus vel ætatis pertinaci obſtinatione deletis. Appianus vrbe capta viuos aliquot in victoris poteſtatem veniſſe ſcribit: ſed aliorum auctorum opinio reſiſtit. Conſtat Numantiam ciuium concordia ſtetiſſe, labefactatam diſcordia: & victam victoriæ palmam victori eripuiſſe ædificia, quæ incendii à ciuibus iniecti furorem euaſerant, Scipionis iuſſu euerſa ſunt. Numantinorum agri finitimis populis diſtributi. His rebus perfectis Scipio, & Hiſpaniæ pace fundata, Romam ad triumphum rediit Numantini cognomento auctus, cum D. Iunius Brutus paulo ante de Calæcis deuictis ac domitis triumphum in vrbem egiſſet, Calaici cognomine parto, vti paulo ante dictum eſt.

Geſta in Hiſpania poſt bellum Numantinum. CAP. XI.

EXCEPERE tempora bello vacua, præcipua tranquillitate inſignia: miſſique duodecim Legati varias Hiſpaniæ partes pro attributa cuique portione gubernarunt diu. Nam Baleares, qui piraticam exercentes vicina maria & littora infeſtabant, Q. Cæcilii Metelli Conſulis virtute domiti, & ad tranquillitatem reuocati ſunt anno ab Vrbe condita ſexcen-
631. teſimo trigeſimo primo. vnde ei Balearici nomen factum. Quo tempore Marius, cum Vlteriorem Hiſpaniam ex Prætura gubernaret, ſublatis latrociniis, quorum licentia ex ſuperiori temporum perturbatione orta erat, itinera aperuit, leges, iudicia, atque pacem in prouinciam reuocauit: & poſt duodecim annos rebus denuo in ea prouincia turbatis Calpurnius Piſo primum, deinde Sulpitius Galba eius Galbæ filius, qui res in Luſitania geſſerat, prouincialium motus pacarunt. Piſonis nomine multæ monetę & paſſim percuſſæ hoc tempore reperiuntur in Hiſpania. Pace Piſonis & Galbæ virtute reuocata, rurſus decem Legatis prouincia commendata eſt. quo tempore Cimbrorum ex ora Septentrionali ſeſe in Romani imperii prouincias rapidi torrentis inſtar numeroſa multitudo effundens, & curſu victoriarum maximo, in Hiſpaniam delata: in Galliam atque Italiam Romanorum & prouincialium virtute redire compulſa eſt, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo qua-
645. drageſimo quinto. Quo anno Q. Seruilius Cæpio Luſitanos, quo ex magiſtratu incertum, ſed Luſitanos tamen prælio ſuperauit: & tribus poſt annis eiuſdem Cæpionis conſulatu Luſitani maiori reddita quam acceperant clade Romanos vlti ſunt. Fuit is annus ab
648. Vrbe condita ſexcenteſimus quadrageſimus octauus, Marci Tullii Ciceronis ortu, quam vlla alia re geſta inſignior. Arpini natus eſt, matre Heluia, patre equeſtris ordinis, & ex regio Volſcorum ſanguine. qui rem Romanam non minus in toga quam reliqui Principes reipublicæ, ferro illuſtrarunt. Poſt alterum biennium, anno ab Vrbe condita ſexcenteſi-
650. mo quinquageſimo, denuo Cimbri Teutonibus confuſi Celtiberorum virtute ex Hiſpania, in quam prouinciam irruperant, rurſus in Galliam reiecti ſunt: & Luſitanorum motus L. Cornelii Dolabellæ virtute & diligentia compreſſi, cum eam prouinciam ex procon-
655. ſulatu gubernaret, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo quinquageſimo quinto, Luſitanorum motus Celtiberorum bellum ſequenti anno excepit. cuius comprimendi ſtudio quoniam maiori mole coortum eſt, T. Didius Conſul venit in Hiſpaniam. Collata vtrinque caſtra, directæ acies & pari vtrinque ſpe pugnatum nec diuerſo ſucceſſu, nam exæquata vtrinque clade pugnantes nox diremit. Verum Conſulis arte continuo Romanorum, qui ceciderant, corporibus tumulatis, poſtera luce Hiſpani perterriti, quaſi multo plures ex ipſorum numero eſſent trucidati quam ex Romanis, victoria deſperata deditionem fecerunt, iis conditionibus, quas victores Romani præſcripſiſſent. ex Areuacis eo prælio & totius belli progreſſu viginti millia ceciderũt. Termeſtini veteri vrbe exciſa, cuius fiducia quoniam locorum natura munitiſſima erat, ſæpe rebellarant, in planiciem tranſlati per vicoſque diſtracti ſunt, prohibiti in vrbis formam coaleſcere, oppida mœnibus aut aliqua munitione firmare. Prædonum manus latrociniis aſſueta per fidem fœderis ad Conſulem vocata cum filiis & vxoribus ad vnum trucidata: cum ſpes non eſſet ingenium mutaturam

ram

tam gentem alienis laboribus raptoque viuere assuetam. Quod factum ita senatui Romano non probauit, vt triumphus nihilominus pro rebus gestis concessus fuerit. In eo bello Q. Sertorius Tribunus militum fuit, magnamque laudem peperit seruato ad Castulonem Romano præsidio, quod Castulonenses ad omnem recuperandæ libertatis occasionem intenti communicato cum Gyrisenis (Giennenses fuisse quidam putant) consilio, noctu parabant trucidare, cum se Romani milites indulgentius poculis inuitassent hibernorum tempore, atque ex ea re opportuni iniuriæ fore viderentur. Nam Sertorius Castulonensium tumultu excitatus forasque ciuitatem se proripiens, aucto suorum numero, quos fuga seruarat, suorumque cædem vltus, curriculo ad Gyrisenos aduolans, vestium aspectu delusos, quas milites cum Castulonensibus occisis mutarant, gratulatum prodeuntes magno numero cæcidit. reliqui deditione facta sub corona venditi. Atque hæc tum hoc anno, tum quatuor sequentibus in Hispania Citeriori gesta sunt: ex quanto tempore Didius eam prouinciam gubernauit. Nam in vlteriorem Hispaniam P. Licinius Crassus consulatum adeptus venit, ab Vrbe condita anno sexcentesimo quinquagesimo septimo: atque re in prouincia bene gesta, sexto demũ anno triumphauit. omnino ex Hispaniæ præfectura 657.
eas copias parauit: quæ M. Crassum filium inter Romanos maxime nobilitarunt, Romanorum aliquando ditissimum. & Antonius Nebrissensis affirmat viam totius Hispaniæ nobilissimam Salmantica Emeritam vsque (vulgo Argentea via nuncupatur) a Crasso fuisse constratam, columnarum quas toto eo itinere, Crassi inciso nomine se vidisse testatur, indicio haud probabili, cum eæ columnæ modo non inueniantur. Vidisse se fortasse putauit. quod nusquam erat, quod antiquariis sæpe accidit. Quo tempore Crassus in Hispania fuit noui Celtiberorũ motus Fuluii Flacci opera ductuque compositi sunt, anno ab Vrbe condita sexcentesimo sexagesimo, & Italia bellis ciuilibus cœperat æstuare, C. Mario, atque Cinna republica occupata nobilitatem Romanam, quæ Syllæ partes sequebatur proscribentibus. In his M. Crassus patre & fratre cæsis in vltimam Hispaniam aufugit, 660.
vbi multæ clientelæ erant, & magna prouincialium studia tum paternis, tum suis meritis, qui patrem in Hispaniam fuerat secutus quæsitę: conspectu tamen hominum vitato (nam fides plerunque ex fortuna pendet, & pleræque ciuitates Hispaniæ in Martii potestate erant) in specum se abdidit mari vicinum, in prædio viri principis, cui nomen erat Vibio Pacieco, arctissima beneuolentia coniuncti. Missus seruus vnus è paucis, qui eius fugam erant prosecuti, Pacieco denunciauit quo loco res Crassi essent: atque pro iure amicitiæ, eius nomine postulauit, ne herum in eo discrimine desereret. Is tempus venisse gaudens amicitiæ qualicunque officio declarandæ, quo res occultior esset ipse Crassi congressu abstinens quod tempori dandum erat, seruo mandat quotidie in vicina speluncæ rupe commeatum deponere, quem ex vrbe accepisset, vetito perscrutari quorsum id fieret, mortis denunciatione si mandata violaret, si exequeretur fideliter promissa libertate. Ea diligentia atque cura Crassus seruatus, Marii Cinnæque morte denunciata, ex latebris prodiens facile multas in Hispania vrbes, quæ propensa in Syllam voluntate erant, in partes attraxit. Malaca etiam à milite direpta, Crasso inuito, vt videri voluit & per totam vitam præ se tulit: an annuente, vt militum voluntates redimeret aliena calamitate, ex Hispania in Africam traiecit, vbi Syllæ partes præcipue vigebant. Porro specus Crassi latebris illustris, præter Heracleam & Arundam hodie monstratur, Ximenæ oppido vicinus, signis omnibus conuenientibus, quæ ex Plutarchi lectione colligũtur. & Paciecorum familiam non minus nobilem quam amplam fuisse ea tempestate in Hispania veterum auctorum monumenta satis declarant. Ad quam qui familiam nostra ætate opibus, gratia, & auctoritate in Carpetanis facile principem referunt, sola ex nomine ducta coniectura nituntur, nec repudianda semper, nec satis constanti. Recentiora procerum genera in vetera eiusdem nominis infundere receptum: quæ magna est historiæ labes, veritatis iniuria.

Bellum Sertorii inchoatur. Cap XIII.

EX bellis ciuilibus nouum in Hispania bellum natum est, quod à paruis initiis potentiam Romanam nouem annis exercuit, varia sæpe fortuna, exitu tandem Romanis prospero. Q. Sertorius eius belli incitator extitit, natione quidem Italus, obscuro loco Narsii oppido prope Romam natus: cæterum virtutis specimen in Hispania dederat, vt est superius demonstratum, & Marii deinde ac Cinnæ partes secutus in Italia, alterum in eo bello oculum amisit. à Sylla tandem, cum rerum esset potitus Cinna & Mario deuictis, proscriptus cum multis aliis, mortis discrimine adactus, & quoniam in

ea rerum perturbatione id habiturum iudicabat, quod primus occupaſſet: vbi militum atque prouinciæ ſtudia erant, in Hiſpaniam venit. Iulio Salinatori Pyrenæi anguſtias obſidendi cum legionis præſidio cura demandata, aduerſus Syllæ conatus. Ipſe in interiori prouincia magnos delectus habere, & ſubſidia vndique comparare ad retinendam Hiſpaniæ poſſeſſionem. Verum Sertorii conatus G. Annii aduentu & celeritate præoccupati ſunt, Pyrenæi præſidio diſiecto Salinatoris morte, quem à Gaio ſubornatus Calpurnius Lanarius per fidem amicitiæ proditorie ſuſtulit. Sertorius ſuorum numero & virtute diffiſus, veritusq; acie contra Gaii copias dimicare, Carthagine traiecit in Africam: vbi varia & aduerſa ſæpe fortuna iactatus, Hiſpaniæ vicinam Ebuſum cepit cum ſua peculiari claſſe, & Piratarum ex Aſia lembis adiutus, qui forte mari vagabantur. Inde depulſus, & de Fortunatis cogitans (ſunt qui eo traieciſſe ſcribant, declinandæ videlicet hoſtilis ſæuitiæ neceſſitate) à Luſitanis aduocatus eſt. Nam Romanorum imperio feſſi erant, & recuperandæ libertatis cupiditate flagrabant. Oblatam Sertorius occaſionem hoſtes de totius Hiſpaniæ poſſeſſione pellendi arbitratus, continuo in Luſitaniam venit, non magis diſciplina militari inſtructus. quam pacis artibus. ingenii facilitate, comitate morum, atque vectigalibus moderandis prouinciæ vniuerſæ ſtudia excitauit. Ad formam præterea Romanæ reipublicæ ſenatu lecto ex Hiſpaniæ proceribus, iiſdem magiſtratuum nominibus quibus Roma vtebatur, Romanę maieſtatis imaginem quandam repræſentabat. his ad conſilium adhibitis imperii ſumma penes Sertorium erat. militare præſidium ex iis legit, qui Romani nominis eſſent, quorum voluntatibus magis fidebat, propter communem originē. & quia fallere non poterant difficili ad hoſtium gratiam aditu maxime fidos fore iudicabat. Harum rerum fama non Vlterioris modo Hiſpaniæ imperium, ſed etiam Citerioris voluntatem adiunxit, vnum eſſe Sertorium cunctis iudicantibus, per quem Hiſpanorum potentia Romanorum gloriam obſcuraret, faſtum tyrannidemque deprimeret. quæ ille ſtudia vt diuturna eſſent, arte prouidebat, ſapientiæ profeſſoribus ex Italia aduocatis, atque litterario gymnaſio Oſcæ conſtituto, ad quod filios procerum mitti curabat, cunctas nationes non magis armis quam ſapientiæ ſtudiis illuſtrari, dictitans, neque fas eſſe ea laude concedere Romanis, quos rebus cæteris exæquarent. Atque hæc palam iactabantur: ex arcano datæ fidei obſides comparabat nulla offenſione prouincialium. Ad has artes accedebat religionis ſimulatio, qua vna re vulgi animi maxime capiuntur, cerua candida Dianæ dono, vti iactabat, ad aurem adhibita, vnde aſſueta erat cibum capere, quoties aut litteræ eſſent allatæ, aut de rebus magnis in ſenatu conſultabatur, quaſi nutu numinis arcanos euentus & conſilii ſummam inſuſurraret, Itaq; Sertorii monetæ reperiuntur in Hiſpania cerua expreſſa altera ex parte. Eboræ in Luſitania duo lapides indicio hodieque ſunt, multum in ea vrbe Sertorium fuiſſe, ciueſque Eboracenſes pręcipuis & frequentibus beneficiis ornaſſe. Geminam Oſcam in Hiſpania fuiſſe, alteram in Ilergetibus, in Bæticæ parte alteram, ex Plinio & Ptolemęo conſtat. In vtra erudiendam iuuentutem Hiſpanicam Sertorius curauerit, dubitatur: multis tamen eam laudem ad Citeriorem Oſcam ablegantibus, nobis locorum vicinitas perſuadet in Baſtetanis eſſe: ab vtraque certe vetus appellatio conſeruatur leui mutatione facta. Duxerat ex Africa cum primum in Luſitaniam venit Romani nominis duo millia & ſexcentos, atque huic numero ſeptingentos Afros adiunxerat: in Hiſpania vero pedites quatuor millia, ſeptingenti equites acceſſere. cum his copiis Cota primum nauali prælio non procul Melaria, quæ ad freti fauces ſita eſt ſuperato, deinde ad Bætim Didio Prætore profligato, atque duobus hoſtium millibus cæſis ex eius exercitu, imperii auctoritatem vehementer ſanxit: hoſtibus timorem incuſſit reputantibus Hiſpanię potentiam ductoris cōſilio, quo eatenus caruiſſet, adiutam magnas allaturam difficultates Romano nomini, cladeſque priuſquam ad officium penitus reuocari poſſet.

Metellus & Pompeius veniunt in Hiſpaniam.

CAP. XIIII.

674. EA res Syllam mouit vt anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimo quarto, altero ſuo conſulatu Q. Metellum collegam cognomento Pium ob patrem lachrimis ab exilio liberatum, mitteret contra Sertorium in Hiſpaniam. Huic adiunctus L. Domitius Prætor, quem Plutarchus Toranium vocat cognomento videlicet Domitiis familiari, in ipſo Prouinciæ aditu ad Pyrenæi montis radices ab Hirtuleio Sertorii Duce victis fuſiſque copiis cæſus eſt. Quæ res Manilium Galliæ Narbonenſis Proconſulem in Hiſpaniam attraxit haud meliori quam Domitius euentu: niſi quod acie ab Hirtuleio ſuperatus Ilerdæ munitione, in quam ſe contulit, ſeruatus eſt. Sane Metellus in Bætica

Bætica, in quam cum exercitu penetrare ausus fuerat à Sertorio sæpe victus & virtute suorum diffidens, locis munitis se tenere coactus est, neque totius dimicationis, copiam ferocienti hosti facere. Lacobrigam tantùm, quæ vrbs in extrema Lusitania ad promontorium Sacrum sita est, Sertorii copiis aliò atque aliò dilapsis, repentina obsidione opprimere cogitauit, irritus conatus fuit. Afri & Hispani proposito à Sertorio præmio deceptis Romanorum vigiliis, duo millia vtres aquæ ad obsessos intulerunt, cuius inopia maximè laborabant: aquæductibus corruptis, atque vno tantùm puteo maligne aquam suppeditante. Itaque Romani cùm quinque dierum frumentum allatum esset, inopia commeatus coacti sunt obsidionem soluere, Sertorio cum subitaria manu locis omnibus fatigante. Nec impar Hispanus Romano militi erat, quem Sertorius ordines seruare, atque imperia agnoscere, signaque sequi docuerat: solitum alioqui rarum dispersumque pugnare, magno primùm impetu facto, si premeretur pedem referre assuetum. Multum in eam rem contulere, Romanorum arma mortuis detracta, quibus Hispani armati erant. Harum rerum fama, cùm non modò tota Hispania vagata esset, sed etiam in Asiam peruenisset: Mithridates altero bello, quod gessit cum Romanis, Sertorium missis Legatis ad fœdus inuitauit, clasśis & pecuniæ pollicitatione. vt vires populi Romani distraheret. Iis Legatis senatu dato, quo maior esset auctoritas concessum postulantibus, vt M. Marium cum aliquanto comitatu secum deferrent, cuius operam suis rebus Rex potentissimus imprimis vtilē fore iudicabat, si suas copias per eū Romana disciplina militare docuisset. In eo Asiæ bello Aulus Mæuius Lacetanus Luculli signa secutus, egregiam operam Romanæ reipublicæ nauauit, vt lapis indicat altero ab vrbe Ausetana stadio in loco publico constitutus, eius iussu cùm redux esset in patriam. Verùm ad Sertorium redeamus. qui hostibus L. Lollij res gerentis in Gallia aduentu confirmatis, prælij discrimen, quod antea vltro appetebat, detrectare cœpit, satis habens leuibus præliis atque incursionibus tumultuariis hostē fatigare. quo belli & consiliorum tenore biennio extracto Cn. Pompeius exæquata cum Metello potestate atque ipso per litteras expetente, nam aliter Pompeius venturum negarat, in Hispaniam missus est, Magni cognomento aut iam parto, aut vt alii scribunt ex Sertorio superato quæsiuit. Tertullianus indicat, & Cassiodorus ait, id cognomen conciliasse theatrum, quod è lapide Romæ primus Pompeius extruxit: nam antea scæna ex materia facta, & subitariis gradibus vtebantur. Quæstor adiunctus L. Casśius Lōginus de quo sermo est rediturus. Magnis ergo in Gallia difficultatibus superatis, cùm Pompeius in Hispaniam penetrasset, ad Metellum se contulit, non prius cum hoste dimicare certus, quàm vires essent collatæ. Sertorius eodem tempore Lauronam obsidione premebat nouis & ipse auctus copiis, quas Marcus Perpenna ex Sardinia deduxerat. Nam Æmilius Lepidus Cōsul, cum à senatus auctoritate defecisset, Italia pulsus atque Sardinia occupata, breui ex morbo migrauit è vita. Robur exercitus à M. Perpenna in Hispaniam deductum, Sertorio se adiunxit, siue eius sponte siue defectione militum, nam vtrunque ab auctoribus proditur, cum in diuersa Hispaniæ parte bellum gerere atque imperium constituere in animo haberet. Ad Sertorium necessitate se contulit. Lauronem periti antiquitatis Lyriam esse arbitrantur ad Sucronem sitam in agro Valentino, sedecim ab ea vrbe millibus passuum. Eò Metellus & Pompeius iunctis viribus ac paribus auspiciis profecti obsidionis soluendę studio cùm castra prope posuissent, nullum aliud operæpretium fecerunt, nisi quòd in tumultuario certamine dum pabulatoribus opem ferunt, decem Romanorum millia Sertorii insidiis circumuēta ceciderunt, atque in his Pompeii legatus D. Lælius. Obsessi defensione desperata ad deditionem compulsi cum incolumi salute res etiā educere iussi essent, vrbs incendio est absumpta in vtriusque Ducis Romani oculis, ad ostētationem videlicet virtutis magis, quam sæuiendi voluntate. Orosius discessisse Pompeium ait, priusquā Lauro in Sertorii potestatem venisset: & ciues partim trucidatos, partim direpta vrbe in seruitutem abactos. addit præterea, in Romanorum castris triginta millia pedites, equites mille fuisse. In Sertorii pedites duplicato numero, equites 8000. Proximo anno, qui fuit ab Vrbe cōdita sexcētesimus septuagesimus septimus, veris principio bellū vtrinq; instauratū. Metellus ac Pompeius ex Citeriori Hispania atque Pyrenæis montibus, ad quæ loca in hiberna secesserant, Sertorius ex Lusitania digressi. à Pompeio Segeda expugnata est. Metellus prope Italicam signis cum Hirtuleio collatis, viginti hostium millia cæcidit: Dux ipse fuga seruatus est, tanta ex ea victoria Metelli lætitia, fastuq;, vt picta veste in conuiuiis vteretur: venientique passim in vrbibus thure quasi Deo supplicaretur, populis in assentationem effusis, addebantur ludi, atque triumpho persimilis pompa. Sunt qui huius victoriæ monimentum esse credāt è duobus Guisandi tauris lapideis, alterum hac inscriptione: Q. Cæcilio Metello Consuli. II. victori. numero non ad consulatum sed ad victo- 677.

riam duplicem relato. Pompeius Segeda capta, hoſtem ad Sucronem nactus, prælioque dimicare auſus, periculo proximus fuit. verum prælium inclinatum penitus Metelli aduētu reſtitutũ eſt, ſine quo ne aliquid de victoriæ laude decederet pugna fuerat inchoata, diſceſſum dubia victoria parique vtrinque iactura facta.

Sertorius victus & occiſus. CAPVT XV.

SECVNDVM hoc prælium Sertorius in luctu eſſe, & publico abſtinere, ceruam quà plurimum vtebatur ab hoſtibus interceptam cogitans, triſti videlicet omine rerum futurarum. & cum deinde repente apparuiſſet, lætitia animi reuocata, luctuque abiecto, bellum inſtaurauit. Ad Turiam fluuium denuo dimicatum (decurrit per agrum Valentinum, & hodie Guadalauiar nuncupatur) totis vtrinque viribus ſumma animorum contentione & corporum conatu. victoria cæſo diſſipatoque Sertorii exercitu penes Pompeium ſtetit. Hertuleius cum fratre eiuſdem nominis, & Herennius, qui Sertorii partes ſequebantur trucidati ſunt. In ipſo ardore pugnæ à Pompeiano milite frater obtruncatus eſt, vt ſunt ancipites & calamitoſi etiam in ipſa victoria bellorum ciuilium caſus. Detracta caſſide agnitum cum inſtructæ pyræ impoſuiſſet, voce flebili precatus manes placatos parricidii veniã per errorem facti: quoniam mutare nõ licebat, eadem vindicare dextra certus, gladio quo fratrem occiderat in viſcera adacto ſuper defuncti corpus occubuit. re vulgata indignatio vtriuſque partis ſubſecuta eſt & ſæuiſſimi belli execratio. Amiſſo Sertorius exercitu intra Calagurrim ſe continuit. dum nouis delectibus vires colligeret. Intra eam vrbem à Pompeio obſeſſus, cum eruptionem feciſſet, tria ſuorum millia amiſit. inde ad copias fuga elapſus eſt, quæ ſuorum diligentia magno numero erant collectæ: quarum virtute confiſus Romanos aggredi atque dimicationis copiam facere auſus in hiberna copias deducere coegit. Metellus ſuperatis Pyrenæi iugis ad eius montis radices, Pompeius in Vaccæis hyemarunt. Erat Sertorio mite ac tractabile ingenium. niſi naturam ſuſpicio corrũperet: qua ſtimulatus Romanorum animos penitus alienauit, Celtiberorum præſidio vſus: & vt timorem ſæuitia conſequitur, nõnullis è ſuorum numero trucidatis. Ab eo gradu pueros Hiſpanorum, quos ſtudii cauſa Oſcam miſſos fuiſſe docuimus, partem occidit, partem in ſeruitutem vendidit: atque ex ea re, quod vnum præſidium reliquum erat, prouinciæ ſtudia atque voluntates penitus conturbauit: excæcat nimirum animos fortuna ſiue Deus vbi vim ſuam exerere vult. Omnino Sertorius, qui ſuorum beneuolentia nitebatur, ab hoc initio in præceps ruere cœpit. Et Metellus multas vrbes veris principio expugnauit. Pompeius à Palentiæ obſidione Sertorii aduentu diſcedere compulſus eſt: deinde viribus reparatis Sertorioque in extremam Hiſpaniam cedere coacto, ad promontorium Hemeroſcopeum, quod prope Dianiũ promontoriũ iacet & hodie à S. Martino nomẽ habet, tumultuario certamine pugnatum eſt haud memorando in alterutram partem euentu, cum vniuerſi certaminis aleam imminutis vtrinque copiis ſubire vtraque pars detrectaret. Res Sertorii magis ſuorum odio quam Romanorum virtute inclinatas, vt nunquam calamitas in vno gradu reſiſtit, eius mors penitus conturbauit. Perpennæ coniuratione Antoniique, qui proximus aſſidebat, pugione in conuiuio Oſcæ trucidatus eſt. Coniuratione paulo ante ex parte detecta, quidam ex coniuratis ſupplicio affecti ſunt, alios fuga ſeruauit, alios ſociorum ſilentium texit, qui ne proderentur facinus accelerarunt. Sic periit Sertorius, quem Hiſpani Romanum Annabilem vocare ſoliti erant. nullam prolem reliquit: tametſi iuuenis quidam deinde ſe Sertorii filium eſſe ſimulauit propter oris ſimilitudinem
681. facili ad fallendum fide. anno quantum coniectura coniicere licet ab Vrbe condita ſexcenteſimo octogeſimo primo, cæſus eſt magnis Imperatoribus veris virtutibus, militari ſcientia, ciuilique prudentia merito coæquandus, ſi primis vltima cõtexuiſſet, nec egregiam indolem ſæuitiæ ignominia fœdaſſet, Sertorii illa vox fuit? Malle ſe ceruorum exercitũ duce leone, quam leonum duce ceruo. tum illa: Periculis obeundis periti Ducis partes eſſe priuſquã ingrederetur diſcrimen, conſiderare de exitu. Concordiæ militaris ſymbolũ equi caudam propoſuiſſe fertur, crinibus ſingulis facile conuulſis, omnibus inuictis. Belli neceſſitatem ſalutis diſcrimen impoſuit. tranquillitatis tamen cupidior fuit: cum Romæ poſtremum locum occcupare mallet, vt ipſe præ ſe ferebat, quam in exilio principem. Corpus eius Eboræ ſepultum eſſe traditur lapidis indicio, quem eruendis templi D. Ludouici fundamentis inuentum eſſe affirmatur haud ſatis idoneo auctore. Sed confractum tamen lapidem, & in eo inciſa ſubiecta verba aiunt:

SERTOR. LVSIT. DVX. IN EXTREM. ORB. PLAGA.

CA. D. IMMORT. VOVET. ANIM. BVSTO. CORPVS. QVI TIBI SALO. TETHI. SERVATVS QVO LOCO. CIRCA. EBOR. RO. COS. COP. Q. IPS. CÆCIDERAT. OLIM H. EREX. S. CIRCVMVENTAM. DOLO VMB. ELYSIVM. DIRIGE. DIVA. D.

S. T. T. L.

AVLICVS. P.

Quæ inſcriptio cum paucis aliis ſumpta eſt ex commentariis Ambroſii Moralis viri in hiſtoria noſtræ gentis, ſed eruenda Hiſpaniæ antiquitate imprimis diligentis & accurati. ad auctorem gratia redeat fidesque: nobis his rebus amplius examinandis otium non erat.

Pompeius pacat Hiſpaniam, CAPVT XVI.

SERTORII cæde vulgata magnus ſuorum gemitus conſecutus eſt: magnaque inuidia atque indignatio in Perpennam excitata. reſignatis teſtamenti tabulis, quibus eum inter alios hæredem ſcripſerat, & priuatim imperii ſucceſſorem deſignabat, vehementius aucta eſt: cum amicitiam perfidia, beneficium maleficio compenſaſſe cum dolore & gemitu reputarent. Quos ille multis in præſenti blandimentis & donis, maioribusque in poſterum pollicitis mitigauit. timor præſertim Romanorum, qui concordiæ vinculum maximum eſt, compeſcuit animos: nam ad Pompeii impetus ſuſtinendos, qui Metello Romã profecto factionis reliquias diſſipare parabat, Duce aliquo opus habebant: neque melior Perpenna occurrebat Sertorii, etiam iudicio atque ſuffragio. Itaque Perpenna adminiſtrandi cura ſuſcepta Pompeioque continuo obuiam facto, cum non minus ſuorum virtute quam fide diffideret, in conſilio certaminis detrectandi initio perſtitit: deinde in inſidias hoſtiũ arte præcipitatus facile victus eſt: copiisque partim cæſis, partim diſſipatis ex latebris ipſe, cum ſe intra dumeta condidiſſet, extractus atque eius rogatu clementiæ Romanæ ſpe quamuis ad Pompeium deductus, eius iuſſu continuo interfectus eſt. præcipiti ira an ne proditis defectionis conſciis maiori ſæuitia graſſari neceſſe eſſet: nam eo conſilio litteras Romanorum ad Sertorium, quibus in Italiam reuocabatur, igne cremarat. Omnino Sertorio & Perpenna ſublatis breui vniuerſa Hiſpania ad officium reuocata eſt. Oſcenſes, Valentini, & Termeſtini deditionem ſecundum hanc victoriam fecerunt. Vxamam imperata facere recuſantẽ Pompeius ipſe expugnatã ſolo æquauit. Calagurris ab Afranio poſt diuturnam obſidionem, qua ciues conſumpto commeatu filiorũ & vxorum carnibus famem tolerarunt, vnde prouerbio facto fames Calagurritana nobilitata eſt, cum veniſſet tandem in poteſtatẽ ipſa quidẽ euerſa eſt, ciues autẽ qui ſupererãt ad vnũ trucidati. Iis exemplis reliquæ vrbes & oppida caſtigata iugum imperii Romanorum breui omnes accepere: multaque bello peracto trophæa à Pompeio in Pyrenæi montis iugis excitata, commemoratione vrbium atque oppidorum, quæ eius belli progreſſu in deditionem venerant amplius octingentorum in ſola Vlteriori Hiſpania, atque ea Galliæ parte vnde in Hiſpaniam tranſmiſerat. Horum trophæorum veſtigia circuli ferrei eſſe creduntur plumbo liquato affixi rupibus decem amplius pedum ambitu, in Andorre & Altauaca Pyrenæi montis vallibus ad hunc vſque diem extantes. fornicum triumphalium coniectura huic opinioni fauet: vbi eius formæ circulos nonnunquam trophæis ſuſtentandis erectos fuiſſe Emeritæ præſertim conſideramus. In Vaſconibus condendæ vrbis nouæ & cognomẽto ſuo appellandæ gloriam aucupatus Pompelonem fundauit (ex eo quidã Pompeiopolim vocant, Strabo certe Pompelonem quaſi Pompeiopolim dictã ait) Nauarræ hodie metropolim. Romam tandem profectus vna cum Metello de domita Hiſpania triumphauit, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo octogeſimo tertio, quo tempore nonnulli poetæ Cor- 683
dubenſes Romæ vixerunt craſſum, vt Cicero ſcribit, ſonantes non magis nationis culpa quam temporum vitio. Sane iis Metellus multum & familiariter vtebatur, eosque fortaſſis ex Hiſpania decedens ſecum in vrbem deduxerat.

C. Iulius Cæſar venit in Hiſpaniam. CAPVT XVII.

ANNVM circiter ab Vrbe condita ſexcenteſimum octogeſimum quintum, Iulius Cæ- 708
ſar Quæſtoris munere in Hiſpaniam venit Antiſtio Prætori ſocius. Plutarchus Tu-

beroni ait vitiata, vt putamus lectione pro Turbione, Antistiorum videlicet cognomento vsitato. Omnino populi Romani mandato conuentus iure dicundo cum inuiseret, vt quid de rerum statu videretur, senatui referret, Gadeis delatus propter eius insulæ celebritatem, in Herculis templo ad visam Alexandri Macedonis statuam ingemuisse fertur: quod ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis subegisset, nullum rerum ab ipso gestarū monimentum extaret. Ea æmulatione incitatus & somnio in Vrbe erectus, quo matri stuprum offerre sibi videbatur, (& vates orbis imperium atque Vrbis ex eo denunciabant,) ad captandas nouas spes missione ante tempus impetrata in Vrbem fuit reuoca-
689. tus. Cæsare digresso atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo octogesimo nono. Gn. Calphurnius Piso, qui cum extraordinaria potestate res gerebat in Hispania Citeriori, noctu à quibusdam equitibus Hispanis obtruncatus est, scelerum vindicta, an in Pompeii gratiam? qui opprimendi Pisonis omnes artes quærebat, eoque auctore per speciem hono-
693. ris erat in Hispaniam amandatus. Quadriennio exacto atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo nonagesimo tertio, Consulibus M. Pupio Pisone, & M. Valerio Messala: qui annus ante Christi Dei ortum salutarem octauus & sexagesimus præcise fuit, Cæsar rursus in Hispaniam Prætor venit, atque initio Herminiorum montium accolas Durio & Minio amnibus circumfluos, quoniam ex iis locis variæ prædonum manus Lusitaniæ & Bæticæ oram latrociniis infestabât, locorum notitia & munitione confisæ, cum sponte detrectaret malo compulit in loca plana domicilia transferre. Præterea iis finitimi cum exemplo seueritatis castigati Durio transmisso nouas sedes populariter petere constituissent, à Cæsare occupata fuga, victi prælio atque domiti sunt. Multę Lusitanorum vrbes & oppida direpta, multæ ex deditione venerunt in potestatem. Herminii quoniam ab imperio rebellabant, denuo bello petiti, victique acie atque ex fuga in vicinam littoris insulam compulsi sunt: ex earum fortasse numero quæ Baionæ obiectæ ab ea vrbe vulgo nomen habent, antiquis Albianum & Lancia, cōmuni nomine Cinciæ erant, quod hodie etiam nomen retinent. Ad eorum hominum stirpem delendam missus est à Cæsare Dux cum copiarum parte, cuius nomē nō proditur, factū Dion tradit. in milites in terram expositos, ipso Duce maris æstu excensione prohibito, Herminii facto impetu facile vniuersos trucidarunt. in eo discrimine P. Sceuæ virtus enituit, qui amisso clypeo, multisque vulneribus debilitatus, natatu ad classem euasit. Cæsar eius ignominiæ vindicandæ studio maiori classe comparata, cum ipsemet in insulam transmisisset, breui hostes & minori virtute & commeatus inopia laborantes afflixit atque peremit. Inde in Calæciæ littore Brigantinus portus (Corugnam hodie vocāt) pari celeritate est occupatus deditione ciuium, nauium magnitudinem, immensum inflata carbasa, malorumque proceritatem cū admiratione formidantium ab insolenti spectaculo: cum modicis ipsi lembis vti soliti essent carina ex leui materia compacta, reliquo corpore ex viminibus contexto coriisque stipato: ne videlicet aqua peruii essent. Cæsare Prætore prouincia optimis institutis temperata est, ac nominatim Gaditanis eæ leges datæ atque sancitæ quas ipsi petiissent. denique modus versuris impositus, vnde debitori tertia fructuum pars cederet, reliqua creditor perciperet, quæ vsuris annumeratis de capite detraheret. His rebus perfectis Romam rediit ad comitia neque expectato successore, & triumphi honore, qui sponte à senatu deferebatur, repudiato, spe videlicet & studio consulatus obtinendi. Equinum pullum ex prouincia deduxit pedum vnguibus in plures diductis partes, vnde aruspices orbis etiam imperium portendi pronunciabant. viuo solus ipse vsus est cum nullum alium dorso admitteret: mortuo statua Romæ ad Veneris posita eius iussu recepta vanitate.

Initium belli ciuilis in Hispania, CAPVT XVIII.

CVM Cæsar Gallia magna ex parte domita aduersus Vocontios & Tharusates (hos coniectura est fuisse incolas vrbis Tursæ in prouincia Auscitana, Aquitaniæ parte Hispaniæ Citeriori vicina) Crassum misisset: ab iis gentibus Hispani finitimi aduocati magna multitudine Pyrenæi iuga superarunt. Orosius quinquaginta millia Cantabros affirmat iuisse in Galliam: & constat eorum potissimum virtute bellum fuisse gestum, Ducibus ex eo numero creatis qui ex Sertorii disciplina Romanæ militiæ artes edocti magnum in re militari vsum habebant: successus aduersus fuit. ex Hispanorum numero triginta octo millia cecidisse feruntur. Strabo auctor est Crassum mari in Cassiterides insulas delatum Cronio promontorio obiectas, insulanos pacis artibus & tranquillitati deditos,
699. nulla difficultate sub imperium misisse. Excepit anno ab Vrbe condita sexcentesimo nonagesi-

nonageſimo nono, proconſulatus Q. Cæcilii, qui biennium Hiſpaniam gubernauit, & ad Gluniam vbi Romanorum conuentus iure dicundo erat, & cuius vrbis ruinæ hodie extant non procul Vxama propeque Corugnam, à Vaccæis inſigni prælio ſuperatus magnā iniecit ſolicitudinem ſenatui populoque Romano. prorſus vt Gn. Pompeio cui gratia & auctoritas magna erat in prouincia & multæ prouincialium clientelæ ſuperiori tempore adiunctæ, res Hiſpaniæ in quinquennium commendarent anno ab Vrbe condita LXXI. Cæterum cum Iuliæ nuptiis, quæ Cæſaris filia erat, delinitus totuſque vxorius factus 701.
in Hiſpaniam proficiſci recuſaret, tres Legatos prouinciæ præfecit Petreium, Afranium & M. Varronem. Afranius Citeriorem Hiſpaniam tribus legionibus obtinere iuſſus eſt. Varro eum Hiſpaniæ Vlterioris tractum qui Marianis montibus & Ana flumine continetur. Petreio reliqua Bætica & Luſitania atque Vectones cum duabus legionibus commēdata. Quibus præſidiis quaſi fræno prouincialium ferocia cohibita Hiſpaniæ quidem res, aut tranquillæ, aut modice laceſſitæ fuerunt. Ex Italia autem noui atque exitialis belli occaſio nata, cuius flamma Hiſpanos etiam peruaſit. Defuncta Iulia, quo vno vinculo Cæſaris & Pompeii voluntates adſtrictæ fuerāt, noua ſimultas exorta totum imperium Romanum diuiſis inter vtrunque ſtudiis traxit in partes. Regnandi inexhauſta auiditas, & incōmunicabilis natura poteſtatis fatalis mali extitit cauſſa. dum Cæſar neminem præferri patitur, Pompeius exæquari aliquem auctoritate detrectat. Sane Cæſar Gallia domita, atque Britannia terrarum vltima ſemel & iterum tentata, ęquum poſtulare videbatur vt legis venia conceſſa abſenti daretur petere conſulatum. Id graue ſenatui Romano viſum eſt arma tenentem, vnde gradus fieret ad reipublicæ libertatem opprimendam, ſummum & maximum ambire magiſtratum. & erant plerique ſenatores infecti partibus & in Pompeii fauorem inclinabant. Itaque ad illud extremum atque vltimum ſenatusconſultū decurſum eſt, quo niſi rebus deſperatis diſceſſum eſſe nunquam antea conſtabat. Darent operam Conſules, Prætores, Tribuni plebis, quique Conſules eſſent ad vrbem, ne quid reſpublica detrimenti caperet. Eo ſenatusconſulto quoniam bellum continebatur, niſi Cæſar qui decennium Galliam tenuerat, ad certam diem copias dimiſiſſet: is re cognita Rubicone fluuio vbi prouincia terminabatur, cum exercitu traducto Romam feſtinare conſtituit. Pōpeius hoſtis voluntate perſpecta & Conſules Claudius Marcellus, & Cornelius Lentulus nondum copiis ad reſiſtendum comparatis ex vrbe diffugiunt anno ab Vrbe condita ſep- 705.
tingenteſimo quinto. Brunduſium in extremo Italiæ angulo ſitum elapſi, inde in Macedoniam tranſmittunt. vt quoniam de Italia & Occidente deſperarent, Orientis viribus publicam libertatem tuerentur. Bibulius tamen Rufus à Pompeio in Hiſpaniam legatus eius verbis Afranio Petreio, atque Varroni imperauit, vt collatis in vnum viribus ſupremoque conatu Cæſarem prouinciæ delegatæ aditu prohiberent. Itaque Varroni Vlterioris Hiſpaniæ cura commendata Afranius & Petreius additis ad præſidiarias copias ex Celtiberia & Cantabria octoginta Cetratorum cohortibus, Ilerdam belli ſedem deligunt caſtris poſitis citra Sicoris ripam. Ilerda enim in colle arduo ſita eſt, obiecto ad ſeptentrionem tumulo vnde tormentis petatur ad munitionis nonnullam iniuriam. Orientale latus Sicori alluitur, qui fluuius paulo inferius Cingæ cōfuſus nō magno interuallo in Iberū euoluitur. Cæſar Pompeio ex Italia pulſo atq; rebus vrbanis ex ſententia compoſitis Hiſpaniæ petendæ ſtudio, dum ad Maſſiliā, quæ portas clauſerat, moram trahit, cum tribus legionibus Fabium præmittit in Hiſpaniam. Is Pompeianorum præſidio ſuperato Pyrenæi anguſtias trāgreſſus atque Ilerdam delatus in hoſtium conſpectu caſtra poſuit Sicori tranſmiſſo. Lucanus ex licentia poetica flumen inter vtraque caſtra interiectum fuiſſe ait. ſubſecutæ ſunt aliæ legiones & auxilia: ſex millia pedites, equites tria millia & par numerus euocatorum ex Gallia nominatim. Nam fama prodierat Pompeium per Africam in Hiſpaniam feſtinare, venturumque primo quoque tempore, quod omnino facere debuit, ſicque rerum periti ſuſpicabantur, vt nobiliſſima prouincia retenta reliquum bellum maiori robore melioriq; ſpe adminiſtraret.

Pompeiani à Cæſare in Hiſpania victi. CAPVT XIX.

CÆSAR Maſſilia relicta, tandem in Hiſpaniam delatus, cum Ilerdam in caſtra perueniſſet, bellū cum Pompeianis varia fortuna geſtum eſt: leuia ſæpe prælia fuerunt meliora ferentibus Cæſarianis. deinde pluuiarum copia atque niue veris tepore in montibus liquata, Sicoris vehementer auctus duos pontes, quibus Cæſariani ſupra Ilerdam factis pabulatum frumentatumque prodire conſueuerant, disiecit, Cinga ex altera parte

non minorem aquarum molem trahente. sic locorum angustiis cohibitis Cæsarianis, magna rerum commutatio facta est, magnaque commeatus inopia in castris esse cœperat. Quibus rebus Pompeianorum litteris, rumore, famaque, vt fit, magnificentius Romam atque in alias prouincias perlatis, quasi hoste profligato magnæ gratulationes factæ, multique dubiæ eatenus atque suspensæ ex fortuna fidei ad Pompeium tanquam re diiudicata profecti sunt: ne videlicet postremi ad eius partes minori gratia accederent? Verum hæc omnis Pompeianorum lætitia atque spes male fundata breui luxuriauit vanaque euasit. Cæsaris diligentia viginti duobus supra Ilerdã millibus, Sicori põte constrato commeatus inuectus in castra affatim, & noua auxilia quæ ad Cæsarem denuo veniebant ex Gallia periculo liberata. multæ præterea Hispaniæ Citerioris vrbes Cæsari sese adiunxerũt Calagurris cognomento Nasica, Osca, Tarraco, Ausetani, Lacetani, Ilurgauonenses. Quibus rebus & quoniam Sicori in plures riuos diducto, ne tanto circuitu pontem petere esset necesse, Pompeiani metuebant, ne à Cæsaris equitatu, qua parte copiarum ipsi inferiores erant, commeatus facultas intercluderetur, fugæ consilium captant. Vrbano ponte Sicorim transmittentes, aliquanto circuitu ad Octogesam, quod hodie oppidum Mequinẽsa esse creditur, viginti ab Ilerda millibus Ibero superato in interiora Celtiberiæ penetrare certi, Cæsaris celeritate atque diligentia præ occupatis montium angustiis, qua omnino illis transeundum erat, ad deditionis necessitatem sine sanguine deducti sunt. Cæsar omni ratione in detrectandæ pugnæ consilio perstitit, ne quod futurum prouidebat tanto vtrinque effuso Romanorum sanguine imperii vires suasque ipsius debilitaret. Deditum militẽ sine mulcta conseruauit, vltro etiam missione tam exercitæ & diuturnæ militiæ concessa (& eas legiones constabat in pacata prouincia contra ipsum comparatas) insuper si quid amisissent rerum suarum, quod penes ipsius milites esset, pretio de suo persoluto pristinis dominis reddi mandauit. Sed vt est prona hominum in deterius persuasio, non defuere qui crederent proditam pecunia Hispaniam: prorsus vt Afranio qui continuo ad Pompeium nauigauit (nã de Petreio nihil est proditũ) ad Pharsaliam Cato Faonius obiiceret: ecquid pugnare recusaret contra mercatorem, qui pretio ab ipso prouincias esset mercatus? Varro quem in Vlteriori Hispania relictum fuisse est demonstratum, initio amicitia cum Cæsare simulata medium se gesserat: deinde Cæsaris angustiis ad Ilerdam nunciatis persona detracta hostilia palam moliri, bellum comparare, copias cõscribere, triremes Gadibus & Hispali ædificare. Ad eas res perficiendas pecunia grauissime imperata, ipsum etiam Herculis Gaditanum templum, quod sanctitatis opinione celeberrimum erat, thesauris expilauit. Verum Petreio & Afranio ad Ilerdam superatis, ipsaque Cæsaris celeritate præoccupatus, militumque magna ex parte defectione ad Hispalim desertus necessario deditionem fecit: saluteque concessa naues, pecuniam, frumentum, in victoris tradidit potestatem. Qui conuentu prius omnium ciuitatum Cordubæ habito & reipublicæ statu fundato, cum spolia inde mota thesaurique in Gaditanum templum essent relata, Gaditanis omnibus pro eximia voluntate, qua impositum à Varrone præsidium vltro depulerant, ciuitatem dedit. Q. Cassium Longinum cum quatuor legionibus in Hispania Vlteriore reliquit. Erat is eo anno Tribunus plebis, & rerum Hispaniæ magnum vsum habebat, Cn. Pompeio Proconsule Quęstor in ea prouincia. Rebus sic ordinatis Cæsar mari quidem Tarraconem, terra autem inde in Galliam profectus, Romam cum peruenisset, Lepidum à quo Prætore Dictator erat dictus, in Citeriorem Hispaniam cum potestate amandauit: annoque sequenti qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus sextus, Pompeiũ prius prælio Pharsalico vicit, deinde in Ægypto eo cæso Regem Ptolemæum interfectorem illato bello superauit.

Longini res gestæ in Hispania. CAPVT XX.

INTEREA nouis bellis mota Vlterior Hispania Longini auaritia atque immanitate: quam olim ob causam Pompeio res gerente prouincialium coniuratione salutis periculum adierat vulnere inflicto, verum à Cæsare iussus in Africam traiicere aduersus Iubam Regem, qui Pompeii partes sequebatur, huius expeditionis prætextu tum imperandis tributis, tum plerisque facultate manendi in Hispania pretio vendita magnam pecuniam compilauit. fœdum latrocinium peculatumque. Ea re multorum animis exacerbatis in eius salutem coniuratio facta, L. Recilio & Annio Scapula eius coniurationis principibus. Minutius Silo specie libelli supplicis offerendi primus vulnus inflixit, cæteri ad terram deiectum nouis vulneribus deformarunt. Verum militari præsidio accurente Silo quidem captus est, Longinus à Succolantibus in lectum deductus, cum vulnera leuia essent, mortẽ euasit. De Silone quæstiones tormẽtis habitę multique

que coniurationis socii eius indicio perierunt: quosdam fuga seruauit, aut captos pecuniæ
vis maxima supplicio eripuit. Auaritia in Longini animo cæteros affectus, tametsi depra-
uatissimi erant, superabat. Interim à Cæsare allatis litteris victum esse Pompeium renun-
ciatum: & nihilominus prætextu expeditionis Africanæ copiis ad fretum Gaditanum
missis, cum ipse conualuisset, classe inuisenda Hispalim profectus audit, magnam terrestris
exercitus partem defecisse Thorio Italicensi Duce creato. Is quoniam continuo Cordubã
petiturus credebatur, M. Marcellus Quæstor ad continendas in officio ciuium volunta-
tes vrbemque tuendam præmissus, breui & ipse à Longini auctoritate deficiens cum vni-
uersa ciuitate Thorio se adiunxit: eoque concedente, quoniam potiori auctoritate erat,
belli administrandi præcipuam curam suscepit. Longinus cum omnia infesta videret, &
castris in conspectu hostium citra Bætim ad Cordubam positis suorum virtute & volun-
tate diffideret, Vliam concessit oppidum loci natura munitum. Nam in colle arduo positũ
est, & hodie Montis maioris nomen habere putatur vigesimo ab vrbe Corduba lapide.
Ad eius collis radices castris positis, hostium superuentu, cum certamen detrectaret, per-
petuo aggere & fossa circumuallatus est. Aduocarat Longinus Bogudem Regem ex Mau
ritania, atque ex Citeriori Hispania M. Lepidum, vt quam primum rebus inclinatis opem
ferrent: si Cæsaris auctoritatem in prouincia saluam cuperent. Bogud prior cum accurris-
set, & Hispanorum qui Longino fauebant, delectu auctus aliquoties cum Marcello pu-
gnasset præliorum euentu vario, non potuit obsidionem dissipare. Lepido aduenienti
cuncta sine difficultate cesserunt, Marcello controuersiæ arbitrium ad eum deferente.
Longino idem facere detrectanti, conscientia scelerum an Lepidi gratiam præoccupatam
a Marcello arbitranti, discedendi quo vellet facultas est data. Itaque Marcellus & Lepidus
Cordubam profecti sunt. Longinus Trebonii successoris aduentu renunciato ad Malacã
classe conscensa aduersis tempestatibus non procul Iberi ostiis cum vniuersa pecunia,
quam scelere & rapina pararat, facto naufragio periit. Consequenti anno, qui fuit ab Vr-
be condita septingentesimus octauus, Lepido quidem triumphus concessus, Hispaniæ vi- 708.
delicet motibus inter Longinum & Marcellum pacatis: Marcellus autem defectionis
culpam exilii pœna luit, haud diuturni venia à Cæsare facile impetrata, diuersusque ab eo
M. Marcello pro quo conseruato Cæsari gratiæ à Cicerone eleganti imprimis oratione sũt
actæ. Quemadmodum non idem Longinus est, quem subiecta alteri è lapideis tauris Gui-
sandi inscriptio continet his verbis: Longinus Prisco Cæsonio fieri curauit.

Bellum aduersus filios Pompeii inchoatum in Hispania. CAPVT XXI.

ERAT Hispania diuisa studiis inter Cæsarem & Pompeium: & plæræque vrbes ad Sci-
pionẽ in Africã, cuius post interfectũ Pompeiũ præcipua inter Põpeianos autoritas e-
rat, missis legatis postularunt se vt in fidem tutelamque reciperet. Missus ex Africa Gn. Põ-
peius è filiis Pompeii natu maior Balearibus ex itinere occupatis atque Ebuso, in ea Insula
affecta valetudine aliquandiu moram traxit. Interea Annius Scapula, nimirum is qui con-
tra Longinum conspirauit & Q. Aponius Aulo Trebonio proconsule tota prouincia pul-
so vsque ad Pompeii aduentum Pompeianas partes sustentarunt. nec multo post non mo-
do Gn. Pompeius è morbo recreatus sed etiam bello Africano Cæsaris virtute profligato
Scipioneque & Catone voluntaria morte sublatis Sex. Pompeius Gneii frater, Actius Va-
rus, & Labienus cũ exercitus & classis reliquiis venerũt in Hispaniã. Gn. tota prouincia o-
bita multas vrbes, qua vi qua voluntate sub ditionem misit. atque in his Cordubam in po-
testatem redegit. vbi Sexto fratre relicto Vliam obsedit Q. Pedio & Q. Fabio Maximo
Cæsaris legatis certamen detrectantibus, sustẽtantibusq; vsq; ad Cæsaris aduentum. Nam
is quatuor triumphos dum agit in vrbem atque reipublicæ perturbatæ statum componit,
venire distulit vsque ad sequentis anni initium, qui fuit ad Vrbe condita septingentesimus 709.
nonus: cum Roma profectus discessus moram celeritate compensare studens septimode-
cimo die Saguntum & post decem alios dies Obulcum peruenit (hoc hodie oppidum Por
cuna vocatur propter Cordubam & Giennium situm). Interea ad fretum Gaditanum à
Didio classi pro Cæsare præfecto & Varo Pompeianorum partium prælium nauale com-
missum. Exæquato vtrinque damno & pari periculo, Varus in Carteiæ se intulit portus
faucibus obiecto ferreæ catenæ claustro. id signum perculsi fuit, & aliquanto maioris ac-
ceptæ cladis. Cordubenses veteri studio, & nouo periculo prouocati clam per legatos ne-
cessitatem excusantes, noctu vrbem capi posse docent Pompeianorum vigiliis deceptis:
Vlia etiam missi legati obsidionis angustias & moræ periculum nisi succurrerretur de-
clarant. Cæsare ancipiti cura distracto, Vliam quidem L. Iunius Paciecus cum sex
cohortibus missus turbidæ noctis beneficio & Pompeii mandatis simulandis per medios

hoſtes in oppidum cum penetraſſet, oppidanis cum ſpe defenſionis animos etiam inflammauit. Hunc quidam ſuſpicantur eum Iunium eſſe, cuius opera forti & fideli Cæſar in Gallia vſus ad Ambiorigem legatum non ſemel de pace miſit. Cæſar ergo iuſſis Pedio & Fabio Legatis ad certam diem ſibi cum copiis præſto eſſe, ad Cordubam caſtra ponit, tanta ex ea re Sexti formidine, vt Gneium ab Vliæ obſidione, quæ ferme in poteſtatem venerat, per litteras & nuncios reuocaret. Verum Gneio, tametſi prope caſtra locarat, in detrectandi certaminis conſilio durante Cæſar morbo tentatus atque grauatus, Corduba noctu per occultam teſſeram profectione denunciata, Atteguam verſus caſtra mouet. Comitiali morbo, cui fuit obnoxius, Cæſarem primum Cordubæ tentatū Plutarchus auctor eſt: & in ea vrbe conſtat platanum ſeuiſſe antiquorum litteris celebratam. vtrunque fortaſſis cum ſuperiori tempore res gereret in Hiſpania. Attegua ſextodecimo ab vrbe Corduba lapide ſita erat, quo nunc loco ruinæ tantum extant Debæ veteris nomine. In id oppidū Pompeiani frumentum, pecuniam, & bellicum inſtrumentū magna ex parte contulerant: quo Cęſar confidebat aut oppugnando defendendoq;, Pompeianos ad pugnam elicere, aut capto multum virium & auctoritatis detrahere. Gneius iiſdem rationibus Cæſaris itinere explorato & detrectandæ tamen totius pugnæ certus ad Caſtra Poſthumiana & Attubim (hæc hodie oppida Caſtrum fluminis, & Spegium ſunt) copiis promotis ſe tenere locorum munitione confiſus: deinde trans flumē Salſum Atteguæ vicinum (hodie Guadaxox vocatur) caſtra ponere. Sed cùm leuibus præliis fortuna tentata incommodum eſſet acceptum, deſperata oppidi defenſione, Cordubam quidem ipſe repetiit: ex oppido autem miſſi ſunt ad Cæſarem de deditione facienda legati vano conatu, cum pacis leges afferrent quas à victoribus dici, accipi à victis æquius fore Cæſar prædicabat. Exacerbatis reſponſo militibus in eos, qui ad Cæſaris fœdus erant propenſi ſæuitum eſt. In quo Numatii Flacci Præfecti factum prætereundum non eſt propter eius nefariam ac ſingularem crudelitatem. Omnes eius oppidi ciues Cæſari ſtudentes peremptos è muris præcipitauit, fœminas etiam citatis nominibus virorum, qui in Cæſaris caſtris erant. præterea in ipſarum brachiis liberos trucidauit, infantes alios in oculis parentum humo tegi, aut pilis excipi iuſſit. auditu intolerabilis quàm feræ truculentior rabies. Nihil ea ſæuitia profectum. Ad vndecimum Kalen. Martii Attegua venit in poteſtatem ab oppidanis deditione facta ad Cæſaris voluntatem. oppidanos conſeruatos, atque Numatii immanitatem vindicatam, etſi hiſtoriæ ſileat veriſimile eſt. Attubi deinde incenſa, atq; multis ex tractu oppidis aut vi aut voluntate ſubiugatis, Mundam Cæſaris caſtra promota. Erat ea vrbs Pompeianarum partium in edito colle viginti millibus Malaca diſſita, modico præterfluente amne, quem lata planicies excipit amœnitate & vbertate præcipua, olim nobilis ciuitas nunc exiguum oppidum antiquo retento nomine ad eam vrbem ſupremo vtrinque conatu pugnatum eſt. Cæſar ſuorum numero & virtute potior erat, Gneius loci natura confiſus atque loco ſuperiori, in vicino colle caſtris collocatis. Explicantur vtrinque acies: nec maiori mole vnquam concurſum eſt nec magis ambiguo marte. ſiniſtra vtrinque cornua ſuperata in fugamque conuerſa. prælium varium, anceps, atrox fuit, multum effunditur ſanguinis, ſternitur cadaueribus campus. Aduentu Cæſaris, cum ſe in pedes conieciſſet & arrepto militari clypeo inter primos pugnaret multis à fuga ſuamet manu retentis, prælium locis omnibus reſtitutum & victoria parta eſt. Triginta millia pedites è Pompeianis ceciderunt equites tria millia: in his Varus & Labienus. tredecim legionum aquilæ captæ è Cæſarianis mille milites, & in his promptiſſimus quiſque deſiderati ſunt. quingenti vulnerati. victoriæ præcipua laus penes Bogudem regem ſtetit, (nam is & Bochius Afri Reges Cæſaris partes adiuuabāt) Pompeianorū caſtris, quæ modico præſidio tenebātur, in ipſo prælii ardore occupatis. quo cū ſe Labienus raptim proripuiſſet, cæteri fugā interpretantes abiecta victoriæ ſpe hoſti terga dederunt. Pugnatum eſt ſeptimo decimo die Martii, quo die Romæ Bacchanalia celebrabant. & harum rerū curioſi notabant, eodem ante annos quatuor die à Pompeio Italia deſerta in Græciam fuiſſe traiectum. Cum Cæſar de hoc prælio loqueretur. ſæpe ſe pro gloria, ea die pro vita pugnaſſe dictitabat.

Cæſar Romam reuertitur, CAPVT XXII.

GNEIVS poſtquam ad Mundam male pugnatum erat, cùm vulnere in humero accepto, Carteiam fuga euaſiſſet, ciuium voluntate diffiſus & cedendi in Citeriorem Hiſpaniam conſilio, vbi magnæ clientelæ erant & multorum propenſæ voluntates, claſſem conſcendit, quam ad omnes caſus paratam habebat: verùm ex iactatione maris

vulnere

vulnere recrudeſcente quarto poſt die in littus deſcendens cum lectica geſtatus latebras captaret, fugientis veſtigia inſequentibus mari quidem Didio, terra autem Cæſonio, Cæſaris iuſſu, intra ſpecum vbi ſe condiderat comprehenſus obtruncatusque eſt. Florus pugnaſſe affirmat & prope Lauronam cecidiſſe, quod hodie oppidum Lyria ſiue Laurigi eſſe creditur. Eius naues à Didio partim captæ partim incenſæ. Sextus frater ad nuncium aduerſi prælii, cum de Cordubæ defenſione ſine exercitu deſperaret, & iis locis nihil tutũ fore putaret, cunctis eo propenſis humani ingenii vitio quo fortunam videbant inclinaſſe, procul in Citeriorem Hiſpaniam abiit. Scaphula ex prælio Cordubam rediens voluntariam mortem ſibi conſciuit ſeruorum ferro poſt funereas epulas, cum ſe ſolito liberius inuitaſſet. Cæſar Q. Fabio ad Mundæ obſidionem relicto cum parte exercitus, Corduba per vim expugnata in aduerſæ factionis ciues graſſatus viginti duo millia trucidauit. Mox eius vrbis ſtatu compoſito pridie Idus Aprilis, cum Hiſpalim peteret, Gneii caput allatum eſt, tantis rebus admiranda celeritate intra breue tempus peractis atque confectis. & eſt bello ciuili facto magis quam conſulto opus, nihilque feſtinatione ſalutarius. Pari felicitate Hiſpalis venit in poteſtatem, & Pompeianis deinde tumultuantibus rurſus ad officium reuocata, ad quartum Idus Auguſti vt in vetuſtis Kalendariis Romanis annotatur. Hiſpalis exemplo, tum alia eo tractu oppida deditionem fecerunt, tum Aſta vrbs: olim quidem octo millibus Cæſariano diſſita ad Lethim fluuium, nunc autem vaſtus locus antiquam tantum appellationem retinet. Q. Fabius Munda aliquot menſium obſidione feſſa atque expugnata Vrſaonem, hodie Oſſunam, præterea redegit in poteſtatem, vi an voluntate incertum monimentis vetuſtatis vitiatis. Omnino Cæſar Hiſpaniæ vniuerſæ motibus compreſſis & reipublicæ ſtatu compoſito, cum tributis imperandis, atque mulctis publice & priuatim indicendis, honoribusque & magiſtratibus venalibus ingentem pecuniam corraſiſſet, ac ne à templo quidem Herculis Gaditano, cui ſuperiori tempore pepercerat, manus abſtinuiſſet, dona auro & argento grauia abſtulit minori cura religionis inter proſpera, euoluta æſtate atque præcipiti autumno ex Hiſpania diſcedens, Romam Octobri menſe peruenit, Rebus gerendis in Hiſpania præfecit: in Vlteriore quidem Aſinium Pollionem eum, cuius filii Salonini ortum Virgilius Sibyllæ carmine celebrauit: in Citeriori autem M. Lepidum, adiuncta præterea Narbonenſi Gallia. Quo ex tempore quidam coniectura potius quam certa ratione ſuſpicantur Cordubæ coloniæ Patritiæ nomen & honorem acceſſiſſe. Conſtat tamen Auguſti imperio, vt monetæ indicant, eam appellationem habuiſſe. Sane multis oppidis & vrbibus, tota Hiſpania in victoris aſſentationem effuſa, nomina facta Attubi claritatis Iuliæ, Eboræ in Luſitania libertatis Iuliæ Calagurris cognomento Naſſica Iuliæ appellationem accepit. Sexi ex hoc tempore Firmium Iulium nuncupatum. Illiturgis forum Iulium. Emporitani demum veteri diſſidio Græcorum & Hiſpanorum ſublato in Romanos mores, linguam & iura conceſſere coloniæ nomine & honore aucti. Extant huius belli monimenta pluribus in Hiſpania locis & Elboræ in Carpetanis muri parte exaduerſum D. Petri hæc inciſa ſunt verba. Gn. Pompeio Magni Pom. F. nam cætera vetuſtate corrupta ſunt.

Cæſare occiſo noui motus in Hiſpania. CAPVT XXIII.

CÆSAR in ſenatu tribus & viginti vulneribus à coniuratis in eius necem, Romæ confoſſus eſt Martii Idibus ſequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita ſeptingenteſimus decimus. vnde Octauiani Auguſti ſucceſſoris, imperii annos quidam numerãt, plerique proximo anno faciunt cum decimo Kalen. Octobris in C. Vibii Panſæ locum auctore Dione Conſul eſt ſubrogatus ætatis lege ſoluta in Hiſpania Pollio, qui latrociniis ſublatis montium Marianorum, vbi præcipua licentia graſſabantur, itinera aperuerat, ſtudio renaſcentis in republica libertatis, in Cordubẽſi conuentu profeſſus ſe in ſenatus poteſtate futurum, aliquam feſſis rebus lucem polliceri viſus eſt, ni Sex. Pompeius temporum perturbatione ad occaſionem factionis inſtaurandæ vſus, ſe è latebris prorupiſſet, vbi ſe eatenus inter Lacetanos continuerat. Itaque eius gentis delectu habito, & nouis indies auxiliis firmior, cum legione vna Carthaginem delatus in eo tractu Vergim (hæc hodie Vera aut Vergia eſſe creditur) cum expugnaſſet, magna rerum & animorum commutatio facta eſt. Pompeianorũ factione reſurgente, & maiores colligente vires, quę paulo ante extincta eſſe videbatur. Nam pari felicitate Bætica omnis acceſſit Pollione inſigni prælio ſuperato. Magno ad victoriã adiumẽto (vt parui ſępe caſus magnarũ rerũ momẽtũ afferũt) Pollionis paludamentũ fuit, forte in ipſo cõflictu cadens an proiectũ latẽdi ſtudio. eo enim à militib. 186

perſpecto, qui integri Pompeianorum impetum ſuſtinebant, Ducem ſublatum putantibus animi conciderunt. Eos motus & prouinciæ ad Pompeium propenſas voluntates Lepidi aduentus compeſcuit ſanauitque, Sexto perſuaſo vti pecunia, quam in Hiſpania pararat, comportata, ad paternam amplitudinem & hæreditatem libertatis beneficio conceſſam Hiſpania deſerta in Vrbem feſtinaret. Et erant res non minus in Italia turbatæ, M. Antonio, qui anno ſuperiori conſulatum tenuerat, opprimente libertatem. cui Romanus ſenatus exitiali conſilio Octauianum obiecerat Iuliæ nepotem, quæ Cæſaris ſoror erat. Iis Pompeiorum bello poſteriori auunculum in Hiſpaniam ſecutus prima militiæ rudimenta in ea prouincia poſuerat vix decem & octo natus annos. & bello profligato Athenas conceſſerat excolendi ingenii litteris & humanitate cupidus. Vnde Cæſaris morte nunciata in Vrbem reuocatus, multorum ſtudiis ob Cæſaris memoriam adiutus M. Antonium, qui ad Mutinam D. Brutum Conſulem deſignatum obſidione premebat collatis ſignis ſuperauit: atque Galliam ex fuga petere compulit. Ibi M. Lepido conciliato & per eum Octauiano in fœdus attracto Triumuiratus conſtitutus eſt imperii nempe prouinciis trifariam diuiſis. Lepido Gallia Narbonenſis & Hiſpania omnis conceſſa. Antonio reliqua Gallia. Italiam, Africam, Siciliam atque Sardiniam Octauianus obtinuit. nam Orientis prouincias Caſſius & Brutus præcipui Cæſaris interfectores occuparant. excepit carnificina pleriſque ciuibus & Senatoribus Romanis proſcriptis. in hoc numero Cicero ſexaginta tres natus annos Popilii Tribuni militum ferro occubuit, quem ipſe in iudicio defenderat de parricidio poſtulatum.

Eræ ratio. CAPVT XXIIII.

OPPRESSA rurſus ad hunc modum Romæ Vrbis libertate, poſt confectum Octauiani diligentia bellum Perusinum, noua prouinciarum inter Triumuiros partitio fa-
714. cta eſt, anno ab Vrbe condita ſeptingēteſimo quatuordecimo: Hiſpaniaq; omnis in Octauiani ius ditionemque conceſſit, Coss. Cn Domitio Caluino & C. Aſinio Pollione. Quo ex anno Hiſpani cœperunt annorum numerum & computationem inchoare, eam quam Eram Domini, aut Eram Cæſaris dicere conſueuerunt, tum in hiſtoria, actionum formulis, atque priſcis conuentuum eccleſiaſticorum actis: tum priuatim in ſermone familiari. Adiunguntur nonnunquam anni à Chriſti ortu ſalutari, octo & triginta annorum à priori computandi ratione interuallo diſcrepantes paucioreſque. Ita annus Chriſti primus Eræ Cæſaris nonus & trigeſimus fuit. Nam quod Ioannes Margaritus Gerundenſis Antiſtes ſex & viginti annis tantum ante Chriſti ortum Eram Cæſaris auſpicatur, in eo quid ſecutus fuerit facilius eſt conjicere, quam certa aliqua ratione pronunciare, cum aliorum omnium opinio reſiſtat. & forte Ægyptiorum computationem, de qua mox ſermo recurret, cum Hiſpanica confudit ſimilitudine falſus, quoniam ea etiam gens ab Auguſti imperio annos numerare cœpit. Huius ſupputationis & cauſam & nomē declarare promptum non eſt, in tanta ſententiarum & iudiciorum hac de re varietate. Auctores numero & auctoritate potiores, & doctrinæ opinione clari, atque in hoc numero Dion, hoc ipſo anno affirmant poſt bellum Perusinum L. Antonio deuicto M. Antonii fratre, nouam prouinciarū partitionem inter Triumuiros factam: & oppreſſa penitus atque conuulſa Romanæ reipublicæ libertate, vti paulo ante dictum eſt, Hiſpaniæ imperium M. Lepido collega concedente, cui in priori partitione obuenerat, Octauio Cæſari ceſsiſſe, Lepido Africam. Vnde quod Antiochenos ſecutos fuiſſe memoriæ proditum eſt, idemq; Ægyptios ſublata poſt vndecim annos Cleopatra vſurpaſſe, vt ab Auguſti imperio annorum numerum & rationem inchoarent: idem ſibi faciendum eſſe iudicauit Hiſpania, pro ingenio mortaliū noui Principis obſequio delinita & in aſſentationem effuſa. Hæc de Hiſpanicæ computationis initio. De Eræ voce pauca. Eræ Lucillio & Ciceroni ea capita rationarii ſunt, vnde dati & accepti vniuerſa ſumma conflatur. inde traducta vox eſt ad librorum capita, & legum numerum deſignandum. quod in Iſidori & Gotthicis legibus non vno loco factitatū obſeruamus. Ab hoc initio extenſa amplius eius vocis ſignificatione, ſummam quanq; rationem temporis, atq; adeo promiſcue tempus quodcunque numerumque Eræ nomine deſignare, atque intelligere cœperunt homines præſertim Hiſpani, tum Latino ſermone, tum maxime lingua vulgari, quæ ex Romana proculdubio nominis argumento, atque ex vocum affinitate certiſſima coniectura manauit. Hildericus etiam Gallus æqualis Iſidoro, Eras dierum dixit pro numeris dierum. & inter aſtrologos Eras nonnulli vocarunt tempora ſeu fundamenta illa & poſitionem aſtrorum (vnde ratione

temporum

temporum deriuantur) ad quæ cælestium corporum motus reuocantur diriguntúrque. Errant ergo quicunque ex Isidori testimonio atque auctoritate, qui cæteros in errorem induxit, Eram putarunt ab ære dictam: quod eo anno, vnde tota hęc supputatio inchoatur, Cæsar Augustus primum tota Romana ditione tributum imperasset cunctis mortalibus relatis in ærarios. nam neque scribendæ eius vocis ratio cum ea notatione consentit, neque eo anno, vnde Eram Cæsaris inchoamus, nouum vectigal imperatum prouinciis inuenimus. Sane hæc supputandi ratio, anno salutis millesimo trecentesimo octogesimo tertio Segobiæ, vbi conuentus Principum habiti sunt Ioanne eius nomine primo Castellæ Rege, antiquata est. atque ad Christi ortum reuocata. quod paulo ante fecerant Valentini, Lusitani non multo post imitati sunt, exemplo aliarum prouinciarum. vti Iustiniani Imperatoris ætate Dionysius Abbas Romanus sublatis aliis supputandi rationibus excogitasse primus atque inuexisse in rempublicam Christianam memoratur. Prorsus Domitii Caluini & Asinii Pollionis Cons. Cornelius Balbus Gaditanus Consul suffectus est. quod ante eam diem constabat nullo externo homini contigisse, vt Romæ consulatum obtineret. Erat Cornelius Balbus alterius Cornelii Balbi propinquus, quem Cn. Pompeius Sertorii bello peracto in Vrbem secum ex Hispania deduxerat. Præterea Domitius Caluinus post quinquennium, annoque ante Christi ortum tertio & trigesimo, gesta Hispania ex proconsulatu de victis Ceretanis ad Pyrenæi montis radices, vbi nunc Cerdania sita est, Romæ triumphauit. Rebus mox inter Triumuiros turbatis, nouis motibus Hispania est implicata Etenim post Iulii Cæsaris necem renascente Romanæ reip. libertate Sex. Pompeius in patriam postliminio redux Romanæ classi præfectus, denuo à Triumuiris oppressa republica Siciliam occuparat. vnde Octauii & Lepidi armis cum depulsus esset, eius insulæ possessione atque adeo totius Africæ Lepido ad Messanam à suis deserto atque in ordinem redacto Octauius auctus tot prouinciis occupatis quasi victoriæ præmium Antonii collegæ, qui Orientis prouincias obtinebat, animum exulcerauit. Ab his initiis re ad bellum deducta, & Antonio ad Actium superato, Octauius solus rerum potitus est, anno ante Christum natum vigesimo octauo. & qui à patre Octauius, ab auunculo Cæsar dictus erat a senatu Augustus est salutatus, pace restituta, quasi de cælo lapsus, & supra homines visus. Id nomen Sex. Pacuuius Tribunus plebis consecrauit, hoc est, viuenti diuinos honores decreuit, more ex Hispania translato, vt Dion auctor est. Huius belli ciuilis progressu Bogud Mauritaniæ Rex ex Africa transmisit in Hispaniam, M. Antonii videlicet partes sectatus. vnde non minori accepto quàm illato detrimento repulsus est. Nec multò post, octauo nimirum Augusti consulatu, atque anno ante Christum natum vigesimo quinto, viam publicam Corduba Astigim ipsumque Oceani littus lapidibus constratam esse indicio est columna ex marmore subuiridi, quæ hodie Cordubæ in cœnobio Franciscanorum visitur, Augusti nomine inciso, & milliarium centum viginti vnius numero expresso, ex quanto spatio Corduba distat à mari, his verbis:

IMP. CÆSAR. DIVI. F. AVGVSTVS. COS. VIII. TRIB. POTEST. XXI. PONT. MAX. A. BÆTE. ET IANO. AVGVSTO. AD OCEANVM. CXXI.

CONSTANTIÆ. ÆTERNITATIQVE. AVGVST.

Hoc Iani templum, vbi nunc est Corduba, fuisse creditur, pacis fundatæ æternum monimentum ab Augusto constitutum. Verum hæ coniecturę sunt. Exceperunt Cantabrorum Asturum, atque Vaccæorum motus Statilii Tauri diligentia & virtute compositi, fortassis cum legatus esset C. Norbani, quem de Hispania per hęc tempora triumphasse constat. Vnde Cantabrici belli initium sumunt, qui ex Orosii auctoritate toto quinquennio durasse aiunt. Omnino forma antiqua Hispaniæ gubernandæ commutata per hæc tempora, in locum Prætorum & Proconsulum Legati consulares missi sunt exemplo aliarum prouinciarum. argumēto sunt veteres lapides in quibus consularis vox expressa cernitur. Ad hæc diuisis inter senatum & Augustum eius voluntate imperii prouinciis, Bætica tantum in Hispania senatui cessit: vnde Vlterior Hispania deinceps duos magistratus habuit, in Bætica vnum, alterum in Lusitania. Hispani pace imperio reddita, cum multæ Romanorum coloniæ tota Hispania constitutę essent, in mores & linguam Romanā veteribus paulatim antiquatis abierunt, auctore Strabone

Bellum Cantabricum. CAPVT XXV.

REBVS ad hunc modum stantibus, quiescebat Hispania bellis fessa, viris, opibus, & fama florens: cum nouum bellum opinione maius, diuturnum, atque atrox, exortum

eſt, initio à Cantabris facto, gente eatenus non plane à Romanis domita ſub imperiumque miſſa propter animorum ferociam iis omnibus innatam præ cæteris Hiſpaniæ nationibus: & quoniam locis aſperis, & inacceſſis montibus habitant, laborum ſunt patientiſſimi, procul à cultu atque humanitate reliquæ Hiſpaniæ. Cantabris Autrigones ad Ortum, ad Occaſum Lungones finitimos Ptolemæus quidem facit: ad Septētriones Oceano Cantabrico, ad Meridiem Iberi fontibus terminat anguſtis finibus, neq; Pyrenæi montis iuga attingentes. præcipua oppida Iuliobriga, Vellicaq;. Ab aliis appellatione, vt fit inerrāte extēſaque, Cantabriæ, vicinos populos ad fines Aquitaniæ Pyrenæo mōte terminatę, eo nomine comprehenſos, haud leuia argumenta ſunt, vti alio loco eſt demonſtratum. & bello Cantabrico locorum & oppidorum nomina, ad quæ id bellum geſtum eſt, extra anguſtos illos fines fuiſſe Cantabros extenſos ſatis declarant, vti locis competentibus eſt indicandum. Agreſti homines ingenio, moribus ſine more, pecuniæ nullo vſu. aurum atque argentum propitius an infenſus Deus negauerit, dubitatur. Mulieribus iuxta ac viris robur eſt corporis. capitum integumenta in varias ſpecies conformata: neque iis abſimilia, quibus fœminæ in Cantabria vtuntur noſtra ætate. Agros ipſæ exercere: à partu viris miniſtrare cōſueuerunt, earum vice decumbentibus: quem morem ad noſtram ætatem in Braſilia retineri fama fert, & multorum teſtimonia confirmant. Choreas pedibus, & digitorum ſonitu crotaliſq; plaudere, virgines elocare dote ab ſponſo data, veneno parato vim illatam morte euadere, cōſtanti homines ingenio, & aduerſus mala peruicaci. cuius rei magna documēta huius belli tēpore extiterūt. Ergo ij Aſturib. & Galæcis ad arma excitis, finitimos Vaccæorum agros, qui in Rom. imperii fide erant, illato bello vaſtantes, magnam nō tantum prouincialibus formidinem incuſſerunt, ſed & ipſi Auguſto curam, ne ab iis initiis maiori mole bellum exiſteret, quam vt facile reſtingui poſſet. Omnino Illyrico & Pannonia, vbi motus erāt, neglectis, veniēdū ſibi in Hiſpaniā iudicauit: Iani tēpli valuis recluſis, quę paulò ante fuerant obſeratæ, tertio nimirū ex quo tempore Romanæ Vrbis fundamēta iacta erant. ſemel enim Numę regno, iterum peracto primo bello Punico, id templum clauſum fuerat: demum M. Antonio ad Actiū ſuperato nauali prælio: nam toties Romanorum arma quieuerant. Auguſti aduentu nouis delectibus numeroſus exercitus conflatus eſt. Romanorum caſtra ad Segiſamam poſita: quod hodie oppidum Beiſama eſſe creditur in Guipuſcoa, præter Azpeitiam & Toloſam. Copiis trifariam diuiſis vno tempore totus ille tractus militibus occupatus eſt, haud latiſſimus ſpatiis. Cantabri diffiſi viribus, aduerſus eam tempeſtatē locis præruptis ſe tenere: in quæ fortunas, vxores, & filios contulerant: inde eruptione pugnare: neque totius certaminis facere hoſti poteſtatem. bellum ducebatur, & opinione diuturnius futurum erat. Auguſtus moræ tædio, & ex locorum aſperitate, aeriſque intemperie, atræ bilis morbo tentatus Tarraconem rediit, belli gerendi cura Legatis demandata. C. Antiſtius, & P. Firmius Galæcos impugnandos ſibi ſumpſerunt: P. Cariſius Aſtures, haud minori ferocia quam Cantabri, neque moribus multum diſcrepantib. Imperii ſumma ad M. Agrippam redibat, præcipua tum apud Imperatorem gratia, & eiuſdem poſtmodum generum, Iulia vxore Auguſti filia. Is rei frumentariæ inopiam, qua propter locorum ſterilitatem anguſte vtebantur, nauibus ex mari Britannico, & Armorico contractis, ſubleuandam curauit. Simul ea claſſe Cantabriam à mari obſedit: ne fugæ facultas miſeris eſſet, comparandive aliunde commeatus. His Cantabri circumuenti malis, & ſuprema annonæ anguſtia laborantes, prælii fortunam tentare auſi ad Vellicam (quæ Victoria Vellica eſſe quibuſdam creditur, ſed regionum interualla arguūt) primo impetu cæſi, diſiectique Romanorum virtute ſunt, vt quibus temere collectis, non caſtra, non Ducem agnoſcentibus, neque in victoria decus eſſet, neque in fuga flagitium: ſibi quiſque Dux adhortatorque erat, & magis deſperatione animorum, quam vincēdo ſpe percellebantur. Ab Oceani littore Hirmius mons (Latini Vinnium dicunt) in ſublime erigitur arduo aſcēſu, Segiſamæ proximus, tantaque altitudine, vt è faſtigio in Cantabriæ atque Galliæ littora deſpectus ſit. Eius montis vicinitas & aſperitas multis eo confugientibus ſaluti fuit. Sed Romani tamen conſcendere non ſperantes, veritique cum locorum iniquitate, & deſperato hominū genere vnà pugnare pręſidiis atq; operibus circumuallarunt: eoq; calamitoſam gentem redegerunt, vt cum illi omnem ſeruiendi conditionem recuſarent malis ferociores facti, & hi turpe ducerent ab inermi hominum genere ludibrio haberi populi Romani maieſtatem, pleroſque fames conſumpſerit: quidam etiam ſibi ipſis attulerint manus, turpi vita mortem potiorem exiſtimantes: Aracillum (quod oppidum infra Beiſamam eſt, & Arrexil hodie vocatur) poſt longam obſidionem à Romanis expugnatum exciſumque eſt. Dum hæc in Cantabria geruntur, Antiſtius & Firmius

nius Calæcos bello vexabant, & Meduliæ montis faſtigio obſeſſo, vbi ſe magno numero hoſtes tenebant, circumducta foſſa quindecim millium ſpatio, victoriæ ſalutisque ſpe omni ſublata, non minori quam Cantabri obſtinatione, alii ferro, alii ex tilia potione temperata (quæ arbor venenata eſt) ſibi mortem conſciuere. Meduliam montem, non nemo Menduriam noſtra ætate eſſe ait, in Cantabria nobilem præruptumque: ſi credi, par eſt, Calæcos propriis finibus relictis, in alienis cum Romanis conſeruiſſe manus. Oroſius certe Medulium montem ad quem Calæci confugerunt, Minio flumini imminere ait. Aſtures haud meliori fortuna bellum adminiſtrabant, quod Cariſii ductu gerebatur: caſtris enim ii poſitis ad Aſturam amnem, vnde regioni nomen, cum diuiſis trifariam copiis Romanos ſecuros opprimere cogitarent, à Tregecinis ſociis ac confœderatis prodito conſilio, inopinantes ipſi oppreſſi a Cariſio ſunt. Fuga qui potuerunt euadere, Lanciam iis locis ſitam vrbem, vbi nunc Ouetum cernitur, ſe receperunt: quoniam armis non ſucceſſerat: mœnium munitione bellum defendere cogitantes. diu obſidio tenuit: noſtros deſperatio agebat præcipites, acre in periculo telum, Romanis turpe videbatur, niſi agreſti hominum genere profligato ceſſare. Victa tamen diuturnis malis gentis conſtantia, vrbe dedita, leges & magiſtratus accepere, exemplo Cantabrorum, atque Calæcorum in formam prouinciæ ea regione redacta. Et Auguſtus bello confecto in Cantabriam rediens, multitudinem conſeruatam, ne locorum aſperitate confiſi imperata deinceps facere recuſarent, ex præruptis locis deductam, in planicie domicilia collocare mandauit. Obſidum certus numerus imperatus, multique ſub corona venditi, quorum maior noxa erat, animus præfractior. His rebus Romæ renunciatis, ſupplicationes habitæ ad omnia puluinaria, triumphusque Auguſto decretus eſt, ob domitam penitus Hiſpaniam, multo quam antea clariori, anno centeſimo nonageſimo octauo, ex quo primum Gn. Cæpione Caluo Conſule Romanorum arma in Hiſpaniam ſunt illata: quantum tempus nulla ſubigenda Romani imperii prouincia conſumptum fuiſſe conſtabat. Triumphi quidem quamuis vltro delatum honorem Auguſtus repudiauit, ludi tamen in caſtris commiſſi M. Marcelli, & Tiberii Neronis, qui bello Cantabrico Tribunus militum fuerat, ductu. Romæ Iani templum quarto clauſum eſt, quaſi pacata penitus Hiſpania, diuturnam imperio tranquillitatem, rebus ſuis ſecuritatem Auguſto Imperatore pollicito. Emeritæ militiæ milites in Vectonibus extremaque Luſitania collocati, colonia conſtituta Auguſtæ Emeritæ nomine, præterfluente Ana flumine in paucis nobiliſſimo. Quæ ciuitas priſcis temporibus frequentia, amplitudine, copiis, auctoritate, cum ciuili, tum ſacra cum præcipuis Hiſpaniæ vrbibus de principatu certabat, Luſitaniæ caput: vnde & Magnæ Emeritæ nomen tulit. Raſis Arabs effuſis ingenii copiis, multa ac pene incredibilia de eius vrbis magnificentia, elegantiaque prædicat, à Mauris euerſam affirmans, quo tempore imperio ſubdiderunt Hiſpaniam. Eius coloniæ deducendæ conſtituendæque curam Cariſio demandatam, indicio eſt moneta, altera ex parte Auguſti, altera Cariſii atque Emeritæ nominibus expreſſis. Et paſſim reperiũtur monetæ P. Cariſii nomine in Hiſpania. Dion perpetuo T. Cariſium vocat, fortaſſis librariorum incuria, voce deprauata. Ea Auguſti aduentus, ac confecti belli monimenta fuerunt. Acceſſere alia ad Iberi ripam, quo loco Salduba oppidum olim ſitum erat, colonia Cæſarauguſta fundata eſt. Præterea Pax Auguſta in extrema Luſitania, quam hodie vrbẽ corrupta voce Badaioz vulgus nuncupat, ad fines Portugaliæ Epiſcopi ſede & ſua vetuſtate nobilem. Bracaræ ex hoc tempore Auguſto nomen eſt additum. Auguſtobriga in Celtiberis condita, vbi nunc pagus eſt Murus nomine, Agredæ proximus ad quartum lapidem. tum altera eodem nomine, non procul templo Guadalupeo: quibus in locis Pedroſus pagus cernitur, antiquitatis veſtigia non obſcura retinens. Aræ demum Sextianæ, Melæ, Plinii & Ptolemæi litteris celebratæ, atque in honorem Auguſti in Aſturibus conſtitutæ in peninſula piramidum forma, cochlea ab imo ad ſummum pertinente quibuſdam creditæ ſunt, huius belli monimenta fuiſſe (veſtigia earũ ad oppidum Gegionem ab Oueto viginti millibus paſſuum extare affirmant) coniectura neque contemnenda prorſus, neque prorſus conſtanti, cum alii Aras Sextianas à Sexto Apuleio excitatas malint: eo quem ante paucos annos de Hiſpania triumphaſſe paulo ſuperius dictum eſt. Auguſto Tarracone moram trahente, tum octauus & nonus conſulatus eſt datus, tum legati Indorum, atque Scytharum venerunt, de pace interpellatum, quem de fama notum reuereri, atque amare cœperant, quæ maxima gloria fuit. Ex ea vrbe Romam profectus quinto anno ex quo id bellum cœptum erat. præſidii cauſſa ex cohorte Calagurritana milites Hiſpanos, quos fidiſſimos erat expertus. ſecum deduxit. Eius diſceſſu Cantabri & Aſtures inquietum hominum genus, nondumque ſuperioribus malis fra-

cti, denuo rebellandi consilio inter se communicato, bellum instaurarunt, non minori quam antea conatu. Vana est sine viribus audacia. L. Æmilii, & P. Carisii virtute primum deinde C. Furnii dexteritate, magna eorum parte consumta, cæteri domiti sunt. Seruitutis odio, & Romanorum crudelitatem plerique veriti, sibi mortē consciuerunt, tanta animorum rabie, vt matres ne in hostium potestatem capti venirent, filios peremerint: puer quidam patris iussu, eum, matremque, ac fratres captiuos vinculisque adstrictos, ferro necauerit. Læti alii cum in manus hostium venissent, cantantesque crucem subirent, gloriosum existimantes pro libertate vitam finire. pars etiam victorum iussu in seruitutem abstracti, ex composito heris occisis, montiumque iugis occupatis, latronum in morem finitimos, populos ad belli societatem excitare non desistebant. Ad hos motus M. Agrippa Augusti gener, è Gallia, vbi res gerebat, in Hispaniam necessario euocatus, non semel cum obstinato hominum genere aduersa prælii fortuna conflixit. Legionem penes quam accepti detrimenti maior culpa erat, integram ignominia notauit Augustæ nomine quo vocabatur, detracto. Eo supplicio cæteris cautioribus, victor tandem eos motus penitus pacauit. Cæsi omnes qui arma gestare poterant, reliquæ multitudini in planiciem domicilia transferre iussæ, arma etiam detracta sunt. Sic rebellandi denuo sublata facultate, ægre, sed quieuere tandem. Pro his rebus oblatum à senatu triumphi honorem, Augusti soceri exemplo repudiauit: & Romam reuersus in campi Martii porticu Hispaniæ regiones describendas curauit, Bæticæ mensuris haud satis ad veritatem directis. auctor est Plinius. Hæc in Hispania. Romæ Cornelius Balbus Gaditanus, is quem Consulem fuisse diximus, de Garamantibus triumphauit, primus externi sanguinis eum honorem adeptus, priuatorum postremus. nam republica ad vnius potestatem reuocata, Imperatores tantum, aut Imperatorum propinqui, Romæ consequenti tempore de victis gentibus triumpharūt. & triumphorum apparatus ab sano initio in insaniā vix magnis imperiis tolerabilē venerat. Cæteris eius honoris vicaria triumphalia ornamēta cōcessa: trabea, laurea, sella curulis, eburneus baculus. Sunt qui post hoc tempus nouos Cantabrorū motus extitisse confirment, legatosq; venia impetranda, factoque excusando Romam missos per Italiæ vrbes dissipatos reditus in patriam spe sublata, sibi ad vnum attulisse manus. In tam rudibus ingeniis, tantaque ferocia, nonnulli Hispani extiterunt, humanitatis studiis clari, atque præstantes. C. Iulius Higinus Augusti libertus, & Portius Latro magnam laudem ex artis oratoriæ professione consecutus, Senecæ familiaris, eius qui philosophus dictus est, patri, Romæ clari habiti sunt: patriumque Hispaniæ solum eruditionis nomine illustrarunt. Volumina quæ Higini nomine circumferuntur, plerique ad Higinum alterum natione Alexandrinum ablegant: resistit Suetonius, eundem hominem à quibusdam Alexandrinum ab aliis Hispanum credi confirmans, quos ipse sequitur, & Augusti bibliothecæ curam habuisse demandatam ait, liberto Iulio Modesto in studiis, atque doctrina vestigia patroni secuto, Ouidio poeta inprimis familiari.

Libri Tertii Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER QVARTVS.

Christi Dei ortus. CAPVT I.

AD felicissima tempora ventum est: quibus Dei filius, vti erat necesse iuxta vaticinia Prophetarum, se hominibus in carne monstrauit homo factus. & noua luce inuecta vagos atque errantes in viam salutis induxit, sublatam iustitiam restituit, morteque sua delictis humani generis procuratis, Deo patri æternum sanctumque templum fundauit cœlestis exemplum: quod appellatur Ecclesia. Huius templi cultores & partes pii sunt, quicunque toto orbe suscepta Christiana sacra syncera fide atque constanti conseruant. Eo cultu suscipiendo quoniam inter primas gentes Hispania numeratur, quid egerit perpessaque sit primis Ecclesiæ temporibus, comme-

commemorare suscepti officii ratio postulat. Nouamque nobilissimæ prouinciæ formam designare verbis informareque: atque ad Romanorum Imperatorum res gestas, quoniam penes illos nostrarum rerum potestas erat, piorum hominum conatus atque certamina idoneis locis adiungere conabimur, triumphos laureasque martyrum, qui pro religione sanguinem vitamque profuderunt felices & generosæ animæ. maiori tamen breuitate, ne vltra iusti voluminis modum crescat opus, attingere potius quam explicare est animus. Adesto de cœlo alma lux, nostris conatibus faue: linguæ infantiam diuina sapientia meliori stylo mutato. tuorum laudibus vt par oratio contingat, benignus facito tuo nomine, & parentis castissimæ atque integerrimæ Virginis precibus flexus. Natus est Christus Dei filius ad octauum Kal. Ianuarii, anno ab Vrbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo, Augusti imperii anno quadragesimo secundo, Coss. Octauio 752.
Augusto XIII. & M. Plautio Siluano. Ex hoc annorum numero quidam annum detrahũt, biennium alii. ac ne Coss. nominibus designandis auctores omnes consentiunt, ne Augustini quidem ætate. Nos aliorum sententiis consideratis, quod maiori fide & auctoritate niti videbatur, id sumus secuti: lector ex suo iudicio, & ex aliorum libris quid probaturus sit, maiori diligentia statuet. Ergo hæc missa facimus. In Hispania quid deinde rerum gestum sit ignoratur. nisi quod præcipuum est, cunctis prouinciis sub vnius imperium reuocatis, opima pace quieuisse Hispanos bellis fessos: quæ nexa ex aliis alia aptaque tandiu viguerant. & pacis auctor æternæ, vt pacem aut inueniret aut faceret, æquum erat. Pauca quidem Augusto & Tiberio Imperatoribus in Hispania contigerunt: nonnulla tamen continuanda magis narratione idonea, quam ad memoriam præcipua. Vnus Diõ absque vlla temporum designatione Corocotam ait prædonum Ducem in Hispania (nam ex priori bellorum licentia multis latrociniis infesta erat, & variæ latronum manus tota prouincia vagabantur) cum vestigiis omnibus ad necem quæreretur, vltro ad Imperatorem venisse: eaque ex re non veniam modo impetrasse, sed & auri pondus quicunque ipsum peremisset præmium propositum. Obiit Augustus Nolæ, anno Christi quintodecimo 15.
quartodecimo Kal. Septembris, septuaginta sex annos natus, diebus quinque & triginta minutis, omnium Imperatorum Romanorum primus: & si spectetur humana, felicissimus vindicatis enim adoptiui patris interfectoribus, Sex. que Pompeio in Sicilia victo, ac M. Lepido collega in ordinem redacto, M. Antonium non multo post ad Actium superauit. Solus quatuor & quadraginta annos imperium tenuit. ob egregia bello paceque opera pater patriæ salutatus est. Vrbem quam lateritiam accepisset marmoream se effecisse dictitabat. Successorem reliquit Germanico Cæsare & Germanici filiis prætermissis, qui meliori iure nitebantur, vxoris Liuiæ victus blanditiis Tiberium Neronem priuignum suum. Hic rem Romanam viginti duobus annis, mensibus sex, & diebus aliquot inter bonum & malum alternante ingenio gessit: initio quidẽ compressa indole: promiscua vero deinde libidine, immani crudelitate & auaritiæ sordibus gloriam superiorem fœdauit. Vulgo Callipides dictus est. (quod animal cursitare quidem, neque vltra cubiti mensuram procedere fama est) cum quotannis profectionem pararet, & vrbe non excedere, haberet præiudicatum. Hoc imperatore ex Hispania ad Germanicum, qui in extrema Gallia res gerebat, & rerum necessariarum difficultate laborabat, arma, equique missi cum pecunia, quam ille repudiauit, cæteris rebus contentus, gratias prouincialibus agens pro tam propensa in rempublicam voluntate. Accidit hoc altero imperii Tiberii anno. quo ex Citeriori Hispania legatis venia petentibus data est, templi in memoriã Augusti Tarracone exædificandi. quo exemplo Vlterior Hispania aucta assentatione, quod Asianis concessum erat, Tiberii & Liuiæ matris nominibus, atque ad eam diem factum non esse constabat, vt viuentibus templa ponerentur per legatos postularunt. Verum Imperatore Asiæ concessam facultatem pertæso excusanteque, quod petebant denegatum. Modestiæ quæsita laus est. Cantabriæ nouis motibus per idem tempus æstuanti, & finitimos direptionibus, & latrociniis fatiganti, Romani præsidiis tota prouincia dispositis, frænos iniecerunt. Præterea militum Romanorum, qui in his præsidiis erant vsu pristina feritate posita gens ad humanitatem reuocata ea est, Gn. Piso Hispaniæ paulo ante non magis gubernator, quam expilator, Germanico Antiochiæ ad Orontem veneno, vt creditum est, sublato, iudicii metu Romæ sibi manus attulit: ex conscientia digna metuens an furentis populi inuidiam semper ad credendum deteriora procliuis non ferens. Vibius Serenus Vlteriore Hispania ex proconsulatu gubernata à suomet filio, quod grauissimum videbatur, lege repetundarum accusatus, atque conuictus, Amorgam relegatus est, Ægæi maris insulam vnam ex Cycladibus. P. Piso Citerioris Hispaniæ Prætor, cum nouis atque grauissimis tributis imperandis prouincialium odia commouisset, Termestino in agro ferro

confossus est. tanti facinoris patrator Termestinus agricola equi indicio, quem defatigatũ reliquerat, inuestigatus & comprehensus, nullis tormentis adigi potuit, vt socios proderet, cum se coniurationis socios habuisse, non negaret. omnino ne doloris impotentia constãtiam mentis egregiæ mutaret, die postero tormentis instauratis, inter carnificum manus elapsus, capite ad rupem illiso expirauit. tantum in agresti pectore potuit secreti amicitięque
26. fides. anno Christi vigesimo sexto id accidit in Hispania. Romæ sexto post anno Iunius Gallio Senecæ frater, eius qui philosophus est dictus, Tiberii iussu in exilium missus est, nõ alia grauiori de caussa, quam quod eo inconsulto retulisset ad Senatum prætorianos emeritos videri cohonestandos sublimiori loco in theatro ludis spectandis. Sext. Marius & ipse natione Hispanus, homo copiosus adeo vt vicinas ædes domino apud se retento intra biduum diruerit, atque succedente facti pœnitentia instaurarit, stupri Romæ, quasi filiæ quam habebat eximia oris venustate vitium attulisset, reus postulatus, atque iudicio conuictus, è rupe Tarpeia præceps datus est, filia etiam perempta. fama tenuit diuitias illi exitio fuisse, ex multorum exemplo fide probabili. & quoniam in eas continuo Imperator inuolauit, cum ætatis inclinatione præceps in auaritiam peiorque. Cæde Christi à Iudæis Tiberio Imperatore iniquissime patrata, religio infixa animis neque vindicata opportune agebat scilicet pręcipitem. Vita is sanctissime peracta, atque vt Deum decuit, ad octauum Kal.
34. Aprilis ætatis anno trigesimo quarto in crucem actus est. Eum innocentiæ, doctrinæ, & beneficiorum ab hominibus fructum tulit. Sceleris immanitatem saxa tacito doloris sensu in partes distracta, concussa terra, Sol ipse collectis contractisque radiis testata sunt. Nec mora vti ipse prædixerat, & vti necesse erat, die tertia patefacto sepulcro, in quod fuerat illatus, perterritisque terræmotu custodibus, integer ac viuus egressus est. Miraculum omnibus seculis inauditum, numinis argumentum præclarum. Christi reditum ad vitam, ante postremum imperii Tiberii annum Phœnix visa, vti Dion & Plinius testantur, orbi significasse à quibusdam certe credita est.

Caius & Claudius Imperatores. CAPVT II.

38. TIBERIVS defunctus est septimodecimo Kal. Aprilis, ætatis anno septuagesimo octauo, qui annus ab ortu Christi trigesimus octauus fuit, Gn. Acerronio Proculo, C. Porcio Nigro Consulibus. Caius Germanici filius à calceis militaribus cognomento Caligula insania tantum per totam vitam & fœdo vitæ exitu nobilis per exquisita scelera nefariasq; libidines, annos tres, menses decem, dies octo, imperium tenuit, à Chærea cohortis prætoriæ Tribuno ferro peremptus est. Æmilius Regulus Cordubensis pari animo fortuna non eadem, tantum facinus aggressus coniuratione detecta perierat. Caligulæ imperio Agrippa (Herodes à Luca in Actis Apostolorum vocatur) è vinculis eductus, in quæ fuerat Tiberii iussu coniectus, cum inter pocula visus esset Caligulæ imperium optare, ad regnum Ituræ æ euectus est, Philippi patrui recens defuncti Tetrarchia regio nomine mutata. Alter patruus Herodes Galilææ Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, & Hierosolymæ affuit, quo tempore Christus in crucem est actus, dum Agrippæ nouum honorem inuidet, Romamque ea de caussa contendit: de proditione per litteras ab æmulo accusatus, Lugdunum in Galliam relegatus est, vt plerique arbitrantur Iosephi testimonio nixi in Antiquitatum libris, cum alio loco Imperatoris acerbitatem aufugisse confirmet, atque in Hispania exilii comite Herodiade vitam turpissimam pari exitu terminasse. Omnino Caio sublato Claudius eius patruus è latebris, in quas se metu mortis condiderat, ad imperium extractus est,
42. eius seculi anno quadragesimo secundo, senatu nequicquam ad spem recuperandæ libertatis erecto. Agrippa Rex, qui Romam venerat, multum contulisse fertur nouo imperio confirmando. vnde maiori ditione auctus est. Noui Imperatoris tanta socordia fuit cum vitiis aliis coniuncta, vt Messalina vxor in eius ferme oculis Silio cuidam homini principi publice nupserit. Ea vix tandem sublata, Agrippinam fratris Germanici & Agrippinæ filiam Augusti proneptim, vxorem duxit, lege lata vt id cunctis liceret: contra quam veteri iure Romano cautum erat, ne fratrum filiæ nuberent patruis. Senecam prius in Corsicam relegauit, deinde Romam vltro aduocauit, vt Domitii priuigni tum vndecim annos nati pueritiam litteris & honestate formaret: quem Britannico filio ad imperii successionem præferre habebat præiudicatum pessimo consilio vxorius factus. annis ferme quatuordecim imperium tenuit. quo tempore in Hispania nati, Pomponius Mela, patria Mellaria, & Turanius Gracula, eruditionis nomine Romæ floruerunt. atque horum æqualis L. Moderatus Columella Gaditanus patria: cuius de re rustica commentaria extant. Cornelius præterea & Clodius Turinus oratores, de quibus Seneca meminit in Declamationibus.

tum

tum Porcius Latro, de quo paulo ante mentio facta eſt, in hoc genere admirandus: quem orationis initio vehementius conturbari ſolitum eſſe, quam aut ætas, aut vſus poſtularet, Quintilianus eſt auctor. Euſebius ex febri quartana obiiſſe ait. Extat eius in L. Catilinam declamatio. Sextilius Hena Cordubenſis his omnibus paulo ſenior Romæ vixit, inæqualitate orationis craſſum aliquid ſonantis nobilior, quam condendis verſibus clarus. Druſillanus Rotundus Claudii Imperatoris libertus per hæc tempora Citeriorem Hiſpaniã gubernauit, diſpenſatoris nomine, Bæticam Vmbonius Silio. Simul Chriſtianæ religionis fundamenta ponebantur. Iacobus Zebedęi filius cognomento Maior, Iudęa atque Samaria obitis in Hiſpaniam venit auctore Iſidoro. nouaque in ea prouincia Euangelii luce propagata Cæſarauguſtæ Virginis Matris nomine eius monitu templum conſtructum eſt, vt perſuaſio hominum ab antiquo per manus ducta cõfirmat: nobis receptas opiniones mouere non erat animus, ſed ex Hiſpania tamen Hieroſolymam cum reuertiſſet, quã ob cauſſam incertum, in ea vrbe ab Herode Agrippa regnum Iudæorum recens à Claudio acceptum grato initio cupiens auſpicari, interfectus eſt, anno ſalutis quadrageſimo ſecundo, o- 42.
ctauo Kalendas Aprilis, quando per eos dies Iudæi Azyma celebrarunt, tempus à Luca Iacobi cædi deſignatum. Corpus à diſcipulis ſublatum, nauique impoſitum, ad Iriam Flauiã in extrema Galæcia (ei oppido hodie Padrono nomen eſt) conſtitit, ad octauum Kal. Auguſti. Vnde quo anno incertum, ſed trigeſimo tamen Decembris die Compoſtellam migrauit. ſecundi & tertii diei memoria anniuerſaria celebritate tota præſertim Hiſpania colitur. nam menſe Martio, quo tempore occiſus eſt, ieiunii Chriſtiani ſqualore ſituq; occupatis omnibus, luctum lætitia mutare non eſt Patribus viſum. Annum circiter octingenteſimum, Rege Alfonſo, qui dictus eſt Caſtus, ſacrum corpus diu obliuione obrutum, cæleſti indicio eſt inuentum, cultumque templo dicato, vti eo loco explicatur. Aucta religio eſt, cum paulo poſt Ramiro Regi ad Clauigium de innumera barbarorum multitudine victoriam conceſſit, & Chriſtianos grauiſſimo tributo liberauit, ex quo centum lectiſſimas virgines quotannis Mauris tradere ſoliti erant. Vnde cœptum eſt ſub conflictum in bellis nomen eius, patrociniumque implorari: & voti rea Hiſpania facta eſt ex ſingulis iugeris pendendi modium frumenti quotannis D. Iacobi templo Compoſtellano. Morem hunc ſæpe alternantem Romani Pontifices, ſæpe etiam reſtituerunt datis diplomatis. Paucos ſe diſcipulos D. Iacobo adiunxiſſe, quo tempore fuit in Hiſpania, fama eſt. qui plurimos nouem numerant, Petrum Eboræ in Luſitania Epiſcopum, pro quo nonnulli Theſiphontem ſubſtituunt Præſulem Bergitanum, quæ vrbs non procul Almeria ſita erat: Cæcilium Eliberritanum: Eufraſium Illiturgitanum: Secundum Abulenſem: Indaletium Vrcitanum, Verga oppidum eſſe creditur in Vaſconum confinibus: Torquatum Accitanũ, id eſt, Guidixenſem: Heſichium Cartheſanum non procul Aſturica: Athanaſium demum, & Theodorum, ſacri ſepulcri (ſic fama fert) cuſtodes. quorum ibi ſepulcra dextra, leuaque monſtrantur. Sunt qui hos omnes Roma à Petro & Paulo Apoſtolis amandatos in Hiſpaniam putant, gratia Euangelii promulgandi. Prorſus, qui hiſtoriam ante quingentos ferme annos ſcripſit Pelagius Ouetenſis Epiſcopus, Iacobi diſcipulos facit Calocerum, Baſilium, Pium, Griſogonum, Theodorum, Athanaſium, & Maximum. Nos, quoniam rerum antiquitas certam ſcriptioni derogat fidem, liberũ lectori iudiciũ de tota hac re relinquamus.

Domitius Nero. CAPVT III.

CLAVDIVS Imperator veneno ſublatus eſt, ſalutis anno quinquageſimo quinto. Cæ- 55.
dis miniſter Halotus ſpado explorare Principis epulas guſtu ſolitus, aut Agrippina vxor malis artibus ambitioſa imperium Domitio Neroni filio ſuo parans, ipſi imprimis exitiale. Tenuit imperium quatuordecim annis. quinquennio ſub initia Princeps optimus iudicio etiam Traiani Imperatoris habitus eſt, in omnia deinde vitiorum genera velut fera è cauea emiſſa maior factus degenerauit. Crudelitati cætera vitia concedebant: prorſus vt matrem, cui ſtuprum prius attulerat, amitam, vxores duas, & Senecam magiſtrum occiderit: tum Lucanum poetam ex Mela Senecæ fratrę natum. Fœdam carnificinam: exquiſitam turpitudinem audi. Flammeo nuptiali ſumpto, iuueni publice nupſit. ſpadonem ipſe duxit, quem in fœminam arte exſecandum curarat. Hiſtrionem ſæpe egit in theatro. Vrbem Romam per ludum incendit: eius inuidiæ declinandæ cupiditate primus Romanorũ Imperatorum, vndecimo imperii anno Chriſtianos, quaſi Vrbem ipſi incendiſſent, modis omnibus vexauit. Imperii diuitias profundere ſolitus, quem vnum pecuniæ fructum eſſe dicebat, in alienas fortunas auidiſſime inuolabat, diuerſiſſimis vitiis, ac cõtrariis prodigus

de publico, priuatim auarus. Neronis imperio tum Apollonius Tyaneus magicis artibus clarus, cum omnes prouincias luſtraret, in Hiſpaniam venit: tum Paulus Apoſtolus Romæ è vinculis liberatus, vt ipſe ſe in votis habere ad Romanos ſcripſit, & magnorum virorum auctoritate confirmatur, Rufum Cyrenæi Simonis filium Alexandri fratrem, Dertuſanis Epiſcopum reliquiſſe fertur. Sergium autem Paulum, eum quem in Cypro inſula Christo pepererat, eccleſiæ Narboneñſi præfeciſſe Beda, Vſuardusq; teſtantur. Sunt qui Hierotheum cognomento Diuinum Dionyſii Areopagitæ magiſtrum ſcribant, ex Hiſpania vbi ortus erat, & vbi rempublicam moderabatur, rebus gerendis præfectus idoneusque, à Paulo Apoſtolo deductum peregrinationis comitem. quam opinionem refellunt alii, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate. Nam Petrum ipſum in Hiſpaniam veniſſe, vt Metaphraſtes eſt auctor, à ſanioribus repudiatur. Miſit tamen Saturninum in Galliam primum Toloſanis Epiſcopum. à Saturnini ſucceſſore Honorato natione Cantabro Firminus patre Firmo natus, Euangelii cauſſa in interiorem Galliam amādatus Andegauis primum, deinde Bellouaci, ac demum Ambianis Euangelium annunciauit. vbi quoniam primus Epiſcopus eius vrbis habitus eſt, & pro pietate ſanguinem profudit, eius memoria colitur templo dicato. Firmini pueritiā Honeſtus Saturnini presbyter eius iuſſu, cum in Hiſpaniam penetraſſet, & Pompelone, vbi Firminus eſt ortus, veram pietatē docuiſſet litteris & honeſtate informauit. verum hæc aliquanto poſt. Citeriorem Hiſpaniam Ser. Sulpitius Galba octo annos gubernarat, cum in affecta atque præcipiti ſenectute, nam ſeptuageſimum annum ætatis ſuperabat, imperium contra Domitium Neronem hac occaſione occupauit. Iulius Vindex Galliæ Narbonenſis moderator Neronis immanitatem pertæſus, litteris ſæpe Galbam, in quo auctoritas inerat, prouocauit ad capeſſendū imperium. Quod cum ille facere recuſaret, ipſe palam à Domitii auctoritate defecit. Eius defectione Galba prouocatus Carthagine noua in conuentu procerum, quos ex tota Hiſpania conuocandos curarat, cauſſas expoſuit, ob quas ſibi licere, ea vero neceſſarium fore iudicaret, contra Neronem rebellare, immane orbis atque imperii prodigium, qua meliori hoſtia quam ſuomet ſanguine procuratum iri afflictæ atque iacenti communi parenti ferrent opem priuſquam omnes prouinciæ communi incendio flagrarent. Nobilitatem Romanam propemodum extinctam vnius hominis (ſi hominem dicere fas eſt, & non belluam potius immanem) ſæuitia & crudelitate multis familiis abſumptis. Earum exemplum in ſingulorum capita recidere poſſe. Innocentiam & morum probitatem nulli præſidio eſſe. non ratione agi, ſed vim, & libidinem dominari. Si proprio periculo non mouerentur, ſaltem reſpicerent filios, pro quorum ſalute ſæpe vel ipſæ belluæ quodam naturæ ſenſu in gladios flammasque incurrerent. Et aderat ad augendum dolorem infans, quem nullo ætatis reſpectu Domitius in Baleares relegarat. Hanc orationem omnium qui aderant clamor excepit, Galbam Auguſtum ſalutantium. Ille ab innata modeſtia imperio recuſato, Ducem ſe populi Romani ſenatusque Legatum contra Neronem fore profeſſus eſt, Multum contulit ad eius conatus confirmandos Ottho Syluius Luſitaniæ moderator. Coniunctis is viribus, atque eius conſilio probato argentum, aurumque priuatum in ſtipendium militi libenter conflauit: dignus immortali laude ſi odio tyrannidis id ſtudium ſuſcepiſſet, & non potius priuatæ vindictę cupiditate inductus. Incitabat ignominiæ dolor cum vxore Poppæa Sabina Domitii amoribus occupata, quam interfecta etiam Octauia Claudii filia duxit, per ſpeciem honoris eſſet in Luſitaniam extremam amandatus, Pro his rebus, & quoniam ingenii dexteritate valebat apud nouum Imperatorem proximum gratiæ locum ſecundum Iunium Galbæ Legatum obtinuit, maiori populi fauore cum vltro inopes ſubleuaret, Iunius fauores Principis vendere ſolitus prouincialium voluntates magna ex parte alienaſſet. Iulius quidem Vindex in Gallia, vbi prior rebellarat, acie victus ſibi manus attulit. Virginius Rufus victor memorabili modeſtia non ſibi imperium ſed patriæ aſſeruit. Quod exprimi olim moriens mandauit, hoc diſticho in ſepulchrum inciſo:

Hic ſitus eſt Rufus pulſo qui Vindice quondam
Imperium aſſeruit non ſibi ſed patriæ.

Galba Vindicis exemplo caſuque tantum non deſperatis rebus Cluniam ſe recepit (vrbis huius nomen in Plutarcho & Suetonio vitiatum eſſe antiquæ monetæ indicio ſunt, quæ paſſim occurrunt in Hiſpania.) Verum Neronis cæde nunciata recreatus eſt. erectus enim ſenatus ad meliorem ſpem Iulii Vindicis in Gallia primum, deinde Galbæ in Hiſpania defectionis fama, Neronem hoſtem iudicauit. ſic à ſuis deſertus, in Phaontis liberti ſuburbano, quo latendi ſpe ſe contulerat, ſalute deſperata ſceleratas manus ſibi attulit, ſecundo & trigeſimo ætatis anno. Fama tenuit inter Chriſtianos præſertim, ex vulnere conualuiſſe, An-

se, Antichristumque olim futurum. In ipso sane Cæsarum progenies à stirpe defecit tot an-
nis in imperio continuata. Occisus est Consule Silio Italico, salutis anno sexagesimo nono
Silium plerique Hispanum faciunt. Crinitus Romæ natum ait, ex Hispania oriundum. à
Giraldo vtrunque repudiatur: & in Pelignis patria Italica (vnde errori occasio) natum ar-
bitratur. Secundum bellum Punicum Heroico carmine scripsit senex, in Campaniæ se-
cessu reipublicæ cura abdicata. Huic æqualis Seneca Tragicus quoto gradu Senecam Phi-
losophum cognatione attigerit, clam est. fuisse propinquum ducta ex nomine coniectura
plerisque persuasit. Vnius tragœdiæ Quintialianus meminit Senecæ Philosophi nomine
vulgatæ. Ad Galbam redeamus. Qui nuncio de Neronis casu continuo Romam abiit, le-
gione ex Hispanorum delectu conflata: atque præsidio munitus, quod ex euocatorum
cohorte constabat. Deduxit præterea ex Hispania Fabium Quintilianum patria Calagur-
ritanum, artis oratoriæ professione clarissimum. Eius oratorias institutiones ante sexcen-
tos annos amissas Pogius Florentinus Concilii Constantiensis tempore in quodam eius
vrbis monasterio inuentas, luci publicoque restituit. Adiunctas operi declamationes
Quintiliani nomine, stylus ipse alterius esse manifeste arguit. Ergo Galba Romæ septimo
imperii mense Prætorianorum armis occubuit. alienatæ militum voluntates erant dona-
tiui ingentis, vt animis conceperant, frustrata spe. Seueri mores malo fuerunt, quibus im-
par ea ætas erat, cum diceret se militem legere, non emere. Militari inuidiæ atque alienati-
oni faces subdidit Otho Syluius Pisonis inuidia, quem à sene Principe successorem desi-
gnatum dolebat, quasi præmia sibi debita alter occupasset. Itaque lectica in castra vectus
continuo Imperator salutatur. Potestas scelere quæsita stabilis non fuit. occisis Galba,
Pisone atque T. Iunio, rempublicam occupauit tenuitque dies tantum quinque & nona-
ginta. Legiones Germanicæ Hispaniensis exercitus æmulatione incitatæ, licereque sibi
iudicantes reipublicæ Imperatorem dare, A. Vitellium Augustum consalutarunt. Gallia
in partes accessit locis vicina: Hispaniam nutantem Otho vt in officio retineret, Bæticæ
præfecturæ primus Romanorum Imperatorum Mauritaniam Tingitanam contribuit. sic
factum vt conuentu Gaditano deinceps iura peteret, & in Gotthorum ditione ea Africæ
pars esset, quo tempore Hispaniam tenuerunt. L. Albinus Mauritaniæ præfectus Othonis
partibus fauens, cum freto transmisso de Hispania cogitaret, vnde venerat repulsus est,
Cluuii Rufi virtute à Galba relicti cum potestate in Hispania, & ad Vitellium iam mutati-
one temporum respicientis. Otho tot malis vna circumuentus, & ad Bebriacum Veronã
inter & Cremonã situm vicum victis suis Brixeli oppido, vbi substiterat, sibi manus attulit,
auersus a consiliis belli atrocis & lugubris victis iuxta ac victoribus, annos natus triginta
octo. Vitellius suorum victoria cognita, ex Gallia, vbi se tenuerat, in Italiam maturauit.
Vrbemque paludatus ingressus, circumfusis militum legionibus, quasi de victa patria triũ-
phum ageret, multorum inuidiam commouit. His initiis progressus responderunt, ætatẽ
actam turpissime pergebat maioribus probris fœdare. Quæ res Orientis legionibus nouũ
Imperatorem creandi occasionem suppeditauit, consilio euentuq; felicioribus.

Flauii Vespasiani & filiorum imperium. CAPVT IIII.

FLAVIÆ gentis auctor Fla. Vespasianus Claudio Imperatore Britannica expeditione
defunctus: Vecta etiam insula, quæ Galliam inter & Britanniam iacet, cursu victoriarũ
maximo subiugata, & nuper ex secessu, in quem se condiderat temporum tædio, euocatus
missusque in Syriam, penultimo Neronis anno aduersus Iudæos magna obstinatione tu-
multuantes, tota ferme prouincia subiugata Imperator est ab exercitu salutatus. multum
contulit Mutianus Syriæ Præfectus auctor impulsorque imperii capessendi, eoque persua-
so legionibus in eius verba sacramento adactis. Secundum Mutianum Tiberius Alexãder
Ægyptum, cui præerat, traduxit in partes. Antonius Primus ardentior omnibus in Italiam
ductis copiis Vespasiani imperium confirmauit, insigni de hostibus victoria parta. Ergo
Vitellianis ad Veronam prælio victis, ipsoque Vitellio Romæ interfecto nono imperii mẽ-
se, ætatis anno septimo & quinquagesimo, Vespasianus Tito filio in Iudæa relicto vt
belli reliquias conficeret, ipse in Ægyptum profectus, atque Alexandria soluens, anno
salutis septuagesimo secundo, secundis tempestatibus in Italiam venit: summaque se- 72
natus & populi voluntate reipublicæ cura suscepta, res communes inclinatas atque præ-
cipites à casu sustinuit: totoque decennio tanta virtute & prudentia imperium rexit,
vt in eo præter religionem nihil ferme desiderari possit. Auariciam, quæ ad virtutum
iniuriam accessisse videbatur, ærarii calamitas ex superiorum temporum perturba-
tione excusat, magnaque ædificia constituta, & in his Romæ templum, Pacis atque

amphitheatrum. Præmia eruditioni primus Romanorum Imperatorum proposuit. Latinis Græcisque Rhetoribus annua mercede ad scholas inuitatis. Domita Iudæa, atque vrbe Hierosolyma expugnata euersaque, cum filio Tito triumphum egit: candelabro, arcaque aurea, & reliquo sacrorum instrumento pompæ apparatum exornantibus. Captiuorum Iudæorum partem in Hispaniam ablegatam, Emeritæ sedes ad habitandum accepisse Hebræorum libri testatur: vero an mendacio non disputamus. Vetitum certe ne Iudæi amplius Hierosolymæ habitarent. Sub initia imperii Reipublicæ procellis iactatus, atque studio pacandi Hispaniam, quæ Vitellii factionem mordicus sectabatur, vniuersam Latii iure donauit. In eam per hæc tempora Plinius Quæstor venit. Eius historiam, & libros reliquos Licinius Lartius. & ipse Hispaniæ Citerioris Prætor, tanti fecisse fertur, vt magno paucos eius libellos cuperet comparare. Segobiæ aquæductus structura mirabili, vsque eo vt vulgo iactatum sit dæmonis opera fuisse excitatum, Licinii opus esse creditur. Alii Traiani malunt: neutrum satis idoneis argumentis nixum videtur. Flauiobriga in Cantabria, quæ vel Bermeus est, vel non procul sita Bilbaus, Flauium Brigantium in Calæcia (hodie Betanzos) atque Iria Flauia: præterea in Bætica Municipium Flauium Axatitanum, hodie Lora: aliaque oppida extant in Hispania, siue à Flauia gente, fundata: seu in Principis gratiam veteribus appellationibus per hæc tempora permutatis. Non ita pridem in Cantabriæ montibus repertus est lapis hac inscriptione. HIC IACET CORPVS BILELÆ SERVÆ IESV CHRISTI. Eum quoniam adiecta est Era centesima quinta, quidam ad hæc tẽpora referunt, inanique prorsus coniectura Bilelam in cœlestium numero haberi volunt. cum ad religionem tuendam magni referat ne leui argumento noua sanctorum nomina cudantur. ineptiis onerare fastos quam graue malum? Et verisimile est suppresso millenario numero reliquos annos vulgi consuetudine designari. neque Vespasiani tempore mos erat inuectus vt per Eras tempora computarent, neque inscriptionis verba crassum quiddam sonantia, tantam præ se ferunt antiquitatem. Indicio est Vespasiani epistola nostra ætate reperta in ærea lamina Cagneti prope Malacam, quod oppidum Sabora dicebatur.

IMP. CÆ. VESPASIANVS. AVG. PONTIFEX. MAXVMVS. TRIBVNICIÆ. POTESTATIS VIIII. IMP. XIIX. CONSVL. VIII. PP. SALVTEM. DICIT. IIII. VIRIS ET DECVRIONIBVS. SABORENSIVM.

CVM. MVLTIS DIFFICVLTATIBVS. INFIRMITATEM. VESTRAM. PREMI. INDICETIS. PERMITTO. VOBIS. OPPIDVM. SVB. NOMINE. MEO. VT. VOLTIS. IN. PLANVM. EXTRVERE. VECTIGALIA. QVÆ. AB. DIVO. AVG. ACCEPISSE. DICITIS. CVSTODIO. SI QVA. NOVA. ADIICERE. VOLTIS. DE. HIS. PROCONSVLEM. ADIRE. DEBEBITIS. EGO. ENIM. NVLLO. RESPONDENTE. CONSTITVERE. NIL. POSSVM. DECRETVM. VESTRVM. ACCEPI. VIII. KA. AVGVST. LEGATOS. DIMISI. IIII. KA. EASDEM. VALETE.

II. VIRI C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. ÆRE. INCIDERVNT.

82. Obiit Vespasianus salutis anno octogesimo secundo, ætatis septuagesimo, octauo Kalend. Iulii, Tito filio successore felix. nam paternas virtutes ingenii facilitate & liberalitate cumulauit: vsque eo vt nefas esse diceret à conspectu Principis quenquam tristem abscedere. Aliquando fertur dixisse: Amici diem perdidimus, cum ea die reputaret nulli beneficium collatum. Pro quibus rebus Deliciæ humani generis vulgo est nuncupatus. Eximios eius conatus mors præcidit Idibus Septembris, ætatis anno altero & quadragesimo: biennium, menses duos, dies viginti imperauit. Quid rerum gestum in Hispania sit non constat. Domita quiescebat, & superioris ætatis incommoda ex bellis nata pace compensabat: in tres prouincias per hæc tempora diuisa atque tributa, vt est superius obseruatum, Bæticam, Lusitaniam, & Tarraconensem. In Bætica octo erant coloniæ Romanæ, municipia totidem, conuentus iuri dicundo quatuor, Gaditanus, Hispalensis, Astigitanus, Cordubensis. Lusitania colonias quinque habuit, Municipium vnum Olisiponem. quæ & Felicitas Iulia dicta est, cõuentus tres, Emeritensem Pacẽsem,

sem,& Scalapitanum. In Citeriori Hispania coloniæ fuerunt quatuordecim,alii huic numero plures addunt, municipia tredecim, conuentus septem, Carthaginensis, Tarraconensis,Cæsaraugustanus,Cluniensis, Asturicensis,Lucensis, & Bracarensis Eratque vsu receptum vt Prætores(id magistratus nomen restitutum erat) cum magistratu abibant,dũ successorem expectabant non amplius Proprætores vocarentur sed Legati. Hæc de Titi imperio quod vt amplius homines prædicarent Dominitiani fratris mores effecerũt.Tito is suffectus à maiorũ indole degenerauit Neronibus propior quam Flauiis,vitiorũ omniũ turpitudine deformis.Incredibili vanitate nouo exẽplo primus vxorẽ Augustã,se dominũ & Deum salutari voluit. Philosophos omnes Vrbe atq; Italia prohibuit auctore Suetonio. Philosophos ego Christianæ philosophiæ sectatores arbitror dici ob spectatam morum in omni vita modestiam & probitatem. & Domitianum constat Christianorum nationem modis omnibus vexasse: Ioannem Apostolũ in insulam Pathmum relegauit.Flauium Clementem paulo ante gesto consulatu eo nomine occidit patruelem suum nullo propinquitatis respectu. Flauiam Domicillam Clementis vxorem, & ipsam sanguine iunctam in Pontiam insulam relegauit.vnde Tarracinam reducta,Traiani iussu intra cubiculum exusta est,vnaque eius famulæ. M. Acilius Glabrio ante quatuor annos gesto consulatu eadẽ tempestate periit. Ex ea carnificina maturasse sibi necem Dominitianus creditus est. Magna vis fulminum octo continuis mensibus lapsa,Principis capiti minitari visa. Accessit noua inuidia caussaque, Domicillæ procurator Stephanus cum interceptarum heræ pecuniarum reus ageretur, inita coniuratione eum ferro peremit in Palatio, salutis anno sexto & nonagesimo. Imperauit annis quindecim,mensibus quinque. Cædes eius mole- 96. sta fuit militibus,quibus omnia indulgebat: grata populo vniuerso, cuius inter conuitia corpus occisi populari sandapila asportatum à vespillonibus fuit:grata Patribus,atque ita vt coacto continuo senatu certatim nomen eius maledictis lacerarent:memoriam extinctam cuperent, Domitiani insignibus tota vrbe detersis. Romanorũ factũ alias prouincias esse imitatas indicio est ad Aquas Flauias in Calæcia(id hodie Chiaues oppidũ esse credit) eius pontis inscriptio,quo Tamaga fluuius iungitur, Vespasiani & Titi nominib. integris, Domitiani sublatis: nam trium Imperatorum opus esse creditur. Edicto vetuit nouas in Hispania vineas.neglectis præ eo studio segetibus ne frumenti penuria laboraret prouidebatur.Omnino per hæc tempora Eugenius primus Toletanus Præsul occisus est. missus fuerat in Hispaniam à Dionysio Areopagita(sic pro constanti traditur)ex Gallia,vbi Euangelium propagabat,& Christi religione in ea prouincia, ac Toleti præsertim fundata, studio Dionysium inuisendi in interiorem Galliam penetrauit,cum à Sisinii Præfecti satellitibus comprehensus in vestigio est occisus.Corpus in Marcasium lacum coniectum,Gallia demum Christi sacris populariter imbuta, Hercoldus vir primarius diuino monitu in Diolum pagum lacui vicinum delatum , templo eius nomine dicato coluit, vnde in templum Dionysiacum migrauit, & Rege Castellæ Alfonso, qui Imperator est nuncupatus, eius brachium primum Toletum relatum est, Ludouico septimo Galliæ Rege concedente in soceri Regis gratiam,& Raymundi Toletani Præsulis. nam quo is tempore Eugenio III.Romano Pontifice ad Remensem Episcoporum conuentum festinabat ex itinere rem omnem de Hispanorum memoria obliteratam præsens explorauerat. Reliquum deinde corpus nostra ætate à Carolo.IX.Rege Galliæ, Philippo.II. Hispaniæ Regi datum atque in vrbem Toletum inuectum principale ac vere incredibili apparatu ante viginti annos,maiori religione colitur.Sunt qui putent,Philippum quendam à Clemẽte in Hispaniam Episcopum amandatum,aut certe Marcellum quem Philippo socium Dionysius adiunxit ex Gallia(vt Michael Syncellus est auctor) Eugenium ipsum fuisse:atq; hoc quidem nomẽ ab ingenita nobilitate manasse.alterũ autẽ à parentib.accepisse.Quod cũ affirmant nulla meliori coniectura nituntur, quam quod Eugenii nulla mentio extet in antiquorum scriptis: Philippus & Marcellus quid rerum in Hispania gesserint,penitus lateat. Domitiani sane imperio M. Valerius Martialis patria Bilbili,vixit Romæ atque Martiali æquales C.Canius Gaditanus & Decianus Emeritensis,omnes condendis carminibus clari.

Nerua,Traianus,atque Hadrianus Imper. CAP. V.

DOMITIANO sublato C.Nerua senatus suffragio ad imperium euectus, M.Vlpium Traianum belli & pacis artibus clarum patria Italica in Bætica, successorem adoptauit:cũ imbecillæ ac præcipiti ætati præsidiũ quæreret, ne despectui esset male cogitantibus.Huius imperio Ioãnes Apostolus ab exilio quo in Pathmũ insulã fuerat relegatus

eccleſiæ ſuæ redditus eſt actis Domitiani à Nerua reſciſſis. Imperauit menſibus ſedecim. Eo defuncto die ſuo M. Vlpius Traianus reipublicæ curam ſuſcepit Februario
99. menſe eius anni, qui ab ortu Chriſti fuit nonus & nonageſimus. Conceptam animis hominum ſpem veris virtutibus exæquauit, Plutarcho præceptore vſus eſt, cuius extat ad eum epiſtola ſub initia principatus miſſa, non minus elegans quam grauis, admonentis quo modo principalem vitam deberet gubernare. Fore ſi ad virtutis regulam actiones dirigere, atque animum in imperio tenere didiciſſet, vt non male ſubditos regeret. Principes non ſuo tantum, ſed etiam præceptorum periculo peccare: quibus malo ſæpe fuit alumnos ab eorum diſciplina degeneraſſe. In vtranque partem ſibi ea monitione cauere, ſi pareret votum adepto ſin minus orbi teſtatus non ſuo illum conſilio, & præceptis peccare. Duos admirandi operis pontes extruxit, alterum in Germania, quo Danubium iungebatur: in Hiſpania alterum, cui Alcantaræ hodie nomen eſt, ea Luſitaniæ parte quam Extremaduram dicimus, Tago impoſitum, multorum populorum ſtipe collata. Multum apud Traianum gratia & auctoritate valuit Cælius Tatianus fiſci procurator, Hadriani pædagogus, Italicæ natus. Azaguæ (oppidum eſt in Bætica D. Iacobi militibus contributum) in arce bini viſuntur lapides, quibus Matidiæ & Martiæ ſororum Traiani ſtatuæ ſuſtinebantur, vt eorum inſcriptiones declarant. In Aſturibus ſeptimæ legionis milites, quæ & Gemina dicta eſt, Sublancia deleta quoniam in colle ſita erat, octo ſub ea paſſuum millibus Vrbem poſuerunt, Legionem à conditoribus dictam, exiguo numero ciuium hac tempeſtate: antiquitate & Regum ſede nobilem, quo certe tempore poſt Maurorum vaſtationes res Hiſpaniæ reſurgere cœperunt. Imperauit annos decem & nouem, menſes ſex. Tertio imperii anno bellum in Chriſtianam religionem concitatum eo grauius, quo à ſanctiore & prudentiori Principe omnium opinione inferebatur, octauo demum anno mitigatum eſt. Plinii præſertim Iunioris litteris & hortatu tum Bithyniæ Proconſulis, Imperatori renunciantis: Chriſtianam ſuperſtitionem, quæ non ciuitates modo, ſed vicos etiam & agros peruagata eſſet, cum flagitio omni careret, arte potius quam vi comprimendam videri. cui Traianus Chriſtianos inquirendos non eſſe reſcripſit, oblatos tamen ſupplicio ſubiiciendos. Ea clade innumeri Chriſti cultores periere. in his Mantius Eboræ in Luſitania primus Epiſcopus: in Æmilia quidem natus vt nonnulli perhibet, atq; vnus ex ſeptuaginta Chriſti diſcipulis. Corpus eius ex vario errore in Aſtures, quo tempore Mauri occuparunt Hiſpaniam, tandem ad Villam nouam S. Mantii conſtitit celebri monaſterio dicato à Medina quæ à Riuo ſicco nomen habet, quatuor paſſuum millibus. In Selinunte Ciliciæ vrbe obiit Traianus Imperator (vnde deinceps Traianopolis dicta eſt) cum profligato bello Parthico, atque compoſitis in Oriente rebus in Vrbem maturaret. Defuncti cineribus triumphus decretus eſt Romæ quod vni Imperatorum Romanorum contigiſſe ſatis conſtat, vt de hoſtibus mortuus triumpharet. Ælium Hadrianum ſanguine propinquum atque Italicæ natum (Spartianus Romæ mauult patre cognomine, matre Gaditana, cui Domitiæ Paulinæ nomen fuit) ante deſignatum, imperii ſucceſſorem habuit: Plotinæ Auguſtæ gratia, Cælii Tatiani diligentia, atque Sabinæ vxoris reſpectus Traiani ex ſorore natæ, multum contuliſſe videbantur ad conciliandam gratiam, præterea ingenita virtus & multarum artium cognitio. Suſcepta reipublicæ cura, inuiſendi imperii prouincias ſtudio per Germaniam & Britanniam in Hiſpaniam progreſſus eſt deinde Africam & Orientem nudo ſemper capite, pedibus plerunque adiit. In eo itinere Tarracone vitæ periculum adiiſſe memoratur. Seruus quidam gladio diſtricto pene oppreſſerat incogitantem. cuius amentia explorata nullo ſupplicio medicis curandum tradidit. Hiſpaniam in ſex prouincias tribuit, Bæticam Luſitaniam, Carthaginenſem, Tarraconenſem, Calæciam, atque Mauritaniam Tingitanam, vt Sex. Rufus conſularis teſtatur. Bæticæ & Luſitaniæ Legati conſulares præficiebantur, vti lapidum inſcriptiones, & Codicis Iuſtiniani leges argumento ſunt. quatuor aliæ prouinciæ Præſidibus contraditæ ſunt. Ceionium Commodum Verum, eius Veri patrem, qui cum M. Anto. Philoſopho imperauit, cum prole careret filium adoptauit Cæſaris nomine, Auguſti penes ſe appellatione retenta. vnde more deinceps confirmatum eſt, vt Imperatorum filii ſucceſſoreſque Cæſares vocarentur. Iudæis Hieroſolymæ reædificandæ, Veſpaſiani lege abrogata, fecit poteſtatem. non eodem prorſus loco, atque Æliæ nomine, veteri appellatione mutata. Denuo rebellantibus quod circuncisione prohiberentur Iouis templo prope nouam vrbem exædificato, ſupremam ſub vitæ finem cladem attulit ad Betheram ſeu Bethoron quo innumera gentis multitudo ſe contulerat loci munitione confiſa Duce Barcosbano, quem ſe pro Meſſia venditaſſe Hebræorum libri teſtantur. Religionem certe Chriſtianam

vndecimo imperii anno ſi alio flagitio vacaret, fraudi eſſe vetuit. Ariſtidis & Quadrati apologiæ pro Chriſtianis Imperatori Athenis oblatæ & Serenii Granii Aſiæ Proconſulis litteræ vſque adeo conciliarant, vt de Chriſto in Deorum numerum transferendo cogitaſſe, templaque per ciuitates ſine ſimulacris (nempe quæ inter Ethnicos in vſu erant) ædificari mandaſſe feratur. Romanum imperium quoniam ſua mole laborabat, ad Septentriones Danubii ponte diruto, & ad Orientem Euphrate terminauit. Quibus rebus ingenti gloria parta, moleſta valetudine fatigatus, ad Baias vt medicorum manus euaderet, obſtinata inedia vitam finiuit. vnum & viginti annos imperauit. Cælium Tatianum, cuius opera imperium erat adeptus, detractis honoribus in ordinem redegit: ac demum occidendum curauit, ad exemplum inconſtantiæ rerum humanarum, ac præſertim Principum gratiæ leui momento in varias partes agitari ſolitæ, & maxima officia maleficio compenſare, Antonium e cubiculi ſordibus fœdaque libidine in Deorum numerum tranſtulit, tēplo dicato atque vrbe eius nomine in Ægypto conſtituta. Quibus rebus, & quoniam aliquot extabant eius crudelitatis exempla, ſuperiorem gloriam ſugillaſſe viſus eſt. Hadriani imperio Baſilides Gnoſticorum ſectam in Ægyptum inuexit, Saturninus in Syriam, Trinitatis hypoſtaſes confundentem, actionesque humanas & voluntatem aſtris fatoque ſubdentem, & Chriſtianam iuſtitiam affirmantem ex ſola fide pendere. Ex Baſilidis ſchola Marcus in Hiſpaniam profectus erroris ſemina iecit. Agape nobili fœmina & Heluidio Rhetore in partes traductis. vnde aliquanto ex interuallo Priſcillianus ex conſopiti ignis ſcintillis magnum incendium excitauit, ſibi conciliauit exitium, vti competenti loco declarabitur.

Tres Antonini Imperatores. CAPVT VI.

COMMODO Vero defuncto paulo poſt quam ab Hadriano fuerat adoptatus: nam erat valetudinarius, nihilque ad memoriam geſſerat inſigne, in eius locum T. Ælius Antoninus ſuffectus Hadriano mortuo ſucceſſit, ſalutis anno centeſimo trigeſimo nono, 139.
totosque duos & viginti annos, menſes ſeptem toto Romano imperio pacem conſeruauit, Numæ ſimillimus, vnde & propter clementiam ſingularem Pii cognomen inuenit, & pater patriæ ſalutatus eſt. In Chriſtianam religionem nihil mouit. mercedes annuas detraxit iis, vnde nullus fructus expectabatur, quoniam otioſi percipiebant reipublicę onera grauia, nullo vſu. Eius illa vox fuit, quæ fuerat ante Scipionis, Malle ſe ciuem vnum ſeruare, quam mille hoſtes perimere. Quid rerum geſſerit in Hiſpania clam eſt, tametſi eius nomine aliquot inſcriptiones extant, quas hoc loco ſubiicere non arbitror neceſſarium. Antonino Pio M. Aurelius Antoninus, cognomento Philoſophus eius gener ſucceſſit, ſalutis 162.
anno centeſimo ſexageſimo ſecundo, imperii conſorte Antonino Vero, eius Veri filio, quē ab Hadriano fuiſſe adoptatum monſtratum eſt. quod ad eam diem nunquam contigiſſe ſatis conſtat, vt exæquata duorum Imperatorum poteſtate reſpublica gubernaretur. Is poſtquam carnificinam in religionem Chriſtianam inſtaurauit, & Perſarum motus in Oriente compoſuit, eo bello peracto primus Præfectos prouinciarum Comites nominaſſe fertur. Extinctus ex morbo eſt nono imperii anno. Deinde ſolus Aurelius Antoninus rempublicam geſſit, ea probitate, iis virtutibus, vt exemplum deſit. nam eruditionem Philoſophi cognomen ſatis declarat. Bello Marcomannorum (hi hodie Morauí ſunt) in ſumma aquæ penuria Chriſtianorum precibus, eorum qui in legione duodecima militabant, pluuiam impetrauit, & victoriam procella & fulminibus in aduerſos hoſtes delatis. Iulius Capitolinus Imperatoris precibus numina placata & pluuiam impetratam ait: ſcriptoribus noſtris Dionis teſtimonium fauet, & ipſæ Imperatoris litteræ, quæ tum Græce tum latine extant: præterea legioni ipſi nomen Fulminatricis additum. Cuius nominis veſtigium Tarracone in Citeriori Hiſpania conſeruatur in hortis Ioannis Melgoſæ, his verbis concepto epitaphio:

D. M.
IVLIO SECVNDO, QVI VIXIT ANN. XXXVIIII. M. II. D. X.
C. IVLIVS IOSCHVS LEG. XII. FVLMINATRICIS LIBERTO
BENEMERENTI FECIT.

Extat præterea Barcinone in Requeſenarum ædibus pro æde Diuorum Iuſti & Paſtoris teſtamentum Aurelii imperio conditum, atque in lapides inciſum: ex quo intelligitur vſuram centeſimam eſſe cūm ſummæ octaua pars annuatim pendebatur, hoc eſt, centum menſibus ſumma duplicata. vnde centeſimæ nomen, aut quoniam ſingulis Kalendis quo

tempore verſuram numerari moris erat, centeſima ſummæ pars fœneratori pendebatur. Teſtamenti verba hæc ſunt, quibuſdam inſolentibus notis in affines, vt erat commodum: atque vt eſt viſum, in litteras explicatis.

*Centurio aut Tribunus.

*Denarios 7050.

*Thermas publice populo præberi tecta.

L. CÆCILIVS. L. F. PAP. OPTATVS. * 7. LEG. VII. G. FEL. ET 7. LEG. XV. APOLLIN. MISSVS HONESTA MISSIONE AB IMP. M. AVR. ANTONINO ET AVR. VERO AVG. ATLECTVS AB AVG. INTER IMMVNES CONSEQVVT. IN HONORES ÆDILITIOS, IIVIR. III. FLAM. ROMÆ DIVORVM ET AVGVSTORVM. QVI R. P. BARC. TA. C. DO, LEGO, DARIQVE VOLO. * X. VII. D. EX QVORVM VSVRIS SEMISSIBVS EDI VOLO QVOTANNIS SPECTAC. PVGILVM DIE IIII. ID. IVNII VSQVE AD X. CCL. ET EADEM DIE EX X. CC. OLEVM IN * HIERITECTA PRÆSTARI EA CONDITIONE VOLO, VT LIBERTI MEI, ITEM LIBERTORVM MEORVM, LIBERTARVMQVE LIBERTI QVOS HONOR SEVIRATVS CONTIGERIT AB OMNIBVS MVNERIBVS SEVIRATVS EXCVSATI SINT.

QVOD SI QVIS EORVM AD MVNERA VOCITVS FVERIT, TVM EA X. VII. D. AD REMP. TARRAC. TRANSFERRI IVBEO SVB EADEM FORMA SPECTACVLORVM QVOD SS. EST EDENDORVM TARRACONE. L. D. D. D.

Obiit M. Aurelius Antoninus ſalutis anno CLXXXI. 16. Kalen. April. cum annos decem & nouem imperaſſet, & menſem vnum, non magis ſuis virtutibus, quam domeſtica calamitate nobilis, ob Fauſtinæ vxoris impudicitiam: quam cum neq; ſanare poſſet, neq; repudiare induceret in animum, tanti probri diſſimulatione & patientia imperii maieſtatem fœdaſſe viſus eſt. Alioqui vtriuſque Antonini memoriam Romæ gratam fuiſſe Septimii Seueri lex lata indicio eſt: Antonini appellationem non ſecus atque Auguſti perpetuam Imperatoribus fore deinceps ſancientis. Tametſi Ælius Aur. Commodus Ant. quem pater imperii conſortem declararat, & moriens ſucceſſorem reliquit, maiorum memoriam vitæ licentia & perpetua morum turpitudine fœdauit, Auguſtus nomine, animo fœdum vitiorum omnium mancipium Martia concubina iniecisse carminibus furorem credita eſt, exitii certe cauſſa, cum ex Commodi ſcheda inter alios ſe ad necem etiam peti cognouiſſet, cum Narciſſo eunucho conſilio communicato peremit annos natum triginta duos, veneno prius præbito, deinde quia lenta tabes erat, gula fracta. Imperauit annos duodecim, menſes octo, dies quindecim. trecentas concubinas, & pari numero exoletos habuiſſe traditur, eorum quos forma conciliaſſet delectu habito. primuſq; Romanorum Imperatorum vendidit pretio magiſtratus: quod malum quantas reipublicæ affert calamitates, quam grauia incommoda? Annium Verum Commodi atauum Iulius Capitolinus facit Hiſpanum, ex Bæticæ municipio Succubitano. Sunt qui per hæc tempora arbitrantur à Facundo & Primitiuo ſuſtentatos pro religione cruciatus fuiſſe, Attico Calæciæ pro Romanis Præſide ad Ceæ fluminis ripam, quod ex montibus Aſturum in interiorem Hiſpaniam delabitur, ſolenni ſacrificio repudiato, ad quod totius prouinciæ milites erant inuitati. Pro qua re militiæ honore detracto, tormentis omnibus excarnificati, ac ſecuri demũ percuſſi ſunt. Corpora, quibus in locis cæſi erant, à Chriſtianis coli cœperunt, templo dicato. Poſtmodum cum in Aſtures ſemel, & iterum migraſſent, quo tẽpore armata Maurorum impietas per Hiſpaniam volitabat: Alfonſo prius Rege, cui Magni cognomen fuit, deinde Ferdinandi primi ætate reducta ſunt, loco vnde erant amota templo inſtaurato, adiunctoque cœnobio Benedictino, cui à ſancto Facundo nomen eſt, inter præcipua diuorum domicilia in Hiſpania celebri.

Seueri & Caracallæ imperia. CAP. VII.

193. OCCISVS eſt Commodus anno ſalutis CXCIII. Succeſſit Heluius Pertinax patre libertino, ętate ſeptuagenarius. Imperium tenuit menſes duos, dies 28. Commodi interfectores eius probitate perſpecta, vltro detulerãt principatũ. Prætoriani impetu facto in palatium vita ſpoliarũt. Diſciplinæ ſeueritatẽ reuocari moleſte ferebãt, prioris tẽporis licẽtia corrupti. Vtriuſq; lingueę facultate, & iuris ſciẽtia inſtructus fuit ex diſciplina Sulpitii Apollinaris, quo præceptore in tenera ætate vſus erat, cuius periochæ in Terẽtii fabulas extant.

Pertina-

Pertinace interfecto Sulpitianus & Didius Iulianus palam de imperio in prætorianorum castris licitati. Iulianus vicit, quinque & viginti sestertia in milites singulos auctionatus. Tantæ summæ cum soluendæ non esset, pollicitis quam fide ditior, inter militum odia, & populi inuidiam destitutus, sexto imperii mense interfectus est. Septimius Seuerus, quo agente Iulianus periit, ab Illyrici legionibus fuerat Imperator renunciatus, Africana Lepti (hæc Tripolis est trans Syrtim minorem) natus. Innatam animo sæuitiam bellica fortitudine compensauit. Iactatum vulgo est, aut nunquam nasci debuisse, aut nunquam mori. Prætorianos cæsi Pertinacis religione fœdatos Roma ad centesimum lapidem relegauit, armis vestibusq; detractis. Pescenium Nigrum imperii æmulum in Oriente domuit. quo in itinere Byzantium portas claudentem euertit. Albinum in Gallia superauit, eum qui Milesias fabulas Aristidis exemplo scripsisse traditur, omni impuritate fœdas. Parthi bis domiti. Rebus vrbanis pristinus splendor restitutus est. Britanni pacati, atque ad arcendas Scotorum incursiones à mari ad mare, qua parte castigatis littoribus eius insulæ latera maxime coarctantur, perpetuum vallum duci curauit. In ea expeditione defunctus est Eboraci, cum decem & septem annos imperasset, menses octo, dies tres. Eius illa extrema vox fuit: Se imperium, q; turbatum accepisset, pacatũ filiis relinquere: firmum si bonis, si malis haud diuturnũ. tum illa: Omnia fui, & nihil expedit. In Christianos nono imperii anno cũ sæuire cœpisset, Felix presbyter, Fortunatus, & Archilocus Diaconi Valentiæ occubuerũt in Hispania. Tametsi, nonnulli Achilleum legi pro Archiloco malunt, in alteraq; Valentia peremptos fuisse, quę in Gallia Lugdun. sita est, ab Iręneo Lugdunẽsi Episc. Euangelii promulgandi gratia proculdubio amandatos. locorũ vicinitas opinioni suffragatur, Hispania longinqua. Prorsus Seuero defuncto, Aurelius Antoninus Bassianus eius filius, cui vestis Gallica populo donata Caracallæ nomen fecit, imperium tenuit annis sex, mensibus duobus, diebus quinque. Getam fratrem imperii consortem à patre testamento designatum sustulit. Publica ex eo noui principatus inuidia nouo facinore aucta. Iuliam nouercam Getæ matrem connubio sibi iunxit. Occisi fratris partibus studentes sublati, Sammonicus Serenus Medicus, cuius multa scripta ferebantur eruditione præcipua, Iureconsultus Papinianus: nulla hic iustiori de causa, quam quod iure fratrem cęsum ad senatum defendere recusasset, facilius esse dicens parricidium facere, quam excusare. Noua fraude, simulatione coniugii cum Artapani Parthorum Regis filia incautos hostes ad Carras oppressit. Lætitia diuturna non fuit. Martialis ferro dum ventrem leuat confossus est, annos natus tres & quadraginta. supra corpus exanime Iulia nouerca coniuxq; cum Antiochiam esset, vbi illa morabatur, delatum, ferro in viscera adacto occubuit. Tragœdias referre videor. sed in reliqua amentia Alexandrum Magnum, quem imitatione exprimere studebat, detorto etiam in læuam capite repræsentasse fertur. Successit Opelius Macrinus prætorii Præfectus, quo auctore cædes facta erat, Audentio concedente, cui à milite imperium deferebatur, vno Augusti nomine, nulla præterea re nobilis, neq; in vita priuata neq; in principali. Breue imperium fuit. Mesæ arte (hæc Iuliæ soror erat) subornatis legionibus Chalcedone periit ipse & filius Diadumenus, eius seculi anno ducentesimo nonodecimo, se- 219.
ptimo Idus Iunii, cum imperasset mensibus tredecim, diebus octo & viginti:

Heliogabali & Alexandri imperia. CAP. VIII.

AVRELIVS Antoninus Varius Solis in Phœnicia Sacerdos, vnde illi cognomẽ Heliogabali, Caracallæ filius fuit ex Soemi genitus Mesæ filia. Vt Augustus salutaretur, formæ dignitas iuuit imperio digna, fallax sæpe indicium compositi animi, Caracallæ patris memoria militibus grata, quibus omnia largiebatur, & Mesæ aniæ artes exercitu in partes tracto. Imperauit annos tres, menses nouem, dies quatuor, vitæ turpitudine & fœdo vitæ exitu infamis. libidinis promiscuæ auidus patiensq;: prorsus vt in muliebrem sexum se exsecari tentarit. Romani imperii probrum & humani generis portentum, Prætoriani milites ipsiusmet sanguine procurarunt. decem & octo annos natum ferro peremerunt, sexto Idus Martii, anno ducentesimo vigesimo tertio. In veste holoserica primus Romanorum 223.
Imperatorum visus est, cum antea subserica in vsu esset. Bombycinę telę ea ætate exęquato auri pondere constabant. Ab Heliogabalo institutum traditur in vindemia à seruis heros iocularibus & dicteriis lacerari. Heliogabali vitia successor & consobrinus Seuerus Alexander veris virtutibus exęquauit, magnus futurus Imperator si vita longior contigisset. More à Christianis mutuato neminem muneribus publicis pręficiebat nisi proclamatum. Honores & magistratus vendidit nunquam: cum diceret, qui emit, vendat idem necesse est. Nostris æquum se prębuit: Christi imagine in pręcipuo larario atque inter Deorum

signa collocata. Neminem ad familiaritatem ac nè ad salutationem quidem admittere solitus erat, nisi integra probitatis fama. ærarii inopiam ex curiosis superuacaneisque artibus vectigali excogitato subleuata. Cum Parthicam expeditionem contra Artaxerxem Persarum regnum longo ex interuallo reuocantem feliciter obiisset, belli impetu in Germaniam conuerso, Maximini proditione & insidiis occubuit, ætatis anno nono & vigesimo, cum annos tredecim, dies nouem, imperium magna æquitate gubernasset. In reliqua clementia illud paulo acerbius videatur, quod Turinum Vetronium fumos, id est, ficta Imperatoris responsa vendere solitum, fumo necauit. Vlpiano Tyrio Iureconsulto multum & familiariter vsus est, sacri scrinii Magistro: eiusque præceptis vitam & mores conformauit. Eundem in militari furore purpura texit. Horum Imperatorum ætate, quid in Hispania sit gestum, latet. Extat tamen Accitanæ basis statuæ Mammeæ Alexandri Imperatoris matri posita. quæ quoniam Christianis sacris imbuta fuisse creditur, & Origene familiariter vsa est, inscriptionis verba subiiciantur.

IVLIÆ MAMMEÆ AVG. MATRI IMP. CÆSARIS MARCI AV-
RELII SEVERI ALEXANDRI PII. F. AVG. M. CASTRORVM.
COL. IVL. GEM. ACCITANA DEVOT. NVMINI.
M. Q. EIVS.

Fuit Mammea ex Iuliæ Augustę Mesa sorore nata, Soemis soror germana. ex Soemi & Caracalla furto conceptus est Heliogabalus. ex Mammeæ & Marcelli iustis nuptiis Seuerus Alexander. Quo tempore Anterus Pontifex Romanam ecclesiã rexit, & ad Episcopos Beticæ & Toletanæ prouincię litteras dedit, fas esse negans Episcopos priuati commodi caussa ab vna in aliam ecclesiam migrare.

Maximinus, Gordianus, Philippus, Imperatores. CAP. IX.

IVLIVS Maximinus Thrax, ex obscuro genere natus, parentib. Mecca Gottho, & Ababa natione Alana, vt Symmachus ait, nulla re alia fuit nobilis nisi vasti corporis viribus, & celeritate tanta, vt equi cursum adæquaret: vnde ad omnes militię honores gradu facto,
236. Alexandro Seuero occiso humanæ salutis anno ducentesimo trigesimo sexto, rempublicam occupauit biennium, & menses aliquot. Imperii initio Germanorum motibus compositis, Gordianum Africæ Pręsidem ab exercitu Imperatorem salutatum, subsecutam approbationem senatus, cum Sirmium esset allatum vbi bellũ in Sarmatas parabat, Romam conuerso itinere, vindictæ studio ardens, dum in Aquileiæ obsidione moram trahit, nouo nuncio allatũ est: Gordiano & filio cognomine in Africa sublatis, Balbinum, & Pupienum, senatus suffragio nouos Imperatores fuisse factos, magis desperata venia, quam quòd satis esset animi ad Maximinum vindicandum. Eo nuncio milites exciti, facto in prætorium impetu, Maximinum trucidarũt: respublica & Christianorum natio magno periculo metuq; liberatæ. Bellum enim in Christi sectatores concitarat, ac præsertim ecclesiarum Præsides præcipuo odio susceperat exagitandos. Maximus & socii hoc tẽpore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, à Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Vnde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur. & fortassis Maximus hic est, quem ciues Tarraconenses vulgo Sanctum Magi nũcupare soliti sunt. Balbino & Pupieno intra primum imperii annum prętorianorum furore sublatis, Gordianus primi Gordiani nepos, ac vix quindecim annos natus, cum antea Cæsar esset & imperii successor designatus, rem publicam cœpit administrare. Misithei soceri auspiciis Persico bello confecto, quo tempore summa pollicebatur: Iulii Philippi prætorii Præfecti fraude periit, sexto imperii anno. Extant Gordiani ad socerum litterę, quibus principalẽ vitam, domesticorum præsertim, fraudibus obnoxiam esse conqueritur auribus Principis multis insidiantibus, ipso suis oculis res singulas considerare non valente. Sane nullius rei grauior apud Principes penuria est, q̃ veritatis: cui quis locus sit inter continuos assentationis plausus omnes aulæ partes personãtis? Ea sublata Principes cęcis ignorationis tenebris oppressos offendere passim quis miretur? aut quis non doleat, sine luce esse, quos Deus in fastigio collocauit: vt vitę humanæ duces essent, & humanis erroribus succurrerẽt opera, consilio, auctoritate? Vna medicinę faciendę via est, à magnis hominib. monstrata, à paucis arrepta: si ad alios ministros aulę procuratorẽ, amanuenses, asseclas, vir aliquis spectata prudentia & probitate accersatur si opus sit magno: cui facultas sit renunciandi Principi nõ vera modo, sed quæcunq; de ipso fama loquetur, inanes etiã vulgi rumores & vanos. Dolorem sæpe necesse est faciat, sed ferendus est tamen, vt maxime importunus interpellator accedat, vtilitatis, sanitatisq; spe eã molestiam compensante. Et sunt veritatis radices amarę, fructus suauissi-

ſuauiſſimus. Verum nunquam impetrabimus: Principum deliciæ quantæ ſunt non igno-
ramus, vitæ licétiam præcipuum imperii fructum arbitrantium. voces ad gratiam loquen-
tium ſuauiſſimæ ſunt: veritatis ſpecies horrida, ingrata oculis atque auribus. non eſt tamen
deſperandum fortaſſe non canimus ſurdis. Erunt quibus veritas placeat, & monſtratum
ſalutis iter publicæ priuatæque, videant, & ſequantur: atq; intelligant, non eos qui carpunt
mores, vitamque rectorum perniciem afferre, ſed eos qui auribus loquuntur grata, quo-
rum eſt infinitus numerus in aulis Principum maior, certa peſtis quia blanda. Ad Impera-
torum numerum reuocanda oratio eſt. Sublati innocentis iuuenis merces imperium fuit.
M. Iulius Philippus natione Arabs, obſcuro genere, militari laude clarus rempublicam oc-
cupauit, anno Chriſti ducenteſimo quadrageſimo quinto: tenuitq; vltra quinquennium. 245.
Ictois ſub initia cum Perſis fœdere, ex quo Meſopotamiam hoſti conceſſit, Romani im-
perii maieſtatem obſcuraſſe viſus eſt. Romam reuerſus annum ſecularem clauſit, maiori
quam vnquam lætitiæ ſignificatione & ludorum apparatu, nimirum ab Vrbe condita mil-
leſimum. Contra Gotthos Thraciam vaſtantes Marino Duci miſſo, ab exercitu imperium
eſt delatum, cæteraq; Auguſtis deferri ſolita, à Decio in Mœſia collatis ſignis ablatum cum
vita ipſe oppreſſi tyranni præmium ab exercitu compulſus imperium datum conſtanter
tutatus eſt, Philippo, qui obuiam armatus progrediebatur Veronæ in militari ſeditione
trucidato. Cognominis patri filius, quem ſeptennem imperii conſortem fecerat, eo inge-
nio vt nunquam riſiſſe ferant, Romæ ad nuncium de patris nece eſt occiſus. Origenis ad
Philippum litteræ Hieronymi ætate extabant. Chriſtianis nimirum ſacris initiatum, ac nõ
niſi ſceleris ſuſcepti prius pœna exoluta à Fabiano Pontifice ad myſteria admiſſum, qui af-
firmẽt auctores habeo antiquos & graues. reſiſtunt alii hanc laudem Conſtantino Magno
tribuentes, vt primus Romanorum Imperatorum Chriſti Dei agnouerit maieſtatem. Phi-
lippi theſauris eccleſiam fuiſſe locupletatam nonnulli ſuſpicantur, mores deprauati ſimu-
laſſe potius quam impleſſe Chriſtiani hominis officium declarant. Gn. Meſſius Decius,
cum ſalutis anno ducenteſimo quinquageſimo imperium occupaſſet, religionem Chri- 250.
ſtianam ſæuiſſime exagitare cœpit Philippi odio, vt creditum eſt: diſciplinam eccleſiaſti-
cam multis modis collapſam externo bello aſtringere, atque reuocare diuinum numen
parabat. In eo Chriſtophorum martyrem occubuiſſe Nicephorus auctor eſt. A Gettis ſeu
Gotthis (iidem enim fuiſſe putantur) Mœſiam Thraciamq; vaſtantibus, primo prælio vi-
ctor, in ſecundo conflictu occiſus eſt, ipſe & filius cognominis, cum biennium rempubli-
cam gubernaſſet. Trebonianus Gallus, cuius perfidia circumuentus fuerat, imperium de-
ferente exercitu tenuit annuum ſemeſtreq;, facto cum Gotthis victoribus fœdere, ex quo
tributum annuum illis pẽdere eſt pactus. Ea ex re cum deſpectui eſſe cœpiſſet, & Gotthos
rurſus tumultuantes, Æmilianus natione Afer, atque in Mauritania Tingitana natus, in-
genti prælio ſuperaſſet, imperium arripuit, Galloque in acie cæſo, nam obuiam prodierat,
quatuor tantum menſes tenuit, nulla præterea re geſta ad memoriam inſigni, prorſus vt in
nullo Auguſtorum numero ſit.

Valerianus, Gallienus, Claudius, Aurelianus, Imperatores. CAP. X.

LICINIVS Valerianus ætate ſeptuagenarius erat cum in Gallia contra Æmilianum le-
gionum conſpiratione factus eſt Imperator, anno ducenteſimo quinquageſimo quar- 254.
to, non alia de cauſa in faſtigio rerum poſitus, niſi vt grauiori caſu præcipitaret. Longæua
ſæpe vita calamitatibus eſt obnoxia, vertentique fortunæ tribuit quos ſecundis rebus ho-
neſtarat. Septimo imperii anno in Perſarum bello victus, & captus calamitoſam ſeruitu-
tem amplius annum tolerauit, Gallieno filio, quem imperii conſortem fecerat, nihil minus
quam de liberando patre, aut imperii maieſtate cogitante: Perſarum, Gotthorum, & Ger-
manorum bello non magis quaſſati, quam inteſtina triginta tyrannorum ambitione. Iam-
dudum reſpublica mole ſua cœperat laborare. In his Poſthumus Gallia occupata Francos
auxiliares primus aduocauit, gentem eatenus ignotam in hiſtoria Romana. Lollianus Gal-
lieni iuſſu Poſthumo ſuperato cæſoq;, ſe pro illo vicarium ſubſtituit cum filio eiuſdem no-
minis, cuius eſſe putantur declamationes Quintiliani nomen præferentes. Tetricus Hi-
ſpaniam tenuit, in quam Germanica natio per Galliam infuſa totis duodecim annis vrbes
& agros igne ferroq; vaſtauit. Orientis prouincias Odenatus Palmerinus, eoque defuncto
Zenobia vxor ad Aurelianum vſq; Imperatorem, maiori quam pro ſexu animo tutata eſt.
Gallieni vxor fuit Cornelia Salonina, Decii Herennia Salluſtia, vt lapides in Hiſpania non
vno loco reperti declarant. Per hæc tempora Lucius Pontifex Romanam eccleſiam gu-
bernabat, cuius extant litteræ ad Epiſcopos Hiſpaniæ & Galliæ. In his Epiſcoporũ concilia

ſępe haberi hortatur. Metropolitanis quid iuris ſit in finitimas eccleſias declarat. hereticorum vſu interdicit: facitq; animos ad perferendas eorũ temporum graues & diuturnas calamitates. Lucio ſucceſſit Stephanus, quo Pontifice Hiſpaniæ Præſules in conuentu communicato conſilio duos Epiſcopos Martialem Emeritenſem & Baſilidem Aſturicẽſem loco mouerunt, lege de libellaticis poſtulatos atq; conuictos. Libellatici erant, qui ſyngrapha religionẽ deſerebant: qui impio ſe cultu contaminabant, ii Sacrificati vocabantur, vti Cypriani epiſtolæ declarãt. Baſilides Romam delatus Stephani Pontificis auctoritate abſolutus eſt. nimirũ ad eccleſiæ caput confugit, vnde iura ſacra prodire moris erat, mutari aliorũ decreta perperam facta. Hiſpani tamen ſacerdotes ea re offenſi Cyprianum Carthaginenſem Felice & Sabino Epiſc. ad eum legatis de tota re admonent. Negat is cum aliis Epiſcopis conſilio communicato homines deſertæ fidei reos debere ad priſtinos honores redire. impoſita pro modo culpæ pœna recipi fas quidem eſſe, ſed ſacerdotali tamen honore atq; functione detractis. Id Cornelii Pontificis decreto ſancitũ. Stephanum in tanta longinquitate videri in fraudẽ inductum. Itaq; Sixtus. II. Stephani ſucceſſor, litteris fortaſſis hac ipſa de cauſa monuit Epiſc. Hiſpanię: Patrum decreta conuellenda non eſſe, neq; ante legitimã cognitionem Epiſcopos loco mouendos videri, neq; abſq; conſcientia Romani Pontificis. iuſte ab eo reponi, quæ per iniuſtitiam eſſent ablata. Atq; hi ſane tres Romani Pontifices eius belli procella conſumpti ſunt, quam Valerianus Imperator cum initio viſus eſſet in religionem Chriſtianam bene animatus, concitauit. Periit etiam Romæ Laurentius Diaconus, Oſcæ in Hiſpania natus, Orentio & Patientia parentibus, quos Oſcenſes in cæleſtium numero habent, Sixtus. II. priuſquam eſſet Pontifex, Euangelii euulgandi cauſa delatus in Hiſpaniam, Laurentium Vincentiumq; comites ſecum detulerat Romam rediens. Inerat in Laurentio indoles animiq; conſtantia, quam perferendis grauiſſimis cruciatibus ne datam
259. Chriſto fidem proderet, ſatis declarauit. ſalutis anno ducẽteſimo quinquageſimo nono, tum ipſe, tum Sixtus ſunt trucidati. Errant qui Decii imperio accidiſſe aiunt. Errant qui Decium Cæſarem Valeriani nepotem ex auctoritate Trebellii Pollionis arguto cõmento affingunt, magis quã ex fide Laurentium peremiſſe, minuti ſcriptores ſecuritate maxima. Sed eodẽ prorſus anno, Fuſco & Baſſo Coſs. Fructuoſus primus Tarraconenſis Pręſul, Augurius & Eulogius Diaconi in ea vrbe non minori conſtantia illatã pro vera pietate mortẽ tolerarunt. Æmiliani Pręſidis miles, ac filia ætate paruula à milite ad conſiderandum excitata, ſanctorum animas continuo ſublimes in aera ferri viderunt, vt Prudentius eſt auctor. Horum exuuiæ, qua cauſa & tẽpore incertum, ſed in Ligures tamen migrarũt, ſeruanturq; non procul Genua vrbe in Benedictinorũ cœnobio. Conſequenti anno Dionyſius in Sixti locum Romanus Pontifex factus eſt. Aureolum, qui in Illyrico rebellarat & Mediolanum in poteſtatem redegerat, Gallienus intra eam vrbem obſidebat, cum ſuorum coniurationẽ
269. periit ſalutis anno ducenteſimo ſexageſimo nono, ex quo primum imperare cœperat anno quintodecimo. Periit etiam minor frater Valerianus, quem conſortẽ imperii dixerat. Vacuam rectore rempublicam Flauius Claudius occupauit. Anno proximo idem cum Paterno Conſul fuit. Quibus Coſs. Dionyſius Pontifex ad Seuerum Cordubenſem Epiſcopum litteras dedit, vti Romanę eccleſiæ exemplo populum in parœcias tribuat mandãs. Verum Claudius nouus Imperator cœſo Aureolo, cum Gotthos deinde & Germanos armis domuiſſet, Tetricum qui Hiſpaniam & Galliam obtinebat, an Zenobiam bello peteret incertus Sirmii morbo oppreſſus eſt, magno reipublicæ incõmodo, neq; minori luctu. Annum, menſes decem, dies quindecim imperauit. Conſtantii Cæſaris magnus auũculus fuit, nam ex fratris Criſpi filia & Eutropio gentis Dardanę, Conſtantius eſt natus Magnus Conſtantini pater. Claudii morte renunciata Quintilius alter Claudii frater, cui à ſenatu erat imperiũ delatũ, rerum mole oppreſſus ſibi mortẽ cõſciuit, ſeptimodecimo die ex quo Auguſtus erat ſalutatus. magnũ imperii ludibrium. Erat allatũ militari ſuffragatione. D. Domitium Aurelianum Imperatorem eſſe renunciatũ, viribus & auctoritate potiorẽ. Qui inter optimos Principes locũ habere potuit, ni bellicam gloriam ingenii ſæuitia fœdaſſet, atq; Chriſtianæ nationis odio grauiſſimo. Dacis enim domitis; quibus duæ Mœſię ad habitandũ datæ ſunt, tyrannis toto imperio, qua vi, qua volũtate ad officium redactis, Zenobiam ad Palmiram vrbem captam, cum fugeret ad Perſas camelis quos dromadas vocant, Romam in triumphi pompa egit ciuium oculis, grauiſſimũ ſimul & miſerabile ſpectaculum exhibens, mirantium in fœmineo pectore virile robur atq; animũ malis inuictum. Eum triumphum ex veteri more Romanorum Imperatorum poſtremus inſtauraſſe Aurelianus memoratur. Deinde Oriente repetito, in Perſas dum bellum parat, Heracleam inter & Byzantium Mnestheі familiaris fraude periit. Annos quatuor, menſes vndecim, dies ſeptẽ rempublicã gubernauit. Aureliam ad Ligerim & Geneuam ad lacũ Lemanum in Gallia condidiſſe. qui

affirment auctores habeo. Narcissus Gerundæ in Hispaniæ Galliæque confinibus, postquam Alpinis gentibus Euangelium annunciarat, occisus pro religione est, tum ipse, tum Felix Diaconus. alterum eodem nomine ea vrbs præcipua religione celebrare consueuit (ne nominum similitudo fallat) alio tempore neci datum. Extant Eutychiani Pontifici. Romani superiori anno in Felicis occisi locum cooptati litteræ ad Ioannem atq; alios Bæticæ Episcopos, Aureliano & Marcellino Coss. hoc est, salutis anno ducentesimo septua- 276.
gesimo sexto. In iis proprie de Dei filio homine facto differitur aduersus Hæreticos in Hispania nouis opinionibus religionis synceritatem commaculantes.

Quidam alii Imperatores. CAP. XI.

A MORTE Aureliani sex mensium interregnum tenuit. nouo ad eam diem certamine inter exercitum & senatum, vtrique ad alteros noui Imperatoris creandi potestatem arbitriumque ablegabant. victi tandem Patres modestia militari Clau. Tacitum Augustum crearunt. Præcipiti ætate annos natus octo & septuaginta, non diu rebus præfuit. cum rempublicam tenuisset menses sex, dies viginti, Tharsi defunctus est. Florianus frater successor tertio deinde mense dissectis vltro venis sibi mortem consciuit. conscientia imbecillitatis incitauit, metusque M. Aurelio Probo à legionibus in Oriente Imperatore salutato, natione quidem Dalmata, obscuritatem tamen generis belli & pacis artibus præclare compensante, vsqeu adeo vt Probi nomen nisi à patribus accepisset veris virtutibus parare potuisset, Germanos, Galliam, Sarmatas Illyricum vastantes domuit. Narseo Persarum Regi leges dedit. Vandalis & Gotthis in imperii prouincias magno numero dilapsis agri in Thracia dati. E duobus imperii æmulis Saturninum in Ægypto Probi metu an gratia ipsiusmet milites peremerunt, Bonosum ad Rhenum acie victum ad laqueum adegit. Galliæ & Hispaniæ vineas serendi facultas plena concessa, Domitiani Imperatoris interdicto abrogato. Periit in Illyrico in seditione militari, cum Persas denuo tumultuantes bello repetere maturaret, postquam annis quinque & mensibus quatuor imperarat. Seuerior disciplina militum odium conciliarat, & quoniam sublatis hostibus aliquando negarat exercitu amplius opus fore. Successit exercitus suffragio M. Aurelius Carus, salutis anno ducentesimo octogesimo secundo. nonnulli Dalmatam, alii Gallum fa- 282.
ciunt, ipsius litteræ Romanum. E duobus filiis quos continuo imperii consortes renunciauit, Carinum quidem in Gallia atque Hispania rempublicam curare mandauit, Numerianum autem secum contra Persas duxit. Eo in itinere Babylas Antiochenus Episc. lege perduellionis postulatus capite pœnas dedit. Numerianum siue cupiditate cognoscendi nostra, erat enim omni liberali disciplina excultus, siue vt religioni conuitium faceret, Christianis sacris interesse volentem templi aditu prohibuisse crimen erat. facinus alioqui dignum immortali laude. Onino bello Persico profligato, Carus quidem ad Tygridis ripam fulmine tactus est altero imperii anno ineunte. Numerianum autem paulo post in lectica qua gestabatur, cum ex oculis laboraret, socer Arrius Aper interficiendum curauit. imperandi ambitione affinitatis iure violato. Hunc Diocletianus ab exercitu Imperator salutatus, gladio transuerberauit, illud sub ictũ ipsum effatus: Gaude Aper magni Æneæ dextera cadis. Carinum bellum comparantem totius imperii obtinendi studio & spe, prælio superatum cæcidit. Quo tempore in Citeriori Hispania M. Aurelius res gerebat pro Romanis vt nonnullæ lapidum inscriptiones declarant: vnde illud etiam perspicitur Imperatores (quod antea etiam factitatum inscriptio Romę in fronte Pantheonis indicio est) per hæc tempora non Consulis modo nomen, sed & Proconsulis vsurpare consueuisse. Eius rei argumento vnam è multis inscriptionem adscribi visum est, Sagunti conseruatam in foro rerum venalium his verbis.

IMP. M. AVR. CARINO. NOBILISSIMO. CÆS. PIO. FELICI. INVICTO.
AVG. PONT. MAXIMO. TRIB. POT. P. P. COS.
PROCOS.

Prætereà quod in reliquis prouinciis ab Antonini Philosophi imperio vsitatum erat, vt Romani gubernatores Comites vocarentur, idem deinceps inuectum obseruatumq; in Hispania. Tametsi exacto magistratus tempore dum successorum aduentus expectabatur Legati Cæsarei, vtroq; tempore Præsides vt dicerentur in more positum obseruamus.

Diocletianus & Maximianus Imperatores. CAP. XII.

DIOCLETIANVM ex libertino sanguine natum Dalmatia dedit Imperatorem, salutis anno ducentesimo octogesimo quarto: cum optimis comparandum, ni tam multo 284.

Chriſtianorum ſanguine manus fœdaſſet Imperii anno altero Maximianum Herculeum principatus conſortem dixit. paulo poſt Galerium Maximinum & Conſtantium Chlorum Cæſares creauit, Galerio Valeria Diocletiani filia vxor data, Conſtantio Theodora Maximiani priuigna Helenam Britanni Regis filiam, vnde Conſtantinus, cui res geſtæ & religionis amor Magni cognomen pepererunt, natus erat, repudiare coacto. Ergo Diocletianus Ægypti, Maximianus Africę, Conſtantius Britanniæ motus pacarunt, euentu vario ſucceſſu demũ omnes proſpero. Galerium apud Perſas re male geſta Diocletianus in Meſopotamia, quò domita Ægypto proceſſerat, ignominiæ cauſa pedibus ante Carpentum currere mille paſſus coegit, victorem paulo poſt triumphi perſimili pompa obuius accepit. præmio & pœna continentur res humanæ: hæc ignauiam arcet, ſpe præmii induſtria alitur. Romam pacatis imperii prouinciis cum rediiſſet, octauodecimo imperii anno bellum quod in Chriſtianam religionem ante octo annos concitarat ſæuiſſimum crudelioribus edictis exacerbauit anno Chriſti tercẽteſimo tertio, nimirum Coſs. Diocletiano. VIII. & Maximiano. VII. vt Auguſtinus eſt auctor. templa Chriſtianorum euerti, libros ſacros exuri, Chriſtianos homines infames haberi, & publicis honoribus arceri imperatum. additum deinde vt eccleſiarum præfecti interficerentur. Hoc bello Romæ Caius Pontifex & Gabinus frater, atq; huius filia Suſanna trucidati. Iuſta & Rufina Hiſpali lege violatæ religionis poſtulatæ, quod Salambonæ, hoc eſt, Veneris ſtatuam ad terram afflixiſſent. Marcellus Centurio patria Legionenſis, Tingi in Mauritania iuſſu Agricolai Prætorii Præfecti, cuius in Codicibus Theodoſii & Iuſtiniani mentio extat. abiecti cinguli, quod militię erat inſigne, ſtudio religionis, crimen obiiciebatur. Huius Centurionis duodecim filii memorantur pro vera religione graues cruciatus mortemq; toleraſſe: tametſi non eodem omnes tempore, neq; loco vno. Claudium, Lupercium, Victorianum, Emeterium & Celedonium, Seruandum & Germanum, Aciſclum & Victoriam in hoc numero qui reponant auctores habeo. Fauſtum, Ianuarium, & Martialem adiiciunt alii. Marinam pręterea, cuius extat templum ab Aquis Sextiis octo millibus paſſuum, eo loci atq; per hęc tempora occubuiſſe nonnulli ſuſpicantur. Atq; hęc priuſquam Datianus à Diocletiano miſſus veniret in Hiſpaniam, atq; impiæ immanitatis veſtigia tota prouincia impreſſa reliquiſſet. Cum furor impius ab extrema Hiſpania exorſus, qua Pyrenæi iugis diſterminatur à Gallia, breui interuallo ad Auſtrum Occaſumq; vniuerſam prouinciam peruaſit. Finium meta Pacem Iuliam inter & Eboram ad pagum Oreolam Datianum totius Hiſpaniæ Præſidem fuiſſe declarat in hæc verba.

303.

DD. NN.

ÆTERN. IMPP. C. AVR. VALERIO. IOVIO. DIOCLETIANO.
ET M. AVR. VALERIO. ERCVLEO PIIS. FEL. SEMPER AVGG.
TERMINVS. INTER PACENS. ET. EBORENS. CVRANTE. P.
DATIANO. V. P. PRÆSIDE. H. H. N. M. Q. EORVM DEVOTISSIMO.

HEINC. PACENSES.

Prorſus Datiani ſæuitia Felix & Cucufatus in Africa quidem nati, cæterum in Hiſpaniam appulſi ſtudio Chriſtiani nominis amplificandi, Felix Gerundæ, Cucufatus Barcinone occiſi ſunt. vbi etiam Eulalia interfecta eſt ab Emeritenſi diuerſa. Cæſarauguſtam appulſus Engratiam (Prudentius Encratim vocat) cum Ruſcinonem ad ſponſum properaret ab extrema vſq; Luſitania trucidauit, & cum ea decem & octo comites itineris. Ad hęc innumera ciuium multitudo neci data. Corpora exuſta vna cum ſceleratorum hominum corporibus, ne videlicet à Chriſtianis colerentur, vt erat in more poſitum. Cineres in maſſas conglobati diſcretiq; ab aliis, maſſa candida dicti ſunt. Quod in Africa trecentis aliis martyribus in calcem ardentem iactatis, quo die cæſus eſt Cyprianus, contigiſſe Prudentius eſt auctor, vt eorum cineres dicerentur maſſa candida. Valerius eius vrbis Epiſcopus, & Vincentius Diaconus Valentiam ad dicendam cauſam miſſi, ſi quo modo itineris longinqui labore & ſpatio temporis mentem mutarent. Valerius exilio mulctatus tantum ad montes, qui Cinga flumine alluuntur, vitæ reliquum exegit. Datianus fortaſſis præcipiti eius ætati dandum iudicauit, ne maiores ſubire cruciatus cogeretur. Vincentium autem cum neq; de ſententia decederet, neq; libros ſacros proderet, quod qui feciſſent ab eo crimine traditores per ea tempora cœperunt vocari: conſumptis omnibus cruciatibus ferri igniſque peremit. Corpus eius ex promontorio Sacro, quo fuerat delatum metu Maurorum Hiſpaniam vniuerſam vaſtantium (vnde illi promontorio D. Vincentii nomen) Alfonſo primo Rege Luſitaniæ Oliſiponem migrauit, eius prouinciæ vrbem primariam, vti alio loco eſt explicandum. Compluti Iuſtus & Paſtor vix dum infantiæ annos egreſſi occubuerunt in

campo laudabili, vbi progressu temporis augustum templum eorum nominibus excitatum est, inclytum ministrorum numero eruditioneq;. corpora ex vario errore ob Maurorum infestationem, anno tandem humanæ salutis millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, Philippo. II. Hispaniæ Rege agente, Osca Complutum relata atq; in eodē loco vbi sanguinem profuderant collocata, Emeritæ Eulalia quatuordecim annos nata, & Iulia socia trucidatæ. Toleti Leocadia virgo cruciatuum metu & pędore carceris exanimata periit. In Gotthicis precibus inter confessores, in Romanis inter martyres ponitur, haud magno quidem discrimine. Leocadię corpus in Hannoniæ montibus Benedictini socii in S. Gisleni monstrabant, Hispaniæ an alterius incertum: Hispanę, vt credamus inclinat animus. Iniqui iudices cur simus in nostra causa? Nam quo hæc tempore commentabamur, Philippus. II. Hispanæ Rex postliminio patriæ reddidit, incredibili hominum concursu plausuque ad sextum Kal. Maii, anno millesimo quingentesimo septimo, insitæ pietatis monumentum præclarum omnibus seculis. 1568.

Quo loca sita sit Elbora. CAP. XIII.

TOLETO relicta Datianus Elboram abiit. In eo oppido Vincentius alter comprehensus, verbisque Præsidis castigatus, cum de constantia animi nihil mutaret, dato euadendi spatio Abulæ profugus pro religione occubuit, ipse sororesq; eius Sabina & Christeta fugæ auctores & comites. Hæc in cōfesso sunt: illud dubium, qua in Hispaniæ regione Elbora sita sit, quo nunc nomine excisa an superstes, vicina Toleto, an dissita procul: inter viros præcipuæ eruditionis opinione, magnis animis, parique contentione disceptata quæstio. Lusitani fere gentilem suum Vincentium fuisse contendunt, Eborę natum, vrbe in ea gente nobili antiquaque. resistunt alii, atque Elboram in Carpetanis sitam fuisse confirmant: nostraque ætate Talaueram vulgo dici persuadent. Illis maior nominum similitudo fauet antiqui recentisque, ducta per manus opinio, vetustatis monimenta: lapis quem vestigio consistens Vincentius ceræ instar emolliuisse fertur: ædes paternæ ad hunc diem iisdem vestigiis conseruatæ, cultæq;. Quæ si leuia putantur, negemus omnia, comburamus annales, susceptas à populis Diuorum religiones euertamus, quiduis potius quam à suscepta semel sentētia nos dimoueri patiamur. Hæc sunt in hanc partem argumenta valida atq; præclara: quis neget? quis non videat? In alteram partem plura. Vrbium Toleti, vnde Datianus discessit, & Abulę vbi fugientes Martyres insecutus neci dedit, vicinitas, Ebora longinqua: vnde reuersum Præsidem, quis credat, vno iuuene mactando? aut quî contendens Emeritam Eboram deuiam, atq; supra centum millia vlterius positam prius adiit? Verum de tota itineris ratione pręstabit ex libris ecclesiasticis eximię vetustatis D. Leocadiæ vitam mortemque adscribere. Braulio Cæsaraugustanus Episcopus auctor. sic multorum opinio est. In temporibus, inquit, illis, dum post corporeum Saluatoris aduentum & pro redemptione nostra sanguinis eius effusionem, ab inferis descensionem, à mortuis resurrectionem, in cœlum ascensionem, Euangelica eruditio sensim atq; gradatim Apostolorum doctrina in omnem terram refulsisset: sero tandem Hispaniæ finibus innotuit: eratq; rara fides, & ideo magna quia rara. Delubra vero gētilium in omni loco sacrilega effusione sanguinum taurorum hircorumq; fumabant: & quia nonnullę ciuitates, oppida, vici, castella, sine Faunorum monstrorumq; imaginibus ex auro argentove & omni metallo non erāt, colebantur propterea in effigie dęmones, & fides in Christo pullulans inter tantas rabies paganorum palpitabat. Conuenticula vero nominis Christi secretissimis & abditissimis locis à paucis & perfectis ingrediebātur peragenda. & quantum crescebat Christiani nominis dignitas, tantum deficiebat execranda calamitas. Ita fiebat, vt in nonnullas vrbes perfectæ fidei flagrarent incendia, vt non iam per latebras occulendo, sed publice ecclesiæ Sacerdotibus, & omni præpollerent clero. Quæ fama non solum totam Italiam sed & Byzantium peragrauit: quæ causa fecit vt impiissimum Datianum Præsidem impiissimi Diocletianus & Maximianus Imperatores ad euertendam magis quam ad gubernandam destinarent Hispaniam. Primum namq; Galliam vt lupus cruentus intrauit, ibiq; exsatiatus sanguine Martyrum, cadauera crapulatus ructās, Hispaniam aggressus est: Felicem, Cucufatem, Eulaliam, & alios quorum nomina longum est scribere, grauissimis tormentis afficiens, Deo animas consecrauit innocuas. ac post inde Cæsaraugustam, quasi leo frendens arripuit. Quanta ibi ludibria? quantaq; verbera? quot cruces? quot effusiones sanguinum operatus fuit? Si humana lingua taceat, ipsa quæ polluta est Christianorum sanguinibus terra loqueretur, & quod nullus exceptus sit, qui bustali situ non teneat rediuiuos ac florentissimos cineres Martyrum locus. Inde alacri profectu Complutensem ingreditur ciuitatem. protinus pro cruore lac truncatis corporibus fundens, geminas margaritas in diademate nostri

„ Regis affigendas, & innocentiæ dignitate velut auro conſpicuas, Iuſtum & Paſtorem à
„ terra cœlo per feram impietatem pius Dominus ſuſcepit. Deinde veniens Toletanam vr-
„ bem ingreſſus, cœpit ſagaci indagatione perquirere ſanctorum membra: ibique reperit
„ Deo dicatam ſanctam Leocadiam, genere nobiliſſimam, nobiliori tamen propoſito men-
„ tis ornatam, quæ non diebus, non noctibus peruigili cura ab oratione ceſſabat. Qui cum
„ eam præſentari ſuis conſpectibus præcepiſſet, ita affatus eſt: Cur te leuis & vana deludit
„ circumuentio, vt de tam præclaro genere nata, derelinquens cæremonias Deorum no-
„ ſtrorum, neſcio cui Chriſto te præferas ſeruituram: Cui beata Leocadia cum grandi au-
„ dacia ita ad hæc reſpondit: Non me tua ſuaſio à propoſito Chriſti, cui me integram voui
„ reuocat, non illuſio verborum tuorum, nec blandimenta natalium, quibus me ſuades, re-
„ trahet à ſeruitute, vel à promiſſione Domini mei Ieſu Chriſti, qui nos pretioſo ſuo ſangui-
„ ne redimens, magnam induit libertatem. Fremens itaque Datianus præcepit militibus ar-
„ ctiſſimis vinculis beatam Leocadiam colligatam in carcerem trudi, cogitans qualibus tor-
„ mentis vel pœnis eam poſſet affligere. Itaque Elboram ingreſſus, officium omne præmo-
„ net, vt indagatione percurrentes, Chriſtianos quoſcunque inueniſſent, eius tribunalibus
„ præſentarent: ſtatimq; repertum adoleſcentem quendam nomine Vincentium, cuius me-
„ ritum nomini committebatur ſuo, comprehenſum eius conſpectibus ſiſtunt. Quem cum
„ Sabina & Chriſteta eius ſororibus in Abulenſem ciuitatem perſequens, digna Chriſto
„ munera conſecrauit. Profectuſq; ab Abula, Emeritenſem ingreſſus ciuitatem, illico tribu-
„ nal ſibi præparari præcepit, multoque Sanctorum crudeliter ſanguine fuſo tranſmiſit ad
„ Deum: inter quos ſanctam Eulaliam multis cruciatibus, multiſque verberibus afflictam
„ igne applicato Domino conſecrauit. Cumque in Toletanam vrbem ad beatã Leocadiam
„ percurriſſet fama, genibus in oratione poſitis in eodem loco, quo retruſa tenebatur, con-
„ feſſionis oratione completa, ſuum Domino commẽdauit ſpiritum: qui Martyres & Con-
„ feſſores ſuos coronauit in pace, cui eſt honor & gloria, virtus & poteſtas in ſecula ſeculo-
„ rum amen. Itaque Braulio, ſeu quiuis alius, rem vt geſta eſt litteris commendauit, Datiani-
que iter complexus eſt: Abulam Elbora fugiſſe Martyres ſecutum Præſidem iiſdem veſti-
giis affirmat, nimirum Talauera profectos, vti locorum vicinitas fidem facit. quod muni-
cipium Elboram dictum Lucas Tudenſis ait, nulla diligentia, nulloq; iudicio dices, eſto,
tametſi non inſulſo neque inerudito ingenio fuiſſe, editi ab eo libri arguunt. Certe Pto-
lomæus Liboram vocat proxima Ilurbida, ſita quondam vbi nunc ager eſt nomine Lorui-
ga (ſic putamus) quatuor diſſitus paſſuum millibus trans Tagum: atque exaduerſum loci
vbi Aluerchius confunditur Tago, ex Abulenſibus montibus manans. Liuius Eburam vr-
bem in Carpetanis ponit, nobilemque in paucis pugnam ad eam commiſſam Romanos
inter & Celtiberos ait, Q. Fuluio Flacco Citeriorem Hiſpaniam ex prætura obtinente, iis
notis deſignato loco, quas in ſuburbanum eius oppidi agrum cõuenire omnes, quibus hęc
conſiderare ſtudium fuit, perſuaſum habent. Sed ipſa elegantis hiſtorici verba, ex libro
„ quadrageſimo ſubiicimus: Magnum, inquit, bellum ea ætate coortum in Hiſpania Cite-
„ riore. Ad quinq; & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme antea Celtiberi
„ comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam: is quia armare iuuentu-
„ tem Celtiberos audierat, & ipſe quanta poterat à ſociis auxilia contraxerat: ſed nequaquã
„ numero militum hoſtem æquabat. Principio veris exercitũ in Carpetaniam duxit, & ca-
„ ſtra locauit ad oppidum Eburam, modico pręſidio in vrbe poſito. Paucis poſt diebus, Cel-
„ tiberi millia duo ferme inde ſub colle poſuerunt caſtra: quos vbi adeſſe Prætor Romanus
„ ſenſit, M. Fuluium fratrem cum duabus turmis ſociorum equitũ ad caſtra hoſtium ſpecu-
„ latum miſit, quam proxime ſuccedere ad vallum iuſſum, vt videret quanta eſſent, pugna
„ abſtineret, reciperetq; ſeſe ſi hoſtium equitatum exeuntem vidiſſet. Ita vt præceptum erat
„ fecit. per dies aliquot nihil vltra motum, quam vt hæ duæ turmæ oſtenderentur, dein ſub-
„ ducerentur, vbi equitatus hoſtium caſtris procurriſſet. Poſtremo & Celtiberi omnibus ſi-
„ mul peditum equitumq; copiis caſtris egreſſi, acie directa medio ferme ſpacio inter bina
„ caſtra conſtiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ: ibi ſtetere Hiſpani hoſtem
„ expectantes. Romanus intra vallum ſuos continuit per quatriduum continuum, & illi eo-
„ dem loco aciem inſtructam tenuerunt: ab Romanis nihil motum. Inde quieuere in caſtris
„ Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. Equites tantum in ſtationem egrediebantur, vt pa-
„ rati eſſent ſi quid ab hoſte moueretur. Pone caſtra vtriq; pabulatum & lignatum ibãt, neu-
„ tri alteros impedientes. Prætor Romanos vbi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem factam
„ hoſti, nihil ſe priorem moturum, L. Acilium cũ alia ſiniſtra, & ſex millibus prouincialium
„ auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hoſtibus erat. inde vbi clamorem au-
„ diſſet, decurrere ad caſtra eorũ. Nocte profecti ſunt, ne poſſent cõſpici. Flaccus luce prima

C. Scri-

C. Scribonium Pręfectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistræ alæ mittit: quos vbi & propius accedere, & plures quam soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris simul, & peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, vti præceptum erat, vbi primum fremitum equestrium audiuit, auertit equos, & castra repetit, eo effusius sequi hostes. primo equites mox & peditum acies aderat, haud dubia spe castra eo die se oppugnaturos. quingentos passus nō amplius à vallo aberant. Itaque vbi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem pugnæ excitandum sublato, sed etiam vt qui in montibus erant exaudirent. Nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat ad castra, vbi quingentorum armatorum non amplius relictum erat præsidium. Quos cum & paucitas sua & multitudo hostium, & improuisa res terruisset, prope sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maxime à pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conspexere. deinde per totam aciem vulgatum est castra amissa esse, & tum cum maxime arderent, vnde illis terror, inde Romanis animus creuit. Iam clamor suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. Cæterum posteaquam receptus pulsis nullus erat, nec vsquam nisi in certamine spes pertinacius de integro capessunt pugnam. Acie media vrgebantur acriter à quinta legione. Aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum maiori fiducia intulerunt signa. Iam prope erat vt sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset, simul ab oppido Ebura, qui in pręsidio relicti erant, in medio ardore pugnæ aduenerunt: & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi, qui supererant in omnes passim partes capessunt fugam. Hactenus Liuius. Ergo manifestum efficitur, oppidum de quo instituta disputatio est, Ptolemæo Liboram esse ex regionum interuallis, mensuraq; Eburam Romanis, certe fuisse in Carpetanis constat. Ex iis vocibus Elboram factā quis miretur? quis dubitet? nisi qui nominibus commutandis vim antiquitatis ignorat. Monimenta vetustatis nihil moror: quanta in his rebus vanitas sit, quanta commenta vulgi, multis exemplis docere promptum erat. Sed & iis propria monimenta Elbora Carpetanorum opponit: Vincentii ædes, vbi nunc D. Ioannis & Luciæ nominibus xenodochium est forum quod à vicino templo sancti Stephani vocabatur, vbi incolæ persuadent Vincentium ad tribunal Præsidis saxo vestigium impressisse. in vicinis montibus, qua Abulam itur, antrum in rupibus specie horrida trium fratrum latebra omnibus circum populis nobile: in montis cacumine fugæ monimentum arx, & templum Vincentii nomine inclytum olim non religionis modo opinione, sed & amplis p ssessionibus locus editus, & proceris arboribus amœnus augebat maiestatem fama est ol m Templariis militibus attributum fuisse, nunc Abbatia magis quam re alia insignis est quæ in Toletani templi sacerdotiis numeratur: tametsi is locus Abulensis Episcopi ditione comprehenditur. Hæc sunt partis aduersę pręsidia. quę verbosior fuit, an verior, syncero animo lector diiudicet: si quid nostrum testimonium iuuat, sic nos certe putabamus. De Elboræ Episcopis in Toletanis Patrum conciliis frequens mentio extat, & monetæ Gotthorum imperio Elboræ nomine percussæ visuntur ex auro non probo: vti Gotthorum omnes. Hæc ad vtram vrbem referenda sint, non laboramus. sine certis argumentis in alteram partem pronunciare non constituimus. libenterq; Episcopi sedem Lusitanis relinquimus Emeritæ contributam, vti Constantini Magni & Vvambæ Regis diuisiones Episcopatuum argumento sunt. Neq; negamus Eboram vrbem ea Gotthorum ætate Elboram etiam fuisse pari licentia vocitatam.

Descriptio Elboræ. CAP. XIIII.

ID autem municipium, quo nullum pro incolarum numero Hispania lautius præstantiusque habet, & Ptolemæo Libora, Ebura Liuio vocatur, Gotthorum ætate Elbora, nonnullis etiam Talabrica est, sed hos vocum Talaueræ & Talabricæ similitudo cum multis in errorem misit. Nos his commentariis, vt erit commodum, eo oppido designando promiscue his vocibus vtemur, ne nominum multitudo fallat. Ad confines Carpetanorum Vectonum & veteris Lusitaniæ situm est, loco plano, in valle quatuor ea parte passuum millibus lata, superius latiori, quam plures amnes intersecant: inter alios princeps Tagus ab arenis voluentibus aurum celeberrimus fama, latissimo alueo multisq; receptis aquis amplissimus, eius oppidi mœnia ad Austrū alluit, quæ sunt opere firmissimo, angusto ambitu omnino septendecim turribus horrida, quas extrarias vocant ꝙ æquis interuallis

ſingulæ iuſti inſtar propugnaculi exterius protendantur. Minorum turrium maior eſt numerus, ſub quibus humilior murus altiorem ferme ex omnibus partibus ambit. Hæc mœnia, quibus nulla ex antiquis in Hiſpania comparari poſſunt altitudine, latitudine, & totius operis firmitate, quo ſint tempore conſtructa in ambiguo eſt Romanorum imperio vulgus perſuaſum habet, ſtructuræ laudibus antiquitatem adiicientes. Refellunt alii ex forma operis cæmentitiis ex parietibus fere compacti: & lapides cum litteris Romanis nullo ordine, ſed vt caſus dabat in eo muro viſuntur. Ergo rudiori ſeculo Gotthis aut Mauris rerum potientibus, ea mœnia fuiſſe conſtructa fateamur neceſſe eſt. Gotthorum ætate nonnulli affirmant, nobis recentior ſtructura videbatur eſſe. Videbitur fortaſſe etiam aliis, ſi cum parte Toletani muri ab Vvamba Rege conſtructi, ea mœnia conferantur, eam ſpeciem multis partibus præbentia, vt recentiori memoria extructa fuiſſe appareat. Quod Raſis Arabs confirmat, à Mauris opus perfectum, noſtrorum incurſionibus arcendis, Arabum anno tercenteſimo vigeſimo quinto, nimirum ſalutis, anno nongenteſimo trigeſimo ſeptimo. Ipſa Mauri ſcriptoris verba Latine facta ſubiicimus. In Toleti, inquit, agro quo nullus eſt latior, multa oppida & arces ſunt, atque in earũ arcium numero Talauera à Græcis condita ſupra Tagum: deinde propugnaculum vti imperium alternabat Mauros, inter & Chriſtianos. Murus eſt magna altitudine & firmitate, excelſæ turres. Maurorum anno tercenteſimo vigeſimo quinto, Miramamolinus Mahomadis filius diuortio in municipio facto, arcem ædificari mandauit, vbi Præfecti eſſent. Hanc ego arcem, totum eum murorum ambitum interpretabar, qui latiores in Italia Galliaq; viderim: nam minorem arcem, quæ intra hunc ambitum ad fluuium eſt rudiori opere, & maiori ex parte labefactata, ſatis conſtat ab Alfonſo Imperatore fuiſſe poſteriori tempore conſtitutam euerſis priuatis ædibus, de qua re Toleti in Clementino virginum collegio tabulæ monſtrantur factæ ipſis compenſationis pro ędibus quæ ea parte ſunt ablatæ. Sed ab ea arce tamen murus alter deducitur minori firmitate, nempe plurimum ex formaceis parietibus, magnoq; flexu priorem murum complectens circulo ferme totum niſi qua parte flumen alluit. Huic tertius commiſſus eſt murus, ſuburbium amplum cingens ad Solis occaſum torrente interfluente à reliquo oppido diremptũ, cui Portiniæ nomen eſt, aquis hyemalibus ſæpe exundanti, magna vicinarum ædium ſtrage aliquando. Hunc murum ingruente bello factum puto opere ſubitario: nam cum recentiſſimus ſit, multis partibus eſt euerſus, rara vt veſtigia extent. Intra hunc murum agricolæ continentur. Intra alterũ opifices, mercatores, & maior ciuium pars eſt, forumq; rerum venalium, annonæ copia & lautitiis cũ quolibet Hiſpaniæ certans. Minori ambitu firmioriq; ſtructura murus nobilium domicilia habet, quorũ pro oppidi modo nullibi aut maior numerus eſt aut amplior cenſus. Cæteris tenuis ferme fortuna otio deditis à commercio abhorrentibus, patriiq; ſoli bona & natiuas opes ignorantibus. Ea parte collegium Canonicorum eſt, coniunctumq; Hieronymianum monaſterium à Tenorio Toletano Pontifice Canonicis conſtructum domicilium: quod cum illi recuſarent communi menſa viuere, ne temere ſuſceptus labor eſſet, ii monachi aſciti ſunt, ampliſſimis prædiis attributis, qua Ioannæ matris cuius ſepulcrum in æde maxima monſtratur, qua Calderonis fiſco addictis ob cæſum magiſtratum, aut ex eius teſtamento. vnde ii monachi, ſe & inopes magno numero alunt, certũ in annonæ difficultate perfugium. Vniuerſum oppidum in octo tribus diuiſum eſt, parœcias nos vocamus. Præterea decem cœnobia, virorum ſeptem, tria virginum ſacrarum numerantur. In quibus opibus quidẽ Hieronymianum principem locum occupat. ſtructurę autem elegantia Dominicanum: quod Garſias Loayſa ex Dominicano monacho Cardinalis Hiſpalenſiſq; Præſul conſtituit monimentum præclarum, municeps noſter claris maioribus egregius ipſe primus familiæ opum conditor. Franciſcanum Ferdinandus Talauera in eo oppido etiam natus, primus Granatæ Pontifex extruxit, re & nomine vir ſanctus, obſcuro quamuis genere nouus homo. Extra oppidum ipſa militari via, qua Toletum itur, templum ſatis amplum eſt Virginis Matris nomine, ſanctum omnibus circa populis: prope compaſcuus ager læta paſcua habens, frequenſq; lucus proceris populis, vlmiſq; conſitus. Miracula non pauca tribuuntur Virginis peruetuſto ſigno, vnde loci religio propagata eſt. Contributus oppido ager vniuerſus, latiſſimus in paucis, præſertim vltra fluuium ſupra centum millia paſſuum protenditur. Latrociniis ea parte prohibendis, ciuiũ ſocietas ante annos trecentos conſtituta eſt, quam veterem ſocietatem vocant, templo intra mœnia dicato: quod illi cum duabus vrbibus Toleto & Ciuitate Regia commune inſigneque eſt, præ cæteris Hiſpaniæ ciuitatibus optimiſq; reditib. attributis, vnde publici ſumptus tolerãtur. Quadraginta circiter oppida, & pagi in eo agro ſita à ſenatu vrbano iura petunt, Frumẽti, vini, olei, mellis, lactis, pecoris copia eſt. Syluæ feras alũt venationi idoneæ: piſcium affatim Tagus præbet, horti fontibus hau-

hauſtriſq; irrigui præcipua nobilitate. Vicinus vrbi ager humoris ſatis & pinguedinis habet: quocunq; loco moueris humum intra mœnia, atque extra obuius ac paratus humor, atque aqua iugis ſtatim occurrit potui plurimum apta, vnde amœnitas locis omnibus eximia, prouētus magnus. ſumma, quidquid aliis ciuitatibus per partes tributum eſt, id omne in vnum locum larga manu quaſi ſecum ipſa certans natura congeſſit. Omnium voluptatum copia, iuuenes forma præſtāti, ingenio maximo, in tenera ætate eneruantur, corrumpunturq;. ea vna iniuria eſt. meliora in poſterum ſperamus, collegio Societatis Ieſu nuper inſtituto, quod litteris informanda iuuentute. caſtigandis moribus, in nobiliſſima eius oppidi regione ſurgit, impenſa Quirogæ Cardinalis Toletani, eius amplitudini non impar futurum, ſic auguramur ſperamuſque. Fauere votis quid obſtat? Copiis ciues alii, eruditionis laude, præclaris editis bello paceq; facinoribus ornabunt, vti ſæpe faciunt, patriam: à nobis quod noſtræ opis fuit, hoc amoris pignus habeat. Neque enim fas fuit, à qua omnia accepimus, & vnde primum ſpiritum vitæ hauſimus, ſilentio diſſimulare eius laudes. Lector, vt ſperamus pio ſtudio veniam dabit, ſi tantiſper inſtitutæ narrationis breuitatiſque curſum inhibuimus, feſtinatione noua compenſaturi tarditatem. Ad hæc tempora & calamitatem Veriſſimus Maximus, & Iulia fratres referuntur Oliſipone perempti, Bracaræ Victor, Cordubæ Zoilus & decem & nouem alii, Centolla & Helena prope Burgos, Seguntiæ Liberata & Quiteria. Aliique quos ſi ſigillatim recenſere velimus, neque modum dicendi, neque finem reperiet oratio. Horum omnium martyrum corpora, quibus in locis hoc tempore ſint, de quibuſdam affirmare promptum eſt, de pleriſque non item, aliis alibi prædicantibus: fortaſſis in plures partes ſacris exuuiis diſtractis variæ opiniones natæ, penes quos pars tantum eſſet totum habere putantibus. Omnino Euſebius confirmat beſtias ſe vidiſſe per hæc tempora ſæuiſſimas neque fame neque ferro aduerſus martyres irritari, tantæque procellæ præbuiſſe anſam diſciplinæ eccleſiaſticæ labem. neque dubium eſt ex his rerum fluctibus in Africa Donati ſectam excitatam. Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum de gradu deiectum, Donatus Numida Lucillæ fœminæ Hiſpanæ opibus ſubleuatus quaſi libros ſacros hoſtibus tradidiſſet violatæ religionis poſtulabat. Eiuſdem criminis in Hiſpania Oſius Cordubenſis Epiſcopus accuſabatur, de quo iterum ſermo recurret. in Cæciliani ſane locum Maiorinus prior, deinde Donatus ſuffectus eſt patria Carthaginenſis, alterque ab eo, qui primus eius ſectæ auctor extitit. Verum hæc aliquanto poſt.

Conſtantii & Galerii imperia. CAP. XV.

DIOCLETIANVS republica viginti annis geſta, rerum mole feſſus, atque ex deſperatione Chriſtiani nominis opprimendi, nouo exemplo imperii inſignia cum Mediolani poſuiſſet, idemque eius hortatu Maximianus ſocius effeciſſet Nicomediæ, Conſtantius Chlorus imperium ſuſcepit, ſalutis anno trecenteſimo quarto, tenuitque in Gallia, Britannia, atque Hiſpania annum, menſes decem, dies octo, longiori vita digniſſimus, cum ob 304
alias virtutes, tantamq; frugalitatem vt fictilibus vteretur, tum ob propenſam in Chriſtianorum gentem voluntatem. Obiit Eboraci in Britannia Conſtantino filio ſucceſſore felix, quem ex Helena ſuſceperat. nam Theodora Maximiani priuigna Annibalianum peperit Dalmatii patrem & Conſtantinum alterum, vnde Gallus & Iulianus nati ſunt, conſequenti tempore Cæſares: præterea filiam vnam nomine Conſtantiam. Vixit hac ætate in Hiſpania Prudentius Turiaſonenſis Epiſcopus, natus Armentiæ in Cantabria, epiſcopali ſede olim claræ, nunc redactæ ad caſas poſtquam collegium Canonicorum Alexandri VI. Romani Pontificis voluntate Victoriam vrbem migrauit. Vixit etiam Rufus Feſtus Auienus, auctore Crinito, in hiſtoria Romana nobilis auctor. Suſcepit Cōſtantinus à morte patris imperiū, anno Chriſti trecenteſimo ſexto. quo anno Galerius Maximinus, qui re- 306
liquas imperii prouincias Conſtantio concedente, an priorū Imperatorum voluntate, iam cœperat gubernare, imperii conſors Seuerum & Maximinum ex ſorore natos, Cęſares dixit. Maximinus Cęſar Orienti Pręfectus, Italia & Africa Seuero demandatę. Ipſe ſibi Dalmatiam Gręciamq; retinuit, Anno proximo cū Maxentius Maximiani Herculei filius Romæ imperium occupaſſet, Seuerus in pręlio occubuit. Maxentii pater Maximianus an ſtudio iuuandi filium, an intempeſtiua ambitione imperii quod abdicarat recuperandi, Romam accurrens, indeq; à filio reiectus in Galliam, Conſtantini generi iuſſu Maſſilię interfectus eſt: cū hoſpitii iura & cōmunis menſę ſacra, maleficio atq; inſidiis compenſare pararet. Galerius Licinio in Seueri locū ſubſtituto, Maxentiiq; opprimendi ſtudio inflāmatus, cum in Italiam penetraſſet, indeq; veritus defectionem exercitus Dalmatiam repetiiſſet,

& religionem Chriſtianam exagitare cœpiſſet, exvlcere in inguine nato defunctus eſt, quinto anno euoluto ex quo cum Conſtantini patre cœperat imperare, Melchiade Romano Pontifice. cuius extat epiſtola ad Marinum, Leontium, Benedictum, cæteroſq; Hiſpaniæ Epiſcopos, morum exemplo, quæ facillima docendi via eſt atque imperandi, adhortantis ſubditos regere, atq; inter beatos Apoſtolos affirmantis in pari electione diſcretionem fuiſſe poteſtatis: datumque Petro vt cæteris emineret. De Confirmationis ſacramento nonnihil diſputatum. Rubrio & Voluſiano Coss. nimirum ſalutis anno trecenteſimo
314 quartodecimo hæ literæ datæ ſunt.

Conſtantini Magni imperium. Cap. XVI.

ROMANI, Maxentii tyrannide & improbitate feſſi Conſtantinum ex Gallia aduocandum curarunt. is Mediolani traducto in partes Licinio Conſtantia ſorore in coniugium data, cum aduerſus tyrannum iter intenderet Romam appropinquanti, & de belli euentu ſolicito, die ſerena Crucis ſacræ ſignum in cælo hac inſcriptione monſtratum eſt: IN HOC SIGNO VINCES. Itaq; vexillum Regium (Labarum vocare, & quotidie milites illud adorare ſoliti erant) in crucis figuram conformari mandauit, hac forma: vnde Chriſti nominis litterarũ compendium quo Hiſpani vulgo vtuntur fluxiſſe ſuſpicantur quidam, lapidis indicio ad Oretum in Hiſpania Valentiniani II. imperio excitati extantiſque, vbi ea nota Chriſti nomen manifeſte ſignificatur. Crucis virtute Maxentio ad pontem Miluium victo, flumineque hauſto, Roma grauiſſima tyrannide erepta eſt, religioque Chriſtiana: in quam Maxentio ſæuiente multi Chriſtiani perierunt. Dorothea & Sophronia ne ſtupro, de quo à tyranno appellabantur, pudicitiam fœdarent, illa occiſa eſt, hæc ſibi vltro mortem intulit: exemplo videlicet Antiochenæ fœminæ ſub Diocletiano, quæ eadem de cauſſa parique conſtantia ſe & duas filias in ſubiectum flumen de ponte dedit præcipitem. Per idem tempus Maximinus in Oriente Chriſtianum nomen vaſtabat multorum ſanguine fuſo: Catherina virgine Alexandrina, Porphyrio Magiſtro equitum, Petro Alexandrino Epiſcopo trucidatis. tanta Chriſtianæ religionis opprimendæ rabie, vt Pilati & Chriſti acta omnibus ignominiæ cauſſis fœda toto imperio ludimagiſtros iuberet pueris tradere memoriter ediſcenda recitandaque. Obiit abrogatis ſub vitæ finem iis edictis, quæ in Chriſtianos erant promulgata ſæuiſſime, non tam pietatis ſtudio, quam Conſtantini, cuius potentiam indies augeri conſiderabat, atque Licinii metu, à quo paulo ante in acie fuerat ſuperatus. Hoc ſublato neque minori ſæuitia, neque exitu lætiori Licinius religionem exagitauit. Verum in Pannonia ſemel, deinde in Bythinia prælio victus ad priuatam vitam compulſus primum eſt. id Conſtantiæ vxoris precibus datum. deinde occiſus, cum res nouas moliri cogitaret. dignus ea calamitate, quod litteras virus publicum appellaret, tam expers earum vt ne nomen quidem ſuum ſcribere didiciſſet: & quoniam impia carnificina inter alios, Sebaſtiæ quadraginta martyres ſuſtulit, & ſua virtute & Baſilii oratione nobiles. Per hunc modum reſpublica à domeſticis externiſque armis libera, atque ad vnius imperium arbitriumque reuocata, religio Chriſtiana in dies ſingulos illuſtrabatur. Conſtantinus Imperator Romæ poſtquam à lepræ contagione fuerat liberatus Chriſtiani lauacri virtute (nam Romæ fuiſſe baptizatum cum Criſpo filio, magni auctores affirmant, & indicio eſt baptiſterium eximium ad D. Ioannis Laterani Conſtantini opus) noſtram religionem ex eo tempore cœpit vehementius illuſtrare. Hanc lucẽ modico interuallo Arius Alexandrinus presbyter conturbauit, Dei filium Deo patri æqualem eſſe negans. Luciani quidem martyris auditor fuit, ſed ambitione corruptus in eam ingreſſus eſt cauſſam. Alexandrum, Præſulem Alexandrinum factum, ipſius nullam rationem habitam dolebat ſcilicet. ab hoc initio ſciſſa in duas partes Chriſtianorum natio, proxima interitui videbatur eſſe. multis eruditionis opinione claris, tum Epiſcopis tum priuatis noua opinio placere, neque præoccupatis ea perſuaſione animis ſaniorum cohortationes admittebantur ad aures. Oſius Cordubenſis Alexandriam ab Imperatore miſſus vocum Ouſias & Hypoſtaſeos diſcrimen excogitaſſe primus fertur pace concilianda (extat Conſtantini lex in Theodoſii Codice ea cauſſa miſſa ad Oſium.) Arius concordia deſperata Alexandria pulſus breui deceſſit, Ario altero impietatis hærede. Hunc Imperator & ſectatores Nicæam Bithyniæ aduocauit, quo ſalutis anno trecente-
326 ſimo vigeſimo ſexto ex toto orbe Epiſcopos trecentos decem & octo (in numero Patrum diſcrepant alii) conuocandos curarat. In eo conuentu Arii placita improbata. Meletius Epiſcopus de gradu deiectus, quod Petri Alexandrini Epiſcopi recipiendis lapſis facilitate accuſanda Ægypti eccleſias turbaſſet. Paſcha ſancitum quo die toto orbe celebrarent. Paphnu-

Paphnutii conſilio permiſſum viris ſacratis vxores retinere,laxata videlicet in Oriente diſciplina eccleſiaſtica. Præterea Arii libros igni tradere capite ſancitū. Et auctorem habeo, qui rationē computandi per indictiones ait in Nicæno conuentu eſſe excogitatā ab anno ſalutis trecenteſimo tertiodecimo,ſumpto numerādi principio:quo anno Cōſtantino cōſtabat Crucis ſignū in cœlo fuiſſe indicatum. Affuit in hoc conuentu Oſius (ſunt qui præſediſſe putent) Siluestri Romani Pontificis vicarius, cum presbyteris Vito & Vincentio Roma legatis. Atque hæc in Oriente. In Hiſpania autem concilium Eliberrinum eſt habitum. Erat Eliberris in ea Bæticæ parte ſita, vbi nunc Granata argumento eſt Granatenſis porta, vicinuſque ei vrbi mons, quibus vulgo Eluiræ nomen faciunt. nam qui hoc concilium Illiberi affirmant eſſe habitum ad Pyrenæi montis radices, quam vulgus hodie Colibrem vocat,nominum argumento refelluntur:& quoniam ex veterum codicum fide deprehenditur nullos ex vicina Gallia atque ea Hiſpaniæ parte conuentui interfuiſſe: ſed ex iis vrbibus tantum quæ ei Bæticæ parti propinquæ erant. Tametſi Valerius Cæſaraugustanus ſexto loco numeratur, ſeptimo Melanthius Toletanus. In huius concilii canonibus virginum Deo ſacratarum mentio facta eſt. menſes Iulius & Auguſtus ieiunii lege ſoluuntur. Vxoribus interdicitur litteras dare,aut accipere inſciis maritis. Imagines in templorum parietibus depingi vetitum,ne videlicet tectorio decruſtato fœdari cōtingeret.Extat præterea Metropolitanorum mentio,cum hactenus primæ ſedis Epiſcopi vocarētur. Toletum,Tarraco,Bracara, Emerita, Hiſpalis,eo honore decoratæ ſunt, deſcriptis cuiuſque finibus, vt quidam arbitrantur per hæc tempora atque in ipſo Eliberritano conuentu, Conſtantini iuſſu:quod quoniam certa fide caret in medio relinquimus. Eam tamen diuiſionem Raſis Arabis verbis adiecturi commodiori loco ſumus, vetuſti auctoris neque contemnenda auctoritate.Et conſtat Vvambæ Regis ætate atque induſtria eam diſtributionem primarum ſedium maiori diligentia factam contributis, ac deſignatis iis Epiſcopis,qui ab vnaquaque maiora iura peterent.Sane exemplo reliquarum imperii prouinciarum Hiſpanica gubernatio multum ab antiquo immutata eſt. Byzantio enim in Thracia inſtaurato(nam à Seuero dirutum erat) Conſtantinus Romani imperii maieſtatem in eam vrbem Roma tranſtulit,in quo grauiſſime peccatum eſt,vt rerum euentus declarauit:Imperatorum corporibus atque animis effœminandis terræ natura & cœli ſub quo alebantur conditione,deliciarum copia Martiam Romanorum indolem debilitauit.Quindecim legiones quæ Rheni Danubiique ripas præſidio obtinere ſolitæ erant, vnde maius periculum imminebat propter indomitos & barbaros earum gentium animos ſublatæ. in quo quid ſecutus fuerit Conſtantinus clam eſt. & fortaſſis grauiſſimo ſtipendio imperii vectigalia voluit liberare. pro vno quatuor Præfecti prætorii denuo inſtituti, penes quos bello paceque ſumma eſſet auctoritas. duo in Oriente res gerebant: totidem in Occidente. Horum alter Italiæ præeſſe cœpit,Galliæ alter contributa Hiſpania, quam per Vicarium gubernaret. Ad hos liberum erat,qui vellet à prouinciarum Præſidibus prouocare.Erant Comites,quibus in milites ius & poteſtas tribuebatur: erat Magiſter ſcholæ, cui res frumentaria curæ erat, aliaque præterea Magiſtratuum nomina,quæ vt ſigillatim referantur non arbitror fore neceſſarium. His rebus peractis obiit Conſtantinus Magnus anno Chriſti trecenteſimo trigeſimo ſeptimo, cum rempublicam gubernaſſet annos triginta, menſes 337. nouem, dies ſeptem & viginti. neque in tanto virtutum ſplendore reprehenſione caruit, tum ob Criſpum filium occiſum. Fauſta nouerca(nam ex Mineruina priori Conſtantini coniuge genitus erat) intentati ſtupri accuſarat falſo: quod cum eſſet exploratum,ipſa etiam capite pœnas dedit.tum ob ſuſpicionem violatæ religionis, cum ſub vitæ finem in Arium propenſior Athanaſium Alexandrinum Epiſcopum inſectatus fuerit.Sunt qui putēt Nicomediæ ab Euſebio Nicomedienſi Ariano homine fuiſſe baptizatū extrema ætate,cū Chriſti exemplo in Iordane cuperet.nimirum nominum ſimilitudine decepti ad patrem tranſtulerunt, quæ Conſtantio filio tribui æquius eſt:eius præſertim auctoritate permoti, qui ſtudio Arii ſectam illuſtrandi cæteros in errorem miſit. Prorſus has ob cauſas eccleſia Latina Conſtantini nomen, quod alioqui tantæ virtutes mereri videbantur, conſecrare noluit, quamuis Græcæ eccleſiæ exemplo prouocante Aprilis die vigeſimo Conſtantini nomine diem feſtum celebrantis.

Conſtantini Magni filii. Cap. XVII.

TRes Conſtantini Magni filii Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans Cæſares à patre non vno tempore dicti, mortuo ſucceſſere. Conſtantinus ætate maximus Occidentis prouincias trans Alpes accepit, Orientis ætate proximus Conſtantius, Conſtans

ætate minimus Italiæ, Africæ, atque Illyrico est præfectus. sic pater testamento sanxerat:
ex quo Dalmatius etiam Imperatorum patruelis in Oriente Cæsar est constitutus. Hunc
Constantius in militari tumultu intra primum annum occidẽdum curauit, maiores quam
pro conditione scilicet spiritus gerentem. Constantinus tertio imperii anno hostium insi-
diis circumuentus periit ad Aquileiam, quo processerat aduersus Constantem iniuriam
vindicaturus ferro sibi factam iniqua imperii partitione. Sunt qui Constantinum Ariano-
rum opinionibus corruptum esse confirment. Athanasii restitutio reclamat eius potissi-
mum hortatu à Constantio fratre facta, cum à patre sub vitæ exitum relegatus esset in Gal-
liam. Denuo exulantem Constantii Augusti metu, synodi Sardicensis, Iulii Romani Pon-
tificis, Constantis Imperatoris auctoritate, atque hortatu ecclesia Alexandrina recepit.
Constantinopolitana Paulum eadem de causa relegatum. Synodo Sardicensi Osius Cor-
dubensis totius controuersiæ præcipuus disceptator, Annianus Castulonensis, Costus
Cæsaraugustanus, Domitianus Pacensis, Florentinus Emeritensis, Prætextatus Barcino-
nensis, ex Hispania interfuerunt, longinqua profectione suscepta studio reuocandæ pa-
cis. Eam prouinciam cum Constans appeteret Helenæ occisus est (hodie Helna dicitur in
Ruscinonensi tractu) tertiodecimo imperii anno. Cædis auctorem Magnentium Galliam
Hispaniamque occupantem Constantius, Gallo patruele Cæsare prius in Oriente desi-
gnato, collatis in Illyrico ad Murtium signis deuicit. In eo prælio hostes viginti quatuor
millia ceciderunt, ex Constantii copiis millia ferme triginta. Ea strage imperii vires peni-
tus sunt debilitatæ. tyrannus Lugduni, quo se ex fuga contulerat, rebus desperatis mortem
sibi consciuit: eiusque exemplo Decentius frater quem Cæsarem renunciarat. Itaque
cunctis prouinciis denuo sub vnius imperium reuocatis Sirmii in Illyrico Episcoporum
conuentus habitus est aduersus Photinum eius vrbis Episcopum, Christum Deum esse
negantem. In eo conuentu binæ fidei formulæ de scripto conceptæ sunt, vocis Homousii
vsurpationem pacis studio vetantes. tertiam, quæ vulgo circunfertur, Marcus Arethusæ
Præsul Arii opinionibus imbutus euulgauit. Iis fidei formulis suscipiendis Osius Cordu-
bensis venerandam caniciem sugillasse fertur, valde care æstimans pauculos vitæ annos
quot illa ætas recipiebat. Synodus Mediolanensis Constantii opera, cum Romam profi-
cisci pararet, habita: opera Paulini Treuerensis Dionysii Mediolanensis, Eusebii Vercel-
lensis, Luciferi Calaritani re infecta dissipata est. Athanasium à morte Constantis rur-
sus exulantem damnari non ferebant. Iis ergo in exilium actis, Romæ à Constantio
Liberius etiam Pontifex relegatus est, Felice substituto. Arimini numerosus Episcopo-
rum conuentus (nam supra quadringentos confluxerant) instauratus. In eo Arianorum
fraude, ac præsertim Valentis & Vrsacii, quorum præcipua erat apud Imperatorem au-
ctoritas, Episcopis circumuentis vox Homousii antiquata est, Synodi Sirmiensis exem-
plo, quasi voce tantum sublata sententiis conspirantibus. Verum cum Arii sectatores
eam sectam anathematis ignominia notari non ferrent, fraude detecta ingemuit orbis se
repente Arianum factum. liceat Hieronymi verbis vti. Itaque Seleuciæ Episcopi nu-
mero centum sexaginta sex, Homousii voce expuncta reliqua Concilii Nicæni decreta
retinenda censuerunt. Verum hæc aliquanto post. ad Osium redeamus, quem affirmant
Potamio Olisiponensi Episcopo insectando, quasi Arianus esset ab Imperatore ex Hispa-
nia, quo se contulerat otii causa in Italiam ad dicendam causam reuocatum, an supplicio-
rum metu, an non satis sui compotem Ariminensis Synodi fraudibus consensisse: redu-
cem in Hispaniam à Gregorio Eliberrino Episcopo execratione deuinctum, dirisque de-
uotum, Cordubæ quo à Clementino Vicario Gregorius Osio postulante fuerat voca-
tus, ore fœdato atque distorto repente ad ipsa tribunalia, vbi præsens vterque discepta-
bat, corruisse in terram & succolantibus famulis domum relatum breui animam exhalas-
se, haudquaqam mente ad sanitatem reuocata, ad inconstantiæ rerum humanarum exem-
plum & ludibrium singulare. Gallum Cæsarem Imperator pridem in Oriente interficien-
dum curarat, homo natura suspicax, & qui multorum criminationibus faciles præberet
aures. Galli fratrem Iulianum ex monasterio detractum paulo post Cæsarem dixit, Hele-
na sorore connubio iuncta. Alemanorum motibus Galliam vastantium compescendis,
quod facere eius ductu cogitabat, opus erat auctoritate. Ipse bellum Persicum animo agi-
tabat. Eo tempore rursus Athanasius Principis furorem vereri, rursus latebras captare
coactus, vsque ad obitum Constantii. Re enim male gesta in bello Persico, Iulianoque
Lutetiæ Imperatore salutato dum obuiam progreditur, Antiochiæ baptismo (nam tan-
diu distulerat, aut forte ab Arianis vt in more erat rebaptizatus est) Arianorum ritu
361. procuratus obiit anno huius seculi trecentesimo sexagesimo primo, ad tertium No-
nas Nouembris. Imperium tenuit annis quinque & viginti, mensibus quinque diebus
quin-

quinque. Quo tempore in Hispania contigit, vt pueris lumen sub noctem inferentibus, atque pro more (vnde manauit vt illatis luminibus inter se salutent in Hispania) dicentibus, Vincamus, Vincamus, Romanus quidam verba puerorum crudeliter interpretatus, districto gladio hospitem cum omni familia iugularit: Ammianus Marcellinus auctor, nulla loci aut personarum designatione. Florebat in ea prouincia eruditionis laude Clemens Prudentius Calagurritanus patria, à militia & foro cum ætate ad pangenda sacra carmina traductus, atque multorum martyrum laudes celebrandas, qui cum Christo regnant in cœlo tum Pacianus Barcinonensis Episcopus Nouatianos scriptis exagitabat. Paciani filius Dexter fuit Hieronymi familiaritate nobilis, cui librum de Scriptoribus Ecclesiasticis dicauit. Præterea Iuuencus Presbyter his senior Christi actiones luculento carmine celebrabat.

Iulianus & Iouianus. Cap XVIII.

IVLIANVM, quem Constantius insectabatur viuens, moriens successorem testamento reliquit, summo virum ingenio, atque præcipua eruditione: meritoque magnis Imperatoribus exæquandum si veram pietatem, qua à teneris annis imbutus erat, ad extremum spiritum retinuisset: neque se ætate confirmata Libanio præceptori corrumpendum tradidisset, religione deserta, vnde Apostatæ cognomen inuenit. Augustus factus studio cunctorum animos demerendi, catholicos quidem ab exilio reuocauit vno dempto Athanasio, quem quod à Constantii morte suam ecclesiam repetiisset, latebras denuo metu mortis captare compulit. Templi Hierosolymitani instaurandi copia Iudæi facta, erumpente ex ipsis fundamentis igne cessarunt. Græcæ superstitionis cultoribus datum Deorum templa, quæ erant à Constantino Magno clausa frequentare. In Christianos ex insidiis potius quam aperto marte grassatum, intercluso ad publicos honores aditu, sapientiæ atque eloquentiæ addiscendæ sublata facultate, in Græcorum scholis. Ea ex re Christianorum ingenia excitata: ac præsertim Apollinarii duo soluta astrictaque numeris oratione, non paucos libros euulgarunt. His initiis exitus consentaneus fuit. Persico bello suscepto cum initio prospere successisset, interfectus est. Cædis auctor ignoratur. quidam sagitta dixerunt in incertum emissa, vel à suis vel ab aduersariis. Alii à Mercurio Martyre, hastæ indicio in eius sepulchro repertæ perfusæ sanguine. ex diuina plane voluntate magnoque rei publicæ Christianæ commodo & gaudio, ætatis anno altero & trigesimo. Imperauit anno, mensibus septem, diebus septem & viginti. Post mortem Iuliani Fl. Iouianus oblatum vltro ab exercitu imperium, initio quidem recusauit, professus se religione prohiberi Christianum hominem non Christianis imperare: deinde vniuersis Christianos se esse clamantibus, eorum votis acquieuit. Imperio suscepto, exercitum Iuliani temeritate in supremum discrimen adductum, fœdere cum Persis facto, necessario magis, quam honesto, liberauit. Honores Christianis redditi, ecclesiis vectigalia: exules atque in his Athanasius reuocati. Quibus initiis noua lux piorum nationi affulsisse, videbatur, procella sedata, cum in Galatiæ Bithyniæque confinibus carbonum nouique cubiculi vapore interclusa anima, defunctus est ætatis anno quadragesimo. Menses septem, dies duos & viginti rempublicam tenuit, & pœna capitis sanxit sacratæ Virginis pudicitiam etiam coniugii prætextu attentare.

Valentiniani Valentis imperia. Cap. XIX.

FLAVIVS Valentinianus patria Pannonius, Gratiano patre, Iouiano successit: militari suffragio factus Imperator, à funaria quidem arte, ob prævalidi corporis vires, atque exactam prudentiam per omnes militiæ gradus, prætorii præfecturam consecutus. Cæterum religionis Christianæ cultor eximius, qui Iuliano Imperatore, militiæ cingulum abdicarat, religionis studio, & ad idolorum templum æditum ob aspersam forte fortuna aquam lustralem in eiusdem oculis alapam infregerat. Simili studio factus Imperator Romanos ciues in partes scissos, atque de Pontificis electione tumultuantes compescuit, Vrsicino ad Episcopatum Neapolitanum ablegato, qui seditionis extitit causa. nam Liberio Romano Episcopo defuncto, pars festinatis comitiis Vrsicinum in defuncti locum subrogarat, pars potior & sanior Damasum. Hic natione Hispanus fuit, an Egita vrbe in Lusitaniæ parte ea natus, quæ Durio & Minio comprehenditur, & hodie Guimaranes vocatur: an Tarracone, an Madriti in Carpetania auctores in diuersum trahunt. Ergo cum se vterque legibus creatum diceret æmulum vitio, tanta contentione seditio exarsit, vt in basilica

[illegible]mini vno die centum triginta ſeptem homines fuerint occiſi, auctore Marcellino eius [illegible] hiſtorico. Quo loco Pontifices Romanos vehiculis procedere criminatur,& conuiuia eorum regales menſas ſuperare. Hac tempeſtate ſedata, aduerſa Damaſo factio non quieuit. prorſus adulterii lege poſtulatus in Epiſcoporum conuentu innocentiam tueri compulſus eſt. Ariminenſem ſynodum adulterinam pronunciauit: nimirum abſq; conſcientia & conſenſu Romani Pontificis habitam. Auxentius Mediolanenſis Epiſc. gradu deiectus, quod Arii veſaniam ſectaretur. Pſalmos alternis in templis decantari adiecto in fine verſu Gloria Patri: atq; ſacrorum initio peccatorum confeſſionem præmitti ſanxit. Duobus templis exædificatis Romæ religionem auxit, altero D. Laurentii nomine. altero Apoſtolorum ad Catacumbas via Ardeatina: vbi ipſiuſmet matris, atque ſororis corpora tumulari curauit, atque perfecit. Hieronymo arcta familiaritate cōiunctus fuit ob ſimilitudinem ſtudiorum: nam & Romanorum Pontificum vitas ad ſuam ætatem eleganti copioſoque volumine complexus eſt, vnde ex Pontificum vitæ ſunt conſarcinatæ, quæ Damaſi nomine circunferuntur, alioqui indignæ tanta eruditione viro. Obiit cum Chriſtiana ſacra annos octodecim, menſes duos, dies vndecim gubernaſſet. Verum hæc aliquanto poſt: ad res imperii reuocetur oratio. In Oriente Procopio Duce, qui Iuliani propinquus erat, & in Imperatoris nomen inuaſerat, magni motus excitati Valentis diligentia, qui à fratre Valentiniano ſub initia imperii fuerat ſocius declaratus, breui compoſiti ſunt æmulo in Phrygia victo, atque ſuorum proditione in poteſtatem redacto. Eodem tempore Valentinianus Germanos domarat, & Saxones (huius gentis hoc loco primum mentio reperitur in hiſtoria Romana) Gotthos ex Thracia, Parthos ex Syria depulit: Scotos in Britannia, Sarmatarum arma in Pannonia compeſcuit. Qua ipſe, qua ipſius Duces tanta bella profligarunt. Obiit Bregetione in Germania Quadorum bello occupatus quintodecimo Ka-
375. lend. Decembris, anno trecenteſimo ſeptuageſimo quinto. Imperium tenuit annos vndecim, menſes octo, dies duos & viginti. Duos filios reliquit Gratianum ex priori coniuge nomine Seuera, atque hac ſuperſtite ex Iuſtina Valentinianum. Qua re præſertim cum lege lata duarum vxorum feciſſet poteſtatem, ſuperiorem gloriam fœdauit magna ex parte; & quoniam religionis profeſſionem liberam eſſe voluit vt Marcellinus eſt auctor. Interea in Oriente Valens catholicorum eccleſias vexabat. Dominicæ vxoris blanditiæ atque Eudoxi Conſtantinopol. Epiſcopi fraudes, à quo Arianorum ritu ſe baptizari permiſerat, à mente deduxerant. vſque eo, dum Edeſſæ Catholicorum conuentum immiſſo in templum milite diſſipari curaret. ne faceret Modeſtus eius vrbis Præfectus deterruit. maior hominum frequentia concurrerat quiduis pati parata, fœminaque præ ſtudio feſtinandi ne occaſioni deeſſet, necdum ſatis honeſte induta filium infantulum ad non dubiam mortem raptabat. Multi Sacerdotes in quos præcipue iratus erat exilio mulctati. in his Euſebius in Cappadocia Cæſarienſis Epiſcopus vir tam bene meritus de religione, quam alter Euſebius Cæſarienſis Cæſareæ in Paleſtina Epiſcopus hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptor eruditione nobilis fuit. Euſebii Cappadocis ſucceſſor Baſilius minis, & pollicitationibus ſolicitatus eſt, vt à catholica fide deficeret, quas ille cōſtanter repulit & ſua virtute & multorum exemplo incitatus, pro vnica diuinorum dogmatum ſyllaba mortem oppetere, ſi res ferrent, paratum ſe eſſe palam prædicans. Atq; hæc Valentiniano ſuperſtite. nam poſt illius obitum eo amentiæ prolapſus eſt Valens, vt magicis incantationibus deditus Iamblicho adiutore (his Procli magiſter fuit) nomen ſucceſſoris inueſtigandum curaret. Alphabeti litteræ in terra deſcribebātur. tot frumēti granis per litteras diſtributis. vate neſcio quid obmurmurante, ex quibus litteris gallus prima grana caperet, eæ nomen quod quærebatur deſignare credebantur: vnde diuinatio per gallum dicebatur. aliis litteras ſtylo contrectare placebat. Prodierunt ſane litteræ Theod. vnde Valenti occaſio nata in Theodatos, Theodoros, Theodulos ſæuiendi. quaſi poſſit humano conſilio diuinum labefactari. In ea carnificina Honorius Theodoſius Italicæ in Hiſpania natus atque ex Traiani poſteritate occiſus eſt, ſub vitæ finem lauacro Chriſtiano procuratus, Britanniæ, atque Africæ motibus compoſitis clarus: vnde Magiſtri equitum honorem conſecutus erat. Reliquit is ex Thermantia vxore filios duos Theodoſium & Honorium. Infuderat ſe per idem tempus in imperii prouincias Gotthorum numeroſa multitudo Fridigerno & Athanarico Ducibus. nato inter eos diſſidio, vt in pari poteſtate fieri amat, partem Valens prælio facto cæcidit. Aliis Athanaricum ſecutis in fœdus acceptis Mœſiam etiam ad habitandum dedit, ſed Arianam ſectam profeſſis. quo tempore Vlfilas eius gentis Epiſcopus Gotthicos characteres excogitaſſe fertur à Latinis diſcrepantes, & in Gotthicam linguam vtrunque teſtamentum transfudiſſe, Arianæ certè ſectæ ſuſcipiendæ genti auctor. Omnino Gotthi denuo tumultuantes, vt erat gens quietis impatiens, in Thraciam inuecti

inuecti ad Hadrianopolim collatis ſignis Valentem obuium prælio ſuperatum peremerunt. Mortis genus morte ipſa grauius fuit. Intra caſam ruſticanam, quo ſe receperat, iniecto igne cremarunt, nulla relicta prole, quarto anno poſt Valentiniani obitum: violatæ religionis condignum ſupplicium, atque quod præcipiti temeritate Gratianum fratris filium ad auxilium feſtinantem noluit expectare ſpe ferox, humanæ imbecillitatis immemor. Fridigernus reparatis viribus confiſus, Romanorum iniuriis conſternatæ ad arma genti ſe Ducem præbuerat.

Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius Imperatores. CAP. XX.

FLAVIVM Gratianum pater ante aliquot annos Cæſarem dixerat. is mortuo, continuo ſucceſſit ſalutis anno trecenteſimo ſeptuageſimo quinto: exercitus ſuffragatione Fl. 375.
Valentinianus frater ætate puer adiunctus eſt exæquata imperii poteſtate. Mortuo Valente cum Gotthorum arma in Oriente volitarent, iis comprimendis magno viro & Duce opus erat. Theodoſius Italica patria, ab extrema Hiſpania, quo poſt cædem patris ſe receperat, aduocatus vir domi militiæque clarus & ex multarum rerum tractatione prudentia ſingulari, Gotthorum audaciam, quæ eo vſque proceſſerat vt Conſtantinopolim ipſam obſidione tentarint, armis virtuteque repreſſit. pax petentibus data, atque ſedes ad habitandum. icti fœderis obſes, Athanaricus Fridigerni ſucceſſor in Theodoſii venit poteſtatem. cui rerum geſtarum merces Orientis, quod pacauerat, imperium fuit, Gratiano concedente vt Theodoſius tertius Auguſtus accederet, vir ad alias virtutes religionis ſtudio inflammatus. nam Gratiano. V. & Theodoſio Conſulibus lege ſanxit Damaſi Romani Pontificis & Petri Alexandrini Epiſc. de religione, quæ ſectarum opinionibus diſtrahebatur, placita rata haberi. Amphilochius Iconii in Lycaonia Epiſcopus, eius legis ſuaſor extitit hac arte. Imperatore ſalutato, Arcadium patri aſſidentem imperii nondum conſortem inſalutatum cum contempſiſſe viſus eſſet, contemptus cauſam rogatus, tuo ipſius, inquit, exemplo ita feci, filium Dei ab Arianis contemni æquo ferentis animo. Triennio poſt Merobaude iterum & Saturnino Conſulibus nimirum ſalutis anno trecenteſimo octoge- 383.
ſimo tertio: tum Arcadius imperii conſors à patre Theodoſio factus eſt ſeptimodecimo Kalend. Februarii: tum Synodus Epiſcoporum Conſtantinopoli habita, inter generales ſecunda. In eo conuentu Meletius Antiochenus Epiſcopus per quietem Theodoſio oſtenſus ipſi imponere diadema, ab eodem nullo indicante cognitus eſt, vultu conſiderato quem videre ſibi viſus fuerat. Nectarius Senator necdum ſacro lauacro procuratus ad Epiſcopatum Conſtantinopoli. agente Imperatore euectus eſt, Gregorio Nazianzeno in patriam concedente quem magna ciuium pars prælatum cupiebat, eius diligentia hæreſi repudiata ad ſanitatem perducta. Præterea qua cauſa is conuentus potiſſimum eſt habitus, hæreſes omnes reprobatæ ac præſertim Macedonii Conſtantinopol. Epiſc. perperam de Spiritu ſancto, quem in rerum aliarum ordinem redigebat, ſentientis. Acta atque decreta omnia Damaſo Romano Pontifice probata: nouumque fidei ſymbolum. in quo de Spiritu ſancto ex patre filioque procedere affirmatum eſt. ſic Synodus Foroiulienſis ait ante octingentos annos habita. Id ſymbolum Nicæno vt ſubſtitueretur ſacris celebrandis auctor extitit Damaſus, qui conſequenti anno defunctus eſt. Interea Maximus & ipſe natione Hiſpanus Britannia, vbi primum rebellauit, Gallia atque Hiſpania imperio occupatis Gratianum ad Lutetiam obuium factum vicit in pugna, prope Lugdunum etiam Andragatius dolo interfecit: cum imperaſſet ſeptem annos, menſes nouem, dies nouem nulla ex ſe prole, eam meritus certe laudem, quod primus Imperatorum pontificiam ſtolam pontificatus inſigne ex veteri Romanorum ritu & ſuperſtitione, conſtanter repudiauit. Gratiani vxor Læta & Socrus Piſſamena Romæ ad eius vrbis vaſtationem vixerunt cultu regio. Theodoſius publica vectigalia deſignarat, vnde vitam & ſolitudinem ſuſtentarent. In Hiſpania diſſidia de religione vigebant. Priſcillianus Gnoſticorum ſectam excitabat: cuius ſectæ Hadriani imperio docuimus ſemina à Marco quodam Ægyptio Baſilidis diſcipulo pridem ſparſa. Fuit Priſcillianus homo copioſus & generis nobilitate clarus, in ea Hiſpaniæ parte natus, cui Calæciæ nomen eſt. Inerant præterea multa animi, & corporis bona: vigilare multum, famem ſitimque tolerare. has virtutes non minora vitia fœdabant: inquies animus & turbulentus, atque ex profana ſcientia mentis elatio. Ingenii dexteritate & accommodatis ad tempus officiis Inſtantium, & Saluianum Epiſcopos ſectæ conciliauit. Hos Idacius Emeritæ ciuitatis Præſul Hieronymi laude nobilis Agidini Cordubenſis Epiſcopi monitu exagitandos cum ſuſcepiſſet, vulnus recruduit: latiuſque ſerpſit malum, quod contrectatum cautius fortaſſis curationem recepiſſet. Ad illud extre-

mum & vltimum deuentum, vt in cōuentu Episcoporum Cæsaraugustæ habito ea de causa, atque in re præsenti disceptaret. Sectarii die dicta cum venire recusassent anathemati subiecti: Instantius & Saluianus Præsules, è populo Elpidius & Priscillianus & cum his Agidnus Cordubensis Episcopus mutata voluntate ex inimico repente hæreticorum socius factus. Ithacio Sossubensi (sic Seuerus Sulpicius ait) Episcopo sententiæ promulgandæ cura demandata, ardenti homini, atque procaci: qui ieiuniis aut lectioni sacræ deditos quasi Priscilliani sectatores palam accusaret. Huius atque Idacii diligentia à Gratiano Imperatore tum superstite impetratum vt hæreticos templis, vrbibus, totaque prouincia expelli mandaret. Instantius & Saluianus atque cum his Priscillianus interim Abulensis Pręsul sectatorum ope creatus, Romam præsidii causa contendentes in Aquitania resistentes, non paucos eo tractu sectæ conciliarunt. Romam appulsis Damasi conueniendi potestas non est facta: ac ne Ambrosius quidem Mediolani eorum vocibus aures præbuit ad noui dogmatis insolentiam cunctis exhorrentibus. Non remittunt tamen: corrupto officiorum Magistro Macedonio à Gratiano impetratum, vt priori edicto inducto ablatæ ecclesiæ Priscilliano atque Instantio redderentur: nam Saluianus Romæ diem obierat. ab eo successu Gnosticorum audacia confirmata, Ithacius seditionis lege postulatus atque à Voluentio Vicario ad necem quæsitus, ad Gregorium Præfectum Prætorii in Galliam confugit. Eo parum opis ferente Clementem Maximum adiit, ab eoque Treueri impetratum cognitionem Burdigalæ in Episcoporum conuentu instaurari. eo venire compulsi sunt Priscillianus atque Instantius. à Priscilliano, cum socius gradu deiectus esset, ad Maximum prouocatum: factumque Episcoporum inconstantia vt ad Imperatorem deuolueretur causa, nouo ad eam diem exemplo iudicem prophanum de hæreticis iudicare: cæterum causa Treueri agitata atq; vrgente Ithacio capitale supplicium Priscillianus subiit, maleficii conuictus, atque nocturnos conuentus cum fœminis religionis specie agitasse. Interfecti præterea Felicissimus, & Armenius, tum Latronianus seu Matronianus fœdo exitu nobilior quam pangendis carminibus, quamuis in aliquo Poetarum numero ea ætate. Instantius vltra Britanniam in insulam deportari iussus est, Martino Turonensi nequicquam reclamante, atque hæreticos Episcoporum præsertim accusatione necari fas esse negante. Eam benignitatem fortassis tempori accommodatam nimiam ex parte extitisse, atque si in mores nostros induceretur fore exitialem, dies & vsus & maior rerum cognitio declarauit. Prorsus Priscilliano occiso secta non modo non est repressa, sed latius etiam propagata. Cæsorum corpora in Hispaniam delata, à sectatoribus Martyrum instar honorata sunt. Iurare per Priscillianum summa religio putabatur. Ithacius & Idacius anathematis ignominia notati, & solum exilio vertere compulsi sunt: quod iis agentibus hæretici essent trucidati. Tametsi quo non supplicio digni erant, qui præter vitæ turpitudinem sacræ Triadis personas confundere, coniugia soluere, carnium esum detestari ausi sunt: affirmareque animos ex diuina essentia defluxos ad certamen per septem cœlos & genios quosdam gradatim descendentes in nequam Principem incurrere mundi opificem. homines fatalibus stellis subdi: corporis membra duodecim signiferi partibus. Arietem capiti dominari, ceruici Taurum, pectori Geminos, reliquis membris alia. Quo tempore Hispania hac agitatione æstuabat, Siricius Romanam ecclesiam gubernabat Damaso substitutus, Prosper Vrsinum vocat. & fortassis qui ante contra Damasum pontificatum inuaserat, defuncto credidit successisse. Extant Siricii litteræ ad Himerium Tarraconensem Episcopum, Arcadio & Bautone Consulibus, nimirū salutis anno trecentesimo octo-
385 gesimo quinto. De baptismo, nuptiis, Deo sacris viris & virginibus, ordinib. sacris multa, vt erat rogatus respondet, cū Episcopis eas prouinciæ Carthaginensis Bæticæ, Lusitaniæ, atque Calæciæ mandans communicare. Extat harum litterarum mentio in Concilio Toletano primo, suppresso auctoris nomine sententia recitata: atque in libro Isidori de viris illustribus Hispaniæ Siricii & Himerii nominibus designatis. Omnino ex quo Siricius Pontifex creatus est anno quinto Maximus ad Aquileam acie victus est, & suis prodentibus captus pœnas capite dedit, Theodosiique virtute Valentinianus iunior in Occidentis imperium restitutus, vnde aufugerat metu tyranni. A præclaro initio expeditio ea suscepta est, cum Stobis in Macedonia Theodosio. II. & Cynegio Consulibus octauo decimo Kalend. Iulii, hæretici lege lata conuentus habere aut mysteria extra ecclesiam peragere vetiti essent. Victoria de tyranno ad sextum Kalend. Septembris parta est eodem prorsus an-
388. no trecentesimo octogesimo octauo. Atque hactenus religiose. Illud crudeliter, quod Thessalonicam vrbem cæsis sex hominum millibus deformauit ira præcipiti actus. Butericum copiarum Ducem, aliosque Principis asseclas in populari seditione interemisse crimen erat tam multo innoxio sanguine luendum scilicet. Ambrosius Mediolanensis Episcopus

ſcopus Imperatorem (nam tunc temporis Mediolani morabatur) venientem templi adi u
prohibuit, dirisque deuotum more & ritu Chriſtiano pœnam ſubire hortatus eſt tanto facinori debitam. Repulſæ dolorem non minori animo tulit Theodoſius quam Ambroſius
inuſſit. Aucta animi conſtantia poſt menſes aliquot, ipſo natalis Chriſti die Ruffini intimi
hortatu templum repetentem, quaſi Præſulis iracundia ſedata, non prius admiſit quam
verbis grauiſſimis coram caſtigatum, atque legis promulgandæ conditione, necis ſententiam ante trigeſimum diem executioni mandari vetantis; vt ſi quid præcipiti in vindictam
libidine decerni contingeret, temporis ſpatium iracundia remittente mutaret. additumque, ne verbum prius efferret commoto animo, quam alphabeti Græci litteras ex ordine
recitaſſet. Ea res Antiochenſibus ſaluti fuit. Ob extraordinaria tributa tumultuantes,
Placillæ vxoris Theodoſii iam defunctæ ſtatuam euerſam, per vrbem raptarunt. Fœminæ lectiſſimæ in Noſocomiis ſolitæ ægrotis cibos ſuis manibus miniſtrare, virumque priſtinæ fortunæ commemoratione ad modeſtiam identidem clementiamque reuocare, illatam contumeliam ne multorum cæde Imperator vindicaret, Ambroſii prudentia effecit, atque miſſi Antiochia ea de re legati ad Imperatorem placandum. Iis agentibus lugubre carmen à pueris flebilibus modis decantatum prandenti Imperatori excuſſit lachrymas, flexitque ad miſericordiam iratum animum. Atque hæc in Italia. In Gallia autem
Theodoſio in Orientem reuerſo Valentinianus Arbogaſtis Comitis dolo Viennæ ſuffocatus eſt. Eugenius necis conſcius atque præcipuus ſuaſor ex Grammatico litteratore Imperator eſt factus ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo ſecundo. Imperii probrum ludi- 392.
briumque Theodoſio magnam curam iniecit. vſque eo vt de belli euentu ſolicitus, piorum hominum qui in eremo vitam agebant, precibus ſalutem commendaret. Horum ac
Ioannis in primis victoriam pollicentis reſponſo lætus, quo mortis denunciatio continebatur tamen priuſquam rediret ex Italia, Conſtantinopoli profectus ad Alpium radices
hoſtem magno atque ancipiti prælio vicit. Ventorum procella in aduerſos hoſtes delata
multum contuliſſe viſa eſt, vt Claudianus ſcripſit inſignis poeta ea ætate: atque cum antiquioribus comparandus: Chriſtianus religione, an prophana ſuperſtitione implicitus incertum. Multum ad victoriam Gotthi contulere ſupra viginti millia Romana ſigna ſecuti
poſt Athanaricum Conſtantinopoli defunctum nullo ex ſua gente Principe Theodoſii
ſtipendia facientes. Poſt pugnam Eugenius à ſuis interfectus eſt, Arbogaſtes ſibi manus
attulit. commiſſum eſt prælium quintodecimo Kalend. Octobris. anno trecenteſimo no- 394.
nageſimo quarto. Quo anno Honorius Theodoſii filius natu minor imperii conſors à patre renunciatus eſt. Proximo anno Theodoſius ipſe in viuis eſſe deſiit ad ſextumdecimum
Kalen. Februarii Mediolani intercutis morbo ætatis anno quinquageſimo. imperauit annis ſedecim, duobus amplius diebus. ex Placilla vxore Arcadium & Honorium reliquit. ex
Galla Valentiniani ſenioris & Iuſtinæ filia, quam ſecundis nuptiis ſibi copularat, Gallam
Placidiam. Defuncti laudes Ambroſius prior, deinde Auguſt. dicatis orationibus celebrarunt, Theodoſii id eſt, à Deo dati nomen, niſi à parentibus accepiſſet diuino
monitu (vt Aurelius Victor eſt auctor) vitæ probitas, religionis ſtudium, domi militiæque res præclare geſtæ, atque reſpublica à præcipiti caſu ſuſtentata conciliare potuerunt. Religionis amplificandæ ſtudium ſatis declarauit, veteris ſuperſtitionis templis euerſis, quæ Conſtantinus Magnus claudi curarat. vnde innumeræ fraudes in lucem prodierunt cauæ retro ſtatuæ reddendis oraculis. miraculo fuit Alexandriæ in Serapidis templo
immortalitatis ſignificatione crucis figura multis expreſſa locis. Habuit hæc ætas viros inſignes litteris atque probitate præclaros: atque in hoc numero, quod quidem Hiſpaniam
attingit Pontius Paulinus Burdigalenſis patria in Hiſpania Citeriori moram traxit ipſe &
vxor Tharaſia. Barcinone presbyter factus eſt nullius eccleſiæ miniſterio addictus nouo
exemplo ac propemodum ſingulari. Inde gradus factus ad Nolanum Epiſcopatum, cum
ex Hiſpania in Italiam migraſſet. Abundius Auitus presbyter Tarracone natus, Luciani librum de ſancti Stephani corporis inuentione latinitate donabat. Licinius Bæticus Hieronymi amicitia atq; in Hieroſolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam inſignis. Deſiderius & Riparius Hiſpani presbyteri Vigilantium Barcinonenſem presbyterum Pompelone natum ſanctorum qui cum Chriſto regnant in cœlo honorem cultumq;
vellicantem de ſcripto impugnabant: vt Hieronymus eſt auctor nobilis huius ætatis ſcriptor, atq; præcipua tum eruditionis, tum ſanctitatis opinione clarus.

Arcadii & Honorii imperium. CAP. XXI.

THEODOSIO defuncto eius filii Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius Remp.
gubernare cœperunt ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo quinto, maiori aliquanto 395.

religionis ſtudio, morumq; probitate quam animorum vigore. His enim rectoribus Romani imperii maieſtas, quæ à tenui initio profecta ſua magnitudine & mole pridem laborare cœperat, in præceps toto impetu abiit, ad exemplum imbecillitatis rerum humanarum. & conſtat nil eſſe opera & viribus humanis paratum, quod edax vetuſtas non conſumat, ſummiſq; negatum ſtare diu, nimioq; graues ſub pondere lapſus, vt nobilis poeta ait: nullaq; imperia quantumuis magna diu ſtare. ſi foris hoſtem non habent domi naſcitur, vt abdomine impedita corpora quamuis ab externis cauſis tuta, ſuis ipſa viribus onerātur, & proprio premuntur pondere. Romanam eccleſiam per hæc tempora Siricius guberna-
398. bat, vti dictum iam eſt. quo defuncto ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo octauo, cum tredecim amplius annos Pontifex fuiſſet, Anaſtaſius ſucceſſor tribus annis eandem eccleſiam tenuit. Hoc Pontifice in Hiſpania Synodus Toletana habita eſt Kal. Septembris ipſo anno ſeculari. Epiſcopi decem & nouem actis interfuerunt ex variis Hiſpaniæ vrbibus conuocati. in his primum locum Patronus occupauit Toletanus Epiſcopus vt quidam affirmant ex catalago vetuſto, eius eccleſiæ Præſulum ab hoc tempore numerum inchoante: vt aliis viſum eſt Bracarenſis, quod in actis Synodi Paterni Bracarenſis memoria extet neutri argumento ſatis efficaci. Priſcilliani placita nouis decretis exagitare atq; conuellere placuit. Epiſcopi Simphoſius & Dictinius atq; Comaſius presbyter eiurata ſecta eccleſiæ conciliati. Dictinium Aſturica, cuius vrbis Præſul fuit, in cælitum numero habet colitq;, nimirum erroris ſuſpicione vel impoſita, vel ſalutaris pœnitentiæ dolore per totam vitam expiata. Extant ad Patres in eo conuentu Innocentii Romani Pontificis litteræ, cum anno conſequenti Anaſtaſio ſucceſſiſſet. Africam per hæc tempora Gildo cum poteſtate gubernabat, Ruffinus Orientis prouincias, Occidentis Stilico maiori auctoritate quam alii, Serena coniuge ex Theodoſii fratre nata potens, præterea Honorii ſocer. Hos Theodoſius exitiali, ſi ſpectetur euentus conſilio, reipublicæ moderatores conſtituerat, vt filiorum ætatem virtute iuuarent & imperii molem ſuis ipſi humeris regerent. Verum cum ſuo potius quam alieno nomine dominari cuperent. & præ ambitione imperandi datæ fidei religio tanti non eſſet, imperii maieſtatem penitus labefactarunt. Primus Gildo in Africa rebellauit, eoq; & Maſceſcele fratre, cum deinceps imperium inuaſiſſent ſublatis: Ruffinus neq; horum perfidia, neq; exitu caſtigatus Gotthos ad arma excitauit, aliaſq; nationes barbaras. Ea via erat ad imperium occupandum inuenta, non aſpera modo ſed fallax. natione Britannus ſeu Francus Ruffinus fuit, magni vſus Dux fide non eadem. Eius fraude detecta cum de medio eſſet ſublatus, quaſi fatali perfidia per omnes prouincias ad imperii exitium vagata, Stilico iiſdem veſtigiis inſiſtens, vti proximo libro repetendum eſt, atq; paulo copioſius explicandum, varias gentes ſolicitauit ad ſumendum arma. Vandalos gentiles ſuos & Alanos in imperii prouincias attraxit clam cum illis communicato conſilio. Rebus in ſupremum diſcrimen adductis ſcilicet filio Eucherio imperium parabat. Theodoſii Magni ſobole ſublata, verſutus iuxta & ingratus. Gotthi imprimis ob negata rurſus ſtipendia Thracia & vicinis prouinciis vaſtatis in Italiam bipartito irruperunt. Radagaſius Gotthorum Dux alter ex antiquis gentis eius ſedibus cum numeroſa multitudine Italia Feſulas vſque in Hetruria penetrata Stiliconis virtute cum copiis omnibus oppreſſus eſt. Alaricum Ducem alterum ad Rauennam cum delere potuiſſet, acie ſuperare ſatis habuit. Fraus detecta auctori exitialis reipublicę funeſta fuit. Stilico Honorii iuſſu peremptus anno ſalutis quadringenteſimo octauo, decimo Kal. Septembris: poſt eum Serena vxor Eucheriuſq; filius. Gotthis ex fœdere in Galliæ finibus ſedes erant datæ. Iis irritandis Stilico Saulum Iudæum ad Alpium radices tendentes iuſſerat impetu repente facto mulctare. quam ferox gens iniuriam non ferens conuerſo itinere vaſtata Italia ipſum orbis caput Romam poſt diuturnam obſidionem in poteſtatem redegit, ferro flammaq; deformatam, tanta imma-
410. nitate, vt totius orbis iniurias vlciſci velle viderētur. Capta eſt Roma ſalutis anno quadringenteſimo decimo, vti præcipua eruditione viri numerant. Paulus Oroſius, niſi numeri ſunt vitiati, anno ab Vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto irrupiſſe Alaricum ait Romamque expugnaſſe, hoc eſt, anno Chriſti quadringenteſimo duodecimo: quod eius æqualis Proſper Aquitanicus eſt certe ſecutus. In ea vrbe Placidia Honorii ſoror capta Athaulfo nupſit, Alarici ſororii ſui ad Coſentiam paulo poſt in Lucanis extincti ſucceſſori. Is regno gentis ſuſcepto ex fœdere cum Honorio facto ad Pyrenæi radices ex vtraq; parte, nimirum in Gallia atque Hiſpania ſedes accepit: vbi fortunarum & vitæ, gens bello aſſueta domicilia collocaret. Ab hoc principio Gotthis ad vniuerſæ Hiſpaniæ imperium aditus eſt patefactus. vti proximus liber explicabit.

LIBRI QVARTI FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER QVINTVS.

Varias gentes in Hispaniam venisse. CAP. I.

VLTAS gentes feras & indomitas in Hispaniam per hæc tempora venisse, sequens narratio declarabit, Vandalos, Sueuos, Alanos, atq; Silingos. Gotthi in primis ex antiquis sedibus dilapsi, cum orientis occidentisq; solis oras sui nominis terrore famaq; cõplessent, atq; victricibus armis Italiam vniuersam lustrassent, ad extremũ in Hispania constiterunt: in eaq; imperii sedem cæteris nationibus qua pulsis, qua domitis collocarunt ac tenuerunt annis amplius trecentis. Ex Septentrione omnes has gentes profectas sese in Romani imperii prouincias infudisse quęstionis non est. ab insito corporibus ardore, quem regionis frigus accedit, cibi & potus indulgentia, ad procreandam sobolem fœcunditas maior existit. vnde aucta sæpe multitudine, quo tempore præsertim nondum Christi religione suscepta desultoriæ veneris licentia ad vnas nuptias constricta erat: soli sterilitas niuibus & pruina plurimum rigentis vitæ sustentandæ necessitate cogebat innumera hominum examina in mitiores fertilioresq; agros commigrare: Romanos rerũ dominos de finibus lacessere: imperii prouinciis ni mature obsisteretur cladem exitiumque comparare. Quibus ex regionibus singulæ hæ nationes in Hispaniam commigrarint, quibus moribus, & ingenio essent (nam lingua institutis legibusque discrepasse constat) explicare oratione, atque ita explicare vt inter tot opinionum tenebras verum inuenisse videamur, ardua res est, neque diligentia deesset si via se ostenderet laboranti: nunc coniecturis standum, quando rerum vetustas, & eorum temporum incuria certam scriptioni fidem derogat. Vandalos Plinius in Germania collocat, quibus ferme locis nunc Meccelburgenses sunt, & Pomerani: tametsi Dion fontes, vnde Albis fluuius deriuatur irrigatque Germaniã, in Vandalicis montibus ponit. Vandalis Burgundiones annumerari debent eorum pars, à Burgis, hoc est, pagis in quos dissipati erant appellatione indita. & cum in Heduis consedissent, ei Galliæ prouinciæ Burgundiæ nomen fecerunt. Alanos Dacis & Getis finitimos facit Dionysius is, qui luculento carmine orbis terrarum situm Græco sermone descripsit: Marcellinus in Scythia, beatosque ait haberi consueuisse, qui cecidissent in prælio: senio contabescentes aut fortuita morte consumptos, contumeliis conuitiisque lacerare, truci homines ingenio & ad immanitatem procliui: ppterea quod à cultu atq; humanitate aliarum prouinciarum gens Scythica longissime abest, nihilque importatur ferme eorum, quæ animorum ferociam emollire solent. Silingos venisse in Hispaniam constat & cum Vandalis confusos in Bętica consedisse nullo suæ gentis Rege peculiari. qua tamen ex Septentrionis regione venerint, incertum est. Salingos Boiorum gentem quidam faciunt, vnde Salingostadium olim in ripa Danubii tertio ab Heligostadio lapide. neque dubium est Francos, qui per hæc tempora Galliam occuparunt, Salios à Sala flumine nuncupatos vt Marcellinus est auctor. ab iis legem Salicam dictam hæreditates Francorum in fœminas transferri vetantem. Sueuos quondam ad Albim sedes habuisse constans antiquorum opinio est. cæterum Strabo Sueuos ad Danubii etiam ortum ponit, quibus ferme locis nunc Augusta Vindelicorum sita est. Reliqui sunt Gotthi, quorum origo quoniam diutius in Hispania regnarunt, & maiori fama celebrantur, paulo altius eruenda est. Gotthos olim non pauci Getas esse existimarunt, quos Plinius & Herodotus non procul ab Istri ripis ostiisq; collocarũt: atq; Gog. & Magog. nominibus in diuinis libris Getas, & Massagetas significari aiunt. quorũ opiniones neq; probare operæpretium est, neq; refellere arduum: cum Plinius in Cœlesyrię vrbibus numeret Magog quam alio nomine Bambycem vocari ait. & pleriq; quorum sententia potior est & studium eruendæ antiquitatis maius, eam gẽtem ex Scandia (Basiliam antiqui seu Baltiam nominabant) prodiisse affirmant terrarum tractu latissimo supra Germaniam supraq; Sarmatiam, ei prouinciæ ad orientem Solem coniuncta, cui Fimmarchiæ nomen est, circunfusis aliis ex partibus mari Baltico atq; Glaciali peninsulę forma multo longiore spatiis, quã lata in Gotthiam, Sueciam diuisæ & Nortvegiam cui Lapia coniuncta est. Ad Occasum

enim vbi ſinus Codanus panditur (incolæ Suconicum vocant) atque ad eam Scandiæ partem, quà breuiſſimus in Cimbricam Cherſoneſum Daniamque traiectus eſt, minor peninſula maioris pars efficitur, cui Gotthiæ nomen eſt, duobus potiſſimum nominibus olim diuiſa in Oſtrogotthos ipſorum lingua, noſtra Orientales, & Viſigotthos, id eſt Occidentales. Inter Viſigotthos Balthi à maioribus vocitati (ita enim dicuntur apud eos audaces) intra Oſtrogotthos Amali ab Amalo ſummo & Duce & Rege nuncupati, illuſtriſſimæ Regiæque familiæ erant. Reliquam Scandiam perpetui montes ſecant, Suecia ad auſtrum relicta mitiori cælo: ad Septentriones Nortvegia maiori frigoris ſæuitia vaſtatur: vſque eo vt importatum vinum vi frigoris continuo aceſcere feratur. quæ res magnam aliquando Pontificibus Romanis ingeſſit curam, vt diuinæ hoſtiæ pars vtraque retineretur, perficereturque oppidatim. Sunt Gotthi fere cæſarie barbaque rutila, colore candidi, vti plerique omnes Germaniæ populi cum quibus affinem ſermonem habent, neque multum diſcrepantem à cæteris gentibus, quas in Hiſpaniam per hæc tempora ferro penetraſſe dictum eſt, præter Alanos, quos Scythico ſermone vſos eſſe magis ex coniectura probabili, quam certo argumento licet affirmare. Omnino in vulgarem linguam, qua hoc tempore vtitur Hiſpania ex multarum linguarum colluuione conflata, multæ voces ex Gotthorum ſermone deriuarunt, quo in numero hæ ſunt. Tripas, Caza, Robar, Yelmo, Moza, Vandera, Harpa, Iuglar, Aluergar, Eſcanciar, Eſgremidor, Cangilon, Camiſa, Sauana. Quemadmodum Vandalis aliæ voces acceptæ feruntur. Camara, Gozque, Azafran. Chriſti ſacra ab his omnibus nationibus, aut nunc aut paulo poſt hæc tempora ſuſcepta ſunt populariter. olim ſuperſtitioni multiplici ſeruire ſolitæ erant: ac Gotthi in primis haudquaquam bella auſpicato ſuſcipi arbitrabantur niſi humano ſanguine exercitu procurato, captis in bello mactatis Marti (cui imprimis addicti prædæ primitias offerre, exuuiaſque truncis ſuſpendere ſoliti erant) neque geri niſi equos prius ſolenni ritu mactaſſent, eorumque capita rictu diducto in contis eſſent prælata. Illud recte: quod humanos animos perpetuos fore ducta ex antiquo per manus opinione habebant perſuaſum, præmiaque & ſupplicia à rogo ſupereſſe exiſtimabant. Cælo tonante ſagittis in ſublime eiaculatis numini opitulari, cui vim afferri ac regno deturbari ſuſpicabantur. Maiorum facta ad lyram cantu modiſque concelebrabant. Gotthorum inſignia leonē erecto inuerſoque capite vndanti clypeo impoſitum fuiſſe, cæruleo dimidiata ex parte quidam affirmant. alii tres leones ingredientium habitu ſupra ſe inuicem Regum Daciæ ſimilitudine. In quo ſudandum non eſt, cum ſit præcipue noſtrarum partium occaſionem paulo ſuperius indicatam copioſius explicare, quæ tam multis nationibus & tam barbaris aditum patefecit in Hiſpaniam. In ea rerum colluuione atque imperii Romani ruina Marcus quidam in Britannia à legionibus Imperator eſt ſalutatus, neque minori leuitate paulo poſt de medio ſublatus, Gratianuſque ſubſtitutus: & hoc intra quartum menſem occiſo pari leuitate Conſtantinus in eius locum ſubrogatur, nullis rebus geſtis inſignis ſed memoria nominis bene apud eas gentes ominati commen-
411. datus, anno quantum ex Paulo Oroſio coniici licet quadringenteſimo vndecimo, Theodoſio iuniore Cos. IIII. cum is Arcadio patre ante triennium defuncto Orientis imperium gubernaret. Conſtantini partes magna Galliæ pars atq; Hiſpaniæ ſecuta eſt. Romani imperii diuturnitate atque grauiſſimis vectigalibus, quæ in dies maiora imperabantur, cunctorum animis exacerbatis. Didymus & Verinianus Honorii propinqui in Hiſpania in fide perſtantes tumultuario collecto exercitu & maiori quam pro viribus animo Pyrænei aditu Conſtantinum, qui ex Gallia in Hiſpaniam feſtinare nunciabatur, prohibere conati, à Conſtante tyranni filio, quem pater ex monaſterio detractum & Cæſarem dictum præmiſerat in Hiſpaniam, victi acie atq; trucidati ſunt, tum ipſi, tum vxores. Theodoſiolus & Lagodius occiſorum fratres fugę beneficio ſeruati ad Imperatores abierunt, Honorium Theodoſiumque Arcadii filium diffiſi viribus. Conſtantis exercitus plurimum ex iis gentibus erat conflatus, quę cum ex Germania irrupiſſent in Galliam ob fœdus cum Honorio factum Honoriaci nuncupabantur. Hi Conſtantis permiſſu Hiſpaniam Palentiam vſque depopulati ſunt, nimirum barbari exercitus voluntates aliena calamitate redimebantur. deinde cum reditum ad patrem pararet, Pyrenæi anguſtiis præfecti ſunt: moleſte ferentibus Hiſpanis mercenarium militem dubiaq; adeo fide ipſorum conſtantiæ prælatum, quibus ducta ex antiquo conſuetudine is honor deberi videbatur. Detractum vt prouinciæ aditus ipſi munirent, querebantur ſcilicet foreq; minitabatur, vt breui noui motus exiſterent, rurſuſq; ad alios dominos Hiſpania reſpiceret, contumeliæ dolore faciente animos. Eorum ſermones vanos non fuiſſe, euentus breui declarauit. Honoriaci enim quibus natura fauere cogebat Vandalos, Alanos, Sueuos, & Silingos, quos paulo ante Stilico in Galliam immiſerat, vt eſt paulo ante demonſtratum, clam inito fœdere patefactoq; aditu, quo eate-

eatenus erant prohibiti, attraxerunt in Hispaniam. Deserendi Galliam Gotthorum metus causa fuisse putatur, quibus facta cum Honorio pace vt pares esse possent verebantur. Constantini etiam potentia sollicitabat maximam Galliæ partem imperio obtinentis, & ad reliquam aspirantis. Erat Sueuorum Rex Hermenericus, Alanorum Atace, Vandalorum & Silingorum Gundericus. Horum irruptionem grauissimæ calamitates consecutæ sunt: cum barbara immanitate in Hispanorum atque Romanorum fortunas sine discrimine inuolarent, agris & oppidis afferrent vastitatem. vnde sæuiente mox fame humanis carnibus passim vitam tolerare non homines modo cogebantur, sed & bestiæ ea laniena efferatæ passim in homines irruebant. Famem vt fit pestis lues excepit grauissima. innumeri tota prouincia consumpti superstitum inuidia, cum quauis morte grauiora mala tolerarent. Ergo prouincia magna ex parte habitatoribus vastata barbari in variis eius regionibus sedes collocarunt. Sueuis & Vandalorum parti Calæcia data est latioribus quã nostra ætate finibus: nam totam Castellam veterem ambitu comprehendebat. Lusitania & Carthaginensis prouincia Alanis obuenerunt, demptis Carpetanis & Celtiberis in fide Romanorum perstantibus. Bætica Vandalis & Silingis attributa. Ea partitione facta fœdus initum cum Romanis: cultusque pristinus & frequentia in prouinciæ vrbes magna ex parte reuocata est. Hispani nouam seruiendi conditionem Romanorum imperio atque acerbitati præferebant. tametsi nonnulli veterem libertatem mordicus retinentes barbaricum iugum subire detrectabant, præsertim in Caleciæ tractu, vbi Sueuorum imperium erat. Interea Honorius ex Italia Constantium cum valido exercitu in Galliam immiserat contra tyrannum. In Hispania noui motus exorti, Maximo in Citeriori Hispania Imperatore salutato Gerontius Comes tyranni prioris odio, cuius partes sequebatur, vt alieno nomine regnaret eius defectionis auctor extitit. Itaq; Maximo Tarracone relicto cum copiis ipse in Galliam penetrauit: Viennæque ea vrbe capta Constantem Cæsarem nactus de medio sustulit. ne vlterius procederet Constantii aduentus fama deterruit. Reducem in Hispaniã an hominis fortuna despecta, an Honorii demerendi studio, Hispani noctu in ædes impetu facto quamuis egregie pro extrema spe dimicantem iniecto igne peremerũt. Maximus Gerontii opibus, cuius auctoritate stabat, destitutus cum fuga saluti consuluisset inglorius ad Orosii ætatem vitam calamitosam propagauit. Dum hæc in Hispania geruntur. Constantii virtute Constantinus tyrannus Arelati & Iulianus eius filius sublati. neq; multo post Iouius & Sebastianus deinceps imperio rebellantes. Galliaque vniuersa ad Honorii ditionem reuocata salutis anno quadringentesimo tertiodecimo. Gotthi tanquam ad vtriusq; 413.
prouinciæ præsidium Honorii permissu Pyrenæi radices vtrinque post biennium occuparunt. Ii ex antiquis sedibus ante hæc tempora sæpe dilapsi atque in Romani imperii prouincias impetu facto, virtutis opinionem maximam excitarant: vsque eo dum Alexander Macedo gentis indomitæ congressum declinasse. Pyrrhus Epirota exhorruisse, Iulius Cæsar detrectasse crediti sint, auctor Orosius. Huius gentis irruptiones omnes & bella commemorare nostri instituti non est. res gestas narratione explicare sigillatim maius opus quam pro susceptæ narrationis modo. Valente Imperatore, vt est superius demonstratum, Visigotthos ex antiquis sedibus deductos in Mœsię finibus sedes accepisse ea lege constat, vt Romani imperii stipendia facerent, Christi Dei sacra susciperent. vnde ex aliquanto interuallo Arii secta, cui Valens addictus erat, magnarũ calamitatum & motuum in Hispania extitit causa. Datas sedes ad Arcadii & Honorii imperium tutati in Pannoniam vsq; propagarunt, paulo ante quam irrupissent in Italiam Thracia vastata. nimirum Stilico Honorii socer, vt Eucherio filio imperium pararet gentem suopte ingenio inquietam ad arma excitauit. duxerat Stilico Serenam Honorii fratris Theodosii filiam: ex qua Eucherius, Maria, & Thermantia nati. Eucherio Galla Placidia Imperatorum soror connubio iuncta. Honorius Mariam & Thermantiam deinceps duxit. Mariæ sepulchrum Romæ non ita pridem repertum Paulo III. Pontif. Max. in D. Petri Vaticani gemmæque in eo magni pretii, auri & argenti pondus non exiguum Honorii & Mariæ nominibus in bulla expressis: vti ex Topographia vrbis Romæ à Marliano edita cognoscere accuratius licet. Sublata igitur vtraque Honorii vxore (quidam Thermantiam ait ab Honorio repudiatam cognita Stiliconis fraude) Stilico quasi fidei vinculis sublatis facinus, quod diu animo coxerat perficere cum maturaret, Vandalos, vnde ipsi origo, & Alanos magnis inuitatos præmiis immisit in Galliam. Gotthi eadem arte stipendiis negatis arma corripuerunt. Alarico Rege salutato in defuncti Athanarici locum, Thraciaque & Italia vastatis ipsum orbis caput Romam diuturna obsidione fatigatam in potestatem redegerunt Fl. Vararo & Tertull. Cos. IIII. Nonas Augusti, Honorii socordia tanta, cuius partes erant summæ rerum opitulari, vt renunciantem vrbis Romæ calamitatem de Gallo putaret loqui, quem Romam vocare erat

solitus & pugnantis paulo ante spectaculo se, vt in more habebat, oblectarat. Gotthorum Duce Alarico in extrema Italia defuncto, Athaulfus successor Gallæ Placidiæ vxoris, quæ Romæ capta fuerat, blanditiis delinitus & ad pacem procliuis cum Honorio fœdus pepigit. ex quo Gotthorum copiæ ex Italia deductæ in Galliæ Hispaniæque confinibus conse-
415. derunt. regni sedes Narbone collocata salutis anno quadringentesimo quintodecimo: vnde Galliæ Gotthicæ nomen factum finibus sæpe alternantibus pro vario bellorum successu cum Francis finitimis & Romanis. Atque hac occasione tum aliæ gentes tum Gotthi in Hispaniam venerunt.

A Gotthis aliæ nationes barbaræ in Hispania superantur. CAP. II.

ERAT Hispania in multa regna distracta legibus institutis atque religione discrepantia. Romani & Hispani catholicę religioni addicti erant. Gotthi Arianorum peste contaminati. reliquæ nationes barbaræ nondum Christi sacris imbutæ gentili superstitioni seruiebant. Vniuersę vt occupatam ditionem in ea rerum colluuione retinere liceret, pro se quęque pacem cum Romanis firmare cupiebant. Godigisco (Gundericum quidam vocant Gisericum Iornandes, id certe falso) Vandalorum Regi in has leges data est. Vt sine veterum incolarum maleficio viuerent in Hispania, neq; triginta annorum præscriptionis lege vllo tempore tuerentur aduersus Romanos, quæ per vim nefasq; vsurpassent. Quibus verbis indicabatur eam pacem non tam voluntate concessam, quam expressam necessitate: magisq; facultatem deesse quam bellādi cupiditatem. Omnino ex eo fœdere inter barbaros nouis suspicionibus natis bellum cōtinuo exarsit. Alani ferociores Vandalos atq; Silingos Bætica relicta coegerunt in Calęciam ad Sueuos confugere, vt iunctis cum illis viribus Alanorum audacia repressa sedes suas, vnde erant pulsi recuperarent. Alanorum impetu in Celtiberiam & Carpetaniam conuerso multæ vrbes & oppida detractę Romanis. Gotthi consequenti anno ex quo in Galliam venerant, in Hispaniam penetrarunt. vbi eorum ope Attalus imperii honorem inane nomen exitialeq; primum vsurpauit: mox consilii inops & viribus destitutus cū mari euadere tentasset, ex fuga retractus à Constantio, qui ea littora validis classibus obtinebat, ad Honorium missus pollice & indice pręcisis in Liparam exilii gratia deportatus est. Athaulfus Gotthorum Rex siue suopte ingenio, siue ex noua affinitate ad pacem quam ad bellum propensior, cum Barcinone constitisset, suorum
416. cōiuratione periit anno salutis quadringentesimo sextodecimo, cū annos amplius quinq; regnasset. Vernulfus pusilla statura homuncio, cęterum viuido ingenio & in omnia iura familiaria assuetus, nactus opportunitatem facinoris, Regis latus districto ense transuerberauit. Dobbium Olympiodorus vocat & Athaulfi cæde vindicasse heri cędem ab eo ante occisi. Sex Athaulfi filios vna cum patre periisse sepulchri inscriptio carmine concepta declarat, cuius hodie sepulchri pars Barcinone extat. Ei inscriptioni quanta fides sit arroganda, aliorum esto iudicium: nobis recentior visa est, quam pro horum temporum antiquitate. Natum certe ex Athaulfo & Placidia atque in prima ætate defunctum infantem Theodosium, in oratorio pro Barcinone vrbe atque in theca argentea sepultum: alios ex priori coniugio Athaulfi filios de sinu Sigesari Episcopi abstractos neci datos à Sigerico successore: præterea ante eius equum Placidiam cum aliis captiuis longo spatio currere compulsam fuisse (sic sunt rerum vices) Olympiodorus ait. Ergo in Athaulfi locum Sigericus gentis suffragio subrogatus (nam indoles inerat belloq; & pace spectata virtus ad hæc in procero corpore oris dignitas quamuis crure altero ex equi casu debilitato) cum Athaulfi vestigiis insisteret eatenus, vt ad pacis consilia procliuis videretur, suorum coniuratione ferro occubuit intra primum regni annum, Vvalia substituto inquieto homine atque bellaci. Hunc scribunt sub initia regni instructa classe in Africam transmittere voluisse: siue rerum suarum desperatione, cum vtrinq; hostes terrorem incuterent, hinc Constantius, inde nationes barbarę, siue alia quauis de causa ac pręsertim Mauritaniæ occupādę studio Hispaniæ contributæ. Disiecta sane vi tempestatis classe ad freti Gaditani fauces, cum in Oceanum egredi pararet, necessitate in Hispaniam reuocatus cum Constantio fœdus pepigit ea lege: Vt Placidia Athaulfi vxor, quæ Constātio erat à fratre Imperatore pacta redderetur. Nationes barbaras quæ obtinebāt Hispaniam Gotthi bello fatigarent. Eius belli progressu quidquid terrarum quæsitū esset ereptumq; hostibus, cederet imperio Romano. Ipsi quibus finibus antea, in Gallia atque Hispania ditionem terminarent. Hæc pax facta est, eius
418. seculi anno octauodecimo, auctore Paulo Orosio Presbytero Tarraconensi, Augustani atque Hieronymi familiaritate claro. qui rerum Romanarum historiam perduxit in proximum annum Flauiiq; adeo Monaxi & Flauii Plinthæ consulatum, Constantio cum Placidię nuptiis imperii maiestas accessit Honorio concedente. Vvalia ob domitas, vt erat in fœde-

fœdere, gentes barbaras, Aquitaniæ possessione auctus est, nobilissimo Galliæ tractu Garumna flumine & Pyrenæis montibus comprehenso, vbi Tolosa & ad Oceanum Burdigala sitæ sunt. Ex Celtiberia enim, quo Constantius penetrarat rerum Hispaniensium cura Gothi noui belli cura suscepta, in Alanos rerum successu ferocientes, neque iis finibus contentos quos primo aduentu occuparant, atque ad totius Hispaniæ imperium aspirantes impetu facto, Rege eorum Atace in prælio cum multis suorum trucidato, qui cladi superfuerunt deserta Lusitania in Calæciam aufugere compulerunt, vbi Sueuis confusi gentis & regni nomen penitus amiserunt. Alanquer oppidum in Olisiponensi agro, & Alanim in montibus Hispalensibus quidam suspicantur ab Alanis ea nomina accepisse (nam Alanquer olim Ierabrica fuit) nulla meliori coniectura, quam appellationum similitudine. Eodem belli impetu Silingi vexati, domitique (cum in Tartessiacis campis pugnatum esset) constitutis qui genti iura darent ex Gothorum numero. Horum exemplo Vandali, atque Sueui castigati retenta ditione, in ius concesserunt Romanorum, quorum auspiciis bellum administrabatur, Gothorum periculo, & armis. Negatum tamen vectigalibus, Romani imperii stipendia facere, ne retentis armis rebellandi facultas esset. Walia grauissimo bello breui confecto, cum in Galliam concessisset quasi Hispania penitus domita atque pacata, Tolosæ ex morbo defunctus est eius seculi anno nonodecimo, cum tribus 419
annis iura Gotthis dixisset, suumque & gentis nomen tantis rebus gestis magnopere illustrasset.

Theodoredi Regnum CAPVT III.

POst Waliæ profectionē in Galliā duæ res incommodæ consecutæ sunt. Constantii Imperatoris mors, cum Hispania Galliaque pacatis in Italiam se contulisset Rhauennæ defunctus est salutis anno quadringentesimo vigesimo primo, Valentiniano infante ex Pla- 421
cidia relicto: quem auunculus Imperator in Imperii spem educandum curauit. nationes barbaræ in Hispania resurgere cœperunt atque ditionem & auctoritatem pristinam recuperare. Vandali inprimis, quorum erat inter gentes cæteras opinio virtutis singularis Rege Gunderico Hispaniæ totius imperio spe deuorato Sueuos (caussæ in incerto fuere) sed Sueuos tamen Eruasis montibus se tenere coegerunt, magis locorum munitione fidentes, quam vera virtute. Hos montes Legionem inter & Ouetum Aruas hoc tempore vocari peruetusto monasterio nobiles quidam arbitrantur, & Ptolemæo Narbasos esse. Montium horum quicunque fuerint præsidio Sueui cum nusquam totius dimicationis copiam facerent, Vandali victoriæ spe depulsi instructa classe in Baleares profecti ferro igneque eas insulas deformarunt. inde in continentem versi Carthaginem Spartariam, quæ paulo ante Alanis erepta in ditione Romanorum erat, solo æquarunt, non totis sexcentis annis decursis ex quo à Pœnis fuerat fundata; imperii Punici arx atque præsidium in Hispania. Secundum hanc cladem ad casas redacta, propter portus nobilitatem consequenti tempore habitari cœpit. nostra ætate vix in ea sexcentæ familiæ numerantur. Omnino ex eo tempore vrbis Carthaginis iura Toletum migrarunt. quod ab antiquo scriptore rerum Hispaniæ affirmatum, nonnulli de Metropolitani dignitate interpretantur: alii de conuentu iuridicundo Carthaginensis prouinciæ populis Toleto iura petere coactis, quæ stante Carthagine ab ea vrbe petebantur. argumenta quoniam in neutram partem assensum exprimunt: de tota re liberum lectori iudicium ex aliorum lectione relinquatur. Gundericus Vandalorum Rex excisa Carthagine in Silingos impetu facto, quoniam Romanorum auctoritatem sequebantur, eorum agris vastatis atque Hispali eorundem ditionis vi expugnata atque direpta, cum ad extremum sancti Vincentii in ea vrbe templum opibus & religione nobile simili audacia diripere, atque spoliare pararet, in ipso templi limine extinctus est, violatam religionem diuino numine ipsiusmet Regis morte procurante. Successit Gensericus defuncti ex impari matre frater, alii Guntharim scribunt. Hæc omnia intra eundem annum gesta sunt quo Constantius Imperator obiit. quo tempore Iouino & Maximo imperii nomen occupantibus in Hispania, noui motus excitati Honorium Imperatorem compulerunt nouis delectibus habitis, Castinum rebus gestis ea ætate nobilem contra tyrānos & Vandalos ablegare. Eius virtute Iouinus & Maximus, quoniam exiguo præsidio nitebantur, & magis rerum perturbatione quam sua virtute fidebant, breui in potestatem redacti atque perempti sunt. maior rerum moles à Vandalis opponebatur. Itaque Castinus viribus diffisus Bonifacium quidem Comitem belli & pacis artibus æque atque Augustini familiaritate nobilem ex Africa, vbi res gerebat, acciuit in Hispaniam, cæterum discordia vt fit inter pari potestate Duces exorta, cum summo periculo tum Hispaniæ tum

rerum Romanarum Bonifacius in Africam rediit. Castinus eo præsidio destitutus contra Vandalos nulla re gesta memorabili in Italiam redire compulsus est ipso anno huius seculi
423. vigesimo tertio: quo Honorius Imperator rebus humanis exeptus est octauodecimo Kalend. Septembris, cum imperasset annos octo & viginti, menses vndecim, dies decem, non magis constantia religionis quam imperii casu atque infelicitate nobilis. Corpus in D. Petri Vaticani tumulatum. Valentinianus eo nomine. III. in defuncti locum est subrogatus, ætate puer, atque tantis rebus sustinendis impar. Eam imbecillitatem Flauius Ioannes ad imperii occupandi occasionem vertit. Ioanne post biennium oppresso Bonifacius Ætii æmulatione, quem apud Placidiam gratia & auctoritate plurimum posse dolebat, vindictę studio & rebus suis cauens Vandalorum Regem Gensericum acciuit in Africam barbarorum armis Africæ imperium retinere cogitabat, Vandalis parte data, vti erat in fœdere designatum. Vsque adeo ambitionis labe excæcantur humani animi, vt neque Reipublicæ amor, neque fides, neque religionis studium quo erat singulari, hominem alioqui probitatis opinione excellentem à concepto facinore retardarit. Itaque Gensericus Africæ imperio occupandæ occasionem non esse prætermittendam iudicans, deserta Bætica, atque spe repudiata totius Hispaniæ, cuius imperium meditari cœperat, armis subiugandæ, cum octoginta Vandalorum millibus mare transmisit, huius seculi anno septimo & vigesimo,
427. Hierii & Ardaburii Cons. Silingi remanserunt in Hispania, eaque potissimum Bæticæ parte, vbi Hispalis sita est. vnde quoniam Vandalis contributi erant, illisque confusi consequenti tempore Bæticæ nomen Vandalosiæ appellatione non iisdem prorsus finib. mutatum est. Vandali in Africa initio quidem iunctis cum Bonifacio viribus magnam eius prouinciæ partem sub imperium miserunt: deinde tamen orto dissidio, vt est incommunicabilis natura potestatis, Vandali concessa in fœdere Africæ parte haudquaquam contenti: & solent homines ad maiora tendere sordentibus primis cum meliora expectantur, Bonifacium viribus inferiorem intra Hipponem obsessum (qua in obsidione Augustinus eius vrbis Episcopus obiit, vir immortali laude gloriaq; dignissimus) expugnata vrbe peremerunt, vniuersamque propemodum Africam redegerunt in potestatem. Arii opinionibus deprauati venerant (ex Gothorum fortassis commercio.) Ex eo magnis calamitatibus atque diuturnis Africanæ ecclesiæ implicatæ sunt. innumeri mortales perempti ob veræ religionis atque catholicæ constantiam. In his Arcadius, Probus, Paschasius, Eutychius cæsi sunt, regiæ Genserici aulæ asseclæ: tum Paulillus puer Paschasii & Eutychii frater germanus in seruitutem contraditus eo consilio, vt sordidi ministerii cui addicebatur tædium de mentis constantia deduceret. Fuere hi Martyres natione Hispani atq; quãtum
437. ex Prospero coniici licet anno quadringentesimo trigesimo septimo mortem tolerarunt. Vandalorum discessu Sueuorum potẽtia vniuersæ Hispaniæ cœpit esse formidabilis Hermenerico gentis Rege. eoque ex diuturno morbo sublato, salutis anno quadringentesi-
440. mo quadragesimo, regni anno trigesimo secundo, Rechila filius ardenti ingenio iuuenis vestigiis patris insistens, atque in spem erectus imperii obtinendi Hispaniam vniuersam, ad Singilim fluuium congressum Andebotum ab Imperatore missum in Hispaniam, in prælio victum cæcidit. Ex præda auri & argenti copia ad bellicos sumptus tolerandos. secũdum eam victoriam Bætica imperio subacta, Silingis domitis atque Hispali in potestatem redacta haudquaquam pristinam amplitudinem gloriamque retinenti, cum bellorum iniuriis esset deformata. Mox in Lusitaniam belli impetu conuerso Emerita expugnata Alanorum reliquiæ penitus oppressæ, deletęque sunt. Sebastiani strenui Ducis pro Romanis discessus in Africam, vbi à Vandalis occisus est auctore Paulo Diacono, multum contulit ad Sueuorum audaciam confirmandam. Carpetania & Carthaginensis prouincia victricib. armis sub imperium missæ, breui ex fœdere pacis studio facto ad ius ditionemque Romanorum
448. redierunt. Obiit Rechila salutis anno quadringentesimo quadragesimo octauo, Recciario filio successore, qui primus Sueuorum Regum Christiana sacra suscepit Sueuicæ religionis conditor in Hispania. atque hæc Sueui. Gothi vero Theodoredo Rege Walliæ propinquo atque successore ditionem in Hispania angustis finibus terminabãt exiguo tractu prouinciæ, vbi nunc Catalauni sunt, subdito: opibus tamen atq; militari gloria in Gallia florentes, Romanis cum quibus rupto superiori fœdere ex bellis bella serere soliti erant, terrori esse cœperant. Numerosa Theodoredi soboles potentiam augebat. Sex enim filios genuerat, Turismũdum, Theodoricum, Fridericum, Euricum, Riccinerum, Himericum: filias duas, alteram Genserici filio Hunnerico connubio iunctam impio homini & immani, qui catholicos in Africa indignis modis vexabat, vxorem præcisis naribus nulla magna de causa, suspicione tantum inductus veneni sibi parati leui scilicet & inani, remisit ad patrem. Altera Recciario nupsit Sueuorum Regi in Hispania. Irruperant ea tempestate in Galliam

Galliam Hunni Duce Attila, qui Dei flagellum vulgo vocitatus eſt, ſiue vltro imperii proferendi cupiditate, ſiue Romanorum arte inducti ad Gothorum potentiam audaciamque frænandam ſiue quod vero propius eſt, Genſerici Vandali hortatu Gothorum arma vindictamque patrati ſceleris formidantis. Hunnorum gentem quidam intra Riphæos montes collocant, Marcellinus ad Oceanum ſupra Mæotidem genus hominum figura truci, victu aſpero neque igne neque conditis cibis vti ſolitos, ſed radicibus & carnibus inter femora tepefactis: nonnunquam equorum ſanguine, qui inciſis venis manabat, vitam tolerare. Valentis imperio Gotthos antiquis ſedibus expuliſſe primum proditum eſt, deinde Armenia aliiſque Orientis prouinciis vaſtatis vtranque Pannoniam ſub Honorio Gothis eripuiſſe. In Gallia viciniſque locis cum irruptiones feciſſent, innatæ ſæuitiæ veſtigia fixere. Hoc demum tempore Galliam vniuerſam imperio ſubiicere parantes, Rhemos nobiliſſimam vrbem direptam incenſamque vaſtarunt, vbi Nicaſius ciuitatis Pontifex ſecuri percuſſus ab ea gente eſt, ſacros hymnos extremis intermorientibuſque vocibus perſonās. Deinde Aureliano obſeſſa Gothos, Francos, atque Romanos impulerunt vt fœdere inter ſe facto coniunctis viribus communem hoſtem opprimendum curarent. Theodoredus Gothorum Rex ad incendium, quod vt Aquitaniam inuolueret verebatur, primus accurrens Aureliani obſidione ſoluta compulit barbarum in Catalaunos campos (hi Marochii ſiue Mauricii etiam dicti ſunt Toloſæ vicini) migrare. Affuit Ætius à Valentiniano militiæ Magiſter creatus, atque Franci Merouei Regis ductu, imperioque. Iis locis copiæ ad pugnam explicantur. Theodoredus Rex in dextro latere curare iuſſus, Ætius in ſiniſtro Francis adiunctis. Sangibanus Alanorum Rex eorum qui in parte Galliæ conſederant, vbi Aurelianum eſt, in medium agmen recipitur dubia fide: eoque ne ſe poſſet commouere prouidebatur. Contra ab Attila, Reges, nationeſque aliæ in cornua diſtributæ immenſa belli lues late patentibus campis diffuſa. Oſtrogothi in eo numero eminebant, præcipua virtutis opinione, in ſiniſtro latere Viſigothis obiecti. Attila ipſe Hunnique in medio agmine ſubſtiterunt, truci aſpectu cæteris aduſtiores. Locus decliuis erat. aſſurgentes collis faſtigium qui priores occupaſſent, magnum operæ pretium facturi videbantur. Vtrique pari conſilio, eo contendunt. Occupauere Romani. Eo incommodo turbatum militem & de prælii ſumma metuentem, Attila hac ſententia allocutus fertur: Victores orbis terrarum, domitores gentium verbis accendere opus non eſt. ne ignauis quidem virtutem oratio addat. fortibus quales vos eſtis pugnare ludus eſt, vlciſci hoſtes voluptas, vincendi conſuetudo in morem tranſiit. An victas Pannonias, Mœſias, Germaniam, Galliam, Mæotidis receſſus penetratos obliti eſtis? Aſſumite, qui decet victores animum. Licuit otioſis victoriarum fructum percipere quia otium ferre non potuiſtis, primi intuliſtis bellum. audaciæ maioris argumentum, ſit incitamentum facite. Hic dies orbis terrarum imperium veſtra virtute confirmabit. Eæ copiæ ex colluuione multarum gentium ſupremo conatu conflatæ an veſtrum conſpectum ferent milites, oculos, manus? Virtuti diffidunt, eo ſublimiorem locum auidiſſime occuparunt. At Viſigothos auxiliares habent. verum quantulum id præſidii rebus erit? Si in eos irruitis vno impetu Romani delicati emollitiq; voluptatibus, quaſi conciſis neruis, nullo impellente cadent. Excitate ergo virtutem: ſolitos aſſumite animos: veſtram operam ſi minus victoria, certe quod Dii auertant, nobis morte probate. Magnanimis vel in morte victoria eſt, vel in victoria ſalus, præmiaque à nobis non imperium modo ſed exemplum expectate. Vos niſi vincitis milites, quis alius Imperator; quæ prouincia accipiet, omnibus nationibus irritatis, inuidentibusq; veſtræ felicitati? His dictis pugnæ ſignum datur. Hunni præcipitant impetum: excipiunt aduerſarii nihilo minori virtute, ſuorum & ipſi Ducum cohortationibus inflāmati. miſcentur agmina: prælium atrox fit his atque illis rurſus exitiabile, ſupremo conatu, vt par erat, de imperio orbis terrarum certantibus: cæſorum tam multo ſanguine, vt riuus vicinus exceſſiſſe ripas memoretur, mendacio probabili, quoniam ad centum octoginta virorum millia cecidetrunt. Periit etiam ſub initium pugnæ Theodoredus Rex graui ætate, ſuorum pedibus cōculcatus, dum auidius pugnans in confertos hoſtes rapitur. Sunt qui ab Andage Oſtrogotho occiſum malunt. Quod debilitare potuiſſet, animos auxit. Turiſmundus & Theodoricus occiſi filii denſo ſuorum agmine obturbant hoſtes, feroces atque præcipites: abrumpunt ordines atque diſiiciunt. Attilam quamuis in illa trepidatione nullo conſtantis Ducis, aut fortiſſimi militis officio prætermiſſo in fugā vertunt. Ipſi longius ſtudio prouecti proſpectu tenebris adempto, in reditu hoſtiū caſtris temere appropinquantes ſupremum periculum adierunt. Turiſmundus ex equo præcipitatus vulnere in capite accepto ſuorum virtute euaſit. Hoſtis ſpe orbem terrarum complexus, quia non viciſſet, pro victo ſe in caſtra recipit, ſi quid grauius accideret, mortem conciſcere certus accēſo rogo. Car-

ri quibus munita erant caſtra, ſaluti fuerũt, & noctis tenebræ qua ſpe pugnam poſt meridiem inchoarat. Ætius haud minori metu vallo ex equorum cadaueribus clypeiſque facto, noctem totam in armis ſuſtentauit. hoſtem ſequenti luce certamen repetere detrectantem obſedit primum intra caſtra: deinde cum deleri facile potuiſſet, haud ægre paſſus eſt è Gallia in Pannonias redire. Multũ de tantæ victoriæ voluptate & gratulatione tũ barbari fuga diminutũ eſt, tũ Theodoredi caſu: tametſi Romanis æque ac Francis gratũ accidiſſe videbatur Regẽ præpotentẽ de medio fuiſſe ſublatũ. Conſultus ab Attila vates Duce hoſtiũ cæſo victorẽ fore denunciarat, mentitus in altero, alterius partis vana interpretatione Ætii capiti id minari exiſtimabant, vt eſt genus hominũ fallax vanumq;. Triduo armorũ fragorem iiſdem veſtigiis auditum, pugnantium clamorem vmbris pertinaci contentione poſt mortem in pugna perſtantibus in Græca Iſidori philoſophi vita traditur. Occaſionem fabulæ videlicet prælii nobilitas præbuit. Pugnatum eſt, vti Caſſiodorus ait, Martiano Augusto & Clodio Adelphio Coſſ. eius ſeculi anno quinquageſimo primo, Theodoredi regni anno trigeſimo ſecundo. Huic prælio Sueuorum Regem Recciarium interfuiſſe nonnulli ſuſpicantur, ob affinitatem cum Gotho Rege iunctam: certe Vaſconibus qui in Romanorum fide ea Hiſpaniæ parte perſtabant, vbi Nauarra ſita eſt, bello tentatis in Galliam tranſcendit ſoceri inuiſendi ſtudio: & Gothorum auxiliis auctus in Tarraconenſi prouincia Cæſarauguſtam eripuit Romanis: Carthaginenſem prouinciam & Carpetanos longe lateque depopulatus fœdere cum Romanis icto in ditionem patriamque reuertit: Bæticam, Luſitaniam, atque Galeciam imperio complexus, & ad reliquæ Hiſpaniæ dominationem aſpirans.

451.

Turiſmundus & Theodoricus. CAPVT IIII.

THEODOREDI funere in Gothorum caſtris procurato, Turiſmundus in patris locum cooptatus, ne patris vlciſcendi ſtudio fugientis Attilæ veſtigiis inſiſteret, Ætii cõſilium & auctoritas fecit, noui regni ſtatum diſputantis ſtabiliendum videri: ne fratribus ſi forte male cogitarent, rerum nouandarum daretur ſpatium cum ex arcano prouideret ne Gothorum potentia nimium aucta rebus Romanis exitium compararet. Ætii concilio ita Turiſmundus acquieſcendum iudicauit, vt breui regni opibus firmatis Attilam inſecutus prælio ſuperaſſe conſtet ad Ligerim fluuium, Alanorum partem iis locis conſidentem ſubiicere imperio parantem. Nobiliſſima victoria fuit, qua compulſus Hunnus Galliæ finibus abſceſſit. Sed Attilæ dimiſſi conſilium Ætio exitiale fuit. cum enim ſuppleto exercitu arma in Dalmatiam, Illyricum, atque Italiæ partem vertiſſe eſſet nunciatum, qui opprimi in Catalaunis campis potuiſſet, Ætium Valentinianus occidendum curauit perduellionis lege poſtulatum, ſalutis anno quadringenteſimo quinquageſimo quarto. Quo tempore poſt Celeſtinum & Sixtum eo nomine III. Leo Romanam eccleſiam gubernabat, vere Magnus ſapientiæ atque eloquentiæ laude ad animi dotes eximias, tractandi Principes dexteritatem ſingularem adiunxit. Attilæ Hunno cum Romanis ceruicibus immineret, retro iter conuertere obuiam factus ad Mincii vada: neque multo poſt Genſerico Vandalo ne vrbem Romam quam ceperat incendio vaſtaret perſuaſit. cæleſti virtute ceſſit barbarus. Verum externa mittantur. Cum Turibio Aſturicenſi Epiſcopo in Italia olim vſum habuerat Leo, cum eam prouinciam aliaſque non paucas ſiue ſapientiæ ſiue religionis ſtudio Turibius peragraret. ex huius litteris Põtifex factus Priſciliani ſectam cognouit toties iugulatam denuo renaſci, in Calæcia præſertim vbi contagionis malum incubuerat maxime. Malo procurando conuentum Epiſcoporum Tarraconenſium, Carthaginenſium, Luſitanorum, atque Calæcorum conuocandi curam Turibio ipſi per litteras demandat. Conuenere Epiſcopi vt erat imperatum, Celenis Calecíæ municipio. vbi Priſciliani placita cunctorum ſuffragio iugulata: rectæq; fidei formula de ſcripto concepta, Baleonio Bracarenſi Præſuli deſtinata eſt Metropolitani iure an etiam Primatis cunctis eo tractu eccleſiis imperantis. Huius formulæ mentio facta eſt concilio primo Braccarenſi: ſubiiciturq; primi concilii Toletani decretis, quaſi eius pars, maleque aſſutus cento errore eius qui conciliorum volumina primus compilauit. Extat præterea Turibii epiſtolæ fragmentum aduerſus Priſcilliani ſectam ad duos Epiſcopos Hiſpaniæ. vbi ſecundum ſalutem: Dolere ſe, ait, religionis concordiam, quam reliquæ eccleſiæ tenerent, in patria labefactari, Epiſcoporum culpa malum toties compreſſum denuo renaſci non ſatis conſiderantium. Suſceptæ vitæ rationes atque demandati muneris partes ſibi rebus omnibus inferiori loquendi neceſſitatem imponere. Libros apocryphos, quos hæretici pro diuinis venditabant, reiiciendos videri. Thomæ Apoſtoli acta non aqua ſed oleo affirmantia ſolitum Tho-

454.

tum Thomam baptizare, quod ex eius libri auctoritate Manichæi recipiebant sacramentum, reiiciebat Priscillianus. Andreæ acta à Manichæis vel conficta vel deprauata. Ioannis gesta à Luceio composita homine nefario. Apostolorum memoriam, quo libro lex vetus penitus conuellebatur, inde Manichæos & Priscillianistas hausisse constabat. eius libri deliria affirmat de scripto à se impugnata esse sigillatim. disputationem temporis diuturnitas abstulit. Turibii corpus ad D. Martini de Licuena in Asturibus tumulatum est a quibusdam etiam Hispaniæ populis ad sextumdecimum Kal. Maii festo dicato eius memoria celebratur. Ad Turismundum referatur oratio, quem superbius atq; crudelius imperantem, quam vt libero homines ingenio atque feroci pati possent, Theodoricus & Fridericus fratres perimendum curarunt. Ascalernus in omnia Regis familiaria iura ascitus ex morbo decumbentem ferro oppressit, toto anno circumacto ex quo Gothis iura dabat. Consequēti mox anno, qui annus à Christi ortu fuit quadringentesimus quinquagesimus 455
quintus, ad quintumdecimum Kalend. Aprilis. Valentinianus Imperator Romæ interemptus est à Thrasila Ætii milite. species erat vlciscendi Ducis iniuria sublati, re Maximo subornante tantum facinus suscepit, cum is tyrannidem affectaret, atque vt fecit Eudoxiam Valentiniani vxorem sibi toro iungere pararet, eius maiestate occiduum imperiū occupare satagens, planè ex hoc tempore collapsum penitus atque conuulsum. Nouem enim deinceps tyranni maleq; ominati Imperatores haudquaquam imperii nomine digni sunt habiti. Cum per idem tempus Orientis prouincias Theodosio Iuniore defuncto Martianus imperio teneret, synodus Episcoporum Chalcedone habita Patrum Concilii Nicæni numero duplicato, Dioscori & Eutychetis vesanas de Christo opiniones iugulauit. Gothorum gentem Theodoricus prudentia ac moderatione singulari cœperat gubernare, Princeps optimus, ni religionem Arii placitis, vitæ probitatem fratris germani cæde fœdasset. Sidonius Apollinaris Comitis honore à Theodorico decoratus, deindè in Gallia factus Antistes, litteris ad Agricolam datis Theodorici virtutes sigillatim commemorat. venusti oris dignitatem: corpus eximia firmitate compactum, neque munditiis cultum, sed virile prorsus, ac militare: iaculandi peritiam: in cibo & potu sobrietatem: solitum à prandio animum curis regni grauem atque distentum; honestis ludis laxare: & quod Regum proprium est, supplicibus audiendis patientiam adhibere singularem: iocis scurrarum inter cænandum citra cuiusquam morsum sese oblectare. Auito apud se legato à Maximo Augusto, cognita eius cæde persuasit, vti Occidentis imperium inuaderet, opibusque & auctoritate iuuit: eoque concedente impetrauit vt Gotthico imperio cederet quidquid in Hispania Sueuis ereptum esset, Romanorum ditionem Carpentibus identidem atque vniuersæ Hispaniæ imperium spe complexis. Inferendi belli honesta causa quærenda erat, affinitatisque iura violandi. Optimum visum est missa legatione Recciarium modestiæ admonere, ne vltro finitimos, vnde nulla iniuria extaret, lacessendo publicum aliarum gentium odium atque inuidiam concitaret. Regna æquitate constitui, ambitione atque immanitate labefactari. Se nisi desineret imperio Romano, cui fidem astrinxerat, & a quo multis beneficiis esset prouocatus, deesse officio non posse. Ad hæc Recciarius vt erat elato animo, quem secundi bellorū successus inflauerant spe vana, breui se Tolosæ affore respondet: vt quantum in vtraque gente virtutis esset periculum faceret, marteque arbitro de tota controuersia disceptaret. Eo responso Theodoricus accepto, suorum delectu habito, adiunctisque Burgundionum & Francorum auxiliis Pyrenæos montes transcendit, atque ad Vrbicum flumen Hiberiam præterfluens atque Asturicam in Calæciæ finibus congressum hostem fundit, fugatque. Ingens in eo prælio Sueuorum cædes facta Recciarius ipse accepto vulnere cum nihil tutum in Hispania fore crederet, naui in Africam transmittere parans, vi tempestatum repulsus ad portum Cale, qua parte Durius in Oceanum euoluitur, victoris iussu interfectus est, eius seculi anno quinquagesimo sexto, vt Ado Viennensis est 456
auctor. Bracara direpta absq; vllo ciuium sanguine: & fortassis in ea vrbe Sueuorum regia fuit. Calæciæ secundum id prælium domitæ à Theodorico; Acliulphus ex Warnorum gente longe à Gothici sanguinis nobilitate præfectus, fide inconstanti. Arma in Lusitaniam versa. Eulaliæ monitu ab Emeritæ direptione temperatum: cum in eius Diuæ tutela res eius vrbis essent. In Bæticam cum copiarum parte Ceurila missus: Nepotianus & Nericus in Calæciam aduersus Acliulphum, qui fidei oblitus in ea prouincia tyrannidem inuaserat. Theodoricum in Galliam; siue otii cupiditas, siue motus alii vocabant, Romanis enim & Maioriano, qui Auito successit, iratus; qua caussa incertum; sed infensus tamen agris oppidisque vastatis; armatus Rhodanum vsque penetrauit, ac Lugdunum in potestatem redactam incendio & direptionibus deformauit. Ceurilæ in Bæticam cum de improuiso celeriusque omnium opinione ventum esset incolæ legatis missis

nunciarunt, ſe ſuaque omnia fidei atque poteſtati Gothorum permittere. neque cum reliquis Sueuis conſenſiſſe, neque contra Romanos conſpiraſſe. paratos eſſe obſides dare, imperata facere, oppidis recipere, frumento aliiſque rebus omnibus iuuare. Itaque ſine ſanguine Bætica Gothorum ditionis facta eſt. in Calæcia maiori contentione bellum gerebatur, ac tandem ad Lucum commiſſa pugna Acliulphus, qui Regis nomen occupauerat, certe à Gothorum imperio defecerat cum in poteſtate veniſſet capite mulctatus eſt. Viris ſanctis annitentibus, quos Sueui ad Theodoricum miſerunt legatos cum infulis & velamentis ſupplices, venia prouinciæ eſt impetrata, neque venia tantum delictorum, quam poſtulabant, ſed & ab incredibili animi magnitudine datum collectis naufragii reliquiis Regem è ſuo numero genteque creare. Ventum in comitia, & cum voluntatibus diſcreparent, pars Frantam Regem iuſſit, pars Maſdram. intra biennium Maſdra ſuorum ferro occubuit, Re-
460. miſmundus filius ſucceſſor, anno ſalutis quadringenteſimo ſexageſimo, iuxta Iſidori computationem, numeris ad veram rationem caſtigatis, fœdere cum Franta icto, iunctiſque cum eo viribus, Luſitaniam ad Romanorum ditionem, quo caſu incertum, ſed reuocatam tamen, igne ferroque depopulatus, ſub iugum imperii mittere prorſus non valuit. Romæ, atque in Italia Recimer ex Waliæ Gothi Regis filia & Sueuo patre natus, militiæ Magiſter (ſummæ id poteſtatis ſecundum Imperatores nomen) inſtituendis deſtituendiſque in ea temporum fæce Imperatoribus rem Romanam ſurſum deorſum verſabat. Nam Mæcilio Auito, qui poſt Maximum imperium tenuerat abdicante, Iulius Valerius Maiorianus ſucceſſor in Hiſpaniam delatus, eius prouinciæ motibus pacatis, in portu Carthaginis claſſem ædificandam inſtruendamque curauerat, Vandalos in Africa opprimendi ſtudio. Tantus apparatus Romana claſſe qua incenſa ab hoſtibus cum Imperatoris conatus præoccupaſſent, qua capta euanuit. Maiorianus ipſe rei malæ geſtæ ignominia deformis, cum in Gallia tamen, Gothi quæcunque occupauerant, imperio reſtituiſſet eius prouinciæ ſtatu compoſito in Italiam re-
461. uerſus Ricimeris fraude Derthonæ captus, ſalutis anno quadringenteſimo ſexageſimo primo, ad Hiram fluuium, ſeptimo Idus Auguſti periit. Vibius Seuorus coniurationis particeps in eius locum ſubrogatus eſt Ricimeris ope ſubleuatus. In ea rerum perturbatione Theodoricus Narbonem priſtinæ ditioni adiecit tradente vrbem Rauennio quem ipſe magis pollicitis ad defectionem à Seuero Auguſto ſollicitarat. Extat huius temporis inſcriptio Nebriſſæ in ipſa templi fronte ſupra ianuam his verbis: ALEXANDRIA CLARISSIMA FOEMINA VIXIT ANNOS PLVS MINVS. XXV. RECESSIT IN PACE. X. KAL. IANVA. ERA. D. III. PROBVS FILIVS VIXIT ANNOS. II. MEN. VNVM. Vnde intelligitur Latinæ linguæ elegantiam multum ab antiquo degeneraſſe. Alpha & omega cum ſigno Crucis ea forma ad quam Conſtantinum Magnum Labarum conformaſſe ſuperius eſt demonſtratum, inſcriptioni ſubiecta more eius temporis Chriſtianorum ſepulcra diſtinguebant ab aliis. Romanam eccleſiam per idem tempus Hilarius patria Calaritanus regebat, Leonis Magni ſucceſſor. Extant Aſcanii Tarraconenſis Præſulis ad Hilarium litteræ, ex quibus in conuentu Epiſcoporum, nam forte conuenerant ad eius diem natalem celebrandum, Romæ relatum eſt: Nundinarium quidem Barcinonenſem Epiſcopum hæredem ſcripſiſſe fortunarum atque ſucceſſorem deſignaſſe Irenæum adiutorem ſuum. eius voluntatem, atque iudicium principum & populi ſuffragiis comprobatum. idem Siluanum Calagurritanum Epiſcopum effeciſſe, ſucceſſore deſignato, verum abſque populi voluntate & Metropolitani conſenſu. Proinde petere vt Hilarii auctoritate priori electione comprobata, poſterior irrita eſſet. Reſponſum ab Hilario quoniam nullo modo poſſet cauſſa Barcinonen. à Calagurritano diſtingui, ne hæreditarium videretur quod Chriſti benignitate confertur, & vitæ merita conciliant: vtranque electionem irritam eſſe, atque more & legibus inſtaurari debere. litteræ tertio Kal. Ianuarii datæ Baſiliſco & Hermenerico Coſſ. nimirum ſalu-
465. tis anno quadringenteſimo ſexageſimo quinto. In his litteris Aſcanius Tarraco. prouinciæ Metropolitanus dicitur. Turiaſo, Calagurris, Legio, Barcino, Ciuitatenſes (Mirobriga veteribus fuit) locorum quamuis ſpaciis multum ſeiunctæ, eius cura continebantur. ad indicium omnibus eum eccleſiis præfuiſſe in Hiſpania quæcunque Romano imperio parebant, & à Romana eccleſia tanquam religionis parente ſacra petere ſolitæ erant. Primatis nomine nondum fortaſſis in Hiſpaniam inuecto. ſed vnde iura petebantur, & vbi ſedes imperii erat, ei vrbi auctoritatem in alias eccleſias datam, quam late fines imperii patebant, multis coiecturis habemus comprobatum. ad Calæciam reuocetur oratio.

Theodorici

Theodorici mors & Eurici regnum. CAP. V.

SVEVI nouis bellorum motibus agitati ſunt, in Frantæ defuncti locum factionis ſuffragiis ſubſtituto Frumario. Æmulus Remiſmundus priuſquam vires coaleſcerent, vniuerſam ditionem gentemque Sueuorum armis inuaſit, obtinuitque Frumario forte fortuna per idem tempus ex morbo defuncto. tametſi Iria Flauia, quæ vrbs in Remiſmundi fide erat, ab aduerſa factione, belli deinde iniuria vaſtata eſt, Frumarii morte non ſatis ſtudiis pacatis. Sueuorum gente ſub vnius imperium reuocata, magni delectus tota prouincia habiti ſunt. Iis delectibus numeroſo exercitu conflato Remiſmundus Luſitaniam inuadit. capta per fraudem Conimbrica, Oliſipo vrbem dedente Luſidio ciue eius atque Præfecto venit in poteſtatem. Romanorum potentia contemptui erat: Gothorum arma timebantur. Legatione miſſa Theodoricum conciliare viſum eſt, fidei conſtantiam polliceri, ſeque imperata facere eſſe paratos profiteri. Nouum vinculum acceſſit affinitate inter Reges contracta, Theodorici filia Remiſmundo iuncta coniugio. Annuente poſtulatis Theodorico, noua nupta in Hiſpaniam miſſa eſt, Salano viro principe deducente, comite Aiace homine quidem Gallo, cæterum in Regis gratiam pridem ad Arii ſectam traducto. & illud agebatur vt religionis diſſidio huius opera ſublato, fœdus initum diutius ſtaret, Sueuorum gente ad Arii ſectam traducta. Quod homo callidus diligenter præſtitit, in Remiſmundi gratiam à Regina inſinuatus, & per eum gente lethali veneno vniuerſa contaminata. Salanus cum nuptiis celebratis in Galliam rediret, Theodoricum inuenit Eurici fraude periiſſe ſalutis anno quadringenteſimo ſexageſimo ſeptimo. ex quo pari ipſe perfidia Thuriſmun- 467.
dum fratrem obtruncandum curarat, anno tertiodecimo. Gothorum regnum Eurico abſque controuerſia ceſſit. Parricidii merces regnum fuit. Sueuorum potentia ſollicitabat: ne Remiſmundus ſoceri Regis cædem armis vindicaret. ſimul Luſitaniæ Sueuis eripiendæ atque adeo Romanis pulſis vniuerſæ Hiſpaniæ imperio occupandæ cura erat. quæ trifariam ea ætate diuiſa erat. Calæcia cum Luſitaniæ parte Sueuis parebat. Bætica & Catalauni Gothis. Romanorum imperio Carthaginenſis tractus, Carpetani ac ferme reliquæ Hiſpaniæ prouinciæ tenebantur. Euricus ergo Fl. Leone, qui Orientis prouincias imperio obtinebat, per legatos conciliato, cum validis Gothorum copiis in extremam Hiſpaniam penetrauit. atque Luſitaniæ prouincia nullo prohibente longe lateque vaſtata, copiarum parte præmiſſa vt Pompelonem & Cæſarauguſtam, quæ in fide Romanorum erant, expugnaret: ipſe etiam cum robore exercitus in Hiſpaniam Citeriorem rediens, Tarraconem (quæ ciuitas in Hiſpania maximam habebat auctoritatem) poſt diuturnam obſidionem in poteſtatem redactam ſolo æquauit. moræ tædium dolorque ad vindictam incitabat. Sic Romanis in Hiſpania, vniuerſa ditione imperioque ſpoliatis, quod ferme ſeptingentis annis ſteterat, præter Calæciam, quæ Sueuis parebat, reliqua Hiſpania Gothorum armis ſubiugata eſt. atque hæc in Hiſpania. In Gallia ditionis Gothicæ fines amplificati hac occaſione ſunt. Inteſtinis armis ſuprema ac pudenda imperii imbecillitate res Italiæ laborabant: vix vt aut ſuis viribus aut externis auxiliis conſiſterent. Etenim Vibio Seuero Imperatore defuncto Flauius Anthemius imperium Occidentis aliquandiu tenuit Ricimeris Patritii opibus fultus, cui præmium operæ fuit noui Auguſti filia in matrimonium collocata. Gratia diuturna non fuit, neque tanta priuati hominis potentia fida eſſe poterat. Aut pereat aut perdat neceſſe eſt qui Principi metum facit, vti tunc accidit. Enata inter ſocerum & generum ſimultate ad arma ventum, vrbeque à Ricimere capta atque direpta Anthemius ipſe ferro periit. Res in Olybrium Senatorem translatæ. Ricimerem paucis poſt diebus mors oppreſſit, ſæuiſſimis corporis doloribus excruciatum. Cæleſtem vindictam vulgus interpretabatur ob contempta affinitatis ſacra, vrbemque deformatam. Olybrium paulo poſt defunctum Glycerius eſt ſubſecutus, nihilo meliori ſucceſſu. Iulius enim Nepos, quem Leo Orientis Auguſtus Imperatorem renunciarat, eum abdicare coactum Salonam in Dalmatia amandauit Epiſcopum factum: ne ludibrio priuatus eſſet, erepti imperii ſolamen, eiecto ſibi paulo poſt perfugium futurum. Oreſtis filius Nepote pulſo Momyllus Auguſtus imperium à patre traditum accepit pridie Kalendas Nouembris, anno quadringenteſimo ſeptuageſimo quinto. Auguſtulum vulgus dixit, infauſtum vete- 475.
ribus nomen atque irridiculum, nobile tamen extincto Occidentis imperio, quod eodem nomine Octauius Auguſtus æternum fundaſſe videbatur. Sic vices fortuna mutat, cadunt vrbes, imperiaque, prouinciæ in ſolitudines vaſtantur, certiſſimum in ſingulorum caſibus leuamen. Nobiliſſimæ vrbes & regna quaſi proiecta cadauera

iacent. nos quibus vita exiguis ſpatiis conſtricta eſt, ſi quis noſtrum periit indignabimur? Nimirum homines nos eſſe natos meminiſſe fas eſt, neque ſuperis ſuam inuidere immortalitatem. Imperauit Auguſtulus menſes nouem, dies viginti quatuor. Odoacer Herulorum Rex barbarus eo amoto Italiam Vrbemq; prædæ habuit, tenuitque imperio amplius ſedecim annis. Euricus Rex Viſigothorum, domita Hiſpania in Galliam irruperat. ad cætera mala quibus prouinciæ premebantur, hoc quoque nouum acceſſit. Fatali perfidia ac eius ætatis præcipua Aruandus prior, deinde Seronatus, qui res in Gallia pro Romanis gerebant, ſolicitarunt vt imperii prouincias occuparet, in ea temporum labe facili conatu. Acceſſit Genſericus Vandalus, nauali prælio à Baſiliſco Leonis imperio ad Siciliam male mulctatus atque in Africam reiectus, maioris mali metu vtranque Gothorum gentem contra Romanos incitauit magna præmiorum ſpe. Aruandus quidem & Seronatus proditione detecta capite pœnas dederunt iudicio conuicti. Genſerici conatus felicior fuit. Theodemirus Oſtrogothorum in Pannonia Rex recepto nuper Theodorico filio, qui diu obſes Conſtantinopoli fuerat, cuique Italiæ imperium fata deſtinabant, Vindemiro fratri negotium dat vt Italiæ inferat arma per ſe labanti pronæque in exitium. Verum is donis à Glycerio Auguſto expugnatus relicta Italia in Galliam abiit, atque cum Eurico agros iam, villas, oppida igne ferroque vaſtante magno prouinciæ terrore damnoque vires iunxit, magnum rebus momentum. Epiphanius Ticinenſis Epiſcopus à Nepote Auguſto de pace legatus, vir ea ætate auctoritate præcipua, nihil profecit tamen. Eo digreſſo Rutheni, Cadurci, Lemouices, Gabalitani Gothorum armis expugnati. Aruernum Aquitaniæ primæ vrbs (hodie Claramontem vocant, non procul eo colle vbi Gergouia fuit) diuturna obſidione victis ciuibus ad deditionem compulit. Propugnabant Sidonius eius vrbis Epiſcopus caſtiſſimis precibus, clarus eruditione, moribus ſanctus: Ecdicius Comes armis Auiti quondam Auguſti filius. Verum cæleſtium auribus ſurdis vrbiſque mœnibus magna ex parte proſtratis Ecdicius certæ fugæ conſiliū cepit. Nepos Auguſtus ad ſe vocatum Patritium creauit, virtuti debitum præmium, quamuis infelici. Oreſtem in Galliam Magiſtrum militum miſit, gente Gothum: vnde illi ad euertendum Nepotem verſis in eum viribus, filiumq; rebus præficiendi opportunitas nata. Sic Euricus nullo impediente imperii fines proferebat in Gallia. Maſſilia, aliiſque vrbibus, & omni vſq; ad Rhodanum prouincia occupata regni ſedem Arelati collocauit. Tantis victoriis inſolentior, cum hoſtes deeſſent, arma in religionem vertit Arianæ ſectæ, cui erat addictus, amplificandæ ſtudio incenſus. Catholici eccleſiarum Epiſcopi loco mouebantur nullis aliis ſubſtitutis. Minores ſacerdotes ſublatis rectoribus diſſipabātur. Templa redigebantur ad vaſtitatem, pars ſitu deformis, pars enatis herbis horrida, quas pecora & iumenta nihil prohibente locorum ſanctitate depaſcebantur, conuulſis valuis atque aditu omnibus promiſcue patefacto hominibus atque animantibus, niſi quæ forte ſepſiſſent arbuſta dumetaque ſponte nata. Sidonius Apollinaris non vnis literis horum temporum calamitatem & malorum ſyluam deplorauit: vnde hæc petenda ſunt ab annalium auctoribus prætermiſſa. Euricus cum
483. Gothorum regnum tenuiſſet annis ſeptendecim, Arelati ex morbo obiit ſalutis anno quadringenteſimo octogeſimo tertio. Quo anno Hilarii ſucceſſor Simplicius Romanus Pontifex defunctus eſt. Extat Simplicii ad Zenonem Hiſpalenſem Epiſcopum epiſtola his verbis ſententiaque. Plurimorum relatu comperimus dilectionem tuam feruore Spiritus ſancti ita eccleſiæ gubernatorem exiſtere, vt naufragii detrimenta Deo auctore non ſentiat. talibus idcirco gloriantes indiciis congruum duximus vicaria ſedis noſtræ te auctoritate fulciri, cuius vigore munitus Apoſtolicæ inſtitutionis decreta vel ſanctorum terminos Patrum nullo modo tranſcendi permittas. quoniam digna honoris remuneratione cumulandus eſt, per quem in his regionibus diuinus creſcere innotuit cultus. Ex his initiis, cum Hiſpalenſi Antiſtiti Romani deinceps Pontifices vicariam concedere poteſtatem conſueuiſſent, illa auctoritas nata eſt, quam in reliquas Hiſpaniæ eccleſias nonnunquam obtinuit, Primatis iure atque auctoritate nondum per hæc tempora ad Toletanam eccleſiam deuoluta. Simplicio Felix ſucceſſit. cuius extant literæ ad eundem Zenonem nulla præterea re ad memoriam inſignes.

Alarici regnum. CAPVT VI.

EVRICI funere procurato Alaricus filius procerum ſuffragiis, quibus pater optimis præceptis ſub vitę exitū coram caſtigatū magnopere cōmendarat, ſucceſſor eſt renūciatus. Alarico Viſigothorū rege res Hiſpaniæ quietæ erāt. Gallia in multa imperia Gothorū, Frācorū, & Burgūdionū diuiſa diu quieſcere nō poterat. Theodoric⁹ in Italia Zenonis Imperato

ris

ris (is Leoni successerat) permissu Ostrogothorum regnum Odoacre victo cæsoque fundauit salutis anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Ostrogothorum origo a Radagaisi tempore explicanda. eo enim ad Fesulas profligato Honorii imperio Stiliconis virtute, oppressi exercitus reliquiæ, qui ex Ostrogothis cõstabat variis iactatæ casib. cum Hunnis vires sociarunt, Attilæque in prælio Catalaunico militarunt, vti antea dictum est. Verum cum Romani imperii stipendia facere, quàm barbaris seruire mallent, à Martiano Imperatore in Pannoniæ finibus sedes ad habitandum datæ. Gentis regno paulo post ad Theodemirum deuoluto Theodoricus filius ex impari matre nomine Erelieua septennis vt obsidis loco esset ad Leonem Imperatorem missus, morum comitate & dexteritate ingenii Imperatoris gratiam promeritus, ætate maior venia impetrata ad patrẽ remissus est: Rex demum à patris morte renunciatus cùm ad Zenonem Imperatorem rediisset, quo tempore Odoacer Herulus Italiæ imperium inuaserat, facile in Italiam transmittendi aduersus eum facultate concessa, factaque potestate, victis profligatisque hostibus, se Italiæ Regem dixit, Roma etiam subdita, vt Cassiodori litteræ manifeste declarant, Theodorici nomine scriptæ, cui à secretis erat. Noui regni vires vndecunq; quæsitis præsidiis confirmandæ erant. optimum visum est, Francos, Burgundiones, & Visigothos validas ea ætate gentes nouis affinitatibus conciliare. Itaque Clódouei Franci sacris iam Christianis initiati Audefledam sororem ipse duxit, filias duas ex concubina susceptas, Ostrogotham Alarico Visigotho connubio iunxit, Theudicodam Burgundioni Gundibaldo. Vnde totius Occidentis moderator & arbiter exortam inter Visigothos & Francos controuersiã, missis ad vtroque literis, quibus minæ admiscebantur, componere conatus est. Franci religionis susceptæ studio Visigothos Arii vesania pollutos oderant, molesteque ferebant ad Alarici regnum tanquam ad receptaculum perfugere quicunque exules hostesque Francorum essent: & cum de colloquio actum esset insidias vitæ suæ Clodoueus ab Alarico paratas comperisse se conquerebatur. Finitima regna diu pacata esse non poterant. res ad arma spectabat, bellumque inter duas ferocissimas gentes ingenti mole cooriri videbatur. Id ex fama prius, deinde frequentibus nunciis cum Ostrogotho esset exploratum: missa ad vtrunque legatione, datisque litteris, conatus est ad concordiam diffidentes animos reuocare. Dolore se, quam maximum animo capere poterat, confici, inquiens, cùm duo sibi carissima capita in certum exitium armari, nunciatum esset, magna atque incredibili hostium vtriusque voluptate, mutuis digladiari odiis lætantium. Vtrunq; dum alteri molitur excidium, in salutis periculum ruere, tum suæ, tum subditorum, quorum sæpe periculo maloque Reges peccant. Modestia atque prudentia imperia cõstitui, effræni temeritatẽ labefactari. Bella quę facile inchoãtur luctuoso sępe exitu terminari. Æquũ videri priusquã ad arma veniatur omnẽ ineũdæ concordię viã rationemq; tentare. Animos non magnis de causis eatenus irritatos conciliari facile: facto acerbiori si cõcordia esset violata de pace desperandũ priusquã alterutrius regni, quo vtriq; florentissimo vtebãtur, opes euersæ essent, vires cõciderent. Sibi pro mutuæ cognationis iure dedecus vtrinque atq; infamiã cõciliari. Quod si neq; patrẽ Alaricus respiceret, neq; Clodoueus fratris amore moueretur: se vt patrẽ minari, & vt fratrẽ monere, eũ hostis loco futurũ esse, quicunq; se à pacis studio alienũ præberet: neque præceptis consilioque hominis amicissimi atque necessarii obtemperaret. Alaricus his monitis æquiores aures præbebat, Clodouei animus ferocior, quamuis pacis conditionem respuens superbum responsum dedit. Non alio erga Alaricum esse animo, quam par esset & ipse vellet. Priorem facta iniuria hostibusque receptis bellum indixisse. Indictum defendere naturæ iura decusque regium monere. Cum ipse ad pacem, hostis vocaret ad bellum: cupere manum vnam Alarico opponere, alteram inermẽ Theodorico ipsi præbere, si binas dextras natura dedisset. Hoc responso Ostrogothus in Alaricum propensior ad totius orbis Reges litteras dedit, quarum exemplum extat. Franci superbiam accusans, in viribus eum atque immanitate fidere, iuri atque æquitati aures obturatas habere. Vnius periculo, quod ad reliquos recidere posset, cunctos moueri par esse. Missis oratoribus Clodoueum ab incœpto terrerent. Singulorum salutem communi omnium prouidentia coniunctioneque contineri. Nihil neque Theodorici diligentia neque auctoritas profuit quominus ad arma veniretur. In Pictauii agro, decimo ab ea vrbe lapide in campis Vogladensibus Francorum Gothorumque copiæ conuenerunt. Non animis, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis pars altera hosti cedebat. Simul atque in conspectum ventum est, acies vtrinque ad pugnam instructæ. Pugnatum acriter exæquato periculo, pari spe. Nihil Alaricus omisit, eorum quæ ab strenuo Duce expectari poterant. Francorum impetu & impressione acerrima cum sui omni ex parte cæde ingenti sternerentur, locoq; moti terga verterent, occursare

pauentibus, retinere cadentes: vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce iuuare equo & fulgentibus armis conspicuus. non in pedum celeritate præsidium, sed in dextris virtuteque ponendum dictitans. ea tutissima consilia quæ plus haberent periculi. tot gentium victores ab vna gente superari ignominiosum ducerent. Verum cum vincente pudorem metu, Alarici cohortationes ad aures non admitterentur: tunc ipse postremus in effusa suorum fuga fortunæ iniquitati cedens Clodouei impetu in primo agmine pugnantis ex equo deiectus, cum se attollere conaretur, à Franco pedite confossus est. Duo Visigotthorum equites Regis sui casu incitati in vtrumque Regis Franci latus infestis hastis diuersi concurrunt, loricæ beneficio & Clodorici iuuenis fortissimi ope periculum declinatum. Alarico cæso Gotthi fuga per proximas ciuitates dissipantur, nulla manu numero, aut viribus insigni. Engolisma, quæ Gotthorum præsidio tenebatur, secundùm prælium in Francorum potestatem venit, murorum parte repente cadente ob vetustatem. In Burdigalæ finibus Gothi qui prælio abfuerant, ausi certaminis aleam denuo subire tanta strage strati sunt, vt ab ea clade Arianus campus vulgo nomen habeat, nempe à Gothorum religione appellatione facta. Burdigala, Vesates, Cadurci, Rutheni ad extremum Aruerni (nam cæso in acie Apollinare Duce Sidonii Aruernorũ Episcopi propinquo irritati erant) deditionem fecerunt. Ipsi Tolosates, vbi Gothorum regia erat, expugnati. vix quidquam in Gallia relictum Gotthis, quod in Francorum non venerit potestatem. In Gothorum Regum thesauris, templi Hierosolymitani vasa & instrumenta sacrorum in Romæ vrbis expugnatione olim capta ab Alarico primo gentis Rege, & per manus ad successores trãsmissa, aut in castris Vogladensibus aut Tolosæ (nam auctores variant) in Clodouei potestatem redacta sunt. quidam ea vasa Carcasone fuisse ait, eaque re obsessam à Francis, &
506 Ostrogothorum aduentu liberatam. Occisus est Alaricus salutis anno quingentesimo sexto, eo minori commiseratione, quod imperium à parricidio auspicatum, fraudibus & sæuitia continuatum meminerant annos tres & viginti, quibus genti imperauit. Hunc primum inter Reges Gothos leges de scripto sanxisse, promulgasseq; constat, Codice Theodosiano in compendium relato editoque, tertio Nonas Feb. anno ipso quo cæsus est. Antea institutis more maiorum firmatis vitam bello paceq; gubernare soliti erant. Ad Alarici leges cum consequentes Reges plerasq; alias adiecissent, illud volumen conflatum est, quod Forum iudicum vulgo ab Hispanis nuncupatur, de quo iterum sermo redibit.

Gesaleicus, Theodoricus, Amalaricus. CAPVT VII.

SVSCEPERAT Alaricus ex vxore quidẽ Theudicoda, quæ paulo ante decesserat, Amalaricum, ex concubina autem Gesaleicum. Gothorum proceres Amalarici tum quinquennis ætate contempta, Gesaleicum collatis suffragiis rebus præfecerunt, non obscuro Ostrogothi dolore ob prætermissum nepotem. Itaque cum Italiam, Siciliam, vicinas Italiæ insulas, Illyricum & Dalmatiam ditione complexus, copias aleret in armis exercitatissimas, octoginta millia militum Duce Ilba Gepidarum Comite in Galliam immisit: tum vt Francorum animos victoria insolentes compesceret, & Visigothicam regiam prope euersam fulciret: tum vt occupatum iniuria eius gentis regnum nepoti suo restitueret. Tanti apparatus metu Gesaleicus, & quoniam erepta nuper Narbone à Gundebaldo Burgundionum Rege ad prædam, vt fit, accurrente nihil in Gallia tutum superesse putabat, Barcinonem se recepit homo ignauus, atque in crudelitatem propensus, qui suis manibus Goericum intra regiam ea in vrbe obtruncarat. & necesse est socordes & ignauos in potentium virorum cæde spem salutis ponere flagitioque. Ilba in Galliam delatus, & Visigothorum reliquiis adiutus, victoriam de hoste reportauit. Francorum viginti millia in acie ceciderunt. Prouincia Phocæensis ad Ostrogothos vt nauatæ operæ merces esset, Aquitania ad Visigothos reuocata. Gesaleicus cum Ostrogothi Narbone præterea recepta Pyrenæos montes transcendere pararent, suarum rerum desperatione, & militum voluntatibus diffisus, neque ignorans multorum in se odia excitata ob ignauiam & crudelitatem, in Africam nauigauit. Thrasimundus Vandalorum Rex tametsi Theodorici sororem in coniugio habebat, profugi hominis fortunam miseratus, an ægre ferens noui regni accessione Theodorici, qui iam dudum esse cœperat formidabilis, potentiam augeri: benigne acceptum, atque pecunia adiutum vt Theodorici litteræ declarant eam iniuriam cum Vandalo expostulantis, in Galliam remisit. vbi transacto in latebris anno, cum exercitum pecunia Africana comparasset, ad duodecimum ab vrbe Barcinonensi lapidem totius certaminis aleam tentare ausus, ab Ilba prælio superatus Gallia ex fuga repetita, breui in ea ex morbo defun-

defunctus est, quem concepta animo ægritudo exre male gesta conciliarat, quarto anno
ex quo Rex erat renunciatus, salutis humanæ quingentesimo decimo. Gesaleici morte ma- 510.
teria amputata in Gothicum regnum antiquus splendor cœpit reuocari. Extat Elboræ pa-
trum ætate repertum sepulcrum ex candido marmore hac inscriptione. LITORIVS
FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS PLVS MINVS LXXV REQVIEVIT IN PACE
IX. CALEN. IVL. ERA. D.XLVIII. Inscriptioni Crucis figura Alpha & Omega sub-
iecta sunt, ad indicium cultæ religionis Christianæ Gesalaico defuncto, quis in eius locum
suffectus sit, auctores in diuersum trahunt. plerique Theodoricum ipsum Ostrogothum
Visigothorum Regem fuisse deinceps affirmant. Episcoporum concilia per hæc tempora
in Hispania habita Theodorici nomen præferunt, regni etiam anno designato. Alii ma-
lunt Gesalaico Amalaricum successorem datum: regni procurationem tantũ penes Theo-
doricum auum fuisse vnde quoniam ad nutum rempublicam gubernabat, & ad eum opes
Hispaniæ & vectigalia regia conferebantur, Visigothorum & Ostrogothorum alendis ex-
ercitibus præsidiariis opinio nata, quæ Theodoricum Regem facit. Nos de tota contro-
uersia iudicium in medio relinquimus lectori in vtranuis partem opinaturo argumentis v-
trinq; consideratis. Illud non placet, quod ab Hispanis scriptoribus affirmatur nullius ex-
terni hominis testimonio, venisse Theodoricum in Hispaniam qui enim tam nobilẽ pro-
fectionem siluissent Cassiodorus aliiq; singularum Theodorici actionum nobiles scripto-
res. Omnino ad aniles fabulas ablegandum quamuis à Luca Tudensi affirmatum, Toleti
vxorem duxisse ex antiquo Hispanorum sanguine. eius precibus victum veteribus Hispa-
nis reddidisse libertatem. natum ex his nuptiis Seuerianum Leandri & Isidori patrem quod
neque veritati consentaneum est, neque cum ratione temporum conuenit. Theudius an-
tea Theodorici armiger, & nunc eiusdem beneficio Visigothici regni procurator, pueri
teneram ætatem regnique molem regendam suscepit. vnde illi ad regnum gradus, quod
deinceps obtinuit. Eutharicus regia Amalorum familia ortus in spem hæreditatis regniq;
Italici à Theodorico ex Hispania accersitus, filiam Amalasuntam vxorem duxit. Erat is
Ostrogothus genere, prælioq; Catalaunico interfuit. Veremundus Turismundi filius ex
Scythia ad Theodoricum Walliæ successorem contendit: huius filius Wittericus, Eutha-
ricus nepos fuit. Hunc cum in Italiam Theodoricus euocasset, iuuenis indole captus, ge-
nerũ sibi asciuit. Nuptiæ regio splendore apparatuq; celebratæ, anno quingentesimo quin-
todecimo. Quo anno in sequentem euoluto Theodorico & Petro Coss. concilium Tar- 515.
racon. in Hispania, octauo Idus Nouemb. habitum est. In eo primum mentio monacho-
rum extat inter Hispaniæ monumenta. Diei dominici cultum more ex Hæbræis translato à
sabbatho inchoari sancitũ vnde in morem Hispanorum ea obseruatio manauit, vt sabbathi
noctem feriatam habeant. Hector Carthaginen. Metropolitanus post Ioannem Tarraco-
nen. & Paulum Emporitan. actis Concilii subscribit. Consequenti mox anno, nimirum à
Christi ortu quingentesimo septimodecimo, Gerunden. synodus habita est. In ea synodo 517.
more ex Gallia aduecto, vbi Mamercus Viennensis Episcopus in luporum rabie ciuitate
expianda Litanias commentus est, quotannis in Hispania instaurari sancitum post Pente-
costes festum diem, menseque Nouembri Romanæ ecclesiæ Hormisda Pontifex per hæc
tempora gubernator, litteras dedit tum ad Ioannem Episcopum priuatim nimirum Tar-
racon. duobus his synodis Præsidem, tum ad omnes Hispaniæ Episcopos, singulis saltem
annis Episcoporum conuentus in Metropoli haberi mandans: quibus salutem ecclesiæ cõ-
tineri veteres habebant persuasum, ad astringendam disciplinæ seueritatem vitio homi-
num laxari identidem solitæ. Extant præterea Hormisdæ litteræ ad Salustium Hispalen.
Episcopum, ad componendas Præsulum controuersias in Vlteriori Hispania, Metropoli-
tanorum priuilegiis iureque conseruato, vicaria ei potestate facta. Vnde & quoniam A-
malaricus Visigothorum regiam Hispali plurimum collocauit & fixit. Hispalenses Episco-
pi auctoritate aucti sunt Primatus æmula. Hormisda defuncto Ioanneque eius nominis
primo in Hormisdæ locum pridie Idus Augusti, anni quingentesimi vigesimi tertii, sub- 523.
rogato, conuentus Episcoporum bini habiti sunt, Ilerdæ nimirum & Valentiæ. In Iler-
densi Abbatis & Archidiaconi mentio facta: nihil præterea ad memoriam insigne. Syno-
dum Cæsaraugustanam, quæ vulgo extat in conciliorum libris, ad hoc tempus quidam re-
ferunt, neque argumento certo neque coniectura satis idonea, cum temporis atque Coss.
designatione careat. vetitum tamen in Doctoris nomen inuadere, nisi iure & ordine. Sa-
cras virgines velari ante annũ ætatis quadragesimũ, Leonis magni, aliorum Pontificum &
conciliorũ decretis in eo instauratis. Obiit Ioannes Pontifex sexto Kal. Iunii, salutis anno
quingẽtesimo vigesimo sexto Rauennæ ex pedore carceris. Theodoricus enim tot domi-
tis gentibus insolentior factus, bellum minasque in religionem vertit numenque Iustinus 526.

Augustus Anastasii successor catholicæ religionis studio, quo mirifice flagrabat, Arianos toto Oriente exules esse sanxerat. Id Iustini edictum Theodoricus, cum vtraq; Gothorum gens sectæ Arianæ addicta esset, tam indigne tulit, vt Ioannem Pontificem Roman. Episcopum Rauennatem, & aliquot senatus Principes ad Imperatorem legarit, minas denuncias nisi abrogaretur: se templa Christiana euersurum in Italia: vrbem Romam, nomen catholicum deleturum. Ioannes expositis mandatis, cum supremis honoribus, pro eo ac par erat, cohonestatus Augustum coronasset, tametsi edictum abrogari Imperatori persuasit, obita legatione rediens, Theodorici iussu in custodiam coniectus est, ob habitos honores suspicanti prodendæ Græcis Italiæ consilia communicasse, & Augustorum nomini deditum esse. Defunctum Pontificem ecclesia ipso obitus die anniuersariis sacris festoque dicato in cælitum numero colit. In eadem causa Symmachus & Boetius viri principes fuere, easdemque ob suspiciones, cum ante legatos Constantinopolim hactenus in custodia detinuisset, necari iussit. Diuini numinis breui insecuta vindicta est. Proximi Septembris initio Theodoricus ipse defunctus est; Athalarico nepote ex filia Amalasiunta successore in Italia. Imbecillam pueri Regis ætatem molemq; rerum, patre pueri iam defuncto, mater virili animo fœmina regendam suscepit. Visigotthorum regnum Amalaricus libere cœpit gubernare. Quo ex tempore nonnulli regni eius annos numerant, haud magno in alterutram partem discrimine: cum constet Theodoricum aut suo aut alieno certe nomine ad mortem in Hispania regnasse. Hoc sane rerum potiente, primum omnium pax cum Francis Regibus firmata, eorum sorore Clodouei iam defuncti filia Crotildi ab Amalarico in coniugium accepta. Dotis nomine Tolosatium præfectura ad ditionem Gothorum reuocata. pacem pulcherrime constitutam Amalarici furor violauit. Erat Crotildis probitatis opinione clarissima, veraq; pietatis cultu à matre cognomine imbuta. Ea res viri animum, cum secta Arianus esset, vehementer abalienauit. catholicorum templa petentem vulgus Rege conniuente contumeliis & sordibus iniectis fœdabat: redeuntem truci Rex vultu excipiebat. conuitio & linguæ petulantiæ plagæ & verbera accedebant, sanguine sæpe excusso. Eam vitæ acerbitatem cum constanti animo diu tolerasset, sperans crudelem viri animum patientia & pietatis studio posse aliquando ad sanitatem redire: tādem re desperata, fractoq; malis animo, litteras ad Childebertum fratrem dedit cum linteo suomet sanguine delibuto, ærumnas quibus dies noctesq; premebatur renuncians. Debere eum sorori carissimæ opitulari, priusquam luctu & lacrymis, quas vitæ acerbitas exprimeret, consumpta esset. Se quidem diuturno eatenus silentio iniurias dissimulasse, tantis laboribus exitum aut morte ipsa (quod vtinam accidisset, priusquam fratres germanos cum viro committere necesse foret) sperans, aut viri sanitate. nunc alias ex aliis iniurias necti, & indies acerbiorem tristioremq; vitæ conditionem euadere. Obsequia crudelitate compensari, maleficiis beneficia, quibus ferarum sæpe immanitas cicuratur, nulla alia de causa, quam ob religionis à maioribus matreq; carissima traditæ constantiam. Graue tyrannidis iugum, quod prætextu nuptiarum imposuissent, detraherent. diuinum numen respiceret, quod tam bonæ causæ non defuturum sperabat. Amalaricum non hominem esse, sed in hominis figura belluam immanem, ex sæuitia & immanitate compositum. Dictis ni fides esset, sanguinis aspectu mouerentur, quo tauri & leones irritari consueuerunt. Si propinquitatem contemnerent, humanitatis respectus excitaret. nulla re magis diuinum numen Reges assimulare, quam iniuria oppressis subleuandis: ac fœminis præsertim regio ex sanguine prognatis, & in melioris fortunæ spem à prima ætate educatis. Inter Clodouei filios Francorum regnum fuerat diuisum: Childeberto Parisii, Clotario Suessiones, Clodomiro Aurelianum, Theodorico Mediomatrices parebant. Reges omnes vocabantur. Ii Crotildis sororis calamitatem miserati, & furore in Visigotthum succensi, & est ea gens in iram effusa memor dignitatis, coniunctis viribus in Amalaricum ducunt. A rebus omnibus imparatum, & ipso genere causæ inferiorem: ex scelerum præterea conscientia religione obstrictum in fuga salutem ponere compulerunt. Poterat euadere, ni pœnis flagitiorum agentibus gemmarum memor, quas in thesauris reliquerat, pedem in vrbem (Barcino fuisse creditur) curriculo retulisset. nepe ad amentiam adigit diuina vltio, quos euertere constituit. Interea enim vrbe in Francorum potestatem redacta Amalaricus consilii inops ad catholicæ religionis templum, quam tot iniuriis violarat, quasi ad asylum confugiens, in ipso itinere militis hasta traiectus periit. Isidorus Narbone occisum Amalaricum scribit, & prælio dimicatum. nobis Gregorii Turonen. aliquanto vetustioris auctoritas potior fuit. Ado Viennen. Francos ait Hispaniam ferme vniuersam victoriis peragrasse, Toletum in Hispaniæ vmbilico loci natura firmissimam ciuitatem post diuturnam obsidionem solo æquasse: multa alia oppida & vrbes eodem victoriæ cursu expugnata. Galliam Gotthicam vniuersam

vniuerſam Gotthis ereptam Procopius eſt auctor. quod ne pro certo ponatur aliorum ſcriptorum ſilentium facit.& quoniam conſequentes Viſigotthorum Reges ſatis conſtat in Gallia ditionem & imperium Rhodano terminaſſe. nimirum Amalaſiunta poſt Theodorici patris mortem Prouinciam Theodoberto Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in Gallia Oſtrogotthos Franci poſſidere moleſte ferrent: reliqua Viſigotthis reliquit, Italiæ imperio contenta. Childebertũ conſtat Amalirici theſauris potitum, in quibus ſacrorum inſtrumentum erat ex auro, tum ſorore recepta in patriam rediiſſe. Obiit Amalaricus ſalutis anno 531. cum quinquennio iura genti dixiſſet. 531. Quod ſi à Geſaleici morte regnum inchoare placet, viginti annis regnũ tenuiſſe conſtabit. Crotildis eius vxor in ipſo itinere defuncta eſt. Autor quidam antiquam Abderam affirmat ab Amalarico inſtauratam Almeriæ appellatione regii nominis & antiqui affinitate aſſimulata. Omnino Amalarici regni anno quinto, concilium Toletanum ſecundum habitum ab Epiſcopis ſeptem. In iis Nebridius Bigerrenſis & Iuſtus Vrgelitanus. In eo conuentu ſancitum pueros parentum voluntate & voto in ſacratorum virorum collegia allectos atque in clericorum morem detonſos, cum ad octauum decimum ætatis annum veniſſent coram rogandos, vellent ne caſtimoniæ cultores eſſe. Si aſſentirent, nefas eſſe amplius profeſſione relicta connubii vinculis implicari: diſſentientibus liberum vxores ducere. Ii ſi prouecta ætate vxorum conſenſu à mutuis amplexibus abſtinere vellent, ſacris ordinibus initiarentur. Hallucinantur quicunque ex hoc decreto ſumpta occaſione errãdi, Hiſpanos ſacerdotes arbitrantur coniugio fuiſſe per hæc tempora implicatos. Montanus Toleta. Præſul & primæ ſedis Carthaginenſis prouinciæ Metropolitanus conuentui præfuit. Extant Montani binæ litteræ: ad eiues Palentinos alteræ, alteræ ad Turibium monachum. in iis pro iure Metropolitani ſibi curam impoſitam ait Palentinæ ciuitatis. iuſtis de cauſſis eius vrbis Epiſcopo Segobiam, Caucam, atque Britalbum attribuere. Ildefonſus eo libro, quem de claris viris Hiſpaniæ edidit, harum Montani litterarum mentionem facit; & conſtanti fama prædicari ait, Montanum proſtratæ turpiter pudicitiæ lege poſtulatum, innocentiæ indicio prunas ſinu continuiſſe dum ſacris more Chriſtiano operam daret, neque veſtem læſam, neque ignem extinctum. Ex hoc principio mos ille in Hiſpania manaſſe videtur Gotthorum legibus non vno loco receptus à diuinis abhorrens, furta, adulteria, aliaque crimina purgandi candentis ferri attactu aut feruentis aquæ hauſtu. reus peccatorum confeſſione conſcientiam prius expiabat. ferrum aquaue ſacerdotis cũ ſacris operatus eſſet prece luſtrabatur. eorum tandem attactu potioneve, qui periculum euaſiſſent, criminis obiecti ſuſpicionem infamiamque procurabant. neque Gotthorum tantum mos fuit, ſed ab aliis Hiſpaniæ Regibus auctoritatem habuit, cæteriſque gentibus quæcunq; Chriſtiano nomine cenſebatur. Honorius III. Romanus Pontifex ante trecentos quinquaginta annos, lege lata antiquauit id genus compurgationis vulgaris. Floruerũt per hæc tempora in Hiſpania fratres germani quatuor ſapientiæ opinione & Epiſcopatus honore nobiles, Iuſtus Vrgelitanus, cuius extat in Cantica explanatio: Iuſtinianus Valentinus, hic librum edidit in quo quinq; quæſtiones explicãtur à Ruſtico quodam propoſitæ: de Spiritu ſancto, de Bonoſiacis, qui alio nomine Photiniani erant, de Trinitate, baptiſmũ Chriſtianum non eſſe iterandum, differreque à Ioannis baptiſmo. Nebridius Agathenſis Præſul in Gallia Gothica vixit: Elpidius cui eccleſiæ præfuerit, clam eſt. Præterea hac ætate Aprigius Pacis Iulię Epiſcopus in Luſitania commentariis in Apocalypſim editis, quæ & nos vidimus, Iſidori etiam teſtimonio clarus.

Theudis & Theudiſclus. CAPVT VII.

AMALARICI morte, cum prole careret, Viſigotthorum Regum progenies à ſtirpe defecit. Rerum ſumma ad Theudim Oſtrogotthum genere deuoluta eſt. Belli & pacis artibus clarum & ex multarum rerum vſu collecta prudentia excellentem Viſigothorũ proceres genti Regem præficiendum curarunt. Ex ſuperiori regni procuratione, cum Amalaricus ætate minor eſſet, & Remp. Theudis pro arbitratu gubernaret, multas clientelas pararat. Vxor fœmina præpotens, ex præcipua Hiſpaniæ nobilitate ditione auxerat: vnde bina militum millia armari poterant. inde ad regnum hoc tempore gradus. Conatus erat Theodoricus Oſtrogotthus nepotis rebus proſpiciens, Theudim in Italiam attrahere per ſpeciem honoris. quæ ille conſilia intelligens omni arte eludenda curarat. Theudio Rege reipublicę moderandę ratio Romę immutata eſt, Coſs. nomine & poteſtate ſublata huius ſeculi anno quadrageſimo primo. quo anno Baſilius Iunior ſine collega poſtremus omnium geſſit conſulatum: Conſequenti anno Childebertus Francorum 541.

Rex & Clotarius frater superiori clade nondum exaturata vindictæ cupiditate armis repetierunt Hispaniam. Tarraconensi prouincia longe lateque vastata vrbs Cæsaraugusta graui obsidione fatigata, ad Vincentii martyris, in cuius patrocinio erat, opem confugit. viri lugubri veste, fœminæ passis crinibus fœdatæ cinere, circum muros ciuitatis publica supplicatione diebus singulis instaurata, tunicamque D. Vincentii circunferentes diuinum numen cum lacrymis implorabant. Childebertus muliebrem eiulatum prius deuotiones & maleficia interpretatus, re deinde ex captiuo cognita atque religione obstricto animo ab omni iniuria temperauit. Vincētii orarium, quod à ciuibus impetrauit, velut ingentes hostium exuuiæ Lutetiam asportatum. eique Diuo ædes suburbana extructa, quæ nunc Germani est arcis instar, fossa & mœnibus ab aliis ædificiis secreta. Neque religione iucundior præda fuit quam iniuriarū vltione & victoriæ monimento: tametsi vt Isidorus est auctor, in reditu Franci supremum periculum adierunt, locorum angustias atque Pyrenæi montis fauces Theudisclo cum Gotthorum parte obsidente, cum Theudis Rex viribus inferior, & rebus omnibus imparatus æquo certamine congredi formidaret. Itaque Franci indagine cincti magna accepta clade, auroque redemptis induciis, vix tandem cōniuente Theudisclo in iuga mōtium & patentes campos euasere. Bellum pestis lues excepit, innumerique mortales morbi contagione toto biennio, ex quanto tempore malum grassatū est, in Hispania sublati. Theudis, siue acceptæ ignominiæ procurandæ studio, siue insigni aliqua expeditione nominis famam extendere parans, seu quod vero propius arbitror, vt Vandalos iuuaret de imperio Africæ iam dudum periclitantes, superato freto Septam vrbem Hispaniæ obiectam ad freti angustias diuturna obsidione premens, cum diei dominicæ religione obstrictus cessaret, obsessorum eruptione repēte facta insignis clades accepta. deleti ad vnū quicūque in castris erant. Rex cum exercitus parte classis beneficio seruatus reiectusq; est in Hispaniā. Quo tempore Belisarii ductu, auspiciis Iustiniani Imp. qui Oriētis prouincias obtinebat, Africa Vandalis erepta est, vbi imperium ad centum annos tenuerant. eius belli progressu Fuscia & Gothius à Gilimere Vandalorum Rege, qui in Romanorum venit potestatem, ad Theudim legati auxilia postulatum. Lenta nauigatio fuit. eorum aduentum fama præcurrit, & nauis ex Africa nautæ vectoresque visa nunciarunt, ingentem luctum, Carthaginem captam, Vandalorum regnum euersum. Legati harum rerum ignari roganti Theudi ecqui Gilimeris res essent, ac perbelle affirmantibus eius res atque fortunas stare: redirent continuo in Africam mandatum, ibique conueniens postulatis responsum expectare iussum, Regem illi incaluisse mero suspicati, nam splendidis epulis inuitati erant, & magnis poculis erat certatum consequenti luce legatione repetita, cum idem responsum tulissent, tum vero mali aliquid subesse rati, quod res erat Vandalorum regnum euersum, Africam ad Romani imperii ius ditionemque reuocatam fuisse: recedentes in Africā & nō procul Carthagine à Romanis militib. capti Belisario omnia vt acta erant nunciarunt. Secundum hæc ex Italia nunciatum Belisarii primum virtute deinde Narsetis Ostrogotthorum regnum sublatum. Theodatum, Vitigim, Ildebaldum, Ardaricum, Totilam, atque Teiam, post Theodoricum deinceps Reges Italiæ superatos acie atque deletos. Remp. Romanam quasi membris, quæ dissipata erant, in vnum corpus collatis atque compactis ex longo interuallo pristinam dignitatem atq; splendorem reuocare cœpisse Iustiniano Imperatore. Quo rempub. gubernante, non magis foris arma quam consilium domi viguerunt. duobus fere librorum millibus ad pauca volumina competenti ordine ac Treboniani potissimū opera redigendis, vasta legum multitudo castigata. Codex Theodosii exemplo, primum confectus, deinde Institutiones Digestaque promulgata. qua re ad gloriam nihil esse magnificentius potuit. Eodem tempore Laureanus Massiliæ ab Arianis est occisus, gente Pannonius Mediolani presbyter factus, cum Arianam sectam magna dicendi libertate insectaretur Totilæ iussu paratam necem fuga euasit. Hispali id virtutum specimen dedit, quod eius vrbis Episcopatum defuncto Maximo attulit. verum Totilæ diligentia vestigiis omnibus inquisitus, & ad necem rursus postulatus. Dei monitu per quietem naui Romam petiit. eo in itinere cæci oculis lumen insinuatum traditur. Roma magnis à Pontifice summo honorib. cohonestatus cum Massiliam rediisset, quæ ad Romanorum potestatem redierat, Arianorum insidiis periit. Arelatensis Episcopus defuncti corpus Beterri in Gallia tumulandum curauit. caput Hispalim relatum vrbem fame pesteque prout ipse proficiscens erat vaticinatus, continuo liberauit. Theudis mors breui consecuta est salutis anno quingentesimo quadragesimo octauo, annis 17. mensibus quinq; regnauit. Homo quidam, qua caussa incertum, sed perire tamen certus aut perdere, amentiæ simulatione ad Regem admissus ense transuerberauit. extremo spiritu atque intermorientibus vocibus Dei vindictam agnoscentem ob Ducem cui olim nomen dederat, & sacramentum

548

mentum iunior dixerat, ſua manu obtruncatum. Itaque parricidam ab iis qui aderant violari vetuit. id benignitatis exemplum vt in malis in Theudii vita laudatur: & quoniam Epiſcopos catholicos quamuis religionis placitis diſſentiẽtes Toleti cõuentus agitare dedit: de fide & religione, quæ videretur libere conſtituere. Romanam eccleſiam poſt Ioannem. II. Agapitum & Siluerium Vigilius regendã ſuſceperat. Quo tẽpore Theudio ſublato Theudiſelus ob ſpectatam bello Frãcorum virtutẽ & generis nobilitatem, nam Totilæ Oſtrogotthi Regis ex ſorore natus erat, procerum ſuffragiis Viſigotthorum regnũ accepit. Læta regni principia atq; virtus militaris effuſa libidine breui obſcurata. multi ex ſuorũ numero per inſidias aut iudicio aſſimulatis criminibus ſublati eo agente, vt eorũ coniugibus abuteretur ad libidinẽ exaturãdam. Ea ex re populi & procerũ inuidia excitata eſt: vſq; eò vt coniuratione inita peremerint. Theudiſeli ætate vulgatũ Oſſeti Hiſpalenſis agri oppido, Plinius Oſſet vocat, in templo catholicorum, qui vulgo etiã ab Arianis diſtinctionis gratia Romani vocabãtur, eius hebdomadis, quæ quia Chriſti cruciatus in memoriam reuocat, Magna vocatur, feria quinta cũ baptiſmi fõtes, ab Epiſcopo populo inſpectãte clauſi eſſent & diligenter obſignati proximo ſabbatho aquis annis ſingulis redũdare conſueuiſſe, vnde deriuarentur atque manarent cunctis ignorantibus. Theudiſelus eius rei miraculo commotus, & fraudem ſubeſſe ratus nimirũ ſecta Arianus, ſemel & iterũ cuſtodia adhibita cũ nihilominus fontes cõplerentur, circũ templum ne per occultos meatus aquæ forte deriuarentur foſſam quinque & viginti pedes altitudine duci imperauit directis lateribus, vt ſolum tantum pateret quantum ſumma labra diſtabant. Ei operi intentus ſuorum coniuratione ferroq; occubuit. Paſchaſius Epiſcopus litteris ad Leonem Magnum, vt Iſidorus eſt auctor, ſimile prodigiũ in Sicilia contigiſſe teſtatus eſt, & fortaſſis errãte fama, quod in vna prouincia cõtigit, alii tribuebatur. Iſidorũ miramur rei in Hiſpania tũ illuſtris, cum ferme in ſuã ætatem inciderit, & de Sicilia retulerit nullam mentionẽ feciſſe. Hiſpali impetu in regiam facto inter prandẽdum Theudiſelus à ſuis obtruncatus periit. regnũ tenuit annuo ſemeſtrique ſpatio & diebus tredecim. Francorũ regnum, Clotario ad quẽ imperii Fráci ſumma redierat defuncto, in Tetrachias abiit Chereberto Pariſii, Sigiberto Mediomatrices, Chilperico Sueſſiones, Guntrano Aurealianũ regiæ vrbes obuenere quatuor Clotarii filiis.

Agila & Athanagildus. CAPVT IX.

IN Theudiſeli locum Agila procerum electione Rex factus Gotthorum genti iura dixit annos quinque, menſes tres, aduerſa fortuna vſque ad vitæ exitum iactatus. Sub initia enim Cordubam obtemperare recuſantem graui & diuturna obſidione cum fatigaret, ciuiũ repentina eruptione ſuperatus eſt. filius cæſus in acie. impedimenta capta. ipſe ex fuga Emeritam petiit. Agilæ infortunio Aſciſcli martyris numen apparuit, templi ſuburbani, quod ad Cordubam eius nomine erat, immiſſis regiis iumentis violati, grauia exigentis piacula. Sic animis infixa religio vulgò ſuaſit, & Iſidorus ſcribit ex accepta ignominia cum deſpectui eſſe cœpiſſet, & plerunq; quo fortuna, eo fauor hominum inclinat: Athanagildus ab eius imperio rebellauit. Is vt factionis vires firmaret, miſſa legatione ab Imperatore Iuſtiniano auxilia mitti poſtulauit, operæ mercedem Hiſpaniæ partem non exiguam pactus ſub Romani imperii ditionem hoſte profligato redituram. Miſſus ex Gallia eſt Liberius Patritius: quod nomen nobilitatis antea, hac ætate dignitatis erat à Conſtantino Magno excogitatæ ſupra Præfectos prætorii ſedendi facultate conceſſa. Liberii aduentu ad Hiſpalim iuſto prælio dimicatum eſt. in ea vrbe rebellionis initia extitiſſe credimus. Victus in eo prælio fugatusque Agila procerum, qui eius partes ſequebantur, ferro Emeritæ periit huius ſeculi anno quarto & quinquageſimo. Inteſtinis gentis diſſidiis dolebant ſcilicet 554.
Gotthorum vires infringi tot per annos ſtabilitas. Romanis Italiæ atque Africæ exemplo, ne ea via eſſet ad Hiſpaniam recuperandã verebantur. Eodẽ anno Conſtantinopoli diligẽtia Iuſtiniani Imperatoris generales Epiſcoporum conuentus habiti ſunt, centum ſexaginta quinque contra pleroſque, qui Origenis placita à vera pietate aliena ſectabantur. In ea Synodo quæ inter generales quinta eſt, mortuos anathematis ignominia notari poſſe ſancitum. atq; contra quam Origenes docuerat, neque Solem, neque ſtellas, neque aquas quę ſuper cælos ſunt, animatas quaſdã & rationales virtutes eſſe definitũ. Theodori Mopſueſteni dicta, Theodoreti reſcripta, atque Ibæ Edeſſeni Epiſcopi epiſtola reprobata. Mena Cõſtantinopo. Epiſcopus, ipſoque defuncto Eutychius ſucceſſor conuẽtui præfuerunt. nã Vigilius Rom. Pontif. qui Romæ imperatoris iuſſu captus eo tempore Conſtantinopoli erat, intereſſe quidẽ actis cõcilii noluit, & decreta tamẽ Patrũ ſcriptis literis rata habuit: ac nominatim Originem fertur damnaſſe. Iornandes Gotthorũ Epiſcopus hiſtoriã de gente

sua ad hæc tempora perduxit. Cum Athanagildus æmulo sublato, Gotthorum absque cōtrouersia Rex pellendis continuo Romanis, qui partim icti nuper fœderis beneficio, partim virtute & armis non exiguam Hispaniæ partem occuparant & ad vtriusque maris littora ditionem terminabant, magnum negocium suscipere necesse habuit: & grauissimo per totam vitam bello implicatus est, flantem & reflantem fortunam moderari assuetus. Genuit ex vxore Gosuinda filias duas Galsuindam Chilperici Suessionum Regis vxorem, & Brunechildim natu minorem, quæ Sigiberto Chilperici fratri Mediomatricum Regi connubio iuncta est. Ex Episcoporum Galliæ diligentia atque præceptis informatæ Ariana secta posita, cui à teneris addictæ erant, catholica religione imbutæ sunt: & auctorem habeo, qui Athanagildum affirmat ex arcano catholicam religionem tenuisse, tametsi tēpori seruiens Arianam sectam palam profiteretur, metu videlicet gentis animos alienandi. Cum regnum certe tenuisset annis quindecim, mensibus sex, Toleti ex morbo obiit sa-567. lutis anno 567. In Portugalia 16. ab vrbe Guimarane (antiquis Idania fuit) lapide ad fluuium Vizelam pagus extat Athanagildi nomine, fortassis ab hoc tempore conditus: in eo parietinæ cernuntur & ædificiorum fundamenta, Gotthicæ fabricæ multum ab elegantia Romanæ degenerantis speciem repræsentantia. Athanagildi obitum quinque mensium interregnum excepit, Tudensis septem annorum, & quinq; mensium ait. Partium nimirū studiis Gotthorum proceres dissipati, neque in vnum aliquem suffragiis conspirantes, qui virtute & ingenio Remp. inclinatam è casu sustētaret, magno impetu in præceps ruere nō considerabant. Romanam ecclesiam post Vigilium atque Pelagium Ioannes eo nomine III. gubernandam susceperat. Quo tempore Sueui hactenus Calæciæ imperantes, ab Ariana secta, cui impense fauerant, & catholicos modis omnibus vexarant centum ferme annorum spatio, ex quanto tempore à vera religione deficientes prauas opiniones susceperant, ad sanitatem reuocati sunt. Martini Dumiensis diligentia multum contulit. erat natione Pannonius, & longinquis peregrinationibus Orientis prouincias lustrarat. in studio diuinarum scripturarum magnos progressus habuit. In Hispaniā delatus in Calæcia magnum probitatis & sapientiæ specimen dedit. eruditionis argumento editi ab eo libri sunt multis elegantiæ luminibus, & priscæ sapientiæ copiis exornati. Extat disputatio de ira, de humilitate christiana, de moribus, & differentia quatuor virtutum Cardinalium. In his quoniam crebris sententiis & styli acumine ad Senecæ similitudinem proxime accedit, duo postremi libri, eius philosophi nomine inter reliqua eius opera circunferuntur. Extruxit ab imo Dumiense monasterium. quo in Episcopatum postmodum transformato ex Abbate Dumiensis Episcopus factus est, deinde Bracarensis, Dumiensi ecclesia cum Bracarensi copulata, eique contributa. Defunctum ob eximiam sanctitatis opinionem Calæcia, & Lusitaniæ pars in diuorum numero habent ad tertiumdecimum Kal. Aprilis festo dicato. Sueui ad catholicam religionem traducti sunt Theodomiro Rege. Post Remismundum de quo superius est dictum, ante hanc ætatem qui Sueuorum Reges fuerint clam est, antiquis historiarum monimentis temporum iniuria sublatis. sed commodū tamen accidit Theodomiri filium iuuentutis Principem & in spem paterni regni educatum ex morbo decūbere. Sueuorū legati ad Martini Turonensis sepulcrū, cuius virtutum fama toto orbe celebris erat, à Rege mittuntur. Auri & argenti pondere quantum adolescentis corpus appenderet, cū nihil esset impetratū, intellexit pater q; res erat, indignū esse qui placitis à religione catholica dissideret, eum Martini precibus quidquam à diuino numine obtinere. Itaq; missi denuo legati cū pallii, quo Martinus superstes vtebatur, partē retulissent, & filius interea sanitati redditus esset, voti reus quo se pater si vtrunq; impetrasset obstrinxerat, D. Martini nomine templū exædificandū certe curauit ad Aquas calidas hodie Orcēsem, vt quidā arbitrantur nullo firmiori argumento, q̃ eius vrbis tēpli maximi, q; à D. Martino nomē habet. A Sueuis populariter eodē agēte Christi sacra catholicorū ritu moreq; suscepta. religionis eius con firmādæ caussa Martini Dumiensis hortatu Episcoporum Calæciæ conuētus Bracaræ habitus est anno 3. regni Theodomiri. In Concilii actis quod inter Bracarēses primū est, Ariamiri Regis nomē legitur lectione nimirū vitiata. Fuit is an-563. nus à Christi ortu 563. Lucretius Bracarēsis Episcopus Profuturi successor inter octo Præsules primū locū occupauit. post hūc Andreas Iriæ Flauiæ Præsul, Martinus Dumiēsis, Lucētius Conimbricēsis. Cottus, Hildericus, Timotheus, & Maliosus ex eodē numero, quib. ecclesiis pfuerint clā est. Religionis catholicæ placita in eo conuētu cōfirmata. Priscilliani secta reprobata. Corpora defunctorū prisco more reuocato vetitū intra tēpla tumulari. Calæciæ diœcesiū fines descripti, ppriisq; singulæ regionib. terminatæ, vt Ithacius est auctor in Sueuorū, Vandalorū, & Gotthorū chronico alterius Ithacii cognominis, qui de reb. Hispaniç ante 100. an. historiā cōscripsit. (Multos Ithacios siue Idacios in Hispania extitisse dubium

bium non est) Alii finium descriptionem in Lucensi Synodo consequẽti mox anno habita factam malunt, veteris schedæ indicio, quæ in Lucensis ecclesiæ tabulariis extat. quidam non inepte sexennium inter vtranque Synodum intercessisse putant. res incertas neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque adiungat fidem vel detrahat. ipse eorum opinionibus accedo, qui Bracarensis Synodi decretum suspicantur in Lucensi concilio fuisse confirmatum. Martinus sane iam Bracarensis Præsul capita quædam ex Græcis Synodis compilata Lucensis concilii patribus misit cognoscenda. Ecclesia Lucensis Regis permissu iure Metropolitanæ aucta Bracarensis ecclesiæ prærogatiua conseruata, atque Primatus auctoritatem ex ea re consecutæ: tametsi à nominis vsurpatione abstineret. Erat hac tempestate celebris eximiæ sanctitatis opinione Æmilianus cognomento Cucullatus, iuuenis à pastoritia arte ad sanctioris vitæ studium traductus. Felice monacho præceptore vsus est, deinde à frequentia hominum remotus cum quadraginta vitæ annos in Destertii montis secessu transegisset, Didymius Turiasonensis Præsul celebri fama permotus in publicum extractum presbyterumque consecratum Birgegiensi ecclesiæ præfecit. ibi collegarum calumniis & criminibus appetitus disciplinæ seueritatem non ferentium, prope id oppidum sacello ædificato cum sacerdotium abdicasset, in rerum diuinarum contemplatione defixus, ad centesimum ætatis annum vitã propagauit. quo loco corpus eius tumulatum est, & post 50. amplius annos eius nomine monasterium extructum copiis, auctoritate, totius ædificii amplitudine cum primis Hispaniæ comparandum.

Galsuinda & Brunechildis sorores. CAPVT X.

DVAS Athanagildi Regis filias Galsuindam Brunechildimque in Gallia Francorum Regiis elocatas fuisse paulo superius dictum est, infaustis nuptiis neque auspicato, vti rerum euentus declarauit. Alterius breue gaudium fuit. vix primo cõiugii fructu delibato periit. alterius vita in multos annos producta, multisque calamitatibus obnoxia. vulgus ad eas ærumnas nominis infamiam adiunxit, quam nobilissimam fœminam liberare melioribus argumentis testimoniisque constituimus. Fuere Clotario eius nominis primo Francorum Regi quatuor filii partito paterno imperio Reges: Parisiorum Cherebertus, Suessionum Chilpericus paternis thesauris potitus potentior aliis, Guntrannus Aurelianensium, Sigibertus Mediomatricum. Huic Brunechildis prior nupsit, minor ætate fratrũ minimo, puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio & blanda colloquio. liceat Gregorii Turonensis æqualis verbis vti. Multum dices commutandis moribus tempus valet, Principum amplius. esto, sed audi alia. Chilpericus ex Audouera priori coniuge Merouei & Sigiberti pater Galsuindam Brunechildis maiorem sororem duxit. nouæ nuptæ Fredegundis pellex Regis potens iurgiis incessere ausa, exitium attulit. in geniali toro mortua inuẽta est, nulla prole relicta. Æmulæ locum Fredegundis occupauit, Reginaque dicta est, inter multa scelera flagitiaque diu incolumis, petulantia, libidine, luxuria, sæuitiaque nobilis ea ætate. Sigibertum enim defuncto fratre Chereberto Parisiorum regno auctum duobus immissis sicariis Lutetiæ incautum peremit. Perculsa viri casu Brunechildis, ac de filio Childeberto solicita, eum in Mediomatrices mittit, vbi prouinciæ studia erant & propensæ gentis voluntates. ipsa in Chilperici potestatem redacta Rhotomagum in custodiam mittitur. Florenti viduę Principis forma captus Meroueus maior Chilperici filius eam sibi toro iungit. vitiosum coniugium fuit vetantibus legibus patrui viduam ducere. Iuuenili errori paratam veniam Fredegundis nouerca discussit. in monachi habitum detonsus primum, deinde etiam peremptus fuit. idem exitus Clodoueo minori fratri fuit. Prætextatus Rhotomagensis Episcopus in exilium pellitur. Merouei & Brunechildis coniugium eo Antistite iunctum, crimen erat. Hæc crudeliter impieque: illud petulanter. spreto regio toro, impudicos oculos in Landricum Magistrum equitum impudica coniecit. scelus maiori scelere cumulatur. male tectas libidines amoresque vesanos virum vlcisci cogitantem occupant: atque è venatione redeuntem ad Calam oppidum perimendum curant. Successit conatus, solutiorque deinde vita fuit. Pro filio tamen Clotario cum Childeberto infantis patrueli, qui testamento Guntranni patrui Burgundos imperio adiecerat, bellum gessit, Ductore copiarum ipso Landrico in pugna victrix. Excepit interitus Childeberti vxorisque. veneni id suspicionem confirmauit, cuius insidiis non proditur. Sed perempti tamen duo filii Theodobertus maior Mediomatricum, Theodoricus Burgundionum imperiũ suscepit. ambo dicti Reges, in Brunechildis auiæ tutela. ii confirmata ætate cum Clotario bellum gerunt. belli causæ in finitimis imperiis deesse non possunt. Brunechildis hor-

tatu dicunt Gallicæ hiſtoriæ, quo Protadium genere Italum amaſium ſuum nouis honoribus augeret, vero an ex odio Hiſpanæ fœminæ nondum definio. addunt certe eo ſtudio progreſſam, vt Theodoricum armarit in Theodobertum fratrem, quaſi olitore genitum, & paternos theſauros occupantem neque commota prius odia conſtiterunt, quam Theodoberto proditorie cæſo Coloniæ: quem vita donatum tamen Cauillonum in cuſtodiam dimiſſum docent alii. Repudiata victor antea Hermemberba Witterici filia, vti alio loco monſtrandum eſt, occiſi filiam & fratres duos cepit. pueros Brunechildis peremit, ſic memorant, puellam præſtanti forma cum ſibi iungere patruus pararet, obiecta auiam religione auctoritate vetante in facinus diſtricto gladio ne perimeret, aulicorum concurſu factũ aiunt. illam vindicaſſe dolorem eum, lethali poculo perempto Theodorico nepote ſuo, cum è balneo egrederetur. Idonei auctores diſſenteria obiiſſe tradunt. Sic rerum ſumma atque imperii ad Clotarium translata eſt, Fredegundis iam morbo extinctæ filium, Brunechildi noua iniuria infenſum, quod Theodorici filio Sigiberto quamuis notho regnum paternum aſſerere meditaretur. ventum ad arma, Sigibertoque a ſuis deſerto atque fugato duos eius fratres Corbo & Meroueus atque Brunechildis ipſa in Clotarii poteſtatem venerunt. Proximi ſeculi anno ſextodecimo hæc geſta memorant. Corbo continuo interfectus. Meroueum victor ſeruari voluit, cum eius ex baptiſmo pater eſſet, in Brunechildim maiori ſeueritate ſæuitum affirmant. quater fuſtibus lacerato tergo ad ferocis equi caudam capillo deligata concitato equo dilacerata eſt, exacta mulier ætate: eo minori populi miſericordia, quod decem Reges numero, ſamque vulgi multitudinem eius artibus periiſſe iactant. Deſiderium Viennenſium Pontificem & Columbanum virum ſanctum, hunc exilio, illum exitio mulctatum. adeo ad portenta prodenda ſcriptores Gallici, ad accipienda vulgus procliues fuerunt, pudenda ſecuritate, ſi mendacium deprehenſum iri nõ putarunt, ſi ſecus impudentia mirabili. Meram tragœdiam idonei auctores confirmant nullo iudicio ex populi rumoribus confictam. quæ ſcelera à Fredegunde ſunt facta, quod ſupplicium tuliſſet victoribus Auſtraſianis ea mentiente fama atque nomina commutante affiicta Brunechildi arbitror, fœminæ religioſæ probæque: vti indicio ſunt geminæ à Gregorio Pontifice Maximo ad eam litteræ plenæ veriſſimis laudibus. multa magnifica templa eius ſumptibus in Gallia conſtituta exornataque. magnus captiuorum numerus pecunia redemptus. An hæc facta negabis: ſed certa monimenta monſtrabimus. an quiſquam hæc ab impia & crudeli fœmina facta inducat in animum maius argumentum accedit, Gregorii Turonenſis æqualis de his flagitiis ſilentium. an id gratiæ datum putabis à Gallico ſcriptore, magnæque auctoritatis viro? an qui Fredegundis ſcelera omnia & doles expoſuit, externæ fœminæ pepercíſſet? non arbitror. At Siſebutum, ais, in vita Deſiderii Viennẽſis Epiſcopi Brunechildis ſcelera multa, cæſumque ab ea martyrem accuſaſſe, ab equisque raptatam periiſſe tandem vltore numine Recte, ſi auctorem eius vitæ Regem fuiſſe confirmares, & non potius eo nomine alius, eos vulgi rumores collegiſſe ſe affirmaret. minori quam pro modo Regis auctoritate diligentiaque, ætate poſterior. Sit ergo conſtitutum Brunechildim innocentem fuiſſe, & perditiſſimis tamen temporibus aliena inuidia flagraſſe. vti primus Boccatius conſiderauit poetici quidem ingenii ſcriptor, ſed antiquitatis cognoſcendæ ſtudio incitatus præſtansque. Nos orationem in Hiſpaniam referamus.

Liuua & Leuuigildus. CAPVT XI.

ATHANAGILDO Viſigothorũ rege Toleti defuncto, vti paulo ante dictum eſt, Liuua (ſic antiquæ monetæ huius Regis nomen ſcribunt) homo præpotens & magnarũ rerum vſu & cognitione inſtructus, Rex eſt renunciatus Narbone, vbi eatenus res geſſerat Galliæ Gotthicæ Præfectus. Iuſtini Iunioris, qui imperium Romanum obtinebat, primusque Exarchi nomine Longinum in Narſetis locum miſit in Italiam anno ſecundo,
567. Chriſti quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo, Liuua regnare cœpit, nulla re geſta memorabilis, niſi quod anno regni ſecundo Leuuigildum fratrem regni conſortem dixit exæquata prorſus poteſtate, ipſe Galliæ Gotthicæ ditione cõtentus, quibus in locis multũ aſſueuerat. nam & Tudenſis ſcribit ſeptem annis Galliæ imperiũ tenuiſſe priuſquã Hiſpaniæ Rex eſſet. Reliquas prouincias Gotthico nomini ſubiectas fratri demandauit, per quẽ ſpes erat Rempub. multis collapſam partibus priſtinũ ſplendorẽ reuocaturã: tametſi tantum belli in manibus erat aduerſus Romanos magnam latiſſimæ prouinciæ partem occupantes, tuenteſque non ſuis armis modo ſed & Gotthorum virtute, partium ſtudio ad eos tanquam ad commune receptaculum deficientium. Erat Leuuigildus gemina prole auctus ex Theodoſia vxore. Seueriani Carthaginenſis prouinciæ Ducis ac Præfecti ea filia fuit,

fuit, Leandri, Fulgentii, Isidori, Florentinæq; soror. Leuuigildi filii Ermenigildus & Reccaredus. Theodosia defuncta Leuuigildus Gosuindam Athanagildi viduam duxerat, quo tẽpore à fratre ad regni consortiũ vocatus est. Suscepto regno cum viuida virtute, & belli pacisque artibus clarus esset, continuo in Romanos duxit, in Bastetanis prælio dimicatũ est. victi Romani, totaque ea regione depulsi. Malacæ ager igne ferroque vastatus. Assidonia ad fretum nocturna capta, vrbem prodente Framidanco. Corduba, quæ ex quo Agilam vicerat, imperii iugum ferre detrectarat, ad officium reuocata, multaque circum oppida & vrbes magna rusticorum strage. Sabariæ tractus, quæ quo loco esset clam est, ferendis agendisque prædis deformatus imperioque subactus. His rebus Leuuigildo occupato Liuua frater in Gallia defunctus est salutis anno quingentesimo septuagesimo secundo, cum quinque annos regnasset (quidam huic numero biennium detrahunt) Leuuigildus 572.
Bæticæ rebus compositis, totaque prouincia pulsis Romanis belli impetu in Cantabriam verso Amaiam (alii Aregiam dicunt, Varegiam alii) sed Burgos inter & Legionem sitam ciuitatẽ expugnauit. Reliqua Cantabria, cuius fines ad Amaiã extendebantur, vastata. multi seditiosi cæsi. in his Sacrificulus cui Æmilianus Cucullatus necem ante denunciarat, quod in cõuentu procerum Cantabriæ eius vaticinio fidem abrogarat, quo eius prouinciæ excidium haudquaquam inanis vates denunciabat. Ex Cantabria arma in Aquitaniam versa. Aspidius ad Agerensem vrbem (Aagen hodie est) imperiũ detrectans malo coactus est ad officiũ redire: cum euersis fortunis ipse, vxor & filii in regis venissent potestatẽ. Aspidium Biclarensis ea regione Seniorem fuisse ait, ea voce in dominii ac principatus significatione vsurpata. & nimirũ seniores imperare æquum est. vnde consequẽti tempore tum in monimentis Hispaniæ, tum in conciliorũ actis, præsertim quæ Caroli Magni ætate in Gallia habita sunt, domini ac Principes seniores nuncupari cœperũt. Eum morẽ ad vulgares linguas Hispaniæ, Italiæ, atq; Galliæ permanasse satis cõstat. Eo prorsus anno quo Liuua defunctus est Myro seu Ariamyrus (sic.n. quidã scribunt) Theodomyro patre ante bienniũ defuncto. Sueuorũ gentẽ gubernabat: cum conuentus alter Bracaræ habitus est à Calæciæ Præsulib. duodecim. Martinus Bracarẽsis Metropolitanus primas inter Patres partes locumq; occupauit. Eius conuentus decretis recentẽ Sueuorum religionẽ mirificè confirmatã nouũ miraculum auxit. Templũ Martini Turonẽsis nomine à patre vt diximus ædificatũ egrediẽte rege, scurræ generosæ vitis contra regis præceptũ pro forib. templi è pergula pendentes vuas attrectare aggressi, repente manus exaruit. Ab irato rege vix populi precibus ne manus amputaretur impetratũ. Martini tamen virtute, cuius religionẽ violarat, cùm numen eius populus imploraret, sanitati reddita est. Proximo anno, vt Sigibertus est auctor, Hispani paschatis festum ad 12. Kal. April. celebrarũt, Galli 14. Kal. Maii: quo die Osseti oppidi fontes quotannis sponte aquis cõpleri soliti scaturiisse de more feruntur. Eo miraculo sæpe per hæc tempora cum opinionib. de die paschatis vtraq; natio discreparet, constanti atq; perpetua computi ratione nondum excogitata veritatem indicatam & cognitam Gregorius Turonensis huius ætatis scriptor testatur. Gregorio æqualis Donatus monachus adiunctis septuaginta sociis ex Africa venit in Hispaniam: & opibus Minicæ præpotentis fœminæ & copiosæ Seruitano monasterio extructo Setabi, vt plerisq; placet, monasticam viuendi rationem, certis nimirum legibus institutisque temperatam, inuexit primus in Hispaniam, vt Ilefonsus scribit. Monachi enim, quorum in actis conciliorum Hispaniæ ante hæc tempora mentio extat, aut nulla votorum religione constricti erant, aut dissipati per syluas vitam exigebãt solitariam. Ad Leuuigildum se se referat oratio. Qui Aquitaniæ motib. compositis in Hispaniam rediit, Sueuorum imperii, quod iandiu tenuerat, delendi certus. Myro Rex Gotthorum potentiam veritus Calæciæ iam fines vastantium, missa vltro legatione cum pacem peteret, inducias tantum ad certum tempus impetrauit. Expetendæ a Sueuis pœnæ, nisi religionis mutatæ caussa nulla erat: & ardebat Leuuigildus cupiditate bello lacessendi, profligandiq; Romanorũ copias, quibus à Iustino Imperatore Hispaniensis limitis custodia credita erat. Orospedæ montes, qui ad Cauni montis radices assurgunt, per Molinamque Concham, Seguram Granatæ fines attingentes ad Gaditanũ fretũ desinunt, vbi montani homines locorũ asperitate confisi imperium detrectabãt, illato primum bello domuit. Iis locis superatis Gothorũ potentia magnopere aucta est, imminuta Romanorum: cũ exiguũ Hispaniæ tractũ ad mare, vt arbitror, Mediterraneum exigua spe defensionis retinerent. In eos priusquã Leuuigildus verteret arma, ad remp. statum conuerso animo atq; studio ius suffragii antiquãdi, quo Gothorũ proceres eatenus reges creare soliti erant, & ad stabiliẽdã in familia regni successionẽ magnopere referre cogitabat, Ermenigildum & Reccaredũ filios regni cõsortes declarauit, ditione tripartita. Ermenigildus Hispali (Turonẽsis Emeritæ ait) res curare iussus. Reccaredi nomine ad Tagi & Guadielæ cõfluẽtes, ꝓpe

Paternianam, hoc est, Pastranam, vt Rasis Arabs testatur, vrbs Reccopolis fundata anno
577. 577. & pleriq; suspicantur in Celtiberis fuisse, quo loco Almonacillũ oppidum loci natura firmissimum situm est vulgò à Zurita nomen habens. Leuuigildus ipse regni sedem Toleti fixit: vnde ea ciuitas, vrbs Regia nuncupari cœpta est, atq; Gothici regni deinceps sedes facta: cùm hactenus Hispali fuisset. Ab his initiis ei vrbi ad Primatus dignitatẽ aditus est patefactus in cæteras Hispaniæ ecclesias, quod locis competentibus est à nobis copiosius explicandum. Romanam ecclesiam post Ioannem III. Benedictus Pontif. gubernabat. Romanum imperium Iustini Iunioris successor Tiberius eo nomine II. Quo tempore Myro Sueuorum Rex Ruccones bello vexauit. caussæ in incerto fuere: sed bello tamen victos & fortunis spoliatos imperio subiugasse constat. Is tractus Riuogia hoc tempore nuncupatur præcipua fertilitate nobilis, frumenti ferax: ita vt cum vigesimo frequenter efficiat.

Ermenigildi bellum. CAPVT XII.

INGVNDIS Sigiberti Mediomatricum Regis, atq; Brunechildis filia, Ermenigildo conu-
579. bio iuncta est salutis anno 579. Eo coniugio quoniam Gosuindæ & Athanagildi neptis erat, vtriusq; regiæ familiæ sanguis copulabatur: quod ad stabiliendum regnum nonnihil referre Leuuigildus Rex habebat persuasum, si Francorum regiam noua sibi affinitate iungeret. Missam ex Gallia regio procerum comitatu stipante auia Gosuinda, præcipua lætitię significatione aliquandiu apud se habuit, nihil prætermittens eorum, quæ ad beneuolentiam conciliandam pertinere visa sunt. Nimirum sagax fœmina his blandimentis adolescentulæ animum expugnare parabat, vt catholica religione deserta, ad Arii vesaniam traduceretur, baptismatis lauacro, vt moris erat inter Arianos, instaurato. quod cum illa se facturam negaret, semel ritu Christiano excusans, sancti lauacri virtute expiatam sub Trinitatis sanctæ inuocatione, quam ad extremum spiritum inuiolatam conseruare certum erat, impotens fœmina, atque iracunda, neque magis corpore deformis (erat enim altero lumine capta) quam animo efferata, repulsæ dolorem non ferens, ad conuitia & contumelias semel in puellæ capillos inuolasse fertur: atque per solum tractam excusso sanguine fœdasse: iterum in piscinam subiectam dedisse præcipitem, magno vitæ discrimine. His Ingundis iniuriis non modo nihil de animi constantia mutauit, verum eius potissimum diligentia Ermenigildus vir creditur ad catholicam religionem reuocatus. Leandri Hispalensis Episcopi regii iuuenis animum ad veritatem procliuem præcepta ad omnem veræ pietatis partem informarunt. doctrinæ opportunitatem Leuuigildi patris, in Citeriorem Hispaniam, atque adeo Carpetanos discessus præbuit. Quo tempore Ringundis Chilperici Regis & Fredegundis filia Reccaredo pacta, cum ad sponsum Tolosam vsque processisset, cæde patris renunciata, quem à Landrico Magistro equitum occisum diximus, repente in patriam rediit. sic eius coniugii spe intercepta Bada Reccaredo iuncta est, quo ex genere incertum: sed his tamen rebus occupato patre, Ermenigildus plane noster est factus. Ex hac religionis mutatione, bellum graue & diuturnum natum est. & ægroto Leuuigildi animo, filii consilio cognito Gosuinda nouercali odio faces subdebat. omnia tamen prius tentare placuit, quam ad arma ventum esset. Itaque legatione missa, pater hoc exemplo litteras ad filium dedit: Coram maluissem, si per te licitum esset, quam per litteras de re tota disputare. quid enim à te præsens non impetrassem, siue regia auctoritate præciperem, siue paterno iure castigarem? beneficia certe in memoriam reuocarem, quæ tu in ludibrium vertere maluisti. A teneris (nimia fortassis indulgentia) in spem Gotthorum regni diligenter alui: confirmata ætate, antequam postulares, maiora quam sperares delata sunt. Dedi sceptrum vt cum auctoritate adiutorem haberem: non vt te externasque gentes cum quibus fœdus inire paras, imperio me aduersum armarem. Nouo exemplo appellaui Regem, vt consortio potestatis contentus, primas patri partes dares: atque in hoc ætatis flexu, esses seni præsidio æque atque solatio. Si quid est, quod amplius cupias, patri explica. sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra merita tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus impie, aut impius sceleratusq; crudeliter circumscribis patrem? an senis mortem expectare graue fuit? tantique fuerunt pauci anni, quot hæc ætas recipit? an cum fratre communicatam potestatem inuidebas? de quo me arbitro disceptare æquum fuit. Sed nimirum regnandi ambitio omnes naturæ leges violat: resoluitque ea quæ perpetua necessitudine cõstricta sunt. At religionem caussaris: in quo te video non humana iura tantum, sed diuina etiam euertere, & in caput tuum Dei vindictam prouocare. Ita ne ab ea religione tuo arbitratu discedas, cuius cultu propagando nomen Gotthicum auctum opibus, atque potentia amplificatum est? an maiorum, quæ sacrosancta esse debuit, auctoritatem contemnas? Nouæ religionis

gionis vanitatem, vel eo potissimum considerare potuisti quod filium à patre seiungat: & summæ caritatis nomina odio plusquam paterno, atque inuidia labefactet. Ego Ermenigilde pro patris iure impero, & pro ætate, qua maior sum tibi consulo, reuoca ad sobrietatem animum: positaque noxiarum rerum cupiditate quiesce: sic enim facile eorum quæ commissa sunt hactenus venia dabitur. si recusas, cogisque arma capere, næ tu frustra paternam misericordiam re desperata implorabis. Molestæ hæ litteræ Ermenigildo fuere, pro eo, ac par erat: nihil tamen de priori sententia mutare certus, in hanc setentiam rescripsit. Minas & contumelias tuarum litterarum æquo animo tulimus: tametsi nulla nostra lacessitus iniuria, linguæ libertatẽ cohibere potuisti. Beneficiis tuis, quę & ipse meritis maiora esse sentio, parem aliquando gratiã rependere cupio: obseruantiæ tenorem tibi debitæ, mihi propriæ ad extremum vitæ spiritum præstare. Saniori religione quam ipse inuidię caussa nouam dicis, amplectenda orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præsidiis: de veritate non disputo: cuique de ea re liberum arbitrium facimus: tantundem modo nobis detur. Gotthicæ gentis felicitatem Arianæ superstitioni acceptam fers, scilicet ignarus consueuisse Deum, quo grauius ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere vlcisci parat, his secundiores interdum res & impunitatem concedere: haud sane constantem atque perpetuam, quod Vandalorum, atque Ostrogothorum in simili caussa exitus declarat. Quod si indignaris tẽ inconsulto ausum me religionem mutare: concede mihi, vt doleam. ne hoc quidem abs te tribui, vt salutem meam rebus cæteris potiorem habeam: pro qua, si res ferent, paratus sum sanguinem vitamque profundere: neque patrẽ fas est plus diuinis legibus, ac conscientia posse. Deũ quæ se consilia tua reipublicæ sint salutaria, nobis filiis tuis haud exitialia. Tu caue ne sinistris criminationibus aures accommodando comittas, vnde luctum tibi in omnem vitam parias, nomini ac generi nostro ad posteritatem infamiam victis, ac victoribus parem. Erant regni studia diuisa inter patrem & filium. catholici quorum erat magnus numerus caussa meliores, viribus impares Ermenigildum palam, aut voto sequebantur. maiori potentia Ariani Leuuigildi partes. Ermenigildum Turonensis ait, sacro chrismate delibuta fronte (is ritus erat recipiendis in ecclesiã Arianis) veterem appellationem Ioannis nomine mutasse: aureæ monetæ resistunt, in ipso vt videtur belli ardore, vt essent videlicet pro tessera militari, præcipuæ puritatis percussæ, Ermenigildi nomẽ & faciẽ exprimẽtes altera ex parte, in altera victoriæ signũ, his adiũctis verbis: HOMO Regem deuita. Nimirũ ad Pauli sententiã allusit: Hęreticum hominẽ pręcipientis post vnam & alteram monitionem esse deuitandum. Lõginqua auxilia à catholicis conquisita. Leander Constantinopolim ad Tiberium Augustum nauigauit: ex monacho Benedictino Hispalẽsis Episc. singulari eruditione, morũ probitate eximia, neq; minori orationis suauitate & elegantia, res eo tempore cõparanda miraculo. Pro qua re iuerat, parum profecisse arbitror: synodo tamen Episcoporum interfuit, & cum Gregorio, cui postmodũ Magni cognomẽ accessit, & Legati partes pro Pelagio secundo implebat, vsum habuit. Ex vitæ & studiorũ similitudine voluntates conciliatas indicio sunt libri Moralium à Gregorio Leandri hortatu, eiusque nomine in publicum dati. Huius belli initia inciderũt in salutis annum quingentesimum octogesimum, Mahometis in Arabia ortu famosum in- 580.
faustumque nomini Christiano, magis quàm nobilem. Hispalis & Corduba munitæ instructæque commeatu: siue ducendum esset bellum, siue obsidionis mala essent toleranda. Romani Duces fœdere conciliati. vxor Ermenigildi, & filius recens natus in eorum relicti potestate, vt fidei datæ obsides essent: & si quid grauius accidisset à belli discrimine longissime abesse volebat. Contra Leuuigildus cum inuictum filii animum, neque metu frangi, neque promissis flecti consideraret, vt monenti patri aures accommodaret, ad arma vimque vertit animum. Romani primum qui leuiter fundata fide cum filio sentiebant, magno auri pondere Leuuigildo conciliati. Mercenarii homines ingenio, & quibus fides ex fortuna pendebat, vnde melior spes affulsit in eam partem nullo honesti, inhonestique discrimine inclinabant. Deinde inter Catholicos & Arianos, quorum de religione dissidio bellum excitatum esse constabat. species quædam concordiæ excogitata. Arianorum Præsulum conuentus Leuuigildi iussu Toleti habitus. In eo conuentu rebaptizandi mos sublatus Arianis familiaris: cum ad eorum sectam catholici transfugissent. Patri Filium æqualem esse, de quo tandiu disceptabatur, verbo tenus sancitum: cum prauæ opinionis virus conceptum retinerent animis. verborum simulatione multorum animi circumuenti, quasi dissidii caussa sublata, aut ab Ermenigildo distracti palam, aut frigidius, quam fecerant, optimam caussam tuebantur. Plerique ancipiti periculo dubii, atque ad tempus fortunam in consilio habere soliti, spectatores belli esse mallebant, quam cum fortunarum alienarum euentu miscere discrimen rerum

suarum. His rebus perficiendis tres anni consumpti: quo spatio Tiberio Imperatore defuncto, Mauritius eius successor rem Romanam cœperat administrare. Leuuigildus tota ditione magnis delectibus habitis contra filium mouens, in extremam Bæticam ferro penetrauit. Hispalis circumsessa. parum spei erat obsessos voluntate quicquam facturos ab Ermenigildo, atque Leandro Præsule præoccupatis animis: vim adhiberi, ac metum placuit. Alluitur ea vrbs Bæti flumine magnarum nauium capaci. ad subuectiones prohibendas commeatu intercipiendo, eius fluminis cursum corriuari, alioque auerti placuit. Ea molitio magni laboris erat, atque multorum dierum opus. Itaque quarto supra Hispalim lapide Italicæ veteris mœnia instaurata, vti veteris magnificentiæ ruinæ documento sunt. & nimirum belli, quod diuturnum fore persuasum habebant, opportuna sedes quærebatur. Diui Isidori nomine monasterium iis in locis extat nostra ætate. Myro Sueuus, tametsi placitis de religione discrepabat, cum suorum manu Leuuigildo iunctus, tantum nefas morte luisse creditus est, ipso obsidionis tempore defunctus, Eborico filio successore. Turonensis Myronem Ermenigildi partes secutum ait: & profligato demum bello cum fœdus fecisset cum Leuuigildo in patria paulo post defunctum, locis natura grauibus, vbi bello intentus hæserat & aquarum insalubritate valetudine prostrata. Hispalim redeamus: vbi Bæti corriuato magna atque suprema annonæ difficultate laborabatur. Ermenigildus post annuam obsidionem desperata defensione, clam ad Romanos elabitur: ignorabat nimirum paterno auro corruptos. ciuium deditione Hispalis continuo in Leuuigildi potestatem
586. venit, salutis anno quingentesimo octogesimo sexto. Æque paucis post diebus Rex iuuenis à patre captus: an Cordubensium proditione, defectionis infamiam noxamque innocentis, cum se eo retulisset venalem Romanorum fidem metuens, calamitate procurare parantium, an vt Turonensis est auctor, ad Ossetum oppidum, vbi baptismi fontes quotannis impleri sponte consueuisse est demonstratum. Loci munitione & sanctitate confisus, eo se Ermenigildus contulerat cum trecentis delectis militibus: & patrem sperabat si vim adhibere pararet à tergo atque à fronte circumuentum, nam prope reliquæ copiæ tendebant, opprimi posse. Quod contra accidit. filii consilio explorato, vt nihil occulti esse potest in intestina discordia, solers pater eius conatus elusit. Magna celeritate oppidum captum, incendioque deformatum. Ermenigildus ipse spe omni destitutus in templum aufugit, si forte residente patris ira moræ spatio veniam impetraret. Sequebatur Leuuigildi castra Reccaredus minor ætate filius, indole animi atque prudentia fratri æqualis. Is patris permissu, factaque à fratre ipsum conueniendi potestate in templum admissus aliquandiu vi lacrymarum vocem intercludente, tacitus substitit. deinde, Mollis, ait, est animi suorum casum dolere nullumque in dolore præter lacrymas remedium adhibere. tuam calamitatem nostram iudico, quid enim inter fratres & patrem potest esse seiunctum: Neque tuos conatus vitupero religionis susceptæ studio, tametsi quæ iusta caussa esse poterat in patrem arma mouendi? ac ne illorum quidem consilia accusabo, quibus es in fraudem inductus. præterita lamentari, quam corrigere facilius est. Fuit horum temporum calamitas, & scissis prouincialium animis fatale diffidium. Dum vtraque pars in nostra familia quærit præsidium, vtrique plane corruimus. Reliquum est ad concordiam animos reuocare: prouidere certe ac præstare, ne inimici in nostræ domus ruinis amplius exultent. quod vtinam rebus integris libuisset: sed præstat ad paternam misericordiam recurrere, & factorum veniam cupidissime petere: quam pertinacia atque arrogantia perire. Moneat vtriusque fortunæ conditio, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate malis. Illud memento, rebus profligatis consilio opus esse. animi impetum fore tum vanum, tum exitialem. Ego tibi si quod necesse est, sponte facis, tibi patrem recipio placatum. retento certe regio honore, modico supplicio noxam expiabis. Ad ea verba iuramenti religio addita, vocato patre mœstus iuuenis ad genua prouolutus ab eo veniæ simulatione osculo exceptus est, atque blandis sermonibus delinito animo, in castra deductus. mox regiis insignibus detractis Hispalim in custodiam missus est (Biclarensis, Valentiam relegatum, Tarracone occisum ait). Monstratur Hispali ad eam portam, cui à Corduba nomen est, turris Ermenigildi custodia nobilis, loci altitudine, angustia, atque tenebris horrida. In ea manibus ad collum reuinctis asseruatus traditur ad carceris squalorem victus ipse & cultus asperitatem addebat: cilicii vestem, qua in lecto etiam pro stragula veste vtebatur, animo in rerum diuinarum contemplatione defixus, cælumque suspirans, quo se quamprimum iturum sperabat. Aduenerat Paschatis festum Christi Dei ad vitam reducis memoria lætum, & eo anno incidit in 14. Aprilis diem, ab ortu
586. Christi anno quingentesimo octogesimo sexto, quod certa ratione intelligitur. tametsi quidam ex hoc annorum numero biennium detrahunt: Biclarensis tertio Mauritii Imp. anno Ermenigildum occisum certe ait. Leuuigildus de filio solicitus mittit quendam Episcopum

Arrianum

Arianum de media nocte, qui epulum Christianum vincto de morte traderet. Ille verborum contumelia castigatum cum à se repulisset, patris animum, ad se eam iniuriam pertinere interpretantis, vsque eo exacerbauit, vt Sisberto carnifice è vestigio misso securi percutiendum mandarit. Horret animus atque hæret tantæ crudelitatis imagine. Incrant Ermenigildo simplicitas & libertas: quæ nisi modus adsit, in exitium vertuntur. Martyris memoria colitur in Hispania passim ad octauūdecimū Kal. Maii, (nōnullæ ecclesiæ priori die faciunt). Carceris locus consequenti tempore in sacellum Ermenigildi nomine transformatus est. multiq; deinceps mortales viri & fœminæ, Ermenigildi, Ermesindæ siue Ermenesindę nūcupati. Armengol & Ermengādus gētilia Hispanorū nomina eodē pertinere putātur. tum Ermegildez & Ermildez barbarū magis sonantia. Hæc indicia sunto cultus martyris in Hispania suscepti olim atque propagati. Corpus vbi sit nostra ætate clam est: ac ne satis quidem constat quo tunc loco fuerit tumulatum: nisi quod os eius argenteæ statuæ inclusum, atque reuinctum Cæsaraugustę in templi maximi proprio sacrario seruatur. Romanam ecclesiam per hæc tempora Pelagius. II. obtinebat. Pelagii successor Gregorius cognomēto Magnus Ermenigildi mortem, & mortis caussam memoria recenti descripsit. auditumque ad martyris corpus testatur cælestem concentum funus videlicet peragentium exequiasque celebrantium, quoniam eo honore carebat: famaque vulgatum eodem loco per noctem lumina lampadum ardentium similitudine visa. Iis rebus & quoniam Sisbertus carnifex breui turpissimo mortis genere consumptus est, religio martyris maiorem in modum in animis hominum confirmata, auctaque est, nunc amplius cum Sixtus V. Pont. Max. Ermenigildi nomen in Romanos fastos adscripsit, festumque & in primis celebre octauodecimo Kal. Maii vniuersæ Hispaniæ fore sanxit lege in omne tempus lata.

Leuuigildi mors. CAPVT XIII.

INGVNDIS viri casu perspecto, oppleta mœrore & lacrymis in Africam transmisit. Romani Duces, quorum fidei credita erat, ad Mauricium Imperatorem ducendam cum filio curabant, quasi belli prædam. Franci Reges Childebertus Ingundis frater germanus & Guntrandus patruus eius iniuriam, Ermenigildi necem armis vindicare parabant feroces & rapidi. Reccaredus noui belli cura in Gallia eorum conatus anteuertit, in hostium fines inuectus. atque Vgerno arce munitissima in Arelatensi agro armis expugnata, finitimi agri omni iniuria deformati. Tentata subinde concordiæ spe, missisque à Leuuigildo de pace legatis, nihil impetratum tamen, ad priores noua iniuria hostibus exacerbatis. Francorum naues ad Calæciæ littora (commercii videlicet caussa cum Sueuis ineundi) in ea loca delatæ, à Gotthica classe interceptæ sunt, cum hominibus prædaque omni. sic repetita, quamuis legatione Franci Reges ac Princeps Guntrandus surdas aures Gotthorum postulatis præbuerunt. & auctorem habeo, qui Reccaredum Narbone profectum rursus in Francorum fines irrupisse ait, lætissimisque Gallię agris rursus attulisse vastitatem. Childebertus dolori propior vindictę auidior, Mauricium Imperatorem, cuius amicitiam paulo ante contempserat, vltro solicitauit ad vires armaque socianda aduersus Longobardos & Gotthos rerum dominos in Italia atque Hispania. Validæ Francorum copiæ ex nouo fœdere missæ in Italiam, cum hostis initio metu simulando, neque vniuersæ dimicationis copiam faciendo innatam Francorum genti confidentiam auxisset, pugna repente atque improuiso facta victæ profligatæ sunt. cæsorum numerus non proditur: cladem tamen eo seculo maiorē Francis contigisse nullā constat. Gotthis ex eo casu Childebertū æquiorem redditū minime dubiū est, præsertim cū Imperator aliis reb. intētus nomē magis ad sociorum præsidium, quam vires afferre videretur. In ipso belli apparatu Ingundim Childeberti sororē, pro qua bellum suscipiebatur, nunciatū erat diē obiisse, siue in Africa, siue in Sicilia, nā auctores in diuersum trahūt, filio paruulo ad Imperatorē deducto: qui quē exitum habuerit clā est, & fortassis paulo post matrē & ipse decessit, obitu quā vita felicior futurus. Interea in Hispania Leuuigildus opprimendæ catholicæ religionis studio, vnde tantum calamitatis domesticæ extitisse interpretabatur, viros sanctos, quorū præsidio veræ pietatis cultus nitebatur, toto regno exiliis mulctabat: Leādrū Hispalēsem. Præsulē, Fulgentium Astigitanum, quibus in primis iratus erat, Ermenigildi causa, cui fauisse minime dubitabat Mausonam Emeritæ Metropolitanū ea ætate cū summis viris cōparandū, cum Toleti, quo deducendum curarat, omnibus contumeliis violasset ob religionis constantiam, & quoniam Eulaliæ vestem Arianorum metu Regi prodere recusabat, feroci equo impositum atque Sunna Ariano in eius locum subrogato, in exilium expulit. Miraculo viri innocentia est indicata: equus ille posita continuo feritate sanctum virum dorso admisit. Plures

alii Epiſcopi relegati, aliique in eorum locum ſubſtituti: vnde tranquillitate reddita eccleſiæ factum creditur, vt contra quam eccleſiaſticis legib. cautum erat, duo eſſent aliquando eiuſdem vrbis Epiſcopi, vti publica eius ætatis acta teſtantur. pacis ſtudio nouum exemplũ inductum. Eccleſiarum reditus ab auaro Rege nemine reſiſtente occupati. ſacratorũ virorum priuilegia antiquata. multi proceres occiſi veris cauſſis, aut aſſimulatis. ex eorũ bonis regium patrimoniũ locupletatũ. ac præſertim tanta carnificina prouidebatur, ne quiſquam externi ſanguinis ad regnũ aſpirare poſſet. His malis plerique fracti, non ex plebe modo, ſed & viri principes copiis & nobilitate, manus dederunt, atque ad Arianorum ſectã traducti ſunt. In his Vincentius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, cùm Arianus eſſet factus, inconſtantiæ exemplo multos alios in præcipitiũ traxit. Seuerus Malacitanus & Licinianus Carthaginenſis Præſules Vincentii æquales, eius perfidiam de ſcripto iugularunt. Extat noſtra ætate Liciniani liber, quem plures præterea epiſtolas ad Eutropiũ Epiſcopum Valentinũ ſcripſiſſe Iſidorus teſtatur, Conſtantinopolique diem obiiſſe: nimirum cum Regis furorẽ fuga declinaſſet. In ea vrbe Ioannes Biclarenſis Abbas Scalabi in Luſitania natus, decẽ & ſeptem ætatis annos ſtudiorum gratia iunior cõſumpſerat, inde vtriuſque linguæ aliarumque artium cognitione inſtructus in patriam ex longinqua peregrinatione redux, communi eccleſię tempeſtate iactatus Barcinonem exilii cauſa miſſus, ad Pyrenæi mõtis radices, vbi hodieque eodem nomine viſitur, Biclarẽſe monaſterium conſtituit optimis legibus atque inſtitutis ad D. Benedicti regulam cõformatum. vnde Reccaredo quidem Rege, ad Gerundenſis eccleſiæ procurationem: Suinthilæ autem ætate ad cælum morte migrauit, meritis debitum præmium Nonito ſucceſſore. Ioãnes presbyter Emeritenſis, atque Nouellus Complutenſis Epiſcopus Aſturii ex magno interuallo ſucceſſor. & ipſi doctrinæ atque religionis laude clari, quibus rerum fluctib. agitati fuerint clam eſt. Iſidoro minor ætas præſidio fuit, eaque indoles & ingenii lumen, quod breui vniuerſam eccleſiam illuſtrauit: generis nobilitas, totius oris dignitas, atque ſuauiſſimi mores. tametſi Arianorũ in ſe inuidiam irritare non deſiſtebat, & ſua ſponte & Leandri fratris litteris ad oppetendam pro vera pietate mortem ſi opus eſſet, animatus. Hiſce rebus Gotthici regni potentia vehementer confirmari videbatur: præſertim cum per idem tempus Sueuorum ditione ſit auctum, eius gentis Regibus penitus à ſtirpe ſublatis hac occaſione. Myronis filius Eboricus ab Andeca viro præpotenti, tum ſuis copiis, tum Siſegundæ nuptiis (erat ea Eborici nouerca) regno ſpoliatus, atque in ſacerdotis morem detonſus, compulſus eſt vitam principalẽ cum priuata, regia inſignia cum veſte monaſtica commutare. Leuuigildus vt amici atque fœderati Regis iniurias vlciſceretur, victum armis Andecam, atque theſauris regiis ſpoliatum, detonſa coma (maiorum inſtituto atque more, nobilitas promiſſa cæſarie continebatur) atque eo facto regni ſpe penitus interciſa, Pacem Iuliam relegauit. Amalarici motibus tandem compreſſis, qui fauore gentis regium nomen occuparat, vniuerſa Calæcia in prouinciam redacta, leges & magiſtratus accepit. Sic Sueuorum regnum, quod aliquando florentiſſimum fuerat, & cẽtum ſeptuaginta quatuor annis Hiſpaniæ partem tenuerat, extinctum penitus eſt, atque ſublatum ipſo ſalutis anno quingenteſimo octogeſimo ſexto. Quo anno Leuuigildus ipſe
586. Toleti deceſſit, ex quo cum fratre regnare cœpit anno octauodecimo. Fama eſt, & multi auctores teſtantur, ſub vitæ finem cum ſalute corporis deſperata ex morbo decumberet, Ariana impietate repudiata, animum ad ſanitatem quidem reuocaſſe, atque priuatim cum Reccaredo filio pro catholicæ religionis veritate diſputaſſe: regnum quod multarum vrbium acceſſione amplificatum relinquebat. futurum multo illuſtrius veteri religione quaſi poſtliminio in Hiſpaniam vniuerſamque adeo Gotthicam ditionem reuocata. Leandrum & Fulgentium, quos ab exilio poſtremis teſtamenti tabulis reuocari mandabat. Patrum loco habere, eorum auſpiciis & monitis priuatam vitam, communesque adeo res gubernare. & Gregorius magnus affirmat Leandro coram priuſquam ex morbo obiiſſet, Reccaredum filium enixe commendaſſe, eius præceptis ſperare ſeſe, ac vero vehementer optare Ermenigildo fratri, quem magna animi temeritate innocentem occiderat, vt perſimilis moribus, humanitate atque totius vitæ conditione euaderet. Nimirum ſancti Martyris manes mortui, quam viui feliciores patre tandem ad ſanitatem reuocato conquieuerunt. Tametſi noſtri hiſtorici Leuuigildum temporibus ſeruientem, atque factionis metu animum debilitante negant palam eum, vt erat opus, Arianam ſectã abdicaſſe, priuatim agnouiſſe veritatem non negant, antea multis prodigiis admonitum, quę religionem catholicam illuſtrabant, In iis hæc numerantur: quo tempore filium innocentem armis perſequebatur, in ora Carthaginis monaſterium D. Martini nomine ſacrum monachis in vicinam inſulam fuga dilapſis, à regiis militibus eſt direptum. iu Abbatem, qui, ſolus remanſerat, diſtricto gladio eorum quidam facto impetu, ſacrilegii pœnis agentibus

tibus

tibus in terram decidit exanimis. In quo Rex prudentior cognito casu prædam omnem reddi monasterio mandauit. Annulum in ignem proiectum cum de religione esset dispu- tatio, catholicus ardentem manu incolumi contrectauit, catholicæ veritatis argumentum præclarum: hæreticus haudquaquam est ausus simili periculo sectæ patrocinari. His atque aliis id genus miraculis, Regem aiunt animo commotum atque vacillantem ex Episcopo quodam sectæ Arianæ addicto diligenter quæsiuisse, eccur Christianis tot tantaque mira- cula patrantibus, Ariani suam sectam nullis virtutibus illustrarent? Cui Episcopus: Multis (inquit) ò Rex si vera fateri conuenit, atque aduersariorum in morem nostra iactare fas est, surdis auditum insinuaui, cæcorum oculos ad videndi vsum aperui: verum quæ hacte- nus vitandæ ostentationis caussa sine arbitris gesta sunt, ea consilium est palam facere, confirmareque tibi, quæ à me dicta sunt haudquaquam inania esse. Itaque Rege per pla- team paulo post transeunte, Arianus quidam auctore impulsoreque Episcopo, magnis cla- moribus oculos in pristinum restitui aspectum fraude postulabat: notam Episcopo fabulā apud ipsum auctorem argumenti peragens, supinasque tendens manus Antistitis precibus & sanctitate sanitatem supplex sperare simulabat, callidum commentum. turpissimum mendacium. Verum contra res accidit. Impostor ille atque nefarius simulatque Episco- pus eius oculos manibus contrectauit, penitus excæcatus est, Fraude detecta (dolor pu- dorem superabat) Ariana secta, vt par erat, vehementer inclinare cœpit: & Regis animus sensim abalienari: præsertim cum toto quadriennio Hispaniæ agros, ac Car- petaniam in primis, in quam ob aeris temperiem maximam vis mali incubare ma- xime consueuit, locustarum agmina penitus vastarent. quod populares vt solent in religi- onem vertebant, quasi diuino numine Ermenigildi cædem, atque veram pietatem iis malis vindicante. Eam laudem Leuuigildus Isidori etiam testimonio habeat certe præci- puam. quod post Euricum Regem Gotthorum leges temporum iniuria deprauatas, non- nullis additis, aliis detractis castigauit. & Paulus Diaconus Emeritensis, qui visa retulit, affirmat Nunctum Abbatem præcipua sanctitatis opinione virum, cum ex Africa Emeri- tam traiecisset Eulalię sepulchrū inuisendi studio, & ex ea vrbe fœminarum aspectum de- clinans in eremum aliquanto post secessisset, regiis vectigalibus sustentatum, tametsi reli- gione erat catholicus tandiu, donec à vicinis rusticis facta conspiratione occisus est. Cau- sæ in incerto fuere. & fortassis liberas sancti viri increpationes ferre non poterant agresti homines pectore, rudi ingenio: sacrilegii certe pœnas Rege vindictam negligente dæmo- num incursu in furorem acti dederunt. Illud varie in Leuuigildi actionibus accipi potest, quod primus Gothorum Regum veste à populo discreta vsus est primusque regia insignia atque instrumentum principale, trabeam, sceptrum, diadema gestauit.

Reccaredi regni initia. CAPVT XIIII.

FL. RECCAREDVS patris funere procurato, domesticisque rebus compositis, animo ad reipub. statum & religionis catholicæ instaurationem conuersus, primum omnium cū Francis Regibus fœdus instaurare cupiebat: & quo pax diuturnior sanctiorque esset Bada priori vxore defuncta Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem si- bi iungere: cum consiliorum patris in Ermenigildum sæuientis participem non fuisse ex- cusaret, fratrisque calamitatem se ex animo doluisse. Verum tantæ rei perficiendæ nondū maturitas erat, & appropinquabat tamen. Illud maius: Leandri & Fulgentii præceptis con- formatus, de reuocanda in Hispaniam catholica religione serio cogitabat, ipse iam animo & sententia catholicus: tametsi tantisper tempori cedendum arbitrabatur, dum populariū mentes facilius flecti quam frangi solitæ, præsertim commutanda religione, quam à pri- mis annis accepere, arte sanarētur. Patientia & verborum comitate plebei & principes fa- cile Regis voluntati morem gesserunt. Gotthique vniuersi, atque ex Sueuorum gen- te ii qui veteris erroris reliquias fouebant, populariter in ecclesiæ catholicæ castra com- migrarunt. Regis diligentia, gratia, atque auctoritate res tanta perfecta est: cui ad alli- ciendas versandasque subditorum voluntates multum contulit oris dignitas, moresque suauissimi, quibus gratissimus genti est habitus dum vixit, post obitum gratum poste- ris, faustumque nomen in paucis. Contigit enim Reccaredo, quod haud scio an Re- gum vlli, vt religione permutanda, quod propemodum necesse erat, motus existerent, ne- que diuturni admodum, neque graues: & seueritas animaduersionis non modo non in- uidiosa esset, quia necessario suscipiebatur, sed etiam popularis, & cū bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Primus in Gallia Narbonensi Athalocus Episcopus Regis cona- tibus sese opposuit, erat enim secta Arianus, vsque eo vt vulgo homines Arium nominarēt Granista & Bildigernus Comites, siue Athaloci consilio & hortatu, siue sua sponte factio-

nis tuendæ ſtudio, iis in locis corripere contra Regem arma, plebemque ad defectionem ſolicitare minime dubitarunt. Verum is nimbus, qui grauiſſimam procellam minabatur, breuem & facilem exitum habuit. Athaloco vbi rem inclinatam videt, & popularium voluntates ad religionem catholicam propenſas retineri à tranſitione non poſſe præ animi ægritudine defuncto, Comites à Reccaredi exercitu acie ſuperati: eorumque ſupplicio catholicorum iniuriæ vindicatæ ſunt, quos ille quo odio religionis, qua deſperatione rerũ ſuarum ſi victi eſſent, tormentis omnibus cruciauerant. ac ferme nullæ acerbiores ſimultates atque odia quam quę religionis ſpecie comparantur. Ipſo regni initio, hi Galliæ Narbonenſis motus extiterunt. Quo tempore omnino ex quo remp. capeſſierat menſe decimo, Rex nouus palam Ariana perfidia abdicata, veterem religionem atque catholicam amplexus cõtinuo eccleſiis ſua iura reſtituit, bonaq; à patre per iniuriã ablata noua tẽpla & monachorum collegia ſua expenſa fundabat regia magnificentia: pleroſque populares in eum locum reſtituit vnde à patre erant deturbati: cuius acerbitatem videbatur benignitate ſuperare velle, maleficia beneficiis compenſare. His rebus occupatum eum, diuinum numen tuebatur. Deſiderius enim à Guntrando Rege cum validis copiis miſſus vt Gotthos de finibus laceſſens ſuperiores iniurias armis vindicaret, à Reccaredi copiis in Gallia Narbonenſi ſuperatus, interfectusque eſt. Ad Carcaſonem acie pugnatum. victi primũ Gotthi, atque intra vrbem compulſi Francos victores & neglecta militari diſciplina auidius inſequentes, irruptione ex vrbe facta, ſignaque quaſi tunc primum pugna committeretur de integro canentes, velut numine rem Gotthicam reſpiciente, mutata prælii fortuna, qui terga dederant, obliti vulnerum laboriſque prælium maiori impetu reſtitutis ordinibus repararunt. Attoniti hoſtes Gotthorum audacia. breui loco moti atque in fugam conuerſi ſunt. Duce cadente, plerique trucidati. paucos fuga ſeruauit. Atque hæc omnia intra primum annum regni Reccaredi geſta ſunt. Conſequenti autem detecta in Regis caput coniuratio. & propemodum neceſſe eſt reip. ſtatu commutando, cuius præcipua pars religione continetur, fluctuare animos: motus exiſtere varios & graues. Mauſona temporis beneficio in Emeritenſem eccleſiã reſtitutus eſt. Sunna Arianus, qui exulis locum concedente Leuuigildo occuparat, ægre tulit æmuli reditu ſe de ampliſſimo dignitatis gradu eſſe deturbatum. Itaq; eius interficiẽdi conſilia cum factioſis hominibus clam communicauit: audax facinus, atque exitu anceps, præſertim Claudio Duce ſuperſtite: cuius fidei vniuerſa Luſitania concredita erat, atque vrbem Emeritam præſidio militari obtinebat, catholicæ religionis conſtantia clarus, vt Gregorii Magni & Iſidori litteræ ad eum datæ declarant. Vtrunque ergo obtruncari placuit. rei perficiendæ cura Vvitterico demãdata, magnorum ſpirituum iuueni, & in omnia familiaria iura Claudii aſſueto: quippe qui in eius domo educabatur: vnde conſequenti tempore ad Gotthorum regnum peruenit. His moribus creſcebat. Hiſpanię Princeps futurus. Occaſio tanto facinori opportuna quærenda erat. Sunna officii cauſſa Epiſcopi conueniendi facultatem petit. Ille quod res erat ſuſpicatus in beneuolentiæ ſimulatione ſuæ ſaluti inſidias comparari, Claudium ad ſe aduocat, vt mutui colloquii arbiter eſſet: & ſi qui forte male cogitarent, auctoritate comprimeret. Coniurati tempus veniſſe rati vtriuſque cædis perpetrandæ, cũ ſalutationis officio functi eſſent, Vvitterico ſignum dant. Is enim retro Claudium de more ſtabat. miraculo habitum eſt, cum gladium nulla ratione ſtringere poſſet, ſiue diuino numine innocentem cauſſam reſpiciente, ſiue iuuenili animo metu periculi perturbato. coniurati haudquaquam fracti animis in publica ſupplicatione, qua ad Eulaliæ templum ſuburbanum ibatur, promiſcua cæde in Epiſcopum & populum vniuerſum ſæuire conſtituunt: gladii quo res eſſet occultior frumenti ſpecie carris impoſiti. Conceptum paratumque facinus Vvittericus indicio facto diſturbauit, ex ſuperiori miraculo pœnitentia concepta, aut factionis crudelitatem exhorreſcens. Claudius re perſpecta Sunnam & proceres qui cum eo magno numero ſentiebant, facto in eos impetu, cæſiſque quicunque armis reſiſtere auſi ſunt, reliquos redegit in poteſtatem. Procerum bona iuſſu Regis, cum quo rem tantã communicari placuit, in fiſcum redacta. ipſi honoribus ſpoliati in varias partes exilii cauſſa abierunt conceptæ fraudis teſtes deformes. Sunnæ coniurationis principi, & architecto cum ſeueritate mitigata, aut Hiſpaniæ deferendæ, aut ſuperſtitionis abdicandæ optio data eſſet, in Africam nauigauit. Vvitterico indicii facti præmium fuit concepti ſceleris venia. Vacrilę è coniuratorum numero ad Eulaliæ tẽplum tanquã ad aſylum fuga elapſo perpetuæ ſeruitutis conditio impoſita, eiuſque templi obſequiis perpetuo eſt mancipatus. Paulus Segga Comes coniurationis princeps, manibus præciſis in Galęciam exulare coactus eſt, vt Biclarenſis ait. His ſuppliciis procella diſſipata, vnde magna clades eccleſiæ catholicæ imminere videbatur: reliquis documentũ datũ haudquaquã impune procedere impios at-

pios at-

pios atque nefarios conatus. Maior nihilominus rerũ moles continuo exorta eſt. Goſuinda Regina ſub initia in priuigni gratiam Catholicæ religionis cultum ſimularat, & quod horreſcit animus commemorare, in catholicorum conuentu ſolita erat diuinum epulum de ſacerdotis manu ſumptum occulte ſpuere, ne ſi in ſtomachum traiiceret, violatæ videlicet religionis rea eſſet. Idem Vldida Epiſcopus, cuius illa conſiliis multũ vtebatur, factitabat. Diu tegi ſimulatio non poterat. cum eo Regis obtruncandi cuius periculo ſalus publica vertebatur, cõſilia cõmunicauit. verum diuino numine catholicæ religionis ſtatum nondum ſatis firmatum protegente, cõiuratione detecta Vldida exilio eſt mulctatus: Goſuinda fato conceſſit: conceptamque animo impietatem morte luit, inquieto animo fœmina, & catholicæ religioni ſemper infeſta. In Gallia per idem tempus, nimirum ſalutis anno 588. Francorum armis bellum reparabatur. Guntrandus Rex memor iniuriarum, quas pridem acceperat: atque ignominiæ delendæ cupiditate, quæ Deſiderio du- 588. ce accepta erat, magnis delectibus tota ditione habitis, numeroſum exercitum conflarat. ad ſexaginta hominum millia, pedites equiteſque numerabantur. Cum his copiis Boſo Dux ſui Regis iuſſu in Galliæ Gotthicæ fines populabundus irruit. Claudius Luſitaniæ Dux ex antiquo Romanorum ſanguine prognatus, nunciato Francorum apparatu miſſus in Galliam, atque Gallici limitis cuſtodia concredita, ad Carcaſonem locorum omine lætus ob recentem ſuperioris victoriæ memoriam, hoſtem nactus, collatis ſignis ſuperauit. multi in pugna, non pauci in fuga ceciderunt. caſtra expugnata. impedimentis omnibus victor potitus eſt. clara victoria, & qua illuſtrior nulla extiterat in Hiſpania, auctore Iſidoro, Gotthorum paucitate admirabilior eſt habita: ſcribunt enim Claudium confidentia mirabili cum trecentorum militum cohorte, quam ex lectiſſimis conflarat, cum præualido hoſte tantisque copiis ſtipato auſum totius pugnæ fortunam tentare. Extitit paulo poſt nimirum vertente anno noua in Regem coniuratio, ex qua non minori ope numinis mirabiliter euaſit. Argimundus regio cubiculo præfectus, Rege occiſo regnum inuadere parabat. res tanta cum ſine ſociis perfici non poſſet, cum pluribus communicata celari non potuit. De ſociis ergo quæſtione habita continuo ſupplicium eſt ſumptum. coniurationis dux, quo maiori ludibrio eſſet pœna diuturnior & grauior, decaluatus (quod erat amiſſæ nobilitatis inſigne: nobiles enim à plebe cæſarie promiſſa diſtinguebantur, extantque Francorum leges de iure cæſariei) ad hæc præciſa manu, aſino impoſitus per Toleti plateas traductus, gratum piis ſpectaculum, totius populi conuitiis, contumeliiſque laceratus, capite tandem plexus eſt. Verum hæc aliquanto poſt, ad intermiſſa reuocetur oratio.

Concilium Toletanum tertium. CAPVT XV.

TOLETANAM eccleſiam per hæc tempora poſt Montanum, Iulianum, Bacaudam, ac Petrum ex ordine eius eccleſiæ Præſules, Petri ſucceſſor Euphimius tenebat, excellenti probitate vir, & eruditionis laude non vulgari. Rex bellorum motibus pacatis & domeſticis inſidiis toties ſuperatis, diuini beneficii memor, ſuſceptæ religionis ſtatum cupiebat, publico totius gentis conſenſu, atque totius eccleſiæ iudicio ratum fixumque eſſe. diſciplinam eccleſiaſticam, quod erat neceſſe, vitio temporum labefactatam aſtringi atque reuocari ſatagebat. Hoc animi conſilio cum Leandro Hiſpalenſi, cuius auſpiciis, vt par erat, res priuatas & publicas gubernabat, communicato, optimum viſum eſt: ex tota quam late patebat ditione Gotthica Epiſcopos Toletum vrbem Regiam (ſic deinceps vocari conſueuit, & Gotthos Reges in ea imperii ſedem collocaſſe eſt demonſtratum) ad generales conuentus totius prouinciæ celebrandos conuocare. Ad diem certam ſeptuaginta circiter Epiſcopi conuenerunt: in his Metropolitani quinque: atque ſub initium menſis Maii, ſalutis anno quingenteſimo octogeſimo nono, primus conuentus eſt 589. habitus. In eo conuentu Rex ad Patres qui aderant, hoc exemplo. atque his verbis breuem orationem habuit: Non incognitum reor eſſe vobis, reuerendiſſimi ſacerdotes, quod propter inſtaurandam diſciplinæ eccleſiaſticæ formam ad noſtræ vos ſerenitatis præſentiam euocauerim: & quia decurſis retro temporibus hæreſis imminens in tota eccleſia catholica agere ſynodica negotia denegabat, Deus cui placuit per nos eiuſdẽ hæreſis obicẽ depellere, admonuit inſtituta de more eccleſiaſtico reparare. Ergo ſit vobis iucũditas, ſit gaudium, quod mos canonicus proſpectu Dei per noſtrã gloriã ad paternos reducitur terminos. Prius tamen admoneo pariter & exhortor ieiuniis vos, vigiliis, & orationib. operã dare: vt ordo canonicus, quem à ſacerdotalibus ſenſibus detraxerat longa ac diuturna obliuio quem ætas noſtra ſe neſcire fatetur, diuino dono nobis rurſus patefiat. Patres hac Regis oratione vehementer commoti pro ſe quiſque, vt in quoque erat auctoritatis plurimum, diuinam benignitatem concelebrarunt. Regi ipſi gratiæ actæ pro tam

propenſa in religionem catholicam voluntate. Itaque trium dierum indicto ieiunio animis procuratis, alter conuentus eſt habitus. In eo Rex fidei catholicæ profeſſionem, Arianæ perfidiæ abdicationem de ſcripto conceptam, ſuo & Badæ Reginę nomine Patribus obtulit: quam quoniam in ea ſyncerę religionis formula comprehenſa erat, ac nominatim in Symbolo Conſtantinopolitano expreſſum, Spiritum ſanctum à Patre Filioque procedere, Patres fauſtis acclamationibus proſecuti. Ex reliquis tum Epiſcopis tum proceribus, qui Ariana ſecta repudiata Regis exemplum ſecuti erant, quæſitum, num aliquid in regia profeſſione reprobarent? reſponſum datum: ſancire ſe & amplecti quæcunque religio catholica profitebatur. Octo Epiſcopi erãt, proceres quinque, prauis antea opinionibus imbuti: qui priori ſimilem fidei profeſſionem poſt Regem & Reginam ſuæ manus ſubſcriptione confirmarunt. Secundum hæc, tres & viginti canones promulgati, diſciplinæ eccleſiaſticæ inſtaurandæ cauſſa. In his ſigillatim expreſſum ne populus prius diuini epuli particeps fieret, quàm publicè fidei ſuſceptæ ſymbolum inter offerendum ſacrificium more Chriſtiano iuxta formam in concilio Conſtantinopolitano perſcriptam, cuncti qui aderãt pronunciarent. vnde arbitror eum morem in Hiſpaniam deriuatum qui ad noſtram ætatem retẽtus eſt, ne ad ſacræ menſæ epulum quiſquam admittatur priuſquam Chriſtiani ſymboli partes omnes præeunte ſacerdote pronunciarit. Concilii acta Regis edicto confirmata. Poſtremo Leander ad Patres & populum concionantis in modũ hac ſentẽtia orationem habuit: Præſentis, inquit, diei tantam eſſe celebritatem tantamq; lætitiam, quanta nullius diei feſti toto anno recurrit, nullus veſtrum, vt arbitror Patres, mecum affirmare recuſabit. Aliis enim toto anno celebritatibus gaudii veteris memoriam reuocare conſueuimus: nouæ hodie atque maioris lætitiæ materia ſuppeditatur: cum gratia liberatori humani generis Chriſto, nobiliſſima Gothorum gens hactenus ſine vllo laboris effectu vagata per tenebras inextricabiles, cæleſti illuſtrata lumine, viã cõſequẽdæ immortalitatis inuenit, ad diuinũ æternũq; templũ admiſſa, quod appellatur eccleſia. Quod ſi res fragiles & terrenæ, & quæ ad ſolius corporis pertinent cultũ, vbi proſpere fluunt, vſque adeo animos afficiunt, vt ſæpe non parum de ſtatu mentis immutent: quantum gaudere debemus ad regni cæleſtis vocati, admiſſique hæreditatem? Sane quo diutius fratrum noſtrorum cæcitatem calamitatemque luximus in exigua ſanitatis ſpe, eo ſyncerioris voluptatis offertur occaſio. Mihi profecto Sol ipſe illuſtriori luce quam ſolet, hodierna die micare videtur: terræ facies multo quam antea lætior eſſe. Gaudet enim cælum in beatas illas ſedes tot gentibus aditu patefacto, tot hominib. ea ciuitate donatis, quæ inſignitę nomine Chriſtiano in mortis laqueos incurrerant. Gaudet terra hactenus ſpinis obſita, nunc diſtincta variataq; floribus: vnde ſertũ Patres, qui hactenus graues moleſtias pertuliſtis mirabiliter cõtextũ veſtris capitibus imponatis. Seuiſtis cũ lacrymis, lęti nũc decerpite flores, metite maturas fruges, ſpicarum manipulos in horrea eccleſiæ comportate. Veſtri gaudii magnitudo haudquaquam Hiſpaniæ regionibus terminatur: ad vniuerſam eccleſiam permanet neceſſe eſt, quæ ſuo complexu totum orbem terrarum comprehendit, & nobiliſſimæ prouinciæ acceſſione aucta modos dictante Spiritu ſancto pro tanto beneficio diuinam benignitatem cõcelebrat. Quę enim hactenus ob ſterilitatem contemptui fuerat Hiſpania, nũc cæleſti dono perfuſa multiplicem prolem vnico partu enixa eſt. Reliquæ gentes, ſi quæ nondum cæleſti lumine ſunt illuſtratæ, noſtræ nationis exemplo ſalutem ſperent: easque ſub vno paſtore Chriſto in eccleſiæ ouile breui conuocandas is dubitet, qui diuinarum pollicitationũ fidẽ ſatis perſpectã non habet. & nimirũ æquum eſt, vt qui vnius Dei imperio regimur, & ab vno parẽte originẽ trahimus linguarũ diuerſitate ſublata, vnde terrarum facies in terras incubuit, idem de diuinis rebus ſentiamus: mutua inter nos caritate conſtricti ſimus: qua quid eſt in rebus humanis aut fructu ſuauius, aut vtilitate ſalutarius, aut honeſtius ad dignitatem? Rumpatur licet inuidia atque dolore noſtræ ſalutis aduerſarius, cui ludus eſſe ſolebat, & vna materia gaudii noſtra calamitas. tot illuſtres ex mortis laqueis ereptas doleat ſcilicet. Nos angelorum exemplo prouocati, Gloria in excelſis Deo & in terra pax, concinamus. terræ cælum conciliatum conſiderantes, non regni tantum cæleſtis ſpem præferamus: ſed etiam pro terreno regno Regis noſtri incolumitate, cuius opera in hanc felicitatem euaſimus dies noctesq; diuinam benignitatem implorare non deſiſtamus. Biclarenſis qui ſui temporis chronicon perduxit ad hunc annum, in eoque fecit ſcribendi finem, ſcribit Leandri Hiſpalenſis & Eutropii Seruitani Abbatis conſilio & auctoritate concilii actiones gubernatas. Tudenſis addit Leandrum Hiſpaniæ Primatem fuiſſe, & in conuentu Patrum Pontificii Legati partes impleſſe. Concilii acta huic opinioni reclamãt, vbi Leãder ex ſubſcriptionib. tertio loco conſediſſe declaratur. Euphimium Toletanum ſecundo, primo Mauſonam Emeritenſem, nimirum ordinationis prærogatiua

rogatiua

rogatiua & antiquitate cæteris prælatum. Illud in huius concilii actis miramur, Regem nouo & inſolenti exemplo his verbis & ſubſcriptione conuentus acta confirmaſſe. FL. RECCAREDVS Rex hanc deliberationem, quam cum ſancta definimus ſynodo, confirmans ſubſcripſi. Et conſtat in conciliis generalibus Romanos Imperatores Patrũ decretis conſenſiſſe, confirmaſſe, aut definiſſe nunquam, intelligentes nimirum, quibus finibus ſuam poteſtatem deberent terminare.

LIBRI QVINTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER SEXTVS.

Reccaredi Regis obitus. CAPVT I.

BONIS omnibus cumulabatur Hiſpania priori tempeſtate ſedata noua luce perfuſa. Membra tetro religionis diſſidio, regnorum multitudine, nulla inter ſe compage præter linguæ commercium, diſiecta palpitare magis quam viuere antea ſolita, in vnum quaſi corpus reuocata lætabatur ſcilicet: feſtos agitabat dies. Externi Principes Regi, pro diuino munere gratulari, vires opesq; certatim offerre piis conatibus cœptisq; iuuandis: ac nominatim à Gregorio Magno Romano Pontifice, qui Pelagio. II. defuncto ſubſtitutus, ad tertium Nonas Septembris, ſalutis anno quingēteſimo nonageſimo primo, (errant qui priorē annũ ponũt) noſtra 591.
ſacra cœpit gubernare, ipſo Pōtificatus initio litteræ miſſę ſunt ad Leandrũ, quibus Reccaredum lætatur ad veram religionem traductum: tum demum beatum iudicandum ſi primis vltima connectat: neque cacodæmonis aſtu in fraudem ſe impelli ſinat. Ad eum Pontificem factum de more ſalutandum obſequiumque deferendum illi debitum, ſibi neceſſarium à Reccaredo Rege miſſi cum litteris honeſtiſſimi Legati ſunt, Probinus presbyter & Probino adiuncti aliquot Abbates. Addita ex auro munera. præterea trecentæ veſtes in vſus pauperum eccleſiæ S. Petri (ea ætate collegia pauperum eccleſiæ reditibus ſuſtentabantur). Leandri conſilio & hortatu præſtitum officium, (ſic putamus) cui cum Gregorio Magno à ſuperioribus annis familiaritas erat, & coniunctio animorum præcipua. Studiorum ſimilitudo, & vitæ in vtroque ſanctitas par, amicitia deuinxerat. Præterea peculiaris cauſſa ſuberat, tametſi id non proditur, vt conuentus Toletani nuper actiones & decreta Romanæ eccleſiæ probarent: vnde ſacra petenda ſunt, & eorum quæ in conciliis ſtatuta ſunt, ſanctitas. Legatos longa ac difficili nauigatione iactatos reiectosque vi tempeſtatis in Hiſpaniam plures annos in itinere atque Romæ conſumpſiſſe, trinæ Gregorii litteræ indicio ſunt, non ante nonum Pontificatus annum datæ, hoc eſt, Indictione ſecunda. Primis litteris Claudio Emeritenſi Duci, cuius proxima ſecundum Regem auctoritas erat, Cyriacum Abbatem in Hiſpaniam proficiſcentem commendat. Alteris Leandrum neruorum doloribus obnoxium dolet. Poſtremæ ad Regem ſunt, quem in ſuſcepta religione confirmat, laudatque ſuſceptæ pietati pares fructus exiſtere: grandi pecunia à Iudæis tentatum, vt legem quandam in eam nationem promulgatam abrogaret, adduci non potuiſſe. Iis litteris adiuncta dona ſunt. crux incluſa ligni veræ crucis parte, atque capillis Ioannis Baptiſtæ: geminæ claues, altera contactu corporis Diui Petri ſacrata erat, pellendis morbis virtute ſalutari: in altera ramenta continebantur ex eiuſdem Apoſtoli catenis religionis ergo detracta: Leandro Pontifici pallium meritis debitum præmium. Extant aliæ Gregorii Pōtificis ad Leandrum litteræ, quibus Probinum presbyterum ait, librorum quos Gregorius ediderat partem ipſius permiſſu abſtuliſſe in Hiſpaniam Leandri precibus præſtitum. Fama ſine vllo certo auctore vulgo iactatur inter Hiſpanos, Regis Legatos Virginis Matris ſculptilem ex ligno imaginem ad Leandrum attuliſſe eiuſdem Gregorii donum: eſſeque illam quæ longo poſt tempore in ſpecu quodam reperta vna cum Fulgentii Aſtigitani corpore, præcipua totius Hiſpaniæ religione colitur ad Guadalupeum oppidum templo dicato. Fulgentii & Florentinæ ſororis corpora ad Barzocanum pagum, non procul Guadalupeo oppido, vbi ſimul reperta ſunt, conſeruantur. Aſtigi Florentinā vitam exegiſſe tradunt, quadraginta virginum collegiis præfectam: vbi & domus in qua vixit monſtratur: & præcipui virginum collegii veſtigia ad Singilis hoc eſt, Xenilis fluminis ripam. quo loco

D.Hieronymi nomine monasterium extat. Scripsit Fulgētius librum de Fide Incarnationis, aliisque nonnullis quæstionibus, qui ad nostrum tempus conseruatur. Romæ regii Legati moram trahebant, & conuentus Episcoporum in Hispania frequentes habebantur, ex decreto videlicet atque auctoritate concilii Toletani: vbi concilia prouincialia, quibus ecclesiæ salus continetur, quotannis haberi sancitum erat. Itaque Hispali primum cũ Leandro septem vicinarum ecclesiarum Episcopi concilium celebrarunt. In eo de seruis ecclesiæ disceptatum, quos à Gaudentio Astigitano Episcopo legibus repugnantibus manumissos fuisse Pegasius successor disputabat. Totidem Episcopi Narbone conuentum agitarunt per hæc tempora communique sententia quindecim canones promulgarunt, studio videlicet ecclesiasticæ disciplinæ in mores reuocādæ. Tarraconēsis Metropolitan⁹ tametsi cōcilio Toletano non interfuit, Cæsaraugustæ cũ Præsulib. suæ ecclesię cōtributis, tribus capitibus explicuit, quo pacto ad ecclesiā catholicā recipiēdi essent, qui sectā Arianā vellēt abdicare. Toleti præterea, Oscæ atq; Barcinone cōuentus peculiares habiti sunt, quorum acta ex sancti Æmiliani Cucullati peruetusto codice peti possunt: vt hic sigillatim referantur operæ pretium non est. Ad Regis actiones redeamus. qui Bada Regina defuncta, pacis studio conciliandæ cum Francis Regibus, immemor iniuriarum, Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem, matrimonio sibi iungi vltro postulauit, obtinuitque tandem. consiliorum patris in Ermenildum sæuientis, qua de caussa Frācorum animi erant exulcerati, participem non fuisse docuit, fratrisque casum se ex animo doluisse monstrauit. Itaque regia puella Anthari Longobardo, cui pacta erat, prætermisso, in Reccaredi regiam torumque migrauit: & cogitatio Francos subiit diuersæ religionis coniugia, neque esse legitima, neque cohærere feliciter: Longobardum adhuc vana deorum superstitione teneri, Reccaredum Christũ seruatorem, quod Christianorũ commune est omnium tota vita professum. Leandri præterea & Fulgentii opera, & ipsum catholicum factum, & vniuersam ditionem veram religionem atque veterem reuocasse. De harum nuptiarum tempore auctores variant: & illud constat sub extremam Reccaredi ætatem cum Francis fœdus factum: Romanorum reliquias, qui Hispaniæ partem aliquam retinebant, Gotthorum armis exagitatas, aliquotque præliis victas: Vascones imperio rebellantes, studio rerum nouarum, eodem victoriarum cursu domitos. Rege immortali gloria parta ob res bello paceque præclare gestas, magnitudinem tum animi, tum etiam ingenii atque consilii singularem, veræ pietatis cultum, cum regnum tenuisset annos quindecim, mensem vnum, dies decem, vitam cum morte commutasse, salutis anno sexcentesimo
601. primo. Toleti sub ipsam mortem peccata pœnitētia publica, ex Christianorum veteri ritu procurasse Isidorus est auctor. & Gregorius scribit, Ermenigildi meritis factum vt Hispania sectam Arianam abdicaret, veritatem amplecteretur. Tres Reccaredo filii erant, Liuua natu maximus, Suinthila & Geila. Liuuam quidem ex priori vxore natum, regno ætas apta declarat. Suinthila & Geila vtram habuerint matrem ignoratur. Ad hos & Reccaredum patrem, quoniam Hispani Reges nunquam intercisa maiorum serie genus reuocant, vt multorum opinio habet, & monimenta antiquitatis declarant, veteresque historici, Alfonsus Rex cognomento Magnus, & Isidorus Pacensis cognomento Iunior affirmant: vt omnia ad intelligendum plana sint, huius familiæ stemma lectoris oculis subiiciēdum existimaui. Athanagildi vxor Gosuinda. Galsuindam peperit & Brunechildim. Clodouei Regis Frāci ex Clotario filio nepotęs fuerũt Gũtrandus, Chilpericus, & Sigibertus. Chilperico Galsuinda nupsit, quæ Fredegundis insidiis circumuenta periit, vti antea dictum est. Sigibertus ex Brunechildi Childebertum, Ingundim, & Clodosindam genuit. Athanagildi successor Leuuigildus, ex priori vxore Theodosia Ermenigildi & Recaredi pater Gosuindam Rex factus duxit. Ermenigildo Ingundis vxor data: Reccaredo Clodosinda. Est autem ad obseruationem insigne in Reccaredi rebus gestis, & deinceps in Gotthica historia Comitum & Ducum frequentem mentionem extare in ciuilis magistratus significatione. Comites dicebantur, qui prouinciam aliquam cum imperio gubernabant, Duces qui vrbem aut regionem aliquam præsidio militari obtinebant. ad hos quoniam summa rerum respiciebat, & cudendæ in stipendium scilicet monetæ facultatem habebāt factum vt aureus nummus vulgo vocetur ducatus. Neq; ii modo, quibus reipublicæ moderatio erat demandata. Comites dicebantur: sed etiam quibus in bello alicuius functionis cura imposita erat, quique in Gotthorum regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censebantur. Vnde Comites Cataphractarii, Clibanarii, Sagittarii, Thiuphadi in re militari castrisque. Domi Comes stabuli, qui vulgo est Condestable, cubiculi, patrimonii, notariorum Comites, omnia fortassis ex Romani imperii æmulatione: Gotthorum Regibus, vt Romanę potentię hac ętate non multum concedebant, ita honorum nomina

ex Ro-

ex Romano more libenter vsurpantibus. Eadem imitatione, vti quidam non inepte suspicantur, Flauii prænomen, quo primus Reccaredus vsus est, ad Gotthorum Reges transiit frequens consequentibus annis. Toleto Regiæ vrbis appellatio accessit, quoniam eo nomine Græci sedem imperii vrbem Constantinopolim cohonestabant. Illud constat Comites Ducesque hac ætate temporarii magistratus nomina fuisse: deinde Regum beneficio imminuta plerunque potestate & minutis oppidis definita, facta hæreditaria.

Liuua, Wittericus, Gundemarus Reges. CAPVT II.

LIVVA Reccaredi filius vix annos viginti natus, ad Gotthorum regnum post patris mortem funusque accessit. Ætas iniuriæ opportuna erat: & dissidia superiora nondum satis pacata male cogitantibus occasionem præbebant. cum magni, pii, iustique Regis specimen dedisset, videbaturque paternis vestigiis insistens, ad immortalem gloriam sibi aditum patefacere, Witterici proditione iis artibus assueti periit. Regnum biennium tenuit: nulla re præterea gesta ad memoriā insigni, nisi quod formæ totius dignitate, atque in ætatis flore sublatus, incredibile in animis subditorum sui desiderium reliquit. Reperiuntur in Hispania eius nomine percussæ monetæ aureæ, additis verbis argumento insignis pietatis HISPALI PIVS. nam ne prioris Liuuæ, qui huius magnus patruus fuit, esse credantur, facit diadema affictum capiti insigne, ante Leuuigildi tempora Gotthorum Regibus insolēs inusitatumq;, vt superius est indicatū. Parricidæ, merces proditionis regnū fuit quod factionis opibus armisq; subleuatus occupauit tenuitq; annis sex mensibus x. Bello bonus est habitus, & Romani exercitus reliquias pellendi tota ditione, cupiditate cum aliquoties aduersa prælii fortuna pugnatum esset, Witterici Duces ad Segontiam Celtiberis, quæ pars est Tarraconensis Hispaniæ, hostem collatis signis superarunt. Interea Childeberto Austrasiano Rege defuncto, duo eius filii successerunt bipartito regno. Theodobertus Austrasiæ, Theodoricus Burgundiæ Reges facti. Theodorico Witterici filia Hermemberba pacta in Galliamque principali apparatu missa, breui ad patrem integra rediit. caussæ in incerto fuerunt. fama tenuit. Theodoricum pellicum, quibus ad insaniam vsque deuinctus erat, arte & carminibus impeditum ne regiæ virginis florem delibare posset. Alii Brunechildis arte affirmarunt, vt sola rerum potiretur, nurum nulla sua culpa ad patrem amandatam. Eius iniuriæ vlciscendæ studio, cum Witterici legati finitimas prouincias obiuissent, bellum in Theodorici caput conflatum. Agilulphus Longobardus, Clotarius vetus Theodorici hostis, Theodobertus Austrasiæ Rex fratris iniuriis prouocatus, adulterio ipsum conceptum iactare soliti, ad commune fœdus accessere. Theodoricus animi ferocia fracta, cum tantum periculi bellique esset in manibus, ditionis parte concessa, fratrem sibi conciliauit: & nimirum natura compellebat, vt ei potius faueret, quam externas iniurias vindicaret. Omnino eo præsidio detracto cæteri confœderati conquieuerunt, belliq; apparatus grauissimi continuo dissipatus est: ex eoq; aduerso secessu, Wittericus cum despectui esse cœpisset, erumpente odio, quod in subditorum animis diu hæserat, & reuocandæ Arianæ perfidiæ, cuius factionis, vt arbitror, viribus Rex euaserat, consilia agitare fama vulgauerat, à populo in regiam improuiso impetu facto, inter prandendum trucidatus est. Occisi corpus per plateas vnco tractū à coniuratis atque inter populi conuitia fœdatum modis omnibus in ignobili loco est tumulatum. Ea calamitate Liuuæ innocentis necem exoluisse creditus est: & præcipuo documento persuasum diuinam vltionem, tametsi aliquādo sera esse consueuit, nunquam irritam videri. Gundemarus Witterico occiso Gothorū regnū cōtinuo obtinuit salutis anno sexcētesimo decimo: an coniurationis princeps regnandi spe tantum facinus susceperit: an procerum suffragiis cum bello paceque prudentia esset singulari. Francorum viribus adiutum arbitror (licet enim in rebus tam dubiis halucinari) qui Witterico infensi erant Regem factum: argumento vectigalis annui quod Francis à Gundemaro solui consueuisse satis constat ex Bulgarani Comitis Galliam Gotthicam pro Rege ea ætate gubernantis litteris: quæ ad hāc diē Cōpluti & Oueti inter veteres schedas librosq; seruātur. Vnde præterea intelligitur Gundemari legatos à Francorū Regibus semel violatos sacros etiā inter gentes barbaras. In quo etsi commisisse videbantur vt hostium loco essent. noua missa legatione Hispanis oratoribus, ne conueniendi quidem Reges potestatem factam. His iniuriis Bulgaranus animo commotus. Theodorici oratores aditu Hispaniæ prohibuit: & cum res ad bellum spectaret, correptis repente armis Iubinianum & Corneliacum oppida. quæ ex fœdere à Reccaredo cum Frācis inito Brunechildi cesserāt, in Narbonēsi Gallia, pulso Francorum præsidio ad Gotthorum potestatem reuocata. Ea ne Francorum

[right margin, beside "…anno sexcētesimo decimo": 610.]

armis repeterentur Brunechildis morte factum arbitramur non multo poſt cõſecuta, nulla ex ſe prole ſuperſtite. In Hiſpania Gundemarus Vaſcones imperio denuo rebellantes, Ducesq; & copias, quibus Romani limitis cuſtodia in Hiſpania credita erat, proſpero belli
612. euentu exagitauit, ſalutis anno ſexcenteſimo duodecimo, Toletique ex morbo obiit. Regnauit annum vnum, menſes decem, dies tredecim: ex Hilduara vxore nullam, quod ſciatur, prolem reliquit. Quo tempore Romanam rempublicam in Oriente Heraclius Phocæ ſucceſſor obtinebat. Eccleſiam Romanam poſt Gregorium, Sabinianum, Bonifaciũ III. Bonifacius eo nomine IIII. gubernabat. Eccleſiam Toletanam Euphimii, Tonantii, Adelphii ſucceſſor Auraſius ſtudiis litterarum doctrinæque animi magnitudine & probitate cum quouis priorum comparandus. Eo Pontifice atq; adeo primo anno regni Gundemari, viginti quinque Præſules ex variis Hiſpaniæ partibus Toletum conuocati in cauſſa Toletani Epiſcopi, & Epiſcoporum prouinciæ Carthaginenſis, conuentu coram Rege, eiusque iuſſu habito diſceptarunt. Euphimius enim Toletanus Præſul in ſuperioris Toletani concilii actis ſe Metropolitanum per imprudentiam dixerat prouinciæ Carpetaniæ. Reliqui Præſules Carthaginenſis prouinciæ, quæ regionibus multo latior erat, Euphimii ſubſcriptionem vertentes ad occaſionem libertatis, eccleſiæ Toletanæ parere recuſantes ad dicendam cauſſam vocati, ſententiam mutare compulſi ſunt: cum ſecundum Auraſii iura, tum à Rege pronunciatum eſſet. tum ab Epiſcopis. in quibus Leandro fratri iam defuncto ſucceſſor Iſidorus Hiſpalenſis, Innocẽtius Emeritenſis, Euſebius Tarraconenſis, & præter hos, niſi codices ſunt vitiati, Beniamin Cumienſis erant. Quem ſententiam ſeparato codicillo Carthaginenſis prouinciæ Præſules quindecim, quorum res agebatur. confirmarunt. Protogones ſanctæ eccleſiæ Segontinenſis, Theodorus Caſtulonenſis, Minicianus Segobienſis, Stephanus Oretanus, Iacobus Menteſanus, Magnentius Valerienſis, Theodoſius Ercauicenſis, Martinus Valentinus, Tonantius Palentinus, Portarius Segobrienſis, Vincentius Bigaſtrienſis, Eterius Baſtitanus, Gregorius Oxomenſis, Præſidius Complutenſis, Sanabilis Elotanus. Vnde intelligitur Toletani Metropolitani ditione multo plures eccleſias olim quam noſtra ætate contineri. Nam de Primatu, quem in omnes Hiſpaniæ eccleſias obtinet, neque nunc diſputamus, neque tunc de illo ſuſcepta erat diſceptatio. Ex Montani haud dubium tempore olim Toletani Epiſcopi, conuentu in ea vrbe habito ius in omnes Carthaginenſis prouinciæ eccleſias Præſulibus Toletanis datum, ipſi quorum cauſſa agebatur confitentur: vt huius conuentus acta & horum Epiſcoporum ſanctio manifeſte declarant.

Siſebuti regnum. CAPVT III.

GVNDEMARI funere ſolenni ritu multorumque lacrymis procurato, eorum videlicet qui ægre ferebant virum bonum, Principem excellentem, & in ſumma magnitudine animi, multa humanitate temperatum tam breui occidiſſe. Siſebutus procerum ſuffragiis in defuncti locum cooptatus, bonorum dolorem magna ex parte mitigauit, haudquaquam ignorantium quantum in nouo Rege eſſet animi, quantum conſilii. Belli & pacis artes eximias, religionis armor, atque litterarum ſtudia illuſtrabant. Erat enim Latini ſermonis non expers, res iis temporibus comparanda miraculo: extantque eius ingenii monimenta epiſtolæ aliquot, & D. Deſiderii Viennenſis Epiſcopi vita (ſi tamen eius eſt, & non potius alterius Siſebuti, quod magis puto) Theodorici Burgundi Regis, cum tanti viri liberas increpationes non ferret, iuſſu interfecti, vi lapidum cerebro comminuto. Extat Granatulæ epitaphium in ru-
614. di lapide inciſum Amatoris Epiſcopi defuncti anno ſexcenteſimo quartodecimo, quem Siſebuti regni annum ſecundum facit: & nimirum is lapis ex veteris Oreti ruinis aduectus creditur, ab oppido Granatula diſſiti duobus tantum millibus paſſuum. Conceptam de ſuis virtutibus ſpem, breui Siſebutus auxit, illuſtrauitque, Aſturibus & Rucconibus, qui locorum natura confiſi nouo imperio rebellarant, breui domitis parereque compulſis, vtrunque Flauii Suinthilæ ductu & virtute: vnde illi ex aliquanto interuallo ad regnum Gotthorum gradus. Rex ipſe Romanorum reliquias toties reſurgentes ad veterem Suinthilæ exercitum nouis copiis adiunctis, quas magnis delectibus tota prouincia habitis conflauit, nouo bello perſequi conſtituens atque in eorum fines inuectus bis acie victor extitit: & non paucas vrbes illis eodem victoriæ curſu ereptas in ſuam poteſtatem redegit, ad fretum nimirum Gaditanum & Oceani littora, vbi Bæticæ & Luſitaniæ pars in Romanorum ditione erat. Atque ita viribus hoſtes debilitauit, vt vix haberent vbi conſiſterent in Hiſpania. Victoriæ gloriam clementiæ

clementiæ laude illuſtrauit hoſtibus magno numero, cum ab ipſis militibus capti eſſent, in libertatem reſtitutis. Id religionis commercio datum. redemptionis pretium vltro militibus ex regio ærario numeratum. Cæſarius Patritius rem Romanam in Hiſpania gubernabat. Is ſuarum rerum deſperatione,& quoniam parum ſpei erat propter locorum longinquitatem Heraclium Imperatorem auxilia opportune miſſurum, vltro Siſebutum de pace compellare conſtituit. Eius impetrandæ leuis quidem, opportuna tamen ſeſe obtulit occaſio. Cæcilius Menteſanus Epiſcopus vitæ tranquillioris ſtudio, eccleſiæ adminiſtratione relicta ſeſe in monachorum collegium abdiderat, quod ſitum fuiſſe arbitror in Romanorum ditione. Eum à Rege ad dicendum cauſſam deſertæ eccleſiæ vocatum Cæſarius, quoniam à ſuis retinebatur, vltro ad Regem deducendum curauit. Rei perficiendæ cura Anſemundo legato demandata. iniunctum præterea vt de pace ageret: datæque in eam ſententiam litteræ, quibus ſecundum ſalutem Regis animum ad pacis cogitationem prouocare contendit. parceret innoxio Chriſtianorum ſanguini cuius copia Hiſpaniæ agri pluuiarum inſtar in ſtagna redundabant. Cæcilium Epiſcopum regiæ beneuolentiæ conciliandæ ſtudio mittere: arcum amoris pignus, tenue quidem donum ſi ex rei natura metiatur, magnum ſi ex mittentis voluntate penſaret. Grata hæc legatio Siſebuto fuit. Itaque ad pacem procliuis Theodoricum legatum ad Cæſarium miſit cum litteris, quem ille adiunctis aliis legatis, quo pax eſſet conſtantior, ad Imperatorem tranſmittendum curauit. Erat Heraclius natura deditus aſtrologorum & ariolorum vanitati. Ab iis intellexerat metum ingentem impendere Chriſtianis à gente circumciſa. Quod de Sarracenis debuerat, de Iudæis interpretatus, natione illam omnib. modis vexatam, extra imperii prouincias expulerat: nactuſque opportunitatem aduentu Theodorici legati ſæuiendi amplius, pacis legibus de quibus in Hiſpania conuenerat facile aſſenſum præbuit: modo eius exemplo Siſebutus induceret in animum Iudæorum gentem imperiis omnibus exitialem ex vniuerſa Hiſpania pellere. Ea re ſibi nihil gratius fore, nulloque officio amplius beneuolentiam conciliari poſſe: id vt faceret vehementer ſe etiam atque etiam rogare. Heraclii auctoritate & hortatu, non quod ille cupiebat modo Iudæi ex Hiſpania pulſi ſunt, vniuerſæque adeo Gotthicæ ditionis finibus prohibiti: ſed etiam minis & ſuppliciis coacti religionem Chriſtianam ſacraque ſuſcipere. Quod in Chriſtianorum moribus nefas eſt, quenquam malo cogi ad profeſſionem veræ pietatis. neque tunc Siſebutus factum temere vſurpatum prudentioribus probauit, vt Iſidorus eſt auctor. Extāt in Gotthorū legū volumine geminæ de hac re leges quarto regni anno à Siſebuto promulgatę. quod Epiſcoporū iudicio decerni pręſtitiſſet, id Rex ad ſuum arbitrium reuocauit: cum iuris inter homines Reges ſint iudices, religionis Pontifices, quorum ſententiam de re tanta expectare æquius profecto fuerat. Verum regii conatus tanti ſunt. Pleriq; metu regis, noſtri facti. quidā ex animo, pars multo maxima ſimulate: non pauci ex fuga euaſere in Galliæ partem eam, quæ Francorum imperio parebat. Hi quoniam iuncti veteribus ſuæ ſectæ incolis ingentem numerum efficiebant, Siſebuti exemplo Heraclii auctoritate (& commodum Seruatius & Paternus oratores Conſtantinopolim venerunt ex Gallia) quod in ceteris prouinciis præſtitum erat cupientis in Gallia obſeruari: Iudæi omnes ex ea prouincia diſcedere poſt aliquot annos compulſi: Dagoberti Regis edicto capitale fore ſancientis, niſi cuncti intra certam diem mortales Chriſtianæ religionis cultum tota ditione ſuſciperent. Plures exilio ſolum vertere maluerunt: reliqui tempori ſeruientes veræ pietatis cultum aut ſimulando aut amplectendo incolumes manſerunt. Ita gentem flagitioſam & Chriſti Dei ſanguine pollutam, diuina vltio nouis toto orbe calamitatibus per hæc tempora exagitabat. verum externa mittantur. In Hiſpania pari decernēdi libertate Euſebius Barcinon. Epiſcopus loco à Rege motus eſt, vt ipſius Siſebuti litteræ declarant, ſubſtituto alio: quod in theatro quædam ab hiſtrionibus agi conceſſiſſet, quæ ex vana deorum ſuperſtitione traducta, aures Chriſtianæ abhorrere videbantur. Regis videlicet auctoritate, diſciplina eccleſiaſtica reuocabatur. Cuius ſtudio Hiſpali octo Epiſcoporum conuentus habitus eſt, Siſebuti regni anno ſeptimo, Iſidoro Præſide. In eo conuentu Acephalorum ſecta exploſa eſt, quæ pridem in Oriente compreſſa, in Hiſpania reſurgere cœperat, Syri cuiuſdam Epiſcopi opera & fraudibus. quo à Patribus conuicto, & ſectam palàm abdicare coacto, ſingulorum Epiſcoporum diœceſes de quibus erat diſceptatio certis finibus circunſcriptæ. Virginibus ſacris virorum colloquio interdictum: ipſique adeo collegii præfectæ vetitum præter Abbatem & eum monachum, cui virginum cura eſſet demandata, quempiam alium è monachorum numero conuenire: ac ne hos ipſos quidem ſine arbitris alloqui datū, & de rebus tantū diuinis. Interfuit cum Epiſcopis concilii actionibus Rector rerū publicarū Siſiſelus,

ad veterem exemplarium fidem vulgata lectione, vbi Siſebutus legitur caſtigata. His rebus intentum Regem, atque de republica & religione bene mereri pergentem mors op- 621. preſſit, ſalutis anno ſexcẽteſimo vigeſimo primo. Regnauit annos octo, menſes ſex dies, ſedecim. De mortis cauſſa varii rumores iactati. quidam pharmaci ſalutaris quidem, ſed vltra menſuram præbiti copia extinctum putarunt: alii dixerunt, medicorum fraude venenum pro medicamento propinatum. Et nimirum in magnorum Principum obitu, multa fingi credique conſueuerunt: eorum præſertim qui præclaris actionibus ſubditorum voluntates ſibi conciliarunt. Defuncti funus non magis ſuorum cura celebre fuit, quam amore ciuium & veriſſimis totius populi lacrymis. Extat Toleti ad Tagi ripam ſuburbanũ templum D. Leocadiæ nomine, quod hoc tempore male materiatum ruinam aperte minatur, à Siſebuto eleganti opere ædificatum. ſic vulgo perſuaſum eſt. Omnino Rodericus Præſul Toletanus, templum Leocadiæ nomine Toleti à Siſebuto extructum fuiſſe ait. Proditur præterea Siſebuti diſciplina claſſes à Gotthorum gente comparatas: vt qui eatenus terreſtria bella proſpere geſſerant, nauigandi peritia ex Themiſtocleo inſtituto maris imperium obtinerent: cui cætera parere vſu exploratum eſt. & fortaſſis de Africa cogitabant, Romanis propemodum pulſis ex Hiſpania. Nam Mahometem nouæ ſuperſtitionis ſpecie victoriis Aſiam & Africam cum luſtraſſet, traieciſſe in Hiſpaniam, atque Iſidori auctoritate metuque Corduba fugatum, pro vano repudiamus: neque cum ratione temporum conueniens, neque externis hiſtoriis conſentaneum: tametſi nonnulli ex noſtris ſcriptoribus id affirmare non dubitarunt, pudenda homines ſecuritate. Siſebuti filius Reccaredus, ætate puer atq; regni mole ſuſtinenda impar, cum tribus menſibus à morte patris regnaſſet defunctus eſt, nulla præterea re geſta.

Suinthila & Rechimirus Reges. CAPVT IIII.

SISEBVTO & Reccaredo morte ſublatis, Suinthila procerum ſuffragiis rempublicam gubernandam ſuſcepit. Res ſuperioribus bellis præclare geſtæ, & Reccaredi patris memoria gentis beneuolentiam conciliarunt, vt vnum in primis dignum iudicarent, cui Gotthicum imperium demandarent. Plurimum audaciæ inerat, neque conſilii minus laboribus neque corpus fatigabatur, neque vincebatur animus: tanta præterea munificentia in eos quòs res aſperæ fatigabant, vt vulgo Pater pauperum vocaretur. Vaſcones ferocem gentem & barbaram, atque noui imperii occaſione denuo tumultuantem, correptis præterea armis Tarraconenſis prouinciæ fines ferro flammaque vaſtantem, ſua tantum præſentia ex ſuperioris videlicet belli memoria conterritos, compulit deditionem facere. admiſſos in gratiam vrbem Ologitum ſuis ſumptibus ædificare mandauit, vt compedum inſtar eſſet, & nouarum rerum ſtudium frænaretur. præſtare eius rei facultate carere, quæ toties tentata infeliciter ceſſiſſet. Eam vrbem quidam Olitum fuiſſe arbitrantur in Nauarræ finibus. Secundum Vaſconum bellum Romani, qui ſuperioris fœderis beneficio magis quam ſuis viribus nitebantur, Hiſpaniæ poſſeſſione decedere ſunt compulſi: in qua ſeptuaginta amplius annos Luſitaniæ & Bæticæ partem ad vtriuſque maris oram alternantibus ſæpe ditionis finibus obtinuerant. Qua de cauſſa Eboram nonnulli affirmant à Gotthis magnis operibus munitam, vbi geminæ turres firmiſſimæ ſtructuræ monſtrantur, Siſebuti Regis (ſic ducta per manus opinio habet) opus: vt quoniam in vtriuſque ditionis finibus ſita erat, propugnaculi inſtar eſſet arciſque fortiſſimæ ad hoſtiles Romanorum incurſiones arcendas. Tanto tempore vt Romanorum imperium in exigua Hiſpaniæ parte tenuerit, Africæ vicinitatem feciſſe credimus, nouas indies copias ſupplementi cauſſa mittentis: quo præſidio per hæc tempora deſtituti, cum tantum belli eſſet in manibus aduerſus Mahometis arma, facile Gotthorum virtuti ceſſerunt. Duo Patritii, qui ad vtrunque mare pro rata portione res gerebant pro Romanis, in Regis poteſtatem venerunt. alter induſtria Regis in partes attractus, virtute alter & armis ſuperatus eſt, cum vim repellere pararet. Res tantæ intra quintum regni annum à Suinthila perfectæ. quo anno nimirum à Chriſti ortu 626. ſexcenteſimo vigeſimo ſexto, ſtabiliendæ ſucceſſionis in familia ſtudio, Rechimirum filium regni conſortem declarauit, in minori atque adeò puerili ætate paternas atque auitas virtutes ab eximia indole repræſentantem. Qua re quoniam in eo Gotthorum mores & iura euertebantur regia poteſtate facta hæreditaria, quæ procerum ſuffragiis veteri inſtituto deferebatur, gentis voluntates abalienatas arbitror. Et conſtat ex hoc tempore virum paulò ante ſummum, nullum Regem fuiſſe: republica perturbata vis & audacia dominabatur. Neque prius conquieuere prouincialium animi, quam Suinthilam

& filium de regni gradu & faſtigio deturbarent. Quæ cauſſa Iſidoro fuit Gotthorum hiſtoriæ, quam ad hunc annum perduxit, non amplius proferendæ. nimirum nobiliſſimi paulo ante Regis, & propinqui probra & calamitatem litteris vulgare recuſauit. Neque tutum erat reipublicæ vulnera, tanquam deſperatæ curationis carcinomata ſtylo contrectare. motus inteſtinos atque gentis proditiones memoria propagare conſilium non fuit. Illud præcipue in Suinthilæ moribus vituperatur, quod pulſis ex Hiſpania hoſtibus & publica pace fundata, vitiis animum contaminauit: nobili documento ſanciens, eſſe difficilius animi cupiditates tenere in rerum omnium poteſtate, quam armis & virtute hoſtes vincere. Theodora vxor, Siſebuti Regis filia vt quidam arbitrantur, & Agilanus frater, quibus ſeſe & rempublicam gubernandum tradiderat, magnã illi inuidiæ qua flagrabat partem conflarunt, hoſtiumque partem maximam illo pacis tempore adiunxerunt. Toletanam eccleſiam Auraſii ſucceſſor Helladius Suinthilæ regno gubernabat, vir prudentiæ, modeſtiæque, & eruditionis laude cumulatus, à cupiditate omni remotus, magni præterea laboris ſummæque conſtantiæ. Iuuenis ſupremo Gotthorum magiſtratu abdicato, erat enim Rector rerum publicarum, excolendi Chriſtianis virtutibus animi cupiditate in Agalienſi monaſterio Toleti monachum induit. Vnde cum monaſterii Abbas breui euaſiſſet, Regis Siſebuti ad eccleſiæ Toletanæ regimen translatus eſt, non magis ſuis virtutibus illuſtris, quam Ildefonſi inſtitutione: quem in Diaconorum numerum cooptatum ex aliquanto interuallo ſucceſſorem habuit. Et veriſimile eſt Helladium ſuorum temporum perturbatione commotum animo, vitęque tædio extinctum: nam quo tempore Siſenandi proditione an rebellione Suinthila ſublatus eſt, & ipſe in viuis eſſe deſiit luſto ſucceſſore. Erat Siſenandus vir magno animo, neque minus domeſticis copiis inſignis, quam belli artibus clarus. Is regnandi ambitione corruptus, neque id quibus modis aſſequeretur quidquam penſi habens, & Suinthilæ Regis odio contemptuque, quem publica gentis inuidia flagrare conſiderabat, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, Regis ſui euertendi cupiditate incenſus auxilium impetrauit. Habere ſe totius prouinciæ ſtudia excitata, ſed metu prohiberi ne rem tantam abſque externo præſidio inchoarent. Suinthilam Regis nomine exercere tyrannidem vitiis omnibus obnoxium: neque vnquam in terris monſtrum fuiſſe vllum tam ex contrariis & inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis cupiditatibusq; conflatũ. Abũdãtius & Venerãdus firmiſſimas Burgũdionũ copias Cæſarauguſtam duxere. Gotthi proceres qui cum voto cum Siſenando ſentiebant, palam Gallici fiducia à Suinthila deficientes eum, Rechimirum filium, & vxorem regno expulerunt. Quidam Suinthilam & filium Toleti ex morbo deceſſiſſe affirmant. concilii quarti Toletani acta huic opinioni reſiſtunt. vnde præterea intelligitur Agilanum Suinthilæ fratrem Siſenandi partes haudquaquam ſyncera fide fuiſſe ſecutum: ex Francorum hiſtoriis Dagoberto Regi decem pondo auri appenſa, quæ æde D. Dionyſii abſoluenda attributa ſunt. Rege Suinthila Ioannes Cæſarauguſtanus Epiſcopus Maximi ſucceſſor, vitæ probitate, eruditionis laude, atque benignitate in pauperes vnus maxime per hæc tẽpora celebratur. De ratione celebrãdi Paſchatis librũ ſcriptũ reliquit. Ioãni æquales Vincentius & Ramirus fuerunt: Vincẽtius in S. Claudii Legionẽſis, Abbatis munere fungens Arianorum ſecta quæ ſopita videbatur reſurgente, defenſæ veræ religionis ergo ſanguinẽ fudit. Corpus eius in Hiſpaniæ vaſtatione generaliOuetũ migrauit. Ramiri oſſa in S. Claudii Legionenſis monaſterio, vbi monaſticam vitam exegit, ad latus aræ maximæ ſacello tumuloque dicato ſeruantur. Regnauit Suinthila decem annis: regno pulſus eſt ſalutis anno ſexcenteſimo trigeſimo primo. 631.

Siſenandus Rex. CAPVT V.

SISENANDVS in ea temporum perturbatione & rerum omnium colluuione conſiderans, ſciſſis prouincialium ſtudiis pro ſe & aduerſus æmulum, regnum diu ſtare non poſſe: optimum iudicauit fore religionis prætextum popularibus obtendere: quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. Ex tota ditione ſeptuaginta circiter Præſules conuocati Toletum eccleſiaſticæ diſciplinæ, quæ vitio temporum collapſa erat nouis legibus adſtringendæ videlicet cauſſa (ſic fingebatur). Maior tamen cura ſuberat vt Suinthilæ actionibus Patrum decreto reprobatis, qui eius partibus erant addicti poſito factionis ſtudio animos ad concordiam reuocarent. Ad quintum Decembris diem eius ſeculi anno trigeſimo quarto, in D. Leocadiæ primus conuentus eſt habitus. Erat is annus tertius ex quo Siſenandus Rex cœperat regnare. In eo conuentu nouus Rex genibus nixus coram Patribus, humillimoque totius corporis habitu, inter ſingultus & lacrymas, 634.

quæ ex oculis copioſæ manabant, preces pro ſe diuini numinis propitiandi cauſſa fundi petiit: quorum cauſſa conuenerant, ſancirent ſuis decretis diſciplinam eccleſiaſticam. Regis oratione animati Patres ſynodos Epiſcoporum, quas quotannis per prouincias haberi volebant, celebrandi formam rationemque præſcribunt. Patres ſedendo atque ſententias dicendo conſecrationis antiquitatem ſequuntor. Patrum voluntate, proceres quos intereſſe viſum erit ad conuentum admittuntor. Summo mane templi, vbi conuentus eſt habendus, ianuæ clauduntor, vna excepta Patribus admittendis, adhibita præterea ianitorũ cuſtodia. Proponendi ea de quibus à Patribus diſceptandum erit, Metropolitani ius eſto: de priuatis cauſſis referre Archidiaconi partes. Miſſale & Breuiarium vnum eſto in Hiſpania. Eius rei perficiendæ cura, quoniam Iſidoro, qui primas partes in eo conſilio tenuit, creditur eſſe demandata, vſus obtinuit vt Miſſale & Breuiariũ Mozarabum, hoc eſt, ex antiquo Gotthorum more conſeruatum, ſacrorum precumque diurnarum & nocturnarum ritus, Iſidoro tribuantur. tametſi nonnulla Leander inuenit, plura progreſſus temporis addidit. Ante Epiphaniæ feſtum quoto die Paſcha ſit celebrandum ſacerdotes inter ſe communicanto. Metropolitani ſibi contributis eccleſiis idem litteris ſignificanto. Liber Apocalypſis Ioannis Euangeliſtæ inter libros ſacros numerator. Calæciæ eccleſiæ reliquæ Hiſpaniæ inſtituto cereum paſchalem ſacra cæremonia & precatione luſtranto. Neque Epiſcopi neque presbyteri ante trigeſimum ætatis annum, & qui ſe populo probarint initiantor. Iudæos amplius ad religionis Chriſtianæ profeſſionem cogere nefas eſto. Qui Siſebuti Regis compulſu ſuſceperunt in data fide perſtanto. Iudæi, quique ex eorum ſanguine ſunt prognati ad publicos magiſtratus ne admittuntor. Viri ſacrati non verticem tantum ſed caput totum capillis in coronæ figuram conformatis radunto. Nullus ad regnum accedito niſi procerum & Antiſtitum liberis ſuffragiis. Sacramentum Regi datum ne violator. Reges conceſſa ad ſalutem, poteſtate ne ad tyrannidem abutuntor. Suinthila, eius vxor, filii, & frater diris deuouentor ritu Chriſtiano, ob ea quæ impie & crudeliter geſſerant regia abuſi poteſtate. Nimirum Patres eo decreto regnum Siſenando confirmare cupiebant: & in poſterum documentum ſtatuere, ne quis eorum amentiam vellet imitari. In qua ſententia illud paulo crudelius videri poſſit, quod ad liberos quos ætatis innocentia debuit excuſare, pœna peruenit. ſed id & antiquũ eſt, & ab omnibus vſurpatum. quo nimirum liberorum caritas cum republica fortius deuinciret patres, & ab omni cogitatione ſcelerum retardaret. Metropolitani hoc ordine propriæ manus ſigno concilii decreta cõfirmarunt. Primus Iſidorus Hiſpalenſis, deinde Selua Narbonenſis, tertio loco Mauſonæ, Innocentii, & Renouati in eccleſia Emeritenſi ſucceſſor Stephanus. poſt hunc Iuſtus Toletanus, qui omnibus ſermonibus ſolitus, Helladii prædeceſſoris mores actioneſque carpere, ob morum aſperitatem à ſuis clericis in lecto, conſtrictis faucibus ſuffocatus periit, tertio pontificatus anno, ac ferme ſtatim poſt ſolutum hoc concilium Toletanum. Quintum locum Iulianus Bracarenſis occupauit, poſtremum Audax Tarraconenſis: de reliquis Præſulibus non exiſtimo fore laborandum. Pimenii tamen Aſſidonię Epiſcopi, quem huic concilio interfuiſſe ſubſcriptio propriæ manus declarat, nomen ad hanc diem expreſſum cernitur, tum in ea vrbe in D. Iacobi templo, tum ad Mellariam ſecundo ab eo municipio lapide in D. Ambroſii, quod ad maris littus ſitum eſt. nimirum vtrunque templum Pimenius ex ritu Chriſtiano ſacrauit. Legum Gotthicarum volumen, quod vulgo Forum iudicum dici conſueuit, in hoc quarto Toletano concilio editum fuiſſe, viri eruditionis laude & eruendæ antiquitatis diligentia præſtantes, non exiguo numero perſuadere conantur, Iſidori potiſſimum opera, Regis Siſenandi auctoritate. quod & peruetuſti earum legũ codices adſcriptum initio habent, leges eas in concilio quarto Toletano eſſe in vnũ corpus collatas. Alii malunt eam diligentiam & laudem ad Egicam, qui in poſtremis Gotthorum Regibus ponitur, ablegare: quod conſequentium Regum nomine plures in eo volumine leges extant. cum ab exiguo principio in iuſtum volumen temporis progreſſu creuiſſe veriſimilius videatur. Circumfertur præterea vulgo breuis celebrandi concilia formula Iſidori nomine, quam nonnulli exiſtimant ex huius concilii actis conſarcinatam adiunctione multarum rerum, quę ex aliis conciliis decerptæ ſunt: Iſidori autem nomen adſcriptum conciliandæ auctoritatis cauſa commentum probabile, quod cæte is deferẽtibus, primas in eo conuentu partes. Verum de his quiſque ex ſuo iudicio ſtatuat, nobis argumenta in neutram partem aſſenſum neceſſario exprimere viſa ſunt.

Chintilæ regnum. CAPVT VI.

SISENANDVS Rex & Iuſtus Toletanus Præſul, coniunctis ferme funeribus ſublati ſunt. vigeſimo omnino die poſt quam Iuſtus à ſuis eſt intercluſa anima ſuffocatus, Siſenandus

ſenandus ex morbo Toleti obiit, anno ſexcenteſimo trigeſimo quinto. Regnauit annis tribus, menſibus vndecim, diebus ſedecim. In eius locum Chintila procerum & Antiſtitum ſuffragiis, vt in ſuperiori conuentu cautum eſſe memoraui, Rex creatus eſt. Iuſti Pontificatum Eugenius eo nomine ſecundus obtinuit, & ſuis virtutibus & Iſidori Hiſpalenſis amicitia clarus. Ex quo cùm aliquando quæſiuiſſet, an ſuperioris ſententiam, qui poteſtate inferior eſt ſoluere poſſet: & an Apoſtolos iudicaret pari præditos fuiſſe poteſtate, litteras ad eum hoc exemplo dedit. Domino cariſſimo & virtutibus inclyto Eugenio Epiſcopo Iſidorus. Veſtræ ſanctitatis litteras per nuncium ſuſcipiens Verecundum, rerum omnium conditori grates impendimus, quod eccleſiæ ſuæ ſanctæ mentis & corporis veſtri valetudinem conſeruare dignatur, atque ad inquiſita pro modulo parati ſatisfacere, exoramus orationum veſtrarum ſuffragiis ab ærumnis opprimentibus à Domino ſubleuari. Verum quod in quibuſdam quæſtionibus venerabilis veſtra fraternitas, licet vos non ignoretis, me compulit reſpondere: quod maioris ſententiæ innodatio niſi in mortis articulo à minori nequaquam valeat enodari, ſed potius ab inferiore prolata à ſuperiore iure mediante caſſetur, orthodoxi Patres quidem Spiritus ſancti auctoritate præuia ſanxerunt: aliter autem quolibet aſtruente ſicut eſt veſtræ prudentiæ cognitum, prauum ſuborietur exemplum, ſcilicet gloriatio ſecuris, contra eum qui ſecat in ea. Quod vero de paritate agitur Apoſtolorum, Petrus præeminet cæteris, qui à Domino audire meruit: Tu vocaberis Cephas, tu es Petrus, &c. & non ab alio aliquo, ſed ab ipſo Dei & Virginis filio honorem Pontificatus in Chriſti eccleſia primus ſuſcepit. Cui etiam poſt reſurrectionem filii Dei, ab eodem dictum eſt, Paſce agnos meos, agnorum nomine Eccleſiarum Prælatos notans. Cuius dignitas poteſtatis & ſi ad omnes catholicorum Epiſcopos eſt transfuſa, ſpecialius tamen Romanus Antiſtes ſingulari quodam priuilegio, velut caput cæteris membris celſior permanet in æternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reuerenter obedientiam, à capite ſeiunctus acephaliſmo ſe reddit obnoxium. Quod ſicut illud S. Athanaſii de fide ſanctæ Trinitatis ſancta eccleſia approbat, & cuſtodit quaſi fidei catholicæ articulum: quod niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit, ſaluus eſſe non poterit. Hæc veſtræ dulciſſimæ caritati breuiter prælibaui conſiderans illud Philoſophi, Pauca ſufficiunt ſapienti. Vale. Huius epiſtolæ fragmentum ante quadringentos ferme annos Lucas Tudenſis ei diſputationi inſeruit, qua Albigenſium ſectam vires in Hiſpania colligentem, docte & eleganter exagitandam ſuſcepit. Ad Regis Chintilæ actiones redeamus: quem Siſenandi fratrem germanum nonnulli fuiſſe arbitrantur, vtrunque ex Suinthila natum. Verum huic opinioni maiori eruditione & numero reſiſtunt alii ex quarti concilii Toletani actis: vbi Suinthilæ memoria multis ignominiis fœdatur, quod filio præſente auſuros Patres haudquaquam fore, non inepta prorſus coniectura arbitrantur. Illud conſtat Chintilam ſuſcepta regni adminiſtratione, metu inteſtinæ diſcordiæ, Siſenandi exemplo nouum Epiſcoporum conuentum habendum curaſſe: Patribus nimirum cupiebat ſuam electionem inaugurationemque probare. Longum videbatur ex vniuerſa ditione dum confluerent omnes Præſules expectare. Patres duo & viginti, ac ferme ex prouincia Carthagineſi Toletum intra primum Chintilæ regni annum conuenerunt. qui annus à Chriſti ortu fuit ſexcenteſimus trigeſimus ſextus. In D. Leocadiæ conuentus habitus eſt. In eo nouem omnino leges ſunt promulgatæ. atque lege proxima ſancitum, Idibus Decembris quotannis Litanias ex ritu Chriſtiano triduo celebrari. Suſceptum antea pietatis officium veteri Eccleſiæ more, vt aduentante Aſcenſione ſupplicationes Deo fierent pro terræ frugibus, in ſæua luporum rabie Mamercus Viennenſis lapſam veterem diſciplinam addito ieiunio nouiſque precibus inſtaurauit ante annos ferme ducentos: quod aliæ imitarentur prouinciæ. Gregorius Magnus proximo ſeculo grauiſſima peſte Romæ procuranda D. Marci feſto die ſimiles ſupplicationes haberi quotannis ſanxit. Vinci ſe Hiſpania non eſt paſſa in eo religionis ſtudio. ad alia duo anni tempora, quæ in Gerundenſi concilio decreta diximus iis ſupplicationibus peragendis, nouo inſtituto Patres Toletani conuentus menſem Decembrem Litaniis celebrãdis dicarunt: pro nullo commodo aut periculo temporario, ſed venia delictorum, quorum erat magna licentia impetranda, ob idque maiori religione remedium excogitatum. Aliæ eius concilii leges minutæ ſunt: quippe Chintilæ Regis electione confirmanda conſumuntur, atque filiorum eius patrocinio: quos ab omni iniuria defuncto etiam patre tutos fore mandabant. ac nominatim lege de ambitu diris execrationibus ſancitum, ad regnum accedere niſi libera electione atque ſuffragiis: iiſque tantum qui ex antiqua Gotthorum nobilitate nati eſſent. Prenſare autem ante Regis mortem, quoniam tumultuum & proditionum ſeminarium erat, nefas haberi mandatum. In eo conuentu, quod inter Toletana concilia quintum eſt, Eugenius Toletanus Epiſcopus

primas partes tenuit: atque actiones concilii his verbis confirmauit. Ego Eugenius Dei miseratione Toletanæ ecclesiæ, prouinciæ Carthaginensis Metropolitanus Episcopus, his communibus decretis annuens subscripsi. Sequitur Tonantius Palentinus Episcopus, vt peruetusti codices habent. Post hos Episcopi viginti. Horum Patrum decreta vt totius prouinciæ consensu fixa rataque essent, proximo anno quinquaginta amplius Episcopi ex tota ditione Gotthorum à Rege conuocati Toletum conuenere. Ad D. Leocadiæ templum prætorio vicinum (nunc arci regiæ coniunctum est, veteris elegantiæ & amplitudinis vestigia retinens) ante diem quintum Idus Ianuarii, salutis anno sexcentesimo trigesi-
637. mo septimo, conuentus habitus est. In eo decem & nouem leges sancitæ. pars disciplina ecclesiastica constituenda consumitur, pars confirmandis quæ de Rege eiusque filiis superiori conuentu decreta erant. Additum præterea ne Rex regno inauguraretur, priusquam conceptis verbis Iudæorum genti se haudquaquam opem laturum iuratus: ac ne permissurum quidem, vt quisquam à religione Christiana alienus tota ditione impune vitam ageret. Selua Narbonensis Episcopus, Iulianus Bracarensis, Eugenius Toletanus, Honoratus Hispalensis, Isidori per hæc tempora defuncti successor, conuentui interfuerunt. Post hos Protasius Valentinus Episcopus aliique Episcopi concilii actis subscripserunt. Braulius Cæsaraugustanus Episcopus, qui Ioanni fratri in ea ecclesia successerat, cæteris deferentibus, propter ingenii eruditionisque laudem, litterarum doctrinęque studia, concilii actiones rexisse fertur: decreta, legesque sanxisse. Litteras ad Honorium per hæc tempora Romanum Pontificem dedit: cum illi Patres suas actiones probare cuperent. Eas litteras ob dictionis elegantiam, sententiarum grauitatem, atque structuræ venustatem, magnam Romæ admirationem excitasse Rodericus Præsul est auctor. His conciliis ex sententia celebratis Chintila, magis quam vlla alia re gesta memorabilis fuit: & fortassis hostibus tota ditione pulsis, & pace publica stante res bellicæ sine cura habebantur. Intestini motus Regis diligentia, Patrum auctoritate, cum species religionis obtenderetur, comprimebantur, prouincialium voluntatibus omnium ad concordiam pacisque consilia reuo-
639. catis. Obiit salutis anno sexcentesimo trigesimo nono. Regnauit annos tres, menses octo, dies nouem.

D. Isidori vita & mors. CAP. VII.

EX CONCILII sexti Toletani actis Isidorum diem iam obiisse monstratum est, & ex Illefonsi scriptis intelligitur extremo Sisenandi Regis anno, qui à Christi ortu erat sexcentesimus trigesimus quintus. tametsi alii ad Chintilæ regnum de quo proxime dictũ est, longæuam scilicet vitã propagasse arbitrantur. Leandri, Fulgentii, & Florentinæ virginis, germanus frater fuit. alii Theodosiæ Reginæ addunt Ermenigildi & Reccaredi matris: ætate minimus, animi & virtutum indole patre Seueriano, quem nonnulli Carthaginensis prouinciæ Ducem faciunt, suisque fratribus æqualis: eloquentiæ, doctrinæ, atque ingenii laude multo maior. quod vulgati Isidori nomine libri declarant: quorum catalogum Illefonsus & Braulius in eius vita texuerunt. Indicio sapientiæ fuit examen apum in cunis circum infantis os volitans, quod nisi de magnis viris neque credi neque dici solet. tametsi in primis annis discendi desperatione ob ingenii tarditatem, simul superbi pædagogi metu è domo paterna aufugisse fertur: Verum cum erraret per agros putealis aspectu funis vsu & attritu excauati, monitus quantæ vires diuturnæ consuetudinis essent, vincique naturam arte & constantia & labore, retro pedem retulit. Rei gestæ monimentum Hispali in D. Isidori cœnobio, pars putealis ex marmore monstratur. Ab his initiis in eam doctrinæ atque eruditionis laudem euasit, qua vniuersam Hispaniam illustrauit, catholicæ ecclesiæ, fratribus à Leuuigildo Rege relegatis, adiumento fuit. Multum contulit Leandri siue industria siue astus. cum ab exilio rediisset, Isidorum tunc iuuenem, incertum qua de causa, sed intra conclaue tamen inclusit, sublata prorsus vagandi facultate quod ille otium ad occasionem euoluendi innumeros libros conuertit: vnde Etymologiarum volumen prodiit, quod Braulii hortatu, ex indefessa lectione consarcinauit, opus spissum & varium, atque ea ætate comparandum miraculo. Ex ea custodia non ante est liberatus, quam Leandro defuncto successor ei est subrogatus. Susceptam ecclesiam cum optimis legibus atque institutis temperasset, intelligeret autem inanem omnem curam esse nisi à primis annis ceræ instar ad omnem pietatis partem pueri formarentur, collegium Hispali constituendum curauit, iuuentute litteris & sapientiæ studiis imbuenda. Vnde tanquam ex arce sapientiæ plurimi prodierunt morum probitate & doctrinę laude insignes. In his Illefonsus & Braulius. Romam Gregorio Magno Ponti-

Pontifice profectum nonnulli affirmant, amicitiæ videlicet quæ cum fratre olim inita erat cõfirmandæ ſtudio. nam quod breui temporis ſpacio atque adeo ipſa natalis Chriſti nocte iuiſſe & rediiſſe aiunt: geminas præterea candelas ex arte ab ipſo confectas in eius ſepulchro Ferdinando primo Rege repertas inextincto lumine: Mahometem Corduba ab Iſidoro pulſum addunt, pro vanis repudiamus: cum neque ad tanti viri laudes addant, & cæteris quæ de eo vere commemorantur, fidem abrogare videantur. Quid enim inanius, quam fabuloſis commentis velle ſanctorum virorum laudes vitamque illuſtrare? Quid religionis ſynceritati mendacio exitialius? Illud conſtat, Iſidori auſpiciis reipublicæ ſtatum optimis legibus gubernatum: eccleſiaſticæ diſciplinæ inſtaurandæ cauſa tum Hiſpali, tum Toleti aliquot Epiſcoporum conuentus habitos. eccleſiam ſibi demandatam quadraginta circiter annos tenuit. In extrema affectaque ætate grauiſſimo morbo implicitus diſcipulorumque humeris in S. Vicentii templum delatus (Ioannes Epiſcopus & Vparcius amiciſſimi moribundo aderant) publica peccatorum confeſſione, atque ſacrę menſę epulo ex Chriſtianorum more conſcientiam procurauit. ſe adeundi toto triduo omnibus qui vellent fecit poteſtatem. blandiſſimis præterea verbis vniuerſos qui aderant conſolatus, eorum quæ commiſerat veniam tum ab vniuerſo populo intermorientibus vocibus, tum à diuino numine ardentiſſima oratione & humillimo totius corporis habitu poſtulauit. Demum inter ſuorum eiulatus, ac vniuerſæ ciuitatis lachrimas extremum ſpiritum edidit in eodem D. Vincentii templo, pridie Nonas Aprilis: quo die quotannis eius memoria in Hiſpania, dicato feſto celebratur. nam de anno quo obiit non ſatis eſt exploratum. nullum teſtamentum condidit, quoniam quidquid in bonis erat reliquum, per eos dies egenis erat eius iuſſu datum. Romanæ eccleſiæ principatum per totam vitam agnouit, inde ſacra petenda, legeſque viuendi dictitans. quod cum omnibus ſermonibus vſurpauit, tum ſub ipſam mortem conteſtatus genti eſt fore ſi ab iis, quæ tradita erant, diuinis præceptis doctrinaque recederent, vt omnibus malis implicati ſcelerum pœnas exoluerent, de rerum culmine deturbati atque grauiſſimis ærumnis oppreſſi. quod ſi his malis caſtigati ad ſanitatem tandem reuocarent animos, maiori quam antea gloria parta cæteris nationibus ſuperiores euaſuros. In vtraque re non inanem vatem fuiſſe ſuperioris temporis memoria cladeſque, & noſtræ ætatis amplitudo oſtendunt: cum imperium Hiſpanicum videamus olim oppreſſum ob Witizæ Regis impios & ſacrilegos auſus, nunc ab exiguis initiis profectum atque à veteri calamitate reſurgens in eam amplitudinem creuiſſe, quæ ipſius orbis ferme finibus terminatur. Iſidoro defuncto Theodiſclus natione Græcus ex aliquanto interuallo ſucceſſor in eccleſia Hiſpalenſi ſubrogatus eſt. Hunc nonnulli affirmant Iſidori libros multis locis deprauatos, Auicenæ Arabi tradidiſſe vt in linguam Arabicam conuerſos ipſiuſmet nomine vulgaret. quod de Auicena falſum eſt. quippe Sorſani æqualis teſtimonio in ipſius Auicenæ vita exploratum eſt, poſt trecentos amplius annos deinceps vixiſſe, neque veniſſe in Hiſpaniam: ſed in Perſarum regia vitam omnem propagaſſe. Sunt qui ſcribant Bonifacio. VIII. Romano Pontifice deliberante de iis qui doctorum eccleſiæ nomine & numero eſſent cohoneſtandi: fuiſſe qui Ambroſio Iſidorum præferendum, aut quatuor certe aliis quintum adiiciendum iudicarent. Opinioni fidem tanti viri eruditio facit: in omni litterarum genere excellentis, & quoniam in eo numero duo Patres Italici generis ſunt, nullus ex Occidente. Iſidori certe nomine non eodem tempore tres in Hiſpania viros eruditionis & probitatis opinione excellentes extitiſſe conſtat: Iſidorum Cordubenſem Epiſcopum, cui ob antiquitatem Senioris cognomentum eſt: Iſidorum Hiſpalenſem, cuius actiones explicuimus: poſtremo Iſidorum Pacenſem, qui quod duobus fuit ætate poſterior, Iunioris cognomen tulit. tametſi nonnunquam ea appellatione Iſidorus Hiſpalenſis à Cordubenſi ſecerni conſueuit. Ne te lector idem cognomen in errorem mittat caue.

Tulga, & Chindaſuinthus, & Receſuinthus. CAP. VIII.

IN CHINTILÆ defuncti locum procerum ſuffragiis Tulga ſubrogatus eſt, ætate quidem iuuenis, cæterum æquitatis atque religionis laude ſenilique prudentia nulli poſthabendus. Bello ſtrenuus erat, conſilio bonus, liberali ingenio, & quæ virtus Regum propria eſſe debet, præcipua benignitate in eos quos res anguſtæ vexabant. regias ſcilicet opes non ad priuata commoda, neque ad voluptatum inſtrumentum, ſed ad multorum præſidium, populique ſalutem congeſtas eſſe conſiderabat. Verum ab optimis initiis ad ſumma nitentem, mors importuna præcepſque Toleti ex morbo oppreſſit, eius ſeculi anno quadrageſimo primo, cum rempublicam gubernaſſet annis duobus, menſibus quatuor 641.

Sigibertus Gemblacensis Tulgam ait, iuuenem ingenio leui fuisse, vitiorum licentia suorum animos exacerbasse: demum à subditis regno pulsum. Nobis Illefonsi Præsulis, qui visa retulit, auctoritas potior est, quam externi hominis commentum ex nationis odio, aut ob regionum longinquitatem fama vitiata natum. Tulgæ obitum Gotthorum imperium instar nauis rectore destitutæ, ventorumque flatui obnoxiæ opportuneque, Flauius Chindasuinthus vi atque armis continuo occupauit, an Tulgæ ætatem despectui habens illo viuo, an Gotthorum copiis armatus tantam rem aggressus est: cum ius ferrent in armis, reliqui regni proceres populusque temerarium iudicarent, tyrone & subitario exercitu, qualis intestino dissidio conflatur, cum exercitatissimis legionibus signa conferre. Regnum per tyrannidem occupatum bene gessit, inaugurationis vitium totius vitæ probitate, prudentia, atque constantia compensare satagens. Nam reipublicæ statu composito Episcopos ex tota ditione Toletum sexto regni anno conuocauit, vt in re præsenti de rebus quæ ad religionem & rempublicam pertinebant maturo consilio disceptarent. Triginta Episcopi conuenerunt. vigesimo octauo Octobris die, qui dies Apostolorum Simonis & Iudæ memoria sacer est, primus conuentus est habitus. In eo concilio, quod inter Toletana septimum est, sex canones editi sunt. In iis ex Valentini concilii instituto, quod Theodorici Regis & Symmachi Romani Pontificis imperio habitum erat, Episcopo cuiusanimam agenti mandatum è vicinis Episcopis aliquẽ, qui esset ad id vocatus adesse, defunctique funus præsentem procurare: qui secus faxit, vocatusque venire neglexerit, anathematis ignominia notatus anni spacio è gradu atque dignitate deiicitor. Auctorem habeo, qui controuersiam ait inter Hispalensem & Toletanum Episcopos exortam de Primatu, Patrum auctoritate in hoc concilio compositam. Postremo nimirum capite sanxerunt, ex vicinis Episcopis vnum aliquem singulis mensibus Toletum venire, suaque præsentia Regiam vrbem cohonestare, id Regis dignitati, atque Metropolitani honori dari affirmantes. Verum ea prærogatiua atque honore Primatus dignitatem haudquaquam Toletano Præsuli contributam esse, Patrum subscriptiones conuincunt: vbi post Orontium Emeritensem, & Antonium Hispalensem, Eugenius Toletanus, & Protasius Tarraconensis subscribunt. sequuntur Episcopi alii antiquitatis ordine. post hos absentium Episcoporum Vicarii. qui & ipsi non consentientes tantum, sed & definientes subscribunt nouo exemplo, neque à Tridentini concilii Patribus nostra ætate vsurpato. Porro Antonius Hispalensis Episcopus in Theodiscli locum suffectus erat, nuper de gradu deiecti: quod cum Græcus natione esset, Græca leuitate prauas de religione opiniones in vulgus spargeret Isidori etiam scriptis, quorum facultatem nactus erat, vitiatis, vti paulo ante dictum est. quo nimirũ maior esset auctoritas doctrinæ ab ipso traditæ. Agente Chindasuintho Rege, Patrum auctoritate loco motus, atque ex Hispania præceps deturbatus, in Africa Mahometis sacra suscepit. vsque eo excæcantur mortalium animi hausta semel impietate. Theodiscli casum Chindasuinthus Rex ad occasionem arripiens Regiæ vrbis Primatus honore decorandæ à Romano Pontifice impetrauit principatus ecclesiastici iura Hispali, vbi hactenus hæserat, Toletum migrare. sic Toletani Primatus fautores affirmant, neque argumento satis idoneo, neque documento paulo vetustiori. Romanam ecclesiam per hæc tempora Theodorus & Theodori successor Martinus, eo nomine primus obtinebant. Chindasuinthum fama est, & antiqua monimenta declarant, cum studio teneretur Hispaniæ litteris illustrandæ, ad Theodorum Romanum Pontificem ablegasse Taium Episcopum Cæsaraugustanum: vt Gregorii Magni commentaria, quibus librum Iob ad mysticas significationes traductum eleganter explanarat, diligenter conquisita, atque cum fide descripta secum auferret in Hispaniam. Volumina ad Leandrum, cuius nomine in lucem prodierãt, missa (si vnquam tamen missa erant) iniuria temporum interiisse. teneri maximo desiderio Patris vtriusque memoriam ex iis libris instaurandæ, catholicæ pietatis augendæ, ecclesiasticæ bibliothecæ locupletandæ. Rempublicam suis iam nitentem viribus parta pace, profligata impietate, nulla re magis illustrari, quã sapientiæ studiis & religionis puritate. Rem vtranque ex libris antiquorum Patrum eruendam videri. Regiæ voluntates vehementes sunt, neque id Romani non considerabant. Rerum quod in Hispania contigerat, Gregorii libri ferme de memoria hominum exciderant. scrinii Romani schedas omnes & tabularia excutere longum erat. Itaque diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ causam nectere. cum Episcopus, quoniam parum spei erat hominum diligentia impetraturum se quod volebat, ad Deum conuersus ardentissimis precibus petiit, ne tantos labores vanos esse pateretur, Regis sui pro pietate conatus præsenti numine adiuuaret. inter has preces integra nocte consumpta die proxima locum designauit, vbi scripta Gregorii asseruabantur. fama tenuit, & ipsemet Taius litteris de ea re testatur ipsius Gregorii indicio atque monitu voti

compo-

compotem fuiſſe factum. Per idem tempus Fructuoſi nomen in Hiſpania celebre erat, quod vitam principalem, cum ex regio Gotthorum ſanguine eſſet patre Duce, cum priuata atque adeo monaſtica commutaſſet. In ipſo ætatis flore Tonantii Palentini Epiſcopi præceptis & diſciplina ad pietatis ſtudia conformatus, ætate confirmata, perfectioris vitæ amore ad Virgidunenſem tractum (Vierzum vulgo dicimus) in ſolitudinem ſe abdidit: vbi monachorum collegium ex ſuomet patrimonio conſtituit Iuſti & Paſtoris martyrum nomine ad Compluticam ſub monte Irago, eius monaſterii veſtigia monſtrantur. Aſturicæ, quæ vrbs non procul iis locis ſita eſt, inter eius eccleſiæ ſacerdotia Abbas Complutenſis locum habet, nimirum conſequenti tempore monaſterio diſſipato, Ex diplomate à Rege Ramiro eo nomine tertio, eccleſiæ Aſturicenſi conceſſo conſtat, Fructuoſi monaſterium non ipſius tantum patrimonii reditibus fundatum, ſed & regia Chindaſuinthi liberalitate poſſeſſionibus auctum, variaque ſuppellectile exornatum. Extat pręterea vicinis locis ſancti Petri nomine monaſterium alterum amœnis vndique montium clauſtris incluſum Fructuoſi opus: cum tantam hominum multitudinem, quanta indies opinione ſanctitatis ipſius excitata confluebat, prioris loci anguſtiæ non caperent. Valerius Abbas, cuius extat de vana ſeculi ſapientia liber, aliaque monumenta ingenii, tum ſoluta tum numeris aſtricta oratione, Vvamba Rege, ei monaſterio pręfuit. Gennadius Epiſcopus Aſturicenſis ſalutis anno nongenteſimo ſexto, inſtaurato ædificio amplificauit. Vtriuſque rei indicio eſt lapidi inciſa inſcriptio, in ipſa templi ianua, qua aditus in monaſterium eſt, Tertium monaſterium Gadibus ædificandum Fructuoſus curauit. In continenti, quartum nono ab eo littore milliari. aliis locis alia tum virorum, tum fœminarum. Inter eas virgines Benedicta principem locum obtinuit, quod ſponſo relicto, cui pacta erat viro in primis nobili & copioſo, ad Fructuoſum aufugit conſeruandæ virginitatis ſtudio ſuccenſa. Hæc ſub extremam Chindaſuinthi Regis ætatem in Hiſpania gerebantur: quo tempore regnum quod per vim occupauerat, familiæ ſuæ hæreditarium facere ſatagens, filium Flauium Recceſuinthum imperii conſortem declarauit, ſalutis anno ſexcenteſimo quadrageſimo octauo: cum ipſe ſolus rempublicam gubernaſſet annos ſex, menſes 648.
octo, dies viginti. Vixit præterea annos tres, menſes quatuor, dies vndecim. quod tempus in filii regno ponitur: quod ob præcipitem atque affectam patris ætatem ſolus ipſe rerum potiretur, & rempublicā vniuerſam ꝑ voluntate gubernaret. Obiit Chindaſuinthus Toleti quidem ex morbo, aut vt alii tradunt, vi veneni vitalibus corruptis. Corpus autem tum eius, tum Ricibergæ vxoris in monaſterio ſancti Romani nomine tumulatum eſt: quod hodie monaſterium ſecundum Durium amnem Taurum inter & Tordeſyllam viſitur Hormiſguæ nomine ipſius Chindaſuinthi ſepulturæ deſtinatum opus.

Tria Concilia Toletana. CAP. IX.

ECCLESIAM Toletanam per hæc tempora Eugenius eo nomine tertius obtinebat, alterius Eugenii ſucceſſor, Helladii diſcipulus. Ex Helladii enim ſchola tum hic, tum tres alii qui proxime præceſſerant Toletani Pręſules prodierunt. Is otii litterarii cupiditate antea relicta Toletana eccleſia, vbi honeſtum locum inter eius templi ſacerdotes obtinebat, Cæſarauguſtæ ad D. Engratiæ cucullum induit, monaſticę vitæ inſigne inde à Rege Chindaſuintho per vim ad eccleſiæ Toletanæ gubernacula extractus eſt. Eccleſiaſtici cantus numeros temporum negligentia deprauatos, ad meliorem rationem antiquitatiſque regulam conformauit. Librum de Trinitate compoſuit, Dracontii operi, in quo heroico carmine mundi conditionem deſcripſit, Geneſeoſque initium eleganter explanauit, diei ſeptimæ explicationem, quæ deſiderabatur adiecit. Iis ex verſibus, aliiſque epigrammatis, quæ ad noſtram ætatem conſeruata ſunt, non inelegantis fuiſſe ingenii, neque prorſus ineruditi intelligitur. In iis epigrammatis Chindaſuinthi & Ricibergæ, quorum beneficio auctus erat, epitaphia extant, craſſum aliquid ſonantia, magis ætatis vitio, quam auctoris culpa. Sunt qui Eugenium Illefonſi auunculum fuiſſe affirment: cui opinioni Illefonſi ipſius ſcripta & Iuliani reſiſtunt, in quibus de re tanta mirum ſilentium eſt. nam cælitum numero adſcriptum fuiſſe, tametſi eccleſiæ Toletanæ faſti ſileant, nonnulla Martyrologia Nouembris Idibus Eugenii nomine adſcripto, ei opinioni ſuffragantur. Illud conſtat, Eugenio Pontifice Recceſuinthi Regis opera Toleti Epiſcoporum conuentum ex tota ditione habitum. flagrabat enim Rex catholicę religionis amplificandæ ſtudio diuinos libros tum ipſe euoluere ſolitus, tum diſputationibus de rebus ſacris libenter intereſſe: aurum, gemmas, veſtemque pretioſam multam templis donare, diuino cultu illuſtrando non deſiſtebat. Nimirum vt ita faceret, domeſtica paulo ante defuncti patris exempla excita-

bant. Epiſcopi duo & quinquaginta in Petri & Pauli baſilica ſextodecimo Decembris die,
653. ſalutis anno ſexcenteſimo quinquageſimo tertio Toleti concilium habuere, quod inter eius vrbis concilia octauum eſt. Eo die Rex ad Patres ingreſſus, paucaque de more præfatus, coram codicillum obtulit: in quo fidei catholicæ de ſcripto concepta profeſſio continebatur. Patres in eo non tantum vt de religione ſtatuerent, quæ ex commodo eccleſiæ futura eſſent, hortatur rogatque: ſed reipublicæ etiam ſtatum temperarent, antiquis legibus noua cenſura vbi opus eſſet, additione etiam atque detractione caſtigatis. Proceres quicunque ex recepta Gotthorum conſuetudine conuentum cum Patribus agitare compellebantur, idem vt facerent obteſtatur. De Iudæis, qui ſuperiorum Regum compulſu, religione Chriſtiana ſuſcepta, Iudaicos ritus & cæremonias conſectabantur, quid eſſet ſtatuendum mature deliberarent. Etenim libellus ſupplex à Iudæis Reccesuintho oblatus, qui inter antiquas Gotthorum leges extat, velle ſe continebat, tametſi à Chintila per vim compulſi erant Chriſti ſacra ſuſcipere: Sabbathum, reliquaſque Iudæorum cæremonias abdicare. porcinas carnes vt manducarent adduci non poſſe, magis ſtomachi faſtidio ob cibi inſolentiam, quam quod religione aliqua ſe vt ita facerent obſtrictos putarent. mentis ſanitatem ſatis declarare, cum cibos alios cum his carnibus coctos edere minime recuſarent. Regis litteræ in conuentu magna Patrum gratulatione recitatæ. Ex iis cum in concilio relatum eſſet, communi ſententia duodecim canones editi ſunt. In iis Regis votis copioſe ſatisfactum. inſuper vota iuramentaque illicita irrita fore ſancitum. vetitumque carnibus in Quadrageſima, quo tempore ex vetuſto eccleſiæ more Chriſtiana ieiunia celebrantur, abſque euidenti neceſſitate veſci. Poſtremo regiæ exactiones & vectigalia, quorum prætextu ab aliis Regibus in ea temporum perturbatione, cum regnum is occupabat, non qui iure plus poterat ſed qui armis, in ſubditorum fortunas graſſatum erat, anguſtis finibus circumſcripta. Conſiderabant Patres nuſquam ſatis fidam potentiam eſſe, vbi nimia eſt: ſæpe inuidiæ populari imparem fuiſſe: quæ ſunt moderata durare, propriaq; eſſe. Regi Reccesuintho conceſſum ea lege paternam bonorum hæreditatem cernere, ſi iis, qui iniuria ſpoliatos eſſe conquerebantur, auditis cauſis ſatisfaceret, pretiumque exolueret, quanta rerum ablatarum eſſet æſtimatio. Orontius Emeritenſis, Antonius Hiſpalenſis, Eugenius Toletanus, Potamius Bracarenſis Metropolitani primas in eo conuentu partes occuparunt: ſecundum hos Præſules alii, atque in his Bacauda Egabrenſis Epiſcopus, qua in vrbe ipſo D. Ioannis cœmeterio nomen eius in marmore candido inciſum extat, nimirum illius aut alterius templi vnde lapis fuerit aduectus dedicatione facta, ſalutis anno ſexcenteſimo quinquageſimo, menſe Maio. Subſcribunt præterea actis concilii Abbates nouo exemplo, in quibus Illefonſus numeratur. Præterea proceres, tum Duces, tum Comites: quorum certe curæ reipublicæ pars aliqua permiſſa erat. Nec mirum: hæc enim concilia Toletana veluti regni comitia erant, conuentuſq; generales: vbi non tantum de religione, ſed etiam de republica communi omnium conſenſu diſceptabatur. Poſt alterum
655. biennium, huius ſeculi anno quinquageſimo quinto, nonum concilium Toletanum Regis diligentia habitum eſt. Sedecim Epiſcopi Kalen. Nouembris in baſilicam ſanctæ Marię Virginis conuenientes, de rebus variis leges ſeptendecim promulgarunt. In his Eugenius Toletanus cum alii abeſſent Metropolitani, principem locum obtinuit. Maiori aliquanto numero Præſules viginti, conſequenti mox anno nouum conuentum Toleti agitarunt Kalen. Decembris. In eo conuentu Annunciationis feſtum, quo die filii Dei noſtra carne induti memoria celebratur quotannis ad octauum Kalen. Aprilis: quoniam is dies Quadrageſimę celebritate, & Chriſti Dei morte commemoranda occupatus erat, ſancitum in diem octauumdecimum Decembris transferri. Expectationis feſtum vulgus dicere conſueuit: nimirum temporis longinquitate memoria hominum vitiata, quod ad libros tamẽ eccleſiaſticos manauit, Virgines Deo ſacras, quas nouo nomine Beatas Patres vocant, diſtinctionis gratia flammeum nigrum, aut rubrum geſtare inſigne mandatum. Potamius Bracarenſis Epiſcopus, quod libidinis lapſu ſe contaminaſſet, gradu motus, Epiſcopi tantum nomine retento. id temperamentum, ſupplicii ſeueritati adhibere placuit, quod ipſe coram libello ſupplici Patribus oblato culpam vltro confeſſus eſſet, ſeq; nouem menſium ſpatio cultus victuſq; aſperitate maceraſſet, diuinæ videlicet miſericordię impetrandę ſtudio. Fructuoſus cum pridem ex Complutenſi Abbate Dumienſis Epiſcopus eſſet factus, in Potamii locum ſubrogatus Bracarenſis eccleſiæ à Patribus commendatam adminiſtrationem ſuſcepit. quam ob cauſam actis concilii poſt Eugenium Toletanum & Fugitiuum Hiſpalenſem tertius ipſe atq; inter Metropolitanos poſtremus ſubſcribit. Exorta erat controuerſia de Martini olim Dumienſis Epiſcopi teſtamento, cuius procuratio Sueuorum Regibus erat à Martino ipſo commendata. in eorum Regum iura Gotthorum Reges ſiue ſucceſ-

ſucceſſerant, ſiue inuaſerant. Vvamba Palatinus Regis permiſſu, quid ſtatuendum in ea re foret Patres conſulit. illi totius controuerſiæ arbitrium penes Fructuoſum, quem nouo honore auxerant, eſſe voluerunt: & quod conſtitueret ipſe. id ratum iuſque fore mandant. Fructuoſi memoriam ob eximiam ſanctitatis opinionem Bracarenſes, Eborenſes, Compoſtellani populi feſto dicato ad ſextumdecimum Kalen. Maii inſtaurare conſueuerunt. Corpus eius Dumium inter & Bracaram in monaſterio ab ipſo exędificato ſepulturę mandatum, inde poſt quingentos circiter annos Compoſtellam migrauit Iacobi Gelmiridis cura, qui eius eccleſiæ primus Archiepiſcopus fuit. defuncti virtute multa edita miracula: quorum partem aliquam Paulus Emeritenſis Diaconus in hiſtoriam contulit, vt à nobis referantur pretium operæ non eſt. Fructuoſo Irene virgo Luſitana æqualis fuit. ab inſano amatore Britaldo, cum eius nuptias contempſiſſet, interfectæ corpus, quo cædes eſſet occultior, in Nabanim proiectum, quo flumine Nabana virginis patria alluitur ad Scalabim in medio Tagi fluminis, in quod Nabanis influit, alueo repertum eſt. vndę diuino miraculo in vtranque partem dimotæ: ſepulchrumq; diuino opere fabricatum ſiccis pedibus qui quærebant inueniſſe memorantur. Ex ea re virginis religionem iis in locis confirmatam amplificatamq; breui fuiſſe vrbis nomen indicio eſt, Scalabis appellatione ex eo tempore in Sanctæ Irenes mutata.

Diui Illefonſi vita. CAP. X.

RECCESVINTHI regni anno nono, qui annus à Chriſti ortu erat ſexcēteſimus quinquageſimus ſeptimus, Eugenius Toletanus Pręſul eo nomine tertius, extinctus eſt. Illefonſus Agalienſis Abbas in eius locū cooptatus, eximia morum probitate. litterarum, doctrinæq; ſtudia, atq; ex multarum rerum tractatione & vſu collecta prudentia, multum apud proceres & populum cōmendabant: euiceruntq; vt ſuis ciuibus imponeretur moderator rectorq; rerum ſacrarum. Erat enim Toleti nobili genere natus. patre Stephano, matre Lucia. In excelſa atq; adeo nobiliſſima eius vrbis parte ædes monſtrantur Illefonſi natalibus nobiles, (ſic ducta per manus opinio populo perſuaſit, nullo præterea auctore.) Eæ ædes cū Orgatii Regulorum conſequenti tempore eſſent factæ, nuper in Societatis Ieſu ius poteſtatemq; migrarunt. quorū ſtudio effectum, vt quod maiorum negligentia prætermiſſum videbatur, in nobiliſſima vrbe templum Illefonſi nomine extaret. Eugenio deceſſori nondum Archiepiſcopo. cum eſſet ingenio non prorſus inſulſo, & vt quidam arbitrantur Illefonſi propinquus, Illefonſus doctrinæ cauſa operam dedit. Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi fama celebris erat in primis. Ad eum cultus ingenii capiendi ſtudio, Hiſpalim miſſus, in collegiumq; cooptatus, quod iuuētutis inſtituendæ cauſa ab Iſidoro extructum fuiſſe dictum eſt, viro doctiſſimo expoliendum ſe limandumque permiſit. Ab eius latere non ante diſceſſit, quam omni liberali doctrina exeultus, diſciplinarum orbem abſoluiſſet. Libri multi & varii, quos Iulianus ſucceſſor in tria corpora ab ipſomet auctore tributa ait multis ingenii luminibus diſtincti & ſententiarum maieſtate graues, ſtylum magis redundantem eius ſeculi vitio, quam caſtum atque nitidum conſectantur. Iis ſtudiis atque totius vitæ tenore cum ſumma omnia polliceretur, ſpretis honoribus ad quos generis nobilitas & vitæ merita vocabant, vitam principalem cum priuata atque adeo monaſtica mutare certus, in Agalienſi monaſterio cucullum induit, multum quamuis reluctante patre, vſque eo dum omnes monaſterii latebras filii veſtigiis inſiſtens, perſcrutaretur: cuius ille diligentiam eluſerat è via declinans & tantiſper retro vicinam ſepem ſe continens, dum pater domum rediret, vano conatu ſpeque filium ab ea mente poſſe deduci. Erat id monaſterium non procul ab vrbe ſitum ad Septentrionalem plagam, ſiue Coſmæ & Damiani nomine dicatum vt quidam putant, Cixilæ auctoritate Illefonſum in Coſmæ & Damiani Abbatem fuiſſe affirmantis: ſiue vt Concilii Toletani. XI. acta declarant ſancti Iuliani: quibus maior fides adhibenda eſſet ſi in Gotthicis id codicibus legeretur. Stephanus pater filii ſuſceptam vitæ rationem ægre quidem ſed probauit tandem, vxoris potiſſimum hortatu poſt longam ſterilitatem affirmantis precibus à diuino numine impetratum, Virginis matris obſequiis deberi, qua ſe religione implicaſſet, ſi voti compos eſſet facta. datam ſuperis fidem haudquaquam impune violari: redderent Deo diuina beneficia. Præſtare filio ad tempus carere, quam perpetuis conſcientiæ cruciatibus viuos mortuoſque macerari filio retrorſum reuocato. Exigui temporis iactura conſultius fore ſibi ipſis & filio redimere incolumitatem. In eo collegio quantum breui profecerit indicio eſt eius monaſterii præfectura poſt paucos annos eius fidei commendata: cum Adeodato defuncto, qui poſt Helladium, Iuſtum, Richilam, eius monaſterii Abbas fuerat, monachi non alium ſibi præferendum gubernatorem iudicarent. Quo tempore in prædio Debienſi ſua impenſa virginum collegium

657.

fundauit atque conſtituit, parentibus interea defunctis. Eccleſiæ mox Toletanæ cura ſuſcepta in omni virtutum genere ſecum ipſe certare, maiorque conditione mortali viſus eſt. Quis tam facundus & tanta rerum verborumque copia inſtructus exiſtet, vt Illefonſi laudibus commemorandis par eſſe poſſit? Quis tali futurus ingenio eſt, qui Illefonſi actiones ita mandare litteris poſſit, vt facta non ficta eſſe videantur? Quis tanta animi facilitate, vt quæ veriſſima ſunt, iis fidem adiungere inducat in animum? Ex Gallia Gotthica Pelagius quidam & Helladius profecti, veteris Heluidii inſaniæ ſcintillas in Hiſpania exſuſcitare cœperant, Mariam Virginem negantes perpetuo virginitatem retinuiſſe. horum furorem ne patientia confirmaretur audacia, aut mora creſceret malum, ſibi Illefonſus impugnandum ſumpſit cominus diſputando, eminus libro euulgato, in quo perpetuæ virginitatis Mariæ patrocinium ſuſcepit. Ea diligentia erroris ſemina diſſipata, compreſſique nefarii eorum impoſtorum conatus. operæ nauatæ merces veſtis de cœlo allata fuit. Cum enim ad nocturnas preces perſoluendas contenderet menſe Decembri, ipſa nocte quæ feſtum Annunciationis diem nuper à Patribus inſtitutum præcedebat: templum maximum viſum eſt maiori fulgore micare, quam vt oculi mortales ferrent. tunc cæteris alio atque alio dilapſis præ terrore, ad aram ipſe progreſſus, cum nixus de more genibus preces funderet, in cathedra vnde is ad populum concionari erat ſolitus, aſtantem beatam Virginem in auguſtiori quam pro humano habitu ſpecie vidit, his eum verbis compellãtem: Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate fideique ardore coniunctæ, noſtræq; virginitatis defenſæ præmium erit ex cœleſti theſauro munus allatum. Inter hæc verba veſtem ſuis manibus capiti inſeruit, hac inquiens, filii mei, meaque, quæ toto anno recurrunt feſta celebrato. Comites receptis à pauore animis cum ad Præſulem accurriſſent, toto iam ſpectaculo ex oculis ſublato, ferme exanimatum inuenerunt. tum metus tum admiratio vocem intercluſerat, oculi tantum in lachrymas ſoluebantur: quod neque pares beneficio gratias agere poſſet, neq; Virginem alloquio morari. Sic nimirũ ſuſceptas pro pietate actiones conſueuit diuinum numen munerari. Cixila Illefonſi ſucceſſor hæc omnia memoria propagauit, ex ore Vrbani Archiepiſcopi itẽ Toletani, atque Euantii Archidiaconi accepta, quibus per ætatem licuit rei geſtæ miraculo intereſſe. Lapis vbi beata Virgo veſtigio conſtitit, in ipſo templi Toletani aditu monſtratur, clatris ferreis incluſus, rei tantæ monimentum. Accidit præterea, aut eodem anno vt Cixilla ſentire viſus eſt, aut vt alii malunt proximo, nono Decembris die, qui dies virginis Leocadiæ memoria ſacer eſt, vt ad ipſum Leocadiæ tumulum, Rege præſente, atque Præſule ſanctiſſimo ſacris operante, ſepulchri lapide quo tegebatur, & quem vix triginta valentiſſimi homines loco mouere potuiſſent ſponte ſublato, tumulo egreſſa Leocadia, manum Illefonſi tangeret, atque in hæc verba prorumperet: Illefonſe per te viuit domina mea. Tum vniuerſo populo metu exanimato, Illefonſus in Leocadiæ virginis laudes effuſus, vrbis ei atq; Regis patrocinium commendauit: cupiduſque rei tantæ ad poſteritatem certo teſtimonio propagandæ, gladiolo quem ex vagina detractum Rex ea de cauſa obtulit, veli partem quo virginis caput tegebatur, priuſquam ſe reciperet in ſepulchrum abſcidit. Ea veli pars cum gladio ad hanc diem in ſacro Toletani templi ærario conſeruatur & viſitur. His prodigiis perpetratis, quantum auctoritatis Illefonſo acceſſerit, de ſuo ſenſu quiuis facile exiſtimabit, quam ipſe perpetuo virtutum tenore ſtudioſe confirmabat, ac præſertim beneficentia in pauperes. quæ tanta in illo fuit. vt mos triginta pauperes quotidie alendi, quod fit in Archiepiſcopi ædium ea parte, quæ templo coniuncta eſt, Illefonſi inſtitutum eſſe credatur. (Et erat à maioribus ſuſceptum, vt à Patriarchis qui iidem Primates ſunt, duodecim pauperes menſæ adhiberetur quotidie.) Ex iis decem fœminæ ſunt, viri duplicato numero. Canonicus per hebdomadam ſacris in ara maxima operatus, ſacra precatione pauperum menſam luſtrare, & ne quid inopibus deſit, diligenter conſiderare conſueuit. Duas res natura pugnantes, lenitatem & grauitatem ita temperabat, vt neque ſeueritas de ſuauitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detraheret. Cum eccleſiam gubernaſſet nouem annis, ac menſibus ferme duobus vitam immortalitate mutauit, Reccesuinthi regni anno nonodecimo inchoante. Corpus ad Leocadiæ tumulatum, ad Eugenii deceſſoris pedes, in vaſtatione Hiſpaniæ funeſta atque generali Senticam (Zamoram nos dicimus) migrauit: vbi dicato tumulo in Petri Apoſtoli templo magna populi religione colitur. Veſtis de cœlo allata ſimili caſu iactata, Oueti ſeruatur in obſerata arca ab oculis ſubducta mortalibus eoque maiori religione culta.

Recceſuinthi obitus. CAP. XI.

ILLEFONSO ſuperſtite Emeritæ conuentus habitus eſt ad octauum Idus Nouemb ſalutis 666.
anno ſexcenteſimo ſexageſimo ſexto. Duodecim Luſitani Epiſcopi in eam vrbem con-
uenientes, viginti tribus decretis diſciplinam eccleſiaſticam ſanxerunt, quę vt hic referan-
tur non eſt viſum. ac ferme de ratione precum eccleſiaſticarum diſceptatio ſuſcepta erat,
temporum vitio variantium. Per idem tempus in Africa Mahumetanæ ſectæ arma impu-
ne volitabant. Abdalla Moabiæ Dux Mahumetis poſt tres priores ſucceſſor, Africam pro-
uinciam eripuerat Romanis, Gregorio Romanorum Duce & Præfecto ingenti prælio ſu-
perato. Romani exercitus clades maxima fuit, ac ferme ea ætate nulla maior. Mauritaniæ
Tingitanæ partem Gotthi ducta ex antiquo conſuetudine retinebant, Septam præſertim
atque vicinos agros, reliqua victori barbaro ceſſerunt, quam late Mediterranei maris lit-
tora patent. Ex eo tempore nouum imperium eſt cōſtitutum in Africa. Reges, penes quos
tum de republica tum de rebus ſacris gētis inſtituto arbitrium erat, Miramamolini vocati
ſunt, quæ vox credentium principem ſignificat. nam in Aſia eius nationis principes & re-
ctores ſupremi, Caliphæ dicebantur. Ex Africa vero, cum anguſti freti faucibus dirempta
ſit, Hiſpaniæ vniuerſæ imminere videbantur. Solis deliquium, quo dies obſcuriſſima no-
cte mutatus eſt, Recceſuintho Rege, vt Rodericus Præſul eſt auctor, hæc mala orbi de-
nunciaſſe creditum eſt. In Hiſpania Vaſcones bello domiti Recceſuinthi Regis ductu at-
que virtute, cum correptis armis in vicinas prouincias populabundi irruiſſent. Pace parta
Gotthorum leges, quæ temporis iniuria vitiatæ erant, per otium caſtigatæ: ex veteribus
multæ detractæ nouæque magno numero adiunctæ. Earum legum volumen indicio eſt,
in quo Recceſuinthi nomine leges, omnes aliorum omnium Regum ſanctiones multitu-
dine ſuperant. Tantis rebus perfectis Regem nobiliſſimum bello paceque, mors oppreſ-
ſit. Obiit Kal. Septembris mane, ſalutis anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſecundo. Regna- 672.
uit, ex quo quidem à patre conſors imperii factus eſt, annis viginti tribus, menſibus ſex,
diebus vndecim. Solus autem annis vno & viginti, menſibus vndecim. Extat à munici-
pio Valliſoleto (Pinciam nōnulli vocant) octo paſſuum millibus diſſitum oppidum Wam-
ba nomine (olim Gertigus vocabatur) in monte Cauro. In illud oppidum Toleto profe-
ctus ſe contulerat, cum lethali morbo oppreſſus eſt. nimirum cœli mutatione, atque nati-
ui aeris ſalubritate (erat enim familiæ gentilitium) afflictam valetudinem reſtituere habe-
bat in animo. In eius oppidi templo Recceſuinthi Regis ſepulchrum noſtra etiam ætate
monſtratur. vnde alio tempore Toletum deductus, atque in Leocadiæ æde prope arcem
tumulatus eſt ad aram maximam, Alfonſi Regis eo nomine decimi iuſſu atque diligentia.
ſic vulgo perſuaſum eſt. Nam quo tempore Philippus. II. Hiſpaniæ Rex, ſalutis anno mille-
ſimo quingenteſimo ſeptuageſimo quinto, coniuncta Recceſuinthi & Wambæ mauſeola
vetuſti operis, ſe præſente aperiri mandauit: nullæ litteræ ſunt repertæ: oſſa tantum bom-
bycinis implicata pannis, incluſaque thecis ligneis. Ex ætatis tamen prærogatiua ſuſpica-
bantur viri eruditi magis quam certo argumento confirmabant, Recceſuinthi Regis oſſa
dextram templi partem occupaſſe. Extat præterea prope Donnias, quod municipiū ſupra
Valliſoletum ad Piſoricam flumen ſitum eſt, Io. Baptiſtæ nomine vetuſti operis, atq; adeo
Gotthicæ ſtructuræ imaginem repræſentans, templum lapide atque marmore varium. In
eo templo inſcriptio ſeruatur ſex verſibus comprehenſa: vnde intelligitur Recceſuinthi
impenſa ab imo totum extructum ſalutis anno ſexcenteſimo ſexageſimo primo, ad indi-
cium gentilitiæ ditionis: quam iiſce locis duos hos Reges obtinuiſſe viri docti non imme-
rito ſuſpicantur.

Bellum Narbonenſe VVamba Rege. CAP. XII.

IMPERIVM Orientis per hæc tempora Conſtantinus cognomento Pogonatus obtinebat. Eccleſiam Romanam Pontifex Adeodatus, is cuius extat epiſtola ad Gratianum Archipræſulem in Hiſpania (Gordianum Hiſpanienſis eccleſiæ Epiſcopum, Gotthicus Æmiliani codex habebat) coniugia ſoluentis eorum qui ob legum inſcitiam proprios filios de ſacro lauacro ſuſceperant. In Gotthici imperii ea parte, quæ Galliæ Narbonenſis finibus cōtinebatur, noui graueſq; motus excitati. regnandi ambitio omnia naturæ iura peruertere ſolita magnorum imperiorum labes rem Gotthicam pulcherrime ſtantem, cum externi hoſtes deeſſent, inteſtinis diſſidiis afflixit. Etenim Recceſuinthi Regis funere procurato, cum prole careret, & defuncti fratres tantis rebus impares eſſent ob imbecillam ætatem, Wambam præcipuum dignitatis gratiæque locum in aula obtinentem, præterea

bello strenuum, consilioque bonum, continuo collatis suffragiis Regem renunciarunt. tametsi rerum gerendarum magnitudinem atque præcipitem ætatem excusabat, omnibusque precibus, quibus lachrymæ addebantur, grauissimum imperandi onus deprecabatur. Nimirum vir prudens animo prouidebat multitudinis voluntates vt vehementes, sic mobiles esse, plerunque etiam inter se contrarias. Neque prius destitit deprecari, quam ex Gotthis proceribus Dux quidam gladio districto, ni morem gereret mortem minitari cœpit. » An vnus (inquiens) totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati com- » munem omnium salutem posthabeas? Nimirum magno æstimas paucos annos, quot in » hanc ætatem cadunt. Ego vero nisi cōtinuo pareas vitam ipsam, cuius conseruandæ studio » impositum onus excutere cupis, hoc ipso gladio eripiam: & graui documento sanciam, » neminem præposteræ modestiæ specie suam ipsius tranquillitatem publicis commodis » debere potiorem arbitrari. Iis minis fractus, ita procerum & totius populi voluntati cessit, vt sacræ vnctionis cæremonia inaugurari prius quam Toletum ventum esset, omnino detrectarit. vrbi Regiæ is honos deberi videbatur: & mora temporis cupiebat aut studia suorum mutari, aut totius prouinciæ, ne dissidii occasio esset, voluntates conciliare. Itaque ad tertiumdecimum Kalend. Octobris cum Toletum ventum esset, Quirico Præsule Toletano, qui Illefonso successerat, sacræ cæremoniæ Antistite Rex inunctus est Petri & Pauli templo, quod Prætorio vicinum erat, conceptis prius verbis commoda publica legesque iuratus. Miraculo habitum est, cum ex Regis capite columnæ specie vapor excitari, apisque sublime volare visa essent. Ludibria sæpe oculorum à populo pro veris prædicantur dices: recte, ni id etiam Iulianus Episcopus Toletanus confirmaret, in proprio commentario de bello Narbonensi Vvamba Rege. Proceres sacramento adacti in noui Regis verba iurare. in his Paulus defuncti Regis propinquus vt nonnulli arbitrantur: Græcum natione, quod alii existimant, nominis coniectura & fidei incōstantia declarant. Erat Vvamba natus in Lusitaniæ parte illa, quæ Igeditania veteribus fuit, vbi oppidum extat Idaniæ veteris nomine, prædiumque prope, vbi fons quadrato lapide inclusus emanat Vvambæ nomine. Locorum incolæ ducta ex antiquo opinione id prædium in Vvambæ possessionibus fuisse habent persuasum. Sub initia regni Vasconum motus extiterunt, quibus imperii nondum satis firmati rationes despectui erant, & nouarum rerum studio tumultuandi occasiones sæpe captare videbātur. hoc bello Regem implicatum in Cantabrię finibus, quo delectu suorum habito validas copias duxerat, ne videlicet prima negligendo serperet malum: noui belli maiori mole coorti in Gallia Gotthica cura solicitauit. multi quorum ex sententia res non erant & partium infecti studio Vvambam Regem nolebant, deficiendi consilia animis agitabant. Rebellandi initium Hildericus Nemausi Comes fecit, locorum longinquitate confisus, magnis opibus & clientelis potens. Magalonæ vrbis finitimæ Præsul Gumildus, præterea Remigius Abbas in partes attracti. Aregius Nemausi Episcopus cum nullis artibus adduci potuisset vt fidem falleret, loco motus, atque in interiorem Galliam ablegatus est, Remigio in eius locum substituto. Aguntur omnia raptim, atq; turbate, neque quid legibus liceret pensi habent: vsque dum ex Gallia Iudæi pridem ex Gotthorum finibus pulsi, auxiliares sint vocati. Paulus à Rege aduersus coniuratorum conatus continuo præmissus, magno vir ingenio, magnoq; rei militaris vsu. copiarum tantum adiunctum, quantum satis esse videbatur ad rebellium vires frangendas debilitandasque. Ille tempus venisse ratus perfidiæ depromendæ, quam eatenus inclusam animo tenuerat, lento itinere progrediens occasionem hosti dedit sese viribus confirmandi, defectionis ipse consilia cum Gotthorum proceribus communicans, atq; mora temporis expectans rei bene gerendæ opportunitatem. Ranosindum Tarraconensem Ducem & Hildigisum Gardingum (nomen id Magistratus erat atq; potestatis) factioni conciliauit. horum ope atque consilio Barcino, Gerunda, atq; Ausa in ipso Hispaniæ aditu in potestatem redactæ. Iis aucti viribus de Gallia cogitant, vbi iunctis cum Hilderico copiis, regiæ potentiæ sperabant sese haudquaquam fore impares. Argebaudus Narbonēsis Metropolitanus initio quidem conatus suæ vrbis portas rebellibus claudere, cum eorum celeritate esset præoccupatus, à Rege tandem deficere visus est, magis cum non satis animi esset ad resistendū, quam quod proditorum causam probaret. In ea vrbe Paulus concione tum ciuium, tum militum aduocata, Archiepiscopi primum temeritatem accusauit, qui ciues de republica optime meritos, neq; quidquam mali cogitantes, vrbis aditu prohiberi tentasset: causas deinde explicuit cur iure Christiano putaret fas æquumq; esse Vvambæ imperium detrectare, neq; legibus neq; auspicato, sed paucorum temeritate constitutum quæ vbi vigere cœpit, ibi non publicum consilium viget, sed vis & libido dominatur. Demq; postulauit nouum Regem legibus creari, cuius imperium cuncti respicerent, cuius consilio & virtute Vvambæ conatus

flatus viresque frangerent. Fabulam Ranosindus apud ipsum argumenti auctorem peragens, palam magnisque vocibus vt cuncti audirent, negat se quenquam regio nomine digniorem ipso Paulo arbitrari. Idem cum turbæ ex composito confusi plerique factiosi clamassent, reliqui quorum melior sententia erat, in tanta rerum colluuione silerent, Paulus Gotthorum Rex pronunciatus est. Corona capiti imposita, quam Reccaredus Rex Felici martyri Gerundensi dono dederat: factionis videlicet studio non modo publicas & priuatas fortunas expilabant, sed ne à sacris quidem templorum ærariis sacrilegas manus temperabant. Hildericus primus defectionis auctor facile in partes attractus, & Galliæ Gothicæ vrbes omnes sub iugum missæ. præterea Hispaniæ Tarraconensis non exigua pars Ranosindi auctoritatem sequebatur. Eo rerum successu Paulus animo ferocior Regem Wambam contumeliosis litteris prouocare non dubitauit, siue linguæ intemperantia elatus, siue noui regni auctoritatem sanciendi cupidus, ad multitudinem inani verborum sonitu in fraudem allici solitam. Ex his conuitiis, atque partium studiis natam arbitror opinionem vulgi, quæ Wambam affirmat rusticanum hominem fuisse ex aratro atque ligone ad sceptra vocatum: cum esset ex præcipua Gotthorum nobilitate, & præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud superiores Reges occuparet. Wamba Rex Pauli perfidia cognita, aduocato procerum concilio, sententias rogauit: num commodius fore putarent continuo in Paulum mouere, vt perditorum hominum furorem, priusquam adolesceret, in ipsis incunabulis extinguerent: an retro conuerso itinere præstare Toleti se nouis auxiliis & maioribus copiis confirmare. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quibus plus inerat audaciæ, omnem moram exitialem disputare, qua proditorum vires crescerent, confirmarentur animi: militum ardorem pugnam expetentium restingui magna parte necesse esse. Quid enim receptus habeat præterquam cautionis specie turpissimæ fugæ significationem? famæ quanta in bellis momenta sint, quis ignoret? opinione potius hominum, quam virtute victoriam stare, superiorum temporum varii & mirabiles bellorum euentus testantur. Pars fore consultius disputabat aliquanto temporis spatio noui regni statum confirmari, ne deserta Hispania à tergo maior belli moles instaret. Pauli proditione documentum datum, multorum ad defectionem arrectas esse voluntates. Exercitum præterea nouis delectibus confirmandum videri cuius imbecillitatem Vascones nondum domiti satis indicarant. Magnis Imperatoribus sæpe exitiale fuisse popularis auræ flatu moueri, atq; opinioni hominum terga dare. Wamba auditis procerum sententiis, atque vtriusque partis rationibus expensis. Præuenire, inquit, hostiles conatus satius arbitror, & gliscenti malo priusquam confirmetur remedium afferre: ne elapsam occasionem, quæ momento temporis vertitur, dolere necesse sit. Imperii auctoritatem victoria de hostibus sanciet: quam diuini numinis præsidio optimam protecturi causam, & vestra virtute mihi certo polliceor. Militarem ardorem, atque indignationem in proditores conceptam accendere potius celeritate, quam mora debilitare æquum est: cum ira mora languescat, festinatione accendatur. Cuius vero animum non moueat vrbium amicarum calamitas, agri vastati, fortunæ expilatæ, quæ mala nostra cessatione indies augeri necesse erit? Quis vestrũ, nisi forte generosus ille sanguinis ardor refrixit, & pristina Gotthorum soboles obsoleuit, nõ grauius morte ipsa ducat, amicos & propinquos hostium crudelitati permittere, atq; cunctatione iis animos facere, qui scelerum conscientia stimulati conspectum vestrum ferre non poterunt? Maturemus ergo & Deo duce, cuius potissimum causa agitur, de scelerato hominum genere vindictam sumamus, priusquam intelligere possint eorum nos vires formidare. Exercitum neq; tam debilem habemus, vt vestrum quidam disputarunt: & eo gloriosior victoria erit, quo minori apparatu, celeritate maiori fuerit parta. Regis oratione omnium animi confirmati sunt: tantusq; belli gerendi ardor excitatus, vt Vascones gens belli gloria ferox, intra septimum diem domiti fuerint. Hæc initia ad futuri belli omen spectare cum exercitus haberet persuasum, nihil aliud quã hostem expetebat: vnam moram victoriæ fructum tardare. Mota quamprimum castra per Calagurrim & Oscam in Catalauniæ fines incredibili festinatione est peruentum: inde copiæ trifariam diuisæ, pars Castrolibyam Ceretanorum caput, tenere iussa est: pars in Ausetanos missa: tertium agmen secundum maris littus, obuios agros, & oppida depopulari mandatũ. Rex ipse cum valido agmine subsecutus præcedentiũ vestigia obseruabat. De nonnullis militibus more militari supplicium sumptum, quod miseros homines iniuria vexassent, virginum pudicitiam violassent. quorum præputia amputata cæteris documento fuere, impuræ libidinis frænandæ. Nimirum prudens & pius Rex, nulla re magis diuinum numen propitiari habebat persuasum, quam sceleribus vindicandis: neq; irritari vehementius, quam innocẽtium iniuriis dissimulandis. Inter hæc cum Barcinonem esset peruẽtum, ea vrbs Catalauniæ facile princeps, facile in potestatem

redacta est. defectionis auctores Regis iussu ad supplicium seruati. Gerunda continuo capta, vrbem tradente Amatore Episcopo. ad quem paulo ante Paulus litteras dederat, quibus sui eum aduentus spe confirmare conabatur, eum Regem recipere, atque ei vrbem tradere hortatus, qui prius cum exercitu venisset. Iis lectis litteris Wamba Rex non irridicule: Paulus, inquit, de nobis nostroq; aduentu vaticinatus est. Iis in locis bidui quiete exercitus recreatus: mox Pyrenæi iuga atque angustiæ superatæ sunt nullo prohibente. In eo itinere Caucoliberis, Vulturaria, & Castrulibyæ oppida vi expugnata. præda omnis militi cessit. Clausura oppidum in ipsis Pyrenæi faucibus, vt nomen declarat, per duces vi captum. In eo Ranosindus, Ildigisus, aliique factiosorum principes capti. Wittimirus ex Sordonia, quam præsidio obtinebat, acceptæ calamitatis nuncius ad Paulum aufugit Narbone ad occasionem rei bene gerendæ intentum: si forte moliendo audendoque Wambæ impetus retardare posset. Verum cum se viribus imparem cerneret hosti rerum successu validiori, eius vrbis cura Wittimiro concredita, Namausum se contulit, quo propediem Gallorum Germanorumque copias auxilio venturas sperabat. Pyrenæo monte transcenso Rex in planicie castrametatus biduo constitit, dum copiæ omnes diuersis itineribus, vt erat imperatum, in eundem locum confluerent. Cum copiarum parte missi duces quatuor Narbonem: vt nobilissimam vrbem, atque in ipso prouinciæ aditu constitutam, aut vi aut voluntate ad officium reuocarent. Mari præterea instructa classis eius vrbis expugnandæ causa. Terrestres copiæ cum se priores in conspectum dedissent, ciuesque ad deditionem inuitassent, arroganti Wittimiri responso & contumelia irritatæ in vrbem impetum faciunt: & ignominiæ dolore his faciente animos, illos si victi essent salutis desperatione acuente, tribus horis acerrime pugnatum est. Postremo regii lapidum nimbo murorum coronam propugnatoribus nudant, vrbis portas succendunt, admotis scalis muro succedere conantur. Vtrinque in vrbem irrumpitur. Wittimirus re desperata in templum aufugiens, ad Virginis aram captus, constrictusque vinculis, Regis arbitrio plectendus seruatur. Capti præterea Argemundus Præsus, & Primiclerius Galtricia, & in furore militari verberibus pulsati. Capta Narbone factio despectui & odio esse cœpit in causa, quam iudicia hominum & fortuna belli damnabant. & Wambæ rebus fauebatur, quod mitissimo imperio eius atque legitimo repudiato, necessaria arma cepisset. Eodem victoriæ cursu vi captę Magalona, Agatha, & Beterris. In his oppidis factiosorum principes nonnulli in potestatem venerunt, atque in iis Nemausensis Præsul Remigius. Magalonæ Episcopus Gumildus de rerum summa diffidens, longinqua. fuga se texit: Nemausumque se ad Paulum recepit, vrbem ea ætate ciuium frequentia, ædificiorum amplitudine & munitione nulli cedentem in Narbonensi Gallia. multa veteris nobilitatis monimenta & tunc extabant, & nunc extant: amplumque theatrum Romanorum opus: quod quoniam muro coniunctum erat, arcis firmissimæ præbebat vsum. Duces quatuor ab Wamba præmissi tantis rebus gestis feroces, quamuis earum rerum ignari quæ ad vrbium expugnationem vsui esse solent, moræ impatientes quamprimum in eius vrbis conspectum ventum est, sublato totius exercitus clamore, in quo triginta millia homines erant, in munitiones impetum faciunt. Pugnatum vtrinque acriter. indignantur hi toties victam perfidiam resistere: illos desperatio nisi vicissent agebat in rabiem. Pugnantes nox diremit, neutro victoria inclinante. obsessi, quod victi non essent, regiique loco cessissent. se pro victoribus ferebant. In ipso pugnæ ardore miles quidam insultabundus regiis denunciauit, validas Germanorum Francorumque copias auxilio aduentare, breuique affore: quorum multitudine atque virtute, tanquam feras indagine cinctas cunctos perituros scilicet haud dubie, minabatur. Parua sæpe momenta in bello magnas inclinationes faciunt, nihilque prætermittendum quod contemptu exitium afferat. eaque consilia saluberrima, quæ cautissima. Eas ergo voces cōtinuo Regi non procul tendenti denunciant, nouas supplementi causa copias mitti postulantes, in vna celeritate victoriæ spem esse. Ad decem hominum millia Duce Wandemiro missa. Ii continuato tota nocte itinere, tantus erat vincendi ardor, priusquam consequentis diei pugna conserta esset, in suorum castra perueniunt. Tantæ multitudinis cōspectu Paulus exanimatus, atq; ex hesternæ pugnæ comparatione intelligens, quantum periculi superesset si instaurata oppugnatione fessis integri succederent: metu tamen dissimulato suos pro concione hortatur, ne dimittant animos, neu hostium multitudine frangantur, virtute non numero victoriam pari. Regem cum copiis omnibus adesse, quas si vicissent, nihil superesse amplius: sibi ingentes copias prope diem venturas auxilio: tantisper modo mœnium munitione spem sustentarent, fortique animo hostilem impetum propulsarent: certo existimantes non cum Gotthorum inuicto sanguine rem esse, sed ex plebis colluuione, nulla militari disciplina, nullo vigore animorum hostium exercitum

citum conſtare. Itaque magnis vtrinque animis certamen inſtauratur. pugnatur acriter ad multam diem. obſeſſis defatigatis, regii muro ſuccedunt. pars ignem iniicit portis, pars vectibus muri lapides conuellunt. Aditu patefacto, ferro in vrbem penetrauit. Ciues & Franci Hiſpanorum, qui cum Paulo erant, proditione vrbem captam exiſtimãtes, quo nimirum gratiæ aditus ad victorem Regem eſſet, in rabiem acti præſidiarios milites magno numero peremerunt. in his è Pauli domeſticis vnum in ipſius oculis lateri adhærẽtem, ferro trucidarunt. Cum ergo à fronte regii, à tergo ciues vrgerent cæde promiſcua captæ ciuitatis plateæ ſternebantur. tetra rerum facies erat. nihil præter cadauera in ſuo ſanguine volutantia obiiciebatur oculis. morientium gemitus, clamores fœminei, infantium eiulatus locis omnibus exaudiebantur. Paulus ipſe tantorum malorum cauſa, errore cognito: Erraſſe, ait, nos confitendum eſt, at ſemel, at vna in re? imo omnia quo diligentius ſunt excogitata eo facta ſunt imprudentius. Simul paludamento depoſito ad theatrum loci firmitate confiſus cum ſuorum peculiari manu ſe recepit, mori certus, aut honeſta aliqua conditione deditionem facere. Obſeruatum eſt, eodem die euoluto anno, nempe Kalen. Septembris regni inſignia Paulum poſuiſſe, quo procerum ſuffragio Wambæ fuerant delata. Vrbis parte in poteſtatem redacta, eo & ſequenti die ab impugnatione ceſſatum, dum Regis aduentum morantur, penes quem confecti belli laudem fore æquum erat. Fortaſſis etiam erga afflictos atque proſtratos ciues & propinquos victorum animis ſucceſſerat humanitas, atque innocentem multitudinem Regis clementia impetrata ſeruare cupiebant. Itaque ex captiuorum numero Argebaudus Narbonenſis Præſul communi conſilio Regi obuiam mittitur, veniæ deprecator. Is ad quartum ab vrbe lapidem aduenienti Regi occurrens, ex equo quo vehebatur deſcendens, genibus nixus inter ſingultus & lachrymas toto ore manantes: Tui ciues, inquit, Rex clementiſſime: ſi tamen eo nomine digni ſunt qui patriæ caritatem exuerunt, exilioque & diminutione capitis ius ciuium amiſerunt, in tua clementia ſalutis ſpem ponentes, non veniam ſcelerum orant: quamuis te Rege hæ preces non inuerecundæ videri poſſent, ſed promeriti ſupplicii modum aliquem deprecantur. Eſt omnino difficilius animum in victoria continere, quam hoſtes in bello ſuperare ſed aliis. Animi magnitudo nulla re magis perſpicitur, quam miſerorum ærumnis ſubleuandis. illa laus communis cum milite eſt, hæc magnorum Regum præcipua. Procul abſentes contemplari oculis nequis: ſed finge animo lachrymis & ſqualore fœdatos pedibus tuis aduolutos, cauſam ſuam tibi commendare, homines vel mentis inſcitia, vel communi temporum calamitate, vel inſuperabili vi fatorum in hæc flagitia prolapſos. Quo grauiora delicta ſunt, eo maior tibi clementiſſime Rex gloria erit miſeros conſeruaſſe: furoreque ſuo extinctos, quaſi ad vitam reuocaſſe. Veniſſent ad te inermes, laqueis colla implicati, vt vel ea ſpecie ad miſericordiam flecterent, vel morte obita quod ſe promeruiſſe fatentur, vitæ finem ſimul atque ærumnis pariter facerent: ſed veriti ſunt ſi ad extremam veniæ petendę ſpem conditionemque deſcenderent, ne cui videretur animus tuus immitior eis videri, quam qui poſſet niſi extremis remediis mitigari. Pauci relicti ſumus, tuique omnes. noli tua manu perire, quibus belli crudelitas pepercit hactenus. Atque illud caue, ne dum vindictæ indulges deletis ciuibus nobiliſſimam Galliæ ciuitatem, atque Gotthorum imperii propugnaculum excindas. Erat Wamba bellicis artibus cuiuis veterum Regum æqualis, ſed imperatoriam laudem benignitate, clementia, & manſuetudine ſuperabat. Itaque perpauca locutus, hanc ſummam orationis habuit: Tuis inquit, precibus flexus, vitam ſontibus dono. ne tamen abſolutio improbitatis, lex impunitatis eſſe credatur: ſupplicium quod ad retinendam imperii dignitatem neceſſarium fore arbitror, penes coniurationis capita ſtabit. Epiſcopo vero integram veniam pergente flagitare, Rex aliquanto iratior redditus: An non ſatis, ait, eſſe videtur, vitam facinoroſis conceſſam? an vultis vt ſupplicia ad delictorum menſuram expendamus? Tibi Argebaude Præſul bono ſit à nobis quod exploratum habemus, inuitum defeciſſe, ne venia dimidiata concedatur: reliqui quidquid de ignominioſa morte fuerit detractum, id totum in lucro ponant, noſtræque acceptum ferant benignitati.

Coniuratorum ſupplicium. CAP. XIII.

REGEM in vrbem aduenientem inſtructæ copiæ roburque exercitus triumphi ſpecie ſequebantur. belli reliquiæ confectæ erant vniuerſa ciuitate contradita: cuius ille ſuperiorem partem, quæ Franciæ obiecta erat, militari præſidio muniendam curauit aduerſus Germanorum & Francorum impetum, quos obſeſſis auxilio ſuperuenire, iamque affore erat nunciatum. Paulus vitæ dulcedine illectus, nulla honeſti cura continuo deditio-

nem facit. cum eo Gumildus Epiſcopus, Wittimirus, aliiq; proceres coniurationis capitá amplius viginti in poteſtatem venerunt. Vincula omnibus ſunt iniecta. Duo Duces equis inſidentes medium Paulum toto inſpectante exercitu peditem cæſarie vtrinq; apprehenſa ad Regem deducunt. Ad cuius ille conſpectum cingulum ponit: qua cæremonia veteri maiorum inſtituto omni militari honore ſpoliabatur. captiuis ad Regis pedes proſtratis, cum pro diuino munere gratias numini egiſſet, coramq; coniuratorum amentiam increpaſſet, ita vitam ſupplicibus donauit: vt cuſtodiri ſontes ab exercitu mandaret, ſupplicii modum maturiori conſilio volens decernere. Franci atq; nonnulli Saxones, qui aut obſidum loco erant, aut arma rebellionis initio cum proditoribus ſociarant, conſeruati donatiq; liberaliter. impune in patrias ſedes dimiſſi. Ita magnarum initia rerum, quæ occupatione regni & Galliæ defectione ſolicitum Wambam habebant, celerem & opinione faciliorem exitum habuere. Flagitioſis puniendis Dei numen apparuiſſe videbatur, cum templorum theſauros expilaſſent, quos inde mouere religio erat. Eos Wamba eius religionis exoluendæ cauſa quęſtione habita priſtinis locis reponi mandauit: vrbis belli iniuria quaſſatæ mœnia inſtaurata: cadauera ne tetro odore vrbem inficerent ſepulturæ mandata. His rebus perficiendis triduum datum. mox Rege in ſublimi loco ſedente in rebelles ſententia pronunciatur. Eorum colla Rex ipſe pedibus primum calcauit: deinde ex Paulo quæſitum, num aliqua iniuria læſus, impium in Regem & patriam facinus conſciuiſſet? negauit ille. contra magnis & multis honoribus abs Rege cohoneſtatum. temere in ea mala præcipitaſſe. Mox eo ſcripto concepta ſacramenti forma, qua in Wambæ verba iurat, coram pronunciata: iuriſiurandi præterea formula recitata, quod Paulus cum regni nomen inuaſit à popularibus exegit. Demum quibus ſuppliciis rebellium conatus plectendi eſſent, ex conciliorum legibus cognitum eſt: & ſecundum eas mortis ignominioſę ſententia in Paulum & ſocios pronunciata. bona fiſco addicta: additumque, vt ſi forte Regis benignitate vita eſſet condonata, luminibus certe priuarentur. Rex clementiæ laude cupiens reliquos populares ſibi conciliare, ponere cæſariem, qua olim nobilitatis inſigne continebatur, & decaluari ſatis habuit. Chilpericum Regem Francum eo nomine ſecundum nunciatum erat propediem cum copiis affore. eius aduentum in caſtris cum quatuor dies fruſtra expectaſſet, ſatis ſe ad victoriæ fructum, & ad nominis exiſtimationem tuendam tantis rebus confectis profeciſſe iudicans, & ne vltro laceſſendo Francos, fœdus quod inter vtranque gentem diu ſteterat violaſſe prior videretur, Galliæ rebus compoſitis in Hiſpaniam redire parat. Cum interea nunciatur Lupum Ducem quendam cum Francorum manu Beterris agros omni iniuria vaſtare. Verum Rege cum copiis aduentante, hoſtes viribus impares montium iuga captare conſtituunt. fugæ ſimilis profectio viſa eſt, relictis impedimentis in planicie, & ex ſtrage rerum in itinere relictarum. Regii ſine vulnere hoſtium ſpoliis ditati, & Gallica præda graues, Narbonem ex compoſito redierunt: vnde exercitus pars per Galliæ pręſidia diſtributa. Iudæi nouo edicto Gotthicæ ditionis finibus prohibiti. reliquus exercitus Canabæ, quod oppidum in agro Narbonenſi erat, pro concione laudatus, miſſioneq; donatus eſt. Rex ipſe conuerſo in Hiſpaniam itinere, Toletum vrbem Regiam ſexto menſe ex quo inde diſceſſerat, tantis victoriis clarus, atque triumphi ſimillima pompa inuectus eſt. Rebelles barba & capite raſis, nudis pedibus, atque pannoſi in camelis pręibant. Paulo ludibrii cauſa corona ex nigro corio capiti impoſita. regii milites ſequebantur in ſplendidis veſtibus, atque omni lætitiæ ſignificatione. agmen præeunte curia Rex ipſe claudebat, ipſa canicie & tantis rebus geſtis regni maieſtatem augens. Vniuerſa ciuitas, quę ſe portis obuiam effuderat, ad eius ſpectaculi inſolentiam attonita, ſenem Regem fauſtis acclamationibus proſequebatur. peracta pompa ſontes perpetuo carceri mancipati. Is finis tantarum rerum fuit.

Reliquæ Vvambæ actiones CAP. XIIII.

VVAMBÆ virtute ac perpetuo labore, Hiſpania domi quidem pacis diuturnę bonis florebat, foris autem priſtinam dignitatem recuperabat. Itaque Rex animo ad pacis conſilia conuerſo, Regiam vrbem ſpatiis amplificatam perpetuo muro muniuit, qui per Diui Iſidori ſuburbium ad vtrunque pontem pertinet. Toletum enim tribus amplius ex partibus flumine alluitur, quod circum vrbem altiſſimis coercitum ripis per ſaxa præceps fertur. quarta pars ex planicie aditum habet difficilem: & anguſtiori prius muro cincta erat, cuius veſtigia ad venale forū & ad ferream portam extant. nūc Wambæ diligentia ſuburbiis intra vrbem incluſis, quo difficilior expugnatio eſſet, inferior murus eſt additus. Operi perficiendo lapides vndecunque conuecti. ac ex Romanæ ſtructuræ ædificio marmora, in quibus

quibus rotæ aut rosæ similitudine sculptæ imagines sunt pluribus in locis. Vulgus Wambæ Regis insignia esse persuasum habet: ipsi lapides resistũt huic opinioni nullo ordine positi, sed temere vt conuehebantur. Gemina carmina, vt magni auctores testantur in nonnullis turribus incidi curauit, rei gestæ monimentum: quæ tametsi rudia sunt nimirum eius ætatis, subiici placuit.

Erexit fautore Deo Rex inclytus vrbem
Vvamba, suæ celebrem protendens gentis honorem.

In summis præterea turribus Sanctorum statuas ex cãdido marmore locauit, eorum quos præcipuos tutelares patronosq; ciuitas adoptarat, his additis versibus.

Vos Domini Sancti, quorum hic præsentia fulget,
Hanc vrbem & plebem solito seruate fauore.

Vtrosq; versus temporum longinquitate iniuriaque oblitteratos euersas statuas, Philippi II. Hispaniæ Regis nostra ætate cura restituit. Vrbe munita, intermissa consuetudo ecclesiasticos conuentus celebrandi reuocata est, Wambæ Regis cura. Itaque regni anno quarto, salutis sexcentesimo septuagesimo quinto, ad septimum Idus Nouembris, in D. Mariæ 675. æde conuentus est habitus. Pauci Episcopi, nimirum septendecim, ac ferme ex Carthaginensi prouincia conuenerunt. septem præterea Abbates, iu quibus Auila numeratur monasterii Agaliensis sancti Iuliani nomine Abbas, nisi locus est vitiatus. postremũ inter Patres locum Gundila occupauit, Archidiaconus sanctæ Mariæ de sede: vnde intelligitur templum in quo cõcilium est habitum, primum & maximum eius vrbis fuisse: eodem autem loco situm quo cernitur nostra ætate retento nomine structura mutata, lapis indicio est, quem de cœlo lapsa Virgo mater vestigiis pressit, Illefonso Præsule, vt est superius demonstratum. In eo conuentu secundum Deo & Regi gratias actas ob instauratum morem veterem concilia celebrandi, qui decem & octo annorum spatio intermissus erat, sedecim canones sunt editi: sancitumque quotannis concilia prouincialia Episcoporum in ecclesia Metropolitana agitari. Eodem anno Bracaræ in Lusitania tertium concilium, inter ea quæ in illa vrbe celebrata sunt, est habitum. Sancitum ne Episcopi, vt erat moribus receptum, Martyrum reliquias è collo appensas in sellis ipsi sublimes succolãtibus Diaconis, sed Diaconi in thensis gestarent. Sacerdos sacris operaturus nisi orario vtrunque humerum tegeret, pectus crucis figura, anathematis ignominia notatur. Interfuit in eo conuentu Isidorus Asturicensis Episcopus, Valerii eius æqualis qui sancti Petri Montensis Abbas fuit, humanarum rerum contemptu & eruditionis opinione, ea ætate cum primis clarus: vt eius ingenii monimenta testantur, præsertim is liber, cui titulũ fecit, De vana seculi sapientia. Alios præterea Episcoporum conuentus Wamba Rege esse habitos, & si publica conciliorum acta sileant, res ipsa loquitur, recensq; instaurata lex de conciliis habendis. ac Toletum ex vniuersa ditione Præsules cõuenisse certo credimus: cum magni auctores tradant, Wamba Rege, atque in concilio Toletano singulis diœcesibus Episcoporum, fines descriptos. neque putamus in causa communi, & quæ ad omnes pertinebat, paucorum iudicio, atque sententiis fuisse disceptatum, sed vniuerso gentis concilio stetisse. in quo prętera additum, vt sacerdotes ad normam in D. Isidori regula præscriptam, vitam vniuersi conformarent. Nouæ diœceses Episcoporum constitutæ. Exiguum oppidum quod Pimeneii confessoris sepulchro celebre erat, aliique pagi & vici, ad hæc Petri & Pauli Prætoriensis ædes, quæ in Toleti suburbiis erat, ac ferme vbi nunc nosocomium S. Crucis nomine, Episcopatus iure donata: vtrunque Regis obsequio magis datum, quam ad antiquam legum ecclesiasticarum rationem expensum: quibus vetitum esse constat, tum in vna vrbe duos Episcopos constitui, tum in exiguis oppidis nouos Episcopos creari. quod Regis pio sane sed imprudenti studio violatum, proximi cõcilii Toletani, quod duodecimum est, decreto antiquatum est, Rege etiam leuitatis accusato. vt rebus mutatis plerunq; quo fortuna eo fauor hominum inclinat, destituit alios. Nonnullæ leges ab Wamba latæ sunt, quibus reipublicæ statum multis labefactatum partibus temperauit. disciplinam militarem reuocare curauit, omnes cum delectus haberentur ad signa conuenire sanciens, præter senes, pueros, & imbecilla valetudine impeditos: seruitia armare minimum quenq; decimam suorum partem, quibus armorum genus à cæteris discretum designabatur. Ipsi Episcopi virique sacrati in repentino hostium incursu collecta suorum manu obuiã prodire iussi ad centesimum lapidem. Hac Wambæ diligentia, victoria naualis de ingenti Saracenorum classe Gotthorum virtute parta est. Etenim vniuersa ferme Africa, quam late nostri maris littora à Nili ostiis vsq; ad Herculis columnas patent, Saraceni armis domita, obiecta Hispaniæ littora flamma ferroq; vastabant ingenti classe, in qua ducentæ & septuaginta naues erant. quam vniuersam Gotthi noua classe comparata, partim cęperunt, partim incenderunt: cum ex-

pedito consilio Rex, atque in omnes reipublicæ partes peruigil hostium conatus continuò comprimendos iudicaret, ne latius serperet malum. Sunt qui ab Eruigio Comite suspicantur eam classem in Hispaniam euocatam odio Wambæ & ambitione regnandi. Erat enim Ardebasti filius, Reccesuinthi propinquus, atque magna inter proceres auctoritate: quam ipse ingenii dexteritate, & accommodatis ad tempus officiis vehementer augebat. Animus mortalium inexeplbilis est præsentis fortunæ muneribus, semperque ad vlteriora contendit. Ergo cum neque Wamba superstite fore se voti compotem speraret, neque defuncto si procerum liberis suffragiis res ageretur, propter Theodefredum Reccesuinthi fratem, quem superioribus comitiis ob imbecillam ætatem prætermissum fuisse monstratum est: sibi spem nullam regni nisi in scelere ratus primum Saracenorum classem in Hispaniam immisisse creditur. Deinde cum hac non successisset, Regi clam aquam, vbi spartum erat maceratum, præbendam curauit. Eo veneni genere cum venis conceptum esset, repente Rex morbo grauissimo implicatus, sacris Christianis atque pœnitentia Quirici Toletani Præsulis cura expiatus, sub primam noctis horam cum iam videretur animam agere, posita coma, atq; in sacerdotis morem detonsus, monachi ritu cucullum induit. Eo videlicet ritu diuinum numen amplius propitiari credebatur. vtrunq; Eruigii suasu (sic creditum est) quo nimirum regnandi spe, si maxime superuiueret penitus caderet, vt in concilio Toletano sexto cautum erat. Additum præterea, vt intermorientibus vocibus, menteque vi veneni alienata, Eruigium ipsum successorem diceret: idque extemporaria syngrapha atque diplomate regio confirmatum. Accidit id pridie Idus octobris, die Dominico, Luna quin-
680. tadecima. vnde intelligitur Wambam anno salutis sexcentesimo octogesimo regno fuisse spoliatum. Nam cum sequenti luce morbo tantisper remittente ad se rediens consideraret, ex potenti paulo ante Rege monachum repente factum, mutare noluit: siue animi magnitudine rursus spernentis, quæ alii per ignes ferrumque petunt: siue desperatione regnum recuperandi, cum Eruigius rerum potiretur, intra eundem diem corona suscepta, tametsi inunctionis cæremonia in proximum diem Dominicum reiecta est. Itaq; Wamba in Pampligæ monasterium, quod nonnulli suspicantur in Mugnoni valle fuisse situm, se contulit: vbi septem annos & menses tres (alii diutius tradunt) purissimo religionis studio vitæ reliquum propagauit. Regnauit annis octo, mense vno, diebus quatuordecim. Ex eo monasterio Alfonsi Regis iussu, cui cognomen Sapienti fuit, defuncti corpus Toletum deductum est, Ioannis Martini ex monacho Franciscani Episcopi Gaditani diligentia: atq; in D. Leocadiæ, quæ ad arcem sita est ad aram maximam tumulatum. Quiricus Toletanus Præsul, siue ætatis grauitate pressus, per idem tempus defunctus est: siue tædio animi confectus vltro abdicauit. nam Iulianum Quirici successorem constat Wambæ permissu Flauium Eruigium Regem, vt erat in more positum, inunxisse.

Nomina Episcopatuum Vvamba Rege. CAP. XV.

VETERES vrbium sedes, extinctaq; variis casibus oppida, & post excidium renata aliis sæpe nominibus, ex Wambæ Regis diœcesum diuisione cognoscere non erit incommodum: & quibus Metropolitanis singuli Episcopatus contributi essent, explicare vniuersim operæpretium fore arbitror. nam de singulorum finibus, quibus descripti erant, laborare non attinet, temporum longinquitate rebus omnibus ab antiquo mutatis. Toletano Præsuli Oretanus Episcopus subiectus erat. extat Oreti vestigium, octo passuum millibus ab Almagro municipio, Virginis Matris sacellum cognomento Oretanæ, atq; ex eo loco Almagrū translati lapides Oreti nomine inciso, Biatia, quę hodie Baeza. Mentesa, quæ nostra ætate Monrizon nuncupatur versus Castellā sita, & à Duce olim Mauro excisa, auctore Roderico, quo tēpore à Mauris euersa est Hispania. Acci, hoc est, Guadixiū. Basti, Baza. Vrci, quibusdā hæc Almeria aliis Murcia fuisse creditur. Bagasta: huius vrbis nullū vestigium extat, tantum versus Orihuelam sita fuisse putatur, tum ex locorum ordine, tum ex portæ Magastri nomine, quæ in ea vrbe est, indicio. Ilici, Helche. Setabis, Xatiua. tum nomen retinens Denia, quæ antiquioribus Dianium fuit. & Deniæ vicina Valentia. Sequitur Valeria, quæ hodie vulgo Valera cremata dicitur. Segobrica, huius vrbis vestigia ab Vrcesia octo passuum millibus in oppido, quod Græci caput vocatur, extare eruditiores habent persuasum: nam qui Segorbium putarunt, nominum eos similitudo misit in errorem. Arcabica, hæc olim Segobricam inter & Complutum sita fuit, fortassis quæ Ptolemæo Percabita est. Præterea quarum appellationes notę sunt Complutum, Segontia, Vaxama, Segobia, Palentia. Itaque Toletum sacræ ditionis fines vltra Carthaginensem prouinciam, cui proprie præfecta erat, Gotthorum etiam ætate extendebat:

nam

nam hæ omnes vrbes atque earum Epiſcopi à Toletano Pręſule ſacra petebant. Ab Hiſpalenſi autem Metropolitano, Italica, quæ hodie Hiſpalis vetus eſt, ab Hiſpali ſex paſſuum millibus diſſita. Aſſidonia, quæ quibuſdam Medina Sidonia eſt, ex ſimilitudine appellationis argumento probabili: aliis Cæſarianum, indicio templi, quod in ea vrbe eſt B. Virginis Siduegnæ nomine. & Raſis Maurus Xeritium Siduegnæ eam ciuitatem vocauit. Elepla ſiue Niebla ſit, ſiue Lepe. Malaca, Eliberris, quæ olim vrbs ſupra Granatam octo paſſuum millibus poſita fuit, in monte quod ab ea vrbe Eluiræ hodie nomen habet. Aſtigi, hæc eſt Ezigia. Corduba, atque quæ hodie prope Vaenam Cabra vulgo eſt Egabrum. tum Tucci, hoc eſt, Martus. Atque his finibus Hiſpalenſis Præſulis ditio deſcripta erat. Emeritæ Metropolitanus ſubiectis vrbibus & earum Epiſcopis iura dabat: Paci Iuliæ, (hodie Begia eſt in Luſitania,) Oliſiponi, quæ Gotthis Oliſibona fuit, vrbs noſtra ætate diuitiis & amplitudine nulli Europæ ſecunda. Eboræ (Gotthis Elboræ,) Tudenſis Talaueram eſſe dixit in Carpetanis. Oxonobæ, quæ eruditis Eſtombar hodie eſſe creditur, prope Silues conſtituta. Igeditaniæ, oppidum in Luſitania extat Idaniæ veteris nomine, Conimbricæ, cuius veſtigia octo millibus paſſuum à noua Conimbrica monſtrantur, veteris Conimbricæ nomine. & quæ nomina ferme retinent Viſeum & Lamecum. prætereà Caliabriæ, quam vrbem Tudenſis & Marineus Montangium eſſe ſuſpicantur, coniectura haud ſatis probabili. Salmanticæ (Gotthis Salamantica,) Numantiæ, hoc eſt Garay. Abulæ, Cauriæ. atque hactenus de Emeritenſi prouincia. Bracarę hæ vrbes contributę erant, Dumium, quod hodie monaſteriũ extat prope Bracaram. Portucale, qua ſe Durius euoluit in mare, vnde Portugaliæ nomen ipſi vrbi primum, deinde toti prouinciæ ab oppido Cale factum, quod hodie oppidum Caia dicitur. Tude, Auria, & cui hodie Padrono nomen eſt Iria Flauia, in eodem numero ſunt. prætereà Lucus Auguſti, Britanica, ſiue Bretonia, quæ Lucum præter & Aſturicam ſita erat: hodie à Mindonienſi vrbe octo millibus paſſuum oppidum extat nomine Bretagna. ad hęc Aſturica, & Legio, quæ vrbes vulgo notę ſunt, & antiquis affinia nomina retinent. Tarraconenſis Metropolitani auctoritatem ſubiectę vrbes ſequebantur Barcino (Gotthis Barcinona,) Egara, quę vrbs pręter Barcinonem & Gerundam olim ſita fuit, atq; his locis finitima Gerunda. tum Emporia, & Auſona, quæ hodie in Catalaunis Viq; dicitur cognomento Oſona. Vrgelia, Ilerda, quę duę vrbes notæ ſunt. & cuius ſedes prorſus ignoratur Hictoſa. Superioribus adiungebatur Dertuſa, Cęſarauguſta, Oſca, Pompelo (Gotthis Pampilona,) Calagurris (Gotthis Calaforra,) Turiaſo (Gotthis Tiraſona,) Auca, cuius vrbis veſtigia ſupra Burgos monſtrantur, vnde & Aucę montes dicti. atq; hactenus Tarraconenſis Metropolitani ditionis fines prolati. Narbo veteribus (Gotthis Narbona.) ſubiectis Epiſcopis & vrbibus iura dabat, legeſque ſacrorum: primum Beterri, hoc eſt, Beſiers, quę vrbs Plinio quidem Bliterę eſt. deinde Agathę, quę hodie ciuitas ſiue Agde eſt, ſiue Mompellerium in Gallia Narbonenſi. Magalonę, quod nomen hodie retinet villa Epiſcopi Mompellerii. Nemauſo, Latebę (hodie Lodebe,) & quę nomen retinet Carcaſoni. pręterea Helenæ, quę hodie in agro Ruſcinonenſi Euna eſt. Sunt qui Tudenſem, Lucenſem, & Legionenſem Epiſcopos affirment, ſiue Wambę beneficio, ſiue ex antiquo ducta conſuetudine, ſui iuris fuiſſe, neque vllius Metropolitani imperium & auctoritatem reſpexiſſe, haud ſatis idoneis in alterutram partem argumentis. Illud in confeſſo eſt, plura Epiſcopatuum nomina in vetuſtis conciliorum actis extare, quæ in Wambę diuiſione deſiderantur. fortaſſe rebus tempore permutatis, aut quoniam vetera monimenta & ſchedę multis in locis vitiata ſunt, Epagrenſis, Carhaginenſis, Caſtulonenſis, Fiblarienſis, Eliocrocenſis, Eminienſis, Immonticienſis, Lamibrenſis, Elotanus, Magnetenſis, Laberricenſis. Quę nomina noſtra ætate ignota ſunt, ac ne vrbium quidem omnium, earum ſedes vbi eſſent, prorſus exploratum eſt: neq; deeſſet diligentia ſi in rebus tam dubiis qua ſe via certa panderet ad inueſtigationem veritatis.

Conſtantini diuiſio. CAP. XVI.

QVOD ante ſumus polliciti, neque hactenus pręſtitum eſt, Epiſcopatuum in Hiſpania factam diuiſionem à Conſtantino Magno, vti Raſis Arabs eſt auctor, eius ſententia noſtris verbis ſubiicimus Latine, poſt diuiſionem Wambę. Conſtantinus, inquit, multis vrbibus Epiſcopos dedit eo honore carentibus. Ac Hiſpaniæ cum eſſet renunciatum in magna agrorum bonitate, diuite cultu, incolarum frequentia, Chriſtianorum numeroſa multitudine, Epiſcopos non habere: conſilio communicato, optimum fore iudicauit ſex Epiſcopos dare, qui metu omni ſublato, libere religionem Chriſtianam & ſacra populis promulgarent. Ergo viris idoneis ad ſe vocatis, ciuitates ad hunc modum diſtribuit.

„ Primo Narbo designata est, aliæque septem vrbes cum potestate iura sacra populis dandi, moresque castigandi. earum hæc sunt nomina. Beterris, Tolosa, Magalona, Nemausum, Carcaso. in hac vrbe D. Mariæ gloriosæ, ædes est, septem argenteis aris inclyta, frequentia populi religiosa. præsertim semel in anno maiori concursu multitudinis, sed & aliis temporibus celeberrima. Barcinone distat decem dierum itinere. Præter has Lutebe & Helena, Narbonensi Episcopo sunt datæ. Alteri Episcopo Bracara cessit: Dumio, Portucale, Auria, Oueto, Asturica, Britonia, Iria seu Compostella, Aliubra, Iffa, Tude cõtributis. Proximus Tarraconensis Episcopus creatus est. Barcino, Auca, Morada (fortassis Gerunda,) Beria (fortassis Emporiæ,) Oriola, Ilerda, Dertusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo, Calagurris sunt additæ. Quartus Carthagine Episcopus institutus est. Toletum, Oretum, Setabis, Segobrica, Complutum, Caraca, Valentia, Murcia, Biatia, Castulo, Montogia, Basta, Begena (forte Bigastra.) adiunctæ. Quinto Emerita data est vrbs primaria. subiunctæ Pax Iulia, Olisipo, Egitania, Conimbrica, Lamecum, Ebora, Cauria, Lampa (quid si Salmanticam legas? aut Lamam nunc contributam Mirobrigæ Lamasi nomine.) Postremum Hispalis Episcopum habuit. Hispali iura petere iussæ sunt Italica, Seritium Assidoniæ, Niebla (Romanis Elepla,) Malaca, Eliberris, Astigi, Egabrum. Sic Hispania omnis à Constantino Augusto in sex Episcopatus tributa est. Quo maior esset auctoritas, religionique suum caput constaret, imperandique potestas: ipse quidem Constantinopolim concessit, seque vt priores Romæ, eius vrbis Regem dixit: sanciens præterea, vt Romæ domino cæteri Christi cultores obtemperarent: quem ipsi dominum Christianorum eorum qui è sacrato ordine erant, & sanctum vocare soliti erant, ob acceptam à Petro Apostolo potestatem, quam illi Christus crediderat. Hæc sic Maurus ait. Conuenit auctor historiæ, quæ Alfonsi Castellæ Regis cognomento Sapientis nomine circunfertur, diuisionem Episcopatuum in Hispania factam à Constantino Magno eodem ordine, quibusdam modo vrbium nominibus commutatis: vnde & ex Wambæ diuisione atque ex coniectura deprauatas haud dubium in Mauro nonnullas voces castigauimus, sententia conseruata. Archiepiscopos vocare non sumus ausi, quos Maurus Episcopos vocat, religionis nostræ, & graduum distinctionis ignarus scilicet, admonuisse sit satis.

Eruigius Rex, CAP. XVII.

FLAVIVS Eruigius regnum malis artibus quæsitum recte & prudenter administrauit. Ac primum memor rerum humanarum haud diu eodem vestigio stare, potentiam scelere partam inuidia sæpe opprimi populari: omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Regem fraude ipsius circumuentum, neque id Gotthorum gentem ignorare, regni stabiliendi cura, ingenium in omnes partes versat. optimum visum est, religionis speciem obtendere? quod ab aliis sæpe Regibus tentatum non incommode cesserat. Itaque Toletum ex vniuersa ditione Præsules conuocati, numero triginta quinque conuenerunt. Ad quin-
681. tum Idus Ianuarii mensis, salutis anno sexcentesimo octogesimo primo, conuentus est habitus, quod in conciliis Toletanis duodecimum est. In eo conuentu duæ res ad memoriam insignes sancitæ sunt: Eruigio regnum quod arripuerat Patrum sententia confirmatum: arma tenenti, qui negarent quod petebatur? non constantia id, sed temeritas fuisset. Gotthorum proceres sacramenti religione exoluti, quo Wambæ obstricti erant, abdicatione Wambæ, & capitii diminutione sublati. sic putabant. Præsuli Toletano creandi tota ditione Episcopos ius datum, Rege ad quem ea res peruetusto Hispaniæ more spectabat procul constituto: præsente confirmandi, quos Rex creasset, concessa potestas. Ea prærogatiua quoniam Toletani Primatus in cęteras ecclesias Hispanię fundamenta ponebantur, Patrum decretum adscribi placuit. „ Illud quoque collatione mutua decernendum nobis occurrit, quod in quibusdam ciuitatibus, decedentibus Episcopis propriis, dum differtur diu ordinatio successoris, non minima creatur officiorum diuinorum offensio: dum tractu terrarum impeditur, celeritas nunciorum: ne queat Regis auribus defuncti Præsulis obitus innotescere, aut Principis de successore electio expectari. Placuit ergo omnibus Pontificibus Hispanię atq; Calæciæ, saluo priuilegio vniuscuiusq; prouinciæ, vt Toletano deinceps Pontifici ius sit in quibuslibet prouinciis, quoscunq; regalis potestas elegerit, & iam dicti Toletani Pontificis iudicium dignos esse probauerit, præficere Præsules: & decedentibus Episcopis eligere successores. Actis concilii Iulianus Hispalensis. Iulianus Toletanus, Liuua Bracarensis, Stephanus Emeritensis subscripserunt. Et fortassis Hispalensis Toletano Pręsuli de dignitate noluit quidquam concedere, cum in subsequentibus conciliis,

ciliis, primum inter Patres Toletanus locum pro iure concessę auctoritatis occuparit. Toto deinde biennio euoluto, rursus Eruigii Regis iussu, Episcopi triginta octo, Vicarii Episcoporum viginti sex, Abbates nouem, proceres præterea nō pauci in vrbem Regiam conuocati, in Petri & Pauli Prętoriensi ęde, concilium Toletanum tertiumdecimum celebrarunt pridie Nonas Nouembris, salutis anno sexcentesimo octogesimotertio, qui annus 683. Eruigii regni quartus erat. In eo conuentu Pauli sectatoribus Rege concedente, Patrumq; decreto venia concessa. & cum fides esset angustior, neq; debita regio fisco soluerentur, ad nouorum motuum metum procurandum vectigalia, quorum grauitate prouinciales fessi erant, imminuta, & quæ eo nomine debebantur condonata. Et nimirum clementiæ & liberalitatis laude, quæ maxima vitia sæpe obruūt, occupati regni maculas delere Eruigius satagebat. Præterea cum ad honores publicos homines ignobiles malis artibus irreperent, & Gothorum nobilitas confuso cum plebe sanguine, magna ex parte extincta contaminataq; esset, ei malo occurri mandatur. Ad extremum in Regis gratiam, lex à Patribus promulgata, qua Reginæ Liubigotonæ atq; filiorum, si quid humanitus Regi accidisset, præsidiū, continebatur: ne popularis inuidiæ flamma, quod non immerito metuebatur, Eruigii posteri deflagrarent. Mandatumq; Episcopis, vt ad Paschatis festum, quo die Christi ad vitam reducis memoria instauratur, cum Rege celebrandum venirent quicunq; moniti essent. Extant Iuliani Toletani Præsulis ad Idalium Barcinonensem Episcopum litteræ, inter eos amicitiam initam significantis, cum is Episcopus ad celebrādum Pascha in curiam venisset. Subscribunt Iulianus Toletanus, Liuua Bracarensis, Stephanus, Emeritensis Florefindus Hispalensis. Multa concilia celebrādi laudem quæsisse Eruigius videtur: nam anno proximo quartumdecimum Toletanum concilium habitum est ad octauumdecimum Kal. Decembris, Leonis II. Romani Pontificis iussu & auctoritate: vt sexti concilii generalis, quod nuper Constantinopoli à ducentis & nonaginta Episcopis habitum erat, acta Hispaniæ Præsulum assensu rata essent. Episcopos omnes conuenire instantis hyemis rigor non permisit: & pleriq; sumptus, quos superioribus conciliis celebrandis tolerare necesse fuerat, excusarunt. Itaque Episcopi septendecim, ac ferme omnes ex Carthaginensi prouincia, Vicarii Episcoporum decem, in quibus Tarraconensis, Narbonensis, Emeritensis, Bracarensis, atque Hispalensis procuratores erant, Constantinopolitani concilii actiones & decreta probarunt: illudque proxime post Chalcedonense concilium ponendum iudicarunt. Nimirum eius seculi vitio, Africæ, atque Illyrici exemplo, quintum concilium generale, quod Iustiniano Imperatore habitum erat, repudiabant: q, & Isidorum Hispalensem fecisse, eius scripta non vno loco testantur. Ibæ Edesseni, Theodori Mopsuesteni, Theodoriti Cyrensis scripta in eo conuentu Patres improbasse, accusabatur passim, quos concilii Chalcedonensis auctoritas excusabat. haud satis intelligebant non idem semper de hominibus & de eorum opinionibus iudicium esse. Monothelitæ ergo siue Apollinaristæ geminam in Christo negantes esse voluntatem, Hispaniæ Præsulum iudicio, quod Constantinopoli factum erat damnati missaque à Patribus ad Romanum Pontificem per Petrum quendam Romanæ ecclesiæ Regionarium apologia aduersus hæreticos, in qua catholicæ religionis summa capita continebantur, Iuliani Toletani Præsulis vt erat excellenti eruditionis opinione opus. In quo Leone II. interea defuncto, Benedictus Leonis successor nonnulla censuræ digna iudicauit, atque in his quod de sacra Triade disserens dixisset: sapientiam ex sapientia procedere, voluntatem ex voluntate: quomodo catholica ecclesia affirmat, Deum de Deo, lumen de lumine: quas loquutiones non esse extendendas Pontifex disputabat. Illud præterea offendebat, quod Christum seruatorem ex tribus substantiis conflatum esse affirmaret. Dum hæ controuersię Romæ atq; in Hispania agitātur, Eruigius Rex tametsi religionis specie satis profecisse videbatur, vt regnum se superstite staret: ne defuncto tamē alienata multitudine, inimica nobilitate populare odium filios opprimeret cura solicitabat. optimum visum est, Egicam arcta cognatione Wambæ sanguini annexum generum adoptare Cixilone filia in coniugium data, iuratumq; in primis Reginę socrus, atq; filiorum eius commoda & incolumitatem diligenter, pro eo ac par erat, curaturum: neq; permissurum patre defuncto in orphanorum fortunas quenquam impune grassari. His rebus ex sententia cōstitutis, cum Wambæ leges nonnullas, quæ paulo acerbiores videbantur, & ab illorum temporum conditione abhorrere, propter corruptos gentis mores antiquasset, ac nominatim legem de delectibus militaribus, quæ paulo seuerior erat, mitigasset, in viuis esse desiit Toleti ex morbo defunctus. 17. Kal. Decembris: qui dies Veneris erat, salutis anno 687. regnauit annos septem, dies quinque & viginti, ad posteritatis memoriam, non tam honestus, quam clarus. Hoc Rege fame grauissima vexata est Hispania. Emeritæ pons & mœnia noua diligentia instaurata, opus 687.

curante vrgenteq; Sala (vt peruetusta carmina indicant inter Eugenii Toletani Pontificis epigrammata) noui atq; magnificentissimi ædificii speciem repræsentabant.

Egica Rex. CAP. XVIII.

ERVIGIVS pridie mortis suæ Egicam generum successorem designauit, proceribus sacramento solutis, quo ipsi obstricti erant, vt nimirum in noui Regis verba iurarent. Inunctionis cæremonia more per hæc tempora vsitato, post diem nonum, qui dies Dominicus erat, octauo Kalen. Decembris, Luna quartadecima, in Petri & Pauli Prætoriensi æde peracta. Rerum potitus Egica odium in Regem socerum compressum animo, continuo deprompsit. Et fere iniuriæ quam beneficii memoria diuturnior est. Itaq; regnum de manu à socero acceptum, præclaro videlicet initio, ab eius vindicta auspicatus, vxorem Cixilonem, ex qua Witiza natus erat, in odium patris repudiauit. Repudii suasor auctorque Wamba, vt nonnulli auctores tradunt, cum pietatis specie veteris odii semina scintillasq; foueret ad extremam vsq; ætatem. De nonnullis proceribus supplicium sumptum: nimirum quorum opera Wambam in fraudem impulsum, atque de rerum culmine deiectum esse constabat. Quod nisi ea vindictæ dulcedine reliquas actiones deformasset, facile cum quouis priorum Regum conferri potuit. Belli & pacis artibus perçque instructus fuit, prudentiæ atque mansuetudinis laude in primis cumulatus. Religionis amplificandæ studio, & superiorum Regum æmulatione prouocatus, concilium Toleta. quintumdecimum
688. haberi curauit, atque perfecit, ab Episcopis sex & sexaginta, eius seculi anno octogesimo octauo, Idibus Maii, in Petri & Pauli Prætoriensi æde. De sacramenti forma atque vi potissimum suscepta est disputatio: quo Eruigius ante annos aliquot Egicam successorem & regni proceres implicarat, adegeratque viduæ Reginæ, & filiorum eius præsidium incolumitatemque iurare. Ii cum temporum perturbatione, qua multi tota prouincia promiscue bonis euersi sunt, plurima per iniuriam occuparent tanquam certo iure possessa: quærebatur an iuramenti religione prohiberentur, tum ii qui iniuriam pertulissent res suas iudicio repetere, tum Rex secundum eorum iura & merita pronunciare. Patrumque sententia statutum, iurisiurandi sanctitatem haudquaquã sceleri patrocinari: exolu q; potius religionem calamitatibus hominum subleuandis æquitate sancienda. Præterea Benedicti Pontificis criminationes & maculæ, quibus superioris concilii acta inusserat noua disputatione detersæ. Nouoque apologetico Iuliani verbis, Patrum auctoritate sancitum, nihil eum videri aduersus Chiristianam pietatem committere, qui in Deo voluntatem ex voluntate procedere affirmarit: Christumque Deum ex tribus substantiis conflari. cum substantiæ nomen in naturæ, essentiæque significatione vsurpari consueuerit, & abstractæ voces nempe formas significantes, sæpe pro concretis veterum scriptorum abusu sumantur, Eam Iuliani disputationem Sergius Romanus Pontifex, Benedicto interea defuncto, magnis laudibus celebrauit, vt Rodericus Præsul est auctor: nobis aliquanto liberior visa est, quam vt Iuliani modestiam erga Romanum Pontificem, summum ecclesiæ rectorem deceret. Et nimirum de ingenii laude, qui cuiquam concedat rarus est, & in ardore disputandi modum tenere difficile. Erat enim Iulianus eruditionis laude ea ætate celebris, vt eius libri testantur: ac præsertim opus quod Prognosticum seculi venturi nominauit, liberque De sex ætatibus: qui libri ad nostram ætatem conseruati sunt, alii iniuria temporum desiderantur. Fuit ex Iudæorum sanguine prognatus, Eugenii tertii discipulus: cum Gudila Archidiacono Toletano arcta amicitia coniunctus: Quirici Toletani Præsulis successor, ingenio facili, copioso, suaui: probitatis opinione singulari. Obiit Egica Rege, octa-
690. uo Idus Martii, huius seculi anno nonagesimo. Defuncti corpus in Leocadiæ tumulatum: vitæ sanctitas cœlestium numero inseruit fastisque, vt Martyrologia testantur. In eius locum Sisbertus successit, homo audax & temerarius, ingenio malo prauoque: qui vestem Illefonso Præsuli de cœlo dono allatam, & prædecessorum religione eatenus intactam contrectare, eaque indui non dubitauit. Vnde in maiora mala præcipitauit. Et fere humani animi excæcantur, cum diuina vltio insequitur, neque aciem suam retundi vult. Itaque vasto animo immoderata nimisque alta cupiens, ac rerum nouarum studio elatus, in Regis caput, cuius beneficio auctus erat, rebellauit personæ quam gerebat immemor. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem, neque lingua, neque auctoritas deerat. appellare, tentare, solicitare nouerat. & cum prouincia per eam ætatem in factiones scissa esset, multi ex nobilitate & plebe in partes attracti. vnde intestini belli materia excitata, externa præterea arma mouebantur: vtrunque (sic credimus) Sisberti suasu. Ter cum Francis signa à Gotthis collata sunt, aduersa semper fortuna belli. Verum iniuria temporum neque

neque pugnantium neque cadentium numerus proditus est: ac ne quibus in locis sit pugnatum. Illud constat, Regis diligentia intestini belli, quod maiora mala minabatur, initia compressa. Sisbertus Regis primum, deinde Patrum sententia anathematis ignominia notatus, exilioque mulctatus, ac de gradu deiectus est: eorum qui Toletum iussu Regis conuenientes, numero vnus & sexaginta in Prætoriensi Petri & Pauli, sexto Nonas Maii, salutis anno sexcentesimo nonagesimo tertio, concilium Toletanum sextumdecimum celebrarunt. 693.
In eo conuentu Christianæ religionis formula de scripto concepta promulgataque est. In qua superioris concilii auctoritate atque instituto, voluntatem ex voluntate, sapientiam ex sapientia, essentiam ex essentia in Deo procedere, Christumque ad inferos descendisse expressis verbis affirmatur. Iudæi, qui syncero animo Christiana sacra complecterentur, nobilitate atque vectigalium immunitate donati. Gotthicæ leges maiori diligentia sunt castigatæ: præceptumque vt pro Regis, filiorum, nepotumque eius salute, ad omnia templa, vota diebus omnibus susciperentur: ad certam verborum formam oratione concepta à Patribus. quod institutum ab hoc initio susceptum in nostros mores nostramque ætatem emanasse credimus, paucis in ea oratione verbis commutatis. Cuius deprecationis ea summa capita erant: Vt desideria in eis bona quotidie multiplicentur: aduersantium eorum conamina virtute suæ dexteræ (hoc est Dei) confringantur: indulgentia eis & gratia à sua misericordia conferatur: vt suæ potentiæ defensione protecti antiqui hostis decipula euadant: & caritate & vitæ longæuitate pollentes adire mereantur post transitum sidereas mansiones. quæ sunt omnia verba Patrum. In Sisberti locum Felix Hispalensis Præsul Toletanus est factus. Faustinus Bracarensis Episcopus Hispalim in Felicis locum migrauit. Præterea Maximus Emeritensis, & Vera Tarraconensis cõcilio interfuerunt. Cum his Metropolitanis Felix in Faustini locum ex Portucalensi Episcopo Bracarensis Præsul & alii Patres, tametsi numerus ignoratur, proximo anno Toleti in Leocadiæ templo suburbano nouum conuentum, cuius acta inter concilia Toletana postremum occupant locum, agitarunt Nouembris septimo die. Galliæ Gotthicæ Episcopi venire non potuerunt, pestis contagione impediti, quæ per hæc tempora grassabatur: & belli malis implicit, cum finitimi Franci in ea Gotthici imperii inclinatione de finibus sæpe lacesserent. Actum referente Rege de Iudæorũ natione suppliciis omnibus extirpanda: quam prodendæ Hispaniæ atque aduersus Christianorum imperium rebellandi, cum Iudæis Africanis consilia communicasse, ex oblato Patribus codicillo Rex conquerebatur: latius opinione disseminatum id malum, obscureque serpens manasse per vniuersam Hispaniam, omnesque eius prouincias occupasse, neq; tamen Pyrenæos montes transcendisse, in Galliamq; penetrasse. Id opprimi sustentando ac dissimulando nullo pacto posse, neq; fas esse. Proinde celeriter quid optimum factu foret in re præsenti iudicarent. Æternæ seruituti Iudæi omnes Patrum sententia mancipati, bona publicata, vt animi & corporis cruciatus egestatis malum augeret. sancitumq; in posterum, vt filii eorum septennes à parentibus abstracti, Christianis hominibus educandi instituendiq; traderentur. Lex præterea promulgata, qua Cixilonis Reginæ, quamuis à Rege repudiatæ, & filiorum Rege ipso defuncto præsidium continebatur. Eandem Patres ante tres annos in conuentu Cæsaraugustano lege vniuersim de Reginis viduis lata sanxerunt, defuncto Rege ne cuiusquam libidini atq; contumeliæ opportuna esset, veste mutata in virginum Deo sacratarum collegium cooptari. Cixilonis filius Witiza à Rege patre regni consors renunciatur, cum solus ipse decem annos regnasset. Extantq; monetæ in Hispania patris & filii nominibus percussæ atq; ad Tudẽsem vrbem in amœnissima valle, malis citreis & scatentibus aquis. regii palatii vestigia atq; parietinæ, quod Witiza oblectandi animi causa extruendum curauit. cum in ea vrbe regni sedem collocasset à prouido patre, ne videlicet consortium potestatis pacem publicam, vt fieri solet, turbaret, ad Calæciæ regnum, quod in Sueuorum ditione fuerat, cum potestate ablegatus. Vnde ad reliquas Gotthico imperio subiectas prouincias defuncto patre, quinto post anno vocatus est. Obiit enim Egica Toleti ex morbo, salutis anno septingentesimo 701.
primo, mense Nouembri. cuius mensis die quintodecimo, septimodecimo Kalen. Decembris Witiza recepto more Gotthorum Rex inunctus est.

Vvitiza Rex. CAP. XIX.

VVITIZÆ regnum omnibus turpitudinum maculis deformatum fuit, crudelitate immane præcipua impietate, aduersus ecclesiæ leges insigne. Res Hispaniæ peccatis gentis vrgentibus ad exitum festinabãt. Et inest rebus omnibus quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita mores hominum & imperia vertantur. Initio quidem cum

intelligere videretur. Regum officium eſſe tueri innocentiam, coercere improbitatem: exules qui à patre fuerant relegati in patriam reuocauit. & vt beneficium illuſtrius eſſet, honores etiam & magiſtratus, quibus apud patrem functi fuerant, repoſuit. In procerum conuentu ſchedas publicas, quibus delicta continebantur, atq; infamiæ notæ non paucis in ea temporum perturbatione inuſtæ, comburi mandauit. Ab his initiis cum iuſti & optimi principatus ſpecimen præbuiſſet, mox omnia in ludibrium vertit. ceſſerunt prima poſtremis: vt eſt difficile in lubrica atq; iuuenili ætate ſummam poteſtatem & rerũ omnium licentiam ratione virtuteque frænare. Se ipſe primum aſſentatoribus, quorum magnus in aulis Principum numerus alitur, corrumpendum tradens, in omnes libidines præceps effudit: quas male coercitas, qualiſcunq; patris reuerentia tardauerat. Magno numero concubinas vxorum iuſtarum loco cultuque habuit: lege lata vt id cunctis liceret, tum promiſcuo populo & proceribus, tum viris ſacratis. quod illi libenter factitabant: vt vitia Principum imitari, genus obſequii ducitur. & propemodum neceſſe eſt ſenſibus hominum placeant, quæ cum turpitudine coniuncta ſunt, & vitę humanæ fructum vitiorum licentia atque improbitate definiũt. Romani Pontificis, cuius auſpiciis hactenus religio ſteterat, & Gotthicæ res auctæ, & bonis omnibus amplificatæ erant, imperium abrogatum. Vtraq; lex vt communi prouincię conſenſu & iudicio ſanciretur curatum. Ea re Toleti Epiſcoporum conuentus octauus decimus Gunderico eius vrbis Epiſcopo, eſt habitus in Petri & Pauli ſuburbano templo, vbi per ea tempora Benedictinarum virginum domicilium erat. Eius conuentus acta in volumen conciliorum collata non ſunt: ne conuenit quidem, cum legibus eccleſiaſticis eſſent contraria. Iudæis redeundi atq; habitandi in Hiſpania, cõtra quam antiquis legibus cautum erat, facultas conceſſa. Conuerſa ex eo prouincia, & malis omnibus fœdata, cum multorum inuidiam excitaſſet, eorum qui antiquis legibus ſtari malebant & multi ad Chindaſuinthi ſobolem ſpectarent: quod ſuperſtite patre cœperat, vt eorum ſanguine manus fœdaret, idem ſibi rerum potius faciendum iudicauit. Erant ad hãc ætatem ſuperſtites duo Chindaſuinthi filii, Receſuinthi Regis fratres, Theodefredus, & Fauila. Theodefredus Cordubæ Dux erat, vbi olim palatium extruxit in agro ſuburbano, ſeſe loci amœnitate oblectandi cupidus: cum regiæ inuidiæ declinandæ ſtudio, curia abſtinere, atq; aula haberet præiudicatum. Fauila Dux Cantabriæ erat, & quo tempore Witiza Galætiæ regnum obtinuit, eius lateri adhærens, cohorti prætoriæ præfectus eſt: (Gotthi Protoſpatariũ vocabant, voce eo ſeculo nota.) Hunc Witiza vt eius vxore liberius frueretur (ſic nonnulli ſuſpicantur) ſtipite percuſſum interfecerat, eius Pelagii patrem, qui deinceps res Hiſpaniæ collapſas reſtituere cœpit, & tunc apud Witizam pro patre vicarius Protoſpatarii honore fungebatur. Verum cum ſublato patre ſe in Cantabriam recepiſſet, & Iulianus Comes, qui Witizæ ſororem in matrimonio habebat, in eius locum ſubſtitutus eſſet, hoc tempore tum in ipſum Pelagium, tum in patruum Theodefredum odium depromptum: quod diu Witiza conceptum animo habuerat, Theodefredum luminibus priuandum curauit. Eius filius Rudericus fuga eſt elapſus. Ne Pelagium quidem quamuis veſtigiis omnibus inquiſitum capere potuit: cum Cantabrorum fide munitus eſſet, & regii furoris vitandi cauſa religionis ſpecie Hyeroſolymam petiiſſet, vt per manus ducta eius prouinciæ perſuaſio habet. In Arratia Cantabriæ oppido diu Pelagii & comitis baculi, quibus ex ritu peregrinantium in eo itinere vſi ſunt, monſtrabantur. Eo actionum tenore, cum ad totius vitæ prauitatem crudelitatem adiunxiſſet, commotos prouincialium animos, quia ſanari non poterant, frænandi ſtudio, ne res nouare cupientibus locus eſſet vbi factionis vires confirmarent, pleraſq; vrbes tota Hiſpania mœnibus & munitione nudauit. Paucæ Regis imperium euaſerunt: in his Toletum, Legio, Aſturica, ſiue obſequium detrectantes, ſiue quod earum fidei Witiza res ſuas credere non dubitaret. Arma quibus reipublicæ ſalus & præſidium continetur, eaſdem ob cauſas (ſic nonnulli tradunt) conflata. Tantis molitionibus honeſta ſpecies prætendebatur, pacis publicæ conſeruatio, regnique tranquillitas. Re vera tyranni vbi ſemel prauitas eorum animos occupauit, ipſa præſidia metuunt: & quos neq; pudor à turpitudine, neq; metus ab immanitate, neq; à temeritate ratio reuocat: ii dum propriæ incolumitati ſtudere videntur, maiori periculo metuq; implicantur. Gundericus Felicis ſucceſſor Toletanam eccleſiam per hæc tempora gubernabat, præcipua probitatis laude, ſi ſatis animi habuiſſet ad reprimendos regios conatus, improbitatem arte & ratione ſanandam: vt ſunt multi, qui peccare magis nolint, quã quod ſatis magnum animum habeant ad ſcelera vindicanda. Erant præterea priſci moris ſacerdotes, qui ſuperiorum temporum memoria ſanitatem retinentes, Witizæ actiones probare non poterant: quos omnes Gunderici ſucceſſor Sinderedus exagitandos atq; omni ſuppliciorum genere vexandos ſuſcepit, Principis obſequio delinitus, temporique ſeruiens.

Vſq;

Vsque eo vt Oppam Witizæ fratrem (alii filium faciunt) ex Hispalensi ecclesia, cui præfectus erat, Toletum migrare concesserit, vnius ecclesiæ duobus gubernacula procurantibus: quod pietas Christiana, & priscæ leges ecclesiæ vetabant. His actionibus, ac totius vitæ peruersitati Regis exitus consentaneus fuit. tametsi non vna de eius obitu opinio est. Rodericus Præsul Ruderici ait coniuratione, cum se & factionis studia Romanorum, ad quos excæcato patre, suiq; periculi metu aufugerat, auxiliis copiisq; confirmasset regno spoliatum, luminibus patris exemplo vindictaq; priuasse: Cordubamq; misisse, vbi vitæ reliquum exegit, æternis tenebris vinculisq; mancipatus. Numero tamen & diligentia potiores historici Witizam ex morbo Toleti obiisse affirmant, decimo regni anno, salutis septingentesimo vndecimo, gemina prole relicta, Eba & Sisebuto. quorum partes dum ple- 711
rique sequuntur, resistunt alii, respublica in supremam calamitatem præcipitauit & maximam.

Horum Regum progenies. CAP. XX.

RES ipsa hortari videtur, quoniam ex fatali gentis dissidio res Gotthicæ ad exitium per hæc tempora properabant, diuisis prouinciæ studiis inter Chindasuinthi Regis posteritatem, & Wambæ cognatos, cum vtrique se legibus ad regnum niti putarent, vtriusq; familiæ stemma breui narratione explicare. Chindasuinthus ex Reciberga vxore hos filios reliquit, Reccesuinthum successorem, Theodefredum, atq; Fauilam, & filiam vnam. Reccesuinthus nullam prolem suscepit, quare procerum suffragio Wambam successorem habuit. Chindasuinthi filia Ardebasto Comiti nupsit. erat is Græcus natione, & Constantinopoli relegatus, cum ingenium industriamque Chindasuintho probasset, ab eo gener est adoptatus. Ex hoc coniugio natus est Eruigius, magnorum motuum origo causaque, cum Wamba circumuento regnum per fraudem occupare visus esset. Ex Eruigio Rege & Liubigotone vxore nata Cixilo Egicæ Regis, qui Wambæ propinquus erat, vxor. Eo enim coniugio, quoniam vtriusq; familiæ sanguis miscebatur, pax publica dissidio sublato coitura rursus prouidebatur. Ex hoc coniugio Witiza natus est, præterea Oppas Hispalensis Præsul atque filia, quæ Iuliano Comiti nupsit, vt magni auctores testantur. Witizæ filii fuerunt Eba, & Sisebutus, vt est paulo ante monstratum. Theodefredus alter Chindasuinthi filius ex Ricilone vxore, quæ ex regio Gotthorum sanguine nata erat, Rudericum genuit, Hispaniæ facem & pestem. Ex Fauila, qui & ipse Chindasuinthi proles erat, Pelagius is natus est, cuius virtute collapsę penitus atq; profligatæ Christianorum res in Hispania Ruderici temeritate, resurgere ex aliquanto interuallo cœperunt. Ad hunc Hispaniæ Reges nunquam intercisa serie, cum semper aut parentibus filii, aut fratribus fratres successerint, clarissimum genus referunt.

Ruderici Regis initia. CAP. XXI.

IS ERAT rerum status in Hispania, quo tempore Rudericus Rex Witizæ filiis prętermissis, regnum Gotthorum suscepit procerum suffragio, vti multorum opinio est: vt neque pace coalescere scissa principum & plebis studia, atque infecta partibus possent, neq; bellum defendere sicunde illatum esset. Externis præsidiis nudati, atque vitiorum assuetudine non minus corporibus eneruati, quam ægri animis, accubantes in conuiuiis, cibo atque vino debilitati, emolliti atque corrupti stupris vitam infamem Principum exemplo eruditi plerique è populo transigebant, seditionibus concitandis idonei, inepti externorum hostium armis propulsandis. virtute partum imperium opulentia perdidit. & opulentiæ asseclæ voluptates. Omnem illum animorum vigorem, quo tantæ res bello paceque perfectæ erant, vitiorum licentia extinxerat, qua nihil est disciplinæ militari exitialius. nihil vt Hispaniæ moribus ea ætate corruptius esset, neque ad irritandas illiciendasque immodicas voluptates instructius. Mihi Gotthicum imperium per hæc tempora multo maxime miserabile fuisse videtur, cuius virtute cum magna orbis terrarum pars peragrata victoriisq; illustrata esset, domi rerum omnium copia atq; diuitiis redundaret: fuere tamen qui partium studio se atq; rempublicam obstinatis animis perditum irent. Tanta vis morbi atque veluti tabes plerosque Gotthorum animos occuparat. Inerant quidem nouo Regi magna animi & corporis bona, neque adumbrata solum, sed expressa atque illustria maximarum signa virtutum. corpus laborum patientia duratum: inediæ, vigiliæ, frigoris atque æstus: animus audax magna petens, liberalitatis laude excellens, atque ingenii ad versandos hominum animos, & magnarum rerum tractationem præcipua dexteritate. Has omnes virtutes cum primum ad regnum accessit ingentibus vitiis exæquauit: iniuriarū memoria, libidinis intemperantia, atque actionum imprudentia Witizæ propior quam patri

maioribusque. Extat numisma Ruderici nomine percussum, expressa facie armati atque ferocis hominis similitudine ex parte vna, ex altera his adiunctis verbis IGEDITANIA PIVS. Temporum assentatione, vt arbitror, magis quam quod iis in locis aliquid egerit, vnde eo cognomine cohonestari meruit. Palatium à patre Theodefredo prope Cordubam in locis suburbanis ædificatum, vt paulo ante dictum est, nouis operibus magnisque molibus exornandum, augendum, muniendumq; curauit. Vnde tempore consequenti à Mauris Ruderici palatium vocatum est, vt Isidorus Pacensis est auctor certissimus historię horum temporum scriptor. Pelagium patruelem sanguinis propinquitate cōiunctum fortunæ similitudo amplius conciliauit. Itaq; continuo ad se ab exilio reuocatum cohorti prętoriæ præfecit: quo magistratu ea tempestate secundum Regem honos supremus & maximus continebatur. Odium quod in Witizam Regem longo tempore hauserat, in eius filios profundere velle visus est: vsq; eo vt ignominia ac dedecore quo à Rege afficiebantur prouocati, atque maioris mali metu perculsi, curia abstinere atq; Hispanię finibus excedere, tutissimum fore iudicantes, in Africæ Tingitanæ partem illam, quæ Gotthorum imperio retinebatur, nauigarint. Erat ei prouinciæ cum potestate Requila Comes pręfectus, Iuliani Comitis (sic arbitror) vicarius. Præerat præterea Iulianus ei Hispaniæ parti, quæ freto Herculeo adiacet, vnde breuissimus in Africam traiectus est, ad Consaburonem autem multa gentilitia oppida obtinebat: vnde Iulianus potentia cum quouis Hispaniæ principum conferri poterat, Regi ipsi formidabilis esse debuit. atque hæc prima fatalis dissidii semina iaciebantur: nam Witizæ filii priusquam in Africam traiicerent, rebellandi consilia inter se & cum aliis viris principibus communicarunt, grauissimas iniurias conquesti, quibus indies à Rege petebantur, aderant iuuenibus Oppæ Præsulis studia, qui regio sanguine & multis clientelis potens erat. aderant alii, pars vindictæ studio, non paucis spes ex nouis rebus petebatur. Hæc semina cum dissipari arte atque comprimi debuissent, nouo atque exitiali facinore exacerbatis amplius inimicorum voluntatibus aucta atque ad maturitatem perducta sunt. vnde male cogitantibus occasio est suppeditata, summum scelus, quod incipere eatenus formidarant, honesti specie velandi. Erat in more positum vt principum Hispanię liberi in aula regia educarentur. Filii quidem ad custodiam regii corporis, & priuata obsequia adhibebantur, inter epulas ministri erant: venantem Regem, quibus per ætatem licebat comitabantur, & ad bellum prosequebantur armati magnorum Præfectorum & Ducum hæc rudimenta incrementaque erant. Filiæ autem in gynecæo Reginæ ministrabant: vbi Mineruæ artes, psallere & saltare, quantum necesse esset fœminis, docebantur. Moris omnis cum ætate gnaræ viris principibus connubio iungebantur. In his Iuliani Comitis filia, Caua nomine, in obsequiis Reginæ Egilonæ erat, excellenti formæ dignitate. Hæc aliquando cum æqualibus ludens, corpus cum magna ex parte nudasset, Regis animum forte fortuna clam ex fenestra prospicientis vehementer perculit: atque ita vt rebus omnibus contemptis vnam deperiret, eiusque species animo identidem obuersaretur. Alebatur in medullis amoris obscœni flamma, atque intima præcordia depascebatur: & frequenti aspectu vnde animum inuaserat, quotidie magis morbi vis augebatur. Ita opportunitatem nactus, quam neque gratia flectere, neque blanditiis allicere, neque minis & metu frangere potuit, inuitam atque reluctantem virginem vitiauit. Regem nimirum aliis flagitiis fœdum libidinis impatientia in præceps egit. Erat Iulianus à Rege in Africam eo tempore de rebus magnis legatus. Filia doloris impatientia, atque ignominiæ dedecore in furorem acta, hoc exemplo ad patrem litteras dat: Vtinam ô vtinam pater, terra mihi dehisceret ne his te litteris interpellare necesse esset, & atroci nuncio dolorem tibi sempiternum & luctum conciliare. Quantis cum lachrymis & singultibus hæc scribam hæ lituræ indicio sunt: sed nisi continuo facio non corpus tantū fœdatum esse, sed & animum sempiternam concepisse maculam suspicaberis. Aut quis nostris malis exitus erit? Quis te inscio nostræ ignominiæ & dedecori medeatur? An expectabimus dum quod in arcano hactenus delitescit, tempus in lucem proferat: & dedecus quod modo sustinemus in probrum & infamiam vertatur, qua non grauiorem morte? Pudet scribere quod silere non licet. O turpem & miseram vitæ nostræ conditionem! Vno verbo dicam: filia tua, tua proles, Gotthorum Regum agnata soboles, à Rege Ruderico, cuius custodiæ à te permissa erat, nimirum ouis lupo, incredibili & maximo scelere violata est. Vos si viri estis, facietis vt gaudium quod nostro ex dedecore hausit, pestiferum illi sit: neque impune nostro sanguini & familiæ illusisse videatur. Hæ litteræ quantum dolorem iniecerint patris animo, quiuis de suo sensu ęstimare potest. Omnino faces subdiderunt ad proditionem maturandam, cuius paulo ante initia iacta erant. Itaque continuo quasi rebus in Africa compositis, redit in Hispaniam: & vt erat audax, versutus, varius, cuiuslibet rei simulator, & dissimulator,

tor, rerum à ſe geſtarum commemoratione & accommodatis ad tempus officiis, Regis animum amplius deuinxiſſe videbatur. ad omnia iura familiaria & conſilia Regis intima, de ſupremis reipublicæ rebus admittebatur. quæ omnia nō tantum eius meritis, ſed etiam amori filiæ dabantur. Dat conſilium, vt quoniam immota pax ſtaret in Hiſpania, Mauri ſæpe & Franci de finibus laceſſebant: quidquid equorum & armorum reliquum erat, aduerſus externos hoſtes in Africam atque Galliam mittendum videri. In quo ſpecie vtilitatis prouidebatur, vt Rex omnibus præſidiis nudatus iniuriæ opportunus eſſet. His rebus ex ſententia peractis, fingit vxorem, quam in Africa reliquerat, morbo implicitam eſſe graui atque diuturno: nullaque re leuari poſſe, niſi filiæ, quam vnice amabat aſpectu. Id per litteras, tum ipſam tum domeſticos ſignificaſſe. Neceſſaria re, & quoniam propediem redituram pollicebatur, victus Ruderici animus magis quam flexus (& fortaſſis copia faſtidium fecerat) patrem & filiam ex aula dimittit. Malacæ, quæ vrbs infero mari alluitur, porta viſitur Caua nomine. Ea parte egreſſam Iuliani filiam, nauim conſcendiſſe, ducta ab antiquo hominum perſuaſio habet. Interea Regem ex tantis ſceleribus cœlo & hominibus inuiſum ratio ipſa & prudentia deſerere videbatur: fatali palatio, quod Toleti erat aperto, vt Rodericus ſcribit, quod inuicti vectes atque æterna ferri robora muniebant, aditu que prohibebant, ne reſeratum, excidium Hiſpaniæ afferret: quod in fatis eſſe vulgo homines, ſed & primores gentis perſuaſum habebant. Rudericus ingentes theſauros ſuſpicatus ſuperiorum Regum prouidentia in eo palatio ſeruari, & alioqui indagandi curioſus animus, quamuis diſſuadentibus atque deterrentibus cunctis ordinibus, feras perfringendas curauit: vt ſunt vehementes & inuictæ in eo quod ſemel propoſuerunt Regum voluntates. Nulli theſauri reperti. Arca tantum extabat, & in ea linteum, quo explicato inſolentes hominum facies atque habitus in eo depictæ apparuerunt cum inſcriptione verbis Latinis, quæ Hiſpaniæ excidium ſignificabant inſtare ab ea gente quam pictura demonſtraret. Mauricis ſimiles veſtes atque habitus viſi ſunt: vnde ex Africa tantum malum inſtare Regi & proceribus qui aderant perſuaſum eſt: ſeraque pœnitentia ſubiit nullo fructu, magno periculo gentis arcana perſcrutatos eſſe, quæ tanta eatenus religione ab omnium oculis ſubducta fuerant. Huius narrationis fidem nonnulli eleuant. ex ingenio quiſque ſuo in vtramuis partem ſtatuat: nobis neque confirmare argumentis neque refellere animus erat.

Primus Maurorum aduentus in Hiſpaniam. Cap. XXII.

SARACENORVM arma hac ætate impune toto orbe volitabant. in Arabia exortus ille furor Mahomete Duce, multos primum mortales illuſit nouæ religionis ſpecie, orientis deinde Solis partes cum occupaſſet, Auſtraleſque regiones peruaſiſſet, vſque ad vltimas occidentis Solis oras non longiſſimo ſpacio temporis peruenit. Heraclius quidem Imperator Coſroe Perſarum Rege deuicto, Aſiaque domita, naſcentem peſtem in ipſis incunabulis comprimere arte cupiens, ex Saracenorum nobilitate quatuor millia Romana caſtra ſequi voluit honoris ſpecie: re vt obſidum loco eſſent, ne nouos motus vt cœperant in prouinciis concitarent. ii militarem veſtem ex Iuſtiniani, quæ adhuc extat, lege poſcentes cum repulſam tuliſſent, addita præterea verborum contumelia, eunucho in ea imperii fæce, fiſci præfecto dicente: Quid reliqui eſt Romano militi quod dari his canibus poſſit? ea effœminati viri voce irritati, ad ſuos continuo facto agmine reuertuntur, propinquas Romani imperii vrbes carpunt: Ægyptum occupant: Perſas nuper à Romanis deuictos debilitatoſque viribus, ipſi integri feroceſque domant. compelluntque Mahometis ſacra & Saracenorum nomen ſuſcipere. Syria vniuerſa capta: Africa ſæpe tentata bellorum euentu vario, ſucceſſu tandem ipſis proſpero. Abimelechi Regis ductu Carthago magna capta euerſaque. à Ioanne Præfecto prætorii, cum res in ea prouincia gereret, repulſi Africæ finibus maiori mole bellum parabant. Aduerſus eorum conatum Ioannes ſupplementum à Leontio Cæſare petiturus Conſtantinopolim nauigat, ſalutis anno circiter ſeptingenteſimo. Romanæ interea legiones tædio longioris moræ, an nouarum rerum ſtudio, Tiberium Apſimarum ciuem Conſtantinopolitanum Imperatorem ſalutatum, ad rempublicam capeſſendam Conſtantinopolim proſequuntur. Ea ex re Saraceni vacuam Africæ poſſeſſionem inuadunt, atque occupant: Numidiam & Mauritanias ad Oceanum vſque Atlanticum, qua finis eſt orbis terrarum. Vlit vniuerſæ genti præerat Miramamolinus (ſupremi imperii ea vox erat.) E us nomine Muza Africam gubernabat, homo natura ferox, vehemens, manu promptus atque animo, conſilio bonus Iulianus impetrata à Rege diſcedendi facultate, ex itinere quidem coniurationis capita adit, ſingulos appellare, polliceri

tabulas nouas, opes suas, imparatum Regem docere, præcipua & maxima victoriæ præmia polliceri. Non procul Consaburone mons ostenditur ab incolis Calderinus nomine ea voce quoniam Arabica lingua proditionis mõs significatur, vulgo homines accepta à maioribus opinione persuadent. in eo monte prodendæ Hispaniæ Mauris consilia à Iuliano & sociis agitata. Appulsus autẽ in Africam Muzam exemplo adit, iniuria se à Rege violatum conqueritur: Witizæ filios paterni regni hæreditate priuatos, inopes, & egentes sine lare familiari vagari: non deesse prouincialium studia. Quo in statu res Hispaniæ sint, explicat: venisseque tempus Hispaniæ imperium occupandi, atq; adeo totius Europæ, cuius aditu eatenus erant prohibiti. vna celeritate opus esse ad præoccupandos factionis aduersæ conatus. seq; si pauci iuuarẽt non dubitaturum clientum opibus, & quoniam prouinciæ aditum vtrinq; ad fretum obtineret, Ruderici vires tentare, regnum euertere. Oblatam occasionem non despiciebat barbarus. Christiani tantum hominis fidem suspectam habebat. Re ergo cum Miramamolino communicata, modicis primum copiis Hispaniæ vires tentare, Iulianiq; fidem experiri, an verbis facta responderent optimum fore iudicauit, cunctator ingenio & latissimæ prouinciæ moderatione, multisq; ex eo & magnis negotiis implicatus. Centum equites & quadringenti pedites quatuor nauibus impositi sunt missi. Iis vicinas freto insulas & littora tentantibus diripientibusq;, cum ex voto res succederent, & pleriq; Hispani ad illos confluerent, denuo agente Iuliano, Tariffio Duce qui altero oculo captus erat, cognomine Abenzarca duodecim pugnatorum millia mercatorum nauibus, quo res occultior esset, transuecta sunt in Hispaniam. Iis copiis cum Calpe mons primum esset occupatus, Heraclea vrbs illi monti imposita Gibraltaris nomen accepit à Tarif & Gebal, quæ vox montem significat, nomine duplicato. ab eodem Duce Tariffæ nomen vicino oppido est factum, vt plerique arbitrantur, cum olim Tartessus diceretur. Hos Iuliani & Maurorum conatus celeritate præoccupandos iudicans Rudericus, sobrinũ suum Sanctium (alii Enecum vocant) continuo obuiam misit. Ex eo initio de belli summa omen est factum. vt erat ex colluuione plebis & subitario delectu exercitus conflatus, non vigor corporibus inerat, non ardor animis: lentum & deforme agmen, fluxa arma, segnes equi, impatiens Solis, pulueris, ac tempestatum, nulla disciplina militaris. Itaque cum primum castris collata sunt castra, leuibus initio præliis, aduerso semper Marte, deinde totis vtrinque viribus dimicatum est. Victoria penes Mauros stetit: & Sanctio cadente Gotthorum exercitus partim cæsus, partim fuga dissipatus est. Barbari victoria elati, Bæticæ & Lusitaniæ agros depopulati, non pauca oppida eo tractu, ipsamque vrbem Hispalim, vt erat mœnibus & munitione nudata, facile suæ ditionis fecerunt. Incidit hæc prima calamitas in
713. annum eius seculi tertium decimum. Quo anno Sinderedus Præsul Toletanus rerum summæ diffidens, an Ruderici iniurias & insolentiam non ferens, relicta Hispania Romam abiit: vbi post aliquot annos Gregorio tertio Pontifice Maximo Lateranensem conuentum cum aliis Episcopis habuit. Ecclesiæ Toletanæ præcipui sacerdotes, ne in ea temporum calamitate rectore carerent, Oppa prætermisso, quem legibus repugnantibus constabat ad eum honorem vocatum, Vrbanum prisci moris virum, morum sanctitate excellentem, Præsulem crearunt, Fuerat is Toletanæ ecclesiæ Primiclerius, seu primus cantor. & quoniam Sinderedo superstite electus est, neque electionem probarunt iis, quorum intererat, à veteribus vt indicio sunt peruetusti codices, vbi eorum Episcoporum nomina continentur, in nullo Præsulum Toletanorum numero ponebatur.

Ruderici Regis mors. CAP. XXIII.

TANTIS rebus peractis Tariffius & Iulianus Comes in Africam redeunt: nouas Saracenorum copias supplementi causa in Hispaniam mitti Muzam postulant: relictoque apud eum obsidis loco Requila Comite, impetrant multo maiorem quam ante equitum ac peditum numerum. atq; ita vt cum Ruderico Rege totis viribus confligere non dubitarent. Is enim suarum rerum periculo prouocatus & ignominiæ, quæ accepta erat delendæ cupiditate inflammatus, ex vniuersa ditione, quorũ ætas idonea erat, ad signa magnis propositis suppliciis nisi parerent, vocauit. Ea denunciatione numerosa hominum multitudo conuenit. qui minimum supra centum millia hominum fuisse aiunt. Verum ex diutino otio ad bella suscipienda, vt vulgus consueuit alacri ac prompto animo, molli ac minime resistente ad calamitates perferendas. Et erant pleriq; inermes, fundis tantum & sudibus armati. Cum hoc exercitu Rex in Bæticã profectus, hostemq; nactus ad Cæsarianum in planicie, quam Lethes amnis interfluit, castra locauit. Ardebat vterque exercitus pugnandi cupiditate. Mauri tot victoriis & proximo belli successu elati, Gotthi pro salute &

liber-

&libertate,patria,liberis, coniugibus vitam discrimini offerre non dubitabant. Tametsi plerosque mœstum silentium tenebat, & tacita diuinatione occupati videbantur, qualis iam præsagientibus animis imminentis mali esse solet. Regem curis anxium ac solicitudine,ostenta insomniaq; perterruisse memorantur. Octo continuis diebus iisdem vestigiis dimicatum est: septem, leuibus præliis,vt arbitror,cum vtrique quantum virtutis in hoste esset,quantum in suis experiri cuperent, priusquam totius certaminis aleam subire necesse esset.Die octauo,qui dies Dominicus erat,Xauelis Arabum mensis nono die,tertio Idus Nouembris,ipso Martini festo die,vti ex Aluendensi Chronico colligimus, atque salutis anno septingentesimo quartodecimo,totis vtrinque viribus & copiis pugnatum est. vtræ- 714.
queacies pro castris ad pugnam instructæ.Rex curru eburneo sublimis,& intertexta auro veste conspicuus, vt erat Gotthorum Regum mos pugnam inuadere, priusquam ad manus deuentum esset, hanc ad suos orationem habuit: Lætor milites venisse tempus vindicandi iniurias, religionem expiandi aduersus hominum genus cœlo æque & hominibus inuisum.Quę enim illis est causa pugnandi,nisi vt vobis,liberis,coniugibus,& patrię æternam seruitutem imponant, Dei immortalis templa diripiant euertantque? quod in aliis prouinciis & Hispaniæ parte fecerunt,& quorum ruentium fragor & rudera pene in oculis atque auribus vestris versantur.Sentiant hactenus cum eunuchis bellum gessisse,nunc cum inuicto Gotthorum sanguine. Superiori anno minima virium parte cum hoste pugnauimus.eo successu elati(Deus illis mentem eripuit)eo penetrarunt vnde receptus esset nullus:quo nimirum tot nefaria scelera suo suorumque sanguine luerent. sic speramus auguramurque, Mauris antea bellum inferebamus in Africa, Francos à finibus repellebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. proh facinus nefasque. vel ipsa morte procurandum.hæ sunt humanarum rerum vices. Quod nisi victoriæ spes esset vt exploratum habemus, vindictæ certe studium debet stimulare, tot cognatis & necessariis in acie trucidatis.tanta agrorum & oppidorum cum nostra ignominia vastitate. Quod mearum fuit partium exercitum comparaui,quem planicies vix capit, commeatus prouidi locum idoneum elegi, Ducibus munia distribui, subsidiis aciem firmaui: alia præterea arcano comparata ad salutem, quæ nunc sileri satius est. in ipsa pugna nihil me reliqui ad victoriam fecisse sentietis.Cætera in vestra potestate sunt, audete modo vincere, plenique humana diuinaq; spe in hostes irruite, memores patriæ auitæque virtutis,memores Gotthorum sanguinis,memores religionis Christianæ,cuius auspiciis militamus. Econtrario Tarifius certus copiam pugnandi facere, postquam copias in aciem produxerat, hanc summam orationis habuit:Terrarum finis Oceanus hinc alluit, ex ea parte claudit Mediterraneum mare:non de gloria, sed de salute pugnandum est.nullus receptui locus, dextris atque virtute fidendum. Hic dies aut Europæ imperium dabit, aut vitam cunctis eripiet.In morte securitas erit,in victoria gaudium.ignominiosa vita nihil turpius, sed Asiæ domitores atque Africæ, ad subigendam Hispaniam non meo magis ductu, quam vestra sponte profecti inueteratæ virtutis meminisse debetis.non Africæ solitudines & tescua, sed opima Europæ spolia offerūtur:nam quis ad superiores victorias Gotthorum gente compressa virtuti vestræ resistet?Inermem credo aciem,& ex vulgi fæce temere raptimque conflatam suomet fluctuantem timore,multitudine impeditam formidatis? quam sine gladio vel vmbonibus propelletis.Qui se tutari viribus suis integris & illibatis non potuere,an nunc imminuti superiore clade metuq; exanimati victoriam reportabunt?quam igitur nunc video in vobis alacritatem,certum victoriæ omen:eam in aciem ferte freti virtute felicitateque vestra & fortuna fatisq;.Irruite Deo duce, Mahumete auspice,in hostes prædam non arma gestantes. Aspera montiū iuga,nudosq; colles & perpetuo æstu deformes Africanas casas ditibus Hispanię campis vrbibusq; mutate.In dextris vestris imperium,salutem,præsentis lætitiam,spem futuri temporis geritis. Ducum verbis inflammati milites pugnæ signum expectabant. Gotthi ad tubæ sonitum in hostem feruntur. Mauri tympanis æreis certamen more gentis accendunt.Ingens vtrinque clamor editus.primum fundis,iaculis, & omni telorum genere pugnatur, deinde gladiis res geritur. Vtrique acriter dimicant.ad multam diem prælium anceps fuit,neutro victoria inclinante. Paulum modo Mauri virtute nostris cedebant, locoque moti fugam respectare videbantur: cum Oppas incredibili scelere,eatenus dissimulata perfidia cum suorum manu, vt arcano conuenerat, in ipso ardore pugnæ ad hostes transfugit:& Iuliano coniunctus, qui validum Gotthorum agmen ducebat, nostros ab aperto latere aggressus.victoriam hosti peperit. Regii enim perculsi improuisa suorum proditione,& continenti totius diei pugna fessi fractiq; animis, recentem impetum non tulerunt.& cum omni parte ingenti cæde sternerētur, terga verterunt. Tametsi Rex cum fortissimo quoq; in prima acie pugnans, non Ducis magis, quam militis

partes implebat,laborantibus ſuccurrens,pro ſauciis ſubſtituens integros,cedentes à fuga retinens,propria nonnunquam manu. Ad extremum deſperatis rebus veritus,ne viuus in hoſtium poteſtatem veniret, ex curru deſiliens, in equum Oreliam nomine,quem paratum habebat ad omnes caſus conſcendit,ſeque ſubducit è pugna. Eo nudati pręſidio Gotthi qui in acie perſtabant, pars trucidati,pars fuga ſalutem quæſierunt. Caſtra & impedimenta momento temporis capta. cæſorum numerus non proditur, nimirum præ multitudine iniri non potuit. Vnum enim prælium omnia Hiſpaniæ ornamenta abſtulit. ibi Gotthorum nomen extinctum, ibi virtus bellica,ibi præteriti temporis fama, ibi ſpes futuri deleta: imperiumque,quod trecentis amplius annis ſteterat, à feroci gente & immani compreſſum eſt. Ruderici Regis equus,paludamentum,corona,calceiq; gemmis diſtincti ad Lethis ripam inuenta:& cum nulla præterea fugæ indicia extarent, occiſus in fuga, 1
aut merſus in flumine creditus eſt. Poſt ducentos ferme annos in Luſitaniæ templo quodam vrbe Viſeo hac inſcriptione lapis eſt repertus: HIC REQVIESCIT RVDERICVS VLTIMVS REX GOTTHORVM. indicio ex fuga in eam regionem fuiſſe delatum. Milites qui cladem effugere potuerunt, tantæ calamitatis nuncii,deformeſque teſtes,vicinas vrbes petiuerunt. Pelagius (quem quidam ſuſpicantur prælio interfuiſſe) rebus diffidens, in Cantabriam vltimam ſuæ ditionis prouinciam ſe continuo recepiſſe videtur:alii Toletum affirmant. Hoſtibus haud incruenta victoria fuit,ſedecim ferme millia ex eorum numero ceciderunt. Et fuerat ſuperius biennium frugibus aduerſum, deſertoque propter bella agrorum cultu fame & peſte laboratum erat. Quibus malis debilitati 2
prouinciales proceſſerunt in aciem: ſed vitiis potiſſimum ac libidine vigor extinctus erat, & ſcelerum pœnis agentibus in eam præcipitatum eſt cladem.

Chriſtiani in Aſtures proficiſcuntur. CAPVT XXIIII.

ROMANAM eccleſiam Conſtantinus Pontifex obtinebat,Orientis imperium Anaſtaſius cognomento Artemius, Francorum Rex Childebertus eo nomine tertius erat, quo tempore planctu tumultuq; vniuerſa Hiſpania repleta erat,non præſentis tantum dolore mali, ſed etiam futuri temporis metu: nec vllum calamitatis genus deerat, cum per 3
omnes ordines ætateſque victoris crudelitas & licentia debaccharetur. Magna pars eorum qui ex ærumnoſo illo prælio mortem euadere potuerunt, Aſtigam petierunt, vrbem neque remotam locis, & ea ætate ciuium frequentia, & mœnium munitione validam. Cum iis ciues confuſi, atque inter ſe hortantes ſui capitis periculo vniuerſæ gentis incolumitatem redimere, excidium auertere, illatas ſi poſſent iniurias vindicare: cum victore, qui veſtigiis omnibus Gotthorum reliquias perſequebatur, rurſus dimicare non dubitarunt. Eadem prælii fortuna fuit. rurſus Gotthi à Mauris cæſi fugatiq; ſunt. qui cladi ſuperfuerunt in varia loca dilapſi. vrbs omni præſidio nudata, atque in victoris redacta poteſtatem à Mauris euerſa eſt. Iuliani deinde Comitis conſilio & hortatu, copiæ bifariam diuiſæ: pars Maguedo Duce, qui Chriſtiana olim ſacra, quibus erat imbutus abiurarat, Cor- 4
dubam petiit. & quoniam nobiliſſimi eius vrbis ciues commune periculum veriti Toletum aufugerant,haud ægerrime expugnata eſt, paſtoris cuiuſdam ductu, qui aditum qua facillime penetraretur in mœnium ea parte monſtrauit, quæ ponti coniuncta eſt, ſilentio noctis,cuſtodiiſque interfectis. Vrbis Præfectus templi munitione,cui D. Georgio nomen fuit,defenſus tribus menſibus obſidionem tolerauit. deinde è fuga retractus in Maurorum poteſtatem venit ſocii per vim expugnato templo ad vnum interfecti ſunt. Cum copiarum parte alia Tariffius reliquam Bæticam incendiis & direptionibus vaſtabat. Prope Giennium, vt Rodericus eſt auctor, vt res habet regionibus aliquanto remota, Menteſa vi capta ſoloque æquata eſt. Malacam,Eliberrim,Granatam præſidiis occupauit. Murciæ Præfectus,quæ vrbs ea tempeſtate Oreola vocabatur (ſic aiunt) homo militaris & ſa- 5
gax, cum à Mauris acie victus eſſet, fœminis in veſte virili per muros vrbis diſpoſitis cum magnæ multitudinis ſpeciem præbuiſſet: ad honeſtas conditiones victores Mauros adduxit, priuſquam vrbis deditionem faceret. Iudæi Mauris confuſi, Cordubam, Granatamque habitandas ſuſceperunt: Chriſtiani ciues alio atque alio dilapſi. Toletum reliqua erat in Hiſpaniæ vmbilico poſita, ſitu inexpugnabilis: vnde Vrbanus eius vrbis Præſul in ea rerum inclinatione, haud ſatis loci munitione confiſus abierat in Aſtures, ſacraſq; ſanctorum reliquias,ne hoſtibus nominis Chriſtiani ludibrio eſſent, ſecum aſportarat: nominatim veſtem Illefonſo Pręſuli de cœlo allatam, arcamque reliquiis ſacris refertam, quæ variis iactata caſibus Hieroſolymam delata Toleti conſtiterat: libros prætera ſacros ac ſancto-

sanctorum virorum ingenii monimenta Isidori, Illefonsi, Iuliani, ne vi flammæ cuncta vastantis perirent. auro & gemmis pretiosiores thesauri. Vrbani iter Pelagius prosequutus est præsidii causa, quod à magnis auctoribus affirmatum inuenio. Cœlestes thesauri in extrema Hispania, vt tutiores essent ab iniuria, in subterraneo specu conditi, octo millibus passuum ab eo loco vbi postmodum Ouetum vrbs ædificata est, ab ea re loco Montis sacri nomen factum, ductaque ab antiquo consuetudine à vicinis populis, qui religionis ergo quotannis, die præsertim Magdalenæ memoria sacro frequentes conueniunt, præcipua & magna veneratione colitur. Vrbani & Pelagii exemplo prouocati plerique ciues, & in his optimus quisq; ac nobilissimus vt longissime à belli discrimine essent, seq; & suos ad meliora tempora seruarent, vrbem deseruerunt. Vacuam ciuitatem Gotthici sedem imperii, Mauri ex variis partibus, vbi res prospere fluebant, ad obsidionem conuenientes, Tariffio Duce haud ægerrime redegerunt in potestatem. Tametsi de eius expugnatione non vna fertur opinio. Rodericus Iudęos ait, qui in vrbe perstiterant belli spectatores sine discrimine rerum suarum, siue vincerent, siue victi essent Hispani, præterea odio Christiani nominis, continuo victori portas aperuisse: atq; quod Granatæ & Cordubæ factum erat, Iudæos & Mauros in commune habitandam suscepisse. Tudensis munitione ait, confisos ciues, tametsi exiguo numero fractiq; animis erant, menses aliquot obsidionem tolerasse, ac tandem Dominico Palmarum die, quo die Christi à Iudæis cruciati memoria recurrit, Christianis ad Leocadiæ suburbanum templum de more supplicationem agentibus, hostes à Iudæis aditu monstrato in vrbem admissos, ciues ad vnum occisos, aut in captiuitatem redactos. In rebus tam incertis in alterutram partem certo pronunciare temerarium esset: ipse eorum opinionib. accedo, qui post diuturnam obsidionem, vrbem à ciuibus deditam affirmarunt, his conditionibus: Qui vellent ex vrbe discedere sine fraude res suas efferrēt: qui manere, patriæ religionis libertatem retinerent, septemq; ea de causa ex Christiano ritu sacrata in vrbe templa: Iustæ, Torquati, Lucæ, Marci, Eulaliæ, Sebastiani, & Mariæ Virginis suburbanum, Vectigalia penderent, quæ Gotthorum Regibus cōsueuerant, noua imperandi sublata Mauris potestate. Suis legibus viuerent, & qui iura dicerent iuxta eas ex ipsorum numero iudices darentur. Per hunc modum Toletum à Mauris occupata est, reliquæ Hispaniæ vrbes eadem belli flamma carpebantur. ciues, quo quemque metus agebat, in varias partes dissipabantur. Legio cum annonæ difficultate laboraret, fame cōpulsa est deditionem facere. Caraca in Carpetanis capta. in Celtiberis oppido quod nostra ætate Medina Celina vocatur, olim Segontia vt Rodericus est auctor, ex lapide smaragdo, vt ego interpretor viridi marmore portentosę magnitudinis & pretii mensa reperta: vnde oppido Medinæ Talmeidæ, quod nomen mensæ vrbem significat, appellatio facta. In Vaccæis Amaia fame, quæ indies maior inualescebat, coacta imperata facere. Vrbis huius spolia præteritam opulentiam vicere. multi enim eius munitione confisi eo se & opes omnes suas cōtulerant. Is tractus ea tempestate Campi Gotthorum vocabatur, vnde Camporum appellatio ei Hispanię parti facta ad nostram ætatem manauit. In Callęcia Asturica incensa euersaque, muris structuræ firmissimæ stantibus. In Asturibus Gegio oppidum, terrestri marinoque situ firmissimum in Maurorum potestatem venit. Militaria præsidia locis competentibus disposita: ne se commouendi nouiq; imperii iugum excutiendi prouincialibus esset facultas. Tantis totius Hispaniæ spoliis Maurorum agmen graue, Tariffio Duce, quo Imperatore tantas victorias pepererat, Toletum vt tantorum laborum aliquis per otium fructus esset, atq; inde velut ex arce in reliquas Hispaniæ partes despicerent, reductum est, eius seculi anno quintodecimo. Quo anno inuenio præterea Narbonem in Gallia à Mauris fuisse occupatam. 715. variæ videlicet manus ex Africa ad famam rei bene gestæ examinum instar sese in varias imperii Gotthici partes infundebant. Prouinciales, pars fuga dissipati, pars metu perculsi, iuuandæ patriæ consilia haud satis explicabant. nulla manus numero aut viribus insignis coibat. vrbes tantum singulæ rebus suis priuatim consulentes Præfectos creabant: penes quos cum bello paceq; suprema rerum omnium potestas esset, nullius imperium respicerent, à quibusdam historicis Reges nuncupantur.

Muza venit in Hispaniam. CAP. XXV.

HÆc in Hispania: ex Africa autem nunciabatur Muzam variis cogitationum fluctibus æstuare. gaudebat nobilissimam prouinciam subiugatam, Maurorum imperium in Europam propagatum. dolebat sua cessatione factum vt expugnatæ Hispaniæ non præda modo, sed & laus ad Tariffium pertineret. Itaque auaritia æque atque inuidia agitatus pessimis consultoribus bello paceq;, traiicit in Hispaniam recenti Maurorum manu stipatus,

in qua duodecim armatorum millia fuisse aiunt: exiguus videlicet numerus tantis molitionibus impar, nisi rebus omnibus oppressi essent, afflictiq; Hispani. Nam quod rebus perditis accidit, consilium ab omnibus dabatur defendendæ patriæ, periculum sumere singuli recusabant. Cum Duce ratio belli mutata. Erant qui suaderent, vt iunctis cum Tariffio viribus, reliquas vrbes peterent, quæ Mauricum iugum nondum susceperant. Vicit sententia eorum, qui cum Christiani essent, tempori potius quam religioni seruientes, ad reliqua perficienda Muzæ suam operam pollicebantur: auctoresque erant, vt suis viribus peculiarique exercitu vicinas vrbes subiugaret. qui cursus Barbaro ad laudem certior videbatur. Affuit præterea Iulianus Comes, an noui Ducis promerendi studio, & liberalioris militię spe, an Tariffii odio incertum: & solent patriæ proditores, vt sunt ingenio turbulento & inconstanti, minori gratia primum esse, deinde odio propter sceleris memoriam, & quia tanquam creditores aspiciuntur. Algezira vbi barbarorum copiæ expositæ erant, Adoniam primum itum est. ciues aliquandiu obsidionem tolerarunt, suaque virtute, & vrbis munitione confisi, non semel irruptione pugnarunt: ad extremum vi expugnati. Carmona deinde Bæticæ quondam firmissima vrbs, eodem belli impetu tentata. Barbarus diebus aliquot multis laboribus frustra consumptis, Iuliani arte delusam ciuitatem cepit, cum defectione ille à Mauris, pugnaque simulata, intra mœnia esset admissus, ea porta, cui olim è Corduba nomen fuit. Rasis Arabs postquam Muza & Tariffius Toleti congressi sunt, hæc contigisse tradit: & Iuliani Comitis milites, ait, haudquaquam simulatione fugæ, sed mercatorum specie arma Carmonam intulisse, ea quibus capta est. Nos his rebus commemorandis Roderici Præsulis auctoritatem sequebamur. Hispalis, quo se Gotthorum numerosa multitudo contulerat, cum ingruentem barbarorum vim repellere non sperarent, ciuibus occulte fuga elapsis denuo est capta. Iudæis, qui remanserant, vt cum Arabibus confusi eam domicilio obtinerent, tradita à victore est. Eadem fortuna fuit Pacis Iuliæ in Lusitaniæ finibus sitæ, quo ciues Hispalenses se contulerant. Cæterum vi an deditione barbarorum armis cesserit, incertum: nisi quod satis constat magnam Christianorum multitudinem diu in ea vrbe post hanc calamitatem vixisse. Non procul iis locis Emerita erat, Romanorum olim colonia, ea tempestate inter Lusitanię vrbes nobilissima, antiquæque amplitudinis & maiestatis haud obscura vestigia retinens. tametsi multis bellorum iniuriis deformata erat, ac postremo in eo prælio, quo Ruderico Duce Hispaniæ fortunæ omnes euersæ sunt, multi ciues perierant in acie. qua calamitate haudquaquam qui supererant animis fracti aduenienti hosti obuiam processere. tumultus persimilis pugna fuit, multique vtrinque ceciderunt, ac Emeritenses tandem cum numero vincerentur, & rebus omnib. inferiores essent, intra mœnia compulsi. Tum Muza quatuor tantum comitibus stipatus, antiquissimæ vrbis situm & maiestatem oculis contemplatus, dixisse fertur: Ex toto orbe ad hanc vrbem fundandam homines conspirasse arbitror, felicem qui eius imperio potiretur. Ea cupiditate inflammato amplius animo anxiusque, diligenter vrbis expugnandæ rationes considerans, forte animaduertit lapicidinam veterem vrbi coniunctam. ob depressionem loci insidiis parandis fore opportunam. In eum ergo locum de nocte equitatus partem immittit, ciues denuo prælii fortunam tentaturos haud inani coniectura reputans. Id cum sequenti luce esset factum, obsessi irruptione facta in insidias præcipitantes, à fronteque & à tergo ab hostibus circumuenti, multis cadentibus, reliqui facto cuneo egregieque propugnantes vix in vrbem euaserunt. Ea clade audacia castigata, pugna abstinere consilium fuit, atque vrbis tantum mœnibus & munitione hostium vim propulsare. Obsidio ducebatur: Muzaque quietis impatiens, opera omnia comparabat, quæcunque expugnandis vrbibus idonea ea tempestate habebantur. ligneæ turres extructæ, vineæque, quibus tecti milites muro succedentes lapidum compages dolabris distrahere, atque in vrbem aditum patefacere moliebantur. Obsessi locis omnibus adesse, hostiumq; conatus virtute ac diligentia eludere. Erant numero imminuti ciues, & commeatus angustia cœperant laborare. ergo necessario de deditione agunt, iis tamen conditionibus quas victor Muza, vt erat vasto animo repudiauit. Re infecta legati in vrbem redeuntes, vnam salutis spem in Ducis ætate graui atque affecta collocare: vix superuicturum omnibus sermonibus prædicare quousque vrbs esset expugnata. Barbarus re intellecta, barbam & comam infecit. Legati rursus de eadem re facta ipsum conueniendi potestate perculsi animis, & miraculum interpretati effecerunt, ciues vti serio de deditione facienda cogitarent, ei homini qui naturæ etiam leges superasse videretur. Deditionis conditiones fuerunt. Vt ciuium, qui in acie ceciderant, aut in obsidione defuncti erant, bona victori cederent. Ecclesiarum reditus, & sacrorum instrumenta ex auro & argento occuparet. Qui manere in vrbe vellent, res suas retinerent: qui discedere, iis quocunq; vellent

migran-

migrandi facultas eſſet. De tempore quo Emerita barbaris ceſſit, non ſatis conſtat. Rodericus Præſul intra eundem menſem ait, quo Muza venit in Hiſpaniam: eodem an ſequenti anno non explicat. Et conſtat Pacis Iuliæ atque Ilipulæ ciues nouum imperium nondum ſatis firmatum euerti poſſe cogitantes, correptis armis Hiſpalim occupaſſe, Maurorum præſidio magna ex parte cæſo. Intempeſtiua audacia exitio fuit, maloque coacti ſunt iugum impoſitum perferre. Abdalaſiſius Muzæ filius, patris iter proſecutus venerat in Hiſpaniam. Is per otium aliquando cum patre expoſtulans, quod eius indulgentia nihil ea ætate ſuoque animo dignum geſſiſſet, facile impetrauit, vt valida Maurorum manu attributa, virtutis ſpecimen daret. In Valentiæ fines irruerat, ibique cum eius tractus incolis proſpere acie pugnarat. Valentiam, Dianium, Alicantium, Orihuelam, atque Ortam, iis in locis ceperat ciuium deditione ea lege: Vt à templorum ſanctitate abſtineret, & religionis Chriſtianæ cultus deinde nemini fraudi eſſet. Res ſuas cuncti retinerent vectigali repræſentato: quod magna moderatione imperabatur. His rebus peractis, huius ſeculi anno ſextodecimo, Hiſpalim petens breui eam vrbem in poteſtatem redegit, cæſis omnibus qui- 716.
cunque ſuperioris rebellionis & cædis auctores extiterant. Eodem animi ardore Ilipula capta, vbi magna ſtrages hominum fuit: fortaſſis etiam vt magnitudo ſupplicii terreret alios, ſolo æquata: nam ex valida vrbe noſtra ætate exiguum oppidum euaſit Pennafloris nomine Cordubam inter & Hiſpalim. Raſis Arabs Emeritæ præſidium cæſum ait, Hiſpalenſeſque cum Pacis Iuliæ & Ilipulæ ciuibus conſpiraſſe. Emerita Toletum Muza abiit. Tariffius aduenienti vltra Elboram in Carpetanis proceſſit obuiam honoris gratia. Ad Tietarem amnem, qui Arguueli agros inter fluit, congreſſi ſunt, magna vtrinque lætitiæ ſignificatione: tametſi animis auerſi penitus erant. Muzam inuidia ſtimulabat: Tariffium metus amittendæ poteſtatis. Accuſabat enim Muza, quod bello gerendo eius præceptis haudquaquam obtemperaſſet. fortunæ temeritate potius quam pugnandi ſcientia, atque ex militari diſciplina viciſſe. Verum hæc apud vulgus non probabat, audacia conſilia ex euentu æſtimare ſolitum. Inter has contentiones vbi Toletum ventum eſt, ad rationes Tariffius compulſus, eorum quæ in bello expenſa, quæque victoriæ curſu capta erant. quam ille ſiue iniuriam ſiue acerbitatem diſſimulanter ferendo, accommodatiſq; ad tempus officiis, ſenis animum lenire ſatagebat. Omnino vtrinque conciliatis animis Cæſarauguſtam petierunt, eamque vrbem armis viriſque potentem ceperunt. denique multis vrbibus potiti in Celtiberia, atque Carpetanis, ac pleriſque exercitu incruento, vniuerſa ferme Hiſpania domita Maurorum armis videbatur, non toto triennio euoluto, ex quo Maurorum exercitus primum ex Africa venit: res miraculo comparanda. nam interiora regionis adiri non poterant niſi magna difficultate. Iuga montium, denſæ ſyluæ, inacceſſæq; rupes, pleraſq; Hiſpaniæ partes ſepiunt. Vlit Miramamolinus tantis victoriis nunciatis, quas ne diſcordia Ducum labefactaret verebatur, vtrunque ad ſe venire iuſſit. Muza diſcedendi certus, & ne ſe abſente turbaretur prouincia, conſenſu procerum, quorum conſilio vti voluit, Abdalaſiſium filium, cuius ea virtutis documenta recenti memoria extabant, pro ſe ſubſtituit Hiſpaniæ moderatorem. Cuncti ordines in eius verba iurare adacti. Ipſe & Tariffius antea magni atque clari, nunc tantis rebus peractis maiores atque clariores, vt erat imperatum in Africam nauigarunt, eos theſauros prædamque omne genus exportantes, quos Gotthorum potentia tam longo tempore congeſſerat.

De annis Arabum. CAPVT XXVI.

CVM imperio mores prouinciæ, leges, inſtitutaque mutata. Omnia colligere longum eſſet: quod præſentis loci eſt & ad cognoſcendam conſequentium temporum hiſtoriam confert, annorum ratione antiquata, qua vulgo Hiſpani vtebantur in actionum formulis, publicis tabulis, hiſtoriaq; conſcribenda, à Chriſti ortu, aut Era Cæſaris ducto principio numerandi: noua fere inuecta eſt, qua gens Maurica vtitur, quam late per orbem terrarum fuſa eſt. Mahumetes prauæ ſuperſtitionis conditor felicibus armis, Heraclii Imperatoris ignauia, Damaſci, quæ Syriæ vrbs nobiliſſima eſt, imperium gentis arripuit, regiaque inſignia deſumpſit. quo maior eſſet auctoritas, leges quaſi cœlo delatas numiniſque inſtinctu inflatuque acceptas ſubditis populis promulgauit. Nihil in ſpeciem fallacius eſt, quam praua religio, vbi diuinum numen ſceleribus prætenditur: nihilque potentius ad impellendum in fraudem multitudinis animos. Ab hoc tempore Mauri annos computant Egiræ, quod Arabibus nomen expeditionem ſignificat. Quo id ſalutis anno contigerit auctores variant, neque in colligendo conſequentium annorum numero opinionibus conueniunt. Pudenda hiſtoriæ, atq; antiquitatis ignoratio. Nobis è tantis tenebris lumen

veritatis eruere difficile erit. conabimur tamen quantum ingenio & diligentia conſequi poterimus: pauloq; altius diſputationem omnem ordiemur. Annum Sol ambitu facit Zodiaci ſigna percurrens diebus trecentis ſexaginta quinque & quadrante. menſem Luna auctu ſenio labore deſcribit, idem ſpacium circumagēs diebus viginti nouem, horis duodecim. Tempus in annos tribuere receptum eſt omnium gentium more, annum in menſes. vnde vniuerſa difficultas exiſtit, quoniam Lunæ & Solis conuerſiones multum inter ſe diſcrepantes exæquare dierum numero promptum non eſt, quamuis multis ingeniis & temporibus in ea inquiſitione conſumptis. Annum antiquiſſimi Romani ad Solis numerum, lationeſque accommodarunt, varia inconſtantique ratione in decem menſes explicatum: è quibus ſex tricenûm eſſent dierum, quatuor tricenis & ſingulis complerentur, Martius, Maius, Quintilis, October. totus annus diebus quatuor & trecentis deſcriptus erat. Principium, menſis Martius, vti aliorum mēſium nomina indicio ſunt, Quintilis, Sextilis conſequentium. Rudi ſeculo ingeniiſque nulla eruditione expolitis in quæ incommoda incurreretur non conſiderabant, ęſtatis ferias in hyemem verti, veris in autumnum, quæ maxima perturbatio eſt. Arabes vnde gens Mahumetana hauſit, annis deſcribendis ad Lunæ tantum conuerſiones reſpexerunt, duodecies per ſigna Zodiaci circumactæ: vnde duodecim menſes conflati, ſex dierum viginti nouem, triginta ſex alii. vniuerſus annus diebus trecentis quinquaginta quatuor deſcriptus. Quod inſtitutum inter Romanos Reges Numa Pompilius imitatus eſt, ad antiquam anni rationem quinquaginta diebus adiectis, geminoque menſe, Ianuario atq; Februario. Sed eueniebat longiori quidem quam antea tempore, certiſſimo tamen, vt frigus æſtiuis menſibus, calor hyemalibus proueniret. In quod incommodum vt gens Maurica incurrat neceſſe eſt, antiquo rudique inſtituto ad hanc ætatem mordicus retento. Nam cæteris cura fuit, omniſque labor, Lunæ Soliſque conuerſiones exæquato dierum numero inter ipſas comparare: vnde omnis inconſtantia varietaſque corrigeretur, magno ingeniorum labore, ſucceſſu impari. Græci octauo quoq; anno euoluto dies nonaginta, in tres menſes tributos effluere ſinebant. Idem eorum exemplo fecere poſteriores Romani, paucis tantummodo commutatis. Hebræi & Ægyptii vti erant cœleſtium rerum omnium præ cæteris cognitione præſtantes hanc ſpeciem emendationis quam intercalationem Latini vocarunt, prudentius excogitarunt, annis nouendecim, quo ſpacio omnis Lunæ conuerſionis varietas conſumitur, ſeptem menſes certis interuallis intercalantes. Iulius Cæſar Romana republica oppreſſa ad aliquam ſuæ prouidentiæ partem pertinere iudicauit temporum rationem, quæ nimium inter Romanos perturbata erat, acriori ſtudio emendare. Soſigenes mathematicus rerum cœleſtium peritiſſimus, Marcus Fabius ſcriba rerum Romanarum in cōſilium adhibiti. iis adiutoribus annus quidem ad Solis numerum trecentis ſexaginta quinque diebus & quadrante deſcriptus eſt: eoque ſingulis quatuor annis dies vnus conſumitur ad ſextum Kal. Martii, quem ob id Biſſextum nominarunt. Lunæ ratio atque inconſtantia omnis Aureo numero comprehenſa eſt: quem ab vnitate procedentem vſque ad nouendecim Kalendario Romano adiecerunt, decem & nouem annis ſeptem Lunas Ægyptiorum inſtituto intercalantes. Ratio tunc commodiſſima viſa eſt vt certus temporum ſtatus perſeueraret: ſed progreſſu temporis ob quaſdam minutias non ſatis deſcribenda anni ratione conſideratas, deprehenſum neutram rationem cum Solis numero conuenire. Itaque gens Chriſtiana, quæ ex Iulii imitatione quo ad ſtatiuas quidem ferias ſolarem, quo ad cōceptiuas autem lunarem annum ſequebatur, ſe multum à propoſito aberrare deprehēdit. neq; anni initium in idem tempus incidere, neque Aureo numero, qua cauſa inſtitutus erat, Lunæ exortum deſignari deprehendique. Eoq; Gregorius XIII. Pont. Max. ſalutis anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ſecundo, quo tempore hæc commentabamur, vtrunq; errorem correxit, Aureo numero expuncto detractoque è Kalendario, atque in eius locum maiori numero ſubſtituto, quem Epactas nominauit. Præterea ex menſe Octobri ineunte decem dies detracti, eo quidem anno ſunt: quo anni ſolaris initium ad competentem à veteribuſque deſcriptam ſedem reuocaretur. quam ne deinceps mutaret Biſſexti intercalatione certis interuallis omittenda prudenter excogitatum, atq; prouiſum. Verum de iis rebus ſubtilior accuratiorq; diſputatio ad aſtrologos ablegāda eſt. quod præſentis loci, atq; ex vſu hiſtoriæ fore putamus, annum Mauri, vt paulo ante dictum eſt, vndecim diebus & quadrante noſtro anno minorem faciunt: quod plerique ſcriptores non conſiderantes eius computationis initium, non vno loco deſignarunt, ab anno ſalutis quingenteſimo nonageſimo ſecundo vſque ad annum ſexcenteſimum vigeſimum ſeptimum mirabili ac pudenda varietate inerrantes. Cuius diſcrepantiæ eam extitiſſe cauſam arbitror: quod aliis atque aliis temporibus annos Arabum cognoſcentes, neq; conſiderantes eos annos minores noſtris eſſe,

eſſe, tetro conuerſa ratione diuerſa numerandi principia deſignarunt poſteriores priora. Nobis in tanta varietate, quid potiſſimum ſequeremur in ambiguo diu fuit. Id tamen veriſimile maxime videtur, Arabum computationem inchoandam eſſe ſalutis anno ſexcenteſimo vigeſimo ſecundo, Idibus Iulii, die Iouis, vti Annales Toletani teſtantur ante annos trecentos confecti. Quod re cum Iudæis & Mauris deinde communicata libello dicato, certa ratione conuicimus. Conſentiunt lapidum inſcriptiones, & incorrupta vetuſtatis monimenta. Quamuis Roderico Præſule, & Iſidoro Pacenſi diſcrepantibus, atque eius computationis initium ſalutis anno ſexcenteſimo octauodecimo deſignantibus, hoc eſt, ſeptimo Heraclii Imperatoris anno: pleriſq; in quo maior peruerſio eſt, atq; confuſio, vtriuſque nationis annos exequantibus, quod fieri non debuit.

Abdalaſiſii res geſtæ. CAP. XXVII.

COMMENDATAM à patre prouinciam Abdalaſiſius prudenter geſſit. Ex Africa noui imperii ſtabiliendi ſtudio multi à victoribus euocati, vt latiſſimam prouinciam bellorum iniuria incolis vaſtam domicilio obtinerent. Iis agri ſedeſque ad habitandum datæ. Hiſpalis delecta Maurici imperii ſedes, atque firmiſſima arx, vnde vniuerſæ prouinciæ iura dabantur. Egilonam Ruderici Regis vxorem captiuam, tanquam belli iure ad eum pertineret, Dux Maurus euocauit. Erat ætas idonea, formæque & actionum dignitas ſingularis. Ipſe ergo barbarus aſpectu continuo captus blandis verbis, num valeret, rogauit. Illa dolore recrudeſcente, atque ex ſuperioris fortunæ memoria animo exulcerata, lachrymis manantibus, debilitataque voce: Quid de me, inquit, ſcire cupis, cuius calamitatis fama totum orbem terrarum peruaſit, eo acerbioris, quo cunctis nationibus eſt teſtata? Felix paulo ante Regina, imperii fines vltra Hiſpaniam proferebam: nunc ſumma iniquitate fortunæ rebus omnibus ſpoliata, in numero captiuorum ſum, eo grauiori caſu deiecta, quo eram in ſublimiori faſtigio collocata. prorſus vt Hiſpani ſuarum calamitatum obliti meam vnius vicem gemitu & lachrymis proſequantur, grauioremque malis omnibus ducant. Tu ſi vt generoſos animos decet, Regum calamitate tangeris, in hac tua felicitate gaude veniſſe tempus cum regio ſanguini benefacere poſſis. Mihi nullum maius dare beneficium potes, quam ſi pudicitiam noſtram, hoc eſt, Reginæ atque matronæ, vt magnanimi Duces ſolent, tuearis: neque permiſeris noſtram fortunam cuiquam ludibrio eſſe. Alioqui tua ſum: de captiua, quodcunque fert animus, ſtatuas. Ego ſi minus rebus, quoniam res ita tulerunt, perpetua certe beneficii memoria, tuæ voluntati obſequi, tibi gratificari nunquam deſiſtam. Reginæ oratione barbari animus amplius captus eſt: atque adeo vt officiis omnibus & blandimentis delinitam, ſibi eam connubio iungere non dubitarit. Pactam Chriſtianæ religionis cultum & libertatem in præcipuo dum vixit honore habuit. Erat enim forma inſignis, & florentiſſima ætas, eaque prudentia, vt eius auſpiciis rempublicam regeret, conſilio, vt maior auctoritas eſſet, regiam coronam imponeret capiti ſuo. In Antequeræ agro, qua parte Malacæ fines attingit, mõs ſurgit Abdalaſiſii nomine, fortaſſis appellatione a Mauro Principe mutuata. quemadmodũ nonnulli ſuſpicantur, à Maguedo Arabum Duce, Almagueris appellationem factam, oppido ditionis militum Diui Iacobi. Cauſam explicant, vicinum fontem extitiſſe, cuius ille aqua, quæ Arabum lingua Alma dicitur, libenter vtebatur. Nec dubium eſt cum rebus pleraque oppidorum, montium, fluminum, fontium mutata nomina, magnamque inductam veteris memoriæ confuſionem. nouas vrbes condendi, aut veteres ſuis nominibus appellandi gloriã Duces barbari quærebant. Quid Iuliano Comiti acciderit clam eſt: niſi quod æternis ſuppliciis viuum mortuumque mactatum eſſe ſceleris magnitudo, vt credatur facit. & fama exiit nullo ſatis idoneo auctore, Iuliani vxorem à barbaris lapidibus obrutam, filium ex Septenſi turri in orã Africæ datum præcipitem: ipſum perpetuæ cuſtodiæ in Oſcenſis agri arce Loarri Maurorum iuſſu, quibus tantopere gratificari voluerat, mancipatum: vbi eius ex lapide ſepulchrum extra arcis templum monſtratur. Occiſum ac bonis omnibus ſpoliatum, Rodericus Tudenſiſque aiunt, ipſum & Witizæ filios. Rerum ſtatus per hæc tempora plane erat miſerabilis. Mauris vniuerſa ferme parebat Hiſpania, vbi nullus erat cruciatus, quem à victoribus non perferrent Chriſtiani: vxores è virorum complexu rapiebantur ad libidinem: liberi de gremiis parentum: pretioſa veſtis atq; ornamenta maiorum diligentia congeſta impune auferebantur. Prædiorum fructus multo quam ante maligniores erant, irato cœlo, atq; agrorum cultu neglecto. tecta & diuorum domicilia ignibus conflagrabant. Cæſa incolarum corpora paſſim iacebant in vrbibus atque in agris. omnia domi foriſq; fletu & gemitu perſonabant. nulla erat facies mali, quæ non opprimeret Hiſpaniã: ſcilicet

violatas religiones numinis vindicta improborum ſed & innocentium ſuppliciis expiabat. Cantabriam tamen, & Pyrenæi montis partem ad confines Vaſconum atque Aragoniæ, Aſtures & Calæciæ partem multo maximam retinebant Chriſtiani, magis quia non impugnabantur ob locorum ſterilitatem aſperitatemq;,quam quod ad reſiſtendum ſatis animi eſſet. In eas partes ex reliqua Hiſpania Chriſtiani paſſim dilabebantur: vbi nonnulla reipublicæ forma retenta, proceres & ſacrorum Principes res profligatas gubernabant. Chriſtiani qui Maurorum imperio parebant, cum Mauris confuſi eſſent, tunc mixti Arabes, nunc voce mutata aliquantum ab antiquo Muzarabes dicti ſunt, tum ipſi tum eorum poſteri. Ii religionis Chriſtianæ libertatem retinebant, templaque ex ritu Chriſtiano ſacrata, virginum ac monachorum collegia: tametſi plerique Epiſcopi ne videlicet in tanta rerum colluuione nominis maieſtas ludibrio eſſet, in Calæciam aliaſque regiones ſe receperunt. Iriæ Flauiæ Epiſcopus multis ex eo numero ad ſe confugientibus, reditus vnde viuerent, & decumas agrorum liberaliter ſuppeditauit, vt Ordonii Regis eo nomine ſecundi diploma declarat, Compoſtellanæ eccleſiæ conceſſum, ſalutis anno nongenteſimo tertiodecimo. Per hunc modum cecidit Hiſpania: ſic nobiliſſimum Gotthorum regnum extinctum eſt. Scilicet cum cœlo vertuntur res humanæ. Quarum initium, earum & finis ſit, neceſſe eſt. Orta intereunt, auctaq; ſeneſcunt. Mihi ſane eo cecidiſſe videtur Gotthorum regnum & gens, vt ex ſepultæ cineribus noua, iuſta, & ſuis viribus nitens naſceretur Hiſpania, catholicæ religionis hac tempeſtate præſidium & columen: quæ ex ſuis omnibus partibus, quaſi membris in vnum corpus reuocatis compacta imperium latiſſimum, quale hodie cernimus, Orientis atque Occidentis vltimi finibus terminaret. Quo enim hæc tempore commentabamur, Philippus ſecundus Hiſpaniæ Rex potentiſſimus, Luſitaniæ acceſſione, quod felix, fauſtum, propriumq; fore ſperamus, perduellionibus ſemel & iterum acie ſuperatis auctus erat: & latiſſima prouincia poſt tot annorum ſpatia ſub vnius Regis imperium reuocata, Chriſtiani nominis hoſtibus eſſe cœperat multo amplius quam antea formidabilis.

LIBRI SEXTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER SEPTIMVS.

Pelagii in Mauros rebellio. CAPVT I.

NONDVM totum biennium abierat, ex quo furor ille Africanus bellum impium Hiſpaniæ atq; nefarium indixit: cum ingens barbarorum exercitus tranſcenſis Pyrenæi montis iugis, quo ab Hiſpania Gallia dirimitur, in eam prouinciam ferro penetrauit: vt quæ pars Gotthorum imperio tenebatur, victricibus armis cederet. Et opportuna occaſio ſeſe dabat, quam ſpe complexi erant, reliquæ Galliæ inuadendæ atque occupandæ, Regum ſocordia, atq; inutili otio marceſcentium, nō minus quam paulo ante Hiſpania fecerat, inteſtinis diſſidiis fluctuantis atq; in occaſum inclinatæ. Pipinus ſenior, & Carolus eius filius, quamuis ex impari matre, a martia virtute cognomento Martellus, Mediomatricum & Leucorum, hoc eſt, Auſtraſiæ Duces, regiæ Francorum Procuratores, cum rempublicam vniuerſam bello paceq; adminiſtrarent, ad regnum cuius ſolum nomen penes legitimos Reges Pharamundi ſobolem erat, haud obſcure nitebantur, magna multorum inuidia atque obtrectatione. Familiam vnam in Gallia plus legibus & Regibus poſſe, plus reliqua nobilitate, pleriq; ægre ferebant. Eudo Aquitaniæ Dux. Auſtraſianorum conatibus obuiam eundo, vniuerſam prouinciam in factiones diduxerat. Omnino barbaris Gallico bello implicitis, Gotthorum reliquiæ, qui ex calamitoſo atque teterrimo communis patriæ naufragio, in Aſtures, Calæcos, atque Cantabriam euaſerant, & locorum munitione magis quam armis freti, ſummis ſe montium iugis tutabantur, occaſionem nactæ ſunt de recuperāda priſtina libertate aliquando cogitandi. Filios & vxores clam inter ſe conquerebantur in ſeruitutem abactos impotenti dominorum libidini ſeruire. ipſos quod extremum in calamitate erat. expertos non publico tantum imperio premi, ſed iuſtum propemodum ſeruitium ſingulos pati: omnes ſanctitates tota prouincia violatas: diuorum domicilia, qua belli furore incenſa euerſaq;, qua poſt victo-

riam Mauricæ ſuperſtitionis ſordibus contaminata: ſacrorum inſtrumenta direpta: barbaræ crudelitatis atq; perfidiæ expreſſa veſtigia locis omnibus extare. In Munuſa, in quo præſidii aliquid eſſe debuit propter cōmunem religionem (erat is Gegione præfectus a Mauris) neq; hominis quicquam eſſe, præter figuram & ſpeciem: neque Chriſtianæ religionis, præter nomen & externum habitum. præſtare ſemel mori, quam in tanta indignitate vitęque acerbitate tandiu verſari. non iam de veteri gloria, quæ temporis momento obſcurata eſſet cogitare: neq; de priſtino gentis imperio, quod auerſa numina extinxiſſent laborare: tolerabilē aliquam ſeruiendi rationem requirere: atq; vitæ non acerbiſſimæ conditionem ſupremis votis exoptare. Hæc cogitantibus, Dux magis quam vires deerat, qui ſui capitis periculo exemploq; virtutis, reliquos per Hiſpaniam Chriſtianos ad præclare audendum conandumque prouocaret. nam vt eſt ingenium multitudinis omnes audacter loquebantur: periculum ſuſcipere cuncti pariter detrectabant. vigor animorum extinctus erat. Gotthorum proceres tot bellorum oppreſſi caſibus, magna ex parte ceciderant. Vnus Pelagius vera Gotthorum Regum ſoboles, tametſi tot aduerſis caſibus iactatus erat, præcipua pollebat animi magnitudine atque conſtantia, neque id prouinciales ignorabant: cœperatque iam ante, ex fama rerum admiratio virtutis, & quibus ignotus facie erat, ſubſtituerant etiam animis ſpeciem corporis amplam atque magnificam. Commodo reipublicæ accidit per idem tempus, vt is è Cantabria, quo ſe poſt Hiſpanię cladem receperat, veniret in Aſtures: incertum euocatus ne, an ad rei bene gerendæ, patriæque iuuandæ, ſicunde ſe lumen oſtenderet, occaſionem intentus: an quia de Cantabriæ principatu plures reguli diſceptabant. nam tres ea tempeſtate Cantabriæ Duces inuenio, Eudonem, Petrum, Pelagium. In hunc continuo omnium oculi animiq; cōiecti, remedium aliquod tantis malis, atq; opem eo Duce afferri poſſe non omnino deſperantium, induceret modo in animum rerum ſummæ patrocinari. Periculi magnitudo, virium imbecillitas pleroſq; conturbabat: nam furori ſimile videbatur fore, nouo conatu, haud magna ſpe, denuo victricia barbarorum arma laceſſere, irritare animos. Verum quod metu facere detrectabant, caſus in neceſſitatem vertit. Erat Pelagio ſoror ętate florentiſſima, eximia venuſtate. Munuſa Gegione pro Mauris præfectus, puellæ pulchritudine captus, eam ſibi toro iungere cupiebat: diu ignotus, repente nobilis ſecundas res ſuſtinere non poterat neq; animi libidines ratione virtuteque frænare. Ergo cum Pelagii voluntate deſperaret vnquam ſe voti compotem fore, ſimulata beneuolētia, per ſpeciem legationis eum Cordubam ablegat: vbi Tariffius erat magni nominis Dux, cum nondum rediiſſet in Africam. Pelagii diſceſſu, facile optato coniugio potitus eſt. Fœditate cognita Pelagius, cum obita legatione reuertiſſet, ex compreſſæ ſororis ignominia, ſuęq; familiæ dedecore, quantum doloris ceperit, quantis iracundię flammis arſerit, de ſuo ſenſu quiuis ęſtimare poteſt. nec iniuriæ magis magnitudo vrebat, quā quod in ea rerum perturbatione, vltioni de viro præpotente, quique arma teneret, ſumendæ parem fore ſe non ſperabat. Cogitationem in omnes partes verſanti optimum fore viſum eſt, dum ſe comparat, & vindictæ occaſio ſeſe offert, ſilentium tenere, doloremq; comprimere: & lætitia ad tempus ſimulanda, fraudem fraude eludere, Itaque recepta ſorore in finitimos Aſtures aufugit, vbi ſtudia gentis erant, & propenſæ vniuerſæ prouinciæ voluntates. Munuſa rei nouitate perculſus, veritusque ne à paruis initiis latius ſerperet rebellionis malum, Pelagii conatus Tariffio renunciat. miſſi Corduba milites, Pelagium nondum viribus ſatis confirmatum facile cepiſſent, ni periculum indicio facto, celeri fuga euaſiſſet: admiſſoque equo, vicinum fluuium nomine Pioniam tranaſſet, aquis inundantibus rapidum: quod illi ſaluti fuit, hoſtibus qui iiſdem veſtigiis inſequebantur eo facto deluſis: cum certiſſimum vitæ periculum adire, Pelagii capiendi cauſſa tanti non eſſet. Ad Canicæ vallem (Cangas hodie dicimus) ex fuga euaſit. Iis in locis egentium & profugorum delectus habiti vndique confluentium ad ſpem recuperandæ libertatis. nam hoſtes maiori numero affuturos propediem, nemo dubitabat. Multi vltro nomina dant: tanta erat cupiditas Pelagio auſpice, pro patriæ ſalute ſuaque libertate certandi. Plerique metu hoſtium ſuorumque minis fracti, atque ancipiti periculo permoti, ſiue vincerent, ſiue vincerentur Hiſpani, ne alterutris prædæ eſſent, neceſſitate arma induunt. Aſtures ferme omnes in ſententiam perducti. Hortatur in concilio gentis, vti magno animo communis cauſſæ patrocinium ſuſcipiant, priuſquam barbarorum imperium vetuſtate amplius confirmaretur in Hiſpania, quod ipſa ſua nouitate nutabat. Celeritate, inquit, & audacia opus eſt, vt qui cauſſa ſuperiores ſumus, hoſtes virtute vincamus. Ciuitates ſingulæ modico Maurorum præſidio tenentur: ciuium multitudo noſtra eſt, omneſq; viri fortes tota Hiſpania nauare nobis operam & ſtudium cupiunt: nemoque erit (quem quidem Chriſtianum nominare fas ſit) qui non continuo in noſtra caſtra ſe conferat:

tantisper modo sustentemus, & recuperandæ libertatis spem in nostrorum animis audacia & virtute alamus. Hostium exercitus in varias manus dissipatus est. pars multo maxima in Galliam abiit. Nunc animis & virtute audendum: nunc pro veteri belli gloria, pro aris & religione pugnandum, pro liberis, vxoribus, propinquis, & necessariis, qui indigna & grauissima seruitute premuntur. Eorum calamitates, nostrasque ipsorum ærumnas & pericula memoria repetere graue est, oratione recensere, prosequi lachrymis vanum: opem aliquam & remedium adhibere salutare. tantum vos viros esse ostendite ex nobilissimo Gothorum sanguine prognatos. Secundæ res voluptatesque debilitarunt, & iniuriæ opportunos præbuerunt: nunc asperæ & profligatæ acuant. An belli pericula adire graue est? at multo illa grauiora, liberos, coniuges in seruitutem abstrahi, immensæ hostium libidini seruire, (ô magnum atque intolerandum dolorem, ô grauem acerbamque fortunam!) vos ipsos interfici, quod sit necesse victis accidere. An priuatarum rerum amor, & otii cupiditas tenet? certatis si republica oppressa singulorum fortunas stare posse putatis. Incendii vis, mihi credite, velut ex continentibus tectis in alia traiiciendo cuncta pariter vastabit. An locorum munitione confiditis? sed neque desides & otiosos hæc montium claustra tuebuntur. nec si maxime hostes cessabunt, tantam multitudinem quanta se in hæc loca recepit, solum sterile, & rebus omnibus indigens alere potest. An paucitas nostra despectui est? sed præteriti temporis memoria, & ancipites bellorum casus victoriam non numero stare, sed virtute satis declarant. Deo cuius numen ante irritauimus, & nunc placatum confidimus, facile est numerosas hostium copias paucorum armis prosternere. Tolerabili fortasse conditione, vt in malis hosti seruire consultius fore putatis? quasi perfido hominum generi vlla fœdera sancta sint, fideique constantia sit à barbara gente expectanda. Cum hominibus enim crudelibus nobis res est, an cum feris & immanibus belluis? Ego quidem, vobis adiutoribus laborem & periculum graue quamuis & maximum, suscipiam tamen pro communi salute libentissime: & dum vixero hostis ero, non barbaris magis, quam si quis ex nostra gente arma conferre & sacram militiam suscipere recusabunt: nobiscumque aut vincere aut mori non malint, quam in tanta vitæ acerbitate, ignominia, & calamitate versari: & suppliciorum magnitudine sanciam, ne hostes maxime metuendi ignauis esse videantur. Hæc dicentem singultus & gemitus eorum qui aderant sæpe interturbarant, præsentium impendentiumque malorum imagines ante oculos inerrabant. mœrori par metus. Verum cum ex aliquanto spacio respirassent, animosque ad nonnullam spem melioris fortunæ reuocassent, sanctissimo iureiurando bellum in Mauros sanciunt. Nullum periculum communis salutis causa recusaturos pollicentur. profitenturque principes ex omnibus bellum barbaris illaturos. Omnibus suffragiis Pelagius ipse belli

716. Dux, atque Hispaniæ Rex creatur, salutis scilicet anno septingentesimo sexto decimo, tametsi nonnulli huic annorum numero biennium addiderunt. Ab hoc initio ipso tempore, quo impietas armata per vniuersam ferme Hispaniam impune vagabatur, furor & audacia passim volitabant, & res communes propemodum desperatæ erant: nouum regnum in Hispania auspicato in perpetuum fundatum est, signumque ad bene sperandum afflictis & oppressis prouincialibus sublatum. Tanti nonnunquam est non deesse fortunæ, & oblata casu sapienter flectere ad consilium. Calæci & Cantabri, quos Oceanus ad Septentriones alluit, & locorum asperitate Asturum exemplo confisi, libertatem magna ex parte retinebant, ad belli societatem adiuncti sunt. Missæ præterea occultæ legationes, vrbes quæ in Maurorum ditione erant solicitatum obtestatumque ne communi causæ deessent: suorumque potius conatus, rebus & consilio iuuarent. Nonnulli ex vicinis locis in Pelagii castra dilapsi sunt, communem belli fortunam rursus subire atque tentare certi. Plerique noui Regis despectu, metuque maioris mali, citra discrimen rerum suarum belli spectatores esse mallebant quã pars, ex fortuna consilium sumpturi. Pelagius haud ignarus quanto in periculo res essent, primisq; euentibus considerans metũ aut fiduciam gigni, cupidusq; noui imperii sanciendi auctoritatẽ: de Mauris prædas agere, locis omnibus instare, vrgere, carpere hostes, & trucidare, oppida & vrbes Asturũ inuisere, suaq; præsentia & oratione dubitantes erigere, audaces in fide confirmare, magna diligentia quæ subsidio essent conferre vndique & comparare: nullique labori parcere, quo susceptam semel regii nominis maiestatem inter suos tueatur, & aduersus barbaros, quos continuo tanquam ad restinguendum incendium affuturos minime dubitabat. Inerat animo vigor atque ad labores perferendos ætas idonea: formaque corporis non cultu conspicua, sed virilis vere atque militaris.

Mauri

Mauri vincuntur a Pelagio. CAPVT II.

ALCHAMA Mauricæ militiæ Magiſter, magnique in ea gente nominis Dux, ex Africa cum Tariffio venerat, quo primum tempore tranſmiſſum eſt in Hiſpaniam: & ſuperioribus bellis omnibus virtutis ſpecimen dederat ſingulare. Is Aſturum motibus nunciatis, Corduba accurrit ad ſeditionis initia comprimenda: ne videlicet tempore & diſſimulatione vires ſumeret & confirmaretur audacia. Alchamam iuſtus exercitus ſequebatur ex vtraque gente conflatus ſcilicet. Oppas Hiſpalenſis Præſul ſocius adiunctus: vt pro ea ſacerdotii, qua fungebatur auctoritate, & pro ea neceſſitudine, quæ illum inter & Pelagium erat, temere tumultuantes arte & ingenio, quo valebat maxime, ad ſanitatem reuocaret, vanam ſine viribus eſſe audaciam doceret: ſuo quemque periculo furere. viros prudentes admoneret non tam belli initia quam exitus cōſiderare conſueuiſſe. ſi quæ Munuſæ aut aliorum Præfectorum iniuria extaret, præſtare legibus iureque agere apud Mauros rerum dominos, qui quod iuſtum faſque eſſet nulli vnquam denegaſſent. Arma ſumere, vimque importune intentare, conatu temerarium eſſe: euentuque haud dubium fore cunctis exitiale. Alchamæ aduentu ingens animos Chriſtianorum militum metus inceſſit. & vt fit, audaciſſimi ante diſcrimen, in ipſo diſcrimine ignauiſſimi omnium eſſe videbantur. ex ſuperiori rerum memoria barbarorum vires & perpetuam felicitatem formidabant, & ſeruorum in morem vix videbantur hoſtium conſpectum laturi. Venerat in periculū ſumma rerum. verū deſerta omnia ſine præſidio ſine virib. ſine conſilio, diuinum numen, diui tutelares Hiſpaniæ, Pelagii virtus atq; prudentia tutata ſunt. Inermem enim aciem & ipſo fluctuantem timore, hoſti tantis victoriis ferocienti obiicere cum temerarium fore iudicaret, militibus cæteris per vicina loca diſſipatis, delectos tantum ex omni copia mille viros retinet. cū iis in Auſenæ montis ſpeluncam locis ſpatioſam ſe condit, cui hodie ſpeluncæ Sanctæ Mariæ de Couadonga nomen eſt. Comparat in dies multos commeatum, arma telaque comportat vt ſi latebræ patefactæ eſſent, obſidionem tolerare. & ſi caſus ita ferret, ex eruptione etiam pugnare cum hoſte poſſet. Mauri Pelagii fuga conſilioque indicato, fugientis veſtigiis inſiſtunt. Breui ad ſpeluncæ aditum ventum eſt. Concordiæ viam tētare primum placuit ne cum deſperato hominum genere in locorum anguſtiis pugnare neceſſe eſſet. Oppas Præſul rei perficiendæ curam ſumit, factaque inter ſe colloquendi poteſtate, ex mulo quo vehebatur, cum prope acceſſiſſet, in hunc modum allocutus fertur: Quanta, Pelagi Princeps, noſtræ gentis gloria fuerit, neque tu ignoras & hoc tempore à me commemorari ſuperuacaneum eſſet. Magnam orbis partem armis peruagati, quondam Romanis rerum dominis abſtulimus Hiſpaniam: nationes feræ & barbaræ virtute noſtra ſubiugatæ ſunt: Maurorum ipſi armis nuper victi conceſſimus: & ad exemplum inconſtantiæ humanæ felicitatis è rerum faſtigio in quo paulo ante eramus collocati, in ſupremas calamitates & maximas præcipitauimus. Qui rebus integris victi ſumus, num perditis & profligatis pares erimus? Speluncæ credo munitione, in qua pauci latronum in morem incluſi eſtis, & tanquam feræ indagine cinctæ, tenemini, numeroſum hoſtium exercitum, in quo ſexaginta millia homines ſunt nihilominus, arceri poſſe ſperatis? Obcæcat nimirum animos Deus noſtræ nationis ſceleribus irritatus, ſanguineq; necdum ſatiatus. quod præliorū euentus illis proſperi, noſtris aduerſi niſi ſatis declaraſſent, importuni iſti conatus docere potuerunt. Quin iſtam mentem abiicitis: & dum clementiæ aditus intercluſus non eſt, dum veniæ ſpes ſupereſt, armis continuo poſitis ignominiam, ſeruitutem, interitum temeritatis ſcilicet mercedem, honoribus & præmiis, quæ vobis polliceri poſſum maxima mutatis? & vniuerſæ potius Hiſpaniæ iudicium & exemplum ſequimini quam animi ſine ratione impetū, & cæcam temeritatem? Ad hæc Pelagius: Tibi, inquit, & Witizæ fratri, eiuſque liberis diuina vltio metuenda eſt: tametſi ad breue temporis ſpatium res ex ſententia fluant. Veſtris ſceleribus diuinum numen irritatum eſt. omnes tota prouincia ſanctitates contaminatæ. leges ipſa vetuſtate ſacroſanctæ refixæ. Ab his gradibus eo furoris progreſſi eſtis, vt Mauros feram gentem & immanem attraxeritis in Hiſpaniam: vnde tot clades acceptæ, & tantum Chriſtiani ſanguinis effuſum eſt. Pro quibus ſceleribus, ſi quidem res humanas Deo curæ eſſe arbitramur, viui mortuique pœnas grauiſſimas dabitis. Tu omnium maximas, qui perſonæ quam gerebas oblitus, horum malorum præcipuus & maximus auctor fuiſti: & modo impudenti oratione hortari auſus es, vt denuo ſeruitutis iugum ceruicibus accipiamus, quauis calamitate grauius. hoc eſt, vt ego interpretor, ſuperiores acerbitates & mala, quibus vexati ſumus denuo ſubeamus. Hæc, hæc illa præmia ſunt magnifica, hi honores ad quos noſtros milites inuitabas. Nos Oppa neque tam auerſas diuinas aures, & animum a rebus noſtris eſſe putamus, vt tuis

,, pollicitis fidendum ſit: & Deum ſupplicii acerbitatem ſperamus, vt ſolet continuo com-
,, mutaturum benignitate. Quod ſi nondum ſatis pœnarum datum eſt, ſuppliceſq; & præ-
,, ſidio indigentes periculo eripere noluerit: ſtat ſententia morte obita præſentes calamita-
,, tes redimere, & duriſſimam ſeruitutem ſempiterna (ſic ſperamus) felicitate mutare. Pelagii oratione intellectum eſt obfirmato animo, aut moriendi aut vincendi obſeſſos eſſe: quando omnibus circumuenti malis, præterea Oppæ verbis vltro prouocati deditionem facere recuſabant. vim ergo & metum adhiberi placuit. Speluncæ aditus telorum omne genus & lapidum procella quaſſatur. in quo vis numinis apparuit noſtris propitii, infenſi hoſtibus. Sagittæ & lapides miſſi reflecti in iacientes viſi ſunt: ipſoſque barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulnerare trucidareque. Tanto miraculo hoſtes attoniti. Chriſtianis cum ſpe victoriæ pugnandi ardor inceſſit. Erumpunt ex latebris pauci numero, elluuie corporum fœda acies: pugnam magnis animis inuadunt. tumultus perſimilis dimicatio fuit. Hoſtes incuſſa diuinitus formido debilitauit, continuoque in fugam verſi. cæſi ſupra viginti millia. reliqui ex Auſenæ montis faſtigio, quod fugæ initio occuparunt, in Libanenſem agrum delati ad Deuæ fluminis ripam prope prędium, cui ab euentu (ſic arbitror) Cauſegadiæ nomen fuit, montis vicini parte ſponte conuulſa ab imo atque collapſa in ſubiecti fluminis aquas præcipitarunt. Strages armorum atque oſſium iis in locis effoſſæ retectæque, quo præſertim tempore hibernis pluuiis augentur aquæ, ripaſque exedunt, diu cædis indicio fuiſſe memorantur. Pauci cladi ſuperfuere. Alchama in pugna periit. Oppas Hiſpalenſis Præſul in poteſtatem venit: de quo more militari ſupplicium fuiſſe ſumptum, tametſi hiſtorici ſileant, ſcelerum magnitudo indicat, & de rebus ipſius deinceps ſilentium in hiſtoria. Munuſa tantæ victoriæ nuncio perculſus animo, & Gegionis munitione diffiſus ob alienatas ciuium voluntates, fuga euadere conatus ad Olaliem vicum ferro incolarum occubuit. Eius cæde non publicæ tantum iniuriæ vindicatæ, ſed etiam priuatus Pelagii dolor ex accepta ignominia mitigatus: nihilque de victoriæ lætitia diminutum, ſi cuius crudelitate irritati arma ceperant incolumis euaſiſ-
718 ſet. Pugnatum eſt ſalutis anno ſeptingenteſimo octauodecimo. Quo tempore in Africa Muza criminibus à Tariffio æmulo apud Miramamolinum circumuentus, & ad accepti expenſique in bello Hiſpanienſi rationes adductus, cum ingenti pecunia mulctatus eſſet, ignominiæ dolore obiit. Abdalaſiſius eius filius cum Hiſpaniam annos tres pro Mauris gubernaſſet, inuidiam prouincialium & ſuæ gentis incurrit: quod principum filias magno numero vitiaſſet. Itaque in ipſis templi adytis, vbi ex ritu gentis precibus va-
719 cabat, ſuorum ferro periit anno ſeptingenteſimo nonodecimo. Fama tenuit Egilonæ coniugis inſidiis circumuentum, cum tæderet conditionis, atque præ aliis quas vir amabat contemptui ſe haberi cerneret. Eius ſuaſu, vt tradunt alii, regia inſignia ſuſcepta malo fuere, & cultui corporis vitæ faſtus & actionum ſuperbia conſentanea. Cædis præcipuus auctor Aiub genere propinquus Rempublicam geſſit in Hiſpania menſe vno, Calataiubæ conditor, vti Rodericus Præſul ait, quod eſt in Celtiberis municipium præclarum. Succeſſit Miramamolini Zuleimani iuſſu (is Vlit fratre defuncto Maurorum imperium obtinuerat) Alahor in Abdalaſiſii locum ſubrogatus Hiſpaniæ bello paceque gubernator, homo ferus & barbarus in Mauros æque ac Chriſtianos: ciues enim Cordubenſes bonis euertit: rapinarum cupido idonea ipſi iniuriæ faciendæ cauſſa videbatur. de Mauris quæſtiones habitæ, qui primi venerant in Hiſpaniam, & deuictæ gentis ſpoliis ſe contaminaſſe interpretabatur. Hunc memorant Hiſpali ſedem imperii Maurici Cordubam tranſtuliſſe: atque cum Iuliani & Witizæ filiorum fraude, cladem in Aſturibus acceptam ſuſpicaretur, bonis eos ſpoliatos omnibus peremiſſe. mercedem nimirum actionibus conſentaneam & vitæ, patriæ proditores reportare æquum erat.

Reliquæ Pelagii actiones. CAPVT III.

IS ERAT Chriſtianæ rei curſus in Hiſpania, vt in bonis aduerſus, vt in tantis tenebris tantaque aduerſariorum potentia non incommodus. & parta de Mauris victoria Pelagius non modo in Aſturibus imperium firmauit, vbi eatenus ſe tenuerat: verum in ſubiectam planiciem delatus, Mauricæ ditionis oppida, igne, ferro, & direptionibus vexabat: auctuſque indies viribus, nam multi rerum geſtarum fama permoti in eius confluebant Caſtra, Legionem vrbem ad montium radices poſitam, eorum qui à Calæcis Aſtures dirimunt, vi expugnatam ſuæ ditionis fecit eius ſeculi anno vigeſimo ſecundo.
722. Quo ex tempore ſe Legionis Regem dixiſſe nonnulli arbitrantur: reſiſtunt alii, cognoſ-

ſcendæ antiquitatis ſtudio maiori, quibus veteres priſcorum Regum tabulæ fauent, confirmantque priores Principes Pelagium & poſteros Oueti tantum Reges fuiſſe nuncupatos. Fauent vetera horum Regum ſepulchra Oueti, aliiſque in Aſturibus locis conſtituta, ante Hordonium eo nomine ſecundum, qui primus ſe Legionis Regem dixit: & in ea vrbe templum D. Mariæ Maioris nomine, quod ab imo totum extruxerat viuens, ſepulturæ moriens delegit. Illud maiore aliquanto fide traditur: Legione capta, priſca Gothorum Regum inſignia Leonis rubra effigie mutata, in clypeo argenteo cælati, in pedes erecti, atque diducto rictu formidabilis. Quocunque ab initio ſuſceptum, in morem certe abiit ad vſque noſtram ætatem: & eſt idem lingua Hiſpanorum vernacula Legionis & Leonis nomen: vnde erroris occaſio viris arma tractantibus à litterarum ſtudiis abhorrentibus. Res Chriſtianorum ad hunc modum reſurgētes, multum iuuit Alfonſi virtus, eius cui regnum adepto Catholico cognomen fuit. Petro Cantabriæ Duce patre, ex nobiliſſimo Reccaredi Regis ſanguine ſatus erat. Præterea Egica & Witiza Regibus ordines duxerat iunior: & nunc Reipublicæ iuuandæ ſtudio incenſus, relicta patria patreque, ſuo aductu piorum animos auxit vireſque, cum Cantabrorum valida ſequeretur manus. Omnino Ormiſinda Pelagii filia Alfonſo nuptui data: eoque connubio amplius vtriuſque Principis animi perpetuo fœdere conciliati. vnde Hiſpaniæ in poſterum Regibus origo generis, perpetuaque propago, & tunc breui maius operæpretium factum. Gegio loci natura & munitione firmiſſima, Aſturica, Manſilia, Tineus, aliaque in Aſturibus & Calæcis oppida Mauris erepta (inde Pelagium & poſteros Gegionis Reges dictos ſuſpicamur, aliiſque occaſionem extitiſſe hos Reges Legionis vocatos exiſtimandi, vnius permutatione literæ.) Incolæ cum religionis Chriſtianæ cultores eſſent, & Pelagii rebus naturæ impulſu fauerent, cæſis pulſiſque Maurorum præſidiis, erectique paſſim ad ſpem recuperandæ libertatis, vrbes & oppida cupidiſſime dedebant. Accidit magno rei Chriſtianæ cōmodo, Mauros in diuerſa Hiſpaniæ parte magnis bellorum motibus, quæ ex aliis alia nexa aptaque excitabantur, implicatos teneri: ne iuſto comparato exercitu Pelagii conatibus obuiam iretur. Etenim Zuleima defuncto, Homarus & Izit filii Vliti, ex patrui adoptione Maurorum late patens imperium Aſiæ, Africæ, atque Hiſpaniæ obtinuerant, nouo exemplo inter Mauros atque haud ſcio an ſatis probabili, exæquata duorum poteſtate. Homarus intra primum imperii annum ex morbo defunctus eſt. Izit ſolus rerum potitus, Zamam præfecerat Hiſpaniæ, magno virum ingenio, magnoque rei militaris vſu, neq; minori quam ſuperiores auri cupiditate. noua & grauiora quam antea vectigalia captiuis vrbibus imperata. Narbone in Gallia militare præſidium conſtitutum. Toloſa Gothici olim imperii in ea prouincia ſedes circunſeſſa. In ea obſidione, Eudonis Aquitaniæ Ducis ſuperuentu, barbarus acie victus & cæſus eſt. exercitus in prælio fugaque magna ex parte trucidatus. qui ſuperfuerunt cladi, obſidione continuo ſoluta, dum ex Africa nouus Præfectus veniret, Abderrahmanum in occiſi Ducis locum cooptarunt domi militiæque clarum: qui tantiſper res inclinatas, virtute & prudentia ſuſtentaret. Miſſus quamprimum aduerſo gentis caſu nunciato Aza (alii Adham ſcribunt) Mauricam rempublicam in Hiſpania Iziti Miramamolini vicarius ſuſcepit gubernandam. Hic prouinciam tantis feſſam malis, nouis calamitatibus exagitauit. vectigalia multo quam antea acriora imperata. exhauſtis prouidebatur ſcilicet populis, ne ad rebellandum facultas eſſet, quibus ſtudium erat & cupiditas rerum nouarum prorſus vt oppidis & vrbibus, quæ per vim ſuperioribus bellis capta erant, quintam redituum & prouentuum omnium partem, in regium ærarium inferre quotannis mandaret: decimam illa oppida quæ ex deditione in Maurorum poteſtatem venerant. Ea conditione Chriſtianis incolis datum prædia & poſſeſſiones priſtinas quaſi mancipii iure retinere. Raſis Arabs à Mauris ait, quintam bonorum omnium partem exegiſſe, ſpecie quidem pauperum, quorum erat tota ditione innumera multitudo, inopiam ſubleuandi: re vt viribus debilitati, haudquaquam ſe commouendi facultatem haberent. Cordubæ pontem exædificandum curauit. Hiſpaniæ tractum monti Cauno adiacentem bello oppreſſit, (nonnullæ enim vrbes veterem libertatem mordicus retinebant (Turiaſonem vi captam ſolo æquauit. Tantis rebus intra biennium & menſes ſex in prouincia perfectis ferro ſuorum, quorum inuidia maxima flagrabat, ex inſidiis Dertuſæ occubuit, Ambiza, Odra, Iahea, ſucceſſoribus, vt Rodericus Præſul eſt auctor: vt ego interpretor, Hiſpaniam eodem tempore tripartito, cum in nullum vnum totius gentis voluntates conſpirarent, aliquandiu gubernarunt: aut ſingulorum imperium paucorum menſium fuit. Conuenit Izito Imperatore in Aſia defuncto, Iſcamum eius fratrem in imperio ſucceſſiſſe ea lege, vt Abulit Iziti filium ſucceſſorem ipſe, vt fecit, adoptaret. Maurorum imperium obtinuit ſalutis anno ſeptingenteſimo vigeſimo quarto, imperii Arabum centeſimo ſeptimo, iuxta 724.

Roderici Præsulis computationem in historia de Arabibus, vtrosque annos Christianorum atque Arabum, quod faciendum non fuit, exæquantis, vti alio loco monstratum est. Tenuit autẽ imperium vno de 20. annis merito rerum gestarũ ac perpetua felicitate, ipsaq; ditionis amplitudine clarissimus: nisi cæteras virtutes congerẽdæ vndiq; pecuniæ auiditas immensa fœdasset, vnde maiores opulẽtia vicit, subditorum odium incurrit grauissimum. Rerum potiente Iscamo, Odaysa, Himenus, Autuma, Alhaytanus, Mahomad, deinceps eius iussu, fama non eadem Hispaniam pro Mauris gubernarunt. singulorum vix annuum imperium fuit: Mahomadis bimestre tantum. Nam salutis anno septingentesimo trigesimo primo Abderrahmanus subsecutus est, fortassis ille de quo paulo ante commemoratum est.

731. Huius Præfecti res gestas, quoniam maiori fama celebrantur, & prospero tandem nostris exitu ad memoriam iucundæ sunt: compendio explicare operæpretium fore arbitror. Bello bonus habitus ad cætera, quibus nemo ex Maurorum gente per eam ætatem instructior Dux fuit. immite tantum ingenium, imperiumque graue, non magis Hispanis, quam genti suæ temporum licentia vitiis omnibus deprauatæ. Ea res odium illi multorum conciliauit: Munizio viro acri atque præpotenti inter Mauros, occasionem suppeditauit nouorum motuũ. Gallia Gothica longinquitatis opportunitate vsa, & acerbitate Præfectorum prouocata, Munizii auctoritatem secuta est. in Hispania ad Pyrenæi montis iuga Ceretani. Eudo Aquitaniæ Dux, cum Francorum æque ac Maurorum arma fatigarent, in fœdus attractus. Hunc ego Eudonem illis temporibus grauem, & strenuum atque sapientem virum comperio: nisi quod religione prohibebatur, nefasque Christianorum legibus semper est habitum, partim studio, vincendi cupiditate, Munizio filiam suam cõnubio iunxisset, icti fœderis confirmandi caussa: quod illi coniugium non ignominiosum tantum fuit sed etiam infelix. Abderrahmanus enim Munizii conatib. cognitis, & prouinciæ tumultu renunciato, in extremos Hispaniæ fines mouit: circumsessumque hostem in Ceretania vrbe, cum neque fuga euadere liceret, neque salutis spes esset si in hostis potestatem viuus venisset, vitam præcipitio finire compulit. Vxor florenti ætate, formaque lectissima, occisique viri caput in Africam missa grata nimirum summo Maurorum Imperatori munera. Munizii casu plerique interpretabantur, iniurias vindicatas in religionem Christianam, multusque gentis Christianæ sanguis barbara immanitate effusus: ac nominatim, quod Anabadum Episcopum in ætate vigente prisci moris virum, igne combussisset. Abderrahmanus ex ea victoria animo elatior factus in Galliam irruit, belli terrorem Gothis & Francis circunferens, quam late nobilissimæ prouinciæ fines patent, secundum Mediterraneum mare Rhodanum vsque progressus. Arelatum vrbem eo tractu primariam obsedit. ad eam vrbem cum Eudone qui obuiam processerat, signa collata. Vicere barbari. nostrorum cædes tanta, vt nulla ea ætate maior. Ossium cumuli diu ad eam vrbem extantes, cladis quanta esset indicio fuerunt. Conuerso deinde in læuam itinere, magnamque Galliæ partem emensus victricibus armis, in Aquitaniam irruit. & Garumna transmisso, Burdigalam ad Oceanum mare incenso agro, dirutis templis euastat. Iis in locis rursus ab Eudone, cum vires reparasset, dimicatum aduersus cõmunem Christiani nominis hostem. Eadem prælii fortuna fuit, nostris aduersa, Mauris secunda. Engolismenses, Petragorii, Sanctones, Pictonesque eadem belli flamma vexati. Vertebatur in eo bello discrimen rerum Christianarum. quis enim domitores Asiæ atque Africæ, & Gothorum nuper imperio deleto formidabiles, æquare viribus posset? Quis auderet certaminis aleam subire? cum inuicto barbarorum robore pugnare? Ipsa nominis fama, atque rerum gestarum claritate, perculsæ cæteræ nationes erant, ac propemodum subiugatæ. Communi periculo permotus Carolus Martellus, regiæ Francorum ea tempestate Magister, magnis delectibus habitis Germaniæ, Austrasiæ, & Galliæ numerosam pubem armat: multi sponte nomina dant tanti incendii restinguendi studio inflammati. Cum his copiis hosti procedit obuiam pugnandi certus. Turones peruentum, vrbem D. Martini fano nobilem, lætissima cæli agrique facie, vbi spirant identidem Fauonii atque Austri, & tunc Aquitaniæ contributam. Ligerim fluuium, ad quem est sita traiiciunt, vt pro munimento à tergo esset: ne hostium multitudine circumueniri possent, qua superabantur: vincebant ipsi caussa, virtute, & scientia pugnandi. Iis in locis castra posita. Eudo simultate, quæ illi cum Martello erat, patriæ caritati condonata, & est timor externus maximum concordiæ vinculum, cum Francis vires & copias iunxerat. magno id adiumento ad victoriam fuit. Franci scriptores Maurorum copias Eudonis accitu, quo nimirum Martello æmulo ægre faceret, in Galliam tam longe penetrasse affirmant: & nunc eorum perfidia commotum, qui Aquitaniam euastassent nullo

fœderis

fœderis reſpectu, mentem mutaſſe. hiſtorici Hiſpani ſilent. gratiæ aut odio nationis Hiſpanicæ alterutrum datum interpretabamur, (Nam Eudo in Cantabria principatum obtinebat, Aquitaniam dotalem habuerat) quid potiſſimum in re dubia ſequeremur incerti: niſi quod prælia duo, quibus cum barbaris decertaſſe monſtratum eſt, Eudonis voluntate haudquaquam in Galliam immiſſam eam gentem, contra quam fama obtinuit, ſuſpicari libet. Barbarorum aduentu, totis vtrinque viribus dimicatum. Mauri ad quadringenta millia hominum erant, Galliæ fertilitate cum vxoribus & liberis, vt eſt genus hominum vagum, ad mutandas ſedes inuitati. Ingens omnium expectatio erat, par metus. concurrunt inter ſe acies, pugnatur vtrinque acriter, conſiſtunt agmina. diu anceps victoria fuit. demum Chriſtianorum virtute hoſtium multitudo victa eſt. Trecenta ſeptuaginta quinque millia ex eorum exercitu cæſa. Abderrahmanus ipſe inter occiſorum corpora repertus victoriæ lætitiam auxit. ex noſtris mille quingenti deſiderati, pauci quidem & minor quam pro tanta victoria numerus: verum promptiſſimi quique, factiſque & generis nobilitate clariſſimi. Hic dies lætiſſimus Chriſtianis illuxit, non tam victoriæ præſentis fructu, etſi clariſſima fuit: quam quod eſſet documentum datum, inuictam eatenus gentem noſtrorum virtute ſuperari poſſe. In eo prælio Eudonis maxime virtus Martelli etiam confeſſione enituit; qui in ipſo pugnæ ardore vt erat ante conſtitutum, cum expeditis aduolans prius pene hoſtem circumuentum à tergo adortus eſt, quam eius agmen conſpici poſſet. Pugnatum eſt ſalutis anno ſeptingenteſimo trigeſimo quarto. agebaturque vigeſimus primus, ex quo amiſſa erat Hiſpania. Quo tempore Orientis imperium Conſtantinus cognomento Copronymus obtinebat. Ex Eudonis ad Romanum Pontificem Gregorium tertium (plerique ſecundum dicunt: nos in ratione annorum Iſidorum Pacenſem huius ætatis ſcriptorem ſequimur) literis Romæ cæſorum numerus cognitus. additumque tres ſpongias, vt pro amuleto eſſent, ſacra Pontificis precatione luſtratas, miſſaſque ad Eudonem, cum diſſectæ & inter milites diſtributæ eſſent, ad vnum omnes qui particulas tenerent, incolumes ne leui quidem accepto vulnere perſtitiſſe: quod miraculi inſtar eſt habitum. Abdelmelicus in Abderrahmani locum ſubrogatus, pro Mauris Hiſpaniam quatuor annis proximis geſſit, nulla re præterquam ſæuitia memorabilis: & quoniam refloreſcentem Rempublicam quæſtui habuit: quod non modo turpe eſt in Principibus, & multitudinem gubernantibus, ſed ſceleratum atque nefarium. Galliam tentare iuſſus ad Pyrenæi montis iuga multis ſuorum amiſſis, retro redire compulſus eſt. Quo tempore atque adeo eius ſeculi anno trigeſimo ſeptimo, Pelagius Hiſpaniæ Rex annis grauis, rebus geſtis clariſſimus Canicæ defunctus eſt in S. Eulaliæ Velamenſis, Canicenſis agri, quam ipſe ædem exædificandam curarat, extincti funus illatum. vbi & vxor Gaudioſa nomine ſepulta eſt. Pelagii filius Fauila, à patris obitu regnum nemine repugnante obtinuit: regnauit duobus annis, infelici exitu & morum leuitate magis nobilis quam clarus. Venationi enim nimio plus deditus, cum tantum belli eſſet in manibus, nouumque regnum imbecillitate magis hoſtium & perturbatione quam noſtrorum virtute ſtaret: Reipublicæ curam negligere viſus, priuataſque voluptates rebus communibus potiores arbitrari, ab vrſo quem inter venandum auidius inſequebatur, dilaniatus eſt, nulla neque vitæ neque mortis gloria. in Sanctæ Crucis templo, quod in Canicenſi agro extruxerat, tumulatus eſt: vbi & Froleuæ vxoris ſepulcrum olim extabat. Iulianus quidam diaconus natione Græcus, in vtriuſque linguæ cognitione non impar, antiquitates Hiſpaniæ atque Pelagii res geſtas, per hæc tempora Toleti litteris illuſtrabat. auctor eſt non nemo. Vrbanus Toletanus Præſul in extrema & præcipiti ætate, Euantius eius Eccleſiæ Archidiaconus, Fredoarius Accitanus Epiſcopus, viri præſtantes atque præclari in ea rerum omnium caligine, velut ſtellæ inter obſcuræ noctis tenebras, morum ſanctitate, & ſapientiæ laude micabant. His æqualis Ioannes Hiſpalenſis Præſul diuinos libros lingua Arabica donabat vtriuſque nationis ſaluti conſulens: quoniam Arabicæ linguæ mutuus vſus erat Chriſtianis æque atque Mauris, Latina paſſim ignorabatur. eius interpretationis exempla ad noſtram ætatem conſeruata ſunt, extantq; non vno loco in Hiſpania.

Alfonſus cognomento Catholicus. CAPVT IV.

FAVILA ſine prole defuncto Alfonſus & Ormiſinda, vt erat poſtremis teſtamenti tabulis à Pelagio mandatum, Reges renunciati ſunt, magna gentis lætitia, optimo publico. Erat Alfonſus belli & pacis artibus peræque inſtructus, animi conſtantia rebus

uersis, & perpetua rerum gestarum felicitate admirandus, religionis cultor eximius; vnde
Catholici cognomen accessit. quod Recaredo olim Regi, quo tempore vniuersam Got-
thorum gentem repudiatis Arii opinionibus, in catholicæ ecclesiæ castra reuocauit, in To
letano Episcoporum conuentu acclamatum, intermissumque multis ætatibus, Iulius eo
nomine secundus Pontif. Max. in Ferdinando Aragonio Hispaniæ Rege instaurauit, ef-
fecitque vt consequentibus Regibus proprium hæreditariumque esset. Florebat quidem
eo tempore Hispania pacis opimæ bonis, quantum Africa & Gallia bellis ciuilibus æstua-
bant. Eudonis fato functi principatum in Gallia, Carolus Martellus armis præsidiisque
occuparat. defuncti filii Aznar, Hunnoldus, & Vaiferus paternæ simultatis hæredes,
suæque ipsorum iniuriæ vindices, arma necessario corripiunt. Aznar in Hispaniæ partem
illam profectus, quæ Vasconibus finitima erat, Iaccam vrbem, multas præterea arces atq;
oppida Mauris eripuit, Aragonum regni & gentis parens & conditor. Aragoniæ nomen
Arago fluuius effecit per ea loca decurrens, seseque Egæ iunctus confundens Ibero vti alio
loco est explicandum. Hunnoldus & Vaiferus suorum opibus subleuati, trāsmisso Rho-
dano, vniuersæ Galliæ terrorem incutiunt, non viris, non mulieribus, non pueris, non
senibus parcitur: vt ferme subditorum periculo Principes peccant. Allobroges præcipue
vexati. Vienna ægre defensa est. interior Gallia cis Rhodanum bello tentata. Mauri sua
spōte ad delendam ignominiam præteriti temporis, iniuriasque vindicandas, præterea
Mauritii Massiliensis Comitis, Hunnoldi & Vaiferi accitu, quo nimirum Martello & Fran-
cis ægre facerent, Galliam armis repetunt. Aucupa per idem tempus rem Mauricam in
Hispania gerebat, cum Abdelmelicum reipublicæ male gestæ reum postulatum, ex vin-
culis caussam dicere compulisset præcipua vir nobilitate inter suos, suæque superstitionis
æmulator maximus, magna vt seueritate peccata in religionem commissa vindicaret. Is
Mauritii ope Auennionem Cauarum vrbem, quam Rhodanus alluit, inprimis amplam
& nobilem armis occupat. cætera circa incendiis, ruinis, & direptionibus fœdata: atque
hæc quinquennio postquam ad Turones pugnatum est gesta sunt salutis anno septingen-
739. tesimo trigesimo nono, qui annus Alfonsi regni primus fuit. Fœda rerum facies erat, &
colluuies malorum miserabilis: verum res Gallica Martelli virtute stetit. reiecti hostes in
Hispaniam. Auennio atque Narbo in potestatem redactæ: pene vt Gotthis atque Mauris
nihil esset residuum in Gallia. Maiori tumultu atque animorum pertinacia mota Africæ
arma. Belgius Abembexius magni inter Mauros nominis Dux, aduersus Iscamum Mira-
mamolinum populares concitauit. caussæ proditæ memoriæ non sunt. cupiditas domi-
nandi iusta plerisque inferendi belli caussa esse creditur. Multa prælia commissa in Afri-
ca. Belgius sæpe victor in Hispaniam transmittit, quam pro Mauris Abdelmelicus denuo
gubernabat, è vinculis ad imperium eductus (Aucupæ æmuli iussu cum ex morbo ipse a-
nimam ageret) magno suo malo. Nam Belgii aduentu, paulo post quam ad Reipublicæ
gubernacula est reuocatus intra Cordubam à Duce Abderrahmano, quem Belgius cum
valida manu præmiserat, captus atque omnibus cruciatibus excarnificatus ad mortem est,
743. eius seculi anno quadragesimo tertio: quo anno Iscamus Miramamolinus obiit. Iziti filius
Alulit cognomento Pulcher, Mauricæ gentis imperium obtinuit, gentis spe maxima, suc-
cessu non eodem. Belgii arma solicitabant in Africa, & motæ Hispaniæ cura Dorano im-
pulsore, qui Belgii partes sequebatur. Africæ motus explicare nostri instituti non est. In
Hispaniam Albulcatar ab Alulito ipso imperii initio cum potestate missus rebus tranquil-
litatem reddidit, cum factiosos magna ex parte supplementi specie misisset in Africam: i-
pse paulo post Zimaelis coniuratione occubuit. Roba Zimaelis socius præcipuus coniu-
rationis auctor Hispaniam occupat. Alulit Imperator altero regni anno, qui eius seculi
744 quadragesimus quartus erat, defunctus est, Ibrahemo fratre successore. Neque hic me-
liori successu regnauit. Maroanus enim gentilis ex Humeia Maurorum familia nobilissi-
ma, fauore gentis continuo imperium inuasit: & Ibrahemo intra palatium iugulato, alte-
ro anno ex quo cæperat imperare, rerum solus potitus est. Hoc Imperatore, Toba Hispa-
niam pro Mauris gessit: eoque intra primum annum defuncto gentis consensu Iuzephus
ex Africa missus rem Mauricam gessit in Hispania, in ætate longæua, libidinis potens & a-
uidus: quam ignominiam, rebus præclare superiori ætate gestis & militari laude com-
pensare videbatur. Hoc gubernatore in Asia quidem, Abdalla ex Alauecinorum fami-
lia inter Mauros nobilissima, Maroanum Miramamolinum facta gentis conspiratione su-
750 stulit, anno Christi septingentesimo quinquagesimo: alienæque proditionis & crudeli-
tatis non vindex sed vicarius, Mauricæ gentis principatum obtinuit. quem vt in sua gen-
te firmaret, Humeiæ posteritatem, vnde priores Reges prognati erant, à stirpe penitus
753 tollendam curauit, & magna ex parte perfecit. In Hispania autem anno Christi septin-
gentesimo

genteſimo quinquageſimo tertio, tres Cordubæ Soles viſi. magno id terrori fuit, rudi ſeculo ignorantium ſcilicet, in nube æquabili denſitate tanquam ſpeculi obiectu, multiplicis Solis ſpeciem repræſentari. nouæ præterea formæ oculis fingebantur, pompæ inſtar præcedentium hominum cum igneis facibus. auxit gentis miraculum atque formidinem, grauis per id tempus conſecuta fames. Interea Alfonſus Rex ex inteſtina Maurorum diſcordia, & rerum omnium perturbatione, rei bene gerendæ occaſiones captans, regni fines quod anguſtis regionibus deſcriptum erat, armis amplificabat. Et erant Chriſtianorum animi Maurorum imperio feſſi, conuerſique ad ſtudium reſarciendæ veteris calamitatis. In Calæcia Lucus, Tuda, Aſturica receptæ. in Luſitania Portus Cale ad Durii oſtium, qua ſe parte fundit in mare, Pax Iulia, Bracara, Viſeum, Flauia, Bletiſa, & Sentica, quæ duæ poſtremæ vrbes hodie Ledeſma, & Zamora ſunt. Septimancas, Dominas, Mirandam, Segobiam, Abulam cepit, atque Sepuluedam ad radices Oroſpedæ montis Duratoni fluuio impoſitam, loci natura munitiſſimam: olim Segobriga dicta eſt, deinde Sepuluega: ſic enim in ſui fori legibus appellabatur, cum municipium quondam ampliſſimũ, & maximæ auctoritatis eſſet. Præterea felici victoriarum curſu, locis remotos Virueſcanos atque Riuogiam in Vardulis Idubedæ latere comprehenſam, qua parte Ogia amnis ex eo monte emiſſus in Iberum decurrit, inſigni regionis amœnitate atque prouentu. In Vaſconibus Pompelonem, in Cantabria partem eam, cui hodie Alauæ nomen eſt, in poteſtatem redegit: tametſi bellis alternantibus harum ciuitatum pleræque conſequenti tempore ad Maurorum ditionem redierunt: cum Cordubenſe Maurorum imperium magno Chriſtianæ rei incommodo per hæc tempora, vt paulo poſt explicabitur, inchoatum, viribus deinde & potentia auctum in Hiſpania atque amplificatum eſt. Captis ciuitatibus Alfonſi cura, vetus Epiſcoporum dignitas longo ex interuallo reſtituta eſt. dati Præſules ſylueſcentes Chriſtianorum mores repurgabant contagionibus malorum, quæ ex conſortio Maurorum profectæ manarant latius. ſubditos populos nouis inſtitutis & legibus, atque diuinorum librorum explicatione excolebant. Chriſtiana templa, vbi diruta erant, inſtaurabantur: & quæ Mauricæ ſuperſtitionis ſordes fœdarant ex Chriſtiano ritu expiata. Sacrorum inſtrumenta reſtituta, quantum gentis inopia, & regii ærarii tenuitas patiebantur. Noua lux reddita videbatur, lætitiæ in præſenti, & maioris ad futurum ſpei materia maxima. Vardulos, veteres prouinciarum deſcriptores in Cantabria collocarunt, parte ea quæ Oceano mari adiacet: hiſtoriæ Hiſpanienſis auctores paulo antiquiores ætate, rudi homines ingenio, tenui eruditione & cognitione antiquitatis in Vaccæis Caſtellæ veteris parte. Ex ea opinione & quoniã magna Caſtellæ pars piorum armis ceſſit, nouus pleriſque error natus perſuaſit, Alfonſi armis vniuerſam Cantabriam ſubiugatam, ereptamque Mauris eſſe. cum ex verioribus monimentis oſtendere liceat, Maurorum arma haudquaquam vltra locum, cui Rupi perforatæ in Cantabris vulgo nomen eſt, vnquam penetraſſe. Rex tot rebus geſtis clariſſimus Canicæ defunctus eſt ſalutis anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſeptimo, ætatis ſeptuageſimo quarto, regni nonodecimo. 757 Quinque liberos reliquit, ex Ormiſinda quidem Froilam, Bimaranum, Aurelium, atque Viendam. ex impari autem matre atque adeo ſerua ſtupro genitum Mauregatum. Defuncto iuſta peracta non magis apparatu exequiarum, quam veriſſimis totius gẽtis lacrymis celebrata, & cæleſtibus vocibus, quas in funere auditas memorant, ex diuinis libris pronunciantium: Tollitur iuſtus nemine conſiderante, ablatus eſt à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. ad D. Mariæ cœnobium Canicæ Alfonſus & Ormiſinda vxor ſepulti ſunt. Alfonſo Froila frater fuit, Aurelio & Veremundo filiis magis quam alia re clarus felixque. Ad Maurorum res quoniam cum noſtris confuſæ ſunt reuocetur oratio: & fatalis diſſidii ſemina, initia incrementaq́; explicentur; vnde nouum in Hiſpania regnum eius gentis conſtitutum eſt.

Duæ inter Mauros principes familiæ. CAPVT V.

MAHVMETANORVM armis, noſtrorum ceſſatione, maxima nobiliſſimaque orbis terrarum pars victa conceſſit Chriſtiani nominis hoſtibus diris feriſque: quibus nefarium execrabileque eſſe creditur quidquid nobis ſanctum eſt. Vnum initio habuerunt ſummum Principem & rectorem, qui vniuerſæ genti imperaret. ad hunc ſumma rerum conſiliorumque redire ſolita erat. huius imperium cuncti reſpiciebant. is iura dicebat populis. ab eo ſacrorum leges petebantur. In hiſtoriis Arabum nunc Calipha dicitur, quod Romana interpretatione ſucceſſor eſt. nunc Miramamolinus, hoc eſt, credentium princeps. Sub principia quietæ res erant nouæ factionis ſtudio: deinde, vt neceſſe erat in tam

longe lateque fuſis opibus, ſeditiones exortæ, multaque ex vno imperia facta. Omnium diſſidiorum cauſſas & euentus explicare non attinet. quod huius loci proprium eſt, duarum familiarum, quæ inter Mauros nobiliſſimæ habitæ ſunt, & quarum diſcordia maximi motus hac tempeſtate extiterunt, originem atque progreſſum indicare non incōmodum fore arbitratus ſum. Mahumetes gentis conditor, & nouæ ſuperſtitionis auctor, cum belli terrorem proſpero ſemper ſucceſſu multis prouinciis incuſſiſſet, ingenio ardenti, prauo, callidoque, profunda ſimulatione ſanctitatis, qua nihil eſt in ſpeciem fallacius, nihil potentius ad conciliandas multitudinis voluntates, moriens ex multis vxoribus, quas ſibi pollutis coniugiis atque nefariis toro iunxerat, tres filias tantum reliquit, nullam maſculam prolem (Cacinus enim filius duodennis obierat) Fatimam natu maximam, Zeinebim atque Imicultim viris principibus connubio iunctas. Cæterum Mahumete defuncto, eius ſoceri Abubacarus prius, deinde Homarus, rerum ſummæ in eius locum præfecti ſunt, quaſi filiarum vicarii neptumque. poſt hos Atumanus Fatimæ vir, quæ ob ætatis prærogatiuam ad regni paterni ſucceſſionem meliori iure niti videbatur, imperium obtinuit. hinc Alauecinorum familia exorta, opibus & clientelis potentiſſima. Atumano ſucceſſit, non ſine multorum inuidia magnoque gentis motu, Moabia Zeinebim alteram Mahometis filiam vxorem habens, Benhumeiarum gentis & familiæ conditor. Harum familiarum nominibus, quæ vis ſit & cauſſa clam eſt. Moabiæ ſane Iziti filius, & Maula nepos, is qui tertiam tributorum partem genti remiſit, ex ordine ſunt ſuffecti. Maulæ obitu, Mauri in factiones diducti pars Maroanum ſecuta eſt, pars Abdallam, quem ex Aluecinorum familia fuiſſe arbitror: licet enim coniecturis agere in tanta eius gentis rerum ignoratione & caligine. fuit certe militiæ Magiſter Rege Moabia, multiſque ex eo copiis & clientelis potens. Itaque eiecto æmulo, ſolus rerum potitus eſt. eo vero defuncto, imperium ad Maulæ filium Abdelmelicum rediit, eum qui Africa vniuerſa deuicta, gentis imperium firmauit maxime: ſibi & poſteris peperit memoriam nominis ſempiternam. Romanorum Principum diſſidia Maurorum incrementis occaſionem præbuerunt. tetram rerum omnium caliginem, impotentem hominum veſaniam. ſed præſtat ab his cogitationibus animum auocare, quarum recordatio velut morſu quodam dolorem efficit. Abdelmelico ex morbo defuncto ſubſtitutus eſt filius Vlit, is cuius auſpiciis Tariffii ductu Hiſpania, Roderico Rege cæſo, vniuerſa Maurorum imperio ſubiugata eſt. In Vliti locum frater Zuleima primum, deinde Homar & Izit filii Vliti ex patrui adoptione exæquata duorum poteſtate cooptati. poſt hos Iſcamus vtriuſque germanus frater. Iſcano filius Iziti Alulit in imperio ſucceſſit. Alulito Ibrahemus eius frater gentis conſenſu & Maroanus ex eadem familia, vi & armis Ibrahemique noui Regis deſpectu. Horum diſſidia Alauecinorum genti, & poſteris Fatimæ ſe opportuna præbuerunt, vt ipſi viribus integri diuiſos in partes æmulos, atque debilitatos opprimerent. Ergo Abdalla magno vir ingenio, animi vigore maximo, Maroanum inter vtriuſque gentis ſtudia deſtitutum occidit: atq; Fatimæ poſteritati imperium tandem reſtituit, vt eſt ſuperius indicatum. Quod vt poſteris firmaret, propriumque faceret, Humeiam gentem extirpandam curauit, nullo alio ſcelere niſi quod imperium, quia tenuerant, ſperare ambireque credebantur eaque ſolicitudine leuare animum tyranno erat propoſitum: vnde eius nomini inuidia in præſens, in futurum ignominia grauis ab immanitate conflata. Abderrahmano Abenhumeiæ neceſſitudo eſt impoſita, vt carnificinæ quæ in ſuos gentiles exercebatur, ſe ſubduceret fuga euadēdi in Hiſpaniā: vbi vulgo Mauri veteri Humeiæ familiæ imperio fauebāt multis & magnis beneficiis ab iis Principibus deuincti. Horum ſtudio Abderrahmani virtute & felicitate, nouum in Hiſpania Maurorum regnum fundatum eſt Corduba ſede: vnde reliquæ ciuitates iura peterent, ſui iuris [illegible] priuſque viribus nitens neque Africæ contributum, neque Aſiæ Caliphis, vti mox eſt explicandum.

Froila, Aurelius, & Silo Reges. CAPVT VI.

ALFONSI morte, Froila filius natu maximus pro eo ac par erat continuo piorum in
757 Hiſpania rempublicam gubernandam ſuſcepit, ſalutis anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſeptimo. Regnauit annis vndecim, menſibus tribus: fama inter bonum & malum alternāte, ingenio aſpero, morum ſeueritate maxima, in ſæuitiam propenſior quam humanitatem. & fere Principes in ſumma rerum omnium licentia, ingenio indulgere malunt, quam imperare aſſentatores, quorum in aulis Regum magnus numerus eſt, affinia virtutū nomina vitiis affingēdo, prauitatem ſemel ſuſceptā alunt, nemine cōtra obſiſtere & vera

veræ prædicare auſo. Laudatur in Froilæ actionibus, quod Ouetum in Aſturibus vrbem
primariam & nobilem fundauit primus atque conſtituit. Quidam conditæ eius vrbis lau-
dem ad Alfonſum patrem ablegant, nullo idoneo ſatis, neque teſtimonio neque argumē-
to. Conditæ ciuitati ius & honorem Epiſcopatus dedit. Sacerdotum coniugia Froilæ iuſ-
ſu dirempta quæ conſuetudo Witizæ olim lege ſuſcepta, & Græciæ deinde exemplo fir-
mata, in mores abierat. vnde irritato numine (ſic ſaniores interpretati ſunt) tantum ærum-
nnarū accerſitum, tantum pœnarum & ſupplicii datum. Eo facto, quantam ad bonos gra-
tiam iniuit, tantum magnæ partis populi, & ſacerdotum offendit animos. Nam plerique
veteribus ſtari malunt, & peccandi libertas multitudini gratiſſima eſt. Ex ea ſeueritate in-
uidiæ pars maxima illi conflata eſt, qua viuens flagrauit: & mortui nomen ad poſteritatem
ignominiæ nota fœdatum eſt, maioris quam pro meritis. (ſic libet ſuſpicari) nam ad cæ-
teras virtutes militari laude paterna exempla æmulari viſus eſt. Iuzephum enim Hiſpaniæ
Præfectum pro Mauris veteranum Ducem, cum numeroſo exercitu Calæciæ fines ingreſ-
ſum, cunctaque belli clade euaſtantē ingenti prælio ſuperauit altero regni anno. cæſa quin-
quaginta quatuor hoſtium millia. nulla ea ætate victoria maior, neque magis ex rei Chri-
ſtianæ commodo. Ea clades Iuzephum iam quatuor annis Abderrahmani armis, cum ad
ſpem regni ex Africa profugus in Hiſpaniam veniſſet, & Humeiarum factione fatigatum,
opportunum ſupremæ calamitati præbuit. Nam Corduba fugiens, & æmuli diligentia Gra-
natæ captus, Toletique quo demum tanquam ad præſidium aufugerat eius vrbis munitio-
ne confiſus, ſuæ gentis ferro occubuit, Abderrahmano victori, eo facto cupientis gratifi-
cari. Quo ex tempore nimirum ſalutis anno ſeptingenteſimo quinquageſimo nono, impe- 759
rii Arabum centeſimo quadrageſimo ſecundo, Mauri omnes in Hiſpania ſub vnius impe-
rium reuocati, nouumque regnum fundatum Abderrahmano Abenhumeia, cui Adahil:
deinde cognomen eſt factum, conditore: imperiique iugum excuſſum, quod Syriæ Cali-
phæ, Africæ Miramamolini, captæ primum Hiſpaniæ impoſuerunt. Vna Valen-
tia Edetanorum in Hiſpania Tarraconenſi vrbs, in fide veteri præſtans Abderrha-
mani armis & obſidione fatigata, tandem noui Regis iugum ſubiit. Chriſtiani e-
ius vrbis ciues, barbari victoris metu, & ne religio ludibrio eſſet hoſtibus nomi-
nis Chriſtiani, Vincentii Martyris oſſa, quem tanquam Deum adorabant, & miracu-
lorum fama celebris erat (ſic Raſis Arabs loquitur homo Maurus) ſecum fugien-
tes aſportarunt in extremæ Luſitaniæ partem eam, qua promontorium Sacrum excurrit
in mare. Eos Allibohazes Phutenſis dum venationi ſtudet, repertos occidit: pueros ca-
ptiuos abduxit: quorum indicio, vbi ſacra oſſa relicta eſſent poſt modum eſt demonſtra-
tum. Loco certe ab ea re, promontorii D. Vincentii nomen eſt factum. Rex barbarus
tantis victoriis & tam proſpero rerum ſucceſſu inſolentior factus, Calæcos bello tentauit.
Pacem Iuliam quæ hodie in Luſitania Beia eſt, circunſedit. vtrinque Froilæ virtute, &
armis reiectus eſt: & Chriſtianæ ditionis fines, non modo aduerſus victricia barbarorum
arma, ſed etiam aduerſus prouincialium tumultus perpetua Froilæ felicitate tutati. Ca-
læcorum motus compoſiti, quos ſuſpicor ob vxores ſacerdotibus detractas, temere ea æ-
tate tumultuatos eſſe. Vaſcones imperio rebellantes armis ad officium pertracti ſalutis an-
no ſeptingenteſimo ſexageſimo primo. In ea expeditione Meninam Rex Froila (alii Mo- 761
meranam ſcribunt) Eudonis Aquitaniæ Ducis filiam ſororem Aznaris, fratris conceſſu
vxorem duxit. quo ex coniugio Alfonſus cui deinde Caſto cognomen fuit, atque Se-
mena Bernardo olim Carpenſi filio felix, nobilis ſtupri fœditate nati ſunt. Eo actionum
tenore in magnis principibus Froila numerari potuit, ni fratrem Bimaranum eximia cor-
poris dignitate atque morum candore ſtudia populi conciliantem, ſuis ipſe manibus im-
pie æque ac crudeliter iugulaſſet. Affectati regni ſuſpitio malo fuit. & fortaſſis ſciſſo vt
fit in partes populo ob Regis ſeueritatem, factio altera Bimaranum corrumpere ſatagebat
vt Ducem ſe præberet rebus nouandis. Neque enim exiſtimo Froilam temere, nullaque
re prouocatum, tantam crudelitatem deſignaſſe. tametſi ſuſcepti parricidii nulla idonea
cauſſa eſſe potuit: & ipſe inuidiam ex eo facto ſuccenſam reſtinguendi ſtudio, Veremun-
dum occiſi fratris filium regni ſucceſſorem adoptauit, fructu nullo. Cum cælo æque &
hominibus inuiſus eſſet, & in alia ex aliis mala præcipitaret, ſuorum an Aurelii coniu-
ratione Canicæ peremptus eſt. Oueti in æde maxima Froilæ & vxoris Meninæ corpo-
ra ſepulturæ mandata. Quo tempore Verus Archiepiſcopus Hiſpalenſis, eruditione, ſcri-
ptis & vita clarus eſt habitus: tum Petrus Toletanus præſul Vrbani ſucceſſor cognomen-
to Pulcher, cuius libellus de ratione Paſchatis celebrandi ad Hiſpalenſes ciues, quoniam
in ea re hallucinabantur, magno ingenio conſcriptus extabat. Petro ſucceſſit Cixila, is
qui D. Illefonſi vitam ſcripſit: ad quem Hadriani Pontificis Romani litteræ extant

(tametſi Egilam eum vocat) diebus ſabbathi carnibus veſci Hiſpanos, more ſcilicet è Græcia translato, increpantis. Vnde temperamento quodam factum arbitror, vt inteſtina & extremæ animalium partes hoc tēpore in vſu ſint, & præcipuo iis diebus honore menſarū. Quod alii putant ſuſceptū anno Chriſti milleſimo ducenteſimo duodecimo, cū ad ſaltum Caſtulonenſem Mauri inſigni prælio à noſtris ſuperati ſunt, nullo neque auctore neque argumento idoneo. Veteres ſchedæ in quibus Toletanorum Pontificum nomina ſunt, non tantum Vrbanum, ſed & Petrum eo numero eximunt; ſubſtituunt alios Sunieredum atq; Concordium Cixila priores nobis in tantis tenebris hærere neceſſe eſt aliquando, non ſecus atq; ignorata via, vbi in plures vna diffinditur, cū nulla repudietur nulla placet. Aurelius Froilæ Regis interfector, Bimarani vindex, vtriq; frater germanus (alii patruelem faci-
768. unt, Froila natum Alfonſi Regis fratre) gentis conſenſu regnum obtinuit anno ſeptingenteſimo ſexageſimo octauo, Alfonſo Froilæ filio ob ætatis imbecillitatem & paternæ memoriæ inuidiam prætermiſſo. regnauit annis ſex, menſibus ſex nulla neque domi neque militiæ gloria. Seruilis enim belli, quod in prouincia exarſit, cum ſerui ſtudio libertatis incenſi & temporum perturbatione confiſi arma magno numero corripuerunt, profligati laudem fœdere cum Mauris inito fœdaſſe viſus eſt: ex quo ingenuæ conditionis virgines ad certum numerum quotannis tributi nomine, proh nefas! erant Mauris repræſentandæ. Regis Abderrahmani felicitas formidinem noſtrorum animis incutiebat: ne noui regni armis rem Chriſtianam ſua imbecillitate & partium diſſidio fluctuantem, ferox ipſe & validus opprimeret. Erat enim inquieti animi vir, & minime otium, quo tunc ſeneſcere videbatur, diutius laturus. Adoſindam ſororem Siloni viro principi cum ſpe ſucceſſionis connubio iunxit, ipſe prole deſtitutus: ac ne vxorem quidem habuiſſe ſatis eſt exploratum. In valle Iagueia (quam ſaniores Canicam vallem interpretantur) æde S. Martini nomine ſepultus eſt: alii S. Michaelis affirmant in oppido Langua (quibus maior nominum ſimilitudo fauet) vbi antrum ſubterraneum extat Andreæ nomine dicatum, & coniuncta duorum Regum ſepulcra (ſic apud populum fama obtinuit) Aurelii nempe & Fauilæ tempore ſcilicet conſequenti, vtriuſq; ſepulturæ veteri loco mutato. In Aurelii locum Silo ſororis vir Prauiæ cum Adoſinda vxore regno eſt inauguratus. regnauit annis nouem, menſe vno die vno Calæcos ſub initia tumultuantes ad Ciperiū montem, noſtris Cebrerum, compeſcuit. eius belli cauſſæ non ſunt proditæ. Silo tamen grauior annis, ſiue ingenii ſocordia, non militaribus ſolum ſed ciuilibus etiam muneribus abſcedere certus, nam ſe impoſito oneri imparem ſentiebat, præterea vxoris hortatu, Alfonſum, Froilæ filium conſortem regni fecit, ſumma bello paceque auctoritate conceſſa. Fuit hæc horum temporum calamitas, vt cum maxime turbata republica ſæuæ tempeſtatis fluctibus, viro & gubernatore opus eſſet, tunc ad gubernacula ſederent plurimum Reges inutiles & ignaui. Ex eo conſortio Alfonſo Regis nomen acceſſiſſe, indicio eſt diploma vetus, atque quo nullum in tabulariis Hiſpaniæ antiquius extat, Valpueſtæ ædi D. Mariæ nomine, vbi hodie collegium Canonicorum eſt olim monachorum cœnobium, conceſſum: vbi Regis liberalitate multa prædia illi templo donantur Era octingenteſima duodecima, nempe ſalutis anno ſeptingenteſimo ſeptuageſimo quarto regni Silonis anno primo, niſi fortaſſe numeri vitiati ſunt. neque enim eorum opinioni accedimus, qui ad Alfonſum Catholicum in diploma ablegare malunt, ratione temporum haud magna aliqua de cauſſa vehementer perturbata. Eſt autem ad memoriam inſignis iis in litteris contenta execratio, qua eius donationis violator iubetur eſſe anathema, Marrano, & excommunicatus. vnde intelligitur Marrani vocem vulgarem non à Mauris quaſi Maurani, vt quidam ſuſpicantur, factam in Italia Friderici Ænobarbi tempore: cum Mauri plurimi fidem Chriſto datam in baptiſmo, paſſim eiurata quam ſuſceperant religione violarent: ſed potius ex Syriaca voce Maranatha deductam, qua anathematis ignominia execratioque in diuinis litteris continetur. De Silonis ſepulcro non vna opinio eſt, quibuſdam Oueti affirmantibus in Saluatoris æde, vbi ſepulcrum eius nomine cum prolixa inſcriptione extat: aliis Prauiæ in S. Ioannis Euangeliſtæ, quod ipſe templum à fundamentis ædificandum curauit. quo loco Aldoſinda certe vxor tumulata eſt.

Alfonſus, Mauregatus, Veremundus Reges. CAPVT VII.

783. SILONIS funere procurato regnum ei, penes quem reipublicæ procuratio erat, Alfonſo procerū voluntate confirmatū eſt anno ſeptingenteſimo octogeſimo tertio. Paterni odii memoria reſederat, & virtutis ſpecimen quod interea dederat ſingulare. cunctorū ordinū volunta-

voluntates conciliarat. Vnus Mauregatus Alfonſi patruus, tametſi ſtupro genitus erat,
fratrum exemplo qui deinceps regnarant, iniuriam factam querebatur Alfonſo prælato ſi-
bi, quem arctiori cognationis gradu defunctos proxime Reges attingere conſtabat. neque
deerant factioſi homines, qui ſtudio rerum nouarum eius conatus adiuuarent, corrupto-
res, vaniloqui, vt ſunt plerique Principum aſſeclæ. His auctoribus, quoniam parum præ-
ſidii in gente erat, ad Maurorum opem ſupplex confugit, ignominioſoque Chriſtiano no-
mini fœdere impetrauit quinquaginta virgines natalib. nobiles, & parem ex plebe nume-
rum pactus tributi nomine quotannis. & ſunt ante omnes nationes Mauri effuſi in vene-
rem. Itaque his illecebris voluptatum gens barbara prouocata, Rege eorũ Abderrahma-
no concedente, Mauregatum ſecuta eſt. Inerat præterea dignitas, cum Chriſtianorum
gentem vectigalem haberent, Regem beneficiarium. Eius exercitus impetum Alfonſus
viribus impar, neque ſatis confirmato regno vt ſuſtentare poſſet veritus, æmulo fortunæq;
cedens, in Cantabriam aufugit: vbi magnæ clientelæ erant, multi propinqui & neceſſarii
Eudonis, ad quem maternum Alfonſi genus referebatur. vigintiquinque annos natus e-
rat, cum ſub ipſa initia regno ſpoliatus eſt. Regnauit Mauregatus annis quinque, menſib.
ſex, nulla re nobilis præterquam ignauia, actionum turpitudine, atq; ſcelere nefario, quod
prodenda patria ſuſcepit. Prauiæ ſepultus eſt in D. Ioannis, vt Chronici quod Alfonſi Ma-
gni nomine vulgatum eſt, Ouetenſe exemplum habet. Obiit anno ſeptingenteſimo octo- 788
geſimo octauo: quo anno Abderrahmanus Maurorum rex cũ regnaſſet annis vno de tri-
ginta, Cordubæ defunctus eſt. Quam vrbem extructa arce, atque hortis inſtitutis, quibus
Razaphæ nomen fuit nunc Arrizaphæ, magnopere exornauit. Præterea ante biennium
ex belli manubiis templum eſt inchoatum: quod hodie Epiſcopi Cordubẽſis cathedra in-
ſigne, ipſo ſtructuræ genere, multitudine, & varietate columnarum quibus moles incum-
bit, cernentibus pro miraculo eſt. Reliquit filias nouem, filios vndecim. ex his Zulemam
natu maximum, quem viuens Toleto vrbi præfecerat, moriens ſucceſſorem deſignauit.
Iſſemus filius alter, cum fauorem gentis præſens occupaſſet, regnum à morte patris occu-
patum virtute & armis tutatus eſt, primum aduerſus Zulemam, qui acie victus in Conte-
ſtanoſque, vbi Murcia ſita eſt, fuga pulſus, pretio ſexaginta milliũ aureorum regni ius fra-
tri relinquens ſeceſſit in Africam: deinde Abdallam fratrem alterum nouarum rerum ſtu-
dio tumultuantem fœdere cum eo facto, in Africam expulit. rerum potitus eſt annis ſe-
ptem, menſibus ſeptem, diebus ſeptem. Mauregato quidem Veremundus ſucceſſit co-
gnomento Diaconus, quod in eum ordinem lectus eſſet, & ex ritu Chriſtiano ſacratus in
minori ætate. De Veremundi patre variant hiſtorici: nec facile eſt aut opinionem opini-
oni, aut auctorem auctori præferre. nominum ſimilitudine vitiatam memoriam arbitror.
quidam Bimarani filium putant, eius qui Froilæ fratris manu cecidit: alii Alfonſi Catholi-
ci fratre Froila natum affirmant. Cui ego potius opinioni accedo, viros maiori antiqui-
tatis Hiſpanicæ eruditione ſecutus, chroniconque Alfonſi Magni Regis nomine compo-
ſitum. regnauit annos tres, menſes ſex: & gemina prole auctus Ramiro & Garſia ab vxo-
re Nunilone ſeu Vſenda, quam contra fas æquumque ſibi iunxerat, ſaniori conſilio dein-
ceps per totam vitam abſtinuit. Cætera modeſto quidem ingenio, & otii cupidior quam
reipublicæ ſtatus ferret: non animo, non armis, non vigore aut viribus corporis, non arte
belli inſtructus temere ad regnum acceſſit. Eo digniſſimus laude, quod optimo publico
Alfonſum Froilæ patruelis filium Mauregati armis ſpoliatum, pulſumque in Cantabriam,
ad regni conſortium reuocauit, eius ſeculi anno nonageſimo primo, duodecimo Kalend. 791
Auguſti, vt Iſidorus Pacenſis huius ætatis ſcriptor eſt auctor. Regnauit is deinceps annis
quinquaginta duobus, menſibus quinque, diebus tredecim, perpetua rerum geſtarum fe-
licitate, bellicis artibus, clementiæ, religionis & liberalitatis laude ſuis carus, externis for-
midabilis. Inclinatæ Hiſpaniæ res vnius maxime virtute ſteterunt. Suſceptam regni au-
ctoritatem & fauorem gentis vehementer confirmauit victoria, quam de Maurorum
Duce Mugaio retulit ampliſſimam, tertio anno ex quo in regnum fuerat reuocatus. cum
enim virgines, vt erat in Mauregati fœdere cautum, barbaris repræſentare ignomini-
oſum eſſe Chriſtiano nomini iudicaret: numeroſum exercitum ea cauſſa belli iniuriis
Chriſtianorum oppida & agros longe lateque vaſtantem Aſtures vſque magno damno
prouincialium luctuque, Alfonſus hoſti obuiam factus ad Ledos oppidum acie vi-
cit. Inſigne prælium fuit. ſeptuaginta hoſtium millia cæſa: atque duriſſima ſeruitu-
te Reſpublica liberata, tandem reſpirare viſa eſt. Mauri enim viribus debilitati & no-
uis bellis impliciti, acceptam ignominiam cladem que vlciſci non potuerunt. & con-
ſtat ea ætate ad extremam Hiſpaniam, qua parte Pyrenæi montes ſunt, Vaſconum Re-
gum armis, & Caroli Magni virtute, cuius præcipua & maxima inter Chriſtianos

Principes auctoritas erat, rerum geſtarum celeberrima fama, multas vrbes & oppida Mauris erepta. Quæ res Iſſemum Cordubenſem Regem impulit, vt Abdelmelicum magni nominis Ducem cũm iuſto exercitu mitteret ad conatus Chriſtianorum compeſcendos. Gerunda in Auſetanis, Narbo in Galliæ aditu à Mauris occupatæ. vnde templi Cordubenſis ſtructuræ perficiendæ, Chriſtianorum humeris terram comportatam Rodericus Præſul eſt auctor. Res proſperæ, quæ ſæpe moderatos homines de ſtatu mentis immutant, barbaros natura feroces inſolentiores effecerant. Pons alter Iſſemi iuſſu Cordubæ extructus ad arcem. Prætoriani milites adhibiti præſidii cauſſa ex externa gente, quod primus Maurorum Regum vſurpauit tria millia Chriſtiani religione abiurata impii, Eunuchorum duo millia aulam domeſtici ſcilicet miniſterii cauſſa ſequebantur. Obiit ſa-
795 lutis anno ſeptingenteſimo nonageſimo quinto, Alhaca filio ſucceſſore, qui regnauit annis viginti ſex, menſibus decem, diebus quindecim prudentiæ, æquitatis atque liberalitatis laude famaque vt in ea gente celebratus.

Elipandus Toletanus Præſul. CAP. VIII.

AD CAPTIVITATIS mala, quæ ſi extrema fuiſſent nimium erant grauia, grande de religione diſſidium acceſſit. mali auctores præcipui Felix in Ilergetibus Vrgelitanus Præſul, atque Elipandus in Carpetanis Archiepiſcopus Toletanus, non inſulſo viri ingenio neque eruditionis experti, vt in tantis tenebris tantaque malorum omnium colluuie: in qua non offendere, non fœdari miraculi inſtar eſſet. Quis enim in grauiſſima ſeruitute litteris locus? cum oppreſſi vectigalibus vitæ neceſſaria ſubſidia comparare cogebantur. ſilebant eccleſiaſtica concilia, quibus diſciplinam eccleſiaſticam aſtringere & reipublicæ vulnera ſanare, veteri inſtituto ſuſceptum erat. Proceres & populus pro ſe quiſque vt collibitum erat, ita vitam inſtituebant, atque de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate proq; arbitratu ſinguli ſentiebant. quæ magna pernicies eſt. Ex impiæ gentis vſu prauas ſæpe opiniones in Chriſtianorum gentem redundare propemodum erat neceſſe. Neſtorii placita concilii pridem Epheſini diligentia ſopita, quaſi veteris incendii ſcintillæ in Hiſpania, iis auctoribus ſuſcitatæ ſunt, Chriſtum affirmantibus qua parte certe homo eſt Dei filium adoptione eſſe, contra fas, contra auſpicia. contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Qui enim natura & adoptione filius ſimul idẽ eſſe poſſit? cum adoptione filius patris tantum benignitate, nulla neceſſitudine ſit quaſi ad alieni iuris hæreditatem admiſſus. quod qui aſſerat Chriſti geminam hypoſtaſim fateatur opus eſt. Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eam Hiſpaniæ partem Gallorum arma annis ſuperioribus penetrarunt, Gallum natione fuiſſe vulgo nonnulli ſuſpicantur. Elipandus ex antiqua Gotthorum gente prognatus erat. Pugnabat pro illis pontificia ipſorum auctoritas, & celebrati nominis fama. erroris auctores laudabant Eugenium, Illefonſum, Iulianum. multis præterea diuinarum ſcripturarum locis ad patrocinium abutebantur: quibus Chriſtum qua homo eſt, minorem patre dici ſatis conſtat. Et vt erant ardenti ingenio, miſſis in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus ſuſceptas opiniones inſtillare fucata oratione, atque perſuadere ſatagunt. Ad Aſturũ & Calæcorum Epiſcopos Elipãdus pro ea auctoritate quam in alias eccleſias obtinebat præcipuã & maximã, litteras dat: ac nominatim Adoſindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vti erat neceſſe, ſui iudicii eſſe negat de controuerſia pronunciare: remque integram ad Epiſcopos defert & ſacerdotes, ſanctiſſima & prudentiſſima fæmina: in quo numero erat Beatus presbyter, & Heterius Vxamenſis Epiſcopus. quorum extat aduerſus Elipandum diſputatio non inelegans, opuſq; ſpiſſum, operoſum, & vaſtum: ſed quoniã validis argumẽtis mendaciũ arguit, bene eſſe operã collocatã lectores iudicabunt. Controuerſia ag tata, & quoniã conatib. par ſucceſſus nõ erat, Elipandus quidẽ Toleto profectus Aſtures & Calæcos obiuit, iiſque in locis multos praua opinione infecit peſtifero oris afflatu. Felix Vacæos primum in Hiſpania, & Septimaniam in Galliæ aditu aggreſſus eſt: deinde reliquã Galliam atque Germaniam nullo operæpretio cum paſſim ſummi, medii, infimi ad inſolentiam nouæ vocis exhorreſcerent, & errorem cum auctoribus palam deteſtarentur. Concilia Epiſcoporum iis in regionibus habere promptum erat. Itaque inuenio apud Reginum Baioariæ ciuitatem coram Carolo Magno Frãcorum Rege in Epiſcoporum conuentu Felicem damnatum ſalutis anno ſeptingenteſimo nonageſimo ſecundo. inde Romam miſſum coram Hadriano Pontifice abdicaſſe, ſimulato certe animo. Qua de cauſſa nouum Epiſcoporum conuentum haberi Franconofurti in Germania neceſſe fuit anno ſeptingenteſimo nonageſimo quarto, præſente Carolo Magno. Miſſi Roma legati Theophilactus & Ste-

& Stephanus Episcopi: ex Hispania Beatus & Heterius Vxamensis Episcopus pro catholicis legati. Neque se mali auctores deserunt in periculo: Carolo ipsi libellum supplicem offerunt, postulantes vt præsens in ea controuersia disceptaret: & multorum potius iudicium sequeretur, quam se paucorum dolis circumueniri fineret. Re discussa, praua opinio cum auctoribus reprobata est: ac nisi mutarent Felix & Elipandus sacrificiis interdicti. Felix, vt Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, & Lugduni nunquam errore deposito extremum vitæ diem clausit. sic opinio hominum fuit. vsque adeo difficile est fixam perperam de religione sententiam mutare, imbutamque praua persuasione mentem traduci ad sanitatem. Quid Elipando contigerit clam est: ac credam potius sententiæ Patrum obtemperasse, prauaque opinione deposita mutasse, neque ex Hispania extulisse pedem, neque Reginum, Romam, aut Francofurtum adiisse, persuasum habeo. Veteres Eugenium, Illefonsum, Iulianum Carolus quidem accusat iis litteris, quas ad Elipandum & cæteros sacerdotes Hispaniæ scripsit: neque mirari se ait, filios patribus similes existere. Heterius negat in eorum scriptis simile quippiam extare. Ex Felicis sane schola aliquanto interuallo Claudius Taurinēsis Episcopus homo Hispanus, versatusque aliquandiu cum nonnulla ingenii laude in Ludouici Augusti cognomēto Pii aula, ad priorum commenta, tum alia, tum imagines diuorum è templis Christianis exturbandas esse affirmauit. quem Ionas Aurelianensis æqualis, de scripto diligenter atque accurate impugnauit.

Alfonsi Casti initia. CAP. IX.

PER idem tempus Veremundo morte sublato, Ouetique sepulto, vbi eius & vxoris sepulcra monstrabantur: solus Alfonsus rerum potitus est. Purioris vitæ studio à Bertæ vxoris complexibus per totam vitam abstinuisse fama fert: vnde illi Casti cognomen. Religionis amplificandæ studio templum Oueti, Saluatoris nomine præcipuū & maximum ab imo totum extruxit: tametsi inchoatæ fabricæ laudem nonnulli ad Veremundum ablegant: Alfonsum fama tenuit. Extructi iam templi cum exornandi cura solicitaret pii Regis animum, Angeli aurificum specie, crucem auream gemmis distinctam, auroque fulgentem eleganti forma perfecerunt. Opinionem ad populum euentus confirmauit, cum perfecta cruce nusquam comparuissent. Rodericus Præsul Regem ait, à Qeone.III. Romano Pontifice impetrasse, vt Archiepiscopi cathedra templum à se nuper extructum honestaret: cum constet id tempore Alfonsi Magni factum esse. Alfonsi gloriam à præclaris initiis auspicantem domestica calamitas sugillasse visa est. Semena soror Sandiæ seu Sanctio Saldaniæ Comiti nupsit, nullo fratris respectu. Ex eo coniugio clandestino scilicet Bernardus infans natus est, cui deinde Carpensi nomen fuit, & rerum gestarum fama ab Hispaniæ scriptoribus vnus maxime per hæc tempora celebratur. Re prodita Comes quidem cum per speciem comitiorum Legionem venisset, maiestatis lege postulatus, excæcatis oculis perpetuo carceri in arce Lunæ mancipatus est: vbi vitæ reliquum in tenebris & squalore propagauit. Semena soror in virginum sacratarum collegium compulsa. Infans in Asturibus auunculi Regis iussu, non secus ac si ex ipso genitus esset, regio cultu educatus habitusque. magnæ indolis, quæ natura inerat, hæc adiumenta fuerunt. Interea Maurorum arma mouebantur. Zulema & Abdalla Regis Mauri patrui cum eatenus se in Africa tenuissent (tametsi auctorem habeo qui Abdallam Francorum opem implorasse affirmat, & Ludouicum Caroli Magni patris iussu Abdallæ iuuandi caussa cum exercitu in Citeriorem Hispaniam, Oscam vsque penetrasse,) hoc sane tempore noui Regis despectu, priusquam se in regno confirmaret, in Hispaniam transmiserunt. Abdalla vt erat ardentiori ingenio, prior Valentiam ciuium voluntate occupauit. Zulema postmodum euocatus est à fratre ad spem rerum nouarum. In vicina oppida & vrbes irruptiones factæ finitimi agri omni belli iniuria vastati. Ab his initiis eo audaciæ progressum est, vt collatis vexillis cum Alhaca Rege dimicare non dubitarint. pugna ingens fuit multumque in ea sanguinis effusum. cum multis Zulema cecidit. Abdalla fuga Valentiam euasit. & cum toties eius conatus fortuna destituisse visa esset, pacata consilia turbulentis potiora fore arbitratus, fœdere cum Rege facto arma posuit ea lege, vt vectigal annuatim penderetur, vnde vitam principalem in ea vrbe sustentaret. Pace inita firmanda filii ad Regem missi sunt: quos ille benigne acceptos apud se habuit eo loco & cultu, qui patruelibus consentaneus esset. eorum vni sororem connubio iunxit. Atque hæc gesta sunt imperii Arabum anno centesimo octogesimo quarto, iuxta Roderici Præsulis computationem. qui annus quintus erat ex quo Alhaca regnare cœpit. Maurorum bella intestina rei bene gerendæ

opportunitate Alfonſo Regi præbuiſſe videntur, multi enim auctores externi ſcilicet (nam noſtratibus magnum de ea re ſilentium) Alfonſi virtute aiunt Oliſiponem vrbem Luſitaniæ principem Mauris ereptam, miſſamque ad Carolum Magnum honeſtiſſimam legationem ex Hiſpania: cuius legationis principes Fruela & Baſilicus captæ vrbis ſpolia Regis iuſſu detulerunt, equos, arma, captiuos, præterea admirandi operis & amplitudinis tentorium Mauricum. Excepere inteſtini tumultus motuſque graues, quibus vitandis Regem in Abelienſe monaſterium ex fuga compulſum locis præruptis ſitum in Calæcis, Theudii viri principis opes regno reddiderunt clariorem effectum poſt calamitatem. Cæterum Alfonſi regnum nulla re mihi felicius illuſtriuſque viſum eſt, quam D. Iacobi Apoſtoli corpore, quod per hæc tempora Compoſtellæ inuentum eſt, ad omen maioris quam vnquam futuræ Chriſtianorum felicitatis. quod qua ratione contigerit ex altiori principio explicandum eſt.

D. Iacobi Apoſtoli corpus inuentum. CAP. X.

FLORVERAT vt ſi qua in Hiſpaniæ parte maxime in extrema Calæcia, ad eum locum vbi Iria Flauia ſita eſt, cultus religionis Chriſtianæ. Verum ſæua procella in Chriſti cultores excitata, quo tempore nōdum repudiata multorum deorum vanitate, Romanorum Imperatorum iuſſu, piorum corporibus excruciandis tormenta omnia conſumebantur, iis in locis penitus extincta eſt. Quo facto, vt neque Romanorum reliquo imperio, neque Gothis rerum potientibus in Hiſpania B. Iacobi Apoſtoli ſepulcrum vbi eſſet exploratum haberent. temporis iniuria atque vetuſtatis locus dumis & vepribus obſitus erat, ignotuſque omnibus, vſque ad Theodomiri Irienſis Epiſcopi ætatem. Myrus quidem Sueuorum Rex, de quo eſt ſuperioribus libris memoratum, ex Romanæ eccleſiæ inſtituto formaque, Epiſcoporum in ſua ditione diœceſes certis finibus deſcripſit. Andream Irienſem Epiſcopum conſtituit, cui ordine ſucceſſerunt Dominicus, Samuel, Gothomarus, Vincibilis, Felix, Hindulphus, Selua, Leoſindus ſiue Theoſindus, Enula, Romanus, Auguſtinus, Honoratus, Hindulphus: quorum omnium præter nomina notitia nulla extat: eademque ignorationis caligine reliqui omnes qui ſucceſſerunt inuoluti eſſent, niſi Iacobi luce, quæ breui totum orbem peruaſit, illuſtrati eſſent. Theodomiri enim qui Hindulpho ſucceſſit, diligentia, nutu numinis tantus theſaurus repertus eſt. Præcipua auctoritate & fide viri, lumina ſæpe inter noctis tenebras micare in vicino nemore teſtes oculati renunciabant. Sanctus Præſul ne ludibria oculorum eſſent ſuſpicatus, ſtudioque rem vniuerſam, cuius fama percrebuerat, veſtigiis omnibus explorandi, iis luminibus locum omnem coruſcare videt. nemus perſcrutatur omne, effoſſo terreo tumulo marmorea domuncula inuenta, qua ſacrum ſepulcrum includebatur. Argumenta quibus Apoſtoli corpus eo ſepulcro contineri cognitum eſt, memoriæ non ſunt prodita: ſed niſi magna de cauſſa eam opinionem ſuſceptam non arbitror antiquitatis ſcilicet veſtigia excuſſa, geniique quos paſſim occurriſſe memorant, rem ita habere nunciarant. Præſul viſa nunciaturus Regem continuo arrepto itinere adiit. Is vt flagrabat religionis amplificandæ ſtudio, rem omnem præſens luſtrat: lætuſque ſucceſſu, D. Iacobi nomine eo loco templum extruendum curat, extemporarium quidem & rude, nimirum formaceis parietibus compactum. ſacerdotia inſtituit, redituſque vnde ſacrifici viuerent templo attribuit, quantum regii fiſci tenuitas per ea tempora patiebatur. Rei fama breui toto orbe Chriſtiano diſſipata, D. Iacobi religio vehementer aucta & amplificata eſt. Nunquam in Hiſpaniam ne rebus quidem integris, tantum exterorum hominum venit. Confluxerunt ex Italia, Gallia, atque Germania, ex propinquis, & vlterioribus, ex longinquis gentibus ad tantæ rei famam. Multa miracula & magna, quæ quotidie ad ſepulcrum Apoſtoli edita ſunt, religionem auxere: vanamque non fuiſſe eam opinionem cunctis nationibus demonſtrarunt. Leo III. Romanam Eccleſiam eo tempore obtinebat. ab eo Alfonſi Regis precibus, Caroli Magni auctoritate, nam ea potiſſimū de cauſſa legationem (de qua dictum eſt) ſuſceptā arbitror, impetratū cū Epiſcoporum & procerū Hiſpaniæ voluntas accederet, vti Præſulis Irienſis ſedes retento nomine, & Bracarenſis Metropolitani, cui ſubditus erat iure retento, Cōpoſtellam migraret loci cohoneſtandi cauſſa. Tametſi Bracara per id tēpus cū eſſet à Mauris euerſa, habitatorib. vaſta erat vtraq; lege poſt ducentos ſeptuaginta quinq; annos, Cōpoſtellana Eccleſia ſoluta eſt: cū Pontificum Romanorū indulgētia, Regū Hiſpanorū opera, veteribus Emeritæ vrbis quondā Metropolitanæ iuribus in eam Eccleſiam translatis aucta eſt. Acceſſit eius municipii principatus agro attributo, quantum tria millia paſſuum circum ſepulcrum occuparent, vt Alfonſi diploma declarat, quod

rat, quod in eius templi ſchedis conſeruatur, deſignata etiam cauſſa inuenti ſuo tempore corporis ſancti.

Carolus magnus venit in Hiſpaniam. CAPVT XI.

CAROLVM cognomento Magnum Francorum Regem, non ſemel veniſſe in Hiſpaniam, fama fert veterum ſcriptorum conſtanti fide fundata. primum poſt initia regni quod defuncto patre ſuſcepit, Ibnabalæ Mauri precib. ſolicitatus ad ſpem Hiſpaniæ Mauris eripiendæ qua parte Vaſcones ſunt Pyrenæo monte tranſcenſo circunſeſſam Pompelonem, ciuium deditione facta, redegit in poteſtatem. Cæſarauguſtæ de manu Ibnabalam Regem dedit, vectigali mulctatæ, quod annuatim penderetur. In reditu Pompelonem, quoniam iniuriæ opportuna erat, & inter Maurorum & Chriſtianorum imperium ſæpe alternabat, mœnibus nudandam curauit. In Pyrenæi anguſtiis Vaſconum armis, impedimentis exutus theſauriſque direptis omnibus deformatus in Germaniam rediit. Gerunda & Barcino poſt aliquot annos, Mauris dedentibus in Caroli poteſtatem venerunt. Inde Barcinonenſium Comitum initia, & origo gentis Catalaunicæ: cum Cathelauni populi ad Toloſam vrbem in Gallia Narbonenſi late fuſi, ad nouas ſcilicet ſedes in Hiſpaniæ partem eam penetraſſent. nam qui ex Gotthis & Alanis Catalauniæ vocem duplicāt, aut à Catalone quodam Aquitaniæ Præfecto, quo tempore Martelli armis occupata eſt, Eudonique filiis erepta, vti antea dictum eſt, deriuant, nulli erudito ſuam opinionem probarūt. Thomichus eius gentis ſcriptor Carolum denuo ait, poſt aliquātum tempus Narbone capta ereptaque Mauris, in Hiſpaniam irrupiſſe: tractumq; illud adieciſſe imperio, cui Catalauniæ veteri nomen eſt ad Ceretanos. Præterea cum Mauris dimicatum in valle, cui ab eo prælio Caroli nomen eſt factum. Addunt alii inuento Iacobi corpore, cum in amplificandæ religionis curam incumberet, veniſſe in Hiſpaniam, vt quæ fama prædicabat, præſens oculis luſtraret. Re certa in reliquas Hiſpaniæ eccleſias eo agente ius & auctoritatem Primatis Compoſtellano Præſuli datum. quod ne pro vero ponatur, ac potius vt repudietur tanquam falſum, multæ rationes mouent, quas explicare non eſt neceſſe, cum ſe nullo indicante commentum prodat. Poſt diſceſſum ex Hiſpania Romam certe abiit, Leonis eo nomine. III. Pontif. Maxim. quem ab inimicis iniuria pulſum ſuſpicabatur, reſtituendi tuendique cura. In Vrbe cum ad cognoſcendā cauſſam conſediſſet, Epiſcopi quorum erat magnus numerus euocante Rege, nefas eſſe acclamarunt, cuiquam de Pontifice Maximo iudicium facere. Pontifex ipſe de ſuggeſtu obiecta crimina iureiurando diluit. Accuſatores primum capitis damnati: deinde agente Pontifice, exilio tantum mulctati ſunt. nullo tempore, neque res Romana liberior viſa eſt, neque Pontificia dignitas auguſtior. Præmiſſæ fuerant ad Carolum claues confeſſionis S. Petri, & vrbis Romæ vexillum: indicio ciues & Pontificē ſe in eius poteſtatem cōtradere: quoniam parum opis in ea temporum perturbatione fore videbatur in Græcis Imperatoribus: res Francorum reſurgere & confirmari conſiderabant. Itaque quod abſenti decreuerant, vrbis Romæ imperium præſenti delatum. Octingenteſimus primus ſalutis annus agebatur, cum Leo in 801
æde Petri ſacris operatus, Carolum Auguſtum appellatum, imperii inſignibus exornauit. Romanus populus incredibilis lætitiæ argumento acclamauit: Carolo Auguſto, Magno, & pacifico, vita & victoria. Factus Imperator ex Germania quo ſe contulerat, in extrema ætate venit in Hiſpaniam, vt conſenſus ferme ſcriptorum eſt, hac occaſione. Alfonſus annis grauis feſſuſque bello, quod continenter in Mauros gerebat maiori conatu quam ſucceſſu, Carolum cogitauit in Hiſpaniam euocare, breui ſperans totam prouinciam eius armis barbaris eripi poſſe. Prole ipſe carebat. nauatæ operæ mercedem commodum viſum eſt. regni ſucceſſionem proponere. non abiecit conditionem Carolus. Verum ætate ipſe grauis neque Alfonſo minor, imperiique amplitudine clariſſimus: Bernardo quem ex Pipino filio defuncto nepotem Regem Italiæ dixerat, nouum regnum deſtinans, Hiſpaniam petere conſtituit. Sequebatur inuictum copiarum robur. prope confecta omnia erant: cum re prodita (neque enim magnorum Principum conatus & fœdera, cum per alios conditiones ferantur, diu latere poſſunt,) vtriuſque Principis conatus diſturbati ſunt. Proceres Hiſpaniæ ægre ferre Francorum imperio ſubdi, gentis inſolentis (vti ipſi loquebantur) & feræ non Maurorum ſeruitutem depelli, ſed grauiori propemodum ſeruitute mutari. Hæc pro ſe quiſque, hæc in circulis, hæc plebs, & optimates conquerebantur. Sumere arma Regiſque voluntati obſiſtere audebat nemo priuatim. Bernardus Carpenſis ætate & ſpe ferox ægris animis ſubdebat faces, Ducemque ſe præbebat iis qui ſe ſequi vellent: & Alfonſum, vt ſunt Regum volun-

tates incertæ, sui iam consilii pœnitebat. Marsilius Cæsaraugustæ Rex Maurus, cui pulsi ab eo Ibnabalæ caussa Carolus iratus erat, in partes attractus. Ex vtraque gente iustus exercitus conflatus. Franci equitatu valent. optimum ergo visum est Pyrenæi saltus angustias occupare, Francosque si possent aditu Hispaniæ prohibere. Externi scriptores Carolum aiunt vlterius penetrasse, nec ante ex hostico decessisse, quam prælio victor agros prouinciæ longe lateque vastasset. In reditu cum hostium copiis ad Pyrenæi angustias pugnatum. Nobis nostrorum scriptorum fides potior visa est, negantium Carolum in interiora prouinciæ penetrasse: sed in ipso aditu ad Roscidam vallem, quæ in saltu Vasconum est, pugnatum. Veniebant in prima acie Rollandus Britanniæ Comes, Anselmus & Eginardus viri primarii. locus erat minime aptus copiis explicandis. Nostri ergo ex superiori loco impressione in hostes facta, multos priusquam se ad pugnam compararent, instruereque acies possent, ferro peremerunt. Cecidit Rollandus ipse, de cuius virtute & rebus gestis multa & incredibilia in vtraque gente vulgo homines fabulantur. Carolus suorum trepidatione strageque cognita, conatus inclinatam aciem restituere, hanc pro tempore ad milites orationem habuit. Quam turpe sit Francorum arma triumphis trophæisque nobilissima, Hispanorum egentibus populis & diuturna seruiendi consuetudine oppressis cedere, me silente res ipsa loquitur. Nomen imperii nostri, ingenita vis pectoris alacritatem addat. res fortiter, pie ac feliciter gestas, vestram nobilitatem, maiorum decus ad animos reuocate: & qui deuictis tot prouinciis leges magnæ orbis parti dedistis, ab inermi hostium genere, qui latronum more æquo campo congredi recusarunt, vinci ipsa morte acerbius iudicate. Fugæ locus non est in tanta locorum iniquitate. an æquum erit à pedibus præsidium petere, abiicere arma? tantum superi dedecus auertite: neque patimini milites tantum ignominiæ inuri nomini Franco. virtute & audacia ex his locis euadendum. Viribus, opibus, generositate, robore, numero, delectu præstatis: hostes inopia, illuuie, squalore deformes: exercitus ex vtraque gente conflatus, quibus nec idem mos est, & legibus, institutis, religione discrepant. vobis vnus animus est, mens eadem, pro vita, pro patria, pro nostra gloria necessitudo pugnandi. Ergo quo animorum vigore toties numerosas hostium copias me Duce, ipsam temporum & locorum sæpe naturam superastis: eadem nunc (nisi forte virtutis pristinæ veterani milites obliti estis) minores quæ sese offerunt vincite difficultates. Mox buccina signum datum. pugna magno ardore instaurata, multum effunditur sanguinis. Francorum promptissimi & nobilissimi cadunt. Et erat Hispanorum exercitus omnium rerum patientia duratus: & opinio, quæ multum in bello potest, Gallorum animos fregit, cum in ipso ardore pugnæ nunciatum esset Mauros locorum notitia aduolantes, per occultos tramites circumuenisse Francos, & iam à tergo instare. Nullus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior fuit. Interempti ad S. Spiritus sepulti. Iniuriam ne Carolus armis vindicaret, ipsius morte quæ breui consecuta est contigisse arbitror. Aquisgrani defunctus, & sepultus est anno Christi octingentesimo quartodecimo. Rodericus Alfonsum Regem ait prælio interfuisse. Vascones Fortunium Garsiam Regem Suprarbis magnam victoriæ fuisse partem affirmant. Gallicæ historiæ non nostra virtute victos Francos, sed Galalonis cuiusdam proditione cladem illatam. studio & simulatione vtriusque gentis confusam memoriam arbitror: vsque eo vt ne Eginardus quidem, qui Carolo Magno à secretis fuit, in eius vita vllam de hac pugna mentionem faciat: quod ex malitia detractum crederem, nisi idem contigisse Alfonso Regi Legionis considerarem, cui Magno cognomen fuit, in eo Chronico quod Sebastiano Salmanticensi Episcopo paulo post hæc tempora nuncupauit. Atque de Caroli Magni expeditione ignominiaque hactenus. de re tota liberum iudicium lectori ex aliorum scriptis esto. ad intermissa reuocetur oratio.

Reliqua Alfonsi Regis gesta. CAPVT XII.

SECVNDVS Alfonsi regno sine vlla ferme offensione rei Christianæ cursus erat, constans, æquabilis, perpetuaque fortuna: neque res bellicæ curæ magis erant, quam pacis artes & religionis amplificandæ studium. Templum enim quod Oueti Saluatoris nomine præcipuum & maximum sub initia ædificandum curauit ad culmen perductum, à septem Episcopis quo maior videlicet loci religio esset, ex ritu Christiano sacratum
802. est, anno octingentesimo secundo. Mariæ Virgini in eadem vrbe ædes extructa, illique coniuncta domus humandis comparata Regibus. tertia Thyrsi Martyris nomine elegantissima.

tissima. quarta Iuliani. præterea palatium regium rebus omnibus instructum. Ea enim erat Alfonsi animi magnitudo, vt in priuata re frugali victu contentus tenuique cultu, omnia ad imperii dignitatem, gloriam & splendorem Reipublicæ reuocaret, eiusque vrbis ornamentum: quam Regum primus sedem Regni fecit, vti Alfonsus cognomento Magnus est auctor. Interea Toletani aduersus Regis sui imperium tumultuabantur. copiæ & otium, vnde malis omnibus origo, in caussa erant: nullaque magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostis non est, domi nascitur. Alhaca Rex vt erat ingenio callido facile tacere, celare, dissimulare, insidiari assuetus, Ambrocium Oscæ Præfectum, idoneum hominem nactus, cum Toletanis ciuibus gratus esset, cum litteris mittit, culpam rebellionis in Præfectorum insolentiam reiicit. Illi, vt sunt fere eius vrbis incolæ minime mali, nullam suspicati fraudem, eum in vrbem admittunt. post aliquantum tempus regiis iniuriis prouocatum simulat seditionis participem esse velle. vrbe ad omnes casus munienda, quo loco nunc D. Christophori ædes est, vt arcem ædificarent fit auctor: & vt præsidii caussa militum manus in vrbem reciperetur. Ad eos motus comprimendos mittitur Abderrahmanus Regis filius, qui natus erat viginti quatuor annos: quo simili fraude per speciem initi fœderis in vrbem arcemque admisso, primarii ciues ad quinque millia conuiuii simulatione inuitati, à militibus obtruncati sunt salutis anno octingentesimo quinto. Clarum noxæ simul & pœnæ exemplum plebem quidem Toleta- 805.
nam in officio continuit: Cordubenses autem qui suburbium obtinebant, haudquaquam deterruit, quo minus à Regis imperio rebellarent. Missus Abdelcarinus, qui obsessa paulo ante Calagurri vrbe, agrisque & oppidis circum euastatis, in magna gloria esse cœperat, tumultuantes compescuit. Minor ciuium strages fuit: trecenti ad fluminis ripam laqueis suspensi. atque hæc Mauri. A Christianis autem geminus Maurorum exercitus, qui bipartito in Calæciæ fines inuaserant, bellique terrorem circuntulerant, re-
iecti cum clade, deletique sunt anno octingentesimo decimo. Ores Emeritæ Præfectus 810.
Beneuenti obsidionem Alfonsi aduentu soluere coactus. Alcama Maurus Pacis Augustæ Præfectus à Senticæ finibus, quam circunsederat, repulsus est. Neque multo post Mahumetes nobili loco inter Mauros, Emeritæ quondam ciuis, Abderrahmani metu, qua caussa incertum, sed vim tamen veritus cum suorum manu Alfonsi fidei se credidit. in Calæcia locus ad habitandum concessus Regis benignitate. Octauo post anno studio nimirum suæ genti gratificandi cum correptis armis rebellasset, occupato Sanctæ Christinæ oppido, (quæ arx à Luco vrbe octo passuum millibus dissita cernitur) Regis celeritate eius conatus sunt præoccupati. summa vtrinque contentione iis locis dimicatum. cæsa ad quinquaginta hostium millia. Mahumetes ipse obtruncatus. grauique documento sancitum temere patriæ proditoribus, atque opinionibus de religione discrepantibus fidem accommodari. Inter hæc Alhaca Cordubæ Rex obiit, anno impe-
rii Arabum ducentesimo sexto, regni vigesimo septimo, salutis octingentesimo vigesi- 821.
mo primo. Filios decem & nouem reliquit, filias vnam & viginti. Abderrahmanus annos natus quadraginta vnum successit in regno. regnauit annis vno & triginta. Bernardi Carpensis virtus vnius maxime enituit bellis omnibus, quæ hac tempestate gesta sunt. Is à Regis auctoritate defecit, palam missione impetrata. æquissimi postulati, vt ipsi videbatur, repulsa alienauit animum: cum patrem, quem tandiu in vinculis teneri iniquo ferebat animo, è carcere emitti neque suis meritis, neque Reginæ precibus à seuero Rege & auunculo impetrasset. Saldaniam ditionis paternæ oppidum concessit non obscure iratus Regi, & vindictæ cupiditate incensus sicunde se daret occasio: neque destitit prædas agere, regiamque ditionem irruptionibus vexare, nullo prohibente: cum Rex in senili & præcipiti ætate eius conatibus reprimendis impar esset, proceres Bernardi caussæ fauere viderentur. Sane Alfonsus Bernardi defectione prouocatus, cum vitæ exitum vrgere cerneret, & ex morbo lethali decumberet, in procerum conuentu Ramirum Veremundi Regis filium regni successorem designauit. Peracto demum vitæ suæ spatio, ad vltimam cum processisset senectutem, & octogesimum quintum ætatis annum complesset: regnasset annos quinquaginta duos, menses quinque, dies tredecim, (alii Mauregato & Veremundo annos, quibus vterque regnauit, quasi vitio creatis detrahunt, & priori annorum numero adiiciunt) Oueti defunctus est, & ad D. Mariæ se-
pultus anno octingentesimo quadragesimo quarto ineunte. in quo ab Alfon- 844.
si Magni ratione parum discrepamus: sed Compostellani catalogi auctoritatem secuti, cæteris monimentis historiæ consentaneam.

Ramirus Rex. CAPVT XIII.

RAMIRI regnum tempore breue, gloria rerum gestarum celeberrimum fuit, grauissimo seruitutis iugo è piorum ceruicibus depulso, compressaque insoleti Mauricæ gentis audacia. quod enim stamus, Hispaniæque antiqua dignitas restituta est, vnius Ramiri virtuti & perpetuæ felicitati acceptum feratur necesse est. Foris clarus fuit, domi admirandus, nec bellica gloria quam pacis artibus maior. Magica sacra cantionesque ignis supplicio coercuit. furta quorum erat magna licentia, eruendis latronum oculis: iustissima pœna, auferri amplius delicti facultatem. Res gerebat Ramirus in Vardulis quo tempore Alfonsus defunctus est. Locorum longinquitate Principisque mutatione inuitatus Nepotianus Comes, in Asturibus regnum armis inuasit, gratia, opibus & auctoritate validus. Diuersæ voluntates gentis erant, neque sententia vna. prauo & inquieto homines ingenio factioni fauebant: saniores silebant, neque se in tanta colluuione tyranni metu audebant commouere. Collectis vtrinque copiis ad Narceiæ fluminis ripam pontemque in Calæcis dimicatum. Nepotianus à suis desertus atque victus acie est. Fugientem Somna & Scipio comites comprehendunt in Præmariensi tractu, vinciuntque: eoque tradito, à victore gratiam ineunt. Et est iustissima perfidiæ merces, vt perfidia compensetur: ac ferme cui fortuna aduersa est, eum hominum studia destituunt. Capto Regis iussu effossis oculis & in monasterium compulso idem vitæ & ærumnarum terminus fuit. Intestinos regni motus nouum aduersus Mauros bellum excepit initio formidabile, successu lætissimum, in paucis nobile. Abderrahmanus eo nomine secundus Maurorum imperium obtinebat. natura ferox, perpetua rerum gestarum felicitate ferocior effectus erat. Abdalla enim patruo, qui denuo Valentiæ regnandi spe arma sumpserat, fugato sub initia Regni, & post fugam defuncto, Barcinoneque Christianis erepta Abdelcarini Ducis virtute, viribus ipse, copiis & gloria maiores exæquasse videbatur. Itaque legatione ad Ramirum missa, centum virgines ex fœdere olim cum Mauregato Rege inito, repræsentari tributi nomine flagitabat: quo postulato haud dubium nisi pareret, noui belli denunciatio continebatur. grauis metus, sed maior ignominia. Legati continuo extrusi, ne violarentur ius gentium valuit. Tametsi fœdum atque intolerandum videbatur nouo Regi, de re turpissima fuisse interpellatum. Omnes (quorum ætas idonea erat) tota ditione arma induere compulsi, paucis exceptis agrorum cultui destinatis: ne cum fame simul & hostibus pugnare necesse esset. Ipsi Episcopi & viri sacrati castra secuti. magna totius gentis expectatio erat. In Riuogiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditione erat: & Rex amplissimum pulcherrimumque ducebat gloriæ seruire, tueri nominis existimationem bello hostibus prouocatis. & quod necesse erat, sponte vicisse videri cupiebat. Abderrahmanus contra magnos delectus habere: arma, equos, commeatum comparare, & conferre quæcunque ex vsu belli futura arbitrabatur, certus nostrorum copiis obuiam prodire. Ad Aluendam castra castris collata, oppidum ea tempestate munitum, deinde etiam monasterio insigne, quod D. Martini olim nomine Sanctius Rex Vasconum ædificandum curauit: nunc ad casas ferme redactum cernitur. Monasterii reditus & bibliotheca in paucis nobilis in D. Mariæ Rotundæ consequenti tempore commigrarunt Lugrunium: vnde Aluelda distat octo passuum millibus. Iis in locis pugnatum vtrinque tot viribus ac copiis. atrox dimicatio fuit, nullaque ea tempestate maior. collectitius nostrorum exercitus veterano & exercitato militi impar erat viribus & industria. Ducum diligentia, cum partibus omnibus adessent, inclinata res stetit. noctis superuentu, cum prospectum tenebræ abstulissent, cessatum. Nox interposita saluti nostris fuit: vt in bello nihil tam paruum est, quod non interdum magnæ rei momentum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinum collem subduxit. victum esse ea re confiteri visus est. loco munito pro tempore & vulneratis cura adhibita, in suprema rerum desperatione & luctu, omnes vt fit in vota & preces conuersi. Regem mœrore oppressum & de rerum summa solicitum somnus complexus est. Dormienti Iacobi Apostoli species obiecta augustior quam pro humano habitu, bono animo esse iubet: de victoria nihil dubitare numinis ope, quam certo affuturam proxima luce speraret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætusque nuncio, cum ex stratis se corripuisset, Præsules & magnates ad se vocari iubet. Cum conuenissent hac
,, sententia orationem habuit. Compertum habeo, viri præstantes, quo loco res nostræ
,, sint, iuxta mecum vos omnes considerare. Hesterna pugna tantum non victi sumus:

non

non nostra virtute, sed noctis beneficio euasimus, numero imminuti, debilitati viribus, oppressi metu. hostilis exercitus ante validus, nostra calamitate robustior euasit. Neque pugnæ repetendæ facultatem esse videtis, neque ineundæ fugæ locum. diutius in his locis esse, si maxime cupiamus, frumenti aliarumque rerum inopia haudquaquam patietur. Duram & ancipitem sortis nostræ necessitatem præsidio humano & viribus destitutam, tantumque non malorum pondere pressam, diuinum numen quod certo vobis polliceor, facessat modo metus, neque animi auribus officiat quo minus nostris dictis fidem adiungatis, restituet atque sustentabit. Temeritas in asseuerando turpis est, præsertim cum iudicandum est quantum rebus diuinis religionique tribuamus: cum sit periculum, ne aut iis neglectis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur. Iacobus Apostolus mihi per quietem oblatus, victores nos fore pollicitus est. Erigite animos, mœrorem omnem deponite. Vana non esse quæ dicimus rei euentus declarabit. Agite ergo pleni bona spe, in hostes irruite. pro patria, pro libertate, pro communi salute certate. Licuit nobis cum summa turpitudine seruire Mauris. hæc quia intoleranda videbantur, arma corripuistis. pulcherrimi incœpti & pristinæ virtutis memores, Christianæ religionis ignominiam, vestræque gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auspice propulsate. Hæc vbi dixit, aciem instrui & signa canere iubet. Nostri magna alacritate in hostes impressionem faciunt D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes. quod ab hoc initio susceptum in morem abiit, vt Hispanis militibus sit pro tessera militari. Barbari nostrorum audacia, quos victos esse putabant commoti, & cælitus iniecta formidine perculsi, nostrorum impetum non tulerunt. Iacobus, vti erat Regi pollicitus, in equo candido niueum vexillum præferre visus est, quod rubræ crucis figura distinctum erat. Eius aspectu nostris vires auctæ, barbaris animi concidebant. fœda fuga fuit, neque minor cædes: sexaginta millia Mauri perempti. Clauigium, quo loco pugnatum esse hoc ipso tempore armorum strages passim effossæ indicant, Aluelda & Calagurris Mauris ereptæ. Anno salutis octingentesimo quadragesimo sexto, Ramiri regni secundo pugnatum est. Victor 846
exercitus secundum Deo gratias actas pro diuino munere, D. Iacobi, cuius præsidio victoria constiterat, Compostellano templo voti ream vniuersam Hispaniam fecit: tametsi pars maxima in ditione Maurorum erat, ex singulis iugeris agri vineæque modium singulis annis frumenti aut vini pendendi. quod Romani Pontifices votum, nonnulli deinde ratum habuerunt, vti ipsorum litteræ indicio sunt. Ramiri Regis diploma Calagurri est concessum, mensis Maii die quinta, Era octingentesima septuagesima secunda: mallem octingentesima octogesima quarta, vt ratio temporum quam constantissimam sequimur, hac etiam parte conueniret. Additum præterea, vt hostium spoliis diuidundis, lege in omne tempus lata Iacobus Apostolus pro vno milite esset: quod longa desuetudine antiquatum est. Vectigal vini & frumenti nonnulli populi pendunt. Ex belli manubiis ædes Mariæ Virginis nomine, secundo ab vrbe Oueto lapide in latere Naurantii montis ædificata, structuræ genere & totius operis maiestate in paucis elegantissima extat, propeque altera Michaelis nomine, eiusdem Regis opus. Exornauit Regina (quam nonnulli Vrracam vocant alii Maternam, vnde Ordonius & Garsias nati sunt) quidquid laboris poterat impendi detrahique ex cultu domestico, solita exornandis Iacobi aliisque tota ditione diuorum templis conferre. Minor quam pro victoria successus vt esset, bellum improuiso aliunde illatum per idem tempus effecit.

Nortmanni vexant Hispaniam. CAPVT XIIII

NONDVM Maurica seruitus depulsa erat, quam ex Austro profecta gens barbara inuexerat, cum noua ex Septentrione clades Hispaniam afflixit. Nortmanni gens fera & barbara, atque Christi Dei sacris nondum susceptis impia, ex Dacia Nortuegiaque profecti, quod nomen ipsum declarat Septentrionales fuisse, vitæ sustentandæ necessitate, an potius nocendi studio piraticam faciebant Rholone Duce Frisiæ littora primum tentarunt: deinde Galliæ, qua parte Sequana fluuius in Oceanum Gallicum mittit, infestiore continentioreque latrocinio oppida, agros vrentes, quam vllus vnquam iustus hostis fecerat: fines deinde Nannetum, qui Ligeri fluuio alluuntur Turonum Pictonumque depopulati: Robertoque Andium Comite acie victo, terrorem omnibus circum populis intulerunt. In Neustria demum constiterunt, quæ hodie Galliæ pars à gente Nortmannia nuncupatur. Ludouico. II Imperatore, & Carolo Crasso concedentibus quoniam pu-

blicæ detrectabant imperium, ea lege vt Nortmanni Principes Francorum Regum beneficiarii eſſent. Ex Gallia validæ claſſes per hæc tempora miſſæ maritimas Hiſpaniæ vrbes omni iniuria belli vexarunt ac primum Calæciæ oram vniuerſam infeſtam reddentes & ad Brigantinum portum appulſi, Ramiri armis victi prælio atque ad mare reiecti ſunt. ſeptuaginta naues qua captæ, qua ſubmerſæ in nauali pugna. auctor Rodericus Præſul. numerus vix fidem facit. Nam qui cladi ſuperfuerunt Nerio promontorio ſuperato, ad Tagi oſtium inuecti Oliſponem vrbem, quæ ad Maurorum ditionem redierat, omni bel-
847. li iniuria fatigarunt: & ſequenti anno, qui fuit eius ſeculi quadrageſimus ſeptimus, aucti claſſe & viribus Hiſpalim obſederunt: Gaditanos agros & Aſſidoniæ fines vaſtarunt. hominum & pecorum prædæ abactæ. Mauri tribus præliis magno numero cæſi. ad extremum cum diutius iis in locis conſediſſent, nunciatumque eſſet Abderrahmanum Regem nouam claſſem comparare, magna gloria parta, ſpoliiſque onuſti ex Hiſpania deceſſerunt. Excepere inteſtini motus inter Chriſtianos. Alderedus enim Comes, & Piniolus opibus & clientelis potens, deinceps contra Ramirum Regem arma corripuerunt. defectionis cauſſæ memoriæ proditæ non ſunt: res tamen breuem & facilem exitum habuit. Alderedus luminibus captus, Piniolus & ſeptem filii perempti Ramiri iuſſu, regni eius anno quinto. Qui cum ſeptem totis annis reipublicæ præfuiſſet, Oueti defunctus eſt, atque in D. Mariæ tumulatus ipſe & vxor Paterna. Extat Ramiri Regis cippus Oueti cum inſcriptione hac. OBIIT DIVÆ MEMORIÆ RANIMIRVS REX DIE KAL. FEBRVARII. OBTESTOR VOS OMNES QVI HÆC LECTVRI ESTIS, VT PRO REQVIE ILLIVS ORARE NON DESINATIS. Ibi & frater Garſias ſepultus fuiſſe creditur. neque quid præterea de rebus eius memoriæ mandatum. Ramiro Rege Theodomirus Iriæ Epiſcopus defunctus eſt. Ataulphus in eius locum ſucceſſit. Quidam ad hæc tempora militiæ D. Iacobi nomine, rebus geſtis clariſſimæ initia referunt nullo neque auctore idoneo, neque argumento ſatis probabili. ſed ſtudio eius ordinis illuſtrandi (quod minime opus fuit) afficta monimenta vetuſtatis, maiori eruditione viris probari
851. non potuerunt. Ramiro Ordonius filius ſucceſſit principio anni octingenteſimi quinquageſimi primi.

Multi Martyres Cordubæ occiſi. CAPVT XV.

SÆVA carnificina, ac qua grauior ante multos annos nulla extitit, Cordubæ per hæc tempora in Chriſtianæ pietatis cultores exercebatur. Ignes, candentes laminæ, cruciatus cæteri in eorum corporibus conſumpti. Fides Chriſto ſeruata, & ſynceræ religionis cultus grauiſſimum crimen erat: ſed alia facinora obtenta, ne ſancitum olim fœdus de retinenda Chriſtiana religione violari videretur. Abderrahmanus eo nomine ſecundus Cordubæ Rex, & Mahomad eius filius callido homines ingenio, rem ſuperis æque & hominibus gratam facturos ſe exiſtimabant, Chriſtianorum reliquiis à ſtirpe excindendis: & ad ſtabiliendi imperii rationes pertinere in primis iudicabant, ſi religionis diſſidio ſublato, vno ſocietatis vinculo ſubditi omnes conſtringerentur. Noſtris quidem, quo primum tempore occupata à barbaris & oppreſſa eſt Hiſpania, conceſſa à victoribus erat patriæ religionis libertas. Sacerdotes, monachi, ſacræ virgines inſigni veſte diſcreti à cæteris, atque ex veteri ritu detonſi in publico conſpiciebantur, tum aliis locis, tum præſertim Cordubæ, quo propter amplitudinem vrbis, & quoniam in ea ſedes imperii Maurici fixa erat, numeroſa piorum multitudo confluxerat. Multa erant tum monaſteria tum templa ex Chriſtiano ritu ſacrata. Aciſcli Martyris vnum, Zoili Martyris alterum, tertium Fauſti, Ianuarii, & Martialis: præterea Cypriani, Geneſii, Eulaliæ, ſingulæ ſingulorum nominibus ædes ſacræ. atque hæc intra vrbem. Extra vrbis mœnia octo monaſteria: vnum Chriſtophori nomine trans flumen, in vicinis montibus, alterum Mariæ Virginis Cuteclarenſe vulgo dictum, tertium Tabanenſe, quartum Pilemellarienſe Saluatori ſacrum, quintum Armilatenſe Zoili nomine: ad hæc tria alia, Felicis, Martini, atque Iuſti & Paſtoris. Ex his omnibus locis ære plebs rei diuinæ cauſſa nullo vetante conuocabatur. Mahumetem tantum impiæ gentis conditorem primum, maledictis publice aut priuatim inceſſere capitale erat. Maurorum templa intrare vetitum. ea modo ſeruarent noſtri, cætera ſuis legibus viuere ſinebantur: ac ferme priſtinam retinere libertatem. Tolerabilis hæc erat ſeruiendi conditio: nam & Comitum dignitatem inter captiuos Chriſtianos retentam inuenio, niſi ab his initiis noſtrorum calamitates indies auctæ eſſent. vectigalia in primis, quæ initio modica erant, grauiora miſeris imperata: quorum magnitudine vrgente, finem aut

nem aut modum orabant: & cum non impetrarent, morte ipſa vitam duriorem propagabant. Hinc veteris odii ſemina ad maturitatem perducta. noſtri grauiſſimum iugum depellendi conſilia communicabant. Mauri ad Chriſtianorum nomen exhorrebant, ſeque vel ipſo veſtium contactu contaminari ac pollui habebant perſuaſum. piorum ſermones obſeruare, vultum habitumque notare, contumeliis & probris initium rixæ quærere. Neque Chriſtiani dubitare tam multis iniuriis prouocati, legẽ, & inſtituta Maurorum palam execrari. Hinc Regibus impiis & Magiſtratibus occaſio Chriſtianorum nationem inſectandi; eo grauioribus malis, quod è noſtris non pauci à Mauris ſtare viſi ſunt, & noſtrorum audaciam criminari: negareque palam qui in certamine occubuiſſent Martyrum honore dignos eſſe. Quod nulla eorum virtute ederentur miracula: quod nulla neceſſitate defendendæ religionis ſed propriæ voluntatis obſtinatione & audacia ſe in diſcrimen obtuliſſent, conuitiaque in aduerſarios haud quaquam neceſſario iactarent: cum religionis patriæ retinendæ conceſſa facultas eſſet. Ac illud demum opponebatur, corpora eorum qui occubuiſſent haudquaquam incorrupta ſeruari, vt veris olim Martyribus contigerat numinis argumento certiſſimo. ſic illi prædicabant, quam apte non diſputamus. Reccaſfredus Epiſcopus & Seruandus Comes Martyribus exagitandis, & piorum conatibus cõprimendis ſe duces præcipuos præbuerunt. Homines honeſtiſſimi nullo ætatis aut ſexus diſcrimine in ferrum atque in vincla coniecti. Abderrahmano agente Epiſcoporum conuentus Cordubæ habitus eſt. Patrum ſententia iniuriarum damnati. quicunque icti olim cum Mauris fœderis conditiones violaſſent. Acerbam vitæ conditionem, ſpectaculum miſerum ac tetrum, ludibrio eſſe Chriſtiani nominis gloriam: qui propugnare atque reſiſtere parabant, vno tẽpore à fronte quidem à barbaris, à tergo autem vrgeri ab iis, quorum vocibus & exemplo excitari potius atq; erigi conſentaneum erat: atque vtriuſque nationis calumniis & conuitiis vexari intolerandũ. Quid agerent; quo ſe verteret? multos profectò debilitari animis atq; concidere neceſſe fuit. Alii numine pleni in acie perſtiterunt. Multi toto decennio, ex quanto tempore clades deſæuiit maxime, pro Chriſtiana religione vitam & ſanguinem profudere. Primo anno Perfectus presbyter Cordubenſis, atque è plebe Ioannes quidam occubuere. Anno altero Iſaac monachus, Sanctius natione Gallus, Petrus presbyter Aſtigitanus, Walabonſus diaconus Ilipulenſis, Sabinianus, Wiſtremũdus, Habentius, Hieremias monachi, Siſenandus diaconus Pacenſis, Paulus Cordubenſis, & Walabonſi Martyris ſoror Maria Ilipulenſis perempti. Quo anno maxime Reccaffredus Epiſcopus in Martyres deſæuiit, multiſque vincula iniecit. In his Eulogio Abbathi Sancti Zoili, qui hæc omnia ad poſteritatis memoriam litteris commendauit vir eà ætate clarus eruditione, ac moribus ſanctus. Anno tertio interfecti Gumeſindus Toletanus presbyter, & Dei ſeruus monachus: præterea Aurelius & Felix cum vxoribus Sabigothone & Lilioſa, Georgius monachus natione Syrus, & Emila & Hieremias ciues Cordubenſes, monachi tres Chriſtophorus Cordubenſis, Leuuigildus & Rogellus Eliberritani: ad hæc Seruiodeo monachus Syrus. Ipſo anno nimirum eius ſeculi quinquageſimo 852
ſecundo Abderrahmanus deceſſit repentina vi morbi oppreſſus: pii cæleſtem vindictam interpretati ſunt effuſi Martyrum ſanguinis. confirmauit opinionem, cum qua hora Martyrum corpora in patibulis tabo ſanieque diffluentia è ſublimi palatii parte contemplatus, igne torrere mandaſſet, inter aſtantium manus collapſus, mutuſque effectus, eadem nocte obiiſſet ineunte regni anno trigeſimo ſecundo. reliquit filios quadraginta quatuor, filias duas & quadraginta. Cordubæ plateæ hoc Rege lapide ſtratæ: ex montibus aqua copioſa in vrbem per plumbeos tubos deriuata. primus inter eos Reges ſanxit lege certa, vt propinquis ceteris prætermiſſis, quod in iure controuerſo eatenus fuerat, filii patribus ſuccederent. Itaque in eius locum Mahomad ſubrogatus eſt, qui ſuæ gentis regnum obtinuit annis quinque & triginta, menſibus ſex. Hic pios omnes aula exegit initio regni: & cum nihil de conſtantia mutarent, conſequenti anno recrudeſcente ſæuitia, reſtaurataque cæde Fandollam presbyterum & monachum Accitanum Anaſtaſium monachum & presbyterum, Felicem monachum Complutenſem, Dignam virginem Deo ſacram, Benildim matronam, Columbam & Pompoſam virgines ad Chriſtum morte tranſmiſit. Annus conſequens vnum tantum Martyrem fecit Abundium presbyterum. proximus quatuor, Amatorem adoleſcentem Tuccitanum patria, Petrum monachum Cordubenſem, Ludouicum Cordubenſem ciuem, Witeſindum Egabrenſem. Anno ſeptimo Helias presbiter Luſitanus, monachi tres Paulus, Iſidorus, Argimirus, Aurea virgo Deo dicata, Adulphi & Ioannis Martyrum ſoror. Anno octauo Rudericus & Salomon pro vera pietate occiſi ſunt. Nonus incruentus fuit. Poſtremo atque decimo perſecutionis anno, ipſe Eulo-

gius qui cæteros voce & exemplo incitabat, occubuit, ſabbatho quinto Idus Martii: & quarto poſt die Leocritia virgo Cordubenſis. Eulogii vitam Aluarus Cordubenſis eius familiaris & neceſſarius ſcripſit: vbi aſſerit, paulo ante mortẽ in Weſtremiri locum Toletanum Archiepiſcopum ſumma cleri & populi voluntate electum fuiſſe. Extat Eulogii ipſius epiſtola anno octingenteſimo quinquageſimo primo data ad Wileſindum Pompelonenſem Epiſcopum, atque in ea Weſtremiri præclarum Eulogium in hæc verba: Poſt quintum, inquit, diem Toletum reuerti: vbi adhuc vigentem ſanctiſſimum ſenem noſtrum, faculam Spiritus ſancti, & lucernam totius Hiſpaniæ Weſtremirum Epiſcopum comperi: cuius vitæ ſanctitas totum orbem illuſtrans, hactenus honeſtate morum, celſiſque meritis catholicum gregem refouet. multis apud eum diebus degimus, eiuſque angelico contubernio hæſimus. Ex eo contubernio ciues Toletani quem fama virtutum celebrem reddiderat, de facie cognitum probare amplius & amare cœperunt: paſtoremque deſtinare in Weſtremiri locum, ſi vita ſuppeteret. Cordubæ ſane in Eulogii locum Samſon presbiter conſequentibus annis Sancti Zoili Abbas ſuffectus eſt, vir doctus & ſubtili ingenio: vt Apologeticum opus oſtẽdit aduerſus Hoſtigeſium Malacitanum Epiſcopum, qui eum in concilio Cordubenſi hæreticum cum conuitio vocarat.

Ordonius Rex. CAPVT XVI.

IVSTIS Ramiro Regi ſolenni ritu peractis, Ordonius filius regium inſigne, nomẽ, poteſtatem, animumque ſuſcepit, miti ac tractabili ingenio, ſuauiſſimis moribus, ac per totam vitam actionum modeſtia ſingulari: vnde populi & procerum ſtudia promeruit. cunctorum animos ſibi deuinxit: nullius vt memoria gratior eſſet ea tempeſtate & conſequentibus annis. Iuſti æquique tenax fuit: neceſſaria quidem virtus, ſed fraudi obnoxia in magnis Principibus, niſi impetum animi prudentia regant, neque ſe dolis circumueniri ſinant prauorum hominum, quorum in aulis principum magna multitudo eſt, eorum auribus inſidiantium, bonorùmque innocentiæ, ſeque & ſuos alieno ſanguine ſaginantium: & qua re Principes maxime moueri intelligunt, ea in multorum perniciem abutentium: vti Ordonio Regi accidit. Quatuor eccleſiæ Compoſtellanæ ſerui Ataulphum Epiſcopum, præcipua & maxima vitæ ſanctitate virum, grauiſſimi criminis reum apud Regem poſtularunt. vir ſanctus in curiam ad dicendam cauſſam euocatus venit. priuſquam aulam adiret ſacris operatus, vt erat infulis ornatus in veſteque ſacra ad Regem pergit. Quæ res à furore retinere debuit, religionemque animo commouere, vehementius concitauit. ſiue criminis quod imponebatur deteſtatione, ſeu iniuriam interpretatus quod ad ſe continuo non veniſſet: taurum indomitum, telis, canibuſque irritatum in Præſulem aduenientem immittit: quod nefas erat inaudita cauſſa quemquam ſupplicio damnare. In tanto periculo Ataulphus crucis ſigno ſe munit. Taurus poſita ferocitate demiſſo capite accedit. cornua contrectanda præbet. Quæ magno omnium qui aderant miraculo in eius manibus hæſerunt. Rex & proceres ex ea re viri innocentia perſpecta, ad genua procumbentes veniam rogant. dat ille non inuitus: cum negaret recuperata ſua dignitate ignominiaque procurata, ſe vnquam commiſſurum, vt cum ea quæ per iniuriam ablata erat, nominis exiſtimatio reddita eſſet, Chriſtiani hominis officii oblitus videretur, & virtutem animi non habere, quam nunquam perdidiſſet. Sunt qui anathematis execratione delatorum caput deuouiſſe affirment. Depulſo ſane periculo cum Pontificatum abdicaſſet, in Aſtures ſe contulit: vbi ſecretam ab hominum congreſſu vitam ſanctiſſimam ad multam ætatem exegit. Tauri cornua è tholo templi maximi Ouetenſis ſuſpenſa, diu rei geſtæ monimento fuerunt. atque hæc ſub initia Ordonii regni contigerunt. Anno altero Muza quidam è Gothorum quidem ſanguine ortus, cæterum profeſſione Maurus, à multo rerum vſu & militari arte præclare inſtructus, vtriuſque nationis in ſe vnum arma prouocauit. A Rege enim Cordubenſi palam deficiens Toletum, Cæſarauguſtam, Oſcam, Valentiam, Tudelam incredibili celeritate occupauit. Mox in Galliam populabundus irrupit: duos Francorum Duces obuiam factos cepit: tantumque terrorem intulit, vt eum Carolus cognomento Caluus Francorum Rex muneribus leniendum conciliandumque iudicaret. Is ex ſucceſſu continuæ felicitatis rerum humanarum inconſtantiæ oblitus, vlteriuſque prouectus Ordonio Regi bellum, intulit: cum ſe duobus tertium Hiſpaniæ Regem annumeraret. Alueldam in Riuogia Chriſtianis ereptam magnis operibus muniendam curauit. Alfonſi Regis Chronicon ædificaſſe ait, & Albaidam nominaſſe. Ea iniuria Ordonius prouocatus copias contrahit: cum parte Albaidam circunſedit: partem alteram in hoſtem ducit, quem

quem in Laturso monte castrametatum esse cognouerat. Magno clamore infestis signis ab vtraque parte concurritur. telis omnibus consumptis, gladiis res geritur. Nostri pristinæ virtutis memores pro patria, pro religione acriter pugnant. Certatur diu victoria demum à nostris stetit. decem barbarorum millia perempta. in his promptissimus quisque, genere rebusque nobilissimus. ipse tyranni gener Garseas cecidit. Muza multis acceptis vulneribus vix euasit: ex quibus tamen deinde defunctum esse arbitror. Maurorum spolia ditissima, castraque à nostris direpta. Quo tempore Mahomad Cordubæ Rex suarum rerum periculo prouocatus, arma in communem hostem expediebat. Toletum propter loci munitionem, & quoniam Princeps defecerat, cæterosque suo exemplo vt idem facerent prouocarat, primum peti placuit. Lupus Muzæ filius, quem Toleto pater præfecerat, accepta ad Alueldam suorum clade castigatus, & maioris belli metu Ordonium sibi icto fœdere conciliat. Ab eo, Garsia fratre Duce Asturum & Vasconum validæ copiæ missæ in auxilium. Mahomad virtute diffisus, ingenio ad artes conuerso, cum castra propius vrbem promouisset, in Celeti (id torrenti nomen prope Villam Minaiam, & locus idoneus erat) alueo collocatis insidiis ipse cum exiguo militum numero in vrbis conspectum se dat. quorum paucitate despecta, Toletani portis se continuo effundunt solutis ordinibus nulla militari disciplina, quasi ad prædam non ad pugnam. Eo impetu in insidias præcipitatum: & cum à tergo & à fronte vrgerentur, multis cadentibus reliqui ægre per confertos hostes in vrbem iter aperuerunt. Mauri duodecim millia, Christiani ad octo millia, in ea pugna desiderati. loci munitione factum est, ne continuo territa vrbs aduerso casu, victori cederet. Consequenti anno, & tertio Toletanus ager hostium irruptione vastatur: messes & fructus omnes corrupti. Toletani vindictæ studio Talaueram vsque progressi: verum à Præfecto eius oppidi male mulctati in patriam reiecti sunt: ac tandem omnibus malis fatigati, fractique animis Mahomadi deditionem fecerunt salutis anno octingentesimo quinquagesimo septimo. Quo anno Nortmanni cum sexa- 857
ginta nauium classe in nostra littora appulsi oram maritimam, quam late Hispania patet ad vtrumque mare, depopulati sunt. Atque vtramque Balearem insulam ferro incendioque deformarunt: Mauris præcipue infensi, cum nostræ gentis consuetudine ad religionem Christianam propensi essent. Tecta, templa, agri, oppida continuo latrocinio vastata. In Africam etiam transmissum, vbi non minorem cladem Mauris intulerunt. In Hispania Vascones, vbi Pompelo sita est, & Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen est, Mahomadis irruptionibus vexati sunt, nullo præterea euentu memorabili. Emerita mœnibus nudata, quod ab imperio & auctoritate Regis Mauri rebellasset. Interea Ordonius ad pacis artes conuersus, vrbes superiorum temporum & bellorum iniuria habitatoribus vastas, euersasque tempestatis iniuria, magna diligentia & sumptu instaurabat: Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam quam Alfonsi Chronicon Amagiam Patritiam vocat. Cœperat Maurorum gens post superiores motus bellaque intestina in factiones diduci. nonnulli vrbium Præfecti, suo malebant quam alieno nomine imperare: & cum nullius imperium respicerent, Reges passim vocabantur. Ex vsu id Christianæ Reipublicæ accidebat: debilitati enim viribus, numero imminuti per partes carpebantur, qui viribus integri iniuriam omnem depulissent. Caurium obtinebat Reith, Talamancam (Salmanticam alii scribunt) Mozerus. vterque ab Ordonio acie superatus. vtraque vrbs in potestatem redacta. milites ad vnum interfecti. reliqui omnes viri & fœminæ & pueri sub corona venditi. Magnarum rerum initia hæc incrementaque erant: cum in medio cursu Regem vita destituit, Regni anno vndecimo: cui numero plerique addunt annos sex. ex neruorum dolore, cui erat obnoxius, defunctus est Oueti, & ad D. Mariæ tumulatus ædem Regum bustis ea tempestate destinatam nobilemque. Continuatæ felicitatis successum, vna amissi ad Toletum exercitus ignominia fœdasse visa est: eaque calamitate expiatum peccatum, quod susceperat viro sancto Ataulpho iniuria temere & præcipitanter exagitando. Ex vxore Munia Principi loco fœmina Alfonsum natu maximum, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam suscepit. Sunt qui sexto Kalend. Iunii defunctum esse tradant anno certe eius seculi sexagesimo 862
secundo, vti indicio est crucis aureæ, quam Alfonsus Ordonii filius eximiæ pulchritudinis, materiamque arte superante, Ouetensi ædi donauit, inscriptio subiectis verbis concepta. SVSCEPTVM PLACIDE MANEAT HOC IN HONORE DEI. QVOD OF-

FERVNT FAMVLVS CHRISTI ADEFONSVS PRINCEPS, ET SCEMENA REGINA. QVISQVIS AVFERRE HÆC DONARIA NOSTRA PRÆSVMPSERIT, FVLMINE DIVINO INTEREAT IPSE. HOC SIGNO TVETVR PIVS. HOC SIGNO VINCITVR INIMICVS. HOC OPVS PERFECTVM EST. CONCESSVM EST SANCTO SALVATORI OVETENSIS SEDIS. ET OPERATVM EST IN CASTELLO GAVZON. ANNO REGNI NOSTRI. XVII. DISCVRRENTE ERA. DCCCC. XVI. Idem Alfonſus cum Compoſtellæ eſſet, patris diploma quo ei templo agrum tribus millibus circum vrbem antea deſcriptũ ad ſex millia paſſuum proferebat, ipſe pro regia poteſtate ratum habet Era nongenteſima, hoc eſt anno Chriſti octingenteſimo ſexageſimo ſecundo. verum ad Alfonſi actiones tranſeamus.

Alfonſi Magni initia. Capvt XVII.

Alfonsvs cui præclaræ animi & corporis dotes illuſtreſque de hoſtibus triumphi, Magni cognomen pepererunt, nunciata patris morte (neque enim morienti affuit) quamprimum Ouetum regiam ea tempeſtate vrbem contendit, ſtudio parentandi vt par erat patris manibus atque vt regni hæreditatem cerneret: quod ob ætatis prærogatiuam debitum, propenſiſſima omnium ordinum voluntate deferebatur. Tametſi minor ætate erat, ac vix quatuordecim annos natus: cui numero alii quadriennium detrahunt. Ego maiori natu ad regnum acceſſiſſe ſuſpicabar. Indole animi ſuis maioribus æqualis fuit, in procero corpore, eximia vultus dignitate, morum ſuauitate præcipua: nec magis bellica laude inſignis, quam beneficentia in pauperes, quos aſperæ res exagitabant. Opes enim ſua virtute partas, ipſoſque à patre relictos theſauros, non ad priuatum compendium retulit, ſed ad ſubleuandam egenorum tenuitatem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ conſequuntur, latiſſimeque eorum fama promanat, ad religionis Chriſtianæ cultum. Templum Compoſtellanum, quod ex formaceis parietibus compactum fuiſſe monſtratum eſt, ipſe ex lapide quadrato, columnis marmoreis diſtinctum, ab imo totum extruxit. res ea ætate admirationi habita, propter temporum ruditatem, ærarii inopia. Regnauit annis quadraginta octo, vt Sampyrus Aſturicenſis eſt auctor, atque ſub initia aduerſæ fortunæ fluctibus exagitatus eſt. Froila Veremundi filius Calæciæ Comes atque ex eo opibus & clientelis potens, pueri ſcilicet Regis deſpectu in Calæcia regnum armis inuadere parat. fortaſſis cum ex regio ſanguine prognatus eſſet, ſui iuris factum cauſſabatur. Rex viribus inferior & à rebus omnibus imparatus æmulo cedens, in eam Cantabriæ partem ſe contulit, cui Alauæ nomen & tunc erat & nunc eſt, ſed finibus aliquanto quam modo latiori. Tyrannus cum regiam poteſtatem per vim occupatam non ad populi ſalutem referret, ſed ad opprimendas res publicas & priuatas, ciuium Ouetenſium coniuratione peremptus eſt. Alfonſus continuo in Aſtures profectus, eximiaque omnium ordinum voluntate receptus, regni ſtatum compoſuit. de ſontibus ſupplicium ſumptum. Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen eſſe dictum eſt, ea tempeſtate Regum Ouetenſiũ imperio tenebatur: reliquæ Cantabriæ Zenon imperabat ex Eudonis olim Aquitaniæ Ducis ſanguine prognatus. Zenonis propinquus Eilo Alauam pro Rege gubernabat. Is ſiue regni perturbatione confiſus, ſiue Zenonis armis, ab Alfonſi auctoritate defecit. qui motus Regem compulerunt, vt delectu ſuorum habito, expeditionem maturaret. Legione profectus breui ſine ſanguine prouinciã tumultuantem ad officium reuocauit. Eilo ipſe captus atq; Oueti cuſtodiæ mancipatus, eundem vitæ & vinculorum terminum habuit. Zenon Cantabriæ Princeps non multo poſt, cum & ipſe nouarum rerum ſtudio rebellaſſet, victus prælio captuſq; in eundẽ carcerem incluſus eſt. Hunc duas filias reliquiſſe memorant, Todam Eneci Ariſtæ Vaſconũ Regis vxorẽ, atque Enecã quæ Zuriæ Cantabriæ Principi nupſit: vnde pleriq; arbitrantur veteres eius prouinciæ regulos, quo tẽpore nondũ Caſtellæ Regibus ceſſerat, generis originẽ ducere. vtriuſq; calamitate documentum datum cæteris, Regis ætatem deſpectui habendam non eſſe: perfidiam ipſis auctorib. eſſe exitialem. Alaua exinde Vigilæ Comiti attributa. Caſtellę principatũ Didacus Comes obtinebat, cognomento Porcellus. Regni Alfonſi anno primo hæc geſta ſunt. Quo in proximum euoluto maior belli moles extitit: Imũdarus & Alchama Duces Mauri Legionẽ vrbẽ obſidione premebant. Hos Rex ingenti copiarũ ſtrage mulctatos in patriam reiecit: ſimul Chriſtianæ ditionis fines proferẽdi vlciſcendæ gentis efferæ & barbaræ cupiditate cum Vaſconibus & Francis fœdus ictum: cuius vt maior conſtantia eſſet, ex regio Francorum ſanguine vxorem ſibi iungit Amelinam: quod deinde nomen Semenæ appellatione mutatum eſt. Ex eo coniugio, Garſias, Ordonius, Froilaque deinceps Reges nati ſunt: præterea

præterea Gundiſaluus Archidiaconus olim Ouetenſis. Rei benegerendæ opportunitatem Maurorum inteſtini motus ſuppeditabant. Toletani vrbis munitione confiſi, & Cordubenſium Regum ſeueritate, quæ in crudelitatem degenerarat, prouocati denuo arma corripiunt. Vani ſunt multitudinis conatus, niſi prudentis Ducis imperio regantur. Mahomad ergo Abenlupus Regis nomine rebus præfectus. maiori expectatione metuque quam ſucceſſu bellum fuit. Toletani breui Regis Cordubenſis armis domiti. captæ vrbi obſides imperati, miſſique Cordubam. Lupus & fratres fuga euaſerunt. eos quoniam ex vſu belli Maurici fore putabat Alfonſus, in fidem amicitiamque recepit, omnibuſque officiis coluit. mox iis adiutoribus, atque Francorum, Vaſconum, Cantabrorumque auxiliis auctus in fines Maurorum irruit. Ager incenſus, oppida vaſtata, abactæ prædæ. nullo præterea operæpretio exercitus ſpoliis Mauricis grauis, diueſque dimiſſus eſt. Conſequenti anno, qui annus à Chriſti ortu octingenteſimus ſeptuageſimus quartus erat, 874 Toletani nimirum ſtudio ſe Regibus Cordubenſibus probandi in Chriſtianorum ditionem populabundi Durium vſque penetrarunt. Ad Pulueràriam oppidum, iuxta flumen cui nomen eſt Vrbicus, improuiſo Regis aduentu ad duodecim millia trucidati. ſimilique clade Cordubenſium agmen, quod à tergo ſequebatur oppreſſum: niſi quod cædes maior fuit: ad vnum omnes perempti præter decem, qui inter mortuorum cadauera viui reperti ſunt. Sequebantur cum robore exercitus Maurici, Almundarus Regis Cordubenſis filius, & Ibengunimus præcipuus copiarum Dux. ii ſuorum cæde cognita, Sublancia oppido vbi rex erat deuitato intempeſta nocte, fugientium in morem retro redierunt. Abuhalito qui ſuperioribus bellis a noſtris in Calæcis captus, atque datis obſidibus in patriam dimiſſus fuerat, eoque amicus eſſe cœperat, interprete atque annitente de compoſitione agi cœptum. trium annorum induciæ pactæ. Quo tempore rebus tranquillitas fuit. eoque decurſo contractis Alfonſus copiis in Maurorum ditionem irrupit: Tagoque tranſmiſſo Emeritam vſque latiſſime populationes fecit: nulla denique iuſta manu obuiam prodeunte, ſeſe ſpoliis Mauricis lętus in patriam retulit. His omnibus bellis profligandis Bernardi maxime virtus enituit. Eius enim virtute potiſſimum in tam tenera Regis ætate reſpublica ſtare viſa eſt. Ita cum tantis rebus peractis Regem Ouetum proſecutus eſſet, denuo de patris liberatione Regem interpellare auſus eſt. Satis pœnarum datum tot annorum vinculis. debere Regem vel ſenis diuturna calamitate & ſqualore moueri, vel filii meritis paternam noxam condonare. ſi neque propinquitatis reſpectu, neque fidelis obſequii conſtantia moueretur: fruſtra maiora præmia ſperari, cum in æquiſſima cauſſa preces non eſſent auditæ. Iuſta petere Bernardum pleriſque videbatur: æmulorum tamen (ſic arbitror) ſententia vicit: cum ad Regis dignitatem pertinere diſputarent, lęſæ maieſtatis dedecus vindicare, maiorum ſententiam haudquam cuiuſquam ad preces mutare. Noua repulſa Bernardi animus irritatus curia ceſſit, multiſque proſequentibus, duodecimo ab vrbe Salmantica lapide, quibus locis Alba ſita eſt, Carpium arcem ædificauit, vnde illi Carpenſis cognomentum factum. Ex ea arce incurſionibus identidem regiam ditionem inuadere, prædas agere, vaſtare agros atq; diripere. Mauri à Bernardo euocati Chriſtianorum fines cum depopularentur, Rex curis anxius procerum conuentum Salmanticæ agit, vbi mutata ſententia Bernardi poſtulatis annuere decretum, modo arcem ille Regi contraderet. Nimirum ignorabatur Bernardi patrem interea obiiſſe in carcere. Itaque cum neque pater redderetur, & arce ſpoliatus eſſet, per Galliam & Vaſcones errabundus reliquam vitam in luctu ſcilicet & mœrore peregit, vt plerique auctores ſunt. Refellunt alii ſepulcri indicio, quod in Aquilaria Campeſtri hodie etiam nomine Bernardi monſtratur: putantque conſtanti animo fortunæ iniurias tuliſſe, diligentemque & ſtrenuam Regi operam dum vixit nauaſſe. Bernardi alienationem noua calamitas excepit. Froila, quibus iniuriis prouocatus non conſtat, ſed in fratris tamen Regis caput cum coniuraſſet, in poteſtatem eius redactus, atque luminibus captus eſt, addictuſque vinculis. Idem ſupplicium Nunnius, Veremundus, & Odoarius communes vtriuſque fratres, quod cum Froila ſentirent, Regis iuſſu, crudeli exemplo pertulerunt. Vnde nouorum motuum occaſio. Veremundus enim è carcere euadens, factionis opibus Aſturicam cepit, retinuitque aliquanto tempore: ac demum collatis ſignis cum Rege dimicare auſus, acie victus ad Maurorum ditionem confugit. Quæ cauſſa extitit vt Alfonſus maioribus cladibus Maurorum fines vexaret: ac Toletanis præſertim crebris excurſionibus vſque eo moleſtus fuit, vt poſt aliquot annos inducias denuo trium annorum magno redimere fuerint coacti. quod Regi glorioſum, barbaris ignominioſum accidit.

Concilum Compoſtellæ & Oueti celebratur. CAP. XVIII.

ATAVLPHVS Compoſtellanus Epiſcopus per hæc tempora ætate in multos annos producta in ſeceſſu obiit. Siſnandus ſucceſſit magnorum ſpirituum vir, magniſque virtutibus clarus: qui Regi auctor fuit, vt propinqui eorum qui Ataulphum criminati erant, obſequiis Compoſtellani templi ſeruorum inſtar manciparentur, nouo exemplo atque crudeli, aliena peccata aliorum ſuppliciis lui, niſi ſceleris magnitudo acerbitatem excuſaret. Defuncti corpus Compoſtellam tranſtulit. Templi Compoſtellani ſtructuram nouis ipſe operibus auxit præterea D. Martini nomine ſua impenſa Benedictinis monachis in ea vrbe domicilium conſtituit: & S. Felicis nomine collegium, in quod Compoſtellani ſacerdotes, quos ſenectus debilitaret & vacatione digni eſſe viderentur, impetrata miſſione quaſi in prytaneum quoddam commigrarent. Hoc Pontifice Ouetenſis eccleſia Metropolitani iure dignitateque aucta eſt. Templum Compoſtellanum, quod magnis cæmentis & molibus ad culmen peruenerat, grauiſſima cæremonia ab Epiſcoporum conuentu ſacratum eſt. Euocare Epiſcopos ad concilium, niſi Romani Pontificis permiſſu, eccleſiæ leges vetabant. Seuerus & Deſiderius presbyteri abs Rege legati, à Ioanne eius nominis. VIII. diploma abſtulerunt, quo Ouetenſem eccleſiam Metropolitanam conſtituit, ſubiecta ſententia & verbis. IOANNES EPISCOPVS ſeruus ſeruorum Dei Aldefonſo Regi Chriſtianiſſimo, ſeu cunctis venerabilibus Epiſcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Chriſtianis. Quia igitur in cura nos totius Chriſtianitatis, Beati Petri Apoſtolorum Principis ſempiterna prouidentia effecit ſucceſſores: ea Domini noſtri IHESV CHRISTI conſtringimur adhortatione, qua beatum Petrum Apoſtolum quadam voce priuilegii monuit dicens: Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum: & reliqua. Huic rurſus imminente Domini noſtri articulo glorioſæ paſſionis inquit: Ego pro te rogaui vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Ideoque quia veſtræ notitiæ fama, per hos fratres limina Apoſtolorum luſtrantes per Seuerum & Deſiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis eſt reuelata: paterna vos adhortatione commoneo, in cœptis bonis operibus gratia Dei duce perſeuerare: quatenus copioſa vos beati Petri protectoris veſtri & noſtra protegat benedictio. Et quotieſcunque, filii cariſſimi, ad nos venire quilibet veſtrûm aut tranſmittere voluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Galæciæ finibus cui vos præter me Dominus rectores conſtituit, tanquam iure filios noſtros vos colligimus. & eccleſiæ Ouetenſi, quam veſtro conſenſu & aſſidua petitione Metropolitanam conſtituimus, omnes vos ſubditos eſſe mandamus & concedimus. Etiam prædictæ ſedi, vt ea quæ Reges, ſeu quilibet fideles iuſte obtulerunt, vel in futurum Domino opitulante contulerint, ratum, firmum, & inconcuſſum manere in perpetuum præcipimus: Hos quoque latores litterarum noſtrarum, omnes hortor, & vt habeatis commendatos. bene valete. Duobus regiis legatis tertius à Pontifice adiunctus, miſſuſque in Hiſpaniam nomine Rainaldus. huic aliæ litteræ ad Regem datæ Iulio menſe officii amoriſque paterni pleniſſimæ, hoc exemplo. IOANNES EPISCOPVS ſeruus ſeruorũ Dei dilecto filio Aldefonſo glorioſo Regi Galæciarum. Litteras deuotionis veſtræ ſuſcipientes, quia deuotum vos eſſe cognouimus erga noſtram ſanctam eccleſiam, gratias vobis multiplices referimus, Dominum exorantes, vt vigor regni veſtri abundet, de inimicis veſtris victoriam vobis concedat. Nam vos filii cariſſimi ſicuti petiſtis, ſedulas preces Domino fundimus, vt regnum veſtrum gubernet: vos ſaluum faciat, cuſtodiat, & protegat, & ſuper omnes inimicos veſtros erigat. Eccleſiam autem beati Iacobi Apoſtoli ab Hiſpanis Epiſcopis conſecrari facite, & cum eis concilium celebrate. & nos quidem glorioſe Rex, ſicuti vos à paganis iam conſtringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus: ſed omnipotens Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem veſtram & animum deprecamur, vt quia vt diximus, valde à paganis opprimimur, aliquantos vtiles & optimos Mauricos cum armis, quos Hiſpani Caballos Alpharaces vocant, ad nos dirigere non omittatis: qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portitorẽ de benedictionibus S. Petri vos remuneremus. Bene valete dilectiſſime fili & clariſſime Rex. Pontificis litteris perlectis, dies Epiſcopis tota ditione dicta, ad quã vtriuſq; rei perficiẽdę cauſa conuenirent. Compoſtellam primũ frequentes, omnino quatuordecim numero confluxerunt: pars iis vrbibus Prælati, quæ in Regis ditione erant: pars quæ obtinebantur à Mauris, minuti ſcilicet & paulo amplius quam ſolo nomine Epiſcopi. & erat moribus ea tempeſtate receptum, vt vtrarumque vrbium Epi-

ſcopi

ſcopi eſſent, ac earum præſertim, quæ vel ereptæ Mauris paulo poſt ad eorum ditionem redierant, vel ſperabatur breui eripiendas fore, Chriſtianique iuris futuras : in eamque ſpem mortuis ſufficiebantur viui. Templum ergo Compoſtellanum iis Epiſcopis procurantibus, ſolenni cæremonia ſacratum Nonis Maii, die Lunæ, Luna vndecima, tertio Aureo numero, vt Sampyrus Aſturicenſis eſt auctor, hoc eſt anno octingenteſimo ſeptuage- 876
ſimo ſexto : in quem eæ notæ omnes certa ratione conueniunt. Ara maxima nomine Saluatoris, dextra læuaque duæ aræ, prior Petri & Pauli nominibus, poſterior Ioannis Euangeliſtæ dicatæ. Nam quæ tegebat Iacobi Apoſtoli oſſa, quoniam perſuaſio erat à ſeptem eius diſcipulis dicatam eſſe, ſacrari denuo non placuit. hoſtia ſacra in ea ſacrificatum. In vicino monte, Sebaſtiani Martyris nomine ædes eodem tempore conſecrata. His ex rebus Compoſtellana religio per ſe ſanctiſſima vehementer aucta eſt. Poſt vndecim menſes iuſſu Regis iidem Epiſcopi Ouetum conuenere : vt quod à Pontifice erat impetratum, communi conſenſu Ouetenſem Archiepiſcopum conſtituerent. Ermenigildus omnium ſuffragiis electus, qui eo honore fungeretur, & cæteris præeſſet omnibus. Placuit præterea Archidiaconos recti exempli creari, qui bis annuatim Synodos cogerent, omniaque conſtituerent tanquam Deo rationem reddituri : obirentque ſingulas diœceſes, monaſteria, & parochias inuiſerent. Additum præterea vt Epiſcopi qui ditione carerent, Ouetenſi Præſuli vicariam operam exhiberent, cura in multos partita, eiuſque reditibus alerentur : iis aliiſque tota ditione Epiſcopis in Ouetenſi vrbe & diœceſi ſingulæ eccleſiæ darentur, quarum reditibus viuerent, cum conuentus eccleſiaſtici haberentur, & fortunarum domicilium eſſet propter frequentes barbarorum irruptiones. Sedecim Epiſcopis templa duodecim deſignata attributaque, partim ditione ſpoliatis, partim integris, Legionenſi, Aſturicenſi, Irienſi, Vlcenſi, Britonienſi, Aurienſi, Bracarenſi, (hic Archiepiſcopatus erat) Dumienſi, Tudenſi, Columbrienſi, Portucalenſi, Salmanticenſi, Caurienſi, Cæſarauguſtano, Calagurritano, Turiaſonenſi, Oſcenſi. Quorum Epiſcopatuum nomina, & numerus ex ipſis concilii actis adſcripta ſunt, in eorum gratiam, qui antiquitatis ſtudio ſunt dediti. Inde certe effectum eſt vt ea tempeſtate Ouetum Epiſcoporum ciuitas vulgo diceretur. Ouetenſis eccleſiæ fines Regis voluntate deſcripti, magniſque reditibus & poſſeſſionibus, vt ea ferebant tempora, amplificati ſunt. Vtroque loco Rex, Semena Regina, filii Regis & proceres affuerunt : rebuſque omnibus ex ſententia compoſitis conuentus ſolutus eſt.

Reliqua quæ Alfonſi regno contigere. CAP. XIX.

INTEREA Maurorum arma quieſcebant. Nam diuturno otio, & regionis amœnitate ardor animorum cum quo in Hiſpaniam venerant, extinctus erat, obſoleuerat martia maiorum indoles. neque quid interea accidit ad memoriam inſigne. Anno tantum eius ſeculi octogeſimo primo, vniuerſa Hiſpania terra mouit, multa concuſſa ædificia. Ma- 881.
homade Rege Cordubæ ex ritu gentis ſacris in templo operante, fulmen repente dilapſum vnum & alterum ex iis qui prope erant interfecit : vnde magnus genti terror, neque vlla piacula cæleſtibus placandis omiſſa. Proximo anno Abdalla eius Lupi filius, quem Toleto aufugiſſe dictum eſt, accepti beneficii immemor, ingenioque ad perfidiam conuerſo, hoſtilia in gentem noſtram moliri cœpit : redintegrataque cum Cordubenſi gratia, palam arma mouere. Inuidia in præceps agebat in patruos concepta, quibus Alfonſus impenſe fauens Ordonium filium, quaſi mutuę fidei pignus educandum inſtituendumque tradiderat. grauem Chriſtiani nominis ignominiam, ſed tanti ea tempeſtate Maurica amicitia erat. Hoc initium quamuis exiguum magna rerum moles conſecuta eſt. collectis Abdalla ſuorum copiis in Alfonſi ditionem inuaſit. Latiſſimę populationes fuerunt, timor magnus, ſpes non minor. ad Cilloricum oppidum Maurus acie ſuperatus à Pancoruo, quod oppidum tentare auſus fuerat, cum clade repulſus. Legio in quam ſe Maurorum impetus vertit, quoniam eam Alfonſus valido pręſidio obtinebat, deuitata : nullaque re alia memorabili traiecto Aſtura flumine, quod per ea loca decurrit, Legionemquę ipſam alluit, per fines Luſitanię Cordubam reditum. Abuhalitus Maurorum caſtra ſequebatur. Abulcemus eius filius, qui apud Alfonſum Regem obſes pro patre erat, eius rogatu patri eſt redditus. Autumno hęc pręcipiti gerebantur. quo in hyemem conuerſo, Abdalla duos Zimaeles patruum, fratremque tumultuaria pugna commiſſa locis natura aſperis, qua in Hiſpanię parte memorię non eſt proditum (in Carpetanis ſuſpicor) magna cęde ſuperauit, captoſque Beccariam in arcem vinctos miſit. Eodem impetu Cęſarauguſta Abdallę armis capta eſt. Quæ res vtriuſque nationis in eum vires, armaque con-

uertit: tametsi missa illa legatione apud Cordubensem Regem factum excusarat: &
quoniam non recipiebatur, ad Alfonsi amicitiam receptum, missis identidem legatis
captare non desistebat. Vno tempore Vigila & Didacus Comes, quasi in communem
Christiani nominis hostem arma contulerunt. Almundarus Regis Cordubensis filius,
& Abuhalitus Corduba missi Cæsaraugustam omnibus copiis & viribus obsederunt.
Frustra conatus erat, vrbe munitissima atq; frequenti, Abdalla ex rebus gestis feroci.
Verso impetu Cantabriæ atque Castellæ fines vastati. affuerunt Vigila & Didacus Co-
mites, Maurosque ditione omni arcuerunt. Legionensis Rex prouisa tempestate, con-
tractis vndique copiis sese ad Sublanciam tenebat ad omnem occasionem intentus, acie-
que dimicare paratus si Mauris animus esset: quod illi certamen detrectantes in pa-
triam redierunt, Facundi & Primitiui monasterio in Vaccæis celeberrimo, solo æ-
quato, quæ magna clades est habita. Nonnulli Mauri ab Abuhalito occulte missi ad
Alfonsum. his interpretibus de pace constituenda actum est: simul ab Alfonso Rege
Dulcidius Toletanus presbyter eo studio Cordubam legatur fine anni octingentesimi
883. octogesimi tertii. Dum ea legatione tempus extrahitur classis Cordubæ atque Hispali
comparata, Calæciæ littora tentare iussa est: vbi multa oppida mœnium munitione nu-
data, iniuriæ opportuna esse cognitum erat, aduersis ea tempestatibus iactata est atque
submersa. Dux Abdelhamitus & paucissimi ex naufragio euaserunt. Interea agente
Dulcidio induciæ sexennes cum Mauris pactæ sunt: corporaque Eulogii & Leocritiæ
Martyrum concedentibus Christianis Corduba Ouetum delata. Consecuta est mors
886. Mahomadis imperii Arabum ducentesimo septuagesimo tertio, salutis octingentesimo
octogesimo sexto. filios triginta quatuor, filias viginti reliquit haud insulso ingenio
vir: eius enim illa vox fuit cum in hortis deambularet ad militem, quam pulchrum
viridarium, quam illustris dies, quam lætum seculum dicentem si mortem daretur
euadere: immo inquit si mors non esset, haudquaquam ipse regnarem. Successit Al-
mundar filius: cuius imperium mite, ingenium liberale fuit. Initio regni Corduben-
sibus vectigal, quod ex decima pendere consueuerant, condonauit. Illi beneficii im-
memores ab eius auctoritate continuo defecerunt. In ipso belli apparatu Regem mors
oppressit, nondum integro biennio elapso ex quo regnare cœperat. sex filios & septem
filias reliquit. Successit suffragio militari Abdalla defuncti frater, anno octingentesimo
888. octogesimo octauo. regnauit annis viginti quinque. Initia turbulenta fuere. Homa-
rus principi loco inter Mauros inquieto ingenio vir, ab imperio rebellauit. Olisipo,
Astapa, Hispalis, aliaque oppida eius partes sequebantur. Graues motus facilem ha-
buere exitum. seditionis auctor venia impetrata Regi conciliatus est. Ea facilitas ani-
mos fecit vt rursus tumultuaretur. & erant Mauri ducta ab antiquo origine in duas fa-
ctiones distracti, Humeias & Alauecinos, vti antea monstratum est. in eo dissidio res
nouare cupientibus studia populi deesse non poterant. Abdalla vestigiis omnibus Ho-
marum insequitur, eoque redegit, vt ad Christianos confugiens eiurata patria super-
stitione, nostra sacra susciperet haud syncera fide, vt tempus quod omnia detegit, de-
clarauit. Contra Alfonsum Cantabrorum arma mota. Zuria princeps in ea gente, Ze-
nonis gener & sua sponte & prouincialium studiis prouocatus arma sumpsit: Ordonium-
que à patre Rege missum ad eos tumultus sedandos ad Arriogorriagam acie vicit. Inde lo-
co nomen quod sanguinolentos lapides significare affirmant linguæ Cantabricæ peri-
ti, cum antea vocaretur Padura. Victoriæ merces fuit gentis principatus. Scottorum
Regum sanguine Zuriam prognatum esse vulgo Cantabri persuadent, vero an falso non
satis constat. quo minus filii iniurias Rex pater vindicaret locorum asperitate factum ar-
bitror, atque ipsius ætate ingrauescente. Quo tempore ad pacis artes conuersus, & rei-
publicæ exornandæ studio, tota ditione diuis templa, hominum præsidio arces, oppi-
da, vrbes ædificabat. Initio regni Sublancia Ceaque prope Legionem, Gauzo arx ad
maris oram Ouetum inter & Geigonem rupibus imposita: deinde Portus Cale, Bra-
cara, Viseum, Aquæ Flauiæ (nunc Chiaues) Auca, instauratæ: quæ vrbes à multo tem-
pore vastæ atque incolis vacuæ iacuerant. Similem cladem Sentica perpessa erat. pari
Alfonsi Regis munificentia ædificata est Zamoræ nomine. sic Mauri vocabant à cyano
lapide (turcicum alii dicunt) qui Arabum lingua Zamora est, & in eo agro reperitur.
Tauri vrbis ædificandæ Garsiæ filio cura demandata, quæ veteribus Sarabis fuit. Conim-
brica in Lusitania, Septimancæ, Dominæ, vniuersique Gotthorum campi in Vaccæis
Mauris erepti: cui tractui, Italiæ atque Galliæ exemplo, Campaniæ licebit nomen fa-
cere. Iis in locis Facundi & Primitiui Martyrum nominibus regio sumptu monasterium
magnificum, quod Mauri euerterant, instauratum atque extructum est Benedictinorum
ordini

ordini, quo nullum in Hispania, diuitiis, amplitudine, maiestate illustrius olim fuit: nostra ætate in paucis nobilissimum habetur. Tantis Regis molitionibus ærarii tenuitas tot bellis, tantis sumptibus exhausti impar erat. noua tributa imperata: quod nisi in suprema reipublicæ calamitate, & quando omnes intelligunt, si salui esse volunt, parendum necessitati, sine periculo non vsurpatur. sic rerum euentus declarauit. Alienati enim ea ex re subditorum animi erant. Semena Regina alieno & ipsa in virum animo, faces subdebat: filioq; Garsiæ suasit vt in patrem arma sumeret. Rex quamuis in affecta ætate pristinæ virtutis memor Senticam aduolat: filium in potestatem redactum in Gauzone arce vinculis constringit. non restitere, vt ferme fieri consueuit, in vno gradu commotæ semel populi voluntates. Nunnius Fernandus Castellæ Comes opibus & clientelis potens Garsiæ socer erat. eius conatus cum vincti mater & fratres iuuarent, rursus in Regem tumultuatum est. toto biennio bellum vario successu gestum, exitu tandem coniuratis prospero. Rex calamitate victus seu tranquillitatis studio regnum abdicauit, & Garsiæ filio de manu tradidit. Ordonio alteri filio Calæciæ principatus attributus est salutis anno nongentesimo decimo. Quo anno decurso cum Compostellam religionis ergò inuisisset, & concedente 920.
filio in Maurorum fines denuo populabundus irrupisset, operæpretio facto Zamoræ obiit. Asturicæ primum tum ipse tum vxor Semena sepulti sunt: deinde Oueti in D. Mariæ tumulo composito. Quo tempore Abdalla Cordubensis Rex, cum filios reliquisset vndecim, filias tredecim, ętatis anno septuagesimo secundo Cordubæ obiit. Quid Abdallę Lupi filio contigerit clam est: neq; deesset industria si monimenta suppeterent. nunc coniecturis standum. ac putem ope Regum Ouetensium Cæsaraugustę principatum retinuisse: ab eoque eius vrbis Reges perpetua serie deriuasse: de quibus longo interuallo sermo recurret. Cordubæ imperium suscepit Abderrhamanus Abdallæ ex Mahomade filio nepos, nouo exemplo vt in Maurorum imperio nepotes præferrentur filiis. Viginti tres annos natus erat cum ad regnum accessit, & quinquaginta annis regnauit. Almansor Ledim Alla vocatus est, hoc est defensor legis Dei, præterea Miramumenim, quæ vox Regem credentium significat. & ferme imperiis inclinantibus magnifici tituli vsurpantur ignauiaq; ornamentis extrinsecus additis fucatur. Tametsi Abderrahmanus in magnis Regibus numerari debet, domi militiæq; clarus. dum vixit in vnam curam dissidia gentis pacandi, factionumq; studia quibus populares æstuabant, sedandi maxime incubuit: æquissime populis iura dabat. Castrum prope Cordubam extruxit, in Africa Septam cepit: regia munificentia vrbes oppida tota ditione magnis ornamentis Abderrahmani regno aucta illustrataq; sunt. Regnum cepit anno Arabum trecentesimo, iuxta Roderici etiam Præsulis computationem, hoc loco à vera non discrepantem.

Garsias, & Ordonius Reges. CAP. XX.

POTENTIA scelere quæsita, haud solet esse diuturna Garsias regnum per vim occupatum, tribus annis, & mense vno tenuit. Quo tempore noua expeditione suscepta in Maurorum fines irruit, & agris circum longe lateq; vastatis, direptis oppidis, Aiolam Maurorum regulum obuiam prodire ausum, acie quidem victum cepit: verum in reditu ad Tremulum oppidum, custodum culpa in patriam fuga euasit. Rex Zamoræ defunctus est atque Oueti sepultus salutis anno nongentesimo tertiodecimo. Ordonius nunciata 913.
fratris morte, quoniã sine prole decesserat, Calæcia, vbi res gerebat, continuo ad regnum aduolauit, bonus & moderatus Princeps si extrema cum primis contexuisset, neque innocenti Castellæ Comitum sanguine manus fœdasset. Regnauit annis nouem, mensibus sex. Sub initia quod magnopere ad tuendam auctoritatem referre cogitabat, si illustri aliquo facto Maurorum spiritus fregisset, delectu suorum habito in Carpetanos irrupit. Talaueram soli cæliq; lætissima facie præcipuum municipium incolarum frequentia, & mœnium ex secto plurimum lapide munitione nobile circumsedit, victisque acie Mauris, qui à Rege Cordubensi auxilio obsessis missi erant, oppidum expugnauit, diripuit, incendit: neq; enim circunfusis omni ex parte Mauris retineri poterat. Oppidi præfectus cum multis aliis captus est. exercitus Mauricis spoliis grauis in patriam reductus. Cordubæ Rex ex eo euentu de rerum summa coniiciens, veritusque præferocis Regis arma, suorum viribus diffisus, Mauritaniæ Tingitanæ Regem supplex solicitat, vt ex Africa supplementi caussa nouas Maurorum copias transmittat. Annuit ille gentis periculo permotus, & studio religionem Christianã opprimendi, quæ indies maiora incrementa suscipiebat. Valida Afrõrum manus missa Duce Almotarapho est, iis copiis regius exercitus Maurorum adiunctus. Auolalpasus rei summæ Præfectus in Christianorum fines irruens, ad Durii ripam proue-

ctus eſt. ad Caſtrum Sancti Stephani Gormatii nomine, Rege obuiam facto dimicatum
eſt. non alias maiore mole concurſum, neque dubio magis euentu. ad extremum vtroque
Duce Mauro cadente, cæſi magno numero hoſtes, reliqui in fugam compulſi. Chriſtia-
norum animi magna ſolicitudine liberati, reputantes quantum periculi acceſſiſſet ex A-
frica, vix tolerantibus Maurorum Cordubenſium potentiam. quo maior victoriæ fructus
eſſet, victos & trepidos vrgeri Mauros placuit: Luſitaniæque agros & oppida quam longe
ad Anam vſque patet, Emeritæq; & Pacis Auguſtæ fines victoris exercitus incurſione de-
populari: tanto ex his rebus incolarum terrore, vt in iungendi fœderis voluntatem vehe-
menter incumberent: & ad victoris arbitrium pacem magno redimere fuerint coacti, Or-
918 donii regni anno quinto, ſalutis nongenteſimo octauodecimo. Rex tantis rebus perfectis
rediit in patriam, & triumphantis in morem Legionem inuectus eſt. Vrbem eam ea ætate
principem, locorum opportunitate inuitatus, regiam conſtituere cogitabat. Nouis itaque
ædificiis illuſtrare, locis amplificare parans, primum omnium templum Petri & Pauli no-
minibus ſacrum, & Epiſcopi cathedra inſigne, quoniam extra murorum ambitum erat &
periculo proximum, in regium palatium tranſtulit (quod in thermarum vſum olim à Mau-
ris magna amplitudine, & præcipua totius operis maieſtate extructum fuerat) Mariæ Vir-
ginis nomine. tametſi duæ aliæ templi partes, Saluatoris altera, Ioannis Baptiſtæ nomine
altera ſacrata eſt, Fruminio Legionenſi Epiſcopo totius cæremoniæ Antiſtite, cui vnde-
cim alii Epiſcopi ex vniuerſa prouincia ad id euocati aderant. Auxit noui templi maieſta-
tem, cum Rex nouo exemplo de manu eius Pontificis regni coronam capiti ſuo imponen-
dam curarit. Eo ex tempore Ouetenſis Regis nomen Legionenſi mutatum. Verum ab hoc
initio Ouetum vrbs eo ignobilitatis dilapſa eſt, vt progrediente tempore Archiepiſcopa-
tus honore detracto, noſtra demum ætate, ne ſuffragii quidem ius in comitiis regni ha-
beat: quod ciuium ignauia factum arbitror magis quam Regum inuidia. Itaque inter hu-
ius ætatis diplomata, Hiſpanicæ antiquitatis eruendæ ſtudioſi, in quibuſdam Ordonium
Ouetenſem Regem dici conſiderant, in alio quodam Legione regnare, nimirum appella-
tione cum rebus & temporibus alternante. Mindonienſem vrbem iure Epiſcopatus do-
naſſe Ordonium memorant, Ribadeo vrbe ea dignitate ſpoliata. Tametſi alii magis exi-
ſtimant Mindonienſes Epiſcopos priſcis temporibus Vallibrienſes fuiſſe nuncupatos. In-
terea Rex Cordubæ Abderrahmanus Almanſor ex re male geſta dolore exæſtuans, & vin-
dicandi iniurias cupiditate ardens, vniuerſas regni vires & copias in vnum contrahit: atq;
per Luſitaniæ fines in eam Calæciæ partem armis penetrat, vbi Rondonia ſita eſt, Mindo-
niam Sampyrus ait. Ad eum locum vtriuſque nationis caſtra poſita. acie pugnatum ardo-
re animorum ſingulari, virtute non impari. multi ab vtraque parte ceciderunt. exæquata
clade noctis tenebris certamen diremptum. neutri manifeſte victores. Tametſi eius præ-
lii ea fama fuit, vt vtraque pars ſe viciſſe prædicaret: noſtri quoniam hoſtem Calęcię fini-
bus diſcedere compuliſſent: barbari cum toties victi ad noctem vſque certamen ſuſtinuiſ-
919 ſent. pugnatum eſt anno nongenteſimo nonodecimo. Neq; multo poſt Cordubę Rex ſu-
perioris victorię opinione ferox, viribus reparatis, auctuſque auxiliis ex Africa, Chriſtia-
norum finibus euaſtatis in Vaſcones & Cantabros penetrauit. Ordonius Rex & ſua ſponte
ad bellum incitatus, & Sanctii Garſiæ (is Vaſconum Rex erat cognomento Abarca) pe-
riculo permotus, ſolicitatus precibus, in Mauros mouit. Ad vallem Iunceariam (Iunque-
ram hodie dicimus) Vaſconum & Legionenſium copiis cum Mauris dimicatum anno
921 nongenteſimo vigeſimo primo. non minor quam in Calęcia animorum contentio, non
minor ſtrages fuit, neq; minus dubia victoria. hoc ſuperiores Mauri, quod Garſias Azna-
rius (mallem Fortunius Semenus eius filius) Aragonię Comes in eo conflictu periit: &
ſecundum eam pugnam Cantabrię pars illa, cui Alauę nomen eſt, Maurico imperio ceſ-
ſit. Capti in pręlio Epiſcopi Dulcidius Salmanticenſis, Tudenſis Hermogius. pacto pre-
tio redempta libertas. dum aurum appenditur obſides dati. Pro Hermogio ſororis filius
Pelagius in ipſo ętatis flore, venuſtate eximia barbari Regis animum, alioqui in libidinem
procliuem vehementer inflammauit. augebatur impuri atque nefarii amoris flamma ado-
leſcens & ſuapte natura ad modeſtiã compoſitus, & in plena ſapientiæ ac ſanctitatis domo
educatus, de turpitudine identidem appellatus repugnauit primum: deinde cum preci-
bus vinci non poſſet & vis adhiberetur, procaci Regi pugnos in faciem infregit. Animi
conſtantia, & pudicitię cultus exitium attulit. ferreis forcipibus laniatus, membratimque
diſſectus, Regis impii & immanis iuſſu in Bętim fluuium iactatus eſt die Dominica, qui
925 dies Iunii menſis vigeſimus ſextus fuit, nimirũ ſalutis anno nongenteſimo vigeſimo quin-
to. Defuncto honores tanquam Martyri habiti cultuſque decretus: corporis partes in D.
Geneſii, caput in Sancti Cypriani cœmeterio ſepulta. Eo maiori gloria dignus, quod qua-
tuor-

tuordecim non amplius annos natus erat, minus mensibus sex, cum id virtutis & constantiæ specimen edidit. Rhosuita virgo Saxonica Pelagii Martyris mortem Heroico carmine hac ipsa ætate, sed paulo aliter cecinit. Ordonio Legionis, Carolo Simplici Francorũ Regibus, Zanellus presbyter à Ioanne Romano Pontifice, eo nomine decimo in Hispaniam legatus est hac occasione. D. Iacobi religione per omnes nationes peruagata, atq; Sisnandi Compostellani Episcopi virtutum celebri fama, Pontifex misso cum litteris idoneo homine preces communicari petiit: vt propitiato Apostolo sancto opem eius viuus moriensque impetraret. Sisnandus Zanello in Italiam amandato obsequium Pontifici defert. Rex etiam litteras cum muneribus adiungit. Zanellus officio functus multis libris onustus in Hispaniam euoluto integro anno redit: præterea à Pontifice legatus factus cum potestate cognoscendi quæcunque ad religionis statum pertinebant. Persuasum Romanis ab antiquo, in ratione precandi Gotthica multa deprauata esse, insolentes sacrorum ritus atque opiniones de religione discrepantes inuectas. Ergo Zanellus in eam curam incumbendum iudicans, libros ecclesiasticos cum cura conquisitos diligenter excussit, atque in ritu quamuis diuerso, contra quam suspicabatur, omnia religioni consentire deprehendit: Romamque rediens Pontifici visa cognitaque retulit in magno Patrum consessu. Gratias illi pro diuino munere agentes, libris comprobatis illud modo sanxere, in sacratiori secretaq; sacrificii Christiani parte, Romano ritu precandum videri. nimirum alia mystica verba, quibus panis vinumque conuertitur, retenta tamen sententia proferebant, ad hunc modum: HOC est corpus meum, quod pro vobis tradetur. HIC est calix noui testamenti in meo sanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus verbis ne nostra quidem ætate ii vtuntur, qui ritu Gotthorum sacrificant diuina hostia permissu Pontificum. Hunc exitum ea tum controuersia habuit, multis deinde seculis repetita: donec Hispanorum siue constantia, siue contumacia victa est, atque Gotthica precandi ratio Romano ritu mutata, vti competenti loco explicandum est. Ex eo tempore sane, quo ad Iuncariam pugnatum est, belli fortuna conuersa videbatur. Ordonius Rex decori tenax, breui reparato exercitu, qua parte Vasconum fines erant, ipso Vasconum Rege adiuncto, in Maurorum ditionem inuectus Riuogiæ oppida, pagos, agros, belli flamma consumpsit: & cladis acceptæ ignominia vindicata Zamoram rediit. Nullum in rebus humanis gaudium est syncerum & constans. quod tunc vsuuenit. Munina Eluira Regina lectissima fœmina extincta morbo est, filiis Sanctio, Alfonso & Ramiro, præterea Garsia Semenaque. Eluiræ funere curato, Rex Argontam duxit principi loco in Calæcis: neque multo interiecto tempore in suspicionem adductam repudiauit, temere scilicet & immerito: vti rerum euentus & Regis pœnitentia comprobarunt. Sanctiuam Garsiæ Eneci Regis Vasconum filiam in eius locum substituit, Sanctio fratre concedente. cum quo iunctis viribus in Riuogiam rursum irruptione facta Anagarum, quod veteribus Tricium fuit, armis cepit & Vicariam: vbi Gotthorum regno conuentus iuri dicundo fuisse creditur, auctore Roderico, ex eoque inditum nomen. Atque hactenus ita Ordonii res erant, vt in eius regno laudari multa possent iure, accusari pauca, qualia Regibus libenter condonantur. Difficile est & miraculo proximum in summa licentia tenere modum, & in tanta rerum varietate nunquam offendere. Castellæ Comitum cædes Ordonii iussu alienissimo tempore perpetrata, in quibus tantum præsidii erat aduersus Maurorum arma, superiorem omnem gloriam corrupisse visa est. quod qua ratione contigerit, & quibus ex caussis Regis animus fuerit irritatus, ex altiori principio repetendum. & nonnulli noui principatus in Hispania, quæ initia incrementaque habuerint, noua narratione explicandum.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ. LIBER OCTAVVS.

Regni Nauarrici initia. CAP. I.

OST memorabilem atque funestam cladem, qua victa oppressaque vniuersa à Mauris ferme Hispania est: ex Gotthici imperii casu quasi ex magnæ structuræ ruderibus cum euersa est, plures extitere principatus minuti initio, finibus angusti, atque viribus infirmi: tempore consequenti patriæ libertatis vindices, affectæ ac prostratæ reipublicę instauratores pręclari. Quorum exortum atq; progressum omnium explicare ardua res esset, & longioris disputationis quam pro suscepti operis modo. Insignium maxime & præ cæteris nobilium initia, incrementa, successusq; breui narratione attingere: quoniam cum Legionensium Regum rebus deinceps connexi confusique sunt, necessarium fore sum arbitratus: Vasconum, Aragonum, Barcinonis atque Castellæ, cui Veteris nomen est. Etenim ex communi Hispaniæ incendio atque vastitate, pulsæ sedibus Hispanorum reliquiæ pars in Astures confugere, vnde Legionense regnum constitutum, de quo superiori libro commemoratum est: pars Pyrenæi montis iuga claustraque occuparunt, vbi Cantabri & Vascones siti sunt. Lacetani præterea, Ilergetes, atque Ceretani (quibus in locis nunc Ripagorsa, Suprarbe, Vrgelia, Cerdaniaq; visuntur) eorum locorum præsidio atque munitione non modo libertatem tutati sunt, sed iuuandæ etiam reliquæ Hispaniæ consilia inter se communicarunt viri præstantes, maiorique quam pro viribus animo, freti credo numinis ope: nam aduersus tantas difficultates ratione prouidere non poterant. Occasio non maxima. Ioannes quidam homo religiosus, tranquillioris vitæ studio succensus, non procul Iacca vrbe, in Vruela monte domicilium constituerat, adiunctumque diuinæ rei procurandæ caussa, sacellum Ioannis Baptistæ nomine sacrum. Sanctitatis eximiæ opinio famaque cum per ora hominum volitaret, quatuor se illi socii adiunxere, vitæ generis quod sequebatur æmulatores. multi præterea mortales è vicinis locis accurrebant numinis propitiandi promerendiq; caussa sancti viri precibus: quem omnibus officiis cultum dum vixit, extinctum exequiarum honore prosecuti sunt. Defuncti funus magna populi frequentia procurauit. in his ingenuæ conditionis viri sexcenti, siue ex composito conuenientes, siue secessus opportunitate inuitati, quo res occultior esset, in commune de reipublicæ salute, de Maurica seruitute pellenda consultare aggressi sunt. Locorum præsidium animos faciebat, & Francorum auxilia pręclare conantibus haud defutura sperabant. Asturum exemplum prouocabat, qui Pelagio Rege creato iuuandæ rei Christianæ consilia explicare, & Maurorum arma irritare veriti non erant. quod initio temerarium visum est, euentu salutare fuit. Re diu multumque agitata, optimum fore visum est ex suo numero aliquem deligere, cuius imperio & auctoritate deuincti in eam caussam iuuandæ patriæ ingrederentur. Garsias Semenus omnium suffragiis delectus, nullo quidem gradu cõtingens Gotthorum Regum familiam, quod nomen ipsum declarat Hispanum magis quam Gotthicum sonans, haud dubie autẽ nobilissimus, magnaque & veteri prosapia, Amescuæ regulus atque Abarsusæ. vxor Eneca pari nobilitate. De tempore auctores in diuersum trahunt, ac ne de appellatione quidem regni satis constat. Nonnulli Suprarbis Regem dictum putant, alii Nauarræ seu Vasconum: neutri argumentis euincentibus. Et est omnis antiquitas obscura, præsertim Hispanica: quippe magnorum fluminum decursus noti sunt, obscuræ origines primæ fontesque vnde deriuantur. Insigne nouo Regi fuit rubra parma, nulla pictura distincta. nonnulla oppida hoc Rege Mauris erepta: in his Insa, Suprarbis princeps municipium. Sacellum quod Ioannis cura & sumptu extructum erat, locis amplificatum auctumque reditibus in regii ædificii amplitudinem & maiestatem sensim excreuit: Regum veterum bustis nobile, præsenti numine ipsaque vetustate religiosum. Semenus Rex & successores eum locum sepulturæ
7 5 8. delegere. Obiit anno septingentesimo quinquagesimo octauo. Successit Garsias Enecus (ab vtroque parente eius appellatio conflata est) Princeps vere magnus, insigni felicitate. Nam huius virtute Vascones, qui inter Asturum, Maurorum & Francorum arma imperium-

periumque identidem alternabant, bello domiti in horum Regum ditione stabili pos-
sessione constiterunt. In eam finitimæ Cantabriæ partem, cui Alauæ nomen est, ar-
ma prolata. Præterea Aragoniæ & Barcinonis Comitum initia hoc Rege extiterunt.
Aragoniæ quidem Aznarius filius Eudonis Magni in ea loca delatus, quæ Aragone &
Subordano fluminibus alluuntur: cum quædam oppida Mauris eripuisset, Rege Garsia
concedente se Aragoniæ Comitem dixit, tunc Vasconibus contributæ, deinde sui iuris
vti competenti loco est explicandum. Aznarii filius Aznarius alter fuit, nepos Galindus:
de quorum rebus gestis nihil est ad memoriam insigne litteris proditum. Galindo de-
functo filius successit Semenus Aznarius. Barcino autem Ludouici deinceps Imperato-
ris, & tunc patre superstite armis occupata: Bernardusq; natione Francus illi vrbi cum
potestate præfectus anno octingesimo primo. inde origo Barcinonensis principatus. Quo 801.
anno in sequentem euoluto, Garsias Enecus defunctus est. Successit Fortunius Garsias:
de cuius rebus gestis Vascones historici magna ac pene incredibilia fabulantur. Ac illud
constat ad Roscidam vallem prælio illi memorabili interfuisse, in quo Francorum nobi-
litas nostræ gentis armis trucidata est, Carolo Magno Imperatore, Duceque acie victo.
De eius victoriæ lætitia non parum diminutum est Semeni Aznarii Comitis Aragoniæ in-
teritu in eo prælio desiderati: cum ostentandæ virtutis studio in confertos hostes irruisset
contemptu mortis ferocior. Eo maior luctus fuit, quod sororem eius Teudam Fortu-
nius Rex vxorem habebat. Successit Semeno Comiti Semenus Garsias eius patruus,
Endregoto defuncti fratre, qui meliori iure niti videbatur prætermisso. caussæ clam sunt:
fortassis curis grauioribus idonea ætas non erat. Obiit Fortunius Rex anno octingentesi- 815.
mo quintodecimo, Sanctio Garsia que ex vxore genuerat successore. Hoc Rege Ronca-
lenses ob egregiam nauatam operam in bello Maurico, immunitate donati: vt eius æ-
tatis atque Regis diploma declarat. Bernardus Barcinonensis Comes (nonnulli Mar-
chionem faciunt) criminibus appetitus, ab iis qui teneram eius Bernardi ætatem gu-
bernabant, qui Caroli Magni nepos erat ex Pipino filio quasi adulterii consuetudine
cum Augusta Ludouici Imperatoris coniuge, læsæ maiestatis reus esset, calumniæ do-
lore actus, ex Gallia quo se contulerat, in Hispaniam rediit: vbi præcipua auctori-
tas erat, multæque clientelæ, quas superiori tempore sibi adiunxerat. Obiit anno octin- 839.
gentesimo trigesimo nono. Wifredus eo nomine primus Barcinonensis Comes Lu-
douici Pii beneficio eo principatu auctus est, nondum hæreditario iure, sed ex Impe-
ratoris voluntate, annorum numero aut vitæ spatio vt in cæteris præfecturis præscri-
pto. Garsias Aznarius per idem tempus Aragoniam obtinebat, defuncti interea patris
Semeni Aznarii successor. Omnino Sanctii Regis armis Vascones, qui vltra Pyrenæi
fastigium ad Galliam fusi Francorum imperio parebant, vexati: neque prius quiescere
permissi, quam perpetuam cum Suprarbis Regibus amicitiam iurati. Muzæ bello, eius
quem aduersus Mahomadem Cordubæ Regem rebellasse superius monstratum est, oc-
cisus fuisse traditur, nimirum annum circiter octingentesimum quinquagesimum ter- 853.
tium. Post Sanctium Regem, Semenum Garsiam quidam numerat auctor defuncti fi-
lium: de quo in monimentis eius cœnobii, cui Sancti Saluatoris Leirensis in Vasconi-
bus ipso Pyrenæi montis complexu nomen est, memoria propagatum, eo loco cum v-
xore Munia esse tumulatum. nihil præterea. Iis monimentis, cum certiori historiæ lumi-
ne careant, quantum fidei sit adhibendum, ex suo iudicio quisque statuat. nobis in al-
terutram partem pronunciare consilium non erat. His sane Regibus defunctis, cum
stirps regiæ familiæ consumpta esset, quatuor annorum interregnum secutum est. Quo
tempore prius quam prouinciæ voluntates in vnum aliquem conspirarent, quem Regem
creatum reipublicæ rectorem imponerent: plerique Vasconum scriptores affirmant,
re cum Romano Pontifice, nimirum Leone eius nominis IIII. cum Francis & Lon-
gobardis communicata, ex eorum consilio ea ex illarum gentium legibus delibasse, quæ
ad libertatem tuendam, cuius tunc prima cura erat, opportuna fore iudicarunt: ne vn-
quam Reges concessa potestate abuti possent ad oppressionem reipublicæ. Leges scriptæ,
quas forum Suprarbis vulgo vocant: quarum vis in eo potissimum & summa erat vt
quoniam ditionem à Mauris partam ipsi de manu nouo Regi tradere cogitarent, ne quid
accepta potestate maioris rei nisi de consilio & voluntate procerum duodecim, qui ea de
caussa deligẽdi erant, decernere fas esse crederet: neq; ius libertatis minueret: & quę Mau-
ris essent erepta cũ proceribus optima fide diuideret. Hæc omnia vt rata essent mediũ ma-
gistratũ creari placuit, tribunitiæ potestatis ad instar, vulgo hoc tempore Aragoniæ Iustitia
nominatur: qui legibus, auctoritate, & populi studiis armatus, hactenus regiã potestatem

ne nimia efferretur, certis finibus incluſam tenuit. ac procerib. prçſertim datum, vt fraudi
non ſit, ſi quando inter ſe tuendæ libertatis cauſſa inſciõ Rege conuentus habuerint. His
ita conſtitutis Bigorræ ſeu Bigerrionum in Aquitaniæ parte Comes Enecus Sanctius, à
velocitate cognomento Ariſta, trecentorum procerum ſuffragio ad regnum vocatus eſt:
atque Pompelone in S. Victoriani iuratus iura ſubditorum, leges, atque libertatem, rem-
publicam gubernandam ſuſcepit. Illud additur: feciſſe ſubditis poteſtatem, ſi datam fidem
violaſſet, Regem externum ſiue ex Mauris ſiue ex Chriſtianis in auxilium pactæ libertatis
euocandi. quod de Mauris quoniam turpitudinem continebat, ferunt à populo repudia-
tum. Atque hæc veriſſime memoria propagata eſſe vulgo homines, ſed & doctrina expo-
liti nonnulli exiſtimant, alii fabulæ ſimilia eſſe arbitrantur: ac Ariſtam potius patri in re-
gno ſucceſſiſſe ſtatuunt. Quæ enim nouarum legum condendarum, nouique inſtituendi
magiſtratus cauſſa extitit ſatis idonea? aut quî potuerunt cum Longobardis conſilium
communicare quæ gens ante aliquot annos Caroli potentia oppreſſa extinctaque erat. di-
uinare in re tam dubia non iuuat. fortaſſis enim, quod Semeni primi Suprarbis Regis ele-
ctione factum eſt, vulgo hiſtorici ignoratione temporum ad Ariſtam, quem primum in his
Regibus eſſe crediderunt, falſo ablegarunt. Illud conſtat Enecum per hæc tempora in Py-
renæi montis iugis regnum tenuiſſe. vxorem habuit Enecam Gonſalui Comitis filiam, ex
Ouetenſium Regum ſanguine. Prçterea Teudam duxit Zenonis Cantabrię Ducis filiam,
vt eſt alio loco indicatum. filium vnicum, quo ex coniugio incertum, ſed Garſiam tamen
Enecum genuit, regni ſucceſſorem. S. Saluatoris Leirenſis monaſterium in Pyrenæi iu-
gis conſtitutum loci religione, ædificii maieſtate, opimiſque reditibus celeberrimum, A-
riſtæ opus eſſe creditur. Nunilonis & Alodiæ virginum corpora non ante multos annos
Boſcæ prope Anagarum (Oſcæ in Baſtetanis dicunt alii) pro religione occiſarum, in eo
monaſterio ſeruantur. Tametſi Bononia Galliæ Ciſalpinæ vrbs eorum ſibi poſſeſſionem
arrogat. Ariſtæ Regis diploma refellit, quod in eius cœnobii ſchedis ſeruatur: & locorum
vicinitas vbi interfectæ ſunt, huic opinioni ſuffragatur. Regni fines Ariſta Rege prolati,
& Vaſconum planicies veteri ditioni adiecta: cum priores Reges ſe montibus tenuiſſent.
Pompelo & Alaua quoniam temporum iniuria ad Mauros redierant, Ariſtæ armis expu-
gnatæ: vnde ſe Pompelonis Regem dixit, vt vetera Regum diplomata indicio ſunt. Quo
tempore Wifredus alterius Wifredi filius cognomento Villoſus, Barcinonenſem comi-
tatum Caroli cognomento Craſſi Imperatoris munere factum hçreditarium, retento tan-
884. tum iure ad ſe prouocandi obtinuit, anno octingenteſimo octogeſimo quarto: cum eam
vrbem Salomon Cerdaniæ Comes decem & nouem annis gubernaſſet iuſſu Ludouici ſe-
cundi Imperatoris propter teneram Wifredi infantis ætatem. Per idem tempus Garſias
Aznarius Aragoniæ Comes defunctus eſt. ſucceſſit eius filius Semenus Garſias. De anno
quo Ariſta obiit auctores variant, neq; quid certi ſequamur habemus: ſuſpicamur tamen,
quod ratio temporum videtur exigere, Alfonſi Ouetenſis regno, cui Magno cognomen
888. fuit, eſſe defunctum anno octingenteſimo octogeſimo octauo. Succeſſit Garſias Enecus
ætate minor (nam decem & ſeptem annos natus erat) animi magnitudine & rebus bello
paceque geſtis cuiuis priorum Regum par. Confirmata is ætate ſuſcepti regni auctorita-
tem tuebatur, multis victoriis de Chriſtiani nominis hoſtibus relatis: quas vt ſigillatim re-
cenſeamus operæ non eſt, neque inſtitutæ breuitatis. Vxorem habuit Vrracam Fortunii
Semeni Aragoniæ Comitis aut filiam aut ſororem: variant enim ſcriptores vſque eo, vt
quidam Fortunii propinquam ſcribant filiam Endregoti (eius cui Aragoniæ principatum
à patruo præreptum diximus) Galindi neptim fuiſſe. omnino ex eo coniugio Fortunius &
Sancius cognomento Abarca nati ſunt, tum Sanctiua, quæ Ordonio Legionenſi Regi in
ſeniũ præcipiti & binis nuptiis perfuncto tertia vxor acceſſit, vt eſt ſuperiori libro demon-
ſtratum. Ad vallem Ayuarem (Rodericus Larumbẽ ait) in tumultuario conflictu à Mau-
ris peremptus eſt, dum fines regni proferendi & impiæ gentis extirpandæ ſtudio excurſio-
905. nes in Mauros identidem facit, anno nongenteſimo quinto, vti ex ſchedis Aluendenſibus
intelligitur. Succeſſere deinceps Fortunius, atque Sanctius, quo Rege ad Iuncariam male
fuiſſe pugnatum fine ſuperioris libri dictum eſt. Garſiæ Eneci Regis ſepulturam Leirenſe
monaſterium ſibi arrogat. defendunt D. Ioannis Rupenſis ſacerdotes, argumento ſepul-
cri quod eo loci inter alia priorum Regum buſta Eneci Regis inciſo nomine cernitur. Li-
tis diiudicandæ neque facultas erat neque animus. multis locis conſtituta Regibus ceno-
taphia, vt in quemque benefici extiterunt, opinionum varietati occaſionem præ-
buiſſe arbitror. De Vaſconum regni initiis pro re præſenti
ſatis dictum eſt.

Caſtellæ

Castellæ Comites. CAP. II.

VACCÆOS fere Romani olim vocitabant Hispaniæ incolas ea parte cui Castellæ veteris nomen à nostris inditum est, Per Carrionem, Pisoricam, Heuam & Regamonem fluuios descriptæ, secretæque à Legionensi ditione. altera ex parte Asturum, Cantabriæ, & Riuogiæ fines attingebat. ad Asturum montes, vbi Segobia & Abula sita sunt, Mauricum ferme imperium per hæc tempora finiebant. Ager fertilis frugum, vini generosi ferax, bonus pecori, olei infœcundus magna ex parte: cælo terraque maior aliquanto aquarum copia, quã in reliqua Hispania. homines miti magnoq; ingenio, minime mali, salubri corpore, venusta facie, patientes laborum. In ea prouincia (tametsi initio vniuersam non obtinuerunt) reguli opibus & clientelis præpotentes, Christianæ ditionis fines armis & virtute tueri cœperunt, atque indies magis propagare. Comites vocabantur Regum nimirum Ouetensium permissu, in principatus tamen, an in præfecturæ tantum significatione incertum. parendi certe necessitas iniuncta erat, siue regni conuentus ageretur, siue alicunde bellum ingrueret. Antiquis temporibus Comitum appellatione prouinciarum Præfectos honestare moris fuit, annorum numero quibus præesse deberent præfinito. consequenti tempore Regum indulgentia aut imbecillitate, honos ille dum vita manet cœpit esse proprius: demum ad posteros propagari hæreditatis iure. Antiquitatis vestigia in Hispania retinentur, cum proceres Hispani non prius paterni principatus à parentum obitu nomen vsurpant neque Ducis, Marchionis, aut Comitis titulos asscribunt, quam Rege denuo annuente: præter paucas familias, quibus iure priuato contra facere a Regibus est concessum. Atque cum hæc explorata sint, tum illud incertum, qua conditione initio Comites, & in quantum tempus Castellæ ditionem obtinuerint: nisi quod fidei proximum est, eorum principatum eadem initia incrementaque quæ reliquos toto Christiano orbe habuisse, quibus neque amplitudine cedit neque admodum vetustate. Comitum enim Castellæ mentio satis vetusta est: atque in eo numero Rodericum primum ponere licet ex antiquis priorum Regum diplomatis, Alfonsi Casti coætaneum. Nam de annorum numero laborandum non est, quem in plerisque antiquitatis monimentis vitiatum esse certa ratione constitui. Post Rodericum in Castellæ Comitibus Iacobum cognomento Porcellum numerant viri antiquitatis Hispanicæ eruendæ diligentia eruditioneque præstantes, Roderici filium. sic Alueldense Chronicon ait. Hic Alfonsi Magni Regis Ouetensis tempore vixit, quantum ex schedis veteribus licet coniicere. Filiam nomine Sullam Bellam Nunnio Belchidi connubio iunxisse traditur. Erat is natione Germanus, & religionis ergo Diui Iacobi inuisendi cupidus venerat in Hispaniam. vbi rei Christianæ promouendæ studio, affinitate cum Iacobum Comitem sibi conciliasset, communibus cum eo opibus & auspiciis Burgos nobilissimam Hispaniæ & ditissimam vrbem fundauit: vicinis pagis, in quos incolæ dissipati viuebant, in vnum ciuitatis corpus formamque collatis, vnde vrbi nomen. Burgi enim Germanis pagi sunt. Erant præter Iacobum Porcellum eodem tempore alii Castellæ Comites, nempe prouincia in plures partes distracta. Ferdinandus Ansurius, Almondar cognomento Albus, atque huius filius Didacus. Præter cæteros tamen Nunnius Fernandus principem auctoritatis & potentiæ locum occupabat: vsque eo vt filiam, Garsiæ Ordonii Regis fratri vxorem dederit, & ipsi Regi. qua ex re, & quoniam Regem Alfonsum cognomento Magnum, eius Garsiæ patrem armis compulerat abdicare, maiores spiritus gerebat scilicet quam vt æquo animo Ordonius ferret omnis insolentię impatiens. Delatores præterea Regis animum in inuidiam inflammabant, quales in principum aulis multi viuunt, nulla propria virtute præstantes, melioribus tantum prosternendis ad summa euadere soliti: quæ pessima ars nimium prosperis multorum successibus creuit. His inuidiæ stimulis percitus Rex Comites euocat: velle se simulat de republica & summis totius regni rebus consilia cum illis communicare. Locus colloquio delectus oppidum quod Regulare vocabatur, medio inter vtramque ditionem spatio. die dicta Comites affuerunt nullo satis idoneo præsidio militari, venturi securi. conscientia probè gestorum metum excludebat. Per fidem tamen colloquii Regis iussu capti, vinculisque constricti, atque Legionem amandati sunt. Ex ea re Castellæ vrbes & oppida incredibilem animis dolorem conceperunt. auctusq; mœror & desperatio, cum paucis post diebus nunciatum esset Comites impie & crudeliter fuisse trucidatos. Nouos motus veritus Ordonius, cum ad arma gentem eam cõsternatam esse videret, dum arma, equos & milites comparat, in ipso belli apparatu Zamorę ex morbo extinctus est salutis anno nongentesimo vigesimo tertio. in S. Mariæ Legionensi, quod ille templum dedican- 923.

dum curauit, vti ſuperius indicauimus, tumulatus eſt. iuſta exequiarum more regio magnifice facta. Quo tempore Siſnando Compoſtellano Præſule defuncto Gundeſindus ſucceſſit, is qui generis nobilitatem (nam Comite quodam natus erat) vitæ & morum prauitate obſcuraſſe viſus eſt. Gundeſindo defuncto Hermigildus ſuffectus eſt, in pari nobilitate haud diſſimili vitæ genere ad poſteritatem deformatus. Ex Belchide & Didaci Porcelli filia Sulla Bella, Nunnius Raſura & Guſtius Gonſaluus nati ſunt. Nunnius Ferdinandi Gonſalui Caſtellæ Comitis, quem noſtrates hiſtoriæ laudibus ad cælum ferunt ob multas res bello paceque præclare geſtas, auus fuit. Ex Guſtio Laræ reguli, quos vulgo hiſtoriæ Laræ Infantes vocant, nati ſunt. Ita Iacobi Porcelli ſanguis regiæ familiæ inſertus, vti loco competenti explicandum eſt, per multas præterea procerum Hiſpaniæ domos diductus atque vagatus eſt, nunquam extincta nepotum ſobole vſque ad noſtram ætatem.

Froila eo nomine ſecundus. CAP. III.

EXTINCTO Ordonio, Froila eo nomine ſecundus defuncti frater, nulla domi militięve laude clarus, nullo procerum ſuffragio neque legibus, neque auſpicato regnum inuaſit armis: in quibus plerunque iura regnandi ſunt. Initiis exitus conſentanei fuerunt. haud diuturnum regnum, nempe menſium quatuordecim, dedecore & turpitudine infame, crudelitate nobile: vnde illi Crudelis cognomen factum. metuat multos neceſſe eſt quem multi timent. præſidium Regum in ciuium amore eſt, exitium in odio. Olmundi viri principis filios peremit nulla idonea cauſſa. eorum frater Fruminius Legionenſis Pręſul ſolū vertere compulſus eſt. Iniicere manus viro ſacrato religio fuit, homini cætera neque moderato neque pio. Ex vxore Munia Alfonſum, Ordonium & Ramirum genuit, Froilam ſtupro patrem Pelagii cognomento Diaconus: eius cui Alfonſa (vulgo Aldonſam dicunt) Veremundi Regis cognomento Podagrici neptis olim nupſit. Legione ſepultus eſt, lepræ morbo ex quo obiit non magis deformis, quam totius vitæ ignauia & Caſtellæ alienatione. Indigna Comitum cædes ab Ordonio Rege perpetrata prouinciæ voluntates exacerbarat. Is dolor nouis iniuriis cumulabatur, cum Legionenſes iudices iuris repetendi cauſſa adire neceſſe erat, aut generales regni conuentus agebantur. quod animis ergo agitabant, neque expedire promptum erat, defectionis maturandæ ex Froilæ Regis ignauia opportuna occaſio ſuppeditata eſt. palam Regum imperium repudiatum. Reipublicæ conſtituendæ moderandæque cauſſa ex vniuerſa nobilitate duo proceres delecti, penes quos bello paceque rerum arbitrium eſſet, vitæ neciſque poteſtas. Iudicum nomen eſt datum. alia principatus nomina repudiata: ne ſpecioſæ appellationis prætextu, conceſſa poteſtate ad opprimendam libertatem abuterentur. Nunnius Raſura & Lainus Caluus iudices creati; par hominum ea tempeſtate longe nobiliſſimum & potentiſſimum. Lainus ætate iunior erat. Nunnii filiam Nunniam Bellam ſibi toro iunxerat. vigor animi ætati conſentaneus. rem militarem curare iuſſus. Nunnio quem ex multo rerum vſu & magnarum rerum tractatione collecta prudentia commendabat, reipublicæ gubernandę cura impoſita eſt, concedente collega. iura populis plerunque ſolus dabat Burgis, vbi multi eſſe conſueuerunt, vrbe primaria, ſed & aliis tota prouincia oppidis. Octo ad Medinam Pomariam millibus paſſuum oppidum extat Biiudicum nomine, & in eo tribunal vetuſti operis: vnde incolæ ducta per manus opinione perſuadent, ab his iudicibus leges promulgatas eſſe, iuraque data diſceptantibus: ex vetuſto ſcilicet iudicum libro, in quem veteres Caſtellæ leges collatæ erant, & cuius frequens mentio reperitur in ſchedis & monimentis huius ætatis: tenuitque tandiu, donec ab Alfonſo, cui Sapienti cognomen fuit, antiquatus eſt, nouo legum volumine promulgato, quod in ſeptem partes tribuitur. Hi iudices quanto tempore vixerunt, exploratum non eſt: ac ne res quidem eorum ſatis explicatæ, memoriæ proditæ ſunt. Ex vtriuſque certe genere nobiliſſimi & fortiſſimi viri procreati: nam Lainus Caluus Roderici cognomento Cidi auus quintus fuit. Nunnii Raſuræ filius Gonſaluus. Nunnius paternum magiſtratum geſſit, non minori gloria quam pater. Erat enim ingenio facili, morum ſuauitate atque actionum omnium elegantia ſingulari. Ad hæc nobilium liberos in aula ſua educandos inſtituendoſque ſuſcepit: magnorum id virorum bello paceque ſeminarium. Ipſe ex ea liberalitate curaque magnam à prouincialibus gratiam iniuit. Semenam vxorem habuit, Nunnii Ferdinandi Comitis filiam, eius qui ab Ordonio Rege inter alios Caſtellæ Comites peremptus eſt. Ex eo coniugio Ferdinandus Gonſaluus natus eſt, virtutum gloria & in ſumma varietate fortunę pręcipua conſtantia cuius priſcorum heroum æqualis. Verum de Ferdinando mox. ad Reges ſeſe conuertat oratio.

Sanctius

Sanctius Abarca Vaſconum Rex. CAP. IIII.

MVLTIS commentis Vaſconum hiſtoriam fœdatam eſſe nemo mediocri antiquitatis cognitione poterit ignorare. eius enim gentis hiſtorici peruulgato affectui indulſiſſe mihi videntur narrationem illuſtrandi portentoſis rerum incredibilium mendaciis. Vnde hiſtoria, cuius potiſſima virtus eſt veritas, iis libris perſimilis euaſit, qui ab otioſis hominibus in iuuentutis gratiam ex fabulis, nugiſque compoſiti paſſim circũferuntur. quod cum in reliqua hiſtoria cernitur, tum per hæc tempora maxime: cum Garſia Eneco Vaſconum Rege, vt paulo ſuperius dictum eſt, à Mauris in conflictu trucidato, fingunt eundem caſum vxorem Vrracam pertuliſſe, ſiue eodem tempore, ſiue diuerſo: vt mirari magis poſſis diſcrepare auctores in mendacio, quam quid veri ſit diſcernere. Conuenit tamen Sanctium quemdam Gueuaram, cum explorandi cauſſa ſuperueniſſet, infantem è Reginæ mortuæ vtero, per vulnus quod acceperat, brachium efferentem vitæ argumento, extractum exenterata matre, clam domi ſuæ ad iuſtam ætatem aluiſſe: quo res occultior eſſet (nam neſcio quas laruas formidabat) cultu ruſticano, pro calceis perones geſtaſſe, quos vulgo Abarcas dicimus: inde illi Abarcæ cognomen factum, Gueuaris Latronum nomen, quod latenter Regem aluiſſent. Demum elapſo decem & nouem annorum interregno, in eo habitu ad conuentum, vbi de Rege deligendo ſuſcepta deliberatio erat, deductum: & cum fides eſſet facta, Regem renunciatum cunctorum ordinum promptiſſima voluntate, lætiſſimo omine: ex tantis periculis vnde ſeruatus erat, reputantium initiis exitus haud diſſentientes fore. Verum hæc quæ ſpecioſe dicta ſunt, plerique repudiant maiori prudentia & eruditione viri: neque antiquitatis monumenta conſentiunt, neque ratio temporis patitur, poſt cædem patris Sanctium Abarcã eſſe natum: quando Alfonſum & Ramirum Legionenſes Reges ætate proximos generos habuit. Ac potius credam prouecta iam ætate virum, à patris morte regnum ſuſcepiſſe: tametſi ex ſchedis Leirenſis monaſterii Fortunium Sanctii fratrem, natu maiorem aliquãdiu imperiũ tenuiſſe ante ipſum confirment eius monaſterii ſodales, vero an falſo haud facile dixerim: ſed contendunt tamen regio cultu abiecto, in eo monaſterio (pertæſum videlicet erat rerum humanarum) veſtem mutaſſe. Sane Sanctius ex vxore Teuda, Garſiam Sanctium maiorem, & poſt eum Ramirum, Gonſaluum, Ferdinandũ genuit. filias quinque Vrracam, Theraſiam, Mariam, Sanctiam & Blancam (quam nonnulli nupſiſſe affirmant Nunnio Cantabriæ regulo: alii refellunt, nominis coniectura, quod nullus per hæc tempora eo nomine eius prouinciæ principatum tenuit.) Neque magis numeroſa prole felix fuit? quam bellica gloria clarus: Sanctii enim armis, quæcunque temporum iniuria, in Suprarbe & Ripagorſa amiſſa erant, Mauris erepta ſunt. quin veteris ditionis fines vehementer amplificati, Cantabriæ principatu adiecto, ſecundum Iberi ripam, flexumque vſque ad eius ortum, Aucæque montes: verſus Occaſum vſque ad Tudelam, Oſcamque. Ipſam adeo Cæſarauguſtam victoriarum curſu penetraſſe indicio eſt arx prope Cæſarauguſtam vrbem Sancii Abarcæ nomine. neque contentus Hiſpaniæ finibus, tranſcenſis Pyrenæi iugis, eam Vaſconum partem ſub iugum miſit, quæ in Galliæ latere eorum Regum imperiũ longo tempore agnouit. Hoc bello Regem implicitum Mauri propter anni tempus hibernum exiſtimantes auxilio haudquaquam venturum, Pompelonem obſederunt. Sanctius periculo nunciato milites peronibus contra frigoris iniuriã munitos, mõtes traduxit. Inde vero Abarcę cognomen factum, quod in Caligulæ & Caracallæ Imperatorum nominibus non abſimili cauſſa contigiſſe exploratum eſt. Facile fuit ei qui naturam viciſſet, hoſtes prælio, vt fecit, ſuperare: victoſq; compellere vt obſidionem ſoluerent. His omnibus bellis profligandis Centulli Ducis virtus vnius maxime celebratur. Sanctii Regis clariſſimum nomen euaſerat, niſi partam gloriam conuerſo in Caſtellam bello contaminare magna ex parte voluiſſet: quod illi malo fuit, vt paulo poſt demonſtrabitur.

Alfonſus & Ramirus Legionenſes Reges. CAP. V.

ALFONSVS eo nomine quartus cognomento Monachus regnum iniuria à Froila interceptum poſt eius obitum recepit, anno nongenteſimo vigeſimo quarto. Tametſi 924.
Froilæ filium Alfonſum fuiſſe Tudenſis eſt auctor. reſiſtunt alii maiori diligentia & auctoritate, confirmantque Ordonio potius eo nomine ſecundo fuiſſe genitum. Hoc Rege Ioannes Toletanus Præſul Weſtremiri & Boniti ſucceſſor, illuſtre exemplum veteris ſanctitatis deceſſit, anno nongenteſimo vigeſimo ſexto. In defuncti locum nullus alius ſubro- 926.
gatus eſt, barbaris ſcilicet vetantibus aliquem præfici, qui in ea temporum fece rem Chri-

stianam inclinatam sustentaret. Curioni tantum D. Iustæ cæteri sacerdotes pacis & concordiæ sanciendæ studio primas Toleti deferebant: eiusq; iussis obtemperare moris erat. Quo tempore Ferdinandi Gonsalui Comitis Castellæ illustris fama erat. Comitis honore, cum pater Iudicis tantum magistratu functus fuerit, an Regum beneficio auctus sit incertum: an quod magis videtur, subditorum voluntate excellentes tanti viri virtutes admirantium, æquitatem, mansuetudinem, religionis studium, magnum in re militari vsum. Quo virtutum præsidio non modo veteres ditionis fines tutatus est, sed etiam Legionensium Regum ditionem vltra Pisoricam fluuium coercuit. Mauris vrbes & oppida eripuit. Vasconum insolentiam Regis Sanctii Abarcæ cæde multauit. cum enim populandi Castellæ fines modus non esset, & legatos damna reposcentes acerbo responso violasse visus esset, minis adiunctis, quibus belli denunciatio continebatur: Comes omnis insolentiæ impatiens in Vasconum ditionem populabundus inuasit. Ad Gollandam oppidum vtrinque vires & copiæ collatæ. multis cadentibus à neutra parte victoria stabat. ad singulare Ducum certamen ex prouocatione ventum. hastis concurritur, ambo ex equis ad terram prostrati: Rex lethali vulnere accepto, Comes grauiter sauciatus, sed citra vitæ periculum. Ex ea re Castellæ militibus animus auctus, breuique victoria parta. Fusi fugatiq; Vascones à Tolosæ Comite qui auxilio superueniebat, in aciem reuocati. Rursus prælium redintegratum. idem successus fuit. Comes cum Comite singulari certamine pugnauit. Tolosano cęso in ea dimicatione, victi prorsus, & fugati sunt Vascones. Regis & Comitis corpora Ferdinando concedente, à suis in patriam relata funeris honore non caruerunt. Sanctii Abarcæ sepultura Rupenses D. Ioannis, & Leirenses D. Saluatoris Monachi gloriantur. Litem diiudicare nostri instituti non est. existimo tamen Sanctium Abar-
926. cam sub initia Alfonsi Regis extinctum salutis anno nongentesimo vigesimo sexto: cum viginti totos annos regnasset. Successit in regno Garsias Sanctius eius filius: quem inuenio Regem se Pompelonis & Anagari dixisse. regnauit annis quadraginta. vxor Therasia. Hęc in Vasconibus. Alfonsus autem moribus Froilæ quam patri similior fuit. nulla virtus, nulla dignitas, nulla bello subacta & ad ditionem adiuncta prouincia: prorsus vt gentis inuidia flagraret & rerum gerendarum mole oppressus fratri Ramiro, cum Zamoram e-
931. uocatus esset, regnum de manu tradiderit anno nongentesimo trigesimo primo, cum annis sex & mensibus totidem regnasset, vitam principalem mutare certus, cum priuata atque monastica. in S. Facundi monasterio, quod ad Ceæ fluminis ripam cernitur, in Monachi cucullati morem detonsus est, otii cupidior, quam pietatis, vti euentus declarauit: nulla neque decoris cura, neq; Ordonii filii, quem ex Vrraca Semena Sanctii Abarcæ scilicet Vasconum Regis filia genitum, in tenera ætate præsidio destitutum, opportunum iniuriæ relinquebat. Vrracæ soror Therasia Ramiro nouo Regi connubio iuncta fuit: vnde Veremundus, Ordonius, Sanctius & Eluira nati. Ramirus regni cura suscepta, Mauricum continuo bellum repetiit. Intelligebat vir prudens nulla re studia gentis parari, & diuinam beneuolentiam promereri magis quam Christiani nominis hostibus vindicandis. In ipso armorum apparatu Alfonsi leuitas præclaros conatus repressit, temere susceptum vitę genus pari inconstantia repudiantis. Legionem arma conuersa. Alfonsus diu intra vrbem eam obsessus, fame & rerum omnium inopia victus, necessario deditionem fecit, dedito vincula iniecta, custodiæque intra eandem vrbem locus designatus. Nihil præterea tum quidem atrocius decretum: nam Froilæ Regis eo nomine secundi filii in Asturibus, tumultuantes, eo necessario vocabant. tumultuandi caussa præferebatur non vna Ducibus & genti. Froilæ filii conquerebantur à Rege fuisse contemtos, cum ad comitia regni vocati non essent, ea quibus Alfonsus sponte regno abierat. Asturum arma incenso in Alfonsum studio mota erant, quo tempore regni recuperandi consilia agitabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, supplicii magis metu, quam cupiditate aut successus spe Froilæ filios sequebantur. mitti tamen ad Ramirum legatos placuit, paratos se imperata facere renunciantes, vrbibus atque oppidis recipere, rebus omnibus iuuare: modo induceret in animum, sine exercitu, sine maleficio venire. id placati animi fore indicium. Ille fraudem subesse ratus, siue minus ex regia dignitate fore cogitans, à subditis leges vt accipiant dici, cum validis copiis irrupit, belloque hostes domuit. multitudo conseruata. de sontibus pœnæ sumptæ. Froilę filii cum in potestatē venissent, luminibus orbati sunt. Idem supplicium Alfonsus Regis frater pertulit. Non procul Legione vrbe, monasterium D. Iuliani nomine extabat huius Ramiri impensa extructum. in eo monasterio vsque ad vitæ exitum asseruati, atq; post mortem sepulti sunt, tum hi omnes, tum Semena Alfonsi vxor. Magni motus, quorum expectatione suspensi erant prouincialium animi, faciliorem opinione exitum habuere. Mox arma vti fuerat ante propositum, in Mauros reuocata. In Carpetanos

petanos impetus factus. Madritum eo tractu princeps municipium vi captum, direptum, incensum. mœnia euersa. Interea Mauri vindictæ cupiditate inflammati, magnis vndique collectis copiis, in Christianorum fines irruperunt: ac primum in Castellæ agros inuadũt. Comes ex superiori bello viribus debilitatus, & rei Christianæ ignominia prouocatus, Ramirum obsecrat missa legatione, ne quam contumeliam remanere in republica Christiana, neve barbaros inultos abire patiatur. se in Regẽ socerum arma necessario sumpsisse, variam & commutabilem belli fortunam esse. Debere eum reipublicæ iniuriam, si qua esset violatus, condonare. beneficii memoriam nunquam se animo depositurum. Commune periculum regium animum flexit. Affuit continuo Ramirus operæ nauandæ studio. Ad Vxanam prælio dimicatum. barbari magno numero cæsi. reliqui in fugam acti. milites Christiani auro, argento, & veste pretiosa onusti domos abierunt. Ex hoc tempore quidam suspicantur, Castellæ Comites rursus in fidem atque clientelam Legionensium Regum concessisse. quî enim aiunt, Rex decori tenax arma contulisset, veteresque & recentes iniurias condonasset, nisi iure pristino recepto? Subsecuta est noua in Mauros expeditio. Ramirus opprimẽdi Mauros studio ardẽs, Cęsaraugustã duxit: vbi Abenaia regulus infirmis viribus Abderrahmani Cordubę Regis beneficiarius principatum obtinebat. expeditionis socius Ferdinandus Comes erat. Maurus vtriusq; Principis armis veritus vt par esset, Ramiri Regis se vectigalem constituit. Eo fœdere redempta ab hoste pax est, ab armisq; discessum. Barbaris fides ex fortuna pendet. Itaque nostrorum discessu, simul Abderrahmani metu, quem expedire arma nunciatum erat, ex nouo inter vtrumque Principem Maurum fœdere facto, in Christianorum fines inuaditur. Ad Septimancas vsque penetratum est. ægerrimè ferebant Mauri Christianos victis leges imponere, à quibus ante accepissent. Rex continuo obuiam barbaris factus. Prælio insigni, & quo ea ætate nullum maius extitit, dimicatum. cæsi barbari triginta millia (alii septuaginta aiunt) multa spolia relata. magnus captiuorum numerus. ipse Abenaia regulus captus. Abderrahmanus cum viginti equitibus fugæ beneficio euasit. temere effuseque fugientes Mauros Ferdinandus Comes excepit: neque enim prælio interfuit, qua de caussa incertum, sed fugientes tamen non minori clade mulctauit. Documẽto est diploma ea de causa S. Æmiliani monasterio, quod ad Aucę montem situm est, & olim S. Felicis nomine vocabatur, à Ferdinando concessum. accepti beneficii partæque victoriæ monimentum. Eo diplomate pleraq; Castellæ oppida & vrbes singulo quoq; anno iussa sunt, boues, triticum, vinum, lineam vestem pro cuiusq; agri prouentu, in eius monasterii vsus pendere ex voto, quod Comes ad bellum proficiscens nuncuparat. vnde præterea intelligitur, ex Cantabrię parte, ea cui Alauæ nomen est, auxilia Regi affuisse. Geminos angelos equis candidis vectos, in prima acie curasse, atq; eorum ope victoriam constitisse publicè persuasum: quod neq; contingere, neq; fingi, nisi clarissimis victoriis solet, qualis illa fuit. summus Maurorũ Antistes (Alfaquinum ipsi vocant) in Comitis Ferdinandi potestatem est redactus. Ex magna formidine respirasse prouincia visa est, quam incusserat Maurorũ apparatus belli, sed & prodigia in cælo visa. Nam eodem quo pugnatum est anno, eius seculi 34. (alii quatuor 934.
annos adiiciunt) Regibus Ramiro Legionis, Garsia Sanctio Pompelonis, deliquium Solis 14. (15. mallem) Kal. Augusti, feria 6. hora integra, secunda post meridiem, densa caligine terras inuoluit. Idibus Octobris, feria quarta, Solis lumen pallido colore est mutatum. hiatus in cælo visus. stellæ inusitata specie ad Austri plagam cadentes. exustæ terræ occulta siderum vi. aliaq; numinis iracundiam portendentia. Hęc Ferdinandi Comitis diploma ait. alii ipso quo pugnatũ est die defecisse Solem confirmant, octauo Idus Augusti, Iusti & Pastoris festo die, qui dies Lunæ fuit. Ex his sanè rebus anxiæ mortalium mentes, hostiũ cladem portendi post factum intellexere, eo publica lætitia maior formidine procurata. Myro interea decesserat Comes Barcinonensis. tres filios reliquit ætate minori, Seniofredum successorem, Oliuam cognomento Cabretam, cui Besaluni & Ceretaniæ principatus datus est, Myronem annis consequentibus Gerundæ Episcopum Comitemq;. rerum procuratio propter noui Principis ætatem penes Seniofredum eius patruum Vrgeliæ Comitem diu fuit: qui gradus extitit posteris principatus occupandi. Omnino Seniofredo patruo rempubl. gubernante, anno 940. conuentus Episcoporũ est habitus ad oppidum, cui Fonti 940.
cooperto nomen est, in agro Narbonensi. In eo conuentu controuersia inter Episcopos Antigisum Vrgelitanum, & Adulphum Pallariensem agitata de finibus. ac vero de tota ditione Pallariensis, quam ad Vrgelitanos Præsules pertinere Antigisus disputabat. Patrum sentẽtia, Adulpho mortuo sancitum, vti Pallaria vrbs ab Vrgelitano Præsule sacra peteret: quod certissimis documentis probabatur olim in vsu fuisse. Actionũ Pręses Arnustus Narbonensis, Tarracone à Mauris occupata: cuius Præsulis partes fuissent controuersias inter

vicinos Epiſcopos componere,iuraq; iis populis dicere. Seniofredo Barcinonenſi Comite defuncto,nulla ex ſe prole relicta,tametſi vxorem habuerat Mariam Sanctii Abarcę Vaſconum Regis filiam, Borellus Vrgeliæ Comes, Seniofredi alterius filius Barcinonenſem principatū armis iniuriaq; occupauit. Nam ſi iure cur Oliua defuncti frater excluſus? Borello Armengaudus frater fuit, ſanctitatis opinione præcipua: eoq; merito cæleſtium numero adſcriptus,dicatuſq; templis. Verum hæc aliquanto poſt. Ramirus Rex ætatis flexu, ad pacis artes & religionis cultum conuerſus, ex Maurici belli manubiis Virginum cœnobium Legione conſtituit Saluatoris nomine: vbi Eluiram filiam vnicam, virginem ſacrari ex ritu Chriſtiano curauit. alterum monaſterium Andreæ nomine. tertium Chriſtophori ad Ceæ ripam. ad Durium quartum Matri Virgini ſacrum. aliud denique in Ornenſi valle S. Michaeli Archangelo. His rebus occupatum Regem noui atque inteſtini motus ad arma reuocarunt. Ferdinandus Gonſaluus & Iacobus Nunnius viri principes, nouarum rerum ſtudio, an aliqua iniuria abs Rege violati, ab eius auctoritate defecerunt. parum præſidii in factione erat. Mauri euocati Accipha Duce, quem Tormes interfluit Salmanticæ agrum vaſtant. Alia in parte Roderici armis (quem coniuratis adhæſiſſe arbitror) Amaiæ fines & pars Aſturum vexabantur. Non ſatis conſtabat cui primum malo occurrendum eſſet. in ancipiti periculo vicit ſententia Mauros,quoniam publice hoſtes erant, bello perſequendos eſſe. Ii finibus reiecti cum magna ſuorum ſtrage. Præterea ſeditionis auctores in poteſtatem venerunt: haud multo tamen poſt è vinculis, quibus Legione conſtricti aſſeruabantur, ſine alia mulcta dimiſſi: tantum ſacramento adacti denuo in Regis verba,leuioris noxæ argumentum,an regiæ in victoria modeſtiæ ſingularis. Eo bello confecto Aſturum motus vltro conſediſſe arbitror: præſertim cum Regis clementia ad ſanitatem inuitaret. Caſtellæ Comes Ferdinandus ex Vrraca vxore filiam Vrracam genuerat. magni referebat ad felicem rei Chriſtianæ curſum, fœdus inter vtramq; nationem inuiolatum ſtare. neq; id Ramirus ignorabat. pacis ergo firmandæ ſtudio,Ordonio filio, quem regni ſucceſſorem deſignabat, Vrracam cōnubio iungendam curauit haud inuito eius patre. ſub vitę finem noua expeditione ſuſcepta,Talaueram vſque in Carpetanis penetrauit. Maurorum copias obſeſſis opitulatū aduenientes prælio vicit. hoſtium duodecim millia cæſa. ſeptem in ſeruitutem redacta. Ex ea victoria cum ſe ſatis ad auctoritatem nominis tuendam,quæ cum ætate conſeneſcere conſueuit,profeciſſe iudicaret,exercitū ſpoliis Mauricis locupletatum reduxit in patriam.Ipſe religionis ergo Ouetum profectus,propter eius vrbis ſanctitatem corpora ſanctorum, quæ multa erant veneratum, locis natura grauibus lethali morbo concepto,cum Legionem reductus eſſet,rebus domeſticis compoſitis, abdicato regno,filioque de manu tradito, pœnitentia & Euchariſtia ex Chriſtiano ritu ab Epiſcopis & Abbatibus,qui animam agenti aderant, procuratus ſupremum diem obiit, an-
950 no nongenteſimo quinquageſimo, quinto Ianuarii die. regnauit annos decem & nouem, menſes duos,dies quinque & viginti.funus in Saluatoris cœnobium,quod ipſe conſtruxerat eſt illatum. Fuit hic annus inſignis multis oppidis aut recens conſtitutis, aut denuo inſtauratis,Vxama,Roa,Riaſa, Clunia in Areuacis, (quæ nunc Corugnia dicitur) Sepuluedam conſtituerat locis munitis Ferdinandus Gonſaluus Caſtellæ Comes, cuius maxime virtute res noſtræ ea tempeſtate nitebantur.

Ordonius Legionis Rex eo nomine tertius. CAP. VI.

RAMIRO vita functo Ordonius filius eo nomine tertius Legionis imperium adeptus eſt: magno vir animo,magna rei militaris ſcientia,domi prudentia ſingulari. vitæ breuitas,nam quinque annis tantum & menſibus ſeptem regnauit,& domeſtica calamitas effecit,ne diu præſtare poſſet qualem promiſerat Regem. Sub initia enim Sanctius frater regnandi ambitione corruptus,aut quod vero propius eſt,iniuria aliqua prouocatus, Garſiæ Sanctii auunculi Regis Vaſconum, ſed & Ferdinandi Caſtellæ Comitis arma, quos præſens adiit, in Ordonii exitium concitauit nullo fraternæ caritatis ſenſu. imperandi cupiditas, dolor iniuriæ: vtrunque impotens malum. In Legionenſis regni fines, iunctis Vaſconum & Caſtellæ copiis impetus factus. Ordonius regni ſtatu nondum firmato,neque inteſtina diſcordia ſuorum voluntati confiſus, locis natura aut arte munitis ſe tenere conſtituit,neque totius dimicationis copiam facere. hoſtes ardore cum quo venerant ſedato, & aliena ſpe ſuo periculo tandiu arma gerere ſtultum iudicantes, haud magno operæpretio redierunt in patriam. Ordonius Comitis vlciſcendi ſtudio, qui nullo propinquitatis reſpectu cum fratre & auunculo in ſuam perniciē arma ſociaſſet, continuo Vrraca Comitis filia repudiata, Eluiram duxit (ſic erant mores eius ætatis) vnde Veremundus natus

eſt,is

eſt, is cui ex aliquanto annorum interuallo, rebus mutatis regnum paternum obuenit. Calæcorum motus, Sanctii videlicet ſtudio concitati, Ordonii armis & diligentia breui pacati. & quo maius operæpretium eſſet, in eam Luſitaniæ partem, quæ Maurorum imperio parebat, immiſſæ copiæ militares. longe lateq; populationes factæ. Oliſiponem vſq; penetratum. inde in patriam reditum. Interea Ferdinandus Caſtellæ Comes in Maurorum fines inuectus, Carrãſum caſtrum Maurico præſidio depulſo occupauit. Abderrahmanus Cordubæ Rex, quamuis ætate inclinata, omnis inſolentiæ impatiens ingenti exercitu conflato, in quo octoginta millia homines numerabãtur, Alhagibo Almanſori magni nominis Duci mandat, in Chriſtianorum ditionem magno impetu inuadere. Comes ex vniuerſo imperio omnes, quorum ętas idonea erat, ad bellum conuocat: & cum minores vires copięq; eſſent quam pro imminenti periculo, anxius de belli exitu, in concilio procerum Munione (id oppido nomen eſt) de rei ſumma deliberat. Variæ dictæ ſententiæ: vti in graui metu quiſq; fere pro moribus loquitur. Pars in qua plus audaciæ inerat, bellum geri volebat: pars cõmeatu in loca munita collato ſuſtinere, dum barbarorum vires, qui impetu valeut, mora conſeneſcerent. Gonſaluus Diacius inducias etiam à Mauris pretio redimendas diſputabat nulla honeſtatis, quã metus non recipit, cura. Quid, inquit, an tantis copiis & tam exercitis exiguum noſtrorum numerum obiiciemus, temeritateq; in certum exitium ruemus? an non ſentis in vnius prælii euentu diſcrimen rei Chriſtianæ verti? Nimirum in tua ditione bellũ geritur. ſi vicerimus parum vtilitatis accedet: ſi victi erimus prouinciã viribus nudatã, metu oppreſſam in hoſtiũ venire poteſtatẽ, quod horret animus, neceſſe erit. Vide ne turpe ſit vrbes & oppida tot ſeculis & tam multo Chriſtianorum ſanguine parta, vno puncto vnoq; momẽto amittere: quod poſteri non virtutẽ, ſed temeritatem interpretentur. vt fere audacia conſilia ex euentu famam habent. Atque illud conſidera, maioris ſæpe virtutis eſſe animum ratione compeſcere, quã hoſtes ferro ſuperare. In hoc magnam ſibi partem fortuna vendicat, illud magnorum virorum præcipuum munus eſt. Quid vero magis temerarium quam ſacra, patriam, vxores, liberos, penates inani laudis cupiditate in apertum & maximum periculum vocari? Tu quod fert animus id facito, etiam ego nullum ſalutis periculum tuo iuſſu ſubire recuſabo: meo tamen conſilio nunquam cum tanto reipublicæ diſcrimine totius certaminis aleam ſubibis. Comes haudquaquam ignorabat eam orationem ex ore Gonſalui à multis miſſam. vicit tamen laudis ſtudium. Itaque cum de ſuorum virtute, de diuino præſidio, de gloria parta, cui maculam inuri morte ipſa grauius arbitrabatur, longa oratione diſputaſſet, reliqui aut vero aut ſimulate ſententiam laudarent: votis r te nuncupatis obuiam hoſti Laram vſq; progreſſum, vbi Maurorum caſtra erant. Eo loco Ferdinandus Comes animi cauſa venatum egreſſus, dum aprum inſequitur à ſociis diuulſus eſt. In vicino monte ſacellum operis vetuſti erat hedera contectum: & Petri Apoſtoli nomine erecta ara. Vir ſanctus Pelagius nomine, & ſocii duo. vitæ tranquillioris genus conſectantes locum domicilio delegerant. aſcenſus difficilis erat, arcta via. fera tanquam ad aſylum in ſacellum ſe recepit. Comes loci religione tactus à vulnere quidem abſtinuit, nixuſq; genibus Dei opem venerabundus implorabat. Præſto adeſt Pelagius: & quoniam dies in noctem inclinabat, tenui cœna exceptus, in precationibus & lacrymis noctem tranſigit. Cum luce Pelagii oraculo de belli ſucceſſu edoctus hilaris ad ſuos redit, de ipſius ſalute ſolicitos. re omni expoſita, incaleſcunt militum animi ad pugnam, qui timore ſuſpenſi fuerant. Collatis mox vexillis dimicatur. ab exiguo Chriſtianorum numero numeroſa hoſtium multitudo proſtrata eſt. Dux cum iis qui ex clade euadere potuerunt, fugæ beneficio ſeruatus. Ea victoria res Chriſtiana, quę inclinata eſſe videbatur, reſtituta eſt. noſtri læti & hoſtium ſpoliis onuſti domos redierunt. Pelagio viro ſancto prædæ pars ceſſit: & procedente tempore Ferdinandi impenſa, ad ripam Aſlanciæ fluminis monaſterium magnificum è bell cum manubiis excitatum S. Petri nomine: vbi Gonſalui patris oſſa tumulata ſunt. cui monaſterio Pelagii ſacellum in vicina rupe eminens coniunctumque, noſtra etiam ætate monſtratur. Vincentii Martyris corpus dempto tantum capite, atque Sabinæ & Chriſtetæ Vincentii ſororum habere ſe eius cœnobii Benedictini monachi gloriantur: alii eam poſſeſſionem ad alios ablegant. Garſiæ certe quondam eius monaſterii Abbatis, quem in ſanctorum numero reponunt, ſepulcrum eo loci monſtratur. Mauri poſt ſuperiorem cladem haudquaquã animis fracti, denuo de Caſtella cogitabant. Et Ordonius Rex Luſitanica expeditione defunctus, & vindictæ ſtudio ardens, bellum in Ferdinandum Comitem comparabat. Magno in periculo res erat. Verum Ordonii animus vt erat ad modeſtiam compoſitus, legatione Comitis facile mitigatus eſt, omnibus precibus veniam deprecantis: quę feciſſet non ſua quidem ſponte, ſed eorum potius fraude perpetrata, qui ipſius facilitate abuſi eſſent. paratum ſe imperata facere: nouiſque officiis prę-

teritam offensam compensare. Ingentes Maurorum copias in Christianorum perniciem comparari. debere cum priuatis affectibus atque dolori communem nominis Christiani caussam potiorem habere. Ea legatione non Rex conciliatus modo, sed tantum copiarum adiunctum, quanto opus erat ad Maurorum impetum, qui ad Sancti Stephani oppidum non sine maleficio processerant, propulsandum. pugnæ euentus nostris prosper fuit: magna barbarorum strages. Ordonius Rex tantæ victoriæ nuncio lætus bonaque spe plenus, nouam in Mauros expeditionem adornabat, cum Zamoræ morbo lethali oppressus
955. est anno nongentesimo quinquagesimo quinto. Corpus Legione ad D. Saluatoris, vbi pater tumulatus erat, in sepulcrum illatum regio funere atque apparatu.

Sanctius cognomento Crassus Legionensis Rex. CAP. VII.

ORDONIO superstite, vbi gentium Sanctius frater fuerit, & an vllam reipublicæ partem attigerit incertum est: ac ne illud quidem constat, fuerit ne inter fratres reconciliata gratia, an perpetuo inimicitia viguerit. pudenda scriptorum huius ætatis incuria, luce sæpe destituatur historia necesse est. Conuenit, defuncto Ordonio Sanctium nullo impediente Legionis imperiũ suscepisse. Crassi cognomen à multo abdomine factũ. corpore erat rebus gerendis inutili, ingenio minime malo, præstanti animi indole, & rebus aduer-
956. sis admirabili constantia. Altero regni anno, qui fuit eius seculi quinquagesimus sextus, alienato exercitu atq; tumultuanti ob studia partium nondum penitus restincta, ad auunculum Regem Vasconum confugere compulsus est, regnumq; relinquere suspensis incertisq; amicorum voluntatibus, multis inimicis: quorũ studia in Ordonium propensa erant eius Alfonsi filium, cui Monacho cognomen fuit. Sanctii discessu Ordonius facile regno potitus est: & quo maior esset auctoritas, Vrracam ab Ordonio patrueli repudiatam patre Comite concedente vxorem duxit. Erat ingenio malo prauoque: vnde illi Mali cognomen. & cum impotenti naturæ frenos daret, quod semper in summa potestate exitiale fuit, odium gentis & ex inuidia contemptum incurrit. Oblatam ex ea re occasionem regni recuperandi non despiciebat Sanctius: prius tamen corporis extenuãdi caussa auunculi Regis consilio profectus est Cordubam: vbi excellẽtes medicos esse, ac nominatim eius morbi sanandi peritos fama vulgauerat. Venientem Abderrahmanus benigne accepit. cura adhibita, cuiusdam herbæ (nomen non proditur) virtute, extenuata aruina corpus ad competentem habitum perductum est. Quo maior esset gratia, valida Maurorum auxilia, vt in regnum restitueretur, adiuncta. Gloriosum Regi barbaro erat rerũ pace & bello arbitrum esse videri. Sanctii aduẽtu, æmulus ne tentata quidẽ defensione in Astures fugit (tantus repente Ordonium timor inuasit) inde pari desperatione ad soceri Comitis ditionem. Miseros omnium studia destituunt. in quo præsidiũ esse debuit, ab eo propter ignauiam exosus vxore ablata finibus Castellæ pulsus est. In Maurorum ille clientelam concedens, egenus & profugus turpem vitam exegit: ac prope Cordubam demum extinctus est. Eodem tempore Castellæ arma mota sunt, intestiniq; tumultus extiterunt. Vigila ex alterius Vigilæ nepotibus, quem Alauæ principatum tenuisse dictum est, iis locis atque in finitima Castellæ parte late dominabatur. Is ætate ferox, familia, opibus & multis clientelis potens, in Castellæ Comitem Ferdinandum Gonsaluum arma sumpsit. Comes vti erat omnis insolentiæ impatiens, Vigilam & socios victos, omnibusq; vestigiis insecutus, ac nullo loco consistere sinens, patria relicta ad Mauros confugere compulit. quæ res magnorũ motuum occasio extitit. Alhagibus Almansor, an horum precibus prouocatus, an præteritæ ignominiæ sanandæ cupiditate ardens, magno comparato exercitu in Castellæ fines excurrit, formidabilis æque ac infensus nomini Christiano. Ferdinandus de lectu suorũ habito, Pelagii inuisendi cupidus, ex itinere eius domiciliũ adiit. decessisse inuenit. sollicito de belli euentu ac dormiẽti Pelagii oblata species indicat victorem fore. numine fretus progrederetur ad bellum venturi securus, prælio primo quoq; tẽpore decerneret. Ad Petrã Hitam cõcursum est tanto animorum ardore, quanto nusquã ante. barbari multitudine confidebant. nostri causa, virtute, animis, & diuino patrocinio. exiguus numerus pro hostiũ multitudine: quadringenti quinquaginta equites, pedites quindecim millia. viuida bello virtus. triduo continenter pugnatũ memorant, nisi quantũ nox temporis curandis corporibus dedit postremo die D. Iacobus in acie visus victoriã peperit. Hostes maiori quam vnquã clade oppressi in pugna & in fuga: biduo enim fugientes persecuti sunt nostri. Hoc bello profligato ex vniuersa Castella legati principes ciuitatum, sed & externarũ gentium gratulatum Comiti pro diuino munere venerunt, vnius virtute confitentium periculo in præsens, in futurum metu magno & grauissimo rem Christianam ereptam. Legionis Rex Sanctius nobilissima.

lissima legatione missa, secundum gratulationem postulabat, vt quoniam ex vniuerso re-
gno concilium euocare cogitaret de maximis rebus, venire Legionem ne recusaret. Gra-
ue id Comiti postulatum visum est, in officii simulatione insidias verito, ne per fidem con-
uentus ab astuto Rege circumueniretur iniuriarum memori. nulla tamen detrectandi
imperii honesta caussa sese ostendebat. venturum dixit. affuit die dicta, magno proce-
rum comitatu prosequente. Rex ipse honoris causa venienti obuiam progressus est. Con-
uentus habitus est anno nongentesimo quinquagesimo octauo. In eo quid fuerit const- 958
tutum clam est. tantum memorant generosum equum & accipitrem pari nobilitate, Re-
gi expetenti cum dono accipere noluisset, ingenti pretio abs Comite fuisse venditos. ad-
iecta lege, vt nisi ad certam diem optima fide appensum esset, singulo quoque die summa
vsuris conduplicaretur. Praeterea Therasiae viduae Reginae astu, cum patris vlciscendi cu-
piditate aestuaret, Sanctia eius soror Comiti pacta est. Vrraca Comitis vxor defuncta erat:
Sanctia apud Garsiam fratrem Vasconum Regem. vi parum processurum sperabant. San-
ctius fidem aperte fallere recusabat. insidias Comiti tendere, & Vasconum perfidia pro ar-
mis vti parant. Foederis ignarus Garsias Sanctius irruptione facta per caussam superiores
iniurias vindicandi, Castellae terras populandi finem non faciebat. Comes cum rediis-
set in patriam, per legatos monere damna quae illata erant resarciret: si negligeret res suo-
rum sibi curae fore. Ea legatione quoniam bellum denunciare videbatur, ad arma con-
cursum est. Breui, commisso praelio, Comes victor euasit. quo in bello Lupus Diacius
Cantabriae regulus, vt historiae eius gentis memorant, Comiti affuit, Eneco Ezquerra
genitus, Zuriae Cantabriae olim Principis pronepos. Secundum eam victoriam pace fa-
cta, Ferdinandus Comes in Vascones abiit, vt ad nuptias inermi turma stipatus in pompę
modum. Res laetitiam & securitatem magis quam formidinem ostentabat. Ab infido
Rege, qui armatus venerat, comprehensus est. Sanctiae arte cuius amore in eam calami-
tatem praecipitatum erat, è vinculis liberatus, cum ea fugit in patriam. Affuere ad Castel-
lae limites in Riuogiae ea parte agri, vbi postmodum Villoradum situm est, Castellani mi-
lites iurati non prius se domum redituros, quam Comes in libertatem esset vindicatus.
Magna vtrinque gratulatio, laetitiae significatio singularis. Burgos vrbem cum ventum
esset, nuptiae celebratae sunt. Rex Vasconum sororis arte delusus bellum comparat, neq;
Comes recusat. ad confinia vtriusq; ditionis dimicatum est. Rex victus in hostis potesta-
tem redactus est, anno nongentesimo quinquagesimo nono. Quo anno, Arabum imperii 959
trecentesimo quinquagesimo, Abderrahmanus Cordubae Rex in extrema senectute de-
cessit: ad quem sub vitae finem Sanctius Legionis Rex honestissima legatione missa, cuius
legationis Velasco Legionensis Episcopus princeps erat, pro iure initae olim amicitiae petiit
Pelagii Martyris corpus ad se mitti. id munus magni beneficii loco habiturum. Quod Ab-
derrahmanus facere detrectauit, ac eius filio & successore Alhaca, qui à morte patris se-
decim annis regnauit & duobus mensibus, non multo post est impetratum: pacis enim
studio, cui deditus erat, vicinis Principibus gratificari cupiebat. Garsias Rex Vasconum
cum Burgis tredecim mensibus in custodia esset detentus, libertati redditus est. Sanctiae
lacrymae & principum preces infensum Comitis animum peruicere. Therasia Regina im-
potenti animo foemina, quoniam fraus in Castellę Comitem concepta parum successerat,
nouas insidias comparare constituit: ac Sanctio filio Legionensi Regi persuadet, Comi-
tem ad generales regni conuentus, quibus de supremis reipublicae rebus deliberandum
erat, euocare. Venit ille inuitus, quia dolum suspicatur. Rex neque obuiam progreditur,
vt ante fecerat, & in genua incumbentem, manum regiam de more osculaturũ contume-
liosis verbis reiectum, custodiae mancipari mandat. Ex ea re moeror & luctus subdito-
rum animos occupauit. Sanctia virili animo foemina, ingenio callido, viri liberandi
caussa fingit se Compostellam religionis ergo adire velle. Legione vbi Comes vinctus
erat, iter erat. Rex nobilissimae & propinquae foeminae (erat enim matertera) aduentu nun-
ciato factus obuiam, benigne accipit hospitio. Illa humilimis precibus inuisendi virum pe-
tit facultatem. Nulla neq; honestior petitio esse poterat, neq; iustiori de caussa, quam viri
calamitatem subleuandi. Datum à Rege vti ea nocte apud eum maneret. luce dubia Co-
mes vxoris vestibus indutus è custodia emissus est: equoq; qui ad eam rem paratus erat in
patriam euasit. Sanctia mariti vicaria è carcere Regi nunciat aufugisse Comitem. ne quid-
quam in foeminam regiam & propinquam sanguine statuat. viro nullum periculum dene-
gare fas esse putare. quae fecisset ea de caussa, si non laude certe venia digna esse: apud Re-
gem praesertim, cuius praecipua virtus subleuandis calamitosis oppressisq; cernitur. Rex
dolere primum sua se spe delusum: deinde animi impetu ad rationem reuocato, regiae foe-
minae pietatem admirari, animiq; constantiam. Demum cum multo verborũ honore col-

laudatam ad virum ſplendido comitatu adiuncto deduci iubet. Comes ſucceſſu lætus, tametſi Rex commiſiſſe videbatur vt hoſtis loco eſſet, quod pro equo & accipitre precium pactus erat. Regem poſtulat. Summa vſuris immenſum excreuerat. cum ſolutio differretur, agros Legionenſium euaſtat. neque prius malis finem facit, quam abs Rege quæſtores miſſi ſunt vt pecuniam Comiti integra fide penderent. Re ad calculos redacta, inuentúm regios theſauros ſoluendo pares non eſſe. Conuenit vt debiti compenſatione, Caſtella ſui iuris eſſet, neque amplius Legionenſium Regum imperium reſpiceret. Quod
965. fœdus factum affirmant à partu Virginis anno nongenteſimo ſexageſimo quinto. Quo anno Maurorum validæ copiæ in regni fines inuectæ Legionem obſederunt. vnde non leui clade accepta militum qui in præſidio erant, & ciuium virtute repulſi ſunt. Ex Oceano maligno nimirum ſtellarũ concurſu excitata vis flammarum ingens, in terras finitimas effuſa & Zamorã vſq; perlata, multa oppida & agros incendio deformauit. Garſias Sanctius Va-
966. ſconũ Rex diem obiit anno nongenteſimo ſexageſimo ſexto. Reliquit ex Theraſia vxore Sanctium & Ramirum: filias præterea Vrracam, Ermeſildam & Semenam. Quo loco defuncti corpus fuerit tumulatum clam eſt. In Leirenſi monaſterio quidam ſuſpicantur. Aluendenſes ſchedæ in caſtro Sancti Stephani aiunt. Imperium Vaſconum Sanctius cognomento Garſias poſt patrem adeptus eſt: & cum eo Ramirus frater, exequata duorum poteſtate an diuiſa ditione incertum. decem amplius annis regnaſſe Ramirum ex Alueldenſi conciliorum libro hac ipſa tempeſtate deſcripto ſatis conſtat: cælibem & ſine prole deceſſiſſe magnæ coniecturæ indicant. Sanctius, qui ſe Pompelonis, Anagari, & Alauæ Regem dixit, vt vetuſta diplomata declarant, regnauit annis viginti ſeptem, nulla re memorabilis propter incuriam eius ætatis ſcriptorum: niſi quod ſatis conſtat Cantabriæ ducatum Vaſconum regno adieciſſe: Triciumque eius prouinciæ principem ciuitatem Cantabrici imperii ſedem ea tempeſtate. religioni amplificandæ deditum fuiſſe, Leirenſiq; S. Æmiliani ad Anagarum, D. Ioannis Rupenſis monaſteriis agros & oppida inſigni liberalitate donaſſe. Vxorem habuit Vrracam, vnde Garſias Sanctius natus eſt cognomẽto Tremulus, quod initio pugnæ vehementius commoueri toto corpore ſolitus eſſet, quam is armorum vſus regiaque dignitas poſtulare videretur. quod tamen naturæ vitium, præclaris factis compenſare in ipſo prælio ſolitus erat: nullumque aut prudentis Ducis, aut ſtrenui militis officium prætermittere. Noui motus in Calæcia extiterunt, prouincia in factiones diducta haud idoneo tempore, cum Maurorum arma laceſſerent. de cauſſa non conſtat. Regis diligentia tumultus breui compoſiti, quibuſdam factioſis male mulctatis. alii in Luſitaniæ partem eam pulſi ſunt, quæ Regis imperio parebat. Comes quidam Gonſaluus nomine, ingenio prauo pro Rege eam prouinciam gerebat. Is exulum patrocinium vt ſuſciperet (erat enim partibus infectus) arma in Regem ſumpſit, atque ad Durii ripam progreſſus eſt. Ibi cum virtute diffideret, ab ingenii calliditate præſidium petens, humillimis precibus eorum quæ commiſſa erant veniam impetrat. Erat in omnia Regis familiaria iura aſſuetus. In priſtinum gratiæ locum receptus, incauto Regi pomum medicatum præbet: quo guſtato veneni vis per venas diffuſa vitalia ſenſim occupare cœpit.
967. Legionem deduci ſe curat. deſperata ſalute prope eam vrbem, tertio die ex quo venenum hauſerat, extinctus eſt anno nongenteſimo ſexageſimo ſeptimo. Corpus in D. Saluatoris illatum. regnauit annis duodecim.

Ramirus eo nomine tertius, Legionenſis Rex. CAP. VIII.

THERASIAM Sanctio Regi nupſiſſe exploratum eſt: Ramirumq; quinq; annos natum ex ea à patris morte relictum, regnum obtinuiſſe annis quindecim. propter teneram eius ætatem, rerum procuratio penes matrem Reginam & Eluiram (Geloirã alii ſcribunt) amitam erat, lectiſſimas fœminas prudentia ſingulari: tametſi ſexus & ætatis deſpectu magni motus excitati ſunt. Hermigildi ſucceſſorem Siſnandum Compoſtellanum Præſulem, cum nobilitate fretus (erat enim Menendi Comitis filius, Gundeſindi Epiſcopi propinquus) eccleſiaſticos reditus & facultates turpiter conſumeret, Sanctius Rex exauctoratum carceri manciparat: Rodeſindo Cellę nouæ Benedictino monacho in eius locũ ſubſtituto. erat is regio ex ſanguine Guterrio Comite ex Aldara vxore natus. Siſnãdus hoc tempore è cuſtodia elapſus, armis Compoſtellanam eccleſiam occupat, ſucceſſoremque vltimi ſupplicii metu perfuſum abdicare cogit: rediréq; in monaſteriũ ſuum, vbi vitæ reliquum exegit. Fœdus cum Cordubenſi Rege initum extabat: nouiſq; officiis confirmatum erat, cum Pelagii corpus in noui Regis gratiam Alhaca Cordubenſis Rex conceſſiſſet: quod in monaſterio Sanctii Regis impenſa Legione extructum collocatum eſt: vti ipſi in

animo fuerat, sacris exuuiis Martyris ædem augustiorem facere. Id cœnobium Ioannis Ba-
ptistæ atq; Pelagii olim nomen prætulit, nunc D. Isidoro sacrum. Ea pax hac occasione est
violata: Vigilæ, quem Cordubam aufugisse monstratum est, quotidiano conuitio Mauri
ad arma contra Castellæ Comitem, vnde tam multæ iniuriæ extabant, excitabantur. Al-
haca Rex tametsi pacis quam belli cupidior erat, suorum vocibus prouocatus, numeroso
exercitu conflato in castellæ fines inuasit. Sepulueda, Gormatium, Septimancæ, Don-
niæ expugnatæ: & rerum successu faciente animos fœdere contempto in Legionensium
fines penetratum est. Zamora in eo tractu vi capta, soloque æquata. Quibus malis vi-
ctus Ferdinandus Comes anno altero, salutis nongentesimo sexagesimo octauo supre- 968
mum diem obiit Burgis. Sepultus est ad Aslanciæ ripam in D. Petri monasterio: vbi in-
scriptiones, eius & Sanctiæ vxoris nominibus ad aram maximam cum cippis monstran-
tur. Funus non magis apparatu suorum celebre fuit, quam iustissimis vniuersæ prouinciæ
lacrimis, optimi atque fortissimi Principis, quo Duce tandiu Christianorum res steterat,
interitum deplorantium. Ex duabus vxoribus filios genuit Gonsaluum, Sanctiū, Garsiam
cognomento Fernandum: nonnulli Petrum & Balduinum addunt. Cæteris aut immatu-
ra morte sublatis, aut posthabitis, Garsias Fernandus patri successit: in quo indoles erat, &
magnarum virtutum semina, quæ breui ad frugem peruenerunt. reliquit præterea Vrra-
cam filiam, de qua paulo superius nō semel mentio facta est. Eodem tempore Nortmanni,
qui in parte Galliæ consederant, cui olim Neustrię nomen nunc Nortmannię, Heruei Re-
mensis Pontificis opera ante aliquot annos facti Christiani, cum Hispanię littoribus assue-
uissent, comparata instructaq; numerosa classe, in Calæciæ oram excursiones faciunt. vi-
cos, castella, oppida incendunt. multi mortales cum alia omnis generis præda capti. bien-
nium ea calamitas tenuit. Rex ob teneram ætatem, prouinciæ defendendæ non satis cogi-
tationes explicabat. Sisnandus Compostellanus Præsul, homo armis quā infulis aptior, ra-
ptim collecta incolarum manu ad Fornellos oppidum hostem consecutus in tumultuaria
pugna sagitta sauciatus periit ad quartū Kal. April. anno nongētesimo septuagesimo nono. 979.
vitę exitus cōsentaneus fuit. illud in reliqua vanitate laudatur, quod Compostellæ mœni-
bus extruendis, ne hostium iniurię loci sanctitas opportuna esset, diligenter operā nauauit.
Cæterū Nortmānos præda graues, & impedito agmine procedentes, Gonsaluus Sanctius
Comes ei bello delectus Dux, ad mare improuiso adortus ingenti cæde prostrauit. cecidit
Dux ipse Gunderedus. pręda & captiui erepti. naues ad vnā captę, incensęq;. magno peri-
culo & solicitudine Hispania liberata est. Cordubę per idē tempus Alhaca Rex defunctus
est anno 976. Arabum trecentesimo sexagesimo sexto. Quo anno Rasis Maurus com-
mentarios de rebus Hispanię Arabice à se conscriptos Balharabo misit Miramamolino A-
fricæ, eius hortatu ad scribendum incitatus. Alhacæ inter octo filios ætate minores atq; ad-
eo pueros Miramamolino auctore, cuius arbitrio controuersia permissa est, cum Mauri in
Hispania voluntatibus discreparēt, successit Hissemus annos natus decem & menses qua-
tuor. regnauit annos triginta tres, menses quatuor nomine tenus: cum rerum potestas pe-
nes Mahomadem esset virum industrium, qui Alhagibus, hoc est, Prorex initio dictus est,
regni modo procuratione consensu procerum eius fidei concredita: deinde Almansor,
id est, victor, cum sæpe de hostibus victoriam reportasset. Hinc intestini motus nati sunt,
Rege in ignauia, otio atque voluptatibus desidente, aliis eius nomine imperantibus. Vber-
rimis Hispaniæ agris, mitissimo cælo, clementibus accolarum ingeniis multum de animo-
rum ferocia mutatum erat, de viribus corporis detractum. neq; prius dissidia constiterunt,
quā Hissemus paterno regno spoliatus est. Haud multo meliori loco res nostræ ei āt. molli
educatione, vt inter fœminas Regis mores deprauati erant, animi vigor laxatus. Vrraca v-
xor, quam duxit anno, 981. viri potens erat. matris & amitæ Eluiræ virginis sacræ, quarū 981.
aliqualis reuerentia vitia comprimebantur, consilia repudiata. Aditu difficilis, verbis pro-
cax Calæcos proceres irritauit maxime, feroci homines ingenio. Ab his gradibus suis con-
temptui esse cœpit. male cogitantibus rempublicā conturbādi occasio suppeditata est. A
Calæcis, vti necesse erat, initium rebellandi factum. Veremundus Regis patruelis, Ordo-
nii Regis eo nomine tertii filius, tumultuantibus ducem se præbuit spe paterni regni, quod
iniuria ablatum erat, armis recuperandi. Ramirus suo periculo à torpore excitatus tan-
dem, hostibus occurrit. vno & altero anno, vario successu bellum geritur, scissis regni stu-
diis in ambos: ad extremum æquo marte pugnatum ad Portellam Arenariam (id oppido
nomen prope Monterrosum est.) multi vtrinque cadunt. à neutris victoria stetit. ab ar-
mis ita secundum prælium discessum, vt Calæcia in Veremundi potestate maneret, Com-
postella noui regni sede. Pelagius Lucensis Episcopus, eius vrbis Veremundi ex voluntate
Pontifex creatur, natus Roderico Comite, prauis moribus. Itaq; loco excidit. Petrus Man-

ſorius monachus Abbaſq; virtute ſpectata, in Pelagii locum ſubrogatus eſt. hoc Pontifice templo Compoſtellano reſtituta ſunt quæcunq; iniuria ſuperiorum temporum erant ablata. Rodericus Comes filii reſtituendi cauſſa, Mauros in prouinciam euocat. miſerabilis rerum facies,& ludibrium religionis Chriſtianæ, barbarico impetu atq; armis Calæcia vehementer infeſtata. Compoſtella ipſa capta, templi paries ad terrā proſtratus. ab Apoſtoli ſepulcro temperatum,qua de cauſſa incertum: niſi quod ſatis conſtat,ſuam ſedem ſuumq; templum Iacobum Apoſtolum eſſe tutatum, & illatæ iniuriæ grauia exegiſſe piacula. corruptis inteſtinis diſſenteriæ morbus toto exercitu vagatus,magnā partem cum ingenti dolore conſumpſit. Almanſor ipſe,tantæ cladis ecqua cauſſa eſſe videretur ex quodā percontanti cum eſſet reſponſum: vnum è diſcipulis filii Mariæ loco ſepultum, arrepta fuga redire in patriam cōtendit. Verum in Celtiberis ad Medinam Celinam nobile oppidum,ſimili fato conſumptus eſt. Alia parte repetitis expeditionibus Mauri multa oppida noſtris eripuere Gormatium prope Vxamam,atq; Atienſam,in Vacceis Septimancas longa obſidione fatigatis incolis victoq; acie Ramiro Rege,cum ad diſſipandam obſidionem accurriſſet. nunquam maiori in periculo res Chriſtiana fuit ex quo reſurgere cœperat in Hiſpania, noſtris diſcordia ſciſſis, Alhagibo magni nominis Duce cuncta pro Regibus Cordubę administrante, implacabili odio nominis Chriſtiani. Compoſtellani quidem templi paries diſcedentibus barbaris Veremundi Regis, & Petri Manſorii Pontificis diligētia inſtauratur,& Maurice ſuperſtitionis ſordibus procuratis,templum ex Chriſtiano ritu,ſolenni cęremonia expiatur. Petro in eius eccleſiæ epiſcopatu Pelagius Diacius ſucceſſit, ex iudice profano repente Epiſcopus factus, malis artibus viq;. & hoc deiecto, quoniam inſolentes mores erant,ſuperbæ aures, frater Vimara ſuffectus vita ſimili, ſiue proditione in flumine Minio periit. Vitio illorum temporum mores ſacerdotum in leuitatem incubuerant maxime,non in Hiſpania tantum,ſed in aliis etiam orbis terræ partibus. Romaq; ipſa,quæ caput & domicilium ſanctitatis eſſe cōſueuit,grauiſſimo ſchiſmate exagitabatur, Bonifacio, Benedicto, & Ioanne per hæc tempora,de pontificatu cōtendentibus. Morū prauitas quanta fuerit ex Luitprando Ticinenſi Diacono,qui viſa in hiſtoriam retulit, cognoſcere licet. Vimaræ alius ex eadem familia ſucceſſor eſt datus, cuius nomen memoriæ proditum non eſt (Iſquariam nonnulli codices habent ſuſpicor falſo.) Is duobus conſanguineis,nihilo ſanior cum eſſet, Regis iuſſu carceri eſt mancipatus. Ad Ramirum redeamus, quem otium & ignauia exitiale in Principibus malum, ad vitæ exitum tenuerunt. Obiit Legione anno
982. 982. Sepultus eſt in Deſtrianæ monaſterio, quod in Ornenſi valle. S. Michaelis nomine à Ramiro auo extructum fuiſſe monſtratum eſt. vnde Ferdinādi eo nomine ſecundi iuſſu, poſt ducentos circiter annos in Aſturicæ templum maximum migrauit. Sampyrus Aſturicenſis Epiſcopus, vnde pleraq; mutuati ſumus, hîc finem ſcribendi fecit. Progreditur Pelagius Ouetenſis Epiſcopus,qui Alfonſo Imperatore vixit. vtriuſq; fidem,quoniam pleriſque rebus interfuerunt,certiſſimam arbitramur,Sampyri maiorem.

Veremundus Podagricus Legionenſis Rex. CAP. IX.

RAMIRI obitu, regni ſucceſſio ad Veremundum eo nomine ſecundum deuoluta eſt, tum lege, cum defuncti ſine liberis Regis Veremundus patruelis eſſet, tum neceſſitate: quoniam regni partem armis occupatam obtinebat. regnauit annis ſeptendecim, neruis ęger, vnde illi Podagrici cognomentum. Priſcas leges Gotthorū nouo edicto ſanxit: & Pontificum Romanorum reſpōſa,vt ſecundum ea ius redderetur, ſanctiſſima lege ſtatuit. Verum priuſquam huius Regis res geſtas ordine explicare incipimus,ad Garſiam Fernandū Caſtellæ Comitē reuocanda narratio eſt. A quo ſatis conſtat initi principatus initio,cū Mauris ad Gormatiū oppidum,ipſamq; Durii ripam acie dimicatū. cæſi profligatiq; hoſtes haud exiguo numero. Accidit in eo prælio,quod memoriæ prodendū eſſe videtur,vt Ferdinandus Antolinus vir nobilis & religionis cultui deditus,rei diuinæ procurandæ cauſſa, quod ſemper ante pugnam facere conſueuerat,maneret in templo dū ab aliis dimicatū eſt. Numini quā grata eius viri pietas eſſet,miraculo indicatū. ipſo in templo primum, deinde domi ignominiæ metu reſidente latitanteq;,eius ſpecie quidam,Genius ſcilicet bonus,inter primos fortiter pugnare viſus eſt: vt eius diei victoria Antolino potiſſimū tribueretur. recētia vulnerū veſtigia,& ſanguinis maculæ in equo & in armis inuenta miraculum confirmarunt: req; omni prodita, Antolini innocentia virtuſque illuſtrior euaſit. Garſias Comes hoc profligato bello, duas vxores duxiſſe memoratur,priorem Argentinam nomine, formę dignitate captus, quam pater nobili loco Francus Compoſtellam religionis cauſa, ipſam & matrem ducebat. Sexto à nuptiis anno, cū vir ex morbo decūberet, initi cōiugii

tædio

tædio, an patriæ cupiditate procerem quendam Francum è Compostella redeuntem in Galliam secuta est. Sic nostrates historiæ affirmant. Garsias Comes Egidio & Ferdinando viris principibus, reipublicæ procuratione demandata, in eam Galliæ partem mutata veste contendit, vbi Argentinam morari exploratum habebat. Erat Argentinæ priuigna nomine Sanctia, ex priuata, vt fit contentione nouercæ infensa. Ab hac spe nuptiarum iniecta, siue fœminei ingenii leuitate, Comiti aditus in ædes prębitus. Argentina & adultero in strato obtruncatis Garsiam in Hispaniam secuta est. Nuptiæ magno apparatu & gratulatione Burgis celebratæ. Pleriq; totius huius narrationis fidē eleuant, & Garsiæ vxorē Onā dictam affirmant S. Saluatoris Onię argumēto, quod monasterium de vxoris nomine memorant à Garsia Fernando Comite Castellæ constitutum. alii Abbam, vt sepulcrorum ad Aslanciā & Cardeniā vetustę inscriptiones ostendunt. verum quis certo dispiciat? nos tantam varietatē admirari magis, quam quid potissimū sequeremur habebamus. Neq; multo maiori fide traditur Maurorū irruptione, quo tēpore Comes abfuit, cum Burgos vsq; progressi essent. S. Petri Cardeniæ monasteriū euersum, monachos trucidatos: quod alii ante centū annos cōtigisse ponūt. nisi fortassis bis eadē calamitas extitit. In Riuogia oppido Bosca, Nunilo & Alodia sorores germanæ, ob fidei cōstantiam ferro occubuere. corpora Bononiā, quæ vrbs in Gallię Cisalpinę parte est, translata fuisse nōnulli affirmāt: resistunt alii, vti ante dictū est. Pręterea Victor in oppido Cereso Burgensis agri natus, & Eurosia virgo simili supplicio cōsumpti. Eurosiæ corpus ad Iaccam vrbē in Lacetanis, Victoris sepulcrū in municipio Villorado colitur anniuersariis sacris. Barbari enim hac tēpestate, non cū hominibus tantū bellum gerere, sed cū cælo etiā, & Christiana sanctitate dimicare videbātur. Neq; deerant viri, fœminę prętāti magnitudine animi, qui se pro religione patria in certamen offerrent, suoq; sanguine veritati susceptæ darent testimoniū præclarum. Efferæ gentis immanitatem atq; arrogantiam seuerissimis suppliciis diuinum sæpe numen vindicabat. & ferme vbi impietatis exemplum, ibi animaduersionis documentū deterrendis impiis, piis confirmandis extabat. vti Alcorrexi Hispalensi Regulo accidit eadē tempestate. Is Ordonio Rege per Lusitaniæ fines in Calęciam inuectus, Compostellam vrbem euertit in Calæcis primariam augustamq; ipsa loci sanctitate. impii ausus continuo cælitus vindicati. Morbi lues repente exorta grassataq; omnem exercitum consumpsit. perpauci incolumes redierunt in patriam, diuinæ vindictæ præcones, testes deformes acceptæ calamitatis. Eo periculo sublato nouæ calamitates extiterunt: atq; adeo vt nullæ maiores ex quo resurgere cœpit Hispania. Væcordi Principum dissidio Ordonii Regis & Garsiæ Comitis, in quibus præsidium esse rebus asperis debuit, in ea mala pręcipitatum. Cordubę Mahometes Alhagibus Issemi Regis nomine, arbitratu suo rē Mauricā administrabat, magni nominis Dux, bello paceq; prudentia singulari. Erat is studio incensus nominis Christiani opprimendi. graue erat piorum imperiū in Hispania proferri, vires Mauricas consenescere, ludibrioq; gentis nomen esse. ægro animo atq; incenso faces addebat Vigila, is quē Ferdinando Gonsaluo Comite ad Mauros profugisse monstratum est, nulla patriæ religionis cura. præ vtilitate priuata, pręq; studio vindictæ. Contractis Maurorum copiis, adiunctaq; Christianorū manu, quæ Vigilæ auctoritatem secuta erat, in Christianorū terras inuadit. Durioq; transmisso, qui fluuius vtriusq; nationis extremus limes diu fuit, (vnde locis Extremaduræ nomen in aliam partem consequenti tempore deriuatum) ad Asturæ fluminis, quo Legio in Asturibus alluitur, ripam castra posita. Veremundus viribus impar raptim collecto exercitu, improuiso in hostes impetum facit, neglectis custodiis, & omnia magis quam nostrorum aduentum expectantes. irrumpitur in castra. tumultus persimilis pugna fuit. plerique inermes cadunt. Vt quemq; fors cōglobauerat, Maurorum turma pro castris aut inter impedimēta dimicabat. alii fugere, alii arma capere. magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rem inclinatā & periculo proximā Maurus Dux prudētia restituit. in diuersa parte ac ē suorum instruit. inducitq; in Christianos. Hostium illi impetum non tulerunt totis castris palantes, exiguo numero, & longo pugnæ labore defatigati. Conuersa repēte belli fortuna qui vicisse videbātur, fugę se mandant. Insistunt barbari fugientiū tergis. pauci integri, magna pars cōfecti vulneribus Legionē tenent: venissetq; ea vrbs in hostium potestatē, ni propter anni tempus hibernum frigoris & pluuiarū iniurias ab obsidione recedere cōpulsi essent magna gloria parta, spoliis & pręda onusti, certiq; bellum repetere cum primū se anni tempus aperuisset. Veremundus Rex periculo permotus, neq; satis vrbis munitione confisus Sanctorū reliquias, Regumq; corpora, ne hosti ludibrio essent, Ouetū transferenda curauit. Ipse eodē se contulit: Legionis muniendę defendendęq; Guillelmo Gonsaluo Comiti cura demandata. pugnatū ad Asturā est anno nongētesimo octogesimo quarto. Quo anno Myro Gerundēsis Episcopus, Myronis Comitis Barcinonēsis filius supremū diē obiit. Mauro- 984

rum præterea valida manus per eum terrarum tractum vagata (tantus belli ardor incesserat) Borellum Myronis patruelem ad Moncadam arcem acie superarunt. è nostris supra 985 quingentos desiderati. reliqui cum Borello Comite Barcinonem sese ex fuga receperunt. Proximus annus nongentesimus octogesimus quintus insignis fuit duorum principũ vrbium casu, Legionis & Barcinonis. Barcino Kalend. Iuliis, feria quarta, Indictione tertia, à Mauris obsessa, iis qui Borellum acie vicerant, capta est eius mensis die sexta. plerique ciues Cordubam in seruitutem abacti. breui tamen Barcino ad Christianorum ditionem reuocata est, cum Borellus priusquam caperetur ex ea vrbe elapsus, ad colligenda auxilia Minoresæ & vicinis locis delectu habito, iustum exercitum conflasset. Supremum diem octo post annos obiit, Raymundo & Armengaudo ex duabus vxoribus Ledgardi & Aymerudi relictis. Raymundo Barcinonis principatum testamento legauit: Armengaudum Vrgeliæ Comitem esse voluit, Armengaudorum nobilissimæ familiæ in Catalaunis conditorem: quæ bello spectatos Duces cõsequenti tempore haud exiguo numero dedit. Legionem Mahomad Alhagibus numeroso conflato exercitu denuo petiit, propositi tenax, & superioris belli successu ferocior quam antea. Annum ferme circumsessa ea ciuitas est. muris cõtinenti ictu machinarum quassatis, ad Occasum & Meridiem aditus ab hoste patefactus est. Quantum in vnius viri virtute præsidii sit, Guillelmi Præfecti exemplo cognitum est: qui continenti tot mensium labore, viribus fractus ex morbo cum decumberet, periculo renunciato lectica se ad eam muri partem deferri iussit, vbi maxime laborabatur. Suos hortatur vti magno animo resistant: fugæ locum ne ignauis quidem fore: armis salutem, patriam, religionem, libertatem, coniuges, filios tuendos. Nisi defensa vrbe, quæ spes irritatis continenti labore hostibus, nullo perfugio? Sæpe à paucis æquo campo Christianis impiorum multitudinẽ profligatam. Cælitum opem inuocarent. idoneo tempore haud dubie affuturam. His verbis confirmati milites triduo hostes aditu prohibuere. postquam iis diebus exactis captam vrbem Pręfectus, seque cum paucis relictum videt, memor virtutis pristinę, memor nominis Christiani, in confertissimos hostes rapitur, ibiq; pugnans cadit. barbari suorum cæde & temporis diuturnitate incitati, nullo neque ætatis neque sexus discrimine in multitudinem sæuierunt. Vrbs direpta, euersaque mœnia, & propugnacula ad terram prostrata. Eandem calamitatem Asturica passa est, Valentia Campestris. S. Facundi monasterium, Gordonium, Alba, Luna, aliaque oppida & pagi, qua incensa euersaque, qua vi capta atque direpta. Eodem belli impetu in Castellæ finibus Vxama, Valeranica, Atiensa expugnatæ, incendio & direptionibus deformatæ. Neque resisti poterat. tantus furor Christianorum animos inuaserat, vt cum tantum externi belli esset, conuerso in se ferro vecordes atque amentes rem Christianam intestinis dissidiis conficerent. Nam sequenti mox anno septem nobilissimi fratres Laræ reguli (vulgo Laræ Infantes dicimus) Roderici Velasquii perfidia perierunt, nullo propinquitatis respectu: erant enim ex ipsius sorore nati, nomine Sanctia. Paternum genus ad Castellæ Comites & Didacum Porcellum referebant. ex cuius filia, vt superius est demonstratũ, & Nunnio Belchide, præter Nunnium Rasuram Comitis Garsiæ Fernandi proauum, Gustius Gonsaluus natus est. Ex hoc Gonsaluus Gustius Salarum Laræ regulus, pater horum septem fratrum. qui septem fratres non magis in Hispanica historia virtutis fama, quam infelici exitu nobiles fuerunt. Eodem die à Garsia Comite militiæ honore donati sunt, more & cæremonia per ea secula inter Christianos solenni. Accidit vt Rodericus Velasquius Byllareni regulus vxorem nomine Lambram ex Viruescano tractu duceret, principi loco fœminam. nuptiæ Burgis celebratæ affuit Garsias Fernandus Comes, & septem fratres cum patre Gonsaluo Gustio. Exarsit non magna de causa rixa inter Gonsaluũ natu minimum inter frates, & Lambræ propinquum Aluarum Sanctium, haud memorabili euentu: nisi quod Lambra ea iniuria violatam se esse interpretata, ad Barbadillum oppidum, quo honoris gratia deducta à fratribus erat, vindictæ studio mandauit seruo vti cucumerem sanguine delibutum in Gonsaluum iactaret: quo facto atrox iniuria Hispanorum more continebatur. Seruus in ipso Lambræ sinu trucidatus. Rodericus Velasquius de tota re factus certior, nam aberat reipublicę procurandę caussa, iniuriæ impatiens & vxoris conuitio fatigatus, de vindicandis fratribus cogitare cœpit. Optimũ visum est in pacis & beneuolentię simulatione, quo nihil est exitialius, insidias tendere. In primis Gonsaluus Gustius Cordubam legatur per speciẽ pecunias exigendi, quas Rex barbarus erat pollicitus: re vt procul à patria interficeretur: quod litteris Arabice scriptis Regem vt faceret deprecabatur. Ille viri caniciem miseratus, an humanitatis respectu, ab innocentis cęde abstinuit, carceri mancipare satis habuit. liberior custodia erat, & Regis sorori ad vinctum patebat aditus: ex qua consuetudine Mudarram Gonsaluum natum memorant, Manricorum familiæ in

Hispa-

Hiſpaniæ nobiliſſimæ parentem auctoremque. Gonſalui calamitate haud ſatis ferox Roderici animus mitigatus eſt. ad Almenaram in Arauianæ campis ad Gauni montis radices, quæ forſitan Antonino Barbariana fuit, in diſpoſitas Maurorum inſidias ſeptem fratres per ſpeciem Maurorum fines inuadendi, ſecutos inducit, vt nullo tali metu ſecuros. Tametſi Nunnius Sallidus, quo inſtitutore educati erant, fraudem ſubodoratus, in exitium feſtinãtes morari conatus eſt, fruſtra cum fata vrgerent. ducenti equites ſequebãtur, impar Maurorum numero manus. Itaque ab hoſtibus circumuenti, cum multos ipſi peremiſſent, atq; illud in primis cauerent ne inulti animam ponerent, neu capti ſuperiorem gloriã & generis nobilitatem ſeruitute fœdarent: fortium virorum more pugnantes, cruentam atque luctuoſam victoriam barbaris reliquere. ipſi ad vnum cecidere cum Sallido pædagogo. Cæſorum capita fratrum Cordubam miſſa, gratum Regi barbaro munus, ſeni patri triſte ſpectaculum: cum fluentia tabo oculis explorare & cognoſcere iuſſus eſſet. nõnullo vt in malis commodo: ſucceſſit enim ex ea re Regis humanitas, dimiſſusq; in patriam eſt. Stupro genitus Mudarra, cum quartumdecimum ætatis annum natus, agẽte matre ad patrem abiiſſet, Roderici nece fratrum iniuriam vltus eſt. Lambra penes quam maior culpa erat, lapidibus obruta igneq; conſumta. Ea fratrum vindicta, Sanctiæ nouercæ, & vero gentilium ſuorum gratiam promeruit; vſq; eo vt paternæ ditionis hæres fuerit inſtitutus, addita etiam Sanctiæ nouercæ adoptione, cuius hic ritus fuit, rudis quidem ſed inſignis. Quo die noſtra ſacra ſuſcepit, & balteo militari donatus à Garſia Fernando Comite Caſtellæ eſt, nouercæ ampliſſimi induſii manica acceptus, collari etiam induſii capiti inſerto, additoque oſculo in familiam tranſiit. Ex eo more vulgare prouerbium manauit, Ingreſſus manica, collari tandem egreditur: de eo qui ad familiaritatem admiſſus maiora ſibi indies ſumit. Mudarræ filius Ordonius fuit, nepos Iacobus Ordonius à Lara, is cum quo Ariæ Gonſalui filii, vt patriam perduellionis crimine liberarent, quaſi publico conſilio Rex Sanctius à Vellido Ataulpho venabuli ictu confoſſus eſſet, ex prouocatione dimicarunt. Iacobi Ordonii filius fuit Petrus, Vrracæ olim Reginæ amoribus nobilis, nepos Amalaricus à Lara Molinæ regulus, vnde Manricorum gens, & Regum Luſitanorum maternum genus, Malfada Amalarici filia, Alfonſi Luſitaniæ Regis eo nomine primi coniuge. Verum de his aliquanto poſt ſermo recurret. Ad D. Petri Aslantiæ intra monaſterii ſepta, Mudarræ ſepultura monſtratur. de ſeptem fratrum tumulo, eius cœnobii, & S. Æmiliani Cucullati monachis lis eſt, nullo arbitro qui litigantes componat. Quieſcebat feſſa malis Hiſpania, magiſque facultas deerat, quam voluntas tumultuandi. tandiu quies ſtetit, donec ſeptimo demum anno ex quo Laræ fratres interempti ſunt, ſalutis nongenteſimo nonageſimo tertio, Mauri noua 993.
expeditione ſuſcepta, Luſitaniæ terras vaſtarunt: atque ea parte in Calæciam inuecti, Compoſtellam vrbem vi expugnarunt incenderuntque. ne ab ipſo quidem Iacobi Apoſtoli ſepulcro impia ſæuitia temperaſſet, ni repentinus fulgor excitatus diuinitus impios conatus repreſſiſſet. templi tamen campanæ, vt de ſuperatis Chriſtianis trophæi inſtar eſſent, Cordubam ablatæ, diu in ſummo Maurorum templo lampadum vſum præbuerunt. Conſecuta mox diuina vindicta, qua diſſenteriæ morbo, qua peſtis lue, qua Veremundi gladio conſumpti nouiſſimum agmen carpentis, & locis omnibus in reditu prementis. pauci in patriã incolumes redierunt. vniuerſæ etiam expeditionis ductor euaſit Mahomades Alhagibus: qui toties impune Chriſtianorum fines inuaſerat. Eodem anno Rex Vaſconum Sanctius Garſias defunctus eſt. Succeſſit Garſias Sanctius cognomento Tremulus, vt eſt ſuperius indicatum. Regnauit annis ſeptem, laude bellica clarus, ingenio liberali, ac vero in largitiones profuſo: quarum niſi modus adſit, in perniciem vertuntur fonte ipſo, publico ærario exhauſto (vti Sanctio accidit) & neceſſitudine impoſita eius ſupplendi cauſſa, noua vectigalia imperandi. In S. Æmiliani tabulariis huius Regis diplomata extant: quibus quanta fides tribuenda ſit, quiſque ex ſuo iudicio ſtatuat. Inde intelligitur Sanctio fratrem fuiſſe Gonſaluum, & cum Vrraca matre Aragoniæ regnum tenuiſſe. quæ ſi vera ſunt, aut temporarius principatus fuit, aut eo ſine prole defuncto ad fratrem & poſteros imperium rediit. Omnino Veremundus Legionenſis Rex clade Maurorum lætus, atque ex ſuperiori ſucceſſu cogitans ſi Chriſtianorum arma, quorum ex diſcordia tantæ calamitates natæ erant, in vnum fœdus & quaſi corpus conſpirarent, rem Mauricam opprimi poſſe: miſſis legationibus, Vaſconum Regem, & Caſtellæ Comitem Garſiam ad ſociãdas vires ſolicitauit. Debere eos communi Chriſtiani nominis periculo moueri, & iniurias, ſi quæ priuatim exiſterent, patriæ ſaluti condonare. Nefarios barbaræ gentis conatus communibus armis vindicarent. Iis legationibus atque poſtulatis iuſtiſſimis vterque Princeps facile annuit. magnis delectibus ex tribus nationibus, numeroſus exercitus collectus eſt. Rex Vaſconum abfuit, noui ſcilicet regni rebus componendis diſtrictus. Veremundus Rex, tametſi neruis æger

erat, lectica delatus, & cum eo Garſias Comes, aduerſus Mauros profecti ſunt. quos ſuperioris cladis ſanandæ cauſſa, nouas copias conſcribere, atque Corduba egreſſos eſſe nunciatum erat: & Calæciæ agris vaſtatis, direptis oppidis in Caſtellam impetus vertebatur. Ad oppidum Calacanaſorium ad Caſtellæ & Legionis confines ſitum, caſtra caſtris collata. acre prælium fuit. noctis caligine dirempta pugna eſt. multi ex vtraque parte ceciderunt, dubia victoria, niſi quod Mauri per occultam teſſeram ſequenti nocte profectione denunciata, peiora tuliſſe, ac vero noſtrorum virtute eſſe ſuperatos confeſſi ſunt, cum fugę ſimilis profectio eſſet: quod ſpolia in caſtris relicta & ſtrages rerum feſtinandi ſtudio, toto itinere abiectarum magis etiam declarabant. Tanta Alhagibi Ducis impatientia, vt ex rei malè geſtæ dolore, in valle Begalcoraxo obſtinata inedia vitam finiiſſe feratur anno non-
998. gentesimo nonageſimo octauo: cum rem Mauricam procuraſſet pro otioſo Rege & ignauo totis viginti quinque annis. vir acer, minimeque otium patiens bis & quinquagies in Chriſtianorum ditionem armis inuaſit, ſæpe victor. Qua die ad Calacanaſorium pugnatum eſt, quidam piſcatoris habitu Cordubæ ad Bætis ripam tanta locorum longinquitate, ceciniſſe fertur, voce flebili, nunc Arabica, nunc Hiſpanica lingua modos mutando: Ad Calacanaſorium amiſit Almanſor tympanum. vnde in ſpecie hominis à genio malo victoriam euulgatam ſuſpicati ſunt: præſertim inter manus effugiente vmbra, cum ciues Cordubenſes tenere conarentur. Corpus defuncti Medinam Celinam delatum. Succeſſit anno Arabum trecenteſimo nonageſimo tertio, ipſo quo defunctus eſt pater, in regni procuratione filius Abdelmelicus: tenuitq; gentis principatum ſex annis & octo menſibus. Quo ex tempore Maurorum regnum, quod Mahomadis virtute ſteterat (tantum in vnius viri capite opis plerunque ſitum eſt) in occaſum aperte cœpit inclinare. inteſtina diſſidia magnorum imperiorum labes, exitio fuere. Abdelmelicus otii quam belli cupidior, fatalis diſcordiæ ſemina, quæ comprimi debuiſſent negligere viſus eſt. aggreſſus quidem à morte patris bello Chriſtianos laceſſere, magnum terrorem incuſſerat: Legioneq; quidquid ex ſuperiori excidio remanſerat, aut noua cura inſtauratum erat, Abdelmelici impetu diſturbatum. lætior tamen principiis, quam exitu ea Mauris expeditio fuit. Garſię enim Comitis aduentu terga vertere compulſi ſunt: atque numero imminuto in patriam exacti. Tanta deinde deſperatione, vt à cogitatione belli inferendi, Abdelmelico rerum potiente ceſſatum fuerit. Noſtris rei bene geſtæ fructus ſyncerus non fuit, annonæ anguſtia, quam pluuiarum malignitas attulit grauiſſimam. Gudeſteus Ouetenſis Epiſcopus, tertio iam anno in vinculis erat iuſſu Regis, nimirum credulas aures præbere ſoliti prauorũ hominum criminationibus. Ea res in religionem à populo vertebatur. viri ſancti, innocentis Epiſcopi calumniam interpretabantur præſenti malo lui: & niſi mutarent, peſtis luem futuram ominabantur. res ad ſeditionem ſpectabat. Nam multitudo religione imbuta facilius ſacerdotibus quam regibus paret. emiſſus ergo Gudeſteus è carcere eſt. Annum qui à Chri-
999. ſti ortu fuit nongenteſimus nonageſimus nonus, annonæ caritate fœdum, Veremundi etiam Regis obitus inſigniuit. ad Beritium oppidum podagræ doloribus, quibus diu obnoxius fuerat, oppreſſus eſt. ſepultus in Villabona, inde Legione poſt annos viginti tres in Ioannis Baptiſtæ æde tumulatus eſt. Duas vxores habuit, Velaſquitam & Eluiram. Velaſquitam licentia illorum temporum magis, quam ex Chriſtianæ legis permiſſu, repudiauit, ſuſcepta ex ea filia Chriſtina. ex Eluira Alfonſum genuit & Theraſiam. Iunior ex duabus ſororibus ſtupri conſuetudine Ordonium & Eluiram & Sanctiam. Chriſtina filiorum Ordonii natu maxima Ordonio nupſit, cui cognomen Cæco fuit, ex regio ſanguine. Ex hoc coniugio Alfonſus, Ordonius & Pelagius nati ſunt, præterea Alfonſa vxor Pelagii cognomento Diaconi. Pelagius Froilæ Regis eo nomine ſecundi nepos fuit ex filio notho Froila. Ex Pelagio & Alfonſa Petrus, Ordonius, Pelagius, & Nunnius, atq; Theraſia prognati: vnde Carrionis Comites bello ſpectati Duces, domi atque militiæ clari prodierunt, quod alio loco explicandum eſt. ad rationem temporum redeamus. Pelagius Ouetenſis, Lucaſque Veremundo tribuunt, quæ de Ataulpho Compoſtellano Epiſcopo ſuperius commemorata ſunt, feroci tauro obiectum, incolumem euaſiſſe. nobis Compoſtellanæ hiſtoriæ potior fides: & mutata tempora indicio erat, nullum Ataulphum nomine per hos annos Compoſtellæ Epiſcopum fuiſſe.

Alfonſus eo nomine quintus Legionenſis Rex. Cap. X.

ALFONSI minorem ætatem Melendus Gonſaluus Calæcię Comes, eiuſque vxor nomine Maior, Veremundi patris iuſſu gubernandam ſuſceperant, regiiſque moribus imbuendam. Alumno cum quinque annos natus eſſet, Rege renunciato, rempublicam

eximia

eximia fide procurarunt:ſic pater moriens teſtamento mandauit,ſic omnes regni ordines ſanxerunt.ætate confirmata quo maior eſſet auctoritas, & operæpretium educationis tutelæque conſtaret,eorum filia nomine Eluira Regi connubio iuncta eſt: vnde Veremundus & Sanctia nati. Regnauit annis viginti nouem. Altero regni anno,qui ab ortu Chriſti ſecularis maximus fuit, Sanctio Tremulo Vaſconum Rege defuncto,ſucceſſit filius ex Semena vxore(hallucinantur qui Conſtantiam, Eluiram, aut Stephaniam dicunt) patri cognominis Sanctius:quem Sanctius Leirenſis Abbas in minori ætate optimis præceptis excoluit,& omni liberali doctrina informauit.Regnauit annis quatuor & triginta,iis virtutibus inſignis,quæ illi Maioris cognomen pepererunt.præcipua felicitate vniuerſam Hiſpaniam,quam late Chriſtianæ ditionis fines extendebantur, ſub vnum ferme imperium reuocauit:tametſi non optimo conſilio,tributum in partes maieſtate & viribus imminutis, filiis reliquit. Vtriuſque Chriſtiani regni quantum quietæ res erant, eorũ prouidentia qui ad reipublicæ gubernacula ſedebant, tantopere Caſtellæ arma primum hac tempeſtate mota ſunt,deinde Maurorum.gens vtraque inteſtinis diſſidiis tumultuata agebatur in præceps. Sanctius Garſias ab auctoritate patris Garſiæ Fernandi Comitis diſceſſit, incertum qua de cauſſa. prauo homines ingenio nunquam deſunt alternis criminationibus diſcordiæ flammam excitantes. Forte Sanctius paterni imperii diuturnitate feſſus,tantum facinus eſt aggreſſus,graue arbitratus paucos annos, quot in illam ætatem cadere poterãt, expectare. Ad arma ventum: ſciſſiſque gentis ſtudiis inter patrem & filium,vires imperii debilitatæ ſunt. Ea res Mauros non latuit: prouinciam eſſe in armis,diuiſam nobilitatem,diuiſum populum,ſuas vtrique parti clientelas. Nihil propius factum quam vt pars cum parte confligeret. id ne accideret Maurorum aduentu factum. Eo impetu, Abula tardis principiis ab excidio reſurgens,euerſa denuo eſt. Clunia & Gormatium in Vxamẽſi agro eandem cladem pertulere. In magno periculo res erant: neque externo tamen metu commota factionis ſtudia remittebant. Garſias Fernandus clade ſuorum prouocatus, cum parte hoſti procedit obuiam. atrox dimicatio fuit. victus Comes in hoſtium poteſtatem venit,iis acceptis in pugna vulneribus ex quibus obiit. tenuit Caſtellæ principatum octo & triginta circiter annos: rerum geſtarum magnitudine & gloria patri non impar. fortuna vitam eripuit,nominis famam & claritatem non eripuit. Corpus ingenti ſumma redemptum in Cardeniæ monaſterio D.Petri tumulatũ. pugnatum eſt anno milleſimo ſexto. 1006.
Garſiæ filia fuit, Vrraca nomine in Coſmæ & Damiani monaſterio ad Couarruuias municipium virgo ſacra. Id monaſterium à patre Garſia ſua impenſa ab imo totum extructum,ampliſſimis prædiis,opimis reditibus locupletatum, multaque veſte pretioſa exornatum ea lege eſt,vt ſi quæ virgo ex ipſius poſteritate nuptias reſpueret,eius monaſterii reditibus vitam ſuſtentaret. Sanctius Garſiæ filius,extincto patre in principatu ſucceſſit,hac vna iniuria,quod à patre defecerit,& acceptæ cladi occaſionem præbuerit, infamis. cætera pius,magniſque corporis & animi virtutibus. Cordubæ eodem tempore Abdelmelicus Alhagibus obiit. ſucceſſit in magiſtratu Abderrahmanus,ingenio prauo ignauoque: quem ignominiæ cauſſa vulgo Santiolum vocare ſoliti erant. hoc intra quintum menſem ſublato, Mahomad Almahadius correptis armis Hiſſemum Regem otio torpentem, ſagina inutilem,neque ſua virtute ſed aliena ope ſtantem cepit: & occiſum prædicans alio ei ſimillimo iugulato,regnum inuaſit Arabum anno quadringenteſimo. Almahadium, Hiſſemi propinquus Zulema ex Africa veniens factionis copiis, & Sanctii Caſtellæ Comitis viribus adiutus,prælio ad Cordubam vicit. quinque & triginta Maurorum millia ceciderunt, robur exercitus Maurici, vnde ruere in præceps cœpit. Sanctii Comitis virtute & induſtria potiſſimum victoria conſtitit. Almahadius intra vrbem incluſus,quod ad ſupremos caſus remedium prouiderat, Hiſſemum ex latebris vbi vinctus fuerat, in lucem produxit,hortatus vt legitimum imperium externo atque inimico præferrent. Præoccupati metu ciuium animi, hortationes eius & monita reſpuebant. Itaque vrbe relicta æmulo, Toletum fuga abiit.pro Almahadio, Almaharius Alhagibus conſtitutus erat. Is aduerſus Chriſtianorum vires,à Chriſtianis auxilia petiturus, Catalaunos ſupplex adiit. Omnibus precibus,vt vires conferant,orat. nauatæ operæ ingentia præmia proponit. Raymundus Barcinonenſis & Armengaudus Vrgeliæ Comites cum valida ſuorum manu barbari fidem ſecuti,ſe iis copiis adiunxerunt,quas interim Almahadius Toleti & vicinis locis conſcripſerat numeroſas & validas. Nouem Chriſtianorum millia ſub ſignis erant, Maurorum quatuor & triginta. ad Acanatalhacaram quadrageſimo ab vrbe Corduba lapide (nunc Albacarum oppidum, decem & ſex paſſuum millibus Corduba diſtat) caſtra caſtris collata.graue & anceps prælium fuit. vtraque cornua vicerunt. Zulema & Sanctius initio multos ex hoſtium numero peremerunt. In his Arnulphus Auſæ, Aetius Barcinonis, Otho

Gerundæ Pontifices, quod nefas erat & dedecus pro barbaris viros sacratos bellum gerere, in primo conflictu ceciderunt. ipse Vrgeliæ Comes peremptus est. Almahadius rem suorum inclinatam virtute restituit, victoriamque hostibus de manu eripuit. Victus Zulema Asafram primum aufugit: deinde loci munitione diffidens longinqua fuga se tegere
1010. constituit. Anno Arabum quadringentesimo quarto, salutis millesimo decimo, regnum Almahadio cessit: tametsi Alhamerii ex voluntate cuncta procedebant, belli pacisq; consilia. haud diuturnum imperium fuit. Nam Raymūdo Barcinonensi in quo præsidium erat, profecto Alhamerii proditione occubuit, Hissemus tot annorum Rex in regnum restitutus. Alhamadii caput ad Zulemam missum (ad Citauam oppidum, quorsum res motæ euaderent, expectante) si forte hoste sublato, Hissemi Regis, pro quo arma suscipere visus erat, imperium agnosceret. Verum is regnandi ambitione exæstuans. cuius dulcedinem pregustarat, fallax bonum. blandaque specie ingentia tegens mala, vires vndique contrahebat, prædasque identidē de finitimis agebat. Abenhumeiæ factio in Zulemam propensa, Hissemi opprimendi consilia agitabat. fecissetq; ni indicio facto insidiæ vitatæ essent. Zulema ea spe deiectus, à Sanctio Comite pro iure initæ olim amicitiæ auxilia submitti postulat. cautior ille suam operam licitatus, vnde maior spes ostendebatur, cum Hissemo fœdus fecit ea lege: vt sex arces, superiorum temporum iniuria Mahomadis Alhagibi armis Christianis ereptas redderet. quod ille necessaria re compulsus fecit, ne in eo rerum discrimine conceptas spes corrumperet, simul Christianorū arma viresq; in suum caput prouocaret. Interea Almahadii filius Obeydalla factionis ope, Toleti eius vrbis Rex dictus est: Abdallam vocant alii, & Therasiā Alfonso fratre Legionis Rege concedente (immane facinus) vxorem habuisse affirmant. prouidebatur eo coniugio vt vtriusq; regni vires alterna ope firmiores euaderent. volente virgine (nam promouendę religionis occasio erat Mauro nostris sacris initiato, quod velle se facere simulabat) Toleti, quo deducta erat, nuptiæ principali apparatu celebratæ. ludis festisque epulis conuiuium ad multam noctem productum. remotæ mensæ. virgo toro geniali imposita. adest Maurus incēsus cupiditate explendæ libidinis. Illa, Apage inquit, tantum nefas, tantam fœditatem. duarum rerum optio datur: aut nostra sacra suscipe tu tuique, nostroque amore fruere: aut nostri corporis contactu abstinere debes. Alioqui vltionem ab hominibus pertimesce nostram ignominiam non neglecturis: vindictam numinis Christianorum sanctitatis & castimoniæ vindicis certissimi. Vtrinque exitium capiti tuo imminere vates denuncio. luxuria ne pestis blanda te in præceps agat. Hæc dixit. Libidinis furore Mauri aures occlusæ erant. eluctatus desponsæ virgini vitium affert. simul grauissimo morbo implicitus, salute desperata Therasiam cū amplis muneribus ad fratrem remittit. Illa Legione in D. Pelagii veste mutata, reliqua ætate pietatis studiis, cultuq; religionis, acceptam ignominiam solabatur. Obaydallæ haud diuturnum regnum fuit. Hissemi copiis victus, in eiusq; potestatem redactus est. fœda rerum Mauricarum colluuies erat, mota in omnes partes republica. Christianis lætissima occasio sese dabat impiæ gentis opprimendæ: si iunctis viribus, suis potius auspiciis maluissent bellum gerere, quam Maurorum controuersiis seruire. Verum hæc fuit omnium temporum calamitas. rebus communibus priuati affectus potiores sunt, nihilque minus mouet quam religionis studium. Neque magis Maurorum ditio belli ardore opprimebatur, quam fame grauissima, deserto tandiu agrorum cultu. Zulema Sanctii ope destitutus, Cæsaraugustę & Caracæ regulos euocat. Iis adiunctis Cordubam expugnat, Hissemoque in Africam elapso rursus in regnum inuehitur. Inter Hissemi sectatores Haitanus principem auctoritatis & potentiæ locum obtinebat. Is Orihuelam ciuium deditione occupat ad Mediterranei maris oram: & loci opportunitate Halim Abenhamitum ex Africa Septæ pro Hissemio Præfectum, regni spe attrahit in Hispaniam. Zulema vtriusque viribus impar, & ad Cordubam prælio victus, ciuiumq; deditione captus, ipsius Halis manu. cum verborum contumelia, quasi primus in legitimum regem arma cepisset trucidatus est, nulla fides regni sociis. Haitanus ergo conquestus pacta conuenta ab Hali nouo Rege nōn seruari, cum Mundaro filio Hyaiæ Cæsaraugustæ reguli fœdus facit. pugna ad Cordubam commissa cum conatus non processissent, ad Abderrahmanum Almortadam ex Humeiæ familia propensus: quoniam imperio idoneus fore videbatur, rei perficiendæ opportunitatem nactus est Halis Regis cæde. Quem Haytani conatibus obuiam progressum ad Accim in balneo lauantem, eunuchi oppresserunt Arabum anno quadringentesimo octauo. Successit militari suffragio Halis frater Cazinus Hispali euocatus, vbi ea tempestate morabatur. regnum tenuit annis tribus, mensibus quatuor, diebus viginti sex, haud tranquillum: cum Almortada Haytano & Mundaro adiutoribus, Regis nomine suscepto, Murciam & vicinam orā occuparet. Aures superbas habebat, difficiles aditus. à quibus erat in regnum euectus, eos

quasi

quaſi creditores malignis oculis intuebatur. Id exitio fuit. ad Granatam ſuorum coniuratione, reque cum eius vrbis regulo communicata peremptus eſt. Cazinus, Almortada ſublato, tum ibi regnare viſus eſt. Nam & eius beneuolentiæ promerendę cauſſa occiſi æmuli ſpolia miſſa à Granatenſibus erant, Breui tamen ea lętitia vana euaſit, & noua ſolicitudine mutata eſt. Cordubenſes ciues, vt nunquam commoti multitudinis animi in vno gradu reſiſtunt, Cazino Hiſpalim profecto, Hyaiam eius propinquum, nimirum fratris filium Regem dicunt, ingenio miti, atque munifico qua vna re maxime populi ſtudia excitantur. Verum hoc Malacam, quam antea vrbem imperio obtinuerat, diſcedente, Cazinus Cordubam armis recepit anno Arabum quadringenteſimo quartodecimo. Nouum eius vrbis imperium breue fuit, omnino menſium ſeptem, dierum trium. Cordubenſi enim ſeditione excitata, cum militum inſolentiam ciuitas non ferret, fugatus Hiſpalim eſt. neq; ibi diu conſtitit: cum gentis fauorem regni æmulus præoccupaſſet, tandiuque incertis ſedibus vagatus eſt, donec in Hyaiæ poteſtatem redactus, carceri mācipatur. Erant plerique horū Reges ex Alauecinorum factione, viribus & auctoritate eo tempore potentiſſima. Aduerſæ factionis ciues reparatis viribus potentiores effecti, Abderrahmanum Mahomadis fratrem, eius qui contra Hiſſemum (ſic arbitror) primus arma cepit, Regem iubent. pari leuitate intra ſecundum regni menſem ſublatus eſt. acerbum imperium & gentis inconſtantia, motusque exitio fuere. Mahomad quidam in eius locum ſubrogatus regnum tenuit anno vno, menſibus quatuor, diebus viginti duobus. & hic ciuium coniuratione periit. Halis filius Hyaia ex aduerſa factione imperium adeptus, pari perfidia Malacæ periit. regnauit mēſibus tribus, diebus viginti. Idritius Halis frater Hyaiæ patruus ex Africa, vbi Septam imperio obtinebat, Malacam delatus lege propinquitatis regnum occupauit Granatæ, Hiſpalis, Almeriæ atque vrbium finitimarum. mediterranea penes Hiſſemum erant, quem poſt Hyaiæ cædem Cordubenſes rebus præfecerant. Principum periculo ſæpe ipſorum præfecti peccāt: vti Idritii exemplo exploratum euadit. Alhagibus pro eo reipublicæ præfectus acerbe imperabat: publica & priuata bona domum auertere, alienasque calamitates ſuum compēdium facere ſolitus. Ex ea re commota ciuitas. Alhagibus occiſus eſt. Rex ſpoliatus imperio. In ea rerum colluuie, Humeia quidam iuuenū globo adiutus, in arcem irrumpit: ſe Regem dici à militibus poſtulat. Excuſant illi ciuium perfidiam, temporū calamitatem, alieno exemplo documentum datum haud impune ſimiles conatus cedere. Ad hæc ille. Hodie inquit, Regem dicite, cras perimite. Vſque adeo eſt impotens libido dominandi, imperii dulcedo tanta. vno tempore ciuium imperio Humeia & Hiſſemus vrbe exacti. præterea Humeiæ factionis ciues, vnde tantæ calamitates extiterant, ad vnum vrbe pulſi. Hiſſemus varia fortuna agitatus Cæſarauguſtę demum conſtitit, benigne exceptus ab eius vrbis Rege Zulema Abenhuto, data arce Alſuela: vbi vitam priuatam vſque ad obitum exegit. Ex hoc Maurorum imperium, quod tandiu viribus firmum ſteterat in Hiſpania, in plures toparchias abiit. ſingulis præfectis, prout in quoque erat auctoritatis plurimum, cōmiſſarum vrbium imperia regio nomine occupantibus. neque in ea rerum Mauricarum perturbatione quiſquam erat, qui eorum conatus reprimeret. Multi itaque deinceps Reges extiterunt, Cordubæ Iahuar, Hiſpali Albucazinus & filius Habeth. Toleti Haytanus, Halis ſcilicet Regis Cordubenſis adiutor primum, deinde aduerſarius. Hiſſemus filius. nepos Almenon. tametſi alii Toletanorum Regum (quoniam ea vrbs ſæpe à Regum Cordubenſium auctoritate deficere conata eſt principem ſibi locum inter Hiſpaniæ ciuitates arrogans) antiquiorem originē repetere conantur. In vrbibus aliis noui Reges emerſerunt, quorum numerum vt ineamus operæpretium non eſt, ac ne faciendi quidem facultas. Quæ imperia tandiu ſteterunt donec Almorauides Maurorum familia & gens potentiſſima ex Africa in Hiſpaniam venerunt Iuzepho Teſephino ductore & Rege, Arabum anno quadringenteſimo octogeſimo quarto. Quod alio loco commodius explicandum eſt. ad Sanctii Comitis & Alfonſi Regis res geſtas ſeſe conuertat oratio.

Reliqua quæ Alfonſo Rege contigerunt. CAP. XI.

SANCTIVS Caſtellæ Comes paternæ necis vlciſcendæ ſtudio, adiunctis Legionenſium & Vaſconum copiis, cum quibus ictum ſuperiori tempore fœdus ſtabat. Toletanę vrbis fines igne ferroque vaſtauit. Eandem calamitatem Cordubenſis ager pertulit: cum noſtri ſtudio elati eo vſque populabundi prorupiſſent. Vtrinque hominum pecorumque prædæ abactæ: tantusque belli terror Maurorum animos occupauit, (nam ſciſſi in partes & ex inteſtinis diſſidiis republica labefactata vix conſiſtebant) vt pacem à victore Comite magno redimere compulſi fuerint, imperii maieſtate ſugillata, paulo ante Chriſtiano nomini for-

midabiles.Garſiæ patris corpus, quod eatenus apud Mauros fuerat,ex fœdere traditum, atque in Petri Cardeniæ monaſterio tumulatum eſt. Sepulueda ad vtriuſque ditionis fines ſitum municipium in poteſtatem redactum. Vxama, Gormatium,aliaque iis locis oppida,quæ ſuperiori bello amiſſa erant,ad Chriſtianorum ditionem iusque reuocata,Quo ex tempore Caſtellæ nobilitati datum, vt plerique auctores ſunt, ne ſuis ſumptibus prædæ tantum ſpe militiam tolerare cogerentur: quod ante facere conſueuerant, ſed ſtipendio conſtituto,vt cæteris nationibus ſolenne erat,receptumque moribus.Ex his rebus quantam ſuorum ſibi beneuolentiam Sanctius Comes adiunxerat, tantopere ſuperiorum gloriam materna cæde fœdaſſe viſus eſt.Erat illa Mauri cuiuſdam Principis amore capta.quē potentiſſimę libidinis eſſe cognouerat.verum illi nubere dubitabat, filii iuſtum dolorem, atque ex dolore iracundiam verita.Itaque necato filio ſceleſtis nuptiis vt locum pararet, venenum temperare conſtituit. quod ille indicio facto matrem honoris ſpecie quamuis inuitam & recuſantem præbibere compulit. Vnde nonnulli ſuſpicantur morem illum inter Hiſpanos quibuſdam locis receptum frequentemque manaſſe, vt fœminæ viris præbibant.Tanti facinoris expiandi cauſſa,& vt popularem ex ea re inuidiam aliqua ex parte leniret,virginum monaſterium extruxiſſe memorant,& de matris nomine Onienſe nuncupaſſe. quod conſequenti tempore Sanctius Rex Vaſconum cognomento Magnus monachis Cluniacenſibus attribuit,& noſtra ętate principem locum obtinet inter reliqua eo tractu cœnobia. Nati ſunt Sanctio ex Vrraca vxore Garſias filius,præterea Nunnia, Theraſia,atque Tigrida.duę priores viris principibus coniuges datę,Tigrida Onienſi monaſterio Præfecta. Nouum iter per idem tempus Compoſtellam ad D. Iacobi templum Sanctii Comitis impenſa apertum atque conſtratum,per Vaſcones ſcilicet,Riuogiam, Virueſcanos,agrumque Burgenſem: cum prius anguſtis Chriſtianorum finibus,ex Gallia peregrini per Cantabros & Aſturum montes,loca aſpera atq; impedita, iter facere magno labore conſueuiſſent. Interea Alfonſus Rex,& ipſe diuturnæ tranquillitatis beneficio propter Maurorum diſſidia,fœdusque inter Chriſtianos Principes ſancitum conſtansque,ad
1020. pacis artes conuerſus,Oueti generales regni conuentus agitabat ſalutis anno milleſimo vigeſimo.In eo conuentu priſcæ Gotthorum leges reformatę.Mox Legio vrbs quæ Maurorum iniuria ad caſas redacta erat,Regis diligentia ſumptuque inſtaurata:templumque extructum D. Ioannis Baptiſtæ nomine ex luto & latere compactum. in quod Veremundi patris,aliorumque Legionenſium regum oſſa Maurorū metu locis errantia,illata ſunt atq; ſtabili ſepulcro ſedeq; collocata.Pelagii monaſteriū inſtauratū, vbi Conſtantia ſoror regis virgo Deo ſacra vitam diu egit.Vigilæ(alii Velam nominant) conatus aduerſus Caſtellæ Comites,quibus ex priuata contentione iniuriaque infenſus fuerat, quanti extiterint ſuperius eſt explicatum. Huius filii tres Rodericus, Iacobus,& Enecus á Sanctio Comite in gratiam admiſſi, atque ad paternos honores reſtituti ſunt. breui tamen ad ingenium redeuntes & veteres iniurias noua perfidia cumulantes, Sanctio relicto Legionem ad Alfonſū Regem abierunt:nam in Mauris parum præſidii eſſe poterat in tanta rerum colluuie & Principum inconſtantia. Ab Alfonſo benigne accepti, atque ditione non exigua vnde vitam principalem ſuſtentarent,in ſubmontanis donati aliquando quieſcere viſi ſunt.re nouæ perfidię depromendæ idoneum tempus expectabant,vt euentus declarauit:quod breui euenit.Alfonſo rege defuncto ad Viſeum vrbem Luſitaniæ,quam cum Mauris cuperet eripere,obſidione premebat,atque dum incautius detractis armis, luſtrandi ſtudio muro ſuccedit,ſagitta ex vrbe emiſſa interfectus eſt.funus procurantibus Epiſcopis,qui Regem ad bellum ſecuti erant,obſidione ſoluta corpus Legionem delatum:atque in D.Ioannis vbi patris & matris ſepulcra ipſe conſtituerat,tumulatum eſt, ſalutis anno milleſimo vigeſimo
1028. octauo.Filios reliquit Veremundum regni ſucceſſorem & Sanctiam in minori ætate.Quo tempore Attilanus Legionenſis Epiſcopus,& Florianus presbyter diuini verbi præco eximius,in magna ſanctitatis opinione erant:eoque merito cælitum numero adſcripti ſunt. Barcinonis principatum Raymundi filius Berengarius de aui nomine cognomento Borellus,iam vndecimum annum obtinebat, otio & ignauia ad poſteritatē magis, quam vlla virtute inſignis.Huius ſocordia rem Chriſtianam in eo Hiſpaniæ tractu inclinatam Bernardi Talliaferri Comitis Beſaluni virtus eximia,magna ex parte tutata eſt & hoc in Rhodano merſo,cum in Galliam iter faceret, Wifredus Cerdaniæ Comes Mauros de finibus laceſſentes,ex ea prouincia male mulctatos reiecit. Berengarii filii Raymundus Barcinonis,Guillelmus Minoreſæ Comites,& Sanctius Benedictinus monachus,patri ſuperſtites fuerunt.

Veremundus

Veremundus III. *Legionenſis Rex.* CAPVT XII.

VEREMVNDVS eo nomine tertius, ætate puer patre defuncto ſumpſit regium inſigne, regni proceribus atque Epiſcopis pręſentibus eius ſeculi anno vigeſimo octauo. Quo 1028.
anno Sanctii Caſtellæ Comitis mors accidit, cum genti viginti duobus annis iura dixiſſet. In Onienſi monaſterio, quod eius impẽſa extructũ fuiſſe dictũ eſt, ad aræ maximæ lęuã tria ſepulcra cum inſcriptionib. monſtrãtur, Sanctii Comitis, vxoris Vrracæ, Garſię filii, qui patre defuncto Caſtellæ principatum obtinuit maxima ſpe propter virtutum ſpecimen ſingulare, ſucceſſu non eodem: cum intra primum principatus annũ fuerit extinctus ſumma eorũ perfidia, quorũ minime oportebat, in ipſa nuptiarum lętitia. Erãt Garſię duæ ſorores, Nũnia & Theraſia. Nunnia (alii Elpirã nominãt, alii ab ætatis vt arbitror pręrogatiua Maiore) Sãctii Vaſconũ Regis certe vxor fuit: vnde nati erãt Garſias, Fernandus, atq; Gonſaluus. Theraſia aut patre concedente, aut ſtatim ab eius obitu Legionenſi Regi Veremundo vxor data eſt: vnde Alfonſus ſuſceptus, breuis æui infans futurus. Garſiæ Caſtellæ Comiti impuberi tredecim non amplius annos nato, Sanctia Veremundi ſoror pacta eſt. His affinitatibus prouidebatur vt fœdus ante aliquot annos inter Chriſtianos Principes ictum & pax publica, cũ qua res communes & priuatę reſurgere videbantur, immota ſtaret. Iis nuptiis celebrandis Legio vrbs deſignata eſt. Garſiam Principem ſplendidus tùm ex vniuerſa ditione, tum ex Vaſconum regno procerum comitatus proſequebatur. Ipſe Rex Sanctius cum Garſia & Fernando filiis eo profectus, quo maior lætitia eſſet. ſequebatur militum multitudo iuſti exercitus in modum: quorum virtute Montio oppidum nõ procul Palentia ſitum, aliaque eo tractu oppida, Ferdinando Guterrio Comiti, qui noui atq; adoleſcentis Principis deſpectu ab eius auctoritate defecerat, erepta atque in ditionem priſtinam reſtituta. Ipſi Ferdinando, quoniam voluntate deditionem fecerat imperata facere paratus, venia cõceſſa. Modicis itineribus Legionem, vt cum tanta multitudine opus erat, procedebatur. Garſias moræ impatientia Sanctio Rege ad S. Facundi oppidum relicto, ipſe cum paucis citato ſe ad ſponſam cuius inuiſendæ flagrabat ſtudio, proripuit. Vigilæ filii tẽpus veniſſe arbitrantes perfidiæ depromendæ, vindicandi iniurias, quas à Sanctio Comite illatas eſſe, inique ſcilicet conquerebantur, vt erant à multo rerum vſu callidi, quos idoneos arbitrabantur, eos in ſceleris ſocietatem adſciſcunt, in beneuolentiæque ſimulatione inſidias comparant. Itaque aduenienti Principi, quaſi officii gratia obuiam procedunt: & procumbentes nixique genibus veniam poſtulant, & manus oſculum petunt, ſolenni inter Hiſpanos cæremonia. Quis in ſupplici habitu coitionem & dolum ſuſpicaretur? fallaces & incertas hominum voluntates, lætitiam nunquam ſynceram. culpam in decus vertere venia impetrata cum properare debuiſſent, noua perfidia cumularunt. Principemq;, vt erat candido animo, venturi ſecurum & in ipſa nuptiarum lætitia haud ſatis cautum, impetu facto peremerunt ad S. Saluatoris ædem ipſamque templi ianuam, quo nimirum rei diuinæ procurandæ cauſſa conuenerat. Immane atque impium facinus. Rodericus ipſe inter fratres natu maximus, quem de ſacro fonte infantem ſuſceperat, nefarius parricida, primum ferire auſus eſt. reliqui coniurati ictus ingeminarunt. Sanctia prius vidua quam vxor atroci nuncio exanimata, cum ſpiritus quem continuerat dolor, in præcordia eſſet reuocatus, in occiſi amplexus ruens cælum, terras eiulatibus complet. miſerabilis rerum facies, cum ſumma lætitia grauiſſimo luctu repente mutata eſſet. vix contineri potuit quin ſponſi tumulum viuens ſubiret. Occiſus eſt tertiodecimo die Maii, ipſo quo pater defunctus eſt anno. In D. Ioannis extemporario ſepulcro conditus, deinde in Onienſi monaſterio. quod vtrobique Garſiæ ſepulcrũ mõſtratur. Verſus ex eo reipublicę ſtatus. Sãctius Rex Vaſconum, qui caſtrorum in modum in Legionis ſuburbiis ſe erectis tentoriis cõtinuerat, Caſtellæ principatu auctus eſt, Comitis honore atq; nomine regiis inſignibus atq; appellatione commutatis: vnde eius potentia Legionenſi Regi ſuſpecta & formidabilis eſſe cœpit. Parricidæ ex fuga Montionem ſunt delati: forſitan ſperantes Ferdinandum Guterrium ob erepta oppida Garſiæ & Sanctio Principibus infeſtum, facile coniurationi aſſenſurum, approbaturum facinus. Verum ſiue eo prodente ſiue diligentia Sanctii Regis, eum veſtigiis omnibus fugientes inſequeretur, in poteſtatem redacti igne combuſti ſunt: ſeueroque ſupplicio ſancitũ perfidos conatus haud impune procedere. Interea Veremundus paternæ cędis exemplo à bellis abhorrẽs, & noua Garſiæ Principis calamitate humanarum rerum inconſtantiam edoctus, ad religionis ſtudium & pacis artes animum conuertit. Ac primum quæcunque in populi moribus erant deprauata temporum licentia, malitia hominum, corrigendi cupiditate, iudicia conſtituta, leges ordinatæ: ne-

que minori diligentia latrocinia tota ditione ſublata: & ſuppliciorum magnitudine ſancitum ne quiſquam peccare auderet. Oppida, vrbes & arces, atq; in iis Diuorum immortalium templa, quæ bellorum iniuria euerſa erant, publico ſumptu inſtaurata. His actionibus magnam à prouincialibus gratiam inierat, & pacis opimæ bonis florere videbatur: quam Sanctius Nauarræ Rex importuna ambitione turbauit. Etenim Veremūdus prole carebat & regni ſucceſſio legibus ad Sanctiam ſororem reditura putabatur: quod ne ad externum Principem per eam deuolueretur ſumma cura prouidebatur. Votū id erat Regis, & prouincialium, quod Sanctio Regi Vaſconum clam non erat. audendo, & fallendo, & bella ex bellis ſerendo Reges fere magni euadunt: vnaq; & ea præcipua cauſſa bellandi eſt praua imperii & diuitiarū cupido. Itaq; ex vtraq; ditione, valido exercitu conflato, in regiā Veremundi ditionē populabundus irruit, eiusq; fines vltra Ceæ fluminis ripā ſubmouit: videbaturq; cunctam prouinciam, curſu victoriarum ſecundo ſubiugaturus. Veremundus iis incommodis caſtigatus, hortatu procerum, qui pacem quam bellum malebant, ad faciendū fœdus animum adiecit, cuius hæ conditiones fuerunt. Sanctia Ferdinando Vaſconū Regis filio (is natu ſecundus erat) nubito. Dotis nomine Veremundus dato in præſentia quidquid armis eo bello eſſet detractum, in poſterum regni ſucceſſorem denunciato. Caſtellæ is regnum concedente patre poſt eius & matris obitum obtineto. Eo fœdere pax ſtabilis Chriſtianis tota Hiſpania reddita eſt, vniuerſa ditione quam late Chriſtianorum in ea imperium patebat, ad vnius familię ius & poteſtatem redacta. Coniunctis temporibus gemini principatus Caſtellæ atq; Legionis, quod magnopere mortales deteſtari ſolent, externi imperii iugum pertulerunt, duabus fœminis ad vtriuſque ſucceſſionem admiſſis, quod Legionis regno ſæpe antea vſurpatum erat exemplo ſalutari ſæpe: ſed quod cæteris per orbem nationibus haud ſatis probare potuimus.

Sanctius Maior Rex Vaſconum. CAPVT XIII.

SANCTIVS ætate prouecta erat cum Caſtellæ principatu auctus eſt, & Ferdinando filio ad Legionenſis regni ſucceſſionem patefecit aditum, rebus in omni vita geſtis, domi militiæq; clariſſimus: vnde non tantum Maioris cognomine honeſtatus eſt, ſed etiam Imperator Hiſpaniæ vulgo dictus. vt ſolet populus haud magna de cauſſa ſuis ſæpe Principibus ſplendidos affingēdo titulos aſſentari. Omnino vrbem Anagarum domicilio delegit: in eaque, quoniam in vtriuſque ditionis confinio ſita erat, imperii ſedem conſtituit. Ita pacis artes coluit, vt belli curam nunquam dimitteret. Ac primum arma in Mauros conuertit, qui inteſtinis diſſidiis tumultuantes iniuriæ opportuni fore maxime videbantur. Inerāt milites ſuperioribus bellis exercitati, & prouiſi ante commeatus. latæ populationes factæ. Cordubam vſq; penetratum. nullus obuiam prodire auſus. Regem tamen terrorem belli circunferentem, Maurorumque oppida, agros & arces vaſtantem diripientemque domeſtica calamitas retro reuocauit. Proficiſcens in bellum, generoſum equum, ac quo nullus erat nobilior, Reginæ ſolicite commendauit: nihil enim ea tempeſtate equorum armorumque poſſeſſione carius erat Hiſpanis. Garſias Regis filius natu maximus à matre Regina equum ſibi dari petiit: neque illa abnuebat, ni moleſtum id Sanctio fore Petrus Seſſius nobili loco vir regio ſtabulo præfectus denunciaſſet. Garſias ex repulſæ dolore in furorem actus, ſiue vero interpretatus, haud leui de cauſſa plus Petri preces, quam ipſius poſtulatum valuiſſe: ſiue ſimulato, vt dolorem vlciſceretur, adulterii crimen matri imponere conſtituit. nec iuuenili impetu rem executus eſt: quo maior fides eſſet, ſolerter Ferdinandum fratrem ad ſceleris ſocietatem inuitat. Impium illi & nefarium facinus viſum eſt primum: deinde commento ita conniuere, vt tragœdiæ ſpectator neutri ſe parti adhæſurum iureiurando polliceretur. Garſiæ criminatio Regis animum vehementer perculit. Hinc Reginæ celebrata pudicitia, & integra ſemper fama mouebat: illinc filius, quem niſi magna de cauſſa in eam cauſſam ingreſſum eſſe exiſtimare non poterat. Ferdinandus ſententiam rogatus ancipiti reſponſo, patris animum vehementius conturbauit: atque ita vt Reginam cuſtodiæ manciparet in Anagari arce. In nobilium & procerum conuentu de re tanta diſceptari placuit. omnium communi ſententia ſtatutum, vt niſi eſſet qui iure, armisve Reginæ pudicitiam tueretur, ignis pœnam ſubiret. Erat Regi filius ex impari matre, quam alii Vrracam, alii Caiam nominant principi in Vaſconibus loco, Ramirus nomine. Is innocentis nouercæ vicem miſeratus, atq; Garſiæ fratris fraudem odoratus ſingulari certamine, quod ea tempeſtate inter Hiſpanos erat vſitatum, profitetur ſe depulſurum calumniam, quæ innocentiæ obtendebatur. magnum Regi ex ea prouocatione parabatur malum vtrauis parte vincente, victave. Verum eam omnē procellam viri ſan-

viri sancti diligentia discussit, qui multa monendo hortandoque, cum diceret dedecus Reginæ non ad ipsam tantum pertinere, sed ad Regem etiam, ipsosque, atque adeo Hispaniam vniuersam: viderent ne criminando matrem, quam etiam sontem tueri debuissent, diuinam vindictam in suum caput prouocarent, grauissimaque supplicia, quibus impios ausus Deus vindicare consueuisset: eo perduxit regios fratres, vt calumniam confessi primum, deinde ad patris pedes prouoluti veniam deprecarentur. Rex negat, nisi Regina placata se eis tantum scelus condonaturum. Siccine, inquit, tantum facinus in nos regiamque nostram suscipere animis atque designare ausi estis, nefarii sceleratique filii? si eo digni estis nomine, grauissima inusta macula nostro generi atque sanguini. Tueri matrem quamuis sontem erat consentaneum, manifestæque fœditati vitam & sanguinem velum prætendere: nunc innocentem de turpissimo crimine postulasse quantum nefas? Parcite superi. in hoc scelere omnia insunt scelera, impietas, crudelitas, furor. tolerabilem aliquam vindictā sumite. Parcite mortales, in vno crimine summi, medii, infimi violati estis. Externæ nationes parcant ad quas tantæ nequitiæ fama peruenerit, neque ex ea de nostris moribus coniecturam faciant. Parce ô sanctissima coniux non magis filiis quam patri. Vix lacrymas teneo, vix me contineo, quin parentum reuerentiam vestris capitibus sanciam. In ira tamen quid nobis potius sit dignum, quam quid ipsi sitis promeriti considerabo. neque vt in luctu veteri nouus exoriatur luctus committam. Detur id ætati, detur temeritati vestræ. Nimia te Garsia fili indulgentia corrupit, vt princeps impietatis auctor fratrem in fraudem impelleres. Neque pœnas in præsenti expeto, neque in posterum veniam do. Matri vestræ sanctissimæ innocentissimæque de vobis arbitrium permitto. quod illa sanxerit, id ius fasque esto. & ipse meæ facilitatis credulitatisque veniam per omnia numina deprecabor. Sic filii à patre repulsi sunt. Regina procerum precibus fatigata, & filiorum lacrymis victa veniam hac lege dedisse traditur: vt Ramiro pretium operæ atque defensæ innocentiæ merces esset Aragoniæ regnum: in quo natalium vitium, eximia virtus & fides compensarent. Garsias penes quem potissimum eius tragœdiæ culpa fuerat, maternæ ditionis atque imperii ad quod legibus vocabatur, hæreditate careret. Vtrunque patre Sanctio concedēte factum. Tametsi nonnulli huius narrationis fidem eleuare conātur, ac potius Sanctii testamento & volūtate ditionem inter filios partitam fuisse arbitrantur, exemplo quod Ferdinandus filius Sanctii alio tempore est imitatus. Nobis neutrum pro magnitudine satis compertum est. Conuenit quidquid hoc fuerit ante annos aliquot cōtigisse: Garsiamque siue delicti procurandi caussa, siue voti reum Romam abiisse.

Sanctii Regis obitus. CAPVT XIIII.

PACE rebus reddita & domestica calamitate mitigata, Sanctius animum ad religionis cultum consequenti tempore conuertit. Celebris erat ea tempestate Cluniacensis monasterii sodalium, quod in Burgundia situm est, fama sanctitatis. Laxatam iniuria temporū D. Benedicti disciplinam seuerioribus legibus astringendā curabāt. Inde coloniæ in varias Galliæ & Hispaniæ partes mittebantur. Sanctius hominum fama permotus in Leirēse monasterium, quod olim veterum Regum munificentia extructum erat, id genus monachos euocauit. Idem in Oniensi monasterio præstitum virginibus, quibus attributum erat, Baylenum oppidum ablegatis. Ei cœnobio Garsias primum præfectus est: qui cum aliis monachis ex Gallia venerat: deinde Enecus, quem in Aragoniæ montibus secretam à conuictu hominum vitam exigentem Rex compulit noui collegii curam suscipere. Defuncti corpus, quem in cælitum numero ponunt, Onienses monachi anniuersariis sacris colunt. D. Ioannis cœnobium, quod prope Iaccam constitutum fuisse docuimus, veterum Regum Suprarbis sepulchris nobile, iisdem Cluniacensibus monachis incolendum est datum. Et ne tantam multitudinem, quantam necesse erat tot domiciliis occupandis euocare ex Gallia necesse esset, prouidus Rex Paternum sacerdotem & duodecim socios in Galliam dimiserat, vt Cluniacensis collegii moribus informati, exculti institutis eam vitæ rationem traducerent in Hispaniam. Neque in eo tantum optimi Principis cogitationes restiterunt: verum cum animaduerteret temporum perturbatione factum, vt in iura ecclesiarum & possessiones prophani homines, qui vi plurimum poterant inuasissent, ea in libertatem asseruit. Extatque Sanctii diploma, quo Ioanne. XIX. Romano Pontifice concedente, monachis Leirensibus facta potestas est salutis anno millesimo trigesimo secundo, Pom- 1032.
pelonensem Episcopum creandi. Etenim antiquis temporibus propter frequentes barbarorum incursiones Pompelonenses Episcopi in Leirense monasterium sedem transtulerant: vt quoniam in Pyrenæi iugis situm est, locorum munitione ab iniuria

tuti essent. Nunc Sanctii virtute pace parta, Episcoporum conuentus Pompelone habitus est. Conuenerunt Pontius Ouetensis Archiepiscopus, Garsias Anagari, Nunnius Alauæ, Arnulphus Ripagorsæ, Sanctius Aragoniæ, hoc est, Iaccæ, Iulianus Castellæ, hoc est, Aucæ Præsules. In eo concilio nihil prius actum est, quàm vt Sanctio Leirensi Abbate & Pompelonensi Episcopo agente, pro eo quod principem gratiæ locum apud Regem, cuius magister fuerat, obtinebat, prisca sedes Episcopo Pompelonensi redderetur: quod in præsenti dilatum, successoris demum Petri Rodæ tempore executioni est mandatum. Nam fere veteribus vulgo homines stare malunt, & noua instituta cum passim repudientur, ægre à populis suscipiuntur, neque facile in mores abeunt. Sub vitæ finem Palentiam vrbem instaurandam curauit haud magna aliqua de caussa. bellorum iniuria multo tempore euersa iacebat: parietinæ tantum extabant, & rudera stragesque lapidum, priscæ structuræ ædificiorumque vestigia: præterea vetusti operis rude templum, quod olim D. Antonini nomine dicatum fuerat. Sanctius otii tempora ferarum venatione transigere solitus, ne nihil videretur agere, & est venandi ars bellicæ meditatio, iis in locis aprum insectatus est ad ipsum vsque templum, quo fera confugit, seu forte fortuna, seu quia in ea vastitate in ferarum lustra versum erat. Rex nihil loci religione motus, aprum ad aram decumbentem venabuli ictu transfigere parabat: cum forte animaduertit brachium repentina torpedine diriguisse, concidisse vires. Vindictam esse numinis interpretatus, quasi loci sanctitati honorem non habuisset, & ex ea re religione obstrictus D. Antonini opem venerabundus implorat: delicti, quod per inscitiam admissum erat, veniam precatur. sentit mox brachium pristino restitutum vigori. Pro eo merito fruticibus extirpatis, cæsaque sylua, vrbem denuo exædificandam curat, exornatque ædificiis. Templum pro tempore extructum, in antiquum dignitatis splendorisque locum restituit, instauratæ vrbis nouo Episcopo designato. Tragœdias scribere videor & fabulas: sed ipsis Hispaniæ historiis non quasi commentitia, sed facta eiusdem generis multa memoriæ sunt commendata. nos fidem neque adiungimus, neque detrahimus: quam res meretur ex se lectores statuant. Tantis rebus Sanctius bello paceque peractis, magnam sibi gloriam pepererat, amplam posteris ditionem. Hæc nomen eius vehementer illustrabant, illa magis: actionum grauitas, constantia & magnitudo animi, probitas, fides, excellens in omni genere virtus. Vitæ exitus paulo tristior fuit. Ouetum festinabat cupidus inuisendi sacra-sanctorum corpora, quorum possessione ea ciuitas religiosa semper est habita, plenaque præsenti numine. ex insidiis in itinere interfectus est. Res prospere gestæ multorum illi & magnorum Principum odia conciliarant. cædis auctor, neque memoriæ proditum est quis fuerit, neq; tunc forte cognosci potuit. Corpus Oueti tumulatum. inferiæ more patrio datæ. Ferdinandi filii Castellæ Regis cura inde post aliquot annos Legione in D. Isidori templum illatum.
1035. Octobris die octauodecimo occisus est, salutis anno millesimo trigesimo quinto, importuna regni diuisione filiis magna certamina relinquens, parata reipublicæ magna mala: vt ferè Principes subditorum periculo debacchari consueuerunt, maloque publico peccare.

LIBRI OCTAVI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER NONVS.

Rerum status in Hispania. CAPVT I.

ONSEQVENTIVM temporum calamitates motusque graues, & dissidia inter fratres & necessarios, documento erunt bonæ posteritati regni hæreditatem, præsertim cum modica est neque latissimis regionibus patet, indiuiduam esse debere. Pulcherrima opinio & rebus humanis maximè salutaris, potestatis naturam esse incommunicabilem: ambitionem regnandi impotens malum esse, impium, suspiciosum, inquietum, fallax: nullo neque amicitiæ neque propinquitatis respectu frænari, quo minus omnia permisceat atque pessundet. Gentem quidem nullam video, neque tanta humanitate & doctrina excultam, neque tam feram & immanem, apud

apud quam hæc persuasio non peruaserit: & video tamen plerosque ab omni memoria, indulgentia videlicet paterna victos, aut præpostera cautione persuasos, imperium in plures diuisisse. quos perperam atque inepte fecisse tristissimi plerunque rerum euentus declararunt: neque tamen deterruerunt alios, ne maiorum errorem imitarentur. Nimirum abolitæ opiniones sæpe recurrunt: dum humani ingenii vitio præterita præsentibus commodiora fore putantur, & suæ quisque spei nimium indulget. quod Sanctio Regi, cuius actiones & vita superiori libro explicatæ sunt, & Sanctii posteris accidit. Cum enim res Christiana, quam late piorum imperium in Hispania patebat, sub vnius ferme imperium esset reuocata non absque diuino munere, vt Maurorum imperium, quod in præcipiti erat, opprimeretur tandem, ditionem in plures partes diuisit. Igitur quoniam rerum nouam syluam ingredimur, & vberior atque copiosior scriptio deinceps futura est, commodum fore arbitror sub lectoris conspectum ponere rerum statum, qui Sanctii Regis morte in Hispania esse cœpit. Inter Sanctii filios paternum regnum ita diuisum est. Garsias natu maximus Vasconum regnum obtinuit, atque Cantabriæ ducatum: præterea quidquid terrarum ab vrbe Anagaro vsque ad Aucæ montes pertinet. Ferdinandus ætate proximus Castellæ principatu, patre superstite & matre Nunnia concedente auctus fuerat, Comitis appellatione in Regis nomen mutata. Gonsaluo è tribus Nunniæ Reginæ filiis natu minimus, Suprarbe data est, atque Ripagorsa, Loharii & S. Emeterii arces. Ramiro, quem ex impari matre, præcipuæ tamen nobilitatis genitum fuisse docuimus, Aragonia imperium fuit, detractis aliquot arcibus: quas prouidus pater concordiæ inter fratres vinciendæ caussa, in Garsiæ ditionem contradidit. Reges omnes appellati. vnde intestina bella nata, motusque exitiales: dum singuli magnitudinem paternam æquare student, seque angustis finibus clausos esse dolent. Legionense regnum Veremundus eo nomine tertius, Ferdinandi leuir obtinebat imperio, regionibus in Astures, Calæcos, & Lusitaniæ partem fusum atque in Vaccæis Pisorica flumine terminatum. In Catalaunis Raymundus Barcinonis Comes cognomento Senex late imperabat. qui ipso quo Sanctius Rex defunctus est anno, salutis millesimo trigesimo quinto, patri Berengario Borello in principatu successerat: in exiguo quidem corpore, virtute præcipua & ardore animi cuiuis maiorum exæquandus. Eius enim auspiciis & armis Minoresæ arx, Calafi Regis prata (nomen id loco est) Tarraga, Ceruera, aliaque vicinis locis oppida, quæ patris incuria ignauiaque amissa erant, Mauris erepta, & in pristinā Christianorum ditionem reuocata sunt. vicinis Maurorum regulis bello fractis, tributa imperata, leges datæ. Duas vxores deinceps habuit, Radalmurim & Almadim. ex priori coniuge geminæ prolis factus est pater, Petri & Berengarii. ex altera Raymundus Berengarius est natus, à molli, densa flauaque cæsarie Stupæ caput vulgo dictus. Atque is erat reipublicæ Christianæ status. Maurorum regna, vt est superius demonstratum, tot ferme erant, quot eorum ditione vrbes primariæ numerabantur. Cordubenses ob imperii vetustatem, tametsi intestinis dissidiis debilitati erant, proximum auctoritatis locum obtinebant. secundum hos Hispalenses, Toletani, Cæsaraugustani, Oscenses. alii præterea minuti Reges genti imperabant, opibus, potentia, auctoritate nostris impares, pronique in exitiū, si essent qui præcipitantes vrgerent. Verum ab hac pulcherrima cogitatione, dissidia inter fratres & cognatos nulla idonea de caussa repente enata, mentes & animos auocarūt. Garsias Vasconum Rex an voti reus, an impietatis quam matre criminanda susceperat, eluendæ caussa ante mortem patris Romam abiit (vti paulo ante dictum est) Apostolorum Petri & Pauli templa, vti erat in more positum inuisurus, plena maiestatis & numinis. Ramirus fratris profectionem ad augendæ ditionis occasionem verti posse considerans, & alioqui nulla fides vicinis Regibus est, fœdere cum Cæsaraugustano, Oscensi, Tudelanoque Maurorum Regulis facto, iustoque exercitu ex sua gente conflato, Tafaliam in Vasconum finibus aggressus est. Garsias confecto itinere redux in patriam vlciscendæ fratris audaciæ cupidus, & ferendæ opis obsessis necessitate, suorum delectu habito numerosam regni pubē armat: improuisoque aduentu fratrem soluere obsidionem & tota Aragonia spoliatum, in Suprarbem & Ripagorsam aufugere compulit: tanta festinatione fugæ, vt repentino fratris aduentu consternatus, nudus ferme in equi, quem sine ephippiis & fræno ad manum habuit, dorsum insiliens vitæ periculum euaserit. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. Legionenses enim Ferdinando Castellæ Regi non satis æqui erant. perditissimi assentatores, vt fit, neque bello neque pace boni, Veremundi Regis auribus insidiantes, eius animum in sororium irritabant. Interceptæ sororis dolor stimulabat, atque ditionis imminutæ iniuria, Sanctii & Ferdinandi armis paterni imperii parte detracta, vti est superius indicatum. vtriusque iniuriæ vindicandæ opportuna occasio sese dabat, fratrum dissidio, Ferdinandi virium imbecillitate propter angustiam ditionis. Ergo ex

ſua gente iuſto exercitu conflato, de finibus laceſſere conſtituit. Ferdinandus ſuarum rerũ periculo admonitus, Garſiam fratrem ditionis amplitudine validum, & noua victoria exultantem in auxilium aduocat. Ad Carrionis ripam in Tamaronis valle, atq; ad Lantadam oppidum, caſtra caſtris collata. totis vtrinq; viribus dimicatum. multi ex vtraque parte cadunt. Veremundus ipſe ante alios ætate & gloria belli, vt ſibi quidem videbatur, præterea equi velocitate confiſus, cui Pelagiolo nomen erat, in confertos hoſtes rapitur, mediumq; penetrat agmen, Ferdinandi cum quo armis decernere cupiebat nanciſcendi præceps cupiditate. Verum dum mortis contemptu hoſtium acies pererrat, militari lancea traiectus atque ex equo præcipitatus occubuit. Idem vitæ atq; regni finis fuit. Ferdinandus victricibus armis continuo Legionenſe regnum, quod alioqui iure debebatur, occupauit. Quod facile fuit, ex aduerſo Regis caſu omnium prouincialiũ animis conſternatis. Tametſi peruulgato gentium omnium affectu, externi imperii odio arma initio corripuerunt, vtriuſq; Regis conatibus obſiſtere parati. Inanis ſine viribus audacia eſt, vani conatus. Itaque cum regni caput Legio, ad quam continuo victor exercitus aduolauit, neque ſatis munita eſſet, ex quo à Mauris euerſa fuerat, neque ſatis inſtructa armis, milite & commeatu ad obſidionis mala toleranda, victori Ferdinando vrbis portas, quas primo aduentu clauſerat, magna vtriuſque gentis lætitiæ ſignificatione aperuerunt. Ad D. Mariæ de Regula Legionenſis Rex proclamatur, atque regni inſignibus & diademate exornatur. Seruandus Legionenſis
1038. Epiſcopus totius cæremoniæ Antiſtes, die Iouis, qui dies Iunii menſis vigeſimus ſecundus fuit, decimo Kalend. Iulii, vt Rodericus ſcribit, nimirum ſalutis anno milleſimo trigeſimo octauo. Regnauit deinceps annis octo & viginti, menſibus ſex, diebus duodecim, cũ duodecim annis partem patre ſuperſtite, partem defuncto regnaſſet in Caſtella, anguſtis quidem tunc regionibus deſcripta, lætiſſima tamen cæli ſolique facie.

Ferdinandi bella in Mauros. CAP. II.

FERDINANDVS Rex imperii diuturnitatem & magnitudinem, qua parto Legionenſi regno, facile omnium Hiſpaniæ Regum ea tempeſtate potentiſſimus euaſit, religionis & pietatis caſtiſſimo cultu, maximarum laude virtutum, & rei militaris ſumma ac ſingulari gloria exæquauit. vnde Magni cognomen eximio gentis fauore peperit, vt veteres hiſtoriæ declarant: & eius ætatis ſchedæ populo ſcilicet in aſſentationem effuſo, Imperatorem aut Imperatoris parem vocant. Numeroſa præterea prole felix fuit. Prius quam Rex eſſet, Vrracam primum genuit, deinde Sanctium ſucceſſorem, Eluiram Cabræ Comitis vxorem, Alfonſum præterea, ad quem conſequenti tempore rerum ſumma rediit, & Garſiam natu minimum ex vnis atque legitimis nuptiis omnes, Filios in tenera ætate ciuilibus, adultos militaribus artibus erudiendos curauit: filias pietatis ſtudia colere, exercereque ea quæ fœminis conſentanea ſunt. Pace domi parta, atque reipublicæ ſtatu fundato, pium bellum ſuſceptum: victriciaque arma in barbaros verſa. quod ad noui imperii auctoritatem ſanciendam haud parum referre putabat, ſi Mauros ad extremos Durii fines, in veteris Luſitaniæ parte (vnde Extremaduræ nomen fluxiſſe putant, in alium Hiſpaniæ tractum, Tagi & Anæ ripis incluſum) bello exagitaſſet. Itaque Ferdinandus nouis magniſque delectibus exercitu aucto in hoſtes irruit, Chriſtianorum finibus aſſuetos, & tunc vicinos agros & oppida vaſtantes. Victis atque male mulctatis, præda omnis erepta. Emeritæ atque Pacis Auguſtæ, cum vincendi ſtudio atque dulcedine vlterius progreſſum eſſet, fines eodem impetu ferro igneque vaſtati. non agris, non oppidis parcebatur. multa hominum pecorumque præda abacta. Sena & Gane oppida in poteſtatem redacta. Viſeum vrbs in intima Luſitania circumſeſſa, ac tandem vi expugnata: tametſi barbari qui in ea ciuitate erant, pro extrema ſpe enixe dimicarant. eo lætior expugnatio fuit, quod in ea non ſolum publicas, ſed etiam priuatas iniurias Ferdinandus vltus eſſe viſus eſt: eo ſagittario capto, quem ſagitta è muro emiſſa, Alfonſum Legionenſem Regem, Ferdinandi ſocerum peremiſſe ſuperius eſt demonſtratum. ſupplicium facinoris fuit effoſſi oculi, vtraque manus, & pes alter amputati. Eodem victoriæ curſu arces Sancti Martini & Taranſæ in eodem tractu venerunt in poteſtatem. Pro quibus rebus Compoſtellam profectus Ferdinandus ad D. Iacobi, quẽ Hiſpaniæ tutelarem eſſe multis argumentis, à multiſque annis comprobatum habebant, rebus diuinis procuratis, vota pro diuino beneficio partim exoluit, partim denuo nuncupauit, quæ cœperant, rata fixaque vt eſſent precatus: neque belli fortunam, quæ arridere cœperat, ex ſummo volui contingeret: non ante ceſſare, atque ab armis diſcedere certus, quam impium Maurorum nomen in Hiſpania deleret. atque hæc altero anno geſta ſunt
1040. ex quo Legionenſis Rex factus eſt. In ſequentem annum, qui eius ſeculi quadrageſimus fuit,

fuit, bello repetiti barbari. Conimbrica obsessa, ac tandem in potestatem est redacta, Mauris vnam salutem pactis: nam malis omnibus oppressi erant & diuturna obsidione fatigati quam septem annis tenuisse confirmant nonnulli, numero proculdubio mensium, per errorem in annos transformato. Vrbs ea ætate in Lusitania celebris Conimbrica: nostra publicis omnium artium scholis, quæ ingenuo homine dignæ sunt, cum primis nobilis: quas Ioannes eo nomine tertius Portugaliæ Rex non ante multos annos fundauit impensa sua: opimisque reditibus auxit, vnde professoribus artium ingentia salaria constant. Lormani cœnobii monachi, Ferdinandi conatus magnopere iuuisse memorantur commeatu præbito, quem ex labore manuum, quo vitam sustentare soliti erant, in multos dies clam Mauris rerum dominis comparatum habebant. Subsidii præbiti quod fuerit præmium ignoratur. His victoriis imperii Legionensis fines vsque ad Mondaicum fluuium propagati. Conimbricæ atq; reliquis oppidis & arcibus, quæ Mauris eo tractu erepta erant, Sisnandus vir primarius & Mauricarum rerum scientia præstans, ad quos aliquando à Christianis transfugerat, fortemque & fidelem operam Benabeto Hispalensi Regi Christianis qui in Lusitania supererant opprimendis nauarat, cum potestate præfectus est: bello pacreque rempublicam curare iussus. Dum Conimbricæ obsidio ducitur, Græculus quidam Compostellæ, quo religionis ergo venerat, cum frequenti multorum sermone audisset affirmari, Iacobum sæpe equo insignem & armis in præliorum conflictu visum inter vtrasque acies imminere, nostrisque opitulari: Iacobus, inquit ille, non miles fuit, sed piscator. proxima nocte, cum se quieti tradidisset, oblata Apostoli species est, nostris ad Conimbricam opitulantis. fides somnio habita: cum eadem hora vrbem esse captam, post dies aliquot est renunciatum. Ferdinandus rebus omnibus compositis rursus Compostellam adiit, dona magni pretii ex belli manubiis Iacobi templo oblaturus: cuius patrocinio opeque superiores victorias constitisse, & nouas indies pariturum sperabat. Secundum gratias numini & Apostolo tutelari actas, Legionis & Castellæ vrbes atque oppida triumphantis in morem obiuit. reipublicæ procurandæ cura erat, & subsidii colligendi in belli sumptus: quod denuo maiori mole atque opibus inferre barbaris in sequentem annum cogitabat grauissimum: qua parte Mauri ad Iberi ripas, pecore diuites, eo quod Christianis abstulerant, secure habitare nunciatum erat. Regibus Vasconum atque Aragoniæ, quorum erat acceptas ea parte iniurias vindicare, intestino bello occupatis, quod per hæc tempora magna mole gestum est. Commodum Ramiro accidit Ripagorsæ & Suprarbis imperio auctum esse Gonsalui fratris morte: quem salutis anno millesimo quadragesimo quinto, (alii superstite patre id contigisse ex veteribus schedis disputant) Ramonetus Vasco ad 1045.
Monclusi pontem è venatione redeuntem ex insidiis ac proditorie interfecit. occisi corpus ad D. Victoriani sepultum est. Noui regni opibus Ramirus Rex bellum aduersus Vascones Aragoniam occupantes, administrabat: potentia nequaquam pari, sed rei militaris atque imperatoriæ peritissimus, & finitimorum auxiliis subleuatus: nam Gisbergam, seu vt alii vocant Hermesendam Bernardi Rogerii Bigerronum Comitis ex Garsenda vxore filiam, in matrimonio habebat: ex qua Sanctium & Garsiam filios genuit: præterea Sanctiam, quæ Tolosæ Comiti nupsit, & Therasiam Guillelmi Bertrandi Prouinciæ Comitis vxorem. Ad hæc ex impari matre filium alium nomine Sanctium, quem Aiuaris, Xabierris, & Latris, præterea Ripagorsæ Comitis nomine, principatu auxit. verum nulla prole suscepta, ad veterem Regum ditionem hæ vrbes ex aliquanto interuallo redierunt. Insignia Ramiro fuerũt crux argentea in cæruleo æquore, quæ à posteris sunt mutata. Ad Ferdinandum redeamus. qui belli impetum in Carpetanos conuertere certus, agrumque Toletanum, vnde grauia incommoda rei Christianæ à Mauris inferebantur, Gormatium primum, deinde Vadum regium, Aquilariam, & Valeranicam (hæc hodie Verlanga est) vi captas præsidiis occupauit. Demum Turiasonensem tractum ferro igneque vastauit. Maurorum speculas, quibus per eam ætatem vniuersa Hispania distincta erat, vnde vigiliæ custodiæque, hostium conatus speculabantur, fumoque finitimis significabant, magno numero vsque ad Medinam Celinam euertit. quibus rebus perfectis in Toletanæ vrbis fines irrumpit, transcensis iis montibus, qui vtriusque nationis ditionem finiebant. Talamanticæ, Vzedæ agros depopulatur. ad Fenarii ripam Caracam & Complutum & regionibus vicinum Madritum omnibus iniuriis afflixit. Præsenti calamitate & maioris mali metu Almenon Toleti Rex prouocatus, magno auri atque argenti pondere pacem redimere compulsus est. Idem fecerunt Cæsaraugustanus, Portugalensis & Hispalensis Maurorum Reges. vectigalibus annuum tributum imperatum. quod gloriosum erat nomini Christiano, ignominiosum fœdumque Mauris, ex tanta paulo ante potentia, repente vsque adeo debilitatis, vt neque suis, neque alienis viribus, cum proxima esset Africa, consiste-

rent: & leges ab iis acciperent, quibus ante dederant. Quæ quidem neque noſtrorum prudentia, neque humanis conſiliis contigiſſe putandum eſt, ſed Dei immortalis præſidio: qui præſens ſuo numine atque auxilio rem Chriſtianam ferme proſtratam erexit, & caſtiſſimæ religionis cultu, cui exemplo Principis eruditi proceres & populares, deditiin primis erant: vſque dum noſtrorum probitate & fide barbari prouocati, repudiata patria ſuperſtitione, vltro religioni Chriſtianæ nomina darent quidam, ſanctorum virorum corpora alii, quæ Chriſtiani venerabantur, auro atq; gemmis maiores theſauros eſſe putarent quod proxima narratio declarat.

D. Iſidori oſſa Legionem Hiſpali translata. CAPVT III.

ERAT Legione templum Ioannis Baptiſtæ nomine dicatum, veterum Legionenſium Regum ſepulchris quidem nobile: cæterum vetuſtate deforme & male materiatum. Sanctia Regina, vt erat pietatis laude excellenti, viro perſuadet vti religionis augendæ cauſſa illud templum inſtaurandum, & Sanctii patris corpus Oueto, vbi ſepultus fuerat, in illud transferri, ſuæque & Regum poſterorum ſepulturæ deſignandum curaret: nam in S. Facundi animo deſtinarat. Rex æquiſſimis poſtulatis facile annuit, pietatis ſtudiis vxori non impar, & religionis ſanctiſſimæ amore flagrans. Eiuſdem hortatu, cum templum magnis molibus ad culmen vſque perductũ cuperet ſacris ſanctorum reliquiis, quæ multæ erant in Hiſpania, illuſtrare: ac eorum præſertim quos Hiſpali (quæ erat vrbs in Bætica facile princeps, Maurorum autem crudeli dominatu premebatur) olim pro religione magno numero occubuiſſe erat exploratum: Benabetum eius vrbis Regem armis aggreſſus eſt, eiuſque fines longe lateque vaſtauit. Multa oppida in Luſitania atque Bætica, in quarum prouinciarum parte regnabat, aut cæde, ruinis incendioque fœdata, aut prorſus imperio ſubdita. Rex Maurus iis cladibus compulſus magno pacem redemit: atque annuum pactus vectigal in Ferdinandi fidem ſe imperiumque contradidit; quem ille ea lege recepit, ſi Iuſtæ virginis corpus, qua potiſſimum de cauſſa bellum ſuſceptum erat, quam primum Hiſpali tranſmitteret. per eum modum fide vltro citroque data ab armis diſceſſum eſt. Epiſcopi Aluitus Legionenſis, Ordonius Aſturicenſis: præterea Nunnius Comes, Gonſaluus, atque Ferdinandus viri primarii Hiſpalim abs Rege legati, ſacri corporis repetendi cauſſa: additum ad omnes caſus militare præſidium. Ciues Hiſpalenſes re vulgata, tametſi opinionib. de religione diſcrepabant, ſiue ſua ſponte cum non ignorarent quantum præſidii in ſacris corporibus eſſet ad tuendam rempublicam atque ſalutem: ſeu à Chriſtianis qui in ea vrbe ſupererant, perſuaſi, repente ad arma excitati, negant ſe viuis exportãdi Chriſtianis Iuſtæ virginis corpus fore facultatem. Legati ancipiti cura ſuſpenſi erant, & quid facto opus eſſet dubitantes: nam Regem Maurum vrgere periculoſum videbant: & re infecta redire tum ſibi, tum nomini Chriſtiano ignominioſum fore iudicabant. Aluito Pontifici legationis principi ſecundum quietem viſus auguſta pulcherrimaq; ſpecie D. Iſidorus eius vrbis olim Epiſcopus, vt ipſius oſſa pro Iuſtæ corpore Legionem deportaret, mandauit. fore vti corpus quo deſignabat loco inueniret: ipſumque paucis diebus interiturum, veritatis ſomnii, atque diuinæ voluntatis indicio. vtrunque accidit magno legatorum miraculo. Nam & Iſidori corpus in Hiſpali veteri, quo ipſe loco deſignarat, effoſſum eſt, continuoque Aluitus grauiter æger, ita vt medici diffiderent, ſeptimo die extinctus eſt. Reliqui legati certi diuinæ voluntatis, vtriuſq; Pontificis corpus, Iſidori & Aluiti ſecum Legionem detulerunt. Rex & filii Durium vſque religionis ergo obuiam profecti, ſacra pignora ſolenni ſupplicatione atque apparatu inter fauſtas populi acclamationes, præcipuamque lætitiam, nudis pedibus ſuis ipſi humeris aliquanto ſpatio ſcilicet ſuccolantes, in D. Ioannis Legionenſis ædem intulerunt. Multa tum Hiſpali, tum toto itinere prodigia edita. cæcorum oculi aperti: ſurdis inſinuatus auditus pedum vitio afflictis gradiendi reſtituta facultas. Aluiti corpus in templo maximo tumulatum eſt. Iſidori in Ioannis Baptiſtæ loco ſublimi atque præclaro. vnde conſequenti tempore factum, vt ædes illa vetus Ioannis Baptiſtæ nomen, Iſidori appellatione mutarit. Miraculum auxit, cum iumenta quæ vtrunque corpus portabant, ſponte ſua nullo ducente ad vtrunque locum conſtitiſſent. Nec me præterit ancipiti hæc hominum opinione æſtimari: ſed quia non noua dicuntur, ſed tradita olim ab aliis, fidem auctores præſertim Lucas Tudenſis, qui hæc ſcripſit libro dicato, ſibi vindicent. noſtrum eſt antiquis monimentis teſtata, integra fide litteris mandaſſe. Vincentii, Sabinæ & Chriſtetæ corpora, Abula per idem tempus translata ſunt, vt Pe-

lagius

Iagius Ouetensis est auctor: Vincentii Legionem, Sabinæ Palentiam Christetæ in Sancti Petri cœnobium, quod ad fluuium Aslanciam situm est. Coiancæ (quæ nunc Valentia in Ouetensi agro est) Rege Ferdinando & Regina Sanctia disceptantibus, procerum, & Episcoporum nouem conuentus est habitus anno millesimo quinquagesimo. In eius legibus 1050 promiscue populo mandatur. Diebus Dominicis nocturnis diurnisque precibus interesse, quæ statis horis in templis decantantur. Tum omnibus diebus Veneris per annum ieiunia ex ritu ecclesiastico instaurare. Præterea duæ regiæ puellæ, Maurica superstitione abiecta, Christiana sacra susceperunt: Casilda Almenonis Toletani Regis, & Zaida Benabeti Regis Hispalensis filia. Casilda prior cum esset à tenera ætate ingenio facili, & ad humanitatem propenso, in domo paterna Christianos, qui magno numero captiui tenebantur, vitamq; in luctu & squalore calamitosam agebant, cibo & rebus omnibus recreare solita erat clam patre. Quem memorant, re indicata, filiæ latebras aditusque omnes diligenter obseruasse: deprehensamq; aliquando, cibos, quos in sinu ad captiuos ferebat, repente in flores, rosasque mutatos, patri ecquid ferret cum magno animi motu roganti, veste explicata monstrasse. Quo illa miraculo percita monitaque diuinitus, si à fluxione sanguinis sanari cuperet, qua curanda medici omnia artis remedia frustra consumpserant, in lacu D. Vincentii nomine, quod in agro Viruescano est, ablueret, ad nostra sacra adiecit animum. Pietatis officia diuinum numen, Christianæ religionis luce volebat compensare. Itaque à patre, cum quo rem omnem communicarat, pro iure amicitiæ, quæ illi esse cœperat cum Christianis, ad Ferdinandum Regem missa est, eius morbi curandi caussa. Morbo depulso, & aquis salutaribus ritu Christiano expiata, diuini beneficii memor, immemor patriæ: in rupis fastigio quæ ad lacum est, domuncula exædificata, sanctissimam vitam exegit, multis illustrem miraculis. quo merito in cælestium numero locum habet, templisque recepta est. Tertiodecimo Aprilis die, eius memoria anniuersariis sacris celebris est in nonnullis ecclesiis Hispaniæ. Casildæ exemplo, siue sua sponte incitata Zaida, lauacro Christiano ex nostro more lustrata, in Alfonsi Regis nuptias post aliquot annos concessit. Prodigia, quæ Isidori corpore exportando contigisse diuinitus paulo ante dictum est, multum contulisse visa sunt, vt in suscipiendæ Christianæ religionis voluntatem vehementer incumberet. Accessit somnium, in quo diuum Isidorū viderat in augusta specie, blandaque voce, vt rem maturaret monentem. Rex pater consilii incertus, cum nec filiæ precibus resisti posset, & suæ gentis animos alienare nollet, si eo concedente intelligeretur filiam factam esse Christianam: re cum Alfonso Ferdinandi filio tandem communicata, optimum visum est, vt simulatis inimicitiæ caussis, cum manu militari in Hispalensem agrum ipse irrumperet: filiamque ex composito idoneo loco constitutam, eiusq; aduentum expectantem, quasi vi captam raperet, in patriamque deduceret. Quæ res cum ex sententia processisset, Zaida Christianis moribus informata, nostris imbuta sacris, atque Elisabethæ nomine indito (Mariam Rodericus ait) Alfonso deinde nupsit, quo tempore rerum in Hispania potitus est, vti competenti loco explicabitur. Pelagius concubinam fuisse ait, stupri cum eo iunctam consuetudine. verum hæc post aliquot annos contigerunt.

Garsias Rex Vasconum occisus. CAPVT IIII.

IPso anno quo Isidori corpus Ferdinandi cura Legionem perlatum est, Christi millesimo quinquagesimo tertio, Garsias Vasconum Rex in prælio occisus est: animo ferox, 1053 militari laude præstans, non Ducis modo prudentis, sed etiam militis fortissimi partes implere solitus. Discordiæ fraternæ semina superioribus annis iacta ad maturitatē hoc tempore peruenerunt. à paruis quidem initiis orta (vt fit) in magna tandem odia exarserunt, Garsiæque perniciem, quod minime oportuit. Ferdinandus Viruescæ agrum & Riuogiæ partem, tanquam sui iuris repetebat. exoletis videlicet annalium exemplis, ad Castellæ ditionem pertinere disputabat. Garsias contra iniuriam sibi factam regno diuiso querebatur: iusque suum in priuata controuersia, recentissimæ consuetudinis vsu, & patris testamento tuebatur. Regnandi inexhausta auiditas fraternos animos in præceps agebat: dum vterque paruum quiddam instar eorum, quæ spe ac magnitudine animi concepisset, regni ditionem ducit, quæ humanæ felicitatis magna labes est. Ferdinandum aliquando officii caussa inuisentem, Garsias frater cum Anagari æger esset, retinere voluit donec postulatis satisfaceret: nisi indicio ille opportune facto, fuga periculum declinasset. Inuidiæ, quæ ex ea suspicione grauissima exarsit, quasi pro officio maleficium reddidisset, studio depellendæ procurandæque, Garsias Burgos abiit: vbi Ferdinandum fratrem ex aliquāto

ſpatio & ipſum ex morbo decumbere nunciatum erat. Ille tempus veniſſe ratus iniurias vindicandi, iuriſque obtinendi, in cauſſa de qua diſceptatio erat, Garſiam fratrem in cuſtodiam tradit ad Ceiam oppidum. Inde breui cuſtodibus corruptis in Vaſcones euaſit: & doloris vlciſcendi cupiditate inflammatus, magnis delectib. tota ditione habitis, Maurorum præterea auxiliis euocatis, in Caſtellæ fines irrumpit: atque Aucæ montibus ſuperatis, late populationes facit. Ferdinandus collecto numeroſo exercitu, quem ex ſuperioribus bellis valde exercitatum habebat, obuiam procedit bellum defendere, quod tanta vi inferebatur, quam iniuriam facere paratior. Ad Ataporcam (nomen id oppido eſt ſextodecimo ab vrbe Burgis lapide) in conſpectum ventum eſt: & poſitis caſtris vtræq; acies ad pugnam inſtructæ. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis quiſquam ea tempeſtate Ferdinando par erat. Garſias ferox natura, rapidus in conſiliis, ac lingua immodicus militum animos vehementer alienarat: nam multos antea importuna auiditate tota ditione, bonis euerterat, criminibus ſiue veris ſiue aſſimulatis: & ſub ipſum conflictum de ea re à pleriſque appellatus, vt damna reponeret iis qui pertulerant, eorum preces conſtanter repulit: ne alieno tempore, cum audacia opus erat, timoris ſignificationem daret, & expreſſa neceſſitate benignitas eſſe videretur. alioqui ſuperbas aures habebat, dicta contumelioſa, aditus difficiles, & contagione rerum alienarum erat corruptus animo. Vir primarius, cuius nomen clã eſt, de facto conſtat, pro eo quod Garſiæ Regis teneram ætatem rexerat, gratia apud eum & auctoritate plurimum valens exacta prudentia, & ipſa canicie venerandus, cum in quanto periculo res eſſent prouideret, fœdere ſanciendo ſatagebat à prælii cogitatione Reges auocare. tentata pacis ſpes eo annitente, datumque à Ferdinando vt prior de pace fratrem appellaret. miſſus caduceator varios & commutabiles præliorum euentus eſſe docuit. quæ à fratre per errorem commiſſa erant, debere eum humanæ imbecillitati, communi omnium ſaluti, condonare: neque dum priuatum dolorem vlciſci parat, rem Chriſtianam in præceps dare, alienaſq; iniurias innoxio ſuorum ſanguine vlciſci velle. Paratum ſe ſatisfacere, quantum delecti arbitri in re præſenti iudicarent. Quod ætatis auctoritati, & fraternæ indulgentiæ datum erat vt prior de pace interpellaret, caueret timorem interpretari. infirmi id animi ſignificationem eſſe ſuſpicari, fore proculdubio exitiale. ſe enim cum numeroſas & validas copias ſub ſignis habeat, quod ne ipſe quidem ignorabat, modeſtia, iuſtitia, atque æquitate ſuperare voluiſſe: orbique teſtatum facere, haudquaquam ſua voluntate ingentem cladem ſuſcipi, quam iam prouidebat animo. Additæ ad hanc orationem pædagogi preces & lacrymæ. Regem tamen, quem in exitium fata rapere videbantur, neque gratia flectit, neque auctoritas frangit, neque præſens periculum mouet. Ergo ab vtraque parte pugnæ ſignum datur, & magno animo in prælium concurritur. Garſiæ pædagogus paucitate, imbecillitate, & alienatione ſuorum perſpecta, cum de victoria deſperaſſet, neq; patriæ exitio ſupereſſe vellet, deuouit ſe: & inermis arreptis tantũ gladio & lancea militari, in aciem hoſtium irrupit, præliansque occidit. Reliqui Ferdinandi impetum non tulerunt. res trepidæ, metus ingens, malum vrgens Vaſcones exagitabat. duo milites Vaſcones, cum à ſuo Rege paulo ante defeciſſent, ad regiam cohortem ferro penetrantes, Garſiam haſta traiectum peremerunt. Cadente Rege reliqui omnes in fugam acti. Ferdinandus victoria lætus, fratriſque caſu conturbatus, militibus ſuis mandauit, vt Chriſtianis parcerent. Mauros ex fuga palatos paſſim per agros, magno numero aut interfecerunt, aut in captiuitatem egerunt. Garſiæ Regis corpus militibus datum, Anagarique tumulatum eſt in D. Mariæ, quam ipſe ædem ab imo totam extruxerat. Ex Stephania vxore, quam ex Gallia duxerat patre ſuperſtite, quatuor filios reliquit, totidem filias. Sanctium, qui continuo in regno ſucceſſit, Ramirum cui pater Calagurris principatum, quam Mauris abſtulerat dono dederat, Ferdinandum & Raymundum, Ermeſendam, Semenam, Maiorem, atque Vrracã quæ Garſiæ Comiti nupſit, ei de quo ſermo nobis deinceps eſt rediturus. Occiſi imperium, vtriuſque fratris armis laceratum imminutumque eſt. Ferdinandus oppida & vrbes, de quibus controuerſia erat, nullo reſiſtere auſo in poteſtatem redegit: Virueſcam, Aucæ montes, & Riuogiæ partem eam quæ ad Ogiam pertinet: quod flumen in vicinis montibus, vbi D. Dominici Calciatiſanum eſt, ortum atque in vicinam planiciem dilapſum locis Riuogiæ nomine dato, ad Harum municipium in Iberum influit. Reliqua Riuogiæ pars, & Vaſcones, atque Cantabriæ ducatus, Anagarum, Lugrunium, aliæque vrbes & oppida in Sanctii ditione manſerunt. Aragoniam huius belli progreſſu, beneficioque Ramirus armis recepit, ſpe complexus regnum vniuerſum occiſi fratris. Nam ſe Aragoniæ, Suprarbis, Ripagorſæ & Pompelonis Regem, vt ſchedæ veteres teſtantur, per hæc tempora nominabat. & ſucceſſu elatus Mauris, quorum reliquiæ ſupererant in

Ripagorſæ agro ditioneque, Benauarrium illato bello abſtulit. Demum inter Ramirum & Sanctium nouum regem fœdus ea lege eſt factum: vt vtrinque arces inter ſe traderent loco obſidum. Rueſta & Pintilla Sanctio datæ. Sangueſa, Lerda, & Onduesium Ramiro. Cura vtroſque ſolicitabat, ne dum mutuis diſſidiis indulgent, Ferdinandi viribus, quæ formidabiles eſſe ceperant, finitimis carperentur. contra eum ergo arma ſociare, eoſdemque inter ſe amicos & inimicos habituros eſſe pacti ſunt.

Ab imperio Germanico eximitur Hiſpania CAPVT V.

QVo tempore bellis ciuilibus ardebat Hiſpania, Germaniæ imperium (nam in eam prouinciam annis ſuperioribus ex Gallia migrauerat) Henricus eo nomine ſecundus regebat. Romanæ eccleſiæ Pontifex ſupremus & maximus erat Leo nonus. Leonis ſucceſſor Victor eo nomine ſecundus pontificatum adeptus, cupienſque ſacrati ordinis mores & vitam ſuperiorum temporum licentia nimium laxatos, maiori ſeueritate coercere, Florentiæ, quæ Hetruriæ caput eſt, Epiſcoporum concilium egit anno milleſimo quin- 1055
quageſimo quinto. Ex eo conuentu Hildebrandus ex Cluniacenſi monacho Subdiaconus Cardinalis, cuius magna erat opinio probitatis, & ingenii dexteritate ad verſandos hominum animos valebat maxime in Germaniam atque Galliam dimiſſus eſt, vt Imperatorem de reuocanda veteri diſciplina appellaret: Turonis Galliæ vrbe eos motus compeſceret, quos Berengarius eius eccleſiæ diaconus, nouis de religione opinionibus excitarat. In eodem conuentu, vt noſtrorum hiſtoriis memoriæ proditum eſt, Henrici legati eius iuſſu & verbis querimonias & mandata ad Patres detulerunt, quorum hæc ſumma erat. Regem Ferdinandum contra morem maiorum & legum præſcripta facere, qui ſe imperii Romani iure exemptum ferret, & incredibili arrogantia ac leuitate in ipſum imperii nomen inuaderet. Atque ego, inquit, eam iniuriam libenter tolerarem (tantum apud me tranquillitatis ſtudium poteſt) ſi nullam præterquam dignitatis noſtræ iacturam fieri viderem. Sed in conſilio capiendo Patres omnem orbem, quam late imperium Chriſtianorum patet reſpicite: cuius incolumitas ſtare non poteſt, niſi ſit vnus, cuius auctoritatem cuncti reſpiciant, cuius imperio deuincti ſint, obtemperent voluntati. Reſpicite ſacroſanctam Pontificum maieſtatem, quorum fluxa auctoritas eſt, niſi Imperatorum (quos ea de cauſſa in orbe Chriſtiano proximum poteſtatis locum obtinere voluerunt) armis & potentia muniatur. Naſcentem temeritatem in ipſis incunabilis comprimite: ne prauum exemplum ceſſatione noſtra, diſſimulatione veſtra ad alios promanet: & cæteris omnibus prouinciis ad dulce & ſæpe fallax libertatis nomen arrectis, imperii & pontificatus ſacroſancta maieſtas ad inanem appellationem perducatur. Sacrificiis ex ritu Chriſtiano Hiſpaniam interdicite, Regiſque inſolentis caput diris execrationibus defigite. quod ſi feceritis, honori eccleſiæ me non defuturum profiteor, & reipublicæ ſalutem vna vobiſcum curaturum, quæ in periculum vocatur: ſin timore defugitis, me honori imperii non defore, mihique priuatim conſulere certum habeo. Secundum eam orationem Patres eam rem ſibi curæ fore reſpondent. re deliberata, Victor pronunciauit, Henricum (cuius rebus vt faueret natura cogebat: erat enim natione Sueuus) videri æqua poſtulare. Miſſi legati Ferdinandum verbis Pontificis & Patrum monuerunt, vt imperio deinceps ſatisfaceret, & Imperatoris nomine abſtineret: quod neque legibus, neque auſpicato deſumpſerat, dira omnia niſi continuo pareret comminati. Rex ancipiti cura anxius ſiue morem gereret ſiue parere recuſaret, ne ex vtraque parte grauiſſimis perpetuiſq; malis Hiſpaniam implicaret: concilio gentis coacto de tanta re diſputare conſtituit. Variæ dictæ ſententiæ. Pars, quorum religione animi tacti erant, obtemperandum iudicabant: ne Pontificem & Patres in ſuum caput irritarent, & bello implicarent Hiſpaniam, quod futurum prouidebant, & quod omni ratione vitandum videbatur: cum vires prouinciæ in plures Reges diſtractæ, & inteſtinis motibus debilitatæ eſſent: tantumque hoſtium Chriſtiani nominis, Hiſpaniæ viſcera fatigaret. Pauci priſtinæ virtutis memores iugum Hiſpaniæ libertati imponi grauiſſimum ſi morem gererent, diſputabant: quod ceruicibus admiſſum, haudquaquam excuti poſſet. præſtare in acie mori, omneſque acerbitates pati, quam tanto malo & indignitate Rempublicam implicari. Rodericus Diacius ea tempeſtate, opinione virtutis ſingulari, viuido ingenio, in ipſo ætatis vigore circiter annos triginta natus erat, bonus conſilio, manu promptus: qui Gormatii Comitem Gometium non multo antea, in priuata contentione, adacto in viſcera gladio peremerat. Occiſi patris, pro quo ſupplicium debebatur, merces Semenæ filiæ coniugium fuit: cum illa iuuenis virtutem admirata, ſibi virum dari, aut lege in eum agi Regem poſtulaſſet. Rodericus ad paternam ditionem, dotali

principatu occisi soceri auctus, viribus & potentia validus, quinque Maurorum Regulos, qui Aucæ saltu superato, in Riuogia excursiones faciebant, cum tumultuaria manu prælio vicit: prædaque omni adempta captos ea lege dimisit, vt sibi vectigales essent, & quotannis tributum quod imponebatur ex fide penderent. Accidit vt Zamoræ (quam vrbem ex quo Ramiro tertio Rege euersa erat, iacueratque prostrata, Ferdinandus reficiendam curarat, datumque ciuibus, vt suis legibus, hoc est antiquis Gothorum viuerent, pactum vectigal quinque Regulorum legati repræsentarent, Cidumque honoris caussa vocarent: quod nomen Arabum lingua dominum significat. vtrunque coram Rege & aliis principibus factum. quæ res multorum illi inuidiam conciliauit. & est natura insitum vt recentem aliorum felicitatem malignis oculis aspiciamus: modusque fortunæ à nullis magis exigatur, quam qui in æquo fuerunt paulo ante. Rex id nomen ratum illi esse voluit: eoque deinceps per totam vitam cohonestatus est, veteris appellationis nulla ferme memoria. Sunt qui de Calagurris possessione vrbis ad Iberum sitæ, Ferdinandus & Ramirus Reges cum disceptarent, rem ad singulare certamen deductam affirment, & pro Ramiro Martinum Gometium, pro Ferdinando Rodericum pugnasse. Victum ac trucidatum in certamine Martinum, vnde origo generis ei familiæ, cui à Luna cognomen est in Hispania vetustæ & nobilissimæ, & quæ tot insignes viros procreauit. quæ vt tanquam falsa reiiciam, facit Garsiæ Vasconum Regis armis eam ciuitatem Mauris ablatam esse, vti paulo ante dictum est: nihilque in ea iuris Aragonio Regi esse potuisse. Omnino Rodericus noui coniugii illecebris, multisque ex eo negotiis implicitus, quo tempore de imperii iure suscepta deliberatio est, concilio gentis non interfuit. Regis animus cum ætatis inclinatione ad pacem quam bellum propensior erat: tametsi non ignorabat haud à paruo initio ius libertatis imminui: rogari tamen Roderici sententiam placuit, priusquam certi aliquid constitueretur. Negat ille consilii rem esse. armis defendendum, quod armis erat partum. Iniquum videri alienæ virtutis fructum ad eos redire, qui rebus perditis periculum & laborem non communicassent. Nonne, inquit, emori per virtutem præstat, quam libertatem à maioribus partam ludibrio esse genti barbaræ & immani: quæ præ se omnes homines contemnit: cuius superbæ sunt aures, contumeliosa dicta, aditus difficiles, nouæ crapulæ, inhumana crudelitas? An qui modo vix Maurorum seruitutem euasimus, nouum à Christianis paratum seruitium suscipiemus? Ludibrio nos & nostra habent. Vniuersus orbis, quam late nomen Christianum patet, Germanis Imperatoribus paret scilicet? Omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ nostro & maiorum sanguine parta Germanis cedent: nobis relinquent pericula, repulsas, iudicia, egestatem? Romani imperii iugum, quod maiores nostri excusserunt, reponet Germania? erimusque vulgus sine gratia, sine imperio, sine auctoritate: iis obnoxii, quibus si vigeret animus, si viri essemus formidini esse deberemus? At difficile est Imperatoris conatibus resistere, Romani Pontificis iussis non obtemperare. verum infirmi animi est, pro belli timore incerto, certissimis malis rempublicam implicare. multa experiundo fiunt, quæ segnib. ardua esse videbantur. Occupauit nescio quæ multos torpedo, quos neque gloria mouet, neque flagitii infamia: satis magnam libertatem ratos, quod à flagris abstinetur. Tam auersas Sanctissimi Pontificis aures à rebus nostris fore non arbitror, vt non iustissimis precibus, atque æquitate caussæ moueatur: mittantur modo, qui nostræ libertatis caussam audacter coram eo tueantur; doceantque iniqua petere Germanos. Mihi stat sententia, armis susceptam à maioribus libertatem tueri, aduersus omnium hominum conatus. hocque ipso gladio defendam patriæ proditores esse nequissimos, quicunque aut ineptæ religionis simulatione, aut præposteræ cautionis specie diuersum consilium dabunt: neque maiori cura statuent seruitutem repudiandam, quam illi dominationem appetunt. Quantum quisque patriæ libertati studebit, tantum illi aut amicus ero, aut infensissimus aduersarius. Vicit Roderici sententia, atque secundum eam Pontifici quidem responsum datum. aduersus autem Imperatoris conatus, magnis tota prouincia delectibus, numerosus exercitus conflatus. in quo decem millia militum erant, adiunctaque Maurorum auxilia, ex iis vrbibus, quæ Regi vectigales erant. copiis omnibus Rodericus præpositus, cuncta administrare iussus. Ad hunc imperii summa respiciebat. Placuit ad ostentationem virium superatis Pyrenæi saltibus in Vascones penetrare. Tolosam vsque peruentum, vrbem ea tempestate amicam (sic puto:) vnde honestissima legatio ad Pontificem missa, obtestatum vt re diligentius perpensa mitteret, qui coram in re præsenti de iure imperii disceptarent. Eius legationis princeps Rodericus Comes erat, alius à Cido, & Aluarus Fannius Minaia. iis agentibus facile ab æquissimo Pontifice est impetratum, vt Rupertus Sanctæ Sabinæ Cardinalis cum amplissimis mandatis; præ-

terea Imperatoris legati, eius controuersiæ componendæ caussa venirent in Hispaniam Tolosæ vbi legati constiterunt, Ferdinando Rege interea in patriam reuerso, agitata caussa, atque pro libertate Hispaniæ pronunciatum est: decretumque Germanis nullum deinceps ius in Hispaniæ Reges fore. Quod ab eo initio susceptum, confirmatumque populi deinde moribus, consensu cæterarum gentium, & publica iureconsultorum sententia, & iudicio est comprobatum. tantum plerunque præsidii rebus communibus, in vnius viri virtute & prudentia situm est. Romani præterea Pontifices Hispaniam sibi vectigalem reddere cogitarunt: vti argumento sunt litteræ Gregorii septimi ad Reges, Comites, cæterosque Principes Hispaniæ, id confirmantis antiquis temporibus obseruatũ, priusquam à Mauris Hispania esset euersa. Verum iis conatibus nihil esse profectũ, ac vero pari animorum constantia itum obuiam, rerum euentus declarat, retenta semper à nostris immunitate. Roderici genus ad Lainum Caluum referebatur Castellæ Iudicem, vt est superius indicatum. Ex eo enim & vxore Eluira Nunnia Bella Ferdinandus natus est. ex Ferdinando Nunnius. hic ex vxore Egilona genuit Lainum Nunnium, cuius filius fuit Didacus Lainus, nepos ex eo & Therasia Nunnia Rodericus cognomento Cidus. Ex Roderico & Semena vxore Didacus Rodericus natus est: qui patre superstite in prælio à Mauris fuit interfectus. præterea filiæ duæ, Eluira, & Sol, de quibus deinceps in historia sermo recurret. Aliquot deinceps Episcoporum concilia sunt coacta. Primum Compostellæ anno millesimo quinquagesimo sexto. Actionum præses Cresconius Compostellanus, qui 1056
se Apostolicæ sedis Episcopum dicit. Affuere Suarius Dumiensis, & Vistrarius electus Lucensis Metropolitanus. Præterea presbyteri, diaconi, clerici, Abbates. In eo concilio multa sunt constituta præclare, tum illud: Vt Episcopi & presbyteri quotidie diuina hostia sacrificarent. Canonici cilicium penes se haberent, quod induerent ieiunii tempore, & quoties diuino numini litaniis placando datur opera. Iaccæ in ditione Ramiri Regis alter Episcoporum conuentus habitus salutis anno millesimo sexagesimo Sanctii Aragonii, 1060
Paterni Cæsaraugustani, Arnulfi Rotensis, Guillelmi Vrgelitani, Heraclii Bigerronum, Stephani Olorensis, Gometii Calagurritani, Ioannis Lectorensis, Austindo Auxitano Archiepiscopo actionum Præside. Sacrorum ritus, qui temporum iniuria deprauati erant, restituti. Sacerdotum mores nouis institutis exculti: iisque mandatum ne alio more quam Romano precarentur. Episcopi sedes Iaccæ constituta quæ olim Oscæ fuerat: ea lege, vt captæ de Mauris Oscæ honor pristinus redderetur, Iacca etiam vrbe illi contributa, quod consequentibus annis est factum. Biennio post in D. Ioannis Rupensis, Ramiro Rege præsente, concilium Episcoporum fuit ad septimum Kalend. Iulii, Sanctii Aragonii, Sanctii Pompelonensis, Garsiæ Naiarensis, Arnulfi Ripacurtiensis, Iuliani Castellensis, Pontii Ouetensis, atque aliorum Episcoporum magno numero. In eo concilio à Sanctio maiore superioribus annis factum decretũ, vt Aragonii Episcopi ex eius cœnobii monachis legerentur, communi Patrum consensu sancitum est. Per hæc tempora (nam de anno scriptores variant, nec certi quid constitui potest) Hugo à Pont. Rom. in Hispaniam Legatus Barcinone in Episcoporum & procerũ conuentu Raymundi Barcinonensis Comitis voluntate, Gothicas leges, quibus ante vtebantur Catalauni abrogauit, nouasq; sanxit, vnde iura populis ad nostram ætatem dantur. Hunc esse Hugonem illum Cardinalem puto cognomento Candidum, qui anno huius seculi sexagesimo quarto ad Principes 1064
Hispaniæ est Roma legatus, cum duo summum pontificatum gereret: & vterque legibus creatum se diceret, Alexander & Honorius. Ab Alexandro, à quo Hugo missus erat, quoniam meliori iure nitebatur, Hispani Reges steterunt. Is Legatus vt Gothica precandi ratio abrogaretur, quamuis magno conatu obtinere non potuit. Missi contra Mantuam in Gallia Cisalpina, vbi de schismate conuentus Episcoporum habiti sunt, Episcopi tres, Munio Calagurritanus, Eximius Aucensis, Fortunius Alauensis Gothicos libros quos secum detulere Pontifici & Patribus probarunt quasi orthodoxos, nullaque vitiosos parte.

Reliquæ actiones Ferdinandi. CAPVT VI.

PROXIMOS Reipublicæ motus & litem quæ cum imperio extitit, Mauri ad occasionem vertentes rebellandi, excutiendique imperii iugum, quod illis imposuerat Ferdinãdus superioribus annis: eodem tempore quasi ex composito correptis armis, in Carpetanis & Celtiberia à regia auctoritate deficere visi sunt. Erat Rex ætate grauis, bellis fessus, quæ per totã vitam multa & grauia gesserat. Erat præterea tãtis sumptib. regium ærariũ exhaustum, vectigalium grauitate, vt fit, fessi prouinciales. Sanctia Regina virilis animi fœmina, religio-

nis propagandæ cupidissima, noui belli suscipiendi auctor extitit: auroque & argēto, quod in priuatos vsus cultumq; corporis compararat, Ferdinandum vltro iuuit. Ille his subsidiis subleuatus, contracto vndique numeroso exercitu, in hostium fines impetum fecit secundum Iberum flumen late populationes factæ. in Catalaunos & Valentiæ agrum cum ferro penetrasset, exercitum præda Maurica grauem reduxit. In Carpetanos pari exitu & felicitate bellum administratum. vtrobique victor cum victis leges dedisset, Regesq; vectigal, vt facere consueuerant, pendere in præsens, & in futurum polliceri compulisset, triumphantis in morem in patriam rediit. Ad Valentiam quidam Isidori, quem per totam vitam coluerat, & cuius per quietem formam videre sibi visus fuit, oraculo monitum esse tradunt diem obitus ipsi instare: proinde expiandæ animæ superos propitiandi, ad quos breui discessurus erat, diligentem curam gereret. Oraculi veritatem morbus qui continuo Regem inuasit, manifesto declarauit. Rex fide data, & captiuis receptis, prædaque omni abacta quam ceperant, gentes eas in deditionem cum accepisset, castris inde motis, Legionem se deferri curauit, lectica scilicet militari, quam pro se quisque milites, ac viri primarii subire certabant. tantus erat cunctorum ordinum amor. Eius seculi anno se-
1065 xagesimo quinto, nono Kalend. Ianuar. die sabbathi in vrbem peruenit: vbi de more sacra corpora sanctorum veneratus, & felicem vitæ exitum precatus, lacrymis toto ore manantibus & corpore ad terrā prostrato: tametsi ægritudo ingrauescere videbatur, ipsa nocte qua Christi Dei inter homines nati memoria recurrit, nocturnis precibus interfuit. sequenti luce re diuina procurata, corporis & sanguinis Domini perceptione expiatus est. die altero, ad D. Isidori delatus magnis vocibus, vt omnes exaudirent, ad Deum conuersus coram Isidori sepulchro: Tua est, inquit, potentia, tuum est regnum Domine: tu es super omnes Reges: tuo imperio omnia sunt subiecta: quod te largiente accepi regnum tibi restituo. tuam tantum clementiam imploro, vt animam meam in æterna luce iubeas collocari. Hæc dixit: positisque diademate, & insignibus regiis, trabeaque detracta, quibus exornatus venerat, ab Episcopis qui magno numero aderant, pœnitentiæ & sacræ vnctionis remediis ex ritu Christiano procuratus, indutus cilicio, conspersus cinere, die tertio, qui Ioannis Euangelistæ memoria sacer est, hora sexta extremum spiritum edidit. Iuxta patrem suum in eodem templo tumulatus est. Exequiæ funeris verissimis totius populi lacrymis celebriores fuerunt, quam pompa & apparatu principali: quæ tanto Principi deesse non potuit. Hæc ex Roderico Præsule, & Luca desumpsimus: haud ignari esse qui Cabezonii oppido prope Vallisoletum noto, extinctum fuisse Ferdinandum affirment, ac ne de tempore quidem conueniunt. Nos quod veritati proximum visum est, id secuti sumus, neque ad arbitrium nostrum reuocamus de tantis rebus disceptare, statuereq;. Sane Ferdinandus dum vixit, insigni pietate fuit, quo merito Legione anniuersariis sacris eius memoria celebratur: & in cælitum numero locum habet. Præcipua liberalitate & munificentia pleraque tota ditione templa, aut denuo excitauit, aut muneribus auxit, Legione præsertim D. Isidori, & D. Mariæ de Regula, monasteria. In Vaccæis. S. Facundi cœnobium, in quo præsertim cum ætatis inclinatione, quo tempore in pietatis studia diligentius incubuit, multus interesse solitus erat: vsque eo vt cum sacerdotibus diuinas laudes publice caneret, atque in communi triclinio cibū cum monachis sumeret paratum scilicet frugalemque. Accidit vt vas vitreum ab Abbate acceptum, inter Regis manus esset collapsum, quod ille aureum continuo restituit, vt Rodericus Præsul est auctor. additque Legione in templo maximo ob angustiam rei familiaris templi ministros nudis pedibus incedere: (tam rude seculum, tanta rerum necessariarum inopia inter Hispanos erat) id Rex cum vidisset, annuos reditus ad comparandos ministris calceos designasse: mille aureos Cluniacensi monasterio annuos ex regiis vectigalibus pendi mandasse. Regina Sanctia pari pietate fœmina à viri morte biennio decurso in contemplatione vitæ per virtutem actæ, & pietatis studiis, Legione tertiodecimo Decembris die extincta est, & prope viri sepulcrum posita.

Ramirus Aragoniæ Rex occisus. CAPVT VII.

EX Ferdinandi Regis testamento, regnum trifariam diuisum in trium filiorum eius ius ditionemque concessit. Sanctius natu maximus Castellæ imperium, Pisorica atque Ibero terminabat: quidquid enim à Garsiæ Regis morte Vasconibus ablatū erat, ad veteres Castellæ fines subiunctū est. Legionis regnū Alfonso legatum: Cāpania, & Asturum pars, quæ ad Dæuam fluuiū pertineret, qui Ouetum præterfluit: præter hæc nōnullæ in Calæcia ciuitates.

ciuitates. Garſiæ natu minimo reliqua Calæcia data eſt, & Luſitaniæ pars illa, quæ in Chri-
ſtianorum poteſtatem domitis pulſiſque barbaris erat redacta. omnes reges vocati. Vrra-
cæ Zamora, Eluiræ Taurus ceſſerunt. Quæ vrbes Infantaſicum dictæ ſunt, voce ea tem-
peſtate vſitata ad eam hæreditatis portionem, quæ minoribus Regum filiis vitæ ſuſten-
tandæ cauſſa obueniebat, ſignificandam. Haud quietæ res eſſe poterant, in tot imperia,
Regeſque diſtractæ: & Ferdinandi obitu, expectatione magnorum motuum & conſilio-
rum ſuſpenſa erat Hiſpania. quod nonnulli proceres prouidentes prohibere conati ſunt,
grandæuumque Regem à diuidendi regni ſententia, menteque deducere, quo tempore
in regni conuentibus de ea re ſuſcepta deliberatio eſt. In his Arias Gonſaluus priſci mo-
ris vir, qui magnum ſibi locum apud ſuperiores Reges bellica fortitudine, rerum vſu, ge-
neris nobilitate, prudentiæ opinione, atque multis & magnis in rebus ſpectata fide com-
parauerat. Salutaria monita patrius amor, & potentior fortuna diſcuſſit. Sanctius eximia
formæ dignitate erat, virium robore præſtanti, belli quam pacis artibus inſtructior, vnde
illi Fortis cognomen. Tractabili ingenio, & miti, niſi aliqua iniuria prouocaret, & ſpecie
bonarum artium amici falſi, & fallaces corrumperent. Is defuncto patre iniuriam ſibi fa-
ctam regni diuiſione querebatur: quod ob ætatis prærogatiuam integrũ debebatur, mul-
tis imminutum partibus debilitatum. Hæc arcano cum amicis, & palam præ ſe ferebat.
Cæterum ne continuo in fraternam ditionem armis inuolaret, matris quandiu vixit au-
ctoritas retinuit: præſertim cum mortuo viro, Legionenſe regnum, quoniam dotale erat,
ad eius arbitrium reuocatum eſſet. Regnauit annis ſex, menſibus octo, diebus quinq; &
viginti. & initio quidem initi principatus nouum illi bellum in Mauros primum natum
eſt: deinde etiam in Aragonios: vt ferme bella ex bellis apta nexaque ſunt, neque res com-
motæ ſemel in vno gradu reſiſtunt. Ramirus Aragoniæ Rex felicibus armis imperii fines
proferendo, barbarorum reliquias, quæ ſupererant, vniuerſa ditione expulerat, & victo-
riarum curſu Almugdadirium Cæſarauguſtanum, & Almudafarem Ilerdenſem Reges,
vectigales beneficiarioſque reddiderat. Oſcæ Regem aliquot prœliis vicerat. Erant Car-
petani finitimi Celtiberis, vtriſque Edetani, ad quos Cæſarauguſta pertinet, armis Ferdi-
nandi ii domiti, pactique annuum tributum, pacem a victore redemerant. nunc partim
Regum mutatione confiſi, partim Ramiri Regis armis, rebus nouis ſtudere nunciati ſunt.
Sanctius nouus Rex expedito conſilio validas copias in eas gentes ducit. Nihil in nouis
motibus celeritate ſalutarius. Itaque Carpetani priuſquam ſe plane commouere poſſent,
ad officium redierunt. cum Celtiberis maius negotium, maiorque belli moles extitit. A-
gri longe lateque vaſtati. oppidis & pagis illatæ clades. Cæſarauguſta princeps eo tra-
ctu vrbs circumſeſſa a noſtris, & belli malis tandiu fatigata, donec deditionẽ facere com-
pulſa eſt: ea lege, vt quoniam ab Aragonio fœdere diſcedendum erat, Sanctii armis à Mau-
ris & Chriſtianis, ſicunde bellum ingrueret tuta eſſet. Eo fœdere haud dubium Arago-
niæ arma mouebantur & Ramirum Regem Sanctius non obſcure querebatur cum Rege
Vaſconum iurato hoſte arma communicaſſe, in Caſtellæ fines irruptione facta. Celtibe-
ros Caſtellæ beneficiarios ſuæ ditionis ſubiugaſſe. Gradus arcem, quam Mauri ad Eſeræ
fluminis ripam magnis operibus munierant, Ramirus obſidebat. Eam obſidionem vt ex
fœdere diſſiparat Sanctius accurrit. Improuiſo eius aduentu Aragonii perculſi, & ſubita
Maurorum irruptione à tergo & à fronte circumuenti alii fugere, alii arma capere: tempo-
ris momento magna pars vulnerati aut occiſi ſunt. Rex ipſe dimicans in pugna occubuit
annum circiter milleſimum ſexageſimum ſeptimum: cum ſupra vnum & triginta annos 1067
genti imperaſſet. Corpus ad D. Ioannis Rupenſis primorum Regum ſepulcris nobile tem-
plum, ſepultum eſt. triſtiſſima victoria fuit, calamitoſa nomini Chriſtiano, Sanctio ipſi
victori male ominata: cum à patrui cæde rerum ſuarum curſum auſpicatus eſſet. Extat Gre-
gorii ſeptimi, qui proximo tempore Romanum pontificatum adeptus eſt, præclarum de
Ramiro Rege teſtimonium: quo primum Hiſpanorum Regum ait, Toletanæ ſuperſtitio-
nis (ſic Gothicam precãdi rationem vocat) per gentes fuſæ, & quæ mentes hominum ſtul-
ta perſuaſione imbuerat, repudiatis erroribus, maieſtatem Romani moris, & cultus lucem
in Hiſpaniæ terras inuexiſſe. Sedi Apoſtolicæ imprimis & maxime deditus fuit: prorſus
vt regnum, ſeque, & liberos Romanis Pontificibus obnoxios, vectigaleſque fore, lege
in æternum lata voluerit & ſanxerit. Sanctium è filiis natu maximum ſucceſſorem habuit
annos natum duos de viginti, pari pietate virum: cuius ætate annoque milleſimo ſexageſi- 1068
mo octauo, Perpinianum in extrema Galliæ ora, haud procul Ruſcinonis vetuſtæ vr-
bis veſtigiis, Guinardi Ruſcinonenſis Comitis opera condita eſt, loco vbi gemi-
na diuerſoria Bernardi Perpiniani erant: inde nouæ vrbi nomen. Sanctium Rami-
ri ſucceſſorem memorant Gotthicas leges abrogaſſe, Barcinonis exemplo ſcilicet:

sanxisse Cæsareas, & secundum eas iura populis dari. Vxorem habuit Feliciam Ermengaudo Vrgelitano Comite natam ex ea filios tres, Petrum Alfonsum, atque Ramirum deinceps Reges. stupro genitum Garsiam, qui alio tempore Iaccetanus Episcopus est creatus. Compostellanam ecclesiam ad hæc tempora Cresconius obtinuit, prisci moris integra probitatis opinione, præstanti vir ingenio. Defuncto successit Gudesteus ex eadem familia, Cresconii propinquus. Hunc ecclesiæ suæ oppida repetentem, anno altero ex quo Pontifex renunciatus erat, in lecto nocturna vi oppressit, atque membratim discerpsit Froila auunculus. Diram rabiem, tetramque dominandi cupiditatem. In huius locum Didacus Pelagius cooptatus est. quo Pontifice in Hispania lex Toletana est, & lex Romana recepta: sic historiæ Compostellanæ auctor ait. Legem nos Toletanam, sacrorum ritus interpretabamur, siue diuina hostia sacrificandum esset siue laudes diuinæ decantandæ ex Gallia Toletum aduectos: inde in alias vrbes & oppida fusos, Gothicis antiquatis, vti competenti loco explicandum est. Legem Romanam cœlibatus necessitatem viris sacratis impositam inuectamque in Germaniam, Galliam, Hispaniamque, Pontificum Romanorum diligentia: quoniam ecclesiastica disciplina multum ab antiquo collapsa, ac penitus labefactata erat.

Sanctius Castellæ Rex fratres inuadit. CAPVT VIII.

PATRVELES tres vno tempore in Hispania regnabant eodem omnes nomine, potentia non pari, vitæ exitu haud dissimili. Sanctius Castellæ Rex recenti facinore contaminatus ferebatur in præceps: tametsi ditionis amplitudine, magnoque rei militaris vsu, cæteris formidabilis erat. Sanctius Vasconum Rex angustis ditionis finibus imperabat. iunctis tamen eius & Aragonii Regis viribus, ambo aduersus præualidum hostem alterna ope tuti erant, & paternas inimicitias communibus auspiciis persequebantur, non minori conatu, quam gloria. Ad Vianam in Vasconibus, quo victor Rex Castellæ præoccupandi studio hostium conatus ferro penetrauit, insigni prælio dimicatum est. victus Castellæ Rex & magna suorum clade in patriam est repulsus. Duo Reges eodem victoriæ cursu in Viruescanos & Riuogiam irrumpentes, quæcunque Vasconum Regum ditione Ferdinādi armis erant ablata, pristino imperio restituerunt. Conuersis ad hunc modum nostrorum animis ad ciuile bellum, externa sine cura erant. ac præsertim Sanctius Castellæ Rex ne acceptas superiori bello iniurias armis persequeretur, nouo bello impeditus est: quod aduersus germanos fratres impium ac nefarium suscepit. imperii auidus, præcepsque ad explendam cupiditatem ferebatur, viribus & potentia ferox. fratrum imbecillitas animos faciebat: neque satis concordes animi ad propulsandum periculum cōmune communibus armis. æqui atque honesti abiecta cura. tantum apud Sanctium Regem auaritia poterat, & vtilitatis studium. Igitur quam maximas potest copias armat, omni paternæ ditioni imperare parans. Alfonsus in quem primum irruere volebat, tametsi ad Garsiam fratrem, Regesq; patrueles legatos miserat, vt aduersus communem hostem vires communicarent, omnium telis peti debere feræ instar crudelis & immanis; fretus tamen multitudine militum, & temporis angustia interclusus, armis contendere parat. Vbi res ad certamē venit, virib. impar & copiis, victus ex prælio profugit, ac deinde Legionē contendit. Ad Plantacam oppidum pugnatum. deinde cum Alfonsus vires reparasset, ad Golpelaram, vt Pelagius Ouetensis ait, (Rodericus Vulpeculariam vocat, oppidum ad Carrionis ripam situm) iterum acie dimicatum est. conuersa belli fortuna, victæ fusæque Castellæ copiæ. Ex re prospere gesta securitas nata victoribus. Rodericus cognomento Cidus Regem Sanctium, vt par erat, his omnibus bellis secutus, in re militari (vt superius dictum est) virtute magnus, magnus disciplina, cum quod futurum erat animo prouidisset, militem ex fuga retractum, summo mane hostium castra iubet inuadere. Illi vino somnoque sepulti, nihil minus quā de prælio cogitabāt. In repentino metu, vt fit, sibi quisq; pro morib. cōsulit. pars fugere, pars arma capere omnes præcipere, nulli exequi quod faciendū videbatur. Itaque breui victi oppressique ab hostibus. Alfonsus ipse in templo B. Virginis quod militari præsidio munitum erat, in oppido Carrione, quo præsidii caussa confuge-
1071 rat, captus missusque Burgos, (anno millesimo septuagesimo primo dimicatum est) in eius vrbis arce in custodiam est traditus. Inde concedente Rege Sanctio, in S. Facūdi cœnobium, quod ad Ceæ fluminis ripam situm est, ea lege migrauit: vt vita principali abdicata, & in sacerdotis cucullati morem detonsus, vitæ Christianæ institutis purioribus excolendis per totam vitam vacaret. Vrraca soror impense Alfonsi rebus fauebat, propter ingenii suauitatem, morumque modestiam. Petrus Ansurius Comes ab eius latere, rebus

quamuis profligatis nunquam discessit. Ii Sanctio primum eius consilii auctores extiterunt, melioris fortunæ occasionem non defore cogitantes: deinde Alfonsum hortati sunt, vt veste monastica, quam tempori inseruiens inuitus susceperat posita, Toletum ad Almenonem Regem pro ea necessitudine, quæ illum inter & patrem fuerat, confugeret. Fecit ille quod monebatur: Toletumque ex fuga delatus, deductusque ad Regem Maurum, hanc summam orationis, cum inter se salutassent, habuisse fertur. Quam vellem, Rex Almenon, quando ita futurum erat, vt Rex paulo ante felix potensque, patria extorris, inops, & coopertus miseriis externo præsidio indigerem, ad vosque confugerem supplex, meo aliquo merito tuam beneuolentiam promeruisse. Verum neque ætas mea, neque discrepantes de religione opiniones id hactenus tulerunt: & magnanimis Principibus, qualem te esse fama vulgauit, beneficii faciendi idonea satis caussa esse solet iniuria oppressos subleuare. Ego vt in malis gaudeo, à te potius quam ab alio quoquam Rege, præsidium fuisse postulandum: quem eximia benignitate pollere perspectum habeo. Tu quoque lætare venisse tempus, quo Magni Ferdinandi proli benefacere possis. Quid etiam agerem, aut ad quem potissimum confugerem? præsidia omnia extincta sunt. regni opibus frater germanus, si fratrem nominare fas est hominem omnium, quos terra sustinet crudelissimum: sed Sanctius tamen frater per iniuriam spoliauit. Belli caussa dominandi ambitio fuit. in Garsia fratre parum opis erat, cum in eum irruere præiudicatum habeat. patruele infensi rebus nostris. Longinqua ergo fuga me tegere consilium fuit, atque ad tuam opē confugere. Neque peto vt præualidum hostem mea caussa irrites, tuisque viribus in regnum profugum restituere coneris. tametsi hæ preces sæpe apud præclaros Reges locum habere solent: tantum exilio locum peto, rebus profligatis perfugium. In mœrore & luctu vitam, quæ tantum relicta est morte ipsa tristiorem apud te exigam vna spe lætam, quod breui futurum mihi persuadeo, vt qui nunc sceleribus suis ferox est, rebus repente commutatis, excruciatus omnibus malis, impietatis susceptæ in fratres & necessarios pœnas reddat. Quod si contingat spei nostræ exitus par, si exorata numina aliquando opem tulerint: ingratum hominem beneficiique immemorem haudquaquam senties. Almenon gloriosum ducens tantum paulo ante Regem ad se supplicem venisse, eiusque aduentum rebus suis commodum futurum cogitans, lætus pauca respondit. Eius se calamitatem misereri. ferendum tamen æquo animo casum, quem nulla sua culpa aliena inhumanitas attraxit. Varias esse humanarum rerum vices. proinde aduersam fortunam ferret in præsenti: in futurum meliora speraret. Secum quandiu vellet viueret: atque ita viueret, vt præter regiam dignitatem & patriæ desiderium, quæ ad victum cultumque principalem forent necessaria, nihil defuturum certo sciret. filii eum loco habiturum esse. Domus prope regium palatium, vt habitaret, designata, quo ferme nunc loco Conceptionis nomine virginum collegium extat ad Carmelitarum monachorum templum, quod eo tempore in potestate Christianorum erat. vnde rei diuinæ procurandæ opportunitas, Regisque conueniendi, quandocunque libitum esset. Fidem illius iurisiurandi religione astringi placuit, Regisque & regni commoda conceptis verbis iurare. Erat Alfonsus eximia formæ dignitate, modestus, prudens, à cupiditate omni remotus, insigni morum facilitate. Hæc in natura inerant; maiora ipse industria faciebat iisque virtutibus, quibus cum vsus erat, facile studia conciliabat. Vrraca soror de fratris incolumitate solicita, tres Ansurios fratres, Petrum, Gonsaluum, Ferdinandum Sanctii Regis permissu, quorum opera & consilio rebus omnibus vteretur, cum his multos alios, vt præsidio simul honori & solatio essent, Toletum amandauit. Hos omnes Rex Maurus stipendia militaria facere voluit, vt esset vnde vitam sustentarent. & quoniam eorum opera forti & fideli sicunde bellum ingrueret, vti cogitabat: quod aduersus finitimos Mauros libenter illi factitabant. Et cum à bellis otium erat, frequenti venatione vitam in exilio propagabant, loco idoneo villa exædificata, vbi venatores erant: quæ deinde in oppidum excreuit, cui nunc Brioca nomen est. Alfonsus ipse Toleti multus apud Regem esse, & frequenti vsu barbari animum indies magis promereri. Accidit die quadam, vt remittendi animi caussa ad vicinum vrbi viridarium, quod Tagus amnis interfluit, eiusque aquis tolonibus in sublime elatis irrigatum, prouentu maximo præcipua amœnitate est, Regem prodeuntem prosequeretur. Alfonsum somnus inuasit. Rex & proceres sub vicina arbore considentes Toletum loci natura munitissimam esse disputabant: prorsus vt nulla arte, nullis viribus expugnari posset. Tunc quidam ex astantibus maiori prudentia vir: Vnam, inquit, esse rationem vrbis capiendæ video, si quidem toto septennio cōtinuata clade hostis fruges & fructus terræ corrumpat, obsessam haud dubium ciuitatem hanc

annonæ difficultate rediget in poteſtatem. Id Alfonſus non plane dormiens, auidiſſimis auribus accepit, memoriæque commendauit. Nam quod vulgo ſine locuplete teſte auctoreque fertur, Regem Maurum periculo admonitum, vt experimento diſceret, dormiret Alfonſus, an ſomnum ſimularet, liquatum plumbum in manum conieciſſe, indeq; perforatæ manus illi cognomen factum, ad nutricum cunas ablegamus: & ab eximia potius liberalitate id cognomen partum arbitramur. Contigit præterea alio tempore Alfonſi Regi aſſidentis capillos erigi, Rege barbaro ſemel, iterum, & tertio manu componere conato, quoniam denuo erigebantur: coniectores Mauri malum omen continere prædicabāt, regnumque illi portendi, ac de medio tollendum quamprimum iudicabant: ſuadebantq; oſtenti vim & ſignificationem negligendam non eſſe. Barbarus & ſua natura ad humanitatem propenſus, & Alfonſo beneuolentia conciliatus, induci non potuit vt fidem datam & iura hoſpitii violaret: inſtaurari tantum iuſiurandum voluit, & Alfonſi animum fidemque noua religione obſtringi. Dum hæc Toleti gerebantur, Sanctius frater poſt victoriam ferox, ditionem Alfonſi occupauit. vrbes aliæ vi, aliæ voluntate imperio eius adiunctæ. Legio vrbs aduenienti quidem portas clauſit: deinde obſidione compulſa deditionem facere in victoris poteſtatem venit. Omnes qui ſub Alfonſi imperio fuerant, metus inuaſerat, & victori omnia prona erant. Calæcia mox bello petita, vbi frater alter Regnum obtinebat in factiones ſciſſum obnoxium periculo: prouinciam enim vectigalibus exhauſerat, quæ indies maiora imponebantur. Verna nimium gratioſus, Regis potens publica & priuata conſilia gubernabat, maiori auctoritate quam grauitas illius ætatis, & imperii prudentia poſtulabat. Ea res multorum illi inuidiam conciliabat: & eſt non magni Principis argumentum magnos habere aulicos: ſolentque Reges recte factorum ad ſe gratiam trahere: eorum quos intimos habent, inuidia & periculo peccare. Itaque proceres rei indignitate permoti, libertum in Regis oculis trucidarunt. Quo facinore, quoniam ad multos pertinebat, contaminati animis, ſimul ſe muniendi ad omnes caſus ſtudio, in Regem arma ceperunt. In ea regni alienatione Garſias veritus, vt præualidi hoſtis viribus par eſſe poſſet, cum trecentis tantum militibus, qui ſe ſequi voluerunt, ad finitimos Mauros, qui Luſitaniæ partem obtinebant, profugit. Suadet omnibus precibus, vt vires conferant: Regis inopis, exulis, atque eiecti, cauſſam aduerſus fratris iniuriam tueantur. Supereſſe in prouincia ciuium ſtudia integra, opportuno tempore eruptura. Debere eos humanitatis reſpectu moueri, atque fraternæ ambitionis odio, quem vniuerſæ paternæ ditionis potitum, propediem hoſtem infenſiſſimum experturi eſſent: niſi priuſquam imperium confirmaretur, naſcenti malo opportune occurrerent. Se vna vindicta contentum fore, atque recepti regni finibus. belli præmia, quæ ipſorum opinione ſuaque prædicatione maiora futura erant, illis omnia ceſſura. Ad hæc Mauri moueri ſe quidem eius calamitate dixerunt: vt periculum communicarent adduci non poſſe: ac multo minus, vt hominis eiecti & exulis, qui ſua ſeruare non potuiſſet, magnificis promiſſis confiderent. Hac ſpe deiectus, ad priuatam ſuorum manum multis aliis adiunctis attractiſque, qui noui imperii odio aut ſpe prædæ ex vtraque ſcilicet gente ſequi priuato conſilio voluerunt, in prouinciæ fines incurrit. Portugalliæ oppida & vrbes non paucæ ſub ditionem reuocatæ ſunt. Sanctius ad Scalabim vrbem, cui à S. Irene nomen eſt, obuiam procedens, collatis ſignis magnaque hoſtium ſtrage edita fratrem viuum cepit: atque ad Lunæ arcem, quæ in Calæcis ſita eſt, miſſum, in cuſtodiam tradi mandauit: vbi vitam omnem exegit in ſqualore & tenebris, homo ingenio ignauus, procax ore, minimeque tantis Reipublicæ fluctibus ſuſtinendis par.

Sanctius ad Zamoram occiſus. CAPVT IX.

SANCTIVS patratis conſiliis voti compos, poſtquam omni paterna ditione potiebatur, neque facinus per otium reputare, neque timere Deum ſceleris vltorē, impietatis vindicem: neque inconſtantiam rerum humanarum conſiderare, longæuam vitam ſibi polliceri, cæteros mortales præ ingenii faſtu contemnere. Quod vnum ſupererat, vtroque fratre in ordinem redacto, ſorores etiam paterna hæreditate ſpoliare aggreſſus eſt. Cauſſabatur iniuria à patre regni vrbes in plures hæredes diſtractas eſſe. litem marte arbitro eatenus ſecundum ſe diiudicatam conſiderabat: ſorores multo imbecilliores fratribus eſſe. Primum Zamoram vrbem peti placuit magnis operibus munitam. Vrraca enim in cuius poteſtate erat, & Arias Gonſaluus, cuius auſpiciis & conſilio reſpublica bello paceque gubernabatur, prouiſa tempeſtate, commeatu, milite, & rebus omnibus ad ſuſtinendam obſidionem opportunis vrbem inſtruendam curarant. Ciuium eximia fides erat, magnaq; virtute

virtute communem ſalutem tueri,atque aduerſus Regis inſolentis impetum propugnare parati erant,Circumſeſſa vrbs atq; omne genus machinis impugnata, in Regis poteſtatem haud dubium redacta eſſet:ni ex ciuium numero Vellidus quidam Ataulphus, ſua ſponte an re cum aliis communicata incertum, certus tamen Regis ex inſidiis per mendi, vrbe egreſſus eſſet,atque in Regis gratiam inſinuatus, quaſi vrbis arcana proditurus, ſi pretium operæ ſit,aditum ſe monſtraturum promittens.vno eo comite ad ſpeculãdum locum,quo in vrbem erat penetrandum,circum vrbis mœnia deambulantem,incautumque, neq; cauendis inſidiis intentum,venabulo quod manu geſtabat transfixit. Immane facinus, fœda mors,ſed vitæ tamen meritis & actionibus conſentanea. Cędis auctor patrato facinore pedes in fugam concitat.ſequuntur regii milites, Regis in ſuo ſanguine volutantis gemitu & clamoribus exciti:atque inter eos longo proximus interuallo Rodericus cognomento Cidus,vindictę ſtudio ardens.ille ſe proxima porta in vrbem infert,patefacto à cuſtodiis aditu. Ex ea re coitionem & dolum regii ſuſpicati, extrema omnia ciuibus comminabantur. Mortuo Rege, Legionenſes & Calæci infauſtam militiam auerſati, cœloq; & hominibus inuiſam,è caſtris alius alio dilapſi. Caſtellani,quos Regi fauere natura cogebat,pars Regis corpus ad Onienſe monaſterium mœſti detulerunt:vbi iuſta funeris haud magno apparatu & celebritate facta.multo maxima militum pars ad Zamoram manſit, in vltionem parricidii intenta. Zamoræ ciuibus,quaſi cædis conſcii fuiſſent, proditionis crimen impoſitum. Didacus Ordonius ex Laræ familia, ante alios ætate, virium robore,& rebus geſtis præſtans,equo vectus, armiſq; fulgens, ex loco vnde exaudiri poſſet, hominibus, auibus, iumentis,piſcibus,herbis & arboribus,cladem,exitium,vaſtitatem minabatur:maria, terras,cœlum inani verborum ſonitu complens.muſſabant ciues inter metum præſentem,& verecundiam abſentium fluctuantes. Maior periculi quam honeſti cura erat. Arias Conſaluus quamuis ingraueſcente ætate bellicis muneribus inutilis eſſe videbatur, decori tamen tenax, contumeliæ impatiens,ſe & filios pro patriæ ſalute certamini offert. Erat in more poſitum,vt quicunque vrbi aut oppido proditionis crimen imponeret, paratus ex prouocatione dimicare ſingulari certamine cum quinque hominibus aduerſus ſingulos ſigillatim pugnaret. Tres Ariæ filii, Petrus, Didacus,& Rodericus ex ordine in campum pugnaturi proceſſerunt. Incredibili Ordonii felicitate & virtute interempti omnes, Rodericus tantum, cum accepto lethali vulnere in vindictam præceps ferire conaretur aduerſarium,aberrãte ictu gladio habenas quibus Ordonii equus regebatur, diſcidit.equus eo vulnere percitus,Ordonium fruſtra retinere conantem,è diffinito ad certamen ſpatio, quod tranſilire Hiſpanorum more nefas habebatur,inuitum rapuit. In lite an cauſa deciſiſſet eo caſu, dati iudices in neutram partem pronunciantes, ipſo ſilentio ciuibus fauere viſi ſunt. Sic certamen diremptum. quod cum primis nobile fuiſſe hiſtoriæ noſtrates declarant: atq; vulgaria carmina,quibus peruetuſto more Hiſpani clarorum hominum virtutes ad lyram in conuiuiis decantare concentu non omnino rudi neq; inſuaui ſoliti ſunt.

Alfonſus reuocatur in regnum. CAP. X.

HÆc ad Zamoram gerebantur. Vrraca vero de rerum ſumma ſolicita, veritaq; ne noui motus exiſterent,nuncium Toletum mittit, qui Alfonſo fratri res geſtas,infelicem Sanctii Regis caſum denunciaret. Inſtruit ſecretis notis, quibus haud dubie intelligeret mandata ſua eſſe.dat litteras inſolentibus characterum formis deſcriptas: vt quid ſibi vellent,ſi forte interceptæ eſſent,cognoſci non poſſet. Illarum hæc ſumma erat. Nihil ſyncerum eſſe in rebus humanis.mixtum dolori gaudium nunciare.Sanctium Regem interemptum Ataulphi dolo. qui & ſi communis hoſtis, erat tamen germanus frater:eiuſq; vicem dolere æquum eſſe, ac vero neceſſarium. Sanctii morte Zamoræ vrbis obſidionem breui diſſipatum iri. tametſi certamen erat ſuſceptum: cum Ordonius ciuibus conſciis cædem proditorie patratam affirmaret. Quod caput, & diuos ſemper erat precata, ipſum ad regnum vocari. celeritate opus eſſe ad præoccupandos prouincialium animos,ſtudia concilianda. Videret ne inutili cunctatione agendi tempora dubitando,conſultandoque conſumeret. Hæc litteris continebantur. Verum Vrracæ nuncios multi Maurorum exploratores, qui inter Chriſtianos erant, fama denique ipſa ſua celeritate occupauit. Petrus Anſurius rerum mutationem propediem futuram expectans, quotidie Toleto ad tertium lapidem progreſſus ex viatoribus res omnes ſciſcitari ſolitus erat: nouique nuncii comprimendi ſtudio, in itinere vnum & alterum exploratorem, qui geſta nunciarant, occulte ferro peremerat. Tandem Vrracæ nuncium nactus,& de re tota diligenter edoctus, Toletum redit. Dabat conſilium vt clam Mauro Rege in patriam profugeret. magnos caſus

intercedere posse. neque barbaris fidem inesse, vt rationibus suis potiorem honestatem haberent. Alfonsus animo anceps,& quid consilii captaret dubitans, tutiora tandem consilia & honesta periculosis potiora fore iudicans, Regem Almenonem adiit: rem omnem vti nunciata erat, exponit, regni hæreditatem ad quod vocabatur cernendi petit facultatem. Eo inscio, à quo tantis beneficiis deuinctus esset, discedere in patriam inhumanum & inurbanum fore iudicasse: quod à suis moribus procul abesset. Salutare id consilium Alfonso fuit. Rex enim Mauros re prodita, omnes Alfonsi aditus obseruabat, itinera obsederat, & diligenti custodia munierat, ne se posset commouere. Itaq; Alfonsi comitate fideque victus, vehementer se lætatum ait, cum ex aliorum prædicatione cognouit Sanctii morte, ipsum ad regnum vocari. & tunc gaudere amplius sublatam occasionem superiora officia, quæ fuerant ipsius meritis, suaq; voluntate minora, aliquo maleficio mutandi, si se inuito in patriam discedere cogitasset. Quod felix, faustum, auspicatumq; esset, quamprimum iret: fraterna regna capesseret: initæ tantum amicitiæ memor nouo iureiurando fidem obstringeret, sibi & Hissemo filio maiori perpetuo amicum futurum. Deum testem, atq; arbitrum conuentorum fore, ne datam vltro citroq; fidem, eosdem amicos inimicosque habituros, fallerent. Igitur rebus omnibus compositis discedentem Alfonsum pecunia iuuat, & aliquanto spacio honoris causa prosecutus, continentiæ atq; fidei singulari exemplo in Rege barbaro abs se liberum dimittit. Hæc veriora arbitror, quam quæ Lucas ait: deluso barbaro per dispositos equos aufugisse in patriam. Zamoram primum itum, vbi Vrraca erat, quam matris loco semper habuit. Cum ea consilio communicato, de eius aduentu missis in omnes partes nunciis, eximia prouincialium voluntate, propensisq; studiis, quæ superiori tempore excitarat, in Legionis regnum receptus est. Garsias frater temporum mutatione euaserat. regnumq; pristinum armis recuperare cogitabat. legati ad eum de pace sunt viri primarii. Erat homo ingenio minime malo. itaq; nihil periculi subesse ratus, atq; à fratre sperans omnia facile impetraturum: nulla fide accepta ad eum venit. capto libertas ad vitæ finem erepta. crudele exemplum publicæ tranquillitatis respectus excusauit, cultusq; & victus principalis. ita vt præter regnum nihil desideraret, si ereptæ libertatis vlla esset idonea satis compensatio. Castellæ proceres interea Burgis conuentus agitabant, decreuerantq; Alfonsum quidem ad regnum euocandum videri: recipiendum tamen non esse priusquam se inscio Sanctii mortem patratam esse iureiurando confirmaret. Cum in eam vrbem ventum esset, cæteris dubitantibus, ne facti memoria fraudi aliquando esset apud nouum Regem, cuius gratiam promereri commodius rebus suis fore cuncti iudicabant: Rodericus cognomento Cidus, qua in ceteris vti solebat animi magnitudine, Alfonsum conceptis verbis in D. Agathæ iurare compulit. Diræ imprecationes in eius caput additæ, si fratris cædes ipsius consilio perpetrata esset. Cæremonia peracta, magno omnium qui aderant plausu & acclamatione, Castellæ Rex renunciatus est: haud obscure Roderico infensus, vt rerum euentus deinde declarauit. Praui homines, qui principum offensas acriter speculantur, & alienam felicitatem ægris oculis aspiciũt, eius animum amplius exacerbabant. Erat Alfonsus natus minimum triginta septem annos, cum in regnum reuocatus est. bello strenuus fuit, vnde Fortis cognomen tulit, pacis artibus instructus, ingenio facili & modesto. Has virtutes natura insitas res aduersæ, quibus exercitus erat, multum auxerant. liberalitas profusa fuit prorsus, vt regni opes exhausisse videretur. Salutis anno mille-
1073 simo septuagesimo tertio Sanctius occisus est, & Alfonsus rediit in patriam. Quo anno Romæ quidem Hildebrandus ad summum pontificatum euectus, Gregorii VII. nomen suscepit: singulari vir animi magnitudine atq; cõstantia, qui pro ecclesiæ libertate cum Henrico Imperatore, eo nomine tertio, inimicitias suscipere grauissimas, & exercere non dubitauit per totam vitam. In Hispania autem Dominicus Exiliensis præcipua vir sanctitate, tertiodecimo Kalend. Ianuarii, sexta feria defunctus est. Memoria eius anniuersariis sacris in Hispania celebratur. In Riuogia Cannis oppido natus ex opilione ad S. Æmiliani Cucullati monachus effectus, atq; consequenti tempore eius monasterii Abbas, quod monachorum iura constanter tueretur, à Rege Vasconum Garsia, superioribus annis in exilium missus fuit: vnde illi (sic suspicor) Exiliensis nomen. Monasterium Exiliense, quod priscis temporibus S. Sebastiani nomine dicatum erat, Ferdinandi Regis ope suaq; diligentia instaurauit: vnde alio tempore in Dominici Exiliensis nomen vetus appellatio mutata: non ipsi tantum monasterio, sed etiam coniuncto municipio, quod locis confragosis ad vallem Tablatellum, quadragesimo ab vrbe Burgis lapide situm est, ipsa militari via, qua itur Gormatium. Hæc propter antiquitatis notitiam, loci nobilitatem, prætermittere consilium non fuit. Nunc ad Regum res gestas, & historiæ ordinem redeo.

Alfonſi Regis initia. CAP. XI.

ALFONSI initia turbulenta fuere,læti progreſſus. Anno quidem altero ex quo regnum
recepit,ſalutis milleſimo ſeptuageſimo quarto, Reges Mauri Cordubenſis & Tole- 1074.
tanus armis de finibus decertabant. Alfonſus officii memor, conflato numeroſo exercitu
in Carpetanos mouit. veritus initio Almenon, ne is belli apparatus ad ſe opprimendum
pertineret: deinde quod res erat intelligit auxilio veniſſe. collatæ ab vtraque parte vires.
Cordubẽſes fines incurſionibus vaſtati.corruptæ fruges, deformatus ager.pagi, villæ,op-
pida incenſa.prædæ hominum,pecorum, armentorum actæ. Iuſto prælio pugnatum non
eſt,Rege Cordubenſi vniuerſi certaminis aleam ſubire detrectante.Exercitus victoria læ-
tus,ſpoliis grauis,in patriam reductus. Quo tempore Agnete prima Alfonſi vxore defun-
cta,alteram Conſtantiam nomine ex Gallia, vbi nata erat, aduectam duxit.Ex hoc coniu-
gio Vrraca Alfonſo nata eſt,regni deinde atque fortunarum hęres,vt competenti loco de-
clarabitur.Conſtantiæ hortatu(ſic arbitror) miſſa abs Rege Romam legatio enixe Ponti-
ficem poſtulante,vti rei eccleſiaſticæ,in quam vitio temporum,hominum culpa deprauati mores incubuerant, conſtituendæ nouiſque inſtitutis componendæ cauſa, Legatus in
Hiſpaniam cum ampliſſimis mandatis & poteſtate mitteretur. Miſſus à Gregorio ſeptimo
Pontifice Maximo Ricardus Maſſilienſis Abbas, anno huius ſeculi ſeptuageſimo ſexto 1076.
Burgis in Citeriore Hiſpania concilium Epiſcoporum agitauit.In quo regię voluntati mo-
rem gerens, in omni regno eius Romanum miniſterium confirmauit. Sic Pelagius Oue-
tenſis loquitur(vt ego interpretor) leges eccleſiæ veteres in mores reuocatæ. ac præſertim
quod in Germania non abſque motu factitatum erat, vxores ſacerdotibus detractæ: quas
priſci moris obliti,& voluptatum illecebris ſuperati,plerique habere conſueuerant. Quæ
res ſanctiſſimo Pontifici inuidiam peperit,vſque eo vt conuitiis & contumeliis probroſiſ-
que carminibus paſſim eius nomen proſcinderent. Adeo graue eſt aſſueta relinquere, &
veteres mores noua cenſura mutare. Præterea Aragoniæ exemplo, precandi ritus ex Ro-
mano more ſanciti. priſca Gotthorum inſtituta rebus diuinis procurandis, propitiando
numine antiquata. Mauri Reges Cordubenſis atque Hiſpalenſis, cum vectigal quod ſu-
periori tempore pacti erant,pendere recuſarent,Rodericus Cidus ad eos legatus eſt ea de
cauſa. Granatenſes eo tempore & Hiſpalenſes armis de finibus certabant. Regis Grana-
tenſis ſtipendia nonnulli milites Chriſtiani faciebant. Cidus pacificatoris perſona aſſum-
pta, diſſidentes in pace ponere conatus primum eſt: deinde aduerſus Granatenſem Re-
gem,quoniam ad nullam pacis conditionem adduci poterat,pro Hiſpalenſi in acie ſtetit.
Inſigni prælio victi Granatenſes ad ea cõſilia recurrere compulſi ſunt, quæ per impruden-
tiam ante repudiarant.Roderico arbitro pax inter Reges facta.milites prẹda diuites,atque
vectigali Cordubæ & Hiſpali,pro qua re venerat repræſentato, in patriam reduxit:Bella-
toris ex his rebus nouum cognomen adeptus,egregia militum & totius prouinciæ volun-
tate,virtutes eius admirantium, ipſum nouis honorum titulis, quoniam re non poterant,
exornantium.Proceres Caſtellæ atque Legionis ex iiſdem rebus inuidię flammis vreban-
tur: prorſus vt nouis criminibus apud Regem petitum peruertere conſtituerent. Prope
ſpem res erat à ſuperiori tempore Regis animo alienato.Ex ea ſpe inuidis ardor animorum
creſcebat. Accidit Regem in Bætica nouo bello implicari aduerſus eos Mauros, qui tri-
buta pendere denuo recuſabant.Maurorum alia manus è Celtiberia,vbi late ea tempeſta-
te dominabantur, per Medinæ Celinæ fines in Caſtellam irrupit. Gormatii agros omni
maleficii genere vaſtabat. Cidus quem importuna vis morbi tenuerat in patria(fortaſſis
etiam morbi ſimulatione procerum inuidiam declinare ſtudebat) tumultuario delectu
habito,Maurorum latrocinia prohibuit:ipſos regni finibus magna celeritate dimouit.Ad
hæc ſtudio prouectus in Maurorum fines Toletum vſque excurſiones fecit. Ingens ex iis
locis præda abacta.agri & oppida deformata. ſupra ſeptem vtriuſque ſexus millia in ſerui-
tutem abducta.Inuidis & male cogitãtibus proceribus, qui Regis auribus Roderici felici-
tati inſidiabantur,ex ea re criminãdi noua materia ſuppeditata. Violatæ fidei Mauro Regi
criminibus petunt. videret ne diſſimulando impotenti homini atque ambitioſo habenas
laxaret. ſupplicio cogendum, æquo cum cæteris iure viuere: neque ſe præ cæteris faſtu &
arrogantia animi eximium putare. Auctore Rege, ac decreto principum punitur exilio:
mandatumque,vt intra nonum diem vniuerſæ regiæ ditionis finibus exiret. Tempori ille
cedendum arbitratus, apud Abbatem S. Petri Cardeniæ, cuius monaſterii per totam vi-
tam religionem præcipue coluit, vxorem & filios reliquit, certus aduerſus Chriſtiani no-
minis hoſtes maiori impetu bellum gerere. Erant Mauri per id tempus vitiorum licen-
tia eneruati. voluptatum illecebris virtus & gloria,cum qua venerant in Hiſpaniam,extin-

ƈta erat. Itaque cum priuata Rodericus militum manu, quos in armis exercitatiſſimos habebat, multi præterea amici & neceſſarii nomina dabant, tanta erat cupiditas eo Duce aduerſus Mauros bellandi, in Carpetanos primum irruit: & aduerſi fœnarii fluminis ductum ſecutus, in Celtiberos penetrauit, Alhamamque peruenit, qua parte Salo fluuius Idubedæ montes penetrans Celtiberiæ maiorem partem irrigat. In eo tractu Alcocerium arcem naturaloci munitiſſimam, ſitamq; in prærupto monte expugnat. duos Duces Mauros cum iuſto exercitu à Rege Valentiæ miſſos aduerſus eius conatus inſigni prælio ſuperat. Ex ea arce agros populatur: omni iniuria belli Mauros finitimos vexat. Ex prædiuiti præda equi triginta, totidem Maurici gladii ex ephippiis pendentes ad Alfonſum Regem dono miſſi. pari numero captiui equos regere iuſſi, eximia magnitudine corporum, decoro habitu. veſtes auro purpuraq; diſtinctæ. Muneris magnitudini quanta maxima à legatis potuit verborum gratia adiuncta. quos Rex quidem hilari vultu ſuſcepit, & cum verborum honore: populus Cidi laudes ad cœlum prædicatione ferre: patriæ liberatorem, Maurorum terrorem, reipublicæ patronum vocare. Vnum eſſe, qui beneficiis maleficia vinceret, & benignitate cum offenſa certaret. veteres heroas quos ęmulari videbatur: rerum geſtarum gloria, magnitudine animi exequare. Exilii decretum ſupplicium, propter Mauros ſcilicet mutari non placuit: conceſſum tamen prouincialibus vt impune qui vellent, Cido militarent. in quo reipublicæ tranquillitati bene conſultum eſt. plerique enim in armis educati, rebus Bæticæ ab Alfonſo compoſitis, otium quo ſibi marceſcere videbantur, ęgris animis ferebant. Hæc quamuis plures per annos geſta, narratione iuncta ſunt, ne diuiſa memoriam perturbarent. Nunc retro reuocanda oratio eſt: & quid præterea rerum in Hiſpania geſtum ſit anno ſalutis milleſimo ſeptuageſimo ſexto, alio ex principio explicandum. 1076

Sanctius Rex Vaſconum à fratre occiditur. CAP. XII.

SANCTIO Vaſconum Regi frater erat Raymundus, homo leuis, inconſtanti, turbidoque ingenio: cui diſcordiæ, rixæ, ſeditiones cordi erant. rerum nouarum cupiditas: honeſti ſanctique nulla cura præ ſtudio aſſequendi quod animo deſtinaſſet. vaſtus in conſiliis & immodicus, regnandique ambitione exæſtuans. Rex quietis cupidior quam belli, pietatis ſtudiis deditus: quod veteres ſchedæ indicant, agros eum villas, prædia magno numero cœnobiis monachorum donaſſe. Ex iis rebus calumniandi materia, vicina vitiorum nomina virtutibus affingẽdo: quæ magna peruerſio eſt. religionis ſtudium, animi anguſtiam: morum tranquillitatem, ignauiam interpretabatur & metum. Aderant ſtudia perditorum hominum, quicunq; decoctores, æreque alieno exhauſti, inopeſque erant, modo nequam homines & audaces cognoſceret, eos in familiaritatem libenter admittebat. his vt cuiuſq; ſtudium ex ætate flagrabat, liberaliter pecuniam, veſtes, arma, equos largiebatur: neque ſumptui neque modeſtiæ parcens, dum illos ſibi obſtrictos obnoxioſque redderet. Rex ex vxore Placentia Ramirum filium in ſpem regni genuerat: addunt alii Garſiæ nomine ſecundum, tertiumque nulla appellatione deſignata: quos defuncto patre ad Alfonſum Caſtellæ Regem confugiſſe pro certo ponunt. Ii ætate minores erant. Rex annis grauis. Raymundo regnandi ſpes nulla niſi in ſcelere in malo obſtinata voluntas. factionis ergo viribus. quas poteſt arces & oppida præſidiis occupat. & quoniam ad ſanitatem reuocari non poterat, Rege auctore decreto ſenatus reipublicæ hoſtis eſſe iudicatur: qui aliena inuaſerat, ſua perderet, regniq; finibus excederet. Ex eo tempore vterq; in alterius perniciem armari. Raymundus inſidiis parandis quam Sanctius cauendis intentior, ad Rotam municipium patrandi facinoris opportunitatem nactus, fratrem proditorie obtruncat. Cædis auctorem Rodericus Præſul ne nominatim proderet, gentis vnde ipſi genus, patrięque amori tribuendum putauit: aut mea me potius fallit coniectura. Cæſi fratris filius Ramirus ad Cidum profugit. Ramiri fratres ad Alfonſum Caſtellæ Regem. infirma puerorũ ætas erat, vires imbecillæ ad ſuſtinendos tyranni impetus: qui prouinciæ ſtudia teneret, regnumq; armis inuaſiſſet. Proceres rei indignitate permoti, communicato conſilio inter ſe, Sanctium defuncti Regis patruelem Aragonię Regem, ad regnum Vaſconum euocant. Affluit ille continuo, & maiorem prouinciæ partem breui occupauit. Virueſcani, Riuogia, ac nominatim Anagarum, & Calagurris, præterea Cantabria vniuerſa Alfonſi Regis Caſtellæ armis ceſſit. meliori is quam Sanctius iure nitens, cum Ferdinandus pater ex iuſta vxore, Sanctii pater Ramirus vulgo conceptus fuiſſet, de reliqua prouincia Aragonio Regi litem intendit. ne armis dimicandum eſſet, cõuenit vt Vaſconum regnum Alfonſo vectigale eſſet, Antiquis monimentis Sanctium & Petrum filium, pactum tributũ appendiſſe proditum, teſtatumq; inuenimus. Raymundus inter vtriuſq; Regis arma & ſtudia deſtitutus

Cæſar-

Cæſarauguſtam aufugit. Homo impurus, ſuperis, hominibuſq; inuiſus, ſcelerum conſcientia exagitabatur, neq; ſuis neq; alienis fidebat. à Rege tamen Mauro prædia domoſq; accepit, vnde inopem & calamitoſam vitam ſuſtentaret. neptis eius Marcheſia nomine Aznarii Lupi viri nobilis vxor, ea prædia Alfonſi Aragonii Regis eo nomine primi tempore, eius vrbis templo maximo, quod D. Mariæ nomine ſacrum eſt, legaſſe fertur.

Almenon Tolet. Rex, & Raymundus Barc. Comes obeunt. CAP. XIII.

PROXIMVS annus ex quo hæc geſta ſunt, qui ab ortu Chriſti milleſimus ſeptuageſimus 1077. ſeptimus erat, duorum Principum funere, quam vlla re alia inſignior fuit, Almenonis Toletani Regis, & Raymundi Comitis Barcinonēſis cognomento Senis. Almenonis filius natu maximus Hiſſemus nomine, anno integro, ex quanto tempore paternum regnum obtinuit, Alfonſi Regis amicitiam patris exemplo & præceptis inſtitutus perſancte coluit. Hiſſemi frater & ſucceſſor Hyaia Aladirbilis, moribus patri & fratri diſſimilis & toto vitæ genere, neq; bello ſtrenuus noque pacis artibus inſtructus, in luſtris & popinis vitam exigere ſolitus, atque illuſtrium fœminarum pudicitiam attentare, grauiſſimum tum Maurorum tum Chriſtianorum, qui in ditione ſupererant, odium & inuidiam incurrit. Videbatur enim cum pudicitia non pudorem tantum, ſed etiam humanitatem exuiſſe, crudelis in omnes & ferox. Alfonſus Caſtellæ Rex ſacramenti religione, quo ſe obſtrinxerat Almenoni & Hiſſemo ſolutus, vtriuſq; gentis litteris atq; quotidiano propemodum ſuorum conuitio ſolicitabatur, vt vrbem principem ac totius ferme ditionis Mauricæ propugnaculum, impia & crudeli tyrannide eriperet: temporis opportunitatem negligendam non eſſe dictitantium, quam ſuperi offerrent ex Regis imbellis ignauia: in quo neq; vigor animi eſſet, neque rei militaris diſciplina. præterea in tanta ciuium alienatione, Chriſtianorum viribus haud parem fore prædicabant. Hæc initia eius expeditionis, qua Toletum capta eſt, atque prima fundamenta ponebantur. Raymundi defuncti corpus Barcinone in templo maximo, quod ſua impenſa ab imo totum extruendum curarat. tumulo contectum eſt. iuſta funeris magnifice facta. Ditio vt ipſe moriens teſtamento mandauit, bifariam diuiſa eſt. pars Berengario data, pars Raymundo, cui Stupæ caput cognomentum fuiſſe diximus, procero corpore, eximia formæ dignitate. Moribus formæ conſentaneis prouincialium ſtudia, ſed & patris beneuolentiam ſibi conciliarat: prorſus vt fratri qui maior natu erat, principatu prælatus Barcinonem prouinciæ caput obtinuerit. Ea res illi malo fuit, exitiumque attulit fraterna ex inuidia, vti mox dicemus. Almodiam (ſic non nemo vocat) Roberti Guiſcardi Nortmanni, quæ gens hac tempeſtate magnam virtutis opinionem excitarat, & ad extremam Italiam ac Siciliam late dominabatur, filiam vxorem habuit, inſigni pietate fœminam. cuius ſumptibus gemina cœnobia conſtituta ſunt: alterum in Mariæ valle in agro Cabreræ: Danielis nomine alterum prope Gerundam. In quo, viro defuncto vitæ principalis illecebris abdicatis, virilis concubitus expers, vitam ſanctiſſime exegit. vtrunque D. Benedicti regula & inſtitutis temperauit. Ex eo coniugio Raymundus Arnaldus natus eſt, qui patri in principatu ſucceſſit. Hoc ſane tempore Armengaudus Vrgelitanus Comes, Maurorum in ditione reliquias armis: Guilelmus Iordanus Ceretaniæ Comes Arianam ſectam in Ceretanis renaſcētem, decretis ſuppliciis, atq; malis omnibus exagitabat. Multa oppida ſecundum Sicoris amnis ripam Mauris ablata: ac nominatim vrbs Balagueris ſub Chriſtianorum imperium miſſa eſt.

Nortmanni veniunt in Italiam. CAP. XIIII.

NORTMANNORVM nomen Hiſpaniæ olim & Galliæ cladibus nobile, per hæc tempora nobilius eſt redditū: cum in Italiam virtutis & imperii gloriam propagarunt, magnam eius partem armis peruagati, ac noui tandem in ea regni conditores, quod ad noſtrā ætatem inter varias Principum familias ſæpe alternauit. Huius gentis originem (quoniam cum rebus Hiſpaniæ res Nortmannorum confuſæ non parum ſæpe ſunt) & occaſionem aduentus eorum in Italiam hoc loco intelligi, aliquid lucis afferre poſſe cogitaui. Nortmannorum appellatione, vt vox indicat, vocabantur quicunque Daniam inter & Cimbricam Cherſoneſum oram Germanici maris & vicinas inſulas incolebant: feri homines & barbari, cultu vitæ agreſti, inhumanis moribus, rei nauticæ periti, & plurimum piraticæ dediti. Luithprandus proxime ſuperioris ætatis ſcriptor, eoſdem Nortmannos & Rhuſſos facit. nimirum eodem tempore, hi in Orientis, illi in Occidentis prouincias ſeſe

torrentis inſtar infudere. In parte olim Galliæ, Carolo Simplice Francorum Rege concedente, conſederunt ea, cui antea Neuſtriæ nomen erat, deinde Nortmanniæ: vt ſuperius dictum eſt. Rholo Dux fuit genti natura imperii auidæ: quiduis ſimulare & diſſimulare aſſuetæ, eloquentiæ ſtudiis & aucupio deditæ, laboris, inediæ, æſtus & frigoris patientia obduratæ. indumentorum elegantiam conſectabantur: alioqui impotenti effræniq; ingenio. Atque hę virtutes & vitia Nortmannis inerant, poſtquam mitiori cœlo & manſuetioribus Gallorum ingeniis, feritas cum qua venerant mitigata eſt. Rholonis ex progenie Guilelmus cognomento Nothus, ſeptimus Neuſtriæ Dux, ex Eduardi Regis Sancti teſtamento, ad veterem Nortmanniæ ditionem Angliæ regnum adiecit. is belli ſacri, quod proxime ſuſceptum eſt, tempore, claſſe in Angliam delatus Haroldo æmulo, prælio vnico victor vitam regnumque abſtulit. Inde Gallos inter & Anglos bella diuturna & grauiſſima haud multo ante hæc tempora, ad quæ noſtra perducta narratio eſt. Ex Gallia valida Nortmannorum manus in Italiam hac occaſione venerat. Eſt in Nortmannia ciuitas, quæ Conſtãtia Caſtra olim dicta eſt. in eius agro Altauilla municipium: quod Tancredus nobili genere Princeps, & multarum imaginum obtinebat, numeroſa prole felix, ex geminis nuptiis duodecim filiorũ pater nihilominus. Ex priori coniuge Guilelmus cognomento Ferreabrachia, Drogo, Wifredus, Gaufredus & Serlo nati. poſterior Franſendis nomine ſeptem filios peperit, Robertum, Guiſcardum, Malgerium, Guilelmum, Alueredum, Humbertum, Tancredum, & natu inter fratres minimum Rogerium: qui gloria rerum geſtarum & ditionis amplitudine, atque diuturnitate cæteros facile ſuperauit. Mater filios & priuignos pari amore proſequi videbatur. hoc illis mutui amoris cõciliandi, depellendęq; inuidiæ incitamentum fuit. pater ciuilibus & bellicis artibus inſtituendos curauit. Manu prompti erant, boni conſilio. temeritatem ratio comprimebat, metum depellebat audacia. Ditionis paternæ anguſtia excluſi, veritique ne hæreditate diuidenda, rixæ & contentiones extarent, alio migrandi conſilium capiunt. Italia in plures principatus diuiſa, inteſtinis motibus æſtuabat. Siciliam & vicinas inferi maris inſulas Mauri obtinebãt. virtutis oſtentandæ occaſio ex vtraque re opportuna. Maiores natu fratres cum militari manu primum petiuerunt Italiam. & cum in Gallia Togata virtutis ſpecimen præbuiſſent, atque in Hetruria: inde in Campaniam itum: vbi Capuanus & Salernitanus Principes armis de finibus certabant. Capuano primum adhæſerunt, deinde liberalioris militiæ ſpe Salernitano. Victoria parta belloque ſedato inuitati à Maniaco, qui magnæ Græciæ & Apuliæ parti pro Græcis Præfectus erat, in Siciliam aduerſus Mauros tranſmiſerunt. breui operæpretium factum. multæ in ea inſula vrbes ad Chriſtianorum ditionem reſtitutæ ſunt. victi acie, fugatiq; barbari. Mox inter Græcos & Nortmannos ſuſpiciones & ſimultates natæ. ſuperati Græci fugatique. fratres bello victores in Sicilia atque Italia eius principatus fundamenta poſuerunt, quæ breui in iuſtum imperium excreuerunt. Nam fratres natu minores, duobus tantum ex ſuo numero relictis in patria, ii ex omni numero qui fuerint clam eſt, ſed relictis tamen in Gallia, rebus quæ in Italia gerebantur cognitis, cum ſupplemento militari ex Gallia præſto fuerunt. Partum in Italia imperium diuiſum inter fratres: cæteris defunctis tandem in Roberto Guiſcardo conſtitit, atq; Rogerio. Robertus Apuliæ atq; Calabriæ Dux fuit. Rogerius Siciliæ Comes, Mauris & Græcis, eius & fratris armis ereptæ. Robertus ex duabus vxoribus Alberada gentili, & Sigelgaita Salernitani Principis filia, Boamundum & Rogerium filios reliquit, filiam Almodiam: ſi vera ſunt quæ auctores Catalauni tradunt, Raymundo eam Barcinonenſi Comiti nupſiſſe, vti antea dictum eſt. Ex Rogerio Siciliæ Comite, Rogerius is natus eſt, qui paterni imperii nomen regia appellatione mutauit. & cognatis omnibus qua defunctis qua oppreſſis in ordinemque redactis, Nortmannorum ditionem vniuerſam in Sicilia atque Italia occupauit felicibus armis: Africam atque Græciam vectigales effecit. Hæc ferme ex Gaufredo monacho, qui res à Nortmannis geſtas in Italia, ipſiuſmet Rogerii Comitis hortatu proprio commentario explicuit. Verum Italia miſſa in Hiſpaniam recurramus.

Bellum in Toletanum Regem decernitur. CAP. XV.

NORTMANNORVM arma in Italia mouebantur. In Hiſpania Toletanorum ciuium frequentibus litteris & nunciis noſtrorum animi ad nouum bellum capeſſendum ſolicitabantur. Hyaiam Regem neque mora temporis ſanari, neque periculi magnitudine a turpitudine reuocari: impunitate confirmari audaciam, crudelitatem augeri: præter ſpiritum, quem ægre inter tot ærumnas ducebant, & ſpem vltionis, qua vitam calamitoſam ſuſten-

ſuſtentabant, miſeris ciuibus relictum nihil eſſe. Ni ſi quid in Chriſtianis præſidii ſit, Maurorum auxilium euocare certum eſſe. quamcumque ſeruitutis conditionem, depellendæ eius tyrannidis ſtudio, libenter fore ſuſcepturos. Eſſe quidem omnem ſeruitutem miſeram: ſeruire autem amenti, impudico, impuro. nunquam in diſcrimine quidem ſobrio, grauiſſimum atque intolerandum Alfonſi Regis animus ancipiti cura ſuſpenſus in diuerſas partes, hinc honeſti ſpecie, inde commodi quod oſtendebatur, ſpe maximi trahebatur. In procerum concilio de re tanta diſceptari ſaluberrimum fore viſum eſt. non vna omnibus ſententia fuit. Plerique quibus audaciæ plus inerat, bellum continuo ſumendum iudicabant. priuatis id ſingulorum rationibus commodum fore, vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ honorificum & ſalutare. Expugnatæ vrbis prædam ad milites redituram Maurorum imperium euertendi, quæ ſeſe offerebat occaſio, firmiſſimo eo propugnaculo totius Mauricæ ditionis capto, negligendam non eſſe. bellumq; quod opinione facilius fore pollicebantur, eſſet quamuis periculoſum & graue, libentiſſimis animis ſumendum eſſe: in cuius euentu rei Mauricæ ſumma vertebatur. Proceres alii bellum deteſtabantur, & ex amicitia quæ Alfonſo erat cum Regibus Toletanis religiones captabant. Conſilii honeſti ſpecies prætendebatur. Ex eo numero quidam exactæ prudentiæ opinione. Quo, inquit, iure, ô Rex, quo ore ciuitatem eam armatus inuades, quæ te domo profugum, egenum, ſine lare familiari vagantem accepit hoſpitio: omnibus officiis coluit, vnde tibi ad regnum quod obtines, factus eſt gradus? Quæ pietas eius filio bellum indicere, ſit ille quamuis nequiſſimus qui te cum in poteſtate eſſes, ſuis opibus adiutum, patriæ, & loco vnde excideras, reddidit? Nimirum vt filium benigne accepit, habuitque, vt eius poſteros fratrum loco eſſe tibi putares. Neque enim minor voluntatis & officii coniunctio, quam naturæ neceſſitudo eſſe debet. Suadere Principi quod decet, multi laboris eſt: aſſentatio ſine periculo peragitur. vt quiſq; eſt animo ignauus, (abſit inuidia) ita procax ore: bella, victorias, vrbium euerſiones loquitur. ignauiſſimi cuiuſque conſilio bellum ſuſcipi poteſt, ſtrenuiſſimi labore & periculo adminiſtratur. Quanta ſit eius vrbis firmitas, quantis operibus ſit munita, nemo ignorat. At inuitamur à ciuibus. Quaſi multitudini fidendum ſit leuiſſimæ & inconſtanti, atque eo vela conuertere ſolitæ, vnde ſe aliquis fauoris & melioris ſpei flatus oſtenderit. At tyrannidem euertere pulchrum eſt. Honeſta ſcilicet ſpecies minimeque fallax, ni ſimul humanitatis & grati animi leges euerterentur. At Hiſſemi morte iuriſiurandi religione ſoluti ſumus. Verum, ſed ſuperos vtriuſque voluntatis & perpetuæ beneuolentiæ, quam pacti eſtis, teſtes fallere non poſſumus: eoſdem ne vltores ſentiamus, prouidendum eſt. Hæc non eo pertinent, vt laborem & periculum defugiamus ô Rex Idem animus nobis eſt, qui fuit ſemper, promptus & alacer. inermes quoque, nudi & exſangues, ſi ſtat ſententia pugnandi ad bellum ſequemur: ſed in conſilio dando accipiendoque nobis liberæ voces, tibi propitiæ aures eſſe debuerunt. Commotus ea oratione Regis animus videbatur: atque eo magis quod ex ore multorum & prudentiorum mitti videbatur, vicit tamen pugnandi ſtudium, vrbiſque nobiliſſimæ obtinendæ commoditas. atque in eam ſententiam hanc ſummam orationis habuit. Non ignoro, viri nobiles, multa eſſe, quæ animos ab huius belli cogitatione abducant: plura per hoſce dies de induſtria à quibuſdam ad terrendum eſſe iactata. Sed neque improuiſa vobis eſſe debet mendacii vanitas. Ignauia metuſque omnia in maius auget. De religione non dicam, ac ne de ingrati quidem animi nota, quæ nobis opponitur. Hyaiæ ſceleribus procurandis ſatis vtrunque credimus expiari. patre iudice & arbitro, qui pœnas grauiſſimas daret, an æquum eſt vt paternæ amicitiæ reſpectu liber euadat? Vrbis fortiſſimæ difficultas obiicitur: ſed virtuti veſtræ omnia peruia erunt. ſic magnam Hiſpaniæ partem, noſtra & Sanctii fratris auſpicia ſecuti, armis ſubiugaſtis, barbaros ſæpe acie viciſtis. munitiſſimas vrbes & arces veſtra virtute captæ ſunt. Omnia virtuti peruia, quæ ignauis terribilia ſunt. Hoſtium multitudo opponitur. nunc ſcilicet primum inconditam ſuſtinebitis turbam, quæ ipſa ſe ſua multitudine impediet? imbelles ſunt, quibus bellum inferre paramus, & longa armorum deſuetudine eneruati. Iam Toleto capta quominus longiſſima ſpacia emenſi ad Hiſpaniæ finem, atque laborum metam perueniamus, nihil obſtabit. Nomini Chriſtiano, regnoque noſtro, & vobis ipſis, labore non maximo gloriam immortalem parabitis. Cauendum ne cunctando metuendoque agendi tempus elabatur: & quod euenit in tardis conſiliis, optima deinceps videantur, quorum tempus effugerit. Regis oratione cunctorum qui aderant animi inflammati ſunt: propenſaque omnium voluntate bellum in Mauros decernitur. arma, equi, tela, commeatus comparantur, pecuniaque in ſtipendium militare. magni tota prouincia delectus habentur. veterani milites, vt in quoque erat virtutis plurimum, magnis propoſitis præmiis nominatim euocantur. Hæc omnia eo maiori feſtinatione adminiſtrantur, quod vno tempore nunciatum

erat, Pacis Auguſtæ Regem Maurum à ciuium Toletanorum parte euocatum, cum validis copiis ad eam vrbem capiendam aduentare, propediemque affore. vtriuſqueRegis copiæ Toletum eodem tempore peruenere. Verum Alfonſus inuictas copias atque tot bellis exercitatas ſub ſignis trahebat. Maurus numero & viribus inferior in patriam reiectus abiit. Chriſtiani milites, tametſi vrbis potiundæ ſpe depulſi, quoniam Rex Maurus bello nunciato, ſe & vrbem ad omnes caſus egregie munierat, Regis Alfonſi iuſſu agros incen-
1079. dunt, corrumpunt ſegetes, direptiones faciunt. atque hæc anno milleſimo ſeptuageſimo
nono inchoata. idem ſecundo, tertio & quarto anno factitatum: neque conſequentibus
annis ceſſatum eſt. Canales & Vlmus oppida vrbi vicina præſidiis occupata firmataque
ſunt. inde excurſiones continenter factæ. His iniuriis calamitoſi ciues re frumentaria an-
guſte vtebantur, commeatus omne genus inopia laborabant. Toletani importata pluri-
mum annona vitam tolerant. circum vrbem ſolum ſterile, nudum, ſaxeum, deforme, re-
bus omnibus indigens. cœlo terraque aquarum penuria, quod longiſſime abeſt à mari, &
tota regio præ reliqua Hiſpania ſublimis eſt: niſi qua parte planiciem Tagus amnis inter-
fluit lætiorem prouentu, longioremque, quam latam ſpaciis. Vno tempore Cidi arma in
Celtiberia proſperum curſum tenebant: Maurorum oppida, & arces eius virtute, & dili-
gentia carpebantur. ad Regis Alfonſi gratiam plane reſtitutus non erat. id vnum ad felici-
1080. tatis cumulum deeſſe videbatur. Commodum accidit, vt anno eius ſeculi octogeſimo
Maurorum inteſtina arma in Bætica mouerentur. Almofala regulus arcem Grados vi ab-
ſtulit. ad Alfonſi præſidium Adofirus ditione ſpoliatus confugit, eius armis ſperans arcem
recipere, vlciſci iniurias. Occaſionem rei bene gerendæ, haudquaquam Alfonſus negli-
gendam iudicabat. præmiſſa militum manus. Ipſe paulo poſt cum iuſto exercitu in interio-
rem prouinciam penetrauit. Variis Mauri artibus, & ludificationibus cum bellum duci vi-
deret, neque totius dimicationis copiam fieri, & Toletanæ expeditionis cura ſolicitabat:
bello Bætico Cidum tanti nominis Ducem præficiendum curauit. Ex Celtiberia euoca-
tus continuo affuit. Venienti Rex complexum fert, facetus natura, & conſuetudine edo-
ctus ſimulare beneuolentiam blandis ſermonibus. non modo exilii mulctam remiſit, ve-
rumetiam eo expetente perpetua lege ſancitum, ne ingenuæ conditionis viris, quoties ſo-
lum exilio vertere cogerentur, ante diem trigeſimum è regni finibus diſcedere neceſſe eſ-
ſet: cum antea moribus fixum eſſet, vt nonus modo dies parando exilio præſcriberetur.
Belli eius confecti laus penes Cidum ſtetit. arcem Grados vt expugnauit. Almofalam re-
gulum redegit in poteſtatem: ad Regemque tranſmiſit eius arbitrio plectendum. Anno
1081. proximo huius ſæculi octogeſimo primo Garſias Alfonſi frater in vinculis obiit, diſſectis
vltro venis. Emitti cuſtodia eatenus non placuerat: ne ingenii leuitate rempublicam con-
turbaret. Neque enim regnandi ambitione crediderim, Garſiam tandiu à fratre in carce-
re retentum fuiſſe. Conuenit liberiorem cuſtodiam à morte Sanctii fuiſſe. auctor etiam
quidam ſub vitæ finem, propoſitam à fratre libertatis conditionem affirmat, ſiue vitæ tæ-
dio, ſiue quoniam ea calamitate diuinum numen propitiari volebat, conſtanter repudiaſ-
ſe: ac ne compedes quidem, quibus innexi pedes erant, eximi voluiſſe. mandaſſe præterea
in teſtamento, vt cum ferreis compedibus ſepeliretur: quod vt iuſſit factum eſt Legione in
D. Iſidori tumulo compoſito. funus magnifice factum vtraque ſorore procurante, Epiſco-
pis, atque proceribus. Anno captiuitatis decimo, regni quintodecimo ex hac vita migra-
uit. Quo tempore Cidus Bæticæ rebus compoſitis, cum in Celtiberiam rediiſſet, Dianii
regulum Alfagium, & Sanctium Aragoniæ Regem, qui Mauris auxilio venerat, collatis ſi-
gnis deuicit. Noua ea victoria auctus, in Caſtellam ad Alfonſum inuitatus rediit. Nauatæ
operæ, & tantorum laborum præmium Virueſca, Valeranica, Arceionia fuere, inſigni Re-
gis liberalitate perpetuo iure donata. Rurſus Alfagius, qui Conſaburonem vſque vindictæ
ſtudio inflammatus proceſſerat, viribus & potentia formidabilis, abs Rege qui vaſtando
Toletano agro operam dabat, Maurus acie victus, in arcem euaſit. in prælio & in fuga bar-
bari magno numero proſtrati ſunt. Victoris animum inopinatus caſus perculit, multum-
que de victoriæ lætitia minuit. Didacus Viuar Cidi filius, qui paternæ virtutis æmulatione
ad parem gloriam niti videbatur, Regemque ad bellum proſecutus erat, in acie importu-
na cæde periit. Defuncti ſepulchrum in D. Petri Cardeniæ ad noſtram ætatem monſtra-
tur, extatque. Neque conſtitere gemina clade compreſſi Alfagii conatus. denuo reparatis
viribus in fines Chriſtianorum populabundus inuaſit: atque in Medinæ Campeſtris con-
ſpectum venit. Eo loco Aluarus Fannius Minaia Cidi propinquus obuiam progreſſus,
1082. cum barbaris acie dimicans victor euaſit. Atque hæc ſalutis anno milleſimo octogeſimo
ſecundo geſta ſunt. Quo anno Raymundus Barcinonenſis Comes cum Gerundam con-
tenderet, ad oppidum Percham, Oſtarlitum inter & Gerundam, Berengarii fratris inſidiis
circum-

circumuentus periit. Sepultus est Gerundæ in æde maxima. Successit Arnaldus Raymundi filius, ætate quidem infans, neque integrum annum natus: diuturnitate tamen imperii, ditionis amplitudine, & rerum gestarum gloria, cuiuis maiorum Principum par. Parricida dolorem initio & luctum ex casu fratris simulare: mox re prodita, persona detracta, à prouincialibus odium est redditum. procerum armis non modo fraterno principatu, ad quem occulte nitebatur, sed etiam suamet ditione spoliatus. exul & vagus, & linguæ vitio mutus repente effectus, vitam calamitosam exegit Hierosolymis, vbi defunctus est post aliquot annos. Vrgeliæ & Besaluni Principum progenies à stirpe defecit: iique principatus ad Arnaldi Barcinonensis Comitis ditionem subiuncti. Accessit in parte Galliæ Narbonensis, Prouincia Phocæensis dotis nomine cum vxore Alfonsa (Dulcem alii vocant) Gilberti certe Prouinciæ Comitis filia. Ex eo coniugio Raymundus & Berengarius nati sunt. tres filiæ viris principibus olim in Gallia iunctæ. Earum vni Berengariæ nomen fuit. duarum nomina intercidere. Cum Alfonso Tolosate bellum fuit varium ancepsque: deinde pax ea lege sancita est, vt ipsi & posteri, quasi alternæ adoptionis iure inter se succederent, familia altera sublata extinctaq;. Verum hæc consequentibus annis acciderunt. nunc ad iter institutum sese conuertat oratio.

Toletum capitur. CAP. XVI.

FREQVENTIBVS nostrorũ incursionibus Toletani ciues fatigati Christianorum, qui in ea vrbe habitabant, animi ad dulce libertatis nomen arrecti erant: & quamprimum se Rex in vrbis conspectum cum iusto exercitu dedisset, se portas aperturos pollicebantur. nostrorum vires exhaustæ erant: à belli cogitatione auersi animi. multæ difficultates opponebantur, magni labores, pericula grauia. hæc omnia Regis constantia peruicit. Ergo supremo conatu bellum reparat: non ante in patriam redire certus, quam nobilissimam vrbem redegisset in potestatem. Is erat vrbis situs, ea locorum asperitas & natura, vt si negotium confici, vrbemque obsidere vellet. diducendi in plures manus milites, & plura castra metanda essent. multo maiores, quam antea fecerat, copię conscribendę erant. Quantum felicitatis rebus afferant finitimorum Regum & Principum opes, inter se id quod perraro accidit, consentientes, huius expeditionis apparatu intellectum est. primi Castellani, Legionenses, Cantabri, Calæci, Astures, Lusitani magno numero nomina dant. affuit Sanctius Aragoniæ & Vasconum Rex, nauandæ operæ studio incensus. ex Italia Germaniaq; auxilia venerunt. belli quod susceptũ erat, fama toto orbe volitabat. Francorum quoniam Hispaniæ finitimi erant maior numerus fuit, præcipua homines alacritate ad suscipienda bella, corporum patientia non eadem. Ea gens quoniam hoc & consequentibus bellis rem Christianam multum iuuit, & qui in Hispania remanere voluerunt, magnis præmiis affecti inuitatique abs Regibus sunt, vectigalium immunitate donata ipsis & posteris: ex ea re factum arbitror, vt immunis atque ingenuæ conditionis homines, vulgari Hispanorum lingua Francos vocemus. cuius rei veteres tabulæ & diplomata Toletanis per hæc tempora concessa indicio sunt. Conflatus ex tot gentibus exercitus numero & viribus præstans ductore Rege Toletum mouit. hilares animi victoriæ certa spes. Rex Maurus de hostium apparatu certior factus, excitatusque periculi magnitudine, nihil de sua comparatione omittebat. milite & commeatu instructus erat. pręsidio quod in ciuium caritate & beneuolentia est firmissimum, septus non erat: neq; id barbarus ignorabat. Loci tamen natura, facile se defensurũ cogitabat: quod vrbs prope ex omnibus partibus altissimis rupibus, quas medias Tagus amnis penetrat, circũdata vnum habet & perangustum aditum ad Septentrionem, arduum ascẽsu & duplici muro munitum. Septenis castris abs Rege vrbs circundata est. ingrediendi egrediendiq; facultas sublata ciuibus. Cum maxima copiarum parte Rex in planicie, quæ ad radices montis pertinet, in quo ciuitas est posita, locauit castra. Obstinatis vtraque pars animis erat. pro vrbis mœnibus leuibus præliis dimicatum vario euentu, successu haud memorabili. Hispano par in pedestri pugna Maurus non erat, velocitate æquali, virium robore præstanti: equestri prælio aliquanto melior erat, more gentis sequi solitus, deinde cedere. Turres à nostris, plutei, vineæ, aliaque subruendo muro idonea machinamenta, magna diligentia comparata admirationi magis erant hostibus talium rerum inexpertis, quam vsui: muri enim quamuis parte prostrata difficilis aditus in vrbem erat, propter prærupta loca & propugnantium virtutem. Inter hæc vario euentu obsidio ducebatur. Vno tempore vtrosque belli tædium cepit: & quacunque ratione ab armis discedere cogitabant. Nostros inopia rerum: quoniam ex longinquis locis commeatus hominibus, iumentis pabulum petendum erat, & ex diuturno labore vulgati

per castra morbi, & anni tempus in æstatem vergentis mouebat. Quo tempore Cypriano Episcopo Legionensi dormienti visus est venire Diuus Isidorus, qui diceret, non placere obsidionem solui: intra quindecimum diem, vrbem Christianorum futuram. eas sedes diuinum numen sibi in perpetuum delegisse. Somnio Episcopi inter milites vulgato (nam continuo ille Regi renunciandum curauit) cum spe potiendæ vrbis animis ardor est additus. Obsessos maior premebat inopia. iumenta equosque, profana fœdaque in cibum necessitas verterat. bellum trahi non posse intelligebant, fortunas in extremo sitas. Hostem obstinato animo vincendi, spem auxilii nullam. cateruatim Regem adeunt: atque inconditis clamoribus, de pace agi petunt. satis pœnarum diuturna obsidione datum neque corporibus labores, neque animo mœrorem pati diutius posse. Ad hæc Rex barbarus. Nomine, inquit, pax dulcis est, re ipsa salutaris. prouidendum tamen, ne pacis specie seruitutem amplectamur. Pax est tranquilla libertas: seruitus, extremum malorum & maximum, non modo armis, sed morte ipsa procurandum. Animi est ista mollicies non virtus, paulisper inopiam ferre non posse. Qui se vltro morti & seruituti offerant plures inueniantur, quam qui famem & rerum necessariarum penuriam magno animo ferant. Si parumper sustentatis, vltro hostes discessuros, vobis polliceor. milites quotidie ex castris dilabi: neque minori angustia premi exploratum habeo. Aderunt præterea gentis auxilia: quæ de nostro periculo solicita haudquaquam conquiescit. Regis oratione quoniam simulata videbatur, neque cum verbis vultus consentiebat, haudquaquam ciues conquieuere: videbanturque agmine facto continuo portas hosti patefacturi. Ergo de deditione agi cœptum est. Missi de ea re in castra legati dato senatu, factaque dicendi potestate, conqueruntur primum, iniusto se bello ab Alfonso petitos. Beneficia quæ in ea vrbe acceperat in memoriam reuocant. Intelligere se haud multo minorem in castris inopiam, quam in vrbe esse: pacis tamen studio facturos fœdus, modo honestis conditionibus. Ac ne vectigal quidem, si modicum imponatur, pendere recusaturos. Ad hæc Rex negat pacis vllam conditionem nisi vrbe dedita fore. legatis vltro citroque commeantibus dies aliquot consumpti sunt. inopiæ malum crescebat in vrbe. nostris augebatur animus, quoniam priores de pace essent appellati. Conuenit tandem, vt vrbs dederetur his conditionibus. Arx vrbis portæ, pontes, regium viridarium, quod vrbi coniunctum est. Alfonso Regi cedunto. Rex Maurus in vrbem Valentiam, aut quocunque gentium placebit abire permittitor. Eadem Mauris quicunque sequi eum velint: suaque vnicuique asportandi facultas esto. Qui in vrbe permanere malint, ii domos & possessiones retinēto: & ex ritu gentis, rei diuinæ procurādæ causa, templum totius vrbis nobilissimum & maximum. Maiora vectigalia, quam Mauris Regibus pendere consueuerant, imperandi fas non esto. Qui iura dicant, iuxta ipsorum leges, ex sua gente iudices dantor. Hoc fœdus ab vtrisque iurisiurandi religione, & datis vtrinque obsidibus est confirmatum. Rex tantæ vrbis accessione lætus, triumphantis in morem in arcem inuectus est, inter faustas vtriusque gentis acclamationes, octauo Kalendas Iunii, qui dies Vrbani Pontificis & Martyris memoria sacer est, salutis an-
1085. no millesimo octogesimo quinto. alii ex hoc annorum numero biennium detrahunt, veterum schedarum fidem secuti: ex quibus Alfonsum eo ipso tempore se Toleti Regem in publicis tabulis nominasse satis constat. Omnino annis trecentis sexaginta nouem in Maurorum ditione fuerat: quo tempore ex antiqua vrbis elegantia & nitore plurimum erat detractum. Vici enormes erant, non tam locorum natura, quam quod barbari incuria ædificandi & inscitia maxima essent. Arx regia ex formaceis parietibus extructa, quibus nunc locis Petri Cardinalis impensa nosocomium est constructum. Templum maximum in vrbe media, loco aliquantulum decliui, rude & male materiatum quod ea tempestate Mahumetanæ superstitioni seruiebat, & paulo post ex ritu Christiano extructum est. Vrbis captæ fama toto orbe breui peruagata, omnium piorum animos lætitia compleuit, tanta vrbe detracta, quæ instar propugnaculi barbaris erat: multum virium decessisse reputantium, piisque reliqua prona fore sperantium. Toleto capta, Regeque Mauro optima fide Valentiam cum militari præsidio, vbi regnum deinde tenuit, amandato variæ militum manus in omnes partes didductę, vicinum vrbi tractum facile in potestatem redegerunt. Vrbis casu perculsi erant Mauri. Multa oppida, & municipia sub ditionem adiuncta, Maqueda, Ascalona, Illescæ, Talauera, Caraca, Mora, Consaburo, Madritum, Valeranica, Butracum, Fita, Medina Celina, Caurium: pleraque vetustate antiquissima, locorum propinquitate opportuna, splendore ædificiorum, & agri nobilitate honestissima. Interea Rex veritus, ne ciuitas tantis laboribus capta ciuium proditione, quos ex gente Maurica magno numero remansisse dictum est, amitteretur: in ea domicilium constituit, diuque moram traxit, non prius discedere certus, quam frequentia Christianorum ciuium, &

nouis

nouis operibus ad omnes casus munita esset. Magnis præmiis ex tota ditione inuitati multi mortales in ea vrbe fortunarum, & vitæ domicilium delegere. In hoc numero Petrus quidam fuisse traditur, natione Grecus, ex Palęologorum nobilissima familia, quæ Orentis quidem prouinciis quondam Imperatores dedit. Is cum in obsidione Toletana suam Regi operam & industriam probasset, ædes in ea vrbe & amplas possessiones, vnde vitam sustentaret, accepit. Ab hoc genti origo, cui à Toleto nomen est, cum primis nobilissimæ opibus atque clientelis præpotenti. Nam Petri filius Elianus Peresius fuit, nepos Petrus Elianus: pronepos Stephanus Elianus: cuius effigies equestris retro aram maximam templi Toletani in summa fornicis abside monstratur. Stephani rursus filius Ioannes fuit, nepos Gonsaluus, cuius in D. Romani æde sepulchrum extat. Vicum Toleti regium, ex eo hoc nomen accepisse memorant: quod nobis incolis, concedentibus Mauris, Regis voluntate fuerit ad habitandum designatus. Nouæ præterea arcis, quo loco nunc cernitur, totius vrbis editissimo & munitissimo fundamenta abs Rege iacta sunt. Quæ omnia eo spectabant, ne Maurorum ciuium multitudo se aduersus Christianos commouere posset. Omnino ex hoc tempore Alfonsus Rex Imperatoris sibi (iure an iniuria non disputo) sed nomen tamen desumpsit imperii. Felix rerum successus animos faciebat: & tot accessione regnorum beatus sibi esse videbatur. Tametsi vrbis captæ lætitiam Vrracæ sororis obitus, quæ eodem tempore defuncta est, non parum imminuit: quam in matris loco semper habuerat, & à Ferdinando patre, Vrracæ res Alfonso enixe erant commendatæ. Supererat Eluira soror altera: quam Cabræ Comiti, quem inclementi dicto violarat, ne vindictæ studio suis & familiæ opibus motus in prouincia concitaret tempore minime idoneo, vxorem dedisse: auctor historiæ affirmat, quæ Alfonsi Regis cognomento Sapientis nomine circumfertur.

Bernardus creatur Archiepiscopus Toletanus. CAP. XVII.

NIHIL tum quidem Regi longius erat, quam vrbem nobilissimam Hispaniæ columen sanctissimæ olim religionis arcem, & Gotthici sedem imperii, prisco splendori reddere, atque ornamentis omnibus amplificare. Deligendi noui Præsulis, quod in tanta rerum perturbatione, tantisque tenebris aliquot ętatibus intermissum erat, spes tentata haud pertinaciter initio: quoniam Mauri ciues nondum plane domiti, repugnabant. Biennii mora cum maior Christianorum frequentia in vrbe esset, & veterum ciuium quantum cuique credendum esset, quibus se committeret, & à quibus cauere deberet, Regi exploratum esset: rei perficiendæ causa quo maior esset auctoritas, Mauris tumultuandi opportunitas minor, ex vniuersa ditione conuentum habere constituit. Episcopi & proceres euocati ad quintumdecimum Kalend. Ianuarias affuerunt freqentes. In eo conuentu primum diuinę benignitati gratiæ actæ, quod cœlesti potissimum ope tanta vrbs ad ius Christiani imperii reducta esset. pro se quisque, vt in quoque auctoritatis & eloquentiæ plurimum erat, beneficii magnitudinem verbis amplificabant. Deinde de creando Toletano Præsule deliberatio suscepta. Omnium communi suffragio delectus Bernardus, S. Facundi Abbas, qui sacris in ea vrbe præesset. suauissimi & optimi mores, præstantissimum ingenium, opinio doctrinæ, spectata magnis & multis in rebus integritas animi, prorsus vt illustre exemplum veteris sanctitatis referret, gentis voluntates homini externo & in Gallia nato conciliarunt. Garumna flumen Aagenum vrbem præterfluit in Aquitania. in eius vrbis territorio oppido cui à Salute nomen est, ex honesto genere natus erat Bernardus. pater Guilehmus, mater Neimiro. iuuenis militiam exercuit, ætate adulta in S. Aurantii Auscio siue Auxitano cœnobio in Sacerdotis cucullati morem detonsus est, excellenti colendæ pietatis studio incensus. Inde ad Hugonem Abbatem Cluniacensem eius accitu migrauit. ab eo ad Alfonsum Regem in Hispaniam ablegatus est S. Facundi cœnobium quod reliquis tota ditione monachorum collegiis Rex præficere cogitabat, seueriori disciplina astringere, & nouis institutis temperare cupiebat. In eam rem idoneum virum ex Gallia mitti abs Hugone postulauit. missus Bernardus eius tunc monasterii curam suscepit, & nunc ad amplissimum dignitatis & honoris gradum ascendit. atq; quo maior nouo Præsuli esset auctoritas, Alfonsus Rex intelligens, tantum homines honoris vulgo deferre solitos, quantū quisque virium, & copiarum habeat, vanam sine viribus esse nomen dignitatis & magistratus: arces, oppida, municipia, (qui eius concilii postremus actus fuit) magno numero Toletanæ ecclesiæ donauit: Briocam, (quod oppidum exilii tempore Almenonis dono tenuerat) Rodillas, Canales, Cabanias, Couexam, Barcilesium, Alcoleam, Melgariū, Almonecirum,

Alpogrebam. sic Rodericus Præsul scribit: Alfonsi Regis Sapientis historia Complutum addit & Talaueram falso, vt prudentiores existimant. horum oppidorum quædam nota sunt, aliorum ne nomina quidem extant. Vetustas omnia obliuione obruit. nobis ex coniecturis diuinandi, neque otium neque voluntas erat. Omnino in vrbe, horti, molæ trusatiles, ædes priuatæ magno numero, atque tabernæ, vnde annuum vectigal constaret, donata: ex reditibus atque prouentu sacerdotes Toletani templi vitam sustentarent. ii regii ex eo tempore beneficii memores, statis diebus ex ritu Christiano Alfonsi Regis manibus parentare soliti sunt. His rebus constitutis, conuentus solutus est. Composito ciuitatis statu, Regem aliæ reipublicæ curæ Legionem vocarunt. Regina Constantia, & Bernardus Præsul Toleti relicti: additum militare præsidium. Erant præterea noui incolæ pro multitudine Maurorum admodum pauci, pro conditione temporis satis multi. His omnibus præsidiis vrbem ad omnes casus paratam, instructamque Rex non inepte cogitabat fore. prudenter excogitata, noui Præsulis temeritas dicam, an imprudentia? an vtrunque? certe nimia festinatio plane conturbauit. Erat Episcopi sedes pro tempore in D. Mariæ collocata æde Carmelitis nunc monachis attributa: vt fere consentiens opinio est eorum, quibus ista perscrutari curæ est. Mauri templum in vrbe maximum obtinebant, atque in eo rebus diuinis ex superstitione eius gentis vacabant. Ignominiosum id nomini Christiano, fœdumque visum est, in vrbe capta religionis hostes augustiori templo vti. quod occasionis tarditas attulisset, Bernardi festinatione præcipitatum. Ergo consilio cum Regina communicato, cum militum manu per noctem Maurorum templum occupare constituit. A fabris, qui comitabantur conuulsæ ianuæ. publicæ operæ Mahumetanæ superstitionis sordibus loco repurgato, altaria ex ritu Christiano erigunt. In summa templi turre æs campanum constitutum, quo ad rem diuinam procurãdam proxima luce Christiani sunt conuocati. Repentina re commoti barbarorum animi, atq; ex suæ religionis contumelia in furorem acti, vix retineri potuerunt, quin ad arma concurreret, & marte arbitro iniurias vindicaret. Calamitosus is dies nomini Christiano parabatur: ni paratum nostris exitium, qui numero & viribus vincebantur, diuinum numen discussisset. Vna Mauros spes sustentabat, quod Rege inscio tantum facinus perpetratum esse erat persuasum. alii spe vindictæ, alii viuendi cupiditate retenti sunt. Rex iniquissime tulit fidem publicam, iurisiurandi religionem, regii nominis maiestatem, importuna Bernardi festinatione violatam, fœdatamque. Considerabat præterea quanto in periculo res essent Mauris furentibus. & ne vrbi aliquid secus accideret, verebatur. varios esse & commutabiles rerum humanarũ casus disputabat. Itaq; citato Toletum se proripit tanta festinatione, vt ex S. Facundi cœnobio, vbi rei gestæ nuncium accepit, intra tertium diem Toletum peruenerit iracundia exæstuans, furorẽ & minas in Reginam & Bernardum spirans. Nullæ preces ad aures admittebantur, nulla ope humana placabatur atrox ira. stabat sententia vindicandę audacię insigni aliquo supplicio. proceres Toletani, plebs, atque sacratus ordo obuiam progressi in atrata veste squalidi, perfusiq; lachrymis cum infulis ac velamentis, veniam miserabili gemitu postulant. nihil obstinatus Regis animus mouetur. Graue malum rei Christianæ parabatur, nisi Mauri proceres Regis animum ad misericordiam flexissent. Etenim animorum impetu considente, & dolore, quem ex iniuria cõceperant mitigato, si Rex grauius aliquid in Reginam & Bernardum decreuisset, fore prouidebãt, vt eius facti inuidia penes ipsorum gentem maneret, & præsentem lętitiam perpetuo Christianorum odio luerent: quod ipsorum rationibus exitiale fore prudenter iudicabant. Magno ergo numero ad pagum Maganum obuiam Regi procedunt. Stabant ancipiti animorum motu mœsti, fixis in terram oculis. hinc iniuriæ dolor vrebat, inde exitii metus solicitabat. ad Regis aduenientis conspectum in genua procumbentes, ac lachrymis, quæ toto ore manabant, fœdatos ac dicere conantes, Rex occupauit: cum diceret, eo facto non ipsorum patientiam læsam, sed ipsiusmet maiestatem violatam esse. suam eam iniuriam fuisse, se vindice vltionem expectarent. Exemplum seueritatis crudele editurum, quo Maurorum genti testatũ fieret sua voluntate haud quaquam iurisiurandi religionem spretam fuisse: & posteri intelligerent regiam fidem constantem fore, neq; importuna cuiusquam audacia fore temerandam. Ad hæc illi magnis clamoribus veniam postulare, se quidem erratũ quod necessitas attulisset, & vis quædam pene fatalis libentissimis animis condonare. Rex Maurorum postulato perculsus substitit. tum e Maurorum numero quidam præcipua auctoritate in hũc modum locutus fertur.
» Quantum dolorem cepimus, inuicte Rex cum templum ex fœdere nostrum, sancti-
» tatis opinione præcipuum, iniuria ereptũ est, ex se quiuis æstimare, potest: oratione expli-
» care superuacaneum fore sum arbitratus. Neq; tãtopere loci religione mouebamur, quam
» ꝙ ab eo initio imminuendæ nostræ libertatis, tuæ fidei violandæ haud obscura fundamẽta

iacta

iacta esse videbamus. Quod in communem ædem factum est, quin in singulorum domos irrumpant, atq; in fortunas nostras inuadant, quæ fides? quæ rel gio frænabit? cum nostra gente violanda diuinum numen promereri vestri homines persuasum habeant. Quod ne contingat tibi prouidendum est, atq; maioribus præsidiis nostræ gentis incolumitati consulendum. Alioqui Reginæ, & Archiepiscopo iniuriam libenter condonamus. Ipse nobis auctoribus & hortatoribus idem facies: ne quorum iniuriam vindicare pergis, ipsis exitium afferas. neq; enim religionis vestrę Antistitem, Reginam nobilissimam, posteri & cognati, te defuncto inultos cecidisse patientur. Itaque per eam dexteram, qua nobis fidem dedisti, oramus atq; obsecramus, vt iracundiam ex nostra ignominia conceptam deponas. maius nobis beneficium dare nullum potes. nisi impetramus in vrbem haud quaquam redire, sed nouas & longinquas ad habitandum sedes quærere certum est. Tu vide ne dolori indulgendo, maius nobis malum parias, tibi luctum sempiternum concilies, nomini Christiano dedecus atq; ignominiam singularem. Hæc dicente Mauro, reliqui nixi genibus, lacrymis toto ore manantibus, manus tendere, idem precari. Regis animus variis motibus, atq; contrariis agebatur, quod ex vultu dignoscere promptum erat, nunc læto, modo pallido. demum cum animi impetum ad rationem reuocasset, & Dei nutu consilia hominum moderantis, rem omnem euenisse cogitaret, Maurorum precibus flexus, pro ea voluntate gratias agit: eius diei memorem perpetuo se fore profitetur. Vrbem adit, Reginam veniæ spe hilarem lætus aspicit. cum Bernardo gratia reconciliata. dies ex atro in candidum repente versus erat. Omnia vrbis loca festa lætitia & faustis acclamationibus personabant. Annuis sacris eius diei memoriam celebrari mandatū Ianuarii mensis die vigesima quarta, cui à Pace nomen est. Tametsi non id solum agitur eo die, sed etiam vestis de cælo Illefonso allatæ memoria renouatur.

Gotthica precandi ratio abrogatur. CAP. XVIII.

RICHARDVM Massiliensem Abbatem à Gregorio septimo Pontifice Maximo Legatum in Hispaniam concilium Burgis Episcoporum agitasse, atq; in eo Romanæ ecclesiæ leges, ritus & sacrorum cæremonias sancita fuisse paulo superius indicatum est. Multa is insolenter facere videbatur, & concessa ad salutem potestate maxima & amplissima ad quæstum & tyrannidem abuti. respublica sursum deorsum agebatur. Romani Pontificis nomen & maiestas importunis Legati actionibus sugillabatur. Bernardum pro ea persona quam gerebat, eius rei cura solicitabat: Legati tamen conatus validiores erant, auctoritas maior quā vt obsisti posset. Erat præterea ea tempestate moribus Hispaniæ fixum, ex concilii postremi Constantinopolitani (sic arbitror) præscripta lege: vt Metropolitani priusquam inaugurarentur, electionem legibus iubentibus esse factam, neq; vitio creatos esse, Romano Pontifici probarent. priusquam id factum esset, sacrari aut aliquam reipublicæ partem attingere nefas erat. pontificii assensus indicio laneum pallium, quod sacris peragendis insigne gestare soliti sunt, vt impetrarent, in more positum erat. Id institutum ab hoc initio susceptum, tempore procedēte ad alios Episcopos, causas explicare non attinet, sed ad inferiores certe Præsules deriuatum est. Hoc effecit, vt nullius Episcopi rata electio sit, nisi Pontificis auctoritate firmata fuerit. Vtriusq; rei componēdæ causa Bernardus Romam cōtendere parat. Longinqua profectio erat, periculi laborisq; plena. Itaq; priusquam itineri se daret, Rege consentiente, templum quod Mauris ereptum erat, ex ritu Christiano est sacratum. Episcopi ea de caussa ad conuentum iusto numero euocati. Sacra cæremonia peracta est die Crispini & Crispiniani, octauo Kal. Nouemb. salutis anno millesimo 1086 octogesimo sexto. S. Mariæ, Apostolorum Petri & Pauli, Stephani, atq; S. Crucis nominibus templum dedicatum. In ara maxima multæ & magnę sanctorum reliquię collocatę. Rodericus Pręsul id factum affirmat postquam Bernardus Roma rediit: nobis aliorum auctoritas potior fuit cum ratione temporum magis cōsentiens. Omnino Gregorio Pontifice atque, qui illi successit, Victore eo nomine tertio defunctis, Romam peruenit: quo tempore Vrbanus secundus Romanam ecclesiam gubernandam susceperat, quarto Idus Martii, anno millesimo octogesimo octauo. Ab eo, pro quibus venerat, integra omnia im- 1088. petrata, Legatum Richardum reuocari, pallii vsus: præterea vt totius Hispanię & Gallię Gotthicę Primas ipse esset. pro qua potestate cum in Hispaniā rediret, Tolosę vicinorum Episcoporum conuentum habuit, facileq; homines minime malos ingenii dexteritate & Galllicę linguę commercio, qua ab infantia vsus erat, vt imperium agnoscerent adegit. iidem Toletum cum inuitati essent, concilii celebrandi causa, sese venturos professi sunt. Cum primum Toletum applicuit, priusquam Legatus se potestate abdicasset, communi consensu de Gotthica precum ratione antiquanda actum: qua Hispani vulgo vtebantur

ab antiquissimis temporibus, prꝍterea ex Isidori, Illefonsi & Iuliani, quos in cꝍlitum numero habent coluntq;, auctoritate. Tentatum id quidem aliquoties erat, neq; tamen successerat: quod vulgo homines, sed & primores gentis antiquis stari mallent: nihilq; tenacius inhæret, quàm quod religionis specie defenditur. Hoc tempore tanta à Primate & Legato contentio adhibita est, vt cum Regina eorum conatibus enixe faueret, tandem peruicerint. Singulari certamine homines militares, & in armis nutriti rem tantam diiudicari voluerunt. Die dicta, duo milites ab vtraque parte delecti in arenam descenderunt. vicit qui antiquum Hispanorum morem & vetustissimam precandi rationem retinendam esse tutabatur, Ioannes Ruizius ex familia Matancia, quæ ad Pisoricam fluuium habitabat, & cuius posteri ad nostram ætatem eius certaminis memoria illustres manent. Verum aduersæ partis studia cum nihil eo casu remitterent, neq; victa vincerentur, visum est controuersiam ignis iudicio permittere: sic eius seculi mores erant rudes & agrestes, neque satis expensi ad Christianꝍ pietatis regulam. rogo in platea accenso liber vterq; Romanus & Gothicus in ignem proiecti & Romanus quidem continuo ex igne prosiliit. id populus victoriam interpretabatur: nam liber alter sub igne & flammis diu permanens, illæsus inuentus est. Rege arbitro, populo nihilominus persuasum, vtranq; precandi rationem superis placere: quando vterq; liber ex incendio euasisset incolumis. Quodam temperamento eam controuersiam componendam videri. in antiquis vrbis templis, quæ Mozarabum vulgo dicebantur, vetus precandi ratio retineretur. quod hoc etiam tempore, statis anni diebus, iis in templis factitari videmus. præterea in templo maximo sacellum extat, vbi ex Gotthica precandi ratione, Francisci Ximenii Cardinalis impensis: ne tantæ rei memoriam vetustas obrueret, sacerdotes constituti sacris dant operam. In reliquis templis, quæ denuo Toleti sacrata erant, constitutum vt ex Romano ritu rem diuinam procurarent, & diuinas laudes statis diei temporibus decantarent. Ex eo facto in prouerbium vulgare abiit inter Hispanos: Leges pro Regum arbitrio versari. Ea controuersia composita, Toleto splendor antiquus, & ciuium Christianorum frequentia reddita est. Nam Mauri ex ea vrbe passim alii alia de causa dilabebantur. in eorum locum noui substituebantur incolæ: quibus tributorum immunitas, multæ præterea prꝍrogatiuæ concessæ sunt, vti huius temporis schedæ & publicæ litteræ indicio sunt, quæ in tabulariis Toletanis seruantur. Neque eatenus Bernardi conatus substiterunt: sed Regem secutus in vlteriorem Castellam, Legione vrbe

1091. primaria nouum Episcoporum concilium habet, anno eius seculi nonagesimo primo, vt Lucas Tudensis est auctor. Affuit Raynerius ex Cluniacensi monacho Presbyter Cardinalis, ab Vrbano Pontifice in Richardi Abbatis Massiliensis locum ad Regem Legatus. Vtroq; annitente, tum alia decreta promulgata disciplinꝍ ecclesiasticæ in mores reuocandæ causa, quæ iniuria temporum nimium laxata erat: tum illud constitutum: Gotthicis literarum characteribus, quas Vlfilas Gotthorum Episcopus, priusquam venirent in Hispaniam excogitarat & inuenerat primus, ne amplius vsus esset, in publicis tabulis, sed pro iis Gallicos characteres substitui. Etenim ab antiquissimis temporibus Gotthi, Longobardi, Vandali, Sclaui, Franciq; proprios singulꝍ nationes characteres literarum forma à Latinis discrepantes, quibus vtebantur, inuenerunt. Franci & Sclaui veterem vsum retinent: cæteræ nationes progressu temporis abdicarunt. commercio id cæterarū nationum, quæ Latino plurimum charactere vtebantur, datum est.

Origo Primatus Toletani. CAP. XIX.

LOCVS admonet, vt de principiis Toletani Primatus, quem in reliquas Hispaniæ ecclesias sibi eius vrbis Præsules tribuunt, & qua ratione auctoritas ducta ab humili venit ad summum, altius differamus. Rerum omnium obscura principia sunt. antiquitatē, quod propius abest à diuina progenie, mortales affectant. ambiguis originibus liberum fuit aliis alias confingere: & auctoritatem gentis aut imperii à primis temporibus repetere. Itaque plerique ecclesiæ Toletanæ Primatum ad ipsa Apostolorum tempora referri disputant, Eugeniumque Martyrem, qui in Hispaniam aduenit Euangelii euulgandi causa, in Toletanis Præsulibus primum ponunt. Toletanos ciues sacra Christiana suscepisse in Hispania, Episcopumque habuisse primos omnium contendunt. Verum quæ tanta confidentia animorum dicuntur, vetustis litterarum monimentis destituta sunt: ac ne scriptor quidem vllus ante hanc ætatem Eugenium in Hispaniam venisse memoriæ prodidit: ne Gregorius quidem Turonensis, qui de rebus Galliæ scripsit: vnde Eugenium venisse, & vbi interemptum pro fide esse vulgus sed & doctrinæ studiis expoliti homines persuasum habent. quæ eo pertinent, non vt fixꝍ vetustate opiniones importuna disputatione moueantur: sed ne pro certis ambigua suscipiantur. quid ęnim ii faciant, si pari argumento Compostellani,

lani, auctoritatem Primatus, tanquam manu assertam in suam vrbem traducant: in quam Iacobus Apostolus Euangelii lucem primum tulit: & sacrum eius corpus naui appulsum ad vicina littora in ea vrbe esse sepultum, antiquiore multo litterarum fide traditur. Nobis nihil esset antiquius quam eius vrbis, vbi hæc cudebamus commentaria in vmbilico Hispaniæ de rebus Hispaniæ, & prope quam nati & instituti sumus, dignitatem illustrare: verum historiæ leges exigunt ne incertos populi rumores & ambiguas rerum origines colligamus: atq; per imprudentiam ad eundem (quod in aliis accusamus) lapidem offendamus. & indicio est eam prærogatiuam auctoritatis, de qua suscepta est disputatio, antiquam admodum non esse: quod videam in conuentibus Episcoporum, qui in Hispania habiti sunt, rerum potientibus primum Romanis, deinde Gotthis Toletanum Præsulem haudquaquam primũ considendo subscribendoque locum occupasse. Honoratus Toletanus Pręsul in Eliberrino concilio, quod antiquissimis temporibus habitum est, post octo Episcopos nonus ponitur. In ipsis Toletanis conciliis, vbi maxime oportuit auctoritatem ecclesiæ Toletanę vindicare, & Regum ac populi fauor aderat, non parum sæpe in numero Metropolitanorum inter postremos collocatur. Ergo vt originẽ ab antiquissimis temporibus, & auctoritatẽ Primatus repetamus, sic statuo. Quinq; Archiepiscopos in Hispania extitisse olim, qui aliquãdo Metropolitani, aliquãdo Primates dicti sunt, diuerso nomine sententia non alia: Tarraconensem, Bracarensem, Emeritensem, Hispalensem, Toletanũ: & præter hos Narbonensem in Gallia Gotthica, quæ Gotthorum tempore Hispaniæ cõtributa erat. Æquo hi iure pariq; potestate subnixi erant; nullius maiori imperio deuincti. (Romanum Pontificem excipio) In conciliis eum locum obtinebant, quem ordinationis antiquitas dabat. Horum Præsulum multitudinem aut vetus Hispaniæ diuisio effecit, in quinq; partes tributæ, Bæticam, Lusitaniam, Tarraconensem, Carthaginensem, Calæciam: totidemque iuridicundo conuentus supremi, rerum potientibus Romanis: aut gentes barbaræ pepererunt, (sic mea sententia est) cum primum in Hispaniam irrumpentes, ea prouincia in plures partes distracta, multa condiderunt imperia. Narbonensis Metropolitanus in Gallia erat: Tarraconensis in ea Hispaniæ parte, quæ in ea rerum perturbatione diutissime Romanum imperium agnouit: Hispalim Vandali obtinuerunt: Lusitaniam & Calæciam, vbi Emerita & Bracara sunt, Alani atque Sueui. Toletum in ditione Gotthorum erat, quę gens cæteras nationes barbaras multitudine & imperio vincebat: vnde Toletanæ vrbis auctoritas cæteris maior esse cœpit, ac præsertim cum verso reipublicæ statu Hispaniam vniuersam Gotthi in potestatem redegere, iure & legibus commutatis, Toletique imperii sedem constituerunt: sensim mutatis rebus Toletanorum Episcoporum auctoritas crescere cœpit. Futuræ amplitudinis haud obscura fundamẽta posita sunt in concilio Toletano septimo, cuius canon postremus est: Vt vicini vrbis Episcopi admoniti à Metropolitano, singulis per annum mensibus Toletum veniant, messis duntaxat & vindemiarum feriis exceptis. Regis id reuerentiæ, vrbis regiæ honori, Metropolitani solatio datum. Ab his initiis Toletanorum Præsulum creuit auctoritas, prorsus vt Eruigio Rege concilii Toletani duodecimi Patres canone sexto decreuerint Episcoporum Hispaniæ electiones, quas Rex facere cõsueuerat, Toletani Præsulis iudicio, assensuq; ratas fore. Quo ex tempore primas Episcopi alii deferre Toletano: in subsequentibus Episcoporum conuentibus, Toletani Præsulis prima semper auctoritas esse: primumq; sedendo subscribendoq; locum occupare. Atq; his se finibus Toletani Episcopi auctoritas continuit. Cætera Primatum iura, qui iidem Patriarchæ sunt solo nomine discrepantes, vt leges ecclesiasticæ docent, haud quaquam obtinuit. nulla dignitatis insignia præcipua. potestas præterea nulla maior in subditos. Postquam rebus commutatis insignem illam plagam accepit Hispania, Mauriq; rebus præfuerunt, Primatis dignitas & maiestas conticuit: & progrediente tempore tanta rerum extitit perturbatio, vt ne Episcopi quidem rite sacrati Toleti essent. quod multis annis tenuit. Demum ea vrbe ad Christianorum ditionem restituta Toletanus Præsul, non modo Metropolitani honore auctus est, sed etiam Primatis dignitatem impetrauit agente Bernardo nouo eius vrbis Pontifice, Vrbano secundo Romano Pontifice concedente: non absque aliorum Episcoporum obtrectatione, qui vno prælato iniuriam factam esse cæteris querebantur. Vrbani de hac re litterę alio sunt loco explicandę. primus Berengarius, quem Bernardus ipse Ausa Tarraconem transtulit, de Primatu litem intendit, in qua victus est: nam Vrbanus secundus datam semel Toletano Pręsuli auctoritatem ratam fore iudicauit. Vrbani iudicium Paschalis & Gelasius eius in pontificatu successores nouis diplomatibus comprobarunt. Calixtus eo nomine secundus auctoritatem imminuisse visus est: cum Iacobo Compostellano Episcopo Emeritensis Metropolitani iure ea vrbe (quoniam in Maurorum ditione erat) translata concessit. auxit pręterea Le-

gati pontificii maiestate in prouincias Emeritensem,& Bracarensem, eximitque nominatim, à Bernardi Toletani Pręsulis imperio. Honori id fratris Raymundi datum est, qui Compostellæ erat tumulatus:& in Iacobum Apostolum studio incitato. Verum Raymundo Bernardi successore Honorius, Innocentius, Celestinus, Lucius, Eugenius eo nomine tertius Toletanum Pręsulem Hispanię Primatem fore sanxerunt. Raymundo Ioannes successit. quo Pontifice, tū ab Hadriano quarto Romano Pontifice Primatus Toletanus sancitus nouo diplomate est, Compostellano abrogato: tum Ioannes Bracarensis Episcopus, qui Toletano de primatu litem intēderat, atq; obtemperare recusabat, Toletum venit atq; in eius, cuius imperium refugiebat, verba iurare compulsus est. Cerebruno Ioannis successore exemptionis priuilegium ab Anastasio Romano Pontifice, Pelagio Compostellano Præsuli concessum, ab Alexandro eo nomine. III. abrogatum est. Quo tempore Iacinctus Cardinalis in Hispaniam Legatus præter alia quæ sapientissime tota prouincia constituit, secundum tabulas Toletanæ ecclesiæ litem diremit: atq; veteris controuersiæ Cerebrunus, vt nouus victor esset effecit, pronunciata sententia. Alexandri eo nomine III. literas ad Cerebrunū, quę à maioribus erant instituta pręclare nouo decreto confirmantis, huic disputationi inserēdas esse iudicauimus. ALEXANDER Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri Cerebruno Toletano Archiepiscopo salutē & Apostolicam benedictionem. Cum pro negotiis cōmissę tibi ecclesię imminentibus, nuncium suum ad nos tua fraternitas destinasset, in sęde Apostolica, quę iusta petentium vota semper consueuit admittere, per eundem nuncium suppliciter postulasti, antecessorum nostrorum felicis memorię, Paschalis, Calixti, Honorii & Eugenii priuilegium tibi & literas innouari: in quibus Hispaniarum Primatus Toletanę ecclesię noscitur indulgeri. Nos autem quoniam te syncera in Domino caritate diligimus:& personam tuam, quæ inconcussa est columna ecclesię & stabile firmamentum, quibuscunque modis conuenit proposuimus honorare: postulationem tuam duximus admittendam, & desiderium tuum effectu suo passi non fuimus defraudari. Verum communicato fratrum nostrorum consilio, ad exemplar prædecessoris nostri bonę memorię Hadriani Papæ, Apostolicæ sedis auctoritate statuimus, vt iuxta propositę petitionis iudicium deberet priuilegium simul cum litteris innouari:& sicut ecclesia tua ex antiquo habuerit in tota Hispaniarum regione Primatum, sic tu & ecclesia Toletana, cui Domino auctore præesse dignosceris, eundem Primatum debeas super omnibus in perpetuum obtinere. Adiicientes priuilegio, quod Pelagius quondam Archiepiscopus à pędecessore nostro bonæ memoriæ Anastasio Papa videlicet, quod iure Primatus non deberet ecclesiæ tuæ esse subiectus, dicitur impetrasse, scilicet priuilegium iam dicti antecessoris nostri, sanctæ recordationis Eugenii Papæ, prædecessori tuo super concessione Primatus, indultum illi modis omnibus præiudicare decernimus: præsertim cum illud Anastasii, neque de communi, neque de sanioris partis fratrum consilio fuisset elicitum. Decernimus itaq; vt ipse Compostellanus Archiepiscopus, sic ut rel. qui Hispaniarum Pontifices, tibi tanquam Primati suo & successoribus tuis obedientiam de cętero & subiectionem iure Primatus impendant: & dignitas ipsa tibi, tuisque successoribus semper firma permaneat, & perpetuis temporibus illibata. Statuimus ergo vt nulli omnino hominum liceat hanc nostræ concessionis & confirmationis paginam ausu temerario infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare pręsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datis Beneuenti per manum Gerardi S. Romanæ ecclesiæ Notarii. VIII. Kal. Dec. Indictione tertia, Incarnationis Domini anno. M.C.LXXIIII. Pontificatus vero Domini Alexandri Papæ III. anno. XI. Longum esset singula recēsere. omnino Gonsaluo Cerebruni successori Vrbanus eo nomine tertius auctoritatem Primatus ratam habuit. Gonsaluo Petrus Cardona successit: Petro Martinus. quo Episcopo Celestinus eo nomine. III. pro ea cognatione & necessitudine, quę illum inter & Reges nostros erat, dum adhuc esset Cardinalis, vt maiores templi Toletani sacerdotes Episcoporum ad instar mitris vterentur, dum res diuina peragitur, impetrauit. auxitque id priuilegium Pontifex renunciatus. Excepit Rodericus Semenus Toletanus Præsul, magno animo vir, doctrinæ opinione singulari. res eo tempore miraculi instar. Hic in concilio Lateranensi primo coram Patribus & Innocentio tertio Pontifice Maximo, suæ ecclesiæ causam declamantis in morem luculenter egit: liteque contestata, reliquos Hispaniæ Metropolitanos vicit. Eidem quoniam Bracarensis iugū excutere cupiebat, Legati partes Honorius. III. concessit. Honorii. III. successor Gregorius. IX. legem abrogauit, quæ Tarracone aduersus Toletani Præsulis iura & merita promulgata erat, ne in ea prouincia Primatis auctoritate fungeretur. Roderico Ioannes, Guterrius, Sanctii duo, vterq; ex regio genere successere ordine. præter hos Ioannes

annes Contrerius, qui Martini. V. tẽpore vixit, & deinde concilio Basiliensi interfuit præterea Contrerii successor Ioannes Ceresuela Aluari Lunæ Magistri equitum vterinus frater. Hi ferme omnes a Pontificibus Romanis diplomata in eandem sententiã abstulerunt: vt veteres tabulæ indicant, quæ in templi Toletani maximi scriniis cum fide seruãtur. Iam Alfonso Carrillio Toletano Præsule aduersus Alfonsum Carthagenam Episcopum Burgensem inique ferentem crucem Toletano in sua ditione præferri (quod erat potestatis insigne) eam controuersiam Ioannes eo nomine secundus, Castellæ Rex suam litem fecit, tabulis confectis, quibus Toleto vrbis Imperatoriæ cognomentum dat suamque illi præ cæteris ciuitatibus prærogatiuam constare sancit: arbitratus, quod res erat, Toletani Pręsulis auctoritate multum splendoris ipsius regno accedere. Alfonsi exemplum, multi alii priores & posteriores eius vrbis Episcopi imitati sunt, crucemq; tota Hispania prę se sublimem tulerunt. In his Petrus Gonsaluus Mendoza, & Franciscus Semenus Cardinales, argumento Toletanos Pręsules Primatum iura & auctoritatẽ obtinuisse, ex quo tempore à Mauris Toletum recepta est: tametsi nunquam defuerunt qui obsisterent auctoritati, detrectarent imperium: ac ne nunc quidem præter nomen vllam eius potestatis partem exercent in alias prouincias Hispaniæ: neque componendis litibus, neque sontibus plectendis, neque legibus promulgandis.

Alfonsi Regis vxores, & progenies. CAP. XX.

DVAS hactenus Alfonsi Regis vxores fuisse, Agnetem & Constantiam, atq; ex Cõstantia Vrracam genuisse, superius est dictum. Constantia post Toletum receptam defuncta est: quo tempore Eluira glos eius decessit, atq; Legione cum Vrraca sorore & maioribus tumulo contecta est. In Regis torum, Benabeti Mauri Hispalensis Regis filia suscepta est, superstitione prius Maurica abiurata & Zaidæ nomine Mariæ appellatione mutata: quidam Elisabethæ dicunt. Ex hoc coniugio Sanctius est natus, si vita diuturnior contigisset, magnus Princeps futurus, & paternam æquaturus gloriam: sic virtutum indoles in tenera ætate pollicebatur. pręclaras dotes Hispaniæ fata inuiderunt. quartis deinde, quintis & sextis nuptiis Bertam è Tuscia aduectam, Elisabetham ex Gallia: præterea Beatricem, qua ex gente incertum, sed postremo tamen vxorem duxit. ex Elisabetha duas filias suscepit, Sanctiam Roderici Comitis vxorem, & Eluiram, quæ Rogerio Siciliæ Regi Rogerii Comitis filio post aliquot annos nupsit: vnde Guillelmus Rex & Ansusus Capuanus Princeps, aui scilicet nomen referens, nati sunt: vt Alexander Celesinus Abbas est auctor, qui Rogerii Regis gesta conscripsit ipsius æqualis. Ex concubina Semena totidem filiæ Alfonso Regi natæ sunt, Eluira atq; Therasia. Eluira quidem Raymundo nupsit Tolosano Comiti: vnde Bertrandus & Alfonsus Iordanus geniti sunt. Therasia autem Henrico Lotaringio data est vxor: vnde Lusitanis Regibus generis origo & perpetua propago. Nam ex concubina altera, cuius nomen memorię non proditur, & cum qua stupri consuetudinem habuit, nullam Alfonsus prolem suscepit. Vrracam ex Constantia filiam natu maiorem, Raymundo Comiti vxorem dedit, Comitis Burgundi fratri, atq; Guidonis Archiepiscopi Viennensis primum, deinde Romani Pontificis; cui Calixto secundo nomen fuit. Ex Raymundo & Vrraca: Sanctia prior, deinde Alfonsus est natus, is qui multorum regnorum adiunctione præpotens in Imperatoris nomen inuasit. Hæc ex grauissimis auctoribus selecta sunt. præstat tamen de Alfonsi vxoribus & progenie Pelagium Ouetensem audire, proximæ ætatis auctorem, finem scribendi fere facientem his verbis. Hic (de Alfonso Rege loquitur) habuit quinq; vxores legitimas: primam Agnetem, secundam Constantiam Reginam, ex qua genuit Vrracam Reginam, coniugem Comitis Raymundi: de qua ipse genuit Sanctiam, & Aldefonsum Regem: tertiam Bertam Thuscia oriundam: quartam Elisabeth, ex qua genuit Sanctiam coniugem Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Dux Siciliæ: quintam Beatricem, quæ mortuo eo repedauit in patriam suã. Habuit etiam duas concubinas, tamen nobilissimas: priorem Semenam Munionis, ex qua genuit Geloiram vxorem Comitis Raimundi Tolosani, patris ex ea Adefonsi Iordanis: & Therasiam vxorem Henrici Comitis, patris ex ea Vrracæ, Geloiræ: & Adefonsum. posteriorem nomine Ceidam filiam Abenabeth Regis Hispalensis, quæ baptizata Elisabeth fuit vocata. ex hac genuit Sanctium, qui obiit in lite de Ocles. sic Pelagius. Has Alfonsus vxores habuit, hos filios & nepotes, bello quam pace clarior, rebus gestis aliquanto quam prole felicior, in vtraq; fortuna admirandus. Quæ consequenti tempore quasi ex summo repente conuerti, & graues Regi regnoq; calamitates attulisse visa est: vt sequens narratio declarabit.

LIBRI NONI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ. LIBER DECIMVS.

Noua bella in Hispania Syriaque. CAP. I.

RIENTIS & Occidentis regna vno ferme tempore nouis bellorum procellis quassata sunt. Almorauides Mahumetana gens Alauecinorum familia, qui ad hæc tempora rerum potiti erant in Africa, oppressa, in ora Mauritaniæ, quæ ex aduersum Hispaniæ ad fretum Herculeum inter vtrunque mare porrecta est, imperium primum constituerunt. deinde in Hispaniæ parte multo maxima: cum torrentis ad instar se in eam prouinciã infudissent feroces & rapidi. In Hispaniam hæc occasio traiiciendi fuit. Hispalensis Regis filiam Alfonsus Rex toro iunctam habebat, vti paulo ante dictum est. Rex Maurus Hispaniam quam late in ea Mauricum patebat imperium spe complexus, si nouis ex Africa viribus & copiis esset adiutus: pro iure cognationis à genero petiit, vt communibus litteris Iuzephum Tephinum Almorauidum Regem viribus & potentia præualidum, & perpetua rerum gestarum felicitate ferocem, euocarent in Hispaniam: vt suo periculo atq; labore alienæ ambitioni seruiret. quod contra accidit. Dat Alfonsus litteras cum ætatis inclinatione vxorius factus. Pestiferum consilium atq; capitale, nullique magis exitiale, quam ipsi auctori futurum. Iuzepho non negligẽda videbatur occasio in Hispaniam arma vertendi. paruis momentis magnos sæpe casus intercedere. alieno nomine bellum inchoari posse & inuidia, concludi suo ipsius commodo. Veniendi quidem ipsi an voluntas an facultas non fuit. Missus Hali Abenaxa magni nominis Dux, virtute factisque clarissimus: cui consilia callida erant, audacia rebus inchoandis, conatus perficiendis, ac secundi demum exitus. sequebatur iustus exercitus. cum his copiis Hispalensi Regi se adiunxit, vti iussus erat. haud diuturna concordia fuit (neque vnquam satis fida potentia, vbi nimia est) dissidio certe nulla magna de causa inter vtranque gentem repente exorto ad arma concurritur. Mauri cum Mauris confligunt. Africano par Hispanus non erat, diuturno otio & voluptatum debilitatus illecebris. victus Hispalensis Rex Alfonsi socer, atque in acie trucidatus eo minori suorum dolore, hostisq; inuidia, quod ex arcano nostræ religioni fauere, nosterque esse credebatur. Abdalla interfector. eius ditionem omnem victores suam continuo fecerunt. Anno Arabum quadringentesimo octogesimo quarto ea clades accepta: sic in historia de Arabibus Rodericus
1091. ait, hoc est anno Christi millesimo nonagesimo primo. Mauricæ gentes quæcunque erant in Hispania ad nouam spem erectæ sub eius imperium adiunctæ, quædam vi, pleræque voluntate, rem Mauricam, quæ in præcipiti erat, Halis virtute & præsidio sustineri posse cogitantes. Nulla fides barbaris, præsertim arma tenentibus. Itaque Dux Africanus ditionis amplissimæ viribus fretus, suo quam alieno nomine imperare genti maluit. Aderant gentis studia: & si qui contra sentiebant, inuidia in occulto erat, palã assentatio. se Hispaniæ Miramamolinum dicit, quod erat inter Mauros regię potestatis nomen insigne. Noui prętereà imperii fiducia Reges Mauri, qui tota Hispania Alfonso stipendiarii erant, quasi seruitute depulsa, erectique ad libertatis spem, annuum vectigal pendere recusant. sic res Hispaniæ erant. Piorum armis in Syria bellum sacrum inchoatum est, rerum gloria & magnitudine, atque consternatione terrarum omnium aduersus bellicosissimos Reges atq; Imperatores Orientis nobilissimum. Hierosolyma vrbs antiqua nobilitate celebris, & Christi Dei natalibus, vita, morteque sanctissima barbaræ genti, feræ & immani parebat, grauiore indies seruitute. Petrus ex nobilitate Ambianensi in Gallia natus, cum adolescens militia corpus durasset, & vir effectus, rebus humanis spretis, in eremo vitam egisset, religionis ergo Hierosolymã abiit. Inopia, viliq; cultu, & specie corporis indecora, breuiq; statura inter barbaros tutus, omnia circunlustrans, quã atrocia & quam barbaræ crudelitatis exempla nostri homines paterentur, animaduertit. Simon ea tēpestate Hierosolymitanus Episcopus erat. cum eo rę communicata, acceptisque ad Pontificem Maximum litteris & amplissimis mandatis, in Europam reuertit. Vrbanus audito Petro, lectisque litteris maximum animo dolorem cepit. Vrebat ignominia Christiani nominis. Terram Christi Dei vestigiis

veſtigiis impreſſam, vnde origo religioni, vbi domicilium ſanctitatis extiterat, cultoribus vaſtam, orbam ſacerdotibus. Barbaros non cum hominibus modo, ſed cum ſanctitate locorum, bellum gerere odio Chriſtianæ religionis inexpiabili atque grauiſſimo, ſecuros agere angebatur ſcilicet. neque tamen eius ignominiæ procurandæ conſilia explicabat. Id grauiſſimum videbatur. Græci Imperatores, in quibus opis aliquid eſſe debuit ob locorum propinquitatem, metumque impendentem à Turcis barbara gente & immani, de ſuis rebus ſoliciti parũ aliena curabant. Occidentis regna ſine metus ſuſpicione res communes negligere: nihilque minus mouere videbatur, quam religionis iniuria. Vrbanus Pontifex his quamuis anxius curis, nequaquam ſe animo demittit. Conſilium capit ſpecie arduum, rebus ſalutare. Proceres & Præſules ex vniuerſo Occidenti ad conuentus de religione habendos euocare conſtituit: vnde velut claſſico omnium Chriſtianorum animos ad bellum ſacrum excitare inflammareque cogitabat, optimæ cauſſæ ſperans numinis patrocinium haudquaquam defuturum. Claromons in Aruernis vrbs præcipua nobilitate concilio deſignatur. Dum hæc in Italia atque Gallia parantur, miſſiſque à Pontifice legationibus nationes omnes vt vires conferant, re & conſilio adiuuent, ſolicitantur, eiuſque belli apparatu cæteræ prouinciæ ardent: in Hiſpania res Chriſtiana fluctuabat, pronaque in occaſum eſſe videbatur, Almorauidum ob aduentum armaque. Nunquam neque maiori impetu, neque maiori Hiſpaniæ periculo concurſum eſt. genti feræ & immani victoriarum curſus, ſecundi bellorum exitus, imperiorum acceſſio ſpiritus addebat. Nouo in Hiſpania imperio fundato, arma in noſtros vertunt: atque in Carpetanos inuadunt. Toletanos fines & oppida igne & direptionibus vaſtant. vrbes quæ in eo tractu & Celtiberis, dotis nomine Zaidæ datæ erant à patre, armis ereptæ, Concha, Vrceſia, Opta. Alfonſus Comites duos Garſiam Sororium & Rodericum Mauris obuiam mittit, adiuncta valida militum manu. victi acie noſtri ad Rhodam oppidum (quod Plinio Virgao eſſe creditur, Bætim inter & Oceanum) atque fugati ſunt. Alfonſus tot cladibus caſtigatus, & impendentis periculi metu, intelligens quantopere peccatum eſſet, noua diligentia, præterita mala compenſare ſatagens, magnos toto regno delectus habet: auxiliiſque vndique contractis iuſtum exercitum conflat. Multi vltro ex vicinis prouinciis rei Chriſtianæ periculo permoti, in Alfonſi caſtra confluxere. Ad Cazalliam, quod municipium non ita procul Pace Auguſta ſitum eſt, totis vtrinque viribus dimicatum. victi Chriſtiani, cæſiq; magno numero. Noua ea clade Alfonſus haudquaquam demittit animum, neque ſecundis rebus inſolens, neque aduerſis debilitatus. Expedito conſilio bellum reparat, nouiſq; auxiliis & copiis priorem exercitum auget. cum iis copiis Cordubam vſque ferro penetratum. in homines, & pecora ſæuitum: ac ne tectis quidem & agris parcebatur. Tyrannus viribus diffiſus, exercitu veteri magna ex parte dilapſo, Cordubæ mœnibus ſe tenet vrbis munitiſſimæ. læuia modo prælia commiſſa. Accidit vt Abdalla noctu improuiſus, piorum caſtra inuaderet. cæteris pulſis cæſiſque noſtrorum accurſu, Dux ipſe captus, proxima luce in ipſis Maurorum oculis, qui ex vrbe deſpiciebant, membratim laniatus, viuuſque combuſtus eſt: cum eo è ſociis alii. crudele exemplum. ſed dolor quem ex Benabeti ſoceri caſu Rex ceperat, ſupplicii acerbitatem excuſabat. eo victoriæ fructus maior. Maurus diuturna obſidione fatigatus deditionem facit, paratus imperata facere. magno in præſenti auri & argenti pondere mulctatur: in poſterum annuum vectigal impoſitum. ditio relicta quam ceperat, quaſi Caſtellæ Regum beneficiario. Glorioſum id Alfonſo fuit, prouinciæ ſalutare: nam ab eo initio intellectum eſt barbarorum arma vinci poſſe. Rebus in Bætica compoſitis, in Celtiberiam bellum eſt verſum. Cæſarauguſta poſitis iuxta caſtris circunſeſſa eſt, magniſque operibus impugnata. ciues vectigal annuum pendere non detrectabant, dummodo eos in fidem reciperet, totaque ditione continuo ſine maleficio diſcederet. Honorifica Regi conditio proponebatur. vicit tamen ſtudium & ſpes vrbis potiundæ, vt in propoſito perſtaret. Verum dum maiora captat, vtrunque amiſſum eſt. Iuzephus enim nouo Almorauidum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis inſtructus & formidabilis ex Africa in Hiſpaniam traiecit, ad comprimendos Halis Ducis conatus, perfidiam vindicandam. Eius aduentus vno tempore in vrbe & in caſtris nunciatus, Mauris cum ſpe melioris fortunæ animos addidit: Alfonſum maioris mali periculo metuque obſidione ſoluta compulit retro redire. Et Iuzephi quidem arma proſperum curſum habebant. Nam Hiſpalim vbi tyrannus erat, primo aduentu redegit in poteſtatem: tyranno caput amputatum. Mox Corduba ex deditione capta eſt. Harum exemplo reliquæ vrbes Bæticæ, ac vero quæcunque tota Hiſpania Maurico imperio tenebantur, breui tempore ad ditionem ſubiunctæ, imperata quædam vi, aliæ voluntate fecerunt: nouiq; Regis virtute & felicitate confiſæ, Chriſtiani imperii iugum plurimæ detrectabant. Graue id Al-

fonſo viſum eſt; neque diſſimulanda ignominia. Et maioris periculi metus proponebatur, ne rurſus Africæ & Hiſpaniæ viribus, quæ longo interuallo iunctæ erant, res Chriſtiana in Hiſpania periclitaretur. Priuſquam mora vires conualeſcerent, Maurorum confirmaretur audacia, bellum comparari placuit. Tumultus decernitur, iuſtitium indicitur, ſaga ſumuntur non à profanis tantum hominibus, ſed etiam à viris ſacratis. ſublatis vacationibus, tota prouincia delectus habentur. externa aduocantur auxilia. & pleriq; Hiſpaniæ periculo permoti, nauandæ in eo bello operæ ſtudio incitati, vltro ex Gallia magno numero venerunt. Raymundus, Burgundionis Comitis frater germanus: horum cognatus Henricus, domo quidem Lotaringius, quamuis Veſontione natus vrbe Sequanorum maxima, vnde Veſontinus dictus eſt, Luſitanæ gentis & regni conditor: atque Henrici propinquus Raymundus Toloſæ & Sancti Egidii Comes. Hos inuicta Francorum manus ſequebatur, magna atque incredibili ad bellum alacritate. Affuit præterea Sanctius Aragonius Rex, quamuis ingraueſcente ætate magno animi vigore, dexteritate maxima: quam perpetuo bellorum vſu aduerſus Mauros compararat. Ex his omnibus gentibus numeroſus exercitus conflatus: prorſus vt hoſtes de finibus laceſſere non dubitarent. In Bæticam intimam penetratum eſt. populationes, vaſtationes, direptiones locis omnibus factæ. Ad Alaguetum (nomen id loci eſt) caſtra caſtris collata. Iuzephus viribus impar, conſilio cautus, certamen detrectauit. Fugæ perſimilis profectio fuit: quod feſtinatio diſcedendi & impedimentorum pleraque relicta indicabant. Alfonſus ſatis ſe ad nominis auctoritatem tuendam effeciſſe exiſtimans barbaro fugato: & alioqui exercitus ex tam multis gentibus lingua, moribus & inſtitutis diſcrepantibus contineri longo tempore non poterat: militem præda diuitem, ſucceſſu lætum, reduxit in patriam. Almorauidum arma hac ignominia accepta aliquandiu conquieuerunt: & Iuzephus noui regni ſtatu componendo diſtinebatur. Alfonſus tamen nihil de ſua comparatione interea omittere: quoniam bellum maiori mole futurum propediem exploratum habebat. Nouis cognationibus externorum Principum animos ſibi conciliare conſtituit: ac tribus proceribus, qui ex Gallia venerant, totidem filias vxores dare. Nauatæ operæ ea merces fuit. Raymundo Toloſano Comiti Eluira nupſit. Henrico Lotaringio Theraſia, vtraque furto quidem genita (vt ſuperius eſt demonſtratum) cæterum regio cultu, & in ſpem magnæ fortunæ educatæ. Raymundo Burgundo Vrraca legitima Alfonſi filia connubio iuncta eſt. Hic vrbem Salmanticam inſtauraſſe ſoceri Regis iuſſu fertur. Præterea Roderico Comiti Sanctia Regis ex Eliſabetha vxore filia nuptui data eſt. (ad hunc Gironii reguli cum primis nobiles in Hiſpania genus referunt.) Henrico quidem dotis nomine datum eſt quidquid terrarum in Portugalia Chriſtianorum armis partum erat, Comitis nomine: atque ea lege, vt Regum beneficiarius eſſet: ad comitia regni veniret: & ad bellum quoties inuitatus eſſet, proſequeretur armatus. Noui ea regni initia atque fundamenta fuerunt: quod paulo poſt in Hiſpania fundatum ſupra quadringentos annos Henrici poſteros Reges habuit. Burgundo Calæciæ præfectura data Comitis nomine, quo nomine prouinciarum rectores vti ſoliti erant, proximaque ſpes ad quam deſtinabatur, Sanctio Regis filio ſi quid humanitus contigiſſet. Toloſano Comiti varia ſupellex, veſtis pretioſa, auri atque argenti pondus dos fuit, ditio nulla in Hiſpania: cum de Gallia cogitaret, vbi late dominabatur. Auctor quidam
1093. Alfonſi armis eius ſeculi anno nonageſimo tertio Oliſiponem captam eſſe ait: vero an falſo affirmare non poſſum. Illud dico: non parum ſæpe inter vtriuſque nationis arma vrbem eam alternaſſe: ac conſequenti demum ætate Mauris ablatam, ſtabili poſſeſſione ac perpetuo in Chriſtianorum ditione permanſiſſe.

Sanctius Aragonius Rex occiditur. CAP. II.

1094. PROXIMVS certe annus à Chriſti ortu milleſimus nonageſimus quartus, nobilis quidem Alfonſi ortu fuit eius, qui Henrico Lotaringio & vxore Theraſia natus, felicibus armis Portugaliæ nomen illuſtrauit, ditionem extendit: primuſque in regium nomen Pontificum Romanorum venia inuitis Caſtellæ Regibus inuaſit. Infauſtus autem Sanctii Aragonii Regis infelici caſu cædeque: cui vni non modo bene geſtæ, atque conſeruatæ reipublicæ, vti prioribus faciunt, ſed etiam auctæ & bonis omnibus cumulatæ laus ab Aragoniis datur. Primus enim ex impeditis atque præruptis montibus, vbi priores Reges imperii fines tutati erant haud minori locorum quam armorum fiducia, in ſubiectos campos & planiciem delatus, vrbes & oppida magno numero armis occupauit: cum regulis Maurorum Balagueris, Ilerdę, Montionis, Barbaſtri, Fragęque continenter bella geſſit: victoſque ſtipendiarios habuit primum, deinde longa ac difficili obſidione Barbaſtrum cepit,

cepit, ad Verum amnem præcipua regionis amœnitate nobilem vrbem. Vndique copiæ admotæ. mœnium munitio opponebatur. pertinacia nostrorum omnes difficultates superauit: dum vndiq; circunstrepit terror, nec remittitur ardor, obliuioq; vulnerũ & mortis contemptus occupat animos, impetu expugnata direptaque est. Salomoni Rotensi Episcopo attributa, alii Arnulfo affirmant, nobis neutrum satis compertum est. Omnino Armengaudus Vrgelitanus Comes in ea obsidione obiit. ditio Barcinonensi Comiti cessit. Eius calamitatis vindicandæ studio, quoniam Regis socer erat, in captos ciues grauius sæuitum. Bolea in Vasconum atque Ilergetum finibus, ad Cingam amnem, vbi diu bellum fuit; Mauris erepta: Montioque validum in Ilergetibus municipium situ arceque. alia præterea oppida & vrbes, quorum numerum inire longum esset. Omnino in Vasconibus Stella condita, exiguum tunc oppidum, nunc vrbs eo tractu cum primis nobilis & quoniam de Cæsaraugusta cogitabat, ad Iberi ripam viginti supra eam vrbem millibus passuum Castellare oppidum extructum est, ad arcendas barbarorum incursiones. crebris præterea eruptionibus ex eo oppido infesta circa omnia vrbi faciebat: vt interdum interclusis cõmeatibus obsessa esse videretur à nostris. In Vascetanis Luna municipium conditum. nulla re nobilius, quam gentis origine, eius quæ à Luna nomen habet, vetustæ & nobilissimæ. generis conditor Bacalla vir primarius, cui Sanctius id oppidum dono dedit, Rex vere magnus & virtutum omnium splendore clarissimus, insignis pietate: qui ab Alexandro secundo Romano Pontifice Diui Ioannis Rupensis, sed & multa alia tota ditione monasteria ab Episcoporum iure exempta esse impetrauit. Præsulum auiditas obtendebatur in eorum bona inuolantium: sed & monachorum mores ea tempestate (quod D. Bernardus conqueritur) nimium in studium libertatis incubuerant: passimque eorum Præfecti, vt insignia Episcoporum mitram, baculum, breue circum humeros pallium gestare fas esset, libertatis indicio impetrabant. ea fraudis inuenta via est. Quod in Episcopis accusabatur, idem crimẽ auiditatis Regẽ perstrinxit, qua vna nota deformis fuit. Nam in templorum & sacerdotũm bona licenter inuasit. ærarii tenuitas atque inopia, ingentes bellorum sumptus excusare videbantur: data præterea ante annos aliquot à Gregorio septimo Pontifice Maximo facultas, decumas & vectigalia templorum, quæ extructa denuo, aut Mauris erepta essent, pro arbitratu permutandi, inuertendi, attribuendique quibus mallet. Illustri ipse modestiæ & Christianæ pietatis exemplo conceptam ex eo facinore religionem, procurandam curauit, odiumque populare, ante aliquot annos Rotæ in D. Victoriani, ad aram D. Vincentii humilimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publice veniam precatus. Affuit Raymundus Dalmatius eius vrbis Episcopus, cui quæ ablata erant omnia, reponi integra fide mandauit. Et miror nostra ætate quosdam viros principes, cuius exempla imitantur templorum bonis occupandis, eius neque pœnitentia moueri, neque perhorrescere exitum. Oscensem Regem Abderrahmanum continenti bello vexare solitus, omnem circa ditionem armis occuparat: Montaragonem quarto ab ea vrbe lapide municipium ceperat, magnisque operibus muniendum curarat, vt arcis instar barbarorum ceruicibus immineret. vrbs ipsa tandem circunsessa, copiis omnibus vndique contractis. vicini colles præsidiis occupati: ne exeundi commeandique in vrbem facultas esset. castra in cliuo posita, qui ab eo tempore Sanctii podium dictus est. Vrbs munitissima erat, totiusque Mauricæ ditionis ea parte propugnaculum: vti fuerat Romanorum tenpore, à quibus firmitudinis indicio vrbis Victricis nomine nuncupata est. Ergo obsidio ducebatur: vi expugnari non poterat. Oscenses Alfonsum Castellæ Regem, vt opem ferat obsessis, solicitant. annuit ille, vt solent Reges, cum spes vtilitatis ostenditur, priuatis commodis magis quam religioni famæq; seruire. Aperte Mauris fauere ignominiosum erat. Itaque consilium capit, per Cantabriam Vasconum fines inuadendi. quo facto prouidebat vtrique bello Aragonias vires impares futuras. Missus in id Comes Sanctius: verum Petro & Alfonso à patre Sanctio, contra Alfonsi Castellæ Regis conatus destinatis, retro iter hostes conuertere re infecta compulsi sunt. Incommode accidit vt Sanctius Rex diuturnę obsidionis tędio mœnia vrbis circumlustraret, & idoneum locum notatum qua parte irrumpi posse cogitaret, contento brachio comitibus designaret: cum sagitta ex muro emissa sub ala confixus est. lethale id vulnus fuit: numinis vindictam ob templorum bona occupata prouinciales interpretabantur. Obiit quarto mensis Iunii die. corpus Montaragonem delatum atque in Iesu Nazareni, quod ipse monasterium extruxerat, extemporario sepulcro conditum est, inde vrbe capta in D. Ioannis Rupensis: quo loco Feliciæ vxoris superioribus annis defunctæ, inscriptio cum cippo monstratur. Filii, vt erat à patre imperatum, in castris perstiterunt, haud ante discedere certi, quam vrbis clade iniuriã vindicassent. Petrus superstite patre, Ripagorsæ & Suprar-

bis Rex erat renunciatus, & ex Berta vxore (alii Agnetem volunt) filium ſibi cognominem (alii Sanctium vocant) genuerat: nunc totius regni paterni hæres inſtitutus eſt. Alfonſo oppida legata. Ramirus natu minimus rebus humanis contemptis in S. Pontii Tomerii, quod cœnobium in territorio Narbonenſi ad Iauri ripas erat, veſtem mutarat patre auctore: vt ipſius diploma declarat, proxime ſuperiori anno eius monaſterii præfecto Frotardo datum: in quo amplæ poſſeſſiones, fundi, prediaque in Monachorum vſum abs Rege donata ſunt. Oſcenſis obſidio diuturna fuit atque ſemeſtris, vt quidam affirmant. alii vltra biennium productam fuiſſe contendunt. Obſeſſi fatigati omnibus malis, & ad ſupremam annonæ difficultatem redacti, Almoſabenum Cæſarauguſtæ Regem auxilio euocant, Garſiam Cabræ Comitem, & Gonſaluum virum principem: nam in ea temporum fæce, morumq; labe Chriſtianos Mauris opitulari aduerſus Chriſtianos religio non erat. Gonſaluus non venit, miſit tamen validam ſuorum manum. affuit Garſias. Rex Maurus ſupremo conatu infinitam multitudinem Maurorum ſub ſignis habebat. cum his copiis Cæſarauguſta mouent. Adducta erat res in maximum periculum, & extremum pene diſcrimen. Garſias ipſe, ſiue ſyncero animo, ſiue beneuolentiæ ſimulatione Petrum monet, niſi res perditas vellet, quamprimum rediret in patriam. Vicit tamen honeſti reſpectus & ſacramenti religio, quo ſe fratres patri morienti obſtrinxerant, niſi capta vrbe non ceſſaturos. vrbi vicina planicies protenditur cui Alcoratio nomen eſt, huius prælii euentu maxime nobilis. In ea planicie vniuerſi certaminis aleam ſubire conſtituunt freti numine, cuius propitiandi cauſa corpus D. Victoriani in caſtra delatum erat. Concubia præterea nocte oblata Regi ſpecies auguſtior humana, monentis, vt prælium magno animo inuaderet de victoria certus. In primo agmine Alfonſus curabat, in poſtremo Rex ipſe, mediam aciem Liſana & Bacalla viri nobiliſſimi regebant. equites in fronte erant. ab his pugna cœpit. mox Legionum ſigna inuecta aduerſus barbaros, qui ſua multitudine ſubiectos campos & vicinas valles compleuerant. Acerrima pugna fuit, nulla eo ſeculo neque maior periculo, neque felicior euentu. Gemitus cadentium, clamor pugnantium, fragor armorum, nihil præterea exaudiebatur. Ex vrbe viros & fœminas vti Maurorum res erant, modo lætos, modo pauidos conſiderare fas erat. In noctem pugna producta haud ſatis intelligebatur, vtra pars meliora tuliſſet. noſtri cauſſa, virtute, & ſcientia pugnandi, hoſtis ſuperabat numero. in armis vſque ad ſequentem lucem perſtitum: tanta erat cupiditas inſtaurandi pugnam, tantus inſtantis periculi metus piorum animos occupabat. Cum cognitum eſſet Mauros deſeruiſſe caſtra, Almoſabenum contenta fuga Cæſarauguſtam petere, fugientibus inſiſtunt. cædendi finem ſatietas, & defatigatio attulit. In pugna fugaque hoſtes quadraginta millia cæſi. ex noſtris vix mille deſiderati. pauci quidem, minorque pro tanta victoria numerus, neque ii genere aut laude bellica præſtantes. Garſias Comes à noſtris captus. ſecundum pugnam lecta ſpolia. campi cadaueribus ſtrati. arma, tela, veſtes, equi iacebant, corpora nondum plane extincta, trunci artus, perfoſſa ferro pectora. terra perfuſa, inundanſque ſanguine. Quidam D. Georgium inter vtraſque acies viſum, eiuſque præſidio victoriam partam aiunt. Alii ex Moncadarum gente, quendam cum eodem die in Syria ad Antiochiam pugnaſſet, equo vectum huic prælio interfuiſſe. vulgus portentorum auidum, & vt lætiora ſint quæ nunciantur, affingere fabulas veritati conſueuit. nos ſi quæ veriſimilia ſunt pro veris accipiantur ſatis habituri ſumus. Conuenit deinceps Aragoniis Regibus inſignia fuiſſe crucem in argenteo clypeo, & quatuor circum clypeum capita rubra ſanguine eorum Regum & Ducum, qui in hoc prælio interfecti ſunt. Pugnatum eſt ad quartum decimum Kalend. Decembris. nono poſt die vrbs nobiliſſima ſpe omni defenſionis abiecta, ex deditione venit in poteſtatem, conſequenti menſe ſextodecimo Kalend. Ianuar. templum maximum ex ritu Chriſtiano ſacratum. Berengarius, quem Bernardus Toletanus Auſa Tarraconem tranſtulit, vt mox dicemus, Amatus Burdigalenſis, Petrus Iaccetanus antea, & iam Oſcenſis Epiſcopus, Fulcho Barcinonenſis, Petrus Pompelonenſis, Sanctius Laſcarenſis ſacræ cæremoniæ Antiſtites. Eodem tempore Pompelone templi maximi noua fabrica cœpta eſt, cuius veſtigia ſuperſunt. Sacerdotum vita & mores ad D. Auguſtini leges & regulam conformati: quod ab eo initio ſuſceptum, noſtra etiam ætate retinetur. Petro Pompelonenſi Epiſcopo Gomeſanus æqualis fuit Burgenſis Præſul Semeni ſuceſſor. Semeno Epiſcopo Auca, vbi eatenus fuerat, ab antiquiſſimo tempore pontificia ſedes Burgos translata eſt. de iis Epiſcopis vtri eccleſiæ contributi eſſent, Tarraconenſis, & Toletanus Præſules diu inter ſe diſceptarunt. Romani Pontifices, quoniam controuerſia componi non poterat, ab vtriuſque imperio liberos, ſuique iuris fore ſanxerunt.

Bernardus Toletanus Præſul ad bellum ſacrum contendit. CAP. III.

QVo tempore hęc in Ilergetibus, aliiſque Hiſpanię regionibus geſta ſunt, orbis Chriſtianus in belli ſacri apparatu totus erat. equi, arma, tela, ſaga, tympanorum crepitus, tubarum clangor, nihil pręterea exaudiebatur. maria, terræ, agri, oppida permixtione gentium omnium, & belli rumoribus perſonabant. Vrbanus ipſe Pontifex Claromonte (quæ vrbs Sidonio & veteribus Aruernum fuit) Præſulum & procerum ex omnibus prouinciis generales conuentus agitat anno milleſimo nonageſimo ſexto. Inde bellicum gentibus 1096. omnibus canit, quam late imperii Chriſtiani fines extendebantur. Lectæ in eo conuentu Simonis Hieroſolymitani Epiſcopi literæ: expoſita à Petro Ambianenſi mandata: multi Hieroſolymitani, Antiochenique ciues, ſancti nobileſque viri domo profugi lacrymis, voce, & ſqualore omnium, qui aderant, animos ad miſericordiam permouerant. Concitatis ſemel animis Pontifex declamantis in morem hanc ſummam orationis habuit. Audiſtis, inquit, filii chariſſimi mala, quæ fratres veſtri in Aſia tolerant. eorum calamitates noſtra ignominia ſunt, probrum, & dedecus religionis Chriſtianæ ſanguine ipſo & vita, ſi viri eſſemus, procurandum. Mortem quidem omnibus natura propoſuit: eſt autem poſtremum in malis maximam turpitudinem ſuſcipere, ferreque vitæ cupiditate. ſpiritum, ſalutem, animam Chriſto, à quo accipimus reddere conſentaneum. Ignominiam virtus propulſare ſolet, quæ propria eſt Chriſtiani nominis & ſeminis. eas vires & copias, quas hactenus ciuilibus bellis conſumpſiſtis, ad decus & honeſtatem conuertite. Chriſti Dei contumeliam depellite, qui quotidie ab impia & barbara gente cæditur, pulſatur, occiditur: cum Chriſti famuli premuntur, vexantur, exagitantur: terręque inſultatur illi, quam Chriſtus ſuis veſtigiis ſacrauit. An cauſa iuſtior eſſe vlla poteſt belli ſumendi, quã religionis vindicandæ, ſeruitutis depellẽdæ à Chriſtianis, quos Deus immortalis omnibus gentibus voluit imperare? Si ex bellis commoda expectãtur, quid vtilius quam gentem imbellem impugnare, ſpolia potius quam arma ferentem? Nunquam Aſia Europæ par fuit. ibi diuitiæ, opes, aurũ, gemmęq;, quę prima mortales putant. Si gloria quæritur, ecquid honeſtius, quã clariſſimum virtutis exemplum filiis & poſteris relinquere: orbis rectores vocari: domitores Orientis: religionis vindices? Habemus pubem ætate, robore, conſilio, fortuniſque præſtantem, in armis exercitam. an etiam his pręſidiis muniti, impurę genti nominis Chriſtiani maieſtatem ludibrio eſſe ſinamus? Chriſtus dux erit, vexillum crux. nihil virtuti, nihil pietati erit inacceſſum. conſpectum tantum veſtrum ferre non poterunt. Ego quidem quod debeo vobis, quod religioni Chriſtianæ, pro qua velut in ſpecula cuſtodiaq; conſtitutus, dies noctéſq; vigilandum eſſe mihi ſtatui, quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, conſilio eniti potero, tantum incumbam in hanc cauſam. & niſi alii ſequantur in medios hoſtium gladios irruere certum eſt: noſtroque ſanguine tantam ignominiam, & fratrum noſtrorum calamitates ærumnaſque grauiſſimas procurare. Nullum caſum dum vixero, nullum laborem, nullum vitæ periculum reipublicæ & religioni denegabo. Pontificis oratione, omnes qui aderant inflammati ſummi, medii, infimi arma, arma depoſcunt. omnis mora grauis eſt. Ademarus Anicii Vellaunorum Epiſcopus, & Guillelmus Arauſii, principes ex omnibus ad pedes Pontificis poſtrati crucem ſumunt. ea pro militari teſſera erat. ſecundum eos Galliæ, Italiæque & Hiſpaniæ clariſſimi Principes. & eorum exemplo infinitus hominum numerus. Hugo Philippi Regis Francorum frater, Gotifredus Euſtachii Bononienſis filius Duxque Lotaringię, qui vrbe Hieroſolyma capta, quod primus in vrbem irrupiſſet liberis omnium ſuffragiis Rex Solymorum dictus eſt, æternum Galliæ decus, & Bononię patrię: quę vrbs in Gallia Belgica ad Oceanum ſita eſt. Pręterea Gotifredi fratres Euſtachius & Balduinus, Robertus Flandrię Comes, Stephanus Bleſenſis, Alpinus Bituricenſis, Raymundus Toloſas: quem Theraſia vxor ad bellum proſecuta in Syria, filium alterum peperit, cui Alfonſo Iordano nomen fuit, quod in Iordane flumine aquis ſalutaribus luſtratus eſſet. Pręterea ex Hiſpania Guillelmus Ceretanię Comes, qui ſagittę ictu periit in ea expeditione ad Tripolim Syrię vrbem, vnde illi etiam Iordani cognomen: Guitardus Ruſcinonenſis, & Guillelmus Canetenſis Comes, Boamundus Apulię Princeps, Rugerio fratri de quo contentio erat, principatu relicto, cum duodecim armatorum millibus cęteros Principes ad bellum ſacrum proſecutus eſt. Bernardus Toletanus Pręſul, qua erat animi magnitudine, cum eccleſię Toletanę ſtatum compoſuiſſet, & triginta ſacerdotes in ſummo templo conſtituiſſet nihilominus, quos Canonicos vulgo vocant, totidem portionarios, cruce ſumpta ad bellum ſacrum profectus eſt. Vix vrbe diſceſſerat, cum Toletani ſacerdotes, an hominis externi inuidia an reditus deſperatione, collatis ſuffragiis nouũ Præſulẽ in Bernardi locum

raptim ſubſtituerunt. minor & melior pars (vt ſæpe fit) à maiore victa, vrbeque pulſa eſt. ii ad Bernardum atrocem nuncium detulerunt. Ille conuerſo itinere Toletum rediit: pulſiſque ſacerdotibus, qui nefarii conſilii auctores miniſtrique extiterant. Ex S. Facundi cœnobio (cui in minori fortuna præfuerat) euocatos Monachos, eorum loco ſubſtituit: vnde multæ Monachorum voces, ritusq; templo Toletano adhæſiſſe quidam diſputant: quæ per manus ductę ad noſtram ætatem in vſu ſunt. Rebus compoſitis propoſiti tenax, denuo iter arripuit ille quidem: ſed Romam tamen delatus ab Vrbano Pontifice, cum tantum belli in Hiſpania ſupereſſet, & nuper erepta ciuitas rectoris præſidio, & diligentia indigere videretur, retro redire compulſus eſt, voti religione, qua ſe implicarat exoluta, legeque impoſita vt iis ſumptibus & pecunia, quam in bellū ſacrum compararat, Tarraconem inſtaurandam curaret. quæ vrbs Comitis Barcinonenſis virtute armiſque per hæc tempora ad Chriſtianorum ditionem reuocata eſt, ipſa antiquitate & imperii Romani maieſtate, cuius in Hiſpania ſedes fuit, nobiliſſima olim & valida: cæterum ea tempeſtate ad caſas redacta, atque oppidum ignobile, Bernardi cura & impenſa reſtituta. Auſetanus Epiſcopus Berengarius, Archiepiſcopus datus eſt, quo maior eſſet auctoritas Auſetana vrbe contributa: tametſi beneficii immemor, litem poſtmodum Bernardo, à quo creatus erat, de Primatu intendit, exoletis vetuſtate annalium exemplis & tabulis eccleſiæ ſuæ iura libertatemque defendens: cum recentiſſima Vrbani Pontificis indulgentia Toletanus Præſul non modo totius Hiſpaniæ Primas eſſet lege perpetua renunciatus: ſed etiā Romani Pontificis Legatus in præſens, componendo eccleſiarum ſtatu cæteris eccleſiis iura daret. Omnino ex Gallia cum per eam prouinciam in Hiſpaniam rediret, præcipua eruditionis & probitatis laude viros ſecum Toletum adduxit: quos honoribus in pręſenti & opimis ſacerdotiis auctos, virtus conſequenti tempore ad maiora prouexit. Gerardum Moſiaco, qui mox Toletanus Primiclerius, deinde Bracarenſis Præſul fuit. Petrum, quem Bituricis natum, ex Archidiacono Toletano Vxama Pontificem habuit. Vtrunque vitæ ſanctitas, animi candor cæleſtium numero inſeruit. Præter hos Bernardus & Petrus patria Aagenſes deducti. Bernardus ex Primiclerio Toletano Seguntinus Epiſcopus fuit, ac deinde Compoſtellanus: Petrus ex Archidiacono Toletano Segobienſis Pontifex. Petrus alter Palentinus Præſul, Hieronymus Petragorius, qui annitente Cido Valentinæ eccleſiæ curam ſuſcepit, cum primum ea vrbs Mauris erepta eſt, & ea amiſſa Zamoræ Propontificem egit. hoc defuncto Bernardus quidam ex eodem comitatu iure ſuo Zamoræ Pontifex eſſe cœpit. Ex hoc numero in diſſimili vitæ genere Raymundus, & Burdinus fuerunt. Raymundus Bernardi Primatis ciuis Vxamæ poſt Petrum Epiſcopus fuit, deinde Toletanus Præſul, Bernardi ſucceſſor. Burdinis Lemouicenſis ciuis, ex Archidiacono Toletano Conimbricenſis Epiſcopus, deinde Bracarēſis, poſtremo pſeudopontifex Romanus orbem Chriſtianum importuno diſſidio turbauit: ſeq; indignum excellentium virorum, qui Bernardum proſecuti ex Gallia erant, numero & comitatu eſſe declarauit: quod commodiori loco explicandum eſt.

Rodericus cognomento Cidus Valentiam capit. CAP. IIII.

INTEREA Roderici cognomento Cidi haud quieta arma erant. vir tantus opera, conſilio, virtute, incredibilique ſtudio rei Chriſtianæ promouendæ, & quam ſe cunq; in partem daret, ea tempeſtate omnium facile princeps otium pati non poterat. quin Alfonſo Rege concedente, quo tempore Bætico ipſe bello occupatus erat (vti ſuperius dictum eſt) cum priuata ſuorum manu Celtiberos (pro eo quod in magna apud eas gentes gloria erat) repetiit. Venientis amicitiam cuncti eo tractu Maurorum reguli certatim appetebant. Albarracini, quam vrbem veteres Lobetum Turiamve dixerunt, regulus ad colloquium primum, mox ad fœdus admiſſus: deinde Cæſarauguſtanus, quem propter vrbis amplitudinem præſens adiit. & barbarus in magnam ſpem venerat vrbis Valentiæ potiundæ, Chriſtianorum ope, qui Cidum proſequebantur. Valentia vrbs in Edetanis ſita eſt, ad maris littus, locis irriguis atque amœniſſimis, prouentu lęta, commercio exterarum gentium & ciuium frequentia atq; elegantia peræque noſtra ætate atq; eo tempore nobiliſſima. Hyaia, quem Toleto pulſum fuiſſe docuimus, eam vrbem imperio obtinebat, paterno iure repetito (nam in Almenonis ditione fuerat) Alfonſi Regis armis, vt in fœdere conuenerat, quo tempore Toletum dedita eſt. Dianii regulus, qui imperio præterea Setabim & Dertuſam obtinebat, ex priuatis offenſionibus, an dominandi cupiditate Hyaiæ infenſus eam vrbem obſidione fatigabat. Cæſarauguſtanus regulus ex aliena calamitate & diſſidio lucrum captans, à Valentinis auxilio euocatus, ire quamprimum cupiebat, haud defuturam occa-

ſionem vtroſque opprimendi cogitans. Itaque iunctis cum Cido viribus eo contendit. Dianii regulus viribus impar, eo apparatu nunciato, ab obſidione recedit, fœdere cum Valentinis facto. Cidus vt Valentinum Regem bello impeteret, quod Cæſarauguſtanus flagitabat adduci non potuit: cum eum diceret, in Alfonſi Regis fide eſſe: negaretque, niſi eius conceſſu, ſibi fas fore eam vrbem impugnare. Ergo Cæſarauguſtanus in patriam rediit. Cidus Valentini Regis partes dum tuetur, omnes circa Maurorum regulos ſtipendiarios efficit: oppidis & arcibus annuum vectigal imponit. vnde & ex præda, quæ ex agro vberi copioſa erat, bellicos ſumptus aliquandiu ſuſtentauit. Hyaia Rex cum ad veterem inuidiam ex Chriſtianorum amicitia nouo odio flagraret, Almorauides qui late fines imperii protulerant, à ciuibus in vrbem aduocati ſunt. Rex occiſus. vrbs capta. auctor conſilii Abeniafius rerum potitus eſt. Cidus proditionis vindicandæ ſtudio inflammatus, & occaſionem veniſſe gaudens nobiliſſimæ vrbis occupandæ, copiis omnibus Valentiam expugnare parat. Rerum omnium quæ ad bellum vſui erant, ſumma facultas in ea vrbe erat: militare præſidium, ciuium numeroſa multitudo, commeatus in multos menſes comparatus, arma equique. Cidi conſtantia & magnitudo animi cuncta peruicit. diuturna obſidione malis omnibus obſeſſi, fatigati, atque ad ſupremam annonæ difficultatem redacti, præterea auxilii ſpe omni ſublata, tandem deditionem faciunt. Cidus qua Virtute cœperat, eadem vrbem retinere ſatagit: audax facinus, & magnis Regibus formidandum, cum tantum ex omni parte Maurorum circumfuſum eſſet. Certus tamen vrbis retinendæ Hieronymum Toleto euocat, vt Valentiæ Pontifex eſſet. præterea vxorem & filias duas, quas in Cardeniæ Abbatis cura relictas eſſe ſuperius dictum eſt. Regi quod benigne eius votis annuiſſet, ex præda Maurica, generoſos equos bis centum, & totidem Mauricos gladios ex ephippiis pendentes, dono mittit. Sic Cidi res erant, nomini immortalis gloria parta. Carrionis reguli Dieghus & Ferdinandus (Infantes vulgo dicimus) viri ea ætate in Hiſpania genere & copiis nobiliſſimi, animo ignaui, ex Cidi copiis auiditatem explere poſſe cogitantes, quoniam maſcula prole orbus erat, Regem adeunt: petuntque eius opera & auctoritate Cidi filias Eluiram & Solem ſibi vxores dari. Annitente Rege Requenam oppidum, quod non procul Valentia ſitum eſt, ad colloquium ventum: & re deliberata Carrionis reguli Valentiam Cidum proſecuti, voti compotes facti ſunt. Nuptiæ regio apparatu, feſtaque lætitia celebratæ ſunt. Adoleſcentes culti magis mundiciis, quam virilis ac militaris animi, mores ſuos ſocero & aulicis in armis educatis haud ſatis probabant: ſemelque leone è cauea, forte an conſilio incertum, ſed egreſſo tamen, cum præ metu ſe in turpes latebras condidiſſent: & iterum in tumultuario prælio aduerſus Mauros qui ex Africa venerant, certamen exhorrere viſi eſſent, ignauiæ atque timoris ſignificationem dederant. Dedecus quod virtute procurare debuiſſent, turpiter vlciſci cogitant: & eſt ferme crudelis ignauia. Suerus adoleſcentum patruus, in quo propter ætatem præſidii atque prudentiæ aliquid eſſe debuiſſet, in ægris animis facis inſtar maius incendium excitabat. Re conſtituta patriæ ſe deſiderio teneri ſimulant: petuntque volente ſocero diſcedendi ſibi facultatem eſſe. Annuit Cidus eorum poſtulatis, filiaſque & generos aliquanto ſpatio proſecutus, mœſtus flentes, & quaſi tacita diuinatione perfuſas lachrymis abs ſe dimittit. honeſtiſſimo ſtipante comitatu, ad Caſtellæ fines peruentum: Durioque amne ſuperato, in Valeranicæ finibus Corpeſia roboreta facinori perpetrando locus idoneus fore videbatur. Comites alii alio confictis de cauſſis amandati. ipſi vxores à militari via in interiorem ſyluam ſeductas, & nequicquam diuorum hominumque fidem implorantes, nudas flagris cedunt. Feriendi finem fatigatio ſatietaſque fecit. Exanimes atque in ſuo ſanguine volutantes, pro mortuis dimittunt. Ab Ordonio, quem Cidus cum fraudem ſuſpicaretur, præcedentium iter diſſimulato habitu proſequi mandarat, repertæ ſunt, atque in proximo vico medicamentis ciboque recreatæ. Iniuria atrox erat, neque ferenda inhumanitas. & re cognita Carrionis reguli inuidia maxima flagrare cœperunt. indignum paſſim iudicabatur tanta beneficia, tam inſigni contumelia compenſata eſſe. Iuuenes ex ſtultis amentes plane eſſe factos dictabant. Cidus vindictæ ſtudio, honeſti cura Regem adiit. Toleti tunc generales regni conuentus agebantur: aderantque Carrionis reguli tanto facinore fœdi turpeſque. iudices abs Rege, Cido expetente in cauſſa dati. in iis princeps Raymundus Burgundus Regis gener. Diſceptata cauſſa, primum quæ à Cido data erant omnia, gemmæ, vaſa aurea & argentea, veſtiſque pretioſa, vt rederentur integra fide, mandatū eſt. deinde de illata iniuria, vt ſingulari certamine dimicarent duo iuuenes & conſilii auctor præcipuus Suerus patruus pronunciatum. Bermudius, Antolinus & Guſtius Cidi milites, viri que primarii ſibi certamen depopoſcerunt. Cum Carrionis reguli imparatos veniſſe

ſe excuſarent, Cidus Valentiam, illi in patriam diſceſſerunt. Rege agente, quoniam redituros Toletum deſignato tempore non putabant, Carrione depugnatum eſſe memorant. Victi omnes in certamine ſunt: atque marte arbitro declaratum, inique eos feciſſe. Victores ad Cidum profecti. Cidi filiæ Ramiro Sanctii Regis Vaſconum filio, eius quem à Raymundo fratre occiſum fuiſſe docuimus, & Petro Petri Aragonii Regis filio, vltro per legatos expetentibus, coniuges à patre datæ ſunt. Ramiro Eluira nupſit, Petro Sol. Iis nuptiis accepti dedecoris & infamiæ memoria oblitterata eſt: auctaque vehementer lætitia, quam ex prioribus generis vindicatis ceperat maximam. Præterea à Rege Perſarum miſſi ad Cidum legati, cum rerum geſtarum fama toto orbe diffuſa eſſet, publicæ lætitiæ multum addiderunt: à Rege potentiſſimo, tanta terrarum longinquitate vltro de fœdere ſanciendo, iungendaque amicitia appellatum eſſe. Pro Valentiæ mœnibus cum Buccaro Rege, qui ex Africa venerat, ſemel & iterum acie pugnatum. Cidi virtute & perpetua felicitate victi acie barbari: vrbiſque poſſeſſio quandiu vixit (vixit autem quinquennio poſt captam vrbem) retenta eſt. moriens cum nouus Maurorum exercitus circumfuſus eſſet, parum ipſo defuncto in vrbe præſidii, vt omnes vno agmine in Caſtellam redeant, teſtamento mandat. Cum viri, fœminæ, pueri, impedimenta prodirent, numeroſi exercitus ſpecies barbaris obiecta eſt: atque ex ea re incuſſa formidine victi fugatique. Nimirum tanti viri felicitati debebatur, vt quos ſæpe viuus vicerat Mauros, defunctus profligaret tandem. Noſtri contento itinere in Caſtellæ fines abeunt. Valentia omni præſidio nudata, rurſus in Maurorum poteſtatem rediit. Cidi corpus Burgis in Diui Petri Cardeniæ tumulo contectum. iuſta magnifice facta Alfonſo Rege, atque vtroque genero funus procurantibus. quod glorioſum Cido fuit, ſed tantis meritis debitum. Huius narrationis multo maximam partem inter aniles fabulas quidam ponunt: ipſe etiam multo plura tranſcribo quam credo: nam neque ſubtrahere, quæ ab aliis traduntur, audeo: neque affirmare poſſum de quibus dubito. In Cardeniæ templo quinque ſepulcra monſtrantur: Cidi, Semenæ vxoris, Didaci, Eluiræ atque Solis filiorum: niſi forte quædam cenotaphia ſunt, gratæ poſteritatis diligentia beneuolentiæ indicio, ad oſtentationem memoriamque poſita.

Vrbanus, Iuzephus & Sanctius defuncti. CAP. V.

CIDI obitu magnam plagam res Chriſtiana accepiſſe videbatur, eo Duce ſublato, quo ſuperſtite reſpublica ſtetit in tanta atrocitate temporis, tantaque rerum omnium perturbatione. defuncti virtutem, grauitatem, conſtantiam, fidem in religione tuenda, & amplificanda curam omnis poſteritas admirata eſt. De anno quo deceſſit ſcriptores variant: neque facile eſt auctorem auctori, aut opinioni opinionem præferre. nos quod fi-
1098. dei propius viſum eſt anno milleſimo nonageſimo octauo extinctum putamus. Quo anno Vrbanus Pontifex à Giberto pſeudopontifice variis curarum fluctibus exagitatus, & vndique ſubſidia conquirens, Salernum abiit, Rogerii Siciliæ Comitis inuiſendi cauſa: cuius præcipua ea tempeſtate pietas aduerſus Romanos Pontifices commendatur: & rebus geſtis nobiliſſimus erat. Pro iis meritis ipſi & hæredibus datum eſt, vt in Sicilia Legati pontificii partes implerent, auctoritatem obtinerent. Diplomatis quoniam publice cognoſci intereſt, & Regibus Hiſpanis magnæ controuerſiæ de eo iure natæ
» ſunt, exemplum ſubiicimus. VRBANVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei chariſſimo fi-
» lio R. Comiti Calabriæ, & Siciliæ, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Quia pru-
» dentiam tuam ſupernæ maieſtatis dignatio multis triumphis & honoribus exaltauit, &
» probitas tua in Sarracenorum finibus eccleſiam Dei plurimum dilatauit, ſanctæque ſedi
» Apoſtolicæ deuotam ſe multis modis ſemper exhibuit: nos te in ſpecialem, atque cha-
» riſſimum filium eiuſdem vniuerſalis eccleſiæ aſſumpſimus. Idcirco de tuæ probitatis ſyn-
» ceritate plurimum confidentes, ſicut verbis promiſimus, ita etiam litterarum auctorita-
» te firmamus: quod omni vitæ tuę tempore, vel filii tui Simonis, aut alterius, qui legiti-
» mus tui hæres extiterit, nullum in terra poteſtatis veſtræ, præter voluntatem, aut con-
» ſilium veſtrum, Legatum Romanæ eccleſiæ ſtatuemus: quinimmo, quæ per Legatum
» acturi ſumus, per veſtram induſtriam Legati vice exhiberi volumus, quando ad vos
» ex latere noſtro miſerimus ad ſalutem videlicet eccleſiarum, quę ſub veſtra poteſtate
» exiſtant, ad honorem beati Petri, ſanctęque eius ſedis Apoſtolicę, cui deuote hactenus
» obediſti: quamque in opportunitatibus ſuis ſtrenue ac fideliter adiuuiſti. Si vero cele-
» brabitur concilium, tibi mandauero quatenus Epiſcopos & Abbates tuæ terræ mihi mit-
» tas: quot & quos volueris mittas, alios ad ſeruitium eccleſiarum & tutelam retineas. O-

omnipo-

mnipotens Dominus actus tuos in beneplacito suo dirigat: & te à peccatis absolutũ ad vitam ęternam perducat. Dat. Salerni per manum Ioannis sanctę Romanę ecclesię Diaconi. III. Nonas Iulii Indictione. VII. Pontificatus domini Vrbani secundi. XI. “ Hæc in Italia: in Hispania autem eodem Pontifice concedente, Iriæ sedes & nomen Compostellana cathedra, & appellatione mutata: exemptaque ab imperio Bracarensis Metropolitani. Dalmachii eius vrbis Episcopi diligentia, vtrunque impetratum est, ea de caussa primi in Compostellanorum Episcoporum numero. Alfonsus Rex quamuis ingrauescente ætate ita reipublicæ curam gerebat, vt rei bellicæ curam nunquam intermitteret, aliquoties per hæc tempora in Mauricæ ditionis fines delatus, & in Bæticæ agros excursiones faciens. Iuzepho postquam noui imperii statum in Hispania fundauit, in Africam reuerso, respublica respirare tantisper visa est. Rex otium ad religionis amplificandæ exornandæque curam conuertit. Toleti Seruandi & Germani nomine in podio saxeo ex aduersum vrbis, vbi eo nunc nomine vetustæ arcis structura cernitur, cœnobium Benedictinis monachis exædificauit, (instaurasse alii putant, & Gotthorum tempore extitisse disputant) S. Victoris Massiliensi monasterio contributum: vnde noua monachorum colonia venerat. Intra vrbem gemina sacratarum virginum collegia Regis impensa exædificata: alterum Diui Petri nomine, quo loco nunc Petri Cardinalis nosocomium extat: Diui Dominici alterum Exiliensis, quod hoc tempore à D. Dominico veteri nomen habet. Burgis ciuitate Diui Ioannis nomine quartum cœnobium ædificatum extra vrbis mœnia: quod hodie D. Ioannis Burgensis appellatione nuncupatur. Fortunio Abbati noui monasterii, quod ea tempestate D. Sebastiani nomen habuit, in Vardulis nobile, deinde D. Dominici Exiliensis, quoniam in eo sanctissimam vitam exegit, & vitæ consentanea morte decessit honestissime innocentissimeque actæ, oppidum constituendi ei monasterio coniunctum concessit facultatem: quod nostra ætate centum septuaginta familias numerat latiori murorum ambitu: & in Magistri equitum Friensis Ducis ditione est. Proximus annus millesimus nonagesimus nonus Vrbani Pontificis obitu, atque vrbe Hierosolymitana à Christianis militibus capta insignis fuit. Successit, qui ab Vrbano prædecessore Legatus in Hispaniam venerat, Raynerius Cardinalis insigni probitate vir, magno rerum vsu, Paschalis secundi nomine. Is Pontifex renunciatus templo Compostellano dedit, vt Canonicos Cardinales Romanæ amplitudinis æmulatione haberet: Episcopi Compostellani pallium maioris potestatis insigne. Annus secularis, qui proxime secutus est, Iuzephi morte lætus fuit: qui duodecim annos Mauricum in Hispania imperium tenuerat, triginta duos circiter in Africa. infaustus Sanctii morte, quem Garsias Cabrę Comes in spem paterni regni educandum Alfonsi Regis iussu susceperat. Hali enim Iuzephi successor noui imperii auctoritatem à præclaro aliquo facinore auspicari cupiens, transmisso mari, magnisque in Africa & Hispania delectibus numeroso exercitu conflato in Carpetanorum fines, ipsosque Toletanæ vrbis agros populabundus inuadit. ferro, flammaque segetes, arbores, oppida euastat. pecorum & hominum prædas abigit. Alfonsus summa senectute, & corporis valetudine non satis firma, præterea rebus gerendis fessus hosti ferocienti obuiam prodire non potuit. Garsiam tamen Comitem bello pro se vicarium præfecit: & quo maior esset auctoritas Sanctium filium quamuis ætate puerum adiunxit: ipse Toleti mansit, vbi in extrema ætate multus esse consueuit. Ad Vrcesiam castra castris collata: ac mox totis vtrinque viribus dimicatum. infelix euentu pręlium fuit. Sanctius enim primum cecidit, deinde Garsias Comes: cum iacentem puerum clypeo tegeret, gladio circumfusos barbaros submoueret, tanta virtute vt cum vnum procul tot manus peterent, nemo propius accederet. Pugnabat pro eo singularis in puerum amor, atque animi desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum. Sed cum subinde hostes vrgerent, multis debilitatus vulneribus super puerum moribundus incubuit. miserabilis casus, atroxque clades victoriam barbaris continuo dedit. Regem quantus ex ea re dolor ceperit, explicare non attinet, res ipsa indicat. neque filii magis casu mouebatur, quam rei Christianæ calamitate tanti imperii hærede vnico sublato: qui paternarum virtutum imaginem referebat, & ad laudem natus esse videbatur. Sciscitanti ecquæ nam caussa esset cladis toties a Mauris acceptæ: responsum à quodam martiam virtutem militum extinctam copia voluptatum, illecebris, securitate: corpus otio eneruatum, animum imminutum libidinibus. sublata ergo voluptatum instrumenta, corruptaque balnea: quorum multus vsus erat more à Mauris mutuato. Aliquid spei supererat in Alfonso nepote, quem ex Vrraca Regis filia Raymundus Burgundus reliquerat, defunctus superiori anno, & Compostellæ tumulatus: verum exiguum id doloris leuamen erat, propter matris imbecillitatem, pueri ætatem flexibilem, teneram, tantisque rebus im- 1099

parem. His curis ſuſpenſus Regis animus, noctes dieſque de rerum ſumma ſolicitus erat.

Didacus Gelmirus Compoſtellanus Epiſcopus. CAP. VI.

COMPOSTELLANA eccleſia magnis per hęc tempora procellis vexata, non ſecus ac gubernatore deſtituta nauis portum tandem occupare viſa eſt nouo Præſule creato: cui Didaco Gelmirio nomen fuit, viro prudenti cum primis ea ætate, magnorum ſpirituum, induſtriæ ſingularis. Didacum Pelagium, quem Sanctio Caſtellę Rege Compoſtellanę eccleſię rectorem impoſitum & Epiſcopum, dictum eſt generis nobilitate pręcipua, inquieto tamen ingenio atque turbido, & factionibus ſeruientem, Alfonſus Rex in cuſtodiam tradiderat. audax facinus viro ſacrato manus iniicere. Auctoritate opus erat. à Richardo Cardinali, quem à Pontifice in Hiſpaniam Legatum diximus, ad concilium Compoſtellam euocati Epiſcopi in re pręſenti diſceptaturi. productus in conuentum Pelagius, metu an ſpe ſponte abdicare viſus eſt: certęque voluntatis argumento annulum baculumque poteſtatis inſignia coram Cardinali tradidit. In eius locum Petrus Cardinenſis Abbas cooptatur. Vrbanus Pontifex re cognita factum accuſat pręcipiti temeritate. Cardinalem Legatum grauiſſimis verbis caſtigat. ad Regem litteras dat hoc exemplo. VRBANVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei Regi Ildefonſo Galęcię. Duo ſunt, Rex Ildefonſe, quibus principaliter mundus hic regitur: ſacerdotalis dignitas, & regalis poteſtas. ſed ſacerdotalis dignitas fili chariſſime, tanto poteſtatem regiam antecedit, vt de ipſis Regibus hominum rationem poſituri ſimus Regi vniuerſorum. Quapropter paſtoralis cura nos compellit, non ſolum de minorum, ſed de maiorum quoque ſalute pro viribus prouidere, quatenus paſtori vero ſuas oues illæſas reſtituere, quæ nobis commiſſæ ſunt, valeamus. Tuæ præcipue debemus ſaluti proſpicere, quem Chriſtianæ fidei propugnatorem, & ſuæ propagatorē eccleſiæ Chriſtus effecit. Memento ergo, memento fili mi amantiſſime, quantam tibi gloriam diuinæ contulit gratia maieſtatis: & ſicut ipſe tuum præ cæteris regnum nobilitauit, ita tu ei ſtudeas præ cæteris deuotius ac familiarius deſeruire. Dicit enim ipſe Dominus per Prophetam: Honorificantes me honorificabo: qui autem me contemnunt, erunt ignobiles. Gratias itaque Deo & laboribus tuis agimus, quod de Saracenorum iure Toletana eccleſia eſt liberata. Fratrem autem venerabilem Bernardum eiuſdem vrbis Præſulem tuis exhortationibus inuitati, digne ac reuerenter excepimus: & ei pallium contradentes, priuilegium quoque Toletanæ eccleſiæ antiquæ maieſtatis induſſimus. Ipſum enim in totis Hiſpaniarum regnis Primatem ſtatuimus. & quidquid Toletana eccleſia antiquitus noſcitur habuiſſe, nunc quoque ex Apoſtolicæ ſedis liberalitate in poſterum habere cenſuimus. Tu illum, vt patrem chariſſimum exaudias: & quæcumque tibi ex Deo nunciauerit, obedire curato: & eccleſiam eius temporalibus non deſiſtes auxiliis ac beneficiis exaltare. Inter cætera vero laudum tuarum præconia, peruenit ad aures noſtras, quod ſine graui dolore audire nequiuimus: Epiſcopum ſcilicet Sancti Iacobi à te captum, & in captione ab Epiſcopali dignitate depoſitum. Quod canonibus noſtris omnino contrarium, & catholicis auribus non ferendum, quod tanto nos amplius contriſtauit, quanto te ampliori affectione cōplectimur. Nunc tibi Rex glorioſiſſime Ildefonſe, Dei & Apoſtolorum vice mandamus, orantes quatenus eundem Epiſcopum ſuæ integrę reſtituas per Toletanum Archiepiſcopum dignitati. Neq; id per Richardum Cardinalem ſedis Apoſtolicæ factum excuſaueris: quia & canonibus eſt omnino cōtrarium. & Richardus tunc legatione ſedis Apoſtolicę minime fungebatur. Quod ergo ille tunc geſſit, quem Victor Papa, ſanctæ memoriæ tertius legatione priuauerat, nos irritum iudicamus. In remiſſionem ergo peccatorum, & ſedis Apoſtolicæ obedientiam, ſuæ dignitati Epiſcopum reſtituo: & ad noſtram præſentiam cum legatis tuis ipſe perueniat, canonice iudicandus. Sin autem, facere nos erga dilectionem tuam compelles inuitos: quod nos quoque feciſſe nollemus. Memento religioſi Principis Conſtantini, qui ſacerdotum iudicia nec audire voluit, indignum iudicans Deos ab hominibus iudicari. Audi ergo in nobis Deum & Apoſtolos eius, ſi te ab ipſis velis, & à nobis in his quæ poſtulas exaudiri. Rex Regum Dominus cor tuum gratiæ ſuæ fulgore illuſtret, victorias tibi tribuat, regnum tuum exaltet: itaq; te ſemper viuere concedat, vt & temporali regno perfruaris feliciter, & æterno perenniter graculeris, Amen. Acta ſunt hæc anno primo Vrbani ſecundi Pontificatus. Quod in annum Domini. M. C. LXXXXVIII. incidit. In Richardi locum Reynerus Cardinalis in Hiſpaniam Legatus concilio Legione habito Petrum loco mouet, neque legibus neque auſpicato rebus præfectum. vt Pelagius libertati eccleſięque reſtitueretur, impetrari non potuit. agente tantum Raymundo Burgundo Regis genero tunc

tunc ſuperſtite, Pontifici perſuaſum, vt Dalmachius Cluniacenſis monachus, eoque Pontifici, nimirum ex eodem ordine, carus eccleſiæ Compoſtellanæ præficeretur Epiſcopus. ab hoc, cum Claromontem ad generales de bello ſacro conuentus, vnus è multis Epiſcopis abiiſſet, impetratum eſt: vt eccleſia Compoſtellana ſui iuris eſſet, ac Romanæ tantum contributa. Eius prærogatiuæ argumento Compoſtellani Præſules, non ab alio, quam à Romano Pontifice pręſentes ſacrarentur. vt pallium daret præcipuæ dignitatis inſigne, adduci non potuit, quamuis magna ad id contentione à Dalmachio adhibita, ſupremoque conatu. Lux aliqua reddita rebus, breui obſcurata eſt. Dalmachii obitu nouæ lites extiterunt. Pelagius liberatus vinculis Romam abiit, honorem quo iniuria ſpoliatus erat, (ſic ille ferebat) iudicio repetiturus. controuerſia in quartum annum tenuit. Paſchalis Pontificis Romani auctoritate Pelagio abdicato, Compoſtellani ſacerdotes de nouo Epiſcopo ſubſtituendo agunt. Ventum in comitia. Dieghus Gelmirius antea vacuæ eccleſiæ impoſitus rector pro Epiſcopo, id ſpecimen virtutum dederat, vt ſi vita ſuppeteret, idoneum eſſe qui Epiſcopus præficeretur, nemo dubitaret. Cæteris ergo canonicis prætermiſſis, vnus aliorum omnium voluntate prælatus eſt ipſis Iulii Kalend. datum etiam vt propter motus reipublicæ acceptas impendenteſque calamitates à barbaris, in Hiſpania ſacraretur. Additum nouo diplomate, vt ſeptem Cardinales ſacerdotes, ad inſtar Romanæ eccleſiæ, Compoſtellæ eſſent. Iis tantum in ara templi maxima ius eſſet diuina hoſtia ſacrificandi. Gelmirius ab hoc initio ſtudio elatus eccleſiæ, quam regendam ſuſceperat, nouis honoribus amplificandæ Romam abiit: & quamuis multis repugnantibus pallii vſum Pontifice concedente abſtulit. qui illi atque Compoſtellanæ eccleſiæ gradus extitit ad Archiepiſcopatus honorem. quo à Calixto Pontifice Romano poſt aliquot annos eſt auctus. vti ſubſequens narratio declarabit. Hæc quamuis per plures annos geſta, ex Compoſtellana hiſtoria repetere atque in hunc locum conferre viſum eſt.

Petri & Alfonſi Regum obitus. CAP. VII.

CLADIS in Caſtella acceptæ memoria famaque ne magnopere lætarentur barbari, Aragonii Regis perpetua felicitas effecit: armaque, quibus barbari in diuerſa Hiſpaniæ parte impares erant. Calaſanctium caſtrum prope Boleam ablatum Mauris erat. Pertuſa peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripam. præterea Barbaſtrum vrbs recepta eſt. nam ad Maurorum ditionem redierat. Pontius Rotenſis Epiſcopus Romam abs Rege legatus à Pontifice impetrauit, vt Barbaſtri Epiſcopus deinceps nominaretur & eſſet. Præcipua belli moles in Cæſaraugustanos vertebatur: quæ vrbs veteri Regum ſtirpe ſublata, in Almorauidum poteſtate eſſe cœperat. Hi autem Reges in ea vrbe imperium tenuerant: primus Mudiris, deinde Hyaia, tertius Almudafar, & ex alia gente Zulema: Hamas, Iuzephus, Almuzacimus, Abdelmelich: ac poſtremus huius filius Hamas cognomento Almuzacaytus, cui Almorauides abſtulerunt imperium. In Gallia Atho, qui Raymundo Barcinonenſi Comiti Arnaldi patre defuncto Carcaſonem vrbem ipſius fidei commiſſam proditorie occuparat legitimo imperio repudiato, ciuium coniuratione vrbe pulſus: ciuitaſque ad veterum dominorum imperium reuocata eſt, anno milleſimo centeſimo ſecundo. 1102. Quo anno Armengaudus Vrgeliæ Comes in Baleari maiore, quo virtutis oſtentandæ cauſſa tranſmiſerat, à Mauris interfectus eſt: vnde illi Balearis cognomentum acceſſit. Pinciam, quę noſtris Valliſoletum eſſe creditur in Vaccęis, Petrus Anſurius copiis & clientelis, genereque nobiliſſimus ſub Alfonſi Regis imperio obtinebat, vxor Elo, filia Maria, quę Armengaudo Vrgelitano Comiti filium genuerat: cuius teneram ętatem auus Anſurius rexit, & idoneo tempore ei Arſendam principi loco fœminam connubio iunxit. Quartus huius ſeculi annus tribus clariſſimis funeribus fœdus fuit. Petrus Aragonii Regis filius & Eliſabetha ſoror, eodem die ad quintumdecimum Kalend. Septembris deceſſerunt. Rex ipſe proximo menſe, quarto Kalend. Octobris, dolore victus, an incidentis morbi vi ſuperatus. ad Diui Ioannis Rupenſis ſepultus eſt. Petro ſane ſub initia belli ſacri, poſteriſque Regibus, atque regni proceribus Vrbanus Pontifex Maximus indulſit, vt templorum, quę denuo extructa eſſent, vel Mauris eriperentur: decumas & reditus ipſi perciperent, exceptis tantum iis templis, vbi Epiſcoporum ſedes erant. tanta erat cupiditas impię gentis extirpandę, vt quid incommodi ea indulgentia allatura eſſet in poſterum, non ſatis conſiderare viderentur. Omnino mœrorem, quem ex tribus his funeribus vniuerſa prouincia ceperat maximum ac propemodum ſingularem, ſpes de Alfonſo defuncti Regis fratre, qui mox in regno ſucceſſit, concepta animis magna ex parte mitigauit. cuius diuturnius imperium

fuit maior rerum geſtarum fama, atque felicitas, grauitas, conſtantia, fides, virtuſque bellica, amplitudo ditionis maxima. Nam altero regni anno Vrracam Alfonſi Regis filiam patre expetente toro ſibi iunxit. Tametſi regni proceres id ægre tuliſſe viſi ſunt: Regemque ſenio morbiſque debilitatum, ægramque vix animam trahentem hortari conati erant, vt Gometio eam Candeſpinæ Comiti diuitiis ac poteſtate reliquos Caſtellæ regulos ſuperanti, vxorem potius daret, quam externum aliquem principem aduocare eſſet neceſſe. ſatis externorum hominum in prouincia verſari: ſacri atque profani imperii ſummam penes ipſos eſſe, cum nominis Hiſpani ignominia probroque. Eius conſilii, quoniam pro ſe quiſque Regis iracundiam verebatur, renunciandi cura Iudęo cuidam medico impoſita eſt: quo valetudinis curandæ cauſſa multum ac familiariter vti conſueuerat. Iuſſus eſt molles aditus captare: & quantam poſſet verborum gratiam poſtulato addere. Maganii (alii Maſcaraquii ſcribunt) prope Toletum Rex animi leuandi cauſſa morabatur. Iudæus occaſionem nactus, Regi quod iuſſus erat, renunciat. ille iniquiſſimo animo tulit, proceres tantum ſibi ſumere, vt filiæ nuptias ad ſuum arbitrium reuocarent: atque ita vt medicum perpetuo regiæ aditu ſuoque conſpectu prohiberet: moxque Bernardi Præſulis hortatu, qui à Regis latere non diſcedebat, filiæ & Alfonſi Regis nuptias maturaret. Quæ regio apparatu ac celeberrima pompa Toleti celebratæ ſunt anno
1106. milleſimo centeſimo ſexto. Rex ea lætitia animo tantiſper recreato, & doloris quem ex caſu filii conceperat vlciſcendi cupidus, id ætatis ne quam contumeliam remanere in exercitu Chriſtiano ſineret, arma rurſus induit. Rurſus in Bæticæ fines penetratum. in homines & iumenta ſæuitum: ne tectis quidem, ſegetibus, arboribus parcitur. omni belli iniuria prouincia tota vexatur. Reliquum vitæ tempus ad otium & dignitatem contulit: ad quod extrema ætas, regni fortuna, & rerum geſtarum gloria inuitabat, non militaribus ſolum, ſed ciuilibus etiam muneribus, quantum fas erat in tanta curarum mole, abſcedens. Vrbes Salmanticam & Segobiam, (vt Lucas Tudenſis eſt auctor) bellorum iniuria deformes, vacuaſque incolis inſtaurandas, muniendaſque curabat. Petrus Anſurius, quem ego ea ætate inprimis grauem hominem & ſapientem comperio, Vrracæ in minori ætate inſtitutor extiterat: & nunc auctoritatis & gratiæ proximum locum apud Regem occupabat. Eius auſpiciis bello paceque conſilia gubernabantur: rerumque ſummam & molem vnus maxime virtute & prudentia regere videbatur. Quo tempore Regem annis feſſum, nam ſeptuaginta nouem annos vixit, ad ætatis incommodum annua atque ſeptimeſtris valetudo afflixit: quamuis medicorum iuſſu equo quotidie veheretur, ſi exercendo corpore morbum leuaret. à cauſſis remedia omnia ſuperata, nullis ſalutaribus ſuccis ſanitate reuocata. Toleti deceſſit feria quinta Kalend. Iulii, ſalutis anno mil-
1109. leſimo centeſimo nono, vt Pelagius Ouetenſis auctor eſt locuples: nam & teſtis oculatus per ætatem eſſe potuit. Regnauit à patris morte, annis tribus & quadraginta, rebus ſecundis modeſtus, aduerſis haudquaquã fractus. Nam tuliſſe illum fortunæ impetus fortiter & patienter ferunt. magna laus omniumque maxima ferre quod neceſſe eſt: & quidquid homini accidere poſſit id præmeditatum habere. prudentis eſt prouidere ne accidat, conſtantis animi fortiter ferre rerum humanarum vices. Multitudo præſertim popularis mobili impetu regitur, neque maiora ſunt formidinis principia, quam remedia. Itaque Alfonſo defuncto, cuius anima res communes ſtare viſæ erant, Toletani ciues, qui plurimum ex colluuione multarum gentium conſtabant, de deſerenda ciuitate conſilia agitabant. Dum eorum animi confirmantur, Regis corpus ad vigeſimum diem in vrbe manſit. tumultu compoſito ſedatiſque animis, Bernardo Toletano Præſule curante, aliiſque Principibus proſequentibus funus, in Sancti Facundi cœnobium ad Ceam amnem illatum eſt, magnifico apparatu, nõ magis Regis caſum quam reipublicæ iacturam vniuerſa prouincia veriſſimis lacrymis deplorante. Eas lachrymas, ac vero conſequentes ex tanti Regis morte calamitates, lapides ipſi Legione portendiſſe viſi ſunt ad altare Diui Iſidori, vbi ſacerdos pedes ponere conſueuit rei diuinę operaturus, octo diebus ante Regis obitum aquis vltro, magno omnium qui aderant miraculo, tribus diebus ex interuallo manantes. Pelagius continuis tribus diebus accidiſſe ait, Iouis, Veneris, Saturni: affuiſſe cum ſupplicatione Pontifices ſacratoſque viros: luctumque ſignificatum, qui optimi Principis obitu Hiſpaniam occupaturus erat. Alfonſo Rege, Burgis quidem, Leſmius homo natione Gallus, atque excipiendis hoſpitio peregrinis nobilis, in præcipua opinione ſanctitatis vixit. Eius memoria anniuerſariis ſacris temploque dicato, ea in ciuitate celebratur. Ab Anagaro autem ſextodecimo milliari Dominicus quidam natione Hiſpanus, aut vt alii volunt, in Italia ortus, æque celebris eſt habitus eodem officio pietatis: quoniam viis muniendis atque complanandis, qua Compoſtellam ibatur, diligentem

rem operam dabat, Calzadii vernacula Hiſpanorum lingua cognomentum inuenit. Huius viri induſtria Regem vſum arbitror pontibus extruendis, quos Lugrunio Compoſtellam vſque conſtituendos curauit. Extat Dominici templum eius nomine extructum peramplum & magnificum, pagusque coniunctus, qui deinde in vrbem excreuit, primum Calagurritani Epiſcopi ſubiectam ditioni, deinde Hiſpaniæ Regibus. De qua re extat diploma Ferdinandi Regis, eius cui vitæ merita Sancti appellationem pepererunt. Præterea Iudæus quidam Moyſes nomine, eruditionis laude, & multarum linguarum cognitione pręſtans, ſub extremam Alfonſi ætatem abiurata patria ſuperſtitione, Chriſtiana ſacra ſuſcepit. Rex ipſe de baptiſmi fonte ſuſcepit: vnde Petrus Alfonſus nuncupatus eſt. Iudæorum & Maurorum ſectas de ſcripto exagitandas ſuſcepit: multique ex vtraq; gente eius opera ad ſanitatem ſunt perducti. Aragonii ſcriptores huius Iudæi conuerſi laudem, ad Alfonſum Aragonium Regem ablegant: & Oſcæ ad tertium Kal. Iulii anno milleſimo centeſimo ſexto Chriſtianis ſacris initiatum eſſe ab Stephano Oſcenſi Epiſcopo Rege Aragonio ſuſceptore affirmant. Nobis in neutram partem pronunciare placuit. quiſque ex ſuo iudicio quod veriſimilius videbitur, id ſequatur.

Vrraca regnum. CAP. VIII.

QVo tempore Alfonſus Caſtellæ Rex deceſſit, Vrraca filia ad quam iure regnum deuoluebatur, virum ſecuta aberat. Qui non ſatis fidendum putabat procerum Caſtellæ voluntatibus, quos ab eo coniugio auerſos fuiſſe non ignorabat: neque ſe eorum fidei committere, niſi valido ſuorum præſidio ad omnes caſus munitus. præterea varia regni negotia diſtinebant, ne nouam & ampliſſimam cerneret hæreditatem. Cuncta tamen ad noui imperii decorem compoſita, dilatæ voluptates, diſſimulatæ Reginæ libidines: quæ non ſine ſugillatione maieſtatis nimium in leuitatem atque turpitudinem incubuerant. vrbibus, arcibus, atque præſidiis, præfecti ex Aragonia gente dati: ne ſe Caſtellani rerum nouarum cupiditate commouere poſſent, ſcilicet agebatur. Petro tamen Anſurio, cuius cũ vtraq; gente magnæ neceſſitudines erant, ſumma reipublicæ gerendæ cura impoſita eſt: ad eum imperii ſumma redibat, belloque & pace rerum omnium gubernator erat. Eius auſpiciis reſpublica felicem curſum tenere videbatur. Haud diuturna potentia fuit. Regina impotenti animo fœmina, cum præmiſſa in Caſtellam à viro eſſet, quem parentis loco habere debuit, iniuſte Anſurium peruertit: ditioneque paterna eiecit (Principum gratia nihil inconſtantius lubrica fluxaque: procliuius eſt, iniuriæ quam beneficio vicem exoluere) nulla id iuſtiori de cauſſa, quam quod in litteris Regem Caſtellæ Alfonſum Aragonium ſcripſiſſet. id palam iactabatur. initi coniugii Reginam haud obſcure pœnitere cœperat, frænos inicientis impotenti naturæ: & vti ipſe ſuſpicor grauiſſimi viri increpationes ob male tectas libidines, ferre non poterat. Graue id Regi viſum eſt, viro clariſſimo fraudi eſſe ſuam innocentiam, & merita virtutum, pro quibus debebatur præmium. Itaque Anſurio ditionem quæ ablata erat, reſtituit. Ipſe Reginæ iracundiam veritus Vigeliam contendit: quam vrbem in eius procuratione fuiſſe dictum eſt. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. neque tranquillæ res eſſe poterant in tanta voluntatum & ſtudiorum colluuione, tanta alienatione Reginæ, licentiaque vitę. Ex Betica nouum periculum oſtentatum. Hali Rex Maurus cognita Alfonſi morte, in noſtros fines irrupit, ferox & validus. Azecham arcem, & Sancti Seruandi monaſterium in ipſis ciuium Toletanorum oculis euertit. agris villiſque fumantibus ipſam vrbem circumſedit, & diebus octo omnibus machinis impugnauit. rem Chriſtianam periculo proximam, ſitus natura, noua mœnia ab Alfonſo Rege nuper inſtituta ad inferiorem vrbis partem, Aluari Fannii virtus tutata eſt, viri ea tempeſtate cum primis potentis, ſtrenuique: cuius extat ſepulchrum in Campo Sicuendenſi in parte Celtiberię: vbi multorum oppidorum principatum obtinebat. Barbari ſpe vrbis obtinendę deiecti, Madrito & Talauera in reditu direptis, mœnibuſque nudatis, ingenti pręterea pręda abacta redierunt in patriam. In alia Hiſpanię parte, bello Aragonius Maurico diſtentus, Exeam in Vaſconibus nobile oppidum cepit, ſalutis anno milleſimo centeſimo decimo. ad Valterram Abuhaſalemus, quem vulgo hiſtorię Cęſarauguſtę Re- 1110.
gem vocant, acie ſuperatus. His rebus patratis Alfonſus ſoceri exemplo ſe Hiſpanię Imperatorem dicit, ſi amplitudinem ditionis conſideres, haud temere cum Regum potentiſſimus euaſiſſet, omnium qui poſt Hiſpanię cladem extiterant: imprudenter tamen cum ex alieni iuris ditione atque temporario imperio tantos ſpiritus ſumeret. Omnino in Caſtellam rebus domi compoſitis delatus, proximo anno, comitate morum atque beni-

gnitate, gentis voluntates promereri studet. Ius ipse dicere populis, viduas, pupillos, egenos a potentiorum vi iniuriaque tegere. Optimates pro suis quemque meritis colere atque augere, rempublicam bonis omnibus ornare atque amplificare. vnius Reginæ peruicax animus non flectitur. Bilforadum in Beronibus, Valeranica, Soria, Almasanum in Areuacis, quæ oppida bellorum iniuria vasta erant, coloniis deductis instaurata Regis cura. Repetita Aragonia Rex, non ignarus instandum famæ, & prout prima euasissent, fore vniuersa, arridentem fortunam vrgere, maiorique conatu bellum in barbaros instaurare cogitabat: cum res in Castella importunissimo sane tempore turbata est. Alfonsus Vrracam vxorem à patre tertio propinquitatis iure attingebat. proauus vtriusque Sanctius Rex Vasconum cognomento Maior. nondum moribus receptum erat vt Pontificum Romanorum venia lege cognationis soluta, coniugia inter cognatos coirent. Itaque passim consideramus per hæc tempora connubia Principum dirempta esse, cognatione inter coniuges illegitima iniustaque. Hanc vnam arbitror esse caussam cur Alfonsus hic in nullo Castellæ Regum numero ponatur apud veteres scriptores. neque verum est, fixas vetustate opiniones nouis placitis conuellere: quod quidam faciunt Regem hunc Alfonsi nomine septimum inter Castellæ Reges numerantes: in quam quid iuris habere potuit, legitimo hærede ex priori coniugio nato, posteriori matrimonio vitioso, & legibus repugnantibus inualido? Regina ob importunas actiones ad arcem Castellare in custodiam tradita, re cum suis communicata in castellam euadit. verum à regni proceribus ad virum remissa, carceri denuo mancipatur Calleciæ proceres, vbi Vrracæ filius Alfonsus ex aui testamento rerum potiebatur, inter se inire societates aduersus Aragonios conatus: coniugium, quod inauspicato coierat inuita nobilitate, dissoluendi occasionem nacti. Ex ea re in animis hominum religiones excitatę, ei obtemperare fas esse negantium qui legitimus Rex non esset. Ad Paschalem Romanum Pontificem missa legatio: caussa omnis exposita: ab eoque diploma ablatum: quo caussæ cognitionem Didaco Gelmirio Compostellano Præsuli permittebat. Eius diplomatis fragmentum subiicimus. PASCHALIS seruus seruorum Dei venerabili fratri D. Compostellano Episcopo, salutem & apostolicam benedictionem. Ad hoc te omnipotens Deus populo suo præesse constituit, vt eorum peccata corrigas, & Domini annuncies voluntatem. Stude igitur secundum datam tibi diuinitus facultatem, tantum incesti facinus, quod à Regis filia perpetratum est, debita vltione corrigere: vt vel à tanta præsumptione desistat, vel ecclesiæ consortio, & seculari potestate priuetur. Quid dati iudices, seu potius mali vindices designati constituerint, memoriæ proditum non est. Illud constat, ex eo tempore Alfonsum in Præsules iniquo animo esse, atque adeo sæuire cœpisse. Burgensis & Legionensis loco pulsi: Palentinus captus, Sancti Facundi Præfectus spoliatus, atque in eius locum Regis frater Ramirus monachus ipsius nominatione & opera cooptatus. Bernardus Toletanus extra diœcesim biennium exulare compulsus, nihil prohibente legationis pontificiæ sacrosancta maiestate. Quo tempore concilium Palentinum, cuius acta extant, & Legionense habuit cum aliis Episcopis & proceribus, ac in primis Gelmirius Compostellanus interfuit. vna cura pacis in prouinciam reuocandæ vniuersos solicitabat. In Calæcos Aragoniæ & Vasconum arma mota. Monterosum arx iis locis vi expugnata. viris sanctis internunciis Aragonius arma ponit. Agebantur omnia raptim atque perturbate, neque quid legibus liceret, considerabat. præsidia tantum vndique conquirere videbatur, regno quod occupabat, obtinendo. qui repugnabant bonis euersi dignitatis gradu deiiciebantur. Calæci metu depulso Henricum Portugaliæ Comitem in partes trahunt. Alfonsum puerum Compostellæ Regem salutant in templo maximo, & sacro oleo inungunt. Gelmirius Præsul totius cæremoniæ Antistes. Petrus Trauæ Comes qui Alfonsi ætatem regebat, omnium consiliorum auctor. Alfonsus Aragonius eo nuncio perculsus repudio facto, Reginam Soria dimittit, in cuius vrbis arce custodiæ rursus mancipata erat: imperandi tamen dulcedine illectus, dotalem ditionem non deponit. Id iniquum esse omnibus videbatur. Vrbium, & arcium præfecti cum iurisiurandi gratiam non faceret, quod in eius verba conceperant, quasi soluti religione, passim in Reginæ potestatem concedebant. Idem facit Petrus Ansurius prisci vir moris. Qui de fide tamen data solicitus Alfonsum Aragonium collum laqueo implicatus adiit, vt iurisiurandi tradendis arcibus suæ fidei concreditis violati pœnas sumeret, quo se imprudenter implicarat. Commotus primum Rex eius aspectu, deinde à proceribus admonitus præclare eum in vtraq; re officio defunctum, animo ad humanitatem reuocato, cum multo verborum honore noxam condonauit. Proceres tota prouincia in commune pro salute, & libertate patriæ conspirant, quiduis pati

potius

potius parati, quam Aragonium imperium. Gometius Candespinæ Comes, qui olim Reginæ nuptias ambierat, & modo ætatis flore amplius conciliatus fuerat, quam regia maiestas pudorque fœmineus pati posset: se principem ex omnibus bellum defensurum, illaturumque vltro Aragoniis profitebatur. Petrus Laræ Comes in Reginæ amoribus riualis, proximum auctoritatis & potentiæ locum occupabat. Ducum dissidio, neque pax publica stare, neq; bellum ex sententia geri poterat. Alfonsus valido suorum exercitu conflato, in Areuaces finitimos irrupit. Occurrunt Castellæ copiæ. ad Sepuluedam vtraque castra posita sunt. vtrinque pugnæ signum propositum. In prima acie Laræ regulus erat, in postrema Gometius Comes: medium agmen alii proceres gubernabant. Rex quadrato agmine in pugnam inuadit. in campo cui Spinæ nomen est, dimicatur. Laræ regulus primum certaminis impetum non tulit, fugaque Burgos ad Reginam aduolat de prælii euentu solicitam, mollis æque & ignauus. Gometius aliquanto melior vim hostium solus sustinet: fusisque atque fugatis copiis in prælio pugnans occumbit. id virtutis extremum testimonium reliquit. nec minori constantia fuit Bolea Gometii signifer, qui equo confosso, & vtraque manu amputata vexillum vtroque brachio amplexus, inclamansq; Boleæ nomen, multis acceptis vulneribus occubuit. Henricus Portugaliæ Comes magis turpitudinis odio, quam quod Alfonsi causam probaret, se Aragoniis adiunxerat. magno id momento ad victoriam fuit. Ex rebus initio lætis magna confidentia nata. Itaque Durio transmisso, per Palentinos fines Legionem vsque Aragonii penetrant. omni belli iniuria agri, oppida, pagi vexantur. Calæci proceres reparatis viribus, denuo certaminis aleam subire constituunt. ad Fontem Anguium (loco id nomen est Legionem inter & Asturicam) supremo conatu dimicatum. eadem prælii fortuna fuit, Aragoniis secunda, à Castella auersa. Petrus Trauæ Comes in prælio captus, magna vir auctoritate potentiaque: qui Vrgelitani Comitis Ermengaudi filiam Maiorem nomine connubio iunctam haberet. Alfonsus puer a Gelmirio Præsule à pugnæ periculo subductus Orsilonis arcem petiit, vbi Regina mater erat. Nulla ea ætate nobilior pugna fuit, Castellæ clade strageq; cum primis memorabilis. Tritium, Burgi, Palentia, Legio secundum eam victoriam abs Aragonio Rege in fidem acceptæ. pecuniam in stipendium Aragonius non habebat. Lusitani consilio in templorum thesauros manus iniectæ, quos inde mouere religio erat. Isidorus aliique Diui grauibus inflictis pœnis eam iniuriam vindicarunt. odiumque populare vocesque, impium facinus accusantium grauia violatores manere piacula. sic repente belli fortuna mutata. In Carpetanos belli impetus conuersus est. mox Asturica obsessa: quoniam ea parte bellum contractis vndique copiis Reginam reparare nunciatum erat. Martinus Munio supplementi caussa, Aragonios trecentos equites cum ad Regem adduceret, hostium insidiis circumuentus, cæteris fugatis cæsisque vnus ipse captus est. Rex ea calamitate commotus, & maioris periculi metu, copiis imminutis numero, atque per præsidia diductis, Carrionem loci munitione confisus se recepit. ab hostibus intra id oppidum aliquandiu est circumsessus: donec Abbatis Clusensis, qui à Pontifice pacis componendæ caussa Legatus venerat, opera, & auctoritate induciæ dierum aliquot pactæ. nec multo post obsidio est dissipata. Raptim & temere collecti milites, nullo duce, cuius imperium cuncti respicerent, vagi per agros, non principia noscere, non seruare vigilias, neque militarem disciplinam pati poterant: neque diu retineri in castris. Aragonia arma depulso periculo, in Larensis reguli oppida & arces conuersa. Alia parte Reginæ arma mouebantur. arx Burgensis diuturna obsidione fatigata Reginæ deditionem fecit, deiecto Aragonio præsidio. Petrus Lara cum Reginæ nuptias ambiret, seque pro Rege ferret, morum superbia atque arrogantia, multorum animos alienarat: ac vero publica flagrabat inuidia. nomen eius & Reginæ probrosis carminibus proscindebatur: prorsus vt in Mansiliæ arce captus à Guterrio Fernando Castrio, custodiæ primum mancipatus, deinde custodia elapsus, longinqua fuga se tegere fuerit compulsus, Barcinonemque petere: cum omnes circum finitimos infensos haberet. Ea Petro Laræ regulo fugæ caussa fuit. erat is natus patre Diegho Ordonio, eo qui pro Zamoræ portis aduersus Arias fratres singulari certamine dimicauit. Alfonsus puer propensa omnium ordinum voluntate, Castellæ Rex renunciatus est. regnum armis erat recuperandum, tricipiti factione, atque ambitione conuulsum. Ex Alfonsi pueri inauguratione, non minor matri quam vitrico dolor erat. Cum eius incrementis suum ipsorum casum implicatum fore, vates minime vani diuinabant. Vrraca filii iracundiam verita, & inter suorum odia destituta, Legionis se arce tenere constituit: loci munitione confisa, in tanta quamuis alienatione prouincialium regiam dignitatē tueri posse. verum arcem obsidente filio, pax tandem ea lege facta est, vt reditibus vnde vitam sustentaret designatis, regnum ipsa filio

cederet: quod populi & procerum eximia voluntate delatum erat. Rationem annorum rebus singulis designare in tanta opinionum varietate promptum non est: ac mirari magis possis in rebus non antiquissimis hallucinari scriptores, quam quid verum sit constituere. Ac ne satis quidem constat, quo anno Vrraca decesserit. plerique septimodecimo circiter anno putant à morte patris. pudicitiam sane dum vixit haud satis honeste habuit. in Saldaniæ arce ex partu extinctam ferunt, æternum Hispaniæ dedecus. alii Legione affirmant, cum thesauros D. Isidori expilasset, quos auferre nefas erat, in ipso templi limine ruptis visceribus manifesta numinis vindicta expirasse. Illud minori fide nititur: ex Regina & Gometio Candespinæ Comite, Ferdinandum quendam natum, cui furto concepto Furtadi cognomen fuit, eius familiæ conditori, cui idem cognomētum insigne est in Hispania nobilissimæ atque præpotenti.

Bellum Balearicum. CAP. IX.

HVNC cursum commotæ in Castellæ res tenebant, quo tempore Christianorum armis Balearici & Cæsaraugustani Mauri multarum gentium conspiratione impetebantur. Gibertus Prouinciæ in Gallia, & Aimilliani Comes decesserat, Dulcia filia principatus hærede. Raymundus Arnaldus Barcinonensis Comes, cui Dulcia nupserat, viribus & potentia validus, tantique principatus accessione formidabilis, vtriusque gentis viribus Baleares insulas occupare constituit: vnde Mauri piraticam exercentes, in finitimam Hispaniā & Galliæ oram excursiones facere, & omnia circum direptionibus vexare consueuerant. id meditanti classe opus erat valida & numerosa. nouam ipse in suis littoribus curat ædificandam: quo ab initio Catalaunicæ classes celebrari fama, lateque maris imperium obtinere cœperunt. Genuenses & Pisanos ea tempestate mari potentes præsens adit: & ad Balearici belli societatem inuitat, victoriæ præmia proponit, nominis immortalitatem, si eorum virtute barbari deiecti iis insulis essent: vnde velut ex munitissima arce piorum ceruicibus imminebant. Pollicentur illi milites & naues: mittuntque ad tempus constitutum. his auxiliis ad copias Catalaunorum adiunctis, in insulas traiicitur. bellum graue atque difficile fuit. Mauri enim viribus diffisi, & ad artes conuersi, pars arcibus & oppidis, pars montibus se tenere constituunt: neque vniuersæ dimicationis subire aleam, varios & multiplices bellorum casus esse cogitantes: nostros inopia aut morbis, aut diuturnitate temporis frangi posse. victæ tamen nostrorum constantia omnes difficultates, vrbsque præcipua in maiori Baleari expugnata est anno millesimo
1115. centesimo quintodecimo. Raymundus Barcinonensis Præsul in ea expeditione decessit. successit Oldegarius qui paulo post defuncto Berengario Tarraconensi Episcopo, in eius locum cooptatus est. Vrbe capta, reliqua procliuia videbantur: cum barbaros in continenti nunciatum est, an spe prædæ, an vt Comitem suo periculo commotum ex insulis retraherent, in Barcinonenses fines inuectos prouinciam omnem formidine, trepidatione, luctuque complere: vrbem ipsam obsidere. Is nuncius multiplicem animo Comitis curam iniecit; hinc timor amitttendi sua, illinc conficiendi noui belli cupiditas in diuersum trahebant. Vicit tamen periculi metus, precesque suorum: & Ligurum fidei Balearibus commissis, ipse in continentem traiicit. Barbari continuo obsidione soluta ad Martorellum victi, fugatique sunt. agminē magis, quam acie pugnatum. multi ex eorum numero ceciderunt. Eius victoriæ lætitia vt minor esset, gemina incommoda fecerunt. Ligures Maurico auro corrupti insulas barbaris reliquere, vt Catalauni scriptores affirmant. nam in Genuensium historiis de hac expeditione mirum silentium est. In Galliæ Narbonensis ora Carcaso vrbs amissa. Atho dudum eius vrbis imperium occuparat armis, nullo iure. cum acerbe imperaret, ciuium conspiratione pulsus est: vrbisque principatus Comiti Barcinonensi restitutus, cuius ab antiquo erat: vti paulo ante monstratum est. Atho Guillelmi Comitis Pictauiensis viribus ciues ad deditionem compulit. Rugerius Athonis filius natu maximus intra mœnia acceptus, arma deponere iubet. cum dicto paruissent in miseros ciues sæuitum: crudelitatis, inhumanæ superbiæ edita in dedititios exempla. plerique ex vrbe elapsi Barcinonem confugiunt. Horum precibus Arnaldus Comes solicitatus, comparato valido exercitu in Galliam irrumpit. Annitentibus viris sanctis, quibus ægre erat optimi Principis vires à belli sacri cogitatione abstrahi ciuili bello excitato, pax ea lege composita: vt quod Guillelmo Pictauiensi promissum erat, mutata fide Atho posterique vrbe retenta Barcinonensium stipendiarii essent. Atque is Guillelmus Pictauiensis Comes, nulla honesti cura ex aliena calamitate bellaque ex bellis serendo ditionem augendi occasiones captare videbatur. nam Raymundo Tolosate Comite ad bellum sacrum in Syriam profecto (vt superius dictum est) eius ditionem omnem

mnem in Gallia armis occuparat, homo immodicus, & iudicia hominum nihil reformi-
dans: neque quid de eo fama loqueretur penſi habens. Raymundi filius Bertrandus per
hæc tempora ex Syria vbi Tripolim ditione obtinebat, patre in eius vrbis obſidione ſagit-
tæ ictu ſublato, peractis ſtipendiis redux in patriam, veteris principatus recuperandi con-
ſilia cum finitimis Principibus cœpit communicare: ac cæteris deſperatis ad Alfonſum
Aragonium Regem, cuius virtutum fama celebris erat, & magnæ inter vtramque fami-
liam neceſſitudines à maioribus initæ, confugere conſtituit. Quantum nefas? patrem a-
miſerat & florem ætatis in bello ſacro, tam procul à patria: multos labores & maxima pe-
ricula tolerauerat: & ablata tamen patria principatuque, alienæ miſericordiæ præſidium
petere coactus eſt. Barbaſtri benigne exceptus Ruthenos, Agathenſes, Cadurcos, Al-
bigenſes, Narbonenſes, Toloſates, & his finitimas vrbes Aragoniis Regibus ea lege ve-
ctigales eſſe voluit: ſi eorum armis ipſe & poſteri patriam ditionem recepiſſent. quod fœ-
dus ſalutis anno milleſimo centeſimo ſextodecimo initum eſt. neque tamen Bertrandus 1116.
reſtitutus, magna Pictauienſium potentia, Aragoniis armis partim ciuili bello aduerſus
Caſtellam, partim pio aduerſus Mauros occupatis. aliquot tamen poſt annis Alfonſus
Iordanus Bertrandi frater, cum in arce à Pictauienſi Comite captus teneretur, à ciuibus
Toloſatibus è cuſtodia eductus ad imperium vrbis eſt Guillelmo Morello deiecto: qui
pro Pictauienſi Comite eam vrbem præſidio obtinebat. Ex Alfonſo Raymundus filius,
Raymundus nepos, pronepos item Raymundus prognati, eius vrbis principatum tenue-
re: donec Raymundi poſtremi filia Ioanna nomine, cum aliais prole careret, Alfonſo
Pictauienſi Comiti nupſit. Ex eo coniugio cum nulla eſſet proles ſuſcepta, Ludouicus
Sanctus Galliæ Rex Alfonſi frater, eo defuncto Pictauienſes, & Toloſates ad ſuum impe-
rium adiunxit.

Cæſarauguſtanum bellum. CAP. X.

ALFONSI Aragonii imperio Cæſarauguſtani Mauri finitimi erant: propter vrbis no-
bilitatem & amplitudinem potentes in primis & validi. identidem in vicinos Chri-
ſtianorum agros excurſiones faciebant: neq; vlla prętermittebatur clades, quæ à barbaris
hominibus edi poterat. His malis Alfonſus prouocatus, quamuis Caſtellę bello nondum
plane confecto, eam vrbem copiis omnibus & viribus expugnare parat. Magnus labor in-
gentia pericula proponebantur: quæ inuicti Regis conſtantia facile contemnebat. Tahu-
ſtum ad Iberi ripam lautiſſimum municipiũ Bacallæ opere captum eſt. Borgia ad fines Va-
ſconum, & Magalona, aliaque eo tractu oppida, & arces, Almogaraues, hoc eſt, veterani
milites præcipua dexteritate, & multis bellis aduerſus Mauros exerciti, Caſtellare arcem,
quam ſupra Cæſarauguſtam loco edito ad Iberi ripam extructam eſſe ſuperius eſt demon-
ſtratum, valido præſidio obtinere iuſſi ſunt. commeatum, arma, tela inferre, vt infeſta cir-
ca omnia hoſti facerent: ſi caſus ferret, obſidionem etiam quamuis longi temporis ſuſti-
nerent. Id Cæſarauguſtani belli initium fuit: ad cuius famam multi ex vniuerſa ditione,
ſed & ex Galliæ finibus viri principes exciti ad arma auxilio venerunt. Gaſto Bearnenſis,
Rotro Perticarum, Centullus Bigeronum Comites. Ex vtraque gente validus conflatus
exercitus, Cæſarauguſtam omni ex parte circunſedere cœpit ſalutis anno milleſimo cen- 1118.
teſimo octauodecimo, menſe Maio. ſuburbium, quod interfluente flumine ab vrbe di-
reptum eſt, intra octauum diem expugnatum. Rotro Perticarum Comes ipſo obſidio-
nis tempore cum ſexcentis equitibus abs Rege miſſus Tutelam nobile Vaſconum oppi-
dum, ad Iberi ripas loco munito conſtitutum, improuiſo occupat. nauatæ operæ merces
fuit eius municipii principatus. Mauri ex Hiſpania, cum in eius belli euentu totius impe-
rii Maurici diſcrimen verti conſiderarent, magno numero obſeſſis opem ferre conuene-
runt. Affuit ex Africa Teminus cum valida Maurorum manu. ad Orbæ tamen fluminis
ripam, ſupra vrbem ad Mariæ arcem, quam Mauri obtinebant caſtris poſitis, cum nume-
ro & virtute noſtros ſuperiores eſſe cerneret, in intimam Celtiberiam abiit. Ciues rerum
inopia, & quod in malis ſupremum eſt, auxilii deſperatione laborabant. noſtri obſidionis
diuturnitate feſſi, nouis operibus vrbem expugnare parant. extructæ ligneæ turres & pro-
pugnacula: agebantur ad mœnia vineæ: dolabris ſubruebantur lapides: cum Cordubenſis
reguli (Temini is frater erat) filiũ ſupremo conatu in vrbem penetrare iuſſum, appropin-
quare iamq; affore nunciatum eſt. Nouo periculo cõmotus Rex Alfonſus, cum copiarum
parte occurrit pugnãdi certus: ne ſi barbari in vrbẽ penetraſſent, re ipſe infecta diſcederet.
& erat illi cum hyemis aſperitate, non minus quã cum hoſte certamen. Ad Cutandem vi-
cum nõ procul Daroca ſigna collata. cæſi fugatiq; barbari. Dux ipſe captus. Cęſarauguſta-
ni Mauri euentu eius prælii cognito, ſpe omni defenſionis abiecta, ad quintumdecimum

Kalend. Ianuarias, vrbem octauo obſidionis menſe dediderunt. Lætiſſimus is dies Chriſtianis illuxit, non magis præſenti fructu, quam certiſſima ſpe imperii Maurici extirpandi, firmiſſimo eo propugnaculo ſublato. Petrus Librana ad ſpem vrbis potiundæ iam antea Cæſarauguſtanus Epiſcopus ſacratus, expiandæ vrbis curam ſuſcepit, ſacraque gubernandi. Gaſtoni Bearnenſi, & Rotroni Perticarum Principibus præmia fuere, ſinguli in vrbe vici abs Rege perpetuo iure contraditi. ſic ea tempeſtate mores erant, vt plures in vna vrbe Principes conſtituere non formidarent. Ad Iberum trigeſimo ſexto ab ea vrbe lapide, Iulia Celſa nobilis quondam Romanorum colonia ſita fuit: locus nunc vaſtus, & tribus inde millibus paſſuum oppidum Xelſa. id vnum antiquitatis veſtigium conſeruatur. in ea loca regia caſtra promota, cum primum per anni tempus licuit. in vicinos Maurorum agros irruptiones factæ. Inde in Celtiberos itum, gentem virtutis bellicæ opinione, locorum aſperitate & regionum amplitudine cum primis validam armiſque potentem. Ea prouincia alternantibus finibus olim, nunc latior nunc anguſtior fuit. proprie tamen ab Occaſu ad Ortum à Salonis fluuii fontibus, qui ad Medinam Celinam (quibuſdam hæc Ecelesta fuit) ſcatent, ad Nertobrigam, quæ nunc Ricla eſt, protendebatur. Caunum montem ad Septentriones, ad Auſtrum Tagi fontes habet prope Albarracinum: quæ vrbs antiquis Lobebetum fuiſſe creditur. Iis in locis belli fortuna noſtris proſpera, Mauris aduerſa fuit. Victoribus omnia prona videbantur eſſe. itaque breui is tractus ſub ditionem noſtrorum miſſus: Turiaſo, Alauona, Epila (quæ olim Segontia fuit,) Calataiuba non procul antiqua Bilbili à Mauris extructa, Aiubi Mauri opus. in vicino monte, Bombolæ nomen loco eſt. id vnum antiquæ vrbis veſtigium remanet. Præterea Hariza, Darocaque captæ. vltra quam vrbem ad Silocæ amnis fontes Regis diligentia loco munito vrbs ædificata eſt, Montis regalis nomine: vt pro munimento eſſet aduerſus Valentinorum Maurorum impetus. Carthuſiani & Ciſtercienſes monachi recenti memoria vigere cœperant, præcipua morum & ſanctitatis opinione. Hieroſolymis præterea Templarii & Hoſpitalarii milites, quadam inter ſe religioſa ſocietate deuincti, rei Chriſtianæ promouendæ diligentem operam nauabant. Itaque Bernardi hortatu præcipui Ciſtercienſium conditoris noua vrbs Templariis militibus extructo cœnobio abs Rege contradita. Alii præterea reditus attributi, quintaque ſpoliorum: quæ in bello Maurico capta eſſent: vnde ſacræ militiæ ſumptus tolerarent, fineſque Aragonii regni ea parte tutarentur. Guillelmus Auxitanus Præſul ad id bellum ſuſcipiendum, nouæque militiæ conatus iuuandum, & Aragonii Præſules prouincialium animos inflammabant. Hoc initium Templariis militibus in Hiſpania fuit earum opum, quæ cum immenſum creuiſſent, deinde malo ipſis fuiſſe creditæ ſunt. Verum hæc aliquanto poſt.

Schiſma Burdini Lemouicenſis. CAP. XI.

ROMANAM eccleſiam per id tempus Gelaſius eo nomine II. Paſchalis paulo ante defuncti ſucceſſor obtinebat, magno vir animo: qui aduerſus Henricum Imperatorem eo nomine IIII. pro eccleſiæ libertate, & perſonæ quam gerebat maieſtate tuenda, inimicitias à maioribus ſuſceptas perſequi non dubitauit. atque ita vt Romam adueniente Imperatore, cum viribus eſſet impar, auctario per Tiberim Caietam, vbi natus erat, primum euaſerit: deinde in Galliam contenderit, conuentu Epiſcoporum Remos vrbem indicto. Eius conatus mors oppreſſit. annuus pontificatus fuit. Cluniaci in ipſo itinere deceſſit: conceſſa paulo ante venia militibus Cæſarauguſtam obſidentibus aliiſque, modo in templi fabricam aliquid opis conferrent. Eius diplomatis, quoniam in primis eſt nobile, exemplum ſubiicimus. GELASIVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, exercitui Chriſtianorum ciuitatem Cæſarauguſtanam obſidenti, & omnibus catholicæ fidei cultoribus ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Litteras deuotionis veſtræ inſpeximus, & petitioni quam pro Cæſarauguſtano electo ad ſedem Apoſtolicam duxiſtis, fauorem libenter accommodauimus. Eundem ergo electum noſtris tanquam beati Petri manibus largiente Domino conſecratum remittentes ad vos, benedictionem vobis Apoſtolicæ viſitationis impendimus. Æquam omnipotentis Dei miſericordiam implorantes: vt per ſanctorum preces & merita opus ſuum ad honorem ſuum & eccleſiæ ſuę dilatationem vos faciat operari. Et quoniam vos ipſos & veſtra extremis obiicere periculis decreuiſtis: ſi quis veſtrûm accepta de peccatis ſuis pœnitentia in expeditione hac mortuus fuerit, nos eum cunctorum meritis, & totius Catholicę eccleſię precibus à ſuorum vinculis peccatorum abſoluimus. Cęterum qui pro eodem Domini ſeruitio vel laborant;

rant, vel laborauerint, & qui præfati, & qui præfatæ vrbis eccleſiæ à Sarracenis & Moabitis dirutæ vnde reficiatur, & clericis ibi Deo famulantibus vnde paſcantur aliquid donant, vel donauerint ſecundum laborum ſuorum, vel beneficiorum ſuorum eccleſiæ impenſorum quantitatem, & Epiſcoporum arbitrium, in quorum parrochiis degunt, pœnitentiarum ſuarum remiſſionem & indulgentiam conſequantur. Datum Aleſti. IIII. Idus Decembris. Ego Bernardus Toletanæ ſedis Archipræſul hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Suboſchitanus Epiſcopus hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Sanctius Calagurritanus Epiſcopus hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Guido Laſcurrenſis Epiſcopus hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Boſo ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalis hanc abſolutionem facio & confirmo. In Gelaſii locum Cardinalium, qui aderant, nominatione Guido natione Burgundio frater Raymundi Burgundionis, Alfonſi Caſtellæ Regis patruus, præterea Viennenſis Archiepiſcopus, ipſis Kalendis Februarii, eius ſeculi anno nonodecimo, cooptatus eſt, Calixti ſecundi nomine. 1119
tametſi delatum honorem non ante ſuſcepit, quam cleri Romani ſuffragium & voluntas accederet. Itaque non ante pridie Idus Octobris ſacratus eſt. In Remenſi concilio, cui præſens interfuit, Imperatorem ſacrificiis interdixit. Simoniacam labem baptizandis infantibus, ſepeliendiſque defunctis ſuſcipi ſolitam, nouis decretis coercuit. Presbyteros, diaconos, hypodiaconos à concubinis arcendos curauit: quas illi paſſim in ea temporum atrocitate, & rerum omnium perturbatione, vxorum iuſtarum loco & nomine habebant. nondumque in Hiſpania is mos exoleuerat: ex quo à Witiza impio Rege inductus erat: neque eradicari penitus potuerat, magna quamuis priorum Pontificum diligentia: præſertim in Calæcia, vbi ſacerdotum mores maxime in turpitudinem incubuerant. Quod indicant litteræ ad Didacum Gelmirium Compoſtellanum Epiſcopum à Paſchali Pontifice miſſæ ante aliquot annos, hoc exemplo. PASCHALIS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabili Didaco Compoſtellano Epiſcopo ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Eccleſia quam regendam diſponente Domino ſuſcepiſti, iam diu etiam cum paſtorem habere videretur, paſtoris ſolatiis caret. Idcirco ſtrenuitati tuæ vigilantius inſiſtendum eſt, vt in ea rite omnia iuxta normam ſedis Apoſtolicæ diſponantur. Cardinales in eccleſia tua presbyteros ſeu diaconos tales conſtitue, qui digne valeant commiſſa ſibi eccleſiaſtici regiminis onera ſuſtinere. Porro quæ presbyterorum interſunt presbyteris, quæ diaconorum diaconis committantur: vt in aliena ſtipendia nullus obrepat. Si qui ſane ante Romanæ legis ſuſceptionem, ſecundum communem patriæ conſuetudinem coniugia contraxerunt, natos ex eis filios neque à ſeculari, neque à dignitate eccleſiaſtica repellimus. Illud omnino incongruum eſt, quod per regionem veſtram monachos cum ſanctimonialibus habitare audimus: ad quod reſecandum experientia tua immineat: vt & qui in præſentiarum ſimul ſunt, diuiſis longe habitaculis ſeparentur, prout arbitrio & religioſorum virorum conſilio melius viſum fuerit: neque in poſterum conſuetudo huiuſmodi præſumatur. Datum Laterani Incarnationis Dominicæ anno. M.C.III. noſtri pontificatus IIII. Imperatoris anathematis ignominia notandi ea cauſſa fuit: quod Gelaſio Pontifice Roma ob metum elapſo, in eius locum Bracarenſem Epiſcopum Burdinum, Romanum Pontificem, quod nefas erat, creandum curauit, atque perfecit, Gregorii VIII. nomine indito. Sic importuno duorum Pontificum diſſidio, tempore ſane minime opportuno, eccleſiæ tranquillitatem turbauit: cum vterque ſe legibus, æmulum vitio creatum ferret. Erat Burdinus Lemouicis natus, & Bernardum Toletanum Præſulem in Hiſpaniam ſecutus, (vt ſuperius dictum eſt) mox per omnes ſacerdotii gradus, eius opera ad Conimbricenſis eccleſiæ Epiſcopatum erat euectus. quo tempore ipſe Burdini nomen Mauricii appellatione mutauit: morum prauitatem non depoſuit. Conimbrica Bracaram ad eius eccleſiæ pontificatum migrauit agente eodem Bernardo. pro quibus meritis haud parem gratiam rependit. Nam corraſis vndique pecuniis, in quibus maiorem ſpem habebat, quam in cauſſa, Romam profectus, corruptiſque aulicis, Bernardi ſenectutem rebus gerendis inutilem cauſſatus, in eius locum Paſchalis Pontificis venia ſe ſubſtitui poſtulabat. Parum ſpei erat ab æquiſſimo Pontifice iniquiſſima poſtulata extorquendi. Ergo vt erat ingenio callido ex diſſidio inter Imperatorem & Pontificem creſcendi occaſiones captans, ad artes couerſus, Imperatoremque adiens eius voluntatem deuinxiſſe viſus eſt: prorſus vt eius opera Romanam eccleſiam inuaſerit pſeudopontifex factus. Extant Gelaſii litteræ ad Bernardum Toletanum Præſulem: quibus Burdini nomen diris à Paſchali Pontifice deuotum eſſe declarat: mandatque in eius locum Bracarenſis eccleſiæ Præſulem alium ſubſtituendum curaret. Tandem Burdinus Calixti diligentia Sutrii captus, tertio anno circumacto ex quo eccleſiæ

pacem turbare cœpit homo impudens & ambitiosus flagitioque nobilis, per Romanas plateas triumphi specie camelo traductus est: atque in extremam Italiam ablegatus in cœnobio Caua Trinitatis nomine, in quo custodiæ mancipatus est, obiit. Id præmium ambitioni fuit. is finis magnorum motuum, quorum expectatione metuque orbis Christianus suspensus fuerat.

Pax inter Aragonios & Castellanos. CAP. XII.

PROPINQVI Pontificis inauguratio Regi iuueni gratissima fuit, Hispaniæ vniuersæ salutaris: cui vt impense faueret magnæ necessitudines cogebant superiori tempore cum nostra gente contractæ: Castellæ magis, cum qua miscuerat sanguinem. In ea prouincia præcipuæ vrbes, & munitissimæ arces Aragoniis præsidiis occupatæ detinebantur nullo meliori iure, quam quod Regibus in armis esse solet. plerique prouinciales consuetudine seruiendi, partim ita timidi erant, vt omnem memoriam libertatis & dignitatis abiecisse viderentur: partim Aragoniis beneficiis deuincti, hosti fauere præ se ferebant. Rex iuuenis, ætate maior, animi magnitudine nulli priorum Regum cedens, æquo animo vitrici contumeliam ferre non poterat. missæ vltro citroque ea de re legationes. Rex Aragonius neque aperte negare, neque continuo annuere æquissimis postulatis. diem tantum ex die ducere: aliam ex alia moræ caussam nectere: & variis artibus priuigni conatus ludificari. prorsus vt ad extremum illud deueniretur: feciales arces repetitum missi sunt: nisi acquiesceret, bellum denunciare iussi. nihil pro sano Rex Aragonius facturus esse videbatur, priuigni ætate despecta, & ex continua rerum gestarum felicitate, humanæ sortis atque inconstantiæ immemor. Ad arma concursum. maximi in vtraque ditione delectus militares habiti sunt. externa auxilia conquisita. prior Aragonius à rebus omnibus quam aduersarii paratior, per Vasconum fines Riuogiæ agros armis hostiliter inuasit: commodum fore arbitratus, si hostes in suis sedibus oppnmeret, cogeretque non de præda modo, sed de ipsis etiam liberis, coniugibus, parentibus & rebus charissimis certare. Magnum malum vtrinque parabatur, insignisque nomini Christiano clades, vtrauis parte vincente, victave. Viris sanctis Præsulibusque vtriusque prouinciæ annitentibus concordiæ viam, quod toties irritum fuerat, tentare placuit. Id consilium non ratione prudentius, quam euentu felicius fuit. Rex Aragonius ad pacem iis deprecatoribus flexus est: cum dicerent, iusta Castellanos petere. Alfonsum priuignum iusti filii loco futurum. non recte neq; pro bono facturos Aragonios si arces retinerent amplius. Eatenus aliquam excusationem fuisse, propter, imbecillem Regis ætatem: & quoniam Vrracę vxoris iura repetebantur. nunc ætate confirmata, regnoque ad priuignum deuoluto matre concedente: præterea coniugio dirempto, iniquum videri alienam ditionem armis occupare velle: atque propinquis & necessariis iugum seruitutis imponere. Incertos belli exitus esse, martemque communem. sæpe diuinum numen à quibus ius stat, eorum innocentiam tueri consueuisse. Conuenit tandem, vt tractu terrarum, qui à Bilforado Calagurrim pertinet, retento, quoniam ad Regum Vasconum ius pertinere non incommodis rationibus, certęque fidei tabulis disputabatur, præterea iis veteris Cantabriæ partibus, quibus Guipuscoæ & Alauæ nomen est, quoniam recenti memoria Alfonsi armis occupatæ erant, ex reliquis tota prouincia vrbibus & arcibus, ac Toleto nominatim Aragonia præsidia deducerentur. patrui id Romani Pontificis reuerentiæ datum magna ex parte arbitror. In quo fœdere sanciendo nescias vtri Regi palma tribuenda sit: cum modestia & comitate certare viderentur. vitricus liberalitate: priuignus patientia, prudentiæque laude: cum regni auiti parte, pacem publicam redimendam sibi fore iudicaret. moderati animi exemplum memorabile. Itaque ab iis Regibus maxima concordia, tanquam à duobus coniunctissimis fratribus, respublica domi forisque administrata: & ab sæuis ingruentium vndique bellorum procellis industriè fortiterque defensa deinceps est.
1122 Atque hæc anno à Christo nato millesimo centesimo vigesimo secundo gesta sunt: tametsi nonnulli huic numero aliquot annos addunt. Omnino sancito fœdere Rex vterque ad bellum sacrum propensus, arma in Mauros vertit. Aragonius regiones eas depopulatur, quæ Cinga & Sicori fluminibus continentur. Alcolea oppidum cum ad Mauros rediisset, Christiano imperio est restitutum. in Edetanos & Contestanos Suerone amne transmisso, penetratum. Alcaracium nobile iis in locis oppidum oppugnatur. expugnari non potuit. vlterius in Bæticam intimam arma prolata. oppida & vrbes, ne vastarentur agri, passim deditionem facere, annuum vectigal pactæ. ad Arinzolum oppidum cum Cordubensi Rege & decem aliis Maurorum regulis acie dimicatum anno

anno milleſimo cẽteſimo vigeſimo tertio. victoria penes noſtros ſtetit. Proximo anno Medina Cœlina in Celtiberiæ & Carpetaniæ finibus edito colle munita, vi expugnata. Sic Aragoniæ res erant. Contra Caſtellæ Rex virtutis oſtentandæ cupidus, otii pertæſus, quo diutino regni vires conſeneſcere videbantur, diuerſa ex parte in Maurorum fines incurrit. Cauria vrbs, quæ poſt Alfonſi aui obitum à barbaris occupata erat, denuo recepta eſt. ſacrorum & religionis ſtatum Bernardus Toletanus Præſul Rege annuente compoſuit. Regionem inde vniuerſam, quæ Ana & Tago fluminibus continetur, veteris Luſitaniæ partem, armis hoſtiliter percurrit. ingentes populationes factæ. hominum & pecorum abactæ prędę. Mauricis ſpoliis lætum exercitum reduxit in patriam: cum ab his initiis ſatis ſe ad tuendam nominis auctoritatem profeciſſe iudicaret: earumque virtutum ſpecimen prębuiſſet, quibus prędirus fuit maxime, fidei, liberalitatis, conſtantiæ, religionis cultu caſtiſſimo. Bernardo Clareualenſi, quem perſpecta vitæ probitas cæleſtium numero inſeruit, magnique pro religione labores, gentili ſuo in primis deditus erat: eoque auctore plurima Ciſtercienſis familiæ monaſteria extruenda curauit: ac ferme quæ hoc tempore toto illo Hiſpanię tractu magnificentiſſima locupletiſſimaque extant. Humanarum rerum contemptu id genus homines initio paruo contenti, multis eorum ſtudia certatim iuuantibus, quod ad numen propitiandum referre multum habebant perſuaſum, breui interuallo immenſas diuitias conſtruxerunt. (Veniſſe in Hiſpaniam D. Bernardum ſub vitę finem, ex eius ad Petrum Cluniacenſem litteris perſpicitur.) Sed & templa reliqua & monaſteria, quę tota ditione extructa erant, magnis beneficiis Rex auxit: vt argumento ſunt veteres tabulę, quæ tota Hiſpania cum fide ſeruantur in veteribus ſcriniis, Dominici Calzadii, Æmiliani Cucullati, Michaelis Petroſi, Dominici Exilienſis. quæ templa ea tempeſtate, opinione ſanctitatis, & concurſu hominum celeberrima erant. A patruo Pontifice impetratum, vt Zamora vrbs pontificię ſedis maieſtate exornaretur. Bernardus Archidiaconus Toletanus, natione Gallus (vt ſuperius eſt indicatum) ei ciuitati Pręſul eſt datus. Succeſſit Stephanus: cuius ętate Opilionis indicio, cui ſpecies viri humano habitu auguſtioris viſa erat per quietem, locus deſignatus eſt, vbi D. Illefonſi corpus ſepultum erat, ex ſuperiori temporum perturbatione prorſus incognitus. atque eæ voces propter auctoris humilitatem contemptę quidem tunc ſunt. vanas tamen non fuiſſe Alfonſi Regis eo nomine octaui ætate intellectum eſt: cum Suero eius vrbis Epiſcopo, templum D. Petri ruinoſum & male materiatum, reędificari cœptum eſt. effoſſis enim fundamentis, marmoreum ſepulchrum repertum Illefonſi nomine, vnde halitus mirę fragrantię efflabatur. Re explorata, ad ipſam D. Petri aram ſacri cineres ſepulcro compoſito contecti. Compoſtellana eccleſia Metropolitano iure & maieſtate aucta eſt eodem Pontifice concedente. atque Emeritenſis eccleſię, quæ in ditione Maurorum erat, iura & poteſtas omnis, quo maior eſſet auctoritas, Compoſtellam tranſlata. Acceſſit regius conſenſus: vt ipſius litterę indicant. Duodecim Epiſcopi contributi: Salmanticę, Abulę, Zamoræ, Mirobrigę, Caurię, Pacis Auguſtę, Luci, Aſturicæ, Orenſis, Mindonii, Tudęque: quibus conſequenti tempore Placentia adiuncta eſt. Pręterea Legati pontificii partes Gelmirio Compoſtellano datę ſunt, non ſine obtrectatione Bernardi Toletani motuque. Vicit tamen Gelmirius. & pro iure acceptę poteſtatis concilium Compoſtellę habuit: Epiſcopis & Abbatibus duarum prouinciarum Emeritenſis & Bracarenſis ad conuentum inuitatis. ſic fundamenta ponebãtur amplitudinis Compoſtellanę. Loci id religioni, & Raymundi Burgundi memoriæ, qui in eo tẽplo ſepultus erat, tum à Rege filio, tum à Pontifice fratre datum eſt ipſo circiter anno ſalutis milleſimo centeſimo vigeſimo quarto. Quo anno, menſe Decembri Calixtus ipſe Romanus Pontifex deceſſit, Honorio ſucceſſore, qui fuit eo nomine. II. Anno proximo ciuilia arma in Gallia Narbonenſi mota ſunt. Alfonſus Toloſas Alfonſi Regis conſobrinus, vxorque Faidida bello Prouinciæ comitatum tanquam ſui iuris repetebant. Barcinonenſis Comes & Dulcia vxor paternam hęreditatem ab omni iniuria tuendam exiſtimabant. ex magno diſſidio, pax tandem ea lege facta vt Argentia & Belicadrum iuris controuerſi oppida, atque ea Prouincię pars, quæ Druentia & Iſara fluminibus comprehenſa eſt, Toloſati cederent: cætera oppida & vrbes: pręterea Auennionis vrbis partem multo maximam, quę vltra Rhodanum ſita eſt, Barcinonenſes Comites retinerent, pacta alterna inter ſe & poſteros ſucceſſione, ſi alterutri ſine liberis deceſſiſſent.

1123.

1124.

Regni Portugaliæ initia. CAP. XIII.

NOVVM in Portugalia (quæ prouincia maiori ex parte veteribus Luſitania fuit) regnum auſpicato per hæc tempora fundabatur, ditione non ampliſſimum, tempore

postremū, magnitudine rerum gestarum cum primis nobile pellendis olim tota ditione barbaris. Sed & nostra auorumque ætate Lusitani homines incredibili virtute & felicitate omnes orbis terrarum partes obeuntes, Africæ partem subiugarunt: innumerabiles insulas mortalium primi patefecerunt, ijdemque occuparunt: Asiam sibi atque Indos stipendiarios fecerunt: veræque religionis lumen in remotissimas nationes & gentes magno pietatis incremento intulerunt. secundum Oceanum occiduum fusa, atque Ana & Minio fluminibus ad Meridiem Septentrionesque comprehensa, longitudine quadringenta millia passuum colligit, multo minori latitudine: & vbi latissime se pandit centum amplius sexaginta millium: vbi arctissime coit octoginta. Diuisa est in partes tres Cistaganos, Transtaganos, & tractum eum qui Minio Durioque comprehensus est, prouentu lætissimus: vbi Bracara sita est, citra Tagum Olisipo, vltra Ebora Metropolitanæ vrbes. Solum maiori ex parte sterile est. incolæ aduecto aliunde frumento plurimum vtuntur. gens cupidissima laudis, eximieque fortis, ac præ cæteris Hispaniæ in victu cultuque frugalis, dedita pietati sapientiæq; studiis, & omnis humanitatis atque elegantiæ. Huius prouinciæ exiguam partem, quæ Regum Castellæ armis erepta barbaris erat. Henrico Lotaringio data est (vt est superius demonstratum) Comitis nomine dotisque cum Therasia vxore Alfonsi Regis eo nomine sexti filia. Ex eo coniugio Alfonsus, Eluira, Sanctiaque nati sunt. Henricus pater prole auctus, post Gotifredi Regis Hierosolymitani obitum, pręstandæ operæ Balduino defuncti fratri, suoque gentili & propinquo (vt quidam putant) studio inflammatus, in Syriam nauigauit, consilio, si humanas rationes expendas, haud satis probabili cautoque: cum vxorem & filios iniuriæ obnoxios relinqueret, & belli sacri tantum in ditione superesset. Sane in Hispaniam reuersus, haud magno in Oriente operæpretio facto, vrbes Bracaram, Conimbricam, Viseum, Lamecum, Portum, quas imperio complectebatur, Episcoporum sedibus postliminio restitutis, amplificari impetrauit à Bernardo Toletano Præsule: cui componendi ecclesiastici status, cura à Romanis Pontificibus erat demandata. Verum de Bracaræ restitutione, atque vrbibus ei olim subiectis præstiterit ex Calixti. II. Romani Pontificis litteris cognoscere, earumque partem adscribere. BRACARENSEM Metropolim insignem quondam fuisse, atque in Hispaniarum regna multis & dignitatis & gloriæ titulis claruisse, tam antiquæ nobilitatis indicia, quam & veterum scripturarum testimonia manifestant. Verum quia consistentis in ea populi peccata corrigere diuinæ dispositioni complacuit, irruentibus Mauris seu Moabitis, & Metropolis dignitas imminuta, & parrochiarum termini sunt confusi. Sane post longa temporum interstitia, diuina rursus miseratio Metropolim restituere, atque parrochias ex parte maxima dignata est ab infidelium tyrannide liberare. Vnde Dominus prædecessor noster sanctæ memoriæ Paschalis Papa pristinam ei dignitatem redintegrans, sua quæque membra ei per Apostolicæ sedis priuilegium couniuit. Eius itaque nos vestigiis subsequentes, charissime frater & coepiscope Pelagi Bracarensis ecclesiæ, cui Deo auctore præsides, integram ipsam vrbem Bracaram cum cauto illo integro, quod Comes Henricus & vxor eius Therasia eidem ecclesiæ contulerunt, & cum terminis Bracarensis Episcopatus, sicut in descriptione prædicti domini continentur, præsentis priuilegii pagina confirmamus: & eidem Bracarensi metropoli Galitiam prouinciam & in ea Episcopalium cathedrarum vrbes redintegramus. Item Asturicam, Lucum, Tudam, Mindunium, Auriam, Portugale, Columbriam: & Episcopalis nominis nunc oppida, Viseum, Lamecum, Egitaniam, Britoniam, cum parrochiis suis. Hæc Calixtus. Asturicæ in Calæcia ante annos omnino quatuordecim, Henricus defunctus est, cum intestinis Castellæ motibus pacandis nauaret operam, Corpus Bracaræ in humili sacello tumulatum. nondum sepulcrorum apparatus in hanc vix opulentis regnis tolerabilem insaniam venerat. Therasia vxor viro defuncto, haud multo honestius, quam soror Vrraca, pudicitiam habens Ferdinandum Paecium Trastamaræ Comitem sibi adiungit, aut iniusto, aut humili matrimonio. (sic erant eius seculi mores) Veremundo Ferdinandi fratri, cum quo prius stupri consuetudinem habuisse accusant scriptores Lusitani, ex odio, an ex fide incertum: sed Eluira certe filia nupsit. Fernando Mendosio filia altera Sanctia nomine. Ferdinandus dotali principatu auctus, rempublicam sursum deorsum versare: ad suum arbitrium belli pacisque consilia reuocare: Alfonsum priuignum contemnere. quam ille iniuriam in minori ætate tulit quidem: maior autem factus cum odio maternæ turpitudinis, insitisq; virtutibus studia prouincialium conciliasset, arma aduersus vitricum arripit. Ad oppidum Guimaranes, quod antiquis Araduca fuisse creditur intra confluentes Aui & Viscellæ in planicie Sanctiuania signa collata sunt. victor Alfonsus. Ferdinandus & Therasia in potestatem redacti. Fernandus Portugaliæ finibus prohibitus, neque amplius redire iuratus, dimissus

dimissus est, Therasia matre in custodiam tradita. doloris illa impatientia Alfonsum Castellę Regem eo nomine septimum, vt propinquę, miseræ & captiuæ matri opem ferat, per litteras obtestatur aduersus impios filii conatus. Nauatæ operæ mercedem, Portugaliæ principatum pollicetur, Alfonso filio, pro eo ac par erat, abdicato. Annuit ille siue ambitione dominandi corruptus, siue materteræ calamitatem miseratus: validoq; exercitu cōflato in Portugaliæ fines irruit. In planicie Valdeuesia, quæ Montionem inter & Limiæ pontem iacet, acie dimicatum. victæ Castellę copiæ, atque Legionem reiectæ. Ex ea re Lusitani maiores spiritus gerere, quam pro præsenti fortuna: seque post eam victoriam sui iuris factos, & à Regum Castellæ imperio exemptos prædicare. Alfonsus iniurię impatiens, & vindictæ studio incensus vires reparat: & maiori quam antea exercitu contracto bellum repetit. Lusitanus viribus impar intra oppidi Guimaranis mœnia se suosq; continuit, loci munitone bellum propulsare cogitans. Castellani vincendi obstinatione obsessis assident, non prius discedere certi, quam oppido capto. Egas Nunnius, qui minorem Alfonsi Lusitani ætatem rexerat, virtutesq; quæ natura inerant, ampliores disciplina vt essent effecerat: & tunc pro ea gratia & auctoritate qua valebat vnus maxime, res communes prudentia consilioq; gubernabat, ex oppido egressus, factaque Regis conueniendi potestate, ita eius animum flexit, vt pace facta iis conditionibus, quas ferre ipse voluit, obsidio soluta fuerit. Fidei datæ, cum post annos aliquot Alfonsus Lusitanus immemor esse videretur (vt historici Lusitani affirmant, penes quos harum rerum fidem esse volumus) Toletum Egas abiit ad Regem collum laqueo implicitus: vt capitis supplicio sacramenti religione exolueretur, quod se inuito violatum esse excusabat. Tanti viri squalore & lacrymis Rex ad misericordiam flexus, facto quidem impunitatem dedit, honorem tamen denegauit exemplo; quoniam fraudem & collusionem suspicabatur.

Bella Alfonsi Regis in Mauros. CAP. XIIII.

HIc finis tum quidem belli Lusitanici fuit: quod quibus hæc diligentius inuestigare curæ est, salutis anno millesimo centesimo vigesimo sexto, incidisse arbitrantur. Quo 1126
anno Vrraca Regina & Bernardus Toletanus Præsul, coniunctis ferme funeribus obiere. Regina in Saldaniæ arce, an Legione ruptis visceribus (vti antea dictum est) certe Nonis Martii, corpusque Legione tumulatum magnifice. Bernardus Toleti decessit mense Aprili, annis grauis & rebus gestis clarissimus. quatuor & quadraginta annis Toletanam ecclesiam rexerat: & peculiaribus copiis Complutum ceperat ante annos duodecim (annales Hispalenses ante octo annos ponunt) ea tempestate vltra Fenarium amnem in colle prærupto positam, imminentemque ripæ. Bernardi Pręsulis castra in superiori colle, cui à Cruce hodie nomen est scilicet, munita: vnde Mauri omni iniuria vexati oppidum deserere compulsi sunt: quod ex eo tempore in Præsulum Toletanorum iure fuit. In Toletano templo, defuncto tumulus hac inscriptione rude crassumque sonante compositus. Primò Bernardus fuit hic Primas venerandus. Raymundus Vxamēsis Pręsul in eius locū suffectus est, sacerdotum Toletanorum pręrogatiua & Honorii Romani Pontificis voluntate. Quo Pontifice, Palentiam Episcopi, Abbates, & Proceres, vniuersa ditione euocati conuenerunt, ipse etiam Toletanus. ceterum pręcipua auctoritas penes Gelmirium Compostellanum erat iure Legati. affuere Rex & Regina. conuentus agitari cœperunt ieiunii Christiani initio, anno millesimo centesimo vigesimo nono. In quibus præter alia. Ne oblationes 1129
aut decumæ excommunicatorum recipiantur sancitum inuenio. Neve ecclesiæ laicis dentur pręstimonii aut villicationis prętextu. Additum à Rege diploma, quo Calixti Pontificis exemplo patrui sui Emeritę iura regia, cum primum fuerit à Mauris recepta Compostellam transferre se ait. Deinde Humbertus Cardinalis in Hispaniam Legatus Legione Episcoporum conuentum habet. In eo conuentu de Regis coniugio est actum, quod vitio coiuisse nonnulli disputabant. Duxerat Alfonsus altero à morte matris anno Berengariam Arnaldi Barcinonensis Comitis filiam: nuptiisq; mense Nouembri Saldanię celebratis, ex ea suscepit Sanctium & Ferdinandum, Elisabetham, & Sanctiam. Berengariam Regi cognatione deuinctam esse, ex vtriusq; familię stemmate monstrabatur. ea cura Regem suspensum habebat. dicta caussa Patrum sententia absolutus est: nulloque cognationis gradu lege prohibito, coniugem attingere pronunciatum. Lite diiudicata regni vires in Mauros conuersę. per Carpetanos in hostium fines incursum. Calatraua, vnde Barbari finitimos nostrorum agros identidem depopulari soliti erant longa & difficili obsidione expugnata, in Toletani Pręsulis ditionem Regis dono contradita est. Templariis ille militibus, quorum esse cœperat virtutis opinio singularis, dedit. Sic plerique auctores affir-

mant. quidam è cruce ſignatis præſidium impoſitum arbitrantur: qui belli ſacri exemplo, quod in Syria gerebatur, piorum caſtra Mauris profligandis in Hiſpania magno numero ſequebantur: nullis ſtipendiis, veniæ tantum ſpe à Pontificibus Romanis ad militandum inuitati. Alarcus, Caracuel (Antonino Carcuuium) Meſtanſa, Alcudia, Almodouar Campeſtre, vicinis locis, in ipſiſque Marianis montibus, Pedrocium Mauris ablata. reliqua prona erant, tanta gentem impiam formido inceſſerat. anni tempus Regis conatus repreſſit. Exacta hyeme copiæ ex hibernis eductæ: atque per Caſtulonenſem ſaltum (quæ Marianorum montium pars eſt) in Bæticam abs Rege penetratum. omnia circum vaſtantur, diripiuntur, auferuntur. Aurigis obſeſſa, noſtris Giennium. mœnium munitione, obſeſſorum virtute & vigilantia, victa noſtrorum conſtantia eſt: tametſi in caſtris hyemis tempore duratum erat. Albohalis filius Halis, Iuzephi nepos Almorauidum imperium Africæ, atque Hiſpaniæ ea tempeſtate obtinebat, minori quam maiores potentia, propter inteſtinos gentis motus, opportunus exitio. Alfonſi ſocer Comes Barcinonenſis diem obiit,
1131. eius ſeculi anno trigeſimo primo. Raymundo filio maiori Barcinonenſem principatum legauit, in Gallia Carcaſonem, & Rhutenos adiecit: quas vrbes ad ſuam ditionē pertinere putabat. Berengario natu minori Prouinciæ & Aimiliani comitatus dati. Cæcilia filia Bernardo Fuxenſi Comiti, Aimerico Narbonenſi Vicecomiti filia altera (cuius nomen non proditur) vxores datæ. Aliæ præterea filiæ Berengario à patre commendatæ, viris princi-
1132. pibus in Gallia nupſerunt. Conſequens annus nulla re inſignis eſt, præterquam reditu Alfonſi Regis ex bello Bętico, ſolutaque obſidione Aurigis, atque Sanctio Regis filio militiæ honore donato. Ipſo D. Matthæi Apoſtoli feſto die, vſitata iis temporibus cæremonia, à patre indutus eſt armis: balteum militare donatum. Id prætextæ poſitæ indicium erat: atque incitamentum, vt magno animo paternas virtutes imitatione complexus, nomē ſuum immortalitati conſecraret.

Alfonſus Aragonius Rex in bello occiſus. CAP. XV.

IS erat rerum ſtatus Caſtellæ & Luſitaniæ. in Aragonia vti inſtituerant, proſperum curſum tenebant. finitima Maurorum oppida & arces noſtrorum armis carpebantur. impię gentis in præceps ibat imperium. Celtiberia omnis pręſidiis occupata: Molina in eo tractu ciuitas Chriſtianorum vectigalis, ad deditionem compulſa. Ad Pompelonem vrbem ſuburbium adiunctum, cui à S. Saturnino nomen eſt. Franci in eo collocati, ciuitateque donati: datumq; vt Iaccetanorum legibus viuerent, & ſecundum eas priuatim & publice iura darent. Pelagi littora, qua parte Iberus influit in mare, late obtinebant Mauri: inde finitima oppida & agros, incurſionibus vexabant. claſſe opus erat, multæ ergo longæ naues iuſſu Regis in eam rem Cæſarauguſtæ ædificatæ: & conſtat coercitis olim atque ſtatuminatis Iberi ripis, ad Varium oppidum, quod non procul Lugrunio ſitum fuit, ducentis ſexaginta paſſuum millibus à mari Veſpaſianis rerum potientibus Romæ atque in Hiſpania, fluuium Iberum nauium fuiſſe capacem, magno reipublicę commodo propter ſubuectiones, & commercia. Ad confluentis Iberi & Sicoris Mequinentia, quæ Cæſari Octogeſa eſſe creditur, ſita eſt loci natura opereq; munita. ea nunc deiecto Maurico præſidio, in Regis poteſtatem venit. Publicam ex iis rebus lętitiam inopinatus caſus turbauit, luctuq; ingenti mutauit: vt fere inconſtans eſt humana felicitas: ex rebus proſpere geſtis, aliis negligentia oritur, aliis temeritas: vtrunq; magnos homines vertenti ſępe fortunę prębuit. In tumulo terreo Fraga (huius belli euentu magis, quam alia re nobile) Ilergetum oppidum poſitum eſt, Ptolemęo Gallica Flauia. pars anterior Cingæ amnis aquis exeſa difficilem aditum prębet: prorſus vt per ardua nitentes multos pauci vel vmbonibus poſſint propellere à tergo colles eriguntur, leniter quidem decliues, culturaque lęti: ita tamen oppido coniuncti, vt tormentorum vſum impediant. Rex Mequinentia capta ſtudio elatus, vlteriusq; progreſſus aduerſo Sicori, in quem Cinga amnis euoluitur, in Ilergetum fines irrumpit: vbi maior belli moles ſupererat propter locorū munitionem: & quoniam barbari in ea loca magno numero quaſi ad pręſidium confugerant: vnde Ilerdæ & Fragę regulis vires creuerant: nominiq; Chriſtiano formidabiles eſſe cœperāt. Caſtra Regis menſe Aug. anno eius
1133. ſeculi trigeſimo tertio, ad Fragam poſita, maiori ſpe & apparatu, quam ſucceſſu. anni tempus in hyemem vergentis, & ex eo continui imbres compulerunt, copias in hiberna dimittere, iuſſas ad prima veris ſigna rurſus conuenire. Februario menſe obſidio repetita eſt non minori conatu, neque minoribus copiis. In ea menſes Martius & Aprilis conſumpti haud magno operæprętio: cum oppidani tempeſtate prouiſa à rebus omnibus parati eſſent, & externi auxilii fiducia belli iniurias, obſidionis incōmoda patienter ferrent. Abengamia

gamia Ilerdæ regulus contractis vndiq; viribus, obſeſſis opitulatum venit. ad Fragam, Iuſtæ & Ruffinæ feſto die acie dimicatum noſtri bello feſſi erant, imminuti numero: nam pars ne à tergo circumuenirentur, in caſtris relicta eſt. Barbari recentes & feroces ad pugnam procedebant. multi ex Chriſtianorum numero in eo prælio ceciderunt: neq; obſidio tamen diſſipata eſt, barbarorum haud multo minori clade. Rex maioris periculi metu in Caſtellę fines profectus, Soriæ atque vicinis locis nouas copias ſupplementi cauſſa conſcripſit. cum his hoſtium agros Montionem vſque percurrit. ſequebatur ipſe longo proximus interuallo, cum turma trecentorum equitum. circumfuſus numeroſus hoſtium equitatus Regem inuadit. Ille periculo cognito, pauca ad ſuos pro tempore locutus, hortatuſque vt nominis Chriſtiani & patriæ virtutis memores, in hoſtes irruerent, audaciam pro muro fore, metum cum exitio coniunctum, ferro ex ijs anguſtiis & virtute euadendum, nullam pręterea ſalutis ſpem eſſe. Quod ſi virtuti, inquit, veſtrę par pugnę euentus non fuerit, ne inulti moriamini prouidete. neve capti nomini veſtro contumeliam irrogetis, turpiſſima ſeruitute: potius quam qua decet virtute dimicantes, mortem vltos eſſe videamini. Mox cœpta pugna. noſtri pro extrema ſpe egregie dimicabant. Rex inter primos paludamento & armis fulgētibus inſignis, vnus præcipue Maurorum telis petebatur, ac tandem oppreſſus eſt. Rege cadente, cæteri pars perempti, pars fuga ſalutem quæſierunt. Tametſi de obitu Regis non vna ferebatur opinio: & vulgus fingendi auidum varios rumores diſſipare conſueuit: dum alii quæ cupiunt libenter credunt: & de ſuo alii auditis adiiciunt, quo res lætior efficiatur. Quidam exiſtimarunt vitæ tædio Hieroſolymam petiiſſe. alii ſcripſerunt, corpus à Mauris redemptum in Montaragonis cœnobio ſepultum: atque eam cladem incurriſſe, quod in templorum theſauros auidius inuolaſſet. Tametſi Rodericus Pręſul, & Aragonii ſcriptores Alfonſo Regi religionis, pietatis, & manſuetudinis laudem tribuunt. Vero propius eſt corpus nuſquam inuentum in tanto occiſorum numero. ea varie opinandi occaſio. Ad ſeptimum Idus Septembris, anno milleſimo centeſimo trigeſimo quarto inſignis ea clades ad Sarinienam oppidum accepta eſt. magnus Imperator, 1134.
animi vigore præſtanti, atque eo ſeculo Chriſtiani nominis decus & gloria. cum hoſte nouies, & vicies ſigna contulit, vt vetuſtus auctor affirmat, plerunque victor. regnauit annis triginta. Reliquit teſtamentum ante tres annos nuncupatum in ipſa obſidione Baionę vrbis, quam in extrema ora Galliæ expugnaſſe, etiam noſtrates ſcriptores ſuſpicantur. Petrus Lara Comes, ab Alfonſo Iordano Toloſate, ex prouocatione in ſingulari certamine, in ea obſidione peremptus eſt. In eo teſtamento templis, & monaſteriis tota Hiſpania multa oppida, & arces legata: & cum prole careret, Templarii & Hoſpitalarii milites, pręterea cuſtodes ſepulcri Hieroſolymitani ex aſſe omnes, ſinguli ex triente ordines, regni hęredes ſcripti: exemplo liberalitatis, quod admirarentur poſteri, improbarent æquales. ſed tanti erat religionem Chriſtianam bello amplificare: partumque in Syria imperium armis tueri: vt certatim viri, fœminæ, Principes & priuati prædia, arces, oppida in ſumptus bellicos ſuppeditarent. In extremo teſtamento diræ execrationes additæ, ſi qui euertere conarentur, quæ ipſe ſanxiſſet. Proceres Aragonii & Vaſcones concilio gentis indicto Borgiam frequentes conueniunt ad Vaſconum fines. Petrus Atarius dono defuncti Regis eam vrbem ditione obtinebat, ſumma vir nobilitate, regioque ſanguini innexus: vt nonnulli ſuſpicantur, magis quam certo argumento confirmant, rebus geſtis ſuaque virtute clariſſimus. In hunc gentis ſtudia inclinabant, videbaturque continuo Rex futurus, ni voluntates magnæ Principum partis faſtu & arrogantia alienaſſet. gloriam & regnum, quæ vltro veniſſent, feſtinatio corrupit. Viri ſapientes conſiderabant, qualis futurus eſſet accepta poteſtate, qui in priuata fortuna intolerabilis eſſet. præcipuus aliorum incitator Petrus Riſonius. nobili loco, magnoque ingenio vir. huius auctoritatem cum cæteri ſequerentur, re infecta è conuentu diſceſſum eſt. Vaſcones externi imperii odio & ius ſemper fuiſſe cogitantes, vt quæ tyranni eripuiſſent, ea tyrannis eorumve ſucceſſoribus interfectis ij, quibus erepta erant, recuperarent, ſibi priuatim conſilium capiunt. Auctore Sanctio Roſa Pompelonenſi Epiſcopo, Garſias ex veteri Regum ſuorum ſanguine Ramiri filius, nepos Sanctii Regis eius quem à fratre Raymundo occiſum fuiſſe dictum eſt, communi gentis ſuffragio Pompelone Rex eſt renunciatus. E contrario Aragonii Montionem conuenientes, Ramirum defuncti Regis fratrem, Regem iubent, quamuis monachum, & ex ſancti Facundi Abbate primum Burgenſem, deinde Pompelonenſem, ac tandem Rotæ & Barbaſtri Præſulem nominatum. Oſcæ regia inſignia deſumpſit, cum pontificiis infulis regni purpuram & diadema iungens. res omni tempore comparanda miraculo. Quod non magis ſtudio gentis, quam neceſſitate factum arbitror, ad vitandos inteſtinos motus: cum ipſe ſe ab obitu fratris Regem ferret. extantque veteres tabulæ, quibus Octobri men-

ſe proximo ſe Regem & ſacerdotem nominat, Barbaſtri datæ. Ab his initiis commota populi ſtudia non ante conſtiterunt, quam homo grandæuus, qui ante quadraginta amplius annos in Tomerienſi cœnobio veſtem mutarat, ſobolis generandæ cauſſa, vxorem ducere compulſus eſt. Romani Pontificis venia (ſic credimus) vt Rex, coniux, & ſacerdos idem eſſet, impetratum. Agnes Guillelmi Pictauorum & Aquitaniæ Principis ſoror connubio iuncta. Guillelmus hic poſt biennium Compoſtellæ defunctus eſt: quo ſe contulerat religionis procurandæ cauſſa. Alionora filia natu maxima eius iuſſu, Ludouico Regi Galliæ nupſit, cognomento Iuniori. ex hoc coniugio duæ filiæ natæ cum eſſent, lege propinquitatis coniugium diremptum eſt, Eugenii tertii Romani Pontificis auctoritate. Rex denuo Iſabellam duxit Alfonſi Caſtellæ Regis filiam. Alionora Henrico Duci Andium Nortmanniæque iuncta, Pictauorum & Aquitaniæ ad Angliæ imperium adiunxit. vnde bella internecina inter eas gentes nata, funeſta Galliæ vniuerſæ, nomini Chriſtiano exitialia fœdaque.

Noua in Hiſpania inter Chriſtianos Reges Bella. CAP. XVI.

GARSIÆ & Ramiri Regum inaugurationem magni motus ſunt conſecuti. ſæua orta bellorum tempeſtas, & reſpublica quaſi turbato mari nauis, cum maxime viro & gubernatore opus habebat, tum maxime omni præſidio deſtituta erat, Garſiæ Regis imbecillitate, Ramiri ſenectute. Alfonſus Caſtellæ Rex vtrunque imperium ad ſe hæreditate deuolutum prædicabat: iuraque ſucceſſionis à Sanctio atauo Rege Vaſconum cognomento Maiori, haud incongrue repetere videbatur. Nam milites, quos Alfonſus teſtamento hæredes nominarat, paſſim excludebantur, legibus vetantibus ad regni faſtigium admitti, niſi regia ſtirpe ortum. Hæc a iureconſultis in otio diſputabantur. potiora, vt fit, regnandi iura, quæ in viribus & potentia magna pars Principum ponit, penes Alfonſum Caſtellæ Regem ſtabant. neque deeſſe poterant vtriuſque regni procerum ſtudia in tanta voluntatum varietate. Itaque contractis vndique copiis, ne occaſioni deeſſe videretur, in Riuogiam inuectus oppida & arces, quæ ab Alfonſo vitrico Bilforado Calagurrim vſq; per vim occupata erant, in poteſtatē redegit: Anagarum, Lugrunium, Arnedum, Vigueram, aliaq; vicinis locis ignobiliora oppida. Inde tranſgreſſus in Cantabriam parte ea, cui Alauæ nomen eſt. Victoriam circumſedit quidem, virtute tamen ciuium defenſam expugnare non potuit. alia circum oppida ſubiugata: factumq; vt vtriuſque regni ditionem Iberus amnis diſcerneret. Magna inclinatio animorum facta erat: multique tum reguli Regis caſtra ſequebantur, tum Epiſcopi. in his Bernardus Seguntinus, Sanctius Anagari, Bertrandus Vxamæ. Mox in Aragoniam impetus factus, tanta feſtinatione, vt proximo Decembri menſe omnem citra Iberum amnem Aragoniæ tractum, armis præſidiiſq; occuparit. Aderant Regi externa Principum auxilia: Raymundus Barcinonenſis Comes, Ermengaudus Vrgelitanus, Alfonſus Iordanus Toloſas, Rogerius Fuxenſis, Mirus Pallenſis, aliique magno numero proceres, in eius ſe omnes clientela fore profeſſi. Ramirus noui regni ſtatu nondum confirmato, & in tanta conſternatione prouincialium viribus diffiſus, Suprarbem petiit, locorum munitione regium nomen tutari conſtituens, & meliora tempora expectare, animo ad pacem fœduſq; faciendum propenſo, honeſtum modo, & tolerabile. Oldegarius Tarraconenſis Præſul, præcipua vir opinione ſanctitatis, ſequeſtrum internunciumq; iis controuerſiis componendis ſeſe offerebat. magno labore & conatu parum promouebatur: cum magnæ difficultates opponerentur, & neuter parte contentus eſſet, totum ſpe & cupiditate complexus. Garſias Vaſco Alfonſi poteſtati permittens ſe ſuaq;, inito fœdere in Caſtellam venit. Alfonſus Legione concilium haberi curat frequentiſſimum. affuere Garſias Rex Vaſconum, Berengaria coniux, ſororque Sanctia. In eo conuentu omnium qui aderant conſenſu, imperii nomen Regi decernitur. qui Aragonios, Vaſcones, Catalaunos, Galliæ partem vectigales beneficiarioſque haberet, ei Auguſti maieſtatem conuenire. Toletanus Præſul coronam capiti impoſuit. dextera læuaq; Rex Vaſco & Arrianus Legionenſis Epiſcopus tenebant. acceſſit Romani Pontificis conſenſus, vti noſtri ſcriptores affirmant, Innocentii eo nomine ſecundi ſcilicet: cum ea tempeſtate ſacra Chriſtiana gubernaret. quod admirari magis poſſum, quam credere, tantam iniuriam irrogatam Germaniæ. niſi forte ægre iis Imperatoribus facere voluit, nouo in Hiſpania Imperatore creato: cum toties Italiam vexaſſent, & ſacroſanctam Pontificum maieſtatē contemptui habuiſſent. Legione in D. Mariæ ea cæremonia peracta primū,
1135. anno milleſimo centeſimo trigeſimo quinto, ipſo Pentecoſtis feſto die: vti eius ætatis ſcriptor ait, & acta eius conuentus declarant. deinde Toleti ſimilis cęremonia peracta eſt, quo die

die & anno incertum: sed inde variæ scriptorum opiniones natæ, quibusdam Toleti, aliis Legione affirmantibus. Extat Toleti in scriniis vrbis diploma ab Alfonso concessum: vbi primam imperii coronam Legione accepisse se ait, nempe altera Imperatorum Germaniæ æmulatione Toleti suscepta. Inde inter Hispaniæ Reges huic vni Imperatoris cognomen vulgo datur: & Toletanæ vrbis insignia esse cœperunt, Imperatoris imago considentis habitu, aureaque veste, orbis effigiem sinistra, gladium districtum dextra tenentis. eidem Imperatoriæ vrbis nomen eo tempore confirmatum: vt per manus ducta opinione vulgo homines persuasum habent. Extant Ioannis eo nomine secundi Castellæ Regis tabulæ, quibus Toletum vrbem Imperatoriam dicit. Extant D. Bernardi litteræ ad Sanctiam, quam sororem vocat Imperatoris Hispaniæ, præcipua fœminam pietate virginemque: cui frater a primo regni tempore, Reginæ nomen & honorem participarat. Extant etiam Petri Cluniacensis ad ipsum Pontificem Romanum Innocentium secundum litteræ, hoc initio. Imperator Hispanus magnus Christiani populi Princeps, deuotus maiestati vestræ filius. Rogat iis litteris vt Episcopum Salmantinum concedat Compostellam migrare, votis sacerdotum & populi expetitum. Berengarius is erat, in Didaci Gelmirii post quartum annum defuncti locum cooptatus, secundus eius ecclesiæ Archiepiscopus. Sanctius & Ferdinãdus à patre Imperatore Castellę & Legionis Reges diuisa ditione continuo designati, dictiq; exemplo, quod accusabitur semper, & semper vsurpabitur. Interea cum virorum sanctorum & procerum studia, pacis componendæ caussa non remitterent: multis vltro citroque concursationibus, conuenit tandem, vt Alfonsus & Garsias inter se colloquerentur, de re tota deliberaturi. Paradillia oppidum ad Iberi ripam situm Regum colloquio opportunum visum est. dies dictus quintus Kalendis Octobris. Affuit Berengaria Regina. pax ea lege facta: vt Garsias Cæsaraugustano regno donatus ditionem omnem Alfonsi nomine obtineret, Castellæ stipendiarius factus: armaque & vires iungerentur aduersus Ramirum Aragonium Regem: quem vitio creatum prædicabant. Eo fœdere Aragonii & Vascones commissi, grauia inter se damna intulerunt. vtriusque ditionis fines belli iniuriis vexati. Proceribus & Episcopis vtriusque gentis annitentibus eius controuersiæ componendæ studio, optimum fore visum est, ternos ex vtraque gente iudices dari. Caxalis, Ferricius Oscensis, & Petrus Atarius ad Vadum longum (id vico nomen est) pro Aragoniis disceptarunt. pro Vasconibus Latro, Guillelmus & Simon Aznarii, Conuenit vt vtriusq; regni ditionem ijsdem finibus, quos Sanctius cognomento Maior constituerat, deinceps ipsi terminarent. Sarasasum, Ida, Arago amnes, limites designati quousq; cum Arga flumine coniuncti in Iberum influunt. Roncauallis, Biosalis, aliaq; vicina oppida, tametsi ad Aragonios fines pertinebant, Garsiæ permissum, vt dum ipse viueret imperio retineret. Aragonio modo Regi fidem obligaret. regnum (quod Castellæ paulo ante promiserat) Aragoniis vectigale obnoxiumque esset. Huius fœderis confirmandi causa, ab vtroq; Rege Pompelonem ventum est. factumq; operæpretium videbatur: cum rationes optime constitutas casus inopinus turbauit. Enecus Aiuarius siue ex vero, siue pacis odio, Ramiro Regi denunciat insidias à Vasconibus eius saluti parari. cum fides esset facta, Rex mutata veste, concubia nocte Pompelone vrbe egressus est. neque prius constitit, quam ad Leirense monasterium est ventum: vnde maiori offensa quam cum venerat discessum est. & vtrinque res ad bellum rursum spectare cœperunt omni concordiæ spe sublata. Ramirum ætatis despectu, studia Principum, sed & populi deserere videbantur: vsque eo vt vulgo Regem cucullum aliisque probrosis cognominibus nominarent. genus hominum mobile, peruicax, neque, beneficio neque metu coerceri poterat. Ergo Periandri Corinthii tyranni, & Tarquinii Romani Regis postremi exemplo repetito, facinus edidisse fertur posteris memorabile, homini sacrato fœdum atq; crudele. Oscam ad regni conuentus proceres aduocat anno eius seculi trigesimo sexto, quasi de rebus ma- 1136 gnis deliberaturus. quindecim proceres, qui maxime infensi videbantur, in vestigio iugulandos curat, ex Lunæ familia quinq;, reliquos ex præcipua regni nobilitate. quorum nomina vt sigillatim prodantur, opus esse non arbitror. Tomeriensis Abbas, cum quo rem omnem communicarat, consilii auctor fuit. Per legatos enim roganti, ecquid sibi faciendum putaret in tanta rerum perturbatione, legatis præsentibus in horto summa caulium capita ferro deiecit: nihilque præterea aliud responsi dedit. Quæ vero de Ramiri ignauia supra fidem, supraq; veritatem prædicantur: tam rudem eum, & ignarum belli fuisse, vt cũ sinistra clypeũ, dextra lanceam teneret, equi habenas mordicus regẽdas putaret, tanquam fabulas vulgi reiicimus. Conuenit, inutilem rebus gerendis atque imparem regni oneri fuisse habitum. vnde occasio fabulandi. Omnino genita filia, cui Petronillæ nomen fuit, cum neque sibi neque aliis satisfaceret, tædio victus non militaribus solum sed ciuilibus

etiam abscedere muneribus certus Oscæ, vbi regni conuentus agitabat, animi sententiam coram explicauit, in vnam curam conciliandi Alfonsi Regis incumbendum decernens. de Vasconum iniuriis vlciscendis mentio nulla præ pacis studio. & fortassis insidiarum illi crimen, quod erat impositum, competenter eluerant. Raymundus Barcinonensis concordię ineundę inter Castellanos & Aragonios præcipuus auctor extitit: cui magnę cum vtroque Principe necessitudines erant: & spes obiiciebatur Aragonii regni potiundi Caxali viro primario internuncio. Alauona ad Iberi ripam supra Cæsaraugustam decem & sex millibus passuum situm oppidum, Regum colloquio designatum. dies dicta vigesima quarta Augusti. quo die Alfonso Castellæ Rege concedente Cæsaraugusta Aragonio imperio restituta est, rescisso nimirum eo fœdere, quod cum Garsia Rege Vasconum haud multo ante initum fuisse monstratum est. Calataiuba, Alauona, aliaque citra Iberum oppida Ramiro concedente retenta sunt. iis legibus inter vtranque gentem concordia constituta. Cuius confirmandæ causa Ramiri filia obses data, vt Sanctio Alfonsi filio nuberet impetrari non potuit: cum Raymundo Barcinonensi pacta esset: quod Aragoniis rebus commodius fore videbatur, propter ditionis amplissimæ vicinitatem: & quoniam ab Alfonso sororio nihil non impetraturus fore credebatur. Hæc eo celerius administrantur, quod Garsias Vasconum Rex bellum comparare nunciabatur, vir insigni animi magnitudine: qui aduersus duorum præpotentum Regum arma, non tantum imperium nouum tutatus est, sed etiam ditionis fines proferebat. Margaritam Rotronis Perticarum Comitis filiam vxorem habuit: & cum ea dotis nomine Tudelæ principatum. Itaque se Pompelone, Anagari, Alauæ, Vizcayæ & Guipuscoæ regnare publicis litteris affirmabat. Francorum vires multum contulerunt: cum Ludouicus Galliæ Rex noui Regis & infirmi patrocinium suscipere gloriosum sibi fore putaret. ad Gallurem & Cortes oppida, Castellæ & Vasconum castra collata: acie tamen dimicatum non est, cum vtrique totius certaminis aleam subire formidarent. id vero propius quam quod fama tenuit, religioni id datum: cum per eos dies Christi Dei ad vitā reducis memoria anniuersariis sacris celebra-
1137. retur. Augusti die vndecimo, eodem salutis anno millesimo centensimo trigesimo septimo, Raymundi Barcinonensis & Petronillę infantis nuptiis pactis, Ramirus Rex regni curam & administrationē abdicat. Oscæ in D. Petri se abdit tranquillioris vitæ studio, retento tantum regio nomine, atq; si quando vti vellet potestate. Qui arces & oppida præsidiis toto regno obtinebant, iussi sunt in Barcinonensis verba nouo sacramento iurare. & quoniam in ea rerum perturbatione motuq; viri principes pro se quisque, vt fit, Regi seni operam suam carissime venditarant, oppidaque & arces extorserant, prorsus vt regni viribus distractis dilaceratisq;, regni maiestas ad solum nomen redacta esse videretur: donationes tanquam iniquissimo tempore extortæ, nouo decreto rescissæ: eæ præsertim, quę post Barcinonensem Comitem generum ascitum concessæ erant. Vasconum imperium iisdem finibus describi mandatum: qui Pompelone in superiori fœdere designati erant. Raymundus regni cura suscepta, continuo ad Alfonsum abiit. Carrione Vaccæorum oppido initæ paulo ante pacis conditiones ab vtroq; Principe retractatæ: datumq;, vt omnem citra Iberum regionem Aragonii Reges obtinerent, quasi Castellæ stipēdiarii. Itaq; Octobri mense proximo, Raymundus Cæsaraugustam inuectus, inter faustas populi voces patrem patriæ, & pacis ac felicitatis auctorem acclamantium, eius vrbis ac vero totius reipublicæ statum composuit, tranquillitatem fundauit. His rebus perficiendis, Guillelmi Raymundi Catalauniæ Senescali (nomen id potestatis erat & magistratus) pro ea auctoritate & gratia, qua apud Ramirum Regem valebat maxima, opera præclara extitit. pro eo merito abs Barcinonensi Comite, Moncada municipio donatus est, Moncadarum familiæ nobilissimæ conditor, auctorque princeps.

Alfonsus Portugaliæ Comes, Rex proclamatur. CAP. XVII.

EX aliena perturbatione Lusitani augendi ditionem nomenque amplificandi occasionem nacti sunt. Alfonsus Portugaliæ Comes non minus belli quam pacis artibus clarus, rempublicam illustrare, atq; bonis omnibus augere, exornareq; non desistebat. Conimbricæ S. Crucis nomine monasterium exędificandum curauit, ipsiusmet olim sepulchro celebrę. Leira oppidum, quod ea tempestate Mauris ereptum est, ei monasterio
1139. dono datum. Magnarum rerum hæc initia fuerunt. nam eius seculi anno 39. contractis vndique ex tota ditione copiis in Maurorum fines populabundus penetrauit: Tagoq; superato, Ismarem Maurorum Regem, qui ea loca imperio obtinebat, bello petiit. In ea expeditione, priusquam ad manus deuentum esset, Egas Nunnius Alfonsi nutritius, cuius

cuius consiliis eatenus respublica steterat, extinctus est. Portus vrbe in Benedictinorum cœnobio, quod vulgo Sosę dicitur & sua ipse impensa ab imo totum extruxerat, eius & filiorum sepulcra monstrantur: Therasię vxoris in Seresedę Cistercienſi cœnobio, octo à Lameco millibus passuum: quod ipsa etiam ędificandum curauit: vtrunque (sic credimus) ex manubiis belli Maurici. Alfonsi conatu nunciato, Ismar quam maximos potest tota prouincia delectus habet. quinque alii Maurorum reguli in auxilium euocati. Ea diligentia numerosus exercitus conflatur. vtraque castra ad castrum viride posita. vicina planicies, cui Vrichii nomen. tunc fuit, nunc Regum capita vocitatur, ad pugnam delecta. Rigat ea arua Chalybs, ex agro Pacensi corriuatis aquis ignobilis primum: inde sensim auctus in Salaciensem Oceani sinum elabitur nauigiorum capax. Hostium multitudine cognita, initio Alfonsus ancipiti cura anxius erat. hinc magnitudo periculi obuersabatur animo: inde ignominia, quam inuri nomini Christiano necesse erat certamine detrectando: contumeliamque ex ea re in victore exercitu remanere grauissimum iudicabat. Vicit honesti cura: præsertim cum milites adeo bona spe pleni essent, vt altero ante pugnam die, octauo Kalend. Augusti, qui dies D. Iacobi memoria sacer est, eius seculi anno trigesimo nono, Alfonsum in castris magna lætitiæ significatione Regem proclamarent. Id incitamentum erat, ne à turpi fuga collatum honorem auspicaretur. Biduo elapso acies ad pugnam instructæ. pauca pro tempore nouus Rex locutus. Verba inquit, milites, fortiorem neminem faciunt. Ducis oratione excitati animi mox ad ingenium redeunt. quantam quisque virtutem habet, talis in discrimine apparet. Quo loco res sint æque mecum intelligitis. hostium multitudine & locorum conditione, ignauis fugæ locum sublatum. fortibus audacia pro munimento erit. Quid turpius quam in pedibus salutis spem eos ponere, in quorum dextris sint arma? terga hostibus ferienda præbere: quorum illi vultum ferre vix poterunt, modo metus facessat & ignauia? Qui vobis animus sit, hæc alacritas ostendit. mihi stat sententia, aut morte aut victoria reipublicæ satisfacere: quorum alterius omen Deus auertat, alterum vt contingat in nobis situm est. Aduersus toties victam perfidiam impietatemque pugnabitis. Idem ergo illis & vobis animus erit, qui victis & victoribus esse solet. humilis, formidolosus, & ignauus hostibus: vobis excelsus & alacer. A me certe non disciplinam tantum, sed etiam pugnandi exempla petite. Vos videte, ne regium nomen ad ludibrium dedisse videamini. Secundum hæc verba, pugnæ signum proponitur: signaque inferri mandatum. idem hostes faciunt. pugnatur ab vtrisque acriter, pro gloria, pro salute, pro imperio. Maurorum tandem multitudo nostrorum virtute deuicta est. magnus ex iis numerus trucidatus. plerique capti. quinque regulorum signa in potestatem venerunt. Ex eo Regum Lusitaniæ insignia in clypeo cæruleo, quinque alba scuta minora esse cœperunt alias alii significationes captant: & quinq; Christi Dei vulnera significari contendunt, stulte scilicet & inaniter. Sanctii eo nomine secundi Lusitaniæ Regis ætate, ad vetera insignia, castella circum clypeum adiuncta: non eodem semper numero, nunc septenario. Hæc fuit illa pugna, tantopere Lusitanicis historicis celebrata: in paucis ea ætate memorabilis. vnde breui Lusitaniæ Reges in magnam potentiam creuerunt. Regem ea victoria clarum vinctæ tandiu matris crimen obscurabat: & re cognita Romanus Pontifex Innocentius II. qui per hæc tempora ecclesiam gubernabat, conatus est eum ab ea mente deducere, cum matre reconciliata gratia. Missus Conimbricensis Episcopus Roma cum amplissimis mandatis monere Regem non destitit, vt filii officio erga matrem senem defungeretur. Impium videri non imperium tantum occupasse, sed etiam libertatem eripuisse. Nullam tantæ iniuriæ inferendæ satis honestam afferri caussam posse. Verum cum ad has voces Alfonsi aures obsurduissent, Episcopus Conimbrica vrbe sacrificiis interdicta, ex Lusitania discessit. Rursus Cardinalis quidam Roma ea de caussa legatus nihilo meliora tulit. prorsus vt regiis minis coactus interdicti sententiam, quo vniuersam ditionem implicarat, retractarit. Manricus Lara ea tempestate opibus & nobilitate clarissimus erat, beneficio Castellæ Regum Molinæ regulus. huius filiam Malfadam nomine Alfonsus Lusitanus toro sibi iungendam curauit. Nati ex eo coniugio sunt Sanctius, Vrraca, & Therasia illa, quæ Philippo Flandriæ Comiti nupsit olim. præterea furto genitus filius alter, Petrus nomine in Alfonsi filiis numeratur. Peracta nuptiarum celebritate ad arma est recursum. Scalabis ad Tagi ripam improuiso occupata: cum ante lucem ciuibus insciis in vrbem esset penetratum à nostris. Ex eius belli manubiis, Cisterciense Alcobasæ cœnobium extructum: quod votum eâ Rex præteriens, si vrbe potitus esset, nuncuparat. Albohalis Amorauidam, & Abdelmon Almohadum (noua ea familia inter Mauros erat) Reges, de Africæ imperio summa con-

tentione decertabant. Id diſſidium Mauros, qui in Hiſpania erant, iniuriæ opportunos præbebat: & magis ſtare videbantur noſtrorum ceſſatione, cum ciuilibus bellis æſtuarent, quam ſua ipſorum virtute. Tanta otii copia, vt litterarum ſtudia diligenter colerent, quibus inter arma locus non eſt. Cordubæ præſertim, vrbe magnorum ſemper ingeniorum matre altriceque, viri hac tempeſtate extiterunt, in omni philoſophiæ parte clari, atque præſtantes. Auicenna, quem principi loco natum, ac Regis filium fuiſſe nonnulli diſputant: negant alii fuiſſe Hiſpanum. Auerrois clariſſimus Ariſtotelis explanator, Auicennæ æmulus: qui in libros Ariſtotelis de cælo cõmentaria ſcribere ſe ait, anno Arabum quingenteſimo trigeſimo, Chriſti nimirum milleſimo centeſimo trigeſimo quinto extremo, is Arabum annus initium habuit: præterea Auenzoarius inſignis ſtudiis matheſeos aſtrologiæque. Hæc Cordubæ. In Luſitania autem, noua expeditione Sintra municipium ad promontorium Artabrum, non procul ea parte, qua Tagus in Oceanum euoluitur, Alfonſi armis expugnatum eſt. Locus commodiſſimus erat propter vicinitatem maris. Itaque ex Gallia, Anglia, Belgioque Regis inuitatu validæ claſſes venerunt: prorſus vt externis copiis confirmatus Oliſiponem eo tractu vrbem ampliſſimam, Luſitaniæ principem circumſidere non dubitarit. nobiliſſimæ huius obſidionis exitum priuſquam explicamus, ad intermiſſa recurrendum eſt.

Almeria à noſtris expugnata. CAP. XVIII.

DVM hæc in Luſitania geruntur, Vaſcones & Aragonii bellis ciuilibus æſtuabant. Alfonſus Imperator belli & pacis in Hiſpania arbiter habebatur. duorum Regum, qui prior eius amicitiam occupaſſet, is victoriam de aduerſario certo ſibi pollicebatur. Itaque certatim ad id ab vtraque gente concurſum. prior Raymundus Barcinonenſis noui regni cura ſuſcepta, multiſque ex eo difficultatibus implicitus Alfonſi conciliandi, atque in partes alliciendi cupiditate, Carrionem Caſtellæ municipium ſe contulit. neque ſucceſſus defuit: pro iure enim affinitatis, quæ inter vtrunque Principem erat, haud ægre impetratum eſt, vt Cæſarauguſta, Turiaſo, Calataiuba, Daroca, aliaque cis Iberum oppida Aragonii iuris, quæ Caſtellanis præſidiis tenebantur, Raymundo cederent tanquam Caſtellæ Regum ſtipendiario. de Rege Vaſconum Garſia, qui frequentibus incurſionibus Aragoniam, Tudela Cæſarauguſtam vſque infeſtam reddebat, tum quidem
1140. mentio nulla: biennio tamen poſt, nimirum ſalutis anno milleſimo centeſimo quadrageſimo, Raymundus iis iniuriis prouocatus, fretuſque Alfonſi amicitia ad eum Garrionem rurſus adiit. vbi Aragonios inter & Caſtellanos aduerſus Vaſconum Regem Garſiam fœdus factum eſt: ex quo oppida, quæ Aragonii iuris erant, & à Vaſconibus obtinebantur, Aragoniis: quæ Caſtellæ ditioni erant detracta citra Iberum, cum fide, quamprimum communi hoſti eſſent erepta, antiquis dominis reddenda erant. Nauarræ ipſius pars tertia Imperatori tribuebatur: duæ aliæ partes Raymundo ſtipendiarii nomine pactæ. Dirempto colloquio, quaſi ſigno dato in bellum vtrinque itum eſt. Raymundum aliæ curæ diſtinebant. primus ergo Alfonſus Imperator Burgos delatus, quam maximos poteſt tota prouincia delectus habet: numeroſoq; exercitu conflato ſuperatis Aucæ montibus in fines Nauarræ irruit. maior apparatus terrorque quam belli exitus fuit. miſſis vltro citroque legationibus, Præſulumque induſtria, qui vtriuſque Regis caſtra, ſequebantur, pax inter vtranque gentem facta eſt. ad Iberi ripam, Calagurrim inter & Alfarum, ad colloquium ventum. affuit Berengaria Alfonſi vxor. In eo congreſſu non tantum concordia ſancita, ſed etiam pactis nuptiis firmata, Sanctium inter Alfonſi maiorem natu filium, & Blancam Garſiæ Regis filiam, ob teneram quidem ætatem nuptui immaturam: cæterum vt fidei datæ obſes eſſet, in ſoceri poteſtatem continuo contraditam. ad nonum Kalend. Nouembris fœdus factum. Mutatę repente Alfonſo voluntatis haud ſatis idoneam cauſam reperiebam. libet tamen ſuſpicari haudquaquam mentis inconſtantia ingeniique leuitate factum: quid enim ea tempeſtate Alfonſo grauius, quid ſanctius? ſed cum ſtultum fore iudicaret Aragonios, qui negotiis aliis implicatos præſidii, aut nihil aut parum afferrent, alieni periculi fructus integros referre: ſibi priuatim conſilium cepit. Raymundum enim Barcinonenſem domi, foriſque grauiſſimę curę à cogitatione belli Nauarrici auocabant. Primum Mauri communes hoſtes bello petendi erant. Itaque ad Cingę amnis ripas Chalamera & Alcolea oppida barbaris erepta à Ducibus, qui Raymundi nomine limiti pręfecti erant. deinde milites Hieroſolymitani, qui regni iura ex Alfonſi Aragonii Regis non ita pridem defuncti teſtamento repetebant, aliqua ratione conciliandi. Veneratque ea de cauſſa Raymundus militię Diui Ioannis Magiſter: quo

agente conuenit tandem, vt Cæſarauguſtæ, Calataiubæ, Oſcæ, Barbaſtri, & Darocæ,
aliiſque oppidis. quæcunque Mauris eriperentur, Hieroſolymitani milites ex ſingulis re-
ligionibus, Chriſtianis, Mauris, Iudæis ſingulas familias ſubiectas haberent: eæque ipſo-
rum auſpiciis iuſſuque militarent. alii præterea reditus, opimaque prædia tota ditione da-
ta: vnde magno quamuis numero milites vitam militiamque ſuſtentarent. Iaccæ aliiſ-
que locis. domiciliis conſtituendis deſcriptæ deſignatæque areæ. Illud in primis eſt cau-
tum, vt Raymundo ipſo ſine prole defuncto, regnum rediret ad milites. Iis conditio-
nibus paciſcendis, retractandiſque, aliquot anni elapſi: quas Guillelmus Patriarcha Hie-
roſolymitanus cæterique milites Diui Ioannis ſuo diplomate ratas Hieroſolymæ habue-
runt, ad quartum Kalend. Septembris ſalutis anno milleſimo centeſimo quadrageſimo 1141.
primo. acceſſit Fulconis Hieroſolymitani Regis conſenſus, ac Hadriani tandem IIII. qui
poſt aliquot annos Romanam eccleſiam regendam ſuſcepit, approbatio. Eo fœdere Tem-
plarii etiam milites comprehenſi: quibus quod æquior eſſet Raymundus, cum recenti
memoria Raymundus Berengarius eius pater eam militiam eſſet profeſſus, plura attributa
ſunt. Montio aliaque oppida & arces magno numero donata: decima regiorum vectiga-
lium: quinta eorum quæ bello Maurico quæſita eſſent: immunitate milites omnes do-
nati: neque niſi eorum conſenſu, pacem genti cum Mauris fore conceptis verbis promiſ-
ſum iuratumque. Hæc Gerundæ pacta conuentaque, Guidone Cardinale Pontificis Ro-
mani Legato præſente, diſceptanteq;, vigeſimo ſeptimo Nouembris die, anno milleſimo 1143.
centeſimo quadrageſimo tertio. Excepit nouum bellum in Gallia aduerſus Baucios, fa-
miliam ea tempeſtate opibus & clientelis cum primis copioſam & validam. Raymundus
Baucius Stephaniæ vxoris (quæ Aimilliani Comitis Gilberti filia erat, Dulcis ſoror eius,
ex qua Raymundus & Berengarius nati ſunt, vt eſt ſuperius demonſtratum) iura repetens
Prouinciæ principatus partem obtinere ſatagebat: ſin minus iure iudicioque, certe marte
arbitro. Non deerant in prouincialibus ſtudia, cum externi Principis Berengarii impe-
rium auerſarentur: ac pro inſita multitudo leuitate, noua ſemper antiquis meliora fore
ſperabat. Bellum inchoatum Berengarii ætate, eius morte aduerſus filium Raymundum
Berengarium nomine amplius exarſit. ætas pueri contemptui erat, imperii vires nondum
confirmatæ: prorſus, vt Raymundus Barcinonenſis pueri propinqui, rebus cæteris præ-
termiſſis, patrocinium ſuſcipere non dubitauerit. Bellum acre fuit: ſeque Raymundus
quo maior eſſet auctoritas ſcilicet, Prouinciæ Marchionem dixit. Aduerſarii eo redacti, vt
Raymundus Baucius paterna ditione ferme omni ſpoliatus, vltro Barcinonem veniens,
Raymundi ſe ſuaque fidei voluntatique permiſerit. Pax inter vtranque familiam æquis
conditionibus facta: Baucioque reſtituta quæcunque belli iniuria erant ablata. præterea
Trencataium municipium ea lege datum, vt Prouinciæ Comitum eo nomine ſtipendia-
rius eſſet. Iis difficultatibus negotiiſque Raymundo diſtento, Garſias Vaſconum Rex
occaſionem tempuſque nactus eſt ſeſe amplius confirmandi. ac in primis Alfonſum Im-
peratorem, penes quem rerum ſumma poteſtas erat, vt amplius deuinciret, Vrracam eius
ex impari matre filiam vxorem duxit. Anno milleſimo centeſimo quadrageſimo quarto, 1144.
octauo Kalend. Iulii Legione nuptię regio apparatu celebratæ ſunt: ludicra militaria com-
miſſa: agitati tauri: cœcis, galeis ſudibusq; munitis porcus occidendus obiectus, magno a-
ſtantium plauſu riſuq;: cum ſpe lucri prædæq; inter ſe ictu aberrante grauiter quidem, ſed
citra noxam ferirent. Vrracæ mater Gontroda fuit in Aſturibus nobiliſſima: cuius ad
Ouetum in Veguæ virginum cœnobio, quod de ſuo extruxit, & vbi vitæ reliquum exe-
git, ſepulcrum cum inſcriptione monſtratur. Ex Garſia Rege & Vrraca, Sanctia nata eſt
ea, quæ Gaſtoni Bearnenſi Vicecomiti nupſit primum, atque eo ſine prole defuncto Pe-
tro Molinæ Comiti viro alteri Almericum peperit: qui conſequenti tempore Narbonæ
principatum tenuit. Interea Africa bellis ciuilibus tumultuabatur. in Hiſpania inter Mau-
ros quidem grauiſſimi motus erant, factione tricipiti. Zephadola Rotæ regulus, quod
oppidum ad Bætis oſtium ſitum eſt, ex veteri Regum Maurorum ſanguine, noſtris faue-
bat: eoque Duce Hiſpalim erat à noſtris vſque penetratum. Azuelis Cordubæ prçfectus,
Valentiæ Abengamia diſſidebant inter ſe, meliora ferente Abengamia. Inter pios ſuperiora
bella cepiſſe finem videbantur. Raymundus tantum, & Garſias aliqua ratione concilian-
di erant. Alfonſus Imperator, pro ea neceſſitudine quæ illi cum vtroq; erat, & ne pręclara
occaſio bello petendi barbaros qui in Bętica late dominabantur efflueret, vtrunque Prin-
cipem in oppidum S. Stephani euocauit: vt mutuo colloquio pax componeretur. Anno
milleſimo centeſimo quadrageſimo ſexto, menſe Nouembri ad colloquium ventum eſt. 1146.
pax quidem perpetua conciliari non potuit: inducię tantum inter vtranque gentem vt fie-
rent impetratum. additumq; vt quoniam Alfonſus de bello ſacro cogitaret, atque in eam

rem lectiſſimas copias paratas haberet, Garſias terra, Raymundus mari inſtructa valida claſſe, eius conatus iuuaret. Primo vere ſequentis anni à tribus Regibus arma Bæticę illata ſunt. direpta oppida atq; incenſa, vaſtati agri, donec Cordubā ventum eſt, vrbē in planicie ad Bætis ripam lautiſſimam opulentiſſimāq;, armis viriſq; potentem: ad hæc totius ferme Hiſpaniæ imperio, quam late barbari dominabantur haud multo ante maxime inſignem. ager omni fertilitate terræ inter primos in Hiſpania. Hanc vrbem Regis Marrocii nomine Abengamia Præfectus obtinebat. Is tanto belli apparatu perterritus, vrbem continuo dedit, paratus imperata facere, frumento, pecuniaque noſtros iuuare. Templum maximum Raymundus Toletanus Præſul Regis iuſſu ex Chriſtiano ritu expiauit. vrbi præſidium nullum impoſitum, ne diſſipato exercitu vires minuerentur, cùm tantum belli ſupereſſet. neque enim ſine valida manu firmari poterat ob amplitudinem vrbis: nec id virium erat, vt firmando præſidio & perficiendo bello ſatis eſſet. incuſtodita eſt relicta, nulla ex eo vtilitate aut gloria. Abengamiæ fidem noua ſacramenti religione obſtringere viſum eſt Alcorani contactu, (qua cæremonia grauiſſimum eius gentis more iuſiurandum continetur) rempublicam Alfonſi nomine cum fide gubernaturum. Timor haud diuturni officii magiſter eſt. Itaque vix noſtri ex ea vrbe diſceſſerant, cum Maurus præfectus datam fidem fefellit. Biatiam promota caſtra, quam in vrbem Mauri ex tota prouincia vires contraxerant, certi de rerum ſumma cum noſtris dimicare. Res periculo proxima erat, Alfonſi animus de euentu ſolicitus. Diui Iſidori ſpecies per ſomnium oblata (ſic fama eſt) nutantem confirmauit. Vanam viſionem non fuiſſe rei euentus comprobauit. poſtero die totis vtrinque viribus pugnatum. Mauri cæſi atque fugati. vrbs dedita, atque mutato conſilio, militari prę́ſidio firmata: ne Cordubenſium exemplo rebellare poſſet, neve à tergo hoſtile aliquid relinqueretur. Eius vrbis expugnatione Roderici Aſagræ, qui Stellam oppidum in Vaſconibus obtinebat, virtus & diligentia maxime commendatur. Huius filius Petrus Rodericus Aſagra vrbem Albarracinum primus imperio obtinuit. Almeria firmiſſima ea tempeſtate vrbs ad Mediterranei maris littus ſita in Baſtetanorum & Baſtulorum confinibus, antiquis Abdera ſeu portus magnus, noſtrorum armis petita eſt. eò copiis omnibus itum. Vno tempore Genuenſes, Barcinonenſeſque ita moderari curſum nauium iuſſi, ſuperato Charidemo promontorio claſſes ad vrbem circumegerunt. Terra mariq; barbari impugnati: atq; poſt aliquot eruptiones leuiaq; prælia, in muro patefactus aditus, turreſq; aliquot captæ: vnde per vim reliqua vrbs expugnata eſt decimo ſexto Kal. 1147. Nou. anno milleſimo centeſimo quadrageſimo ſeptimo. viginti Maurorum millia, qui vrbe capta in arcem confugerant, pretio vitam redimere compulſi. ſic piratis perfugium ſublatum, vnde finitimis longinquiſque littoribus imminebant formidabiles Hiſpaniæ, Galliæ, atque Italię. Ea expeditionem maturandi præcipua cauſſa fuit. Prę́da omnis militi diſtributa. Genuenſibus præmium fuit vas ſmaragdeum inſigni magnitudine: quod illi reliquę prę́dæ præferendum tunc quidem iudicarunt, & nunc in theſauris ſeruant. Tametſi alii ſcribunt in bello ſacro Cæſarea expugnata in Syria inuentum. & opinio eſt in eo Chriſtum Deum, poſtremo cum diſcipulis cœnatum, vulgi ſcilicet & ſine auctore. Clemens Alexandrinus in vili catino cœnaſſe ait. Anni tempus in hyemem præcipitabat. itaque milites reducti in patriam, non fructu victorię lętiores, quam vltione de barbaris ſumpta. Validam Genuenſium claſſem, qui mari ea tempeſtate late dominabantur, Raymundus Barcinonenſis nactus paciſcitur, vt in reditu operam aduerſus barbaros, qui Aragonię partem & Baleares obtinebant, ſibi nauarent, tertiam eorum, quę bello quę́ſita eſſent illis redditurum pactus. præterea in ſingulis oppidis, quæ capta eſſent, Genuenſibus templum, forumque proprium. Denique negotiatoribus vectigalium immunitatem fore. Hoc præſidio, hiſque opibus Dertuſa vrbs nobiliſſima expugnata eſt: quæ quoniam ad oſtium Iberi ſita eſt, ſubuectionibus ex mari, atque commercio commodiſſima erat. atq; hæc ſequenti anno geſta ſunt. Tertio Ilerda Fragaque ereptæ Mauris, oppida nobiliſſima: alterum Iulii Cæſaris olim victoria obſidioneque: alterum nuper Alfonſi Aragonii caſu. Ilerda Vrgelitano Comiti quaſi beneficiario data eſt, nauatæ in eo bello operæ merces. Guillelmus Pereſius Rotæ Præſul, Ilerdæ Epiſcopus eſt creatus, contributis Rota atque Barbaſtro. ipſe & ſucceſſores nonnulli Ilerdæ ſe, & Rotæ Epiſcopos vocabant.

Oliſipo in Luſitania capta. CAP. XIX.

RES Maurica in præcipiti erat. Chriſtianum nomen & gens refloreſcebat in Hiſpania opibus, equis, armis, atque ſecundo victoriarum curſu. arces, oppida, & vrbes paſſim à noſtris carpebantur. Portus eſt maris media fere Luſitaniæ ora, quem Tagus in

Oceanum mittens efficit, Fauonio vento obiectus, angusto aditu atque impedito, spatiis latissimus. ad ripam huius portus, à Septentrione, Olisipo vrbs totius Lusitaniæ nobilissima latissime fusa est. retro colles assurgunt molli ascensu. Hos vrbis ædificia occupant, minori aliquanto latitudine quam pro longitudinis modo. veterum murorum ambitus haud latissimus. suburbia latiora, nostra præsertim ætate: cum propter Orientis commercium multi mortales eo domicilium transtulerunt. vici & plateæ enormes magna ex parte: quod inæqualitate locorum vitium contigit, & incuria ædificandi, præsertim rerum potientibus Mauris. Recentia ædificia viæque multo elegantiores. Ciues honesti, mercatores copiosi, victus cultusque vitæ moderatus: ager præcipua bonitate: dextra læuaque pagi, villæ, ædificiaque collucent, regium splendorem æmulantia. Eam vrbem Alfonsus Lusitaniæ Rex, quoniam imperii Maurici arx & propugnaculum erat, expugnare cupiebat. Conanti vires deerant. externæ opes quærendæ: cum cæteri Hispaniæ Reges alii aliis bellis impliciti essent. capto Sintra oppido, vti paulò ante dictum est, loci opportunitate inuitatus, è Germania, Anglia, & Gallia Belgica classes magnis propositis præmiis ad belli societatem euocauit. magnum præsidium in mutua Principum & prouinciarum beneuolentia situm est. Itaque vrbs validissima Alfonsi virtute, externisque opibus, eodem prorsus mense quo Almeria in Bętica, capta est. classes ad portus aditum collocatæ, ne qua ad obsessos ex mari annona inuehi posset. Nostrorum castra ad D. Vincentii: externorum eo loco posita, vbi deinde D. Francisci monasterium extructum est. quæ loca nostra ætate vrbis amplitudine comprehensa sunt. Multa prælia vario euentu facta. nostri pro imperio, hostes pro salute enixe dimicabant. Vrbis mœnia multis partibus impugnata. ac tandem Crispini & Crispiniani festo die, cum prope spem impugnatio esset, acie instructa hanc Alfonsus ad suos orationem habuit. Haudquaquã ad vrbem vnam oppugnandam adductos vos esse credite: sed in vna vrbe vniuersam capietis Lusitaniam. hic pecunia hostium est: quæ nobis maximo vsui erit ad bellum. Hic tormenta, arma, armamenta: hæc illis arx, hoc horreum, ærarium, atque rerum omnium receptaculum. Iidem hostes sunt, quos toties superioribus bellis profligastis. eadem virtute, & industria: nisi quod ciuium multitudo ciuilibus artibus, quam armis aptior est. ipsa se impediet in pugna. Milites in vrbe pauci sunt: iique continuata quinque mensium obsidione, imminuti numero. Audete ergo vincere: supremoque impetu in vrbis muros tot prostratos partibus irruite. Per rudera & strages lapidum penetrate: nullus erit qui vestræ virtuti resistat. His dictis cum omnes vna voce pugnæ signum poscerent, in vrbem inuaditur. Rex ipse, quod plurimum ad inflammandos milites valuit, testis, spectatorque virtutis cuiusque aderat. insignis pugna atque cruenta fuit. nostri muro succedere, atque in vrbem irrumpere conantur. obsessi omne genus tela iactabant: neque vllum frustra cadebat in tanta frequentia militum. Tandem refracta porta, cui Alfamæ nomen est, in vrbem irrumpitur. Cædes magna fuit. supplices in seruitutem capti. præda militibus cessit, opinione maior. Templum ritè expiatum, Gilbertusque, externus quidem homo, cæterum eruditionis opinione & probitatis laude præstans, Episcopus creatur. Capta est vrbs octauo Kalend. Nouembris, alii duodecimo dicunt. omnino quo loco Regis castra erant, cœnobium Regis impensa ædificatum est S. Vincentii nomine: quem præcipua pietate colebat: & vt ex nomine victoriæ monimentum posteris esset. Externi milites magno numero, cum Lusitaniæ copias cultumque adamassent, atque aeris temperiem, hyemem egelidam, æstatem continuis ex mari ventorum flatibus mitem, in prouincia domicilia constituere certi, patriamque mutare Lusitania: Alfonsi Regis permissu, oppida Almadam, Villam viridem, Arrudam, Zambuiam, Castaneram, aliaque condidisse memorantur. Rex victoria vsus Alanquerium, Obidos, Eboram, Helbes, Muram, Serpam, Pacem Iuliam, aliaque oppida & vrbes toto eo tractu incredibili felicitate Mauris eripuit, prorsus vt Alfonsi virtuti omnia prona esse viderentur. Verum hæc aliquot deinceps annis gesta sunt: nunc iterum ad historiæ ordinem reuocanda narratio est.

Diui Eugenii corpus repertum. CAP. XX.

QVo hæc tempore in Hispania gerebantur, Eugenius eo nomine tertius Lucii secundi successor, domo Pisanus atque ex Cistercienſi familia, Romanam ecclesiam recte & prudenter gubernabat. Res piorum in Syria nutare videbantur, extincta magna ex parte martia Lotaringiæ sobole. vt enim sata quædam, sic hominum ingenia cælo terraque, ac præcipue temporis longinquitate degenerant. circũfusi omni ex parte barbari rem Christianam in magnum discrimen adduxerant. Balduinus eo nomine III. Fulconis filius, re-

gnum haud magis viribus potentiaque administrabat, imposito oneri impar propter imbecillitatem ætatis. Eugenius Pontifex eo periculo prouocatus, ac Christianæ religionis amore succensus, in Galliam abiens Christianos Principes ad bellum sacrum excitare non desistebat. Conradum Imperatorem, & Ludouicum Galliæ Regem, vt cum lectissimis copiis in Syriam proficiscerentur, permouit. atq; in eam rem intentus Remis vrbe Galliæ
1148. Episcoporum ex toto orbe conuentum indixit anno millesimo centesimo quadragesimo octauo. Ad eum conuentum Raymundus Toletanus Præsul ex Hispania abiit. Lutetia Parisiorum in ipso itinere posita est. Eo cum peruenisset Dionysiacum templum, quod quarto ab vrbe lapide in oppido eiusdem nominis situm est, D. Dionysii cineribus sacrum, & Regum Galliæ sepulcris nobile atque impeditum, inuisendi studio abiit. Ibi dum moles templi, & ornatū curiosius contemplatur, & singula diligenter perscrutatur oculis, atque considerat, forte an monitus animaduertit in sacello quodam hæc verba in marmore incisa. HIC SITVS EST EVGENIVS MARTYR, PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS. Eam inscriptionem miratus primum, cum Eugenii memoria penitus in Hispania obliterata esset, neque vllum tantæ rei præterea monimentum extaret, libros eius templi, atque schedas veteres diligenter excussit: inuenitque consentire omnia. atque ex ea re lætitia gestiens Remos ad Concilium abiit, solutoque conuentu, atque iis rebus pro quibus venerat, ex sententia constitutis in Hispaniam tantæ rei lætus nuncius reuertit: Regisque & procerum, atque adeo vniuersæ gentis animos re nunciata, gaudio quam maximo cumulauit. Ita tunc quidem res habuit. Broniense monasterium in Gallia Belgica agro Namurcensi situm est, D. Petri nomine sacrum. eius monasterii Benedictini sodales D. Eugenii corpus pia fraude, an prece Gerardi fundatoris Dionysiacis monachis extortum, Broniumque illatum affirmant anno nongentesimo vigesimo, ad quintumdecimum Kalend. Septembris. Nimirum parte concessa, totum abstulisse crediderunt. Consilia Toletum reducendi sacros Eugenii cineres agitari cœpta, Reginæ Berengariæ atque Archiepiscopi coniuncta ferme funera disturbarunt. Regina enim proximo anno mille-
1149. simo centesimo quadragesimo nono defuncta est, atque in Compostellano templo, quod præcipua religione viuens voluerat, sepulta. Annum Reginæ funere fœdum magis insigniuit sanguinis imber, quo in Lusitaniæ parte & ditione Maurorum pluit. Tertio anno
1150. salutis millesimo centesimo quinquagesimo, Augusti die nonodecimo, Raymundus Præsul longæua ætate, & longinqui itineris laboribus fractus decessit. in Toletano templo maximo sepultus fuisse, magis ex coniectura creditur, quam certo aliquo monimento confirmatur. successit in Archiepiscopatu Ioannes magno animo & antiquę probitatis vir. Sic in Castella res erant. In alia parte Eugenius Pontifex Alfonso Lusitano hoc tempore regium nomen, & auctoritatem ratahabuit: & eius exemplo post aliquot annos, Alexander eo nomine tertius diplomate, quod ab Alberto Cardinali, & S. R. E. Cancellario est promulgatum. Ab vtroq; Pontifice annuum vectigal imperatum: ab Eugenio quidem quatuor auri pondo, ab Alexandro autem libra cum triente. quod tributum an primis temporibus Lusitania soluerit in incerto est: nostra & maiorum ætate immunis prorsus est habita.

LIBRI DECIMI FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER VNDECIMVS.

Almohades veniunt in Hiſpaniam. CAP. I.

NOVAM Almohadum irruptionem gentis barbarę & immanis exponere pergam. nouum in Africa atque Hiſpania regnum per hæc tempora conſtitutum. nouaque bella atque internecina, quorum fluctibus reſpublica Chriſtiana agitata eſt in Hiſpania, miro quodam ac pręcipuo alternantis fortunæ ludo: donec inſigni demum victoria parta, ac qua ea tempeſtate nobilior nulla fuit, Maurorum vires debilitatæ acciſæque ſunt. Rem Mauricam in Africa atque Hiſpania Albohalis ex gente Almorauidum obtinebat: vti eſt ſuperius demonſtratum. Quo tempore Tumertus quidam in Africa, tum in cæteris aſtrologiæ partibus præſtans, tum prædicendis atque notandis ex natali die cuiuſq; vita, ingenio, moribus & caſibus (quę ſcientia vaniſſima eſt,) nobiliſſimus, Abdelmoni cuidam in vegeto corpore magnorum ſpirituum iuueni vultu conſiderato, & ex contemplatione ſiderum, tametſi infimo loco natus erat atq; adeo patre figulo, regnum gentis denunciauit. Ita cælum portendere: ſic in fatis eſſe, quorum infringi vim non poſſe Maurica gens habet perſuaſum. Commodum vtriuſq; conatibus accidit nobilem ea tempeſtate Mahumetanæ legis interpretem, atq; ex ea re præcipua ſanctitatis & doctrinæ opinione, Almohadem nomine nouis inducendis atq; euulgandis legis interpretationibus multitudinis animos concitaſſe, ingenio mobili præſertim in Africa, cupidæq; in primis rerum nouarum. Huic cum Tumertus vaticinium ſiue vero probaſſet ſiue ſimulato: euertendi reipublicæ ſtatum conſilia inter ſe communicarunt. Nihil eſt in ſpeciem fallacius, quam religionis prauæ ſpecies, vbi diuinum numen ſceleribus prætenditur: nihil æque reipublicæ exitiale, quam vbi nō patrio ſed externo ritu ſacrificatur. Itaque ab omni memoria, maxima imperia conſideramus, religionis diſſidio eſſe labefactata: dum ſciſſa in partes multitudine, à verborum altercatione ad aperta odia proceditur: ac vtraq; pars ſuas cogitationes armis tutatur. quod in præſenti accidit. Almohades enim pro ea auctoritate, quā nactus erat, ſectatoribus perſuaſit, Abdelmone Duce arma capere, atq; Almorauidum regnum euertere. illegitimum eſſe imperium, quod per vim eſſet conſtitutum Alauecinis ſublatis familia ex Fatima Mahometis filia maiori genus deducente. Præterea niſi Almorauidum imperio excuſſo, quas amplexi eſſent de religione opiniones curſum tenere non poſſe. impios eius gentis conatus iniuriis omnibus eſſe vindicandos. Itaq; arma capere conſtituunt. verum cum bello ſtrenui non eſſent, initio Albohalis Regis armis, acie ſuperati ſunt. ceſſit virtuti multitudo. breui tamē reparatis viribus bellum inſtauratum. neque prius conſtiterunt, quam victis Almorauidibus Regem Albohalim peremerunt. Abdelmon locum tenuit: eoq; Rege Almohadis ſectatores (vnde Almohadum appellatio) rerum potiti ſunt. iura & leges commutatæ: verſoq; Africæ ſtatu, animum ad Hiſpaniam adiecerunt. Tumertus quidem in Africa ſubſtitit. ne hoſtibus ſe commouendi facultas eſſet, prouidebatur. Abdelmon nouus Rex, & Almohades vates, cum lectiſſimis copiis in Hiſpaniam tranſmiſerunt, non hoſtili animo ſtatim, quia non deſperabant gentis voluntariam deditionem: verum ſi morarentur ſpem ſibiq; priuatim conſilium caperent, nihil eorū, quæ pati aut timeri poſſent, prætermiſſuri. Haud ægre Mauris quicunq; ſupererant in Hiſpania perſuaſum eſt, vt tempori inſeruirent: nouaſque de religione opiniones & ritus populariter admitterent. quod tanto ſtudio factum eſt tantoq; tum veteris ſuperſtitionis, tum Chriſtianæ religionis odio, vt quęcunque priores Reges conſtituerant, immutarent ipſi, atq; inuerterent: & Chriſtianorum reliquias, qui Mauris confuſi velut aſtra inter noctis tenebras micabant, & vulgo Muzarabes dicebantur, omnibus cruciatibus cogerent veterem religionem abdicare. Multi ad Chriſtianos fuga elapſi. In hoc numero Clemens Hiſpalenſis Præſul Talaueram delatus in eo oppido diu vita propagata deceſſit, vir ſanctus, ac Arabicæ linguæ in primis cognitione præſtans. Alii non pauci malorum mole oppreſſi victoribus morem geſſerunt: prorſus vt ab hoc tempore, pauci inter Mauros eſſent nomine & profeſſione Chriſtiani. Operæpretium factum erat Mauris

Hispanis sub imperium adiunctis. Christianos de finibus lacessere tum quidem visum non est, terra marique potentes: sed potius redire in Africam, vbi præcipuæ factionis vires. Almohadi post reditum breui defuncto, prope Marrocium regni sedem, sepulcrum magnificum iussu Regis extructum: quod delusa multitudo, ficta sanctitatis specie famaque, religionis ergo frequentare cœpit. Venere in Hispaniam Almohades salutis anno
1150. millesimo centesimo quinquagesimo: imperii Arabum quingentesimo quadragesimo quinto. Rodericus Præsul sex minus annis ait in historia de Arabibus extrema: vitiosa proculdubio annorum ratione.

Garsias Rex Nauarræ mortuus. CAP. II.

QVo anno Almohadibus Alfonsum Imperatorem obuiam processisse inuenio, vastatisq; Bęticę agris Cordubam obsedisse Abdelmone reuerso in Africam (sic suspicor) Garsias Rex Vasconum prope Lorcam ditionis oppidum, equi casu in venatione afflictus ad rupem, atque extinctus est, vndecimo Kalend. Decembris, ipso D. Ceciliæ profesto die: cum Stella Pompelonem festinaret, ciuibus haud ita magna de caussa iratus, atque in vindictam præceps. regnauit annis sedecim. filios reliquit Sanctium, qui continuo in regno successit, insignia atque infulas regni sumpsit Pompelone in æde maxima, quo loco patris corpus sepeliendum curauit: Blancam Imperatoris nurum: Margaritam, quæ Guillelmo Regi Siciliæ nupsit, cui Malo cognomentum fuit. Garsię mors Principibus aliis nouorum motuum opportunitatem præbuit. Raymundo præsertim Barcinonensi, & Alfonso Imperatori: tametsi tot vincula affinitatis extabant. Sed nimirum Reges pluris imperia faciunt, quam humanitatis, & modestiæ laudem neque quid de ijs fama loquatur, præ cupiditate dominandi pensi habent: præsenti potentia cogitantes extingui etiam posse sequentis æui memoriam. Ii ad Tudelinum Nauarræ oppidum prope Aquas calidas conuenientes (affuit etiã Sanctius, iam dudum à patre Castellæ Rex renunciatus) fœdus sanciunt his legibus: Vt quæ Castellæ recenti memoria ablata erant Alfonso, quæ Aragoniæ Raymundo cum fide redderentur. Antiquam ditionem Vasconum, vbi iunctis viribus nouo Regi dempta esset, æquis partibus diuiderent: vt quis cuiq; locus opportunior esset. Pompelo nominatim Raymundo, Stella Imperatori cederent. Tudela communi imperio atq; vtriusq; auspiciis, diuisa in partes, gubernaretur. Raymũdus pro ijs oppidis & vrbibus, quæ in Vasconibus quæsitæ essent, Castellæ stipendiarius esset, Sanctii & Petri Aragoniæ Regum repetito fœdere. Additum præterea, vt quoniam de bello sacro præcipua cura erat, Valentia, tractusque terrarum Dertusa & Sucrone comprehensus, præterea Murcia, cum Mauris essent erepta, Aragoniis cederent tanquam beneficiariis Castellæ Regum. Additum à Regibus iusiurandum. dextræ inter se contactæ. fidei acceptæ datæq; sanctissimum vinculum more gentis id est, Nauarrico bello inchoando tempus definitum post finem Septembris, cum fœdus vigesimo septimo Ianuarii die percussum esset. quod turpe incœpto, exitu inane fuit: cum nouus Rex eius rei fama vulgata nihil de sua comparatione omisisset: tametsi ætate minor erat, externo præsidio non magis quam suorum beneuolentia munitus: in quo patrem superauit, subditis grauem, inuidiosumq;. Inter Vasconum proceres Latro Gueuara antiqua nobilitate Aiuaris regulus, præcipua auctoritate erat: qui quod cæteros opibus & potentia facile superaret, princeps Nauarræ dictus est. Imperatorem & Raymundum aliæ curę distinuerunt, ne toto impetu in nouum bellum irruerent. Aragonii quidem, incursionibus Vallem Roncalem infestam habere cœperunt: Castellæque copiæ Vascones finitimos. vtriq; haud magno operæpretio: cum Raymundus Narbonem petiisset aduersus Trencauellum Carcasonis Vicecomitem, quẽ ad officium perduxit, Carcasone & Rhutenis datis stipendiarii nomine mense Nouembri. Alfonsus Imperator nouis affinitatibus cum Ludouico Rege Galliæ ineundis distentus erat. Is enim Eleonoram Pictauiensem Comitem, ex qua duarum filiarum pater erat, repudiauit. Eleonoræ locum Alfonsi Imperatoris filia Elisabetha nomine (alii Constantiam vocant) tenuit Ludouico Regi toro iuncta. Imperator ipse Ricam eodem tempore duxit Vladislai Poloniæ, quæ veteris Sarmatiæ pars est, Ducis filiam ex Berta sorore Othonis Frisingensis Episcopi, vti Radeuicus ait. In tanta nuptiarum lætitia, armis locus esse non poterat: & Francorum fœderati Vascones erant: atque ex ea re Imperatorem æquiorem esse redditum arbitramur: auertiq; animo cœpisse ab eo bello, quod amicitiæ leges, & iudicia hominum damnabant. & Sanctio Vasconum Regi propter eximiam in minori ætate indolem passim fauebatur. Ad hæc Alfonsus æquitatis cultor egregius alioqui erat, insolentiæ omnis osor: quod illustri ad memoriam exemplo, per hæc tempora declarauit. Miles quidam loco nobili

bili ex eo numero, quos vulgo Hispani Infansones vocant, in Calæcia regionis longinqui-
tate & temporum perturbatione confisus, rusticum quendam bonis omnibus spoliauit.
monitus à Rege, atque prouinciæ Prætore, vt damna reponeret ei qui pertulerat, obtem-
perare contempsit. Dissimulauit in præsentia iram Rex: & cæteris rebus prætermissis, pri-
uati habitu, quo res occultior esset, Toleto in extremam Calæciam delatus militis ædes ob-
sedit: fugientemq; supplicii metu cõprehendi, atq; præ ipsis ædibus, laqueo suspendi man-
dauit. Eo facto auctoritatem Rex innocentiamq; sanxit: ille væcordiæ, atq; superbiæ me-
ritissimas pœnas dedit. Strenuum Principem neq; pace neq; bello cessantem. qui repetito
sacro bello Gienniũ hoc anno obsedit. Proximo millesimo centesimo quinquagesimo se- 1152.
cundo Guidixium, quæ Bæticæ vrbs veteribus Acci fuit. Petronilla Aragoniæ Regina fi-
lium edidit Raymundum patre superstite nominatum, Alfonsum eo defuncto. Sub ipsum
partum Aprilis die quarto testamentum condidit, in quo ventri paternum regnum relin-
quebat, si mascula proles nata esset: sin fœmina, memorabili exemplo Raymundum virum
substituebat hæredem. Episcopi, Guillelmus Barcinonensis, Bernardus Cæsaraugustanus,
Dodo Oscensis, aliiq; viri principes eius testamenti procuratores designati. In quo nomi-
natim cauetur, regnum se hæredibus immune relinquere, vt Alfonsus patruus tenuerat,
fœdere, quod cum Castella nuper ictum erat, rescisso scilicet. Petrus Atarius Borgiæ regu-
lus eodem tempore defunctus est, atq; in Veruelæ cœnobio, quod ipse condiderat, sepul-
tus nõ procul Cęsaraugusta. Borgia Regi cessit. Templariis quibus à Petro data erat, Am-
bela aliaq; oppida eius permutatione abs Rege concessa. Aragoniis armis omnia oppida,
quęcunq; ad Sicoris & Cingę ripas in Maurorum ditione erant, aut vi aut voluntate expu-
gnata. Arces pręterea Tarraconem inter, & Dertusam in saltuosis & impeditis montibus
positę, aditu q; adeo & expugnatu difficiles, ęgre quamuis in Regis potestatem venerunt.
Pręterea Mirauetum ad Iberi ripam munitissimum oppidum, quod Templariis, vt ditione
pręsidioq; tenerent, datum est. in ijs bellis Vrgelię Comitis, Raymundiq; Moncadæ, atq;
Pontii Hugonis Emporiarum Comitis, qui ipso anno defunctus est, pręclara opera extitit.
Dertusæ pars tertia, quæ Genuensibus cesserat ex fœdere quo tempore capta est, abs Rege
auro redempta. Quibus rebus Raymundi nomen celebre tota Hispania, sed & apud exte-
ras nationes esse cœpit. Tametsi ipse ingenii modestia, an quod Aragoniæ regnum dotale
esset, Regis nomine per totam vitam abstinuit, Principem modo Aragoniæ se nominans:
eaq; appellatione contentus, rerum summam bello paceq; solus administrabat. Omnino
ex hoc tempore vetera Regũ Aragoniæ insignia Barcinonensiũ Comitum mutata insigni-
bus sunt. ea fuerunt quatuor fasciæ rubræ clypeum aureum, paribus ad perpendiculum
interuallis distinguentes. Sanctius qui in Lusitanię regno Alfonso patri successit, natus est
Nouembris die vndecimo Conimbricę, qua in vrbe Regina libenter moram trahebat. ijs
natalibus annus millesimus centesimus quinquagesimus quartus insignis maxime fuit: 1154.
pręterea Ludouici Regis Gallię in Hispaniam aduentu.

Ludouici Galliæ Regis aduentus. CAP. III.

INCESSERAT Ludouicum Regem Gallię, cui Iuniori cognomen fuit, cupido viden-
di Hispaniam, inuisendi socerum. longinqui itineris idonea caussa quęrenda erat opti-
ma visa est; se ad Compostellam voti religione exoluere, quod priori tempore nuncupa-
rat. Hæc palam: nam ex arcano alia suberat causa, (vt Rodericus Præsul est auctor, nam
apud scriptores Francos de hac re mirum silentium) perscrutandi cognoscendique præ-
sentem, an vxor legitimis nuptiis esset procreata: delatores enim homines mali, quales
aulæ Principum multos habent, Regi confirmarant, Reginam furto conceptam à patre,
atque ex ea re violari imminuique maiestatem. non ingratis hæc auribus accipiebantur.
Eleonoræ exemplo, repudii faciendi occasio quæri videbatur: cum duarum filiarum &
ipsa mater, virilem prolem non peperisset. Nam Ludouici filius Philippus cognomento
Augustus, Alisa natus est Blesensis reguli filia: quam duxit tandem Elisabetha defuncta.
Socer Imperator rei totius ignarus, vtroque filio & Vasconum Rege Sanctio stipatus, ge-
nero obuiam Burgos vsque processit. Confluxerunt ex vniuersa Hispania, ex propin-
quis, ex vlterioribus, ex longinquis, ex vltimis oris tum proceres tum magna multitudo
mortalium, tot Reges sub eisdem tectis visuri. Quidquid decorum magnificumque erat
proferebatur, quasi se Hispania Francis, apud quos inopiæ fama laborabat, ostentare cu-
peret. Hoc apparatu Compostellam itum est: votisque rite persolutis Toletum festina-
tum: quo ex vtraque gente, Mauris & Christianis, qui imperio parebant, conuentus indi-
ctus erat, amplioris potentiæ scilicet ostentandę causa. Affuit Raymundus Aragonius cum

ſplendidiſſimo comitatu. Tantæ multitudinis, quanta nunquam in vrbe regia ante fue-
rat, ſed & procerum cultum & elegantiam Ludouicus Rex contemplatus, prætereа rei
pro qua venerat veritate explorata: negauit ſe curiam ſplendidiorem in Europa atque A-
ſia, quas prouincias præſens obierat, quo tempore ſacram expeditionem ſuſcepit, elegan-
tioremq; vnquam vidiſſe. gratiaſque pro diuino munere agere dixit, quod Alfonſi filiam,
Raymundi Aragonii ſorore genitam vxorem haberet. ludi magnifice editi, donaque ho-
ſpiti Regi oblata: ex quibus Carbunculum tantum inſigni magnitudine & pretio accepit,
cætera remiſit, lætuſque in patriam rediit, proſequente Raymundo Iaccam vſque: vbi re-
gio apparatu & omni ſignificatione lætitiæ acceptus eſt: vt Aragoniæ hiſtoriæ teſtantur.
Iunii menſis die vigeſimo octauo Vrgeliæ Comes obiit. is Petri Anſurii nepos fuit: & à lo-
co vbi educatus eſt ſimul diſtinctionis cauſſa Armengaudus Caſtella nuncupatur. San-
1155. ctio Caſtellæ Regi ex Blanca vxore conſequenti anno milleſimo centeſimo quinquage-
ſimo quinto, tertio Idus Nouembris, die Veneris, vti annales Toletani aiunt, filius natus
eſt Alfonſus nomine, in ſpem auiti paterniq; regni. Actum quidē in Tudelini fœdere erat,
de Blanca repudianda, cum nondum viro matura eſſet: verum æquitatis leges, viri amor,
puellæ innocentia vicerunt. Excepit bellum in Galliæ Narbonenſis parte, cui Prouinciæ
nomē eſt. Hugo Baucius & fratres, Raymundi filii à Conrado & Friderico Imperatoribus
Germanis diploma abſtulerant, quo omnia quę Gilbertus Comes auus poſſederat, illis cō-
cedebantur. Eo diplomate innixi, Prouinciā omnem ſibi arrogabant: & Trencataio op-
pido munito omnia circum infeſta habebant. Raymundus de fratris filio ſolicitus: cum
validis copiis eo profectus, Bauciorū audacia coercita, breui eos ad officium pertraxit. Ia-
cinctus Cardinalis ab Hadriano tertio Pontifice Maximo in Hiſpaniam Legatus, eccleſia-
rum controuerſias, ſtatumq; componebat: Ioanneq; Præſule Toletano agente pro Toleta-
no Primatu aduerſus Compoſtellanos Bracarenſeſq; Anagari pronunciauit. Iacincti lega-
tio cumprimis hac tempeſtate fuit nobilis. Quo tempore Ludouicus Galliæ Rex Toleti
erat, mētio incidit D. Eugenii, primi Archiepiſcopi Toletani: cuius cineres in templo Dio-
nyſiaco fuiſſe, paulo ſuperius dictum eſt. Petebant vt ſacra pignora in Hiſpaniā mitteren-
tur. Graue id Francis videbatur. impetratum tamen vt mitteretur pars. Quod Ludouicus
in patriam reuerſus cumulate præſtitit, eius cœnobii Abbate ad ſocerū legato cum dextro
Martyris brachio. Alfonſus, filii Reges, proceres, populus & ſacrati viri Toletū appropin-
quanti obuiam cum ſuppliciis proceſſerunt: Imperatoreq; & vtroq; filio ſuccolantibus te-
cha ad templū maximum delata, atq; in ſacrum ærarium illata, Februarii menſis die duo-
1156. decimo, anno ſalutis milleſimo centeſimo quinquageſimo ſexto. Reliqua ſacrati corporis
oſſa Philippo II. Hiſpaniarum Rege curante, Petri Manrici Canonici Toletani diligentia;
qui ea de cauſa ad Carolum nonum Galliæ Regem legatus eſt, poſt quadringentos nouem
annos, menſes nouem, & dies ſex, pari pietatis exemplo, pompa & apparatu, qualem noſtra
ætas non vidit, in idem templum regiamq; vrbem relata ſunt.

Alfonſi Imperatoris obitus. CAP. IIII.

PRINCIPVM congreſſu ciuiles motus cepiſſe finem videbantur: intercepti tamen
Nauarrici regni iniuria, Raymundi Aragonii animum altius occupabat, quam vt pla-
cari facile poſſet. Alfonſum Imperatorem fatigat, vt Tudelini fœdere inſtaurato commu-
nibus vtriuſque armis Sanctius Rex Vaſconum communis hoſtis petatur. fidei datæ, &
neceſſitudinis pignus nuptiæ eſſent Sanctiam inter Imperatoris ex Rica vxore filiam, &
Raymundi filium. tum quidem pactæ tantum ob immaturam vtriuſque ætatem. Eo fœ-
dere Sanctius & Ferdinandus Alfonſi filii comprehenſi. Alfonſus pacis arbiter, quam
belli concitator eſſe malebat in Vaſconum Regem propenſior: vnde par ſpes oſtendeba-
tur alterius filiæ Beatricis nomine ex vxore Berengaria, ipſi connubio collocandæ. quod
factum deinde eſt: & tunc oblatum, contemnendum non erat. Itaq; variis tergiuerſatio-
nibus diem ex die ducere, atq; aliam ex alia moræ cauſſam nectere, ne arma vt erat conſti-
tutum cum Aragoniis coniungeret. Maurorum conatibus, priuſquam Almohadum im-
perium in Hiſpania tempore confirmaretur, occurrendum dictitabat. & Abdelmone de-
functo Iuzephus eius filius vaſto vir animo, magno rei militaris vſu, rebus in Africa compo-
ſitis, cum ſexaginta equitum millibus, maiori multo peditum numero a Mauris Hiſpaniæ
euocatus traiecerat in Hiſpaniam, genti præſidium vindexq;, terror noſtris ingens. Ray-
mundū ergo Aragonium, qui iuſto exercitu conflato in Vaſcones irruere parabat, precibus
fatigatum compulit, ne ante Martini ferias bellum inchoaret: fœdus tantum noua iuriſiu-
1157. randi religione Toleti confirmatū menſe Februario, anno milleſimo centeſimo quinqua-
geſimo

gesimo septimo. moram eam Raymũdus æquiori animo tulit, quod eodem tempore Gallici motus Narbonem ipsum vocarunt. Hermengarda eius vrbis Vicecomes finitimorum armis fatigata compulsa est se & ditionem Raymundi auunculi in fidem contradere. Auctor consilii Berengarius Archiepiscopus Narbonensis ipsum Perpinianum prosecutus est, relicta Gallia. Alfonsus Imperator, verso in Mauros animo, vtrunq; filium, Præsules & proceres ex vniuersa ditione euocauit, magnoq; exercitu conflato in Bęticam irruit. Agri vastati. oppida incẽsa. prędę omne genus abactæ. Misera erat ea Hispanię pars hac tempestate, vtriusque gentis audaciæ iniuriæq; opportuna. Biatia, quæ vrbs ad Mauros redierat, Illiturgis, & Quesada sub imperium missæ. & cum æstatis ardores locis natura grauibus fatigarent, certus redeundi in patriam, Sanctium Castellæ Regem captis vrbibus pręfecit: ne quod toties acciderat, ad Mauros redirent. Pars copiarum multo maxima cum Sanctio relicta. ipse cum Ferdinando filio, & reliquo exercitu retro rediit. In ipso itinere ipsoq; Castulonensi saltu morbo tentatus est. cuius vim cum ferre diutius non posset, corpore tantis laboribus fracto, præterea ætate grauis, ad Fresnedam oppidum sub quercu tentorium erigi iussit. quo loco à Ioanne Præsule Toletano confessione atque Eucharistia procuratus extremum spiritum edidit, mensis Augusti die vigesimo primo. annos vixit vnum & quinquaginta, menses quinque, dies vnum & viginti, longiori æuo dignissimus. nihil eo iuuene sanctius, nihil iustius viro, fortius, modestius vidit Hispania. Regnauit annos circiter quinque & triginta. Imperii nomen & maiestatem duobus & viginti annis, & mensibus sex tenuit: vir omni laudum genere cumulatus, gratissima ad posteritatem memoria, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem.

Sanctius & Ferdinandus succedunt. CAP. V.

SANCTIVS & Ferdinandus defuncti filii, par iuuenum lectissimum, quibus finibus pater designarat, imperium diuiserunt. Legionis regnum & Calecos Ferdinandus tenuit. Castellam & contributas prouincias Sanctius natu maior. vterq; pace bonus est habitus, bello strenuus, prorsus vt paternarum virtutum indolem certatim ęmulari viderentur. Sanctius colligenda populi beneuolentia fratre superior erat, ingeniiq; benignitate: vnde & quoniam immatura mors fuit, Desiderati cognomẽ tulit. Ferdinandus enim aliorum criminationibus aures accommodando procerum studia alienauit, natura suspiciosus: qui morbus, nisi ratione coerceatur, in perniciem vertitur. Itaq; cum fratri non satis fideret, priusquam patri esset parentatum, Legionem accurrit, ad cernendam regni hęreditatẽ. Sanctius contra patris morte cognita citato cursu Fresnedam delatus Pręsulibus, atq; proceribus prosequentibus, defuncti patris funus Toletum intulit, regio apparatu sed & totius populi lacrymis celeberrimum. In eius vrbis templo maximo tumulus est defuncto excitatus. Interea Sanctius Vasconum Rex, cui cum ætate propter amplitudinem rerum gestarum, atque eruditionem ingenii Sapientis cognomen accessit, occasionem venisse existimans iniurias vindicandi, collecto suorum exercitu, quem ad resistendum comparauerat, prædabundus Burgos vsque penetrauit. Satis profectum erat ad tuendam nominis existimationem: cum vltro lacesseret, qui vix par fore tantorum Regum conatibus credebatur. ipse rei argumento, insignem gestabat in clypeo rubro fasciam auream, duobus hinc inde leonibus, irrrito scilicet conatu & spe. Itaque pari velocitate se in patriam retulit. Mauri Bæticæ oppida proximo bello parta, cum Sanctii præsidio destituta essent, continuo occuparunt. Vtriusque conatibus occurrendum erat. Vasconum Regis primum audacia castiganda: ne iniuria dissimulanda maiestas imminueretur. tametsi Sanctius nouus Rex ad pacem quam ad bellum propensior erat. Bellum magnis delectibus comparanti commodum accidit, Pontium Mineruæ Comitem inter Legionenses proceres facile principem, Alfonsi Imperatoris Armigerum, iniuria à Ferdinando Rege violatum, bonisque euersum relicta Legione, se ad Sanctium contulisse. Magna erat opinio virtutis, maximus rei militaris vsus. Sanctius componendo reipublicæ statu districtus erat. itaque Comes benigne acceptus, atque iniecta spe restitutionis, Vasconum bello Dux pręfectus est. Numerosus exercitus adiunctus: cum quo per Viruescanum agrum in Riuogiam peruenit. Non procul oppido Bagnario planicies extat, Vallispetræ nomine. eo loco acie dimicatum. Vascones ad hunc modum ordinati. Lupus Harus in primo agmine, Latro Gueuara in postremo curabant: Rex ipse Sanctius mediam obtinebat aciem. Castellæ copiæ vt numero, sic virtute superabant: instructaq; acie dimicare cũ hostib. non dubitabãt. pari impetu concursum est. Castellani loco moti primũ deinde prę lii fortuna conuersa, Vascones victi sunt. fuga fœda. cædes minor quã pro tanta victoria. vicina oppida & arces multis perfugium præbuerunt. Malo fuit Francorũ auxilia non expe-

ſtaſſet: quorum ſuperuentu Rex animo confirmatus, rurſus prælii fortunam experiri non eſt veritus. eodem loco iiſdemque veſtigiis pugnatum. perculſi priori clade Vaſcones, facile à victoribus victi profligatique ſunt. capti, nobiliſſimus quiſque, quos benigne Pontius habuit. non cum captiuis & calamitate bellum gerere, ſed Regis tantum temeritatem vltum veniſſe dictitans eos dimiſit. Quæ humanitas magnam illi laudem conciliauit: præſertim cum non Vaſcones tantum, ſed & Francos liberos abire iuſſiſſet. Parta victoria Burgos cum rediiſſet, Rex militum virtute collaudata ſingulos, prout cuiuſque meritum virtuſque erat, donauit. Ante omnes Pontium Ducem omni genere laudis honeſtauit: tanta propenſione animi, vt eius reſtituendi in patriam atque ditionem ſtudio, vt erat pollicitus, victrices copias ad S. Facundi oppidum promouerit, certus niſi obtemperaſſet, cum Ferdinando fratre bello decertare. cautior ille, eo ad fratrem inermis venit. mutuo colloquio offenſiones deterſæ: cum Ferdinandus non modo Pontium Comitem reſtituere polliceretur, ſed maioribus cum honoribus cumulare: ſeque paratum eſſe diceret in fratris verba iurare. in eius clientela poteſtateq; fore. quod Sanctius ſuccedente poſt iram humanitate, vt fere fit contentione ſublata, paſſurum negauit, Imperatoris filium cuiuſquam Principis imperio obnoxium reddi.

Calatrauæ militia inchoatur. CAP. VI.

CALATRAVA oppidum loco munito in Oretanis ad Anam flumen ſitum, quo tempore ereptum eſt Mauris, Templariis militibus, quorum magna erat opinio virtutis, muniendum cuſtodiendumque datum eſt: vt arcis inſtar eſſet, ad barbarorum incurſus arcendos. ij quod Mauros ſtudio elatos magno numero obſeſſum venire nunciabatur, defenſionis ſpe abiecta oppidum reddiderunt. neq; erat inter proceres qui aut vltro nomen profiteretur: aut ea de re abs Rege appellatus ſuo periculo oppidum defendendum ſuſciperet. Duo Ciſtercienſes monachi, quo res aliæ in curam euocarant, Toleti eo tempore moram trahebant, Raymundus Fiterii ad Piſoricam Abbas (errant qui hanc laudem ad Fiterii cœnobium ablegant, quod in Vaſconibus non procul Tudela ſitum eſt, cum conſtet conſequenti tempore fuiſſe extructum) atq; Raymundi ſocius Dieghus Velaſquius. Is vetus antea Alfonſi Imperatoris miles, multisq; bellicis operibus clarus, rerum deinde humanarũ contemptu monachũ induerat: & vt erat magno animo, monẽdo, ſuadendo, hortandoq; cunctantẽ, effecit vt oppidi defendendi curam in ſe Abbas ſuſciperet. Conſilium ſpecie temerarium erat: re numinis inflatu conceptũ, (ſic arbitror) nam contra tantas difficultates ratione ſatis prouideri non poterat. Ea res Regi primum grauiſſima fuit, deinde Ioanni Præſuli Toletano mœſtis antea, atque conſilii inopibus in tanta reipublicæ difficultate. Ioannes etiam, quoniam in eius ditione Calatraua ſita eſt, pecuniam de ſuo ſuppeditauit: atq; pro concione tum nobiles tum populares permouit, vt ſe Abbate ductore diſcrimini offerrent: ne in tanto periculo rem Chriſtianam deſerere viderentur. quanto ſibi, & rei familiari minus parcerent, tanto tutiores fore. amiſſo eo oppido, quod inſtar propugnaculi eſſet, incendii flammã in ſingulorum fortunas inuaſuram. atq; hæc anno ineunte

1158. te milleſimo centeſimo quinquageſimo octauo gerebantur. Quo tempore, Rex vt præmium labori eſſet, Calatrauæ principatum cum ſubiecto agro dono dedit B. Mariæ ordinis Ciſtercienſis, atque eius nomine Raymundo Abbati & ſociis iure perpetuo. magna famæ in vtranque partem momenta fiunt, plerunque vero maioris. Itaque cum eius apparatus rumor percrebuiſſet, Mauri ſpe deiecti, an aliis rebus impediti Calatrauam non venerunt. Id felix fauſtumq; & bene ominatum initium eius militiæ fuit. nam pleriq; milites Abbatem ſecuti veſtem mutarunt, quam ille inſignem attribuit, eiuſq; formæ, quæ armorum vſum non impediret. Moxq; Toletum repetens Regem & ciues lætitia ex rebus geſtis compleuit. ex cœnobio autem, cui Præfectus erat, magnam pecoris vim adduxit: atque ex vicinis oppidis hominum viginti millia: quibus agri diuiſi oppidaq; Calatrauæ vicina, quoniam incolis vacua erant, domicilio deſignata. Ea diligentia Calatrauæ oppidum aduerſus omnem iniuriam egregie eſt munitum. Abbati Raymundo poſt aliquot annos defuncto, ad oppidum Ciruelos, vbi ſepultus etiã eſt, pro opera nauata honores à populo habiti: vſq; eo vt miraculis fulſiſſe creditus ſit, & in cęleſtium numero reponatur. Dieghus Velaſquius in multos annos vita propagata, Gumielę in D. Petri cœnobio obiit, ibiq; ſepultus eſt. Ab his initiis ſacram Calatrauæ militiam, in hunc quem cernimus ſplendorem perductam Alexander III. ſuo diplomate confirmauit, Garſia eius ordinis primo Magiſtro, anno milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto. Garſię ſucceſſit Martinus Pereſius, Martino Nunnius, Pereſius, Quignonius. his alii. Domicilium quod Calatrauæ primo collocatũ eſt, Ciruelos deinde

deinde, Buxedam mox, Corcolem deinceps & Saluaterram migrauit: Couos ad extremum Nunnio Fernando duodecimo eius militiæ Magistro. Sunt quidem minora alia eius ordinis domicilia aliis locis constituta, illud præcipuum. copiæ, auctoritas, multorumque oppidorum imperium eximia Regum liberalitate accessit. Quæ oppida emeritæ olim militiæ eius ordinis hominibus commendabantur, vt iis reditibus vitam honeste sustentarent: neque tamen posteris hæreditaria relinquebant. nunc rebus ab antiquo mutatis, aulicorum delitiis Regum ex libidine mancipantur. sic fere res humanæ à præclaro initio degenerare consueuerunt.

Sanctius Rex Castellæ obiit. CAP. VII.

INTEREA Raymundus Aragonius, Imperatoris morte existimans fœdus antiquum esse sublatum, ex quo Aragoniam citra Iberum vectigalis nomine obtinebat, ad Regem Sanctium se contulit. Naxama oppidum Regum colloquio designatum. Ibi in conspectu procerum, Ioanneque Primate adstante, de ea controuersia disceptatum est. Aragonius Cæsaraugustam, Calataiubam, aliaque oppida & vrbes ab omni Castellæ iure exemptas volebat. Id cum non esset impetratum, conuenit tandem, vt nullas arces & oppida Castellæ Rex eo tractu obtineret. Reges tamen Aragonii pro ijs vrbibus in eorum verba iurarent, venirentque ad regni conuentus vocati. præterea fœdus quod toties aduersus Regem Vasconum ictum erat, retractatum, sancitumque haud meliori successu quam antea. recens memoria superioris belli Sanctium stimulabat: Raymundum intercepti regni dolor. Colloquio dirempto, quod mense Februario habitum est, Aragonii Regem Vasconum bello petiuere. Castellæ arma, ne vt erat constitutum mouerentur, Regis & Reginæ continuatis funeribus effectum est. Regina Iunii mensis vigesimo quarto die extincta est, eius seculi anno quinquagesimo octauo. funus in Regum 1158. Nauarræ sepulcra Anagari D. Mariæ regio monasterio illatum. cui ipsa monasterio oppidum Nestarem ante paucos dies dono dederat: pro quo merito sacra quotannis hostia, die obitus anniuersario Reginæ manibus parentatur. Rex an dolore confectus, quem ex vxoris obitu concepit maximum, an alio morbo tentatus Toleti obiit pridie Kalend. proximi mensis Septembris, in ipso procinctu belli sacri, quod collatis vndique auxiliis & copiis supremo conatu comparabat. prope patris sepulcrum eiusdem vrbis templo maximo tumulatus est. Regnauit annum & dies vndecim, bello paceque clarus, maiorumque gloriam æquaturus si longior vita suppeditasset. incredibile sane sui desiderium reliquit: quod consequentes regni calamitates & motus accendere amplius visi sunt. Copiæ tamen, quas comparauerat, insigni cruce distinctæ, eoque Christiani nominis hostibus formidabiles, quamuis Rege defuncto in Bæticam penetrantes Iuzephum, qui Hispalim contendebat, ingenti prælio vicerunt cum magna impiæ gentis strage. Mauris eo periculo defunctus in alios Reges Mauros, qui parere imperio recusabant, conuerso impetu Valentiæ Murciæque Regem opprimere aggressus est: & eo à Raymundo Barcinonensi, in cuius clientela erat, ab iniuria defenso, Alhagium Emeritæ Regem bello fatigatum in deditionem accepit, paratum imperata facere, rebusque omnibus iuuare. Itaque Alhagii filii duo, Fadala & Omar Iuzephi copiis adiuti irruptione facta, in Placentiæ & Abulæ fines inuecti, verso mox in Talaueræ agr[illegible]s impetu, cum late terrorem ostentassent, graues præda atque Emeritam repetentes Abulensium copiæ ad Septem vada (loco id nomen est) consecutæ ductoribus Sanctio & Gometio Semeni filiis è præcipua Abulensi nobilitate commissa pugna victos atque fugatos, præda omni & captiuis spoliarunt. Strenui magnique ea ætate Duces fuerunt Sanctius Gometiusque. nam quarto post anno in eam Vectonum partem inuecti, vbi Serenæ agri sunt pascuis læti, multis abactis pecoribus, pugnaque victis barbaris, qui obuiam prodierunt, opima domum spolia retulerunt. Ex horum Ducum posteritate Veladæ Marchiones genus deriuant, opibus, clientelis, affinitatibus, ad hæc gratia Principum clari atque præstantes nostra præsertim & parentum ætate. Alfonsum filium quadriennem Sanctius Rex moriens Guterrii Ferdinandi Castrii curæ commendauit, quo ipse institutore olim adolescentiam formarat. proceres alios ipsorum fidei concreditas vrbes arcesque obtinere tandiu mandauit, donec Rex quindecimum ætatis annum expleffet. Vtrunque consilio haud salutari: sed futura fatis consilio prouideri non possunt: & salubriter sæpe constituta potentior fortuna discussit. Omnino male cogitantibus vires ad turbandam rempublicam datæ sunt: cęterique pari nobilitate proceres ęgre tulerunt reipublicę fastigium vnius humeris sustentari, Rege puero in eius potestatem tradito.

Noui motus in regno excitati. CAP. VIII.

INTER Castellæ proceres duæ familiæ erant hac tempestate, ditione, opibus & clientelis facile principes, Castrii Laræque reguli. Lararum prima diu vox fuit in conuentibus regni. Inter Castrios Guterrius, is cui Regis institutio est demãdata, præcipua pollebat auctoritate: quam longęua ætas & rerum gestarum magnitudo conciliabat. proximus erat Rodericus: qui quod frater prole careret, ipse quatuor filios genuisset, Fernandum, Aluarum, Petrum, Guterrium, & filiam vnam Sanctiam nomine, quę Aluaro Gusmanio nupsit, haud minori multo quam frater potentia & auctoritate erat. Laræ reguli Manricus, Aluarus, & Nunnius fratres ad Durij fluminis ripas amplas possessiones & oppida obtinebant. His omnibus pater fuit Petus Lara Comes, de quo commemoratum est, & ad Baionam occisum diximus, mater Aba: quæ cum prioribus nuptiis Garsiæ Cabræ Comiti nupsisset, illique peperisset Garsiam Aciam principatus hæredem: ex ea re trium fratrum potentia vehementer augebatur. Iniquo hi animo præ se ferre visi sunt, Guterrio Sanctii Regis pręiudicio pręlato suæ domus splendorem obscuratum. palam in circulis, clamque inter se conquerebantur, Castrios Reges esse relictos. id solum ex his quæ Sanctius imperasset, faciendum non esse: neque passuros se, vt vnius ad arbitrium reipublicæ status vertatur. neq; alium quam eum, qui ad eam spem genitus esset regnare, pertinaci contentione dicebant. Res ad arma spectare videbatur. Guterrius communis salutis caussa, insigni modestiæ prudentiæque exemplo facile adductus est, vt Regem in Garsiæ Aciæ potestatem contraderet, viri moderati quidem, cæterum simpliciori animo, quam rerum status videbatur desiderare: prorsus vt sumptus excusans, qui Rege educando faciendi erant publicorum vectigalium rationibus nondum satis explicatis, Manrico Larę fratri vterino, cuius rei caussa controuersia suscepta erat, Regem puerum educandum tradiderit. Guterrius eo facto datam fidem læsam expostulabat: Regisq; educandi ex testamento defuncti Sanctii, iura repetebat. irridebatur ab æmulis. arma haud obscure mouebantur. Ferdinandus Legionensis Rex eo dissidio, quo in partes regnum vniuersum trahebatur, prouocatus, sibiq; iniuriam factam dictitans, aliis ad regni Castellę procuratione vocatis, correptis armis in Castellæ fines irruit: ac pręsertim Durii tractum vastabat, vbi Laræ familia amplissimam ditionem habuit. Manricus & fratres, Ferdinandi metu Regem Soriam deducunt: vt longissime à belli discrimine abesset. Guterrio Castrio interea defuncto, sepultoq; ad Encas monasterio D. Christophori, Manricus Lara insolentior factus defuncti hęredes fratris filios poscere vrbes & arces ipsorum fidei contraditas. cum Rege puero regniq; procuratione sui iuris omnia esse facta. proferebant illi Sanctii Regis testamentum: negabantq; ante legitimam pueri Regis ætatem fas esse postulata facere. Guterrii corpus Manrici iussu exhumatum est tanquã proditoris, & maiestatis reum. Dati in controuersia iudices, pro Guterrii fide pronunciarunt: cum sit inhumanũ in vita functos sæuire. eorum iussu cadauer sepulturę redditũ. Interim Ferdinãdi Legionẽsis arma impune tota prouincia volitabant. nulla numero aut virtute insignis manus coibat, nullo duce, republica scissa in partes. Nullũ calamitatis genus erat, quod non paterentur prouinciales, nõ magis sensu pręsentium, quam impendentium malorum metu fatigati: vsq; eo vt Manricus ipse spe defensionis abiecta, & rerum suarum periculo prouocatus, in Ferdinandi verba iurare compulsus sit, regni procurationẽ & vectigalia in annum duodecimũ eius fore: Regẽ puerum eius se potestati traditurum. Hæc vt communi regni decreto rata essent, Soriam vbi Rex puer seruabatur conuentus indicti. Res periculo proxima, Nunnii Almexiri viri nobilis audacia, & virtute sustentata est: qui puerum cum ad patruum deduceretur, raptum de manibus, inuolutumq; pallio, quo tegebatur, ad S. Stephani arcem perduxit. Ferdinandi artes ea diligentia delusæ. Nam Larę fratres specie consequendi puerum à Rege digressi, maioris pręsidii causa puerum Atiensam deducendũ curarunt. suscepti consilii pœnitebat scil. Abulæ tandẽ vrbe firmissima ex longo errore fugaq; constitit: vbi eximia ciuium fide vsque ad vndecimum ætatis annum defensus est. Ab eo facto Abulenses veteri prouerbio fideles vulgo nuncupari cœpti. Ferdinandus spe sua delusus, qua Castellæ regnum spe & cupiditate complexus erat, atque ex ea re in furorem actus, Nunnio primum Laræ, deinde Manrico eius fratri violatæ fidei atque adeo proditę per feciales crimen imposuit. Innocentiam illi ne marte iudice, vt erat in more positum, defenderent, temporum perturbatione factum: ne si quid incommodi acceptum esset, res communes perditum irent. Conscientiam rerum gestarum fideiq; cultę erga Regem puerum, sin minus aliis, sibi certe satisfacere Ferdinãdo responderũt. Magna tota prouincia gratulatio erat, Rege puero patrui insidiis liberato. breui tamẽ ea omnis lętitia euanuit cũ vniuersa prouincia

Ferdi-

Ferdinandi armis fatigata, vrbes & oppida aut vi aut obſidione paſſim occuparetur: prorſus vt exigua regni parte dempta, quæ in fide pueri perſtitit, reliqua omnia victori cederent. Toletum etiam vrbs regia Ioanneſque eius vrbis Præſul, Ferdinandi partes ſecutus eſt, ob iram credo aliquam, aut tempori ſeruiens. Extant Ferdinandi Regis litteræ Atienſæ datæ Kalend. Februarii anno milleſimo centeſimo ſexageſimo ſecundo, Ioannis Archiepiſcopi ſyngrapha, inter alios proceres confirmatæ. præterea Auguſti proximi nono die Ferdinandum Regem Toletum ingreſſum ex annalibus Toletanis conſtat. Acceſſit ad has calamitates nouum à Vaſconibus bellum. Sanctius enim Rex cũ Aragonio ex magnis motibus pace facta, tempus veniſſe exiſtimans ſuperiores iniurias vindicandi, bello repetendi quæ à Caſtellæ Regibus erant ablata: in Riuogia, Viruescanoque agro correptis armis, delectuque ſuorum habito (& erant legiones robuſtiſſimæ, multiſque bellis exercitatæ, lectiſſimi proceres, in quibus Daualorum familia, in primis nobilis potenſq; vti eius ætatis tabulæ indicio ſunt) Lugrunium, Entrenam, Viruescam, aliaque iis locis oppida cepit. Nullus armorum finis erat, fœda rerum omnium facies.

Raymundus Aragonius obiit. CAPVT IX.

CASTELLA ciuilibus motibus iniquiſſimo tempore æſtuabat: cum tantum barbaræ gentis ſupereſſet in prouincia. Luſitanicis tantum & Aragoniis armis Mauri premebantur. in Bætica, vbi latius dominabantur, tranquillam vitam agebant: gentiſque nouæ imperium diuturnitate amplius confirmabatur. Quo tempore Italia non minoribus malis, diſſidiiſque vexabatur. Duo Pontificatum Romæ gerebant: & vterque ſe legibus creatum, æmulum vitio præ ſe ferebat: Alexander tertius patria Senenſis, Victor quartus domo Romanus. Hunc Friderici Ænobarbi, cui amiciſſimus erat, ſtudia ſubleuabant: Alexandrum maior Cardinalium ſaniorq; pars Pontificem renunciarat. verum cum Friderici conatibus impar eſſet, vrbes & oppida eccleſiæ bello occupantis, Guillelmi Regis Siculi claſſe vectus in Galliam aufugit: vbi eius diſſidii componendi cauſſa, concilium celeberrimum Turonis eſt habitum. Eadem tempeſtate Raymundus Aragonius fama rerum geſtarum ac perpetua felicitate nobilis erat: vſque eo vt Lupum Murciæ regulũ Maurum vectigalem haberet: Baucios in Gallia bello laceſſentes malis omnibus fatigaret, non tantum Prouincia, de qua controuerſia erat defenſa, ſed etiam triginta arcibus hoſtium ex ditione detractis. Trencataium municipium munitiſſimum vi expugnatum euertit,
anno milleſimo centeſimo ſexageſimo primo. eaque victoria Bauciorum vires penitus 1161
fractæ ſunt. Fridericus Imperator, qui hoſtibus fauere viſus erat, fœdere conciliatus eſt Ricam Alfonſi Imperatoris viduam, eiuſq; filiam Sanctiam Raymundus filio deſponſam, ex Caſtella in Aragoniam deduxerat. Ergo agente Imperatore ſancitum eſt, vt Rica (nam Friderici propinqua erat) Raymundo Berengario Prouinciæ Comiti nuberet. Aragonii, atque Prouinciales in Victoris pſeudopontificis verba iurarent. Friderici beneficio, non modo Prouinciæ principatum retinerent, Druentia vſque ad mare, Rhodanoque vſq; ad Alpes comprehenſum, ſed etiam vrbem Arelatum cum ſubiecto agro. Hæc vt firmiora eſſent conſtitutum, vt vterq; Raymundus, Aragonius & prouincialis Turinum in Italiam contenderent, Imperatorem conueniendi cauſſa. Dies colloquio deſignatus Auguſti
Kalendæ anni milleſimi centeſimi ſexageſimi ſecundi. In eo itinere oppido Sancti Dal- 1162
matii in ſubalpinis Italiæ Raymundus Aragonius morbo tentatus oppreſſuſque eſt, eius menſis die ſexto. Incommodiſſimo reipublicæ tempore Aragonii mors incidiſſe videbatur. tametſi Raymundus Prouinciæ Comes omnia pro quibus venerant, ab Auguſto facile impetrauit, cum præſens Turinum adiiſſet: in quo defuncti manibus ſe Auguſtus gratificari ait, quod Ricam Reginam honeſtiſſime habuiſſet, viduæ matronæ honori conſuluiſſet. Hinc Catalaunicis ſcriptoribus fingendi occaſio, Raymundum Aragoniũ in Germania Reginæ viduæ famã, cum probri inſimularetur, ſingularis certaminis periculo tutatum: pudicitiæ defenſæ præmium Prouinciæ principatum fuiſſe. Nos fidem hiſtoriæ ſecuti, rem, vt geſta eſt, narramus. Defuncti corpus in patriam delatũ in monaſterio Ripolis, vt ipſe moriens mandauerat, ſepultum eſt. Oſcæ regni conuentus habiti: teſtamentumq; Principis recitatũ, quod ore tenus nuncuparat. Ex eo Raymundus Alfonſi deſumpto nomine paterni principatus hæreditatem adiit. Petro, qui proximus ætate erat, Cerdania legata, Carcaſo, & Narbo, quo iure à patre obtinebantur. Sanctius natu minimus Petro ſubſtitutus ſubrogatuſque, ſi quid humanitus contigiſſet. De Dulci filia, quæ deinde Luſitaniæ Regina fuit, mentio nulla, ne de Berengario quidem Turiaſonenſi olim, & Ilerdenſi Epiſcopo, Montaragonis Abbate: quem Princeps ex impari matre genuit. Alfonſi ætas

nondum imperio matura, nam vix vndecim annos natus erat, matris Reginæ imbecillitas idonea nouatoribus visa est rebus turbandis. Impostor quidam male cogitantib. ducem se præbuit: cum se Alfonsum Regem eum esse ad populum affirmaret, quem ante annos octo & viginti, ad Fragam cæsum esse monstratum est: tædio rerum humanarum tandiu in Asia delituisse, multisque interfuisse bellis, quæ à piis aduersus barbaros in Syria illata erāt. Ætas longæua fidem multis faciebat, orisque lineamēta non prorsus absimilia. Vulgus fingendi auidum hæc ipsa in maius augebat, muliebre imperium à plerisque contemptū. magna ex eo impendebant mala: nisi Cæsaraugustæ comprehenso impostori gula laqueo fracta fuisset sub ipsa initia tumultus. ea merces commenti fuit. Proximo anno millesimo
1163 centesimo sexagesimo tertio, regni conuentus Barcinone habiti sunt. in iis conuentibus Petronilla Regina procerum suasu regnum filio de manu tradidit, annum iam ætatis tertiumdecimum attingenti. Raymundus Prouinciæ Comes, qui pro Rege patrueli tantisper Catalaunos gubernarat, procuratione relicta in patriam abiit, Bauciorum armis tumultuantem, vexatamq; . Aduersus eam familiam, se vt externis præsidiis muniret, cum Tolosæ Comite fœdus sanciēdum curauit, pactis nuptiis filiæ: quam vnicam habebat, cum
1166 Tolosatis filio. eius conatus mors oppressit, anno millesimo centesimo sexagesimo sexto. Quo tempore Gerundæ Rex morabatur: exemploque patris, atque procerum hortatu, se Prouinciæ Marchionem dixit. sic Friderici Imperatoris diplomate cautum esse disputabant, non Raymundo tantum Prouinciæ Comiti datum eum principatum, sed etiam Raymundo Aragonio & posteris. Hinc nouorum in Gallia motuum occasio materiaque.

Alfonsus Castellæ Rex regnum inuisit. CAPVT X.

MAGNA rerum in Castella immutatio facta est. prouinciales Legionensis Regis imperio fessi, Alfonsoque puero fauentes, vt natura cogebat & Sanctii patris grata memoria, litteris eum & nunciis solicitare non desistebant ad regni paterni sceptra capessenda. non defutura suorum studia: semperq; voto ab ipso stetisse: tametsi tempori cedere, inseruireq; compulsi externum imperium tulerant. Attigerat Rex vndecimum ætatis annum. proceribus in quorum potestate erat, ea ætas idonea videbatur, præsertim Aragoniorū exemplo prouocante. Eorū consilio & hortatu Abula profectus, regnum lustrare
1168 instituit, singulasq; vrbes adire, anno salutis millesimo centesimo sexagesimo octauo, (vt nonnulli disputant, nos ex hoc annorum numero biennium certa ratione detrahimus) neque fefellit spes. pleræq; tota prouincia vrbes & oppida, vt erant professa, Regi portas cupidissime aperiebant: pecunia commeatu rebusq; aliis omnibus iuuabant. Pauci initio Regem prosequebantur: Castellæ proceres nonnulli, qui aut in fide perstiterant, aut se illi denuo adiunxerunt. præterea cohors præsidiaria centum quinquaginta equitum: quos ciues Abulenses Regem comitari voluerunt. Exigua manus tantis rebus perficiendis, regnoq; recuperando: cuius partem proceres obtinebant, pars Legionensibus præsidiis occupata erat. Nihil in dissidio intestino celeritate tutius est. Regi omnia prona videbantur. Toletum ergo regni caput tentare placuit: quantumq; fidei in ciuibus esset experiri. nam Ferdinandum Castrium, in cuius fide erat, nihil pro sano facturum sperabant: cū negaret ante præscriptam à patre ætatem tempusque, vrbem cuiquam contradere fas fore: & alioqui tutelæ regiæ interceptæ dolor vrebat, regnique procuratio ab æmulis occupata. Stephanus Elianus eius vrbis ciuis primarius, in summo colle Diui Romani nomine templum, turrimq; coniunctam sua impensa extruxerat, ornatus præsidiiq; caussa, Ferdinando ex priuata contentione infensus, & ab eius consiliis auerso animo. Itaq; clam ex vrbe ad Regem profectus, eum dissimulato habitu ad non dubiam spem obtinēdæ vrbis in S. Romani turrim inducit. regia vexilla è turri explicata, Regemq; adesse populo renunciatum. repentina re ciues commoti ad arma concurrunt. alii Ferdinando fauebant, pleriq; Regis maiestate tenebantur: videbaturque, ni celeriter dissidium sopiretur, fore vti pars cum parte ciuitatis confligeret. verum quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, omnes ferme regiam auctoritatem secuti sunt. Ferdinandus desperata vrbis defensione, in tanta animorum inclinatione, vrbe egressus fuga Optam abiit: quod municipium ea tempestate, quoniam aduersus Mauros firmissimum propugnaculum erat, regniq; limes, loci natura & operibus munitissimum habebatur. Ciues periculo depulso, clamore, ac fauore Regi puero felix faustumq; imperium ominari, non ii magis, qui in fide perstiterant, quam aduersaria factio ad Regem accedere, manus deosculari: quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura adulandi studio facere. Stephano pro eo merito, honores abs Rege habiti. vrbis cura commendata. defuncto ciues in templo maximo in summa abside

equestrem

equeſtrem imaginem, retro altare maximum ponendam curarunt. Toletum Rex eſt ingreſſus ad ſeptimum Kalen. Septembris, die Veneris. Proximo Michaelis feſto die, Ioannes Toletanus Præſul obiit, malorum tædio victus, an ingraueſcente ætate. annos ſedecim circiter eam eccleſiam cum laude tenuit. Corpus ibidem ſepultum creditur. abdicaſſe quidam aiunt, vltroque abiiſſe epiſcopatu: de eoque explicant pontificiam legem ab Alexandro tertio Romano Pontifice latam, quæ lex eſt proxima de ordinationibus factis poſt epiſcopatum renunciatum. Succeſſit Cerebrunus pari vir animo prudentiaque: prima Alfonſi Regis ætate litteris informata ipſi gratus. Tarraconenſis Præſul Hugo Ceruellonius erat, Bernardi Torti ſucceſſor. Rex Toleto pacata, hortatore Manrico Comite aduerſus Ferdinandum Caſtrium egreſſus eſt. Optenſium ille copiis, quarum eximia fide vtebatur, adiutus obuiam regiis prodiit. ad Garcinaharrum oppidum octauo inde lapide ſigna collata ſunt. Manrici virtutis opinio ſingularis erat: cauſſæ regiæ acerrimus propugnator habebatur, (ſic ipſe præ ſe ferebat, tametſi opinio erat alieno nomine velle cunctis imperare) audax, callidus, promptus, & vt res eſſent prauus aut induſtrius. In congreſſu Ferdinandus cum ſibi ab eius viribus metueret, inſigni veſte depoſita pugnam inuaſit. Manricus per errorem toto impetu in equitem gregarium, quem quod paludamentum geſtaret æmulum eſſe credidit, delatus obtruncauit. ipſum Ferdinandi aſſecla certamine defatigatum, opportunumque iniuriæ adacto ferro peremit. Cæſo Duce, regii pars in fugam acti, pars in acie trucidati. dolo vulgato Nunnius Manrici frater, Ferdinandum proditionis lege accuſatum ad ſingulare certamen more gentis cum deinde prouocaret, viris ſanctis annitentibus controuerſia tunc quidem ſopita eſt: odium autem inter vtranque familiam altiſſime hæſit, cum magno ſæpe reipublicæ incommodo: cum vtraque pars priuatas cupiditates & contentiones rebus communibus anteponeret. Nec acerrimum tamen nec continens id bellum in præſentia fuit. plurimas ſane vrbes & arces ſuo ſibi beneficio fideque obſtrictas Ferdinandus retinuit. Rex eius euertendi conatu ſpeque deſiſtens, atque in aliam partem auerſus, vrbes & arces præſidiis vacuas ad ſuam ditionem reuocare non deſinebat. Ad hæc Zuritam arcem in colle arduo poſitam, cuius radices Tagus amnis alluit, propter loci commoditatem tentare viſum eſt. Lupus Arenius Ferdinandi Caſtrii Legatus præſidio obtinebat: appellatuſque de deditione Regis ætatem illegitimam, vt alii fecerant, excuſabat. fiduciariam operam obtinere ſeſe, atque in Ferdinandi verba iuraſſe: niſi eius permiſſu arcem tradere nefas arbitrari. neque permiſſurum vt reſpublica regiæ auctoritatis prætextu ludibrio eſſet, iis qui animi Regis & conſiliorum potentes erant, propter imbecillam ætatem. cum regii voluntate quidquam facturum Præfectum non ſperarent, vim adhibere placuit: vrgereque arcis obſidionem. in eam rem auxilia vndique conuocata. Lupus Harus Regis conſilio explorato, ex vltima Cantabria, vbi amplum imperium obtinebat, tametſi vocatus non erat, quod ipſum inter & Nunnium Comitem contentio eſſet ſimultaſque priuata, vltro ad Regem venit: atque arcem ſitu conſiderato, ea ſibi parte eo concedente ſumpſit impugnandam, quæ firmiſſima eſſe videbatur, & vnde maximum periculum imminere prouidebat. Cãtabrici id proprium generis & ſanguinis. Ducebatur obſidio. regii haud magnam ſpem habebant arcis expugnandæ. obſeſſi annonæ penuria laborare cœperant. Itaque ad fraudes conuerſi, deditionis ſpe facta Nunnium & Suerum Comites ea de cauſſa in arcem inuitatos admiſſoſque per fidem colloquii capiunt; ſperantes Regem eorum periculo commotũ abſceſſurum conatu oppugnandæ arcis, certe ad æquas conditiones venturum. In quo præſidium eſſe putarunt, ibi exitium fuit. Erat in regiis caſtris Dominicus quidam, oppido egreſſus, qua de cauſſa incertum, ſed egreſſus tamen. Is ſi pretium operæ ſit, arcem ſe traditurum pollicetur. Rex conditionem accepit. ſimulata ergo rixa Regis voluntate, Petro Ruizio ciui Toletano ipſo conſentiente vulnus inflictum. re patrata Dominicus in pedes ſe concitat: & fuga ſimulata à cuſtodiis in arcem admittitur. Lupus eum Præfectus, quoniam eius famulus erat, & ex nouo facinore heri gratiam amplius cõciliarat, ad omnia familiaria iura admittit venturi ſecurus. Proditor facinoris opportunitatem nactus, quo tempore barbam tondebat, hero obtruncato in caſtra continuo aufugit. oppidũ mox cæſo Duce, haud magna difficultate in Regis poteſtatem redactum facta continuo deditione. neque in milites, neq; in tecta ſæuitum. Dominico tantum oculi effoſſi: clarum id in proditores ſeueritatis exemplum fuit: tametſi vitæ neceſſaria ſubſidia, ne fides regia violari videretur, competenter tributa. quæ non multo poſt de geminato ſcelere glorianti, Regis iuſſu cum vita adempta ſunt. Milites victoria læti in patriam dimiſſi. Lupus Harus, cuius præcipuum decus erat, cum magno verborum honore collaudatus abiit: nam dona, quæ vltro offerebantur, conſtanti animo recuſauit, ærarii regii inopia quanta eſſet non ignarus.

Hunc memorant, in Riuogia Harum oppidum non procul Ibero condidiſſe. vnde ipſi & poſteris cognomen. Rex Toletum profectus eſt ad regni conuentus: ad quos proceres tota ditione vocati erant. vbi de reipublicæ ſtatu diſputatum, qui iniuria temporis vehementer perturbatus erat: de oppidis & vrbibus, quæ nondum deditæ erant, recuperandis. Hoc anno continuis imbribus inflati amnes. Toleti Tagus ſuperatis ripis ad D. Iſi-
1169 dori excreuit, die Februarii vigeſimo. Proximo anno milleſimo centeſimo ſexageſimo nono, quod raro contingit, ea vrbs terræmotu concuſſa ſexto Idus Februarii: anxiis ex eo ciuium mentibus, nouaſque præſagientibus calamitates.

Alfonſi Caſtellæ Regis nuptiæ. CAPVT XI.

FERDINANDVS Legionenſis Rex, Vrracam Alfonſi Portugaliæ Regis filiam ſuperioribus annis vxorem duxerat: vnde Alfonſus natus eſt is, qui patri in regno Legionenſi ſucceſſit. Vrraca ipſa, quod cognatione deuincta eſſet, à viro repudiata. Hæc via diſſoluendis coniugiis inuenta erat, oſtenſione inter coniuges nata. nondum enim interpretando ſibi quiſque leges de matrimoniis aptas faciebat, neque venia Pontificum ſoluebantur. Ex hoc repudio graues ſimultates inter ſocerum & generum exortæ ſunt. multæ vltro citroque clades acceptæ & redditæ. Ferdinandus cum vrbes & oppida ſuperiorum temporum iniuria vaſta inſtauraret, aut ædificaret denuo: Bletiſam prope Salmanticam Ledeſmiæ nomine indito: Granatam prope Caurium: præterea Beneuentum, Valentiam ad Ouetum, Villalpandum, Manſiliam Maiorigam: præter has perfugæ cuiuſdam Luſitani conſilio Ciuitatem Roderici, quæ olim Mirobriga dicta eſt, in regni finibus, qua parte à Portugalia dirimitur, extruxit inſtar firmiſſimi propugnaculi: vnde impetus Luſitanorum frangebantur, & omnia circum infeſta hoſti faciebat. Ab his initiis cœpta ſimultas in graues deinde inimicitias exarſit. vnuſque Ferdinandus duorum Regum arma prouocare ſuſtinereque non dubitabat, magno & excelſo animo: quamuis ſuauiſſimis moribus, ſimplici, liberali, mitique ingenio. Alfonſus Caſtellæ Rex ineunte ſalutis anno mil-
1170 leſimo centeſimo ſeptuageſimo Burgos abiit: vbi Caſtellæ conuentus habiti ſunt. In his conuentibus, quoniam Rex ætatis annum quindecimum attigerat, patris teſtamento legitimum, deſignatumque dedendis vrbibus, de ea re diſceptatum: magnoque procerum conſenſu bellum decretum, tum aduerſus proceres, niſi Regis voluntati obtemperarent: tum aduerſus Ferdinandum patruum, qui regni partem non exiguam præſidiis occupatam tenebat. & hoc quidem bellum propter alias difficultates diu dilatum eſt. Proceres ne perduellionis rei eſſent, arces & oppida, quoniam nulla cauſſa excuſabat, Regi tradiderunt. In primis Ferdinandus Caſtrius: tametſi Regis voluntati diffiſus, proceribus infenſis, & aduerſaria factione rerum potiente ſolum vertere conſtituit, atque patria publice abdicata, quod Hiſpanorum moribus receptum erat, ad Mauros confugere. cum dictitaret tolerabile exilium fore, præſertim innocenti, vbi nulla adiuncta eſſet turpitudo. effecturum ſe vt quem amicum habere nollent, hoſtem infenſum experirentur. Læſa ſæpe patientia mentes in furorem agit. & Ferdinandus multis iniuriis, vt præ ſe ferebat, violatus multa incommoda Chriſtianis inferre non deſiſtebat. Actum præterea in Burgenſi concilio de Regis nuptiis: quoniam ætas matura, & ſobolis regiæ procreandæ potiſſima cura erat. Henricus eo nomine ſecundus Angliæ Rex potentiſſimus imperio Andegauos & Nortmannos in Gallia, & Angliam Vniuerſam complectebatur: dotiſque nomine Eleonora vxor Aquitanos & Pictauos ad imperium adiunxerat, vt eſt ſuperius indicatum. Huius filia Eleonora lectiſſima puella regiis nuptiis, ſi patri placuiſſet, deſtinabatur. Alfonſus Aragoniæ Rex, propinqui Regis, ac ferme æqualis, inuiſendi cupiditate ad S. Facundi oppidum venit. ibi fœdus inter vtranque gentem factum. Reges ambo Iunio menſe dimidiato Cæſarauguſtam abierunt. Inde legatio honorifica in Galliam miſſa vxoris petendæ cauſſa. Legationis Princeps Cerebrunus præſul Toletanus erat. comitabantur Raymundus Palentinus, alii Præſules & proceres magno numero. Ii Burdigalam appulſi, vbi Regina Angliæ cum filia erat, facile rem pro qua venerant impetrarunt. Stipulatæ nuptiæ. puella miſſa in Hiſpaniam, deducentibus non modo proceribus, qui ab Alfonſo Rege miſſi erant: ſed etiam ad comitatum adiuncti ſunt Bernardus Burdigalenſis Præſul, aliique viri principes ex Gallia. Interea inter vtrunque Regem fœdus ſancitum eſt: quo ex fœdere vires vtriuſq; regni iungebantur aduerſus omnium Principum arma, vno Angliæ Rege excepto. nouæ id affinitati datum. fide vltro citroque confirmanda, vtrinque oppida in alterius poteſtatem tradita, vt obſidum loco eſſent. Aragonius Anagarum & Biguerram accepit. Alfonſus Caſtellæ Rex Hariſam & Darocam, ea quoque tempeſtate

Aragoniæ ditionis. puella Regi deſponſa Turiaſonem deducta: qua in vrbe, vt antea conuenerat, auſpice Aragonio Rege ſponſalia menſe Septembri feſta lætitia confecta. arrhæ nomine magna Caſtellæ pars ſponſæ data: Burgi, Medina Campeſtris, aliaque magno numero oppida. præterea quæcunque Mauris ablata eſſent media ex parte. Rex puellæ pulchritudine captus erat: & ætate nondum matura profuſæ liberalitatis laude priores Reges ſuperare velle videbatur. Lupus Rex Maurus Murciam imperio obtinens Caſtellæ Regi fœderatus erat. (nam & Toletum per hos annos veniſſe inuenio) Regi Aragonio aduerſus eundem irato, armaque expedienti, cum vectigal pendere recuſaret, quod Raymundo patri dare conſueuerat, promiſſum eſt barbarum regulum in eius poteſtate fore: modo Mazemutibus factioni inter Mauros Lupo infenſæ, opem ipſe ferre deſiſteret. Ruebat barbarorum imperium per hæc tempora in partes diductum: ac in primis Murcia vrbs inteſtinis ſæpe diſſidiis tumultuabatur. Digreſſo Aragonio Rege, Alfonſi Regis nuptiæ Burgis incredibili apparatu, & concurſu hominum celebratæ ſunt. Abulenſium militum cohorti, quæ eatenus præſidii cauſſa Regem ſecuta erat, peracta ſolennitate miſſo præmium fuit. ciuitati Abulæ, quod fidem difficillimis reipublicæ temporibus eximie coluiſſet magna atque illuſtria priuilegia abs Rege data. Hiſce rebus peractis Toletum itum eſt. Quo tempore Rex Aragonius Valerii Martyris, quondam Cæſarauguſtani Epiſcopi caput Rota vbi ſeruabatur, Cæſarauguſtam referendum curauit, Guillelmo Pereſio Epiſcopo Ilerdæ atque Rotæ in Regis gratiam concedente. Garſendis Bearnæ Princeps patre fratreque defunctis, maiorum exemplo in Regis Aragonii verba iurauit. ac nominatim inſtaurato fœdere cauebatur, ne cuiquam nuberet, niſi ex Regis voluntate. Epiſcopi Bernardus Oloronius, & Guillelmus Laſcarius eius nomine rem tranſegerunt. Quidam exiſtimant eam Guillelmo Moncadæ, viro in Catalaunis principi, atque Seneſcalo vxorem datam fuiſſe. quod quoniam certis argumentis confirmari non poteſt, malumus in aliorum id ſuſpicione relinquere, quam in hac narratione pro vero ponere.

Fœdus contra Petrum Aſagram. CAPVT XII.

INTER pacis ſtudia haudquaquam res bellicæ, ſine cura erant: ac Maurorum præſertim reliquiæ Aragoniis armis exagitabantur: vix vti eſſet vbi pedem tuto ponerent. In Edetania veteri ad Algæ fluminis ripas, Fauara, Maella, Freſneda, aliaque oppida ſecundo bellorum curſu barbaris erant ablata. ad hæc Caſpe validum ab Iberum municipium. Montis Idubedæ pars ſupererat in Edetaniæ & Celtiberiæ confinibus. nam locorum munitione confiſi Mauri, magno numero ſe in eo tenebant. noſtris propter locorum aſperitatem acceſſus erat difficilis. virtute difficultates omnes ſuperatæ: noſtrique ex iis locis hoſtes deturbarunt. Turulis oppidum in poteſtatem venit. Mauricum ea parte imperium Valentini agri finibus terminatum. Quo tempore Petrus Aſagra Roderici filius, (is Stellæ Princeps erat, vt eſt ſuperius indicatum) cum Lupo Murciæ regulo operam nauaſſet, eique vehementer eſſet conciliatus: vrbem Albarracinum in arduo atque præcipiti monte poſitam ad Tagi fluminis fontes, eius dono accepit. Vrbi quo maior eſſet auctoritas à Iacincto Pontificis Legato & Cerebruno Toletano Præſule, cui noua eccleſia eſt contributa, Epiſcopus datus Martinus nomine: cui deinde Epiſcopo Segorbium Innocentii quarti Pontificis Maximi, & Alexandri quarti ſucceſſoris conceſſu contributa eſt, quo tempore in Chriſtianorum poteſtatem eſt redacta Caſtellæ & Aragoniæ Regum animi offenſi Petro erant: cum Aragonius Albarracinum vrbem ad ſuam ditionem pertinere diſputaret, Petrus tanquam ſui iuris in nullius Principis verba iurare vellet. Caſtellæ Rex conquerebatur in Caſtellæ finibus arces aliquot à Petro occupatas. impotentis hominis ſuperbiam communibus armis atque auſpiciis edomandam videri. eo fœdere confirmando oppida vtrinque obſidum loco data ſunt. Aragonius Agredam, Cerueram & Aquilariam. Caſtellæ Rex Arandam, Borgiam & Arguedam accepere. Cautum præterea, vt Hariſa cum arce Regi Caſtellæ redderetur, vti ſuperiori fœdere continebatur, haud ſyncero animo. cum enim Nunnii Sanctii induſtria, Regis Aragonii iniuſſu reddita eſſet, magnorum diſſidiorum cauſſa extitit, tametſi alienati tantum animi ſunt: nec vltra verba proceſſum. Ex iis tamen diſſidiis Petri Aſagræ vires confirmatæ: cum neutris armis impeteretur, & Aragonius Rex, ſpreta Caſtellæ affinitate, quam pater pepigerat, ad externas nuptias reſpicere cœpit, miſſa ad Emanuelem Comnenum Imperatorem legatione, filiam vxorem expetitum. Erat præterea Aragonia turbata Hugonis Ceruellonii Præſulis Tarraconenſis caſu, quem iura eccleſiæ ſuæ tuentem Guillelmus Aquilonius peremerat anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo primo, Aprilis die vigeſimo ſecundo Roberti fi- 1171

lius is erat, qui Oldegarii Præſulis dono Tarraconis principatum quondam obtinuit: & propter virium imbecillitatem Raymundo Barcinonenſi Regis patri tradiderat, vectigalium parte retenta. Ex ea re Guillelmus filius maiores ſpiritus induens, quam pro præſenti fortuna, tantū facinus deſignare auſus eſt. Hugoni Petrus Tarrogius ſucceſſit Præſul Cæſarauguſtanus. Fuit is annus inſignis Thomæ etiam Cantuarienſis in Anglia ſimili de cauſſa cæde. Occiſi iniuria nomen Alexander III. Romanus Pontifex faſtis addidit. Ea religione in Hiſpania ſuſcepta Toleti in templo maximo, ſexto non amplius ab obitu anno, altare Thomæ nomine conſtitutum conſtat, Alcabonis prædiis à Nunnio Comite & vxore Theraſia in eius cultum attributis. quod Martyris ſanctitati, ſed & Reginæ eius gentilis gratiæ datum fuiſſe iudicatur. Id altare magnæ coniecturæ indicant extitiſſe, quo nunc loco ſacellum D. Iacobi nomine, Magiſtri equitum Aluari Lunæ nobile monimētum ex-
1172 tat. Lupus Murciæ regulus defunctus eſt anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſecundo. ea res Aragonii Regis animum excitauit, vt barbaris eo tractu arma inferret: cum ſperaret regulo magni nominis ſublato, cæteros euerti poſſe. Valentini primum tentati. cum vis pararetur, Valentiæ Rex pacem auro redimere, annuumque vectigal, quod pendere conſueuerat, duplicatum polliceri compulſus eſt. Verſa mox in Murciam arma: Setabiſque præcipua ea tempeſtate vrbs obſidione cincta. victoria ferme parta, Regem in patriam reuocauit bellum à Vaſconibus illatum incommodiſſimo Reipublicæ tempore. ſed ſolent homines magis priuatæ vtilitati, quam religioni aut officio ſeruire. Induciæ tantum cum nouo Murciæ Rege factæ, vectigali pacto, quod pater pendere conſueuerat. Vaſconibus obuiam itum. iuſto prælio dimicatum non eſt, cum vterque Rex totius certaminis aleam, in cuius euentu ſalus publica vertebatur, ſubire detrectaret. Qua ſane parte Tudela ſita eſt Aragonius in Vaſcones irruit: Arguedamque oppidum redegit in poteſtatem. ager vaſtatus. prædæ abactæ. hæc in exitu anni peracta. Anno ſequenti, ab or-
1173 tu Chriſti milleſimo centeſimo ſeptuageſimo tertio, bellum denuo comparabatur. Milagrum municipium, Calagurrim inter & Alfarum euerſum Aragoniis armis. quoniam inde tanquam ex arce multa damna Aragoniis finibus inferebantur. Id oppidū conſequenti tempore fuiſſe inſtauratum, noſtra ætas documento eſt. Obiit Petronilla Regis mater Barcinone Octobris die tertiodecimo. Initio conſequentis anni, Ianuarii menſis octauodecimo die, Cæſarauguſtæ tandem nuptiæ Regis Aragonii & Sanctiæ, quam puero pater deſponderat, celebratæ ſunt: mutataq; voluntate Caſtellæ Regum affinitas, qua multæ aliorum Regum propinquitates continebantur, externis nuptiis, in quibus parum præſidii erat prælata. Auctor (vt arbitror) Iacinctus Pontificis Legatus. nam nuptiarum celebritati interfuiſſe dubium non eſt. Græci Imperatoris filia vno ferme tempore Mompellerium in Galliæ Narbonenſis parte appulſa, eius vrbis Principi nupſit, haud ſatis æqua commutatione.

Initium militiæ Diui Iacobi. CAPVT XIII.

PER hæc tempora milites ii, qui D. Iacobi nomen inſigne præferunt, celebrari cœperunt. quæ res admonet, vt de principiis eius militiæ, & quibus modis ab humili ducta, in hanc amplitudinem creuerit, regiæ æmulam, & formidabilem aliquando, compendio exponamus. Quo ex tempore D. Iacobi Apoſtoli ſepulcrum vbi eſſet cognitum eſt, eius loci religio non tota Hiſpania modo, ſed etiam apud externas nationes propagari cœpit. multi toto orbe mortales conueniebant: plures alios itineris difficultas propter locorum aſperitatem ſterilitatemque deterrebat: & Maurorum incurſiones, à quibus multos in captiuitatem agi nunciabatur. D. Eligii Canonici ſacerdotes, quo tempore haud ſatis cōſtat; ſed conſequenti tamen ætate, iis malis occurrere cupientes, multis locis toto eo itinere, quod ad Galliam pertinet, domicilia conſtituere peregrinis excipiendis: in quibus quod in ſuburbio Legionenſi D. Marci nomine ædificatum eſt, principem locum habuit. Eo pietatis officio non plebis tantum animos, ſed etiam Principum voluntates conciliarunt. vnde magnis opibus & vectigalibus aucti tunc ſunt: & poſtmodum eorum exemplo nonnulli viri militares in Caſtella nobiles atque copioſi, in ſtudio Chriſtiani nominis amplificandi perſtiterunt, priuatis rebus in commune collatis. Ii per hęc tempora Iacincti Cardinalis induſtria, cum D. Eligii, qui domicilium prope Compoſtellam habent, Canonicis vires ſociare certi, Romam profecti ſunt: vt Pontifici Alexandro vitę genus probarent, quod inſtituere cupiebant ad D. Auguſtini normam, quam D. Eligii Canonici amplexi erant. Petrus Fernandus à Ponte Encalato, eius legationis princeps, diploma à Pontifice abſtu-
1175 lit tertio Nonas Iulii, anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo quinto, quo militib. viuendi

ratio

ratio præscripta est, & optimis institutis temperata. Ad id vitæ genus, fœminæ etiam admittuntur coniugii sublata facultate, nisi consensu Magistri. Ex omni militũ numero tredecim omnino viros deligere iussum, qui à Magistri latere non discederent: & cũ eo quotannis loco designato conuentus generales agerent. multa alia præterea constituta sunt, quæ commemorare longum esset. Petrus ipse Fernandus eius militiæ primus scilicet Magister creatur. Insigne militibus in veste candida crux rubra in gladii militaris modum conformata. Domicilio Xenodochium D. Marci nomine Legione designatum. amplæ possessiones in Castella & Legione hac ipsa tempestate erant, oppida & arces non paucæ. in his Vrcesia, Mora, Estriana, Almodaua, Larunda, Vicus cuminarius, cui iam Vico Zarzæ nomen erat, vt diploma Pontificum declarat. Accidit consequenti anno millesimo centesimo septuagesimo sexto, vt Alfonsus Castellæ Rex ætate confirmata, certusque eas 1176
iniurias vindicandi, quæ à Vasconibus & Legionensibus annis prioribus erant illatæ, bellum compararet. vota priusquam proficisceretur Toleti nuncupata. oppida Illescæ (nam ad Regis ditionem redierat) & Halagnia Toletano templo donauit, mense Iulio: vt bellum quod inferre parabat, felici exitu concluderetur Diuos indigetes precatus. Cùm magnis copiis in Riuogiam ad Iberi ripam penetratum. quid præterea rerum gestum sit ignoramus: nisi quod Vasconibus mulctatis, satis constat arma in Legionense regnum conuersa: vastatos agros, capta, direpta, incensa oppida: cum Rex patruus viribus inferior esset, & prævalidi iuuenis congressum declinaret. In nouos Diui Iacobi milites Regis Legionensis conuersa rabies: quoniam eos Castellæ Regi veteri domino fauere suspicabatur. omnes regno expulit. in Castellam illi migrarunt. Regem Ferdinandum breui pœnitentia subiit: tanto præsidio regnum haud satis idonea caussa nudasse: neque mutare tamẽ potuit: tametsi viris sanctis & proceribus annitentibus, quodam induciarum genere, tũ quidem ab armis discessum est. Hæc habebamus, quæ de initiis eius ordinis litteris mandarentur, pauca pro dignitate, pro suscepti operis modo nimis multa. neq; ignoramus quosdam vetustiorem originem designare: alios ab Alfonso Casto: à Ramiri ætate alios. Nimirum vtrosque decepit eius militiæ illustrandæ studium. nam diploma, quod ante centum amplius annos virginibus sacris, quæ Salmanticę à Sancto Spiritu nomen habent, concessum profertur, falsi ab eruditioribus accusatur: quibus argumentis explicare non attinet: res se ipsa prodit, siue stylum expendenti, ab eorum temporum ruditate abhorrentem: siue annos numerandi ab ortu Christi rationem consideranti, nondum per hæc tempora in Hispania susceptam. Verum hæc missa facimus. In Gallia inter Aragonium Regẽ & Tolosatem Comitem, ex magnis motibus pax facta est. dolebat Tolosas filii nuptias interceptas. Prouinciæ comitatum, tanquam sui iuris antiqui, dotalemque recens, repetebat armis, quoniam iure & legibus non sperabat. argenti pondo duo millia, vt caussa discederet, abs Rege pacta promissaq;. Trecauelli Carcasonis Vicecomitis soror Beatrix nomine Tolosatis Comitis filio nupsit. nam vt Raymundi Berengarii Prouinciæ Comitis ante annos decem defuncto, filiam vxorem daret expetenti, Aragonius Rex adduci non potuit. fœderis præcipuus auctor & internuncius Hugo Gotifredus Templariorum militum Magister.

Concha vrbs à nostris capta. CAPVT XIV.

EX diuturna calamitate oculos attollere Alfonsi Regis virtute, & quasi ex altissimis tenebris lucem respicere Castella cœperat: Maurorum vires debilitati, atque consenescere. Almohadum factio Africæ motibus distenta, reb. Hispaniæ consulere non poterat: eo magis, quod defuncto superioribus annis Abdelmone noui imperii conditore; Abeniacob filius, eius gentis imperium susceperat, haud pari virtute felicitateque. Ex vtraque re belli sacri instaurandi maiori conatu, opportuna occasio sese dabat. Nostri hactenus aut imbecilla Regum ætate, aut intestinis prouinciæ motibus impediti, Christiani nominis dignitatem non satis respicere videbantur. Alfonsus Castellæ Rex ætatis accessu, in eam curam primus incubuit: vindicatisque superiori bello Vasconibus, atque Legionensibus, cum Aragonio Rege belli Maurici sumendi consilia communicare constituit. Ventum in colloquium. & qua parte barbari bello petendi essent, disceptatum est. Concha vrbs prævalida proponebatur in Celtiberiæ finibus, Maurorum opera ædificata (nam in imperio Romano Gothicaque historia, nulla de ea vrbe mentio extat) in arduo & prærupto colle: quem dextra læuaque Sucro Veroque amnes stringunt altissimis rupibus: prorsus vt natura loci inexpugnabilis sit. ascensus difficilis, arctæ viæ, arduæ, equiti plerunque inaccessæ, ac vix pediti peruiæ. Intra oppidum iugi aqua nulla ea tempesta-

te vtebantur: nostra ætate ex vicinis montibus perennes fontes in plateas deriuarunt. Itaque aqua prohiberi poterat. cingi obsidione propter locorum asperitatem non poterat. Hanc vrbem, quoniam Mauris instar firmissimi propugnaculi erat, primum oppugnare Regibus visum est. delectus magni vtraque prouincia habiti. Duces nobilissimi genere factisque, Præsules atque proceres magno numero Reges comitabantur. Petrus Burgensis Episcopus, Ioscelinus Seguntinus, Sanctius Abulensis, Raymundus Palentinus, Gonsaluus Maragnonius Regis Castellæ Armiger, Ordunius, & Garsias Garzesii. Petrus Asagra cum vtroque Rege gratia ad tempus conciliata, cum sua peculiari manu in vrbis conspectum primus omnium venit. Ineunte anno vrbs est circunsessa. sed neque loci natura patiebatur impetum in vrbem fieri: & Mauri tum sua virtute, tum spe Africani auxilii, egregie propugnabant. Obsidio in multos dies ducebatur. neque multo minor in castris, quam intra vrbem annonæ angustia erat. Rapto tantum viuendum erat & præda, cuius facultatem locorum sterilitas maligne suppeditabat. Pecunia in stipendium non erat: quare inuitati redemptores & dardanarii in castris versari consueuerunt. Rerum difficultate permotus Castellæ Rex Burgos maturauit, pecunia expedienda intentus. regni conuentus agitantur: curatumque, vt non modo plebei homines & proletarii, sed etiam ingenui & immunes, quos vulgo Hispani Hidalgos vocant, quotannis quinos marauedinos aureos (monetæ id genus est) regio fisco inferrent. Populum tot vectigalibus exhaustum belli sumptibus imparem esse. debere eos patriæ caritate, ærarii inopia moueri, vt de veteri libertate, iureque concederent: quod maioribus deinceps commodis compensaretur. Auctor consilii Didacus Harus Cantabriæ regulus. Is suis viribus potens, & Regis Legionensis propinquitate magnos spiritus gerebat. Ferdinandus enim Legionensis, Vrraca Regina repudiata (vt superius dictum est) Therasiam Nunnii Laræ Comitis filiam, sibi connubio iunxerat: & ea præpropere defuncta, Vrracam Lupi Hari filiam, sororem Didaci, vnde Sanctius & Garsias nati sunt. Didaci conatibus, Petrus Laræ Comes obsistendum existimans, contracta nobilium manu raptim è conuentu discessit, armis tueri certus partam armis ac virtute à maioribus immunitatem. se superstite haudquaquam passurum dictabat, nobilitatis opprimendæ, atque nouis vectigalibus vexandæ ab eo aditu initium fieri. Rex periculo permotus, ab ea cogitatione destitit. Petro vt pro nauata opera merces esset, nobiles inter se, ipsum quotannis & posteros splendido conuiuio accipere decreuerunt: vt bonæ posteritati monimentum id esset, ne quauis occasione acceptæ libertatis ius imminui ferant. Dum hæc Burgis agitantur: nono obsidionis mense Concha nostrorum virtute capta est, mense Septembri ipso D. Matthæi festo die, anno
1177 millesimo centesimo septuagesimo septimo. Qui annus non tantum huius expeditionis memoria insignis est, sed etiam Alexandri Pontificis virtute & felicitate, sublato Romæ Pontificum dissidio faustus. Innocentius enim, qui Victori successerat, vltro pontificatu abiit. Fuit præterea Vasconibus lætus natalibus Ferdinandi: quem Beatrix Regi peperit prole fœcunda. Nam prius Sanctium, deinde Ramirum, Berengariam, Therasiam, Blancamque genuit. Capta vrbe quo maior esset auctoritas Ioannes Episcopus creatur: Valerię iuribus, vbi episcopatus Gothorum tempore fuerat, in eam vrbem concessu Romani Pontificis translatis. Ciuibus datum, vt suffragii ius in regni conuentibus habeant. Aragoniis virtutis pręmium fuit sublata subiectio, qua Castellę Regibus, tanquam beneficiarii parere, atque in eorum verba iurare cogebantur. fœdusque inter Reges factum aduersus principes omnes, vno dempto Legionensi Rege: cui propter sanguinis propinquitatem, is honos habitus est. Secundum Conchę expugnationem Alarconium oppidum, loci natura non minus firmum, venit in potestatem, continuato in Mauros bello ea parte consequentibus annis. pręterea Ecelestam eo tractu salis in rupis formam concreti, atque pellucidi fodinis magis quam agri prouentu nobile municipium. Militibus S. Iacobi mandatum, vt commodiori ex loco Mauros impeterent, Vrcesiam domicilio deligere. vnde cum Ferdinandus Rex Legionensis succedente facti pœnitentia, eos in veteres sedes reuocaret, quatuor sacerdotes ea lege Legionem amandati sunt, vt Vrcesiæ conuentui subiecti essent: quod illi imperium discreti Regibus constanter deinde repudiarunt: atque agitata diu caussa, Vrbani quinti auctoritate ita controuersia est composita, vt vtrunque domicilium alterius imperio exemptum esset, atque militiæ Magistro tantum obtemperarent. admissi ii milites haud longo interuallo in Lusitaniam, opibus quamuis & oppidis aucti communi militiæ Magistro obtemperarunt: quousque Dionysius Lusitaniæ Rex nouo capite constituto, à Castellæ eos iure imperioque exemit. Hæc quamuis plures per annos gesta coniunximus rerum memoria iuuanda: nunc ad temporum ordinem redeamus. Omnino

Rex

Rex Alfonsus iis militibus Ocaniam, Oregiam ad Tagi ripam, aliaque oppida do-
no dedit. quemadmodum Maqueda, Azecha, Cogolludum, Zurita, Calatrauensi-
bus ab eodem Rege dono data sunt. Placentia vrbs in regni finibus constituta, & Episco-
pi iure illustrata: vbi Pagus antea erat Ambrocius nomine: quod nomen Placentiæ ap-
pellatione mutari placuit, ominis caussa quasi diuis, & hominibus placituræ, & ex regio-
nis amœnitate, quamuis cæli salubritate non eadem. Toletana mœnia refecta. in Oreta-
nis oppidum Alarcus in edito colle ædificatum est. Anno hæc eius seculi septuagesimo o- 1178
ctauo agebantur. Quo tempore Alfonsus Aragonius Rex Ruscinonensem comitatum ob-
tinuit, Gerardo Comite sine prole defuncto: cœpitque in publicis tabulis Aragoniæ Rex,
Barcinonis, & Ruscinonis Comes, Prouinciæ Marchio vocari. Consequenti anno mil-
lesimo centesimo septuagesimo nono, Martii mensis die vigesimo, Perpiniano profectus 1179
ad Cazolam oppidum abiit, eius & Castellæ Regis colloquio designatum. In eo congres-
su, quoniam de bello Mauris inferendo controuersiæ natæ erant, sancitum: vt Aragoniis
armis Valentia, Setabis, Dianiumque cum subiectis agris oppugnarentur, caperenturque
de Mauris: cætera Maurorum oppida & vrbes in Contestanis, Castellæ Regi relinque-
rentur impugnanda. Contra Sanctium Vasconum Regem arma sociata, magno eius in-
commodo, nam Castellæ armis Viruesca, Ceresum, Lugrunium, aliaque oppida ab Au-
cæ saltu Calagurrim vsque capta. Rodericus Præsul Nauarretum adiicit: quod alii op-
pidum ea tempestate negant ædificatum. nobis Roderici auctoritas potior esse videba-
tur. Inde arma in Legionenses versa sunt. vastati agri. capta direptaque oppida. præ-
dæ abactæ. Legionensis Rex viribus impar Aragonium litteris & nunciis solicitare non
desistebat. Conchense fœdus à Castellæ Rege violatum, ad eius dignitatem pertine-
re, ferocis iuuenis spiritus frangi: ne potentia auctus, cæteris exitio esset. Missi Ber-
engarius Ilerdæ Episcopus, atque Raymundus Moncada, Harisam oppidum & ar-
cem reddi postulatum. si nihil verbis impetraretur, bellum denunciare iussi. Ingen-
tis belli moles, terrorque mortalium animis proponebatur, tot Regum armis vno
tempore concitatis. Castellæ Regis modestia, parata clades discussa, Harisa Arago-
niis reddita, atque Legionensi bello relicto: cum sibi videretur superiores iniurias e-
gregie vindicasse.

Alfonsus Portugaliæ Rex à Legionensi captus. CAPVT XV.

LEGIONENSIVM animi à Ferdinando Rege suo erant alienati: videbanturque oblata opportunitate odium effusuri, quod diu conceptum continuerant, nouis exactionibus fessi, & Regis acerbitatem ægrè ferentes. alios priuatim aliæ caussæ incitabant: atque in primis dolebat Salmanticensibus, Ledesmia abs Rege instaurata, agri partem interceptam. Itaque, cum bello superiori esset implicitus, principes ex omnibus à Regis auctoritate rebellarunt. præcipuus seditionis concitator Nunnius Rauia bello delectus est Dux. (Regem Lucas nominatum ait.) Abulenses, cum quibus vetus necessitudo erat, de re tota appellati, auxilia miserunt. Rex Ferdinandus, ne malum serperet, continuo tumultuantibus occurrit. ad Valdemusam collatis signis dimicatum est. victi factiosi sunt atque profligati, amissis etiam castris. Captus Nunnius Rauia Dux, de eoque more militari supplicium sumptum. reliqui ex ferocibus paulo ante, mox obedientes fuere. Nihil enim in vulgo modicum, aut terrent, aut pauent. Vrbs ipsa Salmantica in potestatem redacta. Inde Zamoram itum, quoniam nouarum rerum studio concitari nunciatum erat. rebus ea compositis conquieuit, alieno exemplo pœnaque cautior. Ramiri Regis eo nomine tertii, corpus Destriana Asturicam translatum: atque in templo maximo commodiori sepulcro compositum est. His motibus pacatis, Mirobrigæ tuendæ cura solicitabat, obsessæ à Ferdinando Castrio cum magna Maurorum manu. ope Diui Isidori, cui res nostras curæ esse persuasum erat, barbari à Ferdinando Rege acie victi, cæsi, fugatique sunt. Finitimi Portugaliæ fines eodem victoriæ cursu vastati. Quod caput erat, & ardentissimis multorum votis expetebatur, Ferdinandus ipse Castrius Regis diligentia ad sanitatis consilia reuocatus est: vt ipsi potius aduersus Castellæ Regem, quam barbaris militaret. oblatam ille conditionem accepit. & vt erat viuido spiritu, & scientia militari inter paucos excellens, continuo nauandæ operæ cupidus, cum Legionensium manu in Castellæ fines irruit. In Gothorum campis ad oppidum Lubricale, hostium copias obuiam factas prælio vicit. multi proceres capti. in his Nunnius ipse Lara æmulus. quos benigne comiterque apud se habuit: atque insigni modestiæ, atque humanitatis laude parta liberos in patriam dimisit, fidem mo-

do amicitiamque iuratos. priori ipſe vxore repudiata, Stephaniam Ferdinandi Regis ſororem connubio ſibi iunxit. & qui genere, & factis clarus erat, regia propinquitate nobilior euaſit. ex hoc coniugio Petrus Caſtrius eſt natus, de quo mentio deinceps recurret. Excepit bellum Luſitanicum. Alfonſus Portugaliæ Rex, quamuis ætate graui atque præcipiti, belli curam nunquam intermittebat, in affecto corpore vegetum animum retinens. ægre ferebat Mirobriga in regni finibus à Ferdinando inſtaurata, compedes iniectos Luſitaniæ: arcemque conſtitutam, vnde impune prouinciæ agri vexari poſſent. Validum exercitum conficit: Sanctioque filio mandat Mirobrigam iis copiis obſidere. victoriam ſibi certo pollicebatur: quod Legionenſis Rex vno tempore Caſtellæ armis, vt paulo ante dictum eſt, & inteſtinis motibus premebatur. Ferdinandus in ſummo periculo decoris tenax, quantumq; præſidii decederet ea vrbe ſublata nō ignarus, cum copiarum parte Luſitanis occurrit. ad Arraganaliam oppidum pugnatum eſt. Luſitani victi. alii cæſi fugatiue: alii capti, quos omnes liberos in patriam miſit. Alfonſus Luſitaniæ Rex ea clade nunciata, collectis ſuorum copiis in Calæciæ fines inuectus Limiam, Turoniam, aliaque oppida eo tractu expugnauit. aucto deinde exercitu in vindictam præceps Pacem Auguſtam tentare conſtituit: quæ vrbs quoniam in Ferdinandi fide erat, tametſi à Mauris obtinebatur, ad ſuam auctoritatem pertinere iudicans, ne in periculo deſereretur, auxilio accurrit. Luſitanus magna iam vrbis parte capta, ferro cum Legionenſibus decernere auſus, victus acie & in vrbem vnde prodierat, reiectus eſt. Tutum perfugium non erat, victum vrgentibus hinc Mauris, qui editiorem vrbis partem obtinebant, inde Ferdinando. fuga euadere conatus, crure altero in diſceſſu ad portæ vectem afflicto, ex equo præcipitatus, captuſque ab hoſtibus, in Ferdinandi poteſtatem venit. Humaniſſime accepto curam ille omnem exhibuit, non ſecus ac parenti Regiq;. ſanitati redditum in patriam dimiſit, pro ea humanitate paratum regnum vniuerſum eius arbitrio permittere, leges & magiſtratus accipere: quam Ferdinandus conditionem repudiauit; iis tantum receptis oppidis quæ in Calæcis paulo antea ablata erant, ſatis magnū victoriæ fructum exiſtimans moderationis atque humanitatis laudem. Conchæ Ioanne Præſule defuncto, Iulianus in eius locum ſubrogatus eſt, vita eruditioneque admirandus. Is Burgenſis patria, concionando magnam Caſtellæ partem peruagatus, multum in vtraq; gente profecerat: magnamq; ſibi laudem ex ea profeſſione pepererat; qui illi ad epiſcopatum gradus extitit. Vrraca Vaſconum Regina Imperatoris filia, poſt viri obitum Aluaro Roderico nupſerat viro in Caſtella principi: nullaque ex eo coniugio prole ſuſcepta, extincta hoc anno eſt menſe Auguſto. corpus Palentiæ in templo maximo conſtitutum hac inſcriptione eſt. HIC REQVIESCIT DONNA VRRACA REGINA NAVARRÆ, VXOR DOMINI GARSIÆ RAMIRI: QVÆ FVIT FILIA SERENISSIMI DOMINI ALFONSI IMPERATORIS HISPANIÆ, QVI ALMERIAM OBTINVIT. OBIIT XII. OCTOBRIS, ANNO DOMINI M. C. LXXXIX. Sic inſcriptio. Verum nos in ratione temporum annales Toletanos ſequebamur. Anno pro-
1180 ximo milleſimo centeſimo octogeſimo, tertio Kalend. Octobris Ludouicus Galliæ Rex eo nomine ſeptimus Lutetiæ extinctus eſt; ſucceſſore Philippo eius filio, cui Auguſto cognomen fuit. In Cantabriæ ea parte, cui Alauæ nomen eſt, Victoria prouinciæ caput extructa eſt, Sanctii Regis Vaſconum opera, loco vbi pagus erat Gaſteiſum nomine. mutatæ appellationis occaſio (neque enim nulla fuit) clam eſt. Tarracone conuentus Epiſcoporum habitus. In eo conuentu tum de multis aliis deliberatum: tum lege ſancitum, ne quod eatenus ducta ex antiquo conſuetudine obſeruabatur, in publicis tabulis Frācorum Regum nomen, & regni eorum annus adſcriberetur. Cerebruni Toletani Præſulis obi-
1181 tus anno milleſimo centeſimo octogeſimo primo; conſecutus eſt, ad quartum Idus Maii: ſucceſſit Gonſaluus eo nomine primus, præſtanti vir animi magnitudine.

Alfonſus Portugaliæ, & Ferdinandus Legionis Reges defuncti.

CAPVT XVI.

ALFONSI Luſitaniæ Regis expeditione in Mauros, tametſi ipſi incommode cecidit, documentum datum Pacem Auguſtam capi à noſtris poſſe. eam occaſionem Ferdinandus Legionenſis Rex, quoniam ipſi iuris erat, omittendam nō iudicabat, alioqui quietis impatiens, ingenioque cum ætate ardentior, & militari diſciplina, quam pacis artibus melior. Zamora, quo ſe contulerat dimiſſo Rege Luſitano, nouis copiis inſtructus, atque ad id bellum profectus Pacem Auguſtam cepit. Captæ vrbi, quoniam à Mauris incolebatur, neque

tur, neque promptum erat nouam Christianorum coloniam deducere, aut militare præsidium collocare, Abenabelus Maurus est præfectus. barbaris fides ex fortuna pendet, neque religioni seruiunt nisi coacti. breui ergo à Ferdinandi auctoritate defecit: & Almohadum auxiliis aduocatis, non eius vrbis possessione contentus, iusto comparato exercitu in Legionenses primum fines irruit. vastata, direpta, ablata, quæcunque obuia eo tractu fuere. belli mox impetu in Lusitaniam verso, Alfonsum Regem incogitantem & à rebus omnibus imparatum, intra Scalabim circumsedit. Ferdinandus Legionensis, suas iniurias vindicandi cupiditate ardens, & soceri Regis periculo, quem semel tuendũ susceperat, permotus contractis raptim copiis, Mauris successu ferocientibus occurrit. atq; illi quidem continuo fugam arripuerunt, vtriusque gentis viribus impares: Rex Lusitanus cum initio suspicatus esset Ferdinandi voluntatem commutatam, neque minus ab eius potentia quam à barbarorum armis sibi metueret: re cognita, ex ancipiti metu recreatus est. Ferdinandus ingenti gloria parta, & spoliis Mauricis onustus redit in patriam, ipso salutis anno millesimo centesimo octogesimo primo. Quo anno Romanam ecclesiam Lucius eo nomine tertius, Alexandri tertii successor gubernandam suscepit. Ab hoc Pontifice Cardinalem quendam, cuius nomen non proditur, Legatum memorant cum potestate in Hispaniam, pacis componendæ caussa inter Reges Christianos: qui fatali discordia scissi, atque inter se odiis decertantes haud magna sæpe occasione impiæ gentis opprimendæ magnas opportunitates negligere videbantur. Aragonius Rex, cum Compostellam religionis ergo petere decreuisset, Legatum in Castellam secutus est, in eandem pacis curam intentus: & alioqui gloriosum existimabat se arbitro concordiam inter Reges sanciri. Iraq; eo potissimum disceptatore pax composita finesque singulis Regibus designati, quibus ditionem terminarent, & qua parte Mauros oppugnare atque pro se quisque, quas eorum vrbes, oppida, arces (de quo non minima concertatio erat) imperio subiugare deberent. Aragonius Rex non pacificatoris modo, sed etiam modestiæ laudem tulit, cui ex Maurico imperio tractus ille designatus tantum est, qui Aragoniæ Valentiam pertinet. tametsi Petrus eius filius, cum iniuriam sibi factam hoc fœdere quereretur, Illicim vsque, quæ nostris Alicante est, oppugnationis Mauricæ fines Aragoniis prolati. Cæteri Reges, quibus finibus diiudicatum est, imperium libenter terminarunt, vno dempto Rege Nauarræ: qui cum se magnis iniuriis ab Alfonso Castellæ Rege violatum ferret, vt in commune gentis fœdus consentiret indici non potuit. Hoc sancito fœdere tranquilla, aut modice lacessita pax inter Christianos in Hispania tenuit. Maurorum fines lacessebantur. Lusitanus Rex inter bellicos tumultus Christianæ pietatis memor, ipse quidem ex promontorio Sacro, quo ea de caussa, vt præsens locum lustraret, se bis contulit, D. Vincentii Martyris ossa Olisiponem in templum maximum transferenda curauit, atq; perfecit anno millesimo cen- 1183
tesimo octogesimo tertio: Sanctium autem filium in Transtaganos, vt limitibus præesset amandauit. Ille ætate feruens, & studio gloriæ elatus cum suorum manu in Bæticam penetrauit: finesque Maurorũ longe lateque Hispalim vsque vastauit. Hispalenses eius ignominiæ depellendæ cupiditate obuiam progressos prælio fudit. Ilipa, quæ hodie Niebla est, à nostris obsessa expugnari tamen non potuit: cum validis Maurorum copiis Pacem Iuliam in Lusitaniæ finibus obsideri nunciatum esset. Sanctius enim suorum periculo permotus, ne dum aliena captat, sua prodere videretur, atque ex ea re reprehensionem incurreret vnde laudem captabat, Ilipæ obsidione soluta auxilio accurrit. victi barbari sunt, compulsique ex ea vrbe discedere. Sanctius tantis victoriis clarus, Scalabim triumphantis in modum iniit. & erat vno tempore nunciatum, Almohades Abeniacobo Rege ductore ingentes copias in Lusitaniam comparare. Ab ea gente celerius opinione ipsa vrbs Scalabis circumsessa. Alfonsus Rex Lusitanus, tametsi senio grauis & crure altero ex quo ad Pacem Augustam fregit, debilitatus erat, prorsus vt curru vteretur, cum equo non posset: militibus ex omni prouincia ad signa vocatis Scalabim festinauit. commissa pugna haud par Maurus Lusitano fuit. à fronte pater filius vrbe egressus à tergo vrgebant. magna cædes facta, fuga maior fuit. Rex ipse barbarus lethali in prælio vulnere inflicto, cum fugæ studio Tagum ea parte vorticibus rapidum aquis copiosum tranaret, flumine haustus est, anno millesimo centesimo octogesimo quarto. Suc- 1184
cessit in vtroque imperio Africæ, atque Hispania Abeniuzephus frater. Ingens victoria fuit; magna tota Hispania gratulatio verum ne lætitia syncera esset, Armengaudi Vrgeliæ Comitis mors effecit. Erat is Armengaudo Castella natus. Aragonii Regis sororem in coniugio habebat. neque amplam tantum in Catalaunis, & Aragonia ditionem obtinebat, sed etiam Vallisoletum in Castella Petri Ansurii (de quo superius memoratum est) pronepos. Hoc tempore rei Christianæ promouendæ studio,

cum priuata suorum manu in Valentiæ fines irruit: verum operæpretio facto ad Requenam oppidum à Mauris peremptus est, ex insidiis scilicet: alii à Castellanis tradunt: Mauros ipse mallem: omnino Augusti die vndecimo. filium reliquit eodem nomine hæredem principatus. In diuersa parte Sanctius Vasconum Rex, cum in Castellæ fines ferro penetrasset, & Ataporcam vsque progressus ingentem prædam egisset, Cardeniæ Abbas finitimorum calamitate & lacrymis prouocatus, cum Regem curriculo adiisset sese in patriam referentem, ab eo precibus impetrauit, vt prædam omnem reponeret iis, qui damna pertulerant. iniquum videri Regum iniurias, miserorum hominum pœnis lui. Rex precibus annuit, eum honorem Cidi proaui vexillo habens, quod Abbas & monachi ea de caussa raptim ex templo conuulsum insigne detulerant: prorsus vt Rege comitante vexillum loco, vnde erat ablatum, restitutum fuerit. anno hæc millesimo centesimo octogesimo quinto gesta sunt. Quo anno Lusitani Reges superiori victoria læti, Conimbricam primum, deinde Portum vrbem adierunt, nuptias celebrandi caussa, Philippũ inter Flandriæ Comitem, & Therasiam Alfonsi filiam. solenni peracto, Conimbrica repetita: vbi Rex morbo atque ætate confectus è vita discessit die sexto Decembris, natus annos vnum & nonaginta. Corpus in S. Crucis, vt ipse testamento mandarat, sepultum est, humili quidem tumulo, atque adeo plano. vnde Regis Emanuelis iussu, in aliud sepulcrum ex candido lapide eleganter constructum, auorum memoria translatum est. Vir fuit omni virtutum genere admirandus, Lusitanici regni non conditor tantum, sed etiam amplificator. diuturnum imperium ferme sine offensione transegit. bellicis artibus & studiis pietatis peræque clarus fuit. Olisipone, Eboræ, aliisque oppidis templa præcipua constituit. cuius studium Malfada Regina pari pietate æmulata, multa monasteria, templaque tota ditione extruenda suo sumptu curabat; clara vtriusque pietatis ad nostram ætatem monimenta. Quiescebat Hispania, concordia inter Reges constituta, sublatoque Almohadum Rege. noui tamen atque intestini belli expectatio multorum animos suspensos tenebat. Petro Asagræ gloriosum erat in tantorum Regum oculis ditionem modicam, tanquam sui iuris tueri. vt eorum Regum conatus iuuaret, Mauris oppugnandis facile adducebatur: & Conchensi vrbe expugnanda egregiam operam præstitisse superius dictum est. vt tamen in cuiusquam Regis verba iuraret, induci non poterat: cum se D. Mariæ (id nomen Albarracini templo est) subditum ferret. loci natura, & Regum inter se æmulatione, cum sibi vterque subiici cuperet, æmulo nollet, factum arbitror, vt tandiu substiterit. quod nescio an vlli veterum Ducum contigerit. Ergo proximo anno millesimo centesimo octogesimo sexto, Ianuario mense Reges Castellæ & Aragonius Agredæ ad colloquium conuenientes, Petro infensi legem ex composito promulgant, qua Petri affines, & necessarii quicunque eius auspicia sequebantur, vtriusque regni finibus arcebantur. Principio sequentis anni Gasto Bearnensis Vicecomes, Oscæ maiorum exemplo in Regis Aragonii verba iurauit. Fuit is annus infaustus Guidonis Regis Hierosolymitani captiuitate. Saladinus enim infensus Christiano nomini hostis, eum & Templariorum Magistrum ad Tiberiadem cepit: vrbemque ipsam Hierosolymam ex deditione in potestatem redegit; die Octobris secundo. Alfonsus Castellæ Rex animo interea ad pacis artes conuerso; Calatrauæ militiam optimis legibus atque institutis temperabat. Quo tempore Ferdinandus eius patruus Legionensis Rex Beneuenti obiit anno millesimo centesimo octogesimo octauo. regnauit vnum & triginta annos. In templo Compostellano tumulatus est in sacello regio. bello quam pacis artibus melior est habitus. ingentes animi & corporis dotes regnandi inexhausta libidine; præsertim Castellæ Rege puero contaminasse visus est. patiens laborum, acri ingenio, satis prouidus, contra pericula & insidias firmissimo animo. Martinus presbyter per hæc tempora litteris & vita clarus, Legione multis libris conscribendis operam dabat, ex rudi atque illiterato repente factus doctissimus, ab Isidoro, cuius in monasterio viuebat, oblato in somniis libro quem comederet. Eorum librorum pars nulla ad nostras manus venit: canonicis eius templi magna religione seruantibus rei gestæ monimentum posteritati præclarum.

1185 · 1186 · 1188

Varia Regum inter se fœdera. CAPVT XVII.

FILII parentibus successere: Sanctius Alfonso Lusitano Regi. Ferdinando Legionensi Alfonsus, nuncio de morte patris ex itinere reuocatus: quo ad auunculum sese conferebat, nouercæ insidias & inuidiam declinans. cui ægre erat Alfonsum illegitimis nuptiis procreatum (sic illa ferebat) vnam ob ætatis prærogatiuam, & quoniam sic patri collibitum erat, ipsius filiis prælatum in spem regni educari. Inde perpetuæ offensiones natæ: quæ priuigno Rege, tametsi dotalibus oppidis abstinuit initio, (id honori patris datum) viduam

viduam Reginam compulerunt Anagarum migrare. qua in vrbe ad D. Mariæ regiæ, eius
ipsiusque fratrum Lupi Segobiensis Pontificis, & Martini Hari sepulcra extant, sacello in-
tra monasterii septa dicato S. Crucis nomine. Duæ Alphonso Legionensi vxores fuerunt,
Therasia Sanctii Lusitani Regis filia, vnde tres filii nati, Sanctia, Ferdinandus, Dulcis. de-
inde iussu Pontificum, vt competenti loco declarabitur, Therasia repudiata, quod sangui-
ne propinqua esset, Alphonsi patruelis Castellæ Regis filiam connubio sibi iunxit. San-
ctius Lusitanus Rex annis prioribus Alphonsam duxerat Regis Aragonii sororem: ex qua
numerosa prole auctus est, genuitque filios, Alphonsum natu maximum, Ferdinandum,
Petrum, Henricum: filias quinq; Therasiam, Malfadam, Sanctiam, Blancam, Berengariã.
& vxore defuncta, ex duabus pellicibus sex alios filios vtriusque sexus suscepit. ex priori
Vrracam, & Martinum ex altera, Therasiam, Egidium, Constantiam, Rodericum. sic e-
rant eius seculi mores in turpitudinem proni, vt quod Regibus collibitum esset, turpe non
duceretur. In quo Alphonsus Castellæ Rex prole, quam cæteri multo felicior fuit, ex vnis
nuptiis vndecim filiis procreatis. In eo numero Blanca vt reliquos ætate superauit, sic e-
tiam felicior extitit, Ludouico Regi Galliæ eius nominis octauo, viro suo enixa felici par-
tu Ludouicum eum, cui spectata vitæ probitas, & multis testimoniis comprobata pietas,
Sancti cognomen peperit. Blancam sequebantur Berengaria, Sanctius, Vrraca, Ferdi- 1189.
nandus, quem anno millesimo centesimo octogesimo nono, ad tertium Kalend. Decem-
bris, Mercurii die, natum constat. consecutæ sunt Malfada, Constantia: atque his proxi-
me duæ aliæ sorores, quarum nomina ignorantur. præterea Eleonora, & postremo partu
Henricus, mira rerum varietate patris successor. quod alio loco monstrabitur. Ad nume-
rosam prolem ditionis amplitudo, multo quam aliorum Regum maior, Alphonsum præ
cæteris eximium efficiebat: prorsus vt cunctis Hispaniæ prouinciis formidini esset. ipse
tantis circumseptus opibus, neque otio se, neque inertiæ corrumpendum dabat: sed diti-
onis fines propagando, ingenio, atque industria reliquos sua ætate Reges anteeundo, ma-
iores copiis, gratia, & dexteritate exæquando, imperii auctoritatem tuebatur, metum au-
gebat. Nunquam satis fida Principum potentia finitimis est, occasionem proferendi im-
perii auide arripiente natura mortalium iure iniuriaque. Ergo cæteri Reges Hispaniæ
aduersus Castellæ Regem inter se coniurare, fœdusque facere, eosdem amicos inimicos-
que futuros. In id fœdus Legionensem Regem allicere: qui maxime obnoxius Alphon-
so patrueli Castellæ Regi fore videbatur, coniectura quod quàm primum regni paterni
hæreditatem adiit, eius beneuolentiæ promerendæ studio ad conuentus Castellæ, qui an-
no eius seculi octogesimo octauo, Carrione habebantur, vltro profectus, ab eoque mili-
tia more eius seculi inauguratus, ad manus osculum subiectionis indicio se demisit: in
quo maiestatem sugillasse, patrueli priores detulisse visus est. Affuere in iis conuentibus
Conradus Friderici Augusti, cognomento Ænobarbi, filius, religionis ergo in Hispaniam
appulsus, Raymundus Flacada Tolosæ Comes. vtriq; honorificum fuit, abs Rege militiæ
honore donari. Conrado præterea Berengaria Regis filia pacta: neque nuptiæ tamen
peractæ: cum puella proficisci in Germaniam recusaret, gentis mores, an longinquum
iter exosa. quid enim Hispaniæ amœnitatem cultumque patrium mutaret, inclementi
Germaniæ cælo, aliis accolarum ingeniis? Reliqui interea Reges quid opus facto esset in-
ter se per legatos consultabant, præsertim Aragonius, cui ægre erat rerum arbitrium penes
leuirum Castellæ Regem esse. & Vasconum Rex Sanctius, armis repetere cogitabat, quæ
per vim ablata erant. Itaque salutis anno millesimo centesimo nonagesimo ad Borgiam 1190.
oppidum ex composito conueniunt: menseque Septembri fœdus inter se sanciunt aduer-
sus Castellæ vires. In id fœdus Legionenses, & Lusitani duorum Regum industria attracti
sunt. Oscæ per legatos de ea re disceptatum coram Aragonio Rege: pactaque non modo
inter Reges quatuor concordia, belliquæ societas: sed expresse etiam additum, ne sibi pri-
uatim quisquam consulens, absque aliorum conscientia, voluntateque pacem, aut indu-
cias cum hoste faceret: ac ne bellum quidem mouendi facultatem haberet. Hæc mense
Maio acta sunt, annno millesimo centesimo nonagesimo primo. quo anno Romæ Cle- 1191.
mens eo nomine tertius octauo Kalend. Aprilis decessit. Cælestinus eo nomine ter-
tius quatuor post dies defuncti locum obtinuit, in minori fortuna Iacinctus Bobo di-
ctus, patria Roma. Hispania eum Legatum priorum Pontificum diu habuit. Gonsal-
uus Præsul Toletanus è vita decessit tertio Kalend. Septembris. in locum eius Marti-
nus à magnitudine animi, & amplitudine rerum gestarum cognomento Magnus su-
brogatus est. Pisorica patria. virtutes eius Rodericus proximus successor insigni elogio
celebrauit. Tagus eo anno ad Toletum gelu concretus est, quod propter regionis tem-
periem perraro solet accidere.

Male pugnatur ad Alarcum. CAP. XVIII.

MARTINO æqualis Dieghus Lupus Harus Viſcaiæ Princeps opibus, gratia,& auctori-
tate cæteros Caſtellæ proceres facile ſuperabat. Viruesſcam, Anagarum, Soriam, Ca-
ſtellæ Regis nomine eoq; concedente gubernabat, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Hoc
1192. auctore, Carrione ex toto Caſtellæ regno conuentus habiti ſunt, ſalutis anno milleſimo
centeſimo nonageſimo ſecundo, bello decernendo in Mauros, qui noſtrorum deſidia vi-
res confirmabant, & rei Chriſtianæ formidabiles erant. Egregios pro pietate conatus, diſ-
cordia quæ Caſtellæ Regem inter & Legionenſes, ac Vaſcones erat, retardabat, ne bellum
à tergo illatum à ſacra expeditione reuocaret. Optimum viſum eſt, cum iis Regibus pri-
mum gratiam reconciliare. miſſi ea de re vltro citroque legati: ſancitaque pax Martino in-
de Præſuli Toletano cum militari manu mandatum, Bæticæ arma inferre. ingentis belli
hæc initia fuere. Dum conuentus Carrione agitantur, Nauarretum in regni finibus abs
Rege ædificatum fama tenuit, multorum teſtimonio comprobata, inſtauratum, ipſe arbi-
trer amplificatumue: cum Rodericus Præſul ante hos annos de eo oppido mentionem fa-
ciat. In Aragonia Vrgeliæ Comes, qui ex quo pater obiit, regni finibus abſtinuerat Pontio
Cabreræ ex priuata contentione infenſus viro præpotenti, ad officium rediit. Caſtoni Be-
arnenſi Vicecomiti, Bernardi Comitis Comingenſis filia nupſit: & cum ea dotis nomine
Bigorræ principatus datus eſt, tanquam Regis Aragonii beneficiario, Berengarius Tarra-
1194. conenſis Præſul, Februarii menſis ſextodecimo die, ſalutis anno milleſimo centeſimo no-
nageſimo quarto, trucidatus eſt. cædis auctor Guillelmus Moncada traditur fuiſſe. ſimul-
tatis cauſæ ignorantur. Pompelone Sanctius eo nomine ſeptimus Rex Vaſconum, ætate
grauis, rebus geſtis clariſſimus, vnde Sapientis cognomen ex exacta prudētia, & quoniam
litteris non leuiter tinctus erat, Iunii menſis die vigeſimo ſeptimo diem obiit. corpus in
templum eius vrbis maximum illatum. iuſta more regio magnifice facta. regnauit an-
nos tres & quadraginta, menſes ſeptem, dies ſex. Ex vxore Sanctia Regis Caſtellæ amita,
Ferdinandum, Remigium, Berengariam, Theraſiam, Blancam genuit: atque qui hos æta-
tis prærogatiua, & regni hæreditate præceſſit, Sanctium Vaſconum Regem, eo nomine
octauum, cui Fortis cognomen animi magnitudo fecit, & multa in bello præclare geſta.
Incluſi appellationem inde peperit, quod ſub vitæ finem cancri ſæuo carcinomate fœda-
tus, Tudelæ in arce ſe tenuit: hominum congreſſus deuitans, ſublataque ſe adeundi conue-
niendique facultate. Munificentiæ eius, ac liberalitatis multa monimenta extant. corriua-
tum Iberum mutato vetere alueo, Tudelam alluere compulit, ponteque eo loci iunxit ad
incolarum commoditatem. Fiterii & Oliuæ Ciſtercienſia monaſteria de ſuo conſtituit.
præterea ad Roſcidam vallem, templum Sanctæ Mariæ nomine, ſuæ & poſterorum ſepul-
turæ deſtinatum. Clementiam Raymundi Comitis Toloſani eo nomine quarti filiam vxo-
rem habuit. ex ea Ferdinandum genuit, quem ſuperſtite patre in venatione equi caſus af-
flixit ad terram, peremitque. Corpus Tudelæ in D. Mariæ tumulum habuit. Omnino quo
tempore Sanctius regnum auſpicatus eſt, ingentis belli expectatione ſuſpenſa erat Hiſpa-
nia. Martinus Toletanus Præſul, vt iuſſum erat, in Bæticæ agros inuectus longe lateque ob-
uia cuncta vaſtauit. Multi mortales cum pecore, atque alia præda capti. ædificia incenſa.
oppida atque agri deformata. nulla Maurorum numero aut virtute iuſta manus occurrit.
incolumi exercitu in patriam ſeſe retulit. Mauri dolore iniuriæ prouocati, magnos tota
prouincia delectus habent. Ipſe Miramamolinus Abeniuzephus Mazemutus, ex Africa re
cognita cum validis copiis in vindictam præceps tranſmittit in Hiſpaniam. non Almoha-
des modo, ſed etiam Æthiopes, & Arabes ſpe prædæ Hiſpanienſis eius ſigna ſequeban-
tur. Cum ea multitudine Mariani montes ſuperati ſunt. Alarcus oppidum, non ita pri-
dem noſtrorum opera extructum, peruentum. Alfonſus Caſtellæ Rex hoſtium apparatu, &
ſuorum periculo renunciato, haudquaquam demittit animum: verum re cum Nauar-
ræ & Legionis Regibus, cum quibus paulo ante gratiam conciliarat, communicata, prior
ipſe cum peculiaribus copiis Alarcum accurrit, caſtraque hoſtium caſtris oppoſuit. Quo-
rum multitudine perſpecta omnem circa regionem tabernaculis occupantium, alii ſub-
ſtituendum iudicabant, variiſque artibus ludificandum hoſtem, donec Reges aduení-
rent, qui propediem affore nunciabantur. alii exemplo confligendum cenſebant, ne vi-
ctoriæ quam præcipiti temeritate exploratam ſibi habere videbantur, Vaſcones & Le-
gionenſes participes, glorioſique ex ea re euaderent. Vicit ea ſententia, tametſi Rex non
ignorabat in bello ea conſilia ſaluberrima eſſe, quę tutiſſima ſunt. Hoſtis cōtemptum, con-
fidentiam ſui æque exitiale malum magnis Regibus eſſe, huius prælii euentus declara-
uit. Commiſſa pugna ad Alarcum ad quartumdecimum Kalend. Auguſti, die Mercurii
anno

anno milleſimo centeſimo nonageſimo quinto, magno vtrinq; animorum ardore concur- 1195.
ſum. noſtrorum virtus hoſtium multitudine victa eſt: cum ſcelerum pœnis agentibus, di-
uinituſque timore noſtris incuſſo priſtinus animorum ardor pugnantes deſeruiſſet. Multi
in pugna, & in fuga deſiderati. in his Martinus Martinius quartus Calatrauæ Magiſter,
Dieghus Harus belli præcipuus incitator ab ignauia accuſabatur: quod ſe initio prælii à
pugna ſubduxiſſet, Alarcumque retuliſſet, ſiue rerum deſperatione, ſiue (vt fama tenuit)
Regi iratus, Bæticos equites Caſtellæ nobilibus exæquanti aliquando virtute, militarique
ſcientia. Mauri tanta victoria læti, non modo Alarcum oppidum continuo ex deditione
ceperunt, ſed in veteris regni fines ferro penetrarunt: Ieueneſq; vſq;, quod oppidum vige-
ſimo quarto ab vrbe Toleto lapide ſitum eſt, peruenerunt. Alarci hoc tempore parietinæ
tantum extant, & B. Mariæ nomine templum peruetuſtum, præcipua finitimorum reli-
gione cultum. nimirum Rex barbarus ſolo id oppidum exæquandum curauit. Opinio fuit
ea clade regium ſcelus vindicatum. cum Toleti vxore contempta, fœminæ cuiuſdam Iu-
dææ, quam nihil præter pulchritudinem commendabat, amoribus diu indulſiſſet. quod
non modo inhoneſtum erat, ſed etiam cum religionis probro coniunctum. neque prius
deſtitit, quam proceres rei indignitate permoti pellicem perimendam curarunt. Libidinis
impatientia furentem Regem, genius Illeſcis per noctem apparens, ad ſanitatem reuoca-
uit: cum ea forma ſe videndum præbuiſſet, qua ex imagine notus erat, iuuenis graui atque
præclara ſpecie, minas intentans niſi reſipiſceret, caſtimoniæ vel cultæ præmium expecta-
re, vel ſpretæ pœnam vereri iubens. Prorſus ea clade nunciata Reges Legionis & Vaſco-
num conatu deſtiterunt. Legionis quidem Rex Alfonſum ſalutaturus accurrit, ſiue ſynce-
ro animo, ſiue ſimulata gratia. Sanctius Rex Vaſconum, Rege inſalutato in patriam abiit.
officii prætermiſſi iniuria in Caſtellæ Regis pectus altius inhæſit, quam quiuis exiſtimare
potuiſſet: atque ex eo tempore, ira & metu anxius animus, non magis in Mauros, quam in
Vaſcones ea moliri, atq; parare cœpit, quibus iniuriam vindicaret, dolorem vlciſceretur.

Res in Luſitania geſtæ. CAP. XIX.

CONSEQVENS annus milleſimus centeſimus nonageſimus ſextus triſtis fuit Hiſpaniæ, 1196.
Alfonſi Regis Aragonii morte: quoniam inter Reges Hiſpaniæ proximum auctorita-
tis & potentiæ locum occupabat, virtute nulli cedebat. Perpiniani ad ſeptimum Kal. Maii
extinctus eſt. quo tempore ditione vniuerſa altiſſima pax erat: Aragonię regnum viris, opi-
bus, & fama florebat. Petrum è filiis natu maximum hæredem ſcripſit: Alfonſo Prouinciæ
comitatum, & contributos principatus teſtamento legauit. Ferdinandum natu minimum
veſte mutata maiorum manibus parētare iuſſit in Populeti monaſterio Ciſtercienſi: quod
à patre inchoatum, & ab ipſo perfectum Tarraconem inter & Ilerdam, ipſius & poſtero-
rum ſepulturis deſtinabatur. Filias tres Conſtantiam, Eleonoram, & Dulcem, fratribus ſi-
quidem ſine prole decederent, teſtamento imperii hæredes ſubſtituit, mutata ea in parte
Petronillæ matris, atque correcta voluntate, fœminas ab imperii hęreditate arcentis, vt eſt
ſuperius indicatum. Fuit hic annus non modo Aragonii Regis morte nobilis, ſed etiam fa-
me peſteq; fœdus: quæ mala Catalaunos præſertim vexarunt. præterea noua barbari Re-
gis irruptione Caſtra Iulia, Placentiaque captæ. Talaueræ ager vaſtatus. Olīueta præcipua
nobilitate combuſta. oppidum expugnari non potuit, propter murorum firmitatem, inco-
larumque virtutem. Eulaliæ & Eſcalonæ oppida euerſa. Toletum ipſa dies decem obſeſſa.
In vlteriori Caſtella, pontificia cathedra Anagaro vbi eatenus hæſerat, in D. Dominici
Calzadii templum translata. quod magnis molibus & cæmentis ante ſedecim annos in-
choatum, ad culmen peruenerat, ea amplitudine & maieſtate, qua cum præcipuis Hiſpa-
niæ contendit. vtrunque Roderici Præſulis Calagurritani opera perfectum. Conſequenti
anno milleſimo centeſimo nonageſimo ſeptimo, noui motus in Catalaunis extitere, pro- 1197.
uincia in partes diducta. Quidam Armengaudum Vrgelitanum Comitem ſequebantur:
alii fauebant Raymundo Rogerio Fuxenſi Comiti. Ab ea factione Vrgelia ciuitas obſeſſa,
viq; expugnata. In diuerſa Hiſpaniæ parte Abeniuzephus Maurus ſuperiori victoria exul-
tans, vires ſuas fortunamq; expertus animos tollere: animoq; & prædicatione vniuerſam
Hiſpaniam complecti. ergo reparatis viribus, auctiſq; copiis Toletum vſque peruenit. Vr-
bem propter loci naturam obtinere non ſperabat. oppida agriq; vaſtati. præda ingens ab-
acta. Madritum & complutum eadem belli iniuria vexatæ. ad læuā Ocania, Vrceſia, Opta,
Conchaq;. Noſtri luctu ingenti ex præterito, & metu præſenti occupati, cōſilia defenden-
dæ patriæ non explicabant. veneratq; in extremum periculum ſumma Chriſtianæ rei in
Hiſpania. Nam Maurus tantis rebus peractis incolumem exercitum in Bęticam reduxit,

maiori mole parans bellum in sequentem annum. Alfonsus Castellæ Rex tantis circumuentus malis, quoniam viribus impar erat, externa præsidia conquirenda iudicabat. Parum spei erat Legionenses & Vascones quidquam pro sano facturos: qui iniquissimo reipublicæ tempore Castellæ fines diuersi inuasissent, nulla religionis cura, neque quid de ipsis fama locutura esset, considerantes. Rex quidem Vasconum Soriæ & Almasani agros, cum prædatoria manu inuectus vexauit. Legionensis autem Rex fœdus etiã cum barbaris iniit, qui ad extremos Castellæ fines Anam inter & Tagum habitabant: irruensque in Campaniam obuia cuncta depopulatus erat. Petrus Aragoniæ Rex cognomento Catholicus, ad sanciendum fœdus inuitatur, viresq; sociandas aduersus communes hostes. fœdere constituto, Legionẽsis Regis iniurias primum vindicare visum est: deinde Vasconum contumelias. Bolagnium, Castrum viride, Valentia, & Carpium Legionẽsi primo belli impetu sunt ablata. In Vascones ne verterentur arma (vt erat destinatum) nouus Abeniuzephi belli apparatus effecit, nostris finibus nimium assueti imminentisq;. præterea nostri quas copias in barbaros inferre deberent: quoniam viribus impares erant nulla rei Christianæ cura in Legionensem Regem omnium malorum auctorem (sic illi ferebant) conuertentes, in eius
1198. fines Asturicam vsque penetrarunt anno millesimo centesimo nonagesimo octauo. Salmanticensis ager deformatus: vtraq; Alba, Mons regius, aliaque oppida occupata. Secundum hæc de Rege Vasconum vindicando, vnde non minores iniuriæ extabant, deliberatum, tanta Regum Castellæ, & Aragoniæ cupiditate, vt obliti dignitatis, neq; rei Christianæ periculo permoti cum communi Christiani nominis hoste Abeniuzepho pacisci, barbarosque de fœdere vltro appellare, turpe non iudicarent. neq; ille auersas aures à fœdere exhibuit, cum in Lusitanum Regem qui magnas clades barbaris intulerat, toto pectore ferretur. præterea de rebus Africæ cogitaret, induciæ pactæ cum Mauris in decem annos. Sanctius quidem Lusitaniæ Rex oppidis instaurandis extruendisq;, vnde populorum constructoris nomen tulit, curæ & cogitationis partem consumebat, Valentiã ad Minium, Montemaiori cui Nouo cognomen est, Ballelis, Penamacorio, Sortella, Penella, aliisque. quorum pars D. Iacobi, pars Auisii militibus, qui ea tempestate in Lusitania celebrari cœperunt, Regis dono cesserunt. Maior cura erat barbaros tota prouincia exagitandi pellendiq;. Itaq; vrbem Syluensem ad promontorium Sacrum in potestatem redegit, classe valida adiutus ex Gallia Angliaq;: ac nominatim Philippus Regis sororius, viginti septem naues, & in iis lectissimos milites ex Flandria auxilio misit. de tempore scriptores variant. quidam hũc salutis annum M.C. nonagesimum nonum adscribunt. alii decem ante. quo tempore Reges Henricus Angliæ, Philippus Galliæ, rei Christianæ, quæ in præcipiti erat sustẽtandæ promouendæque studio in Syriam nauigare, colloquio in Vellocassibus habito decreuerunt. Anglus mutata voluntate substitit, Richardo filio vicario. Regibus adiunctus Henricus tunc Campaniæ in Gallia Comes, deinde ducta Elisabetha Amalarici Regis filia, Rex Hierosolymitanus. huius Henrici ex priori coniugio Theobaldus filius fuit Campaniæ Comes: cui per hæc tempora Blanca Sancii Vasconum Regis soror connubio iuncta est, eius Theobaldi mater, qui posteriori tempore ad Vasconum regnũ peruenit. Mortalium animos malis oppressos, metu solicitos, prodigia multa suspensos habebant. peste, fameq; grauissima in Lusitania laboratum. alia in cœlo signa visa. vulgus in deteriora pronum, religioneq; obstrictum, cœlestem vindictam interpretabatur, iramq; Dei: quod nuptiæ Alfonsi Legionensis, ac Therasiæ Lusitanæ, vitio cohærẽtes, haudquaquam dissoluerentur, quamuis Innocentio Pontif. eius nominis III. qui Celestino substitutus Romanam ecclesiam obtinere cæperat enixe curante: prorsus vt Lusitaniam vniuersam anathemati subiiceret, parereq; recusantes à fidelium societate amoueret. auxerat terrorem vrbs Syluensis amissa, oppidis & agris eo tractu illata vastitas, Abeniuzephi vtrunq; armis, acceptas à Rege Lusitano iniurias vindicantis.

Bellum in Vascones. CAP. XX.

DIREMPTVM id coniugium lege propinquitatis est, ægre quidem ac sero, sed direm-
1200. ptum tandem salutis anno millesimo ducentesimo. continuoque agi cœptum de Berengaria Alfonsi Castellæ Regis filia in Therasiæ locum asciscenda, quam Conrado Sueuiæ Duci pactam fuisse paulo ante dictũ est. mores Germanorum, & longinquam illa profectionem excusabat: tametsi non minus à Legionensi coniugio auersa erat, propinquitatis lege vitioso, vti ꝙ diremptum erat, futuro. sed nimirũ Reges priuatis commodis honestatem & religionem plerunq; posthabent. Matris blandiciis puellæ animus leniebatur. patrem cogitatio subiit diuersarum gentium matrimonia infeliciter plerunque infausteque cadere: neq; prætermittendam esse opportunitatem Regis Legionensis, vnde tanta mala exci-

extiterant, conciliandi subducendique ab amicitia Regis Vasconum, cuius potissimum vindicandi cura solicitabat: & distracto Legionensi iniuriæ opportunus fore credebatur. Ergo dum hæc aguntur, Castellæ Rex Alfonsus in vindictam præceps, bellum omni conatu comparabat. Petrum Aragoniæ Regem, ne continuo adesset, vt erat in fœdere cautum, dissidium cũ matre Sanctia tenuit: quam dum suspectam habet, & de reditu in Castellam cogitare credit, dotalia oppida auferre satagit. Verum Castellæ Rege curãte inter matrem & filium concordia sancita est, Harisam in vtriusq; regni finibus situm oppidum, colloquii causa ventum: Alfonsoq; Rege disceptatore & arbitro, constitutum, vt Dertusæ atq; Asconæ, aliorumq; oppidorum permutatione, Harisa, Epila, atq; Embitis dotalia Reginæ oppida, Regi Aragonio redderentur: prouidenti, ne ea parte Castellæ Regi aliquando Aragoniæ fines inuadendi facultas esset, variasque & commutabiles hominum, ac præsertim Regum esse voluntates consideranti: nec vllo propinquitatis respectu teneri, vbi amplificandæ ditionis spes affulsit. Petrus Asagra Albarracini regulus colloquio Regum interfuit, cum vtroq; gratia conciliata scilicet. fœdus pridie Kal. Octobris factum est. Ipso anno Berengaria altera Sanctii Vasconum Regis soror, Richardo Angliæ Regi nupsit. sic veteres Hispaniæ tabulæ docent. scriptores Anglicani priori anno id contigisse aiunt: hoc ipso Richardum defunctum affirmant. Castellæ Rex Alfonsus, induciarũ quæ cum Mauris erant beneficio, cupiens ea damna sanare, quæ superiori tempore accepta erant, Placentiam & Begiarem instauranda curabat: Mirabellum atq; Seguram in monte Argentario: Monfredum & Moiam in Aragoniæ Marca: in Campania Aquilariam. Hæc agebat: neq; belli tamen quod in Vascones meditabatur, curam remittebat neq; desistebat Aragonium Regem monere, vt arma sociaret. Vno tempore Aragoniæ & Castellæ arma contra Vascones mota sunt. Sanctius Rex tempestate prouisa, viribus impar, cum parum præsidii esset in Christianis Principibus, quos Castellæ Regis artibus alienatos sentiebat (& de nuptiis Ludouicum inter Philippi Galliæ Regis filium, & Blancam Alfonsi Castellæ Regis filiam agi cœperat) in Africam nauigare constituit: atq; à Miramamolino Abeniuzepho, ingens facinus & probrum, auxilia postulare. neq; enim illum, vt erat vasto animo, Hispaniæ rursus inuadẽdæ occasionem, quæ ex nostrorum dissidio offerebatur, neglecturum existimabat. Vascones scriptores haudquaquam ex fide, sed eius dedecoris amouendi causa Sanctium fingunt in Africam nauigasse, Tremesenio Regi Mauro opitulandi studio aduersus Tunetanum. commeatum quia se prodit, nullis tunc earum vrbium Regibus in Africa, pluribus refellere superuacaneum fore arbitratus sum. constat Sanctio Rege in Africam digresso, Reges Castellę & Aragoniæ tanquam in vacuam possessionem irruisse in Vascones. Aiuarium & Vallisroncalia ab Aragonio Rege occupata: Miranda & Inzula Castellæ Regi data sunt. à quo præterea Victoria Alauæ caput est circunsessa: & quoniam virtute ciuium defensa vrbe obsidio ducebatur, Didaco Haro eius vrbis expugnandę cura demandata, Rex in Guipuscoam, quæ è tribus Cantabriæ prouinciis vna est, & Vasconum iniuriis prouocata se dedere parata erat, abiit. arces tota prouincia continuo Regi traditæ. Victoria tandem defensionis spe abiecta deditionem fecit, atq; eius auctoritatem vniuersa Alaua secuta est. illud modo cauerunt, ne leges aut magistratus abs Rege accipere cogerentur, Victoria tantum & Treuigno exceptis, quibus vt Rex daret Præfectos permittebatur. Castellæ & Aragonię Regibus omnia prona erant, quod prę sidio omni destituta prouincia esset: & recẽs fama vulgarat Sanctium Regem ex cancri morbo in crure altero enati, laborare cœpisse, nulla spe recipiendæ sanitatis. atra bilis ex rerum desperatione concepta eum morbum conciliauit. Cantabriæ littora, quod ad retinendum prouincię imperium magni referebat, munita. S. Sebastiani, Fontis Rabiæ. Guetariæ, & Motrici oppida instaurata. Laredi, S. Emeterii, & S. Vincentii appellatione oppida in ipso littore constituta. his rebus perficiendis Alfonsus Castellæ Rex districtus erat. Sanctius Rex Vasconum, nullo operæpretio facto inglorius rediit in patriam & regnũ, multis deforme atq; imminutum partibus. missi de iniuriis ad vtrunq; Regem legati prope supplices: nihil tamen præter speciosa verba retulerunt: cum iure belli vt parta restituerent, non inducerent in animos: neq; rationes deesse poterant, quas cupiditati obtenderent.

Rex Aragonius Romam abiit. CAP. XXI.

HÆc in Hispania. quo tẽpore Henricus Angliæ Rex in Gallia, eo bello inchoato, quod diu eam prouinciam exercuit, dum Lemouices vrbem præualidam obsidet, sagittæ vulnere ex muro emissæ extinctus est. Successit in regno Ioannes frater germanus Philippus cognomento Augustus Galliæ Rex, nouum Regem priusquam se cõfirmaret euertere

parans,quam maximas poteſt copias armat.Nortmãnos,Britannos,Andes,qui Anglorum
imperio parebant, armatus inuadit. vrbes partim vi, alias voluntate imperio ſuo adiungit.
aduerſus eius potentiam nuſquam nouus Rex ſpem habet,viribus impar,neq; belli defen-
dendi cogitationes explicans. miſſi de pace legati. Butauentum in finibus Nortmanniæ
vtriuſq; Regis colloquio deſignatũ.fœdus ibi magis neceſſarium, quam honeſtum Anglis
factum eſt. ex quo à Francis captæ paulo ante vrbes, eis relictæ ea tantum lege, vt Blanca
Alfonſi Caſtellæ Regis filia,Ludouico Philippi Regis Galliæ filio nuberet, nulla alia dote.
ea ſcilicet honeſtatis ſpecies obtendebatur,quod Ioannis ſorore genita eſſet. Andes ex fœ-
dere Anglis dati. Miſſi ad Regem Caſtellæ de re tota legati.is nuncio lætus,quo cum ſalute
reipublicæ priuata vtilitas coniuncta erat,poſtulatis annuit. Burgis ſponſalia celebrata:pa-
treq; deducente puella in Aquitaniam, quoniam in Angli Regis ditione erat, deducta eſt.
inde ad ſponſum abiit Galliæ proceribus comitantibus. Imperii Anglicani maieſtatem eo
fœdere imminutam non obſcure dolebant Angli:prorſus vt Regem in Angliam traiicien-
tem malignis oculis intuerentur,neq; vrbes ineunti fauſtis vocibus vt fieri ſolet, acclama-
1201. rent. Anno hæc milleſimo duceteſimo primo gerebantur, quo anno Theobaldus Cam-
paniæ Comes defunctus eſt, vxoris Blancæ vtero hærede : vnde filius poſthumus natus eſt
patri cognominis. Berengaria Alfonſi Regis Caſtellæ filia Alfonſo Legionenſi Regi con-
nubio tandem iuncta eſt. Glorioſum id Alfonſo Caſtellæ Regi erat, duas filias coniunctis
ferme nuptiis, duobus Regibus ſine vlla dote copulatas.nam Berengariæ ea oppida data
ſunt,quæ Caſtellæ armis viro ipſius non ita pridem erant detracta. Valliſoleti, quo Reges
conuenerunt,omni ſignificatione lætitiæ nuptiæ celebratæ ſunt. Alfonſum inter Prouin-
ciæ Comitem in Gallia,& Guillelmum Comitem Focalquerii, tametſi Garſendæ Alfonſi
vxoris patruus erat,bellum natum:quod Petrum Aragoniæ Regem,vt diſſidentes in pace
poneret, in Galliam maturare compulit. Ad Aquas mortuas in Galliæ Narbonenſis ora
(Foſſæ Marianæ apud veteres ſunt)Rege arbitro de controuerſia diſceptatum eſt,& fœde-
re conſtituto ab armis diſceſſum. Regem cura ſolicitabat, Baleares inſulas, quoniam in
Maurorum ditione erant,oppugnandi.in eam rem Genuenſes & Piſani mari ea tempeſta-
te potentes, conciliandi erant. Innocentii tertii Pontificis Maximi præcipua auctoritas,
ſtudiumque de Aragoniis bene merendi:quod multis argumentis teſtatus erat. Ergo Rex
ex Prouincia cum claſſe ſoluens,Romam ad Pontificem abiit: vbi ſplendido apparatu ex-
ceptus eſt:& vt maior honor eſſet,in D.Pancratii(quod templum vltra Tiberim ſitum eſt)
1204. ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quarto,Nouembris die vigeſimo primo, à Petro Epi-
ſcopo Portuenſi inunctus, & Pontificis manu coronatus, infulas & cætera regni inſignia
ſolenni cæremonia accepit:datumque Aragoniis Regibus,vt deinceps in prouincia coro-
nam accipiendi ius eſſet,Tarraconenſi Metropolitano totius cæremoniæ antiſtite, quaſi
Romani Pontificis vicario.Extant de re tota publicæ tabulæ,quas vt hoc loco inſereremus
viſum non eſt.Nondum in mores ſuſceptum erat,vt Reges Aragonii continuo à morte pa-
tris regni inſigne acciperent : ſed cum milites creabantur, more Hiſpanis vſitato,aut vxo-
res ducebant, tum demum regium nomen, inſigneque vſurpabant. Pro eo merito Rex,
Aragoniam Pontificibus vectigalem eſſe conſtituit,certum auri pondus pendere quotan-
nis pollicitus pactuſq;.haud obſcure dolentibus vulgo prouincialibus ab eo initio immu-
nitatis ius imminui: datamq; Pontificibus poteſtatem, occaſionemque rempublicam in
Aragonia turbandi. Iuſtum dolorem, vectigal quod conſequenti anno impoſitum regno
abs Rege eſt grauiſſimum, magis exulcerauit, quod Monetale vulgo dicitur. Oſcæ No-
uembri menſe extremo edicta promulgata, quibus non plebei modo, ſed etiam immuni
conditione homines,quicunq; eſſent,comprehẽdebantur. Accuſabant Regem,quaſi pri-
uatim prodigus eſſet,publice auidus,vnde effuſa compenſaret. Nondum Rex vxorem du-
xerat.prolis procreandæ in ſpem regni cura ſolicitabat.agente Rom. Pont.Innocentio cu-
ratum,vt Maria Iſabellæ Reginæ Hieroſolymitanæ filia ad quam regnum ſucceſſione de-
uoluebatur, Aragonio Regi coniungeretur.prope res confecta erat,cum Rex ſuadentibus
proceribus,Mariam Mompellerii Principem Guillelmi filiam,propter principatus oppor-
tunitatem,vxorẽ duxit:eoq; facto pii Pontificis vota deluſa,commodiſſimo coniugio pro-
uidentis,Aragonia arma ad bellum ſacrum cõuertere. Vrraca tertia Alfonſi Caſtelli Regis
1206. filia Aragonii & ipſa cõiugii ſpe depulſa,Alfonſo nupſit,anno eius ſeculi ſexto, Sanctii Lu-
ſitani Regis filio primogenito. Quo anno pridie Kal.Martii inſignis Solis defectio extitit.
ſex horis dies nocte mutatus continuis imbribus inflati amnes. Tagus Almofalæ portam
Toleti ſexto Kalend.Ianuarii ineunte anno proximo,ſuperauit hominis menſura.Rex Va-
ſconum Caracam ad Caſtellæ Regem rebus deſperatis venit.induciæ quinquennes factæ.
1209. obſidum loco oppida vtrinq; data: cautumq; nominatim, vt Alfonſi opera Aragonius in
idem

idem fœdus induceretur. Consequens annus millesimus ducentesimus octauus multorum 1208.
Principum funeribus nobilis fuit. mensis Augusti die vigesimo octauo Martinus Præsul
Toletanus obiit. successit Rodericus Semenus domo Vasco. hominem externum, spectatæ
vitæ probitas eruditioq; , vt ea erant tempora, singularis ad eum honoris gradum proue-
xit. & quoniam induciæ abs Regibus eo auspice pactæ potissimum erant, Principum gra-
tiam, & vtriusq; gentis studia promeruit. Mense Nouembri Sanctia Aragonii Regis mater
Xixenæ decessit: quod ipsa monasterium virginum, sub D. Ioannis Hierosolymitani mili-
tum disciplina extruxerat: & in eo rerum humanarum tædio, melioris vitæ studio vestem
mutarat. Toleti ipso Martini festo die, Stephanus Elianus vir omni virtutum genere claris-
simus, iuridicundo arcibusq; in ea vrbe Præfectus, (nauatæ Regi operæ ea merces fuit) in
D. Romani compositus, pius munificusq; animo, par opibus. Vrgeliæ præterea Comes de-
functus est, filia vnica Aurembiassi ex vxore Eluira relicta: quam cum Gerardus Cabrera
Pontii filius, veteribus controuersiis suscitatis propter sexus imbecillitatem, ex agitandam
spoliandamq; sumpsisset: Eluira matre concedente Vrgeliæ principatu sub Regis im-
perium subiunctus est. Ita magni Borelli quondam Barcinonis, & Vrgeliæ Comitis progenies,
eius vrbis imperio decidit. tametsi Innocentio Pontifici, vt filiæ præsidio esset, & te-
stamentum curaret Vallisoleti pars media erat à patre moriente legata. possedisse non
arbitror.

Pax inter Reges facta. CAP. XXII.

INDVCIARVM quæ cum Mauris erant tempus exibat: & belli sacri reparandi cura o-
mnium animos, sed præsertim Castellæ Regis, qui proximus periculo erat, sollicitos ha-
bebat. Intestini inter Christianos motus componendi erant, Regesq; inter se conciliandi:
vt aduersus communem Christiani nominis hostem, tot regnorum accessione potentem,
tantis victoriis ferocem, nostrisq; finibus imminentem, libenter vires conferrent. finitima
regna ferocibus Regibus pacata diu esse nō possunt, cum nouæ ex aliis nexæ bellorū cau-
sæ indies existant. Primus Alfonsus Legionensis Rex in dotalia nouercæ oppida inuectus,
reipub. tranquillitatem turbauit, patrem incusans quasi vxoribus multa indulgendo regni
maiestatem imminuisset, vires debilitasset. Dieghus Harus viduæ Reginæ frater, dum Re-
gis conatibus obsistit, Legionis & Castellæ arma in se prouocauit: prorsus vt neq; operæ-
pretium faceret sororis ditione iureq; tuendo: & ipse vtriusque Regis voluntate alienata ad
Vascones confugerit. vnde quoniam in Castellæ agros identidē incursiones faciebat, Re-
gum superuentu, ad Stellam oppidū victus acie, & intra oppidi mœnia compulsus est ope-
ribus & munitione firmissimi. quare ab oppugnatione cessatum. quatuor tamē Reges Ca-
stellæ, Legionis, Vasconum, atq; Aragoniæ, fide accepta dataque, Alfarum ad colloquium
conuenerunt: vbi pace inter se facta, Dieghus Harus ab omnibus desertus, viribus diffisus
Valentiam ad Mauros abiit. Aragonius Rex belli Maurici cura, & quoniam ita erat in fœ-
dere cautum, in Valentiæ fines incurrit. pugnanti confossus equus, venissetq; haud dubiū
in potestatē Maurorum, ni Dieghus Harus qui à Mauris stabat, humanitatis memor, obli-
tus iniuriarum periculo eripuisset, equo præbito. quæ illi res magnam apud barbaros inui-
diam conflauit. cuius depellendæ necessitate, in Africam ad Miramamolinum nauigauit:
iure & legibus innocentiam defensurus. Vnde lite diiudicata, placatisq; Regibus Christia-
nis, in Castellam rediit, anno vt arbitror millesimo ducētesimo nono. liceat enim in ratio- 1209.
ne temporum aliquando hallucinari: nam alii Regum fœdus ad Alfarum, ante biennium
coiuisse aiunt Aragonii Regis matre Sanctia, cum nondum defuncta esset, annitēte disce-
ptanteq;. Omnino à duobus Regibus Sanctio Vasconum, & Petro Aragonio, quos inter
præcipua simultas erat, in colloquiū descensum hoc ipso anno. Eo congressu, cui planicies
prope Mallenum oppidum designata est, Iunii mensis quarto die pax facta est. conciliatæ
beneuolentiæ argumento, Sanctius Aragonio Regi viginti millia aureos mutua dedit. op-
pida quatuor pignoris loco Semeno Radę (quem Roderici Pręsulis Toletani idem cognō-
men præferentis gentilem ac propinquum esse suspicor) quasi sequestro ab Aragonio sunt
tradita: ea lege, vt nisi tempore summa reddita esset, ea ipse oppida in potestatem Regis Va-
sconum contraderet. Alfonsus Castellę Rex pacis inter Reges præcipuus auctor extitit: nā
timor externus impendebat, concordiæ inter ciues & necessarios conciliator maximus.
Gallica præterea auxilia euocare in Hispaniam conabatur. bellum maiori mole coortum
inter Anglos & Francos, conatus eius turbauit. tametsi in vnam curā pacandi Reges inten-
tus, armatus in Aquitaniam penetrauit, vim inferre paratus ei genti, quæ se potissimum à
pacis consiliis alienam præbuisset. Nullum operæpretium factum, cum discordiæ flamma
Gallia vniuersa æstuaret, nulla pacis spe: belli Maurici metus apparatusq; Regē in Hispaniā

reuocaſſet. Induciarum ſane tempore publicum ſapientiæ gymnaſium Regis opera, Roderici Præſulis hortatu, Palentiæ conſtitutum, iuuentute litteris & humanitate informanda: quo vno ornamento Hiſpania bellis implicita eatenus deſtituta erat. artium profeſſores ex Gallia atq; Italia, magnis propoſitis præmiis euocati. Olgis etiam octauo ab vrbe Burgis lapide, virginum monaſterium B. Marię nomine ædificatum Regis ſumptu ampliſſimum, xenodochio coniuncto, quod Regum ſepulchris olim deſtinatum fuit. Conſtantia Aragonii Regis ſoror, ex priori viro Emerico Hungariæ Rege, cui Ladislaum puerum pepererat, vidua Innocentio Pontifice curante, Friderico Regi Siciliæ connubio iuncta eſt, atq; hoc ipſo anno ad virum claſſe deducta. Triſtes eæ nuptiæ fuerunt, Prouinciæ Comitis, aliorumque procerum obitu: qui ſponſam honoris cauſa in Siciliam proſecuti, Panormi extincti ſunt, locis natura grauibus ſaluberrimo Hiſpaniæ Galliæq; cœlo mutato.

Bellum Mauricum inchoatur. Cap. XXIII.

HIc erat rerum ſtatus in Hiſpania. pax inter Chriſtianos Principes ex tantis diſſidiis facta piorum animos ſpe optima lætitiaq; compleuerat, quãtum in mutua ſocietate pręſidii eſſet conſiderantes. tametſi Alfonſus Legionenſis Rex, incommodo ſane tempore Berengariam vxorem, lege propinquitatis, iuſſuq; Innocentii Pontificis repudiarat, ad patremq; dimiſerat. Extant ipſius Innocentii de ea re litteræ ad Alfonſum Caſtellæ Regem diuortio repugnantem, graues atque minaces. Barbari Rege Mahomade, qui ſuperioribus annis in Abeniuzephi fratris locum ſucceſſerat, magnam occupandæ Hiſpaniæ ſpem, in quam erant ingreſſi, perſequi vſque ad extremum, delereq; piorum nomen decreuerant. noſtris partum imperium tueri, quin barbaros Hiſpaniæ finibus pellere, animus erat. Obſtinato vtrique conſilio, ſpe pari in id certamen ingreſſi. Chriſtiani virtute, Duciſque prudentia potiores erant. barbari vincebant numero, Africæque & Hiſpaniæ vires, ſuperbiſſimo delectu in vnum bellum conferebant. Vno tempore Caſtellæ & Aragoniæ arma mota in Mauros ſunt. in Valentinis Adamutiũ, aliaque oppida à Petro Aragonio Rege occupata: Dertuſa nauatæ ſuperioribus bellis operæ merces Templariis fuit, abs Rege dono data eius militiæ Magiſtro Petro Montacuto. Ferdinandus Alfonſi Caſtellæ Regis filius, patris iuſſu in Bæticæ fines irruens Biatiam, Illiturgim, Giennii agros latiſſime depopulatus eſt. prædæ hominum, pecorumque abactæ. ipſo tempore, quo à Mahomade Maurorum Rege, cui Viridi, à pileo quem geſtare conſueuerat, cognomen fuit, Saluaterra oppidum vi expugnatum eſt. incolæ pars ferro trucidata, pars in ſeruitutem abacta. Iunio menſe, anno
1210. milleſimo ducenteſimo decimo oppidum obſeſſum & Septembri captum eſt. nam Alfonſum Caſtellæ Regem, qui cum delecta ſuorum manu auxilio accurrebat, & Elboram vſq; peruenerat, Ferdinandus filius rebus in Bætica patratis obuiam factus, ab itinere reuocauit, periculo indicato, & maioribus viribus opus eſſe diſputans barbaris impugnandis. Regis pro pietate conatus, non parum turbauit conſecuta proximo anno, Ferdinandi ipſius mors, die veneris pridie Idus Octobris, eo maiori patris dolore, & prouinciæ totius luctu, quod magni iam & iuſti Principis ſpecimen præbuerat. Corpus Madrito, vbi extinctus eſt Olgas delatum, Roderico Præſule Toletano, & Berengaria ſorore funus honoris gratia comitantibus. Ea de cauſa, expeditio Maurica in ſequentem annum dilata: comitia tantum regni Toleti habita ſunt, iis rebus comparandis, quæ ex vſu belli futura erant. In iis comitiis ſumptuariæ leges quoniam mores in luxum degenerabant, promulgatæ. ſupplicia toto regno decreta numine propitiando. ad Reges legati deſtinati, vt communi periculo non deeſſent poſtulatum. Rodericus Præſul Toletanus Romam amandatus eſt, venia peccatorum impetranda omnibus, qui more per ea tempora vſitato, cruce inſigni diſtincti ad bellum ſacrum conuenirent. Rex ipſe equos, arma, pecuniam, commeatum magna diligentia comparare. Mauri contra aduerſus tantos apparatus, tantamq; animorum conſternationem, ſuę ditionis oppida in Carpetanis, Bętica, & ad promontorium Sacrum, quoniam in ea primus impetus futurus erat, operibus munire, quantum temporis ſpacium dabat: pręſidiiſq; firmare, nouaſq; copias ex Africa euocare. Alfonſus Caſtellę Rex, dum vniuerſas copias expectat, terroris bellici oſtentandi cauſa, in Maurorum fines inuectus, ad Sucronis ripam aliquot oppida Mauris eripuit. & re ex ſententia patrata, Concham vrbem locis vicinam rediit: vbi Aragonio Rege conuento, de ſumma belli deliberatum eſt. Sanctius Vaſconum Rex miſſis legatis ſe bello haud defuturum renunciauit. Rodericus Pręſul ſubſtituto Adamo Palentino Epiſcopo ad eccleſię Toletanę gubernacula, in Italia atq; Gallia ſpe venię, quam à Pontifice Innocentio III. impetrarat, & periculo indicato niſi ſuccurrerent, proceres, & Pręſules ad ſacram expeditionem, ſed & ex plebe homines excitare non

deſiſte-

desistebat. Tantam esse barbari superbiam, vt omnibus toto orbe crucis cultorib. bellum, interitum, exitium comminaretur: contumeliam haud ferendā nomine Christiano. Multum ea diligentia profectum, tāta erat cupiditas aduersus Christiani nominis hostes dimicandi: prorsus vt centum millia pedites, decem millia equites ex externis nationibus confluxisse tradant. ingens numerus ac vix fidem facturus. verum quis pro certo affirmet? cum alibi duodecim equitum millia, peditum quinquaginta inueniam. His omnib. ne tot gentium colluuione Toletum quo conueniendum erat turbaretur, horti regii præcipua amœnitate, sed & coniuncta vrbi, ad ripam Tagi loca ad tendendum designata. Februario mēse anno salutis millesimo ducentesimo duodecimo, hæ gentes Toletū conuenire cœperunt. 1212.
In Iudęos à promiscua multitudine sæuitū in ea vrbe, iis violandis numini se gratificari putanti. restitere nobiles. miseram gentem armis & auctoritate tutati sunt. Petrus Aragoniæ Rex festo Trinitatis die, publica omnium lætitia, atque supplicatione, in vrbem exceptus est. viginti peditum millia, equites tria millia & quingenti ex Aragonia sequebantur. Lusitanus Rex Sanctius sacro bello interesse non potuit, Conimbricæ per id tempus ex morbo extinctus. funus in S. Crucis illatum, humili sepulchro: vnde Emanuele Rege in magnificentius migrauit. Successit Alfonsus defuncti filius, geminæ iam prolis ex Vrraca vxore pater effectus, Sanctii Alfonsiq;. Ferdinandus Sanctii frater, anno superiori vxorem duxerat Ioannam Comitem Flandriæ, Balduini filiam, hæredemque. Ex Lusitania tamen non contemnenda militum manus, an sua sponte incitata, an ab Rege suo missa auxilio venit. Vniuersæ multitudini stipendia in dies singulos per capita numerabantur: pediti quinque nummi, quos vulgo solidos vocabant, equiti quadruplum. dona principibus pro cuiusque merito & dignitate. commeatus affatim Alfonsi Regis cura comparati, nihil vt tantis cōpiis deesset summa diligentia prouidentis. prorsus, vt impedimentis portandis, sexaginta curruum millia contracta essent, auctore Roderico Præsule: qui totius expeditionis testis oculatus fuit: visaque ad posteritatis memoriam litteris propagauit. alii iumenta sarcinaria eo numero fuisse aiunt: vtrunque miraculo proximum, in tanta temporum difficultate regii ærarii inopia. sed nihil est tam difficile, quod non diligentia vincatur. & ab externis gentibus, & Principibus equi, muli, pecunia certatim mittebantur. Iunii die vigesimo Toleto discessum. Dieghus Harus in primo agmine curare iussus: vbi externæ gentes erant. in secundo agmine Rex Aragonius. postremum Castellæ Rex Alfonsus ductabat: in quo quatuordecim millia equitum erant, peditum numerus iniri vix poterat: cum ex vniuersa Castella, quorum ætas idonea erat, arma induere omnes compulsi essent. Trinis castris Malaconem peruentum est: quod oppidum Maurico præsidio obtinebatur, Toleto dissitum quinquaginta sex passuum millibus. barbari, tantæ multitudinis metu oppidum relinquere, & arcem munire coacti: externarum tamen gentium virtute atque impetu, arce expugnata, Iunii vigesimo tertio die ad vnum omnes trucidati sunt: vsque adeo animos impiæ gentis delendæ cupiditas occuparat. Kalend. Iulii Calatraua firmissimum oppidum vltra Anam fluuium situm, incolarum deditione res suas in extremo sitas, neq; auxilii spem vllam esse considerantium, venit in potestatem. in deditițios, ne externi milites pro ingenio sæuirent, nostrorum interuentu vix est impetratum: cum datam de salute fidem impiæ quamuis genti seruandam disputarent: neque desperatione (quo nullum est acrius telum) efferandos amplius hostium animos videri. Oppidum Calatrauæ militibus, quibus à Mauris ereptum erat, redditum est: spolia Aragoniis, externisque militibus: quos insuetus calor, cœli grauitas, rerumque omnium inopia compellebat, (sic ipsi videri voluerunt) piorum castris relictis in patriam sese referre, Arnaldus Narbonensis Episcopus, & Theobaldus Blazo Pictо rebus nostris præ cæteris fauens, vt qui genus maternum ex Castella deducebat, vterque cum peculiari suorum manu in castris mansere, gentis ignauiam incusantes, atq; quoduis periculum subire certi. Externorum discessus, vnde metus mœrorq; nostrorum animos occupauit, dupliciter cōmodus fuit: tātę victorię laude, haudquaquam cum exteris participata: & ex ea re Mahomade, qui ad Giennium se tenebat totius certaminis aleam detrectans, vt vniuerso prælio dimicaret inuitato. Itaque nostri, motis castris Alarcum peruenerunt. quod oppidum, quoniam ante paucos annos à Mauris euersum erat, deserentibus incolis venit in potestatem. Sanctius Nauarræ Rex cum valida suorum manu eo loco Reges est consecutus. Eius aduentus lætissimus fuit. mœror ex superiori casu, externorumque discessu. hilaritate mutatus. aliquot eo tractu arces vi expugnatæ. In Saluaterræ agro lustratus ac recensitus exercitus. motis deinde castris, ad Marianorum montium radices peruentum. Maurus rebus omnibus exploratis, Biatiam monuit: atque saltus Castulonensis fauces, quibus Losæ nomen est, & qua nostris transeundum erat, insidere instituit. si pergerent, victoriæ spe non dubia propter locorum iniquitatem:

ſi conſiſterent,inopia commeatus pereundum eſſe, regreſſum ignominioſum fore conſiderans.prudenter deſtinata,altior potentia diſcuſſit. Diſputatur in concilio de montium tranſitu:qua parte ſuperandi eſſent quæritur. pleriq; cenſebant,retro conuertendum iter, maiori circuitu,mitiore via,in Bęticæ campos euadendum,inſeſſas ab hoſte montium anguſtias vitandas eſſe.Caſtellæ Rex Alfonſus contra:magna famę momenta in vtranq; partem fieri.pro vt prima ceſſiſſent,fore reliqua.Regum diſceſſu turpiſſimæ fugę ſignificationem contineri.ea re hoſtium animos augeri, noſtris minui, ac debilitari neceſſe eſſe,alioqui ad deſerendum caſtra propenſis, vti externarum gentium diſceſſione nuper intellectum erat. Aduerſus difficultates,quæ proponebantur,numinis opem, cuius cauſa agebatur,implorandam:& niſi ſibi ipſi deeſſent,proculdubio affuturam. Tentando ſæpe facilia fieri,quæ ignauis ardua videbantur eſſe.Hæc vicit in concilio ſentētia.Lupus Dieghi Hari filius à patre præmiſſus cum valida manu, in ſummo monte caſtrum Ferralium nomine cepit.Mauros leuibus præliis ſubmouit.perrumpere Loſæ anguſtias non eſt auſus: ne vno tempore cum locorum iniquitate & aduerſus hoſtes pugnare eſſet neceſſe.

Victoria à noſtris parta. CAP. XXIIII.

OMNIS multitudo,prçſertim militaris,animorum impetu opinioneq; potius quã rebus ipſis mouetur,vt hic accidit. pleriq; milites rebus deſperatis caſtra deſerere cogitabãt, par periculũ cogitantes ſiue Reges progrederentur, ſiue referrent pedem. dedecus in vno erat,in altero temeritatis nota. Res propemodum deploratas numina diuique indigetes ſuſtentarunt.ruſticanus enim homo, locorum notitia fretus quoniam iis in montibus paſcendis gregibus diu operam dederat, (genium quidam fuiſſe putarunt,argumento, quod opera nauata nuſquam comparuiſſet) Regibus eſt pollicitus ſi ſe ductore fiderent, notis tramitibus,copias omnes in ſummos montes nullo diſcrimine euaſuras. obſcuro, ignotoque homini de re tanta,neque fidem accommodare tutum erat:neque detrahere omnino prudentis. Dieghus Harus, & Garſias Romerius præmiſſi, vt viſa explorataque referrent. Erat iter à propoſito diuerſum, contrariamque in partem iri videbatur. prorſus, vt Mauri noſtrorum diſceſſu conſiderato,commeatus inopia fugere,atque in pacata referre pedem putarent.Enitendum erat per montis latus,tranſcendendæ valles, ſaxa multis locis prærupta extabant,iterque morabantur:ſed nullum laborem recuſabant victoriæ ſpe certa, ſi in ſumma montium iuga peruentum eſſet. In feſtinatione certamen omne erat:ne iter hoſtes præoccuparent.Ergo cõfecto itinere,Reges planiciem nacti caſtra muniunt.Hoſtis ſe
1210. ad pugnam parat, aciemque inſtruit,in quatuor diſtinctam agmina. in colle Rex ipſe circumfuſis prætorianis conſtitit.Noſtri continenti itineris labore fatigati, homines iumentaq;, in conſilio detrectandi certaminis perſtant. Idem ſequenti die faciunt: tanta Maurorum lætitia metum interpretantium, vt extruſis tabellariis, tres Reges quaſi indagine circumuentos intra triduum redacturum in poteſtatem, Miramamolinus inſigni verborum faſtu polliceretur. fama in maius augebatur, quolibet ad id quod audierat adiiciente aliquid,vt gratior res eſſet. Die tertio,qui dies Lunæ erat, Iulii menſis ſextusdecimus, noſtri certamen ſubire certi,albente cœlo pœnitentia & Euchariſtia animos expiati,acies ad pugnam inſtruunt. Primum agmen Dieghus Harus ductabat. mediam aciem Gonſaluus Nunnius tenebat,eique adiuncti Templarii aliiq; milites ſacri.in poſtremo agmine Alfonſus Rex,Rodericus Præſul, aliiq; Epiſcopi curabant. Reges Aragoniæ & Vaſconum cum peculiaribus copiis ab vtroq; latere, Vaſco ad dextram, ad ſiniſtram Aragonius collocati. Maurus contra, quo inſtituerat ordine copias ordinauit. pars caſtrorum, vbi prætorium erat,ferreis catenis cincta.ibi fortiſſimus quiſque,genere ac factis clariſſimus.reliqui tanta multitudine erant, vt valles & colles obtegere videretur. Vtrique ſuos ad pugnam hortantur.Epiſcopi per manipulos & turmas,ſpe veniæ noſtrorum animos erigunt.Rex Alfonſus ex loco vnde exaudiri poſſet,Mauros prædones eſſe ait,Chriſto Imperatori rebelles. Nullo olim iure Hiſpaniam occupaſſe:& nunc latrocinio lacerare. Ingentem ſæpe numerum à paucis fuiſſe profligatum:magnamq; prouinciæ partem amiſiſſe, vixq; habere vbi in Hi-
,, ſpania conſiſtant. Si hoc prælio victi erunt,quod numina pollicētur, & ex veſtra omnium
,, lætitia atq; alacritate ominari licet,de impia gente actum erit. Nos pro æquitate.proq; iu-
,, ſtitia pugnabimus.illi pro nulla republica,cum nullis inter ſe legibus vinciantur.Receptus
,, pulſis nullus:nec vſquam niſi in certamine ſpes.pugnã ergo magnis animis capeſſite. Deo freti arma ſumpſiſtis. Deo freti in hoſtes impetum date. Maurus contra,ſe eo die ſummo certamine dimicaturum admonuit.Finem belli futurum,ſeu vincant,ſeu vincantur.Si vicerint, vniuerſam Hiſpaniam victoriæ præmium futuram. ad id prælium vires vniuerſas prouin-

prouinciæ ſumma diligentia collatas. ſi victi eſſent,imperiũ Mauricum in Hiſpania interciſurum. Neq; ſibi neq; rebus ſuis parcere in eo diſcrimine æquum eſſe. Copias ſuas ex vna gente cõſtare: Chriſtianorum ex multarum colluuione gentiũ,legibus, lingua,inſtitutiſq; diſcrepantium maiorem partem ſigna deſeruiſſe.reliquos haud cõſtanter pugnaturos,ſuo periculo,aliena vtilitate pręmioq;. His dictis,magno vtrinq; animo ad pugnã concurritur. victoria diu anceps fuit. vtriq; pro extrema ſpe enixe dimicant. Ducũ cõſpectus neq; ignauiam neq; virtutem clam eſſe patiebatur,omneſq; ad certamen accẽdebat. A medio agmine pugna cœpta.conſecuti ſunt Vaſcones:mox Aragonii. Nihil profectum triplici impetu facto.contra noſtra agmina loco tantiſper mota fugam reſpectare videbantur:cum Alfonſus Rex periculo ſimul,&rei indignitate commotus,in confertos hoſtes irruere parabat:ni Roderici Præſulis,qui lateri adhærebat hortatu deſtitiſſet:in vnius anima monentis totius victorię,ſed & rei Chriſtianæ ſummam verti:pergeret vt cœperat,de diuino numine bene ſperare:neq; ſe periculo committeret. Poſtremi agminis ſigna illata.res noſtrorum virtute reſtituta. & qui labare videbantur, ad delendum dedecus reſtitutis ordinibus in prælium ferociores rediere. Mauri continenti totius diei labore feſſi, eorum impetum non tulere, qui cum in ſubſidiis fuiſſent,recens in pugnam inuecti ſunt. fuga fœda, neq; minor quam pro tãta victoria cædes. Ducenta Maurorum millia eo prælio cecidere.in his triginta equitum millia.alii ex eo numero mediam partem detrahunt. Miraculo certe fuit, è noſtris viginti quinq; tantum occubuiſſe, Roderico Præſule auctore. alii quindecim ſupra centum affirmant.exiguus vterq; numerus pro tam illuſtri victoria. Ex aduerſariis autem tãta multitudine cæſa,qua maiorem non meminerant,veſtigium ſanguinis toto campo nullum viſum,idem Rodericus ait. Rex ipſe Maurus, Zeiti fratris monitu,fuga ſalutem petiit,mulo vectus Biatiam.inde iumento mutato Giennium eadem nocte peruenit. ſub occaſum Solis caſtra hoſtium capta.ſpolia ab Aragoniis lecta, reliquis fugientes inſequentibus. Mauri Regis ſupellex, quę intacta ſola permanſit, à Diegho Haro ęquis partibus Vaſconum Regi,Aragonioque eſt data.ſericum tentorium rubro colore,in quo Rex barbarus tendebat, Aragonio ceſſit, Alfonſi Caſtellæ Regis permiſſu:cum gloriæ tantum auidus, belli præcipuum decus ſibi retineret,cætera ſociis libenter conceſſit. Reliquam prædam in medium conferri,ac pro cuiuſq; virtute diuidi,vt res exigebat, viſum non eſt: ſed cuiq; habere permiſſum,quod ipſe abſtulerat. nam metus ſeditionis ſuberat: & gratius id fore cogitabant, quod ſua quiſque manu ceperat, quam ſi multiplicatum ex communi præda redderetur. Multum ad victoriam contuliſſe,crucis ſignum vario colore in aere ſub ipſum conflictum viſum quidam ſcribunt. negant alii argumento, quod Rodericus Præſul de re tanta nihil meminit:ne Rex quidem ad Innocẽtium Pontificem iis litteris,quas de belli ſumma conſcripſit. Conuenit Paſchaſium (Toletanus is Canonicus erat,deinde Decanus, extatq; ſepulchrum eius in S. Luciæ ſacello templi maximi Toletani) crucem quam Roderico Præſuli de more præferebat inſignem,per hoſtium cuneos,ſemel & ſecundo circũtuliſſe,euaſiſſeq; incolumem:tametſi telis omnibus petebatur:multæq; ſagittæ crucis haſtili confixæ ſunt. Ea re noſtris animus creuit,Maurorum concuſſa mens eſt. Haſtæ & ſagittæ hoſtium tanta multitudine repertæ, vt duobus diebus, quibus piorum exercitus iiſdem in locis hæſit,lignorum vſum exhibuerint excitandis ignibus,cibis condiendis.ac ne cõburi quidem omnes potuerunt,tametſi ſtudium adhibebatur. Victoriam cõtinuo in omnes partes fama primum,deinde alii ſuper alios aduenientes nuncii vulgarunt. Barbaris luctus ingens fuit, non tantum præſentis mali ſenſu, ſed etiam metu impendentis periculi. Inter noſtros feſti celebreſq; dies ludis,cõuiuiis,omni magnificentia,hilaritate,comitate,gratulationeq; agitati,non tantum in Hiſpania,ſed etiam ab exteris nationibus:eo propenſius quod res prope metum fuerat. Nunquam Chriſtiani nominis gloria maior viſa: neq; Chriſtianæ nationes iunctiores vllo tempore fuere. Hiſpani quoq; gloriam antiquorum exęquaſſe viſi ſunt. Rex ipſe Alfonſus diuina ſtirpe genitus,ſupraq; mortalem conditionem haberi cœptus. Vaſconum Rex vt tantæ victoriæ monimentum eſſet,ad rubrum clypeum,quo maiores vtebantur,catenas circum limbũ addidit,in medio æquore ſmaragdum: cum catenas perrupiſſet primus,quibus caſtrorum ea pars, vbi Rex barbarus tendebat,munita erat. Alfonſus ipſe ad vetera Caſtellæ Regum inſignia,arcis figuram auream adiunxit in rubro ſcuto,vt nonnulli pręſtanti eruditione viri ac diligentia confirmant.negant alii,indicio veterum diplomatum, quibus turris inſignis, ante hoſce annos Regum Caſtellæ inſignibus expreſſa eſt. Haud multo maiori fide nixum eſt,quod cuiuſdam hiſtorici teſtimonio à nõnullis inuenio affirmatum:ex hoc tempore in Hiſpania,religionẽ à carnibus abſtinendi diebus Sabbathi, ac inteſtinis tantum & extremis animalium partibus veſcendi ſuſceptam eſſe:veteri more, quem Gothi ex Græcia traſtulerant,vnde ſacra primum acceperunt,hoc temperamento

emollito. Conuenit nobilissimam victoriam, ac qua nulla clarior extitit in Hispania, non humanis viribus, sed superûm magis ope partam: quos castissimis precibus & votis toto orbe Christiano propitiandos curarant: Romæ præsertim, vbi ad omnia altaria supplicationes habitæ erant. quo synceriori cultu discreti agminibus & templis, ad quæ eundum erat, viri, fœminæ, sacrati homines, atque profani. Pontifex ipse aderat, omnium ordinum concitator. Extant de re tota eius ad Alfonsum Regem litteræ cum primis graues & elegantes.

Huic bello finis imponitur. Cap. XXV.

AD hoc bellum profecti sunt Episcopi, Tellius Palentinus, Rodericus Seguntinus, Menendus Vxamensis, Petrus Abulensis, Dominicus Placentinus, Garsias Frontinus Turiasonensis, Berengarius Barcinonensis. Procerum numerus iniri non poterat. Magistri militum Arias Iacobitarum, Rodericus Diacius Calatrauæ, Gometius Ramirius Templariorum. præterea Ioannes Gelmirides Hospitalariis in Hispania Præfectus. Gometius Manricus, Alfonsus Menesius, Gonsaluus Gironius, Enecus Mendozius Cantaber Dieghi Hari propinquus (nunc primum in historia Hispanica Mendoziæ gentis mentio.) præter hos Comes Fernandus Lara claris maioribus egregius ipse, ampla ditione, & multis clientelis potens. ex Castella hi. Ex Aragonia, Garsias Romerus, Semenus Coronelius, Aznarius Pardus, Guillelmus Peralta, aliique viri principes, Aragonium Regem secuti. ante omnes Dalmatius Cresselius, Emporitanus patria: à quo propter insignem rei militaris peritiam, singularem virtutem, nostras acies ad pugnam instructas, Aragonii scriptores tradunt. In Vasconibus Garcesius Agócillus, Garsias Almorauides, Petrus Leetus, Petrus Arronicius, Ferdinandus Montacutus, Semenus Aiuarius, ad hoc bellum virtutem, industriam, bellicasque artes attulerũt. Omnino tertio post victoriam die, mota nostrorum castra. Ferralium oppidum (nam ad Mauros redierat) Bilches, Balnea, Tolosa (vnde huic bello nomen) præsidiis occupata. Victoribus omnia prona erant, aspera victis. Biatia ciues deserta cum desperatione concepta Vbedam aufugissent, in potestatem redacta. pauci templi maximi munitione confisi, se dedere recusantes, admoto igne cum ipso templo consumpti sunt. Octauo post victoriam die, Vbeda ipsa vi capta est: cum ciues vim auri Regibus offerrent, vt pace vterentur: Episcopi negarent, impię genti parcere fas esse. quę vicit sententia, atque in miseros ciues promiscua cæde grassatum. pars in seruitutem abacta. præda omnis militi cessit. eoque facto barbaris metus incussus: exercitus diuturno labore fatigati, redemptæ voluntates. nam fessi morbis erant, cœlique intemperiem incusabant. Itaque iniquissimo tempore coacti Reges sunt, in mitiores regiones exercitum reducere. In reditu ad Calatrauã Dux Austrię obuiam factus est cum ducentis equitibus, quos virtutis ostentandæ causa, ad bellum sacrum ducebat. Rex eum Aragoniæ, quoniam sanguine propinquus erat, redeuntem in patriam ad extremam Hispaniam prosecutus est. Vasconum Regi quatuordecim oppida iuris controuersi, ob memoriam veteris imperii lubrica fide (nam paulo ante erepta erant) restituta sunt. id nauatæ operæ præcipuum præmium fuit. Alfonsus Castellæ Rex, vtroque Rege dimisso, Toletum triumphantis in modum inuectus est, inter festas ciuium acclamationes, plausumque & gratulationem populi. Numini primum pro diuino beneficio gratiæ actæ. deinde perpetua lege sancitum, eius victoriæ memoriam quotannis septimodecimo Kal. Augusti celebrari, Mauricis vexillis explicatis, omnique lætitiæ significatione: festo die, cui triumpho sanctæ crucis nomen est inditum. Otii Rex impatiens, & victoriæ vrgendæ cupidus, proximo ineunte anno rursus in fines hostium incurrit. Donnias oppidum Mauris ereptum, Calatrauæ militibus dedit. arcem Eznauexoram D. Iacobi militibus. Alcarassum modicam vrbem in Marianorum montium complexu, arduo atque præcipiti colle sitam, bimestri obsidione oppressam ad quintumdecimum Kal. Iunii, die Mercurii, pridie eius diei, quo ascendentis in cœlum Christi Dei memoria recurrit, vi expugnauit. aliquot præterea oppida ignobiliora eo tractu capta. His rebus patratis Alfonsus. inter Europę Principes clarissimus effectus Toletum rediit: vbi Eleonora vxor, Berengaria filia, atque hęres regni futurus Henricus, tunc decem annos natus, Regis aduentum operiebantur. Ludis ac hilaritate cuncta in ea ciuitate plena erant. Tametsi siccitate & inopia frugũ insignis annus fuit. Carpetanis maxime. nouem mensibus nunquam pluisse memorant. præcipuo agrestes damno, victus quærendi causa, passim deserebant agros, in alias regiones migrantes. grauissima ea ab omni memoria calamitas extitit, in paucis memorabilis. Extant de huius belli summa victoriaque, Alfonsi Regis, & Innocẽtii Pontificis litteræ inter se missæ, mutuæ gratulationis causa. Regiæ litteræ si ad calcem huius libri subiicerentur, operępretium
„ me facturum existimaui, quoniam in iis totius belli summa comprehẽsa est. Sanctissimo Patri

Patri & Domino Innocentio Dei gratia summo Pontifici, Alfonsus eadem gratia Rex Castellæ & Toleti cum osculo manuum atq; pedum salutem. A sanctitate vestra credimus nõ excessisse propositum impugnandi Sarracenæ gentis perfidiam, vobis per nostros nuncios deuote & humiliter intimasse, in omnibus tanquam patris & domini vestrum subsidium expectantes: quod sicut à patre nos recognoscimus benigne & pie pariter impetrasse. Quocirca, cum litteris nostris nuncios nostros, quos ad hoc exequẽdum idoneos reputauimus ad partes Franciæ non distulimus destinare. addentes etiam, vt omnibus militibus venientibus ad bellum, & omnibus seruientibus, prout decebat, expensas victui necessarias largiremur, quibus possent cõmode sustentari. Vnde fuit, quod audita remissione peccatorum, quam vos venientibus indulsistis, venit magna multitudo militum de transmontanis partibus. necnon & Archiepiscopi Narbonensis & Burdigalensis, & Episcopus Nannetensis. Fuerunt qui venerunt vsq; ad duo millia militũ, cum suis armigeris, & vsq; ad decem millia seruientium in equis, & vsque ad quinquaginta millia seruientium sine equis. quibus omnibus nos oportuit in victualibus prouidere. Venerunt & illi amici nostri & cõsanguinei Rex Aragonum & Nauarræ, cum potentatu suo in fidei catholicæ auxiliũ & iuuamen. quibus nobiscum aliquanto tempore apud Toletum facientibus moram (expectauimus quippe homines nostros, qui venturi erant ad bellum) omnia necessaria, prout per nuncios nostros promisimus, non defecimus ministrare: licet expensæ essent propter sui magnitudinẽ nobis & regno nostro fere importabiles & onerosæ. non enim tantum in his quæ promiseramus, verum & in pecuniis, specialiter in dextrariis, quibus fere omnes tam milites quam seruientes indigebant, nos oportuit prouidere. Sed Dominus qui multiplicat incrementa frugum iustitiæ, ministrauit nobis abunde secũdum suæ gratiæ largitatem: & dedit omnia posse perficere pariter, perfecte & abunde. Congregata itaq; nostra & suorum multitudine viam Domini sumus ingressi, & cœpimus proficisci. & venientes ad turrim quandam, quæ Magalon nuncupatur, satis munitam, Vltramontani antequã nostri peruenerũt per vnum diem in illam & cum Dei auxilio impugnare cœperunt incontinenti. Licet autem nos eis omnibus necessariis latissime prouidimus, ipsi tamen attendentes laborem terræ, quæ deserta erat & aliquantulum calida, voluerunt ab accepto proposito recedere, & ad propria remeare. Tandem ad magnam instantiam nostram & Regis Aragonum processerunt vsq; ad Calatrauam, quæ non distabat à predicto castro nisi per duas leucas. Tamen nos ex parte nostra, & Rex Aragonum ex sua, & ipsi ex sua, in Dei nomine cœpimus expugnare. Sarraceni autem qui intus erant attendentes se Dei exercitui non posse resistere: disposuerunt nobis villam tradere, ita quod personæ eorum saluæ discederent, veruntamen sine rebus. Cumq; nos istud nulla ratione vellemus acceptare, Rex Aragonũ & Vltramontani habentes super hoc consilium, viderunt villam esse munitam muris & antemuralibus profundis fossatis, & excelsis turribus: & quod non posset capi, nisi suffoderentur muri, & sic ruerent: quod cederet in graue damnum fratribus terræ sanctæ, quorum fuerat, & non possent si necessitas incumberet retinere: vnde apud nos instituerunt firmissime, vt villa salua & integra cum muris & magna copia victualium, quæ ibi erãt, quibus satis indigebat exercitus, nobis redderetur: & personæ Sarracenorum vacuæ & inermes discedere permitterẽtur. Nos autem attendentes in hoc firmam voluntatẽ, votis eorum annuimus. Itaq; medietas omnium eorum quæ intus erant cederet in partem Regis Aragonum, & alia medietas in partem Vltramontanorum: & nec nobis neq; nostris aliquid voluimus retinere. Ipsi autem propositum repatriandi apud se retinentes, licet dominus Deus nobis exhiberet gratiam & honorẽ, & nos vellemus omnibus eis sufficientissime necessaria ministrare, desiderio patriæ coacti, omnes pariter signo crucis relicto cum Archiepiscopo Burdigalensi & Episcopo Nannetensi, licet certitudinem de bello Sarracenorum haberemus, ad propria redierũt, exceptis admodum paucis qui permanserunt cum Archiepisc. Narbonensi & Tibaldo de Belecon, qui naturalis noster erat cum quibusdam aliis militib. qui erãt de Pictauia. & hi omnes qui remanserunt erant vix inter milites & seruientes centum quinquaginta. de peditibus autẽ eorum nullus remansit. Cumq; Rex Aragonum apud Calatrauam morã faceret expectando quosdam milites suos & Regem Nauarræ, qui nondũ ad nos peruenerant: nos cum nostris processimus & peruenimus ad quoddam castrum eorum, quod Alarcos dicitur. istud castrum licet bene munitum esset cepimus: & alia tria castra: quorum vnum dicitur Caracdaia, aliud Beneuentum, aliud Petrabona. Inde procedentes peruenimus ad Saluaterram: ibiq; peruenerunt ad nos Rex Aragonum, qui de suis hominibus non duxit nisi tãtum milites generosos: & Rex Nauarræ qui similiter vix fuit in exercitu de suis plusquam ducẽtis hominibus comitatus. & quia Rex Sarracenorum in vicino erat nobis, Saluaterram noluimus expugnare, sed procedentes contra Sarracenorum multitudinẽ peruenimus ad quæ-

dam montana, in quibus non erat trāsitus aliquis nisi in certis locis. cumq; nos peruenimus ad pedē illius montis ex parte nostra, Sarraceni venientes ex parte alia obtinuerūt summitatem montis, volentes nobis transitum impedire. Sed milites nostri ascendentes viriliter, quia adhuc pauci Sarraceni ad locū illum peruenerūt, eos cum auxilio Dei viriliter expulerunt: & castrum quoddam munitum, ꝙ propter transitum impediendū Sarracenorum Rex construxerat, ceperunt, ꝙ Ferrat dicitur. Quo occupato exercitus Domini secure potuit ad cacumina montis ascendere: vbi multū laborauit propter inopiam aquarū & loci crudelitatē. Sarraceni videntes ꝙ transitum illum occupare non possent, alium transitum, qui erat in descensu montis, arctissimū occuparunt. talis quippe erat, ꝙ mille homines possent defendere omnib. hominib. qui sub cœlo sunt. & iuxta transitum illum ex altera parte erat totus Sarracenorum exercitus, & sua tentoria iam fixa. Cumq; nos facere morā ob defectum aquæ non possemus, neq; transire propter transitus difficultatē: quidam ex nostris consuluerunt, ꝙ iterum ad pedem montis descenderemus, & ad duas vel tres dietas alium transitum quæreremus. Nos autē attendentes fidei periculum, & personæ nostrę dedecus, noluimus huic parere consilio, eligentes potius in difficultate mori pro fide, quam faciliorem transitum quærendo, qualitercunq; in fidei negotio retroire. Cumq; iam quidem firmauissemus propositum, ad indiciū cuiusdam rustici, quem Deus insperato misit, in eodē loco alium transitum satis facilē magnates viri, qui primos ictus in bello obituri erāt inuenerunt: & in quodam loco exercitui eorū vicino, licet aridus esset & siccus, Sarracenis tamen ignorantib. tentoria posuerunt. Quod cum Sarracenorum exercitus attendisset, processit vt mansionē illam impediret. Nostri autē licet pauci essent, se viriliter defenderunt. Nos autē & Rex Nauarrę & Aragonum armati cum militib. nostris in loco primę mansionis, quæ erat in summitate montis, expectauimus, donec totus exercitus Domini peruenit secure ad locū, vbi anteriores nostri castrametati sunt & ita dante Domino factū est: licet via esset inuia & inaquosa, lapidosa & nemorosa, nihil de nostris amisimus. Hoc autem factum est die Sabbathi 17. Kal. mensis Augusti. circa serotinam vero horam Sarraceni attēdentes ꝙ omnia tentoria nostra tute fixeramus, dispositis aciebus suis venerunt ante loca castrorū: & ibidem quędam præludia belli in modum torneamenti cū nostris exercuerūt. attendentes vero illi ꝙ nos illa die nollemus habere bellū, ad castra sua reuersi sunt. Sequēti autem Dominica summo mane venit Sarracenus cū infinita multitudine dispositis aciebus suis. Nos autē volentes considerare multitudinē gentis suę & dispositionem & statum, & qualiter in omnib. se haberet, habito prudentū virorum cōsilio & in his exercitatorum, expectauimus sequentē diem Lunæ. Ipsis autē sic existentib. posuimus milites nostros cū peditib. vt extremos agminis nostri non possent in aliquo molestare: ꝙ quidem diuina fauente gratia sic euenit. Secunda die scilicet secunda feria, omnes in Dei nomine armati ꝓcessimus dispositis aciebus, cū eis pro fide catholica pugnaturi. Ipsi autē promontoria quędam obtinuerunt valde ardua & ascensu difficilia, propter nemora quæ inter ipsos & nos erant, & propter alueos torrentiū profundissimos. quæ omnia nobis erant magno impedimento, ipsis vero maximo adiumento. Veruntamen ille à quo omnia in quo omnia, fecit mirabiliter: & direxit manus sui exercitus cōtra inimicos suos. & anteriores nostri, nec non & medii multas eorū acies, quæ in minorib promontoriis existebant, virtute crucis dominicæ prosternauerunt. Cum autē peruenissent ad extremam aciem eorum, equidē infinitę multitudinis, in qua Rex Carthaginis erat: ibidē difficillimos conflictus militū, peditum, & sagittariorum inuenerunt: quos sub maximo periculo, & vix etiā poterāt tolerare. Nos autem attendentes bellum illud, eis omnino incomportabile, impetu equorum processimus signo crucis dominicæ præeunte, & vexillo nostro: in quo erat imago B. Virginis & filii sui in signis nostris supposita. Cumq; iam nos pro fide Christi mori constanter eligeremus, attendentes crucis Christi & imaginis suæ matris ignominiā, quas lapidib. & sagittis irritātes petebant, in arma furientes aciem illorū infinitæ multitudinis diuisimus. & licet ipsi essent cōstantes in bello & firmi super domino suo, Dominus illorū aciem infinitæ multitudinis crucis suæ gladio trucidauit, & sic Rex Sarracenorum cū paucis in fugam conuersus fuit. Sui autē impetus nostros interim sustinebant. sed statim post maximā stragem suorum, reliqui in fugā conuersi sunt. Nos autē insequentes eos vsq; ad noctē: plures tamē insequendo interfecimus, quam in bello. & sic bellū Domini à solo Domino & per solū Dominum est feliciter consumatum. Deo autē honor & gloria, qui cruci suæ dedit victoriā, per Iesum Christum Dominum nostrum. Fuerunt autē milites Sarraceni, vt postea vera relatione didicimus à quibusdā Regis Sarracenorum, quos captiuos cepimus, centū octoginta quinq; millia equitū, peditum vero non erat numerus. Occubuerunt autem ex parte Regis Sarracenorum cētum millia armatorum & amplius secundum æstimationem Sarracenorum, q̄

postea

postea accepimus. De exercitu autem Domini, quod non sine grandi gratiarum actione recitandum est, quod incredibile est, nisi quia miraculum est, vix viginti quinq; Christiani, aut triginta de toto exercitu occubuerunt. O quanta lætitia! O quot gratiarum actiones! nisi de hoc dolendum sit, quod tam pauci martyres de tanto exercitu ad Christum martyrio peruenerunt. Vt autem magna eorum multitudo credatur: cum exercitus noster in castris eorum post bellum, biduum fecerit moram, ad omnia incendia, quæ necessaria erant in coquendis cibis & pane & aliis, non combusserunt alia ligna nisi de sagittis & lanceis eorum quæ remanserunt, & vix potuerunt comburere medietatem. Cumq; Dei exercitus propter longam moram factam in locis eremis & incultis deficeret in victualibus & aliis, ibidem tantum inuenerunt tam ciborum quam armorum, nec non etiam dextrariorum & aliorum iumentorum copiam: quæ accipientes vnusquisque ad suam de suis omnibus voluntatem, plus ibi dimiserunt ex magna abundantia, quam ceperunt. Tertia autem die procedentes venimus ad quædam castra eorum, scilicet Vilches, Vanos Tolosam, quæ incontinenti cepimus. Tandem peruenimus ad duas ciuitates, quarum vna Vbeda dicitur, altera Baetia, quibus non erant maiores citra mare, præter Cordubam & Hispalim. Quarum alteram, scilicet Baetiam destructam inuenimus. ad alteram vero scilicet Vbedam, quia situ loci & artificio fortissima erat, confugerat multitudo hominum ex omnibus villis adiacentibus. Cum enim illa villa nunquam ab Imperatore vel ab aliquo Regum Hispaniæ expugnata sciretur, vel subiugata, in eadem saluare se corpora sua credebant. sed & hanc in breui diuina gratia fauente cepimus & funditus destruximus: cum non possemus habere tantam multitudinem, quæ ad illos saluandos sufficere posset. & bene perierunt sexaginta millia Sarracenorum. quorum quosdam interfecimus, quosdam captiuos duximus ad seruitium Christianorum & monasteriorum, quæ sunt reparanda. Hæc igitur sanctissime Pater vobis scribenda decernimus: pro auxilio toti Christianitati impenso gratias quas possumus exhibentes, & humiliter supplicantes, vt vos quem Dominus ad summi sacerdotii gradum elegit, ei cum sacrificio laudis pro salute populi immoletis.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER DVODECIMVS.

Albigenses turbant Galliam. CAPVT I.

RES Hispaniæ pulchre & ex sententia procedebant nobili victoria parta. Almohades quiescebant memorabili clade oppressi, gens eatenus ferox superbaque. nostri barbariæ extirpandæ incredibili exardebant studio. Quo tempore Galliæ atque Aragoniæ regna mota sunt, initio à Tolosaubus facto. Nouæ de religione opiniones, prauumq; de rebus diuinis dissidium, fœdam ac perniciosam tempestatem cōcitauit: qua vtraq; gens multis annis ciuili sanguine cruentata est. Non aliud Germanus ante ea tempora, aliud Hispanus de Deo, de immortalitate sentiebat: vna erat Franci & Itali, vna Angli & Siculi, de rebus diuinis sententia, eadem omnium mens, & oratio. Waldenses paulo ante extiterant, praui homines, & nefarii: horum nunc sectatores Albigenses seu Albienses, ingrata veteribus nomina, reipublicæ Christianæ pacem & tranquillitatem turbarunt: cœlestibus patrocinium, sacerdotibus remittendi peccata, quod maioribus inauditum erat, potestatem detrahentes. neq; in Eucharistia Christi corpus inesse, neq; aquam baptismi ad expiandū peccata vim habere existimabant: preces pro mortuis & vota frustra suscipi. Dei matrem virginem voce impurissima meretricem dicere soliti sunt: vt Guillelmus Nangiacus, qui proximo seculo vixit in Gallia, testatum reliquit. Christum Deum turpi consuetudine cum Magdalena iunctum fuisse affirmabant. sic Petrus Cisterciensis monachus, qui visa in historiam contulit Innocentio Pontifici dicatam. longum esset rationem inire omnium, quæ insigni procacitate in vulgus affirmare ausi sunt. & est mendacium multiplex, simplex natura veritatis. In Aquitaniæ parte vbi Ca-

durci ſunt, vrbs Albis ſita eſt, quæ veteribus Alba Auguſta fuit, Cæſari Heluii in commentariis de bello Gallico, ad Tarnis fluminis ripam. agri optimi, vini, frumenti, glaſti, croci, cum primis Galliæ feraces. vnde eius vrbis Præſuli opimi prouentus. quanti nulli alii Galliæ Epiſcopo. Templum pulcherrimum & maximum in vrbe muro coniunctum, D. Cæciliæ nomine. homines minime mali, ingenio miti, atque humano. quæ virtutes in perniciem vertuntur, ſi deprauator exiſtat. terræ culturæ dediti, à commercio gentium externarum alieni: quod procul à mari in gremio Galliæ poſiti ſunt. In ea vrbe, vt nomen declarat (tametſi alii in Phocæenſi prouincia malunt Galliæ Narbonenſis parte, Toloſæ alii) nouus ille furor exortus haud longiſſimo ſpacio, vt eſt vulgus hominum in deteriora pronum, Galliam vniuerſam Hiſpaniæque partem inuaſit. Lucas Tudenſis Epiſcopus, qui eruditionis religioniſque ſtudio Romam, Conſtantinopolim, ipſamque Hieroſolymam abierat, reduxque in patriam nouam ſectam de ſcripto exagitandam ſuſcepit, in Hiſpaniam penetraſſe, & Legionem vſque perueniſſe, vrbem in Calæcis ſitam, teſtis oculatus ſcripſit. Sed præſtat eiuſdem verba adſcribere: quoniam ad dignoſcendum hæreticorum ingenium, & fraudes prodeſſe nonnihil poterunt. Poſt deceſſum, inquit, reuerendi patris Roderici Legionenſis Epiſcopi, ſuper electione futuri paſtoris diſcordante voto, & ſtudio clericorum: inimici veritatis hæretici, qui ſemper ſitiunt diſcordiam clericorum, vt reperiant aditum, quo Chriſti oues mactent & perdant, ad hanc confluxerunt ciuitatem, tunc temporis carentem cuſtodia paſtorali. & quodam loco ſordidiſſimo, vbi multi egrediebantur ad exquiſita naturæ, fieri miracula confinxerunt. Fuerat ibi ſepultus quidam hæreticus, & quidam alius homicida, qui exigente iuſtitia viuus fuerat miſſus in foueam à iudicibus ciuitatis: eo quod proditione patruum ſuum interfecerat. eſt ibi præterea quidam fons, quem hæretici ſanguine polluerunt: vt ipſa aqua verſa in ſanguinē crederetur. Confluebant è diuerſis partibus populi, vt aſpicerent miracula, quæ fieri videbantur: veniebant plures, qui erant occulte muneribus ſubornati, alii fingentes ſe eſſe cæcos, alii claudos, alii dæmoniacos, alii ægritudinibus vexatos, & hauſta fontis illius aqua, ſe mētiebantur recipere ſanitatem, Extumulantes etiam oſſa hæretici ſupradicti, qui Arnaldus vocatus fuerat, & ante ſedecim annos ſepultus in loco, Martyrem ſanctiſſimū fatebantur. Plures clericorum ſimplicitate ducti, laicos in facto ſacrilego ſedulo adiuuabant: & ſuper fontem domum fortiſſimam conſtruxerunt. parabant oſſa dicti proditoris & homicidæ, communi conſilio eleuare quia hunc quondam fuiſſe Abbatem ſanctiſſimum fatebātur. Quid plura? ꝙ callide fecerant, quibuſdam detegentes hæretici, deridebant fidem catholicam: & ſimili artificio fieri miracula in eccleſia coram ſanctorū corporibus affirmabant. nō defuerunt aliqui, qui crederent illis, quibus profana conſilia reuelauerāt, vt in hæreſim laberentur. Peruenit tandem conſilii denudatio ad fratres ſanctæ prædicationis, qui verbum Dei populis proponentes hortabantur ab hoc facto nefario pœnitere. inſtabant fratres minores, & clerici: ne populi, vota ſacrilega in loco ſordido immundis oſſibus exhiberent: & magis accendebantur animi laicorum ad cultum diabolicum peragendum: & fratres prædicatores, & minores ac clericos vniuerſos quia erant cōtrarii ſuis operibus, hæreticos conclamabant. Gaudebant inimici veritatis & publice aſſerebant, plus eſſe ſanctitatis, & miraculi in luto, & in oſſibus illis, quam in omnibus eccleſiis Chriſti: & in omnibus ſanctorum corporibus, quos fides catholica veneratur. circumadiacentes autem Epiſcopi excommunicabant omnes venientes ad illam venerationem nefariam: & fere nihil proficiebant: quia multorū mentes inuaſerat diabolus, & inobedientiæ filios colligauerat. Quidam vero diaconus, qui feruore fidei flagrans, hæreticā præ cunctis præcipitiis oderat prauitatem, cum eſſet in ſancta vrbe Romana, & è narrantibus diſceret, quæ fiebāt in ciuitate Legionēſi, turbatus eſt valde: & repedare ad patriam feſtinauit: vt ſe tantæ opponeret prauitati. Hic cum veniſſet Legionem, & plenius cognouiſſet de facto, quaſi in inſaniam verſus, cœpit manifeſte ciuib. exprobrare: & eos quaſi hæreticorum fautores redarguere: ira enim motus præ nimia, quia videbantur ciues recedere à lege Dei, cum ſe non poſſet cohibere, prohibētibus amicis, qui de illius interitu formidabant, acceſſit ad conciliū: & cœpit proponere ꝙ infamia huius facti Hiſpaniam totā polluerat. & vnde conſueuerant oriri leges iuſtitiæ, eo ꝙ eſſet ciuitas caput regni, inde hæreſis pullulabat. addidit etiam, ꝙ non daret Dominus pluuiam ſuper terram, vſq; dum fanum deſtrueretur, quod conſtruxerant, & quæ venerabantur oſſa proiicerent. ſi quidem à tempore quo nefariū cultum in cœperāt, & per decem menſes anni non pluerat, & areſcebant omnia ſiccitate. Tunc iudex interrogauit dictum diaconū in cunctorum præſentia dicēs: Si domū euertimus, dabit Dominus pluuiā ſuper terrā? diaconus plenus fide reſpondēs dixit. Conferatur mihi poteſtas à vobis domum libere deſtruendi, & euertendi omnia quæ ſunt in ea: & in nomine Domini noſtri Ieſu

Iesu Christi spondeo, sub periculo corporis, & omnium rerum mearum, quod vsq; ad octo dies Dominus conferet abundantiam pluuiarum. dedit Dominus gratiam sermonibus eius in conspectu concilii: & accepta sponsione ab ipso, ei destruendi fanum, & omnia quæ in ipso erant, posse liberum tradiderunt. Sed cum die sequenti in manu hominum plurima fanum destrueret, & dicta ossa confringeret minutatim, & inter humana stercora spargeret, cum iam post euersionem omnium vellet quiescere, quidam sonus quasi tubæ valide perstrepentis, inter ligna destructionis insonuit: vt in ipso sonitu relinquere inuite locum illũ diabolus crederetur. Sequenti vero die, pars ciuitatis non minima succensa est: & ignis cum vento valido mixtus plurimas domos consumpsit. quærebatur à multis dictus diaconus, vt interficeretur. quia cum promiserit pluuiam, domus eorum incendio perierunt. insultabant hæretici clericis, & diaconum dignum morte damnabant: & quod non plueret etiam post multum temporis, procaciter affirmabant. Dominus autem omnipotens misertus populo suo, octaua die à fani destructione, pluuiarum abundantia terræ superficiem irrigauit: & qui iam erant sine spe frugum & fructuum ipso anno percipiendi, eorundem copiam Dei misericordia perceperunt. Concitauit post hæc dictus diaconus persecutionem magnam contra hæreticos, & relicta ciuitate se fugæ miserabiliter contulerunt. Hæc Lucas. quibus intelligitur nouæ hæresis tabe Hispaniam fuisse infectam: tametsi vis mali in Tolosates potissimum incubuit. vnde illis exitium, Aragonio Regi cum eorum patrocinium suscepisset, funestus exitus. vt consequenti narratione aperietur.

Petri Aragonii Regis interitus. CAP. II.

ALBIGENSIVM secta à primis incunabulis, exortuq;, non populi multitudine tantum, sed fauore etiam Principum armata fuit. Comitum Tolosani primum, deinde Fuxensis, Biterarum & Conuenarum. accedebat Aragonii Regis patrocinium: quoniam hæ tres vrbes in eius fide erant, vt superius est indicatum. Tolosæ Comes, præterea affinitate iunctus: nam tertiis nuptiis Eleonoram duxerat Aragonii Regis sororem. filius Raymundus patri cognominis, qui ex ea gente postremus Tolosæ principatum tenuit, Sanctiam alteram Aragonii Regis sororem connubio iunctam habebat. Ea suscepti belli pro Albigensibus causa fuit. tametsi Rex antea piorum causæ fauere visus est: & Simoni Monfortio mutui amoris pignus, Iacobum filium educandum instituendumque tradiderat. nunc præceps ad bellum ferebatur. ea res metum prouinciæ, curam Romano Pontifici incutiebat, ne tantis præsidiis munita factio maiora indies incrementa susciperet. nam vulgus nouarum rerum auidum, & nouæ sectæ fraudibus circumuentum, veteri maiorum religione passim mouebatur, Medicinæ faciendæ modus aliquis quærebatur. pacis consilia primum tentare visum est: si quo modo agendo, moliendo hortandoq; possent à furore reuocari ad sanitatẽ. Ergo prioribus annis Didacus Vxamensis Episcopus Romam pietatis ergo profectus, visa ex itinere Pontifici renunciarat: quantumq; periculũ instaret, nisi tempestiue remedium esset allatum: & cum eo Dominicus totius itineris comes. natus is Calarogæ erat, in Vxamensi agro. iam nobilissimę familiæ Prædicatorum ab eo initio fundamenta ponebantur. Remissus vterq; in Galliam ad extinguendum incendium: quod indies magis augebatur. duodecim Abbates Cistercienses ex Gallia adiuncti: additusq; est Legatus Pontificius, penes quem totius administrationis summa esset. Horum industria quantum proficiebatur magno hominum numero ab ea mente retracto, ac Dominici præsertim, cuius in ea functione edita non vno loco miracula extiterunt: tantum ex alia parte hęreticorum artibus populi multitudo corrumpebatur. Quis enim plebem in interitum concitatam, verbis & ratione possit retinere? quis perditissimos homines ab insania deducere, quam obstinata mente defixam habent: Excindi ferro debent, quæ sanari non possunt: nihilq; tempestiua seueritate salutarius aduersus id genus mali. Quod ergo reliquum erat, pacis consilia belli apparatu terroreq; mutata. numerosa militum multitudo ex Italia, Germania atq; Gallia spe venię, si crucem insignem desumerent, vt erat in more positum, ab Innocentio Pontifice ad arma excitati. Ab iis militibus Biteræ primum vi capta est, antiqua Volcarum ad Obrim ciuitas: septemq; in ea hominum millia perempta. vindictam plerique cœlestem interpretabantur, quo L Trencauellum eius vrbis dominum ante duos & quadraginta annos obtruncassent, & cum eo vrbis Episcopum vulnerassent. Eo seueritatis exemplo Carcaso, quæ in hæreticorum potestate erat, deditionem fecit. sontes pari seueritate vindicati. Ab iis initiis profici indies in melius videbatur. Dux multitudini deerat, cuius imperio deuincti milites maiori animo pro pietate pugnarent. Simon Monfortii, quæ vrbs in finibus Carnutum est, Comes offerebatur, inter Duces reliquos, & principes bellicis artibus, &

præcipua animi pietate præstans.ad hunc cæteris cõcedentibus summa imperii delata est: eius ductu Minerua arx, Albis ciuitas, Vaurum municipium prope Tolosam, aliaq; oppida facticiis detracta.eodem belli impetu Tolosa vrbs circumsessa, capi non potuit, Tolosatis, Fuxensis, & Conuenarum Comitum, qui in ea vrbe erant, virtute defensa. Fuxensis ditioni arma illata. Principum periculo Aragonius Rex in primis mouebatur: ne Simon Monfortius pietatis specie (sic ille suspicabatur) amplissimam ditionem sibi & posteris pararet: vt nihil est mortalium animis fallacius, nihil exitialius simulata religionis specie. Principes sibi fœdere deuinctos, cõiunctos sanguine, in discrimine deserere iniquum fore videbatur. Itaq; parta de Mauris insigni victoria ad Castulonensem saltum, vt paulo superius dictum est, continuo de Gallica expeditione cogitare cœpit. Inuenio eũ mense Februario, ineunte
1213. salutis anno millesimo ducentesimo tertiodecimo, Tolosæ fuisse. de ratione belli deliberaturus scilicet iuerat. & proximo mense Maio, Ilerda, quo se retulerat, validis contractis copiis Galliam repetiisse. Adiuncti fœderati ex ea gente Principes: numerosusq; ex vtraq; gente conflatur exercitus. centum hominum millia sub signis habuisse idonei auctores affirmant. Simon Monfortius Murellum arcem ad Garumnæ fluminis ripam, muniendam re, præsidioq; firmandam curarat: vt instar propugnaculi esset aduersus hostium incursus. hanc arcem oppugnandi voluntate fœderati Principes Tolosa profecti sunt. Simon Monfortius raptim delectu habito, præsidio accurrit. Septem Episcopis, qui piorum castra sequebantur, annitentibus Dominico & tribus Abbatibus tentata primum pacis spes: Rexq; ne fortunas suas cum impiis & sceleratis, qui diris à Pontifice Maximo defixi essent, sociaret admonitus est. cœlestem vindictam si secus faceret comminati, orbis Christiani inuidiam: nominis dedecus sempiternũ vtrauis fortuna partium. cum salutaribus monitis aures auersas præberet, ad manus deuentum est. Simonem Monfortium octingenti equites, mille pedites sequebãtur, exigua pro hostium numero manus. cum iis facto agmine in hostium acies incurrere non dubitauit, tanto piorum ardore, aduersariorum cõsternatione, vt momento temporis Comites in fugam cõpulsi fuerint, Rex ipse obtruncatus, Aznarius Pardus cum Petro filio, Gometius Luna, Michael Luesia Aragonii proceres vna occubuere. Cædes minor quam pro tanta victoria. Dignus ea clade Rex passim iudicabatur, q; pro impietate arma sumpsisset. quamuis sententia ipse, & appellatione catholicus à factiosis opinionibus abhorrebat, militaris disciplinæ peritus, religionum discriminis ignarus. Certe promiscuæ libidinis vitio reliquas virtutes, quæ in eo maximæ fuerunt, turpiter fœdasse visus est, vxore innocentissima repudiata propinquitatis prætextu: & quoniam superiore tempore Conuenarum Comiti iuncta connubio fuerat, illegitimo scilicet, & legibus vetantibus contracto: vti dati in causa ab Innocentio Pontifice iudices Romæ pronunciarunt: quo Regina se ad causam tuendã contulerat. tametsi ex eo priori coniugio Mathildis & Petrona natæ erant: vt ex ipsis Reginæ testamenti tabulis intelligitur. In ea vrbe controuersiæ exitum expectans morabatur, cum vir eius Aragonius Rex extinctus est. die Veneris, Idibus Septembris, prælium ad Murellum commissum. Regis corpus Hospitalariis militibus traditum, in Xixenæ monasterio, vbi mater Sanctia sepulta erat, tumulo est compositum.

Alfonsus Rex Castellæ defunctus. CAP. III.

IACOBVS Aragonii Regis extincti filius, quem vnicũ ex legitima vxore reliquit, quatuor annos natus erat, cum pater occisus est. Sanctius Ruscinonis Comes, & Ferdinandus pueri patrui: hic professione quamuis monachus, ille prouecta ætate, vt qui Alfonsi Regis frater esset, imperandi ambo dulcedine illecti, ambitioneq; corrupti, malignis artibus ad regnum nitebantur: plebisq; & principum studia conciliabant. Id ægre erat Episcopis & proceribus, ac præsertim Petro Asagræ Albarracini regulo, paterna hæreditate innocentem puerum excludi, & in Simonis Monfortii potestate, captiui ad instar esse. communi consensu legati ad Innocentium Pontificem Romam amandati, puerum Regem expetitum. eius auctoritati Simonem haudquaquam repugnaturum arbitrabantur. commode id cessit: audita enim legatione Pontifex Petro Beneuentano Cardinali ipsius in Gallia Legato, id negotii vt præsens cognosceret, demandauit: & si æqua petere Aragonios visum esset, eorum postulatis & volũtati satisfaceret. Ceperat interea Simon Monfortius vrbem Tolosam: & in Præsulum Galliæ concilio, quod Petri Legati opera Mompellerii habitum erat, omnium eorum quæ bello capta quæsitaq; erant Princeps declaratus est: missusq; ad Pontificem Ebrunensis Præsul, vt concilii sententiam ipsi probarent. Quo tempore in Hispania fame grauissima laboratum est: vti ante dictum est. inde crebræ in vulgus mortes: cum necessitas res etiam obscœnas in cibum verteret. Rodericus Præsul Toletanus suis opibus,

opibus,aliosq; ſacris concionibus adhortando,vt egenorum calamitate mouerentur,multum contuliſſe viſus eſt: prorſus vt Alfonſus Caſtellæ Rex in extrema ætate eccleſiam Toletanam,quoniam apud eam tanquam in publico ærario,optime deponi theſauros cogitabat,noua multorum oppidorum ditione auxerit.Toletanum Præſulem iure perpetuo, legeque in omne tempus lata, regni Cancellarium eſſe confirmauit,datum ante ſeptem annos Martino deceſſori,vti eiuſdem Alfonſi diploma declarat. quo magiſtratu ſuprema & maxima auctoritas ſecundum Regiam olim continebatur. Burgis eo tempore Rex agebat:& Legionenſis Regis patruelis, cum quo grauis ſimultas erat, ex quo Berengariam vxorem repudiarat,cōciliandi in parteſque trahendi cura ſolicitabat. Valliſoletum mutui colloquii cauſa ventum. in eo colloquio offenſiones omnes vtrinque condonatæ oppida Carpium & Montem regalem Legionenſibus ablata,ne occaſio cōtrouerſiæ eſſent, euerti mandatum. Inde Rex Legionenſis in patriam rediens, Dieghum Harum ſecum Rege Caſtellæ concedente deduxit:quoniam eius opera vti cogitabat Mauris oppugnandis Dieghum Lupus filius & valida Caſtellanorum militum manus ſecuta eſt, magni nominis Ducem,carum Principibus,vulgo militum acceptum.Nō minor Caſtellæ Regem quamuis annis grauem,fractum laboribus,in extremaq; ætate cura ſolicitabat, impium regnum euertendi barbaris profligatis:quod tandiu ſubſtiterat in Hiſpania. fracti hoſtes metu debilitatiq; viribus erant ob ſuperiorem cladem, & recenti diſſidio in partes ſciſſi. ea res noſtris agendi opportunitatem præbebat.Prior Legionenſis Rex in hoſtium ditionem irruit, qua parte Legionenſi imperio finitima erat.agris, oppidis, villis illata vaſtitas. ad Tagi ripam in veteri Luſitania, Alcantara firmiſſimum oppidum captum, quod Calatrauæ militibus dono Regis ceſſit:vnde tanquam ex munitiſſima arce,atq; fortiſſimo propugnaculo,in hoſtium fines incurrerent ipſi,illorumq; impetus propulſarent. Hoc Alcantaræ militibus initium fuit,tenue & inualidum,vt fere rebus magnis. cucullum & rubram faſciam, qua longo tempore diſtingui conſueuerunt,Benedicti tertiidecimi,qui ſe Pontificem dixit,venia & auctoritate cruce viridi mutarunt, ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo vndecimo: cum Calatrauæ milites quibus olim ſubditi fuerunt, nunc vix contributi, rubræ crucis figura in candida veſte vtantur.Is exitus Legionenſis expeditionis fuit,aliquanto quam Caſtellanæ felicioris. Alfonſus enim Caſtellę Rex magnis delectibus tota ditione habitis,ex Vaccæis in Carpetanos rediit: Toletoq; profectus Conſaburonem & Calatrauam petiit. extremus is limes regni erat. inde in Bæticam penetratum. agri vaſtati. oppida capta,direpta,incenſa. Biatia (nam ad Mauros redierat)circunſeſſa. dum obſidio ducitur, Dieghus Harus cum Legionenſibus operam nauaſſet,ferox in caſtra venit.potiundę vrbis ſpem fortuna aduerſa deſtituit.publica famis calamitas hoc etiā anno Hiſpaniam oppreſſit,& ad alia mala Regem compulit commeatus inopia,ſoluta obſidione in mitiores regiones copias,reducere.Cum Mauris induciæ factæ. quod illi beneficium ad occaſionem inteſtini diſſidii verterunt. Mahomad cognomento Viridis accepta ſuperiori clade abierat in Africam,ad ſubſidia belli colligenda,vireſq; reparādas,ſiue quia de rebus Hiſpaniæ diffidebat.Zeit Abenzeitus eius frater,nullo propinquitatis reſpectu Valentiam, Saguntum, & vicina loca imperio primus occupauit. idem facit Biatiæ & Cordubæ Mahomad Zeit Abenzeiti patruelis, cum ſe Abdelmone imperii gentiſq; conditore progenitū ferret,eius nepos ex Abdalla filio:ſibiq; omnibus ſermonibus,Africæ & Hiſpaniæ imperia arrogaret. Albullalis inter ſuos opibus & clientelis princeps,horum exemplo prouocatus nullo iure, niſi q in armis eſt,Hiſpali imperium conſtituit,adiectis Carmona,Aſtigi,& Cæſariano.ſic Maurica potentia in plures partes diducta, dilacerataq; eſt, alioqui haud firmiſſima.Præclaram ea res occaſionem noſtris ſuppeditabat,impiæ gentis excindēdæ. cæterum Alfonſum Caſtellæ Regem,qui ea tempeſtate belli & pacis arbiter erat,non tantum annonæ difficultas à cogitatione belli ſacri abduxit,ſed etiam ſtudium Anglis opitulandi, propinquis & neceſſariis, qui de Aquitaniæ imperio periclitabantur, Francorum armis petiti rupto per iniuriam fœdere, quod inter vtranq; gentem ſtabat.Luſitaniam eo tempore Alfonſus eo nomine ſecundus cognomento Craſſus obtinebat,occupandis per vim iis oppidis,quæ à patre ſororibus legata erant,vehementer diſtrictus: prorſus vt Legionenſis Regis arma, cum Principum fœminarum iure propinquitatis, commiſeratione ſexus patrocinium ſuſcepiſſet, in ſe regnumque conuerteret. miſſus à patre Ferdinandus, in quo deinde & poſteris, Caſtellæ & Legionis regna perpetuo vinculo coniuncta ſunt, Luſitano aliquot oppida eripuit: quæ mox Innocentii Pontificis Romani opera & auctoritate pace facta, reddita ſunt.Inter hos motus Luſitaniæ Rex ab Alfonſo Caſtellæ Rege, & ſene & ſocero monitus eſt per legatos,vt mutui colloquii cauſa Placentiam veniret:habere ſe,quæ de rebus magnis cōferre cuperet. Luſitani Regis aduentū quoniam breui futurū non ſperabat,

interea Burgos abiit,in apparatum belli Gallici intentus.Pręclaros Regis optimi,& æquiſſimi conatus mors oppreſſit.cum enim Luſitani Regis conueniendi ſtudio Placentiam citato feſtinaret, ad oppidum Garſimunotium valetudine tentatus eſt, vim morbi alioqui grauiſſimi auxit vehementer nuncius à Luſitano Rege Placentiam ſe venturum negante, ac ad vtriuſque regni fines ſi tanti eſſet, acceſſurum ſe pollicente. Id eſt gentis ingenium cum multis, vt nulli primas concedant,neque amplitudine imperii, neque ætatis reſpectu moueantur:magnaſque agendi commoditates prætermittant, honoris contentione. forte,non ſatis fidendum ſocero Regi iudicabat, homini verſuto, & à multo rerum vſu callido, cunctaque ſolito priuata vtilitate metiri, vt plerique exiſtimabant. De ægroti ſalute cum medici deſperarent,Rodericus Primas,qui Calatrauæ relictus erat annona fameque procuranda, & re perfecta Burgos ſe ad Regem contulerat, noui itineris comes futurus, peccatorum confeſſione, quam ipſe ex ritu Chriſtiano excepit, Regem in extremo poſi-
1214. tum expiauit. Obiit teſtamento facto ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quartodecimo. pridie Nonas Octobris,qui dies Lunæ fuit,memoria Fidei virginis ſacer.ſic Roderici Pręſulis hiſtoriam caſtigato,vitio librariorum ſæpe fœdam.Hic exitus Alfonſi fuit,militię domique clari Regis.multa ſolus proſpere, nihil fere magnæ rei Reges alii ſine illo fecerunt in Hiſpania.annis vixit quinquaginta ſeptem:è quibus,annis tribus & quinquaginta, diebus duobus & viginti regnauit. Defuncti corpus Olgas delatum. lugentium habitu funus proſecuti ſunt viri principes ex vniuerſa ditione,Eleonora Regina,Berengaria filia,Rodericus Præſul Toletanus. Acceſſere noua funera: quibus hic annus inſignis maxime fuit, Eleonoræ Reginæ,Ferdinandi Legionenſis, Dieghi Hari, Petri Caſtrii Ferdinando Caſtrio geniti. Regina pridie Kalend. Nouembris, die Veneris extincta eſt Burgis. dolor, quem de viri obitu ceperat, mortem acceleraſſe viſus eſt. cum quo coniunctiſſime vixit. morte,ſepulchroque iuncta eſt nepotibus felicior quam filiis. Ferdinandum ex Theraſia Rex Legionenſis genuerat, regia indole iuuenem. morte immatura non præſtitit qualem innatæ virtutes,oriſque decus promiſerant Regem.eo grauiori luctu prouinciæ,ad Compoſtellæ funus illatum. Petrus Caſtrius Marrocii obiit,forti opera Regi Legionenſi bellis ſuperioribus nauata,profectus in Africam,qua cauſa incertum,ſed in ea tamē vrbe deceſſit,ad quintumdecimum Kalend. Septembris. & erant à ſuperioribus annis,cum ea gente amicitiæ hoſpitiique iura à patre inita.

Caſtellæ, atque Aragoniæ motus. CAP. IIII.

EXCEPERE tempora turbulenta in Caſtella,atque Aragonia. minor vtriuſq; Regis, qui patribus ſucceſſerunt,Henrici,atque Iacobi ætas paſſim à proceribus contemnebatur. ea grauiſſimorum motuum occaſio extitit. plerique ſummæ rerum præeſſe cupiebant, & alieno nomine regnare: nonnulli etiam ſuo. id dum aſſequerentur, quid de ipſis fama loqueretur,quid pii & boni iudicarent,nihil penſi habebant. quid enim non efficiat concepta ſemel animo libido dominandi?Inter tot rerum fluctus reſpublica nauis inſtar rectore carentis ſæuiſſimis procellis agitata,in Aragonia maxime:vbi Sanctius & Ferdinandus Iacobi Regis patrui,haud obſcuris artibus ad regnum nitebantur. Erat in vtroq; fortitudo, auctoritas,ingenium,conciliandæ hominum gratiæ,& promerendæ mirum & efficax ſtudium. iura quî deeſſe poterant de regno litigantibus? Iacobum vterque illegitimis procreatum nuptiis excuſabat. Sanctius, Ferdinandum monachum eſſe,bello & rebus agendis inutilem dictitabat.Ramiri Regis exemplo,ſuam Ferdinandus cauſam tuebatur: & Iacobo excluſo diſputabat,ſanguine proximum eſſe. Omnino regnum in tres factiones erat diuiſum. pauci ſed in his optimus quiſque verum Regem ſequebatur, & ad Innocentium Pontificem legatos fuiſſe amandatos repetendi Regis cauſa paulo ſuperius dictum eſt.expoſita ii legatione,in Galliam ad Bernardum Cardinalem remiſſi ſunt, adiūcto Ebrunenſi Præſule cum mandatis: ita bello ſacro parta Monfortio Comiti dari, ſi Aragoniis ipſe ſatisfaceret Rege reddito,atque libertati reſtituto.Nec mora Pontificius Legatus,Monfortius Comes cognita Pontificis voluntate, Iacobum Carcaſone, vbi biennium detentus fuerat,Narbonem comitati ſunt,ſex tum annos & quatuor menſes natum. Iacobi patruelis Prouinciæ Comes Raymundus pari ætate ſequebatur, vt procul à Gallico tumultu in Aragonia educaretur.Narbonem, quoniam locis finitima eſt, regni proceres frequentes accurrerunt, Regis accipiendi, ſalutandi, proſequendique ſtudio. Omnia lætitia plena erant & gratulatione. promiſcuæ ætatis, ſexus, conditionis viri, fœminæ, pueri, venienti paſſim occurrebant. vota pro eius liberatione ſuſcepta publice, priuatim exoluebantur. Erat in puero oris dignitas, maiorque quam pro ætate ſtatura corporis: tacitumque ex iis rebus

rebus futuræ magnitudinis omen. Legato Pontificio,cuius ex ſententia cuncta procedebant,cum Regem comitaretur,viſum eſt regni conuentus Ilerdam conuocari,reipublicæ conſtituendæ,regnique ſtabiliendi pacandiq; cauſa. frequentes proceres,& vrbium procuratores die dicta cōuenerunt.Sanctius & Ferdinandus noluerunt venire.In iis conuentibus,in pueri Regis verba iuratum à cunctis ordinibus.nouum id exemplum in Aragonia erat,neq; prioribus Regibus inſtituendis vſurpatum: quod ab hoc initio deinceps in mores abiit.Guillelmo Monredonio Templariorum militum in ea prouincia Magiſtro (legationis is ad Innocentium miſſæ princeps fuerat) Regis educandi, inſtituendique cura demandata: Montioniſque arx delecta,vbi ab omni iniuria tutum fore iudicabant, dum factionum ſtudia remitterent. Vaſconibus,quoniam Aragonios motus verebantur, à Cæſarauguſtanis ciuibus ius commercii datum,cum libera vltro citroque commeandi facultate. Rex eorum Sanctius,non militaribus modo,ſed etiam ciuilibus muneribus magna ex parte abſceſſerat, Tudelæ in arce ſe continens, & hominum congreſſum deuitans, bello paceque inutilis.Hæc in exitu eius anni peracta,quo ad Tornacum,quæ ciuitas in Neruiis ad Saldim eſt,Otho Imperator & Philippus Galliæ Rex inſigni prælio pugnarunt. Victi in eo prælio Germani:& qui ab eis ſteterat Ferdinandus Flandriæ Comes à Gallis captus eſt. Proximo ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quintodecimo, Sanctio Ruſcinonenſi Co- 1215.
miti Regis Aragonii patruo, regni procuratio demandata eſt. ea reipublicæ pacandæ via excogitata, auidum dominandi animum,in regni ſpem maxime accendit: maiorumque tumultuum occaſio extitit, vti euentus declarauit. Neque multo meliori conditione res Caſtellæ erant. Henricus vndecim tum annos natus,fratribus immatura morte ſublatis, patri ſubſtitutus, imbecilla ætate,infirmo ingenio,Caſtellæ regnum obtinuerat. matre defuncta, penes quam regni procuratio erat, Berengaria Legionis Regina pueri fratris ætatem regere, & rempublicam vniuerſam ex matris teſtamento cœpit adminiſtrare: virili animo fœmina,maioriq; quam pro ſexu auctoritate. quam non tātum regni copiis,ſed etiam ampla ditione tueri ſolita erat, Valliſoleti, Mugnonii,Curielis, Gormatii ,quæ oppida, quo tempore in Caſtellam redierat ab Alfonſo Rege Legionenſi repudiata, patris dono acceperat: vnde vitam principalem atque adeo regiam,nunc etiam regni procurationem ſuſtentabat.Itaque Regem ciuilibus & bellicis artibus erudiendum curabat. regni proceres nonnullos cupiditate rerum nouarum tumultuari, & reipublicæ tranquillitatem turbare ſatagentes,agendi dexteritate atque intentatis minis ad ſanitatem perduxit. caſtigandis nouis flagitiis, & priſtinis moribus reuocandis operam dabat, ea animi magnitudine, conſtantia, atque prudentia, vt reſpublica Alfonſum patrem nō magnopere deſideraret. Verum excellentis fœminæ inſtituta Laræ familia turbauit atque peruertit, regno aſſueta illectaq; ex eo vt fit, dominandi dulcedine. tres fratres germani Aluarus, Ferdinandus, & Gonſaluus Nunnii Laræ Comitis filii, malignis artibus ad regni procurationem contendebant,Berengariæ ſexu deſpecto,Regis immatura ætate. alterius auctoritas fluxa erat, alterius nondum coaluerat. Impii conatus vt procederent ex ſententia, Roderici Primatis, qui vnus & fraudes detegere,& obſiſtere vnus maxime potuit, profectione factum eſt. Conuentus Præſulum ex toto orbe Chriſtiano Romæ tunc habebantur,Innocentio Pontifice de rebus multis & maximis, incredibili Patrum frequentia: prorſus vt quadringenti duodecim Epiſcopi eſſent: in his Archiepiſcopi vnus & ſeptuaginta, Patriarchæ Hieroſolymitanus, & Conſtantinopolitanus, atque Antiocheni, Alexandrinique Legati. minorum ſacerdotum numerus iniri vix potuit. Belli ſacri in Oriente inſtaurandi, atque motus Galliæ componendi præcipua cura erat. In tantis nationum aliarum ſtudiis, tantaq; conſternatione Rodericus Præſul occaſioni iuuandæ eccleſiæ deeſſe noluit. quin peregrinatione ſuſcepta Romam abiit, & Patrum concilio,quod menſe Nouembri inchoatum in templo Lateranenſi eſt, interfuit.In eo conuentu orationem ad Patres habuit, Latina quidem lingua conceptam, cæterum aliarum linguarum,quarū expers non erat,Italicæ, Germanicæ, Anglicanæ, Gallicæ,floribus,ſentētiiſq; ornatam,diſtinctam luminibus: vt miraculi inſtar Patribus eſſet,tantam Hiſpanum hominem linguarum facultatē aſſecutum eſſe, quantā ab Apoſtolorum ætate, vlli homini negabant contigiſſe. Actū præterea de primatu eccleſiæ Toletanę,quem agnoſcere Tarraconenſis,Bracarenſis,Compoſtellanus,& Narbonenſis Epiſcopi recuſabant. productę pro eccleſia Toletana veteres Pontificum Romanorum & conciliorum tabulæ. producta argumenta ab ipſa prima Hiſpaniæ ad Chriſtum conuerſæ antiquitate: quæ in hominibus venerabilis,in vrbibus ſacra eſt. Roderici orationem cū Bracarenſis,qui aderat,& Auſetanus Epiſcopus pro Tarraconēſi refellere aggreſſi eſſent: abeſſent alii, quorum intererat,lite integra diſceſſum eſt neutro inclinatis ſententiis. Roderico tantum Legati Pontificii partes per Hiſpaniam decennio implere datum

conceſſumq́;, ſi quando Hiſpalis piorum armis cederet, quod in ea Almohadum inclinatione & caſu fore propediem ſperabant, Toletano Epiſcopo ſubdita eſſet, quaſi Primati: prouocandi, contraq́; diſceptandi ſublata penitus facultate. Adiecta poteſtas trecentos filios nothos iure legitimo donandi: Epiſcopos & ſacerdotes in iis vrbibus creandi, quęcunque Mauris in Hiſpania eſſent ablatæ. Ex his rebus magnam Rodericus auctoritatem nactus eſt: quam litterarum ille atq́; eruditionis, vt ea ferebant tempora, eximia opinione tuebatur. Extant de rebus Hiſpaniæ & Arabum gente hiſtoriæ, duobus ab eo conſcriptæ voluminibus, non omnino inelegantes. Duo Raymundi Toloſani Comites pater & filius, cum intereſſent concilio, atq́; aduerſus Monfortium Comitem diſceptarent, lite conteſtata Patrum ſententia victi ſunt, principatuq́; ſpoliati, quod cum impiis hominibus arma ſociaſſent. Simoni Monfortio nauatæ operæ præmium fuit Toloſa, aliaque oppida & vrbes bello quæſitæ partæq́;. Is ad Regem Francum profectus, ſe ei ſanctiſſimi iuriſiurandi religione obſtrinxit, quaſi beneficiarius: oſculumq́; vtrinq́; delibatum eſt perpetuæ amicitiæ pignus. verum cum ſuſcepto principatu Toloſam, Carcaſonem, atq́; Narbonem mœnibus nudaſſet ciuium diffidens voluntatibus, atque vectigalia grauiſſima imperaſſet, ſubditos abalienauit (& eſt auaritia in imperio ſemper exitiale malum) prorſus vt Raymundi filii armis multa oppida continuo ad Rhodanum ceſſerint: & aliquanto poſt Toloſa ipſa princeps ciuitas venit in poteſtatem. Profugos & egenos Principes, multi tota Gallia reguli, & ex Catalaunia non pauci viribus & copiis adiuuabant. Amiſſam vrbem Monfortius dum ſacro bello inſtaurato obſidet, expugnareque parat, lapidis ictu, tormento ex vrbe emiſſi peremptus eſt: vir longiori vita digniſſimus, conſilio acer, manu ſtrenuus, ſingulari pietate, atque magnitudine animi. filios reliquit fortiſſimos florenteſque iuuenes Aimericum, Simonemque. Tametſi Aimericus obſidione cōtinuo ſoluta, & partæ ditionis magna parte amiſſa, rerum geſtarum magnitudine, & fama paternam gloriam hauquaquam exęquabat. atque tantam belli molem viribus ſuis, inuidiamque populi ac magnæ partis Principum ſuſtinere poſſe diffiſus, iure ſuo Regi Franco ceſſit, ab eoque Magiſter equitum creatus eſt, haud æqua permutatione. Verum hæc triennio poſt geſta ſunt: ad ordinem temporum redeat oratio.

Laræ fratres Caſtellæ procurationem inuadunt. CAP. V.

GARSIAS Laurentius ciuis Palentinus audaci, callido, prompto ingenio, & pro vt animum incitaſſet, conſilio bonus aut prauus, agendi dexteritate in Berengariæ gratiam ſe in primis inſinuarat: & quod facillimum factu eſt, accommodatis officiis, adulandi ſcientia, bonis & modeſtis præferebatur. Laræ reguli ambitione dominandi æſtuantes, idoneum virum rati, per quem quod cupiebant, obtinerent, eum adeunt. quanto in periculo res eſſent, exponunt. Regis ætatem, Reginæ ſexum accuſant. facturum præclare, ſi pro ea auctoritate, quam obtinebat, Berengariæ perſuadeat, vti regni procuratione, quod neceſſe erat, quod res communes exigebant, vltro abſcederet. Id conſilium reipublicę ſalutare fore, Reginæ honeſtum, vtile ipſi: cui Tablada oppidum, in quod oculos coniecerat, nauatæ operæ certiſſima merces proponebatur. Ille promiſſo lætus impenſius etiam quam exigebatur promittit operam: nactuſq́; opportunitatem, in Reginæ incautæ aures identidem inſuſurrat: Imperandi onus graue eſſe, fœmineis præſertim humeris impar. Eę voces, tāquam ſyncero miſſæ animo non ingratæ Reginæ erant priuatæ tranquillitatis & otii cupidę, neq́; ignaræ grauiores caſus è faſtigio eſſe: ſtultū alieno nomine ſua inuidia imperare velle. Addidit ille, Laræ fratres opibus & clientelis prævalidos præ cæteris eſſe, male cogitantibus obſiſtere in primis poſſe: puerum Regem ſi in eorum contradat poteſtatem, rem conſultiſſimam facturam, regnoque vniuerſo gratiſſimam. Natura noſtra hoc quoque nomine praua eſt, quod præſentibus futura potiora fore arbitramur. Itaq́; cum ad Garſiæ ſententiam Præſules & proceres accederēt, pars in fraudem impulſi, pars fœmineum imperium auerſantes: Berengariæ facile perſuaſum, vt Regis & regni ſe procuratione abdicaret: & in Laræ fratres transferret. Redierat inter hæc Rodericus in prouinciam, Legati Pontificii poteſtate honeſtatus. in eius verba Laræ fratres iurare regni commoda compulſi ſunt: nemini ablaturos oppida & arces eorum fidei concreditas niſi Reginæ voluntate. finitimis Regibus bellum illaturos non eſſe: neq́; noua imperaturos vectigalia. Berengariam Reginam eo loco habituros, quo par erat ſororem, filiam, & vxorem regiam. Recte proceſſuras res communes & priuatas eo icto fœdere videbatur: ſi quid ſanctū ambitioſis hominibus eſſet. Omnino Aluarus Lara accepta poteſtate, cūcta in ludibrium vertit. Burgis enim, vbi fœdus factum eſt, diſcedens quamprimum, proceres quoſdam ſeu veris ſeu cōfictis cauſis

regno

regno expulit: templorum reditus inuadere: bona publica & priuata domum auertere: patronis eccleſiarum, iis præſertim qui è ſacrato ordine non erant, veterem adimere libertatem, qua ſacerdotes nominare ſoliti erant. Diuini cultus reſarciēdi ſtudium facto prætendebatur, multis partibus labefactati. omnia raptim & violenter agebantur: neq; legum neque temporum, ac ne periculi quidem ratio habebatur, Ea res Rodericum Decanum Toletanum Roderici Præſulis vicarium compulit, vt Aluarum ex ritu Chriſtiano anathematis ignominia notaret. ea denunciatione compeſci tantiſper potuit, atq; adigi vti damna iis qui pertulerant reponeret: iniquus animus vt penitus mutaret, ingeniumq; deponeret adigi non potuit. Valliſoleti regni conuentus agitati, iis conuocatis ab Aluaro proceribus, qui factioni fauebant. publicæ vtilitatis ſpecie vires confirmatæ aduerſus omnes caſus: publicaq; auctoritate & conſenſu peccandi licentia quæſita. Proceres alii, in quibus Lupus Harus Didaci filius, Gonſaluus Gironius Regiæ Magiſter, & fratres principem locum tenebant, cum doleret rempublicam ad vnius arbitrium verti, pluſque vnum poſſe quam reliquam nobilitatem, conſiliis communicatis Berengariam adeunt. queruntur procurationem abdicatam. periculum docēt, niſi mature ſuccurratur. bono animo reipublicæ curam abieciſſe fatentur: ſed quoniam pares rerum euentus non fuiſſent ad priora conſilia neceſſario recurrēdum, extorquendamq; regni procurationem Laris fratribus hominibus immodicis væſaniſq;. An ceſſatione, inquiunt, & tranquillitatis amore ludibrio eſſe rem publicam patiaris? & prius peccatum meliori conſilio defines emēdare? Quin regnum nobis inſciis amentis hominis poteſtati permiſſum capeſſis? noſque & rempublicam imminenti malorum procella liberas. armis enim tueri dignitatem, niſi in te aliquid præſidii ſit, habemus præiudicatum. Tu vide, ne otii cupiditate te, nos, Regem, regnum & patriam prodidiſſe videaris. Mouebatur illa procerum oratione, agnoſcebat erratum. cupiebat mutare. verum ingenii imbecillitas, & impendentis mali metus retardabat, ſi tenentes arma denunciatione noua irritaſſet. iuriſiurandi admonere ſatis habuit, quod peſſimis actionibus violaſſe videbantur, inſolenti homines ingenio, feroci animo: prorſus vt Aluarus Lara peculiari Reginæ ditione occupata, ipſam regno abire iuſſerit, inſignem audaciam, neque ferendam contumeliam. ea videlicet gratia meritis exoluebatur. Regina, Eleonora ſorore adiuncta Otellam arcem, quæ in Vaccæis non procul Palentia ſita eſt, ſe compegit. loci munitione freta, eo ad fratris obitum ſe tenuit, adiuncta magna procerum parte. Gironio regiæ procuratio detracta eſt, ſubrogato in eius locum Ferdinando Lara. ſic eius factionis opes confirmabantur. hęc ſemina magni alicuius mali in Caſtella iaciebantur. Rex ſupra ætatem prudens, tutorum audaciæ & temeritatis tædio euadere cupiebat, & ad ſororem migrare. cæterum omnes aditus Aluari diligentia intercluſi erant. Atque quo maior gratia eſſet, & adoleſcentis leniret animum, detineretque illecebris voluptatum: de nuptiis Regis agere cœpit. Malfada Alfonſi Luſitani ſoror in coniugium expetita: reque per legatos conſtituta Palentiam deducta eſt. in ea vrbe nuptiæ celebratæ. ægre id habuit Berengariam. Regis immaturam ætatem voluptatibus debilitari neceſſe eſſe conſiderabat, atque corrumpi. Ex eius litteris Innocentius Romanus Pontifex exceptione propinquitatis cognita, diuelli coniugium, quod male cohæſerat, edicto mandauit, dira omnia niſi obtemperarent, minatus. rei perficiendæ cura Epiſcopis duobus demandata, Tello Palentino, Mauritio Burgenſi. Iis agentibus Malfada mulier quamuis effecta (ſic creditum eſt) in patriam dimiſſa in Ruchæ monaſterio, quod ipſa condidit, vitam exegit ad vltimam ætatem, religionis ſtudiis repulſæ ignominiam tolerans, Aluaro in primis irata: cuius fraude non tantum in calamitatem impulſa erat, ſed & de coniugio appellare veritus non erat. felix & Regina paulo ante, mox ſerui ludibriis ſi conſenſiſſet obnoxia. Hæc ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſextodecimo agebantur. quo anno, ſeptimodecimo Ka- 1216.
lend. Auguſti, Innocentius Pontifex Romæ obiit, vir iis corporis & animi virtutibus, quantas paucis contigiſſe ſatis conſtat. præter alia, ingenium fuit in vtroque ſapientiæ genere, diuinæ atque humanæ eloquentiaque præcellens. Succeſſit Honorius eo nomine tertius, domo Romanus. Quo Pontifice Maria Regis Aragonii mater Romæ defuncta eſt, & ad ſepulchrum D. Petronillæ in Vaticano templo ſepulta. Is honor defunctæ fuit. ea requies oſſibus procul à patria. viuentem varii curarum fluctus exagitarunt. manibus iι feriæ datæ regio apparatu, Chriſtiano more. Regni Aragonii, filiique Regis tutelam à moriente enixe teſtamento commendatam Pontifex libenter ſuſcepit, geſſitque per totam vitam accuratiſſime. Regis ætas præſidio indigebat. procerum ſtudia in diuerſum incitata, ſapientiſſimi Pontificis prudentia frænanda erant. multa enim indies mouebantur: totaque prouincia omnibus partibus labefactati videbatur, & in præcipiti eſſe. Raymundus Prouinciæ Comes ſuorum litteris ſolicitatus Montione, vbi cum Rege captiui

instar erat, eo tantum conscio clam cæteris, fuga elapsus naui longa, quæ in Salonio Tarraconis portu parata erat, in patriam abiit. Eius præsentia motus grauissimi pacati: qui ex procerum dissidio impendere videbantur, tantum quoque sibi in Republica arrogante, quantum viribus & potentia præstabat. Hic est ille Raymundus, cui Beatrix nupta est Thomæ Mauriennæ (vnde Sabaudi Principes) Comitis filia. tres ipse Reges generos habuit annis consequentibus, quarum Cæsarem inaudita felicitate. Raymundi profectione vulgata, magna Monredoniorum cura incessit, ne simili arte Rex eriperetur de manibus. penes alios liberati Regis laus esset, ipse inuidia flagraret, quasi captiuum tādiu retinuisset. & alioqui grauitas viri & prompta libertas inuisa multis erat. In eam curam intentus, tantæ rei cum dignitate perficiendæ cogitationes non explicabat. Petrum Asagram pro eo studio, quo Aragonios Reges coluit, & Petrum Ahonesium ex prima nobilitate in consilium adhibuit. iis auctoribus atque adiutoribus, Episcopi Aspargus Tarraconensis (Præsul hic Pompelonensis fuerat) Guillelmus Turiasonensis, aliiq; viri principes Montionem aduocantur. Liberandi Regis, & in regni possessionem mittendi, tametsi noue tunc natus annos erat, consilia communicata. In eam rem, fœdus inter se mense Septembri sanciunt, per omnia sacra Regis incolumitatem, tutelamq; iurati. Sanctius regni moderator, ferox verbis, & parta per scelus potestate superbus, ac vix potens mentis, procerum molitionibus indicatis, vt nihil esse occultum potest in intestina discordia, Ostro, inquit, viam omnem sternam qua Regi progrediendum est: hoc est, vt prudentes interpretabantur, eius & comitum sanguine. præ contemptu fastuq; nihil ausuros arbitrabatur: & cum manu tamen militari Selgam oppidum in ipso itinere positum accessit ad omnes casus paratus. Ea res magnum egresso Regi timorem incussit: prorsus vt in ea ætate loricam indueret pugnandi animo. Sanctius, qua de caussa incertum, sed cum victoria esset in manibus: nam pauci Regem comitabantur, genere tamen omnes factisq; clarissimi, certamē exhorruit. Deus illi mentem eripuit. Id initium ruinæ fuit, qua breui præcipitauit. Rex Oscam primum, deinde Cæsaraugustam abiit. omnia ludis & lætitia plena erant, nullusque testificandæ voluntatis occasionē vllam prætermittebat. Rege liberato magnæ res expediendæ erant, multis vis & metus intentandus. regii ærarii inopia præclaros conatus retardabat, tantis superioribus sumptibus, & tunc regni dissidio penitus exhausti. Catalauni eximia prouinciæ voluntate Bouaticum (quod genus tributi per boum iuga, gregum, & armentorum capita edicebatur, vnde nomen, & Petro Rege semel iterum & tertio exactum
1217 meminerant) Regi concessum anno millesimo ducentesimo septimodecimo. tantum ex eo vectigali pecuniæ redactum, vnde aulæ sumptus tolerari possent: & bello occurri si qui de Republica male cogitarent.

Henrici Regis gesta & mors. CAPVT VI.

INTER Berēgariæ Aluariq; dissidia proceres & plebes in Castella diuersis studiis ac contrariis iactabantur. incertus erat rerum status. omnia versabātur in tumultu. pars in partē armabatur. populationes, cædes, incendia, scelerum licentia volitabat. commotæ semel voluntates noua Aluari fraude amplius exacerbatæ sunt. Erat Rex ea tēpestate Maquedæ Carpetanorū oppido. Berengaria de fratris incolumitate solicita, hominē mittit: qui dissimulata caussa, de Rege visa & explorata nunciaret. eo comprehenso Aluarus fingit à Berengaria litteras allatas, ipsius annulo impressas, quib. Regis intimis persuadebat, vti eum veneno tollerent. quo maior cōmento fides, innocenti homini gulam frangit. Id nimirum agebatur, vt Regi Berengaria in suspicionē veniret, in qua præsidium erat: & ab ea diuelleretur animo, cui maxime fidendū populus iudicabat. Ex eo tēmpore omnia in peius ruere, & præcipitare cœperūt: prorsus vt fraude cognita oppidani eū finibus facto agmine expulerint, perimere certi nisi se fuga Optā Regemq; subduxisset. eo Valuerdius quidam Regis rogatu missus à Berengaria, vt fugæ consilia cōmunicaret, re indicata captus & ad Alarconiū in custodiā missus est. Plures deinde sed ignobiliores expeditiones factæ sunt aduersus eos qui Reginę fauebāt. Suerum Gironiū veteris prosapiæ hominē, & multarū imaginum, primum bello peti placuit. Vallisoleto, vbi Quadragesimæ tēpore Rex fuerat cum copiis Montalegrū itum est, vbi se Gironius tenebat circumsessum oppidū. Gonsaluus & Alfonsus obsessi fratres opē ferre opportuno tēpore distulerunt. Regis id reuerentiæ datū est. quin eidē per feciales arcē expetenti Suerus vltro tradidit, quāuis integris virib. magna defensionis spe. sed regia maiestas diuinæ instar veterib. Hispanis fuit: primaq; tūc officii & regii animi promerēdi cura erat. agris deinde finitimis illata vastitas. ad Carrionē mox abs rege statiua habita. Ex eo loco Villalbā oppidum promota castra: vbi Alfonsus Menesius erat, haud

haud minori quam Gironius nobilitate, modeſtia non eadem. Regi enim non tantum portas clauſit, ſed etiam obſtinato animo arcem defendit. tametſi improuiſo Regis aduentu, cum extra oppidum tenderet ferme oppreſſo, vulnus inflictum. cæſi ſocii. equi capti. His rebus peractis Palentiam Rex rediit. Tranquillæ res eſſe non poterant, in tanta temporum perturbatione, tantaq; inuidia, eius penes quem rerum poteſtas erat. Itaq; Calagurrim vrbem Cameris fratribus Roderico & Aluaro ablatam abs regiis eſſe tradūt, arcem prodente Garſia Sapata eius Præfecto: an vt tempori ſeruiret, an quoniam Regi pręſenti quidquam denegare nefas eſſe credidit. In Lupum Harum Viſcaiæ regulum arma ſunt promota. qua ille iniuria prouocatus, poſt diſceſſum Regis cum valida militum manu Mirandam vſq; oppidum ad Iberum ſitum proceſſit. miſſus aduerſus eum Gonſaluus Aluari frater caſtra hoſtium caſtris oppoſuit. prælio ne dimicaretur viris ſanctis annitentibus factum eſt: quorum opera æſtuantia pectora ad mitiora conſilia reuocata. Inde Gonſaluus ad Regem ſe retulit. Lupus Otellam ad Berengariam abiit, Id oppidum abs Rege obſeſſum fuiſſe memorant: non tam voluntate ſua, quam Aluari fraude: ex cuius arbitrio belli paciſq; conſilia gubernabantur. Omnino re infecta Palentiam rediiſſe aiunt: actumq; de nuptiis Regem inter & Sanctam Alfonſi Legionenſis ex priori coniuge filiam: pactaſq; ea lege, vt puella regni Legionis hæres eſſet, excluſo ſcilicet Ferdinando Berengarię filio. quod nō arbitror. ſed non minor eſt hiſtoriæ per hæc tempora, quam reipublicę perturbatio. Conuenit: Regem Epiſcopi ędibus hoſpitio exceptum, dum ludit cum ęqualibus in area domus, caſu repentino oppreſſum: tegulæ ictu comminutum caput. ex eo vulnere vndecimo poſt die, feria tertia, octauo Idus Iunias extinctus eſt, anno eius ſeculi ſeptimodecimo: magno fortunę ludibrio: quæ, quid ſibi non licere putet in rebus humanis ferox & improba, adoleſcente Rege ſublato in ipſo ætatis flore, in ipſo imperii limine, vix prima vitæ dulcedine delibata? A iuuene quodam è Mendozia gente tegulam miſſo è vicina turri lapide confractam eſſe eam, quæ in Regis caput illiſa eſt, haud ſatis idoneis auctoribus fama vulgauit. Corpus Olgas delatum, atq; iuxta Ferdinandi fratris ſepulcrum tumulo tectum. quo in templo quotannis anniuerſaria mortis die eius manibus cātu lugubri parētatur. Regnauit annos duos, menſes nouem. Eo anno Mathæi Oliſiponenſis Præſulis virtute induſtriaque in Luſitania oppidum, cui Alcaſari Salis nomen eſt, cum magna Maurorum ſtrage captum fuit. Templarii Hoſpitalariiq; milites multum in eo bello iuuerunt: ſed præcipua claſſis laus ex Anglia, Belgio, Galliaq; reliqua in ea littora appulſæ: eorum qui Innocentii opera, quaſi ſigno in Lateranenſi concilio à Patribus dato, ad bellum ſacrum inſtaurandum, emenſo Oceano & Mediterraneo mari in Syriam nauigare pergebant. Commodum id rebus noſtris accidit. ſupra ſexaginta Maurorum millia trucidata. ad 7. Kal. Octobris acie dimicatum.

Ferdinandus cognomento Sanctus Rex renunciatur. CAP. VII.

DVÆ Henrico ſorores erant natu maiores: Blanca, quæ Ludouico Principi iuuentutis in Gallia Philippi filio nupſerat, & Berengaria, ex Alfonſo Legionenſi Rege coniugii tempore quatuor filiorum mater, Ferdinandi, Alfonſi, Conſtantiæ, & Berēgariæ. Blancam ætatis prærogatiua ſubleuabat, vt fraterni imperii hæres eſſet, legeſq; Hiſpaniæ: ſi iura regnandi legaleiorum modo tabulis continerentur, & non potius ſtudiis populi, & Principum dexteritate, virtute, feſtinatione, felicitate. quod in præſenti accidit. Nam maturatis comitiis Blanca prætermiſſa, procerum & populi conſenſu Berengariæ regnum delatum eſt. externum imperium exhorrebant: & nouorum motuum materiem, ſi Gallia Hiſpanię commiſſa eſſet. ſubtrahendam iudicabāt. paulo illa ante regnum delatum, Lupum Harum & Gonſaluum Gironium Legionem amandarat, Filium Ferdinandum expetitum Aluari ſuperbia edomanda: à quo Reginam teneri obſeſſam dictum eſt. ſed ſoluta obſidione tum quidem conatu reuocandi ad ſe filii Regina deſtitit: nunc repetita flagitatio. feſtinatione opus erat, qua famæ de Regis morte celeritatem præcederent: ne Alfonſus ad noui regni, quaſi dotalis ſpem, animum adiiceret. quod nō temere de illo ſuſpicatos eſſe rerum euentus aperuit. Omnino à patre eſt dimiſſus Ferdinandus, cum vterq; quid ageretur, ignoraret. iuſtus comitatus adiunctus. Otellæ, vbi Regina mater erat, ipſa concedente continuo Caſtellæ Rex ſalutatus eſt, inaugurationis cæremonia Anagari perfecta, ſub frondoſa quidem vlmo. tanta ſiue morum ruditas erat, ſiue procerum & populi feſtinatio. Aluaro Comiti non minor cura erat regii obitus occultandi. partam ſcelere poteſtatem fraudib. propagare ſatagebat, haud ignarus quantum præſidii rebus ſuis deceſſiſſet: neq; diu celari rem tantam poſſe. mora tantum cupiebat familiæ opes nouis præſidiis confirmare. Ad Tariegum defuncti Regis corpus erat, quem Aluarus viuere prædicabat, ſed quo minus aut ſui

copiam faceret, aut ſe daret in publicũ, aliam ex alia moræ ſimulabat cauſſam. Ferdinandus & mater Palentiam, luſtrandi prouinciam ſtudio progreſſi publica ſupplicatione, omnique lætitiæ ſignificatione in vrbem excepti ſunt. Parendi nouis Regibus auctor præcipuus Tellius eius vrbis Epiſcopus. Donniæ oppidum, quod venientibus portas clauſiſſet, primo impetu captum. In eo oppido à quibuſdam proceribus de concordia ſancienda mentio facta eſt. cæterum Aluarus regno aſſuetus ad nullam pacis conditionem deduci potuit, niſi Ferdinando eius tutelæ commiſſo. quod ſperare nefas erat: petere inſolens & temerarium. Et erat Ferdinandus non incommoda ad imperandum ætate, annos natus decem & octo. tametſi ex hoc alii numero biennium ſubtrahunt. Pacis ergo ſpe abiecta, ad arma conuerſi animi. Valliſoletum Reges abierunt, municipium in Vaccæis amplum & validum. in eo ex vniuerſa ditione conuentus generales agitati ſunt: omniumque ordinum conſenſu & ſententia pronunciatum, Berengariam regni Caſtellæ à morte fratris iuſtiſſimam hæredem eſſe: quod patre ſuperſtite ſemel & iterum fuerat declaratum, vt Rodericus Præſul eſt auctor. nam quod addit inter ſorores primogenitam fuiſſe, magis ex partium ſtudio, quam ex fide poſitum arbitramur. tametſi Roderici opinioni plures alii ſuffragantur. Illa vitæ priuatæ ſtudio, aſſuetaque præproperæ viduitatis incõmoda, in contemplatione vitæ per virtutem actæ ſolatiis honeſtis tolerare, regni ſceptra Ferdinando filio de manu tradidit. in ſuburbio, vbi rerum venaliũ forum erat, abdicationis ceremonia peracta. Rex in templum D. Mariæ maioris, tanto populi cõcurſu & lætitia, quantum fuiſſe non meminerant, deductus: atque in eius verba iuratum. Alfonſus Legionenſis Rex Berengariæ artibus ſe deluſum dolens, atque in noui regni ſpẽ erectus, ferox cupiditate Sanctium fratrem præmiſit, vt in Caſtellæ fines inuaderet. ipſe cum copiarum robore ſubſecutus, in eam partem populabundus irruit, vbi Gotthorum campi ſunt. Magnæ ex eo bello impendebant Hiſpaniæ calamitates. Regina ancipiti malo permota, duos Epiſcopos Mauritium Burgenſem, Dominicum Abulenſem ad Alfonſum legat. ſi quo modo ab ea mente deduci poſſet: aut iniecta animo religione, aut agendi dexteritate. nihil non effecturi videbantur, pro ea quam gerebant ſacra auctoritate. Alfonſi tamen ira non modo nõ reſedit, eorum legatione expoſita, verum amplius accenſa eſt. & ęgroto animo faces Aluarus Lara & factioſi alii ſubiiciebant: regnandi ſpem certiſſimam, quoniam eorum rationibus diſſidia commoda erant, pax exitiabilis. Itaq; Epiſcopis amandatis, maiores eo tractu prædæ factæ. cædibus, incendio, rapinis homines, agri, ædificia vexata. Burgos inde feſtinatum, vrbis regiæ potiundæ ſpe. Lupus Harus, aliiq; proceres ex vrbe egreſſi, Regem Legionenſem maiori aliquanto velocitate quàm venerat compulerunt redire in patriam. Segobienſes & Abulenſes à nouo Rege ſtudiis auerſi erant, Aluari Comitis artibus præoccupati. ii miſſis ad Reginam, quæ Palentiam Valliſoleto abierat, legatis, errati veniam poſtularunt: paratos ſe imperata facere, nouiſq; officiis præteritam offenſam compenſare. Vt erãt polliciti præſtiterunt. nihil illis pro Rege promptius fuit. nulli fortiores in bello. incitabat virtutem ignominiæ demendæ cupido: ſtudium ſe Regi probandi. Duo Præſules Burgenſis & Palentinus Aluari voluntate Henrici corpus Tariego, vbi eatenus abſq; honore ſepulturæ fuerat, Palentiam deferendum curarunt: inde Burgos Olgaſq; funus proſequente Berengaria. Munnonium partium ſtudiis parere recuſans, Rex obſidebat, munitius oppidum, quàm vt facile capi poſſet. eo ſe Regina peracto Henrici funere retulit. quo tempore regiorum virtute oppidum expugnatum erat captis militibus, qui in præſidio erant. Mox Burgis regni cõuentus celebrati. iis peractis Lermam & Laram itum quæ oppida in Aluari poteſtate erant. eam difficultatẽ, ſicut omnia alia Regis felicitas ſuperauit, oppidis pari celeritate occupatis. Burgis, quo ſe ſplendido triumpho retulerant, in Riuogiam feſtinatum: Belforadum, Anagarum, Nauarretum, iis in locis redacta in poteſtatẽ. Nouo Regi omnia prona erant. Ingenium, fortitudo, formæ dignitas in florenti ætate ſtudia hominum conciliabant: Diuos cauſſæ æquitas. Laræ tamen reguli, quãnis tot cladibus caſtigati, nõ quieſcebant. factionis ergo opibus fulti, & multorum ſtudiis ſubleuati, quos toto procurationis tempore ſibi adiunxerant, ſupremo adhibito conatu, validas copias contrahunt: atq; cum iis ad Ferrariolam conſiſtunt, qua parte Regi Palentiam contendenti iter erat. militũ pars intra oppidum erat: Aluarus in villa proxima ſubſtiterat cum paucis, regiorum contemptu an ad oſtentandam virtutem incertum. Id certe exitio illi fuit. regii enim impetu facto viuũ ceperunt, cum ex equo proſiliiſſet, atq; in terra iacens clypeo ſe protegeret. Magnum operæpretium factum erat capto Aluaro, malaq; finem cepiſſe, quæ rempublicam tandiu exagitarant. cæterum ex rebus lætis confidentia orta in eaſdem incurrit difficultates. redditis Aluarus oppidis & arcibus, quæ in eius fide erãt Alarcone, Amaia, Tariego, Villafrãca, Belforado, Anagaro, atq; Pãcoruo nõ modo libertati redditus eſt, ſed etiã deterſa ſimultate ad

Regis gratiam admiſſus, Caſtrum Sericium & Orceionem Aluari frater Ferdinãdus obtinebat. eas arces vt Regi daret adduci nō poterat militum numero fretus, & annona in longum tempus parata. Cæterum cum vim parari videret, Regi ea lege arces reddidit, vt eius nomine ipſe ſe penes retineret, contactis aris fidem perpetuam iuratus. Id tempori datum, quamuis non ſine aliqua ſugillatione maieſtatis. verum republica turbata, ea conſilia maxime honeſta, quæ tutiſſima. Pax diuturna non fuit: neq; eſſe poterat ſtabilis. ſexto menſe, ex quo facta erat, Aluarus & Ferdinandus, cum doleret auctoritatem imminutam. & aſſueti imperio vitam priuatam non ferrent, à Regis auctoritate palam deficientes, nouam & validam militum manum conſcribunt. Gotthorum campi omni iniuria & latrocinio vexati. Ii motus breuem & facilem exitũ habuerunt. Regis occurſu, cum ad Medinam, cui à Riuo ſicco cognomen eſt, proceſſiſſet, fratres compulſi ſunt Caſtellæ finibus abſcedere, & ad Legionenſem Regem commigrare, interceptum iniuria (ſic ipſe ferebat) regnũ dolentem, & ad omnem occaſionem intentum, belli in filium Regem inſtaurandi: quod erat iniquum & inhumanum. ſed omnia pietatis iura confundit funeſta imperandi ambitio. Iis auctoribus magnos à Legionenſi Rege delectus haberi nunciatũ. quorſum res ſpectarent dubitabat nemo. Caſtellæ proceres quidam hoſte præoccupando in fines Legionenſes irruperunt. eos Legionenſis Rex intra Caſtellionem pagum, Medinam Campeſtrem inter, & Salmanticam ſitum, improuiſo adueniens, dum obſidet, eius caſtra ſecutus Aluarus morbo repente tentatus eſt. Reges inter induciæ pactæ. ex ea re moleſtia cōcepta animo, & ad morbi vim adiuncta, Aluarus Tauri, quam in vrbem lecticariorum humeris ſe deferendum curarat, breui extinctus eſt homo immodicus, & reipublicæ dum vixit fax. ſub mortem ſcelera procurandi numiniſq; promerẽdi ſpe, militiæ S. Iacobi veſtẽ inſignem induit. defuncti corpus Vrceſiæ ſepultum eſt. Ferdinandus frater ad Marrocium in Africa, quo ſe contulerat rebus in Hiſpania deſperatis, Elboræ, quod oppidum prope Marrocium à Chriſtianis hominibus incolebatur, Miramamolini permiſſu, deſperata à medicis ſalute, exemplo fratris militiæ D. Ioannis veſte deſumpta, animam exhalauit. corpus in Caſtellam relatum. in Fiteri pōte eius militiæ, in agro Palentino, domicilio, vxore Maiore, Ferdinãdo & Aluaro filiis funus curantibus ſepultũ eſt. Caſtella quieta eſſe cœpit, cum auctoribus nō modo inteſtinis diſſidiis, ſed etiam metu nouæ calamitatis ſublato, in futurum meliori ſpe: induciæ modo inter patrem & filium ſtabili pace mutarẽt. In Mauros mota arma ſunt milites ſacri cruce inſigni deſumpta, ex compoſito in veteres Vectonum fines irruũt: vaſtatis agris, incenſis pagis, Caſtra Cæcilia circunſeſſa. ſequebatur incondita multitudo nō magis ſpe veniæ, quàm prædę cupiditate. cōtinui imbres iniquiſſimo anni tempore noſtros compulerũt, fine anni milleſimi duceteſimi octauidecimi, re infecta ſeſe in pacata vt referrẽt. 1218

Piis hominibus domicilia per Hiſpaniam conſtituta. CAP. VIII.

HIc erat in Hiſpania rerum ſtatus. exteræ prouinciæ haud meliori conditione inteſtinis ſeditionibus, belliſq; perſonabant. ex bellis, vt fit, cùm alia mala & clades, tum vitiorum & ſcelerum ſeminarium exiſtebat. malorum licentia, conſuetudo peccandi, veræ exiſtimationis lucem extinxerat: vitia pro virtutibus computabantur: probe factis, quæ ſumma prauitas eſt, vitiorum nomina affingebantur. In tantis tenebris, tantaq; ignoratione veritatis quidam homines (vt fere omni ætate contingit) excitati, ipſo vitæ genere excellentes & admirabiles in viam immortalitatis, quam Chriſtus aperuit, obduxerant vitia, mortalium mentes inducere non deſiſtebant. His cũ ſe promerendæ pietatis ſtudio, multi alii adiunxiſſent, eandem viuendi rationem abiectis rebus omnibus æmulati, varię piorũ hominum per hęc tempora familię ſocietateſq; extiterunt. In hoc numero principem locum Dominicus tenuit, Calarogę natus in agro Vxamenſi, pari propemodum Vxamam inter & Arandam interuallo. In minori ætate Canonicis regularibus ſe adiunxerat, qui ad D. Auguſtini regulam vitam conformabant. vir factus, extirpandę Albigenſium ſectę, atq; radicitus conuellendæ operam in Gallia nauauit, vt eſt ſuperius indicatum. operi intentus, cum quanta eſſet præconum verbi Dei penuria conſideraſſet, qui optimis vitę exemplis, doctrinęq; pręceptis. an pietatem errantes ac vagos homines erudirent: vitæ genus excogitauit, quod qui ſectari vellent, ſacris concionibus euulgandoq; toto orbe Euangelio vacarent. Eius vitę formulam de ſcripto conceptam Honorio Rom. Pontif. obtulit: ac primo pontificatus anno probauit. biennio decurſo, ſe hoc ipſo anno in Hiſpaniam retulit: diplomateq;, quod à Pontifice Romano abſtulerat, Regibus & Principibus promulgato, eorum conſenſu aliquot domicilia pręcipuis in vrbibus ſociis conſtituit. primum Segobię, Madriti alterum, tertium Cęſarauguſtæ. Rebus perfectis in Hiſpania, quinquennio poſt Bononiæ Galliæ Ciſalpinæ vrbe primaria obiit, vitæ innocentia & virtutibus clarus, eius fa-

miliæ conditor, primuſq; auctor: vnde quaſi ex ſapientiæ pietatiſq; arce, viri prod:erũt ma-
gno numero, in omni virtutum genere admirãdi. Ipſo anno quo Dominicus in Hiſpaniam
venit, Barcinone noua piorum hominum inſtituta ſodalitas eſt, nomine D. Mariæ de Mer-
cede. Multi terra mariq; Chriſtiani homines capti à Mauris, & in ſeruitutem abacti, vitæ a-
cerbitate à Chriſto data fide mouebantur. magnum id dedecus religionis erat, Chriſtiani
nominis probrum. cuius procurãdi ſtudio hominum ſocietas inſtituta, qui corrogatis vn-
diq; eleemoſynis ſtipe redacta, captiuos cum fide redimerent. Iacobus Aragoniæ Rex præ-
cipuus eius ordinis auctor eſſe creditur voti reus, vt quidam ſcribũt, quod Montione dum
captiui inſtar teneretur, Virgini matri nuncuparat, vſu edoctus quantum eſſet captiuitatis
malum. Secundum Regem Petrus Nolaſcus homo Gallus, ducem ſecuturis ſe præbuit: o-
ptimiſq; legibus & inſtitutis naſcentem familiam temperauit. regia inſignia cruce impoſi-
ta in rubro clypeo ad veſtem candidam & cucullum, toti familiæ diſtinctionis gratia con-
tributa ſunt. ipſe in ſanctæ crucis coram Rege & proceribus de manu Raymundi Penna-
fortii, qui tunc Regi à confeſſionibus erat, & deinde ordinis Dominicani Magiſter fuit, ſo-
lenni cæremonia ſuſcepit. Secutus eſt Franciſcus Aſſinas in Vmbira ciuis, ſingulari inno-
centia, modeſtia & ſanctitate vir celebrior inter cæteros ac nobilior. Is cum Honorio ipſi
vitæ genus quod excogitarat probaſſet, venit in Hiſpaniam, atq; in vltimam penetrauit Lu-
ſitaniam. multa ei ordini domicilia tota prouincia breui excitata: Barcinone, Cæſaraugu-
ſtæ, aliiſq; in vrbibus & municipiis Hiſpaniæ. Vitæ auſteritate, & honorum deſpectu, veſte
præterea horrida & ſqualida ſtudia hominum excitabant. Franciſco ſocium ſe adiunxit
Antonius cognomento Patauinus, excellenti probitatis & ſapientiæ opinione, relictis Ca-
nonicis regularibus D. Auguſtini, quibus ſe iunior addixerat in D. Vincentii Oliſipone,
vbi natus ipſe erat, & in S. Crucis Conimbricæ primos iuuentutis annos tranſegerat. Ferdi-
nandi nomẽ, quod ab incunabulis erat, eius monaſterii appellatione mutauit, in quo Fran-
ciſci veſtem induit, præcipuas Italiæ vrbes Euangelii luce illuſtrauit: eiuſq; opera multi ad
meliorem frugem perducti. magnis in ea profeſſione laboribus perfunctus Patauii obiit,
vbi templo dicato magna hominũ religione colitur. Is videlicet honos probitati debetur,
is cultus Deo auctori ſanctitatis, & vindici. Dominicum, & Franciſcum functos vita Gre-
gorius nonus Pontifex Maximus conſecrauit. In Caſtella nouus impetus in Mauros factus
eſt. Rodericus Toletanus belli cõcitator. ſtrenuum hominem & nunquã ceſſantem. Cru-
1219. ce inſigni ad ducenta hominum millia conuenere. cum tanta multitudine in Conteſtanos
itum eſt menſe Aug. ſalutis anno milleſimo ducenteſimo nonodecimo. ignobilia aliquot
oppida capta. Requenam promota caſtra. capi nõ potuit, quãuis ſupremo conatu à noſtris
adhibito. tertio Kal. Octobris oppidum circumſeſſum. ad tertium Idus Nouembris ſoluta
eſt obſidio. tanto apparatui par ſucceſſus non fuit. Maurica tantum præda abacta.

Regum Ferdinandi, & Iacobi nuptiæ. CAP. IX.

INTEREA Iacobus Aragonius Rex Sanctium patruum exauctorabat, mutantemque &
1219. meliora pollicitum recipiebat in gratiam. moxq; ipſo anno milleſimo ducenteſimo no-
nodecimo (quo anno Hiſpania vniuerſa propter aeris ſiccitatẽ, annonæ penuria maxima,
& peſte laboratũ eſt) prima militiæ rudimenta, tyrociniaq; ponebat, ætate minor, ac vix vn-
decim annos natus, indole animi præcipua atq; excellenti, clarus ante alios. Rodericus Li-
ſana homo præpotẽs, ex priuata ſimultate Lupo Albero quãuis propinquo atq; neceſſario
infenſus ipſum improuiſo adortus captiui inſtar in ſuæ ditionis arcem Liſanam abduxit.
monitus abs Rege vt mutaret, & iracundia ſiue poſita, ſiue inimici calamitate ſatiata ad ſo-
briam cogitationem animum reuocaret, adduci non potuit dicto vt obtemperaret. Regis
ætas cõtemptui erat: & tantum ſibi quiſq; in republica licere volebat, quantæ vires eſſent.
Ea res compulit non magis vindicandi miſeri hominis ſtudio, quam tuendæ regiæ digni-
tatis neceſſitate arma ſumere. mota Oſca caſtra, vbi conuentus gentis erant. Alberum op-
pidum paulo ante à Roderico captum, ex deditione intra biduum in Regis poteſtatem ve-
nit. Liſanæ arci, quoniam voluntate nihil pro ſano facturos milites ſperabant, vis admota:
ac tandem expugnata eſt. baliſta magnitudine eximia Oſca iuſſu Regis allata ingentibus
ſaxis quingentis noctu, mille interdiu emiſſis muros arcis, ſed & præſidiarios milites ſub-
ruebat. eius tormenti, quod ipſi fundibulum vocabant, ope potiſſimum victoria parta eſt.
Lupus qui in arce erat libertati continuo redditus. Rodericus amiſſa arce, quoniã nihil fo-
re tutum prouidebat, ipſumq; inter & Petrum Aſagram vetus amicitia erat, præſidii cauſſa
Albarracinum abiit. inde cum more eius ſeculi patriæ regnoq; publicis tabulis renunciaſ-
ſet, regni finibus bellum intulit. Rex inſolentiæ impatiens, & à præclaro militiæ initio ani-
moſior factus, eo contẽdit. In Conteſtanorum & Celtiberorũ finibus vrbs Albarracinum
ſita eſt, numero ciuium exigua, locorum natura munitiſſima. vndique excelſi, & prærupti
montes

montes ambiũt.alluit,ac pene circulo cingit Turia fluuius altiſſimis ripis.Eam vrbem Rex
corona circundedit munitiorem, quam vt breui tempore capi poſſet. machinæ extructæ.
opera ædificata à regiis.nihil tamẽ procedebat:cum neq; machinæ propter locorũ iniqui-
tatem admoueri muro poſſent,& nitentes per ardua regii ab obſeſſis propellebantur. prę-
terea,vt in ciuili diſcordia,omnia Regis conſilia obſeſſis iudicabantur. Duo menſes in ea
obſidione cõſumpti,in mediis æſtatis ardoribus:donec nocte quadam obſeſſi vrbe egreſſi,
Regis opera diſturbarunt:tormentum præcipuum igne ſuppoſito cõſumpſerunt. Regem
potiundæ vrbis ſpes fruſtrata. & erat exiguus militum numerus, ac vix equites centum
quinquaginta.peditum numerus non proditur. Itaq; Rex tantis difficultatibus implicitus
obſidionem ſoluit.Petrus Aſagra ad eius gratiam breui aditum inuenit, proceribus, cum
quibus magnæ neceſſitudines erant, annitentibus: quoniam tanti viri operam fortem &
fidelem Regi fore, atque proinde vtiliſſimam non inepti vates iudicabant. & fuerat regiæ
Aragoniæ Magiſter creatus:ea ſuperioribus meritis gratia habita. Quo anno milleſimo
ducenteſimo vigeſimo hæc in Aragonia mouebãtur,Ipſo D.Andreę feſto die nuptiæ Fer- 1220.
dinandum inter Caſtellæ Regem,& Beatricem Philippi quondam Germaniæ Imperato-
ris filiam celebratæ ſunt. Regis ætas idonea erat:& ne præpoſtera voluptate ab officio de-
duceretur mater ſolicita verebatur. miſſi in Germaniam legati ea de cauſa ad Fridericum
ſecundũ,virginis patruelem Mauritius Burgenſis Epiſcopus, Petrus S. Petri ad Aslantiam
Abbas,ſerius quamuis opinione, quatuorq; omnino menſium patientia rebus confectis,
ſponſam per Galliam,in Hiſpaniam deduxerũt, anno ex quo diſceſſerant euoluto.Luteti
à Philippo Rege,cũ ea iter eſſet,ſplendido apparatu excepti ſunt, laute & liberaliter habiti
ad Cantabriæ fines Berengaria officii cauſa obuiam proceſſit: nurumq; Burgos proſecu-
ta eſt:quoniam ea vrbs connubio iungendo delecta erat.ſacra nuptiarum cæremonia per-
acta, antiſtite ipſo Mauricio Epiſcopo,in eius vrbis templo maximo:cũ pridie eius diei in
Olgarum monaſterio eodem antiſtite ſacris operante Rex ſua ſe ipſe manu militari gladio
cinxiſſet.quoniam dignior alius non erat, more ea ſane tempeſtate inter Hiſpanos vſitato.
Fuit hoc coniugium ſobole fauſtum.ſeptem ex eo filii Alfonſus, Fridericus,Ferdinandus,
Henricus,Philippus,Sanctius,Emanuel,quo eos ordine numerauimus nati ſunt.præterea
Eleonora in infantia rapta,& Berengaria Olgis olim virgo ſacrata. Eodem tempore Ara-
gonios cura ſolicitabat ſuſcipiendæ ex Iacobo Rege legitimæ ſobolis. Sanctii enim & Fer-
dinandi,cum ſpe regnandi factiones renaſcebantur,magno incommodo rerum publica-
rum.Vnum remedium erat Regis nuptias maturandi, immatura tantum eius ætas oppo-
nebatur.vicit tamen publicæ vtilitatis ſpecies:miſſiq; ea de re ad Berengariam legati,Eleo-
noram ſororem poſtulatum.conditio reiicienda non erat.Itaq; Aggredam Caſtellæ oppi-
dum ad fines Aragoniæ,quo prior Berẽgaria cum ſorore venerat, Iacobus Rex regni pro-
ceribus ſtipatus acceſſit.In eo oppido nuptiæ pactæ,dataq; ſponſalia ſexto Februarii men-
ſis die,ſalutis anno milleſimo ducenteſimo vigeſimo primo. nuptiarum ſolennia Turiaſo- 1221.
ne in D. Marię Campeſtris continuo celebrata ſunt, tam imbecilla Regis ætate, vt ſpon-
ſa non ante annum & ſex menſes ex virgine mulier effecta ſit, vti Rex ipſe auctor eſt ea hi-
ſtoria,quam de rebus ſuis ipſe conſcripſit.Toleti D.Romani ædes in ſummo cliuo à Rode-
rico Archipręſule ſacrata ad duodecimũ Kal.Iulias die Dominico. Proximi Nouẽbris die
vigeſimo tertio,qui dies Martis fuit,memoria D. Clementis anniuerſaria ſacer, in ea vrbe
Regi Ferdinando Alfonſus filius natu maximus natus eſt. Decembri ineũte terræmotum,
quo vrbana ædificia concuſſa ſunt,conſecuti imbris,atq; ventorum vi multis partibus pri-
uatę ædes mœniaq; proſtrata:eo maiori metu ſolicitudineq;,quod rarius propter locorum
ſitum iis cladibus obnoxia vrbs Toletum eſſe conſueuit,locis ſublimibus ſita,impoſita ru-
pibus, procul à mari.

Ferdinandus Rex nouos motus componit. CAP. X,

VASCONES, Luſitani,Legionenſes quieſcebant. Mauri inteſtinis diſſidiis æſtuabant.in
Caſtella atq; Aragonia nouis tumultibus reſpublica leuiter agitabatur.Rodericus Ca-
merus veteri proſapia,magnaq; inter Caſtellæ proceres auctoritate, cum multa oppida &
arces ſuæ fidei concreditas haberet,finitimis cœpit infeſtus eſſe.aſcitus abs Rege ad dicẽ-
dum cauſam,crucem ſe deſumpſiſſe excuſabat, Hieroſolymam iturus ſcilicet.Ea via inuẽ-
ta erat iudicia declinandi:quoniam à Pontificibus Romanis multa iis,qui crucem deſum-
pſiſſent,indulgebantur.inter ea vt ab ordinariis iudicibus exempti, coram ſacratis iudici-
bus conuenirẽtur.Tergiuerſatione ſublata,compulſus tamen eſt Valliſoletum venire,quo
Burgis curia migrarat.Magnorum criminum poſtulatus, mulctæ quæ parabatur metu iu-

dicium fuga declinauit.de fugitiuo,tanquam de manifeſto rerum capitalium ſumi ſuppli-
cium placuit:omniq; ditione ſpoliandũ decernitur. Intra oppida ille munita præſidii cau-
ſa ſe tenet.Rex metu ne à paruis initiis nouum exiſteret bellum,fœdere cum eo facto qua-
tuordecim illi aureorum millia ea lege numerauit,vt oppida & arces omnes redderet,quæ
in eius poteſtate erant.Hos motus nouum bellum excepit.Gonſaluus Lara (is è tribus fra-
tribus ſupererat)pro familiæ ingenio Gonſaluum Pereſium Molinæ regulum , vt regios fi-
nes vaſtaret,hortando impulit. Honeſtæ in ſpeciem cauſæ tumultuandi proceribus nun-
quam deſunt.& ille patriæ & ditionis recuperandæ,nam in Africam cũ fratre Ferdinando
abierat,niſi in ſcelere nullam ſpem habebat.ventum ad arma.Pereſius periculo cognito &
arte , Berengariæ precibus, vt ignoſceretur temeritati facile impetrauit , idem vt daretur
Gonſaluo Laræ impetrari non potuit.itaq; ad Regis gratiam aditu deſperato , ad Mauros
in Bæticam ſe recepit,Biatiæque turpem vitam exegit. Hunc exitum habuere tres fratres
Manricæ gentis principes ea tempeſtate,moribus factiſq; conſentaneum. Anno hæc ſalu-
1222. tis milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſecundo gerebantur. Quo anno à Rege Legionenſi
& militibus ſacris,aliaq; promiſcua multitudine Caſtra Cæcilia impugnata.pecuniæ Afri-
canæ pondere redempta pax,ſolutaque obſidio,promiſſæ nec præſtitę.Eius & aliarum vr-
bium expugnatarum laudem Ferdinando nimirum cœlum ſeruabat. Burgis à Mauricio
Epiſcopo eius vrbis , (natione is Anglus erat) templi quod hodie viſitur fundamenta ſunt
iacta:cum antea Epiſcopi ſedes & domicilium ad D.Laurentii fuiſſet,eodem Pontifice fa-
brica ad culmen perducta eſt.Multis aliis tota prouincia templis religio aucta.Talauerę in
Carpetanis,templi maximi ſtructura magnis molibus & cæmentis erigebatur:cuius fun-
damenta ante annum vndecimum poſita erant.Duodecim Canonici,quatuor Dignitates
conſtituti,ea lege,vt Toletani templi maximi ſacerdotibus ſubditi eſſent.anniuerſario Aſ-
ſumptionis Virginis matris feſto quinq; æreos nummos quaſi vectigales temploToletano
penderent.Rodericus Toletanus Epiſcopus totius operis auctor,atq; fundator.Templum
Valliſoleti Ioannes tunc regii ſcrinii Magiſter ſua impenſa:idem Vxamæ templum extru-
xit,cum eſſet Vxamenſis Epiſcopus.Nunnius Aſturicenſis Epiſcopus templo coniunctum
peryſtilium , atq; ædes Epiſcopi ædificauit.idem Iriæ fecit Laurentius eius vrbis Præſul,iu-
ris peritia ea tempeſtate nobiliſſimus, templo atq; pontificali domo conſtructis : præterea
Minium fluuium ponte ad eam vrbem iunxit, commercio opportunum opus. Stephanus
Tudenſis & Martinus Zamorenſis pari religionis amplificandę ſtudio certabant Regis &
Berengariæ matris his operibus inchoandis,perficiendis,ornandis omni ſacrorum inſtru-
mento,admirabilis munificẽtia excitabat,in eius quamuis ſeculi inopia maxima,& rerum
omnium difficultate. Verum ad inſtitutum iter oratio redeat. Menſe Iulio Rogerius Fu-
xenſis Comes obiit , ſucceſſore filio, cui Rogerio Bernardo nomen fuit. Auguſto menſe
Raymundus Toloſæ Comes defunctus eſt.vtriuſq; nomen ea macula deformatum, quod
Albigenſium ſectæ cum ignominia Pontificum Romanorum ſe fautores præbuerant.quo
merito quamuis multum annitẽte filio & ſucceſſore Raymundo vt more aliorum piorum
hominum ſepeliretur,impetrari nõ potuit. In exitu anni,menſis Decembris die vigeſimo
primo,Gerardus Cabreræ Vicecomes , Comes Vrgeliæ, ad Regis Aragonii gratiã admiſ-
ſus eſt:atq; eorum quæ commiſerat venia impetrata.homo præpotens, multiſq; opibus &
clientelis validus interregni tempore Vrgeliam & Vrgeliæ contributa oppida ſua auctori-
tate occuparat.in eo læſa Regis maieſtas videbatur : ea lege tamen Regi conciliatus eſt,vt
cum Aurembiaſſi,quæ ſe iniuria Armengaudi patris principatu ſpoliatam eſſe expoſtula-
bat,iure & iudicio diſceptaret.Interea Guillelmus Moncada Bearnenſis regulus, Nunnio
Sanctii Ruſcinonenſis Comitis filio,ex leui cauſa vehementer infenſus. & ex magna pau-
lo ante amicitia,grauiſſima vt fit exorta ſimultate , cum ſuorum manu in agrum Ruſcino-
nenſem incurrit. Nunnius viribus diffiſus,cum hoſtis præter Bearnæ principatũ amplam
in Catalaunis ditionem obtineret,ad Regem confugit , cum Moncada paratus,ſi quæ ex-
taret iniuria iure agere.Ille ſucceſſu & viribus ferox , Regi vt deſiſteret ab armis monenti,
quoniã obtẽperare noluit,regiæ quantæ vires eſſent expertus eſt:atq; ſuſceptę temeritatis
pœnas dedit:ſeroq; intellexit regiã voluntatẽ haud impune ſæpe exacerbari. quid multa?
1223. anni cõſequentis æſtate milleſimi ducenteſimi vigeſimi tertii centum triginta,qua turres,
qua arces Moncadæ familiæ & neceſſariis ablatæ ſunt,nõnullæ vi,aliæ volũtate.Ceruello-
nium etiam oppidum loci natura egregie munitum,prope Barcinonem in poteſtatem ve-
nit.Moncada arx,vnde familiæ nomen , quoniam operibus & milite egregie munita erat,
ipſeq; Guillelmus eo ſe contulerat:longumq; erat expectare dum annona deficeret : præ-
ſertim à regiis,qui Moncadis fauebant,occulte commeatu ſubmiſſo capi non potuit. Iulii
menſis Idibus Philippus Rex Gallię ex febri quartana Medunte obiit.ſucceſſit Ludouicus
eo no-

eo nomine octauus: Blancæ coniugio, & filio Ludouico, cui Sancti deinde cognomen accessit, quã re alia nobilior. Obiit præterea Lusitaniæ Rex Alfonsus à multo abdomine cognomẽto Crassus Conimbricæ. corpus in Alcobasæ templo, rudi sepulchro iuxta vxorem tumulatum est. filios reliquit Sanctium regni hæredem, Alfonsum cui Matild.s Boloniæ in Morinis ad mare Britannicum in Gallia Comes nupta fuit, Fernandum Serpæ Principem, qui Sanctiam Fernando Lara genitam vxorem habuit: præterea Eleonoram Daniæ quondam Reginam, vt Lusitanorum historiæ tradunt, vero an falso non disputamus.

Bellum in Mauros sumitur. CAP. XI.

INTESTINIS motibus in Castella compressis Ferdinandus Rex regni potens, quo diuturnior pax esset, controuersiis omnibus inter prouinciales compositis, obliuionem iniuriarum & præstitit ipse & exegit. vrbibus & per prouincias eos iuridicũdo præfectos imposuit, quos maxime industrios esse nouerat, & gratos in primis fore ciuibus suspicabatur. hereticis infensus maxime, quos tormentis exagitandos curabat: solitus ipse quasi victimarius ignem arsuris manu, lignaq; subiicere improbitatis odio. Albigenses in Hispaniam penetrasse superius est dictum. Iis ex rebus præcipuam à subditis beneuolẽtiam promeritus, ne otio ii marcescerent, partaq; abuterentur pace, belli Maurici instaurandi cogitationem suscepit. Magni in eam rem delectus habebantur cum Conchæ, Optæ, Moiæ, atq; Alarconis ciues Regis volũtate perspecta, collecta suorum manu in Valentinos fines inuecti sunt. vastati agri. incensæ villæ. oppida direpta. Maurica spolia domum relata. Rex initio lætus, quasi ad totius belli omen spectaret, iusto comparato exercitu in Bæticam irrupit. Regem Rodericus Præsul Toletanus eius belli præcipuus cõcitator, militiæ sacræ Magistri, Lupus Harus, Rodericus Gironius, Alfonsus Menesius, aliiq; viri principes sequebantur. vix Castulonensis saltus superatus erat, cum Biatiæ Rex Mahomad, se in Regis Ferdinandi potestate fore renunciauit, paratum imperata facere, nostrosq; in vrbem recipere. Mauros ingens terror occuparat: voluptates emollierant, intestinæ discordiæ debilitarant. Guadalhimare, vbi Rex Maurus in fidem acceptus erat, Quesadam oppidum itum est. Oppidani loci firmitate ausi obsidionem tolerare, vi capti: signoq; dato, vt omnes puberes interficerentur, in prædam cessere numero septem millia. horum calamitate cæteris documentum datum vitandæ similis temeritatis. Quid attinet omnia quæ hac expeditione sunt gesta referre? multa oppida ab incolis nostrorum metu deserta: alia ex deditione redacta in potestatem. pars euersa. pars occupata præsidiis. Lupus Harus, & militares Magistri sacri, Biuoras cum copiarũ parte amandati. pulso cæsoq; præsidio mille quingentorum Arabum oppidum captum est. Iis rebus æstate patratis, Nouembri mense anno millesimo ducentesimo vigesimo quarto Toletum est reditum exercitu incolumi: vbi vxor Regina, & Berengaria mater, Regis aduentum solicitæ expectabant. vota pro eius salute suscepta passim exoluebantur, festiq; dies omni lætitiæ significatione agebantur. Concham mox vrbem abs Rege itum est, Valentini belli instaurandi destinata voluntate. Valentiæ Rex Zeitus, & proxima clade suorum castigatus, & maioris mali metu permotus, in eandem vrbem venit: certus se suaq;, vt fecit, in fidem Ferdinandi contradere. Graue id Aragoniis visum est, ipsorum armis Maurorum ditionem destinatam, contributam imperio, a Castellæ Rege occupari. actum de iniuria per legatos: & vindictæ tamen, virtutisque ostentandæ studio, veteres Numantini agri Aragoniis armis vexati, ne maioribus odiis certaretur, rerum in Aragonia difficultate factum est. Guillelmus Moncada, Petrus Ahonesius, Ferdinandus Regis patruus Tahuste, quod oppidum in Petri fide erat, inter se conspirant: coniurantque Regem se in eorum potestatem redacturum. species erat publicæ vtilitatis cura, quam abs Rege pessimis consiliis dum aures accommodat, pessundari inter se conquerebantur. re Moncadam inuasæ ereptæq; ditionis dolor vrebat. Ferdinãdus tametsi monachus erat, & Montaragonis Abbas, regnandi neq; spem neq; cupiditatem posuerat. Corrupti praua ambitione animi ægre sanantur. Ahonesius Regis antea consiliorum potens, gratia ne paulatim exolesceret verebatur. In id fœdus fraudemq; Nunnius Sanctii Ruscinonensis filius veteri deposita simultate inductus est, Lupo Luesia sermonum interprete. Erat is cum Rege Alauonæ. coniurati cum suorum manu ad Regem irrumpũt. suadent blandis verbis, vti Cæsaraugustam cõtendat, loco commodiore de rebus magnis deliberaturus. Ingeniosior simulatio veritate. Rex non obscuris tamen indiciis, in officii simulatione insidias subesse odoratus, quod necesse fore prouidebat, libenter se facturum pollicitus est. & vtcunq; res cecidissent, commodiorem sibi vrbem prevalidam exiguis oppidis fore existimabat. Ventum Cęsaraugustam: ad Sudam veterẽ Regum aulã Rex diuertit. Ferdinandus omnes aditus obseruari mandat: sublata Regi quenq; conueniendi, & omnino litteras scribẽdi facul-

1224 (marginal note beside "mo vigesimo quarto")

tate. In eam rem fideliſſimi homines deſtinati, Martellus & Boinus regiæ alioqui cohortis
præfecti. Verum in ea labe temporum fides grauiſſimum crimẽ erat: perfidia officium eſſe
credebatur. magnum ſeculo dedecus, Aragonio nomini ignominia, reipublicæ vniuerſæ
vulnus impreſſum. Viginti amplius dies Rex in cuſtodia fuit. neq; prius eſt libertati reddi-
tus, quam tum rebus aliis ſatisfecit, tum Moncadæ ablata oppida & arces, & viginti præ-
terea nummûm millia ſe reſtituturum pollicitus eſt. neq; tamen fœdere quamuis facto,
rerum procurationem, ex quo ſemel arripuerat, deponebat Ferdinandus, Regis modo æ-
tatem excuſans, aliam modo ex alia moræ cauſam nectẽs. Rex numine fretus, nam aduer-
ſus tantas difficultates conſilio humano ſatis prouideri non poterat, patientia & diſſimula-
tione mutationem aliquam expectabat. Res in Caſtella vt cœperant, meliori multo condi-
tione erant. Ferdinandus enim Rex, ne ceſſatione ſua Mauris ſe colligendi poteſtas eſſet,
1225. ad prima veris ſigna anno milleſimo ducenteſimo vigeſimo quinto copias ex hibernis de-
ducit. nouoſq; delectus habet. iuſto cõflato exercitu, ruſus in Bęticã irruit. ſequebatur Ro-
dericus Toletanus Pręſul, ſine quo ea tẽpeſtate nihil magnę rei geſtum inuenio. Biatię Rex
maiori quam pro barbaro fide, officioq; noſtris tota ditione rerũ omnium copiã fecit, por-
tas aperuit. Illiturgis Tucciq; ea expeditione capta. Tucci Calatrauæ militibus dono dati:
vt eorum pręſidio inſtar firmiſſimi propugnaculi eſſet aduerſus barbarorum impetus. agri
circumcirca vaſtati. direpta oppida. prædæ abactæ. Sodarum oppidum iis locis de Mauris
captum. exercitus ſpoliis grauis præcipiti æſtate in patriam reductus. Idem conſequentib.
annis fit. tanta erat cupiditas gentis barbaræ extirpãdæ penitus, deturbandæq; tota Hiſpa-
nia. Quo anno res Aragoniæ meliori conditione eſſe cœperunt. Rex Cæſarauguſta Der-
tuſam vrbem maritimam abiit, nõ procul Ilergaonum finibus ad Iberum fluuium poſitam.
proſequuntur ſimulati officii cauſa coniurati proceres, multis aliis interea factioni adiun-
ctis. In his principem locum obtinebant Sanctius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, Ahoneſii
frater: & Erillus Ilerdæ Epiſcopus. Rex depellendæ tyrannidis, quam in ipſum rempubli-
camq; ii proceres exercebant, ſecum conſilia agitabat, aulicis parum fidebat, in tanta fa-
ctionum labe. optimum viſum eſt Hortam Templariorum oppidum clam coniuratis con-
cedere. Id vbi ex ſententia proceſſit, regni proceres Turulim vrbem vt armati conuenirẽt
edicto iuſſi ſunt: bellum ſibi aduerſus Valentinos ſumere in animo eſſe. quod fore gratiſſi-
mum propter odium gentis cunctis ordinibus arbitrabatur: & ad ſanciendam auctorita-
tem magni referre cogitabat, ſi parta de Mauris victoria paternę ditionis fines propagaſſet.
Hæc coniurati proceres tanquam puerilia irridebant. pauci ex Aragonia, è Catalaunis ali-
quanto plures ad dictam diem conuenere. cum iis copiis in Ilergaonum fines inuectus, a-
griſq; circumcirca allata vaſtitate Peninſulam oppidum circunſedit: inde dictum, quod in
rupe altiſſima è regione Balearis maioris ſitum ſit, omni ferme ex parte ambiente mari. aſ-
ſurgit in metæ modum. in infima rupe cauernæ multæ ſunt, fonſq; aquæ dulcis continuo
influens in mare. mille paſſus ambitus comprehendit. locorum aſperitas, niſi qua parte æ-
dificia ſunt, maxima ſitu inexpugnabile oppidum eſſe videtur. Zeitum Valentiæ Regem
Aragonia expeditione nunciata, non ſecus ac ſi hoſtis ad portas eſſet, metus inuaſit: cun-
ctaque trepidatione plena erant. Legati de pace miſſi inducias abs Rege Aragonio ea mo-
do lege impetrarunt, vt quinta vectigalium quæ Valentiæ atq; Murciæ pendebantur, tri-
buti nomine quotannis Aragonii Regis eſſet. Eo facto fœdere ab obſidione diſceſſum eſt,
Turulim primum, deinde Cæſarauguſtam verſus. In eo itinere ad Calamociam pagum
Ahoneſius occurrit, cum ſua & Sanctii fratris peculiari manu, in Valentinos fines prædæ
cauſa irrumpere parans. ægre Regem habebat, intempeſtiua excurſione pactas à ſe violari
inducias. à propoſito dehortari conatus, factos ſumptus excuſantem comprehendere ten-
tauit. elapſum è manibus regii comites peremerũt, vna cum Rege fugientem ſecuti. virum
induſtrium atq; præclarum ea ætate, qui nulla nobilitate conſpicuus, Boleam oppidum &
Suprarbem Petro Rege oppignerante, ditione obtinebat: niſi priora officia intimamq; fa-
miliaritatem, qua Regi adoleſcenti aſſueuerat, coniurationis perfidia commutaſſet. Fuit
ea cædes inuidioſa Regi, Ahoneſii præſertim ditionem aggreſſo: prorſus vt vrbes Arago-
niæ præter Calataiubam, Ferdinandi patrui auctoritatem ſecutæ à Rege deficerent. Eam
animorum alienationem, dum Rex ſanare conatur, armiſque oppida & vrbes ad officium
pertrahere, reſiſtunt aduerſarii: bellum vario euentu in Aragonia ducebatur ſalutis anno
1226. milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſexto. Quo anno Ludouicus Rex Galliæ Auenione ex-
pugnata, nudataq; mœnibus, ne ſe amplius in ea vrbe Albigenſes confirmarent, Mompel-
lerii Idibus Nouembris extinctus eſt. Succeſſit Ludouicus filius eô nomine nonus, cui am-
plitudo rerum geſtarum, & pietas animi Sancti cognomen fecerunt. Alfonſus frater Picta-
uienſis Comes Raymundi Toloſatis filiam in coniugio habuit: vnde illi gradus ad eius vr-
bis

bis principatum. duo præterea alii Ludouico nouo Regi fratres fuerunt, Robertus Atrebatensis & Picardiæ Comes in Galliæ Belgicæ parte: Carolus Andegauensis Dux, Prouinciæ Phocæensis Comes, ac deinde Siciliæ Rex.

Ferdinandus Bæticam repetit. CAP. XII.

MAVRORVM natio in Hispania in præcipiti esse cœperat. neque id Ferdinandum Regem fugiebat, neq; Rodericum Toletanum Præsulem: cuius ea auctoritas erat, quæ esse maxima potuit. Eo incitatore noua expeditio aduersus Mauros suscepta. ne ipse vt cõsueuerat Regem prosequeretur, importuna vi morbi factum est, quæ ad bellum intentum ferme oppressit Caracæ. Dominicus Palentinus Episcopus vicaria ab eo potestate accepta Regem est secutus. In ea expeditione aliquot oppida ignobilia à nostris capta sunt. præterea Giennium vrbs præsidio qaamuis militari & operibus aduersus omnes casus munita, circumsessa est. expugnari tamen non potuit, præsertim cum Aluarus Castrius patria aliquanto antea renunciata, & eum secuti cẽtum sexaginta equites obsessorum animos confirmarent. ne Regi deditionem facerent. Aluarus eius Ferdinandi filius fuit, quem Marrocii extinctum diximus: & Castria gens per hæc tempora ad Mauros sæpe defecisse visa est. facinoris idonea caussa non fuit: nonnulla tamen incitabat. Priegum oppidum, quo Mauri fortunas suas tanquam in arcem contulerant, vi expugnatum. cæsi captiq; omnes oppidani, præter eos, qui cum ad arcem confugissent, deditione facta in fidem recepti sunt. Loxa mox bello tentata, & pari celeritate capta est. oppidani in arcem dilapsi, deditionis conditiones retractando tempus extrahere, nostrisq; illudere visi sunt. Capta itaque per vim arce omnibus qui inuenti sunt, trucidatis etiam in tecta sæuitum est. eaq; re documentum datum cæteris, haud impune victorum animos exacerbari. Alhambræ sane incolæ, quæ magnam in Turdulis habebat opinionẽ virtutis, loco munita, quippe rupi imposita, commeatu & suppellectile magna ex parte relicta, Granatam vrbem aufugerunt. ab iis, cum superiores eius vrbis partes domicilio designatæ essent, ea Granatæ vrbis regio nomen accepisse creditur, quæ hodie Alhambra nuncupatur. Nostri abeuntium iter consecuti, Granatæ agrum, ac eam planiciem, quæ vrbi coniuncta est, pręcipua amœnitate, omni belli iniuria deformarunt. Ciues veriti, ne reliqua hostilis flamma consumeret, pacis spem tentare constituunt, internuncio legatoq; ad id Aluaro Castrio. cuius quoniam insigni in bello virtutis opinione erat, ad officium pertrahendi spe: præterea mille trecentos è Christiana gente captiuos, qui vltro offerebantur, liberandi studio postulatis Rex annuit. belli impetus Montigiam conuersus idq; oppidum solo est æquatum. omnia nostris prona erant: hostibus aspera. nam & per hæc tempora Capellam alia parte de Mauris captam inuenio: quam veteribus Mirobrigam fuisse marmora docent ea voce inscripta loco reperta. sed breui ad Mauros rediit. anni tempus diutius bellum trahi non sinebat. Calatrauę Magister Tuccos atq; Illiturgim, hoc est, Martos Andugiaremq; præsidio obtinere iussus est, adiuncto Aluaro Castrio propter locorum notitiam: & quoniam Mauris diu assueuerat, virtutem amplius concepta ignominia excitabat. Rex Toletum, vbi Regina erat, regressus diligenter quæ bello necessaria erãt comparabat, milites ad Bæticæ præsidium relicti, ne nihil viderentur agere, manu facta Hispalensem agrum præcipua inter Hispaniæ regiones nobilitate vastare aggressi sunt: prorsus vt in ciuium oculis prædia villæq; passim ex incendio fumarent. Abullalis Hispalensis Rex iniuriæ dolore percitus, inflammatus suorum lachrymis, raptim delectu habito, numero quam virtute instructiores copias hosti obuiam misit. Iusto prælio iis locis dimicatum. victoria nostrorum fuit. Magna Maurorum strages. ad viginti millia cæsi sunt in pugna, & in fuga. cum alia ex parte Garcesia arx, quæ in piorum potestate erat, corona circundata obsideretur à Mauris tanta obstinatione, vt neque clade accepta remitterent, neque Ferdinandi Regis aduentu nunciato: donec vi expugnata est, nonnulla nostrorum ignominia, detrimento non maximo. Aduenienti Ferdinando, Tuccosq; prætergresso Biatiæ Rex obuiam processit, equites tria millia, numerosum peditatum sub signis habens: non ostentandi modo studio, sed etiam Ferdinandi conatus iuuandi, si qua in re eius opera vti vellet. Nihil illi promptius fore pollicebatur. gratiæ actæ pro tam propensa voluntate: quæ vt diuturnior esset, neque vlla temporum iniuria amicitia disiungeretur, postulatum: datumq;, vt Saluaterra, Capella, Burgalhimar, quoniam hostium iniuriæ obnoxiæ erant, nostrorum præsidio obtineri, firmariq; sinerет: dataq; in hæc fidei obses esset & pignus Biatiæ arx Calatrauæ Magistro Mauris cõsentientibus tradita. Id fœdus cum Capella loci munitione confisa (est enim edito arduoq; in colle sita) constanter repudiasset: neque nostrorum præsidium vt acciperet adduci potuisset, Biatiæ arx in Ferdinandi potestate mansit. Erat occasio bene gerendæ rei, neque id

Regem fugiebat:ſed maiori diligentia vires reparandæ erant, nouiſq; ſupplemētis augendus exercitus. Itaque Rex nullo alio operæpretio,retro ſe retulit, ancipiti cura ſuſpenſus, Gallici belli ſumendi,an Bæticæ expeditionis inſtaurandæ. In Galliam Blancæ materteræ litteris & nunciis euocabatur aduerſus Galliæ proceres, Regis ætate deſpecta (erat enim duodecim annos natus)rempublicam turbantes.Reginam viduam, & propinquam in periculo deſerere,turpe fore iudicabat.Ex Bætica nunciatum erat, Capellam oppidum tandem à noſtris expugnatum:& contra,vt nũquam eodem loco conſiſtunt res humanæ,Regem Biatiæ in fuga, qua Almodouarem feſtinabat ſeditionis popularis metu, obtruncatum à ſuis.Beneuolentia qua noſtros complectebatur exitio illi fuit,fideſque grauiſſimum crimen.eo grauior Ferdinando amici Regis caſus accidebat, quod Biatiæ arcem à Mauris obſeſſam teneri,milites præſidiarios periculo proximos eſſe nunciabatur. Vicit apud Regem ſententia belli ſacri inſtaurandi. quid enim vel ad dignitatem honeſtius, vel ad vtilitatem fructuoſius, quam tueri innocentiam: vindicare amici Regis caſum:atq; ab eo aditu,qui oſtendebatur,barbaros tota Hiſpania pellere?quid contra ineptius, quam falſa ſpecie laudis obiecta,ſua negligere,aliena curare?& Blanca Regina,quamuis externa ope deſtituta,agēdi dexteritate eos regni motus compoſuit, vnde graues impendere calamitates

1227. videbantur:virili animo fœmina,& ſupra ſexum prudens. Anno hæc ſalutis mlleſimo duceuteſimo vigeſimo ſeptimo gerebantur. Quo anno templi Toletani,quod hodie viſitur celeberrimum & auguſtiſſimum,fundamenta ſunt iacta,euerſo veteri iiſdem veſtigiis forma mutata. Iniectæ abs Rege,& Archiepiſcopo, qui primum lapidem poſuerunt,fundamentis argenteæ aureæq; monetę, more à veteribus Romanis mutuato.Cum hoc templo, elegantia ſtructuræ,operis amplitudine alia fortaſſis conferantur: additis operi ornamentis,ſacrorum apparatu,vectigalium magnitudine,numero miniſtrorum,diuini cultus maieſtate nullum certe toto orbe Chriſtiano ſimile extat.inſigne pietatis Hiſpanicæ,atq; illuſtre monimētum.Romæ Honorio Pontifice quintodecimo Kalendas Auguſti defuncto, ſucceſſit Gregorius eo nomine IX. Anagnia patria.Quo Pontifice Lucas Tudenſis primũ Diaconus deinde Epiſcopus Italiam,& Orientis prouincias,religionis eruditioniſq; ergo luſtrauit, Roderico Præſuli Toletano æqualis, & in ſimili conſcribendæ hiſtoriæ ſtudio verſatus,ingenio ſtyloq; non ineleganti, neq; prorſus vaſto.Hiſtoriam edidit de rebus Hiſpaniæ Diui Iſidori chronico inſerto:vnde opinio nata eſt,primam eius operis partem Iſidoro attribuentium. Præterea Diui Iſidori vitam conſcripſit, & ſeparato volumine,edita ipſius virtute miracula.cuius voluminis pars altera confutandis Albigenſibus conſumitur: quos ex Aquitania in Hiſpaniam irrupiſſe Lucę ipſius teſtimonio & verbis ſuperius eſt demonſtratum. vtrunq; Berengariæ Reginæ iuſſu & hortatu perfecit: vti ipſemet iis in libris teſtatur,fœminæ religioſæ atq; pietatis ſtudiis deditæ & eruditionis,moribus ſanctis.

Bellum ſacrum repetitur. CAP. XIII.

IN BIATIÆ arce,quam eius vrbis ciues omnibus machinis expugnare parabant,prouiſi ante commeatus erant,& præſidium militare virtute quam numero firmius.Hi cum ſpe auxilii,quod propediem expectabant, tandiu ſuſtentarunt, donec Ferdinandus Rex cum validis copiis accurrit. Mauri viribus impares, non modo arcem impugnare deſtiterunt, ſed etiam vrbe deſerta in intimam Bæticam abierunt. Vrbi Lupus Harus, ſine quo nihil magnæ rei ea tempeſtate geſtum inuenio, præfectus eſt. Tuccorum præſidium Aluaro Caſtrio & Tellio Meneſio commēdatum.nihil præterea abs Rege ea expeditione factum, quod memoria dignum ſit.Tellius Rege Toletum digreſſo,cum ſuorum manu Vaenæ & Lucenæ agros vaſtare cœpit:aliaq; oppida,quæ Hiſpali contributa erant, agendis prædis, & excurſionibus fatigare.Rex Hiſpalenſis,bello à ſuis finibus auertendo in Biatię fines incurrit:& eius vrbis profugi ciues, vt ita faceret, ipſoſq; in patriam reſtitueret, identidem flagitabant.verum cum noſtrorum armis parem ſe fore nō exiſtimaret in ea imperii Maurici inclinatione labeque,trecenta millia nummũm quotannis tributi nomine pactus pacem redemit. Nec enim maius à noſtris periculum quam à ſuamet gente inſtabat,Abenhuto Rege Murciæ non ita pridem creato:ad quem toto imperio Maurico magnę animorum inclinationes fiebant,multaq; ſe illi oppida adiunxerant in Granatenſi agro,Bæticaq; vniuerſa.Is ex veteri proſapia Regum Cæſarauguſtanorum ortus, Almohadum ritus & opiniones de religione nuper inuectas deteſtabatur. veterem religionem motam, omnium calamitatum extitiſſe cauſſam,palam & in circulis prædicabat. Religionis prætextu facile multitudo impellitur. Itaq; innumeri homines eius auctoritatem ſecuti ſunt.Ricota arx in Conteſtan is initium rebellandi fecit. Nouæ factionis comprimendæ cura, non tantum

Mauros

Mauros Reges,ſed etiam noſtrorum animos ſollicitabat: ne à paruo initio, vt fit maiora incēdia excitaret. Anno hæc ſalutis milleſimo ducenteſimo vigeſimo octauo inchoata ſunt. 1228. Quo anno Raymundus Toloſæ Comes Gallicis armis vexatus, eas tandem pacis conditiones accepit, quas Galliæ Rex & Romanus Sancti Angeli Cardinalis præſcripſerunt. Præcipua pactionis capita erant: Vt Raymundus omni ſtudio & diligentia Albigenſium ſectam exterminandam curaret. Ioannam filiam nuptui daret regiorum fratrum cui mallet. Si ex eo cōiugio nulla eſſet proles nata, Toloſæ principatus Gallo Regi cederet. Theologis quatuor, Iureconſultis duobus, ſex artium liberalium profeſſoribus, duobus grammaticis Toloſæ annua ſtipendia ſolueret erudienda iuuentute. Hæc vt firma eſſent quinq; arces & filia in Regis poteſtatem datæ ſunt. hæc Lutetiæ pactus, menſe Aprili ad altare maximum, in linea tantum tunica, à Legato Pontificis Romani anathematis religione exolutus eſt. Ea erat ea tempeſtate Pontificum auctoritas: ea ad coercendos prauos homines poteſtas ſacerdotum, Regum etiam ferro armata. Magni aliquot ſacerdotes in Hiſpania deſiderati ſunt. in eo numero Ramirus Pompelonis Epiſcopus ex regio Vaſconum ſanguine prognatus. Succeſſit Petrus Ramirius: quo agēte, eam eccleſiam Gregoriu Pontifex Romanus in fidem ſuam & ſucceſſorum accepit. In Aragonia proceres cōiurati, Regis induſtria ad officium reuocabantur. Ferdinandus patruus eorum quæ commiſerat venia impetrata, Regi ea lege conciliatus eſt, vt coniurati iuriſiurandi inter ſe gratiam facerent: quo ſe mutuo deuinxerant. Sanctio Ahoneſio Cæſarauguſtano Epiſcopo fratris interfecti oppida repetenti, eaq; de cauſſa rempublicam turbanti permiſſum, vt iure ageret. Dati iudices pronunciarunt, oppida quæ honorarii nomine à Petro obtinebantur, Regi continuo reddenda: quæ iuris hæreditarii eſſe docuiſſet, Ahoneſiis relinquenda: neq; vnius culpam vniuerſæ familiæ fraudi fore æquum videri. Eo fœdere conſtituto, ex magnis motibus pax facta eſſe videbatur: niſi reipublicæ tranquillum ſtatum Cabreræ reguli contumacia turbaſſent. Aurembiaſſis Armengaudi Vrgelitani Comitis filia paternum principatum vi à Cabreris occupatum, iudicio repetebat & lege, vti icto cum illis abs Rege fœdere permiſſum erat. Illi non tantum fœminæ conatus, ſed etiam regiam potentiam contemnere videbantur. negabantque ſe eius principatus poſſeſſione deceſſuros, quem tandiu iure optimo tenuiſſent. ex lite ventum ad arma: à Regeq; qui fœminam principem tuendam ſuſceperat, eius principatus oppida & arces, pars vi, pars deditione capta: ipſaque adeo Balagueris principatus caput. & quo firmior eſſet aduerſus hoſtium conatus, Aurembiaſſim inter & Petrum Luſitanum Principem (Sanctio Craſſo Luſitano Rege genitus fuit) patria tunc profugum, conſobrinum ſuum, nuptias celebrari iuſſit. Gerardus Cabrera rerum tędio an ſincero religionis cultu, Templarium militem induit. Pontius eius filius, olim Aurembiaſſi ſine prole defuncta, veteri iure repetito, Vrgeliæ principatum obtinuit: vti competenti loco eſt demonſtrandum.

Baleares à Rege Aragonio captæ. Cap. XIIII.

CASTELLÆ & Aragoniæ arma vno tempore in Mauros mouebantur. Caſtellæ minori prouentu, maiore Aragonii fructu dimicarūt. Ferdinandus Rex Abenhuti, qui ad imperium Granatam ipſam adiunxerat, opprimendi ſtudio flagrabat: cum validis copiis in eius vrbis conſpectum penetratum: & Almeriam vſq; peruentum, nullo præterea operæpretio: cum hoſtis alieno periculo cautior, ſui copiam non faceret, totius certaminis aleam detrectare certus. Eodem conſiliorum tenore proximus annus milleſimus ducenteſimus 1229. vigeſimus nonus extractus eſt. Quo tempore ex Germania nunciatum milites Theutonicos, qui diu in Syria D. Mariæ auſpiciis cum laude militarant cruce nigra diſtincti in veſte candida, amiſſa Ptolemaide ſeſe retuliſſe in patriam: & Friderici Auguſti eo nomine ſecundi permiſſu, Pruſſiam horridā tunc prouinciam, impioq; ſeruiētem cultui, Saxones inter & Sarmatas poſitā, armis occupaſſe. iidem adiuncta breui ad imperium Liuonia in Sarmatis, in magnam potentiā euaſerunt. donec parentum memoria Albertus poſtremus eius militiæ Magiſter, Luteri placitis corruptus effecit, vt ad Poloniæ Reges eæ prouincię reciderent. Ad Aragoniam redeamus. vbi Iacobus Rex procerū motibus aut compoſitis, ſpecimen indolis egregiæ dederat, atq; præſtantis. vna belli aduerſus Mauros ſumendi cura, dies noctesq; ſolicitabat. Accidit, vt Tarracone in conuiuio, quo ſplendide acceptus erat à ciue eius vrbis primario Petro Martello, (forte erat proſpectus in mare) remotis menſis inter varios ſermones, vt fit, de vicinis inſulis diſputatio iniretur. Petrus occaſione arrepta, quanta eſſet cōmoditas Balearium atq; nobilitas, quanta fertilitas agri, damnaq;, quæ propter locorum vicinitatem noſtris littoribus inferrentur. longa oratione diſſeruit, rerum & locorum à multo vſu peritiſſimus. Retabohihes earum inſularum Rex erat, religione

Maurus.forte accciderat, vt naues aliquot Catalaunicæ ab insulanis essent captæ. Missus fecialis,damna vt reponeret,& naues restitueret,Maurum postulauit,Regis Aragonii nomine.Maurus insigni fastu,ecquemnam Regem nominaret,rogauit.ille Aragonio,inquit, Rege illo genitum, cuius virtute ad saltum Castulonensem gens vestra cæsa,& profligata est.Parum abfuit eo responso reddito,quin violaretur.ius tamen gentium valuit: ita vt cōtinuo ex insula cogeretur abscedere.Iis iniuriis Aragonius Rex prouocatus, libētius bellū sumpsit.Barcinone in conuentu procerum,de totius belli ratione coram rege disputatum. sancitum vt mense Maio dimidiato,copiæ omnes ad portum Salonium conuenirent: vnde parata classe traiiciendum erat.Hæc omnia tam propensa prouincialium voluntate audiuntur,vt Bouaticum semel tantum Regibus concedi solitum,populis volentibus denuo fuerit impetratū.Venerat interea Roma Ioannes monachus Cluniacensis S.Sabinæ Cardinalis,de magnis rebus à Pontifice Legatus. Eius conueniendi caussa,Rex Calataiubam abiit.quo Zeitus Valentiæ Rex ad regem venit,vrbe & regno pulsus à suis.fides in nostros eximie culta,grauissima culpa fuit,acceptæ calamitatis occasio. Impetratum vt ipse & filius Abahomat in Aragonii Regis fidem reciperentur,aduersus Zaenum tyrannum,qui vrbem eo pulso occuparat. scribunt quidam Zeitum de Christianis sacris suscipiendis rebus suis integris consilia agitasse:idq; fraudi fuisse, cum res esset indicata. Calataiuba Turiasonem Rex & Legatus profecti sunt, quo Rodericus Toletanus, Aspargus Tarraconensis, aliique ex vtraque natione Episcopi magno numero cōuenerunt.de regio coniugio. quod Rex consanguinitatis lege vitiosum esse disputabat,coram Legato(nam ea maxime de caussa Roma venerat)disceptatur. Erat ex eo cōiugio,regi natus filius Alfonsus nomine,quem in spem regni pater educandū curabat.erat difficile matris caussam à filio secernere:eumq; legitimum pronunciare regni hęredem fore,coniugio repudiato.Lite contestata secundū regis voluntatem iudicatum.Reginam dimittendā videri.filium patri in regno substituendum. Eleonora Regina,sententia pronunciata non inuita ad sororem Berengariā abiit,oppidis dotalibus,quę in Aragonia habebat retentis,multaq; supellectile,auro,gemmis & veste pretiosa secum asportata. Rex soluto conuentu,Tarraconem ad tempus præsignatum discedens,æstatis reliquum classe comparanda,instruenda,ornandaq; exegit.Magnus vndiq; ad regem militum concursus fiebat, eo Duce quoduis periculum adire cupientium. mense Septembri milites in naues impositi è portu soluerunt,numero ad xv.millia peditū, equites mille quingenti. classis CLV. naues numerabat. onerarias xxv. longas duodecim. reliquas speculatorias,auctaria, hippagines. Prouectos in mare, ac ferme in conspectum maioris Balearis,quo nauigabant,progressos ventorum procella disiecit; tanta vt cursum teneri posse non sperarent.vicit tamen Regis constantia:& ad occasum Solis Euronoto remittente,cui ea loca obnoxia sunt,commutatoq; in Circium,quod nauigationis reliquum erat,prospere confecerunt. Insulæ quadrata forma est.quatuor anguli totidem cœli plagas spectant. Palumbariæ portus,cui Columbraria insula obiecta est, ad Occasum pertinet. promontorium Salinarum ad Meridiem. medio fere interuallo Maiorica vrbs Insulæ caput interiacet. Petræ & S.Vincentii promontoria, ad Orientem vergunt, & Septentriones. Petræ promontorio Polentia haud remota est,olim Romanorum colonia,nunc modicum oppidum,sed portu insigne.eum quia classis tenere non potuit venti flatu prohibita,Palumbariam necessario petiit,triginta millibus passuum ab vrbe dissitam. Regia triremis in eum portum plenis velis inuecta primum est: deinde reliqua classis nulla naui desiderata. Verum cum præ Maurorum multitudine,descensus in terram tutus non esset, ad Sanctæ Pontiæ portum vlterius aliquanto versus Meridiem,& Occasum itum est. ibi excensione prohiberi nostri non potuere. leuia modo prælia fuere,nostris prospera, barbaris semper aduersa. In vrbis Maioricæ expugnatione summa totius expeditionis vertebatur. cui vrbs cederet,ei insulæ imperium contingere necesse erat: quod neutra pars ignorabat. Rex Maurus,Portopineum vicinum vrbi montē castris occuparat, numerosis copiis quas magnis delectibus conflarat ferox magis quàm validus. Nostri dum incautius iter faciunt, longiusq; hostem abesse credunt,pene oppressi ex insidiis sunt. ac Guillelmus Moncada Bearnæ regulus,& Raymundus Moncada pluresq; alii ex ea gente,qui in prima acie curabāt,& sinistrum cornu hostium aggressi erant,in primo conflictu occubuerūt.graue id detrimentum fuit.cuius rex inscius,reliqua Maurorum agmina magno impetu inuasit. Erat genus pugnæ,quale barbaris esse consueuit,perturbatæ,atq; tumultuariæ. ordines nō magnopere seruabant: rari modo,modo conferti pugnabant. si premerentur, pedem referre & loco excedere soliti,collectis rursus viribus repetebant pugnam. Res proxima periculo fuit,ne nostrorum virtus ab hostium circunfusa multitudine opprimeretur. omnia tamen Regis siue virtus superauit siue felicitas.barbari primum loco moti,deinde in fugam com-

pulsi:

pulſi:cum ſe in caſtra retuliſſent,ſuperato monte captiſq; caſtris, omni ex parte victi ſunt. fugientes ſequi non placuit:quod proximus illis receptus eſſet:regii continenti totius diei labore defatigati,equi,hominesq;. Admota ſubinde vrbi caſtra. & quoniam Mauri copioſo commeatu inſtructi,nihil voluntate facturi videbantur:quæ expugnandis vrbibus vſui eſſe ſolent,magna diligentia comparata.machinæ quatiendis mœnibus extructæ: baliſtæ, catapultæq;,plutei,vineæq; ſubruendo muro.Foſſa vrbis profunda lataq;,materia repleta. Hæc non paucis diebus adminiſtrata:cum opera per ſe difficilia, hoſtes impetu & ex inſidiis diſturbare conarentur.Vinearum ope muro tandem ſucceditur,dolabris quatuor turrium imi lapides conuulſi,eæque contis ſuſtentatæ, vno tempore igne ſuppoſito corruerunt.barbari ex iis rebus metu perculſi, conditionis primum ſpem, deinde ea cogitatione depulſi,deditionis tentarunt,ſalutem pacti,atq; facultatem,qui vellent in Africam Regem Maurum ſequi,cum rebus ſuis nauigandi. Æqua ea conditio pleriſq; procerib. videbatur, Nunnio præſertim Ruſcinonenſi Comiti:cui cum Rege barbaro de ea re colloquium fuerat.Verum Bearnenſis reguli,propinqui & neceſſarii pulcherrimum conſilium ſæuo vindictæ ſtudio diſturbarunt:cum ignominioſum fore,atq; fœdum dicerent,niſi Maurorum excidio tantis Principibus vindicatis,bello finem imponere. Obſeſſi deſperatione ſalutis in furorem acti,maiori quam antea animo vrbem defendunt, ſæpe noſtrorum non exigua cæde: prorſus vt iam atrocis conſilii auctores ipſos pœniteret,ſi liceret retractare parati. Ad extremum muri magna parte proſtrata, per ſtrages & lapidum rudera euadendũ erat. Noctu quidam irrumpendum diſputabant:quo tempore vrbis vigiliȩ remiſerant.Rex veritus nocturni temporis licentiam,portas muroſq; aſſeruari iubet, ne hoſtis effugeret. Vbi illuxit,inſtructa acie vrbi proximus ex loco vnde exaudiri poſſet, hanc ad milites orationem habuit. Parem veſtris laboribus gratiam rependere noſtræ facultatis non eſt. habere nunquam deſiſtam. En noui meriti offertur occaſio. Vrbem opulentiſſimam expugnare hodierna die paratis,cuius ſpoliis diuites euadetis haud dubiũ,beatiq; adeo. Ciuium ſtrage amiſſos iniuria ſocios,amicos & neceſſarios vindicabitis. Nobis veſtro labore nouum imperium,nouumq; regnum paratur.Obſeſſi confecti inedia ſunt,imminuti numero,metu debilitati.Pergite ergo,magno animo in vrbem inuadite. numen propitiũ habetis. hæc meta laborum erit, gloriam conciliabit & immortalitatem. Iis maximum periculum, qui hoſtium congreſſum formidabunt. Audacia, conantes,proteget. Hæc vbi dixit,ſemel iterum & tertio pugnæ ſignum dat.milites timor inſolitus aut ſtupor, neſcio quis occuparat. Rex quid inquit,irruere ceſſatis?magno agite animo,inuadite. Ad eam vocem magno clamore edito in vrbem irrumpitur. Mauri deſperata ſalute locis omnibus occurrunt.pugna multis partibus fit.noſtri tandem cæſis fugatiſq; aduerſariis vrbe potiuntur. Regem Maurum in latebras compactum,Iacobus Rex barba apprehenſum(nam ita ſe facturum antea iurarat)bono animo eſſe iubet,atq; de ſalute bene ſperare. Arx continuo dedita eſt,atq; in ea Regis filius captus,tredecim natus annos: cui poſtea Chriſtianis ſacris imbuto, Iacobo nomen fuit:prædiaq; deinceps in agro Valentino, Gotoriumq; oppidum, vtrunq; Iacobi Regis dono.Inde Gotoriæ familiæ cum primis nobili generis propago. Quemadmodum Carrocius è nobilitate Germaniæ, Regem in hoc bellum ſecutus, Rebolledo deinde donatus eſt. vnde perampla ac perilluſtris familia ad noſtra tempora perſeuerat. Capta eſt vrbs Maiorica pridie Kalendas Ianuarii,initio anni milleſimi ducenteſimi trigeſimi.Sedes 1230. Epiſcopi ac domicilium in ea vrbe conſtitutum.tametſi Barcinonenſes Sacerdotes diſputabant,ſui iuris effectam eſſe ex tabulis nimirum vetuſtate obſoletis.Reliqua inſulæ oppida,& arces breui in poteſtatem redactæ:rebuſque omnibus compoſitis, militum primum maxima pars in patriam dilapſa eſt:deinde Rex in Catalauniam nauigauit.Ipſo anno Mercenarii monachi,quos ante aliquot annos inſtitutos diximus,Gregorio IX.Romano Pontifice,inſtitutam viuendi rationem probarunt. Extat de ea re Gregorii ipſius diploma Peruſii datum ad ſextumdecimum Kalend. Februarii.

Legionis regnum Caſtellæ vnitum. Cap. XV.

HÆc in Aragonia,quo tempore Rex Legionenſis,ſuis & filii copiis cinctus,in Maurorum fines incurrit:& quod ſæpe antea tentatum fruſtra erat,Caſtra Cæcilia expugnauit,validum ea tempeſtate municipium, munitiſſimum imperii Maurici ea parte propugnaculum. Nouo conatu Emeritam circunſedit,ferox ſucceſſu,viribus validus. Abenhucus Rex virtutis oſtentandæ ſanciendiq; inter ſuos arrepti nuper imperii auctoritatem cupidus, collecto numeroſo exercitu, opem obſeſſis laturus progreditur. ancipiti ſententia nutabat Alfonſi animus. ſubiret an detrectaret certamen. hinc periculum proponebatur,

quod exiguæ copiæ essent: inde ignominiæ metus, qua non morte grauior? Concilio conuocato variæ dictę sententię. plerisq; certaminis aleam formidantib. Rex in extrema quãuis ætate vigore iuuenili, pugnare certus acies instruit: idem factũ à Mauris. Datur pugnæ signum. concurritur magno vtrinq; impetu, pari animorum constantia. vicere nostri. cæsi fugatiq; Mauri. strages tanta hostiũ fuit. vt præ metu pleraq; eo tractu oppida desererẽtur. opinio fuit Iacobum Apostolum, & plerosq; alios cælites in veste candida visos inter acies, nostrorum animos cõfirmasse, Maurorum fregisse audaciam. præterea Zamorę D. Isidori visam quibusdam speciem renunciasse creditũ (vere an falso non dixerim) sed renunciasse tamen ad auxilium nostrorum se aliosq; cælites festinare. Ex euentu dictis accommodata fides est. Emerita defensione desperata, continuo portas aperuit. Id præmium victorię fuit. Præterea Pax Augusta, hoc est Badagioz, ad fines Bæticæ & Lusitanię, in potestatẽ eodem impetu redacta. Alfonsus copiis appetente hyeme in hiberna dimissis, proximo anno bellũ repetiturus maiori apparatu, diuino numini pro victoria, vt gratias ageret, dũ Compostellã pergit, in ipso itinere Sarriæ in Calęcis morbo tentatus, oppressusq; est, in anni exitu. sepultus Compostellæ. filios reliquit ex Therasia quidẽ Sanctiam & Dulcẽ: ex Berengaria autẽ Ferdinãdum, Castellæ iam Regem, & Alfonsum, cui Molina principatus fuit. Rodericum stupro genuit cognomento Legionẽsem, Castellæ Rex Ferdinandus de bello Bętico cogitabat maiori impetu instaurãdo: vir strenuus & nunq̃ cessans, neq; suę saluti consulens prę publica vtilitate. Giennium vrbs noua inita expeditione circunsessa quamuis, magnisq; viribus & contentione impugnata: cum ad omnes casus antea munita esset, facile regios conatus eludebat. Itaq; re infecta Daralfersam discessum est. ꝙ oppidum dũ obsidione premitur, nunciatũ Regi est, Alfonsum patrẽ, qui in Regibus Castellæ & Legionis eo nomine nonus fuit, diẽ obiisse. Duobus & quadraginta annis regnauit, vir cũ propriis laudib. clarus, bellica fortitudine, æqui iustiq; tenax: quo studio magistratib. iuridicundo de publico salaria constituit: ne accipiẽdis præ inopia munerib. iudicia corrumperentur: ꝙ suppliciis omnibus vindicabat. tum præcipue Ferdinandi filii virtutibus, ac pietatis insignib. merito commẽdandus. Cæteras virtutes fœdare visus est, atq; obscurare, aures criminationib. patulas præbendo (ꝙ magnum in Regibus vitium est) odioque filii sempiterno: prorsus, vt eo exhæredato Sanctiam & Dulcem ex priori coniugio natas, hæredes regni scripserit supremis testamẽti tabulis. Eo maior festinatio Ferdinando adhibenda erat, vt paternã hæreditatẽ cerneret, priusquam ab aliis esset occupata. Proceres, atq; in his Rodericus Præsul, qui castra regia secutus erat, vt ita faceret, hortabantur. Berengariæ matris litterę, & nuncii alii super alios solicitabant. æqua matrẽ & proceres postulare, salutaria cõsulere Rex nõ ignorabat: rebus tantũ in Bętica impeditis discedere graue erat. Berengaria, paruis sæpe momẽtis considerans, magnos casus intercedere, in Bæticã proficisci constituit filio reuocando, moræ impatiens, expeditoq; animo. Orgatium oppidũ vigesimo ab vrbe Toleto lapide ꝓgressa erat: cum Rex Ferdinandus occurrit. celeritate opus esse monet, priusquã se æmuli cõfirmarent: quos magno numero esse disputabat. Metus & solicitudo omnia augebant in maius. Rex cõtinuato itinere Toleto in Legionẽses fines inuectus, cũcta opinione faciliora inuenit. passim enim venienti vrbes & oppida omni significatione lætitię portas aperiebãt. Regem felicẽ, pium, aliaq; honorũ nomina cumulabãt. Tauri Regium insigne desumpsit: cui vrbi is honos habitus est, quoniã prior per litteras ipsum ad regnũ euocarat. Procerib. regni non idẽ animus erat. pleriq; sorores sequebãtur. aderãt factioni oppida & vrbes: magnumq; aliquod malũ ex eo dissidio impẽdere videbatur. Regni, sacrati Præsules, quorum partes sunt, nõ sacra modo præbere, sed etiã reipublicæ cõsulere, causę æquitate perspecta, & priuatis affectib. ad rationẽ, vt par erat, reuocatis cõcordiæ ineundæ auctores extiterũt. Ioannes Ouetensis, Nunnius Asturicensis, Rodericus Legionẽsis, Michael Lucẽsis, Martinus Salmãtinus, Martinus Mindoniensis, Michael Ciuitatẽsis, Sanctius Cauriensis, Ferdinandi auctoritatẽ secuti. Viuebat eo tẽpore Therasia, Sanctiæ, Dulcisq; mater: veneratq; ex Lusitania vt filias re & cõsilio iuuaret: ab ea primũ de ineundo fœdere per legatos mẽtio facta Valentiæ, ꝙ oppidum in Calæcis est, Reginarũ parentis atq; nouercæ, Berengariæ & Therasiæ mutuo colloquio dirẽpta controuersia est. Regiæ sorores regni iure cesserũt fratri triginta aureorũ millia annua pacto, vnde vitã illę principalẽ sustentarent. Fœdere facto Rex Legione, vbi substiterat. Valentiã iuit: sorores eius salutãdi causa Beneuentũ. Roderico Toletano Præsuli, qui Regem prosecutus erat, laboris sumpti Cascata oppidũ eo tractu præmiũ fuit, Legionis regnũ in formã prouinciæ ad hunc modũ redactũ est: cũ ante tres & 70. annos non sine reipublicę incõmodo à Castellę iure fuisset distractũ: atq; in Ferdinãdo Rege & posteris sempiterno societatis vinculo vtrũq; imperiũ coaluit, ad omẽ eius amplitudinis q̃ domi, forisq; obtinent Ferdinandi posteri, nostra ætate pręcipuam & maximam.

Regum

Regum colloquia inter ſe. CAP. XVI.

EODEM tempore Sanctius Rex Vaſconum, cui res præclare geſtæ in viridi ætate Fortis cognomen adiunxerant, commutata vitæ ratione, multo adipe grauis, diuturnoque morbo fœdus, ſe intra Tudelæ arcem continebat, eam turbandæ reipublicæ occaſionem tum prouinciales tum externi arripiebant. Itaq; Pompeloneſes ciues non ſemel, neq; magnis de cauſſis tumultuatos eſſe per hæc tempora inuenimus, impunitatis fiducia ſcilicet, quod maximum ad peccandum incitamentum eſt. Lupus Harus Viſcaiæ regulus per Riuogiam in Vaſconum fines inuectus, aliquot arces ademit. id eo grauius accidit, quod conſcio Ferdinando Caſtellæ Rege & adiuuante perpetratum eſſe facinus omnes intelligebant. Theobaldus Campaniæ in Gallia Comes, cui vltro gloria & regnum ventura erant, ſi patientiam adhibuiſſet, moræ impatientia cum Vaſconum proceribus conſilia occulte regni occupandi communicabat. Tantæ molitiones diu celari non poterant. Sanctius Rex, cum domeſticis externiſq; hoſtibus imparem ſe fore prouideret, ſi res ad bellum eſſet deducta, externo præſidio ſe munire conſtituit. Iacobus Aragoniæ Rex confecto Balearico bello geſtarum rerum gloria in primis celebris eſſe cœperat: prorſus vt magni toto orbe Principes eius ſocietatem appeterent. Miſſi Cęſarauguſtam legati, quo ſe Iacobus è Balearibus per Populetum & Ilerdam retulerat, vt Tudelam feſtinaret, ſolicitabant: fore de rebus magnis colloquium. Occaſionem ille, quæ offerebatur imperii amplificandi haud negligendam fore exiſtimans, nullo fidei pignore poſtulato, ad Sanctium feſtinauit. Tudelæ in arce, vbi æger iacebat, poſtquam inter ſe ſalutaſſent magna vtrinque amoris & beneuolētiæ ſignificatione, de fœdere diſceptatum eſt. Sanctius prior Theobaldi ingratū animum perfidiamq; accuſabat, cui tanti eſſet ſenis obitum expectare, vt res domi turbare minime dubitaret, præ imperandi ambitione: Ferdinandi Regis auiditatem, cui explendæ tantæ opes, & tam ampla ditio nō ſufficerent: creſcere cum imperio cupidinem imperādi, inquietum malum atq; peſtiferum! Eorum conatibus, Iacobi ipſius virtutem opponere cogitaſſe: quod vtriuſq; rationibus opportunum fore iudicabat: ſi Vaſconibus adiunctis Cantabria, quæ pridem erepta erat, Aragoniis armis eſſet vindicata: Gallici inſultus repreſſi. Ergo q; felix, inquit, fauſtumq; ſit regni hęredem te adoptione conſtituo, certus huius meæ volūtatis & ſtudii nunquam te immemorem fore: quin reipublicæ me mortuo conſulas, dum vixero eam fidem exhibeas: quàm à filio expectare æquum eſt. Rex iuuenis oblatam conditionem haud reiiciendam eſſe iudicans, pro ea voluntate gratias immortales agit ſeq; paratum eſſe ait libenti animo obtemperare. Re conſtituto inter ſe Reges mutuo adoptarūr, vt altero decedente, alter in regnū eius ſuccederet. Honeſtior ea ſpecies fore viſa eſt: tametſi iniquum erat, & ludibrio ſimile; à iuuene qui iam prolem habebat, extrema ſenem ętate adoptari. Morbo is anniſq; grauis, parum prouidebat animo. Aprilis menſis die quarto: ſalutis anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo primo, fœderis initi tabulæ promulgatæ 1231.
ſunt, atq; vtriuſq; regni procerū conſenſu confirmatæ. Centum pręterea millia nummûm, quos ſolidos ea ætate vocabant, Sanctius expetenti in belli ſumptus Iacobo mutua dedit, aliquot Aragoniæ oppidis pignoris nomine acceptis. Erat ex Balearibus nunciatū. Tunetanum Regem validam claſſem aduerſus eas inſulas comparare. ea res Iacobum compulit, quamprimum ſe Cæſarauguſtam referre. Quo tempore Aurembiaſſis defuncta Vrgeliæ principatum viro ſuo Petro Luſitano Principi teſtamento legarat, præterea Valliſoletum in Vaccæis. Nouorum ea res motuum occaſio erat, cum Pontius Cabrera, vetera iura repeteret, armiſq; diſceptare pararet. Impendentia mala, Regis prudentia diſcuſſit, fœdere cōſtituto ea lege, vt Vrgeliæ principatu ſe Petrus abdicaret, Baleares inſulas dum viueret, Regis beneficio teneret. Balaguerim Rex retinuit. alia oppida Cabreris data. ex Salonio mox portu in Baleares tranſmiſſum. verum cum nunciatum eſſet, Regem Tunetanum eo anno ceſſare, nullo magno operæpretio facto Rex in continentem rediit. Interea Ferdinandus Rex Legionis regno luſtrando diſtrictus, conciliandæq; hominum gratiæ, ac promerendi amoris prouincialium ſtudio occupatus, belli Maurici curam Roderico Præſuli Toletano commendauit, Queſada oppido donato ea lege, vt barbaris quoniam ad eos redierat, armis eriperet. Ergo ineunte æſtate fines Maurorum maturis iam ſegetibus euaſtati. ingens præda capta. Queſada oppidum expugnatum. neq; Queſada modo, ſed etiā Caſorla in Baſtetanis, Concha, Chelis, Niebla Romanis Elepla, aliaq; finitima oppida. quibus ab eo tempore Caſorlæ Præfectus omnibus iura dat, Toletani Præſulis legatus, Rege concedente, more vſq; ad noſtram ætatem retento. cum Ioannes Tauera Cardinalis Marchioni Camaraſio Franciſco Gobo, quem eximius Caroli quinti Imperatoris fauor & gratia in magnam auctoritatem euexerat, ea ditione ceſſit. Ioannes Siliceus Taueræ ſucceſſor Pręſul Toletanus, principatum iniuria, vti expoſtulabat, abdicatum, iudicio repetere conatus,

nihil neq; ipse,neq; successores ad hanc diem præstitere. Quesada sane quoniam ad Mau-
ros rediit,& Regis Ferdinandi armis recepta est, ex eo tempore sub Castellæ Regum im-
perio permãsit.Ioannes Brena homo Gallus, Hierosolymitanus Rex,rebus propemodum
in Syria perditis,colligendi auxilia spe,in Italiam nauigauit: vbi Violantem filiam Frideri-
co secundo Imperatori vxorem dedit.Ex eo,quoniam vir Siciliæ iura dabat, vxorq; hæres
patris erat,SiculiReges regni Hierosolymitani titulum vsurpare cœperunt.His nuptiis ce-
1232. lebratis Barcinonem venit anno millesimo ducentesimo trigesimo secundo. Vbi benigne
à Iacobo Aragonię Rege acceptus,atque habitus aliquandiu,in Castellam penetrauit,vo-
ti reus Compostellani templi inuisendi. Venientem Rex Ferdinandus non minori lætitię
significatione coluit. Berengariam præterea sororem, hospiti & aduenæ Regi connubio
iunxit,ex sacra peregrinatione redeunti.Quibus ille nuptiis peractis in Italiam rediit,bello
sacro in Syria reparando intentus,maiori conatu, quàm successu. Annales Toletani,qui-
bus multum fidebamus,Brenam ante octo annos venisse in Hispaniam aiunt:atque idibus
Aprilis die Veneris Toleti abs Rege Ferdinando regio apparatu exceptum. & constat re-
gressum in Italiam rerum suarum desperatione imperii Constantinopolitani, quod à Gal-
lis occupatum nutare cœperat,agente Romano Pontifice,procuratorem factum: Baldui-
no Imperatori alumno suo Martham ex nouo coniugio susceptam collocasse. Id nauatæ
operæ præmium fuit. A militibus sacris iunctis cum Placentino Episcopo viribus, Castra
Iulia in Vectonibus de Mauris capta, ad octauum Kalend. Februarii. A Iacobo Aragonio
tertio in Baleares transmissum,captaque minor Balearis.Nam Ebusus Pityusarum in mari
1234. Iberico maxima, in potestatem venit anno millesimo ducentesimo trigesimo quarto.pro-
uentu salis diues insula,maiusq; ex eo vectigal quam vlla ex re alia. Tarracone vt sacra pe-
teret sancitũ:quoniam Guillelmi Mongrii copiis potissimum expugnata est, qui in Aspar-
gi locum electus erat Præsul Tarraconensis. Quo anno ad septimum Idus Aprilis Sanctius
Rex Vasconum extinctus est: Corpus ad Rocidam vallem tumulatum in D.Mariæ Cano-
nicorum monasterio, quod ipse sua impensa extruendum curarat. A Vasconibus Theo-
baldus Campaniæ Comes lege propinquitatis ad regnum ascitus,Pompelone mense Ma-
io regium insigne desumpsit,Aragonio etiam Rege, vt quidam scribit,conniuente.& for-
tassis iniecta animo religio erat:nefasq; putabat,iura alienæ hæreditatis inuadere.inuitum,
bella quæ consecuta sunt, docent tantisper dissimulasse : cum aliæ ex aliis enatæ diffi-
cultates implicarent,retinerentque ne eius regni hæreditatem captaret, adoptionis iure,
ferroque. tametsi haud magna victoriæ spes,in tanta prouincialium alienatione ostende-
batur.Noui præterea coniugii cura solicitabat,quod cum Violante Andreæ Hungari Re-
gis filia pactum,Ferdinandus Castellæ Rex modis omnibus disturbare, & Eleonoræ soro-
ri Regem conciliare conabatur. Tentata concordiæ spes per legatos cum non procederet,
ad colloquium ventum est.Horta cœnobium designatum in Aragonii regni finibus. Re-
ges ad quintumdecimum Kalend.Octobris,inter se collocuti,re infecta discesserunt. tan-
tum Aragonius explicuit rationes,cur sibi iure Christiano, à priori discessisse coniugio li-
cere putaret,& ne nihil effectum videretur, Eleonoræ ad alia oppida dotalia Harisa adie-
cta est: vbi in contemplatione vitæ per virtutem actæ vitam exigeret, adiuncto filio,qui ad
iustam ætatem in eius potestate relinquebatur. Nouum ab ea locis vicinis monasterium
ad Almasanum ædificatum, monachis Præmonstratensibus ab Humberto Lotaringo in
Gallia non ita pridem institutis in saltu Premoste, vnde ei ordini nomen factum est.

Valentini & Cordubensis belli initia. C A P. XVII.

REGVM colloquio dirempto, Aragoniæ & Castellæ arma ad sacrum bellum conuersa
sunt. Aragonii captis Balearibus feroces,odioq; Zaeni,qui Valentino regno occupato
Aragonios fines,vicos,agrosq; depopulatus erat,atq; vsserat, Ampostam,Dertusamq; pro-
gressus,nouam expeditionem adornabant. cœptum in Bætica bellũ Castellani proseque-
bantur. rei bene gerendæ opportunitatẽ Mauri in partes distracti præbebant, Almohades,
Almorauides, Benamarines,atq; Benadalodes: prorsus vt imperiũ Mauricum nullo quã-
uis impellente sua mole,suoq; pondere ruere videretur. A Catalaunis, ꝙ nisi supremo me-
tu,speve vsurpari non consueuerat,in Valentini belli vsus Bouaticum Regi concessum. In
Maurorum fines variæ nostrorum manus inuectæ prædandi spe. Blascus Alagonius Mo-
rellam munitum oppidum cepit,læto quidẽ ad belli summam omine:quando priuata ma-
nu factum operępretium erat: triste autem Regi eius rei nuncium fuit,cum ęgre ferret pri-
mos belli fructus recidisse ad alium. ergo illud oppidum imperio suo subiicit:factã Blasco
iniuriam Sastago attributo compensat. Hoc initium belli Valentini fuit, atque Sastagi
Comi-

Comitibus.Secundum Morellam Burriana poſt duorum menſium obſidionem deditionem fecit:ciuium ſalutem & libertatem pacta.ad ſeptem millia promiſcui ſexus,atq; ætatis homines ſunt egreſſi. graue incommodum rebus Mauricis allatum erat duobus oppidis ſublatis:vnde propter agri bonitatem,plura alia eo tractu oppida & arces vitam tolerabāt; quæ neceſſario Regi deditionem fecerunt. In primis Peniſcola (Ptolemæo Cherſoneſus) Caſtellonium, Burriolium. Alcalatenum autem Semenus Vrrea cepit: quo merito eius oppidi principatus Vrreis nobiliſſimæ familiæ conceſſus, ab eis ad noſtram retinetur ætatem. Ad Sucronis ripam in ipſo imperii Maurici ſinu per vim à Rege expugnata Almaſora,noctu irrumpentibus noſtris,hoſtibus fuga dilapſis. Quo tempore Ferdinandus Rex rebus domi compoſitis,Reginaq; vxoreLegione relicta,vt noui regni ſtudia amplius conciliaret,magno exercitu conflato, Bæticum bellum aliquandiu temporum neceſſitate intermiſſum reparabat. Vbeda circunſeſſa, omnibuſq; machinis impugnata. quæ quoniam Biatiæ vicina eſt,tribus tantum paſſuum millibus diſſita, valido Maurorum præſidio, magniſq; operib. aduerſus omnes caſus munita parataq; erat. Verum difficultates omnes Regis conſtantia peruicit:ciueſq; vna tantum ſalute à victoribus impetrata vrbis deditionem fecerunt.alia parte à militibus ſacris Metellinum, Alfangium,atq; Sanctæ crucis oppidum expugnata. Lętitia ex iis rebus noua calamitate turbata.habet has vices cōditio mortalium. Regis vxor interea Tauri defuncta eſt. Corpus Olgis ſepultum. iuſta regio more, atq; apparatu magnifice facta.inde Hiſpalim poſt aliquot annos migrauit, viro ſepulcro coniuncta poſt mortem:vti coniunctiſſima vixerant voluntate. Vbeda capta Toletum Rex rediit, Legionenſes vrbes & oppida rurſus obire certus. Iis blandimentis noui regni voluntates conciliandæ erant.milites ad Bæticæ præſidiū relicti facta manu Cordubenſes agros vrūt, ac depopulantur. Mauri aliquanto numero Almogaraues capti ſunt. (milites ii veterani erāt,atq; præſidiarii) ex illis cognitum eſt, Cordubæ vrbis capiendæ pulcherrimam occaſionem extare infenſi ne ciuibus eſſent, an libertatis ſtudio fecerint incertum.ſuburbium ſane vrbi coniunctum eſt, Axarchiæ nomine. Ea muri parte,quoniam illorum fidei commiſſa erat,noſtros re conſtituta per noctem in vrbem admiſere, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo quinto,Decembris die vigeſimo tertio. 1235. Exiguus numerus erat,tantæ rei perficiendæ.turres aliquot occupare,portamq;,cui à Tuccis nomen eſt,ſatis habuerūt, dum auxilia à noſtris expectantur.quos illi miſſis legatis ne occaſioni deeſſent enixe rogabant:vna tantum celeritate opus eſſe:ſe tantiſper tolerare: diutius ſi cunctarentur ſuſtentare non poſſe: Mauri ſequenti luce,periculo denunciato,noſtros expugnare parant. Aluarus Caſtrius,cuius eximia & fidelis opera,ex quo ad officiū rediit ſemper extitit,re ex noſtrorum litteris cognita Tuccis quod oppidum præſidio obtinebat,auxilio primus accurrit.idem Rex facit Legione profectus,quamuis locorum interuallo diſſitus,& iniquiſſimo anni tempore cum collectitia manu proceribus & vrbium conuentibus, vt ſequerentur, præcipit.Bienquerentia arx in itinere occurrebat.eam primum tentare placuit.Præfectus arcis commeatu quidem Regem iuuit.de deditione appellatus, negauit niſi Corduba capta,cuius auctoritatem ſequeretur, facturum ſeſe. ergo eo relicto Cordubam feſtinatum: quo multos ſane confluxiſſe inuenit,pauciores tamen numero eſſe,quam vt iuſtus exercitus conflari poſſet. Abenhutus Rex Aſtigi ſe ea tempeſtate tenebat,ad omnem occaſionē intentus. validæ ſequebantur copiæ. Laurentius Suarius transfuga barbaro militabat. Valentinis,an Cordubenſibus in pari periculo ſuccurreret incertus erat, nam ab Aragonio Rege Cullera tentata erat irrita ſpe.lapidum in eo agro penuria,qui tormentis mitterentur coegit,re infecta diſcedere:vt paruæ ſæpe res in bello,magnorum momentūm ſunt.in Valentina tamen planicie Moncadæ arx capta ab Aragoniis.& vt cæteri cladis eius exemplo terrerentur diruta eſt.Hæc vno tempore nunciata, Abenhuti Regis animum ancipiti cura ſuſpēſum tenebant.Suarius in regia caſtra ſpeculatum miſſus vt cum inſigni aliquo officio rediret in gratiam,conſilio clam cum Ferdinando communicato,maiora vero de noſtrorum apparatu & copiis,ementiente metum ac triſtitiam vultu prædicādo apud barbaros, auctor extitit,à cogitatione ferendæ Cordubenſibus opis animos auocandi. Ea res noſtris ſaluti fuit,externis vrbaniſq; copiis,ſi congrederentur,imparibus. Auxit noſtrorum alacritatem cum Rex barbarus in Valentinum bellum intentus, Almeriæ à ſuis,paucis poſt diebus,obtruncatus nunciaretur,ſtrenuus manu,ſermone promptus fuit ſerendę inuidię, diſſidii concitandi artifex,raptor,largitor,neq; pace,neq; bello cuiquam ea tempeſtate poſthabendus:grande ſane momentum addiderat rebus Mauricis reſtituendis in Hiſpania.

Corduba capta. CAP. XVIII.

IN Bæticæ medio propemodum interuallo,qua olim parte Turduli fuſi erant,vrbs Corduba ſita eſt,in planicie quidem,cæterum ad Marianorum montium radices,qui ad Se-

ptentrionalem vrbis plagam aſſurgunt ardui atq; impediti cautibus. Ædificia vrbis Bætis fluuius ad læuam alluit, multis admiſſis fluminibus nauium capax. Quadrata forma vrbs eſt ſecundum ripam extenſa, maiori longitudine quam pro latitudinis modo. Mauri quo tempore in ea vrbe ſedem imperii ac domicilium tenuerunt, multum de veteri elegantia formaq; mutarunt, vt eſt gens minime ædificandi curioſa. Quinq; olim portis aditus erat, nunc ſeptem. ſuburbia addita in iuſtæ ciuitatis modum: ac illud maxime, de quo paulo ante mentio facta eſt, Axarchiæ nomine ad fluminis ripam, Solis ortum ſpectans, perpetuo muro iunctum vrbi veteri. Regia arx ad Occaſum pertinet, proprio & ipſa munita muro. à templo maximo, quod in veteri vrbe eſt, pons pulcherrimus flumẽ impoſitus iungit. Olim colonia Patricia dicta eſt: quoniam eam initio Romanorum & indigenarũ delecti tenuerunt, (auctor Strabo) magnorum ingeniorum altrix, belliq; & pacis artibus præſtantium. Subiectus ager omni fertilitate in primis Hiſpaniæ conſpicuus eſt, eximia amœnitate lætus: non ea modo parte, qua conſternuntur campi, ſed montes etiam ipſi vitibus, olea, omneq; genus arboribus veſtiti ſunt, irrigui fontibus. In his montibus quarto ab vrbe lapide, vbi monaſterium extat D. Hieronymi nomine, atq; inſtituto, Cordubæ veteris veſtigia cernuntur, à M. Marcello ſeu conditæ, ſeu auctæ: quo tempore ex prætura res in Hiſpania geſſit. Eius loci inſalubritate factum creditur, vt in alium quo nũc eſt poſita, commigrarit. hanc vrbem, parte à noſtris murorum occupata, obſidebat Ferdinandus Rex anno ſalutis
1236. milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſexto auſpicante. defendebant Mauri pro extrema ſpe, magno animo dimicantes. in ipſis etiam vrbis plateis de patria, de ſalute, de fortunis omnibus decertare cogebantur ciuium multitudine confiſi, & auxilii externi ſpe. verum cum fama primum, deinde ex captiuis quæſtione habita cognitum eſſet Abenhutum occiſum à ſuis eſſe: Laurẽtium Suarium ſe ad Ferdinandi caſtra retuliſſe, de quo quoniam ex prima Caſtellæ nobilitate erat, multum cõfidebant, ſublata defenſionis ſpe animus etiam abſceſſit. Actum de deditione: ventumq; in colloquium. regii Ferdinandi clementiam in deditítios exorabilem, in deuictos animum oſtendere. Mauri neq; de Regis potentia, neq; de ſuo periculo dubitantes, de ineundo fœdere diſputare. oblatæ conditiones cum conſentaneæ non eſſent, res ea in multos dies extracta eſt. nunc ad arma conuertebantur: paulo poſt ad colloquium redibatur. accidebatq; obſeſſis, quod plerunq; hominibus pertinacibus, atque arrogantibus: vti eo recurrerent, & eas conditiones cupidiſſime peterent, quas paulo ante contempſerant. noſtri illorum humilitate, & opportunitate temporis abuſi, grauiores conditiones miſeris imponebant. Eo tandem poſt magnam altercationẽ res redacta eſt, vt vna ſalute impetrata: abeundiq; poteſtate vrbem dediderint, Iunii menſis die vigeſimo nono, qui dies Petri & Pauli memoria ſacer eſt. Vrbe capta in ſumma templi Cordubenſis turri, vnde in omnes partes deſpectus erat, crucis ſignum, regiumq; vexillũ collocata. templum ipſum, quod Mahometis ſuperſtitioni dicatum erat, expiatum Chriſtiano ritu, ſacratumq; ab iis Epiſcopis, qui magno numero Regem ad bellum ſecuti erant. Lupus Fiterii ad Piſoricam monachus, vrbi datus Epiſcopus ex Regis voluntate, & Roderici Toletani Præſulis auctoritate: cuius quoniam Romam iuerat ea tempeſtate, Ioannes Vxamenſis Epiſcopus vicarias partes obibat, regio etiam annulo concredito, cum Rodericus & ſucceſſores regii ſcrinii præfectura donati eſſent: vt ſuperius eſt demonſtratum. Campanæ, quas Alhagibus Almanſor ante ducentos ſexaginta annos Compoſtella ablatas, vt victoriæ monimentum eſſet, in Cordubenſe templum intulerat: exæquata ignominia Mauri ſuccolantes Compoſtellam retulerunt. Vacua ciuibus vrbs remãſerat, Mauris magna ex parte alio dilapſis. magnis præmiis & pollicitationibus innumeri mortales exciti, Cordubam domicilium tranſtulerunt. Alfonſus Meneſius vrbi Præfectus: limitibus Aluarus Caſtrius, à quo cuncta adminiſtrari placuit, imperiiq; ſummam obtineri. Rex ex eo tempore ad veteres titulos Biatiæ & Cordubæ ſe Regem dixit, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Calagurri in D. Dominici Calſadii põtificia ſedes tranſlata eſt. auctor Ioannes Pereſius eius vrbis Epiſcopus. honore poſtmodum vtriuſq; templi exæquato, enata ex eo controuerſia finem habuit.

Valentia capta. Cap. XIX.

VALENTINOS Mauros interea Rex Aragonius modis omnibus exagitare non deſiſtebat. Zeitus Valentia exul, & ſua ſponte & piorum conſuetudine noſter totus effectus (vti duo monachi Franciſcani Ioannes & Petrus Valentię ante annos aliquot eo merito ab eo occiſi fore vaticinati erant) Chriſtiana ſacra ſuſceperat, Vincentii nomine indito: arcano tamen, ne res prodita inuidiam apud ſuam gentem odio religionis conflaret. nam regni recuperandi ſpem nondum abiecerat. Sanctius Ahoneſius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, quo-

quoniam prauis ille moribus religionem,cui nomen dederat, habere ludibrio videbatur, effusaq; libidine deturpare, auctor impulsorq; extitit,vt ex ritu Christiano vxorem duceret.Dominica Lopides Cæsaraugustana connubio iuncta: vnde nata est Alda Fernandia Blasci Semeni vxor, ad quos Arenosii Valentini proceres genus referre memorantur. A Rege Aragonio Exericæ maturis frugibus ager vastatus. Bernardus Guillelmus Regis auunculus propter opinionem virtutis,resq; bellis omnibus præclare & fortiter gestas, limiti Præfectus aduersus Valentinos impetus,viresq;. Proximo mense Octobri Montione comitia regni habita sunt.In iis comitiis de ratione belli gerendi,obsidendaq; Valentia vrbe disputatum:& publico cõsensu sancitum monetæ genus Iaquesæ:quæ quod multo ære adulterata esset,ne abrogaretur viri pecuniosi verebantur.Pro eo merito Regi nouum vectigal imperare permissum, vt domus singulæ singulis septem annis æreum nummum regio fisco inferrét. Arcem cui podio D.Mariæ nomen est,alternantis belli progressu à Mauris euersam,instauratãq; à nostris,Bernardus Guillelmus valido præsidio obtinebat: Zaenus Valentiæ copiis omnibus,in quibus sexcenti equites erant,pedites quadraginta millia, sibi impugnandam desumpsit.Nostri tametsi numero multis partibus vincebantur,incredibili animorũ vigore,an hostium despectu arce egressi prælio decertare constituunt. Res in supremum periculum adducta erat,propter circunfusam hostium multitudinem.cessit tamen virtuti numerus Mauri cæsi,victi atq; fugati:opinio fuit D.Georgii numine,cum se Christianis Ducem præbuisset.Quæ supra spem,supraq; virtutem contingunt,diuis accepta ferre consueuit humana mortalitas.eius miraculi fidem D. Mariæ signum sub campana repertum in ea arce,vehementer auxit:cui templum ab incolis statutum est,diuinis miraculis celebre, vti eo tractu homines persuadent.mense Augusto anno millesimo ducentesimo trigesimo septimo dimicatum.cecidit in pugna Rodericus Luesia præcipua nobilitate vir.Iacobus Rex suorũ periculo victoriaq; nunciata,se eo retulit: præsertim cum nouis copiis eius arcis expugnationem Mauros repetere nunciatum esset,falso scilicet.nostri tamen maiori quam pro numero animo centum triginta equites Regem secuti, vltra Podium, vltraq; Saguntum, validæ Maurorum manui occurrerunt, quæ ductore præcipuo Artaldo Alagonio,qui exul inter barbaros(Is Blasci filius erat) in ea loca venerat aduersus nostrorum conatus.Regis eo vsq; progressi temeritatem, animi constantia virtusq; correxit:numenq; in primis diuinum hostibus ne certamine quidem tentato, via alia digressis. Podii arx Valentiæ vicina, proculq; à regia ditione,nisi magno sumptu magnoq; periculo retineri non poterat,præsertim Guillelmo Regis auunculo, cui arcis cura cõcredita erat, per idem tempus defuncto.quæ res Cæsaraugusta,quo se hiberno tempore cõtulerat, Regem reuocauit. Guillelmo Entensæ defuncti filio, omnia quæ pater obtinuerat abs Rege donata.ea merces meritis paternis fuit. arcis præsidium Berengario Entensæ commendatum:tametsi regni proceres deserendam disputabant.Militibus præsidiariis occulte dilabi parantibus,Rex in sententia retinendæ arcis perstans,in qua bello Valentino magnę commoditates inerant,concione militum aduocata,in ipso arcis templo contactis aris iuratus, in patriam se nunquam nisi Valentia capta rediturũ,militares animos vt sustentarent confirmauit,terruit aduersarios:prorsus vt à Zaeno Rege de cõcordia appellatus fuerit,honestis conditionibus allatis:multas se arces Regi traditurum,iustumq; auri pondus annui tributi nomine repræsentaturum.quas Rex dissentientibus quamuis proceribus, vrbis obtinendæ spe,cõstanter repudiauit. Almenara,Paterna,aliæq; arces locis commodissimis vltro deditionẽ fecere.Ea res maiores animos addidit.mille pedites sub signis habebat,equites trecẽtos sexaginta.cum his copiis(quo quid magis temerarium esse potuit? sed audacia consilia ex euentu ferme iudicantur) Turia amne transmisso,in vrbis conspectum se dare frequentissimæ & nobilissimæ,eamq; obsidere ausus est.Gradum inter,ꝙ oppidum ab inæqualitate maris,cui imminet, dictum est, vrbemq; ipsam mille vtrinq; millibus passuum castra locata sunt. Valentia in ea Tarraconensis Hispaniæ parte sita est, q̃ olim tenuerunt Edetani,loco plano & amœnissimo,nullius rei idoneæ egẽs, nisi quod aduecto plurimum frumento opus habet.armis virisq; opulenta.lætissima cœli soliq; facies. hyems egelida, æstas temperata flatibus maris.tanta rerum omnium copia,ciuium ædificiorumq; elegãtia, vt patriæ obliuionem aduenis inducere opinio sit. Omne genus arboribus horti nobilissimi,citreis maxime in quincuncem institutis:vnde perpetua viriditas hyeme atq; ęstate.citrei circum parietes,citrea cõclauia. ita rami innexi inflexiq; arte sunt, vt iustarum ædium speciem repræsentent.aditũ arcet operis firmitas: aspectum frondes rimis omnib. stipatis opere topiario in varias formas compositæ:auium, animantiũ totius domestici apparatus. quales Elysios campos beatorum sedes antiquitas finxit, talis terræ vrbisq; facies Valentiæ est cœlo data. Turia ad læuam alluit:qua parte regia est radiis surgentis Solis obiecta, atq;

Ccc 4

ponte cum reliqua vrbe commiſſa,in plures riuos diductus: quæ res agrum irriguum effi-
cit,vrbi aquarum copiam ſuppeditat.Ad mare ęſtuarium eſt ad tertium milliare,nonnulla
loci inſalubritate. id incommodum piſcium tum multitudine tum varietate compenſans.
Vrbis mœnia rotunda ferme figura tunc erant:mille paſſus circulo,quatuorq; patebāt por-
tis.prima Boatellana,Meridiem inter & Occaſum: Baldina ad Septentriones: tertia Tem-
plaria,ab ea æde,quam vicinis locis Templarii milites ædificarūt orientem Solem excipit:
quarta Xareana.inter hanc & Boatellanam regis caſtra erant: eo commodiori loco, quod
murus ea parte prominens in anguli formam noſtris oppugnandi commoditatem præbe-
bat.machinæ extructæ,opera ædificata,quęcunq; ex vſu expugnandarum vrbium ea tem-
peſtate erant.Zaenus primo obſidionis die copias in aciem producit pugnare paratus pri-
uſquam ſe noſtri confirmarent. Rex in detrectandi certaminis conſilio perſtitit,auxiliorū
ſpe,quæ quotidie in caſtra veniebant.Præſules & proceres ipſeq; Petrus Aimillius Narbo-
nenſis Epiſcopus cum delecta Gallorum manu,ex Anglia etiam auxilia venerunt.Leuia a-
liquot prælia fuerunt noſtris ferme ſecunda:quæ res Mauros retinebat,ne eruptionem ſæ-
pe tentarent.foſſa materia repleta:vinearumq; ope tecti milites muro ſuccedunt. vectibus
conuulſi lapides:tribuſq; locis aditus patefacti ea latitudine,vt militem caperent.Aduerſus
ea pericula ab obſeſſis prouidebatur:quantum temporis conditio patiebatur. Cilia oppidū
vltra Valentiam ſitum Petri Aſagræ & Semeni Vrreę virtute & diligentia captum eſt.Claſ-
ſis interea Tunetana decem & octo nauium ad littus appulſa,atq; in anchoris ſtans obſeſſis
fiduciam addidit,noſtris ſolicitudinem iniecit.Verum cum aditus in vrbem interclusus A-
fris eſſet: & noua claſſis Dertuſæ eſſet comparata, tentata modo Peninſulæ expugnatione
(in Valentino littore id oppidum eſt) nullo prætereà operæpretio facto abierunt. In vrbe
magna annonæ penuria laborari cœptum:quæ difficultas nō magis inopia præſenti, quam
futuri timore creſcebat. in caſtris lætitia omnia plena erant,copioſiq; commeatus. tametſi
ſexaginta millia pedites numerabantur:mille pręterea equites.Regis non magis prouiden-
tia iis ex rebus conſpecta,quam animi fortitudo in certaminibus: neq; Dųcis tantum, ſed
ſæpe etiam gregarii militis munera explebat. quo factum vt in fronte ſagittæ ictu dum in-
cautius in pugna verſatur die quodam vulnus acceperit,neq; leue neq; lethale. quinq; tan-
tum diebus publico abſtinuit.Quo tempore à Gregorio Pontifice Maximo,ſed & à Galliæ
Ciſalpinæ ciuitatibus legati venerunt,aduerſus Fridericum Imperatorem, qui cuncta va-
ſtabat,ſi auxilia mitterentur à rege,tyrannidemq; depelleret,qua premebantur grauiſſima,
1238 eam prouinciam eius imperio fore ſubditā. Iunii Idibus anno milleſimo ducenteſimo tri-
geſimo octauo fœdus cum illis ciuitatibus iis conditionibus in caſtris ictum eſt. autor con-
ſilii Violantes Regina,ſine qua nihil rei magnæ decernere ſolitus erat: lectiſſima fœmina
filiæ cognominis mater,eoq; gratior viro. tametſi vltra pacta conuenta progreſſum nō eſt,
rege aliis bellis diſtento,Friderico Auguſto quamuis ſimulate ſed Pontifici tamen Roma-
no conciliato.& iniquum erat alienis controuerſiis implicari,cum tantum belli ſupereſſet
in prouincia. Obſeſſi rebus omnibus oppreſſi,auxiliorumq; ſpe,tum ex Africa,tum ex Hi-
ſpania deiecti,ſerio de vrbe dedenda deliberant.miſſus primum in caſtra Halialbata pręci-
pua apud Regem barbarum gratia & auctoritate: deinde Abulhamaletus ex Zaeni ſorore
natus.actum de fœdere,de conditionibus diſceptatum.Vtriſq; longa mora omnis videba-
tur.noſtros ſpes,Mauros periculum & rerum omnium inopia incitabat. Cōuenit tandem
his legibus:Rex Maurus vrbem Valentiam,arces & oppida citra Sucronem omnia Iacobo
regi tradito.Ciues Culleram atq; Dianium Aragonia fide tuti abire permittuntor. Iis fas
eſto,nemine excutiente ſarcinas,aurum,gemmas,veſtem pretioſam,ac omnino quidquid
efferre poſſint aſportare.Reges inter induciæ in octo annos ſunto:eæq; optima fide ſeruan-
tor.Rebus perficiendis,vrbeq; dedenda quinq; dies deſignati. Ante quam id tempus ela-
beretur Mauri agmine facto vrbe egreſſi numero quinquaginta millia promiſcui ſexus &
ætatis:regio exercitu in armis circunfuſo,præſidii cauſſa.ex abeuntibus nullus impune vi-
olatus:cum deditios tueri ad ſuam dignitatem fidemq; rex pertinere iudicaret. Pridie e-
ius diei,qui menſe Septembri Michaelis Archangeli memoria & celebritate ſacer eſt, no-
ſtri in vrbem Valentiā inuecti,regnoq; nobiliſſimo aucti ſunt.luſtrata ciuitas.expiata tem-
pla.Ferrerius ex Prædicatoria familia epiſcopus datus,nouę vrbis indigenis magna ex par-
te Catalaunis,ac ferme ex Gerunda,Tarracone,Dertuſa.Ager ſuburbanus æquis partibus
diuiſus inter Præſules,proceres,nobiles,atq; ciuitatum conuentus, qui regem eo bello iu-
uarunt.Templariis militibus & Hoſpitalariis ſua præmia fuere. Delectis ex omni numero
trecentis octoginta equitibus,quoniam amplioribus prędiis donati erant,regni limites de-
fendendi cura iniuncta eſt:partito ita onere,vt ſingulis quatuor menſibus,centeni limitib.
præſidio eſſent.Vrbis neq; natura neq; opere ſatis munitæ, & belli iniuria deformis, noua

mœnia

mœnia extructa, amplioribus quam antea ſpatiis, forma non eadem, ſed in quadrum deſcripta: duodecim ſane portis patentia, ternis ad ſingulas cœli plagas. nouæ leges, nouaque ſcita abs Rege facta, vnde ciuibus iura dantur. Ad hunc modum Zaeni regnum euerſum breui eſt: quod iniuria erat occupatum. tametſi antiquis Regibus ſe ſatum ferebat, Modeſti filius, Lupi nepos, eius quem Murciæ regnum tenuiſſe ſuperius monſtratum eſt. Victoriæ gratulatio tanta extitit tota Hiſpania, quantam oratione explicare fas non eſt: eo ſyncerior, quod incolumi noſtrorum exercitu, ac vix vllo magni nominis viro deſiderato, tantas res perfectas eſſe conſtabat. Artaldus tantum Alauonius cum ad officium rediiſſet rebus Mauricis deſperatis, & Cardonæ regulum Raymundum Folchium, qui capta vrbe venerat, proſecutus Villenam & Saiſſium oppida expugnare tentaſſet, in tumultuaria pugna ad Saiſſium ictu lapidis peremptus eſt. Numinis vindictam vulgus interpretabatur, quod Mauros rebus eorum integris adiuuaſſet. Hunc finem Valentina expeditio habuit in paucis nobiliſſima. Rege Aragonio Valentinis rebus implicito Vaſcones quieti erant: Rege gentis Theobaldo, Pompelonis Epiſcopo Petro Semeno, qui per idem tempus Petro Remigio ſucceſſit. Externa atque longinqua bella laudis ſtudio quæſita. Theobaldus Rex, Comites Henricus Barenſis, Petrus Britanniæ, Aimericus Monfortius in Syriam nauigare conſtituunt. Rebus omnibus comparatis Genuenſium claſſe, qua traiiciendum erat, denegata terra contendunt. Germaniam, Hungariam, Conſtantinopolim adeunt. Boſphoro Thracio tranſmiſſo, in Cilicia ad Tauri montis anguſtias, Turcis magno numero circunfuſis magna pericula obeunt. vix tertia parte incolumi, illuuie & ſqualore deformes Antiochiam tenent. Initiis & mediis, expeditionis exitus conſentaneus fuit: aduerſa ſæpe fortuna in Paleſtina pugnatum. ſic numina voluere à rebus noſtris auerſa. pauci cum Rege in patriam rediere. Gallici ſcriptores, Theobaldum Regem eo tempore in Syriam iuiſſe contendunt, quo Ludouicus Galliæ Rex poſt annos circiter decem, iunctis cum eo viribus ſcilicet. negant alii, argumento quod Rodericus Toletanus Præſul in extrema hiſtoria de Theobaldi Regis profectione meminit, Ludouici expeditionem in Syriam attigiſſe non potuit, morte ante id tempus præuentus, fineque ſcribendi quinto non amplius anno poſt captam Valentiam facto.

LIBRI DVODECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XIII.

Multa oppida à noſtris capta. CAPVT I.

DVo Hiſpani Reges Iacobus & Ferdinandus, antea clari præ cæteris atque præſtantes: maiores & clariores haberi cœperunt Corduba & Valentia captis. oppida & vrbes, ob ea quæ feliciter acta erant, diuis immortalibus gratias agere: ſolicitudinemq; de belli euentu lætitia publica commutare. Duces & milites eo intentiores ad victoriã niti: omnibus modis vrgere, cauereq; necubi hoſti opportuni eſſent: poſt victoriam ſæpe rerum commutationem ſequi non ignorãtes. Externi Principes, ad quos rerum geſtarũ fama peruaſit, miſſis legationibus de felicitate gratulari, hortariq; vt qua cœperant via Mauros præcipitantes opprimere non deſiſterent. tantiſper tamen ab armis ceſſatum ob inducias Mauris ab Aragonio Rege cõceſſas: & quoniam Ferdinandus Rex Burgis nouas celebrabat nuptias. Berengaria mater de filio ſolicita, ne præpoſteris voluptatibus integram ætatem corrumperet, tametſi nihil eo ſanctius omnium opinione erat, eius coniugii conciliatrix extitit. Ioanna Simone Pictauienſi Comite & Adeloide nata, neptis Ludouici Regis Galliæ atq; Eliſabethæ Alfonſi Imperatoris filiæ, ex Gallia euocata, Ferdinando coniugio iuncta eſt. Ex eo coniugio Ferdinandus cognomẽto Pictauienſis, Eleonora, & Ludouicus nati ſunt. Rex celebritate peracta, luſtrandiq; regni ſtudio, nouam nuptam per præcipuas Legionis & Caſtellæ vrbes circũduxit, iura populis dare ſolitus: tenuioreſq; à potentiorum iniuria defendere, facilis aditu, præcipua morum ſuauitate. omnium querelis patebant aures. nullius inopia aut ſolitudo non modo publico tribunali acceſſuq; communi, ſed ne à regio quidẽ conclaui arcebatur. Intelligebat nimirum Regum officium eſſe ſcilicet conſulere ſubditis, tueri innocentiam, dare ſalutem, conſeruare & bonis omnibus amplificare rempublicam. cum ſit non eius modo qui hominibus

imperat,ſed eius etiam qui pecudibus præeſt, eorum quibus præſit, commodum vtilita-
temq; captare.Eo actionum tenore æque Legionenſium & Caſtellanorum gratiam bene-
uolentiamq; promereri non deſiſtebat.ventum Toletum. vnde Cordubam miſſa pecunia
eſt,quoniam nouos ciues, neglecto agrorum cultu & temporum difficulate annonæ pe-
nuria laborare,atq; ex ea re proximos periculo eſſe nunciatum erat. Modius tritici maior
denis æris(marauedinos vocant)hordei quaternis conſtabat,quæ ſuprema caritas ea tem-
1239. peſtate eſt habita.Et ſane proditum memoria eſt, conſequenti anno milleſimo ducenteſi-
mo trigeſimo nono,Solis defectionem bis cõtigiſſe:ſemel tertio Nonas Iunii, qui dies Ve-
neris fuit,hora ſexta denſiſſimis tenebris luce commutata: quæ defectio Solis nobiliſſima
fuit. iterum Iulii menſis vigeſimo quinto die, vt Bernardus Guido Aragonius ſcriptor eſt
auctor:falſo nimirum, neq; aſtrorum conuerſionibus conſentaneè. neq; enim vtroq; die
Solis & Lunæ coniunctio potuit contingere, ſine qua Solis deliquium nunquam exiſtit.
Ne Luna quidem à media ſigniferi linea(per quam Sol decurrit, & vbi exiſtentibus aſtris
eclipſeis fiunt,vnde & Ecliptica dicitur) digreſſa ſemel,ad eandem recurrit ante menſem
circiter ſextum.fuit præterea is annus Caſtellæ funeſtus duobus clariſſimis funeribus: Lu-
pi Hari,cui Dieghus filius ſucceſſit:atq; Aluari Caſtrii,cuius virtute res Chriſtianæ in Bę-
tica ſubſtiterant,Is enim rerum difficultate perſpecta,ad Regem qui res bellicas aliis curis
implicitus,negligere videbatur,Toletum profectus eſt: & dum rem vrget,reuertiturque,
Orgacii in ipſo itinere obiit.Aluari abſentiam & militum quinquaginta,qui ad arcis prę-
ſidium relicti,prædatum abierunt ductore Alfonſo Meneſio Aluari propinquo,Alhamar in
Abenhuti locum Arione Rex ſubſtitutus ad rei bene gerendæ occaſionem conuerti poſſe
arbitratus,Tuccos arcem obſedit. Erat intus Aluari vxor.in repentino periculo fœminas
armari mandat. obmoliri ſaxa in Mauros.præſidiiq; ſpeciem præbere. Periculo nunciato
Meneſius & ſocii accurrunt.hortatore præcipuo Diegho Varga Toletano ciue, cuneo fa-
cto per medios hoſtes irrumpunt:paucisq; deſideratis in arcem inuecti, ſaluti fuerunt ſua
præſentia ſpeq; auxilii obſeſſorũ animis confirmatis.Rex Maurus ſpe depulſus, & non mi-
nori inopia preſſus ſoluta obſidione abiit. Ea res Regis animo magnam ſolicitudinem in-
iecit,conſideranti quantum virium deceſſiſſet duobus primariis Ducibus morte ſublatis:
quantum audaciæ acceſſiſſet Mauris. Itaque Burgis,quo ſe contulerat,pecuniæ in ſtipen-
dium expediendæ cauſſa,magnis itineribus Cordubam feſtinauit. Adiuncti filii Alfonſus
& Ferdinandus eximia adoleſcentes indole,ętate caſtris idonea.Nimirum ſagax pater pri-
ma militię rudimenta aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes eos ponere volebat:inſitam que
animis virtutem armorum vſu excitare.Quo tempore Iacobus Rex Mompellerium abie-
rat,ſi quo modo ab iis ciuibus pecuniam in ſtipendium extorquere poſſet,cuius difficulta-
te non minus quàm in Caſtella laborabat.& quoniam eius vrbis ciues in factiones diducti
erant,ad cõcordiam reuocare cupiebat de ſontibus ſumpto ſupplicio. vtrunq; præſtitum.
Alhamar Rex Maurus,imperio ſuo Granatam adiunxerat volentibus ciuibus: vrbem ar-
mis viriſq; potentem,nulliuſq; rei indigam. (regni Granatenſis, quod perſtitit ad auorum
ætatem,hoc initium fuit) Hudielis Murciæ Rex Alhamaris odio à ciuibus eſt renunciatus.
hinc mutuæ atq; internecinæ inter vtranq; vrbem ſimultatis ſemina. Mauri Bætici dolis
fatigabant noſtros: pugnandi copiam non faciebant. dimiſſæ à Ferdinando Rege variæ
militum manus,in hoſtium fines,arces,oppida,vrbes carpere aut vi,aut voluntate. Aſtigi,
Stepa,Lucena, Obulcũ,Marchena (Martia veteribus) Egabrum,Vrſao,Vaena Chriſtiani
imperii iugum pertulerunt. minorum oppidorum numerus iniri non potuit,ne memoria
quidem recenti.quorum pars tamen Iacobi Calatrauęq; militibus pars Epiſcopis publicè,
qui Regis ſequebantur caſtra,pars proceribus priuatim abs Rege dono data.Mauris ex iis
rebus tanta incuſſa formido,quantam nunquam meminerant. Barbarus quidam è gente
Almohadum,ex Africa rebus ſuæ gentis cognitis, noui imperii conſtituendi ſpe, & Mau-
rorum reliquias colligendi ſtudio,in Hiſpaniam venerat,quaſi gentis ignominiam,patrię-
que religionis iniurias manu vindicaturus inſigni hominem audacia atque virtute.ſed co-
gitationes eius noſtrorum diligentia,perpetua Regis felicitas occupauit: cũ captus in po-
teſtatem veniſſet,qua arte, quoue loco memoriæ non eſt proditum:ac ne nomen quidem
Mauri. de facto conuenit. Alhamari Granatenſi Regi annuæ induciæ conceſſæ. Ferdi-
nandus Rex tredecim omnino menſibus in ea expeditione conſumptis Toletum rediit:
vbi mater vxorque,eius aduentum operiebantur præſentibus lætę,de futuro ſolicitę.Quo
tempore Ferdinandus Rex Burgis,quo ſe Toleto contulerat, animo ad pacis artes con-
uerſo,Palentinam ſcholam ab Alfonſo auo cõſtitutam,Salmanticam tranſtulit,loci com-
moditate inuitatus.Erat enim muſarum otiis idonea ciuitas,prǽterlabentiq; Torme amne
ſalubris pariter & amœni ſeceſſus. omnino eo beneficio cupiebat Legionenſium amplius
conci-

conciliare voluntates. Alfonsus quidem Legionensis Rex superioribus annis, ne subditis necesse foret eruditionis caussa in Castellam abire, nouæ scholæ fundamenta Salmanticæ posuerat, exigua & inchoata: Ferdinandi nunc filii, & deinde Alfonsi nepotis, pro eo studio quo litteras complectebatur, cura & liberalitate vsque eo auctæ, nullibi vt maiora virtuti præmia, neq; artium professoribus stipendia vberiora proposita sint. Dieghus Harus Viscaiæ regulus semel & iterum, quibus de caussis incertum, sed tumultuatus tamen, Ferdinandi Regis indulgentia, atque Alfonsi Principis cura ad officium rediit, amplioribus honoribus restitutis, quam antea Regum dono obtinebat. id maiorum meritis datum, & intestinis motibus occupari importunum erat, in tanta occasione Maurici nominis extirpandi. Anno hæc millesimo ducentesimo quadragesimo contigere. Qui annus non Castellæ modo faustus extitit, sed etiam Aragoniis religiosus celebrisque prodigio, quod ad Chium arcem ostensum est, Corporalibus quibus sacrificatum erat, sex hostiarum sanguine delibutis. Ea corporalia Darocæ magna religione seruantur. rei gestæ ordinem, quoniam testatissima est, ex aliorum litteris sermoneq; peti placet. Iacobum Regem iis commentariis, quos de rebus suis ipse composuit, de re tanta nihil meminisse viri eruditi admirantur. Bairenum sane arx valli imposita, nobilissimæ sacchari orizæq; prouentu (qualis est omnis fere finitimus Gandiæ ager) Villenaque Aragoniis armis præsidiisq; occupatæ. Setabis obsidione tentata, capi non potuit. Castellonium modo arx, quarto ab ea vrbe lapide dedita nostris est. Iacobum Regem Maurorum reliquiis eo tracto excindendis intentum, districtumq;, maiores curæ in Galliam euocarunt. 1240.

Murciæ regnum in fidem acceptum. CAP. II.

REBVS igitur in vtraque prouincia pro tempore atque loco compositis paratisq;, Iacobus de profectione Gallica, Ferdinandus de Bætica expeditione eodem tempore cogitabant. Ferdinandum diuturni vis morbi lecto afflixit, vt se Burgis commouere non posset. Alfonsus ergo filius iuuentutis Princeps, ad bellum Bæticum necessario est præmissus: quoniam induciarum tempus cum Granatæ Rege pactum exibat, ne nostris præsidium deesset patre prouidente. Toletum progresso maioris rei occasio se dedit. Hudielis Murciæ Regis legati venerant, eius nomine regnum offerentes his conditionibus. Vt Rex Hudielis in fidem Castellæ Regum receptus, nostrorum armis ab omni vi, iniuriaque tutus esset, tum domestica tum externa. ac nominatim contra Alhamaris arma, cui se viribus esse imparem sentiebat. Vitæ sustentandæ caussa, dum illa maneret, vectigalia regia dimidia ex parte perciperet. Honestissimæ eæ conditiones Alfonso visæ sunt: fortunaque, Deus certe præclari facinoris casum dabat. festinatione opus erat: nam nisi properasset, cuncti aut magna pars fidem mutassent: tanta mobilitate gens Maurica circunfertur. Itaque ne patre quidem conuento ad rem certam legatorum, quos præmiserat, vestigia subsecutus, regnum vltro delatum præsidiis occupauit, ipsamque in primis Murciæ vrbis arcem. reguli pro cuiusque auctoritate & opibus annuis reditibus donati. Eliocrota (nempe Lorca) Carthago noua, atque Mula Christiani imperii iugum vt perferrent, adduci non potuerunt: cum sibi priuatim consilium cepissent. vim adhibere longum erat, neque Alfonsus satis si bellum gereretur paratus. reliqua ergo ditione auctus ad patrem, qui ex morbo recreatus Toletum venerat, citato rediit. Ferdinandus successu lætus, curaque Maurorum animos in fide confirmandi, nouum regnum oculis lustrare constituit. Extatque eius ætatis diploma, à Ferdinando, dum Murciæ esset, templo S. Mariæ in Valle positæ concessum. Inde Burgos maiores reipublicæ curæ Ferdinandum & Alfonsum vocarunt. Quo tempore Berengaria Regis filia Olgis Deo virginitatem sacrauit. Ioannes Vxamensis Episcopus velum sacrum capiti de more imposuit. Iacobus Aragonius Rex Mompellerii, quo se rebus Valentiæ compositis, atq; Semeno Turiasonensi pro se vicario relicto contulerat, moram trahebat. Prouinciæ & Tolosæ Comites Regi præsto affuere. officii species prætendebatur: re diuortium agitatum Tolosatem inter & Sanctiam Regis amitam: vt nullus propinquitatis respectus mouet, vbi de iure regnandi disputatur. Ioanna ex eo coniugio nata, cum mascula proles non esset, ad Alfonsum virum Pictauiensem Comitem Ludouici Regis Galliæ fratrem, paterni principatus successionem, quasi dotalem deferebat. Id Rex ægre ferebat tanto principatu rem Gallicam augeri, prætextusque nouis nuptiis quærebatur, masculæque prolis spes. Conuenit, vt in eam rem arma tres Principes sociarent. Nonis Iunii, anno millesimo ducentesimo quadragesimo primo, id fœdus factum est. 1241.
Quo anno vndecimo Kalend. Septembris Gregorius nonus Romanus Pontifex obiit, successit Celestinus quartus. quo intra dies decem & septem defuncto, Innocentius eo nomine quartus patria Genuensis, post viginti mensium interregnū Romanam ecclesiam

regendam ſuſcepit. His Pontificibus, Hugo ex Dominicano ordine Cardinalis, Barcinone patria, eximia eruditionis opinione clarus, diuinos libros commentariis illuſtrabat. Bibliorum hic concordantias, infinitum pene opus, Herculea plane audacia primus excogitauit, & quingentorum monachorum ope adiutus perfecit, incredibili rei litterariæ prouentu. Hugonis diligentiam longo poſt interuallo Hebręi, Græciq; imitati, vtriuſq; linguę ſtudioſorum conatus non parum iuuerunt.

Ferdinandus in Bæticam abiit. CAP. III.

IN Bætica interea induciarum tempore elapſo bellum gerebatur, neque magno conatu, cum Regem Ferdinandum aliæ curæ diſtinerent, neq; euentu aliquo memorabili. Rodericus Alfonſus cognomento Legionenſis, Ferdinandi Regis ex impari matre frater, in Granatæ fines inuectus prædandi ſtudio à Mauris, qui maiori numero confluxerant, acie ſuperatus erat. Iſidorus pro Calatrauæ militibus Tuccorum Pręfectus, Martinus Argotes, aliiq; viri nobiles in pugna ceciderunt: milites alii magno numero, magno rei noſtræ incõmodo: cum bellorum euentus ferme opinione magis, quam rebus ipſis regatur. Rex Maurus ſucceſſu elatus noſtros fines nullo prohibẽte vaſtabat, belli fortuna cõuerſa, timore audacia mutato. Ferdinandus periculo nunciato, Alfonſum filium Burgis ad noui regni prę-
ſidium maturare mandat. ipſe in Bæticam proficiſci conſtituit. Illiturgim vbi appulſus eſt, Arionæ, & Giennii, quæ vrbes in Maurorũ ditione erant, agros euaſtat. Ariona haud multo poſt ſub iugum miſſa. minora eo tractu oppida capta. Iis ex locis, Alfonſus Regis frater Molinæ regulus, in Granatæ fines irrumpere iuſſus eſt. iuſtus exercitus ſequebatur. vrbs circunſeſſa. Ferdinandus ratus, quod futurum prouidebat, circunfuſos vndiq; Mauros obſeſſis auxilio venturos: obſidionis vrgendæ cura, cum maioribus copiis ſuperuenit. Eius præſidio Maurorum exercitus quamuis copioſus victus in certamine, atq; fugatus eſt: vrbem expugnare non licuit, cum natura, opere, ciuiumq; multitudine munita eſſet: & Mauros Gazules (factionis id nomen eſt) Tuccos obſidione premere, eodem tempore nunciabatur. Quo nuncio perculſus Rex, Alfonſum fratrem, & Calatrauæ Magiſtrum præmiſit, vt opem laborantibus ferrent. Quorum aduentum, Mauri haudquaquam expectarunt. Rex ſatis ſe profeciſſe ad tuendam nominis exiſtimationem iudicãs, exæquata clade, mul-
1242. tiſq; oppidis captis, Cordubam exercitum incolumem reduxit anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſecundo. Alfonſus filius diuerſa in parte, non minori felicitate rem gerebat: nam ex tribus oppidis, quæ imperii iugum detrectare dictum eſt, Mulam vi compulit deditionem facere ad victoris arbitrium. Eliocrotæ hoc eſt, Lorcæ, & Carthaginis agri, omni belli iniuria deformati: prorſus vt fractis animis de deditione conſilia agitarent. Sanctio Maſuelo, cuius hoc bello virtus enituit vna maxime, Alcaudete oppidum prope Bugarram nauatæ operæ, atq; induſtriæ præmium fuit Alfonſi Principis dono. Rex hibernorum tempore Puteolum abiit: quo mater Berengaria proceſſerat, eius videndi ſtudio, annis grauis ſupremaq; iam ætate. quinque & quadraginta dies, officii cauſſa in eo oppido matri dati. quibus exactis Toletum Berengaria rediit. Rex Illiturgim abiit, inchoante an-
1243. no milleſimo ducenteſimo quadrageſimo tertio. Regina vxor virum proſecuta Cordubæ manſit. Maurorum fines Ferdinando ductore longiſſime euaſtati ſunt: Giennii, Alcalę cognomento Benſaidæ. Illoris incenſa. in ipſumq; adeo Granatæ vrbis conſpectum arma illata. Pelagius Correa S. Iacobi Magiſter, Alfonſo Principe relicto, quem Conteſtano bello comitatus erat, & rerum geſtarum magna pars fuerat, in Bæticam per idem tempus abiit: Regiq; cũctanti, monendo, hortandoq; auctor extitit, Giennium vrbem, quę toties fruſtra tentata erat, ſupremo conatu obſidendi. Magnæ difficultates offerebantur. virorum atque armorum magna vis intra eam vrbem erat, frumẽti affatim. ſitus aſperitate, mœnium munitione, aggeribus, aliiſq; machinationibus locus importunus. Vrbs ea ad ardui montis latus poſita eſt, præter ortum Solis & Auſtrum porrecta in longitudinem, latitudine non eadem. iugi aqua, eaq; copioſa vtitur, fontibus perennibus gelidiſſimiſq;. fluuius ad duodecim paſſuum millia diſtat. gens Maurica ſuperioribus annis, vt inſtar propugnaculi eſſet, rebus omnibus inſtruxerat, vrbem ſitu arduam opera mileſq; firmauerant. vicit tamen Pelagii auctoritas, atq; conſtantia. Vrbs circunſeſſa abs Rege eſt. omnia quæ ex vſu eſſent cõparata. multis tamen diebus, & laboribus conſumptis haud multum proficiebatur. Forte Granatæ Rex, Oyſemelium factione inter ſuos tumultuante, de vita, deq; imperio periclitari cœperat. anxio & pendenti animo auxilia conquirere aduerſus eos motus: nihil tamen vſquam tutum inuenire, niſi in noſtrorum præſidio. ergo fide accepta, ad Regem venit in caſtra: fortemq; & fidelem operam, ſi in fidem reciperetur, & amicitiam pollicetur: ſubiectionis

ctionis indicio Ferdinandi manum, facta conueniendi poteſtate deoſculatur. fœdus hîs legibus ſancitum. Giennium continuo dedatur. Granatæ vectigalia æquis partibus inter vtrunq; Regem diuidantur. ea ad ſeptemdecim aureorum myriades excreuerant, ſexagies octies ſeſtertium, hoc eſt aureos centum ſeptuaginta millia. Rex Maurus ad regni comitia tanquam beneficiarius, veniat euocatus. Communes vtriſque hoſtes ſint, amici non alii. Glorioſum Ferdinando fuit diuerſa religione homines illi ſe credere: eiuſq; ſocietatem & fidem cupidiſſime petere. Itaq; fœdere ſancito, vrbs dedita eſt. Rex ſolenni ſupplicatione portas inuectus, muro refecto, temploq; expiato, illud ex ritu Chriſtiano ſacrandum curauit. A Guterrio Cordubenſi Epiſcopo perfecta cæremonia, quo maior religio eſſet, nouo in ea vrbe Epiſcopo conſtituto. De tempore quo Giennium capta eſt auctores variant. annum peritiores adſcribũt milleſimum ducenteſimum quadrageſimum tertium, menſem Aprilem dimidiatum. octimeſtris obſidio fuit: duriſſima hyeme in caſtris duratum. Quo anno & proximo Catalaunos & Aragonios de finibus tumultuatos inuenio. Ilerdã vtriq; ad ſe trahere conabantur, Aragonii Sicori, Catalauni Cinga, ditionis fines deſignabant. Iacobus Rex Catalaunis æquior erat, quod diſtracto imperio Alfonſum maiorem filium Aragoniæ hæredem declaraſſet: Catalauniæ Petro cariori filio, quem ex Violante noua vxore ſuſceperat, principatum pararet. Dati arbitri deſignandis finibus: conuentuque Barcinone habito ſecundum eorum iura & merita pronunciauit: totumque tractum Cinga & Sicori comprehenſum Catalaunis attribuit. ea re Alfonſi filii, ac multorum procerum offenſi animi. ac illud vrebat maxime, quod regno diuulſo in partes, debilitari rempublicam neceſſe fore dolebant. Ergo Alfonſus non obſcure à patre deficiens, Calataiubæ ſe tenebat, & Alfonſum ſecuti Ferdinandus Regis patruus Montaragonis Abbas, Petrus Aſagra, Petrus Luſitanus, aliique ex vtraque gente viri primarii, opibus magnis.

Sanctius Luſitaniæ Rex regno pulſus. CAP. IIII.

LVSITANI in factiones diſtracti erant, atque inteſtinis motibus perturbati. Sanctius eo nomine ſecundus à veſtium forma cognomento Capellus, regnum obtinebat, rexeratq; initio non omnino male. nam finitimos Mauros bello fatigaſſe inuenio: Mertolamq; & alia oppida Mauris erepta S. Iacobi militiæ donaſſe. cætera ea ingenii manſuetudine, vt in ſocordiam degenerare videretur. Mencia Lupi Hari Viſcaiæ reguli filia connubio iuncta fuit, viri vſq; adeo potens, vt non Principem ſe, ſed miniſtrum ageret fœmineæ cupiditatis. Apud eam gratia & auctoritate plurimum poterãt, quos minime omnium oportebat. ii ſoli, omnium conſiliorum participes erant, ſine illis neq; domi neq; foris quidquam maioris rei gerebatur. Horum compendio ac libidine honores, præfecturæ, impunitates, ſupplicia Rex largiebatur, inſciens plerunq; & ignarus. id Regi exitio fuit, vt ferme Principum periculo à domeſticis peccatur. Proceres rempublicam ignobilium hominum arbitrio agitari moleſte ferebant. Conſilio inter ſe communicato, lege propinquitatis, & quoniam Regina infœcunda erat, id coniugium diuellere primum conantur. res ad Pontificem Romanum delata. viri ſancti adhibiti, qui Regis animo alioqui minime mali, religionem incuterent. nihil ea diligentia profectum: cum Reginæ artibus vſque adeo captus eſſet, vt carminibus & veneficiis amentiam iniecisſe vulgus exiſtimaret. Amore captus animus philtris non eget. Erat Sanctio frater ætate proximus, eximia indole, Alfonſus nomine: qui Matildim Bononiæ in Gallia Comitem vxorem duxerat. Epiſcopi Bracarenſis & Conimbricenſis ad Innocentium Pontificem, qui hoc tempore Lugduni conuentus eccleſiaſticos agitabat cura belli ſacri in Syria reparandi, à Luſitanis proceribus amandati. Pontifice conuento & longinquæ legationis cauſis explicatis, vt Sanctius regno pelleretur impetrari nõ potuit. id modo conceſſum eſt: vt Alfonſus eius nomine dum viueret, rem publicam gubernaret. Extant de hac re ipſius Innocentii litteræ ad proceres Luſitaniæ hoc ipſo anno datæ, quæ eſt lex altera De ſupplenda negligentia Prælatorum, epiſtolarũ decretalium libro ſexto. Alfonſus Pontifice primum conuento, Lutetiæque icti inter primores gentis, fœderis leges & commoda publica iuratus, cum ad eum ſtudia procerum inclinaſſent, in Rege parum præſidii eſſet, continuo rempublicam nullo impediente occupauit. Hinc tamen nouæ contentiones natæ ſunt, quæ Caſtellę Reges Ferdinandum & Alfonſum implicarunt. Sanctium enim Regem primum in Calæciam abiiſſe memorant: deinde cum reſtitutio tentata parum procederet, Toletum ad Alfonſum Regem, qui Ferdinando patri ſucceſſerat profugiſſe. eius armis quo minus reſtitueretur Alfonſi Luſitani diligentia effectum: cum priori vxore abdicata, Alfonſi Regis filiam ex impari matre Beatricem ſe ducturum polliceretur: regnumq; vectigale, vt fuerat olim, futurum. Vicit commoditas honeſtatem: tametſi Pontificis quoq; voluntas excuſabat, pro Alfonſi libertate pronuncian-

tis,quaſi priori coniugio inualido.nouæq; nuptiæ quamprimum celebratæ ſunt: dotis nomine oppida in ea Luſitaniæ parte data, qua Anas influit in mare: cum paulo ante Mauris erepta Caſtellæ armis,iuris controuerſi eſſent. Quo ex tempore nonnulli putant, Reges Luſitaniæ ad vetera inſignia arces circum clypei limbum addidiſſe.Sanctius Rex omni ſpe depulſus regni obtinendi, Toleti conſenuit. viuenti vectigalia Regis liberalitate donata, vnde vitam principalem ſuſtentaret.mortuo iuſta funeris regio apparatu facta: corpuſque in ipſo templo maximo tumulatum,eo loco vbi Alfonſus Imperator,& Sanctius filius retro aram maximam ſepulti erant.De obitus tempore auctores diſcrepant: ſaniores poſt tredecim annos deceſſiſſe aiunt: cum regium nomen quatuor & triginta annis tenuiſſet, fluxa primum deinde nulla auctoritate. Conimbricam obſidebat Alfonſus in Sanctii fide perſtantem:impugnabatq; acerrime. Obſeſſi ad ſupremam quamuis inopiam redacti obſtinata patientia ſuſtentabant:cũ Flectius arci vrbiq; Præfectus Sanctii morte nunciata,ne q; ſatis credens tamen,quaſi certiora cogniturus Toletum eundi veniam poſtulauit.Dat Alfonſus non inuitus,interimq; ab oppugnatione ceſſatur. Flectius Toletum delatus aperto Regis extincti ſepulcro Conimbricenſes claues in manus dat,his vſus verbis.Qãdiu Rex
„ viuere te iudicabam,extrema omnia ſum perpeſſus.coriis famem toleraui, ſitim lotio. ci-
„ uium animos conſilia de deditione agitantium ad malorum patientiam erexi.Quidquid à
„ fideli & conſtanti homine atq; in tua verba iurato expectari debuit,præſtiti. Mortuo tuæ
„ tibi vrbis clauibus traditis,quod ſupremum officium eſt,ſacramento me ſolutum ciuibus,
„ deceſſiſſeq; te renunciabo: Alfonſo fratri ne amplius reſiſtant te concedente ero auctor.
Viri fidem atque conſtantiam omnibus ſeculis prædicandam. Luſitani generis & ſanguinis propriam laudem.

Bellum Hiſpalenſe inchoatur. CAP. V.

GRANATÆ Rege in fidem accepto, Ferdinandus Caſtellæ Rex in magnam ſpem venerat Hiſpalis occupandæ.quingenti leuis armaturæ equites ductore ipſo Rege Granatæ,præmiſſi dum reliqua comparantur:qui Carmonæ vrbis, olim validiſſimæ agros depopularentur. Alcala cognomento Guadayra auctore Rege Granatæ noſtris deditionem fecit. valida inde manus Hiſpalim dimiſſa maturas ſegetes,vineas & oliueta præcipua nobilitate corrupit. Ita vt incendiis omnis circum vrbem ager, villæque fumarent. Ductor Pelagius Correa Vrceſiæ Magiſter. Manus alia militum Cæſariani fines ſimili iniuria vexabat.ductores Granatæ Rex & Calatrauæ Magiſter. Ferdinandus ipſe ad Alcalam Guadayram ſubſtitit,rebus omnibus comparandis intentus.atque illud maxime prouidens ne remiſſo belli ardore hoſti ſe muniendi opportunitas eſſet. Quo minus Berengariæ matris funeri intereſſe potuit,per idem tempus defunctæ. Subſecutus eſt Roderici Toletani Præ-
1245. ſulis obitus Auguſti menſis nono die,anno M. CC. XLV. tametſi alii adſcribunt annum M. CC. XLVII. Iunii menſis diem decimum: vt magis mirari liceat,in clariſſimi viri obitu diſſentire auctores,quàm opinionem opinioni præferre.magno vtrunq; reipublicæ incõmodo accidit,propter inſignes vtriuſque virtutes.Regina ætate prouecta erat, Rodericus grauior annis,multiſque laboribus fractus:ac nouo itinere, quod Lugdunum ſuſceperat (vbi conuentus eccleſiaſtici erant)aduerſus Petrum Tarraconẽſem,à quo fuerat diris defixus, nulla grauiori de cauſa, quam quod iure Primatis per eius fines crucem dignitatis inſigne prætuliſſet.Extat Gregorii noni Rom.Pont.ſententia ſecundũ iura & merita eccleſiæ Toletanæ. verum controuerſia nondũ ſatis compoſita, Rodericum arbitror in extrema quãuis ætate ad Pontificem abiiſſe.in reditu ſane cum Rhodano in Hiſpaniã nauigaturus naui veheretur defunctus eſt. Hortæ ad aram eius templi maximam cippus cum inſcriptione mõſtratur duobus his carminibus,comprehenſa,rude & craſſum,vt in ea ætate ſonatibus.

Mater Nauarra, nutrix Caſtella, ſchola Pariſius,
Sedes Toletum, Hortus mauſoleum, requies cælum.

Roderici ſemper in Hiſpania viuet auctoritas,memoria vigebit.Defuncti manib.in templi Toletani maximi pluribus ſacellis ad hanc diẽ parentatur,aliquot ſacerdotiis eius iuſſu atq; impenſa ea de cauſa conſtitutis.Roderico Ioannes eo nomine ſecũdus ſucceſſor eſt datus. Raymundus Prouinciæ Comes per idẽ tempus deceſſit, ob amorẽ litterarum & poetices ſtudiũ laude digniſſimus,vna ingrati animi nota deformis,aduerſus Romeũ aulę pręfectũ: quo agẽte honeſtis rationib.publica vectigalia triplo aucta erant. Virtutẽ inuidia ſequitur. Itaq; criminib.appetitus & ad expẽſi rationem compulſus, fide probata cũ baculo & pera, cũ quibus Compoſtella venerat,peregrinus diſceſſit.neq; vnquã quis eſſet,aut quo receſſiſſet,eſt cognitũ.Quatuor Raymundi filiæ,Margarita Ludouico Regi Galliæ Sancto nupſit: Eleonora Hẽrico Anglo Regi,Sanctia Richardo Hẽrici fratri: Carolus Andegauẽſis Comes

Beatri-

Beatricem duxit,cum qua tametſi natu minima erat,eximia prouincialium voluntate, & Ludouici fratris ſui ope, defuncti ſoceri principatum obtinuit. Ferdinandus interea Rex Corduba,quo ſe retulerat, Hiſpalim maiori conatu impugnare obſidereque parans, Raymundum Bonifacium Burgēſem ciuem rei nauticæ peritiſſimum, in Cantabriam dimiſit, vt claſſem inſtrueret:quoniam ea gens nauigandi peritia potiſſimū celebris erat. Carmonam ipſe maioribus copiis circunſedit annum circiter M. CC. XLVI. vrbem prævalidam,& 1246.
ad omnes caſus paratam,munitamque aduerſus hoſtes mœnibus,armis,viribus atq; commeatu.Itaque expugnari non potuit.ad fœderis tamen conditiones redacta:mulctęq; nomine auri pondus in præſenti, deinde tributa annua pendere compulſa eſt. Conſtantina, Reyna,Lora(quæ tria veteribus Iporcenſe municipium,Regina, Axalita fuerunt) Cantillana,Guillena oppida pars vi,pars voluntate occupata. Vrceſiæ militibus Reyna data eſt. Conſtantina ciuibus Cordubenſibus publice:Lora militibus Hoſpitalariis.Omnia ſecunda erant noſtris. Aragonii tantum Regis conciliandi cura ſolicitabat, ne in eo rerum momento impedimento eſſet,expoſtulantis Alfonſi Principis armis,qui in Murcię regno curabat,deſignatos olim vtriuſq; regni fines ſuperatos. viri præcipua auctoritate vtrinq; adhibiti,concordiæ ineundę viam excogitabant.optima viſa eſt, Alfonſi Principis cum Violante Iacobi Regis filia coniugium. erat vtriq; genti commodum tantos Reges nouæ neceſſitudinis vinculo conſtringi.Nuptiæ mēſe Nouembri Valliſoleti regio apparatu omnique lætitiæ ſignificatione celebratæ:tametſi Ferdinandus pater aberat,in vnam Hiſpalenſis belli cogitationem intētus,eo maiori conatu,quod à Raymundo Bonifacio, qui inſtructa claſſe tredecim nauium,circunductoque Nerio promontorio, ad Bætis oſtium,qua ſe parte effundit in mare,hoſtium claſſis in qua viginti naues,tum longæ, tum onerariæ erāt, nauali prelio fuerat ſuperata per idem tempus.Mauri enim qui *Tingi Septaq;* prędidii cauſa Hiſpalim conuenerant,cognito noſtrorū aduentu,ſuas naues ex portu educunt. pugnatur vtrinque magna animorum contentione.neque Cantabris Afri multum virtute cedebant,homines militares,exercitati in armis,ad hæc nauium numero ſuperiores. Cantabri celeritate nauium,& ſcientia gubernatorum confiſi hoſtiles impetus eludebant:atque vbi locus cominus pugnandi erat,in hoſtium naues tranſcēdendo, magno numero hoſtes neci dabant.Tres Maurorum naues captæ,duæ ſubmerſæ,vna incenſa, reliquæ in fugā compulſæ.Miſerat Rex ſubſidio iuſtum equitatum,claſſis periculo permotus. verū priuſquam ad littus ii equites perueniſſent, victoria à noſtris parta erat. eo maior reliqui belli conficiendi cupiditas noſtrorum animis iniecta eſt:prorſus vt Rex aliis omnibus curis omiſſis, in eam tantummodo cogitationem incumberet.

Aragonia ſacrificiis interdicitur. CAP. VI.

INTEREA in Aragonia ſacrorum iuſtitium erat,templis prouincię omnibus clauſis,mœſtum ſilentium:quod iuſſu Pontificum,vindicandis ſceleribus Principum,curandiſque extremum remedium,nonnunquam efficax,vſurpari conſueuit:vti tunc accidit. Iacobus Rex Aragonius à Theraſia Vidaura,cuius amoribus iunior addictus fuerat,lege de coniugiis poſtulatus,quaſi datam ipſi fidē iniuſtis nuptiis violaſſet,cauſam apud Romanos Pontifices dixit.idonei teſtes non erant eo coniugio comprobando, quippe nullo, aut clandeſtino.lite ergo conteſtata,victa Theraſia eſt:ac ſecundum iura & merita Violantis Reginę pronunciatum.Vnus Gerundenſis Epiſcopus,cui Rex arcano rem omnem reuelaſſe fama eſt,quo id ſtudio incertū,ſed Pontifici tamen Innocentio IIII. renunciauit,iniuſte Regem facere,qui datam fidem falleret.poſteriori coniugio quaſi vitioſo reſciſſo, Theraſiam iuſtam vxorem loco reddendam videri. id ipſi Regem arcano confeſſum. neq; pati conſcientiam,vt grauiſſima religione illum,ſe,& populum obſtringi ſineret, vnde grauia ſupplicia poſtmodum inſtarent.id inſolentibus litterarum notis renunciare,quo res eſſet occultior. Nihil latêre Principes ſolet. aliis proſternendis ſiue veris ſiue falſis criminationibus, multi primum gratiæ locum & potentiæ in aulis Regum aucupantur vaniloqui aſſentatoreſq;.Ergo cum Rex cognouiſſet Theraſię cauſæ paſſim fauere Romanos:Pontificiſq; animum in eam manifeſte propenſum: renunciato indice, ſeu quod res erat ex conſcientia ſuſpicatus,Epiſcopo Gerundenſi in curiam euocato,atq; in regiam ingreſſo, linguam abſcindi coram mandauit.fœdam carnificinam,turpeq; facinus. ſcelus ſcelere vindicatum, atq; noua impietate antiqua cumulata eſt.tametſi religionis violatæ ab Epiſcopo dolor ſtimulare potuit ſacræ cōfeſſionis ſecretis retectis, ꝙ nefas ſemper eſt habitum. Id tamen vbi cognouit Innocentius Pontifex(forte Lugduni generales Epiſcoporum conuentus agitabat,vti paulo ante dictum eſt,)quantum dolorem animo ceperit, quantis iracundiæ flammis arſerit,dicere non eſt neceſſe. Ditione vniuerſa ſacris interdicta,vt fere peccata Prin-

cipum multitudinis malo vindicantur, Regem diris omnibus defixum anathematis ignominia notauit. Is legato ad Pontificem Andrea Albalato Episcopo Valentino supplices preces obtulit. poenitere se facti: sed quoniam mutare non licebat, indignationi si non iustæ, certe præcipiti veniam pater & Pontifex daret, parato poenarum dare quantum ipsius arbitratu decretum esset. Audita legatione Pontifex, Episcopo Camerino & Desiderio presbytero in Aragoniam legatis caussæ cognitionem permittit, concessa potestate Regem etiam cum ecclesia conciliandi, modo ad sanitatem per poenitentiam redacto. Ilerdæ conuentus Episcoporum & procerum est habitus. affuerunt Episcopi Tarraconensis, Cæsaraugustanus, Vrgelitanus, Oscensis, Elnensis. His præsentibus Rex verbis grauissimis castigatus, atq; in genua procumbens criminis venia donatus est ea lege, si monasterium Benefacianum, quod in Dertusæ motibus ante viginti annos post captum Morellam oppidum inchoatum tardis incrementis surgebat, magnis ipse molibus & cæmentis ad culmen vsque suo sumptu perduceret Virginis Matris nomine sacrum. argenti pondo centũ & quadraginta circiter annua tribueret, vnde Cistercienses in eo monachi vitam sustentarent. Publicum hospitium Valentiæ D. Vincentii nomine extrui coeperat pauperibus & peregrinis suscipiendis. ei xenodochio maiora vectigalia designata sunt, argenti pondo quadringenta singulis annis, vnde pauperes & peregrini aleretur: prętereà sacerdotes aliquot, qui sacra procurarent, & iuuandis fouendisq; pauperibus præsto essent. Additum, vt Gerundę in templo maximo idoneis reditibus sacerdos perpetuis sacris diuinum numen Regi & posteris propitiaretur. Pontifex diploma concessit decimo Kalend. Octobris, anno M.CC.XLVI. quo potestas Legatis datur Regem conciliandi cum ecclesia: quod proximo mense factum est. 14. Kalend. Nouembris, Ilerdæ solenni cęremonia Rex est piorum societati templisq; redditus. Quid acciderit Episcopo Gerundensi memoriæ non est proditum: ac ne nomen ipsius adscribunt. Ex tabulariis Benefaciani monasterii hæc desumpta, & à plerisque annalium scriptoribus prætermissa, silentio præterire consilium non fuit. quam res meretur fidem, eam lector adiungat. Multus certe sermo variusque de eo regis facto in vulgus ex his, vt arbitror, monimentis manauit. Ad Bæticam expeditionem recurrendum est.

Hispalis capta. CAP. VII.

AD extremum Occasum in Hispania, Hispalis sita est Bæticæ caput, in primis Europæ nobilis atq; opulenta, moenium firmitate, armis virisque munita. Ædificia publica & priuata regiarum instar magno numero. nitor cultusq; ciuium pręcipua. Vrbem ad lęuam, & suburbium, cui Trianæ nomen est, Bætis interfluit, magnis molibus coercitus: magnarum nauium fundo capaci, eoque idoneus vtriusq; maris commercio. pons sublicius cum vrbe suburbium committit. in vrbe regia est Regum veterum domicilium. in suburbio arx firmissimo opere, ad ortum Solis conuersa. Turris ad flumen assurgit, ab elegantia structuræ aurea dicta. sed omnium operum magnitudinem cocto latere turris altera vincebat, ad templum maximum, vlnas sexaginta lata, quadruplo altior: supra quam turris minor assurgit, iusta magnitudine. ea nunc tectorio noui operis & picturæ varietate circum ornata, pro miraculo cernentibus est. Singula referre quid attinet in tanta copia & varietate? Ciuitas omnis hac tempestate supra quatuor & viginti familiarum millia numerat: in octo & viginti tribus descripta, Prima Diuæ Mariæ nomine, à templo vrbis maximo: cui ædificii amplitudine & maiestate cætera vniuersæ Hispaniæ cedunt. annuos aureos triginta millia in structuram consumit. eius summæ quadruplum Episcopo prouenit. sacerdotia alia numero & prouentu proportione respondent. Ager præcipua bonitate est. regio circum plana & lætissima, olea plurimum consita: cuius prima Hispali nobilitas est. muria maceratas oliuas insigni tum magnitudine tum suauitate, in omnes partes ager Hispalẽsis mittit: alioqui tanto prouentu, vt centum millia qua villas, qua trapeta in iis oliuetis, quibus Assaraffio nomen est, Mauris rerum potientibus numerarent. ingens numerus, sed Alfonsi tamẽ Regis Sapientis historiæ auctoritate probabilis. Incredibilis hac tempestate aduenarum & mercatorum multitudo, ad famam earum opum, ex omnibus partibus conuenientium: quas Atlanticæ nauigationes quotannis repetitæ maximas pariunt. Huius vrbis potiundę Regem Ferdinandum maxima cupido inuaserat: cum propter nobilitatem loci, tum quoniam ea capta imperium Mauricum concidere necesse erat. & Aragonii Valẽtiam vrbem magna gloria ceperant, haud dissimiliter sitam, neq; multo minore ciuium frequentia, Hispalẽsis Rex Axataffus haud ignarus periculi, ex vicinis locis ipsaq; Africa auxilia euocarat: frumentum ex finitimis regionib. in vrbem conuexerat: equos, arma, classem, quiduis pati certus priusquã tantæ vrbis imperio cederet. Ferdinandus ad veteres copias noua vndiq; auxilia cõtrahit: frumentũ aliaq; omnia quæ ex vsu belli forent, summa diligentia cõquirit:

quod

quod fore diuturnum & difficile non ignorabat. Alcala, vbi ſe aliquandiu tenuerat Ferdi-
nandus, adulta iam æſtate mota caſtra. Auguſti 20. die anno M. CC. XLVII. vrbs circunſeſ- 1247.
ſa. caſtra Regis ad eam partem poſita: vbi Campus Tablata ad inferiorem vrbis partem &
fluminis ripam panditur. Pelagius Correa Vrceſiæ Magiſter tranſmiſſo flumine ad Aznal-
farachium conſtitit, magno vir animo, præſtanti rei militaris ſcientia. huic obiectus erat A-
bengiafon Nieblæ Rex: omniaq; ea parte loca à Mauris obtinebantur. eo grauius periculũ
erat: ſed omnes difficultates conſtantia virtuteq; ſuperatæ. Ad Regis caſtra, erumpentibus
ex vrbe Mauris, atq; opera & munitiones noſtras diſturbare conantibus, leuia aliquot præ-
lia facta ſucceſſu vario, euentu haud memorabili. noſtri ſæpe meliora ferebant, hoſteſq; in
vrbem cum clade reiiciebant, mari præſertim, vnde maiora incommoda afferebantur in-
uehendi commeatus facultate ſublata. ne terra rerum quidquam neceſſariarum infer-
retur, copiæ terreſtres vetabant: variæq; manus prædatum miſſæ fructus maturos corrum-
pere, & ſi quid frumenti inuentum eſſet, diripere non deſiſtebant. Carmona viginti qua-
tuor millibus paſſuum diſſita, iis malis adacta, vt erat ante ſex menſes pacta, ne certamine
quidem tentato, deditionem fecit: eo maiori miraculo, ꝗ rara fides ſit barbaris. claſſis in-
cendendæ Hiſpalenſibus præcipua & maxima cura erat. cedria medicato igne, quoniã in
aquis ardet, ſæpe tentatum. eas artes Bonifacii vigilantia eludebat, & pro ſe quiſque Duces
terra mariq;, qua parte curare iuſſi erant, ne aliquod incommodum acciperetur, diligẽter
cauebant. Pelagius præſertim Correa Vrceſiæ Magiſter, Laurentius Suarius, quorum vir-
tus & induſtria toto obſidionis tempore maxime enituit. ante omnes Garſias Vargas Tole-
tanus ciuis, de cuius virtute magna ac pene incredibilia memorantur. Obſidionis initio ad
ripam fluminis, vbi ſtatio militaris erat aduerſus barbarorum incurſus, Garſias & ſocius
diuulſi à cæteris neſcio quo contendebant: cum ecce ſeptem Mauros equites conſpiciunt.
monet ſocius cedendum. Garſias, ſi certa pernicies ſit, perſtandum tamen affirmat: neque
turpi fuga ignauiæ ignominiã ſuſcipiendam. ſimul elapſo ſocio arma ſumit. hoſtes cognito
quis eſſet, certamine abſtinent. progreſſus aliquanto ſpatio erat, cum induenda galea de-
cidiſſe reticulum capitis animaduertit. iiſdem veſtigiis redit. miratur Rex, nam forte ex ca-
ſtris diſpiciebat, certamenque repetere putat, ille ſumpto reticulo, Mauriſque in de-
trectandi certaminis conſilio perſtantibus, incolumis ad ſuos ſe refert, iterque inſtitu-
tum conficit. Eo maior gloria fuit, ꝗ ſocius quis eſſet prodere, quamuis ſæpe rogatus ſem-
per recuſauit. quid enim aliũ ſugillando ſibi inimicum, ſocio dedecus nulla ſua laude quæ-
reret: cum contra ſilentio ad virtutis, modeſtiæ etiam laudem adiungeret. Dum hoc cona-
tu ad Hiſpalim pugnatur, Alfonſus Ferdinandi filius Setabim in Valentino tractu occupare
tentauit inuitatus à ciuibus. Setabi contributa Enguerra incolarum deditione venit in po-
teſtatem. Quantum quiſq; opibus præſtat, tantum in bello iuris ſibi arrogat. Iacobus Rex
Alfonſi molitionibus indicatis haud ſecus quam par erat motus, Villenam & Saiſſium, quæ
Caſtellæ finibus comprehenſa erant, corrupto præfecto occupat. præterea in eodem tractu 1248.
Bugarram eripit Mauris, anno iam M. CC. XL VIII. inchoante. ex his initiis res ad maiorem
contentionem atq; adeo bellum ſpectare videbatur. Alfonſus, vt erat ſedato ingenio, cum
ſocero de omnibus pactionibus præſens agere ſtatuit. Almizram in Aragonii Regis ditione
ad colloquium ventum. ibi Regina Aragonia interprete, Diegho Haro aliiſq; proceribus
annitentibus, controuerſia omnis compoſita eſt. Oppida vtrinq; reſtituta, quæ iniquo iure
erant occupata. vtriuſq; imperii fines deſcripti. Almanſa, Saraſulla, ipſumq; flumen Cabri-
uolum Murciæ attributa. Valentinis Biara, Saxona, Alarca, Fineſtratum. Rebus ad hunc
modum conſtitutis, Principes ex colloquio digreſſi. Iacobus Rex Setabim, cuius obſiden-
dæ cauſa copias præmiſerat, cõtinuo repetiit: & adulta iam æſtate ciuium deditione cepit,
loco commodiſſimo ſitam, totius agri lætiſſima fertilitate, gleba feraci. Alfonſus Princeps
& Dieghus Harus Hiſpalim maturarũt. Alhamar etiam Rex Granatæ in caſtra Regis cum
manu militari venit, opportuno ſane tempore: nam milites mora & difficultate feſſi, de de-
ferendis caſtris cogitare cœperant. Vulgati per caſtra morbi multum animos debilitarant.
Prius ſe hyems circumegerat, quam quidquam perfectum eſſet. Rex ipſe tantis laboribus
conſumptis, anxius trahere cum animo ſuo, ſolueret ne obſidionem, an fortunam operire-
tur, qua ſæpe proſpere vſus erat. Obſeſſi noſtrorum operibus ſubuerſis, incenſis machinis,
nõ vrbis munitione ſe tenere, ſed noſtris pro muro væcordiam obiectare, minari exitium,
conuitio & contumelia feroces eſſe. obſidio ducebatur eo meliori noſtrorum conditione,
quod noua in dies auxilia veniebant. Epiſcopi Ioannes Arias Compoſtellanus (tametſi in
nullo vſu fuit, ob aduerſam valetudinem breui Regis voluntate è caſtris diſcedens) Garſias
Cordubenſis, Sanctius Caurienſis, Calatrauæ, atq; Alcantaræ Magiſtri, Fridericus, & Hen-
ricus Regis filii, Petrus Guſmanius, Petrus Leonius, Gonſaluus Gironius, aliiq; magno nu-

mero Principes auxilio venerant. Obsessi propter amplitudinem vrbis commeatu penitus prohiberi non poterant: tametsi magna diligentia à nostris adhibebatur. Bonifacium classis Præfectum magna cura incesserat pontis rumpendi: quo sublata libere vtrinq; commeandi facultate, per partes opprimerentur: qui integri resistebant. erat molitio ardua, cum cymbis impositus, ferreisq; catenis connexus esset. Binæ ad id paratæ naues, quo tempore se maris æstus incitabat maxime, validis ab Occasu flatibus, plenis nauis altera velis, eo impetu in pontem impacta est, quantum ferrea vincula sustinere non valuerunt. Maii mensis tertio die, ingenti nostrorum lætitia & commoditate pons fractus est. milites cum spe victoriæ summa vi in vrbem irrumpere conantur: scalis in murum conscendere, tormentis mœnia subruere, tanta contentione, vt obsessi desperarent. maior impetus in Trianam versus. Mauri enixe dimicabant: & mœnium munitio opponebatur. Accidit vt Garsiam Vargam miles arcano accusaret, quasi vndante clypeum alienæ familiæ insigne gestaret. Nulli patientius vituperationes ferunt, quam qui maxime culpa vacant. dissimulat in præsenti iram: deinde impetu à nostris in Trianam facto, tandiu in certamine perstat, donec lapidũ & telorum imbre, clypeo & armis concussis, vix ipse euadit incolumis. tum ad æmulum se
„ tuto loco tenentem: Insignia, inquit, gentis merito nobis detrahis, qui his obiiciamus peri-
„ culis. tu cautior, cui integra sunt. Ille pudore suffusus, culpam agnoscit, veniam petit. dat ille non inuitus: contentione virtutis (quod clarissimũ vindictæ genus est) vltus iniuriam. Magna annonæ difficultate intra vrbem laborari cœptum erat. quibus malis adacti Hispalenses, videntesq; nostrę gentis felicitatem cum virtute certare, de vrbe dedenda clã primum, deinde in circulis consilia agitare. De muro cum nostris colloquuntur: cupere si potestas fiat Regem conuenire. facta potestate, legati ex vrbe mittuntur. velle se pacisci renunciãt, modo honestis conditionibus, vrbeq; retẽta. Quod tandiu restiterint, vt ignosceretur postulant. malis fractos neq; corpore laborem, neq; animo posse molestiam sustinere. Superesse tamen in vrbe copias militares, quas iniecta desperatione irritare non deberent. Sæpe necessitatem ex timidis fortes facere. cruentam sane atq; luctuosam victoriam, nisi fœdere facto futuram. Ad hæc Rex: se quo loco res ipsorum sint non ignorare. fuisse tempus cum de fœdere agi posset. nunc eo ipsorum obstinatione ventum, vt nisi vrbe capta discedere turpe sit: nisi dedita nullam fore concordiæ conditionem. Dum de fœderis conditionibus disceptatur ab oppugnatione cessatur. Pollicentur regia vectigalia, quæcunq; Miramamolinis antea pendebantur. ea conditione repudiata, tertiam vrbis partem adiiciunt: deinde mediam muro perpetuo discretam. Satis honestę eæ conditiones nostris videbantur. Regi nisi vrbe dedita, vilia omnia Maurorum promissa erãt, vani conatus. Conuenit tandem, vt Rex Maurus & ciues omni supellectile asportata incolumes irent quo vellent. Luciferi fano, Aznalfarachio, atq; Niebla oppidis retentis, reliquæ arces & oppida Hispali contributa victoribus traderentur. Mensis designatus rebus perficiendis. Arx continuo nostris tradita est. Nouembris die vigesimo septimo centũ Maurorum millia promiscui sexus & ætatis vrbe egressa, pars in Africã traiecit, pars per alia Hispaniæ loca & vrbes dissipata est. Decem & sex menses in obsidione consumpti. quo spacio in iustæ vrbis speciem castra cõformata fuerant, descripta suis quæque partibus, tabernæ rerum venalium, officinę armorum vicatim dispositæ, tendentium ordo, platearum interualla. Mense Decembri die vigesimo secundo publica supplicatione & apparatu Rex in vrbem ingressus, in templo maximo, quod in eam rem expiatum erat, sacris interfuit: quæ Guterrius Toletanus Pręsul, in Ioannis nuper Iulio mense defuncti locum, designatus successor, insigni apparatu peregit. Raymundus Losana Archiepiscopus nouæ vrbi datus. Is in ludo litterario fratri oculum graphio excusserat: qua religione vt se exolueret, ætate maior Romam abierat. inde eruditionis comparandæ facultas eximiæ, atq; præstantis. Tributorum immunitate abs Rege proposita, multi mortales tota Hispania conuenerunt, certi fortunarum suarum domicilium in ea vrbe collocare. vnde pristina elegantia & frequentia in nobilissimam ciuitatem breui reuocata interuallo est.

Ferdinandi Regis mors. CAP. VIII.

EODEM tempore Hispalis obsidebatur: & Ludouicus Gallię Rex, sanctissimis Diuorum reliquiis Toletum mittendis Toletani templi religionem augebat, à nostra gente gratiam promerebatur magna ad hunc diem religione in ærario sacro eius templi sacra ea pignora cum autographis Regis litteris conseruantur: quarum exemplum subiicimus tanti
„ viri pietate prouocati. LVDOVICVS Dei gratia Francorum Rex, dilectis viris in Christo
„ canonicis & vniuerso clero ecclesię Toletanæ salutem & dilectionem. Ecclesiam vestram
„ volentes xenio præclari muneris insignire per dilectum nostrum Ioannem venerabilem
„ Archiepiscopum Toletanum, & ad preces ipsius de venerandis & eximiis sanctuariis nostris,

ſtris, quæ de theſauro imperii Conſtantinopolitani ſuſcepi, pretioſas vobis particulas de-
ſtinamus. Videlicet de ligno crucis Domini. vnã de ſpinis ſacroſanctę ſpineæ coronæ eiuſ-
dem Domini. de lacte glorioſæ virginis Mariæ. de tunica Domini purpurea, qua indutus
fuit. de linteo quo præcinxit ſe Dominus, quando lauit & exterſit pedes diſcipulorum ſuo-
rum. de ſindone qua corpus ipſius ſepultum iacuit in ſepulcro. de pannis infantiæ Saluato-
ris: Veſtram itaq; dilectionem rogamus & requirimus in Domino, vt prædictas ſacras re-
liquias in eccleſia veſtra cum debito recipiatis & cuſtodiatis honore: necnon in Miſſis, &
orationibus veſtris benignam noſtri memoriam habeatis. Actis apud Eſtampas anno Do-
mini M. CC. XLVIII. menſe Maio. His Ludouicus Rex miſſis litteris Maſſilia ſoluens, belli 1248.
ſacri reparandi ſtudio in Syriam nauigauit. piis conatibus exitus conſentaneus non fuit.
Peluſio enim (quæ hodie Damiata eſt) in ora Ægypti expugnata, belli fortuna conuerſa
eſt. è tribus Regis fratribus, Robertus in acie cecidit: Alfonſus, & Carolus cum Rege capti
anno M. CC. XLIX. magno libertas conſtitit: neque tamen in Syria quo ſe contulere ma- 1249.
gnum operæpretium factum eſt. Sidon, Cæſarea, Ioppe Gallicis armis reſtituta ſalutis an-
no M. CC. L. nihil præterea. Quo anno Guterrio Toletano Præſule Atienſæ ad quintum 1250.
Idus Auguſti, vti Annales Toletani habent, defuncto, Paſchaſius in eius locum ſuffectus
eſt. alii ponunt Ferdinandi Regis filium: Petrum pars nominat, pars Ioannem, in vtroque
opinione haud dubium falſi. Extitit per idem tempus Petrus Gonſaluus, qui aula relicta,
ſpretaque gratia Principum, Calæcis & Aſturibus in religione inſtituendis, extremam ęta-
tem conſumpſit, clarus in paucis concionator. Petro æqualis Bernardus, ex Compoſtella-
no ſacerdotio ob eximiam iuris cognitionem, ad Innocentii Pontificis familiaritatem ad-
miſſus, in Romanorum Pontificum Epiſtolas decretales breuia edidit commentaria. Quo
tempore Aragonii in partes ſciſſi, ciuili diſſidio æſtuabant. Iacobus Rex ex Violante vxo-
re Petrum, Iacobum, Ferdinandum, Sanctium, totidem filias genuerat, Violantem, Con-
ſtantiam, Sanctiam, Mariam. Regina viri potens Regi ſuaſerat, vt regni prouincias inter fi-
lios partiretur. Conſilium id reipublicæ exitiale erat viribus debilitatis: Alfonſo maiori fi-
lio, in quem hæc comparabantur, graue. Itaque pleriq; proceres eius auctoritatem & par-
tes ſecuti, à Rege palam defecerant. eius diſſidii componendi cura, vnde maiora impen-
debant mala Alcanicii menſe Februario generales conuentus habiti ſunt. Dati in contro-
uerſia iudices, viri principes ex vtroque ordine vt filius ad officium rediret, pronuncia-
runt. nihil tamen ea diligentia profectum, cum Rex in ſententia perſiſteret: prorſus vt Ca-
talaunię principatum Petro viuens donaret. Hæc in Aragonia. Ferdinandi res multo com-
modiori loco erant: nam rebus Hiſpali conſtitutis, vbi ſe tenere conſtituerat, Cæſarianum
inuaſit. Medinam Aſſidoniam, Beteliam, Alpechinam, Aznalfarachium ſub iugum miſit.
ad maris littus plæręque arces aut captæ aut dirutæ: vt cæteri cladis eius exemplo contine-
rentur. excurſiones in Nebriſſæ agros factæ. pauca oppida Maurorum, aut locis, aut ope-
ribus munita, obſidionem non vt honeſtiorem modo, ſed etiam vt tutiorem ferre decre-
uerant: neque aliorum calamitate permouebantur, vt deditionem facerent. De bello in
Africam transferendo cogitatum: claſſiſq; in Cantabriæ littoribus, Ferdinandi Regis iuſſu
noua & numeroſior ædificabatur: quo tempore morbi eum vis inuaſit, ex quo Hiſpali ex-
tinctus eſt ad tertium Kalend. Iunii ſalutis anno M. CC. LII. regnauit in Caſtella quidem an- 1252.
nos triginta quatuor, menſes vndecim, dies tres & viginti: in Legione autem annos circi-
ter duos & viginti. Vir omnibus animæ & corporis dotibus, morum probitate tanta, vt
Sancti cognomen tulerit: non magis populi fauore factum, quàm vitæ meritis datum. fortior,
an Sanctior, an felicior eſſet, multi dubitauere. implacabilis ſibi, exorabilis aliis, in o-
mnibus vitæ partibus moderatus, omnes iuſti & probi viri partes expleuit. Alfonſo filio,
quem hæredem reliquit, tum multa præcepta ſub mortem dedit: tum Ioannam Reginam
& filios enixe commẽdauit. Affuerunt morienti ex eo numero Fridericus, Henricus, Phi-
lippus Hiſpalenſis Epiſcopus deſignatus, Emanuel. Iuſta defuncto poſtridie regio appara-
tu ſunt facta. Corpus in templo Hiſpalenſi maximo ſepultum eſt. Regium ſenatum, cuius
hoc tempore litibus diiudicandis ſumma in Caſtella eſt auctoritas, ab hoc Rege excogita-
tum eſſe memoratur, duodecim virorum collegio creato: ad quos maiores controuerſiæ
ſpectant, cauſæ ab aliis iudicibus diiudicatæ, ex prouocatione: pecuniæ periculo, ſi is qui
prouocauit ſit victus. Paulatim gliſcente calumnia, multitudineq; cauſſarum increſcente,
nouum conſtituere forum opus fuit: cum antea ciuitates domeſticis iudiciis contentæ, aut
certe proximos conuentus iuris petendi cauſa appellantes modo, turpe ducerent, atq; im-
portunum regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum pote-
ſtas data eſt, colligendarum cura iniuncta, earum quas Partitas vulgo vocant. Quod opus
ingentis laboris Alfonſo demum Rege perfectum eſt.

Alfonsi Castellæ Regis initia. CAP. IX.

FERDINANDI regnum iure hęreditario ad Alfonsum eo nomine decimum peruenit: cuius res gestas explicare pergimus, illustres quidem euentuum varietate, & alternantis fortunæ ludo: plus tamen habentes admirationis q̃ gloriæ. Quid enim admirabilius, quàm in castris educato, armaq; à prima ætate tractanti, tantam fuisse astrorum, philosophiæ, rerumq; gestarum cognitionem, quantam vix otiosi homines in vmbra assequuntur? extant de astrorum conuersionibus, de Hispanica historia ab Alfonso edita volumina magno ingenio incredibili studio. Quid autem ignominiosius q̃ iis litterarum præsidiis, quæ priuato potuissent summam potentiam conciliare, neq; oblatum ab exteris imperium, neque paternum regnum tueri potuisse? Vidit ea ætas q; vltimum in libertate atq; arrogantia erat tanto Rege deiecto: vidit ipse q; vltimum in calamitate erat, motus de gradu. Quos fortuna seu vis maior ludos facit? q̃ iuuat illudere rebus humanis? Sapientis cognomen, q; litterę pepererunt, aut inimicorum iniuria, aut temporum iniquitas, aut ipse ingenii socordia labefactasse videtur, ea sapientiæ opinione vix sibi cauere sapereq; doctus. Hispali vbi patri morienti affuit, regium insigne desumpsit. Fœdus in primis cũ Alhamare Granatæ Rege instauratũ: sextaq; vectigalis, q; pendere consueuerat, vltro remissa: ea superioribus meritis gratia fuit, nouorum incitamentum officiorum: quæ maxima aliquandiu & præclara extiterunt. tam grata Ferdinandi Regis memoria, vt iustum ex sua gente hominum numerum, centumq; funalia è cera candida homo Maurus quotannis Hispalim mitteret, vt darent defuncto inferias anniuersarias. Regii ærarii suprema inopia laborabatur, tot annorũ bellis exhausti. redigẽdæ pecuniæ ratio aliqua excogitata. optima visa est, Pepionibus (genus id monetæ erat purioris) Burgalenses substituere, auro non probo, magnaq; pars experientibus decoquebatur. iniquum erat, valore retento pecuniam adulterari: vnde rerum venalium pretia creuere, neq; Regis inopia suppleta est, auctis magistratuum & Præfectorum stipendiis eo maiore populi indignatione, q; aliquãto post monetæ genus alterum inuentum est: quę nigra vocabatur, à multo ære scilicet. nonaginta ex ea moneta numi, aurei æstimationem exæquabant. aurei, Pepionis, & Burgalensis valor ęqualis. fallacissimã hanc viam colligendæ pecuniæ, à magnis sæpe Regibus tentatam, incommodã esse, dies & vsus & funesti rerum exitus declararunt. Alfonso sane Regi magnam eius inuidiæ partem conflauit, quà breui flagrare cœpit. Sic honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi euentus consequuntur. hæc fuere ciuilis dissidii prima semina. Externi belli aliæ causæ extiterunt. Violantis Reginæ infœcunditate, Alfonsi animus angebatur, procreandę sobolis cura pręcipua. Assentatores, quorum in aulis Principum magnus est numerus, diuelli id coniugium posse disputabant. ingeniosis hominibus nectendæ fraudi argumenta non derant, quibus Regis animus facile expugnatus est. Ad Regem Daniæ missi legati, Christinam eius filiam in coniugium expetitum. tanto locorum interuallo dissitos, circumuenire fraude promptũ erat. pactis nuptiis missa puella in Hispaniam. Iacobum Regem pro eo, ac par erat, Alfonsi generi conatus mouerunt. tentata concordiæ spes est per legatos. nihil effectum. ventum ad arma. vtrinq; in alteros incursiones, prædæq; hominum, pecorumq; sub eius dissidii initia factæ. Per idem tempus Paschasius Toletanus Episcopus obiit. successit Sanctius Alfonsi Regis frater, vti eius ætatis tabulæ ostendunt, per hos annos Toletanis sacra iura dixisse. Theobaldus Rex Vasconum eo nomine primus diem obiit, octauo
1253. Idus Iulii, salutis anno M. CC. LIII. non maiore dignus laude propter studium rei Christianæ in Syria instaurandæ, quam deformis ad posteritatem opprimendi ecclesiastici iuris conatu. Ea de causa interdicto sacerdotum, vniuerso regno à sacris cessatum memorãt toto triennio quo exacto tempore Petrus Remigius Pompelonensis Episcopus ab exilio, in quod pulsus erat, ad Regis gratiam restitutus est viris primariis annitentibus, lætitia totius populi & gratulatione maxima. Theobaldum nos ob alia quidem laudamus, in primis tamen ob studia liberalium artium, musicæ & poeticæ peritiam studiumq; maximũ: prorsus vt carmina scribere, & ad Lyram canere doctus esset: versus à se factos in aula publice diiudicandos proponeret. Tres vxores habuit. ex prima Lotaringio Comite nata, nullos genuit filios: qua dimissa iussu Pontificum, Sibylliam duxit Philippi Flandrię Comitis filiã. ex eo cõiugio Blanca nata est, Ioannis Britanni Ducis cognomento Rufi olim vxor. ex tertia vxore, quæ Archembaudo Fuxensi Comite nata erat, Theobaldus, Henricus, & Eleonora nati sunt. Theobaldus defuncto patri successit, minor ętate, ac ne quindecim quidem annos natus: eximia virtutum indole. Margarita mater pro filio solicita, ac Alfonsi potissimum Castellæ Regis arma verita, qui compressis atq; domitis Mauris Vascones bello repetiturus credebatur, veteri iure Regum Castellæ excitato, Aragonii auxilii vmbra tegi cupiebat. Actum de fœdere per legatos: & quo res expeditior esset, fide accepta dataq;, in collo-

colloquium descensum est. Initio mẽsis Augusti Tudelæ inter Reges fœdus factũ, eosdem amicos, inimicosq; futuros: altera ex filiabus Iacobi Theobaldo Regi in coniugem promissa: cautumq; vt neutra Castellæ Regis fratribus nuberet absq; Reginæ Margaritæ voluntate. Aragonio Regi ius adoptione Sanctii Regis quæsitum, integrum mansit. Eo fœdere, quod Romani Pontificis consensu, & ex eo maiore religione sanctius vt esset curatum est, vtriusq; gentis arma haud obscure in Alfonsum Castellæ Regem mouebantur. Cura eius belli metusq; externus, qui maximum concordiæ vinculum est, Aragonios patrem & filium, de quo tantopere laboratum erat, inter se conciliauit. Itaq; inuenio, quæ Petro & Iacobo à patre Rege Aragonio donata erant, Alfonsi maioris filii volũtate, atq; iureiurando Barcinone confirmata. Noui præterea belli occasio extitit. Alasarchus sagaci ingenio Maurus Reguaram arcem, quæ in potestate erat, dediturũ pollicitus, Regem Aragonium multis casibus obnoxium, seq; obiicientem periculis, ferme viuum cepit: cum exigua manu, quasi ad rem certam accessisset. fraude prodita Maurus spe delusus, ex insidiis in apertum latrocinium se coniiciens, Valentinis Mauris arma sumendi auctor extitit. Rex periculo permotus Valentiam accurrit. In ea vrbe de ea gẽte finibus pellenda deliberatum est. Proceres compendio corrupti quod ex ea gente redibat, repugnabant. Præsules, & plebes Regi assentiebantur. Hæc vicit in concilio sententia. Iussi Mauri omnes Valentini agri finibus discedere tametsi ad sexaginta millia in armis erant, dicto paruere. In Murciæ & Granatæ fines dissipati, magna pars Marchiam, quæ nunc Aragoniæ dicitur olim Montaragonis ab oppido eius nominis petiuerunt incultam atque asperam regionem ea tempestate, nunc frumenti prouẽtu nobilem in paucis, magno Friderici quæstu, qui Alfonsi Regis fratris sui nomine Villenæ, qua miseris transeundum erat curabat, singuli per capita aureum numum pendere sunt coacti. Rex Aragonius his tumultib. impeditus arma vertere in Castellam continuo non potuit. Magni belli metus ea mora lætissimo exitu mutatus est. nam quo tempore Christina ex longo itinere Toletum tandem appulsa est, salutis anno M. CC. LIIII. Reginæ vterus sensim intumescere visus est: ac palam grauidam esse intellectum. Insperata re perculsus Regis animus odiũ amore mutauit. iidem auctores erant Reginæ conciliandæ, qui antea dissuasores extiterant. Philippus Regis frater, tametsi Vallisoleti Abbas erat, Hispalensis Archiepiscopus renunciatus, sacrata veste deposita Christinam regni spe depulsam, sibi toro iunxit Regis permissũ. Quod male cohæsit coniugium, breui ruptum est Christinæ obitu, ex dolore contumeliæ impatientiaq; sic vulgus interpretabatur. Violantis Reginæ infœcunditas, fœcunditate mutata: prorsus vt numerosa prole maritum auxerit. Berengaria, Beatrix, Ferdinandus cognomento Cerda, à crine in dorso insigni, cum quo est natus, Sanctius, Petrus, Ioannes, Iacobus, Isabella, & Eleonora nati Alfonso ex Regina sunt. ex obscura matre Alfonsus Fernandus. ex Maiore Gusmania Petri Gusmanii filia, Beatrix furto concepta. Proximo anno M. CC. LV. Eduardus Henrici Angliæ Regis maior filius in Hispaniam venit. Caussæ aduentus proditæ non sunt: libet tamẽ suspicari, quid enim prohibeat? Christinæ iniuria commotum, iter suscepisse: erãt enim patrueles. in quo quantum profecerit, rerum euentus declarat. Burgis tamen abs Rege benigne habitus de eius manu militiæ honorem solenni cæremonia suscepit. iis blandimentis iuuenis animus leniebatur.

1254.

1255.

Alfonsus creatur Imperator. CAP. X.

ALFONSI fama non eadem apud omnes gentes erat. in Hispania, domi quidem inuidia populari æstuabat: vicinis Regibus gratus non erat: tametsi quadam simulatione, pacis an potentiæ metu, ab armis temperabant. apud exteras nationes eruditionis fama celebris, facundus, callidus, belli & pacis artibus peræque instructus esse prædicabatur. Ea res plerosq; proceres Germaniæ impulit, vt in imperii comitiis, vbi de Augusto deligendo, atque in Guillelmi Cęsaris locum substituendo deliberatio suscepta erat, Alfonsi ratio haberetur, non vnã omnium voluntate neq; consentientibus omnium suffragiis. Nam Colonię Præsul suo & Moguntini nomine eius vicarius, & Palatinus Comes Richardum Cornubiæ Comitem Henrici Angliæ Regis fratrem imperio præfecerunt, 8. Id. Ianuarii salutis anno M. CC. LVI. (quidã biennio post dicunt.) Pręsul Treuerensis, & Saxonię Dux Richardi electionem vitiosam existimantes, Alfonsum Castellæ Regem collatis suffragiis prætulerunt, proximi mensis Martii die vltimo. Missi ad vtrunq; legati. vterq;, se legibus creatum dicere, æmulum vitio. eo meliori Richardi conditione, quod continuo rebus expeditus in Germaniam accurrit: & de manu Coloniæ Præsulis, cuius eæ partes sunt, Aquisgrani primam imperii coronam suscepit sexto Nonas Maii. Alfonsus intestinis motibus implicitus, & suorum voluntate diffisus, filiorum ætate nondum matura ire distulit. tametsi Constantiæ & Spiræ Præsules ea de causa legati venerant: & nouis subinde legationibus,

1256.

vt imperium capeſſeret ſolicitabatur. Ea mora ſuæ factionis ardorem reſtinxit, aduerſæ ſtudia cauſamque confirmauit. Fauebatur Alfonſo præter virtutis opinionem, quod genus maternum ad Germaniæ Imperatores referret, Beatricis filius, atque ex ea Philippi quondam Auguſti nepos. Richardum linguæ haud omnino diſſimilis commercium, veteres & magnæ inter vtranque gentem neceſſitudines, morum ſimilitudo, ſanguinis propinquitas ſubleuauit, vt idoneus imperio iudicaretur: prorſus vt in iure cõtrouerſo, aliquanto meliori cauſa niti videretur. intra annum à Guillelmi Cæſaris morte, quo die electores conſenſu deſignarant, in eius locum ſuffectus. intra annum alterum de manu Coloniæ Præſulis, cuius eæ partes ſunt, Aquiſgrani imperii inſignibus, & trabea exornatus: atque in Caroli Magni ſella legitimæ poſſeſſionis indicio collocatus. Demum in eius verba, tũ à Principibus, tum ab arcium Præfectis iuratum. Hæc omnia comitiorum imperii legibus ſancta, Alfonſum prætermiſiſſe: aduerſus Richardum qui ea legitime præſtiterat, nihil excipi poſſe. ſic magni iureconſulti diſputabant. Præterea diſcrepante electorum ſuffragio, neq; in vnum aliquem conſpirante, Comitem Palatinum totius controuerſiæ legitimum eſſe iudicem: aut certe Bohemiæ Regem, pari vtrinque ſuffragiorum numero. vtrunq; à Richardo ſtetiſſe, alterum in comitiis, alteri electionem cum primum renunciata eſt, probatam fuiſſe. Alfonſus contra diſputabat Francofurti intra ipſa vrbis mœnia, vt erat cõmuni electorum conſenſu deſignatum, ſuam electionem factam eſſe. Colonienſem & Saxonem numeroſo armatorum numero ſtipatos, quaſi ad bellum non ad comitia, terrorem incutientes, vimq; vt videbatur intentare paratos, monitoſque vt deſiſterent, & aliorum Principum exemplo cum competenti comitatu, vt ad comitia in vrbem ingrederentur, inuitatos: neq; paruiſſe monitis, & nouo potius atq; damnato exemplo, ſibi priuatim ſumpſiſſe conſilium: quę maxima pernicies eſt: atq; extra vrbem comitia, veluti in caſtris peregiſſe. Id in Richardi electione præcipuum vitium eſſe. Principes qui in vrbe erant, tandiu ſuſtentaſſe, donec ſpes fuit eos ad ſaniora conſilia traduci, & poſita contumacia ad concordiam reuocari poſſe. ea abiecta pridie Kalendis Aprilis Treuerenſis Præſulis voce tum ipſius, tum Saxonis, (qui & Brandenburgenſis abſentis partes implebat) atq; Bohemiæ Regis, cuius legatus cum ſuffragii iure in comitiis affuit, nomine Alfonſum Caſtellæ Regem Cæſarem renunciatum. Hæc maiora vtriuſq; cauſæ munimenta erant: minuta alia. facinora & flagitia inuicem obiectare neutros falſo: atq; anathematis vitium, quo iure ſuffragii alteri Treuerenſem exciſiſſe diſputabant, ob noua & inſolita vectigalia ſubditis impoſita. Colonienſem alteri, Cardinalem Sancti Georgii, Romani Pontificis Legatum pulſaſſe, criminabãtur, Epiſcopo iniecisse vincula. Palatinum Comitem ſacratos viros, quod nefas erat, indignis modis vexare, & aduerſus ſacroſanctam Pontificum eccleſiæq; maieſtatem Friderico Auguſto atque eius filio Cunrado proximis controuerſiis adhæſiſſe. Lis hæc Alexandro. IIII. Pont. Max. ſuſcepta: eo arbitro & diſceptatore, vt opus erat, & vt ſaniores iudicabant, cõponi non potuit. vtraq; pars ſui iuris tenax, ne cauſam minime dubiam ad cuiuſquam arbitrium reuocando, ancipitem reddere videretur, ſibiq; diffidere, iudicium ſubire recuſabat. armis potius diſceptare parati erant, tum propriis tum Principum Germanię: quorum ſtudiis vtriq; ſubleuabantur. imminebatq; ex ea re magnum reipublicæ malum: niſi vtrunq; Principem res domeſticæ retinuiſſent. Alfonſum quidem Hiſpaniæ longinquitas retardauit: alięq; ex aliis enatæ, atq; connexæ domi difficultates. & erat alioqui natura cunctator: arteq; atque ingenio negotium confici non deſperabat. Richardum autem à belli cogitatione impediuerunt res Angliæ vehementer turbatę: eo bello quod cum Francis ſupremo vtriuſq; gentis conatu gerebatur: ac mors anno ſexto ſubſecuta, ex quo in imperii nomen inuaſerat. Verum quem exitum hæc controuerſia habuerit, alio erit loco explicandum.

Proceres ab Alfonſo Rege alienati. CAP. XI.

ERAT Alfonſo Regi mite ingenium, animus ingens, glorię cupidior, quam voluptatum: otio litterario deditus neq; à negotiis alienus: incautus tamen, atq; actionum incõſtantia mirabili. pecuniæ corradendæ auidus: quæ res niſi modus adſit, in perniciem vertuntur. vt tunc accidit populi voluntate abs Rege alienata, proceribus haud amicis. Rex otii vitandi cauſa, quod ſerendis rumoribus aptum eſt, in Bæticam arma vertit: diuiſiſque copiis oppida, quæ in Maurorum poteſtate erant, expugnare contendit. Ipſe Cæſarianum capit, Henricus frater Arcobrigam, & Nebriſſam ad Bætis æſtuaria poſitam, qua ſe parte maris auctu ampliſſimus in Oceanum effundit. Cæſariano Nunnius Lara præfectus veteri proſapia homo, familia prope iam extincta maiorum ſeu ignauia, ſeu cõtumacia. Pulcherrima occaſio ſeſe dabat Maurorum reliquias eo tractu extirpandi: niſi Regem ab eo conatu noui belli cura reuocaſſet. Theobaldus Vaſconum Rex, eo nomine ſecundus, ætate confir-

confirmata, fretusq; Aragonii Regis præsidio, cum quo paulo ante ad Mõtem acutum fœdus instaurarat, contractis vndiq; copiis Castellæ fines inuadere cogitabat: Guipuscoam, Alauam, Riuogiam, Viruescanum agrum iniuria intercepta esse superioribus annis, & ad se pertinere caussatus. feroci iuuenis animo faces subdebãt pleriq; proceres Castellæ à suo Rege alienati, atq; ad Vascones & Aragonios dilapsi: cum patriæ prius publicis tabulis renunciassent. ne maiestatis crimine postularentur scilicet, ea via antiquis temporibus excogitata erat. Dieghus Harus inter eos proceres principem locum obtinebat, vir egregie cõstans, cæterum omnis iniuriæ insolens, & regni oppressa libertate vehementer offensus. Eius conatus mors intercepit, ad Bagnares oppidum, quo se contulerat, valetudine procuranda. Eius tamen filius Lupus Harus, quamuis ætate puer erat, cum insigni suorum comitatu Stellam, vbi se Rex Aragonius tenebat, abiit. Idem Henricus ab Alfonso Rege fratre, animo penitus alienato facit. fœdus inter eos mutuæ societatis, aduersus omnium Principum arma percussum. Cum his Castellę populares, & pleriq; proceres, tametsi nondum se commouebant, voto erant. Immutatæ pecuniæ dolor vrebat: vnde maior annonæ caritas est consecuta. id malum nouo incommodo, cum remediũ quæreretur, cumulatum. rerum venalium pretia à Rege taxata sunt. vnde suprema annonæ difficultas extitit, rerum dominis eo pretio vendere recusantibus. Sic maiorem plerunq; perniciem afferunt, quę sapientissime in salutem excogitata fuisse videbantur. Alfonsus vt erat excellenti ingenio, quantum periculum immineret non ignarus, cum Aragonio Rege de cõcordia agit, haud multum repugnaturo: cum Therasię Vidauræ amoribus indulgeret, homo ingrauescente ætate, & regii decoris oblitus. Ventum ad colloquium, Sorięq; concordia inter Reges sancita, nouo fœdere constituto, mense Martio salutis anno M. CC. LVI. quo tempore tertio Idus 1256.
Aprilis. Margarita Theobaldi Regis Vasconum mater, Campaniæ rebus componendis in Gallia intenta, Peruini defuncta est: & ad Clareualense monasterium, opinione sanctitatis nobilissimum ea tempestate, tumulata. Proximo anno Toleti Sanctius Rex Lusitaniæ cognomẽto Capellus defunctus est: vt est superius demonstratum. regnum Alfonsus frater, quod tredecim annis rexerat, Regis nomine suscepit. ex Beatrice Alfonsi filia Dionysius maior natu, & Alfonsus Portalegris regulus, nati sunt. præterea Blãca, cuius corpus Olgis, vbi Præfectam virginum diu egit, sepultum est, atq; Constantia, quæ in minori ætate obiit. Interea Henricus Regis frater Nebrissæ, quo se contulerat, vtriusq; gentis incolas ad defectionem solicitabat. Nunnius Lara non secus ac par erat commotus, Henrici conatibus occupatis, Hispali quo se tenebat, accurrit. Henricus viribus impar, neque incolarum studiis satis confirmatis, mari Valentiam fugere compulsus est: quo se Iacobus Rex tenebat reipublicæ constituendæ intentus. Is cum non reciperet, ne profugo suscipiendo, initi nuper fœderis leges violasse primus videretur, in Africam nauigare compulit. vbi quadriennio apud Tuneti Regem consumpto, vagus atq; egens in Galliam primum, deinde in Italiam abiit, bellum reparaturus in fratrem, sicunde auxilia inueniret. Aragonius Rex Valentiæ rebus compositis Mompellerium abiit, Galliæ Regem conueniendi cupidus. Carbolium oppidum Regum colloquio designatum, ibique quinto Idus Maii eius seculi anno LVIII. 1258.
detersis syncere odiorum causis voluntates conciliatæ sunt, dimissis vtrinq; quæ ab altero quocunq; iure possidebatur: ac nominatim Barcinonenses, & Catalauni veteri Gallorum Regum imperio prorsus exempti sunt, quod ex quo eæ regiones ereptæ erant Mauris, steterat. tametsi à multis iam annis, præter imperii nomen nihil Gallis cõcedebatur. id fœdus vt sanctius esset. Isabella Regis Aragonii filia natu minima Philippo Gallię Regis maiori filio pacta: & cũ ea dotis nomine Carcaso, & Biliteræ patre concedente ad Gallorum ditionem subiunctæ sunt. Fœdus hic annus multa aquarum illuuie fuit. imbribus ante mensem Augustum vsq; ad 7. Kalend. Ianuarii continuis inflati atq; agris superfusi amnes, magno agrestium damno. pleriq; tota Hispania euersi pontes. in his Toletanus, cui Alcantaræ nomen est, proximo anno instauratur salutis M. CC. LIX. Arabum DC. LVII. vti inscriptio 1259.
declarat ad ipsum pontis aditum supra absidem in lapidem incisa charactere Gallico lingua Hispanorum vernacula.

Lusitania sacrificiis interdicta. CAP. XII.

Res in Hispania tranquillę erant, vt in ea Principum multitudine, legibus, institutis, studiis, voluntatib. discrepantium. domesticæ nonnullæ calamitates exstiterũt. Violantes Aragoniæ Regina, & Alfonsus eius priuignus defuncti. Regis actiones fatalẽ vtriusq; horã vrsisse visæ sunt. Alfonsum dolor contumeliæ male habebat, paterniq; contẽptus ignominia: cũ præ aliis fratrib. quasi inutilis rebus gerendis ad nullã reipublicę partẽ admitteretur in pręsenti: in posterum, regni hæreditate partita imperii maiestas imminuta esset. Is dolor

nō ad Alfonſum priuatim pertinebat, ſed publice ad pleroſq; ꝓceres: qui Rege relicto, Alfonſi partes palā ſecuti erant. Hi ad officium vt redirēt, abrogata priori donatione Valentiā callidus ſenex paulo ante filii mortem ipſi tradiderat. Aragoniæq; contributa vt eſſet, ſanxerat. Violantem vrebat Theraſiæ Vidauræ potentia: cuius amoribus Rex à prima ætate implicitus, & aliquandiu exolutus, eam denuo reconciliata gratia, ac ſi carminibus iniecta væcordia eſſet, deperibat: eiuſq; ad arbitrium res priuatas & publicas gubernabat, libidinis vſq; ad extremam ætatem, auidus & potens, oblitus officii, neq; quid de ipſo fama loqueretur cōſiderans. prorſus vt eam tum ſuperiori tempore tum deinceps Violante defuncta, iuſtæ propemodum vxoris loco & cultu habuerit: quem illa locum ambierat ſemel & iterum apud Romanum Pontificem, pacti coniugii lite conteſtata: vt ſuperius dictum eſt. nati ex Theraſia Petrus Aierbis, & Iacobus Exericæ reguli. Violantes ad Vallem bonam virginum monaſterio Ciſtercienſi in Catalaunis ſepulta eſt. Alfonſus Valentiæ in æde maxima, ſacello Diui Iacobi. Sorita in Aragonia hiſtoria nobilis ſcriptor, in Veruelæ monaſterio Ciſtercienſi ait. Theobaldus Vaſconum Rex, amiſſa in Gallia matre, retēto Campaniç atq; defenſo principatu, quoniam pleriq; Galliæ proceres inuadere armis atque occupare cogitabant, Iſabellam Ludouici Regis Sanctii minorem filiam toro ſibi puellæ patre concedente iunxit. Meloduni (id eſt oppidum Senonum, olim in inſula Sequanæ poſitum, noſtra ætate vtranq; ex aduerſo ripam ædificia quoque occupant) nuptiæ celebratæ, lætiores principiis quam ſucceſſu propter Reginæ ſterilitatem. Ex Marcheſia Rada furto concepta filia matri cognominis nata Regi eſt: quæ deinde Petro Aragonii Regis ex Theraſia filio nupſit. Matildis Bononiæ Comes Sanctii Regis Luſitani obitu renunciato, mari in Luſitaniam accurrit, veteris coniugii iura repetitura: ſi quo modo tandem Alfonſus vir poſſet à praua mente deduci. ad Caſcales oppidum appulſa, tantum non in Oliſiponis conſpectum ſe dedit. Inde ne facta quidem poteſtate Regem cōueniendi, retro ſe referre compulſa eſt. has ad eum tamen litteras dedit. Acceſſiſſem propius, tuamq; improbitatem coram accuſaſſem, qui ſuſcepti laboris fructus eſſet multo maximus: ſed quoniā id facere prohibeor, noſtrumq; ingrate & crudelis conſpectum ferre non potuiſti, conſcientiæ ſtimulis agitatus ſcilicet, atq; malis incurſibus furiatus: non committam, quin abſens faciam: orbiq; vniuerſo, his litteris iuſti doloris indicium, acceptæ iniuriæ teſtimoniū, tuæq; perfidiæ, & impietatis perpetuum monimentum relinquam. Sunt fere acerba morborum remedia quæ ſalutaria, ipſa etiam magno hæc cum gemitu ſcribo: ſed egenum tamen, patria extorrem, ſine lare, ſine ſpe, hominem pene dixerim barbarum tecto, toro, imperioq; recepi. O nimiam meam dicam, an meorum, an vtrunq; facilitatem. nimirum noſtra nos opinio, fideſque tua falſos habuit: vt plura quam velles, maiora quam ſperares dantes ludibrio haberemur. Memini cū non anima, non nobis poſſe carere iurabas. en religio. en conſtantia. quid hoc? cum regno væcordia iniecta eſt animo. in alium virum mutatus, noſtri oblitus, beneficii immemor, amoribus nouis indulges eius, quæ pellex vocetur neceſſe eſt, priori coniugio conſtanti, nouo vitioſo. Genus, forma, ætas, opes diſplicuere? an potius vobis Regibus id ſanctum, id honeſtum eſt, quod regnandi rationibus vtile? Verum ego ſuperſtes ſum, eroq; dum Principum arma, nationum omnium odia in te concitauero. omnium telis quaſi fera appetita corrues: certe diuinā vindictā tuo capiti imminere iamq; affore præſagit animus. Qui nunc ſcelere ferox atq; præclarus noſtras lachrymas ſpernis: breui omnib. tormentis oppreſſus noſtri doloris, impietatis tuæ iuſtiſſimas pœnas dabis. hac vna ſpe vt in malis ſuſtentabor. qua aut ſublata, aut expleta, vita libens cedā: atq; ita cedā, vt perfidia tua iudicio noſtro, non virtus aut animus nobis defuiſſe videatur. His litteris nihil obſtinatus animus mouetur. contra affirmat palam, nouum ſe die poſtero coniugium initurū: ſi id ex vſu fore regnādi fuerit exploratum. Illa diſcedit irata regi, eiuſq; capiti dira omnia comprecata. De iniuriæ vindicta cum Ludouico Galliæ Rege præſens agit: cū Romano Pontifice Alexandro quarto per legatos. In Gallo parum præſidii erat. ob locorum longinquitatem. Romanus Pontifex Alfonſum monet atq; obteſtatur, vt redintegrata cum Matilde gratia, ad primum coniugium redeat: quanto in ſalutis diſcrimine verſetur, docet: nō eſſe numina importunis actionibus irritanda. Ad has voces Alfonſi aures obturatæ erant, præfractus animus. cupiditas & ambitio mali conſultores oculis officiebant, ne lumen viderent. ergo parere recuſantem diris Pontifex deuouet: Luſitaniamq;, quā longe regni fines pertinebant, ſacrificiis interdicit. Interdictum tenuiſſe duodecim annos ſcribūt. Dum neq; Rex mutat, neq; conſequentes Pontifices de iuſtiſſima indignatione remittūt, regiæ improbitatis pœnam innocentes populi ſuſtinent. ſic ſunt res humanæ: ſic fert conditio mortalium. Et erat alioqui Alfonſus miti & tractabili ingenio, æqui iuſtiq; tenaciſſimus. Latrocinia, & maleficia quę ex ſuperiorum temporum licentia, & Sanctii Regis ſocordia impune graſſabantur,

tota

tota prouincia ſuſtulit: leges ſanxit: iudicia conſtituit: ſummos cum mediis, atque cum his infimam plebem æquabili iure conſtrictos tenuit. Hæc domi. militiæ autem non minor virtus fuit: eius enim armis & auſpiciis ditionis fines prolati. Farũ, Algeſira, Aluofera, aliaque in Syluenſi tractu oppida Mauris ablata. Caſtrium, Portalegrium, Eſtremotium recẽs conſtructa. Pax Iulia, multaq; alia oppida, & arces iniuria prioris temporis aut euerſa, aut deformata reſtituit. Extant pietatis monimẽta: Oliſipone Dominicano ordini præclarum cœnobium perfectum per hæc tempora, ad culmenq; perductum. Scalabi virginum collegium ſanctæ Claræ nomine eius impenſa à fundamentis extructum. Ea in pauperes munificentia, vt exhauſtis ſæpe theſauris redigenda pecunia domeſticam ſupellectilem oppignerare eſſet ſolitus. Ad Alfonſum Caſtellæ Regem, cuius fama toto orbe celebris erat, ab Ægypti Sultano miſſi legati, cum multa veſte ſtragula atq; pretioſa attulere pręterea inſolenti forma, & noſtris hominibus incognita animalia, ſalutis anno M. CC. LX. 1260. quoanno Arraſatæ Guipuſcoæ in Cantabria municipii vetus nomen, noua Mondragonis appellatione mutatum: vti Alfonſi ipſius litteræ declarant, inter regias litteras, quæ Hiſpanica lingua conceptæ reperiuntur cum primis antiquæ. Primus enim Hiſpaniæ Regum latinæ linguæ vſu in publicis tabulis antiquato, Hiſpanicam linguam ſubſtituit. Extant Alexandri quarti Pontificis maximi litteræ ad quintumdecimum Kalend. Aprilis Anagniæ datæ, quinto Pontificatus anno. quibus litteris Segobrigę ſacra Albarracini Epiſcopo regenda committit. Extant eiuſdem Pontificis litteræ alteræ ſexto pontificatus anno datę, Segobrigæ epiſcopatum, cui ea tempeſtate vrbs Albarracinum ſubdita erat Toletanæ eccleſiæ contribuentis, atq; inter ſuffraganeos numerantis. His litteris cum Arnaldus Peralta Cæſarauguſtanus Archiepiſcopus reſtitiſſet, ſuæq; eccleſiæ iniuriam fieri expoſtulaſſet: Pontifex priorem conceſſionem eo temperamento mitigauit, vt Cæſarauguſtanis Præſulibus ſua iura & priuilegia nihilominus conſtarent. Cardo controuerſiæ in Segobrigæ appellatione maxime vertebatur. Segobrigam conſtabat olim Toletanis Epiſcopis ſubditam fuiſſe: ſed in Celtiberia ſitam. Segobrigam, hoc eſt Segorbium, de qua vrbe lis erat, in Edetanis eſſe Aragonii diſputabant, regionibus ſecretam ab altera. quæ tandem ſententia vicit, mutato decreto, ſed annis conſequentibus.

Reges Aragonius & Siculus affinitate iuncti. CAPVT XIII.

DEFVNCTO Tarenti in extrema Italia, ante aliquot annos Friderico Auguſto, eo cuius nomen ob inſectatos Romanos Pontifices ad poſteritatem inuidioſum ſemper fuit, Cunradus filius ſucceſſit: & hoc quarto poſt anno, ex Sueuia in Italiam profecto, in Siciliaque, aut fato functo, aut quod frequens fama tulit veneno ſublato, Manfredi dolo, cum Cunradinum filium ex vxore Bauari Ducis filia, puerum in Sueuia relictum moriens hæredem ſcripſiſſet, Manfredus defuncti ex pellice frater, in regni cupiditatem impulſus, & pueri ætate deſpecta in regium nomen inuaſit: Siciliamq; & Neapoli cõtributam prouinciam, armis & præſidiis occupauit: Romanis Pontificibus, quorum in clientela ea regna à primis annis erant, inuitis, palamq; ni deſiſteret, exitium & extrema omnia comminantib. Ille ad has voces nihil moueri: neq; eccleſiaſticas execrationes vereri: ac ne curare quidẽ, quid de illo fama loqueretur. Tanti erat dira dominãdi ambitio. Quin in Tuſciam, vbi Guelforum factio Pontificum ſtudio dedita late dominabatur, Manfredi arma prolata: pulſiſque hoſtibus facile ea prouincia ad priorem ditionem ſubiuncta eſt. His initiis & incrementis res Manfredi confirmatæ, haud facile euerti poterant, ſi imperium flagitio partum foret ſtabile. Romani Pontifices regni, quod contra fas, & auſpicia conſtitutum erat excindendi omnes vias tentant. Concionatores in omnes partes dimiſſi, eum vt impium, religioniſq; hoſtem ad populum accuſare non deſiſtebant. parum in cæteris pręſidii erat. Carolus Ludouici Regis frater germanus Andium & Prouinciæ Phocæenſis Princeps, ad ſpem regni Siculi in Italiam euocatur. Tantarum molitionum Manfredus haud ignarus, & quanto in periculo res eſſent conſiderans, vndique ſe munire, ſubſidia comparare: & quoniam propinqua deerant, longinqua auxilia conquirere conſtituit. in primis Iacobi Aragonii Regis, cuius virtutum fama, & rerum geſtarum gloria pridem celebris eſſe cœperat. eum ſibi affinitate coniũgere, ſalutare iudicabat, commodum atq; honorificum. Conſtantia filia Petro Aragoniæ iuuentutis Principi in coniugium oblata. Miſſi Barcinonem ea de re legati. Regi Aragonio conditio quæ offerebatur, non aſpernanda viſa eſt. puella dotis nomine auri duodecim myriades, ingens ea tempeſtate pretium, & regni Siculi haud dubiam ſpem, cum Manfredus maſcula prole careret, in Aragoniam regiã inferebat. Re conſtituta miſſus ad Alexandrum Pontificem legatus Raymundus Pennafortius è Dominicano ordine vir prudens, eruditus & ſanctus: qui pro ea auctoritate, qua valebat maxime,

Pontificem cum Manfredo in pace poneret. Pōtifex eius oratione nihil moueri, sed Manfredo non modo vt iniusto Principi, sed vt notho, atque impio dira omnia minari. tum alia crimini dare: tum illud expostulare maxime, ꝙ legitimi Regis atq; propinqui obitu simulato, per fraudes regnum occupasset, & aduersus sacro sanctā potestatem, arma corripuisset, terroremq; intentaret. Nihil est, inquit, ꝙ dari possit aut debeat bellum gerenti: erit fortasse, ꝙ concedi possit roganti & supplici. hoc Regi tuo renunciato: admonetoq; meis verbis, ne causam suam, cum nefario homine misceat. alioqui numinis vindictam, nostramq;, qui eius vices in terris gerimus. indignationem vereatur. Ea res ancipitem ac suspensum tenuit Aragonii Regis animum. vicit tamen vtilitas honestatem: pactaq; nuptiarum Mompellerii in D. Mariæ omni lætitiæ significatione & ludis celebrata, anno M. CC. LXII. Inde Barcinonem reditum. vbi mensis Augusti die vigesimo primo regnorum hæreditas ita inter filios est diuisa. Catalaunia à promontorio Veneris, quod modo promontorium à Cruce nomen habet, Aragonia vniuersa, & Valentia Petro attributæ. Iacobo, Ruscinonenses, Ceretani, Illiberis, Confluens, Vallespira: earum modo vrbium nomine in Regis Aragonii verba iuraret: Catalauniæ legibus viuerent: nec monetæ cudendæ priuatim ius esset. Præterea Baleares Regis nomine datæ: atq; Mompellerium in Gallia. Hæc via duobus fratrib. pacandis excogitata à patre est: quoniam diffidere de successione, ac vero tumultuari cœperant. proceres in partes scissi (quod rebus suis commodum fore iudicabant) nulla honestatis cura adolescentium animis faces subdebant.

1262.

Merini Africæ imperium occupant. CAP. XIIII.

DVM hęc in Hispania geruntur, noui à Mauris belli motus, atque grauissimi, & omnium quæ illata erant maximi impendere visus est nouo in Africa imperio constituto: quod compressis Almohadibus, atq; sublatis, Merinorum familia armis occupauit: & quasi veteris gentis virtute, quę priorum ignauia Regum exolescere videbatur excitata, bellum in Hispaniam trāsferre cogitabat, in spem haud dubiam pristinæ gloriæ atq; imperii, quod ferme extinctum erat, restaurandi. Etenim Mahomade cognomento Viridi ad Castulonensem saltum Christianis armis superato, & deinde extincto die suo, Arrasius ex Bussafo, qui superstite patre defunctus erat, eius nepos successit. Quo tempore Almohades imperium Oceano Atlantico, & extrema Ægypto in Africa terminabant. Gomaransa ex Abdaluesium Maurorum familia cum primis nobili & copiosa, noui Regis nomine Tremesenii ad oram Mediterranei maris res gerebat, vrbi præfectus. Is siue Regis despectu, siue suarū virium fiducia, palam hostilia moliri ausus in primis est. Arrasius ad eos motus cum copiis accurrens, proditorie est interfectus. Nullæ grauiores insidiæ, q̃ quæ in simulatione amicitiæ obtenduntur. Gomaransæ propinquus arce egressus, quasi Regi indicaturus arcana, cædis minister extitit, tantiq; patrator facinoris. Rege sublato victi fusiq; Mauri, qui eius auspicia sequebātur, eruptione ex arce Tremesessira facta, vbi proditor obsidebatur à Rege. qui superfuerunt cladi, ad Phutenses se locis finitimos ex fuga receperunt, atq; eā Africæ partē, cui Algarbio, hōc est terræ planæ, nomen est. His copiis Bucar Merinus Phutensium Præfectus auctus, cupidusq; heri vindicandi, armis correptis proditores nouo conflictu deleuit. & vt merces operi esset, neque alieno prouentu militasse videretur, Præfecti appellationem regia maiestate mutare constituit: sibiq; & posteris, vt fecit, Africæ imperium vindicare. Ergo non vindicata proditio, sed proditore commutato, Bucar Merinus noui in Africa imperii conditor effectus est. Almorcanda enim ex Almohadum gente in Arrasii locum Marrocii substitutus, quam Bucaro obuiam prouectus esset, ad Merquenosam, ꝙ oppidum vnius diei itinere ab vrbe Phutensi abest, collatis signis superatus est. Sic gemina ex vno facta Maurorum imperia in Africa extiterūt aliquandiu, Marrocium atq; Phutense. Bucaro, Hyaia filius successit. Hyaia in tenera ætate defuncto, Iacobus Abeniuzephus pueri Regis patruus, regniq; procurator, magno vir ingenio, magnoq; rei militaris vsu, incredibili felicitate, familiæ & posteris Marrocii atque totius ferme Africę imperium asseruit. Nulla natio hominum Africana mobilior: nullaq; imperia diu stare, aut quiescere in ea gente possunt. Budebusius ex Almohadum gente, magna potentia Maurus, Almorcandam sibi ad Marrocii regnum prælatum dolens, nam defunctis Regibus non minus propinquitate iunctus erat, obtinendi imperii spem tentare constituit: & cum cætera prę-sidia deessent, ad Iacobum Phutensem Regem abiit: si vires contulisset, ampliores ditionis fines pollicitus, tractumque terrarum à Phutensi agro ad Nadabum fluuium, pertinentem. Conditio reiicienda non erat: præsertim, cum ex Almohadum dissidio spes sese ostentaret totius Africæ imperii obtinendi. id noui belli præmium proponebatur. Itaque copiis comparatis in hostem mota castra. Almorcanda nondum confirmato imperio viribus impar, Marrocio vrbe relicta regnū æmulo reliquit. Is rerum potitus, pactis conuentis

quæ

quæ cum Iacobo erant, quamuis de ea re ſæpe appellatus ſtare noluit: & fere qui in periculo maxime ſupplices, rebus proſperis ingrati ſunt maxime. prorſus vt Budebuſius nouus Rex Phutenſem vrbem armis repetiturus videretur. Sic nouum bellum natum, geſtumq; eſt triennio: & violatæ fidei merces parata. hoſte atq; æmulo acie victo Marrocium Iacobus obtinuit. ſecundum eam victoriam, cum cætera prona eſſent, Rex totius Africæ euaſit, Tremeſenio atq; Tuneto demptis: quas in ea rerum perturbatione, ex Almohadũ gente reguli occuparunt: & factionis viribus, atq; ob locorum longinquitatem, tum ipſi tum eorum poſteri tutati ſunt, minuti quidem, ac veluti minorum gentium Reges. Vnde nunquam interciſa maiorum ſerie, Muleaſſem Tunetanum Regem receti memoria à ſuis pulſum, iure an iniuria non diſputo, ſed profugum tamen, & ſine lare, ſineq; præſidio vagantem, Carolus Auguſtus eo nomine quintus Hiſpaniæ armis in patrium regnum reſtituit (ea ſcilicet ſubiugandæ Africæ occaſio ſeſe dabat) Ariadeno Barbaroſa piratarum principe vrbe fugato: qui Solimani Turcarum Imperatoris beneficio & nomine, eam vrbem & regnum præſidiis occuparat.

Bellum Mauricum renaſcitur. CAP. XV.

HÆ inter Mauros familiæ Africam obtinebant. in Hiſpania Granatæ Rex erat Mahomad Alhamar, Murciæ Hudielis, quamuis imminuta multum imperii maieſtate, Alfonſi Caſtellę Regis vterq; beneficiarius. hi noſtrorum amicitię pertęſi, & ſpe Africani auxilii, pro eo q; Iacobi Marrocii Regis nomen in magna gloria eſſe cœperat, rebellandi conſilia inter ſe communicabant. paulo ante riuales hoſteſq; infenſiſſimi, nũc fœderati. Acres inimicitiæ ſæpe ſtudio nocendi aliis, beneuolentia mutantur. Communes iniurias, grauiſſima vectigalia, gentis calamitatem conqueruntur, ad ſupremas anguſtias, & Hiſpaniæ angulum redactos, paulo ante formidabiles & beatos. Inania penes ipſos & ſine honore Regum nomina eſſe. Miſerum, atq; intolerandũ, ab iis leges accipere, quibus antea dediſſent. Non quieturos Chriſtianos, donec religionis odio ex Hiſpania expuliſſent reliquias gentis Mauricæ. Obſoleuiſſe nimirum virtutis indolem, cum qua maiores venerãt: quando parta ab illis ſeruare, eorum poſteri non potuiſſent. Merinorum familiam, recens in Africa excitatam. videri commodum, eam in Hiſpaniam attrahere. rebus inclinatis, & perditis, aut in eo, aut nullibi fore pręſidium. Hęc clam, & per nuncios: ne ſi res prodita eſſet, viribus nondum firmatis in perniciem verteretur. Alfonſus ſiue eius conſilii & molitionis non ignarus, ſiue ſtudio gentis Mauricæ extirpandæ, dies nocteſque de bello Maurico inſtaurando agitabat. ſpecies erat, vrbes & arces, quæ in Bætica parere recuſabant ad imperium adiungendi. In eam rem à Pontifice Maximo Alexandro quarto, peccatorum condonatione inuitati ſunt, quicunq; cruce inſigni deſumpta ad id bellum proficiſceretur. vicini Reges de ferenda ope appellati, ac nominatim ab Aragonio, cũm quo maior neceſſitudo erat, per legatos poſtulatum, ſuos vt concederet arma ſumere: & Alfonſi generi conatus iuuare. Sic enim paulo ante in Soriano fœdere pactum, atq; ſancitum fuiſſe cõſtabat. Aragonius neq; præciſe negauit, neq; abſolute conceſſit: ſed eos tantummodo excepit, qui prædiis vel militaribus ſtipendiis ſibi obſtricti eſſent. Horum ſubditos, alioſq; ex promiſcua plebe, quin arma ſumerent, nihil vetare. Nimirum callidus ſenex ne proceres quorum voluntati non ſatis fidebat, aduerſus ſe externa auxilia compararent prouidẽdum iudicabat. Alfonſi animus ſoceri reſponſo vehementer perculſus eſt, prorſus vt omiſſo Maurico bello vires in Aragoniam conuertere cogitaret. vicit tamen publicæ vtilitatis reſpectus: atq; quas ex Soriano fœdere arces tanquam fidei obſides tradere Alfonſus erat pactus, & hactenus dilatum erat: de ea re appellatus, Cerueram, Agredam, Aquilariam, Arnedum, Autolium, Alfonſo Lupo Haro quaſi ſequeſtro cõtradidit, ea fide exoluto, vti opus erat, quà Caſtellę Regibus erat obſtrictus. Dum his altercationibus agendi opportunitas elabitur, Mauri & ſuâ ſponte incitati, neq; ignari quorſum tantæ molitiones ſpectarent, in Conteſtanis Murciæ arcem occupant, aliaq; oppida, quæ eo tractu noſtrorum pręſidiis obtinebantur. Hiſpalenſes Mauros ſubornant, vt ex inſidiis aut impetu in regiam facto Regem obtruncent. Eo conatu diſturbato (diui indigetes Hiſpaniæ tantum nefas arcuere) contractis alia parte copiis in noſtros fines inuadunt. Cæſarianum, Arcobriga, Begiar, Aſſidonia, Rota, atq; q; municipium à Lucifero nomen habet, in hoſtium poteſtatẽ redacta. In eo bello Garſias Gometius Cæſarianæ arcis Præfectus magnam virtutis & fidei laudem tulit. præſidiariis omnib. militibus aut amiſſis aut vulneratis, arcem nihilominus dedere recuſauit: neq; ad vllã conditionem quamuis rebus deſperatis, deduci potuit: virum eximium atq; pręſtãtem. Omnino Mauri tantam in hoſte virtutem admirati, ſaluumq; cupientes in exitium deſtinatã voluntate ruentem, vnco ferreo attractum, atq; in poteſtatem redactum, curandis vulnerib. magna diligentia atq; humanitate conſeruarunt. Alfonſus, qui in Citeriorem Hiſpaniam

abierat bello reparando intentus, ad eos motus proximo anno cum copiis accurrens, in iti-
nere non procul Alarci ruinis, pago (cui Puteolo S. Egidii nomen erat, in Oretanis ab Ana
flumine tribus passuum millibus, eximia regionis bonitate) amplificato propter loci com-
moditatem iustum municipium constituit Villæ regiæ nomine: q; deinde nomen Ioannis
II. Castellæ Regis beneficio Ciuitatis regiæ appellatione mutatũ est. Prouidebat nimirum
Rex, vt quoniam in confinibus Bæticę situm est, ad arcendas barbarorum incursiones, ex-
cursionesq; in Bæticam faciendas, firmissimi instar pr pugnaculi esset. Ex eo loco in fines
Maurorum penetratum est: cũctaq; circum oppida & agri hosti infensa reddita: ac præser-
1263. tim salutis anno M.CC.LXIII. Mauri locis omnib. male mulctati. Quo anno voluntarii mi-
lites magno numero cõfluxerant vectigalis immunitate inuitati, q̃ Martiniega dicebatur,
ea lege, vt cum armis & equo singulis annis trium mensium spacio suo sumptu regia castra
sequerentur. Reges Mauri tantæ nostrorũ consternationi tantisq; molitionib. veriti vt pa-
res esse possent, q̃ antea fecerant, diligentius Marrocium Regem ad belli societatẽ denuo
solicitarunt: quanto in periculo res essent, ni maturè occurreretur, per legatos explicãtes.
Missi mille leuis armaturæ equites ex Africa, rẽ Mauricam secessione facta amplius turba-
re visi sunt. Cæsarianum aliaq; oppida, quæ paulo ante amissa erant, in Alfonsi potestatem
omnia rediere. Mnestęi portui, cui hodie à S. Maria nomen est, oppidum adiunctum vete-
1264. rib. ædificiis instauratis. His rebus perfectis salutis anno M.CC.LXIIII. Hispalim itum. co-
piæ quoniã hyems appetebat, pars in hiberna dimissę, pars missione impetrata domum fre-
quentes iuerunt. Inter hæc fama, quæ omnia in maius auget, & magnis rumorib. afferreba-
tur, hostes ex Africa non iam auxilia sed iustum exercitum euocare, belli cura q̃ à nostris
inferebatur, & spe non dubia veteris imperii restituẽdi in Hispania. Castellanos & Arago-
nios, qui proximi erãt periculo, primiq; Maurorum impetũ excepturi erant, ii rumores ve-
hementer perculerũt. prior Alfonsus de belli summa solicitus Iacobum Regẽ Aragoniũ, vt
vires cõferret solicitare cõstituit, Commune vtriusq; periculũ esse. vtriusq; nationis caput
eas copias petere. debere eũ, si minus ꝓpinquitate & necessitudine moueatur, rei Christia-
næ periculo ad arma incitari. Petrus Iuanius Calatrauę Magister his de rebus ad Iacobũ le-
gatus, Cęsaraugustæ Nonis Martii sui Regis mãdata explicuit. additæ Violantis Reginę lit-
terę, quibus à patre omnib. precib. vt opẽ ferret reipublicæ, sibi & nepotib. postulabat. Erat
Iacobo gloriosum à tãto Rege de ineunda societate priorẽ esse appellatũ. verum quietę res
nõ erant. filii nondũ satis pacati inter se dissidebant, regniq; proceres & plebẽ in factiones
diducebant: vnde latrocinia & scelerũ omnium licentia tanta, quanta vniuersæ montanæ
Aragoniæ ciuitates cõpulit, hetęrias inter se cõstituere, inire societates: legib. constringere
nouis atq; seueris sceleratorũ hominum audaciã, ac præsertim suppliciorũ magnitudine.
nã minori cõmisso delicto omnib. tormentis necabantur: leuiora ob peccata fustuario aut
alia ignominia pœnas ipsi dabãt: & magnitudine pœnæ reliquis documento erant, vt à sce-
lere abstinerent. Procerum præterea volũtates à Rege erant alienatæ honores & magistra-
tus externis aut obscuris hominib. demandari cõquerebantur: leges patrias inuerti: & qui
earũ custos erat, Iustitiæ Præfecti auctoritatẽ imminui. vectigalib. non modo plebẽ, sed in-
genuos etiã & immunes homines opprimi. mortẽ subeundam potius, q̃ iura libertatis pa-
teretur euerti. Hę cõmunes querelæ erant. quemq; præterea, vti erat affectus animo priua-
tim suus dolor vrebat. Itaq; cũ Barcinone Rex pecuniæ redigẽdæ causa, Bouaticũ concedi
in cõuentu petiisset, Raymundus Folchius Vicecomes, Cardonę intercessit, obstinato ani-
mo, nisi Rex mutaret atq; ab iis iniuriis abstineret, affirmans sed haudquaq̃ quieturũ. Neq;
destitisset, nisi alii ꝓceres docuissent, q̃ alieno tempore turbas concitaret. præstare tãtisper
differre, ne agendi occasio elaberetur. Catalaunorũ exemplo Aragonii gẽs in tuenda liber-
tate constantior, prouocandi erant. Cęsaraugustæ ea de causa conuentus habiti. ibi magna
pars procerũ regiæ voluntati restiterunt. Fernandus Sanctius Regis filius, & Simon Vrrea
eius socer, se duces cõsternatis præbuerũt: atq; secessione facta Alauonę fœdus inter se ad-
uersus Regis potentiã iunxerũt. Res ad arma spectare videbatur. actũ tamen annitentibus
viris sanctis, vt iure poti⁹ ageretur. neq; Rex siue ex animo siue simulate recusabat emẽdare,
in quib. eatenus peccatũ esset: haud ignarus, multitudinis impetus instar torrẽtis esse, violẽ-
tos quidẽ, haud diuturnos tamẽ. Factis induciis iudices in cõtrouersia dati, Episc. Oscensis
& Cæsaraugustanus quorũ prudentia non magis cõtrouersia sedata, q̃ Regis calliditate, o-
mnia ferme pollicẽtis sese præstiturũ pro quibus proceres tumultuabãtur. Tumultu seda-
1265. to, copiisq; cõparatis, ad bellũ itum est salutis anno M. CC. LXV. Alfonsus cũ suis copiis Gra-
natenses fines irrupit. Iacobus Murcię Regẽ sibi impugnandum desumpsit omnia fuere o-
pinione faciliora: nullã enim paulo insigniorem manum ex Africa venisse inuenio: qua de
causa incertũ, nisi q̃ Mauri socii dubii sunt, atq; suspensæ ex fortuna fidei. Iacobus Rex per
Valenti-

Valentinum tractum in Castellæ fines inuectus, Villenam Mauris abstulit: Emanueliq; Alfonsi Castellæ Regis fratri restituit genero suo. erat enim Constantia Iacobi filia Emanueli iuncta. deinde Elda, Orcelis, Illicitani sub iugum missi, multaq; alia eo tractu oppida hostibus detracta, pars vi, deditione pleraq;. Ad hæc Stabero flumine transmisso, commeatus interceptus, qui duobus millibus iumentis cum iusto præsidio militari Murciam deferebatur. Interea Alfonsus Rex Granatenses impugnare, omniaq; circum infesta reddere nō desistebat. prorsus vt de veteri fœdere instaurando nostros appellarent. Reges Iacobus & Alfonsus, vt de belli summa coram deliberarent, ex composito Alcarassum propter loci commoditatem ad colloquium venerunt. affuit Regina Violantes. ex colloquio ad arma discessum. Aragoniæ copiæ, vt erant à rebus omnibus paratæ, Orceli Murciam promotæ mense Ianuario, anno M.CC.LXVI. Est ea vrbs in plano quidem sita, amœnissima regione, q̃ Stabe- 1266. rus amnis interfluit, & diductis riuis tum agros, tum vrbem irriguam facit. malis citreis cōsita quidem est. sed nostra ætate bombycis præcipuus prouentus. & tunc multis munimētis septa. neq; amœnitate potius, quam vsui belli consultum erat, validoq; instructa militari pręsidio: vnde minus terroris ab hoste erat, nostris suspicio, ne obsidio in longum tempus duceretur. Aliquot leuia prælia erumpentibus Mauris initio fuere, nostris semper prospera. neq; diu fuit, cum Mauri & Aragonii Regis dexteritate illecti, & spe ipsi defensionis abiecta vrbem dediderunt. Inter Alfonsum Regem, & Granatenses colloquio ad Alcalam Bensaydam inter eos habito, fœdus interea in has leges ictum est: Granatēsis Rex à fœdere Hudielis abscedito. Ducenta quinquaginta nummorum millia quotannis pendito, vt antea solitus erat. Contra, Guidixensis, & Malacitanus reguli ab Alfonso deseruntο. Iis nihilominus annuę induciæ à Mauro dantor. Regi Murcię, si in potestatem venisset, vita donator. Fœdere constituto Alfonsus Murciæ vrbis cernendæ studio, cū Iacobus rebus confectis in patriam discessisset, eo se citato proripuit. ad S. Stephani oppidum Hudielis Murciæ Rex obuiam factus, atq; ad Alfonsi pedes procumbens, fidem eius non virtute magis, quam clementia, & liberalitate præcipuam implorans, se errore lapsum, se amentia præcipitem, misereretur supplicis atq; tantis malis domiti: ita receptus est, vt regio nomine abstineret, iis agris contentus, qui ad sustentandā vitam dati sunt. Regis nomen Mahomadi datum, eius Abenhuti fratri, quem ad Almeriam interfectum fuisse, superius dictum est: atq; tertia tantum vectigalium parte retenta, reliqua in Castellæ fiscum inferre mandatum. Is huius belli, vnde tantum terroris extiterat, finis fuit.

Augusta venit in Hispaniam. CAP. XVI.

QVo tempore Bætici & Contestani bello Maurico æstuabat, in reliqua Hispania tranquillitas erat, aut modice lacessita pax: res miraculo proxima in tanta principatuum multitudine, tantaq; procerum & populi libertate. Gonsaluus Iuanius Bazanius principi loco inter Vascones, cum nuncium patriæ per publicas tabulas remisisset, more iis temporib. vsitato, in finibus Aragoniæ annuēte Iacobo Rege extructa arce Boeta, inde finitimos Vasconum agros vexabat. Molestiam ex iis rebus conceptam, ingenti populi lætitia mutauit spinei diadematis, q̃ Christi capiti fuerat impositum, pars non exigua in templi maximi Pompelonensis thesauros illata donum Ludouici Regis Sancti, cui Balduinus Constantinopolitanus Augustus senescente iam Francorum in ea vrbe potētia, & in magna pecuniæ difficultate id pignus accepti subsidii esse voluit, magna apud populares inuidia: q̃ res sua sāctitate eatenus intactas loco mouere nō dubitasset. Magna id sertū religione nostra etiā ætate visitur Lutetiæ, in regio Francorum sacello. Hæc in Hispania. Ex Italia autem afferebatur anno superiori Francorum armis Manfredum Regem regno vitaq; spoliatum, Carolumq; Ludouici Regis fratrem in eius locum subrogatum: quem Vrbanus prius, deinde Clemens, eo nomine quartus Romani Pontifices ea spe in Italiam euocarant, regiisque insignibus aduenientem Romæ exornandum curarant. Ad Beneuētum acie dimicatum: vnoq; & facili prælio Nortmannorum opes tot annos florentes conciderunt. Quadraginta mille aureos vt nouus Rex penderet quotannis Romanæ ecclesiæ, mandatum est: atque ab imperii nomine abstineret, quamuis vltro esset delatum. Manfredi calamitate Iacobus, perinde vt æquum erat commotus animo, vix peracto Murciano Bello, in extremam Catalauniam abiit: si quo modo Nortmannorum reliquiis opitulari posset, regnumq; ad se attrahere iure affinitatis cum Manfredo initæ suum. Alfonsus Castellæ Rex interea Murcię rebus componendis, nouis coloniis deducendis, extruendisq; tota ditione arcibus pręsidii causa erat intentus. Idonea è Castella multitudo tot vrbibus & oppidis incolendis nō suppetebat. Catalauni in ea loca magno numero euocati sunt. Neq; desistebat Guidixenses & Malacitanos contra leges fœderis occulte subleuare. Quod vt expostularet, præsensq; cōquereretur fœdus ab Alfonso violatum, Rex Granatæ Murciam venit: & respōso accepto

haud ſatis æquo amplius alienatus diſceſſit. quam occaſionem nonnulli proceres arripi-
entes Alfonſo pridem infenſi, cum Mauro clam collocuti, ipſum ad bellum capeſſendum
incitarunt. conſilii princeps Nunnius Gonſaluus Lara magno vir ingenio, magniſque opi-
bus & clientelis. Nunnium patrem Ioannemq; fratrem multis abs Rege iniuriis violatos
obtendebatur: vnde nouorum motuum materia parata, cum pacem diuturnam ſibi Rex
polliceretur, & venturi ſecurus Villam regiam abiiſſet, vt ſurgentis magnis operibus op-
1267. pidi moles & elegantiam præſens videret. Inde in Galliam miſſi legati, anno M.CC.LXVII.
ad Ludouicum Regem Sanctum, filiam expetitum, cui Blancæ nomen, in Ferdinandi filii
coniugium. Ipſe Victoriam conceſſit: quo eum mutui colloquii cauſa Rex Angliæ per le-
gatos reuocarat, venturum ſe quam primum promittens, vt de rebus magnis coram ſtatue-
rent. Is, qua de cauſa incertum, ſed veniendi tamen aut facultatem, aut voluntatem non
habuit. Eduardus filius maior miſſus eſt. quo iam tempore ſe Burgos Alfonſus retulerat. &
coniunctis ferme diebus Conſtantinopolitana Auguſta domo profuga, imperioque pulſa
ad Regem venit. Balduinus eius vir, & Iuſtinianus Patriarcha Michaelis Palæologi armis
Græcia pulſi à Sultano Ægypti intercepti in fuga erant, ſcilicet vxor Auguſta de viri libe-
ratione ſolicita, argenti pondo viginti millia redemptionis pretium pacta, Romanum
Pontificem & Regem Galliæ adiuerat. poſtremo Burgos appulſa, anno huius ſeculi ſexa-
geſimo octauo, cum tertiam tantum pretii partem abs Rege peteret, integrum argẽti pon-
dus accepit, inſigni potius atq; ambitioſa, quam prudenti liberalitate, in tanta ærarii diffi-
cultate. proceres id præcipue in Alfonſi actionibus accuſabant: quod ſubſidia reipublicæ
inani laudis ſtudio prodegiſſet. & commotis ſemel animis ſiniſtre accipiuntur, etiam quæ
recte facta ſunt. Huius narrationis quidam ſcriptores fidem eleuant: negantq; Balduinum
à Sultano Ægypti captum. Noſtrarum nobis hiſtoriarum conſentiens auctoritas potior
fuit: tametſi non ignoramus pleraque ſæpe ſupra verum famæ prædicatione augeri. Illud
fertur, Sanctium Archipræſulem Toletanum hoc anno defunctum. alii quarto anno ante
putant, argumento diplomatis Calatrauæ militibus publice dati Era milleſima trecente-
ſima ſecunda, die Octobris ſeptimodecimo: vnde Toletanam eccleſiam rectore vacuam
confirmant: conuincuntque, niſi ſint numeri vitiati. In eius certe locum Iacobi Aragonii
Regis filium Sanctium nomine ſubſtitutum, quæſtionis non eſt: veniſſeque Toletum per
hæc tempora, vt mox erit explicandum.

Iacobus Aragoniæ Rex Toletum venit. CAP. XVII.

PER idem tempus res Italiæ in maximo motu erant, Corradino Sueuo paterna regna ar-
mis aduerſus Pontificum interdicta repetente. Fridericus Auſtriæ Dux, Henricus Ca-
ſtellæ Regis frater Roma, vbi Prætor erat (generis id nobilitati potius quam meritis pro-
priis datum erat) Gibellini tota Italia exciti Corradinum ſecuti ſunt. In Marſis ad Fuci-
num lacum Carolo nouo Rege obuiam facto collata ſigna. vicere Franci, arte magis quam
vera virtute. Fridericus & Henricus in acie capti: Corradinus in fuga. de Corradino &
Friderico dicta cauſſa ſupplicium eſt ſumptum: nouo & crudeli exemplo, tãtos viros qui-
bus anceps prælii fortuna pepercerat, poſt pugnam in iudicio capite pœnas dare. Aragonia
interea leui motu agitabatur, Gerardo Cabrera de Vrgeliæ comitatu contendente, cum
Aluari fratris nuper defuncti filios nothos eſſe accuſaret. puerorum imbecillitatem Ray-
mundus Folchius eorum auunculus aliique viri Principes commiſeratione ætatis, aut alia
neceſſitudine deuincti tuendam ſuſceperunt. Iacobus Gerardi cauſſam probare viſus eſt,
iura ſua in Regem ipſum transferentis, nam viribus diffidebat. Rex Granatenſis Guidixen-
ſes & Malacitanos impugnare pergebat, tum iure ſuo, tum beneficio fœderis nuper cũ Al-
fonſo icti: cui quod hoſtes clam ſubleuaret, barbarus infenſus erat. Nunnius Lara & Lupus
Harus Regi ſuo irati faces ſubdebant Mauro, polliciti ſi bellum inſtauraret, ſeſe palam ad
eum tranſituros, multoſq; alios proceres à Rege penitus alienatos. Hæc rumoribus & fa-
ma, quam nihil rei magnæ fugit, iactabantur. teſtibus comprobari non poterant. Re ergo
neceſſaria compulſus Rex in Bæticam abiit. Itaq; inuenio Hiſpali hoc anno, tertio Kalend.
Auguſti litteras abs Rege datas, quibus Vergaram Guipuſcoæ oppidum ad Deuam flu-
uium amplificatum, veteri Sancti Petri Ariznoæ appellatione mutata, municipii iure do-
nauit. Bæticæ rebus vtcunq; compoſitis, adulta iam hyeme, retro referre pedem compul-
ſus eſt, vt Iacobum Regem venientem exciperet quem Sanctii filii preces Toletum vt ve-
niret adegerant: vt quoniam ipſis diebus quibus Chriſti Dei natalis memoria recurrit, ſa-
cris primum operari parabat, publicę lætitię intereſſet. ad Hortę cœnobium Alfonſus pro-
ceſſit: ſocerumq; honoris cauſa in vrbem deduxit. vbi die dicta Sanctius diuina hoſtia ſo-
lenni

lenni sacrificauit ritu. Rex vterq;, Regina soror, Ferdinandus Princeps celebrantem cohonestarunt. dies octo Toleti consumpti. neq; amplius Aragonius Rex detineri potuit: cum belli Hierosolymitani quam primum suscipiendi studio arderet extrema ætate senex, neq; sibi parcens, neq; domestica negotia quibus erat implicitus multis & magnis, curans præ studio nominis Christiani amplificandi, veteremq; gentis gloriam, quæ obscurata esse videbatur, in Syria illustrandi. vir magnus, dignusq; cui melior in eo fortuna contigisset.

Aragonius ad bellum sacrum profectus. CAP. XVIII.

AD extremum malorum ventum erat in Syria, regnumque maiorum virtute constitutum, nostrorum ignauia & cessatione collapsum erat: dum Principes ferrum inter se stringunt, commoda publica religionis dedecus priuatis cupiditatibus posthabent. Virtutis indoles, qua res tantæ perfectæ erant, consenuerat, rerum humanarum inconstantia: & quoniam toties irrito conatu Principum, qui re Christiana subleuanda eo cateruatim mari terraq; sæpe cōmigrarunt, superioribus annis id bellum erat tentatum. Noua nunc se occasio melioris fortunæ ostentabat: quæ vno ferme tempore Hispaniam, Angliam & Galliam ad arma repetenda exciuit. Tartari ex ea Scythiæ parte profecti, vt quidam disputant, vbi olim Tractaros Plinius collocauit, cum Armeniis societate armorum iuncta, eam Syriæ partem, quam Sarraceni obtinebant, armis inuaserant: magna primum apud nostros spe pristinarum opum recuperandarū, euentu deinde nullo. Fuerant ab Innocentio quarto, quo tempore Lugduni generales cōuentus agitabat, cōcionatores quatuor è sacro Dominici ordine, cuius ea tempestate celebris fama erat, ad Tartaros amandati: si gens horrido cultu, bello dedita, nulla aut præpostera religione, imbui posset Christiana. vsque eo ea diligentia profectum, vt barbari mitiores effecti nobis præ cæteris bene vellent. Rex eorum, quem Chamum vulgo vocabant, hoc est Regem Regum, Europæ Principes missis circunquaq; legatis ad arma capessenda excitare non desistebat, propemodum conuitio: cum Christiani nominis gloriam negligere viderentur. Id superioribus annis factitatum est, neq; consequentibus intermissum. hoc autem tempore maiori conatu, ac nominatim ad Aragonium Regem cum Alarico ciue Perpiniano, quem Rex antea alia legatione prouocatus ad Tartaros miserat, noui legati venerunt, sui Regis nomine omnia pollicentes, si quidem arma induere viresq; conferre induceret in animum. & legati quidem Barcinone substiterunt: Alaricus autem Toletum progressus, in conuentu Principum visa à se & totius legationis summam explicuit. Ea oratione Principum qui aderant animi non vno modo affecti sunt. Iacobus ad bellum incitatus est, id ætatis homo: Alfonsus gener, & Regina, Græcorum dubiam fidem, Tartarorum immanitatem excusantes omnibus precibus, quibus lacrymæ addebantur, à bello deterrere conati sunt. vicit tamen Iacobi cōstantia, cum negaret pace domi parta fas esse otio se dare: aut vitæ paulo post interituræ parcere in tanto discrimine nominis Christiani. Alfonsus, quoniam ita deliberatum erat, centum aureorum millia in belli sumptus promisit. proceres Castellæ nonnulli, in his Magister militiæ diui Iacobi, & promagister Hospitalis Gonsaluus Pereira, se comites obtulerunt. Valentiam itum: vbi Tartarorum legatos Rex audiuit. præterea à Palæologo Imperatore legatum alium, commeatum si proficisceretur, affatim pollicentem. Barcinone valida classis comparabatur, milite & rebus omnibus instructa. Priusquam proficisceretur, Violantis filiæ rogatu inde Hortam cœnobium repetiit, filiisque & nepotibus valedicto, neque preces admittens quibus ab incepto deterrebatur, ad classem rediit: in qua triginta onerariæ naues, & aliquot præterea triremes erant, pridie Nonas Septembris die Mercurii anno M. CC. LXIX. votis rite nuncupatis è littore soluit, incommodo sane anni tempore, atque 1269.
procellis obnoxio. Itaq; cum triduo in Balearem minorem peruentum esset, priusquam portum tenere potuissent, fœda ventorum tempestate disiecti, alia alii littora tenuerunt. Rex ad Aquas Sextias appulsum vento reflante in Agathensem sinum reiectus est. nonnullæ naues, quæ cursum tenere potuerunt, ad Acrem Palestinæ oppidum nauigatione peruenerunt. in his Ferdinandi Sanctii naues Regis filii. Rex suorum cohortationibus fractus Mompellerii se ex maris iactatione paucos dies refecit: atq; propositi per ausus, cum superi aduersari videbantur rebus humanis irati, tametsi talium contemptor vt fortuitorum, in Catalauniam rediit nullo maiori operæpretio. In Castella Alfonsus Rex Lugrunium vsq; processerat, comitante Eduardo Regis Angliæ filio, nurui obuiam: quæ pactis nuptiis in Gallia, ad sponsum per fines Vasconum veniebat. nuptiæ Burgis celebratæ, apparatu post memoriam hominū maximo & celeberrimo. Iacobus Aragonius Rex sponsi auus, Alfonsi Regis inuitatu & Petr⁹ Iacobi maior filius interfuere. Eduardus Anglicanæ iuuētutis Princeps, Rex Granatæ, Alfonsus ipse Rex eiusq; fratres & filii, atque patruus Alfonsus Molinæ

regulus.ex Italia,Galliaque atque Hiſpania pleriq; proceres conuenerunt. In his Guillelmus Montis Ferrati Marchio. His nuptiis illud prouidebatur, vt Ludouicus Rex ſuo & filiorum nomine iure decederet: quod in Caſtellæ regnum obtinere credebatur,Blancæ filius,quæ Henrici Regis ſoror fuerat natu maxima.ſolenni peracto Iacobum ſocerum Alfonſus officii cauſa Turiaſonem vſque deduxit.

Ludouicus Rex Galliæ deceſſit. CAPVT XIX.

ANGLI Franciq; ſuſcepta ſacra expeditione,aliquanto longius in opere quam Aragonii proceſſere,ſed nihilo tamen meliori exitu:niſi quod fœdere inter vtranq; gentem ea de cauſa facto,Lutetiæ in frequenti Principum conuentu veteres controuerſiæ ſublatæ ſunt.is fructus vel maximus tantarum molitionum fuit.fineſq; vtriuſque ditionis in Gallia inter Francos & Anglos communi conſenſu deſcripti:ea potiſſimum lege, vt dum Rex Sanctus Tunetum oppugnaret, quo hortatu Caroli fratris ire contendebat, Afros Italiæ ſemper infeſtos,Siciliæ & Prouinciæ Phocæenſi formidabiles diſputantis, primum euertendos eſſe: Anglus claſſe comparata Syriam perdomaret. Eduardus Anglicæ iuuentutis Princeps vt conuenerat,Hiſpaniæ atq; Italiæ littora cum valida claſſe legens,ad Ptolemaidem copias expoſuit,in ipſis initiis à ſupremo vitæ periculo numinis ope ſeruatus. in cubiculo enim percuſſor eum adortus,vnum atq; alterum vulnus inflixit.Inſidiator in veſtigio trucidatus eſt.ſceleris præcipuus auctor ne tum quidem cognoſci potuit. Aſſaſſines gẽtem in pericula promptam fama tenuit.Rex Sanctus cum tribus filiis Kalen.Martii ſalutis anno
1270. M. CC. LXX. Maſſilia ſoluit.Theobaldus Vaſconum Rex Henrico fratre ad regni procurationem relicto, religionis promouendæ, virtutiſq; oſtentandæ cupidus, Regem ſocerum comitatus eſt.Immite & turbidum cœlum nauigantibus fuit. Tunetum appulſa claſſe oppugnari cœpta.acie victi ſemel atq; iterum barbari,cum vrbe ſe continerent ad ſextũ menſem obſidio tenuit.quo tempore maligni ſideris vi exorta peſtis multos conſumpſit. in his Ioannes Ludouici Regis filius prior aliquanto, ipſeq; Rex ad octauum Kalen. Septembris profluuio deceſſit. Cum inſigni ignominia diſceſſum ex Africa eſſet, vſque adeo vires noſtrorum & animi conciderant,ni Caroli Siciliæ Regis ſuperuentu confirmati eſſent. Cum barbaris ea lege fœdus ictum eſt,vt quadraginta millia aureorum Carolo ipſi & poſteris quotannis penderet: ex quanto tributo Siculus Romanæ eccleſiæ erat obnoxius.Drepani in extrema Sicilia,quo ſe ex Africa contulerunt,Theobaldus Rex ad quintum Decembris diem obiit.ea neceſſitas belli ſacri omittendi,quod toties infeliciter erat tentatum, & patriæ repetendæ fuit.Ludouici Regis viſcera ad Montem regalem in Sicilia, corpus in D. Dionyſii prope Lutetiam ſepultum.Theobaldi Regis corpus odoribus differtum Peruini Campaniæ vrbe in Gallia,in maiorum ſepulchra illatum eſt. vxor Eliſabetha conſequenti anno Aprilis 27.die,5.Kalend.Maii,Hieræ in prouincia Phocæenſi defuncta eſt.corpus in Barra monaſterio compoſitum. inferiæ ex Chriſtiano ritu omnibus magnifice factæ. Ad Caſtellam reuertamur.

Procerum in Alfonſum Regem coniuratio. CAP. XX.

ALFONSI Regis animus vno tempore multiplici cura ſuſpenſus erat. ardebat in primis cupiditate Germanici imperii cernendi,ad q; multorum litteris,& côuitio propemodum erat euocatus.regni proceres erant animis alienati. nocebant aſperi mores, & nimia ſeueritas,cui aſſueti non erant.præterea rumor afferebatur, bellum ex Africa inſtare: maioriq; q̃ vnquam apparatu copias comparari: tametſi Petrus Martinius maris Præfectus, (Almirantum vocant) Gaditanos Mauros inopinantes oppreſſerat anno ſuperiori.vrbem, & inſulam præſidiis obtinere difficile erat.itaq; Marrocio Regi relicta,in cuius ditione antea fuerat.ea barbari promerendi occaſio quæſita eſt ſcilicet. Ab Alfonſo Luſitano Rege, Dionyſius filius octo natus annos ad auum Caſtellæ Regem amandatus eſt, vt regno Luſitano immunitatem impetraret. Actum de ea re in Principum conuentu: & cæteris aut tacentibus,aut etiam conniuentibus,cum Regum voluntati repugnare tutum non ſit,Nunnius Gonſaluus Lara coniurationis princeps refragari eſt auſus.negabat regni maieſtatem quouis prætextu,multo minus in pueri gratiam imminui æquum videri. Vicit in concilio Regis ſententia,vt Luſitania immunis eſſet:& Nunnii tamen libertas in Regis animum altius deſcendit,q̃ quiſquam exiſtimaret:& ad alias offenſiones adiũcta effecit, vt Nunnius, Harus,& Philippus Regis frater exitialia conſilia reipublicæ Regiq; agitare non dubitaret: & quoniam viribus non ſatis fidebant,externa præſidia comparanda decernerent.Itaque dum in bello ſacro Theobaldus diſtrictus erat, à Philippo Henricus Vaſconum procurator,coram de iungendo cum iis proceribus fœdere appellatus eſt.Cautior ille,ne belli grauiſſimi molem ad ſe attraheret, fratris abſentiam excuſauit. proceres ea ſpe depulſi Reges alios Luſitanum,Granatenſem,ipſumq; adeo Marrocium Imperatorẽ per litteras, vt vires iunge-

iungerent,bellumq; Caſtellæ inferrent,ſolicitarunt cæco impetu in vindictam præcipites. Erat Alfonſo ſublime ingenium,ſed incautum ſuperbæ aures, lingua petulans, litteris potius,q̄ ciuilibus artibus inſtructus: dumq; cœlum conſiderat, obſeruatq; aſtra, terrā amiſit. Is re prodita indicio Ferdinandi Pereſii, quem coniurati in partes attrahere conati erant, concuſſa mente,ac periculi magnitudinem tandem conſiderans, ad eos motus pacandos ſeſe totum conuertit. Murciaq; vbi tunc agebat ad proceres, qui Palentiæ conuentus agitabant in noui belli curam intenti, Henricum Aranam legat,ſi quomodo poſſent agendi dexteritate ab ea mente deduci. ipſe & Regina vxor Valentiam profecti cū Iacobo Regē de rebus omnib.conſilia communicarunt. Iacobus vt erat à multo vſu callidus, quo tempore ad Ferdinandi nuptias Burgos venerat, prouiſa, quæ imminebat, tempeſtate ex alienatione Principum, Alfonſum grauiſſimis verbis caſtigarat: dederatq; præcepta. Vt à ſubditis amari, q̄ timeri mallet. Reipublicæ ſalutem in ciuium beneuolentia eſſe: exitium in odio. Omnes regni ordines ſibi conciliare,fore ſalutare: ſi minus id poſſet Præſules & plebē in primis complecteretur,quos procerū inſolentiæ opponeret. De nullo occulte ſupplicium ſumeret,formidinis indicio maieſtatis dedecore. Qui enim in alteram partē decernit,inaudita cauſa,ius licet decernat,iniuriam tamen facit. Hæc ferme vitia in Alfonſo culpabantur: quæ ſi opportune euulſa eſſent, magnis calamitatibus reſpublica fuiſſet liberata. eo Regum colloquio nihil præterea rei magnæ geſtum eſt. rurſuſq; Alfonſus ad Regem ſocerum Alicantem proficiſci vertente anno neceſſe habuit, obteſtatum vt Aragonios proceres in officio contineret,ne cum rebellib. vt facere parabant,fœdus iungerēt: & quoniā Granatenſis Guidixenſes,& Malacitanos bello vexare pergebat,vtris opitulari æquius foret conſilium daret. Cenſuit Iacobus veteri fœdere ſtandum, neq; vltro Granatenſes illato bello irritandos videri. Aranæ legatione nihil profectum eſt: & Rex Granatæ procerū impulſu, violato fœdere prior in fines Chriſtianorum irrupit, finitimos agros vrere atq; depopulari pergens. aderat ex Africa equitum manus: quos Iacobus Abeniuzephus præmiſerat. His rebus nunciatis, Alfonſus Ferdinando filio, qui tunc Hiſpali morabatur in noui belli curā intentus, per litteras mandat, vt copiis omnibus in Granatenſem Regem feratur. ipſe Burgos profectus eſt: ſi quo modo rebelliū animi ſanari poſſent. in ea vrbe cōuentus agitati ex vniuerſa ditione: ac nominatim rebelles euocati fide publica: & quo tutior eſſet acceſſus, loco extra vrbē deſignato in regio xenodochio. Regis & procerū colloquiis, quæ nō vno loco ſunt habita, amplius exacerbari voluntates viſæ ſunt: prorſus vt fide abiurata quā regi obſtricti erant, Granatā frequentes abierunt, eius ſeculi anno LXXII. Nunnius, Harus, 1272
Philippus tria coniurationis capita. p̄terea Ferdinandus Caſtrius, Lupus Mendozius, Egidius Roa, Rodericus Saldania, ex minori nobilitate alii, quorum numerus iniri vix poteſt. In ipſo diſceſſu oppida incenſa, agri vaſtati, omniaq; hoſtilis animi exempla edita ſunt. Rex Toletum magnis itinerib. deinde in Oretanos Almagrū contēdit, quia nondū deſperabat proceres ſanari poſſe, Regemq; Granatæ nouo fœdere conciliari, in eā potiſſimum curam incumbens, & ſi minus ſuccederet, bellum omnibus viribus ſupremoq; conatu illaturus.

Noui Aragoniæ motus. CAP. XXI.

QVO hæc tēpore in Caſtella gerebātur, Philippus Galliæ Rex qui Ludouico patri ſucceſſerat, nouis principatib. augebatur Alfonſo patruo, qui Pictauienſis & Toloſanus Comes erat, & Ioanna eius vxore ſine prole per idē tempus defunctis. neq; multo poſt Fuxenſis Comes Rogerius Bernardus ditione ſpoliatus eſt, non alia maiori de cauſa, quam q̄ magiſtratib. regiis parere aliquādo recuſaſſet. Ea res Aragonia arma, quoniā in Iacobi fide Fuxenſis ditionis pars erat, in Gallos concitata quidem: ſed Iacobi tamen prudentia ſedata ſunt. præſertim cū noui, atq; inteſtini tumultus metus inſtaret. Petrus Aragonii iuſtus filius Ferdināndo Sanctio fratri ſuo ex impari matre, infenſus erat. q̄ quo tempore ex Syria rediit, à Carolo Rege Neapolitano eximie cultus, cū eo exitialia reipublicæ cōſilia cōmunicaſſet. Erat Ferdinandus Burrianæ: quo loco Petrus cū manu militari poſtq̄ in ædes facto impetu irrupit, fratrē locis omnib. quærere, ſcrutari latebras, clauſa effringere, ſtrepitu & tumultu omnia miſcere. cum interim Ferdinandus & Alfonſa Vrrea vxor ſeſe occulte periculo ſubduxiſſent. Hæc initia magnorū motuum fuere, & regni proceres fratrū ſimultatē ſuam occaſionem facientes, in duas factiones diſtracti ſunt: tanta obſtinatione, vt virib. auctis Regi ipſi bellum indicerent haud vllo operæpretio, niſi q̄ Cardonæ Vicecomes, aliiq; proceres partibus infecti, ditione ſpoliati ſunt. Ferdinandus Sanctius Regis filius ad Pomariam arcē obſeſſus à fratre, atq; in poteſtatem redactus in præterfluentis Cingæ vortices præcipitatus periit, fama ancipite iurene an iniuria. Duce certe ſublato cæteri quieuere. hic parricidii fructus fuit. verum Ferdinandi mors tertio poſt anno contigit. reliquit filium in minori ætate Philippum nomine, ad quem gens Caſtria generis originem refert. Rogerius

Lauria in agro Valentino Rahello & Abricato prædiis donatus abs Rege est: operæ merces, quod ex vltima Italia Constantiam nurum esset secutus: magno deinceps vir ingenio, summusq; Dux pręsertim mari futurus. Cum Vasconum Rege Henrico, qui fratri sine prole defuncto successerat, & cum quo Aragoniis simultates erant ob interceptum iniuria regnum, in multos annos induciæ pactæ sunt. Iacobus Rex in tanta suorum ad arma consternatione, tantisq; diffidiis prouidebat, ne pars altera Vasconibus iuncta, negotium facesseret, faciliore consensu ad bellum quàm ad pacem concordiamq;. & maior cogitatio pectori insederat vires in Mauros vertendi: vnde sæua tempestas Hispaniæ imminere, nisi opportune occurreretur, prudentibus videbatur.

Alfonsus Rex ad imperium capessendum proficiscitur. CAPVT XXII.

ARDEBAT Alfonsus cupiditate Germaniam adeundi, imperii insulas coronamq; suscepturus: eo maiori studio & festinatione, quod auctore Gregorio decimo Romano Pontifice Germaniæ proceres malorum pertæsi, quæ interregni tempore multa & grauissima atq; diuturna erant perpessi, nouam electionem adornabāt Alfonso prætermisso, Richardo pridem defuncto. Eo nuncio perculsus Rex, vt par erat, priorem tarditatem noua festinatione compensare volens, haudquaquam opportune in vnam adeundæ Germaniæ curam cœpit incumbere. Prudentibus tranquillitatis & reipublicæ cura pręferenda videbatur. leuissimus quisq; & futuri improuidus, spe vana tumens, ad profectionem hortabatur. nec deerant qui ambitione stolida, arma, equos, alia belli subsidia comparanda prædicarent, quasi hostes subiugaturi. ab aliis, id ipsum ꝙ paranti profectionem tot aduersa ante contigissent, in prodigium & omen mali successus vertebatur. Alfonsus natura cunctator. rationes regni impeditæ. & si aliquam honestam speciem nactus esset, destiturus dedecoris metu expeditionem parat, quacunq; conditione Granatenses & proceres ad fœdus at-
1273. trahere satagens. In eam curam intento Rege Alhamarus Granatæ Rex, salutis anno M. CC. LXXIII. inchoante, diem obiit, homo audax, callidus, promptus, & rebus nostris infensus maxime. Nata de successione controuersia. vicit tamen ea pars, vnde Castellæ proceres perfugæ steterunt: regniq; insigne Mahomadi datum est, cognomento Miralmutio Leminio, defuncti maiori filio. Hunc quamuis à rebus nostris vltro abhorrentem, & à plerisq; ad bellum concitatum, cum noui regni opes nutarent, ad concordiam ineundam procliuem Alfonsus conciliari posse sperabat. Nonnulli præterea proceres ad meliora cōsilia animos reuocabant: ac nominatim Fernandus Castrius, & Rodericus Saldania fide publica Abulam, vbi conuentus regni agebantur, ad Regem venere. Ipso tempore quo in Germania festinatis imperii comitiis, Rodulfus Auspurgensis Comes, consentienti procerum suffragio ad imperium vocatus est, exiguo quidem cēsu, angustoq; principatu, cæterum generis nobilitatem ad veteres Francorum Reges referens, & virtutum indole clarissimus. Aderant Franconofurti Alfonsi legati. verum eorum intercessione nihil effectum est, priori beneuolentia, qua Alfonsum complexi erant, publica inuidia mutata. Is soluto Abulensi cōuentu, Requenam abierat: vt socero Rege conuento de bello Maurico consilia conferret. ibi labore itineris, an animi tædio morbo tentatus est haud leui. & quoniam cætera non procedebant, ipsaq; festinatio tarda videbatur, optimum fore visum est, extremam pacis spem tentare Reginæ opera, Sanctiiq; Primatis auctoritate: qui vt in eam curam incumberent, Cordubam continuo amandati sunt. Ad Pontificem Gregorium decimum Aimarus ex Dominicano ordine, qui postmodum Abulensis Episcopus fuit, & Ferdinandus Zamora canonicus Abulensis regii scrinii Pręfectus legati Vrbe veteri, vbi tunc Pontifex erat, dato senatu causas explicuerunt, ob quas Rodulfi electionem vitiosam esse crederent. Non debere Pontificem eorum dictis moueri, qui eius auribus insidiando, alienam gratiā captarent: sed medium se gerendo, vt sacrosanctæ, ꝗ gerebat, personæ ratio postulabat, ab vtrisq; inire gratiam Vrbani & Clementis exemplo: qui ex æquato honore ne alterutris præiudicarent, Richardum & Alfonsum Romanorum Regis appellatione exornarant. Ea legatione nihil profectum est, cum tam diuturnæ moræ tædium cepisset. Fredulus tātum Lugdu-
1274. no, vbi consequenti anno M. CC. LXXIIII. præsente Pontifice conuentus Episcoporum generales sunt habiti, disciplinæ ecclesiasticæ resarciendæ, belli sacri instaurandi, ecclesiæ Græcæ cum Latina conciliandæ cura studioq;, ad Alfonsum legatus, ecclesiasticorum redituum decumas in bellum Mauricum Pōtificis nomine est pollicitus, modo ab inani obtinendi imperii ambitione speq; animum auerteret. Externa imperia appetendo, ecclesiæ pacem pulcherrime stantem, turbare iniquum videri. Interea Henricus Vasconum Rex à multa sagina grauis fœdusq; Pompelone obiit ad vndecimum Kalend. Augusti. ex vxore Ioanna, Roberto Artesiæ Comite Ludouici Regis Sancti fratre genita, filiam Ioannam reliquit vix triennem: sed hæredem tamen sacramento procerum prius, deinde patris testa-

mento

mento deſignatam. vnde noua diſſidiorum materia, regniq; Vaſconum ad Francos tranſlatio. Freduli legatio non ingrata extitit: ſeq; Alfonſus in Pontificis poteſtate futurum reſpondit, illiuſq; arbitrio vniuerſam controuerſiam permiſſurum. Ergo Pontifex nihil vltra moratus, Rodulfi electionem (nam eatenus in Alfonſi gratiam diſtulerat) in publico conuentu ratam habuit octauo Idus Septembris. moxque ad omnes Principes litteræ datæ in eam ſententiam: ipſiq; Rodulfo, vt quamprimum in Italiam ad coronam ſuſcipiendam feſtinaret mandatum. Ad conuetus Lugdunenſes Iacobus Aragoniæ Rex profectus eſt extrema ætate homo, decoris auidus. inde tamen haud vllo magno operæpretio rediit in patriam non obſcure iratus Pontifici, quod ipſius capiti regni coronam imponere recuſaſſet: niſi vectigali perſoluto, quod Petrus ipſius pater, quo tempore Romæ coronam ſuſceperat, pendere quotannis pactus erat Iacobo Regi indignum videbatur, regnum maiorum virtute partum cuiquam externo Principi eſſe vectigale. Interea Rex Granatæ & proceres ad officium Reginæ diligentia reuocati ſunt. & proceribus quidem pacandis omnia quæ flagitabant promiſſa ſunt. Regi autem Granatæ quotannis mandatum trecenta millia aureos in regium fiſcum inferre: magnumq; in præſenti auri pondus mulctæ nomine repræſentare. Guidixenſibus & Malacitanis, quoniam in fide Alfonſi erant, eo agente induciæ annuæ datæ ſunt. Inſignem ea ætate virum Hiſpania vidit Gonſaluum Atienſam Regi intimum: cuius potiſſimum diligentia & ingenii dexteritate id fœdus eſt pactum. Granatæ Rex & proceres Corduba, deducente Ferdinando Principe, qui rebus omnibus interfuit, Hiſpalim profecti ab Alfonſo Rege benigne accepti ſunt: ex comparatione vtriuſq; temporis obſequium cum ſecuritate, quàm contumaciam cum pernicie preferendum eſſe iudicantes. Mox vno tempore Caſtellæ arma Ferdinando ductore iuſſu patris, in Vaſcones mota ſunt. & Iacobus Aragonius Rex Petrum filium maiorẽ, in quem eius regni iura tranſtulerat, ad occupandam procerum gratiam, quoniam in Aragonios proniores erant, dimiſit. neq; Aragoniæ artes, neq; Caſtellæ vires ex ſententia proceſſerunt, cum Regina vidua in Galliam ad Regis patruelis præſidium cum filia, vim verita in tanta temporum colluuione profugiſſet. Ferdinandus tantum armis Viana tentata, inde repulſus propter loci firmitatem & obſeſſorum virtutem, Mendauiam & alia minora oppida in poteſtatem redegit. omnia difficiliora opinione fuerunt: tametſi nullus iuſtus exercitus obuiam Ferdinando proceſſit: quod maiorem afferebat moram. & eius regni rationes ita erant conturbatæ, vt in vnam defendendæ reipublicæ voluntatem proceres infecti partibus conſpirare non poſſent. Plurimi Aragoniis fauebant, ac præſertim Armengaudus Præſul Pompelonenſis, & Petrus Sanctius Montacutus, vir primarius regniq; procurator. Petro Aragonio ad vtriuſq; regni fines Soſium oppidũ progreſſo, cum regnũ ex Sanctii regis adoptione, & ex aliis vetuſtioribus tabulis ſibi deberi contenderet, & quadraginta millia argenti pondo exigeret non ita pridem à Theobaldo Rege pacta: re multum deliberata, conſenſu procerũ, puella regni hæres deſponſa eſt abſens: regniq; poſſeſſio dotis nomine pacta: ſi minus id contingeret, ad centum quadraginta millia argenti pondo in belli ſumptus aduerſus Caſtellæ vires, & conatum in inferendi belli propoſito perſtantis. atque hæc menſe Nouembri Oliti conſtituta ſunt. Quo tempore Alfonſus Rex in Gallicam profectionem toto animo incumbens regni conuentus Toleti agitabat, vt rebus compoſitis ſeſe in viam daret. Ferdinando filio vniuerſi regni procuratio commendata eſt. proceres alii alia curare iuſſi. plurima auctoritas Nunnio Laræ, quem regni limitibus aduerſus Mauros ſi ſe commouerent, præficiendum iudicauit. id blandimentum factioſis promerendis abs Rege datum eſt. Sub anni finem conuentu ſoluto Rex, Regina, filii minores, Emanuel Regis frater iter ingreſſi. omnia ad decorem imperii compoſita: eoq; lentiori agmine Valentiam itum eſt. Inde Dertuſam atque Tarraconem: vbi Iacobus Aragonius Barcinone profectus aduenientes excepit. Barcinone natalem Chriſti diem celebrarunt, inchoante iam anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quinto. Raymũdi Pennafortii ex Dominicano ordine per 1275.
eos dies defuncti, in ea vrbe funus vtriuſq; Regis præſentia cohoneſtatum eſt, inſignis pietate eruditioneq; viri. Ipſo anno Pelagius Correa D. Iacobi Magiſter extinctus eſt, annis grauis, omni laudum genere bello paceque clariſſimus. corpus Talaueræ in D. Iacobi, vti frequens hominum in eo oppido opinio eſt, compoſitum. alii Tudiæ malunt: quam ipſe ædem ad Marianorum montium radices D. Mariæ nomine ſacram à fundamentis extruxerat, victoriæ monimentum: quam ſuperioribus annis de Mauris retulit: eo loco nobiliſſimam. Sole etiam à curſu retento: quo dies longior, & maior eſſet hoſtium fugientiũ ſtrages. ſic vulgo iactatum. Senſibus ancipiti prælio atq; inter metum & fiduciam conturbatis, tempus metiri quî vacet? hora vna multarum inſtar eſt præ cupiditate, feſtinatione, curaq;. multa præterea in periculo credũtur facile, finguntur impune. Alfonſi conatus Rex ſocer

non ſatis probabat,multiſq; verbis eum deterrere eſt conatus:cum cauſa diiudicata Pontificem mutaturum nulla ſpes eſſet. neq; tantis laboribus adepturus videbatur, amplius q̃ vt acceptæ ignominiæ deformis teſtis apud exteras nationes viſeretur.monita ſapiẽter Alfonſi obſtinatio diſcuſſit. Itaq; vxore & filiis Perpiniani relictis ad Belcairum prouinciæ Phocæenſis oppidum Rhodano præterfluente nobile,præcipuaq; amœnitate, vt cõuenerat,PontificemRoman.primo vere adiit,dimiſſo quidem Lugdunenſi Epiſcoporum conuentu,ſed in Gallia tamen morantem eatenus.Ibi die dicta corã Pontifice & Patribus,qui eum erant ſecuti,hac ſententia orationem habuit.Si aliquo meo ſtudio & diligentia imperium obtinuiſſem, egregium mihi erat tot prætermiſſis Principibus in externũ hominem voluntates Germaniæ conſpiraſſe.nunc Dei hominumq; conſenſu datum honorem retinere,quis iure reprehendat?cum turpe potius ſit,diuina dona tueri nõ poſſe:atq; in amore non reſpondere iis à quibus fueris prouocatus. Quo grauiori doloris ſenſu cõficiar neceſſe eſt,cum paucorum fraudibus audiam,Germaniæ proceres(ô homines in fide parũ conſtantes)circumuentos,in noui Principis electionem conſpiraſſe nobis inauditis, nondum diiudicata cauſſa noſtra.In qua, ſi q̧ dubium olim fuit,ſublato æmulo ſublatum eſſe oportuit.Neq; fraudi eſſe debuit,hactenus profectionem noſtram eſſe dilatam:q̧ quidam cunctationem & ſegnitiem interpretantur.cum verius tranquillitatis ſtudium fuerit, dũ quorundam mentes à nobis auerſas ſanare ſatagimus:& ſyncerus religionis amor, dum regni rationib.conſulimus,barbarorum irruptionib. obnoxii. Nunc filio in patria relicto,geminæ iam prolis patre,imperium te auſpice atq; adiutore Gregori Pontifex maxime, capeſſemus,inane quidem & ſine prouetu nomen:ſed publicum Hiſpaniæ decus reſpicere,noſtramq; ignominiam procurare cogimur. q̧ vtinam ſine armis præſtare poſſimus. alioqui quodcunq; periculum retinendi honoris ſtudio ſubire eſt animus. Mihi neq; maius quidquam neq; carius,veſtra Patres auctoritate in terris eſt.à primis annis ita mores conformaui,vt ab optimo quoq; probarer,& famam benefactis extenderem.his actionib. nullo ambitu prioribus Pontificibus placui.ob eaſdem artes ad imperium ſum euocatus. graue ſit, neq; ferenda ignominia,in hoc ætatis flexu,quæ iuuenis peperi,per fraudem eripi: noſtręque gloriæ ſempiternã inuri maculam.Te ô ter beate Pater, voſq; quicunq; adeſtis Patres, noſtris conatibus fauere æquum eſt,in cauſa,qua maior iuſtiorve vlla ne excogitari quidẽ poteſt:orbiq; teſtatum facere,quid priuati affectus,quid integritas & religio valeãt. Si minus prouidere ſaltem atq; pręſtare cum tempus eſt, ne reſpublica nouis enatis diſſidiis inſanabilem plagam accipiat.Ad hęc Pontifex paucis cauſas exponit, cur iure Chriſtiano licuiſſet nouum Auguſtum creare. Richardi obitu nullum nouum ius Alfonſo acceſſiſſe: ipſumq; in Pontificis poteſtate futurũ promiſiſſe.Publice id ſalutare fuiſſe, priuatim haud ignominioſum:cum non magis Hiſpanos Germanis imperare æquum eſſet, q̃ Hiſpaniæ à Germanis iura dari.Germanię itinera auia atq; impedita eſſe,vrbes munitas,gentem ferocem.priora ſtudia reſediſſe.aduerſus Germanorum conſenſum, vllas vires haud poſſe cõparari.Multum infamię victo fore,victori exiguos fructus.Pręſtare ſua tueri,q̃ aliena petere.Eam eſſe benefactis gloriam partam,nullo vt poſſet eius nomen tempore,nulla ignominia obſcurari.Daret Deo, daret religioni,ſi quid prępoſtere actum videbatur. His verbis adiicit complexum & oſculum,comis natura,& à multo vſu edoctus talibus blanditiis cõmotas hominum voluntates ſedare.Eo conatu ceſſatum. Secundum repulſam tamen,aliæ ſpes tentatę ſunt.Sueuię principatum Conradino interfecto, ſibi deberi Alfonſus poſtulabat,genus maternum ad Sueuię Principes referenti.iniuria à Rodulfo occupatum eſſe. ad ereptum imperium nouam eam iniuriam acceſſiſſe. Vaſconum regnum repetitis antiquis iuribus ad ſe reuocabat.inique facere Gallos,qui in eius procuratione inuaſiſſent. Deniq; Henricum fratrem,auctore Pontifice petebat, à Carolo Siciliæ Rege dimitti.nam is Pontificis voluntatem excuſabat,ne captiuo libertatem daret.His æquiſſimis,vt ipſi videbatur poſtulatis,cum Pontifex & Cardinales ſurdas aures præberent, Alfonſus iratus ex Gallia diſceſſit,præcipiti iam æſtate,atq; in autumnum conuerſa.Regreſſus in Hiſpaniam,imperii nomine & inſignibus non antea abſtinuit, quam dirarum denunciatione Archiepiſcopus Hiſpalenſis Pontificis iuſſu,vt deſiſteret perfecit. Decumę tãtum eccleſiarum in ſumptus belli Maurici conceſſę ſunt.tertias vulgo dicimus:nimirum decumarum tertia,quam in templorum fabricationes & ſarta tecta conſumere moris erat, datũ vt regium in fiſcum inferretur,lege non in omne tunc tempus lata(ſic arbitror)ſed annorum numero definito. Hoc initium Caſtellæ Regibus ſacros templorum reditus decerpendi.Hic fructus Alfonſo longinquæ peregrinationis,tantorumq; laborum fuit,erepti per iniuriam imperii compenſatio,innoxii quidem,inemptiq;, haud felicis tamen.

LIBRI TERTIIDECIMI FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XIIII.

Rex Marrocii tranſmittit in Hiſpaniam. CAPVT I.

INTEREA Rex Marrocii Iacobus Abeniuzephus rerum potitus in Africa, cognitiſq; Hiſpaniæ rebus, Alfonſi Regis diſceſſu Bæticam præſidio nudatam: gentis iniurias toties noſtrorum armis violatæ ire vltū cupiēs, ancipiti animo, propter periculi magnitudinem in diuerſa trahebatur. cunctatorem natura, nouoq; imperio firmādo, quoniam nouitate nutabat, & ex eo multis in Africa bellis implicitū, nouus ex Hiſpania nuncius ad expeditionem maturandam impulit. Mahomad Granatæ Rex, pro gentis ingenio vtilitati potius quàm religioni fideiq; ſeruiens, quamprimum ab Alfonſi Regis complexu fœdere firmato Hiſpali diſceſſit in patriam, bellum inſtaurare Bæticamq; occupare vniuerſam cogitauit, maius fortuna & viribus facinus. Dolebat eo reliquias gentis eſſe redactas, vt vix haberent vbi pedem in Hiſpania ponerent, idque precario, & annuo vectigali impoſito. Malacitanos & Guidixenſes Alfonſi Regis præſidio tutos, moliri hoſtilia non deſiſtere: neque dubitaturos nouo bello laceſſere cum primum induciarum tempus exiiſſet. In eam cogitationem intento haud ſatis virium erat aduerſus Alfonſi Regis, quamuis abſentis potentiam opeſque. Marrocius Rex ad armorū ſocietatem inuitatus, vir ea tempeſtate magnus, inſigniſque militari gloria. Veniſſe tēpus vlciſcendi iniurias. Non ignauia magna imperia contineri. virorum armorumque faciendum certamen. Regnorum iura in viribus & potentia eſſe. Sua retinere priuatam laudem: de alienis certare id demum magnorum Regum munus eſſe. Laceſſendos in Africa niſi laceſſierint: reliquiaſque Mahumetanæ gentis texerint in Hiſpania. Quanti æſtimandum, dum eam prouinciam ſubigerent in alio quodammodo orbe trophæa ſtatuere, victoriæ gloriæque: vno impetu atque victoria vna Europam & Africam committere. His commotus Marrocius Rex bellum in Hiſpaniam ſtatuit. ingentes delectus tota ditione habiti. nauium, militum, armorum apparatu ſtrepere omnia. Nihil æque fatigabat quam pecuniæ conquiſitio: & ne re prodita noſtros ad defendendum bellum vindicandaſque iniurias paratos inueniret. Vtraque de cauſſa Iacobum Regem Aragonium per legatos ſolicitauit, vt pecuniam mutuam mitteret. regulum Maurum ab auctoritate rebellātem ſcilicet, Septam vrbem occupaſſe. propter locorum opportunitatem, quoniam freto Herculeo adiacet, vtrique nationi fore id niſi occurreretur exitiale. male coercitam famam, vt in rebus magnis ſupprimentes augebant. Itaque neque Aragonius pecuniam miſit, neque Caſtellæ proceres de ſua comparatione aliquid propterea omiſerunt: tametſi ſegniter cūcta adminiſtrabantur Alfonſo Rege abſente, Ferdinando filio Burgis, quo luſtrato regno peruenerat, ſeſe tenente. Miſſi igitur in primis ex Africa qui Algeziram & Tarteſſum nomine Marrocii Regis Granatenſi, vt conuenerat, dedente obtinerent, belli quod parabatur ſedes arceſque. deinde in Hiſpaniam numeroſæ Afrorum copiæ tranſmiſſæ. decem & ſeptem millia equites, peditum numerus memoriæ non eſt proditus, ingentem fuiſſe res ipſa indicat, & magnitudo conatus. Prima cura fuit gentis inter ſe conciliandæ veteri diſſidio ſublato. Marrocii Regis auctoritate Malacitani & Guidixenſes cum Granatæ Rege conciliati ſunt. Concilio de ſumma belli Malacæ habito, diductis copiis, ne ſua ſe multitudine impedirent, & vt maius operæ pretium eſſet, placuit in noſtros fines incurrere. Marrocius Hiſpalenſem agrum inuadit: Granatenſis Giennenſes fines impugnandos euaſtandoſque ſumit. Nunnius Lara monito Ferdinando Principe vt quamprimum & quam maxima poſſet auxilia mitteret, quoniam res moram non recipiebat, raptim delectu habito Aſtigim petit: quo Marrocio tranſeundum erat munitiorem vrbem, quam vt primo impetu capi poſſet. Ex vicinis vrbibus nobilium ad eum concurſus factus eſt, periculi fama, & Nunnii litteris excitantibus: prorſus vt eorum multitudine confiſus, & ne timoris ſuſpicione animos barbaris adderet, vrbe egreſſus, cuius ſe munitione tueri potuiſſet, hoſti obuiam progredi non dubitaret. Commiſſum prælium, in quo Maurorum acies inclinata initio, ſua tandem multitudine vicit. noſtri cæſi fuſique ſunt. Nunnius ipſe Dux in acie cecidit. equites ducenti quinquaginta, pedites ad quatuor millia trucidati. vrbis propinquitas cæteris perfugium fuit, incitamentum nonnullis, ne ſupremo conatu virtutis ſpecimen ederent. Nunnii caput acris ante viri manuque ſtrenui ad Regem Granatæ miſſum: ingra-

tum barbaro ſpectaculũ propter memoriam prioris amicitiæ, & quoniã eo autore regnum ſe obtinuiſſe recordabatur. Miſſum itaq; Cordubam, vt cum trunco compoſitũ ſepulturæ
1275 mandaretur, ſalutis anño 1275. menſe Maio inſignis ea clades accepta vniuerſam prouinciam mœrore compleuit, non ignominiæ tantum præſentis cõtemplatione, ſed etiam maioris periculi metu. Tametſi Aſtigi vrbe victor & exultans barbarus potiri nõ potuit. id doloris leuamen erat, & melioris ſpei initium. Sanctius Toletanus Præſul eius cladis nuncio percitus Toleto, Madrito, Caraca, Elboraq; equitatu omni contracto, magnis itineribus in Bæticam abiit. Granatenſes Mauri, Giennenſes agros populari, pecora abigere, hominum cædem facere, villas vicosq; incendere, nullique omnino rei parcere in quam ferrũ flammave ſequire poſſet. Hos Sanctius iuuenta feruens, & paternos ſpiritus referens aggredi ſtatuit, prædaque omni ſpoliare, maiori audacia, quam conſilio. Cum enim Lupum Harum eum non contemnẽda manu aduenientem propediemq; affuturum ſaniores expectandũ iudicarent, neq; ſine eo totius certaminis ſubeundum diſcrimen: vicit tamen eorum ſententia, qui victoriæ gloriam Lupi, ſi expectaretur, omniũ opinione futurã eſſe diſputabant. Dignitatis ſpecie exitiũ comparatũ. Cõmiſſa pugna, noſtros minori numero, neq; bello ſatis ſtrenuos Mauri conuerſo agmine facile ſuperarunt, veterani milites, magnoque vſu rerum militarium. fœda fuga fuit, minor tamẽ quam pro victoria cædes. Sanctium ipſum captum (cum barbari diſceptarent vtrius Regis futura ea præda eſſet, & res ad arma ſpectaret) Atarius Malacæ regulus adacto in eius humerum enſe tranſuerberauit. Abſit, inquiens, vt de vnius canis capite, tot viri principes cum diſcrimine ſalutis ferro dimicẽt. Occiſi caput & ſiniſtra manus pontificio annulo inſignis obtruncata: eo maiori acceptæ cladis dolore, quod barbari ſi patientia, eſſet adhibita, deleri ea parte potuerũt. Lupus enim cum ſua peculiari manu in certamen ingreſſus, quamuis victoria exultantes Mauros, eximia virtute compreſſit. vincere omnino nõ potuit noctis ſuperuentu. Sanctii Præſulis corpus, manusque, & caput multo auro redempta, Toleti in ſacello regio, tumulo ſunt compoſita: vbi Alfonſus Imperator, atque eius filius Sanctius, cognomento Deſideratus, ſepulti erant. Succeſsit Ferdinandus Couarruuius Abbas. & hoc ſexto poſt anno amoto, Romani Pontificis iuſſu, cui electionem probare nunquam potuit, Gonſaluus eo nomine ſecũdus, Conchenſis prius, deinde Burgenſis Epiſcopus, ad eccleſiæ Toletanæ curam deinceps acceſsit. hunc nonnulli Cardinalem fuiſſe affirmant. Affirmat Onuphrius. Romæ in D. Mariæ Maioris marmoreum ſepulcrum extat, vt fama fert eius, hac inſcriptione: HIC DEPOSITVS FVIT QVONDAM DOMINVS GONSALVVS EPISCOPVS ALBANENSIS. OBIIT ANNO DOMINI M. CC. LXXXXVIII I. Gemina clade fœdum annum Ferdinandi Principis obitus inſigniorem reddidit, ad Villam Regiam ex morbo menſe Auguſto defuncti: cum ad bellũ Mauricum accurriſſet, & militares copias in eo municipio expectaret. defuncti corpus ad Olgas ſepultum eſt. Eius obitus luctum ingentem in præſenti attulit, grauia in futurum certamina: cum Sanctius frater ætate proximus regni ſucceſſionem ad ſe deuolutam contenderet, Alfonſum Regem ſuperſtitem proximo cognationis gradu attingentem. Tametſi Ferdinandus ex vxore Blanca geminam prolem reliquit Alfonſum & Ferdinandum, Ioannis Laræ (Nunnii is filius fuit natu maximus) fidei ſub ipſam mortem enixe commendatos. Sanctius vt erat viuido ingenio & in quancunque ſe partem dediſſet induſtrius in eo reipublicæ diſcrimine bello Maurico ſe Ducem præbuit (eiusque virtute & diligentia hoſtium audacia repreſſa eſt, præſidiis pluribus locis diſpoſitis vniuerſo certamine detrectato: vt impetus cum quo barbari venerant, mora conſeneſceret. quod ſalutare conſilium fuit. Moti & Valentini Mauri nunquam fidi, tunc ſine metu ob Regis Iacobi ætatem, plenique fiducia ob res in Bætica patratas. Initia quidem belli quieti ſpeculabantur: vbi viciſſe ſuos nunciatum eſt, ad arma communicanda excitati ſunt: paſſimque Maurorum in agro Valentino coniurationes factæ. tametſi Petrus Aragonius Princeps patris iuſſu in Murciæ fines inuectus, cum manu militari Almeriæ agros incendiis & direptionibus deformarat. Res Vaſconum nihilo quietiores per idem tempus fuere. Philippus Galliæ Rex cum Ioannam puellam filio deſtinaſſet Philippo, cui Regi Pulchro cognomen fuit, Stephanum Belmarcham natione Gallũ Vaſconibus præfecit, Petro Mõtacuto exauctorato. In homine externo ſatis auctoritatis non erat ad eos tumultus ſedãdos, qui factionũ ſtudio excitati erãt: præſertim cum Petrus Mõtacutus dolore cõtumeliæ, & Garſias Almorauides qui ſemper Regum Caſtellæ ſtudioſus fuerat, ſe factioſis duces præbuiſſent. Intra ipſam vrbem Pompelonem tumultus concitati, & pars cum parte confligit: tanta contentione atque crudelitate, vt prædia inuicẽ vrerẽt, filiosq; infantes alliderẽt: maiori eius partis damno, quæ Gallos ſequebatur. Ipſum Petrũ Mõtacutum quietis ſtudio, an aliorum impulſu ad Gallos propenſum, & de tranſitione cogitantem, factio

aduerſa

aduerſa re cognita interemit. indignum, ea calamitate ob eas virtutes: quibus nemo ea tempeſtate inſtuctior ciuis eſt habitus, nobilis idem, ac diues, forma, prudentia, viribusque corporis præſtans.

Iacobi Aragonii Regis obitus. CAPVT II.

SVBSEQVENS annus à Chriſti ortu milleſimus ducenteſimus ſeptuageſimus ſextus, 1276.
trium Romanorũ Pontificum obitu extitit inſignis, Gregorii, Innocentii, Hadriani. Innocentii pontificatus breuiſſimus fuit, ac menſium quinque & duorum dierum. Hadriani dierum triginta ſeptem. In Hadriani locum Ioannes ſucceſſit eo nomine XXI. ciuis Oliſiponenſis, magno vir ingenio, ſtudiis litterarum doctrinæque præditus, dialecticæ præſertim ac medicinæ, vt libri editi indicio ſunt, Petri Hiſpani titulo, quod illi nomen in priuata fortuna fuit. Extat de re medica liber eius, qui theſaurus pauperum nuncupatur. vita haud multo, quam prioribus diuturnior cõtigit. octo enim menſibus, & diebus octo cum pontificatum tenuiſſet, tecti conclauis ruina Viterbii oppreſſus eſt, Nicolao. III. ex Vrſinorum gente ſucceſſore. Quo tempore inteſtini belli ſemina in Caſtella iaciebantur. Sanctius Princeps procerum & populi ſtudia promereri non deſiſtebat blanditiis, comitate, liberalitate: quas virtutes cum in patre Rege populus deſideraret, eum infenſum habere cœperat. Aucta inuidia ex profectione Gallica intempeſtiue ſuſcepta, nulloque operæpretio. ac fere cui fortuna aduerſa eſt, eum hominum ſtudia deſtituunt. vulgus nouarum rerum cupidum, ſimul & pauidum: proceribus quibuſdam parata ſeditio, apud integros diſſimulatio erat. Lupus Harus, in quo tantum auctoritatis erat, Cordubæ Sanctio conciliatus eſt. Cũ Mauris quorum iam impetus reſederat, duorũ annorũ induciæ pactæ. Rex Marrocius fœdere cõſtituto Algezira, vbi ſe tenebat, in Africam cum copiis transmiſit: Sanctius Toletum feſtinauit. Patris ſalutandi, atque cum eo conſilia de republica conferendi ſpecies erat, paulo ante ex Gallia per Valentiam, Conchamque in patriam reducis: ſed maior cogitatio inerat, conſenſu patris & procerum, ſucceſſionis firmandæ. Actum de ea re miniſtro ſermonum Lupo Haro. quod initio Alfonſus pater ægre tulit, ſe ſuperſtite de regni ſucceſſione intempeſtiue agi: nepotes prætermitti iure publico iniquum eſſe videbatur, priuatis certe affectibus, quibus eos complectebatur, contrarium. Emanuelis tamen fratris conſilio, qui iam totus Sanctii erat, eius controuerſiæ diiudicandæ cauſſa, regni conuentus Segobiam vrbem indicti ſunt. In iis conuentibus re vltro, citroque iactata ſecundum Sanctii iura & poſtulata pronũciatum eſt, opinione ancipite iure ne, an iniuria. Vicit ſane publicæ vtilitatis reſpectus, & trãquillitatis ſtudiũ. neque enim Sãctius ſi repulſam tuliſſet, quieturus videbatur: & erat ætas idonea, ingeniumq́; & indoles rebus cõmunibus gubernãdis. Atq; hæc in Caſtella. In Aragonia autẽ Iacobus Rex Maurorũ motibus aut conſilio ſedandis, aut vi cõprimendis operã dabat: Valentinoq; tractu vrbes & oppida pererrabat, in vnam eam curã intentus. multis locis varia fortuna dimicatum: atq; ad Luxenũ, quo tempore Rex Setabi erat, inſignis clades accepta eſt, fœdaque noſtrorũ cædes facta: prorſus vt eum diẽ Martis ſcilicet, male ominatũ, infauſtumq; vulgus vocare cœperit. cecidit in conflictu Garſias Ruizius Aſagra, Petro natus Albarracini regulo nobili ea tẽpeſtate Principe. captus tẽpli Promagiſter, hoſtium contemtus ſemper in bello exitialis, malo fuit. Rex ex ea calamitate mœrore concepto, fractoque multis laboribus corpore, nouoque morbo tentatus, belli cura Petro filio relicta, Algeziram abiit, Valentini agri oppidum. vbi ingraueſcente morbo ac ſalute deſperata, filio ſalutaribus præceptis coram caſtigato, regnum de manu tradidit. Ipſe Ciſtercienſem veſtem induit certus ad Populetum cœnobium, quo ſe loco humari volebat, reliquam vitam exigere. Obiit tamen Valentiæ Iulii die vigeſimo ſeptimo fama ob magnitudinem rerum geſtarum immortali, vir vere magnus, præcipua religione: cuius ſtudio ad duo millia templa extructa fuiſſe memorantur. dedicata arbitror ex ritu Chriſtiano Maurica ſuperſtitione expiata. Militiæ laude cum quouis veterum Ducum comparandus trigeſies cum Mauris ſigna contulit, ſecundo ſemper præliorum euentu: vnde Præliatoris nomen tulit. tres & ſexaginta annos regnum tenuit, vna tantum libidinis licentia ad poſteritatem deformatus. Ex vxore Violante Petrum & Iacobum ſuſcepit, Iſabellam Galliæ Reginam, Violantem Caſtellæ, pręterea Conſtantiam Emanuelis vxorem. Maria, & Eleonora in minori ætate deceſſerunt. ex Theraſia Egidia Vidaura, Iacobum Exericæ, & Petrum Aierbis regulos genuit. hos iuſtos filios eſſe pronunciauit: atque regni hæredes ſubſtituit, Violantis filiis ſine hærede, ſi contingeret, defunctis. Fœmina alia ex Antilonia familia, Ferdinandum Sanctium, quem à fratre occiſum fuiſſe monſtratum eſt, peperit. Berengaria Petrum Ferdinandum, cui Ixar oppidum donatum eſt. Ex his nobiliſſimæ familiæ in Aragonia propagatæ. Violantis, Con-

ſtantiæ,& Iſabellæ filiarum prolem maſculam quatuor filiis,ad regni ſucceſſionem ſubſtituit,ea lege,ne fœminis ad regni vnquam hæreditatem eſſet aditus. Maurorum gentem nunquam ſatis fidam,regni finibus vti pelleret, filio mandauit. quod vtinam præceptum, tum ea ætate,tum conſequenti tempore à noſtris Principibus tempeſtiue eſſet executioni mandatum.gentis efferæ obſtinatio nulla arte vincitur, perfidia nullis meritis mitigatur: neque argumentis cedit,neque auctoritati.Petrus à morte patris Regis nomine tantiſper abſtinuit,ac regni ſe tantum hæredem in publicis tabulis ſcribebat, dum infulas & coronam acciperet:quod Valentinis motibus compoſitis Cæſarauguſtæ Nouembris die ſextodecimo factum eſt. Is honor vrbi nobiliſſimæ, atque elegantiſſimæ eſt habitus. Reginæ vxoris capiti corona etiam eſt impoſita: proceresque ſacramento adacti in Alfonſi pueri verba iurarunt, defuncto Rege patre non alium hæredem regni futurum. Iacobo noui Regis fratri, vti pater teſtamento ſanxerat, & vti ſuperius eſt indicatum deſtinaſſe,Baleares dati Regis nomine ſunt, adiunctis Ruſcinonenſibus & Mompellerii principatu.ex quo Iacobus,Sanctius, Ferdinandus & Philippus filii ſunt nati. Ex hac ditionis Aragoniæ partitione ſuſpiciones inter fratres natæ ſunt:quę in apertum bellũ proruperũt. Dolebat Iacobus Valẽtinos eſſe detractos,quos à patre ante dono acceperat. fratris beneficiarium eſſe factum intolerandum videbatur.ira & ambitione in præceps ferebatur.

Vaſconum motus compoſiti. CAPVT III.

VASCONES nihilo quietiores erant, inteſtinis motibus ob ſtudia partium identidem inter ſe tumultuãtes.Philippus Galliæ rex noui regni patrocinio ſuſcepto,ad eos mot⁹ accurrere ſtatuit,numeroſis copiis ſeptus, iniquo anni tempore, & Pyrenæi iugis qua trãſeundum erat,copioſa niue rigentibus. accedebat annonæ difficultas ob locorum ſterilitatem. quibus difficultatibus permotus, ipſe quidem retro iter conuertit: cum copiarum parte maxima & validiſſima, Carolus Atrebatenſis, in quo auctoritas inerat, quod Ioannæ Reginæ eſſet auunculus,in Vaſconiam amandatus breui operæpretiũ fecit.Aduerſa factio ad Reniegam oppidum occurſu Francorum male mulctata,intra eam Pompelonis regionem,cui Nauarrerię nomen eſt, ſeſe ad præſidiũ receperunt. Inde prementibus Gallis Garſias Almorauides factionis dux,eiusque neceſſarii ſilentio noctis egreſſi per neglectas cuſtodias,peruia, inuiaque, qua quemque aut conſilium aut terror tulit, ex vniuerſa ditione perfugerũt. Nonnulli Sardiniam ex fuga petierunt: vbi domicilio conſtituto,poſteri eorum ad noſtram ætatem manent. Vrbs regia vi capta, incenſaque ab hoſtibus eſt. qui cladi ſuperfuerunt aliorum exemplo caſtigati conquieuere. multi perduellionis lege poſtulati,cum die dicta non comparerent,de maieſtate damnati ex patria diſceſſerunt.Atrebas compoſitis Vaſconum motibus, & reipublicæ pace fundata Alfonſi Regis accitu in Caſtellam venit.benigne habitus,atque magnifice cultus eſt,nimirum propinquus ſanguine,atq; ex eo magna inter vtrunq; ſermonũ familiaritate: prorſus vt Rex Alfõſus haud deeſſe ſibi in Frãcorum regia quorũdam ſtudia diceret,qui arcana Regis & procerũ renũciarent.Ea ſiue vero dicta,ſeu ſimulate ad tentãdum Atrebatis animum,alte in eius pectus deſcenderunt:Brocchiusque,qui Regi Gallo à cubiculo erat,ſuſpectus haberi cœpit. Auxere ſuſpicionẽ litteræ ab eo, ad Caſtellæ Regem inſolentibus litterarũ notis interceptæ, tabellario in itinere defuncto.Itaq; de illo,dicta cauſa,ſupplicium eſt ſumptũ. verũ hęc aliquanto poſt. Violantes Caſtellæ Regina cum nepotum ætatem, in quos potiſſimum erat propenſa,ludibrio eſſe videret Sanctio prælato,neque ſatis ab eius iniuria tutam, vſque adeo omnia iura peruertit exitiabilis imperandi cupido,fugam meditata,Regem Aragoniũ fratrẽ ſuum per ſpeciẽ colloquii Hortã cœnobiũ vt veniret, præfecit.Reginã nepotes honoris ſpecie comitabantur. cum illis in Aragoniam abiit Alfonſo nequicquam, cum res eſſet indicata,prohibere conato dolenteque:adeo vt nulla ſui propria, regniq; clade moueri magis potuiſſet.Regis iracundia in eos vertit, quos diſceſſus auctores Reginæ fuiſſe credidit.Fridericus eius fratrer,Simon Ruizius Camerorũ regulus multarũ vir imaginum priſcæque nobilitatis Burgis,quo ſe Rex & Sãctius Segobia cõtulerant, cõprehenſi ſunt. (nimirũ concuſſa regia diſſidio pro pueris ſtudia multorũ erant)Ruizius Treuigni igne cõbuſtus Sanctii iuſſu.Fridericus Burgis gulam fregit,magna inuidia noui principatus,cuius id primum ſpecimen erat:ac illud maxime, ꝙ indicta cauſa damnati eſſent, vt quiſq; interemptos aut ſanguine aut amicitia contingebant,plærique vituperabant. Cæterum inuidia in occulto erat.palam diſſimulatio. miſſæ inter Reges legationes. Caſtellæ Rex vxorem ad ſe mitti petebat, Sanctii electionem probari. Excuſabat Aragonius,nondum diiudicata

iudicata cauſſa: omnibusque nedum ſorori in ſuo regno perfugium eſſe paratum diſputabat, moturus in Caſtellam arma (ſic quidam exiſtimabant) ni Valentini Maurorum motus detinuiſſent: qui Marrocii Regis aduentus fiducia ab imperio rebellantes Monteſiam occuparunt. Ii motus faciliorem opinione exitum habuerunt, cum Mauri ſpe Aphricani auxilii deſtituti, Monteſiam aliasque plures arces Regi dedidiſſent, menſe Auguſto, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Quo tempore Alphonſus Rex Bur- 1277
gis Hiſpalim venerat, vnde numeroſa claſſis, validæque copiæ ad Algeziram obſidendam mari terraque miſſæ ſunt. noſtrorum animos eius belli cura in primis ſolicitabat: ne Afri propter locorum vicinitatem, ſedem adepti in Hiſpania noſtris littoribus nimium aſſueſcerent. Cæterum conuerſis ad ciuilia diſſidia animis externa haud in magna cura erant. proximo ineunte vere Petrus Regis Alfonſi filius cum validis copiis ad eius vrbis oppugnationem miſſus, nullo operæpretio facto, cum ignominia, damnoque diſceſſit. claſſis etiam noſtra nautis & milite vacua, aduentu Marrocii Regis diſſipata, oppreſſaque eſt. milites alio, atque alio dilapſi. Ea tempeſtate nouam à Rege Marrocio Algeziram ædificatam eſſe, qui affirment auctores ſuppetunt, modico certè à priori interuallo. Iacobi Regis corpus Valentia, vbi ad aram templi maximi compoſitum erat, Populetum translatum eſt adulto vere. inferiæ defuncto, concurſu procerum iuſſu noui Regis Tarraconem facto ſplendide datæ.

Varia Regum colloquia CAPVT IIII.

VIOLANTIS Reginæ diſceſſu, Caſtellæ, atque Galliæ Reges pro pueris ſoliciti eſſe cœperunt, pari cura ſtudio non eodem. Alfonſus quidem Rex in Galliam, vbi innocenti & teneræ ætati paratum præſidium erat, ne aufugerent prouidebat, Sanctio præſertim filio impulſore: qui munificentia animi, ingenii ſolertia, morumque comitate, procerum & populi voluntates promereri pergebat: ſeque ad omnes caſus virtute, diligentia, calliditate comparare. Gallo autem Regi cura erat ne in patrui poteſtatem redacti ſalutis, libertatis certe periculum adirent non ignaro, naturam mortalium ambitioſam, & præ imperii cupiditate in crudelitatem pronam eſſe. miſſæ vtrinque ea de cauſſa ad Aragonium Regem non ſemel honeſtiſſimæ legationes. Quod illi glorioſum erat, totius controuerſiæ, quaſi arbitrum à potentiſſimis Regibus, ad faciendum fœdus inuitari. vtrunque ſuſpenſum teneri pueris retentis, Aragonii rationibus commodiſſimum. re igitur agitata vt Violantes Regina ad virum rediret, pueri in Aragonia manerent viſum eſt, ſublata diſcedendi quo vellent libertate. Setabi in arce cuſtodiæ mandati. Graue id decretum Blancæ matri fuit: vbi præſidium eſſe debuit, ibi dolos tendi, nouaque fraude adimi libertatem. Ipſa in Aragoniam profecta cum nihil impetraret, Regis auribus ad eius preces obturatis, quid fama loqueretur nulla cura præ vtilitate priuata, in Galliam irata abiit ad Regem fratrem, in Caſtellam & Aragoniam Gallica arma motura, niſi eſſet obtemperatum. Vaſconum Regni poſſeſſio, quoniam vtroſque fines contingit, bellum parantibus Gallis commoda erat. Aragonius Rex, & Sanctius Princeps periculum veriti, & vt ſe mutuis auxiliis iuuarent, de rerum ſumma collocuturi loco deſignato, Requenam inter & Bugnolium conuenere ad quartumdecimum Septembris diem ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo nono. 1279
Mutuo colloquio deterſæ ſimultates, amicitiaque & fœdus firmata. Inde digreſſi Petrus quidem Aragonius in Catalauniam abiit, procerum motibus tumultuantem. tametſi paulo ante Armengaudo Aluari filio Vrgeliæ principatus tanquam beneficiario datus, erat, in Fuxenſis auunculi gratiam, cuius iis motibus concitandis præcipuæ partes erant, maiusque quam cæteris ſtudium. captus is ad Balaguerim vrbem abs Rege, diu Ilerdæ in cuſtodia fuit. Sanctius autem ad patrem abiit Pace Auguſta ſe tenentem, quo Hiſpali profectus venerat: vt Dionyſium nepotem Luſitanum Regem officii cauſſa complecteretur, & Alfonſo fratri conciliaret: quem paterna hæreditate pellere correptis armis conabatur, alias ex aliis ſimultatis cauſſas nectens: haud leui inuidia populorum, cum ab initio regnum inchoaret, ſub initia huius anni defuncto patre Alfonſo Rege Oliſipone atque ad Dominici, quod ipſe cœnobium in ea vrbe conſtruxerat, ſepulto. Sanctius ſalutato patre ad delectus militares habendos tota ditione continuo dimiſſus eſt. bellumque comparandum aduerſus Regem Granatæ, arce Granatenſi præcipuæ nobilitatis & amplitudinis ædificanda per idem tempus diſtentum, cui Alhambræ nomen eſt, pulcherrimæ atque ampliſſimæ. & erat Maurus earum elegantiarum non minus quam rei militaris peritus. Belli inferendi cauſſæ inter finitimos Reges de-

esse non possunt. Eum Algeziræ bello, Marrocii Regis conatus iuuisse arbitror: atque ex ea re offensis nostrorum animis inito paulo ante cum Africanis fœdere Granatenses comprehensi non sunt. Dionysius Lusitaniæ Rex, an auo diffisus, vt sunt incertæ & incõstantes mortalium voluntates, an quia fratri æquiorem fore putabat: & fere in omni certamine qui potentior est, quamuis optimo iure nitatur, iniuriam tamẽ videtur facere, Helbes quãuis progressus duodecimo à Pace Augusta lapide retro conuertit iter repente mutata voluntate. Ea leuitate quantopere Alfonsi Regis animus fuerit offensus dicere non attinet. Verum cum colloquii spes sublata esset, Hispalim iratus discessit. Quo tempore Cunradus Lansa pro Rege Aragonio maris Præfectus magnaque apud omnes auctoritate, quoniam Constantiæ Reginæ propinquus erat, classe comparata instructaq; decem longarum nauium, Africæ littora ad Tunetum præsertim, & Tremesenium tentauit: quod eæ vrbes vectigal ante impositum aliquot annis pendere recusassent. auctor quidam Mirabusarem à fratre pulsum eius ope regno Tunetano redditum fuisse affirmat. Conuenit multam inde prædam abactam: decemque Marrocii Regis triremes ad fretum Gaditanum obuiam factas, nauali prælio captas, submersasque. Ab Aragonio Rege Iacobus eius filius ex concubina ortus Segorbii principatu mense Nouembri, Valentiæ vbi se Rex multum tenebat, donatus est. In Castella studia prouincialium in Sanctium indies magis accendebantur, maiusque quam quod gerebat agitare animo facinus plerisque videbatur, & fratris filiis deiectis spe regni, parentis ætatem in senium præcipitem ludibrio habiturus, per socordiã nihil minus cogitantis, notaque pariter & occulta filii consilia ignorantis. Is proximi anni
1280. millesimi ducentesimi octogesimi æstate inchoante, exercitu comparato in Giennenses abiit: nouisque quas pater Hispali misit copiis auctus in Granatæ fines ingressus peruastatis passim agris, in ipsius vrbis conspectum se dare non dubitauit. villæ incensæ. hominum & pecorum prædæ abactæ. Cordubam deinde reditum. inde patrem Hispalim comitatus est, ex rebus prospere gestis aucta tum gratia, tum auctoritate: quæ illi quam belli Maurici propior cura erat, propter factionum studia. Philippus Galliæ Rex de pueris solicitus, eos in libertatem asserere, & rescisso priori decreto auo Regi substitui postulabat. missi ea de re ad vtrunque Regem legati, vt non hostiliter statim, quia non desperabat voluntate ipsos æquissimis postulatis benignas aures præbituros, ita si frustrarentur spem nihil eorum, quæ ab hoste expectari possent Gallos prætermissuros. Regi stare sententiam, innocentem ætatem omnibus opibus tegere. verum cum neque precibus nostrorum animi mouerentur, placuit tandem à tribus Regibus fide accepta, dataque in colloquium descendi, atque de omnibus controuersiis coram agere. Eo consilio Rex Gallus Saluaterram accessit, Baionam Castellæ Rex in Tarbellis sitam in finibus Aquitaniæ. Vt coram de conditionibus disceptarent, Sanctii astu impeditum est, ne à patre in nepotes haud obscure propẽso aliquid contra suam dignitatem impetraretur. sermonum tantum minister Carolus Tarenti Princeps Siculi Regis filius vltro citroque vti commearet impetratum. neque quidquam tamẽ perfectum est, cum omnia consilia Principum Sanctii artibus eluderentur. tametsi æquissima petere Galli videbantur: Alfonso puero Giennium vrbem Regis nomine dari, vt Regum Castellæ beneficiario. Soluto eo conuentu Gallus & Aragonius reges Tolosam inter se collocuturi conuenerunt. nihilo maiori, quam priori colloquio, operæpretio: prorsus vt Regem Gallum ludibrio habere viderentur. Mompellerii tantum principatum, quoniam de eo controuersia erat, Rex Gallus iureiurando est pollicitus se Iacobo Baleari Regi relicturum. gratissimum Sanctio Principi accidit Regis Galli opera, tantaque contentione nihil à Regibus, quod ad puerorum quidem commodum pertineret, esse impetratum. patris tantum inconstantiam verebatur, ne ætatis commiseratione ad nepotes respiceret: nam mutatæ voluntatis non leuia extabant indicia: multiq; qui Principũ offensas acriter speculantur, Alfonsum Regem variis criminationibus in filium concitabant. eum reipublicæ procurationem vniuersam occupasse. omnia pro arbitratu inuertere. Regis auctoritatem contemptui habere. Erat Alfonso ingenium varium, flexibile, multiplex, pudenda actionum inconstantia, cum ætate effecta maior. Sanctius prouisa tempestate externis auxiliis se munire statuit, atque Aragonium Regem sibi omni conatu conciliare. Missi ad eum legati, primum Gõsaluus Gironius D. Iacobi Magister, deinde Montisferrati Marchio. legationis summa erat, vt de rebus magnis collocuturi conuenirent. Agredam inter & Turiasonem, ad oppidum cui Campillio nomen est, reges conuenere Alfonsus, Petrus, & Sanctius, sexto Kalend. Aprilis, anno millesimo ducentesimo octogesimo primo. inter vtranque gentem fœdus factum, eosdem amicos inimicosque futuros. ei, qui prior amicitiam violasset, argenti sedecim millia pondo, mulctæ nomine indicta. Nonnulla oppida Aragonio data Palasuelus, Tharasia, Xera, Aiora. Emanueli Alfonsi Regis fratri, cuius ea oppida

pida erant, Eſcalona municipium eorum permutatione, donatum eſt. Hæc palam. Ex arcano autem regnum Vaſconum communibus armis inuadere, atque occupare ſancitum: fineſque deſignati, quam quiſque partem rebus patratis obtineret. Præterea Sanctio datum eſt, vt pueri Setabi in arce diligenter cuſtodirentur. Quæ vt rata eſſent, & vt amplius Aragonium Regem ſibi obſtringeret, Sanctius ſoluto conuentu eum Agredam comitatus eſt: Vaſconumq; regnum defuncto patre Aragonii iuris integrum fore eſt pollicitus: præterea de ſuo Requenam in Conteſtanis & Requenæ contributa oppida. vſque adeo inter metum & ſpem animus fluctuabat, vt ſecuritatem magno redimere pudori non eſſet. Ioannes Lara, quem illis temporib. grauem & potentem virum inuenio, Albarracinum obtinebat, Theraſiæ iunctus connubio Aluari Aſagræ, quondam Albarracini reguli filiæ, Petri neptis ex eo. inde propter loci firmitatem Aragoniæ, & Caſtellæ finibus imminebat, vtrinque prædas agere ſolitus, perfugioque eſſe omnibus, quicunque ab vtroque Rege eſſent alienati. ac nominatim Lupus Harus ea potentia regulus, ad eius vrbis præſidium confugerat Caſtellæ Regi cum primis infenſus. Eius vrbis occupandæ Laræque euertendi conſilia inter ſeſe Sanctius & Aragonius Turiaſone communicarunt. Alfonſus Rex Burgos profectus filiorũ, Petri & Ioannis celebrauit nuptias. Petro Narbonenſis reguli, Ioanni Marchionis Montisferrati filiæ iunctæ ſunt. nihil maioris rei tot Regum colloquiis, tantiſque molitionibus eſt factum: Hiſpaniæque quamuis in præſentia pacatæ ſæuiſſima aliqua tempeſtas imminere videbatur, ob alienatas commotasq; omnium ordinum voluntates.

Sanctius in patrem rebellat. CAPVT V.

SANCTIVM inter, & Alfonſum patrem grauiſſimæ ſuſpiciones ſenſim exortæ à paruis initiis, vt fit, in apertam ſimultatem bellumque prorupere. Alfonſo ægre erat, ſuam ætatem contemptui multis eſſe: pleroſque conſiderabat ſtudio teneri nouarum rerum. Itaque ſanciendæ auctoritatis, decoriſque cura, collecta militari manu in agros Granatenſes populabundus irrupit, ætate quamuis affecta grauis, fracto laboribus corpore. Nihil æque vexabat, atque ærarii inopia. pecuniæ redigendæ ratio aliqua quærenda erat. optima, & faciliima viſa eſt, nouum monetæ genus, tum æreæ tum argenteæ cudere immutato pondere, metallóve permixto, retento valore: quod niſi peſſimis reipublicæ temporibus vſurpandum non eſt. Odium certe publice conceptum amplius accendit. præſertim cum non ius aut verũ in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectare diceretur, multoſque afflictis criminibus cauſſiſque ſpoliaſſe. quæ res nulla reipublicæ neceſſitate excuſari poterat. nihilque magis Principi ſtudia ſubditorum cõciliat, quam integer iuſtitiæ cultus. Fredulus Ouetenſis Præſul, domo Gallus, ad Philippum Regem legatus. ſpecies erat impetrandæ veniæ peccatorum à Pontifice Romano aduerſus Mauros: re de liberandis nepotibus conſilia communicare volebat, an ætatis innocentiam miſeratus, flexuſque ad humanitatem: an quod magis arbitror Sanctii odio, cuius antea metu eos regni hæreditate ſpoliarat. Alfonſi conatus haudquaquam Sanctium latuerunt, vt nihil occulti eſſe in inteſtina diſcordia poteſt. Externis ergo auxiliis ſe munire certus, Cordubam abiit, cum Granatæ Rege fœdus facturus tertia vectigalium parte contentus: quam conditionem Alfonſus oblatam paulo ante repudiarat. Ioannis fratris opera, qui & ipſe Sanctii partibus addictus erat, Caſtellæ atque Legionis proceres aduerſus Regem concitati ſunt, iam pridem alienati animis, ob Alfonſi Regis ſeueritatem, ac recenti memoria Camerorum reguli, & Friderici fratris cædem. Hæc initio anni eius ſeculi octogeſimi ſecundi gerebantur. 1282
quo anno Dionyſium inter Luſitaniæ Regem, & Iſabellam Aragonii Regis filiam maiorem natu, ad Troncoſum oppidum nuptiæ celebratæ ſunt, menſe Augusto. Hæc eſt illa Iſabella quæ virtutum merito, & ob inſignem pietatem, in cælitum numero locum habet: eiuſque memoria anniuerſariis ſacris in Luſitania celebratur. Dionyſius Sanctii dexteritate in partes attractus fœdere facto eſt, ob iram credo aliquam in auum conceptã aut maioris præmii ſpem. Alfonſus Rex cum ætatis inclinatione, parũ animo prouidebat, pro ingenio hominum hoc quoque nomine prauo, quod in ſuis quiſque periculis, quam in alieno negotio imprudentior eſt. obſtat metus, cupiditas, amor. Comitia regni Toletum indicit, ſi quo modo ſine armis filii, & procerum mentes ſanari poſſent. verum dum media, pacataque conſilia ſequitur, neque cauit, neque auſus eſt ſatis. Nam Sanctius contra procerum fauore fretus, aduerſus patris conatus Valliſoleti regni conuentus agitat, frequentiores multo, quam apud patrem. Mariam Alfonſi Molinæ reguli patrui filiam connubio ſibi iunxit, poſteritatis cura: vnde Ferdinandus natu maior aliique filii ſunt nati. procerum arbitrio omnia acta: omniaque à Sanctio conceſſa quæcunque priuatim aut publice poſtulare auſi ſunt. maioribus in futurum promiſſis onerati. Ea via conci-

liandis omnium ordinum voluntatibus optima fore viſa eſt. Noui delecti magiſtratus, nouæ leges ſancitæ. quantum quiſque viribus & auctoritate valebat, tantum ſibi è republica arrogabat. Inuaſit defectionis tabes etiam popularium motas iam mentes: isque habitus animorum fuit, vt facinus ingens auderent alii, plures vellent, omnes ferme paterentur. neque deerant qui Sanctium Regem patrem patriæ ſalutarent, & omnia principatus nomina inter fauſtas acclamationes deferrent. quod ille conſtanter renuit, paſſurum ſe negans patri ſuperſtiti regium nomen, honoremque detrahi: ſeu ingenii modeſtia, inani appellatione cum omnia pro Rege ageret repudiata, ſiue vt cunctando ſtudia magis inflammaret. Emanuel ſane patruus ſuo & aliorum procerum nomine, Alfonſum publica ſententia in cõuentu pronũciata, regno priuauit: ea calamitate dignũ, quod diuinę prouidentiæ opera, & humani corporis fabricam inſigni linguæ procacitate, ingeniique confidentia accuſare auſus fuerat: vti vulgo hominũ opinio eſt, ab antiquo ducta per manus. vocis ſtoliditatem numen iuſtiſſime vindicauit. Id fore aſtra memorant portendiſſe eius artis non ignaro: ſi ars eſt, & non potius inane mortalium ludibrium, quod à prudentibus ſemper accuſabitur, & ſemper tamen patronos habebit. Ex eo ferunt ſuſpicacem eſſe redditum. atq; ex metu crudelem magnam eius odii partem concitaſſe, quæ illi calamitati fuit. Sanctii Principis nuptię Toleti peractæ, apparatu nõ magno quippe in ipſo belli ciuilis procinctu. Alfonſus in timore inter ſtudia ſuorum deſtitutus à Marrocio Rege opem mutuamque pecuniam petere eſt compulſus, regia corona barbaro oppignerata. Alfonſus Guſmanius Sancti Luciferi regulus Alfonſo Regi iratus ſeſe Marrocium contulerat. de cauſſa nõ conſtat, ſed in magna tamen apud regem barbarum erat auctoritate Maurici exercitus Dux. Extãt ad eũ Alfõſi Regis litterę in calamitate ſupplicis, extremũ malorũ: quib. hortatur, vt veteris amicitię ſuæq; nobilitatis memor, immemor iniurię opẽ reb. aſperis ferat: pecuniamq; atq; copias militares in auxiliũ mittẽdi pro ea gratia, & auctoritate, qua valebat maxime, auctor exiſtat. eius beneficii memoriam perpetuam fore pollicetur: iubetque ſumma omnia ab eius beneuolẽtia expectare. Rex barbarus ſpe plenus ex inteſtinis noſtrorũ motibus, ſui cõmodi occaſionẽ oblatã, plus etiã quam quod petebatur deferens Alfonſi Regis voluntate Algezirã traiecit: atq; in Zahara regni Granatẽſis oppido Alfonſum regẽ ad ſe veniẽtem excepit, magna vtrinq; beneuolẽtiæ ſignificatione. altior ſedes Alfonſo eſt data. is honos hoſpiti habitus, & quoniã Alfonſus ex Regũ progenie ortus, & in regni ſpem à prima ætate educatus, dignitate maior erat ipſius etiã Regis barbari cõfeſſione. mutuo colloquio de belli ſumma deliberatũ, quoniam pacis conſilia non proceſſerant. Hiſpalis in Alfonſi fide erat. Corduba partibus infecta Sãctium ſecuta eſt. Eam vrbẽ Mauri, Bæticæ agris primum euaſtatis obſidendam ſumpſerũt. Affuit Alfonſus Hiſpali ſuorũ manu contracta. vrbs virtute ciuium, Sanctiique diligentia, qui hoſtium aduẽtum celeritate occupauerat, fortiter defenſa eſt. Maurus vigeſimo obſidionis die, quoniã properanti feſtinatio quoque tarda erat, dimiſſa vrbe, Alfonſoq; annuẽte, ſaltum Caſtulonenſem ſuperauit, atq; ad Mõtielem agros populatus, multaq; præda abacta (is ciuilis diſſidii fructus fuit) Aſtigim rediit. Inde Alfonſus cum indicatũ eſſet, eius capiendi barbarũ cõſilia agitare, Hiſpalim vnde venerat clã ſe ſubduxit. veræ ex delationes fuerint, an falſæ in ambiguo fuit, magno ſane dolore Regis Mauri accidit fidẽ ſuam apud Alfonſum ſugillatã: prorſus vt relicta Hiſpania redierit in Africã, redditis mille equitibus, qui Fernãdo Pontio Duce Alfonſi iuſſu, Maurica ſtipẽdia faciebant. in ſignum animi non penitus alienati fuit. Ii ad Cordubã decem millia equites obuios factos, inito certamine viciſſe memorãtur: tanta erat pugnãdi ſcientia, virtusque animorũ, multis bellis comprobata. Ab Alfonſo Rege in Hiſpali in publico cõuentu Sãctius furiali carmine deuotus, & iure paterno diris execrationibus caput deuinctus, regniq; ſucceſſione ſpoliatus eſt, octauo menſis Nouembris die. Sãctius neque ea religione tactus, fœdere cum Granatẽſi Rege inſtaurato, ad omnem occaſionem intentus circum Cordubam & ipſe morabatur, & copias in hiberna diſtribuit.

Ioannis Prochitæ in Gallos coniuratio. CAPVT VI.

FVIT hic annus non magis Alfonſi Regis caſu, & Caſtellæ motibus, quam Ioannis Prochitæ coniuratione nobilis. Is inſulæ ſibi cognominis ad Siciliam Princeps fuit, magno ingenio vir, magnaque quondã apud Manfredum Regẽ gratia. quod ne fraudi eſſet, apud Gallos rerum dominos omnes occaſiones euertendi viros magnos captantes, profugus in Aragoniam abiit. Aragonii Reges Iacobus & Petrus idoneum virũ nacti, per quem regnũ iniuria ereptum Siciliæ atque Neapolis recuperarẽt, oppido gaudentes benigne acceptum amplis poſſeſſionibus, vnde ſuſtentaret vitã, donarunt: ac nominatim à Petro Rege in Valentino

lentino tractu Luxenum, Benisanum, & Palmam accepit. Gibellini tota Italia Francorum imperio oppressi, gentis ferocis imperiosæque (sic illi prædicabant) ad Aragonios respicere cœperunt, eorum ope sperantes grauissimi imperii iugum posse depelli. Vidit ea tempestate Italia, quod vltimum in seruitute erat, sermonis etiam libertate sublata Gallorũ impotenti dominatu Romæ etiã cõstituto vrbanæ præturæ specie. Nicolaus Romanus Pontifex eius tyrãnidis euertẽdæ cõsilia agitabat. Edicto primũ vetuit præturã Romanã plusq; annuam esse, sublata etiã facultate eius magistratus gerendi Regibus Regumque propinquis. Carolo Siciliæ Regi Vicarii nomen & auctoritas abrogata (qua in Italia, quasi Imperatorum Legatus fungebatur) per speciem Rodulfo Cæsari sic esse placitũ. Quæ omnia tametsi ad imminuẽdas Caroli opes pertinebãt, iure excusante factũ nondũ mouebãtur arma. Nã ꝙ auctores nõnulli defendũt, ex familia Vrsina, vnde Pontifici Nicolao genus, binos Reges Italiæ destinasse, Lõgobardiæ, & Hetruriæ Trãsalpinis prohibẽdis Italiæ aditu, fama fi equẽtior & sensus prope omniũ damnat. Omnino Carolus defuncta priori vxore Balduini Cæsaris filiam, sibi toro iũxerat: ex eoq; Philippi Leuiri patrocinio suscepto, Byzantio spe imminebat, Alfonsum Castellę Regẽ cõciliare parabat, Violãte eius filia Philippo in cõiugium impetrata. Ii conatus Aragoniis artibus elusi: & ad Cãpilliũ, vbi Reges collocutos esse dictum est, cautum expresse erat, ne Castellæ Rex Gallis affinitate iungeretur. Beatrix Manfredi Regis filia Constantiæ Reginæ Aragonię soror, à Carolo in custodia detinebatur: neque de eius libertate appellatus mutare voluerat. Ea ad alias simultatis causas accedebat. Prochita ex iis reb. commodã occasionem nactus, patriam, opesq; recuperãdi, Byzantium mutata veste, semel & iterum abiit. Palæologum Augustum rebus suis ante timentem, maiori suspicione metuq; implet: iunctis cum Gallo rege opib. à Carolo classem validam in eius exitium comparatã docet. Francorũ vires integras, Græcos domesticis factionibus debilitatos imparesq; futuros, duorũ regum conatui. Superiores victoriæ documento sint. dicere vera liceat, in te superbia non cadit. in ira atq; periculo regi posse magnificum. an domi residens per socordiam expectabis, dum bello lacessant: suisq; virib. & partium studiis subleuati, quod dicere perhorresco imperio deturbent? Magnũ onus sustines, quod aut regendum est arte, aut sua te mole opprimet. domi proprio discrimine hostes implicandi. Siculis veteris imperii memoria, noui inuidia alienatis dux tantum ad quem deficiant potius, quã voluntas rebellandi deest. Aragonios reges solicitare nõ desinũt ad ferendam opẽ, regnumq; capessendũ. Pontifex Romanus Gallis infensus est. Si eorũ conatus iuueris, næ Cęsar paruo labore, impendioq; te atq; rempub. magnis tempestatib. eximes, atq; in eorum caput vertes quæ in te illi moliuntur. Postremo hoc in pectus tuũ demitte, Francos nunquam tibi amicos fore: nam viribus & potentia quid valeant ipse scis. Ad ea Cæsar quoniã vera Prochitã dicere compertũ habebat, auro se Aragonios conatus iuuaturũ promittit, occulte tamẽ ne tantę molitiones proderẽtur. Ille re constituta rediit in Italiã, Pontificeq; Romano ad Rocam Surianam prope Viterbiũ conuento, & de reb. omnib. edocto, in Siciliam sese refert, defectionis consilia cum procerib. eius insulę cõmunicaturus. tanta Francorum socordia, aut confidentia, coniuratorumque silentio, vt quid ageretur penitus lateret. Moritur interea Nicolaus Põtifex, successore Martino IIII. Turonẽsi ciue Caroli partibus deditissimo: prorsus vt in eius gratiam Palæologum Cæsarem diris deuouerit, de impietate postulatum, quod Romanæ ecclesiæ nollet obtemperare. Ab Aragonio Rege Hugo Metaplana vir multarum rerum vsu ea ætate præstans, ad nouũ Pontificẽ legatus est, vt eius animũ consiliaque exploraret: tametsi legationis species erat Raymundi Pennafortii nomen vt consecraretur. Renuit Pontifex, negauitque aliquid se concessurum ei, qui vectigal Romanæ ecclesiæ debitum pendere recusaret. præterea decumæ sacerdotiorum Iacobo patri à prioribus Pontificibus concessæ, abrogatę sunt. Quæ res Aragonium deterrere potuit. ad maturandam expeditionem amplius inflammauit: ne cunctantem casus aliquis impediret. numerosa classis in Aragoniæ littoribus ædificata est, Africæ inuadẽdę specie: vbi pulsi paulo ante Tunetani Regis à Cõrado Lãsa, vti dictũ est, duo filii de Cõstantinæ atq; Bugiæ, quas ille vrbes retinuerat, principatu inter se certabãt. Hæc palã iactabãtur. maior tamen & verior cura suberat Siciliæ occupãdæ. Põtifex per oratores tãti apparatus caussã percõtatur. qui cum percõtandi finẽ non faceret, Rex in iram cõcitatus: Cõburam inquit, tunicã si meorũ consiliorũ esse gnaram putarẽ. Simile responsum Rex Frãcus tulit vterq; de Caroli incolumitate solicitus, cui Aragonios esse infensos compertũ erat. Gręcus Imperator vt erat pollicitus, in belli sumptus aurũ suppeditauit minime parce. Siculorũ cõiuratio ad effectũ perducta sanctissimo anni tẽpore, quod nefas esse videbatur. Christi resurgẽtis memoria festo die, tertio Kalend. Aprilis, cum ludis atq; lætitia cũcta personarent,

lasciuia & securitas magis quam formido ostentaretur, atque ex templis populus campanæ sonitu ad vespertinos hymnos conuocaretur, tota insula cædes Francorum nihil minus cogitantium, vno temporis momento est facta. Inde Siculus vesper in prouerbium abiit. classis etiam occupata, quæ in Siciliæ portubus parata instructaque erat aduersus Græcum Imperatorem à Pontifice Maximo hostem iudicatum. sic fama vulgatum est: sic multi auctores memoriæ prodiderunt. Alii affirmant Panormi primum cędem Francorum esse factam, cum ad Sancti Spiritus, quod templum ad Montē Regium est à Panormo tribus millibus passuum stato die conueniretur: fœminæque cuiusdam pudicitiam contrectasset per caussam perscrutandi an telum ferret Drochetus Gallus. ex ea re populū ad arma consternatum. in agro, in vrbe, in arce, promiscuam Francorum cædem factam, nullo discrimine sexus aut ætatis. Tanta vindictæ cupiditate, vt fœminæ etiam, quibus ex Gallis vterus intumuerat, neci darentur. vrbs ipsa hostiliter direpta: vt nunquam commota multitudo in vno gradu resistit. Omneque magnum facinus aliquid ex iniquo habeat, propemodum necesse est. Oppida alia & vrbes Panormitanorum exemplo, multis in locis tumultuatæ sunt. Messana in fide tantisper perstitit Herberti Aurelianensis totius insulæ pro Francis Præfecti diligentia & auctoritate. Metus haud diuturni officii magister extitit. Itaque Messanenses breui aliarum vrbium auctoritatem secuti, correptis armis rebellarunt, Gallico tū præsidio, tum Præfecto vrbe pulso. Guillelmus Porcelletus Calataphimiæ Prætor, quamuis natione Francus, in medio seditionis ardore abire incolumis permissus est, vna probitatis & modestiæ opinione tectus. Hic fuit exitus Prochitæ coniurationis, famosæ magis quam claræ Siculi sane residente animorum impetu tametsi intelligebant quanto in periculo essent, quosdam etiam cædis defectionisque pœnitere cœpisse, obstinantes tamen animis mori priusquam se Francis dederent, Aragonium Regem ad opem ferēdam solicitare constituunt: quo se ille tempore ad Dertusam tenebat instructa classe, certusq; in Africam festinare. Inde euastatis iis littoribus longe lateque, cum mutato repente cursu in Corsicam appulisset, cæsos in Sicilia pulsosque Francos cognouit: Carolumque ex Hetruria ad eos motus accurrisse, & contractis vndique copiis mari terraq; Messanā obsidere. Nulla à multis annis acrior oppugnatio fuit. Ardebant Franci cupiditate iniuriæ vlciscendæ: sanguineque Siculorum interemptis ciuibus parentare cupiebant. obsessi id intelligētes supremo virtutis conatu propugnabant. omnis ordo, omnis ætas adesse omnibus partibus, nullaque onera aut pericula detrectare. Inter hæc Rex Aragonius Panormum appulit, sumptoque regio insigni Rex ab omnibus salutatur, aucta classis cum qua venerat, iis nauibus quas Siculi aduersus Græcos paratas ipsis seditionis initiis occuparant. Carolus victoria desperata, nam cū spe maturi auxilii obsessis animus creuerat, mœstus atq; inglorius in Italiā rediit Messanæ obsidione soluta. Hoc Aragoniis multæ offensionis initium fuit magnæque gloriæ. missæ inter Reges litteræ iracundia contumeliisque plenæ. Iis litteris amplius exacerbatæ voluntates. bellum vtrinque indictum. Aragonius ex Hispania nouas copias expectabat. Carolus ex Prouincia Phocæensi. Aragonio omnia in Sicilia prona erāt Frācis aspera. Horū castra ad fretū Messanense in Siciliæ conspectu erāt: Aragoniæ copiæ vrbibus atque oppidis in fide cōfirmandis in varias manus dissipatæ. Petrus metu amittendi. quæ parta erāt, in tanta hostiū potentia suorūque auxiliorum lōginquitate, ad artes conuerso animo Carolum viribus & scientia pugnandi confidentem misso feciali ad certamen prouocat. si vir esset congrederetur, innoxioque multorū sanguini parceretur: suo ipsorum periculo belli quod instabat materia sublata. sic Franci scriptores rem tradunt. Aragonii contra affirmant, Petrū à Carolo priorem fuisse prouocatum, internūcio Simone Leontino ex Prædicatorio ordine. Constat accepta vtrinq; cōditione placuisse, vt centenis vtrinque equitibus dimicaretur. De loco pugnæ dubitatum, Burdigala delecta est, quoniam in Eduardi Angli Regis potestate erat, Aquitaniæ caput. Dies dicta certamini, & conditiones vtrinque sacramento firmatæ. Interea Pontifex Romanus rebus cognitis quæ in Sicilia gestæ erat, Aragonium regem, vt desisteret monet, neque intempestiua ambitione pacem turbaret. Ad extremum parere recusantem, nono Nouembris die, ex priorum numero eximit sententia ad Mōtem Fiascone pronunciata. Regi Anglo verbis grauissimis mandat, ne pugnaturis Regibus in sua ditione locū prębeat. nihil ea diligentia profectū Regina Cōstantia viri iussu in Siciliam abiit, ne absente Rege Siculorum fides nuta-
1283. ret. Aprilis vigesimo secūdo die, anno millesimo ducētesimo octogesimo tertio, Messanā appulsa est cū Iacobo filio, cui pater Siciliæ regnū destinabat. Reges ad certamē properant Carolus in Galliā, vbi certissima gētis præsidia erāt, propēsæ in eū volūtates: Petrus classe Hispaniā tenuit. Kalend. Iunii, qui dies certamini erat designatus. Carolus cū equitum ala Burdigalæ pręsto fuit. Petrus Aragonius Rex nusquā cōparuit. Frāci scriptores ignauia fa-

ctum dicũt, simplicesq; Gallorum animos decoris specie obiecta delusos: cum se Aragonius interiecto spatio, viribus & potentia confirmare cuperet. nostri scriptores excusant: Petrum à Prætore Burdigalensi admonitũ, vt Gallicas insidias caueret. cum iusto exercitu Regem Francum propinquare: centum Aragoniis equitibus aduersus omnes Francorum copias certamen fore? Francorum quam Aragoniorum auxilia multo esse propinquiora. Tunc Aragonium regem Burdigalensi galeam clypeum, hastam, & gladium de manu tradidisse argumẽto ad statutum tempus affuisse, & per dispositos equos sese periculo eripuisse in finitimam Cantabriã, variis sermonibus & opinionibus præbita occasione, nouorum bellorum parata materia.

Alfonsus Castellæ Rex moritur. CAPVT VII.

ARAGONIVS Rex in patriam rediens vno tempore Ioannem Laram Albarracino pellendum suscepit, Aragoniis finibus propter locorum munitionẽ impune sæpe imminentem: Aragonios & Catalaunos proceres pacandos, qui incommodo sane reipubl. tempore, cum tantũ externi belli superesset, tumultuari pergebant. Quod impotenter abs regẽ habiti iusto propemodum seruitio opprimerentur, nulla cura legum querebantur gentis moribus abrogatis. neq; ibi desunt linguæ promptę ad plebem concitandã specie patriæ libertatis defendendæ. Itaq; Turiasone primum deinde Cæsaraugustę, Barcinone tandẽ regni conuentus abs Rege habiti sunt priora peccata licentiáq; (sic præ se ferebat) emendare parato: quod nouis diplomatis se facturum confirmauit. Ea blandimenta genti gratissima fuerunt: tametsi non ignorabant, non voluntate data, sed necessitate potius fuisse expressa. Externi belli cura, quę grauissimũ impendebat, regem solicitabat, ne conuerso in Siciliã atq; Italiã animo, domi intestini motus essent, obiecta pręsertim à Rom. Pont. anathematis religione, qua regem vt paulò ante dictum est, deuinxerat. recensq; quoniã parere recusabat, sentẽtia ad Vrbẽ veterem pronunciata Martii die 21. paternis regnis priuauit, occupãdaq; dedit Carolo Valesio regis Galliæ filio minori. Quod iniquum plerisq; visum est: neq; satis idonea caussa Siciliã armis occupasse Siculis in calamitate eius opem fidemq; implorãtib. ad hæc Manfredi regis Siculi iura repetentis Nicolao III. Pontif. auctore atq; auspice. Res Castellæ nihilo tranquilliores erant. regno inter patrem & filium in factiones diducto, pars multo maxima Sanctium sequebatur: Alfonsus præsidio destitutus, externaque auxilia cõquirens Marrocium Regem secundò in Hispaniã attraxit: quo minori inuidia esset, aduersus Granatensem regem aduersæ factionis studiosum, Sanctioq; deuinctum fœdere. bellũ haud vllo euẽtu memorabili fuit. Afri. n. omnia difficiliora opinione experti, quoniã vrbes & oppida Granatæ rex prouisa tempestate munienda curarat, totius certaminis aleam detrectare constituens, nullo magno operæpretio redierunt in Africam nouũ ex Italia subsidium petitum, religionis obiecta specie. Sanctius apud Martinum Pontificem Maximum per oratores de impietate atque ingrati animi noxa postulatur. superstite patre in omnia regni iura inuasisse: neque prę ambitione regnandi senis obitum expectare. Ergo in impiorum loco haberi mandatũ est, quicunq; relicto Alfonso filii partes sequerentur. dati etiã iudices à Pontifice in caussa, vrbes & oppida Sanctio addicta, ex ritu Christiano sacrificiis interdixerunt. Itaq; eodẽ tempore, non eadẽ de caussa in Aragonia & Castella sacrorũ veluti iustitiũ fuit, mœsta prouincia, Sanctioq; iudicib. si eos nancisceretur, extrema quęuis comminati. quę res iniecta animis religione multos à Sãctio alienauit. In primis Petrus & Ioannes eius fratres, vt natura cogebat, ad patrem respicere cœperũt. verum re indicata Petrus quidẽ Murciæ regni spe iniecta retentus est: Ioannes autem cum mutatæ voluntatis speciẽ præbuisset, per Lusitanię fines ad patrem abiit, Hispali se tenentem. Multæ vrbes & oppida cum defectionis pœniteret, circunspicerentq; qua ratione placare iram Alfonsi regis, procurare anathematis religionẽ possent, spe veniæ gratięq; impetrandę Alfonso sese suaq; dediderunt. In his Agreda Treuignũq; multiq; proceres: qui iuncti cum Philippi regis Gallię copiis, in Castellæ fines, Toletum vsq; populabũdi peruenerũt. Erat Philippo filius Philippus cognomẽto Pulcher. Is hoc anno (alii sequẽti dicunt) Ioannam Vasconum reginã vxorem duxerat regno dotali. & vt est ingenium hominum priorũ regum iure repetito ditionis acceptæ fines immensum extendere cogitabat, intestinaq; nostrorũ dissidia in suũ cõmodum conuertere. Sanctius, quantum in tanta colluuione rerũ dabatur, in omnes partes accurrens Taurũ vrbem imperio rebellantem pacauit: Ioannẽ Laram cum sua & Vasconũ manu Calagurris, Vxamæ, & Segontiæ agros vexantẽ, Albarracinum reiecit obuiã factus. Actũ deinde missis legatis, vt pater & filius fide accepta dataq; inter se colloquerẽtur: eoq; cõsilio Alfonsus rex Cõstantinã accessit, Sãctius Guadalcanã. spes erat mutuo colloquio rebus reddi tranquillitatẽ posse. Sæpe ex iniuria postmodũ gratiã ortam. & Sãctius in ipsa defectione præterquã quod regnũ eripuerat præcipua pietate patrẽ complecti visus erat,

à contumelia abstinere honorifice loqui, & sentire. destinata salubriter Alfonsi Regis æmuli Sanctii familiares discusserunt iniecta periculi suspicione: & regia dissidia calamitatemque reipublicæ plerique ad suum commodum vertebant. re infecta Alfonsus Hispalim, Sanctius Salmanticā discesserunt. Eorum concessu Beatrix Lusitaniæ Regina vidua, & Maria Sanctii vxor Tauri, per idem tempus Isabellā filiam enixa, pacē reuocare conantes, nihil amplius præstitere, indiesq; recrudescebant odia, & reipublicæ calamitas augebatur. Alfonsi Regis breui subsecuta mors, rebus propemodum desperatis auxilio fuit. Hispali ex morbo defunctus est, pœnitentia atq; Eucharistia de more procuratus, ad XI. Kal.
1284. Maii, vt quidam tradunt, certe salutis anno 1284. superiori Nouembri mense testamētum nuncuparat: in quo Alfonsum & Ferdinandum nepotes inter se substitutos regni hæredes nominauit: & vtroq; sine prole defuncto Philippum Galliæ regem ad priores Castellæ Reges maternum genus referentē. de filiis atque fratribus mentio nulla Sanctii odio, in quem Francorum vires eo testamento mouebantur. Ioanni tamen filio sub mortem Hispalim & Pacem Augustam eo expetente, Iacobo Murciam legauit, vtriq; Regis nomine, sed vt Castellæ Regum beneficiariis. In Caluariæ monte cor sepeliri mandauit, loci religione sanctitateque adductus: corpus Hispali aut Murciæ. cor tamen & viscera Murciæ ad aram templi maximi sunt: corpus Hispali sepultum est prope patris & matris sepulcra. impensa monimenti non maxima, neque necessaria, quoniam vita meruerat, vt memoria duraret, essetque immortale nomen. maximus & prudētissimus Rex si sibi sapere didicisset, felixq; nisi sub vitæ exitum multis calamitatibus esset vexatus, atque præclaras animi & corporis dotes, auaritia, seueritas, atque impotēs dominatus fœdassent. Primus Hispaniæ Regum vendendi atque paciscendi vulgari Hispanorum lingua potestatem concessit, eius linguæ nimirum quæ rudior erat, excolendæ locupletandæque studio. sacros Bibliorum libros in maternam linguam vertendos curauit. Ex eo tempore in regiis diplomatibus ac publicis tabulis Latina lingua, cuius antea vsus erat desiit vsurpari: vnde pudenda litterarum ignoratio in nostram gentem atque vtrunque ordinem inuasit.

Sanctii Regis initia. CAPVT VIII.

ALFONSI defuncti regnum ad Sanctium peruenit nullo prohibente, iure controuerso, Abulæ id temporis res gerentem, ac vix ex morbo recreatum, ex quo Salmanticæ paulo ante decubuerat, salute propemodum à medicis desperata. Integra ætas salutaribus succis adiuto corpore præsidio fuit. Regis nomen, quo eatenus abstinuerat (reuerentiæ id patris datū est) continuo desumpsit. Fortis cognomen animi magnitudo peperit, resque magis feliciter quam præclare factæ: & fere magnifici tituli fortunæ potius quam virtutis sunt beneficium. verus honor non in splendore nominum situs est, sed in æquitate & innocentia atque modestia. Erat audax, strenuus, callidus, & in quancunque partem se dedisset industria singulari. vndecim annis, diebus quatuor regnum tenuit, spoliati eiectique patris nota ad posteritatem infamis: alioqui in bonorum Principum numero. Imperium enim flagitio partum bonis artibus exercuit, Abulæ patris manibus iusta funeris magnifice persoluta ab eo sunt. Toleti infulas, regiaque insignia desumpsit, lugubri veste in purpuram trabeamque mutata. Ex aduersa factione proceres passim ad nouum Regem salutandū conueniebāt, quasi priores offensas maioribus officiis, fideq; integra cōpensaturi. Quæ quo magis falsa erant, eo propensius per adulationem fiebant, emētiente lætitiā vultu, quo nihil est in speciē fallacius. eas artes Sanctius alta dissimulatione eludebat, cōfirmato mox regno iram animo conceptā effusurus. Populus, proceres, legiones in eius verba sacramēto adacti. Isabella noui Regis filia secūdum agens annum regni hæres, si alia proles deesset, consensu ordinū renūciata. aduersus Cerdas fratres ea præsidia cōparata, à quibus, quoniā iniuria auiti regni hæreditate spoliati esse putabantur, nonnulli palam, plerique voto erant. Regis Aragonii, in cuius potestate erant, nouis officiis promerendi præcipua cura sollicitabat, Albarracinū vrbē obsidere occupareq; parantis, iniuriarū impatiētia: quas Ioannes loci firmitate, & Vasconū auxiliis cōfisus inferre non desistebat strenuus manu, sermone promptus, serendæ inter Reges inuidiæ artifex, seditionibus potēs, raptoq; viuere assuetus Castellæ atque Aragoniæ finibus euastatis quæ res Sanctium prouocauit, vt quoniā adesse non poterat, noui regni cura districtus, validam manum auxilio mitteret aduersus communem hostem. Ipse Hispalim maturauit, vbi Ioannes ex patris testamēto regnū constituere conabatur, quāuis dissentiētibus ciuibus, idq; vnū ex iis quæ Alfōsus testamēto mādarat fieri nō oportere dictitantibus: cōfectū annis, morboque oppressum, parum animo valuisse: regni maiestatem imminui nobilissima ciuitate detracta non passuros. In hæc Aluarus Lara consternatis ad arma ciuibus se ducem præbuerat. Ii motus aduētu Sanctii pacati.

Marrocii

Marrocii Regis legati amicitiam cum eo firmaturi, Hispalim appulsi cum verborum contumelia reiecti sunt, haud sano consilio: importunaque seueritate, noui belli occasio barbaris data est. in cuius belli vsum subeunte facti pœnitentia, aut certa animi destinatione, valida classis comparata instructaque est. Ex Liguribus, qui ea tempestate mari potentes erant, & ex ea re rerum naualium in primis periti, Benedictus Zacharias euocatus magnis propositis præmiis duodecim triremes aduexit. maris præfecturam ad tempus, Mnelthei portum iure hæreditario accepit. vtrunque Regis dono, triremis propriis sumptibus ædificandæ instruendæque lege in perpetuum imposita. Regni conuentus Hispali habiti de Republica constituenda: in qua superioris temporis iniuria multa erant deprauata, præcipua vitiorum colluuie. In his conuentibus decreta consultaque rescissa sunt, quæ necessitate temporum extorta potius quàm impetrata, tum ab Alfonso Rege erant, tum ab ipso Sanctio. In Castellam deinde maturatum, vbi aduersæ factionis integra studia superesse nunciabatur: multosque de Cerdis fratribus restituendis inter se arcano consilia agitare. eorum conatibus Sanctii celeritate occupatis, pars ad meliora consilia traducti, pars capite pœnas dederunt: eorumque calamitatis exemplo cæteris documentum datum similis perfidiæ vitandæ. Hæc in Hispania. Quo tempore Rogerius Lauria Aragoniæ classis ad Siciliam præfectus, victis viginti Francorum triremibus, quas ad Melitam nactus est. Duceq; earũ Guillelmo Cornuto natione Gallo in pugna interfecto 6. Idus Iunii, Neapolim versus, Carolum Claudũ Salerni Principẽ Caroli Regis filium valida classe parantem. Siciliam aggredi vindicareque iniurias, ad certamen elicuit: eumque quamuis Legato Romano periculum denunciante, nauali prælio decernere ausum in pugna cepit cum multis aliis. De numero nauium variant auctores, neque quid certi sequeremur habebamus. Fama frequentior Aragonias triremes duas & quadraginta fuisse vulgauit, hostium septuaginta. Ad nonum Kalend. Iulii pugnatum est. Secundum eam victoriam in magna Græcia plurima oppida & vrbes ab Aragoniis occupata. Victoribus omnia prona erant, victis ardua. eo maiori dolore luctuque eæ calamitates contigerunt, quod Carolus pater intra tertium à pugna diem sese in Caietæ portum intulit cum viginti triremibus, quas ex Prouincia Phocæensi auxilio vehebat: & filius Messanæ, vbi captiuus tenebatur, à Siculis capitis sententia damnatus est, Corradini necis exemplum in illũ vertere certis. Regina custodiri iussum, consultoq; Rege, vt opus erat, maiores pœnas daturum diuturna captiuitate exquisitis cruciatibus, qui si absint mortem miseriarum victo metam fore dictitans, periculo eripuit. Socii omnino ad sexaginta effractis custodiis in tumultu populari perempti sunt inexpiabili gentis odio. Interea Albarracinum ac si nihil externi belli superesset, ab Aragonio Rege supremo oppugnabatur conatu. ducebatur obsidio, magnæque inerant difficultates: ardua vrbis mœnia, saxeæ turres, ferrati portarum obices, locorum asperitas. Ad hæc firmatus vsu miles, nulla discordia corruptus, nullis emollitus voluptatibus, nulla acie exhaustus, multis bellis exercitus: equites omnino ad ducentos, peditum iusta manus. vna tantum annonæ difficultate laborabãt, non satis opportune prouisæ: quoniam talẽ vrbem obsessum iri nunquam induxerant in animum. Ioannes Lara periculo perspecto, se in Vascones aduocato senatu, iturum dixit: vbi certissima auxilia fore, minime dubitabat. hortatur, ne animo deficiant: vrbemque qua cœperant virtute tueantur. quæ tametsi falso dicebãtur, ipseque consilium fugæ capere constituerat, neque vultus cum oratione consentiebat, dimitti placuit. Eo digresso aliquandiu sustentatum: donec auxiliis desperatis, ipso Michaelis festo die vrbs dedita est. Milites maiori parte Galli, Vasconesque incolumes abire permissi. ex vicinis locis coloni, tum veteres, tum noui euocantur. Rex ex Agnete Sapata, cui Algeziram & Liriam in agro Valentino antea donarat, Ferdinandum furto genuerat. illum vrbe capta continuo donauit. Albarracini obsidionis hic exitus fuit, principatusq; finis: quem diu Asagræ in ea vrbe tenuerunt reguli cum primis nobiles. Eorum stemma subiicere, hoc loco commodum fore putabam. Petrus Rodericus Asagra cōditor principatus, prouecta ætate fratrem Fernandum Rodericum Asagram hæredẽ nuncupauit: fortassis cum ipse prole careret. Extat Ferdinandi testamentum cōfectum vndecimo Kalend. Augusti, Era millesima ducentesima trigesima prima. ex eo testamento colligitur; duos illi filios fuisse, alterum ex vxore Therasia Iuania hæredem principatus: nothum alterum Iacobæum militem: vtriq; Petro Fernando nomen inditum. Vidimus etiã Petri Principis testamentum quarto Nonas Aprilis, anno Christi millesimo ducentesimo quadragesimo primo, morum atq; simplicitatis eius ætatis speculum. filios is iustos reliquit Petrum, Garsiam Fernãdum, Therasiam, hæredemq; principatus Aluarum. Therasia vnica Aluari proles Ioanni Laræ Nunnii filio nupsit; paterno principatu dotali. ex Ioanne & Therasiã nati Aluarus & Ioannes, de quibus mentio reditura nobis est.

Trium Regum obitus. CAPVT IX.

EO bello confecto maior cura ſupererat belli, quod ex Gallia imminebat grauiſſimum
atque omnium ea tempeſtate maxime memorabile, Romano Pontifice auctore, faceſ-
que ſubdenti Francis. Aduerſus Galli Regis potentiam præſertim cum Vaſcones in bel-
lum traheret, ſatis virium Aragonio non erat. externa auxilia conquiſita. Miſſi in Germa-
niam legati Rodulfum Cæſarē pertētatum, ſi forte Gibellinæ factionis miſericordia com-
motus ab aduerſariis oppreſſæ vires cōmunicare, Italiamq; aggredi induceret in animum,
cunctator natura, & cui cauta potius conſilia quam periculoſa placeret, & tunc Heluetio-
rum bello implicitus. Itaq; præter ſpecioſa verba, nihil melioris ſpei ex Germania relatum
eſt. Sanctius Caſtellæ Rex ad colloquium ab Aragonio inuitatus Soriā acceſſit. Ciriæ atq;
Borouiæ, quæ propinqua oppida ſunt, amicitia inter Reges nouo firmata fœdere: neutroſ-
que alteris in periculo defuturos pacti ſūt. Hiſpaniæ aſſiduus atq; infeſtiſſimus hoſtis Mar-
rocius Rex bellum denuo inferre conabatur, Franci Aragonios fines inuadere: eo maiori
periculo, quod ſe Iacobus Balearium Rex, in quo præſidium eſſe debuit, hoſtibus coniun-
xerat. vtrinque magnum periculum, nouaq; laborum facies. à Mauris Cæſarianum obſeſſa
decem & octo equitum millibus. ab iis in finitimos agros Hiſpalim vſque excurſiones factæ
ſunt: multaque hominum & pecorum præda abacta. Sanctius ſuorū periculo commotus
Toletum maturauit: quo Carolus Atrebas à Galliæ Rege legatus venit. legationis duo erāt
capita. Cerdas fratres in libertatem eius opera reſtitui. cū Rege Aragonio, qui edicto Pon-
tificis in impiorum numero eſſet, nihil commune habere. Ad hæc Sanctius, legatos ſe
quamprimū ad Galliæ Regem cū amplis mandatis miſſurum reſpondit palam: ex arcano
autem Carolum hortatus eſt, vt ſe Regi conciliaret ſuo. Sunt etiam qui hoc tempore ſcri-
bant Atrebatem à Sanctio pertentatum, vt regni arcana detegeret: Brocchioq;, quod alio
loco eſt poſitum, eius ſceleris manifeſto gulam fractā laqueo. Ab Aragonio Tudela in Va-
ſconum finibus corona cincta eſt, atq; omnibus viribus oppugnata, Francorū impetum,
quem in Ruſcinonenſem agrum parari prouidebat, alio auertere cogitanti, in eorum pro-
uincia nouo bello concitato. Oppidū Ioannis Laræ virtute & diligentia defenſum alieno
imperio feliciorіs, quam ſuo. vaſtitas tantum illata agris: finitimaq; oppida ad auertendam
hoſtium vim præſidiis & operibus munita. quib. rebus confectis, hyeme iam appetente, ſe
Rex Aragonius Cęſarauguſtam retulit. Fogiæ, quod oppidum in Apulia eſt, anni vertentis
initio milleſimi ducenteſimi octogeſimi quinti, omnino ſeptimo Idus Ianuarii Carolus
1285 Neapolitanus Rex è vita deceſſit: malorum tædio, captiq; filii ex dolore confectus: ſi prin-
cipiis vltima conſentanea fuiſſent, Princeps bello paceq; clariſſimus. longa ætas cum mul-
tis verenti fortunæ tribuit. Francorum vigor cum quo venerant, cęlo terræq; amœnitate
& copia voluptatū mutatus extinctuſq; erat. In externos imbelles, in ſubditos feroces. vr-
bibus & oppidis præfecti Principis ſui periculo peccabant, proprio compendio quęſtuq;.
Eius obitus Aragonium ſpe bona lætitiaq; compleuit. Francus maximum animo dolorem
cepit, quem hoſtium ſanguine procurare parans magnis delectibus numeroſas copias ar-
mat, equites viginti millia, pedites octoginta. claſſis ad foſſas Marianas inſtructa (Aquas
mortuas vocant) in qua centum & viginti, partim triremes, partim diuerſi generis naues
erant. Sequebantur Regis caſtra Philippus & Carolus filii: Iacobus Rex Balearis fratri,
vnde multæ iniuriæ extiterant, in primis infenſus: Geruaſius Cardinalis Legatus à Roma-
no Pontifice Martino IIII. qui quarto Kalend. Aprilis Peruſii deceſſerat, Honorio ſucceſ-
ſore Romano ciue, è genteq; Sabella, Francorum tamen non minus ſtudioſo. Menſe Maio
Narbone Perpinianum itum eſt. id oppidum Iacobo Regi deditionem fecit Francoſq; in-
tra mœnia recepit: atq; eius exemplo reliqua eo tractu oppida, præter vnum Genuā nomi-
ne, obſidionem tolerare auſum, propinqua ſpe ſubſidii, Iacobi odio, ſub cuius imperiū re-
dire detrectabat. Obſeſſos ſpes fefellit: captumq; vi oppidum: cæſiſq; ad vnum oppidanis,
in ipſa tecta ſæuitum eſt. Ruſcinonenſis nothus, alioqui genere nobilis, magnoq; animo, in
templi turrim ſe recepit. Loci firmitate defenſus, & Iacobi Regis precibus, magis quā ſan-
ctitate ſeruatus, Francis gratiā retulit, in vlteriora penetrare parantib. Pyrenæi montis fau-
ces Aragonio obſidente, ſic vt tranſeundi ſpes nulla eſſet, notis tramitibus, Francos circun-
ductos integra fide ad iuga deduxit, quæ hoſtium caſtris imminebant. repentinus metus ex
ea re Aragoniis incuſſus tutum Regib. iter aperuit. qui ſuperatis Pyrenæis montibus in a-
grum Emporitanum deſcenderūt. Petra lata, & Figueria oppida, breui in poteſtatem ve-
nerunt. ad Gerundam vrbem caſtra promota, eo tractu nobiliſſimam amplamq;. Sita eſt in
Auſetanis loco decliui, ſubterlabente Thici amne (quem hodie Theram vocāt) excauatis
ripis, vnde vrbi munitio, mœnia firma, ſaxeæ turres. Vrbis ſuperiora templum maximum
occupat,

occupat, sede domoque Episcopi nobile. supra templum turris instar arcis eminet, nomine Gerundella Raymundus Cardona Vicecomes vrbis præsidio præfectus nouis operibus muniebat. suburbana ædificia diruta. Felicis ante mœnia templum, loci religio & antiquitas tutata est. Eius diligentia Francorum opera disturbata sæpe sunt machinæ incensæ. Aragonius Rex cum valida manu propinquis locis versabatur, impar quidem viribus, cæterum locum insidiis opportunum captans. occasionemq; expectãs auxilii ciuibus ferendi. Obsidio in tertium mensem ducta est. Quo tempore, à Sanctio Castellæ Rege. Martinus Calagurritanus Episcopus, & Garsias Vallisoleti Abbas, de pace inter vtranq; gentem legati, re infecta redire compulsi sunt: ac vix facta Regem Francum conueniendi potestate (insignem gentis confidentiam) multis præterea & asperis facetiis, contumeliisque violati. & erat rumor legationis specie Francorum vires, & apparatum exploratũ venisse: viresq; Castellæ Regi cum Aragonio iungendi voluntatẽ non deesse. Tametsi bellũ Mauricum in Bætica vrgebat, Cæsarianiq; obsidio in multos menses ducebatur: Mauris occupare eam vrbẽ, quæ opportunissima erat contendentibus, Sanctio Rege certamen, in cuius euentu regni opes vertebantur, subire detrectante, seque partim Hispali, partim Nebrissæ tenente: ad omnes occasiones intento, excursionesq; prohibendas. Quo consilio post sextum obsidionis mensẽ barbari rebus omnibus oppressi, vimq; Sanctii veriti, si mutato consilio congrederetur, relicta vrbe abierunt. Ex Rege barbaro transmisso raptim Lethe fluuio, cum fugæ caussam rogasset quidam: Ego, inquit, in nouam familiam Barramedæ, regni maiestatem primus intuli: hostis quadraginta nihilominus Regibus ortus, tanto septus præsidio, pugnam iniret, versaturis ante oculos, nobis ad terrorem, illis ad fiduciã. cælum præclari facinoris opportunitatẽ præbere videbatur deletis hostibus. sed Rex cui cauta potius consilia cũ ratione quam prospera cum temeritate discriminеq; placebant, Cæsariano tantum munita Hispalim rediit, hostem elabi de manibus quãuis milite dolente, pugnamq; exposcenti, & si ea occasio dimitteretur comminanti haudquaquam alio tempore pugnaturum. Rex animo ad pacem propenso eas voces contemnebat. Missi vtrinq; legati de ea re. Ad Bætis æstuaria (alii ad Rupem ferratam dicunt) Reges collocuti. Vt in bell. sumptus Rex barbarus Marauedinorum (genus id monetæ erat Hispanis vsitatæ, non vnius semper valoris) bis centum myriades penderet statutum est, eaq; lege inter vtranq; gentem fœdus factum. Quod ægre tulerunt tũ alii proceres, tũ Ioannes Regis frater, & Lupus Harus: prorsus vt Hispali profecti vterq; in suæ ditionis oppida cõmigrarint. sed nimirũ magni Duces prouidendo, consultando, cunctatione sæpius quam temeritate profuerunt. cæteris obsequium conuenit, cupidoq; pugnandi. sic belli munera sunt diuisa. decessit paulo post Rex barbarus Iuzepho filio successore. Gerundam redeamus. Aragonius Rex commeatum qui à Rhodopensi portu, vbi classis erat hostium, in castra deuehebatur intercipere parans loca insidiis opportuna obsidebat. Re per exploratores cognita, Rodulfus Magister equitũ, & Haricuria Marescalcus, hoc est Magister castrorum, viri fortissimi, consilio communicato cum trecentis delectis equitibus ad locum insidiarum contendunt: id prouidentes ne multitudine deterriti Aragonii pugnam detrectarent. Ad octauumdecimum Kalend. Septembris certatum. acris ea pugna fuit. numero Aragonii præstabant, Francis neq; virtute, neq; scientia pugnandi cedentibus. Rex Aragonius nullum neque prudentis Ducis, neq; strenui militis officium prætermisit, graui in facie vulnere deformatum, seque è pugna subducere conantem eques Francus correptis habenis cepisset, ni iis gladio discissis in repentino periculo fuga euasisset. sic Villaneus scribit, qui cæteros in errorem misit. Nam Aragonii scriptores Regem integrum exæquataq; vtrinque cæde discessisse confirmant: verene, an ex amore incertum. Constat sane ad Gerundam propter æstũ, & sordes, iniquissimo anni tempore, pestem in Francorum castris grassatam: & accepto tamen eius pugnæ nuncio obsessis defensione desperata animos concidisse, legesque à Franco accepisse. Vti vrbe dedita cum iis quæ agere ferreq; possent obsessis emigrare quo vellent potestas esset. In deditos multa crudelitatis exempla extiterunt. ipsa quoq; Diuorum templa violata: Narcissiq; sepulcrum, quoniam eius vrbis tutelaris est præcipua religionis opinione, disturbatum a militibus, donaria direpta. numen suas sedes tutatum est, de violatoribus vindictã aucta peste sumpta. Sic fuit hominũ opinio. præterea Ducibus cõsilium ereptũ. nam cum vrbe capta, pedestri itinere in Galliam sese referre præcipiti autumno pararent, mercenariæ naues, quæ in portu Rhodopensi erant, ne sumptui & oneri essent, dimissæ sunt, pessimo consilio vt vsus probauit. Rogerius enim Lauria, capta in extrema Italia Tarento eũ omni circũ regione, in Hispaniam Regi laturus opẽ maturans, imminutæ Francorũ classis beneficio occasioneq; inuitatus, commisso nauali prælio victor extitit. Ioannes Scotus classis Gallicæ Præfectus, &

quindecim triremes captæ: duodecim sese in Rhodopensem portum retulere. Iis milites & oppido incensis (tantus terror animos inuaserat) ad Regē in castra abiere, acceptæ cladis nuncii testesq;. Qui omnia difficiliora opinione fore prouidēs, aduersaq; valetudine afflictus, Gerunda munita iter continuo in Ruscinonensem agrum conuertit. In transitu Pyrenæi saltus magnopere laboratum. angustias & fauces montium Aragonii obsidebant, Regemq; Gallum lecticariorum humeris, ob valetudinem vectum capere conabantur. magna certe clades accepta, multaq; eo itinere impedimēta intercepta sunt. Ex agitatione itineris, aucto Regis morbo Perpiniani decessit pridie nonas Octobris, Philippo Vasconum Rege successore: cui ab oris venustate pulchro cognomen fuit. Defuncti corpus ab vxore & liberis ad Dionysii templum, quod prope Lutetiam situm est, deportari iussum. Francorum discessu breui quę ablata erant ad Aragonii Regis imperiū rediere. Maiora conantem Aragonium & arridentem fortunam vrgere parantem, mors ad Villam Francā oppressit, sexto Idus Nouēbris, integra adhuc ætate, annos natū quadraginta sex. Magni cognomen, auctum imperium & res pepererūt præclare gestæ, decora facie, corpore ingēs fuit, animo immodicus, eloquentia, cultu, liberalitate, conciliandi hominum studia artifex, vna tātum anathematis ignominia ad vitæ finem notatus. quam imaginem mēti morientis atq; oculis inerrasse fama est. vera ne affirmare non ausim. interest tamen publice vt vera videatur. Tametsi ea etiam religione à Tarraconēsi Præsule procuratus est sub mortē, ecclesiæ Romanæ, cui parere recusarat, obediētiam conceptis verbis iuratus. Corpus ad S. Crucis cœnobium, quod vicinis locis est, sepultum. Filios reliquit Alfonsum natu maximum, quē paterni imperii hæredē testamento dixit (de Siciliæ regno mentio nulla) præterea Iacobum, Fridericum, Petrum, Elisabethā, Constantiam. Hi omnes ex Constantia vxore sunt geniti. Arnaldus Villanoua vt Regi decūbenti adesset Barcinone venerat, rei medicę ea tēpestate peritissimus: maiori tamen fama quam laude: cum nobile ingeniū, eruditionē maximam, prauis superstitionibus, prauisq; de religione opinionibus fœdare visus sit. Quo nomine aliquanto post ab Inquisitoribus ignominia notatus est: libriq; quos magno numero ediderat reprobati. Ex humano semine, quibusdam in vase medicamentis hominis corpus efformasse, qui affirmet auctorem habeo, vero an mendacio disputare non est necesse.

Regum Galliæ & Castellæ colloquium. CAPVT X.

ANNVM tot Principum funeribus infaustum, Reginæ Castellæ partus, aliqua ex parte procurauit. Rege enim per caussam componendi Rempublicam, tumultusq; sedandi Pacem Augustam profecto, Hispali octauo Idus Decembris filiū enixa est, cui Ferdinādo nomen fuit, & deinde in minore ætate patri in regno successit. Eius educādi, instituendiq; cura Ferdinādo Pontio Leoni, viro primario demandata est: Sētica vrbe vbi educaretur, propter cęli salubritatem, regionisq; amœnitatē à patre designata. qui eum proximo anno
1286 millesimo ducentesimo octogesimo sexto regni hæredē renunciari in conuētu procerum curauit, de successione solicitus tum propter Cerdas fratres, tū quod coniugiū ipsum inter & Mariam Reginam lege propinquitatis vitiosum esse cōstabat: neq; vt ea lege soluerētur à Pontificib. Romanis, quorū eæ partes sunt, impetrare potuerat, Regib. Gallis intercedētibus, qua caussa incertū, nisi forte regni intercepti dolor stimulabat. quos Sanctius omni ratione placare, atq; ad amicitiam adiungere cum studeret, repetita legatio. iidē qui superiore anno Martinus Calagurritanus Præsul, & Garsias Abbas iis de reb. legati in Galliam. Vbi octauo Idus Ianuarii, Galliæ se & Vasconum Philippus Regem dixerat, sacra inaugurationis inunctionisq; de more Remis perãcta. Hoc Rege, eiusq; iussu Lutetiæ in insula Sequanæ regia in iustæ arcis modum extructa: vbi non multo post forum agi cœptū: & quæ vaga antea fuerat iurisdictio, certis sedib. collocata est. Reginæ impēsa, in eadē vrbe schola quæ Nauarræ dicitur, ipsa ædificii amplitudine, præceptorū auditorumq; numero in paucis præstans, extructa est. Septingentos alūnos bonis temporib. Galliæ, intra vnas ædes habitantes, numerasse fama est: rebus turbatis vix quingenti erant (quo nos tempore scholas Theologicas Lutetiæ explicabamus) nonnulli publica impensa collegii, pleriq; collata de suo stipe victitātes. Ex his Regib. numerosa proles nata est: Ludouicus, Philippus, Carolus Isabella filia altera in tenera ætate defuncta. Hæc in Gallia. In Sicilia Iacobus cognita patris morte, regium insigne Messanæ desumpsit quarto Nonas Februarii: seq; Regē Siciliæ, Apuliæ atq; Capuę Principem dixit, regni Neapolitani partem obtinens, reliquis vrbibus, & oppidis spe imminēs. tametsi Roberti Atrebatis, cui rerum procurationem Rex Gallię demandarat, egregia tum virtute tum diligentia aduersus Siculorum conatus munita erant. Alfonsus Aragonius Balearibus classe inuadendis, occupandisq;, quod vt faceret, pater supremis verbis mandarat, aliquot menses districtus, mēsis tandē Aprilis die quintodecimo,

quo die

quo die Christi resurgentis memoria recurrebat, Cæsaraugustæ regiam coronã desumpsit de manu Iacobi Oscensis Episcopi, vacua Tarraconensi ecclesia, cuius id dignitati deferri solitum erat. Regni priuilegia immunitatesq; ratas fore à Rege iureiurando sancitum. de regiæ sumptu restringendo, magna contentione actum est: ac nominatim in Oscensi conuentu aliquanto post, Aragoniis proceribus datum, vt Valentini dudum ad imperium subiuncti Aragoniis legibus viuerent. Magni sacerdotes per idem tempus defuncti. in his Michael Vincastrius Pompelonensis Episcopus, successore Michaele Legaria. Ecclesiam Toletanam Gonsalui obitu aut absentia Præsule destitutam, Gutterius magni nominis vir, præcipua apud Reges gratia cœperat gubernare. Is Regem ad Galliæ fines contendentem prosecutus est: cum superiori legatione esset impetratum, vt Castellæ & Gallię Reges mutui colloquii caussa Baionam conuenirent, de rebus omnib. coram disceptaturi. Omnino Reges collocuti non sunt. de caussa non cõstat: & suspicari libet enatas inter vtranq; gentẽ suspiciones, aut pręposterа ambitione factum vt Sanctius ad Sebastiani fanum consisteret, Gallus Rex ad Montem Marsanum. per internuncios de fœdere actũ. Guterrius Toletanus Præsul à Sanctio Baionã missus, à Gallo Burgundiæ Dux. de ineũda amicitia deliberatum, summo vtriusq; partis conatu. Negabant Galli vllã concordiæ conditionẽ fore, nisi Reginam lege propinquitatis male cohærẽtem coniugio Sanctius repudiaret: Galliq; Regis sororem, aut Margaritam, quæ Eduardo Anglo Regi, aut Blancam, quæ Austrię Duci postea nupsere, sibi connubio iungeret. Ea re Sanctius vehemẽter commotus est. vxorem dimitti fœminam lectissimam, & vnde gemina prole erat auctus, graue iudicabat. Itaq; internũciis reuocatis, re infecta Victoriam, vbi Reginam reliquerat, iter conuertit, Abbati Vallisoleti in primis iratus: quem alienissimo tempore noui coniugii mentionem fecisse, Francisq; vt id postularent occasionem prębuisse constabat. Eius euertendi cõsilia cum Regina, quam is dolor maxime vrebat, consilia communicata. caussa quærebatur. optima visa est, regiorũ vectigalium, quorũ procuratio penes ipsum fuerat, ad rationes reuocare, atq; Reipublicæ malè gestæ crimen intendere. Eius rei Guterrio Pręsuli cura commendata. Sanctius Rex voti reus, an religionis studio Cõpostellam abiit. quo in itinere ad Sãcti Facũdi cœnobium Alfonsi Regis eo nomine VI. & Isabellæ atq; Mariæ eius vxorum ossa, quæ in humili loco iacebant, in commodiorem transtulit, cippis cum inscriptione dicatis. Vallisoletum rediẽs Lupum Harum Viscaiæ regulũ, cuius magna in ipsum merita extabãt, & quo potissimum auctore regnum obtinebat, regiæ Procuratorem, Regum Antesignanũ esse voluit. Multæ atq; munitissimæ arces tota ditione in eius potestatem contraditę. Ad hæc Kalen. Ianuarii Comitis honore, & appellatione ab Rege est cohonestatus, salutis anno millesimo ducẽtesimo octogesimo septimo. & quo gratius esset beneficium, expresse cautũ, vt eos honores Dieghus Harus filius patre defuncto susciperet. Lupi frater Dieghus Harus limitibus aduersus Mauros præfectus. Ex his reb. aucta immensum eius familiæ auctoritate cõfirmatis opibus, Lupus Regis potens esse cœpit, atq; pleraq; ad suum arbitriũ reuocare: plusq; vnus posse, quam reliqua nobilitas; magna multorum inuidia atq; obtrectatione dolentium, dictitantiumq; iusto se propemodum seruitio opprimi, Lupum alieno nomine regnare. Calæcos & Legionenses ea res in primis male habebat: Lupumq; accusabant præter cætera, quod seuerus in alios propinquis & necessariis omnia tribueret: eo validior, quod regiæ familię sanguinem suum miscuerat, Ioannis regii fratris socer, cui Maria filia in coniugium data erat, nouamq; cum Rege propinquitatem ambiens. quod ad cæteram inuidiã adiunctum Regis animum abalienauit maxime: atq; ita vt priorem beneuolentiam odio maiore mutaret. Regium enim coniugiũ criminando, quasi vitio cohærẽs, id agebat vt Guillelmã Gastonis Bearnensis filiam, consobrinam suam, in regium torum inferret; vir immodicus, venturiq; securus præ confidẽtia animi. Rex in ea atrocitate temporũ, tantaq; Reipublicæ perturbatione, tametsi cupiebat maxime, Lupi euertendi consilia non explicabat. Itaq; eo comite Carpetania lustrata, Asturicam abiit. species erat Merinum Asturicensem Episcopum genere nobilissimũ, atq; adeo Gallorum Regis propinquum, primum sacrũ de more factũrũ sua præsentia cohonestare. re Calæcorũ & Lusitanorũ motus cõprimere in animo erat. Calæcos pacandi cura Lupo demandata. Rex Sanctius cum Lusitano Rege consilio cõmunicato, iunctisq; cum eo virib. eas incursiones arcere statuit, quas Alfonsus Lusitani frater & Aluarus Lara Ioãnis filius in finitimos Legionensiũ agros faciebant viri acres, impatientes quietis, raptoq; viuere soliti. Portalegrum & Ronchæ, quæ oppida in Lusitaniæ finib. in Alfonsi ditione erant, vt id facerent opportunitatẽ præbebant. Ronchæ vtriusque Regis virib. præsentiaq; oppugnatur. villis, agris, ædificiis extra oppidũ ignes illati. obsessi dãno rerum suarũ permoti, & maioris mali imagine metuq; subeunte oppidũ dediderunt. In ea obsidione Sãctio Dionysius Rex, si Rempub. incolumem tranquillamq; vellet, Lupi

1287

opprimendi consiliũ dat: Aluarumq; vt in gratiam reciperet auctor extitit, Lupi potentiæ acrē æmulum futurũ, propter amplas eius familię in Castella opes, pares nobilitati. Nō tulit ille iniuriam, Regis artes quo tenderent nō ignarus, animo peruicax, impatiensq; æqualis. simulata caussa in Vascones abiit per speciē conueniēdi Gastonis Bearnensis Vicecomitis, re iratus Regi superiora merita maleficio cōpensanti. sed nimirũ nunquā apud Reges satis tuta potētia, vbi nimia est. neq; deerat apud Vascones belli concitādi materia, haud satis ęquos Sanctio ob memoriā iniuriarum regniq; intercepti. Quo tempore Clemens Luneus homo Gallus Vascones gubernabat rerũ summæ præfectus bello paceq;. In Castellæ & Aragoniæ fines à Vasconib. excursiones sæpe factæ, euētu nullo memorabili nisi q; Saluaterra Aragoniis ablata est, & Vasconũ præsidio occupata. In Italia Aragonii meliori euētu pugnabant. Rogerius Lauria superiorib. victoriis ferox atq; præclarus, ad Neapolim vrbem hostiũ classi improuisus adueniens, quāuis numerosam ingēti prælio vicit Iunii mēsis XVI die. Dux & XL. naues captæ. captiuorũ numerus ad V. millia fuit, in his pleriq; genere & factis nobilissimi. cæteris pretio dimissis, Guido Mōfortius vt dimitteretur, neq; precibus, neq; pretio potuit impetrari. In quo Aragoniæ & Angliæ Regibus, hostib. implacabilibus gratificari volebat. Erat. n. Simonis Monfortii pronepos, eius quo Duce ad Tolosam Petrũ Aragoniæ Regē cecidisse, monstratũ est. Simonis filius, in prælio ad Leuisiũ Gallos inter & Anglos cōmissum superiorib. annis Richardũ Cæsarem ceperat. Guido ipse in patris vindictā ab Anglis in acie interfecti Viterbii sacris operantē Henricum Richardi filiũ, quo tēpore Eduardus Rex Angliæ ex bello sacro reuertebatur, impie æque & crudeliter in tēplo maximo interfecerat: viaq; sibi ferro facta ad Rubrum Comitē Anguillariũ abiit, magna inuidia Caroli tunc Regis Siculi, quod cædē factam non persequeretur, Hetruriæ ea tempestate Vicarius. Angli Galliq; scriptores Guidonem affirmāt in Regis Angli potestatē traditũ. Siculus auctor eius ætatis in Sicilia obiisse contēdit ex morbo, cui sola Venus, iudicio medicorũ succurrere potuit. eo maiori continētiæ in viro laude, quod vxor Margarita marito vidua parũ honeste pudicitiā habuisse fertur. Anastasia Guidonis filia Romano Vrsino nupsit Nicolai III. Pontificis Maximi propinquo. Ad hos Nolani Comites in Cāpania nobilissimi generis originē referebāt, posteritate ad nostrā memoriā propagata extinctaq;.

Cerdæ fratres & Carolus Salerni Princeps liberati. CAPVT XI.

QVIESCEBAT Aragonia viris, opib. & rerum gestarũ magnitudine gloriaq; præstans. In Catalaunis tantũmodo lacessita paululũ pax Iacobi Balearis armis, nulla re memorabili. Alfonsi Regis nomen celebre. pacis & belli arbiter effectus erat magnis Principib. captiuis. Cerdæ fratres in Morella arce, Salernitanus Princeps in Siurana, locis munitissimis detinebātur. Ii diuturna captiuitate fessi, & maioris mali metu perculsi, ad pacem quibus vellet conditionib. erant propensi. Magni Reges deprecatores adhibiti. multis legationib. Aragonius de pace interpellatus, à Galliæ & Castellæ Regib. Verum Eduardi Regis Angli auctoritas præcipua erat: cum mediā personam gereret, sibiq; eũ Aragonius socerũ destinaret, Eleonora filia in coniugiũ destinata. vt Olorone (Lugdunum id Coquenorũ est in Galliæ finib. ad Pyrenæi montis radices, aliis Illuro apud Antoninũ) Anglus & Aragonius conuenirēt, de reb. omnib. collocuturi statuitur. In eo colloquio summa Angli Regis contētione Carolo Salernitano Principi, libertatē intra annũ reddi impetratũ, his legib. Sicilię regnũ Iacobo cederet, Pont. Max. vt annueret, Aragoniosq; anathematis religione solueret exorato. Carolus Valesius iure Aragonii regni decederet, quod à Martino Pont. erat datũ. Eidem XX. millia pondo argenti penderetur. Ea omnia nisi intra trienniũ præstita essent, in custodiā rediret. interimq; obsides daret tres filios Robertũ & Carolum ac Ludouicum: præterea è Prouinciæ Phocæensis nobilitate viros LX. Graues eæ conditiones erāt. paciscī tamē quacunq; ratione cum victori expediret, victis necesse erat: receptaq; libertate haud defuturā occasionē melioris fortunæ sperabāt. salutis anno M.CC. LXXXVIII. Carolus ab Aragonio dimissus in Galliā abiit: moxq; in Hetruria Gibellinorũ motib. compressis, Romæ à Nicolao IIII. Pont. Max. qui sub initia huius anni Honorio successerat, Apuliæ & Siciliæ Rex dictus est, corona imposita capiti, cæteroq; ornatu regio concesso: cũ negaret fœdus ratum fore, quod iniussu suo factũ erat, de regno Romanæ ecclesię ab antiquis temporib. vectigali. Ea res vehementer Aragonii regis animũ perculit, eo magis quod Sanctiũ Castellæ Regē ab eius amicitia diuelli, atq; ad Gallos esse propensum, erat renunciatũ eodē Pontifice auctore: cuius auctoritatē Toletanus Præsul Semenus Gonsaluus, Gōsalui Cardinalis propinquus (eiusq; opera, vt quidā volunt, in Guterrii locũ per hæc tēpora defuncti aut abdicātis substitutus) Reginaq; sequebatur: quāuis multis procerib. Aragonii amicitiā propter locorũ vicinitatem, & quoniā Cerdas fratres in potestate habebat, præferendā iudicantib.

dicantib.

dicantib. Verum Lupo Haro, quod proxime explicandũ eſt, perempto, eius propinqui & neceſſarii ad Aragonios aufugerunt, noui & diuturni belli auctores futuri, vindictæ cupiditate priuatũ dolorem communib. diſſidiis miſcere parantes. Ea res Sanctium impulit, vt fœdus cum Gallo facere maturaret. Lugdunum vbi Pontificis ea de cauſſa Legatus Ioãnes Chauletus Cardinalis erat, ab vtroq; Rege miſſi legati: à Gallo Mornaius & Lãbertus viri primarii, à Sanctio Merinus Præſul Aſturicenſis. Fœdus his conditionib. factum. Alfonſo Cerdæ modò Regis Caſtellæ appellatione abſtineret, Murciæ regnũ tanquã Caſtellæ Regis beneficiario Sanctius ſe traditurum pollicebatur, ſubſtituto et-ã ſi ſine prole decederet Ferdinãdo minore fratre. Caſtellæ Rex mille equites auxilio, Gallo Regi mitteret, Aragoniã bello repetere cogitãti: & ſi neceſſe eſſet tutũ iter Gallicis copiis per prouinciam daret. Cerdæ fratres regum opera libertati redditi, in Galli poteſtate eſſent. Id fœdus Blãcæ puerorum matri ingratũ fuit: prorſus vt Rege fratre dimiſſo in Luſitaniã abierit, virilis animi fœmina, nouaq; belli ſubſidia aduerſus Caſtellæ vires cupiẽs cõparare, maiori tamẽ conatu, quã ſucceſſu. Dionyſius enim Luſitaniæ Rex Mauris omni Luſitania pulſis, opima pace fruebatur: neq; eam vt alieno cõmodo, ſuo periculo turbaret, adduci poterat. quid enim dubia ſpe in certũ diſcrimẽ incurreret? partamq; pace gloriã intẽpeſtiuis armis obſcuraret, numeroſa prole felix? ex vxore.n. Iſabella, antea filia Iſabella, Cõſtãtia hoc anno nata eſt: poſt biennium Alfonſus, quem regni ſucceſſorẽ habuit: ex ſoluto concubitu hi: Alfonſus Alburquerquius, vnde eo cognomine familia in Luſitania, nobiliſſima genus ducit. Petrus litterarũ ſtudiis deditus, vt argumẽto eſt liber ab eo editus de Hiſpanicæ nobilitatis ſtẽmatib. prætereа Ioãnes & Ferdinãdus, duæq; filiæ, altera Ioãni Cerdæ nupta, altera virgo ſacra.

Noui in Caſtella motus. CAPVT XII.

IN Caſtella quies erat à Mauris quidẽ: cum Granatenſi pax, cũ Africa induciæ nouo fœdere cũ Iuzepho Marrocio Rege firmatæ. belli tamen inteſtini maior cura ſuberat cõcitati Lupi Hari cæde, iure an iniuria incertũ, in regia certe, atq; corã Rege patrata. quod quã ratione contigerit altiori aliquãto ex principio explicare cõuenit. Aluaro Lara, paulo poſt quam in Sanctii regis gratiã redditus erat, defuncto, Lupus in Caſtellã ſe retulit, priſtinum auctoritatis locũ recuperaturus, aduerſario ſublato. ſed natura, quæ nullũ ſine æmulo eſſe ſinit, Ioannẽ Aluari fratrẽ ad parem dignitatis gradum, continuo fauore populi euexerat, regiſq; gratiam ingenti Lupi dolore: cũ Regis artib. violari ſe, atq; imminui palã conquereretur: adeo vt neq; Regi ipſi motũ animi indicare vereretur. Nã Ioanne Lupi genero Salmanticæ agros vaſtãte, & Mirobrigam vſq; cum ſuorũ manu excurſiones faciẽte, Regi de ea re cum Lupo expoſtulanti profiteri non dubitauit, ſuo id conſilio, ſuaq; voluntate patratũ: Vallisoletum Rex pergeret, Ioannẽ Cigales venturum (is pagus Valliſoleto vicinus eſt.) Dare frænos impotenti naturæ, regũ iracundiã minis irritare, vtrunq; exitiale eſt. diſſimulatum tamen donec ſe occaſio daret tantæ temeritatis, tantæq; audaciæ caſtigãdæ. interim Valliſoleti cum Ioãne fratre collocutus Rex, eos motus tantiſper cõpoſuit. Inde digreſſus, Roam primũ, deinde Valeranicã ac Soriam abiit, Turiaſonẽ petẽs Aragonii Regis conueniendi cauſſa, cupiduſq; Cerdas fratres, vt ſibi dederet impetrãdi. Lupi artib. regum congreſſus diſturbatus eſt, vltro citroq; cõmeantis, iniquaſq; neq; eaſdẽ vtriq; Regi pacis conditiones alterius nomine denunciãtis. & ſpes erat per Cerdas fratres Sanctiũ euerti poſſe, à quo ipſe animo penitus alienato erat. Conuerſo Rex itinere Alfarum abiit, ad fines Aragoniæ & Vaſconũ in Caſtella ſitum municipium. Ioannes Regis frater & Lupus ſocer, officii cauſſa Regẽ adeunt, haud ſatis idoneo præſidio ſi vis adhiberetur. aderãt Epiſcopi Gonſaluus Toletanus, Ioãnes Alfonſus Placentinus, Calagurritanus, Vxamẽſis, Tudẽſis: prætereа ſcrinii Magiſter Hiſpalẽſis decanus, atq; Valliſoleti abbas conſilio de Repub. inſtituto. Tũc Rex arces, quæ in Lupi & Ioannis poteſtate erãt, ſibi continuo reſtitui mãdat, milite præſidiario ſacramẽti religione ſoluto, teſſeraq; indicata, per quã intelligerẽt haud dubie ipſorũ mandata eſſe. parere recuſantib. vincula iniici iubet. Lupus diſtricto gladio, inuolutaq; ſiniſtra ſago, addita etiam verborũ contumelia, tyrannum, perfidum, impium cæteraq;, quæ furor dabat, inclamãs Regem irruit interfecturus. ingens facinus, confidentiã ſingularem. In veſtigio, aſtantiũ concurſu, dextra primo ictu obtruncata confoſſus ipſe eſt, vir acer ac fortis: cui nimia potentia, nimiaq; gratia crimini, inuidia populi calamitati fuit, inſolenſque animus. Ioãnes gener vno & altero ex aulicis in Regis oculis vulnerato, poſtquã ſocerũ occiſum vidit, ad reginæ cubiculũ fugit. Eius precib. tantum non ſinũ & latus opponẽtis inſequentis cũ gladio regis manus, necemq; euaſit: vinctus tamẽ ferro & in cuſtodiã traditus eſt, dicturus in iudicio cauſſam. multa breuitatis ſtudio prætermittãtur neceſſe eſt. & quis omnes perfidiæ formas, quis tãti tumultus referre caſus omnes, regiæq; ex eo perturbationẽ explicare poſſit? Omnino ſublatis ducib. tumult⁹ in præſẽti pacatus. claro recẽtiq; noxæ ſi-

mul & pœnæ exemplo factionis studia retenta, ne se continuo commouerent. At receptis mox animis, plerique in circulis palamque Regis factum accusare, qui simulatione beneuolentiæ tantos Principes oppressisset, eos vt quisq; aut propinquitate aut amicitia contingebat, alii curia, alii se regno magno numero subducunt. Noua imminere tempestas visa est. quæ præcipua caussa extitit fœderis cum Gallo Rege Lugduni, vti dictum est, maturādi. Ioanna Lupi occisi vxor ad D. Dominici Calsadii Reginā sororem adiit, in lugubri veste, naufragii domestici reliquias colligere parans; tum suis lacrymis, tum reginæ precibus Rege placato: qui patre cæso filium Viscaiæ principatu armis spoliare parabat: & iam Harum municipium, Treuigni arcem armis ceperat. Actum de concordia: Reginaq; Didaco filio, si quód necesse erat, patris cædem æquo animo ferret, seque & sua Regis potestati permitteret, paternæ auctoritatis locum pollicita est. Ioanna ex iis rebus metum interpretata, muliebri inconstantia repente mutata; atque in vindictam præceps, ęgro filii animo subdere faces, hortariq; vti fide qua Regi tenebatur renunciata, ad Aragonios discederet. Maria Ioannis captiui coniux, in Vasconiam finitimam abiit. Multi ex factione, abeuntes prosecuti. pars maxima vt in intestinis dissidiis ferme fit, suspensis & incertis animis, ad tempusq; fortunam in concilio habituri substiterunt in patria. Gasto Bearnensis Vicecomes rebus cognitis, cum propinquis & necessariis vires communicaturus accurrit in Aragoniam, pro eorū dignitate & salute quoduis fortunarum discrimen paratus subire. His auctoribus Cerdæ fratres ab Aragonio Rege emissi è custodia sunt. & quo maiorem dolorem inureret Sanctio Regi, mense Septēbri Iaccæ, quo ad se deducendos curauit, Alfonsum natu maiorem Castellæ & Legionis Regem dixit. inde nouorū bellorum materia segesq; ampla. & necesse propemodum est magna regna magnis nouisq; motibus sæpe turbari. eorum & Aragoniis auspiciis bellum in Castellam comparatū. Multitudo rerum nouarū cupida & pauci Castellæ proceres studiis non consentiebant. optimus quisq; tranquillitatis amore, Sanctii iudiciū sequebatur, eiq; quoniā rerū potiebatur nauare operā & studiū malebāt. Victoriā in Cantabria, vbi Regina Henricū filium enixa est per eos dies appulso, tū vt cum Gallo Rege Baionæ, vt erat per legatos constitutū, colloqueretur, tū vt Viscaiæ oppida sub imperium adiungeret. Bellū difficilius opinione fuit, propter locorum asperitatē, inopiam cōmeatus, gentisq; ingenium in retinenda fide cōstantis. Didacus Harus Lupi frater, quē spes fuerat Calatrauæ Magistro annitente retineri posse, limiti antea à Rege præfectus, & nunc maiorib. honoribus præmiisq; inuitatus, Viscaiæ etiā principatus spe iniecta, tandē in Aragoniam exul abire maluit, nullā fidem ei fore sanctā dictitans à quo viri principes, propinqui & necessarii per fidē colloquii violati essent certusq; consilio opibus, diligentia prosequi fratris filiū. Verum dum omnia belli apparatu circunstrepūt, atq; Castellæ fines inuadere armis parāt: Didacus ipse Lupi filius extinctus morbo est, magno Sanctii Regis cōmodo. eius enim obitu factionis studia remissa, Viscaiaq; eatenus magnis motibus iactata, in Regis potestatem vniuersa concessit, Didaci Salcedii virtute, cui summa expeditionis permissa erat, plurimaq; fides bello paceque habebatur.

Regum colloquia. CAPVT XIII.

SANCTIVS rebus in Cantabria patratis, colloquiiq; cum Rege Gallo spē in aliud tempus seposita, Ioannē fratrem in Burgensi arce custodiendū reliquit: vnde Curielē trāslatus deinde est. ipse belli Aragonii, motiq; regni cura Sabugalem abiit, quod oppidum in finib. Lusitaniæ situ est. Ibi Sanctii & Dionisii mutuo cōgressu fœdus factum aduersus Aragoniū Regem & Castellæ exules, qui per speciem Alfonsi Cerdæ in auiti regni, in cuius iam appellatione inuaserat, possessionem mittēndi, bellū grauissimum moliebantur. Soluto colloquio Sanctius contractis vndiq; viribus & copiis ad Almasanū oppidū Aragoniis
1289 occurrit. mēse Aprili, anno millesimo ducētesimo octogesimo nono castra castris collata, euentu nullo memorabili. Moronū sane oppidū ab Aragoniis vi expugnatū: Almasanum obsessum. Cōtra Sāctius in Aragonios fines peruadens agros populatur, pecora abigit, villas vicosq; incendit. Dieghus Harus diuersa parte Conchæ & Optæ, hoc est, Huetis tractum populationibus vastat: hostiū manum ad Paiaronem oppidū vincit fugatq;, Roderico Sotomaiore Duce cæso. signa militaria capta, missaq; Turulim. locorū angustiæ exitio fuerunt, Aragoniis de suo loco pugnantibus, atq; ex omni parte imminētibus. Nulla parte quies dabatur. alia aliis in orbē succedebant mala: & innocentiū pœnis Principum dissidia luebantur. Pleræq; vrbes & oppida, quā metu, quā voluntate in fide perstabant. in vna Pace augusta intestina ciuiū seditione tumultuatum est, in duas factiones ab antiquo scissa. Beiaranos cū Portugalēses bonis eiecissēt, Sanctius de iniuria interpellatus, iis qui pertulissēt, dāna reponi mādauit. imperiū regis recusātes aduersarios magno numero, Beiarani

reparatis viribus cædunt: reliquisque ex vrbe pulsis, temeritatem luentes noua temeritate superiori oppido munito Alfonsum Cerdam Regem proclamant, incredibili Sanctii Regis dolore, motuque. Vis magna populi est semel ad arma consternati, Regum tamen potentia maior. Missis abs Rege copiis audacia repente in metum mutata est. deditionem facientes, tametsi salutem pacti erant, ad vnum omnes trucidati, quatuor millia capitum, nulla neque sexus commiseratione neque ætatis. Talaueræ in Carpetanis, quoniã Alfonsi partes sequebatur, ad quadringentos ex nobilitate trucidati, membratimq; dissecti sunt, ad eam portam, quam ex eo tempore vulgus Quartos vocare cœpit. sic hominum opinio est ducta per manus, nullo meliori auctore. Vtriusq; vrbis calamitate, cæteris ne se facile commouerent documentum datum: & ferme omne magnum exemplum ex iniquo aliquid habeat opus est. verum quod contra singulos peccatur, vtilitate publica, & tranquillitate compensatur. Proximo anno millesimo ducentesimo nonagesimo, Galliæ inter & Castellæ Reges mutui colloquii spes tentata est. tempore & loco constituto conuentum Baionam in Tarbellis. Nihil in eo colloquio maioris rei factum, præterquam quod pace inter vtranq; gentem firmata Rex Francus iure decessit, quo illi tanquam Blãcæ nepoti regnum Castellæ, plerique destinabant, assentatores, vaniloqui, pacisq; publicæ hostes. Tolosa, Segura, Villafranca, in Cantabriæ finibus, ab Alfonso Rege ædificari cœptæ, Sanctii opera ad culmen per hæc tempora sunt perductæ. extant de ea re publicæ tabulæ ipsiusmet iussu Victoriæ & Vallisoleti, quo se ex colloquio digressus contulerat, confectæ. Rex Gallus icto cum Castellæ Rege fœdere, Aragoniæ armis repetendæ, consilia agitabat. Aragonius Castellæ, Galliæ, atque Italiæ viribus impar, ad pacem propensus erat. tametsi Carolus Neapolitanus Rex, icti antea fœderis conditionibus non stabat. Anglusque Rex, quo agente libertatem receperat, fidem suam ludibrio haberi ægre ferre videbatur. Romanus Pontifex de tota controuersia ab vtrisque appellatus, legatos se missurum respondit, qui in re præsente disceptarent, æquisq; conditionibus dissidentes pace stabili coniungerent. In eam rem duo Cardinales Benedictus Columna & Gerardus Parmensis in Galliam destinati. Interim Carolus & Aragonius Rex ad Iunqueram oppidum in Catalaunis, fide vltro citroq; data inter sese collocuti aliquot mẽsium inducias pangunt, dum de omnib. pactionibus, paceque perpetuo fœdere reuocanda, à legatis agi posset. Vterq; ad pacem procliuis erat: Carolus iniecta spe Siciliæ recuperandæ: Aragonio graue erat, tandiu prouinciam sacris interdictam: & belli molem, quod ex Gallia grauissimum comparabatur, auertere cupiebat, viresque in Castellam conuertere. 1290

Ioannes Lara ad Aragonios transit. CAPVT XIV.

VBI Ioannes Lara ea auctoritate, gratiaq; & opibus ad Aragonios respicere cœperat in fide haud satis constans, atque spe vrbis Albarracini recuperãdæ prouocatus: & solent homines vtilitati magis quã religioni seruire, commodumq; honestati præferre. Eius transitionem quoniã magnum in vtranq; partẽ momentum facturam Sanctius cogitabat, nihil prætermisit eorum, quæ ad sanandã hominis mentẽ pertinere visa sunt; vsq; eo dum limiti aduersus Aragonios præficeret, omniaq; blandimenta daret. Nihil ea diligentia profectũ. Burgos vbi Rex erat, litteræ ad Ioannẽ allatæ à puero sunt, quib. insidias vitæ suæ parari denunciabatur: vero creditũ, falso mallem vt idonei auctores affirmãt, confictas ab iis literas, quib. ægre erat, virum acrẽ & præpotẽtem ad Regis gratiã restitutum esse, priuatas cupiditates saluti publicæ potiores existimantibus. Ille natura suspicax, fide habita iis, quæ nunciabantur; curia se citato subduxit, atq; per Vasconum fines in Aragoniã abiit, Sanctio nequicquã eius iter Vallisoletum vsq; prosequente, atq; omni diligẽtia retrahere à fuga curante. Impendere enim grauẽ tempestatem prouidebat, si vir prępotẽs, qui multorũ studia conciliarat, cęteris se transfugis adiunxisset. Omnino in Castellæ fines continuo Ioannes inuectus cum suorũ manu, Conchę, atq; Alarconis agros omni belli iniuria vexauit: hostes pręlio fudit: Moiam oppidũ subegit. multa militaria signa capta. hominum & pecorũ factę prędæ. Hac tempestate sedata, noua validiorq; breui subsecuta est. Aragonius Rex, Harus, atq; Lara virib. ad Valentiam collatis, quo se Lara reb. patratis receperat, irruptione repetita Molinę, Segontiæ, Valeranicę, Almasani agros impune vastãt, Sanctio Conchę quò ad eos motus accurrerat, ex febri quartana importunissimo Reipublicæ tempore laborãte: ita vt neq; se loco mouere posset, neq; belli defendendi cogitationes explicare. vnde, quàm ex morbo, tædium maius. Regina Vallisoleto, vbi per eos dies filiũ pepererat, cui Petro nomẽ fuit, cognito periculo, nondum cõfirmata valetudine ad Regem aduolauit: amor metusq; incitabãt. Eius aduentus Regi iucundus, Reipublicæ salutaris fuit, Ioãne Lara ingenii dexteritate ad officiũ retracto. Leuitatis enim & inconstantię pœnitentia suberat, Albarracini recuperandi spes inanis. Isabella, Blanca & Reginæ fratre nata, viro matura, excellenti

oris dignitate Ioanni deſponſa eſt Ioannis Laræ filio. dos dicta Molinæ principatus, cum ſponſæ pater virili prole careret. Re conſtituta nuptiæ principali apparatu Cōchæ peractæ. inde Toletum itum eſt, Regem proſequente Ioanne Lara, neq; ſatis fido, neq; ſatis cōſtanti, vti euentus declarauit. In D. Pauli Prædicatorum cœnobio, qui extra mœnia ad fluminis ripam erant, hoſpitio deſignato ad multā noctem cum Iudæo quodā copioſo ludentem forte teſſeris, Nunnius Ciurruciaus improuiſo adueniens monet, inſidias vitæ ſuæ fieri multa heſterna nocte arma in regiam illata. Fugæ conſilium quaſi certo periculo captum, clauſæ vrbis portæ impediunt, intra quam iumenta omnia, & agaſones erant. metuenti ac ſolicito nox peruigil fuit, grauiſſima mora. Albente cælo euocati domeſtici, indicato quamuis periculo ſubſiſtendū tamen hortantur. inter poſitam noctē, mendacium arguere. quid enim ceſſarent? quid lucem expectaſſent, perfidiæ teſtem futuram? quid aliud aduerſarios cupere, quam eum à curia diuelli, inuidioſa potentia, opibus formidabilem? quieta omnia in vrbe eſſe: prioris fraudis meminiſſet, deniq; aut incolumitatem eo conſilio quæri, aut nihil grauius quam fugæ neceſſitatē proxima nocte fore: per diem nihil auſuros aduerſarios. Sic metus mitigatus. ſimul re prodita Rex ægre ferens fidem ſuam in dubiū vocari, ad eum ſanandum animum retulit, haud falſa eſſe etiam, quæ vera non probabantur, quaſi ſtudio occultata ſuſpicantem tamen. Quo tempore cum Granatæ Rege pro ingenio gentis in fide nutante, fœdus firmatum, perſoluto quod debebat vectigali. Ferdinandus Pontius Legionenſis, qui limiti aduerſus Mauros præfectus erat, Reges inter ſe conciliandi præcipuus miniſter. Toleto Burgos primum, deinde Palentiam itum eſt: vbi Dominicani ordinis generales conuentus habebantur. Ioannis Laræ infidus animus nullis beneficiis ſanabatur: neq; ſolus ipſe defectionis conſilia agitabat, ſed & proceribus aliis vt res nouas molirentur ſuadere non deſiſtebat: multorumq; ſtudia à Rege erant alienata. Aduerſus has molitiones Ioannes Regis frater Principibus æque ac plebi gratioſus è cuſtodia emiſſus, in Regis ac Ferdinandi filii verba ſacramento adactus eſt, pueri manus patriæ recepto more tanquam regni hæredis deoſculatus. Huius opera plurimi ad meliora conſilia traducti. Regis induſtria, cum Compoſtellam procurandę religionis ſpecie abiiſſet, Ioannes Alfonſus Alburquerquius vir primarius, qui in Calæcis Ioanne Lara impulſore, tumultuabatur,
1291 ad ſanitatem reuocatur, arma ponere perſuaſus. Hæc ſalutis anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo primo in Caſtella gerebantur. quo anno menſe Februario ineunte à Cardinalibus, quos Romanus Pontifex (vti ante dictum eſt) legarat in Galliam, inter Aragoniæ & Galliæ Reges fœdus, Tarraſcone in Gallia Narbonēſi compoſitū, pręſente Carolo Neapolitano Rege miſſiſq; ab vtroq; Rege cum ampla poteſtate legatis. Pacis hæ conditiones dictę. Aragonius miſſa Romā legatione eorū, quę cōmiſſa, ſunt, veniā ſupplex petito. Vectigalis nomine, vti eius proauus pactus erat, Romanæ eccleſiæ triginta auri vncias annuas pendito. In Syriam belli ſacri cauſſa, cū iuſta manu nauigato. In reditu matri fratriq; vt Siliciā reſtituant, hortator. Ac omnino ex ea inſula Aragonios tū proceres, tum milites, ſeuero edicto aduocato. Carolus Valeſius iure cedito, quod Pontifex Romanus in Aragoniæ regnum ſanxit. Ad has conditiones adiectū, vt Pontifex Aragonium in gratiam reciperet, legaretq; qui prouinciā interdicto eccleſiaſtico ſolueret. Ei Rex Aragonius obſides à Carolo Neapolitano acceptos redderet. Fœdere ſanciendo Siculi legati non affuerunt Aragonii Regis artibus, ne pacē turbarent, magno Iacobi Regis, & Siciliæ totius dolore: cum ſe proditos, atq; deſertos, à quo minime oportuit, conquererentur perſtituros tamen in fide neq; Gallica imperia paſſuros, vitamq; & ſanguinē, ſi res ita ferrent, ante profuſuros. Itaque Siciliæ reſtituendæ, recuperandæq; vana ſpes fuit: ac ne in Syriam quidē abs Rege Aragonio nauigatū: cum per idem tempus nunciatū eſſet, Ptolemaidē quæ vrbs Chriſtianorum ditione, vna in Syria retinebatur, ab Helpi Ægyptio Imperatore, filioq; eius Meleſaiti obſeſſam, expugnatā, euerſam, vt ne indicium vllum, monumentumq; vrbis extaret, ciuib. ad vnū cæſis. Hic finis belli ſacri fuit, noſtrorum ceſſatione, fœdaq; ignauia. A Regib. Aragonio, & Neapolitano Iunquerā rurſus in colloquiū de pace ventum, propēſis vtriuſq; Regis ad concordiā animis. feſſi malis præteritis erāt, perculſi futurorū metu. Itaq; Carolus è colloquio digreſſus, Clementiā filiā natu maximā, Carolo Valeſio nuptui dat, dote dicta Andegauenſi Comitatu. additi deinde Cenomāni, ea lege, vt Aragonii regni repetēdi iure, actioneq; decederet. Aragonius quæ pollicitus erat conſtanti fide præſtare paratus erat, niſi ſubſecuta mors importuno ſane tēpore, Barcinone oppreſſiſſet, cum Eleonorā deſponſam aduocare pararet, plenaq; omnia lætitia eſſent. defunctus in ætatis flore eſt, viginti ſeptem natus annos, octauodecimo Iunii die, ſi vita longior cōtigiſſet, Rex celeberrimus futurus, vt datum multarū virtutum ſpecimē pollicebatur. Oſtēſa certe Chriſtiano orbi, magis quā reddita pace clarus imprimis, & præſtans. Corpus ad D. Franciſci in veſte Franciſcana tumulo contectum eſt. inferiæ patrio more magnifice datæ.

Tres

Tres Reges affinitate iuncti. CAPVT XV.

ALFONSO Aragonio Rege cælibe ac ſine vlla prole defuncto, Iacobus eius frater ex Sicilia continuo in Aragoniam accurrit, iure propinquitatis & ex teſtamento fratris debiti ſibi regni hæreditatem cernere feſtinans. Cæſarauguſtæ in Saluatoris æde ad octauum Kalen. Octobris inunctus de more regni infulas & coronam ſuſcepit. Abrogato fratris teſtamento Siciliam Friderico minori fratri legantis regnum ſibi eripi paſſus non eſt, quod agente patre, propenſa Siculorum omnium voluntate erat delatum. ab Alfonſo Cerda coram, atque à Sanctio Caſtellæ Rege per legatos vno tempore, de iungenda amicitia ſociandisq; viribus appellatus æquiores aures Sanctii poſtulatis præbere viſus eſt, fortunæ magis fauens, quam cauſſæ, nulla paternæ voluntatis memoria. Cerdarum vires, quæ impetu valuiſſent, mora conſeneſcere: aduerſæ factionis ſtudia indies confirmari augerique erat exploratum. præſertim ex quo Ioannes Lara Reginæ opera, vti antea dictum eſt, in partes erat traductus. Eo amplius maiorique ſtudio Sanctio fauendum putabat, quod per idem tempus cum Luſitano Rege fœdus ab eo ictum eſſe nunciabatur, Conſtantia eius filia deſponſa Ferdinando filio Caſtellæ Principi, paterni imperii hæredi futuro. Caſtellæ etiam arces & oppida in Luſitani Regis poteſtatem tradita, vt datæ fidei obſidum inſtar eſſent. Itaque Reges Aragoniæ & Caſtellæ, re per legatos conſtituta, per cauſſam amicitiæ ſanciendæ Montem acutum conueniunt, loci opportunitatem ſecuti, quoniam ad vtriuſque Regis confines ſitum eſt. Nouembris die vigeſimo nono fœdus inter Reges factum eoſdem amicos inimicoſq; futuros. neutris apud alteros à Rege ſuo deficientibus tutum perfugium fore. & quoniam per eos dies à Marrocio Rege Begia (quæ quibuſdam Bigerra Baſtetanorum eſt apud Ptolemæum Liuiumque) rupto fœdere obſidebatur: cautum nominatim, vt in eius belli vſum, ſi res ferret, viginti triremes Aragonius auxilio mitteret. Quæ vt firmiora eſſent, Iſabella ei Sanctii Regis filia nonum agens annum pacta eſt. Sponſalia Kal. Decembris Soriæ præbita: puellaque nondum viro matura in ſponſi manus conuenit, ſpe veniæ à Romano Pont. ob legem propinquitatis impetrandæ, cum Regum feſtinatio moram non ferret. Calataiubæ, quo ſe Reges poſt data ſponſalia contulerunt, publicæ lætitiæ teſtimonio, ludi principali apparatu commiſſi ſunt. In his ludicra certamina: quibus Rogerius Lauria, qui Aragonium ex Sicilia comitatus erat, primas ab eximia pugnandi dexteritate tulit. Aragonii proceres à ſuperioribus annis inter ſe & aduerſus Reges magna contentione tumultuati ſunt: prorſus vt aulæ ſumptibus modum Alfonſo Regi imponerent, leges & magiſtratus commutandos contenderent, nouo Reipublicæ ſtatu collocato. & eſt quidam libertatis modus ſicut & aliarum rerum, & quædam imperandi mediocritas. Ii proceres Rege Sanctio agente, cum ſuo Rege conciliati ſunt. Anni exitu Reges ex colloquio digreſſi. barbarusque Rex in Calęciæ littore à Benedicto Zacharia validam claſſem comparari audiens: præterea oppido loci munitione & noſtrorum virtute defenſo, obſidione ſoluta, in Africam nauigauit. Tantis rebus peractis, pax in Hiſpaniam ex longo interuallo reuocata eſt: domeſtici externique hoſtes pacati. Vnus Ioānes Lara cæteris quieſcētib. turbida cōſilia agitare viſus eſt: neq; Regi fidere arma plane deponere. in hunc impetus factus. Moia & Cagnetum, quæ Sanctii dono acceperat, quo tempore Regi ſuo conciliatus eſt filii nuptiis pactis, armis ablata ſunt. ille viribus diffiſus, nulloque in Hiſpania perfugio, Sanctii diligentia pace inter Reges facta, in Galliam exul abiit. Gonſaluus Toletanus Præſul abeuntis veſtigia ſubſecutus eſt à Sanctio legatus, Galli Regis conciliandi cura, ne Ioannis delationibus, credulas aures accommodando, alieno animo eſſet. fœdus cum Aragoniis Galliæ hoſtibus percuſſum belli inteſtini neceſſitatē fāctū excuſabat. Ad hæc Gallus: id haudquaquā fore ſibi graue reſpondit: quin Carolum fratrē Aragonii regni iure vltro deceſſurū, modo Sanctio autore Aragonius Siciliā eccleſię Romanæ reſtitueret. Interim ineūte ſalutis anno M.CC. nonageſimo ſecūdo, à Benedicto Zacharia in Caſtella maris Pręfecto ad littus Africę, nauale præliū commiſſum cū viginti Maurorum triremibus. victi Mauri. captæ tredecim triremes. Ea res Marrocium Regem qui Tingi validas copias conuocarat, à cogitatione traiiciendi in Hiſpaniam deterruit: Sanctium Regem vt victoria vteretur prouocauit, collectiſque vndique copiis Tarteſſum Mauris eriperet. quod poſt diuturnam obſidionem contigit ad vndecimum Kal. Octobris. Luſitanus Rex vt ad id bellum auxilia mitteret adduci non potuit. Regina Hiſpali per eos dies filium peperit, cui Philippo nomen fuit. Captæ vrbi Rodericus Calatrauæ Magiſter præfectus primum eſt, deinde Alfonſus Pereſius Guſmanius, ſtipendii quod ſolui ſolitū erat, duabus tertiis detractis, ſe oppidū defenſurū recipiens, diues pecunia quam non modo in Hiſpania, ſed etiam Marrocio Regi aduerſus alios Mauros opera venditatā

copiosam collegerat: vnde multa oppida in Bætica redempta, atque ad paternum S.Luciferi principatum adiuncta. Multa etiam beneficia in egentes collata; quæ illi Boni cognomen pepererũt, superbis aliorum Principũ titulis multo præclarius. Ab hoc Assidoniæ Duces præ cæteris Hispaniæ regulis ditione, opibus, clientelis pręstãtes generis stemma deducunt. Alfonso.n.Ioannes filius fuit, nepos item Ioannes. Huic cum Beatrice Henrici Regis filia notha, Niebla oppidum Comitis nomine accessit, vnde filio & hęredi Henrico nomen Nieblæ Comiti. Henrico Ioãnes filius successit, Hẽrici Regis eo nomine IV. beneficio Assidoniæ Dux. Ioanni Henricus filius deinceps Ioannesq; nepos, cui Ferdinãdo Rege Catholico in ora Africæ Melilla vrbe, & Casasa arce expugnatis, nauatæ operæ merces datus est Casasæ marchionatus. Ioannes duos deinceps filios successores habuit, Alfonsum non satis mentis cõpotem, & eo defuncto Ioannem. Huius hæres Alfonsus fuit, nostra ætate Ioannis nepos ex Ioanne filio maiore qui superstite patre diem obierat. Hæc de Assidoniæ regulis. nunc ad Reges sese conuertat narratio.

Sanctii Regis obitus. CAPVT XVI.

IN curam conciliandæ pacis inter Aragonios & Francos Nicolaus Pontifex, Sanctius Castellæ Rex, coniunctis temporibus incumbebant. Pontificis conatus quamuis Bonifacio Calamandra milite Hospitalario, ea de caussa in Aragoniam legato, mors intercepit pridie Nonas Aprilis nullo successore biennio amplius, ob importuna Cardinalium dissidia ægras affectasque res Sanctii diligentia recreauit, qui Galli Regis responso prouocatus Aragonium votis, vt sperabat non repugnaturum, Caracam vt veniret ad colloquium inuitauit. Actum ibi de pacis conditionibus. rem tamen integram in nouum colloquium reiici placuit, Lugrunio municipio ad id designato. datisque ab Aragonio obsidibus Regis Neapolitani filiis, Carolus eorum pater quo maior esset auctoritas, ad colloquium Regum vocatur. Carolus non accessit, incertum qua caussa. sed proximo tamen anno Castellæ, & Aragoniæ Reges Lugrunium conuenere. In eo congressu nouæ inter eos suspiciones natæ sunt, cum generum socer impotenter habens omnia ad suum reuocaret commodum. ex eo tempore Aragonius animo ab Isabella sponsa alienato, ad nouum coniugium respicere cœpit, per speciem veniæ propinquitatis à Pontificibus Romanis nondum impetratæ: & agente Calamandra ad Iuncariam oppidum cum Carolo Neapolitano collocutus est, arcano tamen ne res efferretur tempore tamẽ cognitum est, de restituenda Sicilia atque de nouis Aragonium inter & Blancam Caroli filiam nuptiis consilia agitata. Interea in Castella Isabella Ioannis Laræ iunioris coniuge defuncta, Molinæ principatus iure propinquitatis ad Reges rediit. Ioannes Lara, siue erepti principatus dolore, siue patris inconstantiam & exempla imitatus, & cum eo Ioannes Regis frater, consilio inter ipsos communicato tumultuari cœperunt. Rex prouidus belli intestini, quod futurum metuebat, procurandi studio commotus, eorum mẽtes omni diligentia sanare tentauit. breui ea tempestas sedata, Regis fratre in Lusitaniam digresso Ioanne Lara reuocato ad officium. Excursiones, quas in Legionensem agrũ Ioannes Regis frater iunctis cum Alburquerquio viribus faciebat, Ioannes Lara senior cum iusta manu, vt reprimeret missus est, paulo ante ex Gallia redux, atque receptus in gratiam. eoq; blandimento agebatur, vt plurimam fidem habendo, Regi tandem fidus euaderet, ingeniique dexteritate eos motus comprimeret. sed contra res accidit. victus enim acie in hostium potestatem venit, vnde libertate impetrata Taurum ad Regem rediit Beatricis filiæ in ea vrbe natæ natalibus lætum. mox ad Bæticæ fines tutandos Ioannes Lara cum duobus filiis Ioanne & Nunnio missus abs Rege est. quoniã Granatæ rege defectionis cõsilia versare, & Marrociũ rursus de Hispania cogitare nunciabatur. Verum totus is apparatus euanuit. Mauris quiescentib. Ioanneq; ipso nostrorum Duce, Cordubæ per idẽ tempus defuncto. ea tẽpestate sedata, noua à Ioanne Regis fratre excitata est, cũ Lusitaniæ finibus à Dionysio Rege prohibitus, ne pacem ea occasione turbare videretur, naui conscensa Tingim appulisset. Marrocius enim Rex idoneum hominem nactus, per quem Hispaniam turbaret, benigne acceptum, cultumque honorifice ad Tariffam (hæc Tartessus est, atque Carteia, ne quis rerum mutationem, quæ nominum est, putet) expugnandam dimisit. Adiuncti equites quinque millia. vineis, turribus & machinis omnium generum, oppidum impugnatum. Obsessi mœnium firmitate confisi, & Alfonsi Præfecti virtute prouocati, supremo conatu propugnabãt. Accidit vt Alfonsi filius vnicus, in Ioannis & Maurorũ potestate esset: quem illi pro muro ostentantes, in patris oculis, ni oppidum dederetur, sese iugulaturos minabantur. Ad eas voces pater nihil commotus, cum negaret, proditæ vrbis maculam vllo incommodo elui, ne si centum quidem filii iugulandi essent: gladio etiam si in sententia

perstarent,

perstarent, è muro proiecto ad prandiũ interritus abiit. Inde militum clamore dissono, & vlulatu vehementi, puerum barbara crudelitate trucidari non ferentium, crudele spectaculũ, barbaræ immanitatis exemplũ, eo fœdius, quod Ioannis Principis iussu peractum est, reuocatus Alfonsus caussa cognita, Credebã, inquit, ab host.b. vrbẽ captam. Itaq; ad vxorẽ & prandiũ rediit nulla turbati animi significatione. sic affectib. sic lacrymis potuit heros imperare, cũ antiquis cõparandus. barbari cum reputarent animis, nullis artib. nullisq; virib. vinci posse, qui filii amore non moueretur, vt fidẽ proderet officiumq; desereret, desperata victoria redierunt in Africã. Agezira etiã Granatæ Regi vltro restituta est, magna nostrorũ lætitia: quorum ceruicibus imminere videbatur, tuto paratoq; Afrorũ in Hispaniam traiectu. Quo tempore Henricus Regis patruus Neapoli, vbi tandiu in custodia fuerat, dimissus in Hispaniã venit. eo adiuncto Burgis itũ in Viscaiam aduersum Dieghum Harum, eam prouinciam suis & Aragoniis armis subiugare parantem. Diegho pulso atq; iis motibus pacatis Vallisoletum reditũ, inde Complutum. Vnde mense Ianuario, ineunte salutis anno millesimo ducẽtesimo nonagesimo quinto cognitis Rex iis rebus, quæ ad Tariffam gestæ 1295
erant, litteras ad Alfonsum præfectũ dedit, quibus fidei constantiam cõmendat, filii saluti prælatæ Abrahæ exemplo. Boni cognomentũ, quod virtutes peperissent, eximiusq; populi fauor, ratum ipsi facit adscribiq; mandat. Tantis meritis, tantisq; laboribus præmia pollicetur. ad complexum inuitat. mutuo aspectu, gratulationeq; maximum fructum capturos scilicet: quando ipsi valetudine impedito, ardenti quamuis studio, ad eum se conferendi facultas non esset. Has litteras Assidoniæ Duces, fidei à maioribus cultæ monimentum, testimoniumq; autographas monstrant, auro gemmisq; nobiliorem thesaurum. Tertio post mense omnino septimo Kalend. Maii Rex animũ sacris Christianis procuratus Toleti decessit, in eam vrbẽ lectica militari delatus, hominib. inuicem subeuntibus ob ingrauescentem vim morbi, quo Compluti tentatus oppressusq; erat. Regnauit annis vndecim, diebus quatuor, magnis Principibus exæquatus fortitudinis, æquitatis, prudentiæque laudibus: sed egregie callidus, sagax, neq; vno loco crudelitatis impressa vestigia ad posteritatis inuidiam relinquens. Ferdinandum filium regni hæredem dixit. eius ætatem tuendã, reipublicæq; procurationem Reginæ cõmendauit, nondum iustæ coniugi propter vitiũ propinquitatis. secundum Reginam proximũ auctoritatis locum Ioannis Laræ esse mandauit, simulata beneuolentia pectore anxius ob memoriam prioris inconstantiæ, fide tamẽ fidem redimere, merendoq; flectere satagens, haud ignarus quãta eius morte reipub. imminerent mala. Corpus in sacello regio, quod ea tempestate retro arã maximam erat, tumulatum est. Mortuo habiti honores, decreta laudatio. de rebus gestis non vna opinio fuit. turbidæ certe tempestatis vim, fortunæq; impetum superauit: regnumq; sibi, & posteris, armis asseruit: in quibus sunt iura regnandi. Sanctio Rege in Aragonia Guillelmus Galuanus, in Castella Garsias Hispanus iuris vtriusque peritissimi sunt habiti, priuati & publici, sacri atque profani. Edidit Garsias commentaria in Epistolas Pontificum decretales.

Fridericus Rex Siciliæ salutatur. CAPVT XVII.

PER hæc tempora Romanam ecclesiam obtinebat Bonifacius eo nomine. VIII. Celestini. V. successor, eius qui ex eremo consentiẽti Cardinaliũ suffragio ad supremum ecclesiæ honorẽ vocatus, cum humeris impar onus esset, sexto initi pontificatus mense, sponte abdicauit, exemplo quod posteritas admiraretur, laudarent omnes, imitaretur nemo. Eo maiore successoris inuidia, quod eremum repetentẽ otii cupiditate, retrahi custodiæq; mandari curauit, veritus ne motus aliquis existeret, multis abdicationem vitiosam esse disputantibus. Defuncti in custodia post annum & sex menses memoriam Clemens. V. consecrauit: Ludouicum Regem Galliæ hoc ipso anno Bonifacius: eorumq; nomina templis addita. Extat Celestini elogium in Petrarchæ libro secundo de vita solitaria. Papatum, inquit, quo nihil est altius (rem tam exoptatam tamque mirabilem, vt ab admiratione ac stupore dictam ferant) quis vlla ætate præsertim ex quo tanto in pretio esse cœpit, tam mirabili, & excelso animo contempsit, quam Celestinus ille pristinum & nomen & locum & amicam bonis moribus egestatem appetens? Audiui narrantes qui viderant, tanto illum fugisse cum gaudio, eaque signa lætitiæ spiritualis, oculis ac fronte gestantem, dum à conspectu concilii iam tandem sibi redditus, ac liber abscederet, quasi non humerum blando oneri, sed collum diris securibus subduxisset. Bonifacii opera, vt erat à multo rerum vsu, & magnarum artium disciplinis instructus præclare, quod toties frustra tentatum erat, inter Francos & Aragonios pax facta tandem est Anagniæ: quo Carolus Neapolitanus Franci & Aragonii legati, viri ex vtraque gente principes ad Pontificem conuenerunt.

fœderis hæ leges ſcriptæ. Aragonio Blanca Neapolitani filia nubito. dos dicta, argēti pondo millia ad ſeptuaginta. Sicilia & quidquid Aragoniis armis in Brutiis & magna Græcia fuit ablatum, ad eccleſiæ Romanæ ius redito. Si Siculi recuſarint, Aragonius copiarū tantum dato, quantum arbitri iudicarint. Carolus Valeſius iure abſcedito, quo Aragonium regnum armis vendicare parat. A Pontifice Romano interdicti, atq; anathematis religione exoluuntor, quoſcunq; ea controuerſia implicauit. Obſides liberantor. De Baleari rege actum. ſummaq; Galli Regis & Pontificis contentione impetratum, vt reſtitueretur in regnum. Hæc palam iactata. Ex arcano tamen Sardiniæ & Corſicæ ſpes Aragonio iniecta dono Pontificis: quarum imperium ob locorum propinquitatem commodiſſimum iudicabat. Extāt de eo fœdere Bonifacii litteræ vigeſimo ſeptimo die Iunii promulgatæ. Quæ res fama vulgata, cæteras quidem orbis Chriſtiani partes lætitia compleuit: Siculis autem grauiſſima extitit, extremum malorum putantibus, ad Gallorum imperia redire. Itaq; Fridericus (quem frater diſcedens reb. præfecerat) & cum eo Rogerius Lauria, Ioannes Prochita, & Manfredus Lancia viri primarii Pontificis rogatu, & de fœderis euentu ſoliciti, ipſum adierunt ad littus Romanum excenſione facta. Catharina Philippi filia, neptis Balduini Auguſti Friderico modo ne pacis conditionibus vnus obſiſteret, deſpondebatur ſpe dotali Græci imperii communib. armis, atq; viribus recuperandi. neq; is detrectabat conditionem, ſi verbis reſponderent facta. Aragonius ſemel & iterum à Siculis per legatos ne ſe in diſcrimine deſereret interpellatus, cum ſtudio pacis, conceptaq; ſemel animo religione de ſententia nō decederet: Panormi tandem, vbi ea de cauſſa generales regni conuentus agebantur, Fridericus Rex eſt Siciliæ renunciatus. Iacobo fratri noua vxor connubio iuncta. Nuptiæ ad Villam Beltranam celebratæ Octobri menſe ſunt. Iſabella repudiata, dimiſſaq; in Caſtellam. Aragonii proceres Regis edicto ex Sicilia euocati. ſic magnarum rerum initia motuſq; graues, lætum & iucundum exitum habuere, pace Aragoniis reddita, neq; amiſſo penitus Siciliæ imperio, in quam haud obſcure nouorum bellorum tēpeſtas vertebatur. Vaſcones ſub imperio Gallico quieſcebant, Hugone confluentio Franco, Campaniæ in Gallia Mareſcalco, prouinciæ moderatore. Singulæ vrbes & arces præfectis, ex vtraq; gente promiſcue concredebantur. nonnullum id inuidiæ leuamen erat in externum principatum paſſim conceptæ animis, quod Galli non omnia ſibi arrogarent.

Libri Quartidecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER DECIMVSQVINTVS.

Noui in Caſtella motus. CAPVT I.

IN Caſtella res tranquillæ eſſe non poterant. proceres in ſtudia ſciſſi tantum ſibi quiſq; in Republica auctoritatis tribuebat, quantæ inerant vires. multitudo ſine rectore præceps, pauida, ſocors, auida rerum nouarum, vitio humanæ naturæ præſentib. futura commodiora fore putantis. peſſimo cuiq; vt in diſcordia ciuili plurima vis. per vrbes, oppida, agros ſcelera, latrocinia, cædes, qua vindictæ ſtudio, odioq; implacabili, qua auaritia in ſæuitiam degenerante. domus effractæ, direpta bona, abacta pecora: vbiq; luctus, & miſerabilis rerum facies. Reginæ auctoritas fluxa, Regis nondum coaluerat propter ætatem: tametſi à morte patris die proximo Toleti fuerat Rex ſalutatus, cunctaq; ipſi decreta, quæ Principibus deferri ſolita erant. A Regina vectigal ſublatum, quod ex annona redactum Hiſpanorum lingua Siſa vocatur: & à Sanctio Rege inuectū, magnam eius inuidiæ partem cōflauerat, qua ipſi flagrare viſi ſunt. Id blandimentum à prudenti fœmina datum, multitudinem in fide retinuit in tanta omnium ferme Principum & Regum ad arma conſternatione quaſi ad prædam accurrentium, nemine prohibituro: nam bellandi cauſſæ in ea temporū colluuione deeſſe non poterāt. Ioannes Lara in quo plurimum præſidii eſſe debuit, ad hoſtes non obſcure inclinabat, inconſtans natura, memorq; ſub Sanctio ob fidem ſuſpectam diſcrimen adiiſſe: inde cauſſa irarum,

rum,spes ex Reipub. malis ditionis amplificandæ,oppida recipiendi,quæ superiori tēpore erant ablata. Henricus longa captiuitate,irritato potius ingenio quam mitigato,turbidus natura & inconstans,malisq; artibus assuetus,in regni procurationem inuadere cogitabat, grauissimam iniuriā interpretatus, quod ad nullam Reipubl. partem defuncti Regis testamento vocatus esset. Eo studio ad Valeranicam priuati, clandestiniq; multorum primum conuentus habiti: multa deinde,fama vulgata,circū oppida in fraude inducta. Burgique vrbs regia in primis eos conatus iuuabat. Vallisoleti ea de caussa regni conuentus agitati, tanta procerum in Henricum propensione, vt Regem & Reginam aduenientes non ante diei vesperam in municipium admiserint, idq; comitatu relicto, quo maior decernendi libertas esset. In eo conuentu regni quidem procuratio Henrico decreta est. Regis educandi cura penes Reginam mansit. Cuncti qui aderant, in pueri Regis verba nouo sacramento adacti. A Diegho Haro per fines Vasconum in Viscaiam impetus factus est: quem principatum Sanctius Henrico filio legarat,tanquam iure belli quæsitum.præter Balmasedam,& Orduniam,cætera eo tractu oppida,pars vi,pars voluntate occupata à Diegho Haro: cuius conatibus Laræ fratres enixe fauere cœperant, veteri vtriusq; familiæ cōtentione deposita, odioq; Henrici, quem rebus esse præfectum ægre ferebant, Sanctii Regis testamento mutato,irrita voluntate. Ioannes Regis patruus ex Africa vbi eatenus se tenuerat, Granatam appulsus, regnum sibi Castellæ vendicabat, in eo Sanctii fratris exemplum secutus,Ferdinandumq; fratris filium illegitimis nuptiis procreatū esse accusans. immane quàm multos ea religio abalienauit. Eius armis ad fines Portugaliæ Alcantara,nonnullaq; alia oppida occupata sunt. Dionysius Lusitanię Rex in partes attractus,quo tempore Vallisoleti regni conuentus agebātur, puero Regi per feciales bellum indicere non dubitauit. Res trepidæ,metus ingens,bellum improuisum. quę mala tolerari potuerunt,nisi vt nunquam in vno gradu resistit calamitas, maior belli moles ex Aragonia vrgeret. Ianuarii die XXI. anno millesimo ducentesimo nonagesimo sexto Bordaluæ in agro Harisæ Aragoniū 1296
inter & Alfonsum Cerdam Regis Castellæ & Legionis titulos vsurpantem fœdus ea lege factum, vt communibus armis auitum regnum Alfonsus recuperaret, Murcia Aragonio cederet: Concha, Alarconium,Moia, Cagnetum, Petro eius fratri præstandæ operę merces,quoniam futuro bello Dux erat destinatus. Violantes Alfonsi auia, Reges Gallię,Lusitaniæ & Granatæ eo fœdere comprehensi. Ioannes Lara spe Albarracini recuperandi ad Aragonios abiit. Dieghus Harus Castellæ Regi conciliatur,Ioannis perfugę ditione attributa adiunctaq; ad Viscaię principatum. Ab eo principio Reginę artib. multi proceres in partes attracti sunt,ac nominatim Ioannes Alfonsus Harus Camerorum principatu,quem quasi hæreditario iure debitū ambiebat,donato.pręsidia aduersus ingruentes vndiq; tempestates comparabantur. Mense Aprili Aragoniæ copiæ in Castellæ fines penetrarunt Alfonso & Petro Ducib. Legionem vsq; castra promota,opulentam quondam vrbē,viris, armisq; tunc ad exiguum ciuium numerum redactam: eoq; ciuium deditione sine sanguine in potestatem venit.atq; in ea Ioannes Ferdinandi Regis patruus Legionis,Calęciæ,atque Hispalis Rex est salutatus. ad S. Facundi oppidum Alfonso Cerdæ, Castellæ regnum pari celeritate delatum. sic erat icto inter eos fœdere cautum.Maiorgam XX. ab vrbe Legione lapide castra promota. quod municipium dum mœnium firmitate,& præsidii virtute defenditur,obsidio ducta est in mensem Augustum.Quo tempore procerib. Castellæ,atque vrbium conuentib. Vallisoletum euocatis,Primus Henricus eo delatus Reginā in arce sacris operantem,vt erat paludatus accedit. secundum salutem, quātum periculum impendeat reb⁹,simulato mœrore explicat. A trib.Regib. in tuā perniciem coniuratū,non ignoras. hos sequitur magna prouinciæ procerum pars. aduersus tantā tempestatem, in te fœmina,me sene,Rege puero quantum præsidium? arte vires adiuuandas censeo. Iniuria,inquit illa,filium paterno imperio spoliare parant. superis innocētem ætatem curæ fore non diffidimus. id certissimum præsidium caussę spesq;. Esto Henricus ait. non votis tamen,& muliebrib. lacrymis numina placantur. vigilando,agendo,mentemq; in omnes partes vertendo,pericula procuranda. sic sæpe in magnis periculis Respublica conseruata est. in somno,ignauiaq; certum exitium.Vt Petro Aragonio cælibi cælebs connubio iungaris,consilium do, vtinam tam gratum, quam salutare.possum exempla commemorare multa, & præclara principum fœminarum, quibus & filiis id saluti fuit,nulla populi reprehensione. Exhorret illa ad insolentiam nouæ vocis. Apage,inquit,tantum dedecus,infamiamq;. regnum filio paterna contumelia conseruare,nunquam inducam in animum. neq; externa exempla imitabor: cum domestica suppetant,illustrium fœminarum, quarū integra fama vitaque cælibe filiis in tenera ætate imperia steterunt. non deerunt præsidia,viresque. vitæ innocentia magis quam vlla arte superum auxilium constabit. si certum periculum sit,

perstare tamen est animus, neq; filii maiestatem suscepta turpitudine sugillabo. Sic Henrici consilium repulsum est. Conuenerunt ad quatuor millia equitum. Vt iis copiis Maiorgæ obsidio dissiparetur adduci Henricus non potuit: cum Bętici belli necessitatem excusaret. Zamoram modo itum, quoniã in fide nutabat. deserta pene omnia, Diui indigetes sustentarunt. mora, residente primo cum quo hostes venerant impetu, calor æstatis, cæli grauitas, rerumq; omnium inopia, morbos in exercitu vulgauit: & Petro Duce extincto, coegit in patriam redire, nulla re præterea memorabili, numero imminuto, nam mille equites cataphracti, peditum quinquaginta millia venerãt. Rex Aragonius eodem tempore in Murciæ fines inuectus meliori euentu bellum gessit. Murcia vrbe & omni circum tractu ad imperium adiuncto, Castellæq; detracto, Alcala, Lorca, Mula exceptis, quæ in fide Ferdinandi perstiterunt. In tantis motibus, tantoq; Reipub. discrimine Henricus, penes quẽ rerum procuratio erat, in neutram se partem fortiter commouere, mediam personam gerere, videriq; quencunq; cursum res habuissent, fortunam in consilio habiturus. vnde neque ab hostib. gratiam promeruit, & prouincialium odium grauissimum incurrit: suspicioq; eius sponte bellum excitari, cunctaq; quæ euenerant mala non inertia militum, neq; hostium vi, sed eius fraude contigisse. Regina mutua dissimulatione aduersus Hẽrici artes pugnabat, alii palam præstanti fide proceres. In hoc numero Alfonsus Gusmanius principẽ locum omnium confessione obtinuit, aduersus Granatæ Regem Bæticæ fines tutatus, Henriciq; conatibus, quod grauius certamen fuit, vnus maxime obsistens. Is enim sermonis vitandi caussa, & ne nihil ageret, delectu militari habito in Bæticam abiit Maurorũ irruptiones prohibiturus. ad Arionam tamen commissa pugna victus, discissis forte habenis, quib. equus regebatur, ne in hostium potestatem veniret, ab Alfonso Gusmanio, nam pugnæ interfuit equo altero commodum præbito seruatus est. secundum eam pugnam de fœdere cum Mauris instaurando actum. Granatæ Rex Tariffam petebat, Quæsadæ & aliarũ duarum & viginti arcium permutatione. viginti aureorum millia additurũ, pollicebatur. præterea quatuor annorum vectigal, quod pendere solitus erat, repræsentaturum continuo. In ea rerum difficultate, fisciq; tenuitate Henrico quidem eæ conditiones probabantur, Alfonsus repudiabat. fidem haberi barbaro, Tariffam reddi, vtrunq; incõmodum nostris rationib. disputabat. res ad arma spectabat. accensa contentione Mauri suis nostrisq; virib. quo quid exitialius esse poterat? eam vrbem obsidere parabant. Alfonsus domesticis opib. destitutus, externa præsidia conquirere statuit. Lusitanus infensus erat, atq; in armis. Aragonium Regem tentare placuit, si nominis Christiani ignominia moueretur, his ad eum litteris. » Graue est oneri prius, quam vsui esse. sed communis patriæ salus, & religionis re» spectus cogit, ad tuam opem confugere. quod facio nihil pro me solicitus, cui exitium pa» rari libẽs audirem, si ibi malum sisteret, mortemq; in tantis malis, vt finem miseriarum ex» pectarem. Reipublicæ me pudet & miseret, nõ magis externis armis quam intestina, proh » scelus, quorundã perfidia labefactatæ, atq; oppressæ. Quid enim grauius esse potest, quam » ab iis exitium comparari, qui præsidio esse debebant? quid periculosius, quã in simulatio» ne officii, & vtilitatis insidias tegi? Tariffam nostræ fidei concreditam barbaris reddi vo» lunt, mandantq;. Fortissimo scilicet aduersus Africæ vires propugnaculo, Hispania nudata, » rebus turbatis regnare ipsi soli cupiunt, atq; in communis patriæ ruinis exultare, egregii ni» mirum atq; præstantes viri, regni gentisq; protectores præclari. Nobis deliberatum est, pro » qua fide filii mortem antea contempsimus, eam quod reliquum est, nostro sanguine & vi» ta tueri. Pecuniam si mutuam miseris mariq; auxilia, hanc vrbem tuo Rex inuicte nomine » obtinere polliceor iuroq;, dum erit adulto Ferdinando Rege, de sumptib. satisfactum. Tu » si quid offensionis est, debes id totum patriæ caritati condonare: gloriosumq; ducere, pu» pilli Regis ætatem, ab iniuria externa, domesticaq; fraude tutari. Ad hęc Aragonius fidem, constantiamq; Alfonsi laudare: cæterũ, icti paulo ante fœderis religione prohiberi. quod si esset à Mauris violatum, non moraturum spem, neq; cõmuni caussæ defuturum. Interea Lusitana arma mouebantur. Dionysius Rex, cum suorum manu Salmanticam progressus est. Affuere Ioannes Ferdinandi Regis patruus, & Ioannes Lara Aragoniis copiis reuersis in patriam. De belli summa deliberatum. placuit Vallisoletum, vbi Rex Ferdinandus erat, obsideri. ad Septimancas cum esset peruentum octauo ab ea vrbe lapide, dilapsis Castellæ proceribus, plerisq; indignum iudicantib. Regem impugnari, obsideriq; à suis: Dionysius veritus ne id exemplũ ad cæteros pertineret, obsessisq; viis reditus esset difficilis, præsertim vrgente iam hyeme, magnis itinerib. Medinam Campestrem primum, inde dimissis copiis in regnum contendit. Reginæ copiæ, quas ad defendendum bellum paratas habebat, eius iussu Paredes municipium obsederunt nullo operæpretio: cum Henricus delectu in Carpetanis atq; Vaccæis habito, eum apparatum dissipasset. regni conuẽtus, qui Vallisoletum

indicti erant, ob locorum vicinitatem disturbari nolebat. sic videri voluit, re à Ferdinãdo Rege alienatus, hostiumq; caussæ impense fauebat. Eæ fraudes Reginæ patientia eludebantur, simulataq; beneuolentia: nam eodem tempore Gormatium & Calecantoriũ oppida Henrico donata sunt. eadem arte Ioannes Lara ad officium retractus, quamuis ancipiti fide, & si Albarracinum traderetur, ad Aragonios rediturus. regni conuentus Vallisoleti habiti salutis anno millesimo ducentesimo nonagesimo septimo auspicante. In iis conuentibus, quoniam pecuniæ difficultas maxima erat, grandis summa â populis in belli vsus promissa, & postmodum repræsentata est. Quo tempore Ioannis Hari virtute, Vascones qui Anagari vrbis partem improuiso aduentu occuparant, & repetitis antiquis iuribus Riuogiam vniuersam armis occupare parabant, pulsi sunt. Iacobus Aragonius Rex Romæ, quo se accitu Pontificis contulit, Sardiniæ & Corsicæ Rex est renunciatus. Venerunt ex Sicilia Constantia mater, & Violantes soror, Rogerius maris præfectus, Ioannes Prochita. Auspice Põtifice Bonifacio, vt antea erat per legatos constitutũ, Violantẽ inter, & Robertum Calabriæ Ducem Regis Neapolitani hęredem designatũ, nuptiæ principali apparatu celebratæ sunt. Aduersus Fridericũ Siciliæ regnũ semel susceptũ armis tueri parantem, communemque orbis Christiani pacem disturbantem, bellum decretum, Duce ipso Aragonio fratre: quo quid inhumanius esse potuit, quam armari fratrem in fratrem naturæ iura resoluere? sed tanti fides, religioque fuere, imperiosi Pontificis mandata. rebus constitutis Rex quidem bellum comparaturus in Aragoniam rediit. Rogerius Lauria Neapolim missus, Carolo operam nauaturus. Constantia & cum ea Ioannes Prochita Romæ hæserunt, siue religionis studio, siue rebus fessi, Siciliæq; miserati casum. Sunt qui defunctos Romæ affirment. verior tamen fama tenuit & idonei auctores testantur, Constantiam Reginam, quinto post anno Barcinone defunctam, sepultamque in Minorum æde vbi extat cum inscriptione tumulus eius nomine.

Ferdinandi Castellæ Regis sponsalia. CAPVT II.

ARAGONIO in patriam reduci Lerda, Vlia, Filera, Saluaterraque, vt erat Agnaniæ fœdere cautum, â Vasconibus reddita sunt. Anno proximo millesimo ducentesimo 1298
nonagesimo octauo Vasconum Prętore pro Gallis Alfonso Ronæo natione Gallo, Albarracinum de cuius possessione tandiu certamen fuerat Ferdinando Aragonii Regis fratri notho ablatum, Rege ipso auctore atq; iubente: traditumq; Ioanni Laræ, qui meliori iure niti videbatur, patremq; iniuria spoliatum constabat, aut fingebatur. honesta species, sed hominis præpotentis conciliandi; in partesq; trahendi præcipua cura suberat. Valentiæ is septimo Idus Aprilis fidei constantiam iurauit, maiorem quam antea scilicet. Hæc ab Aragonio præsidia comparabantur, vno tempore Castellam Siciliamq; armis inuadere cogitanti, validiori quam pro ditione proque opibus conatu. Siciliæ quidem Rex ab omnibus destitutus, iniuriæ opportunior futurus erat. à Castellæ Rege Dionysius Lusitanus in partes attractus inito fœdere, quod gemina affinitate firmatum est. Constantia Dionysii filia nondum quamuis matura viro ætate, connubii fœdere, vti ante conuenerat, iuncta Ferdinando est. Alcanitii quo in oppido non procul Zamora vrbe ad fines Portugaliæ, pacis sanciendæ caussa conuentus Regum erat, solennitas peracta eo maiori publicæ lętitiæ significatione, diuturnæq; concordię certiori spe, quod Beatrix Ferdinandi Regis soror Alfonso Dionysii filio & hæredi; octo nato annos desponsa est: & quo maior esset fides, de matris Reginæ manu socero tradita, atq; in Lusitaniã missa, tanta ad concordiã animorum propensione, vt cũ dotis nomine nihil Constantiæ esset datũ, Oliuetia, Conguela, & Campus Moiæ (oppido id nomen est) Lusitanis accesserint, nonnulla maiestatis sugillatione timoris significatione maxima: sed tanti erat temporum conditio, & reipublicæ perturbatio, vt suscepto etiam dedecore, pacem redimere non vererentur. datum modo à Lusitano in patriam discedente, vt trecenti equites delecti Castellæ Regibus operam nauarent, Duce Ioanne Alfonso Alburquerquio; aduersus Ioannem Ferdinandi regis patruum, qui se Legionis Regem dixerat, vti paulo ante dictum est. Maiori apparatu, quam successu expeditio fuit: nulla enim re memorabili Lusitani equites in patriam redierunt. contra Almasanum ad Aragoniæ fines, aliaq; eo tractu oppida ab Alfonso Cerda, præsidiis sunt occupata. Segontia à Ioannis Laræ militibus tentata in Celtiberis, eximia ciuium virtute in fide perstitit. Pecuniæ difficultate, cum cætera prona essent, maxime cõiurati laborabant. quæ ne in stipendium deesset, regiis insignibus, & nomine percussa est, metallo non probo. experientibus pars multo maxima decoquebatur. Dionysius Lusitanus à Rege genero sollicitatus cum iusta manu per Mirobrigę (ea ciuitas Roderici vulgo est) fines ad ferendam

opem accurrit, maiori pacis studio, quam res turbatę postularent. Itaq; nullo operæpretiô facto, irato similis in Lusitaniã rediit. Ioanni regios titulos vsurpanti Calæciam, quã armis inuaserat, relinqui perpetuo iure volebat: Legionẽ vrbem, dum viueret: Regina & Castellæ proceres consilium repudiabãt: in quo pacis specie, grauis ignominia, regni viribus nobilissimæ prouincię detractione imminutis, iniuriaq; publica cõtinebatur. Lusitani tamen Regis reditu, quos metus in officio continuerat, procerum tumultus cõcitati sunt, importuno sane tempore regni perturbationem ad occasionem vindicandi iniurias ditionisve amplificandæ vertentiũ. Reginæ patientia singularis, vltro eorum cupiditatib. occurrẽtis, oppidaq; & arces, tranquillitatis reuocandæ caussa donantis. & est sapientis rectoris rebus commotis, quacunq; re putat, ad Rempub. iuuãdam posse homines adduci, ea vti: nemoq; ita in arma promptus est, vt non idem pretium quietis quam periculi malit. De Siciliæ imperio vario belli euentu certabatur. Rogerii Lauriæ conatus Gallicis partib. iuuandis eximii, vt in quamcunq; partem se daret, victoriam, felicitatemq; secũ ferre videretur. Eius diligẽtia multa oppida in extrema Italiæ ora Siculis adempta. quo merito perduellionis lege postulatus, damnatusq;, ampla ditione, quam in Sicilia obtinebat regum priorum donum, virtutis præmium, spoliatus primum est. mutatæ fidei crimẽ obiiciebatur. deinde vertẽte fortuna ad Catanzarum in Lucanis dum vrbe recepta, arcem obsidet, à minori hostiũ numero victus est. Hostium despectus malo fuit, semper in bello exitialis, & quoniã aduerso Sole pugnasse fama est. multi in pugna ceciderũt. plures noctis beneficio seruati. Rogerius ipse Dux inflicto vulnere in vicina oppida, deinde in Aragoniam euasit, præceps in vindictam, eo maiori ignominiæ dolore, quod præter consuetudinem acciderat, superiorib. pugnis victor. Ex Aragonia Rex Rogeriusq; bello Dux fœderatorum Principum cõsensu destinatus, numerosa classe instructa, in qua octoginta triremes erant, idonea tẽpestate soluerunt. Romę à Pontifice lustrati sacra prece. Neapoli Robertus Calabriæ Dux adiunctus. Sicilię littora tentata. omnia spe faciliora primo aditu inuenta. Pacti (quæ vrbs Ptolomęo Agathyrion esse creditur) alięq; eo tractu arces occupatæ. mox circunducto Peloro, fretoque enauigato, Syracusæ diuturna obsidione mari terraq; fatigatæ. locorum longinquitas, Pactenses ciues prouocauit, vt pulso Aragonio præsidio ad Friderici Regis ditionem redirent, arcemq; virib. omnib. impugnandam susciperent. Ioannes Lauria datis abs Rege Aragonio viginti triremib. auxilio obsessis accurrit. re cõfecta instructaq; arce cõmeatu, in reditu à Messanensib. classe instructa, tum ipse, tum sedecim triremes captæ sunt. fretum vorticib. infame, temereq; in modum venti nunc huc, nunc illuc versis fluctib. velut mõte præcipiti deuolutus torrens Siculos iuuit: Aragoniis ob inscitiam nauigandi exitio fuit. Interea Syracusani eximia virtute propugnantes, Rege Friderico vicinis locis ad omnẽ occasionem excubante, Aragonios soluta obsidione discedere compulerunt. & erat exercitus imminutus. decem & octo millia capitum desiderata. insuetus calor, cæli insolentia, rerum inopia morbos vulgauerant. Ioannes Lauria iussus è vinculis caussam dicere Messanæ lege perduellionis, capite pœnas soluit, Rogerii patrui dolore incredibili: in quẽ ea ignominia redundabat, dolor proprius. Erat is Aragonium regem in Hispaniam prosecutus. vnde circumacta hyeme maiori conatu in Siciliam reditum est, Roberto atq; Philippo Caroli Neapolitani filiis ex itinere adiunctis. ad Orlandi promontorium non procul vrbe Pacti, classe appulsum: in qua sex & quinquaginta triremes erant. Fridericus ex superiori victoria, auctis suæ gẽtis animis minori numero nauium, omnino quadraginta, ausus prælii fortunam tentare victus est. naues pars captæ, pars in fugã versæ. in captiuos à Rogerio præfecto sæuitum, vindictæ studio: magna Catalaunicæ gentis inuidia. Fridericus naue ex qua pugnabat capta, in scaphã desiliens Messanam abiit. Aragonius caussis siue veris siue simulatis, in patriam est reuocatus, nõ absq; Pontificis Romani, Neapolitaniq; Regis obtrectatione. saniores factum probabant. & erat stultum alienã rem suo periculo curare. erga fratrẽ sublata contentione, humanitas misericordiaq; successerat. Commissa ea pugna est ad quartum Nonas Iulii mensis, in paucis ea ætate memorabilis. Galli vt victoriã vrgerent in Siciliã relicti, diuisis copiis bellum gerere constituunt. inde certa calamitas. Robertus & Rogerius Lauria Randasum firmum iis locis Pactim inter & Catanam medio ferme interuallo municipiũ obsident. cum classis parte Philippus Tarenti Dux ad tentanda Lilybęi littora missus, Friderici Regis aduentu improuiso victus acie, captusq; est. inde inter vtranq; gentem societatis amicitiæque iungendæ copia bello potior, vt mox ostendet narratio.

Annus Iubilæi. CAPVT III.

ANNVM secularem Bonifacius Romanus Pontifex clausit, ex Romanæ vrbis Iudaicique populi institutis lege temperata lataq; in perpetuum: vt centesimo quoq; anno venia peccatorum

peccatorũ donarentur, quicunq; Romana templa venerabundi inuiserẽt plena religione, vetustate sancta. Ad Romanæ maiestatis reuocandæ, religionisq; amplificandæ cultum, id institutum pertinebat. quod Clemens VI. anno L. ac longo interuallo Sixtus IIII. quinto quoq; & vigesimo nouis id legib. fieri sanxerunt, memores humanæ mortalitatis, vitæque exiguis plerunq; annorum spatiis circunscriptæ. Magnus mortalium concursus ad rei famam in Vrbem factus. in his Carolus Valesius secundis nuptiis Catharinæ Philippi filiæ, neptis Balduini coniux, Græcorum imperium quasi dotale recuperare contendebat pollicitus, si id contingeret, bellum in Syria pridẽ intermissum, fore instauraturum. Honorificum id Bonifacio erat, eius ætate auspiciisq; pia arma repeti: Carolo haud irrita vota, modo cum iusto exercitu in Italiã primo tempore redeunti pollicebatur fore. In Cãtabria Dieghus Harus Lupi frater, eius quẽ ad Alfarium Rege Sanctio cæsum diximus, Viscaiæ principatu parto ad Neruii ripam, quod flumen incolæ Ibaisabellũ à latitudine vocãt, Bilbaum oppidum cõnstruxit, Viscaiæ totius nobilissimũ, octauo à littore milliari, eoq; propter maris subuectiones frequens commercio: & quoniam Bermei mercatores loci cõmoditatem secuti, eo pleriq; commigrarunt. Incolis datum, vt Lugrunii legib. viuerent. Ilerdæ ab Aragonio Rege publicæ scholæ iura data sunt. litterarũ professores magnis præmiis euocati constitutiq; in ea vrbe. Quo tempore Vasconib. Alfonsus Roleedus pro Gallis Præfectus erat: nihil insigne in ea gente, nisi, ꝙ est præcipuum, festa pax aliis Hispaniæ partibus bello continuo quassatis. Eo auctore Vallisoletum missa legatio per caussam à Regina Castellæ, cuius auspiciis vsq; dum Resp. steterat, expetẽdi quidquid ab Ataporca (oppido id nomen prope Burgos est) ad regni fines pertinebat, vi & armis magis quã vllo iure olim ablatum. Regina legatis accurate & liberaliter habitis, negabat tamẽ Galli Regis volũtate id expeti. recẽtissimæ cuiusq; possessionis vsu, potius quã exoletis vetustate exemplis & tabulis stare ius imperandi affirmabat. Re infecta abeuntes legati, vnde certior spes pro quib. venerant impetrandi, ad Alfonsum Cerdam & Ioannem Laram se cõtulerunt. Tentata ii Palẽtia, ac tantum non ciuium proditione capta Donniis se tenentes, de alienæ ditionis oppidis liberales extitere. Missus in Galliam Ioãnes Lara, vt de omnib. pactionib. præsens ageret: Gallosq; ad opem mature ferendam incitaret. Parum ea diligentia profectũ: ac ne Cerdæ quidem fratres Ioannis vestigia subsecuti, vltra speciosa verba quidquam retulerũt: cum belli Flandrici, quod vtriusq; gẽtis supremo conatu gerebatur, quam longinqui potior cura esset. Icto tantũ fœdere, permissu Philippi Regis delectus in Vasconib. est habitus. Militum manus ea parte in Calagurritanum agrum inuasit. Ioannes Harus Camerorũ regulus eos acie superauit, capto eorum Duce Ioanne Lara, neq; ante in libertatem reddito, quã arces & oppida omnia restituit, quæ eius fidei erant concredita, integram præterea fidẽ & constantiam iuratus. Quæ res Aragonium quidem Regem impulit, vt Albarracinum vrbem Ioanni datam, sui iuris faceret: Ioannis autem patrui Ferdinandi Regis animum perculit, vt armis positis, in quibus contra adolescentis Regis resurgentes vires parum præsidii fore sperabat, ad pacis consilia traduceretur. fœdus salutis anno millesimo trecentesimo 1301
primo ea lege factum est, vt Regis nomine posito, vrbibus atque oppidis redditis, quæ belli tempore occupata erant, Viscaiæ etiam principatum dotalem Diegho Haro relinqueret, Medinæ à Sicco flumine, Castri Nunnii, Mansillæ, Paredum, Cebreri permutatione. quæ nouos motus vitandi caussa, & vt esset vnde vitam principalem sustentaret, Ioanni abs Regibus donata sunt.

Raymundi Lulli obitus. CAPVT IV.

DVÆ res in hunc annum inciderunt neq; minutæ, neq; insignes maxime: sed hoc tamen loco commemorandæ. Raymundi Lulli exitus, multa sanctitatis doctrinæq; fama: Calatrauæ Magistro Garsiæ Padilliæ facta iniuria, honore quem gerebat detracto. Raymundus gente Catalaunus in Baleari maiore natus, iuuenis mercaturam exercuit spe quæstus, maiorũ vestigia domesticamq; laudem in eo secutus. cũ ętate rerum humanarum tædio abscessit in solitudinem, vitato hominum congressu. Quo tempore artẽ conscripsit, quæ nouis tramitib. compendio in artium ingenuarum, philosophiæ, atq; adeo diuinarum rerum cognitionem inducit, magno hominum miraculo: cum litterarum omnino expers, vt ne Latine quidẽ sciret, sermone patrio viginti amplius voluminibꝰ, iusti põderis euulgatis, ea de reb. tum diuinis tũ humanis tradat, quæ vix, ac ne vix quidẽ expoliti doctrina homines assequãtur legendo. vt præstigiæ oculorũ, & ludibria potius artium, quã veræ artes quibusdã videãtur. Ipse ea se diuinitus accepisse cõfirmat, in mõte obiecta Christi Dei specie, quasi cruci affixi. eo haud dubiũ meritus laudẽ, ꝙ studio religionis in Africa propagãdę

Bugiam in ora Mauritaniæ delatus, cum operi insistens, monendi castigandiq; finem non faceret, lapidibus petitus occubuit. Corpus in Balearem maiorem translatum, magnam à populis venerationem habet, tantum non memoria consecrata, nomineque in fastos dato. De libris non vna opinio fuit, plerisq; accusantibus, quasi ineptos noxiosque, alii defendunt, quasi delapsos cœlo, humanæ ignorantiæ remedia. Quingenti errores de religione ex iis libris decerpti nihilominus, Gregorii XI. Pontificis Maximi iussu Auenione anathematis ignominia notati, agente Aymerico ex Prædicatorum ordine Inquisitore aduersus hæreticos in Hispania. Ex iis propositionibus Petrus Tarraconensis Præsul centum euulgauit, Directorii Inquisitorum parte altera. in quibus si verum fateri conuenit, nō paucæ duriores sunt & absonæ, cum ecclesiæ placitis pugnantes. Sed nos bardi crassoque ingenio assequi non possumus ea, in quibus Raymundi sectatores reconditas significationes, & arcana maiora contemplantur, melioribus oculis. an hallucinantur potius & videre se fingunt, aut somniant, quod non vident: & digito conantur ostendere, quod nusquam est? quorum est nostra etiam ætate magnus numerus, schola etiam Barcinone iis libris explicandis dicata, conquisitis lectitatisque postquam reprobati sunt. habendi licentia obliuionem attulisset. de Raymundo hactenus. Calatrauæ Magistrum inuidia euertit sui ordinis concepta animis: cuius expromēdæ occasio venit. Maurorum irruptionibus prohibendis in ea temporum atrocitate, facultas nostris non erat. Itaque superiori anno Alcaudete oppidum Calatrauæ militibus detractum inuenio: Vaenæ magna parte capta, præsidii virtute ægre quamuis repulsos extra mœnia Mauros: Giennium circumsessam, atque magno conatu impugnatam. id Garsiæ Padilliæ crimini datum, quasi eius culpa Alcaudete esset amissum, & nouo conatu cum Alfonso Cerda sentiret. Hæc species erat: re asperos hominis mores oderant, ingenium immite. multa militari laude, præstanti armorū scientia metum faciebat, & ex timore odium. Habitis comitiis, honore Padilliæ detracto, Alemanus est in eius locum substitutus iniuria: vti dati à Pontifice Romano iudices in caussa, patres Cistercienses pronunciarunt. Ergo vertente anno loco redditus multis annis rebus præfuit inuidia militum compressa magis quam sanata: prorsus vt extrema ætate hominem nouis criminibus appeterent, Ioanne Prado pro ea subrogato haud meliori iure quam antea. Verum ille annis grauis, bellicis curis, sed & ciuilibus impar, honorem iniuria detractum æmulo sponte reliquit, paucis in Aragonia oppidis retentis, vnde senectutem sustentaret, vir eximie præstans, non magis rebus gestis, quam pręcis studio, contempto honore, condonata iniuria. Ad institutum iter reuocanda narratio est.

Nuptiæ Ferdinandi Regis confectæ. CAPVT V.

VENIÆ propinquitatis à Pontifice impetrandæ cura solicitabat, vt pacta inter Lusitaniæ & Castellæ Principes cōiugia legitima essent, eo vitio irrita: & spes suberat veniæ, quoniā Bonifacius Pontifex originem Hispanicam præferens, rebus nostris fauere videbatur: à Gallis alieno animo esse cœperat. Placentiæ, Regum Castellæ & Lusitaniæ colloquiū ea de caussa habitū. missi Romā legati omnia facile impetrarunt, ac Mariæ & Sanctii Regum coniugiū eodem vitio procuratū: tametsi Sanctius vita functus erat, & plerique negabant mortuorum coniugia irrita iure, venia rite coalescere, ignorantes quanta Romanorum Pontificum auctoritas sit ad hominum nonnunquā gratiam; sæpe pro cōmuni salute, datæ potestatis fines amplificantium. Soluta certe lege propinquitatis, noua lætitia Ferdinandi Regis & Constantiæ coniugia Vallisoleti peracta. nuptiarū solenni celebrato, noua nupta mulier facta est. Regis ætas, infixaq; religio animis intactam eatenus seruarat. Ioānes Lara regiæ Magister factus est. Henrico patruo Atiensa & Gormatiū dono data. regni procurationis ablatæ ea cōpensatio fuit: sanari tamē prauus animus non poterat. quem comperio simul Aragonios & Mauros simulatione beneuolētiæ distinuisse dubia fide, suspensoq; semper ex fortuna animo. Itaq; eo cōniuente Almasani, quod oppidū à Cerdis obtinebatur, obsidio dissipata est, Castellæ copiis amandatis alio. conuentu ad Harisam Aragonio Rege, fœdus simulatū magis quam factum. Aragonius Lorcam in Contestanis va-
1302 lidum municipiū diu obsessum, salutis anno millesimo trecētesimo secundo inchoante in potestatē redegit. Nobile municipium in Vaccæis ad Duriū est, Pennafielis nomine. In eo conuentus Episcoporū fuit prouinciæ Toletanæ, ipsis Kalendis Aprilis. actionum moderator Gonsaluus Toletanus Præsul. Ne clerici concubinam publice habeant supplicio sancitū: (sic erant eius seculi mores publica scelera vindicare satis habebant) ea lex tertia est. Sexta sacerdos peccata reuelās per sacrā confessionem accepta æternis vinculis addicitur, pane & aqua in victū tantū concessis. Decumas ex omnib. quę terra etiā sine cultura spōte fundit;

fundit, solui sacerdotibus octaua lex mandat. Liba azyma quibus sacrificatur confici nisi à sacerdote aut eo præsente proxima lege vetatur. tum alia sanciūtur ad pietatis cultū præclara. Mense Maio Granatę Rex Mahomad Myrus diē obiit, successore Mahomade Alhamare ipsius filio natu maximo. Gemina ex ea re nostrorū lætitia, sublato patre strenuo industrioq; filium luminibus captū substitutū esse considerantium. Malacæ regulus Farrachenius eius sororius, magni animi vir, præstantiq; erga nouum Regem fide, bello paceq; Rempub. gubernabat. In Sicilia ex tantis motibus pax tandem facta est. ad Pontiam insulam victi primū Siculi in pugna nauali. Conradus Oria Genuensis classis Præfectus captus. Inde Siculis timor aliquantus, Gallis spes amplior belli ex sententia conficiendi. Messana certissimum totius insulæ propugnaculum, à Gallis cōtinuo obsessa. rē proximam periculo, ciuium constantia, Friderici q; diligētia, quoniam in eo summa belli vertebatur, tutata est. Accessere preces Violantis Aragoniæ virū ad bellū secutæ, ac tūc Catanæ agentis. ea annitēte in ora Syracusana ad turrim Maniaci de pace ab vtroq; principe in colloquiū ventū est. Induciæ tantū pactæ, amicitiæ coniūgendæ certa vtrinq; spe. Duæ res incommodo tempore subsecutæ eam spem perturbare visæ sunt. Violantis obitus ad Thermas Himeras (Termini nunc ea vrbs vocatur, & in Gallorū ditione erat) defunctæ. Caroli Valesii aduentus, qui spe imperii Græcorū recuperandi Italiam repetēs Hetruriæ rebus turbatis in Siciliam trāsmiserat. Fridericus cōmeatu omni in munita oppida comportato, corruptis frugibus aliis perstansq; in cōsilio vniuersæ dimicationis detrectādæ, eo hostes residente cū quo venerāt ardore adegit, vt de pace volentibus ageretur. Xacā inter & Calatabelotā, vbi se Fridericus tenebat propter loci munitionē, mutuo triū Principum colloquio de ineūdo fœdere disceptatur. Initæ pacis hæ cōditiones fuere. Philippus Tarenti Princeps redderetur libertati, aliiq; vtrinq; captiui. Continenti Italia Fridericus abstineret. Siciliæ oppidis Galli decederēt. Eleonora Roberti soror Friderico nuberet, dotis profectitiæ nomine Siciliam retenturo: donec Sardinia, aut quoduis aliud regnū Pontificis permissu opeq; armis subdidisset. Si id non contigisset Friderici hæredes Sicilia decederēt. cum primū ducēta quinquaginta aureorū millia Neapolitani Reges numerassēt. Siculis & Italis exulibus parū cōstātis fidei, venia ab vtrisq; mutuo est data. Pridie Kal. Sept. his legibus fœdere constituto, ab armis discessū est. Ioānes Villanus, qui bello interfuit, & Dātes Aligerius eius ætatis poeta inprimis elegans & grauis, Valesio probro dāt: Hetruriā bello intestino turbasse: in Sicilia fœdā pacē sanxisse: nihil præterea tātis molitionibus factū. Fuit hic annus frugib. aduersus in Hispania quidē maxime propter aeris siccitatē & arationes intermissas, bellis ciuilibus quarta colonorum parte absumpta, sic vulgo opinio fuit, vti magni auctores testantur.

Bonifacii Pontificis obitus CAPVT VI.

PER idem tempus Iacobo Rege Baleari defuncto, à filioque cognomine paterni regni iure abdicato, veste Minorum desumpta, Sanctius frater natu minor Rex salutatus in Aragonii Regis verba iurauit. In Castella tranquillæ res non erant, ærarii inopia maxima. Burgis & Senticæ regni conuentus habiti. In his conuentibus publicis impensis modus adhibitus est, magnaq; vis pecuniæ prouincialib. imperata. Procerum animi à Regina matre potissimum auersi erant, cuius auspiciis rēpublicam gubernari dolebant. Henricus & Ioannes Regis patrui, Ioannes Emanuelis filius, Ioannes Lara, Dieghus Harus aliiq; viri Principes, Reginæ euertendæ occultis apud filium criminationibus consilia communicabant. Scrinii regii Magister Sanctanderii Abbas, quoniam penes eum regii patrimonii administratio fuerat, ad rationes compulsus. in quo Reginæ contumelia cōtinebatur, quā concedente iis honoribus auctus fuerat. Verum innocentia atq; integritate perspecta, procerum calumniæ repudiatæ sunt. Philippi Galliæ Regis legati anno millesimo trecētesimo tertio inchoante Vasconū oppida repetētes, re infecta dimissi sunt. 1303 Oblatæ à Rege Aragonio pacis conditiones repudiatæ, Illicis permutatione pollicentis, Murciæ tractū armis occupatū redditurū: neq; id Reginæ probatum, quin Ioannes Lara, qui potens Regis esse cœperat, Regina auctore loco motus, Henricusq; regiæ procurator effectus est, honore haud diuturno: breui enim abdicauit, sponte an coactus non satis compertum. Inde certe inter Regem & matrem exortæ suspiciones, inter proceres simultates. Ioannes Lara & Ioannes Regis patruus ex tantis paulo ante offensis gratia recōciliata præcipua apud Regem iuuenem auctoritate pollebant. praui & callidi cæteros criminando, quod facillimum factu est bonis & modestis præferebantur. Hēricus patruus, Ioannes Emanuelis filius, Dieghus Harus ægre ferebant, exclusa Regina, à qua erant magnis beneficiis obstricti, ad duorū arbitrium Rempub. verti: prorsus vt consilio inter se cōmunicato Alfonsum Cerdā de ineūdo

fœdere vltro appellaret. Gõsaluus Ruizius eo conatu Almaſanũ legatur, Aragonia arma in Caſtellã attracturus, nulla fidei cura præ partiũ ſtudio. Hæc in Caſtella. quo tempore, incredibili audacia, inaudita impietate ſacroſancta Romanorũ Pontificum maieſtas fœdata eſt violato Bonifacio à Columniis proceribus, atq; in cuſtodiã tradito. quod propter facinoris magnitudinem, paulo altius explicandũ eſt. Erant à Bonifacio vno tempore Gallica gens & Columnii proceres multis iniuriis irritati. non vna cauſſa initio, conſenſu tamen ad extremũ aduerſus communẽ hoſtẽ vno. Carolus Valeſius ludibrio habitus videbatur Pontifice promiſſorũ immemore. In templorũ bona, ſacerdotumq; reditus, Rex Gallus inuadere cœperat. Apameæ Epiſcopũ, quam vrbẽ paulo ante Bonifacius in Gallia Narbonenſi ſitã, contributamq; antea Toloſatib⁹, Epiſcopi iure donauerat, verbis oblatrantẽ in vincula coniecerat. vtrunq; Pontifici graue atq; iniurioſum legatis vltro citroque commeantibus exacerbatæ amplius voluntates. ventũ ad anathema iniuriarum extremum, Epiſcopi ex vniuerſa Gallia Romam aduerſus Regẽ euocati. Pontificum magna auctoritas eſt, Regum maiores vires. Philippo enim agente aduerſus conatus Pontificis, Lutetiæ Patrũ cõcilium habitum eſt. In eo concilio Bonifaciũ vitio creatum, Celeſtini abdicationẽ legibus repugnantibus factã decernitur. conuitia vtrinq; iacta. extant alternæ epiſtolæ cõtumelioſæ ignominioſæq;, veræ ne an fictæ, affirmare non auſim: intereſt tamẽ ad exemplũ vt falſæ eſſe videantur. Columnii proceres Romæ fuga, exilio, bonorũ ſpoliatione duob. luſtris vt Petrarcha auctor eſt, exagitati: Gibellinorum ab antiquo duces, nobilitate, opibus, clientelis Pontificibus formidabiles. Petro Iacoboq; ex ea familia Cardinalibus ius rubri pilei edicto abrogatũ. Stephanus gentis Princeps in Galliã fugere compulſus. idem facit Sarra Columna atrox ipſe Bonifacii hoſtis, nouiſq; malis exacerbatus, quæ in fugã pertulerat ab Archipirata captus, ad remumq; datus. Audacior Guillelmus Nogaretus Toloſas, cui à rege cura demandata erat à Bonifacii ſententia Romanã ſedem legitimo Antiſtite tũc viduã appellandi. Inter hos euertendi Pontificis conſilia cõmunicata. auctore aut conſcio Rege, etiam memoria recenti dubitatũ. in Hetruriam certe appulſi Staggiæ conſedere, dũ per occultos nũcios facinoris maturandi opportunitas adeſt. Ceccanus & Suppinus proceres, ex ipſaq; Anagnia vrbe Maffii potentis viri filii multo auro corrupti facinore patrando. Rebus conſtitutis Anagniã, vbi Pontifex erat, trecenti equites, peditũ iuſtus numerus inductus, Sarra Columna Duce præcipuo. Prima luce clamor militũ ſublatus, Philippi Regis nomen ingeminantiũ. fit fuga aulicorum. Bonifacius cognito periculo, põtificio ornatu deſumpto, in ſacro ſolio conſedit. eo habitu à Sarra comprehenſus, Nogareto illudenti ac minitanti, conſtãtiſſime reſpondit: Paterini minas nihili ſe facere. fuerat is Nogareti auus Albigenſium impietatis conuictus, igneq; crematus. ad eam Pontificis vocẽ Nogareti ferocia concidit. appoſiti Pontifici cuſtodes. regia direpta. Hiſpaniæ Oſtiæq; Cardinales duo apud Bonifaciũ perſtiterẽ cæteris fuga dilapſis. Triduo poſt Anagniæ ciues miſericordia ſuccedente, metuq; ne Pontificem ciuem ſuũ prodidiſſe dicerentur, correptis armis coniuratos vrbe pellunt. Pontifex ipſe quamprimũ Romam rediens, ex dolore iincidit in morbũ, ac furenti ſimilis deceſſit, quarto Idus Octob. v. & xxx. à captiuitate die. felix Pontifex ſi quam facile minas ridere erat ſolitus, tã facile hoſtiũ inſidias euitare potuiſſet. Eius calamitate documentum datum ſacerdotũ imperia, opinione magis hominum famaq; integra (quam tueri ipſi & extendere benefactis debẽt) metuq; religionis, quã viribus & potẽtiã conſtare. Villaneus auctor eſt, Bonifaciũ doctum quidẽ virũ fuiſſe, & à multo rerũ vſu excellentem: ſed crudelẽ. ambitioſum: auaritiæ ſe ſordibus fœdaſſe, vt gentiles locupletaret: quæ grauiſſima pernicies eſt, deteſtanda ignominia. duos & viginti Epiſcopos, duoſq; Comites ex ſua gente fecit. Sexto decretaliũ libro edito magnã ab eruditis meritus laudẽ eſt. in eius locum Nicolaus ciuis Taruiſinus proximis comitiis ſuffectus eſt; ordinis Prædicatorũ Princeps, Benedicti nomine in Pontificatu aſſumpto. id Bonifacii memoriæ datũ cui id nomẽ in minori fortuna fuerat, & à quo in numerũ Cardinaliũ allectum ſe eſſe meminerat. in Gallos tamẽ clemẽtior: quos interdicto ſoluit, Bonifaciiq; in illos acta reſcidit. Sarrã Nogaretumq; die dicta non cõparentes, maieſtatis lege dãnatos execratione deuinxit. Petrum & Iacobum quamuis in gratiam receptos, purpura tamen vti vetuit, ex deceſſoris ſanctione.

Pax inter Reges ad Campillium facta. CAPVT VII.

QVIESCEBANT Hiſpani malis feſſi, ſublata magis facultate bellandi, quã voluntate materiaq;. Magnæ controuerſiæ ſedãdæ erãt. Caſtellæ & Aragoniæ Reges de Murciæ imperio diſceptabãt. Alfõſus Cerda regios titulos vſurpabat inanis vmbra & ſine prouẽtu nomẽ. Nou⁹ Granatæ rex Caſtellæ infens⁹ aſſiduuſq; hoſtis in Aragoniæ ditiõis fines inue-

ctus,

ctus, Betmarem oppidum non procul Biatia ceperat. Publica hæc dissidia erant. priuatim
cum Haris regulis Ioannes de Viscaiæ principatu certabat, Regis propinquitate fretus fa-
uoreq;, melior caussa. Ea res Haros à Rege auerterat, & ad arma spectare videbantur. Rex
Ferdinandus ætate confirmata, periculi non ignarus, finem his dissidiis ardentissime exo-
ptabat. Penes Aragonium Regem hac tempestate spes & opes Hispaniæ sitæ erãt. Ioannes
Ferdinandi patruus ad eum de pace legatur. Calataiubæ mense Martio, salutis anno mille-
simo trecentesimo quarto, re agitatã conuenit tandẽ, vt dati consensu partium iudices, de 1304
controuersiis pronunciarent: interea induciæ essent. Regum colloquio tempus locusque
dictus. Rex Ferdinãdus de reb. Bæticæ solicitus, Burgis quo se tenebat, mense Aprili Pacẽ
Augustã abiit, per causã soceri Regis conueniendi. Nã minores controuersiæ suberãt: op-
pidaq; quædã se minori pignoris loco data, erãt recipiẽda. Nihil propius factum, quã vt ini-
mici discederent. pecunia tantũ Ferdinandus à socero adiutus in Bæticam abiit. Missi Gra-
natam legati, ipsius Mauri Regis rogatu. Rex ipse Ferdinandus Cordubæ substitit. ea le-
gatione cũ Mauro pax reconciliata est, vectigal quod pater pẽdere solitus erat pacto. Hen-
ricus Princeps annis grauis Roæ defunctus est. funus Vallisoleti in Frãcisci ædem illatum.
vario vir ingenio, inquietoq;, morum incõstantia mirabili, gloriæ auidus ad extremam æ-
tatem, potentiæq;, cuius cupido etiam sapientibus nouissima exuitur. Magno commodo
lætitiaq; prouincialium Henrici obitus accidit, nam vnum maxime pacem ne interturba-
ret verebantur. Eius oppida, quoniam prole caruit cælebs ad vitæ finem, à Rege aliis pro-
ceribus data, maxima pars Ioanni Laræ, tanta erat apud Regem gratia. Regum controuer-
siis cõponendis Dionysius Lusitanus Rex, partium consensu delectus arbiter, Ioanne Fer-
dinãdi patruo, & Semeno Luna Cæsaraugustano Episcopo adiũctis. ad Torellas oppidum
in Aragoniæ finibus ad radices Cauni montis locis amœnissimis, Lusitaniæ & Aragoniæ
Reges mutui colloquii caussa priores conuenerũt. In eo oppido à iudicib. pronunciatum,
vt Aragoniæ Castellæq; ditionis Staberus fluuius cõmunis terminus esset: Aragonii præ-
cipuo cõmodo, Illicis portu aliisq; circa oppidis aucti: vltroq; ipsi datum, quod magnis an-
tea votis exoptarat. ad octauũ Augusti diẽ sentẽtia est pronunciata. Die proximo ad Cam-
pillium vicinum oppidum trium Regum colloquiũ fuit, memoria fœderis ante viginti tres
annos Alfonsum inter Castellæ Regẽ, & Petrum Aragonium sanciti bene ominatum. eo
loco firmatum fœdus. indeq; Agredã itum atq; Turiasonem, præcipua Regum prouincia-
liumq; lætitia, celeberrimo conuentu. nam præter Reges, tres Reginæ aderãt, duæ Castel-
læ, tertia Isabella Lusitaniæ fœmina sanctissima. præterea Isabella Ferdinandi soror, Ara-
gonio Regi olim pacta. sequebatur tantis Principibus comitatus par. Ac Lusitanus præser-
tim pro ingenio gentis laudis auidus, pecuniæ copiosus, ob diuturnam pacem, mille secum
equites ex Lusitania deduxisse memoratur: tentoriis toto itinere erectis abstinuisse oppi-
dis. In Cerdarum caussa Aragoniæ & Lusitaniæ Reges arbitri pronunciarunt: vt Alfonsus
deinde regio nomine abstineret: oppidaq; & arces redderet, quæ in eius erant potestate.
Alba Begiar, Vallis Cornegiæ, Gibraleon, Sarria aliaq; oppida & prædia vnde vitam prin-
cipalem sustentaret, attributa leuis tantorum regnorũ compensatio. rara hominum fides,
parata imbecillium obliuio. & Aragonius à Gallo destitutus, belli pondus solus eatenus su-
stinuerat, paciscíq; quacunq; ratione cupiebat: tanto Alfonsi dolore vt ne sẽtentiæ quidem
audiendæ interfuisse feratur, discessisseq; Regum capitibus mala omnia imprecatus. Reli-
qua erat. Ioãnis & Dieghi Hari controuersia, magna Ioannis spe cui Rex pace facta Visca-
iç principatum traditurum sese erat pollicitus. Soluto Regum conuentu, dies Haro dicta,
qua die Medinę Campestri, vbi regni conuentus futuri erant, caussam diceret, arbitris in
caussa datis. Harus siue ex conscientia alieni principatus occupati, siue quia Regẽ à se auer-
sum non ignorabat, ne venia quidẽ discedendi postulata è curia abiit. solutis conuentib.
cum neq; Harus pro sano quidquam facturus videretur, & Ioannes Regi assiduus caussam
vrgeret: Vallisoleti secundũ eius iura & merita sententia est pronunciata, executione tan-
tum in aliud tempus dilata. in quo illud prouidebatur, vt ratione aliqua concordię inter ip-
sos excogitata, belli impendẽtis tempestas compesceretur. Salutis anno millesimo trecen-
tesimo quinto hæc in Castella gerebantur. Quo tempore Ianuarii mensis septimodeci- 1305
mo die, Rogerius Lauria maris Præfectus in Catalaunis defunctus est, Dux ea tempesta-
te nulli secundus, acer consilio, manu strenuus; Regibus carus, Petro præsertim, cũ-
ius auspiciis Siciliam subegit. multa solus prospere, Reges sine illo nihil magnæ rei
gesserant; prope Petri Regis sepulcrum, mutuæ beneuolentię argumento, tumulo
composito, ad S. Crucis cœnobium sepultus est. Lutetię Ioanna Vasconum Regina extin-
cta sexto Aprilis die in D. Francisci æde regio funere, celebri apparatu compositũ corpus
est: ea quam Nauarrici collegii septa complectuntur. Ludouicus cognomento Hutinus

matri defunctæ continuo in Vasconum regno successit, regia corona Pompelone sumpta, Galliæ postmodum Rex paterno iure futurus. Philippus cognomento Longus, Carolus cui Pulchro cognomen fuit, Galliæ & Vasconum deinceps Reges, Ioanna etiam Regina geniti erant. filię duæ: altera in minori ætate defuncta, altera Eduardi Angli Regis vxori, puellæ omnium sui temporis pulcherrimæ, Isabellæ nomen fuit.

Clemens. V. Pontifex Maximus. CAPVT VIII.

BENEDICTI pontificatus octo mensium & dierum sex fuit. subsecutum interregnum diuturnius decem menses, dies octo & viginti tenuit. magnę contentiones iactatæ, diuersa Patrum studia Italici generis atq; Gallici, quorum erat magnus numerus, in gratiam regum Neapolitanorum plurib. ex ea gente in Cardinalium collegium cooptatis. Conuenit tandem vt Italici Gallos tres ad pontificatum nominarent: ex iis diuersa factio vnum eligeret. trium Archiepiscoporum nomina edita, qui Bonifacii beneficio obstricti erãt, ab eo creati. Raymundus Gottus Burdigalensis Archiepiscopus prælatus, re prius omni cum Philippo Rege Galliæ communicata, coramq; in Santonib. ad Angelinam oppidum, quo ad se Rex euocandum curarat, sacramento adactus Bonifacii octaui memoriam damnaturum: Petrum & Iacobum Columnios Cardinales honori, vnde exciderat, redditurum: sacerdotiorum decumas concessurum in annos quinque: alia præterea pontificio nomini ignominiosa fœdaq;. sed tanti est dira ambitio dominandi. sic Nonis Iunii Pontifex renunciatus Clementis nomen edidit. Cardinales in Galliam continuo euocati. Lugduni pontificia insignia desumpsit tertio Idus Nouembris, incredibili omnium concursu: tristi omine, sic pleriq; interpretabantur, quod ipso celebritatis die, dũ nouus Pontifex in pompa circunfertur, parietis ruina vetustate atq; onere superstantis multitudinis procũbentis, ex equo quo vehebatur excussus est, tiara ex eius capite: ex illa carbunculus magni pretii amissus. Rex Galliæ lateri adhærens, proximus periculo. Ioannes Dux Britannus periit. Anglus atq; Aragonius Reges incolumes perstiterunt. plures tum ruina, tum multitudine obtriti oppressiq; sunt. His initiis cętera consentanea fuerunt. honesta inhonestaq; venalia habita. duodecim Cardinales ad Philippi Regis gratiam creati. De Bonifacii memoria, vt erat pollicitus, postulante Rege responsum: nisi in concilio generali de re tanta statui nihil posse. Ea via eludendi regios conatus excogitata. eaq; princeps occasio extitisse fertur proximi concilii Viennensis conuocandi. Pontificia sedes ab Vrbe in Galliam translata. id caput malorum fuit, perculso Christiano orbe, indignante Italia ad cæteras ecclesiæ calamitates, nouas ex ea re tẽpestates concitari. Tres tantum Cardinales in Italiam legati, cum ampla potestate Rempub. bello paceq; curandi. Interea in Castella noui tumultus concitati. Rex Ferdinandus, vt nihil est Regum gratia fallacius, Ioanni Laræ infensus, Lupum Dieghi Hari filium regiæ procuratorem dixit. consilio species obtendebatur, quod Ioannes limiti præfectus aduersus Mauros, vtriq; curæ impar esset. re Haros conciliandi, Ioannemq; ab eorum amicitia diducendi Regi propositum erat. In domestica discordia, cum occulti nihil esset, vtriq; inter se maiori quàm antea beneuolentia fideq;, vires inter se conferunt, regiis conatib. obsistere destinãtes. res ad arma spectare videbatur. Alfonsi Gusmanii & Reginæ matris prudentia, proceres ad officiũ reuocati sunt. pristini honores & magistratus vtrisq; restituti. Præterea Ioannem inter Regis patruũ & Haros proceres ex magnis atq; veterib. odiis amicitia sancita his legib. Vt Viscaiæ principatus penes Dieghum Harum dũ viueret esset. eo defuncto, Ioanni redderetur. Vrdunia, Balmaseda Lupo Dieghi filio iure perpetuo relinquerentur. Rex de suo Mirandam Villalbamq; addidit. tãta erat cupiditas eas procerum simultates, quibus regnum in partes trahebatur, inita concordia pacandi. Magna id prouincialium lętitia, vnius Ioannis Laræ mœrore, Rempubl. prædæ habere soliti, & ex alienis calamitatib. crescere: prorsus vt nullam sibi spem euadẽdi nisi in scelere ratus, fide qua Regi tenebatur abiurata ad Tordesumos se receperit, oppidum loci natura & operib. munitum. vnde suis & familię virib. bellum defendere parabat, Regem iratum offensumq; nõ ignorans. Obsessum à regiis oppidũ. cæterũ in ea colluuione volũtatũ Ioannis partib. pleriq; fauebant. bellum segniter gerebatur, obsidioq; in longũ ducta est. Mentioni iniectæ de pace cum Rex surdas aures præberet, milites alius alio dilapsi. auctor Ioannes Regis patruus, cum aliis ex occulto Laræ fauens. Itaq; necessario in gratiam receptus est. Moia tantum & Cagnetũ ablata. mox Lara, Ioannesq; Regis patruus fœdere inter se facto, cum esset indicatum vtriq; abs Rege exitium comparari, vero an falso non liquet, sed ad eum nunciũ tamen palam rebellarunt. Ioanni breui abs Rege satisfactũ. Laræ animus obstinatior. Quo tempore ab Alfonso Cerda, cum se ab omnib. destitutũ videret: ceden-

cedendumque necessitati iudicaret, ne Regno amisso datisque oppidis spoliatus, egens ac vagus ageretur, Martinus Ruizius in Castellam amandatur, vt oppidorum quæ ab arbitris attributa erant, possessionem cerneret. vnde spe posita regni recuperandi Alfonsus Exhæres vulgo cœpit nuncupari.

Bellum Granatense resumitur CAPVT IX.

VVLGVS vti plerunq; solet Maurorũ maxime, ingenio mobili, turbidum, seditiosum, cupidum rerum nouarum, quieti & otio aduersum per hæc tempora Granatæ tumultuari cœpit, magno rerum suarum discrimine: cũ vndiq; hostes circunfusi essent, ægraque spe regnum Mauricum in Hispania staret. Inde tumultus occasio, quod Rex rebus gerendis inutilis otio marceret. Malacitanum regulum alieno nomine regnare, & pro vno duorum imperia pati graue videbatur. Apparatu, incessu, excubiis Regis auctoritatẽ fastumq; complecti, nomen remittere leuiro accusabant, duplicatis regiæ sumptibus. Præstare alium regno præficere virum gubernatoremq; cuius auctoritatem cuncti respicerent, cuius imperio deuincti hostium iniurias propulsarent. Plebi ad hunc modum commotæ proceres faces subdebant. in primis Aborrabes ex Marrocii Regum sanguine satus, suis & factionis viribus Almeriam armis occupauit: seq; eius vrbis Regẽ dixit. Pleraq; studia in Mahomadem Azarum cæci Regis fratrem, natu minorem, quoniam in eo indoles erat, & aliarum virtutum semina, palam inclinabant. Aborrabes Almeria pulsus, de Septa cogitans, quam vrbem in ora Africæ Granatenses obtinebant, nostrorum opem implorat. Occasio pulcherrima belli instaurandi, regniq; Maurici penitus euertendi oblata erat. Aragoniæ & Castellæ Reges consilio communicato, Hortam cœnobium venire constituunt, de rebus omnibus coram deliberaturi. quod principio anni millesimi trecentesimi noni factum est. 1309
In eo oppido, atq; ad Montem regalem, quo se Reges contulerunt, de Alfonso Cerda pacando primum actum, iis conditionibus, quæ ab arbitris dictæ erant, nonnihil immutatis. ne Regibus bello externo occupatis factionis studiis motus in Castella concitaret prouisum. Communibus armis Mauros Granatenses inuadere statuunt: eosq; ancipiti bello implicare, Algezira Almeriaq; vno tempore impugnandis. Eleonora Ferdinandi Regis soror Iacobo desponsa est Regis Aragonii filio maiori: sexta eorum quæ Granatensi bello quæsita essent, parte dotali, ac nominatim Almeria designata. Regibus è colloquio digressis, omnia armorum apparatu strepere, pecuniam expedire, milites, equos, commeatum comparare. Erant vtriq; genti exercitus vsu firmati, nulla ciuili discordia corrupti. Aragonius maxime belli externi domitor Mauris terrorem incutiebat maximum. Ferdinandus Toletum abiit matris hortatu, Sanctii Regis ossa, instaurato exequiarum honore in commodum tumulum transferre parantis. Erat Ferdinando ingeniũ candidum, pudor ingenuus (vti Guterrius Toletus eius ei à prima ætate assiduus affirmare erat solitus) vultus modestia compactum corpus, magnus animus, sed clemens. Accidit vt ipso natali Christi die, vir primarius, quem Castellæ rebus præfecerat, in prouinciam discessurus ad salutandum accederet. Rex abiectis tesseris, quibus forte ludebat, monet in Calæcis plures viros nobiles tumultuari. supplicium quãuis meritis irrogare caueret. vinctos modo ad se mitteret, bello sacro vtiles futuros. Effert ille ad cœlũ clemens Regis consilium. quod specie temerarium, felix euentu fuit. nulli illis in bello Maurico fortiores fuerunt. ignominiæ demendæ cupido, Regiq; gratificandi voluntas incitabat. fortia facta in paucis latere non poterant. cum hoste odio implacabili, inter se virtutis æmulatione certabant. Ergo Toleto in Bæticam itum. Castellæ copiæ Iulii vigesimo septimo die Algeziram promotæ. Proximo mense dimidiato Almeria ab Aragonio Rege circunsessa. in Aragoniis castris Ferdinandus Sanctii Balearici Regis filius, iuuenis ea tẽpestate præstantissimus, Rocabertus Tarraconẽsis Præsul, Raymundus Valentinus regioq; scrinio Præfectus. classis Bernardus Sarria Dux erat. Ferdinandũ Regem Hari proceres, Ioannes Lara paulo ante ad officiũ retractus, Ioannes Regis patruus Præsul Hispalẽsis, aliiq; viri principes secuti sunt. cũ parte Aragoniæ classis Iasbert⁹ Castelli noui Vicecomes ad orã Africæ Septã expugnauit. prẹda Aragoniis cessit. Aborrabi vrbs ex fœdere relicta est. Granatenses de belli summa cõsilio habito, ne diductis copiis vtriq; bello impares essent, Almeriã tueri decernunt: an Algeziræ munitione præsidioq; cõfisi, an dolore Septæ ab Aragoniis captæ, & quod se bello Granatẽsi immiscuissent, nullo iure innixi, nulla iniuria ꝓuocati. ipso D. Bartholomæi profesto die, collectis vndiq; copiis se in Almeriẹ conspectũ dant. pugnæ ab Aragoniis copia facta ancipitis initio, cum barbari supremo conatu pugnaret. mox victi, fœdaq; hostiũ fuga facta. vicinæ syluæ multis perfugio fuerũt. Nulla in reb. humanis syncera lætitia; dũ nostri fugiẽtes barbaros auidius

incautiusq; insequuntur, Almeriæ ciues eruptione ex vrbe facta Aragonia castra inuadut, modico præsidio munita, Duce Ferdinando Baleari. vallum ab hostib. superatum: captaq; & direpta tentoria aliquot. ægre tandem Ferdinandi virtute repulsis, in vrbemque reiectis Mauris, factum ne castrorum calamitate, de victoriæ voluptate & gratulatione aliquid diminueretur. periculo tamen cognito, cautiores in posterū effecti sunt. Rursus Idib. Octobris coeuntib. Mauris numerosa multitudine, omnino ad quadraginta millia Aragonia castra impugnata, euentu nihilo hostib. lætiori. Interea Algezira mari terraq; nihilo minori conatu virtuteq; oppugnata vrbis munitio validumq; præsidiū nostris opponebatur. Obsidione in multos menses ducta Heraclea Calpi monti imposita, Gibraltar à nostris dicta, quoniam opportunior iniuriæ erat, impugnanda decernitur. Præsul Hispalensis, Alfonsus Cusmanius, Laraq; cum parte copiarū dimissi eò sunt. Alfonsi Gusmanii iactura facta: celeberrimi ea ætate viri ad Gausinum montē in tumultuaria pugna interfecti à Mauris, magno Reipub. incommodo, bonorum omnium luctu. Vrbs dedita, vsq; ad Ferdinādi Regis tamen aduentum sustentatū, vt victoriæ laus penes ipsum esset. Mauris datum, vt incolumes abirent in Africam, bonaq; secum efferrent. In eo numero confecta ætate Maurus regi cum discessionem pararet, in hęc verba locutus fertur. Quo meo fato genii mei infelicitate, meisve malis meritis factum putem, vt per omnem ętatem profugus agar, sedesq; mutare identidē compellar: & quasi omnes vrbes mea calamitate lustrare? A proauo tuo Ferdinando Hispali pulsus, Cęsarianū abii. Inde vrbe capta Alfonsus auus Tariffam migrare compulit. Ex ea vrbe Sanctio Rege patre tuo Heracleam profugi. Nunc quo tempore mala finem cepisse videbantur, mortemq; veluti ęrumnarū portum expectabā: denuo fugam captare cogor. In Africā nauigare statuo: si longinqua fuga extremā senectutē tueri possim, & tantulum vitæ quietus securusq; peragere. Ad Algeziram regii milites quāuis aduersus pericula feroces, laborib. fracti, & hibernis tempestatib. male accepti, è castris passim dilabebātur: neq; proletarii modo, sed viri principes Regi irati, faciles aures prauorū hominū criminationib. præbenti. Ioannes eius patruus & Ioannes Emanuel, in nullo Granatensis belli vsu fuerunt. contra incōmodi ob discessum multos vt se sequerentur, Regemq; desererent, auctoritate exemplo prouocantes. Dieghus Harus extinctus in castris est. corpus Burgos delatum, in D. Francisci sepultum. Viscaiæ principatus ad Mariam rediit Ioannis Principis vxorem, vt erat superiori fœdere cautum. sic regulorum Viscaiæ series, quæ eatenus per viros ducta erat, intercissa est, fœminis nouo exemplo ad eius principatus hæreditatem admissis. Dieghi morte, subsecutisq; continuis imbribus, iniquissimo anni tēpore, necessario ab Algeziræ obsidione discessum est, fœdere facto: ex quo Quesada & Bedmar oppida nostris restituta sunt. in belli sumptus quadraginta aureorum millia repræsentata. id tanti apparatus tantorumq; laborum pretium fuit. In Aragoniis castris rerum omnium, quæ ad ducendum bellum opportunæ essent, magna facultas erat. Almeriæ vrbis expugnandæ non minor desperatio. Ergo receptis captiuis, soluta etiam eius vrbis obsidio est,
1310 Februarii die XXVI. salutis anno millesimo trecentesimo decimo: non alio memorādo in partem vllam euentu, nisi quod in ipso ardore belli Rex Maurus à fratre Azaro regno deiectus est, vinclisq; iniectis custodiæ ad Almunecarum oppidum mācipatus. Grauis è regno in seruitium, atq; adeo in captiuitatem casus: tolerabilis tamē homini luminib. capto, si ibi restitisset calamitas. in Granatam retractus peremptusq; est nulla famæ memoria, nulla humanitatis cura. ita omnia peruertit exitiabilis imperandi cupido. Quo tēpore Ioannes Lara fine belli in Galliam orator missus, obita ad Clementem Pontificem legatione, Hispalim rediit, quo se Ferdinandus dimisso exercitu retulerat. Sacerdotiorū decumæ ea legatione impetratæ in sumptus belli Maurici. Deterritusq; Pōtifex, ne Bonifacii decessoris memoriam ignominia notaret: quod à Gallo Rege agi, neq; auersas à Pōtifice aures præberi idoneis auctorib. fama vulgauerat. In Cantabris ea parte, cui Guipuscoæ nomen est, Azpeitia oppidum Regis Ferdinandi iussu, impēsa prouincialium constitutū primum est, vti diploma ab eo Hispali datum huius anni initio declarat. Isabella Regis soror ab Aragonio relicta, Ioanni Britanniæ Duci despōsa erat. Ad eas nuptias celebrādas ex Bætica Burgos abs rege Ferdinando itum est. Ioannes Emanuel regiæ procurator renunciatus, Petro Regis fratre, qui eum honorem gerebat, nō inuito. præterea in Murciæ tractu limiti Præfectus erat, Vicario Petro Lupo Aiala. ea blandimenta abs Rege data sunt conciliādo homine prępotēti, eximiaq; felicitate duab. filiab. genitis, postmodum Reginis, Constātia Lusitaniæ, Castellæ Maria. De Ioanne Ferdinandi patruo auxerat curā rumor, morumq; inconstantia. nam ita facturū quæ Regi placerent, prædicabatur, vt facile appareret non diuturnius officium necessitate futurū. quo metu Burgis, quo ad nuptiarum celebritatē venerat quamuis fide data, eius vitæ insidiæ cōparatæ Rege auctore, dissuasore Ioāne Lara, factiq; turpitudinem

accusante

accuſante. Periculo ille indicato è curia clam abiit. fug̃erem multi proceres rei fœditate cognita proſecuti ſunt. Regis auctoritas, imperii maieſtas, nuptiarũ celebritas ludibrio habita. Noui motus, qui impẽdere videbantur, Reginæ matris prudẽtia procurati. Inter regẽ Ioannemq; beneuolentia ſyncere conciliata. Regis morbus, quo Palentiæ decubuit ſalute propemodum deſperata, medicorum diligẽtia, ætatis robore, ac præſertim cæli mutatione, nam Valliſoletum continuo abiit, depulſus plane eſt. Barcinone tamen Blanca Aragoniæ Regina deceſſit pridie Id. Octob. pudicitiæ laude & cęteris virtutibus clara, fœcũda prole. Iacobum, Alfonſum, Ioannem, Petrum & Raymundum enixa Regi eſt: filias totidẽ, Mariam, Conſtantiam, Iſabellã, Blancam, Violantem. Blanca in Xixenæ cœnobio vitam exegit virginib. pręfecta: cæteræ variis coniugiis magnorum Principum ſanguinẽ, regiæ Aragonum familiæ propinquitatib. inſeruere. defunctæ Reginę corpus ad Sanctæ Crucis tumulatum eſt, nobile in Catalaunis cœnobium. inferiæ regio apparatu magnifice datæ.

Templarii extincti. CAPVT X.

EPISCOPI toto Chriſtiano orbe Viennam Allobrogum ad generales conuẽtus Clemẽtis Pontificis edictis per hæc tempora euocabantur. Ad alias euocãdi publicas cauſſas, noua omniumq; grauiſſima accedebat: de Templariis militibus, quorum nomen multis turpitudinũ maculis infame eſſe cœperat inuidioſumq;, cognoſcendi ſtatuendiq; Patrũ collatis ſententiis, quoniam ea res ad omnes pertinebat. Sæuæ tempeſtatis initium in Gallia exortum eſt. crimina inaudita non ſingulis modo ſed vniuerſis totiq; ordini obiecta. Accuſationis capita innumera erant. Hæc grauiſſima. Chriſtum eiurare eſſe ſolitos, Virginẽ matrem, cælites omnes, cum primum ſeſe ad eum ordinem adiungebant. Per eum ſalutem ſe habituros, Deumve eſſe negare. Suorum ſcelerum pœnas crucis morte ſoluiſſe. Crucis ſignum, Chriſti Dei imaginem ſputo, lotio, pedibus fœdare conſueuiſſe, ſanctiſſimis præſertim d ebus, quib. Chriſti cruciatus memoria recurrit, quo maior contumelia eſſet. In ſanctiſſima Euchariſtia Chriſti corpus eſſe, idq; & cætera Chriſtiana ſacramẽta repudiare. Ne à ſacrificis quidem myſtica verba proferri, cum diuina hoſtia ſacrificare videbantur, quaſi hominum commento excogitata, inutiliaq;. Magiſtrum ordinis generalem, alioſq; ſingulis cœnobiis præfectos, quãuis presbyteri non eſſent, peccata omnia condonandi poteſtatem habere. Catum in conuentu apparere ſolitum, quaſi religioſum venerari, plenumq; numine. præterea idolum aliquando triceps, aliquãdo vniceps, aliquando etiã cranio demortui hominis pelleq; contectum. ei diuitias, incolumitatẽ, bona omnia accepta ferre. Chordam eius idoli contactu ſacram corpori inuolutam geſtare, ominis cauſſa ſcilicet. Auerſæ libidinis licentia, & patientia par. Impuriſſimas inter ſe corporũ partes deoſculari, in omne fas & nefas auidos, idq; honeſtatis ſpecie tanquam iure cõceſſum, probitati conſonũ. Eius ordinis amplificationẽ numero copiiſq; curaturos omni conatu iurare, honeſti inhoneſtiq; nullo diſcrimine. Alia, quæ referre tędet horretq; animus. Quid hic lector dicturus eſt? facta hęc, ac nõ ficta potius, ſimiliaq; anicularum fabulis eſſe iudicabit? Villaneus certe Antoninus alii à calumnia defendunt. fama frequentior & ſenſus prope omniũ damnat. diuitias quib. aucti immenſum erãt, malo fuiſſe fateamur neceſſe eſt, ſiue copia voluptatũ virtutum indole, quib. res tantas terra mariq; perfecerant, extincta: ſiue ex ea re inuidia apud populũ conflata, apud Principes ſpe lucri. Tam cito in omne improbitatis genus publice degeneraſſe, vix eſſet credibile, niſi Clementis diplomata, quæ inter tabulas tẽpli Toletani omnium maximi plura extant, vnde hæc hauſimus, indicio eſſent famam haudquaquã vanam fuiſſe, affirmantis duos & ſexaginta ex eo ordine ſe corã quęſtione habita, ſcelera quę enumerata ſunt faſſos, veniam petiiſſe. Primi indices, duo ex eodem ordine extitere: Prior Monfalconis in agro Toloſano, Noffus exul Florentinus, auctores haud ſatis idonei, vt teſtimonio multorum vulgatum eſt. Acceſſere alii. in his ipſius Pontificis Clemẽtis cubicularius, qui vndecimo ætatis anno ad eum ordinem adiunctus, viſa factaq; referebat. Accuſationis capita ad Regẽ miſſa Pictauium, vbi cum Clemente Pontifice erat. vno tempore, quaſi inde ſigno dato, Templarii omnes comprehenſi in Gallia ante annũ tertium Octob. die XIII. de iis quæſtiones tormentis habitæ. pleriq; aut omnes dulcedine vitę, aut ex ſcelerũ conſcientia, crimina de quib. accuſabantur, confeſſi ſunt. damnati quam plurimi, ac viui igne cremati. In his ſummus ordinis Magiſter Iacobus Mola Burgundus cũ ad ſupplicium raperetur ſententia pronunciata, propoſita quamuis vitæ ſpe impunitateq; ſi veniam ſupplex palam peteret, huiuſmodi verba feciſſe probatæ fidei auctores affirmant. Ego, inquit, extremo vitę tempore cũ inutili mendacio locus eſſe non debet, vera eſſe nego, ac per "omnia numina iuro, quæ de Templariorũ impietate criminibuſq;, & ante iactata, & nunc "

recitata sunt. Ordo enim ille sanctus, iustus, ac orthodoxus est. ego tamen extremo supplicio dignus, qui Pontifice Regeq; hortantibus, flagitia impia sceleraq; ementitus sum in ordinem meum de religione Christiana optime meritum. Quod vtinã, ô, vtinam factum non esset. sed quod vnum superest, meis delictis, si veniæ locus est, ignosci postulo, vltroq; grauiores etiam pœnas deposco. si quo modo diuinum numen patientia placare, apud homines misericordiã hac calamitate mouere possim. Vita mihi precaria quid opus est: tanto præsertim scelere impietateq; ad quod prouocor retenta? Multos alios idem palã dixisse fertur. in eo numero Delphini Viennensis fratrẽ nobilissimum, cuius nomen intercidit, de facto haud ambigitur. Proximo anno pridie Kal. Aug. litteræ à Pontifice datæ, quibus inquirendi in Castellæ Templarios, Compostellę & Toletano Archiepiscopis potestatẽ permittit, adiuncto Aimerico Inquisitore ex Prædicatorio ordine, (nũ eo à quo Directorium Inquisitorium editum extat?) aliisq; Præsulib. in Aragonia idem negotium Episcopis Raymundo Valentino, Semeno Cæsaraugustano, datum est. idem in reliquis prouinciis toto Christiano orbe factum. eo temperamento, vt inquisitione habita, de summa rerũ in conciliis tantum prouincialib. cognosceretur. Magna turbatio: ingens Templariis eorumq; necessariis luctus: nouæ spes aliis ex eorũ calamitate. In Aragonia correptis armis arcium se munitione tueri constituunt. variæ militum manus ad eos comprehendendos abs Rege missæ. ad Montionem propter loci munitionem maxima belli moles incubuit. victi Templarii, ferroq; vincti. In Castella Rodericus Iuanius ordinis Promagister, sociiq; omnes, à Gonsaluo Toletano Præsule ad dicendam causam vocati. vincula iniecta abs Rege omnibus. bona eorum occupata, penes Episcopos tanquam sequestres deposita, vsq; ad cognitionem caussæ. Salmanticæ in Vectonib. Patrum concilium habitũ est. Rodericus Compostellanus, Ioannes Olisiponensis, Vascus Idigitanus, Gonsaluus Zamorensis, Petrus Abulensis, Alfonsus Ciuitatensis, Dominicus Placentinus, Rodericus Mindoniẽsis, Alfonsus Asturicensis, Ioannes Tudensis, Ioannes Lucensis affuerunt. de vinctis atq; supplicibus quæstione habita, caussaq; cognita, pro eorum innocentia pronunciatũ communi Patrum suffragio: ad Pontificem tamen Romanum reiecta totius rei summa deliberatio. ea contra Patrum decretũ valuit: deletoq; ordine bona abs Rege occupata, atq; oppida omnia sunt. in Calæcis Ponsferratus, Farumq;: in Legionensi tractu Balduerna, Tauara, Almansa, Alcanitium: Tagum inter & Anam ad Portugaliæ fines, Valentia, Alconeta, Sericiũ, Nertobriga, Capella, Carcuuium: in Bætica Palma: in Vaccæis Villalpandum: in Contestanis Carauacca: in Carpetania Montalbanum, aliaq; oppida, prædia, domus tota ditione Castellæ Regum, quæ numerare singula longum esset. In Maguntia cum in frequẽti Patrum consessu, iussu Pontificis de ea caussa ageretur, Hugonem cum viginti ordinis sui sociis, irrupisse in conuentum aiunt: claraq; voce testatum, si quid grauius in eum ordinem esset decretum, se Pontificem Maximum Clementis successorem appellare: ferocia eorum deterritos Patres bono animo esse iussisse. Clementem certiorem litteris factum, ius de integro quærendi statuendiq; Archiepiscopo demandasse: caussa illum cognita, crimine liberasse tanquam innocentes. Demum in Concilio Viennensi, quod salutis anno millesimo
1311 trecentesimo vndecimo, Octobris die sextodecimo, haberi cœptum est, defuncti Bonifacii memoriam lacerare, eiq; hæresis crimen imponere nefas iudicatum. De bello sacro instaurando, magna contentione actum est. In Templariorum caussa decretum, vt eorũ nomen & ordo penitus aboleretur. Crudele decretum fuisse plerisq; visum est. neq; est verisimile ea delicta in omnes prouincias manasse, contaminasse singulos. sed cunctis tamen, eius ordinis clade documentum datum, similis perfidiæ vitandæ, præsertim viris sacratis: quorum opes, viresq; integra magis probitatis opinione quam re alia nituntur. Bona Hospitalariis addicta, quo illi tempore Rhodum insulam Turcis eripuerant: vnde maior ad populum gratia, spesq; posse per eos bellum in Syria instaurari. Hispania excepta est, quoniam in ea belli moles aduersus Mauros, magna supererat. Interfuere concilio Philippus Galliæ Rex, filii eius tres, Carolus Valesius frater. aliorum Principũ Legati magno numero, Patres ad trecentos fuere, alii centum quatuordecim dicunt: duo Patriarchæ Alexandrinus, Antiochenusque: Romanus Pontifex cæteris omnibus auctoritate potior.

Ferdinandi Castellæ Regis obitus. CAPVT XI.

TEMPLARIORVM casũ orbis Christianus conturbatus est. sontibus irrogata supplicia: insontes conseruati, attributæq; eis Patrum Viennensium decreto annuæ pẽsiones ex ipsis cœnobiorum bonis, vnde vitã sustentarent, insigni tantũ veste detracta. In Castella omnia gratulatione plena erant, Alfonsi infantis ortu, quẽ in spem paterni regni Constantia Regina pepererat tertio Nonas Augusti, eo maiori lætitia, quod prope desperationem res fuerat,

fuerat,coniugio eatenus infœcundo. Inter Petrum Ferdinandi Regis fratrem, & Mariam Aragonii filiam, per legatos coniugium erat pactum. eo perficiendo Regum Caſtellæ, Aragoniæq; conuentus Calataiubæ habitus eſt. affuit Conſtantia Regina a partu confirmata valetudine,atque ex vtraq; gente viri clariſſimi factis nobilitateq;. quibus diebus Chriſti Dei natalitia celebrantur, nuptiæ peractæ.ludi exhibiti,commiſſa ſpectacula. Eleonora Ferdinand ſoror, Iacobo Aragonii filio antea promiſſa coniux, datis nunc ſponſalibus, in ſoceri poteſtatem eſt contradita. De bello Maurico inſtaurando primo quoque tempore conſilia communicata. In lite Luſitaniæ inter & Caſtellæ Reges conteſtata belloq; proxima,Moram & Serpã,quæ oppida in extrema Luſitania ad promõtorium Sacrum ſita ſunt, repetente Ferdinando,quoniam ſe minore,Luſitano erant tradita contra ius faſq;,Aragonius delectus arbiter,componendis controuerſiis induſtrius felixque.In id ſoluto Regum conuentu,Ioãnes Aragonii frater in Luſitaniã legatur. Ferdinandus bello Maurico comparando,Valliſoleti conuentus regni habet. pecunia conquiſita collataq; propẽſa prouincialium voluntate æquo animo ferentium damnum pecuniæ,grauitatẽ vectigaliũ præ cupiditate impiæ nationis extirpandæ: neq; cogitantium honeſtis ſæpe occaſionib. iura imminui libertatis: dum malis Reip. temporib. conceſſa vectigalia, ſedata etiam tempeſtate imperantur,retinenturq;.Petrus Regis frater adulto vere ſalutis anno milleſimo trecenteſimo duodecimo ad bellum præmiſſus Alcaudetẽ, quod oppidũ à Mauris occupatũ fuiſſe dictum eſt,contractis cõpiis circunſedit. Rex eius veſtigia ſubſecutus Tuccos venit,Martos noſtri vocant. In eo municipio Caruaialii fratres,Petrus & Ioannes, regio iuſſu cõprehenſi è vinculis more gentis cauſſam dixere.Cæſi ad Palentiam, cum regia noctu egrederetur Benauidii viri primarii,lege maieſtatis poſtulati.Cædis auctor cognoſci non poterat, ſuſpicionib. multi exagitati: hi oppreſſi,neq; iudicio conuicti,neq; crimen faſſi,quæ maxima iudiciorum labes eſt.De vicina rupe præcipites dari iuſſi. Rex intractabilis erat,cũ recens iniuria prouocabat,neq; in ira regi valens: aulici vt fit viris nobilib.euertendis eius offenſas acriter ſpeculabantur. Rapti ad ſupplicium Diuûm hominumq; fidem teſtati ſe innocentes mori, quoniam regiæ aures obturatæ eſſent, ad Deum æquiſſimum iudicẽ prouocare: Regiq; diem dicere,ex eo die trigeſimum. Eæ voces in præſenti pro vanis habitę, caſu fortaſſe, eſto, at mirabili certe euẽtu confirmatæ ſunt.Rex nulla periculi cura Alcaudetem in caſtra abiit. ibi morbo tentatus grauiſſimo Giennium ſeſe retulit: quo tẽpore de oppido dedendo à Mauris mentio erat illata. Vis morbi indies augebatur. Rex curis grauiorib. impari valetudine,lætus tamẽ nuncio oppidi capti, nouæ irruptionis faciẽdæ conſilia explicabat: cũ die Iouis, ſeptimo Id. Sept. à prandio ſomno ſe dans in ſtrato exanimatus repertus eſt. Obiit in ipſo ætatis flore, annos natus quatuor & viginti, menſes nouẽ, in maximo curſu rerum ſuarum: regnauit annis decem & ſeptem,quatuor menſibus,diebus decem & nouem.Cibi & potus intemperantia exitio fuit.alii diuini numinis vim interpretabantur,quod à cęde patrata,magno omnium miraculo diem trigeſimũ præciſe numerarent. vnde inter Caſtellæ Reges Ferdinandus in ius vocatus nũcupari cœpit.Corpus Cordubæ trãſlatitio funere tumulatum. Hiſpalim,Toletum ve deduci, propter anni tẽpus non potuit,nondum æſtatis ardorib.remiſſis. Auxere vulgi opinionem religionemq; cõceptam animis confirmarũt,duo Principes ſummi,duob. proximis annis extincti: Philippus Galliæ Rex,atq; Clemens Pontifex,à Templariis militibus,cum in eam nationẽ igne,atq; omnib. cruciatibus ſæuiretur,ad diuinum tribunal citati. ſic fama ferebat, ſiue vera, ſiue conficta rumorib. placet tamen vt falſa eſſe videatur. de Ferdinandi caſu haud ambigitur. In controuerſia inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ,quid ab Aragonio ſit conſtitutũ, clam eſt: niſi quod in Luſitanos propenſior eſſe viſus eſt, iniqua petere Ferdinandum iudicare. eius ſane morte rebus in Caſtella turbatis, imbecilla filii ſucceſſoris ætate ea oppida de quibus controuerſia erat, Luſitano ſtabili poſſeſſione confirmata ſunt. 1312

Alfonſi Caſtellæ Regis initia. CAPVT XII.

FERDINANDI obitum excepere in Caſtella tempora turbida, diſſidiis ciuilib. plena fœdaq;: vt Rege minore annũ & dies ſex & viginti nato,nõ ſecus ac rectore deſtituta Rep. cõtingere propemodũ erat neceſſe.Regni hæreditarii id incommodũ eſt, quod aliis commodis compenſari plerìq; prudẽtiæ opinione præſtãtes,litteris expoliti perſuadẽt, fucata an vera oratione non diſputamus. Fuerat Alfonſus continuo ab obitu patris, Caſtellæ Rex proclamatus,Petro patruo qui ad rei famã accurrerat, auſpice auctoreq;. officio id datũ fideiq;,prouincialiũ voluntates amplius deuinxit. Alfonſus puer Abulæ erat. Vataſę fœminę nobiliſſimæ Theodori Laſcari quondã Græcorum Auguſti nepti Principis educãdi inſtituendiq; cura demandatur. Maria Alfonſi auia Valliſoleti erat, rerũ adminiſtratione, ſiue

deposita siue ablata. Constātia Regina virum ad bellū secuta, Tuccis mœstitia, luctu, squalore oppressa, quippe viro in florenti ætate viduata. Ioannes patruus Valentiā, Lara in Lusitaniam abierant, auersis paulo ante obitum à Ferdinando animis. Qui imbecillam Regis ætatem regeret, regniq; molem tantisper sustineret quærendus erat, virtute, prudentia, nobilitate præstans. Plures sese vltro obtrudebant. vnum præferre, qui cæteris omnib. imperaret, periculosum. insita mortalib. potentiæ cupido, metu potentioris sublato eruperat: nā pudorem vincebat ambitio spesq;: nec diuini quidquam nec humani sanctum erat prę cupiditate dominandi. Alfonsus pueri magnus auunculus, Philippus patruus, Ioannes Emanuel ad Reip. curam nitebantur occultius modestiusq;. Ioannes & Petrus palam: hic melior iure caussaq;, ille ætate commodior, nisi ingenio inquietus esset. & Reip. dissidiis exagitandæ natus prudentiorib. esse videbatur. Nusquam amor fidesq;. potentiæ priuatim augendæ studium occupabat animos. Reginæ propter sexum tantis quamuis curis ipsæ impares, magnum tamen momentū allaturæ erant, in quancunq; se partem dedissent, inter se discordes, nempe nurus cum socru. Petrus Bæticæ reb. intentus cum Mauro pace pepigit vtriq; commodam: cum res domesticæ Petrum à belli cogitatione auocarent: Farrachenius Malacæ regulus, Alhamari impie interfecti vltionem expeteret, non magis armis fretus quam inuidia, qua æmulus flagrabat ex fraterna cæde apud populares conflata. Eo fœdere inito, Petrum inter & Constantiam Reginam consilio communicato, de Rep. regeq; educando actum est. conuenit vt Abulā maturarent spe nihil ciues denegaturos, & si morarentur vi parata. Contra Ioannes Ferdinandi patruus, & Ioānes Lara concordiā inter se sanciunt. morum similitudo animos conciliabat, parq; periculum. Mariā Reginam in partes traducere satagunt, iniecta spe Regis educandi. Abulam Lara prius accurrens, Regem templi Maximi munitione defensum à Sanctio Episcopo, in potestatem redigere non potuit. Petrus & Constantia subsecuti nihil amplius impetrarunt. Quod medium erat, decretum ne Rex alterutris traderetur, nisi antea in regni conuentu lite diiudicatā. in eā rem Abulenses ciues sacramento adacti. auctor consilii Lara Petri excludendi spe. Conuentus regni Palentię primo tempore habiti sunt. turpis ambitus, magna prehensatio. sanior pars Petro Mariæq; eius matri ad filium propensæ, rerum procurationem destinabat: alii Ioannem præferebant, Constantiamq; factionis artib. à Petro abductam. inde nouorū motuū occasio. Proceres & vrbes diductæ in partes: pro vnoq; gemina imperia extitere. tetrā rerum faciem, miserabilem conditionem. Petrus domesticis externisq; præsidiis ius obtinere satagens cum Ioanne Emanuele fœdus facit, si voti compos esset Carpetanos, Contestanosq; Ioannis fidei permissurum. sic Remp. licebantur, ludibrioq; erat regni maiestas. Calataiubæ Aragonium socerum conuenit principio anni millesimi trecētesimi tertiidecimi.
1313 aduersariorum dolos artesq; explicat, Reip. periculum si diutius cōtrouersia alatur, ne pars cum parte contēdat armis. debere ipsum æquitate caussæ moueri, generoq; opitulari, pręsertim iustissima postulanti. Michael Arbe communi consensu ad Lusitanū legatur, si eius auctoritate seditiosorum conatus comprimerentur: Petro regni procuratio cederet: penes Constantiam Reginam Regis educandi cura esset. eo temperamento vtrisq; rationib. optime consultum iri videbatur. Abulenses rerum magna ex parte arbitri in neutram se partem fortiter commouere: vtrisq; spem modo, modo metum ostentare. Petri tandē & Mariæ partes secuti sunt. Gratum id primorib. ciuitatis populus approbauit, ea lege tamen ne Rex vrbe efferretur. Quo tempore Azar Rex Granatensis ciuium rebellione intra arcem compulsus est. Ismael Farrachenii filius seditionis auctor, duxq;. Petrus fœderati paulo ante Regis iniuria atq; periculo commotus reb. cæteris posthabitis, eo contēdere constituit: serum perditis reb. auxiliū: nam pactione cum hoste facta, regno regioq; nomine abscesserat, Guidixensem recessum principatumq; beatos nempe Turdulorum finus agrosq; pactus. quæ proxima auxilio est vltio petita. Rutes arx munitissima in Granatēsi tractu Mauris erepta. latæ populationes factæ. regnauerat Azar annis quatuor, mensib. septem, alieno regno felicior modestiorq; quam suo. successit Ismael æmulus sororis Ferracheniiq; filius. Rute capta, Petri auctoritas confirmata est, gratiaq; maior ad populum recordantē, à prioribus Regib. tentatā sæpe antea frustra, nunc intra triduū expugnatā. Motæ dissidiis ciuilib. Reip. cura à bello Maurico auocauit, externaq; negligi propemodum necesse erat. Ad sancti Facūdi fanum proceres, vrbiumq; procuratores conuenere: si concordiæ via aliqua excogitari inueniriq; posset. Dum ii conuētus agitantur Constantia Regina diē obiit mense Nouembri. filii erepti dolor vrebat, tantaq; rei familiaris inopia: vt soluendis nominib. aurū ad ornatum subsidiūq; fortunæ non sufficeret, vt ipsa testamento testata est sub mortem nūcupato. Constātiæ sine obitu, constituēdæ pacis expeditior ratio fuit. Ioannes Princeps tanto destitutus præsidio ad Mariā Petrumq; se contulit. conuenit vt Regis educandi curam

curam Regina aula susciperet. Ioãnes & Petrus regni procuratores essent. iis vrbib. pro se
vterq; partita cura iura daret, à quib. essent in Palentinis conuentibus, ad id munus nomi-
nati. Incommoda quidem gubernandi ratio, multisq; obnoxia difficultatibus, tẽpori ta-
men accommodata. Rex Taurum, quæ vrbs antiquis Sarabis fuit, præcipua regionis amœ-
nitate, salubritateq; deductus est salutis anno millesimo trecentesimo quartodecimo, de- 1314
tractusq; Abulẽsibus: in quo superioris contumeliæ vindicta cõtinebatur. Noui inde mo-
tus in Carpetania excitati. scelerum vbiq; licentia: latrociniis ac cædib. cuncta misceri. fœ-
da rerum facies. neq; idoneæ vires tantis motib. pacãdis. Commodior Reip. administran-
dæ ratio quærebatur. Ea caussa Burgos regni conuentus indicti sunt. in iis sancitũ supremã
Reip. curam penes regium senatum fore: ad quem gentis instituto ex omnib. partib. libera
prouocatio est, pecuniæ depositæ damno, si is, qui prouocauit, caussa cadat. Id collegium
Regem Reginamq; sequeretur: Petrus & Ioannes minora negotia decernerent. Regia ve-
ctigalia donandi alienandive facultas ablata: substituendiq; suo loco alium, si quid huma-
nitus è trib. vni contigisset. Iis dieb. tres viri principes morbo extincti: Alfonsus Reginæ
frater paulò ante. Tellius huius filius, cũ ad comitia festinaret. Ioannes Lara Burgis, dum
regni conuentus habentur. Is inter alia mala Reip. regiæ procurationem recuperauerat. in
eius locum Alfonsus Ioanne procuratore natus substitutus est. Erat Ioanni Lara soror Io-
anna nomine, Ferdinãdo Cerdæ iuncta coniugio: vnde Blãca nata, & Ioannes Lara (quo-
niam eius familiæ principatum obtinuit) auunculo cognominis. Mense Nouembri Elisa-
betha Aragonii Regis filia Friderico Austriæ Duci paulo ante pacta, ad virum in Germa-
niam missa est, Regem Romanorum paulo ante renunciatum, Coloniensis, Saxonis, Pala-
tiniq; suffragiis. nam tres alii Principes Ludouicum Bauarum præfecerunt, quibus Vin-
ceslaus Bohemiæ Rex accessit. vnde melior caussa Bauarus, æmuloq; tandem acie supe-
rato captoq; felicior quidem fuit: insectandis tamen Romanis Pontificibus, nouo Pontifi-
ce Romæ creando, vetera odiorum nomina exæquaturus.

Turcarum imperii initium. CAPVT XIII.

GRÆCORVM imperium per hæc tempora Andronicus obtinebat, Michaelis Palæologi filius, notum perfidia & impietate nomen, diuis hominibusq; inuisum. Romana Religione eiurata, quæ à Græcis superioribus annis suscepta erat populariter, patrẽ in impiorum numero habuit: funeris honorem, iusq; sepulturæ defuncto denegauit. Id imperii initium fuit, faustũ scilicet, atq; præclarum: tanto in nostram gentem odio, vt iusta matrimonia non haberentur, Græcos inter Romanosq; iuncta, nisi prius à parte altera patriis sacris abdicatis. Multi fidei damnati crimine grauissimo apud Græcos ea tẽpestate. Iis sceleribus vindicandis Turcæ hoc ipso tempore certissima numinis ira excitati, gens eatenus obscura, nunc nostris cladibus illustris fama, ignauia magis Principum, qui nascenti incendio occurrere potuissent, quam sua ipsorum virtute. in Scythiæ ea parte quam Volga flumen interfluit, eius gentis sedes olim fuere. inde salutis anno septingentesimo sexagesimo, magno se numero in Europam infuderunt: prælioq; cum Hungaris rerum potientibus cõmisso male accepti, in Asiam transmiserũt, locorum fertilitate inuitati, gentisq; ignauia: quam voluptates locorumque amœnitates emollierant. Iis in locis, montibus Turcæ occupatis, eorum munitione magis quàm armis tuti, diu incolumes perstiterunt, nulla celebres fama, nullo magni nominis Duce latrocinio viuentes, stipendiaq; facientes militia venali: vnde maior spes ostenderetur, cum à vicinis Principibus ad ferendam opẽ inuitabantur, præsertim ab Ægypti Sultano, iniuriæ opportuni, si fuissent, qui cõmunibus reipublicæ malis mouerentur. Sed præterita reprehendi magis quam retractari possunt. Bello sacro, quod Gotifredi virtute in Syria susceptum gestumq; est, nobiliores esse cœperũt ob eas clades, quas nostræ genti intulerunt, acceperuntq; ipsi mutuo, diuisi in plura imperia, regulosque: donec hoc tempore Othomanus quidam Zichi filius, obscuro quidem loco cæterum animi magnitudine, roboreq; præstans, aliis sublatis oppressisq; magna ex parte Turcarum Ducibus fusã gentem palantemq; Numidarum more, sub vno imperio deuinxit. Hic imperii Turcici nostrâ tempestate latissimi, cõditor primus Othomanorũ familiæ cognomen dedit. ab hoc perpetua serie Turcarũ Imperatores deducti, filii plerunq; patribus raro inter se fratres succedẽtes, vti subiectum stemma indicat. Othomani filius ac successor Orcanes fuit, nepos Amurates, pronepos Baiacetus, Tamerlanis felicitate, suaq; calamitate (nam victus captusq; ab illo est) quam proprio imperio celebrior. Baiaceto successit Calapinus filius, duoq; deinceps ex eo Baiaceti nepotes Moyses & Mahometes. huic rursus Amurates filius fuit, tædio rerũ humanarum sub vitæ finem imperio deposito, contemptoq; quã gesto illustrior. integra ętate, florẽtissimis rebus, regna regumq; cultum reli-

quit. felix ſi pro vera religione id ſtudium ſuſcepiſſet. Amuratis filius Mahometus, is cuius armis Conſtantinopolis proximo ſeculo capta eſt, Mahometo Baiacetus, Selimus, Solimanus, Selimus, Corcutuſq; ſucceſſere. ſic Turcicum imperium à tenui principio exortum, noſtrorū ignauia auctum amplificatumq; eſt: diſcordium inter ſe, ac ne aduerſus quidem communem hoſtem conſenſu.

Catalauni Græcorum imperium inuadunt. CAPVT XIV.

MAGNA Aſiæ minoris parte Turcæ armis occupata oppreſſaq; de Europa cogitare cœperunt. Anguſtum, quo dirempta eſt, fretū exultantibus barbaris tanquam frænos furoris iniecit. nam in Græcis parum animi erat, parum roboris ad vim propulſandam omnium voluptatum illecebris fracti corporibus, imminuti animis, in pace inquieti, procaces ore, in bello ignauiſſimi erant. Andronicus periculi magnitudine perſpecta externis ſe & imperium auxiliis munire conſtituit. Catalauni pace inter Principes in Sicilia compoſita, vti ſuperius monſtratum eſt, quietis impatientia, belloq; viuere aſſueti piraticam exercebant. Rogerius Brunduſinus præcipuus eorum Dux militari ſcientia, & rerum geſtarū fama præſtantiſſimus, magnis præmiis euocatur. Huic origo ex Germania. pater Richardus Florus Friderico Auguſto familiaris, aſſiduuſque, Brunduſii amplas poſſeſſiones habuit. eo ad Manfredoniam cæſo, cum Corradini partes ſequeretur, filius ſe Templariis primum adiunxit: deinde Friderico Siculo Regi fortem operam nauauit. inde illi bellica gloria, nomenq; apud exteras etiam nationes celebre. Regis ſui voluntate, Græcorum accitu, Conſtantinopolim abiit cum claſſe nauium octo & triginta: in quibus triremes octodecim, equites mille quingenti, pedites ad quatuor millia exigua tantis molitionibus manus cæterum bello viuida virtus, vſu firmati milites, belli Siculi domitores. Rogerio coniux data Zauræ imperatoris filia, ex Andronici ſorore genita, præcipuuſq; ſecundum Imperatorem auctoritatis locus. nomen magni Ducis additum. His blandimētis Catalaunorum animis cōciliatis, belliq; ſtudio incenſis, in vicina Aſiæ littora tranſmiſſum eſt. primo prælio è Turcarum numero tria millia equitū, pedites ad decem millia interfecti. rurſus Phrygia Mæoniaq; penetratis, ad Philadelphiam Pactolo fluuio nobilem, locis amœniſſimam cum Turcis pugnatum eſt, pari euentu, neq; minori hoſtium ſtrage. ad Daniam tandem Ciliciæ vrbem, non procul Epheſo atq; ad Tauri montis anguſtias, Ferri portam vocant, dimicatum pari noſtrorum felicitate. claræ eæ victoriæ in præſens, in poſterum vſui fuere arma, equos, pecuniam, quibus indigebant adepti ſunt, magna inter vtranq; gentem fama. Ab iis initiis facta ſpes eſt impiæ gentis euertendæ, nationis Chriſtianæ omnibus malis vexatæ in libertatem vindicandæ. Incōmode accidit, vt Rogerii ſocero defuncto, frater eius imperium armis occuparet. leuirorum calamitate, qui patrui iniuria à paterna hæreditate excludebantur, Rogerium moueri neceſſe fuit, præſertim Andronico in Europam euocante. breui ea tempeſtas ſedata ex ſententia eſt. Magnum momentum acceſſit Berengario Entenſa domo Catalauno in auxilium attracto. Sequebantur eum equites treceti, mille pedites ex omni copia delecti. is Magni ducis titulo, continuo cohoneſtatus. Rogerio Cæſaris nomen datū: quo nomine à quadringentis annis Græcos vſos non eſſe conſtabat propter amplitudinem poteſtatis imperio proximæ. Hactenus omnia ſecunda, nihil vt deſiderari poſſet, niſi è ſummo verti fortuna cœpiſſet. ex honore nata ad populum inuidia eſt. præterea milites ad Callipolim, vbi in hibernis continebantur tumultuantes, ſtipendiaque poſtulātes, diſperſi per vrbes & oppida, rapere, ſpoliare vi & ſtupris cūcta polluere, in oēs fas nefaſq; auidi ſuo cōpendio, Ducū periculo, in quos Auguſti ira vertit. eorū vitæ inſidię cōparatæ. Rogerius Hadrianopoli oppreſſus: quo euocatus venerat quaſi de reb. magnis deliberaturus, inſigni perfidia, publico dāno. Sic eſt: ꝓcliuius iniuriæ, quā beneficio vicē rependimus, quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur: ac fere magna officia inſigni maleficio cōpenſantur. Rogerio cæſo Callipolis, numeroſis Græcorū copiis obſeſſa. magna noſtrorū virtute propugnatū. multæ de Græcis victoriæ partæ ſunt. in quodā conflictu, ſex millia equitū, pedites XX. millia trucidati, cæteris caſtris exuti, res cōparanda miraculo, vixq; fidē factura, ni Raymūdus Mōtanerius, qui bello interfuit, viſa litteris ꝓdidiſſet. Entēſa iniuſtæ necis vindicādæ ſtudio incēſus, Byzantii littora claſſe vaſtauit. pecora abacta. hominū cædes factæ. villæ viciq; incenſi. Caloioannē Andronici filiū reſiſtere auſum, acie vincūt, fugantq;. Claſſis Genuēſis forte fortuna, ad ea littora appulſa Eduardo Oria Duce, reb. Græcorū opem attulit: Catalaunorum rationes vehemēter conturbauit. ſimulatione amicitiæ, claſſis Catalaunorū oppreſſa eſt. Entēſa captus, ea calamitate dign⁹, ꝙ Turcas auxiliares euocaſſet: ꝙ Chriſtianis legib. turpe ſemper eſt habitū. ſupererat Rocafortius ad Callipolim in præſidio

præsidio relictus. eo duce irruptiones sæpe factæ, multæq; hostib. illatæ clades, tũ Græcis, tum Genuensib. Eo successu ferox effectus, neq; iustum, neq; iniustum imperium pati poterat, omnium scelerum licentia, vi, stuprisq; contaminatus. Entesam reddita longo interuallo libertate, cum noua classe, quam in Catalaunis venditis paternis oppidis comparauerat, ad ea littora appulsum, reb. præfici passus nõ est. inde ciuiles discordiæ grauesq; vtrinq; insidiæ comparatæ. A Friderico Rege Siciliæ, cuius auspiciis pugnare cœperant, periculo renunciato, Ferdinandus Balearici Regis minor filius eo est missus: si nominis auctoritate, ingeniiq; dexteritate in pace poneret Catalaunos. Parum ea diligentia profectum. impetratum tamẽ, vt quoniam omnis ad Callipolim tractus vastatus erat, facto omnes agmine, modicis interuallis Neapolim peterent, vrbem Thraciæ ad Macedoniæ fines nobilẽ Nesso & Strymone fluminib. prouentu celebrem, præcipua amœnitate. In eo itinere pars cum parte conflixit. Cecidit Entensa. multi alii perempti. Ferdinandus necessario in Siciliam nauigans ad Eubœam insulam à Gallicis triremibus captus est. Cum ea Gallorum classe Rocafortius eorum, quę commiserat venia apud Aragonios Siculosq; desperata, fœdus facit. ab iis, cum præ superbia fastuq; contemptui se haberi cernerent, ferro vincti Rocafortius, Rocafortiiq; frater, Auersæ in Roberti Neapolitani Regis infensissimi, potestatẽ contraditi carceris squalore perierũt. Merces ea scelerum iustissima est habita. Ferdinandus Balearis in libera custodia fuit: ac mox Aragonio, & Friderico annitẽtibus, redditus libertati Messanæ Isabellã duxit Ludouici neptim, eius qui Gallicæ stirpis postremus Peloponnesi Princeps sine virili prole ante aliquot annos decesserat. Gallorum discessu Catalauni quamuis viribus & numero imminuti ferocia retenta, quacunq; irent, omnia vastare, diripere, auferre. Quo tempore Athenarum Dux Gualterus Brenna, ex veterum Gallorũ nobilitate, à finitimis bello fatigabatur. ab eo Catalauni ad armorũ societatem inuitati. diuturna amicitia non fuit. stipendia flagitantes, facta secessione Ducẽ in acie cædunt, vrbem eodem impetu capiunt, domos, vxores, opesq; incolarum. imperii summa, nomenq; Friderico Regi Siculo reseruatur. externis hominib⁹, tantaq; ex eo facto inuidia, externa præsidia conquirenda erant. Itaq; Fridericus in præsenti conditionem accepit, præfectosq; vrbibus, Duces bello dedit, qui eius nomine res gererẽt: deinde Guillelmo minori filio eum principatum testamẽto legauit. Guillelmo Ioannes frater successit. Ioãni Fridericus filius. Hoc nulla ex se prole defuncto, Friderico prioris Friderici pronepoti Regi Siculo, is principatus iure hæreditario obuenit. inde Aragoniis Regib. Ducis Athenarum & Neopatrię, nostra etiam ætate, inane nomen vmbraq;. Fuit hoc bellum ea tempestate maxime memorabile, militum audacia, præliorum numero & varietate, diuturnitateq; temporis, nã duodecim annis tenuit. quod mirum sit circunfusis vndiq; hostibus, sublata inter ipsos cõcordia, nulla imperandi parendiq; disciplina. Ea res Clementẽ Pontificem, hoc ipso quo extinctus est anno, excitauit, vt minacibus ad Aragonium litteris ex Græcia deduci Catalaunos pro regio imperio, mandaret, Caroli Valesii in Peloponneso dotales vrbes obtinentis gratiæ, incolarum lacrymis, qui malis omnibus à paucis latronibus opprimi, se suaque conquerebantur, datum id officium à Pontifice est.

Ioannes. XXII. Pont. Max. CAPVT XV.

DVo anni proxime consequentes nouis in Gallia Regibus, nouoq; post duorum annorum & mensium ferme quatuor interregnum Romano Pontifice insignes extiterũt. Ludouicus Hutinus ad saltum Vincennarum, quatto ab vrbe Lutetia lapide, ex morbo extinctus est, Nonis Iunii salutis anno millesimo trecentesimo quintodecimo. ex priori vxore Margarita Burgundi Ducis filia Ioannam reliquit. matri adulterii conuictæ in custodia gulam fregit. iustus is dolor est habitus: mirumq; vno tempore tres Philippi pulchri nurus, lege de adulteriis fuisse postulatas, præcipua in fœminis principibus impudicitiæ licentia, duæ conuictæ Ludouici, Caroliq; vxores. adulteris verenda cõnuulsa, cutis detracta: vncoque per plateas tractis laqueus vitæ finis fuit. Clementia Hungari Regis filia in Margaritæ locum posterioribus nuptiis substituta vterum ferebat, quo tempore vir extinctus est. in spem paterni regni Ioannem peperit. Eo tamen intra vigesimum diem sublato, Philippus patruus cognomento Longus, eatenus regni procurator, regium insigñe desumpsit, cõsensu omniũ ordinum, Ioãna puella fraterna hæreditate exclusa, lege Salica, seu vera seu in gratiã potentioris recens conficta, extensaq;. cuius hæc verba sunt. IN terrã Salicã mulieres ne succedãt. Regno Vasconũ spoliari nõ poterat, ꝙ auiã cognominẽ recẽti memoria obtinuisse hęreditate considerabãt. De Pontificatu Romano maior concertatio erat, Italicis Cardinalib. ex sua gente Pontificẽ creari, Romamq; pontificiã sedem referri satagen-

tibus. vincebant Gallici numero. vicere successu. Carpentoracti Galliæ Narbonēsis vrbe, vbi Clemens Pontifex decesserat, cū electio noui Pontificis duceretur, concursu prouincialium Italorum ædibus direptis, capta vrbe, dissipatiq; vtriusque nationis Cardinales: re schismati proxima, longo interuallo Lugdunum ad comitia pontificia conuenerunt. In ea vrbe Iacobus Ossa genere Gallus ex Episcopo Portuensi, Romanus Pontifex creatus est,
1316 septimo Idus Augusti, anno eius seculi sextodecimo. in Pontificatu Ioannes XXII. dictus Tolosa & Cæsaraugusta Metropoleis vt essent, effecit vtriusq; gentis Gallicæ & Aragoniæ promerendi studio. Cæsaraugustæ Pompelo contributa: cum vtriq; à Tarraconensi Præsule sacra petere soliti essent. Cadurcos Episcopi sede donauit. is honos patriæ habitus est. Noua Diuorum nomina templis data: Thomæ Aquinatis ex Prædicatorio ordine Theologi præstantissimi: Ludouici Episcopi Tolosani. is Caroli Iunioris Neapolitani Regis filius fuit, Aragonii leuir. Eæ res Ioannis Pontificatum diuturnum, magis illustrem effecerunt. In Castella res quietæ non erant: neq; tamen externi belli cura intermittebatur. Azarius priuatā fortunam quamuis feliciorem ferre non valens, grauemq; ex regno casum, regios titulos vsurpabat contra icti fœderis leges. infirmus virib. imparq; hostiū potentiæ, nostrorum auxilia euocare non desistebat. fœderati Regis calamitas mouebat, spesque ex intestinis dissidiis gentis Mauricæ opprimendæ. Belli cura Petro Principi demandata. id ætati eius concessum, & quoniam fœdere facto prior Maurorū gratiam occupauerat. præterea domestica calamitate Ioannes Princeps distinebatur Alfonsi filii maioris, valetudine primum, deinde obitu, inter Maurici belli initia cōsecuto, ad Morales oppidum in agro Tauri. defuncti corpus Legione ad D. Mariæ de Regula sepultum est. Quo tēpore Ferdinandus Balearis in Peloponneso, vbi Catalaunorum ope dotalem eius gentis principatum armis vindicabat, in ipso ardore belli extinctus est. corpus in Hispaniam relatū, Perpiniani in Prædicatorum æde, tumulo compositum. Is viri exitus fuit ea tēpestate clarissimi filium ex vxore procreatum auo cognominem in tenera ætate reliquit. Petrus Princeps bellū in Bætica omni conatu cōparabat. Guidixēses annonæ penuria laborabant corruptis circum segetibus, agris, ferro flammaq; vastatis. Iumenta sarciaria, quorum magnus numerus erat contractus, valido præsidio, per hosticum ducenda erāt. Iacobi & Calatrauæ Magistri euocati. adiuncta valida manus Petro ipso totius expeditionis Duce præcipuo. ad Alatenum oppidum occurrunt Granatenses equites numero, virtuteq; præstantes, Ozminio ductore. eorum aduentu, nostri in pedes desiliunt. supremo conatu dimicatū pari periculo. nostrorum tandem virtute hostium ferocia repressa est. in pugna fugaque mille quingenti è Mauris desiderati sunt: in his quadraginta è præcipua nobilitate Granatensi. quæ res effecit, vt ea clades luctuosissima barbaris esset. Secundum victoriam reliqua prona fuerunt. Guidixenses commeatu instructi. geminæ arces, Cambiles, & Algabardus vi expugnatæ, ereptæq; Mauris. Quod gratiam apud populum & Principes cōciliare debuit, multorum inuidiam accendit. Petri euertendi consilia agitata, Ioanne patruo cæteros proceres occulte instigante. honesta caussa quærenda erat. optima visa est: rectam regni administrationem oppidis oppigneratis prædibusq; cauere. ærarii id rationes nimiū exhausti exigere. Burgis primum, deinde Carrione conuentus agitati. vtrunq; vt postulabatur, præstitum: Petriq; fides ad examen vocata illustrior visa est. Ærarii inopiæ supplendæ ratio aliqua excogitata. ad vocem tributi obsurdescebant prouinciales, quod auctis sæpe vectigalib. iniquitate temporum, belliq; Maurici stipendiis, consumptū erat. impendebant infiniti sumptus, nouæq; copiæ militares conscribendæ erant. Adire nouum Pontificem Petro visum est: atq; ab eo in vsus belli Maurici, missa legatione postulare sacerdotiorū decumas. præterea peccatorum veniam iis qui voluntariam militiā suscepissent. vtrunq; benigne à Pontifice datum est. aliquid etiam pecuniæ in stipendium à prouincialib. redactum. His subsidiis nostrorum copiæ auctæ sunt. hostium fines semel, iterum, tertio, irruptione facta, euastati. hominum, pecorum prædæ abactæ. agri, villæ, oppida vexata. belli terror circūlatus. in ipsius adeo Granatæ vrbis conspectū, penetratū est. Mauri pugnādi copiam non facere: nostri in eo victoriā esse positā arbitrari, si ventū esset ad manus. si qui in aciem prodire ausi erāt, eos pedes magis, quā arma tutabātur. Heraclea Maurorū conatib. occupatis, qui eam vrbē obsidere parabāt, egregie munita. Itaq; proposito destiterunt. Belmasiū oppidū, arxq;
1316 nostrorū armis, præsidioq; occupata sunt. salutis anno millesimo trecētesimo sextodecimo hæc in Bætica gerebātur. Quo anno Rocaberto Tarraconēsi Præsule defūcto, collegii suffragiis vt tūc in more erat, Ioānes Aragonii Regis filius substituitur. electionem vt Ioannes Pōtifex ratā haberet, impetrari nō potuit. caussæ memoriæ nō sunt proditæ. simoniaci ambitus (sic suspicor) vitiū obtēdebatur, aut minoris ætatis. Nondū soluendarū legū ad Principū gratiam vsus percrebuerat. In Pontificib. ea erat animi magnitudo, vt maximorum sæpe Regum

Regum cupiditatibus obſiſtere non dubitarent. Semenus Luna Cæſarauguſta Tarraconem migrauit. Petrus Luna in Semeni locum ſuffectus Cæſarauguſtanus Archiepiſcopus. Ioannes Regis filius Montaragonis Abbas creatur: quod ſacerdotium Petri electione vacuum erat.

Petrus & Ioannes Principes in bello Maurico occiſi. CAPVT XVI.

PROXIMO anno milleſimo treceнteſimo ſeptimodecimo repetitis antea legationibus, 1317
ſupremaq; Aragonii Regis contentione, ex bonis, quæ templarii in Valetino tractu obtinere ſoliti erant, noua vti militia conſtitueretur impetratum, Calatrauæ quidem contributa, proprio tamen Magiſtro in veſte cădida, cruce rubra inſignis ſimplici planaq;. Ciſtercienſium inſtituto, legibuſq; viuere mandatum eſt. præcipua ſedes Monteſia, vnde militiæ nomen. tenuis cenſus. virtus bellica aduerſus Mauros, qui Valentina littora infeſta reddebant, cæteris non inferior. Proximo tempore in Luſitania eodē Pontifice concedēte, noua militia conſtituta, cui à Chriſto nomen eſt, eo regno nobiliſſima, cruce rubra, linea cădida interſecante diſtincta. huic militiæ Templariorum oppida, prædia, ædes attributæ. ad caſtrum Marinum præcipuum ordini domicilium. inde Touariū migratum. Præclare hoc. Inteſtinis tamen motib. prouinciæ tranquillitas, quæ diu ſteterat, turbata eſt. à Dionyſio Rege filius Alfonſus diſſidere cœperat. regnandi ambitio, exitiale malum, iuuenē agebat præcipitem. tametſi cauſſæ aliæ obtendebantur: Alfonſum Sanctiū furto genitū plus apud ſenem patrē poſſe, quam pateretur æquitas. ei regiæ procurationem delatam: ad ſumma de Repub. conſilia adhiberi ſolitum: ex eius arbitrio pendere omnia: & quod caput erat, eo auctore Alfonſi abdicădi cōſilia agitata eſſe. hæc ſiue vero ſiue falſo in vulgus iactata multorum animos à Rege auerterūt: eorum qui nouas ſpes præſenti fide metuq; potiores arbitrabătur. proceres in partes ſciſſi. Conimbrica Portuſq; ab Alfonſo occupatę. exules, latrones, parricidæ ſeſe ad Alfonſum adiungebăt, Dionyſii Regis patientia ſingulari: ſi arte poſſet filius ab ea mente deduci, victoriam funeſtă fore exiſtimantis victorib. æque ac victis. Hæc in Luſitania. In Aragonia Maria Regina extincta eſt: quam Cyprii Regis ſororē è Cyproq; aduectam ſuperiori anno, ſibi connubio Aragonius Rex iunxerat. nuptiæ Gerundæ celebratæ: inferiæ Dertuſæ. vbi anno milleſimo trecenteſimo octauodecimo, menſe Martio extremo defuncta eſt: tumuluſq; in Minorum æde cōpoſitus. Proximus annus duab. maxime reb. inſignis extitit. Ioannis & Petri Caſtellæ Procuratorū triſtiſſimo caſu, Iacobi Aragonii abdicatione. Ioănes alter regni procurator æmulū potentia & auctoritate, ob ea quæ præclare geſta erant, indies creſcere ægre ferebat. belli paciſq; conſilia ad eum cuncta referri grauiſſimū: ac illud vrebat maxime, q̄ ſacerdotiorum decumas ſolus adminiſtraret excluſo ſocio. Petrus quo plura præclare ſtrenueq; feciſſet eo iniuriă minus animo ſuo tolerare. ſi diutius aleretur controuerſia fore prouidebatur, vt pars cū parte confligeret: nam ſpecie belli Maurici magni in Vaccæis atq; Vectonib. delectus à Ioăne habebătur. Reginæ induſtria impendentes motus pacati. Valliſoleti concordia cōſtituta, vbi regni conuentus agebătur. Conuenit vt in Maurorū fines irruerent ambo, diuiſis copiis, publicaq; pecunia. prudēter deſtinata vis altior euertit. In his conuentib. Berengarius Cōpoſtellanus Epiſcopus paulo ante à Ioăne Pontifice inſtitutus, ab eoq; in Caſtellă legatus, Alfonſi Cerdæ cauſam egit, dira omnia Pontificis verbis cōminatus ni morem gererent iuſtiſſimis poſtulatis. mouebat cōmiſeratio hominis ab ſpe regni certiſſima, in quă natus erat, deiecti, egeni profugi, vagantis: & eſt eo nomine natura hominū praua, quod ſæpe petit, atq; ad ea conſilia cupidiſſime recurrit, quæ antea obſtinatiſſime erant repudiata, pari in vtroque temeritate, ſtultitiaq;. vti Alfonſo accidit, eorum oppidorum poſſeſſionē repetenti, quę ſuperiorib. annis attributa, contemptaq; erant. id excuſabant proceres: ſacramentiq; religione teneri ſeſe prædicabant ne Rege minore, de regia ditione diminui quicquă concederent. Ferdinădo Alfonſi fratri datum, vt regiæ Magiſter eſſet, leuis tantis incōmodis compenſatio. Regina Mirobrigă abiit per cauſſam Alfonſi Luſitani generi ſui, ad colloquium alliciendi: ſi poſſet inter patrem & filium conciliari concordia. fruſtra labor omnis conſumptus. Petrus & Ioannes in Bæticam diuerſi contendunt. Iſmael Rex Maurus aduerſus ingruentē tempeſtatem tranſmarinis auxiliis ſe munire conſtituit, Algezira, Arunda, aliiſq; interiectis oppidis Regi Marrocio donatis: quod vtriuſq; rationibus fore commodum videbatur. magno certe Afrorum amicitia ſtetit, Tiſarum municipium opere naturaque munitiſſimum, armis viriſque opulentum à Petro vi expugnatum. arx dedita à Mahomade Andone, in cuius ditione id oppidum erat. magnum momentum ad totius belli ſummam ea victoria factum videbatur: pronaque cætera fore putabant: ni Ioannes præpoſtera ambitione laudis, ſibi,

1318 (printed in the right margin beside the line "celebratæ: inferiæ Dertuſæ…")

& cæteris exitium comparasset, magnum Reipub. luctum. Vaenæ, vbi se tenebat, virtutis ostentandæ cupidus, in Granatæ vrbis conspectum penetrare constituit. Temerarium id consilium erat propter anni tempus æstusq; graues. ad Alcaudetem tamen vtriusq; Principis copiæ collatæ, equites ad nouem millia, peditum numerosa multitudo. In hostium fines penetrant. latæ populationes factę. in primo agmine Ioannes curabat, virtutis ostentandæ intempestiua cupiditate: in postremo Petrus: Iacobi, Calatrauæ, Alcantaræ, Magistri: Præsules Toletanus, Hispalensisq; aderant: lectissima Castellæ pubes virtute nobilitateq;. Illora ex itinere capta. arx impatientia festinandi Mauris relicta. In Granatæ conspectum ventum, sabbatho quo die Ioannis Baptistæ profestũ agebatur. eo & consequẽti die haud vllo moræ pretio, loco manserunt. die tertio castra retro mota. præcedebat Petrus: subsequebatur cum impedimentis Ioannes. Mauri de nostrorum consilio certiores facti, vrbe egressi, quinq; equitum millia, incondita peditum multitudo, duce Ozminio: neq; spe victoriæ, neq; pugnandi proposito, sed vt locorum notitia nouissimos carperent. Processerãt nostri procul à flumine, ardẽtissimo Sole, nulla præparata aqua. fortuna Mauris præclari facinoris casum dabat. In nostros omnib. partib. inuadunt. certatur magna vi. clamor permistus hortatione, lętitia gemitu. armorum fragor procul exaudiebatur. Petrus ad eas voces conuerso agmine accurrit. milites dispalati, à cursu fessi, vix sustinere arma, vix ingredi poterant. imperia neq; reddi, neq; accipi. In tanta perturbatione districto ense cum suos ad pugnam concitaret, laboris, molestiæ, æstus magnitudine interclusa repente anima concidit. idem Ioanni accidit, nisi quod alienata mente ad noctem spirare visus est: tristissimo casu per exercitum vulgato, milites conglobantur. Mauri parari pugnam suspicantes, direptis impedimentis abeunt. id nostris saluti fuit. noctis beneficio in pacata euaserunt. duorum Principum corpora Burgis tumulata sunt. Ioanni cognominis filius erat, à fœditate oris cognomento Cocles. mores nihilo honestiores. Maria Petri Principis vxor Cordubæ substiterat ventre graui, hæredeq;. filiam enixa est, cui Blancæ nomẽ fuit. Garsias Lassus Petro dum viueret intima familiaritate coniunctus, infantis patrocinium, paterni principatus procurationem suscepit. subsecuta sunt noua diffidia: nouæq; inter Castellę Principes enatæ simultates, regni procurationem malis bonisq; artib. singulis ambientibus. Quo tempore Aragonia turbata erat, nouo insolentiq; successu. Iacobus Aragonii Regis filius maior, obstinato animo paterni regni hæreditatem abdicare cupiebat. caussæ in incerto fuere, nisi quod inconditi eius mores, importuna patris seueritas, aliqua offensione incitatum vt crederetur effecerunt. Filii sane conatus grauissimus patri extitit. monere, hortari, & pro imperio iubere, ne id admitteret, vnde nomini patriæque dedecus luctumq; inureret sempiternum. Nostra, inquit, senectus conferre amplius populo nihil potest, quam bonum successorem: nec tua amplius iuuenta quam bonum Principem dare. eo consilio regiis moribus à prima ætate te imbuendum curaui: neq; deesse indoles videbatur vt dignus imperio esses, etiam si Rege patre non esses genitus. Vxorem paraui lectissimam puellã nobilissimamq;. regio apud me cultu habui. si quid addi potest, addam. Nunc spes me mea fefellit, teq; nimia indulgentia, felicitasq; corrupit: vt regnum humeris sustinere iuuenis detrectes: quod extrema senex ætate sustineo. An tuam tranquillitatem publicis commodis anteferas, patrio imperio, religioni sanctissimæ: qua obstricti sumus. Eleonoram sponsam, cuius te misereri opus erat, coniugem tuam, Aragoniæ Reginam fore? Fortasse senis obitum expectare, qui diu abesse non potest, graue est: tametsi alias caussas nectis, libido te dominandi exagitat. ego diuinæ voluntati, vnde viuendi fines pendent, præscribere non possum: quod meum tamen est libens tibi regno cedo. istam tantũ mentem depone: quæ nobis communiq; patriæ non potest non esse grauis. Quod vt facias per omnia numina, & quidquid in cælo sanctum est, moneo, hortor, obtestor. ac illud vide, ne præpropera festinatione eo progrediaris, vnde regressus non sit. Ad hæc iuuenis pauca. Stare sibi sententiam ait, vitam principalem, tot ærumnis obnoxiam, priuata & beatiore commutare. Ergo Tarracone, quo conuentus procerum & Præsulum erat, regni hæreditate vltro cessit Decembris die vigesimo tertio. Calatrauæ veste continuo induit: quam deinde Montesiæ militia mutauit. Vxor Eleonora intacta ad suos in Castellam missa est. De Iacobi facto non vna opinio fuit. morum licentia, vitæq; deinde turpitudo argumento fuit, non colendæ pietatis studio, sed ingenii leuitate abdicasse. Eo sane amoto hæreditatis ius Alfonso fratri ætate proximo quæsitum: qui Petro septimestri partu ex Therasia vxore paulo ante suscepto pater effectus erat Vrgeliæ principatu dotali, ex Armengaudi testamento, magno Therasiæ auunculo. Ergo vno tempore Lusitani Aragoniique domesticis calamitatibus exagitati sunt, contrariis quidem studiis, pari tamen incommodo infelicitateque.

Mariæ Reginæ obitus. CAPVT XVII.

ACCEPTA ad Granatam calamitate, Mauri victoria feroces atque præclari Oſcam in Baſtetanis, Ores, Galeramq; occuparunt, eripueruntq; D. Iacobi militibus, in quorum ditione erant. parte altera Tucci lautiſſimum municipiũ expugnatum. in incolas ferro ſæuitum, nulla neq; ſexus neq; ætatis miſericordia. proxima rupes, arciſq; munitio, multis perfugio fuit. In Caſtella Citeriore atq; Vlteriore, aliiſq; contributis prouinciis motus erat: nouæq; ſpes Principum, quos generis nobilitas potentiaq; proxime ad regni procurationem deſtinabat. Maria Regina fœderis beneficio annis ſuperioribus facti, rerum ſummam ad ſe auocabat. de ea re ad vrbes & oppida litteræ datæ, ne ſe prauis cuiuſquam artibus in fraudem induci paterentur, decoris obliti ſcilicet, fidei immemores. Reginæ imbecillitas pleriſq; contemptui erat: imparq; grauiſſimis regni curis fore videbatur. proceres multi ad rerum faſtigium vno tempore aſpirabant. hi præcipui: Philippus Regis patruus Ioannes Emanuel & Ioannes alter Viſcaiæ Princeps remotiores quidẽ ſtirpe, cæterum egregie fortes, opibus ingentes, regioq; ex ſanguine nobiliſſimi. his cura ſummaq; omnium rerum demandata eſt, haudquaquã in vnum conſenſum conſpirãte prouincia, ſed in partes factioneſq; ſciſſa. Inconſulte, ac veluti per dementiam cuncta agebantur. Multi priuati conuetus habiti, vrbium oppidorumq;. multum timoris, multum periculi erat. Philippum Bætica rebus præfecit. Ioannem Emanuelẽ Carpetania, atq; ea veteris Luſitaniæ pars, cui Extremaduræ nomen eſt. Ioannem Viſcaiæ Principem multo maxima Caſtellæ Vlterioris pars ſequebatur. intra vrbes ſæpe partium ſtudio tumultus erant. imperia ſæpe mutata: dum nunc his, nunc illis afficiuntur, prout cuiuſq; res erant, ſpe largitionum multitudine pretio venali, dubia fide. hinc ſcelerum licentia, cædes, latrocinia, luctuoſiſſima rerum facies. A potentioribus tenuiores opprimebantur. regia vectigalia domum auertebant magiſtratus, Principeſq;. infame latrocinium, turpiſſimum peculatum. nullũ erat genus mali, quod ea prouincia non pateretur. Ferdinandus Cerda viribus inferior, ſuſpicionibus obnoxius, ob veteres de regno contentiones paſſim excluſus, Ioanni Viſcaiæ Principi adhæſit. Eius ſæculi anno viceſimo hæc in Caſtella gerebantur. Quo anno Ioannes Aragonii Re- 1320
gis filius, Toletanus Pontifex Ilerdæ ſacratus eſt, in locum Gonſalui priori anno defuncti ſubſtitutus, eximia vtriuſque gentis lætitia, ſpe, plauſu, proſperum iuſtumque pontificatum fauſtis vocibus ominantiũ. Reginæ Mariæ haud obſcuro dolore metuentis, ne tanti Principis aduentus, res commotas amplius exulceraret, verum eæ ſuſpiciones Romani Pontificis ad Reginam litteris deterſæ ſunt, timorq; exemptus, pacata omnia fore pollicentis. Cum Aragoniis certe Præſulibus magna de dignitate eccleſiæ Toletanæ contentio fuit. Ioannes de more crucem præferebat poteſtatis inſigne. id ſibi veteri iure conceſſũ recentique memoria confirmatum, licere arbitrabatur: cum Primas eſſet Hiſpaniæ. Tarraconenſis, Cæſarauguſtanusq; Præſules, qui inaugurationis cæremoniæ interfuerunt, iure controuerſo, cauſſaq; nondum diiudicata negabant. ad has voces cũ Toletanus non mutaret ſuæ eccleſiæ dignitatem tueri certus, patriſq; fauore fretus: Cæſarauguſtæ, vbi regni conuentus à Rege habebatur, à Cæſarauguſtano Præſule anathemate notatur. clauſa tẽpla, ſacrorum iuſtitium fuit. incredibilem audaciam, confidentiam ſingularem. Conſtitutio ſuperiorib. annis anathemate ſancita, ſi quis in aliena prouincia crucẽ præferret, facto prætendebantur, Id ægre Aragonium Regem habuit, filium in ſuo regno violari, ſuiſque in oculis. Datæ ad Romanum Pontificem de ea re litteræ acres atque minaces: videbaturq; crudele aliquod exemplum editurus, ni admonitus à ſuis, de ſuarum eccleſiarum dignitate agi, regnoq;: neq; videri æquum priuatis affectibus indulgendo publicam cauſſam prodere, multum de animi furore remiſiſſet. Pontificis ambiguo reſponſo vtriq; ſuſpenſi, ita factum accuſantis, vt anathematis ignominia exolui Toletanum iuberet, ſi forte extitiſſet iuſta. cum nouus Præſul ex Aragonia digreſſus in prouinciam appuliſſet, de quo maxime timebatur, ne Ioanni Emanueli faueret, quoniam Conſtantiam eius ſororem natu maximam vxorem habebat: eum maxime abalienauit regiis vectigalibus in prouincia denegatis, quæ ille pro iure acceptæ poteſtatis auertere cupiebat. vnde implacabile inter vtrũque Principem odium. Quo tempore Vaſcones ſub imperio Gallico quieſcentes memorabilem cladem in Cantabria acceperunt. Obierat Philippus Longus Rex Galliæ quarto Nonas Ianuarii, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo vigeſimo primo, nulla relicta prole. ſuc- 1321
ceſſerat Carolus eius frater cognomento Pulcher, forma, liberalitate, animi magnitudine fratribus par. Hoc Rege à Cantabris ea parte cui Guipuſcoæ nomen eſt, Gorritia arx improuiſo aduentu occupata. cauſſa obtendebatur, quoniam à Vaſconibus iniuſte poſſideri, ſuiq; iuris eſſe compertũ erat. Iniuriæ vindicandæ ſtudio, Vaſcones progreſſi ad ſexaginta

millia, nisi aut numeri sunt vitiati, aut fama metitur, ad Beotibaram (id oppido nomen est) Septembris die nonodecimo, à paucis Cãtabris omnino octingentis iuga montium, claustraque occupantibus: indeq; vegetes magnis lapidibus refertos, in subiectos prouoluentibus, profligati sunt. maior quàm pro numero cædes fuit, multique capti. Cantabrorum Dux Egidius Onizius, Vasconum Pontius Morentaina, homo Gallus eius prouinciæ pro Rege Gallo Præfectus. Victoriam ea ætate in paucis celebrem fuisse necesse est: argumento vulgarium carminum, quibus ad hanc diem ad lyrã canere, celebrareq; eius prouinciæ homines, vtraq; lingua Castellæ & Cantabriæ, eius pugnæ euentum consueuerunt. Guillelmus Cardinalis Sabinus Episcopus à Romano Pontifice in Castellam legatus: si eius diligentia, pontificia auctoritate malis quæ vniuersam prouinciã occupabant, finis imponeretur. Eo auctore Palentiam regni conuentus indicti. Quo tempore Maria Regina annis grauis fracta valetudine reipub. calamitatibus oppresso animo extincta est, Iunii Kalend.
1322 anno millesimo trecentesimo vigesimo secundo, trium Regũ ætate reipublicæ præsidium, Castellæ columen, Pietatis monimentum Olgarum cœnobium est eius impensa instauratum, extructumq;: vbi funus eius illatum. duo alia monasteria Burgis vnũ, Tauri alterum constituta: aliis per prouinciã locis alia. Guillelmi Legati iussu Episcopis vniuersa ditione Vallisoletũ conuocatis, conciliũ hac tẽpestate nobilissimũ peractũ est. In eo concilio quarto Nonas Augusti multæ salutares leges promulgatæ sunt. in eo numero anathemate vinciuntur, qui carnibus quadragesimæ aut quatuor temporũ diebus vescentur: quique in eis publicè vendiderint carnes. A nostra religione alienis, templis dum res diuina peragitur, interesse vetatur. iis tamen si nostra sacra susceperint sacri ordines, & sacerdotia vnde inopiam tolerent, non denegantur. Purgatio vulgaris reprobatur, qua Hispani vulgo vtebantur. Extant Ioannis Toletani Præsulis constitutiones per idem fere tempus promulgatæ. In iis, nisi Iudæi & Mauri quo tẽpore res diuina peragitur à templis recesserint, cessare mandat. Redactas Cruciata pecunias ad se cum fide deferri captiuis redimendis, egenorũ inopia subleuanda. Presbyteri quater minimũ per annum diuina hostia sacrificanto: neq; vnquam nisi matutinis precibus exorato numine. Ecclesiasticis obsequiis parta bona, ea dare legareve filiis quamuis iustis nefas esto. & erit qui sacerdotes & Episcopos eorũ bonorum dominos & arbitros faciat? Eodem anno Granatæ in arce Alhambra, Rex Ismael suorum coniuratione occubuit. Cædis minister auctorq; Algeziræ regulus conscius Ozminius, vterq; infenso in Regẽ animo: ex quo Tuccis oppido capto priori captiuam abstulit, excellenti formæ venustate, Ozminii nepos in ipsa expugnatione occisus est. Mahomad Ismaelis filius, nondũ plane cognita Regis morte, duodecim natus annos sellæ impositus, atq; per plateas circumductus, Rex salutatur, eximia Prætoris fide, plerisque vt in repentino casu, miraculo attonitis. nam coniurati, nisi eorum conatus essent occupati, alium ex suo numero Regem destinabant. ii omnes vrbe exacti, maioris mali metu, in exilium abierunt.

Alfonsus Castellæ Rex regnum capessit. CAPVT XVIII.

REGINÆ obitu regni calamitates auctæ sunt: tumultus, cædes, latrocinia vigebant. spes communes & priuatæ in vno Rege ea tempestate sitæ, si ad iustam ætatem peruenisset, in minoribus annis id specimen præbuerat, vt iusti atque optimi Principis indolem habere crederetur. & fauent homines libenter votis suis, credunt, sperantq; quod cupiunt. Ergo cum primũ ætatis annũ quintumdecimum attigit, Vallisoleti regnum capessere constituit; ætate quidem nondum tantis matura rebus, cæterum rerum status moram non recipiebat. Maior ipsi, quam pro annis prudentia inerat: prouincialium studia accensa festinaque, ingenita gentis erga Reges suos caritate. Garsias Lassus, Aluarus Osorius, præcipua prudentiæ opinione viri quam multarũ rerum diuturno vsu, magnoq; ingenio quæ fierant, vltro se in adolescentis Regis gratiã insinuabant spe veniæ, eorum quæ diuturno interregno commissa erant, rei priuatæ augendæ, publicæ iuuandæ studio. Hos in familiam admisit, intimosq; habere cœpit: quorũ consiliis vteretur. duobus tertius adiunctus Iuzephus quidam Astigitanus Iudęus, proximum gratię locum obtinuit, homo copiosus, publicanorũ princeps. vnde omnes pecunię vias norat, quod in tanta ęrarii inopia ex vsu futurũ erat. & est id genus hominũ maximè Principibus gratũ. regiis litteris regni procuratores acciti, certatim Vallisoletũ venerunt. pro se quisq; Regis gratiam pręoccupare, aliisq; eripere contendentes, assimulatis ad tempus officiis, fide neq; syncera neq; diuturna. Philippo penes Regem resistẽte, Ioannes vterq; è curia, venia neq; impetrata neq; petita abierunt à Rege penitus auersi: quẽ pessimis consiliis in fraudẽ induci querebantur. Mutuis auxiliis aduersus omnẽ iniuriam vt se munirent, ad Cigales oppidũ armorum societatẽ sanctissimo iureiurando constituũt. & quo sanctius fœdus esset Ioannẽ inter Viscaiæ Principẽ, priori vxorę defuncta cęlibẽ & Constantiam Emanuelis filiã, pactę nuptię. Sanciendæ inter proceres

societatis

ſocietatis hic mos fuit per multos annos ſeruatus. Legibus fœderis lectis pater patratus eorum nomine: Teſtor, inquit, Deum & matrem eius, vt cuncta quę ſunt ordine ex tabulis pronũciata, ſine dolo malo fraudeq; illis legibus ſtabo: neq; in fines hoſtium ſine ſocio ibo neq; quid aliud contra faciam. Si prior defecero certo cõſilio, illo die vos ſuperi corpus in hoc ſeculo, in futuro animã diris cruciatibus mactate. vires verbaq; deficiãt facite: in pugna equus, arma, calcaria, ſubditi cum opus eſſet maxime. Id vbi dixit, ſocii ſubiiciebant, Amen. Nonnunquã etiam diuinam hoſtiã diuiſam in duas partes, vterq; ſociorũ libabat. addebantur execrationes hoc erat ſanctiſſimũ iungendæ inter proceres ſocietatis pignus, ritusq;. Eius ſocietatis diſtrahendæ, vnde noua bella metuebãt, cura regios ſolicitabat, ratio aliqua quærebatur. optima viſa eſt, vt Rex à Ioanne Emanuele Conſtantiã filiam coniugẽ peteret. Vtilitati magis quã amicitiæ aut religioni ſeruire Principes ſolent: atq; eo ſe conuertere, vnde ſpes melior affulget, nulla famæ memoria. Emanuel Pennafidelem ſuæ ditionis oppidum occulte digreſſus totũ ſe ad Regis amicitiã trãsfert. puella in eius poteſtatem contraditur, nondũ matura viro. Ioannes ea ſe ſpe deiectum dolens, ſuiſq; artib. peti videns, Blancã Petri Principis filiam ad Granatam extincti in coniugium ambire conſtituit ampliſſima dote inuitatus: quæ Almaſani, Alcocerii. aliorumq; circa oppidorũ ditione conſtabat, ad Aragoniæ limitem locis cõmodiſſimis res nouas molienti. Aduerſus eos conatus Regi perſuaſum, vti Blancam paterno principatu opibuſq; ſpoliaret. Omne magnum exemplum aliquid iniquitatis habere admixtum, ſed iniuriã tamen priuatam vtilitate publica compenſari. Præcipuus auctor Garſias Laſſus, vt fidem, conſilii atrocitate Regi probaret, Petri Principis beneficiorum immemor. & eſt erga mortuos obliuio parata, raraq; fides. Ioannes Emanuel in Regis gratiam reſtitutus Toletani Præſulis vlciſcẽdi euertendiq; conſilia agitabat. accidit vt Rex vectigalium rationẽ exigeret à Toletano ille iniuriam interpretatus æmuli fraude comparatam, apud Regem quidem eorum quæ facta erant, cauſſas excuſauit: in æmulum vero (nam forte aderat) grauiſſimis verbis inuectus eſt. probra inter ſe obiiciunt, quæ furor dabat. Contentione ad tempus ſedata Emanuel pro ea auctoritate quã obtinebat, vt dolorem vlciſceretur, multa ſuadendo auctor extitit, vt ſcrinii regii præfectura, quo magiſtratu proxima ſecundum Regem poteſtas cõtinebatur, & ab antiquo penes Toletanos Præſules fuerat, Ioanni detraheretur. Non tulit ignominiam inſolens contumeliæ animus. ergo è curia Caſtellaq; diſceſſit: Regiſq; patris interuentu impetrauit, vt Toletanum pontificatum Tarraconenſi mutaret, adiuncta Alexandrini Patriarchæ inani & ſine prouentu appellatione. Semenus Luna, Præſul Toletanus effectus: Garſias Laſſus ſcrinii regii Magiſter. Inde initium eius magiſtratus imminuendi, obſcurãdiq; obſcuris miniſtris. noſtra ætate debilitata auctoritate, ac nulla ferme (quæ magna labes fuit) nomen tantum Cancellarii à Toletanis Præſulibus retentum eſt. Dum hæc in Caſtella gerebantur, Aragonius ex Bonifacii Pontificis conceſſione Sardiniã armis petebat à Piſanis publice poſſeſſam nullo iure, ſed vi tantũ & armis iniuriaq; Romanæ eccleſiæ, in cuius clientela ab antiquo eius inſulæ imperium fuerat. Miſſus Alfonſus Aragonii filius. adiuncta valida claſſis. biennio inſulani domiti. variis locis & præliis victi Piſani. Aragonii ex ſaluberrimis Hiſpaniæ locis in eam inſulam cæli grauitate infamem deducti, morbis graſſantibus pars magna periere: haud exigua Petri Principis ſpe, ſi Alfonſo fratri aliquid humanitus contigiſſet, regni hæreditatem excluſa fraterna prole ſui iuris futuram ſperantis. recenti Caſtellæ exemplo erectus erat, multorumq; procerũ ſtudiis fretus, quæ illi certatim offerebantur. ea cauſſa extitit pacis cum Piſanis maturandæ. Iunio menſe anno millesimo trecenſimo vigeſimo quarto ſancita eſt, his legibus. 1324
Vt captiui vtrinq; redderentur. Mutui cõmercii libertas eſſet. Calaris arce à Piſanis retenta cum territorio & oppidis contributis, reliqua Aragoniis cederẽt. Eo fœdere facto inſulę quidẽ poſſeſſio penes Aragonios Reges manſit. Alfonſus autẽ in patriam reuerſus apud patrem effecit, vt filios ſuos in regni ſucceſſione Petro præferret. Cæſarauguſtæ id à Rege præſtitum vbi conuentus regni erant. proceres ſunt in puerorũ verba ſacramento adacti. ſic legum inſtituta, opinioneſque hominũ variabant. Anno proximo milleſimo trecẽteſimo vigeſimo quinto, ſeptimo Nonas Ianuarii, Dionyſius Luſitaniæ Rex Scalabi deceſſit, diuturno regno ann. XLV. nouem menſiũ, dierum V. excelſa animi magnitudine, & perpetua felicitate inter Principes ea ętate inclytus. 1325
Domeſtica diſſidia implacabileq; inter patrẽ & filium odiũ ad aliquã iniuriã extrema ætate acceſſerũt. Corpus in Ciſtercienſe monaſteriũ illatum, quod eius impenſa ab Oliſipone ſex paſſuũ millibus, ab imo totũ erat extructum. Pietatis id argumentũ eſto. liberalitatẽ magnificentiamq; animi, multa oppida conſtituta, alia perpetua mœniũ corona aut aliis operibus munita indicant. Eliſabetha vxor fęmina ſanctiſſima ad vndecimum annum viro ſuperuixit, in memoria vitæ per virtutem actæ, ſynceroque religionis cultu, ege-

norum miſeriis ſubleuandis, viduitatis incommoda ſuſtentans. morum innocẽtia tanta, vt defunctæ memoria ex ritu Chriſtiano templis cæloq; dicata ſit. Corpus Conimbricæ ad Sanctæ crucis præcipua prouincialium religione colitur. Dionyſio Alfonſus filius maior abſq; controuerſia ſucceſſit, Fortis cognomen ab ingenio bellicis ſtudiis nactus. filios Alfonſum, Dionyſiũ, Ioãnem, quos ex Beatrice vxore genuerat, in tenera ætate amiſit, nulla neq; vitæ neq; mortis gloria. Maria, Petrus, Eleonora, meliori fato nati parentibus ſuperſtites fuerunt. Ipſo anno in Ceretanis Sanctius Rex Balearis vita functus eſt nulla ex ſe prole. Iacobus tamen fratris Ferdinandi filius, eius teſtamento regni hæres nuncupatus. Rex Aragonius ex Iacobi aui teſtamẽto, qui id regnũ primus inſtituerat, minoriq; filio reliquerat, ſui iuris factũ Sanctii obitu diſputabat. vtriq; argumenta non deerant, quibus cauſſam tegerent. Iacobus puer poſſeſſione potior erat, hominumq; miſericordia, propter infirmam ætatem patriſq; memoriam. Aragonius validior. Conuenit, vt Conſtantia Aragonii neptis Iacobo Baleari nuberet, dotiſq; nomine aui patriſq; iura in viri domum inferret. ſermonum miniſter auctorque fœderis Philippus pueri Regis patruus, vir ſacratus: penes quem Sanctii Regis teſtamento, regni procuratio pueriq; Regis tutela ad iuſtam ætatem fuit.

Aragonii Regis obitus. CAPVT XIX.

NONDVM Caſtella conquieſcebat. ſuperior licentia proceres feroces vt eſſent, effecerat: multorum inter ſe odia accẽderat, non ſecus ac fluctus maris ventis agitati, remiſſa tempeſtate, nondumq; in malaciam compoſiti. Ea res Alfonſum Regẽ, alioqui mitẽ ingenio prouocauit, vt in turbulentos ciues ſæuiret: vnde illi Vindici nomen. plectendi initium à Ioanne Cantabriæ Principe factũ eſt. Blancæ is nuptias malis artibus ambiebat (quę cum matre in Aragoniã abierat) luculento atq; cõmodiſſimo principatu inuitatus. niſi impetraret Alfonſum Cerdã ex Gallia ad ſpem auiti regni reuocaturus. ſic ſe facturum minabatur, in vtraq; re Alfonſo Regi ægre facturus. Importuni conatus occupãdi erant. vi periculoſum, fraude indecorum. Quid rex faceret? vicit vtilitas honeſtatẽ. cum bellũ in Mauros compararet, ſpecie eius belli Taurum ad ſe Ioannem vocare conſtituit. fit ſpes Eleonoræ regiæ ſororis ipſi iungendæ. ſplendidius id coniugium viſum eſt. præterea Garſias Laſſus, quem Ioannes infenſiſſimũ inimicum eſſe conquerebatur, è curia amandatur. ſic ars victa arte eſt. Vocatus venit ad Regẽ: conuiuio ſplendide accipitur, ipſo omnium Sancto-
1327 rum feſto die, anno M CCC. vigeſimo ſeptimo. dies apparatuſq; conuiuii ludũ & ſecuritatem magis quã metũ oſtendebat. Itaq; inermis & imparatus acceſſit. inter epulas Regis iuſſu obtruncatur. cõmiſiſſe quidem videbatur, vt hoſtis loco eſſet: iura tamen hoſpitii violare, & per fidẽ colloquii incautũ opprimere iniquum fuit. tametſi non deerant, qui Regis factum excuſarent: veris an falſis rationibus non diſputamus. vnica certe Ioannis filia, quę in nutricis poteſtate erat, Baionam in Tarbellis, quæ vrbs Anglico imperio tenebatur, fuga delata. Maria Ioannis mater Peralii (id oppido nomẽ eſt) in virginum collegio à ſuperioribus annis vitam exigens, & nunc atroci nuncio, luctu, lacrymis, ſqualore oppreſſa, Viſcaiæ principatum Garſia Laſſo auctore, Regi pretio vendidiſſe fertur, metu an voluntate incertum. Et erat Regi obſiſtere periculoſum: iniqua certe cõditione nepti ſuperſtite, Ioannis Laræ poſtea vxore, vt eſt inferius demonſtrandũ. (huic tandem Viſcaiæ principatus cedet, Regis ira remittẽte) paterna Ioãnis oppida arceſq; ſupra octoginta pars armis pars voluntate occupata penes Reges perpetuo iure ſubſtiterunt. Erat Emanuel Princeps limiti aduerſus Mauros Præfectus. eo Duce, quamuis Ioãnis cæde territus erat, eiuſq; exemplo intelligebat male Regi fidem committi, qui nuptiarũ ſpecie principem ſibi propinquũ violaſſet: bellũ tamen cum Mauris impigre gerebatur: à quibus Rute arx paulo ante improuiſo aduentu occupata erat: & Ozminio Duce in fines Bæticæ irrumpere cogitabant. ad flumen, cui Guadalfortium nomen eſt, pugna cõmiſſa. victi cæſiq; Mauri. Emanuel victoria parta ad ſuæ ditionis oppida abiit bello abſiſtẽs, à Rege, alienato animo: quẽ nouo conſilio Conſtantię filiæ nuptiis repudiatis ad Luſitanos animũ adieciſſe ferebatur. id ſui euertendi initium eſſe non ignorabat. Itaq; Maria Regis Luſitani filia in Conſtantiæ locũ ſubrogata eſt. auctor conſilii Aluarus Oſorius, magno Emanuelis dolore, Regiſq; Aragonii: qui & ipſe Alfonſus vocabatur, & Conſtantiæ auũculus erat. Iacobus enim Aragonius Rex Alfonſi pater proximo à Ioannis cęde die Barcinone deceſſerat. ad Sanctæ Crucis regium funus illatum. Theraſia nurus ante quinq; dies Cæſarauguſtæ defuncta, & in Minorum æde ſepulta, gemino totius prouinciæ luctu, duobus principibus, quos ſumma caritate complectebatur, vno tempore orbatæ. Succeſſit Iacobo Alfonſus filius, Petri Iacobi, Conſtantiæ ex Theraſia vxore pater: quatuor aliis filiis in minori ætate amiſſis. Illud in Iacobo Rege eximiam laudem meretur, quod regni principatus Aragoniæ, Catalauniæ, Valentiæ indiuiduos fore perpetua lege ſanxit. Litibus, quibus vt antea flagitiis

prouinciæ laborabant, vsq; eo infensus fuit, vt Semenum Radam insignem ea ætate iureconsultum, cuius malitia multi euersi erant, prçuaricatoris lege postulatum regni finib. expulerit. Carolus cognomento pulcher Rex Galliæ & Vasconum, ad Vincennas ex morbo decessit, ipsis Februarii Kalend. anno millesimo trecentesimo vigesimo octauo. Sacer- 1328
dotiorum decumæ tota Gallia specie belli sacri aduersus Ludouicum Bauarum Ecclesiæ Romanæ assiduum infensumque hostem (qui superiori anno Petrum Corbarium Romæ pseudopontificem crearat Nicolai V. nomine imposito (à vero Pontifice Ioanne XXII. concessæ sunt, lucri partem pacto. sic fama tulit. Quod Philippo Longo datum quidem erat. hac tamen conceptione exceptioneq; verborum, si è re pietateque fore prouinciæ Episcopis visum esset. conditio honestissima quam aduersus importunas Principum preces, vtinam alii Pontifices amplexi essent. Caroli vxor grauida, tertio à viri obitu mense filiam enixa est, cui Blancæ nomen fuit, Gallorum instituto regni expertem futuram. Caroli Valesii ante secundum annum defuncti filius Philippus, trium superiorum Regum patruelis, atque Eduardus Rex Angliæ Elisabetha prognatus, eorundem trium Regum Galliæ sorore ad regni hæreditatem contendere cœperunt. Philippus lege Salica prælatus est omnium ordinum suffragio. Inde inter vtranque gentem diuturna internecinaque bella extiterunt: Reges Angli Gallici imperii nomen & insignia vsurparunt. meliori fato Vasconum, qui à Gallorum imperio exempti sunt. Eburouicũ Comiti Philippo Ioanna nupserat Ludouici Hutini filia. ei Vascones Pompelone in regni conuentibus materno iure regnum decreuere: concedente nouo Galliç Rege, annuenteq; iustissimis prouinciç postulatis. & Philippus erat Eburobicum Comes regio Francorum sanguine propinquus, Ludouici Sanctii pronepos. Vascones interea, quasi soluti imperio, implacabili odio in Iudçorum fortunas vitamq; grassati sunt. Stellç in oppido vis mali incubuit. ad decem Iudæorum millia trucidata, nisi fortasse aut numeri sunt, aut memoria vitiata.

Variæ Regum nuptiæ. CAPVT XX.

ISDEM diebus in Castella bellum atrox in Mauros parabatur. veteribus copiis supplementum scribere: ab sociis auxilia accersere: modis omnibus festinare. Regis barbari imbecilla çtas, Maurorum inter se dissidia excindendæ gentis occasionem dabant. Ozminii filius Abrahamus, cui à multo vino Ebrii cognomen fuit, nostris sese adiunxit. sequebatur delecta militum manus. Rex Alfonsus Hispalim maturare constituit. inde in hostium fines inuectus grauissimas clades intulit. Oluera, Pruna, Aiamontes captæ. æstate iis rebus perficiendis autumnoq; circumactis, miles præda grauis lætusq; Hispalim in hiberna est reductus. Alfonsus Gotfredus maris Præfectus noua & ipse victoria clarus, ad Regem venit. duas & viginti hostium triremes Granatenses Africanasq; nauali pugna deuicit. ex eo numero tres captæ, quatuor submersæ, mille & ducenti Mauri pars cæsi, pars in seruitutem abacti. plena omnia gratulatione erant: festaque lætitia vrbs nobilissima personabat. De regiis nuptiis per legatos actum. Ioannes Emanuel Regis voluntatem in eo obstinatam intelligens, fide per feciales renunciata, cum Regibus Aragonio & Granatensi fœdere facto ex Chinchilla Almansaque locorum munitione fretus, regiis finibus imminere, latissime prçdas agere, prçcipuo agrestium damno. Osorio amicorum principi abs Rege Hispali datum, vt Trastamarç, Lemosii, atque Sarriç Comes esset. nouum id exemplum fuit, nullis antea in Castellæ regno Comitibus. Rudi cæremonia honos delatus. Hispania litteraturæ expers moris omnis ignara. Tres offæ in vini poculo oblatæ. cum inter se Rex Comesq; tertio inuitassent, vter prior sumeret, à Rege offa vna sumpta, à Comite altera. Ius caldariæ in castris, in bello vexilli propriis insignibus distincti datum. In eam sententiam confectis tabulis atq; recitatis, consecutus astantium clamor, plaususque, lçta faustaq; nouo Comiti ominantium. Is instituendi Comites ritus fuit. Cordubæ regiæ seueritatis exemplum constitutum. Ioanni Pontio, quod Egabri arcem Calatrauæ militibus restituere ad regis imperium recusasset malis reipublicæ temporibus occupatam, prætereà homini seditioso caput amputatum idem supplicium alii ciues Cordubenses tulere initæ cum eo societatis, aut rerum aliarum capitalium conuicti. Garsias Lassus Soriæ ad aras, dum in D. Francisci sacris operatur, obtruncatus Regis dolore maximo est, à quo fuerat Hispali aduersus Ioannis Emanuelis conatus, paulo ante amandatus. inuidia illi nobilitatis exitio fuit: cuius euertendç consilia agitare credebatur. Escalona modicum in Carpetanis, ipsoq; Toletano agro oppidũ tumultuari cœperat, & aduersus Regis imperium cum factiosis conspirare. noui motus ex vlteriori Castella nunciati. Taurus, Sentica, Vallisoletum concitatæ. auctor seditionis Fernandus Balboa Hospitalarius Prior, fretus opibus

ſuis,& familiæ iis locis cum primis nobilis copioſæq;.Oſorii Iuzephiq; Iudæi arbitrio cuncta agi inuertiq; querebantur. Regemq; duobus hominibus mancipari,quaſi iniecta carminibus væcordia ægre ferebant. ſoluta Rex Eſcalonæ obſidione, vnde maius periculum imminebat,feſtinauit. Valliſoleti non prius intra mœnia eſt admiſſus,quã Oſorio ex aula curiaque amandato. Regis imperium quamuis neceſſitate vſurpatum, tantũ inſolenti homini dolorem inuſſit,vt à Rege plane deficeret: atq; cum Ioãne Emanuele vires iungeret. id illi exitio fuit. Ramirus Guſmanius ſimulata à Rege fuga in amicitiam inſinuatus, incautum obtruncauit. arces theſauriq; ingentes, quo tempore Rempublicam prædæ habuit, congeſti, à Rege occupati. multorum criminũ accuſatus, nulloq; defendente conuictus,lege perduellionis damnatur,ſententia ad Tordehumos abs Rege ipſo pronũciata. is exitus duorum ea tempeſtate magnorum virorum fuit. Iuzephum ignobilitas tutata eſt, gentiſque contemptus. quod exitio eſſe potuiſſet, ſaluti fuit. Regis nuptiæ ad Mirobrigam celebratæ, quę Ciuitas Roderici hodie eſt. Alfonſi Aragonii placandi ab Emanueleq; diducendi inter duos Reges Caſtellæ & Luſitanię conſilia communicata. Ex priori coniugio cælibi Eleonora Regis Caſtellæ ſoror in coniugium oblata. accepit Aragonius condicionem: rebuſque conſtitutis Turiaſone Regum duorum conuentu, Caſtellæ atque Aragoniæ nuptiarum celebritas peracta, magna vtriuſq; gentis lætitia plauſuq;, auſpicante
1329 ſalutis anno milleſimo trecenteſimo vigeſimo nono: quo ſyncerior amicitia eſſet, multiplici affinitate obligata. Blanca Petri Principis filia, eius quem ad Granatam occubuiſſe dictum eſt, Petro Luſitani Regis filio maiori deſpõſa eſt, Reginæq; Caſtellæ tradita in Luſitaniam mittenda. Inter tres Reges fœdus aduerſus Mauros ſancitum: ſi gentis impiæ reliquias viribus ſociatis delere poſſent. cautum præterea,ne perfugas inter ſe reciperent.in quo tranquillitatis publicæ ſpes continebatur. Ioannes Emanuel eo fœdere excluſus, ab Aragonioque deſtitutus, nouis affinitatibus ſe munire ſatagens, ipſe quidem ſecundis nuptiis Blancam duxit, Ferdinandi Cerdæ filiam : Ioanni autem Laræ, Maria Ioannis Coclitis proles cõnubio iuncta eſt,ſpe communibus armis Viſcaiæ principatum puellę dotalem recuperandi eripiendiq; Caſtellæ Regi. cum quo ſimultates Emanuel Laraque apertius ſimpliciuſque exercebant : callidius alii & implacabilius, Petrus Caſtrius,Ioannes Alburquerquius Dionyſii Luſitani Regis ex Ferdinando Sanctio nepos, Ioannes Harus Camerorum regulus,factionis princeps. hos magna prouinciæ pars ſequebatur. Noui Vaſconum Reges ipſo anno Pompelonem appulſi, conceſſi regni hæreditatem creuere his legibus. Ne intra duodecimum annum nouæ monetæ genus cuderetur. Erat enim pecuniæ deprauandæ inuectus ea ætate mos prauus incommoduſq;. extatq; de ea re Ioannis Pontificis lex,quæ eſt de crimine falſi vnica per idem tempus promulgata. Ad aulæ obſequia externi ne admitterentur: idem de arcium præfecturis cautum. Regni vendendi,permutandi,regiive patrimonii alienandi facultas ſublata. Si proles maſcula nata eſſet, cum primum vigeſimum ætatis annum expleſſet, Vaſconum Regẽ fore,reipublicę moderatorem, datis Philippo patri centum aureorum millibus. Si nullam ex ſe prolem reliquiſſent,noui Regis inſtituendi liberam poteſtatem penes tres ordines futuram. Sic Vaſcones leges vt acciperent dederunt. quibus iureiurando ſancitis in templo eius vrbis maximo Rex & Regina coronati,inunctiq; ſunt tertio Nonas Martii.lætis fauſtiſq; ominibus, plauſuq; omnis ordo, omnis ætas felix fauſtumq; regnum comprecari. viæ flore,fronde,virenteq; herba ſtratæ: aulæis,picturis,tabulis,parietes veſtiti: nullum lætitiæ genus prętermiſſum,quaſi noua rebus luce reddita, publiceq; prouinciæ ſalute reddita, Regibus quaſi poſtliminio in auguſtas eas ſedes poſt annos quinq; & quinquaginta reſtitutis. Fuerunt hi Reges numeroſa prole felices: Carolum,Philippum,Ludouicum magnis principatibus auctos : Ioannam, Mariam, Blancam, Agnetem, magnis Principibus conſequenti tempore iunctas ſuſceperunt. Flandri per idem tempus tumultuantes, Ludouicum Comitem ſuum in carcerem coniectum,liberatum poſtea intra Gandauum obſedere. Domo profugi patrocinium Rex Galliæ ſuſcepit. miſſis in Flandiam legatis nihil effectum. ventum ad arma. huic bello tum alii Principes,tum Philippus Rex Vaſconum affuere. Ad Caſſelum oppidum caſtra caſtris collata. menſe Auguſto ardentiſſimo Sole, neglectis cuſtodiis Flandri in Gallorum caſtra atq; munimenta irrumpentes,regium tentorium inuaſere. priuſquam arma ſumere & equos conſcendere poſſent, plurimi Francorum obtruncati. Rex proximus periculo fuit. ſed cum ex alia caſtrorum parte occurſum eſſet, Flandri armorũ pondere,æſtuq; Solis debilitati,oppreſſi,reiectiq;,in fugamq; compulſi ſunt. Sic vtriuſq; Regis virtute Ludouicus in paternum principatũ reſtitutus eſt : nam cætera poſt victoriam proclivia fuere. Rex Vaſco rebus patratis in prouinciam rediit,cædibus,latrociniis,ſcelerum licentia ex priori Regum abſentia infeſtam. De regni ſtatu æquitateque reuocanda actum.

Adhi-

Adhibitis in consilium viris principibus, iurisq; tum communis tũ priuati peritissimis, nouæ leges sancitæ, vnde ius populo diceretur, quibus Noui fori nomen est. rebus compositis, reique publicæ tranquillitate fundata, noui Reges rediere in Galliam. Species erat Gallo Regi propinquo & necessario opem ferendi aduersus Anglos, regni iura armis repetentes. re patriæ desiderium incitabat: & præ Galliæ copiis, cultu prædiuite vbertateque Vasconum regio contemptui erat. Henricus Solibertus homo Gallus, rebus Præfectus: magno multorum dolore obtrectationeq; breuem lętitiam fuisse (ô nulla longi temporis felicitas) suaque se spe delusos sero considerantium atque dolentium.

Bellum Mauricum renascitur. CAPVT XXI.

CASTELLAM intestini motus vexabant: bellique Maurici instaurandi cura solicitabat. pecuniæ in stipendium redigendæ præcipua difficultas opponebatur. Madriti in regni conuentibus oblata à prouincialibus eo maiori studio est, quod per eos dies Prieghum oppidum in vtriusq; regni finibus à Mauris erat occupatum: ablatumq; Calatrauæ militib. sine sanguine, Præfecti tantum perfidia. Intestini motus componendi erant. Ioannes Emanuel & socii conciliandi Regi. Aragonius ad belli societatem alliciendus. vtrunque præstitum. Constantia Emanuelis filia reddita, eatenus ad repudii ignominiam Tauri retenta seruataq;. Iuzephus Iudæus ad rationes regiorum vectigalium compulsus, cũ fidem non satis probasset (& occasio euertendi hominis quærebatur, neq; deesse poterat) ærarii præfectura abiit: cautumq; ne deinceps externæ religionis homini demandaretur. Almoxarifi vox Arabica odii mitigandi caussa, Præfecti thesaurarii appellatione mutata. in ea re vniuersæ prouinciæ abs Rege gratificatum. Quingentos equites Rex Lusitanus in auxilium misit. Aragonius & Emanuel alia parte in Maurorum fines irrupturos polliciti. & erat Emanuel Murciæ limiti Præfectus, Petro Aiala vicario. omnibus contractis copiis in Granatenses fines penetratum abs Rege Castellæ est. Theba validissimum oppidum obsessum salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo. Ozminius cum sex equitum milli- 1336
bus abs Rege suo datis, Turoni se tenuit, duodecim à Theba passuum millibus. inde nostris assiduus infestusq; imminebat, pręsertim cum ad pabulum ad aquatumve progrediebantur, acie dimicare non ausus. Pruna oppido interim à nostris capto, conuersus ad artes equites tria millia ad vicinum flumen mittit: ipse ex insidiis nostrorum castra, vbi pugna incaluisset, aggredi alia parte constituens. Rex Mauri consilio indicato validam quidem manum aduersus Mauros præmisit. armatus ipse in castris substitit. sic ars arte delusa. fugati Mauri: eodemq; impetu ipsorum castra, cum nullo pręsidio teneretur, capta direptaq;. Thebæ incolæ spe defensionis abiecta, mense Augusto oppidum dedidere, vnam salutem pacti. Cagnetum Prieghumq; nostris continuo cessere, aliæ præterea arces: eo maiori Alfonsi laude, quod neq; Aragonius neq; Ioannes Emanuel auxilia communicarant: hic nondum satis syncera fide: ille Sardiniæ motus à Genuensibus concitatos excusans. præterea Lusitani equites in patriam redierant. Nouæ eę irarum caussæ, præsertim aduersus Emanuelem & socios: pacisq; proximo tempore cum Mauris sanciendæ, annis duodecim aureorum millibus pactis: mutui commercii iure concesso, dataq; facultate annonæ è Castella exportandæ, eo propensius, quod Rex Hispali, vbi fœdus factum est, Eleonoræ Gusmaniæ amoribus indulgere cœperat: prorsus vt iustæ propemodum vxoris loco esset. Hæc mulier genere, forma, opibus, ingenio, præterea patre Petro Gusmanio, viroq; Ioanne Velasco paulo ante defuncto satis fortunata fuerat: regio pellicatu maiori fama, quam laude. prole fœcunda fuit, filioque tandem Rege felix. Amicitia inter vtranq; gentem sancita, Ozminius quidem Granatæ decessit, Abrahamo & Abucebeto filiis relictis. Rex Maurus eo præsidio destitutus, nouasq; spes captare volens, in Africam nauigauit, nouas inde copias, noui atque grauissimi belli molem attracturus in Hispaniam: vti proximus liber explicabit.

LIBRI QVINTIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XVI.

Granatæ Rex tranſmittit in Africam. CAPVT I.

N parte tertia orbis terrarum Africa eſt, fines habens ab occaſu quidem Oceanum Atlanticum, ab Ortu autem Ægyptum rubrumq; mare, vadoſum importuoſumque: Mediterraneo mari ad Septentriones alluitur. ſævis vtrinque Oceani fluctibus caſtigata, exeſaq; pyramidis latiſſimæ figura in promontorium definit, cui à Bona ſpe nomẽ recenti memoria eſt inditum. Pleræq; gentes legibus, moribus, inſtitutis, ipſo animorum & corporum habitu diſcrepantes ea loca obtinent. interiora Æthiopes incolunt latiſſime fuſi, fuſco omnes colore. ſuccedunt Libyes, dehinc Numidæ Atlantis montis ſummis iugis diſcreti. Secundum noſtri maris littora, qui proprio nomine Afri, Maurive nominantur, extenſi ſunt. ager ea parte bonus frugibus pecorique, arboribus plerunque nudus, raræ cælo pluuiæ, terræque fontes & flumina. Homines ſalubri corpore, laborum patientia durati, velocitate magna. in bello multitudine potius quam vera virtute vincunt. in equite præcipua vis. In ea prouincia Albohacenus ex Merinorum familia nonus Marrocii Rex latiſſimum imperium hac tempeſtate tenebat, omnibus circum Africæ regulis perpetua bellorũ felicitate domitis: Hiſpanici imperii ſpei imminens, Chriſtianoque adeo nomini formidabilis, claris maioribus, egregius ipſe, multis animi & corporis bonis. Cum Botexefinio Tremeſenio Rege bellum gerebat, paternas in eo inimicitias perſecutus. id vnum ad vniuerſam prouinciam ſubiugandam deerat: Hiſpaniæq; inuadendæ conatum retardabat. vetera gentis trophæa ad audendũ incitabant, Mauriciq; imperii in Hiſpaniam reſtituendi ſtudium accendebat. Ad hunc Mahomad Granatæ Rex nauigare conſtituit, infirmus ipſe viribus, arma tamen ſociare, atq; cum Africa Hiſpaniam committere cupiens. Phuth Mauritaniæ Tingitanæ vrbẽ nobiliſſimam cum eſſet peruentum, ſplendide à Rege barbaro acceptus atque habitus eſt, deterſa veteri ſimultate: nam Ozminio antea fuerat eiuſq; familiæ infenſus. amore vtrinque & munificentia certatum. Die conſtituta Granatenſis ad barbarum Regem hac ſententia orationem habuit. Bellũ in Hiſpania, Rex maxime, vix toleramus, imminutis regni viribus, veteri gentis gloria obſcurata: noſtra an temporum culpa haud facile dixerim. in extremum tamen Bæticæ angulum compacti, omnibus oppreſſi malis, ægra ſpe vitam libertatemque ſuſtentamus. Turpe eſt dicere, ſed dicam tamen. vtinam ſeruire aliqua conditione liceret, vllaque fides hoſti eſſet, nobis violandis diuinum numen promereri perſuaſo, nullaq; nobiſcum fœdera, quauis ſanctitate vallata, firma fore cogitanti. Corrumpuntur quotannis ſegetes, agriq; incenduntur: oppida, viri, fœminæ, pueri, pecora prædæ ſunt. nullum datur reſpirandi ſpatium. An non emori ſemel præſtat, quam in tantis periculis acerbitateque verſari? Vbi nunc virtus illa maiorum, qua incredibili celeritate Aſia, Africa, Hiſpania laudibus victoriiſque noſtris peragratæ ſunt: diſiunctiſſimæq; nationes virtutis noſtræ admiratione famaq; coniunctæ? Maiorum facta non æmulari turpe eſt: partam vero ab illis dignitatem gloriamq; & imperium tueri non poſſe flagitioſum. In his ærumnis tua nos virtus perpetuaq; felicitas hactenus ſuſtentauit: & nunc prouocauit, vt ſupplex in Africam relicto regno nauigarem. Fuerit mihi pretium eguiſſe externæ amicitiæ. Regium eſt in amore reſpondere à quibus fueris prouocatus: gentis patrocinium ſuſcipere, imbecillium cauſſam tueri, religionis patriæ, vt es, vindicẽ dici glorioſum, diuiſq; immortalib. par. Subditis omnibus Africæ populis, aut finienda vobis militia eſt, aut in alias gentes transferendum bellum. Magni ſæpe Principes, bello, quam poſt victoriam clariores extitere. quod otium frangat, bella ex bellis ſerendo, opes, gloria, imperiumq; quæritur. Finitimi Hiſpani ſunt, anguſto certe dirempti freto, inter ſe imperiis diuiſi, inteſtinis motibus æſtuantes, ne conſenſu quidẽ futuro aduerſus externos hoſtes: tibi validiſſimæ legiones, multis exercitæ bellis, in aditu Hiſpaniæ munitiſſimæ arces bello opportunæ. nobis viri, arma, pecunia ſuperſunt. Præda vniuerſa veſtra erit: quem locum reliqueris libens tenebo. victoriæ ſatis magnũ fructum arbitrabor, de gente impia atque nefaria vindictã. Ad hæc Rex barbarus, gratum eius aduentum extitiſſe reſpondit: ad belli ſocietatem inuitari iucundum. quoad inter vtranq; gentem amicitia extitiſſet, res proſpere ceſſiſſe: labefactatas diſſidio.

quod

quod ad traiiciendum inuitaret, sibi id curæ futurũ. quamprimum belli Africani reliquiæ confectæ essent, cum omnibus copiis transmissurum. Abomelicum filium cum valida equitum manu præmittendum videri. id amicitiæ initæ pignus futurũ. Interea Granatenses Mauri Roduano & Abucebeto Ducibus in Contestanos inuecti, agris illata vastitate, Guardamarem (ad Staberi ostiũ id oppidum est in mare prospiciens, vnde nomen factum) captum direptumq; incendere: capita mille ducenta in captiuitatem abacta. Mahomade in patriam reuerso, Ioannes Emanuel aliiq; factiosi ad fœdus ineundum attracti sunt. sancita amicitia, ministro Petro Caluillo vltro citroq; commeante. vsq; adeo fatali dissidio cunctorum animi occupati erant, nulla religionis memoria, nulla gentis suæ misericordia, in quam bellum grauissimum comparari non considerabant, modo Regi suo ægre facerent, priuatasque vlciscerentur iniurias.

Abomelicus venit in Hispaniam. Capvt II.

ERAT adhuc in viuis Regina Lusitaniæ Elisabetha, quamuis in extrema ætate pro communi salute publicaq; tranquillitate quencunq; laborem subire prompta. Eius accitu Castellæ Rex Pacem Augustam venit: nullo maiori ex mutuo colloquio fructu, quã quod auia sanctissima fœmina salutata, omnibusq; officiis culta est. Discedẽti ex ea vrbe Regi ad Burguillos oppidum Alfonsus Cerda, à quo tandiu, tantoq; reipublicæ discrimine, de regno certatum erat, improuisus occurrit cum ætate prudẽtior irrito toties conatu. in genua procumbens Regis dextram deosculatur: quod gentis more, honori obsequioq; ducitur. gratissimum id Regi fuit, Alfonso salutare. in patriam tandem restituto, data oppida, vnde vitam sustentaret. Duxerat in Gallia Madelfam, ex regio Gallorum sanguine nobilissimam ex ea Ludouicus Ioannesq; suscepti. Ludouicus natu maior patrem in Hispaniam secutus est. Ioannes à Rege Galliæ propinquo Engolismorum comitatu donatus: deinde etiam equitum Magister effectus. inanis vmbra in Hispania quidem, & sine potestate appellatio, in Gallia autem supremæ secundũ regiam in bello auctoritatis nomen. Processit Rex in Carpetanos. peruentum Talaueram. D. Eulaliæ oppidũ medio itinere Toletum versus, Ioannis Emanuelis ditione tenebatur. cædibus & latrociniis viæ infestæ erant, in vicinos agros identidem erumpente ex eo oppido perditorum hominum manu. ii Regis iussu comprehensi, iudicioq; conuicti pœnas capite soluerunt. simile seueritatis exemplum Toleti constitutum. inde Madritum, Segobiam, Vallisoletum itum est. In eo municipio ex Eleonora pellice filius Regi natus, cui Petro nomen, Aquilaria Cãpestris principatus fuit. Ærarii supplendi cura, monetæ genus institutum, quã Coronatos dixere, non probæ, neq; sano consilio. aucta annona est, magno populi damno itaque. nam ære adulterato commercia sublata sunt. Burgos ex ea Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen est, legati ad Regem venerunt, eius regionis principatum offerentes, liberę eatenus, suoq; iure viuere solitæ: Victoria & Treuigno exceptis, quæ iam oppida regio Castellæ imperio parebant. Ariagæ in planicie, vbi veteri instituto conuentus gentis erant, Regi præsenti is principatus defertur: atq; libertas per tot ætates inuiolata illius primum fidei ditioniq; vltro permissa est. datum expetentibus, vt Calagurris legibus viuerent. antiqua gentis priuilegia cõseruata, in omni actione omnique vitæ parte conditio proxima libertati. noua vectigalia imperandi facultas ablata. extant de tota pactione Alfonsi Regis litteræ, Victoriæ datæ, quarto Nonas Aprilis salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo secundo. In ea vrbe noua militia à Rege 1332
excogitata inuectaque Bandæ nomine. Banda vulgari Hispanorum lingua Tænia est: quam noui milites rubro colore quatuor latam digitos à dextro humero sub sinistro brachio corpori circunducebant, honoris insigne. ingenui tantum, & qui decem minimum annis in castris aulaque versati essent, ad eum ordinem allecti: nobilium modo filiis maioribus exclusis. Rex ipse vniuersæ societatis Magister institutus. eo honore iuuenes nobilissimi ad res maximas capessendas perficiendasque inflammati. qui longo tempore in magno pretio habitus, consequentium Regum ignauia, rerumque humanarum inconstantia in desuetudinem abiit, vt ne vestigium quidem extet. Compostellæ Rex, quo religionis caussa concessit, balteo militari donatus, Burgis inunctus, regium insigne desumpsit ipse, Reginaque, in vtraque vrbe Ioanne Limia Præsule Compostellano sacris de more operante. Regina inuncta non est. pudori id datum, & quoniam vterum ferebat. Affuere Præsules magno numero: viriq; principes non pauci abs Rege militiæ honore donati, tecti corpus ferro omni ex parte: quod lege in posterum nouis militibus creandis sancitum, more gentis confirmatum deinde est. Publicam ex his rebus lætitiam duæ res incommodæ exceperunt: de Blanca, quæ Petro Lusitanæ iuuentutis Principi pacta

erat, dimittenda consilia agitata: substituendaq; in eius locũ Constantia Emanuelis filia. v-
trunq; Castellæ Regi graue accidit. Blanca valetudinaria erat, neq; gignendis liberis apta.
Balboa prior Hospitalarius, Reginę cui intim⁹ erat, vt dolorẽ ex viri pellicatu vlcisceretur,
eius cõsilii præcipuus auctor extitit. & erant Regi per idem tempus ex Regina quidẽ Fer-
dinandus in spem regni si vita suppeditasset, ex pellice autẽ Sanctius, cui Ledesmia oppi-
dum datũ est, vno tẽpore Vallisoleti nati. Præterea Abomelicus Regis Marrocii filius, vti
cum Granatensi conuenerat. traiecto freto Algezirã venit, seq; eius vrbis & Arundæ Re-
gem dixit. sequebantur ex Africa equites septẽ millia, totius Hispaniæ imperiũ inuadendi
cupiditate speq;. Heraclea circumsessa, mense Februario ineunte anno millesimo trecen-
1333 tesimo trigesimo tertio. vineis, turribus & machinis omnium generum impugnata. Rex fa-
ctiosorum motibus componendis in Vlteriori Castella districtus, Gotifredum Tenorium
classis præfectũ mari, sacros militum Magistros, vt terra opẽ ferrẽt obsessis præmisit. impar
hostiũ viribus manus. annonæ penuria in vrbe erat Præfecti culpa, cui Vasco Peresio no-
men fuit. nam militiam quæstui habens, neq; se milite, neq; cõmeatu satis instruxerat. Gra-
natæ Rex alia parte in Cordubẽses agros inuectus, latissimas populationes facit. Egabrum
captũ. arx diruta. incolæ in seruitutẽ abacti. Præfecti pfidia cladis accepta, Mauros vltro in
oppidũ & arcẽ vocãtis. Heraclea omnib. fessa malis, speq; defensionis abiecta mẽse Iunio
hosti dedita, militũ incolarũq; incolumitate pacta. Vascus præfectus ex flagitii consciẽtia
regis iram, populi inuidiã veritus in Africã nauigauit. in vniuersa Hispania magnus in præ-
senti luctus, maior in futurũ metus fuit, ea olim parte vniuersæ Hispaniæ exitium vastita-
tem illatam à Mauris recordantium. Castellæ Rex factiosis in speciem pacatis, magnisq;
tota prouincia delectibus iusto exercitu comparato, adulta æstate Hispalim venit. Serum
rebus perditis auxiliũ. ad Cæsarianum deditæ vrbis tristissimũ nuncium accepit. spe tamẽ
priusquã à Mauris muniretur, recuperari posse, eo maturare contẽdit. Affuit Iacobus Exe-
rica cum Aragoniorũ manu. pro vrbe vario euentu pugnatum. leuia prælia erant: nam v-
niuersis copiis dimicare, pars vtraque recusabat: Abomelicus neque socors victoria ne-
que insolens factus: Rex in proposito perstans Heracleæ recuperandæ. Rei frumentariæ
inopia in regiis castris laborari cœptum grauissima. mari semel & iterum commeatus
affatim aduectus breui à multitudine absumebatur: prorsus vt multi deserentes castra in
Abomelici manus inciderent, vicinis locis tendentis, atque ad omnes occasiones inuigi-
lantis: tanta apud hostes captiuorum multitudine, vt singula capita aureo numo venisse fe-
ratur, graue Christiani nominis dedecus. Hostes Granatensis Regis aduentu, nostrorum
imminuto numero, fractisq; viribus, animis confirmati, omnibus copiis pugnare constitu-
unt. ter Mauri in aciem producti. Castellæ Regi cauta potius cõnsilia cũ ratione, quã pro-
spera ex casu placere. prudentiorib. Heraclea pro qua re venerant capta, cætera fore pro-
na videbatur. Itaq; in consilio detrectandi certaminis perstitũ: perpetuoq; vallo ad irrup-
tiones prohibendas castra nostrorum inclusa: quod à mari ductum sinu quodam flexuq;
pro locorum conditione curuatum, rursus altero cornu ad aliud littus pertinebat. ex vtraq;
re hostes metum interpretati, victoriæ spei ardentius imminebant. Emanuel interim, Ioan-
nes Lara & socii cum Aragonio Rege sancito fœdere regios fines omni iniuria deforma-
bant. Accesserat Ioãnes Harus Camerorũ regulus, opibus & ditione præpotens. vnde au-
xilium esse debuit, inde exitium existere grauissimum Regi fuit. Itaq; cum Mauris expe-
tentibus induciæ quadriennes pactæ: vectigali retento, quod Granatenses pendere con-
sueuerant, Heraclea relicta, non absq; maiestatis sugillatione. sed Rex periculo prudens
honestissima ea consilia iudicabat, quæ tempori essent & rebus accommodata maxime.
vulgi sermonibus opinionique seruire turpissimum.

Quorundam Principum obitus. CAPVT III.

FOEDERE sancito Castellæ & Granatæ Reges inter se collocuti, mutuæ beneuolen-
tiæ argumento singulari, eidem mensæ accubuerunt. donis & munificentia vtrinque
certatum victus Maurus, vnde illi exitium. Castellæ Rex Hispalim abiit, quamquam in-
ter aduersa integra virtutis fama. Abomelicus Algeziram, Rex Granatæ Malacam festi-
nabat, eius vrbis inuisendæ cupidus: cum Ozminii filii, qui rebus omnibus interfue-
rant, in eius necem conspirarunt, hominem detestati, qui Christianorum conuictu se,
gentem, religionemque fœdarat. Forte vestem gestabat à Castellæ Rege dono acce-
ptam. id iracundiam accendit, maioremque occasionem calumniæ præbuit. Sequeba-
tur Regem Maurus quidam Alhamarus nomine, ex priori Granatæ Regum sanguine,
nobilis magis, quam clarus. hunc Ozminii filii aggrediuntur. hortantur, vt intercepti in-
iuria regni pœnas petat, violatam religionem vindicet. fraude composita incautus Rex
ferro

ferro obtruncatur Augusti die vigesimo quinto. Roduanus antea Granatensis Prætor,& tunc pręcipua auctoritate aberat, neque sæuæ coniurationis particeps fuit. Iuzephū is occisi fratrem cognomento Bulhagixum Granatæ regno pręficiendum curauit, sui beneficii regnum facere satagens, quod superbum contumeliosumq; erat: eo amplius, quod Ferrachenus maior natu occisi frater prætermittebatur. sic res Mauricæ turbatæ erant. Ad nouum Regem Aquilarii fratres Gonsaluus & Ferdinandus Montillæ & Aquilariæ reguli, in Bętica præpotentes, à Rege suo auersi, qua caussa incertum, sed alienato tamen animo sese receperunt. de finitimis prædę actæ. in quo induciæ nuper pactæ violatæ erant. Castellæ Rex diutius opinione voluntateq; Hispali restitit, quorsum ii motus euaderent expectans. longius processisset malum, ni Abomelicus in Africam reuocatus esset à patre Tremesenio bello auxiliū. eo discessum maturāte, de instaurando cū nouo Granatæ Rege fœdere actū, initio anni millesimi trecentesimi trigesimi quarti induciæ quadriennes rursus pactæ sunt, remisso Granatensib. annuo vectigali. tāta erat cupiditas factiosos vindicādi. Quo tēpore 1334
gemina proles ex Eleonora Gusmania vnico partu Regi suscepta est, Hēricus, Fridericusq;. Prius se hyems circumegit, quā mouere ex Bætica posset. in Carpetanos ineunte vere itum est: inde Segobiā, Vallisoletumq;. bello petiti coniurati proceres, irruptionib. tumultibusq; idonei, bello iusto impares. in Laræ ditionem impetu facto pleraq; oppida abs Rege capta: Ventosa, Bustū, Ferraria, Viscaiæ tractus nondū satis domitus in fidē acceptus. In conuentu gentis de more sub annosa Guernicæ arbore habito, in Regis, qui aderat, verba iuratū. aliquot tantū arces locorum natura, magis quā re alia fretæ in Laræ fide perstiterunt. Ioānes Harus ad Agoncillū suæ ditionis oppidum Regis iussu obtrūcatur. ditio vniuersa perduellionis lege occupata. Cameri oppidum, occisi fratrib. Aluaro & Alfonso relictū, ne nobilissimi principatus & familiæ nomē penitus interiret. Iscaris arcis Præfectus cū loci munitione confisus Regi portas clausisset, cōprehensus capite pœnas soluit: grauiq; in posterum documento sancitū, nulla sacramenti religione iniuriam regib. illatam à subditis excusari. Iisdē dieb. Regi Castellæ ex Regina quidē Burgis filius natus est mense Augusto extremo, cui Petro nomen fuit: (hunc extincto Ferdinando fratre, acerba Castellę fata Regem fore destinabant) ex Eleonora autem nouo partu Ferdinandus alter natus est. In Aragonia duo regii fratres continuatis funerib. elati: Iacobus Montesiæ miles Tarracone, vbi se antea regni hæreditate abdicarat: Ioannes Tarraconēsis Præsul Poui (id oppido nomen est) in Cæsaraugusto agro. Successit Arnaldus Gascones Ilerda Tarraconem translatus. Rex Aragonius integra quāuis ætate, perpetua valetudine, ex quo nouis se nuptiis implicarat fractus non militarib. solum, sed etiam ciuilib. munerib. abscesserat, rerum summa Petro filiorum maximo demandata. Eleonora Regis potens importunis precibus Ferdinando & Ioanni, quos filios ipsa genuerat, Dertusam, Orihuelam, Albarracinum, Saguntum, alia oppida & vrbes donari à patre impetrarat. in quo Petri Principis iniuria continebatur, regni nō maximi opib. imminutis: religionis ignominia, qua se superiorib. annis Darocæ obstrinxerat, lege in perpetuum lata, ne quidquā de regia ditione diminueretur. Regem parū valere animo, Reginæ artib. blanditiisq; circumueniri prouinciales accusabant. inde priuignū inter & nouercam implacabile odium, regniq; motus graues. Regina vt se muniret fratrem Castellæ Regem ad mutuum colloquium inuitabat. Id Regis Castellæ & sororis Reginæ colloquium ad Atetam Calataiubæ in agro oppidum fuit. in eo oppido fœdus sancitū, Regem sorori non defuturum: Iacobus Exerica & Petrus eius frater, qui Reginæ partes sequebantur, in fide officioque confirmati.

Vasconum & Lusitaniæ motus. CAPVT IIII.

ANNO proximo ineunte, qui eius seculi quintus & trigesimus fuit Ioānes Emanuel Hari casu territus, Laræq; exemplo inuitatus, Regi conciliatus est. tantis rebus breui tem- 1335
pore patratis, diuturnæ tranquillitatis spe, ex longo interuallo reuocata, ingēs tota prouinciæ gratulatio fuit. ludi spectaculaq; per vrbes & oppida cōmissa. Vallisoleti ludricū militare institutū. Bandæ milites aduersus reliquā nobilitatem ex prouocatione pugnarunt. Rex quo maior libertas esset, dissimulato habitu pugnæ interfuit. ictus maximi frequentesque, sed innocui. nonnulli tantum ex equis in terrā excussi. dubia pugnæ palma, certamen diremptū. Res humanę fluxę & mutabiles, breui in aduersa mutantur. publica lętitia nouorū motuū nuncio obscurata. Rex Lusitanus in proposito Blancæ dimittendæ, Constantiæ in eius locū subrogādæ persistebat, ferro nisi impetratū esset, vindicare cert⁹. Aragonii filiorū natu maximo Maria Vasconū regis filia pacta est, quāuis minor natu sorori Ioānæ, in regni successione prælata, si ꝓles mascula patri deesset. fœderis conciliādi auctor Hēricus ꝓ regē Vasconū præfectus. vtrūq; Castellæ regi graue ingratūq; extitit: & aduers⁹ eius potentiā et

fœdera comparari videbantur. ſane Petrus Aragonius nouercæ odiũ vlciſci cupiens, cum Vaſconibus armorum ſocietatem conſtituit. Fiteri cœnobium, quod in Caſtellæ ditione erat, improuiſi occupant. iure feciali res à Vaſconibus repetitæ. ad Aragonium Regẽ iniurias expoſtulatum miſſi legati. excuſat ille valetudinem: filiiq; conatibus ſe imparẽ fore ait. ad arma neceſſario ventum. Valida militum manus aduerſus Vaſcones miſſa, ductore Martino Portocarrerio: cum Ioãnes Lara id officium præſtare, à Rege inuitatus excuſaſſet. Ad Tudelam collata ſigna. atrox pugna fuit. victi tandem Vaſcones cæſiq;. multi in Iberum præcipitarunt. eam cladem accepiſſe creditum eſt, quoniam defecti Duce non ſecus ac corpus capite, Vaſcones Aragoniiq; pugnam inuaſerant. nã Henricus Præfectus Tudelæ ſe tenuit, periculum veritus, an publicæ ſalutis reſpectu, quæ in eius capite verſabatur. Michael Sapata Aragonius Fitero muniendo occupatus, quod in illud oppidum primum belli impetum fore exiſtimabant, ſub prælii finem è vicinis collib. ſe ſuoſq; oſtentauit. nouum certamen fuit. Aragonii recentes aliquandiu ſuſtentarunt. victi tamẽ verſiq; in fugam ſunt. Dux ipſe captus. minor opinione cædes, hoſtib. continenti totius diei labore feſſis: noctiſq; beneficio inter ſe non cognoſcebant, cum victi æque ac victores ob linguæ communionem Caſtellam ingeminarent. eo aſtu multi ſeruati. Cantabri alia parte Duce Lupo Laſcano, Pompelonis finibus euaſtatis, Vnſam arcẽ locis finitimam occuparunt. his cladibus Vaſconum audacia repreſſa, temeritas caſtigata. Quarum vno tempore in Hiſpania Galliaq; fama vulgata, Regẽ Caſtellæ Palẽtiæ eo tempore ex febri quartana laborantem, gentis commiſeratione perculit, vt Portocarrerio mandaret ab armis vt diſcederet, iniuriaq; abſtineret. ſatis pœnarum datum, ſiue inuita militia fuiſſet, ſiue voluntaria. ſic copiæ ex iis locis deductæ. Petri infantis vexillum relatum: quod præferri placuerat, ne viri nobiliſſimi eam militiam detrectarẽt, quaſi Regis filio præſente. Gaſtonem autem Fuxenſem Comitem ea fama ad opem ferendam reb. profligatis attraxit. vetuſta inter vtranq; gentem amicitiæ iura, & regionum vicinitas inuitabat. Eius aduentu Lugrunium lautiſſimum iis locis municipiũ inuaditur. ex vicinis oppidis multi, vt in repentino periculo arma corripiũt: adiunctiq; Lugrunii ciuib. tranſmiſſo Ibero hoſti occurrũt. pugnatur acriter. vicere Vaſcones. victi ſeſe in oppidum retulere, mœnib. bellum defendere parati. pro ponte Gaona copiarum Dux Lugrunii ciuis memorabili audacia, tribus ſociis adiunctis, aciem hoſtiũ ſuſtentauit, ne ſuis immixti portas irrumperent. cecidit ipſe in conflictu, tres alii ſeruati, ſalutẽ reb. attulere. Vaſcones expugnatione oppidi deſperata retro abierunt. accidit vt Ioannes Remenſis Archiepiſcopus, religionis ergo Cõpoſtellam petens ea iter haberet, vir ſanctus præcipuaq; apud vtranq; gentẽ auctoritate. eo agẽte atq; arbitro concordia inita ab armis diſceſſum. tantum in vno homine præſidiũ ſæpe eſt. Eodem tempore à trib. Regib. Albohaceno, Philippo Gallo, Eduardo Anglo, legationes honeſtiſſimæ ad Regem Caſtellæ venerunt: pro eo quod in magna gloria apud vicinas nationes erat. ex Africą ſplendida munera allata. vt induciæ ratæ eſſent poſtulatum. ab Anglo præterea filia Petro infanti ſponſa deſtinabatur: quod vnum à Rege excuſatum ob teneram & fluxam infantis ætatem: de qua certi quidquã ſtatui foret temerariũ. Salutis anno
1335 millesimo trecẽteſimo trigeſimo quinto hęc in Caſtella gerebantur. quo anno in proximũ euoluto, Alfonſus Aragonię rex Barcinone obiit, Ianuarii vigeſimo quarto die iuſtus, pius, moderatus, vnde illi Benigni cognomen factũ: patris imperio felicior, quam ſuo. diuturna valetudo obſtitit: alioqui neq; virtutem neq; induſtriam defuiſſe, res in minori ætate proſpere geſtæ ſatis indicant. Iacobo ex priori coniugio minori filio Vrgeliæ principatus relictus eſt. Petrum regni hæredem Eleonora Regina verita, ne ipſam filioſq; ob memoriam prioris ſimultatis violaret, magnis itinerib. Albarracinũ abiit: vrbis munitione, & Caſtellæ quæ finitima erat, virib. freta, bellum ſi inferretur defendi poſſe. Exericæ reguli Iacobus & Petrus rerũ ſuarum cura, officium erga Reginã antiquius exiſtimãtes, abeuntis iter proſecuti ſunt. Iis diebus noua è Luſitania belli tẽpeſtas exorta. Lara & Emanuel haud ſynceris animis ita Regi conciliati eſſe videbantur, vt facile appareret facultatẽ magis deeſſe, quam voluntatẽ rebellandi: neq; diutius in officio, quã neceſſe eſſet perſtituros. Luſitani cõiugii dilata ſpes Emanuelem ſolicitabat. Rege inſcio nolenteq; illud perficere verebatur, ne dotalem principatum interciperet in Caſtellæ finib. ampliſſimũ. Caſtrius, Alburquerquiuſq; à Regis fide abducti. Luſitanus vt arma Caſtellæ inferret ſolicitatus. tantæ molitiones occultæ eſſe non poterant. denuo à Rege in Larę ditionem impetus factus. oppida arceſq; captæ. ipſe intra Lermam municipium circunſeſſus XVIII. Kal. Iulii, vineis, turribus, & machinis omnium generũ dies noctẽſq; impugnatur. nunc vi, nũc dolo, præmiis atq; formidine oppidani tẽtantur, ſi Laram tradidiſſent, liberos donatoſq; in Regis amicitiã venturos. ſi morarentur ſpẽ, omnib. malis mulctatũ iri. neq; vi neq; volũtate quidquã facturi, eximia

erga

erga Laram fide, lociq; firmitate perstiterũt. fossa, formaceisq; parietib. oppidum circundatũ est. vicinis agris illata vastitas. variæ manus diductæ vicina oppida circunsessum. obsidio ducebatur, obsessiq; annonæ difficultate, non satis prouisæ cœperant laborare. In Ioanne Emanuele parũ præsidii erat, tametsi virtutis ostentandæ opitulandiq; studio ad Pennasielem suæ ditionis oppidum prope situm, occultus aduenerat. parum abfuit, quo minus Regis aduentu opprimeretur. velox fuga saluti fuit. Alburquerquius mutata voluntate sese ad Regem contulerat. Rex Lusitaniæ, vt Lermæ obsidio solueretur, per legatos postularat. inique Regẽ facere, qui eximia fide hominem, sibi amicum bello exagitãdum sumpsisset. cum nihil esset impetratum, collectis suorum copiis in Castellæ fines inuehitur. Pax Augusta obsessa, magnaq; diligentia impugnata. Alfonso Sosa Duce manus militaris prædatum missa, occursu prouincialiũ, qui se mutuis cohortationib. ad defendẽdam patriam concitarant, ad Villam nouam qua cæsa, qua in fugam versa est. reliquis Lusitanis documentum datum, importunos conatus haud impune fore. Rex cautior, maiorisq; mali metu, si ventum ad manus esset, sese cum omnib. copiis in Lusitaniam retulit. sic mẽse Nouembri extremo, Lerma externa ope destituta, diuturnæq; obsidionis malis oppressa, deditionem fecit. Ioannes Lara in gratiam receptus: & vnde exitiũ metuebat, inde prẽmium sceleris adeptus est, dotali etiam Viscaiæ principatu reddito. oppidum mœniũ corona nudatum. rebellionis supplicium, sublata denuo tumultuandi facultas fuit. Hoc anno Marrocius Rex æmulo victo, occisoq;, Tremesenii regno auctus est: vnde Mauris nouæ spes, nostris impendentis mali metus, maiorisq; ex Africa belli cura.

Induciæ Lusitanis concessæ. CAPVT V.

MVLTA Castellæ Rex blandimenta factiosis procerib. dabat: si aut in officio retineri, aut ad saniora consilia reuocari possent, turbidi homines ingenio, callidi, frauduleti. Vallisoleti vbi Christi Dei natalem diem peregit, principio anni millesimi trecẽtesimi tri- 1337
gesimi septimi Ioannes Lara aquiliferi regii, honore auctus honestatusq; est. beneficiis maleficia vlcisci: benignitate cum offensa certare erat propositum. Iis artib. & Ioannæ Principis opera (quæ Laræ mater fuit) Ioannes Emanuel delictorum illi gratia facta, Regi cõciliatur, vafro ingenio homo prauoq;, ancipiti fide: qui duos Reges Aragoniæ Castellæq; fœderis amicitiæq; simulatione distineret, vt vno alienato scilicet, apud alterũ receptus esset. Et erant Aragonium inter & Eleonoram nouercam integræ simultates. actum de cõcordia per legatos. speciosa verba ab Aragonio data sunt, nihil præterea. Castellæ Rex sororis inuitatu Aillonẽ oppidũ ad vtriusq; regni fines abiit. Regina priuigni iniurias & immanitatẽ conquesta, vt se, filios, & proceres, qui eius partes sequebantur, susciperet in clientelã, additis lacrymis postulabat. Rex ancipiti cura suspensus, sorori non opitulari inhumanũ iudicabat: Lusitani regis iniurias oppido cupiebat vlcisci. Ergo in Aragonios fines inuadẽdi cura Diegho Haro demãdata, Soriæ, Molinę, Conchæ, aliorumq; oppidorũ viribus & copiis ad Regis edictũ adiunctis, Eleonora Regina per Burgos, Vallisoletumq; Madritũ abiit, ibi regis aduentũ sustentatura, belli tunc Lusitani studio incensi, magnisq; delectib. numerosas copias Pacẽ Augustã euocantis, vnde belli initiũ erat futurum. Quo tempore ex Eleonora pellice, noua ei proles nata est, cui Tellio nomen. Lusitanum offendebat maxime reginam sororem contẽptui esse: de eaq; repudianda actum fuisse, non ferenda contumelia videbatur. Pace Augusta in Lusitaniam magna vi irrumpitur. latæ populationes factæ. cuncta agi, ferriq;. nulliq; omnino iniurię parcere. Rex ad Oliuentiã febri propter anni tẽpus tentatur. Pace Augusta propter cæli grauitatem, mẽse Iunio Hispalim cura valetudinis abiit. Iisdem dieb. à Gotifredo maris pro Rege Castellæ præfecto, Lusitaniæ littora vastata: mox cũ hostium classe cui Pecanus Genuẽsis prẹerat, non procul Olisipone pugnatũ. atrox dimicatio fuit, ancepsq; belli mars. geminæ Gotifredi triremes initio captæ sunt. Id damnum, capta prætoria Lusitaniæ, deiectoq; regio vexillo compẽsatũ. Ex ea re incussa formidine, hostes vndiq; victi fusiq; sunt. tetrũ spectaculũ, patenti mari sequi, fugere, occidi, capi: omnia qua visus erat cõstrata telis infecta sanguine. octo triremes captæ, sex submersæ. Præfectus ipse Pecanus cum Carolo filio venit in potestatem. clara in paucis ea tempestate victoria: prorsus vt Gotifredus Hispalim cũ classe veniens, triumphi specie, Rege obuiã progresso iniret. Honos virtuti habitus, ad maiora animos accendit. Affuere Remensis Præsul à Rege Galliæ legatus: Magister Hospitalarius Benedicti XI. Pontificis Romani, qui Ioanni ante tres annos successerat, orator de pace. maximo quãuis ab vtroq; conatu adhibito, Regib. conciliandis, impetrari tamen non potuit, quin Castellæ Rex valetudine confirmata rursus in Lusitaniã populabundus irrumperet, ea parte vbi Turdetani veteres erant, nunc Algarbii,

præcipuo damno prouincialium doloreq́;,atq; in ſuum Regem odio: qui magnis conatib. nihil aliud præſtitiſſe videbatur, quam vt Caſtellæ vires irritaret: ſi imbecillitatis cõſcientia,quorſum arma mota? ſi fiducia cur prouocatus certamē detrectaret: Calæcoſq; diſiunctiſſimis locis inuaderet,Saluaterræ agris igne ferroq; vaſtatis? Ergo Caſtellæ Rex præcipiti autumno, nulla iuſta hoſtiũ manu Hiſpalim ſeſe retulit. ſequebatur Egidius Carrillius Calatrauæ Archidiaconus,q́ſacerdotium in templo Toletano eſt,vir ſpectata magnis reb. prudentia probitateq́;.Is Semeno Luna defuncto in eiùs locũ ſuffectus eſt Toletanus Præſul, ſumma Regis contentione: nã collegii voluntates in Vaſcum Decanum propenſæ erant. De Egidii virtutib. ſilere,quam pauca dicere præſtat. Concha patria fuit. parentes Garſias Albornocius,Theraſia Luna,clari fama,atq; nobilitate præſtantes.Ingeniũ illuſtre iuriſprudentiæ ſtudiis dedit: non vt otio marceret, ſed vt paratior ad Rempub. accederet. Ætate confirmata reg is conſiliis adhibitus eſt: nunc Toletana ſacra regenda ſuſcepit.Deinde Cardinalis creatus,eximiam operam nauauit Pontificib.Romanis exactis tyrãnis:qui eccleſiæ Romanæ ditionem armis in Italia occuparant. in omni ætate cunctis vitæ officiis æquabilis, recti tenax, opum contemptor, conſtans aduerſus metus: bello an pace melior fuerit in incerto eſt. omnes certe litterati æternum laudent, neceſſe eſt: qui collegio Bononiæ in Gallia Ciſalpina inſtituto, ſacrificos,quatuor collegas triginta annuis reditib. litterarum cauſſa perpetuo alit,omnes natione Hiſpanos. vnde velut ex arce ſapiẽtiæ multi prodierunt, litteris & eruditione præſtantes: doctrinæq; ſplendor in Hiſpaniam eſt reuocatus: exemplumq́; conſtitutum,quod extruendis id genus collegiis,alii imitarentur, pari ſtudio facultateq́;. Ipſo anno, ſeptimo Kalend. Iulii (Fazellus priori anno Calendis Iulii dicit) Fridericus Siciliæ Rex obiit,annis grauis, bello tandiu ſuſtentato clariſſimus. Catanæ ad D. Agathæ cippus eius cum ſtatua monſtratur, & inſcriptione hac.

Sicaniæ populi mœrent. cæleſtia gaudent
Numina. terra gemit. Rex Fridericus obit.

Petrus filius ſucceſſit in regno. Guillelmo ætate proximo Athenæ & Neopatria legatæ, Ioanni alia. filiæ, quas quatuor reliquit,regni ſucceſſione excluſæ,lege haud futura ſtabili, neq; priorib. exemplis conſentanea. Remenſis Præſul in Hiſpania,& Magiſter Hoſpitalarius vltro citroq; commeando Reges de pace ineunda appellare non deſiſtebant.regna diſcordia interire,valere concordia. nouum & grauiſſimũ bellum ex Africa imminere. metum ſæpe externum diſſidentes voluntates pacaſſe. victis & victorib. vnum in pace præſidium. His vocibus Caſtellæ Rex aduerſus, flecti videbatur,Luſitanus pacis cupiditate vehementius accenſus,conſtitutum vt Emeritam Caſtellæ Rex accederet,de conditionibus fœderis diſceptaturus. In ea vrbe annuæ induciæ pactæ principio anni M.CCC. trigeſimi
1338 octaui. pacis conciliandæ facultas non fuit.

Abomelicus occiſus. CAPVT VI.

DE Albohaceni Regis apparatu maiora vero,vt fit,in Hiſpania nunciabantur.Maurici nominis robur concitari: omnes Africæ prouincias vires conferre: cum filiis, vxoribus,& re familiari migrare,quaſi coloniis vniuerſam Hiſpaniã occupaturi. neq; arceri trãſitu, neq; ſuperari armis poſſe præ multitudine. In Valentina littora primũ fore impetum fama vulgabat.Ex his reb. magna noſtros ſolicitudo formidoq; inceſſerat, Aragonios maxima. arma,equos,commeatum conferre: omnia circum ſtrepere belli apparatu. de ineunda concordia cogitari cœptum. ſociatis virib. victoriæ ſpem eſſe,in diſcordia certũ exitium. Anglici legati ſui Regis verbis pacẽ, fœduſq; expetentes ancipiti reſponſo ab Aragonio ſuſpenſi: mutuã amicitiam fore & fuiſſe ſemper antiquiſſimam, ſi priora cum aliis gentib. fœdera ſeruare concedatur. de Mariæ & Regis nuptiis agebatur, eatenus propter imbecillam viroq; immaturam ætatem Tudelæ retentæ. Iulii xxv. die Alauonæ,magna vtriuſq; gentis lætitia,celebratæ ſunt. auſpex antiſteſq; Philippus,puellę patruus Cabillonenſis Epiſcopus. Ad Pont. Rom. miſſa legatione poſtulatum, vt ad Hiſpaniã oculos cõuerteret, ad aliquamq; ſuę prouidentię partem imminens nomini Chriſtiano diſcrimen pertinere iudicaret. Decumę ſacerdotum,quę Aragoniis Regib. ſubſidium belli ſacri erant cõceſſę, ad iuſtum recentemq; valorem expendi mandaret: alioqui veteri ęſtimatione retenta,parum ſubſidii futurum. Hęc Aragonius. Caſtellę Rex Burgis,quo Emerita abierat,in gentis concilio leges ſumptuarias ſciuit,veteri frugalitate in mores reuocanda: qui nimiũ in leuitatem incubuerant in victu, cultuq́;. Gotifredo Tenorio freti inſidendi barbaroſq; Hiſpanię aditu prohibẽdi cura impoſita. Eleonorę ſororis precib. Concham abiit. affuere Emanuel & Lara, gratia penitus cum Rege reconciliata. eodem Petrus Aſagra appulit ab Aragonio

gonio legatus de pace, de fœdereq; aduersus Mauros, tertia classis parte Mauris arcendis oblata. Conditionẽ Rex accipere respondit: foreq; Aragonii amicitiã tunc gratã, si Eleonorę sorori esset satisfactum. Darocæ in Aragoniis conuentib. de tota controuersia disceptatur. delecti arbitri, Petrus Aragonii patruus, Ioannes Emanuel ea caussa à Rege Castellę legatus. Conuenit vt Exericæ regulo venia daretur: Reginæ & filiis integra essent, quæ ab Alfonso patre donata erant. Petrus Luna Cæsaraugustæ Pręsul cõcordię aduersus aberat à Pont. Rom. ad dicendã caussam vocatus. id fœderi sanciendo commodũ accidit. Quo Madriti cõprobato, Eleonora & filii in Aragoniã redeũtes, benigne accepti sunt, cultu propemodum regio. seruire tempori tum priuati, tũ magni Principes solent: altaq; dissimulatione vti Rep. gubernanda. Remensis Præsul, Magisterq; Hospitalarius adiuncto Bracarẽsi Episcopo, de pace è Lusitania legati, repulsi in pręsentia sunt, iniquaq; petere iudicatum. ac illud maximę displicebat, quod Constantiam Emanuelis filiam Petro Lusitanę iuuentutis Principi desponsam reposcerent. Ineunte salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo 1339 nono sacer D. Iacobi Magister Vascus Rodericus obiit. suffragio militari Vascus Lup⁹ cooptatur, Rege indignãte, qui eum honorẽ Friderico filio destinabat. nouo Magistro multa crimina vero an ad Regis gratiã obiecta sunt: prouisaq; tẽpestate in Lusitaniã elapso probata. itaq; honore detracto Alfonsus Gusmanius Friderici pueri auunculus, rescissa priori electione, Magister creatur: magno multorum dolore, atq; obtrectatione, ne in tãto quidẽ Reip. discrimine pelli Rep. ambitum considerantiũ quæ magna peruersitas est. Per idem tẽpus Rodericus Peresius Alcantarę Magister loco motus. suffectus Gonsaluus Martinius, Nunnium alii vocant. vocũ dissimilitudine quidã cõturbati discernunt, quę separãda non sunt: cum veteri Hispanorũ lingua Nunnius & Martinus idẽ sint. Ioannis Prati Calatrauæ Magistri auctoritate, id est præstitũ: cui Alcantaræ milites veteri instituto cõtributi erant. De bello Maurico agebatur. Hispalim, ex vniuersa ditione copiæ militares cõtractę. pręsto Castellæ Rex fuit, nuncio excitatus, Abomelicũ ex Africa traiecisse cum quinq; equitum millibus: & induciarũ tẽpus exierat: Mauriciq; conatus celeritate occupandi erãt. In Granatæ fines fit impetus. Antequeræ & Archidonæ agris populatis vix ab oppidis vis est prohibita. idem ad Arundam factũ. Præterea Maurorum manus vrbe egressa ad carpendum nouissimũ nostrorũ agmen, profligata Laræ, Emanuelis, & D. Iacobi Magistri, qui in postrema acie substiterant, virtute. qui ex fuga iugum occuparant barbari, nostris per arduà nitentibus, magna strage deiecti. multi metu præcipitarunt, è locis præruptis. Hispalim itum. inde variæ manus ad fines tutandos dimissæ. affuit Gilabertus XII. triremib. ex Aragonia deuectis, iussus cum Castellę classe se coniũgere, atq; ad fretum Gaditanũ excubare. Pecuniæ inopia erat. eius redigendæ necessitate, mense Septẽbri ad regni conuentus Madritum Rex abiit, Vicario Calatrauæ Magistro, ad quẽ bellici imperii summa rediret: inter duces alios & proceres partita cura. Nebrissæ, ꝙ oppidum ad Bætis æstuaria, agri fertilissima regione situm est, frumenti copia in belli vsus erat collata. Mauri Regis discessũ audentiores id oppidum expugnare parant. copiæ ex hibernis eductæ quamuis iniquissimo anni tempore. Abomelicus, positis ad Cæsarianum castris restitit. Mille quingenti equites Nebrissam missi. ii oppido repulsi agros vastant. ad rei famã Portocarrerius Tariffa, Hispali Gusmanii Aluarus, & Petrus, atq; Pontius Legionensis viri nobilissimi accurrerunt. præterea ex vicinis Mauricæ ditionis locis, in quæ armis irruperat Magister Alcãtaræ, exigua manus, minorq; quam pro hostium numero. diurno tamen nocturnoq; itinere ad Arcobrigã graues præda Mauros, lentoq; agmine incedentes consecuti, ad vnũ ferme trucidant, aut capiunt. præda omnis ablata. Læti successu, de Abomelico inuadendo deliberãt. maius quam pro numero facinus. plerosq; hostium multitudo conturbabat: neq; amplius belli fortunam tentandã iudicabant. alii animo feroci negabant Mauros pertimescendos. virtuti suorum, numinisq; præsidio credendũ disputare: neq; esse fas in ea rei bene gerẽdæ occasione incertæ ac paulo post interituræ morbo vitæ sibiq; parcere. vicit ea sententia. Mauri ex reb. prosperis orta negligentia motis castris ad Arcobrigam nulla cura, nullis vigiliis tendebant. Hostium contemptus exitio sæpe fuit. nostri dubia luce signo dato, in hostes concurrunt. in fluminis transitu, aliquandiu repugnatũ quingentorum Maurorũ accursu. eo traiecto à nostris reliqua procliuia fuerunt. momento tẽporis cæsi fugatique hostes. Abomelicus ipse pedib. fugiens, vt in repentina trepidatione, pro gregario milite obtruncatur. Aliatar propinquus in acie cecidit. Mauri ad decem millia perempti. (sic fama tulit) nostri castris hostium impedimentisq; potiti, gemina victoria læti, clariq; in hiberna reducunt copias. Hoc anno à Tarraconensi Præsule conciliũ prouinciale habitũ est. Quo tempore D. Eulaliæ corpus in locũ commodiorẽ translatum in ea vrbe, solenni supplicatione habita. Aragonius Rex Auenionẽ abiit in Pontificis verba, pro Sardaniæ & Corsicæ imperio, quasi beneficiario iuraturus.

Victi ad Tariffam Mauri. CAPVT VII.

ABOMELICI casu ingens luctus Africam occupauit, patrem maxime immatura morte præreptum præstare non potuisse qualem promiserat Regē querebantur. eo ardentius ad vltionem inflammatis omnibus expeditio Hispanica festinatur. ingentes delectus tota ditione habiti. certi homines per vniuersam Africam dimissi, qui simulata sanctitate spe diuini numinis promerendi, religionis patriæ vindicandæ facta, eas gentes ad capienda arma incitarent. Incredibilis concursus fuit. equites septuaginta millia, pedites quadringenta. cum quanta multitudine satis constabat neminem priorum Regum in Hispaniam venisse. classis comparata nauium ducentarum & quinquaginta, triremium septuaginta. Castellæ Regem eius belli defendendi cura solicitum, nouus dolor excepit. Nunnius Alcantaræ Magister multis criminibus appetitus, vero an falso non facile dixerim, sed Madritum tamen in ius à Rege vocatus diffidentia caussæ, an Eleonoræ Gusmanię fraudibus, potentiæq; vt par esset veritus regium imperium contemnere visus est. scelus scelere cumulatum. Granatensi Regi sese adiunxit. Præterea classis Aragoniæ præfectus ad Algeziræ littus excensione facta in tumultuaria pugna sagittæ ictu confossus est. Socii cum classe quasi infaustam militiam auersati sese retulerunt in patriam. vtrunq; regias rationes vehementer conturbauit. Ergo ad prima veris signa in Bæticam abiit. Nunnii conatus celeritate occupati. intra Valentiam, quod oppidum in veteris Lusitaniæ parte est, circumsessus captusq; lege maiestatis dānatur. ignis supplicium fuit: vt pœnæ magnitudo reliquis documento esset. Chamisus vir spectata virtute in Nunnii locum cooptatus. Cœperat Albohacenus copias in Hispaniam traiicere. equites tria millia præmissi, virtutis ostentandę studio incitati Arcobrigæ, Cæsariani, Assidoniéq; agros vastant. cum ingenti capta prędа reuerterentur, nostri Cęsariano egressi securos incautosq; opprimunt. ad duo millia ceciderunt. Interea quinq; mensibus freto traiiciendo consumptis vniuersæ Maurorum copiæ ad Algeziram expositæ, Tenorii præfecti culpa: quem hostes transitu prohibere potuisse populus accusabat: inuido plerunq; & ingrato animo aduersus clarissimū quenq; virum. Non tulit contumeliam ferox animus. cum vniuersa classe hostium dimicare ausus, insignem cladē accepit. periit ipse. classis oppressa. quinq; tantum triremes celeri fuga Tariffam euaserunt. Regis animus ancipiti cura suspensus erat. hinc metus vrgebat, ne exitium immineret Hispanię: inde glorię cupiditas incitabat. Hispali vbi bello comparando intentus erat, Episcopis & proceribus in regiam vocatis, de belli summa deliberare constituit. Ad sinistram corona, ad dextram gladio positis, è sublimi loco solioq; residens, hac sententia orationem habet. Quanto in periculo res publicæ & priuatæ sint, viri amici atq; cognati perspicitis. quo in statu res nostræ sint, vos ignorare non arbitror. A prima ętate cum regno continentes labores, & molestię vexarunt. (sic cælo placitum) tametsi nostra peccata innocentium calamitate expiari graue est. Vix intestinis motibus pacatis, bellum externum excepit, eorum quæ pertulit Hispania grauissimum. Ærarium inane est. prouinciales nouis subinde vectigalibus fessi, ad mentionem noui tributi irritantur. Pacisci forte cū hoste placet? sed infido hominum generi nihil sanctum est. Externa auxilia aduocentur? verum. sed finitimi Reges nostro periculo parum mouentur. Rebus asperis cęleste numen aderit? sed nostris sceleribus irritatum ne deserat, vereor. In tanta difficultate cōsilia explicare nostræ prudentiæ non est. collatis sententiis quid erit faciendum, pro vestra viri præstantes prudentia putate. Quo maior libertas sit, è conuentu discedam ipse: vos in sententiis dandis ne huic regię coronæ exitium, neve huic gladio dedecus afferatur, Hispaniq; nominis gloria ludibrio sit, considerate. Rege digresso magna inter proceres disceptatio fuit. prudentioribus aduersus hostium potentiam, Regem fore parem non videbatur: paciscique cum Mauro honesta aliqua conditione satius fore iudicabant. pleriq; ferocius bellū decernere, decoris & gloriæ auidi, in pace summam ignominiam fore, ad barbari arbitrium quod necesse erat constitutę. Hæc vicit sententia. conuenit tamen vt Aragonios & Lusitanos missis legationibus ad sociandas vires solicitarent. classis ad S. Luciferi portum refecta est: eiusq; cura Calderoni Priori Hospitalario demandata. remissa ab Aragonio classis Petro Moncada prefecto. à Genuensibus quindecim triremes missæ Regis Castellæ sumptibus. Ioannes Leiua ad Romanum Pontificē ea caussa legatus, delictorum veniam iis concedi impetrauit, qui sacram militiam tribus mensibus tolerassent suis sumptibus. Eius euulgandæ cura Egidio Toletano Præsuli demandata. Lusitano conciliādo abs Rege Castellæ datum, vt Constantia Emanuelis filia Petro Principi desponsa in Lusitaniam mitteretur. Nuptię Eboræ regio apparatu confectæ. dos dicta trecenta aureorum millia. Prętérea Maria Castellæ Regina viri iussu ad patrem festinauit, vt vires conferret, belloq; facto ipse adesset impetratura. Re constituta, duodecim triremes, Pecaño duce, (nā libertati

erat

erat redditus) è Lusitania dimissæ. ipse Castellæ Rex Lusitani promerendi, confirmandiq; studio in Lusitaniam abiit. Regum ad Iuramentiam in Anę ripa oppidum colloquio, detersæ simultates. metus ira potentior. Copiæ interea militares Hispalim ex omnib. partibus conueniebant: eo maiori festinatione, quod vno tempore Tariffam ab Albohaceno, Granatensiq; circumsessam esse nunciabatur. Septemb. XXIII. die obsidio inchoata est. ad augendam formidinem turres ædificari, excuti tormentis tela, vineis promotis mœnia dolabris vectibusq; soluta lapidum compage dirui. Obsessi quamuis valido prçsidio imposito, haud diu vim hostium sustentaturi videbantur. Rex, ne vrbem dederent, verebatur. eo maiori cura belli subsidia comparare, maturiq; auxilii spem obsessis facere. Hispalim è Lusitania cum rediisset, breui eodē Lusitanus appulit. sequebātur mille equites, virtute, quam numero validior manus. Rebus omnibus comparatis vrbe egrediuntur, obsidionem dissipandi, aut prçlio dimicandi certo animo. ingentem confidentiam, cùm vix quartam hostium partem suorum numero exæquarent. equites quatuordecim millia, pedites ad viginti quinq;. modicis itineribus progrediebantur. Reges Mauri nostrorum consilio explorato, operibus quibus vrbs impugnabatur igne corruptis, vicinos cliuos castris occuparunt, leui munimento, in eo victoriam esse positam arbitrati, si ventum esset ad manus. Ad Rupem cerui (pago id nomen est) in conspectum hostium peruentum. de summa rerum in consilio Ducum disceptatur. mille equites, pedites quatuor millia nocte intempesta Tariffam missi, vrbi præsidium, & vt à latere hostes aggressi è cliuo deiicerent. reliqui curare corpora iussi: atq; vti simul cum ortu Solis pugnam inuadant, paratos esse. Plausus lætitiaque in castris esse, vota diuis nuncupari, sanctissimo inter se iureiurando sancire, per turmas & manipulos, nisi victores domum non redituros, in periculo auxilio inuicē fore. Lucis aduentu, Reges, & eorum exemplo cęteri, cōfessione & Eucharistia rite procurati sunt. mox acies ad pugnam instructæ. In primo agmine Lara, Emanuel, & D. Iacobi Magister constituti: in postremo Gonsaluus Aquilarius: peditum incondita multitudo in subsidiis Petro Nunnio Duce. mediam aciem cum robore copiarum Reges obtinebant. aderat Egidius Toletanus Præsul, aliiq; Episcopi & proceres. vexillum crucis Iugus natione Gallus Romani Pontificis iussu gestabat. milites omnes rubra cruce distincti, vti aduersus impios pro religione pugnaturi. Lusitano inuadendi Granatenses cura imposita est. ad peculiarē manum adiuncti, Calatrauæ & Alcantarę Magistri. Castellæ Rex Olbohacenum inuadere parans, concione aduocata, hac milites oratione accendit. Profunda auaritia, infinita imperandi libido, odium Christiani nominis implacabile, nulla iusta belli causa hanc barbariem in Hispaniam attraxit: inconditam, mihi credite, & ex colluuione multarum gentium conflatam. nemo numero terreatur, sua se multitudine impedient: neq; ordines seruare, neq; imperia accipere idonei. Quanto sibi quisq; minus pepercerit, tanto tutior erit. neq; decet in pedib. potius præsidium, quam in virtute, armisq; ponere: nudum cęcumque tergus hosti feriendum præbere. Aut barbaris seruiendum, aut strenue pro patria, pro vxorib. & liberis, pro sanctissima religione pugnandum: victoriæ spe certa, (nihil in nobis vanitatis est.) Quod si aliter eueniret, vbi maiori fructu, maioriq; gloria, vita breuis & paulo post interitura ponatur? Quid salutarius, quam breui molestia cælestes sedes parari? quod crux illa sanctissima, cuius auspiciis pugnamus, & sanctissimi Pontifices pollicentur. Læti ergo, pleniq; bona spe in hostes inuadite. Dato signo mota continuo agmina. præterfluebat inter vtraq; castra Salsus amnis: vnde prælio nobilissimo victoriæq; nomen factū, haud longo spatio decurrens in mare. qui priores traiecissent, ab iis pugnæ initium futurū erat. Missi à Rege barbaro equites ad duo millia, transitū prohibituri. ipse interea spe tumidus, de victoria certus, ad circunfusas legiones. Si nostram, inquit, ætatem, resq; in Africa gestas tantum respicerem, nihil ad vitæ fructum, gloriamq; nominis deesse videbatur. omnibus circū nationibus vestra milites virtute subditis. gentis amor, patrię religionis studiū, vobis impulsorib. in Hispaniā attraxit. Turpe erit q; in pace estis polliciti, in pugna nō posse præstare, domi procaces, in bello ignaui. Si numero pares congrederētur vestræ virtuti crederem, tamen. si certa pestis adesset mori satius iudicarem, quam vt tantum dedecus inureretur. nunc aduersus paucos, inermesq; tyrones pugnabitis nullo vsu firmatos, nulla scientia militari. Atq; illud potius verendum est, ne Africæ domitoribus cum tali hominū genere pugnasse turpe sit: illis gloriosum quocunq; tandem euentu. Phutenses, Tremesenias, Algarbienses victorias cogitate. Eo animo, eaq; fiducia quę perpetuo victoribus esse debent, pugnate, erecti constantes periculorum, hostium, mortisque ipsius contemptores. His dictis ad flumen progressum. Lara & Emanuel diu substitere, metu incertum, an re alia. doli certe, & coitionis suspicionem præbuerunt, quæ suspicio late per acies manauit. Lassi fratres, Gonsaluus & Garsia exiguo ponte transmissi, primi omnium cum

multo maiori hostium numero, pugnare cœperunt. Periculo proximos Aluarus Gusmanius suo aduentu seruauit. secuti cæteri, Lusitanus læua collium latus radens. Castellę Rex aliquanto locorũ flexu versus mare in hostes irruit. vtrinq; clamor ingens mutuo se ad pugnam hortantiũ. pugnatur acriter omnib. partibus. Consistũt agmina: & collato pede in eodem vestigio cædũt, cęduntúrq;. eo Duces signa inferũt, vbi maxime suos laborare considerabant. Nostrorum pars notis tramitibus à cęteris diuulsi castra inuadunt, capiunt, diripiuntq; superato præsidio. re cognita cęteri Mauri perculsi, qui eatenus in pugna substiterant, loco pulsi, deinde in fugam conuersi sunt. Magna cędes facta. Supra ducenta Maurorum millia in prælio fugaq; ceciderũt. captiuorũ ingens numerus fuit. è Christianis, quod vix fidem faciat, viginti desiderati non amplius. classiarii milites parum contulerunt: cum se Aragonii ad vnũ tenuisset nauibus. Vascones in nullo huius belli vsu fuere, Philippo gẽtis Rege Gallicis bellis districto, reipublicæ moderatore Reginaldo Pontio homine Gallo. Egidius Toletanus Præsul à Regis Castellæ latere nunquam discessit: desertumq; pene à suis, & in confertos hostes irruere parantem, voce manuq; retinuit, ne tristis casus certã victoriam corrumperet. Salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo pugnatum est.
1340
de die scriptores variant. nobis certissimis monimentis exploratum est, tertio Kalen. Nouembris, die Lunæ, victoriam nobilissimam partam esse, vti in fastis Toletanis notatum est; vbi anniuersariis sacris, festaque lætitia, veteri instituto eius diei memoria celebratur.

Reliqua huius belli CAPVT VIII.

VICTI fusiq; barbari Algeziram abierunt: moxq; eius vrbis munitione diffisi, ne nostrorum aduentu opprimeretur, Rex Granatensis Marbellã abiit, Albohacenus Heracleam eademq; nocte in Africam traiecit, Abderrahmanum filiũ veritus, quem pro se Vicarium reliquerat, ne ad cladis acceptæ nunciũ, regnum inuaderet. Parẽtum, vxorum & filiorum non magna necessitudo apud Mauros est. vxorum quas plurimas pro opibus ducũt & filiorum multitudine amor distrahitur, omnes in vili pretio sunt. Ergo Fatima Tunetani Regis filia Albohaceni Regis vxor præcipua, tres aliæ vxores, Abohamarus filius capti in pugna castrisq; eo minorem dolorem barbaro Regi intulerunt. duo alii Albohaceni filii in pugna sunt occisi. castra hostium plena omnis opulentiæ, regiæ, priuatæq; erant: multa vestis pretiosa, auri & argenti tantum, vt valor in Hispania monetæ imminueretur, mercium precium cresceret. Victores Reges eadem nocte in castra redierunt, pars cædendis, insequendisq; hostibus fessi, pars quibus minor animus fuit, maior auiditas, Mauricis spoliis onusti. die proximo Tariffam inuecti, refectis mœnibus, quæ multis partibus erant quassata, atq; præsidio muniendam curarunt. Contra timorem Maurorũ: & cõtra quam opus fuerat, ab Algeziræ obsidione cessatum. commeatus inopia in paucos dies comparati, & propter anni tempus in hyemẽ inclinantis, re necessaria compulsi Reges Hispalim reuersi sunt. Triũphi persimili pompa, omni ætate, omni ordine obuii ciues, patriæ liberatores, impietatis vindices, victores, Augustos faustis vocib. acclamãtes in vrbẽ excepere. reliqua Hispania decretæ, habitæq; supplicationes. Diuis immortalibus actæ gratiæ. dies festi ludis, spectaculis, tripudiis Hispanorũ more agitati. Rex Lusitanus ephippiis, gladiisq; Mauricis ex omni pręda acceptis, vt victoriæ monimẽto essent, in patriã sese retulit: rei Christianæ adiutæ, inuictæq; virtutis laudẽ deferens. additi nonnulli captiui nobilissimi. abeũtis iter Rex gener ad Casalliã oppidum officii caussa est prosecutus. Auenionẽ equi centũ, gladii, parmæq; è corio totidẽ è præda Maurica Benedicto Pontifici missa sunt. quatuor præterea & viginti Maurica signa: equus vexillumq; Regis quibus in prælio vsus erat, alia. Leiua legatus aliquanto spatio à Cardinalibus obuiis exceptus. Pontificis voce, cũ sacris de more esset operatus, Alfonsi Regis laudes maximo Principũ, hominumq; cõcursu celebratæ sunt. Freti Gaditani custodia, ne se hostes refecta classe denuo in Hispaniam infunderent, Egidio Genuensi demandata maris Præfecto; pro Rege Castellæ creato. id nauatæ operæ præmium fuit: genti blandimentum ne triremes Genuenses reuocarent quasi bello confecto: vti Aragonius, & Lusitanus fecerunt. tametsi aliquanto post Castellæ Regis precib. vt auctæ numero classes reuerterentur, datũ est. neq; enim quieturos Mauros iudicabãt prudentes, quin instauratis viribus bellum supremo conatu, primo quoq; tempore repeterent.

Alcanalæ initium CAPVT IX.

MAGNO metu liberatos regẽ Hispanosq; victis ad Tariffam barbaris, maior cupiditas incessit impię gẽtis reliquias extirpandi: solicitudoq; in belli vsus, quod fore diutur-

num prouidebatur, pecuniæ conquirendæ. Nā quæ ex præda erat redacta, plurima quāuis in pręmia militum, paucaq; stipendia consumpta erat: annuis tributis exhausta prouincia. Mercatorib. tantum immunitas erat, impudensq; cēsus: reliqui ordines oppressi grauitate vectigaliū. Ellerenæ atq; Madriti concedentib. prouincialib. aliquantū pecunię collatum est. Leue id subsidium tantis factis futurisq; sumptibus: sed ineunte tamē salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo primo, Corduba, quo copiæ militares conuenire iussæ 1341
erant, in Granatenses fines irrumpitur. arte quā virib. victoria gloriosior. Præmissæ naues aliquot commeatu onustæ, Malacam inuadendi speciē præbuerunt. Mauricis copiis ea vrbe munienda occupatis rex Alcalæ regię agros improuisus inuasit. Augusti XXVI. die oppidū deditum. oppidani salutē pacti dimissi incolumes. magno id hostiū dolore accidit, sua se opinione delusos considerantiū. Eo oppido capto Prieghum, Rutes, Benamexillū, aliaq; oppida & arces eo tractu, pars vi, pars deditione in potestatem venerunt. victoribus omnia prona erant, Mauris aspera. copiæ in hiberna reductæ, præsidia tātum opportunis locis disposita, finib. tutandis. classi imperatum, vti fretū insiderent, Afrosq; transitu arcerēt. Regē obsidendæ Algeziræ cura solicitabat, atq; in eam rem pecuniæ comparandæ quacunq; ratione. Datum consilium, vt à mercatorib. nouum vectigal exigeretur. ea ratio facillima in pręsenti visa est, in posterum grauia incōmoda attulit: vt est improuida mortalium mens: sæpeq; in perniciem vertuntur, quę prudenter excogitata esse videbantur. Eo consilio rex Burgos principem ciuitatē contendit, limitis cura D. Iacobi Magistro cōmendata. Vallisoleti Christi Dei natali se tenuit principio anni millesimi trecentesimi quadragesimi secūdi. 1342
Burgos Egidius Toletanus, Ioannes Lara, Garsias Burgēsis Præsul, proceres alii & Episcopi nominatim euocati. horum Regisq; summa contentione vigesima rerum venaliū in vsus belli Maurici à Burgensib. concessa: definito tempore, dum Algezirę obsidio duceretur. Burgensiū exemplum, Legionenses, aliæq; ferme tota ditione ciuitates secutæ sunt. Nihil tunc nimiū videbatur: cunctis ardentib. studio belli Maurici profligandi. metu depulso, quā graue id vectigal fuerit, vsu intellectū: inde certe Hispanicæ immunitatis opprimēdæ initium factum est. lętitia, metus, cupiditas, pessimi consultores in fraudem impulerunt. Regii ministri augendi fisci rationib. Principis gratiā aucupabantur. quæ ars nimium prospero multorum successu creuit. ab his prouincialiū simplicitas circumuenta. prudētiores dissimulabant. Nā suadere Principi quod oportet periculosum, rara fides, parata assentatio. Nouo vectigali Alcaualæ nomen fuit, re & voce à Mauris hostib. mutuata. Auxit studiū ciuitatum victoria de Mauricæ classis parte vno tēpore nunciata. tres & octoginta triremes ad Septā in Africæ littore erant, bellum repetituræ. in Bullonio portu duodecim alię priusquam se cū reliqua classe coniungerēt, decē è nostris aduentu oppressæ sunt vere ineunte. vniuersa deinde Maurorū classis, quæ ad Guadamecili fluminis ostiū appulerat, insigni prælio deuicta est. Mauricæ triremes quinq; & viginti, qua captæ, qua submersæ. duo classis Præfecti Granatēsis, Africanusq; interfecti. Aragoniæ triremes huic pugnę nō interfuerūt. ab Aragonia quo se contulerāt redeūtes ad Steponę vel Astapæ littus, tredecim hostium triremes commeatu onustas oppressere. quatuor captæ, duæ submersæ, reliquę fuga tenuerunt Africæ littora. nostrorū virtuti & felicitati terræ, mariaq; fauere videbātur. fuissetq; multo amplior clades illata, si vno tēpore hostiū copiæ ad Guadamecilū terra mariq; fuissent impugnatæ. quo consilio Rex Hispalim primum deinde Cæsarianum magnis itineribus erat progressus, cum in ea vrbe commissi prælii nuncium accepit. necessitatē pugnæ, casus attulerat: cum tres è nostris naues in vadis hærentes remisso maris æstu hostes inuasissent: nostri defenderent, vtriusque classis concursu conatuque maximo.

Algezira obsessa. CAPVT X.

TANTIS vno tēpore victoriis terra mariq; partis, reliqui belli ex sentētia conficiēdi spes erat. nostra classis ad Sataresiū portum, prope Tariffam se tenebat. eo Rex accessit Algeziræ sitū, cuius obsidendæ cupiditate flagrabat, locorumq; naturā mari lustraturus. Vrbs nobilissima visa est, fertilis ager, amœni colles circū ambiētes, multæ frumētariæ molę, villis, ædificiisq; regio vniuersa qua visus erat, collucebat. Regis animus eo amplius ad rē perficiendā accensus, quod ex captiuis cognitū erat rei frumentariæ non magnā in vrbe facultatē esse: & firmissimo Maurici imperii propugnaculo sublato, reliqua prona fore sperabat. Verū exiguæ copiæ, parū cōmeatus erat. id regios conatus retardabat. Locis finitimis raptim delectus habiti sunt. viri principes nominatim euocati. affuere Egidius Toletanus Præsul, Bartholomæus Gaditanus, Alcantaræ, & Calatrauæ Magistri, militum manus non exigua: quā veteri instituto Bæticæ ciuitates suis sumptib. miserāt, eius belli cōficiendi studio ampliorem. festinanti mora omnis lōga est. Cōmeatus expediendi, reliquaq; cōparandi causa

Rex Hispalim abiit. equites duo millia quingēti, pedites ad quinq; millia conuenerāt. cum iis copiis Algezira obsessa est tertio Nonas Augusti. maris cura Castellæ & Aragoniæ classibus cōmendata. nam Lusitani ex quo ad Guadamecilum pugnatum erat, nulla arte retineri potuerunt, quin in patriam abirent. Obsessi nihil voluntate facturi videbantur, vrbis munitione, & numero confisi. octingenti enim equites, sagittarii ad duodecim millia propugnabant, non arcere vim modo sed etiam æquo congredi campo idonea manus. erumpentibus Mauris leuia prælia vario euentu cōmissa. Carthago arx vicinis locis Mauris erepta. à captiuo, cum Pugionem militis arripuisset, ne Rex violaretur periculum fuit, suorum concursu seruatus. diuturnam fore obsidionem prouidebatur. Cæsa, comportataque materia opera ædificari cœpta, plus formidinis, quam vtilitatis allatura. Classis Aragonia interea mense Septembri reuocata est, specie Balearici belli quod Rex Aragonius comparabat, magno Regis Castellæ dolore. eius tamen precibus decē triremes Matthæo Mercero Præfecto, auxilio ex Aragonia missæ: quibus deinde totidē accesserunt, Iacobo Scriba Duce. Ciuis vterq; Valentinus erat. D. Iacobi Magister diuturna valetudine extinctus belli, pacisq; artibus, regiaq; gratia ea tempestate clarissimus. is honos Friderico Regis filio, in ipsis castris delatus, reb. gerendis ætate nondū matura. Octobri mēse tāta cælo missa vis pluuiarum, vt omnia corrumperentur: magnæ difficultates in castris essent, pecuniæ maxima: quam exhausta penitus prouincia, Alfonsus ab externis Principibus mutuam petere compulsus est, Benedicto Pontifice, Rege Lusitano. Ad Gallum Egidius Toletanus ea caussa legatus, quinquaginta aureorum millia impetrauit. è qua summa, viginti continuo repræsentata, alia certis pensionibus à mensariis Genuēsibus numerari mandatum. parum subsidii tantis molitionibus, sed regia constantia omnia victa. In vrbe magnis pręmiis propositis de Regis capite, quo superstite quietem nusquam fore prouidebant, obsessi licitabantur. gratissimam superis victimā fore prædicabant: inimicū Maurico nomini Regem mactari. neq; deerant qui eo facinore clari, aut nobiles euadere cuperent, nulla salutis propriæ cura, quæ sæpe magnis conatibus aduersatur. à pluribus in Regis necem coniuratum, vti ex Mauro, quem altero minorem oculo ceperant, intellectum est, ea mente in regia castra venisse. idem paucis post diebus duo alii Mauri, de iis quæstione tormentis habita, professi sunt. Sed cæleste numē quos tuetur, hos ab insidiis & piculo eripit. Reges Mauri obsessis cupiebant opitulari. Marrocius se ad Septā tenebat Abderrahmani filii voluntate diffisus, cui noua moliri per idem tempus capitale fuit. Granatensis suis viribus totius certaminis sortem subire formidans, ne nihil videretur agere manum militarem ad vastandum Astigitanos agros præmisit. ipse Palmam oppidū ad confluentes situm vbi Singulis, id est Xenil, Bętis confunditur diripuit, incenditq;, præsidio occupare non ausus, neq; diutius iis in locis morari, quoniam finitimas vrbes arma expedire nunciatum erat. Manus altera Ferdinandi Aquilarii accursu oppressa, prædaq; omnis quā copiosam agebant ablata. an-
1343 nus iā millesimus trecentesimus quadragesimus tertius agebatur nullo magno operæpretio ad Algeziram facto: opera tantum ædificata Horosco p̄fecto. agger institutus. ligneæ arces circum vrbē extructæ. vineæ atq; arietes ad mœnia agebātur. sed tanti erant antiquitus rerum omnium apparatus, tantaq; vis tormentorū in vrbe, vt nostrorum diligentiam eluderent, operaq; missis lapidibus corrumperēt. machinis admouendis locus importunus. milites neq; consistere poterant propter locorū iniquitatē, neque inter opera sine periculo versari. Duo sunt in freto Gaditano sinus impares magnitudine, pares natura. minori Algezira modico dissita interuallo, cliuo imposita, ascensu arduo, saxisq; impedito: in duas dissecta spatio interiectę partes, veterem nouamq; pręcipua mœnium firmitate: gemina extrinsecus fossa geminoque pomœrio, angusta regionibus. cæterū ea tempestate Africi in Hispania imperii sedes, eoque pulcherrima in paucis & nobilissima. Ad obsessos ne quidquam commeatus inferretur, mari terraque diligenter cautum: nisi qui lembi noctis tenebris tecti nostram classem elusissent. exiguum id famis leuamen erat.

Algezira capta. CAPVT XI.

MVLTIS diebus & laboribus haud magno operæpretio consumptis, nostri ancipiti cura suspensi absisterēt ne incepto, quoniam frustra erat, an belli exitum expectarent, quo eatenus prospero vsi erant, dies noctesq; cogitabāt. Rex maxime pecunia consumpta, quam à Rege Galliæ, & Pont. Rom. mutuam acceperat (nam Lusitanus nihil contulit) annonæ inopia, imminuto numero, ne dedecus acciperetur, verebatur. cautiores de ineūdo cum hoste fœdere consiliū dabant. Patrone internūcio vltro citroq; cōmeante, de pace primum,

mum, deinde de induciis actum est. irriti ii conatus fuerunt: cũ Rex Castellę negaret, concordiæ conditionem vllam Granatensi fore nisi Africana amicitia renunciata: qua distracta, quid præsidii reliquũ barbaro fuisset, aliena potius ope quam propriis virib. stãti? Itaq; Granatensis ea spe depulsus, ad Guadiarum viginti ab Algezira millib. passuum Kal. Maii castra promouit: magis formidinis ostentandæ caussa, quam quod pugna decernere deliberatum haberet. Classis Maurica ad Septam erat numerosa, vniuersis Africæ viribus contractis, ad traiiciendum primoquoq; tempore parata. recentes ii veniebant: nostri diuturnis laboribus & difficultatibus fracti. Rem Christianam periculo proximam Diui tutelares Hispaniæ sustentarunt, perpetuaq; Regis aduersus ingruentia mala, animi constantia, atq; felicitas. nam vno tempore ex Anglia, Gallia, & Vasconibus numero & virtute valida manus venit. Eduardi Angli Regis permissu Comites Arbidi & Soluzberi: Fuxensis Comes cum fratre Bernardo ad opem ferendam ex locis disiunctissimis excitati sunt: spe veniæ quam Romanus Pontifex Clemens sextus Lemouicensis priori anno in Benedicti decessoris locũ subrogatus, omnibus, qui pia arma caperent pollicebatur. Philippus ipse Vasconum Rex sub Iulii mensis finem, commeatu nauibus præmisso, copiisq; sequi iussis magnis itinerib. festinauit, ne prelio deesset, quod propediem fore fama ferebatur. Horum Principum aduentus Regi Castellę, vt oportuit, gratissimus fuit: nostris cum spe certa victorię pugnandi animus accessit. Venerant ante Emanuel, Laraq;, nouæq; subinde militares manus tota prouincia submittebantur. vniuersi certaminis aleam Mauri subire detrectabant: Regiq; Albohaceno de ea re conuitio expostulanti, responsum. Superiori prelio satis magnum documentum datum, quantum virtutis, & constantiæ in hostibus esset. numero nuper auctos fore validiores. Ex distantib. locis consilia afferri tempori & rebus non satis accommodata. Traiiceret modo, non repugnaturos eius volũtati. Seruasse exercitum æquo Reip. tempore, quam prælio dimicasse, ducere maiorem gloriam. Interea inducias repetitis legationibus petere non desistebant. Expetentibus legatis, vt castra inuiserent datum. illi ordinem mirati, milites in partes tributos, artificum multitudinem, fora rerum venalium ciuitatis ad instar, præ nostrorum disciplina, earum rerũ rudes se esse confessi sunt. neq; tamen induciarum spe vrbis oppugnatio intermittebatur. Excussa tormẽtis tela lapidesq; a nostris. barbari ex vrbe contra ferreos globos cum igne & fragore, pulue req; tormentario eiaculabantur, haud leui sæpe nostrorum damno. Huius tormenti mentionem, nunc primum in historia factam inuenio. Mense Augusto Ceruerę in agro Vrgelitano, infans gemino capite, quatuor cruribus natus erat. prodigium vnde perniciẽ rebus portendi superstitioso homines ingenio sibi persuaserant, infantis cęde auerruncari placuit. viuus sepultus. in parentes, quoniã iis volentibus factum erat, patricidii lege est actum. Ipso anno Robertus Rex Neapoli supremum diem obiit, literarum studiis & amore, quam rebus bellicis clarior. eius enim illa vox fuit. Dulciores sibi litteras regno esse. Ad Algeziram redeamus, vbi externi milites, quorum animus impetu valet, mora consenescit, è castris autumno discesserunt. Angli proceres à suo Rege euocati (sic videri voluerunt) Fuxensis Comes stipendii tenuitatem caussatus (sic fama tulit) nos cæli Bætici per æstatem inclementiã ægre tulisse, morbis, & laboribus fractos, patriã appetiuisse suspicamur. nostram coniecturam euentus comprobauit: nam Fuxensis Comes Hispali in reditu obiit. Philippus Vasco Regis Castellæ volũtate è castris digressus Cæsariani: vterq; mense Septembri. vtriusq; corpus in patriam relatum. Ea re Mauri incitati mutato consilio, prælio decernere statuunt. Sexaginta triremes Mauricæ Octobri mense ad Steponã appulsæ, mox Heracleam tenuere. eo terrestres copiæ posuerunt castra. ad Palmonem amnem interfluentem, vtrasq; copias cum semel, iterũ & tertio ex interuallis accessissent, in transitu prælio pugnatum est. nõ animo nõ armis non bellica disciplina, non corporis robore par Hispano Maurus fuit. breui victi, fusiq; hostes. in vrbe suprema annonæ penuria erat. triremes vna & altera commeatu onustæ a nostra classe interceptę. quinq; tantum Myoparones ineunte anno millesimo trecentesimo quadragesimo quarto in vrbem penetrarunt: reuersiq; in Africam diutius sustentare non posse renunciarunt: aut pereundum omnibus, aut vrbem dedendam. ergo continuo de ineundo fœdere actum. Martii mensis vigesimo sexto die de- 1344
ditio his conditionibus facta. Vt Granatensis qua ante belli tempus lege Castellæ vectigalis esset. Obsessis incolumitas, & cum rebus suis quo vellent, discedendi data facultas. Induciæ decenales cum Mauris Regib. pactę. Fœdere sancito Mauri in Africam frequentes concesserunt. Castellæ Rex in vrbem solenni supplicatione ingressus, sexto Kalend. Aprilis, proxima luce templo maximo Mahumetanæ superstitionis sordibus expiato. D. Mariæ Palmæ nomen indidit: quod Dominicus Palmarum dies esset. In eo templo ingenti omnium lætitia & gratulatione, sacra ex ritu Christiano peracta sunt. agri

militibus dati, eo domicilium transferre, propter locorum amœnitatem certatim cupientibus. Rebus omnib. constitutis Hispalim Rex abiit. In ea vrbe ab Eduardo Rege Anglo per legatos de nuptiis, Petrum inter Alfonsi filium iustum, & Ioannam Angli filiam appellatus, in præsenti quidem annuit: deinde tamen pactæ nuptię, non coaluerũt: vt sunt fluxæ Principum voluntates, & ex commodo sæpe mutantur, nulla fidei cura. Duæ Albohaceni filiæ superiori ad Tariffam prælio captæ, ad patrem remissæ. id promerendo barbaro Regi datum. neq; vinci is munificentia passus est. legatos continuo amplaq; munera ex Africa ad Regem misit. Victoriæ fama per Hispaniam, atq; adeo Europam vniuersam pios omnes gaudiô compleuit. confectum Mauricum Bellum. duos Reges superatos. vires Africę concussas. ergo ii omnes dies festos agere. omnis ætas, sexus, ordo adire templa, vota soluere: nullum lætitiæ, religiosæq; gratulationis genus prętermittere, quod ad ostentandam conceptam animis lætitiam pertinere iudicarent.

Bellum Balearicum. CAPVT XII.

QVo hæc tempore in Bætica gerebantur, Aragonia arma mota sunt: Rexq; Balearis paterno imperio est eiectus, in quo præsidiũ esse debuit, summa Aragonii Regis iniquitate, atq; perfidia. Dira ambitio dominandi transuersum egit, ne propinqui regis calamitate moueretur: aut quid homines iudicaturi essent, cõsideraret. Mompellerium nobilis & lauta ciuitas in Gallia Narbonensi, Magalonę Pontificib. olim subdita fuit. iis siue concedentibus, siue dissimulantib. peculiares eius vrbis Principes extiterunt Pontificum beneficiarii. eo principatu ad Aragonios primũ, deinde Baleares Reges deuoluto, vti superius est demonstratũ, Magalonæ Pontificũ auctoritas contẽni sensim abrogariq; cœpit. vis regũ & libido, non ius aut æquitas valẽt. illi cum pristinæ auctoritatis locũ recuperare nõ possent: ꝙ proximum erat, vindictæ studio Gallis Regib. vrbis eius imperium pretio vendiderunt ante L. amplius annos. Eo Galli Reges iure innixi, Reges Baleares solicitare nõ desistebãt, vt quasi beneficiarii fidẽ sacramento firmarent: ciuib. Lutetiã prouocandi libera facultas esset. Negare illi, detrectareq; imperiũ non exoletis vetustate annalium tabulis & exẽplis imperia constare, sed recentissimę consuetudinis vsu. Quod datũ non erat Magalonę Episcopis, neq; Galliæ Regib. concedendum, quippe illorum Vicariis. vis admota. contributa Mompellerio oppida, Gallicis pręsidiis occupata. Rex Balearis arma expedit. Aragonii imperii beneficiũ Aragoniis armis defendi postulat, speratq;. Rex Aragonius profunda calliditate, immensaq; ambitione Gallo gratificari magis velle visus est, Regẽ propinquũ per se imbecillũ externo pręsidio destitutũ, pręda fore prouidens cupiensq;: tametsi de ferenda ope appellatus, speciosa verba dabat, nihil pręterea. mutuo colloquio habito ita se facturũ, quę postulabantur, respõdit: si iure agere Gallus recusasset. in eam rem missi vltro, citroq; legati, distinendi animô, nulla opitulandi voluntate. Quę vt honestatis specie velaret, grauia crimina misero Regi imponenda curauit. Regis eũ Aragonii imperiũ detrectare. Neq; vocatum ad comitia venire. Insolenti forma & pondere monetam, quod nefas erat, Perpiniani percussam. In Aragonii regis necem Barcinone, quo per fidẽ colloquii venerat, conspirasse. index regina ipsa Constantia Balearis vxor de fratre solicita. Demum cum Gallo, Italis Principib. ipso Marrocio rege fecisse fœdus aduersus Aragonium. Hęc accusationis capita fuerũt, siue vera, siue cõficta: vt fama tulit, cui calamitosi regis exitiũ fidẽ conciliauit, iniuria fuisse oppressum. Hęc fatalis dissidii initia: quę Rom. Pont. Sanctia regina Neapolitana, vtriusq; regis propinqua sopire conati nihil profecerũt. Et erant vt in exiguis principatib. fit, Baleares cęteriq; minuto regi, subditi populi, nouis subinde vectigalib. oppressi. quorum cum modũ non speraret, imperiũ mutari haud ægre laturi erant. Ventũ ad arma. Petrus Moncada maris pręfectus ab Algezirę obsidione reuocatur, vti paulo ante dictum est. Classe valida comparata, in qua centũ & sedecim maiora, minoraq; nauigia erant. ad Rubricati promontorium Aragonius soluens maiorẽ Balearem tenuit. insulani trecenti equites, pedites ad quindecim millia cõgregãtur, collectitius exercitus, parumq; roboris habiturus. Victus continuo Balearis Pontiã vrbem se recipit: deinde reb. desperatis in continentẽ abiit. & erant insulæ volũtates in Aragoniũ propensæ, omniaq; victori procliuia. Insulis in fidẽ acceptis, atq; Arnaldo Erilo reb. pręfecto, Aragonius cũ classe Barcinonem sese retulit. Ruscinonenses & Ceretani in extrema Hispanię ora bello petiti. vastitas illata agris. aliquot oppida capta. Cardinalis interuentu, quem Pontifex ineundæ concordiæ cura ad eos Principes legarat, ab armis tantisper cessatum: & hyems appetebat, machinæque oppidis impugnandis idoneæ allatę non erant. Transacta hyeme, menseque Aprili, i-
1344 pso huius seculi anno quadragesimo quarto, bellum maiori conatu instauratũ est. agri incẽsi. corruptę segetes. oppida & vrbes, quà vi, quà voluntate expugnatę. Balearis intimi, vt

Aragonii

Aragonii fidem,quam vim experiri mallet ſuadere. negare alii,procacibus verbis probare fidē cupientes, morituroſq; ſe antea denunciare, quam in hoſtis poteſtatem venirent,ante bellum feroces,in periculo ignaui. Regis animus in varias cogitationes diſtrahi.pudebat libertatis ſtudiū maius apud quenquā eſſe, quā apud ſe. viriū imbecillitate terrebatur,vno Perpiniano ferme relicto. anceps animus ad tutiora tandē,quā honeſtiora conuerſus,Petro Exerica ſermonū miniſtro in poteſtate ſe Aragonii futurum dixit : ſalutē libertatemq; pactus modo.regni recuperandi à clementia victoris ſpe an iniecta an præſumpta temere menſe Iulio accepta fide in Aragonia caſtra, quæ ad Elenam vrbē erant,Perpiniano venit, procerib. tum ſuis,tum Aragoniis comitātibus. Ad Regē deductus in genua procumbens dextrā deoſculatur. mox alleuatus: Erraui,inquit,Rex inuicte,erraui. error tamē perfidiæ culpa vacat. Quod imprudentia peccatum eſt, clementia virtus Regum, hoc eſt,tua propria condonare debet Regi ſupplici, propinquo, neceſſario: præterea quatenus rationes noſtræ tulerunt,veſtræ maieſtatis in paucis ſtudioſo,nouiſq; & maioribus officiis in poſterum ſuperiores offenſas compenſaturo.Peccato,in vno non ſemel peccatū fateor: ſed tunc præcipua clementiæ laus,cum iræ cauſſæ iuſtiſſimæ. Alioqui tuus ſum : de me ditioneque mea vt libet ſtatue,benigne (vt ſpero) memor modo rerū humanarū inconſtantiæ.Ad hæc Aragonius fallaci eblāditur vultu. peccatū excuſat. pœnitentia veniam promereri ait. Verbis contraria fuerunt facta. aliquanto poſt Barcinone procerum conſilio aduocato. Baleari regium nomen honoremq; detrahit. annuū vectigal conſtituit, vnde vitam ſuſtentaret. Tum ille,quā grauis caſus ex regno eſſet reputans : deceptumq; ſe ſua opinione, blandiſq; Exericæ verbis tandē intelligēs magnis præſidiis nudatꝰ,de integro reſumit bellū.In Galliā profugus Clementē Pōtificem primū adiit: & quoniā in eo parum præſidii fore prouidebat,ad Gallū Regem, vnde tempeſtatis initiū extiterat,ſupplex confugit: & in belli ſumptus Mom pelerii principatū, de quo contentio erat, pretio centū millium aureorum vendit. Gallus & Pontifex egeni & profugi patrociniū ſuſcipiunt: ſegnius tamē cunctantiuſque,quippe in alieno periculo.Ipſe bello repetito, Baleares, Ceretanos Ruſcinonenſeſque inuadens magnis conatibus, nihil aliud quā vitæ exitiū peperit,quinq; poſt annis in Baleari maiori acie ab Aragoniis victus cæſuſq;. Is fuit calamitatis exitus.honos ſupremus extincto eſt habitus.Corpus Aragonii Regis iuſſu Valentiæ trāslatitio funere tumulatū. Filii tū ipſius,tū Ferdinandi fratris paulo ante belli tempus defuncti, alieni criminis,ſi tamen crimen fuit, pœnas luerunt: capti,profugi,egeni,ſine lare familiari vagantes. quod iniquiſſimū pleriſq; viſum eſt, præſertim iure regnandi innocentes filios propter vlla parentū peccata ſpoliari.Ipſo anno,quo Algezira capta eſt,& Rex Balearis regno decidit, Oliſipone ad oram Oceani,terra horrendo fragore mouit.magna mortalium trepidatione ædificia concuſſa : templi maximi fornix collapſa.maioris id mali omen initiumq; extitit.Conſtātia Emanuelis filia, Petri Luſitani vxor, morbo extincta eſt,proximo anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo quinto.eo minori ſuo viriq; dolore,quod Agnetis Caſtriæ,quæ in obſequiis Conſtantiæ erat,eximia formæ venuſtate,amoribus indulgebat: atq; ita vt eam iuſtæ propemodum vxoris loco cultuq; haberet. quod nefas impiumq; erat, Ludouico Petri filio, qui in primis annis defunctus eſt,ab ea ex ſacro fonte ſuſcepto. Ferdinandus præter ea Mariaq; Petro ex Conſtantia nati erant. 1345

Inteſtini Aragoniæ motus. CAPVT XIII.

REX Caſtellæ peracto ex ſententia bello Maurico, maxima curarum parte leuatus ad vindicandas iniurias magiſtratuū procerumq; quas ſæuo reipublicæ tempore multas & graues exiſtere neceſſe fuit, animū cōuertit. Ea vero in primis cura,ſolicitabat,Caſtellæ & Legionis exēplo,Bęticos & Carpetanos inducere, vti vectigal ex rebus venalibus exigi darent.alioqui res tranquillæ erant, opima pace vniuerſa prouincia florebat. Nonorum in Aragonia motuū cauſſa extiterūt. prauo & inquieto Rex Aragonius ingenio,bella ex bellis ſerēdo imperiū amplificare ſatagebat, maiorū importunis donationibus regni vires debilitatas,maieſtatē imminutam accuſans : ſucceſſuq; ferox pulſo Baleari Rege, in Iacobū fratrem germanū irā vertit in Baleare,ſubeunte poſt calamitatē miſericordia propenſum pręterea ſuſpecti inuiſiq; dominātibus ſunt,qui proxime ſubſtituūtur.Iacobus veteri gētis inſtituto(ſic nonnulli diſputabant) regni ſucceſſor fore prędicabatur,Conſtantia,Ioanna, Maria, quas Rex ex vxore genuerat,paterna hęreditate excluſis.eoq; Vicarius regni creatꝰ procerū & populi ſtudia ſibi adiūxerat,bonis artib. fraude nulla. Rex ad ſe vocatū regni ꝓcuratiōe abire iubet.raptim & perturbate agūtur omnia:eo amplius,ꝙ ſalutis an. milleſimo trecēteſimoquadrageſimoſexto Aragonię regina ſāctiſſimis morib.fęmina,eoq; viro diſſimilis,quinto à partu die,quo filiū breuis ęui,nēpe vno die victurū enixa erat,extincta eſt. breue 1346

gaudium dolori permixtum tota prouincia fuit. defunctæ corpus Valentiæ in Vincentii æde tumulatum. ipsa Populeti ad vetera Regum sepulcra mandarat. Prolis masculæ suscipiendæ cura, intestinis motib. pacandis, de regiis nuptiis continuo actum est. missi in Lusitaniam legati Eleonoram à Rege patre in coniugium expetitum. easdē nuptias Ferdinādus frater ambiebat, Castellæ Regis auunculi fauore & flore iuuentutis nixus. Vicit in contentione, vt necesse erat, Aragonius: annitēte in primis Ioāne Emanuele, qui Eleonoræ, Gusmaniæ, eoq; Regi Castellæ infensus, se totū voluntate ad Aragoniū contulerat: Ioannamq; eius patruelem Raymundi Berengarii filiam filio suo Ferdinando connubio iungendā nuper curarat, atq; perfecerat: tres regias arcta propinquitate cōplexus, eoq; cæteris per Hispaniam procerib. validior. Proceres Aragonii & Valentini cum plebibus tumultuari cœperunt, conspiratione facta, libertatem iuraq; prouinciæ armis etiam, si opus foret tutaturi offensionis præcipua caussa obtendebatur, quod Iacobo Vrgelitano abdicare compulso. Constantiæ Aragonii Regis filiæ nomine, quasi hæredis futuræ leges edictaq; sancirentur, Semenus Vrrea, Petrus Coronelius, Blascus Alagona, Lupus Luna Segorbii principatu, & Violantis, quæ Regis amita erat, nuptiis præ cæteris eximius, libertatis conseruatores designati. Iacobo Vrgelitano, vti necesse erat, primæ partes datæ sunt. Ferdinandus Ioannesq; eius fratres è Castella vbi Aragonii voluntate diffisi se cū matre tenebant, litteris nunciisq; euocantur. rem suscipiētibus, quingenti equites ab auunculo Castellæ Rege præsidii caussa adiuncti sunt. Aragonius non ignarus ciuilib. bellis irritatæ multitudinis quantę sint vires, valere impetu, mora consenescere, regni conuentus Cæsaraugustæ habendos curat. in iis conuentibus gentis pacandæ studio magis quam syncera voluntate, rescisso priori decreto, Iacobo fratri regni procuratio restituta à Rege est, regnique hæres renunciatur. Ex iis rebus reddita reipublicæ pax, lux rebus ipsius Iacobi obitu, qui mox accidit, conturbata est. Aragonius nouas nuptias maturandi studio Barcinonem abiit, quo sponsam classe vehendam ab extrema Lusitania curarat. eodem Vrgelitanus appulsus defunctus morbo est
1347 fine anni millesimi trecentesimi quadragesimi septimi. fama tenuit noxio infectum medicamine. affectati regni suspicio malo fuit. nullo sane præcipuo apparatu nuptiæ celebratæ, vniuersa prouincia præsenti luctu & impendentis tempestatis metu occupata. Iacobi corpus in ea vrbe ad D. Francisci sepultum est. Ferdinandus & Ioannes fratres, qui soluto Cæsaraugustano conuentu sese in Castellam retulerant, consilio cum matre & auunculo rege Madriti communicato, duces se coniuratis populis præbuerunt. Octingenti equites è Castella abs Rege dati. Ferdinandus Valentiam tenuit. Ioannes Cæsaraugustā. Regina mater Conchæ & Requenæ, vbi frequens morabatur, de belli euentu filiorumq; salute solicita substitit. missi inter Reges legati: è Castella Portocarrerius amicitiæ inter fratres conciliandæ studio: ab Aragonio Thaustes iniurias expostulatum, & ne rebellium partes tueretur expetitum. vt sexcenti Castellæ equites Aragoniis stipendiis, ductore Aluaro Albornocio conducerentur impetratum. Aragonius non absq; sugillatione maiestatis pene supplex, & quasi in rebellium potestate futurus Valentiæ præsto fuit. Parum abfuit quin violaretur. regii & populares voluntatib. inter sese diffisi, obseruare inuicē sermones, vultum oris inter se habitumq; notare, conuitiis contumeliisq; initiū pugnæ occasionemq; captare. inde seditione facta ventum ad arma. In regiam ipsam irrumpitur. magna aulicorum trepidatio fuit. Rex equum conscendere, & in populū se dare compulsus, cōmotam multitudinem pacat. Ferdinando datum, vt Rege superstite vicarius, defuncto successor, filiabus exclusis esset. fœdus metu expressum, haud diuturnū esse poterat. Rege digresso Lupus Luna, qui se iam ad Regem traduxerat, ab armis non desistebat, infensus importunusq; coniuratis hostis, Rege dissimulante primum, deinde annuente. Ad Darocam vicinaque loca castra erant. Ferdinandus vt Lunæ conatus comprimeret, cum copiis Cæsaraugusta profectus, equitum peditumq; quindecim millibus ad Epilam, prope Salonē fluuium, qui vulgo Xalon est, castra promouit. oppido potiri nō potuit, propter loci firmitatē. ager incensus. segetes maturę corruptæ. regiorum concursu collatis signis dimicatum. coniurati milites seditioni magis quam iusto prælio idonei, victi profligatiq; sunt. Semenus Vrrea, aliique viri principes ceciderunt. Ferdinandus ipse Dux accepto in facie vulnere in hostium potestatem venit, ab Aluaro Albornocio, cui custodiendus datus erat, fraternæ seueritati substractus, dimissusq; in Castellam, Lupo Luna siue inscio, siue dissimulante alternantibus, vt in ciuili bello, voluntatibus. Regi satisfecisse declarat, Comitis Lunę honor nouo in Aragonia exemplo Lupo collatus, merces operæ strenuæ. Secundum eam victoriā peruia omnia Aragonio Regi fuerunt: Cæsaraugustæq; pace reuocata conspirationis & res & nomen sublatum. regni hæreditas Ferdinando sancita. Iustitiæ Aragonum auctoritas amplificata. ne à Regibus libertas pessundaretur eo magistratu veteri gentis more cautū erat.

Hæc

Hæc ſalutis anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo octauo in Aragonia gerebantur. 1348. Qui annus peſte grauiſsimus fuit. vis mali Orientis prouincias initio afflixit: deinde in cæteras regiones graſſata, Italiam, Siciliam, Sardiniam, Baleareſque, Hiſpaniæ tandem prouincias vrbeſque omnes vexauit. prorſus vt Octobri menſe Cæſarauguſtę in rationem Libitinæ trecenta funera quotidie venirent. aeris vitium, curatio ipſa & contactus ægrorum vulgabat morbos. infecti tabo, aut neglecti moriebantur, aut aſsidentes curanteſque eadē vis morbi inuadebat. ita aſſuetudo mali animos efferarat, vt exhauſtis lacrymis inſepulta, ſtrataq; corpora iacerent: miſerādaq; rerum facies per vrbes & oppida tota Hiſpania erat. Eleonora Aragoniæ Regina Exericæ, quo Rex ſe contulerat cōtagionis metu, extincta per idem tempus eſt, nulla ex ſe prole relicta. Corpus in eodem oppido ſubitario funere ſepultum. tertiiſque nuptiis locus Aragonio relictus, prole felicioribus. In coniuratos Valentinos nondum quieſcentes in omnes armis, in ſingulos victoria parta grauiſſimis ſuppliciis ſæuitum: vt pœnæ magnitudo cæteros perterreret, documentoque eſſet, Regum iracundiam haud temere irritandam eſſe.

Calatrauæ diſsidium compoſitum. CAPVT XIV.

CALATRAVÆ milites Caſtellæ atque Aragoniæ inter ſe diſſidebant, ſtudiis voluntatibuſq; pro vno duo ordinis Magiſtri, Calatrauæ alter, alter Alcanitii. Garſias Lupus eius ordinis Magiſter, ante viginti amplius annos multorum criminum legeq; maieſtatis poſtulatus, minore Rege rempublicam prædę, ordinem ludibrio habuiſſe, vnde grauia incommoda extiterant, vniuerſi ordinis perturbatio, ab Alfonſo Caſtellæ Rege in ius vocatus iudicii metu in Aragoniam abiit, ſiue ex mala conſcientia digna metuens, ſiue hoſtium potentiæ & fraudibus, vt par eſſet veritus. nam militum potētiſſimi & nobiliſſimi ad accuſandum acceſſerant. ea prima diuturni diſſidii cauſſa fuit. cum enim Aragonii Regis fauore Alcanitii, quod oppidum ei ordini contributum eſt, Magiſtri nomen auctoritatemque tueretur, agente Caſtellæ Rege abſens damnatur, graduque deiicitur. in eius locum Ioannes Nunnius Calatrauæ ſufficitur: quem fama ferebat furto genitum ex Blanca Regis Luſitaniæ amita, virginum collegio Olgis prope Burgos præfecta. Ciſtercienſes Abbates, quibus in eum ordinem inquirēdi veteri inſtituto poteſtas erat, noui Magiſtri electionem ratam habuere. Neque ſe tamen propterea Aragonii milites deſerunt, neque noui Magiſtri auctoritati cedunt: quin Lupo Magiſtro defuncto Alfonſum Pereſium in eius locum ſubſtituunt. acceſſit Morimontenſis Abbatis conſenſus, cuius eæ partes erant, ſiue voluntarius, ſiue expreſſus. Tentata ſæpe ineundæ inter milites concordiæ via: nam diſcordiam fore exitialem vtraque pars prouidebat. miſſis ea cauſſa inter Reges legatis, nihil ad hoc tēpus profectū, cum Pereſio defuncto Ioannes Ferdinandus Alcanitii in eius locum electus eſt. priuſquam ea electio rata firmaque eſſet, Regibus agentibus Caſtellæ Aragoniæque, vterque Magiſter Cæſarauguſtam, quo tempore Aragonii conuentus habebantur, aliique ex vtraq; natione milites conuenerunt. cauſſa dicta Rege ipſo Aragoniæ diſceptante, ſecundum iura & merita Caſtellæ pronunciatur: legeque in poſterum ſancitur, eum ordinis Magiſtrum rite inſtitutum haberi, quem eius ordinis milites Calatrauæ iuſſiſſent. Ioanni Ferdinando Alcanitii cura commendata, cum honoris prærogatiua cęteris Aragoniæ militibus prælato. ea ablatæ ſupremæ poteſtatis compenſatio fuit. cautumque ne in eum cæteroſque Aragonios milites, dum ipſi viuerent, quidquam ſtatuendi ordinis Magiſtro poteſtas eſſet, niſi Populeti & Viruelæ Abbatum conſilio. inuidia ne malo eſſet prouidebatur. Sic cōcordia ſancita inter Calatrauæ milites, ſublataq; diſſidia ſunt Auguſti menſis vigeſimo quinto die, vt ſunt varia hominū iudicia, Caſtellæ Regis gratiæ datū, non ad iuris rigorem expenſum nōnullis vituperātibus. Ipſo tēpore Ludouicus Claromōtis Comes Alfonſi Cerdæ cognomento Exhæredis, ex Ludouico filio nepos claſſem ad Catalauniæ littora adornabat, Regis Aragonii permiſſu opeque, Pontificis Romani cōceſſu; qui ei ante bienniū Fortunatas inſulas attribuerat ea lege, vt barbaris gentib. Chriſtianæ religionis lumen inferēdū curaret. De earū inſularū ſitu, natura, numero, & quo tēpore ſub ditionē regū Caſtellæ conceſſerint, pauca vt exponamus res videtur poſtulare. Egreſſis Gaditani freti fauces ad læuam in mari Atlantico iacent numero ſeptem, ab Occaſu ad Ortum ordine porrectæ, à media cæli linea ſeptimo & vigeſimo gradu diſtantes. Quæ maxima eſt, Canaria vocatur. inde cæteris eadem appellatio facta. Solum frugibus & pecori bonum: aduectorum cuniculorum multitudo tanta, vt exitio vineis & ſegetibus ſit; aduexiſſeque pœniteat. In ea cui Ferrariæ nomē eſt, nulla terra aqua pręter eam, quæ ex arboris foliis liquitur. miram naturæ ac reconditam varietatem. Ludouicum ſane, cui ab eo conatu Fortunæ co-

gnomen est factum, quamuis classe comparata, imperioque attributo in eas insulas nunquam traiecisse constat. bella Gallica cladesque Philippo Regi Galliæ ad Cresiacum inflicta impedimento fuere. Post quinquaginta circiter annos Cantabri & Bætici collatis sumptibus ad eam expeditionem excitati, in eas insulas classe appulerunt, prædæ auidiores quam imperii, ferro flammaque minitantes insulanis. Ex Lanceroto prædæ vis magna in Hispaniã aduecta Regibus eas insulas subiugãdi cupiditatem iniecit. implicitis tamen rebus aliis eo conatu destiterũt. Ioannes Bentacurtus homo Gallus Henrici eo nomine tertii Castellæ Regis permissu, eaque lege, vt in eorũ Regũ clientela fideque esset, repetita nauigatione quinque minores insulas imperio subdidit. duas reliquas expugnare non potuit, insulanorũ numero & virtute defensas. Episcopus genti datus Medus nomine. hũc inter & Menautũ Bentacurti hæredẽ cum non satis conueniret, & res ad arma spectaret, indigne ferente Episcopo miseros insulanos prædæ haberi, nulla æquitatis cura, nulla religionis reuerentia: Petrus Barba à Rege Castellæ eo dimissus, earũ insularum imperiũ sibi asseruit, deindeque Perasæ homini copioso pretio vẽdidit. Perasæ gener Ferrerius in regium etiam nomen inuasit. Canariam tamen & Tenarifem subiugare nõ valens, quatuor insulas Ferdinando Regi Catholico tradidit, accepta pecunia, vnius Gomeræ principatu, Comitisque appellatione cõtentus. Ab eo Rege, vt fuit inter Hispaniæ Reges felicissimus, omnes eæ insulæ repetitis nauigationibus in ius regium ditionemque redactæ. ad intermissa redeamus.
1349. Anno sane millesimo trecentesimo quadragesimo nono Eleonora Ludouici Regis Siculi (qui in minori ætate Petro successerat, Friderici nepos) soror natu maxima, matre cõcedẽte, Valentiam nauibus aduecta in ea vrbe, effusa totius gentis lætitia, Regi Aragoniæ connubio iuncta est.

Alfonsi Regis Castellæ obitus. CAPVT XV.

IN Africa per idem tempus grauissimi motus concitati erant. Abohanenus patris Albohaceni imperio repudiato Phutense regnum in Africa, in Hispania Heracleam, Arundam, & quidquid Afris reliquum eo tractu erat, armis præsidiisque occupauit, perfido pro more gentis ingenio, paternaque iura contemptui habens præ cupiditate imperandi, neque fraternæ cladis exemplo cautior. Patris ignauia cum magno dedecore nominis Maurici, priores calamitates acceptas esse accusabat: si se duce confiderent, iniurias vlturum. Ad eas voces vulgus nouarum rerum auidum, vitio humanæ naturæ, futura præsentibus commodiora fore sperabat: quę leuitas maxime Afrorum genti est innata. Res inter Mauros turbatas, suam occasionem nostri facere cupiebant. sacramenti religio opponebatur, qua decem annorum induciæ firmatæ erant. sed Principis mutatione, quasi diminutione capitis exoluta esse, prudentioribus videbatur. belli instaurandi studium instigabat, expugnandique Heracleam, cuius munitio nostrorum conatibus quasi frenos iniiciebat. Pecuniæ conquisitio solicitum Regem habebat: non desperabat tamen prouinciales quinquennii iam pace recreatos, pro se quemque suppeditaturos. inimicæ gentis extirpandæ studiũ inflammabat: vnde sæpe in fraudem multitudo impelli consueuit. regni conuentus Complutum in Carpetanis indicti. multæ ciuitates vniuersa ditione præter morem euocatæ, Bæticæ & Carpetaniæ hactenus à belli oneribus magna parte immunes: quod Mauricis incursionibus obnoxiæ iniuriis propulsandis magnos sustinere sumptus necesse habebant. nunc specie honoris obiecta in fraudem impulsi sunt. Nam summa contẽtione agebatur, vt Castellæ & Legionis exemplo, quasi partito inter omnes onere, vectigal pẽderent ex rebus venalibus. In his Toletani ciues ad conuentum venientes, proximum honoris & auctoritatis locum deberi sibi disputabant. restitere magno animo Burgenses possessione meliores, ancipiti caussa. Ab illis ciuitatis amplitudo, vetustas, nobilitas, templi celeberrimi sanctitas, Præsulis, qui cæteris per Hispaniam Episcopis iura daret maiestas, præclara maiorum facta ad victoriæ argumentum vertebantur: Gotthorum tempore regiam vrbem fuisse: recenti memoria imperii titulo auctam. iniquum videri, quam diui hominesque prætulissent, ipsaque natura loci in vmbilico Hispaniæ, locisque maxime editis, vnde diuortia aquarum sint, positam: eam de dignitate cuiquam vrbi concedere: atque ea maxime caussa ad conuentum euocatam videri, vt ludibrio omnibus esset. Quod Burgenses postularent, eodem se iure reliquas ciuitates tueri posse: postremumque ipsi locum idque precario relinquere. Caussam communem omnium esse: Toletique ignominià vniuersæ Hispaniæ dedecus contineri. Ad hæc Burgenses Castellæ se prærogatiua tueri, vbi principem ipsi locum occuparent. antiquissimæ possessionis iura proferre. contra quæ exoleta vetustate exempla nihil valerent. Si de honore certandum sit, vnde instaurandæ religionis principium, vnde Mauricæ gentis profligandæ spes factæ? Eo merito Regum priorum

priorum domicilium fuisse. æquum non esse in pace eripi, quem armis, multoque suorum sanguine, honoris gradum tenuissent: teque Rege à maioribus tuis data priuilegia, nulla idonea caussa abrogari. Proceres in ea contentione diducti in partes: vt quisque propinquitate aut alia necessitudine alterutram ciuitatem attingebat. ac nominatim Ioannes Emanuel Toletanis aderat, Burgensibus Lara. neutri alteris concedebant. Disceptata caussa conuenit tandem, vti Burgensibus honoris locus, & primi suffragii ius relinqueretur: Toletani sede discreta à cæteris exaduersum Regis posita priores nominarentur, Rege ad hunc modum pronunciante: Quod ego iussero, Toletum faciet: idque eius nomine dico. Burgenses loquantur. ea arte, eoque temperamento, controuersia in præsenti sedata: quod ad nostram ætatem perpetuo more conseruatum est. Sic sæpe popularis offensionis non maiora remedia, quam caussæ sunt. Octodecim vrbes & municipia regiis Castellę conuentibus interesse solent: Burgi, Soria, Segobia, Abula, Vallisoletum, Castellæ omnes. ex Legionensi ditione, Legio, Salmantica, Zamora, Taurus. è Carpetanis Toletum, Concha, Caraca, Madritum. ex Bætica & Contestanis Hispalis, Granata, Corduba, Murcia, Giennium. In his Burgis, Legioni, Granatæ, Hispali, Cordubæ, Murciæ, Toleto, quoniā regnorum capita sunt, sedendo, dicendoq; sententias, certi loci præscripto ordine definiti sunt: cæteris vt in conuentum veniunt promiscuè. tametsi in Complutensibus conuentib. multo plures ciuitates interfuisse memorantur, Rege eo honoris blandimento inter plures cōmunicato, vniuersę prouincię voluntates promereri studente. Actum de vectigali. negatū initio. nam quę in posterum imminerent incommoda, prudentiores augurabantur. victa tandem eorum qui restiterant constantia, Toletanis præsertim assentientibus: qui nouum quamuis initio vectigal pendere recusantes, ærarii tandē inducti inopia, belliq; instaurandi cupidi, cum reliquis consensere. Communi sentētia, incredibili alacritate belliū in Mauros decernitur. magni delectus tota prouincia haberi: arma, tela, equos, commeatū, pecuniam comparare. iusto conflato exercitu in Bæticam itur. Heraclea obsessa: magnis munitionibus operibusq; septa, & ad omnes casus parata. noua laborum facies: ardua vrbis mœnia, excelsæ turres, validū præsidium opponebatur. multi Afri ad famam nostræ expeditionis congregati. Ferro flammaq; amœnissima circum vrbē ædificia consumpta: si damno rerū suarum obsessi ad mutandā fidem traherentur. opera admota, mœnia cōcussa. obsessi lapidib. telis, facibus, propugnare. Maurorū animi sensim lāguere, spe defensionis abiecta, propter vigētes Africę motus: oppidani præsertim, ne capto per vim oppido nulla vltra venia esset: nam milites minori venturi cura perstabant. trahebatur tempùs. Missi antea à Castellę rege legati, pacem & auxilia ab Aragonio rege expetitū, redierunt in castra, adiuncto Bernardo Cabrera: quem ea ætate grauem sapientemq; virum fuisse constat, eoq; Aragonium eius cōsiliis potissimum rempub. gubernasse, non sine multorum, vt necesse erat inuidia, à secessu in quem se contulerat otii cupiditate, ad publicas curas extractum. Fœdus inter Reges ad 4. Kal. Septembr. his legibus sancitum est. Eleonoræ Reginę & filiis integra essent, quę pater testamento donarat. Nullum in Rege Castellę auxilium iis fore ad motus in Aragonia concitandos. Decem triremibus, quadringenti sagittarii ex Aragonia missi. Dux Raymundus Villanus Ioanna Regina Vasconum, quæ à morte viri quinque amplius annos regnum tenuerat in Gallia, vbi se tenebat, ad confluentes Oysis & Sequanæ morbo oppressa decessit pridie Nonas Octobr. Corpus ad D. Dionysii coniuncto cum patre Hutino, sepulcro compositum. sanctissimis moribus fœmina, proleque numerosa felix, Carolum eo nomine secundum, annos septendecim natum, successorem reliquit. præterea minores filios Philippum, & Ludouicum cui Dyrrachii principatus dotalis postea fuit. filiæ Ioanna, Maria, Blanca, Agnes, magnis Principibus iunctę fuerunt. Maior Rhotomagensi regulo. Aragonio altera. tertia Philippo Valesio Gallię regi postremis nuptiis. omnium minima Fuxensi Comiti coniux data est. Ioannes Confluentius homo Gallus eximia nobilitate Vasconum reipublicę pro absente Rege Præfectus erat. Interea ad Heracleam nostri in spem venerant oppidi potiundi. mœnia munitionesque retardabant. Granatēses Mauri incursabant, insidias tendebant, carpebant dispalatos. eruptiones ex oppido factę. leuia sæpe prælia commissa. fame tamen obsessos opprimi, neque diu sustentare posse perspectū erat. Pestis lues repente in castris vulgata, opem Mauris attulit: nostrorum rationes conturbauit. multos indies morbi contagio absumebat. prior alacritas metu, luctu & mœrore mutata. magnam rerum humanarum inconstantiam. Ioannes Lara, Ferdinandus Emanuel patre defuncto Villenę regulus, auctores discedendi erāt. auersantibus superis, alieno anni tempore, conatus fore exitiales. postremo necessitati cedendum. Furori proximum fore contra spem in exitium ruere. Ad has Rex voces commoueri quidem videbatur: cęterum oppidi capiendi, quod se Rege amissum erat. cupiditas retardabat: & pręteriti tem-

poris felicitas,qua ſæpe proſpere auſus erat,addebat animos.Strenuos etiam contra fortunam niti dictitabat:ignauos ad deſperationem formidine feſtinare. Si vitę exitus appropinquaret,vbi honeſtius quam in caſtris moriendum homini à prima ętate enutrito in armis,Regique in ipſo conatu Chriſtiani nominis amplificandi? Ea ſiue conſtantia ſiue obſtinatio exitialis fuit.glandula enata deceſſit,Martii vigeſimo ſexto die ſalutis anno milleſimo
1350. trecenteſimo quinquageſimo.qui annus Clemētis Pontificis cōſtitutione ſecularis fuit:inſignis etiam obitu Philippi Regis Galliæ, cui Ioannes filius ſucceſſit, excelſo generoſoq; Rex animo,minime omniū ſimulator, ſua & regni Gallici calamitate nobilis. Hūc ergo vitæ finem Alphonſus Caſtellæ rex eo nomine XI. octauo & trigeſimo ætatis anno habuit:ſi vita longior contigiſſet,Maurorum reliquias exciſurus in Hiſpania,magniſq; Principibus cōparandus rerū geſtarū magnitudine,ſciētia militari,ciuili prudētia.vna domeſtica incontinentia ad reliquarū virtutum iniuriam non leuem acceſſit.Vindicis nomē iuſtitiæ amor ad populum conciliauit,aliquādo fortaſſe nimius.Extincti Regis corpus obſidione ſoluta, Hiſpalim relatum,& in Regum ſacello conditum. inde Cordubæ,vti moriens teſtamento cauerat, Henrico eius filio Rege.obſeſſi barbari,virtutem etiam in hoſte admirati,Regemq; periiſſe dictitantes,cui ſimilis in terris nullus ſupereſſet, & ſatis magnū fructum arbitrati,metu eſſe liberatos, noſtros diſcedentes perſecuti non ſunt.

Eleonora Guſmania occiſa. CAPVT XVI.

TVRBIDÆ tempeſtates in Caſtella excepere,varii caſus,atrocia prælia, fraudes,proditiones,exilia,cædes. multi viri principes ferro interempti.multa bella ciuilia extiterunt:ſacri externique nulla cura.noui Regis an procerum culpa in ambiguo: Principis fama tenuit: vnde illi Crudelis cognomen vulgo factum.Proceres intemperantes, in omne fas nefasque auidos, magnam malorum partem conciliaſſe, Regique vindicandi iniurias neceſſitatem impoſuiſſe, idonei auctores teſtantur. nimirum Principum lenitas non in ipſorum modo. ſed etiam in ſubditorum moribus ſita eſt: obſequio mitigantur imperia. virtus modo infelix in vitio ponitur. & clementia etiam aduerſus ſontes Regibus ſæpe conuenit. temporibus ſeruire, diſſimulareque neceſſarium: ne quantæ irritatæ multitudinis vires ſint,ſuo malo experiantur: vti Petro Regi accidit. Et quid iuuat ſanare repente velle,quæ longum tempus corrupit?flectere,quæ vetuſtate indurverunt,nulla proficiendi ſpe certo exitii periculo?Pręterita dices, reprehendi magis,quā corrigi poſſunt:eſto ſed fruſtra tamen opera ſumeretur, niſi poſteris vitæ inſtituēdæ præcepta præteritorū malorū reprehenſiones eſſent. Cæterum antea quam tātarum rerum explicationem ingredior, qualis ſtatus reipublicæ eſſet, quæ mens,quis habitus animorum.quid in prouincia validum,quid ægrum explicandum eſt. Petrus defuncti Regis filius ex iuſta vxore, in caſtris continuo ab obitu patris Rex,vti erat neceſſe.proclamatur annos quindecim natus,menſes ſeptem.Hiſpali ipſe cum matre reſtiterat.impar curis grauioribus ætas, ingenium quātæcunque fortunæ capax. decor candidi oris cum quadam maieſtate,flaua cæſaries, corpus procerum,magnarum virtutum ſemina inerant, audaciæ, conſilii: neque labore corpus, neque animus vlla difficultate vinci poterat. aucupio potiſſimum deditus erat, iuſti tenax.Inter has virtutes non minora vitia conſpiciebantur, inchoata tunc, cum ætate robur acceptura.contemptus hominum,dicta contumelioſa,ſuperbæ aures,aditus non alienis,ſed domeſticis etiam difficilis. Hæc in teneris annis. auaritia, libidinis licentia,ſæuitia morum conſequenti tempore acceſſerunt. Praua inſtitutione aucta naturæ vitia indicio eſt Alfonſi Alburquerquii,cui pueri mores cōformādi cura erat à patre data,eo Rege pręcipua gratia,& rebus omnibus auctoritas:non ſine inuidia atque obtrectatione procerum aliorum: ſuſpicione malo publico priuatas opes augere indulgendo voluiſſe,qua nulla grauior peſtis.Erant nouo Regi ex Eleonora Guſmania hi fratres:Henricus Traſtamaræ Comes,Fridericus D.Iacobi Magiſter, Ferdinandus Ledeſmiæ,Tellius Aquilariæ reguli.præterea Sanctius,Ioannes,Petrus,Ioanna Ferdinandi Caſtrii futura vxor. Petrus alter & Sanctius in minori ætate erant extincti.hi omnes ſuperiorum offenſarum memoria,noui Regis volūtati diffidebant,præſertim Maria Regina filii potente, faceſque ſubdēte animo.Eleonora Guſmania ex tanta potentia, tantaque auctoritate deiecta, (praua felicitas nunquā diuturna eſt)ex mala conſcientia, Reginæque viduæ indignatione ſibi metuens è caſtris,vnde Regis extincti funus proſequebatur, Aſſidoniam firmiſſimum ſuæ ditionis municipiū delata,diu deliberauit:an eius oppidi munitione ſalutē tueretur, an noui Regis ſe ſuaq; fidei permitteret.cōſilio cum amicis & cognatis cōmunicato,patris defuncti ſe utrumque reſpectum plus apud nouum Regem, quam matris querelas valiturum iudicans,

dicans, conatu destitit. & alioqui ab Alburquerquio vis, ni pareret necessitati parabatur. Itaque ipsa quidē Hispalim abiit: filii Henricus Fridericusque, Pontii fratres, Petrus Marchenæ regulus, & Ferdinandus Magister Alcantaræ viri nobilissimi, Alfonsus Gusmanius aliique propinqui & necessarii pars Algeziram, pars in alias firmissimas arces sese contulerunt, consilio ne cuncti inimicorū insidiis essent opportuni, iniuriasque armis vindicaturi. Audax Regis animus, muliebris ira timori nō cessit. vix regio funere procurato, Eleonora Gusmania capta Hispali, atque in custodiā tradita est. sic res Hispanas ira numinum in exitium agebat. quę semel quos premere cœpit, in præceps dat. Henricus filius Algezira pulsus cum se fide accepta ad Regem contulisset, re cum matre communicata, festinatis nuptiis Ioannam Ferdinādi Emanuelis Villenę reguli sororem pactam antea, toro sibi iunxit. Noua præsidia aduersus Regis potentiam, Reginæque sæuitiam quærebantur. Accidit vt Augusto mēse Hispali Rex ex morbo decūberet grauissimo, salute à medicis desperata. aderat regni vix inchoati finis, & spes nouę nectebātur. vulgus proceresq; pro more multos successores destinabant. pars Ferdinandum Dertusæ Marchionē, pars Ioannem Larā. Ferdinandum Emanuelem alii, regio omnes Castellę sanguine prognatos, præ cæteris nobilissimos. De Henrico Trastamaræ Comite & fratribus nondum mentio vlla. sermonum materiā, quā aduersa regis valetudo præbuerat, eadē recreata breui, ac plane restituta abstulit. nihilq; importuno morbo actū videbatur, quā vt procerū & populi volūtates regi exploratæ essent: vnde nouæ offensiones, implacabiles simultates: vt fere inuisi Principibus sunt, quicunque ad successionis spem proxime destinantur. Itaque Ioannes Lara ea re offensus, nimiæque Alburquerquii potentiæ inuidens, rempublicam pro arbitrio gubernantis, Hispali se subduxit, atque in Vlteriorē Castellam abiit, prouinciæ studia, quoniam amplam iis in locis ditionem obtinebat, excitaturus. Impendentes motus mors breui subsecuta compressit, vigesimo octauo Nouembris die. Burgis, vbi decessit, in D. Pauli Prædicatorum æde tumulatus est, filio bienni, cui Nunnio nomen fuit. Coniuncto ferme funere Ferdināduss Emanuel, Blanca filia superstite sublatus & ipse est. Alburquerquio vtriusque Principis obitus gratissimus extitit, aliena calamitate augere potentiā, sublatisq; æmulis alieno nomine regnare satagenti, nulla reipublicæ cura. Ergo Rex defunctorū principatus inuadere occupareque certus Hispali discedit. Iter incruentum non fuit, sæuique animi vestigia non vno loco extiterunt. Ad Ellerenā municipium, Fridericū fratrē aduenientem recipere visus est fallaci, vti euentus probauit, vultu verbisque. Eleonoram Gusmaniam eius matrem Talauerę in Carpetanis, vbi in custodia erat, interficiendam eodem tempore mandauit. cædis minister Alfonsus Olmedus, magna noui principatus inuidia, cuius tale specimē initio cernebatur. Scelere in vno multa & grauissima peccata commissa Quid præterita gratia? Rex amicus quid profuit? numerosaq; proles? Omnia peruertit atrox noui Regis ingeniū: tametsi propter tenerā ætatē diri facinoris inuidia penes viduam Reginam stetit: doloremq; diuturnum ex viri pellicatu æmulæ cæde vlcisci velle visa est. Ab eo sane tempore ei municipio, quoniam in Reginæ ditione erat, Talaueræ Reginæ appellatio facta est. Burgis Garsias Lassus adempta defensione, sociisque in vincula raptis, intra ipsum Regis palatium, eiusque iussu cōprehensus interfectusque est. grauissimum crimen erat, syncerum erga Ioannem Laram studium. Castellæ Antelatus in eius locum Garsias Māricus creatur. De Nunnio infante Viscaiæ Principe in Regis potestatem redigendo consilia agitata. Mentia fœmina primaria, cuius fidei puer erat concreditus, regiæ iræ auaritiæque subtraxit in Viscaiam aufugiens, Cantabrorumque fide sperans regios impetus posse retardari. Regis iracundia tanta, vt fugientis vestigiis insisteret, & cum consequi non posset, ditionem omnem armis occupare destinaret. quod puero intra dies paucos defuncto factum est: Ioanna & Isabella eius sororibus in Regis potestatem redactis, Viscaia, Lerma, Lara, aliaque oppida & arces, ad Regis ditionem imperiumque subiuncta. Hæc salutis anno millesimo trecentesimo quinquagesimo primo gerebantur. Quo tempore in 1351.
Aragonia festa lætitia, atque gratulatione omnia plena erant, Ioannis Aragonii filii ortu, sublatis de regni successione controuersiis omnibus, quibus diu respublica fuerat exagitata. Infanti Bernardus Cabrera educator institutorque, perspecta prudentia probitateque vir, Gerundæ principatus Ducis nomine à patre continuo est datus. quod in morem ab hoc initio susceptum est, vt Aragoniæ Regis filio maiori eius vrbis imperium esset: Regum Galliæ æmulatione, quibus Humbertus Delphinus Viennensem prouinciam pretio ante paucos annos vendiderat: ea lege, vt eorum Regum filii maiores natu Viennensem prouinciam, Delphini titulum obtinerent, insigniaque eius principatus gestarent. ipse principalem vitam monastica atque beatiore mutare certus, Prædicatorum vestem induerat, raro in Principibus pietatis colendę studio. De Carolo Rege Vasconum, qui su-

periore anno regium inſigne Pompelone deſumpſerat, conciliando in parteſque trahendo, Regibus Aragonię atque Caſtellæ vno tempore cura erat. qui prior eius gratiam occupaſſet, non leue momentum ei acceſſurum videbatur. nam belli tempeſtates impendere prudentes conſiderabant: & Ferdinandus Dertuſæ Marchio ad inuadendos Aragoniæ fines auxilia vndique comparabat. Vtroſque amicitiæ ſpecie diſtinere Vaſconi viſum eſt: Burgoſque Regis Caſtellæ conueniendi cauſſa, eiusq; inuitatu cum fratre Philippo venit. Inter adoleſcẽtes Principes comitatis elegantiæ atque munificẽtiæ certamẽ fuit. ætas vna, ingenii ſimilitudo animos deuinxit. nam & Carolo Regi à quibuſdã Mali, ab aliis Crudelis cognomen fuit: quod initio regni motum popularem in prouincia concitatũ ſeuerioribus æquo ſuppliciis vindicaſſet. his initiis media exitusq; cõſentanei fuiſſent. Linguæ libertate cui æque ac corporibus imperari non poteſt, Principum peccata vindicantur. Diebus aliquot Burgis conſumptis in ludis, ſpectaculis, conuiuiisq;, vti Regũ ferebat ætas, Rex quidem Caſtellæ Valliſoletum abiit, regni conuentus in eo municipio habiturus. Carolus autem Pompelonem ſeſe retulit. vnde rebus conſtitutis, Galliæ repetendæ ſtudio, vbi natus erat, Momblancum Aragoniæ oppidum primum petiit, Aragoniæ Regi mutuum colloquium expetenti gratificaturus. De geminis nuptiis actũ, Caroli ipſius cum Regis Siculi ſorore: Blancæ Caroli ſororis viduæ, cum Caſtellæ Rege. vtrunque excuſatũ: cum Gallię moribus ſuſceptum diceret, ne Reginæ quauis ætate viduæ ſecundo nuberet: ſuam ipſius ætatem coniugio immaturam videri. hæc palam, ex arcano tamen ſpes erat Galliæ Regis filiam Ioannam nomine, ſibi connubio iungẽdi: quod Vaſconum rationibus fore cõmodius videbatur propter amplitudinem ditionis regiæ non imparem, quam is paterno iure obtinebat in Gallia.

Caſtellæ Regis nuptiæ. CAPVT XVII.

VALLISOLETI, vbi regni conuentus erant, tum aliæ minores res conſtitutæ: tum de duab. potiſſimũ grauior diſceptatio fuit. In Caſtella vlteriori oppida quędã erãt, quib. ducta ab antiquo conſuetudine, dominos pro re proq; voluntate mutare liberũ erat. quędam ex vniuerſa gente promiſcue, eum Principem iubebant, quem ſuis rationibus opportunum maxime iudicarent. alia ex vna tantum familia. vtraque ab ea re Behetriæ vulgo dicebantur. in iis quoniam multa erant perturbata, & ſcelerum licentia vigebat maxime, ſumma Alburquerquii contentione actum eſt, vt datis à Rege certis Principibus, mutandi amplius facultas non eſſet. in quo nõ magis publicæ vtilitatis reſpectus, quã priuati cõmodi eſſe videbatur. nam vt erat Regis gratia inter proceres potentiſſimus, magnam eorum oppidorum partem ſpe erat complexus. Interceſſit Ioannes Sandoualius, aliique viri primarii: quibus iis in locis, aut patriæ ius, aut aliæ neceſſitudines erant, priuato & ii cõpendio ducti ex aliena calamitate, libertatemque à maioribus acceptam eripi. populis nefas fore dictitantes. itaque is conatus fruſtra fuit. Mox de Regis coniugio actum. Vaſco Palentino Præſule, qui regio ſcrinio erat præfectus, ipſoque Alburquerquio annitentibus, Reginæ matri perſuaſum eſt, vti ex Gallia coniux Regi iuueni peteretur. ætati lubricæ non aliunde maius periculum imminere, quam circunfuſis vndique voluptatibus. ſimul in ſpem regni prolis ſuſcipiendæ cura erat. Ioannes Roelius Burgenſis Epiſcopus, Aluarus Albornozius ciuis Conchenſis ea cauſſa in Galliam legati ſunt, Ioannis Ducis Borbonii regio Gallorum ſanguine nobiliſſimi potentiſſimique filiam, è ſex quas habebat, eam expetituri, quam regio toro idoneam fore maxime iudicarent. Blanca, concedente patre, delecta: eique continuo ſponſalia data præſtantibus animi & corporis dotibus felix, quas ſecum ipſa quaſi certans natura cælumque benigne contulerat: infelix coniugio, vnde bonorum cumulus expectabatur. Sic ſpes humanas altior, ſiue fortuna, ſiue vis occulta deludit, ludibrioq; ſumus nos noſtraque. Hẽricus Traſtamarę Comes ex Aſturibus, quo matre cæſa, Laſſo interfecto abierat, Regis voluntati diffiſus, viribus impar in Luſitaniam ſe recepit. Profugi miſeratione, Petri Regis periculo ex populi odio inuidiaque Luſitanus mouebatur, eiuſque res ad ſuam curam pertinere iudicabat: quippe nepotis ex filia. Eo expetente per cauſſam mutui colloquii Mirobrigam Petrus acceſſit. eodẽ Luſitanus appulſus Hẽricum reſtitui conceſſa impunitate impetrauit. In tanta tamen colluuione voluntatum, tantisque offenſis res trãquillæ eſſe non poterãt. In Bætica, in Aſturibus, in Cartha-
1352. ginenſi tractu inteſtini motus cõcitati principio anni milleſimi trecenteſimi quinquageſimi ſecundi. Alfonſus Coronelius vir magnarum opum, magnæque inter Bæticæ regulos auctoritatis, Regis munere quamuis Aquilariam obtineret, de quo oppido illi cum Bernardo Cabrera diuturna contentio fuerat, Regi diffiſus, quod eo Hiſpali decũbente, vt eſt paulo ante monſtratum, Ioanni Laræ regnum deſtinarat: ex eoq; in offenſam incurrerat:

oppida

oppida & arces munire, præsidia comparare, in Aquilariæ munitione magnam spem habere: proceres ad arma socianda solicitare, externa auxilia conquirere. Ea caussa Ioannes Cerda Ludouici Cornelii ipsius gener ad Mauros legatur. in Granatensi parum præsidii erat, quod à Castellæ Rege pactis induciis occupatus, nihil mouere præiudicatum haberet neque maius in Africa præsidium fuit, vbi Abohaneno adiunctus insigni prælio interfuisse memoratur, quo Albohaceni patris opes concussæ sunt. inde in Lusitaniam rediit, exul profugusque, spemque patriæ aliena misericordia sustentans. Eius vxor Maria Coronelia, cum mariti absentiam non ferret, ne prauis cupiditatibus cederet vitam posuit, ardentem forte libidinem igne extinguens adacto per muliebria titione. dignã meliori seculo fœminam, insigne studium castitatis. Interea Castellæ Rex ad Bæticæ motus accurrens plerisque oppidis Coronelio ablatis, Aquilariam inuadere parabat: cum vno tempore nunciatur Henricum in Asturibus Gegionis munitione confisum concitare tumultus, parare arma: Tellium fratrem Montacuto ad Aragoniæ fines latissime prædas agere. Rex quoniam ea parte maius periculum instare videbatur, Bætica relicta in Astures primũ abiit, aduenienti qui in Gegionis præsidio erant, deditionem continuo fecerunt, veniã Henrico, qui in vicinos montes se contulerat, sibique incolumitatem pacti. Eo in itinere Regis animus Mariæ Padilliæ, quæ in Alburquerquii familia educabatur, eximia pulchritudine captus, cum ea ad S. Facundi oppidum stupri consuetudinẽ habere cœpit, sponsæ immemor, nouisque amoribus amens. vnde reipublicæ Regique ipsi supremũ exitium parabatur. Ioannes Hinestrosa puellæ auunculus internuncius, prauæque consuetudinis cõciliator. Teneram Principis ætatẽ, praui homines obiecta specie omni libidinũ, conciliandisq; voluptatibus, quod genus obsequii pessimum est, expugnare conabatur: nulla neq; honestatis cura, neque metu turpitudinis, grauissimo reipublicæ damno odioq; communi Regis gratiam aucupantes. Domi lasciuia erat, foris sæuitia: cui cæteræ Principis cupiditates cedebant. Montacutum conuerso in eam partem belli impetu, aliaq; vicina oppida abs Rege capta. Tellius in Aragoniã aufugerat, Regionum propinquitate Reges Castellæ & Aragoniæ inuitati, de concordia agere, instituunt. ventum in colloquiũ non est. missi vltro citroque legati. Alburquerquio tandem cum Bernardo Cabrera in Turiasonensi agro conueniente, eorum arbitratu fœdus sanciũ. Eosdẽ amicos inimicosq; futuros. Tellio, Ferdinãdoque Aragonio inuicẽ venia à Regibus data. Rebus cõstitutis Bætica repetita. Aquilaria corona cincta. quatuor menses obsessi præstãti fide sustentarunt. mẽse Februario salutis anno 1353. oppidum vi expugnatum est. Sacris Coronelius operabatur, cum hostes intra munitiones irrupisse nunciatum est. neque destitit tamẽ priusquã diuina hostia sacrificatum esset, mortem adesse certus nulla spe veniæ. captus intra turrim, in quam se præsidii 1353. caussa incluserat, maiestatis lege pœnas soluit. idẽ fecerũt quinq; alii socii primarii. oppidũ mœniũ corona nudatũ. multitudo conseruata. Cordubæ, quo se Rex Aquilaria capta cõtulit Beatrix ex Padillia nata est. inde in Carpetanos itum. Tortigiis, quod municipiũ Toleto abest viginti passuum millibus. dum eis victoriæ, nataeque filiæ lætitia ludrico militari celebratur, Regi in manu vulnus inflictum: vnde vitæ discrimen adiit, vix vllis medicamentis retento sanguine ecdẽ Alburquerquius venit obita legatione ad Lusitaniæ Regẽ, eiusq; consilio Ioanne Cerda adiũcto. Blandis is verbis à Rege in gratiã receptus, vt ablata socero oppida restitueret impetrari non potuit. nõ ratio & æquitas, sed vis & libido dominari cœperat. magnã eorum oppidorũ partem filiæ donasse excusabat Rex, nuper natæ coniugio dotẽ, vitæ subsidium. Blãca Borbonia per idẽ tempus Narbonensi Vicecomite prosequẽte, atque Friderico D. Iacobi Magistro, qui honoris gratia obuiam processerat, Vallisoletũ tandem appulsa erat. Nuptias maturãdas Alburquerquius disputabat, pro auctoritate imperare videbatur, conuitio nõnunquam: Padilliæ propinqui ne principẽ gratiæ locum occuparent, haud temere verebatur, dolebatque. Rex parendi sibi necessitatem imponi nõ ferebat Padilliæ amoribus æger, & cũ annis se ipso ferocior. & Alburquerquius minori in gratia esse cœperat: vt sæpe facinorũ ministri consultoresq; quasi exprobrantes aspicimus. inde illi casus initium. eo minori populi miseratione, quod omniũ, quæ perperã gesta erãt, auctor esse credebatur. Nuptiæ tertio Nonas Iunii modico apparatu celebratæ, infaustum fore coniugiũ plerisq; ominantibus. auspices nuptiarũ Alburquerquius ipse, & Eleonora Regina. Interfuere celebritati Henricus & Tellius, Ferdinandus, & Ioãnes Aragonii. Ioãnes Nunnius Calatrauæ Magister, Ioannes Cerda, Principes alii. Per idẽ tempus Caroli Regis Vasconum, Ioannæque Galli Regis filiæ natu maximæ, nuptiæ in Gallia celebratæ sunt, multo quã nostræ feliciores futuræ, mutuo inter cõiuges amore, numerosaq; prole. Carolus. Philippus, Petrus ex his nuptiis procreati: tametsi Philippus in prima ætate extinctus est. præterea Maria, Blãca, Ioanna. Blanca quidẽ tertiodecimo ætatis anno decessit:

eius sorores magnis Principibus iunctæ sunt. Leo ex impari matre Carolo Regi natus erat, vnde Cortesii Marchiones Vasconum nobilissimi, genus deducunt. quemadmodum ad Petrum Caroli Regis iustum filium Marchiones Falcis, generis materni originē referunt.

Castellæ Rex Blancam deserit. CAP. XVIII.

VIx Castellæ Rex nuptiarum celebritate peracta, nouam nuptam fastidiuit, in Padilliç amorem effusus: si regiæ stirpi compararetur, ignobilis, neq; maiori formæ pulchritudine. tanti plerunq; est præposteræ animum libidini mancipari. Biduo transacto Montalbani arcem ad Tagi fluminis ripam, vbi amicam antea, nunc pellicem reliquerat, continuato itinere festinare parabat: cum Regina mater, Eleonora amita Regis consilio indicato, eum remotis arbitris per omnia numina, & quidquid in terris sanctum est, ne se, regnum, fortunas, nominis existimationem pręcipiti temeritate perditum eat, profusis lacrymis obtestantur. Quid orbi sermonem, Gallis arma iniuriam non laturis, ciuibus dissidiorum materiam daret? Ignorare videlicet integra probitatis fama humana imperia constare. quos destitui à numine, quibus infensum cœlū esse, semel fuerit persuasum, in eos homines malaque omnia quasi facto agmine impetum dare. Lectissimæ coniugis luctu moueretur: eiusq; amore fœdam libidinem commutaret: neq; flagitio in exitium rueret. Ad has ille voces nihil moueri, negat tantum sibi id esse propositum. mox clam adductis iumētis fugienti similis discedit. Henricus & Tellius abeuntis iter prosequuntur. idem Aragonii fratres faciunt. tempori seruire, atq; Principis voluntati assentari, quod pessimum obsequii genus est, plerisque proceribus certum erat. Vnus Carrillius Toletanus Præsul, prisci moris vir monere salubria non desistebat: verbis, litterisque castigare. ex eo grauis Regis auribus esse cœperat. odii caussæ acriores, quia iniquæ. Itaq; ante hæc tempora venia discedēdi impetrata, negotia domestica caussatus. Concham abierat: deinde sese in Galliam cōtulerat, satius iudicans in exilio viuere, quam precariam animam apud infensum Regem trahere. Auenionem appulsus Pontificibus Romanis assiduus gratusque imprimis, à Clemēte VI. in Cardinalium numerum cooptatus ante tres annos fuerat. ab Innocentio, qui superiori anno Clementi successerat, ad cōsilia de rebus omnibus adhibebatur. In eius locum Blasius (alii Gōsaluum vocant) Præsul Toletanus cōstitutus est Rege annitente, legib. an vitio creatus, nō satis cōstabat. Tametsi Carrilliū spōte abdicasse. quidā nullo idoneo autore disputant: discessusq; caussam non irā Regis extitisse, sed honorē purpuræ delatū: cui absens satisfacere nō posset. Si credi par est, tanti eū honorē fuisse, vt amplissimæ ecclesiæ primoque inter Hispaniæ Præsules loco præferendū iudicaret. Montalbano Toletū abs Rege itū est Vallisoleti eius reuocādi consilia cōmunicata, Rege non ignaro eoq; maiori in Alburquerquiū ira eius cōsilii auctorem prorsus vt Regis placandi studio Egidium ille filium fidei obsidem daret. Summa tamen procerum contentione impetratum, vt rex ad nouam nuptam Vallisoletum rediret. non amplius biduo apud eā substitit: tanta impudici amoris impatientia væsaniaque, vt iniectam carminibus amentiam fama vulgauerit, zona Iudæi cuiusdam arte medicata draconis specie regiis oculis obiecta. Quibusdā suspicio fuit, temeraria sane & impudens, Regem non sine caussa à Blanca vxore repente alienatum: vitiumque illi à Friderico fratre illatum: natumque ex eo commercio Henricum, quem Columba Iudæa Hispali nutrice educatum, Henricorum familia nobilissima auctorem generis nominat, regio inserti, à regioque dedūcti. Neutrum nobis verisimile visum est: ac credam potius vbi tetri amoris flamma pectori insederit, non alia philtra amatoria quærenda, neque alias offensionis caussas præpostere excogitandas: vt iuuenis animus in furorem agi, & de potestate mentis exiisse videretur. Vallisoleto Olmedum Rex abiit, locis finitimis situm oppidum. eodem Maria Padillia eius accitu Toleto venit, coniugis Reginç nulla amplius neq; memoria, neq; miseratione. Alburquerquius munitis suæ ditionis oppidis se primum tenuit: deinde vim veritus in Lusitaniam se contulit, haud tuto committi fidem ei arbitratus, cui coniugii sanctitas, & sacramenti religio vilis extitisset. Fridericus tamen D. Iacobi Magister, redintegrata cum Rege gratia, à quo matre cæsa auerso animo esse cœperat, ad eum Cuellarē venit. Tellio fratri Ioanna Laræ filia, natu maxima Segobię, vbi solennitas nuptiarum fuit connubio iuncta est. dotali Viscaiæ principatu. Mariæ Padilliæ propinqui eo blandimento regios fratres iam antea Alburquerquio iratos, sibi conciliare studebant. Blanca Regina Medina Campestri, vbi cum Regina socru honestis solatiis vitam tolerabat, prius propemodum vidua quam coniux Areualum ducta est, sublato etiam sermonis cum socru, aliisque Principibus commercio. Petrus Gudiel Segobiensis Episcopus Tellius Palomechius ciuis Toletanus custodes adhibiti, minime fugituræ. aulæ subinde

ministe-

ministeria mutata. Diegho Padilliæ Mariæ fratri regii cubiculi cura data. Aluarus Albornocius pincerna, Petrus Gonsaluus Mendoza dapibus prȩfectus, Mendoziorum familiæ conditor, eaque tempestate in Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen est, oppidum obtinens, vnde genti nomen. (huic Dieghus Mendoza filius fuit maris Præfectus annis consequentibus) Hæc Segobiæ gesta sunt Alburquerquii odio, quoniam multi in aula eius beneficio obstricti erant. idem Hispali factum: quo Rex præcipiti autumno sese contulit. multi Bæticæ reguli datis ab Alburquerquio honoribus spoliati. sic sunt rerum humanarum vices. nihil instabilius, inconstantiusque Regum gratia, præsertim malis artibus parta. omnino se Rex & rempublicam Mariæ propinquis gubernandum tradiderat. eorũ arbitratu, belli & pacis consilia gerebantur. proceres ipsiq; Regis fratres tempori seruire, atque ad fortunæ motum se mouere: ad Mariæ gratiam donis, officiis, assentatione, aditum certatim captare. fœda rerũ tota prouincia colluuio. Hyeme cõtinuis imbribus inflati amnes. Hispalis portæ, ne restagnantis late fluminis impetus vrbana ȩdificia labefactaret, pice stupaque ferruminatæ stipatæque. Proximi anni principio millesimi trecentesimi quinquagesimi 1354. quarti, Ioannes Nunnius Calatrauæ Magister cum prius se exitii metu in Aragoniam contulisset, blandis deinde regiis litteris inductus Almagrum rediit, amplum suæ ditionis municipium. intra id oppidum à Ioãne Cerda captus est, quem Rex nouis honoribus auxerat. amicitia cum Alburquerquio grauissimũ Nunnii crimen erat: Regisque reuocandi quo primũ tẽpore Blancã deseruit, cõsilii particeps fuerat Dieghus. Padillia cõtinuo in eius locum subrogatur, raptim perturbateq; nullo comitiorũ ordine. regia voluntas pro lege fuit. Nunnius Maquedæ in custodia inopinato obtruncatur, Regis dolore iraq;, an vera, an simulata: vt atrocis facinoris infamiã inuidiamq; à se amoueret, deriuaretq; in alios. Sed nullis quæstionibus habitis, nemine vindicato, suscepta semel opinio ad populum confirmata, Regis voluntate cædem factã. In Alburquerquii oppida, quæ multa & valida ipsius nomine tenebantur, præsidiis militaribus firmata, impetus factus. Metellinũ in Lusitania veteri, munitione diffisum, ipso Alburquerquio cõcedente deditionẽ fecit. alia parte Alburquerquium oppidũ tentatum expugnari non potuit, loci præsidiique firmitate defensum. Cum duceretur obsidio, regii fratres Henricus, Fridericusque ad Pacem Augustam relicti sunt irruptionibus prohibendis, quæ ex oppido Alburquerquio fiebãt. Eo consilio nouis rebus materia parata est. Castris Cȩcilianis quo Rex discessit legati ad Lusitanum missi, viri primarii, Eborȩ tunc nuptias celebrantem, magna gentis lætitia, apparatuque Marię neptis, & Ferdinandi Aragonii. Facta ii dicendi potestate Alburquerquiũ Regi suo dedi postularũt, regiorũ vectigaliũ, quæ diu penes ipsum fuisse constabat, rationẽ redditurũ. lege peculatus postulato, receptum in Lusitania esse nõ debere. Ad hęc Alburquerquius: Qui reipub. male gestæ crimen imponeret eum ad singulare certamẽ prouocare. ferox animus continuis incommodis irritatus, contumeliã non ferebat. Quod de fisci rationibus petebatur, nõ recusare, exigerẽtur modo in Lusitania. honesta petere visus est. re infecta dimissi legati. Locorum propinquitate inuitati regii fratres, quibus rempublicam sursum deorsum agi, prędæque haberi graue erat, Alburquerquium de ineundo fœdere priores appellare constituunt. Missus in eam rem legatus. Inter Pacem Augustam & Helbes medio interuallo, colloquiũ est habitũ. de opprimendis regiis conatibus, temeritateque consultatur. alii proceres adiuncti. vires tamen impares erant. Petrus Lusitani Regis filius ad societatẽ inuitatur, spe iniecta Castellę regni tum belli, tum propinquitatis iure, quippe Sanctii Regis nepoti ex filia Beatrice. verum cum id consilium Regi Lusitano non probarẽt, conatu destiterũt. Hęc ad fines Lusitanię noua tela texebatur. Castellę Rex, qua instituerat socordia, nouo flagitio priora scelera cumulauit: prorsus vt si aliorũ turpitudo excusari posset, hoc crimine penitus obruatur. Ioanna Castria, Diegho Haro marito defuncto vidua, cui forma cõparari nulla poterat, insigni pudicitię laude, viduitatis incommoda sustẽtabat. in eam Rex prauis cupiditatibus imperare nescius, oculos iniecerat. pudicitiam expugnare non sperabat. coniugii species prętensa. fingit se cęlibẽ esse: Blancę nuptias ex animo auersatum, cuius rei testes, indiciaq;, proferebantur, neq; enim deesse poterãt. Episcopi Sanctius Abulensis, Ioannes Salmanticensis de re ea appellati, secundũ Regis libertatẽ pronũciarunt, furenti Principi repugnare nõ ausi, vincẽteq; honestatis iura metu periculi. O homines ad seruitutẽ natos! sic erat, acerba gentis fata exagitabant. sẽtẽtia prõnũciata, Cuellare, quo Rex venerat, nuptię festinatę sunt. copia fastidiũ vt antea faciẽte, paucis apud nouã nuptã diebus moratur. sunt qui vna tantũ nocte dicãt. tametsi species prętendebatur initę inter pceres cõiurationis: quorũ conatibus ne tempore confirmarẽtur, occurrendũ videbatur. Ioãna Castria regiã auctoritatẽ Donniis nomine tenus tuebatur, acceptęq; ignominię velamẽ honestum scilicet, atq; pręclarum. Ioannes filius ex iis nuptiis procreatus est, matri solamẽ,

fortunæ ludibrium futurus. In ipſo belli ciuilis apparatu ad Caſtrum Sericium in vlteriori Caſtella Ioanni Aragonio Iſabella altera Laræ filia iuncta eſt, Viſcaiæ principatu dotali, Tellioque qui maiorē ſororem in coniugio habebat, quoniam conſpirationis ſocius erat, eo principatu ſpoliato. tametſi iniquum erat viri culpam vxoris pœna lui: ſed Petro Rege neque ius neque æquitas valebat, raptim & peruerſe cuncta adminiſtrabantur. In eo oppido Maria Padillia filiam alteram peperit, cui Conſtantiæ nomen fuit, Alencaſtrio Angliæ Duci quondam nupturæ. Ad proceres coniuratos, noui ſe proceres adiungebāt. Ferdinandus Caſtrius Ioannæ ſororis ignominia perculſus, vindicareque armis certus, eorū partes ſecutus eſt. idem fecere Toletani ciues Regis væſaniam deteſtati, Blancæ Reginæ commiſeratione. Cordubenſes, Giennenſes, Conchenſes, Talauera, Toleti auctoritatem ſecuti, acceſſere paulo poſt Aragonii fratres. fauebant Reginæ Eleonora Mariaque, Regē malo non aliter ſanari poſſe ſperantes. ſic belli ciuilis, atque internecini fundamenta ponebantur, viamque ad regnum Henrico fata monſtrabant.

Bellum Sardicum. CAPVT XIX.

IVVAT cogitationem tantiſper à Caſtellæ malis auocare, nouaque narratione reficere animum. tametſi alienum ab inſtituto non eſt quæ aliis per Hiſpaniam prouinciis contigerunt, locis competentibus explicare. Granatæ Rex Iuzephus Bulhagix cum regnaſſet annis vno & viginti, ſuorum perfidia ferroque hoc anno peremptus eſt. coniurationis auctor Mahomad à ſenectute cognomento Lagus Iuzephi patruus, Ferracheni reguli Malacitani filius regnum occupauit, multis calamitatib. per totam vitam obnoxius, vt nunquā eſt fida potentia piaculo, parricidioque parta. Res Maurica regulis eo tractu in factiones ſciſſis, imperiique mutatione ſæpe alternantibus, ad interitum feſtinabat. Oſca vetus Ilergetum vrbs publicæ ſcholæ iure ab Aragonio Rege donata. annua vectigalia, artium ingenuarum profeſſoribus de publico conſtituta. Quo tempore bellico apparatu vniuerſa Aragonia incitata erat. moti ad arma proceres cum Rege in Sardiniam traiecturi. Fuerat ea inſula Bonifacii. VIII. conceſſu Piſanis iniuſtis rerum dominis detracta Aragoniis armis. cū iis anceps, diuturnumque bellum fuit. pulſi tandem Piſani ſunt. partum tamen inſulæ imperium tueri ardua res Aragoniis erat, in Mediterraneo mari ſitæ, procul à littoribus Hiſpaniæ, hinc Africa obiecta, inde Liguria, interiecta tantum Corſica inſula à Sardinia anguſto freto dirempta. Inſulanis ſtudium erat rerum nouarum, ingrata quæ tuta, in temeritate ſpes. Oriæ Genuenſium familia nobiliſſima freti incolarum ſtudio, ditioneque oppida in ea inſula obtinentes, in pellendi Aragonios certamen ingreſſi ſunt. opem vti neceſſe erat, Genuenſes tulerunt. Saſſarim & Calarim firmiſſimas vrbes ad extrema inſulæ promontoria ſitas, ſui quondam iuris ab Aragoniis inaudita cauſſa occupatas cauſſabantur. ventum ad arma. Alguerium vrbs medio interuallo capta. Saſſaris obſeſſa. expugnari non
1355. potuit, eximia ciuium erga Aragonios fide. ſed dum obſidio vrgetur tamen, miſſa ab Aragonio Rege claſſis rebus aſperis opem latura, aliquandiu alternante fortuna bellū ſuſtētatum. Veneti perpetui Genuenſiū potentiæ æmuli hoſteſq;, miſſa legatione Aragoniū ad armorū ſocietatē inuitant. ſi vires conferantur exultantē hoſtium inſolentiā reprimi poſſe. Sācito fœdere claſſes Aragonia & Veneta in ipſo Boſphoro Thracio ad Perā Genuenſium ea tēpeſtate vrbem, ante annū tertiū cum hoſtiū claſſe ſupremo conatu dimicarant, quamuis inflato mare, fluctibusque intumeſcentibus, tanta erat cupiditas pugnādi. victi Genuēſes. tres & viginti triremes captæ. non paucæ vi tempeſtatis ad littus eiectæ. Cecidit etiam Pontius Aragoniæ claſſis præfectus duodecim triremibus amiſſis. neque clara ea victoria in præſens fuit, neq; in poſterū vſui. eaque opinio extitit, vt vtrinq; ſe victores ferrent. Clemens & Innocentius Pontifices, Chriſtianæ reipublicæ calamitas ex iis diſſidiis quanta inſtaret, prouidētes, pace aut induciis factis conati ſunt Venetos, Aragonios, atque Genuenſes pacare. repetitæ ea cauſſa legationes. fruſtra is conatus fuit: rebus adeo exulceratis, vt niſi alterius gentis clade ſanari nō poſſe crederēt. & nouū Genuenſibus præſidium acceſſerat. Marianus Arboreæ regulus, ditione, opibus, clientelis, in Sardinia ab antiquo prępotēs, prædæ ſpe ſeſe Mattheo Oriæ Genuenſium factionis principi adiunxerat, magnam inſulanorum partem ſecum trahens. oppida, vrbes, arces, tota inſula momento temporis occupata. Saſſaris, Calariſque in Aragonia fide perſtiterunt. venerat in periculum ſumma rerū. qui enim tantis viribus obſiſti poſſet, foris Genuenſi claſſi, in inſula diuerſis inconſtantibusq; volūtatibus? Re in Aragonia nūciata, valida numeroſaq; claſſis centū nauiū cōparatur. in iis quinq; & quadraginta triremes erāt. magnis delectibus mille cataphracti, quingēti leuis armaturæ equites, pedites ad decem millia conſcripti, validæ copiæ, magniſq; rebus conficien-

conficiendis pares. aderant socii nauales. è Germania, Anglia Vasconibus delectæ bello manus venerunt. proceres tota prouincia ad nobilem expeditionem excitati. Rerum summa penes Bernardum Cabreram fuit. Petrus Exerica, Rogerius Lauria, Lupus Luna, Otus Moncada conuenerunt. Petro Regis patruo Vicario relicto è Rhodopensi portu, quo classis conuenerat, dimidiato Iunio mése soluerũt. modicis tempestatibus octidui nauigatione in Sardiniæ cõspectũ ventum est. copiæ in terram expositæ, tribus ab Alguerio millibus passuum: mox ad eam vrbem mota castra, classisque ductore Cabrera. Rex ingenio acer anteire agmina, locum capere, periculo adesse, aliosque suo exemplo ad præclare audendum incitare. prorsus si ambitio, nimiaq; imperii auiditas abfuisset, antiquis Ducibus exæquandus. Quadraginta triremes Genuéses celeritate magis quã virtute præstantes, sese mari ostẽtarunt. terra Arboreę regulus, cum duobus millibus equitũ, peditum quindecim millib. vicina loca insedit. neutri pugna decernere ausi sunt. quippe temere collecta multitudo, nulla militiæ disciplina neq; ordinẽ sequi neq; imperia accipere idonei, quib. neq; in victoria decus, neq; ex fuga ignominia futura erat. Mœnia operibus machinisque dies noctesque impugnabantur. iniquissimo anni tempore, locis natura insalubribus, morbi in Aragonio exercitu grassari cœperunt. Rex ipse æger decubuit necessario cum hoste de fœdere actum. fœdis Aragonio nomini conditionibus sancita pax. Mariano, Matthæoque venia concessa. ditio, quam obtinuerant relicta. præterea Mariano ad Galluram multa oppida abs Rege data. sic hostes cõtra timorẽ animi præmia scelerum adepti, ferociores euaserunt. Regi datum est vt Alguerio vrbe dedita, incolæ quo vellent migrarent. Catalauni veterani milites diuisis agris in eorũ locũ substituti. Reginæ precibus, quæ virũ erat comitata, Oti Moncadæ, Philippi Castrii, aliorumq; procerũ obitu, morę impatiẽtia fœdus Nouẽbri mense festinatum. Septem deinde mensibus Rex in Sardinia consumptis, (quo tempore insula lustrata, confirmataq; in fide, de sontibus pœnæ sumptæ) Marianus, Matthæusque tumultuari incipientes rursus ad officium reuocauit: atque rebus omnibus compositis, reipublicæque præfecto Olfo Prochita incolumi tandem classe Betullonem rediit, maiori conatu quam operæpretio facto, sed necessitati parere, quo nullum est acrius telũ temporique seruire magnis Regibus vsitatum, consentaneumque est.

Castellæ motus. CAPVT XX.

ALBVRQVERQVIVS oppidis abs Rege Castellæ tentatis captisque magna ex parte, cum in Fridericũ fratrem se Seguræ arce munitissima tenẽtem ducere pararet. Toleto Hinestrosam in Vlteriorem Castellam amandauit, vt Blancam Reginam, belli caussam captiuæ instar in ea vrbe cũstodiæ mandaret. graue id decretum fuit, innocentis puellæ calamitatem non vno loco consistere. templum Toletanum ingressa, quasi exoluendi voti specie pedem inde efferre recusauit, loci sanctitate salutem tueri cupiens. si quid tamen audaci iuueni & temerario sanctum esset. Ille eo nuncio cõcitatus Ocaniã sese retulit, quo in municipio Ioannem Padilliam Villageræ regulum, in Friderici fratris locum D. Iacobi Magistrum substituendum curauit, & quidem coniugem contra superioris temporis exempla. nouum exemplũ, legibus, moribusque validius fuit. ab eoque initio susceptum vt coniuges iidem & Magistri essent. Mariæ in gratiam, quæ noui Magistri soror erat, maiorum instituta violata. Procerũ vires confirmabãtur. Ioannesq; Cerda Hispali veniẽs sese illis adiunxit, optimus quisque sequebatur, omnesque viri strenui nauare cõiuratis operã & studium volebant. Regem super insitam sæuitiam auersæ procerum voluntates, Toletanaque rebellio solicitabat. vim adhibere imminutæ copiæ prohibebãt. necessario in Vlteriorẽ Castellam abiit, subsidia belli comparaturus. ventũ Tordisillam, vbi Regina mater morabatur. Fridericus Magister interea a Toletanis euocatus, vrbi prę sidium cum septingentis equitibus venerat: alii proceres cõiurati ex diuersis locis in vnum coeuntes circũ Tordesillam, quasi circunsesso Rege tendunt, armis acturi nisi iustissimis postulatis annuisset. Ea erant. Ab stupri fœditate recederet: Blancam regio toro restitueret. Padilliam pellicem regni finibus arceret. Eius propinquos a republica amouendos curaret, atque perficeret. Ea si præstita essent, vti necesse erat, paratos sese omnia, quæ imperarentur, facere. Cum his mandatis Eleonora Aragoniæ Regina missa quo minus violaretur, ius gentiũ valuit. sexus, propinquitas, auctoritas, tutatæ sunt. re infecta, dimissa. Proceres spe deiecti voluntate quidquam impetrari posse, matre Regina filioque elapsis, retro conuerso agmine Vallisoletum tentant. inde depulsi, Medinam Campestrem occupant sine sanguine. Eo Fridericus Magister sese cõtulit. eo etiam Alburquerquius decessit noxio medicamine venis concepto, quod Paulus medicus Romanus magnis pollicitis corruptus ægro diluerat. Sic periit vir ea tempestate nobilissimus. Origo illi è Lusitania. ampla in Castella ditio. pater Alfonsus Alburquerquius, auus Rex Dionysius, maternum genus

impar, non ignobile tamen. Regis alumni gratia primum, deinde odio, tantundem exitu bonæ famæ, quantum priori tempore malæ ad populum meruit. Corpus, vt ipse testamento mandarat, odoribus refertum non ante sepulturæ mandare iurati proceres decreuerunt, quam rebus ex sententia patratis. Missi denuo à proceribus legati viri primarii: si forsan regis animus tempore pacatioris, vt nunciatum erat, ad meliora consilia traduceretur re integra. Colloquio dies, locus, tempusque designatũ. venere ex vtraque parte quinquaginta equites paribus armis in pagum non procul Tauro oppido, insidiis minime idoneum. Ibi cum inter se officiose salutassent, & proceres coniurati more gentis, Regis dextram deosculati essent, Gutterius Toletus pauca ex sententia Regis præfatus: Graue, ait, accidisse tantos viros, ea nobilitate, eo splendore, alienato animo esse. eripere Principi velle, quod esset beatissimum, decernendi libertatẽ: eosque caros acceptosque habere, quos fidos maxime iudicaret. Cæterum errori per imprudentiam commisso veniam se dare paratum, modo copias militares dimitterent. Quod de Blanca postularent, nisi forte ea obtenderetur species maiora conantibus, facturum sese quæ vellent. Ad hæc procerum consilio habito, eorum verbis Fernandus Aiala potestate dicendi facta sic incipit. Quod contra exempla maiorum, magnanime Princeps, armati venimus, veniam dari postulamus. Inimicorum insidiæ, à quibus nulla innocentia tuta, compulerunt, tuoque permissu factũ est. alioqui tui sumus: de subditis & supplicibus, vt libet, statue. Habet hoc regia fortuna, vt nihil occultum esse patiatur: omnia populo proponit, atq; explicat turpia honestaq;. Blãcæ Reginæ. cui diadema imposuimus, cui coniugii sanctitate nobis præsentibus deuinctus es, exitiũ ab æmula comparari ægre ferimus, Principisq; auribus insidias à prauis hominibus tendi graue ducimus, nulli magis quam tibi gratificaturi: vbi sedata animi ęgritudine, fraudeque perspecta (quod propediẽ fore cupimus, speramusque) maior ętas accesserit. Quanto difficilius est alios pręstare, quam se, tanto laudabilius in eam curam incumbere, vt optimus quisque ad tuum contubernium recipiatur. Multis alioqui claris Principibus dedecori fuit, domestica infamia. Tua coniuge quid sanctius, quid nobilius: quamquam modico cultu, quanta morum suauitate? forma quæ alia comparanda? Eam grauissimo luctu leuari, & in debitum dignitatis locum restitui, si homines silerent, si aliena esset, tu ipse armis, copiisque omnibus conari atque efficere deberes. Illud caue, ne præposteris blanditiis illectus per errorẽ cõmittas, vnde tibi, nobis, vniuersoq; nomini Hispanico luctũ insanabilẽ, ignominiã sempiternã inuras. De re tanta breui statui non poterat. cõuenit, vt quaterni ex vtraq; parte delecti de pacis conditionibus disceptarent. sic à colloquio discessum. moxque variis regis tergiuersationibus intellectum est, nihil eum pro sano facturum. præsertim cum eodem tempore Tauro digressus ad amicã iuisse cõstaret. qua occasione Regina mater pridem à coniuratis voto stans, eos Taurũ euocauit: eisque oppidum tradidit. Eo nuncio perculsus Rex, totiusque regni defectionem veritus, Hinestrosa & Samuele Iudæo (is ærarii præfectus erat carus in primis) comitãtibus Taurũ repetiit: matriq; cõplexum ferens in eius se potestate futurũ dixit. comites continuo detracti, datiq; in custodiam. præcipua aulę ministeria mutata. Fridericus Magister regio cubiculo pręfectus, scrinio Ferdinandus Aragonius, Ioãni Cerdæ vexilliferi honor est datus, Ferdinãdo Castrio, qui Ioãnam Eleonoræ Gusmaniæ filiã vxorem habebat, regiæ procuratio concredita. in quo honoris specie prouidebatur, vt rex captiui instar teneretur, sublata etiã ipsum adeundi promiscua libertate Alburquerquii cineres, quasi victoria parta in monasterio Cisterciensi, cui ab Spina in Vaccæis nomẽ, sepulturæ sunt dati. Magnũ reipublicæ nominique Hispanico vulnus inflictũ, Principẽ gentis, parẽtem & columen obsideri, capi, includi: nisi facti atrocitatem salus publica, Principis inuidia, infamiaq; excusarent. Venationis tantũ libertas relicta erat. qua ille occasione, & nonnullis proceribus eius calamitate, magnisque in posterum pollicitis, æquioribus factis Segobiam sese proripuit, prosequente Samuele, qui datis prædibus, è custodia liberatus fuerat. secutus est etiam Tellius frater, cui eo die Regis custodiendi cura concredita erat, haud diuturna gratia futura. Inde maiorum motuum initia. Aragonii fratres Roam Eleonoræ matri datum captiuitatis tempore abs Rege oppidum discesserunt. Ioannes Cerda sese ad Regem contulit, Fridericus Talaueram, vbi copias militares reliquerat, Ferdinandus Castrius in Calæciam, Tellius in Cantabriam abiere. Henricus & Regina mater Tauri substiterunt, oppido præsidium. Hæc fine anni ge-
1355. rebantur. quo in proximum euoluto millesimũ trecentesimum quinquagesimum quintum, regni conuentus Burgis habiti sunt, interfuerũt Aragonii fratres de procerũ insolentia conquestus in conuentu rex, vindicare iniurias paranti vti opem ferrent, petiit. In Principe vniuersam nationem violatam, grauique ignominia affectam esse. Publica inuidia, communibus armis perfidiam vindicandam. æs militare ciuitatibus imperatum. Iisdem diebus

diebus Carolus Cerda Alfonsi Exheredis filius, an nepos, à Rege Vasconum interfectus est. atrox facinus Regi Gallo visum, fortem & strenuum virum, quo multum & familiari-ter à prima ætate vsus erat, præterea Magistrum equitum insidiis oppressum. Engolismorũ comitatus abs Rege donatus malo fuit, quem Rex Vasconum tanquam sui iuris repetebat. Campaniam præterea. Briamque paterno iure à rege Gallo extorquere conabatur. spe ob-tinendi depulsus, qui maxime iniuriæ opportunus erat, in Magistrum equitum iram effu-dit. ad Aquilam Nortmanniæ vicum nocturna vi submissis percussoribus, in lecto inopi-nantem oppressit sexto Idus Ianuarii Frossartes ex annorum numero biennium detrahit: de die conuenit. Cæde vulgata Rex Gallus publico quatriduũ abstinuit, sublata etiam se a-deundi potestate. quæstiones habitę, diesque Vasconi dicta. accepto obside Ludouico Re-gis filio, contra omnia vetustatis exempla Lutetiam caussam dicturus venit. Insidias capi-ti suo comparatas non satis probabat. duci à lictoribus iniecta in eũ manu iussus est. vxoris sororisq; viduæ preces euicere, vti venia donaretur, feroci iuueni neque diu, in fide persti-turo. nam pecuniã à ciuibus exigenti Gallo aduersus Anglos, apud populũ intercessit. quæ iniuria, vt par erat, altissime in pectus offensi Regis descendit. iram idoneo tempore effusu-ri. Cum Agnete Castria, vti antea memoratũ est, Petro Lusitanæ iuuentutis Principi stupri vetus cõsuetudo erat. eandem superiori anno vxorem cõtra leges duxerat, sugillata in eo regia maiestate. ignominiæ depellẽdæ, filiique sanandi caussa Regis patris iussu Conim-bricæ interfecta est, tametsi iniquum erat filii libidines amicę interitu lui: præsertim Alfon-so, quem primis annis mors rapuit, Ioanne Dionysio, Beatriceque ex Agnete nepotibus. Ludouicus Siciliæ Rex mense Iulio Catanæ decessit. Fridericus frater moribus, ætate, in-genioque simplex successit. vtriusq; regnũ externis bellis intestinisq; motibus iactatum fu-it: Regique Aragoniæ ad eius insulæ imperium via rursus struebatur. Ad intermissa redea-mus.

Multæ cædes in Castella factæ CAPVT XXI.

BVRGENSI conuentu dimisso in Medinam Campestrem primus abs Rege Castellæ im-petus factus est. Villega Rogiusque cum primis nobiles occubuerunt. capti alii. Hine-strosa Tauro dimissus, fide data nisi Rege placato in custodiã reditur ũ, id liber non præsti-tit. Henricus & Fridericus iunctis ad Talauerã virib. Toletũ accurrerũt, regios conatus oc-cupaturi. Ad D. Martini pontẽ traiecto flumine aditu prohibiti, à parte ciuiũ circunductis mõtibus, quibus ea vrbs circulo ferme ambitur, põte altero admissi sunt, cui Alcantaræ no-men est. Iudæorũ cædes factæ: direptaq; bona eorũ, qui ad forũ rerũ venaliũ domicilia ha-bebant. mercesq; & scruta vendebãt mille amplius cecidere, non sine coniuratorũ inuidia. Rex periculo nũciato, eodẽ festinauit, priusquã se hostes vrbe munitissima firmarẽt. admis-sus fratribus fugæ necessitatẽ attulit. celeritas saluti fuit. ira in ciues versa. e nobilitate non-nulli cæsi sunt, è plebe duo & viginti. In eo numero aurificis filius octodecim annos natus pro patre octogenario, supplicio sese vltro obtulit: Regeq; pro venia, quã eximia pietas om-niũ iudicio merebatur, permutationẽ concedente, subiit. fœdum populo spectaculum, mi-sericordiæ permixtam crudelitatem. nomina memoriæ subtracta. de facto satis constat. pe-tro Barroso Episcopo Seguntino, insigni ea ætate viro, ob eximiã iuris cognitionẽ, quoniã ciuium suorũ studiis, Blancæque Reginæ fauere visus est, manus iniectæ. Regina ipsa Se-guntiã custodienda amandatur. Toleti Rebus cõpositis reliquę ciuitates subigendæ erant. Conchenses maiori inter se concordia venienti regi portas clausere. vim adhiberi loci fir-mitas prohibuit. Sanctius Regis frater, qui in ea vrbe educabatur, quamuis eo periculo li-beratus, in Aragoniam aliquãto post ab Aluaro Albornocio, cuius fidei creditus erat, sub-ductus est. Taurus obsessa, vbi Regina mater, Henricus, Fridericus, & Stephanus Carpen-tarius, qui se Calatrauæ Magistrum ferebat, roburque coniuratorum erat: eoque diuturna obsidio fuit. Quo tempore ad Tordisillam (Turrim Sillæ alii vocant) Maria Padillia filiam enixa est, Isabellæ nomine. Ioannes Padillia illius frater D. Iacobi Magister ad Vrcesiam in tumultuaria pugna occubuit. honor importune delatus exitialis fuit. Messia Carrilliusque ex eo ordine Friderici partibus fauentes, cædis auctores extiterunt. præfici in eius locum alium Rex vetuit, cum ætate prudentior, Fridericoque fratri ad gratiã aditum parans. Bo-noniæ Cardinalis iisdẽ diebus ab Innocentio Pontifice legatus de pace, nihil impetrauit rebus adeo exulceratis: Petro tantũ Barroso libertas data est. Henricus in Calęciam Tauro euadens sese periculo eripuerat, cauto iuuenis ingenio: cuius rei bellis omnibus documẽ-ta dedit. Fridericus accepta incolumitatis fide ad Regem egressus est. Vrbe ipsa tãdem in-colę cuiusdam proditione, quinto Ianuarii die salutis anno millesimo trecentesimo quin- 1356.
quagesimo sexto capta Carpentarius, Castaneda aliique viri primarii in ipsis Reginę ma-

tris oculis ad tetrum etiam ſpectaculum exanimatæ decidentisque obtruncati. ea ſibi reddita filii caput maledictis contenta voce defigere: paucisque interiectis diebus, commeatu impetrato in Luſitaniam conceſſit, haud honeſtius quam antea pudicitiam habitura. Martini Tellii Luſitani amoribus cum licentius indulgeret, fratris Luſitani Regis iuſſu, veneno eſt perempta. quidam à patre interfectam affirmant: quem certis monimentis conſtat, ad annum huius ſeculi ſexageſimum primum vixiſſe. pleriq; anno MCCCLVII. extinctum aiũt Ludicrum militare Tordeſillæ commiſſum, lætitię ob res geſtas argumento. Dies, & locus ludum magis & laſciuiã quam formidinẽ oſtentabant. duo tamen Friderici ſatellites proxima luce peremti: ipſe ſimilis ſupplicii metu perfuſus conſeruatur. Terra multis locis hoc anno mouit: vrbium maritimarũ pręcipuo damno. è templo Hiſpalenſi ſummo ferreæ pilę decuſſæ. Oliſipone ſacellum maximum Alfonſi Regis recens ſtructura, proſtratum. clades imminere Hiſpaniæ plerique portendebant. irrita prodigia: Caſtellæ Regis imperium & ſcelera multis poſt annis continuata. populus in preces & vota conuerſus numini placando vacabat. Tauro capto, Henricus viribus, Regique diffidens occultis tramitibus in Cantabriam euaſit: vbi Tellius frater gentis armis, & locorum aſperitate partium reliquias tuebatur, regiis vna & altera pugna victis. inde naui Rupellam Sanctonum vrbem nauigauit, quorſum quæ commota erant euaderent, expectaturus. Quo tempore Vaſconũ Rex Rhotomagi à Carolo Delphino Nortmanniæ Duce conuiuio exceptus, Regis Galli repentino ſuperuentu captus, atque è vinculis cauſſam dicere compulſus eſt. maieſtatis lege poſtulatus, quod Anglis faueret Princeps Gallię multis nominibus beneficiarius. ſic Hiſpanorum, qui in Gallia erant ſtudia diducta. Henricus Gallica ſtipendia fecit. Philippus Vaſconis frater in Nortmanniam excito Anglo ſeſe adiunxit. idem fecit Fuxenſis Comes leuiri Regis iniuria permotus. vnoque tempore in expectationem rerum nouarum Gallia, Hiſpaniaq; erectæ erant.

LIBRI SEXTIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XVII.

Belli Aragonii initia, CAPVT I.

BELLVM inter duas cognatas vicinasque regias Caſtellæ, atq; Aragoniæ lib. ſeptimusdecimus continebit, atrox, implacabile, multis viris principibus ipſique adeo ad extremum auctori exitiale futurum. nouorum Regum ſobolem: lucemq; terris & tranquillitatem redditam. Horret animus malorum, quæ paſſi ſumus, commemoratione: tantũque ſanguinis ſine cauſſa perditum fatigat: ſtylumque reſtringit. Detur hæc venia narrationi vt ſine tædio cognoſcatur. detur temere pereuntibus ruentibusq; in arma. ira illa numinum fuit furorq; terris immiſſus. Singulæ belli cauſſæ exiguæ. omnes quaſi ex modicis riuis irarum flumen effecerunt. Rex vterque ardẽti ingenio, omnis inſolentiæ impatiens, morum ſeueritate haud diſſimili, Caſtellæ ferocior cum ætate. Aragoniis fratribus in Caſtella receptum eſſe auxiliumque rebus turbandis, Ilicis nuper & Orihuelæ arces Caſtellæ præſidiis occupatas, Ferdinando Aragonio concedente vti datæ fidei pignora eſſent, re vt fratri Regi incommodaret, Aragonio graue erat. Contra Caſtellæ Rex rem frumentariam fame ingraueſcente in Bætica impeditam, ad ipſum Bętis oſtium oppreſſa claſſe ab Aragoniis triremibus eſſe, magna prouincię clade. Caſtellæ perfugis tutum in Aragonia perfugium eſſe: milites Aragonios ordinum D. Iacobi, atque Calatrauæ ſuis Magiſtris non obtemperare grauiſſimum iudicabat, iniuriamque armis vindicandam. Ad has belli cauſſas noua acceſſit. Caſtellæ Rex rebus in vlteriori prouincia compoſitis in Bæticam feſtinarat adulto vere, Hiſpali atq; vicinis vrbibus factionis reliquias compreſſurus. animum curis diſtentum, vt tantiſper leuaret, conſcenſa triremi ad Bætis oſtium Hiſpali abiit. vbi tunnorum piſcatus, prouentusque ex eo maximus eſſe conſueuit, forte decem triremes Regi Gallo opem laturæ aduerſus Anglos aſſiduos, infenſosque Galliæ hoſtes ex Aragonia miſſæ, freti Gaditani faucibus egreſſæ Oceani littora legebant. duæ onerariæ naues ad S. Luciferi portum in ancoris erant. in eas ductor Aragoniæ claſſis Franciſcus Perellus ſpe prædæ impetum facit captæ in ipſis Regis oculis. grauis ignominia, aulicis præſertim viſa, ex bello viuere, creſcereque aſſuetis, rebus tranquillis

minori

minori gratia potentiaque. Missus Gutterius Toletus iniuriam contumeliamque expostulatum. proposito metu ferox Aragonii ducis animus, nihil mouetur: Genuensium eas esse merces excusans bellique iure occupatas; quod rursus maiorique conatu cum ea gente in Sardinia renatum erat insigni Matthei Oriæ perfidia. Egidius Velasquius ad ipsum Aragoniæ Regem continuo legatus, cum superiores iniurias commemoraturus, tum iure feciali res ablatas repetiturus, ducemque temerarium dedi ad supplicium illatæ ignominiæ iustum piaculum. Erat Aragonius Barcinone classe comparanda, instruendaque intentus aduersus Sardiniæ motus. eoque importuna legatio visa est. respondet, ad ea quæ postulantur demisse: Se Castellæ Regi satis facturum, perfugis regni finibus prohibitis, Ducisque temeritate cum primum in prouinciam rediisset castigata. Quod de militibus D. Iacobi & Calatrauæ quereretur, id sui iudicii non esse. sacra iura à Romanis Pontificib. petenda, se neque auctore, neque repugnante. Velasquius eo responso nihilo mitior, bellum denunciat, hostilia passuros cum fecerint. Aragonius contra idoneam sibi inter fœderatos amicosque Reges belli caussam non videri. numine tamen omnis insolentiæ vindice se, vt non prouocare, ita temere illatum bellum non timere recusaréve. ab hoc initio ventum ad arma. Catalauni mercatores, quorum magnus numerus erat, Hispali capti. bona publicata. magni delectus in vtraque prouincia habiti. externa auxilia conquisita. Ludouicus Vasconum Regis frater, qui se eo capto in Hispaniam contulerat, rebus præsidium, ab vtroque Rege ad societatem armorum inuitatur. cautior ille vtrunque spe pacis distinere maluit, fortunam in consilio habiturus, ex arcano Aragonio æquior, cum quo maior necessitudo erat. In Valentiæ fines impetus, tribus vno tempore partibus factus est. Ferdinandus Aragonius prioris conspirationis memoria, prouinciales solicitare, in eoque maiorē spem habere quam in armis, nihil audituros, pœnisq; quas dederant superiori tempore cautiores. trahebatur bellum præcipuo agrorum, pagorumque damno, mense Augusto extremo. Ipso anno, quo in Gallia Pictauiense præliū cōmissum est Gallica clade nobile, genti funestum, à multo minori Anglorū numero, victi Galli, cæsique sunt. vires eius gentis fractæ, rex captus, filiusq; Philippus natu minimus. cecidere viri nobilissimi: Petrus Borbonii dux Blancæ Reginæ pater, Galterus Magister equitū, Robertus Dyrrachii, eius propinquus Cardinalis Petragorii, qui forte de pace ab Innocentio Pōtifice Legatus, prælio interfuit. Ad tertiumdecimum Kalend. Octobris pugnatum est. Huiusque pugnæ euētu duo sunt consecuta ad nostram memoriam prçcipua. Rex Vasconum, furto à suis hominibus è custodia subductus est, intraque Lutetiam admissus, seditiosis dux aduersus Delphini conatus: qui patre liberando intentus subsidia colligebat, redigendç pecuniç prçcipua cura, magna prouincialiū offensione. Vasco concionē Lutetiç habet: indignitatē, iniuriam, ignominiamque conqueritur. se iure potiorem iis, qui de regno armis decertarent, Ludouici Hutini ex filia natum: cum Anglus Rex Isabellç eiusdem Hutini sororis filius esset. neque obscure nouam telam contentionum Vasco ordiebatur. si pares vires suppeterent animo & voluntati. bona restituta. ad hçreditaria oppida principatumque Matisco & Bigorra adiectç. Briam, Campaniam, Burgundiamque, quas maiorum iure repetebat, quamuis rebus turbatis obtinere nō potuit. Henricus Trastamarç Comes ex eo prçlio incolumis magnis pollicitis inuitatus sese ad Aragonium contulit: qui primus illi aditus ad regnum fuit, felicitatisque initium. Fœderis initi summa: vt Castellæ amicitia fideque renunciata perpetuo se Aragonio subditum, amicumque fore iuraret. Vrbes, oppida acciperet, quæcunq; Ferdinandi Aragonii extitissent, vna Albarracino excepta. Sexcentis equitibus, totidemq; peditibus abs Rege stipendia darentur, sub Hērici signis eiusque imperio militaturis. Anno salutis millesimo trecentesimo quinquagesimo septimo, ineunte de fini- 1357.
bus inter se Castella & Aragonia lacessebant. variabant secundæ aduersæque res. Illicis iuris Aragonii facta est. Embites, Bordaluaque à Castellæ Rege armis, præsidiisque occupatæ. prçcipui Aragonii duces Trastamaræ Comes, Lupus Luna, Petrus Exerica. pro Castellæ Rege Fridericus D. Iacobi Magister, duo Aragonii fratres, & Ioannes Cerda. illi maiori fide, hi dubia atque ex fortuna suspensa, sui Regis scelera morumque asperitatem exosi. Aragoniis artibus circumuenti: quibus sane hoc tempore magis quam viribus extitisse comperio. Ioannes Cerda, Aluarus Gusmanius primi ad mutandam fidem impulsi. cæsi soceri ditionisque interceptç, dolor stimulabat: nam duas Coronelii filias, Mariam, Alfonsamque connubio iunctas habuerāt. Tametsi metus obtendebatur. Regem immensa libidine in Alfonsam coniectis oculis eam viro eripere destinasse. & fortasse gemina defectionis caussa erat. Ii Serone, quam arcem ad Aragoniæ fines præsidio obtinebant, in Bæticā se proripiunt, studia prouinciæ, vbi magnæ necessitudines erant amplaque ditio, concitaturi. magnam confidentiam, audaciamque temeritati proximam, in mediis regni visceri-

bus ciuilia arma mouisse. Sisamonē arcem, quæ ad fines Castellæ in Aragonia sita est, cum copiarum robore, ea tempestate Rex insidebat. inde discedentium vestigia insecutus aliquanto spatio consequi non potuit, per dispositos equos fugientium instar festinantes. Repetitum bellum maiori quam antea impetu. tum alia ignobiliora oppida in potestatem venerunt: tum Turiaso vrbs primaria Vasconibus finitima eodem impetu expugnata Martii die 9. ciues in repentino metu, superiore vrbis parte, quæ firmissima erat amissa, defensione desperata pacti incolumitatem Tudelam dimissi sunt. Michaelis Gurreæ Præfecti, culpa vrbs ea amissa fertur: cui si animus fuisset, diutius sustentare poterat. Itaq; Regi suo diffisus posse satisfacere, domicilium in Vascones transtulit. vrbs Castellæ militib. data, agriq; attributi. Aragonius ea vrbe amissa, vix se Cæsaraugustę mœnibus tutum putare. noua subinde & externa auxilia conquirere maiori diligentia, quod per idem tempus Ioannes Cerda in Bætica ab Hispalensi conuentu ducibus Ioāne Pontio Marchenæ regulo, Egidio Bucanigra maris Præfecto oppressus interfectusq; erat. Venere ex Gallia Fuxensis quidē Comes in Aragonia castra cum valida manu: Fuxensis autem ęmuli Albreti reguli sese Castellæ viribus adiunxerunt. Venit ab Innocētio Pontifice Guillelmus Cardinalis, pacem inter eas gentes reuocaturus. magna eius contentione vltro citroq; commeando, conuenit tandem: vt induciæ annuæ & trimestres essent: dum de pacis conditionib. delecti proceres disceptarent, pro Aragonio Cabrera, pro Castella Hinestrosa. interim oppida vtrinq; capta penes Legatum, quasi sequestrum essent. Qui prior initum fœdus violasset, anathematis ei ignominia, religioq; obiecta. mensis Maii 18. die induciæ pactæ. Quo mense Alfonsus Lusitanus rex Olisipone decessit, annos natus 77. menses 6. regnauit annos 32. menses 4. Corpus in ea vrbe ad aram templi maximi, vbi Beatrix coniux sepulta erat, sepultū est. Successit Petrus noua prole superiori mense auctus ex Therasia Calæca, quam Agnete Castria à patre interfecta, amicam habebat, formæ excellēti venustate, nulla præterea aut animi aut corporis dote. Proli Ioanni nomen fuit: cui cœlum patrium auitumq; regnum destinabat. vti competenti loco est explicandum. Ab Aragoniis arces continuò Cardinali Legato traditæ, eo promptius, quod pauciores ceperant. Castellæ rex cæteris stare volebat: vti Turiasone nouos incolas deduceret adduci non potuit. & Hispalim interea discesserat, vt Bætice motus componeret, classemq; compararet, Aragoniæ littora inuasurus, cum primū induciarum tempus exiisset. nam de pace nec sperabat, neq; cupiebat. In ea vrbe Alfonsę Coroneliæ amorib. ita indulsit, vt pre illa Padillia contemptui esset. breuis gratia. sic prauum animum nullæ difficultates à turpitudine, libidineq; auocabant. Eius frustrationib. exceptionibusq; Legatus Pontificis fatigatus, regem quidem è piorum numero exemit: Castellæ vniuersæ sacrorum iustitium indixit, præpropera festinatione, vt visum est: qua caussa eum Pontifex ex Hispania auocauit. & id Aragoniis fraudib. agebatur, vt Castellę regi, quasi impio & scelerato, nouam inuidiam conflarent: gentis studia auerterent: in quo maius pręsidium, quàm in vera virtute collocabant. Accessit nouū incommodū. Ioanna Henrici coniux in Aragoniā deducta erat Petri Carrillii fraude deluso rege, nulla amplius spe pacis. Fridericum, Telliumq; fratres ad defectionē propensos, nihil aliud morabatur, quam quod tantorum principatuum ęquam ab Aragonio compensationē fore nō sperabant. ea cunctatio multis vno tempore exitialis fuit. Ferdinandus Aragonius Iumilliam, quam in Aragonię finibus, armis ceperat, pręsidio obtinens, re cum Cabrera communicata in partes traductus est, Aragonii regni procuratione concessa, ditioneque restituta. nihil in tanto discrimine tum quidem immodicum videbatur. Hērici tamen & Ferdināndi defectio Aragoniis salutaris, eorum fratribus exitium attulit. Quo tempore res in Sardinia meliori loco esse cęperant, Matthei Orię opportuno obitu, posteris cū Aragonio cōciliatis. Marianus Arborec regulus nondum plane quiescebat. sed tanto pręsidio amisso, parū proficiebat tamē. Sicilię pars multo maxima Ludouici Neapolitani Regis armis pręsidiisq; occupata erat: Panormū Messanaque principes ciuitates. Fridericus (huic Simplici cognomē fuit & ante duos annos Ludouico fratri successerat) ingenio, ętate, viribus imbecillus, regiū nomē Catanę vnius munitione tuebatur, ęgra spe, Gallica factione resurgente, vicinis Neapolitanis Regibus infidis prouincialibus. prorsus vt Siciliā, Athenas, Neopatriam Eleonorę sorori Aragonię Reginę donaret. publicę de ea re tabulę ad Aragonium missę: vt eum ad vires conferendum inuitarent, graui bello multisque ex eo difficultatibus in patria occupatum. Artalis Alauonę Mistretę Comitis virtute, fideq; res Aragonia stetit in Sicilia propemodū deplorata. multis locis cęsi hostes sontib. irrogata supplicia, aliorū perfidia beneficiis victa.

Principum in Castella cædes. CAPVT II.

CASTELLÆ atque Aragonię Reges vindictę ardor agebat pręcipites nulla honestatis cura, neque quid homines locuturi essent, considerantes. prorsus vt Maurica auxilia euo-

lia euocare non vererentur. veneratque è Granata valida manus Castellæ rebus opitula-
tura, cum quibus fœdus antea ictum stabat. Rex Marrocius ex Africa ab Aragonio euoca-
tus: quem hostis conatib. obiiceret, viresq; exæquaret. graue dedecus, religioni ignominio-
sum: de quo Pontifex Innocentius grauissimis litteris expostulauit. tantam esse lædẽdi cu-
piditatem, vt certam pestem, vnde olim minori caussa exitium extitisset, allicere atque at-
trahere in Hispaniã nõ formidarent. recte atq; opportune, nisi salutaribus paternisq; mo-
nitis, aures Principum essent obturatæ. Proceres qui Castellæ partes sequebantur ad trã-
sitionem solicitati. Ferdinandus in primis Aragonius, quẽ in discrimine fratri potius quã
amitino fauere natura compellebat. Iumilliæ, quod oppidũ armis ceperat, de ea re arcano
sermones habiti, tandemque Bernardi Cabreræ opera ad Aragonias partes traductus est.
tantæ molitiones occultæ esse non poterãt. Itaq; principio anni eius seculi quinquagesimi 1358.
octaui Friderici Magistri armis Iumillia occupata, detractaq; Aragoniis est. re patrata Hi-
spali in palatio, à Regis satellitibus, eiusque in oculis obtruncatur. ea nauatæ operæ merces
fuit. tametsi consilia eum ad Aragonios deficiendi communicasse satis constat: eaq; Regi
detecta exitium accelerasse suspicor. Ex ea vrbe continuo in Cantabriam festinatum. quo-
niam fraterno sanguine manus semel cruentauerat, in ea prouincia, similis feueritatis exẽ-
plum editurus. præoccupauit Tellius fuga eius conatum, in Galliamque nauigauit. inde se-
se in Aragoniam retulit, fraternã necẽ, suamq; iniuriã armis vindicaturus. Pro eo victima
alia mactata. Ioannes Aragonius Tellio fugato, Viscaiæ principatum debitũ, pactumque, &
nuper Hispali promissum importunus efflagitator postulabat. ea caussa, siue quoniam cum
cæteris Principib. conspirasse compertũ erat, ad Bilbaum municipium occisus est à satelli-
tibus: auctor etiam quidã ipsius Regis manu cecidisse ait. sæuitiam detestandam. corpus è
fenestra in subiectam plateã præcipitatum est, addita abs Rege verborum contumelia. En
inquit, vestrum dominum, vestræque regionis ambientem principatũ. inde Burgos rela-
tum, funeris honore iureque sepulturæ caruit, in præterfluentẽ amnẽ proiectum. id scilicet
sæuitiæ genus supererat, vt exanimis corporibus insultaret. Eodẽ impetu Eleonora Regina
Isabellaque Ioannis interfecti vxor, Roa vbi sese tenebãt, Castrum Sericium in custodiam
missæ. fœda carnificina per prouinciam exercebatur. sex nobilium capita variis locis cæsa
Burgos allata sunt, gratum Regis oculis spectaculũ, optimo cuique fœdum. plures alii Val-
lisoleti ad necẽ destinati, Henrici & Ferdinãdi improuisa irruptione in Castellæ fines ser-
uati sunt. Hẽricus Soriæ Almasanique agros vastare nunciabatur. Ferdinãdus in Murciæ
fines penetrasse ferro. fraternæ cædis dolor vtrunque stimulabat, impellebatque in arma.
Castellę Rex periculo motus Vxamam abiit. inde Iulio mẽse missus ad Aragonium fecialis
iniurias expostulaturus. Contra is, hostis insolentia excusat, arma necessario capta: & quo-
niam culpã, vndecũque extaret, innoxio multitudinis sanguine expiari iniquũ esset, vt vi-
geni, quinquageni, centeni ve dimicarẽt, & secundũ eius certaminis euentũ finis contro-
uersiæ esset, verbis minacibus prouocauit. quod aduersarius contẽnere visus est, animo in-
gens, viribus maior. Igitur Guterriũ Toletũ, quem Priorẽ Hospitalarium nuper crearat,
Murciam vti præsidio rebus esset, dimittit. præterea alium alio: quem opportunum maxi-
me fore cogitabat. ipse Hispalim festinauit, vbi classis triremium duodecim instructa erat.
venere è Liguria sex aliæ. cum ea classe Valentina littora, oppida, & vrbes tentare cõstituit.
Guardamare oppidũ, quod in Ferdinãdi ditione erat, primo appulsu, impetuq; captum est.
arx defensa, quoniã ipso tẽpore, vi improuisæ tempestatis triremes ad littus eiectæ, fractę-
que erant, duobus tantum incolumib. Graui & inopinato incommodo, superbus animus
nec flectitur, nec frangitur. oppidũ crematũ. pedestri itinere Murcia petita est. Petrus Iua-
nius regia gratia in paucis præstãs Hispalim missus est, noua classe comparãda. Rex colle-
ctis vndiq; copiis Almasanum abiit. eo tractu in Castellæ & Aragonię finibus, oppida & ar-
ces hostibus detractæ: ac in Tellii profugi ditionem sæuitum maxime. Autumno pręcipiti
Hispalim Rex rediit, quoniã terra parum profectum erat, mari hostem rursus impugnatu-
rus. in id numerosa classis comparata. Lusitanus auunculus decem triremes auxilio misit,
tres Granatensis Rex. Fuit is annus Eleonorę Petri Aragonii Regis, atque Ioãnis, Henrici
filiorum natalibus faustus, quibus coniugibus Castellę regnũ superi destinabant. Eleonorã
mensis Februarii vigesimo die, Augusti Ioannes vigesimo nati sunt. Pręterea in Valentinis
conuentibus, vetus annorũ per Eras Cęsaris ratio antiquata est: nouaque lege inducta, an-
norum à Christi ortu salutari computatio. Medina Celina olim ampla ciuitas, in Celtibe-
rię Carpetanię, & Areuacum confinibus, nũc modicũ municipium, sed natura loci valido-
que ea tẽpestate pręsidio munitũ, ab Aragonio proximi anni principio 1359. tentatũ est, 1359.
conatus frustra fuit. inde se Cęsaraugustam retulit. Castellę Rex ad periculum accurrebat.
quo tempore nunciatum est, Guidonem Bononię Cardinalem ab Innocentio Pontifice

Legatum. Almaſanum appuliſſe. In eo oppido, facta dicendi poteſtate, in Caſtellæ Regum laudes effuſus, quos Hiſpaniæ columen, rebus perditis præſidium extitiſſe: nunc dolere Pontificem aiebat. inter ciuilia arma ſacri belli cogitationem omitti. Quantū, ſi contingeret, oppreſſis cognatis, & neceſſariis profici? quę laus? quę gloria? ignominiam potius inuidiam, luctum, victori iuxta, ac victo. Verterent in impios arma. de ſumma rerū illic decertarent. Vltro honeſtiſſimas opes, decus, triumphosq; obuenturos. Verbis hæc ſanctiſſimi Pontificis renunciare. venturum ipſum, tantopere ea cura ſolicitari, niſi ætatis incommoda aliæq; curæ auocaſſent. Ad hæc Caſtellæ Rex Aragoniis ſe fraudibus circumuētum aiti imagine pacis amicitiæ ſæpe ſpecie deceptum. Vnam tantū concordiæ conditionem ſupereſſe ſi perfugis regno prohibitis, Orihuelā, Illicim (Alicantem vulgo dicimus) aliaq; vicina oppida Ferdinando auo ſuo minore ab Aragoniis iniuria occupata redderētur. præterea in belli ſumptus, quingenta florenorū millia. id Pontificis voluntati, Legati ipſius precibus, nobilitatique dare. adiit Cardinalis Aragoniū nonnulla pacis conſtituendæ ſpe, quoniam de conditionibus agi cœptum erat. Verum ille aduerſarii culpa, bellum ſuſceptum excuſabat, priorem intuliſſe arma. De patria, auitaq; ditione quidquā diminui intolerandū videri, Cōtrouerſiæ modo arbitrium Innocentio Pontifici permiſſurū, quamuis lite olim datis iudicibus diiudicata. Tempus altercationibus trahebatur nullo fructu. tetrum ſpectaculū vtranq; gentem in mutuum exitium ruere ſublata opitulādi poteſtate. ne induciæ quidem vt fierent impetratum. ſumptus obtendebātur claſſe valida comparanda à Rege Caſtellæ facti.

Aragonia littora tentata. CAPVT III.

OMISSA concordiæ cogitatione, arma reſumta, repetitæ cędes. Almaſani Ferdinandus Aragonius, Henricus & Tellius fratres, die dicta quamuis abſentes perduellionis lege damnati. ſublata reconciliationis ſpes: eo amplius quod Eleonora Regina in cuſtodia mori compulſa eſt. execrabile facinus. quamuis aduerſus ſontem, & extrema ſupplicia meritā. iam liberorum culpam materno ſanguine expiari, nullo neque ſexus, neque dignitatis, neque propinquitatis reſpectu quanta immanitas? Ioanna, & Iſabella calamitatis ſociæ Ioanna Hiſpalim miſſa eſt, vbi aliquāto poſt & ipſa neci datur: Iſabella Blancæ Reginæ adiuncta, quam Seguntię arce Cæſarianum transferri eodem tempore mandauit, dilata vtriusq; in aliud tempus nece: vſque adeo obſtinato Regis animo, vt nullo mitiori affectu perrumperetur. Obcœcabat diuina vindicta ne vim ingruentē declinaret. tametſi precibus & votis ſuperos alieni iam imperii, fatigare non deſiſtebat, cōſcenſurus claſſem, quā Hiſpali paratā habebat, triremium vnius & quadraginta: quibus naues aliæ octoginta numero adiūctæ erant, validam, magnisque rebus perficiendis idoneam. ſed rem Aragoniam in magno diſcrimine diui tutelares, prouincialium concordia tutata eſt. Præmiſſæ ſeptem triremes ad Baleares inſulas, onerariam Venetā nactæ ceperunt, nullo meliore iure quam quod in armis erat. à Rege auido, ne vlla excuſatio eſſe poſſet, merces magni pretii, quibus onuſta erat, occupatæ. à reliqua claſſe Guardamare oppidum cum arce expugnatum eſt. Illicim incolæ deſeruerunt, viribus & munitione diffiſi. ſequebātur Regem Egidius Bucanigra maris Præfectus, Magiſter Calatrauæ, Magiſtri Alcantaræ Gonſalui Martini filius, aliique tota prouincia delecti proceres. è quibus Guterrius Toletus Prior Hoſpitalarius, cū idonea militum manu iis in locis præſidio relictus eſt. reliqua claſſis Dertuſam tenuit. Ibi à Legato Cardinali rurſus noſtri de pace appellantur nihilo maiori fructu. Inde Barcinonem appulſum menſis Maii nonodecimo die. duodecim triremes Aragonię in eius vrbis cōſpectu ſemel, & iterum impugnatæ, capi non potuerunt. littoris vicinitas, vnde ciues magna alacritate propugnabant, ſaluti fuit. Hoſtes eo conatu depulſi in vicinas inſulas, quæ Aragonio imperio parebāt, claſſe delati Ebuſum tentāt. oppidū Inſulæ cognomine, quāuis machinis & operibus impugnatum, loci natura defenſum ſtetit. Aragonius interea collecta à vicinis littoribus claſſe triremium quadraginta, certus cum hoſtium claſſe pugnare, in Balearem maiorem traiecit. in ea inſula ſuorum precibus fatigatus, ne rei ſummam in vnius pugnæ diſcrimen vocaret, ipſe reſtitit. Bernardus Cabrera maris Præfectus, Cardonę Vicecomes aliiq; viri principes dimiſſi aduerſus hoſtium claſſem. ad rei famā Ebuſi obſidione ſoluta, pugnandi voluntate ad Calpem prouectam. Aragonia claſſis in oſtium ſe intulit eius amnis, qui ad Dianium influit in mare (Sucronē putabā, locis haud procul remotum.) vtriq; pugnandi cupiditatē oſtentabant. pari vtrinq; metu ceſſatū. ſic maximus apparatus inanis fuit. Aragonius Barcinonē ſeſe retulit Auguſti die vigeſimo nono. Caſtellę Rex claſſe Hiſpalim dimiſſa, ipſe Carthagine pedeſtri itinere Tordeſillam feſtinauit, vbi per eos dies ex pellice Maria Padillia filius natus, cui Alfonſo nomen, incredibili patrem lętitia compleuit,

uit, varia tamen, cum breui æuo gaudium mœrore mutarit. Garsias Toletus in Friderici locum D. Iacobi Magister institutus, infanti educator, institutorq; designatur. Ad Cauni mõtis radices Campi Arauianæ panduntur, septem olim nobilissimorum fratrum, quos Laræ Infantes dicimus, clade nobiles, Castellæq; infausti: in eum locum Henricus, Telliusq; fratres cum Aragoniis copiis progressi, præsidiarios Castellæ milites obuiam factos ceciderunt. magna strages fuit. trecenti ex hostium numero desiderati. multi viri nobilissimi, pars cæsi, pars capti. Dux ipse Hinestrosa in pugna cecidit. Ferdinãdus Castrius celeri fuga euasit. clades hæc mẽse Septembri illata, magnũ Castellę regi mœrorẽ animo iniecit: prorsus vt doloris vlciscendi studio furens, duos fratres suos Ioannẽ decem & octo, Petrũ quatuordecim natos annos, Carmonæ vbi vincti erant, interficiendos curarit, nulla innocentis ætatis misericordia. id vnũ restabat. magna apud populũ inuidia regi ex eo facto conflata est: nulla vtilitate publica, nulla priuata iniuria. tot Principes vnius hominis, feræ verius immanis sæuitia consumptos: omnesq; in vno facto humanitatis, pietatis, religionisq; leges violatas. Multi viri nobiles ad Aragonios, animos adiecerũt, ex alieno exitio cogitãtes nullius salutẽ in Castella tutã esse. Ea maioris sæuitiæ occasio extitit. Duodecim triremes Venetæ, quas vt interciperent Regis Castellæ iussu, viginti Castellæ triremes freti Gaditani fauces obsidebant, beneficio tẽpestatis repẽte exortæ, periculũ euaserũt. noua ex ea re belli materia quæri aduersus Venetos videbatur. nulla iustiori caussa, quã quod oneraria paulo ante capta, irritatã eam gentẽ noua iniuria irritare, scelusq; occupare erat propositum. Legati Cardinalis opera, summaq; contẽtione de ineunda cõcordia denuo actũ est principio anni M.CCC. sexagesimi. oratores vtrinq; Tudelã missi, cum ampla paciscendi facultate, 1360. res prope spem erat, multa Castellæ nobilitate in Arauianæ pugna amissa, plerisq; aliis ad Aragonios elapsis. In his Dieghus Sarmentus Castellæ Antelatus, pariq; nobilitate & opibus Petrus Velascus recens profugerãt. nihil tamẽ neq; Tudelæ neq; Sadunæ, quo paulo post oratores de pace cõuenerũt, perfectũ est. Aragonii successu elati erant. Castellæ Rex quãuis rebus aduersis, nihil de priori ferocia remittebat: tametsi tãtis nudatus præsidiis vagus incertusq; agebatur. inter belli pacisq; consilia suspẽso animo nulli fidere: Præfectos indies mutare: virtuti an fidei suorum minus crederet dubitare. miserabilis conditio, sed tãti nequitia erat.

Blanca Regina occisa. CAP. IIII.

ITA de fœdere agebatur, vt interim à neutra parte belli cogitatio intermitteretur. exercitui supplementum scribere, externa auxilia accersere, pecuniam conquirere: denique modis omnibus festinare: præsertim Aragonii, nam Castellæ Rex proceribus vindicandis intẽtus erat. Eo studio Hispali Legionẽ abiit. Petrus Gusmanius Legionensis Antelatus in Lusitaniam euasit. Petrus Osorius inter prandendũ à Calatrauæ Magistro conuiuio exceptus, eo inscio submissis à rege satellitibus Legione obtruncatur. simili supplicio Maldonatus Archidiaconus Burgis, quo Rex festinauit, affectus est nihil terrente personæ quam gerebat sanctitate. litteras ab Henrico accepisse exitiale fuit. Aragoniorũ irruptio aliis saluti fuit: qui Ducibus Hẽrico, Tellio, & Ausæ (Osonã vulgo dicimus) Comite in Rigouia quidẽ Harũ Anagarumq; ceperant. Anagari Iudæorum cædes facta Regis odio: qui ei genti fauere videbatur, Samuele Leuita ærarii Præfecto. vicinis locis cædes oppidanorũ, agrorum vastitas. Pancoruũ vsq; Aragonia signa plata. Turiaso ad Aragoniorũ ius rediit, Lucii Præfecti deditione, ob metũ credo aliquẽ aut spem melioris fortunæ. Castellæ Rex copiis contractis, hostibus occurrit. Aragonii sese retulerunt Anagarum. Castellæ castra ad Asofram ignobilem pagum posita sunt. eo vir sanctus (sic fama tulit) regem periculi monuit, quod ab Henrico fratre, iraq; numinis immineret. D. Dominici Calsadii, cuius ille cultui dicatus erat, speciem humana augustiorem dormienti visam, id significasse. Nuncius interpreti exitialis fuit, in ipsis castris igne est combustus, iure an iniuria dubitatum. Pro Anagari mœnibus pugnatum. Castellæ milites meliora tulerũt. Aragonii intra oppidum compulsi, opprimi potuerunt: ni væcordia rex iniecta, salutare consiliũ repudiasset, satis profectum existimans elapsis hostib. Anagarũ Harumque recepta. Itaq; regni finib. ea parte munitis Hispalim rediit. fœdere cum Lusitano facto perfugæ ad suppliciũ vtrinq; dediti, iure gentiũ violato, fideq; publica. nouarũ ea occasio cędium fuit. à Lusitano Cuellus Aluarusq; interfecti, iis autorib. Agnetem Castriã occisam fuisse recordante. Dieghus Paciechus socius criminis & periculi felici sorte, cædẽ fuga euasit, nauateq; Henrico Principi operæ, amplã in Castella ditionẽ accepit, Paciechorũ familiæ nobilis, atq; opulẽtæ inter Castellæ proceres cõditor. cõtra Petrus Gusmanius Hispali obtrũcatur: Gometi' Carilli' in triremi, qua Hispali vehebatur, quasi Algeziræ Præfectus futurus. Garsię fratri vxor à rege ablata, illi fugę causa

extiterat: in hunc odii & ex mala cōſcientia prauę ſuſpicionis occaſio. Ad Alfarum Ferdinandus Toletus regis ſupellectili pręfectus, eius iuſſu peremptus. luctuoſa viri nobiliſſimi & integerrimi cędes toti prouincię fuit. alię cauſſę ad inuidiam mitigandam indignę necis confictę. re monendi libertas exitio fuit, quę apud malos Principes non poteſt nō eſſe exitialis. aſſentatio etiam apud bonos ſine periculo peragitur. eo in aulis Principū magna eius nationis incremēta ſunt: nullius rei maior, quā vera monentiū penuria. Prior Hoſpitalari⁹ & frater patrui iniuria irritati, ad Aragonios diſceſſerunt. Vaſcus Toletanus Præſul ſolum exilio vertere compulſus eſt, ſublata togam mutandi, aut partē aliquam domeſticę ſupellectilis efferendi facultate: nulla alia culpa, quam ꝙ pro eo ac par erat, Guterrii fratris necem indignè tuliſſe videbatur. Conimbricæ is in Prædicatorū monaſterio vitæ reliquū exegit. extincti corpus conſequentib. annis in templum Toletanum relatum eſt. hunc Blaſiū nōnulli vocant. nominū varietas ne te, lector cū multis fallat. Miſerat rex Aragonius quatuor triremes milite inſtructas, Tremeſenio regi fœderato auxiliū. eæ à quinq; Caſtellę triremibus oppreſſæ captæq;. Dux ipſe Matthæus Mercerus, ſociiq; nō pauci Hiſpali obtruncati: nulla veteris officii memoria: quod is forte & fidele Algezira expugnanda præſtiterat. Samuel Leuites regia vectigalia gubernabat pro volūtate: vnde illi ingētes opes & gratia antea, nūc exitiū. Vincula iniecta, quæſtiones tormētis habitæ, quorū grauitatē perferre non potuit. interfecti bona in fiſcū relata. fiſci cauſa ſub malo Principe nunquā eſt mala. alioqui ad 400. aureorū millia occupata ſunt. præterea ampla ſupellex, veſtisq; pretioſæ tantū, vt miraculo eſſet Iudæū hominē tantopere creuiſſe, noſtra calamitate ſcilicet. Fine anni Granatenſis rex ſuorū conſpiratione facta regno eſt pulſus. Mahomad à Cæſarie barbaq; cognomento Rufus ex veteri regū proſapia, eius vrbis imperiū occupauit. hinc noui belli materia: cū Caſteliæ rex amici & fœderati Principis calamitate moueretur ad Arundā profugi, quæ vrbs in Marrocii regis fide perſtabat: nouus rex vndiq; auxilia conquireret ad Aragonios propēſus, ꝙ illi exitiale fuit, Albohaneno præſertim ex Africa ad Hiſpaniā repetendam inuitato. Conſtantia Aragonii filia Barcinone in Siciliā miſſa, Friderico regi pacta vxor, claſſis qua vehebatur Duce Olfo Prochita Sardiniæ pro Aragoniis Præfecto. nuptiæ
1361. proximi anni 1361. ſub initia Catanæ celebratæ. Eius inſulæ res meliori loco eſſe cœperant, Neapolitanis hoſtib. qua pulſis, qua oppreſſis. ex eo coniugio Maria nata eſt, olim Aragoniæ regina, Siciliæ regno dotali. Cardinalis Legati opera in Hiſpania tandem pax conſtitit, neq; ſynceris animis, neq; diuturna futura, his tamē legib⁹: Vt capta belli tēpore oppida, inter ſe reſtituerēt. Caſtellæ perfugę Aragoniis finib. prohiberentur. Iis à ſuo rege venia eſſet. Menſis Maii die 18. ad Deſam oppidum, vbi Caſtellæ Rex ſtatiua habebat, voce præconis fœdus proclamatū. Maurici belli, quod grauiſſimū impendebat, metus cupiditaſq; ſanciēdæ cōcordiæ occaſionē præbuerūt. quæ vt conſtātior eſſet obſides vtrinq; dati: cautūq; vt ii in Caroli regis Vaſconū, quaſi ſequeſtri poteſtate eſſēt: eo tēpore in Gallia, prole ex vxore ſuſcepta, cui Carolo nomē fuit, læti atq; de Hiſpania repetēda cogitātis, Vicario interim Ludouico fratre, cui Vaſconū reſp. erat cōmiſſa. Facta pace Aragonius Calataiuba, vbi ſe tenuerat, Cæſarauguſtā abiit. Caſtellæ rex Hiſpalim: Henricus & fratres tēpori ſeruientes in Galliā conceſſerūt: quorū partes in Aragonia Caſtellaq; præualidæ formidabileſq;, Gallorū fauore & armis muniēdæ erant: bellumq; maiori quam antea impetu inſtaurandum. Blancę reginæ calamitas gentē permouebat, vt vires armaq; ſociarēt. nō latuere ii conatus Caſtellę regem. ira in Blancā, quaſi tantorū bellorū cauſam continuo vertit. Aſſidoniæ, vbi in cuſtodia tenebatur, ipſam adeundi, aut cū quoquā colloquendi ſublata facultate, extincta eſt. Venenū à medico viri iuſſu temperatū. deteſtandā vęſaniam, impiū & crudele facinus, puellam inſontem, regio ſanguine nobiliſſimā, lectiſſima forma, ſanctiſſimis moribus prudentiaq;, xxv. ętatis anno peremptam. Nulla ab omni memoria eo loco fœmina maiori miſeratione. alias quidem à viris interfectas pulſaſve meminimus, ſed aliqua ſua culpa. certe arridentem fortunam aliquando expertæ, præſentem dolorem melioris olim temporis recordatione lenire potuerunt. Blancę primus nuptiarū dies, funeris inſtar fuit, relictę, incluſę, deductę, vbi nihil pręter calamitatem eſſet: pulſis domeſticis, pellice validiore, auxilio ſuorum longinquo. Sed te Rex truculente, fera verius immanis, diuina ira manet: tuum caput hoc ſanguine cōſecratur. breui gratiſſima ſuperis victima cades. Inſontis puellę manes vltione felicioris, quam vita, noctes, dieſq; exagitabūt: atq; ita, vt neq; pudor à turpitudine, neq; à periculo metus, neq; ratio à furore reuocatura ſit in certum exitiū ruentē. Fama eſt & idonei auctores confirmant, Regi ad Aſſidoniā venanti, paſtorē occurriſſe vultu veſteq; horridum, capillo barbaque ſqualidum, extrema comminantem, ni mutata mente Blancæ calamitate moueretur. miſſi qui indagarēt, an Reginæ ſuaſu ea paſtor renunciaſſet, nixam genibus, caſtiſſimis precibus vacantē inuenerunt, aditu ita clauſo, vt omnis ſuſpicio amoue-

amoueretur. Opinio hominum magis confirmata, cum paſtor è vinculis emiſſus nunquã comparuiſſet, aliquo inſtinctu inflatuque diuino prædixiſſe futura. Iſabella, Laræ filia Cęſariani & ipſa veneno ſublata eſt. quidam Vreniæ prope Taurum in Vaccæis Blancam extinctam ait, ac ne de tempore conuenit, Eleonorę Reginæ opſonator, in proprio commentario, de rebus ſuæ, hoc eſt, conſequentis ætatis.

Rex Granatenſis interfectus. CAPVT V.

SIc innocentium ſanguine vrbes & oppida, arces, agri maria redundabant. vbique ſæuitiæ impreſſa veſtigia relinquebantur: quanto prouincialium mœrore metuque dicere non attinet, ne ſimile exemplum paterentur, ſingulis dubitantibus, nullius in tuto ſalutem eſſe, mærorem tamen publicum aliqua ex parte Marię Padilliæ obitus Hiſpali menſe Iulio conſecutus mitigauit: fœminæ præter iniuriam pellicatus magnis animi & corporis dotibus, dignæque imperio. Blancæ corpus Tudelæ in tẽpli ſummi ſacrario, translatitio funere aliquanto poſt tumulatum eſt ab iis Gallis, qui Henrico opitulatum venerũt, cum in Galliam deferre ad maiorum ſepulchra propoſuiſſent. Padilliæ funus per vrbes & oppida magnifice quaſi iuſtæ Reginæ celebratum. datæ vbiq; inferiæ. cineres in Studilli monaſterio, quod in Vaccæis eius impenſa extructum erat, conditi ſunt. filii regio cultu, & in ſpem paterni regni educati. Tria Toleti in D. Dominici regio virginum monaſterio ſepulchra extant? Theraſiæ vnum, cui in obſequiis Reginæ matris verſanti coniugii etiam ſpe facta, vitium Rex intuliſſe memoratur: ex eaque filiam genuiſſe, cui Mariæ nomen fuit. duo alia: huius vnũ, cum ei virginum collegio diu præfuiſſet, alterũ Sãctii & Dieghi, Petri Regis filiorũ ex Iſabella, nobili an obſcuro loco cõpertum non eſt: ſed nulla erat tãta pudicitia, tantisq; virtutũ præſidiis munita, quam impudici iuuenis libido audaciaq; non perrumperet. ita experrecti viri, propinqui & neceſſarii eſſe non poterant, vt ab eo cauere poſſent, ſtudia omnia vincente temeritate. Per idẽ tempus à Luſitano rege proles quas ex Agnete Caſtria ſuſcepiſſe dictum eſt, iuſtis nuptiis procreatas eſſe, regiæq; adeo hæreditatis capaces fore Oliſipone pronunciatum. teſtes laudati Egidius Guardiæ Epiſcopus, Stephanus Louatus regiæ ſupellectilis præfectus: quos clandeſtino coniugio adhibitos ſanctiſſimo iureiurãdo confirmabat. Aderant Luſitani proceres, atq; in iis Alfonſus Tellius, Barceloſii Comes in ea vrbe anno priore proclamatus inſigni apparatu feſtaq; vniuerſæ gẽtis lętitia. Id honoris nomen in Hiſpania infrequẽs, in Luſitania eatenus inuſitatũ fuerat. noſtra ætate Comitum Marchionũ, Ducumque iniri numerus nõ poteſt. ſordẽtibus primis inſolita nouaq; admiramur captamusq; humani ingenii vitio hoc quoq; nomine praui. Bellum interea Granatenſe magno vtriuſq; gentis conatu gerebatur. contractis vndiq; Caſtellæ copiis in Maurorum fines irrumpitur. Antequera (Syngilia hæc veteribus fuit) obſeſſa, loci præſidiique firmitate defenſa eſt. ipſe vrbis Granatæ ager vaſtatur. nullum pręterea operępretiũ extitit. Maurorũ tantũ manus ſexcenti equites, duo millia pedites, in Caſorlę agros inuecti, Giennienſium aliorumq; circũ oppidanorũ concurſu oppreſſi ſunt. hoc initiũ belli Maurici fuit. Maior ex Gallia belli metus impendebat, quem vt auerterẽt, Cardinalis Legati, qui ſe ea æſtate Pompelone tenuerat, celi amęnitatem, lociq; opportunitatẽ ſecutus, ſumma cõtentione, quos Caſtellę Rex perduellionis lege Almaſani damnauerat, fratres, proceresq; vt iis ſentẽtia reuocata integra venia eſſet, agebatur. id icti nuper fœderis legibus cõtineri. Iuſtiſſimis poſtulatis ferox Caſtellę Regis animus nihil flectebatur: videbaturq; maius, quã ꝙ geſſerat bellũ in Aragonios verſare. Legatus ergo pro iure acceptę poteſtatis latã in Henricũ & ſocios maieſtatis ſentẽtiã, irritã pronũciauit. impulſor incitatorq; Aragonius. Caſtellę Regis animus ex ea re in vindictę ſtudiũ vehementius inflammatur: irã confecto bello Maurico effuſurus. Ad Granatã bellũ alternãte fortuna gerebatur. ad Accim, hoc eſt Guidixiũ, inſignis clades accepta, ad quintũdecimũ Kalẽd. Februarii ſalutis 1362. mille equites, pedites duo millia in hoſtiũ fines inuaſerãt, Accimq; parabãt expugnare. ductor Calatrauę Magiſter. 1362. maior militũ numerus vrbis pręſidio aduenerat, noſtris ignaris: eoq; magna animorum confidentia vicinis Alhamę agris euaſtandis nonnulli dimiſſi. Mauri cęteros opprimi poſſe cogitantes vrbe erumpunt, continentique totius diei pugna victores euadunt. multitudini virtus ceſſit. è piorum numero multi ceciderunt. plerique capti. in his ipſe Calatrauæ Magiſter Granatam deductus ſine vllo pretio dimittitur. eo blandimento infenſi Regis animum lenire barbarus ſatagebat. Metum ille interpretatus ferocior, cum omnibus copiis acceptę ignominię reſarciendę ſtudio, in Maurorum fines impetum facit. bello vaſtatus ager multa oppida capta. villę incenſę. abactę prædę. ad has calamitates domeſtica peſtis accedebat. gentis ſtudia diducta. magna pars Lago profugo quamuis, & eiecto fauebat: magnusque propterea ęmulum amittendi regni

metus incesserat. Ergo Rufus re cum proceribus communicata Hispalim abire instituit, fide prius incolumitatis impetrata: alioqui in Castellæ regis potestate futurus. consilii exitialis auctor Odricius comes periculi, magna ea tẽpestate inter Mauros autoritate, & à multo rerum vsu facta prudentia clarissimus. Quadringenti equites sequebãtur, pedites dimidiato numero. argentum aurumq; multum, gemmarum, vestisq; pretiosæ vis ingẽs. aduersus iram Regis infensi præsidium in eo ponebat Maurus, vnde exitium extitit. Hispali intra arcem admissus, factaq; conueniendi potestate hanc è comitibus vnus orationem habuit. Adest Granatensis Rex, maiores suos, Castellæ beneficiarios, fœderatos, subditos, semper extitisse memor. Si quid offensum erat, vt sunt variæ & inconstantes res humanæ, vectigali imposito, pecuniaq; imperata mulctatis ad redintegrandã gratiam aditus erat. Si quid domi controuersiæ incidisset, regum Castellæ arbitrio finire moris erat. quod nobis accidisse gaudemus. Sit operæpretium supplices ad regem potentissimum accessisse. Lagus à gente pulsus, cui superbe & auare dominabatur: in eius nos locum suffecti sumus propensa omnium ordinum voluntate, regio genere orti, regniq; hæredes legitimi. Æmuli virib. superiores sumus: tibi cedimus: neq; tuæ potentiæ & felicitati pares nos fore putamus. Æquitatis præsidio vallatis iustissimi Principis patrocinium haud defuturũ confidimus: neq; nostras, hoc est, regias preces inanes apud regem futuras. eoque amplius, quod fidei instar publicæ, concepta de tua clementia spes, vt veniremus animos fecit: satis magnum præsidium arbitrantibus, innocentiam nostram, tui ô Rex inuicte nominis maiestatem. Ad hæc Castellæ rex fallaci eblanditus vultu verbisq;, gratum aduentum extitisse ait. bono animo esse iubet. Hæc, inquit, dies, neq; tibi neque tuis quicquam detrahet. omnes caussæ necessitudinis intercedunt. alioqui non cum fortuna hominum, sed aduersus superbiam ferociamque bellum gerere consueuimus. Hæc ait: simul à D. Iacobi Magistro Garsia Toleto Rex barbarus ad cœnã deductus est. cœnanti vincula iniecta. sic repẽte aut mutata. aut detecta sæui Principis voluntate. Neque eatenus calamitas constitit. paucis post diebus Rex calamitosus in purpura asino impositus, & cum eo septem triginta socii pœnas capite dederunt. Campus, cui ad vrbem Tablatæ nomen est, supplicio designatus. fama fuit thesauros quos attulerat malo fuisse, Regis animo auaritia corrupto. tyrannumque ipsum sua manu interfecisse addũt. fœdũ facinus. detestabile carnificis ministerium, cędisq; genus morte ipsa grauius. sermones hominũ, qui futuri essent, inuidiæ moles quãta nõ cõsiderabat. vulneri verba contumeliosa addita. Nostra, inquit, manu cades. Aragonii fœderis tua caussa importune icti, hæc merces esto. ad quę patria lingua Maurus: Positis armis supplicẽ dedititium, quæ nam gloria, fraude cædis? Rufi sane interfecti corpus ad Lagum æmulum missum: qui continuo regnó recepto Christianos omnes, qui ad Accim capti erant, liberos abire permisit.

Aragonium bellum repetitur. CAPVT VI.

CONFECTO bello Maurico, rebusque in Bætica compositis maiori impetu in Aragonios arma mota: dissimulanter tamen specieque belli defendendi, quod ex Gallia grauissimum impendere videbatur, Henrico auctore præcipuo. Angliæ rex ad sanciendum fœdus solicitatus. in Gallo parum spei erat, Blancæ interfectæ memori, vindicaturoque armis. Soriæ, Vasconum & Castellę Regum colloquiũ fuit. arcano vires aduersus Aragonium sociatæ. Vasconi, belli inferendi nulla caussa erat. fingit denunciatque sibi aduersus Galliæ Regem propinquo & necessario opitulatum non esse: eamque iniuriam armis vindicare velle. ergo ex sua gente copiis contractis, in vicinos Aragoniæ agros irrũpit. Sosium municipium diuturna obsidione expugnat. Castellæ rex viribus formidabilis, nam decem millia equitum, peditum triginta millia sub signis habebat, Harisam, Atecam Cetinam, Alhamam improuiso adortus, capit. mense Iunio Calataiubam promota castra, validum in Celtiberis municipiũ, præstanti erga suos Reges fide. Missus ab Aragonio, qui Perpiniani & Barcinone se tenebat, Ausonæ Comes, Bernardi Cabreræ filius, vt obsessis præsidio esset, ad Miedes oppidum interceptus captusque est. & erat Aragonius diuturnæ pacis spe è rebus omnibus imparatus. Hẽricus Telliusque, præterea Gallica auxilia euocata. serius omnia voluntate necessitateque procedebant. Itaq; Aragonio cõcedente, quarto kalend. Septembris obsessi deditionem faciunt, incolumitatem, atque vt suis legibus viuerent pacti. Capto municipio D. Iacobi Magister cũ iusta militari manu præsidio relictus Vasconum & Castellæ copiæ in hiberna deductæ. Castellæ Rex Hispalim sese retulit. in ea vrbe priusquam Aragonium bellum repeteret, in regni conuentib. Mariam Padilliam legitimis nuptiis iunctam sibi à primis annis fuisse affirmauit, eoque Blancæ nuptias irritas extitisse. Procerum ob diuersa studia eatenus dissimulatum: nũc conscientiã religione obstrictam,

obſtrictam,& filiorum quos genuerat,cauſſam mouere.mortuæ nomen Reginæ, & inter Regum buſta tumulus datus. Deinde Alfonſo filio,cui regnū deſtinabat,immatura morte ſublato quintodecimo Kalend. Nouembris, grauiſsimo patris luctu,teſtamentum condidit ad quartumdecimum Kalend. Decembris.In eo medium ſe inter Padilliam Reginam, filiumque Alfonſum,in ſacello quod ſua impenſa extruendum curabat, ſepeliri mandat, in veſte Franciſcana homo pius,religioſus,memorque mortalitatis diuinum numen propitiari eo ritu volebat.&ſane ſenſu eū aliquo numinis tangi,tametſi prauæ ſæpe cupiditates in tranſuerſum rapiebant naturæ vitio, longoque vſu confirmatæ, ſatis indicant eius teſtamenti tabulæ, quæ autographæ extant. Regni hæredes filias deinceps fore ſancit, eiſque Ioannem ſubſtituit,ex Ioanna Caſtria ſuſceptum: cùm vtrique iuſtis nuptiis procreati eſſe non poſſent:vanumque commentū extitiſſe,quod de Padilliæ coniugio vulgarat,neque iura,ſed vim & libidinem dominari,id ipſum indicio eſt.tametſi Calatrauæ Magiſter, Maiorga,Pereſius,aliique teſtes idonei ſcilicet & præſtantes, initum cum Padillia coniugium,ſanctiſsimo iureiurando,contactis ſacris confirmarāt. Ferdinando Aragonio,Henrico & fratribus filiarum aliquam connubio iungi vetat: ſi ſecus faxint,iure paterno maledicit regnique ſucceſsione amouet,Beatrici mandat,vti Ferdinando Luſitanæ iuuentutis Principi nubat: dote Caſtellæ regno. tutor ad idoneam ætatem Garſias Toletus D. Iacobi Magiſter deſignatur.Diegho Padilliæ Calatrauæ,Suero Martino Alcantaræ Magiſtris honores antea habitos integros eſſe ſtatuit. Rebus domeſticis compoſitis, fundatoq; reipublicæ ſtatu,in mediis hyemis frigoribus,principio anni milleſimi trecenteſimi ſexageſimi 1363. tertii,ad arma rurſus feſtinatum.tanta erat cupiditas Aragonios vindicandi.exercitui ſupplementum ſcribit,externa auxilia conquirit:ac nominatim Rex Angliæ, Walliæq; Princeps ad ſocietatem armorum inuitati.Primus impetus in Maluendam, Arandam, Borgiāque factus eſt.hæc,aliaque minora oppida in poteſtatem venere. Turiaſo circunſeſſa. Alia parte Vaſconum Rex ad Exeam, Tiermaſque in hoſtium fines incurrit, fortunas agreſtiū agens ferenſque paci,agriſque infeſtus,ac vicinis vrbibus formidabilis, Caſtellæ militum, qui cum eo erant,præcipua ſæuitia. Ludouicus Vaſconis frater cum delecta manu in Caſtellæ caſtra venit.idem fecere trecenti Luſitani equites,ductore Egidio Caruallio, D. Iacobi in Luſitania Magiſtro.Granatæ Rex ab Aragonio ſolicitatus,vt Bæticæ arma inferret, facere recuſauit,recenti Caſtellæ beneficio obſtricta fide. Solicitati etiam Africani Reges ad ferendam opem,nulla famæ memoria ac excuſatio erat,ſexcentos Granatēſes equites, Roduano Duce in Caſtellæ caſtra veniſſe. Tantis virib. Aragonius impar erat: tametſi ex Gallia valida auxilia venire nunciabātur,Henrico duce equitū tria millia. dedita Turiaſo, capta Magalona,Teruelaq;.alia parte Segorbium,Exericaq; in poteſtatem venerunt. minorum oppidorū arciumq; magnus numerus.peruia omnia Caſtellæ virib.erant.in intimā prouinciā armis victricib.penetratum.Saguntū circunſeſſa,deditaq;. in Valentiæ conſpectu caſtra poſita,ad 12.Kal.Iunii,magnus tota prouincia terror,rerumq; deſperatio. Erant Caſtellæ copiæ numero imminutæ,diductęq; in plura pręſidia,quę captis oppidis imponi neceſſe fuit. id vnum ſaluti fuit Aragonio, Henricoq; cum iuſto exercitu obuiam procedentibus. Caſtellę Rex totius certaminis aleam ſubire nō auſus,ſeſe Saguntum retulit,loci firmitate bellum defendere parans.hoſtes ea ſpe depulſi Burrianam redierunt, vicinum in Edetanis oppidum,firmiſſimumq;: quamuis immiſſus Caſtellę equitatus intermorari atq; impedire erat conatus.Obierat Londini Ioannes Gallię rex ante menſes duos,cum vt datos ante libertatis ſuę obſides liberaret,in Angliam traieciſſet.Cadauer Lutetiam relatum, conditumq; in templo Dionyſii,iudicibus ſenatus Pariſienſis in veſte lugubri ſuccollantibus. Carolus eo nomine Quintus Remis more inſtitutoq; maiorum, Rex Gallię ſacratur, Regi Vaſconum ex ſuperiori rerum memoria vehementer infenſus. Bertrandus Clakinus è Britannia Celtica vetus Regum Galliæ miles,multiſque bellicis operibus clarus. impetu in Vaſconis Gallicam ditionem facto,Meduntam,Mulanchumque in Nortmannia, fraude cepit: Philippum Vaſconis fratrem acie deuicit: quem per hęc tempora deceſſiſſe comperio: eoq; Vaſconis animum ad pacē inter Hiſpanas gētes cōſtituendam propenſum eſſe cœpiſſe. Aragonii is propinqui & neceſſarii,periculo & calamitate mouebatur. Regis Caſtellę felicitas inuidioſa erat,actiones importunæ. Ludouicus Vaſconis frater Regū conſenſu de pace legatus,adiunctusq; Abbati Fiſcani, qui Legati pontificii partes implebat vtrunq; Regē adiit.aderant Deniæ Comes,Bernardusq; Cabrera ab Aragonio ad Caſtellę Regē,de rerū ſumma legati.iis agētibus ferox Caſtellę Regis animus mitigari viſus eſt. gemini cōiugii ſpes facta.Caſtellę regis & Ioānę Aragonii filię prętereа Ioānis Gerundę Ducis & Beatricis Caſtellę Regis filię.Hęc palā iactata.ex arcano Hērico Traſtamarę Comiti Ferdināndoq; Aragonio,diſſidiorū in vtroq; regno pręcipuis autoribus, exitiū moliebātur.

Castellæ Rege id expetente, Aragonio graue id facinus & turpissimum videbatur, fide publica munitos, nulla noua culpa interimi: alienaque calamitate pacem redimere. Siue hæc caussa fuit, siue alia, Ferdinandus Aragonius Castellonii ad Burrianam iussu fratris interfectus est. veteris odii semina ad maturitatem peruenerunt: & nunc Aragonio fratre deserto, cum Castellæ militum multo maxima manu, qui eius auspicia sequebantur, in Galliã discedere parabat. vxor cũ clam in Lusitaniã discederet, in itinere intercepta, deinde ad patrem Regem dimissa est. Henricus Trastamaræ Comes vitæ discrimẽ ad Vncastellum (oppido id nomen est, quo Aragonius & Vasco per caussam mutui colloquii ad confines conuenerunt) inscius euasit: felix dupliciter, Ferdinãdo grauissimo æmulo sublato, euitatis insidiis beneficio Arellani ei arci Præfecti, per fidẽ colloquii tãtum Principẽ perimi, suęque familiæ proditæ fidei perpetuam inuri maculam passurum se negantis. Mirum inter fidẽ perfidiamque ea tempestate fuisse discrimen, cædium frequentia, cunctorum animis efferatis. hominẽ externum, Vasconis cubicularium, tanta constantia sese duorũ Regum conatibus opposuisse mirũ. Henrico cœlum, imperiũ fraternũ destinabat, cui humanæ fraudes sunt impares. Catanæ in Sicilia per idem tẽpus mense Iulio Constantia Siciliæ Regina extincta est, filia relicta, cui Mariæ nomen fuit, regni paterni hæredi, Aragonii Regis filio Martino nuptura.

Henricus Rex Castellæ proclamatur. CAPVT VII.

CONCORDIÆ ineũdę conatu speque intermissa, Aragonius in Catalaunos belli subsidia conquisiturus. Castellæ Rex oppidis quæ capta erant munitis, Hispalim abiit, tanta cupiditate belli instaurandi, vt fine anni per Murciæ fines in Valentinos agros inuectus Ilicim, Muelam, Callosam, Dianium, Gandiam, Oliuam, partim vi, partim deditione ceperit. Valentia ipsa prouinciæ caput mense Decembri circunsessa. ingens terror genti vniuersę, Aragonioque Ilerdę natalem Christi diem celebranti, atque de belli euentu solicito. Ad Sosium Aragoniæ arcem Vasconis & Aragonii Regum colloquium fuit, septimo
1364 kalen. Martii, salutis anno millesimo trecentesimo sexagesimo quarto. affuit Henricus Trastamaræ Comes, reconciliata gratia, an quod potius arbitror priorum insidiarum ignarus. Fœdus factũ eosdem amicos inimicosque futuros. Castellam si victores euaderẽt prędæ futurã. Henricus fraternas opes & imperiũ spe inuaserat. quod oppressus eatenus nõ esset, victorię instar ducebat. Cantabria Vlteriorq; Castella vniuersa Vasconi: Murcia Toletũque Aragonio pacta sunt. de alieno munificum esse facile erat. Bernardo Cabreræ vni maxime ii conatus displicebant, quibus Castellæ vires irritabantur Aragoniis superiores, vti belli euentus indicarat. Bernardi opprimendi cõsilia inter Principes communicata. res tãta latere non potuit. Almudeuare se ille in Vascones subduxit. ibi captus, aliquandiuque in custodia detentus, per conditiones Aragoniis traditus est, quorsum Valentina obsidio euaderet solicitis: prorsus vt copiis omnibus contractis, Rege ipso ductore, hosti totius pugnæ copiam facere non dubitarent. verum eo certamen detrectante qua caussa incertum, sed pugnare non auso, sese Valentiam intulerunt, quarto Kalend. Maias, magna Aragonii nominis gloria, hostiũ dedecore. Castellę classis numerosa, quippe viginti quatuor triremium, nauium quadraginta sex, vicinis littoribus tentatis Saguntũ appulit. Cardonę Vicecomes cum decem & septem triremibus Aragoniis sese in Cullerę fluuium intulit. eius opprimendi spe Castellę Rex classe conscensa ostium obsidet, irrito conatu ob exortam repente tẽpestatem. repetita castra: Rexq; à supremo vitę periculo seruatus, voti reus vicinũ D. Marię templũ reliquis indumentis detractis in linea tunica adiit, resti etiam collum implicitus: ingenio suo neque immitis, neque irreligiosus nisi iniuria prouocasset. sic Reges Aragonius Barcinonem, Castellæ Murciam atq; inde Hispalim redierunt in magnis ęstatis feruoribus. De Bernardo Cabrera supplicium Cæsaraugustę sumptum est septimo Kal. Augusti, Aragonio ipso sententiam pronunciante, Ioanne filio eius iussu exequente. ablata oppida Cabrera, Ausaque, atque multa alia, quę Bernardus obtinebat. Magnum nefas, nutritium à quo erat sanctissimis moribus informatus ab alumno interfici. quid innocentem, cuius amplissima merita in Aragoniam regiam extabant: nimirum incorrupta libertas maiori fama celebratur: obsequium Principibus magis probatur: & à Regibus sæpe familiariũ inuidia peccatur: qua vir pręstãtissimus nulla pręterea culpa oppressus est. Regina, Vasco, Henricus pręterea Ripagorsę Comes in eius necem cõspirarant. Mox repetita arma. in agro Valẽtino à Castellę Rege Aiora capta est. Guterrius Toletus, qui in Sueri locum Alcantarę Magister suffectus erat, vt cõmeatum Sagunto inferret missus, ab Aragonio in ipso itinere victus interfectusque est. Martinus Corduba regię supellectilis pręfectus successor. Ea clades noua ignominia & maxima geminata est. Castellę Rex Ilici, Orihuelę fines

læ fines infeſtos reddebat: veneratq; in ſpem eius vrbis potiundę. Aragonius omnib. copiis contractis præſidio adeſſe certus, caſtra in hoſtium conſpectum promouit: iisq; certamen eo etiam loco detrectantib. quippe ſuorum voluntati Caſtellæ rex nō fidebat, Orihuela inuecto commeatu, impoſitoq; præſidio munita eſt. Hæc fine anni gerebãtur. Quo tempore allatum ex Italia eſt, Ægidium Cardinalem, antea Toletanum Præſulem, diem obiiſſe. Viterbii ad 3. Kal. Octob. deceſſerat vir domi militiæq; clarus. tribus Pontificibus Clementi, Innocentio, & qui per hæc tempora Romanam eccleſiam tenebat Vrbano V. carus. felicibus armis ditionem reſtituit, quam varii reguli occuparant, iniuriaq; abſtulerant in Italia. iterq; eorum ſucceſſorib. aperuit, vt Romam veterem ſacri imperii ſedem repeterẽt, quod propediem futurũ erat. Cineres Aſſiſii in Franciſcano templo conditi. inde Hiſpanię motibus pacatis Petri regis cæde, Toletum vti ipſe teſtamento cauit, relati ſunt, atq; in D. Illefonſi templi maximi ſacello cōpoſiti, tumulo marmoreo dicato. populis baiulis, qui ſe veniæ peccatorum ſpe toto itinere obuii cateruatim effudere. proximo ſalutis anno ineunte 1365. ab Aragonio quidem Saguntum obſeſſum, ac tandẽ ex deditione captum. à Caſtellæ 1365.
rege Orihuela diuturna obſidione in poteſtatem redacta. Iunii menſis die 7. Alfonſus Guſmanius S. Luciferi regulus, Henrico cuius is partes ſequebatur, eximia opera nauata ad eã vrbem occubuit, quamuis in florenti ætate iuuenis, acer cōſilio, manu ſtrenuus. hæredem habuit fratrem germanum Ioannem Guſmaniũ. Ad Saguntum Gometius Porras Hoſpitalarius Prior cum 600. pręſidiariis militib. ad Aragonias partes traductus eſt: ſui regis metu, an Henrici caritate incertũ. ab hoc certe initio, quamuis modico, Caſtellæ vires debilitari cœperunt, ac plane in præceps ire: adeo ex paruis ſæpe magnarum rerum exitus pendent. Acceſſere ex Gallia militum numeroſæ manus, qui pace cum Anglis facta, tota prouincia vagi palanteſq; bello viuere aſſueti, miſerorum fortunas prædæ habebant. Vrbanus ipſe Pontifex ab his prædonib. circunſeſſus, ſuam Romanæq; aulæ libertatem multo auro redimere compulſus eſt: omnino 300. florenorum millib. ſtipendii nomine (ea ſpecies prætenta eſt.) tantundem à Gallo rege repręſentatum eius peſtis à ſuis finib. auertendæ ſtudio. Pontifex ſane eo defunctus periculo in Italiam ſedem transferre cogitauit haud ſtabilem tunc: ſed vim numinis ſentiens, metuenſq; indies grauiora ob deſertũ à maiorib. ſanctiſſimum religionis domicilium: & defuncto Egidio Cardinali, partam ab eo veteris patrimonii hæreditatem cernere cupiebat, ſubditoſq; populos in fide & officio confirmare. Militũ Gallorum colluuies ex Germanis, Anglis, Armoricis, Vaſconib. aliiſq; gentib. conflata, & ex vniuerſa Gallia ſpe lucri prædæq; auiditate, Henrici inuitatu, cui à priori tempore bene velle cœperant, fortiſſimi viri, genere factiſq; præſtantes venere in Hiſpaniã. pręcipui Duces Bertrandus Clakinus Armoricus, Hugo Carbolaius domo Anglus. Ioãnes Borbonius, quem interfectæ ſororis dolor ſtimulabat, bello quamuis delectus dux mãſit in patria, quã cauſa incertum, ſed in Hiſpaniam tamen non venit. ad 12. hominũ millia erant equites peditesq;. Froſſartes hiſtoricus Gallus ad 30000. in eo exercitu fuiſſe autor eſt. Ipſis Kal. Ianuarii ſalutis anno 1366. harum copiarum pars Barcinonem appulit. reliqui modicis interuallis 1366.
ſequebantur. præcipui duces ab Aragonio benigne accepti conuiuio ſunt. magnũ in præſenti auri pondus numeratum, plura in poſterũ promiſſa. Bertrando ipſi Borgiæ principatus ab Aragonio donatus: quo maiori animo bellum ſuſcepit. Tãti apparatus Caſtellæ Regem Hiſpali, vbi ſe tenebat, periculi magnitudine excitarunt: alioqui neque ſocordem, neque ceſſantem. Burgos abiit, in regni conuentu ſubſidia belli cōquiſiturus, fruſtra cælo irritato, auerſis omnium hominum voluntatibus. dabat conſilium Labretus, qui auxilio ex Gallia venerat, vti venales externoſq; milites præbito auro ſibi conciliaret, ab Henricoque deduceret. fore id promptum tum gentis ingenio, tum ob neceſſitudines, quæ ſibi cum illis maximæ erant. Obcæcantur eorum animi, qui ad exitium nutu numinis deſtinantur. ſalutaribus monitis Regis aures occluſæ erant, natura ferocis, contemptoriſq; periculi. Interea Cæſarauguſtæ, quo externi milites conuenerant, Aragonii, Henricique colloquium habitum eſt. in eo colloquio priora fœdera menſe Martio ineunte confirmata: deſignataq; rurſus Caſtellæ pars Aragonio victoriæ præmium. pactiſq; nuptiis Ioannis Eleonoræq; vtriuſque Principis filiorum, fides aſtricta amplius eſt. Soluto conuentu, Aragonius quidem in ea vrbe ſubſtitit, tantarum rerum euentum expectans: Henricus autem omnibus copiis contractis in Caſtellæ fines irrupit. Alfarum municipium occurrit valido præſidio & operibus firmiſſimũ Horoſco Præfecto. eo impugnando tempus terere viſum non eſt, ad maiora nitentibus: & inteſtinis bellis, celeritate magis quã re alia opus eſt, cunctatio omnis exitialis. Calagurrim locis finitimis ſitam vrbẽ itũ eſt: quã Iberus amnis alluit, in paucis eo tractu nobiliſſimã. Ferdinãdus eius vrbis Epiſcopus, Touarius Præfectus veniẽti Hẽrico portas aperiũt, 17. Kal. Aprilis, ſeu munitione diffiſi, ſeu auerſis à Caſtellæ Rege voluntatibus.

In ea vrbe concilio coacto de belli ratione consultatur. variæ dictæ sententiæ. pars Burgos regni caput festinandum censebat: pars continuo Regis nomen occupandum, vt spe reconciliationis sublata, maiori animo & constãtia bellũ inuaderent. Clakinus, vt erat magno animo, & propter rei militaris peritiam, primus ei auctoritatis locus deferebatur, ita locutus fertur. Quicunq; de rebus magnis consilium dat, considerare debet, quid reipublicæ vtile sit, quid propriis viribus consentaneũ. nam maiora viribus conari temerarium est reipublicæ commodis priuatas cupiditates præferre exitiale inhumanumque. Ego te, Henrice Princeps, ad Castellæ regnũ voco salutare reipublicæ, tibi magnificum, nobis omnibus gloriosum. si nostris viribus, tuo ductu auspiciisque tyrannus oppressus, mõstrũque tetrum in hominis facie terris incubans, eius exitio fuerit procuratũ: nobilissimo regno restituta libertas, facultasq; à tantis malis respirãdi. An vndantẽ per domos, agros, oppida, sanguinem populi & nobilitatis non vides? propinquos cæsos: ne fœminis quidem & pueris parci? An te patriæ non miseret, pudetq; cõditionis? tot exilia, bonorum euersiones, prædas, direptiones? tantã malorum elluuiem, quis etiã si ferreus sit æquis oculis aspiciat? Non aduersus veteres Castellæ Reges Alfonsos, Ferdinandos pugnabis: qui suorum beneuolentia magis quã armis freti, nullo intestino hoste externa bella profligabant. Hostis offertur vetera odiorũ nomina exæquans, externis exosus, subditis grauis, per seq; casurus, etiã si à nullo impellatur. nullis legionibus munitus: & si qui sunt milites, Principis ii imitatione, eneruati libidine in aciem prodibũt. Tibi è Gallia, Anglia, Germania, Aragonia, numerosæ copiæ sunt, vsu firmatę multisque bellis exercitæ: amici Reges, & tua ante omnia felicitas. tibi tota Castella boni omnes nauare operam & studium cupiũt: nullusque erit, qui te Rege renunciato, in nostra se castra non conferat. Habenti exercitũ imperii nomen alio tempore vtile fuerit: hoc sane mihi necessariũ videtur, sancienda auctoritate, detegendis hominũ studiis. Si cęlum cœptis affuerit, vt spero, tibi summum decus paratur, nos honore quẽ dederis cõtẽti erimus. si secus euenerit, quod horret animus meminisse, nihil accedet, quam quod pateris grauius. par cunctis periculum manet. Eo fidelius cõsilium videri debet, quod in pari discrimine versamur. Age macte animo virtuteq; Princeps: nomen ad quod te Numina è tantis periculis seruarunt continuo arripe. præclarum facinus celeritate occupa, q̃ tibi hostis exitium parat, inferre perdereq; aut perire certus Fortuna fortes metuit adiuuatq;, peruertit ignauos. Post Bertrandi orationem, cæteri Principes audentius circunsistere, hortari dubitantẽ repugnantemq;, (sic videbatur) vatũ responsa proferre Diuum hominumq; opem certò affuturã polliceri. Vexilla inter hæc explicata. Hẽrici regis nomẽ, per vrbis plateas, populi & militũ concursu ingeminatũ. ea cæremonia gẽtis instituto regia potestas nomenq; deferri cõsueuit. à nouo Rege pro cuiusq; auctoritate dona Principibus data oppida, arces, principatus. & in ea rerũ perturbatione nouus Rex quasi de alieno munificus videri volebat: quisq; id habiturũ iudicabat, quod precibus occupasset. Bertrandus Trastamara, Hugo Carrione donati sunt. vterq; Comitis nomine. Noui regis fratrib. Tellio Viscaiæ principatus, restitutus, Sãctio Alburquerquiũ datũ. Gõsaluus Messia D. Iacobi: Petrus Munitius & ipse intima familiaritate Henrico coniunctus Calatrauæ Magister institutus. Alfonsus Aragonius Dianii Comes (patruelis is Aragonii Regis erat) Villenæ Marchio renunciatur: cæteraq; adiuncta, quæ in Ioannis Emanuelis ditione potestateque fuerant. aliis arces & oppida tota prouincia donantur.

Petrus Rex Hispania pellitur. CAPVT VIII.

DVOBVS in Castella Regibus vniuersa prouincia ad nouas spes erecta erat. sæuitia Petri Regis multorum animi erant alienati. inclinatos tamẽ ad defectionem cũctos Castellæ populos vnus timor morabatur, ne suo propinquorumque sanguine, si cœptis fortuna obstitisset, defectionis culpa lueretur. Reges ipsi maiori contentione conatuque de principatu certare cœperunt: cuius ea est natura, vt plures vno Rege in prouincia vna esse non possint. magna vtrique præsidia aderant pro Henrico externi milites, æmuli odium, rerũ nouarum studium pugnabant. subleuabat alterum quod ante Rex fuisset propemodum, quam natus: quod patre, ac tot maioribus Regibus ortus: quod vna esset reliqua eorum Principum soboles legibus procreata. Maiestas in vtroque sancta erat. Petrum iniurię impatientia stimulabat: Henricum fratrum & propinquorum effusus sanguis publicæque ærumnæ ad vindictam irritabant: magisque recentis regii nominis, quam vitæ memor erat. Rebus sic patratis, Burgos festinare visum est, in itinere Lugrunium, quoniam volũtate quidquam facturos ciues non sperabat, & vim admouere longum erat, intactum relictum. Nauarretum iis locis Viruescaque in potestatem redacta. Petrus interea Burgis, amissis amicis, quorum plerosque ipse necauerat, reliquorum virtuti, an fidei minus crederet in ambiguo erat, vagus incertusque agitabatur: an hostis aduentum operiretur, prę-

liique

liique fortunam tentaret, qua sæpe prospere vsus erat. vicit tamen discedendi sententia, Hispalimq; maturandi metu, ne filii thesauriq; interciperentur in tanta alienatione voluntatum. Burgensibus ciuibus sua illi studia profitentibus remisit, sacramentique religione exoluit, vt nulla ignominiæ nota, si res ita ferret, se suaq; hostis potestati permitteret. Deus illi mentem eripuit: atq; eo amplius, quod publicam inuidiam, vnde exitium imminebat, Ioanne Touario sub ipsum discessum interfecto auxit fraternæ tantum culpæ reo, ob deditam Calagurrim. ad quintum Kalen. Aprilis Burgis discessum. ex itinere arcium oppidorumque, quæ de Aragonio capta fuerant, præfectis mandauit, vti præsidio deducto, publicis priuatisque ædificiis incensis, ad se quamprimum maturarent, exercitui supplementum. Sic momento amissa sunt, quæ pluribus annis magnaque difficultate parta erant. Calataiubæ Martii mensis dies vltimus, quo restituta libertas est, inter fastos relatus: ad D. Mariæ Rupensis peregrinatione, ob eius beneficii memoriam, anniuersaria instituta. Toleti, quo Rex Petrus appulit, ciuium voluntates confirmatæ, haud perstitura fide. Garsias Toletus D. Iacobi Magister in ea vrbe relictus. Henricus à Burgensibus euocatus, metu periculi, an æmuli odio incertum: & Comitis quidem illi nomen adscripsere, ad regiũ insigne inuitantes, modo in ea vrbe susciperet: cui propter amplitudinem & vetustatem debebatur, vt non aliunde imperii principium esset. Ergo inter faustas acclamationes nouus Rex in eam vrbem exceptus, Olgis regni coronam suscepit. Burgẽsium exemplo pleræq; Legionis & Castellæ vrbes vltro deditionẽ fecerunt. omnino intra quinq; & viginti dies ex quo Rex fuerat proclamatus, ditione viribusque æmulo nihilo inferior euasit. proceres & populi certatim noui Regis beneuolẽtiam occupare officiis & celeritate cupiebãt. Toletum aduenienti Henrico portas aperuit. reliqua prona erant. omnino Petrus rebus omnibus desperatis, lõginquaque fuga se suaq; tueri constituens, thesauris filiisque in triremẽ impositis, in Lusitaniã discessit. Quem cælestis fauor deseruerat, eundem studia hominũ destituisse visa sunt. Negabat Lusitanus duos Reges vnam prouinciã capere. Ferdinãdus Lusitani filius ad Henrici partes propensus erat, legationibus vltro citroq; missis Henrico fauẽs, à Petro auersus. qui tamẽ ne violaretur ius gentiũ valuit. in Calæciã tantũ abire permissus, fugæ subsidiũ cõparaturus classe instructa. Cõpostellæ Suerus Archiepiscopus, Petrus Toletanus decanus Petri iussu sunt interfecti. sic ne in periculo quidem sæuus animus compescebatur: vltroq; ruinæ caussas augere non cessabat. Abeundi certo, si terra discederet, periculum proponebatur. duæ & viginti onerariæ ex vicinis littoribus contractæ: minora nauigia aliquot. ea classe filias duas (nam Beatrix maior natu extincta iam erat, Polydorus Baionæ extinctam ait) Ioannem filium Baionã Aquitaniæ vrbem deduxit: quæ Angli Regis imperio obtinebatur. thesaurorũ partem secũ detulit. pars altera, quæ ab ærarii Præfecto Martino Iuanio triremi imposita vehebatur, Hispali intercepta à ciuibus est, Hẽrici gratiã promereri satagentibus, qui Corduba dedita, in eam vrbẽ festinabat. Sic Petrus suo tandem malo didicit res humanas nunquã eodem vestigio consistere: sæpeq; magnos Principes quãtacunq; felicitate, & viribus, & copiis, inuidia tamen populari opprimi, meritisq; mercedẽ consentaneã referre. Reges Lusitanus, Granatensisq; de ineũdo fœdere ab Henrico victore appellati. cum iis sancitã amicitiã externis militibus dimissis, retenti ex omni copia sunt equites mille & quingẽti, Bertrãdi Clakini & Bernardi Bearnẽsis reguli ductu. vxor Henrici Regis ad virũ fuerat ex Aragonia amandata, adiũcta Eleonora pacta nuru, vti paulo ante est demonstratũ. Lupus Luna Cæsaraugustanus Episcopus, aliiq; viri primarii, comites dati. Regni suscepti rationes cõfirmãdæ erãt: ærariumq; supplendũ, tot antea bellis exhaustũ. nam nouã ex Gallia tẽpestatem imminere nemo dubitabat: neq; Petrus quieturus, vt erat ardẽti ingenio, priusquã cum regno vita spoliatus esset. Ergo generales conuentus è tota prouincia Burgis agitati. Omnes ordines in Ioãnis Principis verba sacramento adacti, si quid humanitus cõtigisset paterni regni hæredẽ fore. In belli subsidiũ decima rerũ venaliũ concessa, nullo tẽpore designato. belli ex sententia cõficiendi studiũ, Petriq; odiũ in fraudem induxit, ne quã graue id vectigal posteris esset futurum, in præsenti consideraret. improuidas hominũ in periculo & cupiditate mẽtes, cæcã vlciscẽdi doloris cupiditatẽ. Miranda, quod oppidũ Ibero alluitur, Burgẽsi ciuitati donatũ abs Rege est operæ præstitæ ea merces fuit, Viruescæq; ablatæ, Velascoq; Regis cubiculario datæ compensatio. summi tẽpli sacerdotibus, in quorũ ditione Mirãda erat, æris sexaginta millia annua pretiũ fuit, exigẽda è portoriis: distribuẽdaq; ex asse preces diuturnas nocturnasq; frequentãtibus. Burgẽsis Episcopus Dominicus. De huius inauguratione in vulgus iactatũ est scissis Ferdinãdi decessoris obitu, bifariã sacerdotũ suffragiis, totius cõtrouersiæ partiũ volũtate Dominicũ delectũ arbitrũ. eũ prætermissis riualib. se Episcopũ nominasse. felicẽ temeritatẽ secutus, eorũ qui aderãt, assensus insigniaq; põtificalia delata. Lupus Luna denuo

ad Henricũ ab Aragonio legatur, quæ per icti fęderis conditiones debebãtur, mutuãq; pecuniam repetiturus. regni nondũ confirmati rationes, Henricum excusare, metũq; maioris mali, si vrbes & oppida importuna festinatione alienata essent. alioqui paratũ se, quem parentis loco duceret, cui vitam, fortunas, regnũq; deberet, cuncta quę erat pollicitus idoneo tempore præstare. Hæc Aragonio ludificando extrahendoq; tempore dicebantur. de antiqua regum ditione nihil imminuere certũ erat: vt solent Principes suis vtilitatibus magis quàm officio & religioni seruire.

Res Vasconum. CAPVT IX.

DVM hæc in Castella gerebantur, inter Vascones & Gallos bellum ante tres annos inchoatũ ancipiti fortuna in Gallia erat, maiori Vasconis damno absentis, regniq; rationibus impediti. Itaq; vrbes ei & oppida quædam detracta, tentata alia. præterea Tolosæ in Gallia Narbonẽsi inter reges Gallum Aragoniumq; fœdus ictũ missis in eam vrbem legatis Ludouicoq; Andegauẽsi Galliæ regis fratre conditiones ferente conuenit, vti fines Vasconũ Aragonius impeteret. Gallicis stipendiis 50. equites auxilio essent, nullo propinquitatis respectu. Gallus leuir, Aragonius sororius Caroli in perniciẽ coniurabant: penes quos bello aliunde illato, præsidiũ esse ęquũ erat. Dirã dominandi cupiditatẽ. Importunę Caroli actiones, moresq; asperi apud vicinos Principes, inuidiã illi concitarãt: multosq; inimicos adiunxerãt. Ea tẽpestate prouisa rex ipse Vasco in Hispania quidẽ substitit, Aragoniorũ impetũ repressurus: qui duce Ludouico Coronelio Turiasone vicinos Vasconũ fines vastare, prædasq; agere nõ desistebãt: vxor aũt Regina, quãuis vtero graui in Galliã missa, rebus asperis præsidiũ, regẽq; fratrẽ placatura. inanis ea opera fuit: cũ Gallicã Vasconis ditionẽ spe vniuersam hostis inuasisset. prid. ea Kal. April. ad Eburouices suæ ditionis vrbẽ in Nortmãnia, filiũ enixa est, cui Petro nomẽ fuit, Morẽtania principatus. cũ eo adulta ęstate ad virũ in Hispaniã rediit. Eo conatu irrito, aliunde pręsidia cõparanda erant. optimũ fore visum est, cum Petro profugo vires fortunasq; iungere. & erat ab eo ad armorum societatem inuitatus, multorum oppidorũ spe facta, vt sunt homines in calamitate munifici, Guipuscoæ, Calagurris, Lugrunii, Nauarreti, Saluaterrę, Victorię. Exstãt pactionis tabulę, ipso anno Olisipone datæ, nimirũ (nisi cõfictæ sunt) quo tẽpore in eam prouinciã fuga abiit. nunc Baionæ in Tarbellis, bello instaurando operam dabat: Richardumq; Walliæ Principẽ Aquitanię pro Anglo Præfectum, ad opem ferendã solicitabat. affuit Carolus Vasco Richardi principis inuitatu. conuiuio accepti, ad vnã mensam accubuisse hoc ordine, memorantur. dextram Petrus tenebat, iuxtaq; eum Richardus: ad sinistram Carolus solus sedebat. inter tres Principes fœdus iureiurando sancitum, Petro Rege restituendo in regnum. Viscaię principatus, Anglo destinatur, operæ præmium. Lugrunium Vasconi obsides Petri Regis filiæ in Aquitania relictę, tum hęc tum datam in stipendium pecuniam pręstandi parta victoria. Contra hos conatus inter Gallum & Aragonium, fœdus anteà ictum, denuò instauratur. Vasconem ea cura solicitabat: ne quoniam in medio constitutus erat, vtrisq; prędę esset. inuenturos per fines viam, aut ferro facturos Anglos. neq; satis consilium expediebat. Quod pessimũ est, mediũ se gerẽdo neutri parti satisfecit. dissimulato cõsilio, an mutata volũtate, ad Campesum Caroli, & Henrici Regum colloquium habitum est. interfuere Gometius Manricus Præsul Toletanus, in Vasci locum suffectus, Lupus Luna Cæsaraugustanus Episcopus, Dianii Comes Alfonsus Aragonius, Bertrãdus Clakinus. fœdus inter eos Principes factũ, eosdem amicos inimicosq; futuros. Vasco transitu prohiberet Anglos. Bello, quod futurum erat, cum copiis omnibus Henricũ Regem pręsens iuuaret. Ita facturum loco obsidum arces & oppida daret. Nauatæ operæ Lugrunium merces esset, municipium à Petro antea eidem Vasconi promissum. Ludouicus Vasconis frater Ioannam duxit Caroli filiam Dirrachii (in Macedonia ea vrbs sita est) paterno principatu dotali, eius Caroli patruelem, cui ad regnum Neapolitanum Vrbano VI. concedente, gradus est factus annis consequẽtibus. Stemma horum Principum subiicimus, quoniam passim aberratur. Caroli secundi Neapolitani Regis Ioannes Dirrachii Dux filius fuit. nepotes ex Ioanne Carolus & Ludouicus. pronepotes è Carolo quidem Ioanna, è Ludouico autem Carolus. hic Rex Neapolitanus fuit, illa Ludouici Vasconis vxor. Caroli, & Henrici colloquium ad Campesum principio

1367 anni M. CCC. sexagesimi septimi habitum est. Quo tempore omnino Ianuarii die octauodecimo Petrus Lusit. Rex annos natus quadraginta sex, menses nouem, dies vnum & viginti, ad Stremotium Lusitaniæ municipium decessit. regnauit annis nouem, totidem mensibus, diebus viginti octo. coniuncto cum Agnetis Castriæ tumulo in Alcobasæ monasterio compositus est. Funus regio apparatu magnifice factum. sex ipse sacerdotes quotidie sibi & maioribus diuina hostia parentare, opimis reditibus designatis constituit. æquitatis laude præstantissimus, incredibile sui desideriũ reliquit, cunctis quasi publica lætitia,

tiтia,

ctia, felicitateq; eodem tumulo condita, mœrentibus. Regiis obsonatoribus, agasonibusq; quidquam nisi ad veram ęstimationem pretio numerato vetuit accipere. Aduocatorum, iudicumq; auaritiam, fraudes, tergiuersationes, vnde lites immortales extabant, sanctissimis editis legibus restrinxit. Scelerum omnium vindex acerrimus, præsertim in eos sæuus, qui alieni tori iura violabāt. Eius criminis reū Portuensem Episcopū ad se vocatū manu sua pulsasse fertur. vulgo opinionem, quæ flagellum ipsum cædēdis hominibus gestare cōsueuisse vulgauit, ab hoc, aliisq; ea seueritate suppliciis ortā esse arbitror. argenti facti, signatiq; magnum pondus quotannis suis, pro cuiusq; merito distribuere consueuit. eiusq; illa vox fertur. Indignū regio nomine Principē videri, quo die nemini beneficiū contulisset. Limię pons coniūctumq; pōti oppidum Petri Regis structura fuit. successorē habuit Ferdinādū filiū pari felicitate laudeq; Aragonii legati ad patrē missi Ferdinādum adeūtes cum eo mēse Martio prope Scalabim amicitiam iunxerūt, veteris simultatis causis vtraq; parte detersis. Eleonoræ Menesię nouus Rex amoribus indulgebat, nulla honestatis cura, Laurētio Acunio viro detractæ. vnde in Castellā profugus, consueuit in pileo argentea cornua gestare, regiæ intemperantiæ suæque ignominiæ argumētum insigne.

Henricus ad Tritium victus. CAPVT X.

CASTELLA vniuersa Galliaq; bellici apparatus erant: militares delectus habebantur: arma, equi, pecunia conquisita. par vtrinq; spes, metusq; hos parti regni fiducia, illos amissi cupiditas inflammabat. Henricus Burgis erat in defendendi belli curam intentus. hostes collectis vndiq; copiis formidabiles Ronceuallis angustiis superatis, Vascone aut Duce, aut nihil curante Pompelonem vsque peruenerunt. Interceptus is est ab Oliuerio Manno inter venandum homine Armorico, qui Clakini nomine Borgiam iis locis obtinebat, fraudem compositam Reges suspicati sunt, vt ea occasione, neutris fauendo, apud vtrosq; aditus ad gratiam relinqueretur. sed ea est natura principatus, vt nihil latere possit eorum quæ callide comparantur, ac sæpe homines vero peiora interpretantur. Henricus de belli euentu solicitus ad Bagnares oppidum, castra promouit. sequebatur Castellæ nobilitas, Gallica, Aragoniaque auxilia. equites erant quatuor millia quingenti. peditum numerus memoriæ proditus non est. Sylua erat late diffūsa proceris multisque quercubus. iis in locis, consilio Principū aduocato, de belli summa disceptatur. regis Galliæ legati, ea caussa missi, Bertrandusq; prælii fortunam detrectandā disputabant, munienda oppida, extrahendū tempus. eam esse sol. Hispanici naturam, vt diu hostes sustentare non possint. Quis victoribus fructus? quid victis, nisi certum exitium? regnique non satis confirmati amissio? Alioqui Anglicæ militiæ florem in hostium castris esse non armis non arte belli, non scientia pugnandi. aut viribus corporis pares Hispanos futuros. Magnorum Ducum partes esse non magis viribus, quàm arte hostes vincere. Contrà alii ferociores, quamprimū pugna decernendum iudicabāt. Hominum opinione res humanas imperiaq; constare. quid detrectando certamine, nisi turpissimi timoris significationem, imbecillitatis confessionem contineri? Virium satis esse, nisi desit animus. Optimæ caussæ cœlestē opem minimè defuturam. Hæc vicit sentētia. In Alaua, vbi hostilis manus spe prædæ vaga dispersaq; erat, ad Saldirianum oppidum castra castris collata, Henrici munitiori loco, a tergo claudentibus montibus. videbaturq; nisi ex insidiis aut è suo loco minimè pugnaturus. Ergo hostes motis castris Lugruniū, quod oppidū in Petri fide perstabat, paucis diebus peruenerunt: ad pugnam Henricum elicere destinantes, aut si certamen detrectasset, in interiorem prouinciam penetrantibus reliqua prona futura sperantes. Hostium consilio indicato Henricus sese retro conuertit, cum hostibus pugnaturus: quorum ad Nauarretum castra erant. Anagarum ipse tenuit, quæ vrbs veteribus Tritium Metallum in Autrigonibus fuisse creditur indicio pagi, duobus inde millibus antiquum nomen retinentis, lætissima soli cæliq; facie, multis rebus, sed & huius belli euentu nobilis. Missæ inter Principes litteræ. vtriq; se neq; belli caussam esse, neq; morā si modò æqua & honesta conditione liceat, paci facturos. Arma inuitos sumpsisse: misereri cladis, quam futuram prouidebant, si ventū ad pugnā esset. Sed neutri alteris de regno concedebant: eoq; spe concordiæ sublata, acies ad pugnam instructæ. Henricus ad dextram Gallica auxilia constituit, Sanctiumque fratrem cum multo maxima nobilitatis parte. Tellius, Dianiiq; Comes ad læuam curare iussi sunt. ipse medium agmen ductabat. Cōtra hostes omnino ad viginti millia equitum peditumq; exæquato numero. sic agmina distribuerunt. In primo Alencastrius Dux, Hugo Carbolaius, qui se ad Anglos contulerat, collocati. Armeniacus, Labretusque agmen alterū ductabant. in postremo Rex ipse Petrus erat: Valliæ Princeps, Iacobus, Balearis regis filius, qui è custodia Aragonia elapsus, vxorem duxerat Ioannam Reginam Neapolitanam. trecenti equites Vascones, Duce Martino Henrico Caroli regis iussu. Inter vtraque castra flumen

erat, quo Henricus transmisso, in vicina planicie acies explicuit, qua hostib. iter erat. Eo loco concurrunt agmina. clamor permixtus hortatione: strepitus armorum, tela vtrinq; mitti. dextrum cornu, vbi Bertrandus erat, hostium impetum tulit: videbaturq; meliora ferre. Sed Tellius parte altera victoriã corrupit. vincente pudorem metu, neque pugnam inuasit & terga continuo dedit. fuga facta, Sanctius, Bertrandusq; vno tempore à tergo fronteque circumuenti, vincuntur. fit magna cædes. multi proceres capti. in his Duces ipsi præcipui. conatus est Henricus inclinatam suorum aciem restituere, semelq; & iterum equo in conferta hostiũ agmina admisso periculum adiit. rebus ad extremũ desperatis, se è pugna subduxit. ipse in Aragoniam abiit, comitibus Ioanne Luna Touarioq; atq; Alfonso Gusmanio: his sese ad Aragoniæ fines Petrus Luna adiunxit, cui deinde Pontifici schismatis tẽpore Benedicto nomen fuit. neque prius Henricus constitit, quã in Galliã fuga abiit, Aragonio diffisus. Reliquæ copiæ fuga dissipatæ per vicina oppida sunt, nulla manu, numero, aut viribus insigni. è captiuis Horoscus, Carrillius, Moscosus, Tenorius peracta pugna interfecti sunt. seruati alii. Malè coercitam Petri Regis sæuitiã Principis Walliæ respectus retardauit, vitia eum continuare victoria parta, per quæ res amiserat accusantis propemodum conuitio. Petrus Lupus Aiala, Henrici partes secutus, eius regiũ vexillũ in hac pugna gestauit: in hostiumq; potestatem venit. partiũ studiũ facit, vt minor historiæ ab eo cõscriptæ sit fides: ac nonnulla Petri odio finxisse credatur, à quo fuerat antea lege maiestatis damnatus, Alfari pronunciata sentẽtia. pugnatũ est sabbatho tertio nonas Aprilis. Tellius ex fuga, deformis acceptæ cladis nuncius, Burgos abiit. Ioãna Regina, & filii tanto terrore proposito Cæsaraugustã festinarũt: Præsules Toletanus, Cæsaraugustanusq; qui in ea vrbe substiterant fugæ comites, Aragonio haud satis æquo reperto. vt fert natura hominũ, ad victores propensus erat, certusq; sese ad fortunę motũ mouere: actumq; cõtinuo cum eo de fœdere, Hugone Carbolaio ab Anglo per eam caussam in Aragoniã legato. concordia iniri facile non poterat, induciæ mẽsium aliquot pactæ. Victores Burgos appulsi. Cordolacus Bracarensis Episcopus Henrici partes secutus, in ea vrbe captus, in arcta custodia, vsq; ad Petri necem mansit: cum rebus mutatis, loco libertatiq; redditus est pecunię colligendæ quam ab Anglo mutuã acceperat, pactaque oppida reddẽdi cura solicitabat. nã neq; Cantabri gens indomita, feroxq; externi principatus iugũ laturi erãt: & ęrarii rationes superioris temporis difficultate impeditę expediri nõ poterãt. Itaq; Wallię Principe Burgis relicto per speciem colligẽdę pecunię, Toletũ atq; Cordubã Petrus maturauit. In ea vrbe sedecim viri primarii noctu sunt interfecti. priores hostem intra mœnia accepisse accusabat. Hispali Buccanigra, Pontius Marchenæ regulus, Vrraca Ioannis Gusmanii mater, aliiq; cæsi sunt ex eoq; aucta vehemẽter inuidia, prauũ animũ ne calamitate quidẽ & exilio sanari potuisse considerantiũ regia licentia à puero edũctũ natura praua. cõtra Henrici comem ingeniũ ob multas calamitates amplius adamare cœperũt: de eoq; reuocãdo cõsilia communicare. Rex Vasconũ dato obside Petro filio è custodia liberatus: Oliuerio, qui Tudelã comitatus erat, vincula iniecit, nec nisi obside restituto reddidit libertati.

Magister D. Bernardi. CAPVT XI.

DIVI Bernardi Magister ignotum nostra ætate nomen honosque, prælio ad Anagarum commisso interfuit, Hẽrici partes secutus cum multis. de capto lege perduellionis, capitis suppliciũ sumptum. Behetriis, vbi late dominabatur publicatis, fiscoq; addictis, quod ab annalium auctoribus prætermissum, vnus obsonator Eleonoræ Reginæ, memoriæ prodidit, de quo paulo ante meminimus. Quod Magisto nomen fuerit, quod Magisterio initium, auctoritasve nõ explicat. ea ætate notissima tempus caligine obduxit. Virũ sacratum fuisse, anathematis ignominia indicio est, eo nomine Petro inusta. & suspicari libet, Behetrias, cum Petrus rex sui iuris ea oppida facere contenderet impulsore Alburquerquio, vt superius dictũ est, sane certis dominis adscribere, pecuniæ auidior, quã honestatis: obiecta religionis specie Romaniq; Põtificis auctoritate, se Diui Bernardi ordini vltro subdidisse, Calatrauæ, & Alcãtaræ militum exẽplo, capite delecto constitutoq;, cui D. Bernardi Magistro nomẽ esset, cura cum cæteris belli sacri. Eo tẽperamento, quantum libertati per multas ætates illibatę cõsultum est ab eorum oppidorum incolis, tantum Regem in nouum Magistrum, atq; ordinẽ infensus animus esse cœpit: eoq; diuersas partes fuisse secutum arbitror. Hę coniecturę sunt. quod sequitur in confesso, Missus ab Vrbano quinto Pontifice Archidiaconus, qui Petrũ Regem eius cædis reum, & quoniã Episcopos Calagurritanum, Lucensemq; loco mouerat, sacrificiis interdictum esse renunciaret: atq; in impiorũ numero haberi mandaret. Cum is à sæuo Principe periculũ vereretur, cui religio & sanctitas vilis esset, ad Hispalim ea parte agri vicini, cui Tablatę nomen est, Regi ex vrbe forte egresso, biremi aduerso flumine vectus occurrit: rogatq; num de Orientis rebus cognoscere cupiat

noua & admirāda renunciaturum:recens ſe ex iis regionibus in Hiſpanię littora appulſum accedenti eo ſtudio ad ripā regi, pontificias litteras legit:caputq; diris defigit: tum ſe in fugam ſecundo flumine(& Oceani ęſtus remittebat) remorum pulſu concitat. Rex furore percitus,& tacentib.cęteris ſtolida audacia ferox,diſtricto gladio in medias vndas adacto equo,inſilit. Archidiaconum ferire cupiens,vano ictu biremem percutit.fugientes ſequebatur Rex,cum equus natando feſſus in mediis vorticibus deficere cœpit. Periculo vix ereptus accurſu cymbę,contenta voce minatur ſe Pōtificis iugum excuſſurum,violenter & ſordide imperantis:atq; vt idem facerent Aragonius & Vaſco, auctorem futurum.præterea bello vindicaturum iniuriā. Hæc flagrans oculis,truci voce,quo latius audiretur cū cōuitio effudit.impenſa probra magis ipſi inuidiam,quam ſanctiſſimo Pōtifici ignominiam attulerūt.Claſſem tamē inſtrui & magnos delectus haberi,cōtinuo mādat. Veritus Pōtifex impotens hominis ingenium,placare quacunq; ratione conſtituit:quo maior eſſet auctoritas legato in eam rem fratris filio an ſororis, Anglico Cardinali S. Petri. Eo agēte,inducto priori decreto pax his legibus eſt facta: Vt ſublato nomine & munere Magiſtri D. Bernardi,Behetriæ ea retenta appellatione Regi cederent: eas donandi, vendendi, alienandive poteſtas nulli eſſet id religioni datum, quoniam ſacræ militiæ erant addictæ ne pretio venales eſſent. Vt tertiam decumarum,quæ Romanis Pontificibus obuenire ſolita erat è ſacerdotiis Caſtellæ,deinde eſſet Regibus belli ſacri ſubſidium, Mauris extirpandis. Epiſcopos,militares Magiſtros,Priorem Hoſpitalarium inſtituendi,aliave maiora ſacerdotia donandi,niſi Regum accedente conſenſu Pontificibus Romanis poteſtas ſublata.Id ſtudio datum publicæ tranquillitatis,quamuis contra quam moribus erat ſuſceptum, & contra omnia vetuſtatis exempla.& miror Pontificem ad cuiusquam gratiam paſſum eſſe,tantum de ſua auctoritate in Hiſpania diminui. ſed tanti fuit ea ætate Regis vnius væcordiā ſanare malis prius,deinde victoria multo quam antea ferocioris.

Henricus redit in Hiſpaniam. CAP. XII.

HENRICVS in Galliam appulſus haudquaquam abiecit animū, gnarus variā & commutabilem rerum humanarum conditionem:fortes & ſtrenuos tolerare aduerſa, atq; contra fortunā niti:timidos & ignauos deſperatione concidere. Fuxenſis Comes,ad quem primo appulit,benignè apud ſe habuit:tametſi Anglici belli tempeſtatem verebatur,in ſuā prouinciam accerſere.ad Auenionē conuento Andegauēſi duce,omnia faciliora ſpe, opinioneq; fuerunt. Angli nimia felicitas Gallos Principes cōturbabat: & Petri iniuriarū memoria nondū inducta erat.pecunia Henricum & milite iuuare conſtituunt. Captiui Principes redditi libertati,atq; à Petri ſæuitia, Anglorū ope cōſeruati ſeſe ad illū cōferebāt. Bernardus Bearnēſis inprimis, cui peracto bello Medina Celina operæ merces fuit, cōiux Iſabella Cerda Ludouici filia,neptis Alfonſi Exhæredis. Medinæ Celinæ duces ad hos Principes generis originē referunt nunquā interciſa ſerie. Affuit Auſonæ Comes. hic poſtquā captiuus in Caſtella fuit,Petro regi militauerat parētis calamitate,& domeſtico dolore cōmotus: deinde Henrici regis auſpicia ſecutus erat.id nunc propoſitū perſequi ad extremū conſtituēs,ſeſe rurſus libertati redditus Henrico Principi adiunxit. Perapertuſa in Galliæ finib.loco & mœnib.munita arx contributa à Gallo:vbi Henrici vxor,& filii, qui ſeſe Aragonii voluntati diffiſi in Galliā contulerāt,ab iniuria tuti rerū euentū expectarēt.Cōmodū accidit,Wallię Principē ſpe Viſcaiæ obtinendæ pecuniæq; repræſentandæ depulſum, Petroq; iratū rediiſſe in Aquitaniā.& ſupererāt in Caſtella gentis ſtudia. Guipuſcoa,Viſcaia, Segobia, Abula, Valliſoletū, Palentia, Salmantica,aliaq; in Carpetanis oppida in fide perſtabant.augebatur factio indies:prauiſq; ęmuli actionib.confirmabatur. Collectis omnib.copiis Henricus per Andorræ vallem in Aragoniam prius,quamuis Aragonio tranſitū impedire conanti,deinde in Caſtellæ fines peruenit. Ad Iberi ripā,crucis figura in arena facta, ſe niſi victorē è prouincia nunquā diſceſſurum iurauit in genua procumbēs,crucemq; deoſculatus.ad ſuorū ſtudia inflāmanda ea cæremonia pertinebat. D. Michaelis profeſto Calagurrim ventū eſt.ad eam vrbē magnus ex tota prouincia concurſus eſt factus exulū,profugorumq; exitii metu. Burgis,cū eo ventū eſſet,propēſa ciuiū voluntate acceptus, in arce Philippū Caſtrium domo Aragonium,cui Ioanna Principis ſoror cōiuncta erat, & ad Tritium fuerat captus,in libertatē aſſeruit:Iacobum Balearē Neapolitanum regem, qui in ea vrbe reſtiterat,cepit. Regię vrbis exemplo,plerǽq; alię defecerūt metu depulſo,haud diuturni officii magiſtro. Legionē parere recuſantē caſtra promota ſunt:atq; pridie Kal. Maii, anno 1368.in poteſtatem venit. Toleti ciuium ſtudia & voluntates variabāt,conſiliis in diuerſa diductis.maior pars in Petri fide perſtabat,ſuperiori rerū memoria caſtigata, validiq; 1368.

præſidii metu omnino ſexcentorum equitum Duce Ferdinando Toleto, eius vrbis Prætore. Henricum mille equites ſequebantur, peditũ numerus maior. cum iis copiis vrbẽ prævalidam circumſidere non dubitauit, ea capta ſperans, propter loci firmitatem, ciuitatisq; amplitudinem, reliqua omnia prona fore. in ſubiecta planicie caſtra poſita. variæ militares manus per vicinos montes diſtributæ. Tagus fluuius, quo ferme tota veluti circino ambitu ligneo ponte iunctus: vt commeãdi facultas eſſet, vbicunq; ſe periculum oſtentaſſet. Toletani cõſtanti animo obſidionis mala tolerabant: ne defectionis culpa obſidum cæde lueretur, quos ſecũ Petrus abduxerat ciuitatis nobiliſſimos: alioqui ciues militesq; ad mutãdam fidem propenſi erãt. quod Cordubẽſes eodẽ tempore fecerãt, tametſi auxilia longinqua erant. tãto ex eo facto Petri Regis dolore: vt iunctis cum Granatẽſi Rege viribus eam vrbẽ impugnandã ſuſceperit. reſtitere Cordubenſes ſupremo virtutis conatu edito. ſalutis deſperatio, ſi victi eſſent, incitabat acer ſtimulus ad virtutẽ depromendã. Itaq; ſpe potiundæ vrbis depulſi Reges, Petrus quidem Hiſpalim abiit per cauſſam belli comparandi, ſed tardius omnia opinione procedebãt. Granatenſis autem eius permiſſu Giennium, Vbedamq; vicinas vrbes, quoniã Cordubæ exemplo defecerant, ſubiecto tectis villisq; igne incendit. Bæticæ agris vaſtatis multa millia capitum in ſeruitutẽ abducta planctu omnia tumultuq; perſonabãt. neque vllum mali genus deerat, cum per omnes ordines, ætatesq; hinc Maurica arma, inde regia ſæuitia, ac licentia vaſtarent,

Petri Regis exitus. CAPVT XIII.

PETRVS Rex validis auxiliis nudatus, cæterorum fide ſuſpecta, quod vnũ reliquũ erat, rem in caſum dare, prælioque experiri conſtituit, fama magis, quam vi regna ſtare non ignarus. Vrbis regiæ diſcrimen ſolicitabat, & tuendæ auctoritatis cura. repugnabãt Hiſpalenſes: & Regem diſputabãt in exitium feſtinatione ruere. mora vires confirmãdas videri, ſociorũ & amicorũ auxilia expectanda. quod omnino illi faciendũ fuit: niſi obcæcaſſet mẽtẽ diuina vrgens vltio, magnitudoq; ſcelerũ. Acceſſit nouum incommodũ. Victoria, Saluaterra, Lugrunium, finitimis armis vexatæ præſidio longinquo, Regi Vaſconum deditionẽ feciſſe nunciabantur. Tellius defectionis auctor vtriq; Regi Petro, fratriq; germano ex æquo infenſus, atq; Viſcaiæ oppidis ſeſe tenẽs. Toletani in partes ſciſſi. qui Henrico fauebant turrim Abbatũ (ſic vulgo vocatur) vnde in hoſtiũ caſtra deſpectus erat, ei tradere, tentarũt atque ab ea parte in vrbem accipere. eo conatu depulſi, põte cui à D. Martino nomẽ eſt in vrbẽ hoſtes admittere conabãtur. vnde inteſtini in vrbe motus, cædesq; factæ. Eo maiori feſtinatione Petrus auxilium afferre parat, ne rebus perditis intempeſtiuus opitulator veniret. Sanctium, Dieghumque filios regiosque theſauros Carmonæ reliquit. firmiſſimum id & latiſſimum Bæticæ municipiũ eſt. mox raptim delectu habito in Carpetanos proficiſci parat. equites tria millia ſub ſignis erant, media ex parte Mauri, eoque minori fide, atque animo pugnaturi. Ferũt ſub ipſum diſceſſum Abenhatinum Granatenſem Maurum, quo multũ & familiariter vti conſueuerat, conſultum mortem denunciaſſe ex Merlini monimentis hominis Britanni ante annos circiter quadringentos & quinquaginta: Auẽ nigram in occiduis partibus fore vaticinantis, auri cunctorum voracem, ſitientẽ ſanguinis. eũ omituram prius comeſta: geminum deinde interitũ profugæ abditæque in Syluas imminere. Hoc ſiue verum vaticinium fuit, ſiue vaniſſimi hominis ludibrium, euentu certe non caruit cum iis copiis Montielem ventum, oppidum in Oretanis ſitum, mœnibus, locoque & arce munitum. Henricus obuiam hoſti prodire cõſtituens, cum copiarũ parte Manricũ Toletanum Præſulem obſidionem vrgere mandat. ipſe Toleto mouet. Sequebãtur equites duo millia quadringenti, peditum nulla cura præ ſtudio feſtinandi ventum Orgacium, vigeſimo ab vrbe Toleto lapide. eo Bertrãdus Clakinus cum ſexcentis externis equitibus appulit, quos ex Gallia ductabat, firmiſſimum rebus præſidium, propter virtutem, ſciẽtiamq; pugnandi. eodem acceſſere Magiſtri D. Iacobi, & Calatrauæ Meſſias, & Munitius: alii præterea viri principes ad ſtudiũ iuuandæ patriæ excitati. nocturno itinere feſſi omnes prius in hoſtiũ conſpectum veniunt, quã profectio eſſet nunciata. Quod poſtquã auditũ eſt, Henricũ adeſſe, tum vero ingens metus hoſtes inuadit: credere ſe proditos, inſidiiſq; circũuentos. neq; inter ſe ſatis fidere, ne oppidanis quidẽ. Aduocãtur ex vicinis pagis p quos diſperſi erant, milites omnes. non pauci periculum veriti ſigna deſerũt. pariter cũ ortu Solis acies, ad pugnam inſtructæ. Duces pro ſe quiſq; ſuos ad certamẽ incitat. Henricus hãc ad milites

„ orationem habet. Hic dies opes, gloriam, imperiũ, aut dabit nobis omnib. aut auferet, ærumnarum finis felicitatiſve principium quocunq; euentu futurus. diutius ſuſtentare non poſſumus. niſi interimim⁹ hoſtẽ, pereamus ipſi neceſſe eſt: morsq; ſi cruciatus abſit in lucri

parte

parte ponatur. Mortis quidem necessitatem natura omnibus, quasi vectigal imposuit. crudelitatẽ mortis, ignominiam, dedecus, virtus vestra propulsauit, si maxime cętera absint. auertite ô superi, & detestamini quęso hoc omen, sed quanam morte victis calamitosior vita futura non est? Nõ est cũ eo hoste milites certamen, cũ quo aliqua pacis conditio, aut qui tolerabili aliqua seruitute cõtentus esse possit: incredibili crudelitate, fide nulla. Nullus ei ludus iucundior est, quam cruor, quam cędes, quam ante oculos trucidatio. Nũ cum scelerato homine atque nefario res est, & non cum immani tetraq; bellua: quæ velut in cauea irritata, deinde emissa nouas cædes, nouum furorem spirat? & quoniam, vt spero in casses incidit, teneatur necesse est: cunctorumq; telis obruatur. Succurrite per Deum immortalem patriæ in solitudinem redactæ. affinium, propinquorũ, ciuiumq; sanguinẽ vindicate. Deo freti, cuius ille religiones omnes spreuit, teterrimi tyranni capite, quasi gratissima hostia cæsa, patrata scelera, immane monstrum procurate. His dictis in hostes continuo impetus factus est. turmatim & quã maxime confertis equis pugnam inuadunt. Momento temporis dispalati hostes. fugæ initium à Mauris factum est. cæteri aliquãdiu substiterunt: mox rebus desperatis sese in vicinum oppidum receperunt. cædes Maurorum pręsertim in fuga facta. pugnatum est pridie Idus Martii, die Dominico, salutis anno millesimo trecẽtesimo sexagesimo nono. Victor Hẽricus Mõtielem oppidum corona circũdat, 1369. nisi Petro capto, inde non discedere certus. formaceis parietibus circumuallata mœnia, ne exitus aliqua parte pateret. Aquę penuria in oppido laborari cœptum est, frumentiq;, à militum aliquo industria corrupti. his malis Petrus circumuentus, fugæ consilium capit. Erat Sanabria vir nobilis, Trastamaræ quidẽ natus, cæterũ egregia in Petrum fide. hoc internũcio Clakinus tentatur, multis promissis oppidis, ducentisq; aureorũ millibus, si mutata fide Petro euadendi potestatẽ faceret. Excusat ille, sempiternã perfidiæ maculã eo facto inuri. vrgẽte Sanabria spatiũ ad deliberãdum sumpturũ se ait. re cum fidelissimo quoq; communicata, visum est, Hẽricũ de re tota monere. ille magnis pollicitis suadet, vt spe fugæ hosti facta, eum in suũ hospitium eliciat. factũ ita. Petrus noctu aliquot comitibus stipatus, vt conuenerat, venit in castra. spei aliquantũ metus amplior, cognitis verbis recens auctus, (sic ferunt) quæ in præcipua eius arcis turri inscripta erant. HÆC EST TVRRIS STELLÆ. Acceperat à vatibus, in eius appellationis turri exitiũ astra portendere. sed eius artis quanta sit vanitas, & post res affingi sæpe rumores non ignoramus. Illud prudẽtius. ex medico Iudæo qui noua imperia, multũ glorię & felicitatis ex natali die ostẽdi Petro affirmarat, cũ rebus asperis ac desperatis rogasset, ecqui vaticinii fides cõstaret? subdidisse vatem aiunt: cælo rigẽte, si quis in balneo lauet sudaturũ nihilominus: astris studia vitæ, moresq; potentiores esse indicans. Ergo Petro Rege in Clakini tentoriũ ingresso, ac de fuga meditanti, accurrit Hẽricus: primumq; attonito similis substitit, facinoris magnitudine credo, an quia inter se diu non viderãt. fluctuabãt inter spẽ & timorẽ, omnium qui aderant animi. monet Gallus intẽta in tyrãnum manu, eũ hostẽ suum esse. Petrus ego, inquit, ego sum. vulnus in faciem pugione illi ab Hẽrico est inflictũ: mox brachiis inter se eluctãtibus, vterq; postratus est ad terram. Henricũ, vt fama fert, Clakino iuuante substratumq; voluente, multis vulneribus confectus est Petrus. tetrum spectaculum, regem, Regumq; progeniem in suomet sanguine volutari, à notho fratre cæsum. sed cuius funesta Hispaniæ vita fuerat, mors extitit salutaris: grauiq; documento mõstratum, nullis legionibus, opibus, potentia, tutã esse improbitatem. exẽplum editũ, ꝗ admirẽtur posteri, perpetuoq; exhorreant: atq; doceãtur, Principum scelera non inuidia tãtum præsenti & certo exitio vindicari, sed æternis etiam annalium monimentis, execrationeq; à qua improborum manes nullo tẽpore conquiescent. Vigesimo tertio Martii die interfectus est, in ætatis flore, annos natus quatuor & triginta, menses septem. regnauit annis decem & nouem, tribus minus diebus. Corpus in Alcocerio municipio sepultum ad D. Iacobi, vilibus exequiis, plebeio funere. inde Ioanne Rege Castellæ, eo nomine II. eiusq; iussu Madritũ sedes mutata, in D. Dominici regio virginum monasterio tumulo constituto. Fernãdus Castrius, Sanabria, & Alcantaræ Magistro Gonsaluo natus Dieghus Ouetus, cæso Petro Rege, capti sunt, eum ad omnẽ simul adeundam fortunã ex oppido secuti. In tãtis motibus, nõnulli tamẽ litteris & probitate vt in tãta rerum perturbatione viri præstantes, hac tẽpestate extiterunt in Hispania: in hoc numero Martinus Calatrauæ Archidiaconus, patriæ Calagurris, Episcopatu repudiato nobilis, in templi summi Toletani veteri Regum sacello, sepulchrum cum inscriptione habet.

Castella Henricus potitur. CAPVT XIIII.

PETRI casu magna repente rerum immutatio facta est: omnia ad victorem inclinarunt. Montielis continuo dedita. Toletum quanto post rei gestæ fama, cum prouinciã

peruaſiſſet,perculſis ciuibus.accedebat annonæ difficultas,quod malū in dies ſingulos augebatur: & quaſi diminutione capitis ſacramenti religione,qua fidem Petro aſtrinxerant, exoluti eſſe videbantur. Apud externos Principes ortum de Caſtellæ poſſeſſione certamē, quis potior iure eſſet. obſcuros Henrici natales cuncti accuſabant, imperio ineptos. pro ſe quiſq; id habiturum putabat,in tanta permiſtione rerum & voluntatū,quod primus occupaſſet.ſic ſæpe nouos principatus conſtitui,augeri veteres. à rege Vaſconū nobiliſſima Caſtellæ oppida erant occupata,vti paulò ante dictum eſt.ab Aragonio Molina, Cagnetum, Requena,præfectorū perfidia in deditionem redacta. Luſitanus ad totius imperii poſſeſſionem aſpirans,ſe Caſtellę Regem ferebat,Sanctii regis abſq; controuerſia pronepos. Mirobriga,Senticaq; in eius poteſtatem redactæ. Maurus ad nouas ſpes erectus erat,conſtanti in Petrum fide (ſic videri voluit.) maior belli moles ex Anglia, Aquitaniaq; imminebat. Ioannes dux Leceſtriæ,Principis Walliæ frater,Cōſtantiam occiſi Regis filiā in matrimoniū acceperat: Comes Cantabrigenſiū, & ipſe Principis frater Iſabellam natu minorē.dos vtrique paterni theſauri, & regni Caſtellæ ſpes, ſi armis eſſet in poteſtatē redactum. Sic in nobiliſſimo regno, vno tēpore domeſtica cōcordia conſtituebatur, foris noui bellorum motus, terroreſq; oſtētabantur celeritate prouincialium voluntates confirmandæ erant, hoſtium conatus occupādi. capto Mōtiele Henricus Hiſpalim abiit lætus,ouanſq; victoria. Bæticæ vrbes & oppida continuo imperata fecerūt: vna Carmona excepta, vbi occiſi Regis filios,theſauroſq; relictos eſſe monſtratū eſt,Martino Corduba Præfecto,præſtanti in Petrum fide. Rex Maurus ad ineundum fœdus vltro eſt ſolicitatus,nō ſine ſugillatione maieſtatis. Regni confirmādi maior, quā decoris cura erat.fruſtra is conatus fuit. Rebus tamē in Bætica cōpoſitis,finibuſq; præſidio militari firmatis, Toletum rediit, quo regina coniux, filiuſq; Princeps Burgis veniſſe nunciatū erat. In ea vrbe pecuniæ conquirendæ rationes excogitatæ ſunt: quod externis militibus debita ſtipendia numerare neceſſe eſſet, Bertrandoq; in primis præmiū nauatæ ad Montielē operæ, hoſte interimēdo pactum.ex regia pecunia,publicaniſq; penes quos regiorū vectigalium rationes erant,aliquanta ſumma redacta. modicum tamē id erat ſubſidiū ad explendā auiditatem militū Ducumq;,in manu ſua fuiſſe regnū,datumq; Henrico haud obſcure dictitantiū: quod erga rempublicā ſuperbum erat,Regi ignominioſum:nihil tamen tūc graue ducebat præ dulcedine regnādi. Monetæ non probæ duo genera percuſſa, metallis adulteratis .vnde in præſenti inopię ſubleuandæ magnū cōpendiū eſt factū:in poſterum rerum auctis pretiis maiori difficultate prouincia eſt implicata. vt fere in exitium vertūtur quæcunq; ad redigendā pecuniam à populis,prudēter videntur excogitari. Sed vincebat omnia mite Henrici ingeniū,ſuauiſſimi mores,atque in breui quamuis ſtatura corporis flaui candidiq; oris maieſtas. Quæ naturæ bona,conciliatamque ex eo ad populum beneuolentiam conferendis muneribus augebat: vnde illi inter Caſtellæ Reges Munifici cognomen eſt factum. & erat neceſſe nouo regno confirmādo,periculorū ſocios opib. ditioneq; augeri: vnde in prouincia noui multiq; extitere principatus. De Luſitaniæ, Aragoniæq; regibus,fama indies grauior eſſe & cura nouo Principi. Petrus Mendozius, Albornociuſque ab Henrico cum valida manu pręmiſſi, Requenam pulſo Aragonio præſidio receperunt. Rex ipſe in Calæciam feſtinauit, vbi Luſitanos vagari paſſim per agros, graueſq; præda, eoque opportunos iniuriæ fore,erat nunciatum. Sentica obſeſſa. deinde Calæcos peruadens,in eam Luſitaniæ partem irrūpit,quæ Durio, & Minio fluminibus circunflua,præcipua ſoli fertilitate eſt. agris illata vaſtitas. villæ oppidaq; incenſa. Bracara, & Brigantiū captæ. ſic bellico terrore hoſtib. oſtentato, iniuriiſq; vindicatis,retro iter flexit. Aderat Sanctius Regis frater, auro redempta libertate. Luſitanus totius certaminis diſcrimē ſubire detrectauit,viribus minor,neque ſcientia militari exæquandus. Bæticæ motus reb. Luſitanis præſidio fuerūt: vbi à Granatenſi Rege capta Algezira erat, ſoloq; æquata. memor nimirum barbarus erat multarū cladiū genti olim cauſſam extitiſſe. Præterea Bertrando, externiſq; pacta pecunia numerāda erat.ea cura nouum Regē habebat ſolicitū, præſertim cū is cōuitio propemodū poſtularet. in Sardiniā traiicere conſtituēs,Aragoniis reb. pſidiū, quæ in magno periculo erāt Mariani Alboreæ reguli ſumma pfidia. Is correptis repēte armis,vrbes & oppida ceperat,nō obſcure ad totius inſulæ imperiū aſpirās. Præfectus ei bello fuerat,miſſuſq; ex Aragonia cū iuſta claſſe Petrus Luna Almoneciri regulus,cui & ſi cū Mariano rebelli, affinitatis neceſſitudo erat,breui operæpretiū fecerat,hoſtib. maiori q̄uis numero, acie dimicare non auſis, atq; Oriſtanū cōpulſis. Ad eā vrbē inſignis Aragoniis clades eſt illata. Obſeſſi ad omnē occaſionē intēti,è ſuperioriq; loco neglectā caſtrorū cuſtodiā cōſpicati,eruptione ex vrbe facta tā rapide decurrūt,vt prius pene in caſtris eſſent,q̄ q̄dnam rei foret,cognoſceretur. ſublato truci clamore in hoſtium tentoria inuadunt. deſides,inermeſq; opprimūt. Dux ipſe Petrus

Petrus Luna,& Philippus frater peremti sunt. Secundum eam victoriam Brancaleo Oria eatenus Mariani partes secutus,ob iram aliquā aut spem liberalioris militiæ Aragonio regi cōciliatus est. venia defectionis data. verum quantum præsidii rebus accesserat, tanto viro in partes attracto,tantum detrimenti acceptum,Sassari vrbe amissa totius insulæ principe. Berengarius Carrocius in Petri locum substitutus. Bertrandus Clakinus magnis pollicitis ab Aragonio ad id bellum inuitatus,conditionē non abnuebat.& erat priuato homini honorificum,quasi belli & pacis arbitrum ea tempestate esse,regnaq; dare,& auferre pro voluntate.sed bellum maiori mole coortum in Gallia,ab ea expeditione retinuit,reuocauitq; in patriam. Tædebat Aquitanos Anglici imperii: exhausto enim Hispanica expeditione publico ærario,Eduardus grauissimum tributum imperauit: quod è singulis familiis exigeretur.deplorabant illi præsentem rerum statum, magisque auctor,ad quem deficerent, deerat,quam rebellandi voluntas,quod vnum supererat Regi Gallo se dedere constituūt. Cadurcorū ciuitas defectionis initiū fecit. Opportuna ea occasio Gallis visa est acceptæ in Pictauiensi prælio iniuriæ vindicandæ. strenuo Duce opus erat. Clakinus ex Hispania euocatus est.præterea Rex Vasconum ad armorū societatē inuitatus in Galliam abiit, tametsi sanciendo cum Aragoniis fœdere intentus erat, Crusato Tudelæ Decano ea caussa in Aragoniam legato. Verum totius reipublicæ cura Reginæ coniugi demandata, profectus ex Hispania Chireburgum suæ ditionis in Nortmannis municipium tenuit Gallo diffisus ob memoriam veteris simultatis: belli futurus spectator: in eam sine discrimine rerū suarū partē inclinaturus, vnde maior spes ostēderetur.Feroci inquietoque ingenio Principem lenire Gallus studebat, haud ignarus paruis sæpe momētis magnas rerum immutationes existere.legati in eam rem viri primarii. Ad Sequanæ ripam Vernonium situm est, in vtriusque principatus finibus. in eo oppido Regum colloquiū fuit. sancita concordia. Mompelleriique permutatione Medunta, Mulanchumq; iuris controuersi oppida,Gallo relicta. verum hæc aliquanto post.ad intermissa referenda narratio est.

Tellius decessit. CAPVT XV.

HENRICVS quamuis victoria de hoste parta, nouoque in Hispania imperio fundato, clarus lætusque erat: tot tamen circunfusis hostibus in omnes partes cogitationem versare non desistebat,haud ignarus parua sæpe offensione victoriam corrumpi,amitti imperia. In prouincia optimus quisq; eius partes,auspiciaq; sequebatur. sed omnibus placere non poterat: & vt quisq; beneficio aliquo deuinctus erat,occisi regis causam tuebatur. Lusitani milites,qui Mirobrigam præsidio obtinebant, in vicinos agros excursiones faciētes, agrestium fortunis,quæ proximæ iniuriæ sunt,magna detrimenta inferebant. Eo cum copiis omnibus salutis anno 1370. ineunte accursum est.palatos ad prædam carpere sperabat, 1370. viq; aut voluntate nobilem iis locis vrbem in deditionem redigere. hiberni temporis iniquitas eum conatum irritum reddidit. Regni conuentus, Mirobrigę obsidione soluta,Medinam Campestrem indicti. pecuniæ conquirendæ cura sollicitabat: nam quæ adulteratis metallis confecta erat,in militaria stipendia, Ducumq; præmia impudenti eorum auiditate omnis erat consumpta. Clakino,duodecim aureorum myriades debebantur (more Romano quadragies octies sestertium) Petri Regis proditi pactum pretium, ingens ea tempestate summa. impendebant noui sumptus regni motibus pacandis. Ergo noua pecunia ingens iis conuentibus imperata. Iacobus Balearis, Rex Neapolitanus Clakino deditus est, pro 70. aureorū millibus,quod libertatis pretium Regina coniux locupletissima erat pollicita.reliquum auri pondus repræsentatum. Soria, Almasanum, Atiensa, Montacutus, Molina,Seronq; adiecta.eo principatu,iis opibus, partaq; nominis immortalitate clarissimus ad nouas spes in Galliam recessit. Maurellus Fiennus Magister equitū in Gallia erat. eo abdicante imperium militare Clakino delatum.eo Duce Anglorum conatus, Galliam vrentium repressi.res præclare gestæ.hostes nunc ferro,nunc arte,multis locis victi: & quæ superiori tempore erat amissa,Gallicæ genti gloria bellica restituta est. Inter Aragonios & Vascones Dertusæ concordia sancita,armorumq; societas aduersus communes hostes: re iunctis viribus Henricum inuadere erat propositum.oppida Saluaterra, Regaleq; Aragoniis,in quorum ditione ab antiquo fuerant, à Regina Vasconum sunt restituta. fœderis constituendi præcipui auctores Bernardus Pompelonensis Episcopus, Crusatus Tudelæ Decanus:quos rebus gerendis profiscens Rex coniugi consultores,adiutoresque adiunxerat,republica gerenda. In Castella cui primum parti occurreretur suspensis animis consultabatur. Petrus Sarmentus Castellæ Antelatus cum aliquot cohortibus in Calęciam dimissus,vbi recens Lusitanis armis Tude, Compostella, Brigantinusq; portus erepta erant. eodem Tellius Regis frater venire iussus, rebus præsidium,cum robore exercitus, Rex

Hiſpalim regni conuentu ſoluto maturauit: vnde maius periculum oſtendebatur, infenſis Mauris, Luſitana claſſe ea littora vexante, Bætisq; oſtium obſidente, Carmona rebelli. Cõmodum accidit cum Mauris à D. Iacobi, & Alcantaræ Magiſtris, qui limiti præfecti fuerãt inducias pactas eſſe, vſu ſalutares, bello meliores, Regi gratas, tot vno tẽpore hoſtibus impari futuro ſi per partes bellum eſſet. Aduerſus Luſitaniæ claſſem, in qua 16. triremes erant, naues aliæ quatuor & viginti, Hiſpali viginti triremes Henrici iuſſu inſtructæ ſunt, armamentorũ penuria maxima, quę à Petro Rege Carmonam illata erant: in eo ſpem habẽte, ſi rebellãdi occaſio eſſet Hiſpalenſibus ablata. miſeram principatus conditionẽ. ergo ex vltima Cantabria nouæ euocatæ, aduectæque naues: quibus hoſtiũ claſſis impar fuit. amiſſis tribus triremib. ne tẽtata quidẽ pugnæ ſpe diſſipata in Luſitaniamque reiecta eſt. & imminuta numero, quod cum triremium parte Martinus Eborenſis, Ioannes Syluẽſis Epiſcopi Barcinonem miſſi erãt, de fœdere ineundo ad Aragoniũ legati. fœdus iis agentibus inter vtranque gentem ſancitum aduerſus Henricũ. Murcia, Concha aliaque finitima oppida Aragonio pacta. reliqua Caſtella Luſitano relinquebatur, ſe iam eius prouinciæ Regẽ publicis tabulis adſcribenti. additumque vt Eleonora Aragonii filia Luſitano nuberet, dote centum florenorum millibus. Verum hi omnes conatus effectu caruerunt, Luſitano alienis amoribus diſtricto, Aragonio de Sardiniæ bello ſolicito. Quo tempore omnino Idibus Octobris Tellius Viſcaiæ regulus in Calæcis obiit, cunctis vitæ officiis æquabilis, multis exercitus calamitatibus, fratri Regi ad extremum infenſus. quę occaſio extitit in vulgus iactandi noxio medicamine infectis viſceribus occiſum. mendacio habita fides eſt, ſic arbitror. Defuncti principatus Laræ, atque Viſcaiæ Ioanni Regis filio à patre datus, in Regũ ditione ſtabili poſſeſſione manſit ad noſtrã ætatem. Corpus Palentiæ in D. Franciſci ſepultum. inferiæ ex ritu Chriſtiano datæ, funusque magnifice factum eſt.

Regis Luſitaniæ nuptiæ. CAPVT XVI.

MVLTVM erat profectum factis cum Mauro Rege induciis, Luſitana claſſe noſtris littoribus prohibita. Carmona ſupererat: cuius rebellio non ad vnius modo expugnandæ vrbis moram, ſed ad totius belli ſummam pertinebat, perfugium omnibus, quibus præſens rerum ſtatus diſplicebat. magno eos numero eſſe, neceſſe fuit, milites veteranos ſcientia militari præſtãtes. vis omnis belli in id oppidum conuerſa eſt. Anno eius ſeculi ſeptuageſimo primo inchoante omnibus copiis circunceſſa. diuturna, ac difficilis obſidio fuit. pro mœnibus varia ſæpe fortuna pugnatũ erũpentibus oppidanis, ſępeq; haud impari acie ſtantibus: tanta animorum confidentia, vt per diem nunquam portas clauderent, nunquam oblatum ab hoſtibus certamen detrectarẽt. Die quodam omnia è mœnibus ſpeculati poſt meridiem, cum Solis ardor vehementiſſimus eſſet, neglectis caſtrorum cuſtodiis improuiſo eruptione facta, hoſtium munitiones inuadunt, perrumpuntque. regium tabernaculum petunt, Principis cæde finem bello facturi. Diui indigetes Hiſpaniæ eo die rempublicam texere. nonnulli periculo permoti Carmonenſiũ impetũ ſuſtinuere. acceſſere alii. diu intra munimẽta pugnatũ. cruenta funeſtaq; illis audacia fuit. Sub hæc regii quoniam vi parum profecerant, ad artes cõuerſi allatis ſcalis ad mœnia noctu ſuccedunt. quadraginta milites ſcanderant, turrimque ceperant. trepidatio toto oppido facta, quaſi amiſſo oppido. mox obſeſſi receptis animis hoſtes repellunt. deſilientium pondere fractæ ſcalę. capti alii. de iis aduentu Martini Cordubæ ſupplicium ſumtum: quod Henrico Regi graue fuit, Martino exitiũ attulit. fame tandem oppreſſis omnibus, deditionemque facientibus, quamuis incolumitatem pactus Hiſpali peremptus eſt. qua in re violatæ fidei dedecus erat ſed Rex priuatum dolorem, militum cædem nobiliſſimi viri interitu, qui Calatrauæ Magiſter fuerat, vltus eſt. Petri Regis theſauri, filiique innocentes in Hẽrici poteſtatem venerunt, paterna ſcelera diuturna captiuitate luituri. Alfonſi Regis cineres, vt ipſe teſtamento cauerat, Cordubã Henrici filii cura tranſlati ſunt. Retro aram templi maximi Alfonſi patris, Ferdinandique aui, tumuli extant ſacello dicato, lignei quidem & humiles, non inelegant tamen opere inciſi ſculptoris arte. A Petro Velaſco Sentica Luſitanis erepta. atque in Henrici Regis poteſtatem redacta. Calęciæ motus compreſſi. Ferdinandus Caſtrius qui ſe fuga ad Luſitanos contulerat, eorum motuum concitator, acie ſuperatus à Manrico Sarmentoque pro Caſtellæ Rege copiarum Ducibus. iis cladibus fractus Luſitanus (molli effœminatoq; voluptatib. corpori acer & vehemens animus deuinctus eſſe non poterat) ad ineundam cum Hẽrico pacem pronior eſſe cœpit. Alfonſus Guſmanius Gibraleonis regulus, facta ab vtroque Rege poteſtate Kalend. Martii ad Alcautinũ Luſitaniæ oppidum concordiæ inter vtranq; gentem auctor extitit ea lege. Vt oppidis, quæ belli tẽpore erant amiſſa Luſitano redditis, Eleonora Henrici filia coniux eſſet. Mirobriga, Valentiaque in

Turdetanis,in Calæcis Monteregio dotali.Lusitani imperii augendi magna opportunitas erat:sed omnia peruertit dira tetri amoris flamma,quo Lusitani animus Eleonorę Menesię deuinctus erat,vt est ante demonstratum,eò amplius ꝙ ex ea Beatrix filia nata erat. prorsus nouo quod offerebatur cõiugio repudiato.restitutisq; per legatos vrbibus,quas ceperat,amicã sibi iustis nuptiis iungere statuit. Auspices Tellius Barcelosii Comes nouæ nuptę patruus, Mariaque eiusdem soror germana. multarũ ea res calamitatum extitit caussa.ciues Olisiponenses correptis præ dolore armis,in regiam impetum faciunt,sugillari maiestatem eo coniugio dictitantes,fœdari Lusitani nominis gloriam. Nihil obiecto periculo obstinatus Lusitani regis animus mouetur. Portum vrbem se clã subducens, iis locis publice nuptias confecit. sic concubinæ nomen Reginæ appellatione mutatum est,addita ampla ditione,iussisque omnibus nouæ nuptæ manum osculo petere.quod regii etiam fratres præstiterunt, vno excepto Dionysio,qui facere palam recusauit:tanta ex eo regis iracundia,vt pugione districto vindicare vellet:Dionysius latebras captare cogeretur,donec se totum ad Henrici Castellę regis amicitiam transtulit.Noua Regina ex eo tempore regis, rerumq; potens,quasi veneficio virũ dementasset, omnia pro arbitrio gubernabat. Acunii proceres ob memoriam prioris coniugii,& quoniam Olisiponensis tumultus auctores extiterant,solum exilio vertere compulsi sunt Reginæ metu.Eius cognati & necessarii nouis principatibus aucti.Ioannes Tellius patruelis Vianæ Comes,Lupus Sosa,Maria sorore genitus,eius militiæ Magister institutus,cui à Christo nomen est:aliis alia oppida data.plurima gratia,potentiaque Ioanni Andeiro. Natione is Calęcus erat,atque Orenii Comes creatus.eo Regina multum & familiariter vsa,remotis sæpe arbitris mutui stupri suspicionem præbuit: vulgoq; iactatum,filios ex ea consuetudine regi suppositos, mendacio an ex fide non satis compertum erat.& sępe veritas vulgi rumoribus prona in deterius persuasione publicaque inuidia corrũpi consueuit. Fine huius anni ab Henrico rege Tauri regni conuentus habebantur.in iis conuentibus,restitutis à Lusitano vrbibus,quæ priori tẽpore occuparat,quę illi res magnam inuidię partem ad populum conflauerat: de iis oppidis deliberatum,quę Vasconum pręsidiis in Castellę finibus tenebantur:sancitumque vt primo tempore armis,si voluntate detrectarent,in potestatem redigerent.Iudæi & Mauri, quorum erat numerosa multitudo nostris confusa,vti insigni nota distincti essent mandatum est.Pecuniæ non probæ valor imminutus. antiquare non est visum,ob ærarii publici tenuitatem. Secutum aliud certamen. Behetrias,quarum erat magnus numerus in vlteriore prouincia,prętet quas D.Bernardi Magistro ablatas fuisse monstratum est,certis Principibus addicere,regi erat propositũ.ex ꝓmiscua libertate mutãdi dominos magna incõmoda extare dictitabat. intercessere proceres priuati compendii caussa: tametsi alia species obtendebatur.Itaque eo conatu cessatum est.Copię militares aduersus Vascones missæ, inito cum Regina Vasconum fœdere, continuere impetum. conuenit,vti oppida de quibus controuersia erat,penes Gregoriũ eo nomine XI. Romanum Pontificem,quasi sequestrũ essent.Is principio huius anni,in Vrbani defuncti locũ suffectus erat,patria Lemouicensis, restitutis Romanis Pontificibus in antiquas maiorum sedes, nobilis,clarusque. additum in fœdere,vt pontificius Legatus,quem venturum propediem constabat,de omnibus controuersiis diiudicaret. Ioãnes Arellanus domo Vasco. magnis ab Henrico beneficiis obstrictus (nam operę nauatæ Camerorũ principatũ pręmium acceperat) ea oppida Pontificis nomine obtineret, sacramento adactus,ei redditurum,cui lite disceptata iudicatum esset.sic in pręsenti à vi,armisque temperatum est.Paulo post Henricus Burgos profectus contra fœderis conditiones,missa militari manu,Saluaterrã, Campesumq; Vasconibus abstulit. Victoria, Lugruniumque nullis artibus ad mutandam fidem tunc potuerunt adduci.

Alia inter Reges fœdera. CAPVT XVII.

MAIOR ab Aragonio belli metus impendebat, acerrimo, infensoque hoste. multæ simultatis caussæ extabant.noua accesserat:Iacobum Balearem è custodia emissum, contra quam Aragonius egerat per legatos:nam paternos principatus armis repetiturum, dubium non erat. Actum de armorum societate inter Aragonios Lecestriæque Ducem constituenda, iunctisque viribus Castellæ rege impugnando.sed eos conatus bellum in Gallia grauissimum inter Anglos, Francosque renatum,retardabat. Aragonium belli Sardici cura solicitabat,metusq; ne Iacobus Balearis Galliæ viribus,vbi magni delectus habebantur, Ruscinonenses fines inuaderet, quod fore propediem fama erat. Conuenarum Cardinalis,à Gregorio Pontifice,de pace inter eas gentes Legatus,in Aragoniam appulit. Ne armis disceptare esset necesse omnium controuersiarũ arbitrium. Romano Pontifici permissum,graui mulcta indicta, si quis pactas Ianuarii 4.die salutis anno 1372.inducias 1372

violaret. Variis Henrici tergiuersationibus verentis ne Pontifex Aragonio æquior esset, concordiæ sanciendæ tempus extractum est. Tude, quam vrbem Sanabria, aliiq; in Lusitaniam profugi occuparant, circumsessa: atque in Henrici potestatem iisdē diebus redacta est. Duodecim Castellæ triremes Gallo Regi amico, & fœderato, auxilio missæ, ob memoriam accepti beneficii. Ductor Buccanigra, maris Præfectus, gloria belli, sanguinisq; nobilitate præstans, adiuncta Gallica classe, sex & triginta Anglicas naues nauali prælio vicit, cepitq; ad Rupellæ littus. victoria cum primis ea ętate celebrata. Vrbs Santonū firmissima in Gallia Rupella est, Anglicoq; pręsidio tenebatur. quo deiecto in hostiū deditionē redacta est. viri nobilissimi capti, ipseq; Anglicæ classis Dux. Magnum auri pondus, multa pretiosa vestis, victoriæ monimentum, operæ merces, Burgos vbi Henricus erat allata. Erant Aragonio regi ex Eleonora Regina Siculi regis filia, tres filii superstites: Ioannes regni hæres futurus, Martinus, Constantia. Constantiam sane Friderico regi Siculo nupsisse monstratum est. Maria Lupi Lunæ proles vnica Barcinone mense Iulio Martino iuncta est, Lunæ, atq; Segorbii principatu dotali. Exerica à patre rege addita. neq; multo post, idē equitum Magister in Aragonia est constitutus. Iisdem diebus Ioanni maiori eius regis filio Mata Ioannis Armeniaci soror desponsa est. dos dicta, centumquinquaginta Francorū millia. nata ex eo coniugio Ioanna Matthæi Fuxensis Comitis quondam vxor. Augusti vigesimo secundo die Bernardino nepoti Bernardi Cabreræ ex filio Ausæ Comite per hæc tempora defuncto, auita oppida à rege restituta, Ausa vrbe tantum excepta, cum subiecto circum ad quartum lapidem agro. misericordia erga nobilissimam familiā successerat: conscientiaq; tanti viri iniuria perempti, regem Reginamq; vrebat. Inter Castellam & Lusitaniam, maiori quam ante mole atq; periculo bellum renatum. multę Cantabricæ naues ferro, calybe, aliisq; mercibus, vt soli natura fert, onustæ à Lusitanis erant interceptæ, qua caussa incertū: nisi quod trāsfugis, quorū erat magnus numerus, pacē inter vtranq; gentē cōstare ægre erat veritis, ne per conditiones, vt antea erat factum, ad supplicium hosti dederentur. Sentica quo Henricus accessit bello cōparādo intentus, missi feciales res repetituri, & nisi esset satisfactum, bellum denunciaturi. Ab his initiis ventum ad arma. Alfonsus Henrici filius ex impari matre in Calæcia curare iussus. Buccanigræ mandatum, vti Hispali duodecim triremibus instructis Lusitaniæ littora vexaret intestina gentis diffidia, præclari facinoris opportunitatem dabant. ad Senticam vrbem, quod grauissimum impedimentorum erat relictum, Rex ipse in Lusitaniam irruit. vbi ventum in hosticum est, agros populatur, pecora abigit, villas vicosq; incendit: Almoida, Cilloricū, aliaq; oppida capta sunt fine anni. Quo tempore Guidonem Bononiensem Cardinalem à Gregorio Pontifice Legatum venisse in Hispaniam nunciatum est. rogat Henricus vti eius aduentum Caracæ operiretur, vbi Regina morabatur. negat ille cum tantum belli esset excitatum, cuius cōponendi caussa missus esset in Hispaniā. ergo continuato itinere Mirobrigam appulit, vtrunq; regem adire constituens. Vrebatur Lusitania belli flamma, proximique anni principio M C C C-
1373 LXXIII. Viseum, cui olim oppido Vico aquario nomen fuisse creditur, expugnatum est. Conimbrica tentata. belli impetus Scalabim versus est: vbi Lusitanus Rex statiuā habebat: & prælio cum eo decernere Henrico erat propositum. detrectat ille certamen. minori copiarum numero, suorumq; voluntati non satis credens. nam Dionysius frater hosti se adiunxerat, Dieghi Paciechi opera, cui iam Begiar in Castella principatus erat Henrici dono. is Dionysiū anxiū aggressus hortatur, vt contumeliarū quæ à fratre extabant pœnas petat, Henricum secutus. facileq;, vt ita faceret, persuaserat, in partesq; traduxerat. Ergo spe totius certaminis abiecta, Olisiponem itum. suburbia, quæ ea tempestate muro cincta non erant, primo aduentu occupata. pulcherrimis ædificiis iniectus ignis. pars vrbis superior, propter mœnium firmitatem propugnantiumq; virtutem expugnata non est. multæ tamen naues in portu qua combustæ, qua captæ sunt à Castellæ classe. ingens præda fuit, multi captiui. Cardinalis Legatus inter reges commeare nō desistebat, nullum laborem, nullum vitæ periculum recusare certus pacis reuocandæ causa. Eo annitente ad quintum Kalend. Aprilis fœdus iis conditionibus factum est. Oppida vtrinque redduntor. Castellæ perfugæ omnino ad quingentos equites Lusitaniæ finibus arcentor. Beatrix Lusitani soror, Sanctio Alburquerquii Comiti, Isabella eiusdē filia furto genita, Alfonso Henrici filio Gegionis Comiti nubunto. regum & Cardinalis colloquiū ad Scalabim in medio flumine fuit. ibi concordia inter reges sanctissimo iureiurando sancita. obsides à Lusitano dati. nuptiæ, vt conuenerat, in eo oppido celebratæ Sanctii Beatricisque. Isabella octo tantum annos nata, viroq; immatura, in Henrici potestatem tradita est. Sic pace constituta è Lusitaniæ finibus discessum. Vis belli in Vascones versa. ad D. Dominici Calsadii fanū, Castellæ copiæ progressæ erāt. Legati pontificii opera, priusquam ad manus veniretur, ea etiam parte concordia

dia ſancita. Lugrunium, Victoriaque Caſtellæ regi reſtituta. Inter Eleonoram Henrici & Carolum Vaſconis filios pactæ nuptiæ. Centum viginti aureorum millia Vaſconi certis penſionibus numeranda erant dotis nomine: & propter eos ſumptus, quos iis oppidis muniendis, quæ reddebantur, tolerare neceſſe fuerat. Ad Briones municipium, in finibus vtriuſque regni, regum colloquium fuit. ibi Carolo puero Vaſconis filio & Eleonoræ ſponſalia data. initæ pacis conditiones fore ſtabiles, Petrus minor Caroli frater obſes fuit, in Caſtellæ regia educandus. Bernardus Pompelonenſis Epiſcopus, Cruſatus Tudelæ Decanus, quos rebus gerendis à Vaſcone adhibitos quo tempore in Galliam abiit dictum eſt, eo reduce Hiſpaniam ſolū exilio vertere compulſi ſunt. rei male geſtæ crimen imponebatur. & Præfectorum ſępe periculo peccatur, quamuis nulla propria noxa, præſertim apud feroci animo Principes, atque implacabili, qualis Carolus fuiſſe memoratur. Cruſatus inſidiis exceptus peremptuſq; eſt. Bernardus fuga felicior Auenionem euaſit: deinde in Italiam tranſcendit Gregorii Pontificis comes.

Pax cum Aragonio Rege. CAPVT XVIII.

SOLVTO Brionenſi Principum cōuentu, fundataq; publicæ in Hiſpania tranquillitatis ſpe, Henricus quidē in Carpetanos diſceſſit: Carolus ſeſe in Vaſcones retulit. ſolicitaſſe eum quoſdam perſuaſiſſeque, vt Regem Francum veneno perimerent, fama erat. venenarii deprehenſi, capite pœnas ſoluerunt. Regina Vaſconum eius criminis auertendi deprecandiq; ſtudio in Galliam amiſſa. Rex ipſe Madritū abiit, vbi Caſtellæ rege conuento eū à Gallica amicitia deducere conatus eſt. diſceſſuros Anglos ab armis, neq; de regno amplius cum Leceſtriæ Duce futurū certamen, ſi Walliæ Principi ea pecunia repræſentata, quæ à Petro Rege ſtipēdii nomine pacta erat, Gallicæ amicitiæ Anglicā præferret. Henrico aduerſus Gallum neq; votum erat neque animus, ſuperiori beneficii memoria obſtricto. itaque ſe facturum præciſe negauit: non recuſare tamen, pace inter eos Principes facta, tertiū ad fœdus accedere: pecuniaq; prębita Anglo ſatisfacere quantam deſignati arbitri iudicaſſent. Sic Vaſco inani conatu Pompelonem, Henricus in Bæticam abiere. ſubſecutum eſt nouum certamen de regni parte. Maria Ferdinandi Cerdæ filia, eadem Ioannis Laræ cognomēto Coclitis ſoror germana Alanſonio Comiti in Gallia nupſerat, regio ex ſanguine nobiliſſimo. numeroſa prole felix, cognatiſq; cæteris in Hiſpania extinctis, Viſcaiæ Laræque principatus materno iure repetebat. miſſus in eam rem legatus apud Henricum Regē Burgis quo is venerat Bætica obita, cauſſam diligenter egit. graue erat amplam ditionem ad Gallos proceres redire. legibus reſiſtere & æquitati nefas. arte Gallici conatus deluſi ſunt. Reſpondet Rex, ſe quidem paratum duobus Mariæ filiis, Laram Viſcaiamq; reddere, modo in Hiſpaniam reducibus domicilio ſtabili. detrectant illi conditionem, amplis principatibus, opimiſq; ſacerdotiis in patria aucti, Regū fauore & propinquitate præpotentes. Aragonius ad iungendas cum Anglis vires ſolicitatur, legato in eam rem Spinula ciue Genuenſi: Murciam, Concham, Soriam, contributaq; iis vrbibus oppida, victoriæ præmium Aragonio futura, ſi communibus armis Caſtellæ regnum Henrico eſſet ablatum. cautior is Henrici amicitiam præferebat, bellica gloria ea tempeſtate clariſſimi, ſuorum gratia pręualidi: præterea rerum potientis, viciniq;. & erat ſi bellum exiſteret Aragonio formidabilis propter rerum locorumq; notitiam: & quoniam exilii tempore magnam ſibi Aragonię nobilitatis partem adiunxerat. Occulta lege fati oſtentis ac reſponſis Henrico Hiſpaniæ regnum deſtinari, Aragoniæ etiam opinio erat: terroreſq; de cælo multorum mentes conturbabant, horrendo terræ hiatu, motuque multis oppidis ea Aragoniæ parte, vbi Ripagorſa ſita eſt, euerſis menſe Februario. Superſtitioſo homines ingenio, ea parte cladem prouincię imminere interpretabantur. dictis fides paſſim adiuncta, quod multæ cohortes Gallicæ Balearis ſtipendio conductæ ad fines Ruſcinonenſes tenderēt irrumpere paratæ. Itaq; Anglici conatus vani fuerunt: & de Regibus Caſtellæ atque Aragoniæ inter ſe conciliandis Ludouici Andegauēſis præcipua diligentia agebatur, Carcaſone ſeſe tenētis, in eāque cauſſam intenti. metus ne Angli, perpetui Gallorum hoſtes, rerum potirentur in Hiſpania ſolicitabat. Miſſi ea de cauſſa ad Aragonium legati. Eleonoram filio ſuo antea deſponſam reddi Henricus poſtulabat. neq; recuſabat Aragonius honeſtiſſimam conditionem, modo iis vrbibus redditis, quæ priori tempore pollicitus erat. Excuſabat Hēricus ſibi profugo atq; exuli nullam opem allatam: contra cū hoſte infenſiſſimo fædus pepigiſſe. placuit totius cōtrouerſiæ arbitriū Guidoni Cardinali Legato permitti, pace inter Hiſpaniæ gētes conſtituenda, quam antea feliciori. Quo tempore hæc in Aragonia agitabantur Octobris die quintodecimo, Gregorio Pontifici ratio viuendi probata eſt: quam ii monachi confectantur in Hiſpania, quibus à Diuo Hieronymo nomen eſt, copiis, ædificiorum amplitudine, diuinas laudes concentu ſuauiſſimo decantādi ſtudio, clauſuræ patientia præcipui præ

cæteris atque præstantes. natiuis lanarum coloribus extra veneto intus candido distincti. Quidam viri Itali pietatis studio incensi, non procul Toleto domicilium constituerunt, ab hominum conuentu secretum. Horum vitæ genus, propter excellentem sanctitatis opinionem æmulati alii sese illis adiunxerunt. Viri in eo numero primarii, Fernandus Iuanius templi Toletani Canonicus, Pechæ fratres, Alfonsus Petrusq; hic regius cubicularius, ille Genuensis Episcopus. Primũ huic ordini monasterium, legibus institutisque temperatum prope Caracam supra Lupianam pagum. Regum Principumq; munificentia deinde multa alia fundata sunt. ab his Isidoriani monachi prodierunt annis consequentibus. Barcinone inter Reges Castellæ Aragoniæq;, mense Decembri, cum de pacis conditionibus non conuenirent, pactæ induciæ sunt, vsq; ad festum Pentecostis: quo die illapsi in Apostolos diuini Spiritus memoria celebratur. Ioannes Emporitanus Comes Aragonii patruelis, generq;, Ioanna vxore Aragonii filia, Ioannesq; Arellanus pro Henrico Rege legatus, induciarum auctores. Iccium, qui portus in Morinis est, Galliç Belgicæ parte, Lecestriç Dux cũ validis copiis transmiserat. adiunctus Ioannes Dux Armoricus, qui eius sororem coniugẽ habebat: eoq; Anglicis partibus fauebat, à Frãco alienus. ab his finitimi Atrebates & Veromandui rapinis, ferro, incendiis vexati: verso mox in Aquitaniam itinere, Ligeris traiectus, ventum Burdigalam. Hispaniæ inferre arma cogitabant, atq; Castellę regnum inuadere. Aragonii Vasconesq; ad belli societatem, missis identidem legationibus solicitati. prudentiores illi pro incerta pręmiorum spe, in certum exitii periculum incurrere detrectabant: fortunam, vt plerique mortalium, in consilio habituri, alieni periculi spectatores. Henricũ eius tẽpestatis amouendę cura solicitabat. Burgos vbi se tenebat, copię ex vniuersa ditione contractæ sunt. noui habiti delectus. veterani nominatim ad signa euocati. Affuere proceres periculo permoti, & studio in suum Regem incensi: illi etiam, qui superioribus bellis alieno animo fuerant, promptitudine, diligentia, alacritate, fidem approbare cupientes. dissidere antea solitos commune nunc externi imperii odium iunxit. Noua & inopinata re omnium animi conturbati sunt. eodẽ appulsus Sanctius Alburquerquii Comes in tumultu nocturno peremptus est: cum eius & Petri Mendozę milites de hospitiis decertarent, ad compescendos tumultuãtes famulos, heri essent progressi, ad quartumdecimum Kalend. Aprilis, eius seculi anno septuagesimo quarto. Fratris casu Hẽricus, pro eo ac par erat, commotus, vindicta tamen abstinuit culpę per imprudentiã commissę. Beatrix Sanctii vxor grauida, Eleonorã deinde peperit, Aragonię olim reginã. Castra regia Bagnares municipiũ promota. iis locis recensitæ copię. equites sex millia ducenti, pedites 5000. inuenti: virtute quam numero validior manus: parataq; quocunq; subita armorum vis aduocasset, eo occurrere. bellicumq; terrorem, tum Gallię, tum Aragonię finitimę intentans. nam pactum induciarum tempus exibat: & Angli imminuto numero belli Hispanici cogitationem intermittere nunciabantur. Philippus Burgundus, Ioannesq; Vienna, maris Gallici Præfectus, magni nominis Dux, palantes, vagos, prædaq; graues toto itinere magnis cladibus oppresserant. sic ex triginta hominum millibus, vix sex millia Burdigalam peruenerunt. Rei bene gerendæ occasio offerebatur, pellendi Anglos ex vniuersa Gallia: quos belli fortuna destituisse videbatur versa ad Gallos. Ludouicus Andegauensis Henricum monet, vti iunctis viribus Baionam in Tarbellis obsideant. ad tuendam nominis existimationem, ea res pertinere visa est: si tantum virium fiduciæq; inesse, persuasum hostibus esset, vt non tantum bello propulsando, sed etiam inferendo idonei esse viderentur. Obsessa ea vrbs ab Henrico est extremo mense Iunio. verum continuis imbribus impedita opera, commeatus inopia, finitima Cantabria ob locorum sterilitatem maligne suppeditante, fessis omnibus, re infecta est discessũ. & Ludouicus Andegauensis contra quam erat pollicitus venire non potuit, aliis curis districtus. In reditu Bertrando Gueuaræ eius familiæ principi Ognatii regulo, nauatæ operæ Lenitium eo tractu oppidum præmium fuit Henrici regis dono, nimia liberalitate profusi: quod posteri retractarent. Augusto mense Iacobus Balearis in Ruscinonensem agrum peruenit. numerosæ validæq; copiæ sequebantur, quibus Aragoniæ vires impares erant futuræ, si vniuerso prælio decertandum esset. vicit tamen eius gentis fortuna. variæ manus vicinis locis dissipatæ exiguo fructu sunt. hominum tantum & pecorum prædæ abactæ. vis mali in Vrgelitanum tractum potissimũ incubuit. Alia parte Bearnensis regulus & Gotifredus Recco Armoribus, quibus ampla ditio in Castella erat, siue Henrici permissu, siue sua spõte Borgiæ agros irruptione facta infestos reddiderunt. tentata oppida. villæ agrique incensi. A Granatensi Franciscus Perellus interceptus, quem Aragonius in Angliam mari legatum miserat, auxilia pacemque expetitũ. Catalaunis mercatoribus iniecta vincula. captæ Granatensis nauis ad Tunetanum littus à Petro Bernardo Aragonio d..lor stimulabat: simul Henrico regi gratificari cupiebat. In tantis calamitati-

lamitatibus,tantisque periculis,quo ſe Aragonii verterent? vnde euocarent auxilia? Henricus ſanari Aragonium,q̃ perire malebat,memor eius ope,tantū Imperiū acceſſiſſe. Ioannes Arellanus & Salmanticenſis Præſul rurſus de pace legati, Barcinonem appulere. Ipſo tempore Vaſconum Regina in Eburouicibus deceſſit, die tertio Nouembris,eius lacrymis multa marito ſcelera antea condonata fuerant: nunc fratris regis aures ſuis precibus obturatas dolebat.is dolor ægritudinem, & ex ægritudine mortem attulit. Corpus in D. Dionyſii ad maiorum buſta tumulatum eſt.exequiæ regio apparatu ſplendidæ factę Noua marito inuidia ad populum concitata,eorum propinquis & neceſſariis vindicandis, quos hoſtium partes in ea temporum calamitate ſecutos eſſe conſtabat.bona publicata.ipſi exilio ſuppliciisq; mulctati.quę mala ſi ipſis auctoribus inflicta eſſent, vindictæ dolor excuſari potuit:nunc alienā culpam innoxii luebant. Grauius atq; atrocius fame, quam bello Aragonia vniuerſa conflictabatur.aduecto ex Africa frumento,inopia vtcunque leuata.id incommodum ſalutem rebus attulit.hoſtium copię eo malo compulſæ,in Caſtellæ fines diſceſſere principio anni milleſimi trecenteſimi ſeptuageſimi quinti.ipſe Balearis Princeps 1375.
ex morbo continuo deceſſit.Corpus Soriæ in D. Franciſci ſepultum. Iſabella, Montis ferrati Marchioni iuncta coniugio fratrem in eam expeditionem ſecuta erat,ſpe paternas iniurias vindicandi.ea Duce Gallorum copiæ in patriam reductæ ſunt. Paterna iura Ludouico Andegauenſi ea lege data,ſi armis Aragonios inuaderet. Vnde noua contentionum materia extitit, vix inter Aragoniæ & Caſtellæ reges pace conciliata, opera Ioannæ Caſtellæ Reginæ,eo ſtudio Almaſanū appulſæ. venere eo Archiepiſcopus Cæſarauguſtanus, Ceruelloniusq; ab Aragonio legati.iis agentibus concordia pridie Idus Aprilis confirmata eſt,his conditionibus.Eleonora Aragonia Ioanni Principi antea pacta,nuptura redderetur.Dos dicta ducenta florenorū millia: quæ Henricus belli ciuilis initio mutua ab Aragonio acceperat.Molina Caſtellæ regi reſtituta. Aragonio in belli ſumptus centum octoginta florenorū millia pacta, certis penſionibus numeranda.Eius concordiæ lætitia,quam diuturnam fore ominabantur ſuę quiſque ſpei indulgentes,in vtraq; prouincia conuiuiis, ludis,ſpectaculis, publicaq; gratulatione celebrata eſt.ex tantis motibus,tantiſq; tempeſtatibus in vniuerſam Hiſpaniam exoptatam tandiu tranquillitatem reuocari gaudebant ſcilicet,atque ſperabant.

Principum nuptiæ. CAPVT XIX.

FVIT hic annus non Hiſpaniæ fauſtus,ſed orbi terrarum vniuerſo,quam late gens Chriſtiana fuſa erat.Gregorius vndecimus Pontifex Maximus pontificium decus in veteres maiorum ſedes,& celeberrima ſanctitatis domicilia reuocauit. Auenione relicta, vbi ſeptuaginta annis hæſerat: Romamq; delatus eſt, vt in ea vrbe reliquam vitam exigeret, vir magnus,immortalique laude dignus.res in Italia turbatæ abſentiam Pontificum non ferebant.Catharina Senenſis virgo ſanctiſſima,cuius ad Gregorium duodecim epiſtolæ extāt ſalutaris conſilii auctor præcipua extitit,aduerſus diſſuadentes Cardinales, in re certa propriaq; proprio vt arbitrio vteretur,elegantiſſimis verbis perſuadens.Bertrandus Clakinus magnis honoribus in Gallia habitis,auctuſq; Longæ villæ principatu,Soriam, Atienſam, Almaſanum,aliaq; oppida, quæ in Caſtella data erant, Henrico Regi vendidit. ducenta ſeptuaginta aureorum millia (centies octies ſeſtertium) pretium fuit.ingēs ea tempeſtate pecuniæ ſumma,redditis viginti ſex Anglis nobiliſſimis, qui ad Rupellam capti erant,magna ex parte compenſata.pro reliqua pecunia,obſes datus Ioannis Arellani filius, patri cognominis.nam regium ærarium bellicis ſumptibus exhauſtum erat. Conficiendis Principum nuptiis,vrbs Soria delecta eſt ad Vaſconum & Aragoniæ fines pertinens.loci commoditate Rex Henricus inuitatus, vno tempore geminas nuptias celebrare conſtituit. Eleonora Aragonia deducentibus Lupo Luna Cæſarauguſtano Præſule & Ceruellonio legato,Aragonia nobilitate proſequente Soriam venit. Eodem Carolus Vaſconis filius appulit.prior Eleonora Henrici filia nuptui collocata Maii menſis die vigeſimo ſeptimo.is honor hoſpitibus habitus. Iunii octauodecimo die Ioannnis Caſtellæ Principis & Eleonoræ ſponſæ coniugium eſt initum.plauſu fauſtiſq; acclamationibus ac ludis cuncta plena erant, non in ea vrbe modo,ſed in reliqua Hiſpania, ob ſpem diuturnæ felicitatis hominū animis cōceptam.Ferdinandum Caſtrium(Ioannæ Caſtriæ is frater germanus fuit) qui ſuperiori tēpore ex Luſitania profugerat,in Anglia deceſſiſſe dum ſpei imminet patrię armis repetendę nunciatum eſt: Anglięque littora cognitum,à Caſtellę claſſe prędis, direptionibus,incendioque vaſtata.ductor Ferdinandus Touarius, Dux ea tempeſtate nobiliſſimus.Soria ſeſe Henricus Burgos retulit, foris clariſſimus, domi felix, Gallicis partibus vnde tantum præſidii extiterat ſubleuandis intentus. Alfonſus Gegionis Comes pactas nuptias auerſa-

tus iuuenili leuitate, in Galliam profugit: Rupellamq; mari tenuit, vnde patris diligentia aliquanto post reuocatus est. Obierat Manricus Toletanus Præsul. comitia habita succes-sore designando. Sacerdotes Toletani, quorum eæ partes erant studiis scissi, pars Petrum Fernandum Decanum Toletanum præferebat: pars Ioannem Manricum ex Archidiacono Talaueræ Auriensem prius, deinde Seguntinū Præsulem, defuncti propinquū, fratris filium Garsiæ Fernandi Manrici. huic Rex impēse fauebat, quippe Arellani affini & neces-sario. Controuersia ad Gregorium Pōtificem reiecta, iis pulsis, vti vitio creatis, Petrus Tenorius Conimbrica, vbi Episcopum agebat, ad Toletanam ecclesiam translatus est, eruditionis laude præstans: quam Italica peregrinatione obita, maximam ceperat Baldo præceptore vsus, prudentia ex multarum rerum vsu collecta, atq; animi magnitudine ea tempestate clarissimus. Nobilissimi viri Vascones extincti: Rodericus Vrricius opibus auctoritateq; præstans, sui Regis iussu Pompelone captus, trucidatusq; est mense Martio extre-
1376. mo, salutis anno 1376. male tecta defectionis consilia exitium attulere, cum Henrico Rege, vti fama tulit, communicata, falsis vt ego arbitror rumoribus accommodata fide. nā pacem tam cito turbare voluisse, quis inducat in animum? Bernardus Pompelonensis Episcopus Nonis Iulii Anagniæ in exilio decessit. Grauitas viri, & prompta libertas inuisa Regi erat. in eius locum Martinus cognomento Calua cooptatus est iuris cognitione sacri profaniq; publici atque priuati excellens ea tempestate. prorsus vt Baldo æquali iurisperitorum principi multorum opinione exæquaretur. Fridericus Siciliæ Rex Messanæ obiit ad sextum Kalend. Augusti, Maria regni hærede Athenarum, atque Neopatriæ. vnde nouę spes, multisque Principibus contētionum materia, puellæ coniugium, Siciliæq; regnū ambientibus, nouorū motuū consiliorumq; expectatio, Aragoniis imperii amplicādi occasio.

LIBRI SEPTIMIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XVIII.

Dissidium de Romano Pontificatu. CAPVT I.

SEQVVNTVR tempora bello vacua, præcipua tranquillitate insignia. Hispani Reges quamuis legibus, institutis, lingua, animis, caussaque discrepantes, bello fessi & tam multis affinitatis vinculis inter se constricti quiescebant: pax diuturna fore videbatur. cum Mauris coniugii commerciū esse non poterat ob diuersam religionem: induciæ tamen extabant. Lecestriæ Duci Castellæ armis repetēdę in tanta nostrorum concordia neq; facultas erat neque spes: & bellum in Gallia nuper cōcitatum vigebat maxime. Angli victores passim cædebantur, versa partium fortuna. Henricus Rex tanto imperio parto clarissimus ea tempestate habebatur. in Hispania belli & pacis moderator ad pacis artes conuersus castigare flagitia, quorum maxima licentia fuerat belli tempore: mores pristinos reuocare: vrbes, oppida munire: rempublicam vniuersam modis omnibus augere. Aragonia modo nouis belli suspicionibus fatigata, Ludouico Andegauensi pro Baleari Principe, cuius iura persequenda susceperat, vicario substituto, vti paulo ante dictum est. Ea caussa Montione gentis Aragoniæ cōuentus habiti sunt. eius belli defendendi agitata consilia. pecunia in stipendium imperata Iudæis atq; Mauris vniuersa prouincia confusis. vt promiscue indiceretur populi & proceres recusarunt: parati tamē more maiorum suo sumptu, regiis auspiciis pro patriæ incolumitate, libertateq; militarę. ergo magni delectus habiti, cæteraque omnia ex belli vsu comparata grauissimi & omniū quæ extiterant maximi. sic opinio hominum fuit, quadraginta triremibus in Galliæ littore instructis, cataphractis equitibus ad quatuor millia. & pace cum Anglis constituta, quod propediem fore videbatur (tanta à Romano Pontifice contentio ea caussa adhibita est) vniuersæ Galliæ vires & copiæ ne sese in Aragonios fines infunderent, verebantur. Accessit noui atque inopinati belli metus, leui de causa excitatus: vti ex paruis sæpe scintillis, nisi tempestiue occurras, magna incendia concitantur. Ioannes Arellanus Seguntinum Episcopum de Toletano episcopatu coram Romano Pontifice disceptaturū, officii causa prosecutus erat. in reditu Barcinone coram Aragonio Rege à Rotæ vicecomite confidenti animo iuuene ad singulare certamen prouocatur, perduellionis crimine imposito: quasi ab Ara-

ab Aragonio multis beneficiis obstrictus Iacobum Balearem superiori tempore in prouinciam euocasset. Vicecomitis partib. fauere Aragonius visus est, Arellano cum primis infensus, nulla maiori culpa, quam quod eius consiliis Castellæ Rex multum & familiariter vteretur. haberetque intimum. diem certamini dicit, ex eo die nonagesimũ. Henricus in amici ignominia ipse violari sibi videbatur. per legatos certamen excusatum: & cum non impetraretur, quoniam Aragonius in alteram partem propensus esset, tria equitũ millia præsidio affutura renunciatum: haud obscura belli denunciatio ea legatione continebatur. Itaque Aragonius conatu destitit: consilium non ratione prudentius quam euentu salutare est habitum. Brugis, quod ea tempestate nobilissimum Belgii emporium erat, Andegauẽsis Burgundusque cũ Lecestriæ, Eboracique Ducibus Anglis, data & accepta fide ad colloquium de pace conuenere. Petrus Velascus regio cubiculo Præfectus, & Alfonsus Barrasa Salmantinus Episcopus ab Henrico Rege legati, si qua ratione inito inter Principes fœderi tertius accederet. magnus labor irritusque. ne Bononiæ quidem, in quam vrbem nempe locis finitimam, proximo salutis anno millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, Principes commigrarunt, concordia sancita est. 1377 Eduardi Regis Angli, sexto Idus Iulii, defuncti importunus obitus, præclaros Principum conatus, conceptamque omnium animis spem conturbauit. Obierat aliquanto ante Eduardus Walliæ Princeps. Richardus eius filius vndecim annos natus auo Eduardo successit. ita moriens testamento mandarat; nulla à patruis clarissimis Ducibus controuersia: quod in ea temporum perturbatione labeq; insigne pietatis & modestiæ exemplũ fuit. Soluto Bononiensi conuentu, Burgundus quidem in Hispaniã venit, voti reus Compostellæ templum aditurus D. Iacobi religione, præsentiq; numine celeberrimum. Omnibus officiis & comitate Segobiæ, vbi Henricus erat, exceptus persoluto voto rediit in patriã. Castellæ Rex Legione reliquũ æstatis exegit. hyeme proxima Hispalim abiit. Gallici belli impetus in Vasconis ditionẽ versus est Gallis cum primis infensis, ob rerum gestarũ memoriã. Erant in Nortmannia Petrus Mariaq; matrẽ Reginam Vasconũ in Galliam secuti: si innocentis ætatis cõmiseratione Rex auunculus moueretur, iramq; temperaret in patrẽ conceptã. Eadem de caussa Carolus maior natu, noua nupta apud patrẽ relicta, quamuis dolẽte dehortanteq; socero, in Galliam festinauit. dati comites Balduinus artiũ belli ea tẽpestate peritissimus, Iacobus Rua patri in paucis carus. huic data abs Rege mandata Anglos cõueniendi: si Aquitania redderetur quasi Angliæ beneficiario, Galliæ bellũ inferre non recusare. nihil eorũ quæ gerebantur Gallum latuit. Rua interceptus in itinere est. de capto quæstiones tormentis habitæ. confesso, capitale suppliciũ Lutetię inflictũ. Balduino mãdatũ arces tradere, quas in Nortmannia Vasconis nomine obtinebat, arcanis notis indicatis, per quas intelligeretur haud dubium ipsius esse mandata. Carolo ipsi Principi vetitũ è curia pedẽ efferre. Petrus Mariaq; fratres Bretolii capti. auita Vasconis amplissimaq; in Gallia ditio vno impetu occupata. Eburouices multæq; aliæ vrbes & oppida partim expugnatã, partim in fidẽ accepta: Vasconi-q; conatus & facinora eã calamitate, quã grauior atq; atrocior nulla extiterat, vindicati. Clakinus, Burgundus, Borboniusq; belli Duces. vnũ & alterũ oppidũ, qua causa incertũ, sed in fide tamẽ Vasconis perstitere. Chereburgũ Anglorũ præsidio tenebatur, mutuæ amicitiæ, pecuniæq; pignus priori tempore datũ. Henricus à Gallo sollicitatur, vt Vasconẽ præcipitãtem opportunumq; iniuriæ, alia parte lacesseret. belli inferẽdi caussa Principi amico & necessario nõ erat. optimã sors attulit. querebatur ille, pactæ superiori fœdere pecuniæ, partẽ argenteam oblatã, cum auream deberẽt. nempe adulterata pecunia, genus etiã monetæ cõmerciis ineundis paciscebantur. eius iniuriæ vindicandæ studio, Petrus Manricus Castellæ Antelatus precib. gratia, pretioq; inuitatus, vt Lugruniũ, quod præsidio obtinebat, Vasconi traderet. præstanti fide heros rẽ omnẽ Henrico Regi aperit. Monet ille, vti spem Vasconis alat, atq; specie dedẽdi municipiũ, attractum intra mœnia capiat. Rẽ composita Vasco Lugrunium accessit. quadringenti equites sequebãtur. horũ pars in oppidũ pręmissa est, ipso quia fraudẽ suspicabatur intra mœnia se includere recusante. capti ii Vascones atq; spoliati pauci expedito animo, manuq; prompti, fuga seruati. in his regii vexilliferi Martini Henrici virtus enituit, qui districto ferro oppidanorum impetũ tulit: deinde è vicino põte in Iberũ subterfluentem desiliens se, vexillumq; cõseruauit. Ab hoc initio res ad apertũ bellum deducta. Ioannes Henrici filius bello præfectus Dux, in Vasconũ fines populabundus irrupit. Guardia Vianaq; captæ. Lagarra & Artaxona incensæ. odio implacabili pugnabatur. nulli omnium rerum parcitum, in quam ferrum, ignisve sæuire possent. miserab lis rerum status: à duobus potentissimis Regibus vno tempore Vasconibus bellum illatum, vel alteri futuris imparibus. Hæc salutis anno 1378. gerebantur. Qui annus Castellæ quidem 1378 priuatim lætus fuit, publice toti orbi Christiano maxime infaustus. Burgis vbi Castellæ

Rex morabatur bello intentus,rei bene gestæ in Vasconibus lętitiā filiis connubio locandis celebrabat. Alfonsus Gegionis Comes ex fuga reuocatus, Isabellæ Lusitanæ sponsæ iunctus est, inconstanti iuuenis ingenio,prauoq;.Ioāna Eleonoraq;,& ipsę furto genitæ Herici filię, Alfonsi Dianii comitis duob.filiis,prior Petro minori nupsit: Eleonora Alfonso maiori natu pacta est,ea tempestate apud Anglos obsidi in Gallia,pretii quod pater ad Tritium captus pro libertate erat pollicitus.ea caussa dilatæ nuptiæ,irritæ postmodum exciterunt. Romæ ante sextum Kalend. Aprilis Gregorius Pōtifex decessit.inferiæ defuncti manibus datæ. vacuo pontificatu Cardinales ad successorem deligendum euocati.eos Romana nobilitas magistratusq; adeunt: ne Roma deserta, Gallia rursus repeteretur supplices orant, atque obtestantur: Ecclesiæ Romanæ Romanū Pontificem darent: vrbis nobilissimæ, vnde origo religioni,vbi domiciliū sanctitatis extitisse misererētur.additæ minæ,metusq; in tentati: adeo plebē esse commotam,vt verendū esset,ne quod atrox exemplum ederetur.Quatuor Itali Cardinales,tredecim Galli,ad comitia conuenerant,studiis voluntatibusq; inter se discrepantes. multitudinis ad arma consternatæ strepitus clamoresq; terrebant, vna vox exaudiebatur. Per Deum crucifixū, Romanū Pontificē date certe generis Italici.Eo metu proposito, Bartholomęus Butillus patria Neapolitanus Barensiū Episcopus Romanę ecclesię præficitur gubernator,ad quintum Idus Aprilis. Vrbani VI.nomen Pontifex desumpsit. inter plausum populi atq; tumultum diuersi Patres alii molem Hadriani tenuerūt,alii extra vrbem elapsi sunt: pleriq; in ędes quisq; suas, vim illatam accusantes,execrantes factum. vniuersi tamen siue mutata repente voluntate,siue inseruiendū tempori iudicantes, Vrbanū pontificiis insignibus,tiaraq; exornarūt quartodecimo Kalendas Maias.Id præcipuum caussæ fulcimentum fuit.si inuiti cur in vrbem reuersi inaugurationis cęremonię interfuerunt? si voluntate,quę peruersitas cum publico periculo quę probaueris retractare? Excusabant illi infestas à militibus vias,exitus omnes occupatos: cum noui Pontificis seueritatē ferre non possent: cui vitio temporū impares erant.& sane debuisset Vrbanus temporum meminisse: pręsentibus obsecūdare, meliora voto expetere: quę maxima prudētia est. Honorato Caietano Fundēsi Comiti Campanię procurationem initio pontificatus abstulit. ea res Cardinalibus male cogitantibus opportunitatē prębuit publicę pacis turbandæ. Vrbanos ęstus,cęliq; Romani grauitatem caussati fundos diuersi ac dissimulanter cōcesserūt. In ea vrbe Robertus Gebennensis Cardinalis, Pontifex est renunciatus tertiodecimo Kalend. Octobris, Clementis VII. nomine imposito. publicis execrationibus inter se vterq; Pontifex certabāt. Vrbanus collegii supplendi caussa, nouem & viginti Cardinales vnica creatione nominauit, ex omnibus nationibus viros præstantes. Clemens continuo Auenionem abiit. Vter verus Pontifex esset, toto orbe Christiano dubitatum est.Itali, Germani, Angli Vrbani partes secuti sunt: Galli Scotiq; Clementi adhæsere. Hispani neutris initio tametsi multis legationibus ea causa solicitati.

Henrici Regis obitus. CAPVT II.

QVo tempore orbis Christiani pax funesto Pontificum dissidio turbata est, Lusitania opima diuturnaq; tranquillitate fruebatur. sed vt in pace peiore res esse loco nō poterant. Regina viri potens,libidinis licentia infamis, Andeiro amasio, suisque propinquis & necessariis omnia tribuebat: in proceres alios aut vi aperta,aut ex insidiis grassabatur.ea caussa Dionysiū Regis fratrem in Castellam aufugisse dictum est.idem aliquanto post Ioannes fecit. Regis hi iusti fratres fuerunt. Ioanni Auisii Magistro ex impari matre iniecta vincula, metusque exitii intentatus. cautior ille assimulatis ad tempus officiis,pœnitentiaque, Reginæ infensum animum placauit. Olisiponis vrbis primariæ pars inferior ad mare pertinens, mœnibus cincta. memoria superioris cladis incitabat: & belli sicunde existeret pericula, præstare Regi Ferdināndo erat propositū. Reges Hispaniæ legationibus Pontificū solicitati. Aragonius quidem in neutram se partē commouit, quamuis Vrbano Pontifici ex priuata re iratus, Sardiniam Siciliamq; auferre cogitanti, edicta à Clemente in Vrbanū contumeliosa promulgare in ditione vetuit. reditus pontificios penes sequestrum fore, publiceque custodiri, quousque iudicio ecclesiæ controuersia finem acciperet, in prouincia mandauit. Ad Henricum Regem, Cordubæ agentem legati ab Vrbano Pontifice venerunt, vt eum Pontificem salutarent, æmulum quasi vitio creatum execrarētur postulatum.viris primariis in consilium adhibitis de re tanta Toleti in frequentiori conuētu diiudicare visum est: quo Ioānes Regis filius hyematurus venire decreuerat.In eam vrbē noui à Rege Gallo legati venerūt, Clemētis caussæ affuturi. Episcoporum & procerū cōcilio aduocato in re cōtrouersa, sui iudicii non esse responsum in partem alterā inclinare: facturos

quod eccleſiæ iudicio decretum eſſet. quæcunque in prouincia ad Romanos Pontifices pertinerent,integra ei fore qui æmulum ſuperaſſet. Eo reſponſo legati dimiſſi ſunt principio anni milleſimi trecenteſimi ſeptuageſimi noni.Rebus ita compoſitis Henricus Toleto 1379. Burgos abiit. bellum in Vaſcones inſtaurare paranti,legati ab hoſte miſſi adierũt viri principes cum ampla paciſcendi facultate.iis agentibus cõcordia ſancita. leges dictæ: Vt Angli milites Vaſconiæ finibus diſcederẽt. Viginti arces,Caſtellę præſidio tenerentur ad decimũ annum.in his Stella, Tudela Vianaque. Viginti aureorum millia Vaſconi in belli ſumptus mutua a Caſtellæ Rege data firmato fœdere.Regum colloquiũ ad D. Dominici Calſadii vrbem fuit.magnificentia,comitate,atq; omnib. officiis inter reges certatum. ſic ab armis ceſſatum eſt. Belli impetus ne in Mauros verteret,rex Granatæ formidabat: ex conſcientia eorum quę Petro rege fecerat digna metuẽs: neq; ſatis Henrici animum placatum eſſe arbitratus. nullam retinendę poteſtatis niſi in ſcelere ſpem fore, eo omnes cogitationes intendit,vt pręualidum hoſtem ex inſidiis occuparet. Maurus quidam eius ſuaſu ſimulato exilio,accommodatisq; tempori officiis,Henrici gratiã promereri non deſiſtebat. elegantia pretioſaq; munera addita, gemmę, ocreæque habiles,Maurico opere pulcherrimæ: ſed præſenti atq; efficaci medicatę veneno.ſic idoneis auctoribus fama vulgauit. fides accommodata mendacio, quod quo primum tempore eas induit, vis morbi lethalis inuaſit. neruorum dolore prudentiores extinctum aiũt,die decimo ex quo cœpit ægrotare,in ipſa D.Dominici vrbe,ad tertiũ Kalend Iunii,die Lunæ. Vixit annos ſex & quadraginta, menſes quinq;.regnauit ex quo Calagurri primum regium inſigne deſumpſit, annis tredecim, duobus menſibus.vir aduerſis ęque ac proſperis admirabilis:conſtans aduerſus fortuita,acer conſilio, manu promptus,cibo promiſcuo,veſte cultuq; corporis vix à cæteris diſtinctus.vindicatis maternis fraternisq; manibus æmuli ſanguine,regnoque ablato felix:clariſſimum exemplum obſcuritatem natalium virtuti non officere. ſi libidinis intemperantia abeſſet,antiquis Regibus par.nam profuſam liberalitatem,qua regni potentiam imminuiſſe viſus eſt,temporis perturbatio ſatis excuſat;proceribus alliciendis cõfirmandisq;,ingentia munera data.& erat æquum, victoriæ præmiorũ participes eſſe,qui laborũ & periculorum fuerant.Sed ea tamen munificentia poſtremis arcanisq; teſtamẽti tabulis reſtricta eſt: cognatis à latere ab hæreditate excluſis,ac iis tantũ admiſſis, qui recta ſerie ſuccederẽt,filii, nepotesque. vnde alio tempore magna eorũ oppidorum, quæ donata erant, pars ad regiam ditionẽ rediit. Affuit morienti Ioannes Manricus Seguntinus Epiſcopus. Eo interprete Ioanni ſucceſſori hæc miſſa mandata.In Pontificum diſſidio non temere in alterutram partẽ inclinandũ:Deum præ oculis & eccleſiæ incolumitatẽ haberet.Gallicã amicitiã omnibus officiis tuendã:vnde tantũ præſidii rebus aſperis extitiſſet.Captiuos omnes Chriſtiani nominis reddendos libertati.Nullũ neque maius,neque magis pretioſum,iuſti imperii inſtrumentũ,q̃ bonos amicos.Prouinciã in tria hominũ genera, tributã qui ſibi, qui Petro Regi, qui neutri adhæſiſſent. primis data beneficia cõſeruaret:ſed ita fidei eorũ innitẽdũ, vt perfidiam leuitatemq; vereretur. alteris ſatis tuto res cõmunes credi poſſe,conſtanti hominibus ingenio,offenſam officio cõpenſaturis, fidemq; diligentia atque induſtria approbaturis.poſtremos in officio contineret iuriſdictione, legum cura:regni ne vllam partem attingerent,quippe priuata cõmoda publicæ ſaluti potiora habituri.Defuncti corpus ex ea vrbe Burgos continuo delatum,Ioanne filio proſequente,funusq; regio apparatu curante,in tẽpli maximi ſacrario D.Catharinæ extemporario ſepulchro tumulatum eſt.inde Valliſoleti poſtremo Toleti vertente anno, ſacello eius ſumptibus extructo, ea parte templi maximi, vbi præcipua turris ſurgit, Matremq; Virginem de cælo delapſam veſtigio olim conſtitiſſe,ducta per manus opinione affirmatur. Verũ id ſacellum Carolo quinto imperatore,in locum alium migrauit: vbi Hẽrici, eiuſq; filii & nepotis Caſtellæ Regũ, atque vxorum ſepulcra ſex, cum inſcriptionibus extant elegãti opere. ſacerdotes ſex & triginta ſacra quotidie hoſtia pro eorum manibus parẽtare non deſiſtũt. Veſtis Dominicani ordinis morienti defunctoq; induta.id eius voluntati amoriq;,quo eum ordinem complectebatur ob D. Dominici,ſui gentilis memoriã datum eſt:& Regibus ſolenne erat ex eo numero & ordine ſacerdotes diligere,quib.conſciẽtiæ vulnera detegerẽt,procurarentq;.Deceſſit per idẽ tempus Rex Maurus.ſucceſſit filius Mahomad,cognomẽto ab ſtudio eã vrbẽ amplificãdi exornandiq; Guidixenſis,regno nullis inteſtinis motibus turbato,præ cęteris Granatæ Regibus clarus atq; præcipuus.Rex Aragonius in affecta quamuis prouectaq; ætate nouis ſe nuptiis implicabat.Ioannæ Neapolitanæ Reginæ cõiugio quod offerebatur repudiato, Sybilliam Fortiam viduam duxit,præſtanti formæ venuſtate fœminam. id Regem in fraudem impulit.Nati ex eo coniugio duo filii in tenera ætate defuncti, filia vna Iſabella nomine,Iacobi Vrgelitani Comitis vxor futura.

Ioannis Castellæ Regis initia. CAPUT III.

IOANNES Henrici regis filius paterno funere procurato Burgis in Olgarũ templo regni coronam suscepit,annos natus vnum & viginti,menses tres: centum nobilissimi iuuenes balteo militari donati.Eleonoræ coniugi etiã regia corona imposita. vrbi nobilissimæ pro iis sumptibus quos tantis apparatibus facere necesse fuit, proq; fide eximie culta,Pancoruũ oppidum datum est. inaugurationis lætitia tota ditione celebrata,festi dies agitati: eo maiori studio,quod haud dissimilem patri fore filium certa spes erat, ob præstantem indolem, ingeniũ facile, sedatos mores, atq; ad omnem pietatis partẽ compositum animum.Exigua corporis statura fuit,oris præcipua dignitas:minime per se præceps festinusve,alienis consiliis faciles aures præbebat.Regni cura suscepta,nihil antiquius Gallorum amicitia habuit. Itaque cõtinuo classis instructa,missaq; aduersus Ioannem Monfortiũ Ducem Armoricũ, quem quod Anglicis partibus faueret,publicũ Galliæ hostem Lutetiæ regius senatus iudicarat:principatuq; publicato bona fisco addixerat. Ea littora Castellæ triremium aduentu longe lateque vastata: arx capta,cui Gaio nomen erat. æstatis reliquum Burgis extractũ est. Publicam vrbis regniq; lætitiam,duæ res subsecutę, altera auxit,conturbauit altera.Iudęus quidam in ea gente primarius, opibus copiosus, cui Iosepho Picho nomen fuit,suæ gentis fraude occubuit.vectigalium rationibus præfectus fuerat,magnaq; ex ea re, tum gratia,tũ auctoritate.Iudæi quidam in ea natione principes, qua caussa non proditur,sed tamẽ exosi hominem eius interimendi consilia communicarunt. diploma à Rege inscio,& quid subscriberet ignorante, fraude ablatum,vti continuo perimeretur mandans.adiunctus regius apparitor,seu simili deceptus fraude:seu pecunia corruptus,quod sumptum de eo suppliciũ arguit.Facto agmine in Iosephi domum inuaditur, venturi securus inopinato obtruncatur: fraude cognita, sceleris auctoribus irrogata supplicia: Iudæorũ genti in suę nationis homines animaduertendi in posterũ potestas ablata :quod temporibus antea datũ erat Principũ dissimulatione, propter ærarii egestatẽ, genti pecuniæ vias omnes callenti. Quarto Nonas Octobris Regi filius,cui Hẽrico nomen fuit,natus est,in spem paterni auitiq; regni obtinẽ-
1380. di.Finis huius anni,principiumq; proximi millesimi trecentesimi octogesimi,copiosis cõtinentibusq; imbribus insignia fuerunt.fœda agrorum illuuies. inflati immensum amnes. Iberus ad Cæsaraugustam ruptis obicibus, alueo dimotus est: magnoq; demum labore & sumptibus castigatus pristinum cursum tenuit.Burgis Toletum abs Rege itum.In ea vrbe paterno funere instaurato,magnificeq;,vt par erat,corpore tumulato,Hispalim itum.inde viginti triremes Duce Touario maris Præfecto dimissæ in gratiam Galli Regis Angliam appulsæ,aduerso Tamesi amne in Londini conspectũ peruenerũt.omnia terrore luctuque cõpleta. vastati agri. deliciæ ciuiũ,villæ amœnissimæ in eorũ oculis incendio vastatæ.Quo tempore dissidiũ inter Põtifices Romanos concitatum, maiores indies vires sumebat, numine peccatis Principum & populi irritato. sancti viri, & eorum quidam diuinitatis signis clarissimi, opinionibus inter se discrepantes, Vrbanum alii, alii Clementem sequebantur: quo iustior venia populo fuit, malũ grauius atq; diuturnius. Reginæ Neapolitanæ, quam eius mali præcipuam auctorem fuisse constabat vlciscendę, Vrbanus Pontifex studio inflãmatus,pace Florentinis,Perusinis,aliisq; populis,qui pontificii imperii iugum detrectauerant,data omnes ingenii industrięq; neruos in eam curam intendit.vires tantis molitionibus impares erant. externa auxilia conquisita. Carolus Dirrachii Princeps (nam alteram Ludouici patrui filiam Margaritam nomine coniugem habebat)ex Hungaria euocatur, odio Reginæ ob Andreasum Hungari fratrem ab ea necatum: & spe iniecta regni Neapolitani,si eius ductu impotentis fœminæ atque impudicę libidines & scelera essent procurata. In maxima fortuna, minima licentia esse debet. Principum peccata cunctorum oculis patent,fama atque fortuna paribus. Othonem illa Brunsuicum tertiis nuptiis sibi adiunxerat:ex Gallia modo aduersus ingruentem tempestatem præsidia aduocare constituit. Ludouicus Andegauensis in filiũ hæredemq; adoptatur. Absenti Calabrię principatus(vti hęredib.regni erat vsitatũ)donatur.adoptionis cæremonia Neapoli ad arcem Oui 3.Kal.Iulii peracta.Clemens Pontif.quo partes firmaret,eius consilii suasor. Hoc Andegauensib. primum initium extitit regnum Neapolitanum iis armis inuadendi, quib.res Christiana diu ac multum conflictata est. Bertrandus Clakinus in castris,quæ ad Castrum nouum in Armoricis oppidum erant,3.Id.Iulii decessit: vir magnus,rebusq; gestis clarissimus. origo illi ex Britãnia Armorica,Reginaldus pater,cognomẽto Clakinus, vir nobilis, Bronii oppidi regulus,nõ procul antiqua Rhedonũ vrbe. Gallicis Hispanicisq; bellis spectata virtus atq; industria,ingentes opes,paremq; gloriam attulerunt. in eius locum Oliuerius Clissonius equitum Magister creatur. Carolus Galliæ Rex potentissimus ad saltum Vincennarum

sexto-

sextodecimo Kalend. Octobris defunctus & ipse est. Corpora coniunctis ferme funeribus elata: ad D. Dionysii, iunctis certe sepulcris tumulata sunt. is honos Clakino defuncto habitus. sic Rex ipse moriens faciendum mandarat. Carolus eo nomine VI. paternum in Gallia imperium cepit. Lusitano Regi ingrauescente ætate de successore cura erat. filia Beatrix è Regina suscepta (legibus an stupro post euersas fortunas, patrisq; obitum dubitatũ) Friderico Beneuentano Duci, Henrici Nothi Regis filio ex Beatrice Pontia, fuerat desponsa Henrico patre superstite. nunc mutata voluntate noua consilia inita. redeuntem è Bætica Castellæ Regem Lusitani legati adeunt: rescisso priori pacto puellam Henrico eius filio coniugem offerunt paucos menses nato. præposteram conditionem, infaustasq; nuptias propter imparẽ ætatem sponsæ maiorem futuras, regni Lusitaniæ spe proposita, rex Castellæ auersatus non est. Soriæ in conuentu regni data sponsalia sunt haudquaquam rata futura. Petro Manrico Antelato vincula iniecta. rerum nouarum consilia cum Alfonso Dianii Comite communicata crimen fuit. defuncto in custodia sine prole, Dieghus Maricus frater successor est datus. rerum præclare bello Vasconum gestarũ id præmiũ fuit. Galliç procuratio propter imbecillam Regis ætatem, curis maioribus imparem, penes Ludouicum Andegauensem erat: magno periculo metuq; Aragonii Regis non defuturũ occasioni Balearica iura repetendi existimantis. sed maior cura inerat Reginæ Neapolitanæ, cuius patrocinium susceperat, armis tuendæ. & à Ioanne Rege soceri Principis periculo & litteris prouocantib. missi in Galliã de pace legati viri principes, iura pretio emta, vt pretio venderet expetitum, oblato etiam de suo ingenti pecuniç pondere, ne Hispaniæ tranquillitatem pulcherrime constitutam importunis armis turbaret. Missa etiam legatio ad Sultanum Ægypti, per caussam Leonem Armeniç Regem, qui fortunis euersis captiuus tenebatur, vxore filiaq; in custodia amissis calamitosum liberandi. Dedit barbarus Imperator, quod à Rege Castellæ petebatur misitq; litteras de se superbas, in Ioannem honorificas: cuius virtutẽ & potentiam magnis laudibus celebrabat: expetebat amicitiam. Armenius tertio post anno in Galliam Castellaq; delatus, & Madritum & Illiturgim à Rege accepit: annuosq; reditus vnde vitam sustentaret, patriæq; & regni desiderium leniret. & est magnorum Principũ propria laus alienam calamitatem, Regum maxime, subleuare: prohibere iniuriam. Is in Galliam cum abiisset tamen & Angliam, inter eos Reges pacem cõstituere satagens, communiaq; arma in communes Christiani nominis hostes maiori fructu gloriaq; verti monẽs, in ipso conatu tantarũ molitionũ obiit. Extat Lutetiæ in Celestinorũ tẽplo ad dextram aræ maximæ, in pariete excauata absìde Leonis Regis Armeniæ marmoreus tumulus, haud ineleganti opere.

Castella Clementem Papam agnoscit. Cap. IIII.

ROMANORVM Pontificum dissidio concussus orbis. Christiani Principes missis legationibus fatigati. religiones variæ omnium animis obiectæ, qua re nihil potentius est. Ad Medinam Campestrem Castellæ conuentus ea caussa agitati sunt. à legatis pontificiis summa contentio adhibita, quod ibi decretum esset, ratum in reliqua Hispania, fore, minime dubitantibus. Hi Romana, illi Fundana comitia preferebant. prudentioribus neutri parti fauendum fore videbatur: sed quasi pontificio interregno controuersiam ad arbitrium generalis concilii reiiciendam. tempus altercationibus trahebatur. Regina quinto Kalend. Decembris filium peperit, cui Ferdinando nomen, Aragonia alio tempore regnũ fuit, nobilissimo omniũ ea tempestate atq; felicissimo Principi. Affuere Benedictini sodales frequẽtes, iniurias expostulãtes, quæ à proceribus in Vlteriori Castella grauissimæ extabant, specie quasi ea monasteria opibus amplitudineq; præstantia, haberent ipsi commẽdata. oppida per vim occupata: noua & insolita vectigalia imperari oppidanis: cognitiones rerum capitalium, iudiciaq;, eorum arbitratu fieri contra superiorum temporum morem legesque querebantur. Dati iudices in caussa viri prudentissimi, procerum superbiam auaritiamque restringendam videri pronunciarunt: cœnobiorum diuitias fore sanctas, neque cuiusquam tutelæ præterquam Regibus commendari. id Ioanne Rege decretum valuit. Erat Petrus Luna nobilissimo inter Aragonios loco, à Gregorio Pontifice Cardinalis creatus: secutusq; in dissidio Clementis partes, ardenti ingenio vir, legum peritissimus. is in Hispaniam, si ingenii dexteritate eas gentes in partes attraheret, legatus est, ineunte salutis
anno 1381. & in Aragonia quidẽ inanis opera fuit, Regis & procerũ animis incertis suspensisq;. apud Castellæ Regẽ maius operæpretiũ fecit. Viri præstantissimi selecti de re tota iudicaturi. multi dies in cognitione cõsumpti. Salmãticæ tãdẽ, quo cõuẽtus translati sunt, ad tertiumdecimũ Kalen. Iunias Vrbani caussam, vt vitio creati auersati, Clemẽtem Pontificẽ 1381.

quasi liberis comitiis electum salutarunt, Auenione morantem. in quo & loci vicinitatē secuti sunt: & Regis Galli gratiæ magis id datū, quam ad æquitatis regulas expensum. Reginæ matris obitus septimo post die subsecutus, male ominatam fore sententiam apud plerosq; confirmauit fœminæ sanctissimæ, munificæque in pauperes. vnde illi egenorum matris cognomen. vestem in monasticam conformatam viuēs, moriensq; gestauit. funus Toletum, vbi Hēricus maritus sepultus erat, apparatu celebre, sed & populi lacrymis, desiderioque celeberrimū illatum est. Dum Clementis Pontificis opera, Castella in partes trahitur, Carolus Dirrachii Dux ab Vrbano ex Hungaria euocatus, venit in Italiam: acceptaque à Florentinis ingenti pecunia in stipēdium, ne arma Hetruriæ inferret, Romæ Senator à Pontifice creatus, regiisq; insignibus exornatus, in Neapolitanos fines irrupit. omnia opinione faciliora fuerunt. vrbes & oppida aduenienti patefacta. Neapolis ipsa vrbs amplissima & nobilissima dedita. Ioanna viribus minus an ciuibus fideret incerta, arcis munitione aliquandiu bellum defendit. vir Otho ad pugnam egressus in acie capitur. Regina amissa iam omni spe deditionem fecit. dedita in custodiam coniecta: ac mox ea parte suspendio necata est, vbi ipsa viro Andreasso gulam fregerat. Otho Brunsuicus in patriam dimissus. multū ea victoria Vrbani auctoritas cōfirmata est. numē ab eo stare visum: oppugnare, damnareq; æmuli conatus. Andegauēsis spes irritę fuere, in Apulia extincti morbo. eius obitu ingēs exercitus cū quo venerat dissipatus. Ludouicus Vasco his rebus non interfuit, bello implicitus, quod in Attica gerebat, Athenarū atq; Neopatriæ principatus armis occupandi spem vrgens, Neapolitanorū Regū veteri iure repetito. verū prouinciæ proceres è Catalaunis oriundi rebus Aragoniis fauebant: Regemq; Aragonium ad id imperium capessendum litteris & legationibus prouocare non desistebant.

Bellum Lusitanicum. CAPVT V.

NOVA ex Lusitania belli tempestas concitata inter Lusitanos & Anglos fœdere facto, iniquaque armorum societate, aduersus Castellæ Regem, propter ætatem iniuriæ opportunum (sic illi cogitabāt). victoriæ præmiū Anglis proponebatur Castellæ imperiū, Lecestriæ Duci dotale. Lusitanum interceptæ regnandi spei dolor vrebat: & Castellæ Regē tanquam impium auersabatur, ipse Vrbani Pontificis partes secutus. Alfonsus Gegionis Comes defectionis consilia agitabat. ex modicis sæpe principiis rerum maiorum euentus pendent. fratris sanandi cura Ioannes Rex Ouetum in Astures abiit. Alfonsus in eius se potestate fore dixit ficta voluntate, factione nondum satis confirmata. Senticā itum est, vbi bellici apparatus erant, militesq; ex omni prouincia euocati conuenerāt. Almoda municipium Lusitaniæ, vicinum Mirobrigæ corona circūdatur. loci firmitas opponebatur, obsessorumq; virtus. Dum obsidio ducitur, classis Lusitana trium & viginti triremiū Duce Alfonso Tellio Reginæ fratre Barcelosii Comite à sedecim Castellæ triremibus superata est. captæ viginti triremes, magnaq; in iis Lusitanorum multitudo, præterea Dux ipse classis. ad totius belli summam magnū operæpretiū erat factum, parto maris imperio, terrore omnibus iniecto: nisi se Touarius Hispalim secundum victoriam retulisset: vnde Anglicæ classis opportunitas Olisiponem appellēdi. Castellę Rex successu elatus, misso feciali ad pugnā prouocat, litteris in hanc sententiā datis. Scire se Emundū Cantabrigensem venisse in Lusitaniam, fratris Lecestrię Ducis vicarium: adiunctam lectissimam Angliæ pubem. si caussa viribusq; confiderent, pugna experirentur. se Almoida oppido capto, vltro venientibus occursurum, progressurumque duorū dierum itinere. numina optimæ caussę affutura non dubitare. Ardebant Angli cupiditate dimicandi: sed equorum penuria, quos nondū Lusitanus contraxerat, certamen detrectarunt. feciali tantum vincula iniecta, in eo iure gentium violato. Castellę copiæ propter anni tempus in hiberna deductę, proximo salutis an-
1382. no millesimo trecentesimo octogesimo secundo maiori conatu bellum repeterturę. Gegionis Comes rursus defectionis consilia agitans, Brigantiiq; se tenens, venia tamen à fratre Rege proposita, desertus à suis necessario ad officium rediit, Alfonso Dianii Comite sermonum inter fratres interprete: quem Castellę Rex Magistrum equitum pridie Nonas Iulii creauit, more ex Gallia, atque Aragonia translato, nouo in Castella instituto Bini Marescali adiuncti Ferdinandus Toletus, Petrus Sarmentus Magistro subditi: ac fere iidem, qui Romana republica Legati vocabantur, aut castrorum præfecti. Præclara ingenia gloria ad bellum incitata: sapiensq; Rex iis institutis honoribus rempublicam iuuare, atque illustrare cogitabat. Sentica, quo militares copiæ conuenerant, Pacem Augustam festinatum obuiam Lusitanis copiis, ea parte irruere parantibus, Helbesque duodecim passuum millibus progressis. E Lusitania tria equitum millia erant, iustus peditatus Cantabrigensis, tria alia equitum millia aduexerat, paremq; sagittariorū numerum. In Castellæ castris equites

equites

quites grauis armaturæ quinq; millia erant, quingenti velites, pedites numerosi, quamuis rebus magnis idonei, multis bellis exerciti vincere assueti. eoque ardentiori pugnæ cupiditate: prorsus vt Castellæ armis Lusitanam amentiam obrui posse confiderent. regi tamē Castellæ, vt erat moderato animo, viam ineundæ concordiæ tentare visum est, Aluaro Castrio caduceatore, Rerum humanarū inconstantiæ monet. Innoxiæ multitudinis sanguini parcerent. Victoriam haud multo minus luctuosam victoribus quam victis fore. magnas inter vtranq; gentem, atq; vetustas necessitudinis caussas extare. rebus integris arma facile deponi: si ad manus esset ventum. quis exitus futurus esset neminem dubitare. Gloriam, imperium, nominis immortalitatem, concordia parari. Legibus, iudicioq; quam martis arbitrio controuersiam componere, vtriq; genti fore salutare. Longinquæ, & diuturnæ expeditionis tædere Anglos cœperat? tametsi Lusitani regni spes, victoriæ prçmium proponebatur, Beatrice puella Lusitana, de cuius nuptiis toties licitatū est, Eduardo pacta Emūdi Cantabriensis filio. Ex vtraq; gente viri principes, pacis studio tenebantur. iis annitentibus conuenit tandē, vti Beatrix Ferdinando Castellæ Regis filio, rescissis prioribus pactis desponderetur. capti prçlio nauali Lusitani, triremesque restituerētur. Angli Castellç nauibus deueherentur in patriam. Graues eç conditiones Castellç Regi, atque ignominiosç videri potuerunt: sed quid ancipitem prçlii fortunam experiretur? quid tantum luctū, tantamq; cladem victorib. çque ac victis in Hispaniam attraherent? & est nemo vsque adeo in arma promptus, vt nō idem pretium quietis, quam periculi malit. obsides eas conditiones ratas fore Lusitano Regi dati, viri Castellç primarii. sic ab armis eo quidem tempore discessum est atque à pugna temperatum.

Rex Lusitanus decessit. CAPVT VI.

BREVIS ea lçtitia fuit, magnorum Principum funeribus obscurata. Ioanne rege in Carpetanos delato, Madritiq; ex morbo decumbente. Eleonora coniux Cuellare municipio in vlteriori Castella decessit, ex partu filiç haud diu futurç superstitis, tanto mariti, popularium que dolore, luctu, desiderio, vt tantum non memoriam consecrarent fœminæ castissimæ, atque sanctissimæ. Corpus Toleti in Regum sacello sepultum est. Ea res Lusitano Regi nouorum consiliorum occasionē prçbuit. missi legati, qui cœlibi Regi, quamuis geminæ prolis parenti, florenti tamē ætate iuueni, Beatricem Lusitanam coniugem offerrent. Henrici ætas dum expectaretur, multos intercedere casus posse. regni Lusitani successionem, amicitiamque initam eo vinculo commodius firmari. Re constituta Helbes municipium, pace nuper constituta faustum, nuptiarum celebritati designatum. Fine anni hçc in Hispania agitata. Quo tempore Attica Vasconū & Aragoniorū armis tumultuabatur, de Athenarum atque Neopatriæ principatu contendentium. ductor Aragoniæ classis Dalmatius Rocaberti Vicecomes, cçsis, pulsisq; Vasconum tota prouincia præsidiis, eum principatū Aragonio Regi peperit. Raymūdus Villanoua Athenis cū iusto prçsidio præfectus. in Sicilia nihil trāquilliores res erant. Artallus Alauona Mistretæ comes pro ea auctoritate quam habebat maximam, Reginç coniugium ad suum arbitriū reuocabat: regnumque sui beneficii facere satagebat: Ioannemque Galeasum nondum Mediolani Ducem ex Insubribus eo consilio euocarat. Sed classe ab Aragoniis triremibus in ipso Pisano portu oppressa superioribus annis, Galeasi nauigatio impedita est. Siculis proceribus graue erat, tantum sibi Artallum sumere, vt plus priuatim ipse posset quā alii omnes. Guillelmus Mōcada, re cum Aragonio communicata, Catanam occulte ingressus Reginam Augustam suæ ditionis arcem mari deduxit, accessit Catalaunorum præsidium, Rogerio Moncada Duce ex Aragonia missum. Artallus furore percitus Augustam mari, terraque obsidione premebat. commodum Dalmatius ex Attica rediens periculo cognito, obsidionem dissipauit. Reginamque periculo exemptam, triremibus in Sardiniam aduexit. Inde in Hispaniam migrauit. paternum Siciliæ regnum cum Aragonia, eius nuptiis tempore coniunctū. Carolus Vasconis filius eatenus in Gallia detentus sublata discedendi libertate, regis Galli permissu tandē sospes in Hispaniā rediit: Pompelonemq; tenuit ineūte salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio. Ioannis leuiri Castellæ regis, id gratiæ atq; precibus 1383
datum est. beneficii memoria in iuuenis animo diuturna fuit. in Vasconibus festi celebresque dies aduentu Principis agitati. Rex ipse Vasconum cum ætate prudentior, prioris tēporis errata melioribus actionibus castigabat, extant Pompelone aliisque locis, pia mutati animi monimenta. nā veluti numine irato piacula quçrenda existimabat: benefactis procurabat infamiam, quasi veneno multorum Principum salutem appetiuisset: Regis Galli, Ducum Burgundi, Bituricensisque. & Fuxensis Comitis. quç siue vera, siue assimulata, quod magis credere iuuat, iactata tamen in vulgus, magnam illi apud vtrāq; gentem inui-

diam conflarunt. Nuptiæ Ioannis & Beatricis mense Maio, quo loco conuenerat, ingenti vtriusq; gentis lætitia celebratæ sunt: tametsi Rex Lusitanus valetudine impeditus interesse non potuit. Alfonsus Gegionis Comes eodem tempore in Calæcis tumultuabatur, inquieto iuuenis ingenio. aduersus eum copiæ militares missæ. Rex Segobiam festinauit ad regni conuentus, veteri annorum computatione per Eras Cæsaris immutata Valentinorũ exemplo, à Christi Dei ortu initio computandi sumpto, magis quam re alia memorabiles. Dum hi conuentus in Castella agitantur, in Lusitania quidem Ferdinandus Rex diuturna valetudine oppressus Olisipone decessit ad tertiumdecimum Kalend. Nouembris, ætatis anno quadragesimo tertio. regnauit annos sedecim, meses noue, dies duos. egregius Princeps si dempta domestica intemperantia, ignominiaq;, aliæ adspiciantur virtutes. sermone facundus, rerumq; ciuilium, magis quam belli peritus diuturna totius prouinciæ tranquillitate. Eius & Constãtiæ matris corpora Scalabi in D. Francisci honestissimo loco tumulata sunt. In Sardinia autem quietæ res non erant. Hugo Arborea Mariani filius, paternas spes persecutus, haud minori ambitione regnandi, suorum cõiuratione ferro occubuit. omnes cruciatus adhibiti, quos ille perimendis hominibus excogitarat, homo ferus immanisque, neq; considerans, quantæ sint multitudinis vires malis exacerbatæ. Brancaleo Oria, cuius opera fidelis & præstans proximis bellis extiterat, pacandæ insulæ consilia cum rege communicaturus, in Aragoniam delatus quamuis fide publica, custodiæ est mancipatus: quod eius vxor Eleonora Arborea Hugonis perempti soror, virili animo fœmina, atque expedito consilio, correptis armis fraternam necem, paternumq; imperium vindicatura, insulæ regiones peruaderet: oppida arcesq; in deditionem, quà vi, quà voluntate redigeret. Missus Brancaleo in Sardiniam, cum vxorem ad æquas pacis conditiones non perduceret, diu Calari substitit, erepta quoquam discedendi libertate. sic Aragonium imperium in ea insula nutabat. rege Aragonio aliis curis implicito, neque tempestiue eius belli defendendi cogitationes explicanti.

Castellæ Rex Lusitaniam adit. CAP. VII.

FERDINANDI Lusitani Regis obitu noua atq; internecina inter Lusitaniã & Castellam bella exstiterũt. plebs Lusitana mutationem Principum non ferebat: odio Castellæ vti in vicinis regnis fere consueuit: atq; inter libertatem & licentiã incerta ex sua gente dari regẽ exoptabat. hæc pro se quisq;, hæc in circulis, hæc viri, fœminæ, puseriq; iactabãt. proceres Olisipone suspensis animis de republica consultabãt. metus pro rege Castellæ. cõtra eum libido suadebat, pessimi consultores. Nullo consensu publico proceres quidam priuatim datis litteris Castellæ regem, ad regnum capessendum inuitant, gratiæ nimirũ aditum apud nouum Principem captantes. primus in eo numero fuit, ipse Auisii Magister natura; atq; arte compositus, populi voluntatibus nondum conciliatis. male cogitantium conatus celeritate occupandi, mora cõualuerunt. dum altercationibus consultationibusq; tẽpus extrahitur, pulcherrima occasio elapsa de manibus est, non reditura amplius. Consultorũ pars censebat expectandum, donec communis consensus populi, atque optimatum ad regni coronam vocaret. religio obiiciebatur iurisiurandi. superiori fœdere Lusitaniæ procurationem, penes Eleonoram viduam fore, quousque ex Beatrice nata proles ad iustam ætatem perueniret pactum. Prudentioribus in ea rerum perturbatione, armis occupandum regnum videbatur: voluntate nihil facturos Lusitanos. vim adhiberi placebat. mediã viam tenere placuit, inepto atq; incommodo vtriusq; sententiæ temperamento: vt Rex inermis præcederet, sequerentur armati. Guardiæ Episcopus, quæ olim vrbs Idigita fuisse creditur in finibus Lusitaniæ, in Beatricis Reginæ obsequiis erat, comes à patre datus, consiliorum omnium particeps. is sese intra vrbem Regem accepturum pollicetur. sed erant in prouincia quorundam praui conatus occupandi. Ioannes defuncti regis Lusitani frater, ex iustis nuptiis procreatus, in Castella profugus, metu tempestatis, quam in Lusitania viguisse dictũ est, custodię traditur in arcem Toletanam, neq; arctę, neq; obscurę, nullũ ob crimen. sed generis nobilitas, iuraq; regnandi notabantur. Gegionis Comiti ad Montalbanum non procul Toleto iniecta vincula: quoniam ad officium toties retractus, turbida consilia agitare, atque datis ad Lusitanos litteris communicasse compertum erat. eius custodia Tenorio Præsuli Toletano commendata: eiusq; iussu diu in Almonaciri arce detentus est. bona omnia fisco addicta. His rebus compositis Placentiã Rex & Regina abierunt. inde in Lusitaniam festinatum. Idigitani sacerdotes cum sacris crucibus, infulisque venientibus obuii occurrere faustis acclamationibus, felix diuturnumq; regnũ comprecantes. arcis Præfectus restitit, quorsum commotæ res euaderent expectans: neque in alterutram partem se commouere certus, antequam Rex aduentaret. Olisipo sacramentũ eius acceperat: auctor Henricus Emanuel Ferdinandi regis auunculus Sintræ Comes: quod oppidum ad Tagrũ montem

montem ſitum eſt. acceſſit Eleonoræ Reginæ viduæ conſenſus: ad compeſcendas procerū & populi voluntates ſtudiaque, maiori opus eſſe potentia exiſtimātis. Ex eo principio plebs tumultuari cœpit: graſſarique inter ſe. cædis initium ab Andeiro Comite factum: quem in ipſa regia Auiſii Magiſter obtruncauit. nimia Reginæ gratia, quam turpem conſuetudinē plerique interpretabantur, exitium attulit. Efferata ſemel multitudine atque ad arma conſternata, nullus modus, nulla reuerentia fuit. Martinus Oliſiponenſis Præſul intra templi turrim, ad quā confugerat, populi concurſu periit (iniicere viro ſacrato manus religio non fuit) nullo alio crimine, niſi quod in Caſtella natus, Ioannis regis partibus fauere viſus eſt, turbida conſilia deteſtari. Eleonora Regina in tanta rerum perturbatione vim verita, permiſſu Auiſii Magiſtri vrbe egreſſa, Scalabim tenuit. præcipitibus vt aſſolet conſiliis cuncta adminiſtrabantur, mole ciuilis belli, tempeſtateque vrgente. Erat Auiſii Magiſter ob multa ingenii bona, elegantiam, liberalitatem, comitatem populo æque, ac proceribus carus, acceptusque. dignus tantum, qui ex concubina ortus non eſſet. neque acceptum imperiū in quemquam grauius, aut ſeuerius, quam in ſemetipſū exercuit. Caſtellæ regi mite & tractabile ingenium, niſi iniuria prouocaretur: ſed ſermo breuis, quo hominum voluntates maxime conciliantur: eoque eius facultatem facillimam homini voluit eſſe natura. Itaque ſimul in Luſitaniam appulit, & quorundam ſtudia reſtinxit: aliorum animos auertit, gentis natura comis & priorum Regum familiaritate aſſuetæ. Idigita Scalabim itum eſt, Reginæ ſocrus inuitatu, ineunte eius ſeculi anno octogeſimo quarto. Quingenti equites è Caſtel- 1384.
la ſequebantur, quantalibet virtute, parua tamen pro tantis molitionibus manus. verùm Magiſter equitum, Toletanus Præſul, Petrus Mendoza Regis vicarii, eiuſque iuſſu, rebus in Carpetanis præfecti, magnis delectibus in vtraq; prouincia habendis, nouas indies cohortes ſubmittebant. Exhauſto ærario pecunia in ſtipendium redacta: ac theſauri Guadalupei templi ea tempeſtate celeberrimi, quos inde mouere religio erat, ſigna argentea, atq; donaria conflata, ad tria circiter millia argenti pondo. male ominatum bellū vulgus interpretabatur: ſuumque templum Virginem tutaturam, grauia à violatoribus piacula fore exigenda credebatur. tametſi Carolus Vaſconis filius beneficii propinquitatiſq; memor, cum valida ſuorum manu auxilio feſtinabat. Aragonius annis grauis, & rerum ſuarum difficultate detentus, belli Luſitani ſpectator, quàm particeps eſſe maluit. Eleonora Regina vidua tantæ rerum moli impar viribus & ingenio, Luſitaniȩ procuratione genero ceſſit: magno dolore prouincialium Caſtellæ imperii iugum imponi, eo facto exiſtimantium grauiſſimū ſeruitutiq; proximum. ſic proceres, ſic plebes priuatim, palamq; conquerebantur, Magna pars procerum diuerſas partes ſequebatur. Caſtellæ regē Henricus Emanuel, Ioannes Texeda regii antea ſcrinii Magiſter, Petrus Pereira Prior Hoſpitalarius in Luſitania, in Caſtella deinde Calatrauæ Magiſter inſtitutus, huiusque fratres Dieghus, atq; Fernandus. Erant alii tota prouincia diſperſi: ac præſertim regio, quæ Tagum inter Miniumq; iacet, Caſtellæ regis partes ſecuta erat, Lupi Leiræ induſtria, qui quamuis in Calæcia natus, ei prouinciæ cum imperio erat præfectus. Alfonſus Pimemtelius Brigantium dedidit. Ioannes Portocarrerius Alfonſus Sylua arces alias eorum fidei commiſſas.

Oliſipo obſeſſa. CAP. VIII.

HACTENVS res Caſtellæ in Luſitania ſine offenſione proceſſerant: magnaq; ſpes erat vniuerſam prouinciam voluntate in deditionem venturam. ſi bellum eſſet viribus impar, quamuis integris: nunc populus & proceres in factiones ſciſſi erant, eoq; opportuniores iniuriæ. breui tamen ea omnis ſpes euanuit, verſaq; fortuna partium eſt: grauique documento ſancitum. rebus ſȩpe maius in vnius hominis prudentia, prȩſidiū eſſe quam in virib. & potentia. Dolebant Luſitani recuſabātq; externū Imperiū, Caſtellæ maxime, inſito gentis odio, vt fere fit in vicinis regnis, quæ vna reliqua ſpes erat, Eleonoræ reginȩ procurationem ablatam: contra quam ſuperiori fœdere erat cautum. Ioannem Ferdinandi regis legitimum fratrem Toleti victum eſſe, nulla ſua culpa. nimirum hoſtis cum iure diffideret, vi & dolo opprimere innocentem Principem velle. Quod vnum ſupererat, ad Auiſii Magiſtrum cunctorum conuerſi animi. ſpes, atq; opes Luſitaniȩ in eo ſitæ videbantur: homine callido, altaque diſſimulatione, verſare multitudinis voluntates edocto. pollicetur ille ſuā operam: nullum laborem, nullum periculum pro communi ſalute recuſare profitetur. Ioanni abſenti imperium delatum. eius imago in vexillis prælata, ferro vincti, quo maior populi commiſeratio eſſet. Eleonoram Reginam imparem genere accuſabant: ſola corporis forma commendante, Acunii coniugio ablatam, in regiam contra auſpicia irrupiſſe exitiū patriæ allaturam. filiam quaſi ſtupro genitam à regni hæreditate excludi legibus. quod in

eius verba ante iurassent, id patris Ferdinandi voluntati datum: vnumq; ex omnibus, quæ constituisset seruandum non esse. Olisipone hæc consilia agitata: quæ vrbs à Castellæ rege maxime auersa erat, accessere proceres: sed principe auctoritatis locũ Nunnius Pereira obtinebat, Prioris Hospitalarii filius, Bracarensis Episcopi nepos, ceterũ manu promptus, expedito consilio, præstanti vir ingenio, post victoriam Brigantinorum Ducum in Lusitania præpotentium conditor primus. Eo Duce valida Lusitanorum manus ad Castellæ fines euastandos præmissa. quod ad sanciendam auctoritatem valere creditum est, si hostes vltro lacesserent. aduersus eos conatus, pars copiarum à rege obuiam missa. ad Pacem Augustam pugna tumultuaria fuit. Alcantaræ Magister in conflictu cecidit. Ioannes Gusmanius Niebl æ Comes, Touarius maris Præfectus in fugã versi. magna clades, sed maior ignominia accepta. & ab eo initio, Castellæ res præcipitare cœperũt. Conimbrica Gonsalui præsidio tenebatur, Eleonoræ Reginæ fratris. spe eius vrbis potiundæ Castellæ Rex cũ Reginis Eleonora Beatriceque festinauit. conatus inanis fuit, cum Præfectus à Castellæ rebus auersus in fide perstaret: eo maiore regis desperatione iraque. quod Petrus Regis ipsius patruelis, Friderico D. Iacobi Magistro natus, se in eam vrbem intulisset, conscia vt creditum est, & consilii participe Eleonora Regina, pridem à genero alienata, rebusque Lusitaniæ fauente. Mitti eam in Castellam, atque ad Tordesillam, honesta custodia detineri mãdatũ. quæ res populariũ voluntates amplius exacerbauit. De Olisipone obsidẽda deliberatio cœpta: cuius diuitię reliquã Lusitaniã vincebant, totius prouincię opib. in eam vrbem auro atque argento congesto. Quibusdam propter vrbis firmitatem & amplitudinem satius fore videbatur, diducto in plures manus exercitu, qui iam numerosus erat, alias arces & oppida carpere. totius prouinciæ consensum, secuturos Olisiponenses: aut si resisteret, tum demum totis viribus impugnandos. vicit tamen ea sententia, quæ vrbem nobilissimã, regnique caput petẽdam dicebat. in vnius obsidione vniuersi belli summam verti. vastatis agris, oppidisque com pluribus in potestatem redactis, Olisiponem ventum est. castra ad eam vrbis partem posita, vbi Sanctorum cœnobium situm est. classis Hispali instructa, naues longę tredecim, onerarię myoparonesque duodecim, in ostium Tagi fluminis inuecta, ad aduersam ripam commeatus ne ad obsessos inueheretur, intenta erat. In vrbe ampla, atque frequenti (& eo plerique quasi ad præsidium confugerant) annonæ difficultate laborari cœptum est, non tantum præsenti penuria, sed futurę metu, indies ingrauescentis. classis Lusitana. Portu vrbe prouecta, in qua triremes sedecim. octo onerariæ erãt, per medios hostes inuecta quãuis trib. amissis, cõmeatus affatim intulit. sic repẽte fortuna cõuersa est, & ex cæli insueti intẽperie grauis & pestilẽs autumnus, vires hostiũ debilitauit. Actũ de pace Petro Velasco caduceatore. is Auisii Magistrũ facta conueniẽdi potestate, alloquitur, si malorum quę futura erant, & periculi commemoratione moueretur. Imperandi dulcedine degustata, regnique spe propinqua, nihil pro sano facturus negat pacis vllam conditionem fore, nisi vni sibi Lusitanię procuratione permissa, donec ex Beatrice suscepta proles ad iustam ętatem perueniret. id populũ, id optimates cupere: seque nisi concedatur, ciuibus de se optime meritis haudquaquam defuturum. regiis plerisque grauis ea & infausta militia videbatur, cum propinquis, necessariis, denique piis hominibus: & quacunque ratione pacisci cum hoste cupiebãt. Pestis lues non modo in vulgus militum, sed etiã in Principes sæuiebat, absumptis duobus D. Iacobi Magistris Petro Fernando, & qui in castris successerat Messia; Touario maris Pręfecto, Velasco: Sarmento, Toletoq; Marescalis: ingrauescenteq; indies malo, ducenta in dies singulos funera in Libitinæ ratione veniebant: prorsus vt extincta magna exercitus parte discedere ab obsidione necesse fuerit. Itaque Scalabi munita commendataq; Diegho Sarmento, qui fratris locum Marescali honorem acceperat, aliisq; præsidiis tota prouincia dispositis vno tempore classis Rexq; cum pedestribus copiis Hispalim discesserũt. grauis clades accipi potuit, si Lusitani discedẽtes insecuti essẽt. à paucis modò integris deleri vniuersæ copiæ potuerũt. verum illi cautiores, neq; minorib. fracti malis, sese intra vrbẽ continuerunt, satis profectũ existimantes pręsenti periculo ereptos esse, diuino potius beneficio, quã humano cõsilio. pro quo ad omnia tẽpla insigni põpa supplicationes habitę, diuisq; immortalib⁹ actę gratię. Quo tẽpore Rex Aragonius à filiis Ioanne Martinoq;, alienato animo erat, nouercali odio, arteq; circumuẽtus. sic fama ferebat, tametsi in Ioannẽ maiorẽ natu peculiaris caussa suberat: nuptiæ cũ Violante Ioannis Biturigũ Ducis filia, inuito patre, eoq; nullo principali apparatu festinatæ, repudiato Siculo cõiugio, quę honestissima cõditio erat. Ioãnes Emporitanus comes Regis patruelis generiq; iuueni receptũ in ditione præbuit. inde irarũ caussæ. filio ad patrẽ reducto Aragoniis armis Emporitanus petitus est: ablataq; ferme ditione vniuersa, quã amplissimã in Catalaunis obtinebat, ipse vix triremi Auenionẽ euasit, inde bellũ suis & amicorũ virib. ditionis recuperandæ studio reparaturus.

Prælium

Prælium ad Aliubarrotam. CAP. IX.

EMPORITANI Comitis fuga in annum ſalutis incidit 1385. Cuius principio magnis delectibus validæ copię à Caſtellæ rege comparatę ſunt: claſſis inſtructa triremium duodecim, nauium viginti. verum omnia tardius opinione, votoque Regis adminiſtrabantur, quod ipſe ex morbo grauiſſimo decumberet, ſalute à medicis deſperata. eo maior ſolicitudo inerat, maiorq; cupido belli inſtaurandi animum inuaſit, quamprimum ex morbo confirmari cœpit. nunciatum erat, ab Scalabis præſidio Luſitanę militiæ Magiſtrum, eius cui à Chriſto nomen eſt, & Priorē Hoſpitalarium in cõflictu captos eſſe. ſed quantũ ex eo nuncio voluptatis, tantum mœroris incuſſum, cognito Auiſii Magiſtrum Conimbricę Luſitaniæ Regem fuiſſe ſalutatum. Concilio in ea vrbe coacto, de belli exitu deliberatio ſuſcepta erat. Duce impigro opus eſſe, cunctis videbatur aduerſus Caſtellæ vires, conatusq; ſed nominis regii auctoritatem plerique adiungendam diſputabant: vt maior iubendi atq; vetandi auctoritas eſſet: vniusq; imperio deuincti, cæteri in vnam defendendę reipublicæ cogitationem ardentius incumberent. Regiam poteſtatem à multitudine exortam eius conſenſu commutari poſſe. Extare antiquitatis exempla multa atq; illuſtria. Defendēdæ libertatis ius, repellendæq; ſeruitutis, omnibus à natura datũ. Si legibus hoſtes fiderēt, cur priores arripuiſſent arma, inita fœdera violaſſent? Illatã iniuriam viribus repellere, atq; armis nulli negatum. Aderant viri eruditi, qui id naturę legibus conceſſum, ciuili iure permiſſum multis argumentis confirmarent. Pars Beatrici regnum deferebat, iniquumq; fore affirmabat paterna hæreditate ſpoliari. meminiſſe ſe temporum quibus nati eſſent: meliorē rerum ſtatum voto expetere, præſentē conditionem tolerare. Caſtellæ arma irritare fore temerariũ, præſertim irrito conatu, exitio certo. Arma tenentibus æquas pacis conditiones haud denegaturos hoſtes. id priuatim, id publice ſatius extimare. Nonnulli Ioannē quãuis in Caſtella detentũ, Regem iubebant: eius liberandi conſilia agitarent. ſic paulo ante communi conſenſu definitum. quid enim aliud illa vexilla deſignare? eueniſſe nihil cur recens inſtituta mutarent. Verũ hæc ſententia ab aliis exploſa eſt. quid enim rebus præficerent, qui non Rex, neq; præſidiũ in periculo, ſed tantum belli cauſſa futurus eſſet? Eo maiori volũtate Auiſii Magiſter Rex Luſitaniæ proclamatur in D. Franciſci, Aprilis quinto die, omniũ qui aderãt communi conſenſu. etiam qui diuerſa ſenſerant, ardentiori ſtudio ſimulato in genua procumbere, dextram oſculis fatigare, quo fidem nouo regi approbarēt. Reſponſa vatum & ſiderum motus referre. Infantem octimeſtrem Eboræ horum motuũ initio, cunis aſſurrexiſſe, tertioq; Ioannem Luſitaniæ Regem proclamaſſe. quod illi de Auiſii Magiſtro interpretabantur, vt ſuis votis fauet nimium humana mortalitas. Ex eo die maiori conatu bellum geſtum eſt, certiori præmiorum ſpe. vulgus ad noui nominis celebritatem erectum, inſita à natura mortalium animis, cupidine rerum nouarum, odio præſentium. ea pars Luſitaniæ, quæ Durio & Minio fluminibus comprehenſa eſt, à nouo Rege expugnata. pars in fidem accepta. claſſis ex Bætica & Cantabria ad Oliſiponē erat, maris imperio parto. agris illata vaſtitate, ciuibus timor incuſſus. ea res Luſitanorum conatus ſpesq; morabatur. Caſtellæ Rex Cordubæ ſe tenebat. Ineunte æſtate Regina Abulam miſſa eſt oneri in bello futura, nulli commodo irritatis Luſitanorum animis, vincente reuerētiam fidemq; ſtudio libertatis. dum omnes copiæ conueniunt, Tenorius Toletanus Pontifex Mirobriga iuſſus in eam Luſitaniæ partem, vbi Viſeum municipium ſitum eſt, validã ſuorum manum immiſit ineunte mēſe Iulio. ii per agros & oppida ſpoliare, rapere, vi & ſtupris cuncta polluere, præda graues, atq; impedito agmine procedētes, aggreſſi Luſitani tumultuaria pugna vicere. Ceciderunt viri primarii. greges, ſpoliaq; ablata. Ex iis rebus cum ſpe victoriæ, animus Luſitanis creuit. bellum alternante fortuna, multis vno tempore locis gerebatur. vbiq; direptiones, vaſtitates, rapinæ, miſerabilis rerum facies. æſtate præcipiti Mirobrigam Caſtellæ copiæ contractæ. Carolus Vaſconis filius ex patria, quo ſe retulerat, breui aduēturus nunciabatur, cũ valida ſuorũ manu. In ea vrbe cõcilio aduocato, de belli ſumma cõſilium initum. Pars totius certaminis aleã ſubire recuſabat. Darent gentis furori, darent malorum pœnitentiæ locum. Præclaros conatus confirmari mora, prauos debilitari: Lenti belli atq; diuturni malis Luſitaniam domandã, prēſidiis tota prouincia diſpoſitis, agris depopulandis. Superiori anno militiæ florē peſte ad Oliſiponē extinctũ ſupereſſe Duces, iuuenes belli inexpertos. pecunię in ſtipendiũ magnam inopiam eſſe. Omnino Regem à belli periculis eximendũ neq; debere in hoſticum penetrare, prēſertim imbecilla valetudine. in vnius capite publicas & priuatas omnium fortunas, ſpesq; periclitari. Pars quibus ardentior animus erat, pugna decernere cupiebant, ſuorum vires efferentes, hoſtium eleuantes. Raptim ab illis delectu habito nomen magis exercitus, quam robur eſſe contractũ:

neque permittendum, vt nouum imperium tempore confirmaretur. Arces & oppida, quæ in fide erant, deseri in periculo nefas videri. Hæc vicit sententia, in qua plus dignitatis inerat, in altera prudētię amplius: vti post fortunam belli intellectum est. Non semel nostri in hac expeditione peccarunt, numine à Castellæ rebus auerso. omnino manus Vasconum propediē affutura, fuerat expectanda. Ergo rebus constitutis, mota Mirobriga castra. Cilloricum oppidum obsessum in ea Lusitaniæ parte, cui Veræ nomē est, atq; in ditionem redactum. Conimbricæ suburbia combusta. Leiria quæ in Eleonoræ Reginæ fide erat, tentata. Ad Cilloricum testamentū à Rege Castellæ, incertos atq; inconstātes humanæ vitæ casus reputanti cōscriptum est, ad duodecimum Kal. Augusti. In eo testamento Viscaiæ atq; Molinæ principatus Regum Castellæ filiis maioribus addicti sunt. sex tutores Henrico filio instituti, regni procuratores duodecim. de Regina socru, Ioanne, Dionysioq; Lusitanis, de filiis Petri Regis, ac Ferdinandi Castrii filio, qui vincti tenebātur, iure decerni mandatū. omisisset offensas, an dissimulasset breuitate vitæ in incerto fuit. multa alia tumultuarie sancita, vnde iurgiorum & contentionū copiosa materia extitit posteris. Lusitanæ copiæ interim ad Tomarium oppidum erant, vniuerso prælio dimicare certæ. mota vtrinq; coniunctaq; medio ferme itinere castra. Lusitani priores loco restiterūt, à fronte quidem plano, cęterum ab vtroq; latere gemina atq; profunda valle muniti: equites duo millia ducenti, pedites ad decem millia. hostes multo ampliori numero, ad sex passuum millia castrametati in planicie æqua atq; patenti ex omnibus partibus. ipso peruigilio Assumptæ in cælū Virginis matris, copiæ ad pugnam instructæ. In medio agmine Castellæ Rex erat, cornua ductare præcipui proceres iussi, inutilia pugnæ propter interiectas valles. ex omni copia subducta manu præfectus Gonsaluus Gusmanius Alcantaræ Magister occulte circuire hostium tergum iussus est, vt quasi indagine cincti cuncti aut caperentur, aut perirent. tanta inerat fiducia animis, hostiumq; cōtēptus. Lusitani proter locorū angustiā duobus agminibus pugnare decreuerunt. in Priori Nunnius Pereira, in altero Rex ipse Lusitanus curabat. latera vtrinq; claudebat equitatus. eo ordine acies promotæ ferme ad teli iactum. consistebant Lusitani de suo loco pugnaturi. tunc de pace à Pereira, quem paulo antea Magistrū equitū crearant, appellati aduersarii. Missis viris primariis, dū altercationibus tēpus extrahitur (industria vt postea creditū est) nullo fructu: inter Castellæ Duces de pugnæ conferendæ ratione, magna sententiarū varietate disceptabatur. Pars lacessendos hostes iudicabat: alii nisi æquo loco detrectabāt certamē. neq; Ioanis Riæ pro Rege Galliæ legati, Castellæ castra secuti prętermittenda oratio est, propter insignem hominis septuagenarii prudentiā, auctoritatemq;. Hospes, inquit, atq; externus, cui audire ęquius erat, cōsilium tamē iussus dō, si proficuū vtimini, si ineptū parcite. Meo in vestrā nationē studio beneuolentięq; venia dāda, atq; huic ętati, in qua nulla arrogātię, aut leuitatis suspicio subesse potest: eaq; omnibus bellis, quę in Gallia gesta sunt exacta, diuturno vsu didici: nulla re magis in bello peccari, quā acie ad pugnā perperam instruenda. locum eligere, tempusq;, acies competēti ordine explicare, easq; opportunis subsidiis firmare, magnorum imperatorū partes sunt. sępiusq; arte victoria, quam viribus & potentia paratur. Nunc hostes quamuis minori numero, & vt nōnulli ante me verbosius disputarūt, nulla virtute, loco tamē muniti sunt: cornua nostrorum nulli vsui futura: diei tēpus in vesperam extractum: milites in eodem vestigio hęrentes, labore itineris, armorumq; pondere fatigati: potus cibiq; nihil sumtum, quod procul sint castra. Censeo, igitur à pugna abstinendū censeo: perstandumq; in acie. si hostes inuaserint, ęquo loco pugnabimus: si detrectarint certamen, noctis superuentu & nostri corpora curabūnt, & multos ex hostiū castris dilabi necesse erit, commeatū in hunc tantū diem parato, collectitio exercitu. & sunt tenebrę pudori inimicę. luce à virtute secernitur ignauia. Ipse sane quodcunq; tandē consilium Rex ceperis, periculi particeps esse non recuso. sed nisi audaciā fręnatis, vtinam falsus vates sim, luctum, ignominiā, exitiū vobis, nominiq; vestro sempiternū, haud dubium comparabitis. Hęc placebat regi sententia: sed iuuentæ ardore proceres quidam morę impatientia, ne dato quidem signo, in hostium agmina incurrunt feroces, formidabilesq;. secuti sunt cęteri, vti par erat, ne primos in periculo desererent. Pugnatum, vt de regno acriter. Castellę milites regni iniuria intercepti dolor stimulabat. Lusitanos libertatis studiū incitat, ipsa morte durius extimantes à Castellę Rege & magistratibus iura petere. Missa inuicē pila: cōsumptisq; telis omnibus, districtis gladiis res geritur. multū effunditur sanguinis. conferti equites, peditesq; dimicant, non timidus, non ignauus cessat. in eodem vestigio stant, mori aut interimere cōtendentes. Castellę Rex sella sublimis propter valetudinem gestabatur, magnū suis incitamentum. Hostium prima acies loco mota respectare fugam. cum Lusitanus cognito periculo agmen secundum premouit. Ego ego Rex sum, contenta voce inter phalanges ingeminans. quo ruitis milites?

milites? quæ cauſſa trepidationis? Fugæ locus ſublatus, circunfuſis vndiq; hoſtibus. niſi in dextra, ſalutis nulla ſpes eſt. An excidit pro patriæ incolumitate, pro libertate, pro liberis, pro coniugibus eſſe certamen? Caſtellæ nomen penes hoſtes eſt, non vires, robore exercitus proxima peſte conſumpto. An tyronum primos impetus nõ feretis, ſpolia potius ad bellum, quam arma vireſq; ferentiũ? Ponite ante oculos luctum, calamitates, ignominiã, quæ victis accidere neceſſe eſt: ac illud prouidete, ne mihi imperiũ ad ludibrium dediſſe videamini. His hortationib. nutantes milites confirmati. reſtitũti ordines. momentoq; temporis, verſa prælii fortuna. Caſtellæ copiæ ſuorũ præſidio deſtitutæ, cæduntur magna ſtrage. nobiliſſimi Duces in oculis ſui Regis trucidati aduerſo corpore omnes. ipſe veritus, ne viuus in hoſtium poteſtatem veniret, in paratum equum imponitur: è pugnaq; educitur. cęteri in fugam verſi. Cædes magna fuit. decem millia ceciderunt. in hoc numero promptiſſimi quique, nobiliſſimiq; viri. Petrus Magiſtri equitum filius. Ioannes Tellio genitus, Ferdinandus Sanctio, vterq; Regis patruelis. Dieghus Manricus Caſtellæ Antelatus, Carrillius Mareſcalus, Ioannes Touarius maris Præfectus, in patris locum nuper creatus. Petrus Mendoza regiæ Magiſter. è Luſitanis, Ioannes Tellius Reginæ auunculus, Pereiræ fratres Petrus Calatrauæ Magiſter, Dieghuſq; Caſtellæ partes eo bello ſecuti. præterea Ioannes ipſe Ria pro Rege Gallo legatus, indignus eã calamitate. multi noctis ſuperuentu ſeruati, pars ad Alcantaræ Magiſtrũ perfugit: qui fuſis fugatiſq; cæteris loco ſe aliquanto tempore tenuit. pars ad Carolum Vaſconem ſeſe recepit, diuerſa parte prædas agentem, quoniam regia caſtra conſequi non ſperarat. Alii qua data cuiq; fugæ via eſt, diſſipati abiectis plerique armis, in Caſtellæ fines aufugerunt. Luſitanis incruenta victoria non fuit. quidam ex eorũ numero ad duo millia deſiderata ait. Rex Caſtellæ, cõtinuato tota nocte itinere, vincente valetudinẽ metu, quatuor & quadraginta milliũ cõfecto itinere Scalabim tenuit. inde proximo die auctariũ nauigiũ nactus Oliſiponem ſecundo flumine abiit: claſſeq; diſcedere iuſſa, Hiſpalim tandẽ incolumis appulit in atrata lugubriq; veſte, totius ciuitatis luctu admixto lætitiæ ob Regẽ è periculo ſeruatũ. Hæc eſt illa memorabilis pugna inter Caſtellã & Luſitaniam cõmiſſa, cui à vicino pago Aliubarrotæ vulgo nomẽ eſt celeberrimæ. Victoriæ memoriã gens Luſitana anniuerſariis ſacris Oliſipone inſtaurat, ſed peruigiliis, & Bacchanalibus magis, quã Chriſtianæ diſciplinæ ſimili lætitia. Orator è ſuggeſtu declamãtis in morẽ, in Caſtellæ ignauiã inuehitur. Luſitanorũ virtutẽ effert, præclaraq; facta: ac ne à verborum obſcœnitate nonnunquã abſtinet. Cõſequitur magnus aſtantiũ riſus, plauſuſque: turpe dictu: ſed dãda venia ob partã retẽtamq; eius prælii euẽtu, patriæ libertatem. Caſtellæ homines non virtute hoſtiũ, ſed ſuorum laſſitudine ignominiã acceptã vulgo aiũt. vim numinis perſuadẽt alii, cõtra quam nulla potẽtia ſatis eſt. Virginẽ Matrẽ à Guadalupei tẽpli ſpoliatorib. eas habuiſſe pœnas. Omnia ex eo tẽpore victori in Luſitania procliuia fuerunt Scalabis, Brigantiũ, aliæq; arces & oppida, pars vi, pars voluntate in ius, ditioneq; venerunt. regiũ nomen ſibi, & poſteris ſtabile, perpetuũq; fecit. Rex Aragonius graui ex morbo ad Figueras oppidũ decumbebat, ætate grauis, corpore multis laboribus fracto: ſed recuperata valetudine Ioannẽ filium abalienauit. iniectam ab vxore magicis ſacris amentiã vulgus interpretabatur. excedit ille curia militeſq; ex Gallia euocat, ſibi & Emporitani Comitis rebus præſidium. à patre regni procuratione ſpoliatur. In Aragonia vti ſuperius eſt indicatum, magiſtratus veteri inſtituto eſt, quã Iuſtitiam Aragoniã nominant, legũ libertatiſq; præſidiũ certiſſimum, ne à Regibus opprimatur: nam quaſi tribunitia interceſſione omnem iniuriam prohibere, & plebis atq; optimatum commoda tueri conſueuit. Hunc Ioannes regni procuratione excluſus adit: paternas iniurias, Reginæ inſidias conqueritur: impetratque, vt eius auctoritate quouſque cauſſa diiudicata eſſet, in priſtinum dignitatis locum reponatur. Verum hæc hoc ipſo anno inchoata, proximo perfecta ſunt: ad Caſtellæ res referenda eſt oratio.

Luſitani Caſtellam inuadunt. CAPVT X.

IN ipſo acceptæ cladis luctu, Caſtellæ Regi, atque proceribus nouus exoritur metus. varios atque ancipites rerum humanarum caſus conſiderabant. fortunam vbi ſemel motã eſt non vno gradu conſiſtere. Luſitani feroci homines ingenio vrgere victoriam deſtinantes, primũ legatione miſſa in Angliam, Leceſtriæ Ducẽ ad belli ſocietatem inuitant: victoriæ præmiũ Caſtellæ regnum futurum: hoſtium gemina clade vires fractas, ignominia debilitatos animos. inſiſtendum ſpei, neq; prætermittendam occaſionẽ proteruiæ gentis domandę. Deinde correptis armis Rex ipſe Luſitaniam omnem peruadit. equitũ Magiſter cum delecta manu in Bæticæ agros populabundus incurrit, antequam Ducibus au-

ctoritas, militi fiducia rediret. denuo hostes opprimi posse confidens. Obuiam missi Munitius D. Iacobi, Gonsaluus Gusmanius Calatrauæ Magister, Nieblęq; Comes. ii collectis reliquiis superioris naufragii ad Vallem viridem (pago id nomen est) hostes minori numero quasi indagine claudunt. eo etiam loco auersa à rebus Castellæ fortuna fuit. in supremo discrimine trepidos, fœdusq; orātes Lusitanos, Munitii Magistri inopinatus casus eripuit, initio conflictus confosso equo perempti. quo casu perculsi alii, pugnam quasi male ominatā exhorrentes destiterūt. Itaq; Lusitani incolumes in patriā recesserunt diuites præda, lætiq;. merces operæ Nunnio Gonsaluo Pereirę Barcelosii comitatus fuit. in occisi Munitii locum Villagarsia D. Iacobi Magister est institutus. Belli Anglici tempestas supererat. ea Castellæ Regi proprior quam vindicandi iniurias cura erat. Hispali ad regni conuentus Vallisoletū contendit. prosequitur Carolus Vasconis filius bello bonus, officio in leuirum Regem pius, gratusq;. noui delectus, atq; maiores quā antea habentur. externa auxilia cōquiruntur, pecuniaq; in belli vsus, cuius maxima difficultas erat. in Galliā, vbi pręsidiū certissimum fore rebus asperis iudicabant, missi legati, viri nobilissimi Lutetiæ dato senatu, ineunte anno M.CCC. octogesimo sexto patriæ calamitatem lugubri oratione exposuerunt.

1386. Nouam ex Anglia impendere tempestatem, nisi excitatam flammam oppressissent, ingēti mox incendio vti in coniunctis ædibus arsuram primum Hispaniam, deinde Galliam. Dolere se quod oneri toties esse cogerentur: cum nulli vsui ante fuissent, certe exiguo, quoniā ita res tulerunt. sed Castellæ regnum Gallię beneficium Henrico patri collatum, debere ipsos in filio tueri. Non de sociorum iniuriis. de ditionis parte certamen esse: sed de dignitate, libertate, animaq;. victis nihil reliqui futurum. Galli proceres qui aderant promptissimis animis Regi amico & fœderato opem ferendam decernunt. auxilia destinata, duo equitū millia Duce Ludouico Borbonio, Galli Regis auunculo, centum millia Francorum in prima stipendia. additumq; nisi ea pręsidia bello defendendo satis essent, Regem ipsum cum Gallic copiis omnibus & viribus auxilio venturum. Venerunt à Clemente Pontifice litteræ, quibus amici Regis casum solabatur ex diuinis libris, atq; antiquitate accommodatis exēplis. Petrus Regis patruelis, quem ad Conimbricam defecisse dictum est, & inde exul in Galliam abierat, data delictorū venia rediit in patriā. Exigua hæc præsidia rebus asperis, ac propemodū deploratis erāt. sed mora, qua nihil fuit salutarius, cicatrix obducebatur. Lusitanus Rex Cauria in Vectonibus obsidione tētata, nouo inuecto ab hostibus præsidio victoria desperata in patriam cū præda rediit. Ex Anglia Lecestriæ Dux classe vectus in Brigantinū Calæciæ portū (quæ hodie Corugnia est) ad octauū Kalend. Augusti, sese intulit. mille quingenti equites erant, pariq; numero sagittarii. exigua manus, sed multum momēti allatura, si sese Lusitanis adiunxissent. primo aduētu sex Castellæ triremes in ipso portu sunt captæ. oppidū expugnari non potuit, eximia Andradæ Præfecti virtute fideq; defensum. Ea mora non ad eius modo expugnādi oppidi, sed ad totius belli summā pertinuit. quædā tātum in Calæcis oppida capta, ipsaq; Compostella ꝓuinciæ caput dedita: vim verita, an rerū nouarū studio incertum. nonnulli certe viri primarii eo tractu Anglis sese adiunxerunt, rebus mutatis maiora pręmia sperantes. Lusitani Regis inuitatu in Lusitaniā Lecestriæ Dux abiit. ad Portū vrbē, quo Durius in mare illabitur, Principū colloquium fuit Lecestriæ & Lusitani. Venerāt ex Anglia, Cōstantia Ducis Lecestriæ vxor, Catharina filia Constantiæ, præterea duæ priuignæ ex priori mariti coniugio, Philippa, Isabellaq;. De summa belli in eo congressu consultatū, sancitumq;, vt iunctis viribus Castellā inuaderent. victoriæ præmiū Anglus Castellæ regnum, cuius iam nomen & insignia vsurparat: Lusitanus vrbes quasdā & oppida ferret, de alieno inter se munifici. Cōcordię vinculū. nuptię Philippā inter & Lusitanū pactæ, cœlibatus legis modo venia ab Vrbano Pōtifice esset, cuius religione astrictus erat Lusitanus, ad instar Calatrauę militū homo religiosus. Castellę res periculo proximas Diui indigetes Hispanię tutati sunt magis quā vlla humana industria. tametsi sese Castellę Rex Zamorę tenēs, in omnes ꝓspiciebat partes: nouęq; indies ex prouincia Galliaq; copię aduentabāt. Legionem in quā primus impetus futurus erat valido pręsidio muniendā curauit, Ioāni Mārico Cōpostellano Episcopo ea cura demādata. sed locis natura grauibus, pestilentiq; anni tēpore morbi inter Anglos vulgati. vnde crebrę mortes, tertiaq; copiarū pars extincta est. pręterea commeatus, aut pabuli caussa palātes per agros, vagosq; intercipiebāt oppidani, (nam pars maxima in fide perstitit) quę priori peste grauior pestis fuit. ego reliquum ęstatis nullo magno operępretio consumtū, nisi quod legationes inter Principes missę sunt, fecialis ab Anglo nisi regnū redderetur, bellū denūciaturus: à Castellę Rege viri primarii, in quibus Serranus erat Guadalupeus Prior, eo templo recēs Hieronymianis cōtributo. ii Aurię, vbi se hostis tenebat, caussas explicarunt, cur Ioannes iure Rex esset, Constantia paterna hęreditate excluderetur. Sanctii neptis eius cui regnum per vim occupāti

Alfonsus

Alfonſus pater cognomento Sapiens iure paterno maledixerat, & quaſi impium erat execratus, Cerdis ſucceſſionis iure reſtituto: vnde ipſe materni generis originem duceret. de iniuſtis Padilliæ nuptiis mentio nulla. credo vt inter ſe vitium generis condonarent. Hæc palã conſilio aduocato explicata. ex arcano Prior Guadalupeus optimum fore ſui Regis verbis denunciauit, Catharinam Conſtantiæ filiam Henrico iungi, Caſtellæ iuuentutis Principi. ſic vtriuſq; familiæ iura connubii lege firmari, atq; in vnum coaleſcere. id publice, id priuatim conſilium ſalutare fore. Gratiſſimũ id Anglo fuit, honeſtiſſimaq; pacis cõditio viſa. tametſi, re nondum matura aliud præ ſe tulit: coramq; niſi regnum reſtitueretur bello ſe temperaturum negauit, neque aliam pacis conditionem fore reſpondit.

Trium Regum obitus. CAPVT XI.

SIC res in Caſtella erant, vt in malis conditione tolerabili. quod non eſſent, continuo oppreſſi in præſens lętitia, in futurum ſpes, poſſe inclinata reſtitui: minusq; iam terroris ab hoſte erat. Regionibus disiunctiſſimis continuata ferme trium Principum funera. in Hũgaria Caroli Neapolitani pridie nonas Iunii, ſecuri in caput impacta. Pompelone Caroli Vaſconis eo nomine II. ipſis Kalend. Ianuarii principio anni 1387. tametſi de anno variant 1387. auctores, & nonnulli ſuperiorem adſcribunt. ſed quoniam die Martis deceſſit diuerſam opinionem ſequamur neceſſe eſt. Vixit annos quinquaginta quinque, menſes quatuor, dies duos & viginti. regnauit annos ſeptem & triginta, menſes duos, dies quinq; & viginti. Corpus in eius vrbis æde maxima tumulo eſt compoſitum. Rex Aragonius Petrus eo nomine IIII. quarto poſt die Barcinone deceſſit, annos natus ſeptuaginta quinq;, regni anno quinquageſimo primo expleto, minus diebus decem & nouem, in exiguo & debili corpore, ardenti vir ingenio, ambitione maxima. omnia ad decorem imperii eo Rege comparata: vnde Cæremonioſi nomen. ſuis copiis cum opulentis Regibus bella geſſit: ſępeq; violentiam fortunæ excelſo animo tolerauit. litteras, litteratosq; coluit, Aſtrologiæ impenſe deditus, atq; chalchymiæ metalla commutare arte profitenti: ſi ars eſt, & non otioſorum potius & vaniſſimorum hominum præſtigiæ. Corpus Barcinone primum ſepultũ: deinde Populetum, vti ipſe teſtamento mandarat, translatum. Neapolitano Regi amplificandi imperii cupiditas exitio fuit. ab Hungaris proceribus ad regnum capeſſendum Ludouico Rege defuncto, iure propinquitatis euocatus, atq; ab Eliſabetha Regina vidua beneuolentiæ ſimulatione ſplendide acceptus, Budæ in conuiuio atq; inter pocula ipſiuſmet fraude perimitur, hoſpitii iure violato, Mariam filiam paterna hæreditate excludi dolentis. Vxorem habuit Margaritam Ioannæ minimam ſororem Neapolitanæ Reginæ (Ioannam alteram huius Caroli ſororem, Ludouico Vaſconis fratri nupſiſſe dictum eſt) ex ea liberos ſuſceperat Ladislaum, Ioannãq; deinceps Neapolitanos Reges, ætate ſexuq; inualidos. vnde noui in Italia motus, bellaq; internecina extiterunt. Rex Vaſco ſuperiori tempore leprę contagione ita laborare cœperat, vt corpus depaſceretur vreretq;. iuſtas cælitum iras vulgo homines interpretabantur, ob ea quæ impie & crudeliter geſſerat feroci, auaro, crudeliq; ingenio, præterea immenſa libidine. Inde fabulam ortam exiſtimo, horrendo vitæ exitu ſemiuſtulatum deceſſiſſe, lecti cortinis forte incenſis, linteisq;, quibus corpus erat inuolutum auide concipientibus flammam: quod ſulphureis balneis & fomentis medicorũ iuſſu curaretur. Filia ſane natu minima, cui Ioannæ nomẽ erat, Ioãni Mõtfortio Duci Armorico pacta de menſe Septembri ad ſponſum nauigarat: puella auis, atq; atauis nobiliſſima, prole deinde numeroſa felix Ioannẽ, Arturũ, Guilelmum, Richardũ, filias tres viro peperit: eoq; defuncto Hẽrico Angliæ Regi nupſit annis conſequentibus. Succeſſit defuncto Vaſconi filius cognominis, ea tempeſtate Caſtellæ Regi aſſiduus: vnde paterno obitu nũciato in patriã accurrẽs, parentis manibus iuſta perſoluit. mox in procerum conuẽtu, Clementẽ eo nomine VII. iuſtum videri Pontificem pronunciatum. quod eatenus Aragoniæ exẽplo factũ non erat, incertis ſuſpenſisq; Principũ & populi animis. Regũ Galliæ atque Caſtellæ gratiæ id dari viſum eſt, potius quam ad veritatis, atq; æquitatis regulã ſatis expendi. & extabat à Caſtellæ Rege nouum beneficiũ, redditis Vaſconi arcibus, quæ in ditione eius Caſtellæ præſidiis magno numero obtinebãtur: pecunia etiam, quã pater magno põdere mutuam acceperat, cõdonata. Erant etiã à Gallo & Anglo multa oppida & vrbes, quæ in Nortmannia, aliisq; locis occupata erãt, recuperanda: eoque honeſtiſſimæ legationes ad vtrũq; Principem miſſæ, in magna prouentus ſpe. ſic inter ſe Principes officiis, & beneuolẽtia certabãt, quæ pulcherrima contentio eſt. & paſſim nouo Principi fauebatur, propter morum integritatem, facilitatem ingenii, atque liberalitatem, nihil denegantis quod dono dignũ eſſet ad cætera quibus nemo ea ætate inſtructior Princeps fuit, cõgeſtis omnibus à natura,

fortunaq; bonis: eoq; patri dissimillimus, vnde Nobilis cognomentũ factum est. Ex vxore Eleonora Ioannam, Mariam, Blancam, Beatricem, Isabellam: præterea Carolum, Ludouicumque in minori ætate defunctos genuit, furto Gotifredum Marescalum Cortesiumque Marchionem futurum, Ioannam, quę Eneco Stunicæ viro nobilissimo nupsit. Aragoniæ regnum post patris obitum, Ioannes Princeps suscepit, modesto, mitique ingenio, nisi iniuria naturam corrumperet. decubuerat is paulo ante Gerundæ ex morbo grauissimo, desperata propemodum valetudine. ex quo nondum plane confirmatus, neque paterno funeri interesse potuit, neque regni curam suscipere: tametsi respublica commota vehementer erat, Sibylia Regina vidua, fratreq; Bernardo aliisq; viris primariis in fuga captis, qui metu noui Regis suæ saluti consuluerant. Magicarum cantionum, iisq; virum contaminasse crimen Reginæ impositum, Iudæi cuiusdam indicio haud satis idoneo (sic visum est.) de conscíis quæstiones tormẽtis habitæ, atq; sicuti de manifestis rerum capitalium supplicium sumptum. Regina eiusq; frater conseruati. tametsi bona eorum nouæ Reginę addicta sunt, leui compensatione annui vectigalis, vnde Sibylia vitam sustentaret. Rege restituto, nihil prius quam de Pontificum dissidio actum, vti moriens pater testamento sanxerat diris execrationibus, nisi esset obtemperatum. Barcinone in Episcoporum & procerum conuentu agitata causa, diu multumq;. Fundana comitia præferenda videri, pronunciatum pridie Nonas Februarii. Ergo Clemens omnium ordinum consensu atq; lætitia, Pontifex salutatur. sic Hispaniæ multo maxima pars eius auspicia sequebatur: nouisq; accessionibus factio ea vehementius confirmabatur. Petri Lunæ Cardinalis Aragonii, qui à Clemente Legatus in Hispania agebat, diligentia, & auctoritate res ad exitum perducta. Ioanni Emporitano ob memoriam amicitiæ, quæ illi cum nouo Rege fuerat, in patriam reduci, melioraq; speranti vincula Barcinone iniecta. sæpe apud Reges magna merita leui offensione inducuntur, officiorum obliuione parata. Gallica arma commouisse crimen obtendebatur. De Sardiniæ motibus pacandis, quod sæpe ante tentatũ erat, nouo conatu speque agitatũ. & erant Sardi diuturni belli malis domiti: duroq; seruitutis iugo oppressi, finem calamitatibus orabant. Semenus Arenosius ea te insulæ pro Aragoniis Præfectus, cum Eleonora Arborea viroq; Oria fœdus ea conditione sanxit: vt Arboreæ principatus illis, Mariano filio, & posteris integer esset. de oppidis controuersi iuris, dati partium consensu iudices disceptarent, atq; statuerent. quæ eorum armis & præsidiis occupata tenebantur, ad regiam ditionem redirent. sic in præsenti discessum ab armis est.

Pax cum Anglis facta. CAPVT XII.

ISDEM diebus bellici apparatus, motusq; graues Lusitaniam inter Castellamque erant. Beneuentum Angli equites sexcenti, parique numero sagittarii, reliqua multitudine peste consumpta, è Lusitania duo millia equites, pedites ad sex millia inuadunt: mœnibusque prohibiti ab Aluaro Osorio Præfecto, leui pro munitione commisso certamine oppidum obsident. ignobilia circum oppida capiunt. Rex Castellæ superiori clade cautior in proposito totius certaminis detrectandi perstabat. Sic nullo magno operæpretio duo menses exacti sunt. quo spatio pestis lue nondum plane sedata & denuo resumente vires, præterea inopia commeatus, qui in loca tuta collatus erat, reliqua de industria corrupta, cum tantæ vno tempore difficultates premerent, copiæ Anglicæ Lusitanęq; qua parte Mirobriga sita est, sese in Lusitaniam contulerunt. Militesmoræ impatientia, quibus in temeritate spes, cædes, & vulnera prædæ auiditate pensantur, iniecta inter Principes pacis mentione, minori studio gerebant arma. metu depulso Gallica auxilia serius quam opus fuisset aduenientia, à Castellę Rege dimissa sunt, stipendii parte in pecunia, parte alia in nominibus persoluta. Caduceatores ad Anglũ in Lusitaniã, de pace continuo missi, ad Troncosum oppidũ mandatis expositis, mite, ac tempori locoq; cõueniens respõsum tulere. tędebat Anglos infaustæ militię: patrięq; desiderium vrgebat. nuptiis Henrici Catharinęq;, quam vnicam Lecestrię Dux ex Constantia filiam haberet, victorię fructũ compendio breui redire, nempe Castellę regnum. Ergo eæ nuptię in primis pactę. dos puellę dicta Soria, Atiensa, Almasanũ Molina. matri Caraca in Carpetania: Medina Cãpestris, Olmedũ in vlteriori prouincia. Sexcẽta francorum millia certis pensionibus numerãda erant. prętera dum Lecestrię Dux vxorve Constantia viuerent, quadraginta frãcorum millia annua promissa sunt. Hæc summa fœderis fuit Lusitano ingrati. qua caussa Portu vrbe soluẽtes Angli, Baionã in Tarbellis tenuerũt irati Lusitano regi, quod festinatis nuptiis, nõdũ voti religione exolutus despõsam sibi Philippã toro iũxisset. Simul Angli è Lusitania discesserũt, omniaq; in Calæcis oppida, quæ fuerãt primo aduẽtu occupata ad pristinã Castellæ ditionẽ redierũt, proceribus qui defecerãt, venia data. prouinciæ magna ex parte restituta trãquillitas, metus depulsus.

missi denuo Baionam, vt conuenerat, legati fœderis conditiones retractaturi, sacramentoque inuicem reddito, acceptoq; firmaturi. Pecuniæ à popularibus cogendæ præcipua difficultas obiiciebatur, multo maioris, quam pro eorum facultatibus. eo studio Viruescæ ineunte salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo octauo conuentus generales ex 1388.
vniuersa prouincia agitati. locorum propinquitas inuitauit, & quoniam Burgi vrbs, aliaque circum oppida, pestis contagione laborabant. In iis conuentibus institutum vectigal est, eius summæ redigendæ gratia: à quo neq; viri sacrati, neque ingenui immunes essent: neque videbatur iniquum, quoniam de communi omnium libertate agebatur, communi subsidio reipublicæ opitulari. Sed ab eo initio ius libertatis imminui optimates conquerebantur, nihil non ausuri per desperationem. quæ tandem sententia valuit: decretumque inductū. Soluto conuentu ad Calagurrim Regum Castellæ & Vasconis congressus fuit. Rursus Nauarreti, eorum Principum colloquium habitum, Eleonora Vasconum Regina virum comitata affuit: eiusque permissu in Castella permansit, valetudinem qua diu aduersa conflictabatur. natiuo cęlo, quod præsentissimum remedium esse consueuit, curatura. Catharina Lecestriæ Ducis filia firmato inter Principes fœdere, in Hispaniam missa, Palentiæ propter vrbis amplitudinem, subiectique agri bonitatem, sponsalia regio apparatu celebrata sunt. decimum ætatis annum Henricus agebat; Catharina annos decem & nouem nata erat. vt Asturum Principes vocarentur datum, more ex Anglia translato: vbi Regum filii maiores, Walliæ Principes nominantur. quod ab hoc initio susceptum ad nostram ætatem conseruatur, vt Castellæ Regum maiores filii, Asturum Principes sint: quibus annis consequentibus Vbeda, Biatia, Illiturgisq; sunt adiectę. Pace ad hunc modum inter Castellam & Angliam constituta, Constantia puellę mater, regio iam nomine abstinens, permissu Castellæ Regis Medinam Campestrem ad eum mense Augusto venit. benigne acceptæ, officiisque omnibus, vti iura propinquitatis, & amicitię nuper initę postulabant, cultæ ad pacta oppida Opta vrbs adiecta est, vnde annui reditus ampliores suppeditarent. pręcipua liberalitas sed regni amissi, compensatio non magna. Inter Regem & Lecestrię Ducem munificentię certamen erat. aurea corona eximii decoris pretiiq; missa abs Lecestrię Duce. addita muneri verborum gratia: regni iure abdicato, corona etiam quam suo capiti pararat, cedere. Pactę pecuniæ conquirendę ratio excogitata. conuenit vti priori decreto rescisso, in quo tantum offensionis erat, summa ea per familiarum capita, mutui nomine imperaretur, eorum qui ante ea tempora in ærarios relati essent. ingenuis, virginibus, matronis, viris sacratis immunitas conseruata. Constantia ineunte salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo nono possessionem Caracæ vrbis sibi attributę adiit. Rex Madriti restitit. Quo tēpore à Lecestrię Duce de mutuo colloquio, ad Cantabrię Aquitanięque fines, per legatos 1389.
appellatus primū venturum se dixit: eaque voluntate Burgos sese retulit: vbi ieiunii tēpore quod ritu Christiano obseruatur, ex morbo decubuit. spatio temporis interiecto sententia mutata. tametsi Victoriam accessit, vnde Constantia ad virum dimissa erat. Legati Petrus Aiala, Vxamę Episcopus, Fernandus Illesca, qui ex ordine Franciscano, Regi à sacris confessionibus erat, Lecestrię Duce conuento Regis valetudinem nondum plane confirmatam, annique tempus excusarunt: Pyrenæi iuga niuibus impedita, gelu rigentia fore superanda. hæc species obtenta. ex arcano colloquium Rex detrectabat, quod Lecestrię Duci propositum esse cognouerat, eum à Gallica amicitia distrahere. parque periculum esse rebatur. siue Principi recens fœderato, aliquid coram negaret: siue annueret, iniquissimo postulato, tantis à Gallis Regibus beneficiis obstrictus, in quo turpissimam ingrati animi notam incurreret. Actum de re tota cum legatis. ii sui muneris esse negant quidquam nisi Rege conscio constituere: remque omnem ad eius arbitrium reuocari integram petunt. sic re infecta Victoriam ad Regem redeunt, ne facta quidem Anglis potestate Compostellam religionis ergo adeundi, quod reliquis nationibus datum erat. Calæcorum animos ne suo aduentu denuo ad studium rerum nouarum concitarent, ob belli superioris memoriam prouidebatur. Quo tempore omnino quarto Idus Martii Cæsaraugustæ, dum templi pars reficitur, cui ab Engratia nomen est, opinione sanctitatis in ea vrbe celeberrimum, dumque superstruendo operi fundamenta effodiuntur, gemina sepulchra vetustate obruta forte reperta sunt, D. Engratiæ, atque D. Lupertii. consecuta publica vniuersæ ciuitatis lætitia & gratulatio, eo pignore Diuos tutelares propitios amplius fore existimantis. numini gratiæ actæ, supplicatioque ad omnia templa insigni apparatu habita.

Regis Castellæ obitus. CAPVT XIII.

MVTVI inter Principes Lecestriæ, Castellæque colloquii mentio intermissa est. Inter Anglos Gallosq; triēnes induciæ factæ: succedēteq; æmulatione virtutis ex lōgo

interuallo ſacrum bellum repetitum. iunctis viribus Genua traiiciunt in Africam: Aphrodiſium, quæ vrbs hac ætate Africæ nomen habet, obſidione tentata. prouentus tātis molitionibus impar fuit. Hiſpania nondum quieſcebat. Caſtellæ cōuentus Segobiæ habiti ſunt. inde ad Luſitanum miſſi legati, quoniā in Gallico fœdere vtriuſq; gentis cōfœderati Principes comprehenſi erant, quid animi haberet ſciſcitatum. negat ille ad ſe rem eam pertinere: rebus ſecundis inſolens ferOxq;, neque ſatis reputans rerum humanarum inconſtantiā: & nouo bello Calæcos impetere cogitabat. induciæ tantum ſemeſtres Ferdinandi Illeſcæ diligentia impetratæ: quem ego ea tempeſtate probum induſtriumq; hominem fuiſſe cōperio. Romæ Vrbanus VI. deceſſit Idibus Octobris. in eius locum Petrus Tomacellus patria Neapolitanus paucis poſt diebus cooptatus eſt. Bonifacii IX. nomen Pōtifex deſumpſit. Tuda Calæciæ vrbs ad Luſitaniæ fines pertinens, quo primum tempore induciarum tempus tranſactum erat, à Luſitano obſeſſa, omniq; conatu impugnata eſt. ſubiectus ager incendiis, ruina, cæde fœdatus. Caſtellæ Rex belli fortunam, quam auerſam erat expertus formidabat: & Luſitanos ſucceſſu feroces laceſſere tutum non erat. ne tamen nihil agere videretur, Tenorium Toletanum Prȩſulem, Martinum Iuanium opitulaturos præmittit. ſerum auxilium fuit, rebus perditis, vrbe capta. Eorum tamen interuentu induciæ in ſex annos inter vtraq; gentem factæ. Tuda reſtituta, aliaq; ab vtraq; parte oppida. Proximo anno

1390. 1390. regni conuētus Caracæ habiti ſunt, rerū geſtarū magnitudine, multitudine, varietate omnium celeberrimi. referente Rege de regno abdicando actum: ſi Caſtellæ imperiū depoſuiſſet, filioq; de manu tradidiſſet, Luſitanos eius & Beatricis vxoris imperium haudquaquam repudiaturos. Decumarum eccleſiaſticarum tertiam partem Clemens Pontifex conceſſerat, vt eo blandimento Caſtellæ Principes deuinctos teneret, exemplo Vrbani VI. qui idem Anglis præſtiterat. Eas ſe decumas Hiſpalim, Cordubam, Giennium, Murciam, atq; Cantabriā retenturum dixit: cætera ceſſurum filio. proceres ſententiam rogati, ſeſe id paſſuros negant. peſſimum exemplum induci. Regem idonea maxime ȩtate reipublicæ curam abdicare: tradere puero curis publicis impari. malo cogendos Luſitanos, neque quidquam pro ſano voluntate facturos. Deinde de factioſis relatum. iis in commune venia eſt conceſſa. modo delicti pœnitentiam benefactis approbarent. vnus exceptus Gegionis Comes in cuſtodia manens: cui infenſus Rex omnes ad eum opprimendum occaſiones ſæpe captarat: feciſſetq;, ni Petri Regis calamitatis exemplum, ob ſimiles cædes retardaſſet. Vectigal militare ordinum conſenſu maius quam vnquā inſtitutum. Cōſueuerāt milites hoſtili metu ſublato, conſeneſcentibus bellis tota prouincia vagari, res agreſtium agere, ferreque. Sancitum, vt eorum multitudo ad competentem numerum redigeretur. grauis armaturȩ equites quatuor millia, leuis mille & quingentos, ſagittarios mille cum ſuo iuſto comitatu, ordinario ſtipendio ali: atq; in prȩſidiis, quarum videretur vrbium collocati finem licentiȩ facerent. Sic militaris diſciplina reſtituta, & ȩrarii inopiȩ prouiſum, imminutis ſtipendiis immunitate veniaq; multarum legum conceſſa. externa ſtipendia faciendi facultas omnibus ſublata. rem haud dubio vtilem, & à bonis poſtea Principibus perpetuitate diſciplinȩ firmatam. Externis hominibus ſacerdotia in prouincia dari vſu receptum erat, vnde magna incommoda extare neceſſe erat: templorum cultum negligi ſacerdotum abſentia: litterarum ſtudia prouinciales non curare, nullis virtuti præmiis. Communi conſenſu conſtitutum, Clementem Pontificem de ea re appellandum. neq; enim iuſtiſſimis prouinciȩ votis repugnaturum putabant. Priorum temporum perturbatione Caſtellȩ Vlterioris proceres in iura eccleſiarum inuaſerant, patronorum occupato nomine ſacerdotes inſtituere ſoliti. exiguo ſtipendio conſtituto, decumarum multo maximam partem, pro ſe quiſq; domum auertere, eccleſiarum iura occupare, dare, & auferre templis mercenarios ſacerdotes atque temporarios. Epiſcopis Burgenſi & Calagurritano, vbi vis mali incubuerat maxime, agentibus de ea re in conuentu eſt relatum. Rege ad ȩquitatem propenſo prȩclari ii conatus impediti regulorum interceſſione, ne noua offenſione eorum animi irritarentur. Erat enim ſubditis paulo ante poteſtas conceſſa, à proceribus ad regios iudices prouocandi: quod ægerrime tulerant. Itaq; eccleſiarum libertas ſanciri non potuit: & illi morem per multas ȩtates cōtinuatum, maiorum merita, priorum Pontificum veniam excuſabant, ante concilii Lateranenſis tempora: Alexandro tertio Pontifice ſcilicet, cū nouo decreto eſt cautum, ne decumas profani inuaderent, ne Pontificum quidem permiſſu. Prȩterea petentibus, vt Henrici Regis teſtamētum, qua parte profuſas donationes reſtrinxiſſe dictum eſt, nouo decreto reſcinderetur, præter ſpecioſa verba: placere Regi dona paterna eſſe rata, nihil impetratum. Vno tempore à duobus Regibus Vaſcone, atq; Granatenſi legati Caracam venere, Ramirus Arellanus, Martinus Ayuarus pro Vaſcone dato ſenatu poſtularunt Reginam Eleonoram curata valetudine, qua cauſſa diſceſſerat impetrata

trata

trata venia, ad virum remitti. æquum non eſſe integra vtriuſq; ætate coiugium dirimi. regium inſigne, quod eatenus dilatum erat, more gentis vtriq; imponendum fore. De ea re, Eleonora Regina à fratre Rege appellata: videri æqua virum petere: profectionem continuo maturaret: odium illa gentis excuſauit, inſidias vitæ ſuæ comparatas, veneno à medico Iudæo præbito, vnde tandiu aduerſa valetudine conflictata eſſet. vim adhiberi regiæ fœminæ graue erat. legatis tamen poſtulantibus datum, vt Ioanna maior filia, quoniam virili prole carebāt, Roa vbi à matre erat relicta, primo quoq; tempore, vti factum eſt remitteretur ad patrem. Qui reuocandæ vxoris ſpe depulſus celeberrimo apparatu Pompelonæ in templo maximo regias infulas ſuſcepit Idibus Februarii. regni libertatem, ſubditorum commoda iuratus, inunctuſq; de more, clypeo militari impoſitus, humeriſq; ſublatus Rex à cunctis ordinibus proclamatur. totius cęremoniæ Antiſtes Petrus Martinus Salua Pompelonenſis Epiſcopus. Petrus Luna Clementis Legatus affuit, aliiq; magno numero nobiliſſimi proceres. à Rege Mauro Malacæ Præfectus legatus, inſignes equos, gemmas, veſtēque pretioſam ſplendidi muneris loco, Caſtellæ Regi attulit. petenti induciæ cōceſſæ. Petrus Tenorius Archiepiſcopus Toletanus inſigni ponte Tagum iungendum curabat, eo cui ab Archiepiſcopo nomen eſt iuxtaq; caſæ ruſticanæ in pagi formam. loci cōmoditate Rex oblectatus, cum belli Luſitani tempore Hiſpalim peteret, hac tempeſtate expetēti eidem Præſuli dedit incolis eius oppidi vectigalium omnium immunitatem, Villæ Francæ, hoc eſt, immunis, ab ea re nomine dato. idem Alcoleæ oppido conceſſum, in cuius agro pons ædificabatur. Extat diploma regium in ærario ſacro inter ſchedas templi Toletani, Caracæ datum, pridie Idus Martii. Ferdinando minori Regis filio, cui Lara principatus erat, oppidū Pennafielis additum, Ducis nomine. corona capiti impoſita, nullis extantibus floribus, quod collatæ dignitatis inſigne erat: tametſi noſtra ætate non Duces, ſed Comites etiam coronam clypeis adiiciunt regiæ haud abſimilem. ex vtraq; regia Caſtellæ atque Aragoniæ inſignia puero temperata diſtinctionis cauſa, & quoniam vtriſq; Regibus ſatus erat. Sic adulto vere, tantiſq; rebus, qua perfectis, qua conſtitutis, conuentus Caracenſes ſoluti ſunt. menſe Iunio cum Luſitano Rege, cuius indies potentia confirmabatur Caſtellæ formidabilis, induciæ ſexennes denuo pactæ. Romæ pontificatum gerebat Bonifacius eo nomine IX. patria Neapolitanus, anni ſuperioris fine, vti paulo ante monſtratum eſt, in Vrbani defuncti locum ſubrogatus. eo concedente Oliſiponenſis Præſul Archiepiſcopi honore auctus eſt Conimbricenſi Epiſcopo contributo. noſtra ætate Portalegris epiſcopatus Pauli tertii Pontificis Maximi venia recens inſtitutus acceſſit. hoc aliaq; multa blandimenta Luſitanis in fide confirmādis à nouo Principe Pontificeq; per id tempus data. Segobia in aditu Caſtellæ Vlterioris ſita eſt vrbs ampla, ciuium numero frequens, lanarū artificio, vnde magnus ciuibus prouentus, quam re alia nobilior, montibus ambientibus, qui perpetuis niuibus rigent, eoq; per æſtatem præcipua cæli temperie. eo ſe Caſtellæ Rex Caraca profectus contulit. Vicinis locis ad pagum Raſcafriam Regis impenſa ſtructura monaſterii ſurgebat, eius cui Paularii nomen eſt, inter Carthuſianorum domicilia ipſo ædificii ſplendore, copiis, & loci ſanctitate in Hiſpania celeberrimū. Valliſoleti arx vetus in monaſterii formam conuerſa: vnde Benedictini monachi vniuerſa prouincia iura repetere, noſtra quidem ætate ſoliti ſunt. Guadalupeum templum aliis ſacerdotibus, quibus ab Alfonſo auo datum erat, detractum, atq; monachis, quibus à D. Hieronymo nomen eſt, attributum ſuperioribus annis fuerat, regiæ pietatis atq; religionis, quę in Ioanne erat, hęc extant monimenta in Hiſpania. Æſtate circumacta, Reginam quidem Madritum præmiſit: Henricum & Catharinam ſponſam Talaueram hyematuros, regionis temperie & amœnitate inuitatus. Ipſe conſilio in Bæticā feſtinandi, vbi perturbatione temporum omnium facinorum licentia erat, inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremo pecunia turbabantur, fluxa magiſtratuū auctoritate, quæ magna pernicies eſt, Complutū inprimis abiit. Venerant ex Africa quinquaginta milites, profeſſione quidem Chriſtiani, atque Farfanes vulgo dicti: cęterum Marrocio Regi operam nauare ſoliti, atq; Africanæ militiæ aſſuefacti, vt fere quibus quiq; in locis milites verſantur, multum earum regionum conſuetudine moueantur neceſſe eſt. equos magna agilitate incitabant, varioſq; orbes elegantia quadā implicare explicareq; erant edocti. Eo ſpectaculo cum ſe Rex & proceres oblectare cuperent, die Dominico, ſeptimo Idus Octob. ſacris procuratis, egreſſi in vicinum agrum ſunt, ea porta, quæ palatio coniuncta eſt, & vulgo Burgenſis vocatur. Rex ſtudio incitatus equū quo inſigni vehebatur in veruacto cum ſubditis calcaribus incitaſſet, loci inæqualitate ſulciſque offendente equo, concuſſo afflictoque corpore ad terram præcipitatur: momentoque temporis extinguitur. O nullam conſtantem felicitatem, magnumque rerum humanarum ludibrium, morteque ipſa triſtius mortis genus? Quid regia potentia pro-

fuit, opes, comitatus, copiæ? quid ætatis viridæ decoræque iuuentæ flos, annum agenti trigesimum tertium? regnum tenuit annis vndecim, mensibus tribus, diebus viginti. Sub vitæ finem Segobiæ ipso Diui Iacobi festo die insigne excogitarat, ex aureo torque radiis distincto columbæ effigiem, aulicis, atque nobilibus ad præclara facinora aui exemplo honoris specie obiecta incitamentum. verum eius morte res ea priusquam confirmaretur euanuit.

Res Aragoniæ. CAP. XIIII.

HÆc in castella. in Aragonia Ioannis Regis mores à paternis degenerabant institutis. Ille viuido ingenio erat, bellaque ex bellis serendo imperium amplificare semper studuit: belli & pacis consilia, vtilitate magis metiri, qnam honestate. Ioanni mitis ac tractabilis animus fuit, nisi naturam fortuna corrumperet, aut grauis aliqua iniuria ad vindictam prouocaret. quietis quam belli cupidior. cuncta tamen ad imperii gloriam composita. aucupio, venationi, musices & poetices studiis deditus in primis fuit, sed cum splendore sumptuq;: vt pares imperio diuitiæ, ijs oblectationibus vanitatiq; non sufficerent. neque dissimulatæ voluptates aliæ, neque tecta luxuria. Regina iisdem studiis, vt sexus ferebat delectabatur: eoque viri potens erat. regia conuiuiis, cantibus, saltationibus personabat. puellæ quæ in obsequiis erant, psallere elegantius & frequentius, quam necesse erat ingenuis. omnia instrumenta luxuriæ visebantur. Præcipua præmia poetis, qui Lemouicensi lingua aliquid dignum ingenio ijsque moribus consentaneum cuderent: prorsus vt legatione ad Regem Gallum missa id genus poetas conquiri, atq; ad se mitti postularit. Prouocauit eius rei fama Wenceslaum Cæsarem pudenda hominem ignauia, vti per legatos noui Regis amicitiam expeteret, eiusque filiam Ioannam sibi in coniugium dari. morum similitudo studia conciliabat: tametsi quod de coniugio petebatur, dilatum in præsenti, ac postmodum disturbatum est. Proceres Aragonii rerum perturbationem ex Regis socordia non ferentes, communicatis inter se consiliis, iunctisque viribus Calatanctium anno superiori conuenerunt: quo tempore regni conuentus Montione erant. conspirationis princeps Alfonsus Villenæ Marchio, Iacobusque illius frater Dertusæ Episcopus, præterea Bernardus Cabrera, aliique viri principes. Querelæ de scripto propositæ, missæque ad Regem & conuentum. summa erat: Militarem disciplinam labefactatam voluptatibus. priscos gentis mores indies magis euerti. nec libidini, nec sumptibus, neque vestium pretio modum esse. Atque illud intolerandum, ad vnius fœminæ arbitrium rempublicam verti: (Carrocia hæc erat, qua multum & familiariter Regina vtebatur) plus in aula posse, quam grauitas illius ætatis sexusque conditio, & imperii maiestas postularet. vulgi & procerum querelas, atque sermones in eius potissimum nomen erumpere, neq; à Rege & Regina tamen temperare. certatum ab vtraq; parte minis conuitiisque. & initium belli ciuilis proceribus in factiones diductis, quæri videbatur. Regis mite ingenium præsidio rebus fuit. post multas altercationes Principibus coniuratis datum, quod iuste petebatur. Regia lasciuia voluptatesque restrictæ. repetitæ leges sumptuariæ. & quod caput erat Carrocia, aula exacta est: nullamque vt deinceps reipublicæ regiæve partem attingeret, cautum. Sic iræ consedere: paxque publica modice lacessita tandem stetit. Noui tamen ex Gallia belli terrores ostentati. Armorici milites magno numero, Tomichus ad decem & octo millia equitum fuisse ait, ductore Comite Armeniaco, cui ægre erat fraternos conatus frustra fuisse, in Ausetanos, Indigetesque sese magno impetu infuderunt, nulla belli causa, vno tantum studio prædandi. villæ vicique incensi. direpta oppida. abacta pecora. cædes factæ. in Emporitanos Gerundensesq; fines vis mali desæuiit. Contractæ raptim prouincialium copiæ. Raymundoq; Bagio Duce ad Cabanias oppidum, iusto prælio cum hoste certatum est. victi fusique Galli. Dux ipse earum copiarum Mastinus in potestatem venit. secundum eam victoriam Rex, qui se Gerundæ continuerat, ad omnem occasionem, intentus ex ea vrbe egressus, hostium copias, quæ ex variis partibus in vnum corpus conuenerant, deleturus contendit. Gallorum vires impetu valent, mora consenescunt: vti tunc accidit. diuturna enim militia fessi, & superiori clade castigati, certamen deuitarunt: seque superato Pyrenæo monte in Galliam retulerunt, agro Ruscinonensi direpto vexatoque: cum Marigotus Auernus Regis Aragonii auspiciis militaturus, Armeniacum Comitem in patriam retraxisset, ditionis defendendæ necessitate. Bellum in Aragoniæ finibus gerebatur, & nouorum coniugiorum pacta inibantur, Ludouicum inter Andegauensem alterius Ludouici filium, qui se Neapolitanum Regem ferebat, & Violantem Regis Aragonii filiã per legatos, Clemẽte Pon-

tifiçe

tifice Auenione diſceptante corã & conditiones ferente, pactæ nuptiæ. Maria Siciliæ Regina Martino Exericæ regulo, Regis ex fratre nato pacta eſt. ſponſalia Perpiniani data: vbi Rex bello defendendo intentus, veris tempore morabatur. In Sardinia noui motus concitati ſunt, principio anni milleſimi trecẽteſimi nonageſimi primi à Brancaleone Oria nulla 1391
memoria icti nuper fœderis, veniæq; impetratæ arma quaſi pro communi libertate correpta. fauebant Genuenſes inſulaniq; rerum nouarum ſtudio, Aragonioq; imperio feſſi. Saſſaris vrbs primaria, aliaq; oppida & arces, pars vi, pars voluntate occupatæ. Aragoniæ vires imminutæ erant. nouæ ergo copiæ conſcriptæ: atq; Cæſarauguſtæ ad quintum Idus Febr. omnes quicunq; in ea inſula poſſeſſiones aut oppida haberent, continuo pręſidio accurrere à Rege mandatum eſt. Quo anno Martinus Salua Pompelonenſis Epiſcopus à Clemente Pontifice honore purpuræ donatus eſt: eumq; primum ea eccleſia Cardinalem habuit, virum omnibus animi & corporis dotibus præſtantem ea tempeſtate.

Henrici tertii Caſtellæ Regis initia. CAP. XV.

REGIS Caſtellæ lateri, quo tempore equi caſu afflictus oppreſſuſq; eſt, Tenorius Archiepiſcopus adhęrebat pręſtanti vir, expeditoq; conſilio. Ergo extemporali tentorio ipſo loco extructo acres cuſtodias adhibet. exanime Regis corpus veſtibus & fomẽtis tegit. pro Principis incolumitate, quaſi eius iuſſu votis & ſupplicationibus ſuperi fatigantur, haudquaquam exauditurì extincto iam Rege. ſed à prudenti Præſule prouidebatur, vt extracto tempore extruſi in omnes partes tabellarii vrbes & oppida in fide confirmarent: proceribuſq; & Epiſcopis, qui diuiſi ſtudiis erant, reipublicæ conturbandę facultas non eſſet. Quo conſilio interdum nuncii vulgati Regem melius habere: dareq; mandata. ſed cum vultus non conſentiret cum verbis, omniaq; timide ac perturbate agerentur, multumq; miniſtri inter ſe arcano colloquerentur conſultarentq;, diu res contineri non potuit. Prima Beatrix Regina ad triſte ſpectaculum accurrit, paterno ante ſpoliata regno, nunc etiam viduata viro nulla prole, quæ calamitatem leuaret. Henricus eodem percitus nuncio Madritum venit, iter proſequente Ferdinãdo fratre. Agenteq; Toletano Archiepiſcopo, cuius primę partes erant, in eo municipio, vexillis de more explicatis, Henricus primũ in cõuentu procerũ, deinde per compita Caſtellę Rex proclamatur vndecim annos natus, paucis adiectis diebus. publicæ lætitiæ mœror permiſtus, tanto ſublato Principe, corpore noui Regis imbecillo, vnde Valetudinarii cognomen acceſſit. Conuenere tamen certatim tota prouincia proceres nouum Regem ſalutaturi, rebuſq; in diſcrimine operam laturi. nouas nonnulli fingebant ſpes rebus mutatis turbatiſq;, augeri ipſos copiis & potentia poſſe. affuerunt Fridericus Beneuenti Dux, Petrus Traſtamaræ Comes, Magiſtri militum Laurentius Figueroa D. Iacobi, Gõſaluus Guſmanius Calatrauę, Martinus Iuanius Alcãtarę. Ioannes Manricus Archiepiſc. Compoſtellanus, idem regii ſcrinii Magiſter. Alfonſo Villenæ Marchioni, qui priori tempore in Aragoniam diſceſſerat infenſus (ſic arbitror) Caſtellę Regi, nunc expetenti, ſeſeq; ea conditione affuturum pollicenti equitum præfectura conceſſa à Rege Reginaq; eſt, iudicium defuncti Principis ſecutis, ſub quo eum honorem obtinuerat. neq; venit tamen, aliis in Aragonia rebus implicitus. Extincto Regi poſtquã iuſta magnifice facta ſunt, corpuſq; vti ipſe mandauerat Toleti in regio ſacello eſt tumulatũ: proceres in vnũ conuenere, vt inter ſe de reipublicæ ſtatu componendo diſceptarent. venere vrbiũ procuratores ſtudio incitati, patriæ opitulandi. Eleonora Sanctii Alburquerquii Comitis filia vnica, & ampliſſimi principatus hæres, prorſus vt ea tempeſtate locuples fœmina vulgo diceretur, in aula verſabatur, huius nuptias Beneuẽti Dux eius patruelis ambire cępit. verum conatus fruſtra fuit. Ferdinãdo Regis fratre pręlato, ea lege, ne prius ratę nuptię eſſent, quã Rex quatuordecim annos eſſet natus, vti erat in Anglico fœdere cautum, ſi quid Henrico ante iuſtam ætatem humanitus accidiſſet, Ferdinandum cum regno in Catharinæ nuptias ſubrogari. Ea cauſa Eleonora ſacramento, nuptiarum pactũ confirmauit, lectiſſima puella forma, regia indole, decem & ſex annos nata: Ferdinandus ætate minor, iureiurando abſtinuit. Dum de republica diſceptatur, Petri Aialæ, ad quem Fuenſalidæ Comites genus referunt, indicio cognitum eſt, à Ioanne Rege teſtamẽtum conſcriptũ ſuperioribus annis fuiſſe. conquirendum proinde diligenter viſum eſt priuſquã certi aliquid ſtatuerent. regię ſchedæ excuſſæ omnes, atq; teſtamẽtum inuentum ante annos aliquot ad Cillóricum oppidum in Luſitania nuncupatum, vti ſuperius dictum eſt. Recitatę tabulę in conuentu. varii animorum conſecuti ſunt motus. ac illud pleroſque offendebat maxime, quod Henrici tutores vſq; ad quintumdecimũ ætatis annum inſtituti erant, Alfonſus equitum Magiſter, Archiepiſcopi Toletanus, Compoſtellanuſq;, Calatrauę Magiſter, Nieblę Comes Alfon-

ſus Guſmanius, Petrus Mendoza regiæ procurator. his ſex ciues Burgis, Toleto, Legione, Hiſpali, Corduba, Murcia, ex ſingulis vrbibus ſinguli, aliorum ciuium ſuffragio deligendi, adiungebantur. Res magna controuerſia agitata. pauci defuncti Regis voluntatem ratam eſſe cupiebant, aliis teſtamentum abrogandum videbatur: quod conditori ipſi diſplicuiſſe multis argumentis & teſtibus confirmabant. Itaque ea ſententia valuit: tametſi Archiepiſcopus Toletanus comburi tabulas teſtamenti vetuit: quod in eo templo Toletano multa abs Rege legarentur, quę rata fore diſputabat, vt cętera conſulta & decreta reſcinderentur. De adminiſtrando imperio mox actum. & cõmuni ſentẽtia rerum poteſtas Beneuenti, Villenæ, atq; Traſtamaræ regulis commendata, Archiepiſcopis Toletano, & Compoſtellano, D. Iacobi & Calatrauæ Magiſtris. è ſedecim regni procuratoribus octo per vices ſpatio trimeſtri adiuncti proceribus. collatis omnium ſententiis, quod maior pars decreuiſſet, id ratum fixumque fore placuit. Ea gubernationis ratio vni Toletano Archiepiſcopo diſplicebat, in plures partito principatu, eoque minori ſingulorum potentia, maiori rerum perturbatione: atq; Alfonſi Sapientis ſtari lege malebat, vnum tres, quinq;, aut ſeptem Rege minori creari procuratores ſancientis. victus tamen aliorum procerum importunitate, miniſq; conſenſit. Monetæ genus Agni figura percuſſæ, quoniam nuper ex cogitata erat, & temporum vitio adulterata, abrogari placuit: atq; ex priſtina forma valoreq; conflari. Alfonſus Gegionis Comes vinctus, in Toletani Archiepiſcopi poteſtate erat. eo referẽte contendenteq; Almonaciri arce Montem regalem translatus, D. Iacobi Magiſtro eius cuſtodiendi cura demandata: donec maturo conſilio de eius rebus cõmuni conſenſu deliberatum eſſet. Fine anni Hiſpali atq; Cordubæ in Iudæorum gẽtem ſæuitum à populo eſt. illatæ clades. domicilia Synagogæq; eorum direptæ. turbæ concitator Ferdinandus Martinus Archidiaconus Aſtigitanus per plateas concionabundus, inualidis magiſtratibus, apud vulgus ſpe prędæ, magis quam ſyncero religionis ſtudio. vis mali ex interuallo in alias Hiſpaniæ regiones diffuſa. Toleti, Lugrunii, Valentiæ atq; Barcinone, quaſi ſigno dato ad certam diem Nonis Auguſti in miſerorum fortunas graſſatum eſt. multi, Chriſtiani hominis officium datis nominib. ſimularunt potius, quã impleuerunt. metus haud ſyncera voluntate impellebat. verum hæc aliquanto poſt. Madriti in templo quodam procuratorum regni conuentus haberi ſoliti erant. Beneuenti atq; Traſtamaræ reguli ferro tecti in conuentũ irrupere. cohortibus armatis locus circumſeptus. ea res in Præſulis Toletani pectus altius, quam vt facile euelli poſſet, deſcendit. Itaq; proxima luce Complutum abiit, ſuæ ditionis municipium: deinde Talaueram conceſſit. ex ijs locis ſolicitare populos & proceres litteris non deſiſtebat, atq; ad arma concitare. Pontificem Clementem, Reges Galliæ atq; Aragoniæ monere: Paucorum vi oppreſſam Caſtellæ libertatem. In ſenatu non argumento & ratione, ſed linguę petulãtia, de rebus publicis & priuatis diſceptari. Non publicum conſilium vigere, ſed paucorum libidine regnum adminiſtrari. In regia ſigna eſſe, in oppido vbi curia erat, milites vagari. Senatum nihil decernere, nihil à ſingulis pro ſententia dici: terrore propoſito ad paucorum libidinem circumagi. Defuncti Regis voluntatem. quæ ſacroſancta eſſe deberet, pro nihilo duci. Quod ſi regii teſtamenti tabulæ contemnebantur, quaſi in procinctu ac perturbate factæ, id enim nequitiæ velamen prętenditur, quid regni leges à ſapientiſſimo Rege promulgatæ? an eum etiam parum animo valuiſſe, confectum annis & laboribus contendant? Ne ergo ſenatus iudicio, neq; regni publico conſenſu ſtatutum eſſe putate, quod paucis collibitum fuit. ac rebus potius perditis Regi minori, cuius ætas ludibrio eſt, regnum quæſtui, opem ferre maturate. quod per omnia numina, & quidquid in terris ſanctũ eſt, melior & ſanior regni pars oramus, obteſtamurq;. Beneuentanus Toletani Pręſulis exemplum ſecutus, in ſalutato Rege Beneuentũ diſceſſit, ſeſeq; cum Toletano coniunxit. acceſſit in partes Villenæ Marchio. miſſi ad omnes legati: vt quoniam regni conuentus futuri erant generales, venire non recuſarent. certe pro ſe vicarios cum poteſtate mitterent. fruſtra is conatus fuit. variæ facto excuſationes prætenſæ. Dominicus S. Pontii Epiſcopus ex Prædicatorio ordine, præſtanti vir eruditionis opinione à Clemente Pontifice Legatus, geminas litteras attulit, ad Regem, regniq; procuratores. ſumma erat. Dolere eum optimi Principis inopinato triſtiq; caſu: atq; ex eo intelligere, quanta ſit inconſtantia humanæ felicitatis. debere eos æquo animo ferre orbitatem: atque in vnam reipublicæ iuuandæ concordiam pari voluntate incumbere. publicamque regni ſalutem priuatis doloribus atq; cupiditatibus potiorem arbitrari. quod vt facerent, pro iure paterni imperii mandare. Eo legato vltro citroq; commeante, de concordia inter proceres actum, nullo fructu. A Regibus Galliæ atq; Aragoniæ legati eadem de cauſa venerunt. cum iis fœdus inſtauratum, ac nouo iureiurando ſancitum eſt. Vaſconum Regis legati præterea, Eleonoram Reginam ad virum remitti poſtularunt eo loco futuram,

quo

quo erat conſentaneũ. De ea re appellata, quæ fratris preces reiecerat, pueri conatus facile iiſdẽ excuſationibus ludificata eſt. Interea à Toletano Præſule delectus habiti: conquiſita auxilia. ſpecies erat reipublicæ liberandæ: ſed vt eſt prona vulgi in deterius perſuaſio, pleriq; exiſtimabant, occaſiones captare vniuerſę adminiſtrationis occupandæ, profunda ambitione hominẽ, perſonæ quã ſuſtinebat nulla memoria. legationibus ineundę concordiæ ratio ſemel & iterũ tentata: & cum nil proficeretur, vim veriti regni procuratores, atq; Madriti munitione diffiſi, cum Rege Segobiam abierunt. Traſtamaræ Comes Magiſter equitum creari cupiebat: idq; Ioanni Regi fuiſſe propoſitum dum viueret, diſputabat. Villenæ Marchionem eo honore detracto irritari, in ea rerum colluuione, ſanioribus non placebat. temperamento excogitato, ſeptuaginta millia æris annua in præſenti, ex regio fiſco Traſtamaræ regulo conſtituta, quod Magiſtri equitũ ſtipendium erat: in poſterũ niſi Villenæ regulus mutaret, à factioneq; recederet, honor quẽ ambiebat promiſſus. quod paulo poſt factum eſt. Sequebantur Toletani partes Alcantaræ Magiſter, & Dieghus Mendoza, is ad quem Infantatus Duces copiis & ditione hac tempeſtate prævalidi, generis originem referunt. Exercitus conflatus: in quo mille quingenti equites erant, pedites quingenti. cũ ijs copiis coniurati Valliſoletum perueniunt, quo Rex ſe contulerat. ad vicini fluminis ripam poſita caſtra ſunt. Vaſconum Regina, quę ſe Areuali tenebat, periculo percita, ne pars cum parte confligeret, pari damno ſiue victoribus ſiue victis coniuratis regiiſve, vtroſque adeundo, magno labore, magna contentione impetrauit, vt colloquium de pace eſſet. Peralio oppido deſignato conuenere die dicta, ex vtraque parte proceres. affuit Regina ipſa, virili animo fœmina, Clementis Pontificis Legatus. rogat in conuentu Toletanũ Pręſulem Compoſtellanus: cuperet ne rata eſſe omnia quæcunq; defuncti Regis teſtamento ſancita erant. ad eam vocem Toletanus cunctatus, dolumq; veritus, id agi vt Beneuentanus alienaretur, quoniam in regni procuratoribus eo teſtamento nominatus non erat placere ſibi reſpondit, ea tamen lege, ſi tres alii proceres accederent Beneuenti, & Traſtamaræ reguli ex regio nati ſanguine, atque D. Iacobi Magiſter, opibus & clientelis in primis potens. id publice & priuatim fore ſalutare, tantos Principes à reipublicæ procuratione non excludi. Aſſenſere aduerſarii ante diſcrimen feroces, in periculo pauidi. cautumque vti eo fœdere confirmando Burgis generales conuentus haberentur. dati obſides virorum principum filii, Ioannis Mendozæ regiæ procuratoris, ad quem Montis accuti, Almaſanique reguli genus referunt, Petri Aialæ, Dieghi Sunicæ, Alfonſi Cerdæ. ſic in præſenti diſceſſum quidem ab armis eſt.

Fœderis conditiones mutatæ. CAP. XVI.

TOLETANI Præſulis partes nouo fœdere haud obſcure confirmabantur: pluſq; vnus auctoritatis & virium habiturus videbatur, quam omnes aduerſarii, & ſuis opibus validus, & noua trium Principum acceſſione formidabilis. id intelligentes Compoſtellanus & ſocii, omnes ingenii & induſtrię neruos ad imminuendam illius potentiam conferunt. Conſilio inter ſe cõmunicato Alfonſi Gegionis Comitis liberandi, atq; in priſtinam ditionem reſtituendi auctores exiſtunt. ſatis ærumnarum pertuliſſe, ſatis pœnarum eſſe datum. ſic ille mutatione temporum euaſit, ad Regemq; deductus eſt. Burgis vbi conuentus agebantur, de fœdere nuper icto diſceptatur. negat Compoſtellanus aſſenſurum, niſi Gegionis Comes, quartus tribus proceribus accederet, pari nobilitate potentiaq;. dolet Toletanus ſuis de artibus peti. diducti in partes ipſi ciuitatũ procuratores. res magna altercatione agebantur. nouorũ motuum metus iniectus. partiũ conſenſu, delecti iudices controuerſię, Gonſaluus Epiſcopus Segobiẽſis, atq; Aluarus Martinus, vtriuſq; iuris publici & priuati peritiſſimi, cęterũ & ipſi infecti partibus, eoq; conſenſu nullo. Principio hęc anni 1392. agebantur. multis in ea re diebus & laboribus conſumptis conuenit tandẽ: quatuor proceribus, de quibus controuerſia erat, ad reliquos adiunctis regia vectigalia diuidi: tempore imperii ſingulis cõſtitui: ita vt ſemeſtri ſpatio quini rempublicam procurarent: ceſſarent alii. ea compoſitione tranquillitatis ſpem prouincialium animis conceptam, improuiſus caſus repente conturbauit. Dieghus Regius ex Gegionis Comitis familia, è venatione rediens, à duobus Beneuentani aſſeclis trucidatur, hero haud ignaro (ſic vulgo perſuaſum eſt) vnde magna inuidia flagrare cœpit. ſingulis cõſiderantib. qualis futurus eſſet accepta poteſtate, qui id ſpecimen ſæui animi ipſis initiis præbuiſſet. ergo rebus mutatis, retractatoq; fœdere defuncti Regis teſtamento ſtari placuit: ea modo conditione, vt quoniam Villenæ & Nieblæ reguli aberant, dum euocati denuo regiis litteris venirent, eorũ partes Toletanus Præſul impleret, quaſi vtriuſq; vicarius, cum iure trini ſuffragii. Duci Beneuentano, & Gegionis Comiti ex regio fiſco, ſtipendii nomine centũ æris myriades annuæ, ſingulis deſignatę.

datũ prętereaToletano, vt regia vectigalia dimidia ex parte penes ipsum essent: vnde eos sumptus compensaret, qui paulo ante contrahendo, alendoq; exercitu facti erant, publicæ vtilitatis causa. sic ipse prædicabat, crediq; cupiebat. & quoniam induciarum tempus exibat, quæ pactæ cum Lusitano erant, neq; satis virium ad bellum instaurandum: communi consensu legatio ad Lusitanum missa est. cuius legationis principes fuere Ioannes Serranus Seguntinus Episcopus, atq; Dieghus Corduba Castellæ Marescalus, nobilis in primis potensq;. vnde Egabri siue Cabræ Comites, generis stemma perpetua serie deducunt. Nieblæ Comite in curiã euocato, graues Hispali motus extiterunt. Maris præfecturam Aluarus Gusmanius illius propinquus obtinebat. Dieghus Mendozius pro ea gratia & auctoritate qua apud puerum Regem valebat, dari sibi cupiebat. attraxeratq; in partes Nieblæ Comitem, aliena calamitate studẽtem, nouum sibi & potentissimum amicum conciliare. ea irarum causa grauissima. Petrus Pontius Marchenæ regulus, iunctis cum Aluaro Gusmanio viribus Hispalim occupat. Nieblæ Comitis amici & necessarii ad vnum omnes vrbe exacti. Segobiam propter loci firmitatem ciuiumq; fidem abs Rege itum est. eo ex Lusitania allatum: Regem Lusitanum à fœdere aures auersas præbere. Henrici Regis ætas contemptui erat, & ex procerum Castellæ discordia rei bene gerendæ occasio existere videbatur. præterea Beneuentanus Dux, qui publicam inuidiam non ferens, & ne testis deformis acceptæ ignominię in curia viseretur, in patriam discesserat, rebus Lusitanis fauere nunciabatur, Beatrice Regis Lusitani filia notha desponsa, ingenti auri pondere dotis nomine promisso. ægre id habuit Regem & proceres reputantes, quantum momenti accessurum Lusitanis esset, Beneuentano in partes attracto, magnis opibus & clientelis, finitimo principatu. Eleonorę Alburquerquii Comitis nuptias interceptas, accusabat ille, dolebatque. ea causa Rogium interficiendum curasse creditum, cupiditati repugnantem. quod si Ferdinando detracta, sibi redderetur, facile Lusitanam conditionem esse repudiaturum. consilio inter proceres collato, parere necessitati visum est. Areualum in Vlteriori Castella nobile municipiũ, nuptiarum celebritati designatũ: quam rem incenso studio ambierat, eius copia fastidiũ peperit, repenteq; mutata voluntate destitit. siue id fuit, siue insidias & fraudem veritus in fœderis specie, certe ad Lusitanum coniugium denuo animum retulit. Toletanus Pręsul haud ignarus quantum periculũ rebus immineret, pro ea gratia & auctoritate quã penes Beneuentanum obtinebat, ad eum citato itinere profectus est. Villenę Marchionis filiã coniugẽ pollicebatur: auri pondus dotis nomine, non minus quam quod in Lusitania offerebatur. recusat ille conditionẽ: sibiq;, externo præsidio opus esse ait, aduersus inimicorũ potentiam: quorũ erat magnus numerus in prouincia, opes amplissimæ. ergo nihil profectũ. tantum in reditu à Toletano Pręsule Senticæ, hoc est, Zamoræ ciues in fide cõfirmati: Villaisanoq; arcis Præfecto suspecto, ne eam Beneuentano traderet, proditionis facultas sublata, præcipua turri templi maximi, cui à Saluatore nomen est, quam occuparat pręsidio, detracta. Erat annus in æstatem extractus: cum ex Lusitania, quo legati de pace amandati sunt, intellectũ est, nihil ea legatione fuisse profectũ. tametsi ad Sabugaliam oppidum in vtriusq; regni finibus, vbi Prior Hospitalarius pro Rege Lusitano cum ipsis cõuenerat, supremus conatus erat adhibitus, res ad bellũ respectare: Lusitanos ex memoria rerũ gestarũ spei imminere ditionis amplificandæ: nec nisi suo commodo fœdus facturos. Beneuentanum quingentos equites sub signis habere: peditũ magnum numerum. cum ea manu ad Pedrosam habere castra, quod oppidũ prope Taurum in Vaccæis situ est. Magna regni procuratoribus iniecta cura: ingens popularibus metus reputantibus ad intestinas difficultates malaq; quantum periculi accederet, nouo bello concitato. Ergo Rex Medinam Campestrẽ abiit. vniuersa ditione militares delectus habiti. bellico strepitu, armorum apparatu cuncta personare. Eo maiori terrore, quod à Mauris alia parte bellũ imminere videbatur Mahomadis Granatensis Regis obitu: cui huius anni principio importune sane defuncto, magnoq; rei Christianæ incõmodo (nam nostrorũ amicitiam perpetuo coluerat) Iuzephus filius successit, ingenio haud absimili, moribusq;, atq; pietate: qui superstite patre, multis Christianis libertatẽ restituit, eosq; in patriã remisit, nullo redemptionis pretio, sed propensa de nostra gente bene merendi voluntate. quod illi Regi facto malo fuit. Quatuor genuerat filios, Iuzephum, Mahomadem, Halim, Hametũ. Mahomad ardenti spiritu iuuenis, nullamq; spem regni nisi in fraudibus habens, ætate minor patrem criminando, quasi nomine tantum Maurus esset, re & ex arcano professione Christianus, multos in partes attraxit, vitio humani ingenii rerum nouarũ cupiditate cõcitatos, & prauæ superstitionis studio incensos. Eo res à paruis initiis processerat, vt periculũ esset, ne pars cum parte armis certaret, pari vtrinq; gentis malo cladeq;. aderat Marrocii Regis legatus, vir à multo rerum vsu collecta prudentia, vt in ea gente admirabilis. eo annitente, dissidio

sublato

sublato inter patrem & filiũ, pax in pręsenti quidem composita est. ne potentia imminuta ciuili bello, gens Maurica prædę esset hostibus prouidebatur, ad omnẽ occasionẽ eius imperii delendi intentis. Moneant, inquit, vos vtriusq; temporis documenta, ne contumaciã cum pernicie, quam concordiã cum securitate malitis. Nostris dissidiis, nulla hostiũ virtute, maximæ clades acceptæ. quid nunc fore putatis, nouo tumultu cõcitato? Parenti quãuis impio, filiũ obsequi consentaneũ est. in eius vitã conspirare, quid aliud, quam naturã inuertere, & ima summis, summa infimis cõmutare? Quin potius iunctis viribus, in hostium fines irruitis, iniuriæ opportunos propter infirmã Regis ætatẽ, dissentientes procerũ inter se voluntates, belli Lusitani metũ. Ad has voces rebelliũ studia repente cõquieuerunt. Mahomad in patris se potestate fore dixit. mox in Murciæ fines impetus factus, ea parte vbi Eliocrota sita est, nostris Lorca. vastati agri. actæ prædæ. Septingenti equites erant, peditũ tria millia. his obuiã factus Alfonsus Fagiardus cum centum & septuaginta equitibus, quadringentis peditibus, magna eos strage cecidit, fuditq;, ablata pręda. magno metu Hispania liberata. quo metu belli etiã Sardici apparatus classe Barcinone instructa per causam Sardiniæ repetendę, vbi Brancaleonis armis vrbes & oppida occupabãtur, disturbatus est. Accepta Mauri clade castigati, maiorisq; mali metu, ad pacatiora cõsilia animos reuocantes, inducias petierunt, impetraruntq;: reputantib. nostris plus gloriæ atq; periculi ẽ Lusitania instare: eoq; bello, aut cõposito, aut profligato, Mauros in cętera victorię pręmia facile accessuros. Augebatur Lusitanus numerosa prole, quatuor filiis continuatis ferme annis ex Philippa vxore susceptis. Alfonsus, qui ad iustam ætatẽ non peruenit, Eduardus cui regnũ fata destinabant, priorib. annis nati sunt. hoc anno Septemb. nono die Olisipone Petrus in lucem prodiit, Conimbricæ deinde Dux: & sedecim mensibus elapsis Henricus cui Viseũ principatus fuit, eius militiæ Magistro, cui à Christo nomen est: rerũ cęlestiũ atq; cõuersionum peritia maxima. Quo pręsidio, atq; animi magnitudine, Oceano enauigato, intima Africæ littora explorare primus, atq; aperire tentauit vnde posteris occasio in vltimas Orientis oras circũducta Africa nauigandi, magno splendore, fama, prouentuq; gentis Lusitanę, vti alio loco cõmodius est explicandum. Caroli Regis Gallię eo nomine VI. mens cõuulsa erat, furoreq; percita, ex inopinato miserabiliq; casu. Magistrũ equitum Lutetię ex aula redeuntẽ noctu, Craq vir nobilis aggressus multis vulnerib. inflictis pro mortuo reliquerat, seq; ad Armoricæ Ducẽ ex fuga recepit. inde iræ in vtrunq; Regi, quę semet vindictæ mora atq; difficultate accendit. dedere hominem iussus Dux non parebat: se tamen neq; auctore neque conscio facinus factum excusabat. Rex delectu habito vindicare iniuriam parabat. Ex Cenomannorum vrbe, iniquissimo anni tempore, maximis Solis ardoribus sub meridem pręceps abiit. vix ad alterum ab vrbe lapidem peruentum erat, cum inuisus eum furor corripuit. stringi repente gladium. vnum & alterum interimit, vulnerat alios: equo tandem delapsus pro mortuo inter manus Cenomannos reportatur. adhibita curatione ita restituitur, vt ex interuallo mẽte periclitaretur, vacillaretq;. vnde magna mala Gallicę genti extiterunt, Rege curis grauioribus inepto, rerum procurationem multis vno tempore proceribus ambientibus. Ioannes Iuuenalis Bellauocorum Pontifex Carolum in eo furore nihil molestius tulisse ait, quam si quis Anglię Anglorumq; mentionem faceret. purpureas cruces, quæ Anglis pro militiæ tesserã sunt, plurimum execrari solitum. credo quod insanis & dormientibus eæ potissimum inerrant menti, atq; oculis imagines, quibus sani vigilantesve maxime mouebantur.

Induciæ cum Lusitanis factæ. CAP. XVII.

FRIDERICI Beneuentani Ducis pacandi, in partesq; trahendi cura Castellæ proceres solicitabat. Toletanus Præsul nullum reipublicæ laborem negare fas esse cogitans, & nouis propositis conditionibus eius animum flecti posse confidens, rebus aliis neglectis ad eum maturare constituit principio anni millesimi trecentesimi nonagesimi tertii. optimi 1393
Præsulis precibus & auctoritate id modo datũ, ne Lusitanas nuptias maturaret, donec induciæ, de quibus magna cõtentione agebatur pactæ essent. vt ad Regem veniret, militesq; dimitteret, adduci non potuit, multis inimicis, præpotentibus aulicis: quod erat necesse Rege minore, neq; sui penitus arbitrii. turpe autem illis rempublicam gubernantibus se in curia cõspici, nulla apud Regẽ auctoritate. Digresso Toletano, rursus Sentica vrbs in periculũ venit, ne à Beneuentano caperetur: sed conatus eius, Villaisani inconstantiã dedendę arcis cõsilia agitantis, Compostellanus, Toletanus, & Calatrauę Magister magna celeritate occuparũt, ciuibus sua præsentia in fide confirmatis, munita vrbe. Beneuentanus, qui cum copiis in vrbis conspectũ venerat, ea spe depulsus, alio impetũ vertit. Maiorgę arcẽ Alfõsus Cerda obtinebat, Ferdinãdi regii fratris nomine. eo dedente, in Beneuẽtani potestatẽ venit: acceptę iniurię dolor stimulabat, quod honore esset spoliatus ex Ioannis Regis testamen-

to, quē in Ferdinandi pueri aula obtinuerat, familiæ procurator. vrebat etiam Villaisanū, lictoris munus, quo pater erat functus Senticæ, ereptum esse. ea inconstantis fidei caussa erat: vt solent homines dolori indulgere, magis quam officio satisfacere, nulla famæ memoria. eo minus fidus fore putabatur, persuasumq; vt annuo vectigali concesso, arcē traderet Gonsaluo Sanabriæ Bletisæ, hoc est, Ledesmiæ ciui, eius Sanabriæ filio, quē ad Montielem captum fuisse monstratū est, Petro Rege interfecto. Henrici Regis curia Senticam migrauit, vt locorum vicinitate commodius de Lusitano fœdere ageretur. Beneuentani gratia potentiaque indies minuebatur: multiq; consilio mutato, eo relicto sese ad Regem conferebant. Retractandis fœderis conditionibus multi menses consumpti sunt. re diu multumq; iactata, conuenit tandem, vt Sabugalia, Mirandaq; superiori tempore de Lusitanis captæ redderentur. Castellæ Rex Beatrici nouercæ, Ioanni, Dionysioq; eius patruis, quos in Castella detineri dictū est, Lusitano regno recuperando, quo se ferebant iniuria spoliatos, nullam opem cōmunicaret. idem Lusitanus faceret, si qui vellent Castellæ fines inuadere. Captiuis vtraq; parte libertas esset. Iis legibus induciæ annorū quindecim pactæ: cautumq; vt duodecim obsides in Lusitani potestatē darentur, procerū Castellæ filii. id vnū mutatum: datiq;, Hispali, Corduba, Toleto, Burgis, Legione, Sentica ex singulis vrbibus bini obsides, primariis ciuibus nati. sic fœdus sancitū; Olisiponeq; & Burgis, vbi Reges erant Castellæ & Lusitaniæ, magna vtriusq; gentis lætitia voce præconis promulgatū, Maio mense dimidiato: turpe quidē atq; ignominiosum Castellę Regi. sed est prudentium virorū, malis reipublicę temporib. obsecūdare: meliora in voto habere, quęcunq; tolerare.

Archiepiscopus Toletanus captus. CAP. XVIII.

EÆ induciæ, quantum prouinciam vniuersam recrearunt, diuturnæ tranquillitatis spe; tantopere conturbauit Toletano Præsuli irrogata iniuria. Externo timore depulso, intestina dissidia confirmata. fauebat Duci Beneuentano Toletanus Præsul: Ioanni Velasco regio cubiculario vtriusq; amico & necessario, maiores honores haberi cupiebat, augerique stipendium, quod ex regio testamento magna ex parte erat imminutum: & cum non impetraret, curia abire constituit. veriti alii proceres, ne nouorum motuum ea occasio existeret, propter amplas opes, ditionemq;, Toletani excelsum animum, omnisq; iniuriæ impatientem: consilio inter se & cum Rege cōmunicato, eum in aula Ioannem Velascum domi suæ capiunt. erat is opibus & clientelis validus, (nuperque accesserat Villalpandum dotale municipium) eius Velasci filius, quem ad Olisiponem decessisse dictum est, nobilissimæ familiæ conditor: vnde plures Magistri equitum continuato honore, nostra tempestate extiterunt. capti etiam Petrus Vxamensis Episcopus, Ioannes Fussellensis Abbas. iniicere viris sacratis manus, pudori non fuit. publicæ tranquillitatis species obtenta. Sentica, vbi capti sunt, Palentia, atque Salmantica sacris interdictæ. Itaque aliquanto post dimissi omnes sunt: cum Toletanus Talaueram, Complutum, obsidum loco tradidisset; præterea quatuor propinquos. Ioannes Velascus Sorię arcē, quā Regis nomine obtinebat. Anathematis religione Rex & proceres ex eo facto erant deuincti. Eius procurandæ potestas Dominico pontificio Legato, Albiensi tunc Episcopo facta est, iis litteris, quarū exemplum subiicimus ex Toletani templi schedis. Impleuit amaritudine mentē nostrā nunciata nobis nouiter venerabiliū fratrum nostrorum Petri Archiepisc. Toletani, & Petri Episcopi Oxomensis, & dilecti filii Ioannis Abbatis de Fussellis in ecclesia Palentin. captio, seu detentio personarum, per nonnullos, tam ecclesiasticos, quam laicos, Henrici Regis Castellæ & Legionis illustris, tutores, consiliarios & subditos, ac de mandato & consensu Regis ipsius perpetrata. dolemus siquidem & inconsolabiliter contristamur, ecclesiæ sanctæ Dei, his mœstuosissimis temporibus, tam afflictę & multifarie desolatæ, necnon schismatico dissidio miserabiliter laceratæ, super tot suorum vulnerum, per dictum Regem ipsius peculiarem filium & præcipuum defensorem superadditum existere tantum vulnus. verum quia sicut pro parte dicti Regis expositum nobis fuit, in captione seu detentione prędicta, quæ ex certis, iustis & rationalibus caussis, personæ Regis eiusdem & regnorum, ac subditorum suorum statum bonum, securitatem, pacem, quietem & commoditatem concernentibus, maturaq; consiliariorum ac magnatorum suorum super hoc deliberatione pręhabita, facta fuit: alias grauis vel enormis circa personas dictorum sic captorum, seu detentorum, non interuenit excessus: ipsiq; sic capti siue detenti, postmodum restituti fuerunt plenarie libertati, & ipsa principaliter potiuntur. nos teneritudinē ętatis Regis ipsius, adhuc impuberis, propensius attendentes: & proinde captionem seu detentionem huiusmodi, nō tam ex ipsius, q̄ sui deliberatione consilii perpetratā fuisse verisimiliter arbitrantes: volentesq; propter hoc mitius agere cum eodem: suis in hac parte supplicationib. inclinati

nati, fraternitati tuæ committimus & mandamus, quatenus ipsum Regem ab excõmunicationis sententia, quam occasione præmissorum incurrit à iure vel ab homine, quoquomodo, si hoc humiliter petierit, auctoritate nostra absoluas in forma consueta: & iniungas inde sibi pro modo culpæ pœnitentiam salutarem: & alia quæ de iure fuerint iniungenda: etiam iuris rigore circa hoc mansuetudine temperato: si & prout ex iustis & rationabilibus causis discretioni tuæ videbitur faciendum. nec non pœnas alias, in quas propter præmissa quomodolibet incidit, circa ipsum eadẽ auctoritate relaxes. Datis Auenione, quarto Kalend. Iunii, pontificatus nostri anno quintodecimo. His acceptis mandatis, in D. Catharinæ templi maximi Burgensis sacrario, Rex in genua procumbens, atq; humilimo corporis habitu veniam precatus, sacramentoq; adactus, se in posterum legibus sacris obtemperaturum, satisfacturumq; Toletano Pręsuli redditis arcibus: anathematis religione exolutus est quarto Nonas Iulii, die Veneris. Affuerunt Episcopi Petrus Vxamensis, Ioannes Calagurritanus, Lupus Mindoniensis, Dieghus Mendoza maris Præfectus. interdicti decretum inductum, quo tres vrbes astrictæ erant. Ad hanc lætitiam, noua accessit. Compostellano, penes quem rerum arbitrium erat, deprecatore atque annitente, Beneuentano Duci persuasum est, vti dimissis copiis animum ad tranquillitatem referret: atq; se Regis permitteret potestati. Lusitanæ induciæ mouebant, amici Pręsulis casus, vnde rebus suis præsidium expectabat. Sexaginta millia Francorum pacta, dotis Lusitanæ compensatio: libertasq; concessa ex quauis gente vxorem ducendi, exceptis modo Lusitanis. vt Taurum venit, nullis acceptis obsidibus, quo fidem fide obligaret, Rex eum omni comitate atque officiis omnibus complexus, eo loco apud se habuit, quem eius nobilitas postulabat: minori aulicorum potentia, Regis ætate confirmata. sic magnorum motuũ sublato metu, qui solicitos habebat prouinciales, pax rebus reddita est. Compostellanus magnus haberi: in ore omnium esse: gloria haud diuturna, Rege breui sui iuris facto, Toletano æmulo in pristinũ gratię & auctoritatis locũ restituto. q illi malo fuit, vti fictis vtriusq; Pręsulis nominibus vulgatoq; prouerbio populus ominabatur. q alio loco explicandũ est. Regi Vasconũ Chireburgum in Nortmannia ab Anglis redditũ est, mutuæ eatenus pecuniæ pignus. impositum præsidium propter circunfusas vndique Gallorum copias, Martino Lacarra Præfecto. Martini Principis & Reginæ Siculæ pactæ nuptiæ, superiori tempore confectæ erant, Clementis Pontificis venia: quod ea insula Romanæ ecclesiæ esset vectigalis Siculi proceres ad spem libertatis arrecti magnam insulæ partem præsidiis occupabant. armis ad officium pertrahendi erant: nam voluntate quidquam pro sano facturos non sperabant. eo noui Reges classe comparata traiiciunt, Martinusque Momblanci Dux, Regis. Siculi pater. Bellum geritur varia alternanteq; fortuna. Aragonii, quibus initio cuncta prona fuerunt, ij rebus conuersis intra Catanæ arcem compulsi, obsessique tenebantur. Bernardus Cabrera (quem ea ætate præstantem virum bello paceque fuisse constat) vritutum indole, suis maioribus æqualis, ad eam expeditionem profectus, classisq; præfectura donatus, propter Sardorum motus, in Hispaniam redierat: sua nunc sponte, an ab Aragonio euocatus, incertum, sed periculo tamen ex Sicilia nunciato, paternis auitisq; oppidis oppigneratis. ex Catalaunis, Aquitanis, & Morinis exercitu raptim conflato, atq; in Siciliam traiiciens, rebus in extremum discrimen adductis, ac propemodum desperatis, salutem attulit. versa partium fortuna, victi coniurati proceres, totaq; insula rursus Aragonii imperii iugum subire compulsa est quod ad nostram ætatem perstitit, propriumq; fore augura-mur.

LIBRI OCTAVIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER NONVSDECIMVS.

Henricus Rex rerum adminiſtrationem cepit. CAP. I.

Ecreata ex magnis diſſidiorum tempeſtatibus, magnoq; timore tantiſper Caſtella eſt. multorum imperio, vnde magna incommoda extiterant ſublato, rerum adminiſtrationem Rex deſumpſit quatuordecim annos natus (quæ ætas patris teſtamento legitima erat) duobus tantum menſibus minus. ſed id ſpecimen ſui dederat, vt magni, prudentis, iuſtiq; Principis in eo indolem eſſe appareret, ſi modo vita ſuppeteret. Proceres vt rempublicam capeſſeret, conuitio propemodum hortabantur, non vno omnes ſtudio. quidã vt puerili cupiditati indulgendo gratiæ aditum ſibi & neceſſariis patefacerent: pars inuidia præſentis ſtatus æſtuantes, & nouarum rerum ſtudio incitati. Conſilio Rex approbato, in Olgarum monaſterio, quod prope Burgos eſt, vbi Caſtellæ Reges regni inſulis exornari cõſueuerunt, cõgruẽtia, tẽpori elocutus: Quod ſuperis placitũ, reipublicę ſalutare, felix fauſtumq; omnibus eſſet, regni adminiſtrationem ſe ſuſcipere profeſſus orat, ac poſtulat, vt imbecillam ætatem conſiliis ſuis ipſi ſuſtentent, atq; vna ſecum prouinciam adminiſtrent. cæterum tutorum, procuratorumq; nomine & poteſtate ab eo die penitus ſublato, eius ſigno, litterarum, diplomatumq; fides conſtaret. Secutus eſt omnium qui aderant plauſus, procerum approbatio: pontificii Legati, Ducis Beneuentani, Magiſtri Calatrauæ, aliorum, qui toti cæremoniæ interfuerunt teſtes ſpectatoreſq;. Compoſtellanus Præſul, vti erat à multo rerum vſu exercitatus, & quoniam ei primas cæteri deferebant, in hunc modum locutus fertur. Non minore religione, neq; minore lætitia apud te, inquit, ô Rex verba faciemus, quam modo pro tua incolumitate ad aras ſuperis vota perſoluimus: te quoq; eadem animi pietate auditurum confidimus. Tertius agitur annus, ex quo tuæ ætati rectores, vniuerſæ prouinciæ moderatores, patris tui teſtamento & voluntate ſumus adhibiti. Quantum ſit profectum, aliorum iudicium eſto. nullum certe laborem, nullum vitæ periculum cõmunis ſalutis cauſa ſubire recuſauimus. De noſtris laudibus dicere inuidioſum eſt: ſed domeſtica tamen concordia perſtitit, in magna quamuis voluntatum varietate. Nullus effuſus eſt ſanguis; nullæ cędes extiterunt: quæ res comparanda miraculo, & tuæ felicitati accepta feratur neceſſe eſt: atq; ad reliqui imperii omen vertatur. Cum Mauris ad ſpem imperii depellendi concitatis, perpetuiſq; hoſtibus nominis Chriſtiani fœdus inſtauratum eſt. ferocientes Luſitanorum animi factis induciis pacati. Galli, Angli, Aragonii, vt erat opus, omnibus officiis culti, cõciliatiq;. At plebes noſtris imperiis exacerbatæ, exhauſtęq; ſunt? quî id cum populis recreandis, decuma rerum venalium, quam pendere ſoliti erant, ad vigeſimam ſit redacta? ſic populi inopiæ, atque querelis occurſum eſt. pleriq; patrię extorres violentia, atq; crudelitate publicanorum, atq; fortunis omnibus euerſi, domos redierunt. At ærarium eſt exhauſtum, theſauri regii conſumpti. eſto. ſed æs alienum nominibus ſoluere quî poteramus: nobilium, & populi commotas voluntates ſedare, niſi augendis muneribus? quæ à te tamen, regno confirmato reſtringi pro voluntate poſſunt. Nullum hactenus oppidum detractum eſt, ne ignobilis quidem pagus. omnia integra ſunt. nihil tuæ felicitati deeſt, nihil noſtræ lætitię. quin confecta nauigatione longiſſima, multis perfuncti periculis, mercibus, armamentiſq; ſaluis, portu tandem occupato, veliſq; contractis libenter conquieſcimus in tua prudentia & benignitate, certi ſi quid in tanta rerum varietate peccatum eſt, te id vltro nullo deprecante condonaturum. Hoc quoq; in tuam gloriam cedet, eos habuiſſe tutores, qui, quibus hactenus modeſtię prudentię diligentię inter ſe, quibus virtutibus res tantę perfectæ ſunt. & aduerſus vitia certamen fuit, nunc quoq; modica tolerare, & quietem pati poſſent. Ad hæc Rex: Veſtra quidẽ erga me merita, cũ perſpecta ſint omnibus, dum vita ſuppetet, æterna erunt: & vt ante veſtris pręceptis pueritiam conformaui, ſic deinceps conſilio vti certum eſt, in omni reipublicæ parte. Hęc ineunte Auguſto menſe acta ſunt. mox de regni ſtatu relatum. Sacris Caſtellæ beneficiis, vt quęq; opulentiſſima erant, ita maximo ſtudio, ſpe, conatu externi imminebant, nullo probitatis reſpectu, nullo eruditionis honore, tanti mali procurandi

randi cauſa, Caracæ in regni conuentibus, vti ſuperius dictum eſt, cautum: ne externi in ea beneficia inuaderent. nihil eſſe ſordidius, atq; crudelius, quam ſi eccleſias arroderent, ii qui nihil opis contuliſſent, neq; ipſi, neq; maiores eorũ: nulli deinceps vſui futuri eſſent. Cum id decretum à Romanis Pontificibus negligeretur, à regni procuratoribus prioribus annis ſacerdotiorum reditus, quæ externi obtinebant, occupati erant. De ea re referente Clementis Legato, in conuentu diſceptatum: conſilioq; inter proceres cõmunicato reſponſum. Iniqua videri externos petere: ſed aulicis tamen ſpe imminentibus ea ſacerdotia impetrandi venia Pontificum, lubrica pueri Regis ætas tentata precibus, ac victa tandem eſt. De ea, aliiſq; controuerſiis cõmuni procerum conſenſu deliberandum videbatur. conuentus ergo regni generales Madritum indicti. Verum dum euocati conueniunt, nouus Rex Cantabriam præſens cernere volens, vti eius prouinciæ homines flagitabant, eo profectus, eius principatus poſſeſſionem iniit: datumq; Cantabris expetentibus Caſtellæ exemplo (nondum enim mos ille ſublatus erat) prouocandi ius ad ſingulare certamen, marte arbitro controuerſias, quæ multæ in ea gente erant, diiudicandi. ſic tempora erant. Fuit hic annus inſignis Fortunatis inſulis ex interuallo noua nauigatione repetitis. Cantabri ingenti ſumptu, claſſe inſtructa, circunductiſq; Hiſpaniæ littoribus ad eas inſulas appulſi, earum ſitu, amœnitate, numero atq; nominibus cognitis, ad Lanſarotam (vni earum inſularum id nomen eſt) excenſione facta, conſertaq; pugna victores, Regem, Reginam, centũ ac ſeptuaginta inſulanos captos: prçterea pelles caprinas, cerçq; primitias, quibus inſulç abundant, nauibus in Hiſpaniam aduexere, innatç fertilitatis ſpecimen, prouentuſq;: ſi repetitis nauigationibus eas inſulas Hiſpanorum imperio ſubiugarent.

Madriti conuentus habiti. CAP. II.

INTEREA proceres, Epiſcopi, ciuitatum procuratores, Madritum, vti erant iuſſi, magno numero conuenerunt. Rex rebus in Cantabria compoſitis, atq; ad Segobiam æſtate tranſacta, menſe Nouemb. eodem appulit. Vocato concilio, de parentis laudibus, de reipublicæ ſtatu pauca præfatus, conſilia ſibi & exempla capeſſendi egregie imperii atq; adminiſtrandi, domeſtica ſuppetere, multa & præclara memorauit. Pace cum externis Principibus pulcherrime ſtante, ſe minore regnum domeſticis diſcordiis agitatum, ac tantum non oppreſſum. Quod vitio temporum, magis quam hominum culpa, deprauatum erat, affectũq;: ſua cura, eorũ, qui aderant, conſilio ſanandũ. Futuri principatus, eam formã fore, quæ maxime ea declinaret, quorum recens inuidia erat. Curaturum, effecturumq;, ne ambitioni quidquam peruium, aut pecunia venale eſſet. Iudiciorum, legumq; auctoritatem, ſuperiorum temporum licentia euerſam, cupere reſtitutam: cum benignitate tamen, ad quam ætatis conditione, ingenio, atq; natura eſſet, quam ad ſeueritatem procliuior. Publici ærarii, cuius erat tenuitas maxima, ſupplendi vnam rationem eſſe, ſi aut populis ipſi noua tributa imperarent, aut donationes ipſe reſcinderet, quæ ſuperiori tempore à tutoribus factæ erant, optimo haud dubium animo, ſed magna tamen calamitate regiorum vectigalium. Regis oratio, grata Patribus fuit: tametſi ex eorum ore mitti conſtabat, qui in aula gratioſi adoleſcentis Principis ætatem haud leui aliorum inuidia pro voluntate, proq; arbitratu gubernabant, in pari potentia gratiaq; concordibus animis, quod miraculi inſtar erat: Ioannes Mendozius regiæ Magiſter, Dieghus Stunica, Rodericus Daualus cubicularius, præſtanti omnes fide, magnoque ingenio viri. Certamen tribus vnum erat, lubricæ Regis ætatis frænandæ, reipublicæ tuendæ, aduerſus procerum conatus. Rogati patres ſententias ad vocem noui tributi, ſe exhorreſcere affirmarunt, populo tantis antea vectigalibus exhauſto: vigeſimam tamen rerũ venalium, libenter concedere. Importuna procerum auiditate antiqua vectigalia alendis militibus, maiori quam opus eſſet numero conſumi, intolerandum videri. Æs militare ad antiquas priorum Regum rationes eſſe reuocandum. Id conſilium approbatum: atque ex publicis rationariis inductæ penſiones, quæ Rege minore, aut conceſſæ denuo aut plurima ex parte auctæ erant. Multorum ex ea re offenſi animi, publicarum opum attactu contaminatorum. ſed odium in occulto erat, palam approbatio. Geminæ nuptiæ publica gentis lætitia celebratæ: Regis & Catharinç ſponſç, quoniam ad legitimam ætatem peruenerat: Ferdinandi fratris, & Eleonoræ Alburquerquiç. His rebus confectis, Madriti conuentus ſoluti ſunt. Rex Illeſcas abiit, principio anni milleſimi trecenteſimi nonageſimi quarti. metũ incuſſerat peſtis contagio, quæ 1394
Madriti graſſari cœperat. Loci opportunitate inuitatus Toletanus Prçſul, quoniã id oppidum in eius ditione erat, ſeſe ad Regem contulit, priſtinumq; gratiç & auctoritatis locum facile obtinuit: facetus natura, & conſuetudine exercitus, magnorũ Principum gratiã promereri officiis ad tẽpus accõmodatis. Grauiter ea res perculit Cõpoſtellanũ Prçſulẽ pror-

ſus vt ſimulata valetudine, ſeſe è curia ſubduxerit, abieritq; Hamuſeum, ſuæ ditionis oppidum in Vlteriori Caſtella, Regi, Toletanoq; iratus, vindicaturuſq;, ſi qua ſeſe occaſio daret. Fuere ea tempeſtate ij duo Præſules diuerſis virtutibus, artibus, moribus. quos quoniam res obtulit, viſum eſt, vtriuſq; naturam, atque ingenium explicare. Nobilitas his, ætas, eloquentia, animi magnitudo, paria ferme fuerunt. ad gloriam non eadem via nitebantur. Compoſtellanus blandiciis, calliditate, munificentia certabat. Toletanus egregiis artibus, vitæ integritate. Officiis ille, & conciliandis procerum voluntatibus pręſtabat: hic ſeueritate, dignitate, opibus. In illo flagitioſis perfugium erat: hic bonos tuebatur, malis perniciem comparabat. Compoſtellanus laborare, contendere, amicis fauere, nihil negare, cuius haberet facultatem. Toletano ſtudium modeſtiæ, decoris, & probitatis erat. Dolor illum interceptæ eccleſiæ Toletanæ ſtimulabat, tranſuerſumq; agebat: hunc obtentæ nullo ambitu, nulla cura, gloria decorabat, formidabilemque reddiderat aduerſariis. ſæpeque oppreſſus, euaſit tamen: & quaſi lucis radiis diſcuſſit inſidiarum caliginem, quas æmuli offundere conati erant.

Magiſter Alcantaræ occiſus. CAP. III.

DOLEBAT proceres intercepta vectigalia, annuaſq; penſiones, quas ex regio ærario auferre conſuerant. ea occaſio rebus turbandis in Vlteriori prouincia extitit. Beneuentanus Madrito digreſſus, in regia vectigalia ipſoſq; templorum reditus inuadere non deſiſtebat, Regis ætatem ludibrio habens. miſſus ad eum Ferrerius Mareſcalus, vt officii & modeſtiæ admoneret: non ſine periculo occupari, quæ à Principe eſſent precibus meritiſq; impetranda. iuſſus Reginam etiam Vaſconum, Gegionis, & Traſtamaræ Comites, quos idem dolor vrebat, vireſq; & copias ſociarãt, iiſdem verbis appellare. Reſpondit Beneuentanus, nouis hominibus apud Regem primum gratiæ & auctoritatis locum eſſe, ægre ferre. ea cauſa diſceſſiſſe è curia, neque rediturum tamen, vti Rex poſtulabat, niſi obſidibus datis trium aulicorum potentiſſimorum filiis. Ad Compoſtellanum, quoniam ad cõiuratos Principes propenſus erat, Stunica abs Rege legatus, eius verbis mandauit quam primum in curiam rediret. Negat ille præſente Toletano, cum quo ab antiquo inimicitiæ eſſent, venturum ad Regem. Reginam Vaſconum maritus Rex reuocare ſatagens, reique perficiendæ opportunitatem veniſſe ratus Principum alienatione ob factam cum proceribus conſpirationem, noua legatione miſſa, Henricum Regem de ea re appellare conſtituit, legati Complutum appulſi, quo ſe Rex contulerat, quamuis maxima contentione, nihil amplius quam antea impetrarunt. exhorrebat Regina reditum, detrectabatq;. principi fœminæ & neceſſariæ vim adhiberi, moleſtum. ne duæ quidem filiæ, quas penes ſe habebat, vt ad patrem redirent datum eſt. dirempto coniugio, proles diuidi exęquato numero æquum videri obtendebatur: quarũ vterq; aſpectu, viduitatis, & ſolitudinis incõmoda ſuſtentaret. Noua acceſſit à Luſitano legatio, quorundam procerum ſubſcriptione, qui eatenus facere recuſarant, inducias nuper pactas, ratas eſſe conuitio expoſtulãti, Villenæ Marchionis, atq; Alfonſi Comitis Gegionis. ſuo ille conſenſu & approbatione, nihil eſſe opus excuſabat, cum quo rem integrã non communicaſſent. negabat Gegionis Comes fœdus initũ antea approbaturũ, quam oppida, quæ dotis nomine in Luſitania promiſſa erãt à Luſitano redderentur. Ergo Luſitani legati re infecta, dimiſſi ſunt. res ad bellum reſpectare videbatur. Maior tamen aliunde terror oſtentatus eſt, vnius hominis imprudẽtia, & temeritate, fœderis cum Mauris initi mota fide. Martinus Barbuda, præcipiti vir ingenio, natione Luſitanus, Ioanni Auiſii Magiſtro infenſus, tametſi eius ordinis Clauiger erat, an ſpe liberalioris militiæ, (nam cauſæ æquitatem ſecutum non arbitror) belli ſuperioris tempore Caſtellæ Regi adhæſit: pręlioq; ad Aliubarrotam facto interfuit. ſtudii operęq; pręmiũ, Alcantarę Magiſter creatus eſt: vnde magna auctoritas, opes amplæ. Ioannes quidã Sagus vir ſanctus, (ſic vulgo creditum) qui diu ſecretam ab hominũ conuentu vitã in montibus egerat, quaſi inſtinctu, inflatuq; numinis (furore percitũ euentus docuit) ingentes de Mauris victorias, nominis gloriã, ampliſſimũ imperiũ pollicetur. hortatur, perſuadetq;, vt cum Mauris, de Chriſtianę religionis veritate, pręſtantiaq; armis decertet. Præclarum initium, legibus Chriſtianis violandis earum tueri ſanctitatem. Idoneos viros Granatã mittit, Maurorum Regem ad ſingulare certamen prouocatum. ſi id recuſaret, viceni, triceni, aut centeni dimicarent, Maurorum duplicato numero. eam defendendæ profeſſionis conditionem proponere, quam recuſare non deberent. inclementi reſponſo, legati conuitiiſq; violati. Eo Magiſter maiore celeritate conſilium maturare conſtituit. nihil potentius ad permouendos multitudinis animos, quã religionis opinio. qua vbi capta eſt, impotens, ſæua, mutabilis in præceps ruit. Ad rei famam multi mortales cõciti. trecenti equites ſequebantur, mille pedites. acceſſere magno numero milites voluntarii, omnino ad quinq; peditum millia

millia erant: ſed ex omni numero, quota pars militaribus armis inſtructa: cęteris, ſpari, fundæ, ſudes. Conſilio indicato, conatus eſt Rex hominem ab ea mente deducere. Aquilarii reguli Alfonſus, Dieghuſq;, quibus à Corduba nomẽ erat, obuii facti: Quo, inquiunt, Magiſter ruis? cur te & ſocios in præceps das? nimirum fata in exitium trahunt. Horum miſeret, quos tanquam pecudes mactandos, Chriſtiani nominis hoſtibus obiicis. Per omnia numina, & quicquid in cælo ſanctum eſt, iſtam mentem exue: compreſſoq; tantiſper impetu, animi cupiditatem, ad rationem reuoca. ſi recuſas, næ magnum genti malum perpetuum luctum, ignominiam religioni certiſſimam comparas. Ad has ille voces, neq; flectitur animo neq; mouetur, non magis quã duriſſima cautes. obcæcat animos diuina vindicta, cum ſupplicii imminentis aciem retundi non vult. In hoſticum penetratum VI. Kal. Maii, die Dominico. Ex ea turris in ipſo aditu impugnata. quo tẽpore Rex Maurus improuiſus aduenit, equites quinq; millia, pedites ad centũ viginti millia inſano delectu trahens, iuſſis tota ditione arma capere, quorum eſſet ætas idonea. re improuiſa perculſi noſtri momento temporis ſuperantur: pedites præſertim ab equitatu diſcluſi, & ex promiſcua colluuione conflati, nulla virtute, nulla militari ſcientia. equites reſtiterunt egregie pugnantes. Barbuda ipſe memor Chriſtiani nominis, atq; priſtinæ dignitatis, ſupremo virtutis conatu edito, perimitur. cæteri quẽ quiſq; pugnando locum ceperat, eum exanimi corpore texit, aduerſis omnes vulneribus confoſſi. exiguum id acceptæ calamitatis & ignominiæ leuamen fuit. Sic dies Chriſti ad vitam reducis memoria octauus, req; & nomine candidus in atrum verſus eſt. Barbudæ corpus, Maurorum permiſſu, Alcantaram relatum, atq; in D. Mariæ tumulo compoſitum, inſcriptione, quam incidi ipſe mandarat: HIC SITVS EST MARTINVS IVANIVS, IN OMNI PERICVLO EXPERTI TIMORIS ANIMO. Hanc ferunt inſcriptionem referenti cuidam Carolum Auguſtum eo nomine V. ſubieciſſe. Fauillam ardentem candelæ reſtinxiſſe hunc digitis nunquam arbitror. In eius locum Calatrauæ Clauiger Ferdinandus Villalupus cooptatus eſt, magna obtrectatione militum, ex alio ordine Magiſtrum pręfici recuſantium. ſed vicit tamen regis voluntas, parereq; neceſſitati cõpulſi ſunt. Barbudæ calamitate, atq; Henrici Regis excuſatione Mauri mitigati, ne in noſtros fines incurrerent, alioqui parati, armis illatam iniuriam, violatum fœdus vindicare.

Noua in Caſtella diſsidia. CAP. IIII.

BELLI Maurici ſuſpicio proceribus, qui in Caſtella veteri tumultuari cœperant, occaſionem ſuppeditauit factionis opes nouis delectibus confirmandi, per ſpeciem belli, quod inſtabat, defendendi: ad Regemq; deinde Toletum eius iuſſu veniendi, vbi reliqui apparatus bellici erant. Villenæ Marchionem Alfonſum Aragonium regiæ amicitiæ, Calatrauæ Magiſter reſtituit, Illeſcaſq; perduxit. veniente cum ſplendido nobilium comitatu, qui ex Aragonia honoris cauſa ſequebantur, benigne Rex accepit. adiicit complexum & oſculum, comis natura, ſimulareq; beneuolentiam, quæ inter regias artes ponitur, à primis annis edoctus. ſecundum ſalutem ſe Magiſtrum equitum, à Ioanne Rege inſtitutum, iniuria eſſe ſpoliatum conqueritur: reſtitui poſtulat. Pollicetur Rex, ſi in vlteriorem Caſtellam ſe proſequatur, ad pacandos procerum motus euntem, qui depulſo belli timore, in miſerorum fortunas graſſabantur. quaſi graui ac diuturna tempeſtate iactata republica, nondum diſſidiorum fluctus componi potuerant. excuſat ille, in patriamq; redit, irato ſimilis. Superatis Rex montibus, Valliſoletum abiit. proceres veriti, vt regiæ potentiæ pares eſſent, rebus ſuis diffidere: ad meliora conſilia reuocare animos. fide incolumitatis acceptà, Compoſtellanus prior, deinde Beneuentanus in curiam veniunt: factum excuſant: inimicorum iniurias conqueruntur: ignoſci petunt, fatali propemodum neceſſitati, maioribus officiis ſuperiores offenſas compenſaturis. venia data. præterea Beneuentano ex publico ærario annuum vectigal cõſtitutum, ſeſtertii quinquaginta millia, in Beturia Valentiæ municipium. dotis Luſitanæ ea compenſatio fuit. vtrunq; ea lege, vt vectigalium, quæ ſua auctoritate à publicanis extorſerat, rationem redderet. Exoptatæ tranquillitatis affulſerat ſpes, eo diuturnioris, quod Petro Traſtamarę Comiti Henrici fratris opera, Rege cõciliato, in curiamq; deducto par vectigal datum eſt: Paredeſq; municipium, quod Alfonſus Gegionis Comes iniuria occuparat, regia auctoritate reſtitutũ. & eſt nemo ita turbido ingenio, vt non idem quietis præmiũ, quam laboris malit. Gegionis Comes ſupererat audaci homo ingenio, callidus, inquietus. In eum quoniam voluntate nihil pro ſano facturus videbatur, Rex vires conuertere parabat, cum à Carolo Rege Vaſcone oratores venerunt, Epiſcopus Oſcenſis homo Gallus, Martinus Ayuarus. quod toties irrito conatu tentatum erat, Eleonoram Reginam ad virum remitti poſtulant. impetrandi, quod petebatur ſpes e-

rat, propter æquitatē poſtulati, Henriciq; Regis alienatam ab amita voluntatē: quam cum cæteris proceribus conſpiraſſe conſtabat, atque ex Madriti conuentibus irata diſceſſerat: quod annui reditus, qui ex regio fiſco dabantur, magna ex parte eſſent detracti. De eius reditu diſceptabatur, cū repente Traſtamaræ Comes ſeſe è curia ſubduxit, Roamq; ad Reginam abiit, præſidio futurus ſi vis pararetur. Beneuentano conſcio, dolum & coitionem ſuſpicatus Rex, in aulam euocato, vincula inijci mandat ſabbatho ad VIII. Kal. Auguſti, cuſtodiaſq; adhibet. mox cum ijs copiis, quas in Gegionis regulū habebat paratas, magnis itineribus contendit: ne ſe Petrus & Regina temporis ſpatio munirent. Occurrunt ad munimenta venienti Regina & filiæ atratæ, ſuppliciq; habitu veniā precantes. nulla ſua culpa Petrum aufugiſſe, ſed fratri tamen perfugiū, & hoſpitii iura denegare fas non fuiſſe. neceſſario pietatis officio ſe ad eas contuliſſe, vt conſolando dolore leuaret. excuſatio ita admiſſa, vt Petro in Calæciam elapſo, oppidum Rex ſui iuris fecerit, vectigalibus modo Reginæ relictis, vnde vitam ſuſtentaret. eam Valliſoletum ſe ſequi iubet. cuſtodias circundat, ſublata quoquam diſcedendi facultate. Gegionem Alfonſus armis, milite, commeatu munire nunciabatur. eius conatus celeritate occupandi erant. profectus Rex in Aſtures eſt: Ouetoq; vrbe recepta, quæ hoſtis præſidio tenebatur, Gegionē promota caſtra. Vi capi, loci natura prohibebat. obſidionē duci graue erat, frigidiſſima anni tempeſtate, regioneq;, morbis in caſtris vulgatis. Ne nihil profectum eſſe tantis molitionibus videretur, Traſtamaræ Comes effecit Regi conciliatus, venienſq; in caſtra. cum Alfonſo obſeſſo fœdus ea lege factum eſt: vt Gegione tantū retento, reliqua ditione regiis præſidiis occupata, de perduellionis crimine, quod obiiciebatur, in Gallia præſens diſceptaret. quod Rex Gallus conſenſu delectus arbiter iudicaſſet, id fas iuſq; eſſet. Henricus Alfonſi filius paternæ fidei obſes datus. ſic in præſenti ab armis diſceſſum eſt: reſpublicaque ex magno timore magnaque ſolicitudine recreata.

Benedictus. XIII. Pontifex creatur. CAP. V.

DVM hæc in Hiſpania geruntur, Auenione Clemens Pontifex deceſſit, ad XVI. Kal. Octob. Principes finitimi atq; longinqui cum Cardinalibus per legatos egerunt, nē comitiis feſtinatis, quemquā in defuncti locum cooptarent. tollendi ſchiſmatis rationem prius ineundam videri. Differri comitia non placuit. id modo Principum voluntati conceſſum, vt pro ſe quiſq; Patrum conceptis verbis iuraret pontificatu abiturum, ſi eligeretur, modo idem facere Romanus induceret in animum. totius orbis terrarum concordiæ reuocandę eam optimam rationem videri. Iuriſiurandi formam hoc loco adſcribi placuit.
„ Nos omnes & ſinguli S. Romanæ eccleſiæ Cardinales congregati pro electione futura in
„ conclaui, ante altare, in quo miſſa communis celebrari conſueuit, pro Dei ſeruitio, vnitate
„ eccleſiæ ſuæ ſanctæ, ac ſalute animarum fidelium omniū promittimus, & iuramus ad ſan-
„ cta Dei Euangelia corporaliter per nos tacta, quod abſque dolo, fraude, & machinatione,
„ quibuſq; ad vnionem eccleſiæ, & finem imponēdo ſchiſmati, proh dolor, in eccleſia nunc
„ vigenti, quatenus in nobis erit, laborabimus fideliter & diligenter, quatenus ad nos per-
„ tinet, ſeu etiam pertinebit & dabimus paſtori noſtro, & gregis dominici, ac Vicario Ieſū
„ Chriſti domino noſtro futuro, qui erit pro tempore auxilium, conſilium, & fauorem:
„ nec ad impediendum præmiſſa dabimus conſilium, vel fauorem directe, vel indirecte,
„ publice, vel occulte. Et iſta omnia & ſingula, & alia vltra præmiſſa, omnes vias vtiles, &
„ accommodas ad vtilitatem eccleſiæ, & vnionem prędictam eiuſdem ſane & veraciter, ſine
„ machinatione, ſeu excuſatione vel dilatione quacunq; ſeruabit: & procurabit poſſe tenus
„ quilibet noſtrûm, etiam ſi aſſumptus fuerit ad apoſtolatum, etiam vſq; ad ceſſionem in-
„ cluſiue, per ipſum de papatu faciendam: ſi dominis Cardinalibus, qui nunc ſunt, vel erunt
„ in futurum, de iis, qui ſunt nunc, vel maiori parti eorundem hoc, pro bono eccleſiæ & v-
„ nionis prędictæ videatur expedire. Hac conceptione verborum iurati ſinguli Cardinales: iurati vniuerſi vnus & viginti, omnibus ſuffragiis Petrum Lunam, Aragonium natione, nobiliſſima familia ortum, Pontificem iuſſerunt, iuris cognitione excellentem, ciuilis, ſacriq;, multis obitis legationibus ea tempeſtate clariſſimum. Comitas inerat, atq; naturalis ingenii dexteritas, quibus ſtudia hominum, conciliantur maxime. Benedictus vocitatus eſt. mox de transferendo in Italiam domicilio, conſilia agitata. de abdicatione memoria nulla. Vtraque re Gallica natio, in primis perculſa eſt. Lutetiæ in conuentu Principum ſuſcepta deliberatio eſt. Ad terrendum nouum Pontificem: tanta præſertim animi magnitudine, quantū reliqua vitá declarauit, maieſtate opus erat. tres Duces Burgundus, Aurelianenſis, Bituricenſis Auenionem legati orare, flagitareq;, vt pacem terris redderet, memor iuriſiurandi, memor calamitatum, quas gens Chriſtiana paſſa erat. Cogendū Patrum concilium qui in re pręſenti diſceptarent. Negat ille, deſerturū ſe Dei viuentis eccleſiam,

ſiam, Petriq; nauem quam in tantis fluctibus ſuſceperat gubernandam. cum finem obſecrandi non facerent, neq; quidquam tamen impetraretur, re infecta abeuntes, Regem & gentem noua impleuerunt ira: ad quam mitigandam, ius decimæ, de ſacerdotibus cogendæ, in annum Regi Gallo conceſſum. hæc menſe Maio gerebantur ſalutis anno 1395. A 1395.
milite Franco, regioq; Prætore obſideri nouus Pontifex, oppugnariq;. ne quis ab eo ſacra peteret edictum. vnde ſeceſſio, ex omni Cardinalium numero, vno Pompelonenſi in Benedicti fide perſtante. neq; prius conſtitere commotæ ſemel voluntates, quam in diſſimulato habitu ſeſe Auenione ſubduxit, in Catalaunosq; abiit. verum hæc aliquot poſt annis contigerunt. Inter Reges certe ea cauſa vltro citroq; legationes miſſæ: contendente Rege Gallo, Reges Hiſpanos nõ Vaſconem modo, & Aragonium, ſed Henricum etiam ea ætate à Benedicti Pontificis ſtudio, obedientiaq; deducere. Ioannes Conchenſis Epiſcopus ab Henrico in Galliam legatus: ſi ingenii dexteritate inter Pontificem & Regem Gallum, reconciliaret gratiam. nullum eo conatu operæpretium factum. In Aragonia belli ſuſpicio ex Gallia oſtentata, militibus magno numero ad fines Ruſcinonenſes, quaſi ad prędam vagantibus. à Violante Regina, penes quam viri ceſſatione rerum poteſtas erat, pulſa tempeſtas, ad Regem Francũ, Ducemq; fratrẽ Coponio legato. Ioannes Rex in Foxano nemore cum venationi operam daret, portentoſæ magnitudinis lupa excitata, ſiue ſpectrum id fuit, ſiue vera ſpecies, morbo repentino & lethali oppreſſus eſt. ad XIIII. Kal. Iunii deceſſit, nulla re præterquam ignauia, otiiq; ſtudio nobilis. Corpus ad Populeti ſepultum. iuſta funeris regio apparatu facta. prole virili caruit. Ioannem, Violantemq; ex duobus coniugiis ſuſceptas, illam Fuxenſi Comiti Matthæo collocarat, Violantem Ludouico Andegauenſi deſponderat, vti antea dictum eſt. Martinus Momblanci Dux, eius frater ad regni ſucceſſionem lege, defuncti teſtamento, & voluntate gentis vocatur, eo tempore Siciliæ motibus pacandis diſtrictus, abſensq;. Maria eius vxor, virili animo fœmina, regnum pro viro vicaria, regiumq; nomen capeſſit: atq; in procerum conuentu Barcinone, quoniã Regina vidua prægnãtem ſe eſſe relictam ſimulabat, cuſtodes adhiberi ſancit: ne qua eſſet ludificatio. illa conatu, ſimulationeq; deſtitit. Fuxenſis Comes de regno litem intendit, paratus niſi cauſæ æquitate impetraret, armis deſceptare. aduerſus defuncti Regis teſtamentum, Petri eius patris voluntas proferebatur, ſupremis ſuis ſanxiſſe Ioannis filias ad regni ſucceſſionem vocari, ſi maſcula prole deſtitueretur. id mutari nefas fuiſſe. nouum proinde decretum inducendum reſcindendumq; videri. hęc Fuxenſis cauſę munimenta erant. Cæſarauguſtæ tamen Iulio menſe regni conuentus habiti omnino frequentes. communi omnium voluntate Martino, quamuis abſenti, regium inſigne, nomen, poteſtaſq; decreta ſunt. belli, quod ex Gallia inſtabat, defendendi conſilia à proceribus explicata.

Regina Vaſconum ad virum rediit. CAP. VI.

SIC Aragonia noui belli ſuſpicionibus iactata eſt: armorum ſtrepitu, & apparatu, vrbes & oppida perſonare. In Caſtella tranquillæ res erant, reliquis proceribus ad officium pertractis, Gegionis Comite in Galliam, Eleonora Vaſconũ Regina ad virum abire compulſa, ſacramento adactum in eius verba eo loco futuram, qui Reginæ, regioq; ex ſanguine prognatæ eſſet conſentaneus. Abeuntem Caſtellæ Rex Alfarum & ad fines Vaſconum proſecutus eſt. propinquitati id, honorique datum, atq; ſolatio neceſſitatis impoſitæ, cui repugnare non licebat. Rex Carolus venientem Tudelæ excepit: vbi eius aduentum morabatur, lętitia ingenti ſiue vera, ſiue ſimulata. Pro Reginæ reditu, regioq; coniugio inſtaurato, ſupplicationes decretæ, feſti dies agitati, ludi, ſpectaculaq; commiſſa. vniuerſæ gentis animi recreati. Ioannes Mendoza principem auctoritatis gratiæq; locum apud Caſtellæ Regem occupabat. Agreda municipio recens abs Rege donatus erat, Ciria, atq; Borouia oppidis in Soriæ agro. ea nauatæ operæ, atq; induſtriæ merces fuit, meritis maior. ſic vulgi opinio fuit, vt eſt ad deteriora promptum, & ferme magnos homines obtrectatio comitatur. Agredæ incolæ noui principatus iugum ſubire recuſabant, libertatem tueri armis, ſi opus foret parantes. Quid enim regium imperium, priuato mutarent, initio leni, deinde grauiſſimo futuro? vti multa documenta vetera recentiaq; oppidorum confirmabant. in Vaſconum & Aragoniæ finibus ſito municipio, ac propterea iniuriæ, direptionibusquè opportuno, quid priuatæ opes præſidii allaturæ eſſent? maiorum certe meritis, fideiq; eximie cultæ parem gratiam non reddi. Commotas incolarum voluntates, vt præſentia & auctoritate pacaret Caſtellę Rex, eo feſtinandum duxit. vix ſe incolæ continuerunt, quin venienti portas clauderent. vicit tamen ſanior pars: periculoſe à Regibus extorqueri, quod eſſet precibus & æquitate impetrandum. Id conſilium ſalutare fuit. facile enim Regi perſuaſum eſt, vt eius oppidi poſſeſſione retenta, Ioanni Mendozio Almaſanum, Gormatium-

que prioris muneris compenſatio eſſet. ſic tumultus populares deuitati. In Galliam legati ab Henrico Rege amandati, Lutetiæ ad diem dictam prȩſto fuere. Gegionis Comes venire diſtulit, neceſſitate, an prudens incertum: ſed cum legati de reditu cogitarent, nunciatū eſt ad Rupellam Santonum vrbem & portum, nauigatione appulſum, lite ergo coram Rege Gallo, vti conuenerat, conteſtata Gegionis Comes lege maieſtatis damnatur, ſancitumque eſt, vt in ſui Regis poteſtate eſſet. ſi ita faceret, eorum quæ cōmiſſa erant, veniam, principatumq; priſtinum ſperaret, ipſo Rege Gallo annitente, deprecatoreq;: ſi recuſaret, nullam ſpem prȩſidii, ac ne tutum quidem perfugium in Gallia fore. De ea re ad Armoricum Ducem, alioſq; vicinos proceres, & præfectos litteræ datæ: vetitumq; eum pecunia, milite, armis, nauibus ve iuuare ad repetendam Hiſpaniam. Gegionem ex fœdere dedi Caſtellæ Rex poſtulabat: & cum Comitis vxor recuſaret virilis animi fœmina, ne mora vires confirmaret, eo feſtinatum. haud diuturna obſidio fuit. nulla defenſionis ſpe, deditum oppidum eſt, ſoloq; abs Rege æquatum. iuſtiſſimum obſtinationis ſupplicium, rebellandi facultate priuari. Iſabellæ Principi permiſſum, recepto etiam Henrico filio, qui obſidis loco fuerat, ad virum diſcedere ſeſe in Santonibus tenentem, neq; magna, neq; nulla ſpe principatus recuperandi. Capto euerſoq; Gegione, Madritum feſtinatum, conſilium Bæticæ vniuerſæ inuiſendæ: quod eatenus factum non erat, ex quo Henricus Rex erat renunciatus. menſe Nouembri ad Talaueram nobile municipium Mauri Regis legatos obuios habuit, quoniam induciarum tempus exiuerat, poſtulantes, vti nouo inito fœdere, earum tempus prorogaret: & metus ſuberat, ne inteſtinis motibus pacatis, in Granatēſes fines impetus fieret vindicandi iniurias ſtudio, quæ Rege minore acceptæ erant. integra totius rei deliberatio, in aliud tempus reiecta: legatiq; Regem Hiſpalim ſequi iuſſi. in ea vrbe inter feſtas populi acclamationes, ſplēdido apparatu receptus eſt. Archidiacono Aſtigitano, qui cladis illatæ Iudæorum nationi auctor præcipuus extiterat, iniecta vincula: cæteriſque eius ſupplicio documentū datum, non eſſe temere pietatis prætextu tumultus populares concitandos. Noua lux reddita rebus eſſe videbatur, ſontibus cōpreſſis, prouincia pacata, cum Mauris expetentibus, inſtaurato fœdere. In Henrico Rege magna virtutū ſemina inerant, cum ætate ad maturitatem perducta. breui tamen ea omnis felicitas luxuriauit, inaniſque effecta eſt diuturna principis grauiq; valetudine, perpetua oris macie, corporis viribus debilitatis, mentis vigore vacillante. vnde curis grauioribus impar, præſtare reliqua ætate nō potuit, qualē prioribus annis promiſerat Principem: vix vt cognoſci poſſit, quid deinceps rerum geſſerit. quod non ſcriptorum incuria magis accidiſſe arbitror, quam ipſiuſmet ceſſatione Principis, Republica nullis aut leuibus tempeſtatibus iactata. id diuino magis beneficio, quam hominū induſtriæ tribuatur neceſſe eſt. Dux Beneuentanus ad Montem regalem aſſeruari iuſſus, D. Iacobi Magiſtri cura, fideq;, inde Almodouarē translatus eſt, annis conſequentibus. ea iniuria Compoſtellanum Præſulem maxime vrebat, virum in exiguo corpore, præſtanti animi magnitudine, ingenio turbido, neq; in adulationes prompto: ſe agente datam Beneuentano fidem conquerebatur eſſe violatam. Præterea ex Auenionenſibus Pontificibus religiones captatȩ, quos vitio creatos diſputabat: legibus Romanos: ea ſiue vera cauſa fuit, ſiue prætenſa, fuga in Luſitaniam certe dilapſus Epiſcopus Conimbricenſis primum, deinde Bracarenſis Luſitani beneficio creatur. abdicatæ Compoſtellanæ eccleſiæ compenſatio fuit, mutatæ id fidei præmium. in eius locum Lupus Mendoza ſubſtitutus eſt Compoſtellanus Epiſcopus. Palentinis iura ſacra Ioannes Caſtrius ea tempeſtate docebat: fidei conſtātia erga Petrum Regem, eiuſq; poſteros quam re alia nobilior, clariorq;. Leceſtriæ Ducis beneficio Epiſcopus Aquenſis in Aquitania factus antea, Conſtantiȩ vxoris precibus datum in cuius ille obſequiis erat, pace facta, redux in patriam Giennenſi Epiſcopatu primum, deinde Palentino donatus eſt. Hunc ferunt, de Petri Regis rebus geſtis commentaria ſcripſiſſe multo ſynceriori fide, iis quæ vulgo circumferuntur, ex fraude & mendacio compoſita eius, qui perfidiȩ maculam eluere, ſeq; ad fortunæ motum mouere induxit in animum. ſic fama fert. ſic magni autores teſtantur. intercidiſſe tamen eam hiſtoriam conſtat. non tam iniuria temporis, quam eorū arte, quibus veritatem celari, & rerum memoriam inuerti, commodum erat. Hæc illi. nobis cōmunis hominum ſententia, quæ vna famæ vox eſt, potior videbatur: neq; mentis oculis minus officit amor, quā odium, vt verū ſyncere diſpiciatur, nullo in alterutram partē præiudicio. In Aragonia quietæ res nō erant. Ioanni Emporitano Comiti, quoniam Fuxenſis partes ſequebatur ex memoria acceptæ iniuriæ, an cauſæ æquitate motus, vincula iniecta, ne ſeſe commouere poſſet. ordinum conuentus Cæſarauguſtæ ad ſextum Nonas Octobris, in D. Franciſci habiti ſunt, ex vniuerſa gente frequentes. communi conſenſu tumultus indictus, deſumpta ſaga, habiti tota prouincia delectus. Petrus Vrgelitanus Comes, omnibus copiis præfectus impe-

imperator. Fuxenſis Comes cum iuſto exercitu Pyrenęi ſaltu ſuperato, Ilergetũ regionem, quam Sicoris amnis interfluit, ferro, igne, direptionibus vaſtabat: menſe Nouemb. extremo Barbaſtrum obſedit. habebat ſub ſignis quatuor equitum millia: peditum numeroſa multitudo ſequebatur. in caſtris regio inſigni deſumpto, Reges proclamãtur Fuxenſis ipſe vxorq;. In Valentino agro menſe Decembri dimidiato, terra horrendo fragore mouit, magna ędificiorum ſtrage. concidere alia, nonnulla conuulſa ſedibus ſuis inclinata manſerũt, magno intuentium miraculo. vulgus ex ea re religiones captare, futuraq; mala ſuſpenſis animis ominari. breui tamen depulſus metus, Fuxenſi propter inopiam commeatus, locis omnibus corrupti, aut in alia loca conuecti, obſidionem ſoluere compulſo, atq; in Vaſcones primum elapſo, fugientis inſtar: quod feſtinatio & impedimẽta multis locis relicta indicabant: inde ſeſe per vicinos montes in Galliam retulit inglorius, nullo operæpretio facto, amiſſa ſuorum parte: cum Vrgelitanus locis omnibus inſtaret, vrgeretq; aſſiduus infeſtuſq;. Sic Aragoniæ tranquillitas reddita principio anni 1396. Martinus nouus Rex rei 1396.
geſtæ nuncio recreatus, compoſitiſq; Siculis motibus, in Hiſpaniam redire conſtituit, claſſe Meſſanę comparata, inſtructaq;. ex itinere Sardorum etiam motus ex parte pacati. nouo Regi cuncta eſſe facilia videbantur. Ad Prouinciæ oram delatus, aduerſo Rhodano Auenionem vectus, Pontificẽ Benedictum omni comitate complexus, ab eoq; tum aurea roſa, tum maxime Sardiniæ, & Corſicæ imperio donatus, data acceptaq; fide, ſoſpes tandem & tantorum regnorũ acceſſione clarus, triumphantis in morem, Barcinonẽ claſſe appulſus eſt. In ea vrbe regnum ſe iure capeſſere profeſſus, fratriſq; defuncti teſtamento: Fuxenſem Comitem, eiuſq; vxorem, quoniam in regium nomen inuaſerant, armatiq; prouinciã vexarant, lege maieſtatis damnauit: iure, an iniuria quis ſtatuat? Verum hæc aliquanto poſt, ad intermiſſa reuocanda narratio eſt.

Bellum Luſitanicum repetitur. CAP. VII.

SIc in Hiſpania res erant, non omnino male. Orientis imperium in præcipiti, importuno Græcorum procerum diſſidio, perpetua Othomanorum felicitate. Amurates Turcarum Imperator, ab ea parte accitus, quæ in ciuili certamine impar erat, aliorum calamitatem ſuam occaſionem fecit: Callipoliq; ad fauces Helleſponti, atque Hadrianopoli vrbe nobiliſſima occupatis, reliqui imperii obtinẽdi ſpe imminebat, finitimis etiam prouinciis infeſtus formidabiliſq;, Pannonię maxime: vbi late imperabat Sigiſmundus, pace in eccleſiam conſequentibus annis reuocata quam bello felicior. Ab eo ad Regem Galliæ Carolum VI. legati venere, auxilii impetrandi ſpe aduerſus ingruentẽ tempeſtatem. Communem Chriſtiani nominis cauſam agi, communibus armis periculũ propulſandum: priuſquam imperium gentis efferæ & barbaræ in Europa diuturnitate confirmaretur. Miſſi Ioannes Burgundi filius, Philippus Magiſter equitum in Gallia, Henricus Borbonius, alii viri principes genere & factis nobiliſſimi. iuſtus equitum numerus adiunctus. In Pannoniam vt ventum eſt Budæ conſilium belli gerendi cum Sigiſmundo Rege communicatum. primo quoq; tempore prælio decernere viſum eſt, priuſquam ardor cum quo Galli venerant mora remitteret. prædę ex vicinis locis actæ. ignobilia oppida expugnata. Ex re proſpere geſta ſecuritas orta, hoſtiumq; contemptus ſemper in bello exitialis. ad Nicopolim Thraciæ vrbem, noſtrorum caſtra hoſtium caſtris coniuncta. pugnæ mox ſignum propoſitum. Galli ſuarum virium fiducia elati, prius in hoſtes irruunt, quam è caſtris Hungari proceſſiſſent. ea temeritate victi oppreſſique noſtri. Ioannes Burgundi filius venit in hoſtium poteſtatem: paternoq; auro redemptus eſt. Sigiſmundum fuga ſeruauit. ipſo D. Michaelis profeſto die inſignis ea clades accepta eſt, anno 1396. Pij toto orbe non præſenti tantum ma- 1396.
lo, ſed etiam futuri metu ſoliciti eſſe: prouinciæ omnes luctu perſonare, in vota & ſupplicationes verti, ſi cæleſtem iram placare poſſent: Granatæ Iuzephus Rex diem obiit. Phuthenſis Rex ſpecie beneuolentiæ eius vitę inſidias comparauit, ſplendida munera mittens, atq; in his veſtem veneno medicatam, vſq; adeo efficaci, vt cum primum eius pulchritudine inuitatus induit, morbo lethali oppreſſum ferant: atq; intra diem trigeſimum inter grauiſſimos cruciatus expiraſſe, laceratis diffluentibuſq; ſanie artubus. regnum ab eius morte Mahomad cognomento Balua defuncti minor filius armis occupauit obtinuitq;: Iuzepho maiori fratre, quem ætatis prærogatiua ad regnum meliori iure vocabat, prætermiſſo, in ordinemq; deiecto. Erat nouus Rex ardenti ingenio, promerendi hominũ ſtudia arte pręditus. Henrici Regis conciliandi cura ſolicitabat, ne fratris patrocinio ſuſcepto imperium eriperet. ergo Toletum eius conueniendi cauſa feſtinauit. ibi tametſi commiſiſſe videbatur, vt hoſtis loco eſſet, inſtaurato fœdere pactiſq; induciis à cõgreſſu diſceſſum. Quo tempore Toleti quidẽ regni conuẽtus agitati de ſummis reipublicæ rebus. regiumq; edictum

promulgatum, externos homines à ſacris Caſtellæ beneficiis arcens: in quo aliarum prouinciarum exemplum ſecuti ſunt: venia tamen legis, nonnullis priuatim data, ac Luſitani omnes excepti. id blandimentum genti promerendæ, in parteſq; trahendæ datum. Hiſpali autem die Iouis, XIX. Octob. Ioannes Guſmanius Nieblæ Comes deceſſit, ſucceſſore Henrico filio. Henrico natus Ioannes Guſmanius aui nomẽ referens, Aſſidoniæ Dux conſequẽtibus annis Regum beneficio dictus eſt. Calatrauæ militibus veſtis nigra, qua pectus & humerum tegentes inſigni vti conſueuerant, rubra cruce quadrata forma mutata. Gonſaluus Guſmanius eius militię Magiſter Benedicto Pontifice concedente ſanxit, quod perpetuo vſu ad noſtram ętatem confirmatum eſt. Henrici Regis valetudo Luſitanis contemptui eſſe cœperat. nouo bello laceſſendi occaſio quærebatur. inducias à Caſtellæ proceribus non eſſe opportuno tempore confirmatas accuſant. bellum indicitur. repente correptis armis Pax Auguſta locis finitima à Luſitanis occupatur. Garſias Ferrerius Mareſcalus ei vrbi præfectus capitur. malorum orbis repetitur, quæ ſuperiori fœdere procurata erant. bellum toto triennio non minori, quam ante animorum contentione geſtum eſt. Rodericus Daualus equitum Magiſter recens creatus erat, Petro Traſtamaræ Comite defuncto incertum, an in ordinem redacto. maris Pręfectus Dieghus Mendozius erat. his præcipuis
1397. Ducibus bellum adminiſtratum. proximo menſe Maio ſalutis anno 1397. à Caſtellæ claſſe quinq; longarũ nauium, ſeptem triremes Luſitanę victę ſunt: quæ Genua veniebant, armis, omniq; bellico apparatu onuſtæ. quatuor captæ, vna ad terram eiecta, duæ tantum fuga euaſerunt: homines quadringenti in mari proiecti ſunt parta victoria. crudele exemplum: ſed eius gentis inſolentia, inſigni ſeueritate reprimenda videbatur. Præterea à Dieghо Mendozio maris Præfecto, Luſitana littora longe lateq; vaſtata: direpta, incenſaque oppida, abactæ prædæ. multi viri nobiles, ſiue cauſæ æquitatem ſecuti, ſiue Luſitani Regis imperio feſſi, in Caſtellam aufugerunt: Regiq; Henrico fortem & fidelem operam bello paceq; nauarunt. in his Acunii fratres, Martinus, Egidius, Lupus: præterea Ioannes & Lupus Paciechi & ipſi fratres, vnde nobiliſſimę familię in Caſtella propagatæ ſunt. Tude vrbs Luſitanis armis in Calæcia occupata. Belli impetus in eam veteris Luſitaniæ partem verſus, cui Beturię, nunc Extremadurę nomen eſt. Alcantara nobile iis locis municipium circumſeſſum, Magiſtri equitum occurſu periculo eſt ereptum. præterea vicini hoſtium fines igne ferroq; vexati. ignobilia oppida expugnata. magnus genti terror illatus. Alia parte Miranda vrbs, quam Durius amnis alluit, à Calatrauæ Magiſtro Dieghoq; Mendoza, atq; Stunica regio Prætore obſidione premebatur. Accurrit eodem Daualus Magiſter equitum: & cum reſiſti non poſſet, ciues deditionem facere compulſi ſunt. Sic Luſitanorum audacia compreſſa in præſenti eſt, in futurum ſpes concepta animis concordiæ inter vtranq; gentem reſarciendæ.

Induciæ inſtauratæ. CAP. VIII.

BELLI Luſitani initio, duo Franciſcani ſodales, quorum nomina memorię prodita non ſunt, Chriſtianæ pietatis propagandæ ſtudio incenſi, gentiſque Mauricæ ab ſtulta perſuaſione, ad veram religionem reuocandæ, Granatæ in magna populi frequentia conciones habere aggreſſi ſunt. moniti vt deſiſteret, adduci non potuerunt, ac ne verberibus pulſati. Mauri ſacerdotes facto agmine Regem adeunt: iniuriam patriæ religioni fieri expoſtulant: impetrantq;, vti lege maieſtatis in eos homines ageretur. capita amputata. corpora vnco in gemonias tracta inter populi conuitia. ſed poſt fata tamen à noſtris dicati templis ſunt, atq; in ſanctorum Martyrum numero habiti. Auenione Pontifex Benedictus Rege Gallo infeſto à ſuis deſertus, atq; intra palatiũ obſeſſus, pontificatus retinendi, neq; magnam, neque nullam ſpem habere. terrebat eum popularis inuidia, qua flagrare cœperat. Regũm Hiſpanorum ſtudia adhuc integra faciebant animos. Eos Rex Gallus litteris & legationibus à Benedicti amicitia deducere ſatagebat. concordiæ reuocandæ nullam viam eſſe, niſi Benedicto abdicante, quod ſanctiſſimo iureiurando erat ipſe pollicitus. Salmanticæ Epiſcoporum aliorumq; virorum eruditionis opinione præſtantium, conuentus habiti ſunt ex vniuerſa ditione generales. affuere Aragonii legati Vitalis, Raymunduſq; iureconſulti. nouari tamen nihil placuit; quamuis Rege ad mutandam fidem propenſo: ſancitum tantum, vt reſciſſis ab vtraq; parte inductiſq; decretis, quæ in alteros promulgarant: loco communi conſenſu deſignando, duo Pontifices conſilia pacis conſtituendæ, ſerio inter ſe, & quamprimum communicarent. Pompelone templi maximi præcipua pars proſtrata iacebat, ante ſeptimum forte collapſa annum. eius inſtaurandæ rationes excogitatæ. impenſæ magnitudo terrebat, cui priuatæ opes, pares futuræ non erant. quadrageſima regiorum vectigaliũ in annum duodecimum inſigni Caroli Regis liberalitate operi faciendo di-

do dicata. extantq; de ea re publicæ tabulæ ad nonum Kal. Iunii, hoc ipſo anno datæ oppido, cui à D. Ioanne nomen eſt, ad radices Pyrenæi montis in ora Galliæ ſito. cura eum ditionis priſtinę recuperandę ſolicitabat, quam maiores in Gallia ampliſſimam obtinuerant, Eburouicum atq; partis Nortmanniæ. actum de ea re per legatos: & cum nihil proficeretur, ad Gallum Regem ipſe contendit, ex ſuperiori morbo nunquam plane reſtitutum, ſed pectore per interualla temporis titubante, impariq; regni curis. ergo nullo operæpretio facto, menſe Sept. anni 1398. in patriam rediit, filiumq; ſibi cognominem, quem proximo anno ex vxore ſuſceperat, regni ſucceſſorem fore ſanxit, cunctis ordinibus in eius verba ſacramento adactis. tota cæremonia Pompelone peracta, V. Kalend. Decemb. lætitia haud diuturna fuit puero breui, immatura morte extincto. Luſitanorum ferocia non vna clade caſtigata, ad pacis cõſilia animos reuocarunt. Henricus ſe, neq; cauſam eius belli fuiſſe reſpondet, neq; moram paci facturum: ſi modo æqua & honeſta conditione liceat ab armis diſcedere. pax ſtabilis conſtitui non poterat: priores modo induciæ inſtauratæ. De Aragoniis fama indies grauior, ne alienati arriperent arma: & cura creſcere Caſtellę Regi pręſertim Villenæ Marchione, ad vtriuſq; regni confines amplum principatum obtinente. is in curiam Regis venire recuſabat, in quo multum offenſæ erat. Accedebat honeſta occaſio belli inferendi. duobus Alfonſi Villenę Marchionis filiis Alfonſo Petroq;, duæ Henrici Regis amitæ cõnnubio iunctæ fuerant. dos dicta triginta aureorum millia ſingulis. ea Anglis data paternæ libertatis pretium, pro quo Alfonſus filius erat obſes. Petrus ad Aliubarrotam ceciderat, eius Henrici pater, cui à Villena cognomentum fuit, eruditionis tantum ſtudium, vt magica etiam ſacra, carminaq; calluiſſe fama ſit. extant ingenii monimenta: in quibus multa reconditaq; eruditio eſt, elegantiæ parum quippe affectatæ, ſed horridæ, & cum Hiſpana lingua Latinam miſcentis. Alfonſi coniugium diremptum, ob male tectas vxoris libidines. Henricus Rex earum fœminarum patrocinio ſuſcepto, cum dos non reſtitueretur in ditionem inuolauit, atq; præter Villenam & Almanſam, quæ in fide perſtiterunt Aragonio præſidio, & locorum firmitate defenſæ, cætera omnia eius principatus oppida regiis pręſidiis occupata. Henrico Villenæ ætate eruditioneque æqualis Paulus Carthagena fuit, cognomento Burgenſis à patria vnde ortum habuit, & vbi Epiſcopum egit, profeſſione antea Iudæus, copiis, nobilitate, doctrinę laude, in ea gente facile princeps. Is D. Thomę Aquinatis ſcripta de Theologia peruolutando, facile intellexit, quantũ Chriſtiana religio Iudaicæ ſuperſtitioni præſtaret. noſter effectus, religionis quam ſuſcepit placita litteris illuſtrauit: libroſq; edidit in ſuo genere mirandos. Erat enim ingenio facili, copioſo, perſpicaci, & diuinarum litterarum cognitione præſtabat. Treuigni Archidiaconus primum, deinde Carthaginenſis Præſul, poſtremo Burgenſis creatus. id probitatis eruditioniſq; præmium fuit. addita conſequentibus annis ſcrinii regii præfectura perſpectæ fidei argumento, quod rarum in ea gente eſt. Eiuſq; illa vox fuit. (ſic fama tulit) Ex ea gente prognatis nullam reipublicæ partem committendam videri, moribus ex fraude atq; mendacio compoſitis, ſimulare mentiriq; natis, neq; bello bonis, neque pace. tres filios ex vnis nuptiis reliquit, priuſquam noſter eſſet ſuſceptos: Alfonſum, ex Decano Segobienſi in defuncti patris locum ſubrogatus Burgenſis Epiſcopus: cuius extat de Hiſpaniæ Regibus opus non inelegans, cui Anacephaleoſi nomen fecit. Gonſaluum, virtutum merito Placentinum Epiſcopum. Aluarum Garſiam familiæ propagatorem, ſanguine, vti erant eius tempeſtatis mores, cum nobilibus Hiſpanię familiis confuſo. cuius extant commentaria de rebus Ioanne ſecundo Caſtellæ Rege geſtis, non ineleganter conſcripta.

1398.

Res Aragoniæ. CAP. IX.

FOEDA tempora eccleſiæ diſſidiis, peſtis lues magis inſigniuit, ſuperiori præſertim anno, ad oram maritimam Barcinone Auenionem vſq; graſſata: Iberi & Orbę inundationes cum magna agrorum, ædificiorum, pecorum, hominũ ſtrage. Rex Aragonius his malis mitigatis, Barcinone vbi ſe tenuerat, Cæſarauguſtam, ad eam vrbẽ regni conuentu euocato abiit ad tertium Kalend. Maii. In D. Saluatoris æde, concio abs Rege ad circumfuſos proceres & populũ, è ſolio habita eſt: ampliſſimis verbis gentis Aragoniæ laudes celebrare. Non ferro, inquit, atq; copiis militarib. ſed fide ciuiũ imperia cõſtare, viri amici, & neceſſarii, ſi alia argumenta deeſſent, domeſtica exempla ſatis declarant. Sic noſtri regni ab humili principio, anguſtiſq; finibus opes auctæ ſunt. nominis gloria vniuerſum terrarum orbem peruaſit. Ab ipſo Pyrenæi montis ſaltu, vbi ægre maiores libertatẽ tutabantur, locorũ magis munitione, quàm armis confiſi, ditionis fines non in Hiſpania tantũ prolati, ſed ad extremas etiã inſulas maris Mediterranei. Veſtrarum laudum trophęa in Sardinia, Sicilia, totaq; Italia extant nobiliſſima atq; pręclara. O magnam concordię fideiq; vim. Non numero,

„ ſed virtute Sanctius & Petrus Sanctii filius Oſca expugnata,quaſi ex latibulis,vbi ſe tenue-
„ rant,in planiciem dilapſi ſunt. Hac ipſa vrbe Alfonſus de Mauris capta,regnum confirma-
„ uit: poſteris ad bene ſperandum ſignum ſuſtulit. Ecquid attinet vetera commemorando,
„ tempus conterere? nos ipſi quingentis Aragoniis equitibus numeroſas Siculorum copias
„ fudimus: vniuerſamq; inſulam filii imperio ſubiecimus, veſtra ciues fide atq; conſtantia.
„ quæ ſeu vincit ferociter inſtat victis,ſeu victa eſt, inſtaurat cum victoribus certamen:neq;
„ ſe opprimi ſinit. Pro quibus meritis Deum precor,vt parem gratiam referat: quoniā nobis
„ pro noſtro animo, veſtriſq; erga nos obſequiis ſatis facultatis non eſt. curabimus tamen,
„ ne ingrato,aut immemori beneficium dediſſe videamini. Quod præſentis celebritatis eſt,
„ ſolenni vos cæremonia,vt in noſtra,filiiq; noſtri verba de more ſacramento adigamini cō-
„ ueniſtis:id vt pręſtetis precamur. Propenſa id omniū ordinum voluntate factū eſt. Publicā ex ea re lętitiā noui belli ſuſpiciones cōturbarunt. equitū peditumq; copię Pyrenęi montibus ſuperatis Tardenſi notho ductore Thermas Vaſconum oppidum primo impetu occuparunt. Aragoniis terror illatus. breui tamen ea tēpeſtas diſiecta eſt, Lihorio regni procuratore pro Vaſcone obuiā hoſti progreſſo. Sicilia mollibus noui belli tempeſtatibus & ipſa iactata: vbi ad XV. Kal. Decemb. Martino filius eſt natus in ſpem paterni auitiq; regni, incredibili vtriuſq; gentis lætitia.ſed ea tamen breui mœrore mutata,infante ante legitimam ætatem,matreq;, importuna morte ſublatis, vti competenti loco repetendum eſt. Cæſar-
1399. auguſtę Rex & Regina menſe Aprili,ſalutis anno 1399. de more inuncti,regia inſignia,atq; imperii infulas ſuſcepere. cæremoniæ Antiſtes Fernandus Heredia Epiſcopus Cęſarauguſtanus. Alfonſo Villenæ Marchioni regia inſignia,atq; Gandię ducatus data abs nouo Rege ſunt. Interea Auenione Benedictus Pontifex deſertus à Cardinalibus,obſeſſus ab hoſtibus,in magno diſcrimine erat. ad eum ab Aragonio Rege legati viri præſtantes Ceruellionus Zaquamus vtriuſq; iuris priuati & publici peritiſſimus, Marinus ex ordine Franciſcano præſtanti eruditione vir. ab iis de concordia reuocanda ſublato diſſidio appellatus: reſpondet ſe in eorum Regum poteſtate futurū,qui ipſius partes ſecuti erant. Galli pręſertim atq; Aragonii arbitrio,controuerſiā diſceptandā permittere. ſibi nihil antiquius pace eſſe: cauerent tamen ne pacis nomine ſeruitutem inducerent: iuſq; & æquitatem in re minime dubia perturbarēt. Eo accepto reſponſo legati Aragonii,vti in mandatis habebant, ad Gallum Regem ſunt profecti. Lutetiæ in gentis concilio de concordia reuocanda conſultatum. mandata ad Benedictum miſſa: quorum hæc ſumma erat: Vti pro virili parte quamprimum pacis conſtituendæ rationem excogitaret. Ad conuentum Epiſcoporum veniret, quē ex toto orbe Chriſtiano euocare deſtinabant,in Patrum poteſtate futurus Galli Regis fide, atq; pręſidio militari, à vi & iniuria ſecurus. In Caſtella Petrus Tenorius Toletanus Archiepiſc. deceſſit in ipſo limine anni ſecularis,die Veneris,ad X. Kal. Decem. (marmoreo tumulo Toleti inſcriptus titulus obiiſſe ait XV. Kal. Iunii. ipſo illapſi in Apoſtolos diuini Spiritus feſto die) vir bello paceq; clarus, præſtantiq; animi magnitudine, rebus aduerſis æque ac proſperis admirabilis. Tauiræ in Luſitania natus eſt. alii Talaueræ in Carpetanis aiunt. iunior iuriſprudentiæ ſtudiis operam dedit,in Italia cum fratribus patria extorris,propter turbida reipublicę tempora Petro Rege. cum ætate Conimbricæ epiſcopatum obtinuit, deinde Toletanum,nullo ambitu, Pontificis tātum Romani, cui notus erat, beneficio, vti ſuperius dictum eſt. extant multa & pręclara ædificia, tota prouincia Tenorii impenſa cōſtituta, munificētiſſimi animi certiſſima argumēta. vix vt credas tantis ſumptibus priuatas cuiuſquā opes pares fuiſſe. nimirū domi frugalis, parcus in ſuos, ad publicum ſplendorē cōmunemq; vtilitatē cuncta referre ſolitus erat: quę magna in Principib. virtus eſt. Toleti quidē pontem,cui à Diuo Martino nomen eſt,bellis ciuilibus quæ Petrum inter & Henricū fratres fuerunt euerſum reſtituit. Arcē ſubterfluenti Tago amni impoſuit,quibus olim veſtigiis S. Seruandi cœnobiū fuit. Templo maximo coniunctū periſtylū ampliſſimū: vbi ipſius ſepulcrum cernitur ſacello dicato,prope alterum Vincentii Balboę Plucētini Epiſcopi, quo multū & familiariter vſus erat. Sedecim in eo ſacello ſacerdotes perpetuis ſacris,ipſi & maioribus quotidie parentant. Ad fines Granatēſes, vbi Alcala regia municipiū eſt,turrim extruxit,captiuorū, quorū erat inter Mauros magnus numerus pfugio, perpetuis per noctē ignibus monſtrato itinere. Talauerę D. Catarinę nomine cœnobium ampliſſimum templo maximo contiguum, Canonicis illud deſtinans, abdicatis voluptatum illecebris,cōmuni menſa & domicilio victuris: ſed incolarū interceſſione conatu impedito, D. Hieronymi monachis attributum eſt,ampliſſimis reditibus,ipſoq; ſtructurę genere in paucis inſigne. aliis locis alia,munifice omnia,religioſeq;. Mariam ſororē Ferdinādo Syluę collocauerat: vnde Alfonſus Tenorius eſt natus, cui Caſorlę pręfectura ab auunculo data eſt. Hic ex Iſabella Meneſia geminā prolem ſuſcepit, Petrū Tudenſem Paciſq; Augu-

ſtæ Prę-

ftæ Præsulem: cuius extat sepulcrum Toleti in Dominicanorum æde: atq; Ioannem Syluam, qui in Basiliensi olim concilio legatus, rerum gestarum merito Cifontanus Comes abs Rege creatus est.

Annus secularis. CAP. X.

DE publica consequentis anni millesimi quadringentesimi lætitia: quo more & instituto maiorum, venia delictorum concessa est omnibus, qui Romam adirent Christianæ religionis caput, arcemq; sanctitatis, multum diminutum est, Pontificum dissidio nondum composito. tametsi tanta à Principibus adhibebatur contentio, vt prope res confecta videretur. Henricusq; Castellæ Rex a Benedicti auctoritate quoniam auersum se à pacis consiliis præbebat, abdicareq; recusabat, contra quam erat pollicitus, publico gentis consensu defecit, faces subdente Petro Fria Cardinali Hispaniæ. Regis id Galli gratiæ datum, vulgus interpretabatur: Aragonio tamen pro Benedicto annitente, decretum tandem inductũ est. Accessit pestis lues, quæ multos mortales vniuersa Hispania consumpsit, ex Gallia Narbonensi & Catalaunis, vbi vis mali primum incubuit, in reliquas Hispaniæ prouincias diffusa. Hispali Castellę Rex frequens morabatur, vrbis elegantia, & locorum amœnitate oblectatus. mense Iulio, Rege è templi maximi turri despectante, vbi magno populi concursu, primum horologium, magniq; ponderis campana collocãda erat, repente procella exorta, multiq; fulmine exanimati. malorũ præsentium indicium, futurorum præsagium esse pleriq; existimabant. prodigio auerruncando, supplicationes decretæ habitæq; sunt. In Vaccæis ad oppidum Nieuam, Virginis Matris signum forte repertum: vbi constituto Dominicanorum cœnobio, impensa Reginæ Catharinæ, locus religiosus haberi cœpit, plenusq; numine: breuiq; multorum concursu in municipium excreuit, eius templi possessione, atq; opinione sanctitatis, quã re alia nobilius. Violantes Ioannis Aragonii Regis filia, ad virum missa Barcinone est: nam eatenus nuptiæ dilatæ erant, propter immaturam virginis ætatem. dos dicta centum sexaginta florenorum millia, ea lege, vt paterni regni iure publicis tabulis, atq; iureiurando decederet. Ioannes Montfortius Dux Armoricus decessit. Ioanna Caroli Regis Vasconum soror eo viduata (cui Ioannem, Richardum, Arturum, Guillelmumque genuerat) Henrico Lecestriæ Duci, Richardo æmulo recens oppresso, iam Angliæ Regi nupsit, & ipsi ex priori coniugio, vnde multiplicem prolem susceperat, cælibi. Blanca Vasconis Regis filia tertia, coniux Martino Regi Siculo pacta est: cuius prior vxor, filiusq; ex ea, salutis anno 1401. decesserunt, coniunctis elati funeribus, 1401.
mater ad VIII. Kal. Iunias, filius paulo ante. eius coniugii paciscendi causa, ad Cortes Vasconum oppidum colloquium Regum fuit, Vasconis Aragoniiq;: puellaq; in soceri Regis manum contradita, eximia formę venustate, lectissimis moribus, præcipua felicitate: nam prioribus sororibus extinctis, fratreq;, regni ipsa paterni hæreditatẽ accepit: sed annis consequentibus. Proximo quidem, de mense Septembri noua nupta Valentia in Siciliam nauigauit ad virum, eius insulæ imperium ex defunctæ coniugis testamento retinentẽ. classis qua vehebatur, ductor Bernardus Cabrera. Henrico Castellæ Regi, Maria filia ex vxore Segobiæ nata est Nouembris quartodecimo die, magna parentum lætitia, gentisq;, Alfonsi Aragonii Neapolitaniq; regis vxor futura ventre infœcundo.

Tamerlanes Scytha. CAP. XI.

NICOPOLITANA victoria, fusis fugatisque Hungaris, Francis oppressis, Turcæ Orientis imperium spe vniuersum inuaserant. finitimis longinquisque maximus terror illatus. Baiacetes eorum Imperator felix sibi esse videbatur: copiisque omnibus Constantinopolim obsidebat Grecorum imperii & fortunarum sedem. Fallax rerum humanarum fides, mirabilis inconstantia. eam tempestatem maior aliunde procella disiecit ad tempus atque discussit. Tamerlanes Scytha magnus corpore, animo magnus, ex gregario milite audendo, moliendo, populares ad arma concitando, magnam auctoritatem, paresque opes consecutus ingentem exercitum conflauerat, equites quadraginta millia, pedites ad sexcenta. vix fidem faceret numerus, ni idoneis id auctoribus confirmaretur. cum his copiis torrentis instar rapidissimi sese in Orientis prouincias infudit, terris vastitatem, cladem, exitium allaturus. Parthi primi imperata fecerunt: Syria, Ægyptusque ludibrio, cædi, rapinæ fuerunt. In more habuit cum ad vrbem aliquam castra poneret, primo die signa candida præferre clementiæ significatione: si continuo portas aperirent facta deditione, neque morarentur spem. die proximo purpurea cædem minitantia. exilia, bonorum euersiones. tertio atra, quibus excidium, vastitatemque denunciabat hominibus, agris, vrbi. neq; vllis precibus sæuus animus mutabat. sic magnitudine supplicii

terrorisque, cuncti certatim imperata fecerunt. Accidit vt Berytenses in diem alterum deditione dilata, barbaro placando, virgines, puerosq; ramos gestantes cũ infulis & velamentis supplicum habitu præmitterent. ad genua cum procumbere conarentur, voceq; flebili patriæ interitum deprecarentur, adacto equitatu conculcãdos obterendosq; prębuit. crudeli spectaculo cõmotus quidam Genuensis, qui barbari castra sequebatur, loquebaturq; Scythice, benignitatis admonuit, se hominem ac mortalem esse recordaretur. ad quem ille toruo vultu, contractoq; supercilio. Ecquid me hominem esse putas? flagellum ego sum Dei, diræ, pestisq; terrarum. Pro magno Genuensis habuit incolumem euasisse. Baiacetes Asiæ periculo permotus, relicta Constantinopoli, cum omnibus copiis obuiam progreditur. ad Tauri montis eam partem, cui Stellæ nomen est, pugna olim Pompeii & Mithridatis nobilem, totis vtrisq; viribus & copiis dimicatum. vicere Scythæ. supra ducenta hominum millia cęsa. ipse Baiacetes captus, ludibrio reliqua vita futurus: qui tot gentibus fuerat terrori, aureis catenis vinctus, atq; in cauea ferrea per vniuersam Asiam Syriamq; ad ostentationem circumductus, cibum capiens, quem tanquam cani de mensa victor proiiceret, ascensuroq; equum, substernens pedibus tergum. Idem calamitatis & vitæ finis fuit. Sic homines humanaq; vertuntur: & est infelicissimum infortunii genus miseris, fuisse aliquãdo felices. Henricus Castellæ Rex aduersa quamuis valetudine oppressus, omnia ad imperii splendorẽ conferebat. ad finitimos longinquosq; Principes frequentes legationes mittens, quæ apud quamq; gentem pręcipua essent, sciscitari non desistebat. Ad Orientis prouincias Pelagius Sotomaior, & Fernandus Palafuelus legati, earum gentium vires moresq; exploraturi prælio interfuerunt, forte an prudentes, quod inter Turcas & Scythas cõmissum est. eos victoria parta Tamerlanes honeste habuit, remisitq; in Hispaniam, nouo ex sua gente oratore adiuncto, Henrici Regis amicitiam expetitum. cum eo Alfonsus Paez, Rodericus Gonsaluus, atq; Gometius Salazarius denuo ad victorem barbarũ missi. quorum extat de eo itinere cõmentarius Itinerarii nomine, ab ipsismet legatis confectum. Tamerlanis potentia, gloriaq; diuturna non fuit. in Scythiam reuersus, tantis belli manubiis vrbẽ Mercantim condidit, spoliisq; aliarum gentiũ exornauit, elegantissimamq; reddidit. mortuo duo filii successere, neq; fortuna, neq; indole eadẽ: de paterna hæreditate diffidentes, imperium patris virtute partum sua ipsi ignauia amiserunt, corrupere gloriam. Fuit hic annus Lusitanis priuatim atq; Vasconib. infaustus, vtriusq; regni hærede morte sublato. Alfonsus Lusitani Regis filius maior cum duodecim annos esset natus, decessit magno gentis luctu. Corpus Bracaræ in templo maximo sepultum est. tametsi eam fortunæ iniuriã, numerosa proles Regi superstes supplebat, Eduardus, Petrus, Henricus, Ioannes, Fernandus, duæ filiæ Blanca, Isabellaq;. eo minor genti, atq; parentibus mœroris causa fuit. Pompelone Ludouicus semestris, & Carolus quinq; natus annos, coniunctis funeribus sublati, sepultiq; in æde maxima, ipso Philippi Regis abaui sepulcro. luctus ingens nulla virili prole superstite, regniq; hæreditate necessario ad fœminas deuoluta. Fine anni, atq; consequen-
1403. tis initio 1403. magnę fluuiorum inundationes vniuersa Hispania extiterunt, Hispali pręsertim Bætis supergressus ripas, ipsasq; vrbis munimenta, magnam vrbis partem cooperuit. ad D. Michaelis, atq; ad portam, cui a coniuncto nauali nomen est, inundatio peruenit. fœda rerum facies. metuendaq; colluuies. prætoris diligentia, cui Alfonso Tauro nomẽ erat, saluti fuit, noctu atq; interdiu omnib. partibus occurrentis, ripas statuminantis, portas pice stupaq;, vrbis mœnia alia materia stipantis. sic periculum procuratum est, terrorq; populi sedatus. Toletana ecclesia, ex quo Petrus Tenorius decessit, Pontifice vacua erat. iniuria id temporum factum, dissidioq; Romanorum Pontificum. in Castella præsertim Benedicto repudiato nullus Pontifex erat, vnde sacra peterentur, magno gentis incõmodo. Ergo Vallisoleti in frequenti regni conuentu, Benedicto Pontifici ad IIII. Kal. Maij, imperii ius restitutum, solenni cæremonia: cui Rex ipse, proceres, & Episcopi affuerunt. idem ad VII. Kal. Iunias in Gallia factitatum. conuersę repente vtriusq; gentis voluntates erant. breue tamen obsequium fuit. sed datum tamẽ Benedicto Pontifici, vt ecclesiã Toletanam Petro Lunę fratris filio cõmitteret, quod tertio Kal. Augusti factum est. tametsi venire aliquandiu distulit, Dertusanæ ecclesiæ, cui ante pręfectus fuerat procuratione, & motu temporum impeditus. Martinus Salua Cardinalis Pompelon. Sellone in ora Prouinciæ, quo Benedictus pestis vitandæ studio se contulerat, diem obiit sexto Kal. Nouemb. ecclesiã Pompelonensem, post eius obitum Michael Salua gubernandã suscepit. additus aliquanto post purpuræ honos, quod eruditioni est datum (erat enim iuris peritissimus) atque patrui defuncti meritis, fideiq; perpetuæ erga Benedictum Pontificem, aliis Cardinalibus deferentibus. Matthæo Fuxensi Comite in patria sine prole defuncto, Aragonii regni obtinendi nulla spe, Ioanna vxor, nulla ex se edita prole, internuncio Iacobo Scriba Aragonio Regi conci-

conciliata: rediensq; in patriam tria millia florenorum annua, vnde vitam sustentaret, abs Rege pacta est. exiguam regni erepti vilemque compensationem. nimirum necessitati parendum fuit, cuius quam pietatis, honestatisve maiores sunt vires.

Henrico Regi filius nascitur. CAP. XII.

OPIMA festaq; pace Hispania florebat. domestici motus compositi. externa arma silebant. Vasconem tantum interceptæ à Rege Gallo amplissimę ditionis dolor vrebat, Eburouicum, Campaniæ, atq; Briæ. missis vltro citroq; legationibus, nihil erat profectum. Rex ipse Vasco semel & iterum Gallicam profectionem ea causa susceperat, haud magno operæpretio. nunc extremam spem tentare visum est: si à Rege Gallo amitino, cæterisque Gallię Principibus, pręsens agendo, moliendoq; aliquid impetraret. regni cura Reginę cõmendata. Vt ad Regem Gallum ventum est, suprema contentione de re tota disceptatum. conuenit tandẽ, vti omni ditione de qua controuersia erat, Gallis relicta, Chireburgo etiã Vasconũ pręsidio deducto, Nemorosum Ducis nomine Celticę vrbẽ acciperet. iniqua permutatione, amplissimorũ principatuũ opes abdicatę: addita tamẽ annua duodecim Francorum millia: pręterea in pręsenti ingens auri pondus. hęc salutis anno 1404. quinto Idus 1404.
Iunii Lutetię gesta sunt. Ex ea pecunia gemina palatia Oliti atq; Tafallæ, quę oppida quatuor inter se milliũ interuallo sunt dissita, cõstituta à Carolo Rege fuisse, vulgo hominũ opinio est, plane magnificentissima: prorsus vt nihil artificii, ad pulchritudinem, magnificentiamq; ac cõmoditatem deesset. Et erat is Princeps harũ non minus elegantiarũ, quam ciuilium, militariumq; rerum peritus. ea oppida inter se perpetuo porticu cõmittere habuisse, in animo fama fert, si longior vita contingeret. Ipso tẽpore Reges Granatæ atq; Castellę munificentia inter se, atq; comitate certabant. Salutaris barbaris erat nostræ gentis amicitia propter angustiã ditionis: Castellæ necessariũ ob perpetuam Regis imbecillitatem, sua magis tueri, quam alienos fines inuadere. missa abs Rege Mauro ad Henricum amplissima munera, aurum, argentũ, gemmæ, picta vestis, atq; pretiosa: & quo maior gratia esset, vxor etiam cum iis donis legata, nimirum è multis vna: quas Mauri singuli, pro opibus quisque quam plurimas habent, Reges maximè. sic animo distracto, nulla in magno pretio est. iis officiis vtriusq; gentis animi noua beneuolentia deuincti, neq; syncera tamen, neq; diuturna, vt rerum euentus breui declarauit. Romæ Bonifacius IX. decessit Kal. Octob. in eius locum festinatis comitiis Cosmatus Melioratus, patria Sulmonen. ex presbytero Cardinali subrogatur ad XVI. Kal. Nouemb. Innocentii VII. nomine desumpto breuis pontificatus fuit, duorum annorum, vnius & viginti dierũ. Conciliandæ inter Pontifices pacis spes à Principibus tentata. cæterum variis artibus ii conatus ludificati: cum locus vtriusq; partis quem consensus probaret, conuentui nullus inueniretur: prorsus vt collusio videretur, & vtrunq; Pontificem in sacra causa præuaricari. Benedictus præsertim magna amicorũ parte alienata, cæteris ad Romanos respicientibus, vagus, incertusq; agebatur. neque illi res vlla, neq; consiliũ, aut quisquam hominum satis placebat. tametsi eius causam multi viri eruditionis & sanctitatis opinione præstantes tuebantur. in his ex Dominicano ordine Vincentius Ferrerius Valentinus: cuius ea tempestate fama, per ora omnium nationũ volitabat: ad quas Euangelii lumen intulit. satis constat patrio sermone concionantem ab externis gentibus, auditum libenter, atq; intellecta quæ diceret: quod ab Apostolorum temporibus vni contigit. doctrina miraculis confirmata. cæcorum aperta lumina. claudis gradiendi facultas data. omne genus morbi depulsi. mortui ad vitã reuocati. Quo minus mirum sit, eius opera innumeram hominũ, altissimis eatenus ignorantiæ tenebris oppressam, cælesti illustratã lumine Christo nomina dedisse, in vna Hispania Mauri octo millia, Iudęi ad triginta quinque millia: ac præsertim Palentiæ in Vaccæis multo maxima Iudæorum pars Christiana sacra suscepit, Sanctio Rogio eius vrbis Episcopo. Calamitas ex ea re sacrorum vectigalium, cum suscepta religione immunitate donarentur, ex regio fisco annuis Episcopo attributis reditibus est procurata: vti regium diploma per hæc tempora datum declarat. Publicam ex ijs rebus lætitiam Catharinæ Castellæ Reginæ partus felicissimus auxit. Tauri in Franciscanorum cœnobio filium enixa est, cui de aui appellatione Ioanni nomẽ fuit, salutis anno millesimo quadringentesimo quinto, die Veneris, pridie Nonas Martii. per oppida & vrbes festi dies agitati: ludi, spectaculaq; commissa: quo diutius expectata fuerat, ac prope diffidebatur, eo maiori vniuersę gentis lætitiæ. ab externis Principib. missæ legationes, quæ gaudio fungerentur. Ioannes Reginæ auunculus, Petri Regis filius, Soriæ vbi vinctus erat, paulo ante decesserat, ex Eluira vxore, q̃ in vinculis duxerat, custodis Bertrãdi Erilis filiã gemina prole relicta, Petro, Cõstãtiaq;. hanc Rex cõtinuo nactus Madriti in D. Dominici regii virginẽ sacrari curauit. Petrus quẽ in custodiam tradere cupiebat, substractus est. Amitini cõmiseratione Regina ad se deductũ Regi post partum 1405.

forte inuisenti conciliauit, venia precibus impetrata: neq; erat æquũ aliquid denegari puerperæ, quod dono dignum esset. repente ergo è latebra. vbi retro Reginæ stratũ erat, ad Regem deductus in veste sacerdotis genibus nixus, in gratiam acceptus: atq; vt esset vnde vitam in studiis litterariis sustentaret, Alarconis Archidiaconatu continuo donatus est. deinde Vxamẽsis Episcopus, ac tandẽ Palentinus est creatus. nobilitas pro virtutibus fuit. Ex duabus concubinis, Isabella domo Anglica, atq; Maria Bernarda numerosam prolem genuit: quatuor filios Alfonsum, Ludouicum, Sanctium, Petrum, pari numero filias, Alfonsam, Isabellam, Catharinã, Constantiã. Ab his ac præsertim ab Alfonso maximo filiorũ, cui ex iustis nuptiis septem proles fuerunt, ea familia deducta perpetua serie cui à Castella cognomentũ est, in paucis nobilissimæ, ad paucos redactæ, modicis opibus.

Bellum Mauricum CAP. XIII.

INTEREA Aragonia intestinis tumultibus vexabatur: ac Cæsaraugustæ cædes passim; bonorumq; direptiones factæ. partium duces Lupus Nuza, atq; Petrus Cerdanus, viri opibus, clientelis, auctoritateq; præpotentes. Ad Maelliam municipium conuentus gentis habiti. de ordinando regni statu, deque iis motibus pacandis abs Rege est relatum. leges aliæ in tempus aliquod, quædam perpetuæ vtilitatis causa in æternum promulgatæ. sancitumq; Martinum Regis filium primo quoq; tempore in Hispaniam euocandum: vt hominibus maxime liberis, ius à natura datum, virtute, meritis, fide, fœdere, ac religione fundatum disceret conseruare: neq; rempublicam pro voluntate, arbitratuq; vt in cęteris prouinciis, sed legibus æquitateq; gubernare. ergo auctore patre Drepano soluens, atque Benedicto Pontifice ex itinere ad Nicæam, quo se is contulerat specie ineundæ pacis, salutato, fœdereque in ea vrbe cum Ludouico Andegauensi, qui se Neapolitanum Regem ferebat, & ad Aragoniæ imperium aspirabat, Pontificis opera constituto, Barcinonem tandem classe appulit, tertio Nonas Aprilis. Pro eius aduentu dies festi per vrbes & oppida agitati: nam diu in Hispania moraturum sperabant, nimirum opinione sua falsi, cum Siciliam relinquere metueret, suspensis antea, & incertis prouincialium animis, & nunc Bernardo Cabrera, in quo præsidium esse debuit, plus eius discessu sibi auctoritatis arrogante, quam quod reipublicæ rationes, & regia dignitas pati possent. Itaq; rebus vtcunque in Hispania compositis, ad octauum Idus Augusti, Barcinone classe qua vectus erat, Siciliam repetiit. Bernardus Cabrera, aula primum deinde tota insula pulsus est. eorum quæ obiiciebantur cognitio, ad patrẽ Aragoniæ Regẽ integra reiecta. Quatuor argenteæ statuæ gemmis, auroq; nitentes, mense Nouemb. ineunte Barcinonẽ delatæ, Benedicti Pontificis donum: quibus Valerii, Vincentii, Laurentii, Engratidis cineres, qui Cæsaraugustæ seruantur, præcipuis diebus inclusi, in pompa circumferrentur, thensis impositi; & humeris hominum magna populi religione gestati. In Castella pax erat domesticis factionib. sublatis, externis Principibus aut fœdere aut amicitia deuinctis. quam Granatensis Regis insolentia turbauit, Aiamonte oppido in Turdetanis ad Anę ostiũ per vim capto, detractoq; Aluaro Gusmanio, in cuius ditione erat: præterea annuum tributũ pendere recusabat. Quibus rebus tametsi commisisse constabat, vt hostis loco esset, experiri tamen placuit, si reuocandæ concordiæ ratio aliqua iniri posset. missi qui iure feciali res repeterent. Barbarus metum
1406. interpretatus, principio anni 1406. suorum manum in vicinos Biatiæ fines immisit. magnus gẽti terror, agris, & oppidis vastitas illata. Petrus Manricus limiti præfectus, Dieghus Benauidius, Martinus Rogius tumultuario delectu habito, obuiã progrediuntur Mauris. ad Quesadam oppidum acie dimicatum. pugnantes nox diremit dubia victoria. nisi quod nostri per medias hostium acies perrumpentes, vicinum tumulum occuparunt. id perculsi animi, peioresque in pugna tulisse argumentum fuit. cecidere non pauci. in his nobilissimi Martinus Rogius, Alfonsus Daualus, Ioãnes Ferrerius Marescalus, Garsias Osorius. Henricus Rex Segobiæ se in Vaccæis ea tempestate tenebat, quãuis imbecillo corpore, memor dignitatis, publicæ salutis memor. bellum omni conatu comparare certus, ipse quidem Madritum continuo abiit: regni autem ordines Toletum primo tempore cõuenire iubet: vt communi gentis consensu de re tota consilia ineantur. Rex Vasco in Gallia eatenus moratus, rebusq; confectis, vti paulo ante dictum est, alio itinere in Hispaniam rediit, per Narbonem in Catalaunos appulsus. ipsius & Aragonii Regis colloquium ad Ilerdam habitum, mense Martio. in ea vrbe instaurato inter vtrunq; Regem fœdere Cæsaraugustam itum: Aragonio omnibus officiis & comitate Vasconem toto itinere prosequente. Beatrix Vasconis filia Blanca minor, Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti desponsa erat, iuueni in procero corpore eximia formæ dignitate, bellica fortitudine pręstãti. eæ nuptiæ Pompelone Septemb. die XIIII. principali apparatu celebratæ sunt. Quo mense

Michael

Michael Salua Pompelonenſis Cardinalis Benedictum Pontificem in Liguriam ſecutus, ad Monæci arcem ex peſte deceſſit: qua contagione iis locis multi mortales conſumpti erant. defuncti corpus Nicæę in D. Franciſci tumulatum eſt. in eius locum Lancelotus Nauarra Pompelonenſis Epiſcopus creatur. Gallia vniuerſa à Benedicto Pontifice diſcedit. quoniam eatenus concordia inita inter Pontifices non erat, fraudem ſubeſſe atq; præuaricationem vulgo homines, ſed & gentis Principes interpretabantur.

Henrici Regis obitus. CAP. XIIII.

CONVENTVS Toleti agebantur omnino frequentes, rerum de quibus ſuſcepta deliberatio erat, magnitudine, Principum numero, ac triſti tandem Regis exitu nobiles. Ioannes Seguntinus Epiſcopus, qui Toletani Epiſcopi partes implebat eius eccleſię rector, ex quo Petri Tenorii obitu vacua erat, Sanctius Rogius Palentinus, Paulus Carthaginenſis, Fridericus Traſtamaræ Comes, Henricus Villena Calatrauæ Magiſter in locum Nunnii Guſmanii ante bienniū ſubſtitutus, Rodericus Daualus Magiſter equitū, Ioannes Velaſcus, Dieghus Stunica, aliiq; viri principes interfuerunt. Regem in ipſo conatu morbus ſolito grauior oppreſſit. Itaq; pro Rege vicarius Ferdinandus frater ſubſtitutus eſt. Eo referente de ſubſidio in bellum Mauricum conferendo, pecuniaq; genti imperanda actum: vnde equitum millia quatuordecim, peditum quinquaginta millia conſcribi poſſent: triginta triremes inſtrui, quinquaginta onerariæ: præterea ſex ignea tormenta maiora, quas noſtrates hiſtoriæ Lombardas vocant, fortaſſis quod in Longobardia id genus machinæ inuentum primo eſſet: minora tormenta centum, aliaque inſtrumenta belli: quod extirpandæ genti Mauricæ ſupremo conatu gerendum erat. Res per altercationes ducebatur. negabant vrbium procuratores tantum pecuniæ redigi poſſe, præſertim Epiſcopis oneris partem ſubire recuſantibus centum modo aureorum myriades in belli ſumptus conceſſę. datumq;, vt niſi ea ſumma ſufficeret, aliquanto amplior populis imperaretur, non conſultis regni ordinibus, neq; conuentu procerum euocato. Equiti ſtipendium erat in dies ſingulos ſeſtertii viginti, pediti dimidiatum. Ferdinandi Principis diligentia res ad exitum perducebatur: cuius ſecundum Regem fratrem prima & maxima rebus omnibus erat auctoritas. Cum Roma allatum eſt Innocentio Pontifice defuncto ad octauū Idus Nouemb. ſucceſſorem datum pridie Kal. Decemb. Angelum Corarium Cardinalem, natione Venetum, Gregorii XII. nomine edito. Toleti Henricum Regē mors oppreſſit octauo Kal. Ianuarias, ineunte ſalutis anno 1407. annos natum viginti ſeptem, atq; omnibus ſacris ex 1407.
ritu Chriſtiano procuratis. regnauit annis ſedecim, duobus menſibus, diebus vno & viginti. filios reliquit Ioannem, Mariam, Cathariniam. Corpus in veſte Franciſcana regio ſacello templi maximi Toleti tumulatū, veriſſimis totius gentis lacrymis, luctuq;, immatura morte prære ptum eximia indole Principem lamentantium. rempublicam rurſus quaſi rectore ſpoliatam nauim, nouorum motuum fluctibus agitari neceſſarium. fuit ingenio facili, miti, atq; liberali. vultus ſatis decorus, niſi perpetua valetudo fœdaſſet. vernacula facundia inſtructus, omnium quæ diceret atq; ageret, arte quadā oſtentator. Ad Principes tum Chriſtianos, tū Mauros finitimos longinquoſq; legationes mittere ſolitus; vnde multū prudentiæ rebus gerendis multumq; ſplendoris hauſtum eſt. animi magnitudinem, atq; conſilii, vnius rei argumento notaſſe ſat erit. Superioribus annis cum primū regni adminiſtrationē ſuſcepit, Burgis accidit, vt ex coturnicum aucupio, quo ſe oblectare conſueuerat, poſt meridiem redeunti die quadā nihil opſonii ad prandium eſſet paratum. cauſam ſciſcitanti, reſpondit opſonator, regiis vectigalibus exhauſtis, fidem etiam eſſe conſumptam. nē pignora quidem ſupereſſe cibis regiæ familiæ comparandis. Miratus Rex, Arietinas carnes, pallio oppignerato, emi continuo mandat: ijs & coturnicibus, quas ceperat, prandium parari. miniſtrat brachatus regius ipſe opſonator. in ſerum dies erat extractus: proceres, Toletanus Archiepiſc. Dux Beneuentanus, Traſtamarę Comes, Henricus Villena, Medinę Celinę Comes, Ioannes Velaſcus, Alfonſus Guſmanius, aliiq; magno numero, luxu inter ſe & ſplendore menſarū certabant, ſoliti in orbem conuiuiis ſe mutuo excipere. Forte apud Toletanū cœnabatur. eo Rex nocte tectus, inuolutoq; capite abiit. opipara fercula illata, deliciis lautitiaq; diffluebant. Remotis menſis, varii vt fit ſermones additi. quantū quiſque copiarum haberet, quantum ex regiis vectigalibus perciperet, vt in nullo tali periculo commemorare. Noua ea res Regem impleuit ira. proxima luce fingit grauiſſima ſe valetudine opprimi, dare ſuprema mādata velle. proceres in arcē euocat ſingulos. iis admiſſis comites excluſi. Sub meridiē Rex ferro tectus, diſtrictoq; gladio, ad proceres ingreditur in cœnationem magnam, vbi rei euentum ſuſpenſis incertiſq; animis expectabant. aſſurgunt illi,

Rex aſſidet,truciq; vultu,Toletanum rogat. Ecquot Reges antea noſſet: idem ex alijs ſigillatim ſciſcitatur.alij tres reſpondent,quidam quatuor,qui plurimos quinq;.Ecqui id verum eſſe ait,cũ hac ipſa mea ætate,viginti Reges nihilominus in Caſtella nouerim regnaſſe. Mirantibus dicti cauſam. Vos inquit,vos omnes Reges eſtis,magna reipublicæ calamitate, noſtri nominis ignominia.ſed ne diutius imperetis,neq; Reges ludibrio habeatis,veſtris capitibus continuo ſanciam.Simul cõtenta voce lictores euocat, militeſq; ſexcentos, quos arcano paratos habebat. quæ ad ſuppliciũ poſtulabat parari, afferriq; iubet.tunc Toletanus ab inſita animi magnitudine præſidium petens, in genua procumbit, veniam ſupplex rogat: idem eius exemplo cæteri faciunt,panſis manibus,lacrymis toto ore manantibus. emendaturos atq; in eius poteſtate ſe ſuaq; fore pollicetur. Increpitos atq; vltimi ſupplicii metu perculſos,non ante dimittit,quam regiis arcibus traditis omnibus,auriq; pondere repræſentato, quod occupatis regiis vectigalibus debebatur. Iis rebus perficiendis duo menſes conſumpti,ex quanto tempore in arce ſeruati ſunt. regia auctoritas confirmata: nullo vt tempore obſequentiores proceres fuerint,timore ipſis timoris cauſis longiori. Simile ſeueritatis exemplum Hiſpali editum eſt: quo tempore Nieblæ Comes & Petrus Pontius inteſtinis diſſidiis tumultuabantur: niſi quod grauius ſupplicium fuit mille ſontibus Regis iuſſu peremptis. Regia vectigalia liberata,præſertim Ferdinandi fratris diligentia: vnde annis ſingulis magnum auri pondus in regium ærarium illatum. cuius pars maxima Madriti ſeruata ad grauiores reipublicæ caſus. Henrici Regis impenſa ei arci muniſſimæ turres ſunt additæ. Eius illa vox fuit:Populi ſe execrationes amplius quam hoſtium arma formidare. eoq; theſauros congeſſit, innoxios tamen & ſine ſubditorum gemitu:cura tantum regiorum vectigalium,modeſtiaq;, quæ magna Principum laus eſt.

Ioannes Caſtellæ Rex renunciatur. CAP. XV.

IVSTA funeris Henrico Regi ſplendide facta: ſimul de ſucceſſore renunciando ſuſcepta à proceribus deliberatio eſt. non vna omnium mens erat,nec eadem cunctis oratio; graue reputantibus expectare dum infans menſes duos & viginti natus,ad iuſtam ætatem perueniret. malorũ imagines,quæ paſſa prouincia erat, Regum priorum ætate minori ante oculos verſabantur.Defuncti Regis teſtamentum prolatum: in quo reipublicæ procuratores,Regina vidua,Ferdinanduſq; Princeps ſcripti erant. Dieghus Stunica,Ioãnes Velaſcus infantis tutores deſignati: Paulus Carthaginẽſis Epiſcopus magiſter inſtitutus,adoleſcentia litteris & regiis moribus informanda:ea tamen lege, ne aliquam reipublicæ partem attingerent,contenti eà cura,quæ ipſis concredita erat. Verum ea decreta reſcindenda omnia nonnulli diſputabant: Regem cõfectum morbo parum mente valuiſſe. nam pridie obitus teſtamentum confectum erat.&ſi cætera eſſent integra;nouarum tempeſtatum fluctibus rempublicam obiicere recuſabant. Hæc clam inter ſe. hæc palam atq; in circulis conquerebantur.conſilia mali vitandi non ſatis explicabant: quodq; in re tali difficillimũ eſt primus auctor,primaque vox expectabatur;dum animis ſpes,timor,ratio,caſus ancipites obuerſantur.loquebãtur omnes, adiicere conſilio periculũ ſuum ſinguli detrectabant. Vnus erat Fernandus Princeps, qui regno ſuſcepto rebus opem ferre poterat, (ſic illi exiſtimabant) ſed natura cunctator,manſuetus,modeſtia ſingulari;quæ vulgus virtutibus affinia vitiorũ nomina affingendo,metum,ignauiam,anguſtiã,humilitateq; animi interpretabatur. Nouorum cõſiliorum opportunitatẽ Reginæ tum ſexus, tum abſentia ſuppeditabat,Segobiæ cum filiis,quorſum res euaderent,expectantis,ſqualore luctuq; oppreſſæ, ob mariti obitum,neq; magis pręſenti calamitate afflictæ,quã metu imminenti,ne ipſa filiuſq; ludibrio haberentur. Re inter ſe cõmunicata proceres,Ferdinandi conſtantiã tentare decernunt. Daualus Magiſter equitũ poſt multos ſecretoſq; ſermones cunctantem dubitantemq; hac oratione erigere ac confirmare nititur. Nos te,Ferdinande,ad patrium auitumque regnum vocamus,ſalutare reipublicę,tibi magnificum,nobis omnibus fauſtum.in tua id manu ſitum eſt.nemo erit,qui noſtro conſilio repugnare audeat. Neq; ſpeciem adulantium,fraudemq; ſubeſſe cogita. Ad regni faſtigium ambitu & malis artibus niti turpe eſt: vltro delatã, & quaſi ad tuum præſidium confugientem rempublicam deſerere in periculo,ne ſopor & ignauia videatur,prouidendum eſt.Poſſe gentis conſenſu regna mutari,nouoſq; Reges inſtitui.ipſa regiæ poteſtatis natura documento eſt: quæ populi voluntate exorta,rebus exigentibus transferri poteſt ad alios.Vagi initio homines, incertis ſedibus errabant.in quaq; familia tantum,ei à cæteris honos deferebatur,quem ætate prudentiaque cæteris pręſtare conſtabat. verum cum vita omnis iniuriis eſſet obnoxia, ac ne conſanguinei inter ſe ſatis conuenirent animis: qui à potentioribus premebantur, ſocietates cũ aliis inire;

inire, & ad vnum aliquem opibus fideq; præstantem respicere ceperunt. Hinc vrbani cœtus primum, regiaq; maiestas orta est. non fraude, atq; ambitu, sed moderatione, innocentia, virtute, obtinebatur: neq; hæreditario iure, sed pro multitudinis voluntate, in defuncti Regis locum alius substituebatur. Imperaturus omnib. eligebatur ex omnibus. Nimia regum potentia effectum, vt parentibus filii, prauis sępe moribus, imbecilla ætate succedant. qua peruersitate, quid exitialius excogitari potest? exercitus, prouincias, copias ex vxoris sinu dari accipiq; temere nullo delectu? & quod virtutibus erat datū, nullis iam meritis contra malis artibus obtineri: rempublicamque vnius respectu, grauissimis procellis exagitari? Licet antiqua exempla proferre. Henrico eo nomine primo defuncto, Berēgaria soror minor est prȩlata, Blanca Galliæ Regina prætermissa. quod consilium superis esse probatum, Ferdinandi Regis Berengarii filii, sanctitas ac perpetua felicitas declarauit. Alfonsi Regis cognomēto Sapientis minor filius, quia indoles erat, nepotibus ex maiori filio prȩlatus est. Licet recentia. Henricus auus tuus fratrē Regem imperio euertit, eiusq; filias paterna hæreditate spoliauit. quod nisi iure factū est, priores Reges iniuria regnasse, fatearis oportet. Prioribus annis Ioannes Auisii Magister Lusitania occupata, iure an iniuria non disputamus, sed certe eximia populi voluntate hactenus stetit, quamuis Castellȩ armis sępe lacessitus: & nuper dux Ioannis Aragonii Regis filiæ à paterno regno depulsę: Martinusque Ioannis frater ex Sicilia ad imperii sceptra euocatus est. Nimirum quod publicę salutis causa, & communi consensu institutum est: eadem multitudinis voluntate rebus exigentibus immutari quid obstet? Quod si externus homo inuitaretur, nulla nobilitate, nulla rerū gestarum gloria, consilium reprehendi posset: nunc Principem nobilissimum, patre atq; atauis Regibus natum, ad imperium vocamus, & fratre superstite rerum moderatorem. Vide ne propius contumeliæ quā laudi sit, hanc eximiam nostrûm omnium, & populi voluntatem repudiasse: patriæq; supplici, & quasi manus tendenti, periculum si quod esset, certe laborē curamq; denegasse. Nam illud admonere non attinet, vt oblata dignitate, quam modestissime vtare. Post hanc orationem cæteri proceres circumsistere, hortari, cælitum voces, & astrorum motus referre. Negat ille tanti esse regnum, vt ambitiosi propterea notam velit incurrere, atq; inhumanitatis, innocenti puero spoliato, Regina vidua contēpta, quorum patrocinium suscipere æquius foret: atq; nouorum bellorum materiam pręscindere, quæ regni mutatione futura necessario prouidebant animis. Se quidem pro eo studio immortales gratias agere: sed maius beneficium dare nō posse, quam fratris filio, vti ratio & ęquitas postularent, Rege renunciato. ipsum remp. curaturum, vti frater moriens mandarat: neq; vllum laborem, aut vitæ periculum patriæ denegaturū. vt suo nomine imperaret, adduci non posse. Conuentus procerum in templi maximi eo sacello habitus est, quod Tenorii Archiepiscopi impensa extructum erat. Daualus equitum Pręfectus, rursus ad Ferdinandum cōuersus, si subeunte pœnitentia mutasset, ecquem Regem renunciari vellet, rogauit. Ille indignantis habitu, contentaq; voce, Quem, inquit, nisi fratris mei filium? Continuo ergo Ioannes in conuentu primum, deinde per vrbis plateas explicatis vexillis, Rex est Castellæ pręconis voce proclamatus. Ferdinandus omnium confessione, eorum etiam qui maxime institerant, ab eximia moderatione, fideq; laudē tulit, cum vltro delatam regiam dignitatē repudiarit: quam alii per ignes & ferrum petunt. dignus cui ad amplissima regna viam numina aperirent, gloriamq; eo maiorem, quod variis antea criminibus apud fratrem fuerat appetitus ab iis, qui Principum offensas aliis euertendis acriter rimantur. & per se inuidiosi suspectiq; Principibus sunt, qui proximi ad imperiū destinantur. sed sub vitę tamen finē eius probitate perspecta odium beneuolentia mutarat. Maria etiam filia Alfonso Ferdinandi filio maiori cum spe regni desponsa: quod vtriusq; rationibus commodum, reipublicæque adeo vniuersæ salutare erat futurum.

Bellum Granatense. CAP. XVI.

NOVVS in alia Hispaniæ parte luctus exortus Aragoniæ genti est, Marię Reginæ funere pręstantissimę Principis, ad Villam regiam extinctę prope Valentiam, quarto Kalend. Ianuar. corpus ad Populeti est tumulatum: exequiarum iusta magnifice facta. tres filios Iacobum, Ioannem, Margaritam in minori ætate amiserat, Martinum sibi superstitē reliquit: verum rebus Siculis implicitum, multisq; ex eo periculis obnoxium, & vt erat pręstanti animi magnitudine, offerentē sese: quod illi perniciem tandem, maximas genti calamitates attulit. Ferdinandus Princeps rebus Toleti compositis, fraternoq; funere procurato, ipsis Ian. Kal. Segobiā abiit: vbi se Regina limine cōtinebat, recēti mœrore oppressa, squaloreq; fœdata. coram de repub. summisq; regni rebus consilia cōmunicata. & quo maior esset auctoritas proceres ex vniuersa prouincia, populiq; ad generales conuentus euocati sunt. pu-

eri Regis educandi cura Reginę matri ipsius rogatu permissa. id vnum in Henrici Regis tabulis mutari placuit. Velasco & Stunicę auri pondus abs Rege datum, duodecim florenorũ millia, ablatæ potestatis non satis æqua compensatio. sed erat tempori cedendũ: neq; vacabat periculo Ferdinandi Principis voluntati, atq; Reginę votis velle repugnare. Mox de bello Granatensi in conuentu suscepta deliberatio est, eo maiori animorum alacritate, quod Februario mense nostri, per Murciæ fines in Maurorum agros inuecti, Veram municipium impugnarant: & cum obtinere non possent, sine scalis vineisq; ad bellum profecti, cęterisq; quæ expugnandis oppidis idonea sunt, duodecimo inde lapide ad Xuxenam Maurorum manum auxilio obsessis venientem, commissa pugna profligarant. minor quã pro victoria cædes fuit: vicinum oppidum multis perfugio: arx defensa. captum direptumque oppidum. ductores pręcipui Ferdinandus Ferrerius Castellę Marescalus, Ioannes Fagiardus, Ferdinandus Caluillus, aliiq; viri primarii. Id principium ad totius belli omen spectare visum est: magnumq; auri pondus referentibus in conuentu Regina, atq; Ferdinando, volentibus populis imperatum. vniuersi belli cura Ferdinando Principi, vt par erat, demandata. exortæ inter eum & Reginã nonnullę suspiciones: cum apud Reginam Eleonora Lopides plus posset, quam imperii maiestas postularet: multiq; corruptores, & vaniloqui, quales in aulis Principum sunt, Ferdinandi potentiam Reginæ, atq; filiis fore formidabilem disputabant. Iis criminationibus effectum, vt procurationis finibus diuisis, Vlterior Castella Reginæ permitteretur, Citerior Ferdinando: cui in Vaccæis nonnullę vrbes additę sunt. vxor & filii Ferdinandi Medinam Campestrem amandati. ipse Idibus Aprilis Segobia ad bellum profectus ad Villam regiam in Oretanis restitit, dum copiæ militares idoneo numero & omnibus partibus, vti erat iussum, conuenirent. irruptiones tamen in Mauricam ditionem facere interea, è finitimis populis permisti pedites, equitesq;, non eadem sępe belli fortuna. vastati agri, direpta oppida, abactæ prædæ; crebra facta transfugia. Maurus quidam nostrę religionis studio incensus, ad Magistrum D. Iacobi, qui sese Astigi tenebat, dilapsus, facta eum conueniendi potestate: Transfugę, inquit, nomen, quam sit omnibus execrabile suspectumq; non ignorans, ad vos tamen venire constitui, numinis impulsu actus, cui repugnare non potui. Transitio apud vos, neq; fraudi, neque honori sit, nisi insigni aliquo officio prius fidem approbauero. Christianis tantum me sacris expiate: mox nostra opera vtimini: quã fortem & fidelẽ fore, dies & vsus declarabit. Factum vt Maurus postulabat, lotus salutaribus aquis indicat Prunam oppidũ opportunum iniurię esse. Duce Promagistro D. Iacobi, copiæ militares improuiso sese ad mœnia ostendẽtes, qua parte ille indicauit admotis scalis, pridie Nonas Iunii, momento temporis in oppidũ transcendunt: magno Christianæ rei commodo, gentisq; lætitia, recordantiũ Mauros præsidiarios ex eo oppido excursiones in finitimos piorũ agros facere solitos. Ferdinandus Princeps in eius belli curam intentus, Cordubã primum, deinde Hispalim abiit, decimo Kal. Iulii. itineris labor, insueti loci calores morbum importuno tempore conciliauerunt. Marchiæ Comes octoginta equitibus stipatus eodem appulit decora iuuenta florens, studioq; incitatus rei Christianæ aduersus Mauros iuuandæ. insigni morũ suauitate comitateq; omnium voluntates conciliabat sibi. A Mauris Lucena primum tentata: & cum conatus non processisset, incredibili Maurorum multitudine Biatia circumsessa: pedites centum millia, septem millia equites ipso Granatæ Rege ductore, in castris esse ferebatur: ingens tota prouincia trepidatio: conclamatũ ad arma, concursumq; in muros, atq; portas est. suburbiis combustis, vix hostilis impetus sustentatus. prouinciales eius vrbis periculo permoti, ad arma concitantur ingenti multitudine: quod vbi auditum est, hostes præda graues, multisq; captiuis in patriam discessere. Ab Alfonso Henrico maris Præfecto ad Gadeis insulã ingens victoria parta, de quinq; & viginti triremibus, Regum Tunetani, Tremeseniiq;. octo triremes captæ. aliæ pars sub mersæ, pars in fugam actæ: eo maiori laude, quod nostræ triremes tredecim tantum erant. Ferdinandus Princeps eo nuncio lætus, confirmataq; valetudine, septimo Idus Septembris Hispali profectus est: incertus tamen qua parte Mauros inuaderet, cum viris principibus deliberatione habita, variis dictis sentẽtiis, tandem constituit in Arundæ agros irrumpere. Zahara nobile iis locis oppidum, copiis omnibus circumsessum. tribus tormentis igneis, diu noctuq; verberata mœnia: haud magno operæpretio, rudi tum arte, magnaq; imperitia librandi. ducebatur obsidio: obsessiq; malis omnibus fatigati, & maioris mali metu perculsi, deditionem fecerunt, pacti libertatem, resq; efferẽdi potestatem, exceptis armis & commeatu. Mox minora alia oppida in potestatem venerunt. Septinilium admota castra, oppidum eo tractu viris, arteq; munitum. Interea Aiamontem quidem Petrus Stunica cepit de Mauris, cui ea cura à Ferdinando erat commendata. Rex autem Maurus virtuti diffisus, atque totius certaminis discrimen subire detrectans, in cuius

euentu,

euentu, rei Mauricæ summa vertebatur: nouo conatu Giennium vrbem obsidet, octoginta millia peditum, sex equitum sub signis habens. nihil tanta multitudine profectum. nostrorum accursu, inglorius reiectus est. vastitas modo illata agris. sed in ea iniuria vindicata, Maurorum finibus depopulatis Malacam vsq;. nam variæ nostrorum manus è castris in omnes partes ad prędam egressæ inferre hostibus clades non desistebant. Capi Septinilium non potuit. id vnum ad cumulum felicitatis defuit. autumno præcipiti, continuisq; imbrib. nostri fatigati, ab obsidione ad octauum Kal. Nouemb. discesserunt. Hispalim reductæ copiæ. Gladius quo Ferdinandus Rex Sanctus. clarum iis locis nomē, in bellis vsus fuerat, eumq; Ferdinandus Princeps ominis causa, vti more erat susceptum, commodato detulerat, loco restitutus, Hispali, Cordubæ, aliisq; locis præsidia constituta. ad colligenda belli subsidia in Citeriorem prouinciam Ferdinandus abiit. Quo tempore Calagurri quidem Petrus Aiala, extrema ætate quinq; & septuaginta annos natus, defunctus est, regii scrinii præfectura, sed & suorum temporum historia à Petro Rege vsq; ad Henricum tertium deducta, clarus in paucis ea tempestate. Tametsi factionis studio creditus est, Petri virtutes obscurasse, æmuli illustrasse, pari vtrunq; vitio, & veritatis iniuria. Corpus in Quixanæ cœnobio tumulatum est. Vniuersa autem Gallia mota, diductaq; in factiones est, Ludouici Aurelianēsis cęde, quem Ioannes Burgundiæ Dux Lutetiæ, ex aula, multa iam nocte redeuntem, interficiendum curauit Otonuilla sicario, Kal. Decemb. Simultatis causæ in incerto fuerunt. Sed Regis imbecilla mente vtrunq; ad se rerum potestatem reuocare voluisse fama est. cædis auctore detecto, Burgundus quidem in ditionem abiit, armis paratus immane parricidium defendere. Valentina vidua de facto inquiri lacrymis & querula voce postulabat. venit ille ad causam dicendam. Ioannes Paruus Theologus, hominem venalem, assentationiq; seruientem, parricidium defendit, defuncti manes insectatus: quasi in regium nomen inuadere cogitasset. tyrannidis depulsorem gratia, honore, diuitiis cumulandum videri. armato venia data Ludouici filiis merito expostulantibus: vnde eius belli flamma concitata est, qua vniuersæ Galliæ opes fortunæq; afflictæ sunt. Inter Theologos magno animorum motu iactatum diu: Fas sit opprimere tyrannum priuato. quod aiebat Paruus: Patres Constantienses negarunt, cum de ea quæstione eoq; facto esset in conuentu relatum. Ludouicus Caroli Regis frater erat, Burgundi patruelis.

Induciæ Mauris concessæ. CAP. XVII.

TOLETI Christi Dei natalis dies principio anni 1408. à Ferdinando Principe est celebratus: Henriciq; Regis manibus instaurato funere parentatum. Caracę Rex & Regina erant, locorum amœnitate, cęliq; salubritate inuitati. eo ad conuentus regni proceres atq; Episcopi euocati, magno numero conuenerunt in cōmune de belli Maurici summa deliberaturi: quod maiori impetu repetere cogitabant. Summa redigendæ pecuniæ difficultas erat: & ad vocem noui tributi popularium aures obturatę, metuentium ne in pace manerent, quæ belli necessitas excusare videbatur. Magna Ferdinandi Principis, & aliorum procerum cōtentione impetratum, vt centum quinquaginta aureorum millia in belli sumptus imperarentur prouincialibus: ita tamen, vt accepti & expensi rationes constarent, ne ad alia conuerterētur, pro voluntate imperantium. Alcaudetem municipium Rex Granatensis Februarii octauodecimo obsederat septē millia equitum, peditum centum & viginti millia sub signis habens. res prope periculum erat magna vniuersa Bætica trepidatio, modicas vires esse sibi non ignorantibus, auxilia longinqua, tempus importunum: sed virtute tamen obsessorum fracta Maurorum audacia: nostriq; tribus ex partibus in Granatenses fines inuecti, agros depopulati, acta præda hominum pecorumq;, præclare iniurias vlti sunt. Quibus malis fracti Mauri, missis Caracam legatis, inducias postularunt. Recusabat Ferdinandus, ac Maurorum rem in præcipiti esse disputabat: sed Reginæ tamen voluntate à bellis abhorrentis, octimestres inducię concessę sunt Mauris, neq; ideo de pecunię conquisitione mutatū: vt esset vnde in proximū annum bellum sustentaretur. populis tantum exigentibus datum, vt eius summæ pars quarta remitteretur. Venit ad hos conuentus inter alios Principes Petrus Luna, quem superiori tempore Toletanum Præsulem fuisse renunciatum, monstratum est, secum deducens Aluarum Lunam propinquum, decem & octo annos natum. Huic Aluarus Luna Cagneti & Iuberę in Aragonia regulus pater fuit: mater Maria Cagnetia: in qua præter formam, nihil laudares, libidine sic accensa, vt quatuor filios, totidem viris furto genuerit: hunc, & Ioannem Ceresolam Cagneti præfecto, Martinum Ioanni cuidam opilioni, quartum eodem nomine agricolæ Cagnetensi: sed duobus postremis Lunæ cognomē ab Aluaro fratre fuit. vsq; adeo ab humili ducta Aluari potentia creuit, inopi iuuenta cum ætate nō modo cæteris proceribus. sed Regi etiam

formidabilis, quod illi exitiũ attulit. Petri nomen q; à prima ętate habuit, Benedictus Pontif. pueri ingenio, & venustate oblectatus, Aluari appellatione mutauit nunc inter regii cubiculi asseclas annumeratus est. aderat facundia, mulcendiq; homines artes, formæ dignitas, atq; auctoritas. Mahomadis Regis Mauri subsecutus interitus, diuturnæ pacis spem confirmauit. Granatæ in arce extinctus est, interula veneno medicata: sane ad quintum Idus Maij. Iuzephus eius frater è vinculis, quibus constrictus Salobrennæ, iussu Mahomadis Regis tenebatur, ad regnum eductus est. sic rerum humanarum vices mutantur. silentio, & celeritate res vniuersa administrata, ne Christianorum viribus ij conatus impedirentur. suscepto regno, legatis vltro citroq; missis, induciæ confirmatæ. magnificentia munerum vtrinq; certatũ: Mauriq; legati equos, gladios, telas bombycinas, vuam passam, caricas, amigdala, quibus ea gens oblectatur, ad Castellæ Regem attulere: neque iis donis tamen, vt longiores induciæ concederentur, impetrarunt.

Benedictus Pontifex venit in Hispaniam. CAP. XVIII.

INTEREA Benedictus Pontifex, prouinciis diuturnitate dissidii fessis, amissis amicis, quorũ plerosq; ipse importunis actionibus alienarat, anceps incertusq; agebatur: neq; illi res vlla aut consilium satis placebat. Auenione vitata Gallorum vim veritus, sese Massiliæ ad D. Victoris tenebat. inde ad Gregorium æmulum de pace litteræ datæ: à qua nunquam abhorruisse dictitabat: neq; modo facturum moram, modo æquis conditionibus locoque idoneo delecto: ad quem vterq; conueniret, coram disceptaturi de re tota. longo itineris spatio, cum per alios conditiones ferantur, idem perfici non posse. Conuenit vt Gregorii legati Massiliam venirent: interim à noua creatione Cardinalium abstineretur. Saona in ora Liguriæ consensu legatorũ delecta, Pontificũ colloquio. eo Benedictus, quo se promptiorem ostenderet, continuo nauigauit. recusat Gregorius conditionem, locumq; in Benedicti potestate esse, sibi minime tutum causatur. Lucam tamen Hetruriæ vrbẽ ipse, Benedictus portum Veneris accedunt huius anni principio, ex propinquis locis, de omnibus conditionibus disceptaturi. modica cõcordię spes erat: colludereq; inter se pontifices credebãtur. confirmata opinio, cũ contra pacta, tres Gregorius vna creatione Cardinales renunciasset. ea re alii collegę alienati, sese facto agmine Pisas cõtulerunt. eorũ alienationem Benedictus suã occasionẽ facturus, eodẽ quatuor Cardinales, tres Archiepiscopos mittit. Liburni medio itinere mora facta, dum Florentinorũ fides expectatur. mentio de concilio generali facta: rumoresq; sparsi, de Benedicto capiendo consilia agitata. quæ fama, siue vera fuit, siue de industria cõficta, Benedictus Italiã timens tam incertis & suspensis omnium animis, & Ladislai Neapolitani Regis, quẽ Gregorius imperii Vicarium dixerat, Romanũ Senatorem, vim veritus in Hispaniam nauigare constituit concilio Perpinianũ indicto. Illiberim appulit, Iulii mensis secundo die. inde Helenã, atq; Perpinianum abiit. Quo tempore Vasconum Rex Galliæ motibus sperans pristinæ ditionis partem posse recuperari, eo festinans Cæsaraugustam tenuit: Regeq; Aragonio Barcinone, Benedicto Pontifice Perpiniani salutatis, Lutetiam contendit. nihilo felicior ea profectio fuit. nullo operęprecio rediit in patriam. A Benedicto Pontifice, vt erat institutum, concilium Episcoporũ centum & viginti ex Hispania ferme atq; Gallia, Perpiniani inchoatũ, ipsis Kal. Nouemb. Concordiæ in ecclesiam reuocandæ prima cura erat. non eadem mens omnibus. sententiis variantibus, pleriq; è conuẽtu dilapsi sunt. Decem & octo Patres qui supererant, oblato codicillo, suadent, hortanturq; in eam vnam curã incumberet, pontificatuq; si sit opus abiret: atq; in eo, orbis potius terrarũ consensum sequi verius, quam prauis quorundã adulationibus moueri. Luctu, & squalore oppressam ecclesiam, ac pene confectã, cum lacrymis supplices manus tendere. Communi saluti nihil esse denegandum: neq; aliter diuturno morbo posse succurri. Parum spei erat, quidquam Benedictum voluntate facturum: qui se in extremam Hispaniam, quasi ad præsidium subduxisset. septem tamen viri primarii ab eo Pisas legati, simulatione ineundæ concordiæ, re vt Patrum conatus cognoscerent, exploratáq; renunciarẽt. Erant in ea vrbe pręter alios Episcopos, qui magno numero cõfluxerant, tres & viginti Cardinales. in hoc numero ex Benedicti asseclis sex, hoc est maior pars collegii ipsius. Ab his vterq; Pontifex ad dicendã causam vocatur: & cũ non obtemperarent, tempusq; altercationibus duceretur, ad VI. Kal. Iulii, salutis anno 1409. Petrus Philargus Cre-
1409. tensis ex Minorum ordine Mediolanensis Pręsul Presbyter Cardinalis, Pontifex renunciatur, Alexandri V. nomine imposito. breuis pontificatus fuit. non toto vertente anno decessit. & vnde melioris fortunæ spes affulserat, amplius exacerbatę res sunt, ad priores Pontifices tertio adiuncto, qui se legibus creatum diceret: alii vitio contenderent: orbisq terrarum, nullo vno consensu, in tres factiones distractus est. sic sępe in peius vertuntur, quæ prudenter videbantur esse in salutem destinata.

Martini

Martini Regis Siculi obitus. CAP. XIX.

MELIORE fato, fideq; res Caſtellæ à Ferdinando Principe gerebantur. potentiam, opeſq; familię, bonis artibus quæſitas, tempore confirmabat: tametſi nõnulli occultis apud Reginā criminationib. eum in ſuſpicionē vocare non deſiſtebāt, quaſi regiæ malo creſceret: neq; vnquā ſatis fida potentia, vbi nimia eſt. Regum animo nihil ſuſpicacius, incertius nihil ea gratia. præcipui impulſores Velaſcus, & Stunica, ſiue inuidię ſtimulis incitati, ſiue quia ita iudicabant. Fridericus Traſtamaræ Comes, eius Petri filius, quē equitum Magiſtrū fuiſſe dictū eſt, auctor Ferdinando erat, iis manus & vincula iniiciendi. euaſerunt illi fuga, periculo indicato. Reginę animus exulceratus, quaſi iis pellendis maieſtas violata eſſet, rebus ſuis præſidiū ſublatū. Erat Ferdinandus ad cætera naturę bona, numeroſa prole felix. ex vnis nuptiis ſuſceperat Alfonſum, Ioan. Henricum, Sanctiū, Petrū, quos vulgi cõſuetudine Aragonię Infantes vocarũt, pręterea Mariā, & Eleonorā. Accidit, vt Alcantarę Magiſter Ferdinādus Villalobus diē obiret. in eius locū Sanctius Ferdinādi filius, patre annitēte ſubſtitutus eſt, ætatis legē Benedicto Pontifice ſoluēte. idem factū, Laurentio Figueroa intra paucos mēſes ſublato, Hēricus D. Iacobi Magiſter cooptatus eſt. vtrunq; Ferdinādi gratię eſt datū, non ſine aliorū procerū obtrectatione motuq;: cũ ad regni procurationē ampliſſimas pręfecturas adieciſſet: vnuſq; ſuo, & filiorū nomine, omnes reipublicæ partes velle cõplecti videretur. A Carolo Aurelianenſi miſſi in Caſtellā legati, operā pollicenti milleq; equites auxiliares, ſi bellū Mauricū inſtauraretur. idem Lucemburgius Comes obtulit, Duxq; Auſtriacus. pręterea Beatricē Reginā Ioanni Regi Caſtellæ antea iunctā, coniugem Carolus poſtulabat. Vtrunq; repudiatū: cum Regina à nouis nuptiis abhorreret, neq; ſpecie coniugii Hiſpaniā vellet longinquo exilio mutare: & Iuzepho Regi Mauro inducię pactę, in alios quinq; menſes, progatę eſſent: & ſi Priegho municipio Mauri tentato cõmiſiſſe videbātur, vt hoſtiū loco eſſent. quod Rex barbarus ſe conſcio factum negabat, paratus ſatisfacere, quantū delecti arbitri iudicaſſent. Fuit hic annus inſignis, Virginis Matris ligno reperto, Salmanticā inter & Mirobrigā, religioſiſſimo: cui à Francię rupe nomē eſt. Dominicanorū id cœnobio inſtituto, hominumq; cõcurſu ex vicinis longinquiſq; locis celebre eſt. infauſtus autē Aragoniis, Martino Rege Siculo Calari in Sardinia extincto, ad VIII. Kal. Auguſti, in ipſo iuuētutis flore, curſuq; rerū gerendarū. Venerat in eam inſulā Brancaleonis Orię, & Aimerici Narbonenſis Vicecomitis armis prouocatus: qui duabus Mariani Arboreæ reguli filiabus matrimonio iunctis, ad imperiū inſulę nõ obſcure nitebantur: ac pene res cõfecta erat. nam modicæ vires Aragoniis ſupererāt: & pręſentibus magis à populo fauebatur. Regis aduentu, verſa belli fortuna. nam ad oppidū Lurim coniunctis caſtris, cõmiſſoq; prælio, de Sardorū copiis victor euaſerat, capto etiā ipſo Brancaleone, hoſtium Duce. verū eius importuno obitu, cū cętera prona eſſent, corrupta omnis ſpes eſt: tametſi Petro Torellio amicorū principe, copiis præfecto, aliquādiu eſt ſuſtentatū. Corpus Calari in ęde maxima tumulatū eſt. ex duobus Siculis pellicibus, ex Theraſia Fridericum, ex Agathuſa Violantem filiam reliquit Nieblæ Comitis coniugē. famaq; vulgatum, cum non ſatis cõfirmata valetudine, puellę pulcherrimę, in Sardinia natę, complexibus indulgeret, ſibi exitiū attuliſſe. Tabulis teſtamenti patrē regni Siculi hęredē ſcripſit: vxori Blancę reipublicæ procurationē, q; diſcedens inſtituerat, demandauit, adiunctis viris primariis, quorum conſiliis auſpiciiſq; regeretur. Eius Principis obitu, grauis luctus Aragoniam gētem occupauit: multa excepere de ſucceſſione certamina. Rex pater quantam lacrymarum vim fuderit, de ſuo ſenſu quiuis æſtimare poteſt. ſed filii tamen funere procurato, ad ſtabiliendas regni rationes animum retulit. perſuaſum ab intimis, vt vxorem duceret. procreandæ ſobolis ſpem integram eſſe. eam vnam rationem eſſe, ſæuę tempeſtatis, depellendæ, quæ rebus communibus imminere videbatur. Margaritam Praꝺenſem eximia formæ venuſtate, regia ſtirpe ortam, ſibi toro iunxit. nuptiæ celebratæ Barcinone, ad quintumdecimum Kalendas Octobris. ætate Rex idonea erat. vnum & quinquaginta annos natus, cæterum fracto valetudine corpore, & à multa ſagina grauis, libidinis auidus, magis quam potens: cuius facultas dum exquiſitis medicamentis excitatur, vitalia labefactata, fataliſq; hora accelerata eſt. Conſeranus Epiſc. ex Gallia continuo à Ludouico Andegauēſi legatus eſt, poſtulāte, vti filiū cognominē ex Violāte Ioannis Aragonii Regis filia ſuſceptū, iure propinquitatis ſucceſſorē renunciaret, matremq; cõcederet in Aragoniam venire: filiumq; Aragoniis moribus educari. funeſti id ominis loco acceptum: in ipſa nuptiarū lætitia, Regē de ſucceſſione appellari. Potiori iure Iacobus Vrgelitanus Comes niti videbatur prouincialibus: aderatq; multorū fauor, pro ingenio hominū, inſito externū imperiū exhorrentiū, & quacũq; cõditione domeſticū Regē dari exoptantiū. eratq; Alfonſi Regis cognomēto Pii, ex filio Iacobo, atq; Petro nepote pronepos. pręterea Iſabel-

lam Regis sororem connubio iunctam habebat. Similes spes sed longo proximus interuallo, Alfonsus Dianii Comes, Villenęque Marchio nectebat, extrema ætate, suorum importunitate ambitiosus, atq; à Iacobo Rege generis stemma deducens.

De iure successionis coram Rege Aragonio disputatur. CAP. XX.

DE horum Principum iure, audita Galli episcopi oratione, exclusaq; multitudine, coram Rege, cum se è conuentu recepisset in conclaue, noua disceptatio inter aulicos suscepta est: quam vt hoc loco insererem, in pauca collatam, quoniam omnia causæ fundamenta continet, operæpretium me facturum putabam. Orsus Guillelmus Moncada: Vtinam: inquit, Rex, ex te prolem videamus, viuo solamen, defuncto hæredem. alioqui quis Ludouico Andegauensi præferatur iure, Ioannis fratris tui ex filia nepoti? Non dubitabo animi mei sensum aperire in suo quisq; negotio quam in alieno minus est peritus. obstat metus, cupiditas, amor. sed nisi tu extitisses, an non patri, Regi Violans filia substituta esset? te (quod absit) sine prole sublato, cur non eadē in pristinū iuris locū reponatur? Quod si sexus impedimento est: en filiū pro se offert materno genere Aragoniū, idoneum, gentis imperio. Dicenti pleriq; aulici assentiebantur, ac vera prædicare mussantes confirmabant. Tum Bernardus Centellia. Diuersa nostra sententia est. Comiti Vrgelitano successio potius debetur, cuius pater Ioannes eodē quo tu est auo prognatus, in quē Aragonia sceptra trāslata, post Alfonsum Regē fuissent, nisi Petrū patrem tuū, Iacobo Vrgelitani auo excluso, ætatis prærogatiua subleuasset. Fœmina à regia hæreditate exclusa, vti superiori tempore est iudicatum, quî in filiū transferat ius, quod ipsa nunquā habuit? quod si fœminis noua censura locū damus, Vrgelitani vxor præferatur necesse est, tuo patre Petro Rege ex Sibylia nata, eoq; tibi propinquior gradu filia fratris. Commouerat assensionē Centelliæ disputatio. Sed Bernardus Villalicus. Recte, tu, inquit, & acute, nisi Alfonsi Villenę Marchionis Gandię Ducis, pares ac vero superiores partes essent, patre Petro, auo Iacobo Rege, qui fuit proauus tuus, patruo Alfonso auo tuo. sic cū proauus tuus idem Gandiæ Ducis auus, sicut è cōtrario proauus Vrgelitani auus tuus fuerit, eodē te, ille fraterq; Comes Pratensis prosocer tuus gradu contingunt, quo tu Vrgelitanum, eo digniores quo propiores ijs Regibus sunt, vnde quasi ex fonte regni potestas deriuauit. de Vrgelitani vxore non attinet commemorare, neque Sibyliam matrem qualis fuerit priusquam Regina esset, explicare. Suspensis animis auditus est Villalicus, nulla admurmuratione subsecuta. probabilia dicere visus est: sed erat ingratum confecta senem ætate ad regnum vocari, iura obsoleta vetustate moueri. Ergo disputationem Villalici magis nolebant. quā non probabant. Rex, eleganter, inquit, de tribus disputatum cum sit, plura adiungi de illis possent: sed est quartus causa potior, nisi me animus fallit (eum vos infecti partibus videre non potuistis) Ferdinandus Castellæ Regis patruus, Eleonora natus sorore nostra germana, in quo Sibyliæ filia est potior. Villenæ Marchio, Vrgelitanusque procul à nobis remoti sunt: idem de Ludouico iudicium esto. sororis filius fratris nepote propinquior est, arctiorique coniunctus gradu. vnus omnibus præferatur oportet. Exemplo res aperienda est: sicut intercisa fontis vena, atq; alio deriuata, riui priores omnes, quib. antea deducebatur, exarescunt neq; aqua recurrit in canalem pristinum, nisi irrigatis completisque omnibus posterioribus aut riuis aut areis: ita progenies eius, quem semel à successione contigit dimoueri, excludatur necesse est in perpetuum: neq; adeat hæreditatē, nisi sublata alterius successoris progenie. Nam cum res sint in iure, atq; mancipio vltimi possessoris, nō autem superiorum, quorum ius est in alios transfusum: vt quisq; ei maxime coniunctus erit, ita optimo iure nitetur: sibiq; ius succedendi vindicabit. Erratis ergo cum priores Reges Petrum, Alfonsum, Ioannem consideratis: indeq; quasi è latere successionis iura deducitis, me prætermisso: cui nemo Eleonora sorore propinquior sanguine est: ipsa omnibus, & secundū eam, eius proles Ferdinandus. Cui in dubia causa fauere æquum tamen esset, omniū optimo Regi futuro. blanditur sua cuiq; spes, & votis nostris fauemus: sed id tamē specimen virtutū dedit, vt iusti & moderati Principis in eo indolē esse appareat. Hęc est nostra sententia, hoc iudicium, vtinam tam felix, quam reipublicę & vobis omnibus salutare. de fœminis disputare nō est necesse, cū inter mares lis omnis sit. non vnde sint geniti: sed quo gradu nos ipsi attingant considerandos puto. Hoc Regis testimoniū per vrbem Barcinonē, in cuius suburbio hæc gesta sunt, sed & per omnes nationes euulgatum fama, nunciisq;, magnam Ferdinando auctoritatis partē conciliauit, qua aduersarios vicit. hæc palam iactata: sępeq; de successionis iure, coram in aula, & in circulis disputabatur Rege non inuito. cum prędicatū haberet, cęteris exclusis, imperiū Friderico nepoti, qui Lunæ Comes erat, astruere, à Benedicto Pōtifice vitiosi ortꝰ venia impetrata: si nō succederet, in Ferdinandū Castellę Regis patruū non obscure propensus: quē eximię virtutes, bellica gloria, regnumq; contemptū, ad noua

imperia

imperia vrgentib. ſuperis deſtinabant. tametſi Vrgelitano expetenti, regni procuratio data eſt: quod eſt gentis inſtituto ſucceſſionis inſigne, magno æmulorum præiudicio: niſi eſſet à Rege occulte prouiſum, vt ab Vrreis, Herediiſq; regulis, Cæſarauguſtæ vrbis aditu, acceptę poteſtatis adminiſtratione prohiberetur. quod magno Vrgelitani dolore factum eſt.

Martinus Rex Aragonius defunctus. CAPVT XXI.

INTEREA induciarum tempus abierat cum Mauris pactum: nouæque iniuriæ ad arma vocabant, Zahara oppido vi capto, direptoq;, vicinis agris vaſtatis, præcipua agreſtium calamitate. Ergo Ferdinandus Princeps non amplius cunctandum ratus, maximos delectus habet. nauium, militum, armorum apparatu, vrbes & oppida ſtrepere. Menſe Februario ſalutis anno 1410. collectis omnibus copiis, Cordubam itum eſt. arx Zaharæ expugnari à Mauris non potuit: oppidi mœnia inſtaurata ſunt. Caſtra mox Antequerã, quæ veteribus Syngilia fuit, promota. decem millia peditum erant, equites tria millia quingenti, Caſtellæ robur. Aderant Sancius Rogius Palentinus Epiſcopus, Aluarus Guſmanius, Ioannes Mendozius, Daualus, Velaſcus, aliiq; viri principes. ad ſextum Kal. Maij oppidum circumſeſſum, omniq; diligentia impugnatum. obſidio ducebatur, miſſiq; à Rege Mauro equites quinq; millia, pedites octoginta millia, oppidi liberãdi cauſa: & ſi recuſaretur, vniuerſo certamine dimicaturi. caſtra collata caſtris, pridieq; Nonas Maij ſigna collata ſunt. victi Mauri. ad quindecim millia in pugna, fugaq; cecidere. vno impetu capta direptaque caſtra. victoriæ fructus eo ſyncerior, quod è noſtris centum viginti non amplius deſiderati ſunt. Ferdinandus ſecundum actas numini gratias, miſſaſq; in omnes partes litteras, nouam munitionem inſtituit: foſſam competenti latitudine circum oppidi mœnia duxit. additur agger ex formaceis parietibus, qui aſcenſum hoſtium tardarent. præterea propugnacula adhibita, competenti inter ſe interuallo diſtantia. id hoc conſilio factum, ne commeatus inferri ad obſeſſos poſſet: neve de improuiſo irruptiones illi, vt antea conſueuerant, facerent, diminutis noſtris copiis: quæ longius à caſtris progrediebantur, ſpe prædæ agrum omnem Malacam vſq; vaſtantes. ingens apud Mauros trepidatio: nullumq; erat genus mali, quod non experirentur. Rex barbarus collectis omnibus copiis, omnibus qui arma ferre poſſent, cõuocatis, vicinis locis ſe oſtentat. vt rurſus totius certaminis ſortem experiretur, adduci non potuit. At ii, qui in oppido obſidebantur, conſumpto frumento de exitu fortunarum ſuarum conſultabant: & abiecta quamuis defenſionis ſpe, obſtinatis tamen animis perſtabant, verti fortunam poſſe cogitantes. & recens trecenti equites ex Giennenſi præſidio, in Maurorum fines imprudẽter inuecti, circumuenti ab hoſtib. oppreſſiq; erant. Ipſis diebus, quibus ad Syngiliam dimicatum eſt, omnino quinto Nonas Maii nouus Pontifex Alexander Bononiæ in Gallia Ciſalpina deceſſit. Corpus in D. Franciſci ſepultũ. feſtinatis comitiis in eius locum Baltaſſar Coſſa, patria Neapolitanus, Diaconus Cardinalis, eiuſque vrbis pro Põtifice gubernator, ad 16. Kal. Iunii ſubrogatus eſt. Ioannis XXIII. nomine edito. audax, callidus, promptus, & prout animũ intendiſſet, prauus aut induſtrius: alieno tamen põtificatu felicior, q̃ ſuo. Subſecutũ eſt Martini Aragonii Regis funus, Barcinone in virginum collegio, q; vrbis muro coniunctum eſt, veterno oppreſſus diẽ obiit, pridie Kal. Iunii. Corpus ad Populeti ſepultũ. funeris apparatus exiguus, luctu præſenti, metuq; futuri, cunctorum animis occupatis. Generales conuentus Barcinone habebantur, non ſine animorũ motu. ex omnib. ordinib. viri delecti ſunt, qui Regem agentẽ animam, officii admonerent rogarentq;: vti contentionib. vitandis ſucceſſorẽ ipſe regni declararet. Ergo præeunte Ferrerio vrbis Senatore: cui is honos à cęteris eſt delatus, rogãtiq; velletne eũ Regem præfici, qui iure propinquitatis potior eſſet? cupere vero capite annuit: neq; aliud verbum exprimi potuit. Ex eo tẽpore Aragoniæ felicitas obſcurata, in Martino Rege virili Barcinonenſium Comitũ proſapia interciſa, quæ eatenus in ſexcenteſimũ annum propagata erat. Aragonii obitus in omnes partes fama, & frequentib. litteris euulgatus, multorũ ſtudia, ſpeſq; inflammauit. celeritate opus erat ad gẽtis ſtudia præoccupãda: ſed Ferdinandũ Principẽ, cui numina viã ad regnũ parabant, bellũ Mauricum diſtinebat. itaq; in prę ſenti ſatis habuit, publicis litteris regni hęreditatẽ accipere, nullo quãuis offerẽte: mittereq; de re tota in Aragoniã legatos, Vegã & Aceuedum viros induſtrios, atq; primarios. neq; toto tamen obſidionis tẽpore ab oppidi impugnatione ceſſatum. Et erat ad Archidonam in tumultuaria pugna cum Maurorum manu proſpere à noſtris dimicatũ. De huius pugnæ occaſione, euentuq; paulo plura dicẽda ſunt, ſed ex Vallæ hiſtoria, q̃ de rebus Ferdinandi confecit non inelegantem.

Petra Amantium. CAP. XXII.

VICINA oppida in noſtrorum poteſtatem venerant, pars vi, metu alia, Coza, Scbar, Alzana, Mar. Mauri de Archidona valido iis locis municipio ſoliciti (ab Anteque-

ra abest octo tantum millibus passuum) collecta valida manu, cõmeatu, & milite instruũt. quoniam prima ex sententia successerant, elati animis, & studio, in vicinos agros excursionẽ faciunt, vt pabulatione, & cõmeatu hostes prohibeãtur: id esse facile, quoniã equitatu ipsi abundent, hostiũ iumenta magno numero procul à castris ad præterfluentẽ amnẽ nomine Gorzã, quotidie modico præsidio producebãtur. in hęc illos & custodes impetũ dãtes, è vicina rupe, quæ Amantium Petra vulgo dicitur, animaduertens noster speculator, imminens periculum fumo significat. Correptis, vt in re tali nostri armis, è castris prouolant, vrgent barbaros: compelluntq; sese in oppidũ vnde venerant recipere. nostris à tergo vrgentibus, carpentibusq; postremos, distinetur iter. ad Archidonæ muros pugna fit, magno animorum ardore. vincuntur barbari, cæduntur q; ad duo millia: capiuntur multi. recepta nostri præda incolumes reuertuntur, duobus modo desideratis, paucis vulneratis, lęti ouantesq;. De Petræ illius appellatione, quoniã nobilissima est inter Archidonam & Antequeram medio spatio, pauca dicenda arbitror. Iuuenis quidam professione noster, nomen & patria non traditur, sed Granatæ tamen captiuus duobus, tribusve annis, quo multum dominus rebus vrbanis, & domesticis vtebatur, morum elegantia, vultusq;, heri filiam in suum amorem allexit. Libera consuetudo futura diu non erat, altero seruo, puella nubili: & ne deprehensi capite pœnas darent, verebantur. fugę consilium capiunt, adolescenti honestius, quoniam ad suos fugiebat, à suis illa abibat: nisi verę religionis amor impulit, quod non puto. Profecti cum ad Petram peruenissent, fessaq; puella requiesceret: en patrem & comites omnes equis vectos, cõtento cursu insequentes vident. quid facerent? quo se verterent? quid consilii caperent? fallaces hominum spes, miseram conditionem. exanimati metu, quod vnum erat reliquum, per petræ cautes rependo in cacumen euadunt. inane præsidium. Flagrans oculis pater, truciq; voce descendere iubet: nisi morem gerant, continuo extrema exempla editurum minatur. cęteri admonere, hortari, vnam salutis spem in patris misericordia superesse: se ad pedes abiicerent, precarentur veniam, parere recusantibus in pedes dilapsi omnes rursum ascendere tentant. Iuuenis obmoliri saxa, glebas, stipites quæcunq; desperatio dabat, arma facere. è vicino vico sagittarii aduocantur. Eorum aduentu fracti animis iuuenis & puella, certo exitio, quod reliquum erat, ignominiam, probra, cruciatus maiores euadere parantes (quæ fuerint extrema duorum verba commemorare non est necesse) sane arcto complexu innexi, ab ea parte. qua sæuus pater operi intentus erat, sese præcipites deuoluunt. In eo complexu perlati, extinctique sunt, fortunam miserantibus omnibus qui aderant præter patrem, illacrymantibus, nonnullis dolentibus casum eorum, quos non prius amor quam vita defecit. In eodem habitu, quamuis inuito patre, eo loci sepulti sunt: & Petræ ab ea re nomen inditum. animorum constantia meliori exitu digna, nobileque certamen: si pro religione vera, non væsano amore fuisset susceptum. Ad Antequeræ impugnationem redire oportet. secundum pugnam ad Archidonam commissam, aditus in vrbem tormentis non vno loco est patefactus, casso labore cum noctu instauretur, quod per diem erat deiectum. Supremum conatum adhiberi placuit. ad turrim, cuius superior pars deiecta erat, admotis repente scalis, ægre quidem, sed in oppidum tamen virtute penetratum. Mauri amisso oppido, sese in arcem receperunt. eo minor cędes fuit. De murali corona die postero disceptatum. multi profitebantur, non tam ipsi inter se acriter contendentes, quã studia excitantes, suæ quisq; nationis hominum. ea contentio cum prope seditionem esset, recuperatores dati cognita causa, auditisq; testibus, pronunciarunt, Turrianum, Seruam, Cherinum, Biatiam, primos turrim aggressos esse: conscendisse Ioannem Cantabrum, qui in ipsa turri occisus est, alterumq; Ioannem à S. Vincentio. quos Ferdinandus laudibus, præmiisq; cumulauit: quod eorum virtute, non tantum lautissimi municipii compos factus erat, sed eo capto, Mauris in omne tempus, cæterisq;, qui fortunam belli expectauerant, animi fracti essent. Ad sextumdecimum Kal. Octob. captum oppidum: octauo post die, qui in arcem cõfugerant, deditionem fecerunt, incolumitatem pacti, vt sine fraude dimitterentur, resq; efferendi facultatem. agmine facto Archidonam, locis vicinum oppidum, vti conuenerat, dilapsi sunt. Superis actæ gratiæ, pro diuino dono: temploq;, quod in arce erat, cum ex ritu Christiano sacratum esset, habita supplicatione, diuina in eo hostia sacrificatum. Rodericus Naruaes arci præfectus, sacramento in verba Castellæ Regis adactus.

Ferdinandus his rebus confectis, vicinisque aliis oppidis & arcibus captis, agris illata vastitate, Hispalim autumno præcipiti maturauit.

LIBRI NONIDECIMI FINIS.

DE

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER VIGESIMVS.

Rerum ſtatus. CAPVT PRIMVM.

TEMPORA ſubſequuntur variis caſibus, bellis, diſſidiiſq; obnoxia, ipſa etiam pace, ſæua non in Hiſpania tantum, ſed in toto terrarum orbe, quam late Chriſtiani imperii fines pertinebant. ſublato metu, qui haud diuturnus officii, ſed neceſſarius magiſter eſt, nouis cladibus affectæ prouinciæ: vrbes incendiis vaſtatæ: pollutæ cæremoniæ: domeſtica diſſidia: & quaſi permiſtione terrarum cunctæ reipublicæ partes concuſſæ: incertũ maligni ſideris vi, numinum ira certiſſima. Italia tricipiti ambitione Pontificum, Germaniæ Imperatorũ aut ignauia, aut imbecillitate vna eſt maxime vexata, hinc Ladiſlai Neapolitani Regis armis, qui Gregorii Pontificis partes ſequebatur: impugnabat Ludouicus Andegauenſis, à noua Pontificum ſtirpe patronus aduocatus. In Gallia Ciſalpina Ioannes Galeacius Vicecomes imperium late propagabat. Bononia recens occupata, vrbium aliarũ oppreſſa libertas. In Germania imperii interregnum erat, Alberto Auguſto defuncto ipſis Kal. Iunii. Wenceſlai antea Imperatoris, & nunc Regis Bohemi ignauia in ea prouincia vetuſtæ de religione opiniones mutabantur, conuellebanturq; paſſim. Ioannes Huſſius, & Hieronymus Praga concitatæ multitudini ſe duces præbuerunt. metus ſuberat, ne incendium ab iis initiis ad cæteras prouincias manaret. Orientis prouinciis quies tantiſper poſt Tamerlanis expeditionem data erat. cæterum noua trepidatio ſolicitos habebat, à Turcarum gente Boſphoro tranſmiſſo, ſpe vniuerſæ Europæ occupandæ. Emanuel Palæologus Græcus Auguſtus prouiſa tempeſtate, Venetias mari appulſus, pedeſtri inde itinere in Franciam ſupplex abiit, ſpe noui aduerſus cõmunes hoſtes ſubſidii. fruſtra ſuſceptus labor. præter ſpecioſa verba, nihil relatum. & ardebat Gallia ipſa domeſticis malis poſt Aurelianenſis cædem. varii rerum motus. multiplices hominum conatus. temporum conditio miſera. plebs in plebem armata. Lanii etiam crudele hominum genus Lutetiæ in partes recepti Burgundioni fauebant. Rex mente per interualla vacillante, impar tantis curis, belliq; magis cauſa, quam rebus profligatis præſidium erat. Anglorum arma volitabant, poſt longam ſeculorum ſeriem maiori conatu, ſpeq; repetita. In Aragonia Martini Regis obitu, varii motus animorum erant, de ſucceſſore deligendo ſententiis in omnes partes diſtractis. res ſpectabat ad arma. tametſi legibus diſceptabatur, inter ampliſſimas familias multiplici cauſa cognationis, agnationis, propinquitatis, ſtirpis, capitum iure controuerſo. Conuentus de ea re frequentes habiti, nullo initio ſucceſſu. Petrus Torellius res Sardiniæ extrema ſpe ſuſtentabat, modicis virib. nullis ex Aragonia auxiliis. Siciliam Cabreræ arma vrebant. Regina etiam Blanca intra Syracuſanam arcem obſeſſa nulla maieſtatis reuerentia. filiæ periculo permotus Vaſconum Rex, confecta Gallica expeditione, rediens in patriam, Barcinonem tenuit, quarto Kal. Ianuarii, principio anni 1411. Reginæ liberandæ conſilia communicata, in patriamq; reuocandæ: quando nul- 1411.
la prole ſuſcepta, alieno nomine proprio periculo Siculorum rempublicam procurabat. Caſtellæ prouinciæ Rege minori Catharinæ matris, & Ferdinãdi patrui auſpiciis regebantur, partito tamen imperio. quæ res exitialis eſſe potuit: & multi corruptores aderant, Reginæ inſidiantes auribus. Ferdinandi prudentia, & dexteritas in bonum vertit: cui tantum omnes ea tempeſtate, quantum ſuis quiſq; parentibus, debere profitebantur. bello Maurico ex ſententia confecto, illuſtrior euaſerat, induciiſq; menſium ſeptendecim Hiſpali conceſſis, rebus in Bætica conſtitutis, in interiorem prouinciam maturabat. Cum nouorum motuum ſuſpiciones exortæ ſunt. Fridericus Beneuentanus Dux, quem in cuſtodiam miſſum ſuperioribus annis dictum eſt, Ioanne Apontio Montis regalis præfecto interfecto euaſerat. magnam ea res Ferdinando ſolicitudinem incuſſit, ne pacem pulcherrime ſtantem turbaret homo præpotens, nobilitate regia. itinera verſus Luſitaniam obſeſſa, exituſq; omnes intercluſi. ille forte an conſilio ad Vaſcones aufugit Regis ſororii opibus, amicitiaq; fretus. contra res accidit. nam à Rege Vaſconum in patriam reuerſo, Ferdinando per legatos expetenti datus ad Almodouaris arce in agro Cordubenſi repetito carcere, eundem

captiuitatis, & vitæ finē habuit. Vni Lusitani opima pace florebant: nouusque Rex vitium natalium optimis actionibus compensare non desistebat, regnumq; nouis operibus illustrare. cœnobium Prædicatorio ordini ad Aliubarrotam constituit, partæ de Castellæ Rege victoriæ monumentum, vnde & loco Victoriæ nomen. Almerinum oppidum ad Tagi ripam. Sintræ regiā, aliisq; locis magnifica & pulcherrima ædificia constituit. iustitiæ cultor eximius, summos cum infimis, atq; cum ijs medios in officio continebat. Illud paulo seuerius quod Ferdinandum cubiculo præfectum, è templo, ad quod confugerat, quasi ad asylum per vim extractum igne combussit. vitium Beatrici Castriç, quç in obsequio Reginæ erat, illatum obiiciebatur. illa etiam aula exacta. sic res Lusitaniæ erant, vt pace publica fundata in Africam arma transferre, aduersus Maurorum gentem, non dubitarent: quod ei nationi principium magnæ felicitatis aditusq; ad gloriam fuit. Hic erat rerum status, in vniuersis prouinciis. Pontificum dissidium, quem exitum esset habiturum, suspensis animis mortales expectabant. maiori animorum æstu, recens de Aragonio regno controuersia in Hispania agitabatur.

Nouem in Aragonia iudices designati. CAP. II.

CATALAVNI, Aragonii, Valentini, quç nationes Aragoniis Regibus parent, suos quique conuentus habere, de summa rerum soliciti, & quem potissimū Regem dicerent deliberaturi, studiis in partes scissi, neq; in vnam sententiam conspirantes. suas singuli candidati clientelas habebant, propriosq; fautores. quisq; sui beneficii regnum facere cupiebat: nouumq; Regem officio obstrictum habere. Vrgelitano Catalauni ferme fauebant, atq; in ea gente nobilissimæ familç Cardonç atq; Moncadæ: in Aragoniis Alagonæ Lunçque, non minori potentia atq; nobilitate. prorsus vt Antonius Luna studio incensus, Garsiā Herediā Cęsaraugustanum Prçsulem, vnum maxime repugnantem Vrgelitano, ad Almuniam oppidum insidiis exceptum, simulata beneuolentia ferro peremerit. Graue id scelus visum est: caputq; sacrilegum diris execrationeq; ritu Christiano defixum. ab Vrgelitano multorum studia, facti atrocitate alienata: infaustum fore principatū, atq; iniustum ominantium, cuius tale specimen extaret. Inter proceres Aragonios tumultus concitati, ad armaq; concursum, aliis vlcisci scelus, aliis defendere parantibus. celeritate opus erat: grauioresq; indies metus proponebātur. Ex Gallia, atq; Castella sese militares copiæ ostētare, ferro regnū, nisi vltro daretur, paratæ vindicare. Missis inter prouincias legationibus, resq; diu & multum agitata, conuenit, vt controuersiæ finiendæ ea forma esset. nouem iudices darentur, ex singulis nationibus terni. ij in arce Caspe, quæ in Aragoniis finibus est, conuenientes, auditis partium rationibus, in causa pronunciarent. quod sex saltem eorum decreuissent, id ius, fasq; esset, modo in eo numero ex singulis gentibus singuli. Secundum id decretum, hi delecti. Dominicus Oscensis Episcopus, Franciscus Aranda, Berengarius Bardaxius, Aragonii omnes. è Catalaunis Sagariga Tarraconēsis Archiepiscopus, Valseca, atq; Bernardus Gualbius. præterea è Valentinis, Vincentius Ferrerius, cuius ea tempestate insignis erat opinio sanctitatis, ex Prædicatorio ordine, ex Carthusiano eius frater Bonifacius Ferrerius, atq; cum his Petrus Bertrandus. rem inauditam, atq; mirabilem paucorum hominum iudicio, amplissima regna dari, auferriq;. Euocati candidati. affuere nonnulli, alii misere legatos. Ferdinandi partes Sanctius Rogius Palentinus Episcopus, & Dieghus Stunica Begiaris regulus implebant. pro Vrgelitano aderat Semenus ex Franciscano ordine Melitensis Episcopus, quo multū is Princeps & familiariter vtebatur. singuli sacramēto adacti, id ratum habituros, quod iudicum sententia staret. vnus Ludouicus Andegauensis venire assentiriq; iudicio recusauit, causæ diffidens an armis certare malens. certe quatuor iudices, sibi suspectos esse accusauit. Friderici Lunæ Comitis nulla ferme à iudicibus ratio habita. minor ipsius ætas, nulli fautores erant: iustis ex nuptiis procreatum non esse opponebatur: neq; nouū inducendū exemplum, obscurandamq; Aragoniam successionē vitio nataliū disputabant. Alfonsus Gandiç Dux, eoq; in ipso ardore controuersiæ defuncto, filius, fraterq; facile exclusi: quod remotiori agnationis gradu proximos Aragoniæ Reges attingerent. Vrgelitanus, Ferdinandusq; relinquebantur, nō vna via ad victoriam contendentes. Afferebat Vrgelitani legatus, fœminas à regia hçreditate maiorū instituto semper exclusas. tumultus concitatos Petro Rege, quod filiā Constantiā, regni hçredē renunciare voluisset. Ioanne Rege defuncto, vtranq; filiā exclusam, Ioannam, Violantemq;: neq; esse q̄ ante prçiudicata nouis contentionib. retractarent. neq; exoletis vetustate exemplis stare ius, sed recentissimç cuiusq; consuetudinis vi, atq; auctoritate. exclusis fœminis, earum filios admitti iniquū videri: neq; trāsmittere ad posteros posse, quod habiturç nunq̄ essent, si maxime superuiuerent. Vrgelitanū à Martino Rege Aragoniæ Procuratorē, Magistrum equi-

equitum ſub mortẽ creatum, voluntatis atq; iudicii argumento certiſſimo. Hæc Vrgelitani cauſæ fundamenta. Ferdinandi autẽ legati, à Vincentio Aria Placentino Epiſcopo, qui magnam ſibi laudẽ ex iuris peritia profeſſioneq; quæſierat in Hiſpania inſtituti fœmineæ ſucceſſionis ius tanquã imbecillũ prætermittens, regnũ iure ſanguinis dari confirmabant, deſcendentibuſq; & aſcendentibus rectâ ſerie ſublatis, agnatos è latere ſuccedere propinquitatis gradu, eorũ ſexu & ætate conſideratis, neq; in ſtirpem vocandos. id iure communi rectũ eſſe, proprio obſeruatũ. ſic Alfonſum Ramiri Regis nepotẽ auitũ regnum ſuſcepiſſe. ſic ipſius Alfonſi voluntatẽ. filiam ad regnum euocantis, ſi alia proles deeſſet, à magnis iuriſperitis irritam fuiſſe iudicatam. quid enim an in regni ſucceſſione, vbi tam graues curę ſunt, non is potior iudicabitur, qui ex regia familia ortus, propinquiorique gradu nixus, ſexum, ætatem, regiaſque virtutes afferat: quam qui minori propinquitate regias attingunt, quamuis per viros ducta proſapia? Sed quoniam hæc controuerſia ſæpe agitata, ſæpe recurret, locus admonet, vt de iure regiæ ſucceſſionis, & quibus modis paretur, pauca in commune repetantur.

De iure regiæ ſucceſſionis. CAP. III.

GRAVIS diſputatio ſuſcipitur, varia, multiplex, ſpinoſa, tantaq; difficultate impedita, quantã hactenus explicare pro dignitate nemo potuit, quamuis multis ingeniis & temporibus in eius inquiſitione conſumptis. Cæteris principatuũ generibus, regium eſſe præſtantius in confeſſo eſt, naturæ legibus conſentaneum, vniuerſitatis cæliq; rectione ad vnũ caput reuocantis. Quod primi homines prouidentes, qui propius aberant ab ortu, prima & meliori progenie, eoq; facilius rerũ naturã intuebantur, amplexi ſunt. alias regiminum formas tẽpus inuexit. inde illæ voces natę. Multos eſſe Principes non eſt bonũ: Rex vnicus eſto. Initio quidem cum nulli Principes eſſent, voluntate eos ac ſuffragiis populorũ in rerum faſtigio collocari neceſſe fuit: quorum ætas, prudentia, ſpectataq; virtus præ cæteris emicabat. Dubitatum deinde, vtrum commodius foret, & ſalutarius rebus humanis, vno Principe defuncto, filios, propinquos vt ex eadẽ familia ſucceſſores dari, an eligi ex omni multitudine, qui omnibus eſſet imperaturus. quod diu inſtitutum in pleriſq; gentibus tenuit, prouidẽtibus, ne regia poteſtas data ad ſalutem, diuturnitate imperandi, certaq; ſucceſſione degeneraret in tyrannidem, & filios ſæpe paterna indulgentia, aut copia voluptãtũ corrumpi, & parentibus eſſe diſſimiles non ignorabãt. Is mos in Hiſpania tandiu viguit, quandiu Gotthorũ in ea imperiũ ſtetit. Imperio & legibus cõmutatis, hæreditariã ſucceſſionẽ, vt fere in aliis prouinciis, tempus inuexit: populis Principũ voluntati blandientibus, & contra experimenta ſuæ nimiũ ſpei indulgẽte multitudine: Principumq; filios ex nobiliſſimo ſanguine procreatos, & in plena ſanctitatis atque pudicitiæ domo educatos, ſimiles fore maioribus augurante. Fefellit eos opinio, ſpeſq; concepta, non parũ ſæpe: Principeſq; reipublicæ dati, vitiis & prauitate fœdi. ſed id incommodum atq; periculũ conſiderabant: multis bonis compenſari. Maiorẽ Regibus reuerentiã exhiberi, ex Regibus auis atq; atauis natis. Res hominũ opinione maxime gubernari. pereunte obſequio etiam imperiũ intercidere. & ferunt æquiore homines animo quẽ Princeps infeliciter genuit, quã qui electus eſt non male. Perpetuæ reipublicæ perpetuos quodãmodo Principes dari. Res cõmunes diligentius quaſi proprias curari ab eo qui poſteris eſſet, quã acceperat relicturus poteſtatẽ. Interregni turbulentas tempeſtates auferri, quaſi cõtinuato principatu. Graues de ſucceſſione contentiones ſimultateſq; vitari. Legibus tantum circumſcripta conſtrictaq; ſucceſſio eſt: quas Principibus mutare non liceret, populi voluntate, ſuffragioque regnum adeptis, certis conditionibus, legibuſq; munitum. Eæ leges pars in æs inciſæ, in tabulaſque relatæ, pars moribus inſtitutiſq; ſingularum prouinciarũ conſeruatæ. ſed deſcriptis legibus quomodo intelligendæ ſint, dubitatũ ſæpe eſt: conſuetudines ſæpe pro rerum conditione mutantur. Inde totius controuerſiæ difficultas extitit, quã ſcribentiũ diuerſitas magis etiã obſcurauit. Filios patribus in regno ſuccedere receptũ eſt, ac ferme virili ſexu, natuq; maximos: ſed vbi ſuperſtite patre, è pluribus filiis maior natu deceſſit prole relicta, nepos auo defuncto an eius patruus præferri debeant, dubitatũ ſæpe eſt, illuſtriaq; in vtranq; partem exempla extãt, tum in Hiſpania, tum in cæteris prouinciis patruis aliquando, nepotib. prætermiſſis, regnũ adeptis, nõ nunquã è contrario nepotes ad regnũ vocati ſunt. Quod æquitati eſſe, atq; legibus magis conſentaneũ, pleriſq; viſum eſt. in auiti regni ſpem natos, atque educatos, non eſſe ea ſpe, eoq; iure ſpoliandos: acerbumq; videri patris obitũ, noua filiorũ calamitate cumulari. Illud maiori ſentẽtiarum varietate diſputatur. Omnibus liberis ſublatis, aut nulla prole ſuſcepta, ex agnatis qui ſuccedere debeãt, Rege defuncto, finge illi fratres, ſororeſq; fuiſſe. an nati ex ſororibus, an ex fratribus: an ſtirps conſideranda, an ſingulorum agnatorũ capita inter ſe, non ſecus ac ſi filii eſſent, comparanda, ſexus atq; ætatis diſ-

crimine perſpecto. præterea an gradu remotiori præferendus ſit, vt nepos maioris fratris patruo, aut amitæ. Sane in cęteris bonis, quæ hæreditario iure proueniũt, vtroq; modo cõtingit: legeq; imperatoria, quæ lex eſt De hæreditate ab inteſtato proueniente, ſcitum eſt: auo cum patruis nepotes ex filio defuncto ſuccedere, in ſtirpẽ tamen relatos: vt nihil amplius obueniat omnibus, quam patri ſi ſuperſtes eſſet. idem ſancitum, cum defuncto fratri inteſtatoq; frater ſuccedit: nam ſi contingat, alterius fratris ante extincti filios ſupereſſe, ad communionem hæreditatis vocãdi ſunt, in vnã omnes ſtirpem relati. Nam ſi cum patruo nepotes, aut filii fratrũ non ſuccedunt, ſed aut hi inter ſe comparati aui, patruive hæreditatem adeunt, aut qui remotiori gradu propinquitatis defunctum attingunt: in capita vt referantur, & æquas ſinguli portiones obtineant, neceſſe erit. ergo in priori hæredũ genere repræſentatio ſuſcipitur: excluditur in poſteriori. vtrum horũ in regno obſeruari debeat, cũ deſcendentib. ſublatis, propinqui à latere ad ſceptra vocãtur, magna quęſtio eſt, incredibili ſententiarũ varietate, exagitata inter iuriſperitos. Numero tamen & eruditione potiores, capitũ rationem haberi iubent, negant ſtirpis. Omnia argumenta colligere noſtri inſtituti non eſt. fontes deſignare ſatis habeã. Quod iure ſanguinis regnum obueniat. Dicuntur autẽ ſanguini dari quę more, inſtituto, lege, aut priuata cuiuſpiã voluntate, vni cuipiã familiæ deſtinata capiuntur, non iudicio & voluntate vltimi poſſeſſoris: vti alia quæ hæreditario iure prouenientia, pro voluntate mutantur. eoq; in pari propinquitate iubent, præſtantiſſimũ ex ea familia ad regni ſucceſſionẽ vocandũ. Quod fœminis, quas ipſa natura ab imperio ſeiunctas voluit, pueriſq; ætate minoribus, & curis grauioribus impari aditum ad regnum, diuerſa ſententia patefaciat: quę magna pernicies eſt, omnibuſq; piaculis procuranda. Reiicienda repræſentatio, quaſi iuris figmentũ, neq; extẽdenda ad ea, quæ expreſſe legibus ſancita nõ ſunt. quid enim, an cõmentis fictionibuſq; ſuſceptis rempublicã præſtanti gubernatore ſpoliabimus? atq; in manifeſta pericula incõmodaq; ſcientes prudenteſque precipitabimus? vanaſq; cogitationes & argumenta, multorũ ſalute potiora iudicabimus? At parentes in poſteros omnia ſua cum generatione transfundunt. verũ in iure quæſito: in futuro, ſi ſuperſtites eſſent, non item. At in minoribus principatibus hæredes reuocantur ad ſtirpem. negant id quidã. deinde ſi cõcedatur, non continuo verũ eſt in regni id ſucceſſione ſeruari debere: vbi multa propria ſunt ab aliis omnibus hæreditatibus diſcreta. ſed vt in pauca diſputationẽ conferamus, ſint ex iuſtis nuptiis, modo iuſti filii, imperiiq; ſanctitas, cum coniugii ſanctitate iungatur, in pari propinquitate è latere ſuccedentiũ in regno, qui ætate, ſexu, virtutibus præſtantior eſt, ei regnum deferatur. tametſi iure ſucceſſionis cõtrouerſo eam ſequi partem rempublicã poſſe non negamus, modo voluntate, certoq; iudicio, quæ rebus & tempori erit maxime accõmodata. vnde varia in vtranq; partem, illuſtriaq; exempla manarunt. Quod ſi priuatis Prouinciæ legibus aut more ſecus eſt ſancitum, illis ſtandum putamus. noſtra diſputatio ex ipſis naturę principiis procedebat, & iure cõmuni. Conſtat etiam iura regnandi in armis plerunq; homines ferre, malis artibus ambitioſos, atque væcordes: & qui minus iure, plus viribus nonnunquam poteſt. ſilent autem inter arma leges: nemoq; eſt, qui oblatam facultatem regnandi, iudicium arbitrio permittat. prorſus vt miraculi inſtar fuerit, Aragonia comitia ſine offenſione, ſine ſanguine, proſperum curſum ad exitum tenuiſſe. vti proxima narratione eſt explicandum.

Ferdinandus, Rex Aragonius renunciatur CAP. IIII.

Rebvs maturis, collatiſq; inter ſe iudicũ ſuffragiis, pro oppidi templo, amplũ ſuggeſtum conſtitutũ eſt aureis periſtromatis contectũ, vnde eſſet in omnes partes deſpectus. In nobiliori parte iudices conſidebant: in alia Principum legati. Aderat Benedictus Pontifex, magna conſilii ſuſcepti pars. Oſcenſi Epiſcopo ſacris de more operato, Vincentius Ferrerius, cuius ſanctitati à cæteris primæ partes deferebãtur, luculentã orationem habuit, à diuinis verbis exorſus: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei: quia venerunt nuptię agni. Poſt turbidas tempeſtates, ſerenum conſequitur: noſtraq; nauis ſæuis pelagi fluctibus tandiu exagitata, naucleroq; deſtituta, exoptatum tandẽ portum occupat. E templis quaſi è colloquio Dei Opt. Max. venientes, non minore religione apud vos verba faciemus, quã modo ante aras vota pro communi ſalute ſuſcepta ſunt. vos quoq; pari animi pietate audituros confidimus. Quid autem in Rege diligẽdo antiquius opportuniuſq;, quam de regni dignitate ſanctitateq; diſputatio? ſed eam tempus intercludit. Reges ſane inſtituti, qui Dei ſummi Regis vice munereq; fungerentur in terris. debet ergo is probitate proxime ad diuinas virtutes accedere: debet quidquid in cęteris pulchri honeſtiq; eſt, id omne ſolus ipſe præſtare: quem maiorem conditione mortali, & quaſi de cælo dilapſum heroem ſubditi populi intueãtur, admirentur, colant. nõ ſuę, ſed reipublicę ſaluti, cõmodiſq;, dies nocteſq; proſpi-

prospicere. Verum hæc pluribus explicare Rege absente, non attinet. Quæ tamē Rege deligendo considerata fuisse diligenter putate quotquot adestis omnes. vobis obsequiū persuadere necessariū, sine quo frustra tantus labor susceptus esset, vanaq; esset auctoritas imperandi. Positis priuatis cupiditatibus, vniuersi Deum præ oculis habentes, in commune consulite: atq; eum optimū Principem fore vobis persuadete, qui tanta consensione animorum, quod diuinæ voluntatis certū argumentū est, fuerit datus: huncq; diem festū lætumq; agere. tantūq; optimo Pontifici & Maximo, qui præsens est, tantū sapientissimis iudicibus, quorū labore, industria, diligentia, res tanta ad exitū perducta est, omnes debere, quantū suis quisq; parentibus existimate. Secundum hæc verba, suspensis animis, quē res exitū esset habitura, cuncti expectabant. Iudicum sententia de scripto eiusdem voce pronunciata. Vbi ad Ferdinandi nomen ventum est, tum Vincentius ipse, tum cæteri præ lætitia vix se animis continere: vitam, victoriam, felixq; regnū nouo regi ingeminare: alii alios intueri mirabundi, velut somnii vanam speciem: suarum aurium fidei minimum credentes, rogare proximos: vix inter se intelligere præ clamore, & quoniam vnum gaudium omnium aliorum sensuum officium occuparat, cunctorum, fere qui aderant animos. Pro diuino munere laudes continuo numini decantatæ. Gesta hæc sunt pridie Kal. Iulii. Soluto cōuentu legati ad Ferdinandum missi, qui ad regnum capessendum inuitarent. Conchæ is in Celtiberis erat, quorsum comitia euaderent expectans. missæ ex omnibus partibus legationes, quæ gaudiū afferrent, aut simularent: ac nominatim à Sigismundo, qui superiori mense Maio in Germania fuerat Imperator salutatus, pace quā bello felicior, dissidioq; inter Pontifices sublato, clarissimus breui futurus. Ferdinandus rebus cōpositis Cęsaraugustam abiit: vbi Aragoniæ Rex à cunctis ordinibus ad III. Nonas Sept. proclamatur. In eius & Alfonsi filii, quasi successoris futuri verba iuratur. Alfonsus Castellę imitatione Gerundæ Princeps vocatur. Affuere cęteri candidati. Fridericus Lunæ Comes, Alfonsus Aragonius iunior Gandiæ Dux. vnus Vrgelitanus Comes non interfuit, excusata valetudine: reablatū iniuria regnū (sic existimabat) armis obtinere cogitabat. & quoniā modicæ factionis vires erant, Anglica auxilia euocare parabat, Clarentiæ Duce in fœdus attracto. Nouū Regem ea solicitabat cura. scintilla sæpe contempta excitauit incendiū. sed ad Sardiniæ Sicilięq; motus compescendos, primum omniū animum retulit. Genuenses. qui ad Sardiniæ imperium aspirabant, tanti Regis ad famam excitati, missis legatis Cigala, Perseoq; inducias quinquennes impetrarunt. In Sicilia Bernardus Cabrera ad Panormum hostium improuiso concursu captus erat, atq; ad Tauromeniū in arce Mota in custodiam erat traditus, seueriorem quā grauitas personæ, & res olim præclare gestę postularent. sed vęsano amori congruens supplicium, quo Reginę nuptias expetierat, modestię immemor, ętatisq;. Lihorius maris Siculi Pręfectus ex priuata simultate Cabrerę infensus, auctor pręcipuus eius calamitatis extitit. Noui Regis importuna efflagitatione, vix tandem è custodia dimissus est, è Sicilia discedere, seq; quamprimum ad Regem conferre causam dicturus in Aragonia iuratus. Pax rebus Siculis reddita ex longo interuallo. Vniuersa vero Sardinia sub Aragoniam ditionem reuocata Guillelmo Narbonensi Vicecomite conciliato, atque pro vrbe Sastari, quam occuparat, aliisq; ea insula hæreditariis principatibus, æqua abs Rege compensatione facta. sic res Aragonię erant. In Gallia Archimbaudus Fuxensis Comes diem obiit, quinq; filiis relictis, Ioanne principatus hærede, Gastone, Archimbaudo, Petro olim Fuxensi Cardinali, præterea Matthæo Conuenarum Comite. Ioanni, Vasconum Regis filia Ioanna nomine, connubio iuncta est: eaq; sine prole defuncta, ex Maria secunda coniuge Caroli Labreti filia, filios suscepit, Gastonem natu maiorē, & Petrum Lautrechii Vicecomitem, Lautrechiæ familiæ conditorem, rebus bello paceq; gestis ad nostram memoriam in Gallia clarissimæ.

Vrgelitanus capitur. CAP. V.

RES Aragoniæ foris quidem quietæ erant, domi turbatæ, Vrgelitani Comitis importuna ambitione. in Castella inducię Mauris expetentibus superiori mense Aprili fuerant in mensem XVII. prorogatæ. Pecunia in bellū Mauricum à populis antea redacta ad centum aureorum millia, Ferdinando nouo Regi concessa est, propensissima totius prouincię voluntate. morum comitas, atq; naturalis ingenii dexteritas cunctorum conciliabat animos. equites, peditesq; magno numero secuti. opportunū vtrunq; motibus pacandis subsidium. Graue Aragoniis custodiam corporis sui, regni, quod vltro delatum erat, firmandi spem in peregrino milite poni, damnata prouincialiū fide, quam à condito regno inuiolatam suis Regibus præstitissent. Vrgelitanus Comes ad Regem cum copiis Ilerdā progressum legatis viris primariis se in eius potestate fore professus est. ad V. Kal. Nouemb. mati-

data à legatis expoſita, Vrgelitaniq; nomine in Ferdinandi Regis verba iuratum, ficte, vti rerum euentus declarauit. ſed tanti erat Caſtellæ copias, quacunq; ratione ex Aragonia depellere. A Rege & Benedicto Pontifice colloquium Dertuſæ habitum: iuſq; Aragoniis in eo congreſſu imperii Siciliæ atq; Corſicæ venia Pontificis confirmatum eſt. Barcinone
1413. Catalaunicæ gentis conuentus agitati fine huius anni & principio proximi 1413. In his conuentibus Vrgelitano pacando omnia conceſſa ſunt, quæcunq; eius nomine legati poſtularunt. verum iis blandimentis ferox animus nihil placatur. collectis ſuorum copiis, atque Gallicis auxiliis euocatis, regnum armis occupare cogitabat. Rex periculum veritus, ne modica negligendo, magnę inclinationes fierent, delectus militares vniuerſa prouincia habet. quadringenti equites à Catharina Regina è Caſtella opportune miſſi. Regi Vaſconum ſuę gentis auxilia mittere profitenti remiſit, odii vitandi cauſa. Gotfredus tantũ Corteſius Comes, Vaſconis filius nothus, cum equitum ala auxilio venit. Iuſto exercitu conflato in Vrgelitani ditionem impetus factus eſt: ipſamq; vrbem Balaguerim principatus caput, copiæ promotæ: quo ſe propter loci firmitatem Vrgelitanus contulerat. obſidio diuturna fuit. interim eo tractu oppida in Regis poteſtatem redacta. Vno tempore à Gallo & Neapolitano Regibus legationes venerunt. Gallus renunciabat, Burgundionis inſolentia, Pariſienſis populi tumultu, res in extremo ſitas. ipſum, & filium, alioq; Principes captiuorum inſtar eſſe. rebus profligatis ferret opem memor humanitatis atq; amicitiæ, quæ inter vtranq; regiam ab antiquis temporibus extitiſſet. Ladislaus Rex de belli ſocietate aduerſus Andegauenſem appellabat. Aragonia regna repetiturum bello, niſi cõmunibus armis repulſus eſſet. reſpondit Ferdinandus: Gallis quidem, dolere ſe nobiliſſimi regni calamitate quod peterent curæ fore. Ladislao autem, ſe amicitiam non repudiare oblatam. Cum Andegauẽſi omnia neceſſitudinis iura intercedere: competitorem, extitiſſe, hoſtem nunquã. Pacis ſe potius auctorem, quam belli ſocium fore. ſic dimiſſi legati. Obſeſſi omnibus malis oppreſſi, ad deditionem procliues erant. Iſabella Vrgelitani coniux ad Regem egreſſa eſt: ſi viro veniam impetraret. fides tantum data inuiolatum, ſi veniſſet fore. Rex in extremo erat. Ergo conditione accepta, pridie Kal. Nouemb. ad Regem egreſſo, atq; in genua procumbenti, infimiſq; precibus, vt iuuenili errori ignoſceret deprecanti: tametſi cõmiſiſſe videbatur, vt capite plecteretur, vitam tamen dare dixit. De libertate atq; principatu nulla mentio. Illerdam in arce cuſtodiendus mittitur. Mox vrbe Belagueri dedita, rebuſq; aliis eo tractu compoſitis, lege maieſtatis poſtulatus, bonis publicatis, perpetuo carceri mancipatur. & ne tumultus cauſa in Aragonia exiſteret, propter vigentia partium ſtudia, in Caſtellã miſſus eſt, Vrenia arce ad cuſtodiã deſignata, vbi primũ, deinde Morę, Setabi tandẽ ad vitæ finem retentus fuit, miſer non magis amiſſi regni memoria, quam patrię deſiderio. Antonius Luna, qui Lobarrim arcem præſidio obtinebat. ea dedita ex Aragoniis finibus fugatus eſt, ditione omni in regiam poteſtatem redacta. Hunc inteſtini Vrgelitani motus exitum habuere, expectatione hominum, metuque prouinciæ faciliorum.

Concilium Conſtantienſe indictum. CAP. VI.

CONCVRSVS oratorum ex toto orbe Chriſtiano ad Cæſarem Sigiſmundum fiebat, rebus eccleſiæ turbatis in eo præſidium fore, cunctis nationibus ſperantibus. Conſenſu tribus Pontificibus denunciatum, vt ſine fruſtratione concilium generale haberi ſinerent: ipſi abdicato pontificatu, in Patrum eſſent poteſtate. eatenus ſimulationem prorſus & imaginem deponendi imperii tantum fuiſſe, diſtinendis ea ſpe mortaliũ animis nullam ſynceram voluntatem. Ioannes & Gregorius æquas aures iis poſtulatis præbere videbantur: Benedictus præfractior. Eius flectendi cura Aragonio Regi commendata, legatis ad eum à Cæſare, atq; Rege Gallo, viris primariis. Qui pace publica fundata domi, foriſque, quaſi ad triumphum nullis hoſtibus, Cæſarauguſtam abiit. in ea vrbe regium inſigne
1414. deſumpſit tertio Idus Februarii, ſalutis anno 1414. Tarraconenſis Epiſcopus coronam capiti impoſuit, quam Catharina Caſtellæ Regina dono miſit, magni ponderis, aurum diſtinguentibus gemmis: materiam vincente operis pulchritudine. affuere legati Principum: proceres magno numero: Bernardus Cabrera Auſæ Modicęque Comes cum nouo Rege reconciliata gratia, Henricus Villena, Calatrauæ magiſterio nuper ablato deformis: quod Maria Albornocia prædiuite fœmina, Alcocerio, Salmeronio, Valdoliua, aliiſque Infantatus oppidis dotalibus quaſi irrito coniugio repudiata, Henrico Caſtellæ Rege obtinuerat. ne maiorum opes ei militiæ crederent prouidendum erat. Ergo Tineum, Canicam, & Villenæ principatus iura Regi donauit: tanta erat cupiditas eius honoris impetrandi, haud diuturni futuri, Milites eo coniugio ſoluendo fraudem ſubeſſe exiſtimantes, inſtauratis comitiis, Ludouicum Guſmanium, amoto Henrico cooptarunt: vnde

diſſidia

diſſidia in ſextum annum tenuerunt,militibus in vtranque partem diſtractis.donec Pontificis conſenſu in Ciſtercienſi conuentu hoc ipſo tempore ſecundum iura & merita Ludouici æmuli eſt pronunciatum. Henricus in tantis litteris, tantaque eruditione, parum ſibi ſapuiſſe viſus eſt:repetitoque coniugio egenus, vitæ reliquum exegit.Soluto Cæſarauguſtano conuentu ad res eccleſiæ componendas conuerſi animi. Morella oppidum in ditione Valentina,Catalaunis,& Aragoniis finitimum Benedicti Ferdinandiq; colloquio deſignatur.ad quintumdecimum Kalend. Auguſti eo loco congreſſi ſunt. Magni Pontifici honores ſunt habiti. venientem Rex ipſe pedes ſub vmbella in templum vſque equitem deduxit.inde ad hoſpitium veſtis caudam geſtauit. prandenti die proximo,cum ſplẽdidum conuiuiũ paraſſet,miniſtrauit ipſe,Henricus filius pincernæ partes impleuit,aureis argenteisq; vaſis & lancibus ſubſtitutis pro ſtanneis, quibus Pontifex vtebatur mœroris argumento propter diſſidium de pontificatu ſummo.Quæ blandimenta non magis maieſtati data ſunt,quam promerendo peruicaci hominis animo. Itaque crebris ſermonibus, de pace,ponendoque per conditiones pontificatu actum eſt.difficilem ſe Benedictus præbebat,difficiliores aulici diſcrimen ac dedecus,ſi ita fieret,oſtentantes,& fidem in libidine victoris. Quinquaginta dies magnis altercationibus exiguo fructu conſumpti.Quo tempore ex Italia renunciatur, Ladislaum Regem Neapolitanum diem obiiſſe. Auguſti ſexto die Neapoli defunctus eſt,veneno,vti vulgo opinio fuit,in ipſo certe felicitatis curſu,quo ad totius Italiæ imperium aſpirare videbatur.Ioanna ſoror ex Guillelmo Duce Auſtriaco, cui iunior nupſerat vidua,ſupra triginta annos nata,Regina eſt ſalutata,nihilo ſanctius honeſtiusque ſuperiore Ioanna Regina habitura regnum,pudicitiamque. Nouæ tamen ſpes excitatæ initio, multis Principibus eius nuptias ambientibus; ac nominatim miſſis legatis in matrimonium pacta eſt Ioanni Ferdinandi Regis minori filio. lætus adoleſcens,quaſi ad certas nuptias in Siciliam nauigauit.Iacobo illa Borbonio Marchię Comiti,præſtanti corpore formaque nupſit.Pandolfus Alopus conſpicua forma iuuenis maiorem apud Reginã gratiæ locum obtinebat,quam imperii grauitas, muliebriſque pudicitia poſtulabant, non ſine aliorum procerum obtrectatione atq; inuidia. ſpes certe Aragonia fruſtrata eſt.Concilio celebrando delecta Conſtantia,magno Sigiſmundi gaudio,in cuius ditione ea ciuitas erat.Itali atque Galli Patres conueniunt. Gregorius Pontifex cum liberis mandatis mittit legatos.Ioannes æmulus etiam accedit,gratia Cæſaris,& ingenii dexteritate confiſus. Benedicti peruicacem animum,vt idem faceret,flectere Ferdinandus non poterat.multiplices animorum motus erant, varii conatus, rerum conditio miſera. Conuenit vti ad Sigiſmundum miſſa legatione locum colloquio peterent: venturos Benedictum atque Ferdinandum.in eam rem Ioannes Ixarius delectus,omnibus corporis & animi, litterarum prudentiæque ornamentis, ea tempeſtate clariſſimus:adiuncti alii viri præſtantes. à Caſtellæ Regina Dieghus Anaia Conchenſis Epiſcopus,& Martinus Corduba regiæ cohortis præfectus, Conſtantiam legati ſunt. Ex omnibus nationibus Patres frequentes conuenere, omnino trecenti. ſarciendæ concordiæ ſtudium, tædium præſentium malorum incitabat. Concilium nonis Nouembris inchoatur. In Aragonia Iudæi magno numero Chriſtiana ſacra populariter ſuſceperunt. Vincentius Ferrerius ſuaſor præcipuus: Benedictique Pontificis conſenſu, habitæ de religione diſputationes, peruicacem alioqui gentem traduxerunt ad ſanitatem. reſiſtentes malo compelli viſum eſt.graues in Iudæorum gentem leges promulgatæ. Extatque Benedicti edictum Valentiæ in Edetanis quinto Idus Maii datum pontificatus anno vigeſimo primo,cuius hæc præcipua ſunt capita. Thalmuditici libri vetantor.Conuitia in noſtra ſacra puniuntor. Nulla Iudæis permittitor poteſtas, iudicandi, aut quemuis alium honorem in republica obtinendi. Synagogæ nullæ denuo ædificantor: vnaque tantum eſto in ſingulis ciuitatibus.Medici,pharmacopolæ,proxenetæ ex ea gente nulli ſunto.Nullus Chriſtianus Iudæis miniſtrato.Rubro,croceoue ſigno à cæteris diſtinguntor: viri in pectore, in fronte fœminæ. Vſurarum libertas præſcinditor, etiam venditionis ſpecie prætenta,Qui Chriſtiana ſacra ſuſceperint, iis ius eſto, in propinquorum bonis ſuccedendi nihilominus. Ter annis ſingulis ad Chriſtianam concionem audiendam, de præcipuis religionis capitibus congregantor. Huius edicti exemplar in omnes Hiſpaniæ prouincias miſſum eſt: vnum in templi Toletani ſcriniis ſeruatur. Ipſa nocte, qua Chriſti Dei nati memoria celebratur, ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo quinto- 1415.
decimo, nocturnis precibus Ioannes Pontifex, Imperatorq; Conſtantiæ interfuere coniunctis ſedibus,aliquanto humiliori Imperator: locis aliis Auguſta,Patreſq;. Proximis diebus de pace agitatum. nulla neq; cõmodior, neq; tutior via ſeſe dabat, quam ſi inſignibus pontificatus,nomineq; ſe volentes exuerent, Gregorius, Ioannes, Benedictus. Ioanni præſenti ægre quidẽ,ſed perſuaſũ tamen, vt morẽ gereret. Quarto Nonas Martii in infulis,ſa-

craq; veste cum diuina hostia sacrificasset, se pontificatu decessurũ palam renunciauit. cõsecutus est magnus omnium qui aderant plausus. Simulatio visa est: cum post paucos dies concubia nocte se Constantia subduxisset, nouas capaturus spes, veteres repetiturus. ex fuga retractus, abdicareq; coactus prid. Kal. Iun. carceri mancipatur. eius custodiendi cura Palatino Comiti demandata: vnde post tertium annum euasit: honoreq; purpuræ recepto, Florentiæ, quæ caput Hetruriæ est, decessit. Corpus in D. Ioannis baptisterio sepultũ. thesauris, quos pontificatus tempore congesserat maximos, Cosmus Medices potitus est: qui illi gradus & posteris ad amplissimas diuitias fuit, vrbisq; suæ principatum. sic vulgo persuasum. Ioanne in ordinem redacto, aucta Patrũ lætitia est, cũ Carolus Malatesta Gregorii Legatus cũ amplissimis mandatis, sese post quintũ diem eius nomine pontificatu exuisset. Vnus Benedictus multiplicẽ Patribus iniiciebat curã, ne eo prætermisso, veterũ malorum orbis repeteretur, nouo Pontifice creato. Ad ea ergo consilia, quæ paulo ante repudiata erant, auidissime est recursum: vt loco cõmodo designato, cũ Aragonio, Benedictoq; Sigismundus Cæsar colloqueretur. neq; deerat spes totius orbis terrarũ consensum Benedictũ secuturũ. Nicæa, in ora Liguriæ ciuitas, colloquio est delecta: missiq; de ea re ad Regem & Pontificem honestissimi legati.

Colloquium Perpiniani habitum. CAP. VII.

INTEREA Valentiæ Rex Aragonius Alfonsi maioris filii nuptias insigni celebrabat apparatu. affuit Benedictus, atq; ex vniuersa gente principũ virorum concursus est factus, sponsam è Castella Sanctius Rogius deduxit: qui ipso tempore Palentinũ episcopatũ Toletano mutauit, in Petri Lunæ defuncti locũ, Rege Aragonio annitẽte cooptatus: vir domi militiæq; clarus, præcipua ingenii dexteritate, atq; animi magnitudine. Nuptiæ confectæ pridie Idus Iunii. Villenæ principatus puellæ dos à patre designata, ducentis aureorũ millibus mutatus est. cum esset graue nouæ ditionis accessione, Aragonias opes in Castella cõfirmari. Rex Lusitanus numerosa classe comparanda, ab altero anno districtus erat, non sine finitimorũ suspicione, vt nulla est Principibus fides inter se. Aragoniũ præsertim sollicitabat, ne Vrgelitani patrociniũ suscipiens, quod fama ferebat, noui regni rationes importuna ambitione turbaret. longe alia mente erat Lusitanus, arma in Africã trãsferre cogitabat, confirmato regno, sed & numerosa prole felix: quippe ex vnis nuptiis, Eduardũ, Petrũ, Henricum, Ioannẽ, Ferdinandũ, Isabellam susceperat, furto genitum Alfonsũ Barcelosii Comitẽ. his propter angustiã ditionis, nouos in Africa principatus parare cogitabat. Triginta onerariæ erant, septẽ & viginti triremes, biremes triginta, minora nauigia centũ & viginti. In ipso belli apparatu Philippa Regina extincta est. Corpus in cœnobio, quod ad Aliubarrotã recens extructũ erat, sepulturæ mandatũ. Cum iis copiis traiectum in Africã. Septa vrbs freto adiacens, primo impetũ capta ad vndecimum Kal. Septembris. Satis constat Cortercalem primum in murum ascendisse, Alberguериam porta irrupisse, ambo, virtutis caussa præmiis donati, coronisq;: tum reliqui, prout cuiusq; meritum virtusq; erat. Maurorum cædes facta. pars deserto oppido, qua quemq; metus agebat, diffugerunt. Africæ sub iugum Hispanorum reuocandæ ab hoc principio spes animis concepta. & quod in aliis Hispaniæ prouinciis factum erat, computandi annos ratio per Eras Cæsaris, in Lusitania hoc ipso anno antiquata est: commodiorque inducta à Christi ortu principio numerãdi facto: quod commercio aliarum gentiũ orbisq; Christiani consensui datum est. Ad Põtifices redeamus. cõtinenti valetudine impeditus Ferdinandus, Nicæam accedere non potuit, in affecto corpore quãuis leuis caussa timebatur. ꝙ proximũ erat, Cæsar Perpinianũ, agri Ruscinonensis oppidum in extrema Hispania, accedit strenuũ hominẽ dignumq; immortali laude, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem. Benedictus & Ferdinãdus, nempe ex vicinis locis priores venerunt. consecutus est Imperator ad tertiumdecimũ Kal. Octobris, armatis equitibus quadringentis stipatus, vili tamen cultu, remotoq; & ipse auro & argenteo, mensarum instrumẽto omni ex stanno vtens. Venerũt à Regibus Galliæ, Castellæ & Vasconũ legati. In eius colloquii euẽtu salus publica vertebatur. summa omniũ expectatio erat. par cupiditati metus. Rex lecto affixus, tãtis molitionib. impar, monere tamẽ, hortari, obtestariq; Benedictũ, vt pacẽ terris ecclesiæq; redderet, memor publicæ salutis, memor iurisiurandi. Coactũ Patrũ conciliũ: quid amplius totius orbis spes irritas faceret? accedendum, aut abdicandum. clarissima duorũ æmulorũ exẽpla prouocare. quãtulũ vitæ superesset ad extremã ætatẽ perducto? Abire põtificatu cum gloria poterat, si libido dominãdi ratione regeretur, tetra cupiditas cæteris affectibus flagrantior. & ille præiudicatum habebat, nihil pro sano facere, nisi malo coactus: diẽ tantũ de die trahere, variisq; excusationib. tergiuersari. Cum duo Principes vrgerẽt: neq; finẽ obsecrandi facerẽt, multa de iure caussæ suæ locutus, si quid ante cõtrouersiæ esset, capitis diminutione sublatum ait:

duobus

duobus æmulis in ordinem redactis, ſe vnum ſupereſſe totius eccleſiæ rectorē. neq; deſerturum Dei viuentis eccleſiam, nauemque, ad cuius clauum gubernator ſedeat. Quo maior ætas, eo prouidendum magis, ne conſilii imbecillitate ſuperos offendat, nomini ſuo ignominiæ notam ſempiternam inurat. Die quodam ſeptem horis diſputationem continuauit, defatigatisque audiendo omnibus ac plerisq; abeuntibus dicere perſeuerauit, citra vllum defatigationis ſignum, maior ſeptē & ſeptuaginta annis. Se verum eſſe Pontificem contendebat: aut ad ſe noui Pontificis electionem deuolutā, vnicum ab indubitato Pontifice Cardinalem creatum. Cum tempus altercationibus duceretur, Sigiſmundus quidē Perpiniano iratus diſcedit: minabundusq; vi facturum, quod recuſaret voluntate. Narbone tamen reſtitit, ſi Ferdinādi precibus, qui eam curam deſumpſerat, peruicax Benedicti animus flecteretur. nihil impetratum, quin citato ſe Peninſulam proripuit, oppidi firmitate, quod ad maris oram rupi impoſitum eſſe demonſtratū ante eſt, pontificiam dignitatem tueri parās. Quod reliquū erat: à Ferdinando, agitatum, de eius imperio abdicando. conſilii præcipuus auctor Vincentius Ferrerius, qui eius ante auctoritatem conſtanter erat ſecutus. Ad octauum Nonas Ianuarii, principio anni 1416. regium edictum in eam ſententiam promulgatum eſt. 1416. longa conſuetudine obtemperandi, religio paucorum animis infixa manebat: populus vacuus curis, ſine falſi, verique diſcrimine, regiæ ſe voluntati facile audientē præbebat. Perculit ea res Benedicti animum, vnde officia omnia deberentur, inde initiū præcipitandi extitiſſe: palamq; Regi ingrato, regnum quod dederat, ablaturum minabatur. ſed vanæ ſine virib. eæ voces erant. Eleonora Vaſconum Regina Pompelone per eoſdem dies deceſſit, omnino tertio Nonas Martii. ſepulchrum ex alabaſtrite in templo eius vrbis maximo cum inſcriptione extat, defunctæ conſtitutum.

Obitus Ferdinandi Regis. CAPVT VIII.

FERDINANDI animum ardens cupido inceſſerat, in Caſtellam migrandi, natiui cæli mutatione, melius habiturum confidens, ſpeique, vt ſolent ægri, nimium indulgens. Cura vtrunq; regnum complectebatur: nouaque ex arcano ſuberat, Caſtellæ prouincias vbi ſtudia vigebant, Benedicto ſubtrahere. eo conſilio Barcinone, quo ſe Perpiniano contulerat, ineunte vere, itineri ſe dat. corporis agitatione morbus inualuit. in ægro corpore quamlibet leuis cauſſa grauior exiſtit. ad Igualadam, quod oppidum vigeſimo quarto lapide abeſt, reſtitit: vbi deſperata valetudine, ſacris Chriſtiano ritu procuratus, extinctus eſt Aprilis ſecundo die. regnauit annis tribus, nouem menſibus, diebus octo & viginti. dignus longiori vita, eximiis animi & corporis dotibus, forma egregia, & cui non minus auctoritatis ineſſet, quam gratiæ. multum ingenii, multum artis, vel fortunæ fuit, ad promerendam omnium voluntatem, non ſuo tantum, ſed quod difficilimum eſt, alieno imperio. Vulgi vituperatione non caruit: quaſi Benedictum deſeruiſſet: Caſtellæ vectigalia, domum auerteret, largus priuatim, quod ex publico auidius ſuppleret. Corpus ad Populeti humili ſepulchro eſt conditum. Laræ principatum, Medinam Campeſtrem, Balaguerim Ioanni filio legauit, Henrico Alburquerquium, Sanctio Montalbanum. Alfonſum natu maximum regni hæredem nuncupauit. Sublatis ſine prole fratribus, ſororum Mariæ, atq; Eleonoræ filios nepotesq;, hæredes regni ſubſtituit, ipſas excluſit. quod ad memoriam inſigne viſum eſt. Ferdinandi obitu Caſtella in fide Benedicti perſtitit aliquandiu: vbi multi erāt eius beneficio deuincti. ac Archiepiſcopi Toletanus, & Hiſpalenſis Exea nomine, eius in primis partes ſequebantur.

Martinus V. Pont. Max. CAPVT IX.

IN Caſtella noui motus animorum ſubſecuti ſunt, maiorū initia. vnde intellectum, quātum in Ferdinandi virtute præſidii rebus eſſet. Catharina Caſtellæ Regina iuſtis Valliſoleti defuncto perſolutis, vniuerſam regni procurationem ad ſe reuocauit. Regis tuendi cura Toletano Præſuli, Velaſco, & Stunicæ concredita. Alfonſus Henricus maris Præfectus. Daualus Magiſter equitum factum palam vituperare: ſeque contemptos fuiſſe iniquis animis ferre. vnde inteſtini belli metus. Cum Mauro Rege biēnes induciæ denuo pactæ, ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo ſeptimodecimo: ea tamen lege vt centum 1417. ſingulis annis captiuos libertati redderet. Cōſtantiæ patres vigilare, cogitare, adeſſe animo atque in oēs reipub. partes proſpicere. Noua hæreſis reprobata. auctores Hieronymus Praga, & Ioannes Huſſius ex fuga ad ſupplicium retracti, quāuis noxii, iure an iniuria dubitatū, q̄ fide Imperatoris veniſſent: ſed cōmiſiſſe tamē cōſtabat, vt hoſtiū loco eſſent. Ad eccleſię diſſidia conuerſi animi: Benedictumq; ante ſeptimū Kalend. Auguſti diris omnib. deuotū, pontificatu ſpoliarunt. De nouo Pontifice creando diſceptatū. duo & viginti Cardinales aderant, quorum erat ius ſuffragii. ex aliorum Patrum numero triginta Epiſcopi, iis adiun-

cti sunt. Quibus in comitia conuenientibus, Othoni Columnæ Romano ciui, atq; Cardinali, innoxius, atq; inemptus pontificatus datus est, tertio Idus Nouembris, Martini quinti nomine, magna gratulatione, tũ vrbis Romæ, tũ totius orbis Christiani, quasi post desas dissidiorũ tenebras luce succedente. eo syncerior lætitia, quod omnia in vnũ suffragia conspirarũt, linguis, institutis, moribus, studiis, discrepãtiũ. rei gestæ fama cũ peruasisset omnia repẽte ad nouũ Põtificẽ inclinauere. cũ Benedicto pauci modo Cardinales perstitere, fugę socii, neq; ii cõstanti fide. prouinciæ omnes deseruerũt, Principesq;, Rege Scoto, & Armeniaco Comite tantũ exceptis. sic Patrũ conuentus solutus est. Sancitũ tamen cõmuni consensu, vt ex ea die, quinto post anno conciliũ haberetur, alterũ septimo, tertiũ decimo. exin proprium id legitimumq; esset, vt decimo quoq; anno, generales Patrum conuentus haberentur. Duo Cistercienses monachi à nouo Pontifice ad Benedictum legati vt orbis potius consensum quam priuatum iudicium sequeretur, monuerũt ipsum, monuerũt etiã Cardinales. Benedictus nihil iis monitionib. mouetur. quatuor Cardinales Hispani oẽs purpuræ honore retento, nouisq; honoribus aucti sese Florentiam ad Martinum cõtulere. in quibus principem auctoritatis locum tenebat Cardinalis sancti Eustachii, Seguntinus Episcopus Alfonsus Carrillius, Egidii Carrillii Cardinalis propinquus, Alfonsi Carrillii auũculus Toletani olim Pręsulis. Fuit hic annus Gallię infaustus, Hispanis lętus. Castellæ Regina cõcedẽte, Fortunatarũ insularũ nauigatio repetita est. Ioannes Bentacurtius homo Gallus instructa classe, quatuor insulas subegit. maiorem Canariam obtinere non potuit. in ipso rerũ cursu defuncto, Menautes propinquus successit, Regi nuncupato Rex. Martinus quintus Mendũ monachũ iis insulis Episcopũ dedit. inter hunc & Menautẽ nata dissidia, Episcopo suscipiente gentis barbaræ patrociniũ, Menaute ad quæstũ abutente, arrepta potestate. Insulanos quãuis Christianos effectos in seruitutẽ vendebat, nullo religionis respectu. Petrus Barua cum noua trium nauium classe, à Regina missus rebus præsidiũ, insulas redẽptas auro, Petro Perasæ Hispalensi ciui vendidit. Perasæ posteri vsque ad Ferdinandi Regis cognomento Catholici tempora earũ insularũ obtinuere principatũ. Henricus quintus Rex Anglus Catharinã Galli Regis filiam in coniugiũ expetebat. repulsæ ignominia accẽsus, in Nortmanniam classe transmisit. inde funesti belli initium, quo Gallicæ opes attritę sunt, ingens de Frãcis victoria parta. Duces Aurelianus Borboniusq; capti. Rhotomagũ Princeps Nortmãniæ vrbs lõga obsidione capta. Accessit noua calamitas. Isabella Gallię Regina viro relicto, abducta Catharina filia Turonum secessit. Burgũdio in auxiliũ euocatus, nõ modo Reginam, sed & Regẽ, vrbemq; Lutetiã regni sedem in potestatẽ redegit. in Carolo Delphino spes erat, contractis vndiq; copiis Anglorum conatibus obsistẽti. Inter eũ & Burgũdionẽ pacis spes tẽtata. colloquii dies dicta. ad ostium Ieaunę amnis in Sequanã influẽtis in medio ponte clatra lignea extructa, exigua ianua relicta, qua cõmeandi facultas esset. deni armati vtraque ex parte conueniunt. Burgundionẽ procul Carolus conspectum cõpellat vultu lætitiæ speciem præferente: atq; post mutuam salutationem ad complexum inuitat. reserata ianua, rixæ initiũ forte an consilio exortum. Burgundio intereptus: cuius vita non magis funesta Galliæ, quã mors fuit. Philippus filius Regem, Reginam, Catharinamq; atque vrbem regiam Anglo dedit, tanta erat vindictæ cupiditas, inde innumera mala cladesq; extiterunt. Sed hæc aliquanto post neq; erat animus externa persequi, satis oneris sustinentibus, nostrarum rerum commemoratione.

Coniugia Principum. CAPVT X.

MEDINÆ Campestri sese Eleonora Aragoniæ Regina tenebat, numerosæ prolis comitatu, atq; solatiis honestis mariti desiderium tolerans. actum de ineundo coniugio Mariam inter eius filiam, & Ioannem Castellæ Regem. excusabat Catharina Regina minorẽ filii ætatem, ex arcano in Lusitanũ coniugiũ propẽsa: vbi Eleonora offerebatur Lusitani Regis filia, diuturnæ concordię vinculũ. sic illa putabat, sic aulici augurabantur. accidit, vt ad 4. Nonas Iunii Catharina Vallisoleti decederet anno millesimo quadringentesimo octauo septimo, quinquaginta annos nata. ꝓcero atq; obeso corpore fuit, in potu largior gẽtis vitio, ingenio simplici & liberali. quæ virtutes in fraudẽ ab illis vertebãtur, qui eius aurib. insidiabantur, obscuro loco homines quorũ cõsiliis fere regebatur: quæ magna Principũ pernicies est. in regiũ Toletani tẽpli sacellũ funus illatũ: vbi quindecim sacerdotes perpetuis sacris suis & Hẽrici viri manib. quotidie parẽtare cõstituit. Reginæ obitu magna rerũ immutatio cõsecuta est. Rex quãuis ętate minor, ad regni curã vocatus è tenebris educitur. adiũcti viri ꝓceres, quorũ cõsiliis respublica regeretur. Toletan⁹ Archiepiscopus vti erat vasto animo, honorisq; quã satis esset auidior, cæteris contẽptis, ad se rerũ summã

reuoca-

reuocabat:solúsq; alieno nomine regnare cupiebat,nō sine aliorū inuidia,obtrectationeq;. Gallis legatis auxilia expetentibus,nihil datū. Regis ętas,reipublicę motus excusati. De regiis nuptiis repetita mentio: auctoreq; Toletano, qui omnia se Aragoniis Regibus debere profitebatur, inter Regem & Mariam Aragoniā nuptię pactę sunt. Octobris die vigesimo primo, principali apparatu Medinę Campestri sponsalia data. sancitum preterea,vt Catharina minor Castellæ Regis soror,vni ex Aragoniis fratribus connubio iungeretur,nullo eo quidē tempore designato. Ioannes .n. inter fratres cęlibes ætate maior, Isabellā Vasconis Regis filiā desponsam habuerat: verū eius coniugii spes repudiata,Neapolitani cupiditate. vanus is conatus fuit, vti superius dictum est: Isabella tamē Armeniaco Comiti coniux est data. Ioannes aliquandiu in Sicilia restitit, rebus pręfectus in Blancę Reginæ locū, quem pater regni futurum hæredem reuocauit in patriam. viduæ nuptiæ certatim à Principibus ambiebantur. Ioannes Aragonius ob eximias virtutes,& spem fraterni regni,cæteris prælatus est. dos dicta quadringēta & viginti florenorū milia: cautūq;,vt Blanca ante virū defuncta,quamuis sine prole,ille nihilominus reliquo vitæ tempore, regnū Vasconū post soceros obtineret. Sponsalia Oliti in Vasconibus celebrata sunt. Dieghus Sandoualius Castellę Antelatus intima familiaritate Ioanni coniunctus, qui illi gradus ad magnā potentiā fuit,paresq; opes,pro absente Principe vicarius rebus omnibus interfuit. Hæc salutis anno 1410. gesta sunt. Quo anno Nonis Aprilis Vincentius Ferrerius Venetiæ in Gallia Armorica obiit, vir eximie præstans magnis virtutibus, multisq; editis miraculis clarissimus, ante & post mortem obitam. Corpus in templo eius vrbis maximo est sepulturæ datum. 1410.

Castellæ motus. CAP. XI.

MOVEBANTVR Castellæ regna,quasi rectore destituta nauis. inter discordes proceres Regi puero parum auctoritatis erat: imperii cura penes Toletanum, dolentibus cæteris,plus vnū sacerdotē posse reliqua nobilitate. consiliū Regi datū,vt integrā liberamque regni curā ipse desumeret. quatuordecim annorū ætatē,ad q̄ peruenerat,maiorū instituto, patrisq; testamento, iustā legitimamq; esse capessenda republica. Conuētus Madriti ex omnibus prouinciis habiti. Rex quid suæ voluntatis esset, ostendit. cōsecutus est assensus plausúsq; omniū qui aderant, iustū, diuturnū, faustumq; imperiū acclamantium. Hæc huius anni principio gesta sunt. Consilio opus erat. quatuor abs Rege delecti, Toletanus Archiepisc. maris Prefectus, Magister equitū,& cum his Legionis Antelatus Petrus Manricus, quē ea ætate virū strenuum in paucis & prudentē fuisse considero. additus Gutterrius Toletus,qui regias tabulas dictaret,magno Toletani dolore, qui ad se eam curā reuocabat (quippe scrinii Magister) intempestiue ambitiosus. Aderant Aragonii fratres,præcipua iuuenes auctoritate potentiaq;: præsertim Ioannes,atq; Henricus D. Iacobi Magister. Hos sibi Toletanus ingenii dexteritate,accōmodatisq; ad tempus officiis cōciliat. Segobię, quo Madrito ad ęstiua itū est,tumultus repēte cōcitatur aduersus regios. parū abfuit, quin pars cū parte cōfligeret ne inter fratres quidē satis fida potētia,vbi nimia est. Ioannes,Henricusq; in partes diducti. vterq; penes se rerū summā esse cupiebat consortis impatiens. distracti proceres. Henrico Daualus Magister equitū atq; Petrus Manricus fauebant: Ioanni Fridericus Trastamarę Comes, Toletanusq;. Regis ętas imbecilla subitis offensis,aut intempestiuis blanditiis mutabilis, contemptui magis, q̄ timori erat. Corpus vti in ea ætate procerū & candidū: cęterum roboris parū, facies parū venusta; ingeniū mite, tractabile venatione & ludicris certaminib. oblectabatur: neq; à litteris abhorruit: eruditis sermonibus libenter intererat, versus ipse sermone vulgari nō inepte pangens. Hæ virtutes in puero inchoatę, ętate ad maturitatē peruenerūt: quas vna incuria,& rerū neglectus corrumpebant. breui auditu, quamuis magna negotia transigere solitus, curis grauioribus impar: vnde aulicis ad magnā potentiā aditus, præsertim Aluaro Lunę, quo multū & familiariter prę cęteris vtebatur. Aluarū Regina mater, quod futurū erat verita, ab aula pulsum in Aragoniam amandauit hoc recte. illud imprudenter, quod Regem puerum vsq; ad suum obitum Vallisoleti D. Pauli vicinis ædibus, sex amplius annis limine continuit, erepta libertate exeundi, quenquam ve præter ministros aulæ ad se admittendi. Ne à proceribus subtraheretur, materiaq; existeret rerum nouandarum prouidebatur. miseram regni dixerim, an Regis conditionem: rectorem omnium publico carere, vt ne proceres quidem agnosceret se adeuntes. loquendi audiendiq; cōmercium auferri Principi & quasi in cauea efferari. extingui humanitatis indolem. Indignum facinus: quasi altilem in auiario pullum, mihi sagines, qui ad sudorem & puluerem natus est? in vmbra & inter mulieres crescat puellæ instar educatus: cui corpus debet esse potius labore & victu moderato duratū, contra morborum causas, & vt in bello frigus æstumq; iuxta patiatur? voluptatibus frangas animum;

qui dies noctesq; quasi in specula præsidere,& in omnes reipublicæ partes debet prospicere? Næ ea mollities magno subditorum damno constabit. pueritiæ & adolescentiæ maior ætas similis erit,imbecilla,lubrica,dedita libidini,ac cæteris voluptatib. quod in hoc Principe perspicimus. defuncta enim matre, quasi è tenebris, & ex materno vtero in hanc lucem rursus egressus perpetuo hallucinatus est. magnitudine negotii obruebatur animus, aulicorū semper obnoxius imperio: quæ maxima pernicies est: vnde continui motus extiterunt & graues. Sed hæc vitia accusare facile est,emendare quis possit? quis quod verissimum est mulieribus munditias,Principibus laborē conuenire etiā in ætate tenera, affirmare audeat,apud eos qui imperii maiestatem mollitie,libidine,voluptatibusq; definiunt: ventri & turpissimę corporis parti seruire,vitę fructū vel maximū arbitrantur: Principum cupiditatibus indulgere obsequii gratissimū genus putant. ergo hæc mittantur. Principio proximi anni 1420. Tordesillā in Vaccęis itum est.Henricus D.Iacobi Magister,siue Ca-
1420. tharinæ Principis nuptias ambiens, siue vt aduersarios opprimeret, cum suorū manu in id oppidū irrumpens,Ioanne Mendoza regiæ Magistro,aliisq; aulicis captis,Regem etiam in suam potestatē,pridie Idus Iunii redegit,ablata libera quoquā eundi, aut decernēdi facultate. magnū dedecus,grauem reipublicæ ignominiā,Rex obsessus,captus,inclusus. Sed ea indignitate, cæteri per prouinciā proceres ad arma sunt excitati, Ioanne Aragonio Duce: qui nuptiis Pompelone celebratis atq; confectis in Castellam post diem quartum sese retulerat,eorū quæ acciderant fama, & multorū litteris euocatus. Abulæ regiæ nuptiæ celebratæ,modico apparatu,exigua lętitia: cum magna pars procerū abesset,Rex captiui instar teneretur. Henricus se muniendi cura,tria millia equites in eam vrbem inuexerat: Ioannes frater sese Olmedi tenebat,vicinis locis parem equitum numerū sub signis habens.ad eum ex vniuersa prouincia concursus facti. infimi, medii, supremi regię iniuriæ vlciscēdæ consilia cōmunicabant. colloquii inter Principes tentata spes. Cæterū Regis conueniendi potestas,Ioanni Principi facta non est. Henricus rerū arbiter in præsenti, de futuro solicitus, regni conuentus in ea vrbe agitari curat. libera suffragia non erant, vrbe à militibus occupata,circumsesso armis senatu.paucis repugnantibus Henricus, quę gesta erant,omni noxa liberatus est: quin vt facinoris prę́miū esset Rege concedente, à Martino Pontifice impetratū, vti Magistri D. Iacobi principatus, ditioq; vniuersa Henrici posteris hæreditaria esset. nouum reipublicæ vulnus atq; grauissimum,nisi maiori ætate id decretū à Rege esset rescissum. Quod vnū supererat,Catharina Princeps vna maxime, Henrici cupiditati obsistebat,negans eum virum passuram,qui armis & immanitate extorqueret,quod officiis & beneuolentia erat impetrandum. victa tamen siue imbecillitas, siue inconstantia. nuptiæ Talaueræ in Carpetanis,quo abs Rege Abula itum est,principali apparatu celebratæ sunt. dos dicta Villenę principatus Ducis nomine. Aluaro Lunę aulicorū principi pro nauata opera Gormatium oppidum dono datum: qui illi gradus ad supremā potentiam fuit,paresq; opes. Salmanticæ D. Bartholomęi collegiū extruebatur,impensa Dieghi Anaiæ, (qui ipso Constantiensis concilii tēpore Conchensem ecclesiā Hispalensi mutarat) amplius vectigalibus attributis,vnde collegę idoneo numero vitā sustentarent.ad exemplar Bononiēsis collegii,quod ab Egidio Cardinali,Hispanis iuuenib. litteris informandis constitutū,Italica peregrinatione prę́sens erat contēplatus. Anaię exemplū ęmulati viri principes tota Hispania multa domicilia litteris ædificarunt annis consequentibus (vnde veluti ex arce sapientiæ viri magno numero prodierunt in omni litteratum genere excellentes) maiora in ea vrbe tria, Vallisoleti quartū,quintū Compluti: minorū numerus iniri vix potest. Vno tempore Aragoniis & Lusitanis ad noua imperia aditū superi aperiebāt. Henricus Lusitani filius ex astrorū cognitione,in qua magnā vitę partē consumpserat,suspicatus est in Oceani maris vastitate ad nouas insulas nouasq; gentes cursum patere. missis classibus tentatū, si quod operæpretiū existeret. Olisiponē inter & Fortunatas insulas, medio propemodū interuallo,insula hoc anno reperta, angusta quidem spatiis, cæterū eximia cæli soliq; bonitate: vti condensæ syluæ indicio erant, cęduaq; materia: vnde insulę Maderæ nomen est factū. Ab hoc principio extima Africę littora lecta: atq; ad vltimas orientis Solis oras, Asiā, Indos, Sinas, inuicta virtute à posteris penetratū est,ingenti gloria nominis Lusitani, pari prouentu. Ioannam Reginā Neapolitanā Ludouicus Andegauensis intra Neapolim obsidebat. belli causæ, ducta ex antiquo cum ea regia inimicitia, Reginæ ipsius non satis tectæ libidines: quas Iacobus vir cum sanare non posset,in Galliā abierat: vbi aliquanto post tempore principali vita abdicata,atq; in cucullati sacerdotis morē detonsus, Franciscanis monachis sese adiunxit. Ludouici adiutor prę́cipuus Sfortia,magni nominis ea tēpestate Dux, Braccii obtrectatione in quē erat Regina propēsior. prope res erat cōfecta, cū Alfonsus Aragoni⁹ rex eo nomine V. excellenti virtutū indole, recensq; Sardinia domita, pacataq; clarissimus, in auxilium

auxiliũ est euocatus, regni Neapolitani spe obiecta, ex adoptione Regina quoniã alia prole carebat. occasionẽ ille amplificandi imperii, quę vltro offerebatur, nõ prętermisit. Aragonia classe è Sardinia missa, Neapolitana obsidio dissipata est. operę pręmiũ fuit, in conuentu Principum adoptionis tabulæ recitatæ ad XVI. Kal. Octob. quam Romanus Pontifex aliquanto post tempore ratam habuit. nihil disputo de iure. magis disputatio facilis est, quã necessaria. Ab hoc certe principio diuturna bella atq; internecina Gallis & Hispanis nata sunt, alia ex aliis ad nostrã ætatem nexa. Alfonsus Sardinia subdita, Corsicaq; Genuensibus occupanda relicta, in Siciliã maturauit: Panormumq; tenuit, sublata mora, speiq; insistens noui regni confirmandi. eo ardentiori cura, ꝙ ante quintũ annum inspectis astris, aut occultiore arte Mathematicus: Cælũ, dixerat, Alfonse Rex magna & mirabilia portendit. ad imperiũ Neapolitanũ te fata vocant, breue primum, ne terrearis, neu demittas animũ. Datur tibi certa sedes, ingentes opes, multũ hominũ. Ad regnũ reuocato, tantũ copiarum accedet vt vel venatoribus, etiã opimi principatus obuenturi sint. Deo fretus perge, qua tua te fortuna vocat. certus omnia prospere casura, atq; ex animi sententia præclare.

Henricus Aragonius captus. CAP. XII.

NON restitere in vno gradu Castellæ motus, calamitatesq; graues, à paruis quamuis initiis concitatæ, Regi super insitam animo ignauiam ablata libertate, ciuili ex ea re discordia. Talaueræ curia erat, vti ante dictũ est. Rex quasi animo curis vacuo, sese venatione oblectabat. ea specie ad III. Kal. Decemb. oppido egressus, Montalbanũ fuga abiit: arcem tumulo terreo impositam, Talauerã inter & Toletũ, medio ferme spatio, Tago amne præter fluente, subiecti agri præcipua bonitate. fugę suasor, comesq; Aluarus Luna, iam tunc Regis potens. ægre id tulit Henricus, memor patrati facinoris, atq; ex cõscientia digna metuens. noua audacia raptim contractis copiis Montalbanum obsessa: ab impugnatione tamen cessatum. id vnũ Regis circumsessi quamuis, reuerentiæ datum est. fiebat concursus procerũ, ad eam iniuriã vindicandam, Toletani Præsulis, Ioannis Aragonii, Henrici maris Præfecti. sed par periculũ proponebatur, vtrauis parte victrice. interim in arce annonę angustia erat, iumenta, equiq; profana fœdaq; in cibos versa. X. Idus Decemb. soluta obsidio est. Henricus Occaniam abiit, suæ ditionis validum municipium, armis defendere bellum paratus. Regi Talaueram repetenti Ioannes, Petrusq; Aragonii fratres occurrunt. salutant inter se. Henrici audaciã accusant. ad arcem Villalbam Montalbano vicinã, conuiuio regio excepti. fallacibus blanditiis vtrinq; certatum. retro inde redire iussi. Aluarus Luna etiam consilii auctor, solus ad summã potentiam euadere satagens: vnde maiori impetu præcipitaret. Versus ex eo reipublicæ status, fortunaq; partium immutata. Talaueram se Rex contulit, in eo municipio natalem Christi diem celebraturus, ineunte anno 1421. mox in 1421.
Vlteriorem Castellam itum est, vbi maiora præsidia erant, magisq; syncerae prouincialium voluntates. Henrico Aragonio Villenę principatus attributus erat, dotis nomine, vti paulò ante dictũ est, magna tamẽ obtrectatione, inuidiaq; incolarum, negantiũ rata fore, quæ vi extorta essent. Contra leges & instituta priorum Regum eum principatum alienari nefas esse, recẽs pecunia redemptũ, ne in Aragonii Regis potestatẽ veniret. Quid aliud esset nobilem principatum in regni cõfinibus Henrico tradere, quàm publicam salutem prodere Aragoniis aditum in Castellam patefacere? A verborum disceptatione, ventum ad arma. Henricus pręceps natura, cui audacia potius cõsilia, quàm moderata placerent, missa militari manu, omnia oppida occupauit, vno excepto Alarconio, quod loci firmitate defensum est. nunc iusso discedere ab armis, copiasq; dimittere, neq; obtemperanti, is principatus regio edicto, viribusq; detractus. abrogatum præterea, quod de D. Iacobi ditione erat concessum, vt hæreditaria esset. hæc initia magna rerũ moles est insecuta. Henricus enim iniuriæ dolore percitus, Occania discedens, ad Regẽ festinare constituit, mille & quingẽtos equites secum ducens, præsidii causa. Guadarramam ventum. montes superati: atq; in ipsum Regis conspectũ, qui sese Areuali tenebat, penetratũ. periculũ erat, ne ad pugnã procederetur. Eleonora Regina, de Henrici filii salute solicita, vltro citroq; cõmeando, impedentem tempestatẽ depellere conata est. idem facit Lupus Mendoza Compostellanus Episcopus. Persuasum Henrico vti copias dimitteret. pessimi exempli rem esse dictitantibus armis extorquere velle, quod legibus & æquitate posset. Arma tenenti, quid dari posse? cũ potius maiestatis crimine teneretur. deponenti omnia ex sententia obuentura. Regum patientiam exacerbare, paucis impune fuisse. tardos impetus habere, sed vehementes, exitialesq;. sic in præsenti discessum ab armis. Blanca Vasconis Regis filia, ad quartum Kalendas Iunii, filiũ viro peperit, cui Carolo, de aui appellatione, nomen fuit. Castellę eũ Rex de sacro fonte suscepit, socio adhibito Aluaro Luna, cui eũ honorẽ haberi voluit. nihil tũc im-

modicū videbatur, crescēte hominis gratia. Regni conuentus Toletum prius deinde Madritum indicti. eo consilio in Citeriorem Castellam profecti Rex & Regina Toletum peruenerunt, ad X. Kal. Nouemb. Henricus Aragonius, Daualus Magister equitum, Petrus Manricus Antelatus ad eos conuentus euocati simultates excusabant, quæ illis cum viris principibus erant. Inter Alfonsum Aragonium, & Ludouicum Andegauensem de regno Neapolitano graue certamē erat. Alfonsus sese Neapoli tenebat: Auersam locis vicinā obtinebant Galli. vtrinq; in alteros excursiones factæ. Cerra quarto ab vrbe Neapoli lapide Aragoniis copiis circumsessa, loci munitione, præsidiiq; virtute defensa diu, dedita tandē Alfonso est. Petrus Aragonius & fratris litteris, & sua sponte incitatus, Rege Castellę cōcedente, ad id bellum profectus abiit, principio anni 1422. Quo tempore Madriti generales conuentus agebantur. aderat Ioannes Aragonius, aliiq; viri principes magno numero. Toletanus Præsul valetudine impeditus, adesse non potuit. Henricus & socii, cum vis à Rege pararetur, nisi ad cōuentus accederent, consilio inter se cōmunicato, vt Henricus & Garsias Manricus irent: Daualus, atq; Petrus Manricus resisterēt, seseq; locis tutis tenerēt, inter se decreuerunt. Idibus Iunii, Henricus, Garsiasq; Madriti præsto fuerūt. exceptis hospitio, atq; liberaliter habitis, proxima luce cum Regē salutaturi in arcē eius accitu accessissent, vincula iniecta sunt. Henrici custodiendi cura Garsię Toleto Oropesiæ regulo demandata. Moræ arx custodiæ designata. Vrgelitanus Comes, qui à superioribus annis in ea arce seruabatur, Madritum translatus est. In cōuentu maiestatis lege postulati sunt, quasi consilia prodendæ reipublicę cum Mauris perpetuis Christiani nominis hostibus cōmunicassent. quatuordecim epistolę Magistri equitum ad Iuzephum Regē in eam sententiā productæ, recitatęq;. Atrox id crimē visum est. Henrici, Garsięq; bona iudicū sententia publicata. idem sancitū de Petro Manrico, qui ad eius rei famā Turiasonē abierat, atq; de Daualo Magistro equitum, qui rebus desperatis cū Catharina Henrici vxore, Segurā prius locis præruptis in Contestanis situm oppidū, arduumq; ascensu, se contulit: deinde in Valentinos fines dilapsus fuga est, ampla ditione relicta, quā in Castella obtinebat, Arcobriga, Ariona, Osorno, & Ribadeo, Candeleda, Arenis, aliisq; oppidis magno numero. vnde Daualorum familia ex magnis diuitiis, magnaq; potentia, in pręceps abire cœpit. ex aliena ruina, vt fit, creuere alii, Fagiardi, Henrici, Sandoualii, Pimentelii, Stunicæ. Suspicio fuit eas epistolas confictas fuisse: & magni auctores testantur, Ioannē Garsiam, qui Daualo à cōmentariis erat, quęstione tormētis habita, eas se cōposuisse cōfessum: sed id suppressum quoniā Regis intererat, & procerū aliorum. & de cōfesso tamē, tanquā de conuicto rerū capitaliū, vti alio loco monstrabimus, suppliciū sumptū. certe Aluarus Luna Magister equitū in Dauali locū suffectus est. Gonsaluus Messias D. Iacobi militiæ pro Magistro moderator, cum libera decernendi potestate creatus. Tantis rebus vno tempore perfectis, Complutū Rex abiit. quo tēpore filia illi Illescis nata est ex vxore, tertio Nonas Octob. cui Catharinæ nomen est inditum. explorata Reginę fœcunditas, spes masculę prolis, puellęq; ortus vniuersam prouinciā lætitia, & gratulatione compleuit. quā Toletani Præsulis obitus breui consecutus, nonnihil conturbauit. Compluti ad XII. Kal. Nouemb. ex diuturno morbo cōsumptus est. sepulchrū marmoreū in D. Petri templi maximi Toletani sacello, quod eius impensa erat extructū, eleganti opere cernitur. In defuncti locū Ioannes Contrerius Toletanus Decanus, patria Riacensis cooptatus à collegio, Romam continuo abiit, vt electionem Martino Pontifici probaret, vti erat more susceptum. biennium ferme eundo, redeundoque consumptum.

Rex Maurus obiit C A P. XIII.

TOLETI, quo Rex Castellę soluto procerum conuentu quam primum abiit, reipublicæ forma immutata est perturbatę antea, & partium dissidiis obnoxiæ. sex Ædiles biennes creari consueuerant, ex plebe terni, totidem ex nobilitate. hi duobus prætoribus & lictorum duci coniuncti; quadam senatus imagine res communes gubernabant. admittebantur è Patriciis alii quicunque interesse vellent, cum iure suffragii: quæ magna peruersio erat, senatoribus partim incertis, partim temporariis. vtrunque nouo Regis edicto procuratum: sancitumque vt quod Burgensibus datum erat ab Alfonso Regis tritauo, sedecim senatores, pari è nobilitate atque populo numero, Toleti essent, proprii dum vita maneret. quod eorum maior pars decreuisset, id ius fasque esset. in defunctorum locum Regis nominatione succederent alii. Vnde is magistratus venalis esse cœpit. sic plerunq; in contrarium vertuntur, quę à sano principio suscepta erant. Maiori causa aliquanto post Pompelone regiminis ratio correcta est, in tres prętores antea diuisi, qui totidē vrbis partibus iura dabant: suburbio, ciuitati, atq; illi vrbis regioni cui Nauarrerię nomē erat; magna sępe partiū cōtentione, qualē in multiplici imperio fuisse fides est. annu[9] ptor iuridi

cundo

cundo à Carolo Vasconũ Rege constitutus est, adiunctis senatorib. decē, commoda publica iuratis, vniuersisq; ciuibus reuocatis in vnũ reipublicę corpus. Ioanni Comiti Fuxensi, Gasto filius ex vxore natus est: cui cũ ætate mirabili rerũ humanarũ varietate ad regnum Vasconum aditus est patefactus cōsequentibus annis Carolo extincto, quē in auiti imperii spem ex Blanca Ioannes Aragonius susceperat: miseratq; cũ matre ad Regē auum. Vianæ is Princeps continuo est renunciatus, multis aliis municipiis adiunctis, ac nominatim Corella, Peraltaq;, nouo in Vasconibus exemplo, ex imitatione tamen finitimarũ gentium, vt is principatus Regũ maioribus filiis legitimus esset sancitũ, lege in perpetuũ lata ad tertiũdecimum Kal. Febr. eius seculi anno 23. quinto post mense agente auo, in infantis verba à 1 4 2 3.
cunctis regni ordinibus iuratũ Oliti, vbi se Rex ingrauescente extremaq; adeo ætate multus tenere consueuerat, locorũ amœnitate palatiiq;, quod extruxerat, elegantia & magnificentia inuitatus. Rex Castellæ identidē in minori etiam ætate, à Lusitano fuerat per legatos de fœdere, paceq; appellatus. diuturnis calamitatibus vtranq; gentem vexatam, finem malis, aut modum esse debere. nunc hactenus Lusitani postulatis datũ, vt induciæ nouem & viginti annorũ essent: cautumq; ne alterutri in alteros eo decurso tempore arma sumerent, nisi bello per feciales ante annũ & dimidium denunciato. Eæ inducię voce præconis Abulæ, vbi Castellæ Rex erat, promulgatæ magnā genti lætitiā pepererũt. pro diuino munere ad omnia templa supplicationes habitę. inter proceres ludis, conuiuiis, comitateque certatum. ludicrum militare commissum. Ferdinandus Castrius Lusitani legatus, equo regio, & paludamento insignis, dum cæteros ad certamē prouocat, plerisq; experiri detrectantibus, à Roderico Mendoza, Ioannis Mendozæ filio, primo ictu ad terram prostratus, magnum vitæ periculũ adiit. afflicto Rex omnem humanitatē exhibuit: restitutumq;, atq; magnifice donatũ, remisit in patriā. Inter Castellæ, & Aragoniæ Reges legationes repetitę. Mendoza Almasani regulus Neapoli Henrici Principis capti causas explicaret: Catharinā eius coniugē Daualum Magistrum equitum, perfugas alios reddi postularat. noui de vtraq; re legati ab Aragonio, ad Castellæ Regē missi. legationis princeps Dalmatius Tarraconensis Præsul. Leges Aragoniæ excusatæ, nefasq; vlli esse, ad eius gentis pręsidium confugientib. patrociniũ denegare: fidem publicā, qua confisi venerant, violare cōtra ius gentiũ fore. Præterea explicatũ, quo in statu res Neapolitanæ essent: suspiciones inter Reginā & filiũ multiplices exortas. vrbes & oppida in partes scissa. ex summo cōuerti fortunā Aragoniorũ cœpisse. periculũ esse ne veniretur ad manus. Alfonsum Regina querebatur, plus sibi auctoritatis rebus gerendis arrogare, q̃ pro cōcessa potestate. dare pręfecturas, mutare præsidia, milites in ipsius verba sacramento adigere. leges, gentis instituta, moresq; immutare, atq; peruertere. Hæc illa in Alfonso accusabat, vario & mutabili ingenio fœmina: cui tædium pręsentiā fecerat, in timore benigna, post victoriā ingrata, vitio prauitatis humanę. Alfonsus Reginæ imbecillitatē animi verebatur, & male cautos amores non ferebat. eam procul ab vrbe Neapoli in Catalaunos submouere cogitabat. eo consilio classem in Hispania instrui mandauit. id non fefellit mulierem seu per se suspicacem: seu quia in domestico dissidio occulti quicquā esse non poterat. Ex eo tempore parum sancta societas inter vtranq; gentē esse. vtrinq; querimonias iactari, vtrosq; se insidiis petitos accusare, neutros falso. Rex se in arcē noua tenere, Regina ad portam Capuanam, loco, arcis instar firmissimæ, munito. Duæ factiones Neapoli exortæ, Aragoniorum & Andegauensium, nomina genti inuidiosa nostra etiam & parentum ętate. Simulat Rex valetudinem. Ioannes Caracciolus Senescalus maiori apud Reginam gratia, & auctoritate, quam honestum esset, inuisendi causa accedens capitur: mox ad portam Capuanam aduolatur. portis clausis ponteq; sublato, vitatum periculum, Alfonsusq; repulsus est. sagittis, & missilibus pugnatum, non absq; Regis periculo. ab iis initiis ventum ad manus, diuisaq; studiis ciuitate, in ipsis plateis acie dimicatum est melior initio fortuna partis Aragoniæ fuit. vrbe in potestatē redacta, direptaq;, atq; incensa magna ex parte, arx vbi Regina erat circumsessa: supremoq; conatu impugnata, loci firmitate, præsidiiq; fide stetit. præsto tum Reginæ affuit Sfortia è propinquo, vbi castra habebat, auxilio euocatus, tum Alfonso è Sicilia Bernardus Cabrera, è Catalaunis classis, in qua duę & viginti rostratæ naues, octo onerariæ erant. Ea classis ad quartum Idus Iunias Neapolim appulsa Aragonias vires, quæ labare cœperant, cōfirmauit. denuo intra vrbem dimicatũ. nouę cędes, nouæ direptiones factæ. Regina Auersam deducta. prosequebatur Sfortia cum præsidio militari, ad quinq; millia ciues sua studia professi. captiuorum permutatio facta: Caracciolusq; redditus libertati. Ventum ad extremũ. Regina Alfonsi adoptionem, vt ingrati animi rescindit Nolæ ad vndecimum Kal. Iulii. Ludouicum Andegauēsem tertium eo nomine, secundi filium, Roma euocatũ, in eius locũ substituit, ac Calabriæ Ducem renunciat: qui principatus regni destinatis heredib. dari con-

fuerit. auctores cõsilii, Sfortia Caracciolusq;. paruis momentis magnæ inclinationes fiunt; in omni reipublicę parte, in bello ciuili maximę, quod opinione hominum, famaq; gubernatur. fortuna Aragoniæ partis ex eo conuersa, immutataq;. Braccius quem Sfortiæ opponeret, ab Alfonso accersitur è Vestinis vbi Aquilam obsidebat. venire ille recusauit. seu diffidentia victoriæ, seu spe eius vrbis occupandæ, totiusque vicini tractus. ergo Alfonsus necessario in Hispaniam nauigare constituit, æger mora, impatiensq;, ad noua belli subsidia colligenda: tametsi alia species erat, Henrici fratris à vinculis eximendi. Petrus alter Alfonsi frater, rebus, bello, paceq; præfectus, ad quẽ summa imperii rediret. Iacobus Caldora, aliiq; ex vtraq; gente Duces adiuncti. Caietæ priuatim Antonius Luna Præpositus, filius Artaldi Lunę Calatabelotę Comitis. Quo tempore Regi Castellę, Placentiæ, Talaueræ, atq; Madriti agros, & oppida obeunti, filia altera ex vxore nata est, ad quartũ Idus Sept. cui Eleonoræ nomen est inditum. Rex Maurus Iuzephus Granatæ decessit, anno Arabum octingentesimo vigesimo sexto. successit Mahomad filius regno tertium ablato, & perpetuis calamitatibus, quam alia re gesta nobilior futurus. Regis Castellæ amicitiam publice coluit initio: Muleium Tunetanum Regem magnis officiis deuinxit. prouidus barbarus aduersus externam vim, si ab alterutra gente ingrueret, perfugiũ apud alteros parare satagebat. præsidium, quod in ciuium beneuolentia firmissimum est, parare non potuit; læuus manu, vnde illi cognomen, læuus consilio, sinistra fortuna.

Henricus Aragonius liberatur. CAP. XIIII.

PETRVS Luna, cui in Pontificum dissidio, Benedicto tertiodecimo nomen fuit, Peninsulæ, vbi se tenebat loci munitione pontificium nomen retinens decesserat ad decimum Kal. Iunias, ipso Pentecostis festo die, ætate grauis, atq; adeo nonagenarius. quod miraculi instar fuit in tanta rerum varietate, tantisq; procellis, tandiu produxisse vitam: corpus in eius arcis templo compositum funere translatitio. Ludouicus Pansanus ciuis Hispalensis, atq; è familia Alfonsi Carrillii Cardinalis sancti Eustachii, pro certo affirmat in proprio cõmentario, Benedictum veneno fuisse peremptũ, infectis nebulis dulciariis, quibus in secundis mensis libenter vescebatur, à Thoma monacho, quo is multum & familiariter vtebatur de confesso, atq; conuicto sumptum supplicium, corpore in quatuor conscerpto partes. Consilii auctorẽ Cardinalem Pisanum ad capiendũ Benedictum in Aragoniam legatum, Dertusa vbi se tenebat operi intentus, aufugisse metu Roderici, Aluariq;, patrui Benedicti indignam cædem vlcisci parantium, Legati haud dubium capite: nisi celeriter Hispanię finib. discessisset, re ex sententia patrata, neq; dissidio tamẽ composito. Nam duorũ, qui supererãt, Cardinaliũ nominatione Egidius Munotius Barcinonẽsis Canonicus, in defuncti locũ suffectus est. Vile erat ac nihili, q; ad eas sordes abiiciebatur. & ipsum nutatem, atq; aduersus cõsensum orbis terrarũ oblatum honorẽ, suscipere recusantẽ, Alfonsus Aragonius Rex confirmasse fertur, ineundiq; Pontificatus auctorẽ extitisse, Clementis VIII. nomine nimirũ Martino Pontifici ægre facere cupiebat, ad Andegauẽses propẽso, ab Aragoniis reb. aduerso: qui Ludouicũ Andegauensem antea Regẽ Neapolitanũ, Romanęque ecclesiæ beneficiariũ nuncuparat: & nuper abdicatam à Ioanna Regina Alfonsi adoptionẽ probasse videbatur, viresq; cõtra illũ, & consilia participasse. Ex decreto cõcilii Constantiensis cõuentus Papię Episcoporũ haberi cœptus, Senas Hetruriæ nobilẽ ciuitatẽ, propter vim pestis grassantem translatus. eo vndiq; Episcopi & oratores missi. suos etiam misit Alfonsus: mandauitq;, vti Benedicti causam diligenter agerent: ereptiq; per iniuriam pontificatus, litẽ intenderent. absterruit ea mentio Martinũ: studiaq; restinxit in Andegauenses concitata. festinanterq; soluto cõuentu, atq; in tẽpus aliud reiecto, Episcopos, & oratores discedere iussit, veritus ne renascente dissidio, nouis difficultatib. orbis Christianus implicaretur. Interfuit conuentui Ioannes Contrerius Toletanus, Primatis nomine Archiepiscoporũ primus Martini Pontif. cõcessu, vti gemina eius diplomata indicio sunt: quorũ exempla adscribimus, inter Toletani tẽpli schedas forte ab amico reperta.

» Cũ Patriarchę & Primates vnũ sint, & solũ nomine differant, dignũ censemus & debitũ vt eisdẽ honoribus
» etiã potiantur. Hinc est quod nos de venerabiliũ fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium
» consilio, cuiusvis ambiguitatis super hoc ortæ, vel orituræ dubiũ tollere volentes auctori-
» tate apostolica tenore pręsentiũ declaramus, venerabilem fratrem nostrũ Ioannẽ Archie-
» piscopum Toletanũ, qui Hispaniarũ Primas est, eiusq; successores Archiepiscopos Toleta-
» nos, in Capella nostra, conciliis generalib. sessionibus, consistoriis, & locis aliis quibuslibet
» tam publicis, q̃ priuatis, quoscunq; sedis Apostolicę notarios & alios Archiepiscopos non
» Primates, etiã si ętate & ꝓmotione priores fuerint, ꝓcedere debere, quemadmodũ venera-
» biles fratres nostri Patriarchę illos hactenus ꝓcesserunt & pręcedũt. volẽtes & eadẽ aucto-

ritate

ritate ſtatuẽtes, vt idẽ Ioannes Archiepiſcopus & ſucceſſores ſui, ac quicunq; alii primates, Notariis, & aliis Archiepiſcopis nõ Primatib. prędictis in Capella, cõciliis, ſeſſionibus, cõſiſtoriis & locis huiuſmodi de cętero perpetuis futuris tẽporib. ad inſtar Patriarcharũ prędictorũ præponantur & præferantur ætate & primæuis promotionibus Archiepiſcoporũ non Primatum huiuſmodi, cæteriſq; contrariis non obſtantibus quibuſcunq;. Hoc primi diplomatis exemplũ eſt. alterius ſubiicimus. Quamquã venerabiles fratres noſtri Archiepiſcopi & Prælati in generali concilio cõſtituti, pro ſtatu proſpero vniuerſalis eccleſiæ atq; noſtro & conſeruatione libertatis eccleſiaſticæ, curis, vigiliis laborare, & diligenter intendere teneantur: tu tamẽ quem Hiſpaniarũ Primatẽ eſſe tenemus & aſſerimus: & propterea quemadmodũ iam pridẽ in noſtra curia experientia docuit: dilectis filiis noſtris & Apoſtolicæ ſedis notariis, qui prælatis aliis præferuntur, præferebaris: ſicut in concilio eiuſq; ſeſſionibus & aliis locis publicis præferaris: eo debes feruentius animari & vigilantius intendere ad omnia concernentia ſtatum catholicæ eccleſiæ atq; noſtrum: quo propter huiuſmodi primatiã excellentiori titulo dignitatis fore dignoſceris inſignitus. Quocirca fraternitatẽ tuam, quam fide feruentẽ & in bene gerendis rebus dicti concilii circumſpectam eſſe non dubitamus, requirimus & hortamur: vt cum Hiſpaniarũ Primas exiſtas, ſicut prudenter agis iuxta datã tibi à Domino ſapientiã, illa omnia in eodem cõcilio circunſpicias, cõſulas & prouideas: quæ pro felice ſtatu Romanæ eccleſiæ honoreq; noſtro & Apoſtolicæ ſedis tibi neceſſaria, vel vtilia videbuntur: & quæ ad laudem Dei & pacem Chriſti fidelium noueris pertinere. Datum Romæ apud ſanctum Petrum nonis Ianuarii, pontificatus noſtri anno ſeptimo. Hæc ante. Nunc Alfonſus in conſilio perſtans in Hiſpaniã nauigandi, conſcenſa claſſe, in qua triremes decẽ & octo erant, onerariæ duodecim, Neapoli ſoluit Octobri menſe dimidiato. Iniquũ anni tempus erat. Itaq; coortis tempeſtatibus diſiectæ in varia loca naues, correcto tandẽ curſu, Maſſiliã tenuerunt, vrbẽ in ora Phocæenſis Prouinciæ nobilem, celebrem portu, & Andegauẽſium imperio parentẽ ea tempeſtate. ruptis catenis penetratũ in portum eſt. pugnatum acriter mari, terraq; ad multam diem. noctis ſuperuentu Cardonæ Comes Folchius abſtinendũ certamine iudicabat. certa pericula eſſe, ignotas vrbis plateas, intus hoſtes, & cuncta inſidiis opportuna: ne ſi pateant quidẽ portæ, niſi explorato, niſi luce intrandum negare. Contra Ioannes Corbera inſtandũ perculſis diſputabat: neq; dandum ſpacium, quo vires, animoſq; colligerent. Hæc placuit Regi ſententia. certamen inſtauratum. magno impetu in vrbem irrumpitur. multum audaciæ per tenebras irrumpentibus fuit: magna rapiendi ſcelerumq; licentia. Illud religioſe: fœminæ incolumes conſeruatæ, quæ ad Diuorum templa confugerant: ac ne res quidẽ quas detulerant ablatę vtrunq; Regis edicto. Vrbe relicta, prędaq; in naues impoſita, fine anni diſceſſum. D. Ludouici Epiſcopi Toloſani Carolo II. Rege Neapolitano geniti oſſa Valentiam in Edetanis delata: quo ſe Rex confecta nauigatione retulit, aliis vitatis ciuitatibus: quo vicinior Caſtellę, de Henrici fratris liberatione ageret. Cognito eius aduẽtu Caſtellæ Rex legatos mittit, principio anni milleſimi quadringẽteſimi vigeſimi quarti, qui redditũ patrię partaſq; victorias gratularentur. deinde reſtitui perfugas atq; ad iudicium dedi, de quo tandiu fuerat contentio, nouo conatu poſtularent. hi legati Valentiæ auditi ad tertium Nonas Aprilis. Quo tempore res Aragoniæ Neapoli quidem vehementer inclinauerant: ac penitus oppreſſæ erant, Sfortia quamuis tanti nominis Duce, dum Aquilę obſidionem diſſipare contendit, à Braccio circumſeſſæ Aterni fluminis hibernis imbribus inflati, in tranſitu extincto ipſis Ianuarii Nonis. Tenue id leuamen erat Franciſco Sfortia idonea iam ætate paternas partes implenti. Acceſſere externæ vires. Martinus Romanus Pontifex atque Philippus Mediol. Dux Pontificis opera partibus conciliatus. ab eo Genuæ idonea claſſis inſtructa, miſſaq; Duce Guidone Taurello. affuere copiæ terreſtres. Caieta momẽto temporis capta, miſſo per cõditiones Aragonio præſidio. vis admota Neapolim. venientib. Iacobus Caldora vrbis prępidio Prępectus, cũ ijs cõſilio cõmunicato, pactuſq; ſtipendiũ, quod ab Aragoniis debebatur, vltro portas aperuit. inſidias vitę ſuę à Petro Principe cõparatas facto prætendebat: cũ pro ingenio, infidus eſſet, mobili animo, auidus rerum nouarũ. Pridie Idus Aprilis amiſſa Neapolis, duabus tantũ arcibus retentis, Noua atq; ea, cui ab Ouo nomen eſt mari circunfuſæ, exiguę quidẽ anguſtęq; ſpaciis, firmiſſimę tamen. Neapoli capta, cætera victori prona erant. vrbes & oppida certatim deditionem facere. Id ægre Aragoniũ Regem habuit, importunis Caſtellæ Regis actionibus, grauiſſimam plagam acceptam. flagrabat vindictæ cupiditate: ſed omnia tamẽ tentare conſtituit, priuſquã bellum attingeret. rurſus Dalmatius Prępul legatus Ocaniæ dato ſenatu ſui Regis mãdata corã Caſtellæ Rege explicuit. Debere eũ ęquitate poſtulati tandẽ, ſin minus Henrici propinquitate, fraterniſq; precibus moueri. Si quid peccatũ erat, ſatis pœnarum diuturnis vinculis datũ. Sibi pręiu-

dicatum eſſe, niſi fratre liberato, cauſam non deſerere. Tibi, inquit, Rex maxime conſiderandũ, ne priuatis tuorum cupiditatibus indulgendo, vtranq; gentem nouis obiicias calamitatib. ſi ventũ erit ad manus. Erant in Caſtellę regia pleriq; gratia, auaritia, timoreq; deprauati: ne Henrico liberato, ſuſcepti eo capiendo conſilii pœnas luerent, bonaq; exulum eriperentur, contactu alienę ditionis cõtaminati. horum ſtudiis fauebant alii. ante omnes Aluarus Luna nimia gratia potentiaq; ferox, ſatis magnũ fructum ratus, ſi preſentibus frueretur, neq; longius conſpectũ intendens. his impedientib. nihil effectũ: ac ne impetratum quidem, vt inter ſe Reges colloquerentur. Dimiſſis Aragoniis legatis, Caſtellę Rex Burgos abiit: quo tempore Auguſti die decimo, Catharina eius filia Madrigale extincta in Vaccęis eſt. Corpus Olgis ſepultum. is mœror breui noua lętitia & maxima mutatus eſt. Vallisoleti 1425. Henricus infans ex Regina natus eſt, ipſis Ianuarii Nonis, inchoãte eius ſeculi anno 25. Infanti de ſacro fonte ſuſceptores à patre Rege adhibiti. Henricus maris prȩfectus, Aluarus Luna, Dieghus Sandoualius Antelatus Caſtellę cũ vxoribus. Menſe Aprili in infantis verba cuncti ordines ſacramento adacti, poſt patrem Regem futurum. Aragonius Cæſarauguſtę bellũ omni conatu comparare: militum, equorum, armorũ apparatu prouinciæ ſtrepere. de eo bello defendendo Vallisoleti deliberatio ſuſcepta eſt. varię dictę ſententię. pars continuo decernebat bellũ, procaci ore, in ipſo conflictu ignaui. alii cautiores omni ratione tempeſtatẽ eam procurandã iudicabant: ac niſi neceſſario ad manus venire recuſabant. Regis ſententia anceps erat, neq; quid optimũ factu foret, ſatis prouidebat animo. Carolus Rex Vaſconũ de eius controuerſię euentu ſolicitus, in quo ſalus publica vertebatur, legatis ad Caſtellæ Regẽ Petro Peralta regiæ Procuratore, & Falce, qui erat ipſi à commentariis, contentione pacanda ſuam operã pollicetur. Magna legatorũ diligentia rem propemodũ confectã, litteræ ab Aragonio allatę diſturbarunt, Ioannem fratrẽ ad ſe euocantis imperio, quaſi de rebus magnis deliberaturi. diſcedit ille inuitus (ſic videri voluit) impetrataq; abs Rege Caſtellę venia, dataq; poteſtate de tota controuerſia, quæ inter patrueles Reges erat, paciſcendi, in Aragoniã abiit. Erant ad Turiaſonẽ Aragonii Regis caſtra in Caſtellæ fines irrumpere parantis, niſi ſatis factũ eſſet, vſq; adeo in vindictã præcipitis, vt præ eo res Neapolitanas negligere videretur, vbi nouam plagam acceptã nuper eſſe nunciabatur: Braccio ad Aquilã prælio inſigni victo cæſoq; ad octauũ Kal. Iunias, Duce in paucis ea ætate nobili. Confidẽtia animi, hoſtiumq; contemptus exitiũ attulit. ad Aquilam, quã vrbem Braccius obſidebat, ancipiti pugna dimicatũ eſt, ductore pontificii exercitus Iacobo Caldora. Carrillii Cardinalis propinqui duo Ioannes, Sanctiuſq; victoriæ præcipuã laudem tulerũt, prȩſtanti virtutũ indole iuuenes. Picenum etiam copiis pontificiis prȩfecti, à Braccio ante occupatũ, mox eripuerunt. Interfecti Braccii corpus Romam delatum, quoniã à piorum numero exemptus erat, ad D. Laurentii pro foribus in loco profano ſepultum eſt. Inde Eugenio quarto Romano Pontifice Peruſiã translatũ, in nobiliſſimo ſepulcro rite condidit Nicolaus Fortebrachius: qui Roma capta eum honorẽ auunculi defuncti manibus habendũ curauit. Florentiæ in Hetruria Petrus Frias Hiſpaniæ Cardinalis deceſſit. corpus in Hiſpaniam relatum, Burgis in templo maximo tumuli honorẽ habet. ex obſcuro genere tenuiq; fortuna, conſpicua forma, induſtria, atq; dexteritas, Regũ gratia Henrici Ioannisq; ad ampliſſimos honores euexit. mediocris ſtatura fuit: turpis vita auaritiæ ſordibus atq; libidine. accidit vt Burgis cum Segobienſi Epiſcopo Ioanne Tordeſilla rixaretur. eum Cardinalis è familia quidã fuſte eodẽ die dolauit. atrocis facinoris inuidia penes herum ſtetit, quamuis inſcium: vti is poſtmodũ eſt confeſſus, qui tetri facinoris patrator fuit. ſed expoſtulantib. tamẽ proceribus ſuperbiã hominis immodici & priſtinæ ſortis obliti edomandã, in Italiam Cardinalis abſcedere fuit cõpulſus. Pecunia cuius vim magnã ſtruxerat, abs Rege occupata. quæ præcipua cauſa extitit exilii maturandi. ſic pereunt male, perduntq; theſauri prauis ſtudiis quæſiti. viris ſacratis nullũ certius quam in pietate præſidium. an in exilio in quo vitæ reliquũ exegit mutarit, nil compertũ habebamus. Huius opus eſt Spegiæ monaſterium D. Hieronymi ordini conſtitutũ, magna iam incrementa in Hiſpania ſumenti. Ioannes Aragonius Turiaſone à Rege fratre benigne atq; ſplendide acceptus eſt. eo auctore dum de conditionibus diſceptatur, & plenior à Caſtellæ Rege, atq; proceribus decernẽdi poteſtas demandatur, flexo itinere in Vaſconũ fines ſine maleficio penetratũ: & ad Miraculũ oppidum Aragonia caſtra poſita ſunt æſtate iam exacta. Carolus Rex Vaſconum cognomento Nobilis Oliti extinctus eſt, repentina vi morbi deficiente anima, ſabbatho, ſexto Idus Sept. qui dies Virginis matris natali ſacer eſt. Corpus Pompelone in templum maximũ illatum. iuſta exequiarũ regio apparatu facta. Morienti patri Blanca eius accitu affuit, haud multo antea filiã ſibi cognominẽ enixa. ea continuo ad virum ſucceſſionis inſigne, vexillũ regium miſit. quo prælato in caſtris, Rex Vaſconũ proclamatus eſt, feſtinato vt quidã diſputabant:

cum

cũ Pompelone debuisset regni prius iura & immunitates iurare. sed nimirũ Regũ voluntas pro iure sæpe est: proceribus dissimulantibus, multitudo curis vacua, & sine falsi, veriq; discrimine adulationibus certat palam, neq; vltra verba quamuis offensa progreditur. defuncti Regis manibus cum esset in castris parentatum, ad Regum controuersiam conuersi animi: reque diu & multum deliberata in amplissimo procerum è tribus gentibus conuentu sententia pronunciata est: cuius hæc summa fuit. Henricum Principem vinculis continuo eximendum. Honores atq; ditionem omnem restituendam videri: adiiciendos etiam decursi temporis reditus, qui penes sequestrũ erant. tantundem de Petro Manrico exule mandatũ. Regi Castellæ & proceribus grauis ea sententia visa est. & nimirum natura cogebat, vt se Ioannes fratribus æquiorem præberet, neq; ineundæ concordiæ vlla spes erat, nisi liberato Henrico. quæ res Castellæ Regem & proceres mouit, vt sentẽtiæ morem gererent. Henrici liberati nuncius intra diem & dimidium ad fratres perlatus est, vt conuenerat, fumo è turribus, atq; speculis. quarum erat magnus numerus significatione facta. Ergo Aragonię copię Turiasonem reductæ, mox dimissæ in hiberna sunt mense Nouemb. Ioannes Aragonius Agredam est progressus, vt fratri obuius complexũ ferret: atq; ad Aragonium Regem Turiasonem deduceret. nullus dies tribus fratribus iucundior illuxit, non modo Henrici libertate lætantibus, sed etiã Castellæ proceribus terrore perdomitis: quod pulcherrimũ victorię genus est. Valentię per idem tempus Alfonso Iuniore Gandiæ Duce sine liberis defuncto ad tertium Kal. Decemb. Ripagorsæ principatus Ioanni Aragonio, Regi Vasconum datus est. id præmium nauatæ operæ fuit, promissum antea, nunc præstitum. A Ioanne Gusmanio Nieblæ Comite vxor Violantes Martini Regis Siculi filia, post diuturna dissidia repudiata est: magno dolore Friderici Lunæ Comitis, sororem regio sanguine prognatam, nulla sua culpa væsanos tantum ob mariti amores ludibrio haberi non ferentis. inde simultates graues exortę sunt inter vtranq; familiam. Castellę proceres quoscunq; Fridericus tentando opportunos inuenit, in partes attraxit.

Aluarus Luna è curia ablegatur. C A P. X V.

HENRICO Principe liberato, res Castellæ amplius exacerbatæ sunt, tricipiti antea ambitione conuulsæ Aluari Lunæ, Ioannis, Henriciq; Aragoniorum fratrum. hos proceres alii sequebãtur, vt quemq; spes variæ, aut beneficiorũ memoria incitabat. nunc Aragoniis fratribus inter se conciliatis è tribus factionibus geminæ factæ, reipublicę nihilominus exitiales. Maxima procerum pars in perniciem Aluari conspirauit, quem in aula cum paucis, iisq; nouis hominibus, atq; eius beneficio obligatis superbe, & auare dominari dolebãt. nulla militari laude, nullis virtutibus, vna ingenii dexteritate, & assimulatis ad tempus officiis ad eum gratiæ & potentiæ gradum euectũ querebantur scilicet, solumque alieno nomine regnare: recentem eius felicitatẽ ægris oculis aspicientes, & fortunę modum in homine alioqui humili & obscuro requirentes maxime. ipse fauore Principis ferox, cui à puero in omnia iura familiaritatis assueuerat, vẽturiq; securus cęteros omnes prę se viles existimare: nimiumq; pręsenti potentia fidere. Prorsus vt Reginam de turpi amore appellasse, rumor esset, & magni viri affirmarent: vero, an falso, compertum ne tum quidem fuit: & multa ex inuidia crimina afficta, creditaq; putamus fuisse. Eius conspirationis semina Turiasone, quo Aragonios fratres conuenisse dictum est, iacta, vertente proximo salutis anno 1426. ad maturitatem peruenerunt. Cuius principio Castellę Rex Segobię Christi Dei natalem diem celebrauit: Vasconum Rex Medinę Campestri cum matre: paulo ante Rege Castellę ad Roam municipium conuento. Henricus Ocaniam abierat, sublata facultate curiam accedendi: attingendive aliquam reipublicę partem. Valentię Rex Aragonius se tenuit: vbi Constantia Dauali Magistri equitum filia Ludouico Masę nobili in primis iuueni, & copioso pacta est. dos magna ex parte abs Rege dicta. Ea enim fuit animi magnitudo, vt non modo senis & profugi patris vnam ob iniquitatem fortunę euersi egestatem subleuarit: sed filium etiam Enecum Daualum, atq; ex Bertrando filio nepotem Enecum Gueuaram amplis opibus donarit, rerum potitus Neapoli. Aragoniæ Regina vidua cum filia Eleonora filii Regis Aragonii hortatu Valentiam abiit: breuiq; sese Medinam Campestrem retulit, ne diuturna absentia ęgre faceret Castellę Regi. Quo annuente Vrgelię Comes Castro Taraffio, quo Morę ex arce translatus fuerat, Setabim migrauit hac tẽpestate. id Aragoniis rationibus propter impendentes Castellę motus commodius fore prouidebatur. vnus diuturnę calamitatis & vitæ terminus fuit. Tauri Castellę conuentus agitati sunt. De restringendis aulę sumptibus disputatum: cui pares amplitudini regni opes non sufficerent. Cohors prętoria in qua mille equites inerant, ad centũ redacta. Aluarus ei cohorti pręfectus. nouę auctoritati inuidia par. Fuere ii conuentus insignes duobus claris fu-

neribus, Ioannis Mendozę, in cuius locum Rodericus filius regię Magister est creatus. Ioannes minor filius Viscaię Pręstamerus. Henricus etiã decessit regio sanguine & suis virtutibus clarus. maris pręfectura Friderico defuncti filio data est abs Rege. Castellæ proceres inter se consilia atq; dolores cõmunicant, per litteras & nuncios, quo tectior res esset. Magistri militares, Calatraue Ludouicus Gusmanius, Alcantarę Ioannes Sotomaior, Velascus regio cubiculo prçfectus, Rex Vasconum, Henricus frater, alii fœdus inter se sanctissimo iureiurando, atq; omnib. execrationibus sanciunt eosdẽ amicos inimicosq; habituros: Regisq; auctoritate incolumi daturos operã, ne quid detrimenti respublica caperet, pessimis quorundã consiliis, atq; actionibus perturbata. Id fœdus mẽse Nouembri auspicante Orcillę in Medinę Campestris agro est ictum, totius actionis ministro Petro Manrico: quem inquieto & ardenti hominẽ ingenio fuisse, eius ætatis monimenta docent. Rei perficiendę
1427. opportunitas quærebatur. Tauro Zamorã Castellæ Rex abiit, principio anni 1427. Henricus Aragonius impetrata prius, deinde denegata curiã accedẽdi facultate, Ocania in Vlteriorem Castellam mouet splendido comitatu stipatus, & cum armis ad omnem casum paratus. Rex Septimancas sese retulerat. Aragonii fratres coniurati proceres Vallisoleti se tenent. Principes studiis diuisi, quiq; separati ab aliis suos agitare conuentus. pauci quibus otium republica carius erat, mediã personam gerere: alienæ cõtrouersiæ spectatores malle quam participes esse. inter discordes Regi parum auctoritatis erat præter insitã ignauiã, quasi veneficiis vix animi compoti. Offertur à coniuratis libellus aulæ vitia, & Aluari criminationes continens. rationem aliquam inuestigandam videri publicæ calamitatis procurandæ. Re deliberata dati iudices in causa ferme è coniuratis, maris Præfectus, Calatrauæ Magister, Petrus Manricus, Ferdinandus Roboreus, obscurus quidẽ homo, pecuniosus tamen, & fisci rationibus, ærarioq; regio præfectus. His cognoscendi facultas concessa est de criminibus quæ Aluaro obiiciebantur. si sententiis variarent, Benedictini cœnobii Præfectus adiunctus. quod maior pars decerneret, id fixum ratumq; fore consilio illi cõmunicato pronunciãt primũ Videri, relicto Aluaro, Regi concedendũ Cigales: faciendamq; potestatẽ Aragoniis fratribus ipsum cõueniendi. deinde adiiciunt. Aluarum è curia submouendũ. annuum & semestre exilium fore. Proh dedecus atq; ignominiam Regis dixerim, an prouincię, an ætatis. Ereptum Principi, quod est in principatu beatissimum, nihil cogi. imperatum à subditis, Regem obtemperasse. Cigales Rex abiit: coniurati, salutatum accessere. Henricus aliquandiu in genua procumbens, lacrymas etiã pœnitentiæ indices profudit, adeo humanis ingeniis parata simulatio est. Aluarus Ayllonẽ suæ ditionis oppidũ abiit, magna nobilitate prosequẽte, honoris & pręsidii causa. in his Garsias Toletus Oropesiæ, Mendocius Almasani regulus, vterq; Aluari ære obstricti, à quo accipiebant annua salaria. Excepit procerũ contentio ad Regis familiaritatẽ nitentiũ variis artibus: apud quem tantũ gratia posset, vt se, & sua alieno arbitrio manciparet. Ferdinandus Roboreus cęteros auctoritate anteibat, ante proximus Aluaro, & nunc sublato æmulo validior: prorsus vt simulata valetudine sępe ad eũ Rex & proceres senatu habendo ventitarent: quod nouo & ignobili homini inuidiosum erat: vt sæpe in contrariũ vertitur aulæ fauor, nisi modũ adhibeas. Cœperat Rex iratus esse Ferdinando, quod festinatione præcipite in eum à quo magnis beneficiis esset obstrictus, sententiã exilii in Aluarũ protulisset. Vbi exacerbatũ Regẽ, & posse Ferdinandũ euerti satis patuit, ijs qui occasionẽ rei maturãdæ acriter speculabantur, à Rege Vasconum de multis criminibus coram Castellę Rege postulatus est. factiosum hominem esse: perfida cum proceribus cum externis consilia agitasse: sermonis etiam accusauit frequenter aduersus maiestatẽ habiti. Re deliberata, in vincula duci iussus, Segobiæq; seruari. Vzedæ in custodia obiit, haud leui exemplo nihil incertius aura aulica esse, quę leui momento in diuersa circũagitur. Granatæ Rex ciuium cõiuratione hoc anno, regno, & patria pulsus in Africam ad Tunetani Regis Pręsidiũ nauigauit, profugus, egenusq;. Mahomad cognomento Paruus in eius locũ subrogatus, in diuersæ factionis homines grassari cœpit: morte, exilio, bonorum spoliatione mulctare, quæ effunderet in alios. Ac nominatim Iuzephus ex Abensarraxia familia inter Mauros nobilissima Prætor vrbanus antea iuridicundo creatus, rebus desperatis Murciam abiit se tuendi consilio, armaq; Castellæ in nouum Regem, priusquam se confirmaret, concitandi. Eodem tempore Hieronymiani monachi in duas factiones scissi sunt, vti est antea demonstratum. Lupus Olmedius Martini Romani Pontificis gratia pollens, cum quo Lutetiæ studiorum tempore eodem contubernio vsus erat, dissidii auctor extitit, nouæ sectæ capite Diui Isidori nomine monasterio ad Hispalim constituto. vnde vniuersæ familiæ appellatio facta est. Nostra ætate resarcita concordia, ij monachi veteribus Hieronymianis vnde prodierant contributi sunt, cura Philippi secundi Regis Hispaniæ. verum ad Castellæ motus reuocetur oratio.

Aluarus Luna in aulam reuocatur. CAP. XVI.

AETERNA constitutione nexuq; causarum latentium (quod fatum vocant) quemq; hominem suum cursum peragere, neq; esse aliquid in nostris consiliis ad euitandum quod est immutabili lege destinatum, Stoici persuadere conati sunt, genus alioqui philosophorum cum primis seuerum & graue. Stulte, inquis, & inaniter. quis id neget? an maior esse furor possit, quam homini, per quod homo est, consiliorum suorum & vitæ arbitrium detrahere? Sed causam tamen extitisse aliquã fateri necesse est, quæ Regẽ Castellæ, & Aluarũ Lunam ita constrinxit, ac conglutinauit animis, ita deuinxit voluntates, vt diuelli vix possent: quamuis publica ex ea re inuidia flagrarent ambo, maiori Aluarus. prorsus vt Seianos, Patrobios, Polycletos, Asiaticos Romanorum Principum libertos, vetera odiorũ nomina superaret. quî factum, vt neq; Rex infamia moueretur, quæ ex ea familiaritate orta erat: neq; Aluarus exitium prouideret, ad quod magnis itineribus festinabat? nempe moderata durant, violenta in præceps ruunt: quoq; magis humanus fauor extulit, hoc se magis deprimere homines debent, variosq; casus metuere, memores humanæ inconstantiæ. Nimirum est in astris potestas aliqua, conditioneque nascendi: inde Principum inclinationes, offensionesq; ortũ plerunq; habent. aut perstringit mẽtem diuinæ vindictæ gladius, cum aciem suam retundi non vult. vti in præsenti accidit. Nullus Regi dies iucundus illuxit. nunquam nisi tristi vultu, lugubri animo visus est, ex quo ab eo Aluarus fuerat distractus. de eo loqui per diem, de eo cogitare noctibus: mentisq; oculis absentis speciem identidem repræsentari. Quod necesse erat, prouidentes ij qui in aula Regis erant, Aluarũ propediem reuocandum, maioriq; in gratia futurũ suspicantes, quasi inimicis, fortunaq; superatis, maiori conatu ad eius amicitiã niti. Ipse etiam Vasconum Rex Henrico inuidens fratri, quem in magna apud Castellæ Regem gratia esse, & priorem auctoritatis locum obtinere dolebat, Aluaro fauere cœpit: eiusq; reuocandi consilia agitare. & opportuna occasio sese dabat, Roderico Daualo extincto ad octauum Idus Ianuarias, anno 1428. Valentiæ 1428.
vbi Aragonius Rex erat. Prole Daualus quam aulæ gratia felicior fuit. ex tribus coniugiis septẽ filios, duas filias genuit: vnde Potentiæ & Bouini Comitibus, Vasti & Piscariæ Marchionibus in Italia, multis in Hispania familiis stemmata texuntur. Corpus Valentia, vbi temporario tumulo conditum est, Toletum In D. Augustini annis consequentibus migrauit. Astrologorum prędictionibus credulas aures præbere solitus (nam erat cum multis ea superstitione non intactus) casum præuidere non potuit. is nondum spem posuerat pristini honoris recuperandi: & magna in eam rem contentio ab Henrico Aragonio adhiberi cœpta erat. sed amicis deserentibus factum non est. vt fere miseros studia hominum destituunt. Vnus Aluarus Nunnius Ferrerius Cordubensis ciuis eximia atq; perpetua Daualum fide coluit, familiæ ante magister & deinde in vincula traditus, quasi obiecti criminis particeps, non prius quieuit, quam mendacii auctore Ioanne Garsia de crimine falsi conuicto, suppliciisq; subiecto. Ad heri etiam egestatem subleuandam, bonis, quæ eius dono acceperat ampla, diuenditis, octo florenorum millia, textrinæ lignis excauatis, quo res occultior esset, atq; asino impositis, filio pedibus sequente, in dissimulato habitu subsidio misit. egregiam viri fidem, atq; maiori copia laudeq; celebrãdam. Sublato æmulo Aluari potentia confirmabatur. Castellæ Rex Segobiæ dissoluendis procerũ inter se fœderibus operam dabat. edictoq; sanxit: vti inter se iurisiurandi gratiam facerent, quo deuincti inter se erant. criminum atq; iniuriarũ perpetuam obliuionem edixit. pręterea Catharinę Henrici coniugi Villenæ permutatione, Castra Iulia & Alcarassum data sunt. in Carpetanis oppida ad Caracam, ignobilia aliquot. adiecta ducenta florenorũ millia. ampla ac vere regia dos. Agente eodẽ Henrico Aragonio Daualus crimine maiestatis absolutus est. quod consequens erat, honores, bonaq; defuncti, filiis restituta non sunt. sic Regi placitum. sic proceribus expediebat, alieni casus præda ditatis. His rebus cõfectis Turueganũ Castellæ Rex abiit. eo Aluarus eius accitu venit, comitatu splendido & numeroso, quasi triumpho nobilissimo de aduersariis parto, lętus superbusq;. crescere indies gratia maioriq; auctoritate, reb. omnibus esse. reliquis Principib. ac nobilitate vniuersa plus vnũ priuatim posse. Eleonora Aragonii soror, despõsa erat Eduardo Lusitaniæ Principi, regni hęredi designato, annos nato sex & triginta. sponsalia in Darocæ agro pago, cui oculis nigris nomen, data abs Rege Aragonio sunt. affuit Petrus Olisiponensis Pręsul ꝓ Lusitano legat⁹, natusq; Alfonso Gegionis Comite. dos dicta virgini ducẽta florenorũ millia. adiunctaq; Cõstãtia Touaria, q̃ cubiculo pręesset, Dauali defuncti vidua. Valẽtia puella per Castellę fines deducta. Vallisoletũ venit: vbi à Castellę Rege & fratrib. eximie culta est. ludi militares dies aliquot cõtinuati. magnis inde muneribus ornata in Lusitaniã ad sponsum abiit. nuptiæ eo maiori gentis lætitia celebratæ, quo diutius erant desideratæ, ac pene futuras desperarant, Eduardo

Principe cęlibe ad eam ætatē. Accidit per idē tempus, vt Petrus Eduardi frater, obita longa peregrinatione, inuiſoq; Sigiſmūdo Cæſare, ipſoq; adeo Tamerlane Scytha (vulgus ſeptē orbis partes adiuiſſe fabulatur) rediret in Hiſpaniam. is Iulio menſe Valentiam appulſus, Septembri Iſabellā duxit Vrgelitani Comitis vincti filiā maiorem natu. ex hoc cōiugio Iſabella quondā Luſitaniæ Regina, Philippa virgo ſacra, Petrus in Luſitania Magiſter equitū nati ſunt, Iacobus Cardinalis Oliſiponenſis Epiſcopus, qui Florētiæ extinctus eſt, Ioannes Cyprius Rex, atq; Beatrix, Adolfi Cleuēſis vxor. Ergo Petrus ijs nuptijs perfectis, Valentia profectus, Caſtellæq; Rege Arandæ ſalutato, in Luſitaniam tandē rediit. Veniēti ſeſe obuia multitudo portis effudit, quaſi lapſum de cęlo hominē, ſupraq; mortalē conditionē, qui remotiſſimas prouincias peragraſſet, admirātes rudi agreſtiq; homines ingenio. Caſtellę Rex rebus in vlteriori prouincia cōpoſitis, & Garſia Manrico, quē cum Henrico Aragonio captū diximus, reddito libertati atq; dignitati priſtinę, in Carpetanos abiit fine anni: & Compluti aliquādiu moratus, Illeſcas cōtendit. Iuzephus Abenſarraxius Granata profugus eodē delatus, benigne à Rege acceptus atq; habitus cū Alfonſo Lorca, qui eius iter Murcia erat proſecutus, ad Regem Tunetanū cum litteris ablegatur: quibus barbarū hortabatur, vt profugi Regis cōmiſeratione eū ſuis copiis in regnū reſtitueret. præclare conantibus ſuam opem non defuturam: pecunia, armis, milite, commeatu iuuaturum. Erectus ea legatione Tunetanus, Regem Mahomadē cum claſſe & equitibus trecentis in Hiſpaniā remiſit. Eo ad Veram ſeu Baream oppidum delato, magnæ animorū inclinationes factæ ſunt, eorū qui veteri imperio ſtudebant, nouū auerſabātur, mobili homines ingenio. vrbes & oppida cu-

1429. pidiſſime deditionē facere. ipſaq; Granata vrbs in poteſtatē venit, principio anni 1429. tyrannus intra Alhambræ arcem incluſus, ac breui in poteſtatē redactus, occiſuſq;, quod iniuria occuparat, fauentibus ſuperis, tota prouincia plaudente, reliquit imperium iuſto Regi, Regibus Auis, atq; atauis. Galliæ res peiori loco eſſe non poterant. Lutetia cum multo maxima eius prouinciæ parte ab Anglis occupata, perpetuis Gallici nominis hoſtibus. Carolus eo nomine ſeptimus Gallię Rex in periculo tū ad alios Principes auxilia petitum, tum ad Aragoniū Regem preces propemodum ſupplices mittit. Matthias Rexachus Barcinonem appulit menſe Aprili, ea cauſa ex Gallia legatus. Erat Aragonius gemino bello diſtrictus, Neapolitano in primis, vnde reb. prope deſperatis ſeſe Petrus frater in Hiſpaniā cum claſſe retulerat, rerū ſummę præfecto Dalmatio Sarſera, qui ægram ſpem ſuſtentaret: deinde Caſtellæ bellū inferre cogitabat, atq; in eius apparatu totus erat. nihil ergo impetratum. Sed rem tamen Gallicam ſine viribus, ſine præſidio, ſine Duce, numina recrearunt. ſeptimum menſem Aurelia obſidebatur ad Ligerim nobiliſſima ciuitas. obſeſſi rerum omnium inopia laborabant, ac vix mœnibus hoſtilē vim propulſabant. Ioanna puella annorum non amplius octodecim rebus ſaluti fuit. Remigii nata, qui pagus in agro Tullenſi apud Leucos eſt, patre Iacobo Durcio, matre Iſabella, atq; à prima ætate paternas oues paſcere ſolita, veniens in caſtra Gallica, diuino ſe monitu miſſam ait, ad Aureliam periculo, Galliā liberandā Anglico imperio. Variis & multis interrogationibus verſata, vbi fides abs Rege & proceribus eſt habita, per hoſtiū munitiones impetu facto, auxilia & cōmeatum in vrbē infert. ciuibus cū ſpe defenſionis creuit animus. crebriſq; ex vrbe eruptionibus obſidio diſſipata eſt ad ſextum Kal. Iunias. circumiecta oppida recepta: leuia tantūmodo prælia facta, neque vniuerſi certaminis fortuna tentata, dum vincendi conſuetudine Gallorum vires & animi confirmarentur. Rex Gallus per medios hoſtes Remos (quod factum non erat) ad ſacrum chriſma, regniq; inſigne ſuſcipiendum abiit. auctor conſilii puella. ſic auguſtior ſuis, hoſti formidoloſior eſt factus. Multis receptis vrbibus, Lutetia tētata capi nō potuit: quin ad D. Honorati portā, puellæ vulnus inflictum eſt. belli impetus verſus alio. Compendiū obſidebatur ab Anglis. puella ſucceſſu fidentior animo, ſuorū cuneo facto in vrbem irrumpit. ſed fortuna tamen in medio curſu deſerente eruptione facta in hoſtiū poteſtatē redacta, Rhotomagi Magicę ſuperſtitionis rea cauſa dicta igne cōbuſta eſt. Petrus Cauchonius Bellouacorū Pontifex præcipuus cōcitator, nemine pro captiua cōtra hiſcere auſo. tametſi pleriſq; perſuaſum erat, virginē eam iniuria fuiſſe damnatā. ęternum Gallię decus, omnibus ſeculis nobile. vti dati in cauſa iudices à Calixto Romano Pōtifice pronūciarunt. quæ acta in ſcrinio ſūmi tēpli Lutetię cū fide ſeruātur. Ærea virginis ſtatua armati militis habitu in medio Aureliæ ponte cernitur, accepti beneficii monimentū. Verum hæc aliquanto poſt. Tarracone in Catalaunis à Petro Fuxēſi Cardinali Martini Romani Pontificis Legato, Epiſcopi Tarraconenſis prouinciæ ad conciliū euocati ſunt. in eo concilio quid fuerit ſancitū compertum nō habeo. Quod erat pcipuū, Egidius Munotius pontificatus nomen abdicauit: inſignia depoſuit. Cardinales quos penes ſe habebat, loco moti, de graduq; deiecti, quē inauſpicato occuparāt, auctor Aragonius rex in Martini Pōtificis gratiā. quē vt anteà metu cōtinere,

tinere, ita nouo nunc officio conciliare, in partesque traducere erat propositum. Peninsula Hospitalariis militibus detracta, quorum in ditione ab antiquo fuerat, Regi cessit. Egidius nonnulla compensatione Balearis Episcopus factus est. Alfonsus Borgia Valentiæ Pontifex renunciatur. ea merces nauatæ operæ fuit Egidio & sociis sanandis, ad summos & maximos honores aditus. Augusto mense hæc Dertusæ sunt gesta. sic diuturno, & post hominum memoriam maximo Pontificum dissidio finis tandem est allatus. Pro diuino beneficio ad omnia altaria supplicationes habitæ: piaculaque instaurata superis propitiandis: vt quæ erant collata conseruarent: & tantis muneribus adderent perpetuitatem permixto lacrymis gaudio precantium. Verum ad res Castellæ intermissas, nouique inter Hispanos Reges belli caussas explicandas referenda narratio est.

LIBRI VIGESIMI FINIS.

DE ACADEMIIS, ET DOCTIS VIRIS HISPANIÆ SIVE PRO ASSERENDA HISPANORVM ERVDITIONE, narratio Apologetica, Alfonsi Garsiæ Matamori Hispalensis Rhetoris Complutensis. Ad hęc Nomenclator illustrium scriptorum Hispaniæ.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI D. IOANNI TELLEZ GIRON, VRANIAE COmiti, Alfonsus Garsias Matamorus Hispalensis S. P.

VM superiore æstate Hispali decedens, Ossunam venissem, eoque me diutinum, & incredibile quoddam videndi nouã Academiam desiderium attulisset. nihil mihi potius fuit, quam vt te conuenirem, Comes illustrißime, bonarum litterarum vindicem & patronum. Ad te quum veni, ea me complexus humanitate es, & beneuolentia, vt in fortuna longe dispari parem prope locum tenuitas nostra inuenerit. Nam primo congressu multis vltro citroq; habitis, quæ excelsi, generosique animi tui manifesta signa præstiterunt, sermonem de studiis humanitatis peropportune excepisti, quẽ tanto verborum flumine, & sententiarum subtilitate in multas horas protraxisti, vt nullam ego tum rem aliam in alia disputatione Socratica magis desiderarem, quam coronam & iudices. Mirabar equidem incidisse me in principem philosophum & Rhetorem, qualem Hispaniæ gymnasia multis ab hinc annis neminem ex isto loco & ordine tulerunt, vbi vero dimissus tuo conspectu & colloquio sum, Academiam omnem perlustraui, Xenodochium præterea, & se erigentia incœlum celeberrimi fani epistylia: quatuor postremo monasteria inuisi, inque amplißimas Geryonis opes [cuius te sanguine, longißime repetito stemmate procreatum ferunt] pietate simul & amore literarum inflãmatus profudisti. Hæc & alia quamplurima magni Principis monumẽta, te mihi è vestigio in cœlo collocarunt, & inter alios viros clarißimos retulerunt, qui studia quondam doctrinæ cum vera religione coniunxerunt, coniunctam amplificarunt, amplificatam in memoria posteritatis gloriose conseruarunt. Neq; enim res alia Constantinum efficit magnum, quam gratuita illa bonorum profusio in Romanam Ecclesiam: neque Phocas Imperator alio nomine bene præclareq; audire cœpit, quam, quod alii in thermas, colossos, pyramides, basiliscos, & insana illa ædificia, quæ olim celebrauit antiquitas, consumpserunt, hic in diuorum basilicas, sacras ædes, templa, vale-

tudinaria.plene,prolixeque impendisset. Tantam vero hanc religionem, tam inusitatam, inauditamque pietatem, tu ex tot principibus vnus consopitam iam, & pene mortuam his temporibus suscitasti, non modo templis Ossunæ magnificentissime ædificatis, sed noua quoque constructa Academia, ad quam ex tota Bætica, & vtraque Hispania innumerabiles gentes, & nationes tanquam ad mercaturam bonarum artium certatim conuenirent. Bello enim Granatensi clarißimi maiores tui, profligatis in Bætica Mauris: contritis, ac domitis Christiani nominis hostibus, prima fidei semina in his terris, ac regionibus proseminare cœperunt; quas tu maxima tua gloria, & illorum immortali virtute, ac fama tenes. Sed cum Arabes, qui in ditionem nostram, ac potestatem venerant, nondum legibus, nec iure certo, neque satis firma religione nobis deuincti essent, pie, ac sapienter putasti, non aliter illos in pietatis officio contineri posse, quam si depositis armis, quæ annos circiter octingentos nunquam ex Hispanorum manibus exciderant, ad ceremonias, diuorum cultum, sanctitatem, disciplinarum studia, iam metu liberata Hispania, conuerteres. Hæc mihi & alia per multa intuenti, ipsarumque rerum magnitudine suspenso, & attonito, nescio qua imprudentia mea, nisi motus, ille fortaßis diuinus fuit, subito insedit animo, libellum, quem De viris Hispaniæ doctis commentabar, illustrißimo nomini tuo consecrare; neque consideranti, quid promitterem, neque cui demum essem Lucubrationes meas dicaturus, attendenti. Nam si initio cum integrum erat, diligenter, accurateque animaduertissem, quam & difficile, & periculosum esset, de aliorum ingeniis, studiis, & doctrina iudicium ferre: quam rursus audax, & temerarium alienas velle metiri virtutes, expendere dotes, librare vitia, æstimare cuiusque literas, cum aliorum conferre, statuere modum naturæ, terminare cogitationes liberas, nunquam equidem cum tam multis viris eruditis in hoc equo Troiano includi voluissem. Sed emissam semel vocem reuocare non licet, neque fas esse arbitror, non præstari magnitudini tuæ, quod sponte nostra sumus polliciti. Habeo tamen auctores quamplurimos, quibus hanc audaciam meam tueri, & reprehensionem, si quam incurrero, propulsare poßim: nam nec hoc nouum est, quod aggredi paramus, nec à me primum inuētum: neq; vitio quidquam dari debet, quod bene, ac præclare fieri poßit. Dialogum composuit Marcus Tullius De claris oratoribus: quam incorrupto iudicio Deum immortalem? quanta eloquentia? quanto ingenii lumine? iurares sane, illustrißime Comes; aut vnum illum omnium ætates vixisse, cum singulisque fuisse locutum: aut cunctos Græcos, & Latinos, qui ex eloquentia nomē sunt adepti, Romam ad conuentus vocasse, vbi de cuiusque natura, & ingenio tam perfectum, & consummatum iudicium ferret. Hunc imitatus Fabius Quinctilianus, quas non ingenii, & doctrinæ opes ostentauit; quum libro decimo Oratoriarum institutionum omnia scriptorum genera diuina censura percurrerit? Quid huius discipulus Plinius? nonne ex eo laudem promeruit, quod nullam fœdam iniuriæ notam, his inusserit auctoribus, quos scriptis suis illustrabat? Hieronymus vero, & Gennadius, & longo post tempore Ioannes Trithemius. non sic de viris illustribus scripserunt, vt neminem sua gloria defraudarent? Mitto Erasmum in Ciceroniano, Raphaelem Volaterranum, Paulum Iouium, Lilium Gyraldum Ferrariensem, qui nostra, & patrum memoria, editis elegantißimis libellis de iudicio clarorum virorum, laudem sine inuidia inuenerunt, & amicos pares. * Quamquam dicam hoc loco libere, quod sentio, Comes illustrißime, vt si quam voluptatem horum nonnulli male de aliis iudicando acceperunt, recta æstimatione nostra, & iudicio statim amittant. Nam Paulus Iouius, & Lilius Gyraldus, in multis mihi non probantur. Quis enim æquo animo ferat, tantum virum, quantus omnium eruditiorum iudicio fuit Erasmus, inter Germanos Latinum & inter La-

*Terentii Andria verbum esse videtur à paro, paras. Auctor nomē facit, Martialis pares amicos numerat in iis, vitā quæ faciunt beatiorem.

ter Latinos Germanum censeri à Lilio Gyraldo? Prætereo alia non parum multa: quæ, quia sine iudicio effusa sunt, censuram nostram non merentur. Alios permultos nominarem, nisi viderer iam de fæce haurire, qui sine ingenio, & doctrina, obscuri ipsi quum fuissent, de viris illustribus pueriles commentarios ediderunt. Cui enim risum non excitarunt Lucius ille Siculus Marinæus? & nuper Grammaticus quidam Pincianus, qui inter claros, & illustres Hispaniæ viros, sordidos, & triobulares etiam Grammatistas retulerunt, quos nullum vnquam ad doctorum numerum peruenisse constat. Tales equidem scriptores grauius ego peccare puto, quam qui de eruditorum fama, & comparata existimatione egregium aliquid morose detrahunt. Siquidem infimos homines qui longius supra ordinem suum, & gradum attollunt, vt aliud nihil admittant criminis, hoc certe malæ gratiæ ineunt, vt & sibi fidem derogent, & doctis iniuriam faciant, & illos ipsos, quos temere euexerunt, misere, ac fœde ridendos propinent. Qure hoc arduum & difficile quum sit, de viris doctis historiam conscribere, timeo quem euentum habitura sit hæc mea De asserenda Hispanorum eruditione Apologetica narratio. Nam docti continuo certabunt de loco: & grauiter, ac moleste ferent sibi alios præferri in ordine renunciationis. Imperiti autem, quum se plane ignorent, tumidumque sit, & arrogans hominum genus, quas non turbas, & Tragœdias mouebunt, quum se in hoc albo non inuenerint? quæ dira nobis non imprecabuntur? quæ monstra, & portenta non statim deprehendent in Historia nostra? Hæc me sane cura vehementer angeret, & solicitaret, magnanime Comes, si aut te non summum, & perfectissimum iudicem huius quæstionis constituerem, aut plus priuatis amicorum affectibus indulgendum esse putarem, quam æquitati, religioni, fidei, consilio: aut non illam iam pridem Luciani sententiam toto essem complexus animo ἀβασίλευτον, ἄνομον, ἄπολιν historicum esse oportere. Igitur veteres omnes celebres viros, quos aut memoria repetita consequi, aut ex antiquitate ipsa eruere potui, breuissima sum narratione persecutus. Quorum & ingenii varias, multiplicesque dotes, tum virtutes reliquas innumerabiles, & his contraria vitia, quæ aut laudem generi, & decus familiæ constituere, aut ignominiam contra, & infamiam afferre possent sine cuiusquam odio, aut amore narraui. Eorum autem qui nunc viuunt, perpaucos, sed insignes illos quidem, & quos citra fœdum inuidiæ crimen nominari licuit, oratione mea cohonestaui, ne deprecandæ scilicet inuidiæ causa turpiter magis, quam honeste tacuisse viderer. Itaque recipias ex tenuitate ingenij mei breue hoc, & exiguum munus; obsidem alicuius magnæ, & elegantis historiæ, qua res tuas pro litteris ac religione præclare gestas, si prosperiori salute vsi fuerimus, te iubente celebrabimus. Seruet Deus optimus Maximus Illustrissimam vitam tuam. Compluti, Anno M. D. LIII.

Lylii Gyraldi de Erasmi stylo iudicium.

DE ACADEMIIS LITTERATISQVE VIRIS HISPANIÆ

APOLOGETICA NARRATIO ALFONSI GARSIAE MATAMORI HISpalenſis, Rhetoris Complutenſis.

Es Hiſpanorum bello, paceque geſtas, cum plerique noſtrorum hominum, tum ex Græcis, Latiniſq; non pauci memoriæ prodiderunt: Omnes vero incredibili ſtudio propagandi famam gentis noſtræ ſcripſiſſe videntur, ne tot ingentia facta ſilentio prætermiſſa iacerent in obſcuro, quæ Hiſpaniæ nomen ſempiternum, & poſteris magnum virtutis documentum eſſent allatura. Hi memorabiles victorias, nobiles triumphos, facinora, nec pauciora quam Græci, nec minora quam Romani fecerint, referentes, Hiſpanorum indomitam ferociam, inuictos animos, virtutem bellicam immortalis præconio famæ ad memoriam poſteritatis conſecrarunt. Egregie quidem facturi, ſi, vt res bellicas ſcriptis ſuis illuſtrarunt, ita ingeniorum monumenta, artes, & diſciplinas, ex quibus non minor laus, quam ex bellis gloria in nationem noſtram eſſet redundatura, in hiſtoriam etiam contuliſſent. Verum in tanto ſcriptorum numero nemo poſt tot ſecula extitit, qui cum horrore illo militari doctrinæ cultũ, cum ferocia humanitatem, cum ſtudiis belli otia pacis voluiſſet attingere; ratus foraſſis facturum ſe ſatis Hiſpaniæ nomini, ſi fortes, & inuictos Hiſpanos; ac non perinde doctos, & humanos demonſtraret. Hac ſocordia, & negle̅ctione tanta commiſſum eſt, quod erat indignum gente totius orbis præſtantiſſima, vt barbariæ macula inuſti Hiſpani, inter feros, & immanes Scythas numerarentur, famaq; fœdiſſimæ notæ latius indies propagata per multas annorum ætates exterarum gentium, inueteratã opinionem animis reuellere minime poſſent. Hanc perſuaſionem augebat, quod iam inde ab heroicis temporibus continuis occupata bellis Hiſpania, in quam variis ſe fortunæ caſibus, diuerſiſque ſtudiis cunctæ propemodum orbis nationes effudiſſent, nec literas colere, nec diſciplinas capeſſere, nec ad ingenii lumen aſpirare vnquam valuiſſet. Nam fuit quondam Hiſpania, certa deſtinataque fortium bellatorum arena, & publicum contentionis curriculum; vbi non de Helena illa tandiu Græcorum, Troianorumque expetita armis, certamen erat, ſed de pulcherrimæ prouinciæ poſſeſſione; quam primum Iberi, Perſæ, Phœnices, Græci, deinde Carthaginenſes, Romani, Vandali, Alani, Gothi, partim ſpe dominationis acerrimis inuaſerunt præliis, partim vbertate, ſpecieque regionis capti fortunatas ſedes, Elyſioſque campos per errorem Homericæ fabulæ arbitrati, ſumma contentione petierunt. Hinc plerique mortales occaſionem nacti, cum multis edocti periculis facinora bellica nobis adimere non potuiſſent, doctrinæ ſtudia per ſpeciem laudis negantes, culpam Hiſpaniæ barbariæ in tempora tranſtulerunt: quæ ſi bellis vacua fuiſſent, nõ dubium eſſe dicebant, quin eos viros latura eſſent, qui & ingeniorum pręſtantia, & naturę ſagacitate, & animorum vi, cum Latinis, & Græcis auctoribus comparari potuiſſent. Sed cum natiuam nobis commoditatem ad perdiſcendas diſciplinas concedant; ſcientias tamen odio, & inuidia commoti tollunt: ne vt viribus corporis à nobis vincuntur, ita conſilio, & prudentia, reliquiſque animi ornamentis ſuperari etiam videantur. Quæ ſi, quemadmodum importuniſſimi homines falſo, arroganterq; in Hiſpanos iactant, vera eſſent, quum nimium ſit, quod intelligitur, ſi quæ leuiter effutiunt, grauiter, ac diligenter attendamus, infeliciſſimi eſſent profecto omnium hominum Hiſpani, quum ea parte infra vniuerſos homines conſiſterent, qua vere homines ſunt. Nam tribuunt Ægyptiis ſuos prophetas; Aſſyriis Chaldæos; Perſis Magos; Indis Gymnoſophiſtas; Gallis Druidas; Bactrianis Samanæos; Hebræis Eſſenos, Caballæos, Talmudicos; Scythis Anacharſim; Thracibus Zamolxim; Hiſpanis vero præter varia metallorum genera, ſoli feracitatem, equarum

Hiſpania laus.

equarum è Fauonio vento admirabiles conceptus, oues ad Bætim aurei coloris; nullas artes, nulla liberalia studia, nullos denique viros doctos dari sustinent, quos gleba tantũ diuites, non ęque animo beatos putent. Mihi tamen cuncta rimanti, & à primis Hispaniæ habitatoribus statum, & fortunam nationis nostræ per acta retro secula repetẽti, talis contra vituperatores Hispaniæ eruditionis, defensionis ratio occurrit, qualẽ neq; repudiabunt Itali; neq; despicient Germani; nec Galli postremò nõ accipient. Qui antiquitatis fortassis ignari, aut alienæ (quod credibilius est) laudis inuidi, rarũ & pręcipuum Hispanis decus, quod in sempiterna mihi literarũ gloria ponitur, perfidiose adimere tentarũt. Quantũ enim hoc inuidię crimẽ fuit, velle cęteros homines veris animi bonis, & literaria felicitate frui, solos tamen Hispanos à gentilitia hæreditate, & veteri maiorum possessione, maligne deturbari? Distribuenda itaque sunt Hispaniæ tempora quæ primum in maioribus inchoata, deinde in auis nostris, & posteris longo ætatum ordine repetita, in tam multis Hispaniæ mutationibus, & fortuna imperii varia, eruditionis fructu aliquo minime caruerunt. Sic vero rem immensam, lateq; patentem temporum notatione distinguam, vt quando primum in Hispania natæ literæ fuerint, quando auctę, quando florentes, & ad humani ingenii perductæ fastigium, quando omnia ingenia, quę lucem nostris studiis attulerunt, orta fuerint, ante omnium oculos ponam. *Temporum ratio.*

Igitur fama est, non vago, nec incerto sparsa rumore, sed communi veterum autorum consensu, testimonioq; firmata. Tubalem quintum Noei ex Iapheto nepotem venisse primum in Hispaniam, à quo & fundatum ante omnia imperiũ Hispaniæ, sanctissimisq; constitutum legibus, religione deinde, ac doctrina, variisq; artibus propagatũ, in ea præsertim Hispaniæ parte accepimus, quæ trecentos post annos, & paulo amplius, à Rege Bæto nomen accepit. *Tubal.* *Batus Rex.* Nam cum post longam maris iactationem ad Bæticæ littus aliquãdo appulisset, seq; intra terram solo diuitem, cælo beatissimam, & mari proximã, cum familia sua late explicasset, nihil prius habuisse dicitur præstantissimus vir, quàm vt nouas, & rudi etiã seculo incultas, ac deformatas colonias, primo ciuilitate morum, deinde artib. ac disciplinis quam optime formaret. Hęc prima doctrinæ semina Bætici semper ingenio præsentes homines, alte imbiberunt: creuit deinde cum ætate imperium, cũ imperio floruerunt literæ: has protinus ingentia secuta sunt commoda: quod vbi obseruatum à maioribus fuit, honor cœpit literarum studiosis quam amplissimus haberi, & maiores inde accessiones in humanitatis studiis fieri, adeoque se omnes certatim ad Poeticam, & Philosophiam, reliquasque præclaras, & ingenuas disciplinas conuerterunt, vt Maia Athlãtis regis filia, quòd ingenio, & artibus putaretur excellere, à cunctis Hispaniæ fœminis diuinitus honorata fuerit. *Bætici.* *Maia.* Nec enim fabulã potui vnquam putare, quod me non semel apud graues autores legisse memini. Narrant enim dicatos fuisse illi mense Maio in singulos annos propter ingens doctrinæ miraculum, statos, solemnesq; honores, qui in moribus etiam nostris (quod quidem mirari subit) nunc perseuerant: dum antiquo scilicet Hispaniæ ritu, egregia forma puellam (quam nostri homines Maiam vocant) miris exornari modis videmus. Hanc in loco paulo celsiori sedentem, æque formosæ circumstant virgines, cui totos mensis Maii triginta dies velut reginæ libenter obediunt, veteris illius viraginis gentilitia traditione memores. *Maia Hisp.* *Maius.* His temporibus nondum literas in Græciam Palamedes inuexerat, & multis cum Poetis, tum philosophis Bætica florebat; quæ post Phœnicum illud celebre literarum emporium, (quod primum in orbe conditum à Xenophonte proditur,) insignem Academiam habuisse fertur; in qua Asclepiadem Mirlianum literas docuisse, Strabo memorat. *Palamedes.* *Xenophon in Æquiuocis, fictus auctor ab Annio Viterbiensi.* *Asclepiades Mirlianus.* Fluxit hoc tempus longissimis ductum interuallis vsque ad primos Scipiones, qui cum exercitu Romano linguam quoque Latinam in Hispaniam traduxerunt. Quæ sic per annos ducentos vsque ad Augustum Cæsarem inualuit, in totamque Bæticam potuit, exactis Hispania Poenis, tã late diffundi, ac propagari, vt Turdetani ipsi, quod ad Bætim præsertim loca tenerent, in Romanos ritus penitus transformati fuerint; nec propriæ memoriam linguæ seruarint amplius, plurimique Latini facti secum accolas Romanos fecerint; parumque abfuit Augusti tempore, quin, vt Strabo refert, Romani omnes putarentur. *Latina lingua apud Hispanos.* Sed paucis ante Augustum annis quamplurimi nati Cordubæ poetæ, ingentem sui nominis famam carminibus excitarunt, quibuscum summa sæpe voluptate Quinctum Metellum aures dedisse legimus; tametsi Ciceroni pingue aliquid, & peregrinum propter ætatem adhuc rudem, & parum cultam, viderentur sonare. *Cordubenses poetæ.* *Cicero pro Archia.* Quin non modo ante Liuium Andronicum, qui primus annis fere quadringentis decem post vrbem conditam, Romanis fabulam dedit, anno ante natum Ennium; qui fuit maior natu quã Plautus, & Nęuius; sed ante ipsum quoque Homerum, & huius æqualem Hesiodum, octingentis annis clari, diuinique poetæ in Hispania extiterunt, quorum poemata memorandæ vetustatis ad Au- *Cic. 1. Tusc.*

gusti feliciſſima tempora, auctore Strabone, peruenerunt. Nam leges è ſex annorum millibus ſapientiſſimi Hiſpanorum Turduli oſtendebant, qui duo millium annorum ætates, quantum quidem temporis à Tubale conditore noſtro ad ipſum vſq; Auguſtum interceſſiſſet, per digitos reuocato calculo, plane reddunt, modo quadrimeſtres annos de more Ibericæ gentis (ſicuti à Xenophōte in Æquiuocis traditum eſt,) bene ſubducta ratione numeremus. Auguſtum vero ſecuta eſt ætas, Romanis effœta viris, grauis quidem imperio, ſed linguæ Romanæ multo acerbior, & infelicior. Nam extincto Cicerone, literę quoque Latinæ ingens damnum fecerunt, & lumen illud Eloquentiæ, quod forum cauſſis, & Senatum ſententiis illuſtrabat, cum ipſa imperii libertate ſimul ereptum fuit. Cum enim in vnius viri poteſtatem redacta eſſet maieſtas Reipublicæ, ſubito omnes conciderunt oratores, viriq; eloquentes repente ſiluerunt, minoraq; cœperūt eſſe deinde humanitatis ſtudia: nullumq; veteris amplitudinis linguę, aut Romani nitoris extaret hodierno die veſtigium, niſi dolore ſimul & indignatione languenti Latio, hāc vnam gloriam mature præripuiſſet Hiſpania. Hæc fractas iam, & debilitatas imperii opes, indieſq; magis ad interitum properantes, ſuffectis ex Bætica clariſſimis viris, non fortiter modo ſuſtentauit, ſed vrbe quoq;, & tota iam Italia fugientes literas ſola propemodum reuocauit. Nam inprimis Corduba, colonia Patricia, bonorum ingeniorum fœcundiſſima parens, tales eo tempore viros Romam miſit, quales recens literarum iactura, acerbus, & infeſtus eloquentiæ caſus, Oratorum miſerrimæ clades contra tot fortunæ vulnera poſtulabant. Siquidem Annæus Seneca, cum Gallione & Mela germanis fratribus, Lucanoq; nepote, capta à Gn. Domitio Ahenobarbo patria, Romam ſub id tempus commigrauit: reſq; fuit illo ſeculo Hiſpanorū fama digna, vt mitterentur in Italiam victi, qui imperarent victorib. Fuit autem Annæorum ſtirps generoſa, & tanquam in vnam arborem plura genera, ſic in illam domum multorum inſitę, atq; illuminata doctrina. Huic ætati, vt omittam interim Iuliū Hyginum Hiſpanum, Romanæ bibliothecæ ab Auguſto Cæſare, cuius erat libertus, præfectū, & Sextiliū Henam, poetam, (vt inquit Seneca) magis ingenioſum, quam eruditum, qui ex eodem, quo Lucanus municipio fuit; Seneca alter Tragicus, & Porcius Latro declamator inclytus, quē Sodalem ſuum ipſe etiam Seneca ſubinde appellat, ſuppares fuiſſe dicuntur. Ab his itaq; diuinis viris initium ſecundi ſeculi extitiſſe dico, quod ad Imperatores vſq; Antoninos non ſine ingenti Hiſpanorum laude perueniſſe video. Ac iure quidem ab ipſo Seneca exordium illuſtrium virorum damus, quem ingenii videlicet acumine, multarum rerum ſciētia, ſcriptorum copia, dignitate præterea, & opibus ad fœdum etiam inuidiæ crimen, & ſuſpicionem affectati regni, cęteris æqualibus antecelluiſſe nunquam dubitaui. Cuius memoria tanta fuit, vt non ad vſum modo illi ſufficeret, ſed ad miraculum vſq; & vltra fidē procederet. Nam & duo millia nominum, quo ab aliis ordine recitata fuerant, ſtatim ſine vlla hæſitatione referebat, & ab his qui ad præceptorem Marulum audiendum conuenerāt, ſingulos (vt ipſe ait) verſus à ſingulis datos, quum plures quam ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens, vſq; ad primum recitabat. Sed illud mihi memoriæ Lucii Senecæ prope æternæ, ac diuinæ, & preſſius intuenti, & ſępius contemplanti fidē facit, quod in ætate iam affecta, & vltra centum & viginti annos progreſſa, omnium Declamatorum, qui in ſuam ętatem incidiſſent, præclaras quidem ſententiās, & multitudine innumerabiles, diuinitus meminiſſet: quas & ſeruato Controuerſiarum ordine collegit, & in monumentum tanti facinoris non ſolum Nouato Senecæ, & Melę filiis reliquit, ſed ſtudioſis omnib. perpetuo dicauit. Vnum tamen inter præclaras, & excelſas huius viri virtutes acerrimus æſtimator ingeniorum Quinctilianus deſiderauit, vt ſuo nimirum ingenio, & alieno iudicio dixiſſet. At Iunius Gallio ex arte Oratoria gloriam ſibi petendam exiſtimauit, quemadmodum ex poeſi nepos Lucanus, qui ſi immaturo interceptus non fuiſſet obitu, non eſt quidem dubitandum, quin claros Virgilii manes, ad inuidiam tanti decoris, quātum in eius illuxit Pharſalia, eſſet permoturus. Nam & ipſe Nero Claudius carminibus tantæ ſublimitatis commotus: vbiq; ſe dilatantem Lucani poeſis famam inuidioſe premere voluit, prohibueratq; oſtentare vanus aſſimulatione. Quod ita grauiter, & iniquo tulit animo diuinus poeta, vt propter hāc vnam cauſam, in eius exitium, cum multis principibus viris conſpirare nō dubitauerit. Verum in Portio Latrone nequit ſatis demirari Seneca, aureum eloquentiæ flumen, non pluris, quātum ego credo, diuinam illam Ciceronis vocem facturus, ſi, vt beneficio longiſſimæ ætatis attingere potuit, in illo ſaltem atriolo, in quo duo grandes prętextati ſecum (vt ipſe refert) declamare conſueuerant, quoquo verſus reſonantem audiſſet. Sed diues illa dicendi vena quæ fuit in Latrone, in ſcholarum vmbra, & inanibus ſimulachris, falſaque rerum imagine erudiēdis tantum iuuenibus occupata, amplitudinis fructu, & luce Reipublicæ caruit, ſicq; eſt inter priuatos parietes domeſtica exercitatione repreſſa; vt eum

Auctor eſt ſuppoſititius. Sic Xenophō cum Beroſo & Metaſthene aliiſq; ab Annio Viterbienſi confictis Monarchiæ.

Corduba colonia Patricia.

L. Annæus Seneca.

Annæa gēs.

Iulius Hyginus.

Sextilius Hena.

Seneca Tragicus.

Porcius Latro.

In proœmio Declamationum Senecæ.

Secundum ſeculum.

Seneca philoſophus.

Corn. Taciti locus de Seneca inuidia laborāte.

Hæc Rhetoris patris elogia ſunt, non philoſophi Stoici.

Quinctiliani de Seneca iudicium.

Iunius Gallio.

Lucanus.

Claudius Nero Imp.

Porcius Latro.

Senecę in proœmio lib. 1. Epitoma Declamationum.

cum illi pro reo, in Hiſpania; Ruſtico Portio, propinquo ſuo cauſa eſſet dicenda, vſque eo confuſus turbatuſq; fuit, vt à ſolæciſmo inciperet, nec ante confirmari potuit, quã à iudicib. impetrauerit, vti ſubſellia, & iudicium in Baſilicam transferrentur, ita ingenia in ſcholaſticis exercitationib. delicata enutriuntur, vt clamorem, ſilentium, riſum, cœlum deniq; nouum pati non poſſint. Cum his vero & ętate æquali, & pari fere declamandi gloria coniuncti fuerũt, Victorius Statorius, municeps Annæi Senecæ, & Cornelius Hiſpanus, & Quinctilianus ſenex Calagurritanus, eius qui Inſtitutiones Oratorias cõſcripſit, feliciſſimus pater, cuius fama (ſi credendum eſt Lucio Senecæ) cum ipſo prorſus extincta fuit. Hinc eius filii, Oratoris clariſſimi, alte inſediſſe animo putauerim iuſtum odium aduerſus Senecam, quod in ipſo poſtea, q̃ tulit de Oratorib. iudicio, dum ſe purgare cupit, nõ potuit diſſimulare. Quamquã ſi tẽpora Galbæ Imperatoris, ex Hiſpania in vrbẽ reuertentis, quũ ex Calagurro nobili Hiſpaniæ oppido Quinctilianum Romã duxit, & numerentur exacte, & conferantur fideliter, cum vix ætate Senecæ, aut memoriam æqualẽ incurrant, ne falſo quidẽ, aut incõſiderate exiſtimauerim, ſi hunc, quẽ numero Declamatorũ exemit Seneca, Afranium illum Quinctilianum eſſe mihi perſuaſerim, qui cũ Lucano, & plerisq; procerib. in Neronis necem coniurauit. Hoc mihi in loco vellicata eſt auris, ſubitq; animũ Pomponii Melæ & Iunii Moderati Columellæ minime iniocunda recordatio, qui Caii Cæſaris principatu, his, quos modo nominaui, æquales, cultiori, ac magis elegãti, quã cæteri ſtylo conſcripſerunt. Alter enim de re ruſtica, minime ruſtice; Alter orbis ſitũ (vt ipſe ait) dicere aggreſſus, impeditum opus, & facundiæ minime capax, ſingulari tamen ſermonis proprietate explicauit. Vterq; quidem Bæticus fuit, ſed vnũ nobiliſſimæ Gades, vetus Phœnicũ colonia populo Romano dedit; alterum Mellariam oppidum, quod in ditione nunc eſt, Methymnæ, ac Sidoniæ Ducum, diffluentem melle produxit. Verum Columellæ elegantiam, & tantum in re neq; vrbana, neq; lauta nitorem, non Palladis modo ruſticitati, ſed priſcis illis Catonis oraculis, & Plinianæ maieſtati, & Varronis etiam Muſis, ne ambitioſa quidem cenſura prætulerim. Etenim conſideraſſe arbitror virum eloquentiſſimum, quondã Reges, ac ſummos Imperatores terram laureato vomere ſubegiſſe, viroſq; illos triumphales, & Senatum ipſum Romanũ orbis Dominum, diſperſos olim habitaſſe in agris, vbi ſerentem Seranum, dati honores inuenerunt, & Quinctio Cincinnato quatuor ſua iugera in Vaticano aranti viator attulit Dictaturam, & quidem (vt traditur) nudo, plenoq; pulueris etiã ore; voluiſſeq; eam materiam, quam ipſi quoq; Reges ſtudioſe pertractaſſent, ſplendida iuxta, atq; eleganti oratione complecti.

Victorius Statorius. Corn. Hiſpanus. Quinctilianus ſenex. Præfat. libr. 6. Declamationum: & Cõtrouerſia 33. ex edit. Gryphii. Pomponius Mela Iunius Columella. Agriculturæ laus. Plinius libr. 18. Natur. Hiſtor. ca. 3. Perſius Sat.

At Pomponium Melam ſic ego dum nihil ago, cum doctiſſimis Geographis comparare, neq; inepte tamen, neq; imperite ſoleo, vt Straboni Cretenſi *eruditionem, Plinio diligentiam, Ptolomæo artem tribuam, huic quidem vni, cum valde laudare cupio, omnia libenter largior; cum intra modum vero laudationis conſiſto, breuitate, pariter, & elegãtia præter cæteros commendo.

*Mela. * Nã matre Gnoſea natus, & ipſe lib. 10. Geograph. ortus tamẽ in Amaſia, ciuitate Pontica. Amaſeus eſt Stephano auctore. Cappadocem facit Ioſephus lib. 13. Antiqu. Iudaic.*

Non multos poſt annos Domitiani imperio exſtitit Fabius Quinctilianus, cuius domus cunctæ Italiæ quaſi ludus quidam patuit; magnus quidẽ orator, & perfectus magiſter, neque forenſi luce caruit, neq; illam gloriam, quam per viginti annos inſtituendis iuuenibus intra parietes aluit; quiſquam eſt meo iudicio poſtea conſecutus. Hunc Galba Imperator, ex Calagurro antiquo quidem Hiſpaniæ oppido, cum patre illuſtri oratore (ſicuti ſacer affirmat Hieronymus) Romam attulit: vnde antea Iulius Cæſar eductis equitum turmis, & vitam tueri propriam & opes firmare imperii, inuicto, fideliq; præſidio voluit, vnum in Hiſpania oppidum (quod tacitum equidem præterire non poſſum) neq; frequens ciuibus, neque florens opibus, ea tempeſtate viros tulit, quib. & imperii Romani tutela, & linguę Latinæ ſalus crederentur.

Fabius Quinctilianus. D Hieronymus ad Euſeb. Chronicon.

Cæterum in Fabio Quinctiliano ſummum fuit ingenium, & memoria tanta, quantam in alio vnquam fuiſſe memini. Nam ſi quando ex tẽpore declamaret, nobiliumq; virorum (vt ſæpe fit) interuentu cogeretur à principio dicere, ſingula ſine vlla, aut vultus, aut vocis perturbatione reddebat verba: quæ facultas alioqui extẽporalis per vim, ac mobilitatem ingenii quum iam longius proceſſiſſet, copioſe ſuppeditauerat. Cauſas cum multis oratorib. illuſtres egit, à quib. ponendi officium inprimis exigebatur, quemadmodũ Hortẽſius cum partiretur cauſas, Ciceroni epilogos conſueuit relinquere, quod in ea maxime orationis parte viri eloquentis exultaret oratio. Hoc non admodum ſene ad magnum nomẽ ingenii peruenerunt Silius Italicus, qui à natali ſolo, & patria germana cognomen accepit, & Valerius Martialis Bilbilitanus, quos in diuinis poetis habitos ſcio: nam & plurimum eos natura valuiſſe, & meritis ſolitos excitari viribus, & quaſi diuino quodã afflari ſpiritu, dum bellæ Punicæ alter ad Virgilii imitationem, cuius quotannis illuſtres Manes colebat, com-

Silius Italicus poeta. Val. Martialis.

positus personaret; Alter neq; sermone inculto, neq; arida vena, salibus & iocis vndiq; diffueret; sic Ælio Seuero in deliciis habitus, vt noto illo, & à plerisq; celebrato elogio, suum Virgilium appellaret. Epigrammatis clarus extitit, solusq; inter plurimos visus est, cui omnes lepores, gratiæ, vrbanitates à Musis benigna manu concederentur. Facultas tamē forensis exoptanti non contigit, ne vltra quam homini datum est, humana proueherētur ingenia. Etenim sic naturæ lege comparatū est, vt suis sint apti reb. excellētes viri, & quibusdam etiam eloquentiæ finib. terminentur ingenia, ne festinata in hominib. maturitate, in spes maiores sorte sua ab adolescentia assurgant. Atqui Vergilium ipsum illa tanta ingenii felicitas in oratione soluta reliquit, Ciceronem eloquentia sua in carminib. destituit. Orationes Sallustii in honorem historiarū leguntur, Eloquentissimi viri Platonis, quæ pro Socrate scripta est oratio, nec patrono, nec reo digna est habita. Illustrarunt præterea hæc tēpora Decianus, & Licianus, tū Canius Rufus Gaditanus, quos nō vates modo diuorumq; nuntios, & interpretes, sicuti diuinus Plato vocat, sed socios etiā, & poetici laboris cōsortes fuisse nouimus. Contraxerat autem Martiali communis cum Liciano patria arctissimam amicitiam: nam Decianus Emeritanus credebatur ex gente illa doctissima, atq; longæua Turdulorum, quorum & vltra flumen Anam fines protendebantur.

Non omnia dat cuncta Deus Homer.

Seneca verba in præfat. lib. III. Controuersiarum.

Decianus. Licianus. Canius Rufus.

Porro res ipsa temporib. & imperiis distributa, ad Æliū Adrianū Italicæ stirpis, & Traiani consobrinum, neq; nos inuictos perduxit, neq; ad huius viri magnitudinē scribēdam, sine quodam mentis quasi stupore traducere potuit. Habuit igitur Adrianus ingenium multiplex, variū, acutum, semper præsens, & imperio Romano par, quod antea Seneca de Cicerone dixerat, quamq; eius gentilis Traianus, qui adoptione Neruæ imperiū obtinuit, à literis, & Musis nunquam auersus fuerit. Sed in Adrianum diui ipsi sua prorsus bona (vt dici solet) effuderunt: nam si dicendi copiam, & artē oratoriam in Principe (vt Plato postulat) requiramus, causam pro Italicensib. municipib. suis eleganti, ornataq; oratione (quēadmodum Gellius refert) frequenti Senatu egit, si vero poeticam spectemus, nemini vnquā (quod meminisse queam) aut præsentius Mineruæ numen fuit, aut magis sane familiare, quam cum salsissimis versib. (quod Ælius narrat Spartianus) Florum poetā irrisit. Literarū omnium peritissimus est habitus: sed Matheseos inprimis. Idē architectus, Musicus, statuarius, multarum deniq; artiū refertissima officina. Huius vero principis aulā, non viri tantū militares, sed innumerabiles etiam philosophorū greges tanquā in Lycæum, aut veterē Academiam, vnū ve aliquod ex illis antiquis gymnasiis, magnis de reb. disputaturi, conueniebāt. Atqui fuit priscis illis seculis præclara quædam, & nunquam satis laudata cōsuetudo, quā in Principib. nostris non sine summo desiderio requiri videmus, vt duces modo exercitati, modo viri genere illustri, & claro, alias insignes, vel vsu rerum, vel eruditione præstantes, regiæ mensę adhiberentur. Qui quasi diuum epulis accumbentes, vel quæ de re militari subipsis pellib. fuerant experti, vel optimarum artiū studiis inuenissent, audiēte rege grauiter pertractabant. Sed Gotica postea, & aliorū Barbarorum cæde, ac sanguine saturata superbia, vt est omne genus humanitatis aspernata, ita dum à suis timeri magis, quam amari studuit; neq; mensis fortes bellatores recepit, nec disertis, literatisq; viris vacuas vnquam accommodauit aures.

Hadrianus Imp. Aug. Traianus Imp.

A. Gellius lib. 16. cap. 13. Noctium Atticarum.

Florus poeta.

Docti mensis Principum adhibendi.

Sed vt reuertamur vnde digressi sumus, Adriani imperium duo diuersis temporib. continuato tamen successionis ordine, exceperunt Antonini. Quorum funestissimo, miserandoq; bonis literis interitu, grauis est imperio Romano iniecta securis; tum quod in succedētib. principib. iā omnino mascula illa Romuli proles, & Italica virtus defecissent: tumq; omnis Latini sermonis exulcerata gratia, & ab eo quidem tempore extincta prorsus existimetur: tumq; decus, gloria, maiestas. Romani nominis, nec propagari in posterū; (quod magis fuit dolendum) nec ruentia, sisti, nisi in vno Theodosio Hispano, & altero Constātino Magno, translatis Byzantium imperii opibus quo ferus omnia Iupiter (vt bonus canit poeta) cum orbis tutela commigrauit.

Antonini Impp. AA.

Cōstantinopolim translata imperii sedes.

Hinc mihi nouum sęculum vt religione, & pietate ampliore, ita doctrina quidem, & eloquētia augustiore, inter miserrimas vrbis clades, & disiecta membra Reipublicæ, labantem, quoq; molē imperii, exoriri visum est. Nam trecentis postea annis, vsq; ad euersam vrbem, & deuastationem illam Gothicam, quæ totam fere Europam, ceu fulmen Iouis crispi sulcum peruasit, vnus, aut alter extitit, qui silentes inter arma Musas, non locis iam publicis, aut spaciis Academiarum amplissimis, sed gurgustiis, & specubus infinita altitudine abditus colebat.

Cicero in Topicis ex veteri poeta. Igneum fulmen crispi sulcum deiecit &c.

Gregorius Bæticus, Theologus. Episc.

Pacianus Episc. Barcinonensis.

Ex his, quanquā diuersis temporib. fuerunt Gregorius Bæticus, vir sanctimonia, & eruditione illustris, cuius cum studiis, apud Granatam, vbi erat Episcopus, vita terminata fuit. Et Pacianus, qui Theodosii tēpore in Pyrenæi iugis ortus, impiis Nouatianis accerrime profli-

profligatis, magnam quidem, & immortalē gloriam Eccleſiæ Barcinonenſi cōparauit. Æqualem incurrerunt memoriam Matronianus & Tiberianus Bætici, neq; poetæ ignobiles, neq; oratores contemnendi.

Matronianus. Tiberianus.

Sed in Idacii labiis ſeſſitaſſe dicebatur eo tempore quædam, contra Priſcilianum hæreticum perſuadendi dea, cuius neq; vim perferre, neq; ſplendorem eloquentiſſimi hominis nefarius ille gladiator ſuſtinere poterat. Fuit enim Idacius, vrbis Lemicæ Pręſul, quæ caput nunc eſt in Galecia, ditionis illuſtriſſimæ familię Caſtrorū, nec à Bracara, quod oppidum eſt in Luſitania, longiſſime abeſt; vbi longo poſtea tempore (ſicuti ego à maiorib. accepi) quinquaginta Epiſcoporum ex tota Hiſpania coacto Concilio, primo diſputationis impetu fuſi, turbatiq; Priſciliani ſectatores conciderunt. Aprigius autem Epiſcopus Pacenſis, & Iuſtinianus Valentinus, Eccleſias, quib. magno populi conſenſu gubernandis admoti fuerāt, doctiſſimis literarum monumentis continuerunt.

Idacius Epiſ. Aprigius Epiſc. Pacenſis. Iuſtinianus Valentinus.

Sed maiorem in Rufo Feſto, & Aquilio Seuero eloquentiæ vim, Diocletiani, & Valentiniani tempora ſenſerunt, cuius præclaræ poeſis fama non in Hiſpania modo percrebuerat, ſed omnes etiam Imperii terras ſumma cum laude peruagata fuit.

Rufus Feſtus, Aquilius Seuerus.

Anteceſſerūt ætate Oſius Cordubenſis, & illa vnica Hieronymi Lux, Damaſus Madritenſis, (ſi qua tamen fides Lucio Siculo citra pudorē debetur, qui ex Mantua Carpetanum appellat) & vtriuſq; æqualis Oroſius, qui ab Auguſtino, cuius erat cum Eutropio amantiſſim⁹ diſcipulus, in Palæſtinā miſſus, de Animi ratione à principe Hieronymo eſt inſtitutus. Prætereo Iuuencum nobilitate clarum, & Aurelium Prudentium Cæſarauguſtanum, quos inter principes poetas ſacer Hieronymus numerauit.

Oſius Cordubenſis. Damaſus papa. Paulus Oroſius. Iuuencus Prudentius.

Omitto rurſus Maximum Cæſarauguſtanum, & Eutropium Epiſcopum Valentinum, qui mihi ſane viri diuini, omnem ſupergreſſi laudem videntur. Verū cum omnis ætas conqueſta ſit de tempore ſuo, ita tulit caſus miſerabilis, & acerbus, vt ea tempora ingenioſi homines incurrerent, quum non imaginem Eloquentiæ veram, ſed vmbram potius aſſecuti fuiſſent: quæ ita à fortuna deformata eſt, vt tamen à natura inchoata facile cōpareret. Quāquam qui ſub Theodoſio literis aliquid mandarunt, quum Hieronymi & Auguſtini tēpora attigiſſent, nunquam ſi numeros eloquentiæ non impleuerint, in Latinorum numerum mihi referentur. Neq; eo tamen in his commendandis proceſſerim, effuſæ laudis, vt non mirer magis mores antiqui candoris, ſynceritatem vitę, integritatem animorū, robur fidei, incendium amoris, quam aut elegantem breuitatē, aut fuſam contra, lacteamq; dicēdi copiam in Oroſii hiſtoria. Nam de Damaſi verſibus, quos non vidi, aut Pontificū Annalibus, quos ipſe etiam conſcripſit, nihil equidem iudicare poſſum. Prudentius vero, & Iuuencus (ſi quod mihi eſt in hac re cū libertate iudiciū) meliores verſificatores, quā Poetæ videtur.

Maximus Cæſarauguſtanus. Eutropius Epiſc. Valentinus. Theodoſii Imp. ætas. Onuphrius Panuinius negat Damaſi eſſe hoc opus.

At Oſius Cordubenſis, ad Bithyniæ Nicæam venit, vbi & pro dulci libertatis nomine, & vera Chriſti religione magni eo tempore celebrarentur conuentus; hic ille, & in Concilio Sardicenſi præclaras, & alta mente petitas ſententias dixit, niſi eas poſtea in Sirmio cū impiis Arrianis conſentiens, modo vt miſeriæ, & importunitati illius temporis inſeruiret, turpi defectionis nota obſcuraſſet. Sed id fecerat inuitus, quod longa iam ætate confectus, & male ſeruatus in illum diē miſerrimus ſenex, neq; ſæuas pati plagas, nec immanes ferre cruciatus poſſet, quum flagris, & verberib. ab ipſis Arrianis validiſſime cæderetur. Verū depoſito ſtatim miſeræ mortalitatis metu, in Liberii Pontificis Romani ſocietatem tanquam in equum Troianum cum principib. includi vſq; adeo non recuſauit, vt exilium, quod in maximis malis dicitur, pertæſus defectionem illam ſuam, miſeram, & male quidem ſimulatam, conſtanti animo tulerit. Nam nullis neq; minis, neq; terrorib. pertrahi vnquam potuit, vt nefariis, ac ſacrilegis Arrianorum decretis in Concilio Mediolanenſi cū dedecore Chriſtianæ veritatis ſubſcriberet. Quocirca nunquam tam immemor poſteritas fuit, neque literæ cuiuſquam tam ingratæ memorantur, vt huius viri gloriam immortalitatis memoria non proſequantur.

Honorii & Arcadii Impp. ætas. Bibliothecæ incendium. Vide Zonaram.

Dum hi florerent, eripitur Theodoſius, qui deſide, ignauoque relicto filio Honorio, (vt nihil de eius germano fratre Arcadio dicam) miſerabilem, & luctuoſiſſimum caſum imperio Romano attulit. Nā Gothica lues repēte erupit, lateq; per Italiā, & Hiſpanias exitiali impunitate graſſata, vrbē ipſam orbis caput, anno poſt eam conditā MCLXIV. furore barbarico euertit. Sic creuit continuo huius belli ſæuiſſima peſtis, flammaq; miſerrimi incendii, regnante Iſaurico, adeo eſt excitata, & vltra vrbis partem maximam conflagrantē, centum & viginti librorū milia vno fatali die & ſtudiis calamitoſo, crudeliter abſumſerit. Inter quę (quod lacrymans refero) & Homeri diuinum Poema inteſtino draconis centū viginti pedum aureis literis deſcriptum; crepitantibus flammis (vt cum eius æmulo Virgilio loquar) vna combuſtum eſt. Quod ſi noſtra, aut patrum, auorumq; memoria obtigiſſet, ô quam bene cum multis libris egiſſet ignis.

Virg. 1. Georgic. Atque leuem ſtipulam crepitātibus vrere flammis. & Aeneid. 7. imitatus Lucretium, Vtitur & Tibullus lib. 1. Elegia 6. Et ſuccenſa ſacris crepitet bene Laurea flammis.

Sed pulsis Italia Gothis, eorum Hiſpania ſtatim concrepuerunt arma, & facile fuit vincere non repugnantes. Nam Hiſpani propter elatos ſpiritus, nec vnum ſequi caput, nec in ordinem cogi, nec habere delectus, nec reſpondere ad nomina pro innata ſuperbia, tædioque Romani imperii poterant; quod aliorum ſcilicet obedire præceptis erubeſcerēt: nam dum ſuis obtemperare recuſant, alienam ſeruitutem incurrunt. In hac tāta fortunæ iactatione, & æſtu ferentium Gothorum, immenſa barbarie nox incubuit communib. ſtudiis; neq; cuiuſquam ingenio tenebræ illæ, quæ totam occupauerant terram, prærumpi poterāt, donec ſtellæ Caſtores in Bætica peropportune promicare cœperunt, fulgoreque ſuo illuſtrare orbem conati, maculam Arrianæ hæreſis, quæ penitus iam inſederat, atq; inueterauerat in Gothicæ gentis nomine, dextri, ac ſalutares deleuerunt.

D. Leander, Fulgentius & Iſidorus, fratres. Valens Imp. Hebræa lingua. Iudæi Roma Italiaq; exacti Cæſarum Tiberii & Claudii imperio. Græcæ literæ. D. Iſidorus. Gilbertus Gallus qui poſt Silueſter II. Synodi Toletanæ 13. & Hiſpalenſes.

Hi fuerunt tres Germani fratres, lumina, & ornamenta Reip. noſtræ, Leander, Fulgentius, & Iſidorus, nobilitate clari, eruditione inſignes; ſanctimonia venerabiles: qui Romanam, & Atticam eloquētiam inſigniter edocti, in literis quoq; Hebraicis minime infantes, Gothos ipſos Valētis imperatoris ſcelere, ac ſacrilegio corruptos, Chriſtianam religionem fortiter docuerunt. Vigebant porro ea tempeſtate Hebraicæ literæ in Hiſpania, quas multis ante ſæculis ſub Tiberium Cæſarem vrbe, Italiaq; tota pulſi, fugienteſq; decreto Senatus Iudæi, & paucis poſt annis exacti imperio Claudii, in Hiſpaniam inuexerant. Florebant quoq; Hiſpali Latinæ, & Græcæ literæ, artes etiam omnes humanitatis: vnde & ſermo facetus, & nulla in re rudis inerat noſtris hominibus, qui à fera, agreſtiq; vita ad humanū, ciuilemq; cultū Hiſpanam gentem deducebat. Hic noſter Iſidorus præſtans ingenio, ac diligētia, ſtudia doctrinæ mirifice colebat, vbi poſtea Gilbertus Gallus, literas auidiſſime didicit: ille inquā Imperiū Romanæ eccleſiæ adeptus, Silueſter ſecundus eſt appellatus. Trium igitur linguarū cognitione tres præſtantiſſimi Bęticæ principes armati, importunitatē noui, & inauditi ſceleris, quæ in Gothorū morib. & viſcerib. exarſerat, partim Hiſpali, & Toleti celebratis Synodis, & magnis Eccleſiæ conuentib. reſtinxerūt; partim belluas illas portentis immanes, & feras, forma hominum inducta, docta primū, & eloquenti voce cōmotas, deinde hortando, monendo, obſecrando, ad verum Dei cultū pertraxerunt. Adfuerūt Reges Gothi Toletanis, & Hiſpalenſib. Conciliis; lauſq; illa fuit vnica, & maxime propria noſtræ Hiſpanię, barbaros, & feros homines, qui non iuri, non legib. non diuinæ religioni, non humano officio aſſueti erant; ſed omnia virib. corporis per vim, ac tyrannidē adminiſtrarent, ex cœca ac temeraria dominatrice animi ira ac libidine, ad manſuetudinē, & clemētiam potuiſſe perduci. Nā Rex inclytus Reccaredus dum Leandrū de fide, ac religione differentem audit. Primo propter inſolentiam attonitus, modiceq; reclamās, deinde propter rationem, & orationem ſtudioſus auſcultans ex impio religioſus, ex immani mitis, ac manſuetus eſt effectus.

Eiuſq; filiū Hermenegildum.

S. Leander. Gregorius I. Pont. Max. libros Moralium in Iob Leandro inſcripſit. D. Iſidorus.

Erat vero in Leandro autoritas tanta, & ſummæ eruditionis præiudicata opinio, vt magnus illę prætextatus Gregorius, & primus huius nominis Eccleſiæ Romanæ princeps, cōmētaria, quæ in Iob prophetam ediderat, huic dicare in lucro poſuerit. At Iſidori eloquentiam ſepe in Conciliis, præſente Siſebuto laudatam comperimus: præſertim quū Acephalorum nefarios conatus, Siſebuti Regis fauore, qui Iudæos Hiſpaniarum regno expulerat, coacto Hiſpali Concilio, acri, eloquentiq; diſputatione fregit.

S. Eugenius. Pro beata Virgine contra Eluidianos. Concilia Hiſpania.

Eugenii doctrinam admiratus eſt Chintilianus Gothus: nam Bamba, & Eringius reges ad memorabilem, & diuinā Alfonſi præſulis vocem rigidi obſtupuerunt, dum fœcundam virginitatem & inuiolati pudoris ſacramentum, in Seruatorem enixa virgine, à nefario Eluidio vindicaret. Fuit enim quaſi immortalis Dei beneficio, datum Reip. noſtræ Pręſulum Gothicorum genus, & nomen, ad libertatem populi Chriſtiani vel conſtituendā, vel recuperandam. Nuſquam enim plura, quam in Hiſpania Concilia celebrata ſunt, quæ nec cogi potuiſſent, neq; ad ſummum perduci coacta, niſi Hiſpani homines exactā diuinæ ſcripturę cognitionē habuiſſent, & linguas probe noſſent, quas Chriſtus ſuo ſanguine in cruce conſecrauerat: & Viennenſis Synodus nō multis ab hinc annis, ſalariis quam ampliſſimis profeſſorib. conſtitutis, publicis ſcholis intuliſſet. Atqui fuerunt Hiſpaniæ Pręſules potentium regum præceptores, & veri Magiſtri nobilitatis Gothicæ, quos ſic inſtituerūt, pie prudenterq; formarunt, vt ſe nunquam cum hoſtib. Chriſtiani nominis non ſuſcepturos bella, ſolenni inautorati ſacramento, ad ſacras diuorum aras ſponte ſua iurarent. Quod quidē Hiſpaniæ reges, iam inde à Pelagio fortiſſimo, ſanctiſſimoq; principe, cum religioſe, tum ſtricto in acie Granatenſi gladio, nouiſſime contra Saracenos, & fortiſſime præſtiterunt. Ac vidimus tandē victoriam ipſam bellorū exitu terminatam, & enſem Ferdinādi Regis apud inclytam Granatam ſanguine cruentum. Perculit continuo vis Martis proximos Tingitanos, quibus quoad vixit, bellum atrox, & luctuoſum indixit. Neq; Carolus v. inuictiſſimus

Granatenſe bellum. Ferdinandus Rex Hiſp. Carolus quintus.

Cæſar

Cæsar huius iurisiurandi immemor, nuper domuit rebellantes Germanos, gẽtes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, Lutherana impietate bacchantes, & vltra Oceanum patefecit terras, quas in consultatione posuit Alexander an esset inuenturus.

Cæterũ magnis se deinde variantis fortunæ turbinibus, & nouis inenarrabilis æstus excitatis procellis, vnius Iuliani dolo, & deploranda perfidia, excisum est Gothicũ imperium: nam cum filiam vnicam, forma quidem egregia, ac liberali præter cæteras, à Roderico Rege viciatam rescisset, protinus dolos plusquam Sinonios perdendæ Hispaniæ nexuit, Arabesq; Religionis nostræ acerrimos hostes, traiecto Gaditano freto, per Bæticã in Hispanias introduxit. Hic alius fuit Hispaniæ status omnium certe miserrimus, & calamitosus: tum quod tota propemodum Hispania capta ad Astures, & Cantabros cum diuis Laribus, patriaq; disciplina, Gothica nobilitas confugit; tum quia relictis literarum studiis, de vita, & fortunis essent in posterum miseri Hispani decertaturi.

Hispania amissio. Iulianus Comes Hispaniam Mauris prodidit.

At in his densissimis Hispaniæ tenebris, tum primum enituerũt Medicina, & Astronomia. Siquidem ante id ætatis nihil languidius acceperamus: nam & Arabes vtramq; artem supra modum consecuti putantur; & quę longinquitate temporum, multisq; experimẽtis obseruassent, in commentarios retulerunt. Hinc tot speculas in iugis Hispaniæ montiũ, & prærupta, editissimaq; oppida videmus, quæ partim ad Christianorũ insidias explorandas; partim (quod mihi vero similius est) ad intuendum cœlum ex omni parte patens, atq; apertum, sapienter ædificata videntur. Cum enim planiciem (vt Assyrii) ad considerandos stellarum motus, & traiectiones vbiq; non haberent, ad celsissima loca, vnde longissimus esset in omnem partem prospectus, vniuersi Astronomi cõcessisse credunt. Tulit hoc tẽpus cum alios in Medicina, & Physicis disciplinis per multos consummatos viros, cum quatuor in omni genere artium facile princeps, Rasim, qui septuaginta ante Auicennam annis floruit, & cunctorum ante se scriptorum commentarios collegit: Zourum, qui cognominatus est sapiens. Auicennam Cordubensem, & vt quidã tradunt, Hispalensem, & Bithyniæ regem, cuius Metaphysica à posteris (vt equidem inuenio) valde probata fuit. Et Auerroem Cordubensem, implacabilem Auicennæ æmulum. Quamquã mallem ego Auicennam ipsum Arabice, quam Latine in scholis interpretari; vel quod natiua lingua minus Galeni sectatores offenderet; vel quod ęquiori sane reciperetur animo, ni tam barbare didicisset loqui; qui si modo princeps medicus ab inferis suscitaretur, quas non esset Tragœdias cũ barbaro illo interprete excitaturus? Christiani autem qui se ad montes & angustias viarum interea temporis receperant, cum suum præsidium in capite, atq; ceruicib. Arabum collocassent, sæpe cum hoste collatis signis, dimicarunt, ac primum à Legionensi regno deiecerũt; mox magna Castellæ parte recuperata inter sæuam bellorum rabiem, illaq; fortia nostrorũ hominum facta, quæ ipsi si adessent Troiani, etiam exhorrerent, ad squalorem, & luctũ literarum ex longo desiderio oculos conuerterunt. Ingemuerunt omnes viri boni, ac literati, vicemq; studiorum vehementer miserati, de asserendis in pristinum nitorem literarum studiis prudenter consultare cœperunt.

Medicina & Astronomia in Hisp. viguit. Rasis Arab. Zourus. Auicenna. Auerroes.

ACADEMIA PALANTINA.

HVIVS autem salutaris consilii autor Tellio, Episcopus Palantinus ferebatur, qui cum paucis eiusdẽ animi lectissimis viris, ab Alfonso Castellæ rege sanctiss. itidẽ regis filio (sicuti ego accepi) obnixe, multisq; precib. contendit, vti noua Palantiæ Academia erigeretur, quando signum aliquod esset sublatum ad bene de omni recuperanda Hispania sperandum. Conditur igitur Palantiæ ab hinc trecentis octoginta circiter annis nobile, magnificumque Musæum, vnde in omni doctrinarum genere viri pręstantissimi prodierunt. Inter quos Dominicus Calagurritanus, vir & sanctimonia, & literis eo tempore incomparabilis, velut fulgentissimus Sol inter planetas minores apparuit; quamquam Valentiæ tum literas didicisse Volaterranus affirmet.

Tellio Episc. Palantinus. Palantina Academia. S. Dominicus.

SALMANTIC. ACADEMIA.

VErum post annos exactos triginta quatuor, vel Ferdinãdus Castellæ rex (vt quibusdam placere video) vel Alfonsus sanctissimi illius Ferdinãdi regius filius, qui Hispalim vrbẽ florentissimam ex Arabum dominatione, ac tyrannide vindicauit; aut propter vberiorem annonæ copiam; & abundantiores alendis iuuenibus, qui ingenii excolendi gratia eo confluerent, è proximis vicis commeatus; aut ob cælũ studiosis mitius, ac benignius, in vrbem Salmanticam Academiam ipsam auspicato transtulit.

His temporib. Alfonsus x. qui anno post translatã Academiã XVII. laureatos regni fasces accepit, ingẽs dec⁹ attulit. Si quidẽ parũ visum est cælesti numini, eũ esse maximũ Astrologorũ, nisi & veterẽ Hispaniæ gloriã mirũ in modũ ampliaret, & leges infinitis voluminib.

Alfonsus 10 Hisp. rex.

Leges & Tabulæ Alfonsinæ. Historia Vniuersalis Hisp.

antea dispersas, in septem sectionum libros (quas nostri Hispani *Partitas* appellant) cōtraheret; & doctissimas Astronomię tabulas; & historiam, quam generalem nominat, partim ipse suo elaboraret ingenio, partim per alios conscribendas curaret. Huius cum exemplo, tum fauore cœperunt magis protendi, ac dilatari literarum studia, quæ sic mentes hominū arcana quadam vi, ac potestate occuparunt, & parua putarentur fore arma; quorum à literis præsidia non peterentur.

Iulianus Pomerius. Ioannes Episc. Gerundensis.

Quocirca magni breui tempore extiterunt eruditorū prouentus, inter quos enituerunt Iulianus Pomerius, & Ioannes Episcopus Gerundensis, qui natione Gothus, & patria Lusitanus, literis quoq; Græcis, & Latinis Byzantii apprime eruditus, tū disciplina illa formatus, quæ digna est (vt ait Cicero) studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna Principibus, digna Regibus, bacchantes, ac furentes in Lusitania ea tempestate Arrianos multis, ac doctissimis quidem disputationib. coercuit. Ac propter hanc vnā causam Barcinonem relegatus est, vbi ita se collocauit, vt Gerundensis Ecclesiæ principatum obtinuerit. Tum diuus Antonius Olysipponensium gloria, cuius doctrinę vberrimos fructus Itali etiam, & Galli auidissime perceperunt. Ramundus quoq; Barcinonēsis Theologiæ, iurisq; Pontificii egregie doctus, qui Decretales Epistolas quæ fusæ, sparsæq; fuerāt, in vnum quasi corpus, aut volumen, delegata huius eximii laboris cura à Gregorio nono, artificiose contulit.

D. Antonius de Padua, cognominatus. Raymūdus Barcinon.

Garsias Hispalēsis I.C

Parem huic est assecutus gloriam Garsias Hispalensis, doctissimis in easdem Decretales editis Commentariis.

Io. Turrecremata Card.

Secutus è vestigio est Ioannes Torquemeda, vir seculorū omniū memoria dignus, qui cum his duobus, quos modo nominaui, egregium Triumuiratum constituere potest.

Verus Hisp. Archiep. Pet. Hispanus. Vincentius Ferrarius. Paulus & Alfonsus Burgenses.

Conuerterūt ad se deinde hominū studia, vbiq; terrarū diffundēte se doctrinę fama, Verus Archiepisc. Hispalēsis, Et Petrus Hispanus, qui ab Innoc. octauo Cardinalis creatus est. Tum Vincētius Ferrarius Valētinus, Paulus deinde Episcopus Burgensis, & huius filius Alfonsus, qui cum ecclesiam Burgensem administraret, historiam de rebus in Hispania à nostris hominibus bello gestis, non inepte conscripsit.

Alfonsus Tostadus Abulensis Episc.

Sed ex tam infinita doctorū hominū multitudine quantā hæc ætas habuit, nemo citra controuersiā ad Alfonsi Tostado Episcopi Abulēsis laudē aspirauit: cui si alio, quā suo seculo viuere contigisset, neq; Hipponæ Augustinū, neq; Stridoni Hieronymū, nec aliū quempiam, ex illis procerib. Ecclesiæ antiquis nunc inuideremus. Excellētis vir ingenii fuit, & admirandæ memoriæ; diuinæ etiā sapiētiæ, & antiquitatis peritissimus; dignus fortasse, qui post quatuor Ecclesiæ doctores, cū Isidoro & Thoma, de quinto loco certaret. Quod si purior quædā, splendidiorq; consuetudo loquendi suis temporib. fuisset, nō dubito quin posteriores omnes in sui admiratione esset conuersurus. Fuit hæc ætas paulo eruditior: nam postea quā regno Hispaniarū cōstituto, diuturnitas pacis otiū cōfirmauit, nemo fere laudis cupidus adolescens, non sibi ad perdiscendū literas omni studio enitendū putauit. Huius enim memorię minime veteris mihi sane satis explicata est recordatio; quinquaginta duos cū in iure Canonico, tū in sacris literis laureatos viros, rogatu, iussuq; Alfonsi Carilli Archiepiscopi Toletani, Complutū nostrorū auorum memoria conuenisse, vt de Exomologesi à Petro Oxomensi edita, iudicii seueritas exerceretur. Is enim Salmanticæ Theologiā profitebatur: cumq; vindices nondū essent, qui vltricib. flammis cuiusquā in religione errata coercerent (quod quidem decus Ferdinandus Rex exactis Hispania Iudæis, nostræ nationi fecit) ipsi est Alfonso Præsuli à Sixto quarto huius cognitionis delegata cura.

Alfonsus Carillus Archiepisc. Tolet. Petrus Vxamensis. Iudices fidei in Hispania: pacis & salutis auctores.

Sophistica in Hispania oppressa.

Hoc mihi in loco Sophistarū reddenda est ratio, qui iam inde à Boethio Seuerino, quū Zeno Isauricus late rerum potiretur, sinistris ominib. nati fuerunt. Hi vero praua, & ambitiosa leguleiorum æmulatione, ad rubricas passim, & formulas se conuertentium, cū ipsum Ius ciuile const tuendis reb. publicis pernecessarium non intelligerent; principio modice, ac diffidenter in Italia cœperunt, mox translata Lutetiam Parisiorum à Carolo magno Romana Academia; confidentius ac maiori cū impetu, sæui, imperiosiq; homines eruperunt, vnde in omnes terras in exitium, & interitum bonarum literarum distributi putantur. Ita serpsit hæc contagio, diffusaq; est per totam Hispaniam, vt nulli homines aut plane barbariores, aut in illis suis prodigiosis inuentis pertinaciores quam Hispani inuenirentur. Vt enim primum intellectum est, quantam vim ostētationis haberet subdola, & ficta quodammodo disserendi ratio, tum etiam magistri ex nostra Hispania multi illius nouæ artis subito extiterunt: quia nusquam fertiliores segetes nasci affirmant nostri coloni, quam in sterquilineis.

Sophistæ quōdam in Hispania.

Tum Gaspar Lax, Ferdinandus Entinas, duo fratres Coronelli, Ioānes Dolzius, Hieronymus Pardus, Coetus, Dulartus, Nauerus. aliique quam plurimi temporibus, eisdem

docere

docere se profitebantur, arrogantib. sane verbis, vertere in candida nigrum; & quibus respondere non possent, præstigiis cum Dauo ludificari, rem sane veris disciplinis perniciosam, quã non aliter inhiberi posse video, quã seueritate inuictissimi Cæsaris; q. Franciscus Galliarum Rex importunissimis barbaris Lutetia pulsis, magna cum laude, & Gallici nominis, & maiori studiorũ vtilitate nostris temporibus, fecit. His autem hominib. neq; ingeniũ defuit, neq; probabilis industria, sed ætatis iniuria tanta fuit, vt felix multorũ natura, qua donati esse videbantur, inuenire aliquid perfectius non posset, in quo præcipue elaborandum putaret. Itaq; hoc toto tempore, quod longissimum a Boethio fuisse videmus, altissimas egerat Barbaria radices, & nemo quisquam ex tot hominum millib. fuit, qui immane hoc, & ferale monstrum, aut domi priuatis studiis auderet conficere, aut à finib. Hispaniæ pellendum tentaret donec tandem post multa secula; natus est felicissimis fatis, in Bætica, Antonius Nebrissensis, qui literis, ac disciplinis omnibus, quib. eo tẽpore florebat Italia; tanquam ex longa siti auidissime haustis, atrox, quoad vixit, & crudele bellum cum Barbaris gessit. Quod si propter insitas, inueteratasq; mentib. hominum persuasiones conficere omnino nõ potuit, magna certe ex parte fregit, ac debilitauit. Hic quidẽ fuit magnus Hispaniæ Aristarchus, præclarus orator, multæ & variæ lectionis, sed historiam, quã de reb. gestis à Ferdinãdo augustissimo Rege conscripsit, tenui, ac deiecto quidem stylo, parumq; diligenter est prosecutus; siue quod magni viri sit (vt ait Cicero) historiam cõscribere; siue quod Ferdinandi Pulgaris (quod negare equidem non possum) in sermone Hispano eloquentissimi interprete (vt fama est) perfunctorie egerit.

Antonius Nebrissensis.

Æqualis Antonii fuit Ludouicus Viues, rarum Valentiæ decus, propterea quod & Declamator egregius, & Philosophus magni nominis, & multis in reb. eminentissimus est habitus; placuissetq; multo magis viris eloquentissimis, si vt multa diserte doctissimeq; cõscripsit, ita sermonis innata, insitaq; duritia, & vocabulis quibusdã Græca Latinis, quæ ad ampliandam linguã Latinam excogitauit, orationis gratiã non obscurasset. Mihi autẽ hac de re vna visus est Ludouicus Viues cũ Portio Latrone contẽdere voluisse, vtrũ hunc ille sermone Hispano Latino vinceret, an illum hic potius Græco Latino superaret. Sic enim Pollio Asinius, Liuiũ sapere Patauinitatẽ dixit, & Messala Porciũ Latronem sua lingua, hoc est Hispano-Latina fuisse disertũ. Fatale hoc quidem fuit plerisq; nostrorum hominũ, vt semper aliquid peregrinum, & rude sonarẽt, adeo vt in ipso etiam Eloquentiæ principe Fabio Quinctiliano, qui elegantia simul & ingenii laude floruit, Hispanitatẽ inuenerit Frãciscus Philelphus. Verum si næuos quærimus, neminem vnũ post homines natos inueniemus, sic numeris omnib. absolutum, & consummatũ virum, in quo non sit aliquid, quod iure queas reprehendere. An fuit aliquis inter mortales, exceptis Platone, & Aristotele, quẽ æstus ingenii tam procul à terra arripuerit, atq; in altum à conspectu pene omnium abstraxerit; cui plures dotes larga, benignaq; natura dederit; qui rerũ omnium scientiã sit cõplexus, quam Marcus Tullius? At in hoc terrestri numine pudor est profecto referre, quæ ingenii, & naturæ vitia, non eius familiaris modo Brutus deprehenderit, sed multi etiam æquales obseruauerint. Itaq; ego sic statuo, habuisse maiores nostros, & copiam rerum, & orationis vbertatem, sapientiamq; Eloquentiæ iunctam: quorum si alterum nostris Hispanis sit optãdum, malim ego illis indisertam prudentiam, quam stultitiam loquacem desiderare.

Io. Ludouicus Viues. *Stylus Viuis.* *Varia de doctorũ hominum stylo iudicia.* *T. Liuius* *Quinctil. lib. 1. cap. 9. & lib. 8 cap. 1.* *Porcius Latro.* *Seneca Controuersia. 12.* *Fab. Quinctilianus.* *In Cicerone Brutus quædam desiderauit.*

ACADEMIA VALENTINA.

NE hoc quidem alumno solum gloriari *Valentia* potest, quoniam multorum cũ Oratorum, tum philosophorum edito ab hinc annis viginti beatissimo partu, susceptã priscis temporib. barbariæ maculam non delere solum suis viribus, sed aliis quoq; Hispaniæ ciuitatibus Eloquentiæ, & artium omnium, ac disciplinarum lumen inferre valet.

Nam, vt Ioannem Gelidam tacitus prætereã, quem magno Ludouici viuis testimonio, alterũ nostri tẽporis Aristotelẽ liceret appellare, non equidẽ inuitus faciã, vt nobilissimi viri Honorati Ioãnis, Equitis Valẽtini, illã vnam omniũ rerum principem doctrinam quæ sit claro homine digna, atq; eo, qui in repub. velit excellere, quantũ animo conniti potero, suspiciam & admirer. Siquidẽ præter literas Grecas & Latinas, & eas artes, quib. liberales doctrinæ atq; ingenuæ continentur, ciuili etiam prudentia vsq; adeo præditus est, vt controuertas merito, plus ne literę in hoc homine, an morũ compositio, & recta animi moderatio valeãt. Sic vero literarũ studio, & amore arsit, vt multos annos pene puer ꝓcul à domo peregrinatus sit; varias terras, ac regiones obierit; seiunctissimas prouincias peragrarit; multarũ gentiũ ac nationũ perlustrarit arcana: quæ quantũ bonis artib. & disciplinæ ciuili attulerint cõmoditatis sane ipse quotidie ostendit in aula Philippi Hispaniarũ principis. Quocirca cũ tam multa virtutis, & doctrinæ huius viri pro foribus Regiæ domus existent exempla, quid

Io. Gelida, Valentinus. *Honoratus Ioannes Valentinus; post Oxomẽsis Episcopus.*

Serenissimum Principem nostrum retardet, non statim Carolum dulcissimum filiũ huius cum disciplinę, tum probitati committere? quemadmodum Philippus olim Macedonum Rex Aristotelem Alexandro filio, tantæ spei principi, doctorem acciverit, à quo & agendi acciperet pręcepta, & loquendi. Veteres enim principes, quorũ & in Græcis, & Latinis historiis plurima mentio est, non tristi supercilio formidabilẽ aliquem Philosophũ; aut declamatorem, qui nouisset ad clepsydram latrare, erudiẽdis liberis quærebãt, sed viros toto orbe terrarum præstantissimos, qui literis, ingenio, fama præcellerẽt. Nouimus quidẽ Periclem, qui doctrina, consilio, eloquentia, XL. annos præfuit Athenis, pręceptorẽ habuisse Clazomenium Anaxagoram, virũ summum in maximarum rerũ scientia: Critias, & Alcibiades Socraticis sermonib. eruditi fuerũt: Dionẽ Syracusanum omnib. doctrinis expoliuit Plato; eundem ille non linguę solum institutor, verum etiã animi, ac virtutis magister, ad liberandam patriam impulit, instruxit, & armauit. Isocrates clarissimum Timotheũ, Cononis præstantissimi imperatoris filium; Xenophon Agesilaum: Philolaũ Architas Tarentinus; & Pythagoreus ille Lysias Thebanum Epaminondam literis instituerunt. Cui enim hoc perspicuum non est, ꝙ plurib. equidem probare argumentis possem, neminem neque ducem bello, neq; principem domi, magnas res, & salutares sine prudenti consilio, & literarum adiumẽtis efficere potuisse? Quod ex veterib. permulti clarissimi viri considerãtes, philosophorũ otia, solitudinẽ, vitæq; institutum prosequebantur; quorũ audire colloquia, libros legere, meditari præcepta, in militia etiã, & medio bellorum æstu auidissime conabãtur. Pulchrũ erat medius fidius intueri Principes illos bellatores, quo animi ardore in aciepugnarent, eodẽ pene mẽtis vigore causas agere in foro, & philosophorũ scholis disputare. Itaq; Maximilianus Imperator hui⁹ nostri felicissimi Principis fortunatissimus proau⁹ quum præceptorẽ daturus esset Carolo nepoti, tanti imperii, & regnorũ hæredi, vnũ Adrianum præcipua quæsitũ cura delegit; repudiatis, qui se ambitiose protulerãt; vel amicorum studio producti ingenium variis artib. ostentabãt. Hęc vero Maximiliani singularis, & diuina prudentia non ita post annos multos repetita fuit in eodẽ Carolo Cæsare inuictissimo Imperatore, erudiẽdi Philippi principis, Reuerendissimo Ioanni Martino Siliceo pręstantissimo eius ætatis philosopho demandata cura. Neq; tam est his temporib. Hispania nostra bonis, & eruditis vacua, & spoliata viris, vt non Academia vna *Complutensis* decẽ possit pro vno Aristotele, magnos, & in comparabiles pręceptores Carolo puero suppeditare.

Optimi primæ ætatis informatores deligendi.

Lysis, legendum ex Cicerone III. de Oratore, & I. officiorum extrema. Lysias vero Orator. Litterarũ adiumenta in Principe.

Hadrianus VI. Caroli V. præceptor.

Io. Mart. Siliceus Philippi præceptor.

Sed reuertamur rursus ad eruditos Valẽtinos, siquidẽ nescio quis me ardor animi, & occulti amoris flãma iam dudũ considerantem vrũt, quantũ scilicet illud decus fuerit, quam rarum & incredibile, & ante annos multos post vnũ illum Aragoniæ ex stirpe regia virum, Hispanis nostris inauditum; qui patrio, & auito relicto regno, inter monachos priuatus vitam agere decreuerit: Quod felicissimis his temporib. illustrissimus vir Frãciscus Borgius, Dux Gandiensis, fecit: qui diuinis incẽsus, & inflammatus tædis, repudiato amplissimo patrimonio in Societatem Religiosorum nominis IESV, gloriose quidem, ac sapienter illatus est. Quæ quia me vehemẽter terrent, & magis, ac magis contemplantẽ attonitum, suspensumq; reddunt, potuisse virum illustrẽ, publicis functũ honorib. florentẽ opibus, potentia eminentẽ, generosis liberis auctũ, suis charum, gratũ alienis, à fluctib. secularibus emergere & à domina voluptate respirare; non sane ausus fuero, tantum virtutis & diuini amoris documẽtum tenuirati styli mei cõmittere. Illam tamen nobilitatẽ, quam ex laude optimorum studiorũ & artiũ sibi comparauit, quid me celebrare impediet? Nã in oppido Gandiensi, ꝙ caput est Borgianæ ditionis, percelebre collegium ædificauit, salariaq; constituit artiũ, & linguarum professoribus præter quotidianos illos sumptus, quos alẽdis Religiosis nominis IESV, plene cumulatoq; facit. Librũ præterea de Christiana pietate, & seipsũ cognoscẽdo cõposuit, qui nunquã erat à manib. nostris, meo consilio deponendus tam est vndiq; cęlesti philosophia, & spiritu diuino refertus. Quod si Plinius, historicus Naturæ, Ciceronis officia ad verbũ iuuenib. edisci iubet, & Hesiodũ Græci pueris primũ interpretabantur, à quo cũ eloquentia, viuendi quoq; præcepta mutuarẽtur; nos Cõmentarios illos non quotidie sumemus in manus? vnde sanctitas, religio, pietas, neq; insulse, neq; imperite proficiscũtur. Non hæc dico, priuato vlli affectui inseruiẽs, (historiã enim, non fabulas conscribimus) sed admiratus profecto patere etiã Eloquentiæ locũ inter sacras, & pias literas; quã nõ vsus, aut exercitatio vlla scholarũ attulit, sed inflãmata mens cælesti igne, & calore diuini furoris agitata, fudit interdũ eos facũdiæ riuulos, quos nunquã Ciceronis & Quinctiliani pręcepta dedissent. Talis mihi videtur Franciscus Borgius, & illorũ pleriq;, qui spiritu magis, quam arte se exercuerunt: qui cũ sine artificio vllo dicendi scripsissent, aliquid tamen maius, & potẽtius ipsa arte, boni, & acuti lectores inueniant. Ventũ enim iam est ad ea tẽpora, quum non tam præclarũ est scire Latine; quam turpe, nescire: siquidem hæc persuasio paucis ab hinc

Ranimirus II. monachus, Rex Aragonum: & parentũ memoria Ferdinãdus Aragonius, Monachus, Prorex fuit Aragoniæ.

Franc. Borgius Gandiæ Dux, in regno Valentino, Societatis IESV præpositus Generalis.

Cic. Officia ad verbum ediscẽda ait Plinius in præfat Nat. Histor.

hinc annis magno, ac singulari numinis beneficio, Hispanorum animos artissime tenuit, vt multi etiam viri nobiles arbitrati sint, nunquam se veram nobilitatẽ esse adepturos, quæ in virtute, admirabilique sapientiæ studio consistit, nisi plus attigissent eruditionis, quaqua prima illa puerili institutione fuissent imbuti.

I. CONIMBRICENS. ACADEMIA.

Conimbricensis Academia. Ioannes III Lusitaniæ Rex.

HOC prudenti & diuino consilio, Ioannes Serenissimus Lusitaniæ Rex, qui mihi omniũ primus, honoris, & maiestatis gratia, fuerat nominandus, in decus nobilissimæ gentis, & vtilitatem studiorũ, inter victrices lauros, quas ex Africa quotidie reportat, his temporib. *Conimbricæ* fecit. Hic nobili constructa Academia, doctissimos vndecunq; præceptores, amplissimis conditionib. euocandos curauit, quorũ illustri, præclaraq; nominis fama, non Lusitanos modo intra suum regnum cõtineret, sed exteras, seiunctissimasq; nationes, tanquam in refertissimum rerum omnium mercatum, ad suauissimas epulas inuitaret. vnũ inter plurima, quæ singulari Regis prudentia instituta sunt, quod me sæpe cogitantem plurimum recreat, veteri Scæuolæ exemplo fieri audio, neminem ad Ius ciuile audiendũ admitti, qui non sit prius in Dialectica tempore aliquo versatus. Hic mihi licebat quam plurimos Lusitaniæ viros doctos oratione mea celebrare, qui præter cæteras artes pulcherrimas, quas sunt consecuti, hac etiam dicendi laude delectantur.

Hieron. Osorius.

In his est Hieronymus Osorius, qui de Gloria, & de Ciuili, & Christiana nobilitate nobilissimos libros suaui simul, & artificiosa verborũ structura citra versum conscripsit. Sono & numero orationis leniter demulcet aures, vt hac vna possit singulari virtute cũ Lactãtio, & Christophoro Longolio, & quouis alio Ciceroniano nõ iniuria certare. Aristotelica tamen quadam differendi ratione, & copia sic est vsus, vt non ad voluptatẽ auriũ, quæ summa est, sicuti ego æstimo, in hoc auctore, sed ad iudiciorum certamen scripsisse videatur.

Barthol. Pinus in quendã Quinctiliani librum scripsit.

Sequitur è vestigio Bartholomæus Pinus Portodomæus, qui longe abest ab his ornamentis, & deliciis orationis: propter ingeniũ tamen, & artes liberales, quib. est institutus, & illud suum commentandi genus, quo librum Quinctiliani sane difficilem enarrauit, philosophis, & eloquentiæ studiosis nõ improbandus: Quod si omnes viros doctos nominatim persequi vellem, quũ tam multi quotidie in Hispania se proferant, & ostentent, nullũ sane esset oratio mea habitura modum: nam & copia narrantẽ obrueret; &, ꝙ certius fore pertimesco, pudor cohiberet viuentium laudes, & honor alienæ virtutis moueret inuidiã, quę solum pertinaci silentio sanari possunt. Sed nunquam hæc religio me ab hoc conatu repellet, quin celebritatem incredibilem, & gloriam *Academiæ Complutensis* fere immẽsam memorię posteritatis sempiterno præconio consignem.

ACADEMIA COMPLVTENSIS.

Complutẽsis Academia.

MIHI igitur Academia Cõplutensis publicũ, videtur esse totius Hispaniæ oraculum, vbi humanæ vitæ sortes laureati versant Theologi, quos non solũ numero, sed diuina quoq; sapiẽtia cæteris totius Hispaniæ doctorib. si non præferre propter inuidiã audemus, ne postponendos quidẽ, iudicamus. Philosophorũ præterea, & qui aliis disciplinis in sectas, & familias distributi, operã nauant, tã est innumerabilis, infinitaq; multitudo, vt singulorũ annorũ fœtura, possit viris doctis (sicuti re ipsa compertũ est) tota vndiq; repleri Hispania. Atq; vt totam hanc rationem Academiæ Cõplutensis ad veterem studiorũ formã, & imaginem amœnissime conferam: Hic canũt (vt inquit Martianus) redimiti vates; personant fidib. Musici; dicũt ad clepsydrã oratores; deuoluũt Plato, & Archimedes aureas sphæras; ardet Heraclitus; vdus est Thales; volitat Democritus circũfusus atomis; replicat Samius Pythagoras cælestes numeros; requirit Aristot. Endelechiã; ducit Zeno anũ prouidentẽ. Illud quoq; addo Hippocratẽ, & Galenũ medicinam ex nocte densissima, in qua vsq; ad hęc prope tẽpora latuerat, in lucẽ reuocasse, partim publicis, & quotidianis disputationib. Cõplutensium Medicorũ, partim editis doctissimis Commentariis, qui in templo Æsculapii (vt, quondam fecit Hippocrates) inscribi, & dicari potuissent. Cæterum vt artes omnes, & disciplinas nobiles hæc Academia perbeate coluit, ita vnius eloquentiæ studio adeo fuit incensa, vt magnos Oratorum partus perbreui tempore tulerit.

Martianus Capella.

Rhetores Cõplutenses. Io. Petreius, poeta & Orator.

Hinc illi, quorũ ego memoria vehemẽter recreari soleo, orti fuerũt, Lupus Herrera, Laurentius Balbus Liliẽsis, Ioannes Ramirus, & Petreius Toletani, Quorũ hic postremus immatura morte nobis ereptus, ingenii, & eloquẽtiæ suæ triste desideriũ Academiæ Cõplutensi reliquit. Impetratũ hoc (quantũ ego arbitror) à Ciceronis manib. ne si diutius ille vixisset, inuẽtus esset aliquis, qui ex Eloquẽtiæ laude ad ipsũ Ciceronẽ aspirasset, sed cũ esset iuuenis, delectabat magis, quã inflãmabat, & quodã quasi cãtu detinebat auditores; & suauitate vocis, cuius plurimũ illi natura dederat, sic exhilarabat animos, vt porata causa, dimissi

qui in ea concione aderant, honorifice, & cum admiratione de huius viri eloquentia loquerentur, & multis poſt diebus, ſermonibus requirerent amœnitatem illam. Sed me mouebat magis Ioannis Petrei poeſis: quæ non humanum aliquid, aut infimum, ſed diuinum, excelſumq; ſonabat, vbi non ille langor inerat, quẽ orationis iocũditas, vbertas lactea, ſuauiores numeri, imitatio Ciceronis afferebant: ſed magnitudo quædam, & ſublimitas mẽtis quæ vi quadam occulta, & ſpiritu magni vatis hominum mentes permouebat. Vtraque vero arte plurimũ valuiſſe, teſtes ſunt Complutenſes. Nec illi defuit extẽporalis facultas, vel vltro, & ex conſuetudine declamanti, vel ſępe etiam aduentu Procerum & virorũ nobilium intercluſo, vbi non paratum aliquid, & præmeditatũ recitabat, ſed de omni re propoſita, quam modo intellexiſſet, ornate & copioſe, & incredibili quadam ſuauitate diſſerebat. Verum huius æqualis Ramirus Doctor Theologus, & Rhetor primarius Academiæ Complutenſis, plus habuit, meo iudicio, induſtriæ, quã naturæ; quamquam vtriuſque ſane permultum. Actio tamen propter fœditatẽ oris, non ſatis commendabat huius viri orationem: quæ cum à doctis per otiũ legeretur, & omni artificio dicendi; & lectiſſima copia, & nitore Romano; & ſumma grauitate abſoluta iudicabatur. Fuit amator popularis eloquentiæ, quã ita per omnẽ vitam cõplexus eſt, vt eos perſæpe reprehẽdere ſoleret, qui ſe à reb. vulgaribus, & maxime notis ad ſublimes, & recõditas inutiliter, & ambitioſe ſubducerẽt.

Joannes Ramirus, Rhetor.

At Lupus Herrera, & Laurẽtius Balbus Liliẽſis, vt ingenio præſtãtiori, ita doctrina vberiori fuiſſe putantur; quod ſane ex eorũ monumentis perſpici poteſt: nã *Orationem* alter *de ſtudiis humanitatis* omni antiquitate, & doctrina refertiſſimam, tametſi parũ luculentã propter ſtyli affectationẽ, reliquit. *Commentarios* alter perquã eruditos, *in Valeriũ Flaccum* conſcripſit, teſtes certe eruditionis ſingularis & memoriæ ſtabilis, & firmæ, quæ plurimũ in eo viro eminuiſſe dicitur. Sed linguæ Græcæ cognitione, cuius fuit ſine cõtrouerſia, doctiſſimus, auctoritatem ſibi maiorem, & ingenii cõmendationem eſt conſecutus. Ne prius quidem à Complutenſibus diſcedã, quam te, Ludouice Catena, cuncta pene audientẽ Hiſpania, in Regno tuo collocem. Gloriari enim in primis (me iudice) licet Academiæ Complutenſi, habere ſe Cancellarium, clariſſimũ Oratorem, numeroſum & iocundũ poetam, pręſtantem philoſophum; optimũ Theologum; nihil prætereа eſſe vlla in arte rerũ omnium, quod ipſe neſcias; ſiſq; vnus inſtar populi, vt Antimachus dixit de Platone. Verũ illud non ſtudio amplificandi eloquentiã tuam, veriſſime referam, neminem à me inueniri hodie ex his, qu s de arte, & dicendi vi erudita miratur Italica; qui locos communes maiori rerum varietate, ſuauitate, & copia, quam tu vnquam pertractauerit. Deũ immortalẽ, quã me ſępe ſine faſtidio delectaſti, eodẽ plus millies repetito argumento: quã nouus ſemper, & recens in cauſa non ſemel perorata verſabaris! quas faces auditorũ animis de integro ſubiiciebas! qui quum annos XV. in eadem fere materia tẽ exerceas, nulluſq; menſis ſit, in quo nõ plurib. diebus pro Magiſtris, & Doctorib. dicas, ita te tamẽ, à priuata, & ſingulari cõtrouerſia ad vniuerſi generis vim explicandã varie conferre didiciſti, vt nunquam non iocundus, & nouus accedere videaris. Sed illa eſt omnium tuarum virtutum præcipua, & maxima laus, in qua exſultat, & ſerio triumphat oratio mea; quod diu, ac multũ repugnantibus barbaris, Sophiſticam à Complutẽſi Academia fortiter eieceris; vbi annos multos cum graui detrimento bonarum literarum, & dedecore noſtræ nationis ad riſum vſque, & contemptum exterarum gentium, regnauit impune.

Lupus Herrera. Laur. Balb. Lilienſis. Ludouicus Catena.

SALMANTICENSIS ACADEMIA.

Academia Salmanticenſis.

SED nos iamdudum vocat *Salmantica* antiqua Muſarum domus, quam literarum ſacra colentes, tacitã præterire non poſſumus. HęcLycurgos, & Solones aliti & præter paucos monachos eximie doctos, quos nuper Cæſar Tridentũ ad Conciliũ vocauit, vnum habet *Fredenandum Pintianum*, multæ & variæ lectionis virũ; quo nemo viuit hodie, aut veterum auctorũ literate peritior, aut vtriuſq; linguæ callẽtior. Hic poſt edita quã plurima optimi, acerrimiq; iudicii, & abſtruſioris doctrinæ monumenta, doctiſſimas itẽ in Caium Plinium obſeruationes; opus, vt infiniti laboris, ita quidẽ vtilitatis ingentis, proxime in lucẽ emiſit. Verum neſcio quo malo fato adhuc fit, vt Salmanticenſes viri graues, & qui primũ ſcholas ingreſſi, ad honores ſtatim; & Reip. adminiſtrationẽ, cuncta ſuo nutu gubernaturi, ſpirant, tanta eloquentiæ neglectione laborẽt, quantam nec legum, quas profitentur, maieſtas, nec ſtudium boni patroni, nec illa ipſa conſilia Regia, quib. ceu Minoes, & Rhadamãthi adhibentur, quoquo pacto ferre poſſunt. Qui ſi Platonem aliquando, aut Ciceronẽ in manus ſumerent, dubitare equidem nõ poſſum, quin eſſent percepturi animis, ingẽs in eloquẽtia verti momentũ optimæ gubernãdæ Reip. Neq; enim de Profeſſorib. loquor, quos multos & doctiſſi-

Fredenãdus Nonius Pintianus.

& doctiſſimos, Salmantica habet, ſed de auditorib. hæc publica, & iuſta querela eſt: qui ſummam ciuilis ſcientiæ eſſe putant, pulchre veſtit.s eſſe in cauſis agẽdis, & nihil propter grauitatem Latine loqui. Porro Salmantica diſceſſurus, non eſt cur ſilentio pręterire debeam, virum incomparabilem, Frãciſcum Victoriã, qui ſplendor inſt.tuti Dominicani, decus, & ornamentũ Theologiæ, exẽplar antiquæ religionis fuit, Hic Theologiã, vt Socrates quondã Philoſophiã, à cælo euocauit; quã non in Hiſpaniæ modo ciuitates, ſed domos etiam, & animos hominũ ſic inuexit, vt ſint hodie permulti illius diſcipuli, quos propter admirabilẽ ſcientiã, & exquiſitã rerum copiã exteræ nationes iure debeant admirari. Huic vero tam excellenti, & diuino homini, patrem fuiſſe arbitramur, Ioannem Methymnæum, Cõplutenſem, nõ ingenio ſolum, quo plurimum viguit, ſed doctrina & ſubtilitate quadam diſſerendi, & reliquis etiam animi ornamentis, quæ permulta in hoc ſingulari, & ſummo viro fuerunt; quem nec à ſcribendo deterruit amplitudo Victoriæ; nec huius vnius viri ſtudia, quæ per annos viginti Compluti floruerunt, potuit quiſquam ſua copia obſcurare.

Franciſcus Victoria.

Io. Methymna Theologus.

Fuit enim hoc datum dono quodã Prouidẽtiæ duab. maximis, & ampliſſimis Hiſpaniæ Academiis, vt duo in eis ſummi Theologi eodem tempore verſarentur; vnde fructus doctrinæ admirabiles in omnes partes ex æquo, & ſine inuidia redundarent. His duobus eiuſdem ætatis annumerabatur nemo tertius.

Verũ poſt Theologos Cõplutenſes, quib. ſicuti ego ſtatuo, nihil fieri poteſt, ſiderũ conuerſione perfectius, Philoſophiæ, iuxta atq; Theologię arcẽ hodie citra controuerſiã tenẽt Dominicus de Soto Secobienſis, Alfonſus de Caſtro Camorẽſis, Reuerẽdiſſimus vir Melchior Canus, Bartholomæ⁹ Mirandẽſis, quib. ego Ludouicũ Carauaialũ merito adiũgam.

Cæterum Dominicus de Soto, vnicum ingenuarum artium columen, totius Hiſpaniæ conſenſu cæteris ſtudio, & doctrina præſtitit doctorib. ſi ſuo Thoma, & Ariſtotele contentus, præclaram illam ad Romanos epiſtolam Commentariis non attigiſſet.

Dominicus Soto.

Alfonſus autẽ de Caſtro Camorenſis, Monachus Franciſcanus, ſi vt aliena, cũ hæreticis congreſſus, fortiter, & literate nimis refutauit, ita ornate, & copioſe cõfirmaret noſtra, ne quidẽ vererer cũ veteris ętatis præcipuis auctorib. multis quidẽ doctrinæ partib. cõparare.

Alfonſus à Caſtro Zamorenſis.

At ſũmi viri Melchioris Cani, & Bartholomæi Mirãdenſis omnis illa ingeniorũ, & ſingularis doctrinæ nunquã ſatis pro meritis laudata facultas ex monumentis ipſorũ non ineleganter ſcriptis, perſpici poteſt: quæ & omnino abſoluta eſt, & perfecte diſerta, in eoq; cõſtituta loco, quem multi mirentur, & pauci attingant. Nuſquam autem, quod ego legerim aut plures olim Academiæ fuerunt, aut priuata eruditorum Collegia, quam hodie ſunt in Hiſpania, ſi veterem Græciam recordari, & florentem quoq; Italiam meminiſſe iuuat.

Melchior Canus.

Barthol. Caranza Mirãdenſis qui poſt Archiep. Toletanus Romæ obiit.

OSCENSIS ACADEMIA.

NAM retinet etiam nũc veteris veſtigii formã, & antiquæ maieſtatis imaginẽ aliquam fundata à Sertorio Academia in vrbe Oſca, vt eſt à Plutarcho memoriæ proditum.

Oſca, Vrbs Celtiberiæ.

ACADEMIÆ VARIÆ.

ET habẽt ſuos literarũ celebres ludos Ilerda; Valentia, Oſſuna, Granata, Pintia, Hiſpalis, Barcino, & Cãtabria illa ferox, quæ fera (vt Flaccus canit) vincta eſt Catena: nũc primũ (quod eſt ingentis admirationis) & Latine loqui, & philoſophari cœpit, Laconumque illa breuiloquentia; qua vtebatur, in Atticam conuerſa eſt.

Academia Ilerdenſis Oſſunenſis Granatenſis Pintiana Hiſpalenſis Barcinonenſis.

Hoc loco mihi fuerat vicatim peragranda tota Hiſpania, & celeri ſtylo in omnẽ partem percurrẽda, vt aceruatim narrarẽ, qui vrbe Toleto prodierint viri eloquẽtes, vbi vna dom⁹ Vergaræ eſt cuius eadẽ felicitas, q̃ olim Curionib. vt tres in ea clari nominis eſſẽt Oratores.

Toletana.

Qui Soria, (Numantia quondã Vracum, (vt Straboni; vel vt Plinio placet, Pelendonum appellata) qui nũc Burgis, Pintiæ, Hiſpali, & in ipſa Cæſaris aula viuãt, in gloriã pręſentis ſęculi excellẽtes Philoſophi & oratores. Sed cohibẽdus eſt ſtylus: nã timeo vehemẽter, ne iudiciũ premat amor, & affectu nimio occupatus anim⁹, inquirẽdæ veritatis ratione amittat, velut amãtes, qui de forma iudicare nõ poſſunt: quia æſtus ille cupidinis ardẽtiſſimus oculorũ ſenſum perturbat. Quamquã non patiar ſic à me præteriri leui orationis curſu Ioãnem Vergarã Toletanũ, qui omniũ prim⁹ inter viros Hiſpaniæ doctos, iuſtiſſimis de cauſis fuerat mihi referẽdus; vel ꝙ Græcas, & Latinas literas feliciſſime à puero didiciſſet; vel ꝙ eruditi, ac diſerti oratoris palmã ſæpe non repugnãte Italia, meruerit, dũ pro Eccleſia Toletana ad Romanos Põtifices ſcriberet; vel ꝙ nullũ ſit ſcriptorũ genus, in quo nõ ille bene, ac pręclare fuerit verſatus. Qui ſi tãtus eſt, quantũ ęqualis me⁹, & familiaris, Aluarus Gomet.⁹ vir literis Græcis & Latinis ingenio ſimul, & doctrina ornatiſſim⁹, mihi prædicauit; quẽ illi parẽ hoc tẽpore faciã, vnum aut alterũ inuenio, ſuperiorẽ habeo neminẽ. Nam quantũ huius germanus frater Franciſcus Vergara ingenio, & doctrina præſtiterit, nõ modo edita ars Græca; ſed cuncta Academia Cõplutenſis, quæ hoc præceptore, & patrono multos annos vſa eſt, nobis omnibus teſtatur.

Numantia hodie Soria putatur.

Io. Vergara Toletanus.

Aluarus Gometius Græcarum literarum Toleti doctor.

Franc. Vergara Græcæ linguæ Compluti doctor.

Historici regii tres. — *Cic. 2. de Oratore.* — *In ludo de morte Claudii. initio.*

Sed longius intrabo, & sic occurrat posse reperiri non inuidos solum, quib. referta sunt omnia, sed Momos etiam, sandalium Veneris carpentes, non tamen committam, vt inuictissimi Cæsaris historicorum sit meo silentio non illustrata fama. Habet. n. Cæsar tres, quos ego nouerim, ornatissimos viros: qui rerum à se gestarum diuerso quidem stylo, sed nō dispari fide, aut diligentia conscribunt: qui cum primam historiæ legē religiosissime seruēt, primū *ne quid falsi dicant*; deinde, *ne quid veri non audeant*, ita omnes historię virtutes cōplexi sunt, vt illud Senecæ locum non habeat, *Quis vnquam ab historico iusiurandum accepit?*

1. Petrus Messias Hispalens. — *Stylus Petri Messiæ qualis.*

Nam Petrus Messias eques Hispalensis, qui nuper è viuis non sine magna bonarū literarum iactura commigrauit; instar amnis leniter labentis sedatus fluit, fidelis est, & valde circumspectus in historia, & quodammodo, vt Quinctil. de Messala dixit, præ se ferēs in dicendo nobilitatē suam. Fuisse tamen quorundam eruditorum aurib. multo dulcior, si linguam Hispanam paucis vocabulis Latinis non vitiasset. Hoc tamen mihi peregrinum non videtur, ꝙ suo loco; quod maiore quadā significatione; quod suauiori sono Hispano sermoni infertur: Aut dele ex lingua Hispana Græcas, & Latinas phrases: expunge Hebraismū: tolle tot gentium, & nationū vocabula, quæ cum imperio introducta fuerunt. Vrgebo etiam magis: prohibe tu, assertor linguæ Hispanæ, ne Mar. Tul. Græca Latinis coniungat, tū ego Hispanis Latina non copulabo. Fuit ista Pomponii Læti stulta, & scrupulosa, dum viueret, persuasio, ediscendi nunquā literas Græcas, ne sermonis Latini puritatē cultu alieno deturparet. Verum cū lingua Latina Gręcæ filiola sit, diuinare vtiq; nequeo, quonā modo Pōponius Lætus ad istā Romani sermonis proprietatē & arcana linguæ Latinę peruenire potuerit, nisi pl⁹ ille suo tēpore viderit, quā Cicero, & Mar. Varro: quos linguę Latinę deos semper Roma coluit. Itaq; non est, neq; futurū aliquando permittemus, summo ingenio virū, doctrina itē maiore hominum opinione; læsæ corruptæq; linguę Hispanæ apud nos reū agi: qui cum homo Hispanus sit, summa interdū gratia, & non sine aliquo eloquentiæ misterio Latinisset: quū Latinis quoq;, cum velint, permissum sit, citra culpam græcissare.

Pomponii Læti superstitio, qua à Græcis abstinendum sibi duxit.

2. Ioa. Genesius Sepulueda.

Mox adest Genesius Sepulueda, Cordubēsis, in quē intuenti crebro in mentē mihi venit vereri ecquod sit habitura curriculū, illa & natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis industria: qui cū multis in reb. excellat, sic in omnib. tamē eminet, ac si totū suū otiū in singulis reposuisset. Latine vertit Aristotelē & quę à doctis accepit Græcis, si digna existimauit, in quib. elaboraret, multo quā in ipsis fuerant explicata auctorib. meliora reddit; Genus orationis habet fusum, tractum, & cum lenitate quadam profluens, quale Historia (autore Cicerone) postulare videtur. Hinc quibusdam error natus est, (modo errore illi, ac non vera potius, certaq; sententia trahantur) vt tam in admirabili, aureoque eloquentiæ flumine, quantum in Genesio Sepulueda attoniti intuemur, spiritū aliquem ampliorē desiderent; calorem intensiorem quærant; & flammas maioris incendii postulent; non intelligentes, fusiorib. numeris placidam, quietamq; orationē reddi. Sit igitur hoc Genesii propriū, perpetuumq;, Elogiū, laudatum fuisse ab Erasmo; celebratū encomiis à Paulo Iouio; sublatum in cœlū à Lilio Gyraldo Ferrariensi; neminemq; virū esse ex his, qui de claris doctrina viris ætate nostra conscripserunt, qui non Hispanorum primū Genesium Sepuluedam meminisset. Satiusq; iam esset, de aucta eius dignitate loqui, quam de artibus, & studiis; de quibus nemo, modo eruditus esset, vnquam dubitauit.

3. Florianus Ocampius. — *Antonius Guenara Episc.* — *Petrus Rua, bonarum literarum Soriæ professor, errores fictasque fabulas Guenaræ primus detexit.*

Postremus est Florianus, qui mihi vir vnus, & veterem maiestatem imperii repræsentat, & quadam cum grauitate eloquentiæ, & puritate sermonis Hispani ad scribendam historiam se maxime applicat, clarissimum historici nomen transmissurus ad posteros.

Persius. — *Forte legendum Herostratū significans fictis ad voluptatem fabulis nobilitari illum, quisquis est. Scriptorem Amadisii volu-isse, vt ille incenso tēplo Dianæ Ephesiæ. nimia laudis vel ex scelere quæsita cupiditate: vt refert Val. Maxim. A. Gellius, Solinus & Strabo.*

Decretum mihi erat, nil de pręstantissimo viro, & antiquę nobilitatis præsule Mindoniensi; quū solus aulicorū manib. proximis annis gestabatur, priuato iudicio statuere: nisi me inuitum, & plane repugnantem libellus vulgatus à Petro Rhua Soriensi, homine cum paucis erudito, in hanc censurā pertraxisset. Ego vero sic existimo virū hunc miræ facūdiæ fuisse, & incredibilis vbertatis naturæ; sed omnia rerū momenta (ꝙ Pedio obiecit Persius) *rasis Librat in anthitetis, doctas posuisse figuras*: laudari contentus: fulgurat interdū, & tonat, sed non totā (vt olim Pericles Atheniensis) dicendo cōmouet ciuitatē; & dum nihil vult, nisi culte, & splendide dicere, sæpe incidit in ea quæ derisum effugere non possunt. Qui si illam extra ripas effluentem verborū copiam artificio dicendi repressisset; & grauiorū artium instrumento locupletasset, dubito quidem, an parem in eo Eloquentiæ genere in Hispania esset inuenturus. Hoc dicendi genus corruptū, & omnib. nugis, & deliciis fractum, ante hūc * Herodatū Hispanum, Amadisii, & Splandiani, & similium librorum male feriati auctores sibi excogitarunt: qui multa quidem præclara dixerunt, adiuuante natura: tamen quia id fortuito, & non arte fiebat, paratum esse non potuit. Hinc adulationes, & hyperboles poeticas tumido, elatoq; sermone plerique sunt buccinati; vt Homerus, (quod

refert Lucianus) de Agamemnone commetus est, ꝙ capite esset Ioui similis: pectore Neptuno; zona Marti: quasi Deus vnus, ad similitudinem Regis vnius, non sufficeret. Etenim multa hominum ingeniis donanda iudico, sed vitia (vt inquit Seneca) donanda sunt, non portenta: nam ea sæpe finguntur à multis, quæ magnos, & sapientes viros de se ipsis audire pudet. Quod vtiq; Aristobulo (vt idem facetissime narrat Lucianus) accidisse legimus, non acutius aliquid scribenti, (quod sane ferendū est in historia, si Marco Tullio credimus) sed aperte mentienti; quod non licet. Nam cum notum illud, & maxime celebre Alexādri, & Pori Regis singulare certamen à se scriptum, coram ipso Alexandro legeret, putaretq; vecordissimus homo, se maximam apud Regem gratiam initurū esse, si de reb. ab eo præclare gestis quam amplissime nugaretur, quædam falso per adulationem adiecit; quæ cum Alexander audiret, subita indignatione, princeps altę mentis, commotus, ereptum manibus librum in fluuium Hidaspim, quem tum forte nauigabat, quam longissime proiecit. Et te, inquit, eodē modo oportebat, Aristobule, pręcipitari, qui talia pro me singulari certamine pugnaueris, & elephantos sagitta interfeceris, etenim si hanc Alexandri, reliquis suis factis exæquatam virtutem, Græciæ principes imitati fuissent, nunquam quidem tot portēta fabulosa nobis peperisset Gręcia: quæ nostri nunc Hispani in Regum aulis desides, omniq; otio soluti, legendis Feliciani prodigiosis nugis complecterentur. Romana quoq; Historia (quod in Bruto Marcus Tullius tacere non potuit) mortuorū laudationibus, facta est mendosior: cum enim ab aliis scriptas orationes in familiæ suæ quasi ornamenta, ac monumēta Romani veteres seruarent; & ad vsum, si quis eiusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, ad illustrandam nobilitatem suam pro historiis à posteris receptæ sunt: cum multa in eis fuerint scripta, quę facta non sunt: falsi triumphi: plures consulatus, genera etiam falsa: & ad plebem transitiones: cum homines humiliores in alienū eiusdem nominis infunderentur genus.

Aristobulus. Alexander Magnus. Historia. Cicero in Bruto & T. Liuius lib. 7. extremo ab V. C.

Verum quæ à nostris veteribus Hispanis scripta est de reb. domesticis Historia; vt omni dicendi artificio: & orationis lepore caret, ita fide rerū gestarum principatum tenet. Nam Lucas Tudensis, Rodericus Toletanus, & alius huius nominis Pallantinus, cum nō ad voluptatem aurium, sed ad memoriam, & iudicium posteritatis scripsissent, cū à deliciis longissime, tum ab ineptiis, & mendacio procul abfuerunt. Quib. si nobilium Hispanorū genera, familias, imagines, armorū emblemata; post absolutam magnā illam, quam iam pridem Florianus conscribit historiam, præstiterit; nihil erit in hoc genere, vel certius nostris Annalibus; vel propter hanc vnam laudem memorabilius.

Historici Hisp. antiqui. Lucas Tudensis. Rodericus Ximenius Toletan. Archiepisc. Roder. Pallantinus.

Sed plerosq; eorū quos nominaui, pura & illustri breuitate præcurrit clarissimus vir Ludouicus de Auila: qui lectissimam illam, Musicamq; elegantiam, quæ fuit in Cæsare quondam maxima, & nomen quoq; ipsum Commentariorū, conscripta nuper, de Victoria Germanica, Historia, sola fere est imitatione consecutus. Natiuis etenim, & maxime propriis, & vrbanis vtitur verbis, quæ quamuis domestica, vt Caius Cæsar, consuetudine imbibit; tamen vt esset perfecta hæc loquendi laus; multis literis, & his quidem reconditis, summo studio, & diligentia dum in aula versaretur, etiam obtinuit.

Ludou. Auila. Hispanico sermone & diserte res gestas Cæsaris in Germania descripsit.

Sed iam dudum me expectari à Complutensib. sentio, vt de Cypriano monacho Cisterciensi, qui vario auditorum iudicio sacras literas Compluti profitetur; sententiam quoque meam pronuntiem. Quod ego sane libenter faciam; & quod propositum est colligere, eos, qui non doctrina solum, & eruditione præstare putantur, sed qui munere etiam aliquo eloquentiæ, aut præteritis temporib. functi fuerunt, aut nunc propter hanc vnam eximiam, singularemq; virtutem doctis omnib. in admiratione sunt; aut quod summam voluptatem capio, tam ornatum virū, tamq; excellens ingeniū in Academia nostra, & Republica florere. Quamquam multo quidem libentius ad hoc ferendum iudicium accederē, nisi dum vnius viri gratiam inire quæro, ex iudicio ipso protinus nata inuidia, multorū fauorem timerem amittere. Nam quis non videt, quanta mihi pugna cū principib. scholæ nostrę viris, iure fortassis subeunda sit, qui inter tot præclaros, & excellentes professores, quot magno & singulari Dei beneficio Academia Complutensis hoc tempore habet, vnū præter cæteros prædicandum suscipiam, vbi omnes sunt immortalis famæ præconio digni. Itaq; aut cunctos celebrare ex æquo oportebat, quos ingenii scilicet, & doctrinæ ornamenta viros maximos, & admirabiles reddiderūt: aut vniuersos vno præteriri silentio, ne cuiusquā offensionem (vt sæpe fit) incurreremus. Sed cum hoc, quod exercemus, clarorū virorum iudicium sit, fieriq; nequeat omnino, vt victis, & victorib. vna placeamus, pertinacis silētii vnum erat remedium; nisi me quorundam sciolorū indocta pariter, & perturbata de Cypriano iudicia mouissent; magis in circulis addiscentium effusa temere; quā lata prudēter. Itaq; huic viro religioso nihil neq; à natura, neq; à vera, & solida doctrina, sicuti ego iudico,

Cyprianus Monachus Cisterciensis Theologiæ disertus profess. Complut.

deesse inuenio, vt non inter claros nominè sapiētiæ viros sit cum primis non à me referē̄dus. Siquidē ad Græcas, & Latinas literas, quas raro, feliciq; fretus ingenio perbreui tempore didicit, Hebraicas, atq; item Chaldaicas præclare adiunxit, vt esset nihil, quod ille ignoraret, studio & interpretationi diuinæ scripturæ necessarium. Atq; præter hanc linguarum peritiam minime vulgarem; fusa etiam, splendidaq; verbis eloquētia, cum multa, diutinaq; bonorum auctorum lectione, tum peculiari quodam naturæ dono feliciter illi contigit. Quę cum se in copia magis, quam breuitate ostentet, hoc euenit interdum, vt dū præ nimia fertilitate luxurianti ingenio habenas laxet, immodicus, & redundans quibusdā videatur. Quotidianas vero scripturæ diuinæ pręlectiones supra modum auget, & amplificat; insertis subinde locis communibus: quos, quia nō more Sophistarum in spinosas Dialecticæ quæstiones confert, sed molli potius, Xenophonteoq; genere sermonis tractat, vacuum eruditione doctissimum virum multi querūtur, quum secus fluat alueo pleno. Neq; enim vident inconsiderati homines, vitium apertum esse, solam virtutē Sententias putare: quo tota fere Quinctiliani ætas, iam inde ab Annæo Seneca, hoc malum vsque repetens, in miserabilem casum, & interitū Eloquentiæ laborauit. Nam quæ obsecro Sacrarū literarum interpretatio illa esse potest, quæ aridis & ieiunis conferta sentētiolis, nullum vmbris, aut communib. locis spatium relinquit; quos parum culti & impoliti auctores Materias appellant: Mitto quod affectus, & colores, & illa ipsa in qua (auctore Cicerone) exsultat oratoris laus, amplificatio, & figi altius auditorum animis, quæ dicuntur, & diutius retineri, quam oblectent, occulta quadam vi, ac potestate efficiant. Itaq; virtus, non vitium est, res quas tractes, plenius, & vberius amplificare: quoniam & rerum copia, verborum copiā gignit, quæ si vspiam desiderari debuit, à publicis pręsertim professorib. & in permixta hominum corona, & sacræ, cælestisq; Philosophiæ explicatione expeti, ac requiri diligēter oportuit. Reliquas porro cum doctrinæ, tum corporis animiq; virtutes nobiles, si nos pudore impediti, nunc silemus, futura sæcula non tacebunt. Quoniam vita, mores, religio, vultus deniq; ipse, vocis pręterea, ac sermonis cum grauitate lepor, non modo ingenii huius viri cōmendationem non euertunt, sed incredibili fere totius Academię cōcursu studiosos omnes ad se rapiunt. Vnum postremo, quod est reliquum sententiæ meę, testari nunquam pudebit; tantum virū datū fuisse diuinitus Academiæ Cōplutensi; vt hoc insigni præceptore discat posthac nostri Hispani, vere, & eleganter sacras literas interpretari? Si quidē non vulgarem illam, & ridiculam interdum, barbarorum hominū vitio, ex Tropologicis, Anagogicis, & reliquis sensis quadripartitam enarrationem, facundia, & ingenio destitutus persequitur; verum ita ex arcanis diuinarum literarum spiritum ducit, vt penetrasse eum ad Chaldæos proculdubio suspiceris, quo miranda nostræ legis fundamēta reuelaret. Hęc vero dicimus, non quod non amplectamur quatuor sensus receptos ab Ecclesia, & sacris Doctoribus: sed improbamus morem indoctorū hominum in exponendis sacris litteris; qui putant ex omni loco diuinæ scripturæ semper quatuor sensus deduci oportere.

Hispanici poetæ. Reliqui sunt, qui nostra, & patrum auorumque memoria, partim rythmis illigati Hispanis; partim (quod nostris tēporib. nescio cuius Apollinis afflatu vsurpari video) Italicis numeris magis artificiosi, quam suaues, & canori linguam nostram locupletarunt. Sed cum multa intercidant, inualescantq; temporibus; sitq; certissima regula, non in cuiusquam rei bona, aut mala natura; sed in vsu potius, atq; consuetudine; damnare equidē non possum, nec si possem maxime deberem, principes huius artis nobilissimos, Boscanum, Lassum, Ioannem Hurtado Mendozium, Gundisaluum Perez, viros plane doctissimos, & quos in numero Petrarchæ, & Dantis, & si quos Italia præstantiores habuit, locare nō timeo. At quorundā aurib. dulcius sonant Ioannes Mena, Bartholomæus Naharro: Georgius Maricus, Carthagena, & illustrissimus Marchio Ignatius Lopez Mēdozius: tū veteres illæ Cātiones, quæ clarorum hominum amores, & fortia facta, victorias etiam, & triumphos cū horrore aliquo Antiquitatis iocundissime narrāt. Mihi vero si minus aliud, amplitudinē, & diuitiās linguæ Hispanæ hi ostentare videntur, qui in hanc rythmorum formam, vel iocundiores fabulas, vel honesta vitæ præcepta contulerunt. Est enim lingua Hispana locuples, & speciosa; quæ non semitis, sed campis; nō vti fontes, angustis fistulis, sed vt latissimi amnes, totis vallib. fluit: quod Fabius de Eloquentia ornatissime dixit: Multis tamen, ac dissimilibus diuersarum linguarum augetur vocabulis: quippe ex parte maxima Latina est, & Græcas interdum, & Hebraicas dictiones incurrit; sæpe in Gothicis hæret; frequētissime Arabicas profert; vt nullum signum euidentius habeamus, quo exteras peregrinasq; gētes in Hispaniam venisse credamus, quam vnum ex tam diuulsis, & quasi discerptis nationū vocabulis conflatam linguam. Hinc mecum omnia versans, nihil Hispanorum ingeniis feracius esse putaui; his præsertim, quæ disciplinis liberalib. exculta sunt: propterea quod vt segetes fœcundæ,

Boscanus. Garcias Lassus. Ioa. Hurtado Mendozius. Gūdisaluus Peresius. Ioan. Mena Cordubensis Bartho. Naharro. Georg. Manricus. Ignatius Lopez, marchio. Hispanæ linguæ permixtio. Hispanica ingenia.

cundæ,& vberes non solum fruges, verū herbas effundūt inimicissimas frugibus; sic interdum ex illa diuite verborum copia, qua supra modum Hispani abundant, non mirandum est, si noui nunc erumpant rapsodi; qui maiorum modulationibus non contenti, Italorum assimulata poemata, cum Ione Platonico, diuinitus scilicet inspirati canāt. Ego enim, si ambitu certissimæ immortalitatis Poeta esse vellem, optare illud in primis, vt me dulces musæ remotum à sollicitudinibus, & curis in illa sacra, illosq; fontes ferret, vt est à Virgilio amœnissime exoptatum: vbi si de more veteri carmina in Theatro recitarem, totus repēte mihi assurgeret, acclamaretq; populus, quemadmodum præsente Augusto, ipsi accidisse Vergilio Cornelius Tacitus, scriptis mandauit; Mediocres vero poetas, qui nullis virtutib. accedunt ad Linum, Orpheum, Apollinem; & illos, quos diis genitos & sacros reges delusa fabulatur antiquitas aut molliorib. numeris, & maiestate carminis ad Maronem, Lucanum, Statium attingunt; nunquam tanti fecit Horatius quanti ipsi hodie se inani quodam artis inuento arroganter efferunt, & iactant. Quos, Poetas ne nominare debeā, an versificatores non equidem statuo; numerum sane, & sonū, & lusus quosdam per vrbanos in multorum carminib. inesse video; eruditionem vero, & spiritum vatis, & excultam, elegantemq; linguam, (nam id quoq; plurimum refert, quo quisq; loco linguam didicerit) morose sæpius, & scrupulosius requiro. Hoc quidem Cicero non in Poetis modo, sed in ipsis quoq; Oratoribus, quorum magna est cum Poetis affinitas, sæpissime desiderasse videtur. Nā, & Cæcilio competitori suo in causa illa de eligendo accusatore contra Verrem, hoc vno pudorem fecit, quod literas Græcas non Athenis, sed Lylibei; & Latinas, non Romæ, sed in Sicilia didicisset. Omitto iam poetas nostros, quibus neq; studio quemquam, neq; industria maiori, neq; ingenio qui præstiterit, facile inuenio; si maluissent quidam eorum culpa vacare, quam errati veniam turpiter deprecari; qui Hispani cum essent, Italicos modos, tanquam alienos fundos inuaserunt.

Poemata Hispana.

Tacitus siue ü Quinctilianus est, Dialogo de Oratorib. sui sæculi, cur veterib. concesserint.

Vnus postemo mihi restat vir nobilis Christophorus Colonus, natione Genuensis, sed Hispali vrbe donatus, non studio iocundæ poesis ipsi orbi notus, sed Mathesis potius diuinitate memorabilis: nam siderali scientia, qua erat egregie doctus, aut diuino potius consilio excitatus, magnū quidem & inauditū facinus; est aggressus. Despectis enim Herculis colūnis, per mare Oceanū q; Atlanticū & magnū appellamus, in Antipodas feliciter nauigauit: vbi nouū orbē terras alias, & eas stellas, quas nunquā ex Hispania vidimus, omnium mortaliū primus, nescio ne in suā magis, an illius gentis fortunā inuenit. Et quod fuit quondam multis viris doctis incredibile, esse homines, qui aduersa nobis vestigia premeret, ipse suis est oculis contemplatus: persuasurus etenim, quantum ego credo, Lactantio & Augustino si eo tempore viuerent, quod ineptias illi, & fabulas Mathematicis artib. destituti, falso aliquando crediderūt. Itaq; ter peragrato orbe, per immensos nauigationis errores, Hispalim, ad suos reuertit; maiori quidem cumulatus gloria, quam Bacchus olim, & Hercules; qui totam fere Asiam, & Europam magnificentissimis triumphis perlustrarūt; aut magnus ille Alexāder, qui mundos adhuc alios suis restare victoriis suspirabat. Neq; inter tanta fortunæ blandimenta re alia gaudebat magis, quam se duce in illos fines orbis terræ propagatum esse Christi Euangelium, & insonuisse nomen Iacobi filii Zebedei; dum aquilas imperii, & leones Hispaniæ nostri homines victores inferrent. Hoc sibi lauream, hoc currum auratum putabat, tumido, ac indignanti Oceano se primum compedes iniecisse; non illas, quas Mithridates olim, furore amēs, mari minabatur; sed quæ libertatē Christianam; & felicitatem sempiternam barbaris hominibus pollicerentur; quod ipse, secundū Deum, suis referebat acceptum Mathematicis; quæ per intentatum mare viam in alium orbem muniuissent. Huius etiam filius Ferdinandus Colonus, prope æqualem vitę dignitatem in otio tenuit, quam pater in negotio habuit. Nam vt erat eximius singularisq; Philosophus, ædes ad Bætim operose, magnificentissimeq; ędificauit, in loco salubri, & amœno, Musis etiam maxime conuenienti. Has circum topiario opere exornauit, vbi constructa quam amplissima bibliotheca, quæ XXV. librorum millia dicitur habuisse, tum annuis dotata reditib. nenon quotidianis librorum accessionib. aucta, periret; vitā cum studiis terminauit.

Christoph. Colonus Indiarum repertor.

Vt Diuo Augustino, & Lactantio.

Ferdinādus Colonus Christoph F.

Bibliotheca Hispali Colonorū amplissima.

Quod si tot doctorum hominum millibus, Hispanę eruditionis vituperatorib. non satisfacimus, prodeat, etiam in aciem lectissimus fœminarum chorus; qui de ingenio, & doctrinæ laude cum Græcis, & Latinis generose admodum certet. An non ego iure opponam excellentem Calabriæ Ducem, Zeneti Marchionam, Aspasiæ Xenophontis; quę quōdam in conuentu eruditorum ausa fuerit cum Socrate inductionib. disputare? Cuius obsecro principis viraginis ingeniū vberius cultū Græca, & Latina eruditione fuit? Cuius animus in studiis magis æstuauit? Quis tam occultos eruditionis thesauros ex Belgis vnquam in Hispaniam reportauit, quam cum hæc, defuncto priore viro Nasao, ad suos reuertit? Pu-

Hispanicæ matronæ eruditæ.

Marchionā Zenetti.

Isabella Ioensis Barcinonensis. gnabit cum Diotima Platonica, Isabella Ioensis, nobilis fœmina Barcinonẽsis, optimarum literarũ studio, & vigilantis ingenii fertilitate; tũ vita, & morib. Paulæ Romanæ persimilis.

Angela Zapata Valentina. Quid referam clarissimam fœminam, Angelam Zapatam, quę cum angelica mente donata esset, doctissimi viri Ludouici Viuis ciuis sui, amplum & magnificum testimonium de ingenio pariter, & doctrina tulit?

Sigæa Toletana. Quid Sigæam Toletanam? quã propter literas Latinas, Gręcas, & Hebraicas serenissima Lusitaniæ Regina intra aulam suam incredili admiratione excepit, & in illustrium fœminarum classem, quibus ipsa priuatim, & honestissime vteretur, statim referri voluit.

Anna Osoria Burgensis. Alexius Vanegas. Quid Annam de Osorio Burgensem, & maiorum imaginib. nobilem, & diuinæ Theologiæ studio celebrem? Quid complures aliæ, quas ego partim de facie noui, partim Alexius Vanægius prope infinitæ, & stupendæ lectionis vir (qui & subtilitate ingenii, & disciplinarum varietate, & morum honestate, & elegantia nulli est postponendus) magna cum voluptate mea mihi narrauit? E quarum specioso, conspicuoq; grege, vnius mulieris Latini versus, sacris sæpe, & publicis certaminibus primam Hispali, & Compluti lauream, iudicum, sententia meruerunt. Quam velim significare, nemo non Cõplutẽsis intelligit. Nam hæc fuit illa Catherina Pacensis, quæ nõdum expleto ętatis anno vicesimo septimo, in ipso vitæ flore, Caracę, quæ nũc Guadalaiara, acerba & immatura morte è viuis proxima æstate erepta, insanabilẽ attulit Musis dolorẽ. Heu, quæ ingenii vena illo die ad summam gloriam Eloquentiæ florescens exaruit? quos Poesis fontes subito fortuna prostrauit? Quæ non literæ politiores cum illa mortuæ, & sepultę fuerunt? Verum profecto illud est, Quod à Fabio Quinctiliano dicitur, celerius occidere festinatam maturitatem; & esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat, inuidiam; ne videlicet vltra quam homini datum est, nostra prouehantur. Laudet Cicero, quantum velit, Corneliam, matrem Gracchorum; miretur attonitus Lælias, Mutias, & Licinias; proferat Lucanus suam Polam argentariam; nunquam tibi, Catherina Pacensis, tam erit Complutum ingrata, vt non cum illis te cõparare audeat.

Catharina Pacensis. Caraca, nũc Guadalaiara, vicus quarto à Cõpluto lapide, ducũ infantasgorum.

Cornelia Gracchorum mater Lælia, Mucia, Licinia, Polla Argentaria Lucani vxor.

Sed modus iam sit destinato operi, quanquam memoriam æqualem, & maxime notam, & fortasse necessariam quorundam incurrebã: tamen modestissimum esse putaui, de pręsentibus, & quibuscum viuerẽ sine odio, & inuidia tacere: vel quod in Bruto Marcus Tullius, de omnibus ætatis suæ autoribus, exceptis Cæsare, & Marcello, altum silentium egerit: vel quod hũc imitatus vir acutissimus, & singularis prudentiæ Quinctilianus, paucis sui tẽporis eruditis nominatis, totam iudicii inuidiam sapienter effugerit: vel vt habeãt postremo, qui post nos de viris Hispaniæ doctis conscribent, magnam eos, qui nunc vigent, materiam vere laudandi?

Scriptores, incertum an Hispani. Trogus Põpeius. Gerundẽsis Episcopus, historicus. L. Marineus Siculus. Consulto equidem ex veteribus nonnullos prętermisi: quos quidem iactatione populari, & vt nobis quidam blandirentur; Hispanos fuisse memorant, In his *Trogus Pompeius* (vt nihil de imperatorib. Antoninis, & cæteris dicam (quem Episcopus Gerundẽsis, historicus magis doctus, quam ornatus, inter nostros ambitiose connumerat. Ego vero (vt quod est apud Iustinum verissime referã) Trogi maiores Volscos fuisse inuenio, cuius auus Trogus Pompeius Sertoriano bello, quod gestũ fuit in Hispania, ciuitate donatus à Cn. Pompeio memoratur. Vnde hunc errorẽ Episcopi Gerundensis, in quẽ Lucius quoq; Marineus incidit, certissima cõiectura extitisse arbitror. At pater Trogi, Caii Cęsaris fuit ab Epistolis, qui legationum, & curã etiam annuli, propter eloquentiã, & vim ingenii, habuisse fertur.

Epilogus. Quare si hæc vera, vt sunt, comperiant. Desinant posthac importunissimi conuiciatores, doctissimis Hispanis maledicere; quum neq; artium liberalium antiquitate; neq; doctorum hominum copia: neq; ingenio, neq; industria, neq; religione, aut priores extitisse alios aut post Gręcos & Latinos præstantiores inueniamus. Illud tamen inficiari neq; debeo, neq; iure possum, plerosque eorum ad maiorem ingenii, & eruditionis famã potuisse peruenire, ni maluissent exercere, quantum haberent, quam consequi quantum p[illegible]ssent. Disciplinas tamen modice vitiatas fuisse, taceri non licet.

Littera in Hispania instaurata reflorescunt. Medicina. Sed quum his, qui inquinate loquuntur, nullus iam in ludis literariis locus sit; nullus inter eruditos honor; nulla vulgi admiratio; neq; præmium vllum deflorescentis, & putridæ doctrinæ; non equidem dubito, quin quod est huius calamitatis residuum, breuissimo tempore sit expurgandum. Siquidem Dialectici repudiatis Barbarorum nugis, in vno principe Aristotele, & veterum auctorum commentariis libẽter conquiescunt. Medici præter literas Græcas, & Latinas, & Hippocratis, Galeniq; doctrinam, quam mirifice complectuntur, Astrologiæ etiam studio, quam plurimum temporis suppeditabunt; vt nulla illis boni, perfectiq; Medici laus desit. Id enim frequenter requiro, in nostris Medicis; optarimque hoc vno aliquando expleri gaudio, & propter reliquorum hominum salutẽ, & crebro ingruentes meos morbos, vt Astronomica ratione pharmaca componerẽt, & accommodarent.

modarent. Nam quantum conferat curandis,ac pellendis hominũ morbis, producendęq; in æuum cunctorum animantium vitæ,cælesti aliquo adminiculo fieri medicamenta, norunt ſane Pythagoras ille Samius, Democritus Abderites, Apollonius Thyanæus; Marſilius Ficinus,& Arabes quam plurimi;qui ſibi, & aliis permultis longiſſimã vitam cœlitus compararunt. Itaq; inferiorum naturas, & cęleſtium vires, & horum ſympathiam, qui aut aliquando didicerunt, aut diuturno ſtudio fuerunt perſcrutati; & curandi laudem, & doctrinæ palmam,& magni,perfectiq; Medici cognomen ſemper reportarunt. *Aſtrologiæ cognitio Medico neceſſaria.* Iureconſulti autem melioris frugis ſpem mihi pollicentur,quod videam eorũ pleroſq; vt Iuris,ita æquitatis conſultiſſimos eſſe. *Iuriſprudẽtia.* Theologis poſtremo nihil habet Hiſpania hoc tempore eruditius, *Theologia.* nihil præclarius,nihil diuinius. Nec eſt,quod timeamus ſemel reſtitutam Theologiam iterum perditum iri; dum longe omnib. fortunatior Academia noſtra, duos in omni doctrinarum genere principes viros, Andream de Cueſta,& Mantium,monachum Dominicanũ,abſolutæ virtutis magiſtros, & veræ germanæq; Theologiæ ſelectiſſimos profeſſores complexa fuerit. *Fr. Mantius Dominicanus.* De quorum ingeniis,& optimarum artium ſtudiis, quæ cum ſumma vtilitate Reipublicæ literariæ erudiendis Compluti iam annos circiter decẽ Theologiæ candidatis feliciter quidem,glorioſeq; exercuerunt,nihil nunc ſtatuam; tam præclarum,diuinumque iudicium, debitumque teſtimonium poſteritati relinquens.

ACADEMIAE HISPANIAE.

Conſtitutæ poſt alias, noſtrâ memoriâ.

1 Cæſarauguſtana, an. CIↃ. IↃ. LXXXIII. à Petro Cerbuna, Priore templi, nunc Epiſc. Turiaſonenſi; & S. P. Q. Cęſarauguſt.

2 Tarraconenſis, an. CIↃ. IↃ. LXXII. à Gaſpare Ceruantes, Gaete S. R. E. Cardin. Archiepiſc. Tarracon. qui Salaria magiſtris ampliſſima reliquit. Gymnaſium vero S. P. Q. Tarracon. exædificauit.

3 Gandienſis à Franc. Borgia, Duce Gandial. in regno Valentino. an. M. D. XLVIII.

DAMIANI A GOES, LVSITANI, VITA; COLLECTA POTISSIMVM E SCRIPTIS EIVS.

DAMIANVS A GOES in oppido Alãquer, quod,vt ſentit Reſendius,priſca ſecula Gerabrigam appellabant,nobili apud ſuos genere natus, Luſitanus fuit,quales in Hiſpania *Hidalgos* hodie nominant,ſiue Italici iuris,vt quidam volũt,ſiue quod patrem vt bene nati,ciere poſſint: quomodo olim & *Patricii* Romę dicti: Luſitanus,inquã,nõ Belga fuit. Fallit itaq; nos Cornelius Callidius Batauus, qui in Belgicorũ ſcriptorum cenſum nuper hunc retulit: deceptus, credo, nominis ambiguitate in ſcriptura quidẽ,pronunciatione enim ſatis diſtinguũtur. Zelandum fuiſſe putat ex Goeſa Zelandorum inſula frumenti ſatis ferace. Accidit nimirum Damiano quod Homero ob præſtantiam ingenii olim: cuius de patria certabant.

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ, vt & Chriſtophorũ Longoliũ, Eloquentiæ nomine (quæ tũ exiſtere primũ, atq; è tenebris emergere cœperat,) Pariſiẽſes ſuũ eſſe dicebãt,Romani ſibi vendicabãt,Batavi vero repetũt. Puer igitur DAMIANVS,optimæ indolis fuit, Emanueli Luſitaniæ regi à cubiculis, ætateq; prouectior in frugem optimam euaſit. Fratrẽ habuit, Fructum à Goes nomine, eiuſdẽ regis cubiculariũ, hominẽ probum & amicis vtilem. Ille luſtrandi orbis iam inde à puero cupiditate flagrabat,ne obſcurus domi atq; inglorius,(quod in patria fere quiſq; neglectus iaceat,) conſeneſceret. Per Germaniam itaq; & Belgicam Galliam, Luſitanorum Regum negotia gerens, per annos amplius quatuordecim,terra mariq; iactatus,honorificas obiuit legationes,ad ipſum etiam Sarmatiæ Regem, quæ Polonia hodie dicta eſt, ſenex tandem fama clarus, literiſque diues, & prudẽtia inſtructus reuertit. Primũ igitur in Belgiũ nauigio delatus, iactis iam vel in gran-

diore ætate fundamentis, Italiæ viſendæ, vt ſcientiarum parentis, percupidus, eruditorum hominum cōmendatione Patauium ſe contulit, anno eius ſæculi CIↃ.IↃ.XXXIII I. Hic in Petri Bembi hominis ea ætate diſertiſſimi, & Patricii Veneti, qui poſt à Paullo III. virtutis ergo an 1539. in Purpuratorum Patrum collegium eſt allectus, amicitiam ſe inſinuauit. Hic hominis elegantia morumq; ſuauitate, vehementer delectatus, ſponte, quod aiunt, currentem incitauit ſtudiiſque calcar addidit. Quatuor ipſos annos Patauii commoratus, vſus quoque doctore eſt Lazaro Bonamico Profeſſorum diſertiſſimo. Aeſtate vero dum Vindemialibus feriæ ceſſationeſque dari ſolent, vltro citroque peregrinari gruum more conſueuit: ſiue quod ingenio eſſet Mercuriali, & profectioni adſueuiſſet, ſiue quod capitis vertigine aſſidue conflictaretur, cui malo vectationem præſens adferre remedium medicorū filii affirmarent. Vſus & amicitia eſt crebris litteris Iac. Sadoleti, & Chriſtoph. Madrucii Cardinalium quorum hic Tridenti, Carpentoracti ille præſulem agebat. Anno vero eius ſeculi XXXVIII. Louanium poſtliminio rediit, & Conradum Goclenium, quique illi ſuccenturiatus fuit, Petrum Nannium Latinæ doctores linguę, vt diſertos homines, & eruditos in primis coluit. Muſicę autem à pueritia deditus, vſque eò Luſitanicæ gentis ritu, excelluit, vt ea componeret, quæ in templis alii modularentur. Sic & Athenienſes Muſicam litteris, ac gymnaſticæ, natationique coniunxiſſe accepimus: pro quibus, è palliata Comœdia, in Togatam retulit Terentius Venationem & Philoſophiam ad quam libero dignæ homine artes & Muſica referantur.

Quod plerīq; omnes faciunt adoleſcentuli,
Vt animum ad aliquod ſtudium adiungant aut equos
Alere, aut canes ad venandum aut ad Philoſophos.

Muſicam autem Damiani, popularis eius Andreas Reſendius, poeta eius æui non ignobilis, celebrauit hoc epigrammate.

Elige vtro mauis horum te nomine dici,
An Phœbi an Orphei; dulcis vterq; modis.
Aut (ſi non ſpernis genus) à quo Muſica primum
Inuenta eſt, nobis ſis, Damiane, Tubal.

Huic alteram, ex parte reſpondere Poeticam non ignorans, quod hæc rythmis, illa ſonis, vtraque numeris conſtet; & licet grandis iam natu eſſet, diſcere non erubuit, Latinæque ſeſe Eloquentiæ addixit, M. Catonis exemplo; qui iā ſeptuagenarius Græcas litteras (quas cum gente ipſa cane peius & angue ad eam diem oderat) tam auide arripuit, quaſi diuturnam ſitim explere vellet. Sed quo vſus Damianus magiſtro, poeta ipſe dixerit:

Quis docuit? ſuus ille Grapheus. quis duxit in alti
Pimplæi montis culmina ſacra? Grapheus.
Quis pinxit? ſuus ille Grapheus, Cornelius, idem
Nouit qui & verſu, & pingere peniculo.

Cornelius autem hic à Secretis fuit Reip. Antuerpienſis, vt & Ioachimus Polites, Goeſa Zelandiæ oriundus poeta egregius, & ab actis Reip. (*Graphiarios* ibi nomināt) qui & carmine Damianum prædicauit. Hic animum tandem ad matrimonium appulit, duxitque Hagæ Comitis, (quod oppidum Batauorum curia eſt) nobilem virginem Ioannā ab Hargen, liberaliter educatam, eleganti forma, dignamque quæ vni illi nuptui daretur, præterea nemini. Quemadmodum in Epithalamio, quod poſt vitam ſubiecimus, Alardus Amſtelredamus cecinit.

Suſtulit ex ea filium, cui Emanueli nomen à Rege illo Portugalliæ inuicto: de quo nomine & omine in pueri recens nati Genethliacum luſit Petrus Nannius.

Ab aula ac palatina ſeruitute, animum pridem abduxerat, vt ſtudiis ſe daret commodius poſteritatique ſubſeruiret memor illius Marci Varronis ſententiæ, quæ *legendo ſcribendoque produci* vitam iubet, hortante eodem & ſtimulos addente verſibus, Andrea Reſendio Eborenſi, vate inſigni, & aulicæ iam vitæ pertæſo: vt veteris illud poetæ, identidem vterque memoria repeteret.

—exeat aula. Qui vult eſſe pius

Igitur domicilium Louanii poſt tot tantaſque peregrinationes, veluti in ſede Muſarum collocarat? cum ecce tanquam Dauus, Comœdiam turbans, interuenit bellum, quieti eius inuidens. Etenim anno CIↃ.IↃ.XLII. obſeſſa vrbs Louanienſis à Martino Roſſemio Duce non impigro qui Geldrorum copias, Regis Gallorum auſpiciis in Banbatinum agrum, Caroli Cæſaris vexandi cauſa, ductabat: & propius factum nihil quam vt

vrbem

vrbem occuparet, nisi scholasticorum vis obstitisset, instruente copias animosq; addente Damiano; qui cum senatus populique nomine durantibus induciis ad hostes exiuisset, & ab ipsis in vincula coniectus esset, violatas inducias causantibus, cum socio suo Metero duobus aureorum liliorum millib. redemptus est; vt terga tandem hostis verterit & in fugam se dederit. Cuius etiam virtutis nomine, gratias publice studiosis Nannius Rhetor egit ea oratione quæ in manib. est : descripsitque eam ipsam obsidionem Damianus Olysipone. Vt & Gelrogallicam illam coniurationem, obsidionemque Antuerpiensem Io. Seruilius, verius sane copiosiusque narrans, quam in sui temporis Annalibus, Paulus Iouius. Ceterum de variis Damiani opusculis, quæ senior Louanii edidit, approbante Academia vniuersa hęc fere leguntur. *Diensis in India oppugnatio*, qua Lusitanorum ea virtus enituit vt profligatis Turcarum copiis victoria sint potiti. *Lappiæ descriptio ac deploratio Laudatio* item HISPANIÆ, quam Nannio, vt victoriam illam Bembo, inscripsit, qui tum, Venetam meditabatur Historiam. Sebastiani autem Munsteri calumnias refellit, qui Hispanos famelicos, de alieno semper saturos & peregrinos homines, duros, feroces, immanes, imperitos, ingenio infelices, inelegantes, in sua Cosmographia venenis referta vocasset. ÆTHIOPICA quoque LEGATIO magnam legenti voluptatem adfert : vt & *Olysiponensis* vrbis *descriptio*. Igitur hisce ingenii monumentis, & morum suauitate, facilite, & erga doctos liberalitate non modo apud suos clarus exstitit, sed & exteris hominibus carus acceptusque vsque eo fuit, vt vel inuisum, absentemque vnice diligerent. Nam & in Germania, (de Italia enim & Belgio iam commemorauimus,) obseruabatur ab eruditis hominibus : Henrico Glareano, Bonifacio Amerbachio, & Sigismundo Gelenio, quorum hic suas in *C. Plinii Naturalem historiam* Obseruationes doctas, Iupiter, & laboriosas, Damiano libens dedicauit; Glareanus libris *de Musica* honorifice prædicauit. Senex in patriam honoris gratia à Rege accitus, vt patriam scribere historiam regia auctoritate pergeret, calumniis æmulorum circumuentus (Virtutis enim comes inuidia est) in vinculis causam dicere coactus est. Tandem in libera custodia domus atque vrbis versans, domi suæ mortuus repertus est, siue apoplectico correptus morbo siue à furacibus suffocatus famulis, incertum. Illud certum, meliori dignum exitu fuisse. Viuent tamen perpetuo ingenii monumenta. Imagini eius à Philipo Gallæo Antuerpiæ in æs incisæ Benedictus Arias Montanus, elogium hoc ascripsit:

Gentis Thucydides enarrat gesta Pelasgæ,
Romana claret Liuius historia:
Hic alia vt taceam sera data scripta senectæ,
Aethiopum accepit nomen ab historia.

CARMINA HÆC AD DAMIANVM A GOES EQVITEM LVSITANVM, QVIA IPSORVM IN VITA EIVS fit mentio hic subiecimus.

Epithalamion

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, ET IOANNÆ AB HARGEN HAGENSIS; PER Alardum Amstelredamum.

NEC melius teneris iunguntur vitibus vlmi,
Nec plus Lotos aquas, littora Myrtus amat:
Quam Gosio *lepida est sociata* Ioanna *marito,*
Quam generosa suum deperit Harga *virum.*
Tam bene rara suo miscentur cinnama nardo:
Addita quam vero est Penelope historico.
Quam platanus riuo gaudet, quam populus vnda,
Et quam limosa canna palustris humo:
Tam formosa suum complectitur Harga *maritum,*
Tam coniunx Hargam *suscipit ipse suam.*
Qualiter æquæuo sociatam palmite vitem
Vlmus amat: iunctum sic colit Harga *virum.*
Qualis vbi Oceani renouatus Lucifer vnda
Laudatur Veneri: sic Equiti Harga *placet.*

Exiit in cœlum ramis fœlicibus arbos,
Lusitanus ab hac est generatus Eques.
Vt Phebe stellas, vt fratris lumina Pheben
Vincunt, sic vincit dotibus Harga *suis*
Fœmina digna illis quos aurea condidit ætas
Principibus natis, principe digna viro,
Digna quidem facies pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamo belli caussa probanda foret,
Floridior prato, longa procerior alno,
Splendidior vitro, candidiorq́ niue,
Candidulum lucet sic per bombicina corpus,
Calculus in liquidis vt numeratur aquis,
Nobilis vt species spectando viraginis vrget,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor,
Carpit item vires, vritque subinde videndo
Fœmina, clamq́ faces addit & igniculos.
Rure leuis verno flores apis ingerit alueo,
Sic Hargę *placidus leniter afflat amor.*
Vt Venus ante alios astrorum dirigit ignes
Luciferum, lucem sic amat Harga *suam,*
Arctius ac hederæ procera astringitur ilex,
Vnam itidem in carnem corpora suntq́ duo.
Qualiter artificis iunctura pollice ceræ
Accipiunt formas igne manuq́ datas,
Non aliter Gosii *docilis quoq́ coniugis* Harga
Sedula se placido commodat ingenio,
Vt floret semper laurus nec fronde caduca
Carpitur, æternum sic habet Harga *decus.*
Et prius incipient turres vitare columbæ,
Antra feræ, pecudes gramina, mergus aquas!
Hargam *ab amore suo quam duxerit vlla senectus,*
Seu vir Nestor *erit, Titoniusue senex.*
Nil *adeo validum est (adamas licet alliget illud)*
Vt maneat casti firmius igne thori.
Nil *ita securum blandoq́ recognitum amore,*
Non *sit vt inferius, suppositumq́ thoro.*

Genethliacum
IN CL. V. DAMIANI A GOES EQVITIS
LVSITANI FILIVM EMANVELEM.

PETRI NANNII.

T*Andem læta dies Erythræo digna lapillo*
Aduenit, & patrem te Damiane *facit,*
Ominis haud vani est tanta hæc clementia cœli,
Quæq́ sua ex hyeme nubila nulla tenet.
Indulsit natura tibi, brumæq́ nouauit
Tempora, vernali dulcia temperie.
Quoq́ magis posses cognoscere munera diuæ,
Quamq́ haud fortuitis casibus istud agat:
Antea ab imbriferis maduerunt omnia nimbis,
Nulla *vel pluuiis hora serena fuit.*
Vt metus adfuerit, ne naufraga terra vetustas
Deucalioneas perpeteretur aquas.
Sed postquam in lucem processit pusio dulcis,
Omnia mutata clara fuere vice.
Nil *Iouis in vultu residet mœstumq́ minaxq́,*
Nec *frontem placidam sæua procella tegit,*

Vt matrem

Vt matrem foueat, simul vt puerum ipse salutet,
Maiale arridens fundit ab axe iubar,
Nil mirum, dedit Alcioni, cum parturit oua,
Incubitus fœdis imbribus vt careat.
Haud æquum fuerat tibi, si Damiane *negaret,*
Quod capit ex ipso parua quotannis auis.
Sed puero blandus nitidissima lumina spargit,
Auspicium vt faciat firmiter inde bonum.
Imbre madet cœlum quoties miser editur infans,
Gaudia præsagit lux sine nube micans.
Adiuuat augurium tam sanctum nomen, vt inde,
Ad quæ sit genitus fata puer, videas.
Nobiscum Deus est *Hebræa voce notatur*
Accepit nomen quod tuus Emanuel.
Parca quod adueuit, cognata vocabula monstrant,
Sic distractus equis rumpitur Hyppolitus.
Sic Agamemnon habet diuturni prælia Martis,
Atque moras belli nomine significat.
Exitium sonat ipse suum de nomine, primus
Qui cecidit Phrygia Protesilaus humo.
Sic Eua viuentum genetrix, sic Moses ab vndis
Liber ab euentu nomina digna gerit.
Sic erit Emanuel diuis comitatus vbiq;
Atq; satis faciet nominis officio.
Cresce puer, patremq; refer, sint numina tecum
Præsidioq; Dei quicquid agas facias,
Regibus atq; Deis commune hoc nomen habetur
Quod natalitiis accipis auguriis.
Sit mens cœlestis sit semper numine plena,
Regius in magno pectore sitque animus.
Te Lusitanum, Bataauum, simulatque Brabantum
Noris, & has terras esse tuam patriam.

EPISTOLA DAMIANI A GOES

AD IO. IACOBVM FVGGERVM PRO DEFENSIONE HISPANIÆ.

X tuis literis amantissime Iacobe cognoui te febri correptum fuisse, ab eademq; modo liberatum, quod nuncium etsi mihi satis ægrum fuerit, inde quod morbum tam tetricum sustinueris, tamen gratum, cum intellexi te penitus ab eius tyrannide euasisse. Quod autem ais me parum amice in Munsterum hominem mihi vtcunque cognitum debacchatum esse, te iudicem in hac caussa eligo, & quid, cum laudes & vbertatem Germaniæ, vti nos Hispaniæ, scripturus esses, in eum tibi dicendum cogita qui nulla caussa vrgente, Hispanos famelicos de alieno semper saturos, in peregrinos homines duros, feroces ac immanes, nec non imperitos, ingenio infelices, arrogantes, iactabundosq; vocasset, quibus notis Munsterus gentem nostram inuasit. Ego vero contra, dum nostros defendo, quid feci aut commisi? Germanos profecto & Gallos non in genere, vt ipse Hispanos, lædo, sed in specie tantum, & in harum prouinciarum famulos & gnathones solum quasi ioco ludens, meam defensiunculam emisi, ipsumque Munsterum virum bonum prædico, quem tantum moneo, vt posthac cautius scribat, & ea quæ comperta habuerit, solum typis mandet. Quod si fecisset, non tot mendacia & de sua quoque Germania suo Ptolomeo inseruisset, omitto alios libros de Christi fide loquentes quos ipse euulgauit, qui adulterini & fictitii à multis iudicantur, res sane si sic est non admodum pia, nec Christiano homine digna. Hæc omnia tibi amantissime Io. Iacobe retuli, vt scias me latius in Munsterum stomachari potuisse quod sane fecissem, nisi esset homo Germanus in

Germaniaque natus, quam gentem & prouinciam ego tanquam numen semper veneratus sum, & in qua eximios amicos habeo, quorum amicitiam sanctissime inuiolatam mihi & volo & perpetuo seruatam cupio. Cæterũ quod ad librum Lusitanicum attinet, vidi quæ scribis pro quib. tibi gratias ago maximas, librum enim egomet apud Peutingerum vidi, & truncatim legi, qui re vera ei cum linguam nostram ignoret, minime vsui est. Quare te iterum atq; iterum oro, vt vel librum ipsum mihi impetres, vel eiusdem exemplar, vnum, quod si feceris, historiæ nostræ, quam in manibus de rebus Indicis habemus, magnum adferes adiumentũ, & nobis facies rem gratam pro qua tibi perpetuo deuincti erimus. Vale & nos vt facis ama. D. Antonium Fuggerum nostro nomine saluta. Louanii 11. Aprilis Anno 1542.

IO. IACOBVS FVGGERVS DAMIANO A GOES EQVITI LVSITANO.

NOn opus erat apud me vlla excusatione Damiane amicorum amicissime, quod parum amice te in Munsterum stomachatum esse scripseram. Id enim ex amicitia & vere syncero animo, quo erga te semper hactenus fui affectus, factum esse credas velim. Ignorabam etenim ipsum Munsterum tam atrociter in Hispanos debacchatum esse, idq; nunc etiam miror, cur ausus fuerit in illam tam vberem & præstantem occasus regionem quam ipse nunquam viderit, in qua nunquam peregrinatus sit, tam atrociter præter vllam occasionem, ignorans omnium rerum, ita temere inuehi, vt interim taceam qua temeritate in euulgandis adulterinis fidei nostræ libris (vt scribis) vsus est. Vt ita re cognita te non solum excusatum sed ipsum etiam ob insignem eius temeritatem plane odio habeam, & omnium doctissimorum virorum acerrimo stylo perstringendum iudicem, qui non solum de iis quæ non viderit aut expertus sit, ita audacter & temere in publicum proferat, sed etiam ea quæ ad sacrosanctæ fidei nostræ sustentationem & augmentum pertinent, adulterari non vereatur. Sed vides & ipse cognitum habes, quam peruersa aliquot annis fuerint secula: vt nedum dicere, sed & typis cõmittere quæuis somnia nonnulli ausi sint. Deus Opt. Max. faxit vt propediem meliora sequantur. Cæterum quod ad librum Lusitanicum attinet, sedulo equidem egi cum Peutingero, vt mihi eius copiam faceret, idque tandem impetraui, ea tamen conditione ne cuipiam ostenderem, neue rescribi quicquam curarem; quod sane pollicitus eram, eam solam ob caussam, vt quem tanti faciebat librũ non intellectum viderem, vidi & mox, vt fidem dederam, ne quidquam suspicari possit restitui. Nosti opinor hominem, decrepitum, antiquitatis & raritatis studiosum, qui ob eam caussam libro vt arbitror non intellecto delectatur, quod præter se neminem habere credat. Agam tamen sedulo, vt si quidquam impetrandum est à sene, hunc librum eliciam, faciamque pro viribus vt meam in hoc negocio diligentiam & sedulitatem non defuisse intelligas. His te cùm coniuge quam optime valere cupio. Ex Augusta 8 Maii. 1542.

L. ANDR. RESENDII LVSITANI EPISTOLA HISTORICA,

De Aera Hispanorum.

L. ANDR. RESENDIVS, IOANNI VASÆO VIRO DOCTISS. S.

IRCITER Cal. Maias, Vasæe litteras tuas adcepi, datas Nonis Februarii Salmanticæ. Adcepi autem Conimbricæ quo me Regia auctoritas, ita enim blandiri mihi malo, quam vim adpellare, transtulerat, hoc est, ab honesto, & quieto otio, in negotium turbulentissimum, à museo in pistrinum, vbi sine vlla intermissione defatigationum est molendum. Nec satis scio quid conquerar, neque quid non conquerar, nisi quod hoc, quicquid est, irato meo genio mihi contigisse certo ego scio. Non igitur vacauit, immo ne nunc quidem vacat postulationi tuæ adcuratius paulo respondere, vti amico amicum par erat, tamen nonnulla ex parte satisfaciam tibi, cui equidem semper ex omni, pro tua in me beneuolentia, studui satisfacere, scito me de Aera nihilo plus cogniti, nihilo plus cõperti habere nũc, quã habuerim tunc, cũ, de ea re præsẽs mecũ egisti. Neq; ego de initio ei⁹ loquor. Nã satis manifeste adparet, incepisse eo tẽpore, quo ex partitiõe Triũuirali vtraq; Hesperia Octauio cessit, post an. IV. quã est interfect⁹ C. Cæsar. Loquor aũt de origine tantũ vocabuli

tuli, vnde videlicet Æra nominetur, quæue nominis eius causa fuerit. Nam quod alii ab Ære dando, id est, à censu, qui Augusti indictione soluebatur, Æram nominatam arbitrantur, non admodum probo. Multo etiam minus, quod alii ab hero, id est, domino heram, dici volunt, quasi dominationem. Commentum autem Genesii Sepuluedæ, quo ex compendio scriptionis A. ER. A. Cæs id est, annus erat Augusti Cæsaris, fecisse imperitos Æram Cæsaris, nobis nititur persuadere, fateor, non sine admiratione, propter hominis eruditionem, legi: libenter enim ab illo quærerem, cum litterarum illarum compendium existimet scribis tantum fuisse cognitum, quasi esset simile illi Hebræorum elementorum arcano quod apud ipsos Cabala, nominatur, aut Hieroglyphicis notis, quibus vetus Aegyptiorum obducta implicataque erat sapientia, quarum ministeria, quum solis essent cognita sacerdotibus, à patribus adcepta quasi per manus posteris proderentur, an magis compendiariam istam formulam etiam in vulgus emanasse arbitretur. Huic parti si, vt doctum facere æquum est, adsentiatur: respondeat, quonam tempore Hispanos autumet in tantam animi, vt ita loquar supinitatem deuenisse, stantibus nec adhuc in Hispania Romanis rebus, ac vigente imperio, an posteaquam conlabi ad Gothorum irruptionem cœpere? florentibus rebus id fieri nunquam potuit, cum Latina lingua multum non Romani modo, qui in Hispania erant, sed ipsi etiam Hispani vterentur. Ad hæc, cum Hispania primum in prouincias duas, hoc est, citeriorem, & vlteriorem, deinde in tres, Tarraconensem, Bæticam, & Lusitaniam esset diuisa, tum deinceps, propter magnitudinem diuisa trifariam, Tarraconensi, Gallecia facta sit quarta, Carthaginensis vero quinta, vt scribit ad Valentinianum Sextus Rufus, nec ibi finis, sed diuisa quoque Lusitania, sexta numero cœperit esse Vettonia, atque hæ omnes prouinciæ, siue consulibus, siue procoss. siue prætoribus, siue proprætoribus, siue præsidibus, siue legatis regerentur: præterea scribis, legistis, tabulariis, tabellionibus, hominibus vel Romanis, vel certe Romanæ linguæ peritis, plenæ essent etiam vsque ad tempora Maiorani Cæsaris, qui regnare cœpit circiter annum seruatoris nostri CCCC. LXXII. consentaneum profecto non est, ignorasse eos vim harum litterarum A. ER. A. si autem, postquam in Hispanias Gothi inuaserunt, id accidisse dicat, rursus quærerem, subito ne id, an paulatim potius? subito ac repente exstinctam fuisse notitiam illorum verborum, quibus tam frequenter in tabulis vterentur, persuaderi ego non possum, nisi me doceat Genesius lethargo fuisse tum simul correptos Hispanos omneis. Paulatim euenit, inquiet. en rursus eodem luto, in eadem hæremus salebra, vt nimis sane videatur esse mirum, vix centum annorum interuallo, in tantum rem obsoleuisse, vt etiam ad Leandrum illum, ac adeo Isidorum, multæ tum eruditionis, tum diligentiæ hominem, vulgatissimus quatuor illarũ intellectus minime perueniret: vt concilia vetustissima, nempe Bracarense primũ, AERA DCX. & Hispaliense prius, AEra. DCXXVIII. celebrata prætermittamus. vt prætermittamus, etiam & veteres in saxis inscriptiones æra. DX. & DXX. & DL. factas hoc est, sub Anastasio, & maiore Iustiniano. sed quid? quod sub Arcadio & Honorio circa annum nati seruatoris CCCC. integris etiam dum, aut certe minima ex parte adcisis in Hispania rebus, Diuus Faustus Regiensis in Gallia Episcopus, scriptor satis luculentus, æræ vtitur vocabulo? Quuius verba priore de Spiritu sancto libro, ita habent. Sacer autem numinis diximus, quia trecenti in æra siue supputatione, signum crucis: decem & octo vero, Iesu adorandum nomen ostendunt. Quibus ego verbis partim, partim etiam ipsa ratione adducor, vt credam, neque ab Ære dando vocatum, Æram vt putauit Isidorus, neque ab hero heram, vt somniant nonnulli, sed simpliciter à nota numeri quod æra, sit nota vel supputatio, vt Faustus interpretatur. Ad quam rationem Alphonsus Hispaniarum rex suam temporum supputationem Æram adpellarit. si quis autem roget, satis ne id Latine? respondebo Nonii Marcelli verbis, Æra, inquit, numeri nota. Lucullus lib. 29. Hęc est ratio peruersa, Æra summa & subducta improbe. Igitur ab initio, ratio hæc numerandi tempora, ab vsq; Augusto cœpta, Æra nominata est. Neque mouere quemquam debet, eius vocabuli vsum apud probatos auctores minime inueniri.

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentq;
Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet vsus,
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Ait Horatius. Meus, Vasæe, huc inclinat animus, si cui aliud placuerit suo fruatur iudicio.

NOMENCLATVRA VRBIVM HISPANIÆ, IN QVIBVS SEDES EPISCOPALES CONSTITVTÆ SVNT EX DVOBVS vetustissimis C C. Ecclesiæ Ouetensis; ex Wambæ Regis limitibus.

NCIPIT NVMERVS SEDIVM Hispaniensium, & vniuscuiusq; prouinciæ sedes sub Metropolitano subscriptæ vsque in Rodano maneant. Id est, METROPOLIS TOLETO subditæ, Oreto, Beatia, Mentesa, Acci, Basti, Vrgi, Bagastri, Ilici, Setabo, Dianium, Valeria, Valētia, Secobriga, Arcebrica, Compluto, Segontia, Oxoma, Secobia, & Palentia; SVB VNO. XX.

METROPOLIS ISPALIS subditæ Italica, Assidona, Elepla, Malaga, Elberris, Astigi, Corduba, Egabro, & Tuccis. SVB VNA. X.

MERITA METROPOLIS, Merita, Pate, Olixbona, Exonoua, Egitania, Coninbria, Viseo, Lamego, Caliabria, Cauria, Elbora, Abela, Salamantica, Numantia, id est Cemora. Sub VNA. XIIII.

BRACARA METROPOLIS. Bracara, Dumio, Portucale, Tude, Auriense, Iria, Lugo, Britonia, & Astorica. SVB VNA VIIII.

TERRAGONA, METROPOLIS Terragona, Barcinona, Exara, Hierunda, Empurias, Ausona, Vrgello, Lerita, Ictosa, Tortosa, Cæsaraugusta, Osca, Pampilona, Calafora, Terasona; & Auca. SVB VNA XIIII.

Et inter Herundam & Empurias nomina vetustissimis litteris adiectæ fuerūt, Maloriga, & Minoriga, Formentera, Eueza; & in codice altero non litteris Gotticis descripto in contextu ipso leguntur.

NARBONA METROPOLIS. Narbona, Betertis, Agatha, Magalona, Nemauso, Lateba, Carcassona, Tolosa, & Elna SVB VNA. VIIII. Sedes Hispanienses absq; prouincia Tigitaniæ vsq; ad mare Oceanum, qui eas circundat sedes. LXXXII. exceptis Legione, & Oueto, quę nulli vnquam metropoli fuerunt subditæ.

EX V. C. GOTTICO.

ERA DCLXV. Recensuintus regnauit annos XXIII. mens. VI. dies. XI.

Wamba regnauit annis VIIII. mensem. I. dies XIIII. Iste celebrauit concilium apud Toletum, & erat tunc temporis contētio inter Episcopos & Archiepiscopos super omnes terminos diœceseos eorum & nulla conuenientia erat inter illos. & cōgregati sunt omnes Hispani Episcopi, & Archiepiscopi: & celebrauerunt concilium in Toleto, & inuitauerunt Regem Bambanem ad concilium, vt diuideret inter eos terminos Episcopales: rex BAMBA vt vidit contentionem eorum misericordia motus venit ad concilium & diuisit sic terminos inter eos.

Primum diuisit Toletum sub potestate Archiepiscopi QVIRICI. qui tunc temporis ibi erat Archiepiscopus. Toletum metropolim & alias XVIIII. sedes posuit sub potestate præfati Archiepiscopi Toletanę sedis & diuisit terminos inter ipsas sedes.

Oreto teneat de Galla vsq; Eciga: de Pintam vsque Campaniam.

Beatia teneat per terminos de Oreto, & Mentesa & Acci.

Mentesa teneat de Eciga vsq; Securam; de Lida vsq; Pulixena.

Acci teneat de Secura vsque Montaniam, de Archatel vsq; Caracoie.

Basti teneat de Montania vsq; Gestam, de Rauca vsq; Rusitam.

Vrgi teneat de Gesta vsq; Cartagini, de Astri vsq; Mida.

Bagastri teneat de Pugilla, vsq; in Losolam, de Secta vsq; in Lumbam.

Setabi teneat de Custo vsq; ad Moletam, de Togola vsq; Vinitam.

Demi teneat de Goza vsq; Vinitam, de Silua vsque Gil.

Valentia teneat de Silua vsq; Muruettū de Mare vsq; Alpont.

Valeria teneat Alpont, vsque in Tarauellam de Figuerola vsque in Ner.

Secobrica teneat de Tarabella, vsq; Obuiam de Toza vsq; Brecam.

Arcabria teneat de Alcont vsq; ad Ouiam, de Mora vsq; Luceram, alii Lustram.

Cōpluto teneat de Alcont vsq; ad Cortem, de Busca vsq; ad Cortem.

Segontia teneat de Corte vsque Furcam, de Godol vsq; Pinnam. Oxoma

Oxoma teneat de Furca vſque Aylanzon, quomodò currit in camino. S. Petri, qui vadit ad ſanctum Iacobum: de Garafe vſque hermitas.

Secobia teneat de valle Alhomet vſq; Mãbellam, de Montel. vſque Vaſodoto.

Palentia teneat de Mambella vſq; Caleam, de Valbona vſque Fortoſa.

Hę ſunt ſedes xx. diuiſę Epiſcopales de Toleto à mare vſque in caminum. S. Petri. qui vadit ad. S. Iacobum.

Poſt hæc diuiſit ſedes Yſpaliæ.

HISPALIS METROPOLIS. Italia teneat de Vlca vſq; Buſcam, de Aſa vſque Lamolam.

Aſſiolma teneat de Buſa vſq; Senam, de Lateſa vſque viam latam.

Elepla teneat de Sena vſq; Datam, de Abiſa vſque Corteſam.

Malaga teneat de Data vſq; Malcocam de Fenna vſque ſedes Campo.

Elberri teneat de Malcoca, vſq; Sotellam & de Almica vſque ſedile.

Aſtigi teneat de Sotella vſque parietem, de Lueca vſque Raucam.

Corduba teneat de Pariete vſque Vbetam. de la Galla vſque Ranam.

Egabro teneat de Malaſaia, vſque à Balagar. de Gigera vſque Calonam.

Hæc ſunt x. ſedes Hiſpalis diuiſæ à Mari vſque Turſam.

Poſt hæc diuiſit EMERITAM.

MERITA METROPOLIS. Pacteneat de Balagar vſque ad Artam, de Olla vſq; Mataual.

Oliſibona teneat de Carta vſq; Ambiam, de Olla vſq; Matar.

Elbora teneat de Soeſtra vſque Petram, de Rutella vſq; Paratam.

Oxonoua teneat de Ambia vſq; Salam, de ipſa vſq; Turrem.

Agitania teneat de Sala vſq; Nauam, de Sena vſq; Mauriellam.

Addit. V. C. infra hos terminos hanc ſuam diœceſim, tota Agitania, Mene, Cipio & Francos, ſub vnius XII.

Conimbria teneat de Naua vſque Borgam, de Torrente vſque Coram.

Addit V. C. infra hos terminos hanc ſuam diœceſim Conimbria, Eminio, Selio, Lurtine, Inſule, Aſtuſiane, Porgale, Caſtrũ anticum, ſub vnius VIII.

Viſeo teneat de Borga vſq; Sorcam, de Bonella vſq; Ventoſam.

V. C. Infra hos terminos totam hanc ſuam diœceſim, ipſum Viſeum, Rodomiro, Submoncio, Oſania, Ouellione, Tucella, Coleca, Caliabrica, qui apud Gottos poſt ea ſedes fuit. Sub vnius VIII.

Lamego teneat de Sorta vſq; Pertã, de Tara vſq; Ortoſam.

V. C. Infra hos terminos hanc ſuam diœceſim, ipſum Lamegum, Tuentia, Arauca, Cantabriano, Oma, Caminus, Sub vnius VI.

Calabria teneat de Sorta vſq; Albennum, de Soto vſq; Faram.

Salamantica teneat de Albenna, vſq; Sotobrum. de Ruſa vſq; Siberam.

Numãtia quæ noſtra & Gotti, poſtea vocauerunt Cemoram, teneat de pẽna Gonſendi vſq; ad Tormen, ſuper illos balneos. de Valle, de Rege vſque Dorium, de villa Lalle vſq; Otero de fumos, ſecus riuulum ſiccum, vſque Bretto, de Tauera vſque Dorium.

V. C. Numantia qua noſtrates Gotti. &c. & ſecus riuulum ſiccum deorſum vſque Bretto.

Abela teneat de Petra vſq; villam, de Maſco vſq; Terrero.

Cauria teneat de villa vſq; Dorium, de Aſa, vſq; Pumar.

Hæc ſunt XIII. ſedes Emeritę, diuiſæ de Anta vſq; Riuum ſiccum, & Tenilla flumen, V. C. & eſtulæ flumen.

Poſt hæc diuiſit ſedes Bracaræ, & dixit, ſicut Theodericus Rex diuiſit, & ordinauit ſedes Galleciæ, ita eas permanere mandamus, & hos terminos eis ſuperponimus.

V. C. ſicut Theodericus Rex Sueuorum catholicus apud Metropolis Bracaræ cõcilium celebrauit, & diuiſit vnicuiq; ſedi diœceſes, quæ erant inter omnes Epiſcopios Galleciæ, ita eas ſtare pręcipimus atque confirmamus: & eos terminos illis ſedibus præponimus.

BRACARA METROPOLIS. Dunio teneat de Duria vſque ad Albiam, de Rumeta vſque ad Aram.

Portugale teneat de Albia vſq; Loſolam, de Olmos vſq; Solam.

Tude teneat de Solam vſque Lagunam, de Monte albo, vſq; Fetoſam. [*Deſunt in V. C. Got.*]

Aurienſe teneat de Cuſaneã vſq; flumen Silum, de Vereganos vſque Calabezas maiores.

Iria teneat Diſſum vſque Cueanſam, & de Callas de Rege vſque in ora maris Oceani.

Lugo teneat de Laguna vſq; Buſam, de

monte Soto vsque Quintanam.
Britonia teneat de Busa vsq; Torrentes, de Occaba vsq; Tobellam, & vsq; ad ouem, v. c. vsq; Ouem flumen.
Astorica teneat tota Valliscaro, & fluuios, Vmauia, scilicet & Vrbigo per Breto, & Tauara.
V. C. Astorica teneat per ora vallis cerces & per fluuios Inania scilicet & Vrbico.
Hæ sunt sedes VIIII. Bracharæ diuisæ à Portugale vsq; flumen Vrbico.

Post hæc dixit Bamba Rex coram omnib. astantibus, qui erant in concilio, tam ecclesiasticis quam secularibus viris. V. C. Post hæc Rex coram adstantibus omnibus qui erant in concilio, ait.

LEGIO, quæ numquam vlli Metropoli subdita fuit sicut illam Descētius Legionēs. Episcopus in Liberitano concilio cū authoritate Romana in præsentia Ataci regis Alanorum cum omnibus ecclesiasticis siue & secularibus Hispanis viris stabiliuit: subscriptosq; terminos posuit, ita eam permanere mandamus atq; confirmamus.
LEGIO teneat per Pirenæos montes, per pennam rubeam vna cum Media Leuana, Ceruera, Petras nigras, Auiam vsq; ad flumen Carinonem, per illa Serna, per riuulum siccum vsq; Villa Ardegam, perCeresinos vsq; in castro Pexi per villam Mannam vsq; in arborem de Quedros, non habet aliter v. c. infra fines Gallecìæ tria Castella.
Furtures daunciis, Cancellata, & Nauiam.
ERA. DCC. X. & iterum dixit Rex.
Lugo quem in Asturiis Euandali ædificauerunt & Episcopum in ea miserunt, quę nunquam fuit subdita, vlli metropoli, teneat totas Asturias, per Pyrenæos montes per omne litus Oceani maris vsque Biscaya, per Menam vna cū campo Arbosio, Gordon, Aluam, vsque ad illam arborem de Quedros, Coianca, Ventosa, vsq; ad Oruecum. Luna vsq; riuulum de Vmania, & vsq; ad Pirenæos montes. in Gallecia, Suarnam, Valselongam, Neram, Flamosam, totam Sarriam vsque ad flumen Mineum. Totum Lemos cū initio & Verosino & Sauiniana destoranæ vsque ad flumen, Silum. Totam Limiam cum Ecclesiis de Petraio quæ ædificatæ sunt vel fuerint inter Arnouium flumen & Silum à termino montis Baron: & per aquam Zose vsq; in fundum Arnoiæ: & per ipsum discursum vsq; flumen Miniū. IN Veza vsq; in Porcellam de Vanati, & Ecclesiis de Salas; inter Arnouiam & Silum, cum Ecclesiis, de Barrosa, Castella, Cusanca, Burbantes, Auia, & Auion, Asina, Camba, Auiancos: sicut eam dotauerunt nostri prædecessores Euuandali Reges. & dixerunt omnes, Placet, placet omnibus nobis.

In altero v. c. Ouetensi, hoc modo, Tunc prędictus Rex surgens in concilio dixit. LVGO, quæ in Asturiis Guntamundus Catholicus Euandalorum Rex ædificauit, Episcopumq; in ea statuit, quæ nunquā subdita vlli Metropoli fuit, sicut ille cūm authoritate Romana & cum consensu omnium ecclesiasticorum, siue laicorum virorum Hispanorum in Legionensi concilio stabiliuit, terminosque posuit, ita eam permanere mādamus atque confirmamus. & in eo C. non designantur termini vti in v. c. Gotthico.

Post hæc diuisit Rex sedes Terragonæ.

TERRAGONA METROPOLIS. Barcinona teneat de Minona vsq; Pagela de Vsa autem vsq; Bordel.
Exarta teneat de Bordel vsq; Palada vsque Mant. Ita in vv. cc. de Alcosa vsq; Pinnas.
Exara teneat de Bordel vsque Palada, de Montesa vsq; Portellam. Gerunda teneat de Palada vsque iustament, de Alosa vsq; Pinnas: quę desunt in vv. cc. Ouet.
Empuria teneat de iustament vsq; Bertam, de Ventosam vsq; Galbam. alii cc. Giluam.
Ausona teneat de Borga vsq; Auratam, de Bulga vsq; Mentiam.
Vrgello teneat de Aurata vsq; Nasonam, de Mucamera vsq; Valam.
Lerita teneat de Nasona vsq; fontem Salam de Laxam vsq; Matam.
Hictosa teneat de fonte Salam vsq; Portellam, de Morale vsq; Tormalam.
Tortosa teneat de Portella vsq; Teniam, de Tormoga vsq; Cachenam.
Osca teneat de Splana vsq; Gobello, de Sper le vsq; Riberam,
Cæsaraugusta teneat de Demia vsq; Splanam, de ribas montes vsq; Gordolo.
Pāpilona teneat de Cobello vsq; mustellā, de Mustella vsque Nampiam, de Sparga, vsq; Ostaual.
Calafora teneat de Nampia vsq; Sparsam, de Mustella vsq; Sacalam.
Tirasona teneat de Sparsa vsq; Platenam, de Altomonte vsq; Millosam.
Auca teneat de Plantena vsq; Amaram, de villa

villa inferno vsque ad pedem morum.

Hæ sunt xv. sedes Terragone, de Barcinona vsq; Aucam.

Post hæc diuisit Rex sedes Narbonæ.

NARBONA METROPOLIS. Beterris teneat de Scalet vsq; Baromuna, de Magai vsq; Ribofara.

Agathe teneat de Lusa vsq; Ribera, de Gattar vsq; Mirlam.

Magalona teneat de Mirla vsq; Ribogars de Castello miluim vsq; Angoram.

al ter V. C. de Castello miliani.

Nemauso teneat de Busa vsq; Anguorõ, de Castello vsq; Sambram.

Lateba teneat de Sabia vsq; Ribaual, de Auget vsq; montem Rufo.

Carcassona teneat de monte Ruffo, vsque Angeram, de Angosa vsq; Montana.

Elna teneat de monte Rufo de Angera vsq; Rosmolam de Latrosa vsq; Lamusam.

Hæ sunt sedes VIIII. Nerbonæ.

Aliter V.C. Hęc sunt VIIII. sedes Narbonæ à terminos Oxenses, vsq; ad flumen Rodanum. & hæ sunt Hispanienses sedes diuisæ vsque Yspalim & Oceani Maris in circuitu earum.

Hæc fecit Rex Bamba in Concilio Toletano vbi fuerunt congregati omnes Hispani Archiepiscopi, & Episcopi: tam Ecclesiasticus ordo quam secularis: & eiecerunt contentionem à se, & laudauerunt Regem Bambanam in hunc sermonem; & acceperunt concilium ab inuicem, & dixerunt ad Regem. Domine, si vis faciamus stabilitatem inter nos & ligationem firmissimam, vt non sit soluta vsq; in finem seculi: & cui Episcopo, aut Archiepiscopo creuerit vana cupiditas, & dederit Munera ad Apostolicũ & tulerit honorem vlterius, sit sub anathemate dum vita vixerit quisquis hæc fecerit. Et si qs dederit munera ad Regem pro honore Ecclesiastico & qui acceperit vel dederit anathema sit.

Quia dominus IESVS CHRISTVS eiecit de Templo vendentes & ementes. Tũc Rex Bãba pro amore Dei, & bona fide quam in se habebat, & omnes ibi adstantes vna voce dixerunt. Fiat, Fiat. Amen.

Et Rogauerunt Regẽ vt scriberentur omnia quæ facta & confirmata sunt in prædicto concilio. & dixit Rex ad Archiepiscopũ Toletanum. cuius nomẽ erat Quiricus, facite scribere cito. Et Archiepiscopus fecit scribere ad Petrum de Sancta Leocadia & scripsit hęc. & legerunt in Concilio: & placuit illis omnibus, & absoluto concilio abierunt quisq; in suam prouinciam. Post hæc Bamba regnauit annos v. & mortuus est in pace & sepultus est in valle de Mornia in Ecclesiam Sancti Petri.

In eodem Veteri Codice, litteris Gotticis descripto, in Nomenclatura Vrbiũ Hispanię sedium, litteris eisdem & Characteribus Gotticis vetustis nominib. noua & sui temporis suprascripsit in his scilicet. Oreto, Calatraua, Beatia, Bacca, Mentesa, Iaen, Acciguadix, Basti Basta, Vrgi Almaria, Bagastri, Berga, Ilici, Bolsa, Serab Xatiua, Valeria Valera, Compluto Giadalajara.

Elberris Granata, Egabro Cabra; Tuuis Xerez, Pace Balalioce, Egitania Lucena. Caliabria Mongages.

IN Vetustissimis Codicibus rerum Hispaniẽsium in Historia Ranimiri Regis Legionens. qui Cæsaraugustam à Sarracenis vi cœpit ita habet.

Tunc temporis populauit Rodericus Comes Amaiam. Didacus etiã Comes populauit Burgis per iussionem Regis. Populauit etiam Munio Muniz RAVDAM. & Gundisaluus Tellit Exomam: & Gundisaluus Ferdinandi Axeam, Duniam & S. Stephanum. Populauit Gundisaluus Ferdinandi septem publicam.

Hęc ita habẽtur in Vetusto Codice, vt haud dubie Aranda ad Durii ripas ea sit quæ in Vacceis vetustis temporibus Rauda celebre opidum fuit, Ptolomæo & Antonino auctorib. Præterea vbi Duniã legitur Cluniam legendum.

Quod Iberus amnis Vascones præterlabitur Prudentius Vasconem appellauit, nos Vasco Iberus diuidit, Binis remotos Alpib. Innuit enim poeta se Calagurri id temporis degere. Rufus Festus in iambis:

[Ac Iberus inde manat amnis, & loco. [Fœcũdat vnda. Plurimi ab ipso ferunt [dictos Hiberos: non ab illo flumine.

[Quod inquietos Vascones prælabitur:

HIERONYMI PAVLI BARCINONENSIS.

DE FLVMINIBVS ET MONTIBVS HISPANIAE.

AD REVERENDISS. D. RODERICVM EPISC. PORTVENSEM CARD. VALENTINVM, S. R. E. Vicecancellarium,

Qui post Rom. Pontifex creatus ALEXANDER SEXTVS *est appellatus.*

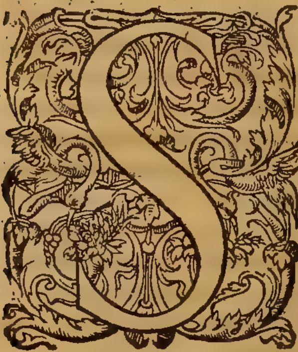

SCRIPSERAM, Pater amplissime, quorundam Poetarum hortatu Libellum hunc de *Hispania nostra & fluuiis & Montibus* quorum apud veteres mentio habetur: eum Celsitudini tuae dicatum, non prius ausus sum manifestum praebere, quam tibi, quem nemo ignorat, & ingenio, & rerum experientia nomini tuo ordinis cedere, emendandū tribuissem: Accedit locorum, regionumque notitia, quorum te amplissima Prouinciae nostrae legatio peritissimum reddidit. Magnam enim Hispaniae partem feliciter peragrando, immensae tuae dignationis, & gloriae monumenta nostrae Hesperiae reliquisti. Spero dabuntur tuo nomini aliquādo maiora: Nunc autem aliquid Cosmographiam & suscitationem Antiquitatis pertinens, per vacationem a studio iuris collectum, haud iniucunde degustasse sufficiat.

Alba, qui & *Clodianus* appellatur per *Indicetas*, quos *Emporitanos* vocant, decurrit: *Emporias* Phocensium, & Latinorum olim coloniam alluens, a Pyrenaeis funditur, & versus *Medas* insulas in quibus *Palaeopolis* opidum quondam fuit, in Balearicum mare deuoluitur.

Anas fluuius est non mediocris in Hispania: & Lusitaniam a Baetica, teste Pomponio, separat: ortus in Leminitano agro Tarraconensis Iberiae: modo in stagna se pandit, modo in angustias resorbet, & alicubi in cuniculis totum se condens iuxta Emeritam, & Pacem Iuliam lapsus, tandem in Athlanticum emittitur Oceanum: Aurelius Clemens Prudentius:

Nunc locus Emerita est tumulo
Clara Colonia Betoniae,
Quam memorabilis amnis Anas
Praeterit: & viridante rapax
Gurgite moenia pulcra lauat.

Areda fluuius est apud Celtiberos; a quo, vt tradit Plinius *Arenates* populi nominati fuere.

Astura fluuius est in Tarraconensi: a quo *Astures* acre hominum genus, nomen accepere. Lucanus:

Hic praeter Latias acies erat impiger Astur.

Aurum etiam apud eos effoditur, quod praeclare describitur a Silio his versibus:

Sed scelerum causas aperit Deus Astur auarus
Visceribus lacerae telluris mergitur imis,
Et redit infoelix effosso concolor auro.

Hunc amnem vulgus *Aurigam* nominat.

Auoceladus fluuius est Celticorum: qui Galletiam ac Lusitaniam contingunt.

Bacchus fluuius esse fertur in Baetica.

Belo fluuius est & opidum in oris Bæticæ.

Besola in eiusdem oris fluit.

Bætis fluuus, qui Bæticæ nomen dedit. quæ postea *Vandalusia à Vandalis* creditur nuncupata: dextra læuaque oliuiferis colitur opidis. Ipse ex Tarraconensi regione demissus per mediam fere Bęticam, sicut nascitur vno decurrit alueo: post autem mari propinquus lacum ex se ingentem facit. *Cordubam* Pieridum alumnam atque *Hispalim* celeberrimas vrbes alluit. Amœnissimis admodum excultissimisq; præclarus est insulis, nullaq; etiam affluentissima eloquentiæ facundia mediocriter collaudandus. In cuius agris homines s li cœliq; natura voluptates delitiasq; abunde præbet: Vnde Poetarum quidam *Elysios campos* in his oris esse finxerunt. Hunc amnem auctore Liuio *Chiuium* Hispani appellant: Græci *Bætim* à vocabulo, quod profundum sonat. Magnarum enim nauium ferax est, quibus varia merciũ genera exportare liceat. Meminit Statius in Genethliaco Lucani ad Pollam:

Graio nobilior Melethiæ Bætis.
Bætym, *mantua prouocare noli.* Et Martialis:
Bætis *oliuifera crinem redimite corona,*
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.
Quem Bromius quem Pallas amat.

Vino enim abundat regio, atque huius fluminis aquæ immersa sæpius, & madefacta vellera, colorem recipiunt aureum.

Bilbilim ferri temperamento aptissimũ tradit Trogus Pompeius in Hispania esse: quem reor *Salonem* appellari. Inde eo nomine ascito, quod *Bilbilim* vrbem alluat.

Betulus fluu. est in Leletanis, ni imbribus intumeat, exiguus est, & vadosus: præbet tamen suburbanis agris celebris, & pulcherrimę vrbis nostræ vtiles irrigationes: huius etiam molinæ hoc amne ciuntur, & exhausti riuuli in vsus officinarum transeunt: ab orientali latere Barcinonis Balearicum ingreditur pelagus.

Cinga flu. est vagus admodum, & rapax: *Fragam* vrbem alluit. Postremo Ibero mixtus cum tantum auget, vt inde nomen maximi Hispaniarum fluminis accipiat.
Lucanus:

Cinga rapax vetitus fluctus & littora cursu
Oceani pepulisse suo: nam gurgite mixto
Qui præstat terris aufert tibi nomen Iberis.

Calybem Hispaniæ fluuium esse, & iuxta *Arandim* opidũ fluere prisci auctores tradunt.

Clerum Hispaniæ flumen esse legi, nec qua fluat regione traditum est.

Durius vlterioris Hispanię celebratũ est flumen arenis aureis: in Tarraconēsi oritur & in Celtiberos lapsum Numantiam vrbem alluit. Tandem Sisamonem oppidum lambens, & in Lusitanos veniens in Athlanticum procurrit Oceanum.
Silius Italicus:

Hic certant Pactole tibi Duriusq; Tagusque.
Diua Cantabros perfluit.

Esititius Hispaniæ fluuius esse legitur, qui cum dulcis esset, amarus postea factus esse fertur; quod ex Græcorum fabulis ortum puto.

Eunemius fluuius est Galletiæ, quadrinomius: nam & *Lethes*, i. obliuionis appellatur. & *Bellion*, & *Limia*: fabulis est admodũ famigeratus: vt qui vulgo ab inferis oriri existimetur. Aurum etiam, vt pleraque Hispaniarum flumina, arenis commixtum deducit è mõtibus. Silius libr. 3. bel. Pun.

Quiq; super Gronios lucentis voluat arenas,
Inferna populis referens obliuia Lethes.

Lethem autem Strabo inde appellatum tradit, quod cum Galli atque Turduli sociis ad id flumen armis peruenissent, eo traiecto seditione orta diffidentes, eorumque obliti quod in Hispanos mouerant belli, iuxta flumen resedere.

Florius Astures irrigat.

Iberum nemo sine pudore ignorat Hispaniæ fluuium esse quippe qui toti *Iberiæ* nomen dederit. Hiberia autem Asię Regio ab Iobele, vt Iosephus tradit, appellata est. Dionysius porro Alexandrinus auctor est, eos qui Asiam incolunt *Iberes* ex Hispania profectos esse. Contra sentit auctore Agrippa, Plinius: quod est vero similius, si priscæ hominum origines repetantur. Oritur *Iberus* agro Iuliobricensi in Cantabria, tenuissimus, primo mox magnorum amnium capax, Calagurritanoque exceptus agro, Tutelam petit opidum & Celsam vrbem; ponte olim celebrem; inde Salduliam, quæ nunc est

Cæsaraugusta, affluit, opimam admodum vrbem: & patentibus vndiq; campis irriguis lætissimam. illinc digressus in Austrum labitur, nauium ferax, iunctus deinde Cinga Sicoriq; amnibus *Dettisam* opulentam vrbem alluit. Postremo maritimarum iam nauium patiens versus Alphacium Ibericum dulcorat pelagus.

Meminit Lucanus in tertio:

Stagnantem Sicorim & rapidum deprehensus Iberum.

Commertiis post Bætim primus est; sed aquarum copia, non ingruentibus in Bætim Oceani æstuariis maior.

Ilerda, Ilergetarum fluuius à quo *Ilerda* vrbs vetustissima appellata esse legitur. Vulgus *Nocenam* appellat. Silius huius vrbis meminit illo carmine:

Et quæ Dardanios post viderat illa furores

id est, Romana bella: nam Petreius & Afranius Pompeianarum partium duces auspiciis Cæsaris ibi expugnati fuere. Meminit & vrbis Horatius; ad quam tempore belli ciuilis frequentes epistolæ mittebantur:

Aut fugies, inquit, *Vticam: aut vinctus mitteris Ilerdam*;

Nonnulli eundem esse hunc & *Sicorim* arbitrantur.

Lacros per Celticos fluit.

Limia per Gallecos.

Limius ad Deorum insulas.

Meacus Gallecos penetrat.

Menuba Turdetanorum fluuius est, Bæti se commiscens.

Menascus & *Melsus* per Cantabros fluunt.

Minius fluuius est Galletiæ maximo ore spatiosus; qui vt Isidoro Carthaginensi placet, à minii colore, quem frequens trahit, nomen creditur accepisse.

Munda fluuius est inter Lusitanos notissimus: & opidum eiusdem nominis in Bætica, vbi Pompei liberi debellati fuere. Silius de vrbe.

Et Munda Emathios iterum paritura labores

Muliadas fluuius est Carpentaniæ, exiguis nauigabilis scaphis.

Naumasa, auctore Pomponio, per Cantabros fluit.

Nerua Negauices per eosdem.

Narius Nelo per Astures.

Nauia, Cantabrorum fluuius est, vnde ferunt *Nauarrigenas* nuncupatos, qui & nunc *Nauarri* dicuntur. Nonnulli à Niuaria opido nominatos existimant.

Nauillus in Gallæcis est.

Negauicus in Cantabris.

Osigitanus fluuius in Bætim mergitur.

Pallantia, per Edetanos funditur.

Rubricatum fluuius est à colore eo nomine appellatum, à Pyrenæis demittitur, & per Bagutos in Lacetanos lapsus Issentium circuit agros. Inde ad Leletanos nostros veniens Serresum iuxta montem labitur. Auctus deinde Norica flumine Rubricatam opidum petit. Hinc digressus ad quatuor millia passuũ in Barcinonis littore occiduo ingreditur pelagus.

Salia in Cantabris labitur.

Salsus Turdetanorum; id est, Bæticolarum, fluuius est aquarum amaritudine infamis; Geennesium præterfluit agrum. Meminit Cæsar in Commentariis.

Salo Celtiberiæ fluuius est, ortus Araceļitano agro, armentorum pecudumque potui perquam vtilis; ferrique temperamento aptissimus est: Mauros petit opidum & Ferisiam Silaos, & ipsam Bilbilim in cliuo positam: exin Epilam petens in agro Cæsaraugustano Ibero demum coniungitur. Martialis;

Quibus remissum corpus stringes breui
Salone qui ferrum gelat.

Sanga Cantabrorum est flumen.

Saducas in ora exit Bæticæ.

Sars per Lusitanos fluit: & emittitur iuxta turres Augusti.

Sambroca, vulgus *Samucam* vocat, per agrum Emporitanum decurrit, Sacramque villam & Nouemporium.

Sicoris Ilergetarum fluuius est, à Surdaonibus, & Cerretanis inter Pyreneos oritur; accoliturque amœnis opibus, Illerdamque vrbem iam magnus alluit. Inde Octigenam petit, & apud Michenesiam Ibero se iungit. Arenis aureis non est Tago inferior.

Meminit Lucanus in descriptione Ilerdæ vrbis his carminibus.

Colle

Colle tumet modico leuique excessit in altum,
Pingue solum tumulo super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu: placidis praelabitur vndis
Hesperios inter Sicoris non vltimus amnes;
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu
Hibernas passurus aquas.

Huius quondam fluminis accolæ in Trinacriam nauigantes à patrio amne *Sicori*, vnde discesserant, *Sicaniam* appellauere: quod ostendit Silius his carminibus:

Post dirum Antiphatæ sceptrum & Cyclopea regna
Vomere verterunt primum noua rura Sicani
Pyrene misit populos qui nomen ab amne
Ascitipatrio terræ imposuere vocanti.

Sunt qui scribant eos primum Latium tenuisse, longe ante Aborigenes, & inde à Liguribus pulsos in Siciliam transfretasse.

Silensis fluuius est in agro Segouiensi.

Sorabis Ilerchaonum fluuius est, in agro Dertasono; quẽ ab oppido per quod fluit vulgus *Seniam* nuncupat: Nec desunt qui existiment hoc flumen hodie *Milasiam* appellari.

Subi fluuius est tenuis, Suesetaniæ regionis, vulgus *Francolinum* appellat. Speluncia opido surgit & Tarraconensium deliciosis agris infusus ibidem mari excipitur: huius aqua irrigata lina, carbasa reddunt vsui nauium aptissima.

Sucro fluuius est non exiguus citeriori Orospetanis ortus montibus, Sertorii & Pompeii prælio insignis, Setabitanum præterfluit agrum. Inde A*lgeriram* ambit opidum ita Arabico nomine appellatum, quod in insula positum sit; Postremo non longe à *Colleria* Ebusitano conditur æquore. Nauium patiens est si eius aluei sæpe rotantur: & qua se excursu imbrium sparserit cogatur in aptas angustias compactis vtraq; ripa trabibus. Huius fluminis meminit Silius in illo carmine.

Sedetana cohors, quam Sucro rigantibus vndis,
Atque altrix celsa mittebat Setabis vrbe.

Et Salustius in libris historiarũ: *Castra hostium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Turiam & Dux hostium C. Herennius cum exercitu, & vrbe Valentia deleti.*

Tader fluuius versus nouam Carthaginem funditur. Oritur montibus, quibus Baetis, & Murtiam, Aureolamque contingens. Ebusitano pelago seu Iberico conditur, hunc vulgus *Securam* appellat.

Tagus fluuius est Graiis nostrisq; carminibus celebratus, aureis granulis insignis, piscium ostrearumque feracissimus. Ex Catulonensi erumpens agro & in Carpentanos lapsus Toletum prępotentem, validamque vrbem pene circuit: tandem Lusitanos contingens ad Olisiponem ingreditur Oceanum. Catullus:

Tertia Iberia quam cit amnis aurifer Tagus.

Statius Papinius in Epithal. Stellæ & Violantillæ.

Hinc Hermum, fuluoq; Tagum decurrere limo.

Meminit & Iuuenalis.

Omnis arena Tagi quodq; in mare voluitur aurum. Et Ouidius.
Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

Tamara, fluuius est in Gallecia clarus.

Tuis qui & *Ticer* à Plinio appellatur, inter Ausetanos fluit, à conuallib. Pyrenes delapsus per confragosa primum loca, & salebras in plana decurrens, Hierundam validam vrbem petit, vbi Nudarium amnem absorbens, inde iam grandior factus Indicetum apricos agros circuit, & versus Cirneum montem immiscetur mari.

Turia Sedetanorum, & Contestanorum fluuius est, eorum amœnissimus irrigans campos, *Turiolum* sui nominis opidum linquens Valentiæ vrbi deliciarum & nobilitatis altrici proximus labitur. Inde ob crebram riuulorum deductionem tenuissimus in mare deoluitur. Salustius quarto historiarum libro in hęc verba meminit. *Inter læua Mœnium & dextrum flumen Turia, quod Valentiam paruo interuallo præterfluit.* Ab Afris postea, qui eam vrbem ad C C C. pæne annos tenuerunt, barbarum huic fluuio nomen vix ore Latino sonandum impositum est; quod referre pudet.

Laudat hunc amnem Claudianus illo carmine inter laudes Syrenę:

Floribus & roseis formosus Turia ripis.

Turiam quidam ideo dictum existimauere, quod petentibus olim Phœnicibus Gades, cum ab Ebusio soluissent, tempestate repulsi ad huius fluminis ostia deuenerunt: vbi vaccarum multitudinem inuenientes flumen *Turia*; id est; vaccis cultum appellauere:

quas ipsi *Tur* patrio sermone appellant. Alii *Thuriam* significatione Græca, quasi *celerem* appellari putant.

Tarnum fluuius est in Leletania; aureos tradens grumulos. Vulgos *Tarderiam* vocitat. Exoritur monte quem *Virnum* quidam, alii *Senium* appellant, qui omnium metallorũ genere scatet; marmoribus quoque fœcundus est. Leguntur aureæ arenulæ inter fluminis lapillos non longius à loco, vnde amnis oritur, toto anni tempore; præsertim si vis aquarum repente immineat, tunc enim imbribus eliquata terra, ex monte, quem diximus, cum auro labitur,& in amnem defluit. Inde demissis tabulis ab accolarum alacri turba pretiosissimum naturæ munus excipitur. Scimus lectum fuisse nouissime grumum ponderis vnius libræ, & confectum inde torquem. Fluuius ipse Celidonium irrigans agrum non longe à *Blandis* opido nostrum subintrat pelagus.

Vacua inter Carpetanos fluit; quos iuniores *Castellanos* appellant, & lintribus vel monoxilis non onerariis nauibus, vt refert Strabo, enauigatur.

Vacus per Lusitanos fluit.
Via per Gallecos.
Vir per eosdem.
Velo per Celticos,

Vduba tenuis est fluuiolus, in regione Ilercaonum Sagunto, ęrumnis & seruata fide venerandæ vrbi propinquus. Hanc vrbem nostra ętate, cum antiquissima sit & à sociis Herculis condita, *Veteres muros* appellant. Silius.

Haud procul Herculei tollunt se littore muri
Clementer crescente iugo, quis nobile nomen
Conditus excelso sacrauit colle Zacynthos.

DE MONTIBVS, ET PROMONTORIIS.

A*Varium*, promontorium est non longe ab Anae fluuii ostio.

Barbarium promontorium est Lusitaniæ haud procul ab Olisipone, insigni & quæstuosa vrbe.

Calpe mons est totus in mare prominens, latitudine exilis, altissimus celsitudine, A*bilæ* qui in Africa est, oppositus, quem alteram *Columnam Herculis* esse fabulosa vetustas tradidit, eumq; quondam perpetuo iugo A*bilæ* iunctum ab Hercule, cum in Hispaniam venisset, separatum, & inde Oceanum mole montis ante retentum, in medias exundasse terras angustoq; Freto Europam ab Africa separasse. Lucanus.

Hesperium Calpen summumque repleuit Atlanta.

Silius, *—ac laudibus olim. Terminus Herculeis Calpe.*

Canatus citerioris Hispaniæ mons est, è Pyrenæis sublimior vergit in Galliam Narbonensem, versus Ruscinonensem agrum: in cuius vertice non improbata fama lacus esse fertur, immensæ profunditatis, qui repentinis imbribus Oceani more æstuare & quasi efferuere videtur, ab grandine & tonitribus concuti. Interius vmbrarum & dæmonum esse sedes ferunt; lugentiumq; clamores & planctus audiri horrificos; & ea loca ad infernas vsq; regiones penetrare affirmant, sataque & arbores eius aquæ malignitate contractas aduri atque arescere.

Caridemum, vt Ptolomæus tradit, promontorium est in capite Bæticæ versus nouam Carthaginem, haud procul à portu magno.

Celticum, promontorium est Gallecię, in oceanum prorumpens.

Cuneus promontorium est sacro propinquum.

Edulius mons est in Tarraconensi.

Erminius mons est Lusitaniæ.

Ferraria promontorium est in agro Dianiensi distat ab Ebuso insula LXXX. M. P.

Grini mons est mari contiguus, in citeriori apud Emporitanos & ostia Ticeris.

Idubede, montes sunt continui in Tarraconensi in Cantabria incipiunt & vsque ad nostrum mare excurrunt.

Ilipa mons est in Bætica.

Iouis mons est vndiq; absolutus, olim portum, nunc speluncam Barcinoni præbens recrescentibus lapidicinis egregius est, & vario fructuum fontiumq; genere ornatus: Inter quem & Tarraconem mõtes sunt ad littus rupicosi, & per decliuia cautium in forma graduum distincti: quos vulgus olim *Scalas* Hannibalis appellauit.

Larso promontorium est Pyrenæi apud Vascones in Oceano Cantabrico.

Luna promontorium est, non ab ostio Mundæ fluuii situm.

Lunarium promontorium est in Loletanis, versus Indecetarum oram.

Masseriæ montis Hispaniæ regionem non legi.

Magnum promontorium est Lusitaniæ inter Hannibalis portum & Olisiponem situm; quod & *Olisiponense & Artabrum* appellatur: In hoc Fauonio flante equas sine masculis concipere ob earum multitudinem poetæ auctore Pomponio Mela fabulati sunt: quod ostenditur à Silio his versibus:

Hic adeo cum ver placidum flatusq; tepescit.
Concubitus seruans tacitos grex præstat equorum.
Et Venerem occultam genitali concipit aura:
Sed non multa dies generi, properatq; senectus
Septimaq; his tabulis longissima ducitur ætas.

Quidam autem affirmant huius geniture equos triennio tantum viuere, & perraro quadrimos videri: Porro si vento generantur, velocissimos esse non est mirum. Nihil enim vento velocius inueniri potest. Vnde Homerus xx. Iliados ait; Eryctonium habuisse tria millia equorum, cum quibus Boreas suscepta equi specie coiuit, quo velociores essent.

Nerium promontorium est Vardulorum in Cantabris.

Orubium promontorium est Gallaicorum, situm inter Minium & Tamaram flumen.

Orospedæ montes sunt continui à columnis incipientes qui adusque Carthaginensem agrum porriguntur.

Pyrenæi perpetui montes sunt, Hispanias à Gallis diuidentes: dicti vt plures tradũt quod fluminibus crebris feriantur vel à *Pyrene* Bebrycia Virgine ab Hercule ibi stupro cognita; quod videtur sequutus Silius III. Punicorum his versibus:

Pyrene celsa nimbosæ verticis arce
Diuisos Celtis late spectabat Iberos,
Atq; æterna tenet magnis diuortia terris:
Nomen Bebrycia duxere à virgine colles,
Hospitis Alcidæ crimen qui sorte laborum,
Geryonis peteret cum longa tricorporis arua
Professus Baccho sæua Bebrycis in aula,
Lugendum formæ sine virginitate reliquit.

Pyrenen; seu vt Diodoro placet, (nam ea fabulosa Plinius existimat) dicti sunt, quod olim à pastoribus imposito igne conflagrauerunt; quo incendio varia metallorum genera erupisse tradit: aut quod verius puto, appellati sunt, quia in modum Pyrarum eorum cacumina emineant. Horum radices incipiunt finibus Narbonensis Galliæ regione.

Sardoum promontorium quod *Pyariam* vocant. Patet frons eius versus nostrum pelagus in latitudinem circiter decem millia passuum, vbi Canciliberum opidum Iberitanorum olim, & Ruscinonensium nunc *Perpinianensium emporium.* Est & in fronte *Veneris portus* & *Ceruaria* promontorium Galliæ finis, vnde & Pompeii trophea cernuntur. Dein & promontorium aliud ostenditur nautis celebratum, quod *Crucianum* appellant. hic ab Hispania in Galliam nauigantibus initium est Narbonẽsis procellosi atq; importuosi sinus, quippe qui Austro & Africo totus expositus est. Quatitur etiam æua hyeme Circio & Aquilone. Inde digressus Pyrenæus in sublime sese fastigat in excelsum iugum exsurgens; quod cum niuosum sit *Albetam* vocant, à Cerretanis Herculis quondam Comitibus & Vasconibus suprema eius inhabitantur. Ipse Emporitanos, Ansetanos, Ilergetas, Surdaones, Iaccitanos, Cantabrosq; relinquens, tandem Larsonem versus Oceano se iungit: In his montibus percandidi pauones gignuntur, non ingentes; boues elephantibus maiores; vt Græcorum quidam tradidere. Pernas suum, qui in his conuallibus nascuntur, acceptas fuisse Romæ tradidit Strabo.

Sacrum promontorium è media occidua Hispaniæ fronte in Oceanum extenditur.

Saturni promontorium, in quo aræ *Sestianæ*, versus maritima Asturum est.

Solorius mons est excelsus versus Oretanos, non *Arogotis* vt recentior quispiam tradit.

Serresus, quem & *Serratum* vocant, mons est finibus Leletanorum in Lacetanis: Olim profanis deorum cultibus dicatus: de quo quædam haud indecenter enarrare lubet. Mõs ipse non modo in Hispaniis, sed vbiuis prouinciarum Latini, Christianique nominis fama pernotissimus est; situs & religio efficit, distat à Barcinone circiter xxx. millia passuum tantundem mari remotus. Lambitur à Septentrione rubricato amne, vbi *Palladium* opidum Olesia patet xii. millia passuum in insulam sedens, & nulli contiguus, vt Soracte in Italia. Altitudo eius ardua, & quam eminentes cliui caulesq; exasperant: Nemorosis internis ornis & fraxinis & huiuscemodi arboribus insignitus est, salientibusque fontibus

irriguus, medicinalium quoq; herbarum feracior. Aſpectus eius ampliſſimus vt Pyrenæis & occidente ſole Balearibus terminetur. Et cum cernentibus ſe inacceſſibilem oſtendat, benignum tamen aditū circuitus tribuit; exterius autem præruptis exeſiſq; ſaxis ita vndiq; in graduum, & ſerræ ſimilitudinem, & ex ordine compoſitum eſt, vt prudenti opere naturam ipſam aut mundi huius opificem montem ipſum neſcio quid ſacri numinis oſtentantem ſuo celeberrimo cultui extruxiſſe credamus. Religionis eius auxere initia, quod ſupremæ Virgini ſacer ſit ob vetuſtiſſimum ipſius ſimulacrum abditiſſima ſpelunca diuinitus adinuētum. De quo ſi pro materia diceretur, grande eſſet profecto opus; & ideo relinquendum, Vltra montis modum ara Virgini extructa eſt, & auguſtiſſimum templum. Via quoq; aſcendentibus non exigua, laborioſo, accolarum cultu regiiſq; ſumptibus coacta eſt. Deſperatum prima manu opus, mox abſolutum. Cacumina præterea montis religioſis habitantur viris, quos heremitas appellant, ligneiſque gradibus & exemtilibus ſcalis & pendentia ſaxa admotis non ſine vaſtæ ſublimitatis terrore, ac caſus etiam periculo adeuntur. Aſcendentibus ne decidant remedium eſt, curioſius ſcandere, & ne ima deſpiciant. Heremicolæ ipſi cœlibes, ac ſpretis libentius male caris opibus cœleſtia venerantur. Templum quod diximus cera argentoq; atq; auro conflatis per orbem donariis onuſtum eſt. Cuius veterrimi tholi faſtigio mirandæ virgineæ opis miſeris ægriſq; mortalib. præſtitæ teſtes appendent ſtatuæ, & depictæ imagines, cathenæ, loricæ, clypei, & roſtra carinis erepta, atq; alia liberationis ac victoriæ monumenta. Quodque omnium maximum eſt, reuiuiſcentium hominū funebria veſtimenta ſuperatæ naturę mirificentiſſimum ſpectaculum. Soluuntur vota ſexto Idus Septembris: numeroſa populorum vſque ad internecionem preſſura. Sed iam alios quæramus montes.

Scombraria promontorium à ſcombris piſcibus dicta, ſita ſunt inter *Dianium* vrbem & *Carthaginem nouam*.

Temarianus Bæticæ mons eſt.

Tenebrum promontorium eſt in agro Dertoſano.

Trileucum quod etiā *Lexaciacorum* dicitur in Gallecis eſt, non procul à fluuio Brigantia.

Vrinium montem eſſe Hiſpaniæ non deſignata regione, complures tradunt.

Vadarneronem quidam non temere Celtiberiæ montem eſſe exiſtimant; ab aliis effractum atq; in inſulam poſitum: quem nunc *Vadanicorum* corrupto in vulgus vocabulo appellari volunt. Olim Manibus ſacer fuit, qui etiam à Martiale carmine celebratus eſt, vbi *Voberſæ* ſiluæ meminit. *Montordi* opidi. & *Somonæ* vici, & *Congredi Balnearum*: quę omnia in agro *Bilbilitano* ſunt: vbi & *Ferrariæ*. Diſtat mons à Tarracone dierum quinque itinere: quod à Poeta notatum eſt cum ait:

Quinta forſitan eſſeda videbis.

Mons ipſe ſterilis eſt, & niuoſus, vbi etiam hodie intempeſta nocte vmbræ apparere dicuntur.

BARCINO

HIERONYMI PAVLI

BARCINONENSIS IVRECONSVLTI

AD PAVLVM POMPILIVM.

MICORVM quoſdam fures eſſe temporis ait Seneca. Tu cōtra Pompili facis: curas enim & inſtigas ne ſurripiantur amicis, neue negotiis obruantur. Rogas vnum, aut aliud: quo temporum mora fructū aliquem literarum his, quos diligis, pariat: appellaſq; negotia ipſa impedimenta quędam philoſophiæ & ſublimioris exercitationis animi interceptionis. Interrupiſti nuper per epiſtolā negotioſas legum actiones, gratiſſimo rogatu. Cupis enim vt quæ de vrbe mea, eiuſq; agro & principatu; incolis & ſitu, deq; eorum rebus præclare magnificeq; geſtis, apud priſcos auctores & fide dignos legi, ad te ſcriberem, addita perſtrictim vſque ad noſtra tempora hiſtoria quod libens feci: id te expoſcente, vt de eruditione taceam, amicorum optimo; Placuit mihi à noſtra, quamquam labori & vigiliis obnoxia, tamen vt iuris prudentes volunt, non minus, quam tua vera atq; ſacra philoſophia: ad mitiora & cunctis iucunda ſtudia, tui gratia & materiæ diuertere: placidioriq; exercitio patrium ſolum, velut præſens,

menta

mēte paulisper collustrare. Igitur vt à cōditore ordiamur: qui ab Hercule conditā tradunt recentiores parui momenti auctores habentur, nulla adiuti priscorum auctoritate aut probabili coniectura. verumtamen ea opinio in vulgus sparsa, fouente iactantia, difficile truditur. Vnde veterum quidam poetarum huic annexi, Barcinonem Herculeam dixerunt: quod nonnulli tamen a cultu Iouis, non à conditore dictum suspicantur: eorumque opinionem ex Macrobii sententia, sed non liquido, vt nobis videtur, comprobare nituntur, qui ait summum maximumq; in citeriore Hispania Martis numen fuisse, quem ipse ex radiorum ornatu solem interpretatur: eundemq; esse & Iouem & Herculem. Quin etiam ad suæ opinionis confirmationem extare hodie aiunt, vetustos lapides delubri Martis in agro Settabitano, vbi Mars dominus vt Sol & Hercules appellantur: verum validior surgit opinio ex his qui existimant ab Amilcare *Barca* Pœnorum strenuo & sapientissimo duce fuisse conditam primi belli Punici temporib. Etenim Pœni & Carthaginem in agro Spartario, explorata opportunitate insignis portus, construxere, vbi exile oppidum fuerat ante à Teucro positum, & plures alias vrbes in Hispaniæ littoribus. Itaq; cum hæc: tum nomen (nam & *Barcine* etiam à veteribus est appellata) vel eiusdem argumento, indicant è familia Barcina fuisse conditorem. Ea Carthagine & per vniuersam Africam clarissimis imperatoribus excellens fuit: quippe qui maximam senatus suæ Ciuitatis partem ad se traxere: non absq; inuidia Gisgonum atq; aliorum nobilium factionis aduersæ. Originem domus primariā, à Barce antiquissima vrbe Libyæ nonnulli existimant. Sed ne quid huius disquisitionis vel fragilis opinionis omisisse videamur: Credidere quidā Barcinonis primordia à Barcilo vrbe Cariȩ fuisse: ducti, vt reor, magis similitudine nominis & Græcorum Asiaticæque gentis profugiis atque erroribus, quam veterum traditione. Porro primum qui vrbis nostræ meminerit, reperio Pomponium Melam. Is Augusti temporibus, inter parua oppida oræ Hispaniensis Barcinonem enumerat. Sed Plinii secundi tempore coloniam iam fuisse constat Romanam, Fauentiamq; cognominatam: Interq; colonias ius quoque Italicum sub diuo Alexandro habuisse, responso Pauli iurisconsulti ostenditur: Diocletiani item tempore perfrequentem fuisse vrbē legimus, & suburbiis auctam, attrita prius per Germanos sub præside Gallieno Tarracone. Diui vero Constantini principatu haud parui nominis & opulentam vrbem fuisse ex scriptoribus animaduertere licet. Cæterum prius quam insequentia tempora perscribantur, erit operæ pretium antiquissimos quosdam ciues vrbis nostrȩ florente in Hispaniis Romana R. P. referre. Scio equidem Romanorum nominum suscitata vetustate gaudebis.

Vrbis conditor quis.

In Lusit. D. De Censib.

Clari ciues Barcinonenses.

L. Licinius secundus, & L. Licinius Sura ciues nostri fuere, & vterq; Consul. sed non vno tempore: vt in Epigrāmatibus legitur, & eiusdem familiæ P. Licinius; notæ, etiā poetæ Martiali probitatis. Fuit & municeps noster C. Publicius Melissus: qui ob causas vtilitatesque publicas ex fide atque constanter defensas, statuam in foro Barcinoni meruit & IV. Vir eiusdem vrbis creatus est. Is magistratus ad Seuiratum postea auctus est. fuerunt & ex ea vrbe C. Iulius & M. Antistius homuncio, & amœnioris ingenii M. Conetius, & Caluitius Paulinus; huic omnibus honoribus in R. P. sua summa cum laude perfuncto etiam statua posita est, curante Sergia Fuluinilla rarissimi exempli fœmina. Sed & huius generis viro cui tamen Ilerdensi, Gal. Paulino, qui ab Hadriano Cæsare equo publico donatus est, statuam olim positam fuisse Tarracone cum titulo optimi, & in R. P. liberalissimi ciuis nunc etiā inscripta marmora ostendunt. Nobilitata fuit & olim monumento clari adolescentis Sp. Pomponii magistri equitum qui sub Afranio meruit. Eius epitaphium circumfertur sub his versibus:

Viri illustres Barcinonen. 1. 2. 3. *Lib. 1.* 4. 5. 6. 7. 8. 9.

BELLO SERTORIANO
SVSCEPTO VVLNERE
A CALLAGVRRITANO HICIA.
QVEM EXTEMPLO FODI
ACQVIRENDAE VALITVDINIS CAVSA
BARCINONEM PETII
AESCVLAPIO VOTA VOVI
TEMPLVM INGRATO
VT FIERET, STATVI:
MORTE IMMATVRA. ME
INTERCIPIENTE A. VALI-
TVDINE ET AB AVRA ADOLE-

al IN VIA GRATIA.

SCENTEM MISERABILITER
DESTITVTVM VIDES.

Hoc ipsi epigramma alicubi fortasse Barcinoni latens vel iam perditũ minime legimus: [*Qui, ne sis nescius, pleraq; confinxit Epigrãmata.*] sed eius testimonium habemus Cyriaci Anconitani, epigrãmatum per orbem sane diligentissimi collectoris, cuius ad nos sex haud parua volumina peruenerunt. In hac quoq; vrbe erectus fuit olim fornix à M. Aurel. Antonino Faustinæ Augustæ: cuius adhuc Epigramma in marmore cernitur. Post Constantinum sub Theodosio claruit L. Dexter historiarum scriptor, Pręfectus Prętorio, cui Hyeronimus libellum de illustribus Christianis dicauit. Sed nec caruit sanctissimis viris, Religionem nostram professis, & qui Pontificatum sub primitiuis Christianorum conuentibus in ea vrbe prouidentissime tenuerunt. [1. 2. 3. 4. 5. *Scriptores Barcinonẽses.* 6. 7.] Quorum habentur egregii L. Victor Aeius, Alexander, Theoticus, & mox sub Theodosio superiore Pacianus, cuius adhuc ara colitur, vir, vt ait Hyeronimus, castigata eloquentia illustris: & ab hoc Seuerus & Idalius huius sanctissimi senis pauca quædam per interualla podagræ, scripta legimus. [8.] Ornauit & hæc tempora antistes Olympius, cuius persigni exemplo Pontius Paulinus Aquitanicus sacris nostris in hac vrbe initiatus, ad Põtificatum Nolanum assumptus est: huius extant epistolæ ad Licentium Poetam, Aurelii Augustini alumnum Religionis & humanitatis plenæ. Assertores etiam vsque ad necem [9.] habuit sacrosanctæ Religionis Eulaliam virginem, & Euphratem Arabem aduenam, & [10. *Barcinonenses Martyres*] hos Diocletiani tẽporibus: qui sub falsa suspicione immissi per Christianos in Nicomedia incendii, persequebatur toto orbe insontes; similis etiã occasio Neronem olim vt in Christianos sæuiret mouerat, sed alia causa Decianæ persecutionis fuit, quod ipse Decius Cæsar ærarium Romanum spoliatum ab Imperatore Philippo adolescente diceret, profusionibus factis in Fabium Christianorum antistitem, qua ratione & diuus Laurentius Celtiber thesauri Pontificii & à Fabiano in Xistum transmissi custos, diris, variisque cruciatibus adfectus est: & cum sempiterno nomine finem vitæ adeptus: cui merito ex Cœlitibus soli Roma quinque quę cernimus, percelebrata templa dicauit. Eodem quoque supplicio indigne necati sunt in hac vrbe Anastasius Ilerdẽsis, vir Equestris ordinis, ex eiusdemque Diocletiani aula & alii quidam, tametsi nonnulli apud Betulonem oppidum Barcinonis littori proximum occisos tradant. Sed iam ad temporum seriem reuertamur.

Irruentibus sub Honorio & Theodosio in Hispanias Barbaris, captaq; & diruta à Vandalis eius tractus insigniore vrbe Tarracone, succreuit habitatoribus Barcino: paruit post hæc Goticæ genti, & Alanis, vt reliqua Hispania. Quo tempore Ataulphus Gotorum Rex, Theodosii imperatoris muti gener; quia in mores Romanos propter coniugem mitescebat, conspirante clam Vallia, dolo suorum ibi interfectus est: Creditur à nonullis vestigia quædam columnarum & antiquorum ruderum, quæ in paradiso sublimiore vrbis parte videntur, sepulcrum olim Ataulphi sustinuisse: pars reliquias arcis, alii porticus arbitrantur: Fama vulgi habet Herculem ibi monumento conditum. quæ opinio scriptis Salustii iuuatur: nam hic in Hispania Herculem sepultum fuisse Afris & Iberis persuasum testatur. At Barcinoni sub ditione Gotica, augescente populo suburbanæ domus constructæ sunt, interque maiores Hispanię vrbes habita est, nam & sedem tum ibi Goti, quę postea Toletum translata est, atque à Lusitania adciti Alani constituerant, idoneam rati ad tutelam Pyrenæi, simul & maritimos exercitus inde facile in Italiam vel Numidiæ littora mittendos: ex copia item materiæ, ad construenda nauigia accedente commoditate extantis tunc portus. Quodque Barcinon in Bæticam per maritima, vel in Celtiberiam & penitiorẽ Hispaniã per mediterranea euntib. atq; redeuntib. quasi obuia ad vtrũq; iter occurrit: vnde existimatum est à non vulgaribus propter consistentẽ tum maxime in ea regione Alanam & Gotorum gentem, inceptos appellari *Gotalanicos* populos: qui nunc *Catalani* dicuntur. Etsi quidam ab Angario quodam, cognomento Catalone, Germanorum duce dictos fuisse scribant; quem ante Caroli magni tempora non legitimo exercitu, vt Sarracenos pelleret, Hispaniam intrasse tradunt, militibusque suis *Catalanorum* nomen indidisse, & paulo mox dum Emporias vrbem obsidet, occubuisse. hunc ducem quidam non Germanicæ, sed Gallicæ gentis fuisse ferunt è Catalaunica regione singulari prælio memorabili. Superiora sane astruere illius temporis scriptores videntur: qui vsque ad Caroli Calui tempora hanc regionem Hispanicam Goticam & prouinciam Narbonensem Gallogotiam appellant. Sed iam Getarum tempora repetamus: Goticam deinde gentem post ducentos annos in mores Latinos pæne transformatam, sed diuturna pace præsegnem plurimoque luxu & variis ac flagitiosis etiam libidinibus eneruatam; euertere Sarracenorum, quos nunc diximus, & Maurorum permistum genus. Itaque notissima Roderici

Roderici Regis clade, Barcinon capta, peræque vt cæteræ Hiſpaniæ vrbes, acerbe quaſſata eſt, nam præter Cantabros, Aſtures, atque Pyrenenſium aliquas gentes, quas vix locorum aſperitas eſt tutata, vniuerſa Hiſpania in Mauroarabum ditionem peruenit: mirumque profecto viſum eſt, vt quam Romani prouinciam olim continuis ducentorum annorum & calamitoſiſſimis bellis vix bene ſubegerant, quî eam Barbari perexigua quindecim menſium mora in ſeruitutem redegerint: Quinimo nec latis Hiſpaniæ finibus contenti, ſed Pyrenæum tranſgredientes, & Aquitaniam, & cuncta inferiora vſque in Arelatem obtinuere. Tanta fuit aduerſantium ſyderũ vrgens poteſtas: vel diuinæ potius mentis in degeneres à maiorum moribus populos aperta punitio.

Recepta deinde ſub plurimæ famæ Carolo & Ludouico Auguſtis Barcino à principibus gubernari cœpit, qui *Comites* appellati ſunt: & ciuibus rurſus augeri, militiam magis quam commercia exercentibus. Quorum pręſtantia Comites bis à Sarracenis captam Barcinonem receperunt: ac longe lateque etſi parua manu, dominatum auxere, continuis bellis innumeros Barbarorum exercitus profligantes. *Tarraco* primum quæ à Gotis parum, & à Sarracenis pluſculum inſtaurata fuerat, ſubinde & *Dertoſa* commerciis opportuna & *Ilerda*, claræ vrbes à iugo Mauroarabum per eos liberatæ ſunt & Catalanorum nomen vulgatum quorum *Barcinon* metropolis fuit ſemper, vtque ſummatim magna & multa perſtringamus, à faucibus Iberi Niceam vſque, ſub alpibus Imperium pertulere. Sed ne Catalanorum res etiam in Africa & Oriente ſplendide geſtas texere videamur; quod ſequente vita, alterius & protenſioris erit operis, ad vrbem duntaxat noſtram redeamus.

Iunctis Aragonenſium & Catalanorum imperiis ſub Innocentio II. conſpicua ſuſcepit incrementa: captis pręſertim *Balearibus*, pulſiſque à præculto agro *Valentiæ* Afris: quo tempore mercaturæ pariter & militiæ intenta Barcino, breuique hoſtium ſpoliis & commerciorum lucris amplificata, inter primas Hiſpaniæ iterum & celebriores Europæ connumerari cœpit: continuata vſque ad noſtra tempora gloria. Siquidem in omnibus & grauiſſimis bellis quæ in Sicilia, Sardinia, atque Italia, lateque per orbem à Regibus Aragonum fœliciter geſta ſunt, naualibus maxime præliis præcipua auxilia Barcinonenſium fuere prorſus nec vllæ ſine eis partæ victoriæ. Auxerunt nomen facultates, nauigatio & libertas, ſenatui, populoque à regibus ob ingentia merita conceſſa; item religionis & iuſtitiæ obſeruantia, ad hoc publicæ rei priuatæq; cura laudabili adiuta parſimonia, & conſeruatrice Imperii concordia, expurgataque inprimis ciuitate, velut dulci reip. pernicie otioſorum incolatu.

Plurima & perpulcra quorundam ciuium noſtrorũ belli & pacis facinora iam nos Pompili, ſolicitant vt pandantur. Sed ea vberiori operi Catalanicæ hiſtoriæ reſeruamus ad iuridicæ gubernationis formam tranſeuntes.

Poſt Punicam dominationem, cuius nihil liquidi exploratum habemus, legibus paruit *Barcino*, primum Romanis, quibus per Gotos exactis, intruſę Barbaræ, lingua tamen latina promulgatæ, in quibus Romanæ vti petricoſę atque ambagioſis ſubtilitatibus inutiles abrogantur: & in eiſdem inter nationis Goticę homines & Romanos (ſic enim tum Hiſpanos appellabant) coniugia prohibentur, ne feritas gentis Romani ſanguinis commiſtione molleſceret: quę ſanctio, longo poſt tempore manſuefactis Barbaris, ſublata fuit: ſub ipſis Comitibus aliæ leges ſubortæ ſunt, rudi ſermone conſcriptæ, nec ſententiis, vt pleriſque videtur, ſatis cohęrentes, vacantibus vtpote ea tempeſtate armis magis quam legibus incolis: quia manu Comitum omnia pene gubernantur: tum ſub regibus adulta iam vrbe Romanæ leges à Iuſtiniano digeſtę, reſtitutæ ſunt: additis quibuſdam municipalibus quarum ſtudio dediti complures, inter primos legum peritos claruere: tametſi pauci vtcunque periti nulla ſcripta reliquerint, forenſibus omnino actionibus occupati: quæ acutiſſime atque exactiſſime in Barcinonenſium foro etiam nuper aguntur. Accedit grauitas, & libratum animi iudicium, quo ciues noſtri præcipue commendantur. Hoc igitur tenore morum & ſerie legum, opibus & gloria florentem ciuitatem noſtram pueri vidimus, eandem adoleſcentes mutata fortuna labantem; ſed nunc inteſtinis bellis attritam, opibus exhauſtam, ciuibuſque infrequentem, dolenter cernimus, atque vtinam ſenes reuiuiſcentem videamus, quod cura quidem & beneficentia optimi maximique principis Ferdinandi, vt eueniat, haud deſperare licet. Hæc bella, luxus, & ciuium diſcordię partim, (quibus opulentiſſimæ vrbes periere) partim tenacitas libertatis, licentia principis læſę pepererunt. *Bella inteſtina.*

Summa bellorum ratio hæc fuit: nam ſingulares cauſas & ſubinde ærumnas & cruentos annales velle perſcribere non eſt huius operis. Quare ad ſitum vrbis tranſeundum eſt:

Vrbis ſitus. Priſtini oppidi muri vetuſtate notabiles, integri adhuc videntur, paulo editiore parte vrbis, cum quatuor duntaxat portis, nunc enim nouem ſunt. In illarum turribus capitis bubuli ſtatuæ, dum conderetur vrbs, poſitæ fuere ad pacis atque imperii votiua ſigna. Hoc vetus oppidum, & quæ quondam ſuburbia fuerunt illi circumquaque addita, amplectuntur nunc nouæ vrbis muri: quibus inſuper proauorum noſtrorum temporibus adiuncti ſunt ab occaſu alii recentiores muri, quæ poſtea ſuccreuerant pomœria claudentes: redditque vniuerſa vrbs in plano iacens nouam faciem hemicycli, ſeu C. litteræ vtroque capite apertum æquor tangens: vnde expugnatu difficilior fit: expoſita per frequentes procellas hoſtili claſſe naufragiis: nec facile vel æſtate, auxilia prohibente. Etenim tutius noctu, & haud raro per lucem inter numeroſa hoſtium nauigia, auxiliarias naues littus vrbe ſubire vidimus incolumes: Mare ipſum noſtra tempeſtate etiam aduerſum oſtenditur afflictæ vrbi, dum ſoluto veteri limite, obrutaque littorali area, vrbem petit, excauatque muros, & mœnia intus aperit: vnde pulcherrimæ ædes tractandis commerciis, reponendiſque temporariis mercibus ad littus poſitæ, vndarum pulſu concuſſæ ruinam timent, & ſatis difficile eſt hybernos fluctus inſanientis pelagi obicibus arcere. In quo tamen ardenti cura laboratur, obiecta immenſitate molarum.

Templa. Intra vrbem templa viſuntur pulcra quidem & egregia, inprimiſque plurimo claroque ſacerdote ornata, interque ipſa templa, vetuſti operis diui *Michaelis* apparet, populari peruigilio frequentatum: quod olim Æſculapio dicatum fuiſſe nonnulli arbitrantur: argumento afferunt, pauimento inſcriptos angues: ab aliis templum fuiſſe Iouis exiſtimatur, pari primariæ vrbis religione. Nam Tarraco eximio templo & cultu Iouis enituit: hoc ſane ex monumentis antiquorum lapidum patet, Mineruam templum habuiſſe Barcinoni, haud procul ab vrbe, Veneris ædes fuiſſe fertur, vbi fanum Diuæ Eulaliæ Emeritenſis antiquitate venerabile, à Chriſtianis dicatum fuerat, in quo ſepulcra ciuium Romanorum ante demolitionem vidimus. Nam per ſuperiora bellorum tempora, ne præſidium hoſtibus redderet, quod per obſidionem Gallorum euenerat, non abſque graui vetuſtatis diſpendio à noſtris dirutum eſt: ſed nuper eodem loco erectum. Muri & domus vrbis ex lapide ſunt qui in monte Iouis, ab occaſu vrbi prope iuncto ſemper renaſcitur. Viæ in ea non luto ſordidæ aut porticibus occupatæ conſpiciuntur: ſed nec cœlum protectis ſubgrundiiſue aut mænianis obtegitur, proinde nec ædificiorum frontiſpicia deformantur, quibus multas alioqui percelebres vrbes dehoneſtari comperimus. Mons ipſe ad decorem vrbis accedit & ſalubritatem, intercepta paluſtri aura abſolutus vndique & contra Zephyrum erectior cernitur, læto vinearum & arborum conſpectu; probata in eo rubrica eruitur effoſſorum olim metallorum, vt multi autumant, index: Nec fontibus caret limpidiſſimis, aut viuacibus herbis: proſpectu vero tam longinquo, vt quidam Balearicos montes inde, ægre tamen, ſub Occaſu aut Ortu ſolis cerni contendunt. Conſtans fama tenet ex remanentibus orta veſtigiis, olim vrbi portum reddidiſſe montem, ventis Euro atque Auſtro interque hos medio, tutiſſimum: quibus plaga illa validius infeſtatur, hic poſtea ſiccus relictus eſt, refluente longius *Salo*, ideoque colonis fabricatio inchoata: famam confirmare Artemidorus videtur, qui ait *Leletaniam* cuius caput eſt *Barcino* portubus frequentem fuiſſe: Sed & idem his verſibus Anieni aperte oſtenditur in ora maritima.

Et Barcinonum amœnas ſedes ditium
Nam pandit illic tuta portus Bracchia,
Viuetque ſemper dulcibus tellus aquis.

In ſummo montis ſpecula eſt poſita, vbi olim fanum fuiſſe Iouis non pauci conſentiunt. Nunc ædiculas habet annuis ciuium conuentibus, iucunde ſimul & religioſe inuiſas, inque iis proculdubio pulcro fonti vicina percolitur, Iuliano dicata, quam vetuſtate collabentem, L. Deſplanus Archidiac. vir claritudine & generoſa probitate prænitens nuper inſtaurauit, fons ipſe non prorſus abolita veteri ſuperſtitione, additur a plebe *fortunæ fortis* feſto. VIII. Kalend. Iulias, per famam apparentium eo die Nympharum, verbena & filice coronatarum. interq; montem & Rupricatum flumen, quod per ſeptem ferme millia paſſuum longe ab vrbe pelagus ingreditur, paluſtria loca ſunt, frugifera tamen alicubi & paſcuis non ignobilia, fluuius ipſe vbi accreſcit, pontis ſæpe vel impatiens eſt, vel mutato curſu fallax. Vrbs amœno magis quã fertili loco poſita eſt, littore

ſatis

satis profundo præterquam ad *Taſtas*: hæc loca ſunt contra littus ad octo ferme ſtadia, vbi arenarum dorſa inhibent atque irritant mare, vnde extra deſurgere naues ſolent: Duos habet amnes, prędictũ ab occaſu & *Betulum* qui & *Betulus* dicitur ab ortu fluentem, propinquius, tenui alueo: ſed irrigationibus vtili, vnde riui per foſſas & ſulcos aquarios decurrunt in prædia, terrestri & ſtructilis operis molinas etiam citantes. Scatent & intra vrbem frequentes putei, non improbæ aquæ. Ducitur & aqua è fonte perenni per lapideos cuniculos in vrbem, eque receptaculis & caſtellis per labra vel ſaltus in varia loca effunditur. Mulierum prætera peculiaris pulchritudo, & matronale decus lætiorem ciuitatem reddunt, vnde & tenacior manet. Torus & ſoboles fit generoſior. Ambitus eſt ſtadiorum circiter xxv. eadem pæne dimenſio eſt Neapolis Italicę: ſed Neapolis hodie ciue & aduenis plenior habetur, vtque Germanicæ gentis pulcerrimas, ſed gelidas vrbes relinquamus Florentiam Etruriæ clariſſimam vrbem an pulchritudine & munditiis vincat Barcino iuſtiſſima hactenus dubitatio eſt huius ſane ſitum præſtantiorẽ omnino eſſe propter littus & cæli apricitatem nemo inficiabitur. Ferunt Aſtronomi eã ſagitttario ſuppoſitam pręcellenti Ioui domeſtico, interque multa vrbis inſtituta ampliori, quam diximus operi inſerenda. Ædilitię ſunt & mercatoriæ leges, per has iudicium ex bono & æquo, & ſub compendio redditur à Duumuiris, qui conſules appellantur: vnde conſulares leges dictæ ſunt: quarum hac tempeſtate non in ea vrbe modo vſus viget, ſed per cunctas ferme maritimas ciuitates nauticæ, & mercatorum controuerſiæ huiuſmodi legibus, vel ex his depromptis, ſumma cum auctoritate terminantur. Vtque Rhodias olim, ita plerique nunc per vrbem *Barcinonias* leges appellant, Ædilitię quoque plurimis & inclytis vrbibus exemplo fuere. Criminum animaduerſio ciuiliumque cauſarum notio per creatos à Regibus Magiſtratus, maiori ex parte exercetur Pontificalis fori iuriſdictione excepta. Cura frumentaria & R. P. per Quinqueuiros hodie gubernatur, anniuerſario munere, adiunctis xxx. duobus aut Centum Viris, ſi grauiora immineant. Ab hoc procerum ordine, admiſſa etiam nuper in partem ſenatus plebe decreta emanant. Creditum eſt popularem hanc admiſſionem initia ruinæ vrbis noſtræ parauiſſe, inepta ad gubernationem plebe, inſolentia, atque indignitate imperandi, atque conſulendi, tum de diſſidia vel propter inuidiam nobilitatis promptiſſima & denique apta gubernari magis quam regere. Sunt & monetales, operumque & ęrarii Pręfecti & ſcribæ: ac plures alii magiſtratus nulla iniuria hiſtoriæ tacendi.

Habet vrbs inſigne; publicam menſam depoſitoriam, fidei, vel alienigenis & ignotis pertinaciſſime nullo periculo, culpaue aut mora excuſabilis. Illud quoque imitandum: quod in multis ſpecioſis vrbibus, & Romæ negligi miramur; in Tabellionem, Chirurgum, & medicinarium admitti neminem, niſi probatiſſimæ fidei examinatique curioſius exercitii: optima certe conſuetudine, ne fides doloſæ aut imperitæ manui temere committatur.

Necnon & hoc à compluribus laudari vidimus, quod vrbem noſtram Iudæis nequaquam licet habitare, vtpote generi hominum ſordido, libidinoſo atque impudenti, & niſi ſeruitute reprimeretur, ſuperbo atque crudeli: Ad hęc quod eſt gens fœnoris aliorumq; noxiorum Ro. Po. quæſtuum profunde conſectatrix: Quodque cæteros mortalium neſcio quo ſingulari odio dolis atque fraudibus circumſcribere conetur. Vnde nec hi, quorum maioribus Iudaica origo eſt, tametſi Chriſtiani nominis, & forſitan probi, ad honores R. P. noſtræ aut Tabellionatus, vel Medicinarum officia admittuntur: exiſtimantibus cunctis perdifficile maiorum mores, & vix obliuione generis exui poſſe: Sed nec Mahometicę Religionis hominibus in eadem vrbe præterquam ſeruis, commorari permittitur, ne pura religio, aliarum vſu captis ſuperſtitionibus, deprauetur: neue religionum & cultus in vna eademque ciuitate diuerſitas, inuidiam, odia, impoſturas, & diſſenſiones, & clades interdum, atque exterminia R. P. pariat. Quod in Antiochenſi & Alexandrina aliiſque clariſſimis vrbib. eueniſſe, qui res geſtas legerit, facile intelliget. Magnificant ciuitatem præterea populorum conuentus totius prouincię Catalanicæ, & vrbium oppidorumque contributiones, à quibus vrbs noſtra vt Nobile caput, colitur & augetur: quorum numerum præter vicos plus quam quadringentorum eſſe, compertum eſt. Quas referemus regiones & oppida. Clariores habentur: *Gerundenſes*, & qui *Emporitanorum* vrbem & portuoſam regionem incolunt, & his vicini priſci nominis *Auſetani* & *Iannipolæ*, fullonica noti: Interque conualles Pyrenæorum *Cerretaniæ* antiquiſſimi Hiſpaniæ populi, in quibus Liuium Salinatorem oppidum condidiſſe perhibent, Sertorii temporibus, quod extat, perque Pyrenæum veteri Aquitaniæ contermini, *Paliarienſes*, nouæ appellationis: Tum *Sicuritani* aurifero amne perfuſi & ſub eis *Ilergetani* campeſtres, qui & *Vrgellenſes* di-

Iudæi.

Turcæ.

Oppida ciuitatis Barcinonenſis.

Ilerda. cuntur, littora olim versus *Leletanos* attingentes. In quorum finibus *Ilerda*, veteri historia & nunc litterarum Gymnasio clara posita est, fructifero solo, sed nebuloso per hyemem cœlo taxata; At sub *Vrgellensibus* versus maritima iacentes *Cumulatii*, *Albimontani*, *Barbarienses*, conuallis. *Sigarienses* & pratenses habitant: & à latere *Ceruarienses*: & varii ac candidi salis fossores *Cardonenses*. Item *Minoricenses* cum Mediolanensibus iuxta hos supra Barcinonem *Rubricaticenses*, & sub latus *Vallenses*: atque ad oram Barcinonis, ab ortu *Marisini* & versus Gerundam, siluosi saltus incolę: *Caprarienses*, & aurileguli *Tarnicolæ*: interque Barcinonem & Tarraconem libero prælati oppido *Penitenses*, ac deinde quondam primi *Tarraco.* & maximi *Tarraconenses*, cum eorum amœno agro olim *Suesetano*, à magnitudine suum, vt quidam existimauere, dicto. In ipsisque *Catalanorum* finibus *Dertusani* positi sunt, & *Iberi-censes*. Itemque cis Pyrenæos Catalanici nominis in Gallia Narbonensi habitant. *Ruscinonenses*, nobilem agrum colentes: quorum hodie caput insigne *Perpinianum*, lanificio pollet, supraque hos ad radices Pyrenæi *Confluentani* sunt, fossilium & fluentium metallorum possessores. His ferme regionibus ac vrbibus & aliquot clarioribus oppidis haud exactius, quam nunc conuenit, descriptis *Catalania* clauditur. Horum Barcino princeps est mater. Quarum gentium tractus in longitudinem ferme centum septuaginta millia, porrigitur: Latitudinem vero, vbi maior centum triginta, Ab his olim gentibus deductæ ab *Valentia.* Ibero amne vsque in Bæticam plures coloniæ: quarum plane longe clarior *Valentia*, & in *Balearibus*, *Maiorica*, Regnorum sedes alio opere celebrandæ: & validum in Sardinia oppidum *Calaris*, præterea, & in Græcia quondam percelebres Athenæ & Zacynthus insulæ, & Icossium in Africa Catalanorum coloniæ fuerunt. Vnde non temere quidam Valentinos, & Maioricenses, horumque regnorum incolas ab origine atque lingua *Catalanos* appellauere.

Ager Barcinonensis. Superest vt de agro Barcinonensi dicamus. Is ab antiquis *Leletanus* est appellatus, maiori tractu montuosus est, aut distinctus collibus: ideo non plurimi & ignobilis, vt olim, sed vbi cura adhibetur, laudati vini ferax: mutata posterioribus vitium cultura, maturataque ob densitatem musti feruoris mora, fertque oliuæ & fructuum pęne omnium copiam qui arboribus nascuntur, sed & mellis & frugum, exiguo tamen in frumentis reditu, venationi quoq; & aucupio aptus est. Ex suburbanis salubriora habentur prædia procul à litore ꝑpter lacunas & stagna: quę *Betulonis & Rubricati* ostia circunstãt: Ideo, si liceat patriã describenti vel minutioribus oblectari, laudantur villæ versus Ortanos, Areolum collem, & albas petras. Syluas habet cæduas complures Barcinonensis ager. Quare & materia abunde præbetur structurę nauium. Pinus in eo frequentissima nascitur, copioso fructu atque esui pergrato. Artemidorus *Leletanum* agrum bonitate præcellentem tradidit: es-*Muria Barcinonensis.* culenta enim omnia ibi orta sapidissima notantur: Barcinonensis quoque Murię conditura apud veteres in precio fuit. Hodie vt cernis, è Barcineis rebus præposci Romæ solent cultrorum omne genus, qui ad mensas, qui ad tonstrinam & Chirurgicos, quique ad pugillares, & muliebrem quoque mundum pertinent. Sed quid non iam Roma externę voluptatis ad se trahit; etenim leuia, & pręmollia, quæ flaccida appellantur, stragula ab vrbe nostra perferuntur; quo delicatius per hyemem cubare liceat: aduehuntur & *Vitrea vasa.* inde percandida, & versicoloria vasa vitrea, cum Venetis certantia, & exilia, quæ vocantur thoralia. Quod si quibusdam, quæ pauca sunt, vrbs nostra carere videatur, ea peregri-*Aquæ calidæ* na nauigatione supplentur. Itaque fit, vt habitatoribus vel ad delicias desit nihil. Habet & aquas calidas Barcinonensis ager in Vallensium regione ab antiquioribus recte memo-*Marmoris auri & argenti fodinæ.* ratas: & quas plerique Cerretanis in Roscinonensi, & his quæ in agro Gerundensi sunt prætulere. habet & marmoris optimi, & auri atque argenti fodinas ad Senium montem: quamquam Tarraconenses & Saguntini lapides ad pauimenta meliores, & ob cœlestem colorem gratiores putentur. Et metallorum effossiones quæ in Feliceto ad pagum Argentarium & mansiones rubras fiunt, hodie Seniensibus notiores sint. Hæc sunt loca, quæ decem ferme millia à Maura oppido Iberi absunt. Est enim Hispania cum multarum rerum prouentibus felix, tum vel maxime omnium metallorum pæne vbique ditissima. Testes fuere olim Pœni, & post deinde Romani, qui intimis atque supernis Iberiæ opibus pręcipue adiuti: videlicet metallis, frugibus, materia, lino, sparto, vino, oleo, lana, sale, salsamentariis, corio, & equis, & pugnantibus denique ac vere viris, diuturna atque ingentia bella per orbem confecere. Extant etiam nunc pluribus in locis in vniuersam Hispaniam effossionum illorum temporum aperta vestigia, superioris & nostræ ætatis negligentiam, vel segnitiem accusantia: proinde & quotidianæ illæ querelæ ortæ, auri valorem indies augeri; liquidissima certe causa: cum aurum vbique gentium vel per lu-

xum

tum consumatur; & vbi plurimum gignitur intra fœcundissima montium viscera, non sapientiore contemptu, sed per ignauiam relinquatur: ad cuius profecto continuam egestionem non dicam captiuorum, sed facinorosorum per prouincias iugem atque ingentem numerum sufficere posse quis neget? longeque Reipublicæ fore vtilius, vt qui in tenebroso carcere miserabili otio squalent, vel ad remum damnati in adiumenta sæpenumero piraticæ, & scelerum ministeria traduntur fructum aliquem publicæ rei in metallis eruendis, aliisue operibus publicis exercendis, noxia corpora præberent. Nec hoc perspicuo exemplo caret: etenim reorum inprimis opera prouidentissima orbis domina muros, templa, porticus, & thermas construxit: item portus, theatra, pontes, & palatia, quæ miramur, ædificauit: hac ratione longissima Italiam, diuersis viis latissime strauit, ac varios atque altissimos aquarum ductus stupenda longitudine continuauit. Appenninumque sexingentorum stadiorum producto ponte vrbi coniunxit: vt remoti montis pulcerrimos fontes, vix accolarum haustu notos, quasi captiuos, per saltus, & aspera montium tractos sibi seruire cogeret. Sed nescio quo me pacto vrbis magnitudo à patria ad se reuocauit: Quare iam finis operi imponendus erit.

Hæc perstrinximus, Pompili, de vrbe, ex qua editi in lucem sumus, vtque amici genus non ignores, honestis maioribus: patre Iacobo Paulo Iureconsulto, (si filius in re obscura testis idoneus est) consummatæ inter opes & gratiam Principum virtutis & doctrinæ. Te nunc inuicem accingi cupio ad id, quale me ipse rogasti: vtque nos strictim de vrbe nostra conscripsimus, tu quoque excelsæ tuæ, vel potius communis vrbis res iusto, sed clariori opere absoluas: mihi sufficiat amico simul & patriæ, quod debebam, vel tenuiter exsoluisse.

Barcinone anno M. CCCC. XCI. *regnante Ferdinando II. Castellæ & Aragonum Rege.*

EPISCOPI ECCLESIÆ BARCINONENSIS.

1. Lucius Victor, qui scripsit contra Arrianos.
2. Actius 1.
3. Alexander
4. Theoticus
5. Pasianus, qui scripsit contra Nouatianos
6. Olimpius vir doctissimus
7. Ydaltus, qui plura scripsit.
8. S. Seuerus, qui à Gothis clauo infixo in capite occisus est: fuitque vnus ex 70. Episcopis, qui condiderunt leges Gothicas.
9. Ioannes
10. Adaulphus, qui dedit domum suam pro domo Episcopali.
11. Trodinus, qui transportauit corpus S. Eulaliæ de Ecclesia S. Mariæ matris ad Ecclesiam Cathedralem.
12. Guileranus
13. Theodoricus
14. Petrus 1.
15. Viues
16. Actius 2.
17. Deus dedit. In tempore istius ædificata est Ecclesia Puellarum Sancti Petri.
18. Guadallus
19. Gilasbertus nobilis
20. Berengarius 1.
21. Vmbertus, ex nobili familia Alamanii.
22. Bertrandus.
23. Iuleus ex nobili familia Cardona.
24. Berengarius 2. Ex Comitibus Barcinonensib.
25. Raimundus Guillelmus 1.
26. Megarius Tarraconensis Archiepiscopus iste Tarraconem à Sarracenis destructam cœpit reædificare.
27. Arnaldus hermengaudus 1.
28. Guillelmus
29. Bernardus de Bega 1.
30. Raimundus 2.
31. Berengarius 3.
32. Petrus 2.

33. Berengarius 4. Is cũ Canonicis instituit domum caritatis, in tempore istius parochiali sancti Vincētii constructũ est monasterium de Iunqueres pro monialib. sancti Benedicti, & institutus est ordo mercenariorum in eodem tempore.
34. Petrus, de domo Centelles 3.
35. Arnaldus 2.
36. Bernardus 2. In tempore istius in parochiali S. Fausti erectum est monasterium de Monte alegre pro monialib. Canonicorum regularium Sancti Augustini, & iste episcopus & Canonici concesserunt monasterium de Iunqueres magistro S. Iacobi de Spada.
37. Pontius
38. Geraldus de galba
39. Pontius de galba
40. Ferrarius, in tempore istius facta est secunda translatio Sanctæ Eulaliæ vbi nunc est.
41. Bernardus 3.
42. Michael
43. Guillelmus de Torelles
44. Berengarius 5.
45. Petrus de planella 4.
46. Raymundus 3.
47. Ioannes 2.
48. Franciscus de blanes 1.
49. Franciscus 2.
50. Andreas Bertrandus
51. Franciscus Clemens 3.
52. Andreas 2.
53. Simon Saluator
54. Iacobus girat. magnus Theologus.
55. Ioannes de Soler. Theologus
56. Rodericus de Borgia
57. Gondisaluus de Heredia.
58. Petrus Garricas 5.
59. Henricus de Cardona.
60. Martinus Garcia.
61. Guillelmus Raimundus.
62. Ludouicus de Cardona.
63. Ioannes de Cardona.
64. Iacobus Cassador
65. Guillelmus Cassador
66 Martinus Martinez del Villar.
67. Ioannes Dimas Loris.

REGVM ARAGONIÆ SERIES, ELOGIAQVE IMAGINIBVS SVBIECTA CÆSARAVGVSTÆ, A HIERON. BLANCA CÆSARAVGVST. CIƆ. IƆ. LXXXVI. ad an. MDC. continuata.

Suprarbienses Reges VII.

I.

ARSIAS Eximini Dux strenuus, Regio Gothor. genere natus, deperdita iam Mauror. irruptionib. Hispania, Aynsa capta, eos adortus, cum inito prælio cœleste signũ Crucis rubei coloris aureo veluti in clypeo, supra arborem (vnde nominis ducta appellatio putatur) quercũ vidisset, deq; ipsis Mauris victor gloriose triumphasset, Regio nomine dignus existimatus, primus Suprarbiensium Rex faustis omnium acclamationibus est appellatus, anno CHRISTI DCCXXIV. Regnauit ann. fere XXXIV. excessitq; è vita ad ann. DCCLVIII.

II. GARSIAS Innici I. Garsiæ Eximini F. Suprarb. Rex II. Regni fines, oppidis aliquot bello partis, protulit longius: in his Pompeiopolis, Vasconum Metropolis, quæ hodie Pampelona: sed, vt sunt res humanæ fluxæ, non diu vrbe potitus, vitam cum morte commutauit ad ann. DCCCII. Regni fere XLIV.

Hoc tempore AZENARIVS *vir armis præstans primus Aragonum Comes dictus.*

III. FORTVNIVS I. Garsiæ Inn. F. Gars. Eximini N. Suprarb. Rex III. non minus armorum, quam pater auusq; studiosus, bellis assiduis Mauros lacessiuit: de quib. in Olcassensi tandem valle manu conserta illustrem victoriam reportauit: Ad ann. Dom. DCCC. XV. Regni vero XIII. diem clausit extremum.

IV. SANCTIVS Garsiæ Fort. I. F. Gars. Inn. N. Gars. Exim. Pron. Suprarb. Rex IV. initio tam felici Marte depugnauit, totam vt sibi, debellatis hostib. Nauarram subegerit. Tandē commissa pugna, à Muza-Aben Heazin Mauro Cæsaraugustan. Tyranno vna cum Garsia Aragon. Comite V. victus sine liberis occubuit, ad ann. DCCCXXXII. Regni fere XVII.

Tunc

Tunc primum multorum annorum Interregnum in quo vetus Suprarbiense ius conditum, Magistratusq; inter Regem, Regniq; incolas medius, qui post IVSTITIA Aragon. *dictus est, institui cœpit.*

INNICVS Eximini F. Arista, paterno nomine appellatus, quod visis Mauris subito graui v.
in eos ira odioq; exardesceret. Cum Pompeiopoli vrbi, victrici olim manu partæ impera- *exarserit*
ret, à Suprarbientibus spectatæ virtutis bellicæ nomine, Ara Suesti in oppido Rex v. salutatur, Iudicisq; illius medii magistratu ex fœdere confirmato, imperium posteris mirifice stabiliuit, cœlestisq; argenteæ Crucis insigni regio condecorauit. Belli deniq; pacisq; artib. clariss. vitam cum regno posuit ad ann. fere DCCCLXX.

GARSIAS Innici II. Aristæ F. Suprarb. Rex VI. Pompeiopolitanis & ipse imperauit. VI.
Sed ad Larambe oppidum iter faciens, à Mauris ex insidiis oppressus, cæsusq; est cum Vrraca coniuge, vltimi Aragonici Comitis F. vnica, ad ann. fere DCCCLXXXV. Regni vero XV. Cumq; Reginæ ictu mortuæ, qui gestabatur infans manum exereret, cæso matris vtero, viuus eductus, educatusq; est clam: & Sanctius Abarca dictus, post Fortunium fratrem natu grandiorem, primus Aragon. Rex inauguratur.

FORTVNIVS II. Garf. & Vrracæ F. Aristæ N. patri hæres suffectus, VII. adeoq; vltimus VII.
Suprarb. Rex. Nam Regium Aragonum nomen, quod à Kæsone fratre mox inuectum est, priscum illud Suprarb. antiquauit. In Legerensi tandem cœnobio monachi se votis sponte obstringens, Regno sex fere annos administrato abdicauit, ad ann. C. CIϽI.

Hic secundum Interregnum annor. fere IV. *Aragoniæ Comites sex.*

AZENARIVS Azenarii F. Hædonis N. collecta sociorũ manu è Cantabria ad Pyrenæos VIII.
penetrauit, opem Garsiæ Suprarbiens. Regi II. Põpeiopolim obsessuro, laturus. Hic Mauris Iaccam vrbem eripiens, eius, aliorumq; circa oppidorum ditione à Rege donatus, primus sibi Comitis Aragoniæ nomen vindicauit, ad posterosq; hæreditario iure trãsmisit. Annos complures rerũ potitus, animi corporisq; dotib. illustris moritur, ad annũ DCCXCV.

GALINDVS Azenarii Com. F. Aragon. Comes II. paternæ dignitatis hæres, Iaccæ foro IX.
constructo, Vrbi ius, formamq; dedit, eidemq; Magistratum, quem Merinum appellari voluit, præfecit. Ataresiam præterea, cæterasq; arces & munimenta, adhæc Acomueri in oppido Cercitense cœnobium sua pecunia exædificauit, vt non tantum fortis, sed & boni piiq; Principis munus nauiter obiisse videatur. Itaq; annos fere XX. bene gestæ Reip. laude insignis, vita, officioq; decessit, an. DCCCXV. à partu Virginis.

EXIMINVS Azenarii Aragon. Comes III. Gal. Com. F. Azenarii N. Azenarii cogno- X.
mentum in aui gratiam memoriamq; sibi adiunxit. De reb. gestis nihil memoriæ proditũ: illud si demas ferro cum Mauris fortiter dimicantem, nulla sobole relicta cecidisse.

EXIMINVS Garsiæ Arag. Com. IV. Azenarii primi Com. F. Eximino Galindi fratris Filio XI.
successit. Cæsus & ille à Mauris imperauit non diu, vnico hærede relicto paternæ dignationis successore.

GARSIAS Azenari Aragon. Com. V. Eximini Garf. IV. F. in demortui patris locum vo- XII.
catus, Azenarii cognomen & ipse, in primi Comitis memoriam assumpsit. A Cęsaraugust. illo Tyranno Mauro vna cum Sanctio Suprarb. Rege IIII. interemptus. ad ann. Christ. DCCCXXXII. relicto Fortunio F. hærede, nullum interregno locum dedit.

FORTVNIVS Eximini VI. & Vltimus Aragon. Comes, Garf. Azon. Com. V. F. hæresque XIII.
Aristæ Regi necessitudinis vinculo, & sanguinis affinitate coniunctus, carus, acceptusque quod Vrracam vnicam F. Regis F. Garsiæ nuptum dederit. In periculosa illa primi interregni tempora incidens, Reip. qua hodie tranquilla fruimur constituendæ suasor auctorque exstitit. Per annos amplius XXXVI. Comitis dignatione florens, senex decessit ad annum fere DCCCLXVIII. Garsias Gener, post quem Fortunius N. Suprarb. Reges suo iam ordine collocati, hæreditatem adierunt. Hinc secundum Interregnum: quod Sanctius Kæso, N. & ipse, qui continenter sequitur, Regis nomine vsurpato, clausit.

ARAGONVM REGES XXVII.

SANCTIVS I. Kęso, Garf. & Vrracæ Reg. F. Aristæ V. Suprarb. Reg. & Fortunii Com. VI. XIV.
N. Fortunii monachi Frater, legitimusq; hæres repertus, lætissimis Procerum populiq; acclamationib. ad Iaccam vrbẽ Rex salutatur, & Abarca cognominatur. Primus hic præclarum Comitum Aragoniæ nomen in Regis titulum ornamentaq; conuertit: finesq; imperii, domitis sępius cæsisq; Mauris, longe lateq; propagauit. Tandem carus suis, hostib. vero vel nomine ipso formidabilis, vitæ stationem deseruit, Regni fere an. XXVIII. Christi vero orbi redimendo nati CIϽXXXIII.

GARSIAS I. Kæsonis F. Abarca identidem & ipse appellatus. Aragon. Rex II. Optime XV.

administrata R.P. liberis, quas ex Therefia coniuge fuftulit, Regno, quod ann. fere fex & xxx. otii, pacifq; publicæ ftudiofus tenuerat, ceffit, an. Dom. CCIↃLXIX.

XVI. SANCTIVS II. Garfiæ I. F. Kæfonis N. Aragon. Rex III. nunc Abarca, interdũ vero Galindus dictus, patre vita functo, Regiam poteftatem nactus, auitæ fortitudinis æmulus exftitit, Prole ex Vrraca Ferdin. coniuge fufcepta, moritur, Regni fere XX. ann. Chrifti vero CCIↃXC.

XVII. GARSIAS II. Tremulus, Sanctii II. F. Garf. I. N. Kæf. Pron. IV. Arag. Rex, Abarca & ipfe interdum cognominatus, virtute clarus exftitit, Regniq; clauo admotus, rebus præclare geftis, affiduifq; cum Mauro bellis * exercitus, demum vitæ laboriofæ, ærumnifq; plenæ curfum, Regni anno X. confecit: quo tempore nati feruatoris millefimus agebatur.

per exercitado.

XVIII. SANCTIVS Tremuli F. natu maior Sanct. II. N. Garf. I. Pron. Kæf. Abn. Arag. Rex V. Hifpaniæ imperauit. Filiis regna partitus, Ranimiro, Aragon. Regnum conceffit, coniugis nouercæ precib. victus, quod pudicitię illius cuftodem fe propugnatoremq; aduerfus fratres obtuliffet. Denique parta Reip. quiete, annonæ copia, rerumq; omniũ vbertate, cum Pompeiopoli, Aragoniæ, Suprarbio, Ripacurtiæ, Vafconiæ, Alanæ, Caftellæ, Afturiis, Legioni, & Afturicæ tranquille imperaret, lætus exceffit A. D. XV. Kal. Nou. an. CIↃXXXIV.

Regnauit an. XXXIII. Menf. IX. Dies XIIX.

XIX. RANIMIRVS I. Chriftianiffimus Sãct. maioris F. Tremuli N. Sanct. II. Pron. Garf. I. Abn. Kæf. Atn. Aragon. Rex VI. Cum Chriftianę Religionis (vnde Chriftianiffimi cognomen) cultum ceremoniasq; ex Rom. Eccle. fanctionib. multor. Epifcopor. ad Iaccã habito Concil. curauiffet: Suprarbienfiq; Ripacurtienfi, ac Pallarienfi ditione quęfita, imperii terminos protuliffet, ad Gradus arcẽ pugnans, tandem occubuit, A. D. VIII. Eid Maii. Ætatis LX. Natalis Dom. CIↃLXIII.

Regnauit an XXVIII. Menf. VI. Dies XX.

XX. SANCTIVS IIII. Ranimiri I. F. Sãctii Maioris N. Tremuli Pron. Sãct. II. Abn. Gars. I. Atn. kæfon Trin: Aragon. Rex. VII. geftar. rer. gloria clarus Pompeiopolitan. Regnum adeptus, fufis fæpius fugatifq; Mauris opida complura amiffa recuperauit. Sed Ofca celebri Vefcitaniæ vrbe caftris obfeffa, dum mœnia fpeculabundus obequitans explorat, fagitta eminus emiffa, latus confixus interiit, prid Non. Iun. an. nat. XLIX. Natal. Chrifti CIↃXCIII. Regni an. XXXI. & Dier. XXV.

XXI. PETRVS I Sanct. IIII. F. Aragon. Rex. VIII. in ipfa Ofcæ obfidione paterni imperii fucceffor, poft non diu infignem illam Alcoracenfem victoriam victoriæq; clariffima, quæ ad pofteros tranfmiffa vifuntur infignia, reportauit: quatuor nimirum Mauror. Regum capita abfciffa, hinc illinc. S. Georgii Cruci appofita: qui exinde Regni tutelaris Diuus religiofe colitur. Capta denique Ofca, gloria nobilis, atque omni genere virtutum excellens, iure optimo, Pius, Fœlix, Victor, & Maximus appellari cœpit. Annum iam agens XXXV. fine liberis exceffit e vita, A. D. IV. Kal. Oct. an. CIↃCIV.

Regnauit ann. X. Menf. III. Dies XXVI.

XXII. ALFONSVS I. Bellator Sanct. IV. F. Petri I. frater Aragon. Rex IX. Hifpaniæ Imp. Cæfaraugufta hac nobiliffima Sedetaniæ Metropoli, quam Mauri annos fere CCCC. feruitute oppreffam tenuerant, expugnata, victos fugatofq; in Bæticam vfque cedendo perfecutus eft. Tandem qui vndetricies collatis fignis fœlici femper Marte fuperior difcefferat, ridiculo quodam certamine, dum audacius quam cautius in hoftem pugnare ftudet, ad Gallicam Flauiam cecidit nullo hærede relicto, A. D. VII. Eid. Sept. An. Chrift. CIↃCXXXIII.

Regnauit ann. XXVIII. Menf. XI. Dies X.

Hic tertium menfis I. interregnum, quo Pompeiopolitani feorfim à noftris in Rege deligendo confultarunt.

XXIII. RANIMIRVS II. Monachus, Sanct. IV. F. Pet. & Alf. Reg. frater, ex Tomarienfi monacho Epifcopus, poft Rex Aragon. X. creatus, cum fe regio fceptro facibufq; ineptũ modefte iudicaret, Raymundo Barcinon. Comiti, cui Petronillam gnatam vnicam defpõderat, de fumma re, regniq; adminiftratione concedens, quod reliquum vitæ fuit facris rite operatus, in diuinarum rerum meditatione confumpfit. Vixit annos LXIII. Obiit A. D. XVII. Kal. Sept. Ann. Chrift. CIↃCXLVII.

Regnauit an. XIII. Menf. XI. Dies XXI.

Hic primum Arag. regnum fœminæ delatum.

XXIV. PETRONILLA Ranim. II. filia, Arag. Regina XI. vxor Raymundi Berengarii Barcinon. Comitis:

Comitis: qui cum magni & excelsi animi princeps, manu promptus, & strenuus existeret, vtriusq; ditionis coniunctione, multisq; oppidis bello partis, commune imperium iusque amplificauit: quod regina, magni consilii fœmina, ex, A. D. VIII. Eid. Sextil. an. CIↃCLXII. quo maritum quinquagenarium amisit, filio, posterisq; saluum & incolume seruauit: ipsa quoq; A. D. III. Eid. Oct. annos nata XXXVII. fato concessit, ann. CIↃCLXXIII.

Regnarunt ann. XXVI. Mens. I. Dies XXVI.

His nuptiis matrimonii tabulis ex pacto conuent. Barcinonens. insignia Regiis Aragonensium insignibus præferri cœpta.

ALFONSVS II. Castus, Petronillæ Reginæ & Raymundi Com. F. Aragon. Rex XII. patre etiamnum superstite patrio nomine appellari solitus: Hic bellica laude præstãs, &, quod mireris, castitate, continentiaq; insignis. Inter cætera oppida Turolium expugnauit, cui nouas Sepuluedæ leges concessit, Annum agens XLIV. vitæ pertæsus, ad superos migrauit, A. D. VII. Kal. Maii. an. CIↃCXCVI. XXV.

Regnauit an. XXII. Mens. VI. Dies XII.

PETRVS II. Catholicus. Alf. II. F. Aragon. Rex XIII. Romæ ab Innocentio Pont. Max. corona imposita, hic dum Vbedensi illo memorabili prælio pręsens adesset, periculorum socius, cum Nauarræ & Lusitaniæ Regib. à Castellano Rege aduersus innumerabiles Maurorum copias accersitus. cum singuli hoste cæso prędæ loco abstulissent, Nauarrus insignia, Lusitanus spolia, & Castellanus victoriæ laudem, quasi debitũ labori præmiũ depoposcisset, hic graue vulnus, quia pro fidei Christianæ amplificatione accepisset, rebus illis caducis prætulit, maioriq; honori duxit. Laude itaq; & gloria illustris, in Muretina tandem obsidione Eidib. Sept. est interfectus, ætatis anno XL. Christi CIↃCCXIII. XXVI.

Regnauit ann. XVII. Mens. IV. Dies. XIX.

IACOBVS I. Expugnator. Pet. II. F. Aragon. Rex XIV. Murtiensis, Balearicus, & Valentinus dictus. Is cum puer etiamnum turbulentam, ac pæne collapsam R. P. accepisset, senex tranquillam & iam pridem præclare constitutam, legibus armatam, trophæis ornatam, Prouinciis auctam, delubris ad bis mille in Deiparæ Virginis honorem ædificatis illustratam: ac Granatæ Tumissi & Tremissi Regum vectigalibus locupletato ærario, diuitem, deniq; magno sui desiderio morte obita æstuantem reliquit: A. D. VI. Kalen. Sext. An. Dom. CIↃCCLXXVI. Quamuis enim LXXII. ætatis excesserat, immatura tamen omnibus visa mors est. XXVII.

Regnauit an. LXII. Mens. X. Di. XV.

PETRVS III. Magnus, Iac. I. F. Arag. Rex. XV. excelsi atq; inuicti animi Princeps, patre vita functo, sacro oleo inunctus est: Siciliam regno adiecit: generale priuilegium concessit. Deniq; Philippum Gallorum regem infœliciter magno exercitu in Catalauniam irrumpentem, paruis copiis repressit, fregit, ac debilitauit: in fugamq; re infecta ac moribundum conuertit: sed non diu tantę & victorię & gloriæ superstes, moritur & ipse A. D. IV. Eid. Nouem. ætatis quidem XLIX. anno Christi CIↃCCLXXXV. XXVIII.

Regnauit an. VIII. Mens. III. Dies V.

ALFONSVS III. Beneficus. Petri III. F. Aragon. Rex XVI. cum ceteris virtutib. ornatus, tum beneficentia clarus, patrum regnum, titulosq; excipiens, cum hac ipsa in vrbe regium diadema accepisset, deconnectendo, quod pæne temporis iniuria dissipatum erat, patrimonio, præclaras leges tulit: vnionis, vt vocant, priuilegia indulsit. Tãdem annos natus XXVII. cũ Eleonora Angliæ regis F. pactas facere volens nuptias, pestilenti morbo correptus immature, & absq; hęrede pręreptus est A. D. XIV. Kal. Quinct. An. salu. CIↃCCXCI. XXIX.

Regnauit an. V. Mens. IV. Dies XV.

IACOBVS II. Iustus. Petr. III. F. Aragon. Rex XVII. in Sicilia patri cum adesset, hoc regno donatus, à nostris inde ad Regis munia obeunda euocatur, quod Alf. frater infaustis nuper in nuptiis decessisset, (vt pro Epithalamio Epitaphium positum iam esset, ductumq; funus magna nobilium celebritate, & luctu.) Vrbem itaq; hanc ingenti pompa ingressus; regia tiara insignitus, Regnique gubernaculis admotus, Iustitiæ, æquitatisq; perstudiosus, diu fama gloriaq; illustris imperauit, ann. XXXVI. Mens. IV. Dies XIV. cum rebus domi militiæque præclare gestis abiit è vita postridie Kalen. Nou. Christi Natalis an. CIↃCCCXXVII. Vixit autem LXVI. XXX.

ALFONSVS IV. Benignus, & Pius. Iac. II. F. Rex Aragon. XVIII. Patri suus hæres suffectus, cum vniuersum iam regnum, pace tot tantisq; bellis parta frueretur, initium capessendi illius in augusta hac vrbe, festorum, ludorumque celebritate, (dum insignibus XXXI.

potentiæ dignitatiſq; regiæ maiori quam antea vnquam apparatu,& pompa coronari vult) cohoneſtauit. Cæterum cum miti admodũ placidoq; ingenio eſſet,boni & benigni Principis nomen adeptus,in ipſo ætatis flore XXXVII. agens, diadema, vitamq; poſuit A. D. IX. Kal. Februar.ann. à nato Chriſto CIↃCCCXXXVI.

Regnauit an. VIII. Menſ. II. Dies XXII.

XXXII. PETRVS IV. Cærimonioſus, Alf. IV. F. XIX. Aragonum Rex, ſeptimeſtri partu editus (qui aut non vitalis,aut inſignis ad omnem morum deformitatem exiſtere putatur.) Simul atq; regni clauum tenere cœpit,more maiorum & ipſe coronatur. Qui niſi ſuorum ſe ſanguine fœdaſſet, aliis plurimis gloria vel æquaretur,vel præferretur potius. Vnionis,quę vocant Priuilegia pugione,quem ſemper circumferebat,reſcindere conatus,cum è digito ſanguinem elicuiſſet: Par erat, inquit, vt quę tot virorum ſanguine conſtitiſſent, non niſi Regis ictu conciderent. Poſtea crudelis ingenii poſita feritate,maximis ſibi Remp. beneficiis deuinxit, amoremq; conciliauit ad ſenium enim poſt diuturnum regnum peruenit, annos natus vnde ſeptuaginta. Obiit poſtridie Non. Ian. An. Chriſti. CIↃCCCLXXXVIII.

Regnauit an. LI. Menſ. XI. Die. XVIII.

XXXIII IOANNES I. Pet. IV. F. Aragon. Rex XX. Patri ingenio diſſimillimus: Quo compoſito, elatoq; magnifica pompa,Regnũ,regniq; decus tiaram accepit ſed à publicorum negotiorum mole natura* abhorrens,cum miro venandi feraſq; inſectandi ſtudio teneretur, maſcula prole carens,in ipſa venatione ex equo delapſus,mortuus eſt repertus A. D. XIV. Kal. Iun. ætatis ann. XL. Chr. vero CIↃCCCXCV.

*alienus.

Regnauit ann. VII. Menſ. IV. Di. XIII.

XXXIV. MARTINVS Petri IV. F. Aragon. XXI. Rex à Ioanne fratre ex teſtamento inſtitutus,Regia ornamenta cum Maria Luna coniuge ſummo Procerum conſenſu lætitiaque ſuſcepit. Filius vtriuſq; Martinus & ipſe dictus,cum Siciliæ rex inauguratus. A. D. VIII. Kal. Sext. an. Chr. CIↃCCCCIX. peſtilentis vi morbi oppreſſus ad Callarem ſine ſobole legitima obiiſſet,pater filio, (cum hic illi naturæ lege deberet) ſuccedens, Siciliẽſe regnum, Ducatumque Athenar. & Neopatr. Regno Aragon. pro cumulo adiecit. Nec diu poſt & ipſe parens vix annor. XLIV. ſine liberis deceſſit prid. Kal. Iun. an. Chr. CIↃCCCCX.

Regnatum an. XV. Die. XI.

Hic quartum Interregnum annor. II. *dierumq;* XXV.

XXXV. FERDINANDVS I. Honeſtus. Ioan. Caſt. Reg. F. Pet. IV. ex Eleonora filia, Ioan. I. & Mart. Reg. ſorore N. ad Caſpas ſelect. Iudic. ſententiis A. D. VII. Kalend. Quinct. anno Do. CIↃCCCCXII. Aragon. Rex XXII. renunciatus, regno inaugurandus vrbem hanc alacer ac lætus ingreditur. Biennio poſt conſtituta pacataque Repub. diademate regio inſignitur. Si firmiore corpuſculi valetudine diutius imperare potuiſſet, nulli maiorum gloria conceſſiſſet: verum morbi, qui cum multos iam annos conflixerat, dolore victus, in medio ætat. curſu anno XXXVII. deceſſit, A. D. IV. Non. April. à Chriſto nato CIↃCCCCXVI.

Regnauit ann. III. Men. IX. Dies VII.

XXXVI. ALFONSVS. Sapiens,& Magnanimus Ferd. I. F. Aragon. Rex XXIII. Neapolitan. Princeps patre, auo, maioribus illuſtrior, ſic claruit virtute, doctrinaque ſingulari, vt, cum vtraque re longe aliis præſtaret omnibus vtra ſibi ipſe præſtiterit, incertum relinquat. Doctorum hominum tanquam Mæcenas alter, inſignis patronus: vt plures ſapientiæ laudatores nemo repererit. Primus in hac ipſa aula Ioanne fr. Prorege vicem gerente Comitia habuit. nam tametſi Italicis diu rebus occupatus hinc abeſſet, vrbem tamen ornandam,magnificentia hac ædium, & ingenti pontis lapidei exædificatione, Regii denique valetudinarii ad pauperum CHRISTI curationem ſubſtructione, liberaliter curauit. Tandem domi, militiæ,terra, mari,clarus ann. LXV. in ſpem reſurrectionis acquieuit, ſine legitimis liberis. A. D. IV. Kal. Quinct. ann. Dom. CIↃCCCCLVIII.

Regnauit ann. XLII. Di. XXVI.

XXXVII. IOANNES II. Ferdin. I. F. Alf. V. fr. Aragon. Rex XXIV. ea fuit animi magnitudine, iure vt Magnus cognomento dici queat. Et vero ſi eandem ingenii ſui vim in externis bellis gerendis intendiſſet, quam in ciuilibus domeſticiſque induſtria, laboriſque patientia conſumpſit, poſſet ſane vnus rebus præclare geſtis aliorum retro Principum laudibus adæquari. Hic ſenio feſſus,ac militaribus fractus laboribus (quos ſæpe, quaſi gregarius miles eſſet, immenſos tolerauerat) in ipſo flore ætatis, quam & in octogeſimum alterũ annum produxerat,interiit, A. D. XIV. Kal. Feb. Ann. Chr. CIↃCCCCLXXIX.

Regnauit

Regnauit an.21. Menſ.2.dies 25.

FERDINANDVS II. Catholicus Ioan. II. F. Aragon. Rex 25. Iſabella Caſtellæ Reg. matrona lectiſs. vxore ducta, commune imperium maximis ac præſtantiſſimis rebus illuſtrauit, amplificauitq́; Sic autem de omni Aragon. R.P. de Optimatibus, de militibus, de domeſticis, de ciuibus, denique de omnibus eſt meritus, iure vt, qui Illiberitanus, Africanus, Indicus, Neapolitanus, & Cantabricus eſt dictus, idem Pater patriæ Prudentiſſ. vigilantiſſ. Benigniſſ. adeoq; Optimus appellari à nobis & poſſit & debeat. Nullo ſuſcepto filio, Karolum ex Ioanna gnata vnica N. regni hæredem inſtituit, cumque 64. an. attigiſſet, publico luctu & diuturnis lacrymis cohoneſtatus effertur. A.D.10. Kal. Febr. Nat. Chr. 1516.

Regnauit an. 37. dies 4.

KAROLVS Auſtriacus Max. & Fortiſſ. Maximil. Rom. Imp. ex Philib. F. Ferdin. vero 39. Cath. reg. ex Ioanna gnata N. Aragon. Rex 26. Rom. Imp. eius nominis V. Aug. & Inuictus. Hic Hiſpaniæ regno ſuſcepto, Turcam fugauit, Gallorum regem & Saxonũ ducem captos vicit, Italos domuit, Afros ſuperauit, hæreſes debilitauit, Gandauenſes ciues ſuos tumultuantes repreſſit, Indos ſubegit, vt VLTERIVS quam Hercules, poſitis ad fretum Gaditanum columnis, rerum geſtar. gloriam propagarit. Tandem humanæ ſortis, vitæq; pertæſus, gloriam adhuc excelſiori animo fugiens, Regnis ſponte ſe abdicauit. Et in D. Iuſti Hieronymianor. ſodalium cœnobium, vt quod reliquum vitæ erat, religioſe tranſigeret, ſecedens, triennium ibi in cœleſtium rer. meditatione conſumpſit. Deniq; morte laborioſę vitæ digna pie obita, in beator. ſedes emigrauit An.D.XI. Kal. Oct. an. Seruat. 1558.

Vixit an. 58. Menſ. 6. dies 28.

PHILIPPVS I. Kar. V. F. Ferdin. Cathol. regis Pron. Aragon. Rex 27. Omnium ætatum 40. ampliſſ. Imperii Monarcha, Triumphator, & Pacificus: Summus Catholicæ fidei Religioniſq; maiorum defenſor, ad eam potentię maieſtatiſq; amplitudinem Dei Opt. Max. benignitate peruenit, cum orbis terrę globũ, VT QVIESCAT ATLAS humeris ſolus ſuſtineat, vt iam glorię domicilium, non Atlantici Oceani, Chinenſiſue aut Zurii maris, ſed iidẽ ipſi, qui ſolis curſum termini definiant: Meritorum vero in Eccleſiam Cathol. omnemque Chriſtian. Remp. memoria in cœlum vſque ſecundis piorum votis penetrarit, mercesque maneat ſempiterna. Tandem plenus dierum febri ardenti correptus A.D. XI. Kal. Quinct. extinctus eſt. Id. Sept. an. Red. 1598.

Vixit an. 71. Menſ. III. Di. 22.

PHILIPPVS II. Philippi. I. F. Karoli. V. N. Arago. rex 28. quemadmodum regnorum 41. & nominis, ſic virtutis paternæ hęres, potentiſſimus orbis dominator, cui quanta Catholicæ religionis cura, quantũ ſit conciliandæ pacis ſtudium, teſtantur hactenus vicina regna.

CORDVBA
AB AMBROSIO MORALI
CORDVBENSI DESCRIPTA.

De Cordubæ Vrbis origine, ſitu & antiquitate.

ORDVBÆ quidem vrbis originem, ſitum, eiuſque mutationes, cum reliquis quæ ad eius antiquitatem peruestigandam poterãt pertinere: in eo opere quod de *Hiſpaniæ antiquitatis* hiſtoriæ noſtræ adiunximus, plenius ſumus proſecuti. Inde huc nonnulla transferemus.

SITA eſt *Corduba* in ipſo ferme Bæticæ prouincię meditullio, atq; in his eius populis, qui *Turduli* ab Ptolemęo, Plinio, & Strabone nominantur. Ab ortu ea regio ad Baſtulos ſeu Baſtetanos vſque protenditur: ab occaſu Turdetanos contingens, Hiſpalenſi tractu terminatur. Habet ad Meridiem late patentes campos, qui ad Mediterraneum mare, & Herculeum fretum expanduntur. Qua vero parte Septentrionem *Corduba* ſpectat, poſita eſt ad ipſas *Marianorum montium* radices: quos nunc Hiſpani priſco nomine corrupto, *Sierra Morena*, hoc eſt Morenos montes dicimus. Ea vero horum montiũ pars,

quę *Cordubæ* imminet, aut ſaltus Caſtulonenſis eſt portio, aut cum eo ad ortum coniungitur. In his mõtibus, auctore Plinio, Bęturia regio, à Bęti flumine nomẽ accipiens, in duas regiones diuiſa, ad Anam vſq; fluuiũ excurrit. Ipſe *Bætis* qui *Cordubam* alluit, *Cirtius* olim & *Tarteſſus* etiam, vt apud Plinium, Liuium, & Strabonem eſt, dictus, tanta ſemper celebritate fuit, vt toti prouincię nomen dederit, tanta porro eſt magnitudine, vt ingentia flumina exorbens, ab Mauris inde nomen acceperit. *Guadalquibir.* namq; quod huic fluuio nũc nomen eſt ab iiſdem impoſitum, magnum flumen ipſorum lingua ſignificat. Ab ortu vero ad occaſum latus *Cordubæ* Auſtrale lambens, ita montes ab planicie diſterminat, vt id ſibi ſtudio habuiſſe natura videatur: quo diuerſiſſima ſoli diſcrimina ſeiungeret & eo tanquam limite ſuperaret. Hinc montana, quæ ipſa ſuburbia pene contingũt, celſis collibus edita, duris collibus prærupta, hortis, vineis, olea, & omnium generum arboribus ſunt conſita. Inde campeſtris regio trans flumen complanata, nata, glareis & luto friabilis, frugibus tantummodo ferendis eſt accõmoda. Huius vero tractus quæ; ſit feracitas, inclita noſtræ ciuitatis horrea, tota Hiſpania celeberrima ſatis oſtendunt. Alterius vero ſoli montibus prætenti quanta ſit amœnitas cum inſigni fertilitate coniuncta: vix quiſquam digne poſſit explicare. Ipſæ præciſæ rupes, ſcopuli ipſi, vbi planum quidpiam non ſoli (neque enim ſolum eſt illud ſed lapidum ſtrues.) verum quidquid id eſt plani, Loton ſuauiſſimam & ſiliquam ſponte naſcentes, ſatiuas vero oleam, vitẽ, ficum, ceraſum, mala punica, & Perſica, pruna, & quod magis mirandum ſit, citrea mala omnis generis abunde producunt. Pręſtãt hoc ipſum magna ex parte fontes, copioſæ, puriſſimæ, ſuauis, & ad potum ſalubris aquæ, quibus paſſim pene erumpentibus, irrigua omnia circum circa fiunt. Hinc valles vrbi propiores non niſi ab pulchritudine, ab paradiſiacis, ab Regiis hortis, ab roſarum multitudine, aut ab florum aſpectu nomen inuenere. Hinc vini & olei *Cordubæ* tanta eſt copia, atq; adeo exuberantia, fructuum omnis generis tanta vbertas, vt hoc vnum aliam quantumuis celebrem ciuitatem magnopere poſſet nobilitare. mala autem citrea omnis generis tantopere in ea vrbe exuberant, vt aduenis & peregrinis hominibus frequenter ſint ſtupori, non cumuli ſolum, qui per plateas venales vili pretio cernuntur, ſed etiam qui nouorum fructuum aduentu per agros & ſterquilinia proiiciuntur: decuſſis non modico impendio ex arboribus malis, ne ſuper fœtantes flores impediant. florum autem ipſorum in his arboribus tãta vndiquaque intra vrbem & per vicina ſuburbana eſt copia, tanta verno tempore fragrantia: vt non iam, quod de iiſdem floribus Virgilius dicit

Animas & olentia ciues
Ora illis fouεant, & ſenibus medicentur anhelis.

ſed ſuauiſſimo odore vrbs tota viciniq; agri perfundantur, & ad eã ſuaueolentiã captãdam noctu homines peruigiles diſcurrant. Neq; tamen diutius in *Cordubæ* amœnitate & vbertate celebranda, ſit immorandum. Vnum ſatis ſit teſtis præſtantiſſimi teſtimonium. Ipſe ſit Muca dux Arabũ, Hiſpanię totius victor, quiq; eam omnẽ perluſtrauerat, & vndiq; percognitam habuerat. De eo Raſis Maurus in Arabum hiſtoria his ipſis verbis, Latine fideliter redditis ſcribit. Abibus Albydi filius Romo qui nullatenus in re vlla mentiretur ita ſcripſit. *Quum Muca Cordubam egreſſus in Africam nauigaturus, ſummis Hiſpaniæ proceribus deducentib. iter, occiperet, & in collem vnde vrbis totius proſpectus patebat, veniſſet: mula, cui inſidebat, retro conuerſa aliquantulum conſiſtens vrbem tacitus contemplabatur: & tandem in hæc verba cum gemitu prorupit. Eheu Corduba quantum es inſignis? quæ & quantæ tuæ ſunt deliciæ? quantum tibi bonorum Deus voluit conferre? Hæc loquutus mœrens iter continuat.* Hucuſq; Raſis. Probum autem hũc æſtimatorem nemo non poſſit digne cenſere, à quo videat ipſam rei veritatem, ipſam natiui ſoli præſtantiã tales gemitus, tales voces tantum encomium extorſiſſe. Metalla Cordubenſia ſunt etiam apud authores celebratiſſima. *Auriferam* quod mox apparebit, poetæ *Cordubam* vocant. & *Aes Marianum*, hoc eſt, quod prope eam vrbem in eius montibus effoditur, maxime Plinius laudat: cum argenti vim & ſtibii ditiſſimas fodinas hodie in eius tractu conſpiciamus.

Habuit ea ciuitas duo nomina, quemadmodum apud Plinium legimus, *Corduba* enim atq; eadem *Colonia Patritia* eſt appellata. Sed *Cordubæ* nomen priſcum fuit, & peruetuſtæ originis, illud alterum quo tempore ei fuerit inditum, ſuo loco dicemus. Eſt verum rectumq; vocabulum. *Cordubam* eſſe Silius Italicus, Martialis, Prudentius, atq; alii poetæ atteſtantur. Lex enim carminis incorruptiora & incontaminata vocabula conſeruat, Potuit ſane nominis huius veritas fidelius ex nummis & ex lapidibus aſtrui. Sunt qui ſe nummos vidiſſe affirment. Sed ego harum rerum non indiligens perueſtigator, & omnis patriæ meæ antiquitatis imprimis ſtudioſus. Romanum nummum adhuc vidi nullum, qui *Cordubæ* nomen habeat inſcriptum: cum *Coloniæ Patriciæ* nomen in quam plurimis Augu-

ſti,

sti, Tiberii, & Germanici etiam, quorum nonnullos ipse habeo, conspexerim. Lapides, in quibus vtrumque, & alterum seorsim nomen insit, quinque apponam, quorum quatuor primos omnes ipse vidi, & ipse descripsi: vltimum relatu doctiss. hominum habui.

In oppido Linares basis est marmorea, nigra ex ruinis Castulonensis vrbis admodũ vicinę aduecta, his litteris inscripta:

VALERIÆ. CIPATINÆ. TVCCITANÆ. SACRVM. COLONIÆ. PATRICIÆ. CORDVBENSIS. FLAMINICÆ. COLONIÆ. AVG. GEMELLÆ. TVCCITANÆ. FLAMINICÆ. SIVE. SACERDOTI. MVNICIPII. CHASTVLONENSIS.

Superioribus annis Cordubæ cum capite & muliebris staturæ fragmentis basis marmorea cum hac dedicatione est eruta:

D. N. CORNELIÆ. SALONIÆ. AVG. CONIVGI. D. N. IMP. CÆS. P. LICINI. GALLIENI. PII. FEL. ET. INVICTI. AVG. DACICI. MAX. GERMANICI. MAX. TRIB. POT. IIII. COS. III. IMP. III. PP. PROCOS. PROVINCIÆ. BÆTICÆ. DEVOTA. NVMINI. MAIESTATIQVE. EIVS. CORD. ....

CORDVBÆ in diuæ Marinæ templo ad vsum aquæ benedictæ cippus marmoreus candidus.

D. M. S.

M. LVCRETIVS. VERNA. PATRICIENSIS. ANN. LV. PIVS. IN. SVOS. H. S. E. SIT. T. T. LEVIS.

LORÆ. quod oppidũ est in medio fermè itinere, quo *Corduba* Hispalim itur, in basi marmorea, pro foribus templi:

L. LVCRETIO. SEVERO. PATRICIENSI. ET. IN. MVNICIPIO. FLAVIO. AXATITANO. EX. INCOLATV. DECVRIONI. STATVAM. QVAM. TESTAMENTO. S. SIBI. PONI. IVSSIT. DATIS. SPORTVLIS. DECVRIONIB. M. F. AXATITANI .... XII. ....

Hispali in vico cui à serpente nomen est, cippus cum hoc epitaphio visitur.

Q. FABIVS. Q. F. QVIRINA. FABIANVS. ILVRCONENSIS. IDEM. PATRICIENSIS. ANNORVN. XXXXIIII. IVST. IN. SVIS. H. S. E. ST. T. L.

Patriciæ vero nomen in vsu libentius fuit tempore Romanorum imperatorum, tanquam honorificentius, & illustri de causa, vt postea videbimus, *Cordubæ* impositum. *Cordubæ* vero nomen incorruptum credo cum Romano imperio & lingua ad Gotthorum vsq; tempora permansit. Tunc demum cepit permutari, vt *Cordoua*, quemadmodum nunc Hispani proferimus, diceretur: nec subito tamẽ, sed paulatim immissa corruptela. Testimonio sunt aurei nummi. Gotthici duo, quos ego habeo, diuersis satis typis percussos. Reccesuinti Regis Gotthorum sunt, & altera parte cum regis ipsius facie inscriptum habent. RECCESVINTHVS. REX. In auersa vero parte scriptum in orbem est. CORDVBA. PATRICIA. & iam. V. versum in O. esset. B. autem nondum esset in. v. Ad eundem modum, tum in D. Eulogii veteri exemplari, quam in quibusq; libris Gotthicis literis, quos vidi plurimos descriptis, scriptum Cordoba reperitur. Et de nostræ vrbis nominibus hęc satis? nunc de eius antiquitate est dicendum.

Priscam admodum, & peruetustam vrbẽ *Cordubam* fuisse: cuiusq; originis propter summam antiquitatem nullũ exstet in hominum memoria principium: duabus potissimum de causis adducor vt credam. Primum enim quæcunq; vrbes in Hispania duobus nominibus olim Romanorũ tempore compellabantur: Alterum Hispanum nomen, priscum vetustissimæ originis, & quasi vernaculum peculiaris linguæ habuisse constat: alterum vero tanquam Romanæ ditionis & imperii stygma eisdẽ fuisse impressum, aut adulatione dominãtium Imperatorũ certe expressum. Tales fuere in Celtiberia *Illurcis* ab Tiberio Graccho, mutato nomine, vt autor est Verrius Flaccus, *Graccuris* dicta. *Salduba* in eadem regione Plinio teste, *Cæsaraugusta* postea nominata. Eodem autore & priscis lapidib. etiã attestantibus. *Obulco.* Municipium Pontificense nomen accepit. *Attubi, Claritas Iulia*: *Astugi, Iulia firma, Tucci, Augusta Gemella*: *Iliturgi, forum Iulium*: *Hispalis, Romulensis Colonia* est dicta. Multa sunt eiusmodi apud eum authorem, & in antiquis marmorib. & nummis nominum in vrbibus geminationes. In quibus omnibus negare non possis, prius nomen vernaculum esse & Hi-

ſpanũ æqualiſq; cũ vrbis primordio antiquitatis fuiſſe. Talis eſt *Corduba*, q̃ *Colonia Patricia* poſtea eſt cognominata: teſtemq; ſuæ vetuſtatis priſcum nomen habet, veluti naſcenti ſibi olim impoſitum. Illud deinde vrbis noſtrę vetuſtiſſimam poteſt antiquitatẽ aſtruere: quod cum *Turduli* populi omnium vetuſtiſſimi, & ſapientiſſimi in Bætica fuiſſe à Strabone tradantur, Cordubenſis vero ſitus feracitate & amœnitate tanto opere præcellat: Credi par eſt oppidum ibi non paucis retro ſæculis fuiſſe conditum, neq; neglectam ab eius regionis accolis præſtantiſſimam habitandi commoditatem. Quemadmodum igitur de *Cordubæ* origine nihil certi afferri in medium poteſt, ita etiam vetuſtiſſimam ipſam fuiſſe merito creditur.

Qvidam à Perſis quos in Hiſpaniam etiam veniſſe Plinius ex Varrone tradit, conditam *Cordubam* fuiſſe aſſeuerant. Ipſum vrbis nomen eos, vt opinor, in eam ſententiam illexit. Nam *Cordubam* etiam in Perſide ciuitatem fuiſſe credidere. Sed enim leuis eſt coniectura, & quam nullo veritatis fundamento ſubnixam, facile nobis fuerit in hiſtoria noſtra, occaſione oblata conuellere.

Apvd auctores nullam priorem *Cordubæ* mentionem inuenias, quam quæ apud Silium Italicum reperitur. In Catalogo namq; earum Hiſpaniæ ciuitatum, quæ Annibali in Italiam tranſeunti milites miſerunt, *Cordubam* connumerauit illo carmine:

Nec decus auriferæ ceſſauit Corduba terræ.

Sed neque quo in loco condita primum *Corduba* fuerit, ſatis conſtare poteſt cũ duo eiuſdem ſitus nunc appareant: alter quem vrbs ipſa occupat, alter quem quarto ab vrbe ad occaſum milliario clariſſimo D. Hyeronimi monaſterio vicinum cum veteris *Cordubæ* nomine deſolatum cernimus. Ego non leuibus coniecturis adducor vt credam, priſcã vrbẽ eodem quo nunc eſt iunior iſta, ſitu fuiſſe. Quod ipſum tunc oſtendemus, cum quæ neceſſario præmittenda ſunt fuerimus perſecuti.

Seqvens igitur, poſt illam Silii Italici, *Cordubæ* mentio inſignis admodum eſt & illuſtris. Refert enim Strabo ab M. Marcello quaſi conditam, & paulo poſt magnificentiſſime auctam. Eius libro tertio hęc ſunt verba. *Corduba, Marcelli ædificium, eo magnitudinis creuit, vt nominis celebritate & potentia polleat.* Quæ verba homines doctos non paucos permouiſſe video, vt crederent hanc vrbis noſtræ primam eſſe originem, & eiuſdem Marcellum primum fuiſſe conditorem. Proinde neceſſarium fuerit totum hoc diligenter inueſtigare, & ſubtilius expendere. Quod ex Liuio atq; Appiano Alexandrino conſtat, Marcus Marcelli eius M. Marcelli qui docuit Hannibalem poſſe ſuperari, ſiue nepos, ſiue pronepos totam Hiſpaniam in prætura ſua obtinuit, eo ipſo anno, quo Q. Martius Philippus iterum, & Cn. Seruilius Cępio conſules fuerunt. Eſt autem is annus ante Ieſu Chriſti Domini noſtri natiuitatem centeſimus ſexageſimus ſeptimus. Totam autem Hiſpaniam is Marcellus hoc anno ſuſcepit gubernãdam: quoniam ex duabus vna prouincia, duobus tantum antea annis fuerat effecta. Idem *Cordubam* & hoc ipſo anno haud dubie exædificauit. Cũ enim manifeſtum ſit hoc tempore ædificatam fuiſſe: ſiquidem crebrior eius mentio, vt ſtatim apparebit, in hiſtoria Romana reperiatur, & Strabo *Marcelli opus* ipſam nominet, neque vllus alius Marcellus, neque ſuperioribus annis, neque multis ſequentibus in Hiſpaniã venerit cum magiſtratu: planum fit huic vrbis ſtructuram eſſe attribuendam. Et hoc proculdubio anno quidquid id operis fuit, Marcellus perfecit: nam quintodecimo poſtea, cum in tertio ſuo conſulatu in Hiſpaniam rediit, tunc enim diuiſa iterum denuo in duas prouincias Hiſpania, Citeriorem tantummodo rexit: magnis videlicet bellis implicitã & quę cõſulari duce atq; exercitu indigeret. Habuitq; illo ipſo anno vlterior Hiſpania, hoc eſt Bactrea, cũ Luſitania ſeorſum prætorem M. Accilium, vt eſt apud Appianum.

Sed quid illud tandem fuit quod Marcellus fecit, vt *Cordubam* aut cõdidiſſe, aut ędificaſſe dicatur? Dicam quod ſentio, ꝗ manifeſta pene ratione adducor, vt credã. nouã vrbem in eo ſitu, qui nunc vetus dicitur, cõſtruxit, & à fundamentis totam erexit, cũ oppidũ antea eſſet non admodum magnum, transferre inde, & alio ſitu amplificare cogitauit. noua forma, Romana vtique denuo vrbem condens, ab ſe vt eſſet, & dici poſſet ædificata, perfecit. Vrbẽ igitur, quæ nunc *vetus* dicitur *Corduba*, ædificauit. Docet hoc profecto eius vrbis forma: & tota, quam ruinę adhuc oſtendunt, ſtructura, Romanũ plane opus, & Romanorũ conſilio totum vndiq; fuiſſe fabrefactũ declarat. Situs namq; totus quadrata forma eſt, ita vt filo protactus, & circumſignatus initio plane videatur. Duplo longior totus eſt quã latior ambitus. Ego enim probe funiculo dimẽſus, cum pedes in fronte duo millia quadringẽtos inueniſſem ab latere quatuor millia octingẽtos ad amuſſim comperi. Cum pedes dico, tertiam vlnæ noſtratis, qua pannum, linteum, ſericumq; metimur partem intelligo: quod ipſum cum pedis Hiſpani antiqui menſura probe cõgruit. Hæc autẽ tam exquiſita diligẽtia ſitum

situm quadrandi & conduplicandi, tota plane Romanorum fuit non nostratium Hispanorum, qui vix dum hoc nostro tempore politioris ædificationis formam didicere. Prominet præterea media vrbe, quadrata etiam forma planities, siue arcem illa habuit, siue forum, quam satis apparet ad perpendiculum fuisse productam. Tantundem enim ab vtraq; fronte distat, superiori latere (nam accliui solo tota vrbs fuerat imposita) aliquantisper cũ muro coniungitur. Eam curam & subtilem formæ symmetriæque diligentiam quis non videt Romanorum esse, non priscorum Hispanorum? Apparent insuper quatuor magnarũ turriũ fundamenta, eiusdem industriæ Romanæ & studii in ædificando manifesta testimonia: vt quæ quatuor angulis murorum adnectantur. Eiusdem Symmetriæ Romanæ simul est indicium, via quadrato lapide constrata, quæ ab inferiori vrbis latere, portæ, vt credi potest, coniuncta, in proximum colliculum ducit, vbi magni cuiuspiam ædificii vestigia perseuerant: fanumq; insigne inibi fuisse libet coniicere, cui nobile stramentum, & viæ maior cõmoditas deberetur. Locus enim ab vrbe diuulsus, & in plano modice admodum elatus vetat præsidium cogitare.

HÆC omnia hominis sunt studiosissime ædificantis, & veluti ociose ad fabricam confidentis. Multum autem ocii Marcellum toto pene eo anno habuisse, Hispaniæ pax, de qua Liuius & Appianus, declarat. Longum vero sit si commemorare pergam quanta ex situ eius vrbis monumenta Romana superioribus, & nostro etiam hoc sæculo sunt eruta: quæ plane testantur, Romanam eam vrbem fuisse, Marcellumq; perinde Romanũ hominem eius fuisse conditorem. Cum vero iam ex superioribus satis constat, ante hanc Marcelli ædificationem priscum oppidũ, quod *Corduba* diceretur, in iis locis fuisse: intelligere plane nõ possumus, num antiquum situm Marcellus suo opere complexus, an nouum exquisierit. Nisi quod sequentia quædam indicabunt, contempto veteri opido, ipsum in delectum ab se situm totum penitus transtulisse.

Ex ædificata ad hunc modum denuo vrbe magnificeq; amplificata: frequentiorem iam eius mentionem Romana habet historia. Creuerat nimirũ oppidũ antea non admodũ celebre, & Romana plane vrbs cæpit iam ab Romanis nobilitari. Eo iam paulo post prætores ad hibernandũ exercitum reuocabant, & ad ius petendum populi conueniebãt. Quę omnia ex Romanis & Gręcis scriptoribus collecta late nos in nostra historia prosequimur. Hinc Metellus Pius deuicto Sertorio gregem poetarum indidem ciuium secum Romam reduxit. Quod si, vt de eisdem Cicero dixit *pingue quiddam & peregrinum resonabant.* temporum plane fuit vitium, non ingeniorum. Neque enim Roma cultiores poetas tunc temporis habuit. Hic etiam nobile illud continentiæ frugalissimæ exemplum Prætor Piso, eodem Cicerone ferente ædidit. Quod vtiq; præstiterit ipsismet summi oratoris verbis apponere. *Nihil*, inquit, *nimium vetus proferam. Sunt vestrum, iudices, quam multi qui Lucium Pisonem cognouerunt, huius. L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. Is cum esset in Hispania Prætor, qua in prouincia occisus est: nescio quo pacto dum armis exercetur. annulus aureus, quẽ habebat, fractus est, & comminutus. Cum vellet sibi annulum facere, aurificem iussit vocari in foro, ad sellam, Cordubæ: & ei palam appendit aurum: hominem in foro sellam, iubet ponere, & facere annulum omnibus præsentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. Hactenus reprehendat si quis volet: nihil amplius. Verum fuit ei concedendum: Filius enim. L. Pisonis erat eius, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim: Veruntamen quantum interfit videte. Iste cum aliquorum abacorum faceret vasa aurea, non laborauit, quin non modo in Sicilia, verum etiam Romæ in iudicio audiret. Ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit, vnde prætori annulus fieret. Nimirum vt hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen.*

SVPERVENERVNT non multo post bellorum ciuilium inter Cæsarem & Pompeium tempora, in quibus caput prouinciæ Bæticę totius *Corduba*, ab Aulo Hirtio, siue is Oppius est, appellatur. Et ad hanc *Cordubam*, ab Marcello ædificatam, de qua nobis sermo nũc est, omnia illa gesta fuisse, multa sunt quæ aperte declarent. Illud inprimis, quod pertransito ponte prælium inter ipsum atq; vrbem non semel committitur. Sed non est hic locus de his pertractandi.

PAVLO post etiam Augusti Cæsaris temporibus, quibus Strabo & vixit & scripsit, vere iam is auctor, potuit insigni cum præconio affirmare, eo magnitudinis *Cordubam* creuisse, vt nominis potentia, & celebritate polleret. Colonia autem paulo ante fuerat effecta: nec cuiusuis vulgaris Coloniæ dignitas eidem fuerit attributa, Sed quæ nomine & maiestate præcelleret, atq;. COLONIA PATRICIA, & esset reuera, & vocaretur. Qua de re idem auctor, de *Corduba* verba faciens, his verbis scripsit. *Eam sane initio habitauere, & Romanorum & indigenarũ viri delecti: Nam prima hæc istos ad locos à Romano populo est dimissa Colonia.* En tibi & primam in Hispania, saltem in Bætica Coloniam *Cordubam* fuisse, & cum magna

dignitatis præstantia,& veluti prærogatiua fuisse. Vtrumque insigne quiddam est, & ad Cordubensem celebritatem & gloriam singulare. Neq; vacat tamen hic, quantum hoc sit fusius explicare. Illud vnum tantummodo non præteribo: tantam hanc dignitatem vt non nisi viri Patritii ex Romanis & Hispanis deligerentur, qui in eam Coloniam immigrarent,& clarissimum vtriusq; nobilitatis domicilium ipsam redderent: eo maxime merito *Cordubæ* fuisse consequutam, quod fide & tolerantia singulari Iulii Cæsaris partes eo in bello semper fouerit,& ciues Romanos sæpe protexerit, atq; seruarit. Id eius ciuitatis, ex quo primũ Colonia facta est, nummi testantur, qui omnes cum COLONIA PATRICIA, in auersa parte habeant inscriptum, ciuica corona id ipsum præferunt inclusum. Ciuicam autem seruati ciuis & præmium & insigne apud Romanos fuisse, quis ignorat? Vnde & ab Iulio Cæsare præmii causa *Cordubæ*, vt Colonia esset, tributum crediderim. Certe Seneca pater de bellis ciuilibus loquens, *Coloniam* iam *Cordubam* vocat: & in *Cordubæ Coloniæ* iam factæ nummis faciem & nomen Cæsaris Augusti cernimus. Et *Carteiam* quidem aliquanto vetustiorem in Bætica fuisse *Coloniam*, ex Liuio prorsus intelligo. Neque obstare tamen hoc Strabonis dicto is plane intelliget, qui quo hominum ex genere, Parthenorum videlicet & Libertinorum deducta fuerit, animaduertit.

ILLI vero duo insignes admodum lapides ex Augusti Cæsaris temporibus ad hæc nostra vsque *Cordubæ* perdurant, qui ipso eodem anno, quo Dominus noster Iesus Christus natus est, fuere inscripti. Habent enim hæc verba:

IMP. CÆSAR. DIVI. F. AVGVSTVS COS. XIII. TRIB. POTEST. XXI.
PONTIF. MAX. A. BÆTE. ET IANO. AVGVST. AD OCEANVM LXIIII.

EST hic lapis in summo templo, alterq; persimilis in D. Ioannis Herediæ domo visitur. Amouent autem hæ columnæ omnem illam controuersiam, quam D. Augustinus inter quosdam Ecclesiæ Christianæ scriptores narrat fuisse de anno dominicæ natiuitatis. Ignorantes Romani consulatus seriem, vt idem inquit sanctus doctor, hic diuersa sensere. Sed de hoc non vno in loco historia nostra pertractat. Ibi etiam quod hoc Iani templum Cordubense fuerit prosequimur. Duæ enim aliæ columnæ Tiberii Cæsaris tempore erectæ eisdẽ etiam omnino verbis meminerunt. Altera in ipso fano maiori, in D. Francisci altera conspicitur. Illud vero in antiquitatis studiosorum gratiam non prætermittam: in his omnib. columnis numeri primam notam hanc esse ⅃ quæ nimirum L geminatæ vim habeat, & bis quinquaginta, hoc est centum milliaria signet. neque enim pauciora milliaria ab Corduba ad Oceanum, qua magis est propinquus, quam centũ quatuordecim reperies. Quod Francus Iurisconsultus antiquitatis studiosissimus primus, quod sciam animaduertit.

HABVIT etiam Romanorum tempore ad Romanæ ciuitatis & aliarum magnificentissimarum ciuitatum imitationem *puteal Cordubæ*. Visitur namque hodie quoque in Marchionis Commarensis ædibus marmoreum puteal cum hac inscriptione:

PVTEAL THADAI.

ARISTOTELES porro in politicis docet, non nisi magnas vrbes puteal, hoc est subterraneum carcerem ad putei similitudinem excauatum habere solitas fuisse. Et *Libonis puteal* Romę ab Horatio celebratum nõ vno loco legimus, tum etiã in argenteis nummis depictum & inscriptum videmus. Et hæc omnia cum multis aliis inscriptis lapidibus Romanis qui multis in locis vrbis visuntur, nemo vnquam dubitauit, ex veteris ruinis fuisse huc diuersis temporibus aduecta.

IN ea igitur *Marcelli* nati sunt, *Senecæ duo pater & filius*, *Lucanus*, *Portius Latro*,& alii insignes Cordubenses, quorum meminit Seneca pater. Illa eadem clarissimum & fortissimũ ciuem *Æmilium Regulum* dedit, qui & ipse cum aliis, ipsum tanquam ducem insequentibus in Caligulæ Imperatoris necem coniurauit. Et cum alios, inquit Iosephus, priuata odia incitarent, hunc publica tantummodo mala permouebant.

QVANDIV vero vrbs illa vetus ab Marcello condita perdurauerit, quove tempore mutatione oppidi, in hanc, quæ nunc est, sit traducta: & si maxime vellem, non possum tamen liquido explicare. Quod cõiecturis assequi possum, in mediũ adducã. Tempore Tiberii, & Caligulæ imperatorũ, vetus Marcelli ciuitas, non solum stabat, sed inclyta admodũ & celebris vigebat. Id nummi veteres indicant ibidem reperti, cum Germanici vultu & nomine quorum auersa pars, COLONIA. PATRICIA. habet intra ciuicam inscriptum. Neque multi simul eiusmodi vnquam nummi sunt reperti, vt reconditi fuisse videantur: sed vnus atq; alter, vt casu prolapsi,& amissi appareant. Sed neq; quisquam tamen sequentium imperatorum

peratorum nummos se ibi reperisse, vnquam dixit. Tanta præterea vrbis per illa tempora celebritas, repente vtique non potuit concidere cum in summa pace & tranquillitate nobis Romani imperarent. Non nisi maturo per multos annos consilio, non nisi longi temporis spatio opus fuit, vt inde penitus fuerit immigrandum. Noua etiam vrbs fuit condenda & magno molimine multa fuere comparanda. Migrationem namque fuisse, & oppidi mutationem, res ipsa testatur, & paulo post sumus ostensuri. Sexaginta igitur aut eo amplius post Caligulam annos eam vrbem stetisse, possumus credere, & ad Traianum vsq; perdurasse.

DVCENTI deinde ferme anni ad Diocletiani vsq; tempora præteriere, in quibus Cordubæ nullam mentionem apud auctores inuenimus. Tantum illa basis marmorea, de qua iam diximus, cum fragmentis etiam muliebris statuę in domo Garsiæ Mendesii de Soto Mayor fuit eruta cum Corneliæ Saloniæ vxoris Gallieni Imperatoris inscriptione. Sed enim Diocletiani temporibus dubium esse non potest, quin vrbs vetus iam periisset, & noua, quæ nunc est, percelebris haberetur. Testimonio sunt sanctorum Martyrum, qui eo tempore *Cordubæ* coronati sunt semper, monumẽta, quæ super sunt. Ibi sanctorum Acisc li & Victoriæ domus in qua educati fuerint: vbi sepulcrũ, quod ad portam fluminis fuisse in eorum passione scribitur: ibi puteus, in quem pars viscerum. S. Zoyli martyris fuerit proiecta, monstrantur, atq; omnia & singula magna religione ab tota ciuitate coluntur. Ita fit vt nemo pius ferre iam possit, si quis passos in veteri vrbe hos sanctos martyres crederet. Et de S. S. tribus martyribus Fausto, Ianuario, & Martiale idem prorsus est statuendum, & cũ Gotthos hanc nouam vrbem tenuisse constet: & Sisebuti regis temporibus Agapius Cordubensis episcopus Sanctum Zoyli corpus ibidem, ipso per somnium commonstrato, repererit, quod ab Martyrii sui tempore delituerat. Ibidem vtiq; fuerat excarnificatus, & occisus, nam ab Ethnicis inter peregrinorum sepulchra, cadauer eius occultatum legimus, ne à Christianis dignosceretur: & Agapio episcopo idem Martyr. (quemadmodum inuentionis habet historia) & locum vbi passus fuit, & vbi suum corpus occultatum iaceret, indicauit. Quæ omnia liquido possunt probare, hanc nouam vrbem Diocletiani & sociorum imperatorum tempore, hoc est circa annos dominicæ natiuitatis trecentos, conditam iam veteri diruta fuisse. Ille itaque marmoreus lapis ad D. Nicolai, quod vocãt in vrbe, templũ effossus, ibideq; parieti insertus, qui basin Constãtii Cæsaris (vt eius indicat inscriptio) statuæ olim præbuit: in hac noua vrbe dedicatus, non ex veteri adductus videtur. Quod etiã de Saloninæ statua & basi quispiam possit etiam existimare.

CAVSA autem huius mutationis, & *Cordubæ* iterum renascentis occasio vulgo inter ciues affertur aquæ penuria, qua vetus Marcelli vrbs laborabat, longius à flumine quatuor pene milliaribus remota. Ego vero nihil minus in causa fuisse video. Nam & intra vrbis eius sitũ fontes nõ vno loco erũpunt: prope muros vero ad ortum fons est etiã bene magnus, cui ab lauerũ copia nomẽ est: & vicini huic fonti fratrũ D. Hieronymi horti ab fontiũ copia nomẽ inuenere: & amplior ille canalis, quo ipsum idem D. Hieronymi Cœnobiũ nunc fruitur, per vallem ipsam dorsumq; prominẽs circũductus, in vrbẽ influebat. Durat adhuc ad ipsum fontis caput, eius aquæ ductus portio, quadrato lapide cõstructa. Reliquũ ipsa Cœnobii structura lapidũ similis indiga, consumpsit. Quicunq; etiã putei inferioribus præsertim vrbis partibus, effoderentur, aquæ in omnẽ vsum cõmodissimæ copiã profecto subministrarẽt. Quæ cũ ita sint, loci insalubritatẽ, atq; etiã ad inhabitãdũ incõmoditatem causas potissimas vrbis transferẽdæ fuisse credendũ est. Eũ enim sitũ Marcellus delegerat, qui ponẽdæ vrbi esset multis modis importunus. A flumine primũ tã lõge remouit: cũ fluminis eo tẽpore nauigabilis cõmoda essent quã plurima. Munita neq; situ neq; opere vrbs esse potuit. Per eũ enim cliuũ est in planũ demissa, cui mõtiũ iuga ita super immineãt, vt lapidibus rupibusq; nõ admodũ magnis, quarũ est in sublimi ingẽs copia tãtũ cõmotis, obrui mœnia possent, atq; prosterni. Sed loci insalubritas imprimis est insignis. Iidẽ præcelsi mõtes septẽtrionale vrbis latus ita protegũt, vt aquilonarib. vẽtis, qui salubriores existimantur, nullo modo posset afflari. Cumq; ab ortu ad occasum in longũ sit totus situs porrectus, ab septentrione vero in Meridiẽ Latitudine per cliuũ in planũ excurrẽte protendatur: ad solis ardores, qui sunt in ea regione feruẽtissimi, vrbs tota quãta erat, iacuit imposita. Neq; inferiora ædificia tegere in cliuo superiora poterãt, aut æstus mutua cõiunctione impedire: cũ interim si quo algore Aquilones possent subuenire prærupta montiũ culmina arcerẽt. Inde est ꝙ nunc etiã Scorpionũ multitudine totus is veteris vrbis situs abũdat: ipsa venenatorũ animantiũ fœcuditate loci pestilẽtis vitiũ prodente. Quod ipsum maxime facit vt credam, priscam illam Cordubã quæ ante Marcellũ fuerat, hoc situ quo nunc est, exstitisse, salubritatisq; memoria & experimento eum ipsum iterum nunc repetisse.

INSTAVRATA igitur,ſeu denuo condita noua vrbe,quadratam formam quantum poſſum coniicere, retinuit. Duo enim muri latera ad amuſſim producta cum antiqui operis, atq; adeo Romani veſtigiis perdurant. Ab arce ad ſolis quam dicunt, portam labente flumine auſtrale: inde ad eam portam,quæ anguli orientale. Duo alia latera Maurorum credo detrahentium,ſuperaddentium,& multis modis immutantium,ſubſtructiones cõfudere. Et prqterquàm quod quadrata iſta forma,lapideſq; quadrati Romanam indicãt ſcripturam: ipſa quoque portarum in illo ad Orientem latere cum æque diſtante interuallo dimenſio tota prorſus Romana eſt. Quinq; enim portas cum adaperirent, in medio vnam (quæ ferrea dicebatur, ipſaq; diruta,loco nomen manet) conſtituerunt: hinc inde binas æqualibus interuallis ſuperaddentes. Perdurant hæ quatuor, ſolis & anguli, in ipſis angulis: reliquæ mediæ, quæ portulæ voce diminuta nuncupantur, altera ad Emporii vicũ, altera ad Fontem ſiccum eſt poſita: & vtraq; ab ſuis locis nomen accepit. Nec dubitant noſtri Cordubenſes, quin ex veteri Marcelli vrbe tranſlata in nouam hanc fuerint publicorum & priuatorum ædificiorum omnia ornamenta. Hinc in vrbe ſtatuæ Romani operis non paucæ, inſcripti lapides multi: hinc tot marmoreæ columnę multaq; alia huiuſmodi, quæ paſſim viſuntur. Quamquam nonnulla huius nouæ vrbis propria fuiſſe, ſuperius probabamus.

HINC iam liquet quantopere vulgus noſtræ ciuitatis aberret,qui *Senecæ* domũ eam fuiſſe affirmat,quæ nunc publici ſenatus ædibus ad Auſtrũ coniuncta ex aduerſo pene diui Benedicti templum reſpicit. Emit eam olim vir clariſſimus D. Petrus à Corduba Plieguenſis Marchio, ea fama commotus, & doctori *Antonio Morali* patri meo medico præſtantiſſimo dono dedit, dicens: Sapientiſſimi viri Cordubenſis domum, non niſi ab ſapientiſſimo Cordubenſi debere poſſideri. In his ædibus ego natus ſum: ſed *Senecæ* eas nunquam fuiſſe, quis iam non videt. Qua de re latius in Hiſtoria noſtra & Hiſpaniæ antiquitatibus diſſeruimus. Cum vero *Senecam* nomino patrem *Senecæ* Philoſophi ſemper intelligo. Hic enim Neronis præceptor Cordubę niſi puer admodum, nunquam fuit: infans pæne inde Romã à patre abductus.

SED enim ſilentio hic præterire non eſt æquum: quamuis *Senecæ* ipſius nulla mentio perduret in antiquis *Cordubæ* monumentis, eius tamen familiæ cognomen in baſi peruetuſta reperiri. Eam nuper Hieronymus Morales filius meus patruelis, iuuenis ingenio & litteris ornatiſſ. antiquitatiſq; ſtudioſiſſ. in patris ſui, fratris mei, doctoris Auguſtini Oliuæ, medici etiam præſtantiſſimi domum transferre curauit. Habet autem ſubſcriptum.

FABIÆ. GN. F. PRISCÆ. ASIDONENSI. FABIVS. SENECA. ET. .... ERIA. Q. F. PRISCA.

HABVIT etiam hæc noua vrbs ſuam Romanorum temporibus magnificentiam: cũ præceptorem etiam Græcarum litterarum qui Grammatici nomen (quod erat eo tempore doctrinę probatiſſimæ inſigne) tueri poſſet, quiq; præterea illud habuit admodum ſingulare, quod ſuprà centeſimum annum peruixit. Exſtat eius iaſpideus cippus in eiuſdem fratris mei doctoris Auguſtini Oliuę domo, cum his litteris.

D. M. S.

DOMITIVS. ISQVILINVS. MAGISTER. GRAMM. GRECVS. ANNOR. CI. H. S. EST. S. T. T. LEVIS.

HVIVS autem poſterioris temporis, & rudioris, eſſe hanc inſcriptionem, tum charácteres iam degenerantes, tum etiam verba ipſa & Orthographiæ neglectus docet. Proinde nouæ vrbi hunc lapidem dedi.

HÆC igitur noua vrbs, inſignis etiam ipſa olim & celebris, ſed inde multo celebrior, quod clariſſimorũ martyrum ſanguine diuino munere fuerat conſecrata: ab Romanis ad Vandalos, inde ad Gothos tandem peruenit: apud quos in magno pretio ſemper eſt habita. Bellum videlicet aduerſus Agilam regem potuit ſola ſuſcipere, & ingenti prælio victum fugare. Eadem rebellanti aduerſum Leouigildum patrem diuo Ermenegildo principi tũc poſtea martyri inclyto ſeſe coniũxit, & fidei catholicę cauſã pio bello cõplexa eſt. Ioãnes enim Biclarenſis abbas, qui eo tẽpore vixit, ſcriptũ in ſuo Chronico reliquit. ſanctũ principẽ peracto bello Cordubæ ab patre fuiſſe cõprehẽſum. Ad amicã nimirũ & ſuarũ partiũ ciuitatem confugerat. Nummum etiam aureũ eiuſdẽ principis habeo, & tanquam ſanctiſſimi martyris egregium monumẽtum veneror, quẽ in hoc ſacro bello conſtat eſſe percuſſum.

gratiſſi-

Gratiſſimum autem lectoribus me facturum ſpero, ſi ipſum hic deſcripſero, Altera parte faciem habet principis ipſius iuuenilem cum his litteris. ERMENEGILDI: altera alatam victoriam præfert, vt eius conſpectu ſuorum animis validam eius potiundæ ſpem Deo duce & adiutore immitteret. Inſcriptio autem quæ victoriam circumdat, cum ſit cæleſtis prorſus & admirabilis, tum etiam ſanctum principem in eo bello eadem pro militari teſſera vſum fuiſſe, eſt admodum veriſimile. Eſt enim hæc. REGEM DEVITA. Quam nemo vel leuiter in ſacris litteris verſatus non confeſtim videt, ex illis D. Pauli ad Titum verbis fuiſ- *Cap. 3.* ſe deſumtam. Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam correptionem deuita. Et omnia tam acute, prudenter & pie excogitata ſunt & adaptata, vt credi poſſit ab Leandro aut Iſidoro fratre viris ſanctiſſimis litteriſq; & ingenio præſtantibus Diui etiam Ermenegildi auunculis fuiſſe excogitata, & principi pie rebellanti ad ſymbolum & teſſeram tradita. Repertus vero fuit is nũmus prope *Cordubam* tertio milliario, in eo agro qui *Caſa Blanca* hoc eſt domus alba, nominatur. Et *Cordubæ* fuiſſe percuſſum poſſumus etiam exiſtimare. Officinam enim nummariam in ea vrbe fuiſſe tum ingens eius celebritas tum numeri illi Reccesuinthi regis, de quibus retro diximus oſtendunt. Nulla enim alia de cauſa *Cordubæ* nomen in illis ad eum modum potuit apponi, niſi quod ibidem fuiſſent conflati, atq; ſignati. Sed hæc omnia cum aliis noſtræ ciuitatis fortunis in noſtra de rebus Hiſpaniæ hiſtoria late proſequimur.

EXPVGNATIO REGNI GRANATÆ.

CAROLI VERARDI CÆSENATIS IN HISTORIAM BÆTICAM AD R. P. RAPHAELEM RIARIVM CARDINALEM.

Præfatio.

CVM felix ille, venerande præſul, & iam pridem ab vniuerſo Chriſtiano orbe, mille votis exoptatus nuntius Romam perueniſſet: quo cognitum eſt vrbem Granatã, cum omni eius regno, quod per octingẽtos fere annos, impio Mahumetis dominatu oppreſſum fuerat: iugo ſeruitutis excuſſo: in Chriſti libertatem erectũ, nunc tandem in poteſtatem ac ditionem Ferdinandi & Eliſabethæ Chriſtianiſſimorum inuictiſſimorumq; Hiſpaniæ Regis ac Reginæ deueniſſet, memet continere non potui, quin arrepto calamo ſummam ſaltem huius rei literis mandarem, præſertim cum ob eam cauſam Pontifex ipſe Maximus, Senatus Apoſtolicus, Populuſq; Romanus tanta victoria exultãs: quibuſcunq; poſſet modis, lætitiæ ſuæ ſigna monſtraret: Templis omnibus ſacra fierent: Supplicationes per dies complures ad cuncta puluinaria conſtituerentur: Gratiæ deo immortali ac diuo Iacobo Hiſpaniarum patrono ad aras omnes agerẽtur: Vrbe tota longiſſimus ſacerdotum ordo diuinis hymnis & gratulationibus perſonaret: Noctem lampades flammis vincerent: Interdiu ludi per omnia fere compita celebrarentur: Hic taurorum venationem, quos expediti iuuenes iaculis aut enſibus conficerent, populo ederet: Ille pugnam equitum leuis armaturæ qua potiſſimum Mauri vtuntur, exhiberet: Alius expugnationẽ vrbis Granatæ cũ ſumma omniũ referret voluptate. Tu vero omnium magnificẽtiã lõge ſupergreſſus: quo ſingularẽ animi tui lætitiã, quam ex hac Chriſtianæ religionis amplificatione cœperas, & ſimul amorem obſeruantiamq;, quibus inclytos illos principes proſequeris, oſtenderes: ſpecioſiſſimum currum, quo iidem de Baudeli Granatæ rege triumpharunt, tanto ſumptu & apparatu, tantaq; pompa & ſplendore induxiſſes, vt Senatus populuſq; Romanus veteres illos maiorum ſuorum triumphos iam pridem ſeculis noſtris incognitos, nunc demum ſpectare ſibi viderent, & ſimul in circo ingentibus propoſitis præmiis celeberrimos ludos, in quibus equites grauis armaturæ longis inter ſe haſtis cum ſumma populi voluptate concurrerent, pluribus diebus edidiſſes. Itaque ego tantorum veſtigia ſecutus, quo & ipſe pro virili parte interiora animi mei gaudia, quo pacto poſſem cunctis aperirem, & ſimul noſtrorum temporum feli-

citati quodammodo gratularer, vnius duntaxat diei quo videlicet Vrbs Granata Baudelis regis bello iam fracti fameque fatigati deditione recepta est, acta complexus sum, historiamque interlocutoribus personisque ita contexui, atque distinxi, vt totam rem ita vti gesta est, posset Populus Romanus non solum auribus percipere, verum etiam oculis intueri, eumque tuo amplissime Antistes: cui omnia debeo: nomini dicaui, tuoque acerrimo iudicio castigandam subieci. Tibi enim vtpote Regiæ illorum maiestati deditissimo, & qui in primis hac nostra tempestate ingeniis faues, & de eorum studiis ac scriptis iudicare potes, id muneris potissimum debebatur. Eam igitur cum tu magnopere probasses, confestim temporario in tuis magnificentissimis ædibus excitato theatro, recenseri agiq; curasti: Tanto autem patrū ac populi silentio & attentione excepta est, tātusq; fauor ac plausus subsecutus, vt iam dudum nihil æque gratū ac iucundū auribus oculisq; suis, oblatū fuisse omnes faterentur. Quod ea potissimum causa contigisse crediderim: Quod res erat per se ipsa gratissima, & excellentis virtutis, qua Rex & Regina præditi sunt, commemoratio, nobilibus & bene institutis animis non iucundissima esse nō potest. Eandem historiā, non tam meæ famæ (quæ perexigua esse potest) quam Regiæ gloriæ studens, eodem te hortante, vna cum nōnullis carminibus, quæ Bartholinus Verardus nepos & alumnus meus, facili & copioso adolescens ingenio, me authore lusit, vulgandam putaui, quo reliquis etiam populis Christiani nominis, qui dum ageretur, interesse nequiuerunt, tam præclaræ victoriæ, tantæq; virtutis splendor illucesceret. Possentq; hoc exemplo, admoniti reliqui Reges, ac principes nostri, intelligere quanto gloriosius salutariusq; sit, pro religione nostra tuenda vel amplificanda aduersus eius hostes arma sumere, quam pro leuibus & caducis fortunæ muneribus (vt sæpe solent) inter se digladiari. Vale Præsul optime humanitatis, ingenii, & modestiæ columen.

ARGVMENTVM.

Rebus suis Rex Maurus cum diffideret,
Suos amicos consulit, variantibus
Sententiis quorum, incertus dimittitur.
Mox nuntii aduentu Turcarum principis
Spondentis, illum inuasurum Trinacriam
Cum vere primo, confirmatur plurimum,
Diemque lætum hunc, statuit in conuiuio
Luxu parato regio traducere.
Sed illud omne perturbauit gaudium,
Speculator Hispanorum Regum nuntians
Vrbem continuo decreuisse inuadere.
Post paulo Regis Numidarum literis
Permagna pollicentis sibi auxilia
Erectus animo præfectum cum copiis,
Hostilem mittit qui contundat impetum.
Sed territus postremo vxoris somnio,
Exercitusque internetione cognita,
Bello fameque fractus, ac demum omnibus
Rebus iam desperatis, ad clementiam
Confugit hostis, vrbem, seque tradidit.
Ferdinandus & coniux summa cum gloria,
Granata & omni illius regno potitur.

PROLOGVS.

Salutem primum Spectatores optumi
(Quorum frequentia, vultuque maxume
Lætor sereno) vobis summam nuntio
Aures mihi dein si dabitis propitias,
Qua huc gratia prodierim, paucis eloquar.
Apporto non Plauti, aut Næuii comœdias,
Quas esse fictas scitis omnes fabulas.
At nouam nobis veramque fero historiam,
Per quam licebit nosse, vt summi principes
Ferdinandus & coniunx, domuerunt Bæticam,
Regnique Granatam caput, & finitimis
Terrorem populis adiecere imperio,
Quod fabulis si in fictis, tantam capere
Soletis pleno voluptatem pectore.
Quid quæso res vbi narratur verissima,
Cognitioneque digna, vos facere addecet?
Præsertim cum vlta hic tyrannorum scelera
Non sitis audituri, aut fastus regios,
Intolerandam vel bonis superbiam,
Quæ sæpe describi solent tragœdiis.
Neque audientur lenonum hic periuria,
Seruorum technæ, aut meretricum blanditiæ,
Auara non vsquam lena hic inducitur,
Milesue gloriosus, aut sycophanta impudens,
Edaxue parasitus, vel matrona impudens,
Paterue durus, aut amator cupidus,
Et reliqua, quæ in Graiis nostrisque comicis
Spectata præbent voluptatem plurimam.
Verum pudica, honestaque hic sunt omnia,
Summoque cuncta perfecta consilio
Virtute semper duce, fortuna comite,
Fides, bonique mores, & probitas vigent,
Nullus superbiæ. nullus auaritiæ est
Locus relictus, aut fœdis amoribus.
Vos itaque, virtutem qui facitis maxumi,
Fauere nostræ decet huic historiæ,
Animumque summo aduertere cum silentio.
Requirat autem nullus hic comœdiæ
Leges vt obseruentur, aut tragœdiæ,
Agenda nempe est historia, non fabula.
Adeste iam æquis animis, & pernoscite:
Maurorum Rex en qui foras egreditur.
Suis cum consultoribus, sibi quid velit.

EXPVGNATIO REGNI GRANATÆ, QVÆ CONTIGIT ANNO AB HINC QVADRAGESIMO SECVNDO A CAtholico Rege *Hispaniarum Ferdinando.*

BAVDELIS MAVRORVM REX, HALLATAR, SERRAIA, HABDISBAR, CONSVLTORES.

ROFECTO quanto magis magisq; cogito, tanto mihi res nostra duriore in loco esse videtur, dabitq; nimirũ hic Rex Hispaniȩ nobis magnum malum, cui quod remedium inueniam aut quid consilii capiam, nescio. Ita nobis omnia aduersa, hostibus prospera contigere. Quicquid tentauimus frustra fuit. Spes hactenus vanæ, conatus irriti fuere: fame, omniumque rerum inopia, premimur. Hostis adest, instat, nullam requiem fessis præbet. In vna deditione spes omnis ostenditur, quam tamen ita abominor, vt emori per virtutem satius putem, quã hostibus ludibrio esse. Proinde vos, quos semper supremos habui comites consiliorum meorum: quique ætate ac longo rerum vsu plus sapitis, mihi quid agendum sit, consulite. Nam ego quidem ita sum animo perturbato, tot me excruciant curæ, vt quid mihi, regnoq; meo expediat, non satis dispicere possim. Igitur tu Hallatar, qui dignitate præstas, edissere nobis quid sentias. HALL. Graue onus optume Rex meis humeris imponis, qui me iubeas imparatũ tanta de re ex tempore dicere, maluissemq; vt hi collegæ mei, priores sententiã dixissent, quo plus ad cogitãdum spatii haberem, & simul eorum prudentia instructus, ad dicendum paratior accederem. Verum quando ita iubet, parebo, atque animi mei iudiciũ paucis aperiam. Non clam me est Inclyte Rex, quot damna, quot incommoda, quot clades (quorum non postrema pars fui) in hoc diuturno & calamitoso bello, ab hostibus passi sumus: verum non vsq; adeo vires imperii tui fractæ sunt, spes opesque conciderunt, vt nisi deditionem feceris, salus desperanda sit. Nam per Deum immortalem: primum considera robur ac multitudinem militum tuorum, sexaginta millia & eo amplius lectissimorum ac fortissimorum peditum, vrbe tuo firmo præsidio non exuta, in aciem educere potes. Circumspice hunc splendorem equitum, quantus sit in eis vigor, quanta rei militaris scientia, quam ad pugnandum prompti, & ad decipiendum hostem edocti sint, meditare. Deinde cogita quanta subsidia ab Rege Numidiæ, Mauritaniæq; principibus, & ab ipso Turcarum imperatore sperare merito possis. An est verisimile, hoc inclytum regnum, quod in vltimo Europæ angulo, tanta cum nostra, atque adeo omnium Mahometis sectatorum gloria, & summa contra, Christianorum ignominia, annos circiter octingentos perseuerauit, eos passuros nunc opprimi, pessundari, atque deleri? At einm dices: cur tam diu subsidia, si vlla missuri fuerant, distulerunt, & donec in extrema constituti essemus necessitate? Expectandũ putauerunt. Multæ possunt esse causæ, quæ illos ab hoc honesto ac debito officio, quæ nos latent, retardarunt. Sed illa in aperto est: Quod existimarunt nos nostris opibus ac viribus, vt maiores nostri fecerunt, ad resistendum hosti paratos satis esse, neq; fieri vnquam posse crediderũt, vt tot oppida, tot castella, tot vrbes arte ac natura munitas, pugnacissimo milite, instrumẽto bellico, omniq; rerũ copia instructas, tam cito amitteremus Nunc vero cum res nostras in angusto sitas esse, atque in id prope deductas discrimen animaduerterint, vt nisi celeriter succurrerẽt, aut turpis deditio, aut dirũ huius vrbis excidium, cum maxima omnium nostrum strage sit futurum. Verisimile non est, Mauros potissimum, qui in proximo sunt, non totis viribus in auxilium nostrum descensuros, cum præsertim eos non lateat incẽdium nostrum ad eos pertinere. In prouerbio est: Tua res agitur, paries cũ proximus ardet. Num enim sperare possunt Regem ac Reginam Hispaniarum, quorũ hi sunt spiritus, ea (si de hostibus verum fateri libet) magnitudo animi, vt vniuersus orbis eorum cupiditati satis esse non possit. si tuo inclyto hoc regno per victoriam (quod dii omen auertant) potientur, quieturos esse, & non statim omnib. imperii sui viribusq; totaq; belli mole in Africam trãsmissuros? Quare tuam istam Rex animi magnitudinem atq; constantiã mirifice laudo, quod prȩstare existimes per virtutem emori, quam deditionem facere. Nam

quid est aliud hostibus præsertim Christianis, quibus cum tanto odio diffidemus, se dedere, quam in miseram, turpem, ac perpetuam seruitutem se ac liberos posterosq; omnes suos tradere? Quod si nos amici forsan deseruerint, auxilia sperata defecerint, virtutique nostræ fortuna inuiderit, nonne præstabilius est virorum more pugnantes occumbere, & non incruentam hostibus victoriam relinquere, quam aut exutos libertate (quā nemo bonus nisi cum anima simul amisit) in prædam & ludibriū trahi, aut veluti pecudes ab hostibus trucidari? Saguntini in hac terra Hispania (ut in historiis memoriæ proditum esse accepi) quo Romanis quibus cū fœdere & amicitia iuncti fuerant, fidem seruarent potius quam se Hannibali dederent, immani in foro excitato rogo, se suosque atq; insuper opes omnes igni ferroque corruperunt. Ergo quod illi pro fide Romanis seruanda fecerunt, Nos pro aris, pro sanctissimis focis, pro delubris atque templis, postremo ꝓ ea fide, quā deo nostro & clarissimo eius prophetę Mahometi debemus, si ita necessitas (quod minime reor) cogat, facere recusabimus? Huc accedit quod nunquam eundem cursum ac tenorem fortuna seruat: Nunc hostibus fauet, forsitan post paulo tibi ac tuis arridebit. Quis scis an ita di fata ordinarint, ut Maurorum in Europa imperium, magno motu concuterent, potius quā euerterent admonerentque nos imbecillitatis humanæ, cuius nimia in secundis rebus obrepit obliuio? Igitur Rex (ut iam dicendi finem faciam) te hortor, ut bono fortiq; animo sis, virtuti militum tuorum confidas, externa auxilia non desperes; & postremo Deum nostrum, cum propheta suo Mahomete, pro hoc imperio quod suum esse nouit, pro aris atque templis suis, si eum sancte pieque coluerimus, ac nobis ipsi non defuerimus, pugnaturum, nostræque virtuti ac pietati non defuturum esse confidas. BAV. Non inuito ad aures meas tua isthæc peruenit oratio. Nam vt fortem uirum, & ętate integrum militē decet, bene speras, meq; vt idem faciam, multis rationib. exemplisq; adhortaris, & sane, modo id fieri posset, magnopere huic faueo sententię, sed me multa perturbant, quę alias proferentur. Nunc libet ordine sententias vestras exquirere. Dic igitur Serraia, meq; si potes prudenti tuo cōsilio, ex tantis curis miseriisque exime? SERRAIA. Difficile est id quidem optime Rex, & quod præter deum vix quenquam hominū præstare tibi posse arbitror. BAV. Cur quęso? SERRAIA. Quia in tanta aduersitate fortunæ, vix optari fas est, vt curis molestiisq; plurimis careas, etiamsi miserias euaseris. BAV. Recte ais: Neque id ego propterea dixeram, quod me curis molestiisque vacuū esse posse sperarē. Sed te vt hortarer cōsilio, quo polles plurimum, me iuuares. SERRAIA. Vtinam ea esset in me prudentia, quam mihi tribuis, quā ego mihi neque sumo, neque arrogo. BAV. Pro modestia tua id facis: At ego quantum prudentia valeas, re ipsa expertus, intelligo, vtinamque tibi bene monenti hactenus obtemperassem. Nam meliore fortasse in loco, quam nunc sunt, res nostræ forent. Itaque aperi mihi sensum animi tui, neque expectes, vt te interpellem. Libentius enim vt Hallatarem modo audiam, perpetua oratione sententiam tuam explicantem. SERRAIA. Postquam ita vis, parebitur tibi. Quam vellem Rex, vt rebus nostris ita fortuna arrideret, vt merito possem Hallataris, quem sedulo dixisse credo sententiam confirmare, ac spem aut victoriæ, aut saltem defensionis iniicere, nihil enim libentius fecissem. Sed si res, quantum ego iudico, non sinit, satius esse duco, vt tibi vtilia & vera consulam, quam iucunda & magnifica dicendo: vana spe te interim lactem, ac gratiam studeā aucupari tuam. Paulo post vero in eū locū res deducatur, vt ipsa si cupiat salus. te ac tuos seruare nō possit. Quid est enim quod nobis spem vllam certā præbere videatur: siue hostium opes ac vires, siue si nostras diligēter pensitauerimus? Nonne omnia victoriam illis polliceri, nobis perniciem, & huic vrbi excidium: nisi nobis mature consuluerimus, minitari videntur? Reminiscere quæso (licet molestum sit) quotiens per hosce decem annos, quibus dirum hoc bellum frustra propulsare conamur, exercitus tuus fusus fugatusq; sit, quotiēs castra capta atq; direpta. Quot castella, quot oppida, quot vrbes, quæ adeo manu & natura munitæ fuerant, vt hostes, nisi à cœlo venirent, contemnere posse viderentur: partim vi & armis, partim terrore subactę in potestatem hostium deuenerint: Ad quod oppidum vnquam Hispaniæ Rex admouit exercitum quod non cœperit? Quid concupiuit, quod non assecutus sit? Quocunq; se cōtulit, virtutem eius fortuna comitata est. Quid nunc opus est, vt damna, clades & calamitates, quas interim passi sumus, commemorem, cum eas, etiam si cupias obliuisci non possis, & hoc nihil aliud foret, quam obductum paulisper vulnus exulcerare. Hęc igitur omittamus consideremus si placet hostis potētiam. Longum esset referre quot vrbes, quot prouincias, quot regna possideat. At non abundant iis rebus quę bello vsui sunt: imo præter cæteras prouincias, iis refertæ sunt maxime, vt enim omittam quod frumenti vini cæterarumq; rerum ad victum pertinentium Hispania feracissima est, & equorum multitudine ac pernicitate reliquas anteit prouincias. Sicilia quæ Ferdinando paret, frugum mater appellatur,

pellatur, equos mittit omnium bellicoſiſſimos, Calybes, ferrum tanta copia ſufficiunt, vt inde in cæteras orbis partes aſportetur. Auro vero, quo non minus quam ferro bellum adminiſtratur, hoſtes abundare quis dubitet? Cum Tagus & alia nonnulla eorum flumina arenis aureis fluere dicantur. Nam de militum numero quid attinet dicere? cum tanta ſe illi ſponte multitudo offerat, plures quotannis ſint domum dimittendi, quam ad bellum conuocandi. Quale vero & quantum ſit eorum robur, quæ in cõmittendo prçlio alacritas & audacia, in perſeuerando conſtantia, quantus in dimicando mortis contemptus, vt aut vincere aut mori parati ſint, ſçpius quam è re noſtra eſſet experti didicimus. At dicet fortaſſe quiſpiam exercitus ipſe inuictus eſt, fateor. Sed duce & imperatore, qui illum norit regere, indiget. Vtinam ita eſſet, nam non foret neceſſe nos tunc tanta cum ſollicitudine, & animi anxietate his de rebus cõſultare. Sed habet (habet inquam) ducem, cui nulla earum rerum, quæ in perfecto & conſummato imperatore exiguntur deſit, imo adſint omnes cumulatiſſime. Inuita hoc in loco verſatur oratio mea, cogitur enim de acerrimi infeſtiſſimique hoſtis noſtri laudibus diſſerere, ſed tantas vires habet veritas, vt etiam ab inuitis hoſtibus verã confeſſionem extorqueat. Quæritur in ſummo imperatore rei militaris ſcientia. At Rex Hiſpaniæ in armis (vt ita dixerim) natus, ibi adoleſcentiam, ibi iuuentutem, ibi mediam ætatem exercuit. Nã pene puer bello, quod cum Barcinonenſibus & aliis populis deſciſcentibus à patre geſtum eſt. paternis auſpiciis militauit: in quo difficile dictu eſt (vt memorant) quantam indolem virtutis, quot ſigna fortitudinis, magnanimitatis ac futuræ probitatis oſtenderit. Eo vero adhuc prætextato, cum Luſitaniæ Rex magni vir animi ae virtutis, vniuerſam fere Hiſpaniam citra Iberum, infinito pene exercitu inundaſſet, ac fauentibus pluribus eius regni principibus & tetrarchis, iam Caſtellæ regno tanquam opimæ prædæ incubaret. Ferdinandus, hoſtis nunc noſter, tanta celeritate, tanta virtute, tanta deniq; felicitate illum ex Caſtellæ regno expulit, vniuerſam Hiſpaniam, quç ad ſe dotis iure ſpectabat, recepit ac pacauit, vt non homo, ſed numen aliquod de cœlo delapſum, tantum bellum, tam inteſtinum, tantis viribus omni ex parte ſubnixum, tam breui confeciſſe videretur. Nobiſcum vero cum decimum iam annum, & quidem ſemper victor pugnauerit, quod genus belli, quæ dimicatio, quæ diſciplina militaris, quæ calliditas, aut in comparandis hoſti inſidiis, aut deuitandis, & cætera id genus, ei ignota eſſe poſſunt: ac non aſſiduo vſu percepta & cognita? Virtutes imperatorias quæris? At quanta ſit Ferdinandi in ſubeundis periculis conſtantia, in rebus moliendis efficiendisq; velocitas, negotiis laboris patiẽtia, in agendo induſtria, in prouidendo conſiliũ. Ad hæc quanta ſit eius animi magnitudo, mortis contemptio, veræ gloriæ laudisq; cupido, ſolertia, innocentia, rebusq; in omnibus temperantia. Et nos ipſi maxima ex parte ſumus experti, & tot victoriæ maxima eius virtute ſumma cum gloria partæ declarant. De autoritate in Rege præſertim, ſuperuacaneum eſt dicere, quem omnes ſocii ac populares colunt vt deum, noſtri metuunt vt peſtem. Iam vero felicitate quanta is eſſe putandus eſt, qui fortunam ipſam in omnibus bellis, in poteſtate habuiſſe videatur? qui omnia ſua conſilia ita gubernarit, proſpereq; perfecerit, vt ad extollendum exornandumq; ex hominibus eum virtus & fortuna cõtendiſſe credantur. Conſideremus porro aduerſum hæc omnia, quæ præſidia belli, quæ ſpes nobis ſit reliqua. Virtuti tuorum militum fidere non potes, cum omne robur exercitus, ſuperioribus bellis, & Malacenſi Baſtenſiq; potiſſimum cladibus amiſeris, vt enim quiſq; fortiſſimus & audaciſſimus fuit, ita primus in acie cecidit. Si non virtus, at multitudo fortaſſe militum tibi auget animos, ſexaginta millia peditum: & eo amplius, vt Hallatar noſter, dixit, in aciem educere potes. Sed hæc ſi ad exercitum hoſtium comparentur, quid ſunt, aut quid poſſunt? In quo etiam illud ineſt incommodum, quod quo maior eſt turba: eo citius, ſi non bello, at fame ac peſte, conficietur. Conferre vtriuſq; exercitus inter ſe duces, & odioſum ſane eſt. Sed ſi verum fateri volumus, licet Rex ſis conſilio prudens: in præliis audax ac manu promptus, non potes tamen cum Ferdinando iure comparari à quo ſçpius, victus, & ſemel captus: quantum ille in bello valeret, tibique præſtaret: tu te ipſe ſenſiſti. Extrema vero auxilia tamdiu fruſtra expectauimus, vt ſtultum eſſe putem in eis ſpem vllam ponere. præſertim cum ita ferro, fame, incommodisque omnibus vrgeamur: vt bellum trahere, diutiusque ea expectare non detur. In præſentique nobis deliberandum ſit: vt aut omnes moriamur, aut deditionẽ faciamus. Et profecto licet vtrunque ſit durum, tamen ſi ex duobus malis minus eligendum eſt, deditionem potius faciendam ſuadeo. Ad quod potiſſimum te hortari debent: Regis ac Reginæ Hiſpaniarum tum ſingularis humanitas, manſuetudo, facilitas: Tũ ſumma in promiſſis conſtantia & fides, & aduerſum eos, qui ſe ſponte dediderunt, inaudita clementia. Nam eos tam benigne tam indulgenter tractare dicuntur: vt non ſeruorum (quod iure belli poſſent) ſed amicorum & ſociorum quodãmodo

loco habere videant,eosque ſuis legibus atq; inſtitutis ſuo ritu ac cerimoniis viuere patiantur. Vt igitur in pauca conferam: cum neque ipſi ad reſiſtendum hoſtis potentiæ ac virtuti pares ſimus, neque diutius obſidionem, ferro ac fame vrgentibus, tolerare poſſimus, neq; in externis auxiliis, iampridem fruſtra expectatis, ſpem habere debeamus. Contraq; liceat plurimum benignitati & clementiæ Regis ac Reginæ confidere, quamprimum deditionē faciendam eſſe cenſeo. BAV. Dic tu Abdisbar. ABDIS. Tam multa ſunt in vtranq; partem & ab Hallatare animoſe, & à Serraia dicta ſapienter: vt illis auditis magis ſim animi dubius, quam ſi in initio mihi ſententia dicenda fuiſſet. Itaq; cum ea res in conſultationem veniat, qua nulla maior excogitari queat, quippe in qua de fortunis omnibus, de liberis ac coniugibus noſtris, de vita, de libertate, de aris atq; templis agatur, ego amplius deliberandum cenſeo. BAV. Merito vos omnes laudo nam & ſi veſtris variis ſententiis, ſatis me incertum dimiſiſtis, tamen his hinc & hinc auditis, videor propemodum quid mihi, Regnoq; meo expediat? poſſe diſpicere. Quanquam autem in Serraiæ ſententiam, animus magis inclinare videtur: tamen quia à ſapientibus viris ſolitum dici audio, conſulendum cunctanter, agendum vero eſſe celeriter: Placet in alium diem, iuxta Abdisbaris conſilium, hanc conſultationem reiicere. Ite igitur vos intro, & ad ſuum quiſque munus redite, ac ſuper his etiam atque etiam cogitantes, parati eſtote: vt cum vos iterum cum aliis noſtri Regni proceribus, quibus cùm placet hæc communicari, in concilium euocauero, nihil moræ ſit: quin pari conſenſu, recte ſapienterque mihi conſulere poſſitis. Tu vero Abdisbar, ne à latere meo diſceſſeris: nam eſt, quod te velim. ABDIS. Ego vero nuſquam abeo: & ad tua iuſſa præſto ſum.

SPECVLATOR RAGEL. BAVDELIS REX. ABDISBAR.

VBi nunc ego Regem quæram, aut quo primùm intendam? Nam nunquam eodem in loco quieſcit diu: nunc vrbis mœnia luſtrat, defenſoresq; in propugnaculis diſponit, nunc in arce, quæ ad defenſionem oportuna ſunt, parat, modo hanc portam, quæ recta ad hoſtes tendit paulum egreditur, vt inde quid hoſtes moliantur proſpectet, vt primus audiat: quam vellem eum nunc obuiam dari, ne mihi in arcem tranſcurſo opus eſſet, & hoc amplius ad laſſitudinem adderetur. BAV. Abdisbar, quem video horſum tendere? eſt ne hic ſpeculator Ragel, an non eſt? ABDIS. Certe ipſus eſt. BAV. Non temere eſſe arbitror quod ſic feſtinat. Hei miſero mihi. ABDIS. Quid times? BAV. Quia per hæc tempora, ita ſum aſſuetus audire quæ nolo, vt ſemper cum nuntium quempiam conſpicor, mali quid animus præſagiat mihi. Heus Ragel. Quo properas? RAGEL. Hem. Quis me vocat? BAV. Reſpice ad me & ſcies. RAGEL. Oportune, ad te ibam. Salue Rex. BAV. Quid affers? læta ne, an triſtia? RAGEL. Non hercle certum ſcio qualia ſint. Illud dicam, quod vidi, BAV. Expedi. RAGEL. Iam. Verum ſine me, ſi libet, vel pauliſper reſpirare, nam præ curſu vix loqui poſſum. BAV. Mos geratur tibi: Eia eloquere iam. RAGEL. Eloquor. Cum eſſem in ſpecula, ad eamq; partem, quæ ad mare vergit, oculos coniicerem, proſpexi quoſdam nouo habitu, quem nunquam ante hac videram, horſum ad mœnia tendere, ſtatimq; cucurri, vt id tibi nuntiarem. BAV. Amici ne, an hoſtes eſſe viſi ſunt tibi. RAGEL. Neſcio: Illud ſcio, quod properantes veniebant. BAV. Hoſtes ſunt igitur. ABDIS. Qui ſcis an idcirco properent, ne Hiſpanorum, (qui omnia fere circum obſident) cuſtodias elapſi, iterum in eorū inſidias inciderent, ab iiſq; caperentur. BAVDELIS. Omnia timeo, & quid timeam neſcio. ABDISBAR. Deſine quæſo male ſuſpicari, & ad eas miſerias, quas res ipſa, & aduerſa hæc tempora ferunt, metum & ſollicitudinem (vt reor) vanam adiicere, BAVDELIS. Cedo Ragel: qualis fuit habitus iſte quem dicis. RAGEL. Cenſen' me potuiſſe ex ſpecula tam cito omnia conſiderare ac perpendere? Illud tibi affirmare poſſum, quod eorū habitus propior noſtro quam Hiſpanico viſus eſt. ABDIS. Rex ne dubita, nam niſi me animus fallit, amici ſunt. BAVDELIS. Ita deus faxit. Sed opportune adeſt Bomilcar alter ſpeculator. ABDIS. Hic te certiorem reddet.

BOMILCAR. ABDISBAR. BAVDELIS REX.

ECquis me vnquam fuit felicior nuntius? Nemo hercle quiſquam: Nam tātum boni regi apporto, quantum à dis vix audeat optare. Sed vbi eum quæram? quem percontor? ABDIS. Audin' tu illum? BAVDELIS. Audio, ſed quid dicat non ſatis intelligo. ABDIS. Lætus eſt. BAVDELIS. Ita videtur. Heus Bomilcar. BOMILCAR. Haud mirum eſt reuocari properan-

properantem de via. Quis me vult? BAV. Is qui tibi imperare poteſt. BOMILCAR. Hem, ſaluus ſis Rex, te ipſum quærebam. BAVDELIS. Quid eſt Bomilcar, quid affers? BOMIL. Affero nuntium, cuius te maxime participē fieri velles, ſi ſcires quantum in eo ſit boni. ABDIS. Dixin' tibi te fruſtra timere? BAV. Explica ergo quamprimum quid apportes, & metum, in quo nunc ſum, adime. BOMIL. En adimo: Legati Turcarum imperatoris ad te cum muneribus veniunt. BAV. Qui id ſcis? BOMILCAR. Quippe qui ex ipſis audiui. Nam, vt diligentis ſpeculatoris poſcebat officium, illis viſis, curaui vt ſcirem qui nam eſſent, & quid ferrent, quibus cognitis ad te quamprimum aduolaui. BAV. Diligentiam tuam laudo. O ſumme rerum opifex gratias tibi ago, quod ex tot vnus tandem lætus allatus eſt nuntius Abdisbar, propera illis obuiā, atque huc ad me quamprimum eos adduce. Nam vbi intus quæ opus ſunt facto, imperauero mox huc reuertar, vt legatos hic coram omnibus honorifice excipiam, quo populus qui iam diffidebat rebus ſuis ac noſtris, horum aduentu aliquantulum à malis reſpiret. Vos ad ſpeculas veſtras redite, atq; heus curate, vt ita diligenter obſeruetis, quæ apud hoſtes gerantur omnia, vt ne muſca quidem illic ſe commouere, poſſit, quin à nobis ſtatim certior fiam.

LEGATVS BAIACIT IMPERATORIS TVRCARVM. ABDISBAR. BAVDELIS REX GRANATÆ.

DIci non poteſt quanta me cœperit voluptas poſtquam Granatæ mœnia proſpexi. Tot enim pericula maris ac terræ in tam longa peregrinatione paſſus ſum, vt nunquam me huc incolumem peruenturum putarem. ABDI. Non mirum ſi gaudes. Quid eſt enim iucundius, quam extra pericula poſitum, præteritorum laborum recordari. Sed Rex egreditur. LEG. Salue optume Rex. BAV. Et vos ſaluete, LEG. Magnus Turcarum imperator cum his litteris ad te nos ire iuſſit, quas vbi legi mandaueris, quod veniamus explicabimus BAV. Lege has Abdisbar. ABDISBAR. Cedo: Soltan Baiazit magnus Turcarum imperator Baudeli Granatæ. Regi. S. P. D. Qui tibi has reddidit, familiaris noſter eſt magnæ apud nos autoritatis & gratiæ: ei mandauimus, vt nonnulla noſtris verbis tibi nuntiaret. Quare fidē ei habeas, & quæ ex eo acceperis, putato ex me ipſo accepiſſe. Vale ex vrbe noſtra Conſtantinopoli decima Calend. Octobris. LEG. Optume Rex magno animi dolore nuper affectus eſt inclytus imperator Turcarum: quod accepit ex tam munito, & viris, armis, equisq; affluenti regno, nihil tibi reliquum eſſe præter hanc vnam vrbem imperii tui domicilium, & tot quondam Regum potentiſſimorum fortiſſimorumque parentem, quos ferunt vniuerſæ Europæ populisq; Chriſtiani nominis ſæpe terrori fuiſſe. Reliqua omnia oppida, caſtella, vrbes, prouinciasq;: partim belli impetu & terrore percullſas deditione facta: partim & maiore quidem ex parte, vi ferroque expugnatas ac direptas, in hoſtium tuorum, imo communium, ditionem iuſq; conceſſiſſe, metuendumq; eſſe, niſi tibi aliundē ſuccurratur, ne cum magna tua tuorumq; clade, & ſimul Mahometis ſectatorum ignominia, aut hoſti ſuccumbas, aut turpem deditionem facere cogaris. Cumque animaduerteret hoc incendium, niſi celeriter extinguatur, aut ſaltem ſubductis fomentis imminuatur, facile poſſe latius diffundi, & Affricam primo, deinde etiam Aſiam fortaſſe corripere: ſtatuit ad commune incendium extinguendum, communibus quoq; viribus occurrere, & pro virili parte, tibi regnoq; tuo, qua poſſet ope, non deeſſe. Itaque nos huc ad te legatos miſit, qui verbis eius polliceremur, primo quoq; tempore, quo tempeſtiuum eſſet ad nauigandum mare, eum ingenti claſſe Siciliam Sardiniamq; inuaſurum, & ita illic omnia igni ferroque vaſtaturum: vt Hiſpaniæ Rex, ſuorum clade perculſus, & in diuerſa diſtractus ab hoc affecto & prope iam confecto bello deſiſtere, ſuisque opem ferre, ac potius de propulſando quam de inferendo bello cogitare cogatur. Non minus autem libenter huc ad te ſubſidia imperator meus mitteret, niſi per tanta terrarum ac maris ſpatia abs te diuiſus, id ſibi difficilimum periculoſiſſimumque fore exiſtimaret. Quam ob rem optume Rex eius nomine te bono erectoque animo eſſe iubeo, hortorq; vt interim has belli difficultates ac pericula, longæque obſidionis moleſtias, patienter ſuſtineas, & quiduis potius in animum inducas quam deditionem facere. Id eſt enim Chriſtianorum ſuperbiæ ludibrio eſſe, & in turpem perpetuamque ſeruitutem te tuosque tradere; ſpereſque deos & homines auxilio tibi non defuturos, niſi per ignauiam, puſillanimitatemque (quod de tantæ virtutis viro nefas eſt ſuſpicari) prius tibi ipſe defueris. Munera autem hæc læto animo vultuque ſuſcipe, ea enim tibi de more Baiazit mittit, vt ſint fœderis & amicitiæ inter vos certiſſimum pignus, & monimentum, BAV. In tempore ipſo Legate cariſſime,

cum iſtis mandatis te inclytus imperator tuus, & ipſa (vt reor) fata miſerunt. Ita enim eram bello fractus, tot curis fatigatus, tot malis, tot aduerſis caſibus oppreſſus, ita ſpes omnes tãquam vanæ ex animo exciderant, vt iam nihil fere aliud quam de faciẽda deditione cogitarẽ. Nunc quando tam opportunum ſubſidium mihi Baiazit pollicetur, certum eſt omnia experiri, extrema quæq; pati, etiam ſi ad humanos cibos redigeremur (vt in ſimilibus, aut forte minoribus caſibus Hieroſolymitanos obſidẽte Tito, ac pleroſq; alios populos feciſſe tradunt) potius quam deditionem facere: præſertim cum plura imperatorem tuum quã polliceatur, re ipſa præſtiturum confidam, ea animi magnitudine, ea potentia, ea poſtremo fide illum eſſe omnes prædicant, ſtatimq; non committere, vt quando dii homines nos adiuuant (quod bene abs te dictum eſt) nobiſmet ipſi defuiſſe videamur. Gratiam autem quam pro tantis erga me meritis illi referam, in hac præſertim afflicta fortuna, nullam habeo: ſed ſperare debet illum quem pie colit communem deum, qui bene facta hominum audit ac videt, ac pro meritis vnicuiq; iuſta præmia tribuit: gratiam ſibi cumulatiſſimam relaturum. Ego vero ſi eius ope (quod ſpero) ſeruatus fuero, hoc imperium, hanc regiam dignitatẽ, & poſtremo hanc animam ipſam, quam ſpiro, illi acceptam referam, memoriamq; tanti beneficii colam beniuolentia ſempiterna. Munera vero libenter accipio, eaq; non tãtum vt amicitiæ ac fœderis noſtri, ſed fidei, quam mihi ſeruaturus eſt, firmiſſimum pignus perpetuumq; monimentum inuiolata cuſtodiam. Vos munera iſtæc intro auferte: ac dicite architriclino vt cœnam mihi & his nobilibus hoſpitibus regio luxu paret, volo enim nos hunc diem lætum feſtumq; agere, & cum omni gaudio & alacritate celebrare. Tu vero legate cum tuis regiam ingredere, vt dum ego ſacrificiis interſum, ac deo noſtro pro tantis meritis gratias ago, pauliſper requieſcas, & poſtea ſimul mecũ in cœna recreeris. LEGAT. Ego vero ac lubens, nam de via feſſus, quiete præſertim indigeo.

FERDINANDVS REX. ELISABETHA REGINA. PETRVS MENDOZA CARDINALIS.

QVis hoc non admiretur, tanta hos perfidos Mauros præditos eſſe pertinacia atque vecordia, vt cum vndique adeo circunſepti, vt vix quiſquam niſi per incertos tramites & loca feris, capris pene inuia, ad eos penetrare poſſit, cum armis noſtris obſiſtere? famem diutius tolerare nequeunt, tamen deditionem (quam ſe dudum oſtenderant eſſe facturos) procraſtinent, & animum noſtrum iam ad maiora tendentem, in hoc ſegni bello detineant occupatum? Nam ſi in aciem ſæpe prodirẽt, minus ægre ferrẽ has obſidendi moleſtias. Sed poſt prima illa prælia, quibus noſtram militumq; noſtrorum vim ac virtutem ſenſerunt, ſemper ſe vallo ac mœnibus tutati ſunt, nec aperti certaminis copiam vllam fecere. REG. Sapiunt mea quidem ſententia, nam ſtultiſſimi forent, ſi virtute ac viribus inferiores cum ſuperiore contenderent. REX. Quid igitur faciemus? REG. Nempe vt cœpiſti. Cum opus eſt fortitudine, aliiſq; bellicis virtutibus, quibus polles plurimum, vt illis vtaris. Cum opus eſt patientia, ab qua nonnunquam (quæ tua eſt animi magnitudo atq; ferocia) videris abhorrere, eam quoq; amplectaris, omnia enim tempus habent ſuum. Nunc meo iudicio, patientiæ tempus eſt, vt videlicet poſtquam hyems grauis inſtat, neque manum conferere audeant hoſtes: neq; ſine manifeſto periculo ad vrbis mœnia tanta militum frequẽtia, tot ſcorpionibus, baliſtis, tormentiſq; bellicis munita, licet exercitum admouere, tuæ militumque ſaluti conſulas, & ęquo animo has belli moras perferas. CAR. Sapienter more ſuo, Regina tibi conſulit inuictiſſime Rex. Nam capitis adire periculum, niſi neceſſitas vrgeat, nõ probo. Et ſane quanto magis exuperas virtute, tanto æquius eſt reginam, atque adeo nos omnes, qui ex te pendemus, de tua ſalute eſſe ſolicitos, omneſq; caſus, qui homini accidere poſſunt, maturius expendere, & nonnunquam fortunam nimium fauentem metuere. REX. Fateor ita eſſe vt dicitis, ſed tamen ſtrenuis ducibus vetus illud verbum in ore ſemper eſſe conſueuit: Non ſine periculo fit magnum facinus ac memorabile. REG. Ad id periculum vbi de vita agatur, te adire minime velim. Qui ſcis an breui, ſi pauliſper modo quieueris, veniam hoſtes oratum venient, ſeque cum id minus exiſtimes, vltro dedant? REX. Nimis ſero id facturos arbitror, niſi eos omnibus modis & artibus terruerimus, niſi eos nunquam paſſi fuerimus quieſcere, niſi poſtremo omnes nos aditus explorare, omnes ad expugnationem vrbis vias tentare perſenſerint. CARDI. Video te Rex inuadendæ vrbis cupiditate flagrare, quod magnoperẽ laudo. Nam id magnitudini animi debet adſcribi, verum à Reginæ conſilio, quo te ad patientiã adhortatur, non ſine magna ratione diſcedendum puto. Nam ſi tibi iucundum eſt, glorioſumque exiſtimas in præliis ſæpe verſari. conſideres

ſideres etiam oportet, non minorem fere gloriam conſecutum eſſe Fabium Maximum, quam Scipionem. Siquidem Hannibalem Scipio in acie vicit, eundem antea Fabius iuueniliter exultantem patientia ſua domuit, & vt vinci poſſet effecit. Ille Africanus cognominatus eſt. Hic imperii ſcutum, & rei Romanæ reſtitutor à populo eſt vocatus. Imitatus es hactenus Scipionem fortiter dimicando, imitare nunc pauliſper Fabiũ ſapienter cunctando. REX. Laudo conſilium veſtrum, & eo vtar ſuo loco & tempore, ſed mihi nunc aliud ſuadet occaſio, quæ prætermittenda non eſt. Nam & Scipionem, quem me dixiſti hactenus imitatum, & vere dixiſti, vtinamq; vt eius virtutem ſequor, ita aſſequi poſſem, ſed Scipionem ſolitum dicere accepimus, tunc eſſe cum hoſte confligendum, cum aut neceſſitas incidit, aut obuenit occaſio. REGINA. Dic obſecro mi vir, quæ eſt iſta occaſio, quam tibi in præſentia ſecus quam nos conſulimus, ſuadere dixiſti? REX. Dicam, neq; enim fas eſt quicquam vobis eſſe abſconſum ac reconditum, ſed animum aduortite. REG. Iſtic ſum. CAR. Et quidem ego præſto ſum. REX. Explorator Didacus modo nuntiauit defenſores paucos eſſe in mœnibus, eoſq; patientia noſtra, quia proximis diebus pauliſper quieſcere permiſſi ſunt, factos eſſe multo negligentiores ſolito. Idem ait ſe animaduertiſſe in poſteriore vrbis parte, locũ quendam non ſatis munitum, muro illic vetuſtate collapſo, ſed virgultis, ſentibus & caprificis obtecto, eundemq; locum ab hoſtibus negligenter cuſtodiri, quod ſit à caſtris noſtris auerſus, neque ex ea parte fuerint hactenus ab exercitu noſtro vexati. REG. Quid igitur facere cogitas? REX. Si tacueris, citius audies. REG. Taceo, ac lubens, nam mulieri decus affert taciturnitas. REX. Hoc mihi ſedet in animo, quãdo hæc ſe præbet occaſio, belli tentare fortunam lectiſſimos milites, ex ea parte vbi locum dixi minus eſſe munitum, in inſidiis collocabo, reliquum exercitum, ad hanc partem, quæ caſtris oppoſita eſt, ad mœnia admouebo, hi ſcilicet pugnabunt acriter, totumq; in ſe hoſtium impetũ oculoſq; conuertent. Interim fortaſſe dabitur occaſio iis, qui in inſidiis erunt mœnia defenſoribus vacua capiendi, in vrbemq; irrumpendi. CAR. Profecto prudentiſſime iſtud conſilium tibi venit in mentem, idq; magnopere laudo, nam proſpere gerendæ rei facultatem omittere, extrema dementia eſt. REG. Placet hoc tibi conſilium? CAR. Quid ni? cum ſit plenum prudentiæ. REG. Mihi quoq; ita videtur. Sed ſi pugnare ſtatuis mi vir. REX. Statuo quidem. REG. Obſecro ne ad mœnia propius accedas, vnde te baliſtæ aut tormenta impetere poſſint, nimis enim miſere ea timeo. REX. Ne timueris: Deus enim cuius cauſam agimus, nos tuebitur, pugnabitq; nobiſcum. Tu modo (vt ſolita es) ad ipſum. ac diuum Iacobum, quem tam pie colis, preces fundito: cõfido enim pro ea religione ac pietate, quæ in te ſumma ſunt, tuis precibus victoriam nobis poſſe impetrari: quemadmodum (vt ſacra narrat hiſtoria) populus Iſraelita Moſe orante vincebat. REG. Vtinam quidem digna ſim quæ audiar, nam piæ preces non deerunt, ſed ſpero potius Deum (qui tuam ſibi deditam mentem intuetur) qua non ad tuam, ſed ad eius laudem & gloriam omnes actiones, conatus, cogitationeſq; tuas dirigis, virtutem tuam adiuturum. REX. Ita pro ſua immenſa bonitate, non pro noſtris meritis (quæ perexigua ſunt) faxit. Heus tubicen admoneto omnes duces, centuriones & milites noſtros, ad pugnam ineundam ſe parent: vt cum tempus prœliandi mihi viſum fuerit, nulla ſit mora quin eos inſtructos in aciem educere valeam. Eamus iam hinc in caſtra, vt ego quoq; arma induam, & milites adhorter. REG. I præ, nos te ſequemur.

HAMETES EXPLORATOR. MANSIR CVSTOS.

NÆ ego infelix homo, ſum, qui nihil vnquam niſi moleſta ac triſtia regi meo nuntiem. MAN. Iuſſit me Rex hic in porta, quæ ad hoſtes ſpectat, dum ſacris intereſſet, ac cœnaret, aſſidere. & qui intrarent quiq; exirent, diligenter obſeruare, ac ſi quid ex hoſtium caſtris noui afferretur, renuntiare. HAM. Sed mihi ad Regem properato opus eſt. MAN. Quis eſt qui tam huc feſtinat, & ſecum neſcio quid fabulatur? HAM. Vt quamprimum Regem conueniam, & huius quicquid eſt participem faciam. MAN. Ibo obuiam homini, vt ſciam quid afferat, nam niſi me oculi fruſtrantur, explorator eſt Hametes. HAM. Niſi enim is ſtatim quoad poteſt, rebus ſuis ac noſtris conſuluerit, aut potius deus quiſpiam nos reſpexerit, actum eſt illicet perimus. MAN. O Hamete. HAM. Quis me vult. MAN. Manſir amicus tuus. HAM. Quid eſt quod me velis? MAN. Quid apportes ſcire velim. HAM. Regius ſum explorator, non tuus. MAN. Verum, ſed tamen licet ne mihi hoc ſaltem ſcire, lęta ne, an triſtia apportes? HAM. Iſtuc tibi vultus & color meus, me tacente, indicare poſſunt. MAN. Triſtia ergo ſunt, nam & ora pallor occupat, & triſtis ac perturbatus videris. HAM. Bene ariolaris.

BAVDELIS REX. HAMETES EXPLORATOR.

PRouiſo quid rerum geratur, an noſtri in officio ſint, & item an hoſtes noui quicquam (vt aſſolent) moliantur. HAM. Regem opportune video adibo propere. BAV. O Hamete. HAM. Salue Rex. BAV. Quid affers? HAM. Heu me miſerum. Non læta. BAV. Hem: Iſtuc haud mirum eſt, quippe qui per hoſce annos aliquot nunquam niſi talia nuntiaueris mihi. HAM. Vt res ſunt, ita nuntium eſſe oportet. BAV. Eloquere vno verbo quid id fiet: Nam quandoq; magis cruciant expectata mala, quam præſentia. HAM. Regem Hiſpaniæ ex transfugis comperi, decreuiſſe exercitum omnem, cunctasq; belli machinas mœnibus admouere, & fortunam quæ hactenus ei ſemper arriſit, experiri ſuam. BAV. Væ miſero mihi. Nonne hoc monſtri ſimile eſt, me non potuiſſe vel diem vnum integrum lætum agere? Paulum gauiſus eram aduentu Legati imperatoris Turcarum, en ſtatim hic nuncius perturbauit omnia. Verum illud profecto verbum eſt, quod à ſapientibus dici audio: Riſus dolore miſcetur, & extrema gaudii luctus occupat. Sed quem horſum feſtinãtem video? Audalla curſor noſter eſt: aliquid credo apportabit eiuſmodi: Præſtolabor eum hic pauliſper, nam iam hic aderit, ita in curſu velox eſt. Interim cogitabo quæ mihi facto opus ſunt, vt hoſtium impetus, ſi vrbem oppugnatum venerint, propulſem. Nam quando tanta nobis ſubſidia promittuntur, non decet me fracto & conſternato animo eſſe, & committere, vt prius per ignauiam aut metum, hoſti ſuccumbamus, quam à Turcarũ imperatore ſuccurratur.

AVDVLLA CVRSOR. BAVDELIS REX.

VBi ego nunc regem quæram? qua potiſſimum inſiſtam via? BAVDELIS. Quam cito Audulla curriculum euaſit, numne hominis celeritas fefellit? AVD. Regem opportune video. Rex æternum viue. BAV. Quid eſt? AVD. Recte. BAVDELIS. Quid recte? AVD. Audies, Offendi modo Tabellarium Numidiæ regis, qui deceptis hoſtium excubiis magno cum periculo ſe euaſiſſe narrabat, aiebatq; cum regis ſui litteris ac mandatis quam lætiſſimis ad te properare, quo audito ego præcucurri, vt te quamprimum hoc afficerem gaudio. BAVDELIS. Vtinam tibi vera narrarit: Sæpe enim Tabellarii (vt vulgo dici ſolet) in ore mendacium, in tabellis veritatem ferunt. Sed quicquid ſit, eum ad me intro deduci curato. Nam militibus edicere volo, vt arma capiant, paratique ſint, vt ſi hoſtis ad mœnia propius acceſſerit, & impetere & propulſare poſſint.

AVDVLLA CVRSOR. TABELLARIVS NVMIDIÆ REGIS. PVER.

HOſpes quam cito me conſecutus es, non videris ſane laſſus de via. TABEL. Aſſuetus ſum huic labori. Nam à puero Africam Europamq; perferendis huc & illuc tabellis peragraui. AVD. Vere dictum eſt: Magni referre hoc vel illo modo ab ipſa adoleſcentia inſtitutum eſſe: Sed rex iam te expectat, ei enim aduentum tuum nunciaui. TABEL. Vbi is eſt? AVD. Intus. TABEL. Fac me ergo ad eum deduci. AVD. Ea in primis gratia hic reſtiti: I puer & recta hunc in Regiam ducito. Ibi rex eſt, nam ego hic amicum pauliſper volo operiri meum, mox ego quoque iſtuc conceſſero. PVER. Præſto ſum, tu me ſequere. TABEL. Propera, ſequor. AVD. Quam gaudeo me primum Regi aduentum huius Tabellarii nũtiaſſe: nam ſi vera mihi narrauit, aliquam apud Regem inibo gratiam, quod primus ei id gaudium obiecerim, & ſimul aliquo forſan munere (vt in talibus ſolet eſſe liberalis) me afficiet. Sed hic meus amicus ceſſat diu, ſi ad conſtitutum venire volebat, iamdudum eum hic adeſſe oportuerat. Nam quæ eſt hæc hominum impudentia? Non ſatis habent amicorum vti opera, niſi etiam eos longæ expectationis mora defatigent. Sed Rex foras exit, lætus eſt, quantum video, verus fui nuntius. Ego vero ad meum munus abeo, ne Rex me hic videat otioſum, nam compellandi eum non ſatis idoneum tempus videtur.

BAVDELIS REX.

GRatias tibi ago ſumme Iupiter, qui me ex alto miſeratus, tandem tot miſeriis ærumnisq; noſtris diuinam aliquam opem præſtiturum ſignificaſti. Tu enim (tu inquam) paulo ante Turcarũ imperatori eam mentem indidiſti, vt inſulas hoſtis noſtri ditioni ſubiectas,

ſectas, proponeret inuadere. Tu idem nunc Numidiæ regis oculos hactenus caligantes aperuiſti, vt aliquando intelligeret, non poſſe hoc regnum cadere: quin ſecum magnam Africæ partem trahat, pariq; ruina inuoluat. Tu itaq; hoc ei in animũ induxiſti, vt ꝙ per literas ſuas, quas modo hic tabellarius reddidit, mihi oſtendit in auxilium noſtrum, cum omnibus regni ſui viribus, terra mariq; deſcendere proximo Vere decreuit. Quare pater omnipotens ne tanto tuo fauori deeſſem: Almanſorem præfectum cum omni equitatu, & meliore copiarum parte iuſſi poſteriore vrbis porta exire exercitumq; hoſtium nihil minus opinantẽ à tergo inuadere. Spero enim te duce, illum facile caſum victoriæ inuenturum, aut ſaltem eatenus profecturum, vt hoſtis ſibi quoque cauendum eſſe cognoſcat, libentiusque nos quieſcere patiatur: interim promiſſa ſubſidia hic aderunt, & non ſolum propulſare bellum, ſed etiam inferre poterimus. Nunc huc prodii, vt præſto eſſem, ſi illis auxilio opus foret, nam reliqua omnis copiarum pars in armis eſt, ſignum à nobis expectans, aut ſi hoſtis exercitum ad muros admoueret, vt ad reſiſtendum parati eſſemus. Sed quid eſt hoc quod Regina ita exanimata ad nos egreditur? Non temere eſt, prodibo illi obuiam, vt quamprimum quicquid, id eſt, ſciam,

REGINA GRANATÆ. BAVDELIS REX. ANTYPHO SOMNIORVM CONIECTOR.

MIſera me, quàm timeo quorſum euadant hæc viſa ſomniorum? Sed eccum Regem video. Salue vir. Salue noſtra ſpes. BAV. Et tu quoque ſalua ſis mea vxor, vnde tibi iſta trepidatio? REG. Non ab re eſt, quia videlicet ſum de tua exercitusq; ſalute ſollicita. BAVDELIS. Iſtuc pudicæ, & virum ſuum amantis matronæ eſt. Sed quid noui eſt, quod nũc magis ſolito ſis de nobis anxia. REG. Dicam tibi: Nam huc ea gratia ad te prodii. BAV. Dic quæſo quid eſt. REG. Accepi te mandaſſe Almanſori copiarum tuarum præfecto, vt hoſtes adoriretur, id nollem factum. BAV. Cur nolles? REG. Quia præter id quod diſplicet, te tuam populique ſalutem in tam manifeſtum diſcrimen conieciſſe, ſomnium, quod proxima nocte vidi, maiorem in modum me terret. BAV. An tu ſomniis credendum eſſe exiſtimas? REG. Quid ni? cum & ipſa in vtranq; partem multa ſomnia vera experta ſim, & à ſapientibus viris acceperim, ſolere deos per ſomnium futura nonnunquam mortalibus ſignificare? an non in tuorum ſapientum numero & ſomniorum coniectores habes? BAV. Habeo quidem, ſed raro eorum opera vtor, quanquam ipſi ſæpe mihi perſuadere conantur, ne ſomniorum monitus negligam, enumerantes Almicatis, Hannibalis, matris Phalaridis, Sophoclis, Socratis, & aliorum plurimorum tam philoſophorum quam ducum ſomnia, quæ non magis ſomnia quam oracula certiſſima fuiſſe contendunt. REG. Cum igitur ſomniorum veritatem tot exemplis confirment, & pluribus rationibus aſſerere, vt credo, poſſint, cur fidem illis abnegas? BAV. Non abnego omnino, ſed non facile adducor, vt illis credam. Sed cedo iſtuc tuum ſomnium. REG. Viſa eram ſecundum quietem videre ingenti ſuborta tempeſtate fulmen è cœlo magno cum fragore lapſum, templum, quod Meſchit dicimus, magno motu concutere, Mahometis & aliorum prophetarum noſtrorum monimenta ad terram dare. Indeq; ſtatim in Africam tranſgreſſum, magnam eius prouinciæ partem depopularier. Quo ſomnio exterrita, è ſopore confeſtim corpus proripui, fuitq; in animo id tibi extemplo nũtiare, obteſtariq;, nequid magnæ rei hodie aggredereris: Neſcio quid enim animus mihi præſagibat mali, ni verita eſſem, ne me nimiam (vt ais) fidem ſomniis adhibentem tuo more deluderes. Nunc cum accepiſſem te miſiſſe præfectum cum exercitu, qui cum hoſte confligeret, diutius mihi reticendum non putaui. BAV. Prudenter feciſti, nam & ſi ego non ſoleo magnopere huiuſmodi rebus moueri, tamen nihil omitterre quod vſui aliquando eſſe, & ad capiendum conſilium pertinere poſſit, prudentis eſſe exiſtimo, præſertim cum ſomnium iſtud tuum tale ſit, vt videatur negligi non debere. Aduocemus igitur Antyphonem, qui nobis hoc ſomnium coniectet: Nam is præter cæteros in hoc genere pollere exiſtimatur. ANTY. Eccum me, quid Rex iubes? BAV. Tun' hic eras? ANTY. Eram quidem. BAV. Quid igitur hactenus reticuiſti? ANTY. Quia non decet ſeruum, domini ſe colloquio impudenter ingerere, & ſimul quia Reginæ ſomnium me magnopere perturbauit. BAV. An tu id audiſti? ANTYPHO. Quid ni, qui inter hos comites tuos vna ſemper affuerim. BAV. Quid ſentis, aut quæ te res adeo, vt ais perturbauit? ANTY. Non vna ſed plurimæ. Cæterum velim Rex vt alios quoque coniectores, ac Mathematicos tuos conuoces, qui mecum vna hoc ſomnium interpretentur: Nam plurimorum iudiciũ certius eſt, & dici ſolet, illic eſſe ſalutem, vbi fuerint multa conſilia. BAV. Nihil opus eſt aliis. Nam plus vni tibi in hac arte tribuo, quam reliquis omnibus. Ediſſere igitur mihi vno

verbo, ſi potes, quid ſibi velit hoc ſomnium. ANTY. Dicam, licet inuitus. BAV. Eloquere ſubito. Nam me iſtæc tua plus torquet mora. ANTY. Finem Regni tui iam affore, hoc ſomnio ſignificatur. BAVDELIS. Hem. Vnde coniecturā facis? ANTYPHO. Dicā: Tempeſtas quam ſe vidiſſe in ſomnis Regina commemorat bellum eſt, quo Regnum tuum, tanquam agri tempeſtate vaſtatum eſt. Fulmen, Hiſpaniæ Rex eſt qui nimirum à cœlo miſſus dici poteſt: Nam vt vides, illi cœlum & ſydera omnia fauent. Concuſſione templi & monimentorum in terram caſu, portendi autumo, hanc vrbem breui in hoſtium poteſtatem venturam, & in ea non amplius Mahometis legem, ſed Chriſti ſeruatam iri. Poſtremo tranſgreſſio eiuſdem fulminis in Africam, & illa depopulatio, manifeſto ſignificant, hac vrbe capta, bellum in Africam traiecturum, Hiſpaniæq; Regem, ea prouincia impetu belli perculſa atque proſtrata, maiore ex parte potiturum. BAVDELIS. Heu me miſerum, quā metuo, ne eueniant iſta quæ vaticinaris. Ita enim apte ſomnium illud interpretatus es, vt nō ſomnium, ſed oraculum aut hiſtoriā mihi viderer audire. Quid igitur faciam Antypho? ANTYPHO. Quid facias, niſi vt iram dei, qui tibi nunc infenſus eſt, ſi poſſis, placare ſtudeas, ac tibi Regnoq; tuo, dum licet conſulas. BAVDELIS. Recte mones. Sed placandorum deorum munus ad te potiſſimum pertinet mea vxor, quæ cum religione ac pietate præſtes, facilius nobis numina irata reconciliare poteris. REGINA. Nihil faciā libentius: non quod pietate ſuperiorem me exiſtimem, ſed vt quemadmodum meo ſomnio mala fata tibi cognita ſunt, ita meis precibus, ſi fieri poſſit, eadem auertantur. BAVDELIS. Ita deus faxit, abi ſupplicatum. REGINA. Abeo, vos me ſequimini.

BAVDELIS REX. ANTYPHO. MESSI CVRSOR.

NVnc vana ſpes eſt in exercitu noſtro qui ſi bene rem geſſerit, non erit tam cito fortaſſis omnino deſperandum. Si male, actum eſt illicet. Ita ne cenſes Antypho? ANT. Quid ſentirem iam tibi explicui. Ita profecto ſomnio dei voluntatem mihi perſpicere viſus ſum, vt vix fieri poſſe putem, amplius vt læti quicquam aut proſperi nuntietur. BAV. Tace. Iam ſciemus, num quæ in exercitu ſpes reliqua ſiet. Meſſi curſorem ex noſtris, qui cum præfecto exierat, huc properantem video: præſtolari volo, vt primus ſciam quid boni aut mali afferat. Væ miſero mihi, vt animus inter ſpē & metū dubius trepidat: feſtina Meſſi, vt mihi nunc piger videtur. ANT. Non mirum. Nā cupido animo celeritas ipſa tarda eſt. Sed quid properas ſcire, quæ fortaſſe poſt velles neſciſſe. BAV. Quoniam hoc more humani ingenii euenit, vt nimis miſeri mortales miſerias ſuas ſcire properēt. Meſſi, Satin' ſaluæ? MES. Vtinam. BAV. Quid mali eſt? dic ſtatim mihi. MES. Exercitus. BAV. Quid exercitus? MES. Tuus. BAV. Iam teneo, fuſus eſt? MES. Imo ad internecionem cæſus. BAV. Heu me miſerum, perii, interii, nullus ſum. ANTYPHO. Ne te crucia obſecro Rex. BAV. Occidit, occidit ſpes omnis, & fortuna noſtri nominis, exercitu amiſſo. ANT. Quin ſatius eſt, vt dum tempus eſt, priuſquam hoſtis vſus victoria, mœnia inuadat, ſeniores & proceres tuos in concilium huc euocari iubeas, ac de eorum conſilio, tibi regnoq; tuo, quoad fieri poſſit conſulas. BAV. Bene mones, præſertim cum ego præ dolore vix ſim apud me. Tu temet igitur cura, vt Serraia cum reliquis, quos ſolitus ſum in rebus grauioribus conſulere, ſubito huc adſint. ANTYPHO. Curabitur. BAV. At celeriter. ANTYPHO. Iam faxo hic aderunt.

BAVDELIS REX. MESSI CVRSOR.

INterim volo ex curſore rem certius cognoſcere. Dic mihi Meſſi, ſi exercitus noſter funditus deletus eſt, quonam modo tu incolumis euaſiſti? MES. Dicam tibi, prælium in conualle iſtac ſiniſtrorſum commiſſum eſt, me præfectus in ædito ac tuto monte, vnde ſpectari poſſent omnia, locarat, quo tibi victoriæ aut fugæ nuntius eſſem, cuncta itaq; vidi, & ad te propere cucurri. BAV. Cedo: Ipſe præfectus quid? MESSI. Occidit vna cum cæteris. Strenuiſſimus enim quiſq; in pugna cecidit, pauci admodum viui licet grauiter ſaucii, in poteſtatem hoſtium redacti. BAVDELIS. Quid, Rex ipſe in prælio interfuit? MESSI. Non interfuit ſolum, ſed præfuit, vidi ego illum noſtrorum ſanguine madentem, per totum agmen manibus, oculis, clamore volitare, & ſtrenui militis, & optimi ſimul imperatoris officia exequi. BAVDELIS. Male eſt, mihi, reuertere ad tuam ſpeculam, vt obſerues, quid hoſtes parta victoria moliantur. MESSI. Fiat.

BAVDE-

BAVDELIS REX.

O Fortuna, quæ ſoles eſſe tam inconſtans & varia, vt in meam meorumque cladem ac perniciem conſtans & certa es? Decimus agitur annus, ex quo nullum fere diem lætum exegi. Omnia ſemper aduerſa fuere. Raro quicquam niſi turbulentum, triſte, ac moleſtum aut audiui, aut vidi. Res dura, ſpes multo fuit aſperior: hodie paululum gauiſus eram aduentu legatorum, heu miſero mihi, quam cito ad luctum & lacrymas ea gaudia reciderunt. Sed eccum Antyphonem, cum Sarraia & reliquis ſenioribus adeſſe video.

ANTYPHO. SERRAIA. BAVDELIS REX. HALI CONSVLTOR.

ITa ne cenſetis? SERRAIA. Prorſus ita, Nam nulla alia ſalutis via oſtenditur. BAVDELIS. Heus Antypho diligens fuiſti in mandatis noſtris obeundis. ANTYPHO. Meo functus ſum officio. Sed non fuit opus me in his conuocandis magnopere laborare. Nam audita clade exercitus quam incertis rumoribus neſcio quo modo acceperant, ſponte cōuenerant omnes. Iamq; huc ad te ibant, te vt orarent, tandem aliquando tuæ communiq; omnium ſaluti proſpiceres. BAVDELIS. Audierunt ne quæ geſta ſunt omnia? ANT. Plura quam vellent. BAVDELIS. Vidiſtis ne vnquam hominem infeliciorem, quā ego ſum? SER. Me, atq; adeo hos omnes collegas meos, quippe qui tuam ac noſtram vicem doleamus. BAVDELIS. Non ita eſt. Nā quo meus ſtatus eſt ſublimior, eo caſus eſt altior, & ruina grauior. SER. Verum eſt, ſed tu ſtare potes nobis cadentibus, nos te cadente, ſalui eſſe non poſſumus. BAV. Miſſa hæc faciamus, quid tandem in tanta aduerſitate fortunæ mihi conſulitis? SER. Dicant ipſi, quibus cum, vt iuſſiſti, communicaui omnia. Nam quid ego ſentirem, in initio cum nondum eſſet ſubſecuta clades exercitus, tibi explicui. BAV. Dic Hali quid tibi videtur? HALI. Mene? BAV. Te ergo, quem vt ætate, ita prudentia cæteros ante ire par eſt. HALI. De prudentia alii iudicent, ſtudium certe & fidem erga te meam, ſummamq; in conſulendo libertatem tute noſti. BAV. Nil deeſt tibi quod ad fidum amicum, & ſummum virum pertineat. Sed dic quid conſilii mihi capiundum ſit. HALI. Quando ita iubes, dicam id quod mecum vna omnes iſti ſentiunt. Nam iamdudū inter nos hanc rem tractamus, & ſuper ea diſceptamus. BAV. Hem iſtuc volo, & ſi potes, vno verbo expedi. HA. Iam omnes quamprimum deditionem tibi faciendam eſſe cenſemus. BAV. Hem. HALI. Quid dubitas? cum id non modo neceſſarium, verum etiam vtile ſit. BAVDE. Quomodo? HALI. Primum vides amiſſo exercitu & omni flore iuuentutis, nullam tibi amplius in armis ſpem fore, metuendumq; eſſe ne hoſtis, tanta victoria elatus mœnia inuadat. Quod ſi fit, perimus omnes illicet. Vt enim vrbe expugnata (quod tantæ potentiæ ac virtutis viro erit perfacile) aut mortem crudeliter oppetemus, aut in prædam miſerandamq; ſeruitutem, vna cum coniugibus & liberis trahemur. Deinde, vt hoſtis quieſcat quod (mihi crede) haud faciet, non intelligis hunc populū, tanta ſenum, puerorum, ac mulierum turba ſuperſtite, cum iam omniū nos alimentorum genera defecerint, famem diutius tolerare non poſſe? Nam in externis auxiliis ſpem ponere, ea vero ſumma foret dementia. Vt enim omittā, quod ea iampridē fruſtra expectamus, illud dico, ſi vniuerſa Aſia & Africa in auxiliū noſtrum cōſurgeret, vix fieri poſſe, vt hanc vrbem ex faucibus imminentis hoſtis, iam, iamq; abſorbentis eriperet. BAV. Quæ nos vis belli vrgeat, & famis neceſſitas ſat ſcio. Sed ego mortē ſeruituti anteponendam puto. Nam quid eſt aliud ſe dedere, quā in ſeruitutem ſe hoſti addicere. HALI. Non ita eſt Rex. Magni enim referre arbitror cui te dedas. Primum Ferdinando & Eliſabethæ Hiſpaniarum principibus ſubeſſe, non ſeruitus ſed libertas appellanda eſt. Sunt enim (vt noſtri quoq; fatentur, & conſtans fama prædicat) tantæ humanitatis, manſuetudinis, atque clementiæ: tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum tenent, adeo denique ſunt omnibus animi & corporis dotibus ornati, vt beatius pene videatur, illis ſeruire, quam aliis imperare. Deinde ſi te ſponte dedideris, non vt ſeruum, ſed vt clientem, & amicum in ſuam fidem, qua ſunt benignitate (mihi crede) recipient. Rondenſes, Loſcani, & pleriq; alii, qui ſe ſponte dedidere, quibus nihil pene ademptum eſt, præter iniuriæ licentiam, quique pari quodammodo iure cum Hiſpanis viuunt, Regiæ humanitatis & clementiæ locupletiſſimi teſtes ſunt. At Malacenſes (vt alios ſileam) qui obſtinatis animis belli impetum experiri voluerunt, patria capta & direpta, in catenis per omnem Europam tracti, ſuo ludibrio omnes gentes impleuerūt. Poſttemo ſi tibi conſilium caperes, forſan tuam iſtam animi magnitudinem non improbarem, qua dicere ſoles, præſtare virorum more, pugnantes occumbere

quam vlli hominum ſubeſſe. Nunc cum ſimul etiam deliberandum tibi ſit, de coniugibus & liberis, atque omni populo ditioni tuæ ſubdito, ſi tibi minus parcis, at illis parcas, & tua pertinacia non cōmittas, vt ea illis eueniant, quæ vrbe capta victis accidere ſolent, quæ quidem talia ſunt, vt ea fugiat ac reformidet oratio. Quare cum neceſſitas te, vt fateris, vrgeat, vtile ſit, & non indecorum tam modeſtis, tam mitibus, tam omni virtutum genere præſtantibus principibus colla ſubmittere: nihil cunctandum, quin ſtatim deditionem facias, cenſeo. BAV. Ita vobis videtur. HALI. Non ſolum videtur, ſed id vt facias, etiam atq; etiam obſecramus. BAV. Fiat. Nam malo vobiſcum errare, quam mea prudentia fretus, recte ſentire. Eamus igitur intro, vt oratores eligam, & ea, quæ ad deditionem faciendam pertinent, parem.

GVTTERIVS PRÆCEPTOR MAIOR EQVITVM IACOBENSIVM. FERDINANDVS REX. PETRVS CARDINALIS.

EST vt dixit Rex: Non enim ſatis eſt bono imperatori vincere, niſi etiā victoria vti ſciat. REX. Et propterea quando hæc victoria nobis cœlitus data eſt, decreui, vt ſoleo, ſucceſſus meos vrgere, numinumque fauori inſtare. Atque ea gratia huc prodii, vt hinc procul conſiderarem, in quam potiſſimum murorum partem machinas dirigam, qua vineæ agendæ, vbi ſcalæ admouendæ ſint, vbi equitatus, vbi peditatus diſponendi, vbi inſidiæ collocandæ. GVT. Sed quis vnquam putaſſet Mauros iſtos auſuros eſſe exercitum tuum vltro laceſſere, cum plures iam menſes præ timore portas vrbis egredi formidarint? REX. At ſuæ ſtultitiæ ac temeritatis debitas pœnas dederunt. Verum hoc nihil eſt. Cras faxo vt noſtram ac militum vim melius ſentiant. Certum eſt enim vrbem cras primo mane, omnibus viribus totaq; belli mole adoriri, indeq; non niſi ea expugnata & ſolo æquata diſcedere. GVT. Facile id fuerit, ſi tua virtute ac militum robore vti volueris. REX. Ita ſpero. Sed ego hactenus hanc expugnationem diſtuli, quod oſtendebant hoſtes, quotidie fere deditionē ſeſe facturos. Ego autem militum ſaluti, (quos filiorum loco diligo) proſpiciens, libentius longæ obſidionis tædia ſufferebam, quam eos in diſcrimen adducerem. CAR. Rex viden' tu illos vrbe exeuntes? REX. Video nunc, poſtquam oculos in eos conieci. Sed quos nam eos fore putemus, aut quid ferre denique CARDI. Neſcio, niſi quod inermes horſum veniunt, & ſi ſatis cerno, oliuæ ramum paciferæ, manibus geſtant. REX. Demiror hoc quid ſit, niſi forte ſint Oratores, qui veniant vt ſe dedant, veniam pacemq; poſtulent. CARDINA. Bene ſibi, ſi id fecerint, conſulent. REX. Neſcio quid inter ſe colloquuntur, aucupemur eorum ſermonem, & eo pacto, quid veniant, ſciemus. CARDINALIS. Iſtuc optimum eſt.

ORATOR BAVDELIS REGIS. CARDINALIS. FERDINANDVS REX. GVTTERIVS.

PROFECTO quanto magis magiſq; cogito, tanto magis hanc deditionem laudo. CARDI. Audin' tu illum? Neſcio quid de deditione loquitur. REX. Audio. ORATOR. Nā hac potiſſimum via, ſalutem nobis, coniugibus, liberiſque noſtris parabimus, & vrbem direptione excidioque, quod imminebat liberabimus. CARDINALIS. Non dubium eſt, quantum audio, quin iſti deditionem facturi veniant. REX. Ipſi viderint. Nam ego vtrum malim, neſcio: ſi enim ſe ſpōte dediderint, militum ſaluti (quos in diſcrimen adducere non erit neceſſe) proſpexero. Sin obſtinato animo obſidium tolerare voluerint, virtutis exercendæ, adipiſcendæ gloriæ latiorem campum præbuerint: ſiquidem magis virtus eniteſcet, & cumulatior erit noſtra gloria, vi & armis expugnata Granata, quod breui conſequemur, quam ſpontanea hoſtium deditione recepta. ORATOR. Opportune Rex adeſt, & non præuideram. Procidamus ei ad pedes, Salue Rex inuictiſſime, & omnium quos terra ſuſtinet, gloria & honore digniſſime. Cum te non lateat quam graue durumq; videri debeat homini cum Regia dignitate nato, & ab ipſis pene incunabulis, pluribus populis gentibusq; imperare aſſueto, alienæ ſe ditioni ſpōte ſubiicere, exiſtimare merito potes nō ſine ſumma vrgētiq; ratione Baudelim Regē hactenus noſtrū, deditionis faciēdæ (cuius gratia nūc ad te Magnanime Rex venimus) conſiliū cœpiſſe. Licet enim fames, ferrū ac poſtremo rerū omnium difficultas ad hoc illū impellere videatur, tamē (mihi crede) plus apud eum, eoſq; omnes, opinio & quodāmodo certa ſpes tuæ bonitatis, fidei, atq; clemētiæ valuit. Niſi enim ipſe, omniſq; populus eius ditioni ſubiectus te his, quas modo nominaui, reliquiſq;

reliquisq; tuis singularibus virtutibus erga se vsurum confideret, quibus potius perpeti, quã tibi se tradere cogitasset. Nõ deerat profecto nobis animus, si vis ferri vrgeret, mortem fortiter pugnando oppetere, aut fame ingrauescente, eam quoquo modo tolerare patienter, donec aut amici promissa subsidia mitterent, aut deus fortasse quispiam nos respiceret. Verum hæc (quam dixi) opinio, & spes de tua summa bonitate persuasit, vt viuere etiam nunc Baudeli ac nobis omnibus libeat, neque pudeat, tibi tam inclyto Regi, tam benigno misericordique victori, ceruices summittere. Itaque Baudelis nomine, ipsum, omnem populũ, vrbem, agros, diuina humanaque omnia in ditionem arbitratumque tuum tradimus. Nũc tuum fuerit, ne illum nosque simul hæc spes frustretur, prouidere. Quod vt facias etiam atque etiam suppliciter oramus & obsecramus. REX. Prudenter factum est ab rege vestro ac vobis: quod nostram benignitatem quam vim & arma experiri maluistis, quodque nullum vobis esse ad salutem tutiorem portum intellexistis, quam ad nostram fidem clementiamque confugere. Quod ne frustra feceritis, sedulo à nobis (bono animo estote) curabitur. ORAT. Ita speramus optume Rex. REX. Cæterum quo certior sim huic deditioni nullum subesse dolum, iubeat statim Rex nobilium liberos obsides dari mihi, arma omnia huc transferri, captiuos ex Christianis, quotquot in vrbe sunt (quorum salus ac libertas mihi præcipue cordi sunt) ad me deduci. ORATOR. Et hæc & alia quæcunque iusseris, faciet, ac lubens Baudelis seruus tuus ne dubitaueris. REX. Ite ergo & hæc curate. ORATOR. Factum puta, REX. Tu Gutteri cum lecta peditum manu paratus sis, vt cum obsides dederint, & huc arma detulerint, vrbem recipias: portas, arcem, munitaque omnia vrbis loca, validissimo præsidio firmes. Id vbi feceris, ex summa arcis turre solita nostra signa extollito. Tibi enim tanquam præceptori maiori equitum Iacobensium, merito debetur hic honor & labor. GVTTE. Nihil vnquam in omni vita feci libetius, quam hoc facturus sum, etiam si vitæ periculum, (quod nullum imminet) mihi esset adeũdum. Nam quid mihi potest euenire gloriosius, quam me primum post tot sæcula, in arce Granatæ, dei nostri & tua victoria signa collocasse? Vos commilitones mei, eia arma sumite, & mecum ad vrbis portas propius accedite, nolo enim vt ulla sit mora, quin statim, cum tempus fuerit, vrbe potiamur. CARD. Quantæ tibi Rex laudi, & quam immortali gloriæ hoc fore putandũ est, cuius cõsilio, ductu, ac virtute singulari, hoc tam diuturnum, tam crudele, tam intestinum, ac visceribus ipsis Christi fidelium inhærẽs inceptum, administratum & cõfectum est bellum? Cum tantum Gutterius noster (& merito quidem) iam nunc glorietur, se primum Granatæ portas & arcem, tuo nomine victorem intraturum. REX. Quin potius deo nostro, à quo emanant bona cuncta, gratias agamus. CARDI. Vt pium & catholicum principem decet loqueris. & vere. Deus enim tibi eam mẽtem indidit, vt solus eam maculam delere velles, quæ iã insederat, ac per tot sæcula inueterauerat in populi Christiani nomine, quod Mahometis sectatores, qui Asiam iamdudum nobis Africamq; eripuerant, non modo suis latissimis terminis contenti non essent, sed in Europa, peculiari nostra debaccharentur. Idẽ in suscepto, contra perfidos istos Mauros bello, istam constantiam & patientiam contulit, vt nullo labore, nulla inedia, nullis vigiliis, nullis deniq; incommodis molestiisq; frangereris. Idem in tot maris ac terræ periculis incolumem te custodiuit, & postremo ad hunc seruauit diem, vt quod maiores nostri semper optarunt, sperauerunt nunquam: Granatam cum vniuerso eius Regno, videas tuis armis, tuo consilio, ac singulari virtute subactam, domitam, ac pacatam, in tuam ac Christianorum potestatem deuenisse. REX. Est ita vt dicis. Ego hæc & si qua alia sunt in me, quæ digna sint laude, vni deo accepta refero. Sed eccum arma exportant, obsidesq; ad nos adducunt: dubitari non potest, quin sint ingenui & nobilium liberi, ita sunt facie liberali. Heus comites mei, illos suscipite, & curate vt per vestra distributi tẽtoria diligẽter custodiãtur, & simul arma in tẽplũ referãtur. Hem: optime est. Gutterius noster perbenigne in vrbẽ recipitur. CARDINA. At ego istuc nõ aduerteram. O factum bene verum aliud sperandum non fuit. REX. Sed optimum factum est: me huc euocare exercitum ad me. I tubicen: & Præfectos, Tribunos, Centuriones, reliquosque ductores exercitus: meis verbis moneto, vt cum omnibus copiis, tanquam si cum hoste dimicandum esset instructi, quamprimum huc adsint. CARDINA. Prudentissimi (vt soles) imperatoris officio fungeris: dum ita te comparas, ita ad omnes casus, tam prosperos. quam aduersos instructus: & multo ante paratus es: vt nihil quicquam accidere possit, quo dicendum tibi sit: non putaram. Nam si hostes in fide manserint: tuto & honorifice cum omni equitatu & peditatu vrbem ingredieris. Sin quis dolus aut fraus subsit (quod vix credibile est in tanta ipsorum clade ac rerum omnium desperatione) paratus eris, qui eorum perfidiam vlciscaris. REX. Dicis id quod res habet. Sed videon ego, an non, crucis signum in summa arce eleuatum? & sane

niſi me oculi fallunt,ipſum eſt. CARDINA.Recte vides,illud ipſum eſt.Iam igitur arx cũ vrbe tota,libere in manu eſt tua.REX.Adoremus eam. CARDI. Iuſtum eſt. REX. Et pro tantis erga nos meritis deo gratias agamus. CARDINA. Æquiſſimum.Sed cum tantis rebus nullæ voces ſufficiant,efficacius corde,cuius ſcrutator eſt deus,ſatis fieri poterit. REX. Ita eſt. CARDINA. Eccũm autem poſt crucem, diui Iacobi vexillum, ac deinde tuum elatum eſt. REX. Bene iſtuc.Nam Diuus Iacobus Dux & aduocatus noſter eſt,& illi cum beata virgine poſt deum victoriam hanc referre debemus acceptam. CARDI. Sed præconem è ſumma arce ſilentium ſibi tubæ cantu poſcentem, viſus ſum audire. REX.Et quidem ego. CARDI. Attendamus quæſo quid nam dicturus ſit. REX. Placet.

PRÆCO.

VIuant viuant æterna laude atq; gloria Ferdinãdus & Eliſabetha Rex & Regina Hiſpaniarum illuſtres,quorum opera,ductu felicibuſq; auſpiciis, ſummo labore,incredibili virtute,diuino conſilio,potentiſſima hæc vrbs Granata, cum omnibus prouinciis,ciuitatibus, caſtellis & oppidis, eius imperio ſubiectis, Deo duce,Regina cœli Maria diuoque Iacobo Hiſpaniæ patrono,ſuffragantibus, Beatiſſimo patre noſtro Innocentio octauo,Põtifice Maximo, liberaliſſime opitulante. Ad hoc præſulibus,principibus,ciuitatibusq; caſtellæ, pro ſe quibuſq; ſedulo elaborantibus, ex impia & tenebricoſa Mahometana ſeruitute eruta,in veri dei lumen translata eſt & Regnum.

CARDINALIS. FERDINANDVS REX.

SAne præmio dignus eſt præco, qui tam egregie ſuo functus eſt munere, licet plurima quæ in tuam Reginæq; laudem & gloriam vere dici poterant, prætermiſerit. REX. Mihi ſat eſt recte feciſſe. Nam gloria,etiam ſi id non agamus, tanquã vmbra corpus, benefacta conſequitur.

CAPTIVI. CARDINALIS. FERDINANDVS REX.

BEnedictus dominus deus Iſrael,quia viſitauit,& fecit redemptionem plebis ſuæ. CARDINALIS. Canentes neſcio quos audio. REX. Agmen eſt eorum,quos ex noſtris captos Mauri diu in compedibus & vinculis tenuerũt.Miſerum me,vt ſunt ſenti,ſquallidi,luridi,laceri,toto denique habitu vultus & corporis deformati. CARDI. Tales ſunt,vt vix vxores & liberi eos agnoſcere poſſe videantur. REX. Cuius mentem, vel ferream,miſericordia non tangat, ſi eius oculis tam dirum ſpectaculum ſit obiectum? Procedamus paululum illis obuiam. Si enim ſeruitutem iſtam æquo animo propter fidem tulerunt,in martyrum quodammodo numerum referri poſſunt. CAPTI. Rex æternum viue, cui tantum debemus,quantum hominem homini debere vix fas eſt. Tu enim nobis libertatem, quæ bonis vita eſt carior. Tu patriam,qua nihil eſt iucundius. Tu liberis noſtris parentes. Nobis liberos. Tu coniugibus noſtris viros, nobis coniuges. Tu propinquos,affines, amicos, fortunas, & deniq; noſmetipſos nobis reddidiſti:omnia quæ ab homine optari poſſunt bona,ſimul cum libertate amiſeramus, ea nobis per te hodierna die reſtituta ſunt. Pro quibus omnibus gratias tibi agere ſuperuacaneum eſt. Quis enim pro immortalibus tuis erga nos meritis conuenire exiſtimet, vt tam vili munere defungamur orationis? Gratiam autem referre non eſt noſtræ facultatis,ſed eam ſperare debes ab illo cuius vexilla ſecutus glorioſam hanc de hoſtibus eius victoriam reportaſti,qui pia hominum facta ex alto proſpiciens. ſingulis præmia digna muneratur. Nos quod poſſumus, te non ſolum vt Regem id quod es ſed vt parentem,& ſi fas eſt dicere,deum ſalutis noſtræ,vitæ,libertatis,fortunę colemus, & dum ſpiritus hos artus reget,obſeruabimus. REX. Neque à vobis neque adeo à quoquam hominum iſtas gratiarum actiones vnquam deſiderauimus. Id mihi iucũdiſſimum eſt vos videre liberos & incolumes,pro quorũ ſalute,acrius quam pro imperii propagatione & gloria dimicauimus. CARDI. Iſtuc recte. Satius quippe & glorioſius ciuem vnum ſeruare quam multos hoſtes perdere. REX, Tu diſpenſator hos in caſtra ad Reginam deducito, & abluto ſquallore, congruentibus veſtibus exorna, nihilque quod ad cultum aut victum pertineat, eis deſieri patiaris. Vos vero bono animo eſtote.

CAPTIVI. Quid ni ſimus? cum te viuum ac victorem videamus.

REX.

Rex. Cardinalis.

OPportune Reginæ mentio incidit, eam cum principe cæteriſq; liberis noſtris quamprimum huc adeſſe oportet, vt nobiſcum vna vrbem ingrediatur, ſitque nunc particeps honoris & lætitiæ, ita vt hactenus particeps ſociaq; fuit laborum, vigiliarum, periculorum. Cardina. Imitata eſt Ipſycrateam, quæ virum in caſtra ac per omnia bellorum diſcrimina ſecuta eſt. Sed tua: conſilio, prudentia, animi magnitudine longe illa ſuperior eſt. Nam de pudicitia, qua Lucretiæ par eſt: amore coniugali, quo Iuliæ Pompeii, aut Porciæ Bruti non cedit, reliquisq; virtutibus, quæ ad conſummatã matronam ſpectant, dicere ſuperuacaneum eſt. Rex. Hui tu mihi illam laudas. Sat ſcio nihil tam magnifice dici poſſe quin id excellens ac diuina illius virtus longe exuperet. Puer curre propere, ac Reginam cum liberis, reliquoq; comitatu huc meis verbis euoca. Sed Baudelis egreditur cum ſuis ſatrapis. Neſcio quid mœſtus ſecum loquitur. Concedamus hinc paululum ad dexteram vt nos tardius videat, poſſumusque interea ſermones eius aucupari.

Bavdelis. Ferdinandvs Rex. Cardinalis.

QVis vnquã exiſtimaſſet, qui annos ad hinc decẽ me tot diuitiis opibusq; affluentẽ, tanto equitatu ac peditatu ſtipatũ, tot oppidis, caſtellis, vrbib. opere ac natura munitiſſimis cinctum vndiq; ac vallatum, omni deniq; bonorum copia florentem vidiſſet, fore aliquando, vt in has ærumnas miſeriasq;, quæ nunc me premunt, inciderem? O fortuna, quæ dici ſoles nunquam eſſe perpetuo bona, vt ex illo tempore, ad hoc, aduerſum me es perpetuo mala? Rex. Hic mihi conſolandus eſt, ne ſe adeo maceret. Cardina. Bene factum Rex. Nihil eſt Baudeli quod tantopere fortunam lamenteris tuam. Bavdelis. O ſalue Rex inuictiſſime. Nuper tibi vrbem cum omnibus meis fortunis tradidi. Nunc meipſum, coniugem, liberos ſpesq; omnes meas: & ſi quid eſt mihi amplius reliquum, abſque vlla exceptione dedo. Illud duntaxat per tuam iſtam dexteram victoria, & fide glorioſam te oro, vt cũ de me, coniuge liberisque deliberare voles, non victoriam (quæ natura inſolens & ſuperba eſt) ſed tuum mitiſſimum ingenium, tuam ſolitam humanitatem, manſuetudinem, clementiam, quas egomet, dum tuus captiuus fui, expertus ſum, in conſilium adhibeas, fortunamque, cui tantum de me licuit, reuereare. Rex. exurge ac bonum habeto animum. Senſiſti hactenus, quantum aduerſus hoſtes in bello valerem, qualis vero in pace ſim, præſertim aduerſos eos, qui ad noſtram fidem miſericordiamque confugerunt, poſthac ſenties, eriſq; documento cęteris, vt experiri malint, quid poſſim prodeſſe amicus, quam obeſſe inimicus. Vos eum in caſtra comitamini, vrbi curate vt honorifice accipiatur. Sed heus cõcedite iſtorſum ad ſiniſtram, ne is Reginam ad nos (vt video) cum comitũ ſuorum pompa, aduentantem vſquam remoretur.

Regina. Rex Ferdinandvs.

SAlue Rex. Omnia tibi ex ſententia hodie obtigiſſe maximopere gaudeo. Rex. Credo Quandoquidem tu mearum omnium voluptatum, honoris, & gloriæ particeps & ſocia es. Introeamus iam vrbem, vt eius poſſeſſione (quod tot ſuſpiriis, tot votis nos ac maiores noſtri tam diu optauere) tandem aliquando perfruamur. Deoq; noſtro gratias agamus qui tot curis, tot diſpendiis, tot moleſtiis, laboribus, periculisque noſtris, finem hodierna die imponere, fidemque ſuam ſanctiſſimam per nos miniſtros ſuos amplificare & exaltare dignatus eſt. Regi. Iſtuc ſi grati eſſe volumus, vt certe volumus, iuſtiſſimum eſt. Rex. Eamus iam intro. Regi. In me nulla eſt mora. Vos valete & plaudite.

FINIS DIALOGI EXPVGNAtionis regni Granatæ.

LVSITANICA.

DAMIANI A GOES

EQVITIS LVSITANI.

Vrbis Olisiponis descriptio.

INCLYTO PRINCIPI DOMINO HENRICO, Portugalliæ infanti sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ Tituli sanctorum quatuor coronatorum Cardinali meritissimo, DAMIANVS GOES Eques Lusitanus S. P. D.

INDICARVM *rerum historiam, in lucem vt darem, cum crebris doctorum hominum epistolis diu vrgerer, eam ex exemplaribus colligere, atque disponere pridem cœperam, id quidem mihi effectum iri posse, tunc pollicebatur otium meum literarium, quo eo quidem tempore laute, & citra publicorum negotiorum onera vtebar. Sed cum mecum perpenderem, mihi id modo deesse, quod summe in historia scribenda requiritur, ab incepto destiti. Nam ei qui iustam, & absolutam historiam scribere vult, inprimis liberum, & vacuum tempus tribuendum est, deinde animi quies, & omnium munerum vacatio, postmodum magnorum principum fauor, quo industria, & labor studiorum, præmiis adaugeantur. Quocirca (præsertim cum neq; cura neque negotio, carere possem) succisiuis tantum dierũ horis, id quod continenti temporum decursu destinaram, concedere, & tribuere proposui, & curriculo mearum lucubrationum currens, Olisiponis vrbis descriptionem hoc tantum tempore componere institui, eamque tuo duntaxat nomine illis inquam ipsis euulgare decreui, qui à nobis id flagitare nusquam destiterunt. In qua sane descriptione, quidquid ad ipsius vrbis originem, & ornamentum inuestigare valuimus, faciliori quam potuimus penicillo depinximus. Cæterum opusculum hoc quale qualecunque fuerit, sub tua protectione emittere consulto proposuimus, vt quæ nostro huic labori desunt, nam forte multa deerunt, quæ nos assequi non potuimus, ea tua animi celsitudine, & eximia doctrina, sic foueantur, protegantur que, vti ab alienorum laborum mordacibus, temereque calumniantibus, nullo alio adminiculo suffultæ, sese tueri, defendereque possint.*

Vale.

VRBIS

VRBIS OLISIPONIS
SITVS, ET FIGVRA.

DAMIANO GOE EQVITE LVſitano Authore.

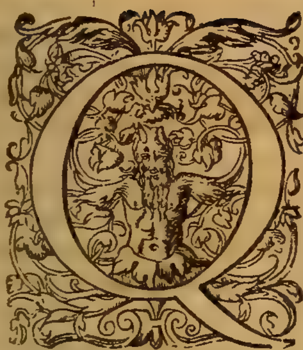

VÆ ſunt vrbes noſtra hac tempeſtate, quas iure Oceani dominas, ac tanquam Reginas appellare poſſimus, quarum ductu & imperio totus Oriens, Occidensque hodie nauigatur. Earum altera eſt Oliſipo, quæ à Tagi faucibus eius Oceani partis imperium ſibi vendicat, quæ Aphricam, Aſiamque immenſo maris circuitu complectitur. Altera vero Hiſpalis, quæ à Bæti fluuio Occidentem verſus, quem hodie dicunt nouum orbem, claſſibus patefecit. Cuius deſcribendæ partes, iis conſulto relinquimus, quorum ſcriptis, de huius noui orbis reperti ratione, multa forte memoriæ mandabuntur. Nobis vero, cum de ſitu, & vrbis Oliſiponis ſtatu conſtitutum ſit ſolummodo ſcribere, non ab re viſum fuerit, ſi antequam negotium aggrediamur, inde incipiamus, vnde ipſa res de qua ſcripturi ſumus, nobilior effecta ſit, nempe de inuento à noſtratibus per æquora in Indiam itinere. Quæ res vt memorabilis, ita etiam in ea paulo nobis vagari licebit, atque etiam antiquorum teſtimoniis, ſtudio noſtro lectoribus aperire. quanta difficultas in hoc negotio, ſe ſemper obtulerit iis, qui rem tantis periculis plenam, auſi fuerunt quouis modo tentare. Quocirca ab eo qui ſummo ſtudio, ſummaque animi virtute rem tam præclaram noſtris temporibus aggredi auſus eſt, exordium capiemus. Is enim inuictus ille Alfonſi quinti filius, diuus Ioannes ſecundus Luſitanorum Rex fuit. Ille quidem qui bello regnum ſuis vindicauit, paceque ſibi regni hæreditatem multifarie turbatam reſtituit. Igitur cum regis indefatigatum animum Indicarum rerum deſiderium vehementius agitaret, non nauibus ſolum ab illa parte litoris Æthiopici, quod ad ea vſque tempora à noſtris exploratum erat, eam Indiæ plagam, quæ ad ortum ſolis attinet, inueſtigare propoſuit, ſed terreſtrib. etiam itineribus negotium auſpicari voluit. Quod quidem per homines Luſitanos ſingulari linguarum, rerumque notitia præditos, in eo libro quem de rebus Æthiopicis ſcripſimus, factum eſſe demonſtrauimus. In quo etiam ſtudio, doctrinaque prudentiſſimi principis Henrici, oceani Atlantici, Æthiopicique inſulas, & litora prius, multoque antea inuenta, luſtrataque à noſtris fuiſſe, obiter tractamus. Proinde dum Ioannes ille adhuc viueret, induſtria, auſpiciisque Bartholomæi Didaci, viri Luſitani, nauticæque artis peritiſſimi, frontem ei continentis parti contiguam, quæ recta ad montem Lunæ porrigitur, noſtri inuenerunt. Quæ frons ab Oceano emergens, ſinu Heſperico, Praſſoque promontorio, immenſo tractu terrarum, ad auſtralem cœli cardinem, vtrinque protenſa, gradum ferme quintum, & trigeſimum attingit. Quibus terminis Ichtyophagorum videlicet, & Anthropophagitarum, nihil literis Ptolomæo cognitum fuiſſe conſtat. Quamquam Plinius, Mela, Solinus, & Martianus, ex Iuba, Artemidoro, & Xenophonte Lampſaceno, & Nepote Cornelio, de Hannone Pœnorum Rege, & Eudoxo, aliiſque qui hoc mare experientia, ſeu relatu nauigabile tradunt, ſcribentes, huius itineris notitiam olim fuiſſe, totumque ab Indis ad Herculeas columnas patefactum, cultaque eius litora eſſe teſtentur. Ac inſuper teſtimoniis confirment. C. Cæſare Auguſti filio in Arabico ſinu conſtituto, Hiſpaniarum nauium, naufragio eiectas fragmentorum reliquias apparuiſſe. In qua quidem ſententia Herodotus eximius antiquitatum indagator, Græcos fuiſſe aſſerit, qui mare quod extra columnas vocatur Atlanticum, & rubrum, idem eſſe mare pro certo affirmant. Atque alibi Græci, inquit, qui Pontum incolunt, Oceanum confluere terram, pro comperto habent. Poſtmodum ex vetuſtiſſimis Ægyptiorum annalibus, hæc prodit. Nempe Necum ipſius gentis regem, cum à deprimenda foſſa, à Nilo ad Arabicum ſinum deſtitiſſet, nauibus quoſdam Phœnices miſiſſe, quos iuſſit, Herculis columnis ſuperatis, ad ſeptentrionale vſque mare penetrare, atque inde in Ægyptum curſum facere. Qui è mari rubro ſoluentes in auſtra-

le venerunt mare denique in Ægyptum per fretum Herculeum post biennium remearunt: & in hunc modum dicunt Græci Africæ litus primo in totum cognitum fuisse. Secundo vero, Xerxis temporibus Africæ promontorium Sataspem superasse scriptis confirmant. Qui admodum nauigationis tædio confectus, ad columnas Herculis, vnde in Atlanticum Oceanum prodierat reuersus, in Ægyptum sursum tenuit, Denique Strabo ex Aristonico testatur, Menelaum per Gades circunductum, iter in Indiam fecisse. De qua quidem re, prolixius non agemus, ne longius, quam res ipsa postulare videtur, digrediamur. Illud quidem verissimum videtur, & ratione credibile, tam vastam, & periculis infinitis obiectam nauigationem, ita tum hominum animos affecisse, vt semel inchoata, vel (si attigit) absoluta, nemo secundo rem tam arduam, vel potius monstrosam, aggredi auderet. Qui sane tam immensæ peregrinationis cursus, nostratium, siue indefagitata indole instigante, siue auri sacra fame vrgente, tam denique modo frequens habetur, vti non maioris negotii nunc huiuscemodi nauigationem existiment, quam si in Britaniam, aut in Belgicam, ex Lusitania per Oceanum iter facerent. Huic vero repertæ fronti, vt ad inceptum redeamus, ob rem insperatam, Rex idem Bonæ spei caput nomen indidit: reliquum iam inde Oceanum Indicum nauigandi, occasionem faciliorem, sibi oblatam esse sperans. Cæterum naues illæ quibus Bartholomæum Rex præfecerat, multis casibus, aduersisque tempestatibus disiectæ, ipso Bonæ spei promontorio, vt antea demonstrauimus, superato, flumen ingrediuntur, cui Infantis flumen nomen inditum fuit, eo quod inter cæteras naues, vna cui Rex Lupum Infantem virum Lusitanum præfecerat, omnium prima ad fluminis Ripam appulsa sit. Inde vero vlterius progredi minime tutum esse duxerunt, propterea, quod in tanta maris vastitate, itinerisque & temporis intercapedine, gentem nullam reperissent, quæ tum nauibus vteretur, veriti ne si longius procederent, non Indos, genus hominum suapte natura cultissimum, ac disertissimum, sed alias nationes, terrasque barbaras, ac immanes offenderent, à quibus forte etiam grauioribus incommodis premerentur, quam quæ in iis experti essent, quorum litora, portusque antea tetigissent. Qua re mature pro rerum facultate, & prudenter animaduersa, mutata velificatione, in Lusitaniam reuertuntur. Id vero diuino potius quam humano consilio accidisse crediderim, quod deuicti Oceani gloria, futuro regi integra, fato quodam, intactaque reseruari videretur. Interea quidem re infecta, Ioannes Rex moritur: nouisque rerum momentis occurrentibus, vti tum maxime fieri consueuit, Emanuel Regnum suscepit, statimque biennio postquam regni gubernacula suscepisset, cum omnia domi, forisque, à finitimis regibus tuta satis, ac pacata cerneret: quod à suis maioribus antea summo studio factum esse videbat, in idipsum animum cœpit intendere. Tres igitur parari naues. ac instrui iubet. Quibus Vascum Gammam, genere Lusitanum, equestris ordinis virum præfecit. Qui comparatis rebus omnibus quæ ad tam longam profectionem necessariæ videbantur, octauo Idus Iulii anno Dominicæ Incarnationis millesimo trecentesimo nonagesimo septimo, idoneum Aquilonem nactus Olisipone soluit, celeriterque, concitatiore vento in Indiam lætis auspiciis, sed immenso labore peruenit. Sed nos rebus iis omnibus cum ipsa India omissis, ad institutum nostrum properemus:

Olisiponem igitur quis primus condiderit, in tanta seculorum vetustate, pro certo nos affirmare non audemus, quam tamen inter antiquissimas Hispaniæ vrbes, annumerandam esse, vetustissimi quique scriptores testantur. Hanc Varro Olisiponem, & Ptolemeus Oliosiponem appellant. Strabo vero Vlisseam, & ab Vlisse conditam esse, ex verbis Asclepiadis Myrliani videtur asserere. Is enim Myrlianus in Turditania ludo literario præfuit, atque de gentibus ipsius regionis librum conscripsit, proditque etiam Olisipone in templo Mineruæ, fragmenta quædam suspensa tunc extare videlicet parmas, Apulstra, nauiumque rostra, Vlyssis errores indicantia.

Ex quo sane loco non satis liquere arbitrantur quidam Olisiponem ab Vlysse conditam esse. Nobis tamen tanti viri testimonio adhærere placebit potius, quam illorum dicta comprobare, qui id nullo certo argumento cauillare conantur. Præsertim cum Solinus vir apprime doctus ipsius Strabonis sententiam sit sequutus. Noster quoque Laurentius Andreas Resendius vir doctorum omnium iudicio & calculo comprobatus, id multis in locis scriptorum suorum, & imitatur & confirmat. Sed quoad nominis rationem attinet, ex quadam ipsius Resendii oratione, & ex multis vetustissimis tabulis in vrbe ipsa repertis, ab illoque collectis, facile liquet, scribi debere.

Olisipo-

Oliſiponem, per O & duplex iota, & ſimplex s. Erat autem Oliſipo Romanis temporibus Romanorum ciuium municipium. Plinii grauiſſimi ſcriptoris teſtimonium hoc loco afferre non pigebit. MVNICIPIVM (inquit) CIVIVM ROMANORVM OLISIPO, FOELICITAS IVLIA COGNOMINATVM.

Vnde autem nominis origo emanarit, temere affirmare non audemus. Id enim fortaſſe tam multis fabuloſum videretur, quam illud Varronis à Iuſtino iudicatur. in Luſitania vbi eſt oppidum Oliſipo, monte Tagro, equas è vento ſuſcipere. Cuius ſententiam, & Plinius, & Solinus approbarunt. Quam tamen diximus, Iuſtinus his verbis mendoſam eſſe enixe affirmat. IN LVSITANIA (inquit) IVXTA FLVVIVM TAGVM EQVAS VENTO CONCIPERE MVLTI AVTHORES, PRODIDERVNT, QVÆ FABVLÆ EX EQVARVM FOECVNDITATE, & GREGVM MVLTITVDINE NATÆ SVNT. QVI TANTI IN GALLECIA & LVSITANIA, & TAM PERNICES VISVNTVR, VT NON IMMERITO IPSO VENTO CONCEPTI ESSE VIDEANTVR. Quæ ſententia nobis ſane non ita diſpliceret: niſi phyſici rationibus adniterentur probare naturam ipſam, ex fœmineo tantum ſexu, ſineque marium congreſſu, multa gignere, & procreare ſolitam eſſe. Quem quidem Varronis locum D. Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, in ſua hiſtoria, ſatis luculenter comprobat. Mons vero Tagrus, cuius Varro meminit, meo quidem iudicio ille idem eſt, quem nos SINTREVM vocamus, & à quo Lunæ promontorium in mare prorumpit, millia paſſuum ab Oliſipone plus minus viginti, & quatuor. Quod noſtris hodie Rocham appellari placuit, ſiue vt latine dicam, Rupem. In cuius decliui montis, oppidum, admirabili loci amœnitate, cœlique clementia hodie conſpicitur, ingenti ac munifico Regum Luſitaniæ domicilio nobilitatum, quod de nomine montis SINTRAM, dixere. Mons vero diuerſis ferarum generibus, auiumque, mire abundans, pecori item paſcendo propter ſingularem ſoli bonitatem, adeo eſt accommodus, vt cuilibet facile poſſit perſuaderi, equas ſine admiſſario concipere, Ad latus porro huius montis, quod latus ab Oceano patet, vicus paſſibus circiter duobus millibus in colliculo poſitus eſt (COLLARES accolæ vocant) à quo haud ita procul, ſub rupe in pelagus procumbente antrum eſt quod accedente alluitur Oceano, fluctuſque introrſus reciprocantes, ſalo ſpuma permiſto, recipit in ſeſe, & idem eructat ingenti vndarum ſtrepitu, in quo Tritonem concha canere olim viſum noſtrum vulgus exiſtimat. Quod ad locum quidem attinet, conſtanter quicquam affirmare non audeam. Propterea quod ab omnibus, id litus propius legentibus cerni facile, ac conſpici poſſit. Tritonem vero Tiberii Cæſaris temporibus viſum in Luſitania, auditumque fuiſſe, ita ſcribit Plinius. TIBERIO (inquit) PRINCIPI NVNTIAVIT OLISIPONENSIVM LEGATIO, OB ID MISSA, VISVM AVDITVMQVE IN QVODAM SPECV CONCHA CANENTEM TRITONEM, QVA NOSCITVR FORMA. Nec vero illud ſilentio prætereundum eſſe duximus. Noſtro hoc tempore pleriſque in locis huic litori vicinis quoddam hominum genus reperiri, qui & natura & nomine Marini ab indigenis vocari cœperunt, ob eam præſertim cauſam, quod hiſpidum quid in cutis ſuperficie gerentes, notas quaſdam ſquammarum, ac tanquam reliquias antiqui generis, per totum ferme corpus ſparſas, præ ſe ferre, atque retinere videantur. Eos enim ab hominibus marinis, vel Tritonibus, originem, genuſque traxiſſe, pro certo ſemper habitum eſt, eiuſque rei initium inde profluxiſſe à maioribus accepimus Tritones ſcilicet ad littus proſilire interdum, atque colludere paulatim aſſueuiſſe, eoſque fructuum dulcedine delinitos, quorum in iis locis maxima eſt copia, eodem reuerſos ſæpius, ineffabili quodam incolarum aſtu, eorum aliquot interceptos, ac poſtea blanditiis ad excultum, manſuetumque genus vitæ traductos eſſe. Et quidem ſi fabuloſum videbitur, domeſtica familiaritate, vocales reddi Tritones potuiſſe, inſuperque cum Luſitanis conſuetudinem, vt haberent effeciſſe, fabuloſius ſane mihi erit, barbarum incultumque Tritonem, in Africa, in palude Tritonide, proſiluiſſe, ac cum Græcis garrientem, ab Iaſone tripodem, quam Delphos aſportabat, vti ſyrtium periculis, ſuo ductu euaderet, ſibi dari popoſciſſe.

Noſtris vero temporibus, vt efficacius teſtimonium in medium afferam, piſcator quidam, dum inter ſcopulos Barbarii promontorii, filo, hamoque iuxta Diuæ Virginis ſacellum, piſces capere contendiſſet, derepente ex vndis in ſcopulum, mas Triton exili-

uit, barba prolixa, crinibus oblongis, pectore hiſpido, facie non admodum deformi, abſolutaque hominis forma. Qui cum paululum apricatus eſſet, & hominem à tergo, ipſius formam contemplantem, inſpexiſſet, voce non diſſimili prolata, territus confeſtim in ſalum ſe ſubmerſit. Hæc piſcator de Tritone, ſiue homine marino cupidis audiendi, compto ordine ac ſermone, hodierna die enarrat.

Deinde paucis ab hinc annis, hâc procul à Lunæ promotorio, vt nobis retulit Ferdinandus Aluarus domus Indicæ ſcriba, vir integrę fidei, q iuxta illud litus ruſculũ habebat, cuiq; vicinus erat vir probus, minimeque fallax, is enim vicinus perſæpe piſcandi gratia, ſe in quoſdam litoris ſcopulos conferebat. Ibi cum negotium die quadam fœliciter ſuccederet, (vt Ferdinandus ab eo ore tenus accepit) piſces quos hamo capiebat, à tergo ſui in aridum ſcopuli anfractum, quo tutius aſſeruarentur, proiiciebat. Quod quidem per ſæpe inculcans, interdum nudum adoleſcentem imberbemque per anfractum conſpiciebat. Attamen cum in illo loco, circum vicini incolæ frequenter nare conſueuiſſent, credebat ex iis aliquem forte eſſe: Cui, cum intentus piſcationi eſſet, nihil verbi faciebat. Tandem intentius animaduertens, adoleſcentem piſces manu capere, & ad os deductos edere inſpicit. Qua re commotus occurrit, hominem petiturus. Qui violento curſu, cachinnans, ridensque, in fugam ſeſe proripuit, pelagoque vrinans ſeſe ſubmerſit.

Eodem ferme tempore, è regione vrbis, pelago interiecto, non procul ab oppido quod BARRERIVM noſtri nominant, iuxta Alfonſi Albuquerci viri patricii villam. ſimilis formæ hominem marinum exanimem æſtus maris in litus eiecit. Præterea in antiquis regni archiuis, quibus ego ipſe pręſum, extat adhuc compoſitionis chirographum vetuſtiſſimum, inter regem Alfonſum tertium & Pelagium Petreium, equeſtris ordinis Diui Iacobi magiſtrum, tranſactæ, qua decretum fuit, non magiſtro ordinis, ſed regibus deberi vectigal Syrenum, aliarumque belluarum, in ipſius ordinis littoribus captarum. Vnde facile colligitur Syrenes, cum de eiſdem lex lata fuerit, frequentes olim in noſtris æquoribus fuiſſe. Sed hæc hactenus de Tritonibus, Nereidibus, Syrenibuſque dicta ſufficiant.

Cæterum, vt ad inſtitutum reuertamur, ſcire oportet, vt paulo antea diximus, nobis de nominis vrbis Oliſiponis origine, & cauſa, nihil certi conſtare, imo nec quicquam, quo ad ipſius priſtinam memoriam ſpectet, nec item ad res in ea olim geſtas, inter Græcos, Latinoſq; authores reperire potuiſſe, cum minime dubium ſit, in ea ciuitate in qua hodierna die tot elogia, epitaphiaque latinis characteribus, lapidibus exculpta extant, in ea ipſa, multa & præclara facinora tranſacta priſcis temporibus etiam, fuiſſe, quibus noſtrum hoc commentarium ornare, luſtrareque valuiſſemus.

Sed cum illa omnia, vt ratione licet credere temporum iniuria potius quàm ſcriptorum incuria forte periiſſent, ex noſtris tantum Luſitanicis annalibus, cum altius nihil, quod minime fabuloſum videatur, repetere audeamus, exordium faciemus, Et poſt illam miſerandam cladem qua ferme vniuerſa Hiſpania à Mauris occupata Chriſti fidem deſeruit, quomodo iterum ipſa Oliſipo Chriſto initiata fuerit, demonſtrabimus. Quæ res ſic ſe habuit. Cum olim aſſiduis incurſionibus Mauri Hiſpaniam impeterent, pii ac Chriſtiani homines vndique opitulandi gratia eo confluebant, Regibus ſuam operam offerentes. Accidit tunc inter alios D. Raymundum Toloſatium Comitem ad Alfonſum Caſtellæ Regem electum imperatorem, ſubſidio veniſſe: Cui Henricus eius ex ſorore nepos, huius expeditionis comes fidiſſimus fuit. De cuius Henrici ortu, inter authores non ſatis conuenit. Nam Caſtellani ſcriptores eundem Conſtantinopolitanum eſſe aiunt. Galli autem ex Lotharingia promanaſſe aſſerunt, noſtri vero ex Hungaria originis ſeriem deducunt. Attamen nulla certa ratione omnes, id quod dicunt, demonſtrant, qua nos quicquam audacter confirmare poſſimus.

Cæterum ob ingentia iſtorum principum merita, Alfonſus Rex, Raymundo Orracam, Henrico vero Theraſiam, filias in matrimonium collocauit. Et quidem Henrico & Theraſiæ, Portugalliæ comitatum in dotem dedit, cuius prouinciæ eo ſane tempore, præcipua pars à Mauris occupabatur. Ex Theraſia, Henricus Alfonſum ſuſcepit. Is Alfonſus poſt multa, & præclara facinora, pro Chriſti fide acta, cum quinque potentiſſimis Regibus Mauris in campis Oricienſibus apud caſtrum viride conflicturus, quos vnico prælio deuicit à ſuis militibus, in ipſis caſtris vnico temporis momento, Rex electus, creatus, iuratuſque fuit, & quidem reluctans, id contumaciter cunctis aſſerentibus, non decere ſtrenuos milites, tam arduum, contra præclaros reges prælium inire, niſi ſub regum vexillo. Affirmant noſtri ſcriptores, ipſum Alfonſum, antequam prælium iniret, Chriſtum in cruce appenſum in æthere conſpexiſſe, ei victoriam pollicentem, atque ducem

ducem fide flagrantem ita reſpondiſſe. Domine cum certo ſciam, te filium Dei eſſe, mundique verum ſeruatorem, non eſt quod te mihi demonſtres. Vade ergo inquit, hoſtibus tuæ religionis, te ea lege oſtende, vt nos tantis malis careamus, ipſique credant, cognoſcanque tua, tui ſolius nece, mundum viuere, & ſaluum eſſe.

Ob quod miraculum, ſcuti baſi, quod albi duntaxat coloris, tunc temporis Alfonſus ipſe geſtabat, quinque cæruleos clypeos, pro deuictis quinque regibus, clypeiſque cunctis, in Chriſti plagarum memoriam, quinque alba puncta, quincunciali ordine Rex ipſe ſubnexuit. Quibus ſignis ab eo vſque tempore Luſitaniæ Reges ſumma cum reuerentia vtuntur, eaque continuo ob myſteriorum gloriam omni debito honore deoſculantur amplectunturque. In quibus illud etiam myſterii, ſcitu dignum, ineſt, quod ſi quinque præfatis clypeis, numerum omnium punctorum adiungas, rationem triginta denariorum reperies. Quo quidem pretio, orbis redemptor Chriſtus, à Iuda Iudæis venundatus fuit. Igitur aſſecuti ſunt Luſitaniæ Reges, ex tam inſigni victoria, ea ſignorum tam glorioſa myſteria. Quæ ſigna vt cœlitus à Chriſto cōceſſa fuere, ſic ipſis ducibus, nobiſque ſub eis militantibus, ipſius Chriſti fidem in immenſum per vniuerſum orbem, longius, latiuſque quam vnquam fuit, noſtraque induſtria, & labore propagata, euulgataque hodierna die eſt.

Porro, vt ad ſcopum reuertamur, cum Oliſipo ab hoc rege Alfonſo obſideretur, & bello diu præliando, confligendoque oppugnaretur, Chriſti fidei anno ipſius Chriſti natalis milleſimo centeſimo quadrageſimo ſeptimo, reſtituta fuit. Cui bello etiam nonnulli peregrini milites ex variis Europæ partibus religionis cauſa interfuere quorum non pauci dimicando deſiderati ſunt.

Nec defuere qui ex iis miraculorum argumentis, loco ſanctorum habiti ſunt, inter quos quidam Henricus fuit, natione Germanus, Bonnæ natus, oppidum eſt ad ripam Rheni, non procul à Colonia Agrippina conſtitutum, cuius Henrici meritis Deus multa & præclara miracula dignatus eſt facere, vt noſtri annales teſtantur. Hoc Rege Alfonſo regnante, non multis diebus poſt expugnatam Oliſiponem, corpus D. Vincentii Leuitæ & Martyris, in ipſam vrbem, ex ſacro promontorio, vbi diu latuit, relatum eſt, & in fornice ſummi templi, ſumma cum reuerentia hodierna die aſſeruatur. Quam rem diffuſe Reſendius noſter graui carmine proſequutus eſt.

E regione cuius monumenti, Alfonſi quarti Regis, ſepulchrum extat, eius inquam qui anno Chriſti milleſimo treceteſimo quadrageſimo. Alfonſo Caſtellæ Regi ſuo genero luculentum contra Alboacem Maurorum potentiſſimum Regem ſubſidium tulit, cruentiſſimoque ad flumen ſalſum prælio, aduerſum eundem Alboacem præfuit. & glorioſe victor, cognomen Ad ſalſum victoris vulgo obtinuit. Ob quam cauſam ipſius Regis mentionem non diſplicuit nobis hoc in loco facere.

Ad radicem vero huius ſummi templi, paulo inferius Occidentem verſus, interpoſita platea, ſacellum diui Antonii, quem Paduanum vocant, admirabili ſtructura, & mira elegantia elaboratum, ſeſe nobis offert, olim ipſius diui Antonii parentum habitaculum, in quo quidem ipſe natus, educatuſque fuit, ex cuius natalibus non mediocriter, ſeſe vrbs Oliſipo extollit, & merito quidem eſt cum inter cœlites tam digne omnium Chriſtianorum conſenſu, ſic annumeratus relatuſque ſit, vt Deo totius Chriſtiani populi ſententiam miraculorum fide confirmante, ipſius beatiſſimi Antonii nomen per vniuerſum orbem cognoſcatur, & reuerenter vbique gentium ab omnibus eius memoria colatur, celebreturque. Super eius ſacelli epiſtylium domus ciuica, ſeu vrbana curia conſtituta eſt. De cuius ordine, ſerieque regiminis, multa & præclara dicere potuiſſemus, ſi id alienum à noſtro inſtituto non videretur. Quamobrem ad ea quæ polliciti ſumus redeamus.

Igitur antiquæ vrbis Oliſiponis ſitus, collem excelſum, ad Tagi Ripam deductum vſque, antiquitus ſolum modo occupabat, nunc vero plures montes, ac valles, magnitudine amplectitur. Cuius potiſſima, celeberrimaque pars Orienti oppoſita eſt: qua potiſſimum parte, ſuſcepto iam Tago, pelagus in latitudinem millia paſſuum ſex patet. Ex aduerſo latere duo ſinus efficiuntur: quorum vnus, Aquilonem verſus introrſum reductus ad frequentem hac tempeſtate vicum GALLECVM nomine, alter vero ad meridiem paulum deflexus, ad vicum CONAM quotidianas habent nauigationes

Ab eodem vero latere paulo inferius, oppidum ALMADA ſitum eſt, in extremo frontis, quam Cornenſis ſinus obliquo circuitu emittit. Quo quidem loco pelagus à licentioſa ſinus vaſtitate paulo coarctatur. Illincque ad vrbem traiectus eſt,

paſſibus paulo minus, quàm millibus quatuor. Ripa vero lateris eius fere præcipitio in mare deſcendens, ac dorſo in arcus ſimilitudinem ad meridiem ſeſe inclinans, ad Barbarium promontorium extenditur, Mediis his anfractibus, ſinuoſa, deuia, quaſi ſyrtes inter ſunt: in quibus aurum arenis inuolutum noſtri conquirunt, eo præcipue loco quem ADDICIAM nuncupant: quod item pleriſque locis in ipſa Tagi ripa fieri conſueuit. Nec à veterum ſententia diſcrepat, qui Tagum auro, gemmiſque affluere ſcripſerunt. Ab hoc rurſus Barbario promontorio, ad citeriorem litoris partem, quæ occaſui ſubiecta eſt, in mare progreditur lunæ promontorium, à quo ingenti flexu, veterum Turdulorum fines exoriuntur. Quod litus in hanc vſque ætatem, à noſtris, vetus appellari conſueuit. Interius non magno deinde interuallo, in extimo Oliſiponenſis ſinus oſtio, fanum Virgini matri, quam Ductricem appellant, dicatum, in ſcopulis inſpicitur, vbi nocturnis facibus accenſis, nauigantibus iter noctu præmonſtratur, ne locorum ignari, ad vada, ſcopulosque vicinos, naues allidere cogantur. Interiora legenti Aquilonem verſus, oppidum CASCALE ſitum eſt, quo naues onerariæ in anchoris conſiſtentes, accedente maris æſtu, auram operiuntur, portu vadoſo alioqui, & anfractuoſo. Modico inde interuallo, aduerſo etiam flumine, ſinus in cubiti formam efficitur. in cuius fronte ſacellum eſt diui Iuliani, ſupra quod aliud diuæ Catherinæ ſacrum. Tum eodem latere obliqua ripa, propius ad vrbem accedenti, Betheleem Oppidulum, & ibi templum ingens diuæ Virgini dicatum, vna cum cœnobio monachorum, qui diui Hieronymi vitæ inſtitutum profeſſi ſunt, ſeſe offert, incredibili ſumptu, ac magnificentia, conſtructum? diui Emanuelis regis monumentum, quod dum viueret, ſibi ipſe deſignauit erexitque Magnam tamen ipſi operi acceſſionem Ioannes tertius Emanuelis filius, qui nunc feliciter regnat, & fecit, & facere non ceſſat.

De qua re extat ibi in arcu celebre Reſendii noſtri beſſalibus literis tetraſtichon, quod quia à multis externis hominibus eo accedentibus deſcribitur, ponere non grauabor:

VASTA MOLE SACRVM DIVINÆ
IN LITORE MATRI.
REX POSVIT REGVM MAXIMVS
EMANVEL.
AVXIT OPVS HÆRES REGNI ET
PIETATIS, VTERQVE.
STRVCTVRA CERTANT, RELIGIO-
NE PARES.

Turris vero ex aduerſo, quatuor tabulatorum extat, quadrato extructa ſaxo, quam ictis in mare molibus, ipſe etiam Emanuel Rex inædificari curauit. vti ſalo vndique circundata, ab omni ſubita hoſtium vi, & impreſſione, tuta redderetur: nullæque naues, iis inuitis, qui turris præſidio impoſiti ſunt, propter anguſtias, ad vrbem propius auderent accedere. Hinc autem ad primum vrbis cornu, trium millium paſſuum intereſt ſpatium: quo excurſu crebra villarum ſuburbanarum ædificia, mira elegantia & amœnitate conſtructa, licet cernere. Rura item, ac paſcua, præter maximam omnis generis fructuum copiam, ſummam etiam pulchritudinem, ac iucunditatem ipſo aſpectu præſe ferentia.

Quod ſi ſingula quæ in vrbis ambitu inſunt, perſequi vellem, res profectò me longius quam oportet diſtraheret. Qua propter ab inſtituto non longe diſcedamus. Vrbis igitur Oliſiponis initium, ab hac parte, qua meridiem reſpicit, vetus regia ampliſſima, magnificoque opere pulcherrima, efficit, quam Ad Sanctos noſtri nuncupauit.

Nomen inditum loco, quod longo temporis ſpatio, corpora ſanctorum martyrum Veriſſimi, Maximæ, ac Iuliæ ibi recondita fuerint, donec ſub Ioanne rege eius nominis ſecundo tranſlata alio fuere. Qui quidem diui, dum Chriſtum dei filium orbiſque ſeruatorem conſtanter profiterentur, ſub Romano præſide, Oliſipone paſſi ſunt. Inde obliquo aggere, ſaxoque conſtructo ad veſtalium templum, cui diuæ Mariæ Spei nomen eſt, per cliuum ſenſim depreſſum itur: vnde rurſus eadem via in aduerſum montem conſcenditur, Cuius in tergo, ſacellum diuo Rocho nuncupatum conſpicitur.

EODEM deinceps tractu, in vallem amœniſſimam, mœnibus vrbis contiguam, hortiſque vndique conſitam, eſt deſcenſus: quæ à ſacello Eremitarum, Diuo Antonio

Antonio consecrato, nomen olim sumpsit. Nunc vero iis exclusis, ab adnunciatione Angelica deiparæ virginis facta, nomen habet, & à vestalibus Dominicani instituti inhabitatur. Mox pari accliuitate collis nascitur, densissimo olíueto obsitus, vt non facile introrsus inspici possit. A superiori vero parte apertus, & sacello diuæ Annæ, recens dicato, ornatus, quod summa cum religione, & reuerentia, magna item populi frequentia, ab omnibus hodie visitur, & colitur. Ab hoc subinde per agrum compascuum, leprosaria, foroque boario interiectis, in aliam vallem non minus fertilem, iucundamque deuenitur. Quæ Maurusia nuncupatur, ex eo quod post recuperatam de Saracenis vrbē, eo loci permissi sunt Mauri habitare, Cuius sinistram partem, quæ ad septentrionem vergit, vbi campi diuæ Barbaræ incipiunt, angelorum sacellum diuidit. Supra vallem hanc orientem versus, mons excelsus imminet recto, difficilique ascensu, à quo fanum diuæ Mariæ Montanæ, quod in summo montis culmine situm est, nomen accepit. Ab hoc præterea modico flexu, vtcunque directo itinere, ad vrbem reditur, statimque obuium fit templum vetustissimum Augustiniensium monachorum, diuæ Virgini gratiarum sacrum, introrsus eidem vrbis muro adhærens. Ex inde porro prœteritis ditissimo cœnobio Vincentio leuitæ & martyri dicato, canonicorum diui Augustini. atque Gymnasio non ita pridem celebri, antequam Rex Ioannes Tertius illud Conimbricam transtulisset, ad ripam Tagi decurritur, quæ aquilonare vrbis cornu ab ea parte efficit. Qua parte amplissimum, nobilissimumque vestalium diuæ Claræ cœnobium, ad fluminis crepidinem ferme attingit: indeque auerso itinere, sacelloque diuæ virginis Paradisiacæ interiecto, ad primam vrbis portam, quæ Crucis dicitur, iter est. Ab illo autem Claræ templo ad regiam veterem quam ad Sanctos antea nominari diximus, vbi meridionale vrbis cornu posuimus, rectus margo, secundo mari ab oriente æstiuo incipiens, in meridiemque excurrens, millia passuum tria ferme efficit. Eo igitur modo, latus hoc vrbis mari alluitur, reliquæ tres partes aditum habent à terra. Itaque collibus quinque, vallibus totidem feracissimis, & iucundissimis, vrbs tanto spatio complectitur, ita vt vniuersus eius ambitus septem millibus passuum designari possit. Certam autem eius formam descriptionemque, facile deliniari posse non arbitror, cum in solo montoso, asperoque sita sit. Nihilominus si quis ex oppido *Almada*, quod contra in vlteriore sinus parte positum esse docuimus, rectis immotisque oculis, vrbis situm figuramque velit contemplari, ab eâ præsertim parte, qua in vrbem traiicitur, illam certe veram vesicæ piscis effigiem referre comperiet. Quod si solum omnibus ex partibus planum esset, à latere terrestri, formam arcus demonstraret: Interioris vero vrbis amplitudo & magnificentia, tanta est, vt cum cæteris omnibus Europæ vrbibus, & hominum multitudine, & ædificiorum pulchritudine, & varietate, merito contendere possit. Domorum siquidem amplius quam viginti millia inesse constat. Earumque ingens multitudo, tam principum virorum, nobiliumque, quam etiam priuatorum hominum, eleganter, & sumptu prope incredibili constructa est, adeo, vt etiam parietes intrinsecus, fornicesque, ligno Sarmatico vndique vestiti, vermiculato opere, auro, variisque coloribus adhibitis exornentur In litore, fontes quam plurimi ex diuersis vrbis partib per ductus subterraneos oriuntur, è quibus populus aquationem facit. Eorum vnum Regium nominant, marmoreis columnis, ac fornicibus eximie constructum, sexque fistulis tanta aquę copia profluentem, vt vnus, vniuersæ hominum multitudini potum pene suppeditet. Hic autem saporis, & splendoris, & lenitatis prętantia, omnium fontium, quos vsquam me videre meminerim, aquam aut æquat, aut superat, Tepidam etenim cum effundat, paruoque ipsa post temporis momento resederit, tum purissima, frigidissimaque suauissime bibitur. Duo præterea fontes haud ita procul, emergunt maximis aquæ scatebris, in mare breui ad modum fluxu prorumpentes. Quod si longiori distarent à mari interuallo, multæ frumentariæ molæ tanta aquarum vi atque impetu, quouis anni tempore facile agerentur. Cæterum lotricibus, alutariis, fulonicisque opificibus plerumque seruiunt. Non multo deinde interiecto spatio portam crucis versus, fons alius, aut vt verius dicam stagnum emergit: qui Equorum dicitur, propterea quod per ænea statuarum equestrium labra, aquam ore affatim vomentium, instar fluuioli cursum tenet. Sunt denique diuersarum aquarum salientes fontes, puteique non pauci in omni parte vrbis, magnam ciuibus commoditatem afferentes. Quos omnes in præsenti sigillatim enumerare, non huius instituti multum interesse videtur. Ad reliqua igitur vrbis ornamenta breuiter, ac summatim delibanda veniamus. Atque vt antiquam in summa arce regiam, quæ in editiore vrbis par-

te posita est (opus ipsam antiquitatem vere repræsentans) omittamus. Olisipo septem inprimis ingentibus ædificiis singulari Regum nostrorum consilio, sumptuque incredibili magnificentissime extructis, hoc tempore illustratur. Horum primum, vt à religione initium faciamus, Misericordiæ templum est, quadrato vndique lapide eleganter extructum non infinito prædiorum censu, ac prouentibus annuis vberrimis, quemadmodum plæreque omnes nostræ ætatis basilicæ, sed sola optimatum, ac piorum hominum benignitate ita sustentatum, vt prope fidem superet, quantum in annos singulos ex collatitia stipe, in pauperes impendant, Huius qui curam gerunt, sodales, siue vt expressius dicam, fratres Misericordiæ nuncupantur, quibus, propter & generis & nominis claritatem, & summam etiam pietatis probitatisque existimationem, negotium defertur. Siquidem illi omnes communi consilio parique animorum voluntate, illud Misericordiæ ærarium administrant: quod ex fortuitis tantum modo hominum piorum largitionibus, eleemosynisque conflatum est. Ex quo summa sodalitii fide & integritate, nullo habito personarum delectu egentium omnium inopiæ consulitur, ac prouidetur, præsertim puellarum pupillarum, quibus inde, iuxta cuiusque qualitatem, dotes in matrimonium conferuntur. Tum etiam eorum qui graui aliquo incommodo, aut calamitate pressi, vitam in mœrore, rerumque angustia trahere coguntur. Quo fit, vt multorũ tam incolatum, quam exterorum mentes, ad largiendum alliciat, perpetuus ille ordo incorruptaque ratio ærarii quotannis in pauperes exhauriendi. Nihil enim in eo pecuniæ vltra annuum tempus asseruari fas est, nec item prouentus habent, nec ex instituto legibusque sodalitii habere licet. Quod sane eo magis admiratione dignum videtur, quod ex ærario amplius viginti quatuor, aureorum ducatorum millibus in singulos annos constet egentibus erogari. Quin nonnullis annis numerum quadraginta millium æquasse vel superasse, compertum est. Secundo loco sequitur alterum Misericordiæ, ac humanitatis exemplum, Valetudinarium videlicet commune pauperum, infirmorumque hominum, nomine Omnium sanctorum, non magnificentia ædificiorum, non sumptuum magnitudine, non denique benignitate erga pauperes, variis corporis morbis conflictatos, & expositos infantes quos nutriendos alendosque curat, priori illi cedens. Id quatuor diuid tur claustris, hortisque amœnissimis, porticibusque quatuor & triginta, quibus circumcirca continenter adhærent ædes magnificæ, tricliniis, lectis culcitrisque mundissimis decenter ornatæ. Ibi pauperes ægrotantes benigne, liberaliterque excipiuntur, nec nisi recuperata in integrum valetudine, inde dimittuntur, dato insuper quibusdam viatico, quo se non paucos dies, dum firmiores, valentioresque effecti fuerint, sine vllo labore ac molestia subleuare possint. His porro quæstorum, curatorum, medicorum, pharmacopolarum, cæterorumque ministrorum domus recte distinctis ordinibus coniunctæ sunt: vt infirmis, si quis casus necessitasue acciderit, præsto semper adsint, diesque noctesque pro se quisque sedulo diligenterque inseruiant: adeo vt inter reliqua regia xenodochia quibus amplissimis celeberrimisque Hispania passim præter cæteras orbis Christiani prouincias referta est, nostrum hoc facile principatum sibi vendicet. Pro huius vero foribus campus patet apertus, planus vndique, quadrato ædium pulcherrimarum ordine circumdatus, à quo diui Antonii & Maurusia valles, quarum supra mentionem fecimus, in Δ literæ figuram se contingunt ac diuersis postea plateis in corii bubuli similitudinem detracta cauda, explicantur, mare versus decurrentes. Ad dextrum deinde eiusdem xenodochii latus, medium inter aquilonem & occidentem, diui Dominici templum situm est, ac collegium celeberrimum, cuius ex aduersa fronte campo interiecto occidentem versus, tertium extat monimentum, à Diuo Petro, Ioannis regis huius nominis primi filio sumptu publico constructum, domus reuera amplissima mirificoque opere admodum conspicua. Quam eo tantum consilio inibi, dum nomine Alfonsi quinti, sui ex fratre nepotis, regni regimen sustinuit, extrui imperauit, vti exterarum gentium regumque legatis, eo loci hospitium præberetur: publicisque sumptibus ibidem liberaliter magnificeque exciperentur. Inde si recto itinere ad litus ire perrexeris, relictis ad dexteram in loco eminentiore cœnobiis Carmelitarum, Franciscanorum, ac ordinis Trinitatis, magnifica, sumptuosaque structura nobilissimis, regiam nouam plateam, anagliptariis, annulariis, cœlatoribus, vascularis, fabris argentariis, & ærariis aurariis, item argentariisque refertissimam, præteriens, in aliam eodem pariter nomine nouam mercatorum, continuo flectens ad læuam, deuenies, cæterarum omnium longe latissimam, ædificiisque pulcherrimis, vtrinque exornatam, Illuc omnibus se-

bus fere ex partibus orbis,& gentibus quotidie mercatores certatim conueniunt, maximo hominum concurſu atque frequentia, propter commerciorum portuſque opportunitatem. Eademque via contra ſeptentrionem progredienti, ad læuam portorium vetus obiicitur: vbi pro mercibus importatis publica regi vectigalia nuper pendebantur. E regione huius portorii forum quod veteris pali vocatur apparet, in quo ſemper non pauci homines menſis aſſidentes reperies, quos notarios vel librarios vocare poſſimus, nullis tamen ciuitatis miniſteriis obligatos. Hi omnes ex hoc vitæ genere ſibi alimentum ſuppeditant, quod omnium accedentium, menteſque ſuas explicantium, ſenſum aſſequantur, ordineque in eodem ipſo loco ſubito ſchedis,ſcribant petentibusque dato pro ratione materiæ pretio, tradant, in tantum, vt literas, epiſtolaſque amatorias, elogia, orationes, epitaphia, carmina, laudes, parentalia, petitiones, ſyngrapha & cuiuscunque generis alia quæ ab eis poſtulaueris, ad ea habeant diſpoſitum ſcribendi ſtylum, quod nullibi in totius Europæ vrbibus fieri vidi. Vnde Olisiponis magnitudinem, & hominum frequentiam facile quis iudicabit. Dehinc recto itinere ad templum Miſericordiæ, de quo iam diximus, iter eſt, contraque eius veſtibulum ex orientali latere, quartum apparet ædificium, regis Ioannis hoc nomine tertii, perpetua memoria digniſſimum. Duplex nempe magnificarum ædium ſtructura, totidem porticibus, vtrinque triginta duobus arcubus, octogintaque cellis exornata, anguſta, æqualique areola interiecta: quam domum frumentariam reipublicæ, ac quaſi Luſitaniæ nutricem merito nominare poſſis. Ea ſiquidem mente horreum ibi publicum à rege optimo ac prudentiſſimo conſtitutum eſt: vt ſublato frumenti leguminumque omnium portorio quod non ſine fiſci magno detrimento, ipſe omnium regum Luſitaniæ primus plebi elargitus eſt, ſpeque ingentis quæſtus mercatoribus propoſita, frumentum vndique ab eis conuehitur. Eo pacto breui plebs annonæ caritate ſubleuatur. Quod ſane magno reipublicæ commodo factum eſſe nuper experti ſumus. Poſt huius tergum, nouum portorium inhæret, ipſam maris crepidinem attingens, immanis quædam lapidum moles, tignis trabalibus confertim immiſſis, ac fiſtucationibus in mare adactis, ſuffulta, regiſque eiuſdem iuſſu ſumptuque conſtructa, cui merito ob ædium magnificentiam, & operis pulchritudinem, quintum in hoc ordine locum tribuendum eſſe duximus. Eodem tractu ſecundo mari, campus latus admodum ineſt, à noua portorii, horreique ſtructura, tum à ſeptentrionali, tum ab occiduo latere, pulcherrimarum ædium ſerie circumſeptus, tum maxime à meridionali, porticu iucundiſſima aſpectu, ad litus vſque ornatu ſummo, deductus. Nam aliud latus quod orientem hibernum reſpicit, mare includit. In eo forum ineſt piſcarium, vnaque forumque cupedinis conſtitutum, quo cetarii, ſartores, cupedinarii, lanii, panifices, dulciarii, gregati quotidie concurrunt, omnia quæ ad vrbem veſcendi cauſa afferuntur, vendentes. Præterea, propolarum, inſtitorum, cauponum, ſtabulariorum, linteonumque tabernæ ibidem inſtructiſſimæ viſuntur. In hoc vero piſcario foro, certa quantitas corbium depoſita eſt, magiſtratuum edicto, quibus cimbis piſcatoriis appulſis, piſces à mediaſtinis in forum ad venditrices aduehuntur. Hi quidem corbes ſingulis annis à magiſtratu, piſcatoribus, plus minus, duobus millibus ducatorum locantur. De qua ſane re, an cauſa adaucti vectigalis, ciuitati congratuler, an tam latentem tyrannidis ſpeciem reprobem, dubius & perplexus ſum. Nec huic loco talia conſerui, niſi vt vrbis opulentiam externis hominibus patefacerem. In huius vero campi occiduo ſinu, eodem piſcario foro à tergo relicto, mercatoque panificum, holitorum, fructuum venditorum, aucupumque interiecto, nec non macello, domus quam noſtri Septenſem nominant, ſita eſt, in qua regii præfecti negotia ad bellum Africanum ſpectantia expediunt. Non procul præterea ab hac domo, contiguo ædium ordine, ſextum monumentum, opere admirabili factum extat: præda ſpoliiſque multarum gentium regumque refertiſſimum, quod ab Indicis negotiis, quæ ibi pertractantur, domum Indicam vulgus noſtrum appellat. Attamen meo quidem iudicio, aromatum, margaritarum, carbunculorum, ſmaragdorum, aliarumque eius generis gemmarum, quæ quotannis ad nos ex India deportantur, emporium copioſiſſimum, tum auri quoque & argenti facti infectique, horreum ampliſſimum verius appellare poteris, quod cellas ibi quam plurimas miro artificio atque ordine diſtributas, maxima omnium harum rerum copia affluentes, ab omnibus conſpici poſſe palam eſt, vt me hercule, fidem res ſuperatura ſit, niſi id omnium oculis obiici, manibuſque in horas pene contrectari videremus. Proinde ex regia, quam ibi deſuper Dominus Emanuel ampliſſimam, & ſumptuoſiſſimam ſibi fabricatus erat, porticus latiſſima velut muſculus, vt demon-

ſtrauimus(à qua campus de quo paulo ante mentionē fecimus à meridionali latere ſepitur) in mare prorumpit, in cuius fronte ad Orientem verſus, turris vndique quadrato ſaxo mire exculta, litori imminet. Ad hoc ibidem in ipſo litore aliud ædificium opere mirabili à fundamentis modo facere occepit potentiſſimus Ioannes. III. Rex dominusque noſter, quod cum Deo diuiſque ꝓpitiis ad exitum perduxerit, octauum locum ciuitatis ornamenti obtinebit, ac reliquis omnibus palmā facile præripiet. Poſtremò ei regiæ, quam diximus Emanuelem ædificaſſe, è regione huius nouæ inſtructuræ, occidentem verſus, platea interpoſita, contiguum eſt ſeptimum, vltimumque publicum monumentum, cellis quam plurimis, ac tricliniis quaquauerſum artificioſe fabrefactis inſtructum, vt ob interiorum ædium multiplices receſſus aditusq; diuerſos, Labyrinthum eſſe vere exiſtimes. Ibi Reges noſtri armamentariū ingenti armorū omnis generis copia refertū conſtituerūt, machinarum item & tormentorum, tum rerum omnium quæ ad bellum terra marique gerendum pertinent apparatu, adeo inſtructum, vt cæteris omnibus, quæ Europa Aſiaue hodie inſtructiſſima copioſiſſimaque habere fertur, quorum optimam partem vidimus, & multitudine machinarum, & infinito armorum telorumque numero facile præſtet. Id vero hoc argumento me cuiuis facilius probaturum puto, quod Rex in ordinariis tantum naualibus, expeditionibus, naues plures ducentis omnium generum perpetuo inſtructu optimeque armatas in Aſia, Africa Europaque habere cogitur. Tribus autem harum ædium cellis, quadraginta millia peditum armorum corpora, ac tria millia cataphractorum integra quaſi ex depoſito diligentiſſime, nitidiſſimeque cuſtodiuntur, præter ea quæ ad quotidianos & extraordinarios motus depromuntur. Bombardici quoque generis, Mortarios, Scorpiones, Baſiliſcos, Leones, Colubrinos, Camelos, Petrarios, Diſperſores, Ruptoresque inuſitatæ magnitudinis, & ponderis. tum reliquorum etiam vulgarium miſſilium, quos Falcones, Bercios, Sclopposque vulgus appellat: Pulueris item, & globorum, tam ex ſaxo quam ex ferro tantam vim & copiam aſſeruari compertum eſt, vt ſi ſingulas omnium diuerſaſque formas, numerum, ponduſque, per partes explicare coner, verear ne falſa iis, pro veris huic operi videar inſeruiſſe, quibus hæc legendo duntaxat, vel audiendo, percipere ſufficiet. Ad reliqua igitur pergamus. Vrbs ex ea parte qua mari adluitur, vt paulo ante demonſtrauimus, vtpote nobiliſſima eius parte, portis duabus, & viginti diſtinguitur: pars vero quæ continentem reſpicit, ſedecim, quibus omnibus, propter infinitam hominum multitudinem, eiuſque ambitum latiſſimum, maxime indigere videtur. Turribus autem per murorum gyrum ſeptuaginta ſeptem munitur. Templa vero, quæ à Græcis parœciæ appellantur, in quibus ſacramenta fidelibus omnibus ſubminiſtrantur, quinque & viginti numerantur, præter ea, quæ plurima monachis, Anachoritis, veſtalibuſque virginibus ſunt attributa. Huic loco nonnihil in laudem eccleſiaſticæ muſicæ adiiciam, idque veriſſimum compertiſſimumque inter omnes ciues habetur. Nempe quod in præcipuis anni feſtis diebus, ex ipſa vrbe Oliſipone, vltra triginta abſolutos cantorum choros, ad ſacra modulato cantu, in pagis villiſque circum vicinis canenda, vna die cuncti exeant: omnibus vrbis templis, in quibus muſica modulata canitur, ex eo nihil detrimenti, ad ſuas celebrandas feſtiuitates capientibus. Societates vero, quas confraternitates vocant c x x x i. ſunt, in quarum vſum ingens à ſodalibus quotannis conflatur pecunia, quæ in pauperes, & alios vſus neceſſarios ſummo ordine elargitur. Quod at ad loci, ſituſque ſalubritatem, & aeris temperamentum attinet, tanta certe ſoli, cœlique clementia, & amœnitas eſt, vt nullo fere vnquam anni tempore, nec æſtas, nec hyems immoderata ſentiatur, quo factū eſt, vt multi mortales ex diuerſis nationib. terriſq; remotiſſimis, cœli puritate pellecti, illuc cōmigrarint: derelictoq; ſoli natali & patriæ cura poſthabita, perpetuā ibi ſedē, vitæq; domiciliū poſuerint. Vrbis vero territorium, ſuburbanis, ruſticiſque villis ædificiiſque magnificis, quocumque oculos verteris, propter agri fœcunditatem vndique refertum videas, tanta etiam hominum frequentia, vti ſecundis iam pridem rebus, perpetuaque pace cum finitimis parta, complures iam ruri potius, quam in vrbe commorandi deſiderium teneat. Agros enim paſſim, non vicis pagiſque ſolum, ſed templis etiam, clauſtriſque innumeris & ornatiſſimis, frequentari, cum tanta animi voluptate videmus, vt villæ, tam ruſticæ, quam ſuburbanæ, numerum ſexcentarum excedant. Pagos vero qui ab vrbis magiſtratibus ius petere coguntur, ducentos quadraginta numerant, inter quos ſex & triginta, priuatis propriiſque iudiciis ac prætoribus vtuntur, ſuiſque oppidanis iuriſdicendi poteſtatem habent, incolarumque controuerſias per ſe omnes diiudicant, & finiunt, niſi cum de cauſis capitalibus, grauioribusque agitur. Tunc enim ad ſummum vrbis magiſtratum prouocatur, eiuſque

iusque sententiam requirere compelluntur. Denique vt ea quæ insigne aliquod ornamentum vrbi afferre possunt, breui velut epilogo complectamur, ad Tagi ripam quinquagesimo circiter ab vrbe lapide, flumine aduerso, oppidum Scalabis situm est, peruetus atque inter pleraque alia Lusitaniæ oppida percelebre, quod Plinius quintam Lusitaniæ coloniam fuisse, atque præsidium Iulium olim vocatum testatur, nostri hodie SANCTARONAM VOCANT. De qua re plura apud Resendium nostrum antiquitatis amatores inuenient. Inde quoniam in montis excelsi admodum iugo positum est, in campum apertum & planum, longe lateque despicit, qui campus Tago medius diuiditur, maxima terræ fertilitate, quæ cæteris omnibus, vsque eo præstat, vt modicæ arationes, quotannis pro vallis angustia, incredibiles tritici aceruos afferant. Ad tantam autem soli vbertatem id laudis non pudebit connectere, quod multis dictu vix credibile videbitur, sexagesimo nempe post die, quam sementis fieri cœpta est, segetes momento fere temporis adultæ, ac præmaturæ secantur, teruntur, & si libet, moluntur. Verum vt ad propositum reuertar, Tagus qua Scalabim adluit, vsque ad vrbem latissimo alueo defertur, atque altissimo. Nec eo contentus, interdum multos sinus vltro citroque, & insulas efficit. Eo itidem interuallo, oppida, pagi, villæque aspectu, situque gratissimæ ac amœnissimæ conspiciuntur. Medio fere cursu cis Tagum, occidentem versus, oppidum Alanquer situm est, quod, vt sentit Resendius, prisca secula Gerabrigam appellabant. Locus natalis nostri, cuius nouam interpretationem si propius inuestigare libuerit, Alanorum ecclesiam lingua Saxonica sonare comperies: nec à veritatis via multum aberrabis. Alanos siquidem cum vniuersam Europam cædibus, incendiisque vastando peragrassent, iis locis consedisse, eaque tantisper incoluisse ex multorũ annalium monumentis compertũ est, dum Gothis superuenientibus ex prouincia prorsus discedere, aliasque terras quærere coacti fuerint. Quæ gens omnis lingua, moribus, vicinitateque. Saxonibus ab origine fere semper coniuncta fuit, & ad hunc vsq; diem mutuo quodam vinculo propinquitatis sese refouent. Ad huius vero oppidi radices (est enim eius præcipua pars in summo montis præalti culmine sita) fluuius è multis fontiũ riuis subterraneis oritur peramœnus, pisciumque multo feracissimus, qui arboribus vtrinque consitus, sole meridiano, magnisque caloribus, vmbram efficit, quo homines, vt plurimum secedunt, gratissimam. Mox magno impetu inter confragosa montis, in planiciem apertam delatus, sexque à capite fontium passuum millibus, in Tagum diffunditur, qua parte Tagus crebras insulas emittit, quæ omnes frumento, pascuisque pinguissimis abundant. Attamen earum nulla hoc tempore castellis, pagisve, aut vitibus colitur, vt Strabo scriptum reliquit Quæ res Tagi ipsius alluuionibus vetustateque temporis fortè deficientes, hoc gloriæ corollario cohonestantur, quod hodierna die, Tagus ipse per vniuersa Oceani litora, in Aphrica, Asiaque, leges & instituta det, quibus ipsarum prouinciarum reges, principesque, sponte vel coacti parent, tributaque Lusitanis soluunt, Christique fidem indies magis magisq; non pauci colunt. Quod non in Indorum ditionibus modò, sed in Chinarum etiam terminis, ac Iapponum finibus, gente antehac Europæ incognita, summa cum reuerentia fit. De innumeris verò exoticis rebus quæ ex nostris vniuersæ Indiæ, Persiæ, Arabiæ, Æthiopiæ, Bresiliæ, Aphricæque ditionibus, in hanc vrbem toto anni circulo aduehuntur, deportanturque, cùm de omnibus iis satis luculenter, in eo opusculo, quod de fertilitate & opulentia Hispaniæ emisimus, tractemus, nullam consulto hic facere mentionem sigillatim voluimus. Si quis forte id cognoscere auide cupierit, ipsum librum conquirat, quæsitumque legat. Cæterum si lectori noster hic labor displicuerit, sciat nos non ita hoc opus cudisse, vt itinera aliis scriptoribus interclusa à nobis esse opinemur. Nam si forte aliquis de origine, & vrbis situ compertiora in medium attulerit, rem profecto gratam cunctis, nobisque in primis fecerit.

DE REBVS, ET IMPERIO LVSITANORVM AD PAVLVM IOVIVM DAMIANI à GOES DISCEPTATIVNCVLA.

Paulus Iouius.

HVIVSMODI multa sunt doctissime Bembe, quæ quotidie à nostris in Africa, Asiaque pro sacrosancta fide catholica aguntur, quæ si Paulum Iouium Nouocomensem, virum (vt fatear) doctum, non latuissent, ea quæ in sua Moscouitarum legatione, deceptus cuiusdam Pauli Centurionis Genuēsis verbis, scribit, nunquam in lucem dedisset. vbi eundem Paulum iniuriis Lusitanorum accensum, ita asserentem introducit, Lusitanorum nauigationibus, non solum itinera reliquis nationibus in Indiam intercludi, verum etiam omnia aromata, inibi comparata, ingenti quæstu Olisipone, bona dum seruant, corruptaque prostituunt, venundari. Id autem non dabimus Pauli verbis, vt hanc imposturam agnoscamus. Siquidem singulis annis, à Regis nostri negotiatoribus, omnia ad vnum aromata, quæ ex India portata fuerint, diuenduntur. Nūquam enim inde tantum aromatum aduehitur, quin facile vertente anno ab Europa absumatur, præter piper, quod in multos annos sine corruptione seruari potest. Nec credo Paulum illum Genuensem ob publicum bonum talia blaterare, sed proprio commodo ad istius verba incitari, propter quod & cæteræ quoque nationes, nostræ inuident nauigationi, potius suum lucrum affectantes, quam propagationem religionis. Porro nos id quoque quod confiteri nefas non est, emolumentum etiam & opes ex nostris peregrinationibus quærimus, sine quo vix tota Europa sustinere posset sumptus, quos quotidie facimus. Certe vel ob id laudari debemus, quod non vt inermes negotiatores ad quæstum tantummodo aromatum per Oceanum oberramus, vt multæ nationes Italiæ, Hispaniæ, Galliæque antiquitus fecere, & modo faciunt, sed exercitibus, & classibus instructi maximo cum metu hostium, non tam pomeria nostræ ditionis, quam Christianæ fidei prorogamus. Nec, vt falso multi opinantur, ex omnibus nostris nauigationibus lucrum elicimus, sed ex pluribus pro religione dimicando, magnam hominum ac pecuniarum iacturam facimus, vt in Mauritania, & Atlantico littore, vbi domitis, & in mancipiorum genus redactis Mahometanis omnibus, qui Lusitaniam occupabant, idque multis annis, confligendo paucis nostrorum copiis. Deinde Castellanis, eorumque sociis omnibus, ac Gallis, vnico prælio ad Scalabitanum deuictis, ac ex regno depulsis, subito Abylam, siue Ceiptam celeberrimam ciuitatem in freto Herculeo sitam occupauimus. Postea vero Reges Fez & Hesperidum multis conflictibus subactis, Tingidem, Argillam, Alcacerem, Tutuanum, Asaphium, Castellum Regale, ac Assamorum, Titium & Massaganum, istorum Regum patrimonia expugnauimus, & alia oppida, quæ excidiis deleta sunt. Ex quibus locis omnibus non solum nihil commodi Regi nostro accrescit, sed etiam ingens sumptus impenditur, idque cum iactura multorum nobilium, quos ibi perpetuo in præsidio habet. Vtinam doctissimus ille Iouius ista vna cum iis, quæ in Æthiopia à nostris geruntur, perspecta habuisset, vbi nostra opera & sermone potentissimus Rex Manicongri cum toto suo regno (quod in longitudine tria millia millium pass. habet, in latitudine vltra duo millia millium) fidem Christi accepit, eamque indies magis magisque colit. Deinde vtinam & id quoque cognitum habuisset, quomodo in omnibus Guineæ ac Nigritarum regnis, quæ plurima sunt, & ad montes Lunæ ferme vsque atque in regnis Zofalæ, Bennamataxæ, Mocambiqui, Quilloæ, Monbacæ, Melindi, & in aliis, atque in insula diui Laurentii, & vsque ad Arabicum sinum, liceat eandem Christi fidem per nos prædicari, atque in latissima Australi Brasiliæ plaga, vbi multas colonias nunc habemus. In quibus Regnis, multi ad ipsam religionis veritatem à nostris concionatoribus perducti sunt. Præterea nostris quoque armis & in classibus fit, vt liceat (idq; nostris magnis sumptibus) Oratores potentissimi Preciosi Ioannis Æthiopum Imperatoris, tuto aulam Romanam commeare, ac principis sui verbis, Romanum Pontificem vt supremum Episcopum agnoscere, subditorumque obsequia polliceri, id in mandatis habentes vt se Catholicæ Ecclesiæ coniungant. Quæ res adeo præclara, vt gratulatione, non odio prosequenda esset, si vere Christi cultores essemus. Iam vt omittam, quo pacto nostri sæpius sinum Arabicum pererrantes, Suezium vsque peruenerint, omnesque ferme eius litorales ciuitates euastauerint, ac templa Mahometanorum incendiis absumpserint. nec id quidem sine ingentibus sumptibus, ac magna

nostrorum

noſtrorum iactura conficitur, quæſtu prope nullo. Rurſum quod regnum Adenenſ. nobis tributarium cum Fartaquorum regno fecerimus. ſinumque Perſicum in ditionem, iuſque noſtrum fere totum redegerimus. Vbi regnum & inſula Oromuziæ, iam tanquam Luſitaniæ legitima patrimonia ſita ſunt. Adhæc regnum quoque Cambaiæ, à nobis hoc tempore domitum eſt, & eius firmiſſima ciuitas Dium occupatum. In quo loco ingens claſſis Sultani Babyloniæ, milite etiam Chriſtiano inſtructiſſima, ac trecentis Regis Cambaiæ nauibus, quas Attalaias vocamus, & quadraginta Regis Calecutii, quas Parahos nominant, à Prorege Frãciſco de Almeida anno milleſimo quingentiſimo nono profligata eſt, plerisque nauibus, aut captis, aut demerſis cum ingenti hoſtium clade. Quid hic referam Dacam, Cheul, Dabul, Bandam, ac Inſulam Goæ, quæ tota iam Chriſto paret. Poſtremo quod ad Reges Narſingæ, Honori, Batecallæ, Otiſæ, Deli Cananori, Callequi, Calecutii, Cochini Coulani, inſulæq; Seylani, & vltra Gangem ad reges Bengallæ, Pegui, Syani, & ad magnam Malachæ ciuitatem, quam primo Alfonſus de Albuquerque Prorex, ditioni noſtræ adiecit (cui etiam debemus Oromuziæ, ac Goæ imperium) & ad inſulam Samatræ. Ad Iauam quoq; minorem & maiorem, & ad inſulas Bandæ. Moluqui, & ad Borneum, poſtremo ad Chinam, ad Lequios denique nationem vix antehac cognitam, fidem Chriſti propagatam eſſe, quod noſtri non æſtimandis laboribus atque ſumptibus obtinuerunt, quorum Reges, & plures alii, quos omitto, multi ſe ſeruos Regis noſtri vocant, nonnulli tributarios, & confœderatos, alii amicos, apud quos ſiue ex fœderatorum genere ſint, ſiue ex numero dedititiorum, ab Herculeis columnis vſq; ad Chinam & Lequios per omnes prouincias maritimas, nobis authoribus, fides Chriſti celebratur, ita tamen, vt alibi id liceat colloquiis & ſermonibus, alibi publicis concionibus, nonnullis in locis phana quoque, & templa religioni Chriſtianæ dedicentur. Nunc certe IN OMNEM TERRAM EXIVIT SONVS ET IN FINES ORBIS TERRÆ VERBA EORVM, & ſpes eſt longius ſenſim ad mediterranea, fidem Chriſti propagatum iri, & Chriſto fautore, & noſtrorum prædicatione. Quibus rebus omnibus conſideratis, & quod Rex noſter à principio nauigationis noſtræ in Indiam cogatur perpetuo alere, tam in Mauritania, quam in ipſis Indiis, & in aliis quoque prouinciis, ordinarium & perpetuum exercitum, 20. ferme millium militum, quos ſumptus domeſticis opibus tolerat, nullis ad hoc ab amicis auxiliis corrogatis. His adiice claſſem pluſquam trecentarum omnis generis nauium, quas nunquam otioſas, ſed in perpetuis expeditionibus occupatas habet. vt iam non enumerem extraordinarios ſumptus, quos ad ſubita bella facere cogitur, nam quæ ſuperius recenſui, impẽſæ pacis & tranquillitatis ſunt, non bellorum, quæ ſubinde aliis ac aliis in locis gerenda ſunt, dum aut fines tuetur, aut ſocios protegit, aut fines imperii promouet. Quis piorum Chriſtianorum non deſinat nos maledictis laceſſere, conſiderans ad tot ſumptus ſuſtinendos magnum omnino requiri lucrum? Quod ſane nobis inuidere non debent, ſed potius augere, aromata noſtra carius emendo (quanquam à noſtris ſemper vilius vendita ſint, quam olim à cæteris nationibus vendebantur) vt ea pecunia Mahometani de facie terræ (quando alii Chriſtiani principes inter ſe dimicando Chriſtianam ditionem neglectui habent) deleantur, & ſacroſancta fides paſſim ac tuto prædicetur. Hæc omnia ſi ille bonus ac doctus Paulus Iouius ſciuiſſet, nunquam aut de quæſtu noſtro inuidiam mouiſſet, aut corrupta aromata pro integris vendi aſſeruiſſet, quippe cum edicto Regis, placitiſque totius regni mucida, adulterinaque ſemper crementur, id quod dum puer ab intimis cubiculis prudentiſſimi Regis Emanuelis eſſem, ſæpius vidi Oliſipone fieri. Cæterum, ſi qua iſtius rei culpa eſt, ea apud ſolos iſtos tabernarios, propolas, & inſtitores hæret, quibus nihil ſancti, niſi quod cum lucro coniunctum eſt, in quos animaduertendum eſſet, nam ii omnium generum mercimoniorum corruptela veriſſima ſunt. Hæc ſi Iouio comperta fuiſſent, non noſtras laudes arroſiſſet, ſed benigna prædicatione celebraſſet, quod illi ob terſiſſimam eloquentiam & facile, & expeditum fuiſſet. Hæc ad Dienſ. oppugnationem, de noſtrorum Luſitanorum geſtis, obiter adieci, vti per te (cuius amplitudo ſumma eſt) gratiam aliquam, & commendationem huic diſceptatiunculæ noſtræ conciliarem, quo illa ex tua autoritate maiorem vbique fidem emereretur.

Vale.

L. ANDREAE RESENDII EBORENSIS,

Antiquitatum Lusitaniæ,& de Municipio Eborensi Lib. V.

ORATIONES ITEM, EPISTOLÆ HISTOricæ, quotquot reperiri potuerunt.

IN HISPANIA DILIGENTER AB AMICO COLLECTA, Nunc primum summa diligentia edita.

Ad CC. VV.

NICOLAVM ET SIMONEM RODERICIOS fratres, Lusitanos.

Clarissimo Viro

SIMONI RODERICIO LVSITANORVM, QVI ANTVERPIÆ NEGOTIANTVR, COS. AMPLISSIMO.

ARNOLDVS MYLIVS, ARN. F. BIRCKMANNVS S. D.

SI quibus sua cuique ornandæ patriæ voluntas est, amplissime RODERICIE, parem facultatem cum ANDREA RESENDIO doctissimo Lusitano attulissent, næ, illi quæ in tenebris adhuc apud varias gentes delitescunt in apertam lucem euocassent. Ille enim omni doctrinæ genere, Poetica Oratoriaque facultate iuxta atque Historicarum Ecclesiasticarumque rerum peritia, instructus, (teste Ioan. Vasæo Brugensi, Eloquentiæ olim Salmanticæ doctore, qui illo Eboræ Lusitaniæ vsus anteà fuerat familiariter,) ad patriæ antiquitates illustrandas sic aggressus est, vt qui hominis industriam mirentur, plurimos, qui vero imitentur, paucos inuenias: quare etiam RESENDII pectus amabit, quisquis literas amat, & patriæ studium inter virtutes adnumerat. Quæ quidem Antiquitatum & sacræ Historiæ monumenta, paucis hactenus vel visa vel cognita, quo ad omnes manaret vtilitas, cum amici beneficio in Hispania, pridem collecta, ad manus nostras peruenissent, quod optumo cuique luce digna viderentur, ARNOLDVS MYLIVS parens optumus, euulganda censuit, &, me quidem curante, clarissimi nominis tui auspicio, in publicum referenda existimauit: sperans fore, vt te patrono ab inuidorum calumniis liberentur Resendianæ vigiliæ, prosintque iis, qui gentium variarum origines, situm, mores, ritusq; sacrorum, è mutis quidem magistris, h.e. libris sed sumtu exiguo, sed periculo nullo, domi auent cognoscere. Quamobrem vt labori nostro in colligendis tanquam naufragii dispersis tabulis, ANDREÆ RESENDII historicis scriptis omnibus quæ nancisci licuit, faueas, libenterque accipias etiam atque etiam rogo. Quod te facturum pollicetur innatus omnium animis amor patriæ, quo, vt in id, quod ad patriæ laudem facit, neruos omnes intendant, natalis etiam soli descriptores inter amicissimos agnoscant, pietatis amantiores impelluntur: humanitas etiam illa tua prope singularis, qua in tantis opibus, Dei benignitate larga manu tibi concessis, inopes in Xenodochiis libenter ipse & visis, & alloquiis, reque iuuas. Quem tibi in æterna illa beatudine thesaurum fore qui nec eripi possit nec corrumpi, nemo dubitat. Vale, & studia litterarum, potes enim, ope iuuare perge. Coloniæ Agrippinæ A.D. IIII. Cal. Mart. sacro anno sæculari CIↃ. IↃ C.

VITA

VITA
L. ANDREAE RESENDII
Lusitani,

Collecta ex ea quam
IACOBVS MENOETIVS VASCONCELLVS I. C. CONSCRIPSIT.

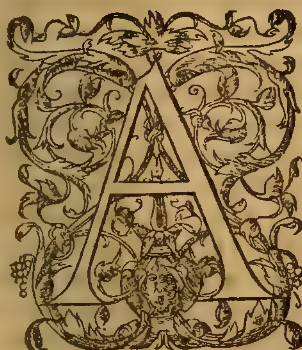

NDREAS *Resendius Eboræ natus anno* CIↃ. CCCC. XCIII. *Qua vrbs Olysiponensi inter Lusitaniæ vrbes dignitate proxima, olim* LIBERALITAS IVLIA *cognominata est, Plinio auctore, marmoreisque Inscriptionib. Patrem habuit Andream Vasæum Resendium, ex equestri ordine: matrem vero* Angelam *Leonoriam Vasiam Goes, feminam, vt natalibus, sic pudicitia claram. Vnde etiam ipse Resendius* Angeli *prænomen, aliquandiu vsurpauit, quod ex librorum titulis, quos in prima ætate edidit colligere licet. Infans patre orbatus, à matre liberaliter est educatus: cuius etiam pietate adductus adolescens etiamnum S. Dominici sodalibus nomen dedit. Pie hic & religiose à Præpositis Eboræ educatus, illorum auctoritate Complutum Carpetanorum adiit: vbi* Antonio *Nebrissensi magni nominis* Grammatico, *ac Rhetori operam dedit: post* Arium *Barbosam* Lusitanum, *Græcas litteras profitentem, audiuit. Cumque in illo felicioris ingenii indoles elucéret, à matre & propinquis admonitus vt, grauiora studia capesseret, Salmanticam proficiscitur: vbi decurso laudandarum Artium curriculo,* Theologiæ *operam nauauit, magnosq; breui progressus fecit. Deinde vero in Galliam ad vberiorem ingenii cultum, parandamque è peregrinatione prudentiam, profectus,* Lutetiam *adiit, disciplinis ingeniisq; florentem Academiam, transactisque mensibus aliquot,* Louanium *Grudiorum se contulit in Belgium. Inde à Petro Mascarenio Lusitano nobilissimo, (qui tum ad Cæsarem Carolum* Regis Legatus *Bruxellis versans,) incredibili discendi flagrabat cupiditate) honorifico præmio euocatus, docendo industria, eruditionisque suæ exspectationem non æquauit modo, sed & superauit. Hunc & in Pannonica expeditione secutus, fidem illi suam probauit: vt & Cæsaris castra Petrus secutus erat, aduersus Solimannum Turcarum Imp. Viennam* Austriæ *obsidere parantem: sed re infecta, Caroli quinti virtute, fugere, magna etiam copiarum parte amissa, coactus tyrannus est. Cæsari vero notus, & doctrinæ opinione carus etiam* Resendius *fuit: maxime vero Ioanni tertio* Lusitaniæ Regi *acceptus, & in aula eius assidue versatus: numquam tamen, qua erat animi celsitudine, ad honores opesq; paruo contentus, aspirauit. Latere nimirum sine inuidia, & fallere, quam in excelso loco digito monstrari, perpetuo maluit. Iuuenis adhuc Hispaniam, Galliam, Germaniam, & Italiam lustrauit. Massiliæ enim vltra biennium commoratus, ad* Aquas *Sextias Hypodiaconatus & Diaconatus ordinem suscepit; vt epist. ad Kebedium scriptum reliquit. Mox non sine magna nominis celebritate, domum reuersus, matrem decessisse comperit: cuius obitum quo animo tulerit, Tabula, quam sepulcro ex antiquorum formula, scripsit affigendam, satis ostendit. Placuit eam ob elegantiam apponere.*

MEMORIÆ ET PIETATI DICATVM

SALVE MEA MATER FOEMINA INNOCENTISS. CVI ME INTER CVNAS RELICTVM PIVS PATER FIDEI TVÆ NON IGNARVS. EXTREMA VOCE COMMISIT MORIENS. QVVIVSQ. PERPETVO CASTISSIMOQ. VIDVVIO EDVCATVS LIBERALITER ANNOS XXXIII. QVIDQVID ID ÆTATIS SVM. QVIDQVID FVTVRVS POSTEA. ADCEPTVM FERO. AVDITA MORTE TVA ADSVM AB VLTIMIS GERMANIS PARENTATVM. CONLACRVMANS MÆSTITER IVSTA SOLVI. ET QVONIAM TE VNA MEA MATER ADEMPTA MISERABILEM ET ORBVM TÆDET PATRIÆ OLIM DVLCISSIMÆ. ITERVM PEREGRE REVERTOR.

L. ANDR. RESENDIVS ANGELÆ LEONORIÆ VASIÆ MATRI PIENTISS. ET B. M. D. S. P.

Fixum id animo sedebat, cum matri iusta persoluisset, patriam relinquere, ne in oculos quotidie mœroris caussa incurreret, nisi Ioannis Regis, *& fratris eius Alfonsi S.R.E. Cardinalis amplissimi iussu manere, vt Reipub. vtilis futurus ciuis, coactus fuisset, itaque vbi tum regni sedes erat, ædes habuit, modicas illas quidem, & in quibus anguste habitaret, sed xysto & hortulo excultas, ac peramœnas: domino vero adeo iucundas, vt aliorum spaciosis palatiis nihil inuideret. Ornauit enim hortos, intus ordine collocatis antiquis Romanorum, quibus impensius delectabatur, Inscriptionibus, totus vt paries marmoreus videretur, non lateritius. Cui rei adeo enixe studuit, vt quoties iter faceret, tametsi longinquum, in sarcinis (quis credat?) ligonem, aliaque ferrea instrumenta exportari secum curaret: vt sicubi* Antiquitatis *sese vestigia offerrent, ea industria sua atque impensa eruere, & incolarum oculis exponere posset. Fecit hoc non raro, nec modico sumptu, aut labore. Dominicani instituti habitum, bona cum Pont. venia, & Præpositorum, iustis de causis in sacerdotalem commutauit. Regulam tamen studiumque eius familiæ perpetuo, ad extremum vsque spiritum retinuit, vt in porticu cœnobii Eborensis, (Claustrum vulgo vocant) in limine cellæ, quam Capitulum nominant, sepulcri locum sibi, matrique, pientissimæ matronæ, delegerit. Gratus dum vixit, acceptusque Principibus viris fuit, quæ laus non vltima existimari solet: Cardinalibus præcipue duobus,* Alfonso, *Emmanuelis* Regis *F. & Ioannis III fratri, & filio,* Henrico: *qui post cæso in* Africana *expeditione Sebastiano, regni clauum tenuit. Ille ad patriæ Antiquitates colligendas auctor exstitit: ludumque, Resendii frequenter honoris gratia, cum ædes vicinæ essent, ingressus est: vt Phormionis philosophi scholam Hannibal, & Posidonii domum intrans Cn. Pompeius cognomento Magnus, fasces submisit. Henricus vero Ecclesiasticum sibi, verbique Dei præconem (erat enim patria lingua non secus atque Latina perdisertus) delegit, & sacerdotiis aliquot cohonestauit. Coluit & ipse in Belgio versans ob singularem eruditionẽ, Conradum Goclenium* Westphalum, *Eloquentiæ primum in collegio trilingui Buslidiano* Louanii *doctorem. Testatum id Oda eleganti, quæ in manibus est, reliquit. Oraculum domus eius est habita eruditionis, antiquitatisque patriæ. &* Ecclesiasticæ. *Argumento sunt* Epistolæ *historicæ, de* Hispaniæ *sanctis,* Vincentio, *cæterisque ad* Bartholomæum *Kebedium, & Ambrosium Moralem. Hic enim Complutensis* Rhetor *& ante illum Ioannes* Vasæus *Brugensis, Salmanticæ doctor* Latinæ *linguæ, cum res* Hispaniæ *literarum monumentis mandarent, plurimũ se* Resendii *opera adiutos fatentur ingenue. Candidi est enim hominis agnoscere per quem profeceris, & quid cui acceptum referas. In poetica, pangendisque versibus mirifice excelluit, Horatii fere æmulus. In scribẽdi ratione plus æquo Antiquarius, vt* Adceptum, & Quuius, *aliaque id genus cupide scriberet, lapides & marmora imitatus, illumque secutus eruditus discipulus* Achilles *Statius est,* Lusitanus *& ipse, qui Romæ claruit. Sed de orthographia prisca,* Resendius *Epistola ad Alfonsum Card. initio Antiquitatum* Lusitaniæ, *disseruit.* Eboræ *ciuibus etiam carus, vt in oculis ferrent: in his potissimum dilexit Iacobum Menœtium Vasconcellum, Iurisc. quo vrgente Antiquitatum libros ferme absoluit: Qui extincto* Andrea, *nuper edidit hortante* Henrico *Card. auspiciis vero & sumptibus Philippi* Regis *vere Catholici.* Obiit *vero* Resendius *iam octogenarius, anno* CIↃ. IↃ. LXXIII. *Statura fuit procera, prægrandibus oculis, crispo capillo, colore subfusco: sed hilari minimeque contracta fronte. In domesticos, discipulosque seuerior, è cuius ludo tamquã ex equo Troiano, viri docti prodierunt: in quibus &* Achilles *Statius, singulari vir doctrina, &* Antiquitatis *Rom. peritiss. aliique innumerabiles.*

Alius, ne quis erret, Andreas *est* Eborensis, *qui dum Olysipone negotiatur, horis subseciuis libros tractans, Exemplorum, sententiarumque non pœnitendam syluam à se collectam foras dedit, &* Ludouico *Granatensi, Theologo disertissimo inscripsit. Ceteræ e scriptis* Resendii *cognoscas licet, quorum syllabum adscripsimus.*

TOMI PRIMI ELENCHVS, ANTIQVITATVM LVSITANIÆ LIBRI QVINQVE.

INDEX CAPITVM QVAE HIS QVINQVE ANTIQVITATVM LIBRIS PERTRACTANTVR.

Iacobi Menœtij Vasconcelli

IN LAVDEM

LVCII ANDREÆ RESENDII,

LVSITANIA RESENDIVM alloquitur:

Rex Macedũ clari proles generosa Philippi,
Cũ terras Asiæ quateret victricib: armis,
Dirutaq; antiqua lustrans vestigia Troiæ,
Potaret Simoentis aquas, Xanthique liquorem,
Constitit ad tumulum Sigæo in litore, magni
Æacidæ, tali compellans voce sepultum.
O felix nimium iuuenis, cui contigit altum
Mæonidæ plectrum, quo se tua gloria cœlo
Attollens, viget æternos mansura per annos.
Sic ego fœlicem Resendi maxime, nostræ
Gentis honos dicam nunc me, nimiumque beatam.
Quod tua me titulis decorarint scripta vetustis,
Et decus antiqua repetens ab origine nostrum
Erueris, monimenta meas testantia laudes.
Macte animi, non tu vanos mihi fingis honores.
Aut mea fucatis auges præconia verbis:
Sed veram historiæ seriemque fidemque secutus,
Abdita Romanis annalibus, abdita Graiis.
Pandis, & in lucem multis incognita profers.
Lysiadum narrans insignia facta meorum,
Magnanimosq; duces, olim quos Romula virtus
Vt bello inuictos, sic fidos pace probauit.
Ipsa igitur clarum ventura in sæcula nomen
Consequar, atque æuo per te celebranda futuro
Semper ero, dum nostra Tagus per rura meabit
Aurifer, & rapido descendet in æquora cursu,
Dumque meo fessos merget Sol litore currus.

IOAN. SECVNDVS HAGIENSIS,

L. ANDREÆ RESENDIO.

Qvod tibi Pierios Vrbs aspirauit odores
Diuite qua Delus, nat sinuosus aqua,
Turris vbi vastæ moles operosa superbit,
Mœniaque hostili non superata pede,
Non honor ille mihi debetur, docte Resendi,
Debetur fratri non honor ille meo,
Sed sua Tespiades oblectamenta secutæ
Plectraque Phœbæis æmula pectinibus:
Pertesæ laticesque suos, & Apollinis odas,
Hæserunt lateri, magne poeta, tuo.
Tectaque cum sacro subierunt hospita vate,
Mox & odorato rore rigatur humus,
Vestiturque locus violis, quas legerat ipsa
Parnassi in ripis Calliope roseis.
Hinc tibi Castaliis fragrarunt dotibus aura,
Fallor, an & nostris naribus hæsit odor?

Ad Eundem.

Angele ad immeritas laudes ignosce tacenti:
Si tua decliueis plectra morentur aquas,
Vocalesque modos ilex aurita sequatur
Mitius, & sortis te premat ira tuæ,
Nec te perpetuo grauet aula hæc imperiosa,
Sed tua purpureus tempora cingit honor.
Quæq; gerit laurum frons, & gerat illa galerum,
Hæc ego: fatipotens hæc rata Phœbe velis.

Ad Eundem.

Rebus in aduersis animosus frange superba
Iura Deæ, dominãq; rotã, quæ singula versat,
Stare loco impatiens. spera bene, forsitan astro
Adueniet grata hora suo, nec lenta moratur,
Quum te, cornuta cinctum sacra tempora mitra,
Sublimem, sortis meminisse iuuabit acerbæ.

ARNOLDI MYLII ARN. F. BIRCKMANNI, ANAGRAMMA.

Lucius Andræas Resendius Eborensis:
Sanè, Resendi sis robur aulæ, sis decus.

INsolitum splendens lux, orta Resendius orbi,
Præsertim populo Lysia terra, tuo?
Queis animum studiis, quando stetit anxius, olim
Defessum curis subleuet aut recreet:
Certarunt superi, cuius sub numine vitam
Viueret Andræas, Mars meus, inquit, erit,
Illum Saturnus, voluit Mercurius illum
Calliope meus est, dixit Apollo, meus.
A Ioue sum super hæc SANE *subiecta,* RESENDI
SIS AVLÆ ROBVR, *gloria Lysiadûm,*
Induperatorumque AVLÆ, *Regumq; Ducumq;*
SIN ROBVR, *regis* SIS DECVS *ergo tui.*

Alfonsus

Alfonſo S. R. E. Card. Emmanuelis Regis filio

L. ANDR. RESENDIVS S. P. D.

LLI qui vetuſta hæc ſaxa, quæ in veteribus Romanorum Coloniis inueniuntur litteris notata, admirantur, cupideue requirunt, mordetur abunde: nec ſolum iam ab ineruditis iſtis craſſiſque hominibus: ſed interdum etiam à doctis adprime viris. Ab illis quidem, quoniam, quę non norunt ipſi, ſumma improbant confidentia, & ne ſcitu quæque digniſſima, male ignorare videantur, hinc latebram, & perfugium ſibi ignorantiæ petunt, quaſi gentilium nugas, vt pios decet, fortiter ſpernant. Cur autem doctis, non video niſi otioſis facetiari ſic libet, in alienam diligentiam. Facete illi quidem, & nimis ridicula oratione iocantur; tamen vtinam quam falſe, tam vere hoc ab illis fieret. Quoniam vero neminem me plus vno, horum lædit dicacitas, accipe Princeps piiſſime, quæ pro cauſa mea, & eorum qui in ea mecum ſunt opinione, dicenda habeam. Primum omnium, ſi, teſte Fabio, ſcribendi ratio, quam Græci orthographiam vocant iuncta cum loquendo eſt, & nos Romane loqui & ſcribere volumus, ſicut eloquentiam ex doctiſſimis libris, ita orthographiam ex marmoribus his petendam, apud illum peruincemus, qui rem paulo æquius animo aduerterit. Mali cuſtodes orthographiæ ſunt libri, quiſque librarius ſuo more ſcribit, ſua nititur opinione, mutat, inuertit, corrigit vt lubet. Nec ſi Ciceronis manum, aut Vergilii præ ſe liber ferat, penſi quidquam habuerit. Mitto quod Gellius palam teſtatur ſciolos in Saluſtio, & aliis meras feciſſe nugas; illuc eo, vnde corrupta deflemus immortalium auctorum monumenta: Quid? cum codicem vetuſtum quempiā in manus adſumimus, nomne aliam ſcribendi cernimus rationem, quam ea eſt, qua paſſim nunc docti pariter vtuntur, & indocti? Ac ſaxa, quod ſemel inſculptum eſt, aut incorruptum ſeruant, aut ſimul cum litteris pereunt. Saxa, inquam, quæ eruditum illud ſeculum legenda reliquit. Nec enim ego aut priſca nimis, aut recentia, hoc eſt, poſt Gothicam inluuionem inciſa, ſequenda cenſeo. Nec ſi interdum barbariſmum inuenero in ſaxo, aut marmorarii ignauia, aut dormitantia, id defendam, ſed, quod perpetuum magis, magiſque vſitatum videro, id ſequendum ducam. Nec adeo moroſus ſum, vt quoniam ſemel, iterumue, ſcriptum inuenerim, VCSOR VICSIT, PLEPS, COIVGI. Quæ priſca ſunt, ſtatim ita deinceps fecero. Adhibenda prudentia eſt, & quod eruditiori ſeculo placuit, quodque conſtanter inuenitur, id imitandū. Altera deinde accedit vtilitas, nec minima: Videlicet, quod ſæpe ibi legimus nomina vrbium, quarum mentio in libris eſt, quæ nunc forte ignorantur. Quod cum coſmographiæ conducat multum, atque adeo latine ſcripturis maxime, tum vero illud iucundiſſimum, quod quæ ad hiſtoriam attinent, & dicendi ſuppellectilem, patriæque ornatum, nonnunquam adferunt. Errore ante hoc Badiora, pax eſſe Iulia credebatur. Medobriga, Derobriga, Salacia, omnino ignoratæ. Aquarum Flauiarum ne mentio quidem vlla erat. De Auguſti turre, & fluuio Sarte apud Pomponium, aliter à commentariis deliratum, auctorque ipſe ſumma iniuria laceratus magis quam emendatus. Quæ omnia noſtra diligentia vt à ſitu informi adſeruit, ita aliquando ab iniuria hallucinantium vindicabit. Sexcenta ſuppetunt exempla, quæ ne longior ſim, omitto. Mihi ſic videtur: cui aliud arridet, per me quidem licet illi ſine hac moroſa cura, profundum ſtertere. Ego iuſſis tuis parui, mi Princeps & cupio totam perluſtrare Luſitaniam, veteresque Colonias denuo rediuiuas mundo facere. Sed nihil egregium moliuntur, quos familiaris res æquo malignior domi premit. Quæ per occaſionem oblata ſunt peregrinanti, damus: Daturi quæ poſt hac tempus adferet. Vale Eboræ, Calendis Octobris M. D. XXXIII.

BARTHOLOMAEO FRIAE ALBERNOTIO I. C. DOCTISSIMO.

L. ANDREAS RESENDIVS S. P. D.

VANTVM Albernoti, ex aduentu ad me tuo, percepi voluptatis, ſi contulero cum dolore, negati tibi in vrbem noſtram ingreſſus, ab iſto, qui pro abſente prouinciæ huius Tranſtaganæ præſide, vicarium gerebat magiſtratum; abſque dubio poſterum hoc, prius illud, longo poſt ſe interuallo relinquet. Nam ſicut ex altero, mihi honor à te habitus, multum me extuliſſet, ita alterum, eo vſque depreſſit, adfecitque pudore. vt quanquã diſſimulaui, acerbius in vita nihil vnquam me pertuliſſe, audeam affirmare. Auxit dolorem hunc, poſt villaticã illam, & quaſi furtiuam vnius diei collocationem ſparſa per vrbem repulſæ fama, admirante populo, mihi homini nec ignoto, neque ciuibus meis non caro, denegatam recipiendi tanti hoſpitis facultatem: ſpecioſo iſto auertendæ peſtilentiæ, quam ab Hiſpali metuebamus, prætextu: cum tamen de eo metu ſecuros nos redderet, maximum inter Hiſpalim & Talaueriam vnde veniebas, terrarum interſtitium. Optimates autem, & ex decurionibus triumviri, ac meliorum litterarum amatores, quorum non eſt exigua, neque contemnenda apud nos copia, vna cum ſuperueniente Roderico Vernandio Caſtaneda prouinciæ præſide, quem vobis Iuriſconſultis permittentibus correctorem appellamus, viro pererudito, ac nobili, & ingenii maxime comis, atque humani, indignitatem rei, non modo ægerrime ferebant, verum dictis etiam inſectabantur, exiſtimantes ad honorem vrbis, intromitti virum talem, pertinuiſſe. Nam ſi nihil aliud hic eſſet, tibi quod ſpectare conlibuiſſet, cum tamen ſint nonnulla, certo ſexto à receſſu tuo die, puella ſeptemdecim annorum, Publia Hortenſia à Caſtro, ſtudiis Ariſtotelicis non vulgariter inſtructa, publicè diſputans, multis doctis viris, quæ propoſuerat conuellentibus, cum ſumma dexteritate, nec minore lepore, argumentationum cauillationes eluderet, tanta animum tuum perfudiſſet iucunditate, vt ſpectaculum pulchrius, tu te non vidiſſe, ſi adfuiſſes vtique fatereris, & vrbem, quæ eam habeat puellam, (omitto formam intra modum venuſtam) dignam, non negaſſes, ad quam ſola ea gratia, deuenires: ſed bonus illis præſidiis vicarius, vt iſta potuit inturbare, ita euadere non potuit, quin duriſſimi oris, & ingenii perſeueri, ne dicam agreſtis, pœnas daret, vſque ad conuicia barbaræ inciuilitatis denotatus, & ego me illi, hiſce commemorandis, vt meritus eſt, gratiam habuiſſe, nolui præterire. Cæterum redeo ad te, cui pro ſingulari tua humanitate, debere me intelligo: ſed quid litterato homini & in re ampla conſtituto, reddam, præter litterarium munus, equidem non video. Ita ergo faciam, & antiquitatum Luſitaniæ noſtræ, cum veteribus inſcriptionibus, quibus delectari te animaduerti, ſcribam commentarium, rem à ſtudioſis apud nos antiquitatis, à me diu deſideratam, expectatamque, ſed hactenus dilatam, quia peragrãda vniuerſa erat prius, ei qui de vniuerſa ſcripturum ſe polliceatur, Quod efficere neque priuatis intra tenuitatem opibus, ipſe potui, neque mihi contigit, qui ſua quantacunque opulentia, animum perdifficile opus molientem, erigeret, & incitaret. Nota igitur, ac comperta mihi ſcribam, & patefacta curioſis via, aliis ſupplenda cætera, poſt me relinquam.

L. ANDR. RESENDII DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ, LIBER PRIMVS.

De Lusitania, eiusq; populis.

RINCIPIO, vt de nomine LVSITANIÆ aliquid dicamus, nomen illi dedisse LVSVM Liberi patris, ac LYSAM cũ eo bacchantem asserit Plinius: cuius verba nonnulli diuerso sensu *lib. 3. c. 1.* intellexere, dum aliqui LVSVM, atq; LYSAM Bacchi fuisse comites credunt, à quorum altero LVSITANIA vocata sit, ab altero vero LYSITANIA: vtroque enim modo appellari solet. Alii LVSVM, non hominem, sed ludum potius, seu lusionem interpretantur. Qui parum aduertisse videntur, non potuisse eo tempore à Latina voce, fortassis nondum audita prouinciam denominari: denominata est autem LVSITANIA ex ipso Bacchi æuo, si Varroni, quem Plinius citat, fidem adhibeamus. Nec desunt qui pro LYSA LYSSAM reponant, id est bacchantium rabiem, atque furorem. Sed cum per diuersas prouincias Mænades bacchatæ sint, cur hoc nomen hic potius, quam, alibi, tanquam rabiei monumentum sit impositum non video. Adde quod si ab illa insolenti, & absurda vocula prouinciam dictã esse admittamus, non LVSITANIAM, sed LYSITANIAM eam nominari oporteret. Verum cessant ista omnia, si veterem lectionẽ non intelligamus, & à LVSO quidem LVSITANIAM, à LYSA vero LYSITANIAM esse vocatam, ægre non admittamus. Certe LVSVM hominem fuisse suppositititius Berosi auctor intellexit, quem in Hiberia, ASCARIDIS nescio cuius Babyloniorum Regis tempore, regnasse perhibet, sub quo vitis apud Græcos inuenta sit: inuentam autem aiunt à Dionysio. Concurrunt igitur DIONYSIVS vitis inuentor, & LVSVS, vt appareat ex ratione temporis, Lusum ad DIONYSIVM, id est LIBERVM PATREM potuisse pertinere.

Si vero qua necessitudine illi coniunctus fuerit, forte dubitetur, ego ex loquendi formula, filium fuisse puto. Nec vero alienum videri debet, Dionysium vtique hominem filium genuisse perhiberi, cum ei quoque ARISTÆVM olei inuentorem filium Græci tribuant, vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero. Quamquam ipse, non AC LYSAM sed AVT LYSAM legendum puto, vt idem fuerit LVSVS qui LYSVS, is, qui cum Libero patre bacchari sit solitus. Nam à Græco λύω, vnde ipse etiam Bacchus LYSIVS cognominatus est, & eius sacerdotes LYSII, homo ille LYSVS dici potuit, qui Latina consuetudine in LVSVM mutatus sit. Et sane magis videtur consentaneum vt ab vno potius prouincia nomen acceperit. quam à diuersis. Quia etiam si LYSAM legere magis libeat, modo particulam AC in AVT commutemus, idem efficietur, vt videlicet vel à LVSO LVSITANIA, vel à LYSA LYSITANIA fuerit nominata.

LVSITANIÆ nomine Latini libri pleni sunt, & Græcorum nonnulli, inter quos Ptolemæus atque Stephanus. LYSITANIÆ vocabulo vtuntur Dion, Strabo, Athenæus ex Polybio. Neque id Latinis est insolitum: nam & in Pandectis, sub Titulo DE CENSIBVS, verba sunt nouissima Pauli Iurisconsulti: IN LYSITANIA PACENSES, & EMERITENSES IVRIS ITALICI SVNT. Eboræ quoque in ędibus magistri Equitum lapis est cum hac inscriptione:

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINI-
CÆ MVNIC EBORENSIS FLAMINI-
CÆ PROVINCIÆ LYSITANIÆ.

Id est,

LABERIÆ LVCII FILIÆ GALLÆ FLAMINICÆ MVNICIPII EBORENSIS FLAMMINICÆ PROVINCIÆ LYSITANIÆ. de qua inscriptione in libello, quem DE EBORENSIVM ANTIQVITATE vulgari lingua iam pridem scripsimus multa à nobis dicta sunt.

LVSITANIÆ vero populi etsi in multas speciatim gentes diuisi sunt, tamen vniuersi ac generatim LVSITANI appellantur. Stephanus autem in libro de vrbibus, fretus Artemidori testimonio, LVSITANOS etiam BELITANOS vocari tradit. Sed cum causam ipse minime assignet, nec apud alios scriptores reperire liceat vllam eius nominis mentionem, ego verisimili coniectura ductus, existimo à BELIIS POPVLIS vel ab oppido BETHICÆ, cui nomen BELIONA dici ait Strabo, LVSITANOS potuisse BELITANOS vocari: nisi Stephanum BELITANOS, quicunque illi fuerint, à LVSITANIS originem ducere intellexisse credamus: quod Græca phrasis magis significare videtur, quæ sic habet: BELITANI IIDEM SVNT CVM LVSITANIS, IVXTA ARTEMIDORVM IN TERTIO GEOGRAPHIÆ LIBRO.

Enumerat etiam Plinius BELLITANOS populis non procul à Cæsaraugusta, quos à LVSITANIS originem traxisse suspicari possumus, & ita Stephani verba intelligi debere. Superest, vt obiter admoneam lectorem, fuisse & LVSONVM gentē, quæ vt Strabo ait, ad fontes Tagi olim pertineret, & in Arcadia Lusos oppidum, in cuius ruinis Mepsæ suo tempore extarent, collocasse Pausaniam libro octauo, vbi Clitoriorum fines describit. Sed hæc de nomine satis.

LVSITANIÆ TERMINI.

CEterum LVSITANIÆ, vt nonnullarum aliarum prouinciarum, terminos apud auctores præsertim Græcos variasse cōperimus. Strabo enim à Tago ad Artabros, qui iuxta promontorium Celticū sunt, LVSITANIAM protendit. TAGI VERO REGIO, inquit, AD AQVILONEM SPECTANS LVSITANIA EST, INTER HISPANOS GENS AMPLISSIMA, & ANNIS PLVRIMIS ROMANORVM ARMIS OPPVGNATA. HVIVS REGIONIS LATVS AVSTRALE TAGVS CINGIT, AB OCCASV VERO, & SEPTENTRIONE OCEANVS, AB AVRORA CARPETANI, VETTONES, VACCÆI, & CALLAICI, SATIS NOTÆ GENTES. Et paulo post, Minium amnem omnes Lusitaniæ fluuios, dicit, magnitudine superare. Artabros etiam LVSITANIÆ postremos ad septentrionalem, & occasum vocat. Regionē vero, quæ inter Tagum & Anam est, à LVSITANIA excludit. Vnde & Barbarium promontorium super LVSITANOS esse commemorat, vbi de stanni fodinis loquitur. Carpetanos etiam, Vettones, Vaccæos, ac Callaicos cum ab aurora dicat LVSITANIAM cingere, extra LVSITANIAM eos proculdubio esse ostendit. Quamquam, vt ibidem ait, nonnulli & hos LVSITANOS vocent. De Vettonibus postea. Satis modo sit, istos nonnullos, qui nulli iam sunt, Strabonem non probare, sed pro non LVSITANIS Carpetanos, Vettones, Vaccæos, & Calaicos habere. Ad hæc de Tagi agens origine, eumque ex Celtiberis per Vettones Carpetanos, & LVSITANOS in æquinoctialem labi occasum dicens, manifeste à LVSITANIS separat non modo Vaccæos, & Callaicos, sed etiam Vettones. De Vaccæis quidem dubium nullum est: de Callaicis, & Carpetanis dubitabit aliquis. Sed meminerit, Strabonem LVSITANIAM ad Artabros vsque extendisse, tametsi non dissimulat suo tempore multos LVSITANORVM Callaicos iam vocari.

Ita igitur intellecta Strabonis LVSITANIA Callaici, qui ipso auctore nouissimi montana habitant, Vaccæis vicini, & Asturum nonnulli, quos omnes ob vicinitatem Callaicos appellat, ab aurora LVSITANIS fiunt. Sed Carpetani, quos post Oretanos ad Aquilonē declinare commemorat, quid ad LVSITANIAM attineant non video; nisi dicamus Strabonem eos per defluentem Tagum ab Oriente versus Occasum vsque ad LVSITANIAM protraxisse. Similiter & Vettones, & Vaccæos, quemadmodum & Turdulos inter Anam, & Tagum, in quibus Emeritam locat. quæ regio illi LVSITANIA non est, cum primum Australe eius latus Tago determinar.

Alibi tamen, hoc est sub finem tertii libri cū Hispanias ab aliis in partes duas, ab aliis in quinque fuisse diuisas dicit, earumque alias plebi, Senatuique attributas ostendit, alias Romano duci: & quidem Bæticam plebi attributam, ad quam Prætor mitteretur, qui legatum haberet, & quæstorem, reliquam omnem Cæsaris esse, qui duos mitteret legatos, prætorium, & consularem. E quibus prætorius legatum haberet secum, qui LVSITANIS ius diceret, qui Bæticæ adiacentes vsque ad amnem Durium, & eius ostium extenderentur. Subdit veros LVSITANIÆ terminos, LVSITANIAM dicens eam regionem appellari, proprio in eum diem nomine in qua regione sita sit Augusta Emerita. Reliquam autem maximam Iberiæ partem (iuuemus enim interpretes, qui Græca minus commode verterunt) esse eam, quæ duci consulari subderetur, non indignum exercitum habenti, tribus instructum ordinibus, ac legatis tribus.

Quorum

Quorum vnus duos secum ordines ducens, tractum vltra Durium ad Arctos seruaret vniuersum, quem tractum, inquit, prius *Lusitanos* quidam appellabant, alii vero modo Callaicos vocant. Hi itaque iuxta Strabonem *Lusitaniæ* fuere termini.

Ptolemæus Latinis geographis conuenientius *Lusitaniæ* australe latus Ana disterminat, septentrionale Durio. Quæ autem à Durio ad Minium est regio Callaicorum Bracarorum, Tarraconensi prouinciæ contribuit, quemadmodum & Plinius. Differt etiam à Strabone, quod Vettones ab orientali parte adscribit *Lusitaniæ*: & sane ita sunt. sed an tam late paterent, vt intra se Salmanticam includerent, postea expendemus. At Latinorum multo constantior, & indubitata magis est ratio. Pomponius scriptor non modo diligens ac disertus, sed etiam, vtpote Hispanus, domesticarum rerum peritissimus, breuiter, & eleganter tres, quæ tunc erant, Hispaniæ prouincias diuisit. *Tribus autem*, inquit, *est distincta nominibus, parsque eius Tarraconensis, pars Bætica, pars Lusitania vocatur. Tarraconensis altero capite Gallias, altero Bæticam, Lusitaniamque contingens, mari latera obiicit; nostro, qua meridiem, qua septentrionem spectat, Oceano. Illas fluuius Anas separat.* & lib. 3. de flexu terræ inter Tagum & Durium cum agit, ita scribit: *In eoque sunt Turduli veteres, Turdulorumque oppida. Amnes autem Munda in medium fere vltimi promontorii latus effluens, & radices eiusdem abluens Durius.* In tria enim promontoria dispersam Lusitaniam dixerat. Plinius similiter lib. 3. cap. 1. *Vlterior videlicet Hispania in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Si quidem Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta.* & lib. 4. cap. 21. *A Durio Lusitania incipit.* Sed quando in hunc Plinii locum incidimus, exigit res, vt duo eius capita expendamus, quæ ad Lusitaniæ situm rectius percipiendum maxime pertinere censemus.

Ante annos quadraginta, cum Salmanticæ studiorum causa agerem, & Ferdinando Pintiano Græcarum litterarum, ac Plinii publico professore, eius rei gratia plurimum vterer, ostendit mihi vetustissimum Plinianum codicem, quem ab ecclesia Toletana conferendi gratia dato pignore deferendum curauerat: alterum quoque ex Salmanticensis academiæ Bibliotheca, quæ certa hora solet quotidie sub duobus custodibus aperiri, non admodum sane veterem, scriptum tamen perdiligenter. In vtroque deprehendimus, quod in publica lectione testatus ille erat, decem aut duodecim versus, vt mihi primo visi sunt, loco suo luxatos, à promontorio Celtico in promontorium Olisiponense scribę oscitantia immigrasse, magna sensus confusione, cum magna etiam Plinii ipsius iniuria.

In medio igitur vigesimo capite quarti libri ad hunc modum ambo codices habent.

Promontorium Celticum, quod alii Artabrum appellauêre, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusque Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Athlanticus. Promontorii excursum LX. M. prodidere. Alii XC. ad Pyrenæum inde, non pauci XII. L. millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis: Amnes Plorius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ. Cepori. Oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci. Cileni. Ex insulis nominandæ Corticata, & Aunios. A Cilenis conuentus Bracarum. Heleni, Grauii, Castellum Tyde. Græcorum Sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobriga. Minius amnis IIII. M. pass. ore spatiosus. Leuni Seurbi. Bracarum oppidum Augusta. Quos supra Callæcia. Flumen Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam, lapsus deinde per Areuacos, Vaccæos, disterminatis ab Astria Vettonibus, à Lusitania Callæcis. ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus CC. M. pass. vt autor est Varro, abest AEminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limiam vocant. obliuionis antiquis dictus. Omnisq; dicta regio à Pyrenæo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri, albiq;.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Pesuri. Flumen Vacca, oppidum Vacca. oppidum Talabrica, oppidum & flumen Æminium. Oppida Conimbrica, Colippo: Eburo, Britium. Excurrit deinde in aliud cornu promontorium, quod alii magnum appellauere, multi Olisiponense: ab oppido. Ab *Durio Tagus CC. M. passuum interueniente Munda.*

Exultaui equidem tunc, propter Plinii grauitatem. Illo siquidem pacto calumnia negligentiæ. quam patitur ab omnibus, qui geographica tractarunt, liberari sane videbatur, & Pintiano magnas egi gratias, qui id demonstrasset. Verum exultare desii Plinii verborum seriem pensitatius expendens, simulque sumpto in manus Solino, Plinii ipsius, vt perhibetur, simia. cuius referam verba, atque ex manu scripto vetustissimo codice, vt syncerius exeant: *In Lusitania Hispaniæ promontorium est, quod* Artabrum *alii, alii Olisiponense dicunt. Hoc cœlum, terras, maria distinguit. Terris Hispaniæ latus finit, cœlum, & maria hoc modo diuidit, quod circuitu eius incipiunt Oceanus Gallicus, & frons septentrionalis. Oceano* Athlantico, *& occasu terminatis. Ibi Tagus flumen: Tagum ob arenas auriferas ceteris amnibus prætulerunt. In proximis*

Olisiponis equæ lasciuiunt mira fœcunditate. Nam aspiratæ Fauoniis, vento concipiunt & sitientes viros aurarum spiritu maritantur.

Non dubium est hæc Solinum ex Plinio esse mutuatum, in eandemque sententiam, & Marcianum Capellam abiisse, & Isidorum decimoquinto etymologiarum libro, & alioqui ipsa verborum connexio satis indicat Plinium ita scripsisse; attendat diligens lector: *Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere.* Sunt ne hæc verba longe à Celtico iam progressi, an adhuc in eodem describendo inhærentis? *Hoc in loco posuere.* Quo in loco? In Celticone? certe: ibi enim ceteri eos collocant, & ipsemet Plinius: Ponit enim Arotebras ante Celticum. Arotebræ autem iidem sunt qui Artabri. *Nostræ ætatis homines*, ait Strabo, *Artabros Arotebras vocant, litteris permutatis*, vt fatetur Plinius. Quomodo igitur in Celtico detentus, quasi sui oblitus, erroris manifesti argueret eos, qui ibi gentem Artabrum, quæ numquam eo loci fuerit, posuissent.

Ista quæ admissa Toletani, & Salmanticensis codicum lectione, obiici poterant, nequaquam obiicientur, si quod de Artabris hic ait, Olisiponensi promontorio Plinium dicamus tribuisse. At falsum est, Olisiponense promontorium terras, cœlum, mariaque disterminare, illoque Hispaniæ latus finiri, & à circuitu eius frontem incipere, clarissime dicente Strabone Hispaniæ latus hoc ab sacro promontorio vsque ad Artabrorum montem, hoc est, promontorium Celticum extendi: & quartum denique latus ex eo loco vsque ad promontorium Pyrenes, quæ pars Boream spectat. Falsum etiam, quod de promontorii excursu, & longitudine inde ad Pyrenæum, si quidem de Olisiponensi intelligas.

Quid ergo dicemus? nisi Plinium male Artabrum promontorium cum Olisiponensi confudisse. Poteratque non minima ex parte culpam eius, minuere, quod non ipse affirmat Artabrum id esse promontorium, sed nonnullos ita vocasse, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam ibi fuerit, collocasse, atque hoc manifesto, vt inquit, errore. Et erroris caussam subiicit: *Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, litteris permutatis.* Quos iure reprehendit, quicunque ii fuerint, qui Artabrum promontorium hoc Olisiponense vocarint. additque optima verborum consequutione alium non minimum errorem.

Erratum, inquit, *& in omnibus inclytis*, sicut, ait, erratum in hoc est, quod promontorium magnum, siue Olisiponense Artabrum appellauere, *ibique gentem Artabrum, quæ nunquam ibi fuit, manifesto errore posuere.* ita erratum ab iis est in omnibus inclytis, videlicet Æminio, atque Limia. Quemadmodum itaque ex parte hac Plinium excusare possemus, quando erroris arguat eos, qui Olisiponense promontorium Artabrum appellauere, ita protegere à culpa non audemus Olisiponensi isto terras, cœlum, maria distingui, eoque Hispaniæ latus ad Occidentem finiri asseuerantem.

Sed mirandum nequaquam est, falli, ac decipi tempestate ea Plinium, cum nostra hac quotidiano vsu, & tanta frequentia, quasi digitis contrectatis rebus, & oculis etiam ad fastidium subiectis, atque perlustratis, Ioachimus Vadianus, qui propter erratum hoc in Plinium adeo excandescit, vt iuuari eum etiam prohibeat, deceptus ipse sit, promontorium Cuneum Sancti Vincentii esse caput, & sacrum idem, quod Barbarium opinatus: præter illa, quæ de Salaria, atque Olisipone alio eo loco obiecit. Lubrica isthæc sunt, & cognitu non nimis facilia, atque in tam vasto terrarum orbe non labi pene monstri simile.

Mihi si meo arbitratu Plinium emendare liceret, sic potius legerem: *Promontorium Celticum, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusque Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Atlanticus.* Deinde in capite de Lusitania, sic: *Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellauere, alii magnum, multi Olisiponense ab oppido. Promontorii excursum LX. M. prodidere, alii XC. M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci XII. L. millia. Et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore* & quæ sequuntur. Oporteretq; tunc, & Solinum, & Capellam in iam corruptos Plinii libros incidisse caulificari.

Quod nescio an euinci posset. Quare per me quidem autographis libris illis, & Pintiano habeatur sane gratia Plinianum erratum sedulo amolientibus; sed recepta lectione, cum isthac magni viri labecula contenti simus, neque eius sententiæ vim faciamus.

Cæterum quæ de Lusitania sequuntur, nos nostro Marte, diligentiaq; emaculauimus, reddemusque suo cuiusque rei loco rationem.

Plinii libri IIII. CAPVT XXI.

A *Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Præsuri. Flumen Vacca. Oppidum Talabriga. Oppidum, & flumen AEminium. Oppida Conimbrica, Collipo. Eburobritium. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellauere, alii magnum, multi Olisiponense ab oppido, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontorii excursum LX. M. prodidere, alii XC. M. pas. Ad Pyrenæum inde, non pauci XII. L. millia, & ibi gentem Artabrum quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, litteris permutatis.*

Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus CC. M. pas. vt auctor est Varro, abest AEminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multumq; fabulosus. Ab Durio Tagus, CC. M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo CLX. M. pas. promontorium sacrum è media prope Hispaniæ fronte prosilit XIIII. M. pas. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana vero, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, CXXI. M. pas. A Gadibus CII. M. pas. additis, Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

Ab Ana ad sacrum Lusitani, oppida memorabilia à Tago: in ora Olysippo, equarum è Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga, Promontorium sacrum, & alterum Duneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus treis, Emeritensem, Pacensem, & Scallabitanum. Tota populorum XLV. in quibus Coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Romanorum vnum, Latii antiqui tria, stipendiaria XXXVI. Coloniæ, Augusta Emerita, Anæ fluuio adposita, Metallinensis. Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Scallabis, quæ præsidium Iulium vocatur. municipium ciuium Romanorum Olysippo, felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latii Ebora, quod item liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Amaienses, Aranditani, Arabrigenses, Balsenses, Cæsarobrigenses, Caperenses, Caurienses, Colarni, Cilibitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur, Meidubrigenses, qui Plumbarii, Ocellenses, qui & Lancienses, Turduli, qui Barduli, & Tapori. Lusitaniam cum Asturia, & Callæcia patere longitudine DXL. M. pas. latitudine D. XXXVI. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ à duobus Pyrenæi promontoriis per maria totius oræ circuitu p. XXIX. m. colligere existimantur. Ab aliis XXVII.

Et hic terminari caput de Lusitania, iam pridem in Vincentii mei scholiis admonui.

NON videbimur à scopo digredi, si nostri quoque æui Lusitaniæ terminos exponamus. Quamquam hi magis regni totius, quam vnius Lusitaniæ dicendi sunt. Protenditur enim regnum vltra Durium à septentrione, Callaicas continens Bracaros, non modo eos, qui intra Durium Miniumq;, montesq; Iuressum, atq; Maranum clauduntur, sed qui vltra eos monteis per Aquiflauienseis, Tamacanos, & reliquos, qui ad Bracaraugustanum pertinent conuentum. Et deinceps per aliquot Asturum olim populos ascendit vsque ad Saborem fluuium, oppidumque Sotellum. Vnde resistens conuertitur limes ad orientem per Mirandam vrbem ex aduerso Zamore Durio impositam, vbi introrsus ad septentrionem curuatur amnis, excipitq; Estulam fluuium è Legionensi agro defluentem. Ex eaque vrbe prono flumine descendit flexu modico vsq; ad Fraxinum. Heinc per Transcudanorum, Vettonumq; aliquot populos recto fere margine percurrit ad oppidum Saluaterram; rursumq; reducitur maiore interius angulo ad Tagi ingressum: à quo recto iterum limite procedit, donec paulo supra Ouguellam oppidum ad Anam se inclinat. per Caiæ. & Caiolæ confluenteis quatuor circiter passuum millibus à Badioza insigni Bæticæ prouinciæ vrbe Anæ ipsi adposita.

Traiecto inde flumine ad austrum versus, ex Bæticis Celticis, qui Lusitaniam attingunt, oppida complectitur memorabilia, Oliuentiam, Moronem, Maurum, Serpam, non longe ab amne dissita, & Mortiganum, ac Noudar castella magis in Bæticam penetrantia, ad fonteis vsque Ardillæ, & Xanthiæ non magni nominis fluuiorum, præter vicos ignobileis quosdam. Atque hæc, quam circumscripsimus, regio sæculi nostri more Portugaliæ regnum appellatur.

Ratio petenda est ex iis, quę nuper ad Kebedium super ea re prolixe respondimus. Id totū, quod *Portugaliam* dicimus, *Lusitaniæ* propriæ ac veræ partes duas continet, & ex Tarraconensi prouincia Bracaros, vltraq; monteis Maranum, atq; Iuressum, Asturum nonnullos, & aliquot ex Vettonibus, accessionemq; vltra Anam, quam diximus.

Quod si à maiori portione vno id nomine *Lusitaniam* appellemus, erit hodie *Lusitania* à

meridie quidẽ, & septentrione longior non paulo, & auctior, ab Oriente vero propter Vettones fere omneis à nostris separatos aliquanto vetere angustior.

Eam ergo, quæ proprie dicta *Lusitania* est inter Durium atque Anam fluuios, incolunt gentes, *Lusitani* peculiariter vocati, Turdetani, Celtici, Turduli, Vettones, Barbarii, Pæsuri, Turduli veteres. Quorum limites atque confinia exacte discriminare nequaquam possumus, in tantis antiquarum rerum tenebris, & inter mutuo se collidentia scriptorum testimonia. Numeris Ptolemæi per se rei maxime corruptioni obnoxiæ, nemo quidquam se astringat. Qui si perseuerarent integri vti ab illo notati sunt, fidem integram adhuc non facerent, cum is eos numeros, non additis locis, sed relationi acceptis, subnotarit. in quo labi potuit facillime. Depictæ autem tabellæ, atq; illi adiectæ plura habent, quæ reiicias, & adspernere, quam quibus credere merito vel debeas, vel possis.

DE TVRDETANIS.

AB Ana igitur ad sacrum Promontorium, circumque *Turdetanos* alios à Bæticis Ptolemæus habitare ait, maritimasque illorum vrbeis, Balsam, Ossonobam, ante promontorium; deinde post fluuii Callipodis eruptiones Salaciam, atque Cætobrigam. Intus autem Pacem Iuliam, ac Iuliam Myrtilim enumerat. Strabo regionem eam Celticis, & *Lusitanorum* plerisque tribuit, sicut diximus in epistola pro Colonia Pacensi ad Vasæum. Plinius omissis *Turdetanis*, ab Ana ad Sacrum *Lusitanos* ponit, nimirum ad genus respiciens, non ad speciem, cuius Ptolemæus rationem habuit. Sed tamen horum *Turdetanorum* terminos nimis extendit. Tribuit enim illis non modo Algarbii regnum, & totum Orichiensem tractum, sed etiam aliquanto amplius ex Celticis, & *Lusitanis* Strabonis, videlicet Pacem Iuliam, Salaciam, atque Cætobrigam, olim in sinu Salaciensi positam, dirutam modo, sed multa pristinæ frequentiæ vestigia retinentem; de qua suo dicetur loco.

DE CELTICIS.

CONTIGVI his sunt atque intermixti *Celtici*, Gallica natio, iuxta Anam late vsque ad *Turdulos*, & *Vettones* multis ciuitatibus effusi; inter quas etiam nostro æuo Heluæ claræ sunt, ipso nomine originem præ se ferentes. Parentes fuerunt hi non solum *Celticorum*, qui Nerium Callæciæ promontorium insedere, cuique nomen dedere, verum etiam eorum *Celticorum*, qui ad alteram Anæ ripam migrantes, in Bæturia Bæticæ parte vrbeis condidere. De prioribus illis refert Strabo hisce verbis: *Extremi incolunt Artabri circa promontorium, quod Nerium vocatur, quod & occidui, & septentrionalis terminus est lateris. Circumhabitant ipsum Celtici consanguinei eorum, qui ad Anam sunt. Hos etenim, & Turdulos sociis armis exercitum cum duxissent, ibi post Lemii fluminis transitum seditionem egisse ferunt, in eaque seditione facta ducis amissione, palanteis, ac dissipatos ibidem remansisse, & ab iis fluuium obliuionis esse dictum.*

De alteris his Plinius lib. 3. cap. 1. *Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prædicta Bæturia appellatur, in duas diuisa partes totidemque genteis, Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus, Turdulos qui Lusitaniam & Tarraconensem adcolunt, iura Cordubam petunt. Celticos* à *Celtis* ex *Lusitania* aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur. Diximus de hoc quoque satis in epistola ad Vasæum pro Pacensi Colonia.

DE TVRDVLIS.

TVRDVLI sequuntur, gens per Hispaniam vlteriorem late diffusa. Nam & Bæticæ partem tenuere, quorum metropolis erat Corduba; & Lusitaniæ portionem iuxta Vettones, & maritimam omnem regionem à Tago vsque ad Durium, ex iis quidam Veteres appellati sunt; de quibus postea. Quorum meminisse modo conuenit, ii sunt, qui à *Turdulis* Bæticis amne Ana discreti erant, de quibus Plinius in capite de Lusitania: *Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.*

Hoc præter eundum nequaquam est fuisse, qui *Turdulos*, ac *Turdetanos* eosdem arbitrarentur. E quibus Liuium nominare fuerit satis libro quarto quartæ decadis in hæc verba: *Fama deinde vulgatur, Cos. in Turdetaniam exercitum ducturum.* & post: *Interim P. Manlius prætor exercitu vetere à Q. Minutio, cui successerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudii Neronis ex vlteriore Hispania, vetere item exercitu in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maxime imbelles habentur Turdetani, freti tamen multitudine sua, obuiam ierunt agmini Romano.*

Nec tamen ea pugna debellatum est; decem millia Celtiberum mercede Turduli conducunt, alienisque armis parabant bellum. Deinde dum Cos. exercitusq; *Turdulo* bello est occupatus, vbi cernere

cernere licet terram *Turdetaniam* dictam, incolas, cum *Turdetanos*, tum etiam *Turdulos* appellatos, bellum quoque *Turdulum*. Strabo autem horum subscribens opinioni diuersam etiam non tacuit: *Regionem*, inquit, *ipsam à flumine Bæticam vocant, ab incolis autē Turdetaniam. Incolas vero ipsos Turdetanos, & Turdulos appellant. Quidam autem eosdem esse existimant; alii vero diuersos: è quibus etiam est Polybius qui Turdetanis finitimos ad septentrionem dicit esse Turdulos. Verum tempestate hac nulla inter ipsos apparet distinctio.*

Mihi non contigit eum Polybii locum expendere, cum pręter quinq; eius libros Græce, & à Nicolao Perotto Episcopo Sipontino latine versos, ad hoc tempus nihil viderim: sed fidem Straboni habeo, & Polybium vere sensisse arbitror, etiamsi Liuius, & alii eos propter vicinitatem confundant. Si quidem Ptolemæus distincte Turdulos alios à *Turdetanis* facit in ipsa Bætica: nam in Lusitania *Turdetanorum* tantum meminit, vt superius exposuimus, *Turdulos* prætermisit. E contrario Plinius de *Turdetanis* in *Lusitania* nullum verbum, *Turdulos* posuit geminos, videlicet hos Anæ contiguos, & alteros Veteres vocatos: de quibus postea.

DE VETTONIBVS ET VECTONIBVS.

VETTONES inter *Lusitaniæ* populos circa Tagum recenset Plinius, ita scribens: *Ab Ana vero, quo Lusitaniā à Bætica discernimus gentes Celtici, Turdici, & circa Tagum Vettones.* Dissoluamus, si possumus, nodum hîc, superius obiter tactum, cum de *Lusitaniæ* terminis agebamus, vbi ex Strabonis sententia *Vettones Lusitania* exclusimus: atque de scriptura vel nominis orthographia quiescamus tantisper, dum cætera examinamus. Conferat diligens lector quæ Strabo dicit: *Oretani maxime vergunt ad meridiem, peruenientes vsq; ad maritimam, aliqua ex parte intra columnas. Post quos Carpetani declinant ad aquilonem. Inde Vettones, & Vaccæi, per quos Durius labitur.*

Et paulo post, vbi Lusitaniam ab aurora cingi ait Vettonibus, Vaccæis, & Callæcis, conferat, inquam, hæc cum Plinii verbis lib. 3. c. 3. *Primi in ora sunt Bastuli, post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi.*

Libro item quarto c. 10. *Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam, lapsus per Areuacos. Vaccæosq; disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis, ibi quoque Turdulos ab Bracaris arcens.* & collatis inter se altrinsecus vtriusque verbis, videbit vtrumq; de Hispania citeriore loqui *Vectonesq;* extra *Lusitaniam* ponere, sicut & Cæsar fecit in primo belli ciuilis commentario. *Afranius, & Petreius*, inquit, *& Varro, legati Pompeii, quorum vnus tribus legionibus Hispaniam citeriorem, alter à saltu Gastulonensi ad Anam duabus legionibus, tertius ab Ana Vectonum agrum, Lusitaniamq; pari numero legionum obtinebat, officia inter se partiuntur: vt Petreius ex Lusitania per Vectones cū omnibus copiis ad Afranium proficiscatur.*

Et post: *Petreius per Vectones ad Afranium peruenit.* Extra *Lusitaniam* ergo *Vectones* erant. Atqui Ptolemæus ex *Lusitanis* hos maxime orientales facit: interq; eorum ciuitates ex nostra ætate notis Salmanticam, Caparam, atq; Obilam ponit. Plinius etiam in *Lusitaniæ* descriptione, *& circa Tagum*, inquit, *Vettones.* Quærendum igitur, sintne iidem isti *Vectones* seu *Vettones*, an diuersi, & an constent sibi auctores, anne secus.

Durius, inquit Plinius, *lapsus per Areuacos, Vaccæosque disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis.* Qualis hæc partitio est, *disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis*, si Vectones isto loco positi *Lusitani* ex Ptolemæo sunt? Qualis & illa, *Et circa Tagum Vettones*? si circa Tagum, non ergo ii sunt, qui Durio interfluente ab Asturibus dirimuntur, quique ab eodem ipso Plinio in Citeriori Hispania iuxta Vaccæos collocantur. Si vero ii sunt, minus apte dictum est, & circa Tagum *Vettones*, cum magis ex re & æque breuiter dici potuisset, & à Tago ad Durium *Vettones*. Sed tunc, quinam illi essent Vectones non *Lusitani*, ab Asturia amne Durio disterminati?

Paulo expressius rem indagemus, eruamusq; qui sint isti post Vaccæos Durio ab Asturibus disterminati. Percurrat qui velit, in Hispaniæ pictura Durii cursum vsque ex Numantia Pelendonum vrbe, per Areuacos, & eorum vrbeis Vxamam, Sagūtiam, Cluniam, & reliquas à Plinio commemoratas. Tum vbi se Areua eorum nominis causa, & origo Durio miscet. Deinde à Pisoraca fluuio Vaccæos, eorumq; ciuitates Pallantiam, Caucam, & illis à Ptolemæo tributas Pintiam, & Sarabrim, & Senticam; quarum Sentica, quæ Zamora existimatur, vicina fluminis angulo est, vbi Estulam fluuium Asturum Durius excipit iuxta Mirandam, cuius in Lusitaniæ descriptione meminimus.

Vectones modo istos iis conterminos, ac Durio ab Asturibus disterminatos quæramus. Nulli apparent, nisi qui ab illo, quem dixi, Durii angulo introrsus cuneato, per meri-

dianum fluuii latus ad Carpetanos porriguntur. Siquidem ii à Mirandensibus, qui olim in Asturum validæ gentis ditione fuêre, fluuio medio secernuntur. Atqui hi sunt, quos Ptolemæus maxime Orientaleis Lusitanorum dixit, in quibus Salmanticam, Obilam, & Caperam posuit, vt tractus, per quem meat in Durium Tormis, qui Salmanticam alluit, Vettonum sit, Vaccæis vti ostendimus finitimorum.

Hi etiam, qui & à Strabone, & à Plinio in Hispania citeriori nominantur. Sed hi quid ad Vettones Plinii circa Tagum, interstitio CLX. millium passuum, quæ à Durii iuxta Vaccæos ripa ad Tagum numerantur? Eousq; Vettones extendebantur, inquiet aliquis. Non omnino id præter rationem. Strabo enim Tagi narrans originem, ait: *Ex Celtiberis autem originem habens, per Vettones, & Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labitur occasum aliquantisper, spacio pari ab Ana, & Bæti fluuiis distans.* Sed impedimento est, qui cum Vettonum suorum vrbeis, Salmanticam, Obilam, & Caperam (vt has solas exempli gratia nominem) diligenter recensuerit, inde ad Tagum, imo etiam ad Anam, ingentem quasi lacunam inter mediam, non iam *Vettonibus*, sed *Lusitanis* proprie ita vocatis oppleuit, Caurio, Norba, Colarno, circa Tagum, aut non longe ab eo sitis, & Emerita ipsa *Vettonum*, vt dicam postea, metropoli nominatis.

Quid ergo? duæ ne istæ sunt gentes, altera *Lusitana*, altera nequaquam, sed ad citeriorem pertinens Hispaniam, ambę nominis similitudine congruentes, an tantum vna? Duas esse asseuerare ego non audeo, sed auctorum varietate, & vnius in scriptura litteræ differentia certe apparet. Omitto Strabonem, cuius in hoc nomine codices mire ludunt, ipsiusne, an scribarum culpa nescio. Modo enim sunt *Ouettones*, modo *Vuettones*, modo *Ouetiones.* Latinorum codices expendamus: vtrobique enim p e r c t nomen gentis huius apud Plinium scribitur, cum de citeriori loquitur prouincia; sic apud Cæsarem commentario superius citato; sic apud Liuium in quinto quartæ decadis libro, vbi M. Fuluium cum iis, atq; Vaccæis, & Celtiberis refert dimicasse; apud Lucanum similiter, atq; Silium, quorum verba mox referam. At isti *Lusitaniæ* circa Tagum *Vettones* geminato tt scribuntur, vt apud ipsum Plinium ibidem liquet, & in multis saxeis inscriptionibus inueni. quarum duas in libello ad Kebedium Toletanum canonicum nuper posui. nec pigebit modo repetere, etiamsi nimium videatur, quandoquidem hic locus maxime id exposcere mihi videtur. Eboræ ingens in ædibus meis cippus ita habet.

L. VOCONIO. L. F. QVIR. PAVLLO ÆD. Q. II. VIR. VI.
FLAM. ROM. DIVOR. ET. AVGG. PRÆF. COH. I. LVSIT.
ET COH. I. VETTONVM.

Id est,

L. Voconio Lucii filio Quirina Paulo AEdili quæstori duumuiro sextum flamini Romæ diuorum, & Augustorum præfecto cohortis primæ Lusitanorum, & cohortis primæ Vettonum.

Emeritæ autem in domo Petri Mexiæ, sic.

P. ÆLIO. VITALI AVG. LIB. TABVL. PROVINC. LVSITANIÆ ET VETTONIÆ. STEPHANVS. LIB. ET. HERES. PATRONO. FECIT.

Hoc est,

Publio AElio Vitali Augusto liberto tabulario prouinciæ Lusitaniæ & Vettoniæ, Stephanus libertus, & heres patrono fecit.

Sagunti in cœnobio sanctæ Trinitatis.

SERGIÆ. M. F. PEREGRINÆ. M. SERGIVS VETTO. AMITÆ.

Hoc est,

Sergiæ Marci filiæ peregrinæ, Marcus Sergius Vetto amitæ.

In pago Oliua ex ruinis Caperensibus.

L. PVBLICIVS. L. F. PAP. THIAMVS. EMERIT. ANN. XXVII.
H. S. E. S. T. T. L. CÆCILIVS VETTO. SODALI CIPPVM. D. S. D.

Hoc est,

Lucius Publicius, Lucii filius Papiria Thiamus Emeritensis annorum viginti septem hic situs est. Sit tibi terra leuis. Cæcilius Vetto sodali cippum de suo dedicauit.

In eodem pago alius lapis.

L. DOMITIVS T. F. GAL. VETTO. OTO BESANI. H. S. E. S. T. T. L. DOMITIVS FORTVNAT. PATRONO. D. S. F.

Hoc

Hoc est,

Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobesani hic situs est sit tibi terra leuis, Domitius Fortunatus patrono de suo fecit.

Ptolemæus etiam duplici tt hos *Lusitanos Vettonas* scribit *Ouettonas*. Est & alia differentia nam illi *Vectones* citerioris prouinciæ mediam syllabam productam habent: vt ostendunt duo summi poetæ Lucanus, & Silius ille Pharsaliæ lib. 4. ita canens:

His præter Latias acies erat impiger Astur,
Vectonesq; leues, profugiq; à gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

Hic autem lib. 16. de Peloro equo in hunc modum.

Campis
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

Vettones vero *Lusitani* iuncti Turdulis ad Tagum, ac duplici tt scripti, eandem syllabam breuem habere comperiuntur ex ipso *Vettoniæ* nomine apud Prudentium in Diua Eulalia clara colonia *Vettoniæ*. Cum quo facit & Sammonicus Serenus de *Vettonica herba*, quam à *Vettonibus* inuentam in Hispania dicit Plinius.

Vettonicæ mansus siccabit lumina succus.

Dioscorides Bettonicam appellatam à Romanis ait, cum *Kestron* appellent Græci. Breuem itaq; syllabam eam comperimus: vnde colligi videtur, gentem aliam esse Vettones, aliam, *Vectones*. Quæ si opinio recipitur, integra manebit cum Cæsaris, tum Strabonis, tum etiam Plinii auctoritas, Vectones à Lusitania separantium. Scriptura tamen Straboniani codicis emendanda erit, vt vbi *Ouettones*, vel *Vuettones*, vel *Ouettones*, scriptũ est, reponatur *Ouectones*. Verum vacillabit tunc Ptolemæi descriptio, qui *Vettones cũ Vectonibus* nominum similitudine videbitur confudisse, terminumq; *Lusitaniæ* orientalem partibus nouem cum semisse, & quadraginta & vna, ac fere besse definiens; hoc est per Sarabrin Vaccæorum vrbem, quam Taurum nostræ ætatis docti existimant, ducta linea vsq; ad Metallinense oppidum, olim coloniam, pauloue supra. Sin vero opinio, vti noua, explodatur, doceat me aliquis, quinam sint *Vettones* Durio ab Asturia disterminati, apud Plinium, & qui ab oriente vna cum Carpetanis, Vaccæis, & Callæcis *Lusitaniam* cingant, apud Strabonem, & cur Ptolemæus, *Vettonibus* circa Tagum omissis, illorum tantum, qui Durio ab Asturia destinentur, & vsq; ad Caperam sunt, mentionem fecerit.

Si ab ea perplexitate extricari possemus, diffusis partim per citeriore Hispaniam iuxta Carpetanos, & Vaccæos *Vettonibus*, Durium ex aduerso Asturum adcolentibus partim circa Tagum iuxta Turdulos, aut ita suppressis Turdulis, vt *Vettonum* excelleret nomen vsq; ad Anam, vnde *Emerita Vettonum clara colonia* à sanctissimo, eodemq; doctissimo Prudentio vocata sit; iuberem equidem omnes Cæsaris, Liuii, Strabonis, Lucani, Silii, ac Plinii emendare locos, in quibus per litteras ct scripti sunt, & ad duplex tt omneis reducere, & illos, qui ab Asturibus Durio secernuntur, *Lusitania* cum Plinio excluderem, terminumq; *Lusitaniæ* Orientalem non tam intus ad citeriorem Hispaniam limitarem, sed à Durii secundo flexu, quẽ supra ad Fraxinum notaui, hoc est à loco vbi Tormis Salmanticensium fluuius in Durium se condit, & amnis recto iam alueo hodiernam *Lusitaniam* ingreditur, eamq; diuidit à Callæcis Bracaris, vt auctor est Plinius, inde per Rodericopolin, Placentiam, & Castra Iulia ad Metallinense opidum, pauloue supra lineam dirigerem.

Quod autem ad syllabæ mensuram attinet, aut Prudentio, Serenoque minus fiderem, aut, si iniurium hoc est, ancipitem eam dicerem, vt permultas obseruarunt grammatici, apud poetas, quod instituti nostri modo non est. Hæreremus tamen rursus propter Ptolemæum, qui longius, ac penitius à septentrionali capite Lusitaniam extendit, Plinio homine Romano, cui non credere durum est, aperte reclamante.

Vsque adeo verum est, quod ipse ait Plinius in fine primi cap. lib. 3. *alibi mutato prouinciarum modo, alibi aliis aliunde exordium mensuræ capientibus, factum esse, vt nulli duo concinant*. Concludamus igitur, *Vettones*, vel alios esse à *Vectonibus*, vel si iidem sunt, quod magis probamus, per geminum tt debere scribi: nec omneis ad Lusitaniam pertinere, sed magnam eorum partem per citerioris Hispaniæ finitimos Carpetanos, atque Vaccæos ad Asturea vsque diffundi, quo illos à Lusitania seiungunt Strabo, atque Plinius, licet non seiungit Ptolemæus: partem alteram Lusitanis cohæsisse, protenso etiam vsque ad Anam nomine; & cum ceteris Lusitanis prouinciam vnam coluisse: nouissime tandem per se prouinciam effecisse *Vettoniam*, cuius caput, ac metropolis esset *Augusta Emerita*, alioqui in Turdulis sita: vnde eam sacer Prudentius *claram Vettoniæ coloniam* appellarit, eum tamen eandem alibi, diuersa respiciens tempora, *Lusitanorum* caput oppidorum

dixit. Factam vero *Vettoniam* per se prouinciam, ex eoque tempore cœpisse *Vettoniam*, & *Vettones* separatim à *Lusitanis* scribi, in libello ad Kebedium nuper ostendimus, & ex inscriptionibus paulo ante relatis comprobatur.

DE BARBARIIS.

LONGE minus negotii nobis exhibebunt *Barbarii*, cum propter obscuritatem gentis, tum propter situm, & eorum sedes ambiguitate nulla confusas, à promontorio ex ipsorum nomine vocato vsque ad sinum Olysipponensem. Sed de promontorio postea: de nomine propter nouitatem disquiram aliquantulum. Mihi nonnumquam subiit cogitare, cur mons, quem *Rabidam* vocamus, *Barbarius* dicatur, & populi circa eum Barbarii, omissa Floriani Campensis ignominiosæ appellationis fabula, ad morum asperitatem denominationem torquentis. Mei autem instituti non est historias per figmenta concinnare. Neque enim *Barbari* vocantur, sed *Barbarii*, vt docet Strabo libro tertio de stanno loquens, quod generari dicit in *Barbariis* supra *Lusitanos*, & in *Cassiteris* insulis, & è Britannis Massiliam deferri: & eodem libro *promontorium Barbarium* nominat: quo etiam nomine Ptolomæus vtitur.

A Barbaro autem, cum ad ingenium refertur, Barbaricus, non Barbarius deriuatur. Veni igitur in hanc cogitationem: montis huius omnes rupes iaspideæ sunt, inueniunturq; inter eas iaspides albi, purpurei, virides, varii, ac multi colores, splendore mirabili. Cæduntur inde columnæ, postes, & similia, quæ vbi accedit politio translucent in tantum, vt speculorum vicem & præbeant, & vincant. At vero terrenum laudatissimo abundat cocco, Emeritensi, quod laudat Plinius, nullo modo cedente. Ex quo tingunt infectores vestem, quam scarlatam, vel granam nostri homines appellant, videlicet à granis, quæ in fruticetis toto eo tractu nascuntur, sicut veteres à vermiculo in iisdem granis innato blattæ simili, vermiculatam vestem dixêre, quam recentiores blatteam, coccineam vel purpuream volentes significare: etsi hæ distinctionem capiunt.

Nam purpurea proprie ex sanguine purpurarum, conchyliorumue fit: coccinea vero ex ipso quod dixi, cocco. Hinc Suetonius in Neronis luxuriam inuectus, *aureo reti, & funibus purpura coccoq; nexis piscatum* eum criminatur, Quod recentiori verbo, *blattis funibus*, dixit Eutropius. Multumq; vsi sunt ea voce illius æui scriptores. Ac propter eminentis coloris in vtrisq; similitudinem cœperunt ista confundi. Ostendam hoc ex Sidonio Apollinari, non contemnendo poeta, in hoc Anacreontico monstrose deprauato: nostraque opera, sicut cetera eius auctoris scripta, restituto.

Rutilum thoreuma bysso,
Rutilasque ferte blattas,
Recoquente quas aheno
Mœlibæa fucat vnda,
Opulentet vt meraco
Bibulum colore vellus,
Peregrina det suppellex
Ctesiphontis, & Niphatis
Iuga texta, Belluasq;
Rapidas vacante pano:
Acuit quibus furorem
Bene ficta plaga cocco,
Iaculoque ceu forante
Cruor incruentus exit.

In quibus carminibus aperte confundit blattam, purpuram, & coccum. Melibœa namque purpura ex conchis est, vt ostendit Lucretius lib. 2.

Iam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens
Purpura, Thessalico concharum tecta colore.

Vbi etiam aduertendum, quas vestes barbaricas dixit Lucretius, peregrinam supellectilem dixisse Apollinarem. Redeamus iam ad institutum. Vestium purpura, cocco, vermiculo, quæ à barbaris terris, id est peregrinis, adlata erant, infectores, *Barbaricarii* appellari cœperunt, vt patet. C. de excusationibus artificum & de palatinis sac. larg. quod etiam adnotauit Alciatus in treis posteriores libros Codicis. Marianus Scotus in tit. Magistri officiorum, & fabricæ, *Barbarios* eos vocat.

Etenim isthæc nomina in *arius* finita, hominum fere officia significant, *Sagarius*, *Caligarius*, *Limbolarius*, & quæ multa alia apud Plautum in Aulularia bonus ille Megadorus enume-

enumerat. Sic *Barbaricarius*, & *Barbarius* ad harum rerum officinas, opificeſque pertinent. Populi itaque iſti, de quibus loquimur, Barbarii appellantur. Cogitabam igitur ſi forte à cocco, quod in magna multitudine colligerent, venderentque negociatoribus Romam eam mercem conuecturis, aut forte ipſi baphicæ gnari tingerent, *Barbarii* fuerint nuncupati. verum hæc ariolando. Quare huic meæ coniecturæ addici lectores neque poſtulo, neque parteis ſuſcepi meo periculo iſtiuſmodi appellationum cauſas, origineſue tradendi.

DE PAESVRIS AVT PAESVRIBVS.

IGNOBILES, & obſcuri ſunt *Pæſuri*, ab vnoque auctorum omnium Plinio memorati. Late paterent, an terminis anguſtis concluderentur æque ignotum. In nobiliſſimo illo ſuper *Tagum* ponte ad *Vettoniæ* oppidum *Alcantaram*, inter cetera prouinciæ *Luſitaniæ* municipia, quæ ſtipem ad pontem conficiendum contuliſſe memoriæ proditum ibi eſt, *Pæſures* vltimi recenſentur. Quo ſane intelligimus, non longe eos inde eſſe diſcretos: ſimulq; emendandum eorum in codicibus Plinianis nomen à ſecunda in tertiam inflexionem. De inſcriptione vero pontis huius cum vrbeis enarrabimus, tunc agemus.

DE TVRDVLIS VETERIBVS.

CONTRA autem *Turduli veteres* valde celebres, & parentes omnium *Turdulorum*, qui vlterioris Hiſpaniæ maximam partem ſuo nomine repleuerunt. Ab iis enim prodiiſſe quaſi examina *Turdulos*, & in Bætica, & iuxta Anam forſitan & *Turdetanos*: indicio eſt ipſum veterum cognomentum. cum enim veteres iſti ſint, reliquos omnes recẽtiores eſſe oportet. eorum regionem Plinius à Durio dextrorſus Oceanum verſus deſignat; ſiniſtrorſus vero ex dictis ſuperiori capite, Pæſures Turdulis ſubiunctos ab Plinio incolere exiſtimamus. Pomponius, cui in Hiſpaniæ rebus multum eſt merito tribuendum, à Tagi oſtio ad Durium eos extendit: *Ab iis* inquit, *promontoriis ad illam partem, qua receſſit, ingens flexus aperitur, in eoque ſunt Turduli veteres, Turdulorumque oppida. Amnes autem Munda in medium fere vltimi promontorii latus effluens, & radices eiuſdem abluens Durius.*

QVALIS GENS LVSITANI.

EXPLICAVIMVS ſummatim *Luſitaniam* triplici terminorum differentia: à quibuſq; populis ante Gothorum illuuionem, de quibus poſtea, poſſeſſa olim ſit, dictum ſatis.

Exigit ordo, vt qualis nam fuerit ea gens, quibuſue moribus, indicemus. Et quidem gentem eſſe fortem, vt noſtra tempora non præoccupemus, antiqui ſcriptores non tacuere. Diodorus Siculus *omnium Celtiberorum fortiſſimos eſſe Luſitanos aſſeruit.* Quo loco, vt obiter dicamus, aut legendum, *omnium Iberorum*, aut Diodorus *Iberos* omnes *Celtiberos* appellaſſe, minus apte eſt exiſtimandus. Sed, cum ſtatim *Luſitanos* galeam, enſemque ferre *Celtiberorum* more dixerit, abſq; dubio à *Celtiberis* eos ſeparat.

Quare magis placet, vt lectio emendetur, legaturque *Omnium Iberorum.* Ceterum ad fortitudinem pertinet, quod Strabo ait, *Luſitaniam annis plurimis Romanorum armis oppugnatam.* Fortitudinem quoque arguit conſtans, ac grauiſſimum Decimo Bruto Cinnanienſium reſponſum, quod affert lib. 6. Valerius, neq; ſine animi quodam exulcerati, & forte ex inuidia, dolore. *Melius*, inquit, *ſine dubio homines noſtri ſanguinis hæc dixiſſent, quam audiſſent.* Vrſit tamen veritas ſcriptorem ita concludere: Sed illos quidem natura in huius grauitatis veſtigia deduxit.

Nec ad fortitudinem non pertinet, quod idem Valerius *titulo de vafre dictis, aut factis* commemorat, *non potuiſſe Sertorium Luſitanos oratione flectere, ne cum vniuerſa Romanorum acie vellent confligere, donec vellendis equorum duorum caudis notiſſimum illud exemplum oculis mirantium obiecit.* Vocet Valerius ſuo libito gentem barbaram, aſperam, regi difficilem, his opprobriis parum diſciplinæ militaris peritos Luſitanos arguerit, imbelleis, aut ignauos animos iis minime fuiſſe eadem illa narratione palam prædicat. Multa Liuius tertia, quarta, & quinta decadibus prælia cum Luſitanis varia fortuna commiſſa refert. Quamquam ſuſpecta ſcriptorum Romanorum cenſeri fides merito poſſit. Fere enim eleuant, & attenuant barbarorum, ſicuti aiunt, res geſtas, ſuas augent etiam immodice, vitio fortaſſe priorum.

Diſerte Strabo Polybium notauit lib. 3. quod trecentas Celtiberorum vrbeis in Tiberii Gracchi gratiam ſubuerſas ab illo memoriæ prodiderit. *Nam Imperatores*, inquit, *& rerum geſtarum ſcriptores, vt ornatoria efficiant negotia, ad hoc mentiendi genus feruntur.* Antiatem Valerium non ſemel ipſe Liuius perſtringit, vt in numero augendo intemperantem

atque immodicum,& præcipue circa finem lib. sexti tertiæ decadis, *adeo nullus*, inquiens, *mentiendi modus est.* Ex quo cum pleraq; desumpserit, non mirum si fallat similiter.

Expendatur (vt vnum hoc argumentum verbi causa referam) Publii Cornelii Cnei filii Scipionis proprætoris pugna cum Lusitanis, qui deuastata vlteriori Hispania onusti præda domum redibant, narrata in initio quinti libri quartæ decadis. eius ipsius verba recensebo.

Prætor hæc gesserat Scipio. Idem proprætor Lusitanos, deuastata vlteriori prouincia, cum ingenti præda domum redeunteis in ipso itinere adgressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum impar, superior aliis. Nam & acie frequenti armatis ad longum, & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere concurrerat. Tertia namque vigilia exierant hostes. Huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant, nec vlla data quiete labori via prælium exceperat. Itaq; principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus, animisque fuit. Et turbauerant primo Romanos, deinde æquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui, si vi fudisset, cecidissetq; hosteis, proprætor vouit. Tandem gradum acrius intulere Romani cessitq; Lusitanus: deinde prorsus terga dedit. Et cum institissent fugientibus victores, ad XII. millia hostium sunt cæsa, capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites, & signa militaria capta centum triginta quatuor. De exercitu Romano septuaginta, & tres amissi.

Cui enim, Liui disertissime suspectum non sit, in prælio continentium horarum quinque incerto euentu, in quo primo turbatos fuisse ait Romanos, deinde paulisper æquatam pugnam, proprætoremq; in eo discrimine ludos vouisse Ioui, quod sane solent ii, qui de victoria desperant, duodecim *Lusitanorum* cecidisse millia, captos quingentos quadraginta, omnes ferme equites; de Romano vero exercitu tantum amissos treis & septuaginta? Aggressus, inquis, est proprætor armatorum frequenti acie longum & impeditum turba pecorum agmen, recenti milite fessos longo itinere, accipimus, vt merito credantur Romani Lusitanorum multa millia cecidisse: Sed in duodecim millium clade solos treis & septuaginta amisisse Romanos, nescio an persuadeas.

Quid enim Romanos turbauit? Quid est post quinq; horarum spatium incerto euentu paulisper æquatam fuisse pugnam? Ab hora tertia diei vsq; ad octauam incerto euentu pugnauit Romanus, deinde æquata paulisper pugna est.

Si tam illæsi in prælio erant Romani, si tam obtusis gladiis, & exhausto vigore *Lusitani*, cur horis continentibus quinq; incertus fuit euentus? an non, quia cædebant, & cędebantur? Quid sibi vult, æquatam fuisse pugnam, nisi eatenus inferiores fuisse Romanos? & persuadebis in tanto discrimine, cum Lusitanorum duodecim millia cæsa fuerint, solos treis & septuaginta de Romano exercitu fuisse amissos?

Sed bene quod itinere longo fessos, & de tertia vigilia egressos, prædaq; longo agmine impeditos, confessus es, parum alioqui fidei habiturus. Non enim gerebatur res cum fugacibus Armeniis, & ventosi Tigranis exercitu, sed cum Lusitanis assuetis pugnare contra Romanos, quorum forti opera vsus fuerat Hannibal, non modo in Hispania, sed in ipsa etiam Italia, quiq; Luci Æmilii Pauli proprætoris exercitū apud Lyconem oppidum profligarunt, cæsis vno prælio sex Romanorum millibus, ceteris intra vallum compulsis, ac ægre castra defendentibus, ac tandem ad modum fugientium magnis itineribus in pacatum agrum reductis. Quod idem testatur Liuius decadis quartæ lib 7. Vbi etiam aduertant lectores, quam religiose Romanorum fugam scriptor facundissimus obumbret, *ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum perductos* memorans.

Orosius certe *L. Æmilium cum vniuerso exercitu cæsum interiisse dicit* lib. 4. c. 20. de quo alibi diffusius, & cap. 21. *Sergium Galbam prætorem à Lusitanis magno prælio victum, vniuerso exercitu amisso, cum paucis vix elapsum euasisse* narrat. Ex qua ignominia cum se postea vlcisci Galba statuisset, Lusitanos, qui citra Tagum habitabant, sponte sua se dedentes ad colloquium vocauit, simulans de eorum se commodis acturum. Sed circumpositis militibus, inermes, atque incautos per scelus maximum omneis profligauit. *Quæ res*, inquit Orosius, *postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam causa maximi tumultus fuit.*

Trium Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, vt scribit Valerius Maximus libro nono titulo de perfidia, *nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, partim trucidauit, partim vendidit.*

Accusauit acriter M. Cato Sergium Galbam pro interfectis contra interpositam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in Diuinatione, quod explicat latiuscule Asconius Pedianus, & Liuii epitome lib. 49. & idem Valerius Max. lib. 8. cap. 1.

Nonagesimum autem ætatis annum agebat Cato, cum Galbam accusauit, teste Liuio, decadis 4. lib. 9.

Ab Orosio non discedamus. Is ex Claudio narrat, trecētos Lusitanos cū mille Romanis pugnam

pugnam commisisse: in qua septuaginta Lusitani, Romani autem trecentum viginti ceciderint. Cumq; victores sparsi iam, atq; securi abiissent, vnusq; ex illis longe à ceteris segregatus maneret, à circumfusis equitibus pedes ipse est deprehensus: ille tamen vnius eorum equo lancea perfosso, ipsius equitis vno gladii ictu caput desecuit. Quo facto, ita omnes metu percussit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius atque ociosus abscederet.

Suppeterent nobis similia fortitudinis exempla, si modestius sua extulissent Romani. Nos autem cum rerum nostrarum scriptores alios non habeamus, ex iis siue æquis, siue iniquis cogimur accipere, quantum illis prodere de nobis fuit libitum. Nonnumquam tamen veritas excidit imprudentibus.

A Gallis, & à Lusitanis Romanos per arma grauiter vexatos ait Iulius obsequens cap. decimo quinto de prodigiis, & cap. 40. *à Lusitanis exercitum Romanum cæsum.* Florus lib. 2. c. 17. *Tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, & Numantinis, neque immerito, quippe solus gentium duces contigerũt.* Ex quibus verbis perspicuum fit, duces magnum ad victoriam afferre momentum: quos cum semper haberent Romani, non mirum, si turbam hominum sine duce incompositam vincerent.

At quoties duces contingebant militaris rei non ignari, non tantum se iactabant Romani. Esto iudicium vel Lusitanis Viriatus, si fortuna cessisset, Hispaniȩ Romulus, vt idem scribit Florus, vel Sertorius. Facetus est Iustinus lib. vlt. *In tanta sæculorum serie nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem varia victoria Romanos fatigauit. Adeo feris quam hominibus propiora sunt ingenia.* Quæso te, Iustine, cur feris quam hominibus propiora dicis nostrorũ ingenia? Quia annos decem Romanos varia victoria fatigauerunt? Quid? Romanorum, cum Lusitanos variis fatigabant victoriis, ingenia diis credo quam hominibus propiora existimares. Estne, an minime, quod superius dixi, Latinos scriptores semper vt potuerunt nostra detrectasse? Sed de fortitudine isthæc sufficiant.

Mores Strabo, quales suo tempore acceperat, diligenter annotauit; neque tunc quidem malos, neque modo nobis erubescendos. Quorum multi cum religione mutati sunt, multi etiam perseuerant. Ex iis exponam aliquos.

Quod *insidiatores* eos dixit, nemo in peiorem partem accipiat. Militare enim vocabulum est, vt admonuit Iulius Pollux capite 10. Cicero ea re Q. Fabium Maximum laudat libro de officiis primo. Callidum Hannibalem ex gente Pœnorum, ex nostris ducibus, Q. Maximum accepimus, facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, præripere hostium consilia. Quod ad Lusitanos attinet, Dion Herminii montis incolas Cæsari insidias parasse ait.

Pugio lateri adhæret. Pugionum vsus Hispaniæ antiquissimus, qui me puero in magno honore viris adhuc erat, paulatim defluxit ad sicas, quibus etiam impuberes ante nimis properum ensium vsum sæpe in suam perniciem & parentum orbitatem armantur.

Vnusquisq; plura fert iacula. Callaicorum, & Bracarorum etiam nunc pleriq; ex plebe id seruant, cum ad agros egrediuntur, bina ferentes iacula, & quidem amentata.

Quidam & vtuntur hastilibus. Transtaganorum mos hic est, etiam pedibus euntium, lanceas sane longas extra vrbem gestare. Equitibus habiliores sunt.

Aquæ potores. Id ad nostram ætatem etiam magna ex parte durat, præsertim inter nobiles. Certe pueri citra pubertatem abstemii generatim sunt. Regibus, ac Principibus nostris solemnis est vini abstinentia.

Ceterum, *Spartano ritu degere Lusitanos, & Græco more Hecatombas facere, gymnica certamina exercere*, quæque sequuntur, omnia eo pertinent, vt Græcam Lusitanorum originem ostendant. Cetera possunt, qui velint ex ipso Strabone petere.

Leui armatura vti Lusitanos, primo belli ciuilis commentario Cæsar asserit. Grauioremq; & quæ Panoplia vocatur, à Romanis Gallis, atque Germanis accepere. Cetratos pugnare pedites, & Cæsar, Liuius. & Silius, & pleriq; alii attestantur.

Prosequamur & illam *Calleciæ* partem, quam annexam Lusitaniȩ supra memorauimus, videlicet *Bracaros* ab vrbe gentis capite nominatos. Vetusto hi nomine *Gronii* dicebantur Pomponio, Plinioq;. quamquam in Plinio emendata iam lectio est, & pro *Groniis* substituti *Grauii*, ex Silio lib. 1.

Quiq; super Grauios lucentes voluit arenas
Inferna populis referens obliuia Lethes.

Et libro tertio.

Et quos nunc Grauios, violato nomine Graium
Oenææ misere domus.

Plinius quadrifariam partitur, in *Helenos, Grauios, Leunos, Seurbos.* Adhuc minutius Pto-

lemæus, in *Turdulos, Nemetatos, Cæletinos, Bibalos, Limicos, Gruios*, quos alii *Grauios*, *Luangos Quarquernos, Lubanos, & Narbasos.* Sed hæc potius ciuitatum sunt nomina, vt est Aquis Flauiis in columna, de qua suo loco. vbi legitur.

CIVITATES. DECEM
AQVIFLAVIENSES. AOBRIGENS.
BIBALI. COELERINI. EQVÆSIL.
INTERAMICI. LIMICI. ÆBISOC.
QVARQVERN. TAMACANI.

Hoc est,

Ciuitates decem, Aquiflauienses, Aobrigenses, Bibali, Cœlerini, Equæsilici, Interamici, Limici, Æbisoci, Quarquerni, Tamacani.

Pomponius vero vno nomine *Gronios*, seu potius *Grauios* complexus est. Addit Iustinus *Amphilochos*, Græcæ originis. Strabo *Hellenas*, & *Amphilocos*: & Græcorum sobolis omnia, dixit Plinius. Nam, præter Teucrum, Telamonis filium, quem scribit Iustinus ad Callæciam venisse, & genti nomen dedisse, etiam Diomedes, eo delatus, Tyden vrbem condidit, quam propterea *Ætolam* Silius cognominauit, lib. 3.

Ætolaque Tyde.

Durio vicinos amni, Spartano ritu degere, Strabo de Lusitanis agens, memoriæ prodidit. Hecatombas, certamina gymnica, ludos, armis, equis, cestibus, & cursu solitos celebrare; itemque coniugia Græcanico ritu: vt absque dubio græcam hi populi præ se ferant originem.

Liberi patris, atq; Olyssis vetustiora sęcula supra memorauimus. Adeo verum est, Grę cæ originis multa in Hispania superesse vestigia, vt etiam linguæ complura, & vocabula, & Hellenismi, & pleræque diphtongi, ipsique etiam additi nominibus articuli, eorumq; vsus apud nos & sit, & custodiatur. Aliquando, curiositatis studio, atq; animi causa, otio abusus, siluam collegi vocabulorum fere quingentorum, cum sua dialecto, nobis ex Græco relictorum. quæ persequi, huius loci nequaquam est.

DE MONTIBVS.

MONTES nonnullos habet *Lusitania*: sed, quorum mentio facienda sit, *Cicum, Barbarium, Iunctum, Herminium, Lunæmontem, Tapiæum, Cordibam, Alcobam, Murum, Maranum, & Iuressum. Mons Cicus* ab Castro Marino oppido, Anæque fluminis exitu incipiens, tamquam *Marianorum montium* appendix, Algarbii Regnum secat, & nonnullis emissis fluminibus, in mare propinquum se condentibus, ad oppidum Algiazur cum fluuio eiusdem nominis in occidentalis Oceani littore deficit. De Barbario superius dictum satis.

Lunæmontem, nos *Sintriæ*, ab oppido appellamus efficitque promontorium illud, quod magnum, siue Olysipponense appellant Geographi. In cuius summis rupibus templum est Sanctissimæ Dei Matri sacrum, ab indigenis maxima religione cultum, simulque cœnobium monachorum, ad S. Hieronymum vitæ institutum referentium, non tam numero, quam morum integritate suspiciendum. Ad radices montis, in ipso promontorii cacumine, quo in Oceanum præcipitatur, templum olim fuit, Soli, & Lunæ sacrum. Cuius modo inter littorales arenas ruinæ tantum extant, & cippi aliquot inscripti, superstitionis antiquæ indices.

Vnus sic habet.

SOLI. ET. LVNÆ CEST. AGIDIVS
PERENNIS LEG. AVG. PROPR.
PROV. LVSITANIÆ.

Hoc est,

Soli, & Lunæ Cestius Acidius Perennis Legatus Augustalis Proprætor Prouinciæ Lusitaniæ.

Alter autem sic.

SOLI. ÆTERNO. LVNÆ
PRO ÆTERNITATE. IMPERII ET
SALVTE. IMP. CAL... SEPTIMII.
SEVERI ET. IMP. AVG. CÆS. M.
AVRELII. ANTONINI
AVG. PII.

.... CÆS.

.... CÆS.
ET. IVLIÆ. AVG. MATRIS. CÆS.
DRVSVS. VALERIVS. CÆLIANVS
VIATI. VSI .... AVGVSTORVM
CVM V. SVALE .... NI .... SVA
ET. Q. IVLIVS. SATVR. QVAL....
ET. ANTONIVS.........

Hoc eſt,

Soli æterno, Lunæ, pro æternitate imperii, & ſalute Imp. Caſ. Septimii Seueri, Auguſti Pii, & Imp. Caſ. M. Aurelii Antonini Auguſti Pii .... Cæſaris, & Iuliæ Auguſtæ, Matris Cæſaris, Druſus Valerius Cælianus .... & Q. Iulius Saturninus, & Antonius............

Eſt ibi præterea ingens alius cippus, qui habet ſupra triginta lineas littera minutiore. verum iniuria temporis, & aſpergine maris in tantam ſcabritiem deuenit, vt in vnaquaque linea vix litteræ quatuor agnoſcantur. Atq; hic eſt locus in quo, qui ſacroſanctæ vetuſtatis inſcriptiones typis in Germania edendas curauerunt, erutas fuiſſe aiunt quadratas columnas tres, in quarum vna vaticinium Sibyllæ contineri aſſerunt.

VOLVENTVR SAXA LITTERIS
ET ORDINE RECTIS.

Quod vaticinium ego fictum exiſtimo, & tres illas quadratas columnas tres eſſe cippos, quos dixi, ſunt enim ingentes. Valentinum vero Moranum, fabulæ aſſertorem, virum bonum, negotiatorem ſplendidum, litterarum tamen Latinarum rudem fuiſſe accepi, vt facile fuerit ab impoſtore quodam decipi, & nouæ rei admiratione inductum ſuſpicor voluiſſe Germanos ſuos participare.

DE MONTE TAGRO SIVE IVNCTO.

TAGRVM montem, in quo equæ vento concipiunt, Olyſipponi vicinum Varro aſſerit. *Infætura*, inquit, *res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quod in Luſitania ad Oceanum in ea regione, vbi eſt oppidum Olyſippo, monte Tagro, quædam è vento, certo tempore, concipiunt equæ.* Non diſputo de conceptu ex vento, re nobis modo incomperta. Sed, quod ad inſtitutum meum attinet, mouet mihi ſcrupuli neſcio quid, ſimilitudo *Tagri*, & *Tagi*, hoc eſt montis, & fluuii.

Subdubitaui ſæpe, referendum ne eſſet, quod de monte ait, ad amnem, vt pro *Tagro* monte, amne *Tago* ſubſtitueremus. Quemadmodum fecit Plinius, qui circa Olyſipponem oppidum, & *Tagum* amnem, dixit: & Iuſtinus, In *Luſitania*, iuxta fluuium *Tagum*. Sed duæ res impedimento ſunt: altera, quod non bene diceretur, equas concipere amne *Tago*: altera Columellæ verba montem quoque nominantis, tametſi ſacrum, non *Tagrum*. Verum, cum id à Varrone acceperit, ad illius lectionem reuocandus vtique eſt. Quod ſi quis opinatur etiam apud Varronem legendum, *Monte ſacro* non repugnarem, ſi montem aliquem ſacrum alicubi iſto in loco legeremus. Sacrum montem in *Callæcia* eſſe nouimus ex Iuſtino. Sacrum & in *Luſitania*, qui eiuſdem nominis efficit promontorium. Sed horum vterque longiſſime ab Olyſippone diſtat, cum Varro vicinum dicat. Quare non audeo lectionem eius immutare: neque temere in notæ eius auctoribus id faciendum cenſeo.

Nam, quod Plinius, & Iuſtinus, *Iuxta amnem Tagum*, dixere, non tollit, in monte, qui iuxta ipſum amnem ſit, idem etiam fieri, vt vere dixerint hi, *iuxta amnem*, & illi, *In monte.* Ceterum montem hunc eum eſſe, quem *Iunctum* adcolæ vocant, contiguumq; illi *Albardum*, videtur liquere, ex equiferorum inibi paſſim multitudine per montem: cum ſolitarie, tum etiam gregatim errantium. Corporatura illis mediocris, ſed firma. ſoliditas vngularum ſicciſſima, pernicitas mirabilis. Quare capti, ac domiti, ad perferendos labores, tam ſarcinæ, quam itineris, ceteris duritia, videlicet rupibus aſſueti, longe præſtant.

Sed, quamquam de conceptu ex vento diſputandum à me negaui, referã tamen, quod inquirendæ rei gratia percunctanti, mihi indicatum eſt. Diuerti abhinc ſeptennium apud colonum agri Beneuentani, iuxta Tagum: &, cum ab illo quærerem, ecquid de huiuſcemodi conceptu, aut ſciret ipſe, aut ab aliis auditum meminiſſet, reſpondit, neq; ſe, neq; vicinos, qui equarias haberent, de ea vmquam re fuiſſe ſolicitos.

Tantum, vt equire feminas animaduerterent, admitti eas curare. Si tamen, cum pulchram equam haberet, cuperetque benevendibilem in proximas nundinas efficere, ante hinnitum, in Insula, quæ in medio Tago est, solam inclusisse, vt abundantia pabuli saginaretur. Inuisam post menses duos reperisse grauidam, miratumq; eo quod illuc nunquam accessisset admissarius, euentum expectasse. Septem fere iam menses, cum tulisset vterum, enixa non quidem animal, sed concreti sanguinis informem materiam, abortumque suspicatum.

De hac equarum genitura aliud noui nihil. miror tamen, vt Virgilium, Siliumq; libro tertio taceam, Varronem doctrina tanta, esse veram asseuerantem, Columellæ habitam pro notissima, Plinium constare testatum, nec vno id loco referentem. Verum id inter se agitent physici. Nos ad susceptam materiam reuertamur.

DE MONTE HERMINIO.

HErminium montem & olim in epistola ad Emanuelem Sosam, Arruncensis castri præfectum, virum nobilem, & eruditum, & post ad Ioannem Vasæum, ostendi eum esse, in quo *Alacriportus ciuitas*, *Aruncis*, *Alacretum*, *Maruanum*, aliaq; oppida non contemnenda sita sunt. Ad cuius radices extant adhuc *Meidubrigæ* vrbis ruinæ, non procul à Maruano Castro, cuiusque editissimum culmen supra dirutam vrbem, etiam dum veterem appellationem retinet. *Herminius* enim *mons* vocatur.

Ipsa etiam destructa ciuitas à monte, cui subiecta est, *Herminia* vulgo dicitur, siue, vt Lusitane loquar, *Haraminia*. Supersunt tota illa inter montes conualle, hîc turres, illic super fluuium pontes, hîc ædium nobilium strata pauimenta, etiam Asarotica, illuc ductus aquę fontanæ, parte alia parietes semidiruti, & alia veteris frequentiæ manifesta indicia. Fodinæ quoque plumbi, auriq;, vt indigenæ aiunt, multis locis per latera montis apertæ, vt non immerito *Meidubrigenses Plumbarios* Plinius cognominarit. Veni in loci huius notitiam primum ex ipso seruato ad hanc diem montis nomine, conspectisq; inter ruinas sepultæ vrbis vestigiis. Deinde ex collatis Hirtii, aut Oppii verbis in commentario belli Alexandrini, qui est ciuilium bellorum quartus, vbi refertur Cassius Longinus *Meidubrigam* oppidum, *montemque Herminium*, quo Meidubrigenses confugerant, expugnasse. Eamque mihi opinionem cõfirmauit Antonini Pii itinerarium, tribus ab Olysippone Emeritam positis itineribus. Quorum in tertio *Meidubriga LXIIII. M. pass.* distat ab Emerita, hoc est Hispanicis leucis sedecim. Tot enim modo numerantur. Sic: *Post Meidubrigam, ad septem Aras, vbi nũc Alacretum est oppidum, M. pass. XIIII. Plagiaria. M. p. XX. Emerita M. p. XXX.* In secundo autem sic: *Post septem Aras. Budua. M. p. XII.* Eratque Budua fere *M. p. XII.* ab eo loco, vbi nunc oppidum est Campi Maioris, extatque eo loco fanum Virginis matris, ad *Botouam* appellatum, videlicet *Buduæ* nominis *Betouæ* nomen, facili ex cognatione litterarum deprauatione: *A Budua vero Plagiaria. M. p. VIII. Inde Emerita. M. p. XXX.* Hoc ita explicandum censui, vt ab Emeritæ, ac Meidubrigæ propinquitate acquiescat lectoris animus, nec titubet de *Herminio* monte, ac *Meidubriga* à me modo expositis, cum paulo post non parum inde remotiorem montem *Herminium* quoq; esse ostendero.

Aio igitur, nominatum, ac celebrem tota Lusitania *Stellæ* montem, multis oppidis frequentem, multorum fluuiorum patrem, & vbi niues delicuere, ob pabuli abundantiam, maxime pecorosum, *Herminium* quoque esse, neq; obstare inter modo expositum, & hunc *Stellam* sine continuis montibus longiusculum interuallum.

Quod autem *Stellæ* mons *Herminius* vocatus quoque sit, patebit ex libris testamentorum, donationum, emptionum, ac venditionum cœnobii Canonicorum sanctæ Crucis Conimbricensis.

In quarta igitur parte libri testamentorum, instrumento primo, Comes Henricus, & Regina Therasia, Alfonsi Henrici primi Portugaliæ regis parentes ita loquuntur: *Facimus chartã donationis, de illa hæreditate nomine Sancto Romano, quæ est sita iuxta Senam, sub monte Hermeno.* Valde vero notum est. *Senam* oppidum, oppidumq; *Sanctum Romanum*, sub *Stellæ monte* esse, non longe ab insigni oppido, *à Cabta Iuliani* dicto, & lanificio celebri de quo alias.

Instrumento octauo eiusdem libri, vbi agitur de hæreditate Ansedi, habetur sic. *Ego Ansedus de medietate totius nostræ hæreditatis, quam habemus in villa Lagaris in territorio Senæ, subtus monte Hermeno.*

Instrumento decimotertio, de hęreditate Ioannis Garsiæ: *De nostra terra, quam habemus in territorio Senæ, subtus monte Hermeno, in loco, qui dicitur Assamassa.*

Instrumento quintodecimo, de Sancta Maria de Mesquida. *Et est*, inquit, *sita sub monte Hermeno, in partibus Senæ.*

Instru-

Inſtrumento duo de vigeſimo, de hereditate Pelagii Ariei, ſic: *De tota illa hereditate, quam habemus in villa Sancti Romani, in loco ſcilicet, qui dicitur Aſſamaſſa, ſubtus monte Concieiro.* Vbi aduertendum, *Sanctum Romanum* oppidum, *& vicum Aſſamaſſam* ſub *monte Hermeno* prius dicta, modo ſub *monte Concieiro* collocari: Videlicet, quia *Concieirus Herminii* pars ſit, peculiari nomine *Sancto Romano, & Aſſamaſſæ* imminens.

Inſtrumento vndetrigeſimo, de hæreditate Sancii Vermuizii, ſic eſt: *De tota illa mea hereditate, quam habeo in villa Pallacios, territorio Senæ, ſub monte Hermeno.*

In ſecunda vero parte libri venditionum, inſtrumento primo, de hęreditate Menendi Pelagii, ita legitur: *In villa, quam vocant Lagares ſubtus montem Hermenum, in territorio de Sena.* Inſtrumento ſeptimo, itemq; duodecimo: *In villa Sancti Romani, & in circuitu eius, ſub monte Hermeno, diſcurrente flunio Aluia.* Et alias ſæpe.

Semperq; hic mons *Hermenus* vocatur. non autem *Stellæ*, quaſi nomen hoc recens, nec ita pridem ſit impoſitum. Audiui, à paſtoribus inditum, argumento Stellæ, in ſummitate cuiuſdam rupis ab natura effigiatæ.

Hermenii montis incolas à Cæſare Luſitaniam prouinciam poſt præturam vrbis adepto expugnatos, ad hunc modum ſcribit Dion, ſub libri trigeſimi ſeptimi finem. Cuius verba, quanta potui fide, ex Græco ita verti: H*oc eodem tempore Fauſtus Syllæ filius, agonem monomachiæ pro patre fecit, & populum publico conuiuio excepit, & lauacra, atque oleum gratis præbuit. Et hæc quidem in vrbe facta ſunt. Cæſar autem poſt præturam, Luſitaniæ imperium accepit. Cumque potuiſſet latrocinia, quæ ſemper apud illos erant, tollere ſine magno quopiam labore, otium habere noluit. Etenim, gloriæ cupidus, & Pompeio, aliiſque, qui ante ipſum multum potuerant, inuidens, nihil paruum animo concipiebat, ſed ſperabat quidpiam & ipſe tunc poſſe efficere, conſulque ſtatim decerni, & opera ingenita edere. Cum propter alia, tum quia in Gadibus, quando quæſturam geſſit, ſomnium viderat, quaſi cum matre coiret, & ac interpretibus, ab diuinus didicerat, in magna ſe potentia eſſe futurũ. Vnde & effigiem Alexandri ibi in Herculis templo ſuſpenſam videns, ſuſpirauit, & conqueſtus eſt, quod nullum adhuc ipſe opus magnum feciſſet.*

Ex eo igitur tempore, cum liceret illi pacem habere, vt dixi, ad montem Herminium verſus eſt. Iuſſitque incolas eius in campeſtria ad habitandum tranſire. prætextu quidem, ne à munitis locis prodeuntes latrocinarentur; re autem vera, quod non ignoraret, eos hoc nunquam facturos, atque ex hoc belli occaſionem caperet. Quod & factum eſt. Eos igitur ad arma venire compulit. Verum, cum finitimorum quidam veriti ne etiam in ipſos impetum faceret, filios, & vxores, & alia, quæ chara, ac pretioſa habebant, vltra Dorium clam exportarunt, interim dum hoc faciebant, ipſe ciuitates illorum occupauit. Et poſt hæc certamine congreſſus cum ipſis eſt, obiicientibusq; armẽta ſua, ac greges, vt in Romanos ad prædam pecorum diſſipatos incurrerent, exercitum tranſmiſit illoſque adortus deuicit. Inter hæc, cum cognouiſſet eos, qui Herminium montem habitabant, abſceſſiſſe, & ſibi reuertenti inſidiaturos, tunc quidem alio ſe contulit, rurſus vero exercitum in eos duxit, &, cum præualuiſſet, ipſos ad Oceanum vſque fugientes, inſecutus eſt. Poſtea vero quam illi continentem relinquentes, in inſulam quandam traiecere, cum ipſe naues non haberet, circa regionem manſit, compactiſque ratibus partem quandam exercitus aduerſus eos miſit, multos tamen ibi amiſit. Etenim terram quandam è regione inſulæ exiſtẽtem cum aduertiſſet militum illorum præfectus, eoſque illuc adduxiſſet perinde ac pedibus tranſituros, ipſe poſtea, æſtus reciprocantis vi coactus, & ſubductus eſt, & illos deſeruit. Ex illis autem alii quidem egregiè ſe vlti occubuerunt. Publius vero Scæuius ſolus relictus, & ſcuto priuatus, adhæc multis vulneribus ſaucius, in aquam deſiliit, ac demum enatauit. Atque hæc quidem tunc ſic euenere. Poſtea vero Cæſar, à Gadibus accerſitis nauigiis, in inſulam cum toto exercitu tranſiuit, ipſoſque rei frumentariæ penuria laborantes ſine pugna ad deditionem compulit. Atque inde, cum ad Brigantium, Callaciæ ciuitatem præternauigaſſet, recto nauigiorum curſu, illos, qui nondum ad id tempus claſſem viderant, exterruit, ac in poteſtatem redegit.

Hoc, quod hîc narrat Dion, Cæſarem finitimorum Herminii ciuitates inuaſiſſe, cum eo congruit, quod ait Suetonius, *Luſitanorum illum quædam oppida hoſtiliter diripuiſſe, quamquam neq; imperata detrectarent, & portas aduenienti patefacerent.* Sed quænam Herminii pars hinc intelligetur, mihi nondum ſatis liquet. nam ex pecorum gregibus, & armentis, quæ Romanis incolæ, ſeparandi exercitus gratia, obiiciebant, videtur ſignificari Stellæ mons, vt ante dixi, pecoroſus: quamquam pars illa vergens ad Meidubrigam oppidum non parum etiam pecoribus abundet.

Vxorum, filiorum, aliarumq; rerum in pretio habitarum exportatio vltra Durium ad Stellę montem Durio propinquiorem, videtur pertinere. Rurſus fuga Herminienſium, & Cæſaris inſecutio vſque ad Oceanum, expoſito priori loco, monti magis conueniunt. Sed quærendum vtrobiq;, quænam inſula iſta fuerit terræ contigua, ad quam ſiue pedibus, ſiue natatu, profugi tranſire potuerint, ad quam ſimiliter & milites traiicere tentarint?

Non fuisse *Londobrin*, cuius meminit Ptolemæus, (Berlengam modo dicimus) indicio est distantia à continente non modica. Et, cum alia iuxta *Lusitaniæ* totius littus nulla nostro æuo extet, hæc, de qua Dion loquitur, vel incumbenti violentius mari abrasa, deletaq; est, vel certe peninsula illa oppidi *Pænisci*, iuxta *Atouguiam*, erit intelligenda. Nam etiam nunc alueo quingentis passibus lato à continenti seiungitur, qui pedibus æstu cedente transitur, redeunte vero insula plane fit, neque adiri vado potest. Et forte illo sæculo fuerit aliquanto maior.

Certe non importuosum esse locum, vt eo Cæsaris classis appellere, & in salo esse potuerit, Piratæ nouere. Qua vna ex causa Ludouicus Athaidius, tractus eius toparcha, vir dignus de quo sermo longior haberetur, apud Regem Ioannem tertium expositis illius oræ periculis, institit, vt liceret illic sibi castrum firmissimum, operibus, propugnaculis, omniq; ad arcendos piratas necessaria supellectile munitissimum extruere, cuius huiusce-modi inscriptionem præfixit:

Securitati & Memoriæ.

Emmanuelis Lusitan. Regis. Pii. Fel. inuicti. fil.
Ioannes. III. Lusitan. Rex. pius. fel. inuictus
Castrum cum propugnaculis. ad oppidi munimentum
Atque ad arcendos ab ora maritima Piratas
Petente, & curante
Domino Ludouico Athaidio
Limitis Atougiaci toparcha

Eamque rem, ne in historia vrbium postea repeteremus, hic oblata occasione, visum est non prętermittere. Epigramma quoque in tanti viri memoriam hoc, qualecumque est, ipsi fecimus.

Hæc infesta prius, Prædones sæpe marini
Qui faciebatis littora, quique mare;
Ite alto posthac, longeque facessite portu:
Longe hic per vastum velificate salum.
Donec Athaidius nostram tutabitur oram,
Stabit & hæc moles pulchra, superba, minax:
Piratis nullas datur hinc auertere prædas:
Nil rapere hac vobis in regione licet.

Ac de Herminio satis iam multa.

DE TAPIAEO MONTE.

Tapiæi montis nomen apud scriptorum antiquorum quempiam non legi, inueni tamen in vita sancti Martini, Sauriensis presbyteri, scripta à Saluiano alumno eius familiari. Eam reperi in libro testamentorum, venditionumque Cœnobii Canonicorum sanctæ Crucis Conimbricensis, charta quadragesima sexta. Quod adnotare volui, vt memoriam sancti viri, quæ interciderat, renouarem. Quam aliquando spero me editurum, iisdem quibus scripta est, verbis, vt lectori maiorem fidem faciam. Sed de hoc alibi. Quod ad rem facit, de qua agimus, scriptor ille, qualis qualis est, cum oppidum Saurium iuxta decursum Anęi fluminis in Mundam labentis pæne superflua curiositate describit, ita ait: *Ab vrbe Colimbrianorum decimo octauo Austrum versus distat milliario. Ad Orientem sunt Tapiæi montis saxosa cacumina.* Et alia, quæ sequuntur. Ex quibus patet Tapiæum montem esse, quem Ansidianum ab oppido nominamus, & inter Rapaciale, & Palumbare oppida excurrit, quiq; à Thomario Conimbricam euntibus saxoso nimis itinere perquam molestus est. Quod nos in carmine ad Lupum Scintillam testati ita sumus.

Sic ereptaui cliuum lapidose superbum
Ansidiane, tuum, sic per sine sole molestos
Anfractus Tapiae tuos, vergente senecta
AEger anhelaui.

Summum montis iugum supra Rapaciale oppidum, adhuc, vt ab indigenis didici, portus Tapiæus dicitur.

DE MONTE CORDVBA.

Corduba mons in Portuensi diœcesi nomen adhuc vulgo retinet, nisi quod rusticorum inscitia, primum cōcise montem Cordubam cœpit appellare, postea deprauatius,

montem

montem Coruam. De quo, & de Basilicis in eo Saluatoris, ac sancti Michaelis Archangeli, particularis fiet mentio in rebus, ac historia sancti Rodesindi Episcopi, & confessoris, quam etiam aliquando, Deo bene iuuante, ex tenebris in lucem proferendam curabimus.

DE ALCOBA MONTE.

ALCOBA *mons* ex Conimbricensi diœcesi, per Visensem protensus, in Lamecensi: Muro monti coniungitur, nulla re alia magis clarus, quam insigni Virginis Aroccensium parthenone, & fluuiis nobilium piscium troctarum, Lampetrarum, alosarumq́; præter alia vulgata genera, feracissimis. Quorum tamen alii in Mundam, alii in Vaccam, in Durium alii se condentes, suorum nominum interitu, dant incrementum alueis alienis.

DE MONTIBVS MARANO, *Iuresso, Suaio, & Muro.*

MARANVM, *Iuressum*, & *Murum*, adde, si placet, *Suaium*, ob id tantum referendos putaui, quia Bracarorum prouinciam, ita mediam secant, vt pars, quæ ab iis tendit ad mare, Interduriominia vocetur. De cuius regionis laudibus, fertilitate, amœnitate, ac salubritate extat opusculum lectione minime indignum. Altera vero pars, quæ vltra eos montes, Minio ab læua relicto, Orientem versus ascendit, Transmontana vulgo appellatur.

Videntur autem hi montes quasi rami esse quidam montis Vindui: cuius Florus, & Orosius meminere. Ptolemæus Vindium vocat, qui ex Pyrenæo supra Pompelonem, Cantabrorum vrbem, per Victoriam, eiusdem gentis ciuitatem, & Geminos Astures late excurrit, donec in duo diuisus cornua, altero Callaicum petit Oceanum, & Nerium promontorium, altero in meridiem flexus, Bracaros, vti dictum est, dissecat, iuxta aquas Flauias Lusitanam ingressus ditionem, ac variis subinde locis nomina quoq́; varia sortitur.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ, LIBER SECVNDVS.

DE FLVMINIBVS.

MVLTIS fluminibus irrigatur *Lusitania.* Id silentio non præteriit Strabo. *Regio*, inquit, *de qua loquimur, felix est, & amnibus magnis, ac paruis irrigua.* Qui omnes ab oriente pariter disiuncti à Tago sunt, & maiori ex parte nauigabiles, atque *Anæ, Tagi, Mundæ, Vaccæ, Durii, Aui, Limiæ*, ac *Minii* tanta claritas est, vt in eis explicandis operam insumere superfluum videatur. Sunt tamen singulis quædam peculiaria, quæ lectoribus, vt opinor, non iniucunda sunt futura. Veluti *Anæ*, tanto flumini, cuniculis se totum condere non semel, alicubi interstitio quadraginta millium passuum, rursusque impetu maiori renasci. Potu eius ac pastu, ingenita naturæ vi adeo grandescere pecudes, vt Ananis armentis, ac bobus, prima ex magnitudine palma, in Hispania tribuatur. Cumque piscosissimus amnis sit, pisces tamen eius non tam iucunditate saporis, quam proceritate commendantur.

Myrtilin vsque à mari subeunt alosæ, & lampetræ, siue mustellas eas, siue fluuiales muræenas magis conueniat appellare, vt eas appellauit Tertullianus in libro de pallio, notata Vedii Pollionis immanitate, qui damnata mancipia viuariis earum immergebat, vt muræenarum suctu paullatim absumerentur. Et quidem lampetras Septimium intellexisse, indicant verba, quæ subdit: *Terrenæ bestiæ, exedentulæ, exungues, & excornes.* Marinæ siquidem muræenæ, vt neque terrenæ bestiæ erant nuncupandæ, ita neque exedentulæ sunt, verum dentatæ etiam eminentius. Subeunt, & Anam sub Idus Martias vsque ad iam adultam æstatem, Asturiones iusta magnitudine, sed raro maiores, quam vt bini mulum onerent clitellarium.

DISQVISITIO DE PISCE ASTVRIONE.

PEto vero à lectoribus hanc veniam, vt iſto nouitio excellentis piſcis nomine hic me vſum non indignentur, quando medicorum, quorum maxime intereſt, & eruditorum qui de piſcibus ſcripſerunt, concertatio adhuc finem non reperit, & diſſidentium mutuo ſententiæ in aliqua certa appellatione, nondum conquieſcunt.

Eorum, qui magis ad veritatem accedere videntur, Paulus Iouius *Silurum* eſſe exiſtimat. Et ſane ſunt non pauca quæ fidem videntur facere, ſi è diuerſo non eſſent alia, quæ manifeſte abrogarent. Nam cum *Aſturionem* fateatur, maleficum neq; eſſe, neq; eſſe poſſe, quia dentibus omnino careat, ſic ab natura formatus, quoniam piſcibus non alatur, hoc vno argumento, ſuam de Siluro opinionem tueri non poterit.

Nam Silurus maleficus eſt, &, vt ſcribit Plinius libro nono, capite decimo quinto, *graſſatur vbicumque eſt, omne animal appetens, & equos innatantes ſæpe demergens.* Ad hæc, hamo prehenſus, morſu duriſſimi dentis ſæpe hamum frangit, vt in nono hiſtoriæ animalium capite trigeſimo ſeptimo inquit Ariſtoteles, quibus nihil alienius ab Aſturione commemorari poteſt.

Præterea eodem loco Ariſtoteles Silurum fluuiatilem piſcem eſſe ait, quem ſequitur Plinius libro nono capite decimoquinto. Cum enim de Thynnorum magnitudine eſſet locutus, *Sunt,* inquit, *& in quibuſdam amnibus non minores, Silurus in Nilo, Eſox in Rheno, Attilus in Pado.* Et capite decimoſexto: *Fluuiatilium, Silurus canicula exortu ſideratur.* Libro quoque trigeſimo ſecundo, capite decimo: *Siluri fluuiatilis, qui, & alibi quam in Nilo naſcitur carnes impoſitæ, &c.*

Strabo etiam libro decimo ſeptimo, Siluris abundare Nilum oſtendit. Quod ſi quis, propter Plinii verba poſtremo à me poſita, Siluri fluuiatilis, ideo dictum exiſtimet, quia ſint & marini, qui tamen amnes aſcendant, tum alios, tum etiam Nilum, id Strabo de Nilo conſtanter negat, Ariſtobuli auctoritate lib. decimo quinto. *Tradit etiam,* inquit, *Ariſtobulus, nullum ex marinis piſcibus in Nilum recurrere, præter aloſam, & mugilem, & delphinum, propter crocodilos.* De Siluro tamquam Nili indigena nihil dixit.

Fluuiatilis ergo eſt. Aſturiones vero pelagici, niſi quod pinguioris pabuli gratia, dulces petunt aquas, quibus & pingueſcunt, & ſalſuginis depoſita triſtitia in obſoniis longe ſuauiores guſtui efficiuntur.

Gulielmus Rondeletius, laborioſo, & docto, de piſcibus edito volumine, qui nunc Aſturio eſt, Acipenſerem Latinis fuiſſe contendit, Dorioni Græco auctori Oniſcon dictum, Galaxiam Galeno, Sed quid reſpōdebit Plinio? qui libro nono, capite decimoſeptimo ait: *Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus Acipenſer, vnus omnium ſquamis ad os verſis contra aquam nando meat. Nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror, cum ſit rarus inuentu, quidam eum Elopem vocant.*

Quid etiam Plutarcho? qui in libro de induſtria animalium, cum dixiſſet piſces omnes cauere, ne ventus à tergo incumbens ſquamas ſurrigat, creatque addidit: *Hoc igitur commune piſcium eſt omnium, Acipenſere tantum excepto, ſecundum ventos, & fluctus meat hic, ſquamæ vulſionem veritus, vt quarum commiſſuras ad os verſas habet.* Vbi enim ſquamæ in Aſturione? vt de conuerſis ad os ſileam.

Nam, quod Rondeletius litem ſe diremiſſe autumat, reſpondens, dictum eſſe hoc, ab iis qui Acipenſerem eumdem eſſe cum Elope exiſtimarint, equidem probare nō poſſum. Piſcem hunc, cui Aſturioni nomen fecerunt neoterici, aut norat Plinius, aut non norat. Plutarchum prætereamus. Non noſſe, veriſimile non videtur, cum eſſet omnium marium indigena, & amnium fere omnium in Romano orbe, tum vero in ipſa Italia hoſpes aſſiduus. Si norat, & is Acipenſer erat, qui poterat, ſquamas eum non habere, ignorare? Quomodo ergo Acipenſeri, non modo ſquamas, verum ad os verſas attribuit? Videlicet dormiens litteris iſta mandabat. Non mora fortaſſe, quoniam rarus inuentu eſſet. Ita certe Acipenſer. Admodum enim raro capi, etiam in libro de fato Cicero teſtis eſt, vt aſſerit in tertio Saturnalium Macrobius. Nam nos eum Ciceronis librum imperfectum habemus. Cui ignotum quoq; fuiſſe Acipenſerem indicant ipſiuſmet verba, etenim cum allatum ad Scipionem dixiſſet, *Raro,* inquit, *admodum capitur, ſed eſt piſcis, vt ferunt, inprimis nobilis.* Et Plutarchus ipſo in libro de Anthia ſacro piſce apud Homerum, *Eratoſthenes,* inquit *Auratam videtur, Perniceṁq; ſupercilio flauente ſacrumq; dicere. Multi Acipenſerem. Nam & hic rarus eſt, & ægre capitur. Conſpicitur autem circa Pamphyliam ſæpe.* Martialis quoq; rarum dicit:

Ad Palatinas Acipenſem mittite menſas:
Ambroſias ornent munera rara dapes,

Quis

Quis autem vel Plinio, vel Ciceroni vel etiam Martiali credat,raro capi eum piſcem, qui Pado,qui Tiberi,vt nihil amplius dicam,tam familiaris ſit? Acipenſer autem non tantum rarus admodum, ſed etiam omnino peregrinus.

In Halieutico dixit Ouidius.

Tuque peregrinis Acipenſer nobilis vndis.

Sed dolendum,quoniam in hoc verſu fragmentum eius libelli nos deſtituit. Forte enim de Acipenſere plenius inſtrueremur. Illud tamen ſatis eſt, peregrinum vocaſſe piſcem,vt ea peregrinitatis appellatio Aſturioni conuenire nullo modo queat,piſci perquam domeſtico.

Caret ſquamis Acipenſer,inquit Rondeletius. Hoc nunquam euincet per Plinium,neque per Nigidium Figulum,'naturalium rerum maximum indagatorem, vt eum honoris cauſſa vocat apud Macrobium Serenus Sammonicus,neque per Plutarchum, neque per Macrobium, ipſumque Serenum, qui in Seueri principis conuiuio Acipenſerem crebro citarit,& quæ de ſquamis ad os verſis à Plinio dicta ſunt, vera eſſe ex Nigidio confirmarit.

At ex Archeſtrati ſententia, Athenæo referente, Galeus Rhodius idem eſt cum eo, qui apud Romanos cum tibiis, & coronis,coronatiſque miniſtris cœnis inferebatur, vocareturque Acipenſer, ſit ita ſane. Sed oſtendendum erat Rondeletio, Aſturionem Galeum eſſe Rhodium,eumque eſſe, qui tanta pompa ad menſas deueniret. Quod ille non facit. Imo ille ipſe Galeus Rhodius, potius idem eſſe cum Elope videtur. Nam Elopem, quem in profundo tantum Pamphylio mari paſci, nec niſi raro, ac vix capi, aiunt Columella,& Ælianus. Rhodium quoque eſſe oſtendit ex Varrone Gellius libro ſeptimo capite decimoſexto, vt Galeus Rhodius, & elops Rhodius idem piſcis ſit, Romanis dictus Acipenſer.

Vnde & Plinius Acipenſerem,quoſdam vocaſſe Elopem dixit. Inter quos fuit Appion Grammaticus,vt refert Athenæus.

Theodorus Gaza,homo non minus Latine,quam Græce eruditus,quique Græca nomina ſemper latine quoad fieri poterat,reddere conatus eſt,apud Ariſtotelem de hiſtoria animalium libro ſecundo,capite decimotertio,Elopem Acipenſerem tranſtulit. De Branchiis enim piſcium agens Ariſtoteles, ita ſcribit: *Aliis binæ vtrinque, alteræ ſimplices, alteræ duplices,vt congro,& ſacro,aliis quaternæ vtrinque ſimplices,vt Acipenſeri,dentici,murenæ, anguillæ.* Quod ſi certi eſſemus,eundem cum Elope eſſe Acipenſerem, vt vertit Theodorus, & multi dixere Græcorum; hæc vna quaternarum branchiarum nota ſatis nobis erat ad excludendum ab Acipenſeris nomine Aſturionem.

Etenim pro ea mole,tam exiguæ,ſimplices, & opertæ illi Branchiæ ſunt, vt branchiis carere ſit potius exiſtimandus. Naribus autem refrigeratur, & quam hauſtu collegit aquam,eam illo ſemper patentis proni oris foramine reiicit. Verum ſitne idem Elops Rhodius,vel Rhodius, vel Pamphylius, ſiue Galeus Rhodius cum Acipenſere, viderint Græci. Certe tam Elops quam Acipenſer peregrini ſunt. Ouidius in ſuperius citato libello, ſic ait,

Et pretioſus Elops noſtris incognitus vndis,
Tuq; peregrinis Acipenſer nobilis vndis.

Quibus Ouidii carminibus adductus Plinius in fine libri trigeſimi ſecundi falli eos dixit, qui Elopem Acipenſerem exiſtimaſſent, cum diuerſi ſunt, licet & hic, & ille peregrinus.

Aſturio autem,vt ante dictum eſt,in omnibus Romani orbis fluminibus,paulo tamen maioribus,atque in Pado,ipſoq; Tiberi tam frequens eſt, vt parum conſiderati fuerit hominis.quæ de Acipenſere, ſiue Elope dicta ſunt, Aſturioni tribuere, & Nigidium, Ciceronem,Plutarchum,ac Plinium,illiſq; minores,doctos tamen:& antiquos,tam pueriliter eſſe alucinatos exiſtimare.

Acipenſer igitur,ſit,ſi placet,cartilagineus, ſit triangulari corpore, vt eum contendit eſſe Rondeletius,dummodo ſit paruus,vt ait Athenæus,dummodo peregrinus,nec alibi, quam in Pamphylio,vel in Rhodio mari,& raro,ac vix captus. Aſturio certe vulgatiſſimus piſcis eſſe non poteſt. Atq; hæc reſponſa ſint Rondeletio.

Hermolaus Barbarus, nobilium ſtudiorum gloria inſignis, à Paulo Corteſio ſententiam rogatus, per epiſtolam reſpondit, Aſturionem antiquitus Hyccam fuiſſe Athenæi teſtimonio, hac adductus coniectura, quod Hycca porculum ſignificet, & Aſturio, præſertim adhuc paruus porcelletus ab Italis nominetur,à porco, vel porculo ſane per diminutionem facto nomine. Cuius opinionem Sanctus iuuat Ambroſius, in Dominica

passione, cum dicit: *Gutto, siue gulo porcellum amat, vt comedat.* Et in Hexamero, *Iudæos marinis porcis vesci, dicit, cum terrestribus abstineant.* Quæ coniectura non tam frigida est, quam eam Iouius existimauit. Si tamen frigida videatur, calefaciamus nos & verbis Isidori, scriptoris neque externi, neque tanquam ignobilis contemnendi. Is Etymologiarum libro decimo, secundo capite de piscibus, diserte, & sine vlla ambiguitate, Asturionem modo Italis vocatum, ita describit: *Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, quod, dum escam quærunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.* Non potuit neque planius, neque euidentius res aperiri. Rostrum habet piscis oblongum, instar proboscidis, sub mento circa guttur foramen, magis quam os, dentes autem nullos, neque maxillas. Quare dum pascitur rostrum limo, soloque aluei, vt immergat, necesse est, nihil alioqui comprehensurus. Eoque fit, vt cum pascitur, limi reuolutio è fundo ad summam aquam pertingens indicium latentis eo loci faciat piscatoribus. Bene igitur piscem nobis expressit Isidorus. Nec tacuit nomen hoc, quo Hispani omnes vtimur. Suillos enim appellamus, siue, vt mere Lusitane dicam, *Soilhos.*

Quod si de Isidori fide dubitabunt, quibus is auctor idoneus non videtur, inter varias de Siluro, Onisco, Galazia, & Acipensere sententias, ne videatur absurdum, si etiã nos scrupulum doctis iniiciamus, adductis duobus piscium generibus, qui Asturiones non inepte videri queant. Ex Niliacis piscibus, à Strabone primo loco numeratur Oxyrinchus, ex eo vtique dictus, quod oblongum, atque acutum rostrum habeat. Talia vero esse Asturionum rostra, indubitatum: nec minus certum, frequentem in Nilo esse capturam.

In Danubio quoque, ac Borysthene, piscis capitur, cuius ita meminit Plinius libro nono capite decimo quinto: *Et in Danubio, mari extrahitur Porculo marino simillimus, & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus, spinisue interfitis, carne prædulci.* Emendat eum locum Gelenius, & pro, *Mari extrahitur*, reponit *Mario extrahitur*, vt hic piscis ossibus ac, spinis carens, Mario vocetur. Emendandi occasionem sumpsit partim ex eo, quod cum illic fluuiatici pisces referantur, marino locus esse non videbatur, partim, quod hunc Itali, quibus ob salsamenta notus est, Moronem adhuc semilatino appellent nomine. Iouius inter salsamenta prædura valdeque rubentia ignoti sibi piscis frustra, Moronem vocat. Sed enim, si tueri veterem lectionem velimus, intelligemus Plinium innominatum reliquisse, signa autem dedisse maximæ cum marino Porculo similitudinis. Et capi quidem in Danubio, ac Borysthene, verum à mari extrahi. A mari enim tractus, Danubium, ac Borysthenem subit. Vtro autem modo legamus, non multum refert, nisi quod Gelenii lectio blandior est. Mari extrahitur, pro trahitur ex mari & paulo coactior. Quamquam nec sic tota periodus mihi non suspecta est. Desidero enim Plinianæ dictionis iuncturam, & concinnitatem, quæ languida, ac dissoluta hic videtur. Quare donec alius me felicius locum emendet, ego ita legerem. *Et in Danubio Mario extrahitur, Porculo marino simillimus, & in Borysthene. Memoratur præcipue magnitudo nullis ossibus spinisue interfitis, carne prædulci.* Hoc videlicet sensu: prçcipue memorari in eo pisce magnitudinem sine ossibus sine spinis interfitis, carne autem prædulci. Ceterum hunc piscem, siue innominatum, siue Marionem dictum, Hermolaus in Corollario capite de Homotaricho, Antacæum existimat, sortitum nomen hoc ab amne, qui in Mæotin ex regione Antacarum influit. Eos pisces Delphinibus magnitudine pares lib. 17. Strabo asserit. Herodotus autem libro quarto de Borysthene, agens, magnitudine cetaceos, spinis carentes, & ad Salsuram dicit optimos. Atqui à Borysthene, Phasi, & Tanai, salsamenta, ex Asturionum ouis salitis, Cauiaria vulgo dicta, & ex dorsuali parte, quæ vocant Schinalia, & pleuras, id est, latera, & hypocælia, id est, abdominis, pubisq; partes, per totam Italiam circumferri, vulgatissimum est.

Ea salsamenta, quæ ex Asturione esse omnes fatentur, Hermolaus ex hycca, vel hysca, id est porculo marino, constanter affirmat. Hyccam autem, siue hyscam Sturionem Italiæ consensu ait appellari, Considerent igitur, & expendant eruditi, num Oxyrinchus Strabonis, Mario siue innominatus Plinii piscis, quem Antacçum Hermolaus interpretatur, ipseque Strabonis, & Herodoti Antacæus, hycca, siue hysca Athenæi, & porculus, idem omnino piscis sit, Sturio, siue Asturio modo vocatus.

Verum, Mario, vel innominatus Plinii piscis, sitne idem, qui marinus porculus, an alius illi simillimus, liquido nobis non distinxit Plinius. Mihi satis est, innominatum hunc, vel Marionem, siue Antacæum sine ossibus, sine spinis, carne autem prædulci, ac simillimum marino Porculo indicari. Iam enim hinc habeo, porculum marinum ossibus ac spinis carere,

fere & prædulci esse carne. Ista hæc Sturioni inesse, qui ignorat, Asturionem neque vidit, neque gustauit.

Si vero quis obiiciat, Asturioni ossa quædam minime deesse, videlicet in capite; huic respōdero, ea nequaquam vera esse ossa, sed callosam quandam cartilaginem, aut si senior piscis est, eaq; ossa habeat duriuscula, id tam pusillum est, vt pro non ossibus merito habenda sint. Si vero idem est Mario, & Antacæus, & porculus marinus, immo etiam si diuersus est, simillimus tamen, relinquitur recte nos docuisse Isidorum.

Tot nomina, inquiet aliquis, vni pisci? Neminem ea nominum multitudo conturbet. Sapienter enim Plinius loco ante citato. Græcis, enim, in plerisq; nominibus, vti par erit, quando aliis, atq; aliis eosdem diuersi appellauere tractus. In Ægypto itaq; à rostr. effigie Oxyrinchum dixere ad Borysthenem, & Mæotim Antacæ gentes sibi domestico Antacæo nomen fecere. Hyccam Græci, vel Hyscam maluerunt. Latini Porculum, & Porcum, nominis ab Isidoro reddita ratione.

Congi latissimum Æthiopiæ regnum, cum suis Regibus, opera, & studio pientissimorum Lusitaniæ Regum, ab idolorum cultu conuersum est, & in Christi religione mira pietate perseuerat. Per eius medium, vt ferunt incolæ, Nili Brachium ab ipsis statim fontibus diuisum, tam vasta magnitudine, ac tanto impetu non modo fluit, verum etiam rapitur, vt duodecim millia passuum latitudo excedat, altero ad immēsitatem profundo. In eo iidem pisces, eademq; animalia gignuntur, quæ in brachio illo, quod per Ægyptum meat, prodiora tamen, & corporum mole auctiora omnia. Immanes ibi & Crocodili, & Hippopotami, & aliorum Nilo domesticorum piscium maxima toto flumine multitudo. Asturionum quoq; ingens copia, fisci tamen Regii, capitaleque est, captum piscem Regium ad Regem non deferri. Delatum ipse cui vult donat. Angullum ibi vocant, id est Porcum. Differentię tamen causa, Angullum amazi, hoc est, aquarum Porcum dicunt.

Duo hic sumo argumenta. Alterum Nili Ægyptiaci, Oxyrinchos, Asturiones in hoc Æthiopico brachio captos mihi videri Nam & hic & illic, iidem Nilo familiares immeāt, & nascuntur pisces, eademque reperiuntur animalia. Neque futile videri argumentum debet, cum eodem bis vtatur Plinius libro quinto, capite nono: Tum circa Nili originem ex lacu Nilide, *ibi*, inquit, *pisces reperiuntur Alabetæ, coracini, siluri, Crocodilus quoque*. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, tum mox, cum aliquot dierum itinere conditum, in Massæsylorum gente dicat erumpere, iisdē animalium argumentis, Nilum agnosci tradit. Cumque se rursus condiderit viginti dierum desertis, prosilire tandem ad proximos Æthiopas, fonte nigri vocato. Diuidi autem in ramos, vt Ægyptum prætercam, indicio est, Zanaga appellatus amnis iisdem refertus animalibus, quem à Nilo defluere compertum à nostris est.

Alterum duorum, quæ me sumere dixi argumentorum, Porcorum videlicet nomen, quod illis tribuit Isidorus, Æthiopicarum gentium consensu validius confirmari. Sed vt tandem finiam, si leuioribus coniecturis vsi videamur, interim tamen, dum veritas eruitur, arbitratu suo appellent Itali, ceteræq; nationes, recenti nomine Sturiones, siue potius Asturiones, à Minio Asturiæ flumine, vt apud Clementem Septimum Pont. Max. noster Michael Siluius disseruit, appellemus nos porcos marinos, aut si amphibologiam timemus, quia sunt & alii porci marini, tum Plinio, tum Straboni, simpliciter appellemus Suillos, nomine à mille iam annis, & supra Isidori ætatem, Hispaniæ nostræ peculiari, ac vernaculo. Sed de his nimis multa.

DE CALLIPODE.

CAllipodis meminit solus Ptolemæus, estque is qui in Cetobrigensem, ac Salaciensem sinum ingreditur, ad duodecim millia passuum supra Salaciam, onerariis nauigiis, & celocibus nauigabilis. Nos vulgo Sadanum appellamus. Quod nomen, vt non à fonte, vel ab origine, quasi suum detulit. Sed posteaquam Exarrama, Odiuella, sancta detinentia, diuersis ex locis collecta, torrentium, ac fluentorum multitudine in amnium iustorum opinionem aucti, & in alueum vnum confluentes paulo supra portum Regium, suis depositis nominibus, honorem illi cesserunt, Sadanus vocari cœpit, ita nomen id non longe perfert. Sed post sedecim, aut paulo amplius milliaria vsurpatum amittit, Salaciensi æstuario longissimo præoccupatus. Videlicet ne recens vsurpato nomine, Deæ Salaciæ, ex qua vrbi nomen, de interitu fluuiorum trium superbius se iactaret.

Familiares huic flumini sunt mugiles, tū cephali, tum labiones, barbi, & anguillæ egregio sapore. Bocæ quoq;, & minores alii pisces. Atq;, vbi salsis intermiscetur vndis, cammarorum, pectinumq; prouentus ingens. Raro lampetræ ineo capiuntur.

DE TAGO.

TAgus in ſinum Oliſipponenſem ingreſſus, librum pro ſua dignitate poſcebat peculiarem. Tot enim vrbes, tot valida, & opulenta oppida, in ſinus ambitu, & per vtraſque amnis ripas centum fere millium ſpatio tantum vetuſtatem colligenti, idonea modo materia non eſt.

Quin & multa, quæ de fluuio Strabo prodiderat, ad nos integra non peruenerunt. Indicium eſt, confuſa verborum ſeries: *Deinde promontorium Barbarium, & eruptiones Tagi, in quas recti nauium curſus. Sunt autem ſtadia decem. Hoc in loco, & maris infuſiones ingruunt, quarum vna vltra ſtadia quadringenta extenditur à turri iam dicta. Ea in parte aquantur, &c.* Certe corruptum locum, vel hoc teſtatur. *A turri iam dicta.* A qua turri? Nullius enim mentio præceſſerat. Et illud: *Ea in parte aquantur* Iponlacia. Quibus reſtituendis locis, cum impar ego ſim, expectanda erunt, vel feliciora ingenia, vel exemplaria emendatiora.

Miſcetur Tagus marinis aquis in intimo ſinu ad oppidum Villam Francam. Latitudinem oſtii Strabo ſtadiorum eſſe viginti tradidit, altitudinem vero permagnam, vt à nauigiis millia decem vectantibus nauigari facile poſſit. Hoc verum eſt, nauigaturque duplici canali, veteri, ac nouo. &, quod ait, in ſuperioribus campis æſtus acceſſione duas diffundi inundationes, vt ad ſtadia centum & quinquaginta facies extet pelagi, reddaturque planities tota nauigabilis, hoc nos experimur ab ipſo oppido Villa Franca, vſque Beneuentum. Sed inſula ſtadiorum triginta longitudinis, & æqualis fere latitudinis, fertilis, optimiſque vitibus conſita, quænam fuerit, aſſignare non poſſumus. Multæ ibi ſunt inſulæ, ac fertiliſſimæ quidem, ſed nullis vinetis conſitæ. Frumentariæ enim factæ omnes ſunt, aut paſtionibus ſeruatæ.

Quod vero dicit, agrum circumcirca bonitate conſpicuum, ſcimus non ſolum eo loci, ſed ex vtroque amnis latere, campos illos, ad Tancos vſque limoſis inundationibus tam lætos, ac fœcundos effici, vt ſimpliciſſima, fereque nulla ratione triticum quidem, & hordeum quinquageſimo ab ſatione die metatur, ſingulari terrarum omnium exemplo. Statimq; in leuiuſcule aratis dicam, an ſcalptis? milium ſeratur, vbere ocyſſimoque prouentu, vel inter pauciſſimos à meſſe ſublata dies, nullo ſatu, ſed ſponte ſeges regerminet, fœcunditate reſtibili.

Vt, quod de Erytheia contra Luſitaniam inſula, quæ nuſquam modo eſt, Mela tradidit, longe in his agris, amniſque inſulis contingere copioſius, experimenta demonſtrent. Siue frugum vbertas, ſiue pabuli abundantia requiratur. Tale ingenium glebæ eſt, quam Tagus inundationibus lætificat, vereque dixit Strabo: *Vicina Tago ceterorum opulentiſſima ſunt oppida.*

Amnis quidem piſcium feraciſſimus eſt, oſtreorumque redundans. Inter Taganos piſces principatum obtinent Aloſæ, & propter bonitatem, & propter copiam. Alterum Aloſarum genus, de quo in Ægidio Scallabitano diſputaui, Sabogarum, vel Sabellarum, ſtrigoſius, inſipidiuſque eſt, præterquam Maio menſe: tunc enim aliquam in eduliis habent gratiam, verum ita vt recentes à flumine prunis in craticula toſtæ, petroſelini pultario ex piperi, ac mali medici ſucco condiantur. Vt merito de his intellexerit Auſonius, cum in Moſtella dixit.

Stridenteſq; focis obſonia plebis aloſas.

Raræ in *Tago* capiuntur lampetræ, rariores marini porculi ſiue Suilli. Iam enim audeo Iſidoro niti. At celebris illa auri fama per omnes poetas vulgatiſſima, obſcurior modo, ac prope extincta eſt, cautione legum, ne commotæ arenæ depreſſiores frumentarios agros nocumento afficiant. In teſtimonium tamen cantatæ gloriæ, Regum Luſitanorum ſceptrum ex Tagano auro, quo purius reperiri nullum poteſt, factum & ſcimus, & non ſemel vidimus.

DE TAGI NOMINE.

DE ipſo *Tagi* nomine, cum aliquid etiam cuperem annotare, nihil inueſtiganti oblatum eſt, quod vllum operæ eſſe pretium exiſtimarem. Piget autem fabularum, quas Ioannes Annius in fictitium ſuum Beroſum effudit: *Tagum* dictum fuiſſe à nomine regis, qui poſt Brigum in Hiſpania regnarit. Iſidorum demiror, virum magnum, & rerum multarum bene peritum, nec elegantiorum litterarum tam expertem, vt inſolenti faſtidio ſit à dicendi teſtimonio ablegandus. Is Etymologiarum lib. 13. *Tagum*, inquit, *fluuium Carthago Hiſpaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit. Fluuius arenis auriferis copioſus, & ob hoc ceteris fluuiis Hiſpanorum prælatus.*

Omitto, quod non oritur à Carthagine Tagus, ſiue Carthaginem nouam Haſdrubalis intelli-

intelligamus,ſiue veterem Ilereaonum etiam Hiſpaniæ, cuius ſolus meminit Ptolomæus, non autem Cicero, ſicut ex non adhibita diligentia exiſtimauit, & adnotauit in Pomponium Vadianus, adducto Ciceronis loco de lege agraria: *Tum ipſam veterem Carthaginem vendunt.* Cicero enim, quam veterem Carthaginem vocarit, ſatis aperuit lib. 2. de eadem agraria lege: *Et in Africa ipſam veterem Carthaginem vendit.*

Verum, hoc omiſſo, intelligere non poſſum, quonam modo *Tagus* à Carthagine ſit nuncupatus. Neque tamen mirum, ſi Iſidori coactior, ac contortior etymologia videatur, cum M. illi Varroni non perbene ſemper res ea ſucceſſerit.

Fuit ex noſtris, qui alicubi ſcripſerit, Olyſſem, quo tempore Oliſipponem condidit, à ſocio *Tago*, qui in flumen ceciderit, ipſum *Tagi* nomen fluuio indidiſſe. Nec abhorrebat à vera ſimilitudine, ſi antiquitatis fundamento niteretur.

Fateor igitur, non noſſe me, vnde iſthęc *Tagi* originatio proceſſerit. Sed, vnde vnde ſit, antiquiſſimum nomen eſt: nec aliud flumini fuiſſe comperitur. *Bætin Cirtium* ab incolis appellatum, ſcribit Liuius. Græcorum quidam, *Tarteſſum* dixere, vt Steſichorus apud Strabonem. Stephanus ab indigenis *Percen* vocari tradit.

Tago nulla nominis contigit mutatio, neque apud Græcos, neque apud Latinos. Eſſe vero nomen vetuſtiſſimum, etiam viris proprium, in Latio, oſtendit Virgilius Æneid. lib. 9.

Dum trepidant, iſt haſta Tago per tempus vtrumq;.

Hiſpano quoq; regulo cuidam, nomen idem fuiſſe, cum rerum in Hiſpania Carthaginienſes potirentur, auctor eſt Silius lib. 1. Haſdrubalis crudelitatem, Tagi reguli ſæuum interitum & ſerui non minus magnanimam in vindicanda iniuſta domini cæde, audaciam, quam in perferendis ob patratum nobile facinus cruciatibus, generoſam patientiam his carminibus proſecutus.

Interea rerum Aſdrubali traduntur habenæ,
Occidui qui ſolis opes, & vulgus Iberum,
Bæticolaſq; viros fatis agitabat iniquis,
Triſtia corda ducis ſimul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat, aſper amore
Sanguinis, & metui demens credebat honorem.
Nec nota docilis pœna ſatiare furores,
Ore excellentem, & ſpectatum fortibus auſis,
Antiqua de ſtirpe Tagum Superumq; hominumq;
Immemor, erecto ſuffixum robore, mœſtis
Oſtentabat ouans populis ſine funere regem.
Auriferi Tagus adſcito cognomine fontis,
Perq; antra, & ripas nymphis vlulatus Iberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna ſibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flaueſcit arenis.
Primus inire manum, poſtremus ponere Martem,
Cum rapidum effuſis ageret ſublimis habenis.

DE MVNDA.

M*Vnda* ſequitur, in medium fere vltimi promontorii latus effluens, vt Mela tradidit. Inter Durium, atque Tagum, æquis fere ab vtroque ſpatiis ſeparatus. *A Durio Tagus* inquit Plinius. *CC. M. paſ. interueniente Munda.*

Non longe oritur, aurifer & ipſe, minoribuſq; nauigiis aliquatenus, cymbis vero fluuiaticis, vſque Conimbricam hodiernam, & ſupra nauigabilis. Abundat Aloſis, Lampetris autem vbiq; ſcatet laudatiſſimis, in ſuperioribus etiam Troctis. Rapax eſt, ac modicis imbribus excreſcit ad inſaniam.

Agros fœcundat tritico, hordeo, ſecale, olyra, milio, panico, & præcipue lini magna copia tenuiſſimi, & cum quouis optimo conferendi. Non procul Catina oppidum (ita enim legendum) vulgo Catima dictum, etiam adhuc extat, in cuius agro fontes illi ſunt Plinio libro ſecundo memorati, alter omnia reſpuens, alter abſorbens, ille quia fere communem cum reliquis naturam habet, miraculo nequaquam eſt: hic propter mirabilitatem quotidie à viſentibus frequentatur *Feruentiam* vulgus appellat.

Vidi egomet cum illo eſſem cum Alphonſo Cardinale principe memorabili, cæſam arborem bene magnam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons diffunditur pedali

altitudine, iniectam, paulatim inter arenas ſorberi, & poſt paruam moram non comparuiſſe.

Amnis Straboni *Muliadas* appellatur. Sic enim libro quarto circa medium fere ſcribit. *Deinceps poſt Tagum nobiliſſima flumina ſunt Muliadas, paruas habens nauigationes. Itidem Vacca fluuius.*

DE VACCA FLVVIO.

MEdio fere inter *Mundam*, & *Durium* interuallo, *Vacca* in mare influit & ipſe, vt Strabo ait, *quemadmodum, & Munda paruas habens nauigationes.* Nec longe ortus, aloſarum, lampetrarum, trogarumque ferax. *Vacuam* illum Strabo vocat, *Vacum* Ptolemæus. Oritur non peregre, ſed paulo ſupra *Alcobam* montem collectus, indeque leni alueo illapſus multos nec exiguos fluuios, ac fere parem Agatham in ſe condit. Iamq; intra modum magnus miſcetur mari.

Errore putauere quidam *Vaccæos* populos ab eo denominatos, cum intra Luſitaniam ortus, latiſſimis Vaccæorum Tarraconenſis prouinciæ populis dare nomen non potuerit. Potius igitur à *Vacca* oppido, quod fuit iuxta Pyrenæum, vt refert nono etymologiarum libro Iſidorus, *Vaccæum* nomen eſt factum, & late per citeriorem Hiſpaniam, propagatum.

Sed de *Vaccæ* fluminis oſtio, maritimoq́; tractu, inter recenſendas vrbes, quod ad rem faciat, non omittemus.

DE DVRIO.

DVrius claritate ſua, & ſcriptorum teſtimonio celebratiſſimus, aquarum mole *Tagum* ſuperat, niſi quod compreſſiore, vt fere inter montes, alueo fluit, Tago per liberos, & planos campos ad oſtentationem ſe dilatante. Hinc apud nos vice prouerbii vſurpatum: *Tagus tulit famam, ſed Durius vehit aquas:*

Ceteris amnibus, *Minio* excepto, grandiores fert Aloſas, Lampetras, & Trogas, quas iure præferunt delicatioris gulæ æſtimatores, Salmonum parcior, & Aſturionum.

Nauigatur aduerſo amne m. paſſ. fere centum, vſque ad cataractam vnde ex rupe lenunculorum aſcenſum impediente, magno fragore præcipitatur. Ingens ibi lampetrarum rupi ſub cadente in arcum aqua oribus adhærentium captura eſt. Locum cum oppidulo, *ſanctum Ioannem ad Piſcariam*, vulgo appellant.

Nobis adoleſcentibus Martinus Ficaretus iuriſconſultus, & Latinarum litterarum nõ imperitus, quibus operam non ignauam ſub Politiano Florentiæ dederat, cum intelligeret, amota cataracta, poſſe cymbas vſque ad maxime frumentarios Sarabris, Senticæque agros paruo negotio ſubuehi, & frumento onuſtas prono amne redire, non minima laxioris annonæ prætenta ſpe, patriæ emolumento, rege permittente, priuatus ipſe, & impari tantæ rei cenſu moliri opus attentauit, bonamque obſtaculi partem ſummo labore irruperat. Verum illudentibus optimo viro, vel qui ex vetere forte ſimultate nondum illi erant pacati, vel quibus mos eſt, facilius aliorum egregios reprehendere conatus, quam egregium aliquid ex ſe conari, hominemque tamquam ſemidelirum, apud Regem criminantibus, neque modo principali munificentia non iuuandum, ſed cœpto temerario etiam prohibendum obloquentibus. Cataractam enim illam, & meatum ſubterraneum non procul à Brigantia vrbe, vbi terræ, & rupibus merſus amnis æſtiuo tempore fere per mille paſſus ſubter labitur, diuinum non ſine prouidentia eſſe opificium, negata Hiſpanis in mediam Luſitaniam vſque ex Vaccæis ea illabendi facultate. Quaſi vero vna illa rupe totius patriæ ſecuritas niteretur, tandem familiari ſua re attenuatus, interuerſoq́; æmulorum malignitate regali fauore, deſperata perficiendi ſpe deſtitit.

Aurum vehere *Durium*, ſi nos ignoraremus, à Silio poteramus admoneri, dicente: *Hinc certant Pactole tibi, Duriuſque Taguſque.* Terris tamen parcitum eſt, ſalutari legum interdicto, quemadmodum de *Tago* ante diximus. Nomen amnis Latini magno conſenſu *Durium* appellauere. Ptolemæo *Dorias* eſt. Dioni *Dorios*, Straboni tum *Durios*, tum *Durias*.

Non bene quidam miſcuerunt *Turiam* cum *Durio*, idem ambobus nomen facientes, credo ob Hiſpanicarum rerum ignorationem, quia *Turia* non tam celebris eſt. Fluit autem Turia iuxta Valentiam, de quo Pomponius libro ſecundo, *Setabis, & Turiam, & Sucronem non magna excipit flumina.* Et Plinius libro tertio capite tertio. *Valentia colonia tribus m. paſ. à mari remota. Flumen Turia.* Ita enim legendum, & apud Pomponium, & apud Plinium, erudite & vere contendit Hermolaus.

Citat

Citat locum Priſcianus lib. quinto, & ſexto ex ſecundo Hiſtoriarum Saluſtii; *Inter lamam Mænium, & dextrum flumen Turiam, quod Valentiam paruo interuallo præterfluit.*

CN. quoque Pompeius in epiſtola ad Senatum (quæ vna cum Saluſtianis fragmentis circumfertur) ex fide veteris codicis, quem apud me habeo. *Recepi Galliam,* ait; *Pyrenæum, Lacetaniam, Indigetes, & primum impetum Sertorii victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus ſuſtinui.* Et paulo poſt, *Caſtra hoſtium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Turiam, & Dux hoſtium C. Herennius cum vrbe Valentia, & exercitus deleti ſatis clara vobis ſunt.*

Vbi corrupte legitur, *apud flumen Durium. Turiam,* enim, vocari id flumen, de quo Pompeius loquitur, oſtendit Plutarchus in Sertorio. *Remedia,* inquit, *in rebus aduerſis, magis claram eius virtutem faciebant, veluti in ea pugna, quæ apud Sucronem contra Pompeium commiſſa eſt, & rurſus in ea quæ apud Turiam aduerſus Metellum ſimul & Pompeium.*

Et adducunt quidam Claudianum in laudibus Serenæ.

Te naſcente, ferunt, per pinguia culta tumentem
Diuitiis vndaſſe Tagum, Callæcia riſit,
Floribus, & roſeis formoſus Turia ripis
Vellere purpureo, paſſim mutauit ouile.

Pleriſque tamen viſus poeta eſt non ſatis œconomiæ proſpexiſſe. Nam cur fluuium paruum, & alias ignobilem, prætermiſſis Ibero, *Bæti, Ana, Durio, ac Minio* maximę rei, quam efferre geſtiebat, tanta pompa ſeligeret, ac formoſum roſeis ripis vocatum *Tago* copularet, fluminum Hiſpanorum famæ vulgatiſſimæ, & dotem, quæ peculiaris Bæti eſt, vt ait Martialis, *Aurea qui nitidis vellera tingis aquis,* illi tribueret? Quare lectionem emendarunt, & pro *Turia* ſubſtituerunt *Duria,* quaſi acceperit Claudianus hoc ex Strabone, qui vt dixi *Durion,* & *Durian* appellat, videturq; congruere ſenſui. Nam dixerat *Callæcia riſit floribus,* adnexuitq; fluuium, qui *Callæciam* & *Luſitaniam* dirimit.

Primam autem nominis ſyllabam propter Græcam diphthongon produxiſſe creditur, videlicet homo Græcus. Nos tamen Silium præponimus, qui nomen id non tantum cum flumen ſignificat, verum etiam cum virorum proprium eſt prima ſyllaba breui ſemper enunciat, vt libro quinto;

Quam victor ſub mœnibus ille Sagunti. Abſtulerat Durio.

Et libro decimo ſexto.

Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currum.

Claudiani vero *Turiam* mutare non audemus, potiuſque circa œconomiam labeculam illi condonandam, quam audaciæ nimiæ, tum circa declinationem, tum circa menſuram ſyllabæ, adſpergendam tam bono poetæ notam exiſtimamus. *Turia* igitur, *Turia* ſit, & *Durius* ſuo fruatur nomine, vt Latinis placuit. Nam Græci, in recenſendis Latinis virorum, fluuiorum, & vrbium nominibus, mire variant, neq; ſibimetipſis conſtant.

DE FLVMINIBVS BRACARORVM.

POſt *Durium,* quo Luſitanos à Callæcis ſeparari ſupra docuimus, per Grauios, qui Bracari poſtea dicti ſunt, *fluunt,* inquit, Pomponius, *Auo, Celandus, Nabis, Minius, & cui obliuionis cognomen eſt Limia.* Non ſeruauit ordinem Pomponius, ſed ſatis habuit omnes nominare. Ordo ſic habet. *Celandus, Auo, Nabis, Limia, Minius,* ita enim à *Durio* ſequuntur. Eſt autem *Celandus* is fluuius, qui ad oppida *Laciam, & Matuſinos* mare ingreditur, æſtu iuuante, etiam nauigiis aptus. *Auo,* ſiue *Auus,* vt Ptolemæo placuit, notior eſt, & nauigiorum capacior. *Nabis* is eſt, qui & oppido, & ponti *Nabiæ* (cuius mentionem facit in itinerario Antoninus) nomen dedit, ſed vbi *Cadauo* iungitur, ſub *Cadaui* appellatione exit in mare, ad oppidum Fanum. *Limia* nomen retinet. Strabo alterius nominis mentionem facit.

Obliuionis, inquit, *fluuius, quem quidam Limæam, alii vero Belionem vocant.* Decipitur autem Strabo in eo, quod ait *Limiam à Celtiberis, & Vaccæis fluere.* Non longe enim oritur, ex paluſtribus quibuſdam locis inter Aquicaldenſem vrbem, & oppidum Montem Regium, Tractuſque ille vulgo *Limia* dicitur, & incolæ *Limici,* vt ex columna Aquiflauienſi, quam ſupra poſui, apparet.

Cognominis obliuionis cauſam, Strabo idem prodidit, & nos ab illo, cum de Celticis ad Anam ageremus, ſummatim attigimus: quam tamen, quoniam huic loco propria videtur eſſe, etiam reddemus.

Celtici Luſitani ad *Anam* pertinentes, & veteres *Turduli,* cum ſociis armis ad hæc loca perueniſſent, traiectoque *Limia* coorta ſeditione ducem amiſiſſent, palantes ac diſſipati ea in regione conſedere. Quam ob cauſam flumen obliuionis eſt appellatum. Nempe

quia expeditionis, quam susceperant, & mutuæ seditionis obliti, ibidem postea quieuere.

Auxit religionem vanitas, vt crederent à contactis fluuii aquis obliuionem incurri, adeo vt cum D. Iunius Brutus cum exercitu eo deueniſſet, & milites fluuium transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulerit, & sic vt transgrederentur persuaserit, vt in Liuii epitome legimus, & obiter attigit Plutarchus in problematis sectione trigesima tertia. Qua ex causa Plinius eum fluuium multum fabulosum appellat.

DE MINIO.

SEquitur *Minius*, quem Iustinus libro vltimo à Minii frequentibus venis sic vocatum prodidit, Strabo duo illi nomina tribuit, ita scribens: *Post hos Bænis, Alii autem Minium dicunt.* Verum ego duplicem errorem inesse coniicio. Alterum scripturæ, vt non *Bænis*, sed *Næuis* legẽdum sit: Alterum situs, vt vicinitas Strabonem fefellerit. Nam diximus ex Pomponio, *Næbin* fluuium esse *Minio, Limiæq;* vicinum, qui mixtus Cadauo in Fanuensi littore erumpit. Verum qui velit suo fruatur iudicio.

Ceterum omnes ii fluuii piscium lautiorum feracissimi sunt, Lampetrarum, Alosarum, Troctarum, Troctisalmonum, Iridum, atque Salmonum, inprimisque ipse *Minius.* Fert *Limia* Salmones, & Suillos, siue Asturiones, sed minores. *Minius* vero prægrandi magnitudine & excellenti præstantia. Atq; omnes hi, quos hactenus exposui, veteribus Cosmographis noti fuerunt.

DE ALIIS NONNVLLIS FLVMINIBVS.

SVnt alii, & perquam multi, neque ignobiles. Qui quoniam in maiores influunt, nec suo alueo in mare egrediũtur Geographiæ scriptoribus, aut ignorati sunt, aut suppressi. Horum aliquot, dignos qui in notitiam veniant hominum nostrorum, referam. Nominibus vti licuerit priscis, ac Latinis, vbi minus, iis, quibus modo appellantur, quam maxime potero, barbarie, si qua inerit, mitigata. Cuiuscemodi sunt, *Cuda, Tamaca, Naban, Ozecarus, Ancus, Caia, Cania, Scila, Subur, Thera, Sata.*

Cudam Lusitani *Coam* vocant. *Cudam* autem vocari, ex inscriptione pontis Alcantaræ, vbi *Transcudani* notati sunt, animaduerti.

Tamacæ similiter nomen ex Aquiflauiensi columna accepi, vbi *Tamacani* populi recensentur. *Nabanem* & *Ozecarum* historiæ sanctæ virginis, & martyris Irenes, quæ ante annos octingentos scripta est, acceptos refero. De Nabane alias, cum inter vrbes ad Nabantiam ventum erit.

Ozecarus est, quem Lusitani *Zezarum* vulgo dicunt. Is *Nabanem* excipit, & ipse in *Tagum* erumpit, tanta vi, vt Taganas aquas, ad alteram vsque ripam proscindat, & quasi indignatus, quod à maiore fluuio extinguatur, fere ad mille passus prono alueo contumaciter mixtioni resistens, à colore dignoscitur. Nam *Tagus* flauas ac subalbas vehit aquas, hic autem cæruleas, ad nigrorem tendentes. Arbitrantur à multitudine lini, quæ macerandi causa quaecumque fluit immergitur, eum traxisse colorem, Quin, & arguti quidam nomen factum inde putant, quod infecti liquoris graueolentia caput tentet.

Anci nomen, ex vita sancti Martini Sauriensis presbyteri, abhinc annos supra quadringentos quinquaginta scripta, accepi. De quo cum de Tapiæo monte agerem, superius memini.

Non tacendus est *Subur*, de quo à Ioanne Barrho viro nobili, & inter negotia litterato interrogatus, respondi, vetus me nomen ignorare. Sed cum Lusitane *Soor* dicatur, ô littera obscuro sono inter O, & R, prolata, ausus ego sum *Subur* formare, interposita, B. Ad similitudinem duorum eodem nomine vocatorum, alterius quidem in Africa, alterius vero in citeriore Hispania.

Noster itaq; *Subur* postea *Raiæ* iunctus, *Suburraiæ* nomen accepit, quod perfert, donec exit in *Tagum*, ibi alosarum mercatura nobis Transtaganis factus celebris.

Scilia nomen priscum sortitus est, ab oppido quod præterfluit ditionis Vrbanensis cœnobii. Ingrediturq; *Mundam*, iisdem quibus *Munda* piscibus abundans

DE FERTILITATE LVSITANIAE.

DE hodierno huius prouinciæ cultu, deque eius admirabili tum amœnitate, tum etiam omnis generis frugum copia, atque vbertate, superuacaneum existimo hic verba facere. Quæ autem antiquitus de ea re scriptores variis in locis tradiderunt, longum esset repetere. Vnum tantum Athenæi testimonium adducam, ex quo facile constare poterit, quam fœcunda, fertilis, ac felix regio hæc de qua agimus, semper habita fuerit. Is igitur

libro 8. Dipnosophistarum, capite primo, ita scribit: *Vbi Lusitaniæ fertilitatem (est autem regio Iberiæ, quam Hispaniam Romani appellant) declarat Polybius Megalopolitanus: Omnium hominum optime Timocrates. & scribit libro* Historiarum trigesimo quarto, *quod ibi ob optimam aeris temperiem animalia sunt fœcunda, atque homines; nec vmquam fructus desunt in ea regione: rosæ enim, albæque violæ, asparagi, resque huiusmodi non desunt per maius temporis spacium, quam trium mensium.*

At marinum obsonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemque spectat, maxime differt ab eo, quod est in nostro mari. Nam & hordei siclus, qui medimnum continet, drachma venundatur, & tritici nouem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma: hœdus mediocris, obolo: sic & lepus: at agnus trium, vel quatuor obolorum pretium esse consueuit.

Sus, qui ad centum librarum pondus accedat, quinq; drachmis in cœnas emitur, ouisque duabus, ac ficuum talentum tribus obolis emitur.

Vitulus drachmis quinq;, bos iugo aptus decem, siluestrium vero animalium carnes, neque pretio quidem vllo digna putantur, sed has inter se conferunt, benigneq; admodum vicissim largiuntur, ac mutant.

Nobis vero bonus Larensius Romam Lusitania adesse facit, quotidieque variis implet bonis, vt cum suauitate, magnificentiaque omnia conficiantur, studet, cum nihil domo afferamus, præter sermones.

FINIS LIBRI SECVNDI.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ, LIBER TERTIVS.

QVINAM RERVM IN LVSITAnia potiti olim sint.

VIBVS subdita fuerit *Lusitania* ante Carthaginienses, atque Romanos, haud facile dixerim; nisi forte Luscinio regulo putemus, de quo & Culca, Liuius libro tertio decadis quartæ: *Cum is status rerum in Asia, Græciaq; & Macedonia esset, vixdum terminato cum Philippo bello pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania vlteriore coortum est bellum. Marcus Heluius eam prouinciam obtinebat. Is litteris senatum certiorem fecit, Culcam, & Luscinium regulos in armis esse. Cum Culca decem & septem oppida, cum Luscinio validas vrbes Cardonem, & Bardonem, & maritimam oram, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum motus consurrecturam.*

Obscura nimis hæc sunt, tædet enim fabularum. Quare catalogum Regum, vel ex ficto Beroso, vel ab Anio Viterbiensi, vel à superioris ætatis Hispanicarum rerum scriptoribus excogitatum, illis relinquo, quibus belli isti concinnatores valde placebunt.

Ego multos per totam Hispaniam diuersis in locis reges, aut potius regulos semper fuisse existimo. Quales fuere Gargoris, Habides, Argantonius, & Geryones. Etsi Hecateus Historicus, vt est apud Arrianum lib. secundo Geryonem nihil ad Hiberiam pertinere tradiderit, sed potius ad Ambraciam, & Amphilolocos, ipseq; Arrianus neminem extare Hispanum dicit, qui id nomen sciret regibus suis fuisse.

Veruntamen fuerit, cum multi alii id tradant auctores, neq; receptæ antiquitati derogemus. Fuit quoq; Theron, cuius in primo Saturnaliorum meminit Macrobius. Mandonius item, & Indibilis apud Liuium decade tertia, quos etiam celebrat Silius. Mandonium quidem libro tertio, in catalogo Hispanorum, qui Hannibalis sequuti sunt partes. Indibilem autem lib. 16.

Indibilisq; diu lætus bellare Latinis
Iam socius.

Hunc, nisi ego fallor, Polybius lib. 3. Andobalem vocat, de Cn. Corn. Scipione loquẽs, cum inquit, *viuos autem cepit Annonem Carthaginensium ducem, & Andobalem Iberorum.*

Plutarchus etiam in Scipione, non hos duos solum, verum & Corbin, & Orsuam inuicem patrueles, de regno inter se narrat dissidentes.

Hilermus quoq; à M. Fuluio nobiliore captus in prælio apud Toletum, de quo Liuius lib. 5. decade quarta.

Thurrus item longe potentiſſimus omnium Hiſpanorũ, vt ait Liuius lib. 10. decade 4. Fuere & alii permulti, quorum ſeriem per continuas ſucceſſiones velle deſcribere, intemperans mentiendi libido mihi videtur, cum maxima eorum pars vetuſtate nimia exoleuerit, pars, quæ apud auctores nonnullos ſparſim reperitur, nihil ad peculiare meum de *Luſitania* pertineat inſtitutum.

Romanorum, Pœnorumque prædæ prout, aut hi, aut illi plus armis valuere, expoſita Hiſpania fuit, vt Græcos, Iberos, Perſas, atque Celtas nouas ſedes quærentes, & Phœnices, Tyriosque ipſos diuitiarum fama inuitatos, ante duarum harum gentium de imperio propagando contentionem prætereamus.

Sub Carthaginenſium ditione, cum reliqua Hiſpania fuiſſe *Luſitaniam*, ſub initia ſecundi belli punici, ex Liuio cognoſcitur. Poſtea enim quam Romanis Pœni bello fracti, Siciliam reliquerunt, cedentes tempori, compoſitis Africæ rebus, Hiſpaniam inuaſere, miſſo cum exercitu Amilcare, cui Barcha cognomen fuit, vna cum Hannibale filio, fere nonum ætatis annum agente, & genero Haſdrubale rerum gerendarum ſocio.

Amilcar igitur bonam Hiſpaniæ partem olim amiſſam, bello recuperauit, nouem circiter annis cum imperio in Hiſpania commoratus. In bello tandem contra Vettones, (ſic enim legendum apud Plutarchum in Hannibale) fortiter pugnans interiit apud Caſtrum Altum. Nam ita Liuius locum cædis eius appellat, libro quarto tertiæ decadis.

Quo interfecto, & Hannibale domum reuerſo, ſucceſſit Haſdrubal, qui nouam condidit Carthaginem, vt auctores ſunt Polybius, Mela, & Strabo. Quamquam Silius Italicus ad Teucrum conditorem eam retulit lib. 3.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetuſto.

Et ne putemus hoc de altera veteri Carthagine in Hiſpania dictum eſſe, cuius ſolus meminit Ptolemæus, & nos ſuperius cum de Tagi nomine ageremus. Idem Silius libro decimo quinto ad vnguem, ſitum, & portum deſcribit his carminibus:

Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetuſto.
Nomen Carthago, Tyrios tenet incola muros
Vt Lybiæ ſua, ſic terris memorabile Iberis.
Hæc caput eſt.

Quæ autem hic Silius canit, explicat copioſe Liuius libro ſexto tertiæ decadis.

Iuſtinus Teucrum ædificaſſe, non dicit, ſed Hiſpaniæ littoribus appulſum, loca occupaſſe, vbi nunc noua Carthago eſt, inde in Callæciam tranſiſſe. Fieri tamen potuit, vt aliquid ibi manſerit ædificii parum frequentis, & ſine nomine, à Teucro vſque relictum. Carthaginis enim ipſum nomen, vtramlibet in Hiſpania intelligas, Teucer ponere non potuit, cum nondum vlla extaret Carthago, ad cuius exemplum id nomen ſumeret.

Siue enim originem Carthaginis ex Iuſtino petas, non parum multos poſt Troiam captam interfluxiſſe annos intelliges, ſiue ab Aurelio Caſſiodoro, qui conditam dicit à Tyriis, quod fatentur omnes, ſed duce eorum Carchedone, regnante apud Italos Latino Siluio, à capta Troia anni colligentur vltra centum triginta quinq;.

Euſebius variat. Alibi enim auctore Philiſtoo à Zaro, & Carthagine Tyriis conditam dicit, ante Troiæ captionem annis ſupra triginta. Alibi autem iuxta aliorum opinionem diu poſt captam Troiam,

Timæus Siculus eodem fere tempore Romam à Romulo, quo Carthaginem à Tyriis tradit fuiſſe conditam. Non hic addo Virgilium, quia neceſſario, vt veriſimilem faceret fictum Æneæ ad Didonem aduentum, paulo poſt Ilii excidium, exorientem facit Carthaginem. Eaq; gratia reginam inducit de Teucro iſta dicentem.

Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire.

Sed hiſtorici aliter, tanta rei eſt incertitudo. Tamen vt Iuſtini de Didone, & bubulo corio, ſeu fabulam, ſiue hiſtoriam, vt receptiorem ſequamur, ante Romam conditam, annis ſeptuaginta duobus fundatam à Didone Carthaginem admittamus, ita enim Iuſtinus.

Velleius autem Paterculus libro priore, *ante annos quinque & ſexaginta, quam vrbs Roma conderetur, ab Elyſſa Tyria, quam quidam,* inquit, *Dido autumant, Carthago conditur.*

Seruius vero Grammaticus ſuper illud, *Vrbs antiqua fuit* ante annos ſeptuaginta dixit.

Iam, cum à capta Troia vſq; ad conditam Romam anni fuerint quadringenti triginta tres, vt Solinus aſſerit, libro primo, capite ſecundo, ſi ex iis demas ſeptuaginta duos, quibus Iuſti-

Iuſtinus Carthaginem ait Romam anteceſſiſſe; nonne relinquitur Carthaginem anno à capta Troia tercenteſimo ſexageſimo altero fuiſſe extructam?

Nulla ergo extabat Carthago, quo tempore, paulo poſt euerſionem Troiæ, Hiſpaniæ littoribus Teucer applicuit. Nec igitur ei loco Carthaginis nomen potuit imponere. Niſi quis nos doceat alterius peculiaris rei cauſa id illum confinxiſſe nomen. Quam oſtendi non poſſe, ego arbitror.

At Haſdrubal vicum forte parum prius cultum propter loci commoditatem, in vrbis dignitatem auxit, atq; muniuit. Carthaginemq; vocatam ad imitationem patriæ Pœnis habitatoribus frequentem reddidit, vt merito vrbis conditor perhibeatur.

Is ergo Haſdrubal conſilio magis, quam vi regulorum ac principum conciliandis per amicitiam animis Punicum valde auxit imperium, dux arte mira, & Romanis formidoloſa, adeo, vt miſſis ad illum legatis, fœdus percuſſerint, in quo inter cetera cauebatur, ne Carthaginienſibus liceret Iberum fluuium cum armis traiicere, per Hiſpaniæ reliquum, ab Saguntinis tamen abſtinentes, qua vellent progrederentur; vt libro ſecundo retulit Polybius, & in initio decadis tertiæ Liuius.

Sub hoc imperatore Hannibal vixdum puber, triennio meruit, litteris accerſitus Carthagine. Sed obtruncato Haſdrubale à ſeruo quodam ob iram interfecti ab eo domini, ſicut ſuperius attigimus, cum de Tagi nomine ageremus, dux ab exercitu Hannibal eſt declaratus. Is non modo eam Hiſpaniæ partem, quæ propius Africam eſt, ſed etiam Luſitaniam ſuo iunxit imperio. Fuiſſeq; eum in Luſitania teſtatur, vel oppidum ab ipſo dictum, portus Hannibalis in promontorio ſacro, apud Melam, vel illius verba, quæ refert Liuius primo tertiæ decadis libro: *Satis adhuc in vaſtis Luſitaniæ, Celtiberiæq; montibus pecora conſectando, nullum emolumentum tot laborum, periculorumq; veſtrorum vidiſtis.*

Cœpto quoq; iam terra, mariq; bello militaſſe pro Hannibale Luſitanos, oſtendit Liuius decadis tertiæ libro primo his verbis: *Creati Conſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Ceterum ne hiberna quidem Romanis quieta erant, vagantibus paſsim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant, Celtiberis, Luſitaniſq;.*

Quin Haſdrubal Hannibalis frater, cui relicta erat cuſtodienda Hiſpania, vt eodem libro inquit Liuius, *in Luſitaniam ac propius Oceanum conceſsit.*

Cumque poſtmodum ad fratrem in Italia bellum gerentem ſe contuliſſet, ac duo alii Haſdrubales cum Magone, ac Maſaniſſa in Hiſpania rem Punicam gererent, alterum ex iis Giſgonis filium vltimam Hiſpaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, hoc eſt, Tranſtaganos, & Turdetanos Luſitanos tenuiſſe apparet. Magonem autem reliquos. Vnde cum ambo ad Haſdrubalem alterum, poſt factum cum Scipione ad vrbem Bætulam prælium, auxilio iam ſero deueniſſent, capto in commune conſilio, vt Haſdrubal ad Hannibalem in Italia cum exercitu iret, imminutumque quod erat Hiſpanis militibus repleretur. Mago traditis Haſdrubali Giſgonis, quibus præerat, copiis, cum grandi pecunia ad conducenda ex Balearibus auxilia eſt profectus. Haſdrubal vero Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abiit, vt ad vltima Hiſpaniæ traducti Hiſpani milites, à tranſitionibus ad Romanos prohiberentur. Hæc ex Liuio ſeptimo tertiæ decadis libro, & in initio octaui. Et poſt prælio victi Carthaginienſes, duce amiſſo in vltimam Hiſpaniæ oram, vſq; ad Oceanum compulſi erant.

Hannibalem ſecutos fuiſſe Luſitanos in Italiam, non modo ex Liuio colligimus, ſed id etiam confirmat Silius, libro tertio in catalogo populorum, quos ad Italicum bellum Pœnus contraxit.

Hos Viriatus agit, Luſitanumq; remotis
Extractum luſtris, primo Viriatus in æuo
Nomen Romanis factum poſt nobile damnis.

Et libro quinto in pugna ad Traſymenum, Tellum ſigniferum, ac nobilem Mamercum, ab iis interemptos ita narrat:

Nec fati melior Mamercus, corpore toto
Exoluit pœnas, nulli non ſaucius hoſti.
Namq; per aduerſos, qua Luſitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum ſanguine Telli
Signiferi, magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix reuocabat ſigna ſuorum.
Sed furiata cohors, auſiſq; accenſa ſuperbis,
Quodcunq; ipſa manus geſtabat miſsile, quidquid

Præbebat tellus, sparsis non peruia telis,
Iniecit pariter pluresq; in corpore nullo.

Libro quoque decimo in memorabili illa Cannensi pugna C N. Seruilium à Viriato Lusitanorum duce interfectum ait, Viriatum vero ipsum ab Æmilio Paulo Consule. *Incurrebat in arma.*

Vincentum Consul: pereundi Martius ardor,
Atq; animos iam sola dabat fiducia mortis.
Cum Viriatus agens telis, regnator Iberæ
Magnanimus terræ, iuxta atq; ante ora furentis
Obtruncat Pauli fessum certaminis hostem.
Heu dolor, heu lacrymæ, Seruilius optima belli,
Post Paulum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamq; cadens leto addidit vno
Inuidiam Cannis, tristem non pertulit iram
Consul, & insani quamquam contraria venti
Exarmat vis, atq; obtendit puluere lucem,
Squalentem rumpens ingestæ toruus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi
Carmina pulsata fundentem barbara cetra
Inuadit, læuæq; fodit vitalia mammæ.

Et ne quem turbet hæc Silii de Viriato narratio, aduertat alterum fuisse Viriatum hunc, alterum magnum illum, qui cum Lusitanis aduersus Romanos, annos quatuordecim pugnauit.

Nam hic regulus à poeta perhibetur; ille alter ex pastore, ac venatore latro, & inde dux exercitus ab omnibus qui de eo scripsere, fuisse narratur. Hic à paulo Consule Cannensi pugna occisus est, ille alter Seruilii Cœpionis dolo atq; insidiis periit. At inter mortem vnius, atq; initium bellorum alterius fluxerunt anni circiter septuaginta, videlicet ab anno conditæ vrbis DXL. ad annum DCVII.

Iterum si quis vrgeat, quonam modo Silius Viriati nomen mox factum nobile Romanorum damnis afferat? Respondebo non referendum hoc ad priorem Viriatum, quamquam, & ad hunc, qui & ad Trasymenum, & ad Cannas, Romanorum damnis inclaruerat, sed potius ad posteriorem Viriatum ducem maximum. Ideoq; poeta non dixit ducem factum nobilem, sed ipsum nomen Viriatum, ignotum prius, mox, id est, post paucos annos, Romanorum damnis factum nobile.

Fuisse vero idem nomen duobus Lusitanis ducibus, diuersis temporibus, non mirabitur, qui vna tempestate, tot Hannibales, & plures aduertit extitisse Hasdrubales. Præterquam quod Viriati nomen, nempe à virium magnitudine dictum, vtrique inditum à suis esse potuit, eadem gratia. Vnde & Lucilius Hannibalem Viriatum appellauit, vt est apud Nonium Marcellum.

Finito Punico bello, & à P. Corn. Scipione pulsis Hispania Carthaginiensibus, cum nondum perpacatæ essent prouinciæ, frequentibus eas bellis Romani attriuerunt, interdum victi, maxime interfectis intra mensem duobus fratribus P. & Corn. Scipionibus; sæpius tamen victores.

Quod ad Lusitanos attinet, M. Portius Cato, is qui Censorinus cognominatus est, ex Hispania citeriore, quam fuerat sortitus, ad vlteriorem descendisse videtur, si Polybio apud Plutarchum assentiamur.

Lusitaniam certe in officio continuit, metune an beneficiis non scio. Reperi de eo fragmenta marmorea duo, sed ex quibus nihil certi diuinare potui. Alterum Olysippone in gradibus Palatii, quod est in summa arce:

...M. PORTIVS. M. F. M. N. CATO...

Id est.

Marcus Portius, Marci filius, Marci nepos, Cato. Alterum in agro Sintriensi, in vico cui nomen est Fanum, de quo alias, & est cippi fracti superior pars.

M. PORCIO. M. F. CATONI OB SINGVL EI........

Hoc est,

Marco Porcio, Marci filio Catoni ob singularem eius. Post Marci Catonis ex Hispania profectionem, cum multæ in citeriore prouincia ciuitates rebellassent circa vrbis annum DLX. Sex. Digitius Prætor crebra magis quam digna dictu prælia fecit, & adeo pleraque aduersa, inquit Liuius in initio libri quinti quartæ decadis, vt vix dimidium militum,

quam

quàm quod acceperat, ſucceſſori tradiderit. Nec dubium fuit quin omnis Hiſpania ſublatura animos fuerit, ni aliter prætor P. Cornelius. C N. F. Scipio, trans Iberum multa ſecunda prælia feciſſet. Quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc geſſerat Scipio. At idem poſtea Proprætor acerrimum illud prælium cum Luſitanis geſſit, de quo ſuperius multa diximus, cum, qualiſnam gens Luſitanorum eſſet, diſputaremus.

L. Corn. Scipione, qui poſtea Aſiaticus appellatus eſt, & C. Lælio nepote coſſ. Circa vrbis annum DLXIIII. Luſitani L. Æmilium Paulum Proprætorem, cum vniuerſo exercitu ceciderunt, in qua pugna ipſum Æmilium interiiſſe dicit Oroſius, qui eum Proconſulem vocat. Neſcio quem ſecutus auctorem.

Non enim interiit, cum poſt hanc pugnam, iterum collatis ſignis, ingenti clade Luſitanos affecerit, & poſtea bellum Macedonicum cum magna gloria geſſerit, vt idem Oroſius fatetur eodem capite, niſi alium exiſtimauerit, cõſtat autem ex Liuio eundem fuiſſe. Nam quod Oroſius illum Proconſulem vocat, id forte eſt, quoniam in Hiſpaniam ſibi decretam prouinciam, non cum ſex tantum ſecuribus, aliorum Prætorum more, ſed cum duodecim honoris cauſa miſſus eſt, ita vt dignitas conſularis in imperio eius ineſſet, vt in ipſius vita narrat Plutarchus.

Sed præſtat Liuium audire libro ſeptimo quartæ decadis: *Huius triumphi* (videlicet M. Acilii Glabrionis de Ætolis) *minuit lætitiam, nuncius ex Hiſpania triſtis, aduerſa pugna in Vaſcetanis ductu L. Æmilii Proprætoris apud oppidum Lyconem, cum Luſitanis ſex millia de exercitu Romano cecidiſſe, cæteros pauentes intra vallum compulſos ægre caſtra defendiſſe, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos.*

Quæſiuit aliquando à me Ioannes Vaſæus vir doctus, ac diligens, cum Hiſpanicarum rerum chronicon commentaretur, quoſnam arbitrarer eſſe *Vaſcetanos*, in quibus tam inſignem victoriam adepti eſſent Luſitani.

Reſpondi, videri mihi lectionem nonnihil fuiſſe deprauatam, litterarum commercio, legendumque *in Bateſtanis.* Nam ſolebant nonnulli B. eo ſono, quo. V. cum eſt conſonans, pronunciare, vt etiam modo Græci, & Hiſpanorum plerique. T, vero minutiore littera (qua nunc vtimur) ſcriptum, facile mutari potuit in C. Vaſcetanos enim in vlteriore Hiſpania populos, ſcire me nullos, immo neque in citeriore. *Veſci* oppidum Fauentiam cognominatum legi apud Plinium, in Bætica, & apud Ptolemæum ex quo *Veſcitani* fieri potuiſſent, ſi de oppidanis, non autem de populis ſermo eſſet. At Liuius populos intellexit, *in Vaſcetanis*, inquiens, *apud oppidum Lyconem.* Quod oppidum ſi extaret, aut ſaltem nominis veſtigium, exiguæ eſſet operæ lectionem veram agnoſcere, interea placere mihi *Bateſtanos* pro *Vaſcetanis* ſubſtitui.

Sed vt redeamus ad Liuium circa eiuſdem libri finem de P. Iunio Bruto in vlteriorem Hiſpaniam miſſo. C N. Manlio. C N. F. Vulſone. M. Fuluio. M. F. Nobiliore Coſs. circa vrbis annum DLXV. *Profectusq; in Hiſpaniam eſt. P. Iunius Proprætor, in qua prouincia prius aliquanto, quam ſucceſſor veniſſet, L. Æmilius Paulus, qui poſtea regem Perſea magna gloria vicit, cum priore anno haud proſpere rem geſſiſſet, tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis, cum Luſitanis pugnauit. Fuſi fugatiq; ſunt hoſtes, cæſa decem & octo millia armatorum, tria millia, C C C. capti, & caſtra expugnata. Huius victoriæ fama, tranquilliores in Hiſpania res fecit.*

Lucium Æmilium Paulum de Luſitanis propter hanc victoriam triumphaſſe opinantur nonnulli ex verbis Velleii Paterculi libro priore. *Tum Senatus, Populuſq; Romanus. L. Æmilium, Paulum, qui, & prætor, & Conſul triumphauerat, virum in tantum laudandum, in quantum intelligi virtus poteſt. Conſulem creauit filium eius Pauli, qui ad Cannas, &c.*

Sed Liuius poſt narratam hanc de Luſitanis victoriam, *ſupplicationes*, inquit, *deinde fuerunt, ex S. C. Quod Lucius Æmilius in Hiſpania proſpere rem geſſiſſet.* De triumpho non meminit. Neq; Plutarchus in hominis laudem mire propenſus. neq; item Capitolinæ. M. Verii Flacci tabulæ.

Onuphrius autem Veronenſis in commentario virorum triumphalium, ex Paterculi à me modo citatis verbis, & baſi Capitolina quadam, atque aliquot nummis, non male videtur colligere illum triumphaſſe.

Huius victoriæ fama, inquit Liuius, *tranquilliores in Hiſpania res fecit*, verum non diu, Nam C. Catinio, & L. Manlio in Hiſpaniis Rempub. gerentibus, circa annum ab vrbe condita DLXVIII. in citeriore prouincia Celtiberi, in vlteriore Luſitani armis Romanorum ſocios vexabant, eorumque agros populabantur. Sp. Poſthumio Albino. Q. Martio Philippo Coſs,

C. ergo Catinius, qui cum biennio ante Prætor in vlteriorem prouinciã eſſet profectus,

& tum ex prorogato imperio eam Proprætore obtineret, in Aſtenſi agro cum Luſitanis ſignis collatis pugnauit. Ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa, vt refert Liuius libro nono quartæ decadis, ceteri fuſi, fugati, caſtriſq; exuti.

Catinius inde ad Aſtam oppugnandã legiones duxit, eamq; haud multo maiore certamine cepit, quam caſtra, ſed dum incautius ſubit muros, ictus, ex vulnere paucos poſt dies mortuus eſt. Qua re cognita Senatus cenſuit, vt C. Calpurnius Piſo, qui erat ſucceſſurus maturaret proficiſci, ne ſine imperio prouincia eſſet.

Profecti igitur, C. Calpurnius Piſo in vlteriorẽ Hiſpaniam, propter Luſitanorum motus, in citeriorem, L. Quintius Criſpinus, primo vere ex hibernis eductas copias, in Bæturia iunxere. Ea eſt pars Bæticæ à Marianis montibus ad Anam pertingens.

Inde in Carpetaniam, vbi caſtra erant hoſtium, progreſſi ſunt, communi animo, conſilioque parati rem gerere, haud procul Hippone, & Toleto vrbibus, inter pabulatores pugna orta eſt.

Quibus dum vtrimque ſubuenitur à caſtris, paulatim omnes copię in aciem eductæ ſunt. In eo tumultuario certamine, & loca ſua, & genus pugnæ pro hoſte fuere, ait Liuius libro nono decadis quartæ. Duo exercitus Romani fuſi, atq; in caſtra compulſi ſunt. Non inſtitere perculſis hoſtes.

Prætores Romani, ne poſtero die caſtra oppugnarentur, ſilentio proximæ noctis tacito ſigno exercitum abduxerunt.

Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerunt, vacuaq; præter ſpem caſtra ingreſſi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant diripuerunt, regreſſiq; in ſua caſtra paucos dies quietis ſtatiuis manſerunt. Romanorum ſociorumque in prælio fuga, & ad quinq; millia occiſi, quorum ſe ſpoliis hoſtes armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Ita Liuius.

Prætores poſthac cum omne id tempus contrahendis ſociarum ciuitatum auxiliis, recreandiſq; ab terrore aduerſæ pugnæ militum animis conſumpſiſſent, ſuppleto exercitu iterum collatis ſignis atrox prælium inierunt; hinc inflatis recenti victoria Hiſpanis, illinc Romanis militibus priore ignominia accenſis. Cæſi Hiſpani adeo, vt ex numero ſupra XXXV. millium, quatuor millia effugerint, tria tantum millia, qui arma retinuerunt, in propinquum montem ſe receperint, mille ſemiermes per agros palati ſint.

Romani, ſociiq; paulo plus ſexcenti, & prouincialium auxiliorum CL. ferme ceciderunt, Tribuni militum quinq; amiſſi, & pauci equites Romani. Pro concione poſtero die laudati, donatiq; phaleris, catellis, & fibulis, equites, & centuriones, quorum maxime opera fuſi eſſent hoſtes.

Hæc eo anno, quo App. Claudius. M. Sempronius Coſſ. fuerunt, ſunt geſta.

In ſequenti anno, quo P. Claudius, L. Porcius erant Coſſ. in Hiſpania vlteriore, fractis proximo bello Luſitanis, res quietæ fuerunt, vt tradit Liuius.

Ex quo intelligimus prælia duo, quæ paulo ante retulimus, cum Luſitanis, ac Celtiberis fuiſſe. Id etiam ex eo patet, quod veteres Prætores C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Criſpinus, qui eas pugnas pugnauerant, Romam cum rediiſſent, vtrique magno Patrum conſenſu triumphus eſt decretus. Prior C. Calpurnius de Luſitanis, & Celtiberis, paucos poſt dies L. Quintius ex iiſdem Luſitanis, ac Celtiberis triumphauit.

In ſequenti anno vlterior Hiſpania in pace fuit, quia P. Sempronius Longus, cui ea decreta erat, diutino morbo eſſet implicitus, & nullo laceſſente peropportune quieuerant Luſitani. Hæc Liuius in fine libri noni quartæ decadis: Ex quo etiam patet illa tempeſtate belli, paciſq; momenta præcipue penes Luſitanos fuiſſe.

Inde Coſſ. Cn. Bæbio Pamphilo, L. Æmilio Paulo, anno ab vrbe condita DLXXII. P. Manlio Hiſpania vlterior obuenit, quam & priore prætura obtinuerat, inquit Liuius, quæ tunc P. Sempronii Proprætoris morte, ſine imperio fuerat. Is ſecunda aliquot prælia cum Luſitanis fecit, quæ Liuius non explicat. A. Poſthumio Albino, & Calpurnio Piſone Coſſ. Hiſpanias ſortiti Prætores, L. Poſthumius Albinus poſteriorem, citeriorem Tib. Sempronius Gracchus. Qui bene re geſta, centum quinque oppida ad deditionem coegit.

L. autem Poſthumium eadem æſtate in Hiſpania vlteriore bis cum Vaccæis egregie pugnaſſe, & ad XXXV. millia hominum occidiſſe, ſcribit Liuius.

Codicem ego Liuii manu ſcriptum ab amico quodam accepi, in quo non *cum Vaccæis*, ſed, *cum Bracaris* habebatur, ſicut & in Badiana editione legitur, probante Henrico Glareano docto, ac diligenti homine. Hoc aliquando Ioanni Vaſæo indicaui, eramque in eam lectionem propenſus, videlicet, quia in vlteriore Hiſpania Vaccæi non ſunt, Bracari autem,

iuxta

iuxta vetuſtiorem terminationem, ſicut & noſtro æuo ad Luſitaniam pertinuerint. Quod ſi ita eſſet, emendari oporteret Liuii quoque epitomen, libro quadrageſimo primo; ac pro *Vaccæis*, reponendi *Bracari*.

Verum poſtea expendens Liuii paulo ſuperius verba. vbi ſic ſcribit: *Eodem anno in Hiſpania L. Poſthumius, & Tib. Sempronius Propræ. comparauerunt ita inter ſe, vt in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reuerteretur Gracchus, quod maius ibi bellum eſſet, in vltima Celtiberiæ penetrauit*; non audeo quidquam immutare.

Videtur enim Liuius finem conſilii, quo inter Proprętores conuenerat, poſuiſſe; nempe, vt in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus, ſicut & Tib. ipſe Gracchus Mundam vlterioris prouinciæ vrbem oppugnauit, ac cepit. Ita enim è rep. fore vterq; exiſtimauit.

Gracchus Prætor ibidem iterum ducēta oppida expugnauit, & cepit. Ibidem, hoc eſt, in citeriore Hiſpania, iterum quia iam ibi centum quinque ad deditionem coegerat. ergo in citeriore, non in vlteriore prius legendum.

Quoniam igitur modo in vlteriore Hiſpania geſta res fuiſſe narratur. Videlicet quia Proprætor vlterioris erat Albinus, & finitimi Luſitanis, Aſturibuſque Vaccæi, vti ſuperiore libro, cum terminos Luſitaniæ definiebamus ex Strabone oſtendimus, etiam ſi eas pugnas idem extra Luſitaniam Albinus pugnauerit.

Niſi & illic emendandus Liuii codex ſit, vt legatur, *in Bracaros per Luſitaniam iret Albinus*. Nam ſi cum Vaccæis, & non cum Bracaris, hoc eſt, cum Luſitanis eæ pugnæ fuiſſent; quo iure Poſthumio Albino de Luſitanis decretus eſt triumphus, non autem de Vaccæis? Verba Liuii hæc ſunt decadis quintæ lib. primo: *Triumphi ex Hiſpania, deinde duo continuo acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, ſociiſque eorum, poſtero die L. poſthumius de Luſitanis, aliiſque eiuſdem regionis Hiſpanis triumphauit.* Docti examinent. Vnum addam, apud Oroſium perperam mutatas eſſe prouincias. Tiberium enim Sempronium in vlteriore Hiſpania *centum quinque oppida*, vt vetus habet codex, non *centum quinquaginta*, vt vulgata editio, ad deditionem coegiſſe ſcribit. Eadem autem æſtate L. Poſthumium in citeriore quadraginta millia hoſtium bello interfeciſſe. Triumpharunt anno ab vrbe condita quingenteſimo ſeptuageſimo quinto.

Quinto Opimio Nepote. Lucio Poſthumio Albino Coſſ. circa ſexcenteſimum vrbis annum à Luſitanis per arma vexatos fuiſſe Romanos, ſcribit Iulius Obſequens in libello de prodigiis. Quamquam Conſulum prænomina perperam ſint poſita. Quinti enim prænomen Opimio fuit, Lucii vero prænomen Poſthumio, vt patet ex tabulis Capitolinis, ſic *Q. Opimius Q. F. Nepos. L. poſthumius. S. P. F. L. N. Albinus.*

Poſthumio tamen in magiſtratu mortuo, in eius locum M. Acilius Glabrio ſuffectus eſt. Eodem auctore, M. Marcello, & L. Valerio Coſſ. in Luſitania varie pugnatum. Conſentit epitome Liuii. 46. Hi autem Coſſ. M. Claudius Marcellus, & L. Valerius Flaccus fuêre, Anno ab vrbe condita. DCI.

His Coſſ. L. Mummi L. F. L. N. Proprętorem de Luſitanis triumphaſſe oſtendit in Iberico Appianus, & qui in Capitolinas tabulas commentarios edidêre.

Mendoſe legitur apud Eutropium lib. 4. *L. Memmius in Hiſpania bene pugnauit.* Nam cum hic ſit, qui poſtea à deuictis Achæis, & Corinthiis, Achaicus ſit appellatus, certum eſt, Achaicum L. Mummium L. F. L. N. fuiſſe, non L. Memmium.

Per hæc ipſa tempora L. Licinio Lucullo, Aulo Poſthumio Albino Coſſ. Hiſpanienſe bellum. cum parum proſpere. aliquoties geſtum, ita confudiſſet ciuitatē Romanam, vt ne ii quidem inuenirentur, qui aut tribunatum exciperent. aut legati ire vellent, P. Cornelius Scipio Æmilianus. L. Pauli F. Africani nepos, ſed adoptiuus, qui & ipſe poſtea Africanus eſt appellatus, proceſſit, & excepturum ſe militiæ genus quodcumque imperatum eſſet, profeſſus eſt. Quo exemplo ad militandi ſtudium omnes inuitauit.

Iiſdem Coſſ. Sergius Sulpicius Galba prætor, male aduerſus Luſitanos pugnauit, inquit Liuii abbreuiator. Quam rem ſuperiori volumine à nobis tactam hic ſuo loco latius repetere eſt viſum, ex quarto Oroſii libro capite trigeſimo primo.

Sergius autem Galba Prætor à Luſitanis magno prælio victus eſt, vniuerſoq; exercitu amiſſo, ipſe cum paucis vix elapſus euaſit, ex qua ignominia, cum vlciſci ſe poſtea Galba ſtatuiſſet, immane, ac pluſquam barbarum facinus perpetrauit. Quod Oroſius ita narrat: *Igitur in Hiſpania Sergius Galba prætor, Luſitanos circa Tagum flumen habitantes, cum volūtarios in deditionem recepiſſet, per ſcelus interfecit. Simulans enim de cōmodis eorum ſe acturum fore, circumpoſitis militibus, cunctos inermes, incautoſq; proſtrauit. Quæ res Hiſpaniæ vniuerſæ, propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit.* Valerius Maximus lib. 9. capite de perfidia ſic ait: *Sergius quoque Galba ſummæ perfidiæ. Trium enim Luſitaniæ ciuitatum, conuocato populo, tamquam*

de commodis eius acturus, nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, electa, & armis exuta, partim trucidauit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem (codex manuscriptus habet *partem*) *barbarorum magnitudine criminis antecessit.* Accusauit acriter M. Cato Galbam, pro interfectis cōtra interpositam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat apertius Asconius Pædianus, & Liuii epitome libro quadragesimo nono.

Ætatis autem nonagesimum annum agebat Cato, teste Liuio decad. quartę lib. 9. cum Galbam accusauit, ardentissima oratione, quam in Origines suas retulit.

Reus vero Galba, cum se damnari videret cōplexus duos filios prætextatos, & C. Sulpitii filium cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, vt rogatio antiquaretur.

Misericordia ergo, inquit, lib 8. cap. 1. Valerius Maximus, *illam quæstionem, non æquitas texit.* Ceterum de prænomine Galbæ, quod alias *Seruius*, alias autem Sergius habetur, si quis forte inquirat, nescio an facere satis omnino possim.

Nam Cicero loco à me citato *Seruium* habet, Pædianus, & Orosius *Sergium.* Epitome Liuii prius *Seruium*, deinde *Sergium.* Liuius ipse vbi de accusatione eius meminit *Sergium*, at libro quinto decadis quintæ, cum scribit Galbam impedire conatum, ne de capto Rege Persæ, deuictaq; Macedonia. L. Æmilio Paulo triumphus decerneretur, ac M. Seruilium pro L. Æmilio ad populum verba facientem inducit, vbique eum *Seruium Sulpicium Galbam* nominat.

Valerius Maximus in altero locorum modo citatorum *Sergium*, in altero vero *Seruium*, quemadmodum lib. 6. cap. 4. de Scipione cum ait: *Seruius Sulpicius Galba*, quæ varietas in impressis codicibus est. In manu autem scripto, vbiq; Seruium inuenio.

Plutarchus in Catone *Seruilium*, quod parum abest à Seruio. Suetonius vero in Galba Cæsare, cuius familiam ab hoc Galba deducit, *Sergium* semper vocat, *familiam*, inquit, *illustrauit Sergius Galba temporum suorum eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam obtinentem triginta Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam extitisse.* Eius quoque filios, alterum Caium, alterum Sergium nominat. Ex quibus Tranquilli locis, in prænomen Sergium pedibus prope iam ibam, nisi me Eutropius libro septimo reuocasset. Scripto enim Neronis obitu, *huic*, ait, *Seruius Galba successit antiquissimæ nobilitatis Senator.* Non ergo quieui donec Dione Græco Auctore consulto, libro quinquagesimo septimo, inueni *Seruium*, non *Sergium* ab illo nominari. Quare magis ad *Seruii* prænomen animus iam inclinat. Varietatem autem ex compendio scribendi euenisse puto. Nam prænomina cum fere compendio notentur, factum est, vt SER. à quibusdam *Seruius*, ab aliis autem *Sergius* legeretur. Sane tamen SER. magis *Seruium* notat, quam *Sergium*, vt fert mea opinio. Ego *Sergium* prænomen quatuor litteris scriberem, sic. SERG. vt Dionem video fecisse in initio eiusdem libri.

Quod si opinioni huic meæ obiiciatur etiam tribum SERGIAM. litteris tantum tribus scribi, & Sergiam intelligi, vt in Tarraconensi cippo vidi. P. FABIO. P. F. SER. LEPIDO. respondebo in tam nota tribu nihil opus fuisse pluribus litteris; at in prænomine, quod ad hoc, vel ad illud trahi poterat, in *Sergio* quartam litteram fuisse necessariam.

Tam ex Suetonio, quam ex Orosio Seruii Galbæ perfidiam, ac crudelitatem maximi tumultus vniuersæ Hispaniæ, ac demum Viriatini belli causam fuisse didicimus, vt dederit Roma pœnas impuniti Galbæ, qui contra ius, etiam inter extremæ barbariæ hostes, sanctum, & inuiolabile vel *nouem millium*, vt Valerio placuit, vel *millium triginta*, vt Tranquillo, nefaria se cæde polluerit, & quem contra summi viri Catonis iustam acrimoniam trium puerorum misericordia noxa capitali exemerat. Anno igitur ab vrbe condita DCVII. Cn. Cornelio Lentulo. L. Mummio Nepote Coss. Lusitanos Viriatus erexit. De quo hæc Auctores. Florus: *Vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subito dux, atque imperator, & si fortuna cessisset Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere per quatuordecim annos omnia citra, vltraq; Iberum, & Tagum igni, ferroq; populatus, castra etiam Prætorum, & præsidum aggressus, cum Claudium Vnimanum pene ad internecionem exercitus cecidisset, & insignia, trabeis, & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis tropæa fixisset, tandem eum Fabius Maximus consul oppresserat, sed ab successore Seruilio violata victoria est. Quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse.* Iustinus: *In tanta sæculorum serie, nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem Romanos varia victoria fatigauit. Adeo feris propiora, quam hominibus ingenia sunt. Quem ipsum non iudicio populi electum, sed vt cauendi scientem, declinandorumq; periculorū peritum, secuti sunt.*

Cuius

Cuius ea virtus, continentiaq́; fuit, vt cum consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non deniq; victum mutauerit: sed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perseuerauit, vt quiuis gregarius miles, ipso imperatore etiam opulentior videretur.

Velleius in posterioris voluminis initio: *Triste deinde, & cõtumeliosum bellum in Hispania, duce latronum Viriato, secutum est, quod ita varia fortuna gestum est, vt sæpius Romanorum gereretur aduersa. Sed interempto Viriato fraude magis, quam virtute Seruilii Cæpionis, Numãtinum grauius exarsit.*

Eutropius: *Quintus quoq; Cæpio ad idem bellum missus est, quod quidem Viriatus contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriatus à suis interfectus est, cum quatuordecim annos Hispanias aduersus Romanos mouisset. Pastor primo fuit, mox latronum dux, postremo tantos ad bellum populos concitauit vt adsertor contra Romanos Hispaniæ putaretur.*

Plinius in libello de viris Illustribus: *Viriatus genere Lusitanus, ob paupertatem primo mercenarius, deinde alacritate venator, audacia latro, ad postremum dux, bellum aduersum Romanos sumpsit, eorumque Imperatorem Claudium Vnimanum, deinde C. Nigidium oppressit. Pacem à Popillio maluit integer petere, quam victus: & cum alia dedisset & arma retinerentur, bellum renouauit. Cæpio cum vincere aliter non posset, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent. Quæ victoria, quia empta erat, à senatu non fuit probata.*

Orosius libro quinto capite quarto: *Viriatus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis, & latro, primo infestando vias, deinde vastando prouincias, postremo exercitus Prætorum, & consulum Romanorum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem Iberum, & Tagum maxima, & diuersorum locorum flumina late transgredienti & peruaganti, C. Vetilius Prætor occurrit. Qui continuo cæso vsque ad internecionem pæne omni exercitu suo, vix ipse Prætor cum fuga lapsus euasit. Deinde C. Plautium Prætorem ipse Viriatus multis præliis fractum fugauit. Post etiam Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriato vniuersas, quas secum adduxerat copias, maximasq; vires Romani amisit exercitus. Viriatus trabeas, fasces, ceteraq; insignia Romana, in montibus suis tropæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidisse, Claudius refert. Et cum victores Lusitani sparsi ac securi abiissent vnus ex iis longe à ceteris segregatus, cum à circumfusis equitibus pedes ipse deprehensus, vnius eorum equo lancea perfosso ipsius equitis ad vnum gladii ictum caput desecuisset, ita omnes metu perculit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius, atq; otiosius abscederet.* Et paulo post: *L. Cæcilio Metello. Q. Fabio Max. Seruiliano Coss. Igitur Fabius consul contra Lusitanos, & Viriatum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriatus obsidebat, depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis aliis castellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis Barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei, & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate inuitatos, deditionis iure susceperat, manus præcidit. Pompeius sequentis anni Consul fines Numantinorum ingressus accepta maxima clade discessit, non solum exercitu pene omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriatus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces, atque exercitus protriuisset, insidiis suorum interfectus est. In hoc solum Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores eius indignos præmio iudicarunt.*

Sex. Iulius Frontinus stratagematum libro secundo capite quinto: *Viriatus ex latrone dux Celtiberorum, cedere se Romanis equitibus simulans, vsq; ad locum voraginosum, & præaltum eos perduxit, & cum ipse per solidos, ac notos sibi transitus euaderet, Romanos ignaros locorum, immersosq; limo cecidit.* Celtiberorum illum ducem appellat, quoniam non contentus vniuersam Lusitaniam ademisse Romanis, Iberum bella transferens, Celtiberiæ etiam populos occupauit, & aduersus Romanos erexit. Multa alia in libris his magni, ac sapientis ducis argumenta Frontinus de Viriato prodidit, quæ peti inde possunt.

Epitome Liuii lib. 52. *Viriatus primum in Hispania, ex pastore venator, & ex venatore latro, mox iusti quoq; exercitus dux factus est, & vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vetilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit. Post quem C. Plautius Prætor nihilo felicius rem gessit, tantumq; terrorem is hostis intulit, vt aduersus eum consulari opus esset, & duce & exercitu.* Et lib. 45. *Quintus Fabius Proconsul, rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus, consilio Seruilii Cæpionis interemptus est, & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobilissime tumulatus, vir, duxque maximus per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.* Hæc scriptores de Viriato, quem omnes latronem, latronumq; ducem fuisse dicunt, quemadmodum Strabo lib. 3. Noster quoq; Cicero libro de officiis secundo: *Quin etiam leges latronũ esse dicuntur, quibus parent, quas obseruẽt. Itaq; propter æquabilem prædæ partitionẽ, & Bargulus Illyricus, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit,*

& multo maiores Viriatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri imperatoresq; cesserunt. Quem C. Lælius, is qui sapiens vsurpatur, Prætor fregit, & comminuit, ferocitatemq; eius ita repressit, vt facile bellum reliquis traderet.

Vbi quoque aduertendum, quam Viriati attenuet summus Orator victorias: *Cui quidē exercitus nostri imperatoresq; cesserunt. Cesserunt verecunde*, inquit quidam, *cū victos significet.* At vero C. Lælium quo ambitu, qua verborum amplitudine attollit? *fregit, & comminuit ferocitatemq; eius repressit.* Et in Bruto: *Egregium Viriati bello reperimus fuisse Lælium.* Atqui nisi Seruilius Cæpio Lælii in consulatu collega, pecunia, qui Viriatum interimerent corrupisset, nondum sane debellatum erat. Alioqui quid est quod ait Plinius, *Cæpio cum vincere aliter non posset, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent.*

Redeo ad latronis nomen. Mihi videtur inuidiosius id a Romanis in magni viri odium inculcatum, latronem autem, aut latronum ducem, aliter intelligo, vt & Liuius de Masanissa decadis tertiæ libro nono ait: *Inde nocturnis primo, ac furtiuis incursionibus, deinde aperto latrocinio infesta omnia circa esse, maxime vero Carthaginensis ager, quia & plus prædæ, quam inter Numidas, & latrocinium tutius erat. Et statim: vix regium videbatur, latronem vagum in montibus consectari.* Latro autem vagus Masanissa erat, debitum sibi regnum reposcens. Ita ergo, cum propter Galbæ perfidiam, alienissimo à Romanis essent animo Lusitani, Viriato pastori primum, inde venatori, & qui mercenariam vecturam faceret, viro tamen calliditatis acerrimæ, periculorumque declinandorum perito adhærere nonnulli, cum quibus incursiones, ac latrocinium aduersus Romanos, Romanorumque socios exercebat. Cuius felici audaciæ, cum ex Romanorum recenti iniuria multi fauerent, & copiæ indies maiores accrescerent, iusto tandem exercitu congregato, electus dux, ad bellum iam intrepide, patriamque liberandam, non autem ad latrocinium processit. Quippe cuius miram virtutem, continentiamque adeo Iustinus prædicet, vt tantis rebus gestis, neque cultioribus armis, quam ceteri, sit vsus, neque vestitum, neq; victum mutauerit, vt quiuis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. Quæ animi moderatio in latronum moribus esse non solet.

Interfecto Seruilii Cæpionis opera à duobus domesticis satellitibus Viriato, cum interfectores eius præmium à Scipione Consule peterent, responsum est, *numquam Romanis placuisse, imperatores à suis militibus interfici*, vt ait Eutropius. Duplicem in eius cæde perfidiam accusat Valerius Max. lib. 9. cap. 6. alteram amicorum eius, quod eorum manibus interemptus; alteram Q. Seruilii Cæpionis, quod is sceleris huius auctor, promissa impunitate fuerit, victoriamq; non meruerit, sed emerit. Imperatores igitur Romani quos Viriatus deuicisse legitur, fuere hi. Prætores C. Vetilius, vt Orosius, siue M. Vetilius, vt epitome Liuii habet. C. Plautius, Cl. Vnimanus. C. Nigidius, cum M. Popillio Lænate, tunc Prætore, vt arbitror. Nam consulatum non iniit, nisi post Quintum Seruilium Cæpionem, quo agente domesticis insidiis periit Viriatus. Cum Popillio ergo, adhuc integer de pace agitauit. Sed quia tradere arma poscebatur, quod ea res videretur victi esse, confessio bellum renouauit. Cum Lælio varie pugnauit: nam si eum Lælius tam fregisset, quam in eius gratiam iactat Cicero, nequaquam censuisset Senatus, vt bellum aduersus Viriatum, non iam per Prætores, sed per Consules administraretur.

Cum Q. Fabio Maximo Consule etiam varie pugnauit. Cum eodem postea Proconsule varie quoque. Quare cum eo Fabius æquis conditionibus pacem fecit, cum tamen bonam ei Lusitaniæ partem ademisset. Vnde labem prospere gestis à se rebus imposuisse Fabius est iudicatus. Proconsul tum erat Fabius, vt patet ex Liuii Epitome. Emendandus est Flori Locus paulo ante citatus. *Tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat.* Sine dubio enim legendum *Proconsul.* Nam Fabius anno vrbis DCXII. Consul fuit. Postquam fuere Cn. Seruilius Cæpio, & Q. Pompeius Rufus. Quorum anno prorogatum Fabio imperium est, vt Proconsule aduersus Viriatum ex parte affectum bellum tandem conficeret. Anno sequenti designati Coss. C. Lælius Sapiens, & Quintus Seruilius Cæpio auctor cædis Viriati, vt ex Eutropio ostensum ante est. Igitur pace rursus turbata futurus victor apparebat Fabius, nisi Q. Seruilius Cæpio, qui post Cn. Seruilium Cæpionem fratrem, & Q. Pompeium Rufum Consul est designatus, bellique cum Viriato successor, insidiis victoriam corrupisset.

Manent adhuc in Lusitania aliquot monumenta militum Romanorum, qui in Viriatino bello occisi sunt, vt in territorio Eborensi, Pomariensi prædio, hoc cuius ego testis sum oculatus.

L. SILO. SABINVS. BELLO. CONTRA. VIRIATVM. IN EBOR.
PROV. LVSIT. AGRO. MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS
AD. C.

AD. C. PLAVT. PRÆT. DELATVS. HVMERIS. MILIT. H. SEP. E. PEC. MEA. M. F. I. IN. QVO. NEMIN. VELIM. MECVM. NEC. SERV. NEC. LIB. INSERI. SI. SECVS. FIET. VELIM. OSSVA. QVORVMQVOMQ. SEPVLCRO. MEO. ERVI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Id est,

Lucius Silo Sabinus bello contra Viriatum in Eborensi prouinciæ Lusitaniæ agro multitudine telorum confossus, ad Caium Plautinum prætorem delatus humeris militum, hic sepultus est. pecunia mea mihi fieri iussi, in quo neminem velim mecum, nec seruum, nec liberum inseri. Si secus fiat, velim ossua quorumquomque sepulcro meo erui. Si patria libera erit.

Honoratus Ioannes Valentinus, vir & natalibus, & luculenta eruditione nobilis, & hoc & tria, quæ subiiciam à Floriano Campensi accepta mihi Olysippone ostendit. Sed ego illi hoc emendatius tradidi. Alterum etiam ibidem simul inuentum esse narrabat, quod ego etsi diligenter perquisiui, hactenus tamen inuenire non potui, esse autem ferebat istiusmodi

Q. LONGINVS. TARTAREO. ABSORPT. HIATV. ANTE. TEMPVS. ARM. HOST.
IN. CAMPIS. LVSITAN.
M. REGVLVS. TRIB. MIL. MAR. SARCOPH. OSSA. CONTEXIT. VALETE. MILIT. ROMANI.

Hoc est,

Quintus Longinus tartareo absorptus hiatu ante tēpus armorum hostilium in campis Lusitaniæ Marcus Regulus Tribunus militum marmoreo sarcophago ossa contexit. valete milites Romani.

Et hoc prope Visæum vrbem.

L. AEmil. L. F. confect. vulnere Host. sub
Nigidio. Coss. cont. Viriatum Latronem
Lanciens. quorum Remp. tutarat. basim
Cum vrna, & statuam in loco publico erex.
Honoris. liberal. que ergo.

Hoc est,

Lucio Aemilio Lucii filio, confecto vulnere hostili sub Nigidio Consule contra Viriatum Latronem, Lancienses, quorum Remp. tutarat, basim cum vrna, & statuā in loco publico erexerunt honoris liberalitatisque ergo.

Hoc quoque neque ego vidi, neq; C. Nigidium Consulē Viriatino bello fuisse inuenio, nisi consulari potestate bellum gessisse dicamus, quem à Viriato oppressum dicit Plinius. Fertur etiam testamentum Gallii Fauonii, quod retulit Marlianus in vrbis descriptione in Lusitania repertum, quod ab Iacobo Simoneta Pisauriensi Episcopo, & Rotæ auditore, se accepisse ait in hęc verba.

EGO GALLVS FAVONIVS IVCVNDVS
P. FAVONII F.

Qui bello contra Viriatum occubui, Iocundum, & Pudentem filios è me & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & bonorum Iocundi patris mei, & eorum quæ ipse mihi acquæsiui, hæredes relinquo, hac tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniant, & ossa hinc mea intra quinquennium exportent, & via Latina condant, in sepulchro iussu meo condito & mea voluntate. In quo velim neminem mecum, neque seruum, neque libertum inseri, & velim ossa quorumcunque sepulchro statim meo eruātur, & iura Romana seruentur, in sepulchris, ritu maiorum retinendis voluntate testatoris. Et si secus fecerint, nisi legitimæ oriantur causæ, velim ea omnia quæ filiis meis relinquo, pro reparando templo Dei Siluani, quod sub Viminali monte est, attribui. Manesque mei à Pontifice maximo & à Flaminibus Dialibus, qui in Capitolio sunt opem implorent, ad liberorum meorum impietatem vlciscendam. Teneanturque sacerdotes Dei Siluani me in vrbem referre, & sepulchro meo condere. Volo quoque vernas qui domi meæ sunt omnes à Prætore Vrbano liberos cum matribus dimitti, singulisque libram argenti puri, & vestem vnam dari. in Lusitania in agro. VIII. *cal. Quintileis bello Viriatino.*

Testamentum hoc paulo diuersius mihi. Honoratus Ioannes Floriani Campensis manu descriptum communicauit hoc modo.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS L. F.

Qui bello cont. Viriatum occub. Iocundum. & Pudentem
fili. ex test. herr. relinquo, & bonor. Iocundi
patr. mei, & eor. quæ mihi adquæsiui. hac
tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc ve-
niant, & ossa mea intra quinquen. è Lusitan.
export. via Latina condant, sepulch. marm.
cond. mea voluntate, si secus fec. nisi legiti-
mæ oriant. causæ, velim ea omn. quæ fili.
relinquo, pro templo Dei Siluani reparando
adtribui. Manesque mei opem à Pont. max. &
Flaminum Dial. qui in Capitolio sunt imple-
rent, ad impiet. contra filt. vlciscendam.
Teneanturque sacerdd. Dei Siluani me in
vrb. referre, & sepulch. me cond.
Velim quoque quotquot domi meæ vernæ
sunt, liberos à Prætore cum matribus dimit-
ti, singul. que libram arg. & vestem dari.
Act. VI. Kalend. *Quint.... R. Galba. Q. AVREL. Coss.*
DECVRR. Transcudani hoc testam. ore eiusd.
Galli FAV. emiss. lapide iussere adsculpi.

Displicent tamen mihi affecta hic aliquot compendia contra sæculi illius morem. Ac nescio, an ita in marmore sit, an magis ita Florianus tradere voluerit, quo antiquitatem suo iudicio maiorem repræsentaret, si lectori mutilatis dictionibus negotium facesseret.

Onuphrius Panuinius in primo fastorum anno vrbis conditæ DCX. huius etiam meminit: *Horum*, inquit *consulum mentio est in testamento Galli Fauonii secundi, qui bello Viriatino cecidit*, ita: ACTVM. VI. KAL. QVINTILEIS. SER. GALBA. L. AVRELIO Coss. & de Viriato satis iam multa.

Decius inde Iunius Brutus. M. Iunii Penni filius, cum circa vrbis annum DCXVI. vna cum P. Corn. Nasica qui Serapio appellatus est, consulatum gereret, in Hispaniam venit, & iis qui sub Viriato militauerant, agros, oppidumque dedit, quod Valentia nuncupatum est. Ex epitome Liuii. Meminit etiam huius rei Sabellicus quintæ Æneados lib. nono. Et nos in Vincentio Martyre, vt liqueat à Lusitanis ceterisque Viriati militibus Valentiam esse conditam & nominatam. Fabulam vero inanem esse, eam conditam ante Romam, & Romin appellatam à Romo Rege nescio quo, apud commentitium Manethonem reperio. Quæ tamen fabula Floriano Campensi, & quibusdam ex neotericis Hispanicarum antiquitatum scriptoribus non displicuit.

Brutus igitur hic Lusitaniam, vsque ad Oceanum perdomuit. Quamquam, vt Valerius Maximus libro sexto capite quarto ait, *Pene tota se ei sponte dediderat, præter Cinaniam vrbem; quæ pertinaciter arma retinebat*; vt ei in superioribus diximus, cum qualisnam gens Lusitani fuissent, disseruimus. Adortus etiam Bracaros Callæciæ gentem Callaicorũ, qui Lusitanis auxilio venerant. sexaginta millia bello asperrimo, atque difficili, quamuis incautos circumuenisset, oppressit, in eo prælio, inquit Orosius, libro quinto capite quinto, quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga euasere. Propter hanc igitur de Callaicis, & Bracaris victoriam, Callaici cognomen non autem à cætera Callæcia Brutũ esse adeptum, hinc colligo, quod Strabo libro tertio, vbi amnis Minii mẽtionem fecit, ita scribit: *Hic expeditionis Bruti terminus est.* Negligenter enim vertit interpres; *Bruti Præturæ terminus*, obiterque notandum iam non Consulem Brutum, sed Proconsulem, illic rem gessisse eoque tempore illi ad Limiam contigisse; quod supra retulimus, cũ Bracarorum flumina recenseremus.

Triumphauit autem de Lusitanis, & Callæcis, anno vrbis DCXVII. quod in tabulis Capitolinis ita notatur.

D. IVNIVS. M. F. M. N. BRVTVS. CALLAICVS. ANNO DCXVII. PRO. COS. DE LVSITANEIS. ET CALLAICEIS. EX HISPANIA. VLTERIORE.

Hoc

Hoc est: *Decius vel Decimus* Iunius, *Marci filius, Marci nepos Brutus Callaicus anno sexcentesimo decimoseptimo Proconsul de Lusitanis & Hispania vlteriore.* An. ab vrbe condita DCXIV. Q. Seruilius Cæpio. Q. Seruilii Cępionis superioris filius CN. nepos, Proprætor de Lusitanis, & Hispania vlteriore triumphauit. At anno DCXLIX. P. Rutilio Rufo: CN. Manlio Coss. exercitus Romanus à Lusitanis cæsus. Quod nisi à Iulio Obsequente quatuor tantum verbis esset notatum, per ceteros Romanos scriptores penitus ignoraremus. Tametsi de nominibus Consulum Obsequens & Cassiodorus nonnihil variant, sed ego Onuphrio Panuinio, qui eam rem exquisitius indagauit, adhæreo.

Anno inde conditæ vrbis DCLII. C. Mario IIII. Q. Luctatio Coss. deuictis Lusitanis pacatam vlteriorem Hispaniam, scribit Obsequens. Non tamen à quo deuicti sint, expressit. Opinatur Panuinius à D. Iunio Syllano, propter Sexti Rufi verba: *Rebellantes in Hispania Lusitanos, per D. Brutum obtinuimus, & vsque Gades ad Oceanum peruenimus. Post ad Hispanos tumultuantes Syllanus missus, eos vicit;* ego tamen & Obsequentis, & Rufi verba aliter intelligo. Nempe deuictis à Bruto Lusitanis, vlteriorem Hispaniam fuisse pacatam, vsque ad Gades, & Oceanum. Syllanum vero ad tumultuantes Hispanos missum non autem singillatim ad Lusitanos. Ad quos autem tumultuantes missum intelligat non explanauit. Verum quia Panuinio & cæteris tabularum triumphalium explicatoribus ita videtur, ab illis non discedamus.

Anno vrbis DCLV. L. Cornelius Dolabella de Lusitanis triumphauit. Quod Verrii Flacci tabulæ ita ostendunt.

L. CORNELIVS. L. F. L. N. DOLABELLA. PRO. COS. EX HISPANIA. VLTERIOR. DE LVSITAN. V. K. FEB.

Hoc est,

Lucius Cornelius, Luciifilius. Luciinepos Dolobella, Proconsul ex Hispania vlteriore de Lusitanis quinto Kalen. Februarii.

Quinto post anno, id est, ab vrbe condita DCLX. P Licinius Crassus de Lusitanis triumphauit, testatur hoc Verrius Flaccus, sic.

P. LICINIVS. M. F. P. N. CRASSVS. ANNO. DCLX. PRO. COS. DE LVSITANEIS PRID. IDV. IVNI.

Hoc est,

Publius Licinius, Marci filius, Publii nepos, Crassus anno sexcentesimo sexagesimo Proconsul de Lusitanis, pridie Idus Iunii. Hunc in Lusitania, & ea Callæciæ parte, quæ Bracarorum est bellum gessisse, inde coniicimus, quod Strabo in calce libri tertii tradit illum etiam Cassiteridas insulas è regione Celtici promontorii pace conciliasse.

Sexcentesimo septuagesimo tertio vrbis anno, sparso per Macedoniam, Pamphyliam, atque Dalmatiam Romanorum bello, cum quod in Hispania erat, ob id remissius gereretur, paulisper interquieuerant Lusitani, donec discordiis ciuilibus Sertorianorum exarsit Syllanæ proscriptionis hęreditas, vt inquit Florus. Quintus enim Sertorius, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, ac magnæ in rebus bellicis peritiæ dux, quod Marii partes fuerat secutus, cum proscriptus à Sylla esset, excessit vrbe atque Italia variis casibus vbique iactatus.

Cuius quia vitam, resque gestas accurate perscripsit Plutarchus, & de eo multa ciuilium bellorum libro primo Appianus, & libro tertio L. Florus quinto. P. Orosius præter ea quæ sparsim Plinius Iunior de Illustribus viris, Valerius Maximus, Frontinus, Obsequens, & alii adnotarunt, minime opus est in ea re me laborare. Summatim ex Plutarcho, Appiano atque Orosio dicam. Adscitus ex Africa à Lusitanis cum duobus millibus, & sexcentis, quos Romanos vocabat, admixtis Afris septingentis, illinc venit, adiunxit Lusitanorum quattuor millia peditum, & equites septingentos; atque tam exiguis copiis aduersus quattuor Romanorum duces sub quibus erant peditum millia centum viginti, equitum septem millia, sagittariorum, & funditorum duo millia, & vrbes innumeræ, bellum gessit, cum ipse initio viginti tantum Lusitanorum vrbes in sua ditione haberet. Validas non solū gentes, sed missos etiam aduersum se Romanos duces subegit. Cottam nauali prælio ad Melariam superauit, Phidium Prætorem ad Bætin, interfecitque in ea pugna duo millia Romanorum ciuium, Domitium per Hirtuleium ducem oppressit. Qui etiam Manilium Galliç Procoss. cum tribus legionibus, & mille quingētis equitibus in Hi-

ſpaniam tranſgreſſum, caſtris, copiiſq; nudauit, vt Oroſii verbis dicam & pæne ſolum Ilerdam compulit refugere.

Lucium procoſſ. contriuit, Toranium à Metello miſſum cum toto exercitu deleuit. ipſum Metellum in tantam compulit neceſſitatem, vt L. Lollius ex Narbonenſi Gallia ei ferre auxilium cogeretur, & Pompeius Magnus ex vrbe cum magna feſtinatione ea de cauſa mitteretur. Neque enim habebat Metellus, quo ſe verteret. Aquilium à Metello miſſum cum ſex millibus cecidit, Pompeium iam Pyrenæos montes tranſgreſſum bello excepit, poſitiſque iuxta caſtris ſuperior fuit, Pompeium Palantiam obſidentem vi repulit, Et caſtra, quæ ad Calagurrim erant, adortus, ad tria millia interfecit. Eodem Pompeio ſpectante Lauronem vrbem expugnauit, atque incendit, neque ille tam magnifice Lauronenſibus de ſe pollicitus, ſociis pereuntibus auxilium ferre auſus eſt. Quibus vitam ex incenſa vrbe dedit Sertorius, in Luſitaniam miſerabili captiuitate traduxit. Ad Sucronem Pompeium prælio ſuperatum fugauit, ita vt vulneratus, & ex equo proſtratus. pæne interfectus, & captus ſit.

Afranium qui cornu ſiniſtrum regebat, cum Sertorianos intento in Pompeium duce pelleret, ſuorum intellecto periculo accurrens, facile ſuperauit, eiuſq; milites diſperſos occidit. Ad flumen Turiam Pompeium male multauit, & niſi Metellus ſuperueniſſet, actum de eo erat. Vnde illa Sertorii gloriatio: *Ego puerum hunc, niſi veniſſet anus illa, caſtigatum verberibus, domum remiſiſſem.* Memmius Pompeii quæſtor, & ſororis eius maritus, ad Saguntum Sertorio ſuperante, eſt interfectus. Et cum magna ſtrage victor ad Metellum vſque perueniſſet, pilo percuſſus Metellus interierat, niſi a ſuis pudore nimio affectis protectus eſſet. Didium Lælium Pompeii legatum, qui pabulatum exierat, ſcribit Obſequens, à Sertorianis interfectum.

Et certe Sertoriani duces fere ſuperiores erant, præcipue Hirtuleius, qui initio Metelli antequam ſe Pompeio iungeret, multis prœliis fatigarat tandem cum eodem Metello apud Italicam Bæticæ prouinciæ vrbem congreſſus, ex fiducia credo præteritarum victoriarum elatus, commiſſa pugna, viginti millibus amiſſis, victus in Luſitaniam cum paucis profugit. At Sertorius poſt id cum Pompeio congreſſus, decem millia militum eius interfecit, licet totidem & ipſe amiſerit, in tantamque deſperationem duos egregios illos duces Metellum, atque Pompeium adduxit, vt publice Metellus præmia ſtatuerit ei, qui Sertoriũ necaret, centũ argenti talenta, & viginti millia agri iugera, & ſi exul eſſet, veniam reductionemq; promitteret. Nẽpe, vt ſaltẽ proditione conſequeretur, ꝗ armis nõ poterat.

Põpeius vero querulus ad Senatũ ſcripſerit, niſi ſibi pecuniæ mitterẽtur, ſe milites è prouincia deducturum. Recipiebat ſe in Hiberna Sertorius in Luſitaniam, vnde appetente vere, cum M. Perpenna legato ſuo, ad hoſtes vſque in Celtiberiam properabat, Luſitanorum maxime opera ſemper vſus. Hoc diſerte aſſerit Appianus.

Eboram vero vrbem ad hiemandum peculiariter elegerat, ſagaci conſilio, cum fere in medio ſita ſit Luſitaniæ, & ſolo fertili, vnde in omnes partes præſto eſſe poterat, ſi vſus eueniret. Ibi domũ, quæ adhuc extat, & Iuniam Donacen domeſticam, & libertos tres habebat. Inde cohortẽ vnam ad bellum duxerat, vti docemus latius, cum ventũ erit ad vrbes.

Ita proſpere in Hiſpania bellum gerentis Sertorii, cum fama etiam Pontum compleſſet, Mithridates, ſi ducem rei militaris peritiſſimum ſibi fœdere conciliaſſet, facilem de populo Romano victoriam ſe adepturum pollicebatur. De qua re non pigeat lectorem conſulere Plutarchum. Ex quo, & qui vir, & qua probitate fuerit Sertorius, & quo amore patriam, vnde exulabat, proſequeretur, liquido intelliget. Simul quanto digni fuerint odiô Perpenna, & qui cum eo in cædẽ magni ducis coniurauere. Quorum tamen omniũ exitus, vt proditorum eſſe conueniebat, miſer atque infelix non multo poſt omnino fuit. Id breuiter atque eleganter Velleius Paterculus de Perpenna loquens commemorat: *Sertorium* inquit, *inter cœnam Oſcæ interemit, Romaniſq; certam victoriam, partibus ſuis excidium, ſibi turpiſſimam mortem peſſimo auctorauit facinore.* Item Marcellinus ſub libri XXVI. finem: *Ad veteris Perpẽnæ exemplum, qui poſt Sertoriũ inter epulas obtruncatũ dominatione pauliſper poſitus è fruteti s, ſub quibus latebat extractus, oblatuſq; Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus.* Sic decimo inchoati belli anno ſuorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedit, verũ ſine vlla gloria quod non virtute, ſed fraude obueniſſet.

Quo interẽpto Hiſpanię vniuerſę ciuitates vltro ſe Romanis dedidere. præter Callagurrim, & Vxamã, ſed hãc Pompeius euertit illã ſiue Afranius, vt ſcribit Oroſius, iugi obſidione confectã, atq; ad infames eſcas, ex inopia coactã, vltima tandẽ cęde incendioq; deleuit? ſiue idẽ Pompeius. vt in lib7. cap. 6. refert Valerius. Quieuere itaq; Luſitani, ac de Hiſpanis tam Metellus Pius quã Cn. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triumpharũt, anno vrbis DCLXXXII. vt tabulæ referunt Capitolinæ.

Toto

Toto autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hispaniis fuisse, in oratione de Agrariis legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.

Iulius deinde Cæsar, post Vrbanam præturam, vlteriorem sortitus Hispaniam, in qua prius sub Tuberone Prætore Quæstor fuerat, Lusitaniam ac Callæciam imperio Romano subdidit. De qua re non pigeat lectorem repetere, quæ ex Dione retulimus, cum de monte Herminio ageremus, secuto paulo post triumuiratu. Cæsar Gallias, Asiam Crassus, Pompeius inuasit Hispanias, quas per legatos tres, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varronem administrabat, donec ciuile bellum conflatum est. Ac Cæsar in Hispanias veniens, eas pro tempore quiescere coegit, M. Lepido procoss. Citeriorem, Q. Cassio Lōgino Vlteriorem Proprætore, obtinentibus, quo tempore ad Dirrachium Cæsar Pompeium obsidebat.

Is Cassius Longinus inexplebilis auaritiæ, nec ob eam obscuræ crudelitatis homo, cum se prouinciæ odio haberi nō ignoraret, magnasq; indies eius odii accessiones faceret, contra Prouincialium offensionem, exercitus amore sese munire studebat, donatiuorum largitionib. immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauissimisq; oneribus. Sestertia igitur centum militib. pollicitus, Medobrigam oppidum in Lusitania, montemq; Herminium, quo Medobrigenses confugerāt, expugnauit, ibiq; Imperator appellatus, iterum Sestertiis centum milites donauit.

Anno inde ab vrbe condita DCCX. Cæsar post deuictum Pompeiū in Hispanias est profectus aduersus duos adolescentes Pompeios Magni filios, qui bellum instaurauerāt. Pronior in Pompeii partes erat Lusitania, siue quia S. P. Q. R. magis eas fouebat, vt iustiores; siue recordatione iniuriarum Cæsaris, à quo in Prætura direpti nimis hostiliter fuerāt Lusitani, quanquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, vt inquit Suetonius. Et paucis verbis Catulli mordacissimus Iambus innuit:

Secunda præda Pontica, inde tertia.
Ibera, quam cit amnis aurifer Tagus:

Vettonum igitur agrum, Lusitaniamq; pro Pompeio tenebat M. Petreius, antequā cum suis copiis, & equitibus, auxiliisq; totius Lusitaniæ ad Afranium in Celtiberiam proficisceretur, vt irrumpentem Cæsarem pariter reprimerent. Lusitanos Petreii beneficiarios vocat ipse Cæsar, in primo belli ciuilis commētario, quos custodię suæ causa semper habuisse confirmat. Fecit idem Munatius Flaccus in Bætica, Pompeiani nominis acrior quā probabilior defensor, sed id credimus Valerio Maximo libro nono capite de crudelitate. Lusitanorū enim præsidio vallatus Cæsari cum resisteret pertinaciter ad Attegam barbarum in modum sæuiit in eos, quos Cęsaris studiosos esse comperit, & in eorū vxores ac liberos.

Videat qui velit Valerium, & Hispaniensis belli commentarium, atq; obiter Valerii codicem emendet, in quo perperam legitur: *Numatius*, pro *Munatius*, & *Attinguensium* pro *Atteguensium*. Sufficiet hoc ex Dione ostendisse libro quadragesimo tertio ita scribente: *Audiens autem in Attegua ciuitate magnam esse copiam commeatus.* At paucis interiectis: *Postea quam vero milites intra vrbem recepti sunt, Munatium Flaccum ad eos misit. Munatius* ergo *Flaccus* vocabatur, atq; ita eum appellat Plutarchus in Catone: *Præterea*, inquit *cum Pompeius commendationes reis dari in Iudiciis consuetas, per legem vetuisset, ac postea ipse Munatio Flacco commendationem scripsisset*, Cato qui in ea causa iudex erat, cum recitari cœpta est Pompeii commendatio, aures manibus clausit, legiq; illā prohibuit: vt mendum quoq; sit apud eundem Plutarchum in Pompeio, vbi idem Catonis factum referens, *Plancum* eum, non autē *Flaccum* appellat. Nisi forte iidem Munatii, tam Flacci, quam *Planci* appellarentur. Probabile est Munatiam gentem in duas familias Flaccorum videlicet, & *Plancorum* fuisse diuisam. Et ideo apud Plutarchum in Pompeio ex *Flacco* factum *Plancum*.

Plancorum enim cognomen aliquot ex Munatiis habuisse, liquet ex L. Munatio Planco, qui cum Lepido triumuiro R. P. C. cōsulatum gessit, & ex ode septima libri primi Carminum Horatii. Præterea ex inscriptione, quam extare Caietæ Onuphrius Panuinius in secundum fastorum, & in libello de Romanorum nominibus, asseuerat. Ea est huiusmodi:

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON. PLANCVS. COS. IMPER. ITER. VII. VIR. EPVLON. TRIVMPH. EX RÆTEIS. ÆDEM. SATVRNI. FECIT, DE MANVBIIS AGROS DIVISIT. IN ITALIA BENEVENTI. IN GALLIA COLONIAS DEDVXIT LVGDVNVM. ET RAVRICAM.

Hoc est: *Lucius Munatius, Lucii filius, & Lucii nepos, Lucii pronepos, Plancus, Consul Imperator, iterum Septemuir epulonum triumphauit ex Rateis. Ædem Saturni fecit, de manubiis, agros diuisit*

in Italia Beneuenti, in Gallia colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

Sed multum ab instituto diuertimus propter Valerii locũ. Redeo ad Munatium Flaccum, qui se Lusitanis stipatoribus munierat, quos tamen suæ crudelitatis satellites habuisse breuiter Valerius, Dion tacet, subobscure narrat Hispaniẽsis belli commentarius, neque Munatii, neq; Lusitanorum facta mentione. Petreianos, Afranianosq; milites, quod assuefacti cum Lusitanis essent, eorum more pugnare solitos, scribit Cæsar in Primo belli ciuilis commentario. In tantum autem Pompeii partes fouebant Lusitani, vt etiam illo iam interfecto, filiis Cn. & Sext. Pompeiis, in omnem euentum adhæserint. Transeo Cotonem vel potius Catonem, vt alii habent codices, qui Attegue cum Lusitanorum pręsidio sub Munatio erat, & cum Tullio legato ad Cæsarem venit.

Acerrimi Pompeianarum partium defensores fuere, Philo tota Lusitania notissimus, ac Cæcilius Niger, qui cum bene magna Lusitanorum manu Hispali contra Cæsarem, pro Cn. adolescente mire laborarunt, multas ad Bætin naues incenderunt, tandem, victum ad Mundam, sauciumq; non deseruere. Sed cum se Carteiam recepisset, secuti sunt. De quo tradendo cum ciues legatos ad Cæsarem misissent, re intellecta Pompeius, vt in naues quas ibi in præsidio habebat, confugeret, scapham ingressus est.

Sed pede casu funibus implicito, dũ funẽ gladio secare nititur, *pedis plantam gladio abscidit* vt libro bellorum ciuilium secundo ait Appianus, *vel talum intorsit*, vt Hispaniensis belli commentarius refert.

Cum ab hostib. quæreretur, occurrente ad id Didio, qui Cæsarianę classis Gadib. præfectus erat, ex naui in qua curabatur egressus est, & in Lusitaniam profugiens lectica ferebatur. Sed vulneribus, & intorto talo cum ad fugiendum tardaretur, in itinere à Didio deprehensus, interfectus est, *non ignaue sese protegens*, inquit Appianus: cuius caput Hispalin allatum Cæsar in conspectum iussit dari populo, & sic vrbe potitus est.

Lusitani, qui ex pugna superfuere, cũ se ad signa recepissent, aduersus Didium elatum ea gloria redierunt, & quotidianis eum pugnis lacessentes tripartito distributis signis, illius naues incenderunt, ipsum qui ad propellendum cum copiis processisset, prælio excipientes interfecere, omnesque eius copias deleuerunt, paucis exceptis, qui aut in scapha, quæ ad littus erat, aut nando ad naues, quæ in salo erant confugientes, sublatis anchoris, vitæ subsidium remis quæsiuerunt. Lusitani præda ingenti potiti sunt; vt refert ille Hispaniensis belli commentarius, alioqui mutilus, corruptus, impeditoq; sermone confusus. Quisquis auctor illius fuerit. Neque enim ad Hircium, aut Opium disertos satis homines referendum ego existimo. Miles tamen Cæsaris cum esset, & eius laudes immodicus, ita scripsit, vt sæpe, neq; quid velit intelligas, neq; si diuines, oratio ipsa sibi congruat.

Cn. Pompeio extincto, & maxima ex parte Hispania in potestatem redacta; Cæsar ad Vrbanam dominationem festinans, Sext. Pompeium alterum ex Pompeii Magni filiis iuniorem, contempta eius adolescentia, neglexit in Hispania, nõ arbitratus enim aliquid magnum propter ætatem esse ausurum; sed aliter res euenit. Nam iuuenis primo cum paucis piraticam exercuit ignotus, deinde paulatim timorẽ exuens; seq; Pompei Magni filiũ professus, ex iis, qui sub patre Põpeio vel sub Cn. Fratre militauerãt, victiq; cesserãt, validũ cõflauit exercitũ, ad eum tamquã ad ducem suum confluentibus, quib. Pompeii nomẽ erat gratiosum. Adauctus igitur ampliorib. copiis, formidini esse cœpit Præsidibus, qui sub Cęsaris imperio Hispanias obtinebant, ita vt vererentur cum eo ad manus venire. Qua re intellecta, Cæsar Carrinacem cum validioribus copiis misit, qui Pompeium debellaret.

Apud Appianũ *Carinam* in his locis scriptũ pro *Carrinate* reperias, nescio an interpretis vitio. Nã sermo est de C. Albio Carinate, qui postea Cõsulatũ gessit, cũ August⁹ abdicasset.

At vero iuuenis cognito Carrinatis aduentu, statim aduolãs illum oppressit. Ea ex causa Cæsar successorem Carrinati misit C. Asinium Pollionẽ, quo in vlteriore Hispania bellum gerẽte, Cæsar interemptus est. Et Senatus Pompeium vltro reuocauit. Ille vero cũ Massiliam esset delatus, ad vrbem nequaquam rediit, sed quæ ibi fierent intentus expectabat.

Atq; electus maris Imperator, vt pater eius fuerat, assumptis, quę in portu erãt, nauibus, vna cum iis, quas vel secum, vel in Hispania habebat, cõtra Triumuirorum dominationem in Siciliam nauigauit. Multi illum Galli, multi Iberi, multi etiam Lusitani, secuti sunt, Pompeii patris amore, & Cæsaris adhuc odio. Nam etiam Bruto à Triumuiris proscripto, cum vna cum Cassio ad Nigrum sinum aduersus Antoniũ bellum pararet, quattuor millia Celtarum, ac Lusitanorum equitum illi fuisse, scribit Appianus.

Pompeius igitur Sicilia potitus cõtra Octauium, & Antoniũ pugnauit plerumq; victor. Et quidem magni famam ducis posteris reliquisset, si nihil tentasset vlterius. Verũ mutata priori fortuna, quasiq; insolentiam eius indignante, qua se, & amictu cæruleo, & verborum vanita-

vanitate, Neptuni filium esse iactauerat,tãquam Magni Pompeii esse,fuisset parum, victus Antonii se duci Titio dedidit,à quo Mileti interfectus est. Qui copiosius ista scire velit,legat Appiani ciuilium bellorum libros quartum,& quintum. Nos in his immorati prolixius aliquanto sumus,propter Orosium,qui Sext. Pompeii mortem post Mundensem pugnam statim secutam scribit, nescio quem secutus auctorem. Eius hæc sunt verba libro 6.ca. 16. *Vltimum bellum apud Mundam vrbem gestum est,vbi tantis viribus dimicatum, tantaq; cædes acta, vt Cæsar quoque veteranis suis cedere non erubescentibus,cum cædi,cogique aciem suam cerneret,præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et statim Cn. Pompeius cum centesimo equite aufugit. Frater eius Sex. Pompeius contracta celeriter nõ parua Lusitanorum manu,cum Cæsonio congressus,& victus fugiensq; interfectus est. Munda ciuitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vix capta est.*

Dubium tamen apud me non est,corruptum Orosii locum hunc. Nam paulo post, capite 18.& capit. 19. Octaui quartum bellum aduersus Sex. Pompeium Cn. Pompeii filium commemorat,narratq; eum Siciliam occupasse, & tandem à Titio, & Furnio Antonianis ducib. victum, & captum,post paululum fuisse interfectum,vti ex Appiano ante diximus. Quare priori loco libenter legerem: *Cum Cæsonio congressus, & victus fugiens pæne interfectus est* Euasit enim, atq; ad piraticam inde se conuertit, quod etiam Orosius ipse confirmauit his verbis: *Sex. Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit,conuersus ad latrocinia, omnem oram Italiæ cædibus rapinisq; vastauit, Sicilia prærepta.*

Ceterum,vt ad C. Asinium Pollionem redeam, eius tres extant epistolæ inter Ciceronis familiares libro decimo,in quarum vna sic habetur: *Sed vt rationem ineo, quo die prælium Pansa commisit,eodem à Gadibus naues profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem nauigatio. Et hercule longe remotus ab omni suspicione futuri ciuilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaueram. Inclinauit post hæc ad Cæsarem Augustum fortuna, & Romani orbis imperium adeptus, Hispaniam,cum per se,tum per suos duces, intra annos quattuor pacatam reddidit. Colonias partim deduxit,partim ampliauit.* De quibus nonnihil inter vrbes referemus.

In primo volumine, cum terminos Lusitanię signabamus, diximus Bæticam prouinciam plebi attributam,ad quam Prætor mitteretur,qui Legatum,& Quæstorem haberet,reliquas omnes in Hispania Cæsaris fuisse,qui duos mitteret Legatos,Prætorium,& Consularem. Ex iis Prætorius Legatum secum habebat,qui Lusitanis Bæticæ adiacentibus, & ad Durium vsq; protensis ius diceret. Consularis,quod reliquum erat Hispaniæ administrabat. Augustus enim omnium prouinciarum Romano imperio subditarum administrationem ita diuisit,vt aliæ proconsulares essent,aliæ prætoriæ,aliæ præsidiales. Proconsulares Senatui,prætorias populo demandauit, Præsidiales sibi ipse sumpsit, in quas legatos mittebat, qui modo Præsides,modo Cæsaris, vel Augusti legati dicebantur.

Iiq; Præsides Legatiue Cæsaris, nonnumquam honoris causa consulari potestate augebantur, vt eiusdem essent auctoritatis, cuius Proconsules. Proconsulum namque dignitas amplior, quam Legatorum, Præsidumue erat, quoniam hi ex equestri ordine eligi poterant, illi non nisi ex Senatorio, consularium prouincias sortiebantur. Proconsulares ergo & Prætoriæ illæ sunt factæ,quæ vel pacatæ iã essent,vel militari præsidio non indigerent. Quæ vero adhuc rebelles, legionibus, armisque retinendæ viderentur, sibi attribuit Cæsar, specioso quidem prætextu gratificandi Senatui, populoque Romano, quasi eis laborem adimeret, re autem vera, vt ipse exercitus, copiasque militares omnes in sua potestate haberet, ne vnquam Senatus, populusue inuasam rempublicam repetere auderent, vt scriptum reliquit Dion.

Hispaniæ igitur postea in sex prouincias diuisæ; Bætica, Lusitania, & Calætia consulares factæ, Tarraconensis, Carthaginiensis, Insularis, & Tingitania, quæ trans fretũ Hispaniæ est contributa, præsidiales.

Tandem Lusitania in duas diuisa prouincias, quarum altera, videlicet maior veteris prouincię pars, suum sibi Lusitanię nomen retinuit, altera *Vettonia* dicta est, vt in primo libro abunde retulimus.

Paulatim emersere Comites, eorumque vicarii vsque ex Hadriano, qui Senatum quendam domesticum in palatio suo habuit qui peregre euntem comitaretur. Cęsaris Comitatus ideo nuncupatus, & illi ipsi Senatores Comites Palatini, Donec diuus Constantinus oppida, vel prouincias illis attributas ad eorum transtulit hęredes. Atque hęc origo est dignitatis Comitum, Ducumque.

Morem eum secuti Longobardorum reges Italiam sibi subiectam in *Comitatus* varios, atque Ducatus diuiserunt. Limitanei quoque duces *Marchiones* nuncupati sunt, quoniam limitem *marcham* vulgus appellaret.

Ab Augusto igitur vsq; ad Gothos, nihil quod magnopere ad Lusitaniam pertineat in tam deplorato scriptorũ antiquorum interitu ego reperi; nisi Lusitaniam in Romanorum acquieuisse dominatu, eorumq; legibus domitam paruisse. Othonem postea Cæsarem fuisse à Nerone Lusitaniæ præfectum, vt Popæa illius vxore, amoto ex vrbe viro liberius frueretur, libro tertio scribit Tacitus. *Vbi*, inquit, *vsq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteq; egit, procax, otii, & potestatis temperantior*. Eadem fere repetit libro decimo septimo.

Suetonius quoq; Tranquillus in Othone. *Sepositus*, inquit, *est per causam legationis in Lusitaniam.* Iactatum etiam de hac re distichum:

Cur Otho mentitus sit quæritur exul honore,
Vxoris mœchus cœperat esse suæ.

Illum tamen per decem annos moderatione, atque abstinẽtia singulari, prouinciam administrasse testatur.

Et pro Romanis etiam in Italia militauere Lusitani. Eodem enim libro scribit Tacitus, Lusitanorum cohortes sub Vetellii sacramento fuisse.

Septimæ Lusitanorum cohortis meminit Alciatus in annotationibus in Taciti librum decimum sextum, ex inscriptione marmorea, quę Comi adhuc sit, in memoriam Calpurnii Fabati Nouocomensis, C. Cæcilii Plinii prosoceri.

Sorranale vocatur oppidum inter Dertonam, Genuamq; non procul à montib. Ibi ego inscriptionem vidi, quam aiebant ex diruto iuxta oppido *Antilia*, seu potius *Attilia* fuisse allatam. ea est huiusmodi:

Q. ATTIO. T. F. MAEC. PRISCO AED. II. VIR. QVINQ. FLAM.
AVG. PONTIF. PRÆF. FABR. PRÆF. COH. I. HISPANORVM. ET.
COH. I. MONTANORVM. ET. COH. I. LVSITANOR. TRIB. MIL. LEG.
I. ADIVTIC. DONIS. DONATO. AB IMP. NERVA. CÆSARE AVG.
GERM. BELLO SVEBIC. CORON. AVREA. HASTA. PVRA. VEXILL.
PRÆF. ALÆ. I. AVG. THRACVM. PLEBS. VRBANA.

Hoc est: *Quinto Attio Titi filio Mæcenati Prisco Aedili Duumuiro quinq., Flamini Augustali Pontifici, præfecto Fabrum, præfecto cohortis primæ Hispanorum, & cohortis primæ Montanorum, & cohortis primæ Lusitanorum, tribuno militum legionis primæ adiutricis, donis donato ab Imperatore Nerua Cæsare Augusto Germanico, bello Sueuico corona aurea, hasta pura, vexillo, præfecto alæ primæ Augustalis Thracum plebs vrbana.*

Vbi illud animaduersione dignum iudicaui, Lusitanos separatim ab Hispanis esse positos. Abiere tandem in Romanorum mores Lusitani, & ciuilitatem linguamq; Latinã, sicut & Turdetani, accepere, vti in libello ad Vasæum pro colonia Pacensi, disputaui; vt audiendus quidam non sit, qui se operæpretium facturum existimauit, si post disputationem illam meam Genesio Sepuluedæ Badiozam Pacem fuisse Augustam asserenti subscriberet. Nos ad libellũ illum remittimus lectorem, & ad ea, quæ postea inter vrbes commentabimur.

Cæsaribus etiam plerisq; statuas erexerẽ, vt alibi ostendimus. Quin si qua mira res suboriretur, quæ aut animum pasceret, aut oculos, ad illos protinus mittebãt, vt Tiberio principi Olysiponenses, missa ob id legatione, nunciasse tritonem quà noscitur forma, in quodam specu canentem concha visum, auditumq; scribit Plinius libro nono cap. 5.

Prouinciam in tres iuridicos conuentus diuisam, Emeritensem, Pacensem, & Scallabitanum, sic, vt triangulum ęqualium prope laterum facerent. Et vrbium alias colonias appellatas, alias municipia, vel ciuium Romanorum, vel antiqui Latii, vel stipendiarias relictas, ex Plinio in Lusitaniæ descriptione, supra ostendimus, & postea ostendemus; diuisam quoque in duas non semel diximus.

Erant nihilominus in Lusitania aliquot siue reguli, siue dynastæ, aut toparchæ, imperio Romano subditi, qualis pater fuit Encraditis nobilissimæ virginis, & martyris Cæsaraugustæ, & in tota Celtiberia notissimæ: & iam dominantibus Gothis, Castinaldus Nabantiæ princeps.

DE GOTHIS.

DE *Gothorum* autem origine ad institutum meum scribere nequaquam pertinet, maxime nõ conuenientib. inter se, qui de illis scripsere auctorib. Verum quia lucẽ aliquam iis quæ

iis quæ dicenda sunt, ea res afferet, in summa, Getas eos fuisse, ac Sarmatas, nonnullosq; alios populos illis finitimos, dixisse sufficiat. Multæ siquidem gentes, siue ex Schandia, Cimbricæ Chersonesi insula, siue ex vicinia, Gothicum effecere nomen, priscis scriptoribus ignoratum, & sub Getica appellatione confusum, donec viribus ipsi suis emersere magna vocabuli claritate, quod à duce proprio qui *Gothus* vocabatur, vt asserit Vitichindus Saxonicorum libro primo, sortiti sunt. Nisi malimus à *Guthis* ipsius Scandiæ, iuxta Ptolemæum, gentibus eos prius *Guthos* deinde, *Gothos* fuisse denominatos. *Gothicæ gentes*, inquit Procopius belli Vandalici libro tertio, *multæ quidem & aliæ prius fuere, quam nunc. Omnium autem maximæ ac potissimæ, Gothi, & Vandali. & Vesogothi. & Gepedes, iamdudum, Sarmatæ, & Melanchlæni appellati.* Addamus & nos, *Gothos* in *Ostrogothos*, & *Vesogothos*, hoc est, in Orientales, & Occidentales fuisse diuisos. Ita Iornandes in Geticis. A loco Orientali dicti sunt Ostrogothi; residui vero Vesogothi in parte occidua, & sæpe alias. Ratio in promptu est, Germanicam linguam non ignorantibus. Gothi enim veteris Germaniæ fuere populi, apud quos, *VVest*, Occidens dicitur, & si Germanice pronunciandum sit, *VVestigothi*, idem est, quod Occidentales Gothi, & contra, *Oster*, Oriens vocatur. Vnde Carolus Magnus cum ventorum nomina in suam linguam mutaret, subsolanum Orientalem ventum *Ostrenvvindt*, appellauit.

Zephyrum vero, qui ab occidente spirat *VVestren.* Sicut adnotauit is, qui vitã eius mandauit litteris, vt obiter admoneam, ventorum nomina, quibus hodie nautæ Lusitani vtuntur, à Carolo fuisse imposita.

Inter Gothos duæ nobilissimæ excellebant familiæ, Amalorũ videlicet inter Ostrogothos, & Baltorum inter Vesogothos.

Iornandes in Geticis, *Diuisi*, inquit, *per familias populi Vesogothi, familiæ Balthorum, Ostrogothi præclaris Amalis seruiebant.* Et quidem Amali regem Amalam suæ stirpis, & nominis auctorem fuisse gloriabantur. Balthi vero ab Alarico, qui ob audaciam B*altha*, id est, audax, inter suos cognomen acceperat, deriuati sunt.

Ceterum Vesogothos nobilitarunt, Alaricus, quem dixi, & Vallia, & Theodoricus is qui pro Romanis vna cum Aetio in Catalaunicis campis contra Attilam pugnans victor occubuit. Quem ex nostris quidam *Theodoredum* vocant, Gregorius Turonensis *Theudonem*; videlicet in barbaris his nominibus, vel suo more proferendis, vel paulo mollius proferendis, vel paulo mollius pronunciandis, mutuo non consentiunt scriptores. Ostrogothos, quos amalorum excellens familia illustrabat, illustriores reddidit magnus ille Theodoricus Amalus à Zenone Augusto adoptatus, & quasi alter Imperator Romæ, & Italiæ destinatus. Alanos præterea Gothicum & ipsum genus, eodem Procopio auctore, minime prætereamus, quos Massagethas fuisse, scribit Ammianus Marcellinus, libro vigesimo tertio. Tametsi cognatæ gentes eæ secessionibus, ac factionibus inuicem diuisæ etiam inter se frequenter bella gessere. Quo factum est, vt Alani, Sueui, & Vandali à Gothis vicinis, & consanguineis pulsi sedibus, fœdere inter se iuncti, primum in Pannonias, deinde in Gallias, postremo in Hispanias immigrarent.

Ex quibus Vandali Bæticã occuparunt, ab ipsis deinde Vandaliam, & Vandaliciam nominatam. Vnde à Vesogothis, qui postea inundarant & eorum rege Vallia, Honorio Augusto iam fœderato eiecti in Africam sunt. Alani Emeritam, maioremque Lusitaniæ partem, cũ Olysippone, quæ semel pecunia se redemerat, tenuere. Sueui Callæciam omnem. Verum qui ad Emeritam consederant, à Constantio prius Comite, deinde Cæsare ab Honorio declarato, & restitutæ Placidiæ matrimonio affine facto, cum eiusdẽ Valliæ, & Vesogothorum auxiliis graui prælio superati, cum in pugna Athacem regem amisissent, pars ad petendam pacem inclinarunt, pars ad Sueuos, qui Olysiponem tenebant, confugientes, sub eorum tutela acquieuere. Omnesque ii metu Romanorum territi, consilia pacis agitantes, hæc ab Honorio postulabant, vt Orosius ait: *Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obsides accipe. Nos nobiscum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus. Immortalis vero quæstus erit Reip. tuæ si vtriq; pereamus.* Ita illi tunc. Verũ audita Cõstantii morte, repudiato petitæ pacis consilio, ad ingeniũ redierunt. Et quidem Alani Emeritã reuersi, totã sibi Lusitaniam vendicabant, Vandalis, qui in Bætica superfuerãt, adhortantibus. Erexerant enim animos Vallia Tolosam reuerso, quã ei Honorius permiserat, cum nõnullis aliis Auxitanæ prouinciæ ciuitatibus. Vnde Vesogothia regio ea est nuncupata. Hispani nostri, Galliam Gothicam dicere maluerunt. Audaciam quoque auxit insecuta Honorii mors. Sed cum minor Theodosius, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ, & Constãtii filium Cæsarem declarasset is contra Alanos, atque Sueuos in Lusitaniam Comitem misit Sebastianũ. Qui sane gesta bene re Lusitania potitus erat, tyrannide tamen affectata, cum Vandalorum reliquiis

& Vesogothis iniit fœdus. A quibus paulo mox circumuentus,& interfectus est. Sueui ergo relicta sociis Alanis Lusitania, ad suos qui in Gallæcia erant, cum se contulissent, atque in maius corpus coaluissent, regnum constituere. Quod ab Hermerico ad Leouigildum Vesogothorum regē,per annos CLXXVII. durauit,vt Isidorus testatur. Præualuere autē Vesogothi, & actis altius radicibus, cum in citeriorem Hispaniam,tum etiam in Narbonensem Galliam se extendentes, per annos trecentos, & octoginta, atq; amplius regnauerunt,quod decus, & gloriam Roderico regnante amiserunt. Ad hunc modum, Hispaniæ Scythicis nationibus patuerunt, admiscentibus se semper, in istiusmodi demigrationibus vicinarum gentium populis, quos tristis cæli, glebęq; infœcundioris tædium cepisset. Vniuersos tamen propter amplitudinem, Gothicū nomen amplectebatur. Hæc breuiter, & summatim dicta sint,quæ ad susceptum à nobis opus facere videbantur.

DE VIIS MILITARIBVS.

VIAS militares, atque publicas,faciles,& expeditas, cum in Italia,tum in prouinciis efficere Romani conabantur. Qua in re præcipuam, & supra reliquos principes egregiam nauauit operam Traianus,vt etiam annotauit medicus Galenus Methodi libro nono. Vias igitur publicas propter lutum sternebant lapidibus. Lucretius libro primo dixit:

Strataq; iam vulgi, pedibus detrita viarum,
Saxea conspicimus ———

Vnde eas nos Lusitani *stratas regias* appellamus. Sternebant autem alibi impolito, rudique lapide, alibi pro vrbium claritate quadratis saxis, pæne insana profusione, vt memini in Narbonensi Gallia me vidisse.

Millia passuum erectæ columnæ distinguebant,cum inscriptionibus eorum,qui eas fecerant, eorumue qui refecerant.

Inde illa formula vulgatissima,primo ab vrbe,ad primum ab vrbe lapidem,& similia.

Locis autem vliginosis,ac depressis,addebant terræ aggerem, super quem lapideā crustam insternerent,eoq; factum, vt aliquando ipsa publica via, ac militaris, agger publicus diceretur, præcipue à scriptoribus Gallis,qualis Appollinaris est Sidonius,qui in propemptico ad libellum dixit:

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cuius per spatium, fatis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis. Et sæpe alias.

Virgilius etiam dixit Æneidos quinto:

Qualis sæpe viæ deprehensus in aggere serpens.

Sed verbi insolentiam mitigauit ac molliuit,quoniam nequaquam simpliciter,*in aggere* sed *in aggere viæ* dixit.

Talium viarum septem in Lusitania, atq; in Bracaris supersunt adhuc, & vna in Vettonia,altera Lusitaniæ prouincia. Verum magna ex parte adgestionibus, stratisq; vetustate corruptis,& collapsis milliariorum columnis.

Prima,cuius meminit Antoninus Pius in Itinerario,ab Olysippone ducebat Emeritam. Cuius verba apponam aliquanto emendatius quam vulgo circumferuntur.

ITEM AB OLYSIPPONE EMERITAM M. P. CCIIII.

Equabona. *M. P.* XII.	*Celtobrica.* *M. P.* XII.
Ceciliana. *M. P.* XII.	*Malceca.* *M. P.* XVI.
Salacia. *M. P.* XII.	*Ebora.* *M. P.* XLIV.
Ad Anam flumen. *M. P.* LX.	*Euandriana.* *M. P.* XVII.
Dippone *M. P.* XII.	*Emerita.* *M. P.* IX.

Omitto oppidorum nomina,de quibus suo agetur loco. In hoc itinere in prædio,quod Pinarium vocant, Illustrissimi ducis Auiariensis, XX. Mil. P. à Cetobriga. à Salacia vero XVI. M. P. Oppidi ruinæ supersunt, & ibi cippus non inelegans.

L. ÆLIO. AVRELIO. COMMODO. IMP. ANTONINI. AVG. PII. P.
P. FILIO. COS. DESIGNATO. P. M.
D. D.

Hoc

Hoc est: *Lucio Aelio Aurelio Commodo imperatori Antonini Augusti Pii patris patriæ filio consuli designato pontifici maximo dedicarunt.*

Inter Salaciam, atq; Eboram, in colle super flumen, cui Riuo Maurino nomen est, columna adhuc extat ad hunc modum inscripta.

IMP. CÆS. DIVI SEPTI . . . SEVERI PII ARAB. A-
DIAB. PARTHICI, MAX. BRIT . . . AX. F. DIVI. M. AN-
TON. PII GERM. SARM. NEP. DIVI ANTONINI PII
PRONEP. DIVI HADR . . . . ABNEP. DIVI TRAIANI
PARTHIC. . . . ET DIVI NERV . . . . . ADNEP. M. AVR.
ANTONIN . . . . P. F. AVG. PAR. MAX. BRI . . . . MAX.
PATER MILITVM. TRIB. POT. XX. III. COS. IIII. P. P.
PROC. REST . . . . . .

Hoc est: *Imperator Cæsar Diui Septimii Seueri Pii Arabici Adiabenici, Parthici Maximi filius, Diui Marci Antonini Pii Germanici Sarmatici nepos, Diui Antonini Pii pronepos, Diui Hadriani abnepos, Diui Traiani Parthici, & Diui Neruæ abnepos, Marcus Aurelius Antoninus Pius felix Augustus Parthicus, Maximus Britannicus, Maximus Germanicus, Maximus pater militum, tribunitia potestate vigesimum Imperator, tertium consul, quartum pater patriæ, Proconsul restituit.*

Ad duodecimum ab vrbe Ebora lapidem, itineris eiusdem, in prædio, quod vocant Tabularios, duæ sunt columnæ, altera omnino corrosas vetustate litteras habet, altera cū hac inscriptione mansit integrior.

IMP. CÆS. MAXIMIANO PIO. FELICI. AVG. EBORA.
M. P. XII.

Hoc est: *Imperatori Cæsari, Maximiano Pio, Felici Augusto Ebora millia passuum duodecim.*

Eodem itinere in veteri ædificio templum est Virgini Dei matri sacrum & magna religione cultum. *Turegiam* locum eum vocant. De quo multa in libello ad Kebedium Toletanum scripsi.

Ibi mensa marmorea est, quam sepulchro Q. Iulii Maximi Calpurnia Sabina vxor imponendam curauit. In quo sepulchro duo etiam filii eius viarum curatores fuere conditi. Ea sic habet.

D. M. S.
Q. IVL. MAXIMO. C. V. QVÆSTORI. PROVIN. SI-
CILIÆ. TRIB. PLEB. LEG. PROV. NARBONENS.
GALLIÆ PRÆT. DESIG. ANNO XLVIII CALPVR-
NIA. SABINA. MARITO OPTIMO.

Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO VIARVM CV-
RANDARVM ANNO. XXI. Q. IVL. NEPOTIANO. C.
I. IIII. VIRO VIARVM CVRANDARVM. ANNO. XX.
CALP. SABINA. FILIIS.

Hoc est: *Diis manibus sacrum Quinto Iulio Maximo, clarissimo viro, quæstori prouinciæ Siciliæ, tribuno plebis, Legato prouinciæ Narbonensis, Galliæ Prætori designato annorum quadraginta octo Calpurnia Sabina marito optimo.*

Quinto Iulio claro clarissimo viro, quartum viro viarum curandarum annorum viginti vnus. Quinto Iulio Nepotiano clarissimo iuueni, quartum viro viarum curandarum annorum viginti Calpurnia Sabina filiis.

In agro Stremotiensi, nō procul à pago Borbacena columnæ duæ sunt, altera collapsa, erasis omnino litteris præter primum & secundum versum.

IMP. CÆS. DIV . . . . . RI PII FIL . . . . . .
. . . .

Hoc est: *Imperatori Cæsari Diui Seueri Pii Filio.*

Altera stat cum inscriptione hac, quæ tamen ægre iam legitur.

IMP. CÆS. DIVI ANTONINI PII MAGNI FIL. DIVI
SEPTIMI SEVERI PII NEPOTI M. AVRELIO ANTO-
NINO P. FEL. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. II.
COS. II. PROC. P. P. FORTISSIMO FELICISSIMO-
QVE PRINCIPI . . . . . ORA. M. P. XXII.

Hoc est: *Imperatori Cæsari diui Antonini Pii Magni filio, Diui Septimii Seueri, Pii nepoti, Marco Aurelio Antonino Pio, felici Augusto Pontifici Maximo, Tribunitia potestate, secundum Consuli, secundum Proconsuli, patri patriæ, fortißimo, felicißimoq; principi Ebora millia passuum viginti duo.*

Heluis in ædibus cuiusdam viri nobilis columnæ duæ scriptæ iacent, ex itinere eo delatæ, sed litteris tam corruptis, vt vix in quoque versu duæ aut tres appareant. Ex ea via nihil amplius vidi.

Ab vrbe autem Ebora Pacem vsq; Iuliam, etiam apparent stratæ viç vestigia. Columnæ extant multis in locis, partim adhuc erectæ, partim collapsç, fractæ, & terra opertæ.

Item super Exarramam, Murtariam, & Odiuellam fluuios pontium dirutorum hic subiices, illic pilæ, pilarumque bases. Litteræ in columnis intercidere. In vna tantum has cum diutius considerassem, ægre potui legere:

IMP. CÆS. . . . .
. . . .
. . . VÆ NEP
. . . IANVS HADR. . . . . COS. III
. . . .

Hoc est: *Imperatori Cæsari Neruæ nepoti Traianus Hadrianus Consul tertium.*

Iter quod ab Esuri Pacē Iuliam corruptissimum Antonini itinerarium ponit, ego quinque aut sex modis intelligere, cum tentassem, nihil fere in tanta deprauatione confeci.

Quare ita vt apud illū habetur reliqui, si forte aliquando prodeat is libellus minus mendose scriptus, aut feliciora nodum explicent ingenia.

ITEM DE ESVRI PACE IVLIA, M. P. CCLVII. Sic:

Balsa M. P. XXIV.	*Serpa M. P. XIII.*
Ossonoba M. P. XVI.	*Fines M. P. XX.*
Arani M. P. LX.	*Arucci M. P. XXV.*
Rarapia M. P. XXXV.	*Pace Iulia M. P. XXX.*
Ebora M. P. XLIV.	

Et statim sequi debet alterum iter per compendium ab Esuri Pacem Iuliam, quod bene signatum est. Ita enim habet: *Item ab Esuri per compendium, Pace Iulia, mil. pass.* LXVI. Sic *Myrtili mil. pass.* XL. *Pace Iulia mil. pass.* XXXVI.

Magna quoque deprauatione vitiatus numerus est in itinere, quod à Salacia Ossonobam describit, habet enim: *A Salacia, Ossonoba, mil. pass.* XVI. Cum sint supra CXVI.

Eodem itinere in colle sinistrorsum, iuxta semidirutum oppidum Aureolam, meta est, quæ olim terminum Eborensem à Pacensi dirimebat. De qua meta in meo ad Kebedium Toletanum libello, satis multa. Ea autem est huiusmodi.

D. D. N. N.
ÆTERN. IMPP. C. AVRE. VALER. IO. IOVIO. DIOCLETIANO. ET M. AVR. VALERIO. ERCVLEO MAXIMIANO PIIS. FEL. SEMPER AVGG. TERMINVS INTER PACENS. ET EBORENS. CVRANTE. P. DATIANO V. P. PRÆSIDE. HH. N. M. Q. EORVM DEVOTISSIMO HEINC PACENSES

Hoc est: *Dominorum nostrorum æternitati imperatoribus Caio Aurelio Valerio Iouio Diocletiano. Et Marco Aurelio Valerio Erculeo Maximiano Piis felicibus semper Augustis, terminus inter Pacenses, & Eborenses curante Publio Datiano viro patricio præside Hispaniarum, numini, maiestatique eorum deuotißimo. Hinc Pacenses, hinc Eborenses.*

Duplex inde iter Antoninus ponit ab Olysipone Emeritam, sed vtrumque numeris corruptissimis, oppidisque aut iam non extantibus, aut diuersissime commutatis. Alterum sic:

ALIO

ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE EMERITAM M. P. CXLV. Sic.

Aritio Pratorio. *M. P.* XXXVIII.
Abelteri. *M. P.* XXVII.
Matusaro. *M. P.* XXVII.
Ad septem Aras. *M. P.* VIII.
Budua. *M. P.* XII.
Plagiaria. *M. P.* VIII.
Emerita. *M. P.* XXX.

Corruptos esse numeros hinc apparet. Nam recto isthac itinere ab Olysippone Emeritam, numeramus tres & quinquaginta leucas, eæ conficiunt ducenta duodecim millia passuum. Sic:

Ab Olysippone Beneuetum, traiecto ad villam Francam Tago, leucæ octo. Inde Saluaterram, quæ an Aritium prætorium sit, alii expendant, leuca vna. Inde Culucci, quod an Tubucci sit, alii quoq; expendant, & inde tota via suburipontana.

Alterum per Scallabin, sic:

ITEM ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE EMERITAM. M. P. CC. XX. Sic.

Hierabriga *M. P.* XXX.
Scallabis *M. P.* XXXII.
Tubucci *M. P.* XXXII.
Fraxinum *M. P.* XXXII.
Medobriga *M. P.* XXX.
Ad septem Aras *M. P.* XIII.
Plagiaria *M. P.* XX.
Emerita *M. P.* XXX.

Huius viæ columnæ partim vetustatis iniuria diffractæ, partim crebris ignibus adustæ tantum abrasarum litterarum vestigia demonstrant, quas mihi videre contigit. Ita habent:

Iter autem à Scallabi supra Almerinum oppidum, per Alpiarsæ fluuii initia ducebatur.

Alicubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil erat quod scriberem. Postea cum quatuor collapsas inuenissem in vna earum hæc tantum potui legere:

IMP. CÆS. CAIVS IVL. VER . . . . . . NOB. IMPERATOR. V. TRIBVNICIÆ. POTEST. COS. PRO. P. PATRIÆ. . . . . . .
. . . .

Hoc est: *Imperator Cæsar Caius, Iulius, Verus nobilis Imperator, quintum Tribunitiæ potestatis Consul, Proconsul, pater patriæ.*

Post mille passus columnæ tres collapsæ.

IMP. CAES. . . . .
. . . .
. . . .
TRAIANVS. AVG. GER. PONT. MAX. TRIB. POTESTATIS. II. RESTITVIT.
X
I

Hoc est: *Imperator Cæsar Diuus Traianus Augustus, Germanicus, Pontifex Maximus, tribunitiæ potestatis secundum restituit vndecim.*

Secunda fracta erat, & has tantum litteras habebat in fine:

RESTITVTOR VRBIS. IMP. CAESARI CLAVDIO. TACITO. PIO. F. INVICTO AVG. PONT. M. TRIB. POTESTATIS. II. COS. PRO.
. . . .

Hoc est: *Imperatori Cæsari Claudio Tacito, Pio, felici inuicto, Augusto, Pontifici maximo, tribunitiæ potestatis, secundum Consuli Proconsuli.*

Post mille passus, tres columnæ, duæ collapsæ abrasis vetustate literis, vna erecta, quæ sic habet:

IMP. CÆSARI M CLAVDIO TACITO PIO. F. INVICTO AVG. PONTIF. M. TRIB POTESTATIS. II. COS. P. P.

Hoc est: *Imperatori Cæsari M. Claudio, Tacito Pio Felici inuicto Augusto, Pontifici maximo, tribunitiæ potestatis secundum Consuli, patri patriæ.*

Post mille passus duæ collapsæ in fine vnius hæc tantum legi possunt:

. . . .
. . . .
. . . . COS.
IIII. PROCOS REFECIT.

Post mille passus, iuxta diuersorium, quod vocant *Mestas*, quatuor sunt columnæ collapsæ, tres corruptas habent inscriptiones: In vna sic legitur:

IMP. CAES. CAIVS IVLIVS VERVS MAXIMINVS PIVS. FELIX. INVICTVS. AVG. PONT. MAX. PATER PATRIAE. TRIBVNICIAE POTESTATIS. TER COS. GERMANICVS MAX. DACICVS MAX. SARMATICVS MAX. ET C. IVLIVS VERVS MAXIMVS NOBILISSI. CAESAR. PRINCEPS IVVENTVTIS. GERMANICVS MAX. DACICVS MAX. SARMATICVS MAX. IMP. CAESARIS. CAI IVLI VERI MAXIMINI. PII. FEL. AVG. GERMANICI. MAX. DACICI. MAX. SARMATI. MAX. FORTISSIMI. CÆSARIS FILIVS. IIII.

Hoc est: *Imperator Cæsar Caius* Iulius *Verus Maximinus Pius, Felix, inuictus,* Augustus, *Pontifex Maximus, pater patriæ, tribunitiæ potestatis, ter Consul, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus, & Caius Iulius verus Maximus nobilissimus Cæsar princeps iuuentutis, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus* Imperatoris *Cæsaris* Caii Iulii *Veri Maximini, Pii Felicis Augusti, Germanici Maximi, Dacici Maximi, Sarmatici Maximi fortissimi Cæsaris filius quatuor.*

FINIS LIBRI TERTII.

L. ANDR. RESENDII
DE
ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE
LIBER QVARTVS.

Rbes nunc aggrediar, non minimam intentionis meæ partem. Quarum pleræq; etiam Romanis temporib. prisca nomina amiserunt. Multas nominat Liuius à vetustioribus acceptas, aut nullo nunc modo, aut ægre intellectas, quoniã iis alia Romani postea vocabula imposuerũt. Incipiamus ab illa parte Bæticę, quæ modo appendix est Lusitaniæ, in qua Oliuentiam Mauranum, Mauram, Serpam, Mortiganum, ac Nudarem esse primo libro commemorauimus.

Ac de Oliuentia vrbe nihil quod ad antiquitatem faciat, adhuc habeo, nisi cippi ibi inuenti inscriptionem ad me illinc missam.

D M. S.

C. ANTESTIVS CALVVS. C. ANTESTIVS PROCVLVS. H. SS. CORNELIA TERTVLLA. VIRO ET FILIO. DE. S. P. F. C.

Hoc

Hoc est: *Diis manibus sacrum. Caius Antestius Caluus, Caius Antestius Proculus hic siti sunt. Cornelia Tertulla viro & filio de sua pecunia fieri curauit.*

De Maurano æque nihil.

DE MAVRA.

M*Auram* insigne oppidum. Nouum fuisse Arucci, ex cippo istiusmodi, quem ibi legi persuasum habeo.

IVLIAE. AGRIPPINAE CAESARIS. AVG. GERMANICI . . . . MA-
TRI. AVG. NOVA CIVITAS ARVCCITANA.

Hoc est: *Iuliæ Agrippinæ Cæsaris Augusti Germanici matri Augustæ noua ciuitas Aruccitana.* Nouum autem Arucci dici puto, quoniam adhuc super est Arucci vetus, nomenque retinet. Vulgo enim A*rouche* dicitur, proferturque plane Græce vt à Ptolemæo vocatur. Parum tamen iam frequens est Arucci vetus.

Accōmodant Maurenses nouo nomini, haud scio an fabulam appellem. Fuisse Maurum Regulum quendam tractus illius dominum, qui cum de finibus cum altero potentiore bellum gereret, atque in prælio cecidisset, eiusque vxorem forma luculenta mulierem sæpe victor interpellasset, additis nisi acquiesceret minis, illam contumaci odio interfectoris postulata respuisse. Cumque Arucci veteri, propter hostis vicinitatem diffideret, migrasse ad nouam ciuitatem Aruccitanam, vt tutiorem situ, ita bonitate vberioris agri magis accommodam. Cumque ab indigenis Maura ex Arucci vulgo appellaretur, factum esse, vt etiam ipsa vrbs Maura exinde nominata sit.

In territorio quoque oppidi eiusdem multa antiquitatis supersunt vestigia. Inter Mauram, atque Ficalium semidirutum oppidum, ad pagum, quem vocant Vallemuargi, in fani antiqui ruinis, vbi sacellum Michaeli sacrum posteri meliori religione extruxerunt, quattuor cippos fractos, exesisque vetustate litteris deformatos inueni. Vnus qui reliquus integer est, fideliter à me descriptus ita habet:

DIS. MAN
IBVS. AVRIILIAII.M. F. GALLAII. A.NNO. XII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus Aureliæ Marci filiæ Gallæ annorum duodecim, hic sita est, sit tibi terra leuis.*

Et ne quis forte miretur inusitatam scripturæ rationem, AVRELIAII. GALLAII. pro AVRELIAE *Gallæ.* Sciat in Epigrammatis quoque antiquæ vrbis pagina 149. legi,

M. PONTIVS HIIDISTVS. DAIINI COIVGI BIINII MIIRIINTI
FIICI VIXIT. MIICVM ANNIS TRIBVS.

Pro eo quod esse deberet: *M. Pontius Hedistus Daeni coniugi bene merenti feci. Vixit mecum annis tribus.* Et annotauit corrector, alibi etiam duo I I pro E posita se inuenisse.

Ficalii quoque cippus hic est:

D. M. S
VLPIA. M. F. MARCELLA ANNORVM LIII.
H. S. E. T. T. L.

Hoc est: *Diis manibus sacrum. Vlpia Marci filia Marcella annorum quinquaginta trium hic sita est, sit tibi terra leuis.*

Ad pagum Callæcum inter Ficalium, & Arucci vetus in fano S. Mametis cippus:

D. M. S.
VIBIA. CRISPIA . . . . RVFINI. ARABRICENSIS ANNOR. LXVII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Vibia Crispia Rufini Arabricensis, annorum sexaginta septem, hic sita est, sit tibi terra leuis.*

Insigne quoque oppidum Serda non multum mihi negotii exhibuit. Nomen enim illæsum vsq; ex antiquo retinet, vt apud Antonium in itinerario est, & in cippo iuxta oppidum reperto:

D. M. S.

FABIA. PRISCA SERPENSIS. C. R. ANN. XX. H. S. E. S. T. T.
L. C. GEMINIVS. PRISCVS. PATER. ET FABIA CADILLA MATER. POSVERVNT.

Hoc est: *Diis manibus sacrum: Fabia Prisca Serpensis ciuis Romana annorum viginti, hic sita est, sit tibi terra leuis, Caius Geminius Priscus pater, & Fabia Cadilla mater posuerunt.*

LVSITANIAE ALGARBIVM.

TRansgrediamur nunc Anam, & Lusitaniæ vrbes, de quibus, vel indubitato constabit, vel certe probabili coniectura antiquitatum studiosis explicemus. *At Lusitania,* inquit Pomponius, *qua mare Atlanticum spectat, primum ingenti impetu in altum abit, deinde resistit, ac se magis etiam, quam Bœtica abducit. Qua prominet bis in semet recepto mari, in tria promontoria dispergitur, Anæ proximum quia lata sede procurrens, paulatim se ac sua latera fastigiat, Cuneus ager dicitur, sequens Sacrum vocant Magnum, quod vlterius est.*

Aduertant lectores promontoria hic non vocari ipsa tantū terræ acumina, quæ mari imminent, sed totos late etiam tractus, qui tandem acumine in mare desinunt. Ita Liuius Decadis tertię libro primo: *prægressus signa Hannibal in promontorio quodam.* patet hoc ex ipsa Pomponii descriptione. *Quia lata sede procurrens paulatim se ac sua latera fastigiat, Cuneus ager dicitur,* videlicet ad similitudinem cunei, quo ligna scinduntur: Græci *Sphina* vocarunt promontorium hoc, Latini *Cuneum.* Nostra ætas sanctæ Mariæ caput appellat, sicut & sequens, quod Sacrum dicebatur sancti Vincentii caput vulgo dicitur. Prisci tamen nominis vestigium ibi in oppido Sacris adhuc perseuerat. Promontorium vtrumq; Strabo Celticos, ac Lusitanorum plerosque habitare dixit. Ptolemæus etiam Turdetanos adiungit: sicut latius à nobis pro Pacensi colonia disputatum est. Nos Algarbii regnum vocamus à Mauris, cum id tenuere indito vocabulo. In cuneo vero hoc, Myrtilis, Ossonobæ, atq; Balsę oppidorum meminit Pomponius.

DE MYRTILI.

MYrtilis, quam Mertolam appellamus, Anæ fluuio est imposita, multis antiquitatum monumentis plena, cippis, columnis, statuis, quibus tam Gothi, quam Mauri, ad reficiendos muros pro cæmentis abutebātur, vt erant, & hi, & illi ingenio plane barbaro. Octo, vel decem statuas annis ab hinc aliquot terra effossas Myrtilenses homines inde tollere permiserunt affabre insculptas, sed sine capitibus. Arbitrantur capita fuisse ænea & insititia, atque ideo à corporibus in alium vsum euulsa.

Abest à pace Iulia iuris XXXVI. passuum millibus hoc est, nostratibus nouem leucis quod Antoninus in itinerario dixit. Myrtilin Plinius, sicut & Eboram, & Salaciam veteris Latii municipium fuisse scriptum reliquit, Ptolemæus Iuliæ cognomen illi tribuit.

DE BALSA.

OLim vocatam *Balsam* eam esse coniicimus, quæ nostro tempore *Tauilla* nominatur maxima Algarbii ciuitas. Eius præter Pomponium, meminere Plinius, Ptolemæus, & in itinerario Antoninus.

DE OSSONOBA

OSsonoba vero diruta pæne est, cuius priscæ nobilitatis nonnulla adhuc extant vestigia, passimque per viciniam, præcipue in muris Phari propinquæ ciuitatis, magisque littoralis. Hæc vrbs sedes fuit Episcopalis, vt liquet ex conciliis, in quibus Ossonobensis Episcopus subscripsit. Nomen Maurorum temporibus paululum inuersum est. Rasis Maurus Exubonam eam vocat, ingenito linguæ Punicę vitio. Cuius de ea testimonium, ad verbum sed ad sensum istiusmodi est:

Exubana

Exubana solo fertili, ac frumentario sita est, plano, & fructiferis arboribus consito. Habet etiam pineta, & montes ad alenda pecora maxime accommodatos, hortos quoque irriguos multos, quoniam fontibus, ac fluentis abundat; electrum producit optimum; mari vicina est, vbi aliquot sunt insulae paruae, cymbis, ac nauiculis ad vsum, & inuectiones opportunae. Ciuitas inter eadem magnitudine pares de melioribus totius est orbis. Sub iure, ac dominio suo habet oppida nonnulla; è quibus Siluis est sita super aestuarium, quod à mari egressum paruo fluuio commiscetur. Hactenus ille. Fortunæ vicissitudine facta, Siluis pontificio exornata est, Ossonoba vero in vicum redacta de cuius quoque ruinis, proxima Pharus nobilitatur, & crescit. Nec ipsum nomen iniuriæ non patuit. ex Ossonoba in Exubanam transiit, & cum iam prope non sit, *Estoi* nuncupatur. Phari in muro inter propugnaculum nouum, & alterum à Roderico Barreto extructum, cippus est:

IMP. CAES. P. LICINIO VALERIANO. P. F. AVG. PONT.
MAX. P. P. TR. POT. III. COS. RESP. OSSON. EX DECRETO ORD. DEVOT. . . . . NVMINI MAIESTAT. IS.
EIVS. D. D.

Hoc est: *Imperatori Cæsari Publio Licinio Pio. Felici, Augusto, Pontifici maximo patri patriæ tribunitia potestate tertium Consuli, Respublica Ossonobensis ex decreto ordinis deuotissima numini maiestatis eius dedicauit.*

In quadam turri ex parte maris cippus:

D. M. S.
CATVRISAE. PRIMAE CONIVGI PIISSIMAE QVAE. VIXIT.
ANN. XXV. M. VIII. L. CALP. THEODORVS. MARIT.

Hoc est: *Diis manibus sacrum. Caturisæ piissimæ, quæ vixit annos viginti quinque, menses octo, Lucius Calpurnius Theodorus maritus.*

Inter Pharum, & Tauillam in turri, quam vocant marini cippus:

D. M. S.
C. ANNIVS ROMVLVS ANNORVM XXVIII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Caius Annius Romulus annorum viginti octo hic situs est, sit tibi terra leuis.*

Phari ad portam maris, cippus:

M. CORNELIVS ERIDIMVS. C. IVNIVS. RECEPTVS. OB HONOREM. IIIIII. VIR. D. S. P.
D. D.

Hoc est: *Marcus Cornelius Eridimus, Caius Iunius receptus ob honorem Seuiratus de sua pecunia dedicarunt.*

Sequitur promontorium Sacrum, ita vocatum propter Herculis templum, & quia religio indigenis erat, locum nocturnis inambulare temporibus, quod eum tunc ab diis possideri fabularentur, vt initio tertii libri Strabo scriptum reliquit.

Promontorium ipsum duobus cornibus in altum se præcipitat, effecto inter vtrumque modico sinu, cuius est ambitus quinque fere millium. In sinistro cornu Sacris oppidum est, quod adhuc promontorii nomen refert. In dextro nobile sancti Martyris, ac Leuitæ Vincentii templum, cuius corpus, quonam pacto ex Valentia delatum eo sit, tyrannidem exercente in Sanctorum reliquias Abderramene, cum in meo de eodem Sancto poemate, tum in libello ad Kebedium Toletanum, late explicaui. Veteres Geographi, vrbium huius tractus, nequaquam mentionem faciunt. Vnus Pomponius, vtpote Bæticus, & non longo interuallo dissitus, Lacobrigæ, ac portus Hannibalis maritimarum ciuitatum meminit: *In sacro,* inquit, *Lacobriga, & portus Hannibalis.*

DE LACOBRIGA.

Lacobrigam mutilato, atque nonnihil deflexo nomine *Lagos* appellat vulgus, nobilissimum nostro æuo, frequensque oppidum ac nuper à Sebastiano Rege in ciuitatis titulum, & honorem euectum, sicut & Pharo ab Ioanne tertio Sebastiani auo.

Legi ante multos iam annos in Agelariis Baptistę Mantuani, qui me puero per omnium ora volitabat, magnum de Lacobriga testimonium.

Dicitur Ardiburi posuisse Lacobriga septem
Victori toties statuas totiesq; per illum
Eruta Vandalicis bello insurgente procellis.

Quod nescio vnde fuerit mutuatus, cuius poetæ, quoniam multum iam fama refrixit, cetera, quæ ad Lacobrigam attinent, videre poterunt, si velint, quorum in manus liber is deuenerit.

DE PORTV HANNIBALIS.

De portu Hannibalis dubitanti, duo se ostia obiiciebant; alterum ad Villam nouam cognomine Portimanam, eius fluuii, qui vrbem Siluin, ad quam Ossonobense pontificium translatum est, præterfluens in mare delabitur. Alterum ad Alborem oppidum non obscurum, vtrumque in sinu magnarum, multarumque nauium capaci. Sed quarum interius per ostia ingressus, non nisi æstu accedente fiat. Facilior Villa nouanus recto cursu, paulo Alboritanus difficilior, propter flexus varios & in modum Syrtis obstruentes ostium arenas. Verum vbi penetrarint pandente se æstuario, commodissima statio est nauigiorum. Parua insula intus est situ editior, in summo plana in qua olim oppidum fuit. Supersunt vndique muri à fundamentis vsque ad mediam altitudinem cæmentitii, in superioribus formacei Punico opere. Summa planities, rudenibus, parietinis, fractis testis, tegulisque tota plena, ędificiorum monstrat ruinas. Hoc nimia Vetustate extincto, Alborem nostri maiores ibi iuxta intima æstuarii ora construxerunt. Hunc fuisse Hannibalis vocatum Portum potius arbitramur, quam Villamnouam, oppidum reuera nouum, propter loci situm, vnde defendi naues egregie poterant, & aditu arceri hostes, quod à peritissimo bellicæ rei duce conueniebat prouideri. Quando autem oppidum hoc Hannibal condiderit, pro comperto ego asserere nequaquam audeo. In Lusitania fuisse Hannibalem, tertio volumine ostensum à me est.

Potuit quoque ex Gadibus, cum vota Herculi exsoluisset, nouisque se obligasset. Quod primo tertiæ decadis libro scribit Liuius, ad promontorium hoc Hannibalem accedere propter dicatum Herculi templum, & dissipatam de diis locum tenentibus famam. Sicut Strabone referēte paulo ante narrauimus, maxime inuitante maritima tractus illius amœnitate, & ad res gerendas opportunitate.

DE MEDOBRIGA.

A Sacro promontorio vsque ad Callipodis fluuii egressum, hoc est ad sinum Salaciensem, multa sane sunt oppida, neque contemnenda, sed quorum mentionem veteres non fecerunt. Plinius Merobrigæ meminit, ac mirum est Cetobrigam omisisse in ora positam, cum Salaciam multo interius locatam non prætererit neque Merobrigam, sex fere millibus passuum ab littore separatam. Verba illius sunt: *Oppida memorabilia à Tago in ora, Olysippo, equarum è Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga promontorium sacrum, & alterum Cuneus.*

Interiit autem Merobriga, in cuius locum successit iuxta oppidum S. Iacobus cognomine Cacem oppidum in excelso colle positum. De quo postea. Muri cum turribus, alibi integri, alibi vero semidiruti, aquæductus, pons in intermedia valle, & quadrato lapide perennis fons, antiquæ me ciuitatis admonuerunt.

Habeo etiam ex ære Cyprio Vulcani paruum simulacrum ibi repertum, & elegans æneum candelabrum. Templum ibi est sancto Blasio dicatum, & super aram lapideam.

Mensa cum hac inscriptione:

G. CONCILICO. FVSCO PATRI EX TEST. COCILICI A PASTOS

Hoc est: *Gaio Cocilio Fusco patri ex testamento Cocilicia Pastos.*

In semicol-

In ſemicollapſa turri cippus.

C. NVMISIO. C. F. FVSCO. VI. VIRO. SEN. TATI
NIA. Q. F. FVLVIANILLA VCSOR PERMITTENTE.
ORD. MEROBRIG.

Hoc eſt: *Caio Numiſio Caii filio Fuſco, ſextum viro Sentatinia Quinti filia, Fuluianilla vxor permittente ordine Mirobrigenſi.*

SANCTVS IACOBVS DE CACEM.

DIXI ſucceſſiſſe Merobrigæ oppidum ſanctum Iacobum in excellenti colle, qui maris proſpectum aperit, nec à Merobriga diſtat ducentis integris paſſibus.

Loco dominabatur Cacem tyrannus Maurus, cum à Chriſtianis receptum oppidum eſt. Cauſam nomini dedit Apoſtoli Iacobi marmorea ſub terra effigies, eo loci reperta, quæ nunc quoque religioſe ibi colitur. Factumque eſt nomen à Sancti effigie, cognomen autem à regulo, ſub cuius fuerat poteſtate. Expugnationem referunt oppidani ad heroidem Batazam, cuius quia ſemiſepulta fama eſt, non ab re fuerit, operæ pauxillum impendere. Viam nobis aperuerit Hieronymus Zurita Cæſarauguſtanus, vir doctus, & hiſtoriæ diligens ſcriptor. Sed quia Ioannem Batazen cum Ioanne Comneno, quem Caloiannem quidam appellant, Manuelis Comneni patre, confundere videtur ex Nicæta Choniate Græco auctore, qui ea tempeſtate fuit, & ex Baptiſta Egnatio rem ipſam petamus.

Græciæ imperator Alexius Angelus cum duas haberet filias adoleſcentulas ac viduas, & eas ob adoleſcentiam & formam, vt ait Nicæta, ſecundas nuptias deſiderare videret, Irenen Alexio Palæologo, Annam Theodoro Laſcari, adoleſcenti animoſo & bellicoſiſſimo deſpondit, dotiſque nomine, inquit Egnatius, imperii titulos genero tribuit. Et quidem Laſcaris, depulſo & profligato Manuele Maurozome rubro calceo induto, ab omnibus Orientalibus vrbibus imperator conſalutatus eſt, vt teſtatur Nicæta. Ceterum ex vxore maſcula illi proles nulla fuit, femina tantum Irene.

Hanc Ioanni Diplobatazio in matrimonium iunxit, imperiumque illi per manus tradidit. Ita Egnatius. Sed quem Ioannem Diplobatazium ipſe vocat, Ioannem Batazem appellant alii, & quidem Græci, inter quos Nicephorus Calliſtus, & Batazem tam Zonaras quam Nicæta ſæpe nominant. Ioannes itaque Batazes filium Theodorum Laſcarem minorem ſucceſſorem reliquit. Qui moriens Ioannem filium, & filiam Laſcaram Michaeli Palæologo tutorio nomine commendauit. Verum Palæologus, interfecto puero, per ſummum ſcelus, ſibi imperium vendicauit.

Redeamus modo ad Zuritam in Aragonicis libro quinto capite vltimo. Laſcara puella verita, ne & ipſa in tyranni ſæuitiam incurreret, Ligurum mercatorũ auxilio Genuam venit. Nupſitque in Liguria Wilelmo comiti, Entemelii, vel, vt vulgo dicitur, Vigintimilii, peperitque ex eo filium Ioannem Laſcarem, & tres filias. Mortuo marito, filium Genuæ reliquit, qui patri in Entemelii ditione ſucceſſit. Ipſa filias ſecum ducens, ad Petrum Aragoniæ regem, cuius ingens erat fama, ſe contulit, ſi forte dignaretur auxilium ferre, ad recuperandum paternum imperium ſibi per tyrannidem ereptum. Suſcepit illam rex nobilis honorificentiſſime, & in Valentiæ regno retinuit. Filiarumque maximam Iolanthẽ ex Græcia cognominatã, vxorẽ dedit Petro Baroni Aierbæ, regis Iacobi nepoti.

Secundam Beatricẽ ex Græcia vocatam prætermitto huic operi non neceſſariam, Bataza quoque ex Græcia, in matrimonio non diu fuit, peperitque filiam, cui ſui nomen impoſuit. Hanc Iolanthæ matertera, vbi per ætatem licuit, nuptui collocandam curauit. Interea cum Iſabella Petri regis filia nupſiſſet Dionyſio Luſitaniæ rgi Bataza iam vidua, propter morum, & vitæ probitatem, vna etiam venit, fuitque in Luſitania, quo ad Conſtantiam ipſius Dionyſii, & Iſabellæ filiam, Ferdinandus Caſtellæ duxit in matrimonium. Tunc quoque Bataza ſpectatæ virtutis matrona, nouam nuptam comitata eſt, tamquam moderatrix eius adoleſcentiæ. Quæ cum partu edidiſſet Alfonſum poſtea regem, non diu ſuperſtite marito, regis filii cum Bataza nutricationem ſedulo curabat. Sed ſubducto à materna cura infante auiæ conſilio, quæ ad ſuam poteſtatem transferre illum maluit, Regina mater & recenti viduitate mœſta, & præcipue nutriendi filii ſolatio deſtituta, inſuper alendæ familiæ impar, quod peranguſte admodumq; tenuiter, nec pro regia dignitate, ſumptus ſuppeditaretur. ex dolore morbũ incurrit, deceſſitq; in oppido ſancto Facũdo. Et cũ eius ſupellex, mundusq; muliebris ad ſatisfaciendũ alumnis minime ſufficeret, teſtamẽto à

Dionysio patre, atq; Isabella matre petiit, vt quod illi deerat, ipsi supplerent. Bataza autem, cum se inuidiosam ex prꝺterita potentia indies persentiret, re cum suis communicata, nauem adornari præcepit, beneq; tam ex suis copiis, quam sororum auxilio instructam conscendens per mediterraneum mare exiit, ac circumitis Gadibus, & sacro promontorio, ad flexum, vbi oppidum Sinis est, extensionem fecit. Conuenerunt ad illam Christiani multi, & ex sacra spathophorum militia equites non pauci, qui vicina loca tenebant, atque ad non spernendas copias aucti, Cacem regulum oppido exuerunt. Extructoq; templo Bataza bonam ligni sanctæ crucis partem, quam à Lascara matre Constātinopoli delatam acceperat, in quadam templi pila conclusit. Quę diu ignorata latuit, donec miraculo fuit prodita. Ob hoc solenne ibi est, dominicis, ac celebrioribus diebus, cum post sacrificii Euangelium populum sacerdos alloquitur, etiam adhortari, vt precentur Deum pro Bataza Lascara, Græciæ Imperatoris nepte. Relicto in potestate Christianorum oppido, venerabilis matrona Conimbricam se contulit, adhuc illa tempestate vrbem regiam. Vbi facultates opesque suas iis, qui sibi inseruierant, distribuens, pauperum nequaquam immemor. Ecclesiam cathedralem donariis multis ac prædiis locupletauit. Sepulta ibi est in lapideo, nec operoso monumento, inscriptione simplici.

HEIC SITA EST BATAZA IMPERATORIS GRAECIAE
NEPTIS.

DE CETOBRIGA.

CEtobriga, quæ Ptolemæo *Cetobrix* appellatur in ora & ostio sinus Salaciensis quondam stetit, vrbis tenue vestigium modo est, arenis obrutæ, nisi qua irrumpentis maris violentia, sub aqua nonnunquam, nonnunquam vero à tumulo in tumulum in arenas radentib. ventis, deteguntur ædificia. Causa nominis à Cetis, & Briga orta est. Briga siquidē vetere Hispanorū lingua vrbē significat, vt Arabriga, Conimbrica, Cetobriga, Lacobriga, & multę alię. Prima vero cōpositi nominis pars, à Cetis est facta. Cete magnos pisces, vt thynnos, omissis marinis belluis significare, & qui pisces eos saliunt, cōdiunt, ac vēdunt, cetarios appellari notum est; lacus autē in quib. saliuntur cetariæ & cetaria dicuntur, vnde Horatius:

Plures adnabunt thunni, & cetaria crescent.

Quoniam vero in vrbe hac, de qua nobis sermo est, celebris erat piscatio, & salsura talium piscium, sicut etiam nunc Cecimbrigæ, quod oppidum è regione est in extimo fere Barbarii promontorii littore, Cetobriga vocata ciuitas est. Durant adhuc in Cetobrigensi littore ipsa cetaria, signino opere antiquitus fabricata. In medio obrutæ arenis ciuitatis fanum peruetus est, quod instauratum virgini Christi matri sacrauit Christiana religio. Ad cuius ingressum, supra portam, arietis caput visitur contortis cornibus, factum ex marmore, & quidem elegantissime. Neq; dissentaneum est fanum id, atq; simulacrum Iouis Ammonis olim fuisse, contra frequentes arenarum turbines, ab ethnicis ibi culti. Statua quoque marmorea stolata illinc Neocetobrigam delata est, absque tamen capite. Inscriptio quoque hæc in quadrato iaspidis albi lapide, in parthenone virginum sancti Dominici institutum profitentium Neocetobrigæ extat.

L. IVLIVS. L ET. T. LIB. VALENS. ANNOR. XXV.
H. S. E. S. T. T. L.
COPIRVS. FRATRI.

Hoc est: *Lucius Iulius Lucii & Titi libertus, Valens annorum viginti quinq. Hic situs est. Sit tibi terra leuis Copirus fratri.*

Antiquitus Cetobriga ab Occidente Eborensem Episcopatum terminabat, Ex Bambæ optimi regis diuisione, qui finium cathedralium ecclesiarum terminatione Episcoporum lites voluit dirimere. *Episcopatus,* inquit ille, *Eborensis habeat à Cetobriga vsq. ad Petram, & à Rutella vsque Paratam.* Nostris quoque temporibus, Eborensis diœcesis finis, Cetobriga vetus est. Corrumpi cœpit nomen in Cetobram, quam postea, multo corruptius vulgus ineruditum Troiam fecit.

DE NEOCETOBRIGA.

POST dirutam Cetobrigam, mutata colonia est, ad alteram sinus oram Septentrionem

nem verſus, ab hinc anno circiter quadringentos quinquaginta, conuenientibus eo loci piſcatoribus, tantaq; & ibi & Cecimbrigæ, ſitæ, vti dixi, in extimo fere Barbarii promontorii litore, nobilium piſcium captura eſt, cum mare piſcoſiſſimum ſit, vt etiam ex intima Hiſpania plenis viis confluant mercatores. Accedit ingens candidiſſimi ſalis copia, propter ſalinarum toto ſinu multitudinem. Cuius gratia, externarum quoque nauium magnus ſemper numerus aut exit, aut ingreditur. Commercio itaque tam inuectionum factum inſigne oppidum eſt, opulentiſſimumque adeo vt magnarum vrbium nequaquam inuideat claritati. Vocata quoque Cetobriga poſterior hæc colonia eſt, retento priſco nomine, & vulgo Cetobra. Indies autem vergente corruptione, Cetobala. Florianus Campenſis in commentitiis ſuis originibus, à Cetobala corrupto nomine, cœtum Tubalis confinxit, originemque oppidi vſque à Tubala fabulatur. Ego Neocetobrigam ſoleo nominare diſtinctionis gratia, liberum cuique eſt alterutro vti, ſiue enim Cetobrigam, ſiue Neocetobrigam dixerit, erudite loquetur.

DE PACE IVLIA SIVE AVGVSTA.

DIcta ora eſt, ab exitu Anæ vſque ad Salacienſem ſinum. Quem prius quam tranſgrediamur, redire ad continentem oportet, per ciuitates, non quidem omnes. Neq; enim omnes recenſere propoſitum mihi eſt, ſed eas, quæ vel à veteribus auctoribus nominatæ ſunt, vel quæ inſcriptionum vetuſtarum beneficio, aut maxime inſigni quopiam facto, nomina ſibi ſuo merito prodiderunt. Idque ſemel hoc loco præfatum eſſe me, candidi lectores meminerint. Ceterum Pacem Iuliam, ſiue Auguſtã deſcripturus modo eram, niſi ſatis ſuperque id feciſſem, in bene longa ad Vaſæum epiſtola, pro Pacenſi colonia & in libello ad Franciſcum Nonium, & aliis non paucis ſcriptorum meorum locis. Si quidem oſtendi eam eſſe, quæ vulgo Bexa dicatur, corrupto à Mauris nomine, ſitam vero in Celticis Luſitaniæ populis, iuxta Strabonem, vel in confinio Celticorum, Turdetanorumq; iuxta Ptolemæum Coloniam fuiſſe, & ſecundum Luſitaniæ conuentum, & quo pacto ab ea pontificatus dignitas translata Badioſam ſit, prolixe etiam expoſui. Ante vniuerſalem Hiſpaniæ cladem, floruit in hac vrbe Apringius Epiſcopus ſcriptor eruditus, cuius in Apocalypſin interpretationem veteribus omnibus præfert Iſidorus. Floruit etiã Iſidorus Pacenſis cognominatus, cuius opuſcula horrido parumq; culto ſermone, eaq; imperfecta, & mẽdis ſenticoſiſſimis ſcatent a circumferuntur. Floruere quoq; iuuenis Siſenandus martyrio Cordubæ coronatus, & Tyberinus presbyter. Extant ibi complura Romanorum monumenta, ex quibus aliquot adſcribam, quæ per muros ipſius ciuitatis diſperſa viſuntur.

Ad portam Maurenſem, verſus nouam.

C. IVLIVS. C. F. . . . . . .II VIR BIS PRA . . . .VTRIQVE.
SEN. . . . . . .
. . . .

Hoc eſt: *Caius Iulius Caii filius, Duumuir.*

Poſtea fragmentum in muro:

EQVIT. PRAEF. FABRVM.

Hoc eſt: *Equiti præfecto fabrum.*

Cippus ſemifractus:

M. AVRELIO. C. F. GAL. II VIR. FLAMINI CAESARIS. AVG.
PRAEFEC. FABR.
D. D.
. . . .

Hoc eſt: *Marco Aurelio Caii filio Galerio Duumuiro Flamini Tiberii Cæſaris Auguſti præfecto fabrum Decreto Decurionum, vel dedicarunt.*

Ad Portam Myrtilenſem:

Q. PETITIO. T. F.
RVFO. MATER. FILIO.

Hoc est: *Quinto Petitio Titi filio Rufo mater filio.*

Fragmentum, vltra portam Maurensem, littera bessali. Desiderantur lapides in vtroque capite:

CVRIAE. PONT FLAM. PACIS IVLIAEVE. FLAMI. . . . .

Hoc est: *Curiæ Pontifices, Flamines Pacis Iuliæ.*

Extra Muros.

D. M. S.

HEL. AERIANVS. ANNORVM XII

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum Helius Ærianus annorum duodecim, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

In quodam horto:

C. IVLIO L. F. GAL. AVITO FRATRIVS. SABINVS.

Hoc est: *Caio Iulio Lucii filio Galeria auito fratri Sabinus.*

In gradibus summi templi:

. . . .

. . . PAX. IVLI. . . . .

. . . Q. PETRON. . . .

. . . .

Hoc est: *Pax Iulia Quinto Petronio.*

Ad Sanctum Saluatorem:

D. M. S.

IVL. PATERNA. ANN. XV. IVLIA TERSPICORE LIBERTÆ OBSEQVENTISSIMÆ

H. S. E. S. T. T. L.

. . . .

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Iulia Paterna, annorum quindecim Iulia Terpsicore libertæ obsequentissimæ, hic sita est. Sit tibi terra leuis.* Errore sculptoris positum est *Terspicore* pro *Terpsicore*, sed ego mutare nolui.

In foro Cippus:

L. ÆLIO AVRELIO COMMODO IMP. CÆS. ÆLI. HADRIANI ANTONINI. AVG. PII P. P. FILIO COL. PAX. IVLIA

D D.

Q. PETRONIO MATERNO C. IVLIO IVLIANO II VIR.

Hoc est: *Lucio Aelio Aurelio Commodo Imperatoris, Cæsaris Aelii, Adriani, Antonini, Augusti, Pii Patris patriæ filio Colonia Pax Iulia dedicauit. Quinto Petronio Materno, Caio Iulio Iuliano Duumuiris.*

In cochlea summi templi:

A * ω

SEVERVS PRESBIT. FAMVLVS CHRISTI VIXIT ANN. LV REQVIEVIT I N. PACE DOMINI XI. KAL. NOVEMBRIS. ERA DCXXII.

Hoc est: A*lpha, & omega. Seuerus presbyter famulus Christi vixit annos quinquaginta quinque, requieuit in pace Domini vndecimo Kalendas Nouembris era sexcentesima vigesima secunda.*

In agro

in agro quattuor mil. paſſ. ab vrbe. Repreſam prædium vocant.

D. M. S.
MERCATOR. ANN. XXXII. VXOR MARITO MERENTI POSV
IT. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: *Diis manibus ſacrum. Mercator annorum triginta duorum vxor marito merenti poſuit. Hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.*

Sunt in ea vrbe fragmenta alia, ſed minutiora Caput imaginis Veſpaſiani, taurorum capita decem, aquæductus alicubi ſub terra integer, alibi confractus, murorum portæ tres adhuc Romana architectura.

Inuentus marmoreus lapis duorum cubitorum, in quo erant vir & puella equeſtri curſu certantes, mirabili elegantia.

DE ORICHIENSI AGRO.

ORichienſis ager, Turdetanis ac Celticis iunctus, regionem paruam efficit, octo vel ad ſummum decem oppidorum præter vicos ignobiles. Nomen accepit ab Orichio regionis nobiliori oppido, & quia cãpeſtris ager eſt, frumentarius, ac paſcuus, vulgo campus Orichienſis nominatur.

Non piget eius meminiſſe, propter regni noſtri illic cœptam originem. Quam vt paulo altius repetam, ab æquis lectoribus condonari mihi poſtulo.

Magnus Alfonſus Hiſpaniæ rex qui Toletum expugnauit, & Imperator eſt appellatus ex diuerſis vxoribu tres filias habuit, Eluiriam, Theraſiam, atque Orracam. Et quidem Eluiriam ac Theraſiam, Rodericus Toletanus, parum Luſitanis æquus, quique illi adhæſerunt, ex concubina Simena Munione natas, vt aiunt. Verum apud me chronicon Hiſpanica vetuſta lingua habeo, factum ſeptuaginta annos ante Rodericum, in quo eadem Simena minime concubina, ſed iuſta vxor & Regina diſerte perhibetur. De qua re ad Ioannem Barrum ſcripſi, & quidem prolixe.

Ad Alfonſum igitur imperatorem, in aſſerenda Hiſpania laborantem, conueniebant magni viri, militiam ſuam Chriſtiano deuouentes. Inter quos emicuere Raimundus comes ſancti Aegidii, & Henricus Lotharingiæ comes, ex Germana Raimundi natus, quem illa Vngariæ regi, cui nupta erat, ſecundo edidit partu. Hos vt talium neceſſitudine arctius ſe munire: Alfonſus filiarum connubiis ſibi deuinciendos exiſtimauit. Eluiram igitur comiti ſancti Aegidii, Theraſiam Henrico Lotharingiæ comiti, Orracam vero trium, vt alii ſcribunt, maximam, vt aliis autem placet, minimam, atque poſt Simenam defunctam, ex Conſtantia vxore natam, Raimundo comiti ſiue Burgundiæ, ſiue Toloſæ (neq; enim inter ipſos Hiſpanicarum rerum ſcriptores ſatis conuenit) in matrimonium dedit. Quorum nos opinionibus prætermiſſis, de Henrico tantũ loquamur, cui valde dilectam ſibi Theraſiam tradidit. Atque vt nexu deuinctiore virum maximum quaſi ad manum haberet, Callæcię partem Bracaros, à Minio vſque ad Durium totumque id, quod recentiore vocabulo *Portugallæ* tunc dicebatur, à Durio vſque ad Luſitaniæ vrbem Conimbricam dotis nomine aſſignauit, liberumq; ei reliquit, vt de Saracenis Luſitaniam armis recuperaret, ſuoq; dominio, & ditioni adderet. Is ex Theraſia coniuge, quę ſemper regina appellata eſt, filium genuit Alfonſum Henricum qui patri ſucceſſit in principatu, & vbi per ætatem licuit, bella geſſit quamplurima, vrbes multas expugnauit, Saracenorum potentiam fregit. Quare commotus Iſmarius, magnæ partis Africæ, Bæticæque rex, conuocatis quattuor aliis regibus, tam ex Africa, quam ex tota vlteriore Hiſpania tantas congregauit copias, vt millia quadringenta exercitus ſuperaret. His confiſus in Alfonſum properabat, lentis itineribus, ſed animo ad vindictam concitatiſſimo. Nec ille ſegnitur proceſſit obuiam. In agro igitur Orichienſi paulo infra Caſtrũ viride oppidum, non procul à confluente Cobris, & Tergis fluuiorum, in mutuum conſpectum venientes, caſtra poſuerunt. inſedit tumulum Alfonſus, vbi vetus ſacellum erat, in quo ſenex quidam prouectæ ætatis eremiticam vitam agebat, inter Mauros, & ob paupertatem, & ob vitæ ſanctimoniam, nullius iniuria laceſſitus. Iſmarii copiæ prope infinitæ vndequaque campos opplebant, iamque agmina circumcluſa ſpe deuorabant. Non videbatur militibus noſtris ſani eſſe conſilii, cum tanta multitudine confligere. Vnus enim quiſque ſupra centum hoſtes aduerſum ſe in prælio erat habiturus. Sed militum animos

oratione ſpei ac fiduciæ plena princeps confirmauit; dimiſſoſq; curare corpora iubet, & craſtinum diem, qui Iacobo Apoſtolo Hiſpaniarum patrono ſacer erat, lætos expectare. Cum adueſperauiſſet, Anachorita ille ad Alfonſum venit, atq; oraculi denunciatione, forti eſſe animo admonet, vt qua noctis hora tintinabuli, quod in ſacello erat, ſonum audiret, tentorium egrederetur, appariturum illi Chriſtum in aere Cruci ſubfixum. Lætus tam optato, tamq; inſperato nūtio Alfonſus, totius noctis puigilio promiſſum expectabat. Primo itaq; ante lucem diluculo, ad tintinabuli ſonum prætorium egreſſus, ſuſpexit in aere Crucifixum Dominum. Cuius viſi voluptate propemodum extra mentem adſorptus, ita adorans dicebat: Ecquid Seruator mundi, tune mihi, tune appares? Quid eo opus eſt, in te credenti, & te ſumma pietate colenti? Perfidis his, tuis atq; ideo meis hoſtibus, tuæ diuinitatis ignaris, potius apparere digneris, vt Crucis tuæ myſterium intelligant, ac deſinant inſanire.

Hæc atq; alia his ſimilia, cum ex mentis quaſi abſtractione proſequeretur, Chriſti colloquentis, & victoriam pollicentis voce iucundiſſime affectus, in cœlum recepta diuina illa ſpecie, arma poſtulat, armari milites, acies ordinari, & canoro tubarum concentu imperat ſignum dari. Quem ex procerib. quidam exercitus nomine adeuntes, poſtulant; inquiūt, fortiſſime Imperator, milites tui, vt regem te ſalutari permittas. Quibus ille: Ego fidiſſimi commilitones, honorificum ſatis inter vos nomen titulumq; Principis ſortitus ſum, alium non ambio. Neq; ſi maxime expeterem, vel poſcentib. vobis morem gerere vellē, id tempus, aut locus patiuntur. Sed operam dabo, vt vos ducis veſtri nō pœniteat, vos date, vt milites dux non deſiderem. Contra illi, & quæ poſtulas pollicemur, & nobis nō deerimus, ſed pro rege pugnabimus ardentius, vincemus honeſtius, moriemur alacrius. Cum igitur prope intuliſſent vim recuſanti, magnis vocibus, & tubarum, lituorum, tympanorumq; ſonitu ter acclamatum: *Alfonſo Henrico primo Luſitaniæ regi vita, & victoria.* Data inde militib. teſſera, ferebatur in hoſtes.

At parte ex alia innumerabilis ille Barbarorum exercitus, tam diſſonis clamoribus, tam terribili fragore perſtrepebat, vt cælum ruere, terra quaſſari tremoribus viderentur. Commiſſum prælium eſt ſanguinolentum, pertinax, diuturnum, à prima diei hora vſq; ad meridiē; donec Iſmarius, cuius iam vita periclitabatur, quamq; maxime noſtri appetebant, reb. deſperatis, & amiſſo in conflictu conſobrino, cui ſui corporis cuſtodiam mandauerat, nomine Homar Atagor, Halli regis nepote, fugit ipſe, & vna reges qui cum eo erant. Tantum autem ſanguinis effuſum eſt, vt ex cædis loco riuuli in Cobrin atq; Tergem decurrerent. Quin inſecuta paucos poſt dies pluuia, cum tinctam atro ſanguine ſuperficiē lauiſſet, creuiſſentq; riui, Terges qui ad confluētes Cobrin recipit, etiam vſq; ad Anam aquas infectas pertulit. Id nos in Vincentio martyre hiſce carminibus breuiter adnotauimus;

Vbi paupere Terges
Flumine, ab Orichio ſegnis delabitur agro,
Excepti cecidere duces, fuſæq; cohortes
Barbaricæ. Ac tellus tanto eſt imbuta cruore,
Vt poſtquam pluuiæ cædem elauere, pigerq;
Riuus iit, contage ſua, quacumq; meabat,
Polluerit ſpatium late, fluctuſq; petitos
Funeſtarit Anæ, torrens inglorius ante,
Atq; vaporatis æſtu Quintilibus impar.
Poſt illa, indigenis factus de clade ſuperbi
Nobilis Iſmarii.

Alfonſus igitur nouus Rex, conſueto victorib. more in caſtris triduo permanſit, & conceſſa militib. prēda, ipſe qui eatenus niueo ſcuto vtebatur, inſignia commētus eſt, quæ rem ibi geſtam deſignarent. Ac primum, quia Chriſtum in aere cruci ſubfixum conſpexerit in argenteo ſcuto ceruleam crucē formauit. Deinde quod quinq; reges viciſſet, ſcuta quinq; per ipſam crucē diſtinxit. In vno quoq; triginta numos argenteos figurauit, quod totidem mundi ſeruator venditus exſtitiſſet.

Mutata à poſteris regib. numorum figuratio eſt commodiori ratione, & in ſingulis quibuſq; ſcutis, ſinguli quinq; numi poſiti, decuſſatim ad figurā literæ X. bis numerato, quod in medio eſt, & cum à ſummo deorſum, & cum à latere ad latus fit ſupputatio, vt numerus triginta expleatur. Hæc tunc ibi ſumpta inſignia. Caſtella vero aurea ſeptem, quæ in rubro campo ſcuti regii oras ambiunt, ad alterius hiſtoriæ tractationem pertinent.

Expoſuimus quanta potuimus breuitate, regum noſtrorum, regniq; initium & cauſam, ab hinc annos quadringentos triginta quatuor. Geſta enim res eſt, vt mei veteres annales habent,

habet, era millesima centesima septuagesima septima. Cui annorum numero si demantur triginta & octo; manebit Seruatoris annus millesimus centesimus trigesimus nonus. Cum hæc proderem, agebatur annus M.D.LXXIII. Subducta ergo ad calculos ratione apparebit, interfluxisse quadringentos triginta quattuor, quos dixi, annos.

DE ARCV EXTRVCTO A SEBASTIANO REge in victoriæ loco.

IAm discessissem ab Orichio, nisi piaculum esset, regis nostri Sebastiani recens factum non commemorare. Is initio huius anni, Algarbii regnum adiit, vt oppida omnia maritima, quam munita essent, suis oculis, perspiceret. Et si quid ad munimentum deesse videretur exactissimo suo iudicio, & rei bellicæ peritorum consilio præsens vel suppleret, vel nouaret, vel corrigeret. Fecit autem iter per Orichiensem agrum, & victoriæ memorabilis loca omnia perlustrauit.

Nullum ibi erectum trophæum, nullam inscriptionem, tantum sacellum illud ignobili fabrica, non semel refectum, rusticorum tamen cultu religiosum reperit. Puduit illum incurię, ac socordiæ seculi superioris. Atqui vt excusari mereatur, ætas hominum illorum, qui in continuis bellis vitam agebant, & promptiores ad præliandū dextras habebant, quā ad litteras illa tempestate sepultas, inclinatiora ingenia: non tamen miranda non est, florentibus postea rebus, & renata philologia, obliuio tam diuturna. Nisi quod natura comparatum ita est, vt quæ optima sunt, non omnia simul, sed per temporum interualla emergant. Sebastianus igitur mira pietate affectus, vt & apparitionis Christi, & Regis maximi, inclytæque victoriæ memoriam rediuiuam faceret, diruto veteri sacello, templum inædificari præcepit, atq; extructo nobili arcu mihi inscriptionis curam demandauit, ita vt altera ex parte latine, ex altera Lusitano idiomate, latina sic habet:

Heic contra Ismarium, quattuorq; alios Saracenorum reges, innumeramq; barbarorum multitudinem pugnaturus felix Alfonsus Henricus ab exercitu primus Lusitan. Rex appellatus est, & à Christo, qui ei Crucifixus adparuit ad fortiter agendum commonitus, copiis exiguis tantam hostium stragem edidit, vt Cobris ac Tergis fluuiorum confluentes cruore inundarint. ingentis ac stupendæ rei.ne in loco vbi gesta est, per infrequentiam obsolesceret. Sebastianus I. Lusit. Rex, bellicæ virtutis admirator, & maiorum suorum gloriæ propagator, erecto titulo memoriam renouauit.

DE COLLA.

COlla fuit interius in media Orichiensi prouincia, non procul à Messagena inter colles, nec scio an hodiernum nomē hoc inde traxerit. Non mediocre erat oppidum. Extant muri & turres cæmētitio opere neque satis polito. Aditus perdifficilis est, & ad defensiones accommodatus. Non habitatur, tantum Dominicis, & solennibus aliis diebus rusticorum vicinia eo confluit, ad templum Virgini Christi matri dicatum, vbi sacerdos iisdem diebus, sacris altaribus operatur. In angulo turris semidirutæ mensa elegans marmorea.

C. MINICIVS. C. F. LEM. IVBATVS . . . LEG. X. GEM. QVEM IN PRÆLIO CONTRA VIRIATVM VOLNERIBVS SOPITVM IMP. CLAVDIVS VNIMA . . . PRO MORTVO DERELIQVIT. EBV. . . TIS LVSITANI OPERA SERV . . . RARIQVE IVSSVS. PAVCOS SV . . . DIES. MAESTVS OBI. QVIA. . . MERENTI. MORE ROMA . . . AM NON RETVLI.

Hoc est: *Caius Minicius Caii filius Lemonia iubatus Tribunus legionis decimæ geminæ, quem in prælio contra Viriatum vulneribus sopitum, imperator Claudius Vnimanus pro mortuo dereliquit, Ebutii militis Lusitani opera seruatus, curarique iussus, paucos superuixi dies, mæstus obii, quia benemerenti, more Romano, gratiam non retuli.*

Ad ianuam templi ingens cippus est, inter columnas ibi iacentes olim ornatus causa positus, qui me amplius horis tribus ad fastidium detinuit. Tam male à barbaris hominibus habitus est, vt spem percipiendi integre sensum plane deposuerim.

Auis in modum Gracculi, altera similis mutuo se respicientes;

D. M. S.

B. . SVRSI F. VC. . . . . . BRIANÆ. COIVGI . . . .

NCTISSIME. TV . . . . VM. POSITE VICS . . . . .
N. XXXVIII DIE. . . . . . S. XVII. SI QVAN . . . .
PIET . . . SFRM. TI . . . . ANTVM FORTV. . .
CER. LITE AVREC . . . . IT. T. POSVI.
S . . . . . . VALE.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Balbus Sursi filius coniugi sanctissimæ tumulum posuit. vixit annos triginta octo, dies septendecim.*

DE SINI.

NOn omittenda *Sinis* est, maritimum oppidum, & propter piscationem non parum vicinæ regioni conducibile. Ibi in templo cippus fractus est cum his litteris:

. . . .
AN. L. CLAVD. THALASSINVS MARITE MERENTISSIME
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est; *Annorum quinquaginta, Claudius Thalassinus, marite merentissime hic situs es, sit tibi terra leuis.*

Per murum, iuxta terram, & quasi iam ruderibus coopertum;

D. M. S.
FVLVIVS. L. F. QVINTIANVS FABER. MATERIARIVS PIVS IN SVOS VIXIT ANN. XLVI. RVBRIA. Q. F. SERGILLA. MEROBR MARITO. B. M. FEC
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Fuluius Lucii filius Quintianus faber materiarius pius in suos, vixit annos quadraginta sex, Rubria Quinti filia Sergilla Merobrigensis marito benemerenti fecit, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

In quadam turri:

D. M. S.
IVLIA. C. FIL. MARCELLIN A. A. XXX.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Iulia Caii filia Marcellina annorum triginta, hic sita est, sit tibi terra leuis.*

DE HELVIS.

PRIMO libro admonuimus vrbem *Heluas* in Celticis nostratibus esse. Nomen accepit ab Heluis Celticæ Galliæ populis, inter Garumnā & Ligerim habitantib. de quib. Strabo 4. lib. agit. Plinius *Albam* eorum ciuitatem nominat. Ab Heluis igitur Celtarum populis, qui inter Celtas olim ad nos venere, Heluæ ciuitas nominata, quod nomen à conditoribus obtinuit, etiam hodie retinet. Vrbs fertilitate soli, & nobilitate ciuium, vt postremas non fert, ita olei bonitate sine controuersia primas obtinet. Diœcesis Eborensis hactenus fuerat, verum agente Sebastiano rege, Episcopalem dignitatem adepta, metropolim vnde excisa est, nihilominus agnoscit. Non multa ibi sunt Romanorum monumenta, & quæ sunt, pessime à Barbaris habita, ita inueni;

Iuxta portam arcis, quam Alcassauam vocant, fragmentum.

FEL. CEPAL. ONIS F. SEVERVS. AN. . . .
. . . .

Hoc est: *Felix Cepalonis filius Seuerus annorum.*

In domo cuiusdam viri nobilis, tabula elegans;

C. AXONIVS. Q. F. PAP. LEG. XX. NAT. COL. FIR. PICENO. SE VIVO MONIMENT. FEC. SIBI. ET
FR. Q. AX. Q. F.

Hoc est:

Hoc est: *Caius Axonius Quinti filius Papiria legionis vigesimæ natus colonia Formicæ Piceno se viuo monimentum fecit sibi, & fratri Quinto Axonio Quinti filio.*

Iuxta parthenonem Virginum instituti sancti Dominici, cippus;

ANTHYMVS REB . . . . SCIENTINI. ET CE . . . .
LERIS SVR . . . . .
V. S. A. L . . . .

Hoc est: *Anthymus Reburri Scientini, & Celeris seruus votum soluit animo libenti, vel libens.*

In agro, quem vocant Ventosæ, lapis oblongus, videlicet cubitorum septem, latus cubitum, & semissem, rudis atque impolitus, quem fabulantur sepulchrum esse Bertrandi vnius ex duodecim Franciæ paribus:

CACALO AVIOLI LIB. HIC SIT.

Hoc est: *Cacalo Auioli libertus hic situs.*

In domo tabula marmorea fracta eleganti littera:

. . . .
INSIGNEM PARVO . . . . . . MANS CARMINE AMOR . . . .
REQ. IN PACE D XIII KAL . . . . . MART. ERA.
DLXXXII . . . .

Hoc est: *Insignem paruo mansurum carmine amorem, requieuit in pace Domini decimo tertio Kalendas Martias era quingentesima octuagesima secunda.*

VILLA VIZOSA.

AB Heluis digredientem intercipit nobilissimum oppidum, Brigantii ducum sedes, quod ab amœnitate Lusitanus idiotismus Villam Vizosam nominauit. Vno nomine Latine dici non potest, nisi Callipolin Græce confingamus, audaci fortassis exemplo, sed lectoribus postquam ea vox assiduitate percrebuerit, minime displicituro. Proserpinæ ibi delubrum fuit, vbi modo S. Iacobi ædes est, in suburbio, vbi hæc inueni monumenta:

PROSERPINAE SANCTAE G. IVLIVS PARTENOPAEVS. VOT
QVOT FECIT
A L P

Hoc est: *Proserpinæ sanctæ Gaius Iulius Parthenopæus, vota quot fecit animo libenti posuit.*

Q. HELVIVS SILVANVS PROSERPINAE VOTVM
S. AN. L. P.

Hoc est: *Quintus Heluius Siluanus Proserpinæ votum soluens animo libens posuit.*

PROSERPINAE SERVATRICI C. VETTIVS SILVINVS. PRO.
EVNOIDE PLAVTILLA CONIVGE SIBI RESTITVTA
V. S. A. L. P.

Hoc est: *Proserpinæ Seruatrici Caius Vettius Siluinus pro Eunoide Plautilla coniuge sibi restituta, votum soluens, animo libens posuit.*

D. M. S.
PVLTARIVS AN. XXIII. H. S. E. S. T. T. L. SEMNE. ET.
SEMN . . . . MATRI. POSVERVNT

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Pultarius annorum viginti trium, hic situs est, sit tibi terra leuis. Semne & Semnine matri posuerunt.*

Ibi etiam modo visuntur inscriptiones Endouellici, quas clarissimus Dux Theodosius ex antiquo fano, quod extat iuxta oppidulum Therennam, asportari curauit, & inseri in frontispicio cœnobii fratrum ordinis S. Augustini. Sunt autem huiusmodi.

DEO. ENDOVELLICO PRÆSTANTIS SIMI. NVMINIS SEXTVS COCCEIVS CRATERVS HONORINVS. EQVES. ROMANVS. EX. VOTO

Cippus fractus.

ENDO VELLIGO ALBIA IANVARIA.

. . . .

ENDOVOLLICO SACRARVM. MARCVS. IVLIVS. PROCVLVS ANIMO. LIBENS. VOTVM SOLVIT.

DEO. ENDOVELLICO. SAC. IVNIA. ELIANA. VOTO. SVCCEPTO ELVIA. YBAS. MATER. FILIE SVÆ. VOTVM. SVCCEPTVM ANIMO. LIBENS. POSVIT.

Hæ inscriptiones adeo claræ sunt; vt expositione non indigeant.

D. ENDOVELLICO. SA. AD RELICTITIVM. EX T. NVMIN. ARRIVS. BADIOLVS. A. L. F.

Hoc est: *Deo Endouellico sacrum ad relictitium ex testamento numini Arrius Badiolus animo libens fecit.*

Q. SEVIVS. Q. F. PAP. FIRMANVS VOTVM DEO ENDOVOLICO S. L. M

Hoc est: *Quintus Seuius Quinti filius Papiria Firmanus votum Deo Endouelico Soluit Libens merito.*

ENDOVELICO CRITONIA MAXVMA EX VOTO. PRO CRITONIA. C. F.

Hoc est: *Curauit faciendum.*

Hic Cippus allatus est illinc ad arcem oppidi Lendroalis, vbi nunc extat.

C. IVLIVS NOVATVS ENDOVELLICO PRO. SALVTE VIVENNIÆ VENVSTAE MANILIÆ. SVÆ VOTVM. SOLVIT.

Nominis Endouellici causam, aut originem ego penitus ignoro. Nisi si ab oppido propinquo, quod Endouellia forte diceretur, nomen esset impositum. Quod si nebuloso infelicis gentilitatis æuo superstitionibus addicti Lusitani fuere, certe Euangelica luce radi ante morati diu non sunt, quin veri Dei cultum, & religionem amplecterentur. Mancio Christi discipulo gloriantur Eborenses, à quo cęlesti doctrina sunt initiati. Debent hoc Bracarenses Petro Ratensi, Apostoli Iacobi discipulo. Propagata breui religio est, & inuitis tyrannis mira pietate adoleuit. Quam natio Lusitana incorruptam, vt à sanctis patrib. accepit, ad nostra hæc tempora custodiuit. Et quod non sine magno Dei munere nobis contigit, nec sine magna mea voluptate refero, quassantibus orbem sectis, incolumi religione, integraq; sacrosanctæ Apostolicę sedis auctoritate, perseuerat. Nec solum id, sed longe lateque etiam per vasti Oceani recessus, & ante nunquam prioribus cognitas regiones, Orientemq; totum, & Antipodas, ipsi Seruatoris nomen propagare non cessat.

D. M. S.

P. PETRONIVS. CAVTIN. ANN. LXXXXI LAVDICE MARITO PIISSIMO POSVIT

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrũ Publius Petronius Cautinensis annorum nonaginta vnius Laudico marito piissimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

DE IOVIS FANO.

SVPER Exarramam fluuium, duobus pass. millibus infra Terranum oppidum, Iouis fuit

fuit olim fanum. Quod adulta iam Christiana pietate in templum sanctorum martyrum Iusti & Pastoris conuersum est. De quo egi in libello ad Ambrosium Moralem Complutensem virum sæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commentariis nominandum.

Supra ianuam templi Gothica inscriptio.

*HVNC DENIQVE EDIFICIVM SANCTORVM NOMINE CE-
PTVM IVSTI ET PASTORIS MARTYRVM QVORVM CON-
STAT ESSE SACRATVM CONSVMATVM EST OC OPVS E-
RA DCCXX.

Hoc est: *Hunc*, pro hoc, *denique ædificium sanctorum nomine ceptum Iusti, & Pastoris martyrum, quorum constat esse sacratum consumatum est oc*, pro hoc, *opus era septingentesima vigesima.*

IOVI. O. M.
FLAVIA. L. F. RVFINA EMERITENSIS. FLAMINICA PRO-
VINC LVSITANIAE. ITEM COL. EMERITENSIS. PERPET.
ET MVNICIPI. SALACIEN.
D. D.

Hoc est: *Ioui opt. maximo. Flauia Lucii filia Rufina Emeritensis. Flaminica prouinciæ Lusitaniæ, item coloniæ Emeritensis perpetua, & municipii Salaciensis dedicauit.* Ex vno latere est arbor mihi incognita. Ex altero latere Aquila expansis alis quasi subuolatura, in vnguib. trisulcum fulmen habens.

Cippus aliquanto minor sed elegantior:

I. O. M.
OB PVLSOS A Q. SERTORIO MATELLVM AD Q. POMP. IVN.
DONACE CORON. ET SCEPTRVM EX ARG. MVNVS AD-
TVLIT FLAMINICAE PHIALAM CAELATAM HIERODVLIS
COENAM DEDIT.

Hoc est: *Ioui optimo maximo. Ob pulsos à Quinto Sertorio Metellum atque Pompeium Iunia Donaco coronam, & sceptrum ex argento munus adtulit Flaminicæ Phialam cælatam, hierodulis cœnam dedit.*

Alter cippus elegantissima littera:

L. RVBRIVS PRISCINVS ANN. XXVI. H. S. E.

Hoc est: *Lucius Rubrius Priscinus annorum viginti sex, hic situs est.*

Sunt tres cippi, sed positi in parietib. templi, contectis interius litteris.

Cubæ non procul Pace Iulia in templo Cippus;

D. M. S.
TERENTIVS. CHRYSOGONVS ANN. XXXII. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Terentius Chrysogonus annorum triginta duorum, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

In territorio Ferrariensi, super Callipodem fluuium, quem Sardanum vocari nostra ætate superius diximus, templum Sanctæ Margaritæ dicatum est, vbi olim fortunæ Obsequentis delubrum fuerat, à Flauia Modestina Sergii Terentii Æmiliani Centurionis vxore ædificatum. Qui, vt apparet, sub L. Posthumio Albino militauerat & emeritus ac diues, ad quietem se contulit, in prædio vxorio. Hoc ex duobus ibi Cippis colligitur. E quibus alter sic habet:

FORTVNAE OBSEQVENTI. SACRVM FLAVIA MODESTI-
NA PERP. EIVS ANTISTES EX VOLVNTATE TERENTI. Æ-
MILIANI VIRI SVI. IN PRAEDIO A PATRE FL. MODE-
STO SALACIENSI SIBI RELICTO. A. L. F.

Hoc est: *Fortunæ obsequenti sacrum. Flauia Modestina perpetua eius antistes ex voluntate Terentii Æmiliani viri sui, in prædio à patre Flauio Modesto Salaciensi sibi relicto animo libens fecit.*

Alter vero in duas partes fractus sic.

D. M. S.
SERG. TERENTIV. . . . S SERG. F. AEMI . . . LIA-
NVS CENTVR. EMER. VIX. N. . . LXX ORDIN. DVX.
SVB . . . . L. POST . . . VMIQ MODES . . . TI-
NA. MARITO. MERENTISSIMO
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Sergius Terentius, Sergii filius Aemilianus centurio Emeritus, vixit annos septuaginta, ordines duxit sub Lucio Posthumio, Modestina marito merentissimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

SCHOLIA

IACOBI MENOETII VASCONCELLI

In quattuor libros Resendii.

LIBRO PRIMO.

PAG. 899. lin. 13. *Asserit Plinius.* Libro videlicet tertio cap. 1. his verbis: *In vniuersam Hispaniam Marcus Varro peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantes, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ.*

Ead. pag. 899. lin. 7. *Alii Lusum non hominem, sed ludum potius, seu Lusionem interpretantur.* Marcianus Capella lib. 6. qui de Geometria inscribitur in ea fuit sententia, vbi ita tradit agens de Lusitania: *Cui nomen fabula à Lusu Liberi patris, vel cum eo Bacchantium sociauit.* Addit & aliam non minus ridiculam opinionem, credens Anam fluuiū à Lusitaniȩ vocabulo cognominari, hisce verbis: *Hæc quoque cognominis sui fluuio permeatur, licet eam Tagus quoque arenis illustret auratis.*

Ead. pag. lin. 22. *Nec desunt, qui pro Lysa, Lyssam reponant.* Fuit in ea sententia Sigismundus Gelenius in obseruationibus in Plinium lib. 3. cap. 1.

Eadem pag. lin. 29. *Suppositițius Berosi auctor intellexit.* Ioannes Annius in libro de Regib. Hispaniæ cap. 20.

Ead. pag. lin. 36. *Vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero.* In sexta actione, quæ incipit: *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat studium;* non longe à fine orationis, eius autem verba sunt hec: *Aristæus, qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei fuit.*

Ead. pag. li. 41. *Vnde ipse etiā Bacchus Lysius cognominatus est.* Pausanias in Bœoticis circa mediū libri noni, dū Thebanæ vrbis antiqua monimenta enarrat, ita scribit: *Theatro proxima est Liberi patris ædes cognomento Lysii. Cognominis causa, quòd cum olim captiuos complures ex Thebanis vinctos Thraces abducerent, eos cum ad Haliartiorum fines ventum esset, vinculis solutos dimisit, moxq; illis Thracas somno oppressos, occidendos præbuit.* Hæc ille. Aliqui vero credūt à dissoluendis, & eneruandis animis, quod ex vini copia accidere solet: vel quod curis liberos eos reddat, ita Bacchum fuisse appellatum.

Pag. 900. lin. 6. *Stephanus autem in lib. de Vrbibus.* in dictione *Belitani.* Nec mirum est in hoc errasse Stephanum, vtpote Græcum scriptorem, & qui Hispaniæ situm, ac vrbes, minimè ipse peragrasset, quod alios quoq; Græcos decepit, teste Polybio.

Extat etiam similis error apud eundem Stephanum in dictione *Lusitaniæ,* dum eam asserit partē esse Bæticæ, cum vlterior Hispania in duas prouincias diuisa olim fuerit, Bæticam videlicet, & Lusitaniam, quod obiter admonere volui, ne eius auctoritas quemquam decipiat, hoc Resendius etiam animaduertit.

Pag. 900. lin. 21. *Strabo enim.* vide Strabonem lib. 3. fol. 103.

Pag.961.lin.4. *Ptolemæus.* Libro secundo, vbi agit de Lusitaniæ situ.

Ead. Pag. lin. 22. *Ante annos quadraginta, &c.* Hæc de Artabro promontorio tam diffuse tradita mihi semper superuacanea sunt visa: quia meo iudicio, neq; Pintianus, neque ipse Resendius exacte sensum Plinii sunt assecuti. Vnde accidit, vt eius verbis vim inferre sint conati. Plinius enim, cum prius de Celtico, seu Nerio promontorio lib. 4. ca. 20. verba fecisset, & à Minio, ac Limia fluuiis ad Durium peruenisset, tunc demum de Lusitania agere cœpit in ipso vigesimo capite, cuius initium est: *A Durio Lusitania incipit.* Nec aliquid eorum, quę mox sequuntur ad Nerium promontorium pertinere potest. Miror autem tam insignes viros non aduertisse Celticum promontorium nunquam apud Geographos Artabrum appellari, sed semper Nerium, aut Celticum, quamuis omnes consentiant iuxta illud Artabros populos, seu Artotrebras, vel Arotebras habitare. In eo etiam decepti sunt quod crediderint Nerium frontem esse Hispaniæ, cum aperte Plinius eodem capite vigesimo asserat frontem Hispaniæ tribus effici promontoriis, videlicet Olysipponensi, Sacro, & Iunonio, ita vt Sacrum è media quoque fronte erumpat. Certum est etiam Olysipponense, seu Artabrum, cœlum, terras, & maria disterminare, vt tradit Plinius. Nam quemadmodum Iunonium seu Calpe australe, & occidẽtale latus Hispaniæ diuidit, ita magnum seu Olysipponense, vel Artabrum frontis occidentalis est terminus, & ab eo septentrionale latus incipit, quamuis ad occasum etiam aliquantulum vergere videatur vsque ad circuitum Nerii promontorii, à quo penitus ad septentrionem terra conuertitur, vt Pomponius Mela tradit lib. 3. cap. primo. Quod vt facilius intelligatur, expendantur verba eiusdem Pomponii libro secundo capite sexto quæ sic habent: *Lusitania Oceano tantummodo obiecta est, sed latere ad septentrionem, fronte ad occasum, ex quibus aperte constat ea littora, quæ à promontorio Olysipponensi, vsque ad Minium amnem extenduntur, latus septentrionale Lusitaniæ efficere. Quæ vero à Celtico seu Nerio ad Gallicum Oceanum tendunt, latus septentrionale Hispaniæ totius, non autem Lusitaniæ constituunt.*

Ead. Pag. lin. 48. *oppidum & flumen Aeminium, &c.* Æminiũ Ptolemæo oppidũ est in Lusitania, Plinio oppidum & flumen lib. 4. cap. 21. & 22. Fit etiam illius mentio ab Antonino in Itinerario, cum illud iter describit, quod ab Olysippone Bracarum ducebat. Fuit autem Æminium eo loci vbi hodie est oppidum dictum vulgo Agata seu Augeda, quod flumine eiusdem nominis alluitur, & recepta hac sententia, in qua etiam fuerunt Vasæus & Barrerius, emendari debet codex Antonini hoc ordine, *Conimbrica Aeminium quadraginta millia passuum, Talabricam decem millia passuum.* Est autem Conimbrica oppidum illud antiquum, quod dirutum cernitur & vulgo Condexa vetus dicitur. Talabrica vero fuit prope oppidum maritimum, q hodie Aueiro dicitur, & sic bene quadrat passuũ numerus à me restitutus. Nam à Condexa Agatham sunt decem circiter leucæ, & ab Agatha Talabricam duæ cum dimidia. Erat autem in codice Antonini numerus transpositus, & præpostere mutatus. Hinc apparet reiiciendam esse illorum opinionem, qui existimarunt idem esse oppidum Æminium, & illud quod hodie Conimbricam seu Colibriam appellamus, & eundem fluuium Mundã & Æminium. Nam vt cetera argumenta breuitatis caussa omittã, id aperte Plinianis verbis repugnat, qui in allegato ca. 22. libri quarti cum prius Æminium flumen & oppidum nominasset, statim hæc verba adiecit. A Durio Tagus ducentis millibus passuum, interueniente Munda. Præterea habeo apud me Codicem vetustissimum, cuius sæpe mentionem faciunt Vasæus, & Resendius, qui inscribitur Chronica Gothorum. Vbi inter cetera, quæ gesta fuisse narrantur ab Alphonso quarto Ordonii filio, cognomento magno, hæc ad verbum scripta sunt:

Multos quinetiam inimicorum terminos acquisiuit rex iste. Cepit namq; castrum, quod dicitur Nazan. Antensam vero pace acquisiuit. Conimbricã ab inimicis possessam hereditauit, & ex Gallæcis postea populauit. Multa quoq; alia castra sibi subiecit. Eius tempore Ecclesia creuit, regnumque amplianit. Vrbes quoq; istæ à Christianis populantur: Scilicet Bracharensis, Portugallensis, & Aminiensis, atque Lamecensis. Hactenus ille, Ex cuius verbis aperte colligitur Æminium, & Conimbricam diuersas fuisse ciuitates, & ex consequenti Mundam, & Æminium diuersa flumina.

Pag. 905. lin. 16. *De Vettonibus, &c.* Florianus Campensis libro secundo capite decimo. Ait Vettones à Beronibus corrupto vocabulo denominatos fuisse, & eorum regionẽ, quæ Lusitanię pars erat, fuisse figura triangulari, seu triquetra, ita vt latus Septentrionale inciperet ab eo loco, quo Pisorga fluuius Durio miscetur, vsque ad XX. M. Passuum, seu quinque leucas infra oppidum vulgo dictum *Fermosel*, quod ad ripas ipsius Durii situm est, intra terminos antiquæ Lusitaniæ, qui viginti sex leucis circiter extendebantur ab eo latere. Alterum vero latus à dicto oppido Fermosel per Rodericopolim, & Capram vsque ad fluuium

quo Lusitania à Bætica diuiditur, extendit. Latus vero Orientale describit à flumine Ana, vsque ad Durium, vbi Pisorgam excipit, ducta linea per eum tractum, in quo est oppidum dictum hodie Villa Noua dela Serena, ita vt includeret hæc regio intra fines suos Salmanticam, Bletisam, Fermosel, Bejar, Rodericopolin seu Merobrigam. Licet aliqui putent Mirobrigam seu Mirobricam esse oppidum vulgo dictum *Guadramiro*: Ciuitatensem autem; seu Rodericopolin esse Augustobricam. Vide Vasæum tomo primo capite decimo.

Pag. 911. lin. 48. *Cetratos pugnare pedites, &c.* Cetram nonnulli crediderunt esse illud scuti genus, quod vulgo Adargua dicitur, inter quos fuere noster Resendius & Ambrosius Moralis lib. 8. cap. 25. Sed illorum opinioni aperte refragatur locus Silii Italici libro tertio vbi ita canit.

Fibrarum & pennæ, diuinarumq; sagacem
Flammarum misit diues Callæcia pubem,
Barbara nunc patriis vlulantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percussa verbere terra,
Ad numerum resonas gaudentem plaudere Cetras.

Cum enim Cetras resonas hoc est tinnitum & sonitum edentes vocet, manifeste innuit esse illa parua scuta quæ *Bluqueria* dicuntur ex ligno fabrefacta atq; ære contecta, quæ clarissimum sonitum inter se collisa edunt, ad quem (veluti Sistris olim Corybantes) Hispani milites tripudiare solebant, quod coriaceis illis & maioribus scutis, seu parmis nequaquam conuenire potest. Adstipulatur huic sententiæ Imago ipsius Hispaniæ, seu effigies, quam idem Ambrosius Moralis apponi curauit in principio operis sui, quæ altera manu Iacula & Cetram hoc est Bluquerium, altera vero spicas gerit. Hactenus ad lib. 1.

Lib. 3. pag. 946. lin. 43. *Item ab Olysippone, &c.* Videtur Antoninus propter Emeritensis Coloniæ dignitatem, quę eius tempore in Hispania fere principatum obtinebat, complura itinera ad eam ducentia ex diuersis locis describere voluisse, inter quæ tria ab Olysippone commemorat, duo per extrema latera & ita longiora, tertium vero quasi medium & compendiosum. Sunt autem hoc loco exemplaria mire deprauata.

PRIMVM ITER ITA EMENDARI DEBET.

Ab Olysippone Emeritam M. P. 212. Sic vel 208.

Equabona	M.	P.	12.	Couna.
Cetobrica	M.	P.	12.	Setuual.
Ciciliana	M.	P.	12.	Agualua.
Malceca	M.	P.	8.	Marateca.
Salacia	M.	P.	20.	Alcacer.
Ebora	M.	P.	40.	Euora.
Ad Anam fl.	M.	P.	60.	Guadiana por Badaios.
Euandriana	M.	P.	12.	Talaueruela.
Emerita	M.	P.	36.	Merida.

Sunt M. P. 212. Fors. 208. Leucæ. autem 53.

SECVNDVM ITER ITA LEGI, ET EMENDARI DEBET.

Ab Olysippone Emeritam M. P. 212. Fors. 210. Leucæ vero quinquaginta tres, in hunc modum.

Hierabrica	M.	P.	30.	Pouos.
Scalabi	M.	P.	22.	Santarem.
Tubucei	M.	P.	32.	Abrantes.
Fraxinum	M.	P.	32.	Alpalhano ougauiano.
Medobriga	M.	P.	30.	Aramenha.
Ad septem Aras	M.	P.	14.	Fors. 16. Acumar.
Plagiaria	M.	P.	26.	
Emerita	M.	P.	30.	

TER-

TERTIVM ITER SIC EMENDANDVM EST.

Ab Olyſippone Emeritam M. P. 186. vel 196. In hunc modum.

Aritio prætorio	M. P. 38.	Benauente.
Matuſaro	M. P. 50.	Ponte do Sor.
Elteri	M. P. 20.	Alterdochano.
Ad ſeptem Aras	M. P. 28.	Forſ. 38. Acumar.
Budua	M. P. 12.	Noſſa S. de Betoue.
Plagiaria	M. P. 8.	
Emerita	M. P. 30.	

M. P. 186. vel 196. Leucæ vero 46. & dimidia vel 49.

Et ita compendioſum hoc iter breuius erat ſpatio ſexdecim P. M. Quæ leucas quatuor conſtituunt.

Suſpicor etiam Antoninum deſcribere voluiſſe aliud iter à Salacia Oſſonobam, cuius manſiones omnino deſunt, niſi pro Salacia Balſam reponamus, vt numerus ſedecim M. P. recte quadret, licet mihi non fiat veriſimile, tam exiguum locorum interuallum pro itinere eſſe computandum.

VRBIVM, CIVITATVM ET OPPIDORVM NOMINA LATINA.

Forum Limicorum
Næbis
Bracara Auguſta
Aquæ Flauiæ
Concia ſeu Contium
Calem
Lama & Lameca
Lancobriga
Talabrica
Aeminium
Conimbrica
Seilia
Eburobritium
Collipo
Scallabis, ſeu Iulium præſidium
Ierabrica
Moro
Olyſippo felicitas Iulia
Tubucci
Fraxinum
Igædita
Amæa
Medobrica
Ad ſeptem Aras
Elteri
Matuſarum
Aritium Prætorium
Equa bona
Cetobrica
Ceciliana
Malceca
Salacia vrbs Imperatoria
Ebora liberalitas Iulia
Calantica
Cœllium
Saurium
Heluii
Noua ciuitas Aruccitana
Serpa, vnde populi Serpenſes
Pax Iulia
Myrtilis Iulia
Merobrica
Laeobriga
Portus Hannibalis
Oſſonoba
Balſa.

VVLGARIA.

Ponte de Lima
Neiua
Bragua Colonia
Chaues
Miranda de Douro
O Porto
Lamego
A Feira
Aueiro
Agueda, vbi etiam flumen
Condexa à Velha
Seire
Euora de Alcobaza
Leiria ex ruinis
Santarem
Pouos
Almoroul ou Punhete
Lixboa
Abrantes
Alpalhano, ou Gauiau
Idanha, Velha, Aguarda
Portalegre
Aramenha
Azumar
Alter do chano
Ponte do Sor
Benauente
Couna

Setuual.
Agualua ou Agoa de Moura.
Marateca.
Alcacer do ſal.
Euora.
Arraiollas.
Ceiee iunto de Thomar.
Soure.
Eluas.
Moura.
Serpa.
Beia.
Mertola.
Santiago de Cacem.
Lagos.
Vlla noua de Portimano ou Aluor.
Eſtoi prope Pharum.
Tauilla.

POPVLORVM NOMINA, SEV PROVINCIArum, in quas Luſitania diuiditur.

TVrdetani populi, qui hodie Algarbienſes, inter Anam fluuium, & Oceanum vſque ad Pacem Iuliam extendũtur, ita vt etiam Orichii campum occupent. Algarues, & campo de Ourique. Luſitani dicuntur proprie & peculiari nomine illi, qui Turdetanorum latus ſeptentrionale contingunt, & à Celticis, ſeu Heluiis vſque ad Cetobricenſes, & Olyſipponenſes, per Eborenſes, & finitimos populos extenduntur. Vulgo Entre Teio & Guadiana. Peſures, ſeu Pæſuri vltra Tagum per Herminios montes vſq; ad Cudam fluuium incolunt. Comarca de Couilham & Serra da Eſtrella. Tranſcudani populi, qui vltra fluuiũ Cudam, hodie Coam inhabitant. Riba de Coa vulgo. Barbarii ſtatim poſt Luſitanos à Cetobriga vſque ad mare collocãdi ſunt, vbi etiam Barbarium promontorium. Turduli populi à Durio vſque ad Mundam, pertinent non procul à Mari, qui tractus hodie *Beira* dicitur. Bracari populi ſunt, qui à Minio vſque ad Durium incolunt, & ideo Interamnenſes appellantur. Antredoraminho, Aquiflauienſes populi ſunt, qui vltra Bracaros ad Orientem ſolem, & verſus ſeptentrionem extenduntur vſq; ad Brigantium, & Mirandenſem ciuitatem iuxta Durium ſitam, & vltramontani vulgo dicuntur, ibique maxima eſt Luſitaniæ latitudo. Tralos montes.

FLVVIORVM NOMINA.

ANas fluuius	Godiana.
Auus	Rio Aue.
Minius	Minno.
Tagus	Tejo.
Callippus	Cadam.
Durius	Douro.
Limia, ſeu Lethe	Lima.
Vacua	Vongua.
Munda	Mondeguo.
Tamaca	Tamagua.
Cuda	Coa.
Ozecarus	Zezere.
Subur	Sor.
Ancus	Rio de Soure.
Seilia	Seire, eſt etiam oppidum.
Æminium	Rio Dagueda & opp.
Næbis	Neiua rio & oppidum.
Celandus	Rio Greſones.
Cadauus	Rio cauado inter fam. & ſpoſende.
Malceca	Marateca ribeira, & oppidum.
Ceciliana	Agualua ou agoa de Moura.

Naban Flu. qui Tomarium interfluit.

Libr. 4. pag. 205. lin. 17. *Dicitur Ardiburi profuiſſe Lacobricæ ſeptem, &c.* In chronico, quod Wandalia inſcribitur, cuius auctor fuit Albertus Krantz libro primo cap. vigeſimo, fit mentio Ardaburi ducis rei militaris peritiſſimi tempore Valẽtiniani Imperatoris. Conſtat autem ex ratione temporis eundem fuiſſe illum, & hunc, quem Baptiſta Mantuanus Ardiburum nominat.

Pag. 231.

Pag.961.lin.41. C. *Minicius, &c.* Hæc inſcriptio mihi omnium, quæ hactenus in Luſitania repertæ ſunt, digniſſima ſemper eſt viſa, quę in hominum notitiam deuenire, & à Luſitanis perpetua memoria conſeruari deberet. Continet enim pium quoddam, & illuſtre facinus cuiuſdam militis Luſitani, cui (quantum ex confractis litteris coniicere licet) Ebutio nomen fuit, à quo Caius Minicius tribunus militum, qui à ſuis pro mortuo derelictus fuerat, ſeruatus, & omnibus humanitatis officiis exceptus fuit. Quod exemplum in hoſte tam rarum tamque admirabile eſt, vt gens Luſitana non minus Ebutii pietate, quam Viriati victoriis gloriari merito poſſit.

Vnde Minicius ipſe, vt virum fortem decuit, & Romano nomine dignum, tam inſignem Luſitani viri virtutem, cum ſumma pietate coniunctam, memorabili etiam grati animi exemplo quantum in ipſo fuit celebrare, & ad perpetuam hominum memoriam conſeruare ſtuduit.

Colligitur etiam ex hac inſcriptione, id quod apud eruditiſſimos viros hactenus incertum erat, quo loco videlicet commiſſa fuit ea pugna, in qua Viriatus Claudium Vnimanum cum vniuerſo exercitu fere vſque ad internecionem profligauit. Quis enim iam dubitet in Orichienſi campo non procul ab eo loco, vbi cippus hic viſitur, prælium fuiſſe commiſſum?

Pag. 963. lin. 25. *Callipolin, &c.* Simili nomine vocatam vrbem in Calabria tradit Pomponius Mela libro ſecundo capite quarto. Plinius etiam libro quarto capite duodecimo, vbi Cycladas inſulas enumerat, in Naxo Callipolin collocat, quam aliqui Dionyſiada à vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem appellabant. Quod ſi ob amœnitatem, & ſitus pulchritudinem, tam ſpecioſum nomen oppida, & vrbes ſortiri queunt, merito noſter Reſendius Vizoſam Amœnam, ſeu Callipolin nominauit.

Pag.964.lin. 35. *Nominis Endouellici cauſam, aut originem, &c.* Sunt qui putēt Endouellicū dici à dictione Græca Balos, ſeu Valos, ideſt, via, & endon, hoc eſt intus; & eſſe eum, quem Ethnici viis præeſſe crederent, quemadmodum Terminus agris præeſſe credebatur. Sed inſcriptiones aliud innuere videntur, dum eum præſentiſſimi numinis vocant, quod viarum cuſtodi parum conuenit. Quare potius à Vellendo dictum fuiſſe puto, quod cæca illa ætas iacula, ſagittas, oſſa & ſimilia corporibus affixa, & hærentia eum auellere, atque extrahere falſo exiſtimaret. Et tunc particula, *endo*, pro valde accipi debet vt antiqui accipere ſolebant, teſte Feſto. Nam vt cum Reſendio ſuſpicemur, ab oppido Endouellia, quod tunc extare potuit, dictum fuiſſe, adduci nullo pacto poſſum, cum apud Geographos & ceteros auctores nulla eius fiat mentio.

L. ANDR. RESENDIVS
DE
ANTIQVITATIBVS EBORAE.

Ex Luſitanico nunc primum Latinè redditus, ab And. Schotto Antuerp.

ÆDILIBVS, PROCVRATORIB. ET TABELLIONIBVS. CVRIÆ CIVITATIS EBORENSIS.

L. Andreas Reſendius. S. P. D.

VETERE iam pridem conſuetudine Antiquitatis vſque eo memoria culta ſemper fuit, vt vno quaſi ætatum omnium conſenſu, ea opinio inueterauerit, pleraq; non tam ſua natura & bonitate, quam vetuſtate in vulgus commendanda, & in precio habenda videri: & id quidem temere fortaſſe nonnūquam iudicatum. Fuit enim cum pluris rudes & incompoſitos Ennii poetæ verſus, quam politam elegãtemq; Virgilii Muſam facerent, nō alia de cauſa, quā quod antiquū illius, huius vero nuperū recenſq; eſſet *Horatius lib. II. Epiſt. 1. ad Aug.*

Diod. lib. Herod. in Euterpe Mela libr. 1. cap. 10.

poema. Et vero ea est Antiquitatis gratia, ea maiestas, vt summo semper in precio ab omnibus gentibus sit habita. Hinc factum, vt res quo vetustiores, eo etiam dignitate magis præstent: vtq; gentes, quæ laudare sese non possent, vna se antiquitate prædicarint. Ægyptii cum, auctorib. Diodoro Siculo, Herodoto, & Mela, primos se mundi incolas iactare soliti, fictis, fabulosisque argumentis: numeratis etiam tot annorum millibus, & vrbibus longe antiquissimis. Sed demus hoc vulgi opinioni, siue error est, siue non; illud tamen nemo iure reprehenderit, quod tanto est nationum omnium, publice priuatimq; sensu atque iudicio receptum: quibus & sacræ Scripturę auctoritas accedit, quæ & vrbes ab antiquitate commendandas docet. Petiistis, viri clarissimi, vt quę de EBORÆ vrbis patriæ nostræ antiquitate & origine, legendo essem consecutus, vobiscum communicare, litterisque mandare, vt posterorũ memoriæ consecrarentur, non detrectarem. Quod vbi rescitum, exigi à vobis cœptum esse, à principibus aliquot in Rep. viris, qui summa valeant auctoritate, idem & ipsi à me ita efflagitarunt; vt si aggredi, quod summis votis postularent, recusarem, vno consensu tantum non conuiciis extorquere decreuerint. Equidem, vt libenter agnosco, quantum vobis pro tam honorifico de me iudicio debeam; sic illud inficiari non potestis, occasionem gerendæ rei pęne è manibus excidisse: Proximo enim mense magistratu estis abituri: summa itaque me ad scribendum temporis angustia circumscribi videtis: & Regis nostri iussu atque auctoritate totus in opere de Architectura conscribendo versor, nulli vt alii rei vacem, præterquam sacris ad populum concionibus, quas nulla de causa prætermittere debeo. Interdum etiam de valetudine vitaq; Henrici, Cardinalis & Lusitaniæ infantis, quem Mæcenatis, vel parentis potius loco, duco, valde animi laboro, vix vt apud me sim. Nihilominus si hoc tempore imperio vestro obsequar, maiestatis lege minime reus agar: immo quod ad Regis officium, voluntatemq; Præsulis, qui huic vrbi reipsa & studio, semper fauit, pertineat, pergratum illis hoc officium meum accidet. Libuit itaque productiorib. his brumæ noctibus duodecim, hanc patrię qualemcumque operam dare, & quod à me postulastis, litteris consignare: Ex qua quidem lucubratione si quæ ad nos gloria, ad alios vero vtilitas dimanabit, eam vobis, qui primi hortando auctores exstitistis, acceptam referri solidam volo.

De vera EBORÆ *appellatione.* CAPVT I.

SCripturas itaque EBORÆ vrbis, Antiquitates, principiaque & ortus vsque à capite arcessens, illud primo quæri video, quonam antiquitus nomine appellata ea sit, & ab eruditis appellanda. In libris sacrorum Rituum, Horarumque Canonicarum Breuiariis, Missarumque voluminibus ad hanc diem ELBORA, sex litteris, vsusque ELBORENSIS plerumque legitur: At verum illi nomen EBORA est, quinque, non amplius litteris. Sic enim vrbem vocat Pomponius Mela, sic Plinius, sic Antoninus Pius in Itinerario: & ita passim libri emendatiores Conciliorum præferunt, legiturque in marmorea inscriptione, quæ exstat sic in ædibus Tribuni militum equestrium, itemque in tribus, quas penes me domi habeo: & in alio lapide confracto, in vico sellariorũ: Præterea in columna, qua milliarum numerus olim designabatur, via regia quę ducit Turega Alcacarem versus: de quibus quidem lapidum inscriptionibus post commodior erit dicendi locus. Quamobrem in Ptolemæi codice, qui circũfertur, deprauatum esse hoc nomen nullus dubito, siue librariorum id vitio accidit, siue Græci hominis incuria, μνημονικὸν ἁμάρτημα id sit; Hanc enim Lusitanię vrbem EBVRAM, per quintam vocalem in secunda syllaba appellat: alteram contra, Bæticæ, non procul à Gadibus, EBORAM nominat. cum retro oportuerit, hanc nostram Lusitanię EBORAM vocare: illam vero EBVRAM, Cerealem cognomento: vt auctor est Plinius libro tertio, cap. 11. Et, qui Bæticus fuit, Mela Pomponius, non procul ab EBVRA originem ducens; quæ ipsa vrbs solo ęquata, vestigia & rudera tantum ostendit: quam & in Strabone lib. 3. Geograph. ÆBVRAM, prima diphthongo scriptam esse obseruaui. Stephanus vero libro de vrbibus, quod Strabonis locũ non satis expendisset, Eboræ ea tribuit, quæ Eburæ sunt propria, & vice versa: sed Græci cum essent, & exteri, quid mirum, si nominum similitudine, & vt fit, affinitate decepti, hæc inuicem commutarint? Melam vero, Plinium, & Antoninum, (cum Latine loquerentur, & fere essent ciues Romani) vera harum vrbium nomina ignorasse credi non potest. Facio itaque libenter, vt hos in præsens potius, quam illos, in Eboræ appellatione sequar.

Ptolemæus castigatus & Strabo.

De primi

De prima Eboræ origine. CAP. II.

COGNITO iam vero vrbis nomine, auctor eius subiiciendus esse videbatur: quod hinc oppidi cuiusque prima origo, subducta calculi ratione, & ætas colligatur: tum quod summæ voluptati esse soleat, suos quosque vrbium auctores, præsertim viros domi militiæque illustres, cognouisse, testantur id sacræ litteræ. Genesis enim 4. cap. de Caino, qui vrbem exædificauit, quæ prima orbis terrarum legitur earum vrbium, quæ in authenticis scriptoribus occurrunt, & appellasse ait, de filii nomine, Henoch. Verum hic lectoris desiderio satisfacere non possum: quod auctores satis idoneos laudare nequeam: nec libeat, more quorundam nostri sæculi, nugas & fumos vendere: in quorũ numero etiam Florianus Ocampius est, quem Regii historici titulo, origines & Antiquitates, fabularum refertas, foras dare non puduit. Equidem meo more, institutoque maiorum, nihil huc adferam, nisi quæ idoneos satis scriptores habeant: fide dignos, omnique exceptione maiores testes laudabo, & lapidum testimonia, quæque hisce oculis inspicere licuit; quisquis tandem ille est, qui primus huius vrbis auctor exstiterit: Quem vt vere nominare non possim, possum tamen magnam vrbis nostræ vetustatem ostendere, quod Viriati, magni illius Lusitani, ætate iam tum EBORA condita florebat. Clarum id ex veteri inscriptione, quæ ad Diui Benedicti Pomarensium spectatur, his litteris:

L. SILO SABINVS BELLO CONTRA VIRIATVM IN EBOR. PROV. LVSIT. AGRO MVLTITVDINE TELOR. CONFOSSVS AD C. PLAVT. PRÆT. DELATVS HVMERIS MIL. H. SEP. E. PEC. M. M. F. I. IN QVO NEMINI VELIM MECVM NEC SERV. NEC LIB. *INSERI SI SECVS FIET VELIM *OSSVA QVORVMCVNQ. SEPVLCRO MEO ERVI, SI PATRIA LIBERA ERIT.

Hoc sepulcrum è pecunia mea mihi faciendũ iussi.
**Forte inferre. Sic Terent. in Eunuch.*
**Ossum pro Os. teste Donato, & Capello.*

Vnde patet antiquissimam esse Eboræ originem, quod bello Viriato iam tum vt dixi, celebris esset: Viriatus autem Lusitaniam, post etiam Hispaniam vniuersam ad defectionem, armaque capessenda sollicitauit, anno Vrbis conditæ IↃCVII. Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. auctore Paulo Orosio, aliisque: qui fere centesimus & quadragesimus est annus ante natum orbi redimendo CHRISTVM Saluatorem. Quot vero anni iam abierint, ex quo condita Ebora esset, non habeo dicere: illud tantum, fuisse iam tum, claram Eboram satis sit necesse est. Quo cognito cur non acquiescam? perinde atq; Vlpianus I. C. qui L. Sciendum, D. De censibus, Tyram coloniam, ex qua oriundus erat, antiquissimam esse, non nominato, qui eam primus condidisset, dixisse contentus fuit.

De Sertorianis temporibus CAP. III.

POST id tempus, deficiente rursum à Romanis Lusitania, duce fortissimo Q. Sertorio: ad annum ab V. C. IↃCLXII. Ebora, quod clara & frequenter habitata vrbs esset, cohortem vnam, Sertorio misit auxilio, sexcentorum scilicet militum, qui militiæ fidelem ei operam nauarunt. Hic itaque cum grati animi declarandi causa, tum quod Lusitaniæ vmbilicum Ebora teneret, (quæ res ad reliquas vrbes in officio continendas plurimum valet, quod, vt periti rei militaris censent, qui campestribus locis imperat, ceteram regionem facile adiungat:) sedem fixit, domumque exædificauit, quæ etiamnum hodie Sertorii appellatur: in qua familiarem seruam, tresque cum illa libertos, alebat: vt didici ex eleganti lapide, qui sexto ab hinc anno, proxime eas ædes erutus est, his litteris inscriptus:

LARIB. PRO SALVTE ET INCOLVMITATE DOMVS Q. SERTORII COMPETALIB. LVDOS ET EPVLVM VICINEIS IVNIA DONACE DOMESTICA EIIVS ET Q. SERTOR. HERMES Q. SERTOR. CEPALO Q. SERTOR. ANTEROS LIBERTEI.

Iussit idem Sertorius muris vrbem cingi, ex lapide quadrato: qui muri hodieq; mul-

tis in locis ad vetera mœnia spectantur. Adhæc aquam, Prattæ quæ dicitur, ad porticum vsq; qui excelsior vrbis locus est, vnde in omnes vrbis regiones diuideretur, deduxit: vt olim ostendi: in Apologia, qua Episcopo Visentii respondi: qui Regi nostro, ne iterum aquam illam in vrbem reduceret, dissuadebat: negans aquæ ductum illic fuisse vnquam, nec esse potuisse: ac ne Sertorium quidem vmquam in his locis fuisse: denique ne Romanum quidem opus videri asserebat: contra atque ego Regi pridem persuaseram. Qua etiã de re agere nos memini copiose, duobus de Aquæ ductibus libris, quos Regi morem gerens, nuper scripsi: quare iterare eadem ista nihil opus est: quin potius, quod Aquæductuum deducendorum, inueniendorumq; rationem contineant, propius nihil factum est, quam vt his adiungendos, vt legi interdum queant, si quæ forte hinc vtilitas ad alios rediret, curarem.

De Coloniarum, & Municipiorum iure. CAP. IIII.

ANTIQVITATEM hic breuiter explanare conuenit, vt qui Romanorum temporibus vrbis nostræ status fuerit, melius cognoscatur. Romani itaque cum finitimis populis, vt Latio, in quo & Roma sita erat, imperare inciperent, nullam ab armis requietem, victores nonnunquam, interdum etiam victi, inuenerunt: vt per annos aliquot fines proferre imperii non potuerint, donec tempus consiliumque vtrosque ab armis discedere, fœdera inire, vnumque populum, & gentem, fieri coegit. Latinos igitur Romani pro sociis & amicis sibi adsciuerunt, dato iure, vt in bello legionibus Romanis permisti militarent, & magistratus officiaque hic gerere, honores accipere communi iure possent. Hoc amplius, Romæ etiam petere magistratus & gerere iis licuisse refert Asconius Pedianus, idoneus sane auctor: non tamen suffragia ferre, honoresve aliis decernere Latinos potuisse. Quod ius, quia Latinis, & prius quidem quam aliis gentibus concessum est, Ius Latii appellatum. Contenti itaque tunc eo honore Latini fuerunt: post tamen & suffragii in vrbe Roma ferendi, & creandi magistratus, ius dari sibi postularunt, vtque pro ciuibus Romanis pari cum cæteris iure haberentur. Concessum & id priuilegio quodam populis aliquot, ægre tamen, vocatumque, Ius ciuium Romanorum: vetus vero ad discrimen noui huius, Ius antiquum Latii est appellatum: Datumque idem Ius longo post tempore vniuersæ Italiæ dirimendorum, quæ hoc nomine plurima gerebantur, bellorum causa: Hinc etiam Italicum Ius dici cœptum: Cuius Vlpianus I. C. meminit, L. sciendum D. de Censibus. Et hæc quidem de iure Latii, ciuiumque Romanorum, & quidem breuiter, disserui: qui forte plura requiret, Andream Alciatum lib. II. Dispunctionum legat: quæque de his nuper copiose, & latius, singulari commentario, qui Deo bene iuuante breui apparebit, complexus sum. Erat & illud in more positum Romanis, vt ciues aliquot alio habitatum diuerterent, vt loca illa incolerent, possiderentque: quam hinc Coloniam appellabant. Municipium vero, cum loci incolis ius illud, quo de egimus, concederent. Ampliabant itaque Romani, vel astringebant arbitratu suo ius & immunitates, quantum vellent: vt auctor est Corn. Tacitus Annali vndecimo. Tiberii enim principatu A. Vitellio L. Vipsanio Coss. Anno DCCCI. post Ro. cond. disceptatum in Senatu magna contentione refert, si prouinciæ Galliæ Comatæ principibus viris, qui iam pridem ciuitatis Ro. ius obtinebant, ius etiam honoris magistratusque Romæ gerendi, concedi oporteret. Idem discere licet titulo Pandectarum, qui est de Censibus: municipia enim quædam & Coloniæ, immunes, & iuris erant Italici: aliæ Coloniæ latinæ, quæ ius illud antiquum Latii haberent: alię rursum priuilegio conditæ, saluis vectigalibus, quæ penderent: quædam vero præter nomen Coloniarum nihil obtinebant iuris. Antonius quoque Imp. omnes, qui Romano imperio parerent, lege lata pro ciuibus haberi iussit: quæ lex exstat L. In orbe Romano, D. de statu hominum, vt legunt quidam, & interpretantur, Andr. Alciatus, & Ioannes Corasius, Iurisconsulti eruditissimi: idque saluis pop. Ro. vectigalibus ius datum satis patet. Agellius lib. 16. cap. 13. Noctium Atticarum Municipiorum conditionem, tametsi dignitate inferior esset, Coloniarum iuri præstitisse docet. Coloniæ enim, cum ex ciuibus Romanis alio deductis constarent, legibus Rom. quibus regebantur, non suo arbitratu vincentes, subiectæ, vt antea, permanebant. Municipia vero cum Coloniarum immunitate & iure, vel paulo minore gauderent, suis ipsa legibus, suoque arbitratu regebantur. Verum quod imago Romanæ vrbis Coloniæ essent honoratiores, & dignitate præstantiores habebantur.

Ius Latii.

Ius Ciuiũ Romanorum.

Ius Italicum.

Et Caroli Sigonii libros de antiquo iure ciuiũ Rom.

Colonia, municipium.

Eboram Latii iuris Municipium fuisse. CAP. V.

EBORA Municipium, veteris Latii oppidum, & immune, quod LIBERALITAS IVLIA cognominatum, auctor Plinius lib. 4. cap. 22. Sed præstantiori iure Olysippo fuit, vtpote municipium iuris ciuium Romanorum: & Pax Augusta, Colonia iuris Italici, vt ait Paulus Iurisc. l. in Lysitania D. de Censibus. Pacenses, inquit, & Emeritenses iuris Italici sunt. Dixit Plinius immunem Eboram, quod vectigalia minime penderet. Idem enim, cum in Lusitania vnum esse Municipium iuris ciuium Romanorum, tria vero iuris Latii docuisset, subiicit, sex item & triginta stipendiaria esse: quod stipendium, seu vectigal penderent: & Eboram in tribus illis iuris Latii nominat: mox quæ tributum penderent oppida singulatim enumerat. Hinc constat Eboram immunem à vectigalibus fuisse. Et licet, vt idem Plin. antea lib. 3. cap. 3. refert, vniuersæ Hispaniæ Vespasianus Imper. Augus. iactatus procellis Reipub. Latii ius tribuit; apparet tamen quod hæc coacta liberalitas, ac necessitate expressa fuerit, non ita diu durasse ius illud, sed reuocatum, permansisse duntaxat penes eos populos qui antea obtinuissent. Si enim perpetuo durasset, quid attinebat iterum à Plinio enumerari singulatim eos populos, qui Latii ius obtinerent. Quæ cum ita sint efficitur, Romanis rerum potitis immunem iam tum Eboram fuisse, sociamque populi Ro. Populos vero in omnibus, quasi ciues Rom. habitos: adhuc vocari & recenseri in tribus Romanis solitos: Potuisse etiam belli in cohortibus militum, & legionibus Romanis stipendia facere: munia publica Romæ obire; Magistratus denique in vrbe petere, & eligere. Suffragia tamen ferre, quod ius ciuium Romanorum non omnino obtinerent, non potuisse.

A quo primum Eboræ hoc ius concessum. CAP. VI.

QVIS primus hoc Ius Eboræ, quave de causa concesserit, mihi quidem non liquet: amplius itaque pronuncio: coniectura tamen ducor, vt credam C. Iulii Cæsaris id beneficio, Eborensibus datum, idq; ex vrbis cognomento, quod apud Plinium, LIBERALITAS IVLIA EST: Cōfirmaturq; elegantissimo marmorei cippi Epigrāmate, quod domi meæ seruo, olim vero ad D. Petri visebatur, & post paulo, cap. 8. adscribam: Altera item eiusdem fere magnitudinis Inscriptione, elegantiorib. litteris ad D. Iacobi, hoc titulo:

DIVO IVLIO LIB. IVLIA EBORA. OB ILLIVS IN MVN. E MVN. LIBERALITATEM EX D. D. D. QVOIVS DEDICATIONE VENERI GENETRICI CESTVM MATRONÆ DONVM TVLERVNT.

Hoc est: *Liberalitas Iulia Eboræ Ob illius in municipes è municipio liberalitatem ex Decreto Decurionum dedicauit*, scilicet statuam hanc, in cuius basi hæc inscriptio erat, *Cestum* pro veste preciosa.

Quæ si non me fallit coniectura, Cæsaris Iulii liberalitate ac beneficentia, hoc Ebora est secuta, vt esset Iuris Latii municipium, idq; post bella cum Sertorio gesta: nimirum cum iam in gratiam ciuitas hæc cum populo Rom. fortasse etiam ob bene merita rediisset. Nam & Cæsar Augustus, referente Tranquillo, Ius Latii, vel ciuitatis Romanæ, non nisi bene de Repub. Rom. meritis conferre solebat. Nisi forte cognomento hoc magis est consentaneum, Sertorianis temporibus Eborenses arma contra Romanos sumpsisse, hostiliterque se gessisse: Cæsarem nihilominus, quo deuinctam magis sibi redderet, reique publicæ Romanæ æterna amicitia obstringeret, sua benignitate priuilegium hoc, iusque Latii & immunitatis permisisse. Et quamuis coniectura hæc nostra, cum veteri illa inscriptione Sertorii, quam in Apologia ad Visensem Episcopum copiosius explanaui, pugnare videatur; in qua Eborenses Municipes appellati: tamen fieri posse affirmo, improprie eo tempore sic apellatos: quo modo Vlpianus D. ad Municipalem, ait, ea tempestate suos cuiusque ciuitatis ciues, Municipes suæ ciuitatis, non tamen Municipes Romanæ appellatos. Credibile & illud Eboram ante Cæsaris Iulii tempora municipium fuisse, sed stipendiarium, neque vt post, iuris Latii extitisse: idque ius, quod à populo Romano accepissent, tempore Sertorii ob rebellionem amisisse, quod arma contra tulissent. Iulium vero ob eam q̄ proxime dixi, causam, sua liberalitate ius illud postliminio reddidisse, nō ob bene merita, quia potius ob damna, belliq; offensiones, Romanis illatas. Verum hac tota de

re, quando mera coniectura nititur, animus est non pertinaciter contendere: De ratione vero cognomenti, quod haud dubie non abs re vrbi inditum est, facile illi cessero, qui certiora attulerit, Ebora quidem Romanorum temporibus; postque Gothorum ætate satis clara fuit, in qua & nummi cudebantur. Didici id nuper verum esse ex antiquo numismate; quod Ambrosius Moralis, historicus Regis Catholici, & Academiæ Complutensis Rethor, ad me misit: in cuius altera parte, facies sinistra est Cæsaris Germanici, his litteris: GERM. CÆS. AVG. In auersa vero cusa spectatur corona cum foliis, in cuius medio tribus versibus inscriptum legitur.

LIBERALITATIS IVLIÆ EBORÆ.

Habeo & ipse penes me nummum, argenti asperi, & impoliti, rudi forma, vt Gothicis illis temporibus, cusum, Sisebuti regis Gothorum: in quo regis expressa imago, his litteris SISEBVTVS REX. In altera vero parte crucem ambit hoc Elogium: DEVS ADIVTOR MEVS: in medio autem: CIVITAS EBORA.

De Flamine, & Flaminica Eboræ. CAP. VII.

ERAT & Eboræ iisdem Gentium temporibus, Flamen sacerdos, ea fere dignitate præditus, qua apud Christianos hodie Episcopus est, Flaminicam item nobilissimam habebat, quæ non Eborensium solum sacerdos femina, sed & Lusitaniæ totius erat. Huius Epitaphium hodieque spectatur in limine infero fenestræ ædium Tribuni militum equestrium, hoc titulo.

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINICÆ MVNIC. EBORENSIS FLAMINICÆ PROVINCIÆ LVSITANIÆ L. LABERIVS ARTEMAS L. LABERIVS GALLÆCVS L. LABERIVS ABESCANVS LABERIVS PARIS L. LABERIVS LAVSVS LIBERTI.

Nec hic solum, sed & Leriæ lapis exstat, Collipone, qui vicus præter nomen hodie nihil retinet, allatus, vbi diem clausisse extremum, humoq; condita eadem illa esse videtur, ex hac inscriptione.

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINICÆ EBORensi FLAMINICÆ PROV. LVSITANIÆ. *IMPENSAM FVNERIS. LOCVM SEPVLTVRÆ ET STATVAM *D. D. COLLIPPONENsium datam L. SVLPICIVS CLAVDIANVS.

**Impensam fecit, fecit, & locum impetrauit & statuam posuit.*
** Decreto Decurionum.*

Alterius item Flaminicæ mentio exstat in cippo non perinde magno, atque superiores illi, elegantius tamen inscripto: quem agricola quidam aratri dente exarauit, iuxta ruinas ædium, via montis Saracii: vbi & templum fuisse apparet: nam & Columnæ eius marmoreæ ibidem repertæ, vocaturq; vulgo adhuc locus ille, Mesquita, quod templum Arabice significat. Titulus eius basis.

D. M. S.

C. ANTONIO C. F. FLAVINO VI. VIRO IVN. HAST. LEG. II. AVG. TORQ. AVR. ET AN. DVPL. OB. VIRT. DONATO IVN. VERECVNDA FLAM. PERP. MVN. EBOR. MATER. F. C.

Id est: *Diis Manibus Sacrum. Caio Antonio, Caii filio, Flauino, Seuiro iuniorum hastatorum legionis secundæ Augustalium torque aurea, & annulo duplici ob virtutem donato Iunia verecunda Flaminica perpetua municipii Eborensis, mater faciendum curauit* (hoc monumentum.)

Clarorum

Clarorum aliquot ciuium Eborensium monumenta CAP. VIII.

PRODVXIT & Ebora olim ciues aliquot egregios, quibus ob bene merita resque præclare gestas monumenta è publico statuit: Haud dubie compluribus aliis quam quorum extat memoria, sed ædium ruinis, scriptorum iactura, temporumq; vastitate interciderunt nomina, nihil vt de iis certo sciri queat. Duorum illustrium ciuium monumenta apponam, quæ adhuc in litteratis lapidibus perdurant. Basis est ingens, quam domi meæ asseruo, his verbis inscripta.

L. VOCONIO. L. F. QVIR. PAVLLO ÆD. Q. II.
VIR. VI. FLAM. ROMÆ DIVORVM ET AVGG.
PRÆF. COH. I. LVSIT. & coh. I. VETTONVM
LEG. III. Ital. OB CAVSAS vtilitates Q. publicAS.
APVT ORDIN. amplisſ. FIDELITER ET CONSTANter DEFENSAS LEGATIone qua gratuita Romæ pro
R. P. sua funct. est LIB. IVL. EBORA PVBLICE IN
FORO.

Hoc est, *Lucio Voconio, Lucii filio, Quirina* (*tribu*) *Ædili, Quæstori. Duum viro sextum, Flamini Romæ, Diuorum, & Augustorum: Præfecto cohortis primæ Lusitaniæ, & cohortis primæ Vettonum Tribuno Legionis tertiæ Italiæ, ob causas vtilitatesq; publicas, apud ordinem amplissimum, fideliter & constanter defensas legatione qua gratuita* (suo sumptu) *Romæ pro Repub. sua functus est, Liberalitas Iulia Ebora, publico* (sumptu) *in foro* (hanc statuam ponendam curauit.)

Epitaphium alterius ciuis Eborensis est, Cæcilii Volusiani nimirum, qui militiæ clarus armis exstitit, quantum ex hac inscriptione colligere est, quæ ex fundamentis templi in honorem B. Virginis Mariæ à Rege nostro exstructi, reperta est: cumque inspecturus accurrerem, fractum iam lapidem comperi, partemque alteram muro insertam, vt describendi potestas non fuerit. Reliquum fragmentum hæc præferebat.

... CILIO Q. F. VOLVS. ÆF. COH. II. C. R. X.
... PROVOC. VICTORI S. DONATO AB IMP. II.
... HAST. PVR. III. VEX. VIC. I. MVR. IIII.
... OBSI. NIB. H. IN R. P. SVA FVNC. BORENS.
... CIVI OPT. ERITA EIVS IN MVNIC RMOR.
... BASI ÆNE. D. D.

Nos ex coniectura quæ deerant, supplere conati sumus. Q. Cæcilio, Q. filio, Volusiano, Præfecto cohortis secundæ ciuium Romanorum, ex prouocatione victori, bis donato ab Imperatore 4. duabus, hastis puris tribus: vexillis, ciuica (corona) *vna, muralibus quattuor, obsidionali 4. Omnibus honoribus in Repub. sua functo Eborenses ciui optimo, ob merita eius municipium marmoream* (statuam) *basi ænea* (posuerunt)

Decreto Decurionum.

Excresceret nimium hic Commentarius, si harum inscriptionum singula explicarem: alibi ea discere liceat.

De ætate, qua Christianam fidem Ebora suscepit. CAP. IX.

ATQVE hic quidem Romanorum temporibus ciuitatis nostræ status fuit, clarus haud dubie, quo & gloriari iure queat: at iustius multo, quod Christi fidem prima, aut inter primas saltem Hispaniæ vrbes amplexa sit, sacrisque Christianorum initiata fuerit. B. enim Mancius vnus è septuaginta duobus CHRISTI discipulis, ab Apostolis, in Hispaniam Euangelii gratia missus, appulit Eboram, & de verbo Dei, fideq; Christiana conciones frequenter habuit: cumq; gentē docilē sua natura cōperisset, magnos hic laboris fructus retulit; frequens enim ad eum credentium concursus fiebat, augebaturq; indies magis, magisq; numerus Christianorum: quos sæpe conuenire ad orationes Deo fundendas, & ad Eucharistię communionē corporis & sanguinis CHRISTI, iubebat. Primus hic igitur vrbis nostrę Episcopus & Apostolus exstitit. Nec in vrbe duntaxat Euangelium Christi promulgauit, sed & in finitimis circumcirca locis fidei rudimenta docuit; donec Validii Præfecti sententia, Martyrii coronam est consecutus. Corporis eius reliquiæ, extra vrbis pomœria sterquilinio conditæ, fimoq; ne à Christianis, cultus religionis gratia auferren-

tur, tectæ. Quo modo abiectum, & ignoratum, annos aliquot corpus lauit, donec ciues ipsi aucto iam in immensum credentium numero, tutius agerent: Quo tempore, D. Mancius, rem tandem aliquādo aperiendam esse ratus, nobili in primis viro secundum quietem locum ostendit; qui in prædio suo, quod ad hanc rem Diui nomen religiose conseruauit, honorifice condidit. Fama vero, miraculorumque vi crescente indies, mox Iulianus Comes, eiusq; coniunx Iulia, matrona pia; ad quos locus ille reliquiis sacer hæreditate peruenerat. augustum templum, magnificumq; honori illius dedicauit: sed vetustate collapsum est, vt & turris maior pars, quæ non procul inde spectatur, concidit. In huius basilicę medio conditæ D. Mancii Episcopi & Martyris reliquię: seruatęq; ad ea vsq; tempora, quibus Abderrahemen Maurorum Regulus, vrbem nostram, vt post referam, arctissima obsidione cinxit. Christiani itaq; metu eius, qua Barbarus grassabatur, tyrānidis in Sanctorum reliquias in Asturum fines antea, salui vt essent, fugientes, eo deportarunt, & in agresti pago, qui villa noua vulgo dicitur, asseruari hodieq; ferunt, vno lapide ab oppido Methymnę sicci fluminis (sic enim Hispani appellant) in Cœnobio monachorum, qui D. Benedicti institutum, normamq; sequuntur. Hæc eo breuiter narro, vt de vera vrbis nostræ religione, fide, & pietate lectori gustum aliquem darem, qui enim plura scire auet, is legat horarum Canonicarum Breuiarium Eborense, quod olim iussu Cardin. amplissimi, Henrici principis Lusitanię cōcinnaui. Profecto par erat, Martyrem hunc religiosius à nostris coli; quod & primus, & ab ipsis fere Christianæ fidei incunabulis solida hic fundamenta docendo iecerit: quæ sane res non in paruo beneficii loco ponenda est.

Post, Diocletiano, & Maximiniano imperantibus, & in Christianos adeo sęue & immaniter grassantibus, vt Imperium omne cruentū & sanguine nobilitatum fuerit, si, vt par est, scriptoribus Ecclesiasticis fides habenda, tres hac tempestate Eboræ ciues clari, morte pro CHRISTO fortiter obita, D. Vincentius, sororesq; duæ Sabina, & Christina, martyrio omnes inclyti: in hac ipsa vrbe nati, educati, & inquilini eo in loco, quo hodie Sacellum humile visitur, & ab illis nomen mutuatur: cuius tam inopis Sacelli, pro meo in patriam Diuosque amore, sæpenumero me pudet, ac si verum fateri volumus, Reipub. nostræ intererat, ignominiæ sibi loco ducere, multis ab hinc retro annis, labente ædicula, illam non instaurasse. Martyrii, & horum Sanctorum historia in Breuiario illo Eborensi, & alibi à me concinnata est.

Eborensem Episcopatum perantiquum esse. CAP. X.

CATHOLICÆ apud Eboram Religionis antiquitate iam pertractata, affirmare liquet peruetere m hanc Episcoporum sedem fuisse. Misso enim facto Diuo Mancio, quo tempore fidei Christianæ infantia erat, & exiguus credentium numerus, Constantino Magno, Imperatore Christiano, Eborensium Episcopus, Quintianus erat, vt constat ex Concilio Iliberitano, vrbis Iliberorum; quæ & olim Eluira etiam dicta, penitus collapsa, & in ruinis sepulta: tunc vero Metropolis erat; Episcoporumque sedes, quæ post Granatam translata. Huic Concilio Quintianus adfuit, Decretisque quæ ibi agerentur, subscripsit: idque Romanis adhuc in Hispania imperantibus. Excepit hoc tempus Gothorum ætas, qui cum fere essent ingenio immani, & barbaro, & à Catholica fide alieni; ad ciuitatis nostræ statum quod attinet nihil dum comperi, si turres illas vastasque moles, quæ etiamnum hodie spectantur, mœnibus Romani operis adiectas, excipias. Architecturæ enim non omnino rudis, facile magnum à Romanorum substructione discrimen deprehendet: Ebora nihilominus difficilimis his Gothorum temporibus Episcoporum sedes permansit. Equidem domi seruo duas inscriptiones literis rudi modo insculptas: tamen quod de fidei Christianæ apud nos vetustate locupletes testes sint, magni, vt debeo, æstimo. In altero hæc verba leguntur.

DEPOSITIO PAVLI. FAMVLVS DEI VIXIT ANNIS L. ET VNO REQVIEVIT IN PACE D. III. IDVS MARTIAS ERA DLXXXII.

Alterius vero lapidis, quod ad rem magis, qua de agitur, pertinet, Epitaphium est Iuliani Episcopi Eborensium era Cæsaris IↃCIIII. Qui est à Christi Natali annus quingentesimus sexagesimus sextus. Octo enim & triginta annis ÆRA Cæsaris Christi Natalem in-

lem incœpiſſe tradunt * Annales Hiſpaniæ. Lapidis vero hæc eſt inſcriptio.

Vt Reſendius Epiſt. ad Ioannem Vaſæum docet, Ambr. Morales, & Ioan. Geneſius Sepulueda.

IVLIANVS FAMVLVS XPI. EPISCOPVS
ECCLESIÆ EBORENSIS H. SITVS EST
VIX. ANN. PLVS MIN. LXX. REC. IN
PACE KAL. DECE. ERA DCIIII.

Fort. Requieuit vt in ſuper. vel Receßit.

Honorio primo, Pontifice Max. qui ad Annum CHRISTI, IↃCXIII. Eccleſiæ clauum Romę tenere cœpit, Siſiſclus Eboræ Epiſcopus fuit. Toletano enim Concilio quarto interfuit nomenque ſubſcripſit; quod regni Siſenandi tertio anno celebratum. Subſcripſit idem, & adfuit Toletano ſexto, regnante Chintillano. Coacta rurſum Toleti Carpetanorum octaua Synodo, Receſuintho rege, præſto fuit, ſubſcripſitque Abſentius Eborenſium Epiſcopus. Eiuſdem regis anno duodeuiceſimo, Æra Cæſaris IↃCCIIII. Qui erat à CHRISTO nato ſexcenteſimus ſexageſimus ſextus, habita Synodus eſt Emeritæ, quæ Luſitaniæ tum Metropolis, duodecim eiuſdem prouinciæ Epiſcoporum præſide Proficio Metropolitano: Adfuit, & ſubſcripſit Eborenſium Antiſtes Petrus: quam Synodum, ad hanc diem typis nondum editam, calamo exaratam, & quidem antiqua manu, in bibliotheca ſeruo. In duodecimo item Concilio Toletano, Flauio Eringio regnante, ſubſcripſit nomen, & interfuit Tructimundus Eborenſis Epiſcopus, vt in Conciliorum voluminibus legitur. Argumento eſt & Epiſcopatuum diuiſio à Bamba rege in vndecimo Concilio Toletano facta: Anno CHRISTI IↃCLXXIX. Limites item quos Bamba Eborenſium Epiſcopatui attribuit, ſub Emeritenſi Archiepiſcopatu, quę tunc Luſitaniæ Metropolis erat, his fere verbis deſignabantur, rudi illo ſæculo. Eborenſis Epiſcopatus termini à Cetobra ad Petram vſque: & Rutella vſque ad Paradam ſunto.

Raſis, hiſtorici Arabis de Eborenſi Epiſcopatu teſtimonium.
CAPVT. XI.

RASIS Arabs, ſiue mauis, Maurus, hiſtoricus Miramolimi Regis Mauritaniæ Africę, res in Hiſpaniæ militia geſtas Hiſtoriæ monumentis conſignauit: Quæ ex Arabica lingua in Luſitanicam tranſtulit Magiſter Maſamedus, Maurus & ipſe, ex eorum numero qui in Luſitania manſerunt: Deſcripſit vero ſua manu Ægidius Pireſius, ſacrificus Petreani Portellii, Ioannis Auoimi filii, eius qui Marmellarium oppidum equeſtri militiæ Diui Ioannis attribuit: vt & Genealogiæ liber Petri Comitis, Dionyſii Regis filii, conſtat, Tit. 36. §. 9. & Tit. 22. §. 3. de Suſanis, vbi multa de Petreanis leguntur. Quæ quidem Raſis hiſtoria, quod eſſet ſcriptor hiſtoriæ, omniſque antiquitatis, ac rerum Romanarum ignarus, fabulas ſæpe veris narrationibus permiſcet: veruntamen cum Maurorum imperium attingat, ordinem temporum ſeruat, veritatiſque hic rationem habuit: De Conſtantini itaque Magni ætate verba faciens, ab Imp. illo Hiſpaniam in ſex Epiſcopatus, ſic enim vocat, quos Metropoles dixiſſe oportuit, diuiſam, ſinguliſque certum oppidorum numerum aſſignatum refert. De quinta vero Metropoli agens, quam ille Emeritam fuiſſe affirmat, Epiſcopatui quincto (inquit) Emeritam attribuit, Pacem Iuliam, Olyſipponem, Exombam, Abraniam, Conimbricam, Lamecam, EBORAM, Cauriam & Lapam. Sed licet Maurus non admodum fide dignus ſit, proximo capite Conſtantini ætate Eborenſium Epiſcopum fuiſſe Quintianum oſtendi, vtque ex Bambæ regis Gothorum Hiſpaniæ diuiſione conſtat, Emeritenſi archiepiſcopatui Ebora eſt attributa. Quæ cum ita ſint, efficitur, antiquiſſimam eſſe Epiſcoporum ſedem Eboram. Ad Hiſpaniæ vero ciuitates quod attinet, earumque fines, ſic idem Raſis, de Pacenſi loquens: Huius limites, partim Emeritam, partim Sanctarenum attingere. In Pacenſi item agro oppidum eſſe Ebrim ab antiquis appellatum, quæ hodie Ebora, cum finibus ſuis. At ille, quid ſcriberet, non intellexit. Nomen itaq; miſſum faciamus, quod homo Arabs omnium rerum imperitus, ignorauit.

Romani vero in Luſitania tres conuentus fori conſtituerunt, quo finitimi, tanquam ad Coloniæ Metropolim ius petituri, & de controuerſiis, quæ orirentur, diſceptaturi, conuenirent: quemadmodum hodieque in Gallia forum iuris publici Lutetiæ Pariſiorum, & Toloſæ conſtitutum perdurat: & in Caſtellæ regno, prætorium Valliſoletanum, & Granatenſe. Luſitania itaque in tres partes diuiſa, ſingulis Coloniam aſſignarunt, quo commodius finitimi populi conuentus agere poſſent: Prima Emerita fuit, quo Vettonum omnis ora, quæ Luſitaniæ pars eſt, conuenerat. Pacenſis altera, quo Algarbienſes, Cam- *Plinius lib.*

penſes,& Tagi accolæ concurrerunt. Tertia Sanctaren, quo Tranſtagani, Durium vſque populi conuentus egerunt: quomodo fere hodie Correcturæ ſunt, intra Tagum,& Anam flumina, & extrema duræ & eorũ qui trans montes accolunt. Erat itaq; inter Pacenſis iuris oppida, Ebora ſita, non autem in communis agri finibus: & municipium cum eſſet, ſuis legibus regebatur, non Pacenſium: niſi forte controuerſiis eorum dirimendis, iurique administrando eorum qui ad ſuum forum non pertinerent. Equidem non inficior fieri potuiſſe, vt cum iam omnes, qui Rom. imperio parebant, ciues facti eſſent, quod M. Antonini Imp. ætate accidiſſe ſupra retulimus, Eborenſes tunc Pacem Auguſtam conueniſſe, vt & Olyſipponenſes Sanctarenam. At longe aliud eſt, quod Maurus narrat, in agrorum finibus ſitum habuiſſe: Imo fuit cum Pacenſes & Eborenſes inter ſe de terminis adeo contenderunt, vt Dacianus Hiſpaniæ Pręſes, Diocletiano & Maximiano imperantibus, finium regundorum, litiumque dirimendarum gratia venire coactus ſit, vt copioſe nuper oſtendi Epiſtola ad Bartholomæum Quebedum Canonicum Toletanum; Dacianum Eboram veniſſe docens; vbi & in vincula Martyrem noſtrum inclytum S. Vincentium, cum ſororibus, compingi iuſſit.

De Eboræ, à Mauris captæ, ſtatu. CAP. XII.

CAPTÆ à Mauris Hiſpaniæ initiũ, idem Gothici imperii finis exſtitit. Hinc enim Sarraceni rerũ in Hiſpania potiti ſunt: cuius ætatis cum omnia barbariei plena eſſent, vix memoriæ quidquam mandatum, quid Eboræ geſtum, reperias: neque ſi ſit, legere admodum eſt operæpretium. Adſcribam tamen quæ ex Raſi Arabe comperta habeo. Æra Maurorum, hoc eſt, à Mahometicæ ſectæ exordio, anno CXXXVIII. Qui à nato Chriſto fere IↃCCLX. Abderrahemenes, Moabiæ filius, auſpiciis Miramolini Meuruſiorum reguli in Hiſpaniam traiecit, vbi iam à Maurorum ingreſſu, regnabat Ioſeph: Cum quo prælio dimicans, victum interemit: occupatis locis omnibus, quibus ille imperitabat, fortunas tamen incolis integras reliquit. Iamque Mauris deuictis, Hiſpali caſtra mouet aduerſus Chriſtianos, occupauitq; Pacenſem vrbem, Eboram, Sanctarenam, & Olyſipponem, totamque adeo Algarbenſium regionem. Filius Abderrhamenis fuit Abrahami nomine, qui patris caſtra ſecutus, vxores aliquot in Pacenſi vrbe, feminas genere claras, formaq; venuſta, reliquit: auditaque inſigni pulchritudine filiæ Ioſephi, qui regno exutus in prælio nuper ceciderat, & Eboræ aſſeruari in anguſto ædificio à patre extrui iuſſo, Abrahami eo legationem, cum donis quantiuis pretii miſit. At illa, memoria repetens fortaſſe ignobili illum loco natum, & domi obſcurum, patremque ſuum victum occidiſſe, munera repudiauit: legationique minime acquieſcens, conditione illius vſuram ſe negauit: quin ſtatim cum fratre (qui Eluiræ Granatenſis regni oppido, omnique illi oræ, lociſque finitimis imperabat, ex pacto & fœdere cum Abderrahemene initio) rem omnem communicauit. Qui hinc grauem ſibi iniuriam factam interpretatus, paratis quantum pro re licuit, copiis Pacenſem vrbem obſidione cinctam, occupauit: Vxores hinc Abrahami cepit, treſq; pediſequas, filiaſq; pulcherrimas probri cauſa vi conſtuprauit: mox ad ſororem ſuam eas deduxit, his fere verbis cõpellans: Eat nunc Abderrahemenis filius, quamq; tibi contumeliam parabat, eam nunc accipiat vel inuitus: Domumque vnde venerat, reuertit. Cognita mox ab Abrahami re omni, copiis inſecutus, Granatenſi vrbe, quæ & illius erat ditionis, clauſum obſedit: ſed à tergo Ioſephi filius incurrens, exercitum illius fuſum fugatumque cecidit, victumque illum manu cepit: at veritus Abderrahemenem regem, imperatis obſidibus, & fide publica, numquam memorem illum fore calamitatis bello acceptæ, aut ignominiæ, nec ſibi, ſororiue moleſtum vnquam futurum, ſtatim emiſit. Non fugit tamen ea res Abderrahemenem patrem, qui Ioſephi filiũ bello aggreſſus, manu conſerta ſuperauit, duoſque filios cepit: ipſe fuga delapſus Toletanum in agrum ſe recepit: vbi poſſeſſionibus exutus, priuatus viuere & latere dum vult, à rege Abderrahemene ſubmiſſis percuſſoribus, interfectus eſt: caput regi allatum. Hæc ex Raſi deſcripſimus, quæ adeo obſcure dicta erant, coniectura vt opus, diuinationeque videatur. Captis igitur à rege Abderrahemene Pace Auguſta, Ebora, ceteriſque iam à Raſi nominatis vrbibus, quas Chriſtianis ademerat, efficitur Ioſepho adhuc regnante, Chriſtianis paruiſſe, liberaſque fuiſſe: Hinc victis Mauris ſubiectas. Exſtruxit itaque Ioſephus ædes Eboræ: cumque regnum, ereptum iri auguraretur, Chriſtianis potius, ob fidem & continentiam illorum, virtutes Mauris prudentioribus ſatis iam perſpectas, vnicam filiam credere voluit; cum quod feminei ſexus, & in puerili adhuc ætate eſſet, qua facere iniuriam Eborenſibus non poſſet, tutiuſque ibi depoſitum aſſeruatum iri putauit, quam apud

Arabes

Arabes ſuos, homines infidos, impuros, & incontinentes. Ex his omnibus illud etiam ſequitur, ex quo primum Maurorum opera occupata Ebora eſt, annos iam abiiſſe ſeptingentos fere, & octoginta.

Qua tempeſtate Olyſippo, Ebora, & Pax Auguſta à Mauris capta.

CAPVT. XIII.

MISERA ſane vrbis noſtræ conditio fuit ſub Arabum imperio, & vt iam dixi, cognitu ferme indigna. Vnde conſtat Mauros cæli benignitate, & ſoli bonitate vehementer delectatos, ſedem hic potiſſimum fixiſſe: vix vt circum circa locus ſit, quin Arabicum nomen, in hunc vſq; diem retineat, inditum à Maurorum principibus, & Satrapis: qui inter ſe, vrbe capta, agros eorum occupatos partiti erant. In his, verbi gratia, Almancor, Ben-hamorek; Benha-falck, Ben-cafed, Benha Mexi, & id genus alia nomina mere Arabica agris, vicis, & fluminibus impoſita. Atq; hic quidem infelix Eborenſium ſtatus: durauitq; donec Deo Opt. Max. viſum, armaq; contra capta ſunt à regni huius incolis, virtute induſtriaq; Alfonſi Henriquez Regis primi, & bellica laude inſignis: quem honoris gratia libenter nomino, adiutis. Quo tempore è ſeruitute, qua annos amplius quadringentos oppreſſa vrbs iacebat, tandem aliquando in libertatem vindicata, Chriſti fidem Religionemque recepit. Duartus Galbanus, qui res præclare geſtas Alfonſi Henriquez litteris mandauit, quo id anno geſtum ſit, non refert: illud obiter duntaxat, oppida trans Tagum occupaſſe, Alcacarem, Eboram, & Serpam, reliquaſq; ad Pacenſem vrbem. At Petrus Comes libro Genealogiarum Tit. 7. §. 5. annum etiam adſcripſit: Regem Olyſipponē recuperaſſe referens Æra Cęſaris M. C. LXXXV. Menſe Octobris, qui eſt poſt natum Chriſtum, M. C. XLVII. Quod verum eſſe cum ex Annalibus didici, tum maxime ex duabus lapideis Inſcriptionibus quæ in ſumma ſacra æde Olyſippone etiamnum exſtant: Quarum vna antiquior, litteriſq; melius conformatis, ad eam portæ, quæ Orientem verſus ſpectat, partem interiorem, his verſibus legitur. *Olyſippo.*

Tunc anni Domini, cum centum mille notantur,
Cumque quaterdenis, quattuor, atque tribus, ANNO
Quum per Chriſticolas vrbs eſt Vliſbona capta, 1147.
Et per eos fidei reddita Catholicæ.

Altera ad dexteram portæ præcipuæ partem ſpectatur interius eademq; refert: illud tamē addit, feſto die Sanctorum Martyrum Criſpini & Criſpiniani, qui octauo Kal. Nou. (hoc eſt, 25. die octob.) agitur, recuperatam vrbem. Exſtat & apud me Gothorum regum Epitoma, vſq; ad Alfonſum Henriquez latine, vt tum quidem tempora patiebantur, conſcripta, cum his, anni, menſiſq; die mirifice conſentiens: Addit tamen feria ſexta geſtum eſſe, hora diei ſexta, poſt menſium quinque obſidionem, Iunio menſe à Rege inchoatam, & Octobri finitam. Hactenus de Olyſippone, de qua cum ſit omnium Hiſpaniæ vrbium celeberrima, precium operę erit hæc cognouiſſe. Ad Eboram noſtram quod attinet, idem Comes, receptam à Chriſtianis narrat, Aera Cæſaris M. CCIIII. Qui anno Chriſti nati M. C. LXVI. reſpondet: Pacem vero Auguſtam Cæſaris Æra, M. CC. Quarto nimirum ante Eboram recuperatam anno: à quo Epitoma illa nihil diſcrepat: addit tamen quorum opera occupatæ vrbes, his, vt ſecula illa ferebant, verbis: *Ebora.* *Pax Auguſta.*

ERA M. CC. pridie Kalendas Decembris, in nocte S. Andreæ Apoſtoli ciuitas Paca, id eſt, Begia, ab hominibus regis Portugalis domini Alfonſi, videlicet Ferdinando Gonſalui, & quibuſdam aliis plebeis militibus nocte inuaditur, & viriliter capitur, & à Chriſtianis poſſidetur, anno regni eius. 25.

ERA 1204. Ciuitas Elbora capta eſt, & deprædata, & noctu ingreſſa à Gilraldo, cognomento ſine pauore, & latronibus ſociis eius, & tradidit eam Regi Dn. Alfonſo. Et poſt paululum ipſe Rex cepit Mauram, & Serpam, & Alchonchel. Et Culuohi caſtrum mandauit reædificari. Anno regni eius 39. *Giraldus Impauidus.*

Recepta itaq; Ebora, Giraldi cognomento Impauidi opera, Anno Domini 1166. Alfonſo Henriquez nonū iam & trigeſimū annum, rerum in Hiſpania potito, quod regnare ſcriptor ille appellat: ducto regni initio ab æra Cæſaris M. C. LXVI. Quo tempore ſolemni Diui Ioannis Baptiſtæ die, vitricum pugna vicit, & exinde regionem illam armis tenuit. Hiſtoricus vero rerum ab Alfonſo Henriquez geſtarum, regni initium ad Cæſaris Æram M. C. LXXVII. retulit, cum quinque Maurorum reges in Ouricenſi agro Alfonſus debellauit, idque vndecimo poſt anno. Quem ſi auctorem ſequimur, recuperata Ebora eſt anno XXVIII. regni Alfonſi. Cumque res à militibus geſtæ ducibus adſcribi plerunque ſoleant; hinc factum Petrum Comitem, Epitomæ concinnatorem, Regi

ſolidam receptæ Eborę laudem adſcribere: at ego mearum eſſe partium duxi rem omnem, prout geſta eſt, referre. Sed de vrbe Pacenſi, quando & Hiſtoricus ille à Comite, & Epitoma diuerſa narrat, in præſens omitto.

Ebora, qua ratione in Chriſtianorum poteſtatem redacta, reſtitutaq; ſit.
CAPVT XIIII.

GIRALDVS ille Impauidus cognomento genere nobilis, regnante Alfonſo Henriquez, quum bellorum, vt fit, tempeſtatibus, rebuſque identidem nouis exorientibus, nobiles moribus diſſolutis eſſe ſolent commiſſo itaque, de quo tamen nihil certi habeo dicere aliquo fortaſſe facinore, eam Regis indignationem incurrit, vt aula excedere, Chriſtianorũq; vrbibus cogeretur abire, quo regis manibus effugeret. Tranſtagum itaq; fugit, quæ tum ora à Mauris tenebatur; Hiſmaro Regi, ei qui in campis Ouricis victus fuit, ſe tradens: Quo quidem rege iubente, in ſylueſtribus Muri, ſic dicti, locis, copias opeſque collegit, caſtrumq;, cuius hodie, præter Giraldi nomen, nihil eſt reliquum, exædificauit, vbi cum ſuis ſe continebat, inito cum Mauris pacis fœdere. Cumque rebus gerendis aptus eſſet, mox flagitioſi complures homicidæ atque proſcripti ad eum ſe contulerunt: Quemadmodum ad Dauidem, dum à facie Saul fugeret, vt ſacræ litteræ referunt, *conuenerunt omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo: & factus eſt eorum princeps.* (1. Regum 22. a.) Creuit itaque in immenſum militum numerus: nec dubium, quin hoſtiles in Chriſtianorum agros excurſiones, cum Mauris arctiſſimo fœdere iuncti quotidie fecerint. Quare Epitoma illa Hiſtoriæ Luſitanicæ, latrones eos & prædatores appellat. Cumque iam trans Tagum caſtrametaretur Alfonſus Rex, veritus Giraldus, ne in ſe expeditionem ſuſcepiſſet, quo potiſſimum facinore in gratiam cum illo rediret, ſibiq; Regem demereretur, cogitare. Tandem in eam venit ſententiam, nihil Deo O. M. acceptius, nihil regi gratius, nihil denique ad nominis ſui exiſtimationem, decuſque vtilius à ſe præſtari poſſe, quam erepta Mauris Eborenſi vrbe; aſtu & fraude potius militari, quam viribus & ſanguine fuſo tot Chriſtianorum, quibus expugnatio illa, ſi aperto Marte, armiſque res gereretur, conſtaret. Quæ dum animo conſilia verſat, Mauris iam vti familiarius, viaſq; vrbis exituſque inueſtigare ſtudioſius, cuſtodias explorare. Et quamquam non ſatis illi fiderent Mauri, illo præſertim tempore, quo de Regis expeditione rumor increbuerat, ſuſpectarentque Giraldum, metu ancipiti hærere: vt de Dauide Philiſtæi, hæc fere in vulgus ſpargere: *Quomodo aliter poterit placare dominum ſuum, niſi in capitibus noſtris?* (1. Regum 29. b.) Nihilominus, quæ ad rem, quam moliebatur, eſſent neceſſaria diligẽter Giraldus adornabat. Cumq; campeſtri loco, pauloque editiore ſita ſit Ebora, vt nuſquam colliũ obtentu inſidiæ tendi queant, niſi ad D. Benedicti, ideo turrim ibi Mauri excitarunt, qua tanquam è ſpecula nota oppidanis ſigna darent: Hanc primo occupare in animo erat Giraldo. Cognito itaq; Maurum duntaxat, cum filia ibi excubare, noctu cum paucis militibus ſeorſim inter duos colles ſe abſcondit: iuſſitque reditum ſuum præſtolarentur, vel, ſi res poſtularet, dato ſigno extemplo aduolarent: ipſe vero incertos euentus nihil reueritus, ſed, quod illi cognomen datum erat, animi impauidus, recta ad turrim contendit, ſudes, perticaſq; ferens præacutas, quibus, parietum eas foraminibus infigens, ad feneſtram conſcenderet: nec enim niſi ſcala demiſſa aditus ad eam patebat: Vtque excubantium oculos falleret, ramis ſe virentibus induit. Acceſſerat iam proxime turrim, ſed non ex aduerſo feneſtræ, nocte intempeſta: & Dei benignitate commodum iam Maurus ſtatione vigiliaque decedens, cubitum conceſſerat, filia excubare iuſſa: quæ (vt imbecillis eſt ille ſexus) parũ ſolicita quid rerum gereretur, dormitans feneſtræ limini incubabat, & quieti ſe ſomnoq; dedit. Lætus itaq; bene gerendæ rei occaſione oblata Giraldus, exutis, quibus ſe accinxerat, ramis arborum, perticis conſcendit, puellamq; ſomno oppreſſam, continuo arreptã pręcipitauit, vt ne clamorem quidem edere, patremq; excitare mortua potuerit. Turrim itaq; ingreſſus, & Maurum, qui altum ſtertebat, enſe obtrũcat, ſpeculaq; potitus eſt. Cumq; intempeſta nox eſſet, vt nullo adhuc ſigno ſociis dato, ad ſuos per tempus accedere poſſet, Mauri cæſo capite, & filiæ, vtrunq; manibus geſtans accurrit, animoq; addito, & felici omine victoriæ oſtenſo, rei bene gerendæ opportunitatẽ prędicabat. Vna itaq; omnes ad turrim aduolant, cũ aurora nondũ illuſceret, ignẽ quamprimũ in ſumma ſpecula excitat, dato oppidi vigilib. ſigno, eum agrum, in quo nunc B. Virginis ædes ſacra (vulgo ab incolis, do Spinheiro, vocatur) frequentatur, Chriſtianorum incurſionibus infeſtari. Iuſſit itaq; ſuorum aliquot circũ circa facto agmine curſitare, ſtrepitumq; qui audiretur, edere. Vigiles continuo opidanos ad arma conuocare: & cognito exiguas ibi Chriſtianorum turmas volitare, excurrendi eos, debel-

debellandique cupiditas inceſſit. Egreſſi itaque præpropere, nullo ordine, ac patentibus vrbis portis: nec ita longe progreſſis oppidanis, Giraldus vrbem inuaſit & obſcuræ noctis obtentu, tumultu, vt fit, exorto, vigiles cuſtodeſq; portarum hoſtes eſſe ne ſuſpicabantur quidem, donec res ipſa declarauit, vi & ferro graſſantibus noſtris, cæſis primum vigilibus, cuſtodibuſq; portarum, quibus rurſum ſuorum præſidio munitis, reliqui vicatim diſcurrere & obuios quoſque obtruncare, paucos licet: quod & maior pars ſepulta ſomno iaceret, alii vrbe egreſſi eſſent: In oſtiis, quæ peſſulo munirentur, obicem obiicere, ne vel ædibus egredi inquilini ipſi poſſent. Sic vrbem diſcurrendo obire. In aliorum ianuis per annulos quibus trahuntur fores, vectes exiguas, quas eo conſilio plures attulerant, traiicere ne domibus egreſſi patresfamilias, exorto clamore aduolare, armiſque ſumptis gregem facere poſſent. Ea fuit rei geſtæ feſtinatio, tamque prudens conſilium, vt cum iam ad arma clamatum eſt, vrbs à noſtris occupata teneretur, Vrbe egreſſi ciues, audito armorum ſigno, turmam perſequi ceſſant, retroq; vnde venerant, redeunt: ſed in vrbis portis male à noſtris accepti ſunt: neq; cognita, ingredi nihilominus conati, repulſi tandem ſunt, ſuorum facta iactura. Turma enim Chriſtianorum à tergo eos adoriri, vt vtrimque domi foreſq; hoſtilibus armis premerentur. Cumq; tenebroſum adhuc eſſet, Sole nondum exorto, & vt fit in tumultu, rebuſque ſubitis, omnia re ipſa maiora viderentur, abiectis armis, terga vertentes fugam fecerunt. Noſtri inſequi pauidos fugienteſq; detrectant; vrbis cuſtodiæ potius intenti. Rebus iam ex animi ſententia geſtis, atq; compoſitis, Giraldus gaudio exiliens vrbem militibus diripiendam dedit, à cæde modo temperarent. Pronum id ſuis, q̃ vix Mauri, qui arma contra ferrent, reperirentur, eiectis vrbe aliis, aliis contrucidatis, non paucis domi ſuæ clauſis, & quis eos exitus maneret incertis, efferre domo pedem non auſis. Direpta iam vrbe, vitam, veſteſq; nec quidquam victis aliud Giraldus indulſit. Diffugerant itaque plurimi: plerique ſe Chriſtianorum poteſtati clementiæq; dediderunt: & ad Emmanuelis regis vſque tempora, cum regno omni Luſitaniæ eiecti Mauri ſunt, perdurarunt. Miſſo mox ad Regem Alfonſum Legato, de capta Ebora, lætum ipſi nuncium attulit: Rogare, vrbem in ſuam poteſtatē recipiat; ſibi, facinorumq; ſociis ignoſcat: Laudare itaque Rex, libenterque accipere lætum nuncium, legatoſq; benigne amplexus, gratiam ſe habere oſtendit. Ad vrbem vero quod attinet, non eſſe, cuius eam præſidio potius committeret, quam qui eam virtute eſſet conſecutus. Sic Ebora in Chriſtianorum poteſtatem venit, hic primus vindex & aſſertor Giraldus: cuius gratia hodieque in clypei inſignibus vrbs præfert equitem cataphractum, equo vectum, ſtrictum enſem geſtantem: duo item capita, viri vnum, alterum puellæ. Sunt vero qui hiſtoriæ ignari, Diuum Iacobum eſſe fingant, Mauros trucidantem; Alii Eborum, neſcio quem, & Euorinum comminiſcuntur, alii alias aniles fabulas venditant: ſed vt narraui, res omnis geſta eſſe creditur.

Ebora rurſum Epiſcoporum ſedes conſtituta, & quis primus Eborenſium Epiſcopus.

CAPVT XV.

VRBE à Chriſtianis recepta ſtudioſe operam dedit, qua erat pietate Alfonſus rex, priſtina Epiſcoporum ſedes, vt antea, fieret Ebora. In anniuerſariorum templi huius libris, primum ab vrbe Chriſtiano iuri reddito, Epiſcopum fuiſſe comperi, Paium: cuius corpus conditum eſt ad Diui Ioannis Baptiſtæ altare, quod nunc corporis Chriſti Euchariſtiæ ſacrum eſt. Decreta Eccleſiaſticorum beneficiorum tulit: & annuis Epiſcopatus reditibus, in tres portiones diuiſis, duas vſui ſuo, tertiam Canonicorum corpori attribuit. Templum item hoc erexit, iactis fundamentis XXII. Maii, Aera Cæſaris. M. CC. XXIV. qui erat ab ortu Saluatoris noſtri carne induti milleſimus centeſimus & octogeſimus ſextus; captæ vero vrbis, ſeu potius receptæ, annus viceſimus. Primum itaque lapidem poſuit ſub baſi altaris S. Mancii, quod hodieque ante ſacellum viſitur. Interea dum ædes ſacra extruitur, ſacris operabatur in ædicula vicina ei vſui conſecrata: quæ poſt vrbis Curia fuit, vbi forenſes actiones agerentur: & haud ſcio quo iure profano vſui ei, qui à ſecretis eſt Reipub. relicta eſt, cum multa ibi ſepulcra ſint eorum, qui bona fortunæ ex teſtamēto Eccleſię legarunt. Alter Epiſcopus Seuerus fuit, qui primus ibi Canonicorum Decanus fuerat: cuius mentio in quadam fori vrbis huius conſuetudine adhuc exſtat. Hinc continua ſerie Epiſcopi creati ad annum vſq; Domini M. D. XLI. quo Ioannes tertius eius nominis, Luſitaniæ Rex à Paulo 3. Pont. Max. impetrauit, noua vt Metropolis fieret, manetque hodie. Primus eius Archiepiſcopus eſt, ſitque precor quam diutiſſime, Henricus, Cardin. infans Portugalliæ.

De prima Ordinis militaris, quæ hodie Auis appellatur, apud Eboram origine.

CAPVT XVI.

CHRISTIANIS iam Eborensi, vt dixi, vrbe potitis, quod situ, naturaque aptus locus videretur Mauris debellandis, placuit Regi caput hic, magistrumque equestris militiæ, quæ in Castellæ regno Calatrauensium, in nostro vero Auisensium nuncupatur, constituere, eo consilio, vt inde crebris excursionibus fidei nostræ hostes acerrimos, pro viribus paulatim expellerent. Confirmauit militarem hunc ordinem Auisensium, Eboræ agentium, misso diplomate Innocentius tertius, qui Cælestino successit, Pontificatus anno quarto, CHRISTI vero nati M. CC IV. regnante Sanctio, qui Alfonso Henriquez parente mortuo, regnum heres proxime excepit. Sedes horum militum, qui Gallica voce *Freres*, hoc est, fratres dicti; vbi hodie locus ille Freiria appellatur, & in ipsa vrbis arce, quæ muro & turribus ab vrbe seclusa erat: vt etiamnum hodie apparet in situ ędium Didaci Castri, vrbis nostræ Tribuni militum. Iuxta ædes item Comitis Portalegrii sacellum tenebant, Diuo Michaeli archangelo sacrum, vbi statis horis res diuina peragebatur. Atque hæc quidem Ordinis huius militaris apud Eboram origo, durauitque ad tempora vsque Alfonsi tertii. Tres vero Eboræ Magistri equitum fuisse memorantur: Primus Ferdinandus Roizius Mentellus, summæ vir auctoritatis: cui Alfonsus Henriquez Rex Mafaram oppidulum, Mauris ademptum donauit. Alter frater Gandisalonis Viegas. Tertius Alfonsus, Anensius, quo Magistro equitum Auisium milites commigrarunt, quo propius a Mauris abessent, aut vt citius debellare eos possent, vel alia quauis, quæ Regi placeret, causa.

EPILOGVS.

HACTENVS de Eboræ Antiquitatibus hæc dicta sufficiant: nec me fugit, esse & alia scitu non indigna, sed quod ea in annalibus regum, Priuilegiis, & Fori consuetudinibus vrbis nostrę legantur, prudens prætermisi. Parui itaque & morem vobis gessi, viri amplissimi: quare finem faciam, adiecta tantum Coronidis vice Inscriptione, quæ in templi columna legitur, in S. Crucis sacello: quod ad rem faciat, vrbis nimirum splendorem, ciuiumque frequentiam ostendens. Alfonsus enim Lusitaniæ Rex quartus, Soladense prœlium commissurus, centum equites, & mille pedites Ebora eduxit ad pugnam. Titulus autem Latine sic habet:

ÆRA. M. CCC. LXXVIII. Rex Maurorum Aben Amarinus, transmarinarumq; regionum, viribus suis fretus & opibus cismarina aggredi armis cœpit, cum Forra regis Tuneti filia, vt Christianos debellaret, funditusque deleret: Tarifam (quæ Tartessus veterum putatur fuisse) obsidione cinxit militarium copiis innumeris. Rex itaq; Castellæ Alfonsus, ratus, quod res est, ancipitem esse bellorum aleam, legatione ad Alfonsum 4. Lusitaniæ Regem socerum suum missa, auxiliares copias postulauit. Qui nihil cunctatus, præsens ipse, omnibus subsidiis suppetias tulit. Terminos itaque regni statim attigit, suosque pene subsequi iussit. Ebora centum equitum turmam, cohortem vero mille peditum euocauit. Gundisaluo Stephano Caruoero signa ferente. Commissum prœlium cum Mauris Granatæ regem Lusitanię rex adortus est, Castellæ Rex Aben Amarinum, Deique Opt. Max. benignitate, Maurorum vix cladis nuncius effugit; sed ad internecionem cæsæ sunt, nostrorum opera, innumerabiles hostium copię, Reges Aben Amarinus, & Granatensis fuga salutem quæsierunt. In tentoriis Regis Aben-Amarini magna auri vis & argenti in prædam Castellæ Regi cessit: Interfecta & Forra, multæque adeo matronæ ex opulentioribus, Maurorum & pedisequę. Filius item Aben-Amarinus captus, consobrinus, & nepos. Deus itaque pro tot, tantisque in Christianos collatis beneficiis, sit benedictus in secula AMEN.

IACOBI MENOETII VASCONCELLI I.C. LVSITANI.

DE EBORENSI MVNICIPIO, COMMENTARIVS.

NTIQVITVS hanc vrbem Eboram dictam fuisse, & sic ab eruditis nominari debere, constat tum ex Plinio, Pomponio Mela, Antonini itinerario: tum etiam ex antiquis Conciliis in Hispania celebratis, & vetustis lapidum inscriptionibus, intra vrbis ambitum, & in eius agro repertis, de quibus mox agemus. Vnde apparet locum Ptolemęi deprauatum esse, qui hanc vrbem *Eburam*, & quandam in Bætica sitam, *Eboram* appellat, cum è diuerso nostra hæc *Ebora*, altera vero *Ebura*, sit, cognomento *Cerealis* dicta, teste eodem Plinio, libro tertio, cap. 2. & Pomponio, qui ex eadem Bæticæ prouincia ortus, Mellaria, nempe oppido, fide dignus est testis. Hæc nominis similitudo, Strabonem etiam fefellit, & Stephanum in libro de Vrbibus, qui Strabonis verba minus exacte perpendens, quod alterius erat, alteri attribuit, Eburam pro Ebora accipiens, nec mirum est istos, cum Græci fuerint, & in longinqua regione nati, deceptos nominum propinquitate fuisse.

Latinos vero Geographiæ scriptores, quales fuerunt, quos antea nominauimus, non est verisimile hæc nomina incognita habuisse, quos hac in parte nos sequimur. Alteram etiam Eboram Ptolemęus nominat, non procul à Cæsaraugusta. De nominis autem, & huius vrbis origine, & quisnam primum eam ædificare cœperit, quis quæso certi aliquid asserere queat, in tanta rerum antiquarum obscuritate, nisi qui fabulosis, & confictis originibus, otio abuti, & bonas horas male collocare cupiat? Datum hoc fuerit priscis rerum scriptoribus &, vt ita dixerim, Gentilitati sit venia, quod vrbium primordia, ad deorum, dearumque fabulas, plusquam aniles, referre sint ausi. Nobis, qui eorum superstitionem, non minus ridendam, quam miserandam censemus, veritas in primis constare debet, & nihil est asserendum, nisi quod pro comperto habetur, aut grauis alicuius auctoris testimonio, aut verisimilibus coniecturis, aut ipsis etiam inscriptionum veterum monumentis. Sed ne omnino hanc curam neglexisse videamur, non pigebit ea, de vtraque re adducere, quæ nobis sæpe, diuq; de nomine cogitantibus, apud Geographos, & ceteros scriptores occurrerunt. Plinius itaque libro tertio capite primo scribit Marcum Varronem asserere in vniuersam Hispaniam peruenisse Iberos, & Persas & Phœnices, Celtasq; & Pœnos. Et vt cæteros modo missos faciamus, de Celtis, seu Gallis, idem asserit Strabo libro tertio, tradens eam Lusitaniæ regionem, quæ est inter Anam, & Tagum maiori ex parte, à Celtis incoli, & paulo post, cum de Nerio agit promontorio, ita habet: *Extremi Artabri incolunt, circa Nerium promontorium, quod Occidentalis, & Aquilonaris finis est lateris. Circumhabitant Galli, qui colentes Anam fluuium cognatione contingunt.* Hæc ille. Ex quibus aperte cōstat, hunc tractum, vbi Ebora sita est, à Celtis fuisse habitatum, qui ante Carthaginienses, & Romanos in Hispaniis rerum potiti sunt. Verisimile est igitur ab Eburonibus Belgis, seu ab Eburonicibus Celticæ Galliæ populis, hanc vrbem, & conditam, & denominatam fuisse, vt Heluiam, seu, vt vulgo dicimus, Heluensem ciuitatem, ab Heluis Gallis originem trahere, suo loco dictum est. Tam pertinax autem fuit, tamque diuturna Gallorum in Hispania mora antiquis illis temporibus, vt cum lingua, & moribus Hispanis simillimi haberi vellent, Celtiberi dicti sint. Linguam autē ab illis vsurpatam, eam fuisse puto, quæ hodie Cantabris in vsu est, & Vasconica dicitur, vel à Vasconibus vltimis Hispaniæ populis, vel ab Aquitanis, qui etiam Vascones dicuntur. Hanc autem Vasconicam linguam Celtis communem, aut etiam Celticam fuisse, confirmat versiculus Ausonii Burdigalensis, cum patriam celebrat, & fontem ibi scaturientem nimiis laudibus extollit in hunc modum. Libet enim Carmina apponere, quia digna sunt, & quia Burdigalensibus, quibus puerilis ætatis cultum debeo, obiter gratificari cupio:

Salue fons ignote ortu, sacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, sonore, illimis, opace.

Salue vrbis genius, medico, potabilis haustu.
Duiona Celtarum lingua, fons addite diuis.
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemausus
Purior, æquoreo non plenior amne Timauus.

Duiona Gallice fontem diuinū significare innuit, cuius nominis forma, & sonus Vasconicæ Cantabrorum linguæ apte quadrat. Sic enim finiunt vrbium & complura alia vocabula, & hæc vox, *Ona*, apud illos bonum seu diuinum sonat.

Aquitanos autem non modo lingua, sed etiam corporibus, Hispanis magis, quam Gallis similes fuisse, suo tempore, testatur Strabo initio libri quarti, qui etiam asserit Callaicis, Asturibus, & Cantabris, vsq; ad Vascones, & Pyrænen eandem fuisse viuendi formulam. Nostram igitur Eboram, ab Eburronibus Galliæ gente, conditam, ac denominatam fuisse, verisimile mihi fit. Nec me latet, etiam in quadam Italię parte, Eburinos populos Plinium collocare, libro tertio, capite vndecimo: & Pomponium Melam in sinu Gaditano, castellum Eboram iuxta littus: id enim passim cōtingere videmus, vt in diuersis orbis partibus nonnulla oppida eodem fere nomine censeantur. Sed vtrum Celtæ illam condiderint, an vero iam conditam, & ædificatam inhabitauerint, merito dubitari potest. Quantum autem cōiecturis assequi licet, ego eos conditores huius vrbis fuisse crediderim: quia ante Quintum Sertoriū, muris caruisse videtur, ipse enim se mœnibus eam cinxisse testatur. Vnde suspicari fas est, à Gallis, quorum mos erat vicatim habitare, originem traxisse, qui præter hoc municipium, minora etiam quædam oppidula, suæ gentis nomine insignita reliquerunt: vt Eboram à monte, in quo sita est, montanam dictam, distantem ab hac, de qua agimus viginti circiter passuum millibus, & Eburobritium sitam inter Scallabin, & Olysipponem, cuius meminit Plinius, libro quarto, capite vigesimo primo, vbi corrupte, *Eburo*, *Britium*, legebatur, quod primus omnium Resendius noster indagauit, minime ab his, qui antea in eum auctorem obseruationes ediderant, animaduersum. Mœnia igitur antiqua, quæ etiam nunc extant, & verus ambitus, seu circuitus, vt vulgo dicitur, Quintus Sertorius condidit, peracto (vt ex eius inscriptione constat) bello Celtiberico, in quo Eborensium militum prompta, ac strenua opera vsus fuerat.

Constabant autem muri, ex quadratis lapidibus, validis propugnaculis, ac turribus, suis locis distincti, adeo firma, solidaq; structura, vt post tot sæcula, tantamq;, & tam variam rerum vicissitudinem, adhuc hodie integra illorum cernantur vestigia. Addidit aliud non minus necessarium beneficium, gratissimus ac liberalissimus Imperator, inuecta in vrbem magna aquarum copia, ab duodecim fere millibus passuum, quam ex diuersis fontibus in vnum ductū collectam, ex manubiis magnificentissimo opere perducendam curauit. Sed iam ipsam inscriptionem subiiciamus.

Q. Serto. . . . .
honorem nominis sui, & cohort. fort. . . . .
Eborensium Munic. vet. Emer virtutis ergo. . . . .
Don. Don. bello Celtiberico, deq; manubiis. . . . . .
in public. munic. eius vtilitatem vrb . . . .
mœniuit, eoque aquam diuerseis in duct. . . . . . .
vnum collecteis fontib. perducendam curau. . . . .

Hoc est: *Quintus Sertorius ob honorem nominis sui, & cohortis fortissimorum Eborensium municipum, veteranorum, emeritorum, virtutis ergo donis donatorum bello Celtiberico, deque manubiis in publicam municipii eius vtilitatem, vrbem muniuit, eoque aquam diuerseis in ductum vnum collecteis fontibus perducendam curauit.*

Quo magnanimi viri, eiusdemq; fortissimi ducis testimonio, etsi alia deessent, satis commendata olim fuisse videtur Eborensium virtus, & rei militaris studium. Quam ob causam eos præ cæteris totius Hispaniæ populis, peculiari quadam beneuolentia prosecutus est, adeo vt hic domum, & aliquot libertos habuerit, vna cum Iunia Donace domestica, vt ex duabus marmoreis tabulis constat, quarum altera in eadem Q. Sertorii domo in foro piscario sita, reperta fuit cum hac inscriptione:

LARIB. PRO SALVTE ET INCOLVMITATE DOMVVS Q. SERTORI COMPETALIB. LVDOS ET EPVLVM VICINEIS IVN. DONACE DOMESTICA EIVS. ET Q. SERTOR. HERMES Q. SERTOR. CEPALO Q. SERTOR. ANTEROS LIBERTEI.

Hoc est: *Laribus pro salute, & incolumitate domuus Quinti Sertorii, competalibus ludos & epulum*

epulum vicineis, Iunia Donace domeſtica eius, & Quintus Sertorius Hermes, Quintus Sertorius Cepalo, Quintus Sertorius Anteros Libertei.

Altera iuxta oppidum Terraneum, diſtans Ebora ad XXX. M. paſſ. in templo ſanctorum Iuſti & Paſtoris, cuius cippum iam ſuperiori libro Reſendius exhibuit, ex quo apparet Iuniam Donacen, pro victoria illa celebri à Sertorio parta, contra Pompeium, & Metellum illic Ioui, cuius tunc erat delubrum, vota ſoluiſſe. Veriſimile eſt etiā Q. Sertorium erga Eborenſes ita fuiſſe animatum, propter loci opportunitatem, & ad hiemandum feracem, idoneumq; agrum, vnde veris initio, copias educere, & in citeriorem Hiſpaniā proficiſci ſolebat, vt ex Appiano Alexandrino liquet, cuius verba hæc ſunt, libro primo de ciuilibus Romanorum bellis, circa finem: *Cum autem ver inſtaret, ad inuicem congredi cœperunt, Metellus ſcilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hiberna egerant, Sertorius & Perpenna ex Luſitania.* Et paulo poſt: *Metellus iterum, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus in Iberiam venere, his Sertorius, & Perpenna à Luſitanis occurrunt.* Et iterum, vbi de nece Sertorii, & de contemptu atq; odio militum in Perpennam agit: *Porro Sertorii virtutem, vnicam illorum ſalutem fuiſſe rati, haud facile in Perpennam oculos coniiciebant, nec ipſi duntaxat Romani, verum barbari fere omnes, Luſitaniq;, quorum opera Sertorius præcipue in bello vſus fuerat.* Hactenus Appianus. Nos autem de hac Sertorii in hanc vrbem egregia voluntate, præcipuoq; amore, ita canimus in ea Silua, quam de noſtro ex Ebora diſceſſu nuper vna cum quibuſdam aliis opuſculis in lucem edi curauimus:

Hic illum certos fama eſt habuiſſe penates,
Et proprios coluiſſe lares, hic dulcia fixit
Limina, quæ trepido belli ceſſante tumultu,
Incoleret, poſitis & ſæpe reuiſeret armis.
Siue loci genio captus, ſeu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq; parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos Marte probarat.

Siquis vero fertiles Eboræ campos, & circumquaque in modum amphiteatri, obiectos altiſſimos montes non ſemel, nec obiter contempletur, ille ſane ſi Romam, & Romanum agrum vnquam aſpexit, ſimilitudinem incredibilem fortaſſis his, qui hæc legent, inter vtrumq; tractum deprehendet, hoc vno dempto, quod Ebora fluuio caret, & mediterranea omnino eſt. Nam (ſi parua licet componere magnis) vt Roma ad ſeptentrionem, & orientem ſolem Tyburtina iuga circiter XVI. M. P. diſtantia à mœnibus habet, interueniente lata ac pulchra camporum planitie: Sic Ebora ad eundem cæli ſitum, Oſſam montem aſpicit amœniſſimum, multiſque fontibus, & riuulis vndique ſcaturientem, atque in eadem fere diſtantia, inter cuius ardua cacumina, & ciuitatis muros, latiſſimi campi patent. Rurſus Sabinis, Præneſtinis, Tuſculanis, atque Albanis montibus verſus Orientem & Meridiem agrum Romanum cingentibus, non abſimiles ſunt ſaltus, eodem fere ſpatio ab Ebora diſtantes, quos Portellenſes, Viennenſes, & Alcaceuenſes, à circumuicinis oppidis vulgo appellamus. Cingitur deinde Ebora iugo montis, quē *Murum* vocant, præterea Calanticēſi ſaltu, quem Arraiolenſem vulgus nominat, & perpetua deinde montium corona, qui Oſſam ex Septentrionali latere attingunt, & ita circulum efficiunt, quem initio ex eodem loco deſcribere cœpimus, non diſſimilem illi, quo Romanus ager vndique clauditur. Sed quorſum hæc dicet aliquis? vt ad eas cauſas, propter quas, hanc vrbem Sertorio charam fuiſſe diximus, hæc etiam accedat, quod quandam Romæ ſimilitudinem, & imaginem ex camporum planitie, & montium diſtantia, atq; aſpectu deprehendere poterat. Conſtat enim ex hiſtoriographis, qui vitam illius litteris tradiderunt, & præcipue ex Plutarcho, perquam auidum fuiſſe Romæ repetendę, ſi compoſitis diſcordiis, tuto arma deponere licuiſſet.

Tradunt etiam maximo ſemper arſiſſe deſiderio Rheæ matris viſendæ, quam vnice dilexit, quia cum infans patre orbatus fuiſſet, ab ea liberaliter, & peramanter fuerat educatus. Vnde in ea inſcriptione, quam ſuperius adduximus, nō patris nomen, more Romano, ſed matris appoſuit. Quo argumento Michael Siluius, vir clariſſimus, qui ex Epiſcopo Viſenſi Cardinalis creatus fuit à Paulo III. Summo Pontifice, contendebat eam memoriam minime eſſe antiquam, ſed ab aliquo huius ciuitatis fautore fuiſſe confictam, quo regi perſuaderet, vt aquę ductum à Sertorio olim erectum, & vetuſtate collapſum, inſtauraret. Cui elegantiſſima Apologia Reſendius adeo accurate reſpondit, vt in ea reconditos antiquitatis, & eruditionis ſuæ theſauros, in patriæ gratiam deprompſiſſe videatur. Cuius ipſe ſæpius mentionem facere ſolet, vt qui in ea merito ſibi placeret, vir alioqui modeſtiæ, & can-

doris amicissimus. Eam Apologiam nos aliquando in lucem edere cogitamus, vna cum aliis eiusdem opusculis, quæ diuisim typis excusa, obliuioni tradita, & fere iam consumpta, atq; extincta sunt. Itaq; (vt eo vnde digressa est, redeat oratio) potuit Ebora Sertorium tum ob eas causas, in sui amorē trahere, tum etiam, quia opera ab eo extructa, & domestici penates laresq; communes, magnam amoris, & necessitudinis materiam erga hospites, & amicos ciues illi suppeditare potuerunt. Præterea similitudo dulcissimæ patriæ, cuius desiderio flagrabat, subinde asserens, malle se inter suos priuatam, atq; humilem vitam degere, quam exulem in summa potentia viuere. Scimus autem municipia, & colonias, quasi effigies paruas, & simulachra fuisse vrbis Romæ, vt Politianus testatur, in secunda epistola libri primi, vbi agit de origine Florentinæ ciuitatis, quam ad Romæ similitudinem conditam fuisse asserit. Quæ consuetudo antiquissima est, & à profugis, & extorribus, ac exteras sedes quęrentibus, ad exilii acerbitatem mitigandam, excogitata, quod Virgilius libro tertio in Ænea obseruauit, quem ita loquentē inducit, cum in insula Creta vrbem conderet;

Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq; voco, lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemq; attollere tectis.

Et mox cum hospitio Heleni, & Andromaches exceptum refert;

Procedo, & paruam Troiam, simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ.

Atque iterum libro quinto, dum in Sicilia apud Acestem mœnia condentem inducit, ita canit;

Interea Æneas vrbem designat aratro,
Sortiturq; domos, hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet.

Nil igitur mirum, si Quintum Sertorium, virum & bellicis artibus & totius antiquitatis cognitione præstantem, nec à litteris alienum, vt qui eas in Hispania edoceri curauerit, priscos illos heroas hac in parte imitari voluisse credamus; & hanc vrbem, à se mœnibus, porticu, & aquęductu magnifice ornatam, atque aliis fortasse nobilitatam monumentis, quæ temporis iniuria aboleuerit, velut alteram Romam, in solatium amissæ patriæ elegisse, in qua præcipue habitaret, ac mansuras sedes figeret. Sed fefellit illum, id, quod mortalium spes fallere plerunque solet concepta, videlicet de prospero futurorum euentu, & fauentis fortunæ stabilitate opinio. Paucis enim interiectis annis, suorum insidiis circumuentus, ac procul à dilecta Ebora trucidatus est. In qua sibi forsitan monumentum viuens posuerat, vbi verisimile est eius cineres fuisse repositos, vt fama apud Eborenses vulgatum scimus, sed certum eius rei argumentum nemo hactenus inuenire potuit. Inscriptio autem quæ ea de re circumfertur ab aliquo antiquitatis studioso conficta videtur. Et quoniam in rebus adeo antiquis, coniecturis vti licet, non pigebit aliam etiam causam assignare, Sertorianæ erga Eborenses beneuolentiæ. Tradunt antiquitatum Hispanię scriptores, eas Celtarum gentes, quas diximus ex Galliis in Hispanorum fines commigrasse, tandem in Lusitaniam peruenisse, anno septingentesimo quinquagesimo nono ante Seruatoris nostri aduentum, quo tempore verisimile est Eboram ab illis conditam fuisse. Constat autem Romam eodem fere tempore fuisse ædificatam, hoc est, ante Domini natale, septingentesimo quadragesimo septimo anno; ita vt Romanæ vrbis primordia, cum Eboræ origine concurrere videantur. Cuius rei recens adhuc memoria apud Eborenses Sertorii tempore fortassis extabat, non solum à maioribus fama, & sermonibus, per manus tradita, vt plerunque fieri solet, sed etiam litterarum monumentis, & publicis tabulis conscripta, atque consignata. Cum enim tam illustris esset illis temporibus, Romanorum fama, vt ditionis & potentiæ magnitudine, vniuersum prope terrarum orbem, in sui admirationem conuertissent, quis dubitabit ceteras nationes in magna posuisse gloria, similem illis quacunq; in re, etiam minimi momenti, fortunam sortiri potuisse? Ea ergo originis similitudo, vltra situs formam, & patrii soli simulacrum, illum incitare potuit, ad hanc vrbem, vt fecit, peculiari quodam studio, ac singulari amore complectendam. Nec minori beneuolentia, Iulium Cęsarem, Eboram prosecutum fuisse existimandum est, tum propter cognomen, quod ab illo receptum retinuit, & Liberalitas Iulia dici voluit, tum etiam propter magnificum titulum, quem in eius gratiam publice dedicauit, inscriptum in marmoreo cippo, litteris elegantissimis, in hunc modum;

DIVO

DIVO IVLIO LIB. IVL. EBORA OB ILLIVS IN
MVN. ET MVN. LIBERALITATEM EX D. D. D.
QVOIVS DEDICATIONE VENERI GENETRICI CE-
STVM MATRONÆ DONVM TVLERVNT.

Id est: *Diuo Iulio, Liberalitas, Iulea Ebora, ob illius in municipes, & municipium liberalitatem, ex decreto decurionum dedicauit. Quoius dedicatione Veneri genetrici cestum matronæ donum tulerunt.* Quæ autem fuerit Cæsaris liberalitas erga hanc vrbem, si dubitetur, ego existimarem concessum ab illo Eboræ fuisse ius Italicum, vt ex eo tempore municipium Latii veteris dici cœperit. Sic enim scribit Plinius libro quarto sæpius adducto, cap. 22. *Oppida veteris Latii, Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia.* Erat autem municipiorum conditio, multis in rebus coloniis præferenda, & præcipue ea de causa, quia, *municipes*, teste Gellio, libro decimo sexto, cap. octauo; *erant ciues Romani suo iure, & suis legibus vtentes, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Romani lege astricti, sed coloniarum, alia necessitudo est. non enim veniunt extrinsecus in ciuitatem, nec suis radicibus nituntur, vt municipia, sed ex ciuitate, quasi propagatæ sunt, & iura, institutaq; omnia populi Romani, non sui arbitrii habent.* Hæc Gellius. Itaque municipia, simul cum ciuitatis Romanæ priuilegiis, & iure, suas leges, suos magistratus, & sua tam publica, quam priuata instituta, ac sacra retinebant. Coloniæ vero diuersa ratione rempublicam administrabant, vt copiose, & eleganter tradit Onuphrius Panuinius Veronensis, in Commentariis Reipublicę Romanæ, in eo libro, qui, Imperium, inscribitur, vbi agit de iure municipum cum suffragio. *Municipes enim* (vt ait Iurisconsultus Vlpianus, in l. 1. ad municipiales ff.) *proprie appellantur, muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent;* Vnde omnibus ciuium Romanorum priuilegiis potiebantur, vno dumtaxat excepto, vt Onuphrius asserit, quod in curias Romanas descripti non erant, atque ob eam causam curiatis comitiis, in quibus tamen parum momenti erat, excludebantur. Curiæ enim solum ad eos, qui vrbem Romanam incolerent, pertinebant. Nam qui in municipiis habitabant, sua sacra municipalia pro curiis habebant. Ius vero Italicum, seu antiqui Latii, Adeo nobile, & præcipuum fuit, vt etiam aliquot coloniæ antiquæ, & celebres, minime illud adipiscerentur. Quæ vero Italici iuris dicebantur, in maximo id honore, & beneficio ponerent, vt colligitur ex eodē Vlpiano, in l. 1. de censibus, quo loco gloriatur Phœnicem Tyriorum coloniam patriam suam, ius Italicum fuisse adeptam, ob insignem erga Imperium Romanū fidem, ceterasque dotes, quas ibi, vt gratus ciuis commemorat. Et paulo post, *in Palæstina* (inquit) *duæ sunt coloniæ, Cæsariensis, & Aelia Capitolina, sed neutra ius Italicum habet.* Quin etiam in Lusitania, & reliquis Hispaniæ prouinciis, Emeritenses, Pacenses, Valentinos, cum coloni essent, iuris Italici esse affirmat idem, in l. vltima, eodem titulo: quibus addit Galliæ Narbonensis, & Germaniæ nobilissimas colonias. Splendor itaque, & dignitas Eborensis municipii, tam ex originis antiquitate, & Italici iuris prærogatiua, quam ex eo etiam deprehenditur, quod immunitatis ius habuerit, vtpote, quæ inter stipēdiaria Lusitanię oppida à Plinio minime numeretur lib. 4. cap. 22. Vt autem olim Cæsaribus, & ceteris Romanorum ducibus, hæc ciuitas grata fuit, sic quoq; à potentissimis Lusitaniæ Regibus maximo semper in honore est habita, & post Olysipponem, Regni caput, primum locum obtinere censetur, quamuis ei haud libenter hunc honorem cessura sit nobilissima Calensis vrbs, hæc hodie Portugalensis dicitur, sita ad ostium Durii, vt suo loco dicemus, cum ad illam hæc historia peruenerit. Quid autem prohibet carmina nostra, ex eadem illa sylua, de hac Eboræ dignitate à Cæsare obtenta, in medium proferri, ex quibus ea, quæ diximus, apertius cognosci possint?

Salue magna parens frugum, fecunda virorum,
Salue altrix, nobis vrbs ò gratissima salue.
Cæsaribus dilecta piis, adamataq; magnis
Regibus, antiqui retinens monumenta decoris,
Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis;
Iulius à Phrygio deducens nomen Iulo:
Cum quateret terras armis, cum sidera fama
Compleret, solusq; orbis tractaret habenas:
Te titulis, ciuesq; tuos decorauit opimis
Muneribus, largaq; manu largitus honores
Eximios, Latii tribuit tibi iura vetusti.

Cæsaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondam
In medio mansere foro, testantia laudes,
Egregiumq; viri decus, à quo Iulia dici
Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.

Sed vt ad Romanorũ monumenta deueniamus, quæ præter iam superius adducta, in ipsa vrbe, & in eius agro reperta sunt, ex quibus antiquitas satis ostenditur. Illa statim iam peruulgata inscriptio sese offert, quæ incipit L. SILO SABINVS, quam Resendius libro tertio iam exhibuit. Cuius interpretationem ab illo prætermissam, tantummodo ibi apposuimus. Reperta autem fuit hæc inscriptio, in prædio cognominato Pomariensi, distante ab hac vrbe XVI. mill. pass. & ab oppido Vienna, VI. mill. pass. vbi amœni sunt colles, quos Appianus Alexandrinus vinetis consitos fuisse, & ibi templũ Veneris extitisse refert. Constat autem apud omnes Hispaniæ antiquitatum scriptores, vetustissimam esse omnium, quæ apud Hispanos hactenus inuentę sunt. Commissum est enim illud prælium, inter Caium Plantium, & Viriatum Lusitanorum ducem, anno ab vrbe condita sexcentesimo nono, Quinto Fabio Maximo, & Lucio Hostilio, Consulibus. Nisi antiquiorem esse admittamus, eam, quæ Marco Catoni Censorio tribuitur à Petro Appiano Alexandrino, quæ incipit PALLADI VICTRICI. Sed meo iudicio, illius sæculi antiquitatem parum redolet.

Extat autem apud nos, in agro Sintriensi, in vico cui nomen est, Fanum, marmor admodum vetustum, dicatum memoriæ Catonis, sed imperfectum, & lacerum, litteris confractis, & alterum in ipsa Olysipponensi ciuitate, in arce summa, quorum meminit Resendius libro tertio, de quo autem Catone, ibi fiat mentio, nihil certi ausus est asserere. Ego à veritate minime abhorrere putabo, eum, qui ad antiquum Censorium referat, quem in vniuersa Hispania Imperium tenuisse constat anno ab vrbe condita, quingentesimo quinquagesimo nono: atque etiam in vlteriori Hispania res gessisse Plutarchus testatur, vt etiã Vasæus annotauit, tomo primo, cap. 12. vbi de eius consulatu agit. Hinc illius in Lusitanos amor, ita vt Galbam in eorum gratiam accusarit, mutua etiam Lusitanorũ erga ipsum beneuolentia, ob accepta beneficia, quod verba Sintriensis inscriptionis significare videntur. Sed ad ceteras inscriptiones redeamus. Habuit olim hęc ciuitas nobilem Flaminicam, hoc est sacrorum præfectam, seu curatricem, nomine Laberiam, quæ non solum huius municipii sed etiam totius prouinciæ Lusitaniæ flaminio præerat. Extat eius memoria à libertis dedicata, vt libro primo Resendius admonuit, in hæc verba: *Laberia Lucii filia Galla, Flaminica Lysitaniæ. Lucius Laberius Artemas; Lucius Laberius Gallæcus, Lucius Laberius Abascantus, Lucius Laberius Paris, Lucius Laberius Lausus. Liberti.* Obiit autem in Colliponensi oppido, ex cuius ruinis Leirinensis ciuitas constructa fuisse videtur, quo aliquot vetusta marmora translata sunt, vt suo loco dicemus, inter quæ epitaphium huius Laberiæ visitur, in angulo frontispicii ecclesiæ sancti Stephani, ad sinistram maioris ianuę partem; in hunc modum:

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINICÆ EBORESI. FLAMINICÆ PROV. LVSITANIÆ IMPENSAM FVNERIS. LOCVM SEPVLTVRÆ ET STATVAM. D. D. COLLIPPONESIVM DATAM L. SVLPICIVS CLAVDIANVS.

Hoc est: *Laberiæ Lucii filiæ, Gallæ, Flaminicæ Eboresi, Flaminicæ prouinciæ Lusitaniæ, impensam funeris, locum sepulturæ, & statuam decreto decurionum Collipponesium datam, Lucius Sulpicius Claudianus.* In quo marmore, *Eboresis*, pro *Eborensis & Collipponesium*, pro *Collipponensium* scribi, lectorem monemus, vel incuria marmorarii, vel quia ea loquendi formula, tunc in vsu erat, vt ex multis aliis inscriptionibus colligitur. Inuentus est & alius cippus, in quo Flaminicæ alterius Eborensis fit mentio, in prædio, cui *Mesquita* hodie nomen est, decem millibus pass. circiter ab Ebora, remoto, prope viam, quæ montem Soratium oppidum ducit, vbi vestigia vetustissimi fani extant, & aliquot marmoreæ columnæ repertæ sunt. Est autem hic lapis magnitudine, his, de quibus proxime egimus, inferior: sed elegantius sculptus, quem vomeris vnco inter arandum, erutum asserunt, vt in eum, & in complures alios eodem casu repertos, quadrare possint elegantissimi Maronis versiculi, libro Georgicorum primo, paucis immutatis:

Scilicet adueniet tempus, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine saxa,
Et leuibus rastris tumulos pulsabit inanes.

Inscriptio

Inſcriptio vero eſt huiuſmodi:

D. M. S.

C. ANTONIO. C. F. FLAVINO. VI. VIRO.
IVN. HAST. LEG. II. AVG. TORQ. AVR.
ET AN. DVPL. OB VIRT. DONATO. IVN.
VERECVNDA. FLAM. PERP. MVN. EBOR.
MATER. F. C.

Hoc eſt: *Diis manibus ſacrum. Caio Antonio, Caii filio, Flauino ſextumuiro iuniorum haſtati legionis ſecundæ Auguſtalis, torque aureo, & annona duplici ob virtutem donato, Iunia Verecunda, Flaminica Perpetua municipii Eborenſis, mater faciendum curauit.*

Habuit Ebora etiam antiquis illis temporibus, ciues complures rei bellicæ gloria, & multis aliis virtutibus claros, quibus ob merita in patriam, ſtatuas, & alia monumenta dedicauit. Quorum memoria, tot annorum ſerie, tot Hiſpaniæ cladibus, tanta rerum Romanarum obliuione, tam deformi totius antiquitatis interitu, haud omnino extingui, aut oblitterari potuit. Extant namque aliqua veſtigia venerandæ vetuſtatis, ex quibus coniicere quis poſſit, quam ferax olim hæc ciuitas fuerit fortium, & illuſtrium virorum, & in primis ſeſe offert cippus ingens marmoreus eleganter ſculptus, qui in Reſendii ædibus viſitur, ſed quo loco ſit repertus, ipſe non dicit, nec nos perueſtigare potuimus. Suſpicamur autem ex fundamentis templi Deiparæ Virginis Gratiarum, in quo Auguſtiniani fratres degunt, erutum fuiſſe, vbi etiam lapis, quem illico apponam, inuentus eſt, teſte ipſo Reſendio. Veriſimile autē mihi fit, ibi forum ciuitatis fuiſſe Romanorum tempore: id enim inſcriptiones ipſę innuunt.

L. VOCONIO. L. F. QVIR. PAVLLO. ÆD. Q.
II. VIR. VI. FLAM. ROM. DIVORVM ET
AVGG. PRÆF. COH. I. LVSIT. ET COH. I.
VETTONVM. . . LEG. III. ITAL. OB CAVSAS
VTILITATESQ. PVBLICAS. APVT ORDIN.
AMPLISS. FIDELITER. ET CONSTANTER DE-
FENSAS. LEGATIONE QVA GRATVITA RO-
MÆ PRO. R P. SVA FVNCT. EST. LIB. IVL.
EBORA PVBLICE IN FORO.

Id eſt: *Lucio Voconio, Lucii filio Quirina Paullo. Ædili, Quæſtori, Duumuiro ſextum, Flamini Romæ diuorum, & Auguſtorum, præfecto cohortis primæ Luſitanorum, & cohortis primæ Vettonum, tribuno legionis tertiæ Italicæ, ob cauſas vtilitateſq; publicas apud ordinem ampliſſimum fideliter, & conſtanter defenſas legatione, qua gratuita Romæ pro republica ſua functus eſt. Liberalitas Iulia Ebora publice in foro.*

Eſt autem in marmore ſcriptum *aput*, pro *apud*, inſcitia, vt credo, ſculptoris.

Alter cippus fractus, & mutilatis aliquot litteris à Reſendio ereptus fuit è manibus operarum, vt ipſe teſtatur, cum Architecti in ædificando templo occupati, eum frangere, & ſine vllo delectu iam parieti inſerere cœpiſſent: ſic vero ſeſe habet ea pars, quæ ſemilacera remanſit:

CILIO Q. F. VOLVS . . AEF. COH. I. C. R.
. . X. PROVOC. VICTORI . . S. DONATO AB
IMP. . . II. HAST. PVR. III. VEX. . . VIC.
I. MVR. IIII. OBSI . . NIB. H. IN. R.
P. SVA FVNC. . . BORENS. CIVI. OPT.
. . ERITA EIVS IN MVNIC. . . RMOR. BA-
SI ÆNE. D. D.

Cuius ſenſus integer eſſe videtur: *Quinto Cæcilio Voluſiano Quinti filio, præfecto cohortis primæ ciuium Romanorum, ſexies prouocatione victori, donis donato ab Imperatoribus ſuis, duabus haſtis puris, tribus vexillis, duabus ciuicis, vna murali, quattuor obſidionalibus, omnibus honoribus in republica ſua functo, Eborenſes ciui optimo, ob merita eius in municipium, ſtatuam marmoream baſi Æneæ dedicarunt.* Lapis vero integer in hunc modum mihi ſculptus fuiſſe videtur:

Q. CICILIO Q. F. VOLVS PRÆF. COH. I. C. R.
SEX. PROVOC. VICTORI DONIS DONATO. AB
IMP. SVIS II. HAST. PVR. III. VEX. II. CIVIC.

I. MVR. IIII. OBSIDION. OMNIB. H. IN. R. P. SVA FVNC. EBORENS. CIVI OPT. OB MERITA EIVS IN MVNIC. STATVAM MARMOR. BASI ÆNEÆ. D. D.

Inuenti sunt duo alii lapides elegantissimis litteris inscripti, in muro antiquo Sertoriano, iuxta ædem Sancti Vincentii, quos Alphonsus Cardinalis Emmanuelis Regis filius, ad villam, quę Vallis viridis dicitur, transferri curauit, cum esset Eborensis pręsul, & amœnissimũ illum secessum, omnibus modis ornare cuperet, vbi nunc visuntur, in ipso ædium vestibulo, super bases decenti structura collocati:

Primus est huiusmodi:

D. M.

CANIDIÆ ALBINÆ C. M. F. MATRI CATINI CANIDIAN. C. M. V. CONSOBRINI. SVI CATINIA M. FIL. ACILIANA. C. F. S. P. F.

Id est: *Canidiæ Albinæ, Caii Munatii filiæ, matri Catinii Canidiani, claræ memoriæ viri, consobrini sui, Catinia Marci filia Aciliana, curauit faciendum. Sua Pecunia Fecit.* De Caio Catinio, qui in agro Astensi cum Lusitanis conflixit, & sex hominum millia in ea pugna occidit, sed postea Astam oppugnans, vulneratus occubuit, consulat, qui volet Liuium Decade 4. lib. 9. Meminit etiam Catinii Aciliani Onuphrius Panuinius, lib. 2. Fast. in inscriptione quæ incipit LVCIO FABIO. Et iterum in lib. de antiquis nominibus Romanorum, vbi ait se legisse in quodam marmore, *Quinto Fabio Ciloni Septimino Catinio Aciliano Fulginiano*; & ita sex cognomina ab vno vsurpata.

Alter lapis è regione huius erectus hanc habet inscriptionem, & (quod mirum videri, ac vix credibile poterit) vel leuiter tactus, sulphureum odorem emittit, teste ipso Resendio.

D. M. S.

ASINIVS FLORENTINVS. ANNO. XXXXV.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus Sacrum. Asinius Florentinus annorum quadraginta quinq; hic situs est, sit tibi terra leuis.*

Nomen Florentini, ad originis locum referendum videtur, vt intelligamus, hunc Asinium ciuem Florentinum fuisse.

In schedis Resendii nostri annotatum inuenimus repertos fuisse quinque marmoreos cippos, ordine pari dispositos olim in antiquo muro, iuxta nonam portam, qui omnes vnam inscriptionem efficiebant, quos conqueritur à cæmentariis fuisse euulsos, & laceratos, ex quorum fragmentis, extat hodie in quadam turri cœnobii sancti Ioannis, hęc inscriptio imperfecta:

GIVNIO. L. F. GAL. RVLLO C. NORBANVS. L. F. . . IVNIVS. DEXTER HERED. . . . . ES

Id est: *Caio Iunio Lucii filio, Galeria, siue ex tribu Galeria Rullo. Caius Norbanus Lucii filius, & Iunius Dexter heredes.* Extat eodem loco, & hæc imperfectior:

C. IVNIO LIGARIO. . . . RVLT . . . F. C. NORBANVS IVNIVS. HERES.

Id est: *Caio Iunio Ligario Caius Norbanus Iunius heres.* Abrasas litteras supplere non potuimus. Apparet autem ex nomine Iunii & Norbani, vnam, & eandem cum superiori fuisse memoriam, vt diximus.

In eodem cœnobio extat tabula marmorea, cuius prior pars confracta, siue reuulsa, nusquam apparuit, à Resendio magna cura diu quæsita, vt ipse testatur.

. . IR STLITB. IVDICAND. . . . LIA. Q. FAVITA. MATER. . . ITEMQVE D. D.

Hoc est (vt solum integras dictiones exponere nobis liceat, quando aliter facere nõ possumus) *Stlitibus iudicandis Quinta Fauita mater, itemq; dedicauit seu Decreto decurionum.*

Suspicor

Suſpicor autem cippum erectum fuiſſe in honorem alicuius decemuiri ſtlitibus iudicandis, cuius magiſtratus ſæpe fit mentio in inſcriptionibus antiquis, & etiam apud Ciceronem, vt tradit Onuphrius in ciuitate Romana, vbi agit de minoribus magiſtratibus ordinariis. Aduertendum quoq; exiſtimo prænomen Quintæ, ſeu Quinctæ (ſic enim veteres ſcribebant) Fauitæ feminæ attribui, quæ conſuetudo vſque ad Auguſti tempora permanſit, teſte eodem Onuphrio, de antiquis nominibus Romanorum, in capite de mulierum nominibus. Vnde apparet hunc lapidem florente adhuc reipublicæ libertate dedicatum fuiſſe. Quinta autem dicebatur, quæ quinto loco nata fuerat, hoc eſt, quæ cum quatuor ſorores haberet, ipſa ab ordine naſcendi, Quintæ prænomen fuerat ſortita. In vico, qui ducit à foro ad ſummũ templum, qui vulgo via Sellaria dicitur, quod ibi artifices coriarii habitent, qui ephippia vendunt, in ædibus cuiuſdam armorum fabri, extat cippus vtrinque mutilatus in hunc modum:

. . . .
. . N Q V I . .
. . C T I S S . .
. . C O I V C . .
. . C Æ S S A . .
. .) I A N I . .
. . I S. A V C. . .
. . R E N S I . .

Quis quæſo, ſit adeo ab omni humanitate & litterarum cognitione alienus, qui non ingemiſcat, & ægre ferat tam illuſtria antiquitatis monumenta, ſic à rudibus, & imperitis hominibus fuiſſe corrupta? Gloriatur M. Cicero, vir illa prudentia, illa grauitate, illa (vt cetera omittam) in republica Romana auctoritate, libro quinto Tuſculanarum quæſtionum, ignoratum, Syracuſani Archimedis ſepulchrum à ſe repertum fuiſſe, cum in ea prouincia Quæſturam gereret, idq; indicio carminum, quæ audierat in eius monumento eſſe inſcripta. Verba autem ipſius apponam, quia elegantiſſima ſunt, & non omnibus paſſim obuia: *Cuius ego* (Archimedem intelligit) *Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſeptũ vndiq;, & veſtitum vepribus, & dumetis, indagaui ſepulchrum. Tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumẽto eſſe inſcriptos acceperam, qui declarabant, in ſummo ſepulchro, ſphæram eſſe poſitam cum cylindro. Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulchrorum) animaduerti columnellam, non multum è dumis eminentem, in qua inerat ſphæræ figura, & Cylindri. Atq; ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipſum eſſe arbitrari, quod quærerem. Immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quo cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. Apparet epigramma exeſis poſterioribus partibus verſiculorum dimidiatis fere. Ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam vero etiam doctiſſima, ſui ciuis vnius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet.* Hactenus ille. Ex ore cuius melle dulcior fluebat oratio, eius ſuauitate, lectorem tantiſper noſtræ elocutionis tædium condire volui. Nil igitur mirum, ſi hoc tempore extent homines ignari rerum antiquarum, cum etiam illo ſæculo, in Sicilia, & in vrbe Syracuſana, Archimedis ſepulchrum tam abiecte, & obſcure iaceret. Et mihi venia danda erit, ſi huius Ciceroniani loci occaſione, hic verſiculos meos adiecero, quibus alibi, de hoc antiquitatis interitu, & corruptis vetuſtate, Romanorum monumentis conqueror:

Sed collapſa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumiſq;, & ſentibus altis
Obſita, confractiſq; notis, & torrida flammis.
Multa tamen noſter Reſendius abdita proferi
In lucem, & vigili veſtigans ſingula cura,
Antiquum decus, & priſcos tibi reddit honores,
Lyſiadum gens clara: viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhauſtis perſoluere arenis
Poſſe Tagi, aut vectis Eoo ab litore gemmis.

Sed ad reliquas inſcriptiones redeamus. Omiſſis ergo his, quas ad hanc vrbem pertinentes, Reſendius iam exhibuit libro tertio, vbi agit de viis militaribus, vltimam earum, quæ ante Conſtantini magni tempora dedicatæ ſunt, hic reponendam curauimus etiam mutilatam, & aliquot litteris abraſis. Extat autem in quodam prædio à mœnibus vrbis duodecim M. P. remoto, cui fons Abbatis nomen eſt:

M. ÆLIA. . . . TERTVLLA. . . .

L. CÆCILIVS... VXORI. FE. . . .

Id eſt: *Memoriæ Aeliæ Tertullæ. Lucius Cæcilius vxori fecit.* Nec deerunt qui litteram M, monumentum ſignificare putent. A quibus vt diſſentiam, mouet me, quod lapis iſte beſſalibus, & maioribus litteris ſit eleganter exaratus. Deinde quia in ſuperiori parte, deſunt illa propria ſepulchrorum verba, D. M. S. *Diis Manibus Sacrum*, & in inferiori illa, S. T. T. L. *ſit tibi terra leuis*. Pars autē cippi huius adhuc ſub terra latet, illa videlicet, quæ aliquot elementa occultare videtur. Viſitur autem iuxta initia aquæductus Sertoriani, qui aqua argentea dicitur, cuius iam à nobis ſæpius facta eſt mentio. Atq; hic fere fuit Eborenſium ſtatus, florente Romano Imperio. Quo tandem prolapſo, & afflicto Getarum, ſeu Gothorum armis, ad eius gentis reges, ſumma rerum Hiſpaniæ deuenit. Sub quorum dominatū, conſtat Siſebuti Regis tempore, in hac vrbe, argentariam officinam fuiſſe cudendę monetæ: vt colligitur ex argenteis nummis ibidem repertis, in quibus ex altera parte ipſius Regis effigies eſt, cum hac inſcriptione, D. N. SISEBVTVS REX. Ex altera vero crucis ſignum cum his litteris, CIVITAS EBORA. In circuitu autem ſcripta ſunt hæc verba. DEVS ADIVTOR MEVS.

Vetus etiam numiſma ſibi ab Ambroſio Morali dono miſſum teſtatur Reſendius, in quo ex vna parte erat imago Germanici Cæſaris, cum hac inſcriptione, GERMANICVS CÆSAR AVGVSTVS. Ex altera vero, corona cum his litteris, LIBERALITATIS IVLIÆ EBORÆ. Turres quoq; duæ ingentes à Siſebuto erectæ fuiſſe dicuntur, quarum vna prope forum initio viæ Sellariæ, altera non longe ab eccleſia ſancti Iacobi, è regione maioris ianuæ conſpicitur.

Nec raro aliorum Gothorum regum numiſmata in hac vrbe reperta ſunt, teſte ipſo Reſendio, in Epiſtola ad eundem Ambroſium Moralem. Regnare cœpit Siſebutus anno ſexcenteſimo duodecimo, & Regno potitus eſt annis octo. Fuit Rex clariſſimus, & religionis Catholicæ acerrimus defenſor, quique ad armorum gloriam, eruditionis, & eloquentiæ decus adiecerit, vt ſcribit Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, & meminit Vaſæus, tomo priori. Merito igitur Ebora gloriari poteſt, ſe à Sertorio fortiſſimo duce, antea inſtauratam fuiſſe, & ab hoc præſtantiſſimo Rege, longo poſt tempore, ædificiis, & omni beneficentiæ genere locupletatam. Cuius expeditiones aduerſus Romanos feliciter ſuſceptas, non parum iuuiſſe credenda eſt, vt olim Sertorianas iuuerat, & in præmium ſtrenuæ à ciuibus ſuis nauatæ operæ, vtriuſque amicitiam, egregiumque fauorem fuiſſe conſecuta. Sed potior multò illa gloriatio, quod Chriſti fidem, in ipſis naſcentis eccleſiæ primordiis amplexa, auctore diuo Mancio Domini diſcipulo, natione vt traditur Romano, eam per tot ſæcula, tenaciſſime retinuit, hodieque integram, illibatamque religioſe conſeruat: quotidie maius incrementum pietatis, ac diuini cultus, ſacroſanctęque Apoſtolicæ ſedis venerationis ſuſcipiens. Martyrium paſſus eſt diuus Mancius, tempore Traiani, aut (vt quibuſdam videtur) Neronis, ſub præſide Validio. Eius corpus Eboræ primum ab ethnicis ignominioſe abiectum iacuit, poſt aliquod vero tempus, à Chriſtianis honorifice ſepultum, in villa illuſtris cuiuſdam viri duodecim mill. paſſ. à mœnibus diſtante diu ſumma cum veneratione aſſeruatum; ſæuiente poſtea in Hiſpania Arabum tyrannide, à piis hominibus in Aſturias, aut in vicinam illis regionem, quæ campeſtris dicitur, exportatum, tandem in oppidulo, non longe à foro Egurrorum, quod Villam nouam ſancti Mancii vulgo appellant, repoſitum fuit, in monaſterio quodam ordinis ſancti Benedicti, ſub inuocatione ipſius martyris, vbi religioſiſſime aſſeruatur, & incredibili populorum deuotione colitur. Præter hunc ſanctiſſimum martyrem, veriſimile eſt, nonnullos alios in hac vrbe extitiſſe, cum in Chriſtianum nomen gentilica rabies deſæuiret. Sed trium præcipue memoria extat, Vincentii videlicet, & Sabinæ, ac Chriſtetidis ſororum ipſius, quibus EBORA natale ſolum fuit. Palmam vero martyrii Abulæ tempore Diocletiani, & Maximiani, ſub Datiano Hiſpaniarum præſide, vel potius crudeliſſimo carnifice adepti ſunt. Epiſcopos poſt Beatum MANCIVM habuit quamplurimos, ex quibus hic aliquot nominare ſatis erit. Quintianus Epiſcopus floruit tempore magni Conſtantini, cum adhuc maieſtas imperii Romani in Hiſpaniis vigeret, vt conſtat ex Illiberitano concilio, in quo ipſe ſubſcripſit. Deinde ſub Gothorum regibus, quinque Epiſcopos Eborenſes, ſeu Elborenſes, vt illis temporibus dicebantur, nominatos inuenimus in Synodis Toletanis, nempe, Siſiſclum; Abientium, Zoſimum, Tructimundum, Arcontium. Reperi etiam in Schedis Reſendii, codicem manuſcriptum Emeritenſis illius Concilij, cuius ipſe ſæpe meminit, quod celebratum fuiſſe dicitur à duodecim Epiſcopis, anno natalis domini ſexcenteſimo ſexageſimo quinto, regnante Receſcuntho, cui interfuit Petrus Eborenſis Epiſcopus. Extant in ædibus Reſendianis

diariis duo cippi litteris minus elegantibus, & iam Gothicam phraſim redolentibus, quorum primus memoriam continet Iuliani Epiſcopi in hæc verba:

IVLIANVS FAMVLVS XPI EPISCOPVS ECCLESIÆ
EBORENSIS H. SITVS EST. VIX. ANN. PLVS
MIN. LXX. REC. IN PACE KAL. DECB. ERA
DCIIII.

Id eſt: *Iulianus famulus Christi Epiſcopus Eccleſiæ Eborenſis, hic ſitus eſt, vixit annos plus minus ſeptuaginta, requieuit in pace. Kalendis Decembris, Era ſexcenteſima quarta.* Et ſic anno Natalis Domini quingenteſimo ſexageſimo ſexto.

Alter eſt huiuſmodi:

DEPOSITIO PAVLI. FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS L. ET VNO. REQVIEVIT IN PACE D. III.
ID. MARTIAS ERA D. LXXXII.

Hoc eſt: *Depoſitio Pauli. Famulus Dei vixit annos quinquaginta & vno. Requieuit in pace Domini tertio Idus Martias Æra quingenteſima octuageſima ſecunda.* Et ita anno ſalutis quingenteſimo quadrageſimo quarto.

Euerſo deinde Gothico imperio, & vaſtata ab immani & impia Arabum multitudine, non ſolum Hiſpania, ſed vniuerſa fere occidentalis Europæ plaga, caruit Ebora (proh dolor) libero religionis Chriſtianæ cultu, ſpatio circiter quadringentorum annorũ, quod extremæ cuidam infelicitati adſcribi merito debet.

Regnante deinde primo Luſitaniæ rege Alphonſo Henrico, *quo iuſtior alter, nec pietate fuit, nec bello maior & armis*, à Maurorum tyrannide liberata eſt, opera, & virtute fortiſſimi viri Giraldi, cui ob animi & corporis robur, *intrepidi*, ſeu abſq; timore cognomentum Luſitani indiderunt. Cuius effigiem armatam ſtricto gladio caput Arabis præferentem, & manu ſiniſtra etiam caput puellę Maurę geſtantẽ, pro gentilitio nobilitatis inſigni Eborenſes habent. De cuius laudibus & bellica virtute, deq; ſingulari ſtratagemate, quo hanc vrbem ex inſidiis aggreſſus pręclaram victoriam reportauit, ſi quis encomium ſcribere cupiat, ſatis amplam, vberemq; dicendi materiam illi tam illuſtre facinus ſuppeditabit. Iterum ergo Ebora epiſcopalis ſedis dignitatẽ recuperauit, creato Antiſtite Pelagio viro pręſtantiſſimo, ſuffragante ipſo rege Alfonſo. Hic autem Pelagius à fundamentis Eccleſiæ ædificationem exorſus, magnificum templum hoc, quod hodie extat, extrui, ornariq; curauit, multaq; ad ſacrorum celebritatem, prouentuumq; diuiſionem ſpectantia ſapienter decreuit, vt apparet ex antiquis monumentis, quæ in publicis Eccleſiæ ſcriniis aſſeruantur. Cui ſucceſſit Suerius Epiſcopus, qui antea Decani dignitatem ibidem obtinuerat. Et complures deinde vſq; ad Henricum Cardinalem, qui primus Archiepiſcopus Eborenſis creatus eſt, regnante fratre ipſius Ioanne huius nominis tertio, ſalutis anno 1541.

Habet eccleſia ampliſſimos redditus, & ex illa quamplurimi inſignes viri, quibus ſemper abundauit, ad ampliſſimas dignitates aſſumpti, atq; euecti ſunt, quos ſi nominare velim, vereor ne diffuſa narratione lectori tędium afferam. Danda vero erit, vt ſpero, amori, vel potius pietati meæ venia, ſi auunculi mei Gondiſalui Pinarii obiter hic mentionem fecero, qui cum canonicus ob ſingularem doctrinam, morumq; probitatem, ab Alphonſo Cardinale Emmanuelis regis filio electus fuiſſet, poſtmodum ad Zaphienſem Epiſcopatum, deinde ad Tingenſem, & poſtremo ad Viſenſem promotus, & ampliſſima legatione apud Franciſcum Gallorũ regẽ functus, vt diffuſius in eius vita narrauimus, mihi eundẽ canonicatũ, annuente ſummo Pontifice, reſignauit, meq; multis aliis beneficiis affecit, quorũ immemor videri poſſem, niſi oblatam eius nominandi occaſionẽ hoc loco auide arripuiſſem. Nec prætermittendum exiſtimo, qua cura, & liberalitate, ſuperiores Eboræ Antiſtites, in extruendis, dedicandiſq; in eadem vrbe Cœnobiis ſemper claruerint. In primis Vaſcus Epiſcopus ſanctæ Claræ monaſterium, intra nouum ciuitatis ambitum; Alterum vero Sancti Hieronymi, ſub inuocatione ſanctiſſimæ Virginis Deiparæ à Rubo nuncupatæ, in amœniſſimo loco duobus paſſuum millibus à mœnibus diſtante, erexit, & vtrumque magnis redditibus locupletauit. Henricus autem, qui poſtea Sebaſtiano ſucceſſit in regno, cum Eborenſi Eccleſiæ præeſſet, collegium inſigne, patribus Societatis IESV, vna cum magnificentiſſimo templo extruxit, vbi celebrem inſtituit academiam, in qua humaniores litteræ, & Philoſophia, ac ſacræ Theologiæ ſtudia cum pia morum diſciplina maxime florent. Vnde non tantum huic vrbi, ſed etiam ceteris vicinis oppidis, & vniuerſæ Luſitaniæ, ingens vtilitas, ornamentumque acceſſit. Ædificauit etiam non longe à mũ-

ris ciuitatis, monaſterium beati Antonii, fratribus Franciſcanis, qui ob arctiorem viuendi normam, à pietate denominantur. Cum illis antea aliud erexiſſet, diſtans ſex millibus paſſuum ab eadē vrbe, prope villā, quæ Vallis viridis dicitur, cuius iam mentionem fecimus.

Nec eſt ſilentio prætereundum nobile templum ſancti Antonii Archimandritæ, quod in publico ciuitatis foro, conſpicuo, & illuſtri loco, erigi, eleganti, magnificaque operis ſtructura curauit, ex communibus cathedralis Eccleſiæ prouentibus. In cuius frontiſpicio, eius iuſſu, ab Andrea Reſendio litteris maiuſculis lapidi inſerta inſcriptio conſpicitur huiuſmodi:

Diuo Antonio Ægyptio. Sanctiſsimo
Monachorum Archimandritæ Sacrum
Henricus Diui Emmanuelis Luſitan. Regis.
P. F. Inuicti F. S. R. E. Presb. Cardinalis.
Primus Eborenſis Archiepiſcopus. Priore
Diruto. Nouum Hoc. Structura. Formaq;
Auguſtiore. Religionis Ergo Erexit.
D. Antonio Archimandritæ Sanctiſſ. Sacrum.

Id eſt: *D. Antonio Ægyptio ſanctiſsimo monachorum Archimandritæ ſacrum. Henricus diui Emmanuelis, Luſitaniæ regis, Pii, felicis, Inuicti filius, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyter Cardinalis, primus Eborenſis Archiepiſcopus priore diruto, nouum hoc ſtructura, formaq; Auguſtiore religionis ergo erexit.*

Diuo Antonio Archimandritæ ſanctiſsimo ſacrum.

Habet hæc ciuitas præter ea, quæ iam diximus, quattuor alia fratrum inſignia monaſteria; monialium vero ſeptem, non minoris magnificentiæ, de quorū eleganti, ſumptuoſa, atque admirabili ſtructura, ſi quis dicere cupiat, ille profecto non breuem concipere queat narrationem.

Qua prætermiſſa, illud tantūmodo addam, in omnibus fere fontes ex marmore candidiſſimo, adfabre factos, ſubterraneis aquæ argenteæ canalibus ſcaturire, vnde & aquandi facilitas religioſis ipſis, & cœnobiis pulchrum ornamentum, & vniuerſæ vrbi grata, ac ſalubris aeris temperies æſtiuo tempore prouenit. Portas habet decem, nullā ſuburbia, præter vnum figulorum, & hortos muris vicinos circiter centum, in quibus hortulani ædes ſatis commodas habent. Viſuntur vndiq; vſq; ad ſex millia paſſuum innumeræ villæ ſuburbanæ, nec mediocri ſumptu, nec minori elegantia ædificatæ. Ambitus mœnium tria millia paſſuum, & quadringenta quinquaginta duo continet in hunc modum.

A porta Blaſiana ad Raimundiā.	paſſ. 488	Ad Proditoriam.	paſſ. 154
Ad Olyſipponenſem, quæ Alchonchelenſis dicitur.	paſſ. 300	Ad Machedinenſem.	paſſ. 262
Ad Lacunarem.	paſſ. 532	Ad Mendoſtephanium.	paſſ. 190
Ad Auiſitanam.	paſſ. 370	Ad Meſquitalem.	paſſ. 370
Ad portam molæ acriæ.	paſſ. 416	Ad Blaſianam.	paſſ. 370

Noua mœnia condidit Rex Ferdinandus primus huius nominis, & numero Luſitanorum regum nonus, qui regnare cœpit anno ſalutis milleſimo trecenteſimo ſexageſimo octauo, & regnauit annos ſexdecim, cuius opera, & induſtria complures aliæ ciuitates muris cinctæ, & munitæ fuerunt. Conſtant autem mœnia duplici muro, ſed diſpari altitudine. Interior enim pars duplo altior exteriori, eadem etiam proportione, turres eminentiores habet. Propugnaculis altiſſimis vniuerſus ambitus in formam ſerræ diſpoſitis, vndiq; cingitur, adeo mirabili artificio, vt ex vtroq; muro hoſtes à lateribus, & à fronte miſſilibus (vt illa tempora ferebant) facile arceri, ac propulſari poſſent. Sed iam tempus poſtulat, vt receptui canamus, & à muris Eboræ recedentes, ceteras Luſitaniæ vrbes, in quibus Romanæ antiquitatis extant veſtigia, peragremus. Libet autem pro meo erga Eborenſes amore ſingulari, hanc orationis partem, fauſtis piiſq; precationibus claudere, Deum Opt. Max. & cœli Reginam, omneſq; Sanctos, ſub quorum numine, & tutela hæc vrbs eſt, orandoq; vt eam in perpetuum ſaluam, & incolumem, virtute, iuſtitia, morum diſciplina, rebuſque omnibus florentem conſeruent.

FINIS.

L. ANDR.

L. ANDR. RESENDII, PRO COLONIA PACENSI, AD IOANNEM VASÆVM VIRVM DOCTISsimum Epistola.

Casv ac fortuito adcidit Vasæe, vt quum essem in mea bibliotheca, audirem in vicinia quendam de Salmantica loquentem. Quare aperta fenestra, vbi compellaui hominem, respondit publicum se scholasticorum isthic esse tabellarium. Intromissum percunctatus sum, eequid litterarum à Vasæo ad me. Ad me quidem ille nihil, multum ad multos. Meretur forte hoc diuturnum silentium meum, singularis certe amor & beneuolentia erga te, non meretur. Sed esto, quamquam multi mihi ad excusationem cessationis erant regressus, par pari relatum sit. Nam querulam & expostulatricem amicitiam, homo minime morosus, neque vnquam gessi, neque eos iudicio meo comprobaui, qui dum persuasione quadam falsa contemni se putant, molestas faciunt amicitias. Tria sunt in præsentia, de quibus potissime scribendum ad te duxi. Primum facio pergrauate. Non quod nolim factum, volo enim & cupio, si quisquam alius, sed quod in litteris ad te de tuis laudibus, & meo more orationi moderari cogor, & verecundiæ tuæ habere rationem. Eoque factum est, vt de editis chronicorum libris diligentissime à te scriptis, amicorum tuorum mea vnius serissima fuerit gratulatio. Sit illa quantumlibet sera, certe qui secum reputarit quem locum, quem numerum, in iis libris ego obtineam, quam sæpe honorificentissime adpeller, siue id grato & beneuolenti erga me feceris animo, seu candore tibi ab natura insito, nam exacto iudicio tuo, aut merito meo, dicere, superbum existimo, sed quoquo id modo sit, qui secum hæc reputarit, intelliget, de libris his, omnibus qui in hoc præstando officio moram & cunctationem meam præuerterunt, me tacitum, quum prius tum libentius esse gratulatum. Sed ego videor illorum obliuisci, quæ paulo ante dixeram. Quare ad reliqua duo, quæ tibi, vt spero, aliquanto gratiora sunt futura. Alterum est, de epistola mea tumultuaria opera ad te scripta, quam tu me neque consulto neque probante, inter tua edendam curasti. Eam posteaquam ad te misi, quum per otium retractassem, & Martino Aspilcuetæ Nauarro, doctorū academiæ Conimbricensis facile & absque controuersia principi, ostendissem, atque ille qua monendo, qua auctoritatem suam interponendo, vrgeret vt ederem, quod in rem studiosorum esse existimaret, durum & inexpugnabilem me præstiti. Sero nunc non gesti tali viro moris me pœnitet. Nam si publicanda erat, quanto retractatiorem multisque locis refectam in publicum exire præstitisset? Tamen quando neque præteritum mutari, neque quod factum sit fieri infectum potest, det illa prior celeritatis suæ pœnas, posterior hæc, quam modo mitto, in eius subcedat locum, sine vlla iam extemporali gratia, cum aliqua etiam elaboratæ diligentiæ nota. Alterum, quæ tertia mihi scribendi causa fuit, ex tuis libris adcepi. Nam vbi de Pacensi vrbe agis, quam ego eam esse, quæ nunc in Lusitania Bexa nuncupatur, & pridem scriptis editis, & sermone semper adfirmauerim, quuius tamen flaminium, post inlatam à Pœnis ei vrbi cladem, Badiozam translatum sit, manēte priore Pacensis pontificatus titulo, narras tu ista quidem, sed Ioannis Genesii Sepuluedæ, quem honoris causa nominatum velim, opinionem adducis etiam, qua ille meum de Pacensi colonia testimonium, apud te videtur fecisse dubium, ac controuersum. Eam modo rem, in studiosorum rerum antiquarum, & Pacensis coloniæ gratiam, disceptandam suscepi. Ponam ergo ipsamet tua verba, ex Genesii, vt ais, admonitione. (*Alii episcopum Pacensem ab ipso statim initio dictum adfirmant, à Pace Augusta, vrbe & colonia Romanorum, Anæ fluuio adposita. Nam Pax Augusta, Maurorum corruptione, in Baxaugus, deinde in Badaxos, degenerauit. Quæ vrbs quamquam ex parte Bæticæ adposita est Anæ fluuio, tamen quia Lusitaniæ iurisdictioni contributa erat à Romanis, idcirco ab eis inter Lusitanas censebatur. Quæ ratio eadem est Metallinensis coloniæ. Horum me admonuit Ioannes Genesius Sepulueda.*) Omnium primum, Vasæe, illud nobis constituendum est, coloniam Pacensem vrbem esse Lusitaniæ. Id perspicuum nobis faciet: vel iurisconsultus Paulus, *ff. de censibus*, L. *In Lysitania Pacenses & Emeritenses iuris Italici sunt*, vel Plinius lib. 4. cap. altero & vigesimo sicut vulgo circumfertur. *Iulii* autem cognominis, meminit Ptolemæus, in Lusitaniæ descriptione. Κατέχουσι δὲ τὰ μὲν περὶ τὸ ἱερὸν ἀκρωτήριον, τουρδητανοί, ἐν οἷς, αἱ ἐν τῇ λουσιτανίᾳ πόλεις μεσόγειοι, παξιουλία, ἰουλία, μυρτιλίς, τὰ δὲ ἐν δευτέρῳ τούτων,

Κελτικός. Turdetanos, qui circum Sacrum promontorium habitant, noſtra ætas Punicâ voce *Algarbios* adpellat. Celtici, ii ſunt, qui interius vlteriorem Anæ fluminis ripam incolunt, ad vrbem vſq; Heluas, quæ ipſo etiam nomine Gallicam præ ſe fert originem, ex Heluis Celtarum Narbonenſis prouinciæ populis. Celticos autem à Celtis deriuari, vt à Gallis Gallicos & ſimilia, notius & vulgatius eſt, quam vt admonendum videatur. Sita ergo eſt Pax Iulia in mediis Turdetanorum Celticorumque confiniis, Iuliæ Myrtili, quam *Mertulam* vulgo dicimus, vicina. Eſſe autem ea quæ modo Bexa dicatur, probari poteſt, tum à longitudine latitudineque à Ptolemæo deſcripta, tum quod ab ea Turdetanus ager incipit, tum etiam à Myrtilis vicinitate, quæ, præterquam quod à Ptolemæo oſtenſa eſt, ex Antonini præterea itinerario deprehenditur. Sic enim ille. *Ab Eſuri, per compendium, Pacem Iuliam M. P. plus minus* LXXVI. *ſic Myrtilin*, M. P. XL. *Pacem Iuliam*, M. P. XXXVI. Qui numerus optime conuenit cum noſtra nouem leucarum computatione, qua leucæ vni, quatuor millia paſſuum adſignamus. *Eſuris* vero, vt id quoque non omittamus, oppidum eſt in Bætica ad Marianos pertinens montes, nequaquam æuo noſtro ignobile, quod deformato paulatim nomine, dici cœpit *Exeriz*, deinde *Xeriz*, Badiozæ vrbi attributum, à qua vix quindecim paſſuum millibus abeſt, vt hoc ipſo, Badioza Pax eſſe Iulia non poſſit. Confirmatur etiam quod adſerimus, compluribus in ea vrbe monumentis Romanorum, ipſum Pacis Iuliæ nomen oſtentantibus, vt in fragmento hoc quod eſt in muro, beſſalibus inſcalpto litteris.

RIÆ. PONT.
FLAM. PACIS IVLIÆ.

Et in hoc quod eſt in gradibus ſummi templi.

PAX. IVL.
Q. PETRON.

Ibi quoque cippus integer eſt, Aurelio Commodo dicatus, in quo non ſolum *Pacis Iuliæ* nomen eſt, verum etiam coloniæ. Is ita habet.

L. ÆLIO AVRELIO
COMMODO
IMP. CÆS. ÆLI. HADRIANI ANTONI
NI. AVG. PII. P. P. FILIO COL. PAX.
IVLIA.
D. D.
Q. PETRONIO MATERNO C. IVLIO
IVLIANO II. VIR.

Facit ad eam quoque rem annalium libellus ille quem tibi aliquoties oſtendi, ſine dubio ante annos tercentum ſcriptus, in quo hæc ad verbum leguntur. *ÆEra.* M. CC. *Pridie Calend. Decembris, in nocte ſancti Andreæ, ciuitas Paca, id eſt Begia, ab hominibus regis Portugalis domini Alfonſi, videlicet Fernando Gonſalui, & quibuſdam aliis plebæis militibus, noctu inuaditur, & viriliter capitur, & à Chriſtianis poſſidetur.* Iuuat non mediocriter noſtram hanc rationem Raſes Maurus, qui Marrochiorum tyranno imperatori vocato, tunc oppreſſa Punicis armis Hiſpania, Cordubæ regnanti, de rebus & vrbibus Hiſpaniæ librum compoſuit. Quuius libri à me in ſcholiis in Vincentium noſtrum mentio eſt facta. Is Raſes quum de Bexa loquitur, *terminus*, inquit, *Bexenſis altera parte Emeritenſi termino iungitur, altera Scallabitano.* Terminus quem barbarus iſte Raſes dicit, non agri, territoriiue intelligendus eſt, ſed iuriſdictionis. Nam quum in treis iuridicos conuentus diuiſa eſſet Luſitania, *Emeritenſem. Pacenſem, & Scallabitanum*, colligitur Bexæ conuentum fuiſſe Pacenſem, & Bexam Pacenſem vrbem. Et quoniam Geneſius argumentum etiam ſumit ex deprauatione nominis *Pacis Auguſtæ* in *Baxaugus & Badaxos*, imitabor & ego illum, reddamque rationem corrupti nominis. Neque deterrebor, ſi ea res parum inluſtrem faciat orationem, modo ei de qua agitur non parum adferat lucis. Ingenito oris vitio Mauri nonnullas noſtras literas nequaquam recte pronunciant, ſed eas vel in mutuo inter ſe cognatas, vt Hiſpani quoque ſolent, vel in ſibi familiareis commutant. Eſt illis litera Xim, quam pingui admodum & vaſto ſono ita proferunt, vt ſtridorem feruentis ſartaginis, præcipue vbi inter frigendum ſalſum quidpiam iniicias, referre videantur. Ea litera noſtrum S. fere reddunt. Heinc fluuius *Singylis*, abiit in *Xinil*, *Sucro*, in *Xucar*, *Sætabis*, in *Xatibam*, *Menteſa*, ſiue *Mentiſſa*, vt eſt apud Liuium, in *Mentixam & Montixam*. Illa quoque littera noſtrum C. ſequentibus e, vel, i, ſolent efferre, vt pro, CE, CI, XE, XI, pronuncient, ſicut etiam ex hac contagione vidi noſtrorum nonnullos, qui lenem illam doctiorum Italorum prolationem perperam æmulati, pro

Cicerone,

Cicerone, *Xixeronem*, dicerent, & pro, *Feci*, *Fexi*. Redeamus ad Pœnos. Literam. P. Plerumq; transferunt in cognatam illi. B. Et ne diutius in his moremur, de industria, quum hæc scriberem, Pœnum adolescentem iussi Lusitanam hanc orationem pronunciare. *Sennor, perdone me vossa mercee.* Hanc ille ita reddidit. *Xenior ber done me voxa merxee.* Et pro *Pater noster*, dicebat *Bader noxter.* Tandem quo casurum sit tantum ineptiarum, aduerte. Pacensem vrbem solebant antiqui, nunc addito cognomine, *Pacem Iuliam* dicere, nunc remoto, *Pacem* tantum, sicut *Bracaram Augustam*, vel tantum *Bracaram*; *Emeritam Augustam*, vel tantum *Emeritam*. Mauri itaque, pro *Pace*, mutatis litteris, *Baxe* dixerunt, inde vocalibus transpositis, *Bexa*. Iam dudum arbitror, ex insidiis auscultas, vt meum intercipias sermonem, destruasque hoc totum, quod molitus sum, & dicas controuersiam de *Pace Iulia* non esse, quam Genesius Lusitaniæ vrbem esse, non neget, sed de colonia Augusta Pacensi Anæ fluuio adposita, quæ licet ex Bæticæ parte sita sit, adscripta tamen esset Lusitaniæ, quemadmodum & colonia Metallinensis. De Pace Augusta, statim. Fingamus tamen interim esse *Badiozam*. Sed quum, Strabone excepto, qui Lusitaniæ Australe latus amne Tago determinat, reliqui omnes qui Geographica scripsere, vtramque prouinciam Ana fluuio discerni tradiderint, neque vrbem ex Cisananis aliquam, in Transananam prouinciam, aut contra in illam ex his contributam meminerit, vnde id probat Genesius? A Metallinensi colonia, quæ in eadem Anæ ripa sita est, quæ ad Bæticam spectat, & tamen inter quinque Lusitaniæ colonias numeratur? Non ne? Coniectura igitur adauguratur, non autem valida quapiam ratione coarguit. Sed hanc ego coniecturam non tam leuissimam, quam vanissimam esse, iam ostendero. Adii ante aliquot annos, celeberrimum illud religiosissimumque tota Hispania Virginis Dei matris ad *Aquas Lupias* delubrum: Vnde votis quæ susceperam, rite persolutis, quum redirem, vestigandæ antiquitatis causa Metallinense oppidum deueni. Sumptisque indidem qui commonstrarent, quum cernerem situm esse oppidum ex parte Bæticæ, magnopere admirabar, hæsitabamque essetne ea Metallinensis olim colonia. Inde conscensa arce, subiectum agrum circumspiciens, aduerti longo limite depressum locum in speciem sicci aluei, ad Australe ipsius oppidi latus. Super qua re rogati commonstratores responderunt, vbi paulum excreuisset amnis, redundantia illac etiam meare. Euestigio subiit animum illud Horatii nostri,

Cursum mutauit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius.

Idq; quum apud me pro non ambiguo iam esset, non audebam tamen adseuerare, donec è re nata sententiam eam corroboraui. Ex eodem enim latere, à medio arcis colle ad imam planiciem, brachium duplici muro, ac opere fornicato, ductum olim, nunc ruderibus pœne obrutum, inueni, per quod ii qui in arce essent, tecti & inuisi aquarentur. Manifestum indicium illa parte fluxione perenni antiquitus iuisse fluuium, oppidumque ipsum re vera in prouincia fuisse Lusitania, quod nunc mutatione fluenti, Bæticæ parua quædam est adcessio. Videsne iam non tantum labasse, verum corruisse etiam Genesii rationem, subruto firmamento quod tamquam validissimum ad adprobationem ille adsumpserat, *Badiozam* attributam Lusitaniæ, quemadmodum & Metallinensem coloniam? Pacem iam Augustam adgrediamur, & apud quem auctorem, quaue in terra sita fuerit, consideremus, *Pacis Augustæ* nomen apud vnum Strabonem, & quidem corrupte, legitur. Quuius verba, vt vulgo in latinam linguam conuersa circumferuntur, adponam. Ita enim de Tartesso. *Verum regionis felicitate, mansuetudine, simul & vrbanitate, adcedit proxime ad Turdetanos & Gallos, propter vicinitatem cognationemq;, vt testis est Polybius. Cæterum illis minor. Vt plurimum enim* vicatim *habitant, & viuunt. Nam Turdetani, præsertim qui circa Bætim loca tenent, in Romanos penitus ritus transformati sunt, nec propriæ memoriam linguæ seruant amplius, plurimiq; Latini facti, secum adcolas adcepere Romanos. Itaque parum abest, quin vniuersi Romani sint. Et nunc habitatæ vrbes, & in Gallia Pezaugusta, & alia in Turdulis Augusta* Emerita, *& in Celtiberis Cæsarea Augusta, & aliæ coloniæ quædam, permutatos dictarum ciuitatum ritus demonstrant.* Heic iuuemus potius quam reprehendamus interpretes, qui tamquam aliud agentes. ita Celticos qui Anam adcolunt, Gallos, & eorum regionem Galliam adpellant, quasi non de Hispania, sed de Gallia ipsa Strabo ea scribens loqueretur. Et quod maioris videtur esse negligentiæ, Strabo ita scripsit. καὶ τὸ ἥμερον, καὶ τὸ πολιτικὸν, συνηκολούθησε τοῖς τουρδιτανοῖς, καὶ τοῖς κελτικοῖς. id est, *& mansuetudine ac ciuilitate correspondent Turditanis & Celticis.* Item οἵτε νῦν συνῳκισμέναι πόλεις, ἥτε ἐν τοῖς κελτικοῖς πεζαυγοῦστα. siue vt legendum magis arbitror, παξαυγοῦστα. id est, *Et nunc coactæ siue coadunatæ ex pluribus ciuitates* (id enim significat græca dictio συνῳκισμέναι.) *in Celticis quidem Pax Augusta.* Nec excusari poterit interpres, quod

ſupra legatur ita. ὁ δ' ἄνας πρὸς νότον ἐπιστρέφει τὴν μεσοποταμίαν ἀφορίζων, ἣν κελτοὶ νέμονται τὸ πλέον. Id eſt. *Atqui Anas, ſeſe in Auſtrum conuertit, interamnam regionem illam diſterminans, quam Galli maiori ex parte poßident.* Nam ſine dubio legendum eſſe κελτικοὶ, id eſt *Celtici*, non κελτοὶ, id eſt *Galli*, adparet ex iis quæ de Artabris circa Nerium incolentibus, paulo poſt ſcribit. περιοικοῦσι δ' αὐτὴν κελτικοὶ, συγγενεῖς τῶν ἐπὶ τῷ ἄνα. Id eſt, *circum habitant eam Celtici, conſanguinei*, aut ſi ad verbum vertendum eſt, *congeneres eorum qui ad Anam ſunt.* Quum audis Celticos ad Nerium, eorum eſſe conſanguineos qui ad Anam ſunt, nonne clarum eſt, & hos & illos Celticos vocari, non Gallos aut Celtas, tametſi & Celtici Gallica gens ſit, & à Celtis profecta? Scio Gallos omneis, id quod etiam Strabo libro quarto ſcriptũ reliquit, ſiue propter Celtarum claritatem ſiue propter Maſſilienſem vſum cœpiſſe à Græcis vocari *Celtas*, vel potius *Celtos*, qua forma multum vſus eſt Polybius, & nõnunquam Strabo, quamquam Celtæ tertia tantum ſit Galliæ pars, Cæſari, & reliquis Latinis ſcriptoribus, & ipſimet Straboni. Sed tamen conferendis ambobus, quæ citaui locis, potuiſſet interpres admoneri. Quod non carpendi, ſed rei oſtendendæ cauſa dictum ſit. Vera igitur ac germana verborum Strabonis interpretatio erat, *In Celticis quidem, Pax Auguſta.* Aiebat ergo Strabo Tarteſſios manſuetudine & ciuili viuendi ratione adcedere proxime ad Turdetanos, hoc eſt, ad veros Bæticos, & ad Celticos Anæ adcolas, quos ſupra ex Ptolemæo Luſitaniæ eſſe populos eſto ſtenſum, ad illos, propter vicinitatem, ad hos, propter cognationem, quin & propter vicinitatem. Neq; enim multum inter ſe diſtant, ſed inter Celticos & Tarteſſios ſoli Turdetani Bætici interiecti mediiq; ſunt. Et quidem vitæ humanioris cauſam iis populis fuiſſe Romanorum conſuetudinem, à quibus & linguam, & mores & ciuilem viuendi in vrbibus rationem ac modum adcepiſſent. Ob eam quoque cauſam, ſpreta priſtina vicorum habitatione, vrbeis iam frequenteis coli, in Celticis quidem Pacem Auguſtam, in Turdulis vero Emeritam Auguſtam, & in Celtiberis Auguſtam Cæſaream. Hos autem, quos diximus, Celticos etiam Straboni eſſe, liquet ex ipſius verbis, quæ antea retulimus. Nam vbi continentem ad Sacrum promontorium, inter Anam Tagumque deſcribit, ὁ δ' ἄνας, πρὸς νότον ἐπιστρέφει, τὴν μεσοποταμίαν ἀφορίζων, ἣν κελτοὶ νέμονται τὸ πλέον, καὶ τῶν λυσιτανῶν τινες ἐκ τῆς περέας τοῦ τάγου μετοικισθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων, id eſt, *Atqui Anas ſeſe in Auſtrum conuertit, Interamnam regionem illam diſterminans, quam Celtæ*, (vel vt ego legendum puto, Celtici) *maiori ex parte poßident, & Luſitanorum nonnulli, ex vlteriori Tagi regione in coloniam traducti à Romanis.* Audis heic Luſitanos deductos in coloniam à Romanis ad Celtas, ſiue potius ad Celticos, illeic audiſti in iiſdem Celticis eſſe Pacem Auguſtam. Obſcurumne etiam eſt coloniam hanc Pacem Auguſtam eſſe? Quod ſi colonia Pax Auguſta in Celticis eſt, Celtici vero Luſitaniæ populi, vtique & Paxauguſta Luſitaniæ ciuitas. Ad hæc, Straboni *Pax Auguſta* Luſitanorum colonia, in Celticis eſt, Ptolemæo *Pax Iulia* Turdetanorum Luſitanorum vrbs in confinio Celticorum Luſitanorum ponitur; ex vetere inſcriptione *Pax Iulia* colonia eſſe oſtenditur, Plinio autem quinq; tantum coloniæ in Luſitania numerantur, Emeritenſis, Metallinenſis, Pacenſis, Norbenſis, Scallabitana, Nonne id conficitur, eandem eſſe Pacem Auguſtam & Pacem Iuliam? Vel oſtendat Geneſius duas in Celticis colonias, alteram Pacem Auguſtam, Pacem Iuliam alteram. Neq; vero quemquam moueat, quod Ptolemæus & Plinius, etiam in ea Bæticæ parte quæ à Bæte ad Anam eſt, & proprie Bæturia adpellatur, ponunt Celticos, ad Hiſpalenſem conuentum pertinenteis, quemadmodum & Turdulos, qui iura Cordubam peterent. Nam aiente Plinio Celticos hos aduenîſſe in Bæticam *à Celticis ex* Luſitania (ſic enim legendum, non *à Celtiberis*) perſpicuum eſt, Celticos Luſitanos & vetuſtiores, & famæ fuiſſe maioris, parenteiſq; non modo Celticorum Bæticorum, quorum nulla eſt apud Strabonem mentio, neq; alibi, neq; quum de Bæturia parte Bæticæ, ab ipſo Bæte ad Anam tendente dixit, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ βαιτουρία, ξηρὰ ἔχουσα πεδία τὰ παρήκοντα τῷ ἄνα, verum etiam eorum Celticorum, qui Nerium promontorium ad Artabros tenuere. Strabo vero quum Turdetaniam Bæti fluuio mediam diuidi, Ana terminari ad Septentrionem & obcaſum, deinde ab Ana ad Sacrum promontorium Celticos & Luſitanorum pleroſque habitare tradiderit. Pacem autem Auguſtam in Celticis conlocet, dubium non eſt, intellexiſſe eum Celticos Luſitanos, non Bæticos, quorum ipſe non meminit. Præterea, quum Strabonis Pax Auguſta adeo inluſtris fuerit, vt vna cum Emerita Auguſta & Auguſta Cæſarea in argumentum Hiſpaniæ illo tempore manſuetudinis & vitæ politioris, propter Romanorum conſuetudinem, ab ea inducatur, ſi hæc Pax Iulia noſtra non eſt, colonia & iuridicus conuentus, in Celticis poſita, vt Strabo ait, inter Celticos & Turdetanos

Luſita-

Luſitanos, vt Ptolemæus, quam dicemus eſſe alteram? In Celticis Bæticis vnã quampiam, dicet Geneſius. Vt hoc ratione aliqua niti videatur, duo illi oſtendenda neceſſario erunt. Alterum, Badiozam quam ipſe Pacem Auguſtam eſſe vult, in Celticis Bæticis eſſe ſitam. At hoc non euincet, quum potius in Turdulis Bæticis eſſe multo ſit probabilius. Nam Celtici Bætici qui Bæturiæ partem Luſitaniæ prætenſam ab Anæ oſtio quinque tantum ciuitatibus Ptolemæo, aliquanto pluribus Plinio adcolebant, non tam late patebant quam Celtici Luſitani. Turduli vero Bętici Luſitaniam Tarraconenſemq; attingentes, erat gens ampliſſima, multarumque ciuitatum, quarum erat Corduba metropolis, quam in Turdulis eſſe Ptolemæus teſtatur, vt merito Plinius hoſce Turdulos iura Cordubam petere dixerit. Eoque factum mihi videtur, vt Emerita ab his Turdulis ſolo amne Ana intercedente diuiſa, in iiſdem Turdulis eſſe Straboni dicta ſit. Atqui Badioza quam non amplius quam triginta paſſuum millibus diſtet ab Emerita, quur magis Celticis quam Turdulis, Hiſpalenſi conuentui potius quam Cordubenſi adſcribatur, huic propinquior, ab illo remotior? Diſcriminet arbitrio ſuo harum duarum gentium terminos Geneſius, & Badiozam, quam Pacem Auguſtam eſſe contendit, referat ad Celticos, petam iam alterum illud è duobus quæ oſtendenda ab illo eſſe dicebam, nempe vt auctorem proferat, qui liquido Pacem Auguſtam in Celticis Bæturiæ conlocet, quorum vti ſuperius eſt oſtenſum Strabo non meminit. Nam Ptolemæo, Celticorum Bæticorum vrbes hæ tantum nominantur. *βαιτικῶν κελτικῶν, ἀρουκι, ἀρουνδα, κούργια, ἀκεινιππῶ, οὔαμα.* Plinius quoque Celticorum Bæticorum recenſens oppida, quos ex Celticis Luſitanis aduenisse manifeſtum ait, ſacris, lingua, oppidorumque vocabulis, quæ tamen cognominibus in Bætica diſtinguerentur, nullam omnino Pacis Auguſtæ mentionem fecit. Oblitus vterque eſt, inquiet, Egregium vero Geographum vtrumque, peruerſeque diligentem, qui quum in ignobilibus oppidis recenſendis operam prope dicam luſerint, nobiliſſimam coloniam prætermiſere. Atqui non ita eſt. Sed nobilis illa Strabonis *Pax Auguſta* in Celticis poſita *Pax Iulia* Ptolemæi, ac Plinii eſt in Celticis quidem iuxta Strabonem poſita, inter Celticos vero ac Turdetanos Luſitanos iuxta Ptolemæum, quoniam tractum hunc ab Ana ad promontorium ſacrum, quem totum à Celticis poſſideri & Luſitanorum pleriſque ab vlteriori Tagi regione eo traductis Strabo dixit, hic alter minutius expoſuit, Celticis Strabonis bifariam in Celticos ac Turdetanos diuiſis. Quod ſi interroges, ſi vna eademque eſt, quur ergo ab Strabone cognominatur *Auguſta*, quæ ab aliis *Iulia*? Interrogabo ego ſimiliter, Gaditana vrbs, quur & *Auguſta, & Iulia Gaditana* adpellaretur, confirmante id Plinio in fine libri quarti. Cognominis enim vel huius vel illius rationem, cauſamue niſi diuinando, in tanta rerum antiquarum obſcuritate, nos reddere non valemus. Sed ſi diuinationi locus vllus eſt, cauſa quur *Pax Iulia* vocaretur adſignari poteſt, quod Iulio res in Luſitania gerente, hæc Luſitaniæ regio inter Anam ac Tagum, quam *interamnam* ideo Strabo vocat, domita ac pacata auſpiciis illius fuerit. In quuius ſignum quum ex Tranſtaganis Luſitanis eo traductis vrbem cõſtituerit (nam à Iulio ſe conditos Pacenſes ipſi fatentur, & vetus fama obtinuit, cui Raſes etiam Maurus atteſtatur) boum capita ex marmore pleriſque locis interſperſit, quæ adhuc extant, Pacemque à ſe Iuliam adpellauit. Non tamen protinus nouæ vrbi coloniæ Romanæ ius, aut iuridici conuentus dignitatem tribuit, quum nondum rerum omnino potiretur. Ad quam forte ſub Auguſto prouecta, Iulii cognomen in Auguſti mutauit, quod tamen diu non retinuerit, quum prius in gratiam conditoris inualuiſſet. Verum hæc diuinantes. Nobis ſatis eſt, ſi maneat incolume illud, quod conlatis inter ſe ſcriptoribus confeceramus, eandem eſſe *Pacem Iuliam*, & *Pacem Auguſtam*, Luſitaniæ vrbem, & iuridici conuentus coloniam.

Reliqua eſt parua quædam perleuiſque obiectio, qui factum ergo ſit, vt *Badiocenſis* Epiſcopus multos iam annos *Pacenſis* ſibi titulum induerit. Sed in hac propellenda longe admodum minus laborandum nobis eſt, cognita etiam vulgo, poſt funeſtam illam Hiſpanis rebus inlatam à Pœnis cladem, ſacerdotiorum mutatione. Nam vrbes prius claræ, vt quæque vel maiorem plagam adceperunt, vel ægrius reualuerunt, ita priſtinum ſuum decus aut recuperarunt ſerius, aut penitus amiſerunt. In nonnullarum locum alibi ſuffectæ aliæ. Vbi nunc Emeritæ Auguſtæ Luſitaniæ totius metropolitana quondam ἐπισκοπή? Quam multos annos Bracara Auguſta Callæcię metropolis, quum ſemel peſſum iſſet, obtrita iacuit? Granata innobile quondam oppidum Iliberitanæ Diœceſeos, quum de interitu ſuæ metropolis, per Maurorum tempora, ad immenſas creuiſſet opes, & molem hanc hodiernam, tandem à *Fernando* rege non vno tantum nomine *maximo*, feliciter victa, & Chriſtianis initiata ſacris, in adcretionem, &, ſi mihi per Ciceronianos liceat ita loqui, auctarium

nobilitatis,pontificiam dignitatem adcepit,& quidem inluſtriorem quam olim habuiſſet *Iliberis.* Menteſa, in parum frequentis pagi redacta eſt formam, & pontificatus honorem habet Geena, ſiue,vt ipſi malunt,Gyena. Neque fortunatior fuit Oſſonoba,ſpoliata ſacerdotio, quod etiam Siluenſibus nouæ mutationis rumore indies conglaciat. Sed harum trium,tranſlatis alio dignitatibus,etiam tituli interiere. Sunt etiam quæ tranſlato pontificali iure,apud nouum poſſeſſorem ſolum nominis ſui titulum retinuerint, quaſi quum ſolebant venditores non nequam,in iis quæ mancipio darent,rutis cæſis recipiendis ſibi cauere,aut quemadmodũ fecit Mænius,qui in venditis ædibus ſaltem columnam vnde ſpectaret,excepit. Ad iſtum modum, tranſlata Compoſtellam Epiſcopali ſede, quæ Iriæ Flauiæ ante fuerat, nihilo tamen ſecius epiſcopus Irienſis eatenus adpellatus eſt, quoad metropoli conſtituta,etiam is titulus obſoleuit,ſicut à nobis explicatum eſt,quum de tranſlatione corporis Apoſtoli Iacobi ageremus. Sic etiam Igæditanorum eccleſia tranſlata in vrbem Gardiam,veterem adhuc adpellationem retinet.Longum eſt omnia ad hoc exemplum perſequi.Hoc igitur pacto,Pax Iulia,quæ pontificem olim habuit,vt,tum ex ſubſcriptionibus aliquot Hiſpanorum Conciliorum videre eſt, tum maxime ex concilio duodecim Prouinciæ Luſitaniæ epiſcoporum Emeritæ congregato, ſub Receſuintho rege, æra DCCIIII. quod in vetuſto codice apud me habeo, quum & ipſa in Hiſpaniæ euerſione corruiſſet,amiſſum eius decus poſſidet quidem Badioza, ſed Pacenſis tamen conſeruatus titulus,tum aduerſæ Pacis Iuliæ fortunæ nos admonet, tum explicat veteris & prope exoletæ memoriæ recordationem.

Hæc habui Vaſæe,quæ pro colonia Pacenſi ad te ſcriberem; quæ etiam Geneſio probatum iri non diffido. Nam vt prima laus ſit,ea dicere, quæ veritate vndique fulciantur, certe proxima primæ eſt, ſine pertinacia rationem ad veritatem ipſam reuocare. Magni quoq; eſt animi,& hominis ingenue docti,quum aberraris,reuicto ab aliis errore tuo,non iracunde contra niti, ſed æquo aut potius lubenti animo, conuulſam veritate opinionem remittere.Quod ad me attinet,ſi Geneſius ipſe aliquid melius veriuſq;, quod pro Badioza adferat,etiam habuerit,idque nobis,vt erudito homine dignum eſt, non inuideat,tantum abeſt, vt meas has rationes verioribus confutari vel doleam, vel indigner, vt etiam ea re magnam initurum illum apud me gratiam iam nunc pollicear.Etſi enim diligentis nomen & amo,& quodammodo videor meo mihi iure ſine adrogantia vindicare,tamen non tantum mihi ſumo,vt aliis multa non concedam. Verum hęc hactenus. Erant præter hęc,quæ communicata tecum vellem. Sed ea,quod nondum ſatis maturuerunt, commodius alias. Mitto ad te oratiunculam, qua noſtræ vrbis nomine, aduentui Ioannæ Caroli Auguſti filiæ,principi noſtro deſponſæ,publice ſum gratulatus. Mitto autem Luſitane ſcriptam, vt ad Semiluſitanum. Sin tu iam omnino Hiſpanus factus es, ſcito etiam Hiſpanis adeo placuiſſe,vt ſupra viginti exempla primores eorum à me extorſerint. Vale.

Poſtquam hæc ad te ſcripſi, quum in tuis libris iterum vrbium, quæ ſiue olim habuerunt,ſiue nunc Epiſcopos habent,catalogum legerem, hæſi ad Tabetanum Epiſcopatum, quem te ex tertio Toletano Concilio adcepiſſe arbitror,in quo ſubſcribit, *Muttoſe Tabetanæ Eccleſiæ Epiſcopus.* Et ſuſpicaris eum Epiſcopum Africanum fuiſſe, ex eo quod apud Cyprianum in Carthaginenſi Concilio legitur; *Martyr Secũdianus à Tabeis,dixit.* Sed nihil opus eſt,ea cauſa trans fretũ peregrinari. Nullus enim Tabetanus,ſeu ex Africa ſeu aliunde gentium,Epiſc. in Toletano illo Concilio fuit: ſed electio peruerſe poſita fefellit. Legendum quippe, *Mutto Sætabitanæ Eccleſiæ Epiſcopus.* Nam Sætabis,etiam Epiſcopum olim habuit,vt patet ex ſubſcriptionibus Toletanorum Conciliorum, quinti, octaui, & vndecimi. Et tu Sætabi ſedem Epiſcopalem fuiſſe,etiam adnotaſti. Huius te rei viſum eſt admonere,ſi forte eum locum recudere non graueris, Etiam vale.

Eboræ, quarto Nonas Februarii.

M. D. LIII.

L. ANDR.

L. ANDR. RESENDII, PRO SANCTIS CHRISTI MARTYRIBVS VINCENTIO OLISIPONENSI PATRONO, VINCENTIO, Sabina,& Chriſthetide, Eborenſibus ciuibus,& ad quædam alia Reſponſio.

AD BARTHOLOMAEVM KEBEDIVM, ſanctæ Toletanæ Eccleſiæ ſacerdotem, virum doctiſſimum.

VAM non parum ſtudiis meis debeam, ſi antea, neq; ſemel, expertus non eſſem, ex tuis modo ad me literis Kebedi eruditiſſime, ſatis ſuperque potui animaduertere. Satis enim amplum ex iis fructum me cepiſſe confiteor, non modo ex ipſa rerum notitia, propter quam ſectatus illa ſum, qualis qualis mihi ea contigerit, verum etiam ex doctorum grauiumque virorum, quam mihi domi ac foris conciliarunt, amicitia. Fuerint ſane aliis ſtudia ſua ad rem amplificandam lucroſiora, mihi vnum hoc emolumentum ad hoc ætatis, fuit ſemper, eritq; propoſitum. Quuius percupidum eſſe me, nequaquam pœnitet. Sed doleo, quaſiq; ſubiraſcor, has ad me literas ex ante diem calendarum Iunii anni ſuperioris Toleti datas, vſq; ad eidus haſce Ianuarias iter paucorum dierum vix tandem confeciſſe, aut mihi redditas non eſſe, præſertim quum eo tempore ego minime latuerim, vt illis aliquot annis, quibus tu meum congreſſum fruſtra, vt ais, expetiſti. Perpetuum ſiquidem eum annum Oliſipone egi, palam mediaque in luce. Nempe eo vocatus à meo principe, ad prouincialis concilii decreta ſcribēda, & quotidie itabam ad ſummum templum, ad Epiſcopos. Quod niſi tam diu illæ obdormiuiſſent, iam haberes ad ea quæ à me quæſiſti reſponſionem. Et, ſi ſatis tibi eſſet factum, adquieſceres; ſin non eſſet, commodius ipſe aliquid excogitares, ac commentareris. Reſarciam tamē iacturam hanc, ſi iactura vocari mereatur, prolixiſſima reſponſione, vt mea verboſitate ad faſtidium vſq; ſatur, incipias minus noſtra eſurire. Sequarq; in reſpondendo propoſitum à te quæſitorum ordinem. Beati confeſſoris *Gundiſalui* officium à me compoſitum mire extollis. Gaudeo ſane, & ita vere adfectum eſſe te, non ſolum gaudeo, ſed exulto. Modulationem tamen cantus valde improbas Quid ni improbes? quum tam deprauate typis excuſa ſit, vt ego eam nec adnoſcam, nec ſaltem cantare me poſſe vllo modo ſperem, qui eam compoſueram. Spero tamen te, ipſam typographi culpam à me præſtandam, pro tua æquitate, non exiſtimaturum. Ego, vir doctiſſime, autographum meæ manus in comitiis ſacerdotum Prędicatorii inſtituti *Scallabi* habitis, quum obtuliſſem, ſcriptura comprobata, cantus examen commiſſum eſt fratri Iſidoro, homini veſtrati, muſicæ compoſitionis bene perito, & quatuor aliis, qui choragium in ſuis agerēt cœnobiis. Qui quum ſemel atq; iterum inoffenſe cantaſſent, retulerunt patribus, non modo ſe modulationem probare, ſed illa etiam mirifice fuiſſe delectatos. Quumq; vno conſenſu dictum eſſet placere recipi, in comitium vocato, publice actæ gratiæ, & ab omnibus omnia mihi felicia exoptata. Addo amplius. Quotquot inde Oliſiponem redierunt, vna cum prouinciali præfecto, in naui officium ipſum cantillando, nauigationis tædium iucunda cantus voluptate ſeſe propuliſſe, gloriati apud me ſunt. Data poſt id imprimendi prouincia monacho viro hercle docto & probo, ſed impreſſoriæ artis inexperto, neq; ſcio quam canendi perito. Qui tum typographo inſigniter eius rei ignaro, ad hunc modū rem geſſit, vt niſi denuo ad autographi ipſius fidem modulatio recudatur, poſſe cantari mihi ſane videatur impoſſibile. Neq; hoc dico, quaſi culpam vniuerſam à me ablegem, & in typographum reiectam velim. Neq; tu, ſi alioqui, præter deprauationem, abſona compoſitio eſt, culpam à me transferas. Si quid peccatum eſt, & minime ex arte factum, id ad me pertinere peccatum profiteor. Nam tametſi non omnino rudis eius artis fuerim, eatenus tamen in ea laborauerам, quatenus opus erat homini choro & altari deſtinato. Cæterum literarum ſtudiis amplius delectatus, ſcriptoris non indiligentis nomen aliquod, & ſermonis nitorē, quoquomodo potui, cōſectatus ſum. Quam feliciter, viderint lectores. Muſici exquiſitioris decus non ambiui. Tantum, quum officia nonnulla huius noſtræ Eborēſis Eccleſiæ à mea officina prodierint, ex eadem, cantum adieci duobus, alteri Reginæ ſanctæ Elizabet, alteri huic Diui Gundiſalui, nimirum offenſus cantu ab aliis in aliquot mea alia officia compoſito, per diuerſa ſyſtemata euagante, nullaque ἄρσεων ϗ θέσεων ratione modo faſtigato, modo depreſſo, Atqui ego

dederam,vt putaui,operam,ne μελοποιία ſenſui ac literæ non conueniret. Et ſi ad Gregorianæ compoſitionis me normam adigis, ſi quidem hic exordium & antiphonarum cantus,quem omnes Eccleſiæ ſequuntur,Gregorii eſt,poſſum oſtendere me nihil ſine exemplo feciſſe. Vitaui tamen longiorum pneumatum perplexitatem, & ſuper breueis ſyllabas adcentu deſtitutas moroſam multarum notarum inculcationem. Sed vereor ne tu me iam ineptũ arbitrere,qui hæc apud te, virum, vt nihil amplius addam,inter Eccleſiæ Toletanæ ſymmyſtas celebrem. Quare ad illa quæ tibi placere magis ſignificaſti,iam pergam.

Viſcella fluuius, Luſitane *Vizella* dictus, in Auum maioris famæ fluuium, paulo infra Neruæ Traiani Cæſaris memoriam,in ipſa *Aui* ripa perdurantem ingreditur. Intra quorum fluuiorum confluenteis, *Vimaranenſis* eſt ciuitas,ſancti Pontificis Damaſi quondã patria,ſi per veſtros liceret. Tametſi nondum decennium eſt, quum prodiit Onuphrii Veronenſis viri diligentiſſimi,de Pontificibus Romanis liber, omnibus Vrbis templis,archiuis, bibliothecis, perquiſitis, adcuratiſſime compoſitus. Is penitus Luſitanum ac *Igæditanum* eum facit. *Sanctus*,inquit, *Damaſus, Antonii filius, Egitanenſis, Luſitanus Hiſpanus*. Sed ego Eborenſis Eccleſiæ vetuſtum codicem ſum ſequutus,quum eius vitam Breuiario inſerui, A Vimaranenſi ergo ciuitate interſtitio ſedecim milliũ paſſuum, hoc eſt leucarum ad noſtram rationem quatuor,oppidum eſt *Authanagilde* Viſcellæ impoſitum, *Athaagilde* Luſitane vocatum, è regione oppidi *Sancti Veriſſimi*, in altera fluuii ripa locati. Non procul ab Athanagildi,ſecundo flumine, Vimaranium verſus, oppidum & templum *Sancti Pelagii* eſt,quuius Gundiſaluus rector fuiſſe perhibetur,antequam Hieroſolymam petit. Fueritne Athanagilde id nomen à Gotthorum rege ſortitum,an aliam ob cauſam,adſeuerare modo non poſſum. Exſtant veſtigia quædam non contemnendæ antiquitatis, & ædes ſemidirutæ *Palatia* vulgo adpellatæ,ſtructura plane Gotthica, non Romana.

Tamacæ fluuii nomen, quod Luſitanum petis, *Tamaga* eſt. Oritur is amnis non procul à Monte Regio Gallæciæ oppido,inde *Aquas* adluens *Flauias*,de quibus alibi, *Amaranthum* deſcendit,mediamq; ſecat,vt duplex oppidum efficiat,duplici foro,duplicique iudicio, ponte nobili lapideo à Gundiſaluo exſtructo vtrinq; iunctum. Idque eſt, quod in Hymno dicitur. *Nec capit duplex Amaranthus amplas ſæpe cateruas*. Quod quam vere dictum ſit,liquere hinc poteſt, quod paucis ante diebus quam hæc ad te ſcriberem, certior factus ſum, ipſius dicato die,quarto eidus Ianuarii, ſupra quatuordecim millia ſexus vtriuſque Amaranthum ad ſancti viri ſepulchrum conueniſſe.

Quod interrogas de ſanctæ Reginæ *Elizabet*,officio, & an ante meum hoc aliud exſtaret, quod tamen apud ſolas Claraleis Conimbricenſis Parthenonis virgines, vbi ea Diua ſepulta eſt,feſto eius die ad quartum nonas Iulii celebraretur,quaue id auctoritate, ſic adcipe: Felicis memoriæ Emmanuel rex,ab Leone decimo Rom. Pontifice impetrarat, vt in Parthenone ſepulturæ eius,& in ipſa vrbe & diœceſi Conimbricenſi, ſancta hæc Regina, vti Diua coleretur, pingeretur, & inuocaretur, eiuſq; annua memoria inibi celebraretur. Canebaturq; tunc officium illud quo me offenſum in præfatione ſum teſtatus. Eaque fuit cauſa,vt nouum ipſe facerem. Creſcente indies propter miraculorum frequentiam fidelium adfectu, & propagata per totam Luſitaniam ſanctitatis eius fama, piiſſimus Ioannes hoc nomine tertius,erga quem gratitudinem animi tui & probo,& magni equidem facio, non ſatis pietati ſuæ eſſe putauit,tam anguſtis terminis eum cultum circumſcribi. A Paulo igitur quarto ſummis precibus contendit, vt ſicut ea Diua toti olim regno præfuerat, ſic à toto modo *beatam* coli,celebratiq; permitteret, Adnuente pontifice, factum eſt, vt Diuæ memoria anniuerſaria vbiq; iam celebrior habeatur.

Moues deinde controuerſiam,neq; ſane exiguam, inter Luſitanos noſtros,ac Gallos prouinciæ Aquitaniæ, de reliquiis corporis *Diui Vincentii* leuitæ & martyris,inquientibus Luſitanis Oliſipone in ſummo templo haberi,vbi religioſiſſime colitur, vt ipſe teſtis oculatus es,Gallis contra,ad *Caſtrenſe* oppidum Aquitaniæ delatas quondam à monacho, qui Valentiam deueniens,Mauri quuiuſdam indicio inuentas furatus ſit. Cum quibus etiam Valentinos facere adſeueras,& irridere ſolitus qui ſecus ſentiant. Quemadmodum & *Petrus Antoninus Beuter* iocatur in noſtros, quaſi Vincentii corpus dicant natatu deueniſſe ad promontorium Sacrum, quod ab illo poſtea Sancti Vincentii nomen ſortitum ſit. Facetum hominem. Sed ſi facetos & ipſi nos faciamus, non deeſt ingenium ad facetias aduerſus ſannionem Beuterum cõminiſcendas. Verum potius citra vel iocos, vel iracundiam, ſedato quietoque animo, diſpiciamus vtri veriore ac probabiliore ſe tueantur hiſtoria. Venit quidam monachus Valentiam, quadam motus reuelatione, regnante apud Gallos Carolo Caluo. Qui nimirum regnum auſpicatus eſt, circa annum Seruatoris octingenteſimum quadrageſimum primum. Is monachus myſterio quodam,induſtriaq;

Saraceni quuiuspiam, sanctum corpus inuenit, & furatus est. Iam ergo Valentia in potestate erat Saracenorũ, & sancti martyris corpus desertum ac sine custodia. Pergamus. Quumque clam illud abstulisset, deueniens Cæsaraugustam, præda illa nobili spoliatus est. A quibus? A Saracenis, an à Christianis? A Christianis arbitror. Namque custoditus ibi est. Vnde post annos plerosque quibusdam ambagibus deportatum tandem est in Gallias ad Castrense oppidum, sub Pontifice, vt Platina dicit, Ioanne Anglico, quem ipse octauum facit, hoc est, anno Christianæ salutis octingentesimo quinquagesimo quarto, aut quinto, vt Beuter autem adfirmat, anno à Christi natali octingentesimo sexagesimo tertio. Quo tempore, non Ioannes, sed Nicolaus, erat Pontifex. Vtcuquumque modo sit, non paucos annos Cæsaraugustæ retentum corpus fuisse adstruunt, indeque postea deportatum. Quod si Christiani auferri sibi siuerunt, immane quam male meriti fuerint, parumque pii, qui diuum indigenam, suumq; ciuem, & qui, vt sacer ait Prudentius, *peregre necandus, Martyr his terris tenui notarat Sanguinis rore specimen futuri Morte propinqua*, oblatum sibi tam opportune, quasiq; iure postliminii redditum, sic abire permiserint. Nisi se etiam furto alterius monachi circumuentos esse querantur. Eos tamen ante quam Lusitanos audierimus, nequaquam arguamus. Non proferemus monachalia furta, sed regni publicos annaleis, & Alphonsi Henrici, primi Lusitanorum regis historiam, non modo hanc quæ Lusitana lingua circumfertur, a Duarte Galuano viro nobili & eruditionis variæ, non tam compositam, quam in epitomen redactam, sed antiquam ab ipsius regis temporibus Latine, vt illa ferebant tempora, scriptam, quæ à Sanctæ Crucis Conimbricensis, vbi idem rex sepultus est, canonicis reuerenter adseruatur. In his ergo legimus Alphonsum Henricum in Orichiensi agro memorabili prælio Ismarium, aliosq; quatuor Saracenorum reges fudisse, & exutos castris, multis milibus interemptis fugasse. Cui Conimbricam reuerso, obcurrisse sanctum Theotonium gratulabundum. Qui quum inter captiuos vidisset aliquam multos, qui se Christianos esse dicerent, *Muzarabas* vocatos, hoc est, vt interpretantur, *mixtos Arabas*, petiisse à rege, vt libertate donarentur. Quos ad se vocatos, quum interrogasset rex, qui nam, aut vnde gentium essent, respondisse, origine quidem se Valentinos, incolas vero promontorii fuisse illius, quod in Algarbii finibus mari prominet. Eorum maiores Valentia simul cum corpore sacratissimi martyris *Vincentii* aufugisse, metu aduentantis Abderamenis, illoq; in promontorio consedisse, domosq; ibi pauperes inædificasse, iuxta sacellum, vbi sancti martyris corpus custodirent. illicq; eos mansisse, donec Maurus quidam potens venationis causa eo deueniens, eorum parenteis obcidisset, se pueros captiuos fuisse abductos. Signum rei certæ illud se posse dicere, si domunculæ permanerent, aut corui saltem, qui sacellum illud familiariter frequentarent, à tempore quo martyr beatissimus illuc adplicuisset, vnde factum esset vt Mauri promontorium illud *Coruorum montem* adpellarent, id etiamdum pristino more facerent. Regem his auditis, incensum cupiditate, iniisse consilium, probasseq; fieri aliquot dierum inducias. Eoq; quum iuisset frustra, loci facie situ tam deformata, infecta re tunc quidem reuertisse. Verum debellatis postea paulatim Saracenis, captaq; Olisipone exarsisse desiderio inueniendi martyris, eaq; gratia construxisse canonicorum cœnobium. Diuoq; *Vincentio* nuncupasse. Anno tandem à capta Olisipone vigesimo sexto, Allibo Iacobo Hispalensi regi inducias in quinquennium postulanti, sola huius rei gratia concessisse, ac misisse ad promontorium Saracenis iam vacuum viros armatos in naui, vnaque ex Muzarabibus illis seniores, qui locorum melius recordarentur. Ibi suppliciter adorato numine: domuncularum ac sacelli, coruorum indicio, tandem reperisse vestigia, multisq; fossionibus aperta terra, & ruderibus expurgatis, inuenisse ligneum sacri corporis conditorium, subtus dirutam sacelli aram. Quumq; inter colligendum semiputre conditorium, ex iis qui aderant vnus clam paruum os abscondisset, lymphatum ac cæcum corruisse, donec quod in sinu absconderat, deprompsisset. Inde corpus impositum naui quum esset, coruos duos, alterum in prora, alterum in puppi consedisse, tanquam familiareis Diui alumnos, neque inde reuolasse, verum comitatos in naui sanctas patroni reliquias. Tandem adplicuisse Olisiponi, iuxta fanum Diuarum *Iustæ & Rufinæ*, quo loci porta vrbis etiam nunc est, *Sancti Vincentii* adpellata. Eo enim vsque mare tunc erat, quod paulatim postea propulsum, ampliandæ vrbi locum reliquit. Tunc noctis silentio, vitandi tumultus causa, deportatum corpus ad fanum Iustæ. Orto tamen die quum increbuisset fama concurrisse armatam multitudinem, diuersis studiis, parumque abfuisse, quin ventum esset ad arma. Adcurrisse tunc Consaluum Viegam militiæ regiæ præfectum, & seditionem composuisse, exspectandamq; regis eo tempore absentis voluntatem persuasisse. Robertum denique summi templi decanum, suo & Capituli nomine, secreto conuenisse Munionem Diuæ Iustæ rectorem, impetrasseque vt corpus ad summum

templum deferri permitteret. Regem quod factum eſſet, non improbaſſe, licet in animo haberet in Canonicorum cœnobio Sancto martyri à ſe nuncupato illud conlocare. Nec quieuiſſe illum, ſed miſiſſe denuo ad promontorium, qui numquid adhuc ſupereſſet ſolertius ſcrutarentur. Inuentam adhuc caluariæ partem, & conditorii fragmenta aliquot Regem ob geſtæ rei memoriam Oliſiponi vrbi inſignia dediſſe, nauem iuxta malum Diui martyris imaginem geſtantem, ac duos coruos, alterum in prora, alterum in puppi conſidenteis. Et in loco vbi ſanctum corpus diu latuerat, curaſſe templum nobile ædificari, & nomen promontorio immutaſſe, atque vt *Sancti Vincentii* poſt id vocaretur effeciſſe. Hæc ſumma eſt hiſtoriç Luſitanorum, quam te arbitror, quum apud nos eſſes, didiciſſe, inſignia paſſim vidiſſe, picturam geſtæ rei vetuſtiſſimam, veſtibus, calceis, capillitio, præ ſe ætatem illam priſtinam ferentibus, adhuc recordari. Confer nunc vtrorumque rationes, & num credendum magis putes monachi furto, an regni annalibus, Caſtrenſe in oppido, an Oliſiponenſi vrbi, totique Luſitaniæ regno, & indito ex eo tempore promontorio nomini. Quod ſi parum adhuc egimus, ſuppetias petamus à noſtræ religionis hoſtibus, & veritas vndequumque eruatur.

Raſes Maurus, Dalharab Marrochiorum Miramolini, ac Cordubæ regis hiſtoricus, Hiſpaniæ vetuſtates ſcribere eſt adortus, vt regum Saracenorum: qui in Hiſpania regnarunt, annaleis, qui etiam nunc exſtant, concinnaret. Libri titulus eſt. *Incipit liber Raſa, hiſtorici Dalharab Marrochiorum Miramolini Cordubæque regis, quem ipſius iuſſu compoſuit.* Verſus eſt in linguam Luſitanam ex Arabica, per me magiſtrum Machometum Saracenum nobilem architectum. Et ſcribebat mecum Ægidius Petri, clericus Domini Petri Ioannidæ Portellenſis, patris Domini Ioannis Auolini. Is igitur Raſes, de montibus, fluminibus, & vrbibus Hiſpaniæ, de priſcis Hiſpanorum regibus ante Romanos, de Romanis ac Gothis, nonnulla commode, permulta inepte, quo pacto ethnici ſcriptores atque poetæ, de rebus ſacris diuinæ ſcripturæ, quaſi per ſomnium, loquuti ſunt, omnia fabulis inuoluentes. Vt tamen ad Saracenorum regum compertiora ſibi tempora deuenit, non contemnendus ſcriptor iudicandus eſt. Ergo de Abderamene huius nominis quarto Saracenorum regum vndevigeſimo, hæc ad verbum.

Æra *Arabum centeſima trigeſima octaua, Abderrame Moabæ filius, in Hiſpaniam venit. Et debellato interfectoque Ioſeph, regnum Hiſpaniæ inuaſit. Dixit Abdemelich filius Abib, ſe interrogaſſe nutritium Abderamenis, & de illo veritatem exquiſiſſe, quo patre, quoue ortus eſſet genere. Nutritium reſpondiſſe. Patrem Abderamenis fuiſſe Moabiam virum ruſticum agricolam. Ad quem quum caſu Miramolinus diuertiſſet, hoſpitio hilariter adceptum, motumque hoſpitis humanitate, eum ſecum duxiſſe. Moabiam tam induſtriè ac ſapienter ſe geſſiſſe, vt breui inter Miramolini familiareis & amicos primus fuerit.* Deinde interiectis nonnullis, quæ ad rem non faciunt, ſequitur. *Hic Abderamen vrbeis omneis & oppida quæ Saraceni habebant in Hiſpania, in ſuam poteſtatem redegit. Bellum quoq; intulit Chriſtianis. Ac Hiſpali profectus, expugnauit Bexam, Eboram, Sanctirenam, Oliſiponem, totumq; Algarbium. Adflixitq; mirum in modum Hiſpaniæ Chriſtianos. Nec fuit ciuitas, aut oppidum munitum, quod ſe tueri aduerſus potentiam eius poſſet. Sed habitatores deſertis ciuitatibus confugiebant ad Aſturiæ Monteis. Hic omneis Hiſpaniæ eccleſias, quas adhuc integras inuenit, deſtruxit. Erant autem multæ & egregie fabricatæ, tam à Græcorum, quam à Romanorum temporibus. Hic omnia corpora illorum in quos Chriſtiani credunt, quosq; venerantur, ſanctosq; adpellant, rapta de Eccleſiis comburi faciebat. Quo viſo, Chriſtiani, vt quiq; poterant, cum talibus his rebus fugiebant ad monteis, & tuta atq; inadceſſa loca. Itaq; pleraq; omnia quæ in Hiſpania erant, ſecundum Chriſtianorum fidem religioſe culta, ad Aſturiæ montana ſunt deportata. Quum autem adpropinquaſſet Valentiæ, Chriſtiani qui ibi habitabant, habebant ibi corpus quuiuſdam hominis mortui, cui nomen erat Vincentius. Et ipſi adorabant illum, quaſi Deum. Et qui corpus in poteſtate habebāt, perſuadebant vulgo, quod ille homo cæcos faciebat videre, mutos loqui, & claudos recte ambulare. Ac ſic dementabant ſtultam gentem. Quum autem cognouerunt de Abderamenis aduentu, timuerunt ne hæc fallacia detegeretur, & fugerunt, corpus illius hominis ſecum portantes. Et dixit Allibohaces eques ille bonus Facenſis, ſe quum die quadam cum ſuo comitatu venationis cauſa veniſſet ad oram maris in Algarbio, in fine montis qui mare illud ingreditur, inueniſſe ibi corpus illius hominis, cum iis qui cum illo fugerant à Valentia, qui ibi domunculas fecerant, in quibus habitabant. Et homines quidem obcidiſſe, pueros autem duxiſſe captiuos, corpus vero hominis illius ibi reliquiſſe.* Hæc Raſes.

Videſne, vir eruditiſſime, quanta veritate nitantur Luſitani, & quam non fictam, aut heſternam ſui patroni hiſtoriam proponant? Omitto Saraceni blaſphemias, quas propter detectam veritatem æquiori animo tolerabimus. Sed quod ait, Chriſtianos maxime ſub Abderamene adflictos, deſtructa templa auguſtiſſima, multa ſanctorum corpora ſcelerato igne combuſta, multa à piis in montana tutioraq; loca deportata, quod in laudē impuri Abdera-

Abderamenis impurus scriptor commemorat, non potuit quidquam ad cognoscendas tempestatis illius miserias adferre adcommodatius, nihil verius narrare. Alioqui, disquirendum nobis, quonam modo tot sanctorum Hispanorum reliquiæ perierint, quoue à suis sedibus demigrarint. Vt de cæteris perquam multis silcam, nostræ Eboræ Apostolus ac martyr Mancius Christi discipulus, quo pacto ad *Nouum Pagum*, iuxta Methynnam ad Riuum Siccum deuenerit. Quo *Eulalia & Iulia* Emeritenses ad Eunos in Gallia? *Leandro* illo celebri Hispalensi episcopo, quid factum sit? Imo etiam vestra *Leucadia*, qua ratione Tagi flumen Rheno commutarit? Suum hoc, suoque nomine vocatum, totaque Hispania celeberrimum templum deseruerit, vt *Coloniæ Agrippinæ* peregrinaretur, tantumque hospes habeatur? Vester etiam *Ildephonsus* ille, sanctæ Dei matris amasius, & perpetuæ virginitatis eius propugnator, quur sede in qua cœlesti dono muneratus est derelicta quum ad Asturas Ouetenseis portaretur maluerit Zamoram incolere? Vnus Rases Maurus breuiter rationem reddidit. *Abderamen*, inquit, *corpora Sanctorum quæ Christiani venerabantur, comburebat. Quo alii metu permoti, cum talibus his rebus fugiebant ad Asturiam, & tutiora loca.* Perge Rase, Quid Vincentio Valentiæ culto adcidit? *Fugerunt*, inquit, *cum eo, ad montem qui in fine Algarbu mare illud ingreditur. Ex dixit Allibohaces.* Quid dixit? Iam superius explicaui. At Castrenses dicunt venisse monachum Valentia. Nescio. Sed si venit sub Carolo Caluo iam olim ablatus inde erat Vincentius. Et si Saraceni se commisit industriæ monachus, certe monacho Punica fide inlusit Saracenus, cui pro Vincentii corpore, vtinam non aliquuius Saraceni corpus colendum dederit, quo plane Saracenum ageret. Verum miraculis res comprobata est. Et hoc nescio. Si tamen miracula vlla ibi contigerunt, Dei hoc clementiæ adscribendum, hominum fidem respicientis. Nec similia desunt exempla.

Animi causa, narrabo tibi Eborensium meorum fabellam non inlepidam. Octauo ab vrbe lapide, Salaciensi via, lapidibus enim viarum trium Emeritensis, Pacensis, ac Salaciensis, millia passuum distinguuntur, fanum est Virgini Christi matri sacrum, inter diruta à Romanis vsque temporibus ædificia. Locum *Turegiam* vocant. Manent adhuc aquæductus vestigia, & aquarum diuersa conceptacula. Vnum cæteris capacius, *Agonem*, seu martyrum *Caueam* adpellant. Aiunt illic obcisos sine certo nomine martyres non paucos, vna cum episcopo. Duas episcopo fuisse sorores virgines, alteram *Columbam*, quæ ibi iuxta interfecta sit, vbi etiam nunc sacellum exstat illius nomine. Alteram metu fugisse insequutumque episcopum, puellam de perfidia increpasse. Illam respondisse, non mortis se metu, sed ne barbaris ludibrio haberetur aufugisse. Orare tamen fratrem, vt virginali imbecillitati id condonaret, ipseque sororem sua manu martyrem faceret, quando fugæ nulla spes esset reliqua. Episcopum sororicidium auersatum, verum satellitibus venientibus innuisse, qui puellæ caput amputarint. Vbi corruit, promanasse fontem aquæ dulcissimæ, qui nunc vulgo *Fons Sanctus* nominatur, lippientibus salutaris. Puellam tamen in fugæ pœnam, mansisse innominatam. Hoc peracto, episcopum rediisse ad Agonem, & martyrium consummasse. Sepulchrum eius lapideum, si tamen eius est, visitur in ipso Dei matris fano, vacuum atque apertum. Supra quod mensa exstat lapidea inscripta, columellis suffulta quatuor, ita vt pateat sepulchrum à dextro in sinistrum cornu ingredi, & transire volentibus. Mensa tamen minor est, quam vt monumenti operculum existimari debeat. Arbitrorque inuentam inter ruinas, in aræ vsum adcommodatam. Solebant illac meare, quibus lumbi dolerent, martyris episcopi auxilio implorato, & absque dubio iuuabantur. Super aram etiam eandem, celebrabantur mysteria in martyris Episcopi honorem. Exstat & pictura, & *Viarii* nomen Episcopo adscriptum. Vnde id, mox aperiam. Hæc vetus fama. Quæ si historia est, ea nimirum obsoleuit, omnia confundente & obliterante barbaria. Mihi, quum Diuorum historias ad Eborensis Ecclesiæ Breuiarium concinnarem, contigit illuc ire, indagandæ antiquitatis causa. Fani eius parœcus reuerendus admodum sacerdos, ac loquutuleius non inuenuste ad vocem gestum adcommodans, vt qui Romæ plusculos fuisset annos, quum me perhumane excepisset, & cognita itineris causa, martyrum siue historiam hanc, siue fabulam denarrasset, oro te, inquam, vir egregie, exstatne scriptura quæpiam quæ id attestetur? Eccam, inquit ille, & quidem luculentam. Duxitque me ad aram. Et ablatis mappis quibus tegebatur, inscriptionem ostendit istiusmodi.

D M S

Q. IVL. MAXIMO. C. V. QVÆSTORI. PROV. SICILIÆ.
TRIB. PLEB. LEG. PROV. NARBONENS. GALLIÆ. PRÆT.
DESIG. ANN. XLVIII.
CALPVRNIA. SABINA.
MARITO OPTIMO

Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO VIARVM CVRANDARVM. ANN. XXI.

Q. IVL. NEPOTIANO. C. I. IIII. VIRO. VIARVM CVRANDARVM. ANN. XX.

CALP. SABINA. FILIIS.

Protenso itaque digito ad verba illa, VIARVM CVRANDARVM, ecce ait, nomen proprium *Viarii*, Illud autem CVRANDARVM, perinde est, quasi diceret *Curam Curarum*. Cura vero Curarum *Episcopus* est. Cætera, inquit, nomina, opinor aliorum martyrum esse peculiaria. Continui erumpentem risum, atque vt vere dicam, stomachum pudore motum cohibui, ne hospiti viderer parum ciuilis. Rem tamen ad Alphonsum S.R.E. Cardinalem principem meum, tunc Eborensem pontificem, detuli. & interpretis bellissimi narrationem, ac vnde *Viarii* nomen effictum esset: exposui. Is imperauit obcludi sepulchrum, ne peruium esset. Mihi vero qui auctor fuerim, non semel vulgus non tam adfectos lumbos, quam lumbifragium est imprecatum. Quod si Diui aut Diuæ quuiuspiam sepulchrum illud est, mihi vtrumlibet propitium esse velim, qui non fecerim, vt sanctitati detraherem, sed vt fabulam à sacro dimouerem, & vt ne homines ethnici *Viarum curatores* pro Martyribus colerentur. Iuuabantur tamen, vti prius dixi, *Viario* supplicantes.

Dionysii Episcopi & Martyris sui corpus Parisienses ostendunt. Ostendunt id etiam monachi Benedictini, cœnobii Sancti Hemerami, extra muros Rætobonnæ, ad Danubium, in Germania, & quo pacto Imperator Rudolphus, si satis memini, integrum corpus ad eos transtulerit, vetustissima pictura, & scriptis non male ad rem facientibus comprobant. Alteros tamen mentiri necesse est. Vtrobique autem miracula & olim, & nunc, facta prædicantur. Quid, quod etiam Iacobi Apostoli nostri caput Tolosæ ostenditur, iactantibus Gallis à Carolo Magno eo ex Callæcia deportatum, votumque susceptæ peregrinationis, *Compostellæ* nequaquam solui, nisi Tolosæ finiatur? Poteram huiuscemodi rebus longos implere commentarios. Cæteroqui, non ignoramus quàm Gallica natio ad similia comminiscenda proba sit artifex. Lusitanis subrudi, vt perhibemur, genti, neque tanta inest solertia, neque tam venalis reliquiarum sanctarum cultus populo exhibetur. Adfatim tamen suppetunt rationes, quibus Castrensium istam, siue confictam non ita pridem, siue temere ab illis creditam monachilis furti historiam, expugnemus atq; refellamus.

Atqui, Valentini Castrensibus subscribunt. Si monachus industria & indicio Mauri clam corpus abstulit, Valentinis insciis, quantum momenti habere debet istiusmodi subscriptio? An non similis illi erit testimonio, quod à militibus Iudæi coemerunt, *Venerunt nocte discipuli eius, & furati sunt eum, nobis dormientibus*? Exspectemus quid respondeant Valentini. Resciuimus hoc postea. Quam mox *postea*? Nuper vtique. Nam qui hoc adfirmet, ante octoginta, aut summum, centum annos, nemo est. Lusitanorum vero adsertio resque gesta, superat quadringentos.

Rases autē quum librum suū scripserit Dalharab Miramolino, qui regnare cœpit anno Arabum CCC. LXVI. hoc est, anno Christi DCCCC. XC. nimirum æquat annos quingentos septuaginta. Valentini autem dissipatam à Castrensibus famam sequuti sunt, nostris nondum scripturientibus, sed contentis suum sibi domi habere, Optimam vero Castrenses Valentinis commenti sui fautoribus gratiam retulerunt, dum publice in templis canunt.

Hoc thesauro spoliantur
Valentini, dum fœdantur
Idolorum scelere.

Quod quam verum sit, ipsis expendendum relinquo. Miseros ęque fuisse, ac Hispanos reliquos arbitrabar, Idololatriæ deditos non putabam.

Cæterum, turbat te Platinæ auctoritas. Ne turbet. Nam quum eius hęc verba sint, *Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentii corpus è Valentia Citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albiensem Vlterioris Galliæ deportatum.* Quid heic inest, quo magnopere commoueare? *Sunt qui dicant*? Qui sunt isti qui dicunt? Castrenses, opinor. Atqui, sunt qui non dicant, quique veriora dicant. Platina igitur nihil adserit, tantum esse ait qui dicant. Præsertim quum in Ioanne IIII. contrarius ipse sibi videatur. Vbi etiam prudenteis expendisse velim, qui quadret, Anastasii in Perside passi corpus, quod Veneti ex Constantinopoli translatum possident, cum Vincentii corpore coniungere: non addito vnde, aut quonammodo factum id fuerit, vt iam neque heic, neque illic pondus vllum habeat Platinæ adnotatio. Tu vero, non pluris facies Diuum Bonauenturam in beati Antonii Olisiponensis historia, quam omnia Romana præferunt breuiaria, ita adserente? *In Hispania, ciuitate Vlyxbona, quæ ad obcidentalē regni Portugaliæ plagam, in extremis terræ finibus sita est, quædam prægran-*

prægrandis ecclesia in honore gloriosæ virginis Dei matris fabricata consistit, in qua pretiosum beati Vincentii martyris corpus honorifice requiescit. Si scriptorum tempora componas, hic multo antiquior est. Si personas, quanto hic illo grauior nihil attinet dicere.

Arbitrabar iam me Labyrinthum hunc egressum, quum relegens epistolam tuam, denuo hæsi ad id, quod te in chronico Prędicatorum reperisse commemoras, Marię Magdalenæ, & beati martyris *Vincentii* reliquias esse Massiliæ. At ego me iuuenem commoratum fuisse aio Massiliæ, vltra biennium, & ibi apud *Aquas Sextias* hypodiaconatus, & diaconatus ordinem suscepisse, neque vnquam audiuisse Vincentii martyris ibi esse reliquias, aut Magdalenæ; si reliquias corpora intelligas. In Massiliensi, apud oppidum *Sanctum Maximinum* vocatum, Magdalenæ corpus scio adseruari, religione celeberrima: Non parua Massiliæ, Lazarum Episcopum & Martyrem. Præterea Victorem militem indigenamque martyrem; quuius festum solenni cæremonia ibi agatur. Vincentium vero neminem, nisi natus postmodo ibi sit. Quod etiam Bracarensem Ecclesiam *Vincentii* Translationem ad quartum nonas Maii celebrare dicis, patronumque suum eum adpellare, facilius ab hoc, quam à suppositititiis illis Vincentiis me extricauero. Bracarensi Archiepiscopo data particula sancti corporis à Rege est. Ea quo tempore in Bracarensi Ecclesia est conlocata, solennem Translationis diem fecit. Quæ res etiam historiæ nostræ suffragatur, quum duæ tales Ecclesiæ vna conueniant, atq; ipsum quod est, manifestum faciant. Puto me satis respondisse pro Lusitanis, de Olisiponensi Vincentio.

Adgrediar nunc Eborensium meorum decus Vincentium, Sabinam, & Christhetida. Quorum ex vestris quidam, contra historiæ fidem, patriam, non tam ratione, quam libidine, conantur interuertere, & à nobis alienare. Quorum temeritas, ioco potius, quam stili acumine explodenda esset, nisi tu eruendæ veritatis causa, sicuti præ te fers, multo illis neruosius, argumenta quædam in nos congessisses, quibus occurrere necesse mihi sit. Age, Braulio sanctus Cæsaraugustæ Pontifex, vt ais, horum trium martyrum historiam posteritati mandauit, & Braulionis nomen liber Toleranæ ecclesiæ *Smaragdinus* adpellatus, ostentat. De auctore certi nihil habebam, nec Ecclesiæ nostræ Eborensis lectionarius, sane ante annos trecentos viginti scriptus, nomen auctoris præfert. Credo tamen libro isti Smaragdino, oppido non inuitus. Opuscula enim, & vitam *AEmiliani* monachi scripsisse illum testatur *Sanctus Ildephonsus*, in libello *de inlustribus viris*, quam ego in hoc Eborensis Ecclesiæ lectionario reperi, tamen imperfectam, videlicet, vsque ad principium capitis, quod incipit, *Sed referam quod etiam latrones pertimescant.* Ex qua tamen, & ex epistolis eius ad Sanctum Isidorum, quæ in libris *Etymologiarum* exstant, & in additamento quodam ad librum Isidori etiam *de viris inlustribus*, non paulo castigatiore ac limatiore fuisse stylo deprehenditur. Vtquumque tamen sit, quantumquunque longo parumq; necessario vsus fuerit exordio, seculo illi indulgeamus, & quid scripserit, non quo stylo scripserit, expendamus. *Datianum* ait, *postea quam Hispaniam ingressus, Felicem, Cucufatem, Eulaliam Barcinone, & alios grauissimis tormentis interfecisset, & Cæsaraugustam sanguine polluisset, Compluti Iustum & Pastorem ferali immanitate sustulisset, & Toleti Leucadiam virginem custodiri fecisset, Elboram profectum, conscendisse in aulam, officiumque præmonuisse, vt indagine præmissa Christianos quosquumque inuenissent, tribunali suo præsentarent. Statimque repertum adolescentem nomine Vincentium, satellites Præsidi stitisse. Quem diutius interrogatum, quum à Christi confessione amouere non posset, iussisse duci, vt Ioui sacrificaret, lapidemque ante aram simulacri emollitum vt cretam figulare, pedis vestigium expressisse, qui vsque ad eam diem perseueraret. Ex quo prodigio, quum ortus esset tumultus, domum fuisse reductum, datis in triduum induciis, custodia remissiore, neque prohibitum conueniri. Eo triduo, Vincentium multarum lucrum fecisse animarum. Tandem germanarum fletibus deuictum, cum illis noctu fugam adripuisse, & alacri profectu, cornipedum euectatione* (vtar enim iisdem auctoris verbis, postea mihi ad respondendum necessariis) *Abulam contendisse. Fuga cognita, quuiusdam sacrilegi indicio, immissos qui fugienteis persequerentur. Qui eos Abulæ comprehensos tormentis adfectos variis, inliso tandem fustibus super lapides cerebro martyres effecerint* & quæ sequuntur reliqua.

Controuersum modo scriptores quidam vestri faciunt, apud te, quænam vrbs sit, quæ heic *Elbora* dicatur. Respondeat tibi Romana Curia, ecquem Episcopum hactenus, modo Archiepiscopum norit Elborensem, ecquod Breuiarium, ecquem ritualem sacrificiorum librum ad sanctæ Elborensis Ecclesiæ vsum admiserit. Ecquam Sanctus Antoninus Florentinus pontifex, ecquam vester Rodericus Toletanus intelligant, ipsorum scripta iis qui in media luce caligabunt, palam testificentur. Neque enim ignota est Ecclesia, quuius reditus tam opimi sunt, vt annua sola pontificum quinquaginta ducatorum millium, nostratis monetæ sint, fabricæ annuus reditus octo millium, sacerdotiorum qui *Canonicatus*

vocantur, vnumquodque mille ducentorum ducatorum, interdum mille ac trecentorum summam exæquet. Vt præter Toletanam vestram, haud sciam, an alia in Hispaniis ditior habeatur. Quod nõ multum sane ad rem facit de qua agimus, ita non parum tamen ad notitiam. Quum itaq; Datianus Elboræ conscenderit in aulam, vt libellus ait, quam putemus Elboram, nisi quę *Elbora* & est, & vocatur? vbi incunabula sanctorum Martyrum fuere, vbi fanum est, quæ domus illorum fuit, vbi adseruatur lapis ille, qui pedis vestigium expressit, vbi etiam dum manet Cogominiorum familia, quæ ad illos pertinere memoratur, ab illa vetustate etiam inter Arabes aliquatenus religioni habita.

At ex vestris, obscuri quidam & ignobiles, vt Diuorum originis possessione nos euertant, *Talaueriam* diœceseos vestræ oppidum *Elboram* fuisse olim vocatam fabulantur. Adsertionis tamen suæ testem aut auctorem ex probatis & vetustis aliquem neque laudant, neq; proferre vnquam poterunt. Neq; ostendent *Talaueriam* Episcopum habuisse peculiarem, quum toties in Conciliis plerisque Toletanis, & in Iliberitano, atque in vetustissimo Emeritensi quod apud me est, *Elborensis* Episcopus & interfuerit, & subscripserit. Neq; saltem Inscriptionem antiquam aliquam producent, ex qua colligi idem possit, quum talibus iis nostra hæc referta sit. Et si satis *Talaueriæ* recordor, nam iuuenis eam vidi, nulla ibi sunt antiquitatis indicia, sed omnia Maurorum tempora præ se ferunt, quum nostræ vrbis interior murorum ambitus, porticus excellentibus columnis Corinthiis, Aquæductus olim à Sertorio exstructus, à Diuo Ioanne. III. nostra ætate restitutus, Inscriptionesq; variæ, & statuæ, nostram proclament antiquitatem. Rases ille à me superius citatus, quum de termino Toletano loquitur, *Talaueriam* ait conditam super flumen Tagum, in diuisione limitum inter Mauros & Christianos. Et muros laudat ab altitudine & turrium frequentia, additque Miramolinum postea Machometi filium, sub æra Saracenorum. CCCXXV. ibi castrum iussisse ædificari. Neque hoc dico, vt *Talaueriam* minoris quam æquum est, faciam. Scio insigne esse oppidum, nobilibus familiis decoratum. Admodum esse vetustum non scio, nisi hoc ostendat vetustatis indagator aliquis, & quo nomine adpellandum sit, nõ vt ariolus, sed vt verus disceptator, ex tenebris obliuionis eruat. Nam *Elboram* fuisse, nemo vnquam euicerit. *Talabrigam* Nebrissensi Antonio adserenti nequaquam credas, quum *Talabriga* ex Plinio, & Antonino Pio, ad flumen Vaccam, non procul ab Auariensi oppido situm sit, vt ex Resendii scriniis candide communicatis, non candide vsurpatis, *Gaspar Parrerius* noster satis ostendit. Sed prodierunt, ait, modo in *Ptolemæum* scholia quædam, cum locorum aliquot nominibus vel mutatis, vel declaratis. vbi legitur, *Libora*, *Elbora olim*, *Talabriga hodie, vulgo Talaueria*. Quid istis scholiastis credas, qui ex imperitorum relationibus, sine vllo situs examine, in typographorum gratiam, quo vendibiliorem librum faciant, ita ludunt? Etiam eadem scholia *Iuliam Myrtilin Vahenam* interpretantur, & *Lancobrigam Conimbricam, & Scallabin, Iulium Præsidium* Plinio cognominatam, *Trogillium* somniant, & pleraque alia delirationi similia, atq; vbi Ptolemæus *Oliosipon* scripsit, addiderunt, *vulgo Lisbona, Salacia Plinio, Vlysseia Straboni*; Vadiani hallucinatione decepto scholiasta. De qua re in Vincentii mei scholiis, satis disserui. Prætereo Gesneros, & Calepinos, aut in Calepinum additiones, Lucam Tydensem, & nebulonẽ Marinæum, vniusmodi notæ homines. Quid enim attinet istos inculcare, qui nullo veritatis fundamento nituntur? Imitabimurne bellum illum scriptorem, qui pro gestis Sanctæ *Marinæ* virginis & martyris apud Aquicaldenseis ad Limiam passæ, *Sanctæ Margaritæ* à primo principio ad extremum vsque finem gesta nobis obtrusit, se Theotimum faciens, & Antiochiam ad quam Olibrius venerit, Tyden Callæcię ciuitatem somnians? Nihil audacius imperitia. Instituti Diui Francisci monachus, homo vestras, qui se cognominabat *Valentiolam*, linguacissimus concionum actor, firmis lateribus, neque parum multitudini iucundus, cordatis ob nimiam adrogantiam & vanitatem non perinde gratus, quum aliquando Conimbricæ de suggesto concionaretur, *Totus*, inquit, *ciues gaudio perfundor, quum vrbem hanc antiquissimam, & campos hos intueor, vbi ciuium vestrorum auxilio, Pompeii filios Cæsar memorabili prælio superauit. Hæc enim est Munda illa famigerata, de qua Lucanus cecinit.*

Vltima funesta concurrant prælia Munda.

Nec defuerunt, quibus hac vaniloquẽtia persuaderet, Conimbricam fuisse Mundam, præcipue non abludente fluuii nomine, quod etiam pridem Rodericus Toletanus in ambiguo reliquerat. Valentiola dixit, & in sacra concione dixit. Satis hoc est. *Venit Elboram Datianus*. Quis hoc dixit? Braulio vetustus & grauis auctor. Ita enim vocabatur, quæ nunc Talaueria. Quis hoc dicit? Non Braulio, sed Valentiola quispiam, & temerarius iste nescio quis. Satis id esse putemus? Nobis certe non est. qui Elboram incolimus.

Teneo te inquis Resendi, qui in Eborensi historia, *Elboræ* nomen repudiasti, *Ebora* adse-

adſeruiſti. Ita certe. Ergo martyres tutemet alienos à veſtra vrbe facis qui Elborenſes fuerint, veſtra autem vrbs *Ebora*. Si efficax argumentatio iſthæc tua eſt, erit & iſta ſimiliter. *Diuus Antonius Patauinus*, ex Vlyxbona Luſitaniæ vrbe fuiſſe paſſim ſcribitur. Ego vrbem quam vulgo *Lisbonam* dicimus, *Olyſiponem* dicendam, non *Vlyxbonam*, contendo. Ego igitur Diuum Antonium alienum ab Olyſiponenſi vrbe facio? & me auctore, quærenda in Luſitania *Vlyxbona* eſt, quæ Olyſipo non ſit? Nonne vides heic, vir doctiſſime, non agi de loco, de quo ſatis conſtat, ſed de vero & antiquo nomine ſeculi eruditioris? Alioqui, ſanctus Iſidorus, Hiſpalenſis non eſſet, quem in libris manu ſcriptis vbique *Spalenſem* legimus, eumque ad Spalenſeis Citerioris Hiſpaniæ populos relegabimus. Rudior ætas in nomine hoc principium mutilauit, Olyſiponem vero, in Vlyxbonam inuertit, propter conditorem, iam inde ex Sancti Iſidori temporibus, & retro, vt patet ex primo capite libri decimi quinti etymologiarum. Noſtræ vrbi, literæ vnius adceſſio, ex *Ebora Elboram* fecit, etiam ex mille & amplius annis, vt ex Conciliis à me ſupra memoratis liquebit, tametſi nuperrime, typographis quibuſdam alterum illud ac vetuſtius nomen magis adriſerit. Nomen igitur quo politiores vtantur rediuiuum facio, non diuerſas vrbeis conſtituo. Fecerunt idem Legionenſes, vt ipſe etiam fateris, vbi reliquiæ horum martyrum modo eſſe dicuntur, id negante Abulenſi populo, addito inſuper; *Quæ ciuitas eſt regni Luſitaniæ*, Ioannes quoque Maldonatus Burgenſis. *Apud Eboram ciuitatem*, inquit, *Vincentius adoleſcens comprehenſus eſt.* Siue itaque *Elboram* dicas recentiori vocabulo, ſiue *Eboram* priſco ac proprio, quo vſi ſunt Pomponius Mela, Plinius, & Antoninus Pius, & habent inſcalpta à Romanis vſque ſaxa, vna eademque ciuitas noſtra eſt fauente etiam nobis *Muzarabum Eccleſiaſtico ritu*, qui in veſtra vrbe ex illa vetuſtate ſupereſt. Quuius tu ſi magni auctoritatem pendis, facis quidem recte, & mecum ſentis, atq; ego viciſſim tecum. E*lbora* igitur, E*bora* noſtra eſt, quam Eccleſiæ iam ante Conſtantini Magni tempora, E*lboram* vocare maluerunt, vt peruulgatum nomen hoc aliubi quærere, hominis nequaquam ſani merito eſſe videatur.

Pergis deinde argumentari, ab itinere Datiani. Et interrogas, quinam itineris ordo ſit, à Toleto proficiſcentem prius Elboram hanc noſtram deueniſſe, quam Emeritam, quum rectum eſſet iter à Toleto Talaueriam, oppidum iam tunc nobile, inde Emeritam? Tunc quænam loquutionis ratio, profectuſq; Elbora, Emeritenſem adgreditur ciuitatem? quum potius dicendum eſſet, *regreſſuſq;* E*lbora.* Videri igitur, non mala niti ratione, iſtos qui *Talaueriam* E*lboram* dicunt. Sic enim, rectum itineris ſeruari ordinem, neq; vim inferri loquutioni, ſed ſponte fluere, *Profectuſq;* E*lbora,* E*meritenſem adgreditur ciuitatem.* Si aliud non haberem expeditius, reſponderem, itinerum me Datiani neq; menſorem, metatoremue eius fuiſſe, neque cogendum rationem reddere, quur prius Eboram, quam Emeritam veniſſet, præcipue quum non ſolius Luſitaniæ, ſed Hiſpaniæ vniuerſæ præſes fuerit. Equidem neſcius non ſum, Hiſpaniam diuiſam primum in prouincias duas, *Citeriorem & Vlteriorem.* Per bellum poſtea Macedonicum, in vnam tantum redactam. Rurſus, Q. Ælio, M. Iunio coſſ. cenſuiſſe patres, vt duæ fierent, quod refert Liuius quintæ decadis libro quinto. Treis inde factas, *Tarraconenſem, Luſitaniam, ac Bæticam.* Tarraconēſi poſt id in treis diuiſa, propter magnitudinem, creuiſſe prouinciarum numerum, & factam quartam *Callæciam*, quintam *Carthaginienſem.* De *Luſitania* quoq; diuiſa, paulo inferius. Omitto *Baleareis* inſulas, & adnumeratam Hiſpaniæ Tingitaniam. Ex his quinq; prouinciis, *Bæticam Luſitaniam,* ac *Callæciam* conſulareis fuiſſe, *Tarraconenſem & Carthaginienſem*, præſidibus gubernari, ante omnino corruptam reipublicæ adminiſtrationem, & nouum Comitum inuentum, quorum alicubi in Iuſtiniani Codice fit mentio. Sed quum *Præſidis* nomen generale ſit, vt Martianus Iuriſconſultus adfirmat, *ff. de officio Præſidis*, complectaturq; & *Proconſules, & Cæſaris legatos*, & omneis, qui quoquo modo prouincias regerent, nec vnam tantum, ſed multas, vt eodem Titulo teſtatur Vlpianus, hiſce verbis: *Qui vniuerſas prouincias regunt, ius gladii habent, & in metallum dandi eis poteſtas permiſſa eſt*, nos quum Datianum Hiſpaniarum *Præſidem* vbiq; legimus, vel Auguſtorum legatum intelligamus, quemadmodum Papinianus interpretatur, vel Præſidem vicaria ac plena gladii & in metallum dandi poteſtate. Talis certe fuit carnifex ille. Hiſpaniarum *Præſidem* eum vocat Martyrologii auctor, ſiue ſit Hieronymus ad Chromatium, ſiue presbyter Bedas, vt alii habent libri. Sufficiat locus vnus, XI. Cal. Februarii; *In Hiſpaniis, ciuitate Valentia, ſub Datiano impiiſſimo Hiſpaniarum Præſide*, &c. Hiſpaniæ igitur vniuerſæ Præſes, poterat à Toleto hac illac euagari per conuentus, antequam Emeritam deueniret, pro re nata, vel arbitrio. Verum diuerticula non quæramus, donemuſque tibi non tamen neceſſario, recta venturum fuiſſe illum Toleto Emeritam, ac Talaueria tranſiturum oppido nobili, quod tu tantum abeſt vt oſtendas, vt neque ſi iam erat, probare poſſis. Dixi ſuperius recentius ædificium videri. Fuerit tamen, & fuerit

quantum velis nobile, *Elbora* certe non fuit. Neq; Antoninus itinera duo ab *Emerita Cæſaream Auguſtam* quum propoſuiſſet, alterum alia, alterum Toleto, nullius ſiue *Eboræ*, ſiue *Elboræ*, inter Emeritam ac Toletum meminit, non prætermiſſurus vtique, ſi vlla exſtaret, præſertim quuius eſſet habenda ratio, propter nobilitatem. Recta ergo Emeritam veniſſe concedo, & inde Elboram, Elboram tamen noſtram hanc intelligo. Quur igitur prius Elboram veniſſe legitur, quam Emeritam? Braulio itinerarium Datiani ſcribendum non ſuſcepit, ſed ſanctorum martyria & agones. Atque vt quique præceſſerant, ita narrauit prius. Aliorum ſummatim, nominatis tantummodo locis, horum trium explicatius. Integer enim contextus eſt. Et ſi dicas diſſipatam poſtea fuiſſe hiſtoriam in ſingulos quoſq;, potero abs te quærere, quur longiſſimum illud exordium, *In diebus* dum poſt corporeum Saluatoris aduentum, *illis*, in ſolis his repetatur, non vtique neceſſarium, ac non item in Felice, non in Cucufate, quamquam hic ſub Rufino legitur effectus Martyr, non in Barcinonenſi Eulalia, de qua nihil me hactenus potuiſſe inuenire, doleo neque mediocriter, non in Cæſarauguſtanis Martyribus *Vincentio*, *Encratide*, & duo de viginti eius ſociis, in quibus Braulio Cæſarauguſtæ Pontifex plus debuiſſet immorari, non in Complutenſibus *Iuſto atque Paſtore*; *Leucadiam* quoque obiter commemorauit, ſic inquiens, *vinclis recludens Toleto Leucadiam virginem Elboram properans*, &c. Quamquam in *Leucadiæ confeſſione* (ſic enim codex noſter habet titulum) idem exordium totidem verbis reperitur, addito dialogiſmo inter ipſam & Datianum. De quo quid ſentiam poſtea. Tranſiliit vero Emeritam Braulio, quoniam carnificinam tunc ibi non exercuit lupus iſte. In Eulaliam ſæuiit, inquies. Ego pace tua id inficior. Siquidem *Eulaliam* Datianus martyrem non fecit, ſed Calpurnianus Prouinciæ Luſitaniæ præſes, qui à Maximiano imperatore & perſequutore fuerat directus, ad Chriſtianorum perſequutionem, vt geſta ipſa teſtantur. Probabileque eſt, fuiſſe hoc poſt Datianum, Diocletiano orientale imperium gubernante, obcidentale Maximiano. At Datianus à Diocletiano & Maximiano pariter miſſus legitur. *Laurentius Padilla*, Calpurnianum Datiani legatum facit. Quod equidem neque adſero, neque refello. Proconſules habere ſolitos ſecum legatos, ſcribunt Iuriſconſulti, *ff. de offi. Proconſulis.* Quod etiam oſtendit Marianus Scotus, in *Notitia Prouinciarum.* Sed quum legati iuriſdictio arctis admodum limitibus contineretur, vt neque animaduertendi, neq; coercendi, vel atrociter verberandi ius haberet, ſed ad proconſulem eum oporteret, ſiquid grauius oriretur, referre, non mihi *Calpurnianus* tantum Legatus videtur potuiſſe muneris ſui metas tranſilire, niſi extraordinariam à Proconſule mandatam fingamus poteſtatem. Quod poſſe fieri negat Vlpianus. Geſta diſerte aiunt Calpurnianum Præſidem fuiſſe Luſitaniæ à Maximiano miſſum, non autem à Datiano legatum. Quod etiam ſi maxime fuiſſet, illud mihi abunde eſt, *Eulaliæ* martyrium ad Datiani præſentiam non pertinere. Eaq; propter, & ſi Emeritam antequam Eboram veniſſet, aduentus ad Emeritam non meminiſſe Braulionem. Reditus vero meminit, quia tunc Chriſtianos ibi adflixit.

Neque eſt quur offendaris loquutione; *Profectusque Elbora*, quum, *regreſſusque*, fuiſſet rectius. In ſcriptore non tam eruditæ dictionis, nimia exactio iſta eſt. Et neſcio an Braulionis ſit coronis hæc, *hiſtoriæ Vincentii ac ſororum*, eoque magis, quod in ea Datianus *Eulaliam* martyrio conſecraſſe dicitur, neque plene, ſed vix ſeptem verbis, quod eſt contra geſtorum fidem. In noſtro hoc Eborenſis Eccleſiæ libro, ſi non *Smaragdino*, ſaltem membranaceo, valdeque antiquo, ea certe coronis non eſt. Sed concluſa martyrum hiſtoria per baſilicæ conſtructionem, additur. *In qua, ſi qui puro corde, fideli deuotione, & fide prompta orauerint, ſtatim petita vltro adueniunt, & omnis infirmitas amouetur, per eum qui ſanctos ſuos coronauit, per bonam confeſſionem. Cui eſt honor & gloria, virtus & imperium, & poteſtas, in ſecula ſeculorum, Amen.*

Appendicem vero illam in Leucadiæ confeſſione, quæ poſteaquam in ergaſtulum illam detruſam dicit, ſtatim verba hæc ſubdit. *Properans itaque Elboram, officium præmonet, vt indagine percurrente, Chriſtianos quoſquumque inueniſſent eius tribunali præſentarent. Statimque repertum adoleſcentem quendam nomine Vincentium, quuius meritum nomini comitabatur ſuo, comprehenſum eius conſpectibus ſiſtunt. Quem cum Sabina & Chriſtheta eius ſororibus in Abulenſem vrbem perſequens, digna Chriſto munera conſecrauit. Profectuſq; ab Elbora, Emeritenſem ingreditur ciuitatem, & illico tribunal ſibi præparari præcepit, multoſque ſanctorum crudeliter fuſos, tranſmiſit ad dominum, inter quos, ſanctam Eulaliam multis verberibus adflictam, igne adplicato, Domino conſecrauit. Quumque in Toletanam vrbem ad beatam Leucadiam percurriſſet fama genibus in oratione poſitis, in eodem quo retruſa tenebatur confeſſionis loco, completa oratione, ſuum domino commendauit ſpiritum, qui martyres & confeſſores ſuos coronauit in pace. Ipſi honor & gloria, virtus & imperium, in ſecula ſeculorum, Amen.* Arbitrarer ego non à Braulione, ſed ab aliquo alio,

alio, qui de eadem fidelia duos voluit dealbare parietes, fuisse additam, vt Leucadiæ confessio concluderetur. Aut si ad Braulionem referri placeat, vel hoc de Eulalia interiectum ab alio est, vel Eulaliæ martyrium Braulio ignorauit. Quam notam sancto & docto viro inustam Medius Fidius nollem. Sed redeamus ad propositum, à quo pauxillum declinauimus.

Elboræ itaque, siue eo recto venerit itinere, siue flexo, prius fuit, quam in Christianos Emeritæ gladium exsereret. Sed instas. Quid opus erat Eboram, tametsi municipium, descendere? quum non venerit vt Præfectus municipii quuiusquam esset, verum vt Emeritę, quæ Lusitaniæ erat Metropolis, & iuridicus conuentus, resideret. Hoc vnde colligas non video. Datianus, vt ante dixi, Hispaniæ vniuersæ Præses fuit. In Hispania autem, multi *Iuridici* erant *conuentus*, quos regionatim circum ire, ex officio teneretur. Quamquam si vnius prouinciæ Lusitaniæ Præses fuisset, non ideo Emeritæ residere, tanquam regem in regia, eum oporteret. Iuridici etiam cōuentus erant & *Scallabis*, *& Pax Iulia*, quæ eodem iure vtebantur, quo *Emerita. In Lysitania*, inquit Iurisconsultus Paulus, *Pacenses & Emeritenses iuris Italici sunt.* Quum tres itaq; distincti Conuentus essent, quur Præsidi Prouinciæ Lusitaniæ sedē adsignes *Emeritam*? nedum præsidi Hispaniæ vtriusq;? Quamquam autem *Ebora* neq; colonia esset, neque conuentus, sed tantum municipium *Latii* veteris, nobilitate tamen & ædificiis, quorum alia etiamdum exstant integra, alia semidiruta, *Pacem Iuliam* vicinam, coloniæ & conuentus dignitate inclytam, superabat. *Emeritam*, si theatrum, naumachiam pontem, & Tropæi arcum excipias; pæne æquabat. De quibus alio egi loco. Et quum aliquando de agri finibus cum Pacensi colonia, contenderit, vt statim ostendam, videri mirum non debet, si litis componendæ causa, eo venerit Datianus. Testatur hoc meta lapidea, via Pacensi, in colle iuxta vetus, semidirutumq; oppidum Aureolam, quod ad Archidiaconum tertiæ sedis Ecclesię Eborensis pertinet, quæ ex ea parte qua Pacem Iuliam spectat, credo coloniæ & conuentus habita dignitatis ratione huiusmodi Inscriptionē habet.

Versus Pacēm Iuliam.

DD. NN. ÆTERN. IMPP. C. AVR. VALER. IO.
IOVIO. DIOCLETIANO. ET M. AVR. VALERIO.
ERCVLEO MAXIMIANO PIIS. FEL. SEMPER
AVGG.
TERMINVS. INTER PACENS. ET EBORENS. CV-
RANTE. P. DATIANO V. P. PRÆSIDE. HH. N. M.
Q. EORVM DEVOTISSIMO.

HEINC PACENSES.

Ex altera vero parte Eboram versus, hæ tantum cernuntur in media meta literæ. HEINC EBORENSES.

Præterea quod de fuga argumentaris, tanquam vero sit similius à Talaueria Abulam propinquam vrbem fugisse, donarem forte, si duas admitterem Elboras. Sed quum vna tantum sit, exiguam, ac potius nullam vim habet argumentatio. Quasi vero necessario sequatur, ideo Talaueriam Elboram esse, quia illi quam Eboræ vicinior sit Abula. Vt impeditiorem profectionem eam fingas, non euinces, vt Elbora heinc Talaueriam demigret. Quod autem ad impedimenta fugæ attinet, non erant tam delicatæ Vincentii sorores illę, quam modo nostræ sunt mulierculæ, quæ prius quam amoliri ceptent, integer transit annus. Et alioqui, fugere norunt etiam delicatæ, inquisitoresq; fallere. At carro vectas inquis. Id enim ex illis verbis intelligi vis, *Cornipedum euectatione.* Quonam pacto? *Cornipedes*, equi sunt, vt eos vocat Maro, dictio poetis quam oratoribus aptior. *Equo vehi ac vectari*, bene Latine dicitur, vel dorso nudo sine stragulo, vel ephippio. Vbi heic *carrus* lateat, nondum video. Non ægre tamen id concederem. Nam nostra etiam ætate, carrucis contectis vsque ex celtiberis, Vardulis, & Carpetanis, ad vrbem hanc mercatores nonnulli veniunt citato mularum carrucariarum cursu multum itineris quotidie conficientes. Quod si illo tempore ita fiebat, sane & fugere celerius, & commodius latere potuerunt, negata curiosis introspiciendi facultate. Ad hæc. Etiam si insequuta die cognitum de fuga esset, incerto quo quave abiissent, retardanda erat insequutio, donec indicium fieret. Quod satis illis erat ad longius euadendum.

Neque moueor, quod Talaueriæ quoque dicatum illis templum est. Adde, si placet, nostro quod hactenus fuit nobilius. Nam modo, incentore me, elegans admodum ac capacius nostra vrbs exstruit. Neque item, si domestici eorum lares effingantur, ostendaturque in lapide pedis vestigium, sicuti apud nos. Ei enim qui Talaueriam in Elboram transformare potuit, quantum erat domus vnius facere metamorphosin, & vestigium adsimu-

lare? Quuius mendacio recepto ſemel, facile fuit templum ciuibus creditis, in oppido nobili atq; opulento ædificare. Quod autem veſtigium & heic & iſtheic dicis plantæ pedis formam non ſatis exprimere, iſthuc quidem ita apud nos eſt. Sed pro hoc noſtro reſpondebo. Ante quadraginta ab heinc annos, adprime expreſſum viſebatur. Feminarum poſtea pia ſed inconſulta religio, ramenta quædam atq; puluiſculum inde, quæ ægrotantium collo ſuſpenderent, eradentium, formam abſtulit.

Porro tua illa ſolicitudo, Talaueriam Elboræ vel Talabrigæ nomine excluſam, aut *ἀνώνυμον* omnino manſuram, aut neceſſe eſſe Liboræ ei nomen adaptare neque enim probas *Aquis* nomen fuiſſe, quod illi veſter Archiepiſcopus tribuit, quodque vbinam inuenerit, te dicis ignorare, illud item, quod poſtea leuiter, quaſique aliud agens, iniecta corrupti nominis ſuſpicione, diffiſus, vt adparet, Elboræ nomen Talaueriam poſſe trahi, cardinem quæſtionis verti dicis in nomine vel Eboræ vel Liboræ in Elboram deprauato, non parum mihi diſplicet. Eſt enim hoc hominis inferre iniuriam meditantis, & litem nobis alteram ex altera conſtituentis. Iamne non placet parentheſis, quam hiſtoriæ veſtri interſperſerunt, *Elboram vocatam olim, quæ modo Talaueria ſit?* Iamne vel ab Ebora, vel à Libora, calumniæ male textæ, penituſque ieiunæ, ſuppetias petendas etiam ipſe *decreſti*? Etiamne *Talaueria Ebora* vocata olim eſt? Gratiam Braulioni habeo, quod Elboram dixit, & ſi minus erudite, minus tamen parti noſtræ fauturus, ſi Eboram dixiſſet. Fuit vetus Carpetaniæ veſtræ oppidum *Ebura*, per quintam vocalem, & ſecunda intenta ſyllaba, ad quod, vt decimo quartæ decadis libro Liuius auctor eſt, Q. Fuluius Flaccus Prætor, memorabili prælio, ad viginti tria Celtiberorum millia, die vna cecidit. Quuius oppidi inter Carpetanas vrbeis etiam meminit Ptolomæus. Fuit quoque *Ebora* Caſtellum, in Gaditano litore, inter Bætis æſtuaria, Pomponio & Plinio, licet Hermolaus Barbarus *Coram* legat, non *Eboram*. Sed ego Melæ terræ eius indigenæ adcedo. Srrabo lib. tertio Eburam eam vocat. ἐντεῦθεν δ᾽ ὁ τοῦ βαίτιος ἀνάπλους ἐστὶ, καὶ πόλις Ἐβοῦρα, καὶ τὸ τῆς φωσφόρου ἱερόν. Vtrumque tamen oppidum hoc vetuſtate intercidit. Eſt & noſtra *Ebora* quæ vetuſtati non ceſſit; imo longe auctior eſt, in *Elboram* Eccleſiaſtico vſu mutato iam pridem nomine. Quas turbas igitur conciuiſſet nomen tribus communicatum, ſi vni tantum peculiare in has nos deduxit difficultates, inuadentibus in alienam gloriam iis qui ne veſtigium quidem vel tenue, nominis huius poſſunt proferre? Vertant ſe refractarii in alias atq; alias formas, omnē moueant lapidem, Elboram veniſſe Datianum, librorum omnium conſenſu, ſcripſit Braulio. *Elbora* prȩter noſtram, nuſquā comparet. Agite, aliud commētamini. Tu modo rimam aperis, ad Liboram ſaltem confugiendi. O inopem ſemper conſilii, & imbecillam apertæ varietatis inficiationem. Cui quaſi nomine cariturae metuebas, in ſex iam nomina concreuiſſe videtur, *Talabrigam, Eboram, Elboram, Liboram, Aquas, Talaueriam.* Septimum addas licebit, *Deobrigam*, quod non indocti quidam ſunt opinati. Ex iiſque omnibus nullum illi proprium oſtenditur, niſi id quod habet. Nam non eſſe *Talabrigam*, perſuaſus ipſe iam es. *Eboram* excludit parentheſis à veſtratibus interiecta, *Talaueriam Elboram fuiſſe vocatam.* De *Elbora* confido me euiciſſe. *Aquas* ipſe non adgnoſcis. *Deobrigam*, forte nouitium reputabis inuentum. *Liboram* videris anteponere, vt deprauationi viciniorem. Memineris tamen quonam pacto ſis ratiocinatus. Si *Talaueria*, inquiebas, in Tarraconenſi prouincia ſita eſſet, ſicut & *Toletum*, non autem in Luſitania, amota eſſet omnis dubitatio. Vis itaq; in Luſitania ſitam eam eſſe. Si in tua ratione perſiſtas, iam Talaueria Libora non eſt. Libora enim, non Luſitaniæ, ſed Carpetaniæ ciuitas eſt, id atteſtante Ptolemæo. At Carpetania, quuius caput Toletanos facit Plinius, pars vtique Tarraconenſis eſt. Igitur & Libora ad Tarraconenſem pertinet. Talaueria ergo, ſi Libora eſt, non ad Luſitaniam, ſed ad Tarraconenſem prouinciam eſt referenda. Quod & ipſe poſtea confiteris. De hoc viderint antiquitatis curioſi, & ex tot nominibus ſeligant, quo Talaueriam vocari velint. Si oppidum vetus eſt, ſaxa inerūt non muta. Elboræ falſum nomen excipio. Quod ſi vnquam habuiſſet, nequaquam id tacitum prætériiſſet Rodericus Ximenius Toletanus Pontifex, huiuſcemodi rerum non diſſimulanter adfectator & ambitioſus, neq; *Aquas* vocatum ſcriberet. At nomen hoc vbinam repererit, tu te ais neſcire. Ego ſcio. Nempe ibidem, vbi Conſules *Tolemonem & Brutum* Toleti conditores, centum & octo annis ante quam C. Cæſar rempublicam inuaſit. Equidem Toletum non paulo antiquius exiſtimabam. Nimirum quia Philippi Macedonum regis, & Annibalis antecedit ſecula. Legeram ſiquidem in quinto quartæ decadis Liuianȩ libro, apud *Toletum* cum Vaccæis & Vettonibus ac Celtiberis dimicaſſe M. Fuluium, poſteaq; vrbem ipſam tunc quidem paruam, ſed loco munitam, ab eodem M. Fuluio, fuſis Vettonibus qui ſubſidio venerant, expugnatam. De hoc tamē fortaſſe alias. Nunc ad rem.

Quod

Quod ais te neq; Toletanum, neq; Talauerienſem, neque Abulenſem eſſe, ſed ex veteri Caſtella, oriundum, videlicet, vt intelligamus ſimpliciore te ingenio, & moribus eſſe longe candidioribus, (Taleis enim veteres Caſtellanos & fama prædicat, & nos experti non raro ſumus) facetum plane eſt. Sed nihil opus erat. Inter bonos & literatos viros iſtiuſmodi vulgareis adfectus reperiri æquum non eſt. Aut certe ſi aliquatenus inſint, ratione cohibendi ita ſunt, vt veritas omnino præponderet, principemque locum ſemper obtineat. Ex eo tamen quod tantopere glorioſius & importunius ſe efferentis vulgatum gentis morem à te ſegregas, (à quo ego crimine ſemper nobilitatem exciperem,) videris mihi de induſtria radicem attigiſſe, vnde pullulauit atq; in promiſcuum vulgus inrepſit parenthesis illa, *Talaueriam vocatam olim Elboram.* Qua propter ignoſce veterem noſtratium querimoniam repræſentanti.

Amplum late que diffuſum veſtræ gentis eſt imperium, vrbeſque quaqua Hiſpania eſt, celeberrimæ ac florentes, paſſimque memoriæ veteris res cognitu digniſſimæ, vt nulli terrarum inuidêre iuſte poſſitis. Hoc quamquam ita eſt, veſtrates quidam, neſcio quo liuore, ſeu potius, quo maleuolo genio inſtincti, multum angulum hunc noſtrum, ac *Portugaliolam*, vt contemptim adpellant, non modo laceſſunt, verum faſtidire etiam ſe oſtendunt, nec perſuaderi queunt, aut æquo animo patiuntur, quidquam apud nos eſſe vel mirificum, vel excellens. *A Nazaret*, inquiebat ille *poteſt aliquid boni eſſe?* Veſtri iſti ſimiliter. *A Portugalia poteſt aliquid boni eſſe?* vt tametſi clamemus, *veni & vide*, agamus paulo plus nihilo. Auctorum teſtimonia laudem nobis aliquam tribuentia, aut diſtorte interpretantur, aut malitioſe inuertunt. Geſtas præclare res aut ſupprimunt, aut fide referunt nequaquam bona. Sicubi vel inclinatiore fortuna vſi ſumus, vel minus honori noſtro conſuluimus, ibi Thraſymachos ac plane λογοδαιδάλους, poſt terga relinquant. Longiſſimum eſſet, iſthæc omnia perſequi. Sed vt breuiter, atque ex multis pauca dicam, heinc Damaſo noſtro patriam commenti ſunt *Madritium*, ſiue ea *Mantua Carpetanorum* eſt. Quin & *Viriatum* finxerunt *Zamorenſem*.

Bambæ regis humilitatem generis, atque originem, non ob aliud inter fabulas reiecerunt, quam vt Luſitanum fuiſſe ne faterentur. Eſto ſane, inſit fabuloſi aliquid in illa hiſtoria, vt plerunque ſolet in ſimilibus, atque vt adcidit in *Ciddi* bellatoris ſtrenuiſſimi hiſtoria, quuius fortiſſime geſtis rebus intermixta ſunt quædam male ſarta deliramenta. Sed non ideo negandus erat natiuitatis locus, ei quem alicubi natum eſſe neceſſe ſit, niſi alio probabiliter adſignato. Atqui in tot ſeculis poſtea exactis, nec aliam illi patriam, nec nataleis alios comminiſci potuerunt, præterquam equitem ignotum neſcio quem, ex Gothorum ſanguine fuiſſe. Vetus autem fama abolita nondum eſt, & in *Igæditanorum* agro prædium & arbor ficus, & fons quadrato conſtructus lapide, etiam dum regis *Bambæ* adpellantur. Quæ poſſeſſio eius fuiſſe perhibetur.

Victoriæ de Saracenis ad flumen *Salſum*, quum maxima pars, imo pæne omnis ad Luſitanos pertinuerit, fuſo Granatæ rege, captis & interfectis regulis tribus *Allibohacæ* filiis, antequam ſuas copias Caſtellæ rex loco promoueret, hoc tamen ſuperficie tenus leuiſſime attingunt hiſtorici veſtri.

Quantum attulerit momenti ad Tunetenſem expugnationem Luſitana claſſis, & princeps Ludouicus, palam fatebatur Carolus Cęſar. Qui eam expeditionem literis & memoriæ mandarunt, diſſimulanter iſta prætereunt, tanquam noſtri vel non interfuerint, vel tantum egerint ſpectatores. Certe illa claſſe, illoque bellico adparatu, ac ſub tali principe noſtra in Africa prouincia Mauritania Tingitania fines latius promouiſſet. Saltem *Laracium, & Tituanum*, duo improba Mauruſiorum piratarum receptacula ablata eſſent, ac in poteſtatem redacta.

Audiui aliquando Salmanticæ *Alphonſum Caſtricum*, monachum, anniuerſariis Diui Antonii Olyſiponenſis ſolemnibus, è ſuggeſto concionantem. Erat autem multitudini gratus, & quem ego poſt Laodicienſis epiſcopi tubam illam ſonoram mihi imitandum propoſueram Quumq; opus eſſet patriæ meminiſſe. *Olyſiponenſis*, inquit *fuit*. Et caput ſubinde quaſſans, non ſine ſtomacho, tandem tandem ait, *noſter Antonius Portugalenſis exſtitit* quaſi portentum aliquod denunciaret.

Areius Luſitanus quadraginta, & eo plus, annos Salmanticæ tum Latinas literas, tum Græcas magna cum laude profeſſus eſt. De quo illud exſtitit Antonii Nebriſſenſis elogium, in præfatione *Introductionum Græcanicarum* vt in autographo eius Salmanticenſis bibliothecæ non ſemel vidi, & in Cantabrica editione incorrupte adhuc perſeuerat, hiſce verbis. *Ego vero quum in meis introductionibus multos locos ex Græco inchoatos reliquiſſem, communicata re prius cum Areio Luſitano, à quo vno, ſiquid vſquã Græcarum literarũ apud nos eſt, emanauit,*

auſus ſum facere quod ille harum rerum peritior facere debuiſſet. Hoc ad iſtum modum deprauarunt. *Ego vero quum in meis introductionibus multos locos ex Græco inchoatos reliquiſſem, communicata re prius cum iis à quibus ſiquid vſquam Græcarum litterarum apud nos eſt, emanauit, auſus ſum facere, quod alius harum rerum peritior facere debuiſſet, Areii* expuncto nomine, hominis de Hiſpania tota quam optime meriti. Niſi ſi *Antonius* tam leuis fuit, vt eum conſilii ſui prioris, & relatæ viro ſemper amiciſſimo gratiæ poſtea pœnituerit. Nec abhorret hoc ab ingenio illius. Ex Vernandi Catholici regis, & Elizabet excelſæ reginæ hiſtoria, quam & Latine & Hiſpanice ſcripſit, vbi vbi nos tangit, quam effuſo mentiendi ſtudio feratur, nemo, non intelliget. Atqui ad id quod efficere cupiebat, non minimum intererat verecundius ac tectius reginæ adulari.

Mihi quoq; nonnihil adcidit incommodi. Scripſeram ad Vaſæum Belgam epiſtolam de *æra* nomine atque origine. Eam ille oſtendit *D. Didaco à Caſis Rubris* (Hic *Didacus à Leiua Couaſruuias* eſt, I.C. egregius, Salmanticæ doctor, ſcripſit in iure varia, quæ doctis mire placent ob ſingulare iudicium.) Quali vero? Si genus ſpectes, nobili? Si literas, iuriſconſultiſſimo; Si famam, ſcriptis iam noto; Si auctoritatem, paulo poſt Rodericopolitano Epiſcopo; & nunc Oxomenſi. Viſam non modo laudauit, ſed correxit opinionem ſuam priſtinam, ac vulgarem, mihique id debere ingenue faſſus eſt. En prodiit tertia eius editio aliis iam verbis, quaſi non ego prior rem eam diſquuſſerim, ſed ab illo prius diſquuſſæ adhæſerim adſtipulator. Tam nihili apud vos ſumus. Sed vos, eſtote beati, eſtote felices, muneribus à Deo conceſſis gaudete, lateque dominamini. Sinite nos pauxillo noſtro etiam frui; Hiſpani omnes ſumus, magnis inuicem propinquitatibus, adfinitatibuſque cognati, ac familiarum mutua vtrimque permixtione conſanguinei. Verum de his, nimio pluſquam conſtitueram, ſed fere neceſſario, vt oſtenderem ab hoc ſeminario ſubcreuiſſe nominis *Talaueriæ in Elboram* inuerſionem, non ferentibus iſtis, trium martyrum noſtram vrbem fuiſſe matrem, noſtram gentem altricem.

Cæterum Legionenſis Breuiarii lectionem, in qua, non *Elbora* ſed *Ebora* legitur, & ſubiungitur, *Quæ ciuitas eſt regni Luſitaniæ*, eatenus probas, quatenus facit ad explicandam Martyrum patriam. Improprietatem vero loquutionis non probas, quum non dicamus, inquis, *regnum Luſitaniæ*, ſed *prouinciam*, ſicut neque *prouinciam Portugaliæ*, ſed *regnum*. Hoc iam extra controuerſiam noſtram eſt. Poteramque à reſpondendo ſuperſedere, niſi & ipſi *Luſitaniæ regnum, & regem Luſitaniæ* ſimiliter diceremus. Improprie dices, quum titulus *regni* Portugaliæ & Algarbiorum ſit. Imo tam proprie, quam vos *Hiſpaniæ regem* veſtrum adpellatis, quum titulus ſit, *Caſtellæ, Legionis, Aragoniæ, atque Nauarræ.* Omitto breuitatis cauſa cæteros, *Toleti, Murtiæ, Granatæ*, & ſi qui ſunt alii. Omnia iſta enim vno *Hiſpaniæ*, aut *Hiſpaniarum* nomine continentur. Et nos breuitati ſtudentes, ne *Portugaliæ, Luſitaniæ, & Algarbiorum* dicamus, *Luſitaniæ* tantum dicimus, videlicet à maiori regni ipſius portione. A Durio enim vſque ad Sacrum promontorium Luſitania protenditur. At *Portugalia*, vel vt magis proprie & vetuſte dicam, *Portugale*, à Durio tantum, vſq; ad Minium.

Incunabula noſtri regni tibi homini antiquitatis ſtudioſo explicabo. Sunt qui *Portugalliam*, quaſi *Galliæ portum* confingant. Sed ii in certo errore feruntur, aut in adulationem Gallorum etymon extorquent. Nos vetuſtum nomen *Portugale*, vel ſi blandius loqui placet, *Portugaliam*, præponimus. Oppidum vetuſtiſſimum eſt ad oſtium Durii fluminis, *Cale* ab Antonino vocatum. Quod quia ſitum in monte eſt, difficilemq; habebat vſui hominum ſeruitutem, loco plano in ripa fluminis cœptum habitari, facto à piſcatoribus initio. Creuitq; paulatim multitudine habitatorum locus, vocatuſq; eſt *Calis portus*, vel vno nomine, *Portucale*, & ex frequentia, in ciuitatis dignitatem deuenit. Cuius Epiſcopus *Portucalenſis* in antiquis Conciliis nominatur. Nota vero eſt cognatio literarum C. & G. præcipue Hiſpanis noſtris. Ad ſolam igitur vrbis huius diœceſin *Portugalis* nomen proprie pertinet. Diffuſum inde ad Bracaros Callæciæ partem. Crede hoc ſaltem veſtro Roderico Toletano, in cap. *de morte Ranimiri. Interea*, inquit, *Alcorexi rex Agarenorum, eam partem Gallæciæ, quæ nunc Portugalia dicitur, & vſque ad Sanctum Iacobum non veritus Apoſtolum, deuaſtauit.* Et paulo poſt, quum agit de morte Almanzoris. *Igitur anno terdecimo, Almanzor reſumpto exercitu ingreſſus eſt per eam partem Gallæciæ, quæ dicitur Portucale.* Et in cap. de monarch a Verrādi regis *Quumq; tranquilla ſecuritate gauderet, congregato exercitu proceſſit, vt Portugaliam & Luſitaniam obcuparet.* Adducerem de hac re inſcriptiones plurimas, niſi prolixitatem vererer, & niſi alibi ea de re diſſeruiſſem. Hoc nō omittam. Vbi *Portugalis* nomen cœpit vltra diœceſin ſuæ vrbis exire, & ad alias proximas extendi ciuitates, Epiſcopos, qui prius *Portucalenſes* dicebantur, vitandæ amphibologiæ cauſa, vocatos exinde *Portuenſes* tantum. En tibi *Portugale* vix quartam regni noſtri partem.

Non

Non dicimus,inquis,*Lusitaniæ regnum*,sed *prouinciam*. Et Hispania *prouincia* fuit,& *prouinciæ*,& tamen belle *regnum* adpellatur. At non totam Lusitaniam rex noster possidet. Neque totam Hispaniam vester.

Expostulat hic locus,vt quod de diuisione Lusitaniæ supra sum pollicitus, modo persoluam.In treis conuentus Lusitaniam diuisit Plinius,*Emeritensem*, *Pacensem*, *& Scallabitanum*. Duos nos habemus,& vltra Anam ex Bætica oppida aliquot neq; ignobilia. Adhuc expressius. *Lusitania*, vna fuit prouincia, tribus distincta conuentibus. Diuisa postea est propter magnitudinem. Et conuentus duo,hoc est, *Pacensis & Scallabitanus*, nomen retinuerunt Lusitaniæ. Vnus *Emeritensis*,amisso Lusitaniæ nomine, *Vettoniæ* nomen, à gente, sortitus est. Testatur hoc cippus Emeritæ in domo Petri Messiæ.

D M

P. ÆLIO. VITALI AVG. LIB. TABVL. PROVINC. LVSITANIÆ.
ET. VETTONIÆ STEPHANVS. LIB. ET HERES. PATRONO.
FECIT.

Heinc illud sacri Prudentii in Eulalia.

Nunc locus Emerita est tumulo,
Clara colonia Vettoniæ.

Heinc etiam *Vettones* iam separati à Lusitanis reperiuntur, tametsi & ipsi prius inter *Lusitanos* censerentur. Domi meæ ingentem cippum marmoreum habeo,quuius meminit Reuerendus Dominus Didacus à Leiua Couasruuias Iurisconsf.nunc Oxomensis Episcopus,in libris *Variarum Resolutionum*. Is ita habet: Nisi quod literarum inuicem complicatarum compendii causa connexiones,ob characterum inopiam, exprimere non potuimus.

L. VOGONIO. L. F. Q. VIR. PAVLLO ÆD. Q. II. VIR. VI. FLAM. ROM.
DIVORVM ET AVGG. PRÆF. COH. I. LVSIT. ET COH. I. VETTONVM.
Ↄ. LEG. III. ITAL. OB CAVSAS VTILITATESQ. PVBLICAS, APVD.
ORDIN. AMPLISS. FIDELITER ET CONSTANTER DEFENSAS, LEGA-
TIONE QVA GRATVITA ROMÆ PRO. R. P. SVA FVNCT. EST.
LIB. IVL. EBORA PVBLICE IN FORO.

Quum itaq; duas veteris Lusitaniæ parteis possideamus,vna excepta,quæ ex prius Lusitania facta *Vettonia* est, sine iniuria,qui in duabus his partibus regnat, *Lusitaniæ rex* potest adpellari. Non igitur Legionensis Breuiarii conditores perperam *Lusitaniæ regnum* dixerunt. Neq; nos erigimur,aut inuasa Lusitania insurgimus, falsosq; nobis titulos induimus, vt à te ambitus,tametsi ioco,notari debeamus. *Insurgitis*,ais,*cum Lusitania. Sed nos heinc vobis illam cedimus*. Lepide. Sed vtrum nobis ceditis? Terramne ipsam Lusitaniam, an nudam adpellationem? Si terram dixeris,duas certe eius parteis vos nobis non cessistis,sed eas nostri maiores labore & sanguine infidelibus ademerunt. De tertia quæ apud vos est, quam prouinciam *Vettoniam* dixi, vtinam decederetis. Sed vereor ne non velitis. Si vero adpellationem solam dicas, mirifice liberaleis vos. Est quur gratiam magnam vobis habeamus, qui tanta nos nuncupatione donatis. Verum ista omittamus.

Miraris,in calendario Breuiarii Eborensis à me facti,quarta decima Februarii die *Valentinum* presbyterum & martyrem Barcinonensem reperiri,& ignotum vobis esse ais Valentinum hunc Barcinonensem. Mihi quoque ignotus æque est. Sed quibusnam tu oculis hoc in meo Breuiario legisti? Hyalinisne,an tuis? Si hyalinis,fefellerunt plane. Si tuis, festinabas. Dictio enim *Barcinonensis*, non additur *Valentino* presbytero & martyri. XVI. Cal. Martii, sed *Eulaliæ* virgini & martyri, pridie eidus Februarii. Cui Diuæ lectiones ideo non adposui,quia quæ de illa circumferuntur,fere ex *Emeritensi Eulalia* sumpta sunt. Ætas annorum tredecim, habitatio in suburbano prædio, presbyteri Donati eruditio, spontaneus adcessus ad forum,libertas in respondendo,& denique Præsidis carnificina, fere sunt eadem, vt hoc forte nonnullis imposuerit, vnam tantum fuisse Eulaliam existimantibus. De Emeritensi,exstant & acta,& sacer ille Prudentius. De altera: viderint ciues Barcinonenses, & solertius inuestigent.

Redeo ad Kalendarium Breuiarii. Contuli data opera, supra centum volumina,heic apud bibliopolam reperta, & totidem fere per sacerdotum manus, mire consentientibus exemplaribus. Fieri tamen potuit, vt atramenti viscositate correpti laxius hærentes typi, euulsi fuerint,& ab ignauis operis loco non suo repositi,in pauca aliquot exemplaria. Credo te non ignorare typographorum,præsertim indoctorum oscitantiam, cui neq; tres Argi sufficiant. Sed arbitror satis me de hoc capite apud te esse purgatum.

De Vasæo quod scribis, fateor à me adiutum in plerisque vt æquum fuit, hominem beneuolentem, quem in Gallia Belgica, *Nicolao Clenardo* viro doctissimo, ac pientissimo

ſacerdotio, in Hiſpaniam me impulſore venturo, profectionis comitem addideram, quemque poſtea quam Salmantica Clenardum abduxi, etiam in Luſitaniam aduocandum curaueram. Sunt itaq; non pauca, & fere quæ ad *antiquitatem* pertinent, vel à me data, vel certe communicata mecum. Reliquorum omnium conlector ipſe fuit, & omnino *Chronicorum* ſuorum auctor. De altero quem promiſit Tomo, nihil habeo quod reſpondeam, niſi apud me non eſſe. Tantum petierat à me, vt quos nam *Deos* ante Chriſti ſuſceptam gratiam peculiariter Hiſpani coluiſſent, ad ſe ſcribere ne grauarer, & quędam alia. Quæ dum commentarer, ingratus de morte eius nuncius cõmentationem meam illã hactenus interrupit.

Librum τῶν γενέσεων, aut *proſapiarum*, ſi mihi permittant Ciceroniani priſco vti vocabulo, nobilium Hiſpaniæ familiarum, quem *Gaſpar Barrerius* in ſua *Chorographia* promittit, antiquum eſſe ſcito, auctoremque eius Petrum Comitem Barcellenſem, regis noſtri Dionyſii nothum. Liber eſt, etſi ſtylo rudi, vt illud erat ſeculum, lectione tamen non indignus. Comptiorem eum facere poterat *Barrerius*, cui non deeſt ingenium & ſermonis vſus, nouum facere non poterit, niſi plagio ſe inuoluat aduerſus auctorem, ſimile ei quod in *Chorographia* pleriſq; locis aduerſus me, commiſit. Vſq; adeo verum eſt, quod ait Martialis.

Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Aliquam tamen illi gratiam debeo, quod mea ſic tractauit, vt aperte domini fidem implorare videantur. Sed hæc latius in expoſtulatione cum illo mea. A Barrerio vero neſcio quam circa familiarum notitiam verſato, quid exſpectare poſſis non video, præcipue poſt mutatum vitæ prioris inſtitutum. Quæ res vt illi bene & feliciter, atque ad animæ ſalutem vertat, Chriſtum omnipotentem quæſo. Tractat idem argumentum, ex aulica nobilitate D. *Antonius Limicus*, materiæ ſuſceptæ non paulo adcommodatior. An ſummam impoſuerit manum, equidem modo non ſcio.

Sancium poſteriorem Luſitaniæ regem, qui ob ſocordiam, non quidem regno priuatus, ſed motus regimine exſtitit, quum ignominiam non ferret. Toletum ad Hiſpaniæ regem conſanguineum, auxilii petendi gratia ſe contuliſſe, vbi aliis atq; aliis cauſificationibus, quum eſſet de ſpe deiectus, mœrore ac tædio vitam finiſſe, ibique ſepultum, ſcriptores noſtri omnes commemorant. *Flectium* autem Conimbricenſis arcis & vrbis præfectum, quum nullis conditionibus adduci poſſet, vt vrbem fratri ſubceſſori traderet, mortuumq; nuncianti non crederet, poſtulaſſe vt explendæ fidelitatis ſuæ cauſa, Toletum ſciſcitatum de morte eius adire permitteretur. Interea, ab vrbis oppugnatione abſtinerent milites. Quum placuiſſet hominis poſtulatũ, permiſſum adire Toletum. Vbi ſepulchro adaperto, Conimbricæ claueis mortuo regi in manu poſuiſſe, taliq; vſum oratione. Quam diu Rex Sanci, viuum te arbitrabar, extrema omnia ſum perpeſſus. Coriis famem, lotio ſitim toleraui. Ciuium animos conſilia de deditione agitantium, ad malorum patientiã erexi. Quidquid à me homine tibi ligio, atq; in verba tua iurato, præſtandum erat, præſtiti bona fide. Mortuo, tuę tibi vrbis claueis trado, ſacramento me ſoluo. Ciuibus deceſſiſſe te nunciabo, ne pertinaciter in ſuam perniciem ſubceſſori reſiſtant. Hæc Toleti facta ſcribunt hiſtorici noſtri. Ex veſtris quoq;, ea tempora qui attigerunt, idem confirmant. Satisq; ſit, geſtorum Alphonſi regis vocati Sapientis caput ſeptimum indicare. Arbitrabar me quum iuuenis Toletum deueni, in altero cellæ ſummi templi latere, infra Magni Alphonſi mauſolæum, huius noſtri vidiſſe conditorium, ſtatuamq; ſuper porrectam, in ſchemate monachi ex Diui Franciſci, in quod propenſus fuerat, inſtituto. Verum corona regia ſepulti olim dignitatem atteſtante. Neſcio an fefellerint tunc oculi, an γεροντικῶς vacillet ipſa memoria, an potius ablatus inde, & alio tranſlatus ſit. In tota certe Luſitania nuſquam ſepulchrum eius exſtat, nec vel tenui ſaltem fama.

De cognomine Legionenſis vrbis, quod poſt Vaſęum me interpellas, reſpondebo adhuc timidiuſcule. Non enim temere vetuſtiorum auctorum lectionem ſoleo inuertere, niſi ipſa ratio conuincat loci corruptionem. Ptolomæi codex ita habet. ἀπ' ἀνατολῶν δ' τούτων, παράκειται ἡ ἀστυρία, καὶ πόλις ἐν αὐτῇ, &c. λεγίων ζ. γερμανική. id eſt, *Legio ſeptima Germanica.* Quam lectionem ſequuntur interpretes, & noſter Nebriſſenſis. Multum tamen moueor Antonini auctoritate, vbi ſcribit iter à Mediolano Vapinquum, trans Alpeis Cottias, atque inde ad Callæciam, *ad Leugas VII. Geminam*, quod legendum me dixi arbitrari, *ad Legionem ſeptimam Geminam.* Nec parum incitamenti addit Inſcriptio iſta inuenta in pago Legionenſis agri, quam adcepi lateritiam eſſe, quaſi defuerint ibi lapides. Quuius exemplum neque Vaſæus, neque tu modo ad me miſiſti. Quod maluiſſem percenſendę rei cauſa, quam ad notationem illi modo adiectam. In Claudio, Luperco, atq; Victorico, in hanc partẽ iam ante inclinaueram, ſed tamen reuerebar Ptolemæum. Verum

ſi inſcri-

ſi inſcriprio iſta ad Antonini itinerarium adcedat, audebo forſitan manum Ptolemæo admouere, & illud, λεγίων. ζ. γερμανική, emendare, vt ſit. λεγίων ζ. γεμινιανή.

Grati muneris loco mihi fuit commentariolus Translationis nuper factæ *Sancti Eugenii* primi Toletani Epiſcopi, & martyris, ſi modo *Toletanus Epiſcopus* ille fuit. Neque dubitationem meam de nihilo prouenisse arbitreris. Veſter *Ildephonſus* in *Cathalogo virorum illuſtrium*, & maxime eorum qui Toletanæ eccleſiæ præfuerunt, duos tantum Eugenios recenſet, alterum Helladii diſcipulum & Iuſti conſortem, ſub Chintilla, Tulgane, & Chindaſuintho regibus, alterum, cui ſe Ildephonſus ſubceſſiſſe teſtatur, ſub eodem Chindaſuintho & Receſuintho, Eugenii prioris ſubceſſorem. Hunc *Iulianus*, qui libello illi additamentum fecit, ſecundum vocat Eugenium, de Ildephonſo ita ſcribens. *Præſul poſt ſecundum Eugenium.* Et de Iuliano altero: *Iulianus*, inquit, *Eugenii ſecundi diſcipulus.* Tam Ildephonſus igitur, quam Iulianus, ſanctiſſimum hunc martyrem Eugenium Toletanum Epiſcopum non agnoſcunt. Si in tanta noſtrarum rerum ignoratione locus coniecturæ ſit dandus, prædicaſſe Euangelium Toletanis non abnuerim, credendum enim antiquitati, ſed quum non multum forte promouiſſet, in Gallias, vnde venerat, videtur veriſimile rediiſſe, parum alioqui officio Epiſcopi functum, ſi primis illis initiis bonum prędicationis ſucceſſum ſolo videndi magiſtri deſiderio reliquit.

Imo ſi veritas patefacienda eſt, Quid enim oportet falſis nos titulis gloriari? & *Eugenius* hic qui primus veſtræ vrbi Chriſtum adnunciaſſe perhibetur Dionyſii Pariſiorum Epiſcopi ac martyris exiſtit diſcipulus, quum is Dionyſius nō Areiopagita ille fuerit, quod nobis perſuadere nituntur Galli, ſed alter circa annum Seruatoris noſtri ducenteſimum quinquageſimum tertium, Decio & Grato Cos. Romæ ex presbytero cum aliis ſex Epiſcopus ordinatus, atq; in Gallias ad prædicandum miſſus, vt auctor eſt S. Gregorius Turonenſis in primo hiſtoriarum ſuarum libro, Gallus ille quidem, atq; in ſuam alioqui gentem propenſus, reuocanda ad calculum, & ineunda iterum tuæ tibi ſupputationis ratio illa eſt, poſt quadringentos quinquaginta ſupra mille annos, ex quo paſſus ſit, eſſe translatum. Atque etiam ſi *Epiſcopum* fuiſſe donemus, neq; ſeuerius diſquiramus, an à ſolo Dionyſio ordinari potuerit Epiſcopus, & ab eo in Hiſpaniam delegari, quod factum in eius legitur hiſtoria, expendendum, an in illum conueniat id quod ais, *Toletanæ vrbis, ac totius Carpetaniæ primum fuiſſe* antiſtitem, *ſi primum*, non ad tempus, ſed ad dignitatis prærogatiuã referas. Quod ſi ad tempus referendum dicas, explices, oportet quur tam Ildephonſus, quam Iulianus Toletanæ eccleſiæ alumni duorum tantum Eugeniorum meminerint. Propter vetuſtatemne & exoletam ſeculorum memoriam? An quia omiſſo Toleti grege receſſit? An magis quia vere Toletanus Epiſcopus non fuerit, licet ibi Chriſtianæ religionis fundamenta ieciſſet? Et quidem memoriam vſque eo obſoleuiſſe, putandum non eſt, quum à Decio & Grato Cos. ad Chriſtianorum perſecutionem quæ ſub Diocletiano facta eſt, poſt quam Toletanam cœpiſſe eccleſiam mox aperiam, anni tantum interceſſerint quinquaginta, vno plus minus, quumque inde ad Conſtantinum & Iliberitanum concilium, quo tempore Toletanam Eccleſiam Epiſcopum iam habuiſſe etiam oſtendam, pauci admodum anni præterierint. Non poterat igitur memoria tanti Martyris, ſi Epiſcopus fuiſſet, ex Epiſcoporum ſerie interiiſſe.

Sin quum primum dixiſti, prærogatiuam ſedis intellexiſſe te inquias. hoc quonam pacto poſſis tueri, non video. Nondum enim illo tempore Toleti erat Eccleſia conſtituta, quum neque dum, eo veniente Datiano, eſſet, verum pauci atque latentes ſuſceptam non ita pridem ab Eugenio religionem formidoloſe ſeruarent. Poſt martyrium vero ſanctæ virginis *Leucadiæ* videlicet à puellæ fortitudine animoſiores factos, Eccleſiam inſtituere cœpiſſe, teſtatur Raſes, hiſce verbis. *Diocletiani tempore, Chriſtiani qui Toleti in Hiſpania erant, Eccleſiam conſtruere cœperunt, quæ poſtmodum regum dicta fuit. Chriſtiani vero Sanctam adpellant Leucadiam.*

Nec puto, non dico iam Toleti, ſed etiam in tota Hiſpania, Epiſcopum poſſe iuſtum, ordinariumue oſtendi, ante Conſtantini Magni tempora. Si qui autem ad id tempus alicubi fuiſſe legantur, quum inter pauciſſimos profiteri religionem perſequutorum metu vix audenteis, præter ordinem, prædicationem, & ad martyrium expoſitam mentem, Epiſcoporum nihil habuerint, talibus quæ prærogatiua conueniat, ipſe videris. Imperio itaque Conſtantini Epiſcoporum dignitas, & ſedium emerſit prærogatiua. Is enim optatam Chriſtianis pacem reddit, & Epiſcopos Archiepiſcopoſq; fieri per Hiſpanias edixit, & metropoleis ordinauit, per iuridicos Hiſpaniæ conuentus, iuxta *Diui Clementis* præſcriptum, *in Epiſtola ad Iacobum fratrem Domini*, quod citatur à Gratiano, 80. diſtinctione. De qua re ita Raſes, *Conſtantinus diuiſit Hiſpaniam ſex Epiſcopis qui religionem Chriſtianam populos docerent.*

Primum fecit *Narbonenſem Epiſcopum,cui dedit alias ciuitates ſex, quibus in animarum cura, iuxta Chriſtianorum fidem,præeſſet,videlicet Blitteras ſiue Beterrin,Toloſam,Magolonam,Nemauſum,Agatham,& Carcaſſonam,*

Secundo dedit *etiam bonas ciuitates,Bracaram,Dumiam Portugale, Auriam, Tuden,Lucum, Iriam,Britaniam,Ouetum,& Aſturiam.*

Tertio,Tarraconem,Barcinonem,Cæſarauguſtam,Ilerdam,Auſonam, Dertoſam, Oſcam, Calagurrin,Oriollam,& quatuor alias, tam barbare in ſcriptura deprauatas, vt quænam fuerint, ex barbaro hoc auctore non intelligam,nec animus ſit hoc aliunde ſupplere.

Quarto,Carthaginem,Lorcam,Baſtam,Toletum,Alharam,Oxomam,Saguntiam,Valentiam, Valeriam,Caſtulonem,Menteſam,Oretum,Secobrigam,& quinque alias quorum nomina non intellexi.

Quinto Emeritam Pacem,Olyſiponem,Oſſonobam,Abtaniam,puto Igæditaniam,Conimbricam, Lamecam,Eboram, & Cauriam. Sexto,Hiſpalim,Italicam,Cordubam,Xeritium,Sadunum,Neuolam,Malacam,Iliberim,Aſtygin,& Agabram.

Sub Conſtantino itaque Toletana eccleſia non pridem inſtituta, Epiſcopum ſane habebat,vt patet ex Iliberitano Concilio,in quo ſeptimo loco ſubſcripſit *Melanthius Epiſcopus Toletanus.*Erat tamen ſub metropoli *Carthagine noua*,in qua,auctore Plinio,conuentus erat, quæque,vt ait libro etymologiarum decimo quinto Iſidorus,à Romanis colonia facta,nomen etiam prouinciæ dedit.Nunc autem,inquit, à Gothis ſubuerſa,atq; in deſolationem redacta eſt. Rodericus Toletanus à Gunderico Vandalorum in Callæcia, & Sueuorum rege euerſam dirutamq; ait, ibiq; antiquitus dignitatem ciuitatis fuiſſe, antequam à Vandalis eſſet euerſa,confitetur.Gothorum tempore,dignitatem ad Toletanam eccleſiam eſſe translatam,& adhuc *Carthaginenſem* dici *prouinciam.* Sit ſane à Vandalis euerſa. verum, etiam Vandali Gothi erant, vt teſtis eſt Procopius. Alioqui ſatis nobis erat Iſidorus, qui à Gothis euerſam dicit. Mallem tamen,vt Rodericus explicatius diceret,ecquam ciuitatis dignitatem Toletum translatam intelligat. Nam ſi epiſcopalem tantum ſedem intellexit, ex Iliberitano concilio prius oſtendi, iam ante euerſam Carthaginem Toletum epiſcopalem dignitatem habuiſſe.Quanto erat ſimplicius, *metropolitanam dignitatem* translatam dicere?

Euerſa ergo Carthagine, quum Gothi Toletum ob loci ſitum, & ſoli commoditates comprobaſſent,& vrbem feciſſent *regiam*,eo metropolitano dignitas eſt translata, verum manente prouinciæ Carthaginienſis titulo.Adparet hoc ex primo Toletano Concilio, ab vndeuiginti epiſcopis prouinciarum Tarraconenſis,Carthaginienſis,Luſitaniæ,& Bæticæ celebrato,ſub Honorio & Arcadio AVGG. circa tempora Anaſtaſii Papæ, præſidente *Patrono* Tarraconenſi metropolitano,ſubſcribente ſexto loco *Aſturio Toletano*, quem ſanctus Ildephonſus Audentio in Toletana vrbe metropoli prouinciæ Carthaginis ſubceſſiſſe dicit,& ob inuentos diuina reuelatione in *Complutenſi* municipio Chriſti martyres, redire in ſedem ſuam noluiſſe,ſed in ſanctorum miniſterio atq; complexu, diem obiiſſe. Eoque factum,vt Aſturius, qui apud Toletum nonus erat ſacerdos, apud Complutum primus haberetur. Vides quam recens erat Epiſcoporum Toletanorum origo,vt Aſturius nonus numero perhibeatur? Nec ſane plures eſſe poterant centum fere annis, ab Eccleſiæ Toletanæ primordiis,hoc eſt,à fine imperii Diocletiani,vſq; ad Arcadium & Honorium AVGG. & Stiliconem cos.quo tempore fuit Aſturius. Vides etiam translatam iam Toletum metropolim, nondum Carpetaniæ, ſed Carthaginienſis titulum prætuliſſe? Proceſſu inde temporis,inrepſit paulatim Carpetaniæ adpellatio,vt in tertio Toletano concilio, ſub Recaredo principe, in quo ſecundo loco, hoc eſt, poſt Mauſonam Emeritenſem prouinciæ Luſitaniæ metropolitanum,ſubſcripſit *Euphemius*,in Chriſti nomine, eccleſiæ Catholicæ Toletanæ,metropolitanus Epiſcopus,*pro Capitaneis*,quod emendandum eſt, *prouincia Carpetania.* In quinto rurſus. Eugenius prior ſe Toletanæ eccleſiæ Epiſcopum, prou. Carthaginienſis metropolitanum vocat. Et ſic fere in cæteris. Nec aliter Ildephonſus & Iulianus vtuntur,in illo *de viris inluſtribus* libello. Atq; hæc non eo dicta à me ſunt,quo Toletanis de ſua quidquam antiquitate detractum velim, Sed quia inluſtria Diuorum martyria, falſorum admixtione contaminari non probem.

Ex paulo ante dictis intelliges *Ildephonſi de illuſtribus viris* libellum eſſe apud me, cum ſuperioribus eiuſdem argumenti ſcriptoribus,hoc eſt,*Hieronymo, Gennadio, Iſidoro, Braulione*,poſt quos ſequuntur *Ildephonſus & Iulianus.* Eſt etiam in noſtra Eborenſi Eccleſia liber ipſius *Ildephonſi,de perpetua ſanctæ Dei matris virginitate*, non parum quidem antiquus.attamen non parum etiam mendoſe ſcriptus. Interq; nonnullos bibliothecæ meæ vetuſtiores manu deſcriptos,*Conciliū* extat *Emeritenſe*,à duodecim prou. Luſitaniæ Epiſc. celebratum,

anno

anno decimo octauo Receſuinthi regis,æra DCCIIII. ſimulq; *Homilia beati Leandri epiſcopi Hiſpalenſis*,habita in tertio Toletano cōcilio,pro conuerſis ab Arriana impietate Gothis. Quuius meminit Rodericus Toletanus in Reccaredo.

Iulianum Pomerium iam olim deſidero,eoq; magis quod ſanctus veſter pontifex *Iulianus* Eugenii ſecundi diſcipulus, *Quirici* ſubceſſor,multum illi tribuit, in libris quos *de prognoſticis futuri ſeculi* ad Idalium Barcinonenſem conſcripſit. Eos mihi furto à Pariſienſi quodam hoſpite ante annos viginti ſublatos, adcepi poſtmodum typis excuſos, non tamen ſatis mendis quibus paſſim ſcatebant,purgatos. Vidi aliquando in Germania *carminum* eius *libellum*,ſed apud hominem qui neque vnius diei vſuram prȩſtare voluerit.*Iſidorum Pacenſem* citat alicubi Vaſæus in Chronicis. Non dubito in Eccleſiæ veſtræ, quæ prima ex Saracenica inluuione & reſpirauit,& priſtinum ſplendorem recepit,inſtructiſſima,vt ais,bibliotheca,merces has poſſe reperiri.Quibus ſi nos participes,opta viciſſim heinc aliquid,quo tibi nos gratificemur.

Concilium Toletanum ſtatim vt prodiit,delatū ad me eſt.Noſtrum *Oliſiponenſe* abſoluimus circiter Saturnalia, vel,vt potius Chriſtiane loquar, inſtante Seruatoris noſtri natali die,ſex Actionibus diſtinctum. Creuit in iuſtum volumen, vt quod *Decreta* contineat ſupra tercentum.Nondum exiit,turbato apud nos nonnihil Eccleſiaſtico ſtatu, ſiue circa iuriſdictionem,ſiue neſcio quur,& ſi ſcio,non tam longe vterque diſtamus.quin eorum quæ heic geruntur,ad vos rumor celeriter pertingat.

Delaſſaui te arbitror,verboſiſſima epiſtola,aut ſi mauis,libello.Sed boni conſules prolixitatem hanc,vbi attenderis,ad litterarum tuarum capita vix potuiſſe me pro materiæ dignitate reſpondere,niſi tot verba neceſſario funderem. Bene vale, & huic homini, quem ſponte ad amicitiam prouocaſti,indies amiciori, mutuam amicitiam ſerua.Eboræ, 4.Nonas Maii,M.D.LXVII.

AMBROSIVS MORALES CORDVBEN. ANDREÆ RESENDIO. S. P. D.

Mo te, Reſendi doctiſſ. amo te, & vnice profecto diligo: vel de tua nobilitate,quam mihi ego in bonis ſemper ſuſpiciendam & colendā exiſtimaui: vel de tua iſta inſigni eruditione,& eximia Hiſpanæ antiquitatis cognitione, qua noſtrates omnes præcellere,& longo interuallo videris anteire: vt carminum tuorum iucunditatem, mihi poetices amantiſſimo dulciſſimam, orationum grauitatem eloquentiæ profeſſori commendabilem interim taceam. Accedit inſignis tuus candor, & in iuuandis aliorum ſtudiis benignitas,qua nunquā grauaris libenter aliis impertiri, quicquid ingenio & ſingulari iudicio fueris aſſequutus,aut indefeſſa diligentia aliquando eruiſti. Quis non hoc amare? Quis non plurimi facere debeat? Ego vero & amo, & admiror,& bonorum & eruditorum omnium nomine, humanitatis huius tuæ ergo, ingentes tibi gratias ago. Offenſus nimirum & peſſima & frequenti multorum apud nos tenacitate,qui ſi quid vel exiguum antiquitatis monumentum adepti ſunt,ita occultant,ita aliis denegant:vt perire ſibi omnem eruditionem putent,ſi cum quoquam id communicauerint. His de cauſis cum te iampridem amem,& iuuari abs te magnopere ſtudia mea poſſe intelligam,ſcribere ad te conſtitui: vt tu me viciſſim pro ingenua tua humanitate ames,mihi reſcribas, & me opem tuam enixe poſcentem libenter adiutes. Scripſi enim Hiſpaniæ totius hiſtoriam ad Roderici Regis *tempora,quinque Floriani libros ſeptem aliis continuato opere proſequutus. Non quod mihi eius hominis ſcripta perplacerent, vel quod tibi diſpliceant: ſed quod iuſtis de cauſis mihi fuit,indidem vbi ille deſiit incipiendum. Vrbium origines,ſitus, nomina, & quæcunque ad illarum antiquitatem pertinebant,hiſtoriæ non admiſcui,ſed peculiari commentario ſeorſum adnexui:quia liberiora ſpatia ad hunc curſum plenius conficiendum mihi patere cuperem. Atque vtinam vtrunque id opus coram tecum relegere, & te admonente, atque adeo edocente corrigere mihi licuiſſet: tunc demum mihimet ipſe in meo opere ſatisfacerem, & doctis omnibus ſatisfacturum ſperarem. Nihil,ita me Deus bene amet,quantum ad ſtudia ſpectat,libentius vnquam in vita feciſſem, quam vt hoc iter caperem: vt tecum aliquandiu verſarer, multo abs te doctior recederem, opuſq; noſtrum tali iudice caſtigatum innocens iam & plane abſolutum reducerem. Sed quoniam tum ingraueſcentis ætatis ſenium, tum etiam peculiaris valetudinis imbecillitas hoc ipſum vetat optare: quod v-*

num datur, tuaque benignitas tribuit sperare, te de multis per literas percontabor. Vides enim, mi homo quantis & quam multis in rebus, suppetias mihi possis adferre. Ego vero hic iam mature, opem tuam, quo magno opere indigeo, implorare, & de multis interrogare te incipiam.

1. *Qualiter putes intelligenda postrema illa verba, quæ pontis Alcantaræ delubro post epigrāma leguntur.* C. IVLIVS. LACER: &c. *Nam mihi nisi reconditum aliquid subsit, difficilia videntur intellectu. Quæ ego in historia dixi, cum his literis accipies.*

2. *Quæ apud authores leguntur de oppidorum nominibus, quæ in eodem ponte recensentur, mihi sunt percognita. neque tamen inde satis possum quippiam certi & perspicui afferre. Tu qui vicinior has regiones incolis, nō dubito quin aliqua planiora & indubitata magis peruestigaueris. Ea mecum obsecro communicato.*

3. Ec*quid habes, quo rationem reddere possis, & assumpti & continuati in regibus Gotthorum prænominis Flauii. Ego enim in hac parte nihil habui quod dicerem, præter vnam coniecturam æmulationis imperatorum. Nam cum ab Constantino, & retro etiam, imperatores omnes Flauii prænomen continuarent:* Gothi *toties imperat. victores, æmulatione succensi, id ipsum etiam prænominis sibi videntur desumpsisse.*

4. *Ecquid insigne & memorandum legeris alterutrum Reccaredum regem in vestra vrbe Eborensi fecisse? Nam si quid eiuscemodi protuleris: omnem ego iam tuam illam cum Quebedio de* Elbora *nomine concertationem diremero. Interim scias proximo Augusto* Quebedium *Toleti obiisse, opusque suū* de sanctis Hispaniæ, *vix dum inchoatum reliquisse.*

5. *De* Acosta *Rege si quid certum alicubi reperisti, id magno opere cupio intelligere. Quidam enim vti scis, regnasse negant, quidam affirmant. Nummi, qui tanquam regis huius sint, ostentantur, ego adduci non possum, vt credam eius esse regis.*

6. *Si quos habes Gothorum Regum nummos non graueris obsecro descriptos ad me transmittere.*

7. *Scire cupio concilium illud* Emeritense, *quo mense, quo die, quibus cum episcopis sit celebratū.* T*um præterea si quid insigne in eo sit decretum.*

Onero te multis quæstionibus? Tuæ isti singulari eruditioni succenseto, quæ sola hæc nosse, & potest docuisse: tuæ humanitati irascere, quæ aditum ad percunctandum patefecit. Tu vero vicissim à me si quid habeo quo tibi gratificari possim, requirito. Pauperis est numerare pecus: *sed tamen quid à me possis optare significabo. Nummos antiquos cum oppidorum* Hispanorum *nominibus priscis plus quadraginta diuersos congregaui. In his sunt. Saguntos, Castulo, Valentia, Graccurris,* Obulco, *Sacili, Vlia, Carmo, Ebora, Claritas Iulia, Corduba, Colonia Patritia, Ercauica, Cascantum, Hispalis, & quædam alia.*

Gothorum regum nummi hi sunt apud me.

Diui Ermenegildi aureus, quo tempore cum patre bellum gerebat percussus. Bone Deus, quem thesaurum nomino.

Fratris eius Reccaredi *aurei quatuor, argenteus vnus, diuersi omnes.*

Liuuæ huius filii aureus.
Suintilani aureus.
Reccesuinti aureus.
Eruigii aureus.
W*iterici aureus.*
W*ambæ argenteus.*
W*ittizæ &* Egicæ *aureus.*

Inscriptionum antiquarum ex multis Hispaniæ regionibus magnam copiam comparaui. Ex ve*tustissimo Ouetensis* Ecclesiæ *codice Sancti Desiderii martyris vitam transcripsi, ab Rege Sisebuto conscriptam.* Multa alia inde habui. E*iusdem* Regis *epistolas aliquot, & eorundem temporum alia nonnulla. Chindasuindi* Regis *priuilegium, quo patrimonium monasterii ab* Sancto *Fructuoso in* Bergido *ad Compluticam erecti adauget. Post* Regem *Pelagium antiquissimorum regum nostrorum priuilegia quamplurima, leges item antiquas (*fueros *nostri vocant) quarundam ciuitatum nostratium vndecunque corrasi. Sed hæc nihil ad te. Aliorum omnium, quæ te oblectare, aut quaqua ratione tua interesse poterunt, quiduis optato, quiduis petito, descriptum quamprimum remittam. Doctor Ioannes de Sancto Clemente Badaiocensis ecclesiæ canonicus Theologus, qui has ad te mittet, tuas ad me transferendas tuto recipiet.* Eum *ego hominem multis de causis, tum amo mirifice, tum etiam plurimi facio. Neque ideo solum quia mecum sit aliqua propinquitate coniunctus: neque quia pene à paruulo eduxerim in litteris, amauerim pro meo, & in eo me oblectem, sed quod in eo ingenium, virtus, doctrina, magna omnia, ita decertent, vt non cuiuis facile sit, quid præcellat iudicare.*

Ego *semper vitæ innocentiam & sanctitatem præfero. Per eundem cum his litteris librum nostrū de sanctis Iusto & Pastore accipies: quem eo consilio misi vt si quid in eo sit, quod te legisse iuuat, ea te pia & erudita voluptate minime fraudarē. Potui fortasse errare, quia templum illud horum martyrum cū inscri-*

inſcriptione, ad Salaciæ ineſſe ſcripſi. Nam F. Alfonſus Chaconus Dominicanus, qui abs te mutuatã eam inſcriptionem ad me miſit, perperam titulum addiderat, vt ego quo loco reperiretur, plane non poſſem intelligere. Interim ſcire peruelim, probes ne noſtram in peruestigandis vrbium antiquitatibus rationẽ cuius exemplum in Complutenſibus antiquitatibus cernere poteris. Ibi tu mihi nominari non potuiſti. Vbicunque interuenis, hominis & tibi amiciſſimi, & eruditionis tuæ non vulgaris æſtimatoris officium non requires. Tu vale, meque ama, & amanter reſcribe.

Compluti. XXX. *Ianuarii.* M.D.LXX.

Vincentium tuum fac ad me mittas, quem ego cum legere magno opere iam diu cupierim, nunquam datum eſt inuenire. Iterum Vale.

L. ANDREAE RESENDII,

LVSITANI, AD EPISTOLAM D. AMBROSII MORALIS VIRI DOCTISSIMI, INCLYTÆ ACADEmiæ Complutenſis Rhetoris, ac Regii hiſtoriographi Reſponſio.

D. AMBROSIO MORALI, VIRO ERVDITISSIMO, L. AND. RESENDIVS S.

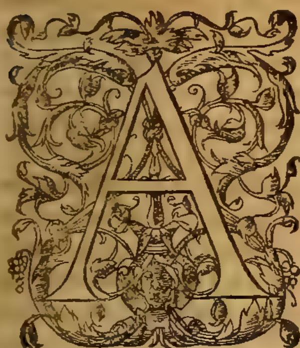

D eidus fere Martias, Ioannes à Sancto Clemente neceſſarius tuus, libellum & litteras à te amantiſſimas, vna cum ſuis, etiam amantiſſimis, ad me miſit. Quid ego vtrique veſtrum aliud reſpondeam, quam meæ me felicitati, ob taleis viros amicitiam meam ſponte ambienteis gratulari, nihil equidem intellego. Certe amanteis, quantum intendi amor poterit, redamabo, daboque operam, ne quod priores diligere cœpiſtis, in eo erraſſe videamini. Tibi vero cui has peculiater modo ſcribo, immortaleis ago gratias, de tua iſta humaniſſima comitate, comi, vt comior eſſe non queat, humanitate. Nec vtique ob id, quod mirificis me laudibus euehis, an obruis? Neque enim tam elato ſum ingenio, vt quæ ſcribis mihi quaſi meo iure adrogem, ſed quod tua iſthæc laudatio quum ab incredibili animi candore proficiſcatur, non poteſt iucunda mihi non eſſe. Pudefacit igitur multum me, multum tamen delectat. Lætus ſum, laudari me abs te pater, laudato viro, inquit apud Næuium Hector, & vſurpat, Catoni reſpondens, noſter Cicero. Sed de his dicam modice. Vereor enim ne mutuum reddere conatum eſſe me quiſpiam ſuſpicetur. Quod tamen potius deinceps ſpondeo, atque in me recipio. Nunc ad epiſtolæ tuæ præcipua capita. Eſt ſane quod ais, mea ſatis procliuis in communicandis quæ vel ingenio, vel ſedulo nauata opera, deprehẽdi, inuenique facilitas. Quæ mihi nonnunquam obeſt, inſidiantibus meo labori plagiariis quibuſdã qualis fuit in pleriſque amicus olim meus Barrerius, qui locos ſupra viginti candide impertitos, ſuæ immiſcuit Chorographiæ, non habita commonſtratori gratia. Quorum tamen non paucos ea dexteritate tractauit, vt mihi illud Martialis in eum iure liceat detorquere.

Quem recitas, meus eſt ô Fidentine libellus,
Sed male quum recitas, incipit eſſe tuus.

Ingenue magis Vaſæus, tametſi neque ſemper, neque alicubi, maxime expoſcente loco, non diſſimulanter. Ei certe quæ de Romanis tribubus, ſiue legendis libris, ſiue inſcriptionum veterum monumentis, compereram, additis auctorum priſcorum teſtimoniis, communicaui. Compleueramque vnius & quadraginta numerum, hoc eſt, ſupra triginta quinque confeſſas atque receptas, ſex alias. Non enim plureis eatenus diſerte inueneram, præter treis, litteris quamque tribus. CAM. CLV. HOR. ſæpe in marmoribus adnotatas, quarum integra nomina neque apud idoneum ſcriptorem aliquem legeram, neq; ſine veterum teſtimonio, ſola trium literarum coniectura, Camillam, Cluentiam, Horatiamve, pronunciare ipſe audebam. Nam CLV. pro CRV. hoc eſt, Cluſtuminam pro Cruſtumina dici, nondum ſatis eram, neque adhuc ſum perſuaſus, quum ciuitas vnde nomen habet, Cruſtumium vocetur, non Cluſtumium. Mihi autem non contigit marmor videre, vbi CLVS, vel CLVST, ſcriptum eſſet. Hærebam igitur in ſcriptura, CLV. eſſetne interpretandum Cluſtumina, vt bene docti quidam exiſtimant, an Cluentia, quæ extra numerum, ſicut CAM. & HOR. tribus eſſet. Omneiſque has apud me in ſchediis conlectas, ne-

que dum ſtylo ordinatas eo conſilio reprimebam, vt ſi lectione aſſidua certius tandem aliquid eſſem adſequutus ea in re ſtudioſis antiquitatis mea diligentia non deeſſet. Ecce autem in libris variarum reſolutionũ Reuerendi D. à Foſſis Rubris, Rodericopolitani Pontificis, prodiit de Romanis tribubus opuſculum, in quo inter multa alia, quæ vir ille erudiţiſſimus & ex veteribus, & ex neotericis congeſſit, quæ ego peculiariter lucubraueram, vna reperi, à Vaſæo, ſicut poſtea reſciui, prodita, tantũ cippi. L. Voconii, L. F Qvir. Paulli, qui domi meæ eſt, facta obiter mentione, videlicet vt indicio eſſet, illuc ſcrinia mea, non meo conſenſu, perueniſſe. Quod ægre minime equidem tuliſſem, imo vltro egiſſem gratias, ſi treis illas, quas pro ignotis adhuc habeo, etiã expediuiſſet. De quibus neque verbum vllum fecit, neque exceſſit triginta quinque numerum, neque rem omnino ad amuſſim dolauit. Vicit ea in re, & nos, & illum, & cæteros qui noſtra ætate id attentarunt, Onuphrius Panuinius, quanquam neque in illo exactius aliquid nõ deſideres. Sed ad rem. Vaſæo homini quo ad vixit beneuolenti, leuem hanc pleni officii prætermiſſionem, libenter condonamus. De fraude, cum Barrerio, neque ſane iracunde, expoſtulauimus. Neque propter illum ſimileiſque, reſtrictiori animo in aliorum iuuandis ſtudiis, ſi forte potero, equidem ſum factus. Minus autem poſſe, vehementer doleo. Non enim pudet inſcitiam meam fateri. Nam à perueſtigandis eruendiſque antiquitatibus, ad quam rem videbar ab natura propenſus, maiora me ſtudia, & neceſſariæ quædam compedes retraxerunt, atque ſemotum à doctorum hominum quotidiano congreſſu, quo & erudiebar, & delectabar, ad rudem compulere inuitum, & in hoc patriæ angulo, quaſi in ingloria ſenectute delitеſcentem, retinuerunt. Sed qualis iſta quumque eruditio noſtra eſt, ad quam velut ad grauioris itineris diuerticulum, nonnunquam animi cauſa deflectimus, non enim noſtri nos omnino pœnitet, certe doctis actui ſimilibus, ſemper erit obnoxia. Quare omiſſis ambagibus, quod in epiſtola tua petis, vt te viciſſim amem, etiam ſi non petiſſes, ipſe vltro prouocatus, eram facturus. Atque vt initio teſtatus ſum, maximo te opere profecto amo. Vt vero de ſtudiis tuis loquar, probo conſilium tuum, quod vrbium origines & vetuſta nomina hiſtoriæ rerum geſtarum non admiſcuiſti. Impediſſet enim hoc ipſum hiſtoriæ quaſi corpus, & narrationis curſum remoraretur, ac perplexiorẽ reddidiſſet. Separato vero cõmentario, antiquitatis ſtudioſis eo melius, quo liberius ſatiſfiet. Sed per tuam te fidem oro atque obteſtor, vt in reddendis originibus, ſi nondum opus emiſiſti, religioſiorem te præſtes, quam fuit in comminiſcendis Florianus, multæ alioqui lectionis homo.

Quæris à me quonam modo intelligenda putem poſtrema verba inſcriptionis eius fani, quod ad pontẽ eſt Alcantaræ. C. Ivlivs Lacer, & cæt. nec integram eorum verborum lineam miſiſti, quod equidem maluiſſem, quum verbum quod ſtatim ſequitur, ſemiabraſum ſit tribus tantum, vt adparet, litteris inſculptum. D : : ɔs. Ego ante multos iam annos, quum ſcalas loco adhibuiſſem, horam integram, eoue plus, etiam pluente cœlo, legendæ inſcriptioni impendi, præcipue propter octauum carmen, quod falſiſſime tranſlatum, nullo penitus ſenſu, circumferebatur, etiamq; dum circumfertur. Quod ex ductu abraſarum literarum veſtigiis, me puto ad germanum verumque ſenſum reſtituiſſe, comprobantibus multis, quibus id poſtea communicaui. Sed hæſi, hæreoque adhuc in tribus illis litteris, D : : ɔs. non hęſurus ſi duę tantum eſſent. D. S. Quæſtio vero tua non eſt niſi in verbis quæ ſequuntur, F. Et dedicavit. amico cvriolacone. igaeditano. Et ſciſcitaris an probem lectionem tuam & expoſitionem, quam extra epiſtolam in commentariolo Hiſpanice confecto miſiſti, *fecit, & dedicauit, amico curione Lacone Igæditano*, ad hunc ſenſum, *fecit, & dedicauit* dedicationis munus obeunte *amico Lacone, curione*, id eſt, ſacerdote *Igæditano*. Verbũ autem Cvrio, conciſione dictum exiſtimas, pro Cvrione. id eſt ſacerdote. Ita, vt *curio Igæditanus*, hoc eſt, Sacerdos Igæditanus, Laceri amicus, delubrum dedicauerit, quum nefas, vt ais, eſſet, ſine ſacerdote hoc fieri. Et *curionem* pro ſacerdote, apud bonos auctores reperiri, verbo, nõ re, confirmas. Dicam libere, bona tua venia. Mihi argutius, quam verius, eſſe hoc videtur. Primo, quia tametſi donarem *curionem* pro ſacerdote reperiri, vim facis latinitatis contextui, *Amico curione Lacone Igæditano*, pro eo quod eſſe debuiſſet, iuxta tuam ſententiã, Amico lacone cvrione igaeditano Imo neque ſic, oſtendebat *curionem*, hoc eſt, ſacerdotem *Igæditanum* dedicationem peregiſſe, & templum ſolennibus verbis fuiſſe effatum. Si enim hoc eſſet, ita ſignificari debuiſſet, effante, vel dedicante, vel præeunte, *amico Lacone, curione Igæditano*, non autem diſtortiſſime, *amico curione, Lacone Igæditano*. Deinde, vt velis corrigere, quod dixiſti, *curione municipii Igæditani*, & dicas, *amico curione*, id eſt, ſacerdote, *Lacone Igæditano*, vt curio non intelligatur ſacerdos eius municipii fuiſſe, ſed id municipium patria fuiſſe Laconis, reſtat tunc inquiren-

quirendum, apud quem veterem auctorem legeris, id quod fidenter adſeris, *curionem* pro ſacerdote, aut potius flamine in prouinciis, & extra vrbem Romam. Romam enim à principio Romulus in treis diuiſit tribus, & tribum quamque in decem curias. Tribuum triũ præfectos, tribunos adpellauit, Curiarum triginta præfectos, vocauit curiones. Et qui curionum omnium princeps eſſet, is curio maximus eſt nuncupatus. Curiones autem hi, ſuæ quiſque curiæ curam habebant, & in calanda, hoc eſt, vocanda ad curiam Calabram, vel alio, concione, & in ſacris faciendis, & in procurandis curialium commodis. A cura enim nomen erant ſortiti. Vnde illud Plautinum eſt.

Nam noſter noſtræ qui eſt magiſter curiæ.
Diuidere argenti dixit nummos in viros.

Fuiſſeque id ſacerdotium Romæ honeſtum, vel ex vno Liuio poteſt liquere. At extra Romam, vbi nullæ curiæ fuere, quonam modo eſſent curiones? Inquies fortaſſe, ab illa Romana conſuetudine, etiam alibi Curiones pro ſacerdotibus vſurpare. Hoc oſtendendũ à te eſt. Ego ſacerdotes, flamines, ac flaminicas paſſim inuenio, curiones eo quo tu vis modo, nuſquam. Quod ſi ego in ſtudiis non ſatis profeci, abs te peto, vt quod rectius ipſe noſti, amice impertias. Ad hæc, CVRIO, pro CVRIONE, extrema breuitatis cauſa, mutilata ſyllaba, non magis admitto, quam admitterem. Sermo in ſexto caſu, pro Sermone, facilius admiſſurus, ſi tantum CVR. ſcriptũ eſſet. Inſuper, LACON, ſine dubio cognomen eſt, non nomen. Sacerdotem autem per cognomen tantum, atque id obſcurum, prætermiſſo priori nomine, contra Romanorum conſuetudinem notari ac deſcribi: in templo quod ipſemet dedicaſſet, minus certe conuenit. Quare duabus illis dictionibus CVRIO LACONE, nomen & cognomen Igæditani illius ſignificari non dubito. Quomodo igitur interpretamur, F. ET. DEDICAVIT, AMICO CVRIO LACONE, IGÆDITANO? Nẽpe ſic. Si minus placet ſubaudiri præpoſitionem CVM, *vt ſimul cum amico Curio Lacone Igæditano feciſſe, & dedicaſſe* intellegatur, certe AMICO adiectiuum nomen erit. non ſubſtantiuum.

AMICO, ideſt, fauente, iuuante, operamve dante, Curio Lacone Igæditano. Quemadmodum apud Horatium *Diues amico Hercule*, Siue CVRIVS LACON flamen fuerit, quod non multum curo, ſiue faciendo pontis operi, atque erogandæ in operarios ſtipi pręfectus, pręcipue quũ Igæditanus eſſet, quuius municipes in pontis effectione primi recenſentur, ſiue carminum illorum auctor. Quod pronunciare non poſſum. atqui, ſi *Curius Lacon* præfectus operi faciundo fuit, fauore ſane illius indigebat architectus, vt permitteretur iuxta publicum opus fanum exſtruere, quod quidem non tam religione ductus, quam cupiditate ſui nominis poſteris commendandi faciebat. Et quoniam ea in re facilẽ habuerat forte *Curiũ Laconẽ Igæditanũ*, id teſtificari voluit, ac quaſi gratiã reddere, facta nominis eius & patriæ mentione. Fuiſſe quoque *Igæditano* illi prænomen *Curius*, verum videtur ex multis marmoribus in ipſis Igæditani municipii ruinis, vbi Curiorum familia frequens fuiſſe inuenitur, vt oſtendemus, Deo bene iuuante, in noſtra Luſitania, quæ modo in incude verſatur. De nominibus municipiorũ in eodem ponte recenſitis, quæ neoterici tradunt, tibi nequaquam probari, nihil miror. Sunt enim magna ex parte mera ſomnia, & diuinationes, prope dixerim, ebriæ. Sunto exempli cauſa hæc, Coloniam Scallabin, Præſidium Iulium cognominatam, modo eſſe Trogilliũ, Norbam Cæſaream, Alcantaram, Iuliam Myrtilin, Vaenam. Et ſimilia, quorum commemoratio non modo faſtidium, ſed indignationẽ etiam mouet, quando iſtorum næniæ non in Hiſpania noſtra ſopiuntur, ſed peruadunt. & in Italiam, & in Gallias, & vſq; ad Germanos: atque illic homines ſane doctos, ſed nimium credulos, in errores puerileis inducunt. Ego non omnia illa, quæ in ponte recenſentur municipia, percognita habeo. Quæ vero pro compertis poſſum adſerere, propediem vt ſpero, proditura exſpectato. Nam ea epiſtolaribus cancellis concludi non poſſunt.

Exquiris ecquam rationem poſſim reddere, adſumpti & continuati apud Gothorum reges in Hiſpania Flauii prænominis. Nullam certam, vt verum fatear. Sed ſi diuinationi locus eſſe vllus poterit, ego ita coniecto. Flauium prænomen, quod à Veſpaſianis incepit, reliqui Cæſares, qui vel ſanguinis propinquitate ad illos pertinebant, vel eo ſe nomine gratioſos fore putabant, ſunt proſequuti. Quemadmodum & M. Aurelii Antonini Pii, magna ambitionẽ nomen per multos decucurrit. Quin & Traiani nomen Decius quoque adamauit. En tibi poſt multos annos. FL. Valerius Conſtantius. FL. Valerius Conſtãtinus. FL. Valerius Seuerus. FL. Valerius Criſpus. FL. Valerius Conſtantinus iunior. FL. Iulius Conſtantius. FL. Iulius Conſtans. FL. Nepotianus. FL. Claudius Iulianus. FL. Iuuianus. FL. Valentinianus. FL. Valens. FL. Gratianus. FL. Valentinianus iunior. FL.

Theodosius. Fl. Arcadius. Fl. Maximus. Fl. Eugenius. Fl. Honorius. Fl. Theodosius iunior. Fl. Ioannes. Fl. Placidius. Fl. Marcianus. Fl. Auitus. Fl. Leo. Fl. Maiorianus. Fl. Vibius Seuerus. Fl. Anthemius. Fl. Olibrius. Fl. Leo iunior. Fl. Glicerius. Fl. Zeno. Fl. Nepos. Fl. Basiliscus. Fl. Augustulus. Fl. Zeno Isauricus. Fl. Anastasius. Fl. Iustinus. Fl. Iustinianus. Fl. Iustinus iunior. Fl. Mauricius. Fl. Phocas. Fl. Heraclius. Vides ambitiosam Cæsarum, & inter Cæsares tyrannorum aliquot Flauiorum turbam? vt longam imperatorum reliquorum orientalium, seriem, vsque ad Palæologos, vt Stiliconem, aliosque militiæ magistros, vt Odouacrum tyrannum, vt Narsen eunuchum, vt Belisarium, vt consulum centurias, silentio prætercam. Vnde ad Gothos in Hispania regnanteis id prænomen defluxit? Nam eorum maiores Flauii adpellati non sunt. Arbitraris tu, æmulatione imperatorum, quos non raro vicerant, eos ita voluisse nuncupari. Potest hoc esse. Quamquam ab hac sententia ista potissimum ratione discedo. Nam si æmulatione id fecissent, illi maxime fecissent, qui de Roma vrbe triumpharunt, quasi sic, Romanis insultarent, vt Alaricus, vt Ataulphus vel etiam Gizericus Vandalorum Rex, qui ex Africa veniens Romam est deprædatus. Quibus Flauium adiectum fuisse prænomẽ, nusquam quod equidem meminerim, adhuc legi. Quare non pessima coniectura existimarem, potius ex adfinitatibus, & iam consanguinitate, vel ex beneuolentia & obseruantia erga Cæsares ipsos, conseruandæque amicitiæ causa, adulatione quadam esse id factum. Nam quum Ataulphus Alarici propinquus Placidiam Theodosii filiam in vrbis direptione captam iugali sibi vinculo sociasset, vt tradunt Orosius & Iornandes, atque Alarico mortuo, in Gotthorum regnum suffectus esset, paulatim Placidiæ moribus lenitus, ad pacem se, & Romanorum amicitiam conuertit, Honorioque adfini gratificari studebat. Post quem, Regerico, qui subcesserat, suorum fraude interempto, Vallia quartus ab Alarico sequutus est. Qui non modo pacem cum Honorio confecit, sed sororem, illi etiam viduam, honorifice semper habitam, remisit, & bella plurima, etiam contra gentileis suos, pro Romano gessit imperio. Testatur hoc Sidonius Apollinaris, in Anthemii Panægyri.

simul & reminiscitur illud,
Quod Tarthesiacis auus huius Vallia terris
Vandalicas turmas, & iuncti Martis Alanos,
Strauit, & obciduam texere cadauera Calpen.

Simili modo Theodericus Vesogotthorum rex, vt eum Sidonius Apollinaris, & Iornandes adpellant, siue Theoderedus, si magis Roderico Toletano adsentiaris, pacem cum Valentiniano, quam prius fregerat, tandem confirmauit, & cum Aetio in campis Catalaunicis, pro Romanis, aduersus Attilam potentem Hunnorum regem fortissime pugnans, obcubuit. Iam Amalasuintha magni Theoderici Amali filia, per obitum Eutharici mariti Hispaniæ regis vidua relicta, suam viduitatem, & Athalarici filii pueritiam Fl. Iustino imperatori, quasi in tutelam commendauit, eo quod pater Theodericus Athalarici auus è vita migrasset. De qua re latius postea. Athanagildus vero contra Agilam, siue Agilanem, vt Gregorio Turonensi placuit, auxilia ab imp. Fl. Iustiniano petiit. Herminigildus insuper, vt ab Ariano patre se defenderet, ad Tiberii imperatoris parteis se transtulit. Quod Gregorius Turonensis libro quinto, sexto, & octauo, memoriæ tradidit. Notum etiam est. Stiliconem Gothum, nempe Vandalum, genere fuisse, vel Orosio attestante, cap. 38. lib. septimi. Is Flauii prænomen tum sibi, tum Eucherio filio indidit, videlicet, vt Cæsaribus per quos ad immodicam illam potentiam erat euectus gratificaretur, ac præcipue maiori Theodosio, qui ei Serenam adoptiuam filiam, ex Honorio fratre natã, in matrimonium dederat. Quam rem, quia ad Hispaniam nostram pertinet, aliquanto perplexam, latius explicemus, Theodosius Hispanus, ex prouincia Bætica, ciuitate Italica, dux egregius Valentiniani comes, qui & in Britannia res magnas gesserat, & Africam à Firmi tyrannide Romano adseruerat imperio, vt vigesimo octauo, & vndetrigesimo lib. narrat Marcellinus, duos habuit filios, Honorium & Theodosiũ. Hunc Valens insanus ac superstitiosus imperator fecit interfici, vt testantur Hieronymus, Orosius & Iornandes. Causa fuit, vel inuidia, quod adserit Orosius, vel quod Valens temeraria curiositate quum de imperii subcessore magice esset scrutatus, siue ipse, vt Socrates in historia Tripertita narrat, siue Libanius rethor & Iamblichus Procli magister, vt scribit Zonaras, adcepissetque subcessurum eum, quuius nomen per quatuor has literas inciperet, Th. e. o. d. interimi fecit multos ex nobilibus. Theodoros, Theodotos, & Theodosios, inter quos etiam Theodosium hunc virum optime de imperio meritum. Eo interfecto, Theodosius filius iam

iam tum nominatissimus. Nempe qui sub Valentiniano Valentis fratre dux fuerat Mœsiæ, prima etiam tum lanugine iuuenis, princeps postea perspectissimus, vt Ammiani Marcell. in calce lib. vigesimi noni verbis vtar, periculi euadēdi causa, vel vt parium declinaret inuidiam, quod Theodoreto placet, in Hispaniam rediit, vbi & ortus fuerat & nutritus, ac cum fratre Honorio priuatam quietamque vitam ducebat. Honorio tres erant filiæ, Flaccilla, Thermantia, & Serena. Et quidem Flaccillam, quam Theodoretus, & Zonaras Placillam vocant, Theodosius patruus adhuc priuatus, vxorem duxit, ex qua Arcadium genuit atque Honorium, fratris iam mortui nomine illi imposito. Horum adstipulator est in laudibus Serenæ Claudianus.

gestabat Honorius arcto
Te pater amplexu, quoties ad limina princeps
Theudosius, priuatus adhuc, fraterna veniret.
Oscula libabat, teque in sua tecta ferebat.

Et quum Honorium iuuenem Serenam ad loquentem inducit.

ô patrui germen, cui nominis, hæres
Subcessi, sublime decus torrentis Iberi,
Stirpe soror, pietate parens.

Tandem Theodosius Theodosii comitis à Valente interempti filius non Honorii, vt falsò existimauit siue Sex. Aurelius Victor, siue qui eum in epitomen redegit. Tandem inquam Theodosius à Gratiano vocatus, & apud Sirmium Pannoniæ ciuitatem imperator adpellatus, quum se Bizantium contulisset, fratris Honorii filias Thermantiam & Serenam, vxoris Flacillæ sorores, adduci fecit, atque adoptauit. Confirmat hoc Claudianus his verbis.

Defuncto genitore tuo, sublimis adoptat
Te patruus. & statim.
Addidit & proprio germana vocabula nato,
Quâque datur, fratris speciem sibi reddit adempti.
Denique quum rerum summas delectus habenas
Susciperet, non ante suis impendit amorem
Pignoribus, quam te pariter, fidamque sororem,
Litus ad Eoum terris adciret Iberis.

Adductas igitur atque adoptatas patruus Theodosius, principibus viris dedit coniuges. Nam Serena ætate iunior, Stiliconi nupsit, ex qua nati sunt Maria & Eucherius. Maria, Honorio Augusto Flaccillæ materteræ, & patrui Theodosii filio, in coniugium est tradita. Hoc ita Claudianus:

Adstitit, & blande Mariam Cythereia salutat.
Salue siderea proles augusta Serenæ.

Ad tantam igitur potentiam Augustorum beneficio, & suis eo tempore meritis, euectus Stilico. Flauii prænomen adsumpsit. Atqui Theodosius comes, à Valente interemptus & Theodosius eius filius, postea imperator, & Honorius huius frater, cum filiis Flaccilla, Thermantia, atque Serena, vt dixi, Hispani & in Hispania orti educatique erant: vt ostendit idem Claudianus in laudibus Serenæ, & in panægyri de quarto Honorii consulatu. Non ergo erit absonum suspicari ex iis mansisse gentem in Hispania, quuius connubiis permixti Gothi, Flauium prænomen non modo non adspernarentur, sed etiam ambirent, præsertim vigente adhuc in imperio Flauiorum, Theodosii vtriusque atque Honorii progenie, quorum consanguinitatem adfinitatemve Hispanię reges prę se ferrent. Sumo argumentum ex subscriptionibus tertii Toletani concilii, vbi inter proceres qui ex Ariana hæresi resipuerant, ita legitur. Flauius, vir inlustris subscripsi, & ex Theodosia Seueriani prouincię Carthaginiensis ducis filia. Quod nomen non Gotthicum est, sed in Romanum vsum ex Græcia translatum, atque adeo Theodosianam præfert originem, Theodosiæ vero hæc Seueriani filia, Leonigildi Regis vxor fuit, & mater Flauii Recaredi. Quin & Seuerianus ipse Theodosiæ pater, à Luca Tudensi, & Roderico Toletano, Magni Theoderici Amali filius fuisse adseritur. Quæ res vt facilius intellegatur, Theoderici subcessus, ex Iornande in Gethicis, saltuatim ac summotenus percurram. *Theodemirus ex Amala stirpe Ostrogothorū, rex, Valemiri & Videmiri frater, quū in Pānonia regnaret, pacis obsidē filiū, Theodericū adhuc infantulū imperatori Leoni Cōstātinopolim misit. Quē imperator nutriri fecit, & pueri elegātia, bonaque indole delectatus, carū habuit, atq; ad suos liberaliter donatū remisit. Vnde adcepto paterno regno, à Zenone est vocatus, & inter aulæ aug. proceres adscriptus. Deinde ab imp. in filiū adoptat⁹, & cōsul ordi-*

narius factus, equestri quoque statua honoratus. Demum Zenonis permissu & voluntate in Italiam venit, vt Romam ipsamque Italiam à Turcilingorum Rugorumque tyrannide liberaret, Zenone illi Senatum. P. Q. R. commendante. Dominus itaque Italiæ factus, & vestitum, & insignia sumpsit, quasi Romanorum Gothorumque rex. Missaque ad Clodouæum, vel potius Clodouichum, vnde nobis Lodouici prodierunt, Francorum regem legatione, Audefledam illius filiam vxorem duxit, ex qua filiam Amalasuintham suscepit. Genuerat verò Theodericus in Mœsia filias duas, quarum alteram rerum in Italia potitus, ante quam ex Audefleda liberos suscepisset, Sigismundo Burgundionum regi, vt præter Iornandem Gregorius Turonensis confirmat, licet Gulielmus Paradinus non Sigismundo, Sed patri eius Gundebado adserat, *alteram Alarico Vesogotthorum regi in matrimonium dedit. Ex Alarico natus est Amalaricus. Cui parentibus orbato, Theodericus auus Thiodem, nostri* Theudem *adpellant, tutorem in* Hispania *regno adsignauit. Sed sublato in adolescentia Amalarico, Thiodes regnum inuasit.* Hæc ex Iornande. Addamus ex sancto pontifice Isidoro, Theodericum hunc in Hispania quoque regnasse annos 15. Quod ita intelligo. Alarici generi comperto obitu, descendisse eum in Hispaniã, vt Amalarico nepoti infantulo regnum stabiliret. Inde adulto iam puero, sub tutela Thiodis regno tradito, Romam reuersum. Addit Lucas Tudensis, illum in Hispania vxorem adcepisse, ex prima Hispanorum nobilitate, & forte ex Honorii ac Theodosii familia, quorum summa erat nobilitas. Ex qua vxore Seuerianum genuerit, Theodosiæ patrem, Hermenegildi & Recaredi auum. In tanta rerũ felicitate Theodericus, semper imperatores per quos creuerat, est veneratus, & summa reuerentia coluit. Quare ipse quoque, vt pote à Fl. Leone nutritus, à Fl. Zenone adoptatus, ordinarius consul, Romanorum denique & Italiæ factus Rex, in imperatorum gratiam, aliorum multorum more, Flauii prænomen non prætermisit. Quod eius nepos Amalaricus, & pronepotes Herminigildus & Reccaredus suo sibi iure vindicare potuerũt. Ex hactenus dictis, habeo vnde Fl. Amalaricus, Fl. Herminigildus, Fl. Reccaredus dici potuerint, nimirũ ille ab auo, hi à proauo mutuato prænomine, & probabili coniectura, quod ad Hermenigildum & Recaredum, per maternam lineam à Theodosiis Honoriove, origine deriuata. Redeo ad Theodericum. *Is quum nosset in* Hispaniæ *parte regnare Eutharicum Vitericifilium, Beremundi nepotem, ex nobili Amalorum stirpe descendentem, iuuenem impigrum, ac strenuum, ad se vocato, filiam Amalasuintham in matrimonium conlocauit, & consulari dignitate honestatum, Fl. Eutharicum Amalum nuncupauit. Ex eo coniugio procreati sunt Athalaricus & Mathasuintha. Eutharico defuncto, Theodericus Amalasuintham filiam, Athalaricum nepotem, & neptem Mathasuintham ad se recepit. Et senio confectus, quum non diu se victurum intelligeret, ac prolem masculam non haberet, Gothorum conuocatis primatibus, Athalaricum nepotem, vix decimum ætatis annum tunc agentem, pro se regem constituit, Fl. Athalaricum Amalum adpellatum, mandans, vt Senatum P. Q. R. amaret, & orientalem principem studiose coleret. Quod Athalaricus, & Amalasuintha mater quamdiu fecerunt, per annos octo, & aliquanto plus, quiete regnarunt. Mathasuintham Vitiges tyrannide obcupata, vel nolentem, sibi fecit coniugem, Sed à Belisario debellatus, vna cum vxore ad Iustinianum perductus est, vbi sine liberis fato concessit. Matasuintha autem vidua, Fl. Germano patricio, Iustiniani Augusti ex sorore nepoti, imperatoris iussu denupsit, peperitque, Fl. Germanum vocatum.* Hæc ex Procopio, qui sub Belisario duce militauit. Et heinc quoque habeo vnde meam alam atque stabiliam opinionem, adfinitatibus & cognatione, Augustorum Gothorumque regias sibi inuicem fuisse obnoxias, Gothorumque in Hispania reges, ad decus & honorem suum pertinere prænomen illud existimasse. Absque hoc, quod ita gratiores se facerent Hispanis gentibus, quæ in Romanos iam pridem mores abierant. Adcipe iam Fl. Recaredi, de solo enim eo breuitatis causa loquar, cum gente Flauia cognationem, Recaredus Theodosiæ fuit, filius, Seueriani nepos, Fl. Theoderici Amali pronepos. Amalasuintha. Fl. Theodorici Amali filia Seueriani soror, magna Reccaredi amita fuit. Fl. Athalaricus & Mathasuintha. Fl. Theoderici Amali nepotes. Fl. Eutharici Amali & Amalasuinthę filii, Theodosię Fl. Recaredi matris fuere amitini. Fl. Germanus iunior, Fl. Germani & Mathasuinthæ filius, Fl. Iustiniani ex sorore nepos, & Fl. Recaredus, inuicem sobrini, vt Amalarici Fl. Theoderici Amali, ex naturali filia, quam Alarico Vesogothorum regi nupsisse supra diximus, nepotis consanguinitatem omittam.

Theode-

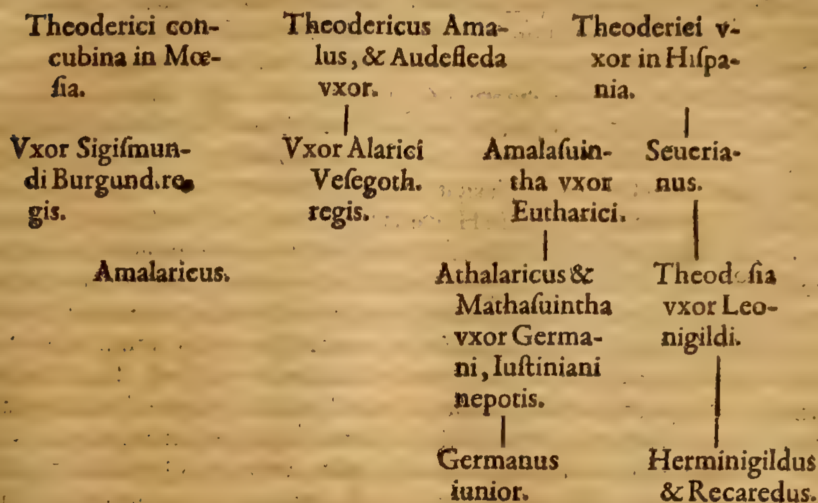

Verum hoc quod hactenus disputaui, si parum procedit, age alia via, atque indagine, rem istam peruestigemus. Langobardi Germanica gens, à Narse eunucho, sed duce non instrenuo, propter Augustæ Sophiæ acerbum dictum, animo ex iniuria exasperato, in Italiam sunt sedibus suis euocati. Quam ita obcuparunt, vt supra cc. annos tenuerint. Horum, post annorum decem sub variis ducibus interregnum, in Italia rex fuit Autharus, siue Autharis, Clephonis filius, vt scribit libro tertio Paulus diaconus. Matthias Palmerius Daphonis, filium dicit. Tanta est in barbaris hisce nominibus varietas apud auctores. Sed ego Paulo ex eadem Langobardorum gente oriundo magis adcedo. Sit igitur interea Autharus siue Autharis quuius velis filius. Hunc, inquit Paulus, etiam ob dignitatem, Flauium adpellauerunt. Quo prænomine omnes qui postea fuere Langobardorum reges feliciter vsi sunt. En tibi & Langobardos Flauii prænominis amatores, sumpto ab Authare principio, per FL. Mauricii imper. tempora, ob dignitatem prænominis ipsius, quo Augusti, Duces, Comites, & consules vtebantur. Quid ni ergo, etiam ob dignitatem, Hispaniæ Reccaredus rex, qui tam propinqua sanguinis communione gentem Flauiam contingebat, id prænomen adsumeret, quod in posteros hæreditario iure transmitti posset? Sed vereor ne de Flauio prænomine longa commentatione tibi fastidium attulerim. Quam tamen ideo protraxi diffusius, quia Rodericus Toletanus pontifex, rei alioqui per se non satis apertæ, magnas ex negligentia tenebras obduxit. Nunc ad alia.

Postulas à me, ecquid insigne memorandum ve legerim, alterutrum Reccaredum in nostra vrbe fecisse. Nam si quid eiuscemodi protulerim, omnem iam meam cum Kebedio, de Elboræ nomine concertationem dirempturum te polliceris. De neutro apud nos quidquam adhuc legi. Miraberis forte id. Verum ego nolo, vt concepta maiore quam pro re de nobis opinione decipiaris. Ego vir doctissime, perpaucos rerum Hispanicarum scriptores habeo, perque parum iisdem rebus operæ impendi, vitæ instituto ad alia me studia necessario trahente. Quare si id quod à me petis, tu potius mihi potes suppeditare, per amicitiam te quæso, vt eius rei participem me facias. non quidem dirimendæ controuersiæ gratia, quam pro satis diremptа ego habeo, sed vt eorum quæ ad meæ vrbis historiam pertinent nescius ne sim. Sisebuti regis tempore argentariam officinam cudendæ monetæ in hac vrbe fuisse adparet. Quod colligo ex aliquot argenteis nummis, apud nos ab hinc annos decem repertis. In iis, altera ex parte ipsius regis effigies est, cum hac Inscriptione. D. N. SISEBVTVS REX. ex altera vero, signum crucis ab extremo in extremum decussatim pertingentis. atque hæ in medio literæ. CIVITAS EBORA. per circumitum vero, hæ. DEVS ADIVTOR MEVS. Turres quoque vastissimæ duæ Sisebuto adscribuntur, à Reccaredis gestum apud nos nihil scimus.

Nec felicior ad respondendum sum de Acosta siue rege siue tyranno, percontanti. Quem an in mundo natus sit, haud quaquam adhuc scio. De Emeritensi concilio. respondebo expeditius. Titulus hic est, totidem iisdemq; verbis. In nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Synodum quod gestum est in prouincia Lusitaniæ, apud vrbem Emeritensem, quæ caput eius dignoscitur esse, duodecim episcopis in vnũ conlectis, die octauo eiduum Nouembrium, anno 18. Serenissimi & piissimi Reccesuinthi regis, Era. DCCIV.

Sunt vero concilii capita viginti tria. Quæ quia diffuſiora ſunt, quam vt inſeri heic poſſint, prætermitto, integrum conſilium cum mea Luſitania, fauente numine, publicaturus.

Legi cum voluptate priſca oppidorum nomina, in antiquis nummis, vt adſeris, inſcripta, vellemque diſtinctius iſta intelligere. præcipue quid ſibi velit, EBORA, CLARITAS IVLIA. Nam ſi ad noſtram vrbem referri id autumes, ea non Claritas Iulia, ſed Liberalitas Iulia cognominatur, Plinio referente, & vetuſtis marmoribus palam atteſtantibus. Attubi, Aſtigitani conuentus oppidum, Claritatis Iuliæ cognomen habuiſſe, ex Plinio didici. Nec aliud eodem cognomine vſquam in Hiſpania legi. Oro ergo te, vt denuo ipſum nummum, vel mea cauſa, inſpicias, & exacta diligentia inſcriptionem recognoſcas. Aduerte fatui palati mei faſtidium. Gothorum regum numiſmata, non raro apud nos in veteribus ruinis reperiuntur. Quæ aliquando ad me adlata, propter barbaram litterarum diſtortionem, nõ magni hactenus pendebam, quum tamẽ ab Romanis illis ſeculis, nummationem non mediocrem ſedulo compararim. Eius me modo ſtultitiæ ſero pœnitet. Tuam in congregandis antiquis inſcriptionibus diligentiam, merito laudo. Nec opus eſſe arbitror, admonere te virum talem, vt non facile alienæ fidei credas, niſi tu te lapidem inſpexeris. Multa enim adferri ſolent cõmentitia. Multa quoq; parũ fideliter exſcripta. Quod finxit, quiſquis fuit, Cyriacus Anconitanus, dum antiquarii famã etiã ab ementitis, aucupabatur? Quã perperã pleraque, vt omittam ficta, non ſolum Petrus Apianus, & amicus meus Amantius, in libro cui, Inſcriptiones ſacroſanctæ vetuſtatis, nomen fecerunt, & ii qui Germanicas & Auſtriacas ediderunt antiquitates, ſed qui Romanas etiam atque Italicas? Eruditum non vulgariter, & prope ad ſuperſtitionem vſque religioſum oportet eſſe, eum qui vetuſta monumenta deſcribit. Adfecit me ſtupore Complutenſium, pro receptis poſtliminio ſanctorum martyrum Iuſti & Paſtoris reliquiis, ſimul publica hilaritas, ſimul profuſa magnificentia. Ego nondum annos decem & treis exceſſeram, quum iſtheic, curante matre, nam patre orbatus pridem eram, Antonio Nebriſſenſi præceptori operam dedi. Sed coorto inter funebria iuſta, quæ Cardinali academiæ patrono, per eos dies mortalitatem exuto, ſoluebantur, neſcio quo inter municipes & ſcholaſticos tumultu, abductus inde ſum. Ea tempeſtate, neque tam validum, neque tanta opulentia oppidum eſſe videbatur. Verum creuit academia, magiſtris ſemper eruditiſſimis florens, eoque confluxere lectiſſimi adoleſcentes, ſummorum hominum liberi. Quo effectum eſt, vt nulli vrbium Complutum iam cedat. Sed ego videor tam magnifici adparatus quaſi choragum, & inſtinctorem internoſcere. Quæ de inſcriptione templi eorum martyrum ab Alphonſo Chiaconio ex me mutuata dicis, nihil miri eſt parum te explicate adcepiſſe. Nam ille, vt eſt earum rerum auidus, biduo quod apud me fuit, dum ſchediázein feſtinat, me neque vrgente, neque ad ſumendum quæ vellet horas præſcribente, multa arbitrio ſuo conferſit, congeſſitque potius, quam digeſſit. Rem ſi explanatius ſcire deſideras, ſic adcipe.

Exarrama fluuius à noſtræ vrbis ſuburbanis, ac pæne ex pomerio primo tenuiter ortus, deinde emendicatis fluentis auctus, & mixtus Calipodi validiori flumini, in ſinum Salacienſem iam nauigiorum capax ingreditur. Iuxta fluminis huius ripam, antequam Calipodi miſceatur, paulo infra Terranum oppidum, fanum olim fuit, Ioui ſacrum. vbi cippi aliquot ſcripti etiam dum perdurant. id fanum inualeſcente Chriſtiana pietate dirutum, & poſtea refectum, in ſanctorum martyrum templum eſt commutatum. Nec veteres cippos pii homines aboleuerunt, ſed addiderunt titulum huiuſcemodi, quem cum ſuis ſolœciſmis adponam. Petoque abs te, vt litteris ſupra titulum mutuo inter ſe complicatis, pauxillum operæ impendas. Ego enim extricare atque enodare minime potui.

✠ HVNC DENIQVE EDIFICIVM SANCTORVM NOMINE CEPTVM, IVSTI ET PASTORIS MARTIRVM QVORVM CONSTAT ESSE SACRATVM CONSVMMATVM EST OC OPVS. ERA. DCCXX.

Poſtremo ſcire expetis probemne tuam in perueſtigandis vrbium antiquitatibus rationem, capta ab iis quæ de Compluto feciſti coniectura. Si ad hoc exemplum vrbeis cæteras proſequare, probo & quidem valde. Hoc enim eſt antiquitatem ab interitu vindicare, atque efficere, denuo vt iuueneſcat. Non autem frigidiſſimis etymologiis, & male fartis fabulis ariolari. Tu meam ſimiliter rationem ex iis quæ pro Pacenſi colonia diſputaui, potes animaduertere. Sermocinandi tecum deſiderio, in loquacitatis vitium credo vix ſentiens incurri. Sed ita res tulit, vt alias in ſcribendo breuitatis amator, euitare nequiuerim prolixitatem. Vincentium meum, quem deſiderare te ais, mitto, & epiſtolam quam

Philippo clarissimo regi, per hos dies, à sacris Cineralibus, scripsi. Carmen quo regi nostro ætate quidem tunc puero, verum indole excelleti non puero, permissam regni gubernationem sum gratulatus, vna mitto. Quod suppressi hactenus, contentus soli regi animũ meum significasse. Nunc partim importunis amicorum postulationibus, partim quia tibi, quantũ ex te intelligo, poetices amatori, gratum fore exestimo, edendum curaui.

A Kebedio, quem è vita decessisse ægerrime tuli, postularam Iuliani Pomerii, & Isidori Pacensis scripta, si in Toletanæ ecclesiæ bibliotheca forte reperiretur. Hæc eadem, quæ apud te maiori eruditione hominem, diligentem historiarum scriptorem, veterumque librorum supellectile instructiorem, reperiri non ambigo, forsitan inuerecunde, sed tamen enixissime peto. Vale, & quem ingenii tui bonitate amare cœpisti, eadem vicissitudine iam addictum, amare perge. Eboræ, 14. Kalend. April. M. D. LXX.

IO. ANTONII VIPERANI
DE OBTENTA PORTVGALIA A REGE CATHOLICO PHILIPPO HISTORIA.

SERENISS.^mo^ PRINCIPI

Alberto S. R. E. Card. Legato.

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, AC PRO REGE PHILIPPO IN PORTVGALIÆ regnis Gubernatori

IO. ANTONIVS VIPERANVS.

ISTORIAM *Serenissime* ALBERTE, *quam de obtenta Portugalia à Rege Catholico Philippo, auunculo tuo, scripsi, quod res nouas, & varias contineat; bellicas & ciuiles, ac graues & inopinatos rerũ euentus, non solum profuturam, sed etiam satis delectaturam putaui. Continet enim miserabilem Portugalensium regis Sebastiani necem in Mauritania cum duorum regum Maurorum interitu; & Henrici S. R. E. Cardinalis, qui post Sebastianum in Portugalia regnauit, ad declarandum successorem suum acta; tum eorum iura, qui in petitione regni concurrerunt; deinde quorundam Portugalensium motus contra Regem Catholicum Philippum, cuius in Portugaliã ius optimum esse iudicabatur: postremo victum profligatumq; Antonium, quem aliquot Portugalenses Philippi aduersarii regem creauerãt. Nec de huius historiæ fide quicquam dubitandum cuiquam est. quæ ita vere narrat omnia, vt nihil in ea falsum fictumq; sit omnium sententia, qui rebus ipsis interfuerunt. Debetur autem Serenissime Alberte tuo nomini huius historiæ dedicatio vel ob hanc maxime causam, quod pro rege Philippo auunculo tuo ipsam Portugaliam summa cum prudentia & æquitate regis, auunculo pariter et Portugalensibus charus: atq; ipsam expectationem supera, quam de tuo ingenio, & virtute conceperamus. Sed & meæ famæ consultum bene fuerit, si mei patrocinium pro tua benignitate susceperis.*

IO. ANTONII VIPERANI
DE OBTENTA PORTVGALIA A REGE CATHOLICO PHILIPPO HISTORIA.

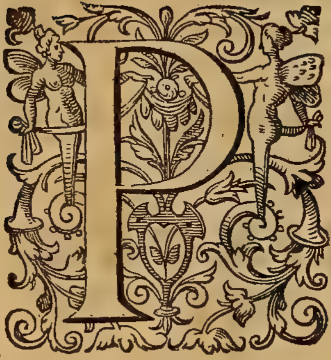

ORTVGALIA est in extrema Hispania, quæ in Occidentem vergit, ac magnam Lusitaniæ partem continet, quæ est tertia pars totius Hispaniæ. Nam Hispania omnis in tres diuisa est partes: quarum vnam Bæticam, alteram Tarraconensem, tertiam Lusitaniam appellarunt. Quæ quidem à Tarraconensi, qua parte ad Septentriones erigitur, flumine Durio; à Bætica flumine Ana diuiditur, qua spectat in Orientem; cæterum ab occasu Solis & meridie Oceano cingitur. Est autem (vt Lusitanarum rerum scriptores prodiderunt) à portu oppidi Calis sic appellata Portugalia, quod M. circiter & D. pass. à litore distat, & Durio imminet, vbi in Oceanũ influit. quippe ab eius portus celebritate ex frequentia mercatorum vndiq; commeantium quod erat vnius loci proprium nomen in vniuersum regnum deriuatum est. Vnde idem regnum modo Portugalia, modo Lusitania nominatur. Hæc Gregorio XIII. Pont. Max. sub rege Sebastiano huius nominis primo, reliqua Hispania sub rege Catholico Philippo II. erat, Caroli V. Imp. F. Sed in prælio à Mauris interfecto Sebastiano, & Henrico S. R. E. Cardinale, qui post Sebastianum regnum obtinuit, vita functo, ad regem Philippum propinquitatis iure peruenit. Verum operæpretium est prius Sebastiani interitum, & Henrici acta breuiter enarrare, quam explicem quo modo rex Philippus Portugaliam adeptus sit. Sebastianus iuuenis natura ferox, magna vi corporis, auidus imperii (quam cupiditatem præceptorum cohortationes, & assentatorum blanditiæ magis ac magis accenderant) ardebat animo vel in Indiam nauigare, vel in Africam se traiicere, vt nationes à Christianorum moribus & institutis alienas suæ ditioni subigeret. quibus in regionibus olim multæ vrbes à Portugalensibus parua manu, magna cum gloria captæ, & imperio Portugalensi adiunctæ sunt. Ac primo in Mauritaniam Tingitanã cum paucis transmisit, vt regionẽ, ac loca, & oppidorum situs perspiceret: nec multo post deinde à Mahomethe Marrochensium & Fessensium rege contra patruum suum Moluchum, à quo regnis spoliatus fuerat, rogatus auxilium ad bellum Mauritanicum toto pectore incubuit: ac contra Mahomethis sententiam & voluntatem arma contra Moluchũ suscepit. Nam Mahomethes tantum auxilia contra Moluchum petebat, &, ne cum exercitu in Mauritaniã transiret, enixe regem Sebastianum orabat, vt ne quid Mauri de eius aduentu suspicarentur, quod non ad ferendum auxilium, sed ad occupandam Mauritaniam veniret. qua Maurorum animis iniecta suspicione (porro facile credimus quæ timemus) nec qui secũ essent, cõtra Moluchũ pugnarẽt; nec qui cum Molucho, ad se vnquã transfugerent. Spem vero recuperandorũ regnorũ se non solum ab his, qui secum erant, sed etiam ab illis, qui Moluchum sequebãtur, accepisse: quod ad se transfugere constituissent, si defendendi sui vires aliquas habuisset. At Sebastianus bellũ ipsemet contra Moluchum pro Mahomethe gerere voluit, ratus occasionẽ occupandi vniuersam Mauritaniam sibi tunc diuinitus oblatam: è qua Turcam excluderet, & religionem Christianam inferret, ac sibi Marrochensium Imperatoris nomen acquireret. Nec multa disputatione res in Portugalensium concilio agitata est, licet longa disputatione indigeret. quippe cum eius voluntatem obstinatam viderent, maxima pars idem velle cum rege, ac sentire simulauit; pauci, quos regis, regnique charitas mouebat, bellum dissuasere: quod non parum metuendum esset de Maurorum vana fide, de regis Sebastiani iuuenili furore, de regni orbitate, si quis aduersus casus regi eueniret. Atque etiam rex Philippus ipsius Sebastiani auunculus, cui vnam è duabus suis filiabus in matrimonium dare cogitabat, ad ædem S. Mariæ ad Aquas Lupias in Castella: vbi reges ambo conuenerãt, vt de multis inter se rebus differerent, plurimis rationibus illius animum ab hoc bello retrahere conatus est. Monebat ne bellum temere susciperet, quod est consilio, non casu gerendum; neue infidis fidem vllam haberet. Mauros ingenio esse mobili & infido, quibus pulchrum est fallere, præsertim Christianos, quos acerbe & penitus odere: non iurisiurandi religione tangi, non beneficiorum & amicitiæ

Ana vulgo Guadiana.

Cale hodie Portus.

Aqua Lupia vulgo Guadalupe.

citiq; memoria moueri, semper cum fortuna fidem mutare. eundē, quem nunc amicū putat, mox sibi hostem futurum: bellumq; totum postremo in se vnum conuersum iri. Reputaret animo sibi cum paucis contra innumerabiles copias in alienis sedibus suo cum periculo pro alterius cōmodis pugnādū. Ne fortunā tentaret, & in discrimē se, remq; suā incōsulte cōiiceret: Euentus quidē belli incertos esse, sed raro voluntatib. hominū respondere. Quod si tandem in Mauritania bellum facere destinasset, Larachem expugnandam curaret, maritimum, & ad res multas oportunum oppidum: vnde piratas Mauros & Turcas eiiceret, atque in Hispanias Afris transitum praecideret. se ad hoc bellum ei cum L. triremibus V. millia veteranorum militum Hispanorum missurū. Nec vero tamen ipse bello interesset, sed alicui strenuo, & rei militaris scienti duci administrandum committeret: ipse suo in regno remaneret, iuuenis, relictus vnicus regni haeres, necdum vlla suscepta sobole, nec ducta vxore. Iisdem quoque rationibus alii regis Philippi aulae primarii, quos interdum Rex submittebat, vt idem confirmarent, ab huius belli cura Sebastianum reuocare moliti sunt. At frustra omnis oratio. Nam quamuis diceret se Larachem tantum armis oppugnaturum, tamen semper animo bellum contra Moluchum agitabat, vt aliqua illustri victoria se, nomenq; suum nobilitaret. Sed neque Henricus S. R. E. Cardinalis, patris patruus, neque regina Catharina auia monendo, ac rogando ne bellum sumeret indignum se, neque necessarium, & importunum, iuuenis, sine prole, ac belli neruis, quicquam eius animum flexere: qui non tantum Mauritaniam, sed vniuersam Africam cogitatione inuaserat: & cui ab assentatoribus persuasum erat neminem posse armorum Portugalensium impetum sustinere, caecus ad optatum bellum rapiebatur. Augebatq; spiritus Arzilla oppidum in Mauritania illi Moluchi odio ab Abdelcherino praefecto traditum. Ergo totus deinceps animo & opibus huic bello insistens, naues instrui, nautas & gubernatores conquiri, milites scribi, exercitum cogi, arma, tela, tormenta, & quae ad bellum vsui forent comparari iussit. Omnis nobilitas cum armis & equis regi praesto fuit. quandoquidem Portugalenses fideliter & amanter suum regem colunt. M. D. equites, pedites ad XV. M. coacti sunt: sed eorum maxima pars rudis & iners. Classis maiorum nauium onerariarum LX. triremium VII. praeter alia diuersorum generum minora nauigia numero fere DCCCC. Igitur rebus omnibus ad profectionem comparatis anno M. D. LXXVIII. IX. Kal. Iulii Olyssipone soluit, ac Gades tenuit. vbi a sapientioribus viris tandem sibi persuaderi siuit Larachem solum petere, non alio exercitum ducere. Deinde hac mente hinc recta in Mauritaniam traiecit, atque ad oppidum Tingim, quod in Portugalensium potestate est, classem applicuit. quo in loco Mahomethes cum paucis Mauris illi praestolabatur: ac secundam nauigationem gratulatus est, & de allatis auxiliis gratias egit; sed rationem iuuandi se contra Moluchum reprehendit. Negabat enim regem ipsum in Mauritaniam venire oportuisse, quod eius praesentia suorum bellandi studium restinctura, & aliorum a se animos alienatura esset. quoniam Mauris omnibus a Christianis metus est, ne tandem societatis specie decepti hostile aliquid patiantur. Quamobrem tantum vt aliqua sibi contra Moluchum auxilia daret postulauit. Cui rex Sebastianus respondit se nihil nisi de considerato & explorato consilio fecisse, atque facturum. Tum Mauris militibus Mahomethis iussis terrestri itinere Arzillam ire (quod oppidum ab Abdelcherino regi Sebastiano traditum supra memoraui) ipsi reges occidentalem Africae oram legentes eodem classem appulerunt. At Moluchus, qui ingentem equitum & peditum numerum comparauerat, profectusque Marocho montes, quos Sus vocant, circumierat, praesidia certis locis disposuerat, quos ad defectionem spectare cognouerat, punierat, dubios confirmauerat, ac demum in Tasmena loco plano, & opportuno haud longe ab Alcassarequibirio castra fecerat, post nunciatum sibi regis Sebastiani aduentū, & classis ad Arzillae litus appulsum, Agmethem fratrem cum III. M. equitum & II. M. peditum Arzillam versus misit hostium consilia exploratum. Verum Sebastianus postquam Arzillam nauibus attigit, XX. M. pass. ab Arzilla Larachem terra petere constituit. Itaque milites, arma, tela, tormenta in terram exponi, ac militibus in dies VIII. cibaria distribui, & classis praefectum Larachem adnauigare iussit. Ergo Arzilla proficiscuntur, atque iter ad flumen Almechazem XXVII. M. pass. hinc dirigunt: quo transito Larachem flectant. Quam rem Moluchus ex transfugis & speculatoribus cognoscens, lętus castra contra hostem mouit: atque ad Alcassaremquibirium consedit. At Mahomethes quem in via certiorem perfugae faciunt de maximo hostium numero, & de Moluchi mortifero morbo ex dato (vt suspicio erat) veneno, Sebastianum vehementer orat atque obsecrat, ne longius progrediatur, quoad certum de Moluchi valetudine nuntium accipiant: cui grauissime aegrotanti mors instare creditur. post eius mortem Mauri-

Larache olim lixa.

Arzilla olim Zilia.

Gades vulgo Caliz.

Tingis vulgo Tanger.

taniæ principes ad se illico transituros. Sic bellum ex voto sine prælio & vulnere confectum iri. Sed rerum necessariarum penuria & Sebastiani feruor animi nullam moram sustinent. Iam ad flumen Almechazem peruenerant, quod per apertum campum Alcassarisquibirii fluit X. M. pass. hinc Alcassarequibirio: nec toto itinere Maurus vllus vsquam uisus fuerat. quæ res prudentioribus viris à callido & potente hoste metum iniecit: quod fluminis transitum Christianis liberũ reliquisset, vt post transitum sese illis in patẽte campo cum maximis copiis ostenderet, atque ad necessarium certamen pertraheret. Nec res aliter euenit. Nam vt Sebastianus flumen transmisit, & in planiciem euasit, ac III.m.pass. à flumine progressus est, hostes vndique aduolare conspecti sunt. quorum aspectus rerum bellicarum insolitos non mediocri metu affecit. Et quamuis pugnæ conditio iniqua esset in patente omni ex parte campo paucos pedites cũ magna equitum multitudine congredi, tamen cibariorum inopia, quæ iam consumpta erant, & hostium propinquitas, quæ nullum facilem Portugalensibus receptum dabat, ad pugnandum eos cogebat. Atque etiam Sebastianus turpe existimans detrectare certamen, aciem instrui, & in hostem dirigi iussit. Et Moluchus propius accedẽs acie in orbem mediũ instructa, è lectica qua decũbens vehebatur, in equum imponi se voluit, vt hostilem exercitum cerneret. quem procul à flumine in lata planitie conspiciens, conuersis ad suos oculis, Vicistis, inquit, plures contra pauciores, loco etiam vobis æquiore pugnabitis. Nolite pati tam præclaram victoriam vobis è manibus elabi. Signum igitur pugnæ vtrinque datur: ac primo congressu pulsus Maurus: sed mox omnis equitum & peditum à tergo & lateribus circumfusa multitudo exercitum Portugalensem breui vndique circumuenit, permultos cecidit: reliquos victos cepit, suorum paucis desideratis pridie Non. Augusti. Ipsos quoque reges alium alius casus oppressit. Sebastianus in acie fortiter dimicando mortem occubuit: Mahomethes in fuga errore vadi mersus in flumen Almechazem interiit: Moluchum in ipso pugnæ initio in lectica morbus extinxit. quorum calamitatem ardens cometa prænunciauerat. Sic Portugalensium regis Sebastiani iuuenilis ardor ex inscientia & audacia miserabilẽ casum inuenit. qui alioquin si ingentem illum suum spiritum doctrina & ratione rexisset, ob egregias animi corporisque dotes profecto vir amplissimus ac clarissimus euasisset. Ad huius cladis nuncium magnus mœror vniuersam Portugaliã inuasit. Dolebant regis necem, regni vires afflictas, nobilitatem amissam, Lusitanæ virtutis gloriam nescio quid obscuratam. Cognitumque est sapienter & vere dictum esse, Væ regno, cuius rex puer est. Post regis Sebastiani interitum Henricus S. R. E. Cardinalis, quod solus de virili Portugalensium regum legitima sobole superesset, communi omnium ordinum consensu regni gubernacula prehendit. Tunc Rex Catholicus Philippus II. in Portugaliam legauit Christophorum Moram nobilem Olyssiponensem, domesticum suum, cuius fidei & prudentiæ fidebat, vt regẽm Henricum, & Portugalensiũ primarios de suo in Portugaliæ regnum post ipsius Henrici mortem iure doceret: quoniam filius sororis Henrici natu maximæ, ac mas esset, atque omnes qui ius aliquod in idem regnum haberent, ætate præiret. Quam legationem Christophorus egregie obiit. Cum autem Henricus infirma valetudine, & ætate prouectum se videret, veritus ne si vita decederet nõ declarato suo successore, variæ nobilium dissensiones, & graues populi motus fierent, hanc cogitationem suscepit, vt eorum, qui ius aliquod in Portugaliæ regnum habere censerentur, rationes dispiceret: atq; illum deinde renunciaret Portugalensium regem, ad quem regni successionem iure pertinere cognouerit. Ac grauiter tulit, quod Antonius Ludouici fratris sui filius spurius, natus ex concubina obscuris orta parentibus, iudæis, vilium rerum venditoribus, nuper ad Ecclesiam Christianam admissis, atque olim in sacrum Ecclesię Diaconorum ordinem receptus, postea miles Hierosolymitanus factus, quanquam à Pontifice maximo his legibus, quæ spurium initiari, & initiatum fieri militem vetant, absolutus, regnum petere auderet, asserens matris suę nuptias legitimas fuisse. Diuque dubius fuit vtrum illi iudicium concederet, an non. Nam actionem dare, quam leges adimunt prohibentes spurios in regni hæreditatem vocari, istud erat plures lites serere: at si non dedisset, quia maxime popularis esset, timebat ne multa misceret atque turbaret. Tandem ad dandam illi actionem inclinauit, atque in iudicium admittendum duxit, è quo plane excludendum intelligebat; quoniam facile spurius esse conuinceretur: vt male exiens iniquitatem suæ causæ doleret, non alterius iniuriam quereretur; & illius fautores in errorem inductos se esse perciperent; sibi autem deinceps iure liceret & Antonii, & studiosorum eius insolentiam & contumaciam vindicare. Ac Gregorium XIII. Pontificem maximum rogauit, vt causam de nuptiis matris Antonii, cuius iudicium ad sedem Apostolicam spectaret, in Portugalia agi sineret, atque iis iudicibus, quos ipsemet Pontifex voluisset, iudicandam permitteret: quia plurimum

plurimum interesset ad communem Portugaliæ tranquillitatē mature, qui post se regnet, ante suum obitum declarari; cum senex, & valetudinarius sit, multaq; à factiosis hominib. contra Rempub. struantur. nec vero ante cognitam causam de nuptiis matris Antonii regem denunciandum. Cui postulationi Pontifex benigne concessit: ipsumq; Henricum causæ iudicem præposuit. Henricus igitur de regni successione iudicium constituit, & eos, qui actionem aliquam petendi regnum habere putabantur, citauit, vt ad statum diem adessent; ac pro se quisq; experiretur. nominatimq; citauit regem Catholicū Philippum, Emanuelem Philibertum Ducem Allobrogum, Catharinam Ioannis Ducis Brigantini vxorem, Rainutium Farnesium filium Mariæ sororis Catharinæ, & Antonium Ludouici fratris sui filium. Sed istorum inter se, & cum rege Henrico affinitatum vincula explicanda sunt, quo cuncta melius cognoscantur. Portugalensium rex Emanuel, cuius egregia virtus fuit, & nomen toto orbe terrarum illustre, ex Maria Ferdinandi Aragonensium Regis & Isabellæ Castellanorum reginæ coniugum filia IX. liberos suscepit, Ioannē, Isabellam, Beatricem, Ludouicum, Ferdinādum, Alfonsum, Henricum, Odoardum, Antonium. Ioannes omnium primus post patrem regnauit huius nominis tertius: atq; ex Catharina Caroli V. Imp. sorore filium habuit nomine Ioannem. Is viuo patre obiit, atque vnicum filium Sebastianum ex Ioanna Caroli V. Imp. filia reliquit. quem iuuenem à Mauris interfectum in prælio supra demonstrauimus. Isabella Carolo V. Imp. nupsit: cuius satu editus est rex Philippus. Beatrix coniuncta in matrimonio Carolo Philiberto Duci Allobrogum Emanuelem genuit. Ludouicus ex concubina Antonium procreauit. Ex Odoardo Maria, quæ Alexandro Farnesio Octauii Ducis Parmensis F. nupta Rainutium peperit, & Catharina ducis Brigantini vxor nata est. Ferdinandus sine liberis obiit: Antonius migrauit infans è vita: Alfonsus & Henricus in S.R.E. Cardinalium collegium cooptati sacris initiati sunt; sed alter è vita excesserat, alter solus è filiis regis Emanuelis superstes in regis Sebastiani demortui locum successit. Quapropter cum Henrico deuincti cognationib. & affinitatib. erant rex Catholicus Philippus ex Isabella, Emanuel Philibertus ex Beatrice, Antonius ex Ludouico, Rainutius ex Maria Odoardi filia, Catharina ex eodē Odoardo prognata: quorum parentes iam hanc vitam deseruerant, ipsi in petitione regni concurrerunt. Dux Brigantinus & Antonius ante regem Henricum Olyssipone omniū Portugalensium vrbium principe in iudicio adfuerunt, alter Catharinæ vxoris suę ius defendens, alter suam per se ipse causam agens. At Rainutius Farnesius Ferdinandum Farnesium Episcopum Parmensem pro se cognitorem allegauit. Emanuel Philibertus licet Regis Philippi ius suo melius esse sciret, tamen quia ius suum cæterorum iurib. potius esse intelligebat, vt de successione quæstio omni ex parte agitaretur, atq; omnis dubitandi ratio tolleretur, Carolum à Ruuere iuris sui vicarium misit. Rex Philippus Petrum Gyronium Ducem Osunæ potentem & honoratum principem legauit cum Christophoro Mora (quem etiam ante solum statim post regis Sebastiani mortem legauerat) duobusq; delectis iurisperitis Roderico Vaschio ab Arce & Ludouico Molina. Interim quoq; rex Henricus totius regni concilium conuocauit: in quo ordinibus edixit, quoniam de successione in Regnum controuersia longiorem disceptationem postularet, ipse vero grandis natu, & ægra valetudine esset, vt IX. ex omnibus nobiles viros legerent in Lusitanis prudentia & dignitate præstantes: è quibus ipse V. seligeret; qui, si diem obire sibi cōtigisset ante litem regni diiudicatam, ipsi regnum communi consilio & authoritate gubernaret, donec iudicatum de successione esset. Insuper XXIV. iurisperitorum delectum haberent doctrina & probitate excellentium, è quorum numero ipse XI. excerperet, qui de regni successione cognoscerent, ac iudicarent: eorumq; sententiis cui regnum adiudicatum foret, traderetur. Gubernatorum vero & iudicum nomina secreta dum viueret apud se habiturum, ne cui fas sit corruptelam aliquam iudicii moliri. Præterea voluit omnes ordines, & Ducem Brigantinum pro Catharina vxore, & Antonium iurare gubernatorum ac iudicum sententiis & decretis se plane semper obtemperaturos. Quæ Portugalensibus non ingrata fuere, quod sperarent hac via regnum non nisi alicui Portugalensi principi adiudicatum iri: quamuis aliqui nullam omnino rationem externorum haberi maluissent. Igitur causa agitur: & quisque ius defendit, cuius est cognitor. At vero Catharina Henrici III. Gallorum regis mater etsi ad idem iudicium vocata non fuerat, tamen Vrbanum à sancto Gelasio Episcopum Comingensem misit, qui Portugalensium regi ius exponeret, quod ipsa in Portugaliæ regnum haberet. Referebat Alfonsum huius nominis tertium Portugalensium Regem, fratrem Sancii, cui Carpeli cognomen fuit, antequam Regnum obtinuisset, habuisse in Gallia vxorem Matildam, ex eaq; filium suscepisse Rodulfum dominum Bononiæ in Galliæ oppidi: deinde post obtentum regnum vxorem duxisse Beatricem filiam Alfonsi XI.

Osuna nonnullis Aussunia.

Bononia olim Gessoriacū.

Regis Castellæ, atque ex ea Dionysium genuisse. Quare Portugaliam ad Rodulfum ex priore coniugio natum obuenire debuisse, non ad Dionysium ex vxore secunda procreatum: eademq; ratione ad Rodulfi potius, quam ad Dionysii nepotes pertinere. Reginam Catharinam à Rodulfi nepotibus maternum genus ducere. Qua oratione non modo regnum poscebat, verum etiam ipsum Regem Henricum, & quotquot ab Alfonso Reges fuere, male captæ Portugaliæ hęreditatis accusabat. Vnde quoniam par non erat stultam legationem censere, à quibusdā existimatū est Episcopum Comingensem specie quidem petendæ Portugaliæ hæreditatis, sed re vera missum, vt cum Portugalensibus secreto aliquid contra Regem Philippum ageret. quem Galli, qui cum Hispanis continuas simultates exercent, videbant omnium Christianorum Regum, quotquot vnquam fuere, ex Portugaliæ possessione potentissimum fore. Quod Catharinæ ius, quia nullum omnino erat, quoniam ex rerum Portugalensium, Gallicarum, & Belgicarum monumentis constaret. Alfonsum nullos ex Matilda liberos suscepisse; & Robertum, qui post obitum Matildæ Comitatum Bononiæ obtinuit, non ex Matilda, sed ex Matildæ sorore Alida Claramontis & Aruerniæ Comitis vxore natum fuisse, ab omnibus neglectum est: mens tamen, & voluntas à quibusdam probata. Et Antonius iussus matris suæ nuptias legitimas ostendere quattuor testes dedit, duos è nouis, materteram inquam suam, & materterę maritum, duos è veteribus Christianis ortos; quos subornauerat, vt rogati de matris suę nuptiis dicerent legitimas fuisse, seq; ipsis interfuisse. Qui ortum è veteribus Christianis ducunt, conscientia conuicti fassi sunt se quidem ab Antonio instructos fuisse, vt affirmarent eius matrem Ludouico patri legitime nupsisse, re vera tamen se nihil de hoc matrimonio scire. At materteræ maritus & matertera testificati sunt verum & legitimum connubium fuisse, seq; ipsis nuptiis interfuisse. Verum minutatim de loco, tempore, & his, quæ factum circumstant, interrogati cum inter se dissentirent, neque eorum constaret oratio, Rex Henricus ipsos tanquam aperte fictos falsosq; testes in carcerem coniici, & debitis suppliciis affici iussit: ipsumq; Antonium sedens iudex cum IV. Episcopis, totidemq; iurisperitis, quos ad cognoscendam secum causam adiunxerat, pronunciauit spurium esse non modo omnium opinione semper ita habitum, sed etiam à Ludouico patre voce, ac scripto sæpe, ac demum testamento renunciatum: sua quoq; confessione conuictum, quod olim à Iulio III. Pont. Max. quibusdam legibus, quæ contra spurios sunt, absolui postulauerit; absolutusq; fit. Nec multi à lata sententia dies intercessere, cum à prioribus alteræ Gregorii XIII. Pontificis Maximi litteræ vel Antonii rogatu, quod alios, quam Portugalenses iudices appellasset, vel Alexandri Frumenti in Portugalia Nuncii Apostolici opera, qui cum Antonio magis facere, quam cum Rege Philippo existimabatur, Regi Henrico redditæ sunt: quib. Pontifex maximus priores suas literas interpretatus, quod in illis Antonii causam agi tantum in Portugalia, non etiam iudicari sensisset, aperte iubebat ne in Portugalia iudicaretur, sed iudicanda Romam ad se transmitteretur. Quod Rex Henricus satis acerbe accepit: questusque his literis non modo authoritatem suam immerito contemni, & integritatem in tam aperta causa violari, sed etiam dissensiones ciuiles ali, & Reipub. Portugalensi ex variis motib. occasum afferri, asperius, quam eius mores ferebant, Pontifici rescripsit. Atq; illum hoc etiam male habuit, quod sensit Romæ per nouos Christianos, quorum ortus à Iudæis est, agi, vt de Antonii causa iudicium, cuius maternum genus ex Iudæorum stirpe profectum esse sciunt, prolateretur: quoniam in magna spe habent ipsum aliquando ab omnib. Regem creandum, si nullus denunciatus Rex sit. Cum vero intelligeret Antonium contra iusiurandum, quo iurauerat se re iudicata staturum, ac nihil contra moliturum, multa mouere, ac modo plebem, modo ciuitatum & Dynastarum procuratores ambire, hortari, rogare, multaq; illis polliceri, vt se Regem creent, quod Regis creatio ad ipsos pertineat, iussit illum ex vrbe Olyssipone, totoq; vrbis agro intra certum diem excedere: edixitq;, ne posthac Olyssiponem reuerteretur, comminatus illi, ni paruerit, pœnam, quæ contra non obedientes Regis imperio, & contra perturbantes regni pacem & tranquillitatem constituta est. Paruit edicto Regis Antonius: sed mox acrius stimulante animum regnandi cupiditate Olyssiponem rediit; eademq; mouere cœpit. Quod sentiens Rex Henricus illum vt reum citat; atq; adesse negligentem bonis omnibus spoliat; & ni è finibus regni excedat, pœnam constituit, quæ de lædentibus regiam maiestatem sumitur. Graues quoq; pœnas contra eos sancit, qui Antonium tecto exceperint, aut re aliqua iuuerint, vel eius rebus vllo modo fauerint. Post quæ Antonius procul à conspectu Regis Henrici latuit. At vero Regis Philippi procuratores, quibus Rex præceperat suo nomine Regem Henricum orare, vt ius suum bene perspiceret, atque vbi perspexisset optimum esse, non dubitaret se regni successo-

rem

rem Portugalensibus denunciare, sic de Regis sui iure apud Regem Henricum disceptant.

In regnum non morientis testamento, sed propinquitatis iure succedi. Regnum enim ei, quem vnum ex omnibus delectum ciuitatis principem, & Reipubl. moderatorem constituerunt ad tollenda ciuium dissidia, quæ in noua Regis creatione ex dominandi libidine semper enascerentur, hac conditione delatum à populo, vt in demortui Regis locum qui propinquitatis vinculis coniunctissimus illi esset, ex legitimis natus nuptiis, succederet. Quod si plures eundem propinquitatis gradum tenerent, mas fœminæ, & maior natu minori præponeretur. Proinde Regnum esse non demortui, sed generis hæreditatem, eandemque indiuiduam, ac iure sanguinis adeundam: quæ non ad eum, quem Rex moriens voluerit, sed quem illi sanguinis cognatione proximum natura fecerit, venit. Ipsi Regi Henrico Regem Philippum omnium, qui Portugaliam successionis nomine petunt, necessitudine proximum esse: interiorem quidem Philiberto, non modo quia mater eius Isabella semper augusta Beatricem Philiberti matrem ætate anteiuerit, sed quia ipse Rex Philippus Philiberto grandior natu sit; Catharina vero, quod eam sexus nobilitate, & ætatis authoritate antecedat; at Rainutio, & quia maior ætate, & quia vno propinquitatis gradu propior. Nec magni momenti esse quod à Catharina affertur, à se patrem suum Odoardum repræsentari: qui si viueret, ipsi Henrico succederet. Nam in huius Regni successione nullus nunc est fratrum filiis cum patruis concursus, inter quos repræsentationis ratio haberi solet. quoniam hi, qui regnum petunt, omnes consobrini sunt, Regis Henrici fratrum, ac sororum filii: quorum personas spectare oportet, non parentum, quas hic referre non possunt. Id quod etiam antiquissimis legibus à Gothorum temporibus semper in Hispania seruatum est. Quin etiam si daretur posse parentes referri, certe Maria, si in viuis esset, & Catharina Odoardi filiæ sexum virilem patris nullo modo possent repræsentare. Non enim ius naturæ patitur, nec iuris rationes, quæ naturæ vim imitantur, volunt, vt quæ re vera est fœmina, repræsentationis iure pro mare habeatur. Quare patrem filia non in sexu, sed in gradu repræsentabit. Proinde licet ipsarum pater Odoardus Isabellæ Regis Philippi matri honore sexus anteponeretur, non tamen ipsius Odoardi filiæ Regi Philippo itidem anteponerentur, quæ ex fœminis mares fieri nequeunt. Quod si nullum ius repræsentationis est Mariæ, nec à Maria quidem in Rainutium filium transfundi vllum poterit. Quamobrem Portugaliæ successionem Regi Philippo iure optimo deberi, quod competitores omnes ætate, insuper alium sexu, alium vincat propinquitate. Quinimmo leges ipsæ Portugalenses hoc ipsum statuunt, vt in istis successionibus mas fœminæ, & mas natu maior cęteris omnibus præferatur. De Antonio se nihil velle dicere; quando leges omnes & instituta prohibent spurios non modo regnorum possessionem, sed ne aliorum quidem bonorum hæreditatem vllam ab intestato adire. Illum vero esse spurium ipsi Henrico magis notum atq; testatum esse, quam aliis. qui hoc ipsum à fratre suo Ludouico sæpe audierit: à quo rogatum Pontificem maximum etiam sciat, vt iis legibus filium suũ Antonium solueret, quæ prohibent spurium sacris initiari, dignitates ecclesiasticas obtinere, in testamentis hæredem nominari. Nec valere Ioannis huius nominis primi Portugaliæ Regis exemplum, quod spurius fuerit. Non enim iure sanguinis regnum obtinuit, sed à populo Rex creatus est, cum è regia stirpe nemo superstes esset non spurius, qui Ferdinando mortuo iure posset succedere. siquidem eius filia Beatrix spuria esse credebatur. At nũc Regis Henrici cognatos extare, ad quos Regni hæreditas iure pertineat. Hæc, atq; huiusmodi alia regis Philippi ministri de Regis sui iure dicunt: eaq; tum argumentis ductis ex naturæ initiis, & ex legum authoritatibus, tum præstantissimorum iurisperitorum sententiis confirmant. Quamobrem Henricum orant, vt quando Regis Philippi causam omnium excellentissimorum iurisperitorum non solum Castellanorum, sed etiam Portugalensium, & Italorum, atque aliarum nationum iudicio sine vlla dubitatione optimam & æquissimam esse videt, atque ad cæterorum regnorum suorum incolumitatem, & totius reipub. Christianæ tranquillitatem maxime referre, ipsius regis Catholici ius recte, atque extra iudicium perspiciat: & quod certum est in controuersiam non adducat: neve Regem ab omni foro & iudicio liberum iurisconsultorum sententiis subiiciat, & eorum, quorum animi facilime possunt odio & amore permoueri. His ipsis argumentis, quæ à Regis Catholici ministris afferebantur, vtens Carolus à Ruuere fatetur Emanuelem Philibertum in hac Regni petitione à rege Philippo vinci, quod eo sit minor ætate, sed Catharinæ & Rainutio præferendum, quod illam sexu, hunc antecedat propinquitate. At Dux Briganti-nus contra Regem Philippum & Emanuelem Philibertum pro Catharina repræsentationem, contra Rainutium propinquitatem vsurpat. Ferdinandus Farnesius vero repræsen-

tationem contra Regem Philippum & Emanuelem Philibertum pro Rainutio, sexum contra Catharinam proponit. Sic excellentissimorum iurisperitorum concilio Regis Henrici iussu habito quæ à quoque dicebantur magno cum studio agitata; & de singulorum actionibus disputatum diu & permultum est. Ob quas concertationes Rex Henricus, qui Portugalensibus natiuum Regem esse cupiebat, & suo iure priuare quempiam nolebat, à multis persuasus est publicæ tranquillitatis causa, vir alioquin summæ castitatis & sanctitatis, vxorem ducere, si quos liberos susciperet, vnde omnem controuersiam tolleret. Quoniam vero oportebat absolui à Pontifice maximo lege, qua vetitum est sacris initiato vxorem habere, huius rei gratia constituit Odoardum Castroblancum nobilem Olysiponensem ad Pontificem Romam mittere. verum interea in febrim incidit: è qua cum minime recrearetur, sed continuata metiuncula in dies extabesceret, à nuptiarum cogitatione destitit, atque animum ad declarandum successorem suum aduertit. Postremò cum regis Philippi causam optimam esse cognosceret, à qua staret peritissimi legum, atq; animaduerteret Portugalenses à Castellanis alienos imperium regis Philippi non satis æquis animis accepturos, optimum factu iudicauit, vt Regis Philippi actioni & Portugalensium voluntatibus vtilitatibusque consuleret, regnum, quod alioquin iure deberetur certis quibusdam pactionibus illi tradere, quæ Portugalensium commoda respicerent. Et quidem Rex Philippus ad omnem æquam pactionem veniebat, vt Portugalensium animos conciliaret, ac quiete regnum obtineret, & bellum contra Christianos & sui generis homines effugeret. Præstat enim de suo iure interdum aliquid remittere, quam totum violenter velle retinere. Verum procuratores ciuitatum postquam hoc consilium regis Henrici olfacere incœperunt, vt illi obuiam irent, quæsiuere an extincta regia virili & legitima prole sibi liceret quem vellent regem creare. Quib. responsum est non licere; quia regnum hęreditarium foret, non in populi arbitrio & potestate situm, partim dotale, partim armis partum. Interea pestilentia Olysiponem incessit, malum dirum & miserabile, omnibus commune, corporum contactu serpens. Quamobrem vitandæ contagionis causa in cœnobium S. Benedicti, quod vetus appellant, in suburbio secedit. vbi Christophorum Moram ad se accersit. ait velle se certis pactionibus regnum Philippo tradere: rogatque an ius vllum procuratorium in hac re habeat. ille ius, quod habet, profert. quod quia inualidum videtur, aliud à Rege Philippo mitti postulat. quod mox missum est. Sæuiente autem quotidie magis pestilentia ex Olysipones suburbio, mense Octobri, anno M.D.LXXIX. Almerinum proficiscitur, vt rebus regni melius illic consulat: ibiq; totius regni concilium indicit. Almerinum est pagus è regione Santarenæ (quod oppidum veteres Scalabim nominarunt) inter quæ flumen Tagus fluit XL. m. pass. supra Olysiponem. Locus planus & patens, à dextra & sinistra collibus late cinctus, frugum ferax, venatione amœnus, hyeme saluber, regiis ædibus nobilis: vbi Portugalensium reges hyberno tempore propter aeris temperationem vitam degere consueuerunt. Postquam Almerinum peruenit, cum Osunorum Duce & Christophoro Mora de pactionibus agere, quibus Portugalia regi Philippo tradatur. At Rex Philippus sibi persuadens, ob Portugalensium vetus in Castellanos odium sibi ius suum armis aliquando repetendum fore, ac doctus à sacrarum rerum peritis licere sibi absque crimine bello persequi ius, quod iniuste sibi eripitur, quia Rex ex se iuste bello vindicare illatam iniuriam potest, quoniam superiorem iudicem non habet, qui damnum æstimet, lucroque compenset, quę ad bellum pertinerent comparari constituit. In Hispania multas peditum & equitum leuis, ac grauis amaturæ copias cogi; Italos & Germanos conduci; ex Sicilia, Neapoli, Mediolano Hispanorum præsidiorum partem accersiri; arma, tormenta, commeatum vndique conuehi; magnam insuper classem nauium & triremium instrui, eo consilio, vt si rex Henricus è vita cessisset, & Portugalenses regnum ex æquo & bono dare sibi noluissent, ipsum armis peteret: sin aut Henricus in vita diutius fuisset, aut Portugalenses sponte sibi regnum dedissent, arma in religionis Christianæ hostes transferret; vel rem aliquam aliam subiectis sibi populis gratam, quam fortuna, vel tempus suasisset, efficeret. Cæterum Rex Henricus Almerini, vbi Antistites, Reguli, & ciuitatum Procuratores in indictum concilium ex regni more conuenerant, intentus Portugaliam regi Philippo certis conditionibus tradere, vt ad illas facilius Portugalenses induceret, per Antonium Pineirum Episcopum Leriensem eos prius edocuit regni successionem omnium sapientum iudicio duos potissime spectare, videlicet regem Philippum & Catharinam Ducis Brigantini vxorem: sed eorum vtrum magis spectet satis anceps & dubium adhuc esse. Verum si pro vtroque sententia feratur, magna vniuersæ Portugaliæ pericula procreanda. Proinde videri sibi satius esse regnum quibusdam æquis conditionibus regi Philippo tradi, si

ante ipſum ſobrinum ſuum mori ſibi contigerit. Sic enim belli damna vitari, & Reipub. Portugalenſi optime prouideri. Deinde accipiens quod procuratores ciuitatum intelligerent mandatum eſſe duntaxat de concordia inter Regem Philippum & Catharinam agi, rurſum per eundem Pineirum eos edocuit de pactionibus eſſe tantummodo inter Regem Philippum & Portugalenſes agendum: illud vero quod de ſucceſſionis iure Regis Philippi & Catharinę in priore legatione dictum eſt, ea ratione dictum fuiſſe, vt ſignificaretur inſtare diem, quo ſecundum Regem Philippum ſententia feratur. Ideoque ſe eos monere, ac magis magiſque ſuadere, vt vltro Regi Philippo certis, & vtilibus conditionibus regnum concordiſſime dedant. Eodem quoque tempore Catharinam per Paulum Alfonſum iuriſperitum, cuius opera multum vtebatur, hortatus eſt ad faciendam ſponte, ad quam publicę tranquillitatis cauſa compelli poterat, cum Rege Philippo & ſe dignam, & ſuis rebus vtilem pactionem; quod ab illo bonitate cauſæ, ab Antonio gratia apud populum vinceretur. daturum ſe operam, vt inter eos conueniat. Quinetiam eodem die, quo animam exhalauit, per tres regni miniſtros hortatus eſt ciuitatis Olyſſiponenſis Procuratores, vt aliarum ciuitatum Procuratoribus perſuaderent de pactionibus agere, quibus regnum Philippo cum pace tradant. Sed Catharina de pactione nihil audire vult: & Procuratores, licet ad pactiones Antiſtites & Reguli veniant, quo magis probari Regis Philippi cauſam audiunt, eo magis de ſuo iure inſtant, aſſerentes neminem debere ſanguinis iure ſuccedere, ſed a Portugalenſi populo Portugalenſium Regem eſſe creandum: contenduntque vt Henricus hoc ius populo eſſe pronunciet. Ad quorum rationem cum certa Regis denunciatio retardaretur, miniſtri Regis Philippi Regem Henricum etiam atque etiam hortari, ne ob plebem modo vllo cunctaretur ſucceſſorem ſuũ ad præſcriptam regni formulam renunciare. Proinde Rex Henricus & à Regis Catholici miniſtris, & à regni cura ſtimulatus volens omnino Regem Philippum ante extremũ vitæ ſuæ diem Portugaliæ Regem in Concilio denunciare, ac motum aliquem populi grauiorem timens, armatorum hominum manum ex vicinis agris cõtraxit, recuſans copias, quas illi Rex Philippus offerebat, vt earum præſidio tectus, & ſuam dignitatem retineret, & de regni ſucceſſione liberius iudicaret. Tunc ciuitatum Procuratores de creando Rege quæſtionem repetierunt, ſperantes hoc interim ſpacio Regem Henricum nulla facta Regis ex certa formula denunciatione vi morbi conſumptum occaſurum: factam vero per Pineirum denunciationem irritam fore. Quibus biduum ad id denuo inquirendum datum eſt, contranitentibus Regis Philippi miniſtris: quod iſtud erat moras trahere. omnem autem cunctationem procreare multa incommoda, & pericula poſſe. Interim nulla alia, quam per Pineirum facta denunciatione, Rex Henricus annis, curiſque confectus obiit pridie Kalend. Februarii, Ann. M. D. LXXX. ætatis vero ſuæ LXIX. Eo mortuo Gubernatores, quorum nomina paulo ante ſuum obitũ diuulgauerat, Regni gubernationem ſuſceperunt, Georgius Almeida Archiepiſcopus Olyſſiponenſis, Ioannes Maſcharenias, Franciſcus Saa, Ioannes Telius, Didacus Lopius Soſa. Antonius, qui Scalabi latebat, confeſtim Olyſſiponem ad tentandos multitudinis animos aduolauit: atque à Senatu contendit, vt ius ſuum in regnum cognoſceret. Qui ex conſilio præſertim Fernandi Pinæ magnæ authoritatis Senatoris reſpondit nullum experiundi iuris apud ſe locum eſſe, ſed Gubernatorum ſententiis & decretis obtemperandum, perinde vt iurati ſunt ſeſe facturos. atque illi minime conquieſcenti, ſed multa in Rempubl. molienti deinde edixit, vt ex vrbe excederet: alioquin ſe alia via Reipub. pro ſuo munere conſulturum. Qua re commotus Antonius amicorum concilium conuocauit: in quo variæ ſententiæ dictæ ſunt. tandem in eam ſententiam iuit, qua commonebatur ne quid contra Senatus Conſultum & Gubernatorum authoritatem faceret; vnde in ſe aliquam inuidiam concitaret. Itaque vrbe egreſſus eſt, atque ad Bethlem templum naſcenti Chriſto dicatum iuxta litus Tagi III. M. paſſ. Olyſſipone diſtans, fluminis oſtio propius, quaſi patruo parentaturus abiit: ac mox illinc Scalabim rediit; imperans vni ex ſuis famulis, quem maxime audacem & fidum ſibi cognouerat, vt Fernandum Pinam interficeret. Ille Fernandum obſeruat, & obtruncat: comprehenſus indicium profitetur: factuſque Senatoris necis reus omnium Gubernatorum regni ſententia ſuſpendio damnatur. Cæterum ſignificans Antonius velle ſe Gubernatorum decretis parere, quoniã his ipſis dieb. tertiæ Pontificis maximi litteræ ab Alexandro Frumento Georgio Almeidę redditæ erant, quib. cauſæ de matris ſuæ nuptiis, ſublatis aliis, ipſi Alexãder & Georgius iudices conſtituebãtur, inſtitit vt conſtituti à Pont. Max. iudices de ſua cauſa cognoſcerent, ac iudicarent. Dux Oſuniorum & Chriſtophorus Mora cæteriq; regis Philippi Legati ſingulis regni ordinib. regis ſui literas dederũt, & pro literarũ ſẽtẽtia poſtularunt, vt regnũ ſpõte regi ſuo traderẽt, ad quẽ optimo iure peruenerit.

Quo de iure dixerunt Rodericum Vaſchium ante ipſos planius diſputaturum. Tum Vaſchius, Rex Philippus, quippe princeps abſolutæ politiæ, nullius ſententiæ obnoxius eſt; ſed ius ſuum ex ſe exequi poteſt, quod omnes legum periti optimum eſſe docent, cum iudex nullus ſit, cuius ſententiæ ſtari debeat. Neque enim Portugalenſes poſſunt ea de re iudicare, de qua ſimul experiuntur. Nam aſſerunt regnum nulli iure ſucceſſionis deferri debere, ſed populo creandi regem ius eſſe. Nullum autem naturale, & ciuile ius patitur quempiam de ſua met cauſa iudicare. Quinetiam Rex Henricus, cui ſoli de ſucceſſore iudicare fas erat, ipſi Philippo, cuius cauſam optimam eſſe perſpexerat, regnum adiudicauit: ſuaſitque Catharinæ, & Portugalenſibus cum illo pactionem aliquam facere. Adhæc neque Regi Philippo, neque ipſis Portugalenſibus conuenit ſententiam vllam expectari. Nam dum tempus neceſſario dicendis ſententiis & de nuptiis matris Antonii, & de populi authoritate, & de competitorum iuribus longiſſime protrahitur, regis Philippi rebus periculum procreatur, & Portugalia ſumptibus exhauritur, atque externorum hominum, qui aduocantur, moribus & doctrinis inficitur. Cæterum in potentiſſimi, iuſtiſſimi, ac ſanctiſſimi regis ditione res Portugalenſis ampliſſima & firmiſſima erit. Quamobrem ſi æquitatem, ac Regis Henrici voluntatem ſequentes regi Philippo debitum regnum vltro detulerint, ſibi ipſis optime conſulent. Hęc eadem quoque Vaſchius Olyſipone magiſtratibus copioſe diſerteque diſſeruit. Cuius orationem aliqui probarunt; quidam ad reſpondendum ſpatium petierunt. Gubernatores autem reſponderunt optare ſe quidem regi Philippo, ſed minime poſſe regnum abſque certorum iudicum ſententiis cuiquam deferre. Nec tamen, cum iuriſperitos conſuluiſſent an ius procuratorium à ciuitatibus datum iis, quos in regni concilium ad regem Henricum miſiſſent, adhuc ratum foret, & reſponſum eſſet non amplius valere, quod ad regem Henricum, non ad Gubernatores miſſi eſſent, ſed ad nouos conuentus agendos nouo iure procuratorio opus eſſe, nouum concilium indixere: nec conſtitutorum à rege Henrico iudicum nomina in apertum retulere, quod prius de nuptiis matris Antonii, & de populi authoritate, quam de competitorum iuribus agendum dicerent. Inſtant nihilominus regis Philippi miniſtri monendo, ſuadendo, pollicendo regnum poſcere: nec ſolũ vniuerſos, ſed etiam ſingulos regis ſui cauſa bonitatem docent: & beneficentiam, & quę inter reges ipſos Henricum & Philippum conuenerant proponunt. quorum ſumma hæc fere erat. Regem Philippum, ſi Portugaliæ regnum, alioquin iure propinquitatis ſibi debitum, ſponte tradatur, ſpondere nec priuilegia, neque immunitates ciuitatum Portugalenſium vnquam imminuturum; non mores, non leges, non iudicia commutaturum; eadem regni, ac regiæ munera eoſdemque ordines militares retenturum. Magiſtratus non niſi Portugalenſibus mandaturum; eiſdemque Eccleſiarum, & ſacrorum militarium ordinum dignitates & fructus diſtributurum. Magiſtratus omnes ciuitatum etiam ſe abſente ſemper eodem, quo nunc, modo mandandos. Nulla ratione vectigal vllum ex Eccleſiis Portugalenſibus vnquam exacturum. Idem ſacerdotum collegium ad res ſacras faciendas, quod reliqui reges, Olyſipone conſeruaturum. Dominatum in alios, & regia iura nulli, niſi Portugalenſi ciui daturum; & quæ ab aliquo ad ius regium bona redierint, ea non ſibi addicturum, ſed illius propinquis, aut aliis benemerentibus impertiturum. De rebus iudiciariis, & pecuniariis eodem, quo nunc, ritu in Portugalia iudicandum. In nummis non alia ſigna, quam quibus Portugalenſium reges ſemper vſi ſunt, inſignia impreſſurum. In arcium præſidiis non niſi Portugalenſes collocaturum. Ad inſtruendam claſſem, cogendum exercitum adminiſtrandum bellum pro rep. Portugalenſi Portugalenſium opera vſurum, nauarchorum, militum, ducum. In Portugalia quoad licuerit ab aliorum regnorum cura manſurum: nec hoſpitia, quę in Caſtella aſſolet, imperaturum: ſed morem in hoc Portugalenſem obſeruaturum. Cum abire contigerit, vnum aliquem ex ipſis Portugalenſibus, aut cognatum aliquem & affinem ſuum regendis pro ſe regni gubernaculis relicturum, nec non filium ſuum ſtirpis regiæ principem inter Portugalenſes educãdum è Caſtella in Portugaliam, ni quid obſtiterit, miſſurum. Portugalenſium ordinum conuentus de regni negociis non niſi in Portugalia acturum. Vbicunque locorum fuerit, Portugalenſes homines apud ſe habiturum, per quos regni negocia conficiantur: & quæ ab his mandata ſint tabulis, Portugalenſi lingua mandentur. Se more Dominorum Burgundorum Portugalenſes mares in famulatum ſuum recepturum: reginam vero Portugalenſes fœminas; eaſque deinde in matrimonio locaturũ. At Portugalenſiũ regum more nobiliũ filios poſt XII. ætatis annũ apud ſe pro familiarũ ordinib., nõ nobiles in regiis claſſib. ſtipendia (quę Portugalẽſes moradias appellãt) merituros: ac ſingulis annis CC. Portugalẽſes certis ſtipẽdiis in ſuũ famulatum adſcripturũ. Portoria confiniorum Portugaliæ & Caſtellæ ſublaturum.

Res ad

Res ad vitę vsum necessarias ex Castella Portugalensibus, quantum vtrorumq; populorum commoda ferrent, suppeditaturum. Postremo CCC. m. ducatorum in vsus pauperum, & captiuorum ipsis largiturum. Quas conditiones aduersarii regis Philippi cælatas voluissent, ne qua eius benignitas appareret. Nec acceptæ sunt tamen, quod in diuersas partes diuisi essent. Quamuis enim esset omnium eadem voluntas natiuum regem habendi, tamen cum id fieri non posset, aut quam ægerrime posset, diuersę voluntates, & varia pro cuiusq; libidine studia extitere. Antonium plebei amplectebantur, & nobiles aliquot: in quibus Ioannes Portugalius Episcopus Igæditaniensis, Franciscus Portugalius Comes Viminosensis, Emanuel Portugalius, Didacus Menesius, Emanuel Sylua, Didacus Botellius.

Igædit. Vulgo de la Guarda.

Pauci Catharinæ Ducis Brigantini vxori studebant, scilicet, necessarii, & consanguinei, quiq; à Duce Brigantino beneficia habebant, vel accepturos se aliquando sperabant. Maxima pars nobilium vel cernentes vires Portugalensium modicas esse, quibus regi Philippo resisteretur, vel eius causam probantes, vel magnorum præmiorũ spe adducti eius partes sequebantur, clam tamen, quia plebis inuidiam ob commune in Castellanos odium extimescebant. Sed & nonnulli, qui publicam pacem & tranquillitatem amare videbantur, iuri standum aiebant. Cuius quidem charitatis specie bonorum & simplicium hominum voluntates à Rege Philippo facilius alienabant. Quidam præterea censebant nouum Regem creandum. Quidam etiam nulli addicti, atq; ab omni negocio remoti in pagis, ac villis exitum rei expectabant. Nec Gubernatorum idem erat omnium sensus, eademq; voluntas. Nam Georgius Almeida indifferens erat, neq; vllam in partem mouebatur: Ioannes Telius contra Regem Philippum stabat: reliqui pro Rege Philippo; sed, ne in populi offensionem incurrerent, à Rege Philippo alieniores se simulabant. Verum vt regno prouidere viderentur, Portugaliæ partes suis quamque ducibus custodiendas distribuerunt. Cuius rei gratia libet Portugaliam in suas partes diuidere. Portugaliam Scriptores in Transtaganam, Cistaganam, & Interamnem discreuerunt. Transtagana ea pars est, quæ fluminibus Tago & Ana, finibusque Castellæ continetur, quos Seuerus fluuius exiguus terminat: atq; à meridie coniunctam habet Algarbiorum, qui olim Turdetani appellati sunt, regionem, quæ Oceano abluitur.

Transt. Vulgo Alenteio. Seuerus Vulgo Senoro.

Cistagana vero fluminib. Tago & Durio, atque occidentali Oceano clauditur. At Interamne inter flumina Duriũ & Minium iacet, ecclesia Bracarensi illustris; à qua etiã Callæcia Bracarẽsis nominatur: eiq; continens est regio Transmontana; in qua Brigantium est oppidum insigne, amplissimi Ducatus caput. Quare Portugalia nec totam Lusitaniam continet (nam extrema Castella pars Lusitaniæ est) & partem Hispaniæ Tarraconensis amplectitur, nimirum eam, quam Callæciam Bracarensem nominari diximus. Igitur Gubernatores Interamnem Ludouico Brito, Transmontanam Ferdinando Menesio, Transtaganam Didaco Menesio, Algarbium Odoardo Menesio, & quod in Transtagana oppidum est, Cetobrica olim appellatum, nunc Setubal, situm ad sinum, quem in terram influens ab Occidente Sole Oceanus efficit, Antonio Munio Barreto commendarunt. In vrbis Olyssipones, & fluminis Tagi, & vicinarum maritimarum orarum, quæ in Cistagana sunt, custodia, cui Petrus Cugna à Rege Henrico præpositus fuerat, posuerunt etiam Emanuelem Portugalium & Tristanum Vasæum: quem etiam præfecere arci, cui nomen à sancto Iuliano, in ipsis Tagi faucibus. Munitioni, quam contra hanc arcem è terra & lignis extruxerant in parua, humili, & arenosa insula, Cauezaficca nominata, Petrũ Barbum præposuerunt. Quæ extra fauces est intra magnum promontorium arx ad oppidum, quod Cascale vocant, à quo ipsum promontorium postea nomen accepit, eam Antonio Castrensi concrediderunt. At turres, alteram, quam Bethlem nuncupant à templo, quod nascenti Christo dicatum diximus intra fluminis claustra in dextra ripa, Ferdinando Sylui; alteram, quam veterem appellant, è regione Bethlem in altera fluminis ripa Roderico Laurentio Tauaræ custodiendas tradiderunt. Præterea Conimbricam Petro Guedio Sosæ, Lauarem Ioanni Vasconselę, Lamecam Fráncisco Almeidæ, oppida in Cistagana; atque alia aliis defendenda commiserunt.

Lauare Vulgo Aueiro. Lameca Vulgo Lamego.

Adhæc Franciscum Barretum in Galliam miserunt ad reginam Catharinam & Henricum eius filium III. Gallorum Regem: quibus Portugalensium Regis Henrici mortem nunciaret, & rerum statum exponeret, ac fidem faceret Portugaliæ Gubernatores in denunciando Rege nulli iniuriam facturos; simulque auxilia posceret contra eos; qui vi vellent Portugaliam petere. & Petrum Dorum, qui Olyssipone Consul Gallorum erat, illi socium adiunxere, quorum multa secreto transegerant. mandarunt etiam quoscunque posset milites Gallos in reditu secum conducere. Insuper optimatum concilium instituerunt; in quo de defendendo regno consilia haberentur. Hac vsi diligentia Gubernatores visi sunt regnum velle munire, ac contra Regem Philippum arma parare: tamen neque ad conducendos mi-

lites Barreto pecuniam dederunt, nec præfectis regionum, oppidorum, & arcium ea, quæ ad propugnationem & defensionem vsui forent, suggesserunt, hinc populi Portugalensis odium, hinc Regis Philippi potentiam & offensionem reformidantes. vnde nec cum pace illi regnum detulere, nec bello regni possessione prohibuere, neutri ob id chari. Et Rex Philippus post nunciatam regis Henrici mortem creauit Imperatorē exercitus Ferdinandum Aluarum Toletanum Ducem Albæ, vnum ex primariis totius Hispaniæ, ac rei militaris scientissimum virum: eumq; iussit in extremos fines Castellæ, quibuscum Portugalia continens est, proficisci, ibique totum exercitum maturissime contrahere. Tum etiam ad Alfonsum Peretium Gusmanum cognomento Bonum Ducem Metimnę Sidonię in Bætica confini Algarbiis; & ad Petrum Portocarrerū Marchionem Villænouæ, & ad Petrum Velascum Paxaugustæ præfectum, & ad Beltranum à Cueua Alburquequensium Ducem in extrema Castella Transtaganis Portugalensibus finitimos; & ad Petrum Gartiam Episcopum Cauritanum, & ad Rodericum Paccecum Marchionem Seralui, & ad Hieronymum Fontium pręfectum Mirobricæ partim in nouæ, partim in veteris Castellę finibus vicinos Cistaganis; & ad Didacum Henrichium Gusmanum Comitem Albæ, & ad Io. Alfonsum Pimentelium Comitem Beneuentanum in eisdem veteris Castellę finibus Transmontanis propinquos; & ad Gasparem Portocarrerum Comitem Mōtis Regii, & ad Gartiam Sarmentum Sotomaiorem Dominum Saluaterræ, & ad Didacum Thurecrematum Episcopum Tydensem, & ad Petrum Fernandum Castrensem Comitem Lemi in Callæcia Interamnensibus proximos scripsit, vt quas possent copias cogerent, atque in armis ad omnem casum paratas haberent: rem frumentariam curarent, neq; in Portugaliam vlla cibaria inferri finerent: flumina, loca, regiones, oppida, arces Portugaliæ bene perspicerent, ac diligenter fines suos custodirent; & Portugalēses omnes, quotquot in fines suos introirent, obseruarent, qui, cur, qua via, ac quomodo aduenirent. cæterum amice & beneuole se cum Portugalensibus gererent, & de æquitate suæ causæ illos docerent, ac promissis & beneficiis allicerent. Atq; etiam statuit Paxaugustā ire, oppidum in extrema Castella Portugaliæ proximum, vbi exercitus componendus erat, vt vel amice, aut vi Portugaliæ possessionem adiret; ac si vis vlla adhibenda esset, illam sua præsentia temperaret. Nam omnino ius suum exequi statuerat. bono tamen modo, vt neq; in negligendo stoliditas, neque in repetendo reprehenderetur acerbitas. Itaque IIII. Non. Martii Madridio proficiscitur: ac reginam cum liberis subsequi iubet. atque ad ædem S. Mariæ ad Aquas Lupias veniunt: in qua regi Henrico iusta magnifice persoluunt. At Portugaliæ Gubernatores vt regem Philippum Madridio profectum & Portugalię finibus appropinquare audierunt, Gasparem Casalem Episcopum Conimbricensem & Emanuelem Melum Oratores ei obuiam miserunt, qui illum orarent, vt ne armis Portugaliam peteret, sed denunciationem expectaret, quæ in totius regni concilio quam proxime fieret. Oratores regē Philippum ad Aquas Lupias conuenere; atque illi quæ in mandatis habebant exposuerunt, vt armis abstineret, denunciationem expectaret. Gubernatoribus fas non esse regnum cui velint ipsi tradere, sed cui delecti à rege Henrico iudices adiudicauerint. idque eos se facturos iurasse. Sin aliter agerent, non modo iusiurandum violaturos, sed etiam regni competitoribus iniuriam facturos. atque etiam si vellent absque iudicib. illi regnum tradere, nihilominus absq; totius regni concilio id facere nullo pacto posse. Adhæc æquum esse ipsum Regem Philippum vna cum aliis competitoribus causam iis iudicib. committere, qui inter ipsos conueniant. Quibus Rex Philippus respondit, Laudare se Gubernatorum in Rempub. studium, quod ex ipsa legatione intelligit, atq; optare sibi fas esse ipsorum postulatis satisfacere, sicut omnibus in rebus morem geret, quarum æqua, & honesta erit postulatio: tamen neq; ius suum ferre, neq; regni vtilitatem pati, vt illis de his, quæ postulāt, obsequatur. Verum illos pro æquo & bono facturos, si, cum ius suum optimum, & iudicem causæ nullum esse idoneum agnoscant, cuius sententiæ stare oporteat, regnum sibi deferent, nec moram vllam interponent; quando omnis mora magnum rebus suis procreare periculum potest. Nec iurisiurandi religionem, qua se astrictos aiunt, vllam censeri: quoniam vanum est iusiurandum, quo quis iurat se id facturum, quod fieri non potest, aut certe non debet. Itaq; se illis suadere, vt omni mora reiecta sibi regni à Deo dati possessionem tradant, & fidem publicam dent. id quod etiam rex Henricus faciendum ab illis indicauit. Debere autem ipsos & ad Dei voluntatem, & ad regis Henrici sententiam suos sensus & animos accommodare. Quod si fecerint, quemadmodum eos facturos pro ipsorum probitate & prudentia sperat, se illos multis beneficiis ornaturum, nō solum iis, quæ à Duce Osunæ proposita sunt, sed etiam aliis, quæ honesta, & opportuna fuerint. Deinde post datam funeri auunculi operam ex Aquis Lupiis profectus, Emeritam petiit. Eumq; rursum

Metimna Sidoniæ olim Asyla.

Paxaug. hodie Badaios.

Caurita hodie Coria.

Mirobr. hodie Ciudad Rodrigo.

Beneuente olim Maliaca.

Tyde vulgo Tuy.

Madrid. olim Mantua Carpentanorum.

Emerita vulgo Merida.

sum legati Emeritę conueniunt: eadem, quæ ante, poscunt, vt bello supersedeat, conuentum regni fieri patiatur, renunciationem expectet. Gubernatores non posse aliter illi regnum deferre & iurisiurandi propria religione, & aliorum ratione. Quos rex iisdem responsis, quæ ante dederat, à se dimisit. Ac mox Emerita discedens, Paxaugustam III. m. pass. hinc à Portugaliæ finibus peruenit, vsus lentis itineribus, vt spacium esset contrahendi exercitus. Et Portugalię Gubernatores quatuor (nam quintum Ioannem Telium Collegam Olyssiponem pręmiserant, qui eius Ciuitatis rebus præesset) initio mensis Iunii ex Almerino Setubal abierunt. vbi totius regni concilium indixere. A quorum discessu Antonius liberius sese gerere cœpit, non iudicum sententias, non Gubernatorū decreta, non denunciationem vllam regis expectare: conuenticula habere, Procuratores ciuitatum à concilio retrahere, nunc hos, nunc illos ambire, blanda oratione quemque appellare, &, si se regem fecerint, magna omnibus præmia polliceri. Eius studia rex Philippus intelligens, & Gubernatorum dubios animos cognoscens, ad Ferdinandum Aluarum Toletanum scripsit, qui Ellerenæ haud longe hinc erat, ex vicinis Bæticę maritimis oris, & stationibus copias colligens, ac res belli proprias administrans, vt properaret omnes copias contrahere, atque exercitum ad Paxaugustam componere. Toletanus Ferdinandum filium cum Sancio Aluila militiæ magistro & Baptista Antonello architecto Paxaugustam ad deligendum castris locum misit: ipse interim militum numerum iniuit. Recensita sunt II.m. equitum, peditum XXII. m. præter VI. m. rusticanorum hominum, qui ferramenta ferebant cùm ad alios vsus, tum ad sternendam viam, per quā bellica tormenta pertraherentur. Hispanorum accersitorum ex præsidiis Mediolani & Neapolis III. circiter m. quorum præfecti Petrus Sotomaior, & Petrus Gonzales Mendoza: collectorum vero in Hispania X.m. quibus præerant Ludouicus Henrichius, Gabriel Nignus, Antonius Morena, Petrus Ayala. Germanorum III.m. & D. sub imperio Comitis Hieronymi Lodronis. Italorum IIII.m. & D. quorum præfecti Prosper Columna, Vincentius Carafa, Carolus Spinellus Petro Medici parebant. Etsi enim longe plures Itali & Germani nauibus aduecti fuerant, tamen ad Calpem iuxta fretum Herculeum in statiuis magnam eorum partem vis morbi absumpserat. *Calpe vulgo Gibraltar.* Postquam Ferdinandus filius locum castris delegit in planitie, quæ inter flumina Seuerum & Anam iacet, vulgari nomine Cantillana, eo exercitum conduxit, & tormenta ænea LIIII. cum magna copia pulueris tormentarii, quibus Franciscus Alaua præerat; & ad pertrahenda ipsa tormenta carros D. & ad ferenda cibaria carros ad VI. m. Simulq; Aluarum Bazanum regiæ classis præfectum litteris monitum fecit, vt classem ad omne imperium instructam paratamque haberet. At Portugaliæ Gubernatores nec regi Philippo regnum deferunt, nec se contra eius arma muniunt, neq; de defensione neq; de deditione cogitāt. Et conciliū, q̄ de regni defensione instituerāt, nō ad prouidendas res bello necessarias, sed ad excitandos populorū animos contra Castellanos frequenter conuocatur. In quo multus est Martinus quidam Gonzales, vir sacris initiatus: cuius consilio litteræ ad Episcopos ciuitatum, & religiosarum familiarum præfectos scriptæ fuerant, vt concionatores in templis populum ad defendendam communem libertatem & salutem adhortarentur. Vnde à multis sæpe contra regem Philippum & Castellanos habitę sunt orationes non pietatis & religionis, sed odiorum & iniuriarum plenæ. Rex Philippus rebus omnibus ad bellum comparatis, tametsi populi Portugalensis temeritas, Gubernatorū tarditas, Antonii machinationes omnem cunctationē reiicere, quæ multorū bonorū sępe parit amissionem, & exercitum in Portugaliā quamprimū immittere suadēt, tamen priusquā id faciat, vt æquitatē sequi, nō vim suscipere videatur, Gubernatores præmonet se posthac nihil cūctaturū, quin in Portugaliā à Deo sibi datā ingrediatur; cū omnis tēporis dilatio plena periculorū sit. Sole clarius esse astu peti à se vt denūciationem expectet, vt interim auxilia contra se comparent, vel casus aliquis interueniat, qui regni possessionem impediat. Regni concilium in mensem Maium ab ipsis indictum: mensē Maium elapsum esse, ac nullos dū Antistites, aut Dynastas, aut ciuitatum Procuratores conuenisse. quinimmo permultas ciuitates adhuc nullos procuratores fecisse, nec facere velle. Se non ignorare quæ à quibusdam Portugalensibus cum exteris hominibus contra se agātur. Sed neq; sibi vtile classem, cum nauigationis idoneū tempus est, inclusam in portu contineri, non maritimas oras Portugaliæ custodiri, non exterorum auxilia prohiberi, non inimicorum accessum vetari; neque æquum esse ingentem exercitum in eisdem locis diutius retineri, cibaria frustra consumi, fideles sibi Castellanos pluribus incommodis affici, ac bonos Portugalenses sibi legitimo domino parere volentes ab improbis ciuibus vexari, qui Reipublic. tranquillitatem malis consiliis, & conatibus perturbant.

Teſtificari tamen ſe nihil cuiquam hoſtile facturum, qui non ad vlciſcendum, ſed ad bene promerendum de ſuis Portugalenſib. veniat. Quod ſi qui forte inſolenter, & ſine iudicio reſtiterint, eos debellaturum; reliquos ſumma charitate amplexurum, ac ſingularibus beneficiis ornaturũ. Atq; ad præfectos regionũ & vrbium vicinarũ Portugaliæ ſcribit, vt finitimis Portugalenſib. ius ſuũ in Portugaliæ regnũ explicent, & Gubernatorũ tarditatẽ oſtendant: ſuã quoq; mentẽ, & armorum conſiliũ exprimant, quę contra pernicioſos homines tantũ capiãtur: poſtremo cõmoneant, vt ſe verũ & legitimum regẽ haud repugnãter recipiant, à quo multis & magnis beneficiis afficiendi ſint; non factioſorũ hominũ conſilia ſequãtur, quib. aliquando ſe, ac ſua bona perditũ eant. Ipſoſq; præfectos facit procuratores, qui eos, qui ſe dedãt, in ſuam ditionem accipiant, & immunitatibus ſuo nomine donent. Itemque per legatos ſuos Portugalię Gubernatoribus denunciauit, vt ſibi regnum traderent, ad quem probe ſcirent ab Henrici morte iure optimo perueniſſe: neue poſthac regni bona, & vectigalia adminiſtrarent; quorum adminiſtratio ad ſe regem pertineat. Cæterum nullo ſe modo laturum, vt illorum cunctatione ius ſuum deterius fiat. Sed Gubernatores huic ter à legatis factæ denunciationi nequaquam paruere. Tunc ad Eluios, & Oliuentinos proximos populos Petrum Velaſcum Paxauguſtæ præfectum cum literis & iure procuratorio in ſuam ditionem illos accipiendi miſit. Is primo Eluem VIII. m. paſſ. à Paxauguſta iuit: eamque ingreſſus, in templum, quod iuxta portam eſt, conceſſit: vnde Epiſcopo, & vrbis præfecto, ac Senatui ſignificauit ſe regis ad eos litteras ferre. Illi omnes eodem in templo conuenere: ac lectis litteris, quibus monebantur regem Philippum pro vero & legitimo rege Portugaliæ habere, ac fidem huius rei publicam Petro Velaſco ſuo procuratori dare, vt in diuerſas partes diuiſi erant, ſic in diuerſas ſententias diſceſſere. Quidam obtemperandum, quidam repugnandum, quidam à Gubernatoribus reſponſum exſpectandum aiebant. Sed cum Velaſcus tantum diem vnum ad conſultandum concederet, Epiſcopus omnium nomine popoſcit regis exercitum ad vrbem propius adduci, vt apud Gubernatores & cęteros Portugalenſes iuſtam deditionis excuſationẽ haberent. Cui poſtulationi Velaſcus non concedendum oſtendit, quod exercitus facile adduci, ſed ſine multis ipſorum damnis & incommodis reduci non poſſet; quod maiorem gratiam à rege ſponte ſe, quam vlla cum tergiuerſatione dando conſequerentur; quod aliis ciuitatibus exemplũ non bonũ daretur, quæ idem ſibi concedi etiam peterent; quod omnis tyrannidis ſpecies, quæ vim habet cum iniuſtitia coniunctam, à rege Philippo abeſſe debet, qui ius ſuum poſtulat. Sed dum noctis ſpacium ad deliberandum capiunt, Antonius Melus vrbis præfectus in arce Velaſcum ad cœnam inuitat; atque interim Gaſparem Britum clam ad Ioannem Aceuedum Portugalię Architalaſſum, XVIII. m. paſſ. hinc, Extremutium mittit flagitatum contra regis Philippi arma ſubſidium. Quam rem Velaſcus ab amicis, & ſpeculatoribus, quos circa vrbẽ diſpoſuerat, cognoſcens, ſtatim ad Ferdinandum Aluarum Toletanum ſcripſit, vt manum expeditorum militum ad ſe quam citiſſime mitteret, quæ ab vrbis præfecto accerſita ſubſidia prçueniret. Aceuedus DC. pedites, & XL. equites; Toletanus II. m. peditum, & CC. equites eadem nocte miſit. Vbi dies illuxit, conuocata concione Velaſcus conqueſtus eſt ſe hoſpitalitatis ſpecie prodi, & contra regem Philippum copias in ipſo conſultationis tempore acciri. Tum eos commonuit ne à iuſto & bono vel propriis, vel alienis odiis impediatur: à ſe contra maleuolorum audaciam ſatis eſſe prouiſum. Dum hęc diceret, multa ſigna cohortium à regiis caſtris ad vrbem appropinquantium conſpecta ſunt. vnde & verbis amicorum, & metu ſignorum victis Antonii Meli & ſuorum animis, regis Philippi nomen tota vrbe conclamatum eſt. Quamobrem cohortes regiæ in caſtra reuerterunt, & quas Aceuedus mittebat, cum M. D. paſſ. abeſſent, regredi admonitæ ſunt. quæ hoc indignantes Eluiorum agrum, quo vadebant, hoſtiliter vaſtarunt. Eluii Paxauguſtam iuerunt fidem regi Philippo datum: à quo humaniſſime accepti, ac magnis beneficiis affecti ſunt. Velaſcus ad Oliuentinos profectus eſt. In his etſi nonnulli à rege Philippo, tamen plures à Catharina Ducis Briganti ni vxore erant: atque in his Aluarus Pereira præfectus arcis pro patre ſuo Comite Tentubalenſi. Proinde Velaſcum primo intra vrbem recipere noluerunt: deinde receptum primores ciuitatis non modo audire defugerunt, ſed etiam comprehendere voluerunt. Ille ad plebem, quæ in foro erat, huiuſcemodi orationem habuit. Me rex Philippus ad vos Oliuentini mittit, quos ſuo nomine moneam, vt ſibi vero ac legitimo regi parere velitis, ad quem à regis Henrici morte, cui ſanguinis cognatione proximus erat, Portugalia iure peruenit. Quod quidem multis de cauſis facere debetis. Primum quia æquum eſt obedire legitimo regi. & regem Philippum regis Henrici legitimum ſucceſſorem eſſe tum ipſiuſmet regis Henrici ſententia, & voluntas declarauit; tum omnium fere iuriſperitorum

Architalaſſus vulgo Almirante.

ſcripta

scripta testantur. Deinde quia parendo non tantum vestris vtilitatibus, sed etiam totius regni tranquillitati consuletis. siquidem vestrum exemplum reliquæ ciuitates imitabuntur. Si obedientes eritis, pax totius regni sequetur; sin resistetis, bellum incendetis, quod sine dubio vobis omnium pessime cesserit. Nam vos Oliuentini, qui belli periculis primi expositi estis, mala, quę bellum afferre solet, primi subibitis. vos agros vastari, prædas agi, tecta incendi, mortales capi, & (quod morte grauius est) vestros liberos & vxores quæ victori collibuerit pati ingenti vestro cum dolore cernetis. alii mox vestro malo sapere didicerint. Nec equidem video quæ vobis opes sint ad defendendam vrbem contra maximum & fortissimum exercitum. Non fossæ, non mœnia non munitiones vllæ, per quas miles non in vrbem irrumpat. non arces, non tormenta, non auxilia, quibus aduersariorum copias à vestris ædibus arceatis. Cur Oliuentini pręcipites vos ac vestros liberos, & vxores in tantas miserias frustra contra diuina, & humana iura proiicere vultis potius, quam vestri Regis gratiam inire; qui non solum vestras veteres immunitates & priuilegia confirmabit, sed nouis etiam vos honoribus & beneficiis augebit; Nec video cur vllam sententiam Gubernatorum expectetis: quorum nimiam tarditatem sibi & aliis inutilem vos ipsi videtis; qui etiam bene perspicitis a Regis Henrici morte Portugaliam ad Regem Philippum legibus obuenisse; & detrimentosum ei esse tantum exercitum in eisdem locis in nullum vsum diutius continere; atque interim perniciosis hominibus tempus dare contra se exteros homines aduocandi. Quamobrem Oliuentini ego, cui vestra salus æque porro, ac meorum ciuium curæ est, vos oro & obtestor, vt vobis sapiatis, nec contra verum & iustum nitamini, ac Regis Philippi beneficentia vti malitis, quam vim eius temere experiri. Mihi ipse Rex Philippus ius procuratorium dedit vos in suam ditionem accipiendi, & vestra, & quę à Duce Osunæ proposita sunt priuilegia suo nomine confirmandi. Hac oratione cum plebis assensionem captasset, multis comitantibus ad propinquum locum abiit, in quem multos nobiles conuenisse audiebat. quibus idem suasit. ac vix dicendi finem fecerat, cum M. Antonius Iustinianus Ligur alta voce Regem Philippum, Regem Portugalię conclamauit: ac mox vna, eademq; voce omnes eundem Portugaliæ Regem conclamarunt. Ad quam vocem qui se in tectis abdiderant principes ciuitatis, in forum egressi sunt, atq; in loco sacro fidem omnes suam Regi Philippo dederunt. Altero die Nunius Marinus arcem, quam pro Aluaro Pereira tenebat, Velasco tradidit. Ac Rex Philippus Oliuentinos eisdem, quibus Eluios, immunitatibus & priuilegiis donauit. Horum deditio, quorum exitum omnes expectabant, permagnum momentum ad attrahendas alias ciuitates in ditionem Regis Philippi attulit. Tunc Portalegre & Campus Maior vicinæ vrbes, in quas Hieronymus Mendoza cum eisdem litteris & iure procuratorio, quibuscum Velascus, missus fuerat, in Regis Philippi ditionem datæ sunt; ac pleræque alię in extremis Potugaliæ finibus. At arx oppidi, quod à loci amœnitate vulgo Villamuitiosam nominant, Ducis Brigantini, ab habitatoribus propter contagionem deserti XVIII. m. pass. à Cantillana Paxaugustę, sic capta est. Qui tormentis in arce præerat, notus erat Cisnero cuidam in castris Regis Philippi. Is illi multa pollicendo persuasit, vt se nocte media in arcem intromitteret. Itaque cum delecta manu, quam Sancius Auila ducebat, tempesta nocte ad Villamuitiosam accessit, ac quarta vigilia in fossam, quæ arcem cingit, insiliit, & ex ea scalas ad arcis murum apposuit, ac summum cepit. Arcis custos dormiebat; sed multo militum & armorum strepitu excitatus ex somno comprehensum vna cum arce se sensit. Quæ res vniuersis Duci Brigantino subiectis populis magnum terrorem iniecit: qui magnum defensionis suæ præsidium in hac arce habere putauerant. Dum hæc in Portugaliæ finibus geruntur, Antonius Scalabi familiares & amicos suos ad visendum locum inuitat, qui vrbis propugnaculo designabatur in tumulo, qui iunctus mœnibus (nam oppidum in collibus positum est) Tago imminet. In quem cum populus conuenisset, sutor quidam, sicut instructus erat, eductum è vagina gladium, in cuius cuspide pannum lineum candidi coloris infixerat, alte dextra extulit, ac magna voce Antonium Regem acclamauit. quam vocem reliqui excipientes similiter illum Regem acclamarunt, nequicquam eos inhibente oppidi præfecto. Ac mox cum eadem acclamatione Antonium in Curiam fractis foribus, quas quidam Senatores occluserant, introduxerunt, & fidem illi publice dederunt. Quod facinus nonnulli in Antonio quidem vt inconsideratum damnarunt, quod causa cecidisset ex violato iureiurando, quo iurauerat se Gubernatorum decretis obtemperaturum: in Scalabitanis vero, vt intempestiuum reprehenderunt, quod vel multo ante factum oportuisset, vt tempus ad muniendum se contra Regis Philippi exercitum fuisset, vel expectandum quoad Regis exercitus in Portugaliæ fines ingressus esset, vt iusta causa Portugalenses ad arma pro communi defensione concitasse videretur, nunc Re-

gis Philippi causam ab Antonii & Scalabitanorum audacia factam esse æquiorem: illique datam ansam ad inferenda infensa signa in Portugaliam. Plures tamen factum laudarunt & Antonium ad capiendum bellum contra regem Philippum impulerunt; imprimis Episcopus Igæditaniensis, & Comes Viminosensis. quorum oratio his rationibus nitebatur. Quod ab innato odio contra Castellanos Portugalenses omnes sub eius imperiū vna mēte animoque concurrerent. atque etiam Galli, Belgæ, Angli Hispanorum odio Portugalensibus auxilio venirent. præterea Turca cum classe vel Siciliam, vel Italiam inuadens regis Philippi vires distraheret, atque imbecilliores redderet. proinde regem Philippum in Portugalia magnum exercitum habere multo tempore non posse. quem vero nunc habet, paruum, & inertem esse, ex Hispanis tyronibus confectum, ac multorum Italorum & Germanorum morte extenuatum.

Atq; ex his, qui contra regem Philippum Antonium opposuere, quidam illi suaserunt, vt defensoris nomen non regis acciperet. quoniam defensoris nomen in tot dissensionibus & motibus omnium auribus iucundius foret; & posset, si res aliquando postularet, sine vlla indignitate deponi: non item regis; quod, præterquam quod arrogantius est, si bellum male cederet, nunquam pateretur in eas conditiones eum descendere, in quas rerum necessitas cogeret. quod si ex sententia res succederet, tunc omnes illi vltro Regis nomen & insignia delaturos. Verum Antonius etsi primo professus est se non Regem, sed communis libertatis defensorem esse, tamen deinde vel imprudentium hominū consilia sequens, vel sese nimium diligens, relicto defensoris, nomen Regis accepit. Equidem leues homines ambitio facile vincit. Vbi vero Rex à Scalabitanis est factus, in animo habuit Setubal ad Gubernatores ire, quos sibi adiungeret: sed mutata deinde sententia, non Setubal, sed Olysipponem ire decreuit, caput regni, fretus ciuium voluntatibus, quorum exemplo alias ciuitates ad se attraheret. Quod Senatus Olysiponensis intelligens, Ioannem Telium, quem à collegis missum ex Almerino Olysiponem supra memoraui, id temporis commorantem Bethlem admonuit, vt in vrbem veniret, atque Antonium introitu prohiberet, quem cum desiderio plebes expectaret. sibi satis virium non esse ad resistendum: & Petrum Cugnam vrbis præfectum in ea defendenda remissiorem factum; quod vrbis defensionem ad Gubernatorem pertinere diceret; ipse nec Antonio contraire, nec de suo munere argui vellet. Telius quod item nec Antonio aduersari vellet, nec videri suo muneri deesse, in vrbem concedere noluit, sed ex vicinis agris milites cogi iussit. è quibus vna dumtaxat contracta cohors. cuius ducem Bartholomæum Oliueram D. pass. extra vrbem via, quæ Scalabim est, considere iussit; neque vllam rem aliam illi certam mandauit. ac Franciscum Telium fratrem suum cum Didaco Sosa venienti Antonio obuiam misit: cui suaderent nomen regis deponere, nec contra Gubernatorum voluntatem quicquam facere. Qui Antonio D. pass. ab vrbe obuiam facti, post consalutationem quæ Ioannes Telius mandauerat loquuti sunt. Ad quæ mox responsurum se Antonius dixit: mediusque inter illos repugnante nemine ad vrbem processit: ac portæ appropinquans, quæ Moraria dicitur, à plebe rex salutatus, & in vrbem exceptus, & in curiā more regio deductus est. In qua Emanuel Fonseca Pintus Senator nonnullis nobilibus & magistratibus præsentibus hæc verba fecit. Castellanorum Rex Portugalenses cum exercitu in Portugaliam ingressus est: neque voluit, neque vult de regni successione sententiam vllam expectare. Quare causa minime extat, cur posthac Gubernatores imperium gerant: & iurisiurandi religionem, quo nos iurauimus Gubernatorum decretis & sententiis obtemperaturos quoad de regni successione diiudicatum fuerit, ego nullam amplius esse iudico. Sed vt Castellanorum regis violentiæ resistamus, nobis rege opus est, à quo defendamur, atque tegamur, ni velimus in manus hostium venire. Vos autem ipsi tanquam Portugalensium principes, quando rex Henricus absque legitimo successore decessit, & necessitas cogit, nunc absq; aliorum populorum conuentu regem creare potestis. Ad cuius orationem omnes vno ore responderunt, Post Regis Henrici mortem sibi semper in animo fuisse Regem creare Antoniū, quod Regis Emanuelis nepos sit, Ludouici filius, multis magnisque virtutibus ornatus, à Deo etiam ex plurimis, grauissimisque periculis, quæ omnibus nota sunt, ereptus, & in hæc turbulentissima tempora reseruatus. His de causis se nunc ipsum Antonium creare Portugalensium Regem: & creationem eiusdem regis à Scalabitanis factam approbare: atque ipsi profiteri, & polliceri operam suam & studium ad res omnes bellicas, atque ciuiles. Tunc ab eo petierunt, vti more maiorum iuraret se ab aliis regibus datas Portugalensibus ciuitatibus immunitates & priuilegia seruaturum. Quod ab Antonio protinus factum est. Deinde vexillum regium expandentes, & e curiæ fenestris efferentes, Antonium ter alta voce Portugalensium Regem acclamarunt, & acclamari

clamari

clamari ab omnibus iusserunt. Post è curia in summum templum illum adduxerunt: atq; illinc per multas vrbis plateas & vicos in arcem cum eadem acclamatione, ac multo tubarum, tibiarum tympanorumque sonitu deduxerunt. vbi vexillum regium collocatum est. & Fonseca arcis claues Hieronymo Payuæ eius præfecto Antonii nomine deinceps retinendas tradidit. At Ioannes Telius vt Antonium in vrbem ingressum, & Regem creatum accepit, cum vno Didaco Lupio à Sequeira triremium præfecto (nam cæteri triremium nauiumque præfecti ad imperium Antonii sese applicuerant) prætoriam triremim conscendens Setubal adnauigauit. Sed illum Gubernatores & portu prohiberi, & oppido excludi mandarunt: postea tanquam priuatum ad dicendam causam in concilium admiserunt: & neglectionem officii, & peruersitatem increpuerunt. Et Antonius ad omnes Portugaliæ ciuitates litteras scripsit, se communi omnium consensu Olysipone regem esse creatum, sibique posthac esse parendum: & ne quis deinceps Gubernatoribus pareret, aut alium, quam se, Regem haberet, edicto sanxit, iis, qui facerent contra, pœnam capitis adscribens. Magnis quoque pollicitationibus arcium præfectis suasit, vt ipsas vel in suam potestatem traderent, vel suo nomine retinerent. Ac quædam ciuitates in Antonii verba iurarunt, quędam à Gubernatorum authoritate discedere noluerunt, quædam sub regis Philippi imperium concesserunt, præsertim eæ, quæ in extremis Portugaliæ finibus sunt. Præfecti autem arcium vel ipsarum defendendarum desperatione, vel præmiorum spe, vel cognatorum & necessariorum verbis commoti illas Antonio tradidere quanquam Tristanus Vasæus aliquantum est cunctatus arcem Sancti Iuliani tradere: & Antonius Castrensis iam arcem Cascalis, cum primum Antonius à plebe Rex creatus est, deseruerat. Cæterum Antonius ad alliciendos Gubernatorum animos, & cognoscendam oppidanorum voluntatem Comitem Viminosensem Setubal misit. Setubalensium summa in Antonium voluntas fuit: ad Gubernatores nulla ratione adduci potuerunt, vt ad Antonium accederent. Itaque ex vicinis pagis coactas aliquot cohortes Antonius Setubal pręmisit, monens se mox eodem iturum. Quare tres Gubernatores cum aliquot nobilibus clam naui perfugerunt ad oppidum Aiamontem, quod in Bætica ad ostium fluminis Anæ est. quos Dux Metimnę Sidoniæ, qui illi oræ præerat, benignissime excepit. Archiep. Olysiponēsis & Ioānes Telius, alter sua dignitate alter Antonii in se ac suos volūtate, confisi remanserunt. Dux Brigantinus, qui neque cum rege Philippo, neq; cum Antonio conuenire vnquam voluit, neque gratia apud nobiles, neque authoritate apud plebem valens plurimum, timens aliquam ab Antonio indignitatem ad sua se oppida recepit. Ministri Philippi diuersis viis alius alia Paxaugustam abierunt. Antonius cognita Gubernatorum & aliorum fuga, confestim flumen transmisit, ac Setubal contendit: receptusque magna cum pompa à Setubalensibus est. At, qui Aiamontem perfugerant, Gubernatores in Castromerinum oppidum, quod contra Aiamontem in Portugalia est, iuerunt: ibiq; Regem Philippum renunciarunt verum, & legitimum Portugaliæ hæredem; Antonium vero spurium, hostem patriæ, & perduellem. Id quod Aiamonte facere noluerunt, ne aut alieno loco, aut coacte id fecisse viderentur. Atque hanc suam renunciationem per Ferdinandum Norugnā nobilem Olysiponēsem regi Philippo significarunt. Dux Brigantinus vt Setubale excessit, ad Regem Philippum suo & Catharinæ vxoris suæ nomine scripsit, quod illi sua iura cederet, dum æqua præmia sponderet, quæ cum Antonio pacisci ab vniuersis Portugalensibus admonetur: rogauitque vt cito responderet, quod mature consultum rebus suis vellet. Cui Rex Philippus respondit, se illi de discessu è Setubale gratulari, quod indignitatem aliquam id loci tandem aliquando pertulisset. Iurium cessione vero sibi opus non esse. Sua iura ita per se firma & rata esse, vt nulla accessione indigeant. nihilominus se eius & Catharinæ rebus, vt propinquum decet, fauturum. Hoc temporis spacio Sebastianus Britus vrbis præfectus post Petrum Cugnam, qui relicta eius custodia in villam secesserat, cum multis collectitiis copiis ad oppugnandam arcem Sancti Iuliani Olysipone profectus est: quæ ex omnibus vicinis arcibus vna in potestatem Antonii nondum tradita erat. Verum Tristanus Vasæus cum reliquarum arcium præfecti se Antonio dedidissent, & idem ipse facere à cognatis & amicis rogaretur, atque insuper ab Antonio magnis præmiis sollicitaretur, quam Gubernatorum nomine hactenus tenuerat posthac Antonii nomine se retenturum arcem promisit. Itaque Britus dimissa obsidione in vrbem reuertit. Antonius quoque compositis Setubalensium rebus, contra multorum consilium, qui Setubali eum remanere voluissent vt procul à regni sede bellum gereret, Olysiponem rediit, ac solenni apparatu exceptus; eiusque aduentu dies festus tota vrbe cum saltationibus & cantibus actus est; muliere æthiopissa similium sibi fœminarum ducente cohortem, atque infurnibulum pro telo gestante, vt illius mulieris memoriam re-

ferret, quam Portugalenses memorant olim septem Castellanos in furnibulo prostrasse. Atque huiusmodi ludicra, & arrogantiæ plena facinora in Castellanorum contemptũ permulta alia exhibuere, de se ipsis arrogantius gloriantes, nec modum tamen vllum, quo se ab illorum armis defenderent, inquirentes. Rex Philippus cognoscens quæ ab Antonio, quæque à multitudine in Portugalia fierent, quamuis statuisset bello interesse, tamen pro tempore mutato consilio, Toletano imperauit, vt si videret aduersarios non ex iure agere, sed velle vi regnum occupare, conseruãdi ac defendendi iuris sui causa exercitum in Portugaliam inferret: atque eos, qui se dederent, benigne reciperet, qui contra starent, armis subigeret. monuitque ne hostile quicquam faceret: vt nullus animus in nocendo infestus appareret, tantum in castigando seueritas adesset. Ac præcepit ne pateretur à quoquam segetes & frumenta, quæ maturuerant, corrumpi: quod ipsi maiori vsui, quam hostibus futura essent. Præterea edictum in Antonium & eius fautores, quale in perduelles proscribi solet, edixit. Toletanus è Cantillana Portugaliam versus castra mouit: ac Rex cum Regina & liberis ad visendum exercitum iter facientem M. circiter pass. Paxaugusta egressus est. Duæ hinc viæ Olyssiponem Toletano monstrabantur, ad quam occupandam omnes cogitationes & vires intendebat, quippe regni caput, qua cum vniuersam Portugaliam caperet, altera per Scalabim, altera per Setubal. In illa hæc commoda: quod capto Scalabi hostis à multo commeatu illico intercluderetur, ac reliquum iter facile & expeditum foret. Sed à Toletano hæ difficultates considerabantur, quod nec pons in Tago facile fieri, aut factus defendi; nec oppidum Scalabis natura munitum, si quibusdam obuallaretur operibus, paruo negotio expugnari posset. timebatur præterea ne aduersariorum multitudo, quæ ex vicinis agris coiret, iter è Castella commeatum ad se ferentibus intersepiret. At in altera via multa incommoda cernebantur: primum oppidi Setubalis expugnatio; deinde arcis, quæ III. m. pass. distat ab oppido; tum in Cistaganam transitus, & in terram arduus è nauibus ad Cascale descẽsus; ac trium post arcium Cascalis Sancti Iuliani & Bethlem oppugnationes, quæ multum temporis laborisque requirerent. Toletanus tandem hac via primum eundum censuit, vt classi, quæ milites tormenta & cibaria multa comportabat, portum pararet. ad hoc maris possessionem acquireret: vnde aduersariis commeatum & auxilia intercluderet. insuper iunctis maritimis & terrestribus copiis bellum terra marique validior gereret. Et quoniam timendum erat, ne aut classis aduersa tempestate Sacrum promontorium superare non posset, ac Setubal in tempore aduenire, aut magna hostium manus in via occurrens iter suum remoraretur, cibaria in XL. dies portari voluit (cuius rei causa magnam vim carrorum comparauerat) & hostem, quicumque adesset, ad pugnam elicere proposuit, atque omnia, per quæ vaderet, loca præsidiis firmare, vt tuto semper è Castella sibi commeatus adueheretur. Itaque II. m. peditum Petri Ayalæ cum C. equitibus sub imperio Martini Padillę Castellæ Præsidis circum fines, qui Portugaliam à Castella dirimunt, relictis, vti Eluios, & Oliuentinos, vicinosque illis populos in officio continerent, atque omnem impetum hostilem, si quem in exercitus terga fieri contingeret, propulsarent, iter Extremutium direxit. Oppidani conspectu exercitus territi sese dedere voluerunt: sed eos Toletanus sine arce recipere noluit. Arcem Aceuedus, cuius supra memini, tenebat, Regi Philippo aduersus. Is primo pertinaciter restitit: deinde oppidanorum precibus fatigatus, ac præsidiariorum militum virtuti & voluntatibus diffisus, nec non Toletani comminationibus permotus se, & arcem dedidit. verum ob peruicaciam in arcem Villæuitiosæ captiuus missus est. quanquam nonnulli censebant grauius de homine supplicium sumi oportere, vt eius pœna deinceps aliorum obstinationem deuinceret. Recepto Extremutio Toletanus ad oppidum perrexit, quod Montem maiorẽ nominant: vbi Didacus Menesius cum Comite Viminosensi ciues ad pugnandum hortabatur. sed illi vastitatem agri, & direptionem oppidi metuentes de deditione cogitabant: quam, vt exercitus propius admotus est, fecerunt. Didacus Menesius relicta Transtagana cum Comite Viminosensi Olyssiponem ad Antonium abiit. Eodemque tempore Ciuitas Eborensis in Transtagana nobilis, ac pleræque aliæ in Portugaliæ confiniis in regis Philippi ditionem venerunt. Ex Monte maiore Toletanus Setubal perrexit. Quo explorato itinere Antonius milites, quos Scalabim antea miserat ratus hostem illac iter facturum, reuocauit, ac Setubal misit; duas etiam maiores & rostratas naues ad bellum aptas; quas Galeones vocant; vt vna cum arce portus ostium ab hostili classe tuerentur. At Toletanus Ferdinandum filium cum aliquot peditum equitumque cohortibus ad explorandum Setubalis situm præmisit. qui vt ad vrbem accessit, inprimis fluentem in illam aquam dulcẽ auertit. altero post die cum exercitu eodem ipse peruenit: positisq;

Sacrũ Promont. vulgo Cabo de San Vicente.

Præses vulgo Adelantado

positisque castris per præconem ante Setubalis mœnia pronunciari iussit, Se non ad inferendum bellum, sed ad capiendam eius oppidi possessionem pro Rege Philippo venire, ad quem hęreditas Portugaliæ iure obtigerat. ne resistant, & contra ius eant, monere. Setubalenses primo restitere: ac portis egressi cum suorum nece vim hostium breui certamine experti sunt: deinde vbi locata contra vrbis mœnia quatuor ænea tormenta viderunt, magis suis bonis, quàm Antonii beneuolentiæ consulentes, ad Toletanum legatos de deditione misere, si vna cum suis bonis conseruarentur. sed cum pactione Toletanus eos recipere noluit: & vt regis Philippi potestati ac voluntati sese committerent suasit. Vnde qui vrbis præsidio impositi erant milites Galli & Angli, ad liberam deditionem inclinantem ciuium voluntatem cernentes, ne quam contumeliam à Castellanis paterentur, per vrbis muros sese demiserunt, ac nauibus, quæ ad litus religatæ erant, nocte socia diffugerunt. Setubalenses orta luce sine vlla pactione sese dedidere. quos Toletanus humaniter accepit, & conseruauit: cauitque militibus ne cuiquam Setubalensi iniuriam facerent. quorum insolentiam & auaritiam cum primo verbis cohibere non potuisset, aliquorum supplicio deinde repressit. De Setubalis deditione nuncius incertus & obscurus Olyssiponem allatus vniuersam ciuitatem motu vario perturbauit. ac tres mulierculę ad Antonium accedentes auxilium pro suis maritis orarunt: quos desertos à reliquis solos mœnia Setubalis ab vniuerso Castellanorum exercitu defendere aiebant. Antonius ad Comitem Viminosensem os conuertens, ipsum rogauit vellet ne illarum mulierum maritis opē ferre eique annuenti iussit vt manum hominum pararet. Ad quæ verba conclamatum ad arma est. Concurrunt ad litus iuuenes ac senes, armati inermesque. naues vndique conquiruntur: aliæ in mare deducuntur, aliæ ad litus attrahuntur, complentur subito omnes. Antonius cymba vectus cunctas circumit, gestitque aspiciens multitudinem: nec tamen quid fieri debeat, aut velit, imperat. Interea nauis quædā ex alto portum subire cōspicitur: arrectisque animis nuncium de Setubale certum expectant. Intelligunt pro certo Setubal Castellanis deditum. quo nuncio aliis ferendi auxilii studium relaxatur, aliis occultus metus dissoluitur. atq; hora diei nona in terram è nauib. descendunt Solis ardore & inedia fessi. Ac nocte media rumor quidam pertulit Castellanos Olyssiponem aduentare: mox fama à nocturno timore maior effecta auxit omnia vana. diuulgauit eos adesse, tum vrbis portas ingressos cuncta diripere, atque corrumpere. Fit tota vrbe strepitus atque tumultus. Domus, vici, plateæ clamoribus & vlulatibus implentur. quid quisque agat ignorat, contegentibus omnia tenebris, nec quid speret, aut timeat habet. Sed lux adueniens rei vanitatem aperuit; & cum tenebris metus euanuit. Posthæc Simon Miranda dux eorum militum, quos Setubale diffugisse diximus, Olyssiponem venit; atque omnia, quę acciderant, ordine enarrauit: sed eum proditionis accusatum Antonius in vincula coniecit. Toletanus postquàm oppido Setubale potitus est, arcem, cui nomen est ab Othone, III. m. pass. procul ab oppido ad ostium portus capere constituit: atque huic negocio Prosperum Columnam præfecit. Arx Othonis ad radicem montis posita à sinistra sinus, quem (vt supra dixi) influens Oceanus facit, latum III. m. longum XXX. m. pass. ipsa VI. pass. ab ostio, naues ab introitu arcet. Sed priusquam tormenta locarentur, eius præfectus amice commonitus est, vt ipsam vero Portugalensium regi traderet. At cum ad tradendam arcem nulla oratione induceretur, vi cogendus fuit. Verum in locandis tormentis duæ difficultates erant; altera ab asperitate loci. nam saxa perrumpi, & solum inæquari oportebat. altera ab hostibus, qui ex arce & duabus rostratis nauibus, quas ab Antonio missas supra monstrauimus, vi ignis emissis ex æneis tormentis ferreis globis opus disturbabant. Sed labore & industria cum aliquorum iactura vtraque difficultas superata est. Inæquato solo, duobusque tormentis locatis, alteram nauium, à qua plus incommodi accipiebatur, acriter feriunt. nautæ nauim, ne laceretur, sublatis anchoris ac passis velis in interiorem partem sinus agunt. Pręfectus arcis proditionem factam credens nauim ignitis ferreis globis icit. quorum ictu malus cū antenna perfractus aliquot sua ruina oppressit, aliquot vulnerauit. Post tertium oppugnationis diem Aluarus Bazanus cum classe LX. triremium; quarum VIII. Siculę, quibus post correptum morbo Fabritium Columnam Alfonsus Leyua; XXII. Neapolitanę; quibus Ioannes Cardona; reliquæ Hispanæ, quibus idem Aluarus peculiariter præerat; Gadibus profectus quo tempore Toletanus iusserat, atque oram Algarbiorum prætéruectus, oppidis, quæ in ea sunt, in regis Philippi ditionem receptis, aduenire conspectus est. Itaque præfectus arcis terra marique obsessum se videns, deditionis conditionem à Prospero Columna petiit, vt inuiolatus cum suis abiret: atque impetrauit, insciente Toletano. qui, ni Prosperi Columnæ sponsio intercessisset, illius audaciam punitam voluisset. Post arcem Othonis cum nauibus traditam Palmella pro-

ximum Setubali oppidum etiam Toletano traditum eſt. Ipſe omnia, quæ capit, loca præſidiis munit. Ac paulo poſt Alfonſus Bazanus Aluari frater poſt fratrem Gadibus profectus cum XXX. onerariarum nauium claſſe, quæ multum commeatum ac bellicum apparatum portabant, Setubalis portum tenuit. At vero Gregorius XIII. Pont. Max. ſecum agitans nec Portugalenſes ob magnum in Caſtellanos odium ſponte ſub Regis Philippi ditionem ituros, nec Regem Philippum ius, quod in Portugalliam habet, neglecturũ, metuenſque ne ex hac diſſenſione bellum oriretur, quod Rempub. Chriſtianam affligeret, Alexandrum Riarium S. R. E. Cardinalem in Hiſpaniam legauerat, vt Regem Philippum & Portugalenſes ab armorum contentione retraheret. Riarius pridie Kalend. Maii Roma profectus, terreſtri itinere primum Barcinonem attigit. quo Rex Philippus gratulatum illi in Hiſpaniam aduentum, & amici officia præſtitum Lupium Auellanedam miſit. Ille deinde & legationis ſuæ munere commonitus, & multorum nobilium Portugalenſium litteris ad componendam pacem ſolicitatus, ad Regem Philippum Paxauguſtam aduenit. quem ægra valetudine affectum primis aduentus ſui diebus adire non potuit: poſt meliuſcule ſe habentem conuenit. atque ita alloquutus eſt. Plurimam ſalutem Rex Philippe tibi dicit, & apoſtolicam benedictionem Gregorius XIII. Pont. Max. & cui optime cupit, à Deo quietam Portugaliæ poſſeſſionem exoptat. Ac certe magnam animo lætitiam cepit, cum intellexit Regem Henricum ſtatuiſſe te Portugaliæ Regem denunciare: ac quando id à Rege Henrico factum non eſt, quod morte præuentus ſit, ſperat ipſos Portugalenſes victos ab æquitate facturos. Sed cum ſæpe te per Nuncium ſuum admonuiſſet vt arma deponeres, ac iuriſperitorum iudicio, quorum fides nulli ſuſpecta eſſet, cauſam committeres; nec arma depoſita, ſed auctas copias ex multorum litteris ac nunciis acciperet, timeretque ne relicto iuris certamine vim adhiberes, vnde Portugalenſium odium magis accenderes, ex quo Reſpub. Chriſtiana turbaretur, & ipſa Portugalia prauis religionis erroribus inficeretur ab exteris nationibus, quarum auxilia accerſeret; tum maiorum ſuorum exemplo, tum ſingulari in te beneuolentia motus me legatum ad te miſit, qui ſuo te nomine commonefacerem, vt armis abſtineres, nec ſolum tuorum iuriſperitorum, ſed aliorum etiam iudicio ſtares. quandoquidem Regis amplitudo nõ in multorum regnorum poſſeſſione, quæ vi ſua mutabilia ſunt, atque ad diuerſos transferuntur, ſed in iuſtitia poſita eſt firmiſſimo imperii fundamento. Non tamen ob id, inquit vt arma abiicias, quæ contra iniurias iuſte ſumuntur, ſed ipſo iure nitaris: in quo nemo tẽ omnium interpellare poterit. Atque ipſemet Pontifex omnem ſuam operam & auxilium cõtra eos pollicetur, qui tibi obſtare voluerint. Sic & tu recte regnare, & Portugalenſes tibi iure obtemperare videbuntur. Cui Rex Philippus ita reſpondit. Pontificis maximi voluntatem omnibus in rebus erga me ſemper optimam perſpexi. Quare de paterno eius in me animo ſemper illi ingentes ago, & habeo gratias. Atque equidem velim intelligat me primum iuriſperitiſſimos omnes cuiuſuis gentis etiam Portugalenſes de meo in Portugaliam iure conſuluiſſe, omneſque reſpondiſſe ſine vlla controuerſia optimum eſſe. Quod deinde Rex Henricus conſultum & exploratum habens, me per Antonium Pineirum Epiſcopum Lerienſem in concilio Almerini conuocato Regem Portugaliæ declarauit. Ex quo permulti Portugalenſes regnum mihi deferre voluerunt: ſed aliquorum potentiorum verbis & minis deterriti ſunt. Cum ergo ego viderem ex ęquo & bono me ius meum obtinere non poſſe, rerum ſacrarum peritos conſului an mihi liceret ipſum armis perſequi. & quamuis reſpondiſſent licere, tamen nullam vim facere volui, ſed bonis verbis & promiſſionib. nunc æquitatem meæ cauſæ docendo, nunc immunitates & priuilegia pollicendo conciliare aduerſariorum animos ſtudui. Verum vbi Antonius ſine dubio ſpurius ſolicitare contra me plebem, & regnum capere vidi, ac magiſtratus aliis auferre, aliis mandare, exercitum in Portugaliam immiſi tum ad capiendam regni debitam mihi poſſeſſionem, tum ad defendendos ab improborum iniuriis & maleficiis bonos ſubditos, qui parere iuſto imperio volunt. Quamobrem arbitror me à Pontifice maximo reprehendi nullo modo poſſe, quod arma contra ius ceperim, aut vim iniuſtam attulerim. Meam vitam omnib. notam eſſe, notos mores, notam mentem & animum: qui ſemper de meis bonis aliquid deperdere malui, quam alicui quicquam auferre. Quinimmo mihi perſuadeo, cum me Portugalia potitum, & vtramque Hiſpaniam ſub vnius imperio coniunctam viderit, non paruam ex hoc Pont. max. lætitiam capturum & propter eius in me ſingularem beneuolentiam, & propter religionis Chriſtianę maius firmamentũ ac robur. Hoc reſponſo accepto Riarius, cũ Antonius Regis nomen & regni aliquã poſſeſſionẽ à multitudine accepiſſet, ac regis Philippi exercit⁹ in Portugaliã ingreſſus magnã regni partẽ occupaſſet, nec decorum illi

illi regiũ nomen & inſignia deponere, neque huic vtile victorem exercitum retrahere, incertus fuit quid ageret. ac quando rerum Portugalenſium ſtatus ex eo tempore, quo legatus fuerat, immutatus erat, pro nouis mandatis ad Pontificem maximum ſcripſit. Iam Olyſſiponenſes rebus ſuis diffidere, audientes Setubal, in quo ſatis roboris ad refringẽdos aduerſariorum conatus eſſe rebantur, breui tempore cum arce captum, ac videntes ad reſiſtendum regi Philippo ſibi omnia imbecilla, neque animi, nec conſilii ſatis in ſuis ducibus eſſe, fidei etiam parum, etſi iactantię plurimum: auxiliorum prǽterea ſpem omnem extingui. quanquam ab Antonio bono animo eſſe iubebantur. Ipſe quoque Antonius videns omnia oppida, ad quæ regis Philippi exercitus accederet, in illius poteſtatem illico tradi, ciuitates, quæ ante ſibi fidem dederant, nunc dubias eſſe nobilem quemque ad aduerſarios transfugere, apud ſe plebeios & inertes tantum remanere, atque eos quos vel deſperatio veniæ, vel arcta neceſſitudo, vel metus amittendorum bonorum retinebat, quaſi deſertus ab omnibus timere grauius cœpit: atque hoc etiam magis, quo magis externa auxilia deſperabat. Nam Franciſcus Barretus Olyſſiponenſis & Petrus Dorus Gallus, quos à Gubernatoribus in Galliã miſſos ſupra memoraui, nullas copias cõparauerant. ſiquidem Olyſſiponenſis nullam pecuniam acceperat, quam militibus, quos cogeret daret: Gallus quam paucam acceperat, in ſuos vſus conuerterat. Nec Galliæ principes venire Portugalenſibus auxilio velle aiebant, ni duas arces ſibi tradidiſſet Caſcalis & Sancti Iuliani: in quibus receptum haberent, cum aduerſi aliquid contingeret. Quã conditionem à Gubernatoribus recuſatam, ne rerum Portugalenſium aliquando Galli hac via potirentur, Antonius ad Barretum ſcripſerat, vt acciperet: ſed nec in tempore ſcribi milites nec commode mitti poterant, omni ad eum aditu ab aduerſariis interſepto. Cum igitur externæ opis expectatio nulla amplius, aut quam minima relinqueretur, quotquot poterat colonos, paſtores, operarios vndique ad bellum cogebat: & ex ipſis religioſis familiis, quos ad bellandum idoneos reperiebat, armabat: iubebat etiam clericos depoſitis togis ſaga ſumere. Præterea ſeruos, quicunque militare voluiſſent, libertate donabat, iiſque facultatem concedebat à dominis arma & equos abripiendi quorum IV. cohortes armatæ ſunt. Sanciuerat quoque edicto vt omnes in vrbem conuenirent: ſed eorum, qui venire neglexiſſent, bona proſcribebantur; ab his vero, qui veniſſent, pecuniæ in militum ſtipendia petulanter exigebantur. Mercatores inique vexabantur: peregrini aſpere tractabantur, à quibus iuuari manu & conſilio poterant. Cuiuſuis delicti & ſceleris pœna pecuniis redimebatur; omniſque via conficiendæ pecuniæ quærebatur. Dabantur obſcuris & ignobilibus hominibus militiæ Chriſti inſignia, magiſtratuſque indignis, & nouis Chriſtianis mandabantur. Dominabantur in vrbe plebei, rapaces, & inſolentes cum ſumma vitæ licentia & impunitate: ita vt in nouo regno vicem ſuam permulti dolerent, de regis miniſtris omnes viri boni magis, quam de aduerſariis timerent. Quotidie conuocabant concilium, & nihil in eo decernebant; atque inter ipſos conſultores inuidia diſſenſiones procreabat. Comes Viminoſenſis dux exercitus eſſe volebat, cui Didacus Meneſius præfectus erat: & gratia, qua Odoardus à Caſtro diuitis mercatoris filius apud Antonium plurimum poterat, multorum animos alienauerat. dumtaxat noui Chriſtiani à Iudæis oriundi, quorũ maximus eſt in Portugalia numerus, & Æthiopes, quos permultos Olyſſipone cernas, gens ſeruilis & humilis, Antonium lubenti animo ſequebantur. Rex Philippus vero vt æquitatẽ & bonitatẽ ſuam oſtẽderet, edicto veniã dedit, & impunitatem iis qui aut vi coacti, aut errore decepti, aut cõmuni quodã odio contra Caſtellanos affecti, cõtra ſe arma cepiſſent, rebellionis authores & adiutores excipiens. Quo multorũ animi ſpe veniæ relangueſcere cœperunt: & Antonius multis parũ fidere; ſuſpectoſque ſibi in cuſtodia aſſeruare. in quibus Georgius Meneſius maiorum nauium præfectus ob interceptas (vt ferebatur) ad Regis Philippi miniſtros litteras. Toletanus interea circumſpiciebat quam viam iniret, quæ Oliſſiponem facilior & expeditior eſſet. Nam tres commonſtrabantur, vna per Scalabim, altera per Tagi fauces, tertia per Caſcale: quod oppidum XV. m. paſſ. infra Oliſſiponem eſt in altera oſtii parte, in quod Oceanus penetrans flumini Tago coniungitur. Viam per Scalabim longam, æſtuoſam, & puluerulentam eſſe intelligebat, & illac difficilem fluminis tranſitum; quod nec pontem habeat, quo pedibus tranſiri poſſit; & cymbæ, quas Hiſpali fabricandas ob hanc rem curauerat, aduectæ non eſſent; atq; adeſſent eædẽ difficultates, quas ſupra indicauimus. [Hiſpalis hodie Seuilla.] In portus vero clauſtra per anguſtas fluminis fauces cũ claſſe irruptionẽ ſine maximo dãno & periculo fieri non poſſe videbat; ꝙ ſitæ à dextra & ſiniſtra arces S. Iuliani & Cauezzæ ſiccæ tormentorũ ictibus introeuntes triremes aut lacerarẽt, aut vadis alliderẽt; ac maiores naues hoſtiũ in ipſis faucib.

positæ mole sua introitum obstruerent. At per tertiam viam breuissimum æstate media traiectum cernebat; & arces, quæ inter Cascale & Olyssiponem sunt, non magno negocio capi posse iudicabat; tantummodo excensionem in terram timebat ob altas & præruptas rupes, quibus totus ille tractus litoralis continetur. Doctus tamen à locorum peritis supra Cascale M. & D. pass. septentriones versus humilem quendam inter rupes locum, quem incolæ Marmam veterem nominant, aquis pluuiis, quæ in Oceanum defluunt, exesum, ad quem binæ, aut ternæ cymbæ appelli possent, relictum esse ab aduersariis incuria, quod nulla hominum memoria ne piscatoria quidem nauicula eo vnquam appulsa fuisset, hanc tertiam viam probauit: ac terra marique custodias disposuit, ne quis ad hostes transfugiens hoc suum consilium enunciaret. Tum simulans velle Scalabim proficisci, Germanos cum tormentis ea via præire iussit: moxque reuocauit: atque in triremes quotquot potuit milites cum CC. equitibus & aliquot tormentis muralibus imposuit; ac Cascale adnauigauit, excensionem in terram periclitaturus. egressusque Setubalis sinum Sisymbram recepit, oppidum ad proximum litus situm: atque altero die sub ortum Solis Cascale appropinquauit, & ad Marmam veterem proras direxit. Didacus Menesius, qui Cascale & maritimam illam oram custodiebat, cernens hostilem classem aduersum se agi, cum VI. m. hominum ad Marmam veterem procurrit, descensum in terram hostibus turbaturus. Sed accedentem eum hostes tormentis è triremibus terrent. summotisque magis inani terrore, quam vllo detrimento aduersariis, scaphæ militibus complentur: atque accedente æstu, & sereno cœlo ad litus appelluntur. E quibus in terram primus omnium Rodericus Zapata cum XX. sclopettariis exiluit, tum Sancius Auila cum L. militibus, & deinceps alii post alios: contentoque gressu decliuis ripæ summum repugnante nemine obtinuerunt. post auctis cæterorum concursu viribus hostem penitus fugarunt. Fugatis hostibus, reliqui milites exponuntur: compositoque agmine Cascale propius incedunt: inclinanteque ad occasum die, ad ædem sacram B. Mariæ, cui cognomen à via est, consistunt. Rodericus Valdesius tamen cum sua sclopettariorum cohorte longius progredi iussus ad depellendos hostes è tumulo, quem occupauerant inter ædem B. Mariæ & Cascale, magna eos vi atque impressione deuicit. quo in certamine de Castellanis quatuor tantum vulnerati sunt; de Portugalensibus desiderati plures: reliqui procul ab oppido & arce, quo vel hostium metus impulit, vel locorum opportunitas ire suasit, fusi fugatique abierunt. Menesius cum XX. militibus in arcem se recepit, quæ iuxta litus ab oppido sagittæ iactu abest. Huius rei nunciis ingenti metu Olyssiponenses perculsi sunt: atque Antonio ad arma vocante magna hominum multitudo conuenit: sed eum hortantem omnes vt se Cascale contra Castellanos insequerentur, pauci, iidemque tumultuose, partim etiam inermes subsequuti sunt: quamuis diuersarum religiosarum familiarum plerique viri vel tranquillitatis odio, vel amore licentiæ, vel dementia & furore correpti, dextris gladios, sinistris cruces gestantes, vt hortatorum, & adiutorum officia præstarent, vniuersos & singulos ad pugnam contra Castellanos magnis vocibus & clamoribus adhortarentur. Vbi ventum Bethlem est, minorem opinione sua manum arma ferentium conspiciens (neque enim plures, quam M. pedites & D. equites erant) primores consuluit an progrediendum, an redeundum censerent. In quibus etsi forte quidam cæteris prudentiores magis temeritate quadã agi, quam vllo consilio duci se viderent, tamen audacissimorum vociferatio contendentium nulla ratione redeundum, atque insolentius instantium ipsorum singulis animum esse cum vniuersis Castellanis congredi, nullum consilium dici sinebat. verũ interueniente nocte cum cibum capere voluissent, nec quicquam, quo reficerentur, inuenissent, hoc vno incommodo refracta illorum temeritas est. Toletanus post expositas copias, & tormenta, quæ secum aduexerat, Bazano præcepit, vt triremes ad conuehendum reliquum exercitũ & bellicum apparatum Setubal remitteret: atque Alfonsum Leyuam oræ maritimæ custodiæ præposuit: nec non interim præfectum arcis admonuit (ignarus quod esset in ea Menesius) vt arcem traderet, nec se temere perderet. Quod cum ille facere noluisset, arx tormentis verberari cœpta est. Ad quorum ictus præfectus de deditione agere cœpit. cuius specie aliquot Toletani milites in arcem introiuerunt; & vt sine pactione sese traderet suaserunt: neque hoc facere illo volente, ipsi per vim arce potiti sunt: & Imperatoris sui iussu vexillum candidum pacis insigne, quod Portugalenses post verberatam arcem extulerant, deposuerunt, & rubrum belli signum, quod ante oppugnationem illi erexerant, extulerũt, vt intelligeretur arcem non deditione acceptam, sed vi captam esse. Menesius sese occultauerat: repertus autem per nuncium à Toletano petiit, vti atque infimus miles tractaretur; atque etiam facultatem postulauit ad Antonium, quem Portugaliæ Regem nominauit, abeundi. Sed illi tunc à Toletano nullum responsum datum est (aderat autem nox) ve-

nienti

niente vero die Toletani iussu indicta mors est. Ita qui pugnare timuit, & se dedere noluit, capite luit temeritatem, an stoliditatem dicam nescio. Arcis præfectus etiam cum duobus aliis suspensus est: reliqui ad triremes damnati. Contigit autem nobilem quendam Olysiponensem cũ XX. militibus ab Antonio subsidio Menesio missum concubia nocte cymbam ad arcis latus appellere, ignarum quod ab hostibus teneretur, ac compellare militem in arcis vigilia stantem, rogareque vt sibi portam aperiret. cui miles Portugalensis consulto ad colloquendum suppositus, ne aliena lingua suspicionem daret captæ arcis, respõdit se portam aperiturum. in quam ille ingressus sensit in hostium manus incidisse. Tunc pagus Syntra VI.m. pass. Cascali, XII.m. pass. Olysipone distans ad radicem montis Lunæ Toletano traditus est. Qui locus arboribus amœnus, fontibus iucundus, regiis ædificiis clarus est, atque æstiuo tempore Portugalensium Regum delitiæ. Senatus Olyssiponensis videns rem in maximum discrimen adductam, ne vrbs opulentissima fieret hostibus præda, cuius auiditas multo audentiores milites facit, Antonium orauit, vt cum iis copiis, quas contraxerat, Castellanis obuiam iret. Antonius a Senatu pecuniam in militum stipendia primo petiit; quam nullam obtinuit, asserente Senatu ciuitatem sumptibus exhaustam esse: deinde ad componendum exercitum biduum postulauit. quo tempore milites omnes ad Bethlem conduxit partim sponte, partim vi ad X. M. Verum cum artis militaris scientes homines Portugalenses non haberet, nec audirentur alienigenæ rerum bellicarum periti, ne superiores vlla re Portugalensibus viderentur, & ipse Imperator parum inter arma exercitatus esset, quid ageret ignorabat. Quidam aiebant iuxta arcem Sancti Iuliani castra poni oportere, in cuius defensione ciuitatis salus, & totius belli summa consisteret, vt arx munimento exercitui, exercitus præsidio arci esset: quidam longius ab vrbe discedendum propter multarum rerum opportunitates negabant. Quod consilium probatum est. Itaque castris locum inter Bethlem & vrbem eligunt, & munitiones instituunt. Toletanus post aduectum è Setubale cum reliquis copiis omnem bellicum apparatum ad oppugnandam arcem S. Iuliani Cascali profectus, ad pagum nomine Oeram è regione arcis castrametatus est. Ac primo die Franciscus Alaua contra arcem X. tormenta locauit, dein altera X. tum his omnib. XII. adiecit, equitibus, quos Antonius ad disturbanda opera miserat, retro à Sancio Auila paruo prælio compulsis. Atque imprimis tres maiores & rostratas naues, è quibus hostes nonnulla damna iniiciebant, tormentorum ictibus ab arcis præsidio summouit: ac mox arcem magno impetu verberauit. Porro Tristanus Vasæus arcis præfectus, quod se diu sustinere nõ posse videret, æquam aliquam deditionis conditionem magna voluntate subiisset: verum in ipso oppugnationis initio ex se conditionem vllam postulare non satis honestum putabat. Accidit autem, cum scalæ & funes ab hostibus pararentur ad inuadendam manu arcem qua parte multis tormentorum ictibus muro denudata erat, vt puella quædam cum matre visendi mariti causa, & à Toletano & à Vasæo facta potestate, ex Oera in arcem intraret, ac Vaseo suaderet vt se Toletano dederet, quod ille maximum & fortissimum exercitum haberet, ipse rerum omnium penuria laboraret. Exinde Vasæus in colloquium Toletani venit: atque illum initio rogauit, cur more militiæ neminem ad se ante oppugnationem miserit sciscitatum rationem, qua arcem teneret, atque defenderet. Quod factum à se Toletanus asseruit; & per præconem sibi relatum fuisse, præfectum nolle arcem tradere. Ob hoc quæsitus est ad suspendium præco: qui correptus ingenti metu sese occultauit. Post Vasæus explicuit quo modo arcem à Gubernatoribus primo acceperit, deinde multis rebus cogentibus Antonii nomine tenuerit, sed eo semper consilio, vt ipsam ei traderet, quem Gubernatores Portugaliæ Regem denunciauissent. Hic Toletanus Regem Philippum à Gubernatoribus Regem Portugaliæ denunciatum decreto in Castromerino facto ostendit. Tunc Vasæus retulit se arcem in Regis Philippi potestatem traditurum, si modo sui milites & necessarii salui & incolumes seruarentur. Insuper litteras ab Antonio ad se scriptas aperuit, vt cognoscerentur præmia, quæ sibi Antonius promiserat, ne minora à Rege Philippo referret. Eam conditionem Toletanus approbauit, & de Regis Philippi liberalitate illi plura, quam sperare posset, pollicitus est. Sic arcem S. Iuliani Tristanus Toletano tradidit. Quod Tristani facinus nonnulli proditione notarunt, aliqui rerum ad se defendendum necessariarum inopia excusarunt, quidam etiam iuris æquitate & nobilissimorum exemplo laudarunt. Toletanus validum præsidium in arce posuit, & Tristanum apud se in honore habuit. Ac post receptam arcem mature classem è sinu Cascalis intra Tagi claustra recepit. & quidem in tempore. nam alioquin paucis diebus post acceptam arcem immoderata tempestas ab Africo & Austro commota ad Cascalis litus illam fœdissime lacerasset. Et Petrus Barbus Antonii voluntate auferens tormenta, quæ potuit, munitionem in Cauezza sicca deseruit.

Ergo vrbis ceruici imminentibus hostibus, ab Olyssiponensibus iam mala omnia timeri, & direptio vrbis, & amissio classis, quam ex India & piperis & zinziberi & cinamomi & aliarum pretiosarum mercium onustam expectabant. Proinde Senatus Antonio deditionem suadere; contra Antonius & suorum militum multitudine, & externorum auxiliorum spe Senatum ad pugnandum cohortari. veritusque ne qua posthac molitio contra se fieret, fluminis transitum & vrbis portas suis præsidiis tenuit, fretus præcipue initiatorum hominum fide, quibus licentia militaris cordi erat. Cum vero omni sublato commercio res ad victum necessariæ nullæ, ne ab ipsis quidem colonis vicinorum agrorum in Olyssiponem vrbem maximam ac plenam humilium hominum inferrentur, à se ipsa quodã modo obsessa ciuitas graui rerum omnium inopia premebatur. Est in vrbe media mons prominens, & in eius summo castellum, in cuius custodia Belgæ positi erant. casu vero factum vt ignis tecto inhærens flammam excitaret. quam Antonius cernens, proditionis signum esse credidit. ex quo elatus subita ira, non bene re perspecta, non solum Belgas, sed etiam omnes peregrinos ex vrbe expulit, vel eos, quorum opera sibi multis in rebus vtilis erat. Ac quoque præfectum arcis Bethlem à custodia amouit, quem à Toletano ad deditionem solicitari suspicabatur. Nec Toletanus castra ex Oera mouerat, sed per notos vtrique homines Antonium multis iustis causis ad pacem adhortabatur, qui primum incertus ob dignitatis suæ rationem, & Regis Philippi voluntatem extitit; sed amissæ arces, extincta spes externorum auxiliorum, militum paucitas & inertia, multorum quoque inconstantia tandem eius animum ad pacem inclinarunt. Igitur dies colloquio dicitur in medio flumine procul ab aliis, in quod cum paucis vterque conueniat. Toletanus totam noctem in regia triremi moratus est, vt in colloquium cum Antonio iret: sed ille nusquam comparuit, aut veniam à Rege Philippo desperans, aut Toletano diffidens, aut ab Episcopo Igæditaniensi reuocatus. Quod Toletanus grauiter tulit: atque extemplo Sancium Auilam cum M. & D. equitibus ad perspiciendam Bethlem arcem misit. qui M. & D. peditibus ac CCC. equitibus aduersariorum occurrens, prælium iniuit; diremptoque paucorum iactura vtrinque certamine, ad castra reuersus est. Altero die maior militum numerus è castris ad Bethlem emittitur: quorum pars cum aduersariis dimicant, qui ad turbanda opera venerant; pars tormenta contra arcem locant. Atque inprimis tres maiores & rostratas naues, quę iuxta sunt, remouent; tum arcem tormentis percutiunt. quorum ictibus arcis præfectus perterritus se, & arcem tradidit, quam ante bonis verbis monitus tradere recusauerat. Sed eius confidentiam Toletanus suspendio damnasset, ni Alfonsus Leyua intercessisset. Capta arce castra ad Bethlem fecit: & vt classi liberum & ex omni parte tutum iter Olyssiponem vsque esset, turris veteris, quę in altera parte fluminis contra Bethlem est, præfectum commonuit, vt ipsam dederet; formidinesque opposuit. Ille Toletani dicto audiens fuit. Postea cum M. & CCC. equitibus ac M. peditibus ad contemplandum castra Antonii, quæ à suis M. & D. pass. totidemque Olyssipone aberant, profectus est. Locus, vbi Antonius castra fecerat, montuosus est, à Tagi litore conscensu non satis arduo subuectus: per quem à Septentrionibus oriens fluuius breuis, humilis, & imbri crescens inter excelsa & prærupta saxa in Tagum defluit. Ipsæ rupes ad caput fluuii iunguntur, & in litus Tagi satis lato, ac pari fere interuallo disiunctæ procurrunt: ac qua desinunt, fluuius ponte, quem Alcantaram nomine arabico vocant, transmittitur. cui continens est pagus, qui à ponte nomen Alcantaræ vna cum fluuio accepit. Antonius in altera ripa castra fecerat, & munitionibus à dextra & sinistra obtexerat. nam media ripa præceps rupe prærupta nullum accessum dabat. Pontem quoque medium tabulis & asseribus obstruxerat. Ad alteram ripam igitur Toletanus inspectum loci naturam & aduersariorum castra venit, pulso ex itinere hoste, qui armatus occurrerat: contemplatusque loci naturam & castrorum situm, atque à speculatoribus accipiens Antonium ad XVI. m. hominum in castris habere, sed magnam eorum partem colonorum, pastorum, seruorum esse, nec arma nec armorum vsum habentium, contra eius castra sua designauit; ac certa quibusque loca dispertiuit. Ad Alcantaram pagum Italos, supra Italos Germanos, in summa & media rupe Hispanos, ad initium rupis equitatum locari; ac tribus locis tormenta disponi iussit, iuxta Germanos, iuxta equitatum, & in editiore tumulo prope Hispanos. Præterea Bazano præcepit classem in ipso Tago contra aduersariorum maiores naues atque triremes instruere; ita vt classe & equitatu quasi duabus alis totus exercitus protegeretur. Equitatum Ferdinandus filius; Hispanos Sancius Auila, Germanos Hieronymus Lodron; Italos (nam Petrus Medices incommoda valetudine tenebatur) Prosper Columna regeret. Postquam omnia descripsit, in castra reuersus est; ac militum præfectis imperauit, vt sub ortum lucis suum quisque locum caperet; & cum

& cum pugnæ ſignum daretur, Itali cum Germanis inferiores, Hiſpani cum equitatu ſuperiores munitiones inuaderent, Franciſcus Alaua tormentis aduerſariorum ordines conturbaret, eodemque tempore Bazanus hoſtilem claſſem adoriretur. Et quo infirmiores ad reſiſtendum eſſent aduerſarii, iuſſit Proſpero Columnæ CCC. Italos ad pontem præmittere, qui leuibus iaculationibus totam noctem hoſtes inſomnes haberent. Hortatus inſuper eſt, vt viros ſe eſſe meminiſſent, atque hanc vnam pugnam alacri animo ſuſciperent, quæ omnium laborum finem allatura eſſet. Poſtremo multis orauit atque obſecrauit, vt ſi Deo iuuante hoſtes viciſſent, ac fugatos depuliſſent, milites ab vrbis ingreſſu continerent: quam Rex Philippus inuiolatam, quam captam omnino mallet. ac ſummũ ſupplicium in eos conſtituit, qui ad depredandum vrbem intraſſent. Deprecatuſq; eſt Deum immortalem, vt mori prius ſibi contingeret, quam videre vrbem à ſuo milite diripi. Poſt quæ Proſper Columna CCC. milites ad pontem miſit. qui paruis certaminibus Portugalenſes totam noctem inſomnes tenuerunt: mox albente cœlo, magno impetu tabulationem, qua pons interclusus erat, perfringere conati ſunt. Verum è moletrina, quæ in litore Tagi ſita eſt, recta pontem proſpectans, à Portugalenſibus damnis afficiebantur. quod quidam animaduertentes, ſuperato aggere, quo aqua continetur, vi moletrinam cepere: atq; hinc in proximum hortum muris cinctum intrarunt, qui ad alteram pontis partem eſt. Sed è caſtrorum munimentis, quæ in conſcenſu montis teli iactu à ponte aberant, magna aduerſariorum manus irruens Italos è ponte diſiecit: & contra eos, qui moletrinam & hortum occupauerant, acri marte certabat. Interea Toletani exercitus aduenerat & ſuum quiſque locum ceperat, cum Proſpero Columnę nunciatur ſuos valida impreſſione à Portugalenſibus è ponte diſiectos; quoſdam etiam in ſummo periculo verſari. Proſper ad pontem cum aliquot cohortibus accurrit; ſuis animum addit: quos orat, vt patriæ virtutis & gloriæ memores ſplendorem nominis Italici ſemper apud omnes gentes & nationes illuſtris nulla ignauiæ nota maculari patiantur. Itaque acrior pugna redintegratur. Itali pontis tabulationem perfringunt, & aduerſarios in caſtrorum munimenta propellunt. At Epiſcopus Igædtanienſis, audita ad pontem dimicatione, ſuæ perſonæ ac dignitatis oblitus per vicos & plateas vrbis ingenti & crebro tympanorum ſonitu omnes ad arma vocat: alios minis, alios vi ad caſtra cogit: cuncta ſummo ſtrepitu & clamore miſcet. Nec Antonius, quia non induxerat in animum hoſtem ad caſtrorum oppugnationem tam cito venturum, ſuos ad repugnandum inſtruxerat. Sed & ſuorum multi nocte metu diffugerant, multi in vrbem domus cura abierant. Cum vero Italos cum Germanis ad hoſtium munimenta conſcendiſſe, & Sancium Auilam cum Hiſpanis ad ſuperiores munitiones appropinquare Toletanus videret, ſignum pugnæ ſuſtulit. ad quod Franciſcus Alaua ingentem vim ignitorum globorum tormentis in caſtra hoſtium emiſit, & à componendis ſignis eos deterruit: Hiſpani, Germani, Itali in Portugalenſium munimenta irrupere. Portugalenſes ſummo metu vndique perculſi non manibus, ſed pedibus ſalutem ſuam tutãtes, abiectis armis ſeſe fugæ aliis alio mandarunt. Illi iſtos cedere, fundere, fugare. Et fugientium alii in fuga feriri, alii cadere, alii vitam amittere, alii mortẽ inter cæſos expectare. multaque à victore in victos edi crudelitatis exempla, quæ furor fieri amat; vt ne ſuppliciter quidem petentibus anima interdum relicta ſit. Tellus infecta ſanguine, ac viæ omnes telis, haſtis, gladiis, ſclopettiſque conſtratæ, & ſtrata inter arma exanguia corpora. At tertia hora inchoata pugna, & vſque ad ſeptimam facta ſtrages VIII. Kalend. Septembr. Ad DCC. interfecti, vulnerati plures: & quicquid circum Olyſſiponem ædium eſt (ſunt autem multa magnis ædificiis & hortis inſignia ſuburbia) id totum direptum vaſtatumque eſt. Tantum templis & religioſarum familiarum domibus pepercerunt. Quin etiam vrbs ipſa direpta fuiſſet, ni Ferdinandus Toletani filius ad portã accurrens, monendo, rogando, comminando, alios hoſtes à tergo eſſe confingendo milites ab irruptione prohibuiſſet. Poſt deuictas terreſtres copias Bazanus, qui cum pugnæ ſignum à Toletano datum eſt, claſſem ad pugnam aptare, & in hoſtem agere propter recedentem maritimum æſtum non potuit, accedente æſtu aduerſariorum claſſem facile deuicit. Tunc Senatus Olyſſiponenſis ex vrbe Toletano obuiam prodiens, illi claues vrbis obtulit, ac Regis Philippi poteſtati & voluntati ſeſe commiſit, perſuaſus à Toletano vt ſine pactione ſeſe dederet, cum de pactione agere cœpiſſet. Itaque Toletanus vrbem accepit, atque incolumem ſeruauit. Deinde relicto in ea Ferdinando filio cum aliquot nobilibus, qui ciuitatis motibus proſpiceret, ipſe cum vniuerſo exercitu in caſtra Bethlem ſe recepit. Antonius, qui vrbem ingreſſus quotquot in carcere aſſeruabantur nocentes homines ruptis vinculis cuſtodia liberauerat, confeſtimque egreſſus in villa ſeſe abdiderat IX. m. paſſ. ab vrbe, poſt curatum illic

vulnus, quod ex incursu armorum in fuga ad collum acceperat, Scalabim concessit. Sed Scalabitani, qui primi eum Regem creauerant, tunc apud se retinere victum noluerunt. Ita hominum fluxa fides est,& cum fortuna mutabilis. Nec defuere,qui vel incuriam,vel animum trahendi belli in Toletano reprehenderint; quod nec ante pugnam quicquam contra Antonium præceperit,cum pugnæ ordinem instituerct, neq; illum post victoriam conquiri curauerit: quando is vnus totius belli summam sustineret. Sed Toletani laudis fautores ipsum defendunt, quod ante prælium non haberet, cui contra Antonium quicquam speciatim committeret; eo quod suorum nulli notus esset: post victos vero hostes magna diligentia tota vrbe illum quæsierit; nusquam tamen inuenerit. Postquam vero comperit Scalabim profugisse, tunc neq; paucos milites, qui ab aduersariorum, quæ coisset, multitudine opprimerentur; cum præsertim ex nunciis certior fieret quatuor naues Gallorum ad Vianam,quam aliqui Viennam Callęciam nominant,appulsas esse, quæ Antonio milites & arma portant: neq; multos ad insequendum illum mittere conducibile existimauit,ne per quę vaderent,loca deuastarent. Cæterum Galli vbi intellexerunt Olyssiponem captam & Antonium victum atque fugatum,in suas oras remigrarunt. Et paucos post dies à deuicto Antonio classis ab India venit,quæ non mediocri lætitia totã ciuitatem affecit. Ad cuius præfectum Antonius post amissam maris possessionem scripserat, vt ipsam vel in Galliam,vel in Angliam agere : sed eam Alfonsus Bazanus à Toletano cum XV. nauibus Setubale missus in itinere inuentam Olyssiponem secum adduxit. Post aliquot vero dies Toletanus intelligens Antonium Conimbricæ nouum exercitum cogere, Sancium Auilam cum CCC.equitibus & III. m.peditum,in quibus cum VI. bellicis tormentis III. Germanorum cohortes,ad opprimendum hominem misit. Qui aduentum Sancii rescifcens, cum iis copiis, quas contraxerat, Lauarem discessit, ac vi in oppidum introrupit,& ciues tributum ferre coegit: atque insuper aliquos vinculis,aliquos supplicio affecit. Tum inde nauigare in Galliam statuit; sed amicorum suasionibus ab hoc proposito retractus, iter Portum contulit oppidum in Interamne nobile, situm in altera fluminis Durii ripa. quod à veteribus Cale vocatum est. Portuenses mœnia & ad vrbem aditus, quibus Antonii aduentus erat,munierant: verum illi venienti partim metu, partim sponte patefiunt. Vnde ciues,qui rebus Antonii minus fauerant,portis effusi in diuersa loca sese proripuerunt. Quorum fuga audita confestim Antonius flumen transmisit, & in vrbem apparatu regio acceptus introiuit: nec non magnum tributum ciuitati imposuit; & aliquorum domos diripuit. Dein iussit naues omnes atque nauiculas ad continentem ripam adduci, ne qua hostibus transeundi flumen potestas fieret. Præterea Episcopum Igæditaniensem Oduardum Lemum & alios beneuolos sui misit ad comparandos ex vicinis agris & oppidis milites. Insuper ad ciuitates de Rege Philippo,qui ægrotabat,scripsit,quod mortẽ obierat: vt res bello necessarias libentius suppeditarent. Interim Sancius Conimbricæ appropinquans equitatum ad explorandos oppidanorum animos præmisit: qui reiecto Antoniano præsidio, vltro illum in vrbem exceperunt. Hinc Lauarem perrexit: & ab oppidanis sponte receptus est. vbi paucos dies mansit,vt rei frumentariæ prospiceret. dein singulis cohortibus iussis VI. dierum frumentum secum comportare, ad flumen Durium iter contulit: & ex itinere misit cum aliquot militibus,& hominib. linguę & regionis scientibus impigros viros Thomam Vcedum ad capiendas cymbas, quas hostis conduxerat ad vicum inter flumina Durium & Tamegam XVIII, m. pass. supra Portum, & Antonium Serranum ad conquirendas alias nauiculas, quibus flumen traiiceret: peruenitque ad pagum, quem Villamnouam nominant, Portui oppositum in aduersa fluminis ripa. Ibi castra fecit, & vtrumq; collem, qui à dextra & sinistra assurgunt, occupauit. Sed duplex difficultas eum circumuenit, & rerum, quibus famem depelleret, & cymbarum, quibus flumen transiret, inopia. Illa ad pugnandam quamuis pugnam stimulabat. siquidem militi optabilius videtur hostilibus armis cadere, quam humanis necessitatibus interire. hæc omnem pugnandi facultatem adimebat. Vt vero cognouit VI. à Serrano ad moletrinam IX.m. pass. à suis castris, & XVI. cymbas ad Vcedo magno studio & industria ex hostium potestate captas, confestim ad Vcedum scripsit, vt secundo flumine dilabens ad ripam, quam Petram Salgadam nominant, M.& D. pass. à Villanoua eas appelleret, & cum nauiculis Serrani coniungeret. Contra quem Antonius cum IV. nauibus multos milites misit, vt ab hoste cymbas interciperent, aut labefactarent. At illi post primos tormentorum ictus, cum labor male cessisset, retro cursum flexere, nec aduersariorum incursum expectarunt. Sed neque transitus, quoniam Durius inter prærupta saxa fluit, vbique dabatur: & hostes aduersam Petræ Salgadæ ripam, qua Castellanos transitum attentaturos credebant, IV. bellicis tormentis, & IV. nauibus ad dimicandũ instructis, quas contra Vcedũ

missas

miſſas diximus,tuebantur.Doctus tamen D.paſſ.ſupra Petram Salgadam tutiorem tranſitum eſſe,illum tentare inſtituit:noctiſque ſilentio, quæ incœptum ſuum hoſtibus tegeret, eo cum exercitu ex Villanoua tranſuerſo itinere profectus eſt:ac partem copiarum ad Petram Salgadam miſit.quibus iuſſit,vt aduerſariis ſpeciem tranſeundi præberent. atq; Vcedo imperauit VI. nauiculas illis relinquere, reliquas aduerſo flumine, quo ipſe tenderet, agere. Vcedum hoſtes ſclopettarum ictibus & è nauibus & ex altera ripa totam noctem proſequentes nequicquam turbant. Cum diei principium fuit, Sancius nauiculas militibus compleuit,& in aduerſam ripam adegit. Hoſtes,qui in ripæ cuſtodia erant, primo reſtitere; ſed vbi de ſuis aliquos cadere viderunt,metu terga vertêre. Sancius ripam tenuit: atque extemplo illis,quos ad Petram Salgadam miſerat,præcepit,vt tranſitum propere attentarent:ſe hoſtes à tergo adoriturum. Portuenſes Sancium traieciſſe flumen ſentientes, atq; aſpicientes reliquos hoſtes aduerſum ſe nauiculis ferri, metuentes ne à tergo opprimerentur, licet numero plures eſſent,tamen quia virtute & arte inferiores,in fuga ſibi præſidium omne poſuerunt.Cuius fugæ initiũ ab Antonio factum eſt:qui nec ſuę nec ſuorum virtuti quicquam fidens,ſtatim poſt Sancii tranſitum primus in vrbẽ prouolauit; ementituſque eſt Caſtellanos ad ripam victos eſſe.ac protinus pecuniam, quantam potuit, aſportans cum ſuis domeſticis & neceſſariis Vianam profugit. Sancius potitus vtroque tranſitu ſuos in montes recepit, vnde hoſtes ad VII.m.fugauerat. Poſt ad vrbem agmen admouit. quod aduerſarii ex oppido multis tormentis arcere conati ſunt: ſed maximus imber inutilia tormenta effecit. Tandem colloquiis ciues ad accipiendum regis Philippi imperium induxit. Atq; illico expeditiſſimos equites ad inſequendum Antonium in diuerſas partes emiſit. Per id temporis Epiſcopus Igæditanienſis, qui ſtipatus armatorum manu ciuitatibus milites imperabat,dimiſſis copiis,quas coegerat, ſaluti ſuæ fuga latebriſque conſuluit. Idem quoque ab Odoardo Lemo factum eſt.Cæterum Antonius Vianæ nauim conſcenderat,& portu ſoluerat, vt in Galliam nauigaret:orta vero tempeſtate reuerſus in litus excenderat.Interuentum autem aliquem hoſtium cauens,in occulta loca cum ſuis vitabundus concedit: ſed in paucos Sancii equites de improuiſo incidit:è quorum manibus, dum eorum animos pecuniæ, quam multam fert, præda intentos habet, ignotus elabitur. Ac deinde veſtẽ mutando,ac modo huc,modo illuc itinera inflectendo non ſemel inſequentes ſe hoſtes gnauiter eluſit. ac ſæpe etiam ab inſequendo ſpe pacis & deditionis retinuit. Interea rex Philippus è morbo conualuit.at regina Anna febri correpta ex hac vita receſſit, magnum ſui deſiderium in marito relinquens. Porro Deus mortalium lætitiam triſtitia miſcet ac temperat. Pacata Portugalia Eluem aduenit. quo loci Dux Brigantinus ſalutatum eum venit.ipſe poſt inuiſit Catharinam Ducis Brigantini vxorem conſobrinam ſuam in pago,cui nomen eſt Villaboina M.paſſ.ab Elue.Deinde Elue diſceſſit:prætergredienſq; Portalegrem & Abrantem,Tomar petiit,vbi totius regni concilium indixerat. Tomar eſt oppidum,quod veteres Neobantiam appellarunt,in Ciſtagana inter Scalabim & Conimbricam,ab hac XXXVI.ab illa XXIV.m.paſſ.diſtans,in longa,ſed anguſta planitie:quam à dextra fluuius non longe illinc oriens abluit, à ſiniſtra colles vitibus & oliuis conſiti cingunt.In quorum vnius ſummo,nempe eius,qui oppido imminet, templum eſt antiquum & auguſtum, ac templo iuncta ingens atq; pulcherrima domus olim militum templariorum,nunc Chriſti militiæ Fratrum. In huius domus primo & maximo atrio regiis aulæis & periſtromatis ornato Antiſtitum Dynaſtarum Procuratorum ciuitatum conuentus habiti ſunt,ſedente in ſolio rege Philippo ornatu regali. Atque in primo conuentu Antonius Pineirus Epiſcopus Lerienſis hæc loquutus eſt.Inter cæteras prouiſiones à Spiritu ſancto Eccleſiæ,quam ſuo numine gubernat,ſignificatas ad extirpandas prauas hæreſes,componendos nouos motus, corrigendos malos mores ſemper experimento viſa eſt optima patrum rite, & Pontificis maximi omnium principis & paſtoris authoritate conuocatorum congregatio. Et quamuis conuentus à regibus, qui ſummum ius tenent,indicti certã adeo Spiritus ſancti præſentiam, atq; eam prærogatiuam non habeant, quam à Deo ſanctis patrum conciliis datam ſcimus,ne qua errent in ſtatuendis & decernẽdis rebus ad communem vtilitatem ſpectantibus:tamen de Dei bonitate, & prouidentia, quam ſingularem in regnorum inſtitutione,adminiſtratione,& mutatione ſemper oſtendit,ſperare poſſumus, & debemus,quod Spiritus ſanctus etiã præſens aderit in regni concilio legitimi regis iuſſu conuocato ad conſultandum de his,quæ ad veri Dei honorem, catholicæ fidei conſeruationem & amplificationem,populi tranquillitatem,otium,& commoda pertinent. Quarum ſane quidem rerum cauſa Rex noſter coegit totius Portugaliæ concilium. qui ſtatim atq; in Portugaliam ingreſſus eſt, vt regni neceſſitatibus & vtilitatibus prouideret,non vt dominum, ſed maiorum ſuorum exemplo ſe cum Portugalenſibus, vt patrem gerens,

totius regni conuentum indixit; vt ex communi conſilio ſtatueret quæ reipubl. maximè profutura eſſent. Itaq; veſtra prudētia, fide, ſtudio fretus ſperat ſe à vobis de his rebus, quę regni vtilitatem reſpiciunt, optima mente & animo ſummam Dei, ac regis, & regni rationem habente commonēdum. Quantam vero nobis ipſe magnorum beneficiorum ſpem dederit, indicat edictum ante regni concilium promulgatum: quo impunitatem omnibus concedit, qui vel decepti, vel inducti, aut compulſi pacem publicam violarunt, & eum de regni ſui poſſeſſione turbare conati ſunt. quod edictum ingenti noſtro cum gaudio ab aliis audiuimus, & legimus ipſi. Vnde quo maius fuit hoc beneficium, peculiaris eius innatæ clementiæ fructus, eo magis in noſtris animis confirmauit ſuæ in Portugalenſes beneuolentiæ & benignitatis magnitudinem. pro qua ſtudebit vos in dies maioribus beneficiis & honoribus ornare & amplificare ſecundum veſtram fidelitatem & obedientiam: quam ſatis ſibi perſuadet vos erga ſe & ſucceſſores ſuos in omne tempus retenturos. Poſt Pineiri orationem ciuitas Olyſſiponenſis omnium regni ordinum nomine ſumma cum reuerentia Regi maximas gratias egit, quod totius regni concilium conuocauerit; in quo de rebus his ageret, quæ ad Dei cultum, & regni incolumitatem ac tranquillitatem ſpectant. Ipſiq; pollicita eſt veterem & conſtantem illam fidem, qua impenſe reges ſuos omni tempore coluerunt. Tum omnes regi Philippo primum, deinde eius filio Didaco regiæ ſtirpis maximo abſenti, ac ſi pręſens eſſet, iureiurando fidem ſuam obligarunt. Rex Philippus eorum veteres immunitates confirmauit, &, quæ ante bellum per Ducem Oſunæ obtulerat, priuilegia dedit: ac Ducem Brigantinum creauit Portugaliæ Comeſtabilem; illiq; omnia reſtituit, quæ bello amiſerat. Poſtremo omnibus, qui contra ſe ſtetiſſent, impunitatem conceſſit: paucos excepit, quos indignos venia iudicauit. Peractis conuentibus, ad componendum regni ſtatum Olyſſiponem abiit: vnde paucos ante dies Antonius deſperatis rebus ſuis latenter euadens, in Galliam nauigauerat. Rex in vrbem magnifica & regia pompa exceptus eſt.

FINIS.

DE PORTVGALIAE CONIVNCTIONE CVM REGNO CASTELLÆ,

Hiſtoria

HIERONYMI CONESTAGGII, PATRITII GENVENSIS, diuiſa in decem libros, & ex Italico ſermone in Latinum conuerſa.

SERENISSIMO DVCI, ET ILLVSTRISSIMIS GVBERNATORIBVS Reipublicæ Genuenſis, HIERONYMVS CONESTAGGIVS. S.

CVRÆ omnium maximæ, quæ Principum mentes exercent, ſereniſſime Dux, & illuſtriſſimi Domini, conſiſtunt in conſeruandis, & partim induſtria, partim vi augendis ditionibus, quas poſſident: cumque hi capita ſint reliquæ multitudinis, noſque illis propter ſuos quiſque fines libenter adulemur: nemo eſt, qui liberaliter natus, & educatus ſit, quin addiſcere cupiat eas artes, quibus adhunc finem peruenitur, vt eo commodius in beneuolentiam eorundem inſinuare ſeſe poſſit. Sed maiori cum ſtudio, quam reliqua omnia ſubditorum genera, his cogitationibus incumbere, par erat ciues Rerumpublicarum, quæ ſuperiorem non agnoſcunt, qualis eſt

hæc

hæc Genuensis. Præterquam enim, quod hanc ob causam in pretio sunt (per vices enim ordo ipsos tangit, vt in magistratuum numerum cooptentur) videntur non minus, quam Principes, Reip. tanquam rebus suis priuatis, inuigilare debere. Accedit, quod nos eo vehementius Reip. nostræ, quam reliquos subditos imperii suorum principum conseruationem expetere par est, quo maiori cum damno coniuncta est iactura libertatis, quam domini mutatio. Et quamuis tua Serenitas, & Illustrissimæ vestræ Dominationes ea prudentia, & vigilantia sint, quam gubernatio amplissimæ huius Politiæ requirit: tamen, cum historia vera sit huius artis magistra, non videtur mihi operam ludere, qui ad vtilitatem patriæ res gestas aliarum nationum describit, vt Respublica alienis periculis edocta sese conseruare, & intestinis corruptelis mederi discat. Hic est finis, qui me, cum essem in Portugallia, mouit, vt scriberem bella, & reliqua, quæ circa vnionem huius regni cum corona regis Catholici acciderunt: &, si me amor operis non fallit, raro fortassis spacio quatuor tantum annorum contigerunt tot, & tam varii casus, quales hîc leguntur, & quos effectus tanti momenti secutus sit, qualis est formæ huius regni, ante quadringentos annos fundati, intra adeo breue tempus mutatio. Fateor quidem me à studiis, quæ deserui, parum subsidii habuisse ad historiam hanc ita, vt meretur, componendam: Sed quia ego hinc nec gloriam, nec commodum spero, nec alium splendorem illi conciliare cupio, quam qui à nobilitate argumenti, & à rigore veritatis proficisci potest, hanc, veritatem inquam, loco fundamenti posui, eamque summa cum diligentia inuestigaui, parum interim curans illos, qui adeo delicati sunt, vt inter mille laudes ne vnicum quidem næuum suum audire sustineant. Sane hos homines probabile est ignorare (quandoquidem humana imbecillitas ad possessionem virtutum purarum non potest peruenire) minus credibiles, imo de mendacio suspectas esse illas laudes, quæ alicui, nulla admixta reprehensione, tribuuntur. Serenitas, & illustrissimæ dominationes vestræ boni consulant animum sui ciuis, qui patriæ conseruationem, & amplificationem omnibus votis expetit.

LECTORI HIERONYMVS CONESTAGGIVS.

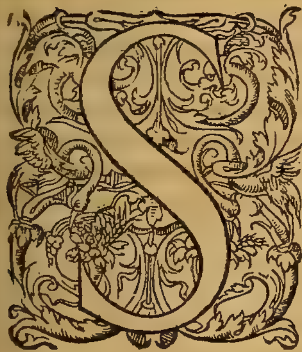

I accusari, & culpæ reum esse, idem esset, nemo innocens foret: & ideo non debet reprehendi, qui sese aduersus aggressorem defendit. Simulatque (benigne Lector) prima huius historiæ Portugalliæ impressio in lucem prodiit, multi alienæ gloriæ detrahendi auidi, satis aspere me calumniati sunt, accusantes me in genere, tanquam parum gentis Portugallicæ amantem, & in specie tanquam nimis acrem censorem actionum incolarum huius regni, & eorum, qui ibi publicis muneribus functi sunt. Quanquam autem eum, qui, quæ nostro tempore in totius mundi theatro geruntur, describit, necesse est malignitatem, & ineptias multorum boni consulere, præterquam etiam, quod omnibus satisfacere difficile est: tamen tolerabilius fuisset, si aliqui iniuste me mordere satis habuissent, nec adfectibus indulgentes operam dedissent, vt huius libri quantumuis ab inquisitoribus approbati, vsus in tota Hispania vetaretur. Etsi igitur sciam multos iudicio præditos, & veritatis amantes huius scripti patrocinium suscepisse: iudicaui tamen non abs re fore, si in hac secunda impressione breuiter innocentiam meam ostenderem. Quamuis etiam ad has duas calumnias reduci possint multæ aliæ, quas inuenerunt: constitui tamen sigillatim respondere ad ea, quæ refutatu digna mihi videbuntur, præsupposito hoc solido fundamento, veritatem & diligentiam esse spiritum, & vitam historiæ: quandoquidem certissimum est, non posse ista duo negligi, quin grauissimum & vtilissimum omnium, quæ in orbe terrarum sunt, scriptionum genus in vanissimum, & perniciosissimum transformetur. Quare si ideo accusor, quod vere, & diligenter scripsi, plane nego me esse in culpa, quia sine culpa emendare me non possum: imo velim omnes scire, me non scribere, nisi iis lectoribus, qui intelligunt, quanti æstimanda sit & historiæ veritas, & historici fides. Ante omnia considerandum est mihi sorte quadam obtigisse describendas res illius regni, quæ acciderunt spacio quatuor infelicissimorum annorũ, qui septuagesimum septimum subsecuti sunt, nec æquum esse, vt illi, qui me ad imminuendam Portugallorum existimationem propensum fuisse dicunt, ex conditione temporis sinistrum de animo scriptoris iudicium faciant, aut ideo illum parti victrici nimis

addictum esse suspicentur, quandoquidem in rebus bellicis non magnoperè laudari potest, qui succumbit, imo qui patitur se vinci, debet etiam æquo animo pati, si dicatur eum victum fuisse, & amißionem victoriæ simul cum vituperio, quod inde nascitur patienter ferre. Hoc vero tam exactè obseruarunt antiqui, quorum exemplum libens imitor, vt si Liuius inchoasset, & absoluisset historiam suam in victoriarum Hannibalis progressu, pro Carthaginensi haberi potuerit: & Iosephus quando calamitates Iudæorum, & triumphos Titi describit, Romanus videtur. Iam vero mihi duo prælia, quorum in altero Portugalli regem, in altero regnum suum amiserunt, & pugnam naualem, iacturamque insularum Tercerarum, describenti quæ, quæso, culpa imputari potest, si Portugallus non videor? Sanè etiamsi essem, non deberem tamen videri: aut quomodo possum ego hanc lugubrem historiam in panegyricum conuertere, celebrando fortitudinem victi? Non dubium est, si ego incidissem in descriptionem rerum ab hac natione gestarum, ex quibus apparet, quam illa ad arma, & ad res arduas suscipiendas apta sit, vt sunt victoriæ, quas obtinuit prope Aliubarottam, & Trancosum contra Castellanos, occupatio diuersorum locorum in Africa, stupendæ nauigationes, & felices progressus in Asia, quæ omnia etiam in hac historia breuiter, quantum loci ratio ferebat, attigimus: non dubium est, inquam, me non magis quidem veridicum esse potuisse, quam sim, sed tamen Portugallos longe libentius me fuisse audituros. Ceterum homines iudicio præditi eodem cum adfectu audiunt lucra, & damna, vituperia, & laudes, quando vera sunt.

Itaque sine controuersia dicere possumus, de inclinatione scriptoris non iudicandum esse ex argumento, quod tractat, siue gratum, siue exosum sit nationi, de qua scribit, sed tantum ex studio veritatis, & ex fide, quam profitetur. Oportebat etiam aduersarios meos considerare, historicum non facere iniuriam alicui nationi cum describit proprietates naturales, quas ipsi infundit cœlum, à quo tegitur, aer quem spirat, & aqua, quam bibit: maxime quãdo huiusmodi qualitates nihil vile redolent, sed sunt excessus virtutis. Exempli gratia: si aliquis ad imitationem Iulii Cæsaris scriberet, Gallos in principio esse impetuosos, sed temporis progressu relanguescere, ille non propterea statim dici posset hostis, aut contemptor potentis illius, & bellicosæ nationis: & si aliquis diceret, Hispanos esse arrogantes, ille non statim negaret nomen, & res gestas illorum toti orbi terrarum innotuisse. Sic etiam non offenderet aliquis Portugallos, si diceret illos eo ingenio esse, vt magnifice de se, & rebus suis sentiant, quia nec negare hoc possunt, nec tegere volunt: imo ipsi dictitant se viuere ex opinione, hoc est, se sustentari potius eo, quod se esse putant, quam eo, quod reuera sunt. Debuissent etiam censores mei animaduertere, me non iniurium esse in Portugallos, quando dico inexpertos non curare pericula, quæ procul absunt, & propinqua timere, nisi fortaßis conditionem humanam plane velint exuere, contra omnem rationem imperitiam experientiæ æquiparando. Præterea scire velim, cur mihi non liceat sine metu reprehensionis vere narrare infortunia, & calamitates Portugallorum, & mutationem formæ illius Regni, si indigenis licuit scribere multa alia, parum laudabilia, sine vlla inhumanitatis nota? Quando in Lusitaniam manu armata venit Henricus rex Castellæ nothus, & à finibus Galitiæ Lisybonam vsque populabundus, & omnia in potestatem suam redigens progressus est, nec rex Ferdinandus vllo modo ipsi resistere potuit, an non hoc longè turpius fuit, quam quidquam eorum, quæ ego scripserim? Legantur annales Ioannis secundi, regis nati sanguine regio, grati, & pacifici: videantur coniurationes, quæ à Proceribus & nobilibus regni contra ipsum initæ fuerunt: ita vt pugione vindictam exigere, & publice aliquot ex primariis capite plecti iubere cogeretur. Et hoc nonne fuit cum dedecore nationis coniunctum? Etsi enim nonnulli dicunt Regem modum in pœnis excesisse, & natura seuerum, nimisque vindictæ fuisse cupidum: tamen non desunt alii, qui illum inter sanctos numerant. Sed vtut sit, meum non est de hac re iudicare. Sane liber ille imprimitur, & venditur Lisybonæ, vbi historia mea, quæ de rebus tam arduis tamen non agit, summe est exosa. Quod vero ad nonnullos priuatim attinet, nec illi quidem iure me insimulare possunt, quasi immodeste de illis locutus sim, aut affectibus aliquid hac in parte tribuerim: & credo ipsos facile hoc animaduersuros fuisse, si aut attentè totam hanc historiam perlegissent, aut solidam linguæ Italicæ cognitionem haberent. Verum cum illi aures præbeant relationi eorum, qui studio ipsis assentandi omnia scripta reiiciunt, quæ ab adulatione non sunt corrupta: non mirum est, si sibi persuaderi patiantur, me nec honorificam, nec ab affectibus liberam eorum mentionem fecisse. Sed vt contrarium appareat, dicemus animaduertendum esse, de vitiis, quæ Rebuspublicis, & moribus hominum plerunque insunt, idem statui posse, quod de iis, quibus nationes vt plurimum laborant, quia non adeo deformem maculam aspergunt, vt propterea tegenda sint, & semper conditionem, ac statum personarum comitantur. Quare si quis de iuuene, nobili loco nato, verba faciens, diceret eum esse præcipitem, iracundum, amoribus deditum, aut arrogantem, non statim illi iniuriam faceret. Nam præterquam quod hi affectus nihil vile redolent, sunt etiam tales, vt plerunque iuuentutem, ac nobilitatem comitentur. Eodem modo aulicus aliquis minister, Principi acceptus, aut qui primum gratiæ locum tenet, non debet ægre ferre, si dicatur esse suspiciosus, circumspectus, ambitiosus, tempori inseruiẽs, in suis rebus vigilans, alienarum negligens: quia hæc sunt propria eorum, qui apud Principes gratiosi sunt. Quare cum ego simile aliquid attingo, æquum non est quenquam sani iudicii magis hanc ob rem conqueri,

conqueri, quam si aliquis illum cholericum, aut phlegmaticum appellaret: (sunt enim certæ proprietates naturales, vt sunt etiam humores, & temperamenta) præsertim quia ego, quoties mentionem facio huiusmodi circumstantiarum, quæ cum dedecore aliquo coniunctæ videri possunt, etiamsi sint publice notæ, tamen iudicium suspendo, attribuens culpam æmulationibus aularum, aut æmulorum ambitioni: & illi, quibus hæc mitigatio non satisfacit, aperte demonstrant sese requirere manifestam assentationem: sed frustra laborant, ad me quod attinet. Adulationem enim in historico eodem loco habeo, quo peccatum Idololatriæ. Porro nonnulli adeo delicati sunt, vt notent, tanquam excessum, si de ministro aliquo regio dicatur tecte, maleuolos ipsum calumniari propter aliquam actionem secretam. Talibus non potest responderi, quia non satisfacio ipsis, quando maleuolos, aut adfectibus obnoxios voco eos, qui alios vituperant, quando insimulationes voco calumnias, quando, quod alii pro certo affirmant, ego in dubio relinquo, accusationes quodammodo mitigans. Alii conati sunt hominibus persuadere me in relatione de iure regni non obscure in partes regis Philippi inclinasse: his non habeo, quod respondeam, nisi vt caueant, ne eiusdem criminis insimulent diuinam prouidentiam, quæ è medio sustulit viginti successores huius coronæ, qui omnes Philippum antecedebant. Sed velim istos mihi respondere, num in hac historia, in qua tamen nec Bartolos, nec Baldos allegare conueniebat, omiserim vllum alicuius momenti argumentum, quod à competitoribus allegatum fuerit, & an non potius ea, qua ipsi partium Aduocati, diligentia illud explicauerim? Scrutentur, num aliquid prætermissum fuerit, quod pertineret vel ad repræsentationem Ducissæ Catharinæ, vel ad transmissionem Reinutii Farnesii, vel ad præcedentiam Philiberti, ducis Sabaudiæ, si forte Henricus Philippo superstes fuisset, vel ad electionem, quam subditi sibi competere dicebant, vel ad spem quam hac in re Antonius ponebat, vel ad legitimitatem, quam idem prætendebat, vel denique ad illa, quæ à regina Catharina Medicea contra vndecim Portugalliæ reges allegabantur. Iam si omnia illa, quæ tam prolixe à me narrata fuerunt non potuerunt efficere, quin rex Hispaniæ sit cognatus natu maximus, mas, & legitimus, quem Henricus moriens reliquit, quid mihi hic imputari potest? Si nemo est, qui sibi persuaderi patiatur minus virium, & minus efficaciæ habere in Catharina masculinitatem patris sui, quam in Philippo suam propriam: nec regi tantum nocere imperfectionem à matre in ipsum deriuatam, quam Ducissæ illam, quæ ipsius personæ inhæret, quid ego hic præstare possum? In aperto est, quia simpliciter hoc ius, vt & alia, retuli, ne iudicio quidem meo exposito, me, tanquam alicui parti, præ ceteris addictum, insimulari, quanquam ab iis solum, qui ipsi partibus student: idque propterea, quod animaduerterunt illos, qui aliter adfecti sunt, existimare hoc ius fortassis meliori, quam reliqua fundamento niti.

Non licet mihi in hoc loco pluribus de istis rebus agere: & credo ea, quæ dicta sunt, sufficere omnibus libere iudicantibus ad cognoscendam innocentiam meam, & malitiam, aut ignorantiam aduersariorum. Sed præterea etiam peto ab illis, qui me non esse scriptorem, ad mentiendum conductum, agnoscunt, vt perpendant me Italice scripsisse Italis, qui non plene substantiam historiæ intelligere potuissent, nisi ipsos de conditione eorum quos non nouerant, paulo diligentius edocuissem. Rem vero ita se habere, inde facile elucescet, si scriptor aliquis Lusitanus in Italia lingua sua, & patriæ suæ describat tumultus alicuius ciuitatis Italiæ: næ ille, si à Lusitanis velit intelligi, facile videbit sibi multo exactius, quam ego fecerim, depingendam esse conditionem capitum, & membrorum principalium illius prouinciæ quam describit. Sed si omnia hæc non sufficiunt, Deum Opt. Max. testem ac iudicem voco sinceritatis animi mei, & fidei, quam in scribendo religiosissime adhibui.

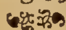

DE PORTVGALIAE CONIVNCTIONE CVM REGNO CASTELLÆ HIERONYMI CONESTAGGII, PATRITII GENVENSIS.

Liber Primus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur origo,& deſcriptio Portugalliæ,cum ditionibus recens acquiſitis: vita regis Sebaſtiani:prima illius nauigatio in Africam:quomodo Rex Catholicus,& rex Portugalliæ conuenerint Guadalupi: apparatus bellici Liſybonæ ad expeditionem in Africam ſuſcipiendam: diſceſſus regis cum claſſe,& exercitu.

ESCRIBENDVM ſuſcipio regni Luſitaniæ ſtatum ab illo inde vſque tempore, quo Rex Sebaſtianus primus cum ingenti claſſe in Africam ad bellum Mauris Tingitanis inferendum traiecit, donec illud regnum, poſt varios labores, auſpiciis Philippi ſecundi, regis Caſtellæ, cum reliquis Hiſpaniæ prouinciis coniunctum fuit. Argumentum autem hoc magnopere ad res communes pertinet,propter potentiam, qua tantus Rex auctus fuit: & dignum eſt conſideratu propter varietatem caſuum, & rerum, quæ breuiſſimo temporis ſpacio, & quidem contra communem hominum expectationem contigerunt:denique vtile propter exempla,quę nobis ob oculos ponunt partim inconſtantiam rerum humanarum, partim pericula, quæ principes, & populi inconſultis, & temerariis conatibus ſibi accerſunt. Puto autem me poſſe hæc omnia ſincere,& vere narrare, quippe qui & maxima ex parte rebus ipſis ipſe interfuerim,& reliqua ex hominibus fide dignis audiuerim. Accedit,quod vaco iis adfectibus, qui plerunque ſcriptorum libertati obſtare ſolent. Nam nec ex vlla harum prouinciarum oriundus,nec regis, aut principis cuiuſquam ſubditus ſum. Antequam autem ad initia bellorum deſcribenda accedam,exiſtimo me recte facturum,ſi prius aliquid de huius regni ſitu,principio,rebus geſtis, & ſimilibus,breuiter commemorem: vt, quoniam interitus illius mihi deſcribendus eſt, etiam origo eiuſdem, & quibus artibus auctum,conſeruatumque fuerit,quomodo,& quando decreſcere cœperit, & quo pacto tandem priſtinam formam mutauerit, intelligatur.

Portugallia, eſt pars Hiſpaniæ,ſita in extremo littore maris Oceani. Fines eius ſunt,ab Oriente regna Caſtellæ:ab occidente Oceanus:à ſeptentrione Galitia:à meridie mare Atlanticum, & Bætica; quæ iam Andaluria vocatur. Hodierno die diuiditur in ſex partes, quas vernacula lingua vocant Comarcas: nimirum in ditionem, quæ eſt vltra Tagum, in Extrematuram,in eam,quæ eſt intra Durium,& Minium(hæc pars vna cum regione, quæ Coimbram vſque pertingit, eſt vetus Luſitania) in Beiram, quæ poſt montes eſt,& in Algarbium,quanquam hæc poſtrema etiam regni nomen ſortita eſt. Continet in circuitu octingenta & quinquaginta milliaria:quadringenta ſecundum oram maris, & reliqua ſecundum fines mediterraneos) & ideo figuræ eſt longæ & anguſtæ. Habet octodecim ciuitates, multa oppida maiora, & minora vltra quadringenta, & ſeptuaginta. Tres harum ciuitatum habent Archiepiſcopos: videlicet Braga, Olyſippo,& Ebora: quorum primus non tantum ſpiritualem, ſed etiam temporalem iuriſdictionem obtinet. Nouem vero ex illis Epiſcopali dignitate inſignes ſunt,Coimbra Lameca, Viſeum, Portus, Miranda,Portalegre,Guarda, Leira, & Eluæ: Reliquæ quinque Epiſcopis carent: videlicet, Praganza, Tauira,Lacobriga,Farus & Siluelium: quarum quatuor poſtremæ ſunt in regno Algarbii;

bii à quo deinde alius Episcopatus, sub quo illæ omnes simul comprehenduntur, nomen suum accipit. Interluunt regnum complures fluuii, quorum duo sunt celeberrimi, Tagus & Durius, ille muros Olysipponis alluit, & sex aut septem inde milliaribus in mare influit: iste prope vrbem Portum prætersluens duobus infra eandem milliaribus itidem in Oceanum se exonerat.

Hi duo fluuii ab ostiis suis vsque ad vrbes, quas prætergrediuntur, non sunt amplius fluuii, sed potius maris sinus, & tutissimi, multarumq; & magnarum nauium capaces portus, per quos, aduerso flumine, longissimo spacio nauigari potest, & præcipue per sinum Olysipponensem: in quem vasta nauigia per quindecim, & viginti etiam milliarium spacium ingrediuntur. Præter hos duos est portus Setubal, qui viginti milliaribus Olysippone Austrum versus distat: ad cuius fauces turricula quædam ædificata est: & in eum locum multis etiam nauibus aditus patet. In regno Algarbii sunt Tauira, Lacobriga, & Villanoua, portus mediocres, præter hos nonnulli alii minores, & apta variis in locis ad appellendas naues littora. Situm est hoc regnum loco commodissimo, in medio multorum magnorum regnorum, & tum ad antiquas, tum ad recentiores nauigationes idoneo. nam, facie versus occidentem conuersa, à dextra habet Galiciam, Bisaicam, Galliam, Angliam, Germaniam, & reliqua regna Septentrionalia: à fronte insulas accipitrum, (quæ aliâs Terceræ nominantur) insulas fortunatas vna cum Indiis Occidentalibus: à sinistra Andaluziam, & fretum Herculeum, per quod in mare mediterraneum, & inde in Italiam, & Græciam nauigatur.

Relicto vero freto, si à sinistra Africam circumnauiges, plurimæ inueniuntur regiones, & populi plurimi incogniti, vt constat, antiquitati, quæ zonam torridam credidit esse inhabitabilem : ex quibus locis omnibus Olysipponem appellunt naues pretiosissimis mercibus onustæ, inprimis ex Indiis Orientalibus, quas vt mox dicemus, Lusitani imperio suo subiecerunt: vt omittam mercimonia, quæ cum regnorum Castellæ, ipsis à tergo contiguorum incolis exercent. Omnium vrbium princeps est Olysippo, à qua dependet, & rebus necessariis instruitur totum Regnum: est populosissima, ita vt multi credant eam reliquas totius orbis Christiani ciuitates incolarum numero superare. Habet aerem saluberrimum, & mire temperatum: distat ab Æquinoctiali triginta nouem gradus: fluxum aquarum, & refluxum (qui in toto illo littore, & finibus maris maximus est) semper aura quędam comitatur, & calorem mitigat. Situs eius, nec totus planus, nec totus montosus est. Distribuitur enim in quinque colles, inter quos valles, & planities quædam vsque ad flumen extenduntur. Olim muris cincta fuit: quorum, vt & portarum, rudera adhuc conspiciuntur: sed quia progressu temporis valde amplificata fuit, fit, vt suburbia, & vici, qui extra muros sunt, pene ipsam vrbem magnitudine vincant. In colle omnium altissimo arx est vetusti admodum operis, non munita vlla alia re, quam ipsa loci altitudine: non habet militem præsidiarium, sed tantum nobilium, si qui forte in carcerem ducantur, custodiæ inseruit.

Ad ostium Tagi, in eodem, in quo vrbs sita est, littore extructum est propugnaculum noui operis, quam arcem Diui Iuliani appellant, portui tuendo. Fructus, quos regio producit, bonitate antecellunt fere omnibus, qui in locis circumuicinis nascuntur: & quamuis incolæ non tantum frumenti ex agris suis percipiant, vt ipsis ad victum sufficiat: tamen ex Gallia, & Germania, quantum opus habent, importatur. Totum regnum hodie est valde populosum, plenum Proceribus, & nobilibus, & multa in eo nauigia extruuntur ad nauigationes in diuersas mundi partes instituendas.

Præter equites Diui Iacobi, & Alcantaræ, siue sancti Benedicti (quos à loco quodam Equites Auisi vocant: illi cruce rubra, hi viridi, more Castellano, vtuntur) eo tempore, quo Templarii exterminati fuerunt, ex eorundem reditibus alium instituerunt ordinem equitum, quos Equites Christi vocant. Sunt autem cruce rubra (quę in medio alba est) insignes, & sacramento ad bellum contra infideles gerendum obstringuntur. Alexander sextus, summus Pontifex, ipsis potestatem vxores ducendi postea concessit: & quia reges nouis reditibus illos donârunt, nobilissimi quique in illum ordinem ascribuntur: quanquam verum est, interdum etiam receptos fuisse homines obscuro loco natos, & eo honore indignos. Magna pars huius ditionis olim regno Castellæ cohærebat: sed anno ab aduentu seruatoris millesimo, centesimo, & decimo, cum ibi rerum potiretur Alfonsus sextus, pars Septentrionalis inde auulsa fuit. Alfonsus enim eam sub pacto tributi annui in dotem dedit Henrico, vni ex nepotibus Comitum Burgundiæ, & Vesontione oriundo, cum ille eiusdem Regis filiam notham, Taresiam nomine, vxorem duceret. Venerat autem ex Gallia cum Reimũdo Comite Tolosæ (qui postea Comes Galiciæ factus fuit) auunculo suo, vt

interesset bello, quod tum temporis Castellani gerebant aduersus Mauros, qui Hispaniam occupauerant.

Quanquam autem huius Comitis originem alii ex Hungaria, alii ex Arragonensi regno, alii ex aliis locis deriuant: tamen ea, quam recensui, opinio probabilior est. Sane regum origini, & prosapiæ vsuuenit id, quod magnis fluminibus, quorum ostia nota sunt, scaturigines ignorantur. Erat eo tempore Lusitania obscura, inculta, pauper, & angustis finibus inclusa: verum Alfonsus Henricus filius primi huius Comitis, strenue rem gerens Mauris multa loca extorsit, & eorum accessione ditionem suam amplificauit. Cum autem eosdem insigni prælio in campo, quem Outiche vocant, superasset, ab exercitu Rex salutatus & victoriam prosequens, cœpit Sanctarenam, & Olysipponem, atque ita possessione stabilita, regii etiam tituli confirmationem à Papa Alexandro quarto, sub conditione exigui tributi quotannis pendendi, obtinuit. Alia etiam ratione non minus auxit regnum rex in ordine quintus, nomine Alfonsus tertius. Nam etsi in vxorem duxisset Matildem, Comitissam Boloniç, in Picardia, antequam ad regnum peruenisset: tamen simul ac sceptrum adeptus est, sponte sua, & sine causa, priori vxore repudiata, secundas nuptias contraxit cum Beatrice, filia naturali Alfonsi decimi, regis Castellæ cognomento sapientis, vt ab illo regnum Algarbii, dotis nomine, obtineret. Prolatis itaque fere eo vsque, vbi hodierno die sunt, finibus, debellatisq; Mauris, qui illorum arma exercuerant, postea Lusitani cum Regibus Castellç, (quanquam ab iis ditionum magnitudine superarentur) bella gesserunt, idque tam sæpe, tantaque cum obstinatione, vt istæ nationes, quæ in eadem prouincia habitant, quæ ab vno eodemq; quasi stipite descendunt, quæ deniq; eadem lingua vtuntur, in mutuum illud, idemque capitale odium exarserint: cuius etiam hodie vestigia manifesta (quanquam minora in Castellanis, quam Lusitanis) conspiciuntur, Etsi vero vltima ista bella Lusitanis, non tam vtilia, quam honorifica fuerunt: tamen non parum ipsis hoc nomine profuerunt, quod perpetuum armorum studium in causa fuit, vt non tantum inter ipsos disciplina militaris conseruaretur, verum etiam ne sese otio dederent, & voluptatibus, quæ sunt regnorum hostes capitales.

Neque etiam deinceps quieuêrunt: sed, vtpote armis tractandis assueti, denuo sub Iohanne primo inclarescere, & instinctu Henrici, filii eius Mauris aliquot Africæ loca vi eripere tentârunt: qui conatus tam feliciter ipsis cessit, vt progressu temporis occupârunt in Mauritania Tingitana, Septam, Tingim, & Arzilam (hæc est antiqua Zilia) & alia quædam oppida, quæ postea partim amiserunt, partim sua sponte Mauris occupanda reliquerunt. Inter hæc & Arzilam: propterea quod magni, iique inutiles sumptus iis defendendis impenderentur. Tantum retinuerunt duo priora, & inferius versus Occidentem extruxerunt Mazagonem, idque eo, quod hæc tria loca ad ipsas freti Herculei fauces sita, & eam etiam ob causam, Hispaniæ scuti instar sunt, quippe quæ ab eius vicinia Mauros submoueant. Superioribus successibus impulsi cœperunt aspirare ad altiora, atq; ita Insulam Maderam, non procul inde distantem, & insulas Terceras (quæ Vlysippone octingenta, & quinquaginta milliaria distant, & in quadragesimo gradu sunt) antiquis ignotas, & tum temporis incultas, & desertas detexerunt, & colonias eo deduxêrunt.

Neque his contenti (imprimis Henricus, de quo diximus) sed adhuc maiora sibi tentanda arbitrati (quanquam spes ipsorum minores tum temporis erant, quam successus postea fuere) cœperunt Africam per Oceanum nauigando circumdare, & nouas terras, nouasq; sedes quçrere: cumque spacio multorum annnorum fere totum illud littus perlustrassent, tandem eo vsque prouecti fuerunt, vt in alterum Hemisphærium delati, vniuersam Æhiopiam viderent. Etsi vero Alfonsus quintus, rex duodecimus, bellum aduersus Castellanos redintegrauit, illi tamen in continuando nauigationum cursu, idque magno cum suo fructu, perseuerârunt. Facta vero pace cum rege Ferdinando Catholico anno 1479. plus otii ad nouas regiones inuestigandas, & occupandas adepti sunt. Et est res notatu digna, quod in capitibus pacificationis diserte expressum fuit, pacem fieri in centum, & vnum annos posito, vt solet, tempore finito pro infinito. Nam fuit reuera vaticinium, quia illa pax præcise totidem annos durauit, & tot anni intercesserunt inter illud bellum, & inter hoc, quod iam describere instituo. Tam egregie verbis in i[illegible] pacificatione expressis euentus ipse respondit. Valde iam creuerat regnum incolarum numero ac diuitiis: longe vero impensius postea creuit, cum anno 1482. Ferdinandus, & Isabella reges Castellæ ex imperii sui finibus eiicerent Iudæos. Horum enim ingens numerus à Ioanne secundo (qui Alphonso quinto successit) licentiam in Lusitaniam sese recipiendi obtinuit, hac lege, vt octo ducati in singula capita soluerentur, & vt elapso, quod præscriptum erat tempore, Rex ipsis discessuris naues concederet. Quibus pactis interpositis

(quæ

(quæ tamen postea parum sincere seruata fuerunt) circiter viginti millia familiarum Iudaicarum, quarum singulæ decem amplius capitibus constabant, in Lusitaniam migrarunt. Finito vero tempore, quod discessui dictum erat, multi ex illis, qui nondum naues conscenderant, in seruitutē redacti, & vinculis mancipati fuerunt: mult. etiā, ne vel abire cogerentur, vel exuerentur bonis, baptismum recepêre, vt & plurimi eorum, qui in regno Castellæ remanserant: ita vt, sub nomine Christianorum nouorum maxima ex parte in Lusitania substiterint, idque incogniti, quia nulla nota insignes erant: & deinde affinitate, beneficio diuitiarum suarum, cum regni nobilibus contracta, paulatim pro ciuibus, & indigenis sese venditare sategerint. Quamuis autem in recipiendis nouis hisce veluti coloniis in præcepta Politica peccatum fuisse videri queat, eo quod hæc gens tum origine, tum religione vehementer ab incolis reliquis discreparet, & cum iam ante numerosa esset, temporis progressu crescere, & ingens dissidium facile excitare posset: tamen hæc res, fiscum regium non mediocriter auxit. Sub imperio postea Emanuelis, regis decimi quarti, qui regnare cœpit anno 1495. maiori cum feruore, & etiam quiete recentibus nauigationibus inuigilarunt. Cum enim Castellanorum potentia magna accessione aucta, & inter ipsos, & Lusitanos ex recentibus matrimoniis, & adfinitatibus amicitia & concordia nata fuisset: neque hi amplius contendere sunt ausi: & illi hos missos faciendos esse censuerunt. Quoniam igitur maiores, diu multumque Africæ littus legentes propugnaculum Arginense ædificauerant, Insulas Hesperidas (quas iam capitis viridis Insulas appellant) imperio suo subiecerant, in Æthiopia arcem S. Georgii (quam Minam vocant) ædificauerant: Insulam Principis, & sancti Thomæ (quarum posterior perpendiculariter sub æquinoctiali sita est) & alias nonnullas Insulas minores circumuicinas occupauerant: præterea, inita cum regno Congensi, & Angollensi (quorum incolæ sunt Æthiopes) amicitia, Caput bonæ spei, & insulam sancti Laurentii prætergressi, è regione illius Soffallam, Mozambicam, & Melniden (quæ sunt in continenti) partim amicitia contracta, partim etiam vi, prout incolarum ingenia erant adhibita (quanquam postea fixo nonnihil pede, vi plerunque rem gesserunt) in potestatem redegerant: sub rege Emanuele demum mare rubrum præteriêrunt, &, institutis Socotræ, & Calahiatæ commerciis, sinum maris Persici, & Indii fluuii ostium prætervecti, & in Indiam primum sub prætextu mercimoniorum, & paulo post vi aperta ingressi, in regno Calicuti, Cochini, & locis circumuicinis pedem posuerunt: Sed nusquam firmius, quam auspiciis Alfonsi Albuquerquii, celeberrimi ducis, in Goa, quæ est insula Regni Accem, vicina regioni Idalcami, & hodie est ciuitas Archiepiscopalis, caput omnium eorum regnorum, & sedes viceregis. Atque inde postea progressi vlterius, hinc inde parua quædam propugnacula extruxêrunt: quinimo etiam retrogredientes vsque ad Ostium sinus Persici, Insulam Armuzium occuparunt, & in eo littore multa loca, vt Chaul, Damane, Bazani, & Diu subiugarunt. In Promontorio Malabaris (quod vocant Caput Comeri) versus sinum Gangeticum, negotiantur, & arcem habent in Insula Zeilan, quam aliqui antiquam Taprobanen esse putant, vbi nascitur optimum omnium cinamomum. Inde versus orientem prætervecti eum, quem dixi, sinum, & ostium Gangis, inuenêrunt alterum littus, in cuius Isthmo (quam antiqui auream Chersonesum vocabant) occupârunt vrbem Malacam, distantem 25. milliaribus à magna illa Insula Somatra, quæ & ipsa à multis pro Taprobane habetur: & inde progressi vlterius partim negotiando in regno Peru, & aliis regnis in continenti sitis: partim nauigando, inuenêrunt minorem & maiorem Giauam, Regnum Sinarum, magnum archipelagus Insularum Molucarum, vnde Caryophyllon, moscocaryon, & multa alia aromata aduehunt, denique Insulam Iapponem: & tandem eo vsq; penetrarunt, vt obuios ibi habuerint Castellanos qui regiones occidentales, à Christophoro Columbo Genuensi, sumptibus & auspiciis Regum Castellæ nuper detectas, inuestigabant: atq; ita per harum duarum nationum nauigationes vniuersus mundus circumdatus fuit, & Oriens cum occidente coniunctus. Occupârunt etiam tempore eiusdem Emanuelis è regione Æthiopię, & Capitis bonę spei prouinciā quæ Sanctę Crucis vocatur, & vulgo Brasile, regno Peru contiguam, quę secundum littus in mille quingentorum milliarium longitudinem extenditur: sed in mediterranea loca non multum penetrarunt. Hanc in octo partes tribuêrunt, quas vocant præfecturas, quæ salua maiori ax parte Regis Iurisdictione, fere omnes concessæ fuerunt illis, à quibus & subiugatæ fuerant. Etsi autem aliquandiu hæc prouincia fere inutilis futura esse videretur, atque ideo iudices causarum capitalium è Lusitania fures, homicidas, & alios facinorosos eo deportandos curarent: (id q; hodierno adhuc die fit) tamen, quia fertilis erat, paulatim habitari cœpit, & iam plurimæ ibi sunt coloniæ, multæque saccari officinæ: loca cæteris nobiliora sunt. Littus omnium sanctorum, & Pernanbucum. Omnes hæ ditiones,

recens vt diximus occupatæ, ſunt ditiſſimæ, & magni momenti: & ex illis quotannis naues ſaccaro, aromatibus, vnguentis, vnionibus aliiſque pretioſiſſimis mercibus onuſtæ in Portugalliam appellunt. Equidem magna laude digna eſt hæc natio, quæ, cum exigui, & ſterilis Regni anguſtiis incluſa eſſet, diſciplina, parſimonia, & virtute nonnullorum regum ſuorum hoc aſſecuta eſt, vt non tantum omnia Hiſpaniæ regna æquaret: verum etiam cum ſumma gloria multis annis bellum gereret cum Caſtellæ regno, quod Luſitaniam, vt & reliqua circumuicina regna, diuitiis & potentia ſuperabat. Eiuſdem, immo etiam maioris fortitudinis ſpecimina edidit procul à patria, tam in Africa, quam in India, tum quia ad finem perduxit ſtupendam illam nauigationem, quæ initio ab hominibus prudentibus pro temeraria & ſtulta habebatur: tum quia in illis regionibus aliquoties tanta cum virtute pugnauit, vt nonnullas res ab ipſa geſtas ſcriptores miraculo non carere adfirment propter numeri, & copiarum inæqualitatem. In præliis vero naualibus, & arcium defenſione imprimis illius virtus enituit, ita quidem, vt, præter adeo amplum tam vaſti maris imperium (quod, vt dixi, ſibi adquiſiuit) etiam longe maior vtilitas hinc nata ſit, nimirum religionis Chriſtianæ in illis regionibus propagatio. Nam integra regna, quæ antea Idololatris referta erant, iam ſedi Romanæ parent cum non exigua laude patrum Ieſuitarum, qui in Portugallia Apoſtoli vocantur, & à multis annis in hunc vſque diem ſpiritualem militiam ibidem exercent. Veruntamen Luſitani, qui rebus magnis gerendis 460. annorum ſpacio amplius intenti, Cruces ſuas in extremo Oriente, vbi nomen Chriſtianum ne fando quidem erat notum, poſuerant, deinceps viam, quam ingreſſi erant, non inſtiterunt: ſed in India, littore contenti, in partes mediterraneas non penetrârunt; immo delitiis illorum populorum corrupti, & beneficio mercaturæ ditati, partis rebus frui, & genio indulgere cœperunt, erga Deum, omnis boni fontem pro tot beneficiis parum grati. denique reditus bonorum, quæ ordinibus equitum auratorum aſcripta ſunt, in vſus molles conuertentes, & otio vanitatique dediti, & illos honores, cultumque, quem fideles Chriſtiani Deo ſeruant, ſibi arrogantes, in hoc ſtatu ſatis diu permanſerunt, ita quidem, vt apud exteros opinione, & exiſtimatione priſtina non omnino exciderent. Hanc corruptelam, & debilitatem Regni, quæ ex delitiis Aſiaticis nata erat, in educatione Regis Sebaſtiani animaduerterunt, & fugere ſtuduerunt patres Ieſuitæ, homines religioſi, qui in ſanando hoc morbo non mediocriter laborarunt: ſed neſciuerunt adhibere remedia corpori tam languido conuenientia.

Neque enim conſiderarunt fieri non poſſe, vt gens adeo corrupta à ſumma licentia, qua vtebatur, ſubito ad rigidam maiorum ſuorum innocentiam, & parſimoniam rediret: id quod in anguſto monaſteriorum ſuorum circuitu (nedum in regno vniuerſo) difficulter obtinuiſſent. Tulerunt leges ſumptuarias ita ſeueras, & in primis de cibis, vt olim vix in veteri illa Sparta receptæ fuiſſent. Exprimebant leges nominatim genera ciborum, qui vel permittebantur vel vetabantur: item, quibus rebus comparandis quemque pecuniam ſuam impendere fas eſſet: adimebant ipſis vſum omnium, quæ ex aliis regnis importantur, quæque vel delitiis, vel commoditati hominum inſeruiunt. Itaque remedia tam violenta non ſolum inutilia fuerunt, & ridicula, verum etiam confirmarunt opinionem illorum, qui ſtatuunt homines Eccleſiaſticos non eſſe aptos ad Reip. adminiſtrationem, non magis, quam ſint magiſtratus ciuiles ad tractanda Eccleſiaſtica idonei. Sed vt Deus homini, quem caſtigare vult, mentem adimere ſolet, & efficere, vt ille ſeipſum æquo pluris æſtimet; ita eundem cum Luſitanis agendi modum obſeruauit. Nam ſiue ob peccata rebus ſecundis commiſſa, ſiue per arcana ſua iudicia, tunc illos caſtigauit, cum ſe ab omni periculo longiſſime abeſſe exiſtimarent: & eo grauiore lapſu ruerunt, quo altius aſcenderant.

Hæc enim gens, omnium arrogantiſſima, in vltima expeditione, quam in Africam ſuſceperat, ab Arabibus, & Mauris in ſeruitutem redacta, &, cum pene libera antea eſſet, breuiſſimi temporis ſpacio armis ſubiugata fuit, idque à Caſtellanis, quos ſemper pro capitalibus hoſtibus habuerat. Calamitates huius Regni cœperunt, cum Rex Sebaſtianus annum ætatis vigeſimum ageret. Hic natus fuerat poſt mortem patris, & paulo ante obitum aui, expetitus multis ſubditorum precibus, quæ ipſis deinde exitio fuerunt: cumque eſſet corpore robuſtus, animo ferox, mire confidens (ad quod vitium natura Luſitani procliues ſunt) & minime ſuo contentus, de induſtria, & ſciens prudens diuturnam Regni ſui quietem turbare animum induxit. Quanquam autem multæ difficultates ipſius conſilio obſtarent, vtpote qui circumcirca cingeretur à regnis regis Catholici, Philippi Auſtriaci, cui arctiſſimo amicitiæ, & conſanguinitatis vinculo iunctus, & viribus ita impar erat, vt nullo modo cum eo auderet contendere: nec

terre-

terreſtri itinere in vllam aliam regionem penetrare poſſet: tamen (vt ſe præcipitem ex aliquo loco dare facile eſt illi, qui ſibi ipſi manus afferre conſtituit) immoderatum illud, quo flagrabat, res nouas tentandi deſiderium viam ipſi, & modum ſeſe ſimul & ſuos ſubuertendi oſtendit. Cogitauerat ille iam ante de expeditione contra Indos ſuſcipienda: ſed cognati & ſubditi non conſenſerunt: Et quia iuuenem belli auidiſſimum omnino ab inſtituto dimouere difficillimum erat, qui circum eum erant, vt animum eius ſaltem aliquo modo ab iſtiuſmodi cogitationibus auocarent, hac expeditione reiecta, aliam propoſuerunt, contra Mauros, incolentes Mauritaniam Tingitanam, vbi Luſitani magnis ſumptibus in littore maris tres arces tuentur, quarum ſupra mentio facta fuit, nimirum Septam, Tingim, & Maragonem, ſcutum & clauim Hiſpaniæ; quorum locorum beneficio Mauri olim eam occupauerunt. Sed hæc diuerſio, vtpote exiguo cum iudicio adhibita, magnis malis occaſionem præbuit. Etſi enim & valde difficile erat auocare ipſum omnino ab expeditione in Indiam, & ideo alia neceſſario proponenda eſſe videbatur: tamen non erat hominum prudentum liberare regem ab vno malo, & in aliud longe maius eundem coniicere. Iſti autem conſultores eum ab expeditione longinqua, & ad exitum perductu difficili dimouerunt, proponendo aliam, in regnum propinquius quidem ſuſcipiendam, & faciliorem, ſed cum maiori periculo coniunctam. Et licet exiſtimarent eum nihil tentaturum hac in parte, niſi re bene perpenſa; tamen non erat hic multum ipſius ætati fidendum: nec exigua pars culpæ Ieſuitis imputatur.

Illi enim, qui in hoc regno latius, quam in vlla alia mundi parte ordinem ſuum propagarunt, ſtudio quodam religionis ducti, hoſtiumque Chriſti & ipſi hoſtes adoleſcentem Regem, qui ipſorum curæ à regina Catharina commiſſus fuerat, diligenter ad iſtam expeditionem hortati ſunt, tantique eorum auctoritas ponderis fuit, vt, cum poſtea regem magna cum temeritate eam vrgere animaduertiſſent, nulla ratione dimouere illum à propoſito potuerint, quippe qui paulo ante gratia ipſius excidiſſent.

Itaque rex adoleſcens, inter mulierculas gynæcei, inter monachos in mediis voluptatibus & delitiis enutritus, Martem non ſecus ſpirabat, quam ſi in caſtris natus, & educatus fuiſſet. Conſcripſit peditatum ex ciuibus Olyſipponenſibus, quos nomina dare, ſariſſis ac ſclopetis tractandis aſſueſcere, & ſingulis ſeptimanis ſemel in vicinum campum egreſſos ſeſe exercere iuſſit, ſperans fore, vt aliquando, neceſſitate exigente, opera ipſorum in bellis vti poſſet: Id quod etiam non ita multo poſt re ipſa fecit. Anno enim 1574. diſſuadentibus prudentiſſimis quibuſque, collecta manu ex his ciuibus, cum quatuor triremibus, & aliquot nauibus maioribus & celocibus in Africam traiecit, ſub prætextu viſendi loca illa, quæ ipſi in Africa patebant; quanquam reuera aliud animo agitaret, & tanquam iuuenis inexpertus, vires ſuas longe maiores eſſe, quam reuera erant, ſibi perſuaderet. Ingreſſus in Africam nihil effecit aliud, quam quod loca illa contemplatus eſt. Videbat enim ſibi vires deeſſe: velitationibus vero cum Mauris, quæ ibi ſunt frequentiſſimæ, ipſe etiam libentiſſime interfuiſſet: edebatque veluti cor ſuum, quod animo morem gerere non liceret: Sed potius deceret illum, vt regem, adhibere regiam grauitatem, in quam tamen non raro peccabat. Reuerſus ſtatim eſt Olyſipponem, nihil niſi bellum animo voluens, & erat ita inquietus, & ita in hac cogitatione defixus, vt nec diceret, nec faceret quidquam, quod non eodem tenderet.

Quinimo non tanquam rex, ſed tanquam gregarius miles corporis labores obibat, exiſtimans ſe hoc modo plus roboris ad belli incommoda toleranda ſibi eſſe comparaturum. Hunc regis impetum, cuius bona pars fortaſſe ipſis aſtrorum influxibus accepta ferenda erat, nemo vel ex proceribus, vel ex maturioris ætatis cognatis retundere ſtuduit; quorum tamen officium erat iuuenem de periculis, quæ ſibi iam iam acceſſiturus erat, admonere, &, vt auito regno contentus eſſet, hortari. Verum etſi illi conatus ipſius, tanquam temerarios, non probarent: tamen tantum in hominibus poteſt tum ambitio, tum gratiæ regiæ effundendæ metus, vt non ſolum nobiles & magiſtratus: ſed etiam proceres, qui quodammodo vi illum cogere potuiſſent, nec hiſcere, nec voluntati ipſius aduerſari auſi fuerint. Quin immo conſilium, & propoſitum illius militare laudibus extollebant: & ſi qui forte obmurmurando contradicerent, erant homines, qui nec dignitate, nec auctoritate admodum valebant. Henricus vero Cardinalis, patruus magnus Sebaſtiani, frater Ioannis tertii, aui eiuſdem, & regina Catharina, qui nullam regi adulandi cauſam habebant, apud illum parum poterant: nec vti auctoritate, qua fortaſſis pollere potuiſſent, voluerunt, vel quod ſe nihil effecturos eſſe exiſtimarent, vel ne & gratiæ regis pariter, & exiguæ illius auctoritatis, & imperii, quod adhuc obtinebant, iacturam facerent: atque ita fatali quodam ſilentio vtentes,

inexpertum iuuenem denuo in Africam traiicere, & manifeſtis periculis ſeſe implicare permiſerunt.

Fuit etiam magni momenti hac in re Petrus Alcaſoua: qui, cum diu Regni Secretarius, & Regius conſiliarius, ac apud regem Ioannem, & reginam Catharinam gratioſiſſimus fuiſſet, vehementer decreſcere cœperat: & officii male adminiſtrati accuſatus, ac Senatu motus fuerat eo tempore, quo Cardinalis Henricus gubernationem regni Sebaſtiano commiſit. Incidit autem in iſta incommoda Alcaſoua propter æmulorum obtrectationem potius, & quod Cardinalis nouam adminiſtrationis formam, nouoſque miniſtros introducere cuperet, quam propter crimina, quæ ipſi ſiue vere, ſiue falſo imputabantur.

Equidem hoc ſolet euenire aulicis, quorum fortuna inclinat, vt crimina, de quibus accuſantur, potius ad tegendam aliorum ambitionem, quam ad pœnam reorum ſpectent. Verum Alcaſoua fortiter ex iſtis incommodis eluctatus erat. Nam cum hunc caſum æquo animo homo prudens, & copioſus toleraſſet, ita tamen, vt diligenter omnes priſtinam dignitatem locumque recuperandi occaſiones obſeruaret, tandem facile voti compos factus eſt arte, & induſtria aliena. Cum enim in eius locum ſubſtituti fuiſſent Martinus Gonzaleſius de Camera, æmulus ipſius, & alii nonnulli, qui toti pendebant à Ieſuitis, (quos Cardinalis promotos cupiebat) euenit paulo poſt, vt hi non minus, quam Alcaſoua, ab æmulis & obtrectatoribus in inuidiam, & crimen vocarentur. Nam Aluarus de Caſtro, qui Regi in delitiis, & contrariæ factionis erat, flagrans deſiderio priuandi Martinum & ſequaces illius, ea gratia, qua apud regem valebant, arripuit occaſionem, quæ ipſi offerebatur, cum Rex eſſet ad Caput Sancti Vincentii, quo æſtiuo tempore, cupiditati, qua ardebat, nauigandi ſatisfacturus, excurrere conſueuerat. Ibi Aluarus regi oſtendit (& fortaſſis non immerito) Martinum, & Ieſuitas, tanquam homines regni adminiſtrandi imperitos, quique non intelligerent quanti referat principes pecunioſos eſſe, reditus Regni vehementer imminuiſſe: & per leges ſuas, quibus collybum, & rem monetariam ad certam normam redegerant, incidiſſe regi neruos expeditionum, quas ſuſcipere potuiſſet: denique, niſi eas abrogaret, fieri non poſſe, vt vnquam laudatiſſimos ſuos conatus ad effectum perduceret. Huic ictui, qui erat lethalis, addidit ſecundum fortaſſe periculoſiorem, perſuadens Regi iuueni ſuperbo, eum ab eiuſmodi hominibus ſeruitute premi: illos re, ipſum in ſpeciem tantum regem eſſe: Quin imo eo res deuenit, vt ſcriba quidam, Regi non ingratus, & homo dicax, cum ipſi diploma, quod de re non magni momenti mandatum continebat, ſubſcribendum porrigeret, inſtinctu Aluari, & ſociorum, non dubitaret dicere, eum tuto, & ſine hæſitatione poſſe ſubſcribere: eſſe enim regem, donec Olyſipponem reuerteretur: ita, vt ioca ſeriis miſcendo, beneuolentiam, qua iuuenis miniſtros, à Regina, & Cardinale traditos, proſequebatur, in odium conuerterent, animumque eius à præceptis, quibus fuerat imbutus, alienarent. Porro omnem horum zizaniorum fructum ſolus Alcaſoua collegit. Poſtquam enim Rex odiſſe cœpiſſet eos, qui Petrum Alcaſouam oderant, legeſque ab iiſdem latas ſuſtuliſſet, mortuus eſt Aluarus de Caſtro, qui iſta ſemina iecerat, nemine ex hominibus ſuæ factionis ſuperſtite, niſi Emanuele Quadrageſima: cui commiſſum fuit expeditionis, quam vocant, officium, quod circa deliberationes de beneficiis, à rege concedendis, verſatur, & ideo magni momenti eſt. Hic cum nec vſu rerum, nec autoritate ea, quæ ad locum illum tuendum requirebatur, nec iudicio ita, vt poſſet cum Alcaſoua contendere, valeret, factum fuit, vt ille ad priſtinum locum redeundi occaſione, quę offerebatur, dexterrime vteretur. Aditum igitur tutum ſibi patefacturus, Ludouico, filio primogenito, nuptias conciliauit ſororis Chriſtophori Tauoræ, hominis apud Sebaſtianum gratioſiſſimi: & hoc modo regi reconciliatus facile poſtea eiuſdem erga ſe beneuolentiam confirmauit, accommodando ſe ad illius ingenium, & partim indagando modos inueniendi argentum, partim remouendo obſtacula, quæ regis conſiliis, & propoſito moram aliquam iniicere poſſe videbantur. vnde cum præfectus ærarii regii, ſiue quæſtor ſupremus creatus fuiſſet (quæ dignitas maior eſt ea, quam prius obtinuerat) rex ipſius opera in omnibus maioris momenti negotiis vtebatur. Etſi autem huius hominis artificium cupiditatem res nouas tentandi, qua rex ardebat, adiuuaret: tamē paulo poſt alia quædam occaſio eandem mirum in modum adauxit. In Africa ante complures annos mortuus erat Moleius Mahametus Xeriffus, ille qui regna Feſſæ, Marroci, & Turedantis (quorum pars ante ad fratrem Moleium Hametum ſpectabat) coniunxit. Hi, cum concordes viuerent, vnanimi conſenſu legem hanc ſanxerunt, vt in regno ſuccederent omnes filii, quos tempore mortis ſuæ ſuperſtites relicturi eſſent, priuſquam vllus ex nepotibus ad hæreditatem admitteretur: ita vt patruo, natu omnium minimo natu maximus nepotum ſuccederet. Etſi autem illi morientes multos filios reliquiſſent, tamen ne regnum adfectare poſſent fere

omnes

omnes (vt & patres ipsi) aut ferro extincti, aut in carcere strangulati fuerunt iussu Abdalę, vnius ex filiis Mahameti, qui, cum patri successisset, 17. an. ita feliciter, & tranquille imperauit vt omnes superiores reges hac in parte vicerit. Cum vero multa crudeliter fecisset, abstinuit tamen à cæde trium fratrum suorum, fortassis quod paruuli adhuc essent, cum ille ad regnum perueniret. Sed illi, simul ac ætate nonnihil prouecti fuerunt, cum fratri non amplius fidendum esse iudicarent, duo ex ipsis ad Turcarum Imperatorem profugerunt: tertius in penitiorem Africam ad Arabes se recepit. Hoc non obstante, & contra legem, quæ fratres ad successionem regni vocabat, Abdala filium primogenitum Mahometum successorem nominare, & à subditis iureiurando confirmandum curare, decreuit. Cumque id factum fuisset, statim rex nouus cœpit patruis insidiari, misso Mauro quodam Tremisennen, qui natu maximum, ibidem cum Turcis commorantem, interficeret: cui etiam res ex sententia successit. Nam in templo sagitta hominem interemit. Huius cædis nuntius non mediocriter perturbauit alterum fratrem, nomine Moleium Molucum, summæ spei iuuenem, viuentem Algierii. Qui cum diu multumq; opem Philippi regis Hispaniæ per Rodericum Alfonsum Pimentellum, Comitem Benauentanũ tum temporis proregem Valentiæ frustra implorasset, decreuit auxilii petendi causa Constantinopolin proficisci. Ibi cum æquo animo moram ferens contra agnatos causam suam summo cum ardore egisset, diu tamen nihil obtinere potuit. Tandem cum in vltimo Turcorum contra confœderatos Christianos prælio ad Nauarinum, vt & ante in expugnatione Goletæ, singularis fortitudinis specimina edidisset, impetrauit à Turca tria millia militum, quorum opera vteretur in occupando regno paterno sub quibusdam conditionibus, quæ postea non obseruatæ fuerunt. His copiis instructus, & manu è Mauris, ad ipsum ex Africa confluentibus, collecta, regnum nepotis ex fratre (frater enim iam mortuus erat) inuasit: deletisq; tribus exercitibus quorum vltimus (quod admiratione dignum est) sexaginta millibus equitum, & decem millibus peditum constabat, regnoque vniuerso subiugato, magnam tum apud Mauros, tum apud Christianos auctoritatem sibi comparauit. Moleius Mahometus, ad hunc modum regno exutus in arcem, quam vulgo Pegnon de Los Veles vocant, quamque Rex Hispaniæ in Africa habet, confugit, & inde de consilio cuiusdam, vt ferunt, qui ex Christiano Mahometanus factus fuerat, per legatos suos Regi Hispaniæ calamitatem, in quam inciderat, significauit, & opem ad regnum recuperandum petiit: cumque responsum Regis minus ipsi satisfecisset: Septam profectus de eadem re Sebastianum regem edocuit, simulque adiecit eum hac occasione facile peruenire posse ad imperium Marroci: quibus verbis inescatus iuuenis iustam hanc esse belli causam sibi persuasit, statimque de armis capiendis, & Mauro adiuuando cogitare cœpit. Proposuit rem expendendam consiliariis suis: conatusque est docere esse honorificam, & vtilem. Nonnulli ex senatoribus quidem dissuadebant, ostendebantque eum nondum habere heredem; & principes Christianos potius in hæreticos, quam in infideles, arma conuertere debere: ipsum solum non habere satis virium ad rem tantæ molis aggrediendam: & suas rationes appositissimis exemplis confirmabant. Veruntamen, (vt principes præ nimio desiderio cæcutire solent, nec ex aliorum calamitatibus, in quas propter temeraria sua consilia inciderunt, exemplum sibi petendum esse putant) Rex omnia quæ in contrarium adferebantur, reiecit, imo in sententia ita confirmatus fuit à nonnullis, qui bellum siue priuati commodi causa, siue iudicii inopia suadebant, vt arma quamprimum sumere constitueret. Et quanquam ipse imbecillitatem suam nō agnosceret, tamen de consilio quorundam regem Hispanię in belli societatem pertrahere tentauit: existimans eum facile consensurum; propterea quod res Africanę ęque, imo magis Hispaniam, tanquam viciniorem, quam Lusitaniam, tangerent. Cupiebat etiam, ducta vxore, liberis operam dare (quanquam medici, ne parum idoneus ad gignendum esset, vererentur) expetebat nuptias alterius ex filiabus regis Hispaniæ, quarum iam ante pene certa spes ipsi facta fuerat. Cumq; ob has duas causas cum Hispano in colloquium venire cuperet, misit ad eum Petrum Alcasouam cum mandatis de tribus rebus agendi: de auxiliis in expeditionem Africanam: de nuptiis filiæ: & de colloquio. Legatus in Hispaniā profectus, iussa regis insigni cum studio, & diligentia executus est: cumque in aula diu hæsisset, tandem impetrauit tria illa quæ petebat: promissionem matrimonii cum altera ex filiabus regis (ita tamen vt non exprimeretur de primogenita ne hoc intelligendum esset, an vero de secunda) vbi ad legitimam ætatem peruenissent: quia nondum erant nubiles: item fore, vt Hispanus ad oppidum Guadalupum; cum Sebastiano collocuturus proficisceretur: & vt triremes, & milites ad oppugnandam Laraccen subministraret: quod vltimum promittebatur valde lente & frigide. Nam Hispanus, quod Lusitanum de viribus suis magnificentius, quam par erat, sentire animaduer-

teret, nec in Africa quidquam, niſi validiſſimo cum exercitu, tentandū eſſe iudicaret, ardentiſſimum regis deſiderium litteris quodammodo reſtinguere, eique. vt vel expeditionem intermitteret, vel ne ipſe ſaltem in Africam traiiceret, perſuadere ſtudebat. Cæterum cum iuuenis conſilio nullū locum relinqueret, ſed potius in ſententia obſtinatiſſime perſiſtens litteris apud Philippum inſtaret, ille tandem militem, & triremes promiſit, ſub hac tamen conditione; niſi Turca claſſem in Italiam mitteret, & vt expeditionis initium ſumeretur ab oppugnatione Laraccæ anno 1577. adiecitq; hæc omnia ſigillatim fuſius declaratum iri in oppido Guadalupo. Legatus reuerſus in longe maiori, quam ante, gratia eſſe cœpit apud regem, cuius expectationem diligentia & induſtria ſua ſuperaſſe videbatur. Paulo poſt vtraq; aula ſe ad iter cœpit accingere. Venerunt hi duo reges in oppidum Guadalupum, cum exiguo, ſed lecto comitatu Procerum & nobilium. Luſitani, qui vltimi aduenerunt, valde honorifice fuerunt excepti. Hiſpanus enim ſuæ ditionis magiſtratibus & præfectis iniunxerat, vt Luſitanum non minori cum reuerentia, quam ſeipſum, exciperent. Itaque Badagioſii & in aliis locis Luſitano optimates obuiam progreſſi, carceribuſque apertis captiui liberati fuerunt: & ipſe ad hoſpitium ſub vmbella fuit deductus. Magnam voluptatem Philippus percepit ex conſpectu Sebaſtiani, quem tanquam hoſpitem ſuum, tractabat blande & humaniter, non habito reſpectu dignitatis, quia rex potentior, illi antecellebat: & in colloquio alter alteri maieſtatis titul. tribuebat. Inſtituta vero de bello commentatione, quia res cum vtilitate, & gloria regnorum Hiſpaniæ coniuncta fore videbatur, Philippus non diſſuaſit: hoc tantū conſuluit, ne Sebaſtianus in Africam ipſe traiiceret, oſtenditque ſe non poſſe adeo magnas copias ſubminiſtrare propter immenſos ſumptus, quos Italiæ contra inſultus Turcorum defendendæ impendere cogeretur. Sed cum Sebaſtianus à propoſito in Africam eundi dimoueri nulla ratione poſſet, nec excuſationem vllam admitteret, morē ipſi gerere Philippus voluit: & ideo hoc modo inter ipſos conuenit. Quoniam & cōmuni omnium, & priuato Ducis Albani iudicio ad hanc expeditionem, requirebantur quindecim millia militum, qui extra Luſitaniam nati, & in armis nonnihil exercitati eſſent, partim Itali, & Germani, partim Hiſpani, vt horum decem millibus ſtipendia à rege Luſitaniæ ſoluerentur: reliquis quinq; millibus ab Hiſpano, qui etiā daturus eſſet 50. triremes, ſed ſub hac conditione, niſi Turca claſſem in Italiam mitteret, & vt expeditionis initium ab oppugnatione Laraccæ, omiſſis locis mediterraneis, idq; ante finem anni 77. fieret: Alioqui enim Hiſpanum nolle ad quidquam teneri. His actis, reges in ſuum quiſq; regnum reuerſi ſunt. In Luſitania lente admodum ea, quę ad bellum neceſſaria erant, parari cœperunt: & pene in ipſis principiis pecuniæ inopia fuit laboratum. Reditus enim regii exigui ſunt, & male expenduntur. Regni Luſitaniæ annui reditus ſunt vndecies centena millia ducatorum: quorum maxima pars conſiſtit in portoriis, quæ ſunt immoderata, quia pro omnis generis mercibus in ſingula centena ſoluuntur viginti, exceptis piſcibus, quorum pretii dimidiam partem portorium excedit. Deinde decies centena millia ducatorum proueniunt ex terris nouis, quæ ſunt Inſula ſanctę Thomæ, Mina, Braſilia, & India, quæ ſumma in vniuerſum conſtituit duos milliones, & centum millia ducatorum. Et quanquam ex India tertius etiam millio percipitur, tamen non magni momenti eſt, quia totus claſſibus & præſidiis Indicis impenditur. Ex his duobus millionibus & centum millibus ducatorum in fine anni nihil reliquum in regis fiſco manet: immo, ſi Rex eſt paulo liberalior, ſumptus ſuperant reditus, tum quia in exigenda, & colligenda pecunia nullus ordo obſeruatur, tum quia promiſcue etiam expenditur: neq; vnquam hi reges tam felices fuerunt, vt virum tali prudentia, & iudicio præditum nanciſcerentur, qui reditus, & expenſas in debitum ordinem redigeret: Quinimo cum quæſtores ſemper fuerint ex numero nobiliū, quibus gratia aulica potius, quam peritia ad illud officium viam aperuerat (hac enim & non alia ratione officia in illo regno obtinebantur) tantum operam dederunt, vt aliis rationibus dignitatem & locū tuerentur, de reditibus Regni parum interim ſoliciti. Hinc fit, vt partim ſalaria miniſtrorum, partim reditus ad vitam conceſſi, iura vendita, præſidia, & arces Africanæ, claſſes, ſumptus aulæ regiæ & ſimiles facile omnes reditus abſumant. Itaq; quæſtores regii quo iure quaue iniuria pecuniam corradere, ſubditos & primarios ciues præter morem ad contribuendum vi cogere cœperunt. Sed præterquam quod hac ratione non multum argenti collegerunt, ſubditi etiam in imprecationes, & exclamationes eruperunt, quantumuis alioquin obedientiſſimi: ſed rapacitas quæſtorum plane erat intolerabilis. Ab Eccleſiaſticis petierunt tertiam partem redituum, quod cum illi concedere nollent, & tamen Pontificem ad Regis partes procliuiorem eſſe animaduerterent, facta tranſactione centum & 50. millia ducatorum promiſerunt. Chriſtianis nouis pro ſumma ducentorum viginti quinque millium

duca-

ducatorum conceſſa fuit impunitas, ne bonis priuarentur, ſi forte deinceps in Inquiſitionis ſtatuta peccarent: id quod etiam olim conceſſum, & poſtea aliquoties reuocatum fuerat. Impoſita fuerunt noua vectigalia ſali: à nobilibus etiam & proceribus contra morem illius regni pecunia exacta & multis hanc ob cauſam immerito negotium exhibitum fuit. Inter ceteros pecunia exacta fuit à Franciſco Melio, Comite Tentugelenſi, qui per literas liberiores, quam pro huius ſeculi moribus ſeſe apud regem excuſauit. Exaggerans enim iniquitatem petitionis, dicebat illam non conuenire virtutibus, quibus rex ornatus erat: neque honeſtum eſſe, vt illi quorum maiores in regno adquirendo reges iuuiſſent, cenſibus & tributis, quæ ad bellum conferuntur, ſoluendis obnoxii eſſent, quorum tamen immunitate multi longe vilioris conditionis homines gauderent. Culpam huius rei imputabat peccatis regni, ſed imprimis domeſticis & familiaribus regis, de quibus conquerebatur. Adducebat exemplum calamitatis, in quam Tingi inciderunt filii regis Ioannis primi, Henricus & Ferdinandus, eo quod bellum contra Mauros mouerant impenſis plebis, quæ tamen non habet talia priuilegia, qualia nobilitas: innuens non poſſe feliciorem expectari ſucceſſum huius expeditionis, quam rex ſuſcipiebat ſumptibus eorum, qui nunquam quidquam contribuerant etiam longe periculoſioribus, quam præſentia eſſent, Regni temporibus. In fine litterarum rogabat Regem, vt rem diligentius perpenderet, maiorum veſtigiis inſiſteret, nec ſucceſſoribus malo exemplo præiret. Hæc epiſtola, cuius lectione rex non mediocriter fuerat commotus, in cauſa fuit, vt & Comes, & multi alii onere contribuendi leuarentur. Itaque aliæ viæ, eæque vt plurimum cum miſeræ plebeculæ detrimento coniunctæ, inuentæ fuerunt: Et vt in regnum eo plus argenti importaretur, edixit rex, vt regales nummi argentei Caſtellani, qui antea ibi vſitati non fuerant, reciperentur, & vt nona parte pluris, quam prius, valerent: id quod pro non paruo prodigio à multis habitum, & notatum fuit. Tunc etiam rex ciues Olyſſiponenſes ſolito ſæpius in vicinos campos educi curauit, vt acie inſtruenda, pugnis ludicris, aliiſque belli imaginibus ſeſe exercerent: quibus rebus ipſe plerunque non ſine periculo inter conferta ſclopeta intererat: quanquam nullus dux, aut paulo peritior miles adeſſet, qui modum, & ordinem iſta adminiſtrandi præſcriberet, excepto quodam Ioanne Gama, qui veſte Eremitæ indutus magnam rei bellicæ ſcientiam præ ſe ferebat. Itaque, quamuis miſeri ciues valde in his exercitiis deſudarent: tamen, quia inuiti, & coacti iſta omnia faciebant, & inſuper duce, ac magiſtro deſtituebantur, factum fuit, vt indies deficerent potius, quam proficerent: Erat rex totus in venationibus, & incredibili lætitia perfundebatur, quoties ipſi ſoli cum ferociſſima aliqua beſtia pugnare vſuueniebat, qua in re magnam ſibi dexteritatem comparauerat. Si forte, vt ſolebat, animi gratia ab vno loco ad alium in mari, aut in Tago nauigaret, putabat turpe eſſe nauem conſcendere mari tranquillo: & ideo ſtudioſe tempeſtates captabat: ita, vt crudeli quodam fato ad mortem properare videretur. Interim tempus elabebatur, nec res neceſſariæ parabantur, niſi admodum lente. Tranſcribenda erat in Italiam pecunia ad conducendum peditatum Italicum, & Germanicum, & piper omne, ex cuius venditione pecunia colligenda erat, ſequenti æſtate, erat adhuc Olyſippone, & nauibus quorundam mercatorum impoſitum Liburnum deuehi, & diſtrahi debebat. Hæc expeditio, quæ, quia parua pecunia ad eam opus fore ſibi rex perſuadebat, poteſt dici imprudens, etiam hoc tempore pene impoſſibilis, facta fuerat: Et Alcaſoua, cui tanquam ſummo ærarii præfecto onus pecuniæ inueniendæ incumbebat, non audebat regi penuriam, qua laborabatur, detegere. Nam ſi ipſi dixiſſet contrarium eius, quod fortaſſe olim dixerat, metuebat ne in illius offenſionem incurreret. Itaque diem ex die ducebat, ſperans fore, vt Rex Philippus ſe excuſaret, quod non poſſet copias promiſſas ſubminiſtrare, ſiue propter claſſem à Turco in Italiam miſſam, ſiue propter aliam cauſam quamcunque: id quod Alcaſoua vehementiſſime expetebat, vt haberet occaſionem culpam omnem in Philippum transferendi: Cuius quidem rei non exiguam ſpem conceperat: idque propter illas conditiones, ſub quibus Philippus pollicitus erat, quæ indicio eſſe videbantur illum non niſi inuitum, promiſſis ſatisfacturum. Veruntamen Alcaſoua expectatione ſua fruſtratus fuit. Interea temporis Moleius Molucus, accepto de apparatu Luſitanorum nuntio, veritus ne Philippus his ſe adiungeret, tanquam princeps prudens, eidem ſignificari iuſſit, ſe paratum eſſe cedere parte ea regni ſui, quam ille potiſſimum eligeret, dummodo amicitiam & fœdus ſecum coleret. Philippus ſtatim Sebaſtianum certiorem fecit, quid ſibi à Mauro oblatum fuiſſet: oſtenditque fortaſſe non inutile fore, ſi eum ſuſpenſum aliquandiu teneret, peteretque vt ſeſe amplius explicaret Hoc enim non poſſe non prodeſſe. quandoquidem tales actiones curſum armorum non impediunt: & poſſe commodi ali-

quid hinc promanare, ſiue quod Maurus fortaſſis non adeo anxie de defenſione cogitaturus: ſiue etiam, quod ſponte conceſſurus eſſet, quæ ipſi Sebaſtianus vi extorquere in animo habebat. Sed Rex iuuenis, qui non intelligebat, quantum certa pax victoriæ incertæ præſtet: quique arma ſua longe lateque circumferre potius, quam etiam ſatis magnam ditionem ſine ſanguine, & bello acquirere conſtituerat, adegit Philippum, vt pacis cum Moluco ineundæ negotium omnino abiiceret. Philippus itaque, intellecto conſilio Sebaſtiani, videns eum nec pacem admittere, nec etiam expeditioni promouendæ ſatis nauiter incumbere (ita enim frigide omnia à Luſitano agebantur, ac ſi omnino propoſitum mutaſſet:) cœpit ipſe operam dare, vt res ad effectum perduceretur. Cum enim æſtatem appropinquare, & in Luſitania nondum vel Italum vel Germanum militem appuliſſe animaduerteret: Sebaſtiano per Ioannem Syluium legatum ſuum policitus eſt, ſi ipſe minus rebus ad eam expeditionem neceſſariis inſtructus eſſet, ſe militem, & triremes daturum, hac tamen lege, vt Sebaſtianus beſſem omnium ſumptuum, vti conuenerat, ſuſtineret. Sed cum ne hoc quidem Sebaſtiani conſilio & ſcopo ſatis reſponderet, noluit conditione ab Hiſpano oblata vti. Et quanquam tempus fere præterlapſum, & omnia imperata eſſent, tamen Sebaſtianus (qui hæc incommoda non animaduertebat, ideo quod miniſtri ipſi imponerent) nihil magis metuebat, quam ne Philippus inuenta aliqua excuſatione, promiſſa negligeret, & ita ſibi occaſionem mouendi belli, cuius erat auidiſſimus, præcideret. Itaque apud eum inſtitit, vt pure auxilium promitteret, omiſſa conditione de impreſſione Turcæ. Hoc vero, quod rex ſubuerebatur, ſperabant miniſtri: adeo eorum diffidebant voluntates. Qua de re edoctus Philippus cum exiſtimaret fieri non poſſe, vt quidquam cum fructu tentaretur, ſatisfacturus promiſſis, aut potius ab iiſdem ſeſe liberaturus, permiſit arbitrio legati ſui, an Sebaſtiano offerendæ eſſent triremes 50. inſtructæ, & 5000. militum paratorum ad bellum, vt conuenerat: ſed tamen iuſſit eum dare operam, ne quidquam offerret, niſi eo tempore, quo Sebaſtianus triremibus & militibus vti amplius nequiret. Nolle enim ſe periculo exponere ſuas copias ſolas, & ſine iis, quas Luſitanus ſe coacturum ſpoponderat. Cum itaque legatus iſta Sebaſtiano obtuliſſet, ille errorem, in ſubducendis rationibus à ſe commiſſum animaduertens, agnouit, ſe eo anno in Africam non poſſe traiicere: itaque publico edicto ſignificauit expeditionem in annum ſequentem fuiſſe reiectam. Philippus Hiſpaniæ Rex, motus conſiliis, quæ de iſto bello ſuſcipiendo iniri videbat, paulo ante Franciſcum Aldanam, hominem militarem, in Africam miſerat, vt diſſimulata perſona, loca illa, & propugnacula in littore extructa, diligenter contemplaretur. Reuerſum, & non ſine periculo, ſtatim in Luſitaniam ad Sebaſtianum ablegauit. Sebaſtianus hominem benigniſſime exceptum de rebus Africanis accurate percontatus eſt. Et quanquam Aldana expeditionem maiori cum difficultate, ac periculo, quā rex putaret, coniunctam fore oſtenderet: tamen ne tantillum quidem ardorem illius reſtinxit. Imo omiſſis iſtiuſmodi ſermonibus, ex Aldana, tanquam rei bellicæ perito, remotis arbitris exquirere cœpit multa, quæ ad ducendos exercitus, & imperatoris officium ſpectant. Qua in re cum Aldana ipſi prolixe ſatisfeciſſet, illico ſibi perſuaſit, ſe facile ad vſum tranſlaturum eſſe omnia, quæ audiuerat, non conſiderans, quam diuerſa ſint animo concipere aliquid, & idem in actum producere. Quia vero hyems ingruebat, dimiſit Aldanam donatum torque aureo, qui mille ducatis conſtabat, ſtipulatuſque ab eo eſt fore, vt ſuo tempore, ipſi militaturus, reuerteretur. Interea temporis Sebaſtianus per Ioannem Gomeſium de Sylua, qui legati munere in aula Romana ipſius nomine fungebatur, egit cum magno duce Hetruriæ, vt ſequenti anno ſibi in agro Hetruſco tria, aut quatuor millia peditum conſcribendi copiam faceret: eaque in re dixit ſe velle vti liberalitate magni ducis qui per legatos ſuos non ita pridem ſua ſtudia & officia ipſi detulerat: quod quanquam magnus dux conceſſiſſet, tamen res propter pecuniæ inopiam effectu caruit. Miſit etiam in Belgium Sebaſtianum Acoſtam, qui rogaret Guilielmum Naſſouium Principem Auraicum (qui à Belgis gubernator contra regem Hiſpaniæ electus, inferiori Germaniæ præerat) vt ipſi tria, vel quatuor peditum Germanorum millia concederet. Ablegauit quatuor tribunos, in prouincias regni Portugalliæ, cum mandato 12. millia peditum conſcribendi, vt videlicet Michaelem Norognam, Iacobum Lopeſium de Sequeira, Franciſcum Tauoram, & Vaſcum Silueiram, quorum nemo vlli vnquam expeditioni interfuerat. Ex regno Caſtellæ veniebant etiam milites, quos belli, & expeditionis regiæ fama excitabat: quorum ſatis magnum numerum (ſine Philippi conſenſu tamen) collegit, & in ipſa etiam Caſtella, quanquam ſine tympani ſono, multi milites conſcripti ſunt: quorum ductores nonnulli poſtea à Philippo fuere puniti. Quanquam autem manifeſti eſſent hi tanti apparatus, tamen

men nemo adhuc credebat expeditionem ad effectum perductum iri. Prӕterquam enim quod vires Regis ad parui etiam momenti bellum (multo vero magis ad hoc quod vtpote tranſmarinum, longe maiores ſumptus requirebat) nimis exiguӕ, & debiles eſſe exiſtimarentur, communis etiam opinio erat, etiamſi omnia impedimẽta, & difficultates remouerentur, tamen neq; regem Philippum, neq; Cardinalem Henricum, neq; reginam Catharinam, nec ſubditos permiſſuros eſſe, vt rex ipſe in Africã traiiceret: ſed potius fore vt magnis ſumptibus factis, res tota in fumũ abiret, vt anno ſuperiori, & vt ante paucos etiam annos acciderat, cum claſſis Eduardi, patrui Sebaſtiani, ad eadem loca Afrcę inuadenda, & alias etiã res tentandas comparata, euaneſceret. Verum (vt difficulter fatalibus aſtrorum inclinationibus reſiſtimus) omnia ad promouẽdam expeditionem ſubito procliuia eſſe cœperunt. Regina mulier integerrima, & multis virtutibus prędita, quӕ partim ducta amore erga regem, inter brachia ſua enutritum, partim etiam Philippo, nepoti ſuo ex fratre, aſtipulandum rata, expeditionem vehementiſſime diſſuaſerat, vitam cum morte cõmutauit. Pontifex, quia hoc bellũ contra infideles mouebatur, vt incõmoda, quӕ obſtabant, ſuo loco ſubleuaret, apertis theſauris ſpiritualib. promulgauit bullam Cruciatӕ, quӕ in hoc regno nunquã hactenus admiſſa fuerat. Naues Indicę, precioſiſſimis mercib. & auro onuſtę, ſaluӕ ad vnã omnes in portũ appulerunt: Princeps Auraicus, quãuis & ipſe rerũ ſuarũ ſatageret, tamen vt oſtenderet ſe non magni facere Hiſpani copias, quӕ ipſi oppoſitӕ erant 3. millia militũ, ab ipſo petita, cõceſſit: ita vt omnia ſe ad voluntatẽ, nutumq; regis Sebaſt. accõmodare viderentur. Conſpectus eſt hoc tẽpore (nono ſcil. die menſis Nou. anni 1577.) in Zodiaco, idq; in libra prope locũ, in quo tũ erat ſtella Martis, cometa, omniũ, qui à multis ſeculis apparuerũt, pulcherrimus, ac maximus. Et, quia Luſitani in procinctu erant, incuſſit metũ compluribus qui ex veteribus exemplis inferebãt, Cometas portendere infelices ſucceſſus, & quia ex aere infecto gignũtur, delicatӕ principũ vitę exitiũ minari. Quẽadmodum etiã veteres duces huiuſmodi portenta, & ſua auguria in bonã partem accipiebant non tam, q. fidẽ iis adhiberent, quã vt militib. animũ adderent: ita quoq; Luſitani ſuo quodã iudicio ducti, rẽ boni ominis eſſe dicebant, affirmabantq; Cometã ipſum in lingua Luſitana alloqui regẽ hoc verbo: acometa, id eſt, Rex hoſtẽ adoriatur. non quod reuera ita ſentirent, ſed adulandi ſtudio. Quod enim ipſis vehementes regis impetus noti eſſent, lõge magis illius, quã cœli, iram metuebant. Philippus tum tẽporis pacificatione quadã motus Belgicos nonnihil ſopiuerat, eratq; vicarius illius Io. Auſtriacus, frater ipſius naturalis: qui cum ſe nondũ ad debitã obedientiã Belgas redegiſſe exiſtimaret, videretq; nondũ acquieſcere principẽ Auraicũ, quẽ putabat malle totius Belgii imperiũ, quam vnius aut alterius prouinciӕ prӕfecturã obtinere, ab vtraq; parte res nouę cõtra pacta interpoſita tentatӕ fuerunt. Cumq; ex litteris, quas Io. Auſtriacus in Hiſpaniã ſcripſerat, interceptis, proceres Belgii intellexiſſent, eũ propter munitiones, in Hollandia à principe inſtitutas, propoſitũ (id quod tamẽ ſtudioſe diſſimulabat) mutaſſe: cumq; literas interceptas, & conſiliũ Belgas armis ſubiugandi detectũ eſſe, ipſe non ignoraret, cenſuit non eſſe conſultum, vt ab exercitu nudus diutius in illis locis ſubſiſteret. Itaq; die quodã prima luce ſe venatũ exire ſimulans, cõtendit in arcẽ Namurcenſem, quę eſt in finibus Flandriӕ, & Lotharingiӕ, vnà cũ domeſticis, & amicis: cumq; ibi animũ ſuum aperuiſſet, omnib. quibus minus fidebat, dimiſſis, reuocauit pedites Hiſpanos, qui iuxta pacificationis articulos è Belgio egreſſi, vix in Italiam peruenerant, atq; ita conſcriptis nouis copiis ex Valonibus & Germanis, bellum priori vehementius, recruduit, fuitq; Regis hac in parte conditio deterior, quam ante, propterea quod vt pactis conuentis ſatisfaceret, omnia propugnacula Belgarum cuſtodiӕ cõmiſerat. Hi repentini motus, & expeditionis in ſequentem annum dilatio, quӕ erat pactis contraria, prӕbuerunt Philippo occaſionẽ ſeſe excuſandi, & Regi Portugalliӕ auxilia promiſſa denegandi. Cauſabatur enim ſibi neceſſario omnes curas, & vires in Belgium conuertendas eſſe, vt & exiſtimationi ſuӕ, & fratri in periculo verſanti conſuleretur, exiſtimãs ſe hac ratione à propoſito dimoturum eſſe Luſitanum, ſi promiſſi auxilii expectatione, tali prӕſertim tempore, ſe fraudari intelligeret, ſed fruſtra. Nam ille, vtpote in agẽdo prӕceps, ſiue cum, ſiue ſine auxilio Hiſpani omnino traiicere in Africam decreuerat, & more iuuenum, ſibi perſuaſerat, copias ſuas cũ Germanis & Italis, quos expectabat coniunctas ad totum orbẽ debellandum ſufficere. Diſplicebat Philippo hӕc Sebaſtiani obſtinatio, magnaque ipſum moleſtia adficiebat. Quia enim iuuare illũ non poterat, verebatur, ne, ſi quid ſine auxiliis ſuis tentaret, ſeſe in propinquũ diſcrimẽ adduceret. Vnde cum periculũ indies creſcere intelligeret, denuo vehementiſſime apud Sebaſtianum inſtitit, vt vel expeditionem omnino intermitteret, vel ne ſaltem ipſe in Africam tranſiret. Qua de re complures literas ad illum manu propria ſcripſit, plenas officii & amoris, & in eandem ſententiã ad il-

lum ſcribere iuſſit Ducē Albanum: miſit deniq; ad eũ Ducē Medinę Cœli, vnũ ex primariis procerib. Hiſpanię, qui omnia, quæ ad regem à profectione Africana retrahendum excogitari poterant, tentaret: ſed omnia iſta fructu caruerunt. Sebaſtianus enim in Africam traiicere animũ induxit, etiamſi Philipp. ne vnum quidem militē ſuo ſumptu ſibi ſubminiſtraret. Ceterũ (vt optime cogitata peſſimæ homines interpretari ſolent) nonnulli dicere non dubitabant Regē Hiſpaniæ hæc omnia ſimulare, imo ipſum nihil magis in votis habere, quã vt Sebaſt. expeditionē ſuſciperet: cuius quicunq; tandē exitus eſſet, ſiue felix, ſiue infelix, rem ſemper cum ſummo Hiſpani emolumento fore coniunctam. Nam ſi forte Sebaſt. Laraccen, aut alium quempiam locum maritimum occuparet, ex hac re non tantum commodi, ad ipſum rediturum, quantum ad Philippum, cuius ditiones omnium maxime eſſent Africæ propinquæ. Sin vero Sebaſtianus in hac expeditione occumberet, vtilitatem adhuc maiorem in Hiſpanum redundaturam, nempe regni Portugalliæ ſucceſſionem. Sed (ſi verum dicendum eſt) cur Philippus bellum hoc diſſuaderet, in cauſa erat partim ingenium eius quietum, & à rebus nouis tentandis alienum, partim etiam aliud quiddam non leuis momenti. Nam tum temporis cœperat agi de induciis inter Turcã & Philippum: ad quas eædem rationes vtrumque inuitabant, nimirum ne cogerentur diſtrahere copias, & vires ſuas, quibus coniunctis vti cupiebant, ille contra Perſam, hic contra Belgas. Niſi itaq; omnem inducias ſtabiliendi anſam pręcidere voluiſſet, non videtur potuiſſe Hiſpanus mittere claſſem, & militem ad inuadēdam Africam, Turco vectigalem, & inprimis ad oppugnandum Moleium Molucum, amicitiam ac fœdus cum eodem Turca colentem. Eo autem fuit æquior hæc excuſatio, quod Philippus Luſitanum in formula induciarum comprehendere ſtuduit: vtq; hanc conditionem acciperet, rogauit. Sed ille nõ tantum reſpuebat inducias: verum etiam dicebat ſe mirari, cur de trium annorum induciis cum Turco, vt Italia interim extra periculum eſſet, ageret, cum manifeſtiſſimum eſſet interim totam Africam Turcis repletum iri, & ita fore, vt, triennalibus induciis finitis, in ipſam Hiſpaniam transferretur illud bellũ, quod iam ab Italia conaretur depellere; quodque eo eſſet futurum periculoſius, quo magis Hiſpania hoſtilibus inſultibus expoſita eſt, quam Italia: ſibi non videri conſultum, inducias fieri, & ſi omnino illas facere Philippus decreuiſſet, ſeſe non debere comprehendi in formula, idque in hunc finem, vt Philippus deinde clam ſibi auxilia contra Moleium Molucum ſubminiſtrare poſſet: atq; ita illũ paruo ſumptu conſulturum tum Italiæ beneficio induciarum, tum rebus Africanis, per expeditionem, quæ ſub nomine Luſitanorũ ſuſciperetur. Philippo leuiuſculæ hæ rationes non ſatisfaciebant. Itaq; apud Sebaſtianum inſtitit, vt diſertis verbis reſponderet, vtrum vellet particeps eſſe induciarum, nec ne? Vnde poſt nonnullam moram interpoſitam, conſenſit in inducias: veruntamen, quia nec certi quid quã adhuc concluſum erat, nec directo cum ipſo inducię inibantur, exiſtimauit eas nõ obſtare, quo minus in expeditione Africana perſeueraret. Quare Olyſippone naues maiores armabantur, nonnullæ etiã quæ erant priuatorũ mercatorum, à regiis miniſtris detinebãtur, ex omnibus regni partib. nauigia, equis, cõmeatui, aliiſq; rebus ad bellũ neceſſariis vehendis idonea colligebantur, & alia ſimilia, quæ ad expeditionē requiruntur, parabantur. Summæ rerum pręfectus fuerat Ludoicus Dataidius, ſed non habebat eam auctoritatem, quæ alias illi officio propria eſt. Rex enim cum Alcaſoua, aliiſq; familiaribus ſuis deliberabat, & ſtatuebat de multis rebus ad bellum ſpectantibus quæ ad officium Dataidii pertinebant, & quarum ſaltem eum conſcium eſſe æquũ erat. Quamuis autem celeberrimus inter Luſitanos eſſet, tamen quia regi non erat admodum gratus, expeditioni non interfuit, ſed in Indiam, vbi viceregis munus ſuſtineret, fuit ablegatus. Claſſi rex Iac. Soſam: nobilibus vero Luſitanis in Africam traiecturis, multiſq; exteris, qui fortunæ tentãdę cauſa eo confluebant, Chriſtoph. Tauorã, cubicularium, & magiſtrũ ſtabuli, præfecit, eumq; voluntariorũ ducem creatũ, pene omnibus nobilibus antepoſuit. Cumq; manifeſto videret, ſe equitatu Mauris loge eſſe inferiorem, cõſtituit bonitate peditatus hoc incõmodum compenſare. Itaq; edixit, ne quiſquam de equo ſibi proſpiceret, niſi quē ille nominaſſet, omneſq; à ſe nominatos, armari, non more equitũ leuis armaturæ, ſed ad imitationem veterũ cataphractorum, & ipſos etiam equos laminis ferreis tegi iuſſit. Vnde factũ eſt, vt multi ex nobilitate, qui in equitũ numerum ſe relatũ iri putabant, ad peditatum reſcriberentur. Erat res digna admiratione videre Luſitanos ad bellum ſe parantes. Nam cum hæc ars omniũ maxime ordine, & quadã veluti menſura indigeat, omnia ab illis ſine ordine & confuſe gerebantur. Quod errores in luſtrando exercitu, & in ſoluēdis ſtipendiis cõmitterentur, quanta aliarũ rerũ ſuperfluitas, aliarũ vero penuria eſſet, dici non poteſt. Nobiles quod monſtri ſimile erat, ad vnũ omnes habitum Caſtellanũ aſſumpſerant: cũ arma acuenda eſſent, veſtes acu pingi curabant: loco thoracum ferreo-

ferreorũ cõparabãt sibi bombycinos, & auro intertextos: loco aquę, & buccellati, onerabantur naues saccaro, & condimẽtis: vasa argẽtea, tentoria serico & aulęis suffulta erãt sine numero: singuli nobiles regũ more sibi de omnib. rebus prospexerãt, gregarii vero milites fame moriebantur: ita vt in hac opinione esse viderentur, illos, qui vestium splendore, luxu, & rerum ad delitias pertinentium copia optime omnium essent instructi, facilime etiam hostem esse superaturos. Sed aliter sentiunt veri milites. Statuunt.n. eum qui vestibus serico & auro insignibus indutus, cum hoste congreditur, aut occumbere, aut catena ferrea vinciri: eum vero, qui ferro armatus pugnam init, victorem, & auro onustum redire. Erat Sebastianus solicitus de gubernatore, cuius curæ regnum committeret. Nam ex sanguine regio nemo erat superstes, nisi Cardinalis Henricus, patruus eius: quẽ quod iam senio confectus, & ipsi parum acceptus esset, inuitus ad tam amplum munus admittebat. Veruntamen, quia alius præsto non erat, profectus est Eboram ad Henricum, eumque rogauit, vt se absente regni administrandi prouinciam in se reciperet. Cardinalis excusauit se, causatus senectutem, & valetudinem. Itaque Sebastianus elegit quatuor Gubernatores, qui ipsius nomine præessent, nimirum Georgium Almedam, Episcopum Olysipponensem: Petrum Alcasouam, Franciscum Sadam & Ioh. Mascaregnam: quibus amplissimam omnium rerum potestatem concessit, tradito etiam sigillo, quod atramento illitum imprimebat chartæ hoc verbum: Rex: eoq; illos ad subscribenda diplomata vti iussit. Interim ex Africa, Xariffus Mahametus per legatos vehementissime & frequentissime apud Sebastianum instabat, vt properaret, nec vllo pacto se à proposito dimoueri pateretur. Pręter multas autem aureas spes, quibus Sebastianum inescabat, dicebat, se nõ tantum copias non contemnendas paratas habere, sed etiam simul ac vexilla Lusitanorum in Africa conspecta fuissent, innotuissetq; illas vires sibi subsidio missas esse, nõ dubitare, quin maior pars vrbium, oppidorum, & militum à Moleio Molucco ad sese defectura esset. Sane non suadebat, vt Rex ipse in Africam traiiceret, neque enim opus esse: imo fore magno detrimento ipsius præsentiam. Fieri enim posse, vt Mauri, quos in ipsius castra transituros, spes erat, si intelligerent regem ipsum Portugallię adesse, metuentes ne à Christianis sub iugum mitteretur, non tam facile ab hoste desciscerent. Dicebat autem hæc Mahometus, partim quia facile ita euenire poterat, partim quia verebatur (nec iniuria) vt rex victor, & præsens ipsum libere regno frui pateretur. Superiora omnia animum Sebastiani valde inflammabant. Quo enim magis Xariffus dissuadebat, ne ipse veniret, eo maiori cupiditate proficiscendi incendebatur: & quia subodorabatur Maurum hoc consilium dare metuentem, ne regno exueretur, hinc firmiter concludebat fore, vt certo illud occuparet. Immo ita hoc desiderium ipsum excęcauit, vt coronam & reliqua, quæ ad coronationem regis Fessæ & Maroci requiruntur, conficienda curaret, secumque ferret; nesciens quid serus vesper veheret. Videbatur sibi fortunam in ipsis initiis fauentem habere, propterea quod Albacarinus Maurus, qui nomine Moleii Moluci ciuitati Arzilæ in littore maris sitæ, & à Lusitanis sponte in potestate Maurorum relictæ, præerat, rogatu Xariffi Mahameti illius possessionem Gubernatori Tingitano tradiderat. Qua ex re magnam SEBASTIANVS voluptatem cœpit, existimans illos populos cupere, & fauere Mahameto, ita vt dixerat. Eodem tempore incolæ Hiberniæ, qui se nimis ab ELISABETHA Regina Angliæ, idque inprimis in negotio religionis premi putabant, seque exemplo totius Angliæ, ad doctrinam CALVINI, aut ZUINGLII amplectendam cogi ægre ferebant: conquesti sunt hac de re apud GREGORIVM XIII. Pontificem maximum: summaque rerum ad Comitem Desmondium, domi nobilem, & ad Ioannem Anelium (hominem obscuro loco natum) delata adfirmãrunt, si sibi auxilium ferretur, se non dubitare de tota insula è potestate & manibus reginæ extorquenda. Qua de re Pontifex Max. cum Regem Hispaniæ certiorem fecisset, simulq; ad opus hoc Christianum promouendum, gentemque illam adiuuandam cohortatus esset, tandem inter illos de expeditione suscipienda conuenit. Verum quia Regina Angliæ ex vna parte verbis ostendebat, se amicitiæ cum Rege colendæ studiosam esse: ex altera vero in motibus Belgicis principem Auraicum contra eundem clam iuuabat: PHILIPPVS eadem via ingredi constituit, & veluti per cuniculos reginam oppugnare. Itaque decretum fuit, vt Hibernis auxilia mitterentur, auspiciis, & nomine Papæ: sed reuera, clam tamen, sumptibus Regis. Quamobrem in ditione Papæ aliquot cohortes militum conscriptæ fuerunt: quorum sexcenti, Duce Thoma Esternuilio Anglo (quem paulo ante Papa Marchionis titulo ornauerat) conscensa in portu ciuitatis veteris naui quadã Genuẽsi, quę ipsos in Hiberniam veheret, cõmodum appulerunt Olysipponẽ tum, cum expeditio Africana agitaretur. Rex certior factus de aduentu horũ militũ, & de spe copiarũ Hetruscarũ propter pecunię ino-

piam deturbatus, voluit illos videre, ſtatimq; de conducenda eorum ad bellū Africanum opera cogitauit. Cum itaq; illos è nauibus egredi, & Oeiras (quod eſt prope oſtium Tagi oppidulum) diuerti iuſſiſſet, excurrit eo ſpectatum & quanquã non eſſent pedites lecti, tamen militaris ordo, celeritas in diſplodendis ſclopetis, agilitas in tractandis ſariſſis, & diſciplinæ ſeueritas, magnę ipſi admirationi fuit: ſtatimq; cum Marchione egit, vt ſeſe in Africã vna iturum eſſe polliceretur. Rex Hiſpaniæ, ne ſe ſocium expeditionis proderet, noluit Luſitano hac in re contradicere. Papa autem tam longe aberat, vt, antequam ad illū ſcribi, & reſponſum haberi poſſet, milites iam in Africa futuri eſſe putarentur. Itaq; acceptis à Sebaſtiano ſtipendiis, operã ſuam illi addixerunt. Interea pedites à tribus Tribunis (quorum ſupra mẽtio facta eſt) conſcripti, paulatim Olyſipponi appropinquabãt. Quarti enim copiæ (is erat Franciſcus Tauora) naues conſcenſuræ erant in regno Algarbii. Appulerant etiam naues Belgicę in oſtiū Tagi, quibus vehebantur tria milla Germanorum, à principe Auraico impetratorū: quibus imperabat Martinus de Burgundia, Dominus de Tamberg. His non ſine ſtupore ruſticorū, qui ad incommoda belli non erant aſſuefacti, hoſpitium in oppido Caſcais, & locis circumuicinis aſſignatū fuit. Cupiebat Sebaſtianus ante diſceſſum denuo cum duce Albano cõmunicare, eumq; ad colloquiū inuitabat. Sed cum Dux ſe excuſaret, diceretq; id ſibi ſine regis Philippi conſenſu non licere: Philippus vero (idq; ducis rogatu) ſenis Albani valetudinẽ prętenderet, voti compos factus non eſt. Dicebant Albano amici, eū non debuiſſe hunc honorẽ à rege oblatum reſpuere: ſed reſpondebat, ſe ex colloquio Guadalupenſi, & ex literis regis ſententiã illius ſatis ſuperq; perſpexiſſe: cumq; de animo illius mutando plane deſperaret, ſe, qui in iuuentute cautus eſſe ſtuduiſſet, iam ſenio confectū cõmittere nolle, vt ſibi regis, & regni illius interitū, quẽ prętuideret, homines acceptū ferre poſſent. Rex itaq;, maturis cõſiliis deſtitutus, diſceſſum vrgebat, omnis, quãtumuis exiguæ moræ, impatientiſſimus. Vniuerſis itaq; copiis, & omnib. nauibus Olyſippone congregatis, milites, quorum vix erant 9. millia, naues inuiti ſane cõſcenderunt. Proceres, & cõplures ex nobilitate ſinguli nauim inſtructã, & domeſticis aliiſq;, quos ſuo ſumptu ſecum ducebant, vehendis deſtinatã, habebant: Sed à rebus chariſſimis, non niſi difficulter auelli poterant: Et quanquam certus dies diſceſſui diceretur, tamen negligebatur. Itaq; rex, die quodã magna hominū turba ſtipatus mane ad templum cathedrale acceſſit, vexillumq; quod expeditioni Africanæ deſtinatum, ſibi præferri curabat, ritu ſolẽni conſecrari iuſſit; conſecratum vexillifero magno tradidit. E templo vero egreſſus, cum eum multi in aulam rediturum opinarentur, ſtatim triremim ſuam conſcendit, &, vt omnes eo magis properarent, ſe ſtatim ſoluturū edixit. Quanquã vero 17. die Iunii anni 78. ita vt dixi nauim conſcendiſſet, tamẽ per integrū octiduum in eodẽ portu hęſit, nec (interim dum reliqua turba ſe ad nauigationẽ parat) vnquam ex triremi egreſſus eſt: Cumq; poſtridie D. Ioannis demū vniuerſi naues conſcendiſſent, ſtatim tota claſſis, ventum ſecundum nacta, ſoluit, cum incredibili voluptate Regis, qui, iuuenis imperitus, & vel ſtellæ malignioris influxu, vel Dei Opt. Max. gentem illam caſtigaturi, voluntate impulſus, in Africã, res non minori cum periculo, quam gloria coniunctas tentaturus traiecit, poſtquam regnum, pecunia & nobilitate exhauſtum, ſine herede in gubernatorum, parum patriæ amantium, manibus reliquiſſet.

Liber Secundus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur aduentus regis Luſitaniæ in Africam: conſilium illius de adeundis locis mediterraneis; iter exercitus; apparatus bellici Moleii Moluci; conditio, & diſpoſitio exercitus eiuſdem; prælium ad Alcaſar: fuga Luſitanorum; mors regis Sebaſtiani, & Moluci: creatio regis Henrici.

BITVS regis Portugalliæ vna cum claſſe tam mœſtus fuit, vt apertiſſima infelicium ſucceſſuum indicia apparerent. Neque enim in tanto, tamque variæ conditionis hominum naues conſcendentium numero quiſquam ridere, aut frontem exporrigere viſus eſt, contra quam fieri ſolet in initiis expeditionum: ſed potius omnes, quaſi triſtis exitus præſagi, ſe inuitos abduci querebantur. Erat in portu adeo funeſtum ſilen-

ſilentium, vt toto illo tempore, quo ibi tantus nauium numerus hæſit, nullius vnquam fiſtulæ, aut tympani ſonus exaudiretur. Regia triremis cum ſoluiſſet, aquæ impetu in nauim Belgicam illiſa roſtrum fregit: & obthuramentum craſſioris tormenti, ex littore diſploſi, vnum ex nautis, qui nauicula ad regiam triremem pertinenti vehebatur, interemit. Equidem ſi nos fidem auguriis haberemus, vt veteres faciebant, poterant hæc ſatis mala omina videri. Primus locus, in quem appulerunt, fuit Lagus in regno Algarbii: vbi cohortes, à Francisco Tavora in ea regione conſcriptæ, naues conſcendêre. Adiunxerunt etiam ſe claſſi aliquot aliæ naues, ita vt in vniuerſum tam paruæ quam magnæ non multo pauciores eſſent, quam mille. Verum, exceptis quinque triremibus & aliis nauibus, quinquaginta, reliquæ non erant ad pugnandum inſtructæ, ſed maxima ex parte onerariæ, traiiciendis equis, & globis, ac pulueri tormentario. Paulo poſt appulerunt Gades, vbi Dux Medinæ Sidoniæ regem honorifice exceptum ludis equeſtribus, & taurorum venatione, aliiſque rebus quas tenuis Inſula ſuppeditabat, exhilarauit. Laborauit Dux in diſſuadenda Regi profectione Africana: ſed irrito conatu. Nam cum claſſis ibi per octiduum ſubſtitiſſet, ſine vllis vigiliis & excubiis, ita vt mercatorum potius quam ad bellum paratæ naues viderentur: curſu Africam verſus directo breui tempore Almandrauas inter Tingim & Arzilam appulit, ibique, iactis anchoris, aliquandiu commorata eſt, ideo quod Rex de copiis prope Laraccen (Maurorum oppidum, inde quindecim milliaribus verſus Auſtrum diſtans) exponendis cogitaret. Sed paulo ante, quam claſſis littori appropinquaret, & certi aliquid de diſceſſu ſtatueretur, Rex cum quinque triremibus & quatuor nauibus maioribus bellicis (cæteris relictis) nauigauit Tingim, vbi non diu ſubſtitit, nam, poſtquam Muleium Xequem, filium Xariffi duodecim annorum puerum, vna cum Martino Correa de Sylua, & aliquot equitibus Mauris & Luſitanis ad claſſem terreſtri itinere miſiſſet, vt inde Mazagonem verſus profecti Mauris, qui à Moluco defecturi credebantur, auxilium ferrent: ad claſſem reuerſus eſt, nouo præſidio arci impoſito, & Xariffo, atque ccingentis ſclopetariis præſidiariis in naues receptis, Almandrauis cum tota claſſe Arzilam diſceſſit: cumque milites aquæ dulcis penuria laborare intelligeret, eos animorum & corporum recreandorum gratia in littus deſcendere, iuſſit, eo conſilio, vt poſtea in naues redirent, aut Liburnicis Laraccen veherentur. Sed, vt erat dubius, & incertus, neutrum horum conſiliorum poſtea amplexus fuit. Nam cum copiæ non ſine confuſione magna ſemel expoſitæ fuiſſent, impetrare ab illis, vt denuo naues conſcenderent, difficillimum erat, tum propter defectum diſciplinæ militaris, tum propter inopiam aquæ dulcis, de qua nauibus proſpiciendum erat: & ſic factum fuit, vt Rex aliquandiu ibidem, conſilii incertus, hæreret. Caſtra metatus eſt in ipſo littore, eaque ex duobus lateribus foſſa, & plauſtris communiuit: reliqua duo mare, & oppidum tuta præſtabant. Ita dies quindecim conſumpſit. Interim fama de Regis Luſitaniæ aduentu totam illam prouinciam ita commouit, vt Mauri, qui Laraccen, Tituanum, & alia loca maritima incolebant, hoſtium viribus ſeſe impares rati, domos deſerere, & vna cum vxoribus, & peculiolo ſuo ad montem Atlantem confugere inciperent. Sed Moleius Molucus (qui erat Marroci, & partim ex Portugallia, partim Gadibus, & Arzila iam ante de apparatu regis Portugalliæ, de numero, & conditione exercitus, diligentiſſime certior factus fuerat, vehementerquè ſuccenſebat Sebaſtiano, qui Mauro regnum adimere, & alii Mauro, nullo amicitiæ iure ſibi coniuncto, reddere conſtituiſſet, ſine vlla cauſa, & ſine omni inueſtigatione, vter ipſorum meliori iure niteretur) de conditionibus, quas Regi Hiſpaniæ propoſuerat, obtinendis deſperans, ſe ad defenſionem parare cœpit. Verum, quia non ignorabat, quid vel iniqua pacificatio bello etiam non infelici præſtet, & quanta incommoda, quanti ſumptus, quanta pericula Martem comitentur, cum rege tranſigere ſtuduit, eique agrum, arcibus quas in Africa habebat, circumuicinum, ad decem milliaria in circuitu obtulit. Sed Sebaſtianus, ſpretis his conditionibus, ipſi reſpondit, ſe iam feciſſe magnos ſumptus, & conduxiſſe militem externum: & eam ob cauſam ab expeditione ſe non poſſe diſcedere, niſi Molucus Tituanum, Laraccen, & Caput Augurii ſibi concederet. Viſa eſt Moluco petitio iniqua: & ideo dixit, regem petere rem, de qua cogitandum eſſet demum poſt Marrocum obſidione cinctum, aut ſi Muleium Mahumetum, capitalē hoſtem, ſibi viciſſim dedere paratus eſſet: ſe illa regna armis, & virtute acquiſiuiſſe: velle eadem ſummis viribus defendere. Statim mandauit Rodouano Luſitano Renegato, vt vocant, procuratori generali, vt extra vrbem omnia tentoria, & tabernacula tendi curaret: id quod poſtridie factum eſt: fuitq; numerus tentoriorū vltra 4000. Die vigeſimo ſexto Maij verſus Suſam, vrbem primariam, ad ſeptentrionem ſpectantem, iter inſtituit, mandata datti-

rus in ea regione de rebus nonnullis ad bellum pertinentibus: ſed cum in itinere intellexiſſet regem Portugaliæ ex portu Olyſipponenſi ſoluiſſe, ſtatim Marrocum reuerſus eſt, &, Rodouano vicario creato, coegit in vnum locum copias, quas in illo regno, perpetuo ſtipendio ſibi obſtrictas, alit. Poſuit caſtra Caniſii: & inde Temiſnam (hæc autem loca non ita procul à finibus Luſitanorum abſunt) contendit: quo in loco ipſum morbus, cum copioſiſſimo vomitu, & febri coniunctus, inuaſit. Ibidem reſciuit Sebaſtianum Gades appuliſſe, & quanquam vehementer ægrotaret, tamen nihilominus, motis caſtris, Sale petiit. Habebat 14. millia equitum haſtatorum, mille equites ſclopetarios, mille etiam quingentos pedites itidem ſclopetis rem gerentes: pene omnes oriundos ex Andaluzia, & Renegatos. Hîc intellexit Luſitanos appuliſſe Arzillam. Qua de cauſa fluuium Marmor vado tranſiit: cumque Marroco certam æris quantitatem adferri curaſſet, in caſtris quatuor craſſiora tormenta ſuis manibus confecit: quorum tria ſecum retinuit, quarto Marrocum miſſo; Alcazar verſus iter inſtituit. Muleius Hemetus, frater Moluci nothus, & regni Feſſæ gubernator, mandato ipſius iam ante, vtpote magiſter equitum illius prouinciæ, caſtra metatus erat, & equitatu, peditatuq; ex locis circumuicinis collecto, in eum locum, quem Feriam diei Iouis vocant, ſex Alcazarqu birio milliaribus diſtantem progreſſus, fratrem, coniungendarum copiarum cauſa, expectabat. Ducebat autem 22. millia equitum, & quinquies mille, & quingentos ſclopetarios. Peruenit eo Molucus vigeſimo quarto die Iulii, viribus, vehementia morbi ita proſtratis, vix vt equo inſidere poſſet: cumque bonam itineris partem lectica confeciſſet, ſimulatque fratrem aduentare vidit, conſcenſo equo obuiam eidem proceſſit. Dum autem ſibi inuicem appropinquarent. Moleius Hemetus, equo admiſſo, ad fratrem properauit: cumq; prope abeſſet, deſiliens, in ſignum reuerentiæ, terram oſculatus eſt, interim dum perpetuam ſclopetarii globorum grandinem eiaculantur. Quoniam vero moribus magis magiſque inualeſcebat, Moleius Molucus cum ſolita pompa caſtra ingreſſus non eſt: ſed in lecticam illatus ſtatim quieſcendi gratia diuertit, fratre in locum ſuum ſubſtituto. Et quia intellexerat à Sebaſtiano Mazagonem verſus cum copiis miſſum fuiſſe Moleium Xequem: & ipſe eo ablegauit Moleium Dau, nepotem ſuum vna cum duobus millibus equitum, & aliquot peditibus, qui Xequis conatibus in illis partibus obſiſteret. Miſerat etiam milites nonnullos verſus Caput Augurii, & Laraccen: ſed illi cum regem Sebaſtianum exercitum ſuum prope Arzilam expoſuiſſe intellexiſſent, in caſtra reuerſi ſunt. Erat Molucus homo magni, & intrepidi animi, & in loquendo liberrimus. Vt autem oſtenderet ſe non metuere Portugallos, & Xariffum Mahametum, publice dicebat ſe nolle quenquam caſtra ſua inuitum ſequi, ſeque iis, qui Moleio Mahameto magis fauerent; licentiam ad ipſum tranſeundi concedere; imo rem gratã ſibi facturos, adiiciebat. Probabile autem eſt eum hæc locutum, non tam vt vires hoſtium contemnere videretur, quam quod intelligeret ſe non poſſe facile impedire, quo minus, qui vellent ad Mahometum tranſirent: quodque mallet eos mature abire, veritus, ne vel in ipſo conflictu, vel alio periculoſiori tempore cum maiori ſuo damno ad hoſtem deficerent. Atque vt iidem meliorem diſcedendi occaſionem haberent, ex numero eorum, quos ſuſpectos habebat, ter mille equites ſelectos exploratum, & copias Chriſtianas velitationibus crebris vexatum, emiſit, non tam quod ſperaret illos officium fideliter facturos, quam ne iis, qui vellent, diſcedendi facultas deeſſet. Verum illi, quibus conſilium Moluci ignotum eſſet, mandatum hoc in contrariam partem, quaſi Imperator ipſis omnium maxime fideret, interpretantes in fide permanſerunt, & pauciſſimis ad hoſtem transfugientibus, diligentiſſime iuſſis Moluci ſatisfecerunt. Nam conglobati modo ſexcẽtis plures ad ipſum Luſitanorũ vallum excurrebant, & eos, qui paululum modo à caſtris abſceſſerant, interficiebant. Interim Luſitani, caſtris incluſi, antequam Maurum vllum viderent, bis iam claſſicum, vano metu perterriti, cecinerant. Cum vero ſexcentos equites tanta cum audacia caſtris obequitare cernerent, homines, qui nec eminus, nec cominus hoſtem vnquam vidiſſent, exterrefacti ad naues promiſcue confugerunt, quãtumuis caſtra munita & ciuitati amicę contigua haberent, & claſſis armata intra ſclopeti iactum præſto eſſet. Etſi autem hoſtes poſt leue prælium cum Mauris Xariffi Mahumeti, qui extra foſſam caſtrorum conſederat, ſtatim diſceſſiſſent, tamen tantus terror Luſitanorum animos occupauit, vt, quia naues conſcendere prohibitum erat, ex caſtris ſe ſubducentes terreſtri itinere Tingim verſus contenderent; quanquam ex fumo in ignem quod dicitur, incidebant, propterea quod in itinere intercipiebantur à Mauris Tituanum, & vicina loca in habitantibus, qui ſpe prædæ viarũ anguſtias occuparant. Ceterũ regi hic primus hoſtiũ, tam repente abſcedentiũ conſpectus, animum addidit, ita vt cum ante in oppido diuerſatus eſſet, deinceps extra portam conſi-

consideret, eo consilio, vt, si vsus veniret, tanto commodius velitationib. ipse interesse posset. Cum itaq; postero die bis mille equites Mauri apparuissent, ipse cum sexcentis equitib. aduersus illos proficiscitur: & quia, conserto prælio leui, Mauri pedem referre incipiebant; Rex, strenui potius militis, quam cordati ducis officio fungẽs, Eduardum Menesium, castrorum præfectum (quem auiditas pugnandi paulo longius prouexerat) sequitur, & nullis stipatoribus, nullis sclopetariis, comitatus, per decem milliarium spatium à castris abscedit: ita vt, cum ab ipsius salute totius exercitus salus dependeret, vitæ potius tædio, quam vera animi magnitudine duci videretur: quanquam verisimilius est, eum, cui tanquam regi potenti in otio, & delitiis viuere licebat, solo gloriæ desiderio impulsum fuisse. De hoc conflictu nuntium accepit Molucus in castris, quæ trans Alcazar posuerat; vbi commorabatur, partim vt expectaret copias, quæ Tituano, Mechinea, & ex aliis locis maritimis paulo post venerunt, partim etiam quia cupiebat Lusitanos in loca mediterranea pertrahere: à qua re illos non alienos esse intelligebat: & tamen simul etiam metuebat ne, consilio mutato, in littore maris permanerent: id quod etiam ratio belli suadebat. Qua de causa, si Lusitani mediterranea loca fugere pergerent, constituit primo quoq; tempore castra ipsorum castris opponere, &, antequam locum aliquem tentarent, incursionibus illos fatigare, commeatu excludere, prælio iusto abstinere, nisi loci æquitas aliud suaderet. Sin vero, relicto littore, in mediterranea penetrare animum inducerent, nullum ipsis in itinere impedimentum obiicere, sed vbi iam satis processissent, reditu ad mare eos intercludere decreuit. Neque dubitabat quin hoc pacto victoria incruenta potiturus esset, tum quia numerosissimum exercitum habebat, tum quia intelligebat, Lusitanos non bene à commeatu instructos esse, inuitos castra sequi, effeminatos esse, & belli insolentes. Interea temporis rex Sebastianus proceres & duces conuocauit, vt de mouendis castris deliberaretur: cumque sententiam eos rogaret, multi libere loqui non audebant. Etsi enim commodissimum factu putarent nauigare Laraccen: quia tamen regem ab hoc consilio alienum esse animaduertebant, postposita veritate, ad adulationem conuersi gratiam inire male consulendo, quam bene consulendo in odium incurrere maluerunt. Rex auidissimus erat itineris terrestris, vt occasionem haberet militaria imperatoris, & tribuni munera obeundi: nec considerabat, quantis cum difficultatibus & periculis idem esset coniunctum: imo destitutus bonis exploratoribus, nec de hostium viribus vel tantillum edoctus, putabat se totam illam ditionem tuto peruagari posse, & Mauros omnes, si quos obuios haberet, fuga sibi consulturos esse, vt fecerant pauci illi, cum quibus ad Arzilam manus conseruerat. Inter eos, qui regi præ cæteris assentabantur, erat Alfonsus Portugallus, Comes de Vimioso. Hic fuerat olim regis cubicularius: cumque in priori profectione Africana rex ei curam commeatus comparandi commisisset, tam male hoc officium administrarat, vt, si Regi vel in Africa, vel in mari paulo diutius hærere vsuuenisset, omnibus fame moriendum fuisse videatur. Inde æmuli Alfonsi occasionem sumpserant eum accusandi apud regem, cuius animus ex illo tempore ab eo erat paulo alienior. Alfonsus, homo ambitiosus, & astutus ad voluntatem ac nutum regis se accommodabat, quamuis fortasse nõ ignoraret institutum illius esse pernitiosum, & temerarium. Ac licet vulgo putaretur intelligere è re non esse, tamen iter terrestre suadebat duabus de causis. Prior erat, vt hoc pacto rex in itinere penuriam commeatus experiretur, & vt, profectione eam ob rem impedita, ministri, quibus cura commeatus demandata erat, in indignationem regis incurrentes iisdem telis ferirentur, quibus ipse percussus fuerat: præterquam quod etiam hac ratione fiebat, vt iter necessario intermitteretur. Altera erat, vt ferocem se ostenderet extra periculum, vt regi morem gereret, & eius gratiã recuperaret, maxime quia existimabat regem omnino profecturum, siue ipse suaderet siue dissuaderet; & quia sibi vitæ periculum adeundum videbat, existimabat se recte facturum, si auctor eius profectionis esset. Nam si male cederet, futurum erat damnum commune: sin bene: videbat ad se solum f.uctum, & gloriã victoriæ redundaturam, vtpote qui solus huius consilii auctor fuisset. Vt autem opinionem suam per se debilẽ confirmaret. Regisq; desiderium, terrestre iter instituendi, augeret, dicebat non decere potentem illum exercitum in Africam ingressum, & toti agro circumuicino dominantẽ denuo naues conscendendo timoris speciem præbere: facile ei esse, quo cumque tenderet, ferro sibi viam aperire. Et licet numero hostibus esset inferior, tamen superiorem esse virtute, quæ numero præstaret: præsertim cum experientia testaretur, quãto interuallo militem Maurum Christianus superaret. His addebat copias ad Laraccen non nisi difficulter, & cum periculo exponi posse. Postremo dicebat fore, vt rex Philippus & Castellani dictitarent, Lusitanos sine ipsorũ auxilio in Africam penetrare non audere: eosq; militem exponendo inconsultos, ad naues

redeundo meticuloſos ſeſe pr ębuiſſe. Ludouicus de Sylua, vnus eorum, qui inprimis apud regem gratia valebant, liberrime omnium ſententiam dixit, oſtenditq; non eſſe rationi cōſentaneum, vt exercitus, qui in maritimum Africæ locum proficiſci conſtituerat, terreſtri itinere eo contenderet, cum in promptu eſſet claſſis, cui, cæteris rebus omnibus inſtructiſſime, de aqua dulci, ad iter tam breue neceſſaria, proſpici nullo negotio poſſet. Dicebat nauigationē futurā eſſe tutiſſimam, propterea q, nullū eſſet periculū à claſſe vlla hoſtili: cōmodiſſimam, propter breuitatē itineris: militē facile exponi poſſe: quia nemo eſſet prohibiturus. Contra terreſtre iter non cariturum periculo, quod ignorarent, quo in loco hoſtis conſediſſet, & quem militum numerum haberet. Itaq; facile euenire poſſe vt, dum procul illum abeſſe putarent, ceruicibus ipſorum immineret: Et ſi forte exercitus penuria rerum neceſſariarū, vt fit, laborare inciperet, à claſſe, tanto interuallo remota, vix ac ne vix quidē vllum ſubſidium ſperari poſſe. Præterea inter exercitum & Laraccen interiectum eſſe fluuium Luſſum (à Ptolemæo Lixus appellatur) in cuius ripa ſiniſtra oppidum illud aliquantum verſus mediterraneas partes ædificatum eſt: & quia exercitus neq; ponte, neq; nauibus ad flumē traiiciendum idoneis inſtructus eſſet, neceſſario relicto maris littore, in mediterranea penetrandum eſſe vadi, aut pontis inueſtigandi gratia: imo eo etiam inuento, tamen incertum eſſe, quam facilis futurus eſſet tranſitus, propterea quod credibile eſſet, hoſtes vada & pontes præſidio muniuiſſe. Inter has duas ſententias contrarias, quarum altera terra, altera mari eundum ſuadebat, media quedā deinde via propoſita fuit, videlicet, vt exercitus ſecundū oram maris ſemper in conſpectu claſſis, impedimētis, & carris à manu ſiniſta valli loco diſpoſitis, iter faceret, &, vbi ad oſtium fluminis peruentū eſſet, eadem claſſe ad traiiciendum vteretur. Verum ne hæc quidem ſententia, quæ fortaſſis minus incommodi habebat, regi placuit, quamuis non adeo diſpliceret illis, qui mari eundum iudicabant: quorum opinio licet pluribus ſuffragiis niteretur: tamen, quia Rex aduerſæ parti adſtipulabatur, pondere & auctoritate deſtituta fuit, ita vt conſilium de itinere terreſtri, ex omnibus tribus peſſimum, cęteris anteponeretur Moleii Mahameti, qui regem tanto cum ardore expeditionem vrgere videret, metus, & ſolicitudo in dies magis magiſq; augeſcebat, quod rem infeliciter ſucceſſuram animo cerneret. Veritus erat iam ante, ne Sebaſtianus victor iugum nimis graue ſibi imponeret: Sed, ſimulatque exercitum vidiſſet, ſtatim de victoria, ſi manus confererentur, deſperare cœpit, & ideo, rectius ſe facturum exiſtimauit, ſi regi ſuaderet, vt Larraccen potius mari, quam terra proficiſceretur: ſperans eum, oppido facile expugnato, hac victoria contentum, in Luſitaniam rediturum eſſe, relicto in Africa exercitu, cuius beneficio putabat ſe poſſe tantā ſibi apud Mauros auctoritatem conciliare, vt, deſerto Moluco, in ſua caſtra tranſirent: aut, ſi omnino prælii fortunam tentare animus ferret, lente feſtinandum, maiorique cum conſilii maturitate, quam Sebaſtianus facere videretur, rem tractandam iudicabat. Cæterum eius conſiliū apud regem non plus ponderis habuit, quam reliquorum. Itaq; cum Iacobum de Soſa cum claſſe Laraccen petere & ibi expectare iuſſiſſet, Alcalarquibirium verſus (illac enim ad pontem itur) duxit exercitum, in quo non erant vltra 13. millia peditum, & mille quingenti equites: nimirum 8. millia Luſitanorum, tria millia Germanorum, mille Caſtellani, & ſexcenti Itali vna cum duodecim tormentis craſſioribus. Verum quo vlterius in mediterranea penetrabant, eo magis metus creſcebat, & præſertim in animis eorum, qui mari eundum cenſuerant. Et quamuis nonnulli denuo molliſſimis verbis regi in mentem reuocarent errores, qui in bello committuntur, corrigi non poſſe: poſt breue temporis ſpatium fore, vt non liceret amplius conſilium mutare: non, niſi re probe expenſa, tentari debere ea quæ poſtea emendari nequirent; & quamuis rogarent, ne in manifeſtum periculum ſe præcipitaret, & inprimis ne à mari nimis procul diſcederet, multiſq; verbis periculū, exiguum fructum, penuriam commeatus, & militum imperitiam exaggerarent: tamen ne tantillum quidem effecerunt: imo (vt ſæpe ſolet pro bonis conſiliis mala gratia rependi) ira inflammatus erga illos, quos præmiis & honore afficere debuiſſet, vix fidelem hanc admonitionem audire ſuſtinuit. Qua ex re cum iſti conſiliarii intelligerent regis aures conſilio omni clauſas eſſe, non amplius libere loqui auſi ſunt, veriti, ne in ipſius indignationem inciderent. Deſtituebatur autem exercitus ducibus eximiis, & rei militaris peritis: vnde fiebat, vt in itinere faciendo, in caſtris ponendis, & in pugnando, ſine ordine omnia adminiſtrarentur. Etſi enim rex Imperatoris, & Eduardus Meneſius præfecti caſtrorum partes ſibi arrogarent, adeſſentque etiam nonnulli, alii tribuni inferiores, tamen ad vnum omnes erant inexperti. Militibus exteris quidem aliquanto peritiores duces præerant, propterea quod Dominus de Tamberg Germanorum, Marchio Italorum, Alfonſus de Aguilar Hiſpanorum dux, bellicæ rei ſcientia Luſitanos ſuperarent: veruntamen, quia

nec

nec rei ſummæ præerant, & erant exteri, non poterant exercitum ſuo arbitratu diſponere, & ducere: atque ita eueniebat, vt nemo Luſitanorum ſciret, quid ſibi agendum eſſet. Prima caſtra poſuit Rex 29. die Iulii Molinis, tribus Arzila miliaribus: Secunda Meneræ, vbi Molucum ſibi appropinquare intellexit. Ex eo loco miſit Olyſipponem ad Petrum Alcaſouam litteras breues illas quidem, ſed ſolitam ipſius confidentiam redolentes. Significabat ſe certiorem eſſe factum Molucum non procul abeſſe, ſeque conſtituiſſe manus cum ipſo conſerere, niſi fortaſſe fuga ſibi conſuleret. Eo tempore venit in caſtra Franciſcus Aldana, qui regi in Africam cogitanti operam ſuam dicauerat, & hanc ob cauſam à rege Philippo (id quod nulli alii contigit) abeundi licentiam obtinuerat. Cum autem homo militaris in exercitu nihil ordine, & ratione geri videret, ſolus præcipuis pene omnibus officiis defunctus eſt, & pro viribus copias ad ordinem & diſciplinam redegit, quanquam non omnia ex animi ſententia exequi poſſet: quod & militibus illis ignotus eſſet, nec ea, qua par erat, apud Luſitanos auctoritate valeret. Ita exercitus lente progreſſus eſt, & opera, ac induſtria eiuſdem Aldanæ, & Philippi Terzi (qui architecti munere fungebatur) caſtris loca commoda, & tuta delecta fuerunt. Videbant enim equites in campis circumuagari, nec de Moluci conſiliis quidquam certi ipſis conſtabat. Idem Aldana, regi attulerat literas à Duce Albano, vna cum munere, quod erat galea, qua olim CAROLVS QVINTVS vſus erat, & chlamys ex ſerico candido, qua indutus idem Imperator olim Tunetum victor ingreſſus fuerat. Literæ Albani continebant reſponſionem ad literas regis. Dicebat ſe aliquandiu anxium fuiſſe, metuentem, ne rex cum exercitu in mediterranea Africæ loca penetraret. Verum ſimulatque ex epiſtola, propria ipſius manu ſcripta, perſpexiſſet Maieſt. eius tantum Laraccen vſque cogitare, ſe magna ſtatim lætitia perfuſum fuiſſe: atque hoc regis inſtitutum magnopere laudabat. Interea exercitus peruenerat ad colles quoſdam, quos vulgo caput Ardanæ appellant, ibique tertia caſtra fuerunt. Inde motis caſtris, quarta Barcaini poſuerunt. Ad locum vero quintis caſtris deſtinatum cõtendentibus fluuiolus Mucazenus, qui paulo inferius in Luſſum ſe exonerat, vado erat tranſeundus. Molucus certior redditus, quam in partem Luſitani iter facerent, poſtquam vltra Alcazar opinione ſua diutius (ad Luſitanos in mediterranea quàm longiſſime pertrahendos) hæſiſſet, omneſque copiæ, quas expectabat, conueniſſent, ſecundo die Auguſti, motis caſtris, in locis Alcazari circumuicinis conſedit. Poſtero die iter ad pontem, quem Luſitani quærebant, direxit, traductoq; exercitu caſtra in loco ad mare vergenti communiuit, eo quidem conſilio, ne vlterius progrederetur. Nam occurrebat regio referta collibus, leuiter illis quidem aſſurgentibus, & quo plauſtra, & tormenta aduehi poſſent, ſed qui tamen copioſo equitatui ad dimicandum impedimento futuri viderentur. Interim Luſitani eodem die Mucazenum tranſierant, & cum quintis caſtris locus deligendus eſſet, incerti erant, vtrum cis, an vltra riuum quendam, qui ex paludibus Alcaſarquibirii promanat, conſidendum eſſet: cumque iam pars exercitus aquam tranſiiſſet, rediit in citeriorem ripam, poſtquam cis aquam manendum eſſe decretum fuiſſet. Ibi intellexerunt Molucum eſſe in vicinia, & non obſcure ſignificare ſe à committendo prælio, non abhorrere: ac niſi nox tam cito ingruiſſet, exercitus ſe inuicem videre potuiſſent. Ægrotabat tum vehementiſſime Molucus, ita vt non niſi paucos dies ſuperuicturus crederetur, & tamen nihilominus magno animo de omnibus, quæ neceſſitas requirebat, mandata diligentiſſime dabat: cumque hoſtem adeo vicinum eſſe animaduerteret, ante omnia fratrem vocauit, eique dixit, quamuis iudicio ſuo neque ingenio, neque audacia ad munus, quod ipſi commiſſurus erat, neceſſaria inſtructus eſſet, tamen, quia frater ipſius eſſet, ſe illum præficere toti illi equitatui, cum quo hoſtem aggrederetur, & vel vinceret, vel moreretur. Quinimo minatus eſt, ſi vlla in re timidum ſe gereret, fore, vt propriis manibus ipſum ſtrangularet: egreſſuſque paulo poſt è tentorio aciem inſtrui iuſſit, & ipſe lecticę, quam ſerui humeris ferebant, inſidens, per ſingulos ordines tranſiens tribuni militum partibus fungebatur. Hic exercitus ex variis hominum generibus compoſitus erat. Aderant tria millia Maurorum Andaluziorum, ducibus Doali, Algori, & Oſſarino, viris ſtrenuis, qui tempore belli, quod ad montes Granatæ exarſerat, in Africam tranſierant, partim equites, partim pedites. Ad hos accedebant tria millia peditum, viginti quinque millia equitum, mille equites ſclopetarii, maxima ex parte Renegati & Turci, omnes in armis exercitati, & perpetuo ſtipendio conducti. Et hi erant neruus exercitus, Collectitiorum erant fere decem millia equitum, quinque millia peditum, ita vt in vniuerſum equites eſſent plures quadraginta millibus, peditum octo millia, præter multos Arabes, & voluntarios qui eo confluxerant. In collectitiis, & Arabibus non multum ſpei Molucus ponebat, illos pro timidis;

nos pro inconstantibus habens: & inter illos, qui stipendia merebant, erant etiam tres mille equites, quos, vt diximus suspectos habebat, tanquam partibus Moleii Mahameti studentes, & præsenti imperio non contentos. Ceterum Lusitani, qui ad existimationem suam tuendam libenter hæc exaggerant, aiunt in exercitu Moluci fuisse septuaginta millia equitum, & viginta millia peditum. Et Mauri, qui patriæ potentiam magnifice prædicant, numerum faciunt etiam multo maiorem. Verum homines sine affectu iudicantes testantur Molucum quidem potuisse sexaginta equitum millia cogere, & plures etiam pedites, quam habebat: Sed tamen reuera in exercitu non fuisse maiores copias, ijs, quas diximus, vna cum triginta quatuor tormentis maioribus. Molucus erat Imperator, fratrem, vt diximus, crearat magistrum equitum, Osarinus Ragusæus præerat equitibus sclopetariis, Mahametus Faba Renegatis: Doalis Andaluziis: reliquis imperabant homines obscuriores, suæ quisque nationis militibus. Cohortis prætoriæ præfectus erat Musa. Eodem die cum aduesperasceret, Molucus Solimannum Cordubensem Renegatum, & præfectum stabuli, vna cum turma equitum misit, contemplatum exercitum Lusitanorum, & exploratum, an se ad prælium pararet. Hic cum videret Lusitanos, qui riuum transierant, in alteram ripam redire, nec illud riui inter vtrunque exercitum interponendi causa fieri animaduerteret, sed potius existimaret illos retrocedere, rediens in castra vanum de Lusitanorum fuga rumorem disseminauit: quo commoti Mauri fugientes insequi, & extremum agmen carpere cupiebant, sed noluit hoc permittere Molucus, imo vt Dux, qui tantum de defensione cogitabat, paratusque erat hosti, fugere volenti, viam patefacere, abeant, inquit, bonis auibus. Se enim nolle eos insequi. Iussit statim confundi & misceri ordines, non tam quod Lusitanos discedere existimaret, quam quod Mahametus Faba, Dux Renegatorum, ipsi indicauerat periculum esse in exercitu à proditionibus. Tria enim Maurorum sclopetariorum millia nec globis, nec puluere tormentario esse instructa. Itaque è vestigio edici publice iussit, vt ij, qui rebus necessariis destituerentur, ad procuratorem regium accederent, accepturi ab eo omnia, quibus indigerent: sclopetario vero, qui postero die quinquaginta globis, & duabus pulueris tormentarii libris non esset instructus, capitale supplicium constitutum fuit. Conuocauit etiam omnes Duces, &, vt in fide permanerent, nec facultatem haberent proditiones, si quas instituissent, ad effectum perducendi, singulis milites, quibus præerant, ademit, & totidem, qui sub alio Duce antea meruerant, illis reddidit, ita vt nemo fere ex nobilioribus ductoribus remaneret, quin officium eius, & locus mutaretur. Nox illa quietior fuit, quam duorum exercituum vicinitas polliceri videbatur. Et licet edicto cautum fuisset, ne in Mauros, qui ad castra Sebastiani transituri essent, vllum telum contorqueretur, sed vt humaniter exciperentur: tamen ne vnus quidem accessit, siue quod non adeo fauerent Mahameto, vt ille dictitabat, siue quod propter excubitorum, & vigilum diligentiam castris tuto excedere nequirent: & tamen nonnullos egredi constabat. Nec profuit quidquam, quod Mahametus, vexillo suo in fronte exercitus posito, quasi nominatim eos euocaret. Neq; enim quisquam se commouit: Et ideo, vbi illuxisset, Lusitani, quid potissimum consilij capiendum esset, deliberare cœperunt. Rex aliquanto mitior factus, conuocatis primariis, patientiores, quam ante, aures adhibuit orationi eorum, qui hoc iter dissuaserant: consultatum fuit de reducendo exercitu per eandem viam, per quam venerat, aut saltem de itinere Laraccen versus instituendo, & de flumine prope ostium traiiciendo. Verum peritiores rei militaris, qui iter, quod eo vsque Rex prosecutus erat, dissuaserant, quique summis viribus laborauerant, ne in conspectum hostis veniretur, necessario prælium committendum esse dicebant. Nam serò iam de euitanda pugna, deque retrogrediendo cogitari, propterea quod nec retrocedere sine insigni detrimento, nec diu in eodem loco commorari per inopiam commeatus liceret. Iter vero, cœptum continuari non posse, quin manus consererentur: & ideo præstare forti animo hosti obuiam ire, quam retrocedendo, aut de via declinando ipsi animum addere. Xariffus Muleius Mahametus, quantumuis spem omnem recuperandi regni in sola vnius prælii victoria collocaret, (nam ex Laraccæ, aliorumque locorum maritimorum expugnatione nihil ad ipsum fructus redire poterat) prælium tamen pro viribus dissuadebat, existimans Lusitanos hosti esse impares: imo dicebat differendum parumper, & cogitandum de ratione aliqua reducendi exercitus, etiamsi ea cum nonnulla iactura coniuncta esset. Etsi autem Sebastiani impetus nonnihil deferbuisset, tamen in communi omnium metu magnanimum se præbebat, permanens etiam in pristina pugnandi cupiditate, eo quod hostium vires minores, quam reuera erant, putaret. Nemo erat, qui ipsi contradiceret. Præterquam enim quod, vt dixi, complures, fortunam

nam pugnę tentandam eſſe cenſerent, etiam maior pars Luſitanorum exiſtimabat eſſe hominis timidi, prælium diſſuadere, & longe præclarius eſſe ſuperari temere pugnantem, quam vincere arte, & iudicio abſtinentem prælio. Itaque communibus votis, (quæ tamen in multis ab animo diſcrepabant) pugnandum eſſe concluſum fuit, durante interim (ſed exigua cum ſpe) pacis, & concordiæ tractatu. Atque ita mane illius diei, è caſtris exercitus eductus fuit, diuiſuſque in tria agmina, quę tamen tam paruo interuallo à ſe inuicem diſtabant, vt non niſi vnum eſſe viderentur. Primum rurſus veluti in tria diſtributum erat: Medium locum occupabant Luſitani voluntarii, Duce Aluaro Perezio, fratre, & vicario Chriſtophoro Tauoræ: ad ſiniſtram erant Hiſpani, Duce Alfonſo de Aguilar, quorum latera eiuſdem nationis ſclopetarii cingebant: ad dextram erant Germani, Duce Tambergio, quibus adiuncti fuerant ſclopetarii Itali, & nonnulli Luſitani, qui Tingi in præſidio fuerant, parebantque Herculi Piſano. Erant autem hi omnes ita diſpoſiti, vt vniuſcuiuſque nationis milites ad frontem aciei pertingerent. In medio agmine, quod primum ſubſequebatur, erant duæ legiones Luſitanæ, ducibus Michaele de Norogna, & Vaſquio de Silueira, & ad latera habebant ſclopetarios eiuſdem nationis. In vltimo agmine erant reliqui Luſitani, quibus imperabant Diegus Lopezius de Siqueira, qui tamen Arzilæ erat, & Franciſcus de Tauora. Horum itidem latera, duæ veluti alæ ſclopetariorum ſtipabant, & à tergo præſidio illis erant trecenti ſclopetarii, qui craſſioribus ſclopetis rem gerunt. Ab vtroque exercitus latere figura triangulari diſpoſiti erant equites, qui ad 1 5 0 0. numerum non pertingebant. Triangulum dextrum ducebat GEORGIVS DALENCASTRIVS, Dux de Auero: in ſiniſtro erat vexillum regium, legatus regis Hiſpaniæ Ioannes Syluius, & Theodoſius adoleſcens, Dux Barcellenſis: (ita enim primogeniti filii ducum de Braganza vocantur) à manu dextra paulò longius à reliquis locati erant 2 0 0. equites ex numero eorum, qui in illis limitibus ſemper militant, & Africani vocantur: & inde non procul conſtiterant Mauri, Xariffi, Mahumeti, ijque pauciſſimi. Hoc modo iter faciebat exercitus, impedimentis in eum locum, qui medius erat inter pedites, & dextri lateris equites, receptis, relictoque ſpatio, inter agmina, quo neceſſitate exigente, equitatus recipere ſeſe poſſet. Molucus, qui otioſus non fuerat, interea temporis & ipſe aciem inſtruxerat. Pedites qui omnes erant ſclopetarii, in modum lunæ decreſcentis diſpoſuit. Andaluzios primo loco, Renegatos ſecundo, tertio Africanos, idque hanc ob cauſam, vt nationes mutuo odio ſeſe proſequentes altera alteram impellerent, nec pedem referre ſinerent. In vtroq; cornu locauit duo equitum agmina, quorum ſingula 10000. equitum conſtabant, à tergo vero harum copiarum reliquum equitatum æqualibus interuallis in turmas diſtribuit, hoc conſilio, vt, ſi ad manus veniendum eſſet, Luſitanorum exercitum, multitudine ſuorum militum vndiquaque circumdatum, ex omnibus partibus adoriri poſſet. Ceterum dum hæc ageret, ita morbus inualeſcebat, vt pedetentim ſe mori ſentiret, & licet medici nihil ſibi ad ſummam diligentiam reliquum facerent, tamen malum ita indies creſcebat, vt facilè adpareret, eum vix per biduum viuere poſſe. Mors autem eo etiam acerbior ipſi erat, quod tali tempore ſibi moriendum videret, & quod ea, quæ animo conceperat, exequi non poſſet, & de ſucceſſore ad ea exequenda idoneo poſt ſe relinquendo deſperaret. Etſi enim aciem inſtruxiſſet, tamen præcipue huc non reſpiciebat, vt tum temporis prælium committeret: ſed, poſtquã Luſitanos in mediterranea vnà cum impedimentis penetrare intellexiſſet, iudicabat eos, ſi ipſe prælio abſtinens bellum duceret, omnes perituros, ſeq; ſine iactura vel vnius militis, illos multarum rerum penuria in Africa, regione ſterili, neceſſario laboraturos, in poteſtatem ſuam redacturum. Verum hoc conſilium, quod aliquem temporis tractum requirebat, nec ſubito ad exitum poterat perduci, propter finem vitæ ſibi imminentem, neceſſario abiiciendum eſſe intelligebat, quæ res animum ipſius mirum in modum excruciabat. Neque tamen fratri hæredi ſuo, rem detegi expedire arbitrabatur, vt ille ſi ſibi humanitus quid contingeret, conſilium iſtud ad effectum perduceret. Præterquam enim quod prudentiæ illius diffideret, pro certo ſtatuebat, ſi ante victoriam moreretur, fore, vt Mauri aut fugerent, aut ſeditione contra fratrem excitata, Luſitanis cederent, præſertim vrgente præſentia Muleii Mahameti: atque ita regnum peſſundaretur. Cumque ita his curis angeretur, hoſtemque cum exercitu tanto in vicinia eſſe, & ſibi mortem imminere conſideraret, ſtatuit ſatius eſſe hæredi non fidere, & omiſſo priori conſilio, prælii cruenti, & dubii fortunam, (quanquam militaribus præceptis nonnihil reclamantibus) potius tentare, quam cum regni poſt mortem ſuam certo perituri metu expirare. Cum itaque pugnare certum ipſi eſſet, omni cogitatione de pace & compoſitione abiecta, duces exercitus, quos conuocari iuſſerat, reliquamque multitu-

dinem his verbis allocutus est. Virtus vestra, milites, & bonitas causæ, propter quam arma cœpistis, non patiuntur, vt multis verbis animum vobis addere enitar. Vos estis ijdem illi, qui me duce, omnia bella, quantumuis difficilia, & laboriosa magna cum laude confecistis: & hostes; qui vobis sunt oppositi, sunt iidem Lusitani, quos maiores vestri, & vestræ etiam ipsorum dexteræ sæpissime fuderunt, fugaruntque. Italos porro, & Germanos, quos stipendio illi conduxerunt, fama potius, quam reipsa formidabiles, non est quod hoc tempore metuatis, cum sint tum inexercitati, tum pauci: Et ego, qui iam olim, quanti pretii sint, expertus sum, in me recipio fore, vt facile in potestatem vestram redigantur. Quod si in præliis alicuius momenti est causæ bonitas, cur nos de victoria dubitabimus? Viuebamus nos domi nostræ pacati, nemini molesti, in neminem iniurii, non insidiantes bonis, vel opibus alienis. Venite locis remotis gens natura nobis inimica, & à religione nostra aliena, vt non tantum mihi regnum auferat, sed etiam vt vos bonis, libertate, vita priuet. Creditisne vos in hac impia natione commiserationem tantum posse, vt, Mahameti hominis peregrini, ab ipsorum religione abhorrentis, & neque amicitia, neque beneficiis cum ipsis coniuncti, in regnum restituendi causa tantos labores suscipiat, imo vitæ periculum adire non dubitet? Sitis auri, & sanguinis vestri, ac libido dominandi huc adduxit regem Lusitaniæ, fretum non tam viribus propriis, quam spe vos decipiendi sub specie fictæ commiserationis erga perfidum Mahametum: qui, si vel mediocris iudicii esset, sine dubio mallet viuere sub meo imperio, & legibus nostris conuenienter, quam ad regnum vi mihi eripiendum aspirando, exterminationi sui sanguinis, exitio patriæ, vestræ omnium stragi occasionem præbere, & se ipsum in perpetuam seruitutem præcipitare. Sed intellexistis fraudem: restat, vt illi opponatis virtutem vestram, & propugnetis pro causa omnium, quæ vnquam disceptatæ fuerunt, longe iustissima, vtpote, in qua non tantum à liberis & vxoribus iniuriæ propulsantur, libertas conseruatur, vita defenditur, gloria comparatur: verum etiam siue vincendo, siue moriendo recta in Paradisum contenditur. Cupiebat Molucus addere plura, sed fuit interpellatus clamore militum, qui flagitabant, vt statim in hostem ducerentur. Abrupto itaque sermone, in lecticam ingressus in medio lunatæ aciei, vbi erat vexillum regium, & cohors prætoria, constitit. Interea processerat exercitus Lusitanorum, & appropinquauerat hosti in illa planitie, quam Mauri Tamitam appellant: vnde Molucus iam iam animam exhalaturus, cum exercitum hunc adeo infirmum, & non pluribus quam 12. peditum millibus constantem conspexisset, statuit operam dare, vt quoniam certus sibi de victoria esse videbatur, quam paucissimi fuga salutem quærerent. Cornua itaque aciei lunatæ, & turmas equitum in ingentem gyrum extendit, ita vt, cum vndiquaque milites ipsius extra tormentorum ictum positi essent, tamen exercitum Lusitanorum circumdaret, & à tergo extremi Lusitanorum agminis, duobus cornibus coniunctis, figuram circuli oualis repręsentaret. Quo facto, circulum paulatim angustiorem, & spissiorem reddidit: (tantum hi barbari in arte militari profecerunt) & ita exercitus Sebastiani à tribus partibus ab equitatu, & à fronte à Mauris peditibus, exitum omnem intercludentibus circumseptus aliquandiu substitit. Interim Mauri à spacio conuenienti disploserunt tormenta maiora: quæ quanquam nonnihil incommodi intulerunt, globis per medios ordines hinc inde transuolantibus, tamen damnum non adeo magnum fuit. Lusitani, qui Mauros fugæ capiendæ causa sese mouisse primo crediderant, cum se circumcirca cingi vidissent, trepidantes propere & ipsi tormenta sua exonerarunt, sed sine vllo ordine, & tempore adeo alieno, vt pene omnes ictus essent inanes. Quia vero Mauri tormenta denuo onerata secunda vice displodebant (quanquam ictibus maxima ex parte vanis) Lusitanis tantus terror incussus fuit, vt ad primum ignis à puluere tormentario excitati conspectum omnes humi se prosternerent. Ne vero ita vel maius damnum à tormentis acciperetur, vel metus in animis Lusitanorum augeretur, Rex pugnæ signum dari iussit. Vnde statim agmina primæ aciei pari passu, præcipue vero equites magno cum impetu, & singulari animi vigore in hostem ire cœperunt. Ibi pedites cum Mauris, qui magna cum vi irruebant, diu obstinatissime pugnarunt. Andalazij enim veteres iniurias vlturi summis viribus certabant: veruntamen tam fortiter primum agmen horũ impetum excepit, vt quanquam pręlium anceps erat, interim dum eminus sclopetis res gerebatur, tamen, simulatque cominus dimicari cœptũ est, Mauri ter profligati, & signis amissis in fugam conuersi succumberent. Sed, quia erat eorum ingens multitudo, duces subinde fessis recentes substituendo prælium instaurarunt. In postremo etiam agmine hostes Francisci de Tauora, & Diegi Lopezii de Siqueira legiones adorti erant, & eo in loco aliquandiu pugnatum fuit, sed minori cum ardore. Medium agmen omnium vltimum prælium iniit, cui & ipsi nego-

negotium exhibuit Molucus, qui ab vtroque latere Vasquium de Silueira, & Michaelem de Norogna inuadi curauit: atq; ita ab vtroque latere, à fronte, & à tergo dimicabatur. Hi vero vltimi, cum ea, qua reliqui alacritate hosti non restiterunt: sed multi, armis turpissime abiectis, in genua procumbentes implorabant misericordiam Maurorum, quorum complures in præmium tam promptæ deditionis, ensibus suis falcatis supplicũ capita findebant. prælio ita, vt dixi, vndiquaq; accenso, gyrus equitatus Mauritani, & turmæ equitũ, qui à tergo remanserant, appropinquantes, ante omnia in primum agmen impetum fecerunt, quod eo in loco suos laborare, & auxilio egere animaduerterent: (Itali enim & Hispani multos Mauros, & in iis bellicosissimum quenq; ceciderant) & ita paulatim, quoad eius sine ordinum perturbatione fieri poterat appropinquantes in angustias redegerunt Lusitanos, qui nonnihil perterrefacti pedẽ referre, & sese conglobare incipiebant, summa cum indignatione regis, qui quamuis nihil sibi ad extremam diligẽtiã reliquum faceret, tamen milites in loco suo continere non poterat. Horum autẽ equitum Maurorum impetũ, turma equitum Lusitanorũ. qui in limitibus illis militare consueuerant, Mauri Xariffi Mahameti, & Dux de Auero cum sua triangulari acie, magno cum animo exceperunt: primosq; qui occurrebant, tanta clade affecerunt, vt equitatum Maurorum ab illa parte in fugam converterent. Hoc felix principium victoriæ parum durauit, propterea quod dux (quem maior pars equitatus sequebatur) interim dum cominus cũ hoste pugnat, è longinquo magnũ equitũ numerum à latere aperto in se irruere animaduertit, deq; eorũ impetu sustinẽdo desperans, tergumq; de industria illis, quos à fronte habebat, obuertens, retro cessit, existimans se mox maiori cum cõmoditate ad pręliũ rediturũ, quod & fecit. Conuersis enim equis, recta contendit in illos, qui ipsum à latere adoriri statuerant. Sed cum opinione citius magna multitudine vndique sese obrui videret, seque imparem fore intelligeret, pedem referre constituit. Conuersis itaque equis, hostibusq; magno cum ardore irruentibus non inuenit locum inter acies vacuum, in quem se reciperet: atq; ita in latus legionis Germanicæ inuectus, magnaque cum confusione pars equitatus cum peditatu permista fuit: cumque non tam cito ordines instaurari possent, ibi plane inutilis constitit, detrimentoq; affecit socios pedites, qui hac de causa eo minus hostilis equitatus, & peditatus ingenti cũ multitudine irruentis, impetum sustinere potuerunt. Ab altera parte exercitus, vbi erat vexillum regium vna cum reliquo equitatu, qui paulo serius prælium iniit, magna strages Maurorum edita fuit, quantumuis rege absente, qui ad primam aciem se contulerat. Fugati enim fuerunt vsque ad tormenta sua maiora: sed, vna ex cohortibus quæ post principia substiterant, subsidio ipsis veniente, prælium tanta cum vehementia redintegrarunt, vt Lusitanis in illa parte fere idem eueniret, quod reliquo ipsorum equitatui acciderat: eratque eo deterior horum conditio, quod ab vna parte à Mauris feriebantur, ab altera impingebant in pedites socios, & in eos equites, qui hostem sese insectantem pauidi fugiebant. Itaque breuissimo temporis spatio summa confusio nata est, & equitatus Lusitanicus post aciem disiectam hinc inde sparsus nulla vel fortis animi, vel disciplinæ militaris specimina edidit. Etsi enim in eo essent multi præcipuæ nobilitatis, & nonnulli viri strenui, tamen plurimi adolescentes, quos patres, nunquam ad manus ventum iri opinantes, eo miserant, reliquos perturbabant, ita vt vnius, eiusdemque turmæ equites alii strenue pugnare, alii vero, nemine insequente, in fugam se coniicere conspicerentur. Quanquam autem primarii ex his equitibus, & nonnulli inferioris ordinis, facie in hostem conuersa, factis, dictisque reliquis animum adderent, fugientesque sisterent: tamen quia pauci erant, & quia metus animos omnium occupauerat, nihil efficiebant. Interim in prima acie, vbi Rex ipse aderat, cum fortissime dimicaretur, ad duo Maurorum millia occubuerunt: sed tanta erat eorum multitudo, vt Itali, & Hispani, qui in eo loco pugnabant à reliquis deserti, postquam etiam ipsis pugionibus cominus rem diu, & strenue gessissent, pene ad vnum omnes interficerentur, non victi illi quidem, sed cæde hostium defatigati. Nocuit ipsis confusio, cum qua hostem adorti fuerant. Nam cum in fronte eius agminis dispositæ essent diuersæ nationes, quæ de gloria inter se certabant, & altera alteram in inuadendo hoste anteuertere studeret: Germani, paulo lentiores, tardius aliquanto manus conseruerunt: & ita factum est, vt vires distractæ non possent id, quod vnitæ potuissent. Veruntamen horum virtus, & primus impetus equitum, inprimis vero Africanorum, quibus Eduardus Menesius præerat, non mediocrem incussit metum Moleio Moluco: qui cum suos in fugam versos vidisset, quanquam morti vicinus, equum conscendit ira inflammatus, vt fugientes sisteret, animaretque. Et licet multitudo hostium magis magisque cresceret, ac Lusitani sclopetarii ex vicino loco globorum magnam vim eiacularentur, tamen ipse solus in confertissimos hostes irruere con-

ſtituit, vt ſuos pudore adfectos, & periculo imperatoris commotos, à fuga reuocaret. Ceterum familiariſſimi quique ipſum circumſteterunt, & alii ſubicem ephippiarium, alij veſtem, alij habenas prehendentes retinebant, orabantque ne in tam manifeſtum periculum ſe præcipitaret: cumq; ille in ſententia perſiſteret, & hi etiam eum retinere pergerent, ita excanduit, vt ad viam ſibi aperiendam, manum gladio admoueret. Verum eodem momento vis morbi ita inualuit, vt animi deliquium paſſus fere ex equo delaberetur. Itaque in vlnas à ſuis acceptus, & in lecticam illatus, cum digitum labiis in ſignum ſilentii admouiſſet, ſtatim, aut, vt quidam volunt, etiam antequam in lecticam rediiſſet, expirauit: Renegati, quorum opera vtebatur, & qui circa illum erant, ſumma cum diligentia mortem eius celauerunt. Ita enim ille fieri iuſſerat, antequam moreretur: id quod eſt manifeſtum argumentum magnitudinis animi in hoc barbaro, qui conſilia ſua ad horas, & momenta vitæ accommodans, cauit, ne mors ſibi victoriam è manibus extorqueret. Operta itaque lectica, ad oſtium eius puerum ſolertem, & quid ſibi faciendum eſſet, probe edoctum, poſuerunt: qui ſingula, de quibus interrogabatur, ad Molucum ſe referre, & ab eodem reſponſum accipere fingens, reſpondebat, illum iubere exercitum progredi. Neque parum Mauris hoc artificium profuit. Nam, ſi mors regis illico fuiſſet detecta; ſine dubio omnes aufugiſſent. Arabes, qui non dimicandi, ſed victos ſpoliandi animo eo confluxerant, cum nonnullos Maurorum in fugam ſe coniicere, & caſtrorum cuſtodiæ turbam collectitiam, timidam, & de victoria deſperantem præeſſe animaduertiſſent, impedimenta Maurorum inuaſerunt, diripueruntque, in fugam verſis ijs, quorum cuſtodiæ commiſſa erant: qui vna cum lixis, & calonibus, qui in caſtris remanſerant, Feſſam vſque promiſcue fugientes de Mauris victis famam longe lateque ſparſerunt. Adeo periculoſum eſt vti auxilio hominum fluxæ fidei, qui, ſimulatque res minus ex ſententia ſuccedunt, in ipſos ſocios ferrum conuertunt. Sed fortuna, quæ hucuſque ambigua fuerat (quamquam ſemper Mauris magis, quam Luſitanis fauere videretur) profligatis Italis & Hiſpanis, ac Germanis, & voluntariis (quorum tum ſatis magnus numerus adhuc reliquus erat) perturbatis, aperte (vt & ipſa victoria) cœpit inclinare in partem Maurorum, qui iam maiora Luſitanorum tormenta occupauerant. Nam Renegati qui in ſecunda Maurorum acie erant, ordinibus ſuis apertis ſine vlla confuſione Andaluzios, & alios, à primo Luſitanorum agmine in fugam actos, receperant: cumque recentes ipſi voluntarios, & Germanos adorirentur, nullo negotio eos profligarunt. Neque quidquam profuit, quod Renegati quidam in Luſitanorum caſtra transfugientes nuntium de Moluci morte attulerant. Nam etſi aliqui victoriam proclamando, mortemque Moluci publicando militibus animum addere enitebantur: tamen nullo modo à Luſitanis obtineri potuit, vt exterorum virtutem imitarentur; ſed potius exterrefacti, & exanimati pedem referebant. Haſtati mediæ aciei nunquam ſe loco mouerunt; ſed à ſclopetariis (qui contra diſciplinam militarem loco ſuo deſerto, progreſſi erant) nudi, pene immoti conſtiterunt, nec ſociis ſubſidio venire voluerunt, quod ita ſe à rege in mandatis habere adfirmarent. Itaque ab equitibus Mauris ſclopetariis circumuenti, miſerum in modum interimebantur: cumque duces agnito errore, milites in hoſtem ducere vellent, illi iam metu ita obriguerant, vt mouere ſe loco nō poſſent. In poſtrema acie ſclopeti ictu cecidit Franciſcus de Tauora, qui virtute ſua Maurorum impetum aliquandiu ſuſtinuerat: eoque mortuo, milites illius etiam magis, quam ante, conſternati, abiectis armis, vel hoſtium miſericordiam ſupplices implorauerunt, vel in fugam ſe coniecerunt; nec mouit illos præſentia, & conſpectus regis, qui, cum aliquandiu in prima acie curaſſet, ad poſtremam ſe contulerat. Et ſic ſumma cum ordinum perturbatione, non cernentes quo irent, retroceſſerunt, omniaque agmina acie turbata, ita ſeſe in eundem locum vndiq; reſtrinxerunt, vt, equis, militibus, carris, cōmeatu, tentoriis, & reliquis impedimentis promiſcue in vnum veluti aceruum congeſtis, multi in illis anguſtiis à turba oppreſſi, multi à carris & equis ſuffocati, interirent: vtque exercitum illum, qui in circuitu tria milliaria & amplius occupabat, breuiſſimo temporis interuallo, partim propter ſtragem militum imminutum, partim propter metum in ſe ipſum collectum, exiguum admodum terræ ſpatium facile caperet. Dux de Auero, legatus Hiſpanicus, Aldana, & nonnulli alii homines primarii, aſcitis aliquot equitibus, in diuerſis locis, vbi opus eſſe videbant, Mauros adoriebātur: ſed, quia & pauci erant, & ordines diſiecti, in vna parte vincebant, in altera vincebantur. Cum vero paulo poſt quidam illorum cum Rege ad poſtremam aciem, quæ laborabat, ſe contuliſſent, primum agmen ingens multitudo Arabum (quorum mos eſt in victos, & fugientes ſæuire) tanto cum impetu inuaſit, vt Germanos fere internecione vna cum duce deleret. Ibi ſclopeti ictu interemptus fuit Dux de Auero, occubuit etiam Aldana, vulneratus, & captus fuit legat⁹ Hiſpanicus, captus Prior Antonius, & præfectus caſtrorū,

His itaq; cæſis, omnes effuſe fugere cœperunt, Mauris interim, qui in medios ordines Luſitanorum penetrauerant, enſibus falcatis obuium quemque in fruſta concidentibus. Eodem tempore caſu fortuito vaſis, in quibus puluerem tormentarium Luſitani aſſeruabant, ignis iniectus fuit, à quo non minus, quam ipſi, damni acceperunt etiam hoſtes, qui iam ad impedimenta pertigerant. Verum enimuero circulus equitum Maurorum non omnino verſus mare diſſolutus fuit, ita vt Luſitanis ad euadendum exitus pateferet: quinimo quotquot Arzilam redire tentarunt, vel occiſi, vel capti fuerunt. Nam ſi qui forte è Maurorum cruentis manibus elaberentur, quod & viarum, & vadorum, quibus flumen tranſitur, ignari eſſent, aut aquis ſuffocati peribant, aut vagabundi deueniebant in loca, in quibus ſeruituti mancipabantur. Submerſi fuerunt plurimi, quos refluxus fluminis deceperat, & qui vadum, vbi prius tranſierant, reperire neſcierant. Quia enim illi fluuioli (& in primis Mucazenus) ad imitationem Oceani, & ad motum lunæ creſcunt, & decreſcunt, mariſque vndam in ſe recipiunt, euenerat, vt, cum Luſitani prima vice illac tranſirent, pene exaruiſſent: cum autem iam reuerterentur, vna cum maris refluxu magna aquarum vis illos repleuerat. Quod cum Luſitanos, vadi etiam ignaros, lateret, conſternati, Mauris vrgentibus tanto cum impetu in flumen ſe præcipites dederunt, vt, pene omnibus ſubmerſis, ne centum quidem ex tanto numero, euaderent. Adeo dextre barbari illi & vincere, & victoria vti nouerant. Rex qui initio, cum Molucus tormenta diſplodi imperaret, rheda vna cum Chriſtoph. de Tauora circumuehebatur, equo conſcenſo, vt dixi, ad primam aciem ſe contulit; cumq; ibi nonnihil poſt principia ſubſiſtens modo hunc, modo illum nobilem cum mandatis de rebus quæ occurrebant huc illuc mitteret, leuiter ſclopeti ictu in brachio dextro prope ſcapulam ſauciatus fuit: ſed, neglecto illo vulnere, nihilominus huc illuc, vbi opus eſſe videbatur, imperatoris munere fungens, diſcurrebat, relicto agmine equitum triangulari, quod regio vexillo erat conſpicuum. Sed quia erat iuuenis, & omnium, qui regibus obtingere poſſunt, theſaurorum maximo deſtituebatur, nimirum viro cordato, qui ab latere ipſius non diſcederet, & cuius conſilium libenter etiam ſequeretur: factum fuit, vt cum ordines perturbari, & ducem de Auero in hoſtem ire vidiſſet, ipſe quoque paucis è nobilitate ſtipatus, cumq; priuatis militibus permiſtus, hoſtem adoriretur: ſuoſq; factis potius, quam verbis (pauciſſimis enim utebatur) ad pugnandum incitaret: Obſtupeſcebant autem illi, qui eius in pugnando audaciam intuebantur. præterquam enim quod tres equi, quos ordine conſcenderat, interfecti fuiſſent ſine vlla ipſius perturbatione, nunquam hoſtem aggrediendo, feriendo, omnibus locis, vbi maximum periculũ erat, ſuccurrendo defatigatus fuit. Sed cum vnus tantũ vir eſſet, & à paucis adiuuaretur, nec ſolus hoſtiũ vim reprimere, nec virtutem ſuam cum ſuis communicare poterat. Complures è nobilitate, qui nondũ ex equis deturbati fuerant, cum exercitũ fugere cernerent, hinc illinc obequitantes regem quærebant; vt ſaluti ipſius conſulerent. Sed vexillũ, ex quo agnoſci ſolebat, interempto ſignifero humi proſtratum fuerat. Itaq; decepti ab alio vexillo, quod regio non abſimile, Eduardo Meneſio præferebatur, hoc ſecuti ſunt, & ita euenit, vt rex in præſentiſſimo vitæ periculo ſolus cum paucis ſpectatæ fidei miniſtris, & cum Renegato quodam, qui vitam ipſius conſeruare ſtudebat, relinqueretur. Hi cum fruſtra fugam tentaſſent, ſuaſerunt regi, vt, armis traditis ſeſe dederet: verum cũ ille recuſaret, vnus ex illis ſtrophiolum mucroni gladii impoſitum in altum tollens in ſignum deditionis, ad Mauros, tanquã orator de reliquorum etiam deditione locuturus, acceſſit. Mauri ſiue innata barbarie, ſiue ira ducti, nũtio capto, impetum fecerunt in reliquos, eoſq; quod pauci defeſſi, & conſternati eſſent, omnes interfecerunt. Et ſunt, qui dicant inter eos de rege ipſo cõtrouerſiam natã eumq; ob hãc cauſam occiſum fuiſſe. Cadauer paulo poſt diligentiſſime quæſitũ, & nõ ſine inſigni rerũ humanarũ inconſtantiæ exemplo nudũ ephippio per tranſuerſum impoſitum in Moluci tentoriũ detulerunt. Vbi cũ ex equo in terrã delapſum, iuſſu Moluci, nobiles captiui diligenter contemplati, & teſtati eſſent eſſe reuera corpus regis, poſtea Alcaſarquibirii cuſtoditũ fuit. Talis infelicis illius principis mors fuit, in qua concurrunt ea omnia, quæ lachrymabilẽ illam efficere poterant: ætas iuuenilis, expectatio virtutũ, inopia heredis, mortis violentia, cadaueris ipſius captiuitas. Erat à natura ornatus eximiis dotibus quę tamen inutiles ipſi fuerunt, ideo quod propter immaturã ætatem prudentia, actionum humanarum moderatrice, deſtitueretur. Omnia enim illa conſilia, quæ ipſum tandem in exitium præcipitarunt, à magnanimitate, à liberalitate, à ſtudio religionis, à deſiderio laudis bellicæ, à corporis robore, ab animi denique fortitudine proficiſcebantur. Sane non male in hunc infortunatum iuuenem quadrare videtur id, quod olim dictum fuit de Alexandro Magno: nimirum eum à natura virtutes habuiſſe, vitia à fortuna. Reuera enim Sebaſtianus à natura

multis virtutibus instructus erat, sed ex educatione praua nonnullos næuos contraxit. Euaserat ex hostium manibus Muleius Mahametus: sed cum Arzilam cogitans Mucazenum vado nimia cum festinatione transire conaretur, submersus fuit. Ab illis quos otium curiosos facit, obseruata fuerunt diuersa illa genera mortis, quibus hi principes perierunt. In eodem enim prælio, idque intra sex horarum spatium, vni morbus, alteri ferrum, tertio aqua vitam eripuit. Hametus cum victoriam suos obtinuisse videret, properauit ad fratrem, vt illi, quem adhuc viuere existimabat, gratularetur: sed simulatque ad lecticam peruenit, certior de fratris morte factus, &, quamuis Molucus filium reliquisset, ab exercitu sub signis decurrente, & nomen ipsius pro more magna voce proclamante, Rex salutatus fuit. Auus enim testamento cauerat, quemadmodum dixi, vt nepotum natu maximus succederet: & ideo etiam iam ante Hameto, tanquam proximo Regni hæredi, à subditis iuramentum præstitum fuerat. Mauri prædæ, & vinciendis captiuis operā dantes opima spolia reportârunt, tum propter multas res pretiosissimas, quas, vt dixi, Lusitani secum aduexerant, tum inprimis propter captiuorum & numerum & nobilitatem: præterquam etiam quod Mauri captiuos Lusitanos longè pluris, quam cæteros, æstimant. Cum enim sint delicatuli, & ad incommoda perferenda minime omnium assuefacti, ingentia lytra persoluunt: vt etiam fecerunt isti nobiles, qui, captiuitatis mire impatientes, ad 6. ducatorum millia, & amplius in singula capita promiserunt. Fuit hoc prælium memorabile propter mortem trium regum, Sebastiani, Moleii Moluci, & Moleii Mahameti: propter totius nobilitatis Lusitaniæ, & tot militum captiuitatem: (quæ quidem res antea aut raro, aut nunquam, aut saltem non ita repente acciderat) denique propter mutationes, quas mors regis Sebastiani in bona orbis parte generauit. Numerus occisorum minor fuit, quam captiuorum: de quo quia non facile certi aliquid haberi potest, Lusitani in diuersas opiniones abierunt. Quidam enim incredibilem hostium numerum cecidisse aiunt: & licet nonnulli sint moderatiores: tamen & hi nimis ista exaggerant. Verius est Maurorum ad tria millia, Christianorum vltra sex millia occubuisse: ex quorum numero sunt (præter ductores exteros, & ducem de Auero) Alfonsus Portugallus, Comes de Vimioso, Ludoicus Coutignus Comes de Redondo: Vasquius Gama Comes de Vidiguera, Alfonsus Norogna Comes de Mira, Ioannes Lupus Baro de Aluito, Aluarus Melius, filius Marchionis de Ferrera, Rodricus Melius primogenitus Comitis de Tentuguel, Iacobus frater ducis Bragānciæ, Ioannes Silueira primogenitus Comitis de Sorteglia, Christophorus de Tauora, & multi alii homines primarii, ita vt nōnullæ familiæ nobilissimæ plane delerentur. Occubuit etiam Arrius Sylùius, Episcopus Portensis, & Emanuel Menesius, Episcopus Coimbriensis: Dux vero Barcellensis, & Antonius Prior Cratensis, capti fuerunt. Nouus rex, collecto exercitu, &, quāto maximo poterat, captiuorum numero constituit redire Fessam, quam cum maximo triumpho ingressus est. Præterquam enim quod vexilla hostibus erepta, & magnam multitudinem captiuorum ostentaret, pellem cadaueri Moleii Mahameti detractā, & stramine impletam in pompa præferri curabat, vt Mauri, si quam de eo spem concep issent, penitus abiicerent. Deinde ad cognoscendos captiuos nobiliores conuersus, multos à Mauris, & Iudæis qui illos emerant, vili pretio redemptos, magnam pecuniæ summam postea soluere coegit: vnde nonnullis auarus potius, quam vera animi fortitudine præditus esse videbatur. Putabant esse magnę imprudentiæ, obtenta tanta, & tam integra victoria, omnibusque hostium reliquiis deletis, statim sese otio, & quieti dedere. Dicebant propugnacula, quæ Lusitani in Africa habent, non nisi 25. miliaribus, inde distare, & vt tota prouincia ab illo veluti freno liberaretur, ad ea expugnanda statim esse proficiscendū. Rei enim militaris peritissimi quiq; in ea erant opinione, si rex eo exercitum duceret, fore, vt breuissimo temporis spatio arces in eius potestatem venirent, partim quod non essent instructæ præsidio, & commeatu, partim quod Lusitani, qui in illis remanserant, regis sui morte ita essent consternati, vt non diu resistere posse videretur, præsertim quia spes exigua erat fore, vt ex Lusitania ipsis subsidia mitterentur, propterea quod Rex Sebastianus secum abduxerat omnem nobilitatem, quæ arces illas propugnare consueuerat. Cum itaq; Hametus tam subito receptui canere iussisset, multi in ipsum cōtulerunt, quod olim de Annibale, eiusdē nationis homine, fuit vsurpatum: Africanos etiamsi interdum sciant vincere, nescire tamen vti victoria. Enimuero, si quis paulo attentius rem cōsiderauerit, deprehendet, Mauri consilium longè maiori cum prudentia coniunctum fuisse, quam vulgo ex stimant. Cum enim rebus secundis non nimium fideret, & regnum Fessanum propter falsum de exercitu Africano profligato nuntium (quem Arabes, & reliqui à primo Lusitanorum agmine in fugam acti disseminauerant) nonnihil commotū intelligeret, memor se esse regem nouū, maluit exer-

eitu, quem habebat, ad motus domi suæ natos sedandos, & ad regni possessionem capiendam vti, quam noua expeditione suscepta, incerta persequendo certa in discrimen adducere: præterquam quod ipsi sedulo de arcium maritimarum expugnatione cogitanti res non expedita fore, sed ingentes difficultates habitura videretur. Nam neque præsidiis omnino nudatæ erant, neque Lusitania ita exhausta fuerat, quin in tempore subsidia posset subministrare: regem vero, Philipp. cuius intererat, totis viribus eas defensurum, iudicabat; id quod facile ipsi fore videbatur propter classem, quam paratam in Hispania habebat; præsagiens fortasse ea, quæ euenerant. Quia vero metuebat ne Andaluzij cum Turcis in necem suam conspirarent, Doalem, & nonnullos alios ductores, & complices eorum capite truncari iussit. Hæ actiones Hameto conciliarunt opinionem prudentiæ, & sagacitatis, quam ille consilio maturo res omnes administrando, indies magis magisque confirmat. Porro Iacobus de Sosa, classis præfectus, qui cum ea vt dixi prope Laraccen substiterat, ex fragore tormentorum crassiorum, & strepitu ab vtroque exercitu excitato certo quidem colligebat manus conseri, sed nihilominus quod sibi potissimum consilium capiendum esset, ambigebat. Etsi enim rex illum iussisset eo in loco expectare: tamen verebatur, ne, postquam in hostium conspectum venisset, consilium mutaret, aut ne propter prelium ab itinere declinare cogeretur, & ne frustra eum hac de causa expectaret: atque ita incertus, vtrū præstaret redire Arzilā, an vero ibidem cōmorari, animi pendebat. Dubitabat etiā, vtrum Laracce oppugnāda esset. Inclinabat ad oppugnationē, propterea ꝙ existimaret se & tormentorum fragore Regi significare posse classem esse in eo loco, & Mauris dimicantibus metum etiam hoc pacto incussum iri: verum, nullum horum consiliorum amplexus est, quod nec mandati terminos excedere, nec reliquorū ducum sententiæ refragari, tutum iudicaret. Post fusum vero exercitum, accepit litteras à Petro Mesquita, præfecto Arzilę quibus narratio de successu prælii continebatur, ita tamen, vt veris falsa nonnulla miscerentur. Hortabatur autem eum Mesquita, vt cum classe reuerteretur Arzilam, ideo quod Rex nauim conscensurus, eodē contēderet. Quanquam autem illis litteris nō admodū moueretur, existimans Mesquitam classem vocare potissimum, vt suæ ipsius saluti consuleret: tamen, quamprimum de regis morte certi aliquid accepit, secundum littus Tingim vsque nauigauit, vt exercitus reliquias, si quæ superessent, colligeret: & deinde Lisybonam reuersus est. Et hæc in Africa acciderunt. Nuntius de regis morte (quanquam non omnino certus) ad regni Gubernatores decimo quarto die Augusti perlatus, ita eorum animos perculit, vt aliquandiu consilii inopes, & attoniti hærerent. Veruntamen rem totam studiose celantes statuerunt vocare Henricum Cardinalem, ad quem recta regni successionem deuolutam esse dicebant: quiq; nuper, quod nepotes animum paulo à se alieniorem esse animaduerteret, in monasterium Alcobassę sese abdiderat. Miserunt eo, (vt res tanto magis suspicione careret) patrem Georgium Serranum Iesuitam, qui, pugnæ successu exposito, Henricum rogaret, vt Lisybonam ad sceptrum capiendum veniret: quanquam sunt, qui dicant Petrum Alcasouam Regem Hispaniæ clam de re tota certiorem fecisse, vt illius, quem regno Portugalliæ potiturum animo cernebat, beneuolentiam sibi conciliaret: nisi fortassis hæc ab æmulis Alcasouæ, ad suspicionem, qua ille apud Henricum Cardinalem laborabat, augendam, excogitata fuerunt. Regni incolę maxima ex parte nihil certi de morte regis sciebant. Gubernatores enim omnes viatores detineri, omnesq; litteras, quę è locis peregrinis adferebantur, intercipi curabant, populumq;, ne forte de regis morte certior factus, tumultuaretur; variis fabulis demulcebant. Ciues vrbis Lisybonæ, vt & reliquarum omnium, diuersitate rumusculorum hinc inde agitati, mussitabant. Constabat enim venisse veredarium, & nuntium talem attulisse, qui Gubernatores vehementer perturbasset, quamuis quid rei esset, nondum posset resciri: videbant singulis diebus senatum cogi, litterarum cursum impediri: intelligebant scriptum fuisse in Hispaniam, & ad Cardinalem: norant exercitus Maurorum, & Lusitanorum sibi inuicem esse vicinos: hæc omnia toti regno ingentis alicuius calamitatis metum incutiebant. Non erat fere quisquam Lisybonæ, quin esset de exitu huius belli solicitus: alii filium, alii patrem, alii fratrem, multæ fœminæ maritos desiderabant: mercatores vero & opifices, si forte ex eorum consanguineis nemo expeditioni interfuerat (quanquam plurimi etiam ex hoc hominum genere interessent) tamē pecuniam vel fœnoris causa, vel, quod à nobilibus & militibus ante discessum solutionem obtinere non potuerant, mutuo concessam in eam contulerant. Qua causa omnia luctu & mœstitia plena erant: omnibus iacturam amicorum, & bonorum, quæ in Africa habebant, animus præsagiebat: & licet animi essent adhuc suspensi, & dubii: tamen iam occulti gemitus, & questus animaduertebantur. Rex Hispaniæ, cum interea quid in Africa contigisset, & quid in Lu-

ſitania ageretur, intellexiſſet, ſtatim eo ablegauit Christophorum Moium Luſitanum, vnum ex nobilibus, dapiferis, quique cum matre regis Sebaſtiani in Hiſpaniam venerat. Huic duo in mandatis data fuerunt: Prius, vt inuiſeret Cardinalem Henricum, eique indicaret fore, vt Rex paulo poſt mitteret legatum, qui illo munere plenius defungeretur. Poſterius, vt animos Luſitanorum tentaret: quam ad rem, vtpote ex ea prouincia oriundus, & de totius regni conditione, ac ſtatu ſatis ſuperque edoctus, longe omnium aptiſſimus eſſe iudicabatur. Non fuit ipſi tributum nomen legati, propterea quod eo munere fungebatur Ioannes Syluius, qui erat in Africa: de cuius morte aut vita cum nondum quidquam certi allatum fuiſſet, Regi nominatio noui legati aliquandiu adhuc differenda eſſe videbatur. Moleius Hametus ante, quam Marrocum proficiſceretur, Regis Hiſpaniæ beneuolentiam ſibi conciliaturus, eaſdem pacis conditiones, quæ inter Philippum & Molucum interceſſerant, illi per legatos obtulit, ſimulque dono miſit cadauer Regis Sebaſtiani, & Legatum Hiſpanicum, quem viuum ceperat. Hæc legatio, cum in aulam Hiſpanicam perueniſſet, accepta regi fuit: & legati quidem ſui liberationem ſibi gratam eſſe dixit: cadauer autem Sebaſtiani accipere noluit, ſed per Andream Corſum nomine ipſius Xariffi præfecto Septæ, teſtibus & ſcriba publico adhibitis tradi iuſſit: nec ita multo poſt: vt Mauri liberalitati erga ſe aliquo modo reſponderet, miſit in Africam Petrum Venegaſium Cordubenſem cum munere aliquot lapidum pretioſorum, qui centies mille ducatis æſtimabantur: eique negotium dedit agendi tum de pace ſtabilienda, tum de liberatione Ducis Barcellenſis: quem etiam Hametus, nullo lytro exacto, paulo poſt ad limites Hiſpaniæ deducendum curauit. Interim Cardinalis venit Liſybonam, & vna cum eius aduentu ſparſi fuerunt triſtes nuntii: ſimulque dolor, quem corde homines preſſerant, quemque rumorum incertitudo augebat, tandē in copioſiſſimas lacrymas, & eiulatus erupit. Non poſſum verbis exprimere, q̃ omnia fuerint mœſta, q̃ lugubria, q̃ funeſta: nemo ſine cōmiſeratione audire poterat feminas, quarū nobiliores in ædibus ſuis, reliquæ vero in plateis fletu, & queſtibus ad cœlum ipſum pertingentib. ſeſe macerabant, eoſdemq; ingeminabant, quoties nouis nuntiis priores confirmabantur. Et vt animi adflicti facile ad ſuperſtitionem impelluntur, ita etiam ipſæ (vt & multi viri) nuntiis non fidebant, ſed ſpem bonam concipiebant, vbi nihil erat ſpei, & confidebant, vbi nullus erat fiduciæ locus. Et quamuis vera ipſis de morte maritorum, vel propinquorum referrentur, tamen ſibi perſuadebant, eos eſſe adhuc in viuis, deceptæque à ſagis, & fatidicis, & inprimis vehementi deſiderio excæcatæ, diu à veſtibus lugubribus abſtinuerunt, fruſtra expectantes nuntium ab illis, qui vitam cum morte commutauerant. Ex viris multi lamentabantur, quidam Regem, & eos qui ipſum in Africam traiicere permiſerant, execrabantur; alij culpam in regem ipſum conferebant, alii in conſiliarios, & familiares eius, alii in Cardinalē, alii in Camerales Liſybonæ, ideo quod tam ſtolidis conatibus non obſtitiſſent: quidam regni Luſitaniæ periodum circumactam eſſe agnoſcentes, vna cum priuatis malis patriæ etiam calamitatem deplorabant. Gubernatores adminiſtrationem regni detulerunt Cardinali, qui à nobilitate & magiſtratibus gubernator, & Sebaſtiani ſucceſſor, iuramento præſtito, electus fuit, idque populi in officio continendi gratia, interim dum certiora ex Africa adferrentur, vt paulo poſt etiam euenit. Nam priores nuntii ex omnibus partibus confirmati fuerunt, & ea de cauſa ventum fuit ad ritus, quos illa gens in rege lugendo, & ſcutis eius frangendis adhibere conſueuit: idque in hunc modum. Ex curia Cameralium Liſybonæ ciuis quidam panno nigro indutus, & equo, eiuſdem coloris panno tecto, inſidens egrediebatur, manu geſtans vexillum magnum, & nigrum, ac in humerum ita reclinatum, vt pars eius ſolum attingeret. Hunc ſequebantur tres ſenes, pedites, pulla veſte amicti, ſingulique manu eleuata ferebant ſcutum, nullo alio niſi atro colore inſigne. Hos iterum aliquot ciues, ex numero eorundem magiſtratuum, & nonnulli inferioris ordinis cum ingenti turba ſequebantur. Vbi autem per primarias vrbis Liſybonæ plateas tranſierunt, perueneruntque ad gradus templi cathedralis, quod eſt vicinum illi loco, vnde, exierant: illi, qui ſcuta geſtant aliquot gradus conſcendunt; & vnus ex ipſis, ſcuto ſublato, alta voce clamat: Ciues Liſybonenſes deflete regem veſtrum SEBASTIANVM, qui mortuus eſt: his dictis, & turba clamoribus lachrymas miſcente, ſcutum, quod fragile eſt, gradibus, quibus inſiſtit, illiſum, confringit. Deinde progrediuntur, & vbi ad plateam nouam, quam vocant, peruentum eſt, conſcenſis gradibus parui templi, quod ſacræ virgini de Oliuera dicatum eſt, alter ex numero ſcuta geſtantium eadem, quæ prior, verba pronuntiat, ſcutumque ad eundem modū frangit. Idem faciunt in gradibus Noſocomii: ac ſic omnibus tribus ſcutis ita, vt dictū eſt, fractis, redeunt, vnde egreſſi fuerant. Dum hęc geruntur, Liſybonam

venit

venit Chriſtophorus Morus, cui in conſpectum Cardinalis venire, & ea, quæ in mandatis habebat, exponere non licuit. Henricus enim (quæcunque tandem cauſa fuerit) in colloquium hominem admittere noluit, antequam rex iuramento à ſubditis præſtito, ſalutatus fuiſſet. Properatum itaque fuit ad ritum inaugurationis: eaque finita, Rex benigne audiuit Morum, qui in Luſitania ſubſtitit, defuncturus eo munere, quod Rex Philippus ipſi commiſerat. Inauguratio autem ad hunc modum facta fuit: 18. die Auguſti templum Hoſpitalis omnium ſanctorum auleis ſericis exornarunt, & pegmate quodam extructo, in eo ſellam tela aurea ſuffultam, collocarunt. Eo aſcendit Rex tempore antemeridiano, habitu Cardinalis indutus: egredientem è palatio octo tympana ænea, & nouem præcones equites & chlamydibus, quibus inſignia regia inſerta erant, amicti præcedebant. Sequebantur pedites fere omnes miniſtri aulici, Camerales, & alii magiſtratus: hos itidem ſequebatur Dux Bragranciæ, equo inſidens, capite aperto, & manu enſem vagina deaurata inſignem, tanquam Coneſtabilis, geſtans. Paulo poſt ſequebatur Cardinalis, inſidens mulæ, cuius habenam tenebat Aluarus Syluius, Comes de Portalegre, magnus aulæ magiſter: in extremo agmine ſequebantur multi proceres, & nobiles equites, & ingens caterua pedes. Cardinalis ingenti multitudine ſtipatus, ad gradus Hoſpitalis deſcendit, & ingreſſus in templum cum ſacris, & precibus operam aliquandiu dediſſet, conſcenſo pegmate ſedem ſibi præparatam occupauit, ſtatimque Franciſcus Sada, vnus ex gubernatoribus ſceptrum ipſi tradidit: Michael vero Morus Secretarius, in loco nonnihil à ſede regia remoto, clara voce ex ſcripto legens, dicebat regem Henricum, mortuo rege Sebaſtiano, in regno ſuccedere, & eam ob cauſam ſceptrum ipſi tradi, eumque paratum eſſe præſtare ſolitum iuramentum, de conſeruandis priuilegiis, immunitatibus, & conuentionibus, quæ vel toti populo, vel ſingulis à maioribus conceſſæ, aut cum ijs interpoſitæ fuiſſent. His dictis, in genua ante regem cum libro aperto procubuit, cumque rex manu libro impoſita ſe ſuperiora omnia ſanctè obſeruaturum eſſe iuraſſet tympana magnum ſtrepitum edere cœperunt, tota multitudine clamante: Viuat, viuat, Henricus Rex Portugalliæ: Quibus verbis auditis, Rex ab iiſdem, quibus ante, comitatus, ſceptrumque manu tenens ad Palatium, tympanis ſonantibus, & præconibus nonnunquam ſuperiora verba repetentibus reuerſus eſt.

Liber Tertius.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur genealogia regum Luſitaniæ, & competitorum ſucceſſionis regni: deliberationes regis Henrici, & poſtulata ſubditorum: profectio Ducis Oſſunæ, & reliquorum legatorum regis Hiſpaniæ in Luſitaniam: detentio in cuſtodia ducis Albani: litteræ regis Catholici ad vrbem Liſybonam: comitia Portugalliæ: rationes, & argumenta competitorum in controuerſia ſucceſſionis: ſententia regis Henrici, contra Antonium, Priorem Cratenſem ſuper ipſius legitimitate, vigore Breuis Pontificii pronunciata: argumenta regis Philippi, quibus ſibi ſucceſſionem regni contra omnes competitores vindicat: apparatus bellici eiuſdem contra Luſitanos: ſuſpenſio Breuis: ſecunda ſententia Henrici contra Antonium: mutatio animi Henrici in negotio ſucceſſionis: & pollicitationes à Papa regi Hiſpaniæ factæ.

MNIVM hominum mentes in præcipuis mundi partibus ad Luſitaniam erant conuerſæ. Præterquam enim quod huc vſque res Sebaſtiani dignæ conſideratione fuerant, cum intellectum eſſet Henricum ſenem, & orbum regni adminiſtrationem capeſſere, omnes principes ſoliciti eſſe cœperunt, & vereri, ne huius regni ſucceſſio publicam tranquillitatem aliquando perturbaret. Nam complures erant ij, qui ad ſe ſpectare hæreditatem huius Coronæ dicebant, prætextus varii, & in ſpeciem probabiles, ac non male, vt videbatur, fundati. Et licet omnium vires per ſe non eſſent pares, tamen occurrebant nonnullæ circumſtantiæ, quæ eas quodammodo ad æqualitatem redigebant. Verum vt melius intelligatur, quibus fundamentis ſinguli competitores niterentur, paulo altius repetam originem horum regum: quorum licet ſeptendecim regnauerint vſq; ad Henricum, tamen ſufficere videtur, ſi ab Ema-

nuele incipiam,qui fuit decimus quartus, & regnare cœpit anno salutis 1495. præsertim quia ab ipso descenderunt omnes illi principes, qui postea de successione disceptarunt. Habuit Emanuel tres vxores. Ex prima, (quæ erat Isabella, filia Ferdinandi regis, & Isabellæ reginæ Castellæ, vidua Alfonsi, filii Ioannis secundi regis Lusitaniæ) non suscepit alios liberos (mortua enim est ex partu) quam Michaelem, qui nisi mortuus esset puer, verum, vt dixi, vinculum fuisset, & quasi lapis angularis, quo omnia Hispaniæ regna arctissime coniungi potuissent. Ceterum mors illius Lusitanis regna Castellæ, & Arragoniæ eripuit, quorum populi, linea masculina regum Castellæ extincta, Emanueli, & Isabellæ, tanquam futuris hæredibus, iuramentum iam præstiterant. Secunda coniunx Maria, primæ soror, & tertia Ferdinandi filia, complures ipsi liberos, videlicet sex mares, & duas feminas, peperit. Isabella nupsit Carolo Quinto Imperatori: Beatrix Carolo III. Duci Sabaudiæ: Ioannes successit patri in regno: Ludoicus mortuus est cœlebs, relicto Antonio notho, qui, vt postea intelligetur, ad regnum aspirans patriam magnis incommodis adfecit. Ferdinandus mortuus est sine liberis, vt & Alfonsus, qui fuit Cardinalis tituli Sancti Blasii, & Henricus, ipse, quoque Cardinalis tituli Sanctorum quatuor coronatorum. Hic omnibus superstes fuit, & est rex ille, de quo in hac historia agimus. Eduardus ducta in vxorem Isabella, filia Iacobi Ducis Brągantiæ, ex illa suscepit Mariam, quæ postea nupsit Alexandro principi Parmensi, & Catharinam, vxorem Ioannis Ducis Bragantiæ. Suscepit ex eadem etiam filium, qui cum post mortem patris (vixerat ille tantum quatuor annos in matrimonio) natus esset, vocatus fuit & ipse Eduardus, & Sebastiano regi non nimis gratus, Eboræ anno 1576. obiit. Ex tertia coniuge Leonora, filia Philippi primi regis Castellæ, & Archiducis Austriæ (quæ postea Francisco I. Regi Galliæ nupsit) genuit Carolum, qui mortuus est puer, & Mariam, quæ annos 56. & amplius nata, Lisybonæ anno 1578. cœlebs mortua est. Sed reuertamur ad Io. III. natum ex secunda coniuge, qui Emanueli in regno successit. Hic contraxit nuptias cum Catharina, sorore Caroli V. Imperator. ex qua nata est Maria, prima vxor Philippi II. Regis Hispaniæ, qui iā regnat: quæ Maria peperit Philippo Carolum, qui mortuus est adolescens, & si vixisset, sine controuersia in successione regni Cardinale Henrico prior fuisset. Ioannes ex coniuge Catharina suscepit etiam complures liberos masculos, qui omnes pueri mortui sunt, excepto Ioanne, qui nimio amoris erga vxorem Ioannam, sororem Philippi regis Hispaniæ, ardore adolescens mortuus est, relicta coniuge grauida, quę postea Sebastianum peperit, superstite adhuc auo, qui paulo post obiit. Et hic est ille Sebastianus, qui in Africa occubuit. Itaq; (vt redeamus ad fundamenta competitorum) primus regni successionem sibi vendicabat Rex Hispaniæ, tanquam natus ex Isabella filia primogenita Emanuelis. Et quanquam ille Lusitanis, hęreditario odio Castellanos prosequentibus, exosus esset, tamen propter potentiam, & quia non tantum ipsius regna totam Lusitaniam vndiquaque circumdabant, verum etiā Lusitani rei bellicæ omnino imperiti erant, breui in eius potestatem vel sponte, vel vi concessuri esse videbantur. Petebat successionem regni Ioannes Dux Bragantiæ, nomine Catharinę vxoris suæ, quam rege Philippo propiorem esse dicebat. Etsi enim esset femina, tamen filiam esse Eduardi, fratris dictæ Isabellæ. Quia autē Dux omnes proceres Portugalliæ potentia, & subditi ipsius reliquos populos armorum tractandorum peritia superabant, fiebat, vt fretus beneuolentia Henrici, qui ipsi impense tum fauebat, & rerum imperitus, se pene iam in possessione regni esse sibi persuaderet. Alexander princeps Parmēsis, filius Octauii Farnesii, instabat nomine Reinutii primogeniti sui, nati ex Maria, filia natu maxima Eduardi, sorore Catharinę. Quanquā autem ditiones Parmēsis à Portugallia remotæ essent, tamē pręterquā quod Pontifex eū adiuturus esse putabatur, Lusitani etiā non alieni fore videbātur à rege adolescente, quē suo more, & arbitratu educarēt. Verum maiori cū vehemētia, quam reliqui omnes, ius sceptri sibi arrogabat Antonius Prior Cratensis, filius Ludouici fratris ipsius Regis Henrici, seq; non nothum, vt vulgo credebātur, sed ex legitimo matrimonio natum esse dictitabat. Et licet ille nullā omnino ditionem, & subditos nullos haberet, & regi esset exosus, quia tamen populus singulari ipsum amore complectebatur, credibile erat fore, vt quantumuis reliquis competitoribus reluctantibus post mortem Henrici rex coronaretur. Emanuel Philibertus, Dux Sabaudiæ, licet esset filius Beatricis, natu minoris sorore sua Isabella, matre regis Hispaniæ, à quo & ipse ætate superabatur: tamen nihilominus regnum ambiebat ipse quoq;, sed modestissime. Sane quia Lusitani inter omnes competitores exteros ipsi maxime fauebānt, nō deerant, qui tam egregiā occasionem minime negligendam iudicarent. Fauor iste inde promanabat, quod omnium commodissime Lusitanos cōtra hostes protegere, & regi Philippo, si quid tentaret, strenue resistere posse videretur, idque partim propter rei bellicæ scientiā, qua excel-

lebat;

lebat, partim propter situm regionis Pedemontanæ, ex qua in vicinum Ducatum Mediolanensem impressionem facere non difficile illi futurum esset, præsertim si ea in re Galliæ regis vicini, & sanguine sibi iuncti auxilio vteretur. Putabatur etiam esse alicuius momenti id, quod sibi arrogabant regni incolæ, qui extincta linea regum masculina, ius electionis ad se deuolutum esse autumabant. Rationem adducebant. quia nunquam feminæ ad regni successionem fuissent admissæ: imo dicebant olim in interregno, femina exclusa, à populo Ioannem primum, & regem ordine decimum, electum fuisse. Quæ quidem res non tantum omnibus competitoribus exteris impedimento futura, sed etiam intestina dissidia paritura esse videbatur. Catharina Medicea, vidua Henrici II. Regis Galliæ, & ipsa ad successionem aspirans, omnibus reliquis se merito præferendam esse contendebat, nitebaturque fundamentis è longinquo petitis illis quidem. Sed quæ fortissimis argumentis ab oratoribus ipsius stabilirentur. Dicebant, regnante in Lusitania Sancio primo, qui ab habitu pileus vocatus fuit, fratrem Sācium vxorem duxisse Matildem, tum temporis Comitissam Bononiæ in Picardia: & deinde propter ignauiam regis Sancii subditos cum consensu Honorii tertii summi Pontificis Alfonsum ad regnum tutorio nomine administrandum vocasse: ex quo adparet prisca religio huius nationis, quę etiam in temporalibus ad Papam recurrebat) eumque, qui regnum sub hoc titulo, fortasse non satis iusto, occuparat, paulo post Sancio sine sobole mortuo legitimum coronę hæredem extitisse, postquam iam liberos aliquot suscepisset ex vxore Galla, eamque vbi maritum regem factum, & Bononiam non rediturum eum esse resciuisset, cum aliquot nauib. in Lusitaniā ad eum nauigasse: verum ab Alfonso, iam rege, qui ad secundas nuptias cū notha regis Castellæ, spe regnum Algarbii loco dotis acquirendi, aspirabat, (quæ res postea ad effectum perducta fuit, sed sine Pontificis consensu) in conspectum admissam non fuisse. Cum itaque sequentes reges Lusitaniæ ab isto Alfonso, & vxore Castellāna originem duxissent, adfirmabant Oratores reginę Galliæ omnes illos reges, qui Alfonso & posteris ipsius successissent, veros hæredes non fuisse, propterea quod essent spurii, & per consequens regni successionem deuolutam esse ad hæredes legitimorum liberorum Alfonsi, & Comitissæ Bononiensis, atque adeo ad Catharinam Mediceam, matrem Regis Galliæ Henrici III. natam ex Laurentio Mediceo, & Magdalena Comitissa Bononiensi, eamque solam per rectam lineam ex illa prosapia descendentem hæredem esse illius Comitatus: quem quidem iam non possideret, propterea quod illum, vtpote Belgico, & Angliæ vicinum, reges Galliæ cum patrimonio suo coniungendum iudicassent, ita tamen vt permutatione facta, cederent vicissim comitatu Lorangueilliensi, cuius etiam tranquilla possessione ipsa frueretur. Non deerant etiam qui quanquam debilib. fundamentis nixi, dicerent Pontifici iuris aliquid in Portugalliam competere, &, præterquam, quod regnum hoc esset spolium Cardinalatus, etiam Alfonsum, cum à sede Romana titulum regium impetraret sese ratione feudi ad certam pecuniæ summā soluendā obstrinxisse: id quod tamen non magni vulgo pendebatur.

Hæ controuersiæ, vt dixi, principes vicinos solicitos reddebant, & in animis subditorum bellorum imminentium metum concitabant, præsertim quia intelligebatur, reginæ Angliæ, quæ Regi Hispaniæ propter motus Hiberniæ succesebat regi Galliæ, & Turcarum Imperatori nequaquam gratum fore, si Philippus vires suas tanti regni accessione augeret. Rursus Philippus etiam non passurus videbatur, vt quisquam alius Lusitaniam suis regnis contiguam occuparet. Denique ad minimum bellum ciuile inter ducem Bragancię, & Priorem oriturum esse putabatur. Porro Cardinalis Henricus (vt ad eum reuertamur) in solio regio collocatus (quanquam & 67 annos natus & valetudinarius esset) otiosus domi desidebat, nec quia fatalis imminebat Lusitanię declinatio in administrando regno subditorum opinioni, de prudentia & industria sua conceptæ vlla ex parte respondebat. Quinimo cum regnum hoc propter calamitates nuper acceptas simile esset corpori exhausto, & languido quod indiget medico prudenti à quo pharmacis corroborantibus reficiatur, nouus Rex (vt plerumque vnum infortunium plura comitari solent) illi iam ante satis adflicto nouas adflictiones addidit. Etsi enim multi illum, vtpote senem Sacerdotem, & spectatæ innocentiæ sperarent repressis adfectibus res Regni in meliorem statum restituturum: tamen nec sibi imperare nec adhibere eam prudentiam potuit, quæ & ætati & dignitati ipsius conuenire videretur. Et vt illi, qui aliquandiu pressi fuerunt: imperium nacti acerbe aduersarios suos vlcisci solent: ita etiam Henrico vsuuenit. Nam (contra quam fecit Ludouicus 12. Rex Galliæ, qui non decere putabat vindicare iniurias quib. adfectus fuerat cum adhuc dux Aurelianensis esset) cōstituit vindictam exigere ab illis, à quib. cum Cardinalis esset, sibi iniuriam illatam iudicabat: si iniuriam principi facere dici potest inferior, qui non statim summam ei reuerentiam exhibet; id quod Henrico acci-

derat. Cum enim non nimis charus esset regi Sebastiano, fiebat, vt minus fortasse, quam par erat, eum pronepotis sui ministri reuererentur, propterea quod nulli eorum in mentem vnquam venerat fieri posse, vt ille, qui senio erat cōfectus, Sebastiano iuueni in regno succederet. Qua de causa pene omnia maiora munera aulæ, & nonnulla officia, quæ circa patrimonii administrationem versantur, veterib. ministris remotis, hominib. sibi addictis commisit. Primus, in quem iram suam euomuit, fuit Petrus Alcasoua, tum quod illū odisset inde vsq; ab eo tēpore, quo Alcasoua secretarii, & ipse gubernatoris munere, Sebastiano adhuc puero fungebatur: tum ꝙ iustam in eum animaduertendi causam sibi habere videretur, partim propter ea, quę tempore superioris belli admiserat, partim etiā, quia in omnibus reb. ad nutum, & voluntatem Sebastiani sese accommodauerat. Nā cum vnus esset ex supremis quæstorib. maxima ex parte bellicorum apparatuum cura illi cōmissa fuerat. Vnde ipsi omnib. officiis, quib. præerat, interdixit, idq; actione in iudicio contra ipsum instituta. Quanquam autem omnia crimina, quæ ipsi imputabantur, huc redirent, ꝙ expeditionem Africanā Regi vel suasisset, vel saltem non dissuasisset, tamen per sentētiam iudicū officiis, priuilegiis, & beneficiis, nuper à Rege Sebastiano acceptis, priuatus, & in locum 50. milliarib. ab aula distantem relegatus fuit. Nec quidquam ipsi profuit, quod diceret, ipsum Cardinalem, si maxime expeditionem non suasisset, tamen consensu suo approbasse, & hac in re tanto grauius peccasse, quam reliquos, quāto maius pondus illius consilium apud Regem habere æquum erat: quandoquidem Cardinali in tanta dignitate constituto soli audacter sententiam dicere, & Regem veluti cogere licebat: cum reliqui tanquā subditi, Regis adhuc iuuenis indignationem merito reformidarent: à qua quo minus sibi metuere necesse haberet Cardinalis, in causa erat tum dignitas eius, tum ætas, quæ nec metui, nec spei obnoxia esse debere videbatur. Eandem animi impotentiam adhibuit contra Ludoicum Syluium, & nonnullos alios, qui rari ex Africa redibant, qua ex re adparuit Regem nesciuisse vel summa clementia, vel summa iracundia vti: quia nec facile ignoscebat, cōtra quam decere sacerdotē videtur: nec ita iniurias vlciscebatur, vt principes irati solēt. Propter has mutationes fere totum regnum nouam quādam faciem induit: nec satis erat illos qui ad noua officia promoti fuerant, esse homines inexpertos, sed accedebat etiam hoc, ꝙ, vtpote imperiti omnib. illis, quib. cum ipsis aliquid negotii erat, incredibilem molestiā exhiberent. Quinimo (vt homines ad mala procliues sumus) fuerunt nonnulli, qui, vt ostēderent, quanta cum fide negotia Regis administrarent, non tantum curam habebant eorum, quæ suo tempore accidebant: verum etiam inquisitione in priorum ministrorum actiones instituta, cauillando, & vtilitatis regiæ speciem iustitiæ anteponendo pacta, & leges cū detrimento, & molestia plurimorum, & cum magno suo ipsorum dedecore, violabant, existimantes se tum iustitiam administrare, cum iis, qui apud Regem defunctum fuerāt gratiosi, negotium exhiberent, & in omnib. reb. ordinem, & morem receptum inuerterent. Sane si quid ab eiusmodi hominib. factum fuit, ꝙ laudem mereatur, est abrogatio vectigalis, ꝙ sali rex Sebastianus imposuerat. Dū hæc geruntur in Lusitania, Rex Hispaniæ, Christophoro Moro ad Hēricū, & Petro Venegasio in Africā ablegato, curauit celebrari exequias Sebastiani in templo S. Hieronymi Madridi: quanquam nonnulli susurrabant, Ducē Albanum dixisse æquius esse illas à Rege celebrari in Lusitania in templo virgini Belemēsi sacro, vbi solet regib. Lusitaniæ parentari: innuebat nimirū dux Philippū esse successorē Sebast. aut saltem illum recte facturum, si vi Lusitanos ad iuramētum de successione sibi post mortem Henrici deferenda præstandum adigeret. Cum hoc ducis Albani dictū percrebuisset, non mediocriter Ferdinādum Syluium, Legatum Regis Lusitaniæ, reliquosq; Lusitanos commouit, vtpote mordax, & profectum ab homine, quem parū fauere nationi suæ existimabant propter veteres cū Ruyo Gomezio Lusitano, Regis Philippi deliciis, simultates. Præterea quia Dux erat homo tantæ dignitatis, suspicabantur eū hæc dixisse, quod non ignoraret mentē Regis, quem in hanc partem inclinare inde colligebāt. Interim varii erāt de re tota sermones. Etsi. n. dux Albanus, & vnus & alter ex Procerum Hispaniæ numero ita, vt dixi, sentirent: tamen in genere reliqui nec credebant nec considerabant Regē Philippum esse huius regni heredē, imo existimabant iure ad filiū principis Parmensis illud pertinere. Verū Lusitanis, qui diligentius hac de re cogitarāt, & quorū leges magis fauent Philippo, quam statuta Hispaniæ, veritas huius controuersiæ erat perspectior. quanquam etiam Rex Philippus paulo post de iure suo certus esse cœpit, eò quod ex hominib. peritis, & exercitatis, quib. in Hispania, in Lusitania, & in aliis regionib. veri Portugalliæ hæredis inquirendi negotiū dederat, post mortē Henrici, se gradu proximum esse intellexisset. Neq; solū hanc communem doctorum opinionem esse deprehendebat: verū etiam ex ipsis nōnulli, & quidem Lusitani, Regē Cardinale propinquiorem, & regnum illud ad coronam Castellæ de-

uolutum

uolutum esse adfirmare non dubitabant. Adducebant hanc rationem (paucorũ doctorum auctoritatib. allegatis) quod iura Lusitaniæ, & communia in materia regnorum proximo vltimi possessoris cognato, ex eodem stipite descendenti successionem deferunt. Addebãt Sebastiano, vltimo regi, neminem esse propiorem rege Philippo, ex eodem stipite descendente. Præterquã enim quod esset nepotum regis Emanuelis natu maximus, illũ tanquam auunculũ regis mortui vno gradu priorem esse Cardinale, Sebastiani patruo magno. Redintegrabant etiam veteres actiones Hispanorũ, qui dicebant, Lusitaniam ad Castellæ coronam spectare, ideo quod Alfonsus Sextus rex Castellæ, nec cũ vniuersali subditorũ consensu, nec sub vllo alio prætextu eam iure à ceteris regnis disiũgere, nec Alfonsus X. regnũ Algarbii filiæ in dotem dare, vel feudi nexu liberare potuisset. Quanquam vero hęc vltima ratio, quæ Philippũ Cardinali anteferebat, satis tum ipsi, tũ ministris valida esse videretur, tamen prius consilium de hæreditate post mortem Cardinalis demũ sibi vindicanda amplecti cõstituit. Cum. n. regnum illud sine armis & subditis non repugnantibus acquirere cuperet, iudicabat, Henrico iã in regem electo se sine tumultu & sanguine possessionẽ apprehendere non posse: ad quæ accedebat, tum obseruãtia, qua auunculum prosequebatur, tum spes de morte ipsius propinqua. Et sane notatu dignũ est, in quantum periculũ Rex (si modo proximus hæres fuit) liberos suos coniecerit, ius suũ dissimulando, ne nationẽ illam offenderet. Præterquam. n. quod viuente Henrico Lusitani, si ab imperio Hispani forte alieniores essent, ad muniendos sese cõtra vim illius satis tẽporis habituri essent, metuẽdum etiam erat, ne Philippo forte ante Cardinalẽ mortuo, liberi ipsius tã ampla hæreditate exciderent. Eo. n. casu Emanuel Philibertus, Dux Sabaudiæ, tanquam gradu proximus, reliquos omnes exclusisset. Dũ de his in Hispania cõsultatur, in Lusitania rex Hericus interea nonnihil solii regii possessione stabilierat: cumq; in eo pristina vindictæ cupiditas aliquantũ remisisset, omnes regni ordines ab illo petierũt, vt mature ante mortẽ certum successorem sibi nominaret, ne forte post obitũ illius hac de re laborare necesse esset. Inprimis vero Camerales vrbis Olyssiponis, vtpote quæ reliquas totius regni ciuitates dignitate superat, valde hanc rẽ vrserunt: & die quodã cum ad vnum omnes cõgregati in aulã regiam sese contulissent, vnus ex ipsis in hanc sententiã regem allocutus est. Putamus non fugere te, serenissime rex, quam ardentib. votis hic tuus populus Lisybonensis Deũ O. M. oret, vt tibi in multos annos proroget vitã, à qua omnis nostra felicitas depẽdet, & cuius beneficio tẽpus ipsum multa speramus esse mutaturũ, quæ nos iam magnopere habẽt solicitos. Ita sunt recentia adhuc vulnera illarũ calamitatũ, quę hoc regnum obruerunt, vt tũ ob hanc causam, tũ quia sine lachrymis referri nõ possunt, ab earũ cõmemoratione abstineamus: sufficiat eas tales esse, vt dũ hæc rerum vniuersitas cõsistet, nunquã earum obliterari memoria possit. Et quanquã culpa merito peccatis nostris imputetur, tamẽ etiã pars eius recte tribuitur negligentiæ populi, & eorũ, qui tum tẽporis Remp. administrabant. Cum itaq; non deceat nos priores errores nouis errorib. cumulare, existimauimus viua voce, & cũ debita animi submissione tuã, serenissime rex, opẽ implorandã, vt, quoniam es iustus rex & sanctus, malis illis, quæ ceruicib. nostris imminent, remediũ adferas. Non est nostrum à serenitate tuã flagitare, vt vxorẽ ducat: (neq;. n. vel de conscientia, vel de valetudine T. S. iudiciũ nobis sumimus) veruntamen hoc non dissimulamus, si neutrũ horum impedimentorũ T. S. obstet, rẽ ne quidem dieculæ dilationẽ pati. Quod si vero T. S. à matrimonio abhorreat, è re erit, quam primũ admonere omnes, qui ad successionẽ adspirant, vt ad præstitutũ tempus, rationes suas coram T. S. exponant. nã si Lusitanus aliquis succedere debeat, subditi subleuabuntur magna parte onerum, quib. iam premuntur: sin vero exterus aliquis, interest quamprimũ hoc sciri, vt mature quid agendum sit, possit deliberari. nam si forte ob peccata nostra Deus Opt. Max. S. T. hoc rerũ statu ex hac vita auocaret, quid, quæso, de nobis fieret, cum constet omnes competitores consultare, militẽ scribere, varia moliri, vires suas perpendere, subditis interim dubiis, quã in partem, tanquã meliorem causam fouentẽ, potissimum inclinent? Quod si hoc tẽpore causa nondũ decisa, regnum tua Serenitate priuaretur, cõsideret, quæsumus, T. S. in quas calamitates, miseros subditos incidere necesse sit: consideret latrocinia, cædes, violationẽ feminarum, & rerum sacrarũ, & similia, quæ in tali rerũ statũ ab hominib. dissolutis committi solent: quæ quidẽ omnia euitari possunt, si certus regni successor constituatur. Non petimus à T. S. vt iuramento successor confirmetur (quia fieri potest, vt is, cui iam iuris aliquid competit, ante T. S. diem suũ obeat) sed si cõtrarium forte accideret, vt tũ certus sit successor: quia in hac re totius regni trãquillitas consistit. Quod si T. S. non libenter successorẽ nominat, vel aliqua re quo minus id faciat, impeditur: æquũ est T. S. permittere: vt subditi hoc faciãt, & inprimis ciues huius vrbis Lisybonę, à qua vniuersa Portugallia dependet. Spiritus Sãctus, qui est Dux Regũ, suo afflatu excitet

T.S. vt studeat mitigare iram Dei, quę ob peccata nostra nos obruit: idemq; nobis veram pœnitentiam largiatur, T. que S. cui vitam diuturnam omnes subditi precantur, saluam & incolumem quam diutissime conseruet. In hunc modũ locutus est, quanquã frustra, Cameralis Lisybonensis. Verum cum regi, occulta Dei prouidentia frigide ista tractanti nec remedia ita facilia esse, nec res tã celeriter, vt illi putabãt, decidi posse videretur, respondit se omnes curas & meditationes in hoc negotio positas habere, seq; illud ad effectum perducturum prima quaq; occasione, de qua diligenter esset cogitaturus. Ceterũ in Hispania crebriores, quam vspiam alibi, de hac successione & cogitationes, & sermones suscipiebantur. Rex enim omnino Lusitaniam ceteris suis regnis adiungere constituerat, quæ res non admodum placebat nobilitati: imo proceres Hispaniæ iam inde à Caroli V. tempore regum suorum nimia potentia offendi videbantur. Putabant enim eam in causa esse, cur & minoris iam æstimarentur, quam maiores ipsorum à priscis Castellæ regib. ęstimati fuerant, & legib. ac iudiciis æque, atq; inferioris ordinis homines, parere cogerentur. Minorum etiam gentium nobilibus, & reliquis subditis, eadem vnio displicebat, quod dicerent nisi hoc regnum à reliqua Hispania seiunctum maneret, filias regum necessario in matrimonium collocandas esse principib. exteris: hoc vero esse periculosum, tũ quia filiæ regum Hispaniæ ad successionem, masculis non extantib. admittuntur: tum propter hæreses, quib. hodie ditiones septentrionales infectæ sunt. Deniq; erant plurimi omnium ordinum, qui Lusitaniam tanquam asylum quoddam Castellanorum, ab Hispania semper separatã esse cupiebant, vt eo delinquentes tuto possent confugere. Porro Rex iudicabat non tantum aliquem in Lusitaniam mittendũ, qui exactius & accuratius tractaret negotiũ à Christoph. Moro inchoatũ, verum etiã necesse esse, vt vnus ex præcipuis regni procerib. isq; scientiæ politicę peritissimus ad causam successionis promouendã eo proficisceretur. Fuerunt itaq; vt fama erat propositi Gaspar Quiroga, Cardinalis, & Archiepiscopus Toletanus: Ferdinandus Aluarenzius de Toledo, Dux Albanus: Antonius de Toledo, prior ordinis S. Ioannis, & magnus stabuli magister: & Franciscus Pacecus, Cardinalis Burgensis, omnes homines summæ auctoritatis. Quiroga propter dignitatem, & prudentiam valde idoneus ad hoc munus videbatur, & inprimis propter rerum vsum, quem sibi in aula Romana, vbi diu Rotę auditorem egit, cõparauerat. Ducis Albani auctoritas, experientia, & prudentia multorum iudicio, merebatur, vt ceteris anteponeretur. Et quia res ad arma spectare incipiebat, videbatur ille non tantum negotium successionis vrgere posse, sed etiam explorare vires Lusitanorum, & à quo auxilium sperarent; ac deinde, si opus esset, tanto meliori cum iudicio & eo tutius, pro ea, qua præditus erat, rei militaris scientia, bellum totum administrare. Antonius de Toledo probabatur multis, quia prudentiæ opinioni, quã de se concitarat, adiunxerat studium pietatis, religionis aliarumque virtutum, quæ ipsum Henrico non mediocriter commendaturæ esse credebantur. Verum iudicio cordatissimi cuiusque, omnib. antecellebat Cardinalis Burgẽsis. nam non tantũ instructus erat illis dotibus, quib. ceteri, verum etiã ad res politicas tractandas reliquis iudicabatur aptior, ac, quia erat Sacerdos, & Cardinalis, ad Henricum veluti collega quidam mitti videbatur. Verum quantumuis inter proceres Hispanię, præter hos, nemo esset vsu rerum ita edoctus, vt tam grauis negotii (nunquam enim huic Regno grauius occurrit) ponderi sustinendo par esset: tamen illis prælatus fuit Petrus Gironius, dux Ossunæ. Et quamuis illi (qui vnus esset ex pręcipuis regni proceribus) quælibet ardua prouincia cum dignitate committi posset, quod multis virtutibus & dotibus, ad tale munus necessariis, ornatus esset: tamen hanc electionem multi vsitato aularum morbo, & respectibus, qui in regum consiliis cõsiderari solent, imputabant, innuentes Ducem ad hoc munus promotum fuisse opera Petri Fassardi, Marchionis Velesii, cognati sui, qui tum temporis in summa erat apud regem gratia. Nonnulli etiam dictitabant (& fortasse verius) non visum fuisse expedire, vt in Lusitaniam mitteretur aliquis, cuius sagacitas, & prudentia vulgo nota esset, ne forte Lusitani deterrerentur, quo minus cum eo sine suspicione, & libere de re tota agerent: imo necessarium esse iudicabatur, eum apud ipsos opinionem facilitatis, & humanitatis habere, vt eo libentius animum suum, & veluti viscera apud eundẽ effunderet: Aliter autẽ Portugalli de superioribus quatuor sentiebãt. Et quanquã ex vna parte Cardinales idonei iudicarentur ad agendum cum Rege, qui & ipse erat Cardinalis: tamen ex altera periculum esse videbatur, ne Hẽricus sinistre interpretaretur, quod ad ipsum homo eiusdem dignitatis missus fuisset. Accidit eodem tempore quiddam, quod nõ tantum aulæ Hispanicæ, sed aliis etiam admirationi fuit: & quia accidit viro, cuius sæpissime nobis facienda erit mentio, breuiter rem, quanquam à proposito nostro nonnihil alienam narrabo. Dux Albanus Vzedam, 25. miliaribus ab aula distantem, iussu regis relegatus fuerat: Causa hæc erat. Cum Fridericus primogenitus filius

filius Ducis, Tordesillis, oppidulo regni Castellæ, sub custodia detineretur, eo quod nollet ducere in vxorem primariam quandā virginem ex gynæceo Reginæ Isabellæ Valesiæ, cui nuptias promisisse dicebatur: fama erat, interim dum cognati puellę apud regē de Friderico ad nuptias contrahendas cogendo instant, Fridericum de consilio patris, iure carceris violato, Albam profectum consobrinam suam Mariam de Toledo, filiam Garciæ Thalassiarchæ, matrimonio sibi copulasse, nuptiisque celebratis, Tordesillas in custodiam rediisse. Ferebat dux hoc incommodum singulari cum animi æquitate, & constantia, ita, vt liuore nōnihil remittētē, ipsi etiam æmuli commiseratione senis adficerentur. Fuit hæc relegatio memorabilis tum propter Ducis potentiam, ętatemque, & operam fidelem sæpissime regibus Hispaniæ nauatam: tum imprimis propter integritatem Philippi: qui quanquam Albani industria in grauissimis rebus, quæ imminebant, sibi opus fore intelligeret: tamē hoc eum non mouebat, quo minus in illū statueret, id quod vel iustitiæ, vel auctoritati suæ consentaneum esse videretur. Fuit etiam memorabilis propter plurimorum principum pro Albano intercessiones, & inprimis summi Pontificis, qui ipsius liberationem vehementer per nuntium suum vrgens dicebat, se quidem de prudētia & bonitate Regis sibi aliud persuadere non posse, quam eum grauissima de causa ducē in custodiam tradi iussisse: veruntamē, nisi officio suo deesse velit, se necessario pro illo intercedere cogi: Debere se hoc Albano propter varia illius erga sedem Apostolicam merita; propter diuturnam militiā contra infideles, & hæreticos: imo propter bellum ipsum, quod contra sedem Apostolicam gessisset: in quo, dum exequitur ea, quę ad Regis sui commodum spectabant, dumque vt hostis illam aggreditur tanquam amicus eādem defendisset: & hoc beneficio non tantum Paulum IV. tum temporis summum Pontificem, sed & omnes ipsius successores in perpetuum sibi deuinxisset. Et sane videtur res admirabilis, sedem Apostolicam plurimum ipsi debere propter bellum, quod contra ipsam gesserat. Ordines etiam Hispaniæ, qui tū temporis in aula erant, pro ipso intercesserunt: & quanquam rex ostenderet ipsos sibi rem gratam facturos, si à petitione desisterent propterea quod nollet illos quidquam petere, quod non statim è vestigio concederetur: tamen hic ipse modus petendi & negandi, etiam suo pondere non caruit. Sperauerat iam inde ab initio Rex se possessionem Lusitanię sine armis consecuturum; licet non ignoraret Lusitanos à nomine suo esse satis alienos: verū non ideo cessabat adhibere omnes artes, quas ad demulcendos illos facere existimaret. Hanc ob causam primariis ciuitatibus, quid iuris in regnum Lusitaniæ haberet (beneuolentię significationi minas intermiscens) per litteras exposuit, quas tamen maxima ex parte magistratus publico nomine accipere recusarunt. Ciuitati Lisybonæ scripsit in hāc sententiam: Magnifici, & dilecti, quanquam Christophoro Moro dedi negotium nonnulla vobis meo nomine indicandi, vt ex ipso audietis: tamen visū mihi est eadē etiā per litteras vobis significare & ostēdere non esse quenquā qui tantum, quantū ego ex infelici Serenissimi Regis, & exercitus Lusitaniæ interitu dolore perceperit. Rationes non sunt obscuræ, quia amisi filium, & amicum, quem tantopere amabā: & eodem loco habebam, & habeo omnes, qui occubuerunt: quoniam omnes Lusitanos eodem, quo meos subditos proprios, honore & amore prosequor. Spero autem publice constare de diligentia, & labore, quem expeditionis impediendæ causa, tum præsens Guadalupi, tū ante, & etiam deinceps per ministros meos suscepi: cuius rei multi ex Lusitaniæ proceribus testes esse possunt. Verum, ne tā ingentem dolorē refricemus mittamus illa, quæ corrigi non possunt, oculosq; ad consolationem veram conuertentes statuamus id, quod res est, hoc flagellum à manu Dei, & arcana ipsius prouidentia immissum fuisse. Debet etiā nobis esse singulari cōsolationi, quod Lusitania tam turbulento, & calamitoso tempore Principem adeo pium & prudentē nacta est, qualis est Sereniss. Rex meus auunculus, de cuius raris virtutibus, & vita innocentissima merito hoc nobis possumus polliceri, fore, vt pristinę quieti regnum suū restituat, omniaq; tali cum lenitate, & clementia administret, qualem ego opto tum propter amorem, quo omnes eius subditos complector, tū propter amicitiæ & sanguinis iura quæ semper fuerunt inter has duas coronas; & inter me, ac reges Lusitanię quippe cum ex eodē sanguine descendamus, tū ego, tum filii mei, qui sunt, nepotes Sereniss. regis Emanuelis: quem etiam amorem & affectum Imperatrix mater mea, sedulo in me nutriuit: ita vt ob has causas, Serenissimum regem auunculum meum, non minori, quam vos ipsi, obseruantia prosequar, & æque, ac vos, vitam ipsi diuturnā, ac felicē precer. Verū quia successionis coronæ Lusitaniæ ea conditio est, quā omnes nostis, volui diligenter, & adhibito maturo cōsilio, inquirere in ius, quod in regnum Lusitaniæ Deus Opt. Max. occulto suo iudicio mihi concessit: cumq; rem totam tam in Regnis meis, quam alibi viris doctis, & bonis discutiendā proposuissem omnes vno ore pronunciarunt, me esse extra controuersiam legitimum Regni Lusitaniæ

heredem, nec superstitem esse hodie quenquam: qui iure mihi contradicere possit: idq; tum multis aliis de causis, tum inprimis, quia mas sum & omnium natu maximus, vt publice notum est. Cum itaque existimarem hac de re Serenissimum regem, auunculū meum ea, qua decet pietate, & animi submissione certiorem faciendum, amanter ipsum rogaui, vt quamprimum hoc subditis declaret: vti etiam aliter facere non potest, si modo, vt par est, & conscientiā suam exonerare, & iustitiam administrare velit. Sed multo etiam magis hoc facere tenetur ideo, quia spectat ad salutem, pacem, quietem, augmentum, & felicitatem regnorum, & subditorum ipsius, quibus omnibus nos ambos pro virili operam dare æquum est, & contraria incommoda anteuertere: ac præter ea quæ diximus, etiam aliud quiddam grauissimi momenti hinc dependet, nempe cultus Dei Domini nostri, & securitas, atque incrementum Sanctæ nostræ fidei Catholicæ. Eodem modo volui hac de re admonere ciuitatem Lysibonensem, vtpote quæ semper spectatæ erga reges suos fidei specimina ediderit, & caput Regni sit. Confirmo autem vobis omnibus, me, qui hæres coronæ sum, non esse regem exterum, sed indigenam, vt supra dixi, quippe qui sim soboles vestrorum principum & ex sanguine ipsorum procreatus; imo vos omnes facili me vtemini patre: quod re ipsa experiemini, vbi Deo Opt. Max. placuerit. Peto autem iam à vobis, vt pro vestra prudentia, & longo rerum vsu consideretis & notetis, quibus in rebus potissimum vobis honorem exhibere, & gratificari possim: idque non tantum vestra priuilegia, & immunitates conseruando, verum etiam eadem siue publica siue priuata augendo: id quod etiam ceteras regni ciuitates scire velim: vosque rogo, vt eas de hac re certiores faciatis. Neq; enim par est quenquā ignorare amorem & beneuolentiam, qua omnes complector. Vestri autem officii etiam erit, agnoscere hanc meam erga vos beneuolentiam, & obtemperare voluntati Dei, cuius iudiciis, & decretis nemo potest resistere; & credendum est omnium optimum esse, quidquid ille statuerit. Cum itaq; confidam fore, vt tum vos, tum reliqui subditi debito tempore officia sua faciant, nihil restat, nisi quod præter dolorem, quem in vniuersum ex recentibus Lusitaniæ calamitatibus percepi, singulari etiam mœrore me adfecit infelix casus tot nobilium, aliorumque subditorum, qui in Africa vel cæsi, vel capti fuerunt. Quare vos rogo, vt cogitetis quanam re ego iuuare possim captiuos, & me statim de eo, quod vobis videbitur, certiorem faciatis. Etsi enim sponte mea omnem diligentiam & adhibuerim hac in re, & adhuc adhibeam, tamen nihilominus mihi gratum erit ex vobis etiam intelligere, quamnam vos potissimum rationem captiuos liberandi ineundam censeatis. Et velim vobis persuadeatis, me omnia ea, quæ ad vos pertinere intellexero, paterno & amore, & fide curaturum; id quod, occasione oblata, reipsa experiemini, præsertim cum fieri huius rei periculum facile possit, vt prolixius ex Christophoro Moro audietis; ad quem me refero. Hanc epistolam misit Philippus Moro, vt eam Cameralibus redderet. Morus cum Camerales in palatio congregati essent, illis epistolam porrexit: qui attoniti cœperunt vereri, ne, eam accipiendo crimen læsæ maiestatis incurrerent. Recusantes itaq; iusserunt Morū, epistolam retinere, & Regi tradere: quod cum Morus abnueret, epistola clausa in manibus Cameralium remansit. Vt autē nihilominus sententia litterarum innotesceret, Morus exemplum earū ex sinu depromptū publice legit, & alia deinde variis ciuitatis locis sparsit: authographū vero Syndici Regi obtulerunt. Hæc autem epistola nihil vtilitatis Philippo sed damnum potius attulit: & ab hominibus cordatis tam Hispanis, quam Lusitanis, atq; etiā à nonnullis consiliariis regiis hoc remedium iudicatum fuit parum accommodatū ad morbum Lusitanorum, quos, tanquam maxima ex parte Hispanis infensos, harum rerum insolentes, & asperos, probabile non erat, per epistolam flecti posse. Interim intellectum fuerat Ioannē Syluium, qui legati munere in Lusitania Philippi nomine fungi consueuerat, non tantum viuere Alcasarquibirii, licet grauissime vulneratum, sed etiam à Xariffo libertati restitutum cadauer Regis Sebastiani Septam comitari: & paulo post, circa natalē Domini anno 1578. nunciatum fuit eum Hispalim appulisse. Illis, qui rerum Lusitanicarum periti erant, videbatur Syluius opportune admodum rediisse. Nam, si ad pristinum officium reuerteretur, rem tam arduam vnus omnium rectissime curaturus putabatur, propterea quod in eo præter iudicii acumen, multę aliæ dotes, in homine tale munus administrante necessariæ, concurrerent. Nam non tantū regis Henrici & Lusitanorū mores perspectos habebat, verum etiam apud illos in summa erat gratia, fortasse quod illum, tanquam è nobilissima familia Syluiorum, qui, nata inter regem Iohannem primum, & magistrum equitum Auisi controuersia, è Lusitania in Castellam migrarunt, descendentē, & insuper matre Lusitana natum, ꝓ populari suo haberēt. Adhæc, auspiciis regis Sebastiani, in Lusitania cū Philippa Syluia, Aluari Syluii, Comitis Portalegrensis, magni aulæ magistri, & inter proceres Lusitanos nō postremi, herede matrimoniū contraxerat. Verū, dū omnes existimant eū Hispali recta in

Portugaliam profecturũ, ecce tibi Rex illum in aulam vocat, q; se coram illi animum suum exponere, & de præsentium negotiorum conditione eum edocere velle diceret. Dum hęc fiunt, peruenerat Lisybonam Dux Ossunæ, qui cum fingeret, se Regis Henrici salutandi, & ei studia ac beneuolentiã Philippi deferendi caussa venisse, sumptu eiusdem exceptus fuit, & habitus splendidissime: & expositis illis, quæ sola in mandatis habere se simulabat, profectus est Setubalum, inuisurus Magdalenam Gironiam sororem suam, & viduam Georgii Dalencastrii, Ducis Auerii: sed breui reuersus, exhibuit alterum mandatum tractandi de negotio successionis, non sine indignatione Regis Henrici, qui moleste ferebat nomine Philippi apud se residere hominem tantæ dignitatis, tanquam actionum suarum obseruatorem. Displicuit hoc etiam omnibus Lusitanis: idq; eo impensius, quod vna cum Moro apud Regẽ de Philippo regni successore declarando, instare inciperet multis rationib. ad bonitatem causæ probandam adductis. Interim Henricus Rex, vrgentibus etiam hoc regnicolis, constituerat negotium successionis, quoad fieri posset, in tuto collocare, & satisfacere subditis, qui eam ob rem dubii, & suspensi erant. Cum igitur paucos, eisq; familiarissimos in consilium adhibuisset, post multam deliberationem, & disceptationem, tandem statuerunt non expedire, vt tum temporis successor nominaretur, idq; hanc, vt videtur, ob causam, quod animaduerterent, proximum & legitimum hæredem esse Regẽ Philippum, quem ipsi maximopere oderant, & cuius imperium effugere cupiebant. Neq; ad hanc rem quidquam accommodatius esse iudicabant, quam designationẽ successoris differre. Nam nec Philippum nominare volebant; & si alium nominarẽt, indignationem ipsius se incursuros, & occasionem meliori cum fundamento actionem suam instituendi illi, aut hæredibus ipsius præbituros videbant. Ex dilatione autem designationis hæc saltem spes, quamquam infirma, promanabat, fore, vt Philipp. licet iunior, tanquam mortalis, prius diẽ suum obiret, quam Rex Henricus senex decrepitus: quo casu ipsi liberabantur a iugo Castellanorum, & ordo successionis tangebat Ducem Sabaudiæ, quem minus metuebãt, & ad cuius imperium perferendum procliuiores esse videbantur. Existimabat Rex Henricus Catharinam Ducissam Braganciæ omnibus competitoribus, excepto Rege Hispaniæ, gradu esse propinquiorem & impulsus fortasse etiam naturali quodam amoris impetu, serio cogitare cœpit, de regno in ipsam transferendo, & in Academia Coimbriensi, multa consilia pro ea conscribi curauit. Ad hunc autem finem consequendum factu commodissimum putabat, citare omnes competitores, vt certo die ad ius suum probandum comparerent: idque statim fecit, quamuis multi consilium hoc immaturum, & rem in conuentu publico prius, quam ad effectum perduceretur, proponendam & decidendam esse ud carẽt. Qua ex re apparuit, Regem quasi in diem viuere, nec eum ordinem & consilii maturitatẽ, quam oportebat, in regni administratione adhibere. Nihilominus tamen præuidit fieri posse, vt ipse interim ante Philippum moreretur: cumq; eo casu regnum, capite destitutum necessario perturbatum iri consideraret; statuit eligere quinq; gubernatores qui, tempore interregni, præessent, & quibus iam tum proceres & reliqui subditi obedientiam iureiurando promitterent: quo facto, postea controuersias competitorum commode discuti posse putabat. Et quanquam vererentur, ne hæc res Regem Philippum offenderet, tamen sperarunt eum placari posse, si dicerent nihil hic fieri ad iura ipsius vel turbanda, vel remoranda, sed vt posset actionem suam eo solidiori cum fundamento (id quod ipsum maxime decebat) proponere. Spargebant etiam rumorem, Regem Henricum velle ducere vxorem, & quia erat sacris initiatus, licentiam à Papa petere: cumque fieri posset, vt liberos susciperet, non esse rationi consentaneum, vt de iuramento successori præstando ageretur. Cum superiora omnia à paucis, iisque primariis decreta essent, paulo post, vt consilium hoc non priuatim, sed publice communi omnium consensu captum fuisse videretur, & vt Gubernatorum electio eo magis acceleraretur, Henricus indixit conuentum trium regni ordinum, Ecclesiasticorum, nobilitatis, & procuratorum vrbium, & oppidorum, qui cum Kal. April. ann. 1579. in maiorem aulam palatii Lisybonensis conuenissent, Rex præeuntib. nouem præconibus regiis & Duce Braganciæ, aliisque proceribus eum comitantibus rubra toga Cardinalitia indutus, nulloque regio ornatu, sceptro excepto, insignis ad eos ingressus est, conscensoque pegmate, quod in capite aulæ extructum altitudine 4. graduum locum, vbi constiterant procuratores, excedebat, cathedram tela aurea suffultam, & cœlo, ex eadẽ tela confecto, tectã occupauit: cumq; vnusquisq; locum suũ, iuxta antiquas proedriæ leges, cepisset, in loco pegmatis prominẽtiori Alfonsus Castelblancus sacerdos, iussu regis surgẽs prolixa oratione memoriã præteritarũ calamitatum nonnihil refricatã spe futurorũ bonorũ tẽperauit, & in laudes Regis excurrẽs, eumq; ab omni virtutũ genere cõmendans, exaggerauit fidẽ & diligentiã, qua cõmoda regni procuraret, ita vt ne quidẽ ꝑpriæ valetu-

dini, & ſaluti parceret: deniq; comparauit eum regi cœlorum propter amorem, iuſtitiam, miſericordiam, & quod ſeipſum pro populo ſuo ſacrificaret. Laudabat etiam illum cōuentum, eumq;, quia ſimilis eſſet ſacris Synodis, errare poſſe negabat. Poſtremo addidit regem illos conuocaſſe vt admonitus de iis, quæ ad regni ſalutem pertinere viderentur, de ipſorū conſilio & ſententia omnia adminiſtraret. Finito hoc primo actu edictum fuit, vt quotidie Eccleſiaſtici, nobiles & procuratores regni (ſinguli ordines loco à reliquis ſeparato) cōuenirent: quod cum fieret, in ſententias longe diuerſiſſimas diſceſſum fuit. Quidā qui finem deliberationi quamprimum imponi cupiebant, dicebant ſine mora pronuntiandum eſſe, ad quem ſucceſſio pertineret, rationib. litigantium non auditis: alii citatis competitoribus legitimoq; proceſſū inſtituto per ſententiam rem definiendam: multi creandos gubernatores putabant: alii ne quidem ſermonē de his inſtitui ferre poterant, inſiſtentes vias adeo diſcrepantes, vt admodum exigua eſſet ſpes concordiæ, & conſenſus. Quod cum Rex intellexiſſet, primarios ſingulorum ordinū, viritim ad ſe vocatos certiores fecit de eo, quod facere in animo habebat, oſtenditq; regni libertatem ita omnino flagitare. Redactis itaq; ad concordiam votis ante diſcrepantibus, concluſum fuit, non eſſe agendū de publica declaratione ſucceſſoris: ſed auditis competitorum rationib. tantum à rege pronuntiādum, ad quem hæreditas regni ſpectaret, & quis poſt mortem ipſius ſucceſſor deſignandus eſſet. Quanquam autem Deus O. M. in pœnam fortaſſe Luſitanorum permiſit, vt hoc conſilium regi omnium optimum videretur: tamen experientia docuit peius capi non potuiſſe. nam ex eo, quod cauſam ſucceſſionis in dubium vocabant, tunc nonnulli cōpetitorum ſpes vanas, & regno damnoſiſſimas, cōceperunt. Vt autē rumor de matrimonio regis ſparſus non de nihilo eſſe videretur, Eduardus Caſtelblancus in Conuētu electus fuit, qui Romam ad diſpenſationē à Papa impetrandam proficiſceretur. Retulerunt in catalogum 15. nobiles, ex quorum numero rex 5. eligeret, eorumq; nomina manu ſua ſcriberet: nominati regnum adminiſtrarent, donec de certo ſucceſſore conſtaret. Non mediocris etiam controuerſia fuit inter regē, & conſiliarios Conuentus de nominandis gubernatorib. Rex. n. ſolus 5. illos nominare volebat: Conſiliarii contra ius illud ſibi arrogabant: cumq; conueniſſet, vt conſiliarii 15. eligeret, & ex iis 15. rex 5. excerperet, nata rurſus noua controuerſia eſt, propterea q; Conſiliarii ſcire volebant, qui eſſent illi 5. Fuerunt etiam, qui non tantum vellent nomina gubernatorū publicari: Sed etiam eos, viuente rege, gubernationem inchoare, vt poſtea eo maiorem auctoritatem haberent. Tandem tamē concluſum fuit nomina gubernatorum ſilentio premenda eſſe: quanquam coniectura facile homines aſſequerētur, quinam eſſent. Confecerunt itidem Catalogum 24. iudicū, ex quib. rex 11. excerpſit: qui ſententiam ferrent in cauſa ſucceſſionis, ſi ipſe forte lite pendente, moreretur. Verum Hiſpani hoc pro inſigni errore habebant, quippe quod rex ignoraret iuriſdictionem regiā vna cum vita exſpirare, dicebantq; gubernatores nominare nihil aliud eſſe, quā regnare velle etiam poſt mortē: cuius rei exēplū videre liceret in Eliſabetha regina Caſtellæ, quæ fruſtra leges in regni adminiſtratione poſt mortē ſuam obſeruandas prĕſcripſiſſet. Ita dimiſſus fuit conuētus: & Dux Bragāciæ, ac reliqui proceres vna cū Antiſtitib: & procuratorib. regni paulo poſt iuramentū præſtiterunt de obediētia gubernatorib. à rege electis, & illi, qui rex declararetur, exhibēda. Non viſum eſt omittere formulā iuramēti, q; præſtitit Prior. Vocatus. n. à rege, & iuramentū de exhibenda obedientia præſtare iuſſus, dixit, ſe cupere prius regem alloqui. Cū rex reſponderet, non eſſe opus, & iuramentū vrgeret: Prior vero recuſare pergeret, rex ſubiraſci cœpit. vnde Prior, oculis in amicos, quos adduxerat, defixis, innuēs ſe vi cogi, manu Euāgeliis impoſita iurauit contra expectationē multorū; qui eū potius turbarū aliquid daturum, quam iuraturum eſſe putabant. Catalogus gubernatorū vna cum nominatione, alteri paginæ faciei inſcripta, ciſtæ cuidā incluſa, & Cameralium vrbis Liſybonæ cuſtodiæ commiſſa fuit. Plebi Liſybonenſi hæc non ſatisfaciebant, veritæ, ne in manus Hiſpanorum incideret: idq; ex eo adparuit, q; in loco, vbi nobilitas conuenerat, paulo ante in conſpectum totius conſeſſus magna cum audacia prodierant duo homines mechanici ex numero eorum, qui nomine plebis in magiſtratuum collegium recipiuntur, quorum alter, impetrata audientia, dixit ſe intellexiſſe nonnullos ex præcipuis illius conuentus officii, & famæ ſuæ cura omni depoſita, loqui & facere contra bonum publicum, & regni tranquillitatem. Huic incommodo ſe tanquam ciues patriæ amantes, conſtituiſſe remedium adhibere, exemplo maiorum ſuorum, qui idem tempore Ioan. I. & aliorum regum feciſſent: Se itaque à conuentu illo, tanquā à capite & præcipuo Reip. mēbro petere, vt regnum fulcire, ſuſtentare, &, ne illud quorundā, priuatæ dignitati & commodo ſtudentiū, culpa exiſtimationis & libertatis iacturā faceret, præcauere eniterentur. Subiunxit ad hunc finem, & ad iura ſua tuēda, & ad turbulentorum Luſitanorū temeritatē coercendā parata eſſe 15. aut 20.

hominum

hominum millia, tā in vrbe, quam in vicinia, qui si opus esset, duarum horarū spacio coacti, combusturi essent ædes illorū qui & verbis, & factis bonum publicū oppugnarēt, & cōtra quietem regni machinarentur: id q; tamen facturi non essent, donec sperarent fore, vt pœnas à nocentib. exigendo, malis impendentib. occurreretur. Postremo dixit, hāc admonitionem in hūc finem institutam esse, vt omnes, deposito metu, eo liberius de bono publico agerent, & vt occluderetur os illis, qui in hac re suspecti, difficultatē, & impossibilitatē inculcantes, nec ipsi remedium malis adferrent, nec alios ad adferendum hortarentur. Cum finem dicendi fecisset, vnus ex illis, qui omnium prudentissimi habebātur, respondit, consiliarios, ipsis gratias agere pro egregia voluntate & amore, quo bonum publicū prosequerentur: neminem vero ex consiliariis esse, qui non eodem modo esset adfectus. Iussit igitur eos esse bono animo, nec dubitare, quin omnia ordine, & bona fide administraretur. Veruntamen non obstante hac responsione, illi duo minabundi discesserunt. Ex hoc conuetū rex Philippus manifesto cognouit, quomodo non tantū Lusitani, sed etiam ipse Rex Henricus, erga sese adfecti essent. Videbatur enim ipsi cōiuratio potius contra se, quā legitimus ordinum conuentus fuisse. Henricus impulsu familiarium de ducenda vxore cogitās, singulis dieb. cum medicis conferebat, exquirebatq;, num ipsum gignere posse existimarent: id quod magnæ admirationi fuit illis, qui ipsum norant. Putabant enim eum, qui tam caste semper vixisset, etiamsi ad regnum multo iunior peruenisset, tamen vxorem non fuisse ducturum: cumque de nuptiis adeo decrepitus, & sacris initiatus cogitaret, videbatur in eo desiderium Regem Philippum regni successione priuandi tantū posse, vt ipsum veluti vim suæ naturæ inferre cogeret. Verum honores mutant mores hominum: quanquam senectus ipsius argumento esse videbatur eum inuitum potius quam sponte animum ad hanc rem applicare. Dicebant autem nonnulli magni iudicii viri Regi Philippo metuendum esse, ne sub specie matrimonii deciperetur. Etsi enim tum ætas, tum valetudo Henrici securum ipsum reddere videretur, tamen, quia res esset tanti momenti, merito timeri posse vel partum suppositītiū, aut adulterinum, vel similem aliquam fraudem. Cùm itaq; Philippus clā (vt putatur) cum Pontifice de dispensatione Henrico deneganda egisset, in Lusitaniam misit Ferdinandum Castillæum, ordinis prædicatorum, Theologum eloquentē: Qui qua de causa eo profectus esset, & vulgo ignorabatur, nec à me certo resciri potuit: communis tamen opinio erat, finem itineris fuisse, vt Regi Henrico matrimonium dissuaderet, cū ob alias rationes complures, tum inprimis, q; tempore adeo periculoso propter frequentiam hæreseon, & hæreticorum, qui clericis vxores ducere licere adfirmant, ipse sacerdos & rex simul, si nuptias contraheret reliquis pessimum esset exemplum præbiturus. Hæc opinio inde confirmata fuit, quod intelligebatur Castillæi orationem Regi ingratā, ipsumq; subito dimissum fuisse. Citati interim fuerant competitores, nimirum Rex Hispaniæ, coniunx Ducis Braganciæ, Dux Sabaudiæ, Princeps Parmensis, & Antonius Prior Cratensis: vt actiones suas per legatos, & procuratores proponerent. Non respondit Rex Philippus per literas, quanquam ipsi scripsisset Rex Henricus sua manu: sed tantum per vnum ex Secretariis suis Legato Lusitanico schedulam dari iussit, qua professus est se citatum fuisse. Multi improbabant hos agendi modos, & omnes vno ore adseuerabant imprudenter à Rege factum, quod Ducem Sabaudiæ & Priorem citasset. Nihil enim aliud hoc esse, quàm lites serere, quod & Priorem nothum esse apud omnes constaret, & Rex Philippus manifesto potior esset duce Sabaudiæ. Philippus citatus, statim ex procerib. regni, iisdemque supremi senatus consiliariis, ex cōfessore suo, & alio quodam theologo, & ex quinq; doctorib. consilii regii, nouum senatum composuit, qui congregatio successionis Portugalliæ vocabatur, constans ex duodecim personis, & nihil nisi ad hanc rem pertinens, tractabat. Interea venerat Hispali in aulam Ioannes Syluius, vt, de iis, quæ ad munus suum pertinebant, edoctus, in Lusitaniam reuerteretur. Quanquam autem à Rege humanissime exciperetur, ac non raro consilio illi, de quo diximus, interesset, vel sententiæ dicendę causa, vel vt, quid agendum sibi esset, intelligeret: tamen diu detinebatur, adductis variis excusationibus & quantumuis diligentissime instaret, vt mandatis acceptis, dimitteretur, quod & in grauissimo illo de adiungenda Hispaniæ Lusitania negotio Regi suam operam nauare, & vxorem ac liberos post tot labores exantlatos præsentia, ac cōspectu suo recreare cuperet, tamen voto ipsius vel æmulorum malitia, vel fortunæ iniquitas, obstitit. Postquam in Africa captus fuisset, Consiliarii quidem Regii iudicarunt, neminem in ipsius locum substituendum, antequam compertum esset, vtrum viueret, an vero occubuisset: sed nihilominus deinde & Rex, & iidem illi consiliarii inclinare huc videbantur, vt illum non tantum præsentem, sed etiam eo tempore, quo maxime ipsius industria opus erat ab officio remouendum iudicarent. Rex enim qui Christophoro Moro iam ante multa arcana de-

texerat, inuitus alii eadem denuo committebat: cuius rei manifesta indicia apparuerunt, cum diuersi tabellarii ex Lusitania literas complurib. illorum, qui negotiū successionis tractabant inscriptas adferrent. Accedebat, quod Dux Offunæ (ad cuius voluntatē Cardinalis, Archiepiscopus Toletanus, & reliqui consiliarii se accommodabant) Morū, cum quo summā familiaritatem contraxerat, Regi prædicans, operā dabat, ne quis alius tractādi huius negotii causa mitteretur: idq; eam, vt quidā dicebant, ob causam, quod Offunensis sibi cum Syluio, vtpote paulo superbiori, non tam bene conuenturū esse arbitraretur. Diluebat Syluius obiectiones, & nō tantum se cum Duce Offunæ, & cū reliquis quos Rex missurus esset, consensurū: verum etiam, si eū negotio successionis interesse nollent, se hoc misso, legati munere solo contentum fore, &, si opus esset, se etiam hoc se abdicaturum, spondebat. Verum hæc modestia eum fortassis adhuc magis suspectum reddidit, quia videbatur hoc agere, vt semel in societatem receptus, postea totum negotiū, & omnem administrationem in se transferret. Circa hoc tēpus reuocatus fuit in aulā Christophorus Morus, qui dū cum Rege, arbitris remotis, prolixe de rebus Lusitanicis conferret, effecit, vt de integro in Lusitaniam titulo legati ornatus, mitteretur, quantumuis illū multi eo reditur ū non putarent, propterea quod ea, quæ in mandatis habuerat, iam erat executus. Verum cum pro homine (vt reuera erat) fido, diligenti, & cordato haberetur, (quantumuis in negotiis magni momenti non esset admodū exercitatus) in numerum cubiculariorū regiorū ascitus, & legati titulo, quem affectabat insignis in Lusitaniam rediit. Ne vero Syluius, de omni spe deturbatus, & ipse in Lusitaniam reuerteretur, detētus fuit sub hoc prætextu, quod rex ipsius opera ad ea, quæ ex Lusitania scriberentur, rectius intelligenda egeret. Vnde numero consiliariorū, qui de successione tractabant, à 12. ad 4. redacto, Rex Syluiū ex his vnum esse iussit: reliqui erant Cardinalis Toletanus, Ludoicus Mauriquius Marchio Aquilatiensis (ambo senatores consilii supremi) & Anton. Padiglianus, consilii triū ordinum equitū auratorum præses. Varii fuerunt hominum sermones de electione vnius legati, & de alterius exclusione. Ceterum exclusus, cum videret se ea quæ acciderant, mutare nō posse vsitato aulicis more, se omnia in bonā partem interpretari, & beneficii loco habere simulabat. Dum hæc in Hispania geruntur, in Lusitania competitores tam indigenæ, quam exteri citati, actionib. suis propositis, Regem de suo quisq; iure edocere studebant. Agebat Philippi causam Dux Offunensis: Ducis Sabaudiæ Carolus Rouerius: Reinutii Farnesii, Ferdinandus Farnesius, Episcopus Parmensis. Regina Galliæ citata quidē non fuerat: sed tamen & ipsa actionem instituit per Vrbanū de S. Gelasio, Episcopū Comingensem, qui non sine labore obtinuit, vt ad agendū admitteretur. Videbatur. n. Rex magnis dubitationū fluctib. agitari, dum ab vna parte propter beneuolentiā quā Ducissam prosequebatur, omnes excludere, & ab altera, præ nimio Regem Philippum excludendi desiderio, omnes promiscue admittere conatur. Ceterū vicit odiū beneuolentiam, & effecit, vt cū summa sua ipsius ignominia, pateretur à Regina allegari ipsum regē Henricum, à quo sibi iustitiam administrari petebat, & vndecim reges, qui ipsum antecesserāt, fuisse nothos, & illegitimos. Huc. n. reginæ rationes tendebant. Et licet nonnihil dubii moueret circa mandatū Episcopi: tādem tamen, cū de alio mandato, intra certū tempus proferendo, cautionē præstitisset, ipsi ad agendū admisso aduocatū adiunxit. Præcipua competitorū argumenta talia erāt. Antonius post 50. ann. decursum (toto. n. hoc tempore nihil tale asseruerat) omnino pro legitimo se venditās, sine controuersia successionē regni ad se spectare dicebat, seq; tanquā masculum à masculo descendentē, ratione patris superare ętatem, quā Philippus eū anteibat: ratione sexus se ducissa Bragāciæ: ratione ætatis, & propinquitatis Rainutio Farnesio esse potiorē. Philibertus Dux Sabaudię & ipse nondū spem omnem obtinēdæ successionis deponebat. Sed tamen quia in illū tantum casum, si Philippus ante Henricū moreretur, se principe Castellæ propinquiorē esse probare conabatur, minus, quam ceteri laborabat. Pro Reinutio Farnesio validæ rationes adducebantur, & pro ipso I. Cti Patauini consiliū conscripserant. Vt autem eum contra proximitatē, qua à reliquis competitorib. vincebatur, tuerentur, dicebant secundum ius purū, & simplex quot filios rex aliquis relinquit, tot inde promanare primogenituras: harum primā lineam succedere, donec durat: ea finita, succedere secundam, & ita deinceps. Iam autem Eduardum, auum Reinutii maternum, esse caput secūdæ primogenituræ filiorum regis Emanuelis: & ideo, prima per mortem Sebastiani planè extincta, merito succedere debere lineam secundæ primogenituræ, donec durauerit: per quam de gradu in gradum descendendo inueniri Reinutium: Philippum vero, & Philibertum, quamuis essent competitores masculi, & legitimi: tamen tanquam ex linea feminina descendētes, nō posse admitti ad hęreditatē, donec hęredes ex primogenitura masculina descendentes superuiuerent: ex quorum numero ipse esset: cumque neque ducissa,

quippe

quippe femina, neque Antonius, vtpote illegitimus ei obstarent, ipsum necessario omnib. esse potiorem. Ducissa Braganciæ bene sperans, & partim iuri suo, partim Henrici beneuolentiæ confisa, prolixum & elaboratum consilium conscribi curauerat ab I. Ctis vniuersitatis Coimbriensis, qui, præterquam quod totius regni doctissimi essent, etiam ideo, quod regi se rem gratam facturos sperarent, hanc quæstionem, quam maxima fieri potuerat diligentia, excusserant. Nitebantur hoc fundamento, quod in regnis succedunt hæredes vltimi possessoris: & quod in hoc successionis genere leges beneficium repræsentationis concedunt: & (quia Doctores disputant, vtrum nepotes hoc beneficio gaudeant, cum in hæreditate adeunda cum patruo non concurrunt) dicebant sine dubio sequendam esse partem adfirmatiuam, & feminas non tantum repręsentare gradum parentis, sed etiam sexum, & ius masculinum. Cum itaque Ducissa repræsentaret patrem suum Eduardum, filium regis Emanuelis, & fratrem Henrici, volebat omnes superare: Regem Philippũ, vtpote descendentem ex femina, Antonium vt illegitimum, Reinutium, tanquam ab Henrico remotiorẽ: neq; admittebat vllas lineas, ad primogenituras, aut repræsentationem, eamque ad rem multæ Doctorum auctoritates allegabantur. Hoc consiliũ impressum fuit, & missum ad Papam, & reliquos Principes Christianos, apud quos magnũ pondus habiturum esse credebatur. Rex Philippus allegabat, ex nepotib. regis Emanuelis, qui supererant se natu maximum esse, & legitimum: Ac reliquos cõpetitores, qui manifesto illum priorẽ esse animaduerterent, confugere ad fictiones & repræsentationes, quas in hoc casu, & inter huiusmodi personas à nullo iure concedi probabat, dicebatque se præterquam quod omnes in genere ætate superaret, etiam singulos peculiari ratione vincere: Antonium quidem natiuitate legitima: Ducissam sexu, Reinutium proximitate, Ducẽ Sabaudiæ ætate Isabellæ Imperatricis, matris suæ, natu maioris Beatrice, Sabaudi matre. Regnicolę dicebant extinctam esse lineam regum masculinam, & hoc casu ius electionis ad ipsos pertinere. Fulciebant hanc rationem exemplo Ioannis primi, ab ipsis electi: sed hæc actio, tanquam nimis generalis, non magni æstimabatur. Regina Galliæ rationib. miris, & cum tot regum ignominia coniunctis nitens, contendebat se per directam lineam ad Regni successionem venire: aiebatque ex monumentis veterum archiuorum Franciæ, & ex antiqua Comitatus Bononiensis possessione satis probari se directo à Ruperto, filio Alfonsi III. & Matilde Comitissa prima & legitima eius coniuge descẽdere, & ex illo tempore iniuste regnum possedisse posteros Beatricis secundæ vxoris Alfonsi, ex qua quia descenderent omnes reliqui competitores, ipsos non plus iuris, quam maiores suos, habere posse. Verum enimuero Rex Henricus frigidius, quam pro rei magnitudine, & vitę suæ breuitate, in cõtrouersia successionis decidenda versari videbatur. Instabant apud eũ subditi homines eo ingenio, vt etiã alias difficulter ipsis satisfieri posset. Cũ vero eum tam lente viderẽt hoc negotiũ tractare, & verbis & literis sine auctoris nomine sparsis cõquerebãtur, & querelas suas ad regis aures peruenire cupiebant. Dicebant inter alia vulnus in bello Africano acceptum, quod per Henrici successionem aliquo modo sanatũ fuerat, iam recrudescere, propterea quod animaduerterent vanam esse spem, quam conceperant fore, vt ille malis imminentibus medicinam adhiberet. Querebantur tempus, quod totum controuersiæ successionis discutiendæ tribuendum erat, in rebus minus necessariis & à proposito potius alienis cõsumi. Nihil. n. nisi actiones cõtra eos, qui Regi inuisi essent, & inquisitiones iudiciales in res parui momẽti, institui: pecuniã mutuo peti à mercatoribus in redemptionem Lusitanorum captiuorum in Africa: noua vectigilia in perniciẽ subditorum inuestigari, & alia huiusmodi: quorũ nonnulla (vtpote redemptionẽ captiuorũ, & iustitiæ administrationem) cum tanquã per se bona, improbare nõ possent, saltem tempus & modũ, quo fiebant, reprehẽdebant. Porro digrediẽtes ab hoc proposito (more hominũ maledicorum) ministros iustitiæ acerrime pungebant, ostendebantq; illis esse animas venales, pauperes premi, diuitib. faueri, omnes pœnas aut esse pecuniarias, aut barbariem redolere, vtpote quę de industria ad pauperes & innocentes vexandos & diuites (qui quantumuis nocentes castigari non solerent) extollendos inuentæ fuissent. Redibant deinde ad demonstrandum, quantum situm esset in matura litis de successione motæ decisione: ostendebant non satis prudenter factum competitores citando & conuentum ordinum regni indicendo. Esse enim hæc omnia coniuncta cum longis ambagibus & si neutro horum ipsi ad sceptrum adipiscẽdum opus fuisset neque etiam successorem illis indigere. Debuisse Henricum intra se, & de sententia nonnullorum peritorum & fidorum Doctorum rem decidere, & pro ratione personæ, ad quam hæreditatem pertinere intellexisset, conuentiones & transactiones ita instituere, vt regni libertati quam maxime consuleretur, exclusis ex parte satisfieret, & multis membris in vnũ corpus compactis, belli ciuilis periculum auerteretur.

Et ſane, vt verum dicam, hoc conſilium omnium maxime cum prudentia, & pietate erat coniunctum. Improbabant electionem gubernatorum, eoſque truncum ſine capite vocabant. Dicebant illos poſt mortem Regis nihil poſſe recte adminiſtrare: quia veriſimile erat fore, vt inter ipſos diſſenſiones orirentur, populus tumultuaretur, proceres imperium detrectarent, & vnuſquiſque competitorum Regis nomen ſibi vindicaret. Prædicebant Regnum ſciſſum iri in ſtudia contraria & hunc vni, alterum alteri factioni adhæſurum: & interim potentiorem partem vi rem geſturam. Sapientiores ceteris, metuebant vires Regis Hiſpaniæ vicinas, & ſemper paratas: & quanquam multi tantum de ipſius modeſtia ſibi pollicerentur, vt exiſtimarent eum eſſe poſt Henrici mortem ſentētiam expectaturum: tamen illi, qui vſu edocti, cupiditatem augendi imperii neſcire terminum, & modum, ac regna ſententiis Doctorum nec dari, nec adimi norant, magis, quam reliqui timebant. Vocabant tentationem eorum diabolicam, qui Regi Henrico matrimonium ſuaderent, & vel vnicum verbum de eo proferrent. Dicebant enim huiuſmodi homines non eſſe tam bene de Deo O. M. meritos, vt in ipſorum gratiam miraculum ederet. Rex motus his rationibus (quas ex parte ad ipſum delatas fuiſſe credibile eſt) maiori quam ante, cum ardore negotium ſucceſſionis tractare cœpit. Quoniam autem Prior, poſtquam iuramentum de obedientia gubernatoribus exhibenda præſtitiſſet, Almadam (quod eſt oppidum in ripa Tagi è regione Liſybonæ, vbi commorari ſolebat) ſe contulerat. Rex metuens, ne ille Almada Liſybonam, & vice verſa Liſybona Almadam more ſuo proficiſcēs, incideret in Ducem Bragānciæ, atque ita ambo, vtpote regni competitores, & de præeminentia etiam inter ſe certantes, & odia ac ſimultates mutuas exercentes, ad rixas, & verbera deuenirent, mandauit Priori, vt ſe in ſuum Prioratum Cratenſem reciperet. quod & fecit. Duci vero (quanquam aliquanto tardius) iniunxit, vt in ditionem ſuam reuerteretur. Prior citatus fuerat, ſed ita, vt ipſi non coram comparendi, ſed procuratores tantum mittendi copia fieret. Itaque Prior inique ſecum agi putans, miſit ad regem literas, in quib. ipſi gratias agebat, quod ad agendum fuiſſet admiſſus, & ſimul ſe pene relegatum eſſe querebatur. Oſtendebat Regem non debere permittere, vt ſibi facultas cauſam ſuam coram agendi denegaretur, cum Duci Oſſunenſi, Legato Regis Hiſpaniæ, & Duci Bragāncię, iudicio intereſſe liceret. Præterquam enim quod ita futurum erat, vt non niſi cum maximo incommodo rationes ſuas proponere poſſet: illos etiam qui ipſum ex aula, interim dum negotium tanti momenti tractaretur, remotum viderent: gratia Regis quoque eum excidiſſe iudicantes, cauſam illius libere agere & defendere non auſuros. Sed laborauit ſine fructu. neq; enim Rex vllo pacto permittere voluit, vt Crato diſcederet: qua in parte quanquam mandato Regis non omnino ſatis fieret, (non raro enim hinc inde circumibat) tamen numquam in aulam veniendi licentiam obtinere potuit. Prima cauſa, quam rex diiudicandam ſuſcepit, fuit legitimitatis probatio, quam Prior promiſerat, & qua in re omnes competitores tacite ipſi aduerſabantur. Voluit hanc eſſe primam, vt & conſentaneum erat: quia à legitimitate Prioris, vel admiſſio eiuſdem, vel excluſio à ſucceſſione pendebat. Et quia principes ſedulò ſolent exequi ea, ad quæ impetu quodam feruntur, ob hanc cauſam, & vt rata maneret ſententia, quam ſuper hoc negotio eſſet pronuntiaturus, prius à Pontifice Romano clam impetrauit diploma, quo ipſi concedebatur poteſtas decidendi litem legitimitatis, idque ſine ſolenni iudicii forma, inſpecta ſola rei veritate. Examinatis itaque ſeuere teſtibus, argumentis quibuſdam acceptis, quibuſdam reiectis, & proceſſu iudiciali ad finem perducto, venit tandem ad ſententiam, quæ fundamento diplomatis Pontificii nitebatur. In ea repetebatur pene totus proceſſus, dicta quatuor teſtium, quorum duo criminis falſi conuicti fuerant (reuocarunt enim depoſitiones, & confeſſi ſunt, ſe ab Antonio ſubornatos fuiſſe) & reliqui duo erant ſuſpecti, quod & conſanguinei eſſent, & diſſentirent: in eadem referebantur verba teſtamenti Ludoici, patris Prioris, quibus ipſum diſerte nothum appellabat, vna cum multis aliis rationibus: quibus motus Rex declarabat Antonium (hæc ſunt verba ſententiæ) eſſe non legitimum, ſed illegitimum: & ſuper prætenſo matrimonio, & legitimitate vigore diplomatis Pontificii ſilentium perpetuum ipſi imponebat, reſeruata ſibi facultate in teſtes, & ipſum Priorem, prout ius & æquitas poſtularet, animaduertendi. Publicata hac ſententia, Rex Eduardum Caſtelblancum, præfectum ſpiculatorum, miſit Cratum ad comprehendendum Priorem, quanquam vulgo exiſtimaretur, hoc potius metus Priori incutiendi gratia, quam alium ob finem factum fuiſſe, ideo quod credibile erat (vt & poſtea euenit) Priorem aduentum præfecti non expectaturum. Interim Rex Hiſpaniæ plenius & exactius inquiſiuerat in ius, quod ſibi in regnū hoc competebat. Etſi enim ſtatim ab initio, Doctores Hiſpani, quos conſuluerat, ipſum proximum hæredem eſſe adfirmaſſent, tamen certiora hac de re etiam ex Iuriſconſultis exteris, & inprimis Luſitanis exquirere

quirere studuit. Hi ergo rationibus singulorum competitorum in vtramque partem pro more disputatis, concluserant, Philippum hæredem esse sine controuersia, vtpote qui esset omnium cognatorum Henrici solus proximus, natu maximus,& legitimus,& propter has rationes omnes & singulos competitores excluderet. Antonium habebāt pro illegitimo notorie: propterea quod in hac opinione & vixerat & mortuus erat Ludoicus ipsius pater, vt adparet ex eiusdem testamento. Quamuis autem legitimationem à Pontifice potiisset: tamen, etiamsi illam forte obtinuisset, nullam legitimationem siue regiam, siue pontificiam ad regni successionem obtinendam prodesse. Philibertum Ducem Sabaudiæ paucis verbis amouebant, dicentes, eum natu minorem esse Philippo, & filium Beatricis, natu minoris sorore sua Imperatrice, matre Philippi, & in regnum diuisionem non cadere. Quantum ad Reinutium, negabant rationes à primogenitura petitas, quibus ille nitebatur: & præterea aiebant illas sine periculo cōcedi posse, propterea quod ipsi Doctores, qui hoc fundamentum adducebant, statuerent inutile esse primogenituræ ius, nisi iam ante extiterit in eo, qui illud vult ad alium transmittere. Et quia Eduardus tot annis ante, quam Henricus succederet vel vnquam de succedendo cogitaret, mortuus esset, non potuisse illum habere ius, vel spem aliquam, quam ad descendentes suos transmitteret. Parui itaque faciebant, ea, quæ à Reinutio de agnatione, primogenitura, lineis imaginariis, & transmissionibus allegabantur, dicebantq; eos, qui omnium maxime subtilitatibus nituntur, semper illas fulcire adminiculo repræsentationis, sine qua nullas vires habent. Iam autem Reinutium ad repræsentationem confugere non posse, ideo quod esset constitutus extra gradum, in quo leges illam concedunt: & per consequens illum à Philippo excludi. cōtra Ducissam Bragànciæ dicebant, quia regna essent antiqui iuris gentium, illorum successiones non debere exigi ad amussim iuris ciuilis, pleni subtilitatib. & fictionibus, quas post tot annos Imperatores inuenissent. Et licet Reges absoluti Ius ciuile in sua regna ad commodiorem iustitiæ inter subditos administrationem introduxissent: tamen illos non propterea mutasse simplices regulas naturales successionis regiæ: quas dicebant in hoc casu sequendas, perinde ac si euenisset ante, quam nasceretur Iustinianus, qui fuit inuentor iuris repręsentationis: & parum ad rem facere, quod nonnulli Doctores successiones regnorum ciuilibus institutis temere subiicere tentassent. Ex his itaq; rationibus concludebant ius Philippi esse indubitatum: & ii, qui hanc opinionem amplectebantur, erant homines docti, & peritiores antiquitatis, quam vulgus I C. torum esse soleat. Ne autem quisquam existimaret, ipsos hæc in medium adducere, vt effugerent leges: profitebantur se etiam velle hac de re disputare ex iure Cæsareo, perinde ac si lis inter duos homines priuatos de priuatis bonis agitaretur. Hac in parte probabant in regnorum hæreditate inprimis succedi iure sanguinis, vt vocant, id est, habito respectu primi institutoris: & sequendo hoc ius, personas competitorum per se solas considerandas sine omni repræsentatione, & sine respectu patrum suorum, non secus quam si omnes essent vltimi possessoris filii: & hac ratione Philippum intraturum in locum filii primogeniti Henrici. Dicebant etiam, quantumuis concederetur, quod Ducissa volebat, nimirum in regnis non succedi sanguinis iure, sed tantum iure, quod vocant hæreditarium, habito tantum respectu vltimi possessoris: tamen illam nullo modo sese æquiparare posse Philippo. Repræsentationem enim qua illa hoc casu niteretur, non concedi nepotibus, nisi cum patruo concurrant secundum opinionem antiquiorem, receptiorem, & probabiliorem. Addebant successionem regnorum non tantum de iure gentium, vt supra dictum est, sed etiam de iure ciuili expertem esse omnis repræsentationis, nisi per pactum vel consuetudinem sit introducta. Et etiamsi Ducissa posset repræsentare gradum patris sui, tamen non posse eam repræsentare qualitatem sexus masculini: immo esse iniquum, fœminam, gradu solo æqualem, & reliquis rebus omnibus inferiorem, præferri mari, in administratione regnorum, & minus illi proprium defectum nocere, quam defectus matris Philippo nocuisset. His itaq; fundamētis positis, statuebant inter omnes nepotes regis Emanuelis potiorem esse illum, qui natu maximus, mas, & legitimus esset: hunc vero esse regem Philippum. Quamuis autem rationes subditorum, & reginæ Galliæ friuolæ, & tantum ad negotium Philippo exhibendum motæ esse existimarentur: tamen etiam ad has accurate respondērunt. Contra subditorum actionem replicabant, illos non plus priuilegii habere in eligendo rege, quam reliquos populos in Hispaniarum regnis, quæ per successionem deferuntur, donec aliquis legitime natus ex stirpe regia superest: imo Lusitanos minus hac in parte iuris habere, quam reliquos, quod regnum Lusitaniæ partim ex donatione regum Castellæ, partim ex ditionibus virtute regum Lusitaniæ acquisitis conflatum esset: cumque subditi regnum primis regibus non contulissent, nullum posse casum existere, quo facultatem Regis vel nominandi vel eligendi sibi arro-

gare iure poſſent. Ad id vero, quod de electione Regis Ioannis adferebatur, reſpondebant, illam rationem non tantum pro illis non facere, ſed etiam inde conſtare, regnum hoc caſu eſſe hæreditarium, propterea quod (præterquam quod id totum certæ factionis, victoria potitæ violentus clamor potius, quam legitima electio fuiſſet) ipſi tacite confeſſi eſſent, ſe non habere ius eligendi, donec legitimus heres ex linea regia ſupereſſet, dum ſe fundant in eo, quod Beatrix regina Caſtellę notha eſſet, vt docerent regnum incidiſſe in eum ſtatum, quo etiam cetera regna hereditaria regem eligere poſſunt, nimirum omnibus legitimis vltimi regis heredibus deficientibus. Aduerſus Reginam Galliæ dicebant ipſius actionē eſſe improbabilem, & pręſcriptam, propterea q; poſteri Comitis Bononienſis (ſi modo vlli ſint) nunquam hac de re quæſtionem mouiſſent: nec credibile eſſe, ſi hoc ius ad coronam illam potentiſſimam vnquam deriuatum fuiſſet, Franciſcum I. & Henricum II. principes adeo potentes, & prudentes illud negligere, aut diſſimulare voluiſſe. Ceterum veriſſimum eſſe, Comitiſſam Matilden nullos omnino liberos reliquiſſe, vt conſtaret ex ipſius teſtamento, q; eſſet in archiuo Luſitaniæ, in quo nulla liberorum ex Alphonſo conceptorum vel ab ipſa relictorum, fit mentio. Imo, antiquitatibus regni paulo penitius introſpectis, aiebant hallucinatum eſſe quendam hiſtoricum, qui adfirmat filium quendam regis, qui in templo D. Dominico ſacro Liſybonæ ſepultus eſt, eſſe filium Matildis: q; quanquam concederetur, tamen nihil ad rem facere, propterea quod non diceret illū habuiſſe liberos: immo in pueritia mortuum eſſe ſcriberet. Probabant pręterea Matildem liberos non habuiſſe, ex libello quodam ſupplici authentico, qui in eodem archiuo inuentus eſt, & in quo omnes Regni præſules Papam Vrbanum V. rogant, vt, quia mortua eſſet Matildis, excommunicationem ipſius cauſa cōtra regnum promulgatam abrogaret, & approbato Alphonſi cum Beatrice, ſecunda vxore, matrimonio legitimaret liberos ex ea natos, ne illis quidquā impedimento eſſet ad hereditatem regni huius adeundam. Vnde inferebāt, ſi Alfonſus legitimos ex Matilde liberos habuiſſet, non potuiſſe illum petere à Pontifice, vt iiſdem nothos Beatricis anteponeret. Addebant in Gallia hęc eſſe ſatis nota: immo ibi nuper impreſſum fuiſſe librum de genealogia familiæ Mediceæ & Bononienſis, vſq; ad reginam Catharinam: ex quo manifeſto adpareret, Matildem nō reliquiſſe vllos liberos ex Alfonſo poſteriori marito: priorem autem eius maritum fuiſſe Philippum, filium Philippi Auguſti regis Galliæ, & ex eo matrimonio natam fuiſſe filiam, nomine Ioannam, quę non ſucceſſit matri in ditione, quia iam ante ſine liberis mortua erat. Itaq; ſucceſſionem delatam ad Robertum, filium Aliſæ, ſororis Matildis: & hunc eſſe illum Robertum, à quo deducere conarentur genealogiam Reginæ matris, cum tamen ille nepos ex ſorore, & non filius Matildis fuiſſet. Cum itaque nullo modo probaretur Alfonſum 3. liberos ex priori matrimonio ſuſcepiſſe, imo cum ſatis de contrario conſtaret, concludebant reginam neq; actionē vllam habere, nec in tempore illam propoſuiſſe. Innixus ergo Rex Philippus his fundamentis, miſit in Luſitaniam, vt Duci Oſſunenſi adeſſent, Rodericum Vaſquium, & Ludoicum Molinæum, Doctores Iuris, & auditores conſilii regii, ornatos titulo legatorum. Habebant autem illi in mandatis, vt extra iudicium Regi Henrico ius manifeſtum, & cauſæ bonitatem Philippi oſtenderent, hac tamen lege, ne quid facerent, ex quo in Regis Henrici iuriſdictionem conſenſiſſe videri poſſent. Cum Liſybonam veniſſent, vna cum reliquis miniſtris Regis Hiſpaniæ, habita deliberatione, negocium ſucceſſionis eo, quo iuſſi erant, modo propoſuerunt, regique prolixum ſcriptum, quo rationes Philippi continebantur, exhibuerunt. Verum cum initio Rex vehementer in partes Duciſſæ Bragianciæ propenderet, aliquandiu fruſtra laborārunt, antequam regi perſuadere poſſent, Philippum iuſtam cauſam fouere. Vſi ſunt omnino illis artibus, quæ ipſis ad rem facere videbantur: & non tantum in rege, & intimis illius, ſed etiam in nobilibus, & proceribus perſuadendis Chriſtophorus Morus ſingularis induſtriæ ſpecimina edidit: ita vt partim argumentis, & rationibus, partim muneribus, promiſſis, factis, verbis, & ſcriptis in partes Philippi pertraheret, quotquot poterat: Et ſane hoc artificium nobiles illos argento, & promiſſis tentandi, valde tum profuiſſe videtur. Quanquam vero Philippo hæc via, per quam ad ſcopum ſuum ſe peruenturum ſperabat, bona videretur, tamen non vſq; adeo illi confidebat, vt quoniam Luſitanos homines pertinaces eſſe non ignorabat, armorum adminiculum non adhibēdum eſſe exiſtimaret. Itaq; cum illum non fugeret, quomodo Rex Henricus erga ſe adfectus eſſet, animū induxit mature res ſuas ita comparare, vt ſi forte, rege Henrico mortuo, Luſitani ſponte ſe ipſius imperio nollent ſubiicere, vi poſſeſſionem regni celeriter adquirere poſſet. Quia vero vſus, & difficultates belli Granatenſis, iactura Goletæ, & defenſio inſulæ Maltæ, eum docuerant vnam nationē ſolam non pugnare tam forti animo, quàm adiunctam aliis (habet enim magnam vtilitatem, quod inter ſe de gloria certant) conſtituit militem ex diuerſis nationibus ſcribe-

ſcribere,non ſecus ac ſi certo ſciret, ſe non niſi vi regnum illud obtinere poſſe. Quamuis autem vulgo exiſtimaretur,non magnis copiis opus fore contra Luſitanos, homines inexercitatos,& potentiæ ipſius neminem poſſe reſiſtere: tamen cum non ignoraret, nullius hominis vires tantas eſſe,quin poſſint alterius alicuius viribus ſuperari:exiſtimabat, ſibi nō pauciores quadragies mille peditibus conducendos: ideo quod Luſitani,etiamſi tales eſſent,quales diximus, tamen domi ſuæ bellum geſturi eſſent, quodq; ex totius regni turba promiſcua,odio & furore quodam impulſa,ac in vnum locum concurrente,ſexaginta hominum,ad pugnandum promptorū,millia colligi poſſent. Cum ergo hanc ob cauſam validis & firmis copiis opus eſſe cōſideraret,Ignico Lopezio de Mendoza, Marchioni Mondegiarii,& tum temporis vices ſuas in regno Neapolitano gerenti iniunxit,vt paratum haberet peditatum Hiſpanicum,& naues,ac commeatum,quibus ad traiiciendum in Luſitaniam opus futurum eſſet. Petro Mediceo,magni Ducis Hetruriæ fratri,negotiū dedit conſcribendi nouem millia Italorum:conduxit ſex millia Germanorū, duce Hieronymo Comite Lodronenſi. Et licet in Hiſpania ex turba collectitia ſatis magnas copias conſcribere potuiſſet:tamen ſolos milites,qui ſtipendia merent,neruum exercitus eſſe ſtatuens, quantum maximum potuit horum numerum collegit; ſperans ſe Hiſpanis iſtis,qui adhuc tyrones erant,adiungere poſſe nonnullos ex iis,qui in Italia,& Belgio militauerant. Sed hæ copiæ tardius,& in minori numero coactæ fuerunt,quā rex mandaſſet. Viceregis enim Neapolitani ardor,quo initio regis iuſſa exequi cœperat, refrixit, & in negligentiam commutatus eſt,ſimulatq; intellexit,ſibi ſucceſſorem datum eſſe Iohannem de Suniga,Commendatorem maiorem Caſtellæ,ſeq; in Hiſpaniam reuocari. Nihilominus tamen milites ſcripti,& armis commeatuq; inſtructi,& per fretum Herculeum Gibilterram,& in alia Andaluziæ vicina loca deducti fuerunt, vnde poſtea ad limites Luſitaniæ contenderunt, poſtquam fames,& incommoda itineris numerum eorum,inprimis vero Italorum, valde imminuiſſent:quamuis numerus nouem millium in Hiſpania aliàs non ita exiguus videri ſoleat. Etſi autem toto anno tardius,quam rex iuſſerat,veniſſent: tamen ante venerūt, quam illis opus eſſet. Viuente enim adhuc Henrico,diu in iiſdem locis otioſi deſederunt. Hæc præuentio fuit actio principis magnanimi,& præditi iudicio. neq; enim dubitauit ſuſcipere in ſe onus alendi exercitum(quo non vtebatur)in finibus ſuorum regnorum,idq; donec viueret Henricus,cuius mors naturalis erat expectanda: cum tamen nemo adeo vicinus morti ſit,quin annum adhuc poſſit viuere. Quod vero Philippus maluit ſuſtinere ſumptus iſtos,quam incurrere periculum,quod certum eſſe videbat, ſi, moriente Henrico, ipſe ab exercitu imparatus eſſet,indicium eſt non prudentiæ tantum, ſed etiam vehementis deſiderii regnum illud quamprimum in poteſtatem redigendi: eaque in re vicit tum naturam ſuam,tum conſuetudinem nationis Hiſpanicæ,quæ propter moram, & lentitudinem ſæpe occaſiones rei bene gerendæ amittit. Triremes,& naues,quibus hæ copiæ vehebantur,appulerunt in portum S.Mariæ,qui locus totius claſſis congregationi fuerat deſtinatus. Pergebat Rex Henricus ſuccenſere Antonio, qui, quoniam ſpreto nouo regis mandato, quo ipſi,ne ad centum miliaria aulæ appropinquaret,interdicebatur, hic illic circumuagabatur regnicolarum animos ſibi concilians;rex cogitabat de via ſeuerius aliquid in ipſum ſtatuendi. Verum Prior,interim dum lis legitimitatis coram rege vigore diplomatis Pontificii agitabatur,veritus id,quod poſtea euenit,de conſilio Alexandri Formēti, nuntii Pontificii in Luſitania ſcripſerat Romam ad Papam,conquerēs de iniuſto patrui erga ſe odio, & rogans,vt Papa litem ad ſe auocatam ſolus decideret,quandoquidem Rex ſibi ſuſpectus eſſet. Papa itaq;,qui negaret ſibi vnquam animum fuiſſe Henricum abſolutum iudicē conſtituendi,vel facultatem ſententiam definitiuam pronuntiandi ipſi concedendi, per aliud diploma,Regi iniunxit,ne progrederetur in ea cauſa: & in ea nouos iudices creauit Formentum Nuntium,& Georgium Almedam Archiepiſcopum Liſybonenſem, nō cum authoritate pronuntiandi,ſed hac lege,vt,cauſa cognita,acta ſibi Romam tranſmitterēt. Hoc diploma miſſum fuit ad nuntium,vt illud redderet regi: cui ille per manū notarii Apoſtolici id tradi iuſſit,veritus,ne alioquin traditum fuiſſe negaretur. Tulit ægerrime Henricus Papam hanc litem ad ſe auocare,tum propter ſentētiæ executionem, quæ erat magni momenti,tum propter iniuriam,qua ſe adfici putabat, cauſam, in qua iudex factus erat, ſibi è manibus extorquendo. Ira itaq; contra Pontificem accenſus, & maiori, quam ante, odio nepotis inflammatus,conſtituit vti poteſtate regia,&,abiecto Commiſſarii Pontificii officio,propria auctoritate contra Priorem mandatis ſeueriſſimis fulminare incepit. Et quanquam nuntius,ſiue iuſſu Pontificis,ſiue (quod veriſimilius eſt) ſponte ſua Prioris partes tueretur,regiſque Hiſpaniæ parum ſe ſtudioſum proderet,tamen Henricus in cognoſcenda ſucceſſionis cauſa (quanquam frigidius aliquanto) progrediebatur. Citauit Priorem,

vt in aulam veniret: quod cum ille, metu alicuius periculi, facere recuſaſſet, valuis Palatii Rex edictum adfigi curauit, quo Priori terminus 12. dierum ad comparendum præſtituebatur. Prior, qui exemplum Edicti opera ſuorum miniſtrorum ſtatim nactus erat, magnam moleſtiam percepit, cum intelligeret, quam viam rex contra ſe eſſet ingreſſus: ſed tamen comparere non eſt auſus, quod exiſtimaret, ſi in manus regis incideret, facile fieri poſſe, vt illum odii vehementia ad ſeuerius aliquid in ſe ſtatuendum impelleret. Cum itaque decreuiſſet non comparere, voluit experiri, num litteris regis ira placari poſſet. Qua de cauſa ad regem ſcripſit, conquerens ſecum duriter agi, & conatus eſt oſtendere ſe nihil tale commeruiſſe. Dicebat ſe in mediis doloribus lætari, quod à rege in Edicto nepos adpellaretur, vt reuera eſſet, tanquam filius fratris: cui cum plurimum deberet totum Regnum, ſe ſperare fore, vt tantorum beneficiorum memoria non tam cito obliteraretur, etiamſi forte culpa ipſius merita patris ſuperaret. Reuocabat in memoriam, quanta obſeruantia ipſe, & reliqui reges ſuperiores patrem fuiſſent proſecuti, & quantæ admirationi hominibus eſſet futurum, ſi ipſum tam inclementer præter meritum ſuum tractari intelligerent. Quod vero Rex ita erat adfectus, eius rei culpam non transferebat in ipſum regem, ſed in peccata regni, & in malum animum quorundam Regis intimorum, ita vt partim ſe id, quod Deus Optimus Maximus decreuiſſet, patienter ferre, partim etiam de patruo, à quo impulſu nonnullorum hominum priuatorum iniuria adficeretur, merito ſe queri poſſe innueret. Et quia, cum ex captiuitate liberatus ex Africa in Luſitaniam rediiſſet, nonnulli dictitarant eum è prælio aufugiſſe, etiam huius rei, mentionem iniiciens conquerebatur ſibi iniuriam hac in parte fieri. Expoſtulabat cum rege, quod, ne homines commiſeratione ipſius adficerentur, noctu ex aula diſcedere iuſſus fuiſſet, nullam aliam ob cauſam, quàm quod pauca verba de ſua legitima natiuitate protulerat: cum tamen hæc verba vix fraternam reprehenſionem mererentur. Exaggerabat, quod relegatus eſſet in certum locum cum iactura exiſtimationis, præſertim eo tempore, quo aduerſariis ipſius gratia valentibus, & cognatorum præſidio cinctis, cauſam ſuam viua voce coram proponere, & agere concederetur. Adfirmabat diploma, quod Rex à Papa contra ipſum impetrauerat, eſſe ignominioſum, & refertum verbis inciuilibus, & in patris ſui ignominiam redundantibus. Et quanquã ipſe aliud diploma contrarium, per quod Papa litem illam ad ſe auocabat, impetraſſet, ſe tamen nihil noui tentare conſtituiſſe, ſed potius vitam triſtem, & miſerabilem degere, donec regi iræ ſuæ erga ipſum innocentẽ indulgere viſum fuiſſet. Querebatur ſe coactum fuiſſe exhibere probationes ſuas intra biduum, cum tamen multo maius ſpacium cuiuis priuato litigatori concedi ſoleret, & præterea ad multa, quæ petierat, reſponſum nullum ſibi datum fuiſſe. Vehementer conquerebatur de ſententia & mandato, quod de ipſo propter crimen falſi comprehendendo promulgatum fuerat; negans vnquam à ſe tale quid admiſſum; & ſimul inculcans, in publicis Regis tribunalibus non nimis aſpere in eos animaduerti, qui falſos teſtes produxiſſent.

Oſtendebat magno ſibi eſſe dolori, quod cõtumax & regni perturbator vocaretur: & verbis patheticis ſe excuſabat, deplorans, interitum regni, quod aui ipſius acquiſiuiſſent, defendiſſent, ſuſtẽtaſſent. Non faciebat mentionẽ vllam de comparitione, ſed dicebat licere ſibi (quod & furibus liceret) abdere ſe in latebras, & conſpectum iudicis fugere. Et ſi crimina, quæ ſibi imputarentur, eſſent ex numero eorum, in quibus Regni leges reo, qui tutum acceſſum non habet, ad templum confugere permittunt, petebat à rege, vt ſibi ædem Cratenſem aſyli loco eſſe pateretur. Quod ſi vero propter peccata ſua etiamſi nepos regis, ſecundus à rege, ſubditus humilis, & obediens eſſet, patrui iram nulla ratione mitigare poſſet, ſe in anguſtiis ſuis Dei Optimi Maximi opem imploraturum eſſe adfirmabat. Petebat ſubmiſſe licentiam, à regis Edictis, ad regem ipſum, rectius de rei veritate edoctum, adpellandi, & exemplum eorundem edictorum, vt exceptiones ſuas poſſet opponere.

Poſtremo ſubiungebat, ſi ne hoc quidem ab ipſo impetrari poſſet, vt ſaltem hanc ſuam epiſtolam actis inſeri iuberet: quam quidem ipſe in eodem, vbi Edictum adfixum fuerat, loco (ad famam ſuam conſeruandam, & vt hominibus innoteſceret, ſe ſubditum, nepotem, & fidelem miniſtrum Regis eſſe) adfigendam curaſſet, niſi reuerentia, qua patruum proſequeretur, aliud ſuaſiſſet. Non mouerunt hæ litteræ vel tantillum animum patrui, & contra indignationem illius non plus potuerunt, quam exigua quantitas aquæ contra ingentem ignem: ita vt, magis magiſque excandeſcens, contra nepotem iudicialibus armis vti pergeret. Quamobrem paulo poſt nouam ſententiam, non tanquam delegatus à Papa: ſed tanquam Rex abſolutus, ne illa adpellationi obnoxia eſſet, pronunciauit, hoc conſilio, vt, ſi Prior comprehendi nequiret, ſaltem hoc pacto regno excedere

coge-

cogeretur. Per hanc ſententiam (in qua Prioris delicta, abſentia, cõtumacia, inobedientia, promiſſa, quibus nobiles, & plebem in ſuas partes conabatur pellicere, recenſebantur) priuabat eum omni iuriſdictione, præeminentia, honoribus, prærogatiua, immunitatibus, donis & omnibus beneficiis, quæ à prioribus regibus acceperat: iubebat eius nomen ex libris ſuis expungi: vetabat quidquam ei perſolui, pronunciabat eum non ciuem Regni, ſed exterum. Idem ſtatuebat in eos, qui ope & conſilio Priorem iuuarent, receptarent, aut quotcunque modo aliquid negocii cum ipſo haberent: mandabat Priori vt intra 14. dies regno exiret, quia ita cultus Dei, reuerentia regi debita, & Regni tranquillitas flagitaret. Quantumuis autem hæc ſententia eſſet tam ſeuera, tamen Priorem regno non potuit expellere: quia, cum ſummopere tum à plebe, tum à ſuis amaretur, tuto latitabat. Et licet dicis cauſa in monaſterium quoddam Hiſpaniæ ſe contuliſſet, tamen pauciſſimos dies ibi commoratus eſt, idque tantum in hunc finem, vt impetraret teſtimonium, quod Luſitania iuxta Regis edictum exceſſiſſet. Cum autem ad Philippum delatum eſſet de aduentu Antonii in Hiſpaniam, fuerunt qui Regi ſuaderent, vt eum detineri iuberet. præſertim quia ea res etiam Henrico grata futura eſſet: ſed Philippo non videbatur expedire, cuius tamen conſilii eum poſtea pœnituit. Cum vero Antonius in Luſitaniam rediiſſet, & vulgo male adfectus, & propter ſententiam promulgatam regi iratus eſſe putaretur, cœpit Henricus metuere, ne quid ille in ſuam necem moliretur: & creuit ita timor, vt præter ſolitos ſtipatores, aliquot ſigna peditum ad Palatii cuſtodiam (id quod in hoc regno erat inauditum) conduceret. Interim Oratores Philippi Henrico ius ſui regis expoſuerant, demonſtratis etiam tum incommodis, tum commodis, quæ inde ſi regnum Philippo vel concederet, vel negaret, naſci poſſent. Henricus amore iuſtitiæ, ad quam ſponte ſua ferebatur, & belli metu impulſus poſtquam rem probe perpendiſſet, prioribus cogitationibus de Catharina in regni poſſeſſionem mittenda depoſitis, decreuit illud Regi Philippo, qua poſſet, commodiſſima ratione in manus tradere. Animo itaque ſuo duci Oſſunenſi, & Chriſtophoro Moro expoſito, dixit ſe cupere litem inter Philippum, & Regnum per tranſactionem componere, omiſſa ſententia: hac tamen lege, vt Philippus munera, & officia publica non niſi Luſitanis, & indigenis committeret, & nonnullas immunitates, & exemptiones, in Regni vtilitatem tendentes, concederet. Qua in parte manifeſto detectus fuit error Henrici, qui citatis competitoribus, & iudiciali proceſſu inſtituto, poſtea cum Philippo tranſigendum iudicaret: id quod ante fieri debuiſſet ſi fieri ęquum erat. Huius tranſactionis capita ad Philippum miſſa fuerunt Madritum, adiunctis ab Henrico ſummis precibus, vt res diligenter cælaretur, quippe qui metueret, ne ſubditi ſententiæ illius aduerſarentur. Quamuis autem intelligeret fore, vt conſilium ſuum ad effectum ſine tumultu aliquo perducere vix, ac ne vix quidem poſſet propter plebem, & nonnullos nobiles contrariæ factioni adhærentes: tamen rem in conuentu ordinum, quanta maxima fieri poſſet animorum moderatione, & ſedatione deliberandam proponere decreuit. Hanc inexpectatam mutationem Regis, quidam putant Patri Leoni Henriquio, confeſſori Regio, & Ieſuitæ potius acceptam ferendam eſſe, quam argumentis miniſtrorum regis Philippi: & ab eodem Leone, cui Rex plurimum fidei adhibebat, etiam originem duxiſſe beneuolentiam, qua rex antea Duciſſam Bragànciæ complexus erat: poſtea vero iram regis Philippi metuentem regis animũ à Duciſſa abalienatum ita flexiſſe, vt Philippi cauſę fauere inciperet. Itaque menſe Octobri anni 79. Henricus denuo procuratores ciuitatum, & oppidorum Regni, & reliquos ordines ad conuentum vocauit, ſub hoc prætextu, quod haberet rem maximi momenti, quam ipſis exponeret. Hoc conſilium Henrici de indicendo conuentu, non probauit Philippus: vtpote qui, quam parum ſibi Luſitani fauerent, non ignorans, certo ſtatueret, illos in vnum locum congregatos nunquam conſentientibus ſuffragiis ſibi regnum adiudicaturos. Suadebat itaque Henrico, vt, omiſſo conuentu, ſucceſſorem ſe nominaret, quandoquidem in ſuperiori conuentu Liſybonenſi ab omnibus ordinibus ampliſſimam poteſtatem accepiſſet. Etſi omnino conſtituiſſet cum Ordinibus regni conſilium ſuum communicare, vt, omiſſa procuratorum congregatione, omnibus ciuitatibus, & ordinibus ſigillatim per literas ſententiam ſuam exponeret. Iudicabat enim Philippus illos diuiſos facilius quam congregatos, perſuaderi poſſe. Verum cum Henricus hoc conſilium ſequi non auderet, conuentum ordinum vrſit. In Italia, cum intellectum eſſet Regem Hiſpaniæ tam numeroſum exercitum conſcribere, varia erant hominum de hac re iudicia. Ciuitates, quæ vim Hiſpanorum metuebant, de militibus præſidiariis ſibi proſpiciebant: quidam credebant eum conſentire cum Xariffo Muleio Hameto, & ambos, iunctis viribus, tentaturos Algierium: Maurum vero deſcendiſſe in hanc ſocietatem metu Turcorum, quos Philippus, Mauro adiutore, ex illa prouincia, Hiſpaniæ tam vicina,

eiicere cuperet. Papa, cui notæ erant dissensiones Lusitanicæ, cum videret Regem Philippum tantum exercitum cogere, per nuncium suum Philippum Segam ei significari iussit, se quidē persuasum habere, apparatus belli, ab eo factos, dirigi aduersus infideles: veruntamen quia Lusitaniæ status is esset, quem omnes nossent, eos contra illud regnum institui videri posse. Cum ergo periculosum esset bellum mouendo irritare animos populorum, qui interdum difficillime sedari possunt: promittebat se arbitrum inter ipsum & Henricum fore, & operam daturum, vt controuersia sine armis componeretur. Rex verbis generalibus gratias egit Pontifici pro egregia sua voluntate; Nuncio tamen, variis dilationibus interpositis, certum responsum dare diu intermisit: propterea quod (vt rumor erat) magnis dubitationum fluctibus animus ipsius agitaretur. Ab vna parte iudicabat sibi iā senescenti, & cuius hæredes infantes adhuc essent, quique (motibus Belgicis exceptis) tranquilla regnorum suorum possessione frueretur, nequaquam conuenire, in Hispaniis motui alicui occasionem præbere: præsertim quia metuebat, ne dum ipse (quem reliquæ nationes tanquam sibi formidabilem, imperii sui fines proferre nollent) in bello Lusitanico occupatus esset, interim in alia regnorum suorum parte aliquid tumultus oriretur. Et hac de causa non ingrati ipsi erant sermones eorum, qui de transactione, & pace loquebantur. E diuerso non nimium Papæ fidebat, & in arbitrum compromittendo se sibi ipsi præiudicare existimabat, prẹterquam quod etiam antiquis exemplis, quibus astruitur sedem Apostolicam in controuersiis regnorum iudicem esse, nouum non temere addendum esse putaret. Iudicabat minori cum periculo sententiam Henrici, quam cuiusquam alterius expectari posse. Nam si Henricus pronunciaret, antequam ab ipso in iurisdictionem eius consensum fuisset, non poterat cogi sententiæ stare si forte contraria esset: & nihilominus ius armorum integrum manere videbatur. Cum itaque in ista dubitatione versaretur, tandiu responsionem distulit, donec de voluntate Henrici certior fieret: qua cognita, Nuncio dixit, quoniam iure tam aperto niteretur, & Regis animus erga se tam bene adfectus esset sibi videri non opus esse arbitro: veruntamen si necessitas omnino tale quid requireret, tum se Pontificis opera, & studio vsurum. Aduersa valetudo, & inquietudo animi valde Henricum exercebant, ita vt similis esset lampadi propemodum extinguendæ, quæ iam splendorem magnum emittit, iam moritura esse videtur. Cum itaq; inuasisset Henricum morbus, qui ipsi finem vitæ allaturus esse putabatur, consiliariis regiis non visum est expedire, vt declaratio gubernatorum post mortem regis differretur: sed præstare, vt eo viuo, quasi in possessionem mitterentur, quod & ex parte factum fuit; Rege enim pene animam agente, arcam, cui catalogus gubernatorum inclusus erat, in templum Cathedrale Lisybonense deferendam curārunt: eaque aperta viderunt gubernatores electos esse Georgium Almedam, Archiepiscopum Lisybonensem, Franciscum Sadam, primum cubicularium Regis, Ioan. Teglium, Ioan. Mascaregnam, & Iacob. Lopezium de Sosa, præsidem consilii tribunalis Lisybonensis. Præstiterunt hi iuramentum fore, vt gubernarent secundum leges Regni, & limites præscriptos, quos Rex Henricus studiose explicuerat. Hæc solicitudo tam subditis, quam ministris regis Philippi mouit suspicionem de morte Henrici, præsertim quia iam biduum amplius neminem ad eum admittebant domestici & consiliarii: qui rem totam, quantum possent, cælaturi esse credebantur, vt eo plus spacii ad deliberādum, ad gubernatores in possessionem mittendos, & ad defensionem parandam haberent. Etsi vero paulo post intellectum fuit Regem viuere, & ita conualescere, vt magna ex parte pristinam sanitatem recuperaret: tamen, quia communis opinio erat eum non diu superuicturum, omnes omnium ordinum, in toto regno dubiis, & suspensis animis, quo res euasura esset, expectabant.

Liber Quartus

ARGVMENTVM.

In hoc libro continentur varii sermones Castellanorum, & Portugallorum de rebus Lusitaniæ pestis: Conuentus Almerinensis: mors regis Henrici: regimen Gubernatorum: Antonii aspiratio ad Coronam: testamentum regis Henrici: diligentia Philippi in inquirendo, an bona conscientia bellum mouere posset: electio ducis Albani in Imperatorem exercitus, & priuilegia, quæ Lusitanis, si sponte se imperio suo subiicerent, Philippus offerebat.

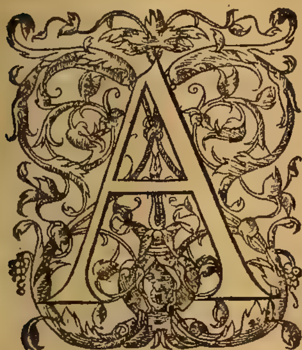

LEBAT interea exercitum Rex Philippus in Hispania maiori cum incommodo, & sumptu, quam si alibi eundem sustentasset. Cum enim illa regio non nimium fertilis sit, necesse erat commeatum ex locis remotis adferri. Instabat finis mensis Nouembris anni 79. & tamẽ ita incertus adhuc erat rerum status, vt non liqueret, vtrum tuto dimitti posset exercitus, an vero paulo post eius opera necessaria esset futura. Etsi enim Henricus erat viuus, & bene erga Philippum adfectus, tamen Lusitani obstinatissimi erant contra Hispanos. Cupiebat Philippus semel certus esse de successione, tum propter magnitudinem sumptuum, quos sustinebat, tum vt metu eorum, quæ accidere poterant, liberaretur. Itaq; non cessabat instare apud Henricum, vt ipsum successorem declararet, adductis multis rationibus, cur ita conueniret: & multis etiam incommodis, quæ, si id non faceret, nasci possent, eaque omnia ita ambigue dicebat, vt, se non tantum causa, sed etiam causam tuentibus armis valere, innuere, videretur. Quamuis autem huic petitioni minæ tacitæ mistæ essent, tamen illa Henrico non displicuit: imo de industria eam publicari curabat, vt populo persuaderetur, ipsum inuitum ad successoris nominationẽ cogi. Porro vniuersum regnum mœrore adficiebatur, quod videret Regem Hispaniæ exercitu instructum. Regem Henricum morti vicinum esse, & exiguum illud tempus, quod reliquum erat, in parui momenti rebus consumi. Itaq; sententiæ & sermones varii erant, prout varii etiam erant adfectus & passiones. Illi, qui Priori fauebant, pene omnes tenuis conditionis homines, & in quibus lumen mentis obscuratum erat, rationibus omnibus repudiatis, dicebant eum esse legitimum, & verum regni hæredem. Regem autem odio Prioris ardentem, absoluta potestate eum iure suo spoliare conari, & hac in re omnes intimos regis cum ipso consentire, propterea quod, cũ rex ipsis suadentibus Priorem tam acerbe esset persecutus, metuerẽt, ne, si ille ad regnum perueniret, ita, vt par erat, eos vlcisceretur. Atq; ita illos, salutem suam patriæ libertati anteponentes, regni successionem, Priori ademptam, ad exterum aliquem deferre constituisse. Multi adfirmare non dubitabant Priori, quantumuis notho, sceptrum deferendum esse, propterea quod nemo ex sanguine regio, Henrico consanguinitate propinquior, quam ille, superesset. Alii, in quibus plus poterat odium contra vicinos, quam beneuolentia erga quenquam ex competitoribus, dictitabant, ad quemcunq; tandem successio regni spectaret, nullo modo imperium regis Hispaniæ recipiendum, sed potius ad arma veniendum esse, & simul virtutem, & fortitudinem nationis Lusitanicę magnifice extollebãt. Addebant se imploraturos auxilium Gallorum, & Anglorum, de quo nullo modo dubitabant: existimantes se hoc adminiculo suffultos regem creare posse suo arbitratu. Erant etiam quidam, (sed pauci, & cordati) qui viribus Lusitanorum & Hispanorum accurate expensis, intelligebant imperium Regis Philippi euitari non posse: ꝙ quanquam ipsis magno esset dolori, tamen dulcẽ futuram inter has duas nationes amicitiã, & his regnis coniunctis Lusitanos ex commerciis, & negotiationibus non mediocre lucrum percepturos esse sperabãt. Non deerant etiã, qui pro suo libitu his de rebus iudicantes, dicerent Antonium, deposito ordinis S. Ioannis habitu, nuptias contrahere debere cum filia Ducis Bragancię, & illis ita inter se reconciliatis, postea rẽ omni periculo cariturã. Rursus alii existimabant à Rege Philippo obtineri posse, vt concederet ipsis filium natu minorem, quem, tanquam futurum regem, suo more educarent. neque recte facturos Lusitanos, si hanc conditionem repudiarent,

quia sufficeret illis regem proprium habere, quicunq; tandem ille esset. Hanc autem viam cum tentasset, vt aiunt, Henricus, paulo post Philippus se consentire non posse respondit, quod hæc res cum iniuria filii primogeniti coniuncta, & inter posteros suos in Hispania discordiarum veluti fomes futura esse videretur. Studium & industria ministrorum Regis Philippi interim apud nobilitatem plurimum effecerat, ita vt in numero eorum, qui tam variis sententiis in contraria distrahebantur, paucissimi essent nobiles. nam magna ex parte vel sponte sua in partes Regis Philippi inclinabant, vel corrupti tacebãt, & ne sententiam dicere cogerentur, ex aula discedebant. Ex quinq; gubernatoribus tres Philippo addicti erant. Et quamuis non adeo mirum esset in plebe (quæ pro solita sua leuitate, & iudicii inopia plerunque deteriora amplectitur) tamen multis admiratione dignum videbatur, quod omnes omnium ordinum Lusitani promiscue consilium caperent, plane contrarium ei, quod merito capi debuisset in re tam ardua, in qua deliberandum erat diu, antequam semel aliquid statueretur. Quidam enim animo à præiudiciis libero dicebant imperium Regis Philippi fugiendum esse nobilibus, qui apud Reges superiores in honore & pretio fuissent. Quia eos Philippus pro more suo legibus & potentia in officio continere velle putabatur. E diuerso vero plebem accipere debere ipsius imperium, quia illam amice complecti, & contra potentiorum iniurias tegere consueuisset. Verum nihilominus contrarium fiebat: quia nobiles Philippo adhęrebant, plebs eum auersabatur. Plebi igitur vt satisfieret, & vt eriperetur illi opinio, in qua erat, magnopere cupiebant Oratores Regis Philippi, pręter ea, quæ iam ante summa cum diligentia curauerant, publicare in toto regno iustitiam Regis, & clementiam. neq; enim in vulgus satis esse putabant, quod iam multos peculiariter his de rebus edocuissent. Aduersarii illorum, (inter quos erant Camerales Lisybonenses) captabant & ipsi occasionem vulgo contrarias rationes, quibus nitebantur, exponendi: sed neutris ad concionem verba facere licebat. nam non tantum prohibitum hoc erat, sed etiam non omnes animum suum libere exponere audebant: itaq;, pars vtraq; scriptis causam suam agere, & promouere instituit. Etsi autem non eos aculeos scripta in animis hominum relinquunt, quos viua vox: tamen hoc casu plus scribendo effectum fuit, quam orando fortasse effectum fuisset. nam scripta in multorum manus peruenerunt, ad quos viua vox non penetrasset: & cum sæpius relegerentur & ruminarentur, fortius hominum animis impressa fuere. Horum scriptorum complura sine auctore circumferebantur: & nonnulla friuola erant, & sine iudicio consarcinata. Quæ vero paulo plus artificii habebant, & pro rege Philippo conscripta fuerant: tendebant huc, vt populo error, in quo versabatur, eriperetur, & terror incuteretur iis, qui plebem concitabant, posita ob oculos rei magnitudine, & periculo armorum: excutiebant sigillatim argumenta, & rationes competitorum: refutatisq; omnibus, Regem Philippum reliquis potiorē esse ostendebant. Actionis ab Antonio institutæ iniquitatem & absurditatem vehementer exaggerabant, quod & nothus esset, & etiamsi legitimus, & Philippo propior pronuntiaretur, tamen nunquā posse ex animis hominum hanc opinionem euelli, quin hac in re fraudem, ad regnū vero hæredi extorquendum excogitatam, subesse existimarent. Refellebant etiam argumenta eorum, qui populum legitimis hæredibus superstitibus, ius regis eligendi habere contendebant, adductis exemplis Pontificum, qui suam auctoritatem in nominando Rege Alfonso primo, & Comite Boloniæ interposuissent: & licet concederetur Ioannem I. electum fuisse: tamen dicebant hoc factum fuisse post victoriam in prælio obtentam, & quod Lusitani causaretur, nullos superesse hæredes, nisi nothos & spurios: imo ex hac ipsa ratione adfirmabant liquere electioni iam nō esse locum, propterea ꝙ legitimus successor in promtu esset. Ostendebant Deum Opt. Max. qui 22. hæredes, omnes rege Philippo propiores ex hoc mundo euocasset, Lusitaniam cum Hispania cōiungendo voluisse brachium aliquod seculare corroborare, vt eo melius sedem Romanam contra infidelium & hæreticorum insultus tutari posset. Præter bonitatem causæ, & voluntatē Dei, examinabant etiam veluti in trutina, laudem, vituperium, damna & commoda, quæ ab vtrauis parte vel metuēda vel speranda essent. Quantum ad laudem, dicebant non posse esse ipsis dedecori obediētiam, quam legitimo successori præstarent, præsertim, cum regna Hispaniæ, ad quorum successionem rex Emanuel vocabatur, eius imperium tāta cum animorum promptitudine recepissent, cum tamen satis virium ad eum, si voluissent, repellendum haberent. Idem fecisse regna Castellæ, cum ad hæreditatem adeundam veniret, Archidux Austriæ, quantumuis esset Germanus. Ridebant eos, qui dicebant Castellam Lusitaniæ non Lusitaniam Castellæ, accessionis loco adiungendam esse: & ostendebant, nullum vnquam Lusitanorum in aulam Hispanicam venisse, quin humanissime exceptus summo honore adficeretur. nec iniuria, cum multæ nobilissimæ Castellæ familiæ ex Lusitania originem traherent. Opponebant

hebant validissimas rationes illis, qui verebātur, ne Lusitania opprimeretur ad exemplum Belgici, regni Neapolitani, & Ducatus Mediolanensis. Dicebant Belgas semper clementer habitos, eisque ex indigenis gubernatores præfectos: Hispanos vero ad nullam dignitatem vel officium promotos fuisse. Cum vero quidam proceres primum à Romana Ecclesia, & deinde à Rege (qui hanc impietatem ferre nollebat) defecissent: Regem illi bello impendisse quinquaginta milliones auri, idq; potius in commodum Ecclesiæ, quam ob aliā causam. Et quanquam Germani, Galli, Angli Belgas rebelles pecunia & milite iuuarent, tamen eas Regi prouincias illas è manibus extorquere non posse: imo, cum ipsi liceret tranquilla possessione Belgici frui, libertate Religionis cōcessa, & magnos inde reditus percipere, tamen eum nolle hoc permittere, ne vim inferat conscientiæ, & quia cultum Dei ceteris omnibus rebus anteponendum esse existimet. Neapolitanos vero & Mediolanenses vi esse sub imperium Regis redactos: cumq; per se parum virium habeāt, & ab hostibus regis circumdati sint, non posse eos iure queri, quod necessitate ita flagitante, apud illos Rex præsidia aleret: quasi dicerent, si Lusitani sponte Philippum ad regni successionem admitterēt, fore, vt, tanquam boni, & fideles subditi, à præsidiis immunes essent, & sine vllorum periculorum metu, facultates à patribus relictas conseruarent: Sin vero, belli fortuna tentata, succumberent, eodem modo, quo Neapolitanos, & Mediolanenses, & fortasse etiam peius eos tractatum iri. Laudabant Lusitanos, tanquam fideles, morigeros, & dignos, qui amarentur: inuehebantur in animum vilem eorum, quos non pudebat vereri, ne à principe, cui se submitterent, inclementius haberentur. Dicebant, quoniam Rex Philippus firmiter apud animum ita proposuisset, & ad ciuitates Lusitaniæ sententiam suam perscripsisset: quia etiam spacium quatuordecim annorum bellum Belgicum in locis tam remotis contra tot reges, & contra subditos, qui imperium eius accipere parati erant (quanquam sub iniustis conditionibus) continuasset, non esse verisimile fore, vt tam cito ab oppugnanda Lusitania vicina, imbecilli, auxiliis destituta, & optimo iure ad se pertinente desisteret. Cōmemorabant multis verborum ampullis res gestas Hispanorum. Dicebant, quādo Hispania arma sumit, tum illam capere Regem Galliæ, captiuos abducere principes Germaniæ, vertere in fugam Turcas, extorquere Turcæ ex manibus Maltam, delere eius classes, deniq; alere perpetuo in Belgico exercitum iustum, & integrum, qui fundit, fugatq; hostes, Proceribus interim Hispaniæ quiete domi suæ viuentib. Ab his rebus gestis descendebant ad considerationē virium, quas Lusitani tam potenti monarchæ possent opponere, & maiorem in modum vniuersos & singulos rogabant, vt hāc rem ea, qua par erat, cum diligentia expedērent. Adfirmabant vnum hoc consolari homines iudicio præditos, quod Lusitanorum exiguas admodum esse vires intelligerēt: quæ si tantæ essent, vt saltem per aliquot dies hostem remorari possent, & ad eas accederet pertinacia, fatebātur, belli initio facto, Reges Indiæ littora vicina occupaturos, Mauros inuasuros loca, quæ Lusitani in Africa possident: Gallos & Anglos impressionem in Insulas Oceani facturos: alios in aliis partibus aliquid imperio suo vi subiecturos, cum pernicie non tantum regni, se totius etiam orbis Christiani. Adducebant exemplum regis Sebastiani, qui, quod vires suas metiri & expendere noluisset, seipsum in exitium præcipitasset. Quantumuis autem, quam imprudenter ille faceret, cuiuis intellectu facile esset, & à multis etiam expeditio illa tanquam infeliciter successurā non sine lachrymis dissuasa fuisset: tamen Deum tum temporis iudicium illis ademisse (vt solet hoc adimere illis, quos vult punire) & iam adhuc adimere omnibus iis, qui auctores essent hæreditatis regni Philippo denegandæ. Instituebant comparationem inter amicitiam cum Hispanis & eam quam sperarent se inituros cum Gallis, & enumerabant damna & rapinas, quibus Galli piraticam exercentes Lusitaniam vexauerant: & ostēdebant, nullam fere rationem habitam fuisse eorum, qui hac de re in Gallia conquesti fuissent: E contra magnifice efferebant concordiam, & quietem, quæ inde vsque ab vltima pace cum Castellanis facta, studiose & religiose ab iisdem conseruata fuisset. Reprehendebant actiones Gallorum, vtpote qui nihil aliud agerent, nisi vt, sub prætextu auxilii, pede in Lusitania fixo, paulo post dominatum sibi vindicarent; aut, si hoc minus ex sententia succederet, nihilominus admitterentur ad alleganda iura sui Regis, ne ipsis vnquam occasio conquerendi deesset. Dicebant, etiamsi electio ad populum spectaret, & etiamsi Rex Hispaniæ nihil iuris in Lusitaniam haberet, tamen ad iugum Gallicum euitandum, eam cum Castella vniendam fuisse, vt eo melius posset pristinam tranquillitatē conseruare, & frenare rabiem Gallorum, qui multos Lusitanorum viuos in mare præcipitassent, vicarios ducesq; Regis Lusitaniæ occidissent, idq; auspiciis Regis Galliæ. Ex vnione enim præter conseruationem cultus diuini, & hoc cōmodi promanaturū, vt Galli perterrefacti à pristina in Oceano prædandi cōsuetudine desisterent. Laudabant regē Henricū tanquam iustum & sanctū: Lusitanos

melius conſilium capere non poſſe dicebant,quam ſi ad pedes Henrici prouoluti orarent, quoniamRex Philippus erat dignitate primus,proximus,& natu maximus omnium ipſius cognatorum,vt in nomine Dei,ſubditos ei iuramentum obedientiæ præſtare iuberet, interpoſitis pactis ad libertatem regni pertinentibus iuxta formam donationis, olim à rege Emanuele factæ.Non eſſe negligendam hanc occaſionem,dum Henricus adhuc viueret: imo,depoſita animorum diſſentientium pertinacia, communi cõſilio belli pericula amouenda,nec committendum eſſe, vt poſtea inuiti, & coacti ſe poteſtati Hiſpanorum ſubiicerent,idq; tali tempore,quo nullam eſſent inituri gratiam. Sin vero illud ſtatim facerent, non tantum ſua conſeruaturos, ſed etiam alienarum facultatum hæreditatem lucraturos, propterea quod magnitudo regni Caſtellæ promiſcue omnes ſubditos regis Hiſpaniæ ad munera ſuprema admittit:id quod probabant exemplo Archiepiſcopatus Toletani,& iuris præſidendi in conſilio Regio:quibus duobus officiis,quantumuis omnium eccleſiaſticorum & ciuilium ſupremis,homines exteros,& non Caſtellanos prçeſſe dicebant.Proteſtabantur,ſi aures clauderent rationibus his veriſſimis,& eas manifeſtis fraudibus patefacerent,fore vt domi ſuæ cædes,tormenta,latrocinia & incendia, quæ bellum comitantur, experirentur. Ab altera parte ad huiuſmodi literas reſpondebant Luſitani,ſe non cupere bellum,ſed conſtituiſſe vim,ſi qua ab illis inferretur,vi repellere; Adducebant multa argumenta ad probandam cauſæ bonitatem & potẽtiam ſuam,petita ex exemplis ſacræ ſcripturæ,in quibus pauci iuſtam cauſam fouentes magnum numerum hoſtium profligarunt. Negabant veriſimile eſſe, Deum per horum regnorum vnionem velle vnum ex brachiis Eccleſiæ Romanæ confirmare:imo,dicebant multa eſſe,quæ ſuaderent, metuendum eſſe contrarium, ſimulque in expugnationem vrbis Romæ, & alias Hiſpanorum inhoneſtas actiones inuehebantur.Laborabant vehementer in eo, vt probarent Priorem Cratenſem eſſe legitimum:Regem vero Henricum in hac cauſa diiudicanda ſe iudicem minime candidum præſtitiſſe. Non omittebant ius Duciſſæ Braganciæ, eamq; gradu propinquiorem eſſe rege Philippo autumabant.Reprehendebant Philippum,ꝗ iuri ſuo diffidens ad arma ſe conuerteret.Oſtendebant(idq; pluribus verbis,quam reliqua) ex cõiunctione cum Caſtella,ad ſe nihil quidem vtilitatis,vel honoris:ſatis multum vero damni, & ignominiæ redire poſſe:quantumuis ampliſſimis & maxime perſpicuis conuentionibus ſibi cauerent:id ꝗ probabant exemplo Belgici,& Arragonæ, innuentes mores, & imperium Hiſpanorum Belgis cauſam ab eccleſia Romana,& rege ſuo deficiendi prçbuiſſe.Dicebant ſubditos regis Hiſpaniæ cuiuſcunque eſſent nationis,ſi ad ſoluenda tributa, & belli incommoda ſuſtinenda,promti eſſent,haberi pro ſubditis:Verum in diſtributione honorum,in cõceſſione immunitatum,& beneficiorum collatione illos non agnoſci.Parui faciebant potentiã Regis, eo ꝗ etiamſi forte aliis prouinciis eſſet formidabilis, diuerſa ratio eſſet in Hiſpania,in qua conſtaret,eum nec propter regionis ſterilitatem numeroſos exercitus alere poſſe,nec propter ciuitates,& oppida minime omnium munita,in eandem militem exterum introducere audere:cui rei argumento eſſe poſſe dicebant exemplum belli Granatenſis, quod, quamuis contra pauciſſimos Mauros inermes gereretur,tamen cum tot incommodis,tot cædibus,tot periculis coniunctum fuiſſet.Addebant regi nullum paulo rei bellicę peritiorem Ducem reliquum eſſe:enumerabãt multos virtute præſtantes, qui olim magiſtro Carolo quinto vſi,& omnes mortui erant:in quorum locum neminem deinde ſucceſſiſſe dicebant,propterea ꝗ conſtaret regem togas armis anteponere: Atq; hanc etiam cauſam eſſe,cur ille fines imperii ſui non protuliſſet, ſed inſuper etiam amiſiſſet Goletam, & ſeptendecim prouincias Belgici:multo vero maiorem iacturam ſine dubio facturum fuiſſe,ſi ipſo regnãte,cetera etiam regna reges habuiſſent:verum Galliæ, Angliæ,Luſitaniæ imperio toto illo tempore feminas, & pupillos præfuiſſe. Concludebant non eſſe credibile Regem Philippum,quantumuis minabundus militem cõſcriberet,bellumin Hiſpania moturum, nam ſi vires ſuas in hanc ditionem ſolam contraxiſſet, periculum fore, ſi vel tantillum aduerſi ipſi eueniret,ne qua prouincia tumultuaretur,& ne Galli, otii impatientes,hac occaſione & ipſi vterentur.Præterea illum,cum ſenex,& de vitę ſpacio incertus eſſet, conſiderare oportere,ſi poſſeſſione Luſitanię nondum pacifice fruens,& exercitu in Hiſpania coacto,moreretur,fieri poſſe,vt hæredes ipſius,qui impuberes eſſent, non tantum Luſitania exciderent,ſed etiam in Caſtella,& aliis ſuis ditionibus(vbi ſubditi reges ſuos minus quam in Luſitania,amarent) belli aleę exponerentur.Superuenit interim annus 80.qui Luſitanis infelix,& infauſtus accidit,non tantum propter bellum, quod paulo poſt ſecutum eſt,ſed etiam propter annonę caritatem,& peſtem.Cum enim ver,& æſtas ſicciſſima fuiſſet,ſecuta eſt meſſis adeo ſterilis,vt in multis locis agricolæ minus colligerent, quam ſeuerant: Ex Gallia vero,& Germania ſolito paucores naues frumẽto onuſtę appulerant.Sed hoc malũ,

reſpectu

reſpectu aliorum,erat tolerabile,propterea quod caritas nũquam adeo creuerat, quin pro precio res ad vitam ſuſtentandam neceſſariæ haberi poſſent. Plus fuit mali in crudeliſſima peſte: quæ poſtquam in Italia, Germania, Anglia, & parte Galliæ graſſata eſſet, tandem etiam in hoc regnum, & inde in totam Hiſpaniam peruaſit: ſed nullibi magis ſæuiit, quam in vrbe Liſybona, vbi cum anno præterito leuia quædam eius initia depræhenſa fuiſſent,circa ver huius anni,inualeſcere cœpit & ſemper creuit, vſque ad autumnum, in quo remiſit. Sæuiſſima hæc peſtis,fortaſſis à Deo Opt. Max. ob peccata noſtra immiſſa non ex aeris corruptione,ſed ex contagione nata erat. Deriuata fuit in hoc regnum ab hominibus & mercibus quæ ex locis infectis veniebant,cumq; vrbs Liſybona magnam partem à muris nuda,& mercaturæ deditiſſima ſit, difficile erat prohibere,ne huiuſmodi tum homines,tum merces reciperentur.Clementia aeris, ſordes ciuitatis,nimius communis eſus piſcium,incuria magiſtratũs(cui cura ſanitatis tuendæ commiſſa erat) in ægrotis à ſanis ſeparandis,& in reliquis rebus omnibus ſiue inſcitia,ſiue negligentia malũ nutriebant.Quia vero hoc morbo infecti,breuiſſimo temporis ſpacio moriebantur, & quia ille inſtar ignis, puluerem tormentarium incendentis,celerrime omnes,qui ad ægrotos accedebant, corripiebat,magnus ciuibus terror incuſſus fuit. Remedium & diæta erat incertiſſima. Etſi enim varii variis tum medicamentis,tum diætis vterentur: tamen multi ex illis promiſcue moriebantur. Tandem docuit experientia remedia lenientia, cornu monocerotis,& lapidem Bezuar plurimum omnium prodeſſe, quamuis multis ne hæc quidem vitam conſeruare poſſent. Maior pars nobilium,& eorum, qui re lauta erant,cum familiis ſe in hortos,& vineas ſuas conferebant: & quantumuis ruri etiam morbus graſſaretur, tamen ibi vel tutiores ſe fore ſperabant, vel ſaltem liberos à fœtore,& conſpectu tot funerum,& cadauerum,quæ ſingulis horis ob oculos verſabantur habitantibus in vrbe, in qua malum tantas vires adquiſiuit,vt nihil aliud niſi pheretra corporibus mortuis onuſta cernerentur, & impletis omnium templorum,& cœmiteriorum ſepulchris, in plateis,& agris mortuos humare neceſſum eſſet. Hoc tempore Almerinum ad regem omnes regni procuratores, ad conuentum vocati, ſe contulerant: cumque vrbs Liſybona elegiſſet Emanuelem Portugallum,& Iacobum Salemam,qui eodem proficiſcerentur, non dederunt ſe in iter,quia à rege,tanquam homines ſeditioſi,reiecti &ab officiis remoti fuerant:& ideo in eorum locum ſubſtituerunt Phœbum Moniſium,& Emanuelem Soſam Pacecum. Erat exoſus regi Henrico Salema,propterea quod veluti Syndicus Liſybonenſis, regi dixerat ſe intellexiſſe, agi non tantum de lite ſucceſſionis decidenda, ſed etiam de pactis conuentis, quæ quidem fas non eſſet,populo inconſulto iniri. Cum vero Rex reſpondiſſet populum eſſe tantarum rerum incapacem: ſubiecit Salema ſe mirari regem habere populum illum pro incapaci, quem tamen ipſe ſatis iudicii habere exiſtimaſſet, ad Coronam ſibi imponendam: quæ oratio regi indignationem mouit. Hæc mutatio procuratorum occaſionem præbuit variis vulgi ſermonibus. Rex enim aperte aduerſari populo, & non niſi ſibi gratos procuratores admittendo,vi in conuentu id,qnod volebat, obtinere velle videbatur. Ceterum illi, quibus vera huius rei cauſa perſpecta erat, & qui Emanuelem cum tota familia Portugallorum merito in hoc caſu repudiatum fuiſſe norant, factum Regis laudabant. Erant Portugalli ſuſpecti. Nam cum Ioannes Portugallus, Epiſcopus Guardenſis, frater Emanuelis, altiores quam pro fortuna ſua ſpiritus duceret: non tantum æqualibus ſuis ſe anteponere non dubitabat,ſed etiam Cardinali, qui nondum Rex erat, debitam reuerentiam non exhibebat: vnde mutuum inter ipſos odium natum fuerat; cumque Cardinalis, vt æmulo alas incideret, ſcriptum, in quo Iohannis mali mores, vita diſſoluta & negligentia in adminiſtrando Epiſcopatu, continebantur, ad Papam miſiſſet, Epiſcopus Romam,ad rationem coram Papa reddendam proficiſci, veluti vi coactus fuit. Tulit longe moleſtiſſime Epiſcopus hoc incommodum, præſertim quod, cum Romam contendens in aulam Hiſpanicam diuertiſſet, Rex Philippus, cauſa itineris intellecta, eum, quantumuis,rogatus, in conſpectum admittere noluiſſet. Itaque etſi iam Cardinalis Rex factus eſſet, tamen odium non ceſſabat: cumque Iohannes ſe aliter eum vlciſci non poſſe videret,quam conſilia illius impediendo: intelligeretque eum hoc agere,vt regnum Philippo traderet; conſtituit manibus pedibuſque obluctari, & hoc pacto vna,eademque opera iniuriam ab vtroq; rege ſibi illatam vindicare. Inita itaq; conſpiratione, Epiſcopus, Emanuel frater,Franciſcus Comes Vimioſius,nepos illius, (qui & paternas & proprias ſimultates cum Cardinale exercebat) & alii cognati,& amici, adhærere partibus Antonii, Prioris Cratenſis, eum ad regni coronam euehere, aura populari freti conſtituerunt. Ceterum,Rex Henricus,cum iure Philippi cognito,decreuiſſet eum ad ſucceſſionem regni vocare, & indicere conuentum, miſit Paulum Alfonſum Doctorem, cuius fidei

multum tribuebat, Villauizosam, vbi erat sedes Ducis, & Ducissæ Braganciæ, vt illis indicaret; regem, qui successionem iure ad Philippum pertinere, & sentētiam iamiam pro ipso pronunciandam esse, videret, voluisse eos in tempore admonere, vt cum Philippo transigerent. Verum illi, hanc admonitionem parui facientes, & in alium sensum eam interpretantes, neglexerunt hanc occasionem, ad quam amplectendam eos etiam ministri Hispanici cohortati fuerāt. Interim inchoatus fuit primus actus huius conuētus in palatio Almerinensi 9. die Ianuarii, præsente Rege, quem, quia vehementer ægrotabat, sellæ insidentem importârunt: Antonius autem Pignerus, Episcopus Leinensis, homo eloquens, orationem habuit multis verborum luminibus insignem. Dicebat Regem omnes curas suas, cogitationesque conferre ad promouendam vtilitatem communem totius orbis Christiani, ad conseruandam & augendam religionem nostram Catholicam, pacem, & tranquillitatem subditorum. Quia vero cuperet satisfacere officio suo, & vestigiis priscorum regum, & maiorum suorum, vt & in tota vita sua fecisset, insistere, ac, tanquam Princeps, iudicio maturo & longo vsu præditus, & prudens rerum æstimator, intelligeret, quanti Reipublicæ interesset, se viuo declarari, quis post mortem suā sibi iure successurus esset; eum maximam cogitationum partem ponere in litis illius decisione, idq; tanta cum solicitudine, & animi contentione, vt, dum neq; varietate multorum, & grauissimorum negotiorum, neq; diuturnæ inualetudinis incommodis se à proposito auocari patitur, rem Dei benignitate, prope ad sententiæ pronunciationem perduxisset, vt ab ipsis rogatus fuisset, & quod ab omnibus merito auidissime expectari deberet. Cum itaq; causæ decisio in eo statu esset, visum esse regi, illos ad conuentum vocare, vt cum ipsis de multis ad religionem, tranquillitatem, & vtilitatem Regni spectantibus ageret; quæ omnia paulo post prolixius omnibus exponenda curare constituisset: Exhortabatur illos, vt reuocatis in memoriam mysteriis, quę superioribus diebus festis, fidelibus Christianis repręsentata fuerāt, orationibus, sacrificiis, bonis operibus, & eleemosynis se præparent ad recipiendā diuinæ sapientiæ lucem, quam Deus semper communicaret illis qui se ad accipiendam illam pararent, & sine qua omnis prudentia humana, quantumuis circumspecta nihil recte administrare posset. Quod si facerent, Spiritum Sanctum vna cum gratia sua in animis ipsorum habitaturum, mentes illorum illustraturum, voluntates illorum conformaturum, vt omnia, quæ agerentur, & à rege constituerētur, quam gratissima Deo essent, & quam maxime ad ipsius gloriam, propagationem religionis, & tranquillitatem, ac vtilitatem regni conducerent, quem scopum semper Rex habuisset, & quem præcipue haberet in præsenti negocio, quod vt cū incommodo valetudinis, ita cum sanctissimo zelo suscepisset. His dictis, Emanuel Sosa Paceccus, procurator vrbis Lisybonæ, surgēs, dixit: Quandoquidem diuina prouidentia inter tot regni calamitates ipsis Henricum Regem præesse voluisset, omnes ab ipsius virtute sibi polliceri, fore, vt malis imminentibus mature remedium adferret. Omnibus perspectum esse regem, amore & studio pacis inter subditos conseruandæ, ne quidem propriæ valetudini parcere: & pro tanto beneficio illos Regiæ Maiestati, quantas maximas animo concipere possent, gratias agere, simulq; demisse offerre antiquam, & constantem fidem, amorem & obedientiam, quam Lusitani superioribus regibus, maioribus illius, præstare consueuissent. Hac oratiuncula finita, tympana pulsari cœpêre, & Rex in conclaue suum reportatus fuit. Quia vero oppidum Almerinense paruum est, omnes Procuratores diuersabantur in vico Sanctaienæ, qui non procul inde in opposita Tagi ripa situs est, & in monasterio S. Francisci consultatum conueniebant. Rex totus erat in eo, vt ex conuentu aliquis fructus perciperetur, & alternis comitate, & seueritate vtebatur: veruntamen valde metuebat, ne frustra laboraret. Etsi enim effecerat, vt Lisybonæ procuratores eligerentur, qui Regi satisfacerent: tamen in reliquis ciuitatibus non statim idem obtinere poterat: præterquam etiam quod non satis sciret, quibus potissimum fideret. Et intelligebat Coimbrienses tumultuari, & Camerales eius vrbis vna cum nonnullis ciuibus, Prioris Cratensis partibus addictis, de negotio successionis ignominiose loqui: quo quanquam ad tumultum sedandum, & seditiosos puniendos Martinum Correum Syluium ablegasset, tamen ille à Coimbriensibus sannis exceptus, re infecta, redierat. Nec profuit quidquam, quod Rex hanc ob causam Arriam Gonzalesium Macedium procuratorem illius ciuitatis, in vincula coniici iussisset. Fuit enim paulo post liberatus. Cepit Rex magnam voluptatem ex responso, quod ipsi ordines Ecclesiasticorum, & nobilium dederant. Cum enim ipsis demōstrasset, quantum ponderis haberet actio regis Philippi, & dixisset consultum sibi videri, vt cum eo transigeretur: illi magna cum animorum submissione gratias egerunt. Hoc tamen verum est, inter nobiles diu disceptatum fuisse, antequam communi consensu in hanc sententiam descenderent. Cum enim in vniuersum essent 28. & res suffragiis ageretur, vnico voto

Rex

Rex Philippus superior fuit non sine magna contrariæ factionis indignatione: qua in parte magnam vim habuerunt sollicitationes, & promissa ministrorum Hispanicorum: Henrico vero plurimum molestiæ deinde exhibuit obstinatio tertii ordinis, qui in omnibus rebus ipsi contradicebat. Erat communis opinio Phœbum Monizium, procuratorem Lisybonensem, Regi astipulari, & ea de causa Regem operam dedisse, vt eligeretur. Verum statim in prima consultatione procuratorum, quæ instituta fuit 13. die Ianuarii, manifesto animum suum detexit. Cum enim omnes conuenissent, ipse, tamquam consilii illius princeps, oratione instituta Lusitani, inquit, magis factis delectantur, quam verbis, itaque vtpote Lusitanus (etsi vulgo pro tali non habeor) pauca in medium allaturus sum. Sane credo nos omnes in Missa Spiritus Sancti, quæ iam celebrata fuit, Deum orasse, vt omnes nostras actiones ad sui nominis gloriam dirigat. Hic enim scopus omnibus nobis debet esse propositus. Nos habemus Regem Sanctissimum, & ideo credibile est, eum non conuocasse nos in hunc locum, nisi vt in existimatione nostra conseruanda, & Reipubl. vtilitate promouenda, nos iuuet. Hoc regnum elegit nos procuratores: & omnium oculi in nos conuersi sunt, vt perspiciant, vtrum dignos tanto honore elegerint. Demus itaque operam, vt intelligant se spe sua non frustratos, & quanta maxima fieri potest cum industria, & circumspectione in ea incubamus, quæ ad salutem & vtilitatem omnium pertinere videbuntur. Non displicet mihi, quod ex nonnullis audiui, nimirum hoc negotium successionis Deum sibi in cœlo diiudicandum reseruasse: vtamur hoc consilio, imploremus omnes misericordiam diuini numinis, præparemus nos non secus, ac si finis vitæ nobis immineret, obliuiscamur omnium rerum terrenarum: quod si faciamus, ego vobis nomine ipsius polliceor, fore, vt non minus hic, quam in ciuitate cœlesti, nos tamquam dilectos foueat, atque complectatur. Ego vobis multum tribuo: vosque rogo, vt, si propter peccata mea, me titubare, &c, ne veri Lusitani nomen amittam, periculum esse videritis, me sustenteris, ac fulciatis, ne hanc tantam iacturam faciam. Semper enim paratissimus ero sequi ea, quæ à vobis statuta fuerint. Hæc verba, quæ dicta fuere maiori cum feruore, quam eloquentia, exhilararunt complures ex oratoribus qui metuebant, ne Phœb. contrariæ factioni studeret. Itaque, distributis officiis, proposuerunt, quandoquidem vrbs Lisybona, cum ex Doctoribus quibusdam quæsiuisset, num sibi soli, tamquam primariæ Regni totius ciuitati, ius eligendi Regem competeret, responsum accepisset, negotium hoc ad vniuersum Regnum spectare: recte ordines facturos, si priusquam à Rege vllum mandatum acciperent, ab eo licentiam peterent ius eligendi Regis sibi vindicandi. Quod cum ab omnibus approbaretur, miserunt duos procuratores, qui Regi petitionem ordinum indicarent. Cæterum illi ridenti vultu, & verbis ambiguis excepti, nihil aliud renuntiarunt, quam postero die Regem ordinibus responsum daturum. Interim autem dum hi duo in consilium reuersi referunt, quid effecissent, paulo post iussu Regis illos subsecutus est Episcopus Antonius Pignerus, & nomine Regis indicauit, conuentus ordinum tanto cum incommodo institui: & res, de quibus in illis agendum esset, tam momentosas esse, vt æquum esset celerrime iugulum causæ peti, multis rebus leuioribus omissis. Regem Hispaniæ statim initio Regni Henrici petiisse, vt regni successor declararetur, propterea quod, exquisita multorum Iurisconsultorum tum Hispanorum tum exterorum sententia, certo statueret sibi hæreditatem illius deberi: Regē vero semper respondisse, causam diligentius cognoscendam, & reliquorum etiam competitorum rationes audiendas esse: ipsumque hoc modo Philippum detinuisse, donec & ipse disceret, quisnam iure ad successionem vocaretur. Cumque hoc iam Regi compertum, & controuersiam inter regem Castellæ, & Ducissam Bragancię verti notum esset, illum intelligere, si hæc declaratio, ordine iudiciali obseruato, per sententiam fieret, facile inde aliquid incommodi & damni Regno multis iam periculis exposito, creari posse. Regem itaque non videre, quomodo rectius subditorū tranquillitati consuli possit, quam si hæc controuersia finiatur, interposita transactione, eum in casum, si Rex ante Philippum moriatur. Hoc enim modo optime saluti Regni prospici, & competitori, qui optimam omnium causam foueret, satisfieri posse. Et licet adhuc res dubia esset, tamen hanc viam Regi tutissimam videri: id quod omnes illos etiam intellecturos speraret, qui rem diligenter expenderent. Cumque hoc negotium tanti esset momenti, Regem voluisse illud cum omnibus communicare, vt de ipsorum sententia statuere posset, quid hac in parte, & gloriæ Dei, & saluti Regni maxime conueniret. Regem ipsis diligenter commendare negotium, & velle, vt, postquam animo sedato, & oculis tantum ad gloriam Dei, & vtilitatem Regni directis, illud tractassent, & expendissent, statim sententiam suam ipsi exponerent. Hæc oratio totum consessum perturbauit. Expectabant enim responsum à Rege, vtrum illis regis electionem permitteret, nec ne. Cum itaq;

animaduerterent, tractari de negotio pene confecto, constituerunt missis illis, quæ Episcopus dixerat, denuo per internuntios responsum, ad suã petitionem à Rege flagitare: quod quamuis fecissent, tamen non plus, quam antea, obtinuerunt: imo Phœbo Monizio (qui inter ceteros ad Regem missus fuerat) fortasse liberius, quam par erat, loquente, Rex, non sine insignis patientiæ exemplo, dixit, sibi videri Phœbum venisse ira inflammatum. Subiecit Phœbus, se merito irasci, propterea quod Regia Serenitas Regnum ad Castellanos transferre conaretur, quod si ad aliquem Lusitanum quicunque is tandem esset, perueniret, omnes acquiescere velle. Postero die rediit Episcopus in consilium, &, nulla data ad procuratorum petitionem responsione, indicauit ad Regem delatum esse, nonnullos ex illo consessu perperam intellexisse id, quod de transactione Regia Serenitas dixisset, perinde ac si transactio inter Regem Castellæ, & Ducissam Braganciæ instituenda esset. Cumque res longe aliter se haberet, visum esse Regi necessarium, perspicue ordinibus ostẽdi, transactionem, quam cuperet promouere, tantum respicere Regem Castellæ, & hoc Regnum: & dicere ius esse dubium, tantundem esse, ac si diceretur, sententiam pro Rege Philippo iamiam esse pronuntiandam. Hortari itaque Regem eos, vt considerent, quanto satius sit finiri litem transactione, quam per sententiam: monere, vt diligenter cogitẽt de his, quæ ipsis indicari curasset; æquum esse, cum res tam ardua sit, & de qua salus Regni dependeat, eam ab omnibus probe intelligi. Cum discessisset Episcopus, complures ex procuratoribus ira accensi, cœperunt criminari Episcopum, quasi Philippi partibus studens, iniussu Regis orationem superiorem ad eos habuisset. Neque enim esse credibile, Regem ipsi talia mandata dedisse. Multi in conuitia proruperunt, & multi, antequam Episcopus finem dicendi fecisset, eum interpellare tentarunt, quod suspicarentur Regem parui pendere Consilium, quod ne quidem responso dignaretur: imo non dubitarunt adfirmare, eum non posse esse iustum iudicem in illa causa, propterea quod iam animum suum satis declarasset. Verum cum cogitassent sibi parendum, si confiterentur Regem pronuntiasse vt Regem, & iudicem simul; mutata sententia, dixerunt eum nondum quidquam declarasse, propterea quod rem adhuc pro dubia haberet. Miserunt ad Consilium Ecclesiasticorum & nobilium, qui indicarent, quid ipsis euenisset, & simul de hac re apud illos conquererentur: institerunt tertio apud Regem pro responso: Rex se mox ipsis satisfacturum respondit, simulque postulauit, vt ne grauarentur paucis ex ordine suo delectis rei decernendæ facultatem committere. Recusarunt hoc procuratores, veriti ne à competitoribus adeo potentibus arbitri vel vi oppugnarentur, vel aliqua alia ratione corrumperentur: & tãdem se nec pacisci, nec transigere vllo modo cum Castellanis velle aperte professi sunt. Cum autem Rex Henricus videret procuratorum in flagitando responso pertinaciam, neque eos vel ad transigendum, vel ad negotium paucis committendum adduci posse, veritus ne, si sententiam pronuntiaret, calumniis illa obnoxia esset, constituit, vt breuitati consuleretur, omnibus quæ ante dicta fuerant, in pauca coniectis, desiderio ipsorum satisfacere. Tertio itaque misit ad Consilium Episcopum, qui cum meliori, quam ante, auditorum gratia, dixit, quandoquidem non probaretur ipsis transactio, quam nomine Regis ipsis proposuisset, Regem nullam amplius eius mentionem facturum, sed facere illi copiam allegandi rationes, propter quas ius eligendi Regis sibi competere existimarent, hac tamen lege, vt intra bidui spatium argumenta sua proponerent. Procuratores hoc responso exhilarati, miserunt qui Regi omnium nomine gratias agerent, simulque peterent ab eo licentiam monumenta quædam antiqua ex Archiuo depromendi, vna cum termini prorogatione. Temporis prorogationem Rex denegauit: monumentorum depromendorum arbitrium magistratui superiori permisit. Conceperunt ex hac concessione Lusitani spem magnam, Regem suo arbitratu eligendi: & nonnulli iusto festinantiores professi sunt se cuiuis potius, quam Castellanis, imperium delaturos: idque non tantum plebeii, sed etiam complure ex nobilitate: quorum nonnulli, quod nimis euidenter animos suos ad seditionem procliues declarassent, ex Consilio exclusi fuerunt: cum interim illi, qui ad Regis Henrici voluntatem se accommodabant, præter promissa ministrorum Hispanicorum, etiam ab ipso Henrico muneribus & beneficiis adficerentur. Competitores Regni ægre ferebant, Henricum in partem Castellanorum propendere: quidam ex iis conquerebantur, reliqui dissimulabant, Dux Brabantiæ valde iuri coniugis suæ confidebat. Episcopus Parmensis in Consilium ingressus vehementer de Rege publice conquestus est: cui Emanuel Sosa sapienter respondit, non esse, quod mereret, quia Rex nihil nisi iustitiæ, & æquitati consentaneum statuturus esset. Rebus ita stantibus, vires Regis adeo fractæ erant, vt è lecto surgere non posset, & certissima mortis imminentis documenta daret. Nihilominus tamen vsque ad extremum spiritum numquam destitit incumbere in ea, quæ necessaria esse

videbantur.

videbantur. Hoc tempore visum fuit Duci Bragancię vocare Catharinam vxorem suam Almerinum, vt regem inuiseret, suisque persuasionibus apud eum efficeret, vt heres regni declararetur. Non nimium autem placuit hoc consilium Henrico, cum quo locuta est Ducissa liberrime: Cuius aduentu, & propterea quod iisdem diebus Archiepiscopus Eboranus, patruus ducis, canonicatum illius Ecclesiæ, ob redituum magnitudinem fructuosissimum, Paulo Alfonso concesserat, illi qui Regi Catholico addicti erant, nec mores huius doctoris, nec quam religiose iussa regum exequenda sint, norant, criminati sunt eum quasi non egisset cum Ducissa ita vt in mandatis ab Henrico acceperat. Henricus cum attigisset vltimum diem Ianuarii, circa noctem intempestam expirauit: & fuit res admiratione digna, illum cœpisse animam agere sub ipsum principium Eclipseos Lunæ, exacte in illud tempus incidentis: & eadem, finiente Eclipsi, exhalasse: perinde ac si illud signum cœleste in illius corpore tanquam viribus fracto, hoc subito efficeret quod in robustioribus aut omnino non potest, aut saltem non nisi progressu temporis, vt Astrologi volunt. Et sane hora illa obseruatu dignissima fuit, quia eadem Henricus ante 78. annos in lucem editus fuerat. Monachi qui morienti adfuerunt, commemorant illum nunquam loqui desiisse: rogasse circa decimam, quota hora esset: cumque illi responsum fuisset, dixisse se velle parumper quiescere, sed tamen iussisse se ante vndecimam excitari: dehinc in alterum latus incl natum, aliquandiu ita iacuisse, donec à monachis vocatus, iterum quæsiuisset de hora: & cum vndecimam auditam esse intellexisset: ibi illum dixisse, porrigite mihi istam candelam, hora mea venit: & ita candela manu apprehensa, paulo post expirasse, cum menses septendecim imperasset. Hic fuit vltimus regum Lusitaniæ, quorum linea masculina vna cum eo extincta est. Et vt primo Lusitaniæ domino (quantumuis Comiti tantum) nomen fuerat Henrico: ita etiam postremus fato quodam idem nomen sortitus fuisse videtur. Fuit corpore gracili breui statura, & facie minuta: ingenio erat mediocri & beneficio linguæ latinæ ad aliquam eruditionem peruenerat. Semper habitus fuit castus: nec vlla alia re hanc angelicam virtutem maculauit, quam vxorem ducendi desiderio, quo sub vltimos vitæ annos affici ceperat. Inuenit nomen tenacis dando potius quam negando. Negabat enim raro, sed dabat parcissime: cupidus imperii tum Ecclesiastici, tum politici: amantissimus religionis, & fidei: veruntamen asperitate in moribus monachorum & vestalium censendis modum excedebat, Fuit Episcopus, Cardinalis, Gubernator regni, Pæses Inquisitionis, Legatus Apostolicus & Rex: sed quo altius ascenderet, eo magis iudicii inopiam detegebat, propterea quod in superiorum officiorum administratione omnia à ministris suo arbitratu geri passus erat, & grauissime de successione controuersiæ finem imponere nesciuerat. Opiniones semel conceptas tenacissime animo imprimebat: conseruabat perpetuo iniuriarum memoriam: vnde fiebat, vt interdum in iudicando & exequendo affectibus indulgeret. Qua de causa monachus quidam, cui onus vitam austeriorem amplectendi imponebat, dixit, se ei obtemperaturum, quandoquidem sibi contra tale mandatum nullum auxilium humanum superesset. Henricum enim habere voluntatem hominis, auctoritatem Papę, & executionem Regis. Ad summam fuerunt in eo multæ, & magnæ virtutes: pauciora & minora vitia: sed tamen virtutes, & vitia reddebantur quodammodo paria hac ratione, quod virtutes erant clerici, vitia principis. In tota vita illum multi metuerunt, amarunt pauci. Itaque nemo inuentus est, qui mortem ipsius defleret: quę acerba fuit tantum iis, qui boni publici amantes voluissent litem successionis ante mortem illius finiri. Hæc acciderunt Almerini, vbi statim conuenerunt supra nominati quinque gubernatores, vt quæ è re esse viderentur, statuerent. Vtebantur autem titulo gubernatorum, & defensorum regnorum Lusitaniæ. Verum initio post mortem Regis tam Almerini quam Lisybonæ expectabatur populi seditio, & ipsi gubernatores, ac ministri Hispanici metuebant. Oderant conuentum procuratorum regni, qui durabat adhuc Sanctarenæ, tum quod illi consilio, tanquam superiori, se obnoxios esse ægre ferrent, tum quod ex illo facile tumultus alicuius occasio nasci posse videretur. Itaq; cœperunt procuratoribus verba dare, cum ipsi fortasse longe aliud animo agitarent. Quam ob causam miserunt ad eos Martinum Gonzalezium de Camera, sacerdotem nob lem, qui tempore Sebastiani in regni administratione tenuerat primum locum, quem tamen sibi conseruare nesciuerat. Etsi enim non erat diuitiarum auidus, & summæ integritatis, tamen erat tam asper & difficilis, vt vulgo pro inexorabili haberetur. Miserunt hunc, vtpote hominem popularem, & Regi Philippo parum amicum: cuius verba plus fidei, quam reliquorum, habitura esse arbitrabantur. Martinus enumeratis sigillatim mortis regis circumstantiis, dixit gubernatores superioribus Comitiis electos initium facere administrationis, & operam dare iis, quæ è re regni esse putarent. Quamuis autem incomparabilem

iacturam propter Regis Henrici mortem feciſſent tamen in cœlo, vbi eſſet, cum pro ſubditis ſuis intercedere; nec dubitare eos debere, quin gubernatores eo, quo par erat, cum feruore, & patriæ amore diligentiam adhibituri eſſent, vt tum Regno in electione Regis, tum vnicuique competitorum ius ſuum tribueretur. Præterea omnia inſtrumenta, & monumenta, quæ peterent ex Archiuo, ipſis conceſſum iri: gubernatores eos hortari, vt ſedate, & vnanimi conſenſu negotium tractarent, nec vel minimum motum in cuiuſquam priuati gratiam fieri ſinerent: gratum denique gubernatoribus fore, ſi, vt omnia eo rectius adminiſtrare poſſent, ab ipſis monerentur de iis, quæ quam maxime ad ſalutem regni conducere iudicarent.

Cum fine dicendi Martinus feciſſet, & ceteri tacerent, Phœbus Monizius reſpondit, illos non fugere, ex quinque gubernatoribus tres eſſe ſuſpectos, propterea quod, cum Rex ordines, vt in tranſactionem cum Philippo conſentirent, tentaret, ipſi non tantum Henrico adſtipulati eſſent, verũ etiam vt hoc conſilium ordines ſequerentur, inſtitiſſent, ſummeque illud commendaſſent, nihil aliud ſpectantes, quam vt & morem gererent Regi, & priuata commoda augerent. Quod cum ita ſe haberet, æquum non eſſe, vt Gubernatores adeo ſuſpecti reciperentur: imo nullo modo illis obediendum, ſed alios in eorum locum ſubſtituendos. Et hanc eſſe vnanimem omnium ſententiam. Subiecit Martinus ſibi non videri conſultum, vt quidquam mutarent, nam ſi hoc facerent, fore, vt non tantum præſentem rerũ ſtatum non emendarent, verum etiam pericula periculis, & incommoda incommodis cumularent. Præſtare itaque moram aliquam interponere, &, ſi deinceps gubernatores officium non facere animaduerterent, tum illos commodiſſime vti poſſe eodem hoc remedio, quod ſemper in promptu eſſent habituri. Quantumuis autem Phœbus regereret, remedium non ſemper fore ad manum, quod Comitia diutius durare non poſſent propter ſumptuum magnitudinem; tamen rationes Martini Gonzaleſii tantum ponderis habuerunt, vt conſentientibus ſuffragiis decerneretur deliberationem de mutandis gubernatoribus, tanquam rem mali exempli & non expertem periculi omittendam eſſe. Veruntamen procuratores vti voluerunt ea quam gubernatores conceſſerant, poteſtate, de rebus ad remp. ſpectantibus illos admonendi: & ſtatim conſcripſerunt nonnulla capita, quæ ab illis obſeruari volebant: nimirum, vt relicto Almerino, ſe conferrent Sanctarenam tanquam locum viciniorem, quietiorem, & tutiorem: vt dimitterent milites, quot alebant vt ſumptus non neceſſarii euitarentur: vt mitterent legatos, qui Regi Philippo indicarent illos, tanquam gubernatores regni, iuſtitiam ſincere adminiſtraturos, omnibus de ſucceſſione controuertentibus, rogare, vt rex ſibi hoc perſuadeat, nec permittat, vt in Hiſpania quidquam noui contra Luſitanos tentetur, vt quamprimum arcibus, & propugnaculis regni tam maritimis quam mediterraneis, de præfectis ſpectatæ fidei, milite, commeatu, ceteriſque rebus neceſſariis proſpicerent: vt in ſingulas prouincias mitterent virũ aliquem auctoritate præſtantem, qui ſubditos ad arma, ſi vſus veniret, capienda, & ad loca periculis expoſita defendenda, compelleret: vt mitterent duos legatos ad Papam, qui eum docerent de morte Regis & de electione gubernatorum regni, qui illud cõtra omnes, vim iniuſtam parantes, & ſententiam de ſucceſſione paulo poſt ferendam violantes, propugnaturi eſſent: Papam item rogarent, hortaretur per literas Regem Philippum, vt ab armis abſtinens ſe ſententiæ pariturum eſſe promitteret. Inſtabant, vt curarent inquiri, tam in eos, qui in hoc ſucceſſionis negotio pollicitationibus pecuniæ, & dignitatum animos hominum ſibi adiungerent, quam in eos, qui ſe corrumpi paterentur, quorum magnum numerum eſſe intelligerent. Ad hæc reſponderunt gubernatores, ſe breui Almerino diſceſſuros, ſed non expedire indicari, quo cogitarent: veruntamen ſe hac in re voluntati Liſybonenſium ſatisfacturos, Negarunt ſe dimiſſuros militem prætorianum, quia conſcriptus fuiſſet à rege Henrico ad aulæ, & competitorum defenſionem. Cum nonnulli detrectaſſent legationem Caſtellanam: tandem tamen electum fuiſſe Caſparem Caſalium, Epiſcopum Coimbrienſem, & Emanuelem Melium, qui iam ad iter ſe accingerent. Edixiſſe ſe vt Capitanei in ſua quiſque arce habitent: & arcib. tam ad flumen, quam in locis mediterraneis ſitis, quæ nullum habebant, de præfecto, & de armis proſpici. Non videri ſibi neceſſe eſſe legationem ad Papam mitti: Sin vero Rex Philipus arma capiat, tum ſe à Pontifice petituros, vt pro more partes ſuas interponat: deniq; ſeueriſſime ſe animaduerſuros in eos, quos corruptioni vel operam dediſſe, vel locum reliquiſſe deprehenderent. Interea miniſtri Hiſpanici, qui regem Philippum de Henrici morte certiorem fecerant, Almerini nõ ſine tumultus alicuius metu viuebant. Sed populi illi ſeruituti duræ aſſueti, & libertatis omnino expertes, nihil noui tentarunt. Dux Braganciæ ſignificauit gubernatorib. ſe paratum eſſe obedire, & petere, vt ſententia in ſucceſſionis negotio quamprimum pronunciaretur,

retur. Miſit ad Ducem Oſſunenſem, & reliquos miniſtros Philippi, qui indicarent, non eſſe, quod quidquam metuerent: nihil ſubeſſe periculi, & Ducem Bragancię illos in eaſdem, in quibus diuerſabatur, ædes recipere paratum. Idem fecerunt gubernatores.

Dum hæc fiunt Almerini, Antonius Prior Cratenſis, qui moriente Rege, nō procul inde aberat, equis celeribus Liſybonam contendit, & in horto quodam, muris ciuitatis vicino, ſubſiſtens, Magiſtratui Camerali, multiſque aliis hominibus primariis ſcripſit, ſe adeſſe, & petere, vt ad ſe exſpatiari non grauarentur. Magiſtratus, re cognita, ægre hoc tulit. Priorique iniunxit, vt diſcederet. Sed ille parui hoc faciens, nihilominus complures ex ſuis in vrbem, & vicina oppida dimiſit, qui regem mortuum eſſe, & Priorem illos in vicinia expectare dictitabant. Sperabat nimirum Prior populum ipſius amore impulſum, magno conſenſu eum regem eſſe proclamaturum: & huius vrbis, tanquam præcipuæ, exemplum ſubinde reliquas paſſim imitaturas; à quibus ſe amari non ignorabat. Veruntamen mox intellexit, ſpem ſuam vanam eſſe, id quod cautiores reddere debet eos, qui in aura populari multum fiduciæ collocant. neque enim vel vnus inuentus fuit, qui ad ipſum accedere auderet, niſi furtim. Nam ex nobilibus nemo erat in vrbe, partim propter peſtem, partim etiam, quia de induſtria aberant: Chriſtianis nouis (quorum maximus eſt numerus) animus deerat, & quia ſunt opulenti, nolebant ſe vllius criminis alligare; propter quod poſtea bonis exui poſſent: plebi vero per ſe meticuloſæ deerat auctor, & Dux: ita vt Prior, poſtquam varios; populi animos pelliciendi modos tentaſſet, & nihil ſibi ſuccedere videret, diebus aliquot ibidem conſumptis, in monaſterium Belemenſe ſe receperit: vnde ſcripſit ad conſilium ordinum, verbis, tempori potius accommodatis, quam animi ſui ſenſa exprimentibus. Dicebat ſe, cum de morte regis, Domini ſui certior fieret, ſimul etiam intellexiſſe corpus ipſius Belemum deportari: Se itaque eundem in locum profectum, corpus, poſtquam ad illud comitandum nimis ſero veniſſet, ibi expectare, debitumque & vltimum patruo, vt par erat, honorem & officium præſtare conſtituiſſe.

Ceterum, cum deinde intellexiſſet conſilium mutatum fuiſſe, ſe tamen, quod poterat, feciſſe, ac monachos illius monaſterii in exequiis, & Miſſis celebrandis, & precibus pro rege defuncto concipiendis adiuuiſſe. Addebat ſe, tanquam verum Luſitanum, & non ignarum, quantopere ſibi, talis aui & patris nepoti ac filio, tranquillitas & ſalus regni curæ eſſe deberet, voluiſſe illis ſignificare, ſe paratiſſimum eſſe, non tantum in futurum pro patria vitam exponere, & legibus, quæ ab illis ſancirentur, obedire, verum etiam in omnibus rebus præſentibus mandatis ipſorum debita cum ſubmiſſione per omnia obtemperare. Quin etiam paratum ſe eſſe oſtendere innocentiam ſuam, & quam remotus eſſet ab illis criminibus, quæ in ſententia à patruo prolata ſibi imputarentur: ſimulque demonſtrare ius ſuum, quod ſibi in coronam competere ab aliis intelligeret. Dicebat ſe propediem manibus, & protectioni ipſorum ſeipſum commiſſurum, ea cum fiducia, quam in viris, ſingulari Dei prouidentia, turbulentiſſimo illo tempore ad regni curam, & conſeruationem electis, ſibi merito collocare poſſe videretur. Reliqua ſe Ludoico Brito coram exponenda permittere. Ad has literas (quas procuratores acceperunt, diſſuadentibus quibuſdam) adiunxit Britus (qui illas reddiderat) Priorem breui adfuturum: petere, vt ſe certiorem facerent, quo in loco illum potiſſimum diuerſari vellent. Reſponderunt procuratores licere ipſi venire, quandocunq; vellet: quātum ad hoſpitium, ſe nihil illi præſcribere, ſed rem totā ipſius arbitrio permittere. Veruntamen, fere omnib. in vniuerſum ipſius aduentus non erat ingratus. Venit autem paulo poſt, & ſtatim bulla, qua Papa ſententiam differri iuſſerat, exhibita, inſtaurauit actionem de legitimitate ſua, qua non definita, de ſucceſſionis negotio nihil certi ſtatui poſſe dicebatur. Fouebat interim optimam ſpem obtinendi à conſilio id, quod prius ſe à populo Liſybonenſi impetraturum eſſe putauerat. Conueniebant procuratores Sanctarenæ ſingulis diebus, ſed ita, vt nihil pene, quod alicuius momenti eſſet, decernerent: conſumpſerunt aliquot dies, tum in mittendis nonnullis, qui ipſorum nomine competitores ſalutaret, & de adminiſtratione iuſtitiæ bene ſperare iuberent: tum in excipiendis, audiendiſque illis, qui competitorum nomine ipſis pro tam beneuolo animo gratias agerent. Et hac in re omnes quidem in vniuerſum magnum libertatis patriæ amorem in ſpeciem præ ſe ferebant, inprimis vero ii, qui minime omnium illam amabant. Quia vero iri Almerinum & rediri non poterat, ſine magno incommodo, quod flumen, ponte non conſtratum, nauibus tranſeundum eſſet, vnde fiebat, vt, & ea quæ occurrebant, cum Eccleſiaſtico, & nobilium ordine communicando, & cum gubernatorib. tractando multum temporis inſumeretur, in conſilio propoſitum fuit è re eſſe, vt vniuerſi in vnum locum coirent. Sed hoc obtineri non potuit, ſiue quod multis procuratorum pe-

cunia in sumptus quotidianos deficere inciperet, siue quod potius diuisionem, quam vnionem expeterent. Dicebant se abituros, quia à ciuitatib. sumptus necessarii ipsis non subministrarentur. Verum nec licentia discedendi ipsis data est, nec pecunia suggesta. Baldasar quidem Feria, procurator Barcellensis, Prior Ecclesiæ Sancti Stephani, & Episcopus Parmensis, quisque pro se pecuniam obtulerunt iis, qui ea egerent, ne conuentus diffluerett: Sed tamen procuratores, à nummis minus instructi eam accipere recusarunt, quod nollent se priuatim obstringere pro eo, quod ciuitates publice subministrare tenebantur. Præterea in hoc conuentu erant factiones variæ, & pauci Regi Hispaniæ fauebant: multi nesciebant, quid sibi vellent: magna pars addicta erat Priori: sed omnes in vniuersum metuebant gubernatores, neque eorum actionibus fidebant. Itaque vltra admonitiones, quas singulis diebus ipsis inculcabant, vrgebant executionem, addebant prioribus petitionibus nouas, & ante omnia instabant, vt milites dimitterentur. Petebant ab iis exemplum auctoritatis, siue commissionis, quã ab Henrico acceperant, & illa verba testamenti Henrici, quæ ad negotium successionis spectabant: quæ omnia ipsis concessa fuerunt. Confectum fuerat testamentum octo mensib. ante, & inter cetera continebat hæc verba. Quãdoquidem hoc tempore, quo testamentum condo, nullos habeo liberos qui directo mihi possint succedere: propterea nepotes meos citaui, qui aliquid iuris in coronam habent, & operam dedi, vt causa in iudicio legitime cognoscatur. Non nomino autẽ iam mihi successorẽ sed succedet mihi ille, ad quem iure hęreditas pertinet: Et hunc constituo hęredem & successorem, nisi ante mortem meam declarauero, quisnam sit, cui hoc ius competit. Itaq; mando omnibus regnorum meorum subditis cuiuscunque conditionis sint, vt talem successorem à me, vel a iudicib. ad hoc electis nominatum statim pro hærede, & legitimo successore agnoscant, & vt tali obediant. Postea sequebantur multa alia verba, quibus iustitiam & religionem commendabat, quæ ad propositum non pertinent. Quanquam autem hæc esset testamenti sententia, tamen rumor fuit regem morti vicinum, voluisse illud mutare, & Regem Hispaniæ successorem declarare, sed gubernatores ad regni clauum aliquandiu sedendi cupiditate ardentes, illum impediuisse: quod diceret, siue declararet siue non declararet Philippum successorem: tamen neminem alium, præter illum, regni sceptrũ consequi posse, siue quis ius siue vires eius spectaret: Verũtamen non esse è re, illum successorem declarari, vt Lusitani eo melioribus conditionibus cum eo pacisci possent. Quin etiã multi credunt, illos Regi declarationem dissuasisse, non tam propter superiores rationes, quam quod metuerent, ne quid populus aduersus eos tentaret, quod verisimile erat fore, vt declaratio de ipsorum consilio facta fuisse crederetur. Exprimebatur in eodem testamento, quibus limitibus gubernatorum potestas esset circumscripta, nimirum eos non posse creare Duces, Marchiones, Comites, Barones, Episcopos, Archiepiscopos, neque concedere vllam Commendam, quam vocant, neque reditum, qui summam centum viginti quinque aureorum excederet: veruntamen tempore belli illos liberam habere potestatem faciendi, & dandi: veruntamen cum consensu consilii & non aliter. Cum Procuratoribus harum rerum communicatione satisfactum, & ipsi rationibus pro iure electionis allegandis intenti essent, die quodam orationem habuit Stephanus Lopezius Doctor, & procurator Portalegrensis, qui cum in initio monuisset, non posse Deo Opt. Max. satis magnas gratias agi pro pace, & tranquillitate, qua eos frui sineret, subiecit, non esse necesse, tot procuratores tam diu in vno eodemque loco hærere, cum tantis incommodis & sumptibus: seligendos esse potius ex omnium numero paucos, ceteros domum dimittendos: & quoniam intelligebatur regem Hispaniæ arma sumere, cognitionem litis de successione suspendendam, donec rex desisteret ab armorum, & belli apparatu. Alioqui enim metu armorum impendente, futurum, vt libere nec iudices cognoscere & pronuntiare, nec competitores ius suum allegare possint. Dilata autem causæ cognitione, paulo post fore, vt liqueat, velitne Rex Philippus deponere arma, nec ne: Si arma suspendat, hoc commodi ad Lusitanos inde rediturum esse, vt interea spatium habeant prospiciendi sibi de rebus necessariis, & percipiendi reditus annuos: competitores etiam reliquos quieturos, nec quicquam moturos esse. Sin vero minus (id quod de Principe tam pio tamen non sit facile expectandum) tum Lusitanos certi aliquid habituros, & competitores, ac ordines regni, iunctis viribus eo melius hostis vim repulsuros. Semoto autem hoste, & motibus sedatis, tum posse commode decidi litem, Rege Hispaniæ tamen prius declarato incapace, vtpote qui, cum iudicio agere ipsi liceret, vi horum regnorum imperium occupare tentauerit, idq; legibus, & iure ita suadente. Interea è re esse, vt competitores iubeantur viuere in diuersis locis, vnus Eluis, alter Begiæ quæ loca sunt prope limites regni exacto ab ipsis iuramento fore, vt alter contra alterum nihil machinetur. Consilio

filio

filio huius Doctoris tanquam hominis exigua auctoritate prædíti, non fuit datus locus: imo cum hoc consilium, & reliqui duo ordines communi consensu sex procuratores Almerinum, qui cum gubernatoribus de rebus grauioribus tractarent, mittendos censuissent: data ipsis fuerunt mandata à superiori admonitione plane diuersa, nimirum, vt gubernatores, traiecto flumine Sanctarenæ viuerent, vt instituta lustratione inquireretur, satisne armis, & commeatu instructa esset, & quot homines ad defensionem idoneos vrbs Lisybona haberet: & si minus ab his rebus parata esset, vt de illis quamprimum ei prospiceretur: vt declararentur nomina præfectorum, quorum curæ propugnacula ad Tagum sita commissa erant: & si de fide, & virtute illorum dubitaretur, vt alii in eorum locum substituerentur, & præsidio, ac aliis rebus necessariis arces instruerentur: vt per totum regnum arma distribuerentur, & subditi iis tractandis se exercere iuberentur: vt peterent per literas à Papa, vt per nuntios suos omnes competitores, adhortaretur, vt iure agerent, & ab armis abstinerent sub pœna excidendi omni iure, & actione sua. Præterea Emanueli Portugallo, inspectori arcium regni volebant restitui officium, à quo per regē remotus fuerat, item Iacobo Salemæ, & Aluaro Moraisio, quib. cum essent Camerales Lisybonenses, dignitas adempta fuerat. Et quia videbant se à multis rebus imparatos, volebant in omnibus portubus detineri naues omnis generis, vt per eas res ad bellum necessariæ importari, & transportari possent. Verum ad has postulationes, vt & ad omnes fere reliquas respondebant gubernatores frigide, dicentes, quoniam essent res arduæ, se de iis deliberaturos, & postea illis significaturos, quid consilii captum esset, & quid ageretur. Viuente adhuc Henrico Xariffus Hametus rogatu Regis Philppi liberum dimiserat Ducem Barcellensem, qui Lusitaniam versus tendens, traiecto freto appulerat Gibelterram, vbi, vt & in oppido Sancti. Lucaris Dux Medinę Sidoniæ (ad quem illa loca pertinent.) eum honorificentissime exceptum ibidem ludis, & iocis aliquā-diu detinuit: cumq; interea nuntius de morte Regis Henrici allatus esset, existimauit Dux Medinæ, interesse regis Philippi, habere in potestate Ducem Barcellensem (tanquam primogenitum Ducis Braganciæ, & Catharinæ, quæ ad regni successionem aspirabat) donec lis decideretur. Itaque ludos & spectacula, quæ hactenus liberalitate, & magnificentia quadam ductus iuueni exhibuerat, ob hanc alteram causam duplicauit, de industria ipsum detinens, donec responsum à rege accepisset: ita vt iuuenis, dum modo ad hunc, modo ad illum locum contemplandum circumducitur, se quodammodo captiuum esse non animaduerteret. Verum cum Dux Medinę aliquot illius carros, vna cum aurigis, sub prætextu ludos, & spectacula ipsi monstrandi, sisti curasset, paulatim Barcellensis, in custodia se detineri, animaduertit: & ad patrem in Lusitaniam scripsit, non esse, quod se breui exspectaret: nolle se detentionem suam, vel tantillum præiudicare iuribus regni: & se iustitiam longe vitæ suæ anteponere.

Has litteras cum pater in Lusitania accepisset, misit illas ad consilium Procuratorum, & dolorem quidem magnum se ex filii captiuitate percipere significauit: veruntamen non minori voluptati sibi esse, quod ille in ætate adeo tenera patriæ tam amans esset, seque, si opus sit, paratum esse illum pro salute regni tanquam victimam quandam sacrificare. Verum intra paucos dies Dux fuit hoc metu liberatus. Cum enim scripsisset filio, vt serio, aut discedendi licentiam à Duce Medinæ peteret, aut vt aperte declararet, num eum in custodia detinere constituisset, necne: statim libere dimissus fuit: idque Regis Philippi mandatu.

Fama erat Philippum hac de re cogitasse multo ante, & non tantum in Africa, verum etiam in Hispania Barcellensem sistere potuisse: Verum ne Lusitanos offenderet, vel potius vt Ducis animum sibi conciliaret, primum libertatem illi in Africa obtinuisse, deinde ex Andaluzia sine vllo impedimento in Lusitaniam redeundi copiam fecisse. Ceterum, siue ipse Barcellensis, siue pater (ex cuius præscripto iter ita instituisse existimatur) in notam ingratitudinis incurrere visus est. Nam cum Philippus eum rogasset, vt in patriam reuertens in aulam suam diuerteret, propterea quod eius videndi desiderio teneretur: tamen (tantum possunt in animis principum controuersiæ de regnis) spreta hac Philippi beneuolentia recta Villauizosam contendit, veritus forte, ne denuo detineretur. Hæc gerebantur in Lusitania. In Hispania interim cum Rex Philippus de morte Regis Henrici certior factus esset, & ex ministris suis intellexisset, animum Lusitanorum à se alienum esse, & Antonium, reliquosque competitores nihil sibi ad summam diligentiam reliquum facere: doluit res esse in eum, in quo erant, locum deductas.

Videbat enim sibi imponi necessitatem armis ius suum persequendi. Cum autem etiam in modo agendi conscientiæ suæ rationem habere vellet, iam ante exquisiuer-

rat hac de re ſententiam fratris Iacobi Chiaueſii confeſſoris ſui, ordinis prædicatorum, & nonnullorum aliorum ex præcipuis eiuſdem ordinis. Verum cum nondum horum iudicia ipſi ſatisfacerent, nec in ſola Dominicanorum opinione acquieſcendum eſſe putaret, rem cum aliorum ordinum monachis etiam communicaturus, miſit vnum ex ordine minorum, qui de toto negotio omnes paulo celebriores totius Hiſpaniæ Theologos conſuleret. Quod cum ille diligenter feciſſet, & quæſtionem hanc non tantum præſulibus, & publicis ac ordinariis Theologiæ Profeſſoribus, verum etiam Ieſuitis, & Franciſcanis examinandam propoſuiſſet, magno conſenſu omnes pronuntiarunt, cum ius regis adeo eſſet manifeſtum, & liquidum, illi nihil aliud agendum reſtare, quam vt illud regi Henrico (vt & fecerat) extra iudicium exponeret, deque eodem conſilium regis edoceret, ceteroſq; regni incolas, qui ſincero animo veritati aures accommodarent: Vtque cum his, tum aliis, quibus poſſet, modis amice peteret ac inſtaret, vt à rege Henrico ſucceſſor declararetur. Sin vero hæc omnia debitum pondus apud regem, & ſubditos non haberent, Philippum ſatis ſuo officio feciſſe: & armis poſſeſſionem occupare poſſe ſine euidenti iure ſuo excidendi periculo propterea quod, vt dictum eſt, rex abſolutus, & nullius iuriſdictioni obnoxius eſſet, nec vlli, niſi ſoli Deo, cauſam ſuam probare. Regi vero, & Regno ius ſuum tantum indicare teneretur. Et hoc caput dicebant poſtea omni dubitatione carere cœpiſſe propter mortem Henrici, interim ſecutam. Et hanc ob cauſam neminem iam eſſe in vniuerſo terrarum orbe, qui ſibi ius in hac lite ſententiam ferendi arrogare poſſet. Nam nec ad Papam hoc ſpectare, propterea quod eſſet quæſtio de re mere temporali, neque, vllæ circumſtantiæ hic concurrerent, quæ interdum in temporalibus iuriſdictionem Papæ tribuunt: nec ad Imperatorem, quem nec Caſtellæ, nec Luſitaniæ regna recognoſcerent: multo vero minus ad quoſdam iudices ab Henrico datos. Nam non tantum Henricum non potuiſſe iudices eligere, qui poſt mortem ipſius iudicarent, verum etiam eoſdem iudices eſſe ſubiectum litis, vtpote de quibus eſſet controuerſia. Præterea regem ſeipſum inhabilem reddidiſſe, cum ſe partem conſtitueret, & ſimul ſucceſſoris nominandi ius ſibi aſſereret: denique, his omnibus ceſſantibus, tamen neminem eſſe Luſitanorum, quin in hoc negotio, propter publicum in Hiſpanos odium, iure optimo recuſari poſſet. Cenſebant etiam eum non poſſe cogi in arbitrium compromittere. Præterquam enim quod vix ac ne vix quidem tales homines inueniri poſſent, quibus res tam momentoſa, tam periculoſa, tot ſuſpicionibus obnoxia tuto committeretur: arbitrium etiam non habere locum niſi in cauſis dubiis: dubias autem cauſas eſſe, cum aduocati aut doctores titubant, nec diſerte pro alterutra parte pronuntiant, propterea quod etiam pro parte contraria rationes æque validæ militant. Verum cum in hac quæſtione ad vnum omnes conſentirent, illam nec dubium, nec arbitrium recipere. Rex itaque cum conſtituiſſet, ſi ſponte ſua Luſitani illum non admitterent, vi poſſeſſionem apprehendere, ſe ad bellum parabat. Scripſit ad gubernatores, ad tres ordines & ad quinq; primarias regni ciuitates, in eandem fere ſententiã; ſed verbis nonnihil diuerſis. Flagitabat ab omnibus (poſt doloris ex morte Henrici percepti ſignificationem) vt ſe admitterent ad regnum, & iuramentum ſibi præſtarent, vtpote quem verum heredem eſſe Henricus rex agnouiſſet, & declaraſſet. Ordini nobilium, & præſulem gratias agebat, quod ſe tam promptos præbuiſſent, cum Rex Henricus iudicaſſet ſucceſſionem ad ipſum pertinere. Deferebat ſuam beneuolentiam omnibus, & ſimul ſubobſcure minitabatur. Gubernatoribus miſit catalogum illarum rerum, quas tanquam ad libertatem & vtilitatem regni magnopere facientes, Rex Henricus ab ipſo petierat, addens, ſe multo plus concedere paratum eſſe, quam ille poſtulaſſet: & innuens, niſi morigeros ſe præſtarent, fore vt vi ad officium faciendum adigerentur. Verum ſuperiora omnia aut accepta, aut repudiata fuerunt, prout plus, minuſue Philippo æqui erant. Gubernatores vero reſponderunt, ſe nihil certi ante legatorum in Hiſpaniam miſſorum reditum ſtatuere poſſe. Interim in locis maritimis conuenerant triremes partim Hiſpanicæ, partim Italicæ ad ſexaginta: quibus imperabat Aluarus Baſſanus Marchio S. Crucis, in Luſitaniam, ſimulac per tempus anni liceret, curſum directurus. Nondum fuerat nominatus Imperator totius exercitus, & omnes magno cum deſiderio illius electionem expectabant. Pauci erant, qui tanto oneri ſuſtinendo pares eſſe iudicarentur. Dux Albanus communi hominum iudicio omnium aptiſſimus videbatur. Sed nemo erat, qui crederet Regem illum facile è cuſtodia dimiſſurum.

Aſpirabat ad illud munus Marchio Mondegiarius, qui nuper Prorex Neapolitanus fuerat: & non deerant, qui exiſtimarent eum voti compotem fore; & regem hoc modo animum illius, quem euocatione ex Italia nonnihil offenderat, placaturum.

Multi

Multi etiam in hanc cogitationem descenderunt vt putarent regem ipsum expeditioni interfuturum, cum quod illum tanto rerum Lusitanicarum desiderio flagrare cernerent: tum propter indicia nonnulla quæ hoc suadere videbantur. Nam Rex non tantum iusserat arma sua, & tentoria expediri, verum etiam iniunxerat Ferdinando Syluio, Comiti Sifontino, magno Castellæ signifero, vt paratus esset vna cum vexillo regio, quod non solet in illis regnis, nisi soli turmæ, cui rex ipse interest, præferri. Sed verisimilius est, Regem nihil certi hac de re statuisse, sed iudicasse consilia necessitati, & occasionibus, progressu temporis sese offerentibus, accommodanda. Rebus omnibus ita pendentibus; Rex per quendam Secretarium consilii bellici scripsit ad Ducem Albanum, & ex eo quæsiuit, vtrum ipsi per valetudinem & vires expeditioni Lusitanicæ interesse liceret? Qui cum respondisset, se in negotiis ad regiæ maiestatis commodum spectantibus nunquam de valetudine sua solicitum fuisse, iniunctum ipsi fuit, vt intra triduum se pararet, & ad exercitum proficisceretur. Albanus regis mandato obtemperaturus se contulit Baraias pagum decem miliaribus Madrido distantem, neque vllam in aulam veniendi licentiam obtinere potuit. Quinimo (quod admiratione dignum est) cum Rex iis diebus filio Iacobo, principi Hispaniarum, iuramentum ab omnibus regni ordinibus, (adhibitis quidem solennitatibus solitis in sacello quodam, sed minori cum splendore, & pompa quam pro more) præstandum curaret, non admisit ad iuramentum Ducem Albanum, quantumuis in vicinia, & homo tantæ auctoritatis esset, neque cum illo quidquam de bello, nisi multo post, communicauit. Albanus itaq; ad exercitum proficiscens, quod sibi forte nondum satis ex captiuitate liberatus videretur, dicebat se cathenis, & compedibus vinctum à rege ad acquirenda regna mitti: Tanta erat Philippi seueritas: tanta ministri primarii obedientia. Placuit hæc electio Albani toti Hispaniæ. Nam præterquam quod Dux hoc pacto ex carcere liberabatur, militum Hispanorum virtus inutilis futura videbatur, si Duce, talibus militibus digno, destituerentur: Albano vero duce, etiam quemcunque exercitum sufficere putabant. Creato Imperatore Albano, Rex quantum poterat, in negotiis expediendis properabat, vt eo citius iter Lusitanicum ingredi posset. Curauit priuatim baptizari filiam, quæ tum temporis ipsi nata fuerat: & post præstitum, vt dixi, filio ab ordinibus Hispaniæ iuramentum, (non vocato, nec interueniente Ferdinando Syluio, legato Portugallico, idque non sine magna ipsius indignatione (Rex, inchoata iam quadragesima, Guadalupum profectus est, sub specie exequias regi Henrico in illo monasterio celebrandi, & inde ad fines Lusitaniæ progrediendi, vt sua præsentia negotium vrgeret: quemadmodum scripsit ad omnes primarias Hispaniæ ciuitates. Discessit Madrido carpento insidens, & paucis comitatus, nullo mandato dato vel reginæ, vel aulicis, vt subsequerentur. Tandem tamen reginam (quod & valde illam diligeret, & quod rationi consentaneum, & signum humanitatis & mansuetudinis fore videretur, si vxorem vna secum in Lusitaniam introduceret) post bidui iter confectum ad se euocauit. Interim Albanus Glierenam, vbi erat pars copiarum, peruenerat, multoque minorem numerum militum, quam initio fuerat conscriptus, inuenerat. Nam & incõmoda, ac morbi multos absumpserat: & astutia centurionũ in causa erat, cur multa loca vacarẽt. Non erant in vniuersum, nisi 4500. Itali 3500. Germani, 3000. Hispani. qui ex Italia venerant, & 7000. tyrones eiusdem nationis: ad hos accedebant 1500. equites; & sane cum tanto tempore ante conscribi milites cœpissent, & de re tota tam mature cogitatum fuisset, videbatur isti exercitus satis exiguus. Verum cum Albanus virtuti militum potius, quam numero fideret, maluisset habere pauciores, eosque exercitatos. Hi autem omnes ipsi inexperti videbantur. Ideoque Rex, ipsius rogatu, mandata dederat ministris Italicis, vt in Hispaniam mitterent milites, qui ex Belgico reuersi erant, quorum opera Albanus ibidem antea vsus fuerat. Veruntamen hi cum nimis sero venissent, postea, vnde venerant, redierunt. Dicebat Albanus, dummodo equitatu hostem superaret, se duodecim millibus militum exercitatorum hoc bellum confecturum: neque immensa Lusitanorum multitudo, quam quidam concursuram dicebant, multum ipsum mouebat. Sperabat enim se arte illos fatigaturum, & non tentata prælii fortuna superaturum. Guadalupum, vbi erat Rex, paulo post venerunt Episcopus Coimbriensis, & Emanuel Melius, legati gubernatorum Lusitaniæ: qui quo modo excipiendi, & quo honore adficiendi essent, Rex & Consiliarii aliquandiu incerti hæsitarunt. Quidam enim dicebant illos tractandos, vt subditos, nec adficiendos eo honore, qui legatis deferri solet: alii contra, nihil in more, hactenus obseruato, esse mutandum. Ne itaq; illi contristarentur, decretum fuit esse audiendos, vt legatos (quos excipiens Rex, caput ipse aperire, & mandata expositiuros capita tegere iubere solet) quãtumuis Philippus iam ante Gubernatorib. scripsisset, se illorũ Cõmissarios tanquã subditos tractaturũ:

Hi multis verbis Regi persuadere conabantur, vt arma deponeret. Dicebant legati Regem Henricum maximo flagrasse desiderio litem de successione natam, legitima cognitione adhibita, decidendi: sed hoc consilium fuisse interruptum illius morte: quam tamen vt præueniret, illum in Conuentu Ordinum regni anno 1597. Lisybonæ habito, non tãtum gubernatores & defensores Regni elegisse: sed & ex 24. iudicibus quos ordines nominauerant, vndecim delegisse, qui sententiam diffinitiuam in causa successionis ferrent, si forte ipse lite adhuc pendente, moreretur, vt & postea euenit. Rebus itaque in hoc statu constitutis, Regnum esse pacatum, & promptum ad obedientiam præstandam ei, tanquam suo Regi, & domino suo; pro quo sententia pronuntiaretur, iuxta iuramentum, quod omnes ordines regni in eodem conuentu præstiterant, quodq; postea ab ipsis gubernatoribus in summo templo Lisybonæ (post apertam, qua catalogus gubernatorum continebatur, cistam) exactum fuerat. Itaque eos esse paratos iustitiam administrare, & in regni possessionem mittere eum, ad quem illud iure spectare iudices pronuntiassent. Cum igitur hæc esset mens gubernatorum, rogare illos subnixe Regiam Maiestatem, vt daret in mandatis suis legatis, vt processui iudiciali vsque ad sententiam adessent. Verum Rex, qui certus esset de iure suo, qui exercitum paratum haberet, & qui conscientiæ suæ vim nullam illaturus sibi videretur, respondit se illis multum debere ob eum, quem præ se ferrent, amorem in Remp. neq; dubitare, quin ea quæ proposuissent, ex bono animo proficiscerentur. Rem gratam illos sibi facturos fuisse, si quid petiissent, in quo gratificari ipsis posset, quod quidem libentissime facturus esset in omnibus rebus iustis, & ad publica & priuata illius regni commoda spectantibus. Ceterum, quoniam toti mundo de ipsius iure constaret, nec vllus legitimus, & competens illius causæ iudex superesset, illos non posse nec debere stare iuramento, quod se præstitisse adfirmarent, quia & cum manifesta ipsius iniuria, & cũ regni detrimento coniunctum esset. Rogare itaque, vt se quamprimum pro rege, & domino reciperent, & iuramento confirmarent, cum & manifesto hæc esset Dei Opt. Max. voluntas, & ipsi non ignorarent, quid hac de re sensisset, disposuisset, & statuisset Rex Henricus; & quam arcte ad voluntatem illius sequendam obstricti essent. Quod si facerent, non tantum concessurum beneficia, & priuilegia, quæ ipse scripsisset, se & quæ Dux Ossunensis suo nomine oblaturus deinceps esset: sed etiam alia plura, dummodo nihil à iustitia, & ratione alienum peterent: & quia persuasum haberet illos hac in re secuturos illud consilium, quod ab hominibus adeo pietatis studiosis, & tanta prudentia præditis expectaretur, se in itinere instituto progredi cõstituisse. Nõ satisfecit oratoribus hæc responsio; & petito rem cum gubernatoribus communicandi spatio, ibidem substiterunt, donec Rex Meridam proficisceretur. In Lusitania interim Gubernatores regni, quos satietas ceperat tam variarum postulationum, quæ à consilio ordinum fiebant, cupiebant conuentum dissoluere: Cumque ab ordinibus amplificationem potestatis ab Henrico sibi concessæ (quanquam frustra) petiissent, curarunt illis indicari, se declarasse conuentum esse finitum, & ideo procuratoribus licere domum redire, remanentibus solis decem, qui vna secum de rebus cotidie occurrentibus statuerent. Tam paucos enim vbiuis commode viuere posse: necessario discedendum iam esse Almerino, & eundum in paruum aliquod oppidulum vicinum vrbi Lisybonæ, cuius ciues hoc magnopere rogassent. Ceterum, procuratores, qui iam ante Coimbriam, & Ioannem Nogheram ad illius vniuersitatis I. C. tos de iure electionis (quod sibi vindicabant) consulendos miserant, ab illo litteras acceperant, in quibus dicebat se intellexisse ius electionis ad regni ordines spectare, nullo modo in conuentus dissolutionem consentire voluerunt, instigantibus illos Episcopo Parmensi, Priore, & Cameralibus Sanctarenæ, multisque aliis priuatis, qui omnes pecuniam, si quis ea indigeret, offerebant. Sed frustra sunt reluctati. Etsi enim miserunt aliquos ad gubernatores, qui rationibus ex iure petitis probarent Comitia non esse finita; mandata singulorum esse adhuc valida, nihilominus tamen gubernatores denuo pronuntiarunt, conuentũ finitum, & mandata extincta esse vnde consilio dissoluto, nõ pauci procuratorum domum redire cœperunt. Porro Gubernatores & ipsi ad defensionẽ se parabant. Etsi enim maior ipsorum pars non haberet animum Philippo resistendi: tamen, vt populo. & reliquis gubernatoribus, & nobilibus, populi partes sequentibus, satisfieret, saltem in speciem apparatum aliquem instituere cogebantur. Instruebant itaque classem; curabant magnam armorum vim è regionibus exteris importari: conscribebant militem, mittebant in præcipuas Regni prouincias homines è primaria nobilitate, & mittebant de industria eos, qui, quia à rege Philippo alieni erant, præsentes ipsorum consilia impediebant. Hi vero promptissimo animo munera suscipiebant, quod sibi præ aliis fidem haberi existimarent. Itaque Iacobus Menesius missus fuit in prouinciam

trans

trans Tagum ſitam: Iohannes Vaſconcellius in Peiram: Emanuel Portugallus ad oſtium Tagi: & alii in alias Regni prouincias: Georgio Meneſio claſſis cura commiſſa eſt: & hoc modo huc illuc diſperſi hi fuerunt, vt gubernatores ſoli arbitratu ſuo regnarent. Manſit tamen in aula Martinus Gonzaleſius de Camera, homo non minus popularis, quam omnes ſuperiores, & quem metuebant gubernatores, quippe qui internuntii loco inter ipſos, & ordines Regni adhibitus, paulo poſt auctoritate & gratia omnes ſuperare cœpiſſet. Veruntamẽ ille adparatus, quem diximus, (licet à quibuſdam ſincero animo fortaſſe hac in re laboraretur) dicis potius cauſa, ac perfunctorie, quam ſerio fieri videbatur. Interim de ratione expeditionis commode inſtituendæ tractabatur in Hiſpania: cumq; Albanus exiſtimaret nõ poſſe inueniri tot plauſtra, quot ad commeatus, & reliqua, exercitui neceſſaria, ſubuehenda requirerentur, de omnibus copiis in naues imponendis cogitabat. Conſtituerat parua manu tumultum excitare in Extrematura ad vires hoſtium in illum locum auocandas: & deinde ſub prætextu iter exercitus promouendi, & vrgendi, proficiſci in Andaluziam, ac, in portu S. Mariæ milite quam celerrime nauibus impoſito, recta ad oppugnationem oſtii portus Liſybonenſis contendere: ne quidquam hoc prohibentibus propugnaculis in eodem loco ſitis: & ſe hoc in conflictu non niſi paucarũ nauium, quibus ſorte hoc eueniret, iacturam facere poſſe exiſtimabat. Verum cum ex iis, quos in Luſitaniam exploratum miſerat, de toto rerum ſtatu certi aliquid cognouiſſet, vidiſſetque breui vltra ſex carrorum millia in vnum locum coacta, priori conſilio (non tam propter vim hoſtium, quam propter mare, periculoſo) repudiato, conſtituit Setubalum verſus exercitum ducere, quod ſibi portum, ad claſſem Hiſpanicam recipiendam accommodatiſſimum, omnino in poteſtate habendum eſſe exiſtimaret. Cum enim nauibus impoſita eſſet maxima pars commeatus, & ipſe non plus, quam quod in menſem ſufficeret, frumenti, & commeatus, terreſtri itinere ſubuehendum curare poſſet, vires, ac commeatus maritimos cum terreſtribus copiis coniungendos eſſe, & in hoc cardine victoriam verti iudicabat.

Capto hoc conſilio, profectus eſt Meridam, quo etiam peruenerat Rex, à quo cum humaniſſime exceptus fuiſſet, cœptum eſt deliberari, quam in partem potiſſimum exercitum ducere expediret. Ibi nata eſt controuerſia inter Albanum, & nonnullos alios, qui; quorundam Luſitanorum, hominum ſtulte confidentium, perſuaſionibus faſcinati, contendebant eũdum eſſe Almerinum, & ibidem Tagum vado, aut prope Sanctarenam ponte tranſeundum: expugnandum eſſe locum illum, vtpote parum munitum: inde tuto exercitum progreſſurum ad muros Liſybonæ, quæ prius, quam tormentis mœnia diuerberarentur, imo fortaſſe prius, quam copiæ in conſpectum vrbis venirent, deditionem, ipſorum quidem iudicio, factura eſſet. Si enim vrbs commeatu, qui ex agro Sanctarenæ circumuicino ſubuehi ſolet, intercluderetur, nõ tantum eam fame laboraturam: verum etiam exercitum hoc pacto frumenti copia abundaturum, nec opus habiturum commeatu claſſis, quæ in portum Liſybonenſem longe melius, quam in Setubalenſem recipi poſſet: præterquam quod hac ratione etiam euitaretur periculum, quod metuendum erat, ſi copiæ expoſitæ fuiſſent Setubali prope arces ad oſtium Tagi ſitas, in quarum expugnatione fortaſſe etiam non parum temporis conſumendum fuiſſet. Videbatur hæc opinio tam ſolidis fundamentis ſuperſtructa eſſe, vt ad eam reiiciendam omnino opus eſſet ea arte, & auctoritate, qua Albanus pollebat. Et quia ille non tantum futurus erat Dux exercitus, ſed etiam (ſi quid ſecus eueniſſet) omnis ſuæ exiſtimationis iacturam facturus eſſe videbatur; Rex ſibi illius ſententiam merito adprobandam eſſe iudicauit. Circumdederat Philippus vniuerſam fere Luſitaniam copiis ſuis; quanquam verum eſt, eas nõ totas ex milite ſtipendia merente, ſed etiam ex promiſcua plebe, & turba collectitia conflatas fuiſſe. Iniunxerat enim omnibus proceribus, quorum ditiones Luſitaniæ limites attingunt, vt, quantum maximum poſſent, ſubditorum ad arma ferenda idoneorum numerum paratum haberent: veruntamen, vt interim ſuo nomine omnia oppida, & incolas Luſitaniæ, qui imperium ſuum non detrectarent, humaniter in fidem, & clientelam reciperent. Itaque in finibus Galitiæ hoc curabat Petrus de Caſtro, Comes Lemoſius, & Gaſpar Fonſeca Comes Moncerẽſis. In limitib. prouinciæ Vltramõtanæ, Ioãnes Pimẽtellus, Comes Benauẽtanus; & Iacobus de Toleto Comes Albanus. In extrematurã, Bertramus de Cueua, Dux Albuquerquius: & Ferdinãdus Henriquius Marchio Villęnouę. Verſus Verã, Ioannes Pacecus Marchio de Seralbo: & in regno Algarbii Franciſcus Suniga, Dux Beſariẽſis, & Alfonſus Guſmanus, Dux Medinæ Sidoniæ. In exercitu, vbi tã maritimarũ quam terreſtriũ copiarũ Imperator erat Albanus, cetera munera ita erãt diſtributa. Itali parebant tribus legionum ductorib.; Proſpero Colũnæ, Vincẽtio Caraffæ, & Carolo Spinello, qui rurſus ſubditi erãt

Petro Mediceo, fratri Franciſci, Magni ducis Hetruriæ, cuius iuſſu Petrum comitabatur Ludouicus de Ouara, qui paulo poſt in Conſiliariorum bellicorum numerum à rege Philippo cooptatus fuit. Sancius Auila erat præfectus caſtrorum. Equitatui nemo præpoſitus fuit. nam cum alarum ductores eſſent homines è primaria nobilitate, non poterant commode ſubiici imperio vnius ex numero æqualium. Itaque ad illud munus requirebatur homo talis, qui nec Albano parere recuſaret, & reliquos ductores dignitate ſupergrederetur. Veruntamen, neceſſitate poſtea flagitante, imperio equitum præfecit Albanus filium Ferdinandum de Toleto. Hieronymus Comes Lodronius præerat Germanis, Franciſco Alauæ tormentorum maiorum cura commiſſa erat, quo munere ſæpe ille iam ante erat defunctus. Etſi autē apparatus belli talis eſſet, tamē rex per miniſtros gubernatorib. denuntiabat, ſe extra culpam fore, ſi propter denegatam ſibi regni ſucceſſionem occaſione belli damnum Luſitani paterentur: & in Luſitania quoque de variis ineundæ tranſactionis modis agebatur. Rex etiam qui minari, quam vim reipſa intentare, & regnum clementia acquirere, quam ſeueritate malebat, multa beneficia & priuilegia Luſitanis offerebat, ſi tranquillam regni poſſeſſionem ſibi concederent, & gubernatores, quorum maxima, vt dixi pars ad regni habenas Philippo tradendas propendebat, cū miniſtris Hiſpanicis iam communicauerant, & tranſegerant de iis capitib. quæ à Philippo regno concedi poſtulabant. quę omnia Dux Oſſunenſis publicauit, ſua manu ſubſignauit, & regem illa, ſi pro domino eum agnoſcerent, conceſſurum eſſe ſpopondit. Erant autem hæc capita. Vt Rex præſtet ſolenne iuramentum, de conſeruandis omnibus conſuetudinibus, priuilegiis, & libertatibus, huic regno à prioribus regib. conceſſis. Vt comitia ad res Luſitanię ſpectantia, in ipſa Luſitania celebrentur, & ne in vllo alio conuentu quidquā proponi poſſit, quod regnum Luſitaniæ tangat. Vt Vicereges, vel alii qui ſub quocunque titulo regni gubernationi præficiendi erunt, ſint Luſitani, & idem intelligatur de Viſitatore, aut præſide iudiciorum: ita tamen, vt ad auctoritatem regni augendam, & in honorem Luſitaniæ poſſit Rex, & ipſius ſucceſſores regno præficere aliquem ex ſanguine Regio, vtpote filium, patruum, vel auunculum, fratrem, conſobrinum, vel nepotem. Prȩterea vt omnia munera maiora & minora tam ad iudicia, quam ad patrimonium Coronæ pertinentia Luſitanis, & non exteris committantur. Vt omnia officia, quæ apud reges ſuperiores in vſu fuerunt, tum in aula, tum in reliquis regni partibus, conferantur indigenis, qui adminiſtrabunt eadem officia, cum Rex, vel eius ſucceſſores in hoc regnum venerint. Vt idem intelligatur de omnibus aliis muneribus magnis & paruis cuiuſcunq; generis, tam maritimis quam terreſtribus, quæ vel iam in vſu ſunt, vel poſthac introducentur: & vt milites præſidiarii, quibus cuſtodia arcium committenda eſt, ſint Luſitani. Ad hæc vt commercia, quæ cum Indis & Æthiopib. & aliis nationib. ſiue detectis, ſiue in poſterum detegendis huic regno intercedunt, nunquam ab ipſo auellantur, neque quidquam ex conſuetudine hactenus in ea re obſeruata mutetur: & vt miniſtri, qui his negotiationibus præerunt ſint Luſitani, & nauibus Luſitanicis vtantur. Vt auro & argento, quod cuditur in hoc regno, & regionibus ab illo dependentibus, & omni illi, quod importatum ex ditionibus illi ſubiectis fuerit, inſignia, & arma Luſitaniæ, nullis aliis admiſtis imprimantur. Vt omnes Prælaturæ, Abbatiæ, beneficia, & penſiones conferantur Luſitanis: vt idem iuris ſit de officio Inquiſitoris maioris, de Commendis, de officiis ordinum equitum auratorum de Prioratu Cratenſi, denique de omnibus rebus Eccleſiaſticis æque ac de ſecularibus. Ne Rex permittat exigi tertias ex bonis Eccleſiaſticis neque ſubſidia, neque Cruciatas, neq; ad vllam harum rerum obtinendam bullas à Papa impetrari. Vt nemini concedatur ciuitas, oppidum, pagus, iuriſdictio, vel vllum ius regale, niſi ſit Luſitanus. Ne bona vacantia retineat Rex aut ſucceſſores vel pro ſe vel pro ſuis, ſed illa concedat propinquis defuncti. aut aliis bene meritis, dummodo ſint Luſitani: quanquam ab his reb. non debeant excludi Hiſpani, aut alii exteri, qui iam viuunt in Luſitania, & regibus prioribus aliquando inſeruierunt. ne quid in Ordinibus equitum auratorum immutetur. Vt nobilibus 12. annum ætatis attingentibus ſoluantur ſtipendia. Vt Rex, & ſucceſſores ſingulis annis conducant operam ducentorum Luſitanorum, quibus ſoluatur ſtipendium, quod vulgo Moradia appellatur: & vt ex his illi, qui non nati fuerint ex familia nobili, in claſſibus regiis militent. Ne, cum Rex & ſucceſſores venerint in hoc regnum, domos quaslibet diuerſorii loco occupent more Caſtellano, ſed hac in re conſuetudinē Luſitaniæ obſeruent. Præterea vt Rex, vbicunque ſit, ſemper ſecum habeat aliquē Eccleſiaſticum ſupremū præfectum ærarii, Cancellarium magnum, & duos Conſiliarios Palatii, qui omnes ſimul vocabuntur Conſilium Luſitanicum; quibus etiā ſemper præſto erunt duo ſcribæ ęrarii, & duo ſcribæ Cameræ, ſi forte ipſorum opera vtendum eſſet, omniaque ſcribentur lingua Portugallica

& omnes

& omnes erunt Portugalli. Vt cum Rex, vel ſucceſſores venerint in Luſitaniã, vtantur eodem conſilio, iiſdemq; officialibus, qui cum aliis intererũt deliberationib. de regni gubernatione inſtituẽdis, vt officia Prætorum, & ſimilia officia iudicum, etiam inferiora, conferantur abſente Rege, eo modo, quo iam conferuntur: & vt idẽ intelligatur de Prouiſorib. præfectis rationum, & aliis ſimilibus qui circa ærarii adminiſtrationẽ verſantur. Vt omnes lites & facti ſpecies in iudicium deductæ (quicunq; caſus ſit, vel quæcunq; ſumma fuerit) definitiuè decidantur, & executioni mandentur eo, quo iam fit, modo. Vt rex, & ſucceſſores ſacelli regii Cantores more priorum regum alant, qui Liſybonæ commorentur in hũc finem, vt ſacra celebrari poſſint cum ritu, & cantu conſueto: niſi forte Rex, aut eo abſente Vicerex, aut gubernatores in alio regni loco viuãt, ſibiq; ſacelli Cantores etiam adeſſe velint. Vt Rex admittat Luſitanos ad officia aulæ, & interioris Palatii more Burgũdico inſtituta, nullo habito diſcrimine inter ipſos, & Caſtellanos, vel alterius nationis ſubditos ſuos. Vt Regina ad miniſteria ſua adhibeat nobiles Luſitaniæ tam viros, quam fœminas, & has quidem humaniter complectatur, beneficiis ornet, & nuptum vel in Caſtella vel in Luſitania elocet. Vt ad vtilitatem ſubditorum, & totius regni, & ad augenda commercia, & familiaritatem cum Caſtellanis, Rex tollat vectigalia ab vtraq; parte, vt merces libere tranſportentur, ſicut fiebat ante, quàm eiuſmodi portoria inſtituerentur. Vt iubeat Rex quam humaniſſime cum illis agi, qui frumentum ex Caſtella inuehunt, ad huius regni ſuſtẽtationem. Vt ſubminiſtret Rex trecenta millia ducatorum in res ſubſequẽtes: 120. millia in redemptionem captiuorum, arbitratu magiſtratus domus miſericordiæ Liſybonæ: quorum dimidium inſumetur in redemptionem nobilium pauperum: reliquum dimidium in redemptionem hominũ omnis ordinis Luſitanorũ 150. millia ad poſitus, hoc eſt, mutuationes ſine fœnore inſtituendas, in locis inopia laborantibus idq; arbitratu Cameralium Liſybonenſium: & 30. millia reliqua in curam & remedia morborum, qui iam graſſantur, arbitrio Archiepiſcopi, & Cameralium Liſybonenſiũ impendẽda. Vt de inſtruendis claſſib. Indicis, aliiſq; ad defenſionem regni pertinentibus, de exterminandis piratis, qui limites Africanos infeſtare ſolent, Rex in hoc regno certi aliquid cõſtituat, prout rationi conſentaneũ viſum fuerit, etiamſi fortaſſis ex reliquis regnis, & ex proprio ipſius ærario aliquid ſubſidii huc conferendum ſit. Superiora omnia rex concedebat, & vt reſponderet amori Luſitanorum erga reges ſuos, dicebat ſe nihil magis optare quam vt in Luſitania ſemper aulam ſuam habere poſſet: Sed adminiſtrationem ceterorum regnorum, à Deo ſibi commiſſorum, huic ſuo voto obſtare; nihilominus tamen ſe operam daturum, vt quam ſæpiſſime, & diutiſſime quoad eius fieri poterit, ſit in Luſitania: Et ſi nihil aliud interueniat, ſe illis ſuo loco filium relicturum, vt dum inter Luſitanos educatur, illos cognoſcere, magni æſtimare, & non minus (quam ipſe) amare aſſueſcat. Publicatus fuit catalogus horum capitum in omnibus primariis regni ciuitatibus à miniſtris Hiſpanicis: qui dicebãt, ſi Luſitani plura peterent, Regem omnia conceſſurum, quod non dubitarent, quia Luſitani vtpote Chriſtiani nihil vel à pietate vel æquitate alienum eſſent poſtulaturi: innuentes fortaſſe ſe tacite excipere ea, quæ ad Inquiſitionem & iuſtitiæ adminiſtrationem pertinerent.

Liber Quintus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continentur munitiones ad Caput ſiccum inſtitutæ: perturbatio rerum Regni, & Gubernatorum: reſponſum Regis Catholici datum legatis Luſitaniæ: diligentia Philippi in conſulenda Vniuerſitate Alcalana ſuper expeditione ſua in Luſitaniam: ſententiæ contrariæ, vtrum rex ipſe exercitui ſuo intereſſe deberet, necne: occupatio Eluarum, & Oliuenciæ: Creatio Regis Antonii: fuga Gubernatorum: legatio Ducis Brigãnciæ ad Regem Philippum, & prolixa eiuſdem reſponſio: occupatio Villauiçoſæ: ingreſſus exercitus in Portugaliam: & Stremi deditio.

NON acceperunt in vniuerſum Luſitani conditiones à Rege Philippo oblatas. Etſi enim tres ex gubernatoribus vna cum ordine nobilium, & Eccleſiaſticorum tacite illas approbarent: tamẽ tertius ordo, nempe ciuitatum regni, eas repudiabat; dicebatq; eas eſſe catalogum fraudum, & ſignum exiguarum virium Philippi; & eos, qui conditiones illas conſcripſiſſent, maiorem priuatæ, quàm publicę vtilitatis rationem

habuisse: denique litem per sententiam decidendam esse contẽdebant. Gubernatores ergo in rebus omnibus ad defensionem parandis perseuerabant. Miserunt clam in Galliam Franciscum Barretum, qui Regem Christianissimum, de bonitate causæ suæ edoceret, simulque de iniuria, quam Rex Hispaniæ ipsis inferret, dum regnum vi occupare conaretur: & à Rege subsidium sex millium peditum peteret: ac deinde Romam profectus, oraret Papam, vt ille Regem ad arma deponenda, & ius suum in legitimo iudicio persequendum cohortaretur. Ablegarunt in Germaniam Eliseum Portugallum, qui Imperatori, cęterisq; principibus exponeret rationes, quæ Lusitanos ad libertatem, & ius suũ contra Hispanos defendendum commouerent. Et sane in ipsis tantum poterat desiderium Regem suo arbitratu eligendi, vt non tãtum sibi principum Christianorum auxilia ad iugum Philippi repellendum imploranda iudicarent, sed etiam (id quod incredibile videtur) viuente adhuc Rege Henrico illi nobiles, qui in Africa captiui detinebãtur, commeatu & equitatu se iuuari à Xariffo peterent, quantũuis non esset verisimile fore, vt ipsis hac in re gratificaretur. nam vt nihil dicam de religionis diuersitate, nulla etiam amicitiæ iura, nullæ rationes politicæ hoc suadebant. Etsi enim non admodum gratum Xariffo erat, Philippi potentiam huius regni accessione augeri: tamen non erat probabile ipsum, tanquam hominem sagacem, & iudicio præditum, vel inimicitias cum vicino tam potente temere suscepturum, vel multum fiduciæ collocaturum in Lusitanis, quorũ vires erant prostratæ, & qui ab ipso adfecti fuerant magna clade, eaque tam recenti, vt manus sanguine eorum adhuc tinctas habere videretur. Apparatus armorum, & munitiones locorum, propter pecuniæ penuriam, & crebras ministrorum dissensiones, lente admodum progrediebantur: & Ludoicus Cæsar, summus prouisor, Hispaniæ Regi addictus, non admodum rem vrgebat, immo, de industria varias excusationes excogitans, diem de die ducebat. Itaque tantum ad ostium Tagi propugnacula aliquo modo munita, & in locis ad exponendum militem aptis valla extructa: præsidiariorum numerus auctus: & prope vrbem Lisybonam diuersa loca, tormentis ad portus defensionem disponendis, præparata fuerunt: præterea etiam naues bellicæ rebus necessariis instruebantur. Verum Emanuel Portugallus, siue quod non satisfacerent ipsi horum locorum munitiones: siue quod cuperet ostendere, quantum aliis ingenio antecelleret, constituit contra omnium in arte hac versatorum sententiam propugnaculum in medio fluminis, quod ea parte latissimum est, ostio extruere, vt hac ratione naues in illud ingredientes, tormentorum maiorum ictibus essent obnoxiæ. Videbatur autem Emanueli ipsa loci natura hoc ipsius consilium adiuuare, quia prope ostium in medio flumine sese exerit collis, ex arena congestus, planus, & paululum extra aquam prominens, vulgo caput siccum. Hic collis, siue insula alueum fluuii in duas partes diuidit: quarum vna, quę est inter sinistram ripam, & insulam, propter alueum non satis profundũ, non potest nauigari, nisi durante refluxu maris, idque cum nauigiis minoribus: rursus altera pars, quæ est inter insulam, & dextram ripam & ipsa à scopulo quodam, vulgo dicto Caccioppo in duo brachia diuiditur: quorum, quod est inter scopulum, & dextram ripam, defenditur ab arce Sancti Iuliani: illud vero, quod est inter scopulum, & insulam, quod nominant cursum Alcafouæ, non defenditur ab vllo propugnaculo. Et quia huc tormenta arcis Sancti Iuliani pertingere non poterãt, iudicabat Emanuel propugnaculum huic alueo defendendo in insula extruendum. Etsi autem fossis magno cum labore actis, humus solida, & fundamentis superstruendis apta non inueniretur, tamen Emanuel à proposito desistere noluit: cumque situs ædificia lapidea non ferret, extruxit propugnaculum ligneum, & intus humo congesta repletum: illudq; deinde tormentis, aliisque rebus necessariis instruxit. Aqua autem dulcis difficulter poterat in eo conseruari, quod dolia æstu solis, & vehementissima propter arenam radiorum reuerberatione exsiccata, rimas, quantumuis velis tecta agebant, ita vt omnis aqua efflueret. Hoc tempore gubernatores adhibuerunt remedium memorabile, quo populum ad regni defensionem eo vehementius inflãmarent. nam (quod forte nouũ, & exemplo periculosum erat) vsi sunt opera monachorum, ad scopum sibi propositum assequendum. & iniunxerunt Prioribus omnium monasteriorum, daret operam, vt monachi tam pro concione, quam in audienda peccatorum confessione populum ad defensionem incitarent, non secus ac Cruciatæ contra infideles publice in suggestis proclamari solent: & (vt Lusitani sunt ambitiosi & cupidi gloriæ) stimularent eos proposita spe honorum, quibus adficiendi essent, qui reliquis ad arma patriæ defendendæ ergo capienda promptiores fuissent. Atque ita fiebat vt huiusmodi conciones monachorum, qui tantum pietatis, ac modestiæ studium præ se ferunt, in orationes militares, & classica conuerterentur: quæ res multis bonis, & cordatis viris summopere displicuit, & totum regnum magno incommodo adfecit. Prærerquam enim quod nefas erat opera ministro-

rum Euangelii ad res profanas, vti etiam miſerę plebi tanta ferocia, & belli amor inſtillatus fuit, vt poſtea temere, & ſine omni conſilio arma capere non dubitaret. Nocuit etiam hæc res magnopere monaſteriis. Cum enim per ſe periculoſum ſit animos monachorum nimis excitare, hi qui mortuo rege Henrico, aliquanto plus libertatis nacti erant, accepta iam noua hac publice declamandi licentia, dum reliquos animabant, ipſi ſpiritus militares ſibi ſumebant. Itaque his vocationis ſuæ limites tranſgredientibus paulatim totus ordo Eccleſiaſticus in abuſum & confuſionem maximam incurrit, vt deinceps oſtendemus. Quoniam autem & pecunia ad ſumptus belli neceſſaria deerat 100000. ducatorum mutuo ſumpta fuerunt à mercatoribus qui ſi repugnarent vi cogebantur. Hæc Liſibonæ maiori cum feruore gerebantur, quam vſpiam alibi in Luſitania. Interim Gubernatores inter ſe non ſatis conſentientes, incerti hærebant, & indies maiorem ſuæ auctoritatis iacturam faciebant. Prior enim in propoſito cauſæ legitimitatis perſequendæ perſeuerabat, & regni ſucceſſionem maiori indies cum animi obſtinatione adfectans illis qui ipſi aduerſabantur, minabatur. Magiſtratus incipiebat amittere omnem auctoritatem, & vnuſquiſque ea, quę libebat, & facere & dicere audebat, ita vt facile regnum ſine rege eſſe adpareret, idque poſtea euidentiſſime demonſtrarunt duę res, quæ eo tempore acciderunt. Prior hæc eſt. Cum Monachi ordinis S. Hieronymi, qui incolunt monaſterium virginis Belemiæ auidi eſſent recuperandæ libertatis quam illis ademerat Rex Henricus, qui Papa conſentiente, & pro ſua auctoritate, regulis illius ordinis non obſtantibus illis impoſuerat neceſſitatem officiales ſuperiores eligendi arbitratu ipſius, id eſt vnum ex 4 aut 5. monachis, quos ad ſingula officia ipſe nominaſſet vniuerſi ad Emanuelem de Ebora, prouincialis munere tum fungentem acceſſerunt, eumque tanquam non ſatis legitime electum munere ſuo ſe abdicare iuſſerunt. Velle enim ſe alium legibus ordinis conuenienter electum, in eius locum ſubſtituere. Prouincialis, cui iniquiſſima talis petitio videretur multas rationes adduxit, cur non poſſet illis ſatisfacere. Cumque diu vtrinque verbis concertatum fuiſſet, tandem Monachi prouincialem verberibus nonnihil mulctatum & captum in cellam quandam incluſerunt. Cognati prouincialis re cognita, adierunt Alexandrum Formentum, Nuncium Pontificis in Luſitania, qui cum vtriuſque partis rationes audiuiſſet, iuſſit (quantumuis monachi eum iudicem competentem eſſe negarent) prouincialem è cuſtodia liberatum, priſtino loco, & officio reſtitui, ſimulque nonnullos ex Monachis de ſeditione ſuſpectos, vt coram ſe comparerent, citauit. Sententia hac per notarium Apoſtolicum monachis declarata, noluerunt parere. Cum itaque cognati prouincialis captiui auxilium magiſtratus imploraſſent, gubernatores miſerunt in monaſterium iudices criminales Liſybonenſes, vna cum tribus vexillis peditum vt ſententiam vi executioni mandarent. Hi cum Belemum perueniſſent, monachi clauſa porta monaſterii templum apertum relinquentes (in quo tamen ipſo clatrorum ligneorum, maius ſacellum, & ſepulchra regum abeuntium, ianua clauſa erat) in choro letaniam canere cœperunt. Iudices, & eorum apparitores, poſtquam diu oſtium monaſterii pulſaſſent, nemine aperiente, ingreſſi in templum, clatros ligneos confregerunt. Atque ita lictores in xyſtum monaſterii penetrantes, monachis cum magno dignitatis ſacerdotalis dedecore manus iniecerunt. Quanquam autem ſeniores cruces ſuas præferrent, bullas oſtentarent, excommunicationem minitarentur: tamen omnia iſta parum ponderis habuerunt. nam prouincialem liberare, & in priſtinum locum reſtituere coacti fuere: proteſtati tamen ſunt, vim ſibi illatam, & ſe de hac iniuria apud Pontificē conqueſturos. Alterum, quod notatu dignū accidiſſe ſupra dicebamus, habet. Cum Ferdinandus Pina, Doctor, & ciuis, eſſet Syndicus Cameræ (qui eſt ſummus gradus illius magiſtratus) electus in locū Iacobi Salemæ, per regē Henricū ab officio remoti, ipſo meridie in foro Antonius Soarezius illi in capite graue inflixit vulnus, ex quo paullo poſt mortuus eſt. Et hoc facinus iuſſu Prioris fuit deſignatū. Cum enim Pina tempore muneris ſui non tantum minus honorifice de Priore, & ipſius actione loquutus eſſet, ſed etiam miniſtros, & totum conſilium Camerę in partes regis Philippi pertrahere ſtuduiſſet: Antonius hoc pacto eum voluit vlciſci: & ſicarius, qui melius ferire, quam fugere nouerat, accepto à lictoribus vulnere, in templum quoddam extra vrbem ſitum ſe coniecit: ibique iuſſu magiſtratus captus: & elapſis aliquot diebus primum laqueo ſtrangulatus, & deinde in quatuor fruſta diſſectus fuit: idque non ſine maxima difficultate, & metu, ne plebs vi eum è manibus carnificis extorqueret. Quia enim gubernatorum auctoritas in dies decreſcebat, iudices parui fiebant, & quia notum erat Sorezium, impulſu Prioris homicidium hoc commiſiſſe, plebs ad eum liberandum erat ſatis propenſa. Monachi etiam, cauſantes eum comprehenſum in templo, & propterea laicorum iudicio obnoxium non eſſe, cucurrerunt ad locum ſupplicii, homicidæ, ſi poſſent,

ſubſidio venturi: & niſi Damianus Aguiarius, homo ſeuerus, & animo præſenti (cui peculiaris huius executionis cura commiſſa fuerat) operam dediſſet, vt executio quam celerrime expediretur, tantus erat populi clamantis, & monachorum cruces, & excommunicationes ſuas adhibentium concurſus, vt veriſimile ſit, reum facile euaſurum fuiſſe. Hæ turbæ magnopere diſplicuerunt hominibus religionis, & quietis amantibus: qui quanuis reprehenderent monachos, propterea quod prouinciali munere ſuo vſque ad ſtatum tempus tranquille defungi non permiſiſſent: tamen maiorem culpæ partem imputabant gubernatoribus, qui tali tempore publice tanta ſeueritate vſi eſſent aduerſus monachos & inprimis contra monaſterium ſitum in ripa Tagi: dicebantque ſi non aliud, hoc ſaltem illos debuiſſe ab iſto conſilio dehortari, quod in portu eſſent tot naues Anglorum & Gallorum: quibus, vtpote hæreſi infectis, iucundiſſimum ſpectaculum fuiſſet, videre monachos à lictoribus captiuos duci. Mors Pinæ Antonio apud homines opinionem imprudentiæ, & crudelitatis conciliauit. Præterquã enim quod non erat hominis magnanimi exemplum tam enormis vindictæ in ſenem togatum, inermem, & mediæ conditionis, ſtatuere: non poterat etiam fieri, quin, ſi Soarezius non aufugiſſet, Antonius vel incurreret in notam ingratitudinis, (niſi eum liberaret) vel miniſtris iuſtitiæ vim inferre cogeretur. Sicut autem mos eſt principum odiſſe eos, quorum opera ad ſcelus aliquod abuſi ſunt, ideo, quod his viuentibus, viuit etiam vna facinorum, ipſorum iuſſu deſignatorum, memoria: ita Prior quoque à Soarezio poſt commiſſum homicidium abhorrere cœpit, nec de ipſo liberando ſolicitus fuit, quantumuis hæc res eum in magnum contemptum apud populum adduceret. Erat Prior tum temporis Almerini, occupatus in perſequenda legitimitatis lite, & apud iudices ſententiæ pronunciationem vrgebat. Excuſabant ſe iudices, & dicebant ſibi per leges regni in cauſæ cognitione progredi non licere, niſi Prior per 25. miliarium interuallum ab aula diſceſſiſſet. Quod ſi faceret, ſeparatos eſſe in lite examinanda progredi. Verum quia Dux Bragançiæ, & reliquorum Principum legati adhuc in aula hærebant, nec ipſe ſibi diſcedendum eſſe iudicauit: atque ita cauſæ cognitio fuit ſuſpenſa. Interea Emanuel Portugallus, qui erat Belemi, magna cum arrogantia propoſuit, è re eſſe, vt Ioannes Teglius, vnus ex gubernatoribus, & adfinitate, ac voluntatis in excludendo rege Philippo ſimilitudine ipſi coniunctus, accepto à reliquis gubernatoribus mandato Belemum proficiſceretur, vt præſens eo rectius de rebus ſtatueret, quandoquidem Almerino non omnia, ſatis commode curari poſſe videbantur. Reliqui ergo gubernatores partim quod Teglium abeſſe facile paterentur, partim quod in iis, quæ ad defenſionem ſpectabant, contradicere non audebant, cum mandato inſtructum Belemum dimiſerunt. Quo in loco cum ille deliberaſſet cum Emanuele, videretque parce admodum, & difficulter pecuniam à mercatoribus, à quibus mutuo ſumebatur, ſubminiſtrari, vt quam maximam argenti copiam corraderet, capto de pretioſiſſimis, & cariſſimis, regum Luſitaniæ rebus vendendis conſilio, illas ad ſe adferri iuſſit deque earum pretio cum mercatoribus agere inſtituit. Interea temporis Dux Oſſunenſis redierat in Hiſpaniam relicto in Luſitania cum reliquis legatis togatis Chriſtophoro Moro. qui cum intellexiſſent agi de venditione lapidum pretioſorum, Morus nomine Regis Philippi gubernatores monuit, ne eos venderent, vt pote qui ad regem dominum ſuum pertinerent: & proteſtatus eſt tam contra eos, quam contra emptores, fore, vt pretium ſuo ſumptu refundere cogerentur: atque ita nemo inuentus eſt, qui ad emptionem vellet accedere. Meridæ interim (vbi erat Philippus: qui multis cum verbis & ſolennibus conteſtationibus à gubernatoribus regni poſſeſſionem poſtulauerat) Epiſcopus Coimbricenſis: & Emanuel Melius denuo ea propoſuerant regi, quæ iam ante Guadalupi ab ipſis propoſita fuerant, dixeruntque ſe paratos eſſe rem arbitrorum iudicio committere, conquerentes interim de breuitate temporis, quod ipſis ad deliberandum conceſſum fuiſſet. Verum Philippus cui ſtaret ſententia, & qui reſciuiſſet Luſitanos aliorum principum auxilium imploraſſe, eodem, quo antea, modo illis reſpondit. Multi aũt iudicabunt, fuiſſe imprudentiæ, conditiones huiuſmodi regi Philippo per legatos proponere. Neque enim videbatur rationi ſatis conſentaneũ, petere à rege, vt ſe iudicib. nominatis ſubiiceret, cum tamen nec ipſe Rex Henricus (qui meliori iure ſibi facultatem in illa lite pronuntiandi arrogare poterat) vnquam à Philippo petiiſſet, vt ſe iudicem agnoſceret nec propter regem Henricum recuſatum Philippo, tanquam contumaci, in proceſſu ſucceſſionis vlla controuerſia mota fuiſſet. Venit paulo poſt Badagiozium Philippus ad diem Maii vigeſimum vbi cum denuo Oratores Luſitani ipſi perſuadere conarentur, vt antequam bellum moueret, Luſitanis comitia indicendi ſpatium concederet, non fuerant amplius auditi: imo Rex conſtituit reſponſum mittere ipſis gubernatoribus, & nomine

conſilii

consilii sui in vniuerso Regno illud publicare quod & fecit. Sententia autem hæc erat. Experientiam docuisse per duo exempla præteritorum Comitiorum, Lisybonæ, & Almerini habitorum, in illis nihil tractari, quod ad manifestissimam R.M. causæ bonitatem, & ius tuendum spectaret, imo omnes in vtroque conuentu operam dedisse, vt R.M. impedirent, excogitando dilationes, & tricas, quas ad actionem R.M. inutilem reddendam accomodatas esse existimassent: ita vt facile adpareret, expectare noua comitia reuera nihil aliud esse, quam ter ad eundem lapidem offendere. Nihil esse causæ, cur dictitarent R.M. terminum nimis breuem ipsis præstituere, si computatio fieret à die redditarum literarum, (nempe 13. Martii) quibus petebat R.M. vt sibi iuramentum fidelitatis præstarent, & falli illos, si existimarent R.M. non vindicasse sibi possessionem regni, nisi ab eo tempore, quo illud petiit. Vindicasse enim sibi ab eodem illo momento quo Henricus expirasset. Imo R.M. de industria tacuisse per mensem, & medium, ne illis præriperet occasionem vocandi R.M. ad successionem diuinitus illi collatam, & illam hoc pacto demerendi, & vt haberent spatium cogitandi, quidnam hac in parte officio suo conueniret, & operam dandi, vt reliqui competitores de R. Maiestat. iure edocti à proposito desisterent, nec publicam pacem turbarent, sed potius pro ipsis & toto regno intercederent: & hanc esse viam quam R. M. ipsis commonstrasset. Excusationem, quam adducerent, quo minus R.M. reciperent, duplicem sensum habere. Dum enim dicerent se hoc facere non posse, nisi in publico ordinum regni conuentu statutum fuisset, alterutrum horum illos innuere, vel se non posse iure facere, vel non posse, quia non auderent. Priori casu illos hallucinari, ideò quod nulli vnquam regi, in regnum suum ingressuro, opus fuisset ordinum conuentu (etiamsi non succederet patri suo, sed tantum cognato) vt etiam illo non fuisset opus Regi Henrico cum nepoti suo succederet. Posteriori casu, (nimirum se non posse quia non audeant) excusationem aliquid ponderis habere: veruntamen non obstare vel ius vel conscientiam R.M. quo minus bonorum suorum possessionem apprehendat, præsertim cum periculum sit in mora. Hunc ipsorum errorem probabile esse, inde nasci, quod existiment se nihil aliud præstare posse in gratiam R. Maiest. quam vt illi regnum interueniente conuentione & transactione, tradant, parum interim memores R. M. non ex ipsorum, sed ex Dei O.M. manu, & iure suo regnum accipere. Itaq; has voces pacta, transactiones, conuentiones, non nisi per abusum ab illis vsurpari: & ad propositum non pertinere. Siue enim hic respiciatur ad conseruationem legum & priuilegiorum, nihil loci relinqui transactionibus, sed dici debere obligationes, quibus R. M. tanquam iustus Lusitaniæ Rex obstringitur: siue ista ad ea, quæ de nouo concedenda sunt, referantur, multo minus hoc nomen mereri, sed potius appellari debere liberalitatem, munificentiam, & gratiam meram, ad quam R.M. præstandam partim amore erga Lusitanos ducta solenniter, & quam fieri poterit firmissime se obstringere parata sit. Itaque comitiorum vsum aliquem esse potuisse, si Regni Ordines sibi in priuilegiis, & immunitatibus concedendis non satisfieri queri possent, aut si ius haberent alium regem suo arbitratu eligendi. Verum cum potestas ipsorum non vlterius se extendat, quam vt supplices à Regia Maiestate priuilegia augeri petant, comitia ad Regiæ Maiestatis in regnum suum introitum planè non pertinere.

Hæc omnia autem ab illis nullum alium ob finem adduci, nisi vt rem ad viuum resecent, cum tamen Regia Maiestas, nec priuilegia, & commoda (quæ ipsius nomine Lusitanis oblata sunt) concedere, nec cautionem talem, qualem ipsi postulauerint, præstare recuset, nec denique nimis anxie laboret de modo, phrasibus, & vocabulis, quibus Lusitanis hac in re vti visum fuerit, etiamsi in effectu idem, quod pacta, & transactiones significent.

Vt incommoda, quæ pro se allegant gubernatores, & momento, & ratione destituantur: ita ea, quæ Regiæ Maiestati metuenda sint, tam prope imminere, & veluti præ foribus, esse, vt nullam omnino res moram patiatur; quantumuis Regia Maiestas, alioquin ipsorum precibus locum relinquere parata esset, sicut reuera in omnibus, quoad posset, rebus ipsis gratificari cuperet. Argumento esse, quod exercitus, qui iam prope ad fines Lusitaniæ progressus sit, non possit retrocedere, neque otiosus ibidem hærere. Nam commeatum omnem illius ditionis consumptum, & segetes, quibus Regia Maiestis parcere cuperet, magno detrimento adfectum iri, præterquam quod etiam iniquissimum esset tam diu exercitum alere cum incommodo, ac damno subditorum obedientium, quos quamprimum hoc onere subleuari, ratio & æquitas ipsa flagitaret. Regia Maiestas quidem sibi pati persuaderi maiorem partem eorum, qui exercitus progressum differri petunt, bono & sincero animo hoc facere. Veruntamen ipsos negare non posse, quin multi

alii hoc flagitent,& cupiant in eum finem,vt Regiæ Maiestati interim(vt sunt humana) impedimentum aliquod obiiciatur, & vt præterlabatur tempus, quo triremes Regiæ Maiestati ad rem in Lusitaniæ ora gerendam vsui esse possint. Neq; enim illos fugere, quam cito tempus illud prætereat, quo nauibus actuariis in illo mari locus est. Regiam Maiestatem,postquam Madrido excessit,quantam maximam potuit, dilationem & moram adhibuisse:&(vt ipsi vidissent)in itinere tres menses consumpsisse: idque in hunc finem,vt ipsis spatium inter se agendi,transigendi,componendi non deesset. Verum etiamsi Regia Maiestas per totum annum expectasset,tamen sole meridiano clarius esse, negotium ne vno quidem passu vlterius progressurum fuisse,propterea quod inanibus replicationibus consumpsissent tot dies,quibus conuentum indicere, & etiam obliuioni tradere potuissent: eumque ipsi promisissent, se ordines regni intra breue tempus conuocaturos, non ignorare Regiam Maiestatem,etiamsi mensis Iunius inchoatus esset, tamen nondum vel præsules regni,vel proceres,vel procuratores ciuitatum comparuisse:& in multis locis ne quidem certos procuratores nominatos:imo electionem variis artibus, & corruptionib. differri. Hinc satis liquere ex Conuentu potius confusionem, quam fructum aliquem expectandum esse.Etiamsi autem publice constet quam parum de vtilitate Comitiorum spei sit,tamen nolle Regiam Maiestatem,vt sibi persuadeant, R. M. antequam in Lusitaniam ingrediatur, Comitia impedituram: veruntamen ingressam, statim esse facturam ea, quæ ad cultum Deo debitum,& ad suam, ac publicam Regni vtilitatem maxime pertinere iudicauerit,siue id fieri possit per indictionem Comitiorum , siue alio modo: qua tamen in parte Regia Maiestas semper viam, Regni incolis commodissimam secutura sit. R. M. etiamsi ad multa conniueat, non posse tamen postulatis ipsorum acquiescere, cum videat subditos Coronæ Lusitaniæ, Reg. M. studiosos,opprimi sub prætextu iniustæ rebellionis, quam tamen ipsi defensionem vocent:& illos solos,qui Reg.M. partibus fauent,& veritatem,ac ius R.M.agnoscunt,insectationibus,& iniuriis esse obnoxios:contra foueri,& protegi factiosos,& manifestos perturbatores pacis,vtilitatis,& quietis publicæ. Vt nihil dissimuletur,Reg.M.ipsis significare,æquum fuisse,vt facta ipsorum dictis responderent. Nam quia hoc non fit,non posse illos postea Reg. M. accusare,quasi astute agat. Vt vero sciant, quam R.M. suspectæ sint ipsorum dilationes,R.M.illis indicare,se nuper ex diuersis locis ab hominibus fide dignis certiorem factam, Lusitanos, interim dum apud R. M. mollissimis verbis instant, vt exspectet, & exercitum detineat,summo cum ardore ab aliis regibus auxilium flagitare,& secretas machinationes instituere in perniciem Romanæ Ecclesiæ,& pacis orbis Christiani:quanquam R. M. non desperet Deum O.M.ipsorum conatus impediturũ. R.M.quidem,Deo iuuante,breui in Lusitaniam manu armata ingressuram:sed tamen non esse, quod sibi propterea persuadeant Reg.M.constituisse Lusitanos bello persequi,imo R.M. potius,quoad eius fieri poterit,operam daturam,ne cuiquam vis fiat, nisi eis,qui pertinaciter R. M .debitam sibi regni possessionem capessenti, obsistere conati fuerint. Confidere autem R.M.fore, vt nullum sibi impedimentum obiiciant.sed potius vt, si quæ supersunt,obstacula sponte remoueant:vt R.M.ipsorum opera in expeditione hac æstate contra infideles suscipienda vti possit. Gubernatores cum grauem & prudentẽ hanc responsionem,regisq; firmum propositum viderent, ex quo manifesto apparebat. Lusitanos in viscerib.regni,& circumcirca in finibus bellum habituros: cumque vulgo,quod omnem rei sero & male gestæ, & tam exiguorum ad defensionem adparatuum culpam ipsis imputabat, se exosos esse intelligerent, incerti erant, quidnam potissimum consilii caperent. Cupiebant discedere Almerino, propterea quod pestis, quæ grassari cœperat, & æstus,qui in loco illo arenoso intensissimus est, hoc suaderet. Et quia audiebant Antonium in suum commodum contra ipsos plebem instigare,cogitabant de adeundo loco aliquo munito, vbi & à populi tumultu, & à bellicis incursionibus tuti essent. Almerinum enim à muris nudum est. Videbatur ipsis Setubalum,quo conuentum indixerant (quanquam exiguam spem haberent de successu) commoditate cetera loca superare, vtpote quod & muris cinctum, & portus maris esset.Itaque eo se recipere constituerunt. Habebant in animo, ad minimum tres ex ipsis, porrigere manum regi Philippo ad regni possessionem capiendam vel inuitis illis, qui ad defensionem se parabant:quam ad rem ipsis aptissimus ille locus videbatur, vtpote in quem recipi posset classis Philippi, ita vt nulli vsui essent munitiones ab Emanuele Portugallo ad ostium Tagi institutæ. Verum non inueniebant modum hæc consilia ad effectum perducendi. Procuratores enim qui ex superiori conuentu remanserant, dicebant, subsistendum esse Sanctarenæ, & ipsi, ne suspicionem iam de se conceptam augerent,abire non audebant. Accedebat quod verebantur, si relicto ibi Priore vna cum istis procuratoribus sub ipsum belli à rege Philippo

mouendi

mouendi initium diſcederent, ne illi ſe abſentibus ſub vmbra defenſionis tyrannidem aliquam inueherent. Cum itaque tam dubii, & incerti eſſent, nec malis occurrentibus remedium adhibere noſſent, plus nocuerunt Regi Philippo, dum ipſi fauent, quam aperte aduerſando nocere potuiſſent. Rex. n. ſperans fore, vt iſti regnum ſibi in manus traderent, aliquanto lentius cum exercitu ad Luſitaniæ fines progreſſus erat. Euenit, vt Io. Gondalezius de Camera, Comes Caglieitanus, peſte moreretur. Et hac occaſione gubernatores Almerino profecti ſunt Setubalum, cum Duce Bragranciæ, cum miniſtris Hiſpanicis & aliis, qui Philippi partes ſequebantur, & delectis ducibus ad portas oppidi excubias diſpoſuerunt. Rex Hiſpaniæ, omnibus copiis prope Badagoizium in vnum locum coactis, & accepto de claſſe iamiam ex portu S. Mariæ ſolutura nuntio, antequam in Luſitaniam ingrederetur, non contentus tot, vt ſupra dictum eſt, Theologorum iudicio, & ſententia, quam ſumma cum diligentia exquiſiuerat, voluit denuo in vniuerſitate Alcalana (vbi facultas Theologica maxime floret) quæſtionem de exercitu in Luſitaniam ducendo, deque poſtulationibus Oratorum Luſitaniæ, examinandam proponere. Congregatis itaque omnibus Theologiæ Doctoribus, (erant autem plures quam triginta) precibus ad Deum fuſis, ſacriſque factis, de quæſtione propoſita (quam ſinguli priuatim diligentiſſime excuſſerant) tribus ſeſſionibus diſputarunt. Quamuis enim illa non eſſet adeo difficilis, & intricata: erat tamen maximi momenti, & inuſitata. Deſcenderunt autem magno conſenſu in eandem ſententiam cum illis, quos Rex prius conſuluerat, (quorum tamen argumenta & rationes non viderant) & decretum, in formam authenticam redactum, ad regem miſerunt. Fuerunt ipſis propoſita tria capita. Primum vtrum Rex, qui certus ſit ad ſe, tanquam ad legitimum hæredem ſucceſſionem regni Luſitaniæ deuolutam eſſe, mortuo rege Henrico, in foro conſcientiæ teneatur ſe ſubiicere vllis iudicibus, aut arbitris, qui regnum illi adiudicent, eumque in poſſeſſionem mittant? Secundum, cum Luſitani ipſum pro rege ſuo agnoſcere, & recipere recuſent, niſi vna cum ceteris competitoribus ſententiam expectet: vtrum iure poſſit poſſeſſionem regni apprehendere propria auctoritate, & armis adhibitis contra eos, qui obluctaturi eſſent, præſuppoſito hoc, quod de iure ſuo non dubitet, nec vllum conſcientiæ ſcrupulum experiatur? Tertium, cum dicant gubernatores regni Luſitaniæ ſe, & omnes regni incolas iuraſſe neminem ſe pro rege, niſi eum, qui per ſententiam ſucceſſor legitime declaratus fuerit, agnituros, ſeque Regiam Maieſtatem alia conditione recipere non poſſe, præſertim cum competitores conquerantur, ſeque ſententiæ parere paratos eſſe profiteantur; Regiam Maieſtatem cupere edoceri, an gubernatores, & ſubditi ſub iuramenti prætexu, iuſte ſe excuſare poſſint, quo minus Reg. Maieſtatē ad regni poſſeſſionem admittant. Ad primum reſponderunt, Regem in foro conſcientiæ non teneri ſe ſubiicere vllis iudicibus aut arbitris, cum auctoritate propria ſibi hæc regna adiudicare, & poſſeſſionem eorum apprehendere poſsit. Nominatim autem à poteſtate iudicandi in hac cauſa excludebant principes & reliquos, qui ſibi ius in ea pronuntiandi arrogare poſſe videbantur. Et primum debita honoris præfatione, & veluti deprecatione ad Papam, & ſedem Apoſtolicam præmiſſa, negabant Papam eſſe iudicem competentem, propterea quod hic ageretur de re mere temporali, nec vlla ſeſe offerret earum circumſtantiarum, quæ Pontifici poteſtatem indirectam in cauſis temporalibus, reſpectum aliquem ſpiritualem habentibus, tribuere ſolerent, Imperatoris iuriſdictioni regem obnoxium eſſe negabant, ideo quod reges Hiſpaniæ ſupremam poteſtatem habent, nec vlla in re Imperatorem recognoſcunt: multo vero minus illum alterius alicuius regis iudicio ſtare cogi, dicebant. Reipub. & regno Luſitaniæ itidem Philippum ſubditum eſſe negabant, propterea quod Reipublicæ, quæ regem eligunt, ipſique imperium deferunt, impoſterum ſubiectæ ſunt illi, in quem poteſtatem ſuam contulerunt, ita vt nulla illis iuriſdictio reliqua ſit in regem, aut legitimos ſucceſſores, cum per primi regis electionem, etiam omnes legitimi eius ſucceſſores electi intelligantur. Cum itaque conſtet in hoc caſu de vero ſucceſſore, neceſſario hinc ſequi, Reipublicæ Luſitaniæ nullam iuriſdictionem competere in verum ſucceſſorem: & tam certo ſtatuere regem ſe non eſſe ſubditum tribunali huius Reipublicæ, quam certo ſtatuat ſe eſſe verum ſucceſſorem. Quantum ad vndecim iudices, quos ex vigintiquatuor rex Henricus delegiſſet, dicebat Henricum non poſſe eſſe iudicem illius, qui ipſi mortuo ſuccederet. Per mortem enim officium adminiſtrandæ iuſtitiæ expiraſſe, omnemq; iuriſdictionem & auctoritatem in ſucceſſorem deriuatam fuiſſe. Contra arbitros breuibus agebant, & compromiſſo, atque arbitrio locum eſſe negabant in cauſis, quæ non ſunt dubiæ: qualem hanc eſſe pro confeſſo ſumebant. Reſpondebant illis, qui dictitabant, Philippum ius in Luſitaniæ regnum ſibi arrogare, non vt Regem Hiſpanię, ſed

vt cognatum Henrici: & ideo eum prærogatiua, quam vt rex Hiſpaniarum haberet, in hoc caſu vti non poſſe. Negabat hanc diuiſionem imaginariam in regis perſonam cadere, eo quod hæc ita coniuncta ſit cum dignitate regia, vt non poſſit fieri iniuria perſonæ, quin etiam dignitas lædatur: & quoniam Rex aliquis bellum alii regi inferre poteſt, propter iniuriam fratri, confœderatis, & amicis factam, tanto magis bellum licitum eſſe, quod regni, per legitimam ſucceſſionem ad ſe deuoluti, occupandi cauſa ſuſcipitur. Reſpondebant etiam illis, qui contendebant iure Ciuili, & Canonico cautum eſſe, vt de re litigioſa cognoſcatur, & pronuntietur in eo loco, vbi illa eſt: & per conſequens hanc litem eſſe in Luſitania decidendam; dicebant iura illa loqui de hominibus priuatis, qui habent iudices ſuperiores, non de principib. abſolutis, & à nemine dependentib. Ad ſecundum caput reſpondebant, adhibitis multis rationibus, quas etiam in prima reſponſione ante adduxerant. Negabant à rege aliud poſtulari poſſe: quam vt Gubernatores edoceat de iure, & manifeſtis rationibus, quę ipſi regnum illud adiudicant. Qui ſi, his neglectis, in pertinacia perſiſtant, regem propria auctoritate poſſe regni poſſeſſionem apprehendere, & (ſi neceſſitas flagitaret) etiam armorum terrore obſtinatos ad obedientiam compellere. Neque autem hanc iniuſtam vim hoc caſu adpellari poſſe, ſed potius defenſionem regni, iure ſibi debiti, & iuſtam rebellium pœnam. Ad tertium reſpondebant illos, qui præſtiterant iuramentum, non poſſe cogi ad illud obſeruandum, cum conſtaret, neque in Luſitania, neque alibi vllum eſſe iudicem, cui ius eſſet pronuntiandi in hac cauſa inter ipſos & regem. Præterea iuramentum tendere in præiudicium regiæ dignitatis: & vt iuramentum non obligaret eos, qui illud præſtiterant, ad obſeruationem: ita etiam illud non poſſe ab iiſdem prætendi ad Regiæ Maieſtatis imperium recuſandum. Conteſtationem vero competitorum, & promiſſionem de obedientia ſententiæ præſtanda, non eſſe tanti momenti, vt Rex propterea ſe iudicib. non competentib. ſubiicere cogeretur. Porro Rex Philippus cum has rationes cognouiſſet, exiſtimauit poſſeſſionis regni apprehenſionem non eſſe diutius differendam. Itaque exercitum Cantilianam, tribus Badagiozio milliaribus diſtantem proficiſci iuſſit, inde in fines Luſitaniæ ducendum. Cumque in eo loco Rex ipſe vna cum Regina copias vniuerſas in caſtra ingredientes videre cuperet, imperauit ſibi in medio agro pegma quoddam è ligno extrui: quo conſcenſo, omnia agmina, duce Albano ſene ſed habitu militem integræ ætatis repræſentante, ordine prætereuntia, contemplatus eſt. Quamuis autem Rex videretur in eam partem propendere, vt ſtatueret ſibi Badagiozio non diſcedendum: tamen inter homines curioſos varii erant hac de re ſermones, & præter rationes vulgares, quibus vti ſolent ii, qui adfirmant Reges ipſos expeditionibus intereſſe debere, adducebantur etiam quædam peculiares, quæ ſuadere videbantur neceſſitatem flagitare, vt rex ipſe omnino huic exercitui præeſſet. Dicebant tria eſſe, quæ requiruntur in expeditione, cui principem ipſum intereſſe conueniat: nimirum rei, propter quam arma capiuntur, pondus ac magnitudinem: ſpem felicis ſucceſſus, & belli per miniſtrum conficiendi difficultatem. Omnia autem hæc tria in iſta expeditione manifeſto concurrere. Litem enim eſſe de regno maximi momenti, diuite, aliis ditionibus Regis contermino, capite multarum locupletiſſimarum prouinciarum, quarum fines amplificari facile poſſe viderentur. Spem victoriæ eſſe tam certam, quam humanitatus loquendo, certa eſſe poſſet, tum bonitatis cauſæ, & virium reſpectu, tum etiam propter hoſtium imbecillitatem. Difficultatem expeditionis miniſtri opera conficiendæ eſſe non exiguam, & huic caſui maxime propriam. neque enim Regem intraturum in Luſitaniam, vt ciuitates, & caſtella occupet, ſed potius vt animos hominum ſibi deuinciat, neque, vt victorem ſe gerat, ſed vt principem legitimum, cuius eſt venire viribus inſtructum ad reprimendas mutationes, quæ in regnis recens adquiſitis naſci ſolent, vt etiam ſe facturum ſignificaſſet gubernatoribus & ordinibus Regni. Has vero partes, tanquam ſumme arduas, non poſſe recte committi, niſi filio primogenito: reliquis vero filiis, & nepotibus non item: quanto minus duci exercitus, natione Hiſpano, & partim natura imperioſo, partim grauiſſimarum rerum, quas tractauerat, vſu exaſperato, & Luſitanis inprimis exoſo. Dicebant certiſſimum eſſe, ſi Rex ipſe in regnum ingrederetur, ex amicis ſubditos fideliſſimos, & ex iis, qui neutram partem ante ſecuti eſſent, amicos facturum: Albanum è contrario amicos in neutrales, neutrales in inimicos, & inimicos in perduelles mutaturum. His, & aliis rationibus fulciebant opinionem ſuam ii, qui in hac expeditione regis præſentiam omnino neceſſariam eſſe contendebant. Ab altera parte in medium adferebatur, quando in deliberationibus verſatur res adeo difficilis, vt ad impoſſibile accedat, tum non diſputari debere, quid faciendum, ſed neceſſitati ſimpliciter eſſe parendum. Huiuſmodi autem eſſe diſputationem de Regis in

Luſitaniam

Lusitaniam ingressu, ideo quod variis incommodis exercitus ita imminutus esset, vt & numero, & virtute longissime differret ab eo, quem ad huiusmodi expeditionem necessarium esse initio decretum fuisset. Nam ex militibus exteris vltra sexies mille deesse numero, qui fuerat conscriptus: Hispanorum, qui venerant ex Italia, multos; tyronum mediam partem desiderari: veteranos vero è Belgico euocatos in tempore adesse non posse. Sane si veterani cum reliquo exercitu (cuius tanquam nerüus futuri erant) se coniunxissent, & omnes illæ copiæ, quæ initio conscriptæ fuerant, in vnum locum conuenissent, tum regem tuto expeditioni interesse, & transitum liberum ad subsidia & commeatus recipiendos conseruare potuisse à finibus regni Setubalum vsque, idque dispositis iusto interuallo præsidiis, quę commeatus, & supplementa excepta paulatim in castra deducerent. Verum cum tam equites, quam pedites ad hanc rem destinandi, deficerent, nihil restare, nisi vt in duo maxima pericula incurratur. Prius esse, omnem commeatum secum ducere, vnde noua, & monstrosa exercitus forma necessario oritura esset, ideo quod equitatus non sufficeret ad impedimenta, & plaustra alis suis tegenda. Posterius, idque æque magnum committere, vt vita tot hominum penderet ab instabilitate maris, & ventorum, quorum beneficio classis ex Andaluzia Setubalum deducenda esset cum reliquo commeatu, & rebus ad tormenta necessariis, quibus exercitus, commeatu plaustris aduecto deficiente, vteretur. Quamuis autem Albanus contentus esset numero militum, qui præsto erant, tamen illum hoc fiducia peritiæ suæ, & imperitiæ hostium facere: spemq; superiora pericula euadendi nulla in alia re collocare, quam quod Lusitanos non iudicaret profecisse tantum in rei militaris scientia: vt sibi impedimenta obiicere, à tergo circumuētum morari, & in rerum necessariarum penuriam coniicere nossent: quibus artibus si illi vti didicissent, rem periculo non carituram esse, & Albanum vel ad retrocedendum, vel ad pugnam iniquo loco, & dubia victoria ineundam adigi, vel saltem, quo minus eo anno Tagum transiret, impediri posse. Hoc autem pacto valde dubium fore expeditionis euentum tum propter animorum instabilitatem, quos progressu temporis verisimile esset facile mutari posse. Præterea incertū esse, vtrum duæ partes exercitus commode coniungi possent. Videri autē hoc difficile, propterea quod altera pars naues cōscendisset, altera terrestre iter ingressa esset, & quod non adeo probabile videretur fieri posse, vt exacte ad tempus præstitutum altera alteram assequeretur. Sin autem hic ab alterutra parte saltem viginti dierū dilatio intercederet, in sequentem annum necessario expeditionem esse reiiciendā. Concludebatur hinc, nec disciplinam militarem, nec politicam vllam rationem pati, vt Rex ipse huius expeditionis periculis sese obiiceret. neque enim vel industriæ, vel fortunæ satis tuto committi salutem principum, quorum consilia non alienæ imbecillitati, sed propriis viribus inniti oporteat. Dum in Castella hæc est rerum facies, & Lusitani indies maiori cum arrogantia, & confusione res administrant, in Portugallia cuiuis facile erat animaduertere, regnum illud præceps ad exitium ferri. Nam deliberantibus vniuersis, nemo erat, qui quid vellet, aut quid faciendum esset, satis nosset: aut, si qui essent, quam viam tanquam ad metam propositam ducentem, ingrederentur, cœcis similes, ignorabant Gubernatores, qui erant Setubali, indicebant conuentum, & perturbabantur, quod Albanum cum exercitu instructo ad fines Lusitaniæ properare audirent, & Antonium Sanctarenæ procuratores, vt ad conuentum proficiscerentur, solicitare, & iacere semina illius tumultus, qui postea exortus fuit. Vrgebat illos dux Bragranciæ, & publice de iis conquerebatur, forsasse quod non omnia ex illius sententia administrarent: neque ministri Hispanici illos sinebant quiescere. Dimiserant Iohannem Teglium Lisybonam, vt res ad defensionem necessarias præpararet, cum quo minus bene, quam ante, illis conuenire incipiebat: cupiebant satisfacere omnibus: metuebant furorem populi: mouebant, sed non promouebant: instabant magnis clamoribus ciuitates, & oppida, vt vel arma, quibus se defenderent, vel licentia deditionem faciendi sibi concederetur: respondebant illi generalia, quæ nullum effectum producebant. Acceperunt etiam litteras à Duce Albano, quibus eos arguebat crudelitatis, ideo quod negligerent consuetudinem quæ vbique gentium obseruatur, nempe, vt, exercitu potenti in aliquam prouinciam ingresso, concedatur iis locis, quæ non ita munita sunt, vt vim hostium sustinere possint, deditionem faciendi facultas, ne peccent in præcepta militaria, quæ iubent ad vnum omnes occidi, quotquot hoc casu resistunt: & non iniuria, quia alioquin tormenta maiora ad minutissimum quemque pagum diuerberandum adducere necesse esset, nec bellum vnquam finiretur. Sed ne hæ quidem litteræ illos mouerunt, vt vlli ciuitati, aut oppido certi aliquid hac in re præciperent. Inter se quidem satis de regno regi Philippo trādendo consentiebant, sed non perspiciebāt, quo pacto consiliū hoc ad effectum perducē-

rent: quod si detegeretur, verebantur, ne lapidib. obruerentur. Itaque nolebant quicquam temere tentare, præsertim quia indies imminuebatur spes rem eo adducendi, vt Philippus regnum ipsis acceptum ferret, quo initio collimasse videntur: præterquam quod etiam totum regnum sibi hoc in negotio aduersari intelligerent, ita vt si maxime periculum facere cupiissent, tamen ne nihil efficerent, vererentur. Vulgus (quod omnia secunda initio sibi polliceri, incommodis autem superuenientibus facile succumbere solet) credebat nullo negotio hosti resisti posse: vnusquisque leonem, priuatos parietes defendendi ardore, æquare videbatur, sed omnes, vtpote bellicæ rei imperiti, in apertos campos sub signis armati prodire recusabant. Porro familia Portugallorum, & reliqui regis Hispaniæ aduersarii non minus erant anxii, quam ipsi gubernatores. Videbant enim se pertinacia sua regem Philippum irritasse, idque sine vllo fructu. Et licet iusto plus viribus suis fiderent, tamen metuebant contestationes, & denuntiationes Philippi, quibus regni possessionem petens, simul minabatur exitium illis omnibus, qui sibi obstitissent. Quamuis autem ministri Hispanici etiam hos non minus, quam multos alios, corrumpere, & Philippo conciliare studuissent: tamen nihil effecerunt, quod Portugalli, initio obstinati, in medio viribus suis freti, in fine de venia impetranda desperantes, omnem conuentionem, & compositionem respuissent. Hæc tamen vnica spes reliqua ipsis erat, quod quo ardentiores se in paranda defensione gererent, eo magis Philippo, quid possent, se ostensuros, & eo tolerabiliores in transigendo conditiones impetraturos confiderent: atque ita fore, vt (gubernatoribus propter mutuas dissensiones rem ad effectum non perducentibus) Philippus regni possessionem ipsis acceptam ferret. Verum ille probe de his rebus omnibus edoctus, postquam cum locorum, ad limites Lusitaniæ sitorum, incolis egisset de deditione, &, prolixe iure suo, & causæ bonitate demonstrata, illos monuisset, ne pertinacia sua regni deuastationi causam præberent: iussissetque Petrum Velascum, supremum iudicem Badagiozii ad quosdam priuatim litteras hac de re dare: primum omnium tentauit ciuitatem Eluas, tanquam reliquis viciniorem: cuius ciues cum à se initium vel transigendi, vel armis vtendi Philippum facturum iudicarent, cotidie illius nuntios expectabant. Erant autem (vt plerunque fieri solet) diuisi in factiones duas: quarum altera in partes Philippi inclinabat: altera sub libertatis conseruandæ, & in fide apud gubernatores persistendi prætextu imperium eiusdem vehementer auersabatur. Illius factionis caput erant Georgius Passanus, & Iohannes Rodericus Passanus, fratres: à quorum partibus stabant multi ex eo genere ciuium, quos scutiferos adpellant: huius verò, Antonius Melius, præfectus ciuitatis, cui adhærebant fere omnes nobiles, numero tamen superioribus longe impares: & vnusquisque quid de re tota sentiret, aperte profitebatur. Fuerat paulo ante in ea vrbe Iacobus Menesius, quem gubernatores miserant, vt, quæ ad conseruationem illius pertinerent, curaret: & cum fossas amplificari iussisset, idque cum magna difficultate coniunctum animaduertisset, re infecta discesserat, promittens fore, vt armis & militibus à gubernatoribus instructus reuerteretur. Quia autem non redierat, facile ciues intelligebant se non posse hostium impetum sustinere. Sane Philippus, qui multo ante eorum animos tentauerat, opera Vincentij Fonsecæ, monachi ordinis prædicatorum, cognatione iuncti Passanorum familiæ (quæ nobilissima erat, & iam inde ab initio cum omnibus asseclis suis Philippo fauerat) non desistebat operam dare, vt etiam reliquos in partes suas pelliceret, quamquam verum est, monachum, cum die annuntiationis Beatæ Virginis, pro concione populum ad obedientiam Philippo præstandam cohortaretur, ab eodem non admodum æquo animo auditum fuisse. Cum itaque iam possessionem adprehendere constituisset, missis & ad Episcopum, Antonium Melium multis nuntiis, postremo eodem ablegauit Petrum Velascum, vna cum litteris ad primarios, & cum mandato vrbem illam in potestatem, & tutelam regiam recipiendi.

Velascus die decima septima Iunii Eluas peruenit, comitatus octodecim viris inermibus. Et quamuis initio, appropinquante eo, portæ propter metum mali contagiosi occluderentur: tamen paulo post à prætore intromissus, & in templum Misericordiæ ingressus, iussit vocari Episcopum, magistratum Cameræ, Melium, & nobiles, quibus omnibus regis litteras reddidit, quarum hæc erat sententia. Quandoquidem tam euidens esset, regni successionem ad se spectare, se misisse Velascum cum mandato iuramentum fidelitatis ab illis recipiēdi, quod eos prompte pręstaturos esse certo sciret: blandisq; hisce verbis multas pollicitationes adiungebat. Et licet Episcopus Melius, & Camerales litteras acceptas legerent: tamen nobiles non tam facile illas sibi accipiendas esse iudicabant, veriti, ne peccarent, & nonnulli alii, quod inter se diffiderent, cui potissimum hic honor deferri deberet; illas

ret; illas

ret,illas etiam non recipiebant. Tandem tamen conclusum fuit Fratrem Antonium Cerdam, Priorem monasterii S. Dominici, epistolam ad nobiles scriptam accipere, & in templum Cathedrale ad eos deferre debere. Lectis itaque omnibus litteris, Melius & Camerales, qui omnes antecedebant, octo dierum spatium ad deliberandum, & respondendum petiere, sperantes se interea de re tota commode gubernatores certiores esse facturos. Denegauit hoc Velascus, dixitque se è vestigio ad Regem rediturum: hortatus est, ne committerent quidquam, quod Regem irritare, & ad exercitum, qui tam vicinus esset, ceruicibus ipsorum immittendum mouere posset. Veruntamen nihilominus illi Gasparum Britum Stremum miserunt, qui Iacobum Menesium, præsidem illius prouinciæ, de his rebus edoceret, & ita pependerunt animi vsque in diem sequentem: quo Passani, intellecto Melii consilio, voluntati & auctoritati ipsorum omnino contrario, cōstituerunt eum, nisi sententiam mutaret, interficere. Et iam ante populum contra Melium instigauerant, multisque persuaserant, vt publice, se Castellanos esse velle, profiteri non dubitarent. Velascus deinde in arcem se contulit, vt Melio, remotis arbitris, persuaderet, ne pergeret esse obstinatus, neue sine causa alienum à Rege Philippo animum proderet: sed frustra. Dicebat enim Melius sibi curam illius vrbis commissam esse à gubernatoribus & se nemini iniussu eorundem illam dediturum: si Regi Philippo regnum per sententiam adiudicatum esse probari posset, se paratum esse obedire. Verum cum interim mandatu Velasci ad fossas vrbis circiter equites sexcenti accessissent, ac puteos, & aquæductus, ex quibus aquam ad bibendum incolæ hauriunt, occupassent, Lusitani vehementer perturbati fuerunt, ita vt mulierculæ passim magnis clamoribus conuicia iacerent in Melium, & reliquos, qui Regis Philippi imperium detrectarent. Itaque nonnulli iuuenes impulsu eorum, qui Philippo fauebant, cum viderent patriam suam à præfecto in discrimen adduci, constituerunt statim illum occidere, & profecti ad templum Cathedrale, (vbi omnes conuenerant) prope portam illius, in Melium egredientem impetum facturi, substiterunt. Verum cum ille sermonem cum Episcopo, qui in ipso flectendo laborabat, inscius tamen periculi imminentis, produceret; nepos illius (cui & ipsi nomen erat Antonio Melio) certior factus, quanto in discrimine auus versaretur, ex arce assumptis aliquot sclopetariis, subsidio illi venturus accurrit: auumque in templo adhuc offendit. Cumque senex Antonius nepotem armatum vidisset, miratus est, quod causam ignoraret: quam cum deinde intellexisset vna cum periculo, in quo versabatur, & quod hostium copiæ in vicinia essent significauit Velasco, nihil restare, nisi vt ille cum Cameralibus transigeret: se enim paratum obedire Regi Philippo: & ita omnis tumultus sedatus fuit, quia iam ante etiam cum ipsis Cameralibus conuentum fuerat. Cum a. præstarentur iuramenta, ciues non nimium cauti petebant à Velasco, vt nomine Regis ciuitati multa priuilegia, immunitatem vectigaliū, & portoriorum per totum regnūm, multaque alia magni momenti, concederet. Velascus liberalis de eo, quod dare non poterat, concessit quidquid peteretur: sed Rex postea promissis non stetit, quod diceret Velascum (& ita reuera erat) mandati fines excessisse. His ita transactis, intellectum fuit Gasparum Britum, quē ciuitas ad Iacobum Menesium miserat, redire cum trecentis partim peditibus partim equitibus, qui non satis erant armis instructi, ad ciuitatem defendendam. Itaque Brito statim iniunctum fuit, vt discederet: in cuius cōspectum cum interea equitatus Hispanicus peruenisset, sponte cum omnibus suis in fugam se conieeit. Postero die, cum adhibitis ceremoniis solemnibus noui regis nomen publice proclamatum fuisset, Velascus ad regem rediit, cum solum triduum in his rebus componendis consumpsisset. Paulo post optimates Eluenses, regis solita cum reuerentia salutandi causa, Badagiozium venerunt: & à rege maiori cum comitate, quàm erga homines vti soleat, excepti fuerunt. Misit etiā ille Eluas Garziam Cardenam nepotem Albani, qui ciuib. Eluensibus pro fide & studio in regem gratias ageret. Redactis in potestatem Eluis, Velascus profectus est Oliuenzam eundem ob finem. Scripserat a. iam ante Oliuenzam, & hoc egerat, vt ciues præfectum Nunum Aluarezium, filium comitis Tentuguelensis, ablegarent: id quod etiam paruo negotio obtinuerat. Ciues enim in partes Philippi inclinantes communi consensu ciuitatem illi dedere constituerant: petierant tamen, ne ab Oliuenza rex, possessionem regni apprehensurus, inciperet, quandoquidem animi omnium ipsi essent addictissimi. Malle.n. se minorem gratiam inire tardius iuramentum præstando, quam in leuitatis & inconstantiæ suspicionem apud homines incurrere. Itaque non tantum Nunum Aluarezium, sed etiam Iacobum Sosam, equitem Melitensem, & in Nuni locum substitutum, dimiserunt. De harum duarum ciuitatum deditione fama statim peruasit Santarenam, vbi erat Antonius, qui populum, à quo Rex salutari cūpiebat, variis artibus demulcebat. Tractauit semper hoc negotium Antonius incredibili cum feruore;

quantumuis Henricus Rex dum viueret, eam ob causam acerrime illum insectaretur: & omnes, quas animo concipere poterat, ad regnum perueniendi vias ac rationes adhibuit. rogans, minitans, pollicitans. Cum rege Philippo diuersimode egit per ministros. Modo præ se ferebat odium in ducē Bragančiæ, & in huius perniciem cū rege Philippo se transacturum simulabat: modo mentionē iniiciebat de actione sua Philippo concedenda: dummodo sibi tolerabiles conditiones offerrentur: modo omnem conuentionem respuebat, ita vt facile adpareret, eum tempori seruire, & prout spes in animo ipsius variabant, statuere. Vnde fiebat, vt, qui eius nomine cum Philippo agebant, si quando existimarent facta transactaque esse omnia, subito mandatum ab Antonio reuocatum intelligerent. Tandem Philippus egit cum illo per Christophorum Morum, promisitque se amore illius ductum, concessurum quidquid peteret, nulla tamen vel summa pecuniæ, vel alia re nominatim expressa. Verum Antonius, qui Morum odisset, ipsius opera in transactione cum Philippo instituenda vti noluit. Postea autem, cum Dux Ossunensis catalogum earum rerum, quas Philippus regno offerebat, gubernatorib. exhiberet, reddidit etiam Antonio litteras Regis quibus scribebat, Antonium à multis annis perspicere potuisse, quanta beneuolentia semper illum fuisset complexus, & quod nullam eius declarandæ occasionē prætermisisset. Sperare se itaq; illum fore memorem & gratum, satisque facturum iis, quæ & æquitas, & cognatio, qua iuncti essent, flagitaret. Quia autem non dubitaret, Antonium edoctum de manifesto iure, quod in regnum haberet se amanter rogare, vt ipse inter primos se pro rege agnoscere, sibique tanquam principi, ac domino legitimo à Deo Opt. Max. in hunc locum euecto, iuramentum præstare non recusaret: ita vt ipsius exemplo moti reliqui officium eo promptius facerent. Postremo promittebat, se quantum ad res Antonii priuatas attineret, nihil prætermissurum, quod ad eum ornandum, fouendumq; pertineret: reliqua se Duci Ossunensi, & Moro permittere. Sed hæ litteræ omni fructu caruerunt. Dixit enim tum Prior Duci Ossunensi, nunquam se transacturum: Et scripsit ad ipsum Philippum se illi hac in re gratificari non posse. Esse enim se in tutela populi, & ideo ad illius voluntatem omnia sua consilia accommodare cogi. Cum itaque Prior intellexisset, Hispanos in Lusitaniam ingredi, instititit apud populum & gubernatores, & periculum à Philippi exercitu tam vicino impendens, & quam necessarium esset eligere caput aliquod, vt eo melius hosti resisti posset, illis ante oculos ponendo effecit, vt ipsum defensorem, vel regem creare animum inducerent. Quanquam autem hoc consilium caperetur ab hominibus maxime seditiosis & temerariis, qui vi conantur exequi quidquid in mentem ipsis venit, quique cupiebant Priorem proclamare regem: tamen multis hoc improbabatur: multis etiam videbatur præstare eū defensoris titulo ornari: & ipse Prior non satis sibi hac in re constabat, vtrum potius eligeret: (vt in reliquis rebus omnibus) se à maiori parte, & intimis amicis duci patiebatur. Hi vt populum inuitarent, ad satisfaciendum votis ipsorum, inuitis etiam illis, qui consentire nolebant, cum forte ageretur de propugnaculo quodam prope Sanctarenam in eo loco, vbi est sacellum inuocationis Apostolorum, extruendo, sparserunt rumorem fore, vt decimonono die Iunii Antonius eo, primum lapidem positurus, proficisceretur; iusseruntque vniuersum populum ad propugnaculi ædificationem adiuuandam adesse, vt eo facilius in tanto hominum concursu id, quod animo conceperant, ad exitum possent perducere. Neque magno artificio ad persuadendum opus fuit, quia populus rerum nouarum auidissimus mane eius diei maximo numero confluxit. Episcopus Parmensis, & Episcopus Guardensis (quorum hic conscius horum consiliorum, ille ignarus erat) accesserunt ad sacellum: vbi missa inchoata, & ad medium perducta, populus ad defensionem, & ambiguis verbis etiam ad electionem inuitatus fuit: Cum autem paulo post Antonius aduenisset, & extra sacellum prope portam eiusdē preces concepturus genua flexisset, duo illi Episcopi stolati ad eum exierunt consecraturi locum, vbi arcis fundamenta iacienda erant: qui simulac Ceremoniarum consuetarum initium fecissent, Antonius Baracchius, homo audax, strophiolum mucroni gladii impositum eleuans Antonium regem alta voce salutauit, magnoque cum clamore & strepitu ipsi acclamatum fuit ab vniuersa turba, quę siue ad terrendos illos, quibus hoc factum improbabatur, siue arma ostentandi causa, gladios eduxit. Ibi Antonius, vel quod modestiam simularet, vel quod inter spem metumque dubius fluctuaret, clamauit: non, non: Et passus longitudine progressus est, quasi poculo silentium imperaturus. Pietrus Coutignus etiam loci illius præfectus, magna cum indignatione clamores turbæ inhibere conabatur, dicebatque Priorem nolle vocari regem: sed frustra. Baracchius enim directo, quod humeris gestabat, in Coutignum sclopeto, eum tacere coegit, & ille etiam paulo post discessit. Antonius siue quod tot enses districtos cernens perterrefieret, siue quod hoc pacto ad tantam dignitatem

dignitatem conscendere cum metu quodam coniunctum sit, stabat timidus, & tremens, & eius rei non obscura signa præbuit suis: qui cum ipsum equo imposuissent & equus statim offendisset, parum absuit, quin caderet: & omnes nobiles, qui aderant, eum comitati sunt capite aperto, tanquam regem, & quamuis magna pars populi ignara, quid agendum esset, eo venisset, tamen ad vnum omnes eum secuti sunt. Ex eo loco se contulit Prior in templum, & è templo in curiam: & ianuis, quia clausę erant, confractis, solennibus actis, & instrumentis adhibitis, Rex confirmatus fuit. quibus subscripserunt omnes nobiles Lusitani, qui aderant, & Emanuel Costa Borgesius manu vexillum gestans alta voce: Viuat Rex, viuat Rex, more solito clamabat. Inde in hospitium digressus, se præparare cœpit ad iter Lisyboneńse, vt in metropoli regni etiam se regem proclamandum curaret. Interea peruenerat Velascus Oliuenzam, nono die Iunii noctu: & à Iacobo Vasconcellensi, rogatu Passanorum Eluensium, domum suam receptus fuit, & postero die magistratum & nobiles rogauit, vt ne in templum Misericordiæ, litteras regis accepturi, conuenire grauarentur. Cum conuenissent, reddidit illis litteras Regis: quæ cum publice lectæ fuissent, & adpareret illas humanissime scriptas esse, & regem hortari, vt iuramentum fidelitatis sibi præstarent, rogauit Velascus, vt breuiter responderent. Ceterum, vt ex paruis initiis interdum res maximi momenti nascuntur, ita etiam parum absuit, quin hic contingeret. Cum enim nobiles illius ciuitatis in duas contrarias factiones scissi essent: quarum alteram sectantur Lobi, & Gamæ: alteram Matti, euenit, vt litteræ Regis, ad nobilitatem scriptæ, casu Lobis omnium primis redderentur. Cum itaque pars aduersa hanc rem sinistre interpretaretur, præsertim quia Velascus apud hominem, Loborum factioni addictum, diuersabatur: constituerunt totis viribus impedire, quicquid aduersa factio statuisset. Cumque illo tempore magistratu fungerentur plures Matti, quam Lobi, & aduersarios ad ciuitatem Regi dedendam inclinare animaduerterent cœperunt iis obluctari, & nullo dato responso ad litteras regias, eas festinanter miserunt ad gubernatores: & paulo post in hospitium Velasci profecti, ei indicarunt, se non posse respondere in negotio tam arduo, nisi re perbene deliberata, & gubernatoribus exposita, & quatriduum ad consultandum postularunt. Cum autem Velascus responderet, sibi non esse integrum, illis longius deliberandi spatium quam in diem sequentem vsque concedere, discesserunt incerti, dixeruntque se non metuere, quod omnem spem in diuino auxilio collocarent. Displicebat hoc Velasco, & ideo cogitabat, de Duce Albano per Fratinum, architectum Italum, qui illi aderat, admonendo, vt aliquot signa peditum in conspectum vrbis, ad terrorem ciuibus incutiendum, mitteret: verum re cum amicis Lusitanis communicata, cum intelligeret, populum in Philippi partes inclinare, consilium mutauit. Lobi vna cum asseclis suis, cum viderent à magistratu Camerali sibi contradici, consilii capiendi causa in vnum conuenerunt: & confecto instrumento quodam, omnes, qui se regi obedire paratos esse profiterentur, subscripserunt. Pars etiam aduersa consultandi causa conuenerat, sed re infecta, discessum est. Interea Marcus Antonius Iustinianus, patritius Genuensis, amicus Velasci, & cognatus Loborum, suasit Velasco, vt domo egressus per compita vrbis circumiens populum alloqueretur, verbisque appositis illum de re tota edoceret. Secutus est hoc consilium Velascus, & coacta ingenti multitudine, orationem habuit satis prolixam, in qua ostendebat, quid vtilitatis percepturi essent, si regis imperium reciperent: & contra in quæ incommoda essent incursuri, si magistratui obtemperarent: quandoquidem tam validus exercitus præ foribus esset. Vulgo quod facile huc illuc impellitur, satisfaciebat oratio: cumque Velascus, comitante multitudine, ad templum Spiritus sancti, in quo congregata erat nobilitas, peruenisset, ingressus dixit, Domini quid agemus? Cumque Aluarus monachus omnium nomine respondisset, illos esse paratos Regis imperium recipere, Iustinianus Velascum medium arreptum in altum sustulit, nomenque regis alta voce pronuntiauit, acclamantibus nobilibus, & plebe. Inde ad curiam progressi, sub pœna graui euocari iusserunt iudicem, & syndicos, qui cum populum tumultuati, & Philippum regem fuisse salutatum, intelligerent, metu perculsi, & ipsi se regi submiserunt. Idem fecit arx & confectis actis, adhibitisque consuetis solennitatibus, Velascus regis nomine multa priuilegia, & immunitates promisit. Hoc modo, & etiam minori cum tumultu cetera loca in finibus illis sita, in potestatem regis venerunt, vt Serpa, Mora, Campus maior Arroghezia, Portalegre, & in aliis etiam prouinciis per circuitum totius regni eadem cum industria per deditionem multa loca in potestatem regis redigebantur. Interim Antonius Sanctarena, Lisibonam versus iter facere cœperat, & gubernatores videntes euenire, quod iampridem ante animus ipsis præsagiebat; vna

cum Duce Bragancia, & ministris Hispanicis Setubali munitiones instituebant, veriti ne a rege nouo inuaderentur. Non prospexerunt vrbi Lisybonæ de rebus ad defensionem pertinentibus, quod existimarent Petro Cugnæ Lisybonæ præfecto, & Ioanni Teglio (qui vt diximus, erat Belemi cum mandato ipsorum) eam rem curæ fore, vt & illis iniunxerant, præsertim qui etiam duos ministros Iustitiæ miserant, qui ciues ad arma capienda hortarentur. Ceterum Teglius, qui non malo fortassis animo, sed tamen paulo imprudentius assentiebatur iis, qui causam per sententiam decidi volebant, cum intellexisset Antonium regem creatum, magnam inde molestiam percepit. Videbat enim sibi munus, quo fungebatur deponendum, seque plus iam difficultatis habiturum, si cum rege Philippo transigere animum induceret: præterquam quod etiam Antonius regnum ipsi acceptum laturus non esset. Cum itaque ira incensus esset, & existimaret se cæteris gubernatoribus iniuriam facturum, si illis Setubali degentibus, ipse, qui esset Belemi, Priorem inermem tam paruo negotio Lisibonam occupare pateretur, constituit illius defensionem suscipere, idque etiam impulsu magistratus, qui rogabat, vt in vrbem veniret, eamque propugnaret. Si enim illa à Priore occupata fuisset, se, qui id vetare non posset, fore extra culpam, quę tota in illum, vtpote qui posset, & nollet Priori resistere, esset redundatura. Itaque Teglius perfunctoriè conscripsit aliquot cohortes ex rusticis, loca circumuicina incolentibus, easque Lisybonam ad Priorem ingressu prohibendum, misit. Mandauit etiam Petro Cugnæ, vt defendendæ vrbis prouinciam in se reciperet: ipse tamen in eam non ingredi constituit, & conuocatis ad deliberandum nobilibus qui aderant, decretum fuit, statim obuiam Antonio Iacobum Sosam, & Franciscum Menesium mittendos esse, qui rogarent, ne Lisybonam ingrederetur, neque titulo Regis vteretur, sed solum defensoris: propterea quod in omnem euentum illud nomen esset altero ad propositum accommodatius. Licet autem hi in iter se darent, tamen complures suadebant Teglio, ne, (quantumuis hęc admonitio esset rationi consentanea) hoc pacto Priori cursum fortunę suæ interrumperet. Cum itaque animo fluctuaret, nec quidquam certi statueret, euenit, vt milites, siue rustici, qui Lisybonam versus iter faciebant, nullo accepto mandato à gubernatore, nescirent, quid agendum sibi esset: Priorem ne adiuuare, an vero vrbis ingressu prohibere oporteret. Emanuel enim Portugallus, qui ad regium solium cupiebat Priorem euehere, operam dederat, ne quidquam certi statueretur: & si quid forte statutum esset artibus suis efficiebat, ne ad effectum perduceretur. Petrus vero Cugna dicebat, si Teglius ipse coram nollet Priori resistere, neque se omnibus rebus Teglio inferiorem, id facere posse eumque Teglius regereret præfecti officium hoc esse, ita alter in alterum, ob suos vterque fines, onus illud reiiciebat. Appropinquabat interea, Prior Lisibonæ, sed parum abfuit, quin via eo perueniendi ipse præcluderetur. nam cum prope Sacabemum (quod oppidum 6. milliaribus Lisybona distat) in agro substitisset, sermonem cum Francisc. Almeda, amico suo, conferens, displosum fuit sclopetum, cuius ictu occisus fuit Almeda. Et quia nunquam auctor sciri potuit, sunt qui putent ipsum Priorem petitum fuisse. Peruenit paulò post ad vrbem Prior cum exiguo comitatu, & ex nobilibus nemo aderat præter Sosam & Menesium: qua de causa ingressu minime prohibitus fuit: imo omnes, qui obuiam procedebant, eum regem salutarunt. Pauci tamen aderant, partim propter pestem: partim quod metuerent, quia videbant regnum esse diuisum: hinc regem Philippum cum exercitu imminere: illinc gubernatores pene cum Philippo consentire: tertio vero loco Priorem pauperem, solum paruis consultoribus vtentem, salutatum fuisse Regem à paucis, iisque plebeiis. Itaque ex iudicibus, & nobilibus Priorem gratulandi ergo fere nemo & ex supremo magistratu vnus tantum Syndicus accessit, reliqui se abdiderant. Prior enim ad Palatium flumini vicinum profectus, possessionem illius, & armamentarii, & naualis, nemine obsistente, occupauit: nouum prouisorem, nouos iudices, nouos syndicos creauit, reliquisque officiis, quæ vacabant, prospexit: & inde ad Curiam magistratus se contulit, vt more solenni Rex proclamaretur: quo cum omnes primarii conuenissent, Emanuel Fonseca Nobrega, homo confidens, in hanc sententiam locutus est: Videor mihi agnoscere insculptam vestris omnium frontibus lætitiam, quà corda vestra perfunduntur, ob aduentum huius iucundissimi diei, quo in verba illius, vtpote regis, estis iuraturi, quem tantopere desiderastis: intelligo superuacanea fore omnia illa, quæ ad vos, vt hoc faciatis adhorandos à me ardentissimo animo dici possent, quandoquidem orationem meam voluntatis vestrę promptitudo longissimo interuallo anteuertit. Scio non tantum moram etiam exiguam vobis molestam esse: verum vos dolere quoque quod alii vos præuerterunt in eo, quod libentissime fecissetis, &

quod

quod vos facere æquum erat, quandoquidem primariæ huius vrbis exemplum, tanquam normam quandam, reliquas imitari oportet. Ceterum quantumuis vos & gestiatis, & ad hanc rem promptissimi sitis: quantumuis omnia, quæ a me in medium adferri possunt sint superflua: tamen & officium, & amor me stimulant, vt breuiter vobis animi mei sensa exponam. Non libet mihi instituere enumerationem laborum, quos summa cum prudentia superauit: (tempus enim me deficeret) sufficiat vobis nosse (vt & nostis) illum semper fato quodam cum superbia, & arrogantia mundi bellum gessisse. Cum enim propter peccata nostra Deus O.M. permittat, vt principes hodierno die plerunque virtutem odio, vitia amore prosequantur: ille, quod virtute & animi magnitudine præstaret semper odio, & vi iniustæ obnoxius fuit, dum iam, tãquam notus repellitur, iam iis quos præcedere debebat, postponitur: quę omnia ad gloriam, qua refulgebat, offuscandam pertinebant. Mitto offensiunculas, quæ inter Sebastianum, & illum sub initium expeditionis Africanæ natæ erant, quas quidem alii satis causæ, cur vna non proficiscerentur, existimassent: verum ille, qui iam ad fortunæ insultus occalluisset, quamuis pro iudicii sui acumine Sebastianum ad exitium pleno cursu properare facile intelligeret, maluit tamen cum tam manifesto periculo aliorum temeritati obsecundando in Maurorum manus incidere: quam existimationem suam macula, & næuo etiam minimo contaminare. Fuit in infelici illo prælio captus, quod ante prospexerat: mortuus est Rex Sebastianus, nepos illius: mortui erant ante tot alii principes, omnes regni hęredes: restabat solus Cardinalis Henricus, qui propter extremam senectutem, & inualetudinem non diu superuicturus esse videbatur, ita vt regnum pene successore destitueretur. Verum Rex regum (qui quantumuis nobis interdum nimium tardare videatur, omnes res æqua lance ponderat, & exequitur) singulari sua prouidentia effecit, vt interim dum Rex Henricus Imperio potitur spatio paucorum illorum dierum, qui ipsi vitæ ad cursum perficiendum supererant, non sine miraculo è Maurorum manibus euaderet ille, quem huius regni clauo moderando destinauerat. Dico non sine miraculo: quia videtur fieri non potuisse, vt vlla humana prudentia eo quo factum fuit, modo, liberaretur. nam (vt positum est in more apud infideles) cum ille esset princeps, verisimile est, eum regi, & principi traditum fuisse, & mancipatum custodię perpetuæ, aut saltem tam arctæ, vt nulla esset euadendi via, nisi lytri loco ciuitates, & propugnacula cederentur, vel immensa pecuniæ vis solueretur: nihilominus tamen (considerate, quæso, num hæc res miraculo careat) paulo post nullo plane pretio persoluto, euasit. Venit deinde in hoc regnum, vbi fortuna nondum exaturata, mille noua incommoda ipsi obiecit: quæ tamen omnia virtute sua profligata superauit. En vobis illum: & licet iam multo magis, quam vnquam, ab hostibus esse circumdatus videatur: tamen & ille fretus est virtute vestra, & ego illius prudentia, quam omnia impedimenta victuram esse confido. Agite ipsi gratias, quod regni sceptrum capessere non dubitet, cum tamen tot æmulorum inimicitias sibi suscipiendas esse videat: quam quidem ad rem non tam dominandi libido, quam amor vestri eum inuitat. Promittit enim se non regem, sed patrem, & fratrem omnium fore. Quem, quæso, putatis esse illum, cui iam nos imperium deferimus? Est vera propago, legitima proles, vnica planta, quæ ex regibus nostris superest. Hic est nepos regis Emanuelis illustris memoriæ, natus ex illius filio Ludouico: qui duo duæ maximæ omnium, & firmissimæ Lusitanię columnæ fuerunt: ad illum iure horum regnorum hæreditas pertinet: Et etiamsi non pertineret, (quod esse non potest) tamen omnes incolas, reliquis repudiatis, ad huius vnius fidem & tutelam confugere oportebat. Hæc enim sola libertatis in tuto collocandæ via est: cæteræ omnes ad certissimum tyrannidis iugum ducunt. Finita hac oratione, vniuersi cum ingenti applausu Antonium regem salutarunt, & tradito illi vexillo ciuitatis Emanuel Fonseca de fenestra magna voce clamauit: Viuat, viuat, Antonius, rex Lusitaniæ: quæ verba cum magna alacritate à plebecula adprobata fuerunt. His omnibus in acta publica relatis, reuersus est Prior in Palatium, vbi paulo post præstito solito iuramento de conseruandis priuilegiis, & immunitatib. Regni & aliis, quæ à regibus superioribus concessa fuerant, dedit litteras ad reliquas regni ciuitates & oppida, iubens, vt mitterent, qui sibi fidelitatis iuramentum præstarent. Duci Bragančiæ & Marchioni Villæ regalis amplissima quæque pollicitus est: ceteros proceres rogauit, vt Lisybonam de rebus ad regni vtilitatem spectantibus vna secum consultaturi venirent. Ceterum Dux, quantumuis etiam regni procuratores eum ad transigendum cum Antonio hortarentur, noluit transigere: neque Marchio etiam venit; & pauci fuerunt, qui eum pro rege agnoscerent. Porro cum Teglius sine sua opera Antonium iam ad regiam dignitatem euectum videret, finxit se Beleno Lisybonam manum illius deosculatum venturum: & communicato cum Iacobo Lo-

pezio Siquera, præfecto trium triremium Lusitanicarum consilio, vnam ex illis vna cum Episcopo Leiriensi, Antonio de Castro, domino Cascaisii, Martino Gonzalesio de Camera, Emanuele Telesio Barreto, Francisco Menesio, Ludoico Cæsare prouisore nauali, & quibusdam aliis conscendit, assumptisque 40. aut 50. millibus aureorum (quos paulo ante ex officina monetaria Lisybonensi afferendos curauerat, cum iactura Iac. Bardi mercatoris Florentini, cuius erant) cum vulgo existimaretur cursum ad vrbem directurus, subito proram versus Setubalum, vbi erant reliqui gubernatores, conuerti iussit: reliquæ vero duæ triremes, præfectorũ iussis spretis, & deserta prima, Lisybonã petierunt. Teglius autem cum ad ostium portus Setubalensis peruenisset, milites præsidiarii, qui erant in portus propugnaculo, triremim appellere non sinebant, sed eam ictibus tormentorum repellebant. Itaque Teglius in loco paulo remotiori triremi appulsa in littus egressus, pedes ad reliquos gubernatores contendit: à quibus ipsius excusationes tantum abest, vt acciperentur, vt etiam illum pro socio non agnoscerent, & tum in consessibus tum in sermone eum, tanquam nobilem priuatum, tractarent, & non vt gubernatorem. Ita nimirum punientes ea, quæ Teglius partim Belemi, partim Antonium, quo minus Lisybonam ingrederetur non prohibendo, admiserat. Et hac vna in re gubernatores auctoritate sua, & iure vsi sunt, in reliquis omnibus timiditatem, & consilii inopiam aperte prodebant. Prior cum videret horum nonnullos, quos sibi fauere putabat, fugere, pecuniam asportare, gubernatoribus aduersariis suis, se adiungere, Setubalum muniri, magis magisque intelligere incipiebat, illis bene cum Rege Hispaniæ conuenire, & statutum esse eo in loco commorari, donec Regis triremes Italicæ, quas iam in portum S. Mariæ peruenisse rumor erat, in illo littore comparerent, quas deinde in portum Setubalensem reciperent: quod si fieret, magnum inde rebus suis periculum immimere animaduertebat. Si enim copiæ Hispanicæ illud oppidum occuparent, fore, vt Lisybona pene ex omnibus partibus circumsideretur. Itaq; coniectis in carcerem nonnullis, quos suspectos habebat, ac pecunia à mercatoribus mutuo accepta, constituit dare operam, vt quamprimum siue per deditionem, siue vi oppidum illud in potestatem redigeret: & vt properaret, mouebant ipsum actiones Tristani Vazii Vegæ, præfecti arcis S. Iuliani ad ostium Tagi sitæ: cui cum ille scripsisset, respondit, se Priori arcis possessionem tradere nõ posse, nec etiam ipsius auspiciis illam custodire. Præstitisse enim se iuramentum de arce nemini tradenda, nisi iis, à quibus illam acceperat: hos autem esse gubernatores. Itaque Antonius hac re in aliud tempus dilata, cum tumultuarie, & vi rusticos prope Lisybonam incolẽtes, opifices, mancipia, aliamque turbam collectitiam in vnum locum cõgregatam (qui tamen omnes ad numerum 1500. non adscendebant) flumen transire iussit. Antequam vero ipse transiret, misit Setubalum Franciscum Portugallum Comitem Vimiosium, qui cum gubernatoribus transigeret, illosq; ad obedientiam ipsi præstandam inuitaret: quos etiam per literas hortatus est, ne scientes prudentes se perditum irent, neve existimationi suæ notam inurerent, regnum sibi indigenæ ademptum ad exterum transferẽdo: rogabat, vt ad se venirent. Esse enim se paratum ipsis ingenue omnium delictorum veniam concedere. Verum non fidebant his litteris, nec verbis Comitis gubernatores, vtpote qui Regi Philippo essent obstricti, & quorum nonnulli apud Regem Henricum gratiosi fuissent & cõscii eorum decretorum, quæ contra Priorem erant promulgata. Itaque re cum ministris Hispanicis communicata, constituerunt se defendere, donec classis Regis veniret, quæ in horas expectabatur. Verum spes eos fefellit: quia venti semper ita contrarii fuerunt, vt triremes nauigare non possent. Quod cum videret Dux Bragancię, existimans sibi non diutius ibi commorandum, discessit. Cæterum Comes Vimiosius cupidus illos eo ex loco eiiciendi, concitata ad seditionem plebe, & adiuuantibus ipsis militibus prætorianis, arma cepit, & portas occupauit: complures etiam armati in hospitium gubernatorum irruentes, mortem ipsis multis, iisdemque contumeliosissimis verbis minabantur. Quare consternati non tantum gubernatores, sed etiam ministri Hispanici, cæterique Philippo addicti nobiles, partim per fenestras, partim per ianuas, furtim, alii mari, alii terra aufugerunt, excepto Archiepiscopo Lisybonensi, & Io. Teglio: quorũ alter dignitate sua, alter pristinis in Priorem meritis, & cognatorum auxilio confisus remansit: legati vero postero die in Castellam reuersi sunt. Fuit hoc spectaculum sane perquam miserabile. Etsi enim gubernatores, tum propter dissensiones, & dubitationes suas, tum propter priuatæ vtilitatis studium pœnam merebantur: tamen erat res commiseratione digna, videre venerabiles illos senes, qui duabus horis ante regia auctoritate armati erant, fune se de fenestris demittentes, fugere furorem iuuenis effrenis, qui contra illos plebem, & proprios custodes concitauerat. Nobiles, qui domo & rebus omnibus relictis, fuga sibi consuluerunt, sunt Ferdinandus Norogna,

Norogna, Petrus Menesius, Eduardus Castelblancus, Iacobus Lopezius Siqueira, Antonius Castelblancus, Ludoicus Cæsar, & quidam alii. Antonius simulac de horum discessu certior factus est, statim flumine traiecto, eo contendit, vbi sub vmbella more gentis cum ingenti lætitia exceptus fuit: cumque de munitione, & custodia illius loci ea, quæ ad rem pertinere videbantur, constituisset, reuersus est Lisybonam, dissuadentibus nonnullis, qui copias in illum locum cogendas esse dicebant, vt eo facilius hosti resisti posset, nec Tagum denuo transire necesse esset. Sed Antonius hoc consilium secutus non est, dicens se breui eo rediturum. Multi autem existimabant, eum sibi metuere, nec se vltra flumen tutum fore arbitrari. Cascaisium, & arx S. Iuliani nondum imperium Antonii agnoscebant: verum cum audiretur, illum Setubalũ ingressum, & gubernatores fugere, vxor Antonii de Castro Cascaisio discessit: vnde statim arx deditionem fecit: Et præfectus arci S. Iuliani, cui Antonius per literas quater mille ducatorum reditus annuos promiserat, respondit, quandoquidem gubernatores regnum deseruissent, & ille Rex proclamatus esset, se arcem ipsius nomine custoditurum. Qua de causa retrocessit Sebastianus Britus, qui supremi præfecti Lisyb..nensis munere loco Petri Cugnæ, fungebatur, & ab Antonio cum manu collectitia ad obsidendam arcem Sancti Iuliani mittebatur: ita vt omnia loca paulo maioris momenti, & Lisybonæ circumuicina, in potestatem Antonii concederent: & horum exemplum pedetentim omnes ciuitates & oppida in illis partib. sita, secuta sunt, excepta ciuitate Portu, quæ deditionem adhuc recusabat. Dux Bragranciæ, qui tumultum Setubalensem præuiderat, inde paulo ante gubernatorum fugam in oppidum suum Portellum, non procul à Castellæ finibus situm, se receperat. Quoniam autem videbat, vi rem geri, & se ab exercitu imparatum existimauit tempus esse, sese Regi Philippo adiungendi. Itaque misit nobilem quendam ad Philippum, qui illi indicaret, dominum suum semper in iure Catharinæ vxoris suæ persequendo molestiam adhibuisse, nec vnquam contra publicam tranquillitatem, vel contra legitimum iudiciorum ordinem, vel contra æquitatem quidquam tentasse. Cur vero non citius cum Philippo transegisset, in causa fuisse, partim quod actionem suam satis firmis fundamentis inniti intelligeret, partim quod illi id non licuisset per populum, qui sine dubio se opposuisset. Verum ducem iam omnino constituisse, si sibi à Rege conditiones æque proponerentur, illi ius, & actionem vxoris Catharinæ omnem cedere, &, vbi hac de re inter illos conuenisset, legatos hoc negotium publice tractaturos mittere. Innuebat ducem, qui tertiam regni partem ditionib. suis occuparet, magno vel impedimento, vel adiumento Regi esse posse. Dicebat procuratores regni pollicitos esse se acturos cum Antonio, vt deposito Regis nomine, & iunctis cum duce viribus, regnum defenderet. Post bellum autem confectum facile inter illos transigi posse. Antonium etiam amplissima quæque per nuntios Duci promisisse: Ducem tamen conditiones ab Antonio oblatas non accepisse, quod sibi cum æquitate pugnare viderentur. Rogare vero, ne Rex suæ ditioni ab exercitu damnum inferri pateretur. Erant hæc omnia vera, sed Philippini dicebant, etiamsi Dux non esset homo quietis, & religionis adeo amãs vt reuera erat: tamen non esse, quod Rex eius potentiam metueret. Habere quidem illum magnum numerum subditorum, sed non omnes ipsi esse dicto audientes, nobiles illius imperium magis, quam reliquorum omnium, dedignari: denique quosdam cognatos maiori ipsi damno, quam vsui esse propter æmulationes, quas inter se exercerent. Fidebat Dux satis iuri, quod sibi habere videbatur: sed verebatur ne opprimeretur à vicino exercitu Regis, quem nullo modo sententiam iudicialem expectaturum iudicabat. Hic metus illum impulerat, vt ad omnes pene potentiores orbis Christiani principes scriberet, &, exposito iuris, & actionis suæ fundamento, auxilium ab illis peteret. Romam etiam ad Cardinales quosdam eodem argumento scripserat. In Galliam miserat aliquot exempla Consilii, quod conscribi curauerat, quæ inde in Angliam, & alia loca spargerentur: institit diligentissime apud duas illas Reginas, vt, sibi pecuniam: & commeatum, arma & ductores militum subministrarent: sed vtrobique, animaduersa illius imbecillitate, quantumvis ostenderet se ad communem defensionem suas cum gubernatorum viribus coniuncturum, nihil obtinuit, nisi verba, aulico artificio condita. Rumor etiam erat, illum non solum hæc tanto cum studio petiisse à Regis æmulis, sed etiam ab apertis illius hostibus, & perduellibus, quasi cum principe Auraico quoque, & cum Duce Alanconio ipsi aliquid negotii fuisset. Hæ res ipsi maiori detrimento, quam emolumento fuerunt, vt solet euenire iis, qui, propriis viribus destituti, cum principibus potentibus contendere non dubitant, freti auxilio, quod sibi pollicentur à potentiorum principum æmulis, qui tamẽ apertum bellum raro solent indicere, nisi socium viribus pollere animaduertant. Hinc factum

fuit, cum aliquot illius litteræ à miniſtris Hiſpanicis interceptæ, & nonnullæ etiam, inprimis vero illæ, quas Romam ſcripſit, ab iiſdem, ad quos datæ fuerant, ad regem miſſæ fuiſſent, vt ad petitionem Ducis, quam ſupra audiuimus, Rex prolixe, & caute reſponderet: primum, ſe non mediocriter lætatum fuiſſe, cum intelligeret Ducē mature ſe è tumultu Setubalenſi eripuiſſe. Veritum enim ſe fuiſſe, ne, quod facile erat, eo in loco in periculum, & ignominiam aliquam incurreret. Agnoſcere ſe Ducem vere dicere, ſe in perſequendo vxoris Catharinæ iure modeſtiæ rationem habuiſſe. Veruntamen quia hucuſque Dux tranſactionem recuſaſſet, inde præſentia incommoda omnia nata fuiſſe: quæ quidem mallet ipſos aliquanto ante præuidiſſe, quam iam reipſa experiri tanta cum perturbatione, & exiſtimationis iactura: ſeque ex his eorum incommodis magnum mœrorem percipere propter cognationem, & ſuam erga Catharinam beneuolentiam. Gratias etiam ſe agere, quod paratus eſſet ius ſuum cedere: veruntamen ſe nolle illum & vxorem celare, nullam eſſe cauſam, cur laboraret, in nouis rationibus, & iuribus adiungendis ad ea, quæ ſibi à Deo Optimo Maximo conceſſa, & toti mūdo nota eſſent. Se duabus de cauſis hactenus expetiiſſe, vt Dux, & vxor acciperent conditiones, quas ipſis ad compenſandum ius, quod prætendebant, tam liberaliter obtulerat. Priorem eſſe, quia ſperaſſet ſe hoc pacto euitaturum neceſſitatem bellum regno, & propriis ſubditis inferendi: quæ res valde illum ſolicitum haberet. Verum vtilitatem, quæ ex tranſactione promanare poterat, amiſſam eſſe propter morā ab illis interpoſitā quandoquidem iam exercitus fines regni ingrederetur. Poſteriorem eſſe, quia cuperet augere, & ad altiora euehere familiam Ducis, beneficiis ornare liberos illius, auertere ab illo periculum deuaſtationis, atque adeo iacturæ ſuæ ditionis: cui tamen rei adhuc remedium aliquod inueniri poſſet. Se enim adeo ſtudioſum, & amantem eſſe Ducis, vt hæc beneuolentia ſatis ſibi ſtimuli eſſet, ad illum quouis & beneficio & honore adficiendum. Dicebat ſe non mediocriter mirari, quod ſua ſponte confiterentur, ſe Antonio aures adhuc præbere, & tractare cum perduellionis & execrandi delicti reo. Monere ſe illos amanter, vt inpoſterum abſtineant ab huiuſmodi colloquiis, & communicationibus, vtpote contrariis fidei, & officio, quod regi deberent, & indignis auctoritate, & exiſtimatione illorum. Innuebat etiam ſe non minus mirari, quod ſibi à procuratoribus regni perſuaderi paterentur, fore, vt ipſorum interceſſione Antonius regis titulum deponat, perinde ac ſi hoc delictum pœnitentiam admitteret: cum tamen cogitare illos oporteret, has eſſe artes, & fraudes conſuetas perduellium, ad illos in poſterum non minus, quam antè factum fuiſſet, decipiendos tendentes: Et illam, quam procuratores appellarent, vnionem, defenſionis cauſa initam, nihil eſſe niſi conſpirationem, & coniurationem meram, ad ducem eiuſdem cum Antonio criminis reatu implicandum, tendentem: à quo tamen incommodo Deus Opt. Max. illum liberaſſet. Poſtremo dicebat ſe ſemper libentiſſime auditurum omnia ea, quæ ſibi nomine ducis proponerentur, & promptiſſime conceſſurum, quæ ad ipſum ornandum, & fouendum pertinere, & æquitati conſentanea eſſe viderentur. Accepto hoc reſponſo, Dux miſit aliquot nobiles, qui cum Rege de re tota tranſigerent; & cum iis, nomine Ducis intolerabiles plane conditiones proponentibus, aliquandiu actum fuit. Verum cum Rex, antequam vlterius procederetur, à Duce ſibi ſubiectionis, & fidelitatis iuramentum præſtari vellet, dilatum fuit negotium, idque non ſine offenſione Ducis qui videret non tantum ſe fruſtrari ſpe, quam de iure ſuo conceperat: ſed etiam nondum ſatis ſibi cum rege conuenire: immo regem paulatim ſuam ditionem occupare. Iam enim Villauizoſam, præcipuam ſuę iuriſdictionis & magni momenti ciuitatem, atque adeo aulæ ſuę ſedem, amiſerat, quantumuis illi diligenter de præſidio, aliiſque rebus neceſſariis proſpexiſſet. Occupatus autem fuit hic locus paulo poſt deditionē Eluarum, idque opera cuiuſdam Caſtellani, quem Dux, ſiue quod illi fideret, ſiue per negligentiam inter ceteros in arce reliquerat. Intercedebat huic notitia cum Ciſnero, militum ductore, qui erat in caſtris Albani: atque ita promiſerat eidem Ciſnero ſe noctu ipſi vnam ex arcis portis aperturum, nimirum ſuperiorem, per quam in foſſam deſcenditur, vt milites regios clam introducere poſſet. Et ita reipſa euenerat. Cum enim nox huic rei deſtinata veniſſet, Albanus iuſſit Sancium Auilam copias, quæ Eluas miſſæ fuerant, ad illam arcem occupandam ducere. Itaque equites, ſclopetariis in clunes equorum receptis, ea nocte tantum ſpatii emenſi ſunt, vt ante lucem Villauizoſam peruenirent. Cum autem ad portam, de qua aperienda conuenerat, properaſſent, animaduerterunt ſe per illam, quantumuis patefactam, intrare non poſſe, quod ea altitudine à ſolo diſtaret, vt ſcala, quam ſecū tulerant, illuc non pertingeret. Deturbati itaque de ſpe omni, cum & diē inſtare viderent, & ne res detegeretur, metuerent, parum

abfuit,

abfuit, quin, re infecta, in castra reuerterentur. Verum (vt cursum fortunæ sæpius cætera omnia subsequuntur) forte fortuna Castellani in fossa aliam scalam inuenerunt: quæ cum priori colligata ad ostium pertingebat. Itaque milites per eam conscendentes in arcem ingressi sunt, nemine ex præsidiariis vel audiente, vel vidente: qui nullis vigiliis, nullis excubiis dispositis, in tanta castrorum hostilium, decem milliaribus inde distantium, vicinitate in lectis suis stertebant. Itaque hoc pacto Dux Bragançiæ, optimam, munitissimam & instructissimam suarum arcium amisit. Iam tum credebatur Regem ipsum expeditioni non interfuturum. Etsi enim multi adhuc contendebant fore, vt ipse cum exercitu proficisceretur, & exaggerarent rationes supra adductas: tamen qui contrarium sentiebant, prioribus suis argumentis addebant etiam hoc, quod in omnibus locis, per quæ Lisybonam vsque iter faciendum erat, contagio vehementissime grassaretur, quantumuis aer non videretur esse corruptus. Non esse vero rationi consentaneum coniici in tantum periculum vitam principis, qui esset columna & Ecclesiæ Rom. & tot regnorum. Ad rationes autem quæ Regem ad proficiscendum inuitarent, responderi posse; eas esse comparatas, vt omnes res humanas quæ habent geminam ansam: quæ, si illas per hanc apprehensas ponderes, videntur graues: sin per illam, leues. Expeditionem quidem esse maximi momenti, si perpendatur conditio regni Lusitaniæ, & rerum ab eo dependentium: Verum, si vitam tanti regis, vitæ Antonii perduellis, & ne quidem tyranni nomine digni: Ducis Albani, & tot aliorum procerum Italorum, & Hispanorum virtuti, & peritiæ militari Comitem Vimiosium, iuuenem inexpertum cum suis complicibus, & tam fortibus tot nationum militibus, turbam è pagis Lusitaniæ promiscue collectam & mancipia Æthiopica opponi, consuleretur, nullo negotio animaduerti posse, quam non deceat Regem huic expeditioni interesse. Idem respondebant ad spem, quæ de prospero successu concipiebatur. Etsi enim consideranti hostes tales esse, quales supra fuerunt descripti, res expedita videretur: tamen si ex altera parte etiam incommoda, quæ adducta fuere, expenderentur, trutinam in neutram partem inclinare, sed pondus esse æquale: præsertim si in memoriam reuocarentur exempla Ioannis I. regis Castellæ & Alfonsi V. Regis Lusitaniæ: quorum vterque, cum diuersis temporibus alter in alterius regnum cum exercitu ingressus esset, fusus fugatusque fuit. Quod de beneficiis, & voluptate, quam ex Regis præsentia Lusitani percepturi videbantur, & è contrario de Albani asperitate diceretur, non esse de nihilo. Veruntamen etiam hac in re facile Lusitanis regem satisfacturum, si Eluas, aut in alium locum in finibus situm se conferret. Hæc opinio cum contraria melior, & firmioribus fundamentis niti videretur, non tantum eam Rex secutus est, sed tum illa ita etiam multorum animos commouit, vt extra limites euagarentur. Fit enim plerunque, vt dum nimis solicite studemus omnia in tuto collocare, paulatim in metum aliquem prolabamur. Itaque nimis hic timeri cœptum est, ita quidem, vt rex non satis tutus Badagiozii esse, & rectius facturus esse diceretur, si Siuiliam sub prætextu maturandæ classis, se conferret, præsertim quia iam copias pedestres Lusitaniæ immisisset. Postquam Albanus ex eo loco discessisset, dicebant regem quibusuis Lusitanorũ insultibus obnoxium fore, quib. facile futurum esset, vsque ad mœnia eius loci excurrere: & Antonium, si vellet vti hac occasione, exercitum regis ab instituto itinere dimouendi, tantas copias posse Badagiozium versus adducere, vt Rex non sine dedecore retrocedere, & exercitum, quantumuis iam Lisybonam circumsedisset, reuocare cogeretur. Verum fama est regem noluisse hac de re verba facientes audire, & illis, qui hoc suadebant, confirmasse, se nulla re, nulloque modo, ne quidem si sua ipsius vita periclitaretur, adduci posse, vt vel latum pedem retrocederet: imo sibi statutum esse commorari in loco aliquo in finibus Lusitaniæ sito, qui commodissimus esse videretur: Et in hunc finem aliquot milites, prætoriæ cohortis loco sibi futuros, retinuit. Albanus qui interea copias omnes prope Santilianam coegerat, iussu regis 27. die Iunii, Caya fluuiolo, Lusitanos à Castellanis diuidente, traiecto, in Lusitaniam ingressus est; ducens secum magnam copiam commeatus aliorumque impedimentorum: ita vt haberet vltra 6. millia carrorum, vna cum vigintiquinque tormentis crassioribus. Præteriit prope muros Eluarum, vbi nihil erat, quod agendum superesset, quia vrbs iam in Regis potestatem concesserat. Tribus castris peruenit Stremum, iuramentumque regis nomine exegit ab incolis illorum locorum, quæ vel sola exercitus vmbra perterrefaciebat.

Verum cum ante omnia saluti Regis consultũ cuperet, confecto bidui itinere misit Petrum Manricum Padillam, hominẽ ex primaria nobilitate, & rei bellicæ peritũ, cum duab. alis cataphractorum, & Petrum Ayalam, tribunum militum, & veteranum cum legione Hispanorum, qui ab Eluensibus sponte recepti fuerunt, vt impedirent, ne quid turbatum

in illis partibus excitaretur. Stremo præfectus erat Ioannes Bazeuedus, Amiralius regni, iuuenis audax: qui se ad defensionem parauit, ita vt exercitus diutius ibi, quam in aliis locis, hærere cogeretur. Hic, gubernatoribus adhuc Almerini degentibus, opera Martini Gonzalesii de Camera, cognati sui, huius loci præfecturam obtinuerat: cumq; Antonius auctoritate regia ad ipsum scripsisset, noluerat illius imperio se submittere, quod negaret, se vllum superiorem agnoscere præter gubernatores, quibus iuramentum præstitisset. Iam etiam cum Albanus ipsi per Petrum Lunam, præfectum equitum, litteras Regis misisset, petens, vt iuramentum fidelitatis prestaret, recusabat, adductis iisdem rationibus, quas ante Antonio significauerat. Conceperat ille maiorem spem de oppido defendendo, quam pro munitionis institutæ conditione: idque acceptum erat ferendum diligentiæ Iacobi Menesii: qui cum Eluas munire conatus esset, & nimis magna impedimenta sibi obiici vidisset, Stremum profectus, eo in loco hostis aduentum expectare, cōstituerat, & ciues auxiliorum promissione ita ad arma capienda inflammauerat, vt omnes cum Ammiralio belli fortunam experiri paratissimi essent. Cæterum cum Christophorus Morus, tum temporis Setubalo Badagiozium profecturus, illac transiret, ingressus in oppidum persuasit Landinis, ciuibus primariis, vt Philippum pro Rege agnoscerent: cumq; his facile esset vulgus in eam, quam vellent, partem impellere, paruo negotio ab eo impetratum fuit, vt in regis verba iuraret. Amiralius itaq; solus, cum paucis amicis & familiaribus in arce remansit: Et quamuis omnes vehementer in eo, vt Regis imperium agnosceret, persuadendo laborarent, tamen nihil potuit ab illo obtineri, quod negaret sibi constare, an Rex verus Regni hæres esset. Nec ad rem fecit, quod Prior Ferdinandus de Toleto, Albani filius, interueniens, & Amiralium non multum iudicio valere subodorans, ipsi nomine patris offerret syngrapham, qua se ad oppidum reddendum obstricturus esset, si probaretur regnum iure ad Philippum non spectare: nec profuit etiam quidquam quod ipsi ob oculos poneretur, fieri non posse, vt arcem contra impetum hostium defenderet. Respondebat enim magna cum pertinacia, se loco, extremis quibusque tentatis, demum cessurum, aut moriturum, quod alia ratione se famam, & existimationem sartam tectam conseruare non posse persuasum haberet. Sed non diu in proposito perseuerauit. Cum enim ex arce cerneret interea Albanum tormenta disponenda curasse, ciues, qui suam operam promiserant, sibi aduersari, multos milites Hispanos viritim in oppidum irrepsisse, perculsus, constituit discedere, & deserere arcem, de qua defendenda desperabat. Porro egressus ex arce ab Hispanis captus fuit, & deductus ad Albanum: qui quamuis aliquandiu dubitaret, vtrum ad terrorem reliquis hoc exemplo excutiēdum capitali supplicio in illum animaduertendum esset, tamen tandem ipsi pepercit, captiuumque misit Villauizosam vna cum litteris ad Regem, quibus ostendebat se illi, tanquam iuueni inexperto, mortis gratiam fecisse. Inde, præstito à magistratu, & ciuibus iuramento, adhibito ritu solemni, exercitus iter facere cœpit versus Mōtem maiorem via Arraiolosensi, relicta ad sinistram Ebora, ciuitate nobili, & tum temporis cum vehementissima peste conflictante. Verum vt tamen & ipsa in Regis potestatem redigeretur, misit Albanus eo ad possessionem occupandam Henricum Guzmannum cum solis 20. equitibus, partim quod illam desolatam, & ciuibus exhaustam esse sciret, partim etiam quod intelligeret, præfectum Iacobum de Castro, & primarios, qui ad vitandam contagionem in hortos vrbi subiectos secesserāt, in Regis verba iurare paratos esse. Cum itaque præfectus, & magistratus ad miliare & amplius ab vrbe in porticum templi Virginis Spinarum conuenissent, à Constantino Brito scriba publico, instrumentum confectum fuit, in quo continebatur, ciues Eborenses se imperio R.M. subiecisse: cui etiam ab omnibus fuit subscriptum. Interea Albanus quartis castris Montem maiorem, (qui nouus vocatur) peruenerat, vbi nemine ad defensionem se parante, quantumuis paulo ante Comes Vimiosius ibi fuisset, locum in potestatem redegit. Quatuor aliis castris peruenit Setubalum, postquam omnem, quam transierat, regionem, ab illis incommodis, quæ bellum comitantur, immunem cōseruasset, neque enim vel occidit, & expilauit incolas, vel oppida, & vicos deuastauit: imo magno studio cauit, ne segetes immaturæ conculcarentur. Non videbatur Iacobus Menesius respondisse hominum expectationi, in regione illa defendenda, nec etiam feruori, cum quo in se illam prouinciam susceperat, spreta, quam obtinere poterat, dignitate Proregis Indiæ, quod est omnium in hoc regno munerum amplissimum. Cum enim illi primum à gubernatoribus, & deinde à Priore defensio illius ditionis commissa fuisset, non tantum hosti non resistebat; sed etiam retrocedens loco sibi cauebat. Causabatur ille inopiam rerum ad defensionem pertinentium: dicebatque se deceptum fuisse à gubernatoribus, qui nec arma, nec reliqua ad defensionem necessaria subministrassent: se nullis armis, nisi verbis, instructum

à plebe

à plebe risu exceptum, & retrocedere coactum fuisse. Sed quidquid sit, vniuersa transtagana regio, quæ totius regni optima est, sola ab armis & defensoribus imparata, & hosti prædæ relicta fuerat. Antonius, qui Setubalo Lisybonam venerat, cum magno plausu exceptus fuit à ciuibus, quod tum primum vt Rex vrbem ingrederetur: quæ quantumuis propter pestem, & propter nobilium dissidia ciuibus exhausta esset, tamen non defuerunt, qui arcus triumphales, ludos, & alia publicæ lætitiæ monumenta instituerent. Inter cetera, obseruatu digna fuit caterua muliercularum, propolia in foro exercentium: quę instar militum armatæ, & vexillum sequentes per vrbem incedebant. Dux, locò bipennis, batillo instructa erat: nimirum, vt refricaret memoriam prælii prisci, ad Algibarottam, in quo Lusitani victoriam obtinuerunt, & etiamnum hodie gloriantur coniugem cuiusdam pistoris batillo septem Hispanos interemisse. Gubernatores, qui Setubalo fugerant, profecti ad arcem, cui Ambrosius Aguiarius præerat, clam nauiculam quandam conscenderunt tanto quidem cum pauore, vt cum nullibi in Lusitania tutos se fore suspicarentur, in portum Aiamontanum, qui ad Regem Philippum spectat, & in finibus Lusitaniæ situs est, nauigauerint. Ibi cum se nonnihil collegissent, reuersi in Lusitaniam intrarunt in oppidum Castrum Marinum, animo perturbato: vbi promulgarunt decretum, in quo actiones Antonii à tempore Henrici vsque in illum diem recensebant: sententias ab Henrico contra illum pronuntiatas confirmabant: appellabant illum rebellem, & publicæ pacis perturbatorem: declarabant (idque vt dicebant, ex Henrici mente) Philippum esse verum Regem: & se, causa cognita, rem ita habere deprehendisse: Iniungebant ciuitatibus, oppidis, proceribus, ministris iustitiæ, vt Philippo obedirent, seq; omnem suã potestatẽ in illum transferre profitebantur. Quantumuis autẽ iam res vi potius, quam iure geri cœpisset; nec regi hoc decreto opus esse videretur: tamen fructu non caruit, partim quia plebs hac ratione de Philippi causæ bonitate dubitare desiit, partim etiam quia multa oppida, hoc decreto mota deditionem, tum in regno Algarbii, tum in aliis regni prouinciis fecerunt. Verum parui fiebat hoc decretum ab Antonio, qui se ad defensionem in altera Tagi ripa parabat. Ceterum copiæ illius ex meris Lusitanis & turba collectitia constabant. Vnde fiebat, vt nullas copias, formam aliquam exercitus repræsentantes ad manum haberet, nisi necessitate vrgente. Agricolis enim & plebeiis, qui non accipiebant stipendia, non erat integrum agricultura & officinis desertis, sub pellibus viuere. Itaque Antonius cupiebat conscribere aliquot milites exteros: cumque videret Franciscum Barretum, qui eandem ob causam in Franciam profectus erat, reditum differre, Petro Doræ, Gallorum in Lusitania Consuli, negotium dedit, in Gallia duo millia militum conducendi, eamque ad rem pecunia hominem instruxit, Imperatorem exercitus nominauit Iacobum Menesium: Georgio Menesio classem commisit. Non latebat Antonium exercitus Hispanici progressus: sed tantum fiduciæ in populo, & fluminis ab hoste traiiciendi difficultate collocabat, vt sibi satis ad defensionem virium habere videretur. Cœpit autem dubitare (quippe quod illi res hostium non nimis exploratæ essent) hoc tempore, quo Albanus paruis itineribus Setubalum petebat, ne se Setubalum contendere fingens, iter deinde Sanctarenam versus institueret, atque adeo eum iam in hoc esse nonnulli adfirmabant, nimirum vt flumen eo commodius in loco illo, vbi angustum est, traiiceret, & deinde terrestri itinere Lisybonam, oppidis minutioribus spretis, recta contenderet. Antonius itaque, qui maxima ex parte spem suam in fluminis transitu impediendo collocabat, hoc rumore perculsus curauit Sanctarenam armis, & præsidio muniri. Veruntamen cum paulo post intellexisset, Albanum Setubalo appropinquasse, & Alcasarium, oppidum vicinum, occupasse, milites, quos Sanctarenam miserat, reuocatos, vna cum aliis quos vi stipendia merere cogebat, Setubalum ablegauit, & nobiles tum viritim, tum generatim, vt eodem proficiscerentur, impulit, idque pœnis, precibus, promissionibus immunitatum, & priuilegiorum. Nihilominus nemo erat, qui libens eo proficisceretur, & si qui vi cogerentur, vehementer conquerebantur: nobiles erant pauci, iiq; animis fracti: plebs quę minima quaq; occasione in vtramuis partem impellitur, erat pigra, ac lenta, quod sibi persuasisset impium esse pugnare cum Christianis: ita vt alii aufugerent, alii se abscondererent, alii quiritarentur. Ministri regii, qui homines noui erant, ingenio prauo, & imperandi imperiti, quod viderent frenũ sibi laxatum, & sibi omnia licere, pro libitu miseros opprimebant, & cũ incredibili inclementia omnes promiscue vellet nollent hosti obuiam proficisci, cõpellebant. Fuerunt eo tempore in hac vrbe impune cõmissa multa flagitia, insultus & latrocinia. nã ad pecuniã negotiatorib. extorquendã illico in vincula coniiciebãt eos, qui nõ statim numerabãt ꝙ petebatur: & si qui forte negotiorũ suorũ causa extra vrbẽ equites expatiarentur, confestim dicebant illos in Hispaniam aufugere: & sub huius calu-

mniæ prætextu ipsis,& bonis illorum manus iniiciebant: væ illi, qui laudasset copias regis Hispaniæ,quia vel lapidibus obruebatur, vel carceri mancipabatur, vel ingenti pecuniæ summa mulctabatur: obuio cuiq; vi arma,& equos eripiebant: si quis esset imbecillior,aut cum nouis ministris amicitiam non coleret,ille non erat admodum tutus. Male agebatur, cum iis,quibus rationes conferendæ erant cum ministris aulicis. Cogebantur enim soluere,quod debebant,nulla admissa compensatione eorum,quæ ipsis debebantur. Et tum ob hãc causam,tum quia se quietis amantes esse ostenderant,in carcerẽ cõpacti fuere nõnulli homines locupletes,& inprimis honesti. Edicta barbara,&mãdata,quæ de suspendẽdis solutionibus,& rẽditib. promulgabantur,& quibus vnusquisq; in vrbem redire,& ad defensionem se accingere iubebatur,vi apertis nisi parerent,& expilatis ædibus: hæc,inquam, erant infinita: ad summam, omnia insignem inclementiam, & asperitatem redolebant: omnia admistrabantur ab hominibus,qui partim ignorantia, partim malitia ducti de industria mandata,quæ obseruari non poterant,promulgabant,vt deinde occasionem expilandi haberent. Cruces,siue insignia ordinum equestrium,& inprimis ordinis equitum Christi,quæ hactenus in pretio fuerant,tum temporis hominib. indignis,& obscuro loco natis propter varias variorum intercessiones collata fuerunt. Christiani noui,qui ad insignia equestria,ad gradum nobilitatis,& ad officia regia admitti non solebant, conniuente & fauente Antonio,omnes,quas optabant, dignitates obtinuerunt, non tam quod multis obstrictus esset propter beneficia ab illis duro suo,& necessario tempore accepta,quam quod facile à quouis quiduis sibi persuaderi pateretur. Serui Æthiopes,quibus propter ingentem illorum in Vrbe Lisybona multitudinem,arma interdicta sunt,momento temporis armati, & pene liberi comparuerunt. Edictum enim publice fuerat,vt omnibus, qui in hoc bello stipendia sub ductoribus Æthiopibus, ad id electis, merere vellent, illud etiam inuitis dominis,& quidem nullo pretio soluto,liceret. Qua de causa serui omnes, in vnum locum congregati,cum mandatum regium plus sibi permittere existimarent, quam reuera permittebat,excusso iugo,& dominis desertis,per vrbem vagabantur, & arma equosq; obuio cuiq; vi extorquentes multa atrocia facinora designabant. Moneta cusa fuit, impresso nomine Antonii,& valor eius quarta amplius parte imminutus. Fiscus regius erat exhaustus: vnde,postquam ab omnibus quæstoribus quidquid poterat, expressisset, manum admouit ceimeliis regiis,& nominatim phaleris tantopere apud Lusitanos celebratis, quæ lapidibus pretiosis insignes,& maximi pretii ex India venerant. Pecunia, quam Henricus in Lusitanorum,qui à Mauris captiui detinebantur, redemtionem collegerat, consumpta,& expensa fuit. Eo autem licentiæ progressum est, vt in monasteriis inquirerent in nummos, quos ibi depositos suspicabantur: cumq; nonnullos inuenissent, quantumuis pertinerent ad amicos,homines notæ fidei, orphanos,& pupillos,omnes non numeratos, nec appensos asportarunt, præter vasa argentea ecclesiarum: quæ partim vi erepta, partim à monachis concessa fuerunt,neque meliori conditione fuerunt lapides pretiosi,& thesauri,quos Maria, Antonii consobrina,ad opera pia pro anima sua legauerat. Etsi enim illi Antonius multis beneficiis obstrictus esset,tamen illa omnia accepta in vsus suos conuertit. Monachis licentia data fuit arma capiendi, eorumque opera Antonius vsus est ad officia militaria,non sine scandalo plebis,& verorum monachorum,& sine vllo fructu. Multi boni viri reuocabant sibi in memoriam tempora præterita,& illa,quibus Sebastianus imperasset: & seipsos condemnabant,quod tum conquesti essent de arrogantia intimorum Sebastiani, qui tamen neminem iniuria adfecissent. Laudabant Regem Henricum,qui quantumuis breui illo tempore,quo cum imperio fuit,non per omnia officio satisfecisset: tamen dicebant illi egregiam voluntatem nunquam defuisse nec ipsum tam facile hominibus prauis, innocentes opprimere conantibus,aures præbuisse. Vituperabant gubernatores, qui tam lenti fuissent in munere deponendo: ad summam dicebant cum Sebastiano regnasse temeritatem: cum Hẽrico ignorantiam, cum inopia iudicii coniunctam: cum gubernatoribus confusionem: cum Antonio iniustitiam. Excusabant Antonium nonnulli; sed adductis argumentis elumbibus. Dicebant enim nihil iniustum ab eo imperari, quod humanus esset,& animo bene à natura constituto: verum,cum multa minus recte administrarẽtur, in causa esse auaritiam ministrorum,qui,quamdiu Antonius insectationibus obnoxius fuisset,plurima incommoda passi essent,etiam eodem rerum potiente,ad satietatem vsq;,nulla habita liciti vel illiciti ratione,cupiditatibus suis indulgerent. Priorem autem nihil ipsis denegare,nec delinquentes punire audere,partim quod tempora turbulentiora hoc non ferrent,partim ne incurreret nomen ingrati,si animaduerteret in eos,à quibus eo tempore, quo ab omnibus propter seuerissimas sententias à Rege Henrico pronunciatas deserebatur,re & consilio adiutus fuerat.

Liber

Liber Sextus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur occupatio Setubali, & arcis, capta ab exercitu Philippi: classis eiusdem in portum Setubalensem appulsus: consilia Antonii: iter Cardinalis Riarii legati in Hispaniam: quomodo exercitus Setubalo Cascaisium se contulerit, & Iacobus Menesius cum Lusitanis retrocesserit: perturbatio vrbis Lisybonæ: occupatio Cascaisii vna cum arce: mors Iacobi Menesii: iter Antonii cum suis copiis versus Belemum, & Alcantaram: venia, & gratia, quam rex Philippus obtulit Lusitanis, vt illos suis partibus adiungeret: tractatio de pace: deditio arcis Sancti Iuliani: desertio propugnaculi in Capite sicco extructi, expugnatio turris Belemensis.

ALbanus paruis itineribus Setubalo cum exercitu adpropinquabat, progrediens ordinibus non dispositis, & sine vllo hostis metu, plane vt in regione pacata, & amica iter fieri solet. Sed cum prope abesset, conuocatis primariis ductoribus, ostendit hactenus quidem propter interuallum, quo ab hostibus distarent, disciplinam, & ordinem militarem neglectum fuisse: verum cum iam eos in vicinia haberent, non esse illos spernendos, præsertim quod immineret Setubalum, oppidum non contemnendum, cui verisimile esset, validum præsidium impositum fuisse. Monere itaque se singulos, vt in posterum suum quisque officium diligenter faciat. His dictis, prope muros, in hortis ad septentrionem vergentibus, castra posuit: & statim misit ad oppidanos tubicinem, qui illis indicaret, Albanum nomine Regis Philippi adesse, vt apprehenderet oppidi possessionem, & postulare sibi portas aperiri, & se intromitti: si recusarent, se contra illos iure belli vsurum: sin vero obedirent, se tum vitam, tum bona oppidanorum simul, & militum illæsa conseruaturum. Oppidani dubii, & inter se diffidentes, spatium ad deliberandum petierunt: & vt homines solemus, maiorem commodi priuati, quam vllius alterius rei rationem habere, ciues, qui ex mœnibus milites vites cædere, & loca maritima sali, (cuius est magna copia) conficiendo apta devastari vidissent: statim deditionem quibuscunque conditionibus faciendam censuerunt: nautæ, & pauci milites se ad pugnam paratos esse profitebantur, sed ita vt facile adpareret, eos frigide, & non serio hoc dicere. Verum Franciscus Mascaregnas, oppidi præfectus, & Iac. Boteglius iunior, vnus ex militibus, considerantes, muros non satis esse firmos, & aliquanto plus metuentes hostem vicinum quam remotum metuissent, ad deditionem inclinabant: neque multum spatii ipsis ad deliberandum supererat. Interim enim Ludoicus Douara pactus erat cum Gallo quodam, qui Setubali cohorti militum præerat, vt sibi portam, cuius custodia eidem commissa erat, noctu aperiret: id quod reipsa factum fuisset, nisi oppidani mature consilium cepissent de mittendo ad Albanum Simone Miranda, vt illos ad deditionem paratos esse ostenderet: qui tamen ad Albanum peruenire non potuit. Cum enim milites, qui Setubali in præsidio fuerant, intellecto eorum, qui præcipui erant, consilio, ex oppido egressi in Simonem Mirandam incidissent, dicentes se ab illo proditos fuisse, hominem vi secum Lisybonam abduxerunt ad Antonium, qui eum in carcerem coniici iussit. Paulo post, nullis interpositis pactis de deditione, promiscue milites Hispani in oppidum ingressi sunt. Sane Albanus, dispositis tormentis, iam de muris diuerberandis cogitauerat, & oppidani eo vsque præ animorum fluctuatione deditionem distulerant, vt in huius moræ pœnam milites suburbia deprædarentur. Qua de causa non male dici potest, fere præcipuum totius regni oppidum minis expugnatum fuisse: & sane nondum hactenus serio bellum geri videbatur. Milites Lusitani, vt dixi, liberi & immunes discesserunt: solus Iacobus Boteglius, vel quod Albano diffideret, vel quod se ex Antonii ministris esse meminisset, clam conscensa naui, se subducere conatus est: sed deprehensus, & in vincula coniectus fuit. Restabat Lusitanis turris, quæ portus ostium propugnat, quæ quia sita erat in loco salebroso, quo tormenta difficulter aduehi possent, quantumuis alioquin angusta, & minime firma esset, a Lusitanis pro munita habebatur, præsertim quia subsidio illi venerant tres naues armatæ, quas Lisybona Ignatius Rodrigezius Velosus adduxerat. Quantumuis autem pauci essent in turri milites, tamen non opus erat pluribus, quod illa exiguum nume-

rum caperet: alioquin peritis magistris tormentorum, satis multis tormentis, & duce, inter Lusitanos aliquam virtutis opinionem habente, instructa erat. Expectabatur Setubali classis auidissime. Præterquam enim quod paulatim prætergrediebatur tempus, quo triremes in illo mari nauigare commode possent, si illa paulo tardius adpulisset, periculum erat, ne exercitus terrestris, in commeatus, & aliarum ad bellum necessariarum rerum penuriam incideret. Hinc fiebat, vt Albanus turrim quamprimum in potestate habere cuperet: & ideo humaniter à Mendo Motta (hoc enim erat præfecto nomen) petiit, vt sibi illam dederet: & cum ille recusaret, Albanus pollicitationes nonnullas nomine regis adiecit: sed frustra. Quoniam autem Aluarus Bassanus, Marchio Sanctæ Crucis, præfectus classis regis Hispaniæ, postquam è portu S. Mariæ solu flet, & prætervecto Algarbii littore, in regis potestatem multa oppida, in illis partibus sita redegisset, cum sexaginta triremibus, & aliquot nauibus bellicis è regione Setubali in mari comparuerat: coactus fuit Albanus, viis impeditioribus opera fossorum complanatis, non sine magno labore, quatuor tormenta crassiora vna cum iusto militum numero ad turrim expugnandam mittere, ne triremes portu exclusæ vi tempestatis alio impellerentur. Et huius rei curam Prospero Columnæ commisit. Ceterum simulac tormenta disposita fuerunt, in loco, vnde ferire poterant vnam ex nauibus bellicis, quæ propius, quam reliquæ, ad littus accesserat: illi qui in naui erant, cum se tormentorum iniuriæ expositos, & quatuor homines amisisse viderent, passis velis in portum deditionem facturi ingredi cœperunt, sed tamen non sine periculo. Præsidiarii enim, qui in turri erant, cum nauim ad hostes transire viderent, omnia contra illam tormenta exonerarunt. Conuertit deinde Prosper tormenta ad concutiendam turrim cumq; pauci globi in eam immissi essent, præsidiarii animo fracti, & in primis classis vicinæ conspectu perterriti, deditionem fecerunt, hac lege, vt sibi vita & bona salua essent: quæ quidē conditiones tenuiores longe erant iis, quas initio facile obtinere potuissent. Albanus quamuis ex hoc successu voluptatem caperet, tamē non dissimulabat Prosperum in superiores conditiones consentire non debuisse, propterea quod ictus tormentorum expectassent præsidiarii, quos quia non statim deditionem fecissent, veniam non mereri iudicabat. Paulo post triremes omnes appropinquarunt, & reliquis duabus nauibus paruo negotio captis, in portum ingressę sunt. Peruenerat Lisybonam nuntius de amisso Setubalo, sed ita vt incertus, & coniecturæ similis videretur: tam parum erant Priori exploratæ res hostium. Cum itaque vanis sæpe rumoribus fidem haberet, & adhuc de istius nuntii veritate dubitaret, in aulam irruperunt tres mulierculæ, capillis passis, & eiulantes, quæ per nomen Dei adiurabant Priorem, vt opem ferret maritis, qui in muris Setubalensibus totius exercitus Albani impetum soli sustinerent, & neque à ciuibus neque à militibus (omnes.n.esse proditores) adiuuarentur. Vt autem, quæ volumus, quantumuis vero absimilia, libentius credimus quam ea, quæ rationi sunt consentanea: ita Prior facile sibi persuasit, mulierculas istas verum dicere: & earundem fletu, & questib. motus, Comiti Vimiosio, qui Setubalensibus succurrendi prouinciam suscipere se paratum esse dicebat, re exactius non perpensa iniunxit, vt, quanta maxima posset, manu collecta illis subsidio profectus, nationis Lusitanicæ existimationem tueretur. Itaque populus ad arma conuocatus, & classici loco sonus campanarum, & similia adhibita fuerunt. Vnde pars sponte, pars vi, alii armati, alii inermes, naues conscenderunt, ignari quo duce, quo ordine progrediendum, quidue agendum esset. Non tangebantur vllo metu, quia nondum in hostis conspectum venerant: & eam ob causam promiscue confluebant, non tantum iuuenes, sed etiam naues conscendebant senes armati, quorum & capita, & manus tremebant, impulsi non vi (talis enim ætatis homines non cogebantur) sed innato quodam erga Hispanos odio. Vagabantur per plateas multi monachi equites, manibus enses districtos gestantes, & plebem ad naues alacriter conscendendas instigabant: mulierculæ humiliores clamoribus cœlos penetrabant: templa plena erant gemitibus & vlulatibus, quibus miscebant preces stultissimas, ex quibus facile liquebat, eas nescire, quid à Deo peterent. Perinde enim ac si ab infidelibus vrbs circumsideretur, Deum pro orbis Christiani, & religionis conseruatione interpellabant. Erat dies decimus nonus Iulii, cumque longe intensissimus esset solis calor, miseri illi, qui in nauibus maris refluxum expectabant, æstu solis exsiccati prope ipsum littus siti laborare cœperunt. Multos itaque consilii pœnitebat, & cupiebant in ciuitatem reuerti, si licuisset: Verum in eodem loco substiterunt, vsque ad horam quartam pomeridianam: (loquor autem secundum horologia vltramontana) cumque Antonius in flumine circumuagans, magna cum voluptate intueretur tantam multitudinem hominum, sibi operam nauandi cupidorum: ecce tibi nauim Setubalensem, quæ nuntium certum de oppido capto attulit: qui

vt exhilara-

Vt exhilarauit turbam illam, quæ ſiti pene mortua, ſtatim è nauibus egreſſa, in vrbem rediit ita Priorem magna moleſtia adfecit. Cum enim ipſe Setubalum profectus, oppidum commeatu, armis & aliis rebus, quoad eius fieri potuerat, & quantum ſatis eſſe videbatur, inſtruxiſſet, ſperabat oppidanos per multos dies hoſtium impetum repulſuros. Itaque cum illos tam abiectis animis turpem deditionem feciſſe intelligeret, nonnihil timoris concepit. quem quanquam nec dictis nec factis prodere auderet: tamen veluti mala imminentia præſagiens, animo non mediocriter angebatur. Quemadmodum autem hominibus adflictis ſemper meliora videri ſolent ea conſilia, quæ occaſione præterlapſa, ad effectum amplius perduci non poſſunt, ita Prior animaduertit errorem ſuum, quem commiſerat reiiciendo conſilium eorum, qui ſuadebant, ne Regis nomen adſciſceret. Nam ſi defenſoris titulo contentus fuiſſet, putabat ſe iam facile cum Hiſpano, & quidem optimis, ac honeſtiſſimis conditionibus tranſigere potuiſſe. Verum cum iam Rex proclamatus, & iuramento à ſubditis confirmatus eſſet, nomenq; regium tot litteris ſubſcripſiſſet, (quanquam hactenus nec manum cuiquam deoſculandam præbuiſſet nec ſceptrum recepiſſet) durum ipſi, imo impoſſibile videbatur, vt titulo ſe, niſi vna cum vita, abdicaret, quantumuis ex cotidianis rerum ſucceſſibus perſpiceret, imperium ſuum infirmis fundamentis inniti. Videbat enim hoſtem ſuum eſſe potentem, & iam eo progreſſum, vt nulla ſpes eſſet eum vel ſiſti, vel ad bellum ſuſpendēdum adduci poſſe. Videbat ſe deſeri propemodum ab vniuerſo regno. Dux enim Braganciæ, qui reliquis potentior eſt, lite cum Philippo compoſita, in loco remoto otioſum ſe totius tragœdiæ ſpectatorem præbebat.

Marchio Villæ regalis, qui promiſerat ſe venturum, non ſtabat promiſſis: Et horum exemplum imitabantur pene reliqui omnes proceres, & plurimi ex nobilitate. Pars enim publice Badagiozium ad iuramentum Regi Philippo præſtandum ſe contulerant, pars nectebant moras, & expectabant rerum ſucceſſum, ad quem ſe accommodare conſtituerant: ita vt pauci eſſent illi, qui Priori ſe adiungerent: Et hos ipſos ille ſatis intelligebat, nec ſponte adeſſe, nec amore ſui duci, ſed vel metu, vel pudore, vel priuati cōmodi ſtudio. Multi enim propter familiaritatem, quæ ipſis cum Priore intercedebat, vanas ſpes concipiebant: alii, qui aderant, non poterant, quin ipſi adhærerent: alii ſeueritate edictorum, quibus omnes ad ſe vocabat, perculſi comparebant: ita tamen, vt metu pœnarum, quæ ſtatuebantur, non omnes æque mouerentur. Illi enim, qui poſſeſſiones paulo remotiores obtinebant, parui mandata Prioris faciebant: qui vero in locis viciniōribus habitabant, ii, quod iniuriæ ſe magis obnoxios intelligerent, inuiti accedebant, & tamen egregiam erga Priorem voluntatē ſimulabant. Hi ficti vultus, hæ oppidorum defectiones, hæ quorundam ad Philippum profectiones & varietas nunciorum, qui ipſi modo huius, modo illius fidem ſuſpectam reddebant, in cauſa fuerunt, vt Prior inciperet vereri, ne aliquando hoſti à ſubditis proderetur, & quidem ab intimis amicis, quos ad euitandum vitæ periculum hoc facturos exiſtimabat: quæ quidem ſuſpicio ita creuit, vt in carcerem coniiciendum curaret Georgium Meneſiū, præfectum claſſis, quem falſo ſuſpectum habebat, quaſi de claſſe prodenda, & hoſtibus in portum Liſybonenſem, introducendis cogitaret. Accedebat, quod ſe quaſi media regni parte exutum videret. Tota enim regio, vltra Tagum erat in poteſtate Hiſpanorum. Et ſi quæ pars eſſet, in quam ii nondum penetraſſent (vt Begia, & nonnulla oppida Regni Algarbii) eam aut contemni ab illis, aut tranſegiſſe: reliquam partem dimidiam, in quam hoſtes nondum peruenerant, dubiam animi pendere.

Ciuitas enim Portus, quæ eſt metropolis, & fere reliquę omnes inter Dorium & Minium ſitæ, nondum omnino imperium illius acceperant: quod conſtituiſſent belli exitum expectare. Sola Coimbria præ cæteris Priori fauebat, & omnium conſtantiſſime deinceps in fide erga illum permanſit. Iam inde enim ab initio menſis Iulii impulſu Ioannis Rodrigezii Vaſconcellenſis ſacerdotis nobili genere nati, quem Antonius eo miſerat, Coimbrienſes tumultuarii cœperant, & vrbe eiecerant Petrum Guedezium præfectum, qui vna cum prætore non ſine vitæ periculo fuga ſibi conſuluit. Et niſi peſtis ibi graſſata eſſet, ſine dubio longe maior, & pernicioſior exorta ſeditio fuiſſet. Verum hic erat vnicus locus. E contrario ciues Sanctarenæ, vbi primum Rex ſalutatus fuerat, imperium illius dedignari incipiebant: ita vt neceſſe haberet, motuum ſedandorum cauſa, illuc mittere Emanuelem Syluium, qui vulgus Sanctarenſe ad Antonium regem ſalutandum princeps incitauerat.

Sic fiebant, vt Priori non reſtaret, niſi vrbs Liſybona, cui tamen non omnino fidebat, quantumuis fæx plebis, vt fit, ſuum erga illum ſtudium, & egregiam voluntatem deprædicaret. Non audebat in tanto periculo, in quo verſabatur, mouere ſe, vel de auxilio ſibi ferēdo cogitare quenquā ex tot principibus, quos veriſimile erat nolle regis Hiſpaniæ

potentiam tam inſigni acceſſione augeri. Qua de cauſa hiſce cogitationibus impulſus, facile ad tranſactionem aliquam animũ applicaturus eſſe credebatur. quanquam confidentia Luſitanis propria & ſemel vſurpatum regis nomen illud vix pati videretur: ſed nemo erat, qui dextre hoc ipſi perſuadere noſſet, imo medicamenta morbum ipſius nutrientia adhibita fuerunt. Communicato enim conſilio cum Iacobo Boteglio ſeniore intimo ſuo, & omnium incommodorum ſocio fideliſſimo, & cum Portugallis, quantumuis nullus fugæ, ſi eam tentare voluiſſet, locus relictus, & exigua victoriæ in pręlio obtinendę ſpes eſſet: nihilominus tamen in tranſactionem cum Rege cõſentiendo fortunæ cedere neſciuit, ſed ad defenſionem ſe parare conſtituit. Qua quidem in ſententia confirmabatur ab Epiſcopo Guardenſi, homine temerario, qui in omnibus rebus ſuum conſilium, reliquorum ſententiæ anteponi volebat. Dicebat Epiſcopus non eſſe tantas Regis Hiſpaniæ vires, quantę vulgo putarentur. Milites, qui in exercitu eſſent, eſſe tyrones, & imperitos. neq; enim Regem ex Italia veteranos euocaſſe, quod metueret, ne, dum ipſe in Luſitania occupatus eſſet, regni Neapolitani, aut Ducatus Mediolanenſis incolæ tumultuarentur. Italos & Germanos eum habere pauciſſimos: ſiue ꝙ morbi eorum partem abſumpſiſſent: ſiue ꝙ Rex non ſatis tutum iudicaſſet, magnam eorum multitudinem introducere in Hiſpaniam, prouinciam debilem, & omnib. nationibus exoſam. Quinimo ſimulatq; rumor percrebuiſſet, Regem bello Luſitanico diſtineri, ab illo prouincias Italicas, regnum Nauarræ, & Arragonię defecturum: Turcam impreſſionem facturum in regnũ Neapolitanum: ipſam Caſtellam, quæ irritata, & vectigalibus onerata eſſet, tumultuaturã: Gallos, Anglos, & nonnullos etiã Germanos ſubſidio Luſitanis venturos cum validis copiis, aut ſaltem tales in reliquas Philippi regiones incurſiones facturos, vt exercitum è Luſitania auocare cogeretur. Dicebat illos nondum quidquam tẽtaſſe, neq; propter temporis breuitatem tam cito certiores reddi de electione Antonii, quæ facta fuerat 19. die Iunii, nec reſponſum ab illis haberi potuiſſe. Ceterum incolas regni propriis virib. ita pollere, vt ſe cis flumen contra hoſtium inſultũ facile tutari poſſint, donec amici ipſis auxilium ferant. Hæc cum magna cum vehementia amici Antonio ſuggererent, ſeq; ex regionibus exteris de ſuperiorib. omnib. per litteras edoctos fuiſſe fingerent, illi nonnihil animi addebant, præterquam ꝙ imperandi libido hoc etiam habet, vt quæ incredibilia ſunt, homines veriſimilia eſſe ſibi perſuadeant. Iſti autem præter priuatos adfectus, quorum ſupra mentionẽ fecimus, quantumuis animaduerterent, quàm exiguæ regni vires, quamq; friuolę, quas adducebant, rationes eſſent: tamen duabus rebus magnopere excœcati fuerunt, ita vt Antonio omnem tranſactionem, & compoſitionem diſſuaderent. Prior erat, quod ſe tam grauiter in Regem Philippum peccaſſe conſcii ſibi eſſent, vt quantumuis veniam forte delictorum impetrarent, tamen nullam omnino remunerationem, nulla beneficia à Rege, ſibi promittere poſſent: imo vt ſemper de vita dubitare cogerentur. Altera, ꝙ ſibi exiſtimarent fruendum eſſe cõmodis gubernationis regni, ꝙ erat pene totum in ipſorum manu. Arrogauerant enim ſibi omnia munera præcipua, & propter amorem boni publici, quẽ præ ſe ferebãt, Antonius illos colere, & quodammodo venerari videbatur. Atq; ita metus periculi, & dominãdi dulcedo in priſtina obſtinatione illos magis magiſque confirmauit. In hoc dubio rerũ ſtatu nondũ Prior de auxiliis Gallicis deſperabat. Quia enim gubernatores eo primum Franciſcum Barretum, & ipſe deinde Conſulem Gallorum, aliqua pecuniæ ſumma inſtructum, miſerat, confidebat fore, vt ſaltem alteruter eorum militẽ adduceret. Sed gubernatores Barretum miſerant dicis potius cauſa, & vt populi deſiderio ſatisfacerent, quàm ꝙ cuperent illum reipſa aliquid efficere: cumq; Barretus cum mandatis ampliſſimis ſe in iter dediſſet, gubernatores paulo poſt per diuerſos nuncios mãdata reſtrinxerant, & pene reuocauerãt, ita vt illi omnis rei perficiendæ anſa præcideretur. Quantumuis autẽ Antonius poſtea ad eum ſcripſiſſet, tamen hoc factum fuerat ſero: Et Conſul Gallicus in Gallia ſubſiſtens, pecuniam, q̃ ab Antonio acceperat, voluptatibus & genio indulgendo conſumebat. Qua de cauſa fruſtra auxilia ex Gallia expectabantur, pręſertim quia miniſtri Hiſpanici in aula Gallica diligentiſſime laborabãt, ne Luſitanorum deſiderio locus relinqueretur. Sane Antonius cum videret Barretum & Conſulem reditum tam diu differre, & triremes Regis Hiſpaniæ in mari Luſitanico circumuolitare, omnem de auxiliis Gallicis ſpem abiecit. Interim in omnibus rebus creſcebat cõfuſio, nihilq; ordine fiebat: cumq; animi eſſent commoti, inquieti, perculſi, euenerat, vt nocte ea, quæ nuncium de capto Setubalo ſubſecuta eſt, nonnullis mercatoribus Hiſpanis, qui ſe Liſybonę tutos non eſſe iudicabant, aufugientibus, ad arma conclamaretur, cum magna omnium perturbatione, quod alta voce clamaretur, hoſtes diuerſis locis in vrbem irrumpere. Cum autem nulla ibi eſſet militia ordinata, nec quiſquam, quid agendum eſſet, noſſet, tantus fuit timor, tanta confuſio, tum promiſcuus concurſus hominum, vel

quid

quid rei eſſet quærentium, vel ad fugam ſpectantium, vt, accedente terrore noctis, in vrbe tam ampla, & tam populoſa, maior animo concipi rerũ perturbatio non poſſit. Quantumuis autem orto die, & re intellecta metus iſte nonnihil remitteret: tamen nouus, iſq; multo maior omnium animis ſeſe inſinuabat. Audiebant enim vires Albani eſſe magnas, adferebantur nuncii de inſolentia militum, qui prædas agebant, & magis magiſq; adpropinquabant. Neque mediocriter homines perturbati fuerunt, cum viderent redire ſeruos quoſdam Æthiopes ſaucios, qui cum ſub ſignis in vlteriorem fluminis ripam temere progreſſi eſſent, ab equitibus & ſclopetariis Albani male mulctati fuerant. Videbant Antonium non inſtituere vllos apparatus, & habere exiguas ad reſiſtendum vires, imo etiam nihil cum iudicio agere, neq; enim illum ſcire vel pugnare, vel fugere, vel deditionem facere. Conſultabat Antonius cotidie cum ſuis, ſed quia ſe accommodabat ad voluntatẽ multorum, quorum vt par auctoritas, ita diſcrepantes ſententiæ erãt, nunquam, vt fieri ſolet, quidquam ꝙ ẽ re eſſet, ſtatutum fuit. Hoc tempore apertius, quam ante ſermones habiti fuerũt de tranſactione cum Hiſpano. Et licet nonnulli, qui initio feroces videbantur, tractabiliores paulo ſe præſtarent: tamen cum Comes Vimioſius, vtpote iuuenis feruidus, ad defenſionem inclinaret, nemo ipſi contradicere auſus fuit. Aſpirabat ille ad dignitatem imperatoris exercitus, ſed non inueniebat viam loco mouendi Iacobum Meneſium, qui illo munere fungebatur: Et ita, cum alter alteri aduerſaretur, lente res ad defenſionem neceſſariæ curabantur: quod incommodum augebat etiam beneuolentia, qua Antonius proſequebatur Eduardum de Caſtro, iuuenem diuitem, cui propter pecuniam mutuo ab illo acceptam obſtrictus erat. Hic itaq; cum fortitudinis ſuæ ſpecimen aliquod edere cuperet, ab Antonio impetrauit licentiam, alam, quantam maximam poſſet, equitum conſcribendi. Quin etiam Antonius eius opera vtebatur in rebus maioris momenti & dignitatis, quam quæ iuuenis illius natalibus conuenirent: id quod etiam reliquis indignationem commouebat. Summus interea Pontifex, qui Regem Hipaniæ ſua opera in hac cauſa decidenda vti noluiſſe videret, verebatur ne bellum Luſitanicum publicam orbis Chriſtiani quietem turbaret. Geſſerat ſe ille initio talem, vt in neutrius ex duobus Regibus, partem inclinare ſe oſtenderet: & videbatur vacillare, nec certi aliquid ſtatuere, vtri potiſſimum ſe adiungeret: Henricone, qui regnum ad Ducis Braganciæ vxorem transferre cupiebat: an vero Philippo, qui illud ſibi vendicabat. Etſi enim rationes politicæ non permittebant, vt iſta regna vnita cuperet, ne Rex Hiſpaniæ, viribus illius tanta acceſſione auctis, potentia reliquos omnes principes Chriſtianos ſuperaret: tamen non putabat ſibi temere committendum, vt illi aduerſaretur, ne forte principem bene de ſe meritum offenderet. Cum autem poſtea intellexiſſet, hos duos reges conſentire, & Henricum, conſilio mutato, regnum ad Philippum transferre conari: non obſcure oſtendit, ſe amplecti cauſam Antonii, & Luſitanorum: id quod etiam manifeſtius intellectum fuit, poſt mortem Henrici, cum Pontifex inſtaret, vt lis ſucceſſionis definiretur per ſententiam: à qua deciſione Philippus ratione iudicum abhorrebat. Verum cum legati Pontificii fruſtra hac in re laboraſſent, propterea quod Philippus, omnia tuta timens, & ne Pontificis quidem voluntati ſatis fidens, noluiſſet reuocare in dubium id, de quo certus ſibi eſſe videbatur: Papa in Hiſpaniam vnum ex Cardinalium numero ad hoc negocium procurandum ablegare conſtituit. Itaque ante quam Prior Rex ſalutaretur, miſerat ad Regem Philippum, Cardinalem Alexandrum Riarium cum mandato, vt illum ab armis capiendis dehortaretur: & inde in Luſitaniam profectus curam negocii ſucceſſionis ſuſciperet, & ſe etiam ad ſentẽtiam inter competitores nomine Papæ pronunciandam offerret. Varii fuerunt in Hiſpania de huius legati aduentu ſermones: Et licet illius ſententiam non metuerent Caſtellani: quod iudicarent legatum non auſurum fuiſſe tantæ litis deciſionem in Hiſpania in ſe ſolum recipere: niſi pro rege Philippo ſententiam ferre conſtituiſſet: tamen non putabant decere negocium hoc ipſi committere, quod putarent Pontificem ſub vmbra fungendi munere patris communis, ad ſe, vt dictum eſt, ſupremum de regnorum controuerſiis iudicium transferre. & præter inſolitam auctoritatem, quæ hac ratione ſedi Romanæ acquireretur, etiam Regem, propter regnum, veluti ex manu ſua acceptum, ſibi & familiæ ſuæ in perpetuum deuincire conari. Rex itaque cum intellexiſſet Cardinalem Roma diſceſſiſſe, cupiebat ante ipſius aduentum regni poſſeſſionem apprehendere. Iniunxit itaque in Hiſpania præfectis, & magiſtratibus eorum locorum, per quæ Cardinali tranſeundum erat, vt illum & magnifice exciperent, &, quoad eius fieri poſſet, quam diutiſſime, & quam dexterrime detinerent. Quod artificium cum non intelligeret Legatus, non reiecit honores, & humanitatem, qua paſſim excipiebatur, & tum ob hanc cauſam, tum ob itineris longinquitatem tantum temporis inſumpſit, vt cum Badagiozium perueniſſet, animaduerteret longe

alium rerum statum esse, quam cum ipse Roma discederet. Intelligebat enim Antonium esse Regem & exercitum Philippi in Lusitania, non contemnendis progressibus factis, prope muros Setubali consedisse. Cum itaque negocii, quod in manibus habebat, faciem valde mutatam esse videret, ad Papam litteras, quibus noua mandata impetraret, dedit. Interea cum ipsi diuersorium assignatum esset extra vrbem, in monasterio Monachorum discalceatorum, misit Traianum Marium, Protonotarium Apostolicum, qui Regem suo nomine salutaret. Rex Traiano humanissime excepto, dixit se dolere, quod morbo impeditus legato, vt par erat, obuiam procedere non potuisset: sed se, Deo fauente, pristina valetudine recuperata, officio suo non defuturum. Putabat nimirum Rex se hoc pacto aliquanto diutius Cardinalem detenturum, eumque solita cum pompa in vrbem ingrediendi studio ductum, tantisper expectaturum, donec ipse morbo liberatus fuisset: & interim forte fieri posse, vt Albanus regnum occuparet. Verum legatus, de morbo Regis certior factus, & iam tandem animaduertens, quantum in mora esset periculi, petiit sibi permitti, vt de nocte carpento vndiquaque clauso vectus, regem adiret: id quod cum tandem ægre obtinuisset, nocte quadam, Duce Ossunensi, & Comite Cincionio comitatus, ad Regem introductus fuit. Verum hoc colloquium fructu caruit. Cum enim nec legatus propter mutationem rerum satis sibi constaret, & Regi certum esset progredi, vtpote qui armis magis, quam verbis fretus esset, non potuit ipsis conuenire, propterea quod Rex causaretur, rem eo deductam, vt nullus amplius locus tractationi superesset. Fuerunt deinde Legato hospitii loco attributæ ædes Marchionis Oignonii: ita tamen vt in vrbem ingrediens non exciperetur ea cum pompa, qua Cardinales legati solent. Commoratus est ibidem aliquandiu, nihil efficiens: quanquam, vt satisfaceret mandatis Pontificis, in Portugalliam proficisci cuperet. Sed Rex, qui hoc iter impedire studeret, quantum potuit, ipsum detinuit, quod fortassis existimaret, Cardinale vrbem Lisybonam ingresso, rem mali exempli fore, si exercitus ad oppugnandam eam adduceretur: præterquam quod etiam ipsi legato non satis fideret, sed potius suspectum haberet, eo quod, cum olim in Lusitaniam vna cum Cardinale Alexandrino venisset, singularem amicitiam, & familiaritatem contraxisset cum Duce Bragànciæ, à quo hospitio exceptus, & humanissime habitus fuerat. Vt itaque discessui ipsius mora aliqua iniiceretur, Rex illi significauit, se, à morbo iam liberatum, committere nolle, vt inde abiret prius, quam solita cum pompa more Cardinalium vrbem ingrediens, honorifice, vt par erat, exceptus fuisset. Rogare itaque vt extra vrbem egrederetur, velle se more consueto ipsi obuiam procedere: vt & fecit, atque ita hac mora interposita, & per ministros abitum Cardinali dissuadendo, obtinuit, vt se loco non moueret. Interea Albanus, capto Setubalo, ad reliqua festinabat. Cum enim incolæ regni Algarbii, & vicinarum ditionum ipsi significassent, se, Lisybona subiugata, Regi obedire paratos esse, existimabat se in potestate habere quidquid inter Tagum, & fines Hispaniæ situm esset: & ideo cupiebat, flumine traiecto, copias in vrbis Lisybonæ conspectum adducere. Dubitabat, quonam potissimum in loco traiiceret; vtrum infra Lisybonam Cascaisii prope ostium fluuii: an vero præstaret versus Almerinum iter conuertere, & fluuium transire Sanctarenæ: denique an satius esset iubere triremes ingressas Tagum (quamuis non posset fieri sine periculo) appellere ad ripam sinistram, quibus deinde ipse cum copiis Almadam, aut Casillas profectus, in vlteriorem ripam transueheretur. Traiectus prope Cascaisium erat breuior, sed non carebat difficultatibus. Etsi enim Setubalo triremes eo nauigare possent: tamen nullus erat in littore locus, ad exponendum militem paulo accommodatior, quin vallis, ac turribus munitus, & tormentis, præsidioque instructus esset: ita vt triremes sine manifesto periculo eo adpellere non possent, præterquam quod etiam Iacobum Menesium in vicinia cum copiis esse rumor erat. Quod si Almerinum contenderet, videbat se laboraturum penuria nauigiorum, quę omnia ad oppositam ripam confugerant: quæ ipse adducebat, erant pauca: neque tam cito, vt res postulabat, noua confici poterant, & latitudo fluminis consilio de ponte faciendo locum non relinquebat: Et quanquam fortasse in quibusdam locis vada inueniri potuissent, tamen illa sexaginta milliarium interuallo inde distabant: quod iter maximo æstu in regione arida, & aquis destituta cum numeroso exercitu, & magnis impedimentis, non sine incredibili molestia confici poterat. Præterea hac ratione fiebat vt prorogaretur bellum, & retrocedendo incurreretur in iacturam existimationis: denique hostis eo in loco milites, traiiciendo flumine impeditos, aggressurus putabatur. Vt iretur Almadam, & triremes in Tagum ingredi iuberentur, placebat maiori parti, & inprimis Ludoico Douaræ, qui dicebat hoc esse omnium consiliorum tutissimum, & ex littore hostes ictibus tormentorum propulsari, flumen facile transiri, & vrbem, nullo damno affectam, occupari posse.

posse. Neque enim arcem S. Iuliani, aut Caput Siccum ita magno incommodo posse triremes adficere. Sed Albanus celeritatem periculo anteponens, constitutum habebat traiicere ad Cascaisium potius, quam alibi: & ideo, Lusitanis, qui ad Hispanos transierant, & exercitum comitabantur, ac inprimis Antonio de Castro, domino Cascaisii, cui illius loci conditio erat perspectissima, in consilium adhibitis, & postquam denuo littoris faciem diligenter esset contemplatus, certo statuit traiicere ad Cascaisium: cumq; se exercitum Sanctarenam ducere, hosti impositurus, simulasset, statim vniuerso peditatu triremibus imposito, cursum eo direxit. Quoniam autem Iacobus Menesius erat Cascaisii, paratus ad resistendum; cum triremes in conspectum Cascaisii peruenissent, proras ficte conuerterunt ad locum illum, qui à S. Antonio denominatur, & quem Lusitani munierant, quod metuerent, ne propter commoditatem eo Hispani adpellerent. Hac autem simulatione vsus est Albanus, vt Menesius, ceteris desertis, ad illum locum defendēdum accurreret. Comprobauit consilium Albani exitus; quia omnes promiscue eo confluxerunt: & Albanus, postquam aliquandiu in eam partem nauigasset, tormentis arcis Cascaisianæ iam in illum fulminantibus, subito proris ad littus (quod vetus appellant, & locus asper, ac incōmodus est) cōuersis, cum omnes inde defensores discessissent, facile militem exposuit: quamuis paulo ante dubitaret, vtrum progredi, an regredi oporteret, partim quod vētus, qui initio secundus erat, contrarius esse cœpisset, partim quod in illis colliculis nonnullos homines armatos conspiceret, & eam ob causam rem difficultate non carituram putaret. Veruntamen tandem animo obfirmato, perrexit. Fama est, quendam ex ductoribus maxime exercitatis, familiarem Albano simulantem se alia de re locuturum, ipsi in aurem insusurrasse, illam militum in loco tam impedito expositionem quadrare potius imperatori iuueni vigintiquinq; annorum, quàm illi: & Albanum, humeros, more gentis contrahentem respondisse, se negare non posse, quod ille dixisset: sed tamen constituisse progredi, quod sibi cum hostibus rei militaris imperitis rem esse videret. Porro cum triremes cōtra oppositum littus tormēta disploderent, locus ille à defensoribus omnino desertus, & militi in littus euadere facillimum fuit. Miles, qui primus in terram descendit, erat sclopetarius: is, electo in littore illo loco commodo, & vultu in hostem conuerso, eo vsq; progressus est, vt à tergo spacium aciei instruendę relinqueret: duo alii, qui proxime ipsum erant subsecuti, ab vtroque latere paulo citerius æquali interuallo substiterunt, ita vt formam trianguli ęquilateris repræsentarent: hos duos alii tres: hos tres sex subsecuti sunt: & ita, numero paulatim crescente, rectis ordinibus (sed ita vt vnus altero esset maior) sese secundum frontem illius trianguli extenderunt, augentes semper basim illius, forma nunquam interrupta. Itaq; triangulus in tantam magnitudinem excreuit, quantam illæ copiæ occupabāt, in quibus disponendis hæc forma retenta fuit: & prope illos Albanus paulo post appulit. Ceterum ab hac maris ora assurgebat collis, ascensu difficilis, post quem Iacobus Menesius cum copiis suis consederat: & in vertice illius collis inter rupes quasdam nonnulla tormenta, Albano militem exponēti impediendo, disposuerat. Verum nescierat Menesius illis vti, nec in locum, ad triremes petendas idoneum, ea promoueri curauerat. Qui error cum ab Albani militibus in littus descendentibus animaduersus fuisset, nonnulli ex ipsis, triangulo relicto, maioribus sclopetis rem gerentes, occuparūt tormenta deserta à magistris, & custodibus, qui ad reliquos Lusitanos post collem absconditos se receperant. Perfecto triangulo, Albanus primos ordines progredi iussit, totamq; aciem extendit, quoad fieri poterat, in figurā quadratam, & ad iter faciendum idoneam: cumq; in cacumen collis per partem minus accliuem cū militibus peruenisset, & hostes obstupefactos nec fugere, nec pugnare, nec castra metatos esse vidisset, misit circiter octuaginta sclopetarios, qui illos ad velitationes prouocarēt: qua in re Lusitani longe inferiores fuerunt. Cum enim & minus in displodendo exercitati essent, & sclopetis maioribus destituerentur, ab Hispanis crebris ictibus, idq; eminus feriebantur, ad quos tamen ipsorum globi non pertingebant. Cum itaque nonnulli ex illorum numero cecidissent, reliqui metu perculsi, & fugientibus similes Cascaisium contenderunt, vnde Menesius dicebat illos deinde ad hostem, prælii redintegrandi causa, reuersuros. Itaque Albanus minori negocio, quam putasset, victoriam obtinuit: signum satis euidēs fore, vt cetera omnia ex sententia ipsi euenirent, quoniam principia, quę erant tanti momenti, adeo feliciter successerant. Erat communis omnium opinio, & inprimis Lusitanorum, Albanum plus difficultatis in flumine traiiciendo experturum, quàm factum erat. Nam præter munitiones in diuersis locis institutas, multum etiam fiduciæ in littoris asperitate locabant, & in virtute Menesii, qui cum in India copiis præfectus esset, magnum nomen (quanquam liberalitate potius, quàm virtute militari) apud gentem illam sibi comparauerat. Verum vt Lusitani de seipsis iudicantes facilius, quàm reliquæ omnes nationes,

falluntur: ita etiam iudiciũ de Menesio illos decepit. Veruntamen de loci ad exponendum militẽ incommoditate rectè cẽsuerunt. Erat enim talis: sed huiusmodi difficultates facilè, nemine resistente, superantur. Complures Lusitani, moti infelici hoc successu, Menesium, tanquam hominem abiecti animi, accusabant, quippe qui hostem in littore expectare, egredientem è nauibus descensu in terram, & ascensu collis prohibere ausus non fuisset. Alii, qui fieri non posse putabant, vt homo tanti nominis timori locum relinqueret, insimulabant eum perfidiæ, & dicebãt illum manus conferere noluisse, largitionibus à ministris Hispanicis corruptum. Adducebat ille excusationes, sed imbecilles, nimirum milites, quos haberet, vtpote collectitios, & timidos pugnare noluisse, immo de sua fide sine omni causa dubitantes tumultuari, & imperium detrectare cœpisse. Hęc res ingentem pauorem incussit Priori, & toti vrbi Lisybonæ. Cum enim Cascaisium tantum quindecim milliaribus inde distaret, & vrbs mœnibus nuda, & minime omnium munita esset, hostes Cascaisio in potestatem redacto, cotidie vsq; ad ianuam palatii excurrere posse videbantur. Porro metus (qui in timidis per desperationem idem sæpe efficit, quod in temerariis inconsiderantia cum ira coniuncta) stimulauit Antonium tam vehementer, vt, postquam campanas, classici loco pulsari, & ad arma conclamari iussisset, ac promiscue, & sine vlla disciplina militari conuenissent vniuersi ciues in forum, partim pedites, partim equites; alii armati, alii inermes: publice denunciaret, se in campos apertos progredi, & hosti obuiã ire constituisse. Ceterum interea venerunt in palatium duo monachi, qui se Cascaisio venire dicebant, & Albanum, exposito milite, & prælio leuiori cum Lusitanis commisso, victum multorum militũ, & aliquot nobiliorum ductorum iacturam fecisse confirmabant. Quorum sermoni cum fides haberetur, subito horribilis campanarum pulsus in voces gaudii indices, in sonum tubarum, & fragorem tormentorum, quæ in signum lætitiæ exonerabantur, conuersus est. Veruntamen etsi paulo post intellectum fuit, quomodo reuera res se haberet: tamen quia iam nox ingruebat, Antonius profectionem in sequentẽ diem reiecit. Interea tanta erat rerum perturbatio, & licentia tanta, vt sparso falso rumore de fuga Georgii Menesii, qui in arce captiuus detinebatur, totus populus armatus, atq; adeo mulierculæ eo contenderent: ac nisi protectionem Menesii iudex quidam suscepisset, quantumuis manifestum esset eum de fuga non cogitare, sine dubio interfectus fuisset. Postero die cum plebs magno cum tumultu (in horas enim nũcii de hostium vicinitate adferebantur) denuo confluxisset, nihil pensi habens, vel quo eundum, vel quid agendum esset, Antonius copias versus Cascaisium ducere cœpit. Ceterum confectis tribus milliaribus, cum Belemum peruenisset, & nonnihil deferbuisset, respiciens ad turbam, quæ pone sequebatur, deprehendit illam nec numero nec genere armorum expectationi suæ respondere. Nam si quis hastam haberet, deerat ipsi gladius: sin sclopetũ, deerat funis, & in vniuersum non superabant numerum mille peditum, & quingentorum equitum leuis armaturæ. Etsi enim longe plures Lisybonæ confluxerant, tamen sub discessum multi domum redierant. Ibi cum adstante comite Vimiosio, aliquandiu substitisset in consilium adhibuit ex primaria nobilitate illos, qui aderant, & interim dum exquirit, quid potissimum agendum esset, natus est in turba tumultus, & exauditę fuerunt voces clamantium, vt in hostem iretur; & minitantium mortem omnibus illis, qui retrocedendum esse dicerent, nisi prius fusis, fugatisq; Hispanis: ita vt quidam, cæteris oculatiores, (qui Priorem fortasse admonuissent, rectius facturum, quia tam exiguas vires haberet, si pedem referret) ne hiscere quidem auderent. Ceterum, sole iam occidente, penuria ipsa docuit illos agnoscere quotamcunque partem eorum incommodorum, quorum nullam omnino notitiam habebant. Cum enim cœnare cuperent, ne vnicus quidem panis aderat. Itaq; paucarum horarum fame vanam turbæ illius iactantiam domante omnes promiscue, vnde venerant perturbati redierunt. Albanus, qui ea nocte castra prope templum Virginis Guidanæ posuerat, cum postero die Cascaisium profectus esset, oppidum à defensoribus nudum contra promissionem ab Albano Antonio de Castro factã, milites deprædati sunt. Veruntamẽ iam ante pene ad vnum omnes incolæ discesserant. Tunc etiam Albanus beneficio triremium, equites, reliquum peditatum, tormenta maiora. puluerem, globos, & impedimenta, Setubalo Cascaisium transportari curauit: & deinde obsidione cinxit paruam arcem in eodem loco sitam, in q̃, inscio Albano, Iacobus Menesius confugerat. Quamuis autem illa non ita munita esse videretur, vt diu tanti exercitus impetum sustinere posset; tamen cum Dux per tubicinem præsidiarios ad deditionem inuitasset, miseri illi tãtum sibiipsis confidebant, vt, iure belli, & gentium violato, illum sclopetorum ictibus impetere non dubitarẽt, & ad defensionem se accingentes, sibi mori constitutum esse dicerent. Statim igitur in arcem directa fuerunt tormenta; cumq; paucis ictibus magna muri infirmioris pars aperta esset, sero errore suo agnito,

agnito,de deditione cogitare cœperũt.Etſi autem è mœnibus ſigna deditionis edidiſſent, tamen à militibus Hiſpanis illa animaduerſa non fuerant. Itaq; in altum ſuſtulerunt vexillum quoddam candidum:ſed ſimulatq; ille,qui vexillum ferebat,in mœnibus comparuit, ſtatim à militibus Hiſpanis,qui collimabant,& ſemper ad eiaculandum parati erant,compluribus ictibus interemtus fuit:id ꝙ præſidiariis fere omnem ſalutis ſpem pręcidit.nihilominus tamen denuo vexillum eleuarunt,& cum viderent tormentorum fulmina non ceſſare,& ingentem muri partem proſtratam iacere,deſperata venia,nullaq; omnino cõuentione,aut pacto interpoſito, portas aperuerunt,per quas, nemine reſiſtente, hoſtes ſtatim irruperunt.Ibi inuentus fuit Iacobus Meneſius:qui cum pro ſolita Luſitanorum confidentia ſe non admodum grauiter peccaſſe exiſtimaret,petiit per internuncium ab Antonio de Caſtro,qui Albanum comitabatur,vt pro eo officio,ꝙ nobiles alii aliis debent, ſibi ab Albano veniam,& ſimul nauim impetraret,qua ad Priorem veheretur. Verum Albanus ſtatim,vt Meneſium in poteſtate habuit,capite illum plecti iuſſit, & ſuſpendi Henricum Pereiram,arcis præfectum, & nonnullos alios ex præcipuis,vt hoc exemplo metus incuteretur ceteris, qui de defenſione cogitarent. Quantam indignationem, & perturbationem nuncius,his de rebus Liſybonam allatus,pepererit,credi non poteſt. Itaq; ſi forte à ruſticis aliquis ex hoſtibus caperetur(vt ſæpe ſolet euenire militibus,qui prędæ cauſa è caſtris euagantur)miſerrima ſane erat illius cõditio.Dum enim vinctus duceretur,armati armis,monachi fuſtibus,pueri,& mulierculæ lapidibus in miſerum ſæuiebant, tanto quidem cũ furore,vt beatus haberetur is, qui vinctum percuſſiſſet. Imo eos licentia progreſſus fecerat, vt hominum fæci,& mancipiis iniuria afficere exterum, ſiue amicum ſiue hoſtem, coniicere in carcerem,damnare ad triremes liceret.nã ſimulac hoſtis aliquis vocabatur, ad minimam quamq; vocẽ plebs tota tumultuabatur, & quo iure,quaq; iniuria pro libitu omnia adminiſtrabat. Antonius interea de ſpe hoſtem tranſitu fluminis prohibendi deturbatus, cum exercitum Albani potentiſſimum tam vicinum eſſe videret,cogitabat quanam potiſſimum ratione rebus ſuis conſuleret:ſed omnia quæ ſeſe offerebant remedia, cũ periculo, & difficultate coniuncta eſſe videbantur. Prælium enim cum hoſte inire, ſtulti eſſe iudicabat,ꝙ ſuas copias tales eſſe perſpiceret,vt non tãtum de victoria obtinenda,ſed etiam de ea dubia reddenda deſperaret.Vrbs Liſybona defendi nõ poterat propter amplitudinem, quia muris vel omnino nullis,vel infirmis cincta erat.Mari fugere non poterat,quia obſtabant triremes:terra non audebat,nec commode etiam poterat propter ſatis magnam ſummam pecuniæ,& numerũ lapidum pretioſorum, quos ſecũ aſportare cupiebat.Paciſci vero cũ Albano certis conditionib.non minus ipſa morte acerbum putabat.His itaq; dubitationum fluctibus cũ agitaretur,adiit illum magiſtratus Cameræ Liſybonenſis, & oſtendit, quandoquidẽ hoſtis tã vicinus & tã potens eſſet,ſe nolle vrbis ſalutẽ in diſcrimẽ adducere, nec cõmittere,vt,cum eſſet minime omnium munita, rapinæ militũ exponeretur. Petere itaq; ſe,vt Antonius hoſti obuiam profectus periculum vrbi imminens propulſaret:ſin minus,Liſybonenſibus vitio verti non poſſe,ſi de aliqua vrbis in tuto collocandæ via cogitarent.Reſpondit Antonius,tempus adeſſe,quo Liſybonenſes ſuo ſumptu militem ſibi ſubminiſtrare æquum eſſet:ꝙ ſi facerent,copiis iſtis,cum illis,quas haberet,coniunctis,ſperare ſe Deum Opt. Max. ſibi victoriam conceſſurum. Cum autem magiſtratus ſe excuſaret propter ingentes ſumptus, qui occaſione peſtis facti fuerant:ſubiecit Antonius, quidquid eſſet,ſe intra biduum,iuſto exercitu coacto in hoſtem eſſe iturum. Cum itaq; diẽ Auguſti menſis quartum,funeſtum Luſitanis propter infelicem in Africa pugnam,præterlabi ſiuiſſet,rebus carioribus apud monachos quoſdam depoſitis, edixit, vt omnes milites, qui à multo iam tempore ſcribebãtur,totuſq; populus Liſybonenſis, nemine excepto,ſub ſignis Belemum verſus iter ingrederentur:id ꝙ etiam ſumma cum ſeueritate executioni mandatum fuit,ita vt multi vi eo proficiſci cogerentur. Etſi enim vulgo pleriq; omnes capitali in Hiſpanos odio arderent:tamen ſartores,ſutores,ac reliqui, artes ſedentarias exercẽtes,vna cum agricolis,qui ſe vel totum mundum debellare poſſe iactitabant, ægre à ſua quiſq; domo auelli poterant:cumq; indies magis magiſq; animo frangerẽtur, maluiſſent lingua pugnare,quam manu:præterquam etiam quod exercitiis mechanicis aſſuefacti,& belli inſolentes,inepti eſſent ad trãctanda ſclopeta,ineptiſſimi vero ad haſtas non modo vibrandas, ſed etiã geſtandas.Ita ex hominibus huius farinæ, nimirum vi coactis,tumultuariis,& collectitiis circiter octo,aut decẽ millia Belemum profecta ſunt: quo & ipſe poſtremo cõtendit Antonius,qui ſemper dubius,& conſilii inops,nihilq; certi conſtitutum habens, expectabat auxilium, & conſilium ab ipſo tempore. Tota autem ipſius ſpes huic fundamento innitebatur,ꝙ cum Albano,Liſybonã verſus iter faciente,loco æquo,ſi fieri poſſet, manus conſerere conſtituerat:certus,more deſperatorũ,vel vincere,vel mori:quanquam poſtea,

cum res flagitaret, neutrum horum fecit. Copiæ Antonii non metabantur caſtra, ſed hinc illinc, per tenuis oppiduli tuguria, ſub porticibus monaſteriorũ, & alibi, nulla munitione, neque forma caſtrorum inſtituta, diſperſæ erant. Nullum habebat ductorem exercitatum, nullum præfectum caſtrorum, nullum tribunum, qui militibus imperare, caſtra metari, aciem neceſſitate flagitante, inſtruere didiciſſet. Venerat eo belli huius fama excitatus Sforcia Vrſinus, iuuenis, qui non magnum quidem vſum haberet, ſed animi ſatis. Verum cùm & externus, & ſolus eſſet, nec obediẽtia ipſi, nec multũ etiam fidei præſtabatur. Centuriones erant omnino inexperti, & tanta erat horum penuria, vt nonnulli monachi Franciſcani, ſeruis Æthiopibus, & fæci plebis ſe immiſcentes, centurionum partes ſibi aſſumerent, & altera manu cruces, altera arma geſtarent. Neque ſilentio mihi, propter nouitatem prætereundi videntur tumultus, qui exaudiebantur in monaſteriis monachorum: qui cum ſtudia in contraria ſciſſi eſſent, & pauci Hiſpanis, pauciores neutri parti fauerẽt, plurimi vero Antoni imperium expeterent, magna cum animorũ contentione & ſtrepitu inter ſe diſceptabant. Nec his quietiores ſe gerebant ſacrificuli, quorũ multi habitu ſacerdotali abiecto, armati armatis militibus ſe adiunxere. In hac rerum perturbatione ſubſtitit triduum Belemi Antonius, interim dum Albanus paruis itineribus illi loco adpropinquat. Quarto die animaduertit Antonius, confluere quidem cotidie ad ſe milites ex oppidis regni, in quibus ſcripti fuerant, exercitum tamen indies magis magiſque decreſcere. Liſybonenſes enim, qui tam propinquas domos ſuas haberent, & belli incommoda ferre non aſſueuiſſent, furtim ſe ſubducebant. Qua de cauſa Antonius Liſybonæ ſub grauiſſima pœna edici iuſſit, vt vi ad ſe omnes viri ſiue armati ſiue inermes adducerentur, & ne cuiquam alio quam Belemum ire permitteretur. Volebat enim tam timidos, quam audaces eandem ſecum fortunam experiri, perſuadẽs ſibi (vt & cum magno ſuo damno Rex Sebaſtianus fecerat) ad pugnandum cogi poſſe eum, qui nec ſcit, nec vult pugnare. Quoniam vero omnes ſpes, opeſque illius in aura populari ſitæ erant, eo facilius omnibus, præcipue autem complicibus ſuis concedebat ampliſſimam quandam licentiam ex qua deinde confuſio, & ex hac multa incommoda naſcebãtur. Cum enim Liſybona referta ſit Æthiopibus ſeruis, hyphridis, & agricolis, homines quietis amantes, à populo magis, quam ab hoſte ſibi metuebant. Veruntamen odia non eruperunt in facinora, nec quiſquam viſus fuit vindictam ab inimico in tanta licentia exigere: non quod non ſint inter illos etiam diſſidia, & rixæ, ſed quia natura ita comparati ſunt, vt lingua potius, quam armis hoſtem vlciſcantur. Parum autem profuit illa ſeueritas, quæ in hominibus Belemum extrudendis adhibebatur. nam quo aſperiores erant miniſtri Antonii, eo magis creſcebat in vulgo metus, ita vt omnes ſe in latebras abderent. Antonius itaque cum ſe Belemi tutum non eſſe animaduerteret, in tanta hoſtis potentis & victoris vicinitate: de conſilio quorundam cum copiis progredi, & circum arcem S. Iuliani caſtra ponere conſtituit. Duo enim commoda hac ex re prouentura eſſe videbantur. Prius, quod exercitus ipſius beneficio tormẽtorum, & arcis S. Iuliani minori in periculo futurus eſſet. Poſterius, quod hac ratione in tuto collocaturus eſſet illud propugnaculum, quod vnicum totius regni ſcutum vere appellari poterat. Verum cum hoc conſilium maiori parti improbaretur, ſuaſu Sfortię Vrſini Alcantaram, interuallo miliaris Liſybonã verſus Belemo diſtantem, regreſſus, inter hoſtem & copias ſuas interiecit torrentem illac præterfluentem: cuius ripæ in loco admodum præcipites, valli loco futuræ eſſe videbantur. Quamuis autem hoc conſilium naſceretur potius ex inconſiderantia, qua Belemum vſque excurrerat, quam ex noua hoſtis aduentantis ſuſpicione; tamen ratione non caruit propter ſitum loci, natura muniti, & accommodati ad conſilia Antonii, qui nolebat procul ab vrbe diſcedere, vt eo facilius in fide, & officio eam contineret. Rex Hiſpaniæ, qui adhuc Badagiozii commorabatur. factus de Albani progreſſibus certior, partim lætabatur: partim etiam dolebat Luſitanos obſtinatione ſua belli incommoda ſibi ipſis accerſere, & irritari illam nationem, cuius amorem ſibi conciliare magnopere cupiebat. Cogitabat itaque de omnibus modis, vt hactenus ſemper fecerat, quibus hoc conſequi poſſet, vt armis non niſi parciſſime vti neceſſe haberet. Itaque è re fore putabat, ſi veniam concederet Luſitanis, qui ipſum offendiſſent, vt hac clementia ex hoſtibus amicos faceret. Curauit iſtam delictorum gratiam & veniam publicari, idq; in hãc ſententiam. Intellexiſſe ſe in rebellione, quam Antonius tyrannorum more Regis Portugalliæ nomen præter ius faſque ſibi arrogans, excitaſſet, multos, qui ipſum ſectarentur, metu & vi coactos, aut dolo circumuentos fuiſſe. Ne itaque huiuſmodi homines in eaſdem cum nocentibus pœnas incurrerent, neue plebs, cui plerumque facilius, quam reliquis imponi poteſt, ſummi iuris rigorem experiretur, velle ſe, vt omnes qui relicto Antonio, ſibi tanquam vero Regi, & domino, intra tempus ab Albano præſtituendum

tuendum

tuendum,adhæſerint liberi ſint,& immunes à pœnis, in quas Antonii partes ſectando incurrerant. Excipiebat tamen Priorem, & reliquos auctores rebellionis, quæ Sanctarenæ, Liſybonæ,& Setubali excitata fuerat:item omnes eos,qui à Priore impetraſſent,vel impetraturi eſſent munera,officia,beneficia,tanquam à rege:deniq; omnes illos,qui etiamnum operã illi ſuam nauarẽt.Nolle enim ſe hos gratiæ,& veniæ huius participes facere. Quamquam autem vltimum hoc membrũ non omnibus probaretur,tamen reliqua magno cum iudicio conſcripta videbantur. Nam elucebat ex hac re non tantum bonus & cãdidus Regis animus,verum etiam prudentia.Erat enim clementiæ veniam concedere:aſtutiæ vero militaris operam dare, vt Luſitani Priorem deſererent. Veruntamen hoc ſcriptum, cuius diuerſa exempla per totum regnum diſſeminabantur,parum vel Philippo profuit, vel nocuit Antonio.neq; enim aut numerus eorum,qui regi fauerent, creuit, aut quiſquam ideo Antonium deſeruit.Soli Antonii intimi nonnihil attoniti fuerunt,quia,ponderando verba Philippi,videbantur ſibi venia excluſi,quippe qui munera, honores, beneficia ab illo accepiſſent.Perſpiciebant itaq; delicta ſua indies augeri,maxime exemplo mortis Iac.Meneſii ob oculos verſante.Multi in ſuperiori ſcripto obſeruarũt,præterquam quod lingua Luſitanica confectum eſſet.regem etiã ſolos regum Luſitaniæ titulos vſurpaſſe,ceteris omnibus omiſſis:& cum ſoleret ſubſcribere diplomatis hæc verba: Ego rex:iam tãtum ſcripſiſſe,Rex .∴. (cum quinq; his punctis,quæ Luſitani vulnera appellant) plane ad imitationem regum Luſitaniç.Itaq; nonnulli dictitabant,illum iam etiam in rebus exigui momenti Luſitanum ſe gerere incipere. Albanus interim paruis itineribus via Ocirenſi ad arcem S. Iuliani proficiſcebatur:& videbatur de induſtria moram interponere, ne Luſitanis deliberandi ſpacium deeſſet. Poſitis itaq; caſtris,tanto ab arce interuallo, vt à tormentorum ictu periculum nõ eſſet,ſtatim à præſidiariis per buccinatorem arcem ſibi dedi poſtulauit. Verum cum hic buccinator eſſet idem ille, qui ex arce Caſcaiſienſi ſclopetis petitus fuerat, veritus ne hic ſimile quiddam ſibi eueniret,non fuit auſus arci appropinquare, ſed, ſigno eminus edito,nulloq; reſponſo accepto,rediit ad Albanũ,dixitq; præſidiarios deditionem recuſare Diſpoſitis itaq; decem tormentis die Laurentii,arx concuti cœpit:ſed eorum numerus deinde ad viginti quatuor excreuit.Non patebat aditus triremibus,propterea quod oræ maris propugnaculum immineret. Qua de cauſa naues Luſitanicæ,quæ erãt in flumine,littori appropinquantes,tormentis maioribus,quæ ſerpentes appellãt,& aliis Hiſpanos offendebant. Verum illi noctu tribus tormentis in loco idoneo collocatis, paucis ictibus naues Luſitanicas aduerſo Tago, ad eam partem ripæ,quæ à Sancta Catharine nomen habet,ſe recipere adegerunt. Interim Antonius Alcantaræ in loco edito hærebat: ibiq;, cum inde arx Sancti Iuliani nõ niſi quinq; milliaribus diſtaret,ocioſum ſe ſpectatorem præbuit, oppugnationis illius,à qua omnis ipſius fortuna dependere videbatur. In toto enim regno Luſitaniæ nullum erat propugnaculum, præter hoc, ꝙ maiorem aliquem impetum ſuſtinere poſſet.Itaq; eo amiſſo,omnis ſpes proſtrata iacebat. Verum cum illi mare præſidio,& commeatu arcem adiuuandi occaſionem ſuppeditaret, confidebat eam aut omnino expugnari non poſſe,aut ſaltem tam diu hoſtem remoraturam, donec vel hyeme ingruente, vel miſſis à principe aliquo extero,commiſeratione ipſius moto,auxiliis,ante expugnationem rebus ſuis inclinatis inueniret remedium aliquod,ſine quo parum ſpei ſupereſſe videbat:idq; eo magis, ꝙ ciues Liſybonenſes,motos maximis damnis, quæ milites palantes vicino agro inferebant,intelligebat conſtituiſſe vrbis ingreſſu ſe omnino arcere, niſi vel viciſſet hoſtem,vel cum eo trãſegiſſet. Metuere enim illos,ne alioquin Albanus irritatus vrbem non munitam militum prædç permitteret.Erant autem,qui opinarentur Priorem, in quo poſſet plus libido dominandi, quàm amor religionis, aut vlla res alia,rebus omnibus deſperatis,operam daturum,vt vrbs Liſybona, quæ inſtar totius regni eſt, auaritiæ & libidini Hiſpanorum exponeretur, ꝙ cuperet Luſitanos (ſi ſibi regno cedendum eſſet) ita ab exercitu Regis Hiſpaniæ tractari,vt nulla ſpes vel pacis,vel amicitiæ relinqueretur,& ſi ſibi aliquando occaſio redeundi offerretur, vt populum (accedente ad hæreditarium in Hiſpanos odium indignatione,quam ex huiuſmodi damnis homines ſolent cõcipere) ab Hiſpanis eo alieniorem,& ſibi addictiorem inueniret. Qua de cauſa ſingulis diebus, quãtum poterat,mutabat aliquid in magiſtratu Cameralium,& ad illud munus promouebat homines,quorum fides ipſi erat perſpecta,& quos tum reditum in vrbem,ſi vſus veniret,ſibi patefacturos,tum ſemper ſibi obnoxios futuros eſſe confidebat. Veruntamen cum maxima ex parte, ii, qui magiſtratus Cameræ officio fungebantur, eſſent homines mechanici, in quibus plus metus,ꝗ̃ regis reuerentia poteſt,non nimium fiduciç in illis collocabat. Porro Antonius eo tempore,quo Rex ſalutatus fuit,vtebatur opera nobilis cuiuſdam Caſtellani, qui cubicularii ſupremi partes obtinebat. Hic cum bellum inter Luſitanos, & Hiſpanos

exardeſcere vidiſſet, & ab Antonio in patriam redeundi licentiam impetraſſet, in Hiſpaniam reuerſus, regem Philippum adierat, & propter ſingularē familiaritatem, quę ſibi cum Antonio intercedebat, ſe ad tranſactionem cum illo nomine regis inſtituendam, &, vt ſperabat, perficiendam obtulerat. Hic itaque, miſſus à rege in caſtra cum litteris ad Albanum, quibus ille iubebatur hominem ad colloquium cum Priore inſtituendum dimittere ſub tempus quo Albanus Caſcaiſium cœpit, Liſybonam venerat, & prolixe cum Priore collocutus fuerat, multis verbis illum de potentia Regis edocens, & ad tranſigendum adhortans. Præbuit his ſermonibus aures Antonius, & Iacobus Carcamus (hoc erat nobili iſti nomen) tam feliciter hac in re laborauit, vt à Priore teſtimonium impetraret, & mādatum exponendi Regi Philippo illos, quibus internunciis vſi eſſent, in cauſa fuiſſe, cur ipſi non eſſet gratificatus, vt cupiebat: ſe quantum per tempus liceret, illud reipſa demonſtrare paratum eſſe: & ſi Philippus mitteret legatum aliquē, ad tres regni ordines, ſe daturum operam, vt ipſi iuramentum fidelitatis præſtarent, ſeq; publice illis oſtenſurum, laboraſſe ſe in defenſione illorum ſuſcipienda, quantum potuiſſet: verum quoniam ex Gallia, aliiſq; prouinciis auxilia nulla ſuppeditarentur, ſe diutius reſiſtere regi non poſſe, & ideo ſuadere, vt cum ipſo tranſigerent. Litteris autem ad Philippum exaratis ſubſcripſerat: Antonius rex: ſed paulo poſt pœnitentia ductus, ſuaſu Carcami denuo illas deſcripſit, & ſubſcripſit: Antonius. Carcamus, acceptis litteris & mandatis, videbatur ſibi totius negotii ſummam & concluſionem in manu habere: ſed cum ad Regem rediiſſet, remiſſus quidem fuit cum litteris, ſed non in eam, quam putabat, ſententiam, verum alio argumento ad Albanum ſcriptis, nimirum vt ad præſentem negociorum ſtatum cōſilia accommodaret: & rediit ad Albanum, cum ille caſtra ad arcem Sancti Iuliani haberet. Eluxit tum temporis magna pacis ſpes, ſed mox euanuit. Etſi enim Albanus ſimularet, ſibi hāc compoſitionem non improbari: tamen veriſimile eſt, reuera eam illi diſplicuiſſe, q; fortaſſe exiſtimaret, tantis iam progreſſibus factis, longe ſibi glorioſius fore, armis vincere, quam paciſci. Itaq; Carcamum ad Priorem remiſit, cum huiuſmodi reſponſo: Quod Prior conſtituiſſet ſubmittere ſe R. M. id gratum ſibi eſſe, verum non decere regis nomine mitti legatum ad ordines regni, eo q; non ab ipſis Antonius rex electus fuiſſet, ſed à populo: & ad populum, ſi Antonio ita videretur, legatum miſſum iri: qui ſi deditionem ſponte faceret, illum eandem clementiam & humanitatem experturum, q̄ cetera oppida, deditione facta, experta eſſent. Hæc fuerunt data Carcamo in ſcriptis: ſed ſuis verbis coram Antonio Albanus Carcamum exponere iuſſit: ſe fuiſſe addictiſſimum Ludoico, patri Prioris, ſeq;, vt iam arma cōtra illum ſumpſiſſet, ſic eadem alias pro illo libentiſſime ſumpturum contra quemuis, Rege domino ſuo excepto. Fouebat adhuc ſpem Carcamus negocii, quod in manibus habebat, perficiendi, ſed grauitas Hiſpanica hanc tanti momēti tractationem impediuit. Neq; enim Albano viſum eſt Antonio deferre alium titulum, quam dominationis. Quare Antonius, qui ab excellētiæ titulo ad ſerenitatis gradum aſcenderat, ignominiæ loco hoc habens ita excanduit, vt tum propter frigidum reſponſum, tum propter hanc cauſam Albanum à paciſcendo alienum eſſe ſtatueret, & reſponderet ſine ſcripto, quandoquidem Albanus tranſactionem omnem reſpueret, ſi ſui ſibi obediētiam exhibere, & eundem ſecum animum induere parati eſſent, in eo loco omnes aut victoriam reportaturos, aut morituros eſſe. Hoc reſponſo accepto, Albanus, ſiue quod pœniteret eū, quod eo modo ſcripſiſſet, ſiue quod vereretur, vt hæc agendi ratio regi probaretur, denuo Carcamum miſit, qui Antonio indicaret, ſi vellet mittere aliquem ſiue mari ſiue terra, Albanum itidem paratum eſſe aliquem mittere: & hos duos medio inter duo caſtra loco de re tota poſſe tranſigere. Verum Prior, qui Albano diffidebat, & ira æſtuabat, nihil aliud reſpondit, quam Reges eſſe Reges, & Duces, Duces: victorias autem à Deo Opt. Max. concedi. Cum itaq; Albanus rem deſperatam eſſe animaduerteret, vt ſe purgaret, finxit Antonium ſibi indicari curaſſe, cupere ſe cum illo de nocte in nauicula quadam colloqui: quod vt eo facilius vulgo crederetur publice triremim, vt in ea pernoctaret, conſcendit: & poſtero die ex illa egreſſus indignationem quandam præ ſe ferebat, propterea quod Antonius ad colloquium non veniſſet: quæ fortaſſe omnia eo tendebant, vt ſub hoc prætextu bellum, reiecta compoſitione, proſequi, & culpam omnem in Antonium conferre poſſet, Sed reuera nihil vnquam inter Antonium, & illum de vllo colloquio actum fuit. Interim arx S. Iuliani tormentis craſſioribus diuerberata, & initio controuerſia inter architectos, & magiſtros tormentorum, de loco, in quo ea diſponenda eſſent, nata fuerat. Quidam dicebant dirigenda eſſe tormenta contra partem arcis, munitam illam quidem, ſed qua militi aſcenſus ſatis facilis futurus eſſe videbatur. Alii partem infirmiorem concuti volebant, quantumuis illac aſcenſus eſſet paulo incommodior. Dicebant enim, parte ſuperiori murorum, deiecta, totum locum, in quo præſidiarii acie

inſtructa

instructa hostem expectabant, ictibus tormentorum obnoxium fore. Albanus itaq; vt has discrepantes sententias ad concordiam redigeret, ipse faciem loci cõtemplaturus accessit, & approbato Fratini, & Philippi Terzii consilio, murum infirmiorem, sed qua, ascẽsus difficilis erat, diuerberari iussit. Vnde factum est, vt, cum diuerberatio nondum integrum biduum durasset, nec adeo magna muri pars aperta fuisset, præsidiarii animo fracti, quãtumuis satis spacii ad nouas munitiones instituendas, exercitum in vicinia, ac portum maris in potestate sua haberent, deditionem facere constituerint. Præfectus arcis Tristanus Vazius Vega, cum aliquandiu dubitasset, dederetne se, an vero pro viribus resisteret, tandem ad deditionem magis, quàm ad pugnam inclinauit: sed non inueniebat modum rem secreto tractandi, neq; cuiquam ex suis satis fidebat. Verum sors ipsi viam paulo post monstrauit; nam cum muliercula quędam, ex vicino oppido Oeiris oriunda, filiam & generum in arce haberet, fragore tormẽtorum perculsa flens ab Albano, supplexq; petiit, vt sibi potestatem faceret filiam & generum ex arce, quam tanta cum vehementia cõcutiebat, euocandi. Senex Albanus, qui huiusmodi occasiones aucupabatur, hanc etiam nõ neglexit, & dixit mulierculæ, posse eam sine omni metu eo se cõferre: iussitq;, illa eunte, & redeunte, magistros tormentorum cessare. Fuit etiam mulierculæ iniunctum, vt indicaret præfecto arcis, imprudẽter eum fecisse, quod Ducis postulata spreuisset: & moneret illũ, ne sciens prudẽs se iret perditum. Fecit muliercula, vt iussa erat, & ex arce vna cum genero & filia reuersa, Albano nomine Tristani Vazii indicauit, ipsum se defendere, quia nõdum vllum Ducis nuncium vidisset: imo si quẽquam vidisset, se & auditurum & humaniter complexurum hominem fuisse: & si Albanus sibi fidem daret, se ad eum in castra venturum. Remisit statim ad Tristanum Albanus mulierculam, quæ illi significaret, eum non tantum posse tuto in castra venire, sed etiam Albanum obsides ipsi daturum. Ceterum Tristanus fide ab Albano data contentus, in castra ad eum cum venisset, humaniter exceptus fuit. Excusauit se Tristanus de buccinatore non admisso. neq; enim vel secum, vel cum vllo ex præsidiariis locutum: alioquin se ita, vt par erat, responsurum fuisse: ita vt parum abesset, quin buccinator in furcam ageretur. Hortabatur Albanus Tristanum multis verbis, vt arcem, quæ esset Regis Domini sui, sibi dederet, simulque periculum, in quo erat, ipsi ob oculos ponebat. Vnde, re aliquandiu in vtramque partem disputata, dixit Tristanus, si Albanus sibi promitteret nomine Regis Philippi ea beneficia, quæ Antonius iam ante sibi obtulisset, se ad deditionem paratum esse. Quod cum Albanus prolixe pollicitus esset, re tota transacta, Tristanus in arcem rediens, secum aliquot Centuriones, & milites Hispanos duxit, iisque arcem tradidit, cuius præsidiarii animo erant tam abiecto, vt sibi è grauissimo quodam carcere emitti viderentur. Et licet alii Tristanum ob hanc rem perfidiæ, alii tanquam hominem animi effeminati accusarent: tamen verum erat, quod ille dicebat, ab istis militibus inexpertis arcem defendi non potuisse, & à gubernatoribus Philippum regem declaratum fuisse. Aliquanto ante deditionem arcis Sancti Iuliani, Albanus à Petro Barba, præfecto Capitis sicci, propugnaculum illud sibi dedi postulauerat: quod cum ille initio recusasset, simulac postea intellexit arcem S. Iuliani deditionem facere, & triremes ab Albano in flumen accersiri, hostem expectare noluit, sed cum consensu Prioris propugnaculo deserto, & aliquot tormentis asportatis, Alcantaram ad exercitum confugit. Hæ iacturæ augebant metum in Lisybonensibus, & præcipue in primariis, qui, ne prædæ militibus essent, veriti, indies magis magisque in partes Philippi inclinabant, præterquam quod etiam res Prioris in angustum redactas cernerent. Voluntaria vero deditione se amplissima priuilegia à R. M. impetraturos sperabant: & iã Albanum, de hoc negocio acturi, adiissent, nisi Priorem, qui in vicinia cum exercitu erat, metuissent. Interea nuncius allatus fuit de quatuor nauibus, quæ ex India in insulas Terceras appulissent. Erant onustæ mercibus preciosissimis, ad Lisybonenses spectantibus: & hanc ob causam, si à triremibus Albani captæ fuissent, magnum damnum & publice & priuatim acceptum fuisset. Itaque Lisybonenses denuo Antonium monuerunt de periculo, & veluti obsidione, qua cinctus erat, propter ostium Tagi ab Albano occupatum: & quàm non conueniret, habito respectu ad exercitum numerosum Albani, & exiguas copias ipsius etiam occasione se offerente, prælii fortunam in tanta rerum omnium inæqualitate tentare. Suadebant subobscure, vt transigeret: quod ipsis hæc via ad bellum conficiendum expeditior, & naues postea tuto in portum appellere posse viderentur: præterquam etiam quod existimarent, si Albanus adeo vicinus victoria potiretur, difficulter vrbem à militum rapinis liberari posse. Verum cum Antonius & propter exiguum rerum vsum, iudicio parum valeret, & propter verba Albani iratus esset, ac malis consultoribus vteretur, non mouerunt illum hæ rationes, vt certi quid constitueret: imo postero die misit ad Camerales Comitẽ Vimiosium, Episcopum Guardensem, &

Emanuelem Portugallum, qui ciues Liſybonenſes rogarent, vt ſe ad defenſionem pararēt, & maiorem militum numerum in caſtra mitterent. Conabantur hi illis addere animum, iam fingendo auxilia Gallica aduentare, iam vires Prioris vltra modum exaggerando, & hoſtium extenuando. Verum vt verba magiſtratus non mouebant Priorem: ſic viciſſim verba Prioris nullum in animo magiſtratus aculeum relinquebant. Itaq; omnia ſuſpenſa hærebant, & vtraq; pars ſuum conſilium proſequebatur. Equidem veriſimile eſt tum Antonium, tum nonnullos ex magiſtratu facile ſub certis conditionibus cum Albano tranſigere potuiſſe: verum Antonius cogebatur obſecundare familiæ Portugallorum, & inprimis Epiſcopo: ciues vero quibuſdam, qui nuper ad officia promoti fuerant, idq; ad vitam, cum tamen antea tantum ad certum tempus illa conferri ſolerent: qui cum ſibi maiorem quàm par erat, auctoritatem arrogarēt, nihil, niſi quod ipſis placeret, geri patiebantur. Veruntamen, cum nihilominus Antonius vereretur, ne Liſybonenſes à ſe deficerent, & exitio ſuo cauſam præberent, cōfidens paucis, nullum aliud remedium excogitare potuit, quàm vt & ad portas vrbis, & ad naues diſponeret multos monachos diuerſorum ordinum, qui vna cum militibus excubias agerēt, & claues cuſtodirent. Habebat autem monachis plus fidei, idque non iniuria, quàm ducibus militum. nam in conuentibus, & conſiliis regni ordinum, qui interdum congregati fuerant, in monachis maius odium in Hiſpanos, maiorque pugnandi ardor, quàm in ſecularibus ſeſe exerebat. Permanebat interea Albanus in iiſdem ad Oeiras caſtris, quæ & opere, & natura munitiſſima erant. nam præter tormentorum copiam, & vallum, ſitus loci erat aſper, & ſalebroſus, equitatui iniquus, cui Luſitani potiſſimum confidebant: neq; videbatur tā cito caſtra moturus eſſe. Cum enim putaret, ꝙ & res erat, ſe in eo loco quodammodo totum regnum (& præcipue beneficio triremium) obſidere, ſperabat tum Priorem, tum Liſybonenſes breui deditionem facturos. Præterea progredi vlterius illi homini cauto, ac lento, & copias Luſitanicas in vicinia eſſe ſcienti, è re nō eſſe videbatur. Vtebatur ſingulari arte in periclitandis omnibus iis, quę ſibi victoriā incruentam parere poſſe iudicabat: & fere pollicitationib. ac largitionib. præfectos nauium Luſitanicarum, & turris Belemenſis ita corruperat, vt parum abeſſet, quin ipſi naues, & turrim in manus traderent: id quod factum fuiſſet, niſi Antonius ipſe eo profectus, omnibus fere veteribus præfectis ab officio remotis, & nouis in eorum locum ſubſtitutis, proditionem anteuertiſſet. Veruntamen concepit ſuſpicionem de omnibus: omnes ira & metu perculſos, & fluxæ fidei eſſe videbat, vt neſciret, cui fideret, niſi aut monachis, aut nautis ex infima hominum conditione. Et, vt illi, qui metuunt, ſe ſemper prodi putant, euenit, vt, cum ignis aceruum ſtraminis, prope muros arcis Liſybonenſis, in qua erat ſuppellex regia, congeſtum corripuiſſet, ſtatim vereretur, ne ignis ille hoſtibus ſigni loco eſſet, exiſtimans eum excitatum à mercatoribus exteris, quos extra vrbem contra hoſtem proficiſci detrectantes ille cuſtodiæ arcis præfecerat. Adeo autem modum hic timor exceſſit, vt re non ſatis explorata, nec conſiderans mercatores illos maxima ex parte eſſe Belgas, omnium acerbiſſimos Hiſpaniæ Regis hoſtes, ſed & proprio & Emanuelis Soarezii, vnius ex nouis ſyndicis Cameræ, metu impulſus mercatores ex illo loco abire, &, nondum ſatis hoc eſſe ſuſpicans, omnes in vniuerſum exteros vrbe excedere iuſſerit, imo paulo poſt etiam edixerit, vt bonis exuerentur: ſed hoc poſterius executioni mandatum non fuit. Subſtiterunt ita hi duo exercitus, alter è regione alterius per octiduum, ita vt ſe non mouerent, & tantum leuia quædam prēlia committerent. Octiduo elapſo, Albanus Sancium Auilam cum equitibus centum quinquaginta, & paucis peditibus miſit ad contemplandum regionis ſitum, & ad ineundam rationem turris Belemenſis oppugnandæ. Habuit ille obuios trecentos equites, & quingentos pedites Luſitanos, qui ſine omni diſciplina militari in illum irruere cœperunt. Verum cum Hiſpani exiiſſent tantum exploratum, nec à Luſitanis nimis acriter vrgerentur, poſt breue & tumultuarium prælium, nonnullis interfectis, in caſtra redierunt. Poſtero die plures ex caſtris egreſſi ſunt, & ab vna parte leui prælio commiſſo, ab altera tribus tormentis maioribus diſpoſitis, (quæ noctu prope turrim Belemenſem adduxerant) paucis ictibus primum naues Luſitanicas Liſybonam abegerunt, & deinde præſidiarios turris ad deditionem compulērunt. Et ita claſſis Regis Philippi, liberum in portum Belemenſem aditum nacta, ſtatim in eum ingreſſa eſt.

Liber

Liber Septimus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur fuga Luſitanorũ prope Alcantaram: occupatio vrbis Liſybonæ: deprædatio ſuburbiorum: laudes, & reprehenſiones Albani: morbus regis Catholici: profectio Sancii Auilæ in regionem inter Dorium, & Minium ſitam Antonii perſequendi cauſa: occupatio vrbis Aueri, & Portus: fuga Antonii. occupatio Vianæ: mors reginæ Annæ: iter Regis Eluas verſus: propoſitum incolarum inſularum Tercerarum: conditiones à Papa oblatæ, vt bellum in Angliam transferretur.

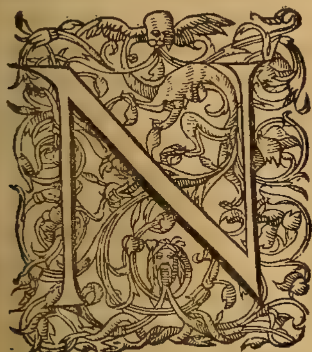

NIHIL inter duos iſtos exercitus, quod mutuas incurſiones impedire poſſet, interiectum erat, præter rupes torrentis Alcantaræ: cumque Albanus Antonium, loci æquitate fretum, in apertos campos non facile progreſſurum eſſe intelligeret, exiſtimans illum in caſtris adeo munitis inuadere è re non eſſe, cœpit cogitare de via & ratione, vel copias Antonii omnino diſſipandi, vel ſaltem eum ex illo, in quo hærebat, loco dimouendi, Cupiebat enim hoc veluti freno liberare Liſybonẽſes, quos propter huius exercitus vicinitatem deditionem facere non audere intelligebat. Quoniam autem ipſe, neque exercitum Antonii, neq; caſtra, niſi eminus, viderat, aliorum relationi non omnino fidẽdum ratus, voluit, antequam certi aliquid ſtatueret, ſuis oculis ſitum loci, & formam caſtrorum luſtrare. Itaq; die Bartholomæi cum copiis acie inſtructa è caſtris cõtẽplandi & ſpeculandi tãtum cauſa egreſſus eſt. Dextra ripa Tagi, in qua hi duo exercitus conſederant, eſt montoſa, ſed non aſpera, & quaſi in angulos rectos ſecatur à torrente Alcantara, nomen habente à paruo quodam pago, qui ſitus eſt in angulo dextro eo loco, vbi Alcantara in Tagum ſe exonerat, & ibi torrens ponte lapideo ſtratus eſt. Ripæ illius ambæ ab oſtio miliare vſq;, & amplius præruptæ ſunt, & valde impeditæ: ſed vlterius ſi progrediaris, ſunt humiliores: &, quamuis non omnino planæ, ad caſtra tamen metãda ſatis commodæ. In ſiniſtra ripa conſederat exercitus Portugalliæ, fere in ipſo triangulo, vbi rupes altiſſima eſt, & eam partem, quæ hoſtes reſpiciebat, vallo tumultuarii operis, & magno tormentorum maiorum numero munierat. Progreſſus itaq; in dextram ripam Albanus, è regione & in conſpectu Luſitanorum cum exercitu ſatis diu ſubſtitit, contemplans accurate loci ſitum, naturâ potius, quàm manu munitum. Animaduertit autem Luſitanos, cũ ipſum appropinquare vidiſſent, intra caſtra acie inſtructa expectare, nec vllum ſignum eruptionis dare: tantum tormentorum ictibus hoſtem petere. Itaque conſtituto eo, quod faciendum putabat, poſt leue prælium in caſtra regrediens, ibi pernoctauit: & in ſequentem diem hæc mandata dedit. Præterita media noctis parte, iuſſit magno cum ſtrepitu ad arma conclamari, & claſſicum cani, vt hoſtes è ſomno excitati, & attoniti aciem, vt heſterno die fecerant, inſtruerent. Iniunxit Franciſco de Alaua, præfecto tormentorum, vt ante lucem curaret vehi in colliculos qui caſtris Antonii imminebant, tormẽta aliquot craſſiora, cum omnibus rebus neceſſariis, vt inde acies Luſitanorum, & locus, in quem ad pugnam ituri confluerent, & ex quo pons etiam defendendus eſſet, impeti & defenſoribus nudari poſſet. Iuſſit nauibus imponi mille ſclopetarios, quorum quingenti erant Itali, & quingenti Hiſpani, & mandauit Marchioni Sanctæ Crucis, vt claſſe ſua inuaderet claſſem hoſtilem, dato certo ſigno. Conuocatis omnibus primariis ductoribus, oſtendit quanta ſpes Antonium è caſtris vi eliciendi affulgeret: & petiit, vt in illis, quæ mandaſſet, aut adhuc mandaturus eſſet, diligenter exequendis dicto audientes ſe præberent. Rem eſſe facilem, ſi ordo à ſe præſcriptus obſeruaretur, & ſi illi ſolita virtute niterentur: difficilem eſſe, ſi ordinis, & obedientiæ nulla ratio haberetur. Ex numero earum rerum, quas R. M. ſibi quàm diligentiſſime commendaſſet, eſſe ſalutem, & incolumitatem vrbis Liſybonæ: & hanc vrbem tantæ Regiæ Maieſtati curæ eſſe, vt mallet ipſe non vincere, quam vincendo eam militum prædæ exponere. Se itaq; maiorem in modum ab illis flagitare, vt ſibi promitterent fore, vt, ſi fortuna fauente, hoſtem profligarent, non tantum vrbem ipſi non deprædarentur, verum etiam omnibus, tale quid conantibus, pro viribus obſiſterent. Adfirmauit apud R. M. maiorem gratiam inituros, qui vrbem defendiſſent, quàm qui victoriæ occaſionem virtute ſua præbuiſſent. Poſtremo cum emphaſi ſubiecit, ſi forte ſortem adeo aduerſam experiretur, vt precibus ipſius nullus locus relin-

quereretur;ſe orare Deum,vt primus ſclopeti globus,quem hoſtes eſſent eiaculaturi,ſibi vitæ finem adferret. Longe enim ſe hoc malle,quam facinoris, R. M. tum vtilitati,tum voto adeo repugnantis,ſpectatorem eſſe. Cum hæc dicta,& quæ ſupra commemoraui, ita, vt Dux iuſſerat,facta fuiſſent,paulo ante lucem,præſidio diuerſarum nationum in caſtris relicto, Albanus contra Luſitanos perrexit,agminibus ita, vt mox dicemus, diſpoſitis: quantumuis nonnulli ex primariis ductoribus cenſerent, Antonii exercitum primum nocturnis impreſſionibus furtim,& ſtratagematibus tentandum,eo quod per exploratores intellectum erat,& fere omnes ita ſentiebant,parua manu cũ in fugam coniici poſſe. Diſtribuit Albanus exercitum in tria agmina: duo conſtabant ex peditibus,tertium ex equitibus: & in itinere faciendo vnum agmen non ſequebatur alterum : ſed vnum ad latus alterius,quoad eius fieri per regionem montoſam poterat,progrediebatur. In medio agmine erat Albanus cum maiori parte peditatus Hiſpanici (cui aliquot Germani haſtati adiuncti erant) diuiſi in quatuor acies,nec æquata fronte euntes, nec ita, vt altera alteram ſequeretur, ſed ſparſas, prout ſitus exigebat: & erant ad 6. millia. ad dextrã poſuit omnes Italos,& reliquos Germanos,& paucos Hiſpanos,diſtributos in tres acies,pari paſſu progredientes: his (quorum etiam erant ſex millia) imperabat Proſper Columna. Ad ſiniſtram locauit tertium agmen, ꝙ conſtabat ex equitatu,cui præerat Ferdinandus Albani filius. Primi erant equites ſclopetarii,ſecundi equites more Africano armati,tertii equites leuis armaturæ,vltimi cataphracti,inter quos erat ipſe Ferdinãdus. In flumine Tago, (quem eo in loco tria milliaria latum ad dextram habebant) erat Marchio Sanctę Crucis cum claſſe ſexaginta duarũ triremium, & viginti quinque nauium maiorum : quæ cum non longius, quam quo maioris ſclopeti globus pertingere poteſt,abeſſent,exercitui veluti alæ loco erant, ad imitationem equitatus,qui alterius lateris alam efficiebat. Antonius interim,quod hoſtes,quos pridie viderat, nihil memorabile conatos eſſe meminiſſet,non moueri ſe paſſus eſt claſſico,& ſtrepitu armorum,quem tota nocte exaudierat,quin crederet rem eãdem, quam pridie, exitum habituram,& poſt leuiuſculas velitationes hoſtes,ſi ipſe intra caſtra ſe continuiſſet, denuo ſe recepturos. Nihilominus tamen voluit aciem,vt die præcedenti,inſtruere; ſed non potuit: propterea quod milites ipſius incommodis caſtrenſibus non aſſueti,& diurno labore,nocturnoq; ſtrepitu defatigati,dicto audientes non eſſent. Multi etiam abierant,qui cum in vrbe pernoctare,& mane in caſtra reuerti conſueuiſſent,nondum tum redierant; quidam etiam metu perculſi omnino aufugerant. Iniunxit itaque Antonius Epiſcopo Guardenſi qui Liſybonæ regis quodammodo vices ſuſtinebat, vt ſine mora omnes incolas in caſtra extruderet. Epiſcopus tympanorum ſtrepitu,ſono campanarum,quæ tota nocte malleorum ictibus fatigabantur,& lictoribus armatis,è lectis auellebat ciues,& opifices,qui vi vrbe egredi cogebantur cum armis: & ipſe eadem nocte cum exiguo illo,quem collegerat, numero in caſtra ad Antonium profectus eſt. Verum hæc rigida diligentia omni fructu carebat. Illi enim qui vi extrudebantur,animo fracti,alio furtim profugiebant: ita vt exercitus Luſitanorum nec numero,nec diſciplina creſceret. Interea Albanus in dextera ripa è regione Prioris comparuit ſupra colles, vbi tormenta collocari iuſſerat : cumque Luſitanos in caſtris hinc illinc diſperſos eſſe cerneret,animaduertit ſe fefelliſſe ſpem illam,quam conceperat fore, vt ad arma tanto cum ſtrepitu conclamando hoſtes ad aciem inſtruendam inuitarentur. Videbat itaq; ſe non poſſe facere quod conſtituerat, nimirum aciem ab Antonio inſtructam ex eo loco tormẽtorum ictibus ferire,& ordinibus vacillantibus, vndiq; in hoſtem impetum facere,quem hac ratione facile fundi,fugariq; poſſe exiſtimabat. Veruntamen mutato,pro re nata,conſilio,cum ſibi,manibus omnino non conſertis,diſcedendum non putaret,quantum poterat,tormentis hoſti incommodare conabatur; Priore etiam in idem incumbente. Iniunxit Albanus Proſpero Columnæ,vt cum copiis ſuis, quæ erant in agmine dextro,adortus pontem,in ripam oppoſitam, quam lõgiſſime poſſet, progrederetur. Sancio Auilæ cum bis mille ſclopetariis negociũ dedit,vt aliquanto ſuperius, vbi ripæ torrentis minus impeditæ,& præruptæ ſunt,quantum poſſet, in æquum locũ hoſtem ad pugnam pelliceret,& à latere in illum vſq; ſub ipſum vallum impetum faceret. Ferdinando filio iniunxit,vt per longiores paulo ambages profectus eò, vbi ripę torrentis humiles ſunt,& in alterã ripam tranſiens in hoſtẽ iret,& vt, ſi ille (ꝙ metuebatur) intra caſtra ſe contineret,ex omnib. partib. eodem momento eum inuaderet. Ipſe Albanus cũ reliquo peditatu in loco edito,& vnde vterq; exercitus cerni poterat,ſubſtitit,inde,ſi opus eſſet,laborantibus ſubſidio venturus. Ibi relictis nonnihil à tergo aciebus, in ſella quadam conſidens,ſpectabat ſucceſſum pugnæ,& dabat ſigna,quę ſe daturũ edixerat. Proſper Columna prius ad pontẽ peruenit,quam Auila, & equitatus,torrente traiecto, in oppoſita ripa hoſti appropinquarent: ſiue quod illis magno circuitu iter faciendum fuiſſet, ſiue quod Itali,(vt

Alba-

Albanus dicebat,) reliquis gloriam prærepturi, nimium properaſſent. Non inuenit põtem defenſoribus nudatum: quia in eo loco Luſitani milites illos, qui aliquam virtutis opinionem habebant, locauerant: immo initio fortiter ibi, & diu pugnatum fuit. Etſi enim ſtrenuos ſe gerebant Itali: tamen aliquandiu parum effecerunt. Cum enim locus anguſtus eſſet, & defenderetur à multis ſclopetariis, qui è molendino vicino, ad quod propter aquam aditus nullus patebat, pugnabant: Italis loci iniquitas non mediocriter obſtabat: ita vt, ponte iam fere in poteſtatem redacto, cum cæde nonnullorum, repellerentur. Verum Proſper aliquot milites aggerem anguſtum, qui aquæ continẽdę cauſa extructus erat (& per quem, quamuis ægre, ad molendinum perueniri poterat) conſcẽdere iuſſit: qui cum, paucis amiſſis, eo penetraſſent, Luſitanos, qui erant in molendino, ad vnum omnes interfecerunt: atque ita defenſoribus pontis hoc ſubſidio, quod à latere habebant, adempto, & Italis ex eodem molendino ſclopeta in illos exonerantibus, Columna qui eodem momento totis viribus irruerat, ponte occupato, in oppoſitã ripam euaſit. Quam ad rem magno adiumento fuit Ludouicus Douara: qui cum Italos pedẽ referre videret, pene Albano inuito, aliquot Germanos haſtatos, à tribuno legionis impetratos, ipſis ſubſidio miſerat. Eo in loco aliquandiu magnus hoſtium impetus ſuſtinẽdus fuit. Cum enim Luſitani ignorarẽt ſe etiam ex alia parte oppugnari, vniuerſæ copiæ vna cum Antonio ad pontem contenderant: vbi à Proſpero ſingulari cum virtute repulſi, & in fugam coniecti fuere. Expectabat Albanus, quid effecturus eſſet Sancius Auila: nec dubitabat, ſi ille mandatorum memor eſſet, fore, vt vniuerſus exercitus hoſtium profligaretur: ſed verebatur ne, homo iracũdus, vbi vidiſſet Italos pugnæ initium facere, præ impatientia minori circuitu in hoſtem ferretur, quam vt eum à latere inuadere poſſet: metuebat ſcilicet ne à fronte cum Antonio cõgrederetur, id quod periculoſum ipſi videbatur. Ceterum cũ Auilam ex præſcripto ſuo agere videret, ſtatim victoriã pro certa habere cœpit. Poſtq̃ itaq; Auila cum ſclopetariis, & Ferdinandus cum equitatu hoſti appropinquaſſent, fere neminem, qui reſiſteret, inuenerunt. Etſi enim Antonius, qui vix ad pontem peruenerat, ſtatim conuerſis ſignis Auilæ, & Ferdinando obuiam iuiſſet: tamen Luſitani, vbi pontem captũ intellexiſſent, metu correpti, effuſi omnes vrbem verſus fugere cœperunt. Ibi Albanus ſignum dedit triremibus, quæ velis non ventes, ſed ſolis remis cum reliqua claſſe vrbem verſus nauigarunt, tormenta interim exonerantes in naues Luſitanicas, quæ aliquantum retrocedentes (quamuis fuga quaquauerſus interclusa) vela quidem expanderũt: ſed paulo poſt ſine omni fere certamine in hoſtis poteſtatem conceſſerunt. Antonius, qui tanquam inexpertus, nunquam putaſſet fore, vt ab Albano in ipſis caſtris inuaderetur, cum eodem momẽto à tormentis copias ſuas offendi, põtem, quem inexpugnabilẽ credebat, occupari, milites ſuos fugere, & equitatum hoſtis ad fugam ſibi intercludendam properare videret, valde conſternatus fuit. Nihilominus tamen cum Comite Vimioſio, Emanuele Portugallo, Iacobo Boteglio ſeniore, & Eduardo de Caſtro magna cum confuſione, & nemine hoſti reſiſtẽte, inter promiſcuam turbam & ipſe ad ciuitatem contendit, & in ingreſſu ſuburbiorum vulnus in capite accepit, ab equite quodam: & ſi vel ipſe exiguam moram interpoſuiſſet, vel ſi equitatus aliquanto magis gradum intendiſſet, captus fuiſſet à voluntariis quibuſdam Italis, qui reliquum equitatũ præceſſerant. In hac feſtinatione tranſiit per vrbem cum reliquiis exercitus in fugam acti: cuius pars (quanquam minor) cum ipſo vnam portam ingreſſa, per alteram exiit: reliqui (& quidem maior pars) abiectis armis in ædes ſuas ad liberos, & vxores reuerſi, ſe abſcondebant. Illi vero, qui ex aliis Regni prouinciis oriundi erant, ad templa, metu trementes, confugiebant. Antonius in trãſitu iuſſit aperiri carceres publicos: & ita inter reliquos captiuos, quorum erat numerus maximus, liberati etiam fuerunt ii, qui, quod Philippi partibus ſtuderent, coniecti in vincula fuerant. Copiæ Albani, poſtquam creberrimis ſclopetorũ ictibus, & haſtis multos ex miſeris iſtis fugientibus (qui quaterni interdum, interdum ſeni fruſtra reſiſtere conabantur) interfeciſſent, tandem ad vrbem peruenerunt, præcedente reliquos omnes Ferdinando Toletano, cuius auctoritate fere totus exercitus gubernabatur. Hic cum victoriam penes ſe eſſe videret, veritus ne milites ardore pugnæ incitati plus damni, q̃ ille vellet, inferrent: dedita opera illos detinuit, iubẽdo acclamari militibus illa verba, quibus vt ſibi ab inſidiis caueãt, admonentur: & fingendo etiam fieri poſſe, vt numerus aliquis hoſtium adhuc integer ſupereſſet. Porro cum portis adpropinquaſſet, magiſtratus Cameralis, qui in hunc finem eo ſe contulerat, è mœnibus cum ipſo collocutus eſt: & inter ſe breuibus egerunt, parum diſcrepantes. Cum enim Luſitani militem Hiſpanum ceruicibus ſuis imminere, miſerum ſuum regem ſaucium fugere, exercitum diſſipatum eſſe conſiderantes, ſibi ad extrema redacti viderentur: & Ferdinandus, quanquam victor: tamen de regis animo edoctus, vrbem à militum rapina liberare ſummopere expeteret, facile ipſis

conuenit. Petebat Ferdinandus deditionem vrbis: Luſitani cupiebant ſcire, quibus conditionibus. Reſpondentibus autem nonnullis, conditiones arbitrio Albani permittendas, & Cameralibus ſe iiſdem cōditionibus, quibus reliquæ vrbes ſe dediſſent, deditionem facturos dicentibus, fuit tandem ipſis promiſſum fore, vt vita, & bona eorum in tuto eſſent: idq; fortaſſe, ne, mora longiori interpoſita, milites aliquid in perniciē vrbis tentarent. Atq; ita, cum nonnulli ex Cameralibus è mœnibus deſcendiſſent, ab Hiſpanis in clunes equorum recepti & ad Albanum perducti fuerunt: qui ipſis honorifice exceptis, prolixe ea, quæ poſtulabant, conceſſit. Ibi milites inuito Albano ſignis relictis, promiſcue in ſuburbia, quæ ipſa vrbe maiora, nobiliora, & pulchriora ſunt, & magnitudine multas ciuitates mediocres ſuperant, prædabundi irruperunt. Quamuis itaq; interior vrbis Liſybonæ pars ſalua, & illæſa permanſerit: tamen ſuburbia cum agro ſubiecto ſpoliata fuerunt, & nonnullæ etiā domus vrbanæ, tanq̃ ad dominos perduellionis reos ſpectantes, ceſſerunt prædæ militū, quibus obſiſti non potuit, quia putabant ſufficere, ꝙ ab ipſa vrbe abſtinerent. Et ita in præda aſportanda triduum cōſumptum fuit. Multi ciues iacturam fecerunt rerum cariſſimarum, quas propter peſtē, quæ in vrbe graſſabatur, in villas & prædia vicina delatas, milites inuolarunt. Non vtebantur illi quidē magnis extorſionibus, ſed tamen valde opima ſpolia obtinuerunt. Milites & nautæ, qui erant in triremibus, ingentia damna ciuibus intulerūt, Præterquam enim ꝙ quidquid in Tagi ripa ſitum erat, & naues, quæ erāt in portu, multis mercibus onuſtas, deprædati ſunt, etiam exercitui terreſtri operam nauabant in abſcondendis, & extra regnum auehendis ſpoliis, quantumuis ponderoſis, & aſportatu difficilibus: ita vt milites onere ſe leuaturi, neceſſe non haberent ciuibus prędam vili precio vendere, vt plerunq; alias fieri conſueuit. Telonia nimirum tam illud, vbi generatim pro omnibus rebus portoria ſoluuntur, quam telonium mercium Indicarum, (quod ſemper precioſiſſimis rebus repletum eſt) quantumuis extra muros ſita ſint, ſarta tecta manſerunt. nam propter diuitias, quas in iis eſſe conſtabat, Alfonſus Leua præfectus triremium Sicularum, miſit certum numerum militum, qui illa cuſtodirent, & defenderēt. Virgines Veſtales, quarū monaſteria fere omnia extra vrbem ſunt, illæſæ parmanſerunt, vt & ea, quæ apud illas à ciuib. depoſita fuerant: Quæ vero Monachorum cuſtodiæ commiſſa erant, magna ex parte militibus ceſſerunt, maxime vero in monaſterio S. Rocchi, vbi habitāt Ieſuitæ. Cum enim eo ingreſſi eſſent primum aliquot milites Itali, eiecti fuerāt ab Hiſpanis, qui cum à ducibus eo miſſi eſſent ſub prætextu cuſtodiendi monaſterii. poſtea, amici cum eſſent, plus damni intulerunt, quam fortaſſe priores, tanquam hoſtes, intuliſſent. Cum enim Itali diſceſſiſſent, Hiſpani rimantes ſecretiſſima quæque, omnia, quæ inueniebant, de nocte in triremes, & hoſpitia ſua aſporbant, ita vt nihil ibi intactum maneret. Diuerſitas nationum, quæ prædabantur, in cauſa erat, cur maior ratio haberetur & pudoris mulierum, & rerum ſacrarum, quam alias factum fuiſſet. Hiſpani enim, alibi incontinentiſſimi, hîc ſe continentes geſſerunt, ne forte ſuo exemplo Italos, & Germanos, in Hiſpania verſantes ad peiora incitarent. Spolia maxima erant, & conſiſtebant in ſupellectile, vtenſilibus, aliiſq; rebus pretioſis, quas illa vrbs in tam diuturna pace & quiete, commerciorum Indicorum beneficio, congeſſerat. Numerus cæſorum in prælio non fuit magnus, propterea quod Luſitani tam male ſe defenderant. Veruntamen ex illis ad mille occubuerunt, & ex Albani militibus pauciores, quam centum: adeo hebetia ſunt arma populi, quæ diuturno otio rubiginem contraxerūt. Albanus, vrbe in deditionem accepta, (ad quam ipſe etiam acceſſerat, vt, ſi opus eſſet, contra vim militum eam protegeret) cum aliquādiu in ædibus quibuſdam ſuburbanis cōmoratus eſſet, regreſſus, vnde venerat, caſtra poſuit in eodē loco, vbi illa Antonius habuerat: & Antonius, cum vulnus Sacabemi (ꝙ oppidum Liſybona ſex milliaribus diſtat) obligandum curaſſet, lente progreſſus eſt Sanctarenam cum exiguo comitatu: dubitante interim Albano, vtrum in vrbe latitaret, necne: ꝙ Luſitani, vt ille tempus euadendi haberet, falſa de ipſo referrent. Hæc victoria fuit maximi momenti. & maioris fuiſſet, ſi etiam ipſe Prior in manus Albani veniſſet. Propterea enim ꝙ ille euaſerat, regni incolæ, qui alias ad quietem inclinaſſent, ſuſpenſi, & dubii hærebant, & exiſtimabant Priorem, redintegrato exercitu, denuo aliquid tentaturum. Incurrebat in multorum reprehenſionem Albanus, qui non adhibuiſſet maiorē hac in re diligentiam. Fuiſſe enim latā culpam, ceteris rebus tanta cum circumſpectione diſpoſitis, negligere hanc, quæ eſſet tanti momenti. Quidam incurię eius hoc imputabant quidam etiam malitiæ, præſertim quia Antonius tantum temporis inter Sacabemum, & Sanctarenam conſumpſerat, vt illū aſſequi facile fuiſſe videretur. Hic fuit ſucceſſus pugnæ ad Alcantarā. Interim naues, quę ex India venerāt relictis inſulis Terceris curſum Portugalliā verſus dirigebant, rerū omniū, quæ ſucceſſerāt, ignarę. Et quia, vt diximus, iā ante auditū erat, illas in inſulas adpuliſſe, lōge auidiſſime, idq; in horas, expectabātur

& quia

& quia merces, quibus onuſtę erant, tribus millionibus auri æſtimabātur, multi vehementer animo angebantur, veriti ne quid aduerſi ipſis eueniret. Conſtabat enim & Ducem Albanum naues armatas, quæ ipſas inueſtigarent: & Priorem celoces miſiſſe, quæ illas iuberent Penichiam nauigare, quod oppidum viginti milliaribus ſeptētrionem verſus Liſybona diſtat. Itaq; alterutrum horum neceſſario euenturum videbatur, vt vel à nauibus regiis caperentur, vel Antonii iuſſis obtemperarent. Et ſi vtrumuis horū factum eſſet, illas periiſſe iudicabant. nam ſi in manus Hiſpanorum inciderent, illas prædæ militū ceſſuras: ſin Penichiam deuenirent, Priorem, illis occupatis, bona priuatorum in vſus belli conuerſurum putabant. Quidam etiam, qui ignorabant, quid Antonius indicari nauibus iuſſiſſet, ſuſpicabantur illas curſum in Galliam, aut Angliam directuras, & Antonium, quem vires ſuas ſucceſſu huius prælii metiri veriſimile erat, eas ſubſecuturum. Verum fortuna, quæ ſemel aſpirare cæperat, ita conſtantem ſe hac in parte geſſit, vt poſt biduum à prælio feliciter adpellerent, cū tamen plane ignorarent, quis ſtatus rerū eſſet, & in neutros ex iis, qui obuiam miſſi fuerant, incidiſſent. Sors itaq; adeo benigna regi Philippo fuit, vt ſaluæ, & incolumes in portū Liſybonenſem adpellerent: & ita ille conſecutus eſt eam mercium partē, quæ ad Coronam ſpectabat: &, quantū ad reliquas, ſuas cuiq; tribui iuſſit. Interim omnium animi Badagiozii ſuſpenſi erant, expectabantq; armiſne, an vero tranſactione hæc controuerſia decideretur: & eo magis hac de re dubitabant, q, vtrinq; multæ magnæq; difficultates ſeſe offerrēt, quodq; Albanus non diu rem differre poſſe, ſed neceſſario alterutram ex his duabus viis adeo inter ſe pugnantib. electurus videretur. Verum 26. die Auguſti tempore matutino venit mercator Hiſpanus, qui nullas quidem ab Albano litteras habebat, ſed tamen prælii ſucceſſum, & rerum ſtatū indicauit. Hic mercator qui comitabatur exercitū Hiſpanicum, cum videret copias Prioris eſſe diſſipatas, eodē momento flumen traiecit, & equos celeres conſcendit ante illum, quem Albanus cū litteris mittebat: cumq; ad regē intromiſſus eſſet, quæ viderat, expoſuit: vnde ille ea lætitia perfuſus eſt, quā quiſq; facile animo ſuo concipere poteſt. Nuncius hic ſtatim in tota aula percrebuit, cū incredibili omnium gaudio, & ſingulari laude Albani. ex eo, inquam, genere laudum, quas vis veritatis etiam ipſis hoſtibus extorquere ſolet. Verum cum confirmatio huius nuncii tardior eſſet, q̄ pro loci vicinitate, & rei magnitudine, veritas illius in dubium reuocari cœpit, tanta quidem cum animorum perturbatione, vt hinc facile adpareret, non minus eſſe publicum deſiderium, q̄ lætitia, paulo ante percepta, fuiſſet. Verum gaudium redintegratum fuit aduentu Ferdinandi Toletani, nepotis Albani, quem ille miſerat cum litteris, in quibus non tantum ſucceſſus pugnæ diligenter exponebatur, ſed etiam rationes, quæ ipſum ad prælium committendum impuliſſent, vna cū mandatis, quæ inferioribus ducibus pręſcripſerat: quæ omnia paſſim magno cum applauſu & Albani gloria, approbata fuērunt. Vulgo enim dicebatur eum iam tandem ex hominum animis exemiſſe opinionē, quæ de ipſo olim concepta fuiſſet, quaſi omnia nimis caute, nimiſq; lente adminiſtraret, & in expeditionib. à ſe ſuſceptis, caſtrorum opportunitate, & ſtrategematis ſolis hoſtē ſine periculo ſuperare ſtuderet, vitās interim totis viribus prælium, niſi loci æquitas illud ſuaderet, ad imitationē Fabii Maximi ex veteribus, & ex recētioribus Proſperi Columnæ, cuius veſtigiis ſe inſiſtere gloriaretur. Superior autē laus profluebat ex duabus rebus, quarum altera erat, quod Setubalo ſoluens, ad Caſcaiſium flumen tranſiiſſet: altera, quod prope Alcantaram prælium commiſiſſet. In illa enim ipſe ſolus ceteris ductoribus, in conſilium adhibitis, contradixerat: & cum mari, & cum hoſte certauerat: in hac non dubitauerat etiam cum periculo inuadere Luſitanos in ipſis caſtris, & cum vrbem tam populoſam à tergo haberent, idque diſſuadentibus nonnullis ex primariis ductoribus. Commendabant vehementer, q, vrbem Liſybonam à militum rapacitate liberaſſet, fungens ſimul officio victoris, & protectoris: & maiorem illum ſibi hic gloriam comparaſſe adfirmabant, quam cum anno 1557. caſtra ex vrbis Romæ vicinia moueret: propterea quod ibi non (vt prope Liſybonam) ad ipſas vrbis portas dimicauiſſet. Sed hos, & ſimiles ſermones diſſipauit ſubitus, & triſtis quidam caſus, qui omnium animos ita perculit, vt neminem de vlla alia re vel loqui, vel cogitare permitteret. nam inter medios de ſucceſſibus adeo proſperis nuncios Rex incidit in morbum periculoſiſſimum, qui intra paucos dies ita inualuit, vt exigua ſpes vitæ ſupereſſet, & ab ipſis medicis fere pro deplorato haberetur. Hæc res vna in ore erat omnibus. Nam moriente rege moriturus eſſe videbatur totius orbis Chriſtiani defenſor. Et ſi mors illius vnquam alias mutationibus occaſionem præbitura videretur, tum certe longe omnium maximas paritura exiſtimabatur. Non ſolum enim Belgicum pacatum non erat, ſed etiam Gallia ad res nouas inclinare: Luſitania vero vacillare videbatur, ita vt facili momento in contrariam partem impelli poſſet: & præterea reliquarum Hiſpaniæ prouinciarum ſtatus nec ipſe ſatis firmus, & ſtabilis multis eſſe videbatur. Varia erant iudicia, quid ſtatuendum eſſet: ſed omnia per-

turbatione,& metu plena. Albanus,cui meliores fere omnes adſtipulabantur,ſuadebat,vt, ſi Rex forte moreretur, Regina ſtatim vna cum filio primogenito in Luſitaniam ingreſſa, recta Liſybonam contenderet. Putabat enim hac ratione beneficio exercitus,quem habebat,non tantum Luſitaniam ipſam in officio & quiete cõtineri poſſe, verum etiam hac pacata,reliquas Hiſpaniæ prouincias non facile quidquam noui tentaturas. Interea ille operam dedit,ſtabiliendis rebus,& loco mouit Camerales, qui à Priore ad hoc officium promoti fuerant,reſtitutis priſtinæ dignitati illis, qui prius eam obtinuerant: quibus ad ſe vocatis oſtendit adeſſe tẽpus, quo eos nomine ciuitatis Regiæ Maieſtati fidelitatis iuramentum præſtare oporteret,nomẽ illius per plateas publice ſolitis cum cerimoniis proclamando. Cum reſpondiſſent ſe eſſe paratos,petiiſſentq; ſibi copiam,dies feſtos & pompas in publicæ lætitiæ ſignum inſtituendi,fieri,& ſimul priuilegia ſua confirmari,ſubiecit Albanus, non eſſe iam opus ſolemnibus iſtiuſmodi pompis: ſed illas reſeruandas in aduentum filii primogeniti Regiæ Maieſtatis,quem illa breui Liſybonam mittere conſtituiſſet,eum in finem, vt inter Luſitanos educaretur. Quod vero ad priuilegia attineret, illa eſſe pauca & tenuia: à R. vero M. longe ampliora illis conceſſum iri. Vndecimo itaq; Septembris iuramentum in diuerſorio Albani præſtitum fuit,& poſtero die poſt prandiũ,magiſtratus Cameralis cum vexillo, & tympanis per plateas circumiens proclamauit nomen Regis Philippi more ſolito,ſed voce minus acuta,& cum exiguo populi concurſu: & cum in proclamationibus ſuperiorum regum applauſus,& riſus exaudiri conſueuiſſet,hic nihil exaudiebatur præter ſecretos gemitus,& tacitos queſtus: nonnulli tamen fletum, riſum, lætitiam & triſtitiam inter ſe,quodam adulandi ſtudio ducti,commiſcebant. Exercitus Albani vſq; ad decimum diem Septembris ſemper hæſit in iiſdem caſtris inter Liſybonam,& Alcantaram,in eo loco, vbi antea Luſitani conſederant: & omnia ita erant incerta, vt quid conſilii capiendum eſſet, non conſtaret: tantum nuncii de rebus Prioris expectabantur. Quo tempore, veluti comes belli, inuaſit non tantum exercitum, ſed etiam vrbem ipſam contagioſus quidam catharrus,ita quidem malignus,vt non minus,quam ipſa peſtis,in homines ſæuiret. Pauci fuerunt,qui cũ hoc morbo non conflictarentur: & plurimi ex eo mortui ſunt, & inprimis milites: propterea, ꝙ aduerſus nouum hoc malum vſitata remedia parum virium haberent. Antonius paulo poſt peruenit Sanctarenam: cuius loci magiſtratus (quanquam eſſet idem ille,à quo nuper tãto cum gaudio rex ſalutatus fuerat) noluit ipſum in oppidum intromittere: (tam facile animi hominum cum fortuna mutantur) ſed cum promiſiſſet Antonius, ſe mox diſceſſurum, ſub hac conditione receptus fuit. Vnde poſtero die Coimbriam verſus iter inſtituit. Interea ipſi ciues Sanctaranenſes miſerunt, qui Albano nomine vniuerſitatis iuramentum fidelitatis præſtarent: cumq; idem à Coimbrienſibus expectaretur, intellectum fuit Priorem eſſe Coimbriæ, inſtituere in illis partibus munitiones, inſtaurare Montem maiorem, quem veterem adpellant, reſcindere pontem, quo Dorius conſtratus erat. Et quamuis non eſſet periculum, ne tantas copias colligeret, quæ Albano metum aliquem creare poſſent: tamẽ ex hac re perſpiciebatur, bellum nondum eſſe confectum, nec tuto poſſe dimitti partem exercitus, quæ cum triremibus Italicis commode abitura exiſtimabatur. Itaq; cum parua mora interponeretur, præteriit tempus, quo triremes mari illi ſe committere audent. Quia vero & regio ſterilis eſt, & magna annonæ caritas Liſybonæ naſcebatur, miſſi fuerunt Germani Setubalum: & conſilium captum de Italis Sanctarenam in hyberna deducendis. Veruntamen cum Sanctarenam nunciaretur, Priorem non contemnendas copias colligere, Albanus noluit milites illos tanto interuallo à ſe inuicem ſeparare: ſed Italis & Hiſpanis, vt immunes eſſent à pluuiis, quæ ingruebant, hoſpitia aſſignauit in ſuburbiis Liſybonenſibus, ea nimirum vrbis parte, quæ à militibus ſpoliata fuerat. Vexabat interim Prior vna cum ſuis incolas regionis inter Dorium & Minium iniectæ, dum homines vi ad arma capienda adigit. Et quia multi, de ſucceſſu dubitantes metuebant, ne Prioris partes ſequendo ſeipſos in exitium præcipitarent, grauiſſimis pœnis in illos, qui recuſarent, conſtitutis, miſeros ad obedientiam compellebat: ita vt pars vitæ, pars bonis ſuis metuentes ipſi adhærerent: quin imo etiam nonnulli inueniebantur, qui naturali quodam erga eum amore impulſi communem cum ipſo fortunam experiri, & vitam etiam pro eo profundere non recuſarent. Hac ratione coegit ad quatuor, aut 5000. hominum, quorum opera quodammodo frenabat ciuitatem Coimbriam, ne ſe regi Philippo dederet. His comitatus abiit Auerum, vbi cum oppidani armata manu reſiſterent, maiori, quam antea vllo alio in loco, cum ardore dimicauit. Cum enim tormentis quæ habebat, muros concuſſiſſet, oppugnationem, ſed ſine diſciplina militari, inſtituit. Quia autem parum efficiebat, nonnulli ex oppidanis, qui ipſi fauebant, partim verbis, partim vi ciues reliquos in muris defendendis occupatos ita impediuerunt, vt milites Prioris in oppidum irrumperent, nimium tardante

ſubſidio

ſubſidio,ꝙ Pantaleon Sada Portu adducebat. Prior multos ibi in carcerem coniecit, ſpoliauit, occidit: & expilauit, ac deſtruxit obuia quæque. Ob hæc facinora, quæ illi hominum fæci laude digna videbantur, Prioris milites ruſticani tam altos ſibi ſpiritus ſumebant, vt, cum ligonibus, & ſudib. armati eſſent, iactitarent ſe recta Liſybonam ad regnum è manib. Hiſpanorum extorquendum profecturos eſſe. Qua in arrogantia non mediocriter confirmabantur ab Antonio, qui audita regis inualitudine, ſtatim rumorē de morte illius in vulgus ſparſerat: &, vt facilius fides ſibi haberetur, veſtes lugubres aſciuerat. Fiebat de his rebus omnibus certior Albanus, & magis magiſq; intelligebat, quanti momenti fuga Prioris fuiſſet. Non deerant, qui reprehenderent Albanum, ꝙ non ſtatim copias contra Priorem mitteret. Ceterum Dux, qui ea, quæ maximi momenti erant, in tuto collocanda eſſe iudicaret, nolebat diuellere exercitum, quem habebat, donec intelligeret, quonam regis morbus euaderet. Porro Rex, cum aliquandiu vitæ fini proximus fuiſſet, cum publica omnium lætitia melius habere cœpit: &, creſcentibus indies ſanitatis mox recipiendæ ſignis, paulatim priſtinam valetudinem recuperauit. Vnde euaneſcente illo metu, qui omnium animis inſederat, denuo victoria, & actiones Albani hominum ſermone iactari cœperunt. Ceterum gloria, quam ſibi ille comparauerat, vt in omnibus rebus humanis accidit, nō fuit diuturna, & raro tam manifeſtum inſtabilitatis vulgi, & virium inuidiæ exemplum conſpectum fuiſſe videtur, nā ſuperiores omnes laudes ſubito in obtrectationes, atq; adeo apertas calumnias abierunt: ita vt totidem argumenta ad virtutem Albani, & exercitus illius eleuandam inueſtigarentur, quot rationes ante biduum ad actiones eiuſdem prædicandas allegatæ fuerant. Ducebant originem hæ calumniæ vel ab inferioribus belli ducibus, vel ab aliis, exercitum comitantibus, qui, ſiue quod ab Albano in ratione belli gerendi diſſentirent, ſiue priuati commodi conſideratione moti, ſiue, vt aliis placet, hiſce delationib. in regis beneuolentiam ſe inſinuare cupientes, ſcripſerunt, prædas & rapinas fuiſſe maximas, & permiſſu Albani per integrum triduum duraſſe. Dicebant hanc eſſe cauſam, cur Luſitani tam eſſent obſtinati, & tanto odio Hiſpanos proſequerentur: conabanturq; probare Albanum, ſi voluiſſet, auctoritate ſua facile militibus obſiſtere potuiſſe: ſed quia & in ipſum, & in liberos, cognatoſq; (qui non tam de pugna, q̄ de præda ſoliciti fuiſſent) bona ſpoliorum pars redundaſſet, eum ad vim iniuſtam, & rapinas cōniuiſſe, nec cuiuſquam querelis motum fuiſſe, vt in auctores facinorum animaduerteret. Nomina acquiſitionis, prælii, expugnationis oppidorum, & profligationis copiarū hoſtilium, hoc in loco vana eſſe, & improprie ab Albano vſurpari: propterea ꝙ neminem inueniſſet, qui ipſi ſerio, & fortiter reſiſteret. Neque promiſcuam illam turbam Luſitanorum, qui ab Antonio vi coacti fuerant, nec populum ſimplicem, quem ſacerdotes in confeſſionibus, & pro concione deceperant, exercitum appellari poſſe, nec illius profligationem victoriæ nomē mereri. Sane ita cœca eſt inuidia, vt quantumuis duo exercitus mutuo ſe crebris ictibus tormentorum petiiſſent: ab vna parte pons, ab altera vallum oppugnatū, equitatus & peditatus Luſitanicus fuſus, hoſtis in fugam coniectus, vexillum regium cum multis aliis captum fuiſſet, deniq; mille amplius milites occubuiſſent: tamen prælium nullū commiſſum fuiſſe iſti adfirmare non vererentur. Quidam, qui Albanum negligentiæ accuſabant, dictitabāt eum, cum conſtituiſſet hoſtem è caſtris eiicere, ſtatim, oppugnatione pontis, & valli inchoata, à manu ſiniſtra alas equitum vlterius extendere debuiſſe, vt nimirum eo facilius hoſtem exitu intercludere, &, ſi fugere conaretur, capere poſſet. Quia vero equitatū in loco tam remoto detinuiſſet, vt fruſtra deinde Priorem aſſequi conaretur, hunc errorem in tam celebri duce nullam omnino excuſationem admittere. Alii dicebant, non eſſe veriſimile eum, ſi voluiſſet, Priorem capere non potuiſſe: nam de equitatu in loco ad hanc rem accommodato locando, etiam duci quantumuis imperito in mētem venire potuiſſe. Ceterum Albanum de induſtria Priori ſpacium euadendi conceſſiſſe, propterea quod, illo elabente, bellum nō tam cito confectum iri probabile eſſet: id ꝙ duces belli expetere ſolerent, qui autoritatem propriam, & priuatum commodum publico bono anteponūt. Addebant alii, Albanum, ſi voluiſſet, etiam Priorem, poſtquam victus effugerat, facile in poteſtate habere potuiſſe. Cum enim Prior ſatis lente progrederetur, oportuiſſe Albanum mittere equitatum, qui eum inſequeretur tanta cū celeritate, quantam Prioris conditio requirebat. Inter tot accuſatores pauci erant, qui pro Albano loqui auderent: pauci amici illū excuſabant, dicendo tempus, locum, & ſtudiū rei ſummam in tuto collocandi interdum non permittere Imperatori, vt omnia ex animi ſentētia adminiſtret. Inſequi tū temporis Priorem, non fuiſſe tutum. Nam cum Albanus damna, quæ à militib. certo imminebant, prauideret, &, ſi multos ad Priorē inſequendū mitteret, cōtra voluntatē Regis prouinciam ab illis vaſtatā iri; ſin paucos, illos in periculo verſaturos eſſe, cōſideraret, viſum ipſi eſſe parumper expectare, donec victoriæ ardor in animis eorū nonnihil deferbuiſſet, & tū certam exercitus partē ad perſequendum

Priorem mittere: cumq; de hac re cogitaret, interim ſuperueniſſe morbũ Regis, cuius exitum quoad non perſpexiſſet, copias in varias partes diſtrahi è re nõ iudicaſſe. Quantum ad caſtra Prioris, equitatu cingenda, attineret, præterquam ꝙ equites pauciores eſſent, quam qui ad hanc rem requirerentur, etiamſi hoc facere potuiſſet, tamen tale quid non decuiſſe ducem prudentem, ne hoſtis ex timido redderetur audax, propterea ꝙ ſibi vel pugnandi, vel in hoſtium manus incidendi neceſſitatem imponi videret. Quantum ad deprædationem ſuburbiorum, in non exigua felicitatis parte ponendum, ꝙ vrbs Liſybona tam ampla ſuburbia, & à muris nuda habuiſſet. Alioqui enim non niſi difficilime milites contineri potuiſſe, ne in ipſam vrbem irrumperent. imo, vt illa ſarta tecta conſeruaretur, opus fuiſſe re aliqua, in quam feruorem deſiderii, quo tenebantur, euomerent. Et ſicut difficile fuiſſet liberare à rapinis illorũ vrbem: ita nullo modo defendi potuiſſe ſuburbia, in quorum cõſpectu prælium commiſſum fuiſſet. Ridebant eos, qui dicebant partem prædæ ad Albanum rediiſſe, eo ꝙ hoc omnium maxime ab ipſius ingenio alienum eſſe videretur. Oſtendebãt, etiamſi ad Luſitanos macula liberandos, & placandos, non conduceret prædicari victoriã, tanquam glorioſam, ſed potius nominari parũ honorificam, vtpote quæ ex exiguo hominum pauperum, ſeditioſorum, monachorum, apoſtatarum, & ſeruorum fugitiuorũ numero reportata fuiſſet: tamen eã difficulter celari. negari enim non poſſe, Antonium habuiſſe magnas copias, in caſtris loci natura munitis: & inter ceteros illi adfuiſſe multos ex nobilitate, eoſq; vt odio Regis Philippi, ita ipſius amore flagrantes, quæ res facile illorum imperitiam compenſaret. Non eſſe veriſimile exercitus, in quibus hæc concurrunt, tam facile cedere, aut in fugam ſe coniicere, niſi res ipſis ſit cum duce virtute, & iudicio præſtanti, qui partim vi, partim arte illos vincat, atq; diſſipet. Adducebant multas rationes, cur non eſſet credibile Albanum conſilium regi ſuo adeo damnoſum cœpiſſe, vt bellũ ducendo eo diutius potiretur imperio. Etſi enim in antiquis rebuſpublicis ciues nobiles militatũ abeundi, & imperatorum munere fungendi cupidi eſſent, vt nimirum ita Senatus imperio aliquandiu ſeſe veluti ſubtraherent: tamen longe aliam eſſe rationem in hodiernis principum imperiis, vbi melior eſt conditio eorum, qui nũquam à regum latere diſcedũt, quam eorum, qui ab illis remoti ſunt. Addebant, cõſiderandam eſſe ætatem, fidem & experientiam Ducis Albani, eamq; in ſententiam multis tum veteribus, tum recentibus exemplis adductis, concludebant veriſimile eſſe, illum, nulla priuatæ ſuæ dignitatis, ſiue vtilitatis ratione habita, regi operam fidelem, pro viribus nauâſſe. Quamuis autem hoc pacto nonnulli Albanum excuſarent: tamen ex hominum animis ſiniſtræ ſuſpiciones penitus euelli non poterant. Tam facile ſors mutatur in hac mundi tragœdia, vt ille imperator, qui præcedenti ſeptimana, triumpho & gloria inſignis fuerat, lecto adfixus, & apud regem in crimen vocatus, animi mœrore cõficeretur; vt exercitus propemodum diſſiparetur, fame & multis incommodis laborans, peſte infectus, & propter rapinas ac facinora (quorum quædam vera, quædam ficta erant) infamis: ita vt milites illi mœſti, adflicti, irati eſſent, &, ſola inſolentia excepta, in reliquis victi potius, q̃ victores eſſe viderentur. Præcipui etiam ductores vultu facile prodebãt, ſe de omni laborũ ſuorum remuneratione deſperare. Itaq; illi, qui ſedes in Luſitania collocare, & partem bonorũ confiſcatorum à rege præmii loco impetrare conſtituerant, ſpe ſua fruſtrati fuerunt. Rex enim contrarium omnino apud animũ propoſuerat: nimirum moleſtiarum, quas Luſitani ipſi exhibuerant, memoriã deponere, & non tantum inobedientib. veniam concedere, ſed etiã beneficiis affectos benigne, inſtar filiorum, habere. Exiſtimabatur vulgo fore, vt rex, de fuga Prioris, & de vrbe Liſybona in poteſtatẽ redacta certior factus, ſtatim eo properaret, & beneficiis, ac largitionib. animos Luſitanorum ſibi conciliando, mitigaret indignationẽ, quam ipſis rapinæ & iniuriæ militũ commouerant. Veruntamen licet iam deliberaſſet de itinere Eluas inſtituendo, & regnũ tanquam Rex Luſitaniæ ingredi cuperet: tamen conſilium mutauit, propter peſtem, quæ in variis regni locis graſſabatur. Interea operã dedit, vt in poteſtate haberet omnia reliqua loca non Luſitaniæ tãtum, ſed etiam ab ipſa dependentia. In Africam inde vſq; ab illo tempore quo exercitus ad fines Luſitaniæ peruenerat, miſerat, qui ad deditionem illa loca adhortarentur: ſed cum eodẽ tempore Antonius & ipſe ad præfectos ſcripſiſſet, & res eius adhuc ſatis bono loco eſſent: incolæ illorum oppidorũ, de imperio Philippi accipiendo nihil dũ certi conſtituerant. Itaq; victoria obtenta, denuo eo aliquos è miniſtris ſuis miſerat. Cum enim illæ arces & oppida, vtpote Hiſpaniæ adeo vicina, eſſent maximi momenti, verebatur ne Antonius, ſi diutius in fide erga illum manerent, pernicioſum aliquod de iis conſilium caperet. Promiſſo itaq; præfectis præmio obtinuit, vt ipſum pro domino agnoſcerent, ita tamen, vt alii aliis eſſent obſtinatiores: & ita nulla omnino re mutata, iiſdem præfectis, & iiſdem præſidiis illa loca cuſtodienda permiſit. Inſulæ Terceræ ſolicitũ Albanum habebant, quod exiſtimaret, magni referre, vt in poteſtate Regis eſſent. Itaque feruente etiamnum

victoriæ

victoriæ fama, de legatis nomine regis, & vrbis Lisybonæ eo mittendis cogitabat. Verum cum Badagiozii à cõsiliariis Regiis res in deliberationem vocata, & bene perpensa fuisset, decretum fuit prçstare, totum hoc negocium à solis Lusitanis, nullo Hispano interueniente, expediri. Qua de causa Rex Lisybonam ad Eduardum Castelblãcum scripsit, vt re cum Albano communicata, ipse tanq̃ Lusitanus, aliquem in insulas mitteret: sed Eduardus nihil certi hac in re constituit. nã cũ nuper supremus quæstor factus esset, animaduertit Eduardum Borgesium, quem Albanus huic legationi destinarat, obstrictum esse ad reddendas rationes certæ pecuniæ summæ, quæ ad coronam spectabat. Itaq; non existimauit è re esse vel illum ablegare, vel alium in eius locũ substituere. Albanus interim certior factus regem conualuisse, relicta cura insularum ei, cui commissa erat, noluit longiores nectere moras, in parte exercitus contra Priorem mittẽda. Et quamuis anni tempus esset satis incommodum, tamen 22. die Septembris eo ablegauit Sancium Auilam cum quatuor millibus peditum, & quadringentis equitibus, qui statim Coimbriam versus iter facere cœpit: cumq; paulo post intelligeretur, multos milites in itinere mori, multos in Hispaniam aufugere, & propter pluuias immoderatas cum maxima difficultate Auilam quatuor tormenta maiora secum vehere, Albanus illi adhuc mille quingentos pedites, duce Iacobo Cordubensi, subsidio misit: & parari iussit naues, quibus aliquot tormenta maiora in illas partes mari deueherentur. Auila cum copiis suis prima castra habuit Louresii: inde mouit Turres veteres, vbi fracto plaustro, vnũ ex tormentis relinquere coactus fuit. Ex eo loco recta Coimbriam cõtendit, transiens per Gibarotã, vbi vidit trophęa memorabilis illius victorię, quam Lusitani in eo loco ex Castellanis olim reportarũt. Inde duas turmas equitũ misit Coimbriam, quæ antequam equitatum conspexisset, deditionem facere noluerat: sed veniente equitatu, statim cum clauibus ciues exierũt: & Emanuel Sosa Pacecus, generalis exercitus Commissarius, in vrbem, iuramentum fidelitatis nomine regis recepturus, introiit. Prior cum hac de re certior factus esset Aueri, noluit ibi expectare Sanciũ Auilam: ambigens, vtrum naui conscensa, regno excedere deberet, nec ne. Verum cum accepisset litteras à quibusdam ciuibus Portus, qui promittebant se illum recepturos, si, quantis maximis posset, copiis comitatus veniret, iter instituit versus illam ciuitatem, de qua, quia hactenus nullã fere mentionem fecimus, cum tamẽ sit vna ex primariis, re paulo altius repetita, quis ipsius status in hisce tumultibus fuerit, ostendemus. Ciues Portenses, qui inter Lusitanos prudentissimi habentur, eo tempore, quo nunciatum erat, regem Hispaniæ bellum parare, & quo Gubernatores imperabant, miserant in aulam, qui arma, & cetera ad bellum necessaria peterent, vt si opus esset, sese contra vim iniustam tueri possent. Ceterum cum ipsorum legati Almerinum peruenissent, intellexerunt gubernatores Setubalum discessisse, & Priorem regẽ esse salutatum. Itaq; mandata, quæ ipsis à superioribus ad gubernatores data fuerant, iniussu eorundem nouo regi exposuerunt: à quo etiam arma & reliqua, quæ petierãt, impetrarunt: cumq; hæc secũ Portum deportassent, nata est discordia inter ciues: quorum alii, Antonii studiosi, factum legatorum adprobabant: alii seueriores, q̃ cum ad Gubernatores missi essent Priori mandata exposuissent, illos pœna dignos esse dicebant. Itaq; altera pars arma, & reliqua accipere volebat, iisq; vti, si opus esset, q̃ diceret non esse illa respuenda, si vel ab hoste venirent: altera autem omnino recusabat, quod iudicaret hoc pacto Antonium agnosci pro rege, & suspicionẽ moueri Regi Catholico: quorum neutrũ committendum, nec alterutri parti fauendũ, sed rei exitum expectandum esse iudicabant. Verum cum maior pars eo inclinaret, ne arma acciperentur, de consilio Pantaleonis Sadæ, Ferdinandi Nunezii Barretti, & Ioannis Roderici Sadæ (quorũ maxima erat in tota ciuitate auctoritas) legati tormenta, & ceteras res ad ea pertinẽtes deposuerunt in arce Feriæ, nõ procul à ciuitate, quæ hoc pacto tormẽtis nudata remanebat. Verũ vbi Albanus prope Cascaisium militẽ exposuisset, ante prælium Alcantaranum regi iuramentũ fidelitatis per legatos præstiterant. Prior porro, cum in eas partes peruenisset, occupârat hæc tormẽta, & illorum beneficio muris Aueri diuerberatis, Portum profectus erat. Etsi autẽ nonnulli ex ciuibus atrocia conuitia in eum euomuissent, ita vt verisimile esset, eũ nec pacta, nec transactiones vllas admissurũ: tamen cum maior pars illum recipiendũ iudicaret, summa cum lætitia intromissus, & sub pallio, vt vocãt, exceptus fuit magno populi cõcursu. Pantaleon autẽ Sada & socii, prçuiso populi animo, nec remedio vllo adhibito, q̃ dicerent sibi non obediri, existimarunt se ibi tuto cõmorari non posse, & ita cõscensa naui primũ in Galiciam, & deinde Lisybonã se contulerunt. Substitit ibi Prior per decẽ dies, & domus quorundã ciuium, sibi inimicorũ, prædæ exposuit: magnã saccari copiam mercatorib. vi extortã, in Gallias misit: à ciuibus 100. millia ducatorum sibi mutuo dari petiit: cumq; intelligeret Auilã cum copiis adpropinquare: Coimbriam, Montem maiorẽ, & aliquot alia oppida illi claues obtulisse;

misit Episcopum Guardensem Vianam, & ad Pontem Limæ, vt maiores copias, ad hostem fluminis traiectu prohibendum, colligeret. Interim Albanus Lisybonæ cum magna molestia, & animi anxietate viuebat. Videbat enim Lusitanos longe arrogantiores, quam vnquam antea, ab Hispanis diffidere, & se à rege nullam licentiam habere in contumaces animaduertendi, ita, vt par erat, & vt alibi facere consueuerat: Priorē adhuc cum copiis circūuagari: in vrbe quotidie multas rixas inter Lusitanos & Castellanos nasci, & has duas nationes mutuo odio ita flagrare, vt facile maior aliquis tumultus inde oriri posse videretur. Quantumuis autem Hispanis expresse iniunctum esset: vt patienter iniurias ferrent: tamen non erat hoc in ipsorum potestate. Cum enim hoc Albani mandatum Lusitani ex metu proficisci putarent, indies magis magisque insolescentes conuitia spargebant, & Hispanos ad pugnam mira cum petulantia prouocabant. Albanus itaque, vt his incommodis aliquod remedium adferret, iussit muniri aliquo modo arcē, quæ in vno ē collibus ciuitatis sita est, antiquissimi operis: & in eam maximam partem militū collegit, vna cum tormentis, commeatu & reliquis instrumentis bellicis: & ita militibus remotis à portis vrbis, ad quas excubabant, & vbi in odium vulgi incurrebant, & rebus suis in tuto collocatis, paulatim iracundiam Lusitanorum mitigauit. Sancius Auila interim appropinquauerat Auero, vbi extra muros obuiam illi progressi sunt primarii ciues, qui præ gaudio lachrymas nō tenebant: sed ante omnes gestiebant complures, qui hactenus in carcere detenti, & in vitæ periculo fuerant, propterea quod se Antonio opposuissent. Exacto à magistratu fidelitatis iuramēto, cum intelligeret Priorem Portum profectū, eum insecutus est. Erat enim auidissimus manus cū illo cōserendi, præsertim cum iam venisset Iacobus de Corduba cum militibus, nuper ab Albano subsidio missis: ex quibus tamen multi vel mortui erāt, vel aufugerant, ita vt ad quingentos redigerentur. Habuit castra in diuersis locis, & agricolis studiose pepercit: cumq; peruenisset Risanam Sāctæ Mariæ, quæ quindecim miliaribus distat à sinistra ripa Dorii (in dextra autē sita est ciuitas Portus) cogitare cœpit de ratione fluminis traiiciēdi, quod ad hostem vincendum hoc omnium maximū impedimentum esse existimaret. Sciebat flumen esse rapidissimū, ferri inter montes asperrimos, nec vsquā vado transiri: Adducebat ille naues aliquot plaustris impositas, quas in flumē demitteret, & quanquam essent paucæ, tamen beneficio illarum ripam peruestigari, & alias reperiri posse sperabat. Verum naues longitudine itineris, & carrorū concussione, ita quassatæ fuerant, vt fatiscerent, & fere inutiles viderentur. Itaque motis castris ad monasteriū Grisum, quod aliquanto propius est flumini, Auila alias naues quæri iussit, sed nullæ inuentæ fuerunt. nam præterquā quod Prior edicto vetuerat, ne quæ nauis ex dextra ripa solueret, etiam tres, aut quatuor lembi armati, per flumen huc illuc circumuagabantur transitus impediendi gratia. Itaque Auila maiori quam ante, cum diligentia misit, qui in omnibus locis, tum vicinis, tum etiam nonnihil remotis, quotquot inuenirent, captas sibi adducerent. Et sane voti compos factus fuit. Etsi enim nullæ inueniebantur in locis vrbi vicinis: tamen in superiore fluminis parte, quo Lusitani Hispanos penetraturos nō putabant, complures inuentæ, & adductæ fuerunt. Ad has accesserunt illæ, quæ venerunt Massarellis, oppido in sinistra ripa sito: cuius incolæ Priori irati, propterea quod ipsorum, tanquam inobediētium, ædes cōburi iusserat, cum mulieribus, ac liberis in nauiculas impositis, ad castra Hispanorū confugerant. Adiumento etiam fuit, quod cū Antonius Serranus, vnus ex illis ductoribus, quos Auila naues conquisitum emiserat, fere ad ostium fluminis vsque progressus, nullam inueniret, forte vna, quæ ad ripam adpellere non audebat, è longinquo conspecta, & militib. quos habebat, in insidiis collocatis, & omnib. vestibus de industria detractis, se ab Hispanis spoliatum finxit. Cum enim nautas, explorator quidam Lusitanus, (quem prope se abscondiderat, ita, vt ab illis conspici non posset) inclamasset: illi ad ripam appulerunt: & Serranus in eam ingressus displosit paruulum sclopetum, quod abdiderat, & ita non tātum nautas perterrefecit, verum militibus in insidiis collocatis signum prorumpendi dedit: cumque hi aduolassent, Serranus subito in potestatem suā redegit nauiculam, & illius beneficio adhuc duas aut tres, satis paruas, quæ erant in vicina: atque sic in vniuersum erant trigintaquinque, quibus bona pars exercitus flumen traiicere posse videbatur. Ardebat desiderio quāprimū traiiciēdi Auila, seq; nō incōmode id facere posse existimabat sed omnib. reliquis ductoribus hoc consilium temerarium esse videbatur. neque enim flumen vllo in loco nauibus transiri posse credebatur, nisi prope Petram Salsam, vbi erat traiectus solitus, sed quem hostis munitum præsidio firmauerat. In reliquis enim partibus ripæ asperitas transitum impediebat. Vnde fiebat, vt hostis decipi nō posset, licet fingerēt, vt fieri solet, se in vno loco traiecturos, & postea in alio traiicerent. Dicebant nauiculas esse paucas, & nautis non optime instructas. Et quamuis fortasse bonam partem

peditum

peditum capere possent: tamen in iis non esse locum equitatui qui necessario in citeriori ripa relinquendus esset, id quod tamen è re non futurum videbatur. Præterea in ripa vlteriore, non tantum eam partem, ad quam traiici posset, tormentis & vallo munitam esse, sed etiam magnam peditum, & equitum multitudinem ibi conspici. Qua de causa transitum fluminis non sine manifesto periculo tentari posse, & consultius, videri, adhibere diligentiam in commeatu conquirendo, & non nimium in traiiciendo flumine properare, propterea quod Regis pluris interesset, rei summam in tuto collocari, quam festinari. Satis intelligebat hæc incommoda Sancius Auila, sed duæ res erant, quæ ipsum ad transeundum adigebant. Prior erat penuria commeatus, quæ in horas crescebat. Altera, quod intelligeret, Eduardum Lemosium, Martinum Lopezium Azeuedum, & Antonium Susam Coutignum, qui Prioris partibus studebant, cum copiis, quas collegerant, illi subsidio venire constituisse: id quod impedire cupiebat: & adhæc omnia accedente Lusitanorum contemptu, qui ex superioribus conflictibus natus erat, omnino sibi traiiciendum iudicabat. Quamobrem exercitum in ripam fluminis duxit: cumq; eo in loco à Lusitanis propugnaculum quoddam prope oppidum Gaiiam extructum videret, existimauit se necesse habiturum illud oppugnare, & nonnihil temporis ibi consumpturum: sed minus opinione suâ negocii sustinuit. Cum enim Petrum de Sotomaiori cum aliquot equitibus ad situm propugnaculi contemplandum misisset, pręsidiarii, sclopetis semel in equites displosis, & propugnaculo deserto, in ciuitatem se receperunt: & ita in citeriori ripa omnibus obstaculis submotis, nihil reliquum erat, nisi vt Auila de ratione aliqua quam minimo cum incommodo traiiciendi cogitationem susciperet. Perlustrauit itaque totam ripam superiorem, si forte in aliquem alium traiectum incideret: cumque omnia aspera, immo, prærupta deprehenderet, nullum locum vel mediocriter commodum inuenit, nisi Auintesii, ad duo à castris milliaria: vbi (quamuis difficulter) ab vtraque parte, & nauiculæ conscendi, & in ripam euadi poterat. Cum itaque eo in loco traiicere constituisset, in castra reuersus consilium suum detexit, & quia nonnulli hoc improbant, conuocatis omnibus, in hanc sententiam locutus est. Miramini fortasse, quod ego crastino die cum toto exercitu hoc flumen traiicere constituerim, propterea quod res difficultate & periculo non caritura videtur. Puto enim anni tempus incommodum, ripæ asperitatem, hostium armatorũ in opposita parte multitudinem, & munitiones vos mouere posse, vt de victoria dubitetis: præsertim cum ab illis numero longe superemur. Verum enimuero quandoquidē vbi minor est, metus, ibi etiā minus periculi est, libet mihi demonstrare, nullũ hîc periculũ metuendum, sed potius institutum meum cum certissima & gloriæ & vtilitatis spe esse coniunctum. Superiores dubitandi rationes omnes (si forte vobis ob oculos versantur) sunt vanæ. Tempus enim nocere nobis non potest, cum vnda fluminis sit tranquilla: ripæ satis nobis loci ad transeundum relinquant: & munitiones hostium tam infirmæ sint, quam hactenus omnis eorum defensio imbecilla fuit. Estote memores, vos cum triremibus Setubalo soluentes, in ripam expositos fuisse ad Cascaiium, vbi iidem isti hostes sub celeberrimo totius Lusitaniæ duce castra commodissimo loco posuerant: & tamen illos non solum exscensionem militum non prohibuisse, sed etiam vix cōspectum nostrum tulisse. Scitis enim illos, nobis pene non visis, turpiter præcipuum totius regni locũ deseruisse. Recordamini, cũ tota Lusitania cũ pseudorege suo Alcantaræ castra in loco natura, tormētis, aliisq; rebus munitissimo haberet, nos in conspectu Lusitanorum arcē S. Iuliani tormentis maioribus conquassatum in potestatē redegisse, cum interim illi non tantum arci subsidio nō venire, sed nē quidem ad velitandum prodire auderent. His autem rebus gestis, cum deinde recta ad exercitum Lusitanorum contendissemus, simulatq; in cōspectum illorum venimus, testes vos omnes estis, milites Lusitanos de nulla re magis quam de fuga solicitos fuisse. Existimatisne igitur, obsecro, partē illius exercitus maxime imbecillam, & timidā, quæ in vlteriorem huius fluminis ripā se recepit, plus negocii exhibiturā, quam vniuersæ copiæ exhibuerint? Duo sunt, quæ nobis in hac expeditione, tanquam scopum, proponere debemus. Alterum est vtilitas Regis: alterum honor, & gloria nostra: & sane fortuna, vt vtrumq; eo facilus cōsequamur, manifesto nobis aspirare videtur. Si enim hostes consedissent in loco tali, vt inter ipsos, & nos nihil obstaculi interiectum esset: existimarem sane nec admodum pręclare nos de rege merituros, nec adeo magnam gloriam consecuturos esse, si illos vinceremus. Nam quid vel vtilitatis, vel laudis expectari potest ex debellatione reliquiarum exercitus illius, quē integrum & vallo, fossaq; cinctum tam paruo negocio fudimus, fugauimusque? equidem nihil. Verum fortuna nobis, vt dixi, ita indulget, vt Antonius, hoc flumine, & hac ripa veluti scuto quodam contra nos se protegere, & hic nos expectare constituerit: & opinio cōmunis sit, eum ex hoc loco R. M. in iusta regni possessione turbare posse: nimirum,

vt nos, ſi illum profligamus, eo maiora præmia conſequamur, quo difficilius videtur negocium: quod tamen non maiori cum difficultate coniunctum fore puto, quam ſuperiora omnia, quæ in hoc regno feliciter confecta fuerunt, dummodo vos ſitis adhuc iidem illi, qui ante paucos dies eratis. Nolim tamen vos exiſtimare me ſoli veſtræ virtuti huiuſmodi victorias acceptas ferre. Credo enim bonitati cauſæ quam R. M. & iniquitati eius, quam Antonius fouet, tutius illas tribui poſſe. Quis eſt, qui ignoret regnum hoc ad regem noſtrum iure ſpectare? Quod eſt tribunal in vniuerſo mundo, quod non ſponte ſua pro rege ſententiam tulerit? Quis autem contra eſt, quem fugiat, quam tyrannice Antonius nomen regium ſibi arrogauerit, & quam parum iuris in hoc regnum vere poſſit prætendere? quis ignorat eum eſſe nothum, & tantæ dignitatis incapacem? De his apud omnes conſtat. Qua de cauſa Deus iuſtiſſimus per noſtram manum caſtigare vult illum, qui pœnam meruit: nec hos, qui iniuſtam cauſam fouent, quidquam iuuât vallum, flumina, munitiones. Conſcientia enim maculata non tantum animi vigorem debilitat, ſed etiam vires omnes eneruat. Iuſtitiæ regis, & virtuti noſtræ non ſolum hoſtes tam imbecilles reſiſtere non poſſunt: verum etiam illæ ſuperarent longe maiores difficultates, quam ſint hæ, de quibus agimus: id quod vos & hactenus experti eſtis, & craſtino die, Deo iuuante, experiemini. Hæc oratio, & ducis auctoritas, quæ apud militem magna erat, effecit, vt conſilium ipſius ab omnibus approbaretur. Itaque Sancius Auila in noctem, & diem ſequentem hæc conſtituit. In ripa vrbi oppoſita iuſſit collocari tormenta maiora, quę habebat, idque in loco, quoad eius fieri poterat, commodo, ad ripæ contrariæ partem illam, vbi traiectus erat, defenſoribus nudandam, & hoſtem offendendum. Relicto caſtris præſidio ex Germanis & Hiſpanis, decreuit cum tertia parte exercitus, nauium, & equitum de nocte redire ad traiectũ, quem inuenerat: & milite, beneficio nauium in oppoſitam ripam expoſito, hoſtes à latere adoriri. Iuſſit reliquam partem exercitus, ductu Roderici Sapatæ, reſiduas naues ad Petram ſalſam conſcendere, & ſingulas naues quantum poſſent numerum equorum per capiſtra alligatorum, & natantium, vna traducere: & fingere ſe cupere traiicere, vt hoſtis huius rei metũ occupatus detineretur: ſimulq; interdixit, ne plane in alteram ripam traiicerent, niſi cum à reliqua exercitus parte, quam ille ad traiectum ſuperiorem ducturus erat, in Luſitanos impetum fieri viderent. Hæc omnia dexterrime ita facta fuerunt. Luſitani enim rei bellicæ imperiti, ſtrategemati adeo peruulgato neſciuerunt occurrere. Sancius itaq; Auila, cum ad vlteriorem ripam appuliſſet, hoſtem tam parum pugnacem offendit, vt quamuis eo aliquot ſigna peditum contendiſſent: paruo tamen negocio in ripam euaderet, ita quidem, vt, quia nauiculæ non omnes milites ſimul capere potuerant, primi, qui in terram deſcenderant, antequam ceteri venirent, prælio cum Luſitanis inito, & decem aut duodecim occiſis, reliquos omnes fugarent. Non putabat Prior Hiſpanos tam cito traiecturos: ſed cum intellexiſſet, quo pacto hoc aſſecuti eſſent, & quam male à ſuis pugnatum fuiſſet, re nondum ſatis diuulgata, primarios ciues, quos conuocari iuſſerat, in hanc ſententiam allocutus eſt. In more poſitum eſt tyrannis, vt cum ius ſibi deficere animaduertũt, ſub alio prætextu ad vim ſe conuertant: & hanc in illius locũ ſubſtituant, quo eo facilius voti compotes fieri poſſint. Econtra iuſti & clementes Reges non tantum iuſtitiæ ſe ſubiiciunt: ſed etiam ad ſubditorum voluntatem ſtudioſe ſe accommodant. Ego, qui ab eo tempore, quo Rex Sebaſtianus ſine liberis deceſſit, ſemper paratiſſimus fui, primus omnium agnoſcere imperium illius, cui per iudicum ſententiam regnum adiudicatum fuiſſet, quieui; donec, Philippo de iure ſuo deſperante, & bellum parante, vobis me regem, & defenſorem nominare viſum fuit. Suſcepi hoc onus non tam (ita Deus Optimus Maximus libertatem noſtram nobis conſeruet) cupiditate regnandi, quamq; neminem viderem, qui vobis ſincero cũ amore prę eſſe poſſet. Qualem ego me geſſerim, quid acciderit, vos ſcitis: ſcitis me vos in omnibus rebus non tam ſubditorum, quam ſociorum loco habuiſſe. Sane temporis anguſtia non permiſit: vt nobis de rebus ad bellum gerendum neceſſariis proſpiceremus. Nam ſimulac rex ſalutatus fui, hoſtis, qui omnia parata habebat, qui iam varias inſidias nobis ſtruxerat, qui multo ante de re tota, & deliberauerat & ſtatuerat, arma iugulis noſtris intentauit. Itaq; res neceſſariæ, quæ conquiri cœperant, & auxilia à principibus Chriſtianis promiſſa, in tempore præſto non fuerunt: vnde hi infelices noſtri ſucceſſus promanârunt. Semel pene inermes cum hoſte congreſſi ſumus. Si vobis animus ſit denuo prælii fortunam tentare; facite, vt lubet: Sed ego id conſultum non puto. Cum enim hactenus me in periculum aliquoties coniecerim, & hoc meo pectore, tanquam ſcuto vos quoad eius fieri potuit, protexerim: non puto rationi conſentaneum eſſe (niſi forte vos id ſuadeatis) vt denuo vos, & meipſum dubio incerti prælii euentui exponam: in quo quantumuis ſuperiores eſſemus, tamen, quod cupimus, non conſequemur, neque ſtatim hoſtem regno

eiicere

eiicere possemus. Sin vero succumberemus, amittere ego spē omnem, q̄ concepi, vos intra breue tēporis spatiū à iugo ceruicibus vestris imminēti, liberādi. Sit mihi testis Deus Opt. Max. me quidquid feci, quidquid sum facturus, fecisse & facturū esse vestra tantum causa, & vt conseruetur æqualitas iustitiæ, cui iam vis infertur ab omnium acerrimo totius Lusitaniæ hoste. Scio vos mihi fidem habere: sed si quis forte de veritate verborum meorū dubitat, ille velim cogitet, me quidem, si vestrę vtilitati meam prętulissem, potuisse frui quiete, diuitiis abūdare, cum rege Philippo transigere, qui me toties pollicitationibus immensis tentauit; vos autem hoc pacto in seruitutem redactos mancipiis similes futuros fuisse: vt accidit omnibus populis, qui regem eiusdem nationis non habent. Sed absit, vt vnquam priuata mea anteponam commoda vel vestræ, vel publicæ huius regni vtilitati, cuius incolæ tanto maiores meos amore sunt prosecuti. Ego fortasse ad tempus cessurus sum vi iniustæ, quà iam opprimor: sed nunquam vel de regno, vel de iure meo decedam: imo nouis armis, nouis viribus collectis, spero me actionem meam ita redintegraturum, vt breui in lætitiam conuertam mœrorem illum, quem in vultu vestro agnoscere mihi videor. Illa arma, illi apparatus bellici, illi milites, qui iam præsto non fuerunt, alias præsto erunt. Et, si humanum est calamitosorum hominum cōmiseratione adfici, spero fore, vt mei, qui tam iniuste opprimor, misericordia, non tantum humaniores, sed etiam ferocissimæ quæque totius mundi nationes moueantur. Certo scio vos amorem, quo semper & me, & maiores meos prosecuti estis, infelici rerum successu imminui nullo modo passuros: & ego tali viatico instructus sum, vt, quantumuis aliquandiu forte à vobis absfuturus sim, tamen breui me ad vos rediturum, measque vires cum vestris ad vtilitatem & gloriam vestram, & ad hostium interitum & dedecus, coniuncturum esse confidam. Hæc oratio auditorum animos ita adfecit, vt multi lachrymas non tenerent: nec quisquam vel verbum respondere posset. Itaque Prior, conuentu dimisso, paulo post cum intimis amicis pene clam abiit, paucis de discessu suo admonitis: & profectus ad monasterium Aroucæ, inde itineribus obliquis per Vairam, & Barcellos Vianam se contulit. Sancius Auila interea, traiectis omnibus copiis, & Lusitanis è ripa opposita depulsis, recta ad vrbem contendit. Porro ciues, consilii à Priore capti ignari, & multos milites adesse videntes, conabantur resistere, & quantum poterant, globis tormentorum Hispanos aduentantes propellebant. Auila cum loco, in quo tormenta Lusitanorum collocata erant, adpropinquasset, eodem momento etiam Rodericus Sapata, qui nemine prohibente militem exposuerat, superuenit. Ceterum Lusitani ita erant de fuga solliciti, vt ne vnus quidem hostem expectaret. Sancius aliquandiu fugientes insecutus est, & equitatum misit, qui illos vlterius prosequeretur. Verum pluuia, & diuerticulorum varietas in causa fuit, vt & Lusitani eo commodius elabi possent, & Hispani, paucis cæsis, se reciperent. Persuaserant sibi victores Priorem mansisse in ciuitate, quippe quæ hostis impetum expectatura videretur, & densam globorum grandinem eiacularetur. Verum interim dum Sancius omnia peruestigat, partim vt videret, vllæne hostium reliquię superessent, partim vt locum ad oppugnandam ciuitatem commodum deligeret, ciues intellecta Prioris fuga, sententiam mutarunt. Vnde in mœnibus in signum pacis vexillum candidum erectum fuit: certum & victoriæ, & fugæ Prioris indicium. Itaque Auila, equitatum in duas partes diuisum insequi Priorem iussit diuersis itineribus, vt eo difficilius elabi posset: & deinde magistratus ex vrbe egressus, iuramentum fidelitatis præstitit, & portas aperire voluit: sed iussit illas claudi Sancius, ne forte milites, prædæ auidi, irrumperent: & non obstante hoc illius mandato, parum abfuit, quin ciuitas in damnum incurreret. Cum enim adhuc ibi essent quidam ex exercitu Prioris, ingredientibus per vnam portam nonnullis è primariis Hispanis, ciues per alteram portam emittere incipiebant milites Lusitanos: quod tamen celare non potuerunt milites quosdam Hispanos, qui extra vrbem erant. Hi itaque per eandem portam ingressi (ita tamen, vt Lusitanos exitu non prohiberent) cœperunt spoliare aliquot ædes vicinas, & ita facile tota ciuitas prædæ militum cessisset, nisi, priusquam alia vexilla peditum superuenirent, Sancius tumultu excitatus, cum inferioribus præfectis accurrens, eorum conatui sua auctoritate obstitisset. Prior Vianam ingressus, cum animaduerteret se in regno resistere hosti non posse, naui conscensa, in Galliam nauigare constituerat: &, quanquam illa iam parata esset, tamen propter ventum contrarium adhuc ibi hærebat. Interim pars equitatus, qui eum Vianæ esse intellexerat, eo peruenit: cumque contra hunc ciues arma pararent, præfectus equitum dixit, nisi deditionem facerent, fore vt exercitui vicino, & intra biduum, aut triduum adfuturo, prædæ essent. Ciues hoc sermone perterriti, deditionem salua vita, & facultatibus, fecerunt. Porro equitatu ad vrbem aduentante, Prior se in periculo, & cum amicis

dubiæ fidei verſari,& ab exercitu nudũ eſſe,animo reputans, decreuit potius cum mari & ventis,quã cum hoſte certare: Et ideo cum epiſcopo,& reliquis aſſeclis ſuis naue conſcendit,ſperans interim dũ ciues hoſti reſiſterent,& antequam Hiſpani illum eo in loco eſſe intelligerent,fore,vt aura,quantumuis lenis, ſe paulisper à littore in altũ propelleret. Verum cum fortuna, (vt cũ vulgo loquar) ipſum premendo nondũ exſaturata eſſet,non tantũ maris cõmotio, & ventus contrarius magis magiſq; creuit,ſed etiam durauit tam diu, vt Hiſpani in vrbem admiſſi,& Antonium in illa naui eſſe certiores facti, ſeſe ad eum inſequendum pararent,& pene pro iam capto haberet. Ceterum Prior de re tota admonitus, & periculi,in quo erat,magnitudinem conſiderans,inter eos, qui aderant, monetã argenteam (cuius non magnã ſummam habebat) diſtribuit, & nautæ habitu aſcito, aſſumptiſq; rebus pretioſiſſimis,cum Comite Vimioſio,Epiſcopo & reliquis intimis,in ſcaphã ingreſſus non ſine prę̨ſentiſſimo vitę periculo adpulit ad ripã Minii fluuii,ciuitati oppoſitam. Quod cum animaduertiſſent Hiſpani, conati ſunt, ſtatim è veſtigio illum inſequi: ſed quia Minius in eo loco vado non tranſitur, antequã illi naues conſcenderent, Antonius elapſus eſt, amicorum,& nonnullarum rerum cariſſimarum iactura facta,ſed ſalua bona parte lapidũ pretioſorum, quos veſtibus inſuerat. Sane inuenta poſtea fuerunt in Hiſpaniis aliquot fruſta pretioſiſſimarum illarũ phalerarum,quarum mentionẽ fecimus, apud militem quendam Hiſpanum,qui ſe illa, fugiente Priore, cuidam ipſius mancipio abſtuliſſe dicebat. Veruntamen Rex hominẽ ſuſpectum habens,quaſi Antonium à ſe captum,lytro illo accepto, dimiſiſſet,eum ſatis diu in carcere detineri iuſſit. Videbatur fortuna Antonium fugientẽ adiuuare,fortaſſe ad maiorẽ iſtius Regni adflictionẽ. Nam eo ipſo momento,quo ex nauicula in terrã egrediebatur,venit in eandẽ ripam pars equitatus, qui ipſum inueſtigabat, quiq; facile illũ capere poterat, ſi eũm tam prope eſſe exiſtimaſſet. Verum cum hi equites in oppoſita ripa reliquam partem equitatus naues conſcendere, fluminis traiiciendi cauſa, viderent,nec propter diſtantiam ſatis dignoſcere poſſent, ſociine eſſent, an hoſtes, & quem in finem traiicere conſtituiſſent,dubii & incerti, quid agerent, hæſerunt, & interim Prior in latebras aliquas ſe abdidit. Et quamuis paulo poſt ex vexillis ſocios adpropinquãtes cognoſcerent,tamen antequam hi,qui in ſiniſtra ripa erant,intelligerent,quid molirentur illi, qui ex altera veniebant, tantum temporis inſumtum eſt, vt omnis rei benè gerendæ occaſio elaberetur. Interea Rex inceperat conualeſcere ex periculoſiſſimo ſuo morbo; quo durante, cœperat etiam laborare Regina Anna ex febri putrida, ex qua intra paucos dies mortua eſt cum incredibili dolore Regis, propterea quòd moribus ipſius omnino reſponderet,& ſingulari bonitate prædita eſſet. Recuperatis priſtinis viribus cum antea noluiſſet in Luſitania ingredi, niſi tota pacata eſſet, & iam Priorem victum latibula quę̨rere videret,contulit ſe Eluas,primam Luſitaniæ ciuitatem,in qua à Luſitanis ſumma cum lætitia exceptus fuit. nam in illa, & aliis ciuitatibus,Caſtellæ vicinis,nõ ſunt ita Hiſpani exoſi, vt in reliquis. Ibi ſuſtulit portoria, quæ ſoluebantur tam in Caſtella,quam in Luſitania pro mercibus,quæ hinc inde exportabãtur,& importabantur: & quotannis ad centum quinquaginta millium ducatorum ſummã aſcendere putabantur. Conſtituit pręmium 80. millũ ducatorum illi,qui occidiſſet Priorem,tanquam per duellionis reum, & publicæ pacis perturbatorem. Indixit conuentum omnium ordinum regni ad XV. diem Aprilis Tomarum, quo ſe conferre conſtituerat. Et erat communis opinio,& ſumma expectatio fore,vt eo in loco omnibus Luſitanis qui in Regiam Maieſtatẽ deliquerant,venia daretur:vt illi,qui officium fecerant, præmiis adficerentur, deniq; vt omnes in vniuerſum multa beneficia conſequerentur, & ciuitatibus regni, quidquid peterent, concederetur. Non reſtabat in continenti vlla ciuitas aut oppidum, quin regi Hiſpaniæ iuramentum fidelitatis præſtitiſſet. Poſtquam enim Prior Viana aufugiſſet, omnia ab Hiſpanis in poteſtatem redacta fuerunt: arces & oppida Africana, & inſula Madera parebant: ex partibus vero remotioribus propter temporis breuitatem nondum quidquam certi haberi potuerat. Supererant ſeptem inſulæ Terceræ, quæ nondum Regem pro domino agnouerant: immo, fama erat reliquas omnes, præter inſulam S. Michaelis, ipſius imperium recuſare. Et quanquam non magni momenti eſſe viderentur, & fere nullo in pretio haberentur: tamen propter hanc contumaciam aliquo in numero eſſe cœperunt. Porro cum ſeptem ſint, tamen fere omnes paruæ ſunt, & incultæ. Inſula S. Michaelis, centum miliaribus, quam reliquæ, Hiſpaniæ propior, eſt omnium optima, & habet Epiſcopum, cui etiam inſpectio reliquarum inſularum competit. Præcipuum eius oppidum Punta Delgata vocatur. Quæ poſt illam reliquis melior eſt, appellatur nomine generali Tercera. Hæc eſt fertilis: & natura ceteris munitior. Angra eſt oppidum eius maximum, à quo Epiſcopus, cuius mentionem feci, denominatur. Reliquæ, nimirum inſula S. Mariæ, Faialis, Pici,

Corui,

Corui, & Florum, sunt minores, & quædam plane desolatæ, quædam paucos habitatores habent. Incolæ harum omnium sunt homines superstitiosi, & vani: cumque, nescio quibus somniis fascinati essent; iam inde à tempore prælii Africani nunquam sibi persuaderi passi fuerant regem Sebastianum in eo occubuisse: & quamuis hæc opinio aliquandiu in toto regno inualuisset: tamen hic diutius quam alibi, durauerat, & quantumuis de mutationibus rerum, quæ in imperium Regis Henrici, & gubernatorum inciderant, certiores facti essent, tamen nihilominus sperabant fore, vt Sebastianus ex improuiso comparerет. Ceterum Antonio rege salutato, videbantur quodammodo errorē suum agnouisse. Cum enim ille statim in omnes has insulas cum litteris ad magistratus ministros suos misisset, qui possessionem earum ipsius nomine occuparent, prompte imperium Prioris receperunt, & ad iuramentum fidelitatis præstandum miserunt Stephanum Sylueram, & Melchiorem monachum Franciscanum: qui cum Lisybonam appulissent, non potuerunt ad Priorem peruenire, quod ille iam prope Alcantaram victus Portum versus fugisset. Verum illi, qui victoriam Hispanorum parui faciebant, Priorem secuti in ciuitate Portus omnium Insularum nomine ipsi iuramentum præstiterunt: & deinde mense Nouembri anni octuagesimi in Insulam Terceram reuersi, retulerunt, quid effecissent. Addebant autem ANTONIVM quidem prope Alcantaram prælio superatum fuisse: sed illum ex regione, inter Dorium & Minium sita, triginta millibus militum collectis, ad vindictam de Hispanis sumendam redire: & licet postea de integra PHILIPPI victoria, & Antonii fuga certiores facti fuissent, tamen in sententia perseuerarunt, in qua magis magisque confirmati fuere, propterea quod ministri PHILIPPI neminem eo misissent. E contra ANTONIVS, & Comes Vimiosius per litteras & per nuntios diligentissime illos, vt in fide permanerent, hortati fuerant: cumque Comes eo ablegasset ANTONIVM SCALINVM Gallum cum litteris, quibus gratias ipsis pro tam constanti beneuolentia nomine Prioris, agebat, populi illi lætitia ita exultarunt, vt Scalinum Angræ cum solemni processione exciperent: eoque sub pallio in templum Misericordiæ deducto, concionem habuit Melchior Monachus, & consilia illorum voluntati diuinæ consentanea esse dixit.

Missam celebrauit Blasius Camellus monachus, qui in oratione clara voce precatus est pro duobus regibus simul, nimirum pro Sebastiano & Antonio: & vulgo, quod ipsum interrogabat de rebus Sebastiani, respondit, se illi exhibiturum Sebastianum die quarto Augusti. Incolæ insulæ Sancti Michaelis, apud quos non erant seditiosi homines, qui illos instigarent, vt fiebat in Tercera, & qui erant natura aliquanto quietis amantiores, adiuuante Episcopo, qui regi Philippo addictus erat, nihil admiserunt eorum, in quibus ceteri peccabant, sed semper Regi Philippo obedientissimi fuerunt. Cum autem Rex de his omnibus certior factus esset, voluit experiri, num qua ratione sine armis populi illi rebelles ad obedientiā perduci, & error à ministris cōmissus, licet pene sero, emendari posset. Vi enim illas occupare videbatur difficile, ꝓpterea ꝙ Tercera natura munita & asperrimis scopulis circumdata esset, quodque mare illud tempestatibus ita agitaretur, vt non nisi spatio duorū, aut trium mensium tutam statione ibi naues haberent. Putabatur hęc res esse longe maioris momenti, ꝙ hactenus existimatū fuerat, non propter bonitatem ipsius loci, sed propter situm. Nam in illas insulas necessitate pene ineuitabili adpellere coguntur naues, quæ ex mundo nouo, & Indiis tam Orientalibus quam Occidentalibus veniunt: & si Galli eas occupassent, maximo Hispaniā damno adfecturi videbantur. Qua de caussa Rex eo misit Ambrosium Aguiarium cum litteris, & delictorum venia si incolæ, Antonio deserto, Regiæ Maiestatis partes sequerentur. Hic cum in viciniam Angræ peruenisset, & litteras per quendam in oppidum misisset, insulares consilio conuocato, deliberare cœperunt, quid agendum esset. Et quia iam ante populi illi multum sibi licentiæ, & magnos spiritus sumpserant, mirabiles sententiæ dictæ fuerunt. Diuites enim, qui ad priuata commoda respiciebant, libenter Regis imperium recepissent. Cum enim omnes ipsorum reditus consisterent in frumento, quod in Lusitania solent vendere, videbant se nusquam alibi illud posse distrahere. Verum cum pauci essent, nec aperte, quid sentirent, proferre auderent, ambigue loquebantur. Pauperes, qui, quo minus frumenti ex insula exportaretur, eo viliori pretio illud se comparaturos animaduerterent, nec de commerciis cum Lusitanis vel tantillum solliciti essent, pertinacissime Antonio adhærebant. Multi præ iracundia fere in rabiem acti dicebant, Ambrosium Aguiarium esse admittendum in oppidum, in carcerem coniiciendum, & tanquam tyranni legatum puniendum: alii sine responso dimittendum censebant. Nonnulli optimatum, qui sibi in veniæ concessione non comprehensi esse videbantur, magno regi impedimento fuerunt. Cum enim

de venia impetranda penitus desperarent, obstabant, quo minus plebs etiam eum pro domino agnosceret: imo vt potius ita Philippum offenderet, vt omnis spes reconciliationis deleretur: & in ea re tam sedulo laborabant, vt dimisso Ambrosio Aguiario, qui in insulam Sancti Michaelis, vbi gubernatoris munere functurus erat, nauigauit, curarent celebrandam missam, in qua totus populus iurauit se pro Antonio vitam profundere semper paratum fore. Confirmabant autem insulares in sententia vani quidam rumusculi, qui sparsi fuerant. Etsi enim Prior adhuc in Lusitania latitaret, Galli & Angli, qui in insulam adpellebant, vt eo magis animos, & beneuolentiam incolarum sibi conciliarent, dicebant Antonium in Anglia, & Gallia honorificentissime exceptum, ingentem exercitum conscribere. Porro cum gens illa ita adfecta esset, vt ipsi quiduis fore persuaderi posset, ex fæce plebis prodiit faber ferrarius, qui magna turba comitatus vatem se profitebatur, & decimo die Martii Regem SEBASTIANVM in insulam certo venturum, prædicebat. Cum autem dies ille cum incredibili populi expectatione illuxisset, in alto animaduersa fuit nauis satis magna, cuius conspectus ita vulgi animos commouit, vt, fabro alta voce, regem in ea esse, clamante, promiscue omnes ad littus properantes expectarent, dum SEBASTIANVS adpelleret. Quamuis autem nauis alium cursum teneret, nec insulæ vllo modo appropinquasset, tamen populus vanam illam opinionem non deposuit: imo fuerunt, qui dicerent è naui tres homines in nauiculam descendisse, & in monasterium Sancti FRANCISCI ingressos esse. Adfirmabant autem tres illos esse regem Sebastianum, Christophorum Tauoram, & Xariffum. Cuius mendacii falsitas, quamuis facile detegi potuisset, tamen Deus propter peccata huius gentis illud non permisit: imo cum ex vno dubio in aliud decurrerent, quasi fato quodam fieri videbatur, vt incerti, & suspensi hærerent. Monachi enim Franciscani (quos tamen veritatis amantiores esse decebat) animaduertentes populum putare regem esse in illorũ monasterio, illũ in errore confirmarunt, & rem ita se habere professi sunt. Vt autem hoc eo facilius hominibus persuaderent, hinc magnum silentium simulantes, illinc innuentes se habere hospites eximiæ dignitatis, petebant commodato (secreto quidem, sed ita tamen vt facile res emanaret,) lectos è serico, vasa argentea, & alia ad supellectilem regiam spectantia. Curabant etiam confici vestimenta, portas maiori, quam pro more, cura claudebant, & pro concione dicebant, se illis non vnum, sed duos Reges indigenas exhibituros. & erant, qui quod in missis pro Sebastiano, & Antonio preces concipi audirent, existimarent non Sebastianum, sed Antonium esse in monasterio. Neque enim de ipsius discessu Viana, quidquam certi allatum fuerat. Transtulerat ad se fere totius insulæ imperium Cyprianus Figueredus, ex domesticis Comitis Vimiosii, qui iudicis officio fungebatur. Hic, cum Hispanis aduersaretur, & cum monachis consentiret, consilia monachorum adiuuabat, & totos dies in monasterio consumendo, stolidum vulgus in opinione, quam de præsentia regis conceperat, non mediocriter confirmabat. In rebus ad religionem spectantibus non valde constantes se insulares gerebant. Cum enim propter nimiam licentiam insolentes fierent nonnulli concionatores, & sibi plus auctoritatis, quam par erat, arrogarent, promittebãt absolutionẽ, & multa alia, quæ non erant in ipsorũ potestate, subobscure innuentes, se de ecclesia noua, suo arbitratu instituenda, cogitare. Quia vero Iesuitæ vel conatibus ipsorũ sese opponebãt, vel saltẽ ab ipsis dissentiebant, ianuis omnib. & portis monasterii calce & lateribus obturatis, veluti carceri cuidã inclusi fuerant. Porro, quamuis hæ insulæ non omnes Regem pro domino agnoscerent, nec nisi tractu temporis subigi possent: tamen, quodãmodo bellum confectũ & Philippus copias satis numerosas, nec vllum hostem, in quẽ illas conuerteret, habere videbatur. Et quia iam iter ingressi erãt milites Hispani, qui in Belgico stipendia fecerãt, & ex Italia in Lusitaniam cõtendebant, vna cũ nonnullis aliis, qui nuper conscripti fuerant, rumor erat, regẽ exiguo aliquo numero addito, ingentẽ exercitũ cogere nullo negocio posse: & hac de causa Papã, in munere sibi cõmisso vigilantẽ, denuo vrgere, vt expeditio susciperetur in Angliam, quę sedi Romanę non parebat: & Regi Philip. polliceri, si ille classem instruere, & ad occupandam Angliam mittere vellet, se expeditionem adiuturum thesauris Ecclesię, & Cruciatam, contributionem eorum, qui alioquin essent immunes, & subsidia concessurum, gratiamque ipsi facturum millionis auri, quem Rex sedi Romanæ deberet ratione redituum, quos sub nomine depositi perceperat ex Archiepiscopatu Toletano, interim dum Archiepiscopus ab officio suspensus esset. Sed Rex, qui in tam recẽti possessione Lusitaniæ incolas nondũ satis pacatos cerneret, existimabat sibi prius res huius regni cõponendas & stabiliendas esse, quam ad nouam expeditionem animum adplicaret. Veruntamen cum Papa eum stimulare non desisteret, diceretque iustum exercitum in illis partibus cogendo, non tantum

tantum Lusitaniam, sed etiam Hispaniam vniuersam, & Galliam in officio contineri posse, credibile est illum bonam partem illarum copiarum, si minus in Angliam, saltem in Hiberniam missurum fuisse, si ministri Pontificii, vel certi aliquid hac in re statuere ausi, vel liberioribus mandatis instructi fuissent. Cum itaque nec incommoda, quibus milites obnoxii erant, nec sumptuum magnitudo moram paterentur: & Roma tanto interuallo distaret, nihil communi consensu conclusum fuit: & Rex, Italis dimissis, & militibus, qui in itinere erant, eo vnde venerant, regredi iussis, reliquum exercitum hinc inde in præsidiis collocauit.

Liber Octauus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continentur querelæ militum: quomodo Rex Philippus inuiserit Catharinam Ducissam Bragancia: iter regis Tomarum: Venia generalis: Conuentus, in quo regi, & Primogenito illius Iacobo iuramentum præstitum fuit: Postulata ordinum: Regis ingressus in vrbem Lisybonam: infelix successus militum Petri Baldesii in Insula Tercera: Antonii abitus è Lusitania, & aduentus in Galliam: Adpulsus Lupi Figueroa in Insulas Terceras, & reditus eius, omni fructu carens: apparatus Insularium: status rerum in Gallia, & Belgico: beneficia à rege petentibus collata: variæ sententiæ de iisdem conferendis: expeditio contra insulas suscepta: apparatus bellici regis Philippi, & Gallorum: classis tam Gallicæ, quam Lusitanicæ nauigatio in insulas Terceras.

IN medio horum bellorum inter curas & cogitationes de perturbato Regni statu, & de periculis imminentibus, venit Lisybonam Franciscus Villafagna, Doctor Iuris, & auditor consilii regii Castellæ (hoc autem supremum regni Hispaniæ tribunal est) & attulit Albano litteras, quibus illi iniungebatur, vt Villafagnam in rebus, quæ ipsi mandatæ erant, exequendis adiuuaret. Cum autem mandata statim exposuisset, quæ nihil quod maioris momenti esset, continebant, sed tantum, vt vna cum reliquis ministris interesset computationi rationum exercitus, & mandatis de solutione subscriberet, visum fuit hoc munus minoris ponderis esse quam vt ad illud exequendum vir tantus mitteretur. Vnde nata est suspicio sub simplici hoc prætextu latere maius aliquid: & vulgo existimari cœptum, eum venisse ad inquisitionem instituendam in exercitum, & ipsum Albanum: quod quidem inusitatum, & monstri simile erat. Quamuis autem Albanum facilius hoc artificium, quam reliquos, subodoratum fuisse verisimile sit: tamen simulauit se nihil horum intelligere, & humanissime habuit hunc Doctorem, eumque etiam ad deliberationes de bello, aliisque rebus grauissimis, (quæ tamen ad ipsius officium non pertinebant) adhibebat. Reliqui ductores & milites Hispani, qui non tam bene dissimulare didicerant, liberius de hoc negotio loquebantur, & aliquanto impatientius, quam Albanus. Dicebant hanc esse nouam, & hactenus incognitam iudicii formam. Nam necessario rem fore, aut duci cum exercitu, aut exercitui cum hostibus: nec se videre, quinam inter se litigaturi essent. neque enim milites vel posse, vel debere accusare ducem: neque hostes contra exercitum victorem audiri fas esse. Et si forte res tam stupenda eueniret, credibile esse, fore etiam, vt hostes declararentur subditi fideles, & rebellis exercitus, qui Regnum in Regis potestatem redegisset. Quærebant, qua in re peccasset Albanus? Vtrum peccasset vt gubernator, an vero, vt Dux belli? Vt gubernatorem eum non peccasse dicebant, propterea quod nihil, etiam in rebus minimi momenti, inscio rege, statuisset, præterquam quod etiam non nisi paulo amplius duobus mensibus gubernatoris munere functus esset. Sin vero peccasset, vt Dux belli, quærebant, quid legibus negotii esset cum armis, & stylo militari cum ciuili? Etsi autem talia milites dictitarent; tamen non valde eos culpa, quæ Duci imputabatur, mouebat, quod putarent, quidquid esset, dignitatem, & innocentiam facile illum ab omni periculo vindicaturam. Propria autem mala, & incommoda illos præcipue mouebant. Amittebant enim spem præmiorum, quæ pro laboribus præteritis se consecuturos putarant: quandoquidem ex hac vltima expeditione, in qua regi tam strenuam & fidelem operam nauassent, sibi pœnas potius, quam remuneratione, expectandas esse intelligerent. Existimabant Regem non considerasse;

quod ipsi acquisiuissent regnum spatio quinquaginta dierũ, prorsus eo modo (vt ipsorũ verbis vtar) quo regnũ cœlorum adquiritur: nimirum comedendo panem, & bibendo aquã, & à rebus alienis abstinendo: & hoc dicebant, quia solo buccellato vixerant, nec vllius loci, muris cincti, præda ipsis concessa fuerat. Ferebant ægerrime se obnoxios esse calumniis aulicorum otiosorum, & baccalaureorum (ita enim milites Hispani in contemptũ legũ, & iustitiæ vocant etiã præcipuos Doctores Consilii Regii) qui Badagiozii subsistentes in maximo æstu vina glacie refrigerata bibissent, nasoq; suspendissent eos, qui in bellicis periculis versabantur. Commemorabant quantum miseriarum in mari, ex Italia in Hispaniam nauigantes, experti essent: cum quanta fame in Hispaniis, cum quantis caloribus in Extrematura, cum quam violenta peste in Lusitania conflictati fuissent: denique seueram Albani disciplinam, & furcæ supplicium, omni minimo delicto constitutum, inculcabant. Addebant regem, ne impunita (vt ita dicerent) maneret altera victoria, prope Portum obtenta, misisse alium Doctorem ad inquirendum in actiones Sancii Auilæ, & copiarum, quas ille habebat, & quæ regi integram regni possessionem acquisiuerant. Sane verum erat, missum eo fuisse Franciscum Tedaldum, auditorem tribunalis iustitię in Galicia: qui magna seueritate inquirebat in omnia peccata vel Auilæ vel militũ, Aiebant satis constare quanto interuallo in aula regis litteræ armis anteponerentur, propterea quod illi, qui togati huic expeditioni interfuissent, militibus fructum suorum laborum, & profusi sanguinis præmia præripuissent. Regem enim huiusmodi hominum desiderio cumulatissime satisfecisse, reliquis neglectis. Ad hoc probandum sigillatim enumerabant munera & officia, quæ Duci Ossunensi, & ceteris legatis collata fuerant. Cum enim certum sit, proceres Hispaniæ ad nullam aliam dignitatem maiori cum diligentia aspirare, quam ad Vicariatum regni Neapolitani, ad quem illi per multos gradus ascendere student: regem hunc Duci Ossunensi reseruasse. Reliquos vero Hispaniæ Barones, & nobiles hoc vnum in votis habere, vt fiant cubicularii Regis: & hunc locũ Regem Christoph. Moro vna cum aliis totius Lusitaniæ fructuosissimis officiis assignasse. Quod ad togatos, qui consilii regii membra sunt, dicebant hos ad nihil aliud aspirare posse, quã vt cooptentur in consiliũ Camerę, quod est tribunal, constans ex tribus aut quatuor doctoribus delectis, qui vna cum rege de venia delictorum concedenda, & de aliis rebus (quas illi gratias adpellant) deliberant. Et hoc officium, cui præerat Rodericus Vasquius, attribuisse Regem Ludoico Molinæo, quem alii cuidam antiquiori prætulisset. Hæc & alia, etiam inconsideratiora, milites licentia quadam militari effutiebant. Et licet fortasse à veritate non multum aberrarent: tamen homines, qui affectibus hac in parte nihil tribuebant, illos superiora omnia immerito exaggerasse, & rem mali exempli esse iudicabant. Neque enim mirum videri debere, si Rex, cui consideranda essent multa, quæ hominibus priuatis ne quidem in mentem venirent, præbuisset aures crebris querelis, quæ ad ipsum de militibus deferebantur, & quomodo res se haberet, indagare voluisset. Neque credibile esse Villafagnam, & Tedaldum habuisse potestatem de huiusmodi rebus sententiam pronuntiandi, sed tantum veritatem inuestigandi. Et quod Villafagna mandata arcana accepisset, signum fuisse prudentiæ & modestiæ regis: nimirum, vt hoc remedium esset quam lenissimum, & ne qua Albano & inferioribus ducibus nota inureretur. Neque esse, quod milites putarent, vel sibi licere regnum illud pedibus conculcare, & deuastare, sicut rebelles Belgici prouincias, & ditionem Regis alicuius inimici, vel proprie Lusitanis conuenire nomen odiosum rebellium, & perfidorum, quantumuis fortasse non male subditi inquieti, commoti, & à nouo iugo suscipiendo nonnihil alieni vocari possent. Hæ mussitationes aliquandiu durauerunt. Ceterum cum commissarii nec punirent, nec in iudicium vocarent quenquam, paulatim indignatio militum fuit mitigata. Cui rei adiumento etiam fuit, partim Villafagnæ prudentia, partim, quod inquisitione instituta, querelas ad regem delatas nullo fundamento niti reipsa animaduerteret. Appropinquabat interim dies, in quem Rex conuentum procuratorum indixerat: sed prius quam Tomarum (qui locus comitiis destinatus erat) proficisceretur, voluit inuisere Catharinam, vxorem Ducis Braganciæ, quæ hanc ob causam Villauizosa Villaboinum excurrerat, quo Rex omnibus Hispaniæ proceribus comitatus, cum se contulisset, & cum illa fere mediam diei partem familiarissime colloquendo triuisset, Tomarum discessit. Neque vero eo in loco statim promiscue tot, & tanta beneficia contulit, vt expectationi Lusitanorum satisfaceret. Cum enim (vt supra attigimus) consilium Lusitaniæ ex hominibus præcipuæ dignitatis constituisset, in illud omnia negotia reiiciebat, nemine omnino ex Hispanis Lusitanicis rebus sese ingerente: & ita eueniebat, vt fere nemini vel in danda audientia, vel in negotiis expediendis satisfieret. nam nec Rex multum properabat, & ministri cum

numero

numero, tum pondere libellorum supplicum obruebantur: nec propter difficultates, & intricatas consequentias responsa dare, & certi aliquid statuere poterant: & ita negotiorum expediendorum spes in solo temporis progressu sita erat. Vnde dicebant Lusitani, Regem quidem literis, verbis; & habitu benignitatem magnam, & beneuolentiam erga Lusitanos; & insignem liberalitatem præ se ferre: sed tamen reipsa (siue hoc ipsius, siue ministrorum vitio eueniret) nondum quenquam vllo beneficio adfecisse. Duci Bragancíæ, qui amplissima quęque sibi pollicebatur, tum temporis nihil omnino datum fuit, propterea quod in petitionibus suis modum omnem excessisset: Tantum confirmata ipsi est Conestabilis Lusitanię dignitas: & creatus fuit eques Aurei velleris, & à rege inusitato honore (nam illum quoties Missæ interesset, in templo prope se post peripetasma consistere volebat) adfectus, nihil tamen obtinuit, quod vel diuitias, vel potentiam illius augere posset. Antequam deliberationes vllæ ab ordinibus instituerentur, regi solita cum ceremonia iuramentum præstitum fuit, & paulo post etiam filio primogenito, idq; in monasterio monachorum ordinis Christi (qui ordo tantum in hoc regno inuenitur) vbi ille diuersabatur, eodem modo, quo tempore Henrici Regis factum fuerat, aliquanto maiori tamẽ cum pompa (propterea quod hoc fieret in publico ordinum conuentu) quanquam cum minori applausu hominum, qui non tanto amore Regem quanto Henricum, prosequebatur. Veruntamen fuit spectaculum satis magnificum propter concursum nobilium, & propter maiestatem Regis, & propter vestem auro intertextam, qua Henricus, vtpote Cardinalis, non fuerat indutus. Ibi publicauit eam, quæ tanto cum desiderio expectabatur, omnium delictorum veniam, quæ quamuis generalis vocaretur: tamen Lusitani eam iudicabant restrictam, captiosam, & conditionalem. Ignoscebat Rex generaliter omnibus illis, qui ipsum Prioris partes sequendo, offendissent: sed speciatim excipiebat multos, & nominatim quinquaginta duos, quorum præcipui erant Prior, Comes Vimiosius, & Episcopus Guardensis: non ignoscebat cuiquam ex monachis: declarabat inhabiles, & incapaces omnes eos, qui Priori operam nauassent, & ab illo vllos honores, commoda, officia, & munera accepissent, ita vt nunquam imposterum ad vllum officium, à rege conferri solitum, admitterentur, nec ijs, quæ prius ipsis collata fuissent, defungi possent. Itaque vulgo dicebatur, veniæ concessionem nemini prodesse, nisi illis, qui vel leuiter peccassent, vel nihil, quod ipsis eripi posset, haberent. Hæc res valde irritauit animos Lusitanorum; quod se frustratos viderent maxima spe; quam conceperant, fore vt beneficio huius condonationis ab omni pœna liberarentur: neq; tamen, vt quidquam hac in parte emendaretur, vllis clamoribus obtinere potuerunt: imo paulo post per Edictum fuerunt citati illi, quibus venia concessa non fuerat, vt, causa cognita, quamprimum sententia in eos ferretur. Interea conuenerunt procuratores Regni, & 19. die Aprilis primus actus comitiorum institutus fuit. Habuit orationẽ in præsentia Regis Episcopus Leiranus, nomine Antonius Pignerus, & initio ostendit, Spiritum sanctum solere adesse huiusmodi conuentibus, & ex ijs multum vtilitatis ad subditos redundare, & morem regum superiorũ, quem in conuentibus indicendis obseruassent, sequi iam Philippum, ipsorum vestigiis insistentem, & cupere ab ordinibus pro sua prudentia, fide & amore de rebus, ad cõmunem totius regni vtilitatẽ pertinentibus, edoceri. Amplificabat condonationẽ delictorum, eamq; vocabat fructum clementiæ regiæ, & fundamentũ esse dicebat, cui spes maiorum beneficiorum inniteretur. Postremo prædicauit magnitudinem amoris erga subditos & benignitatem regis promittens fore; vt benefacta, honores, & præmia, crescerent, vna cum fide, & obedientia quam subditi deinceps ipsi præstituri essent. Ad hæc breuiter responsum fuit à Damiano Aguiario Doctore, & vno ex procuratoribus Lisybonensibus. Agebat regi gratias nomine vrbis, & incolarum totius regni, tum propter delictorum condonationem, tum propter ordinũ regni conuocationẽ, & omnes R. M. debitã obedientiã exhibere paratos esse dicebat. Petierunt deinde in vniuersum omnes & singuli procuratores ea, quæ videbantur: & concessa fuerunt à rege multa, vt ordo equestris, reditus ad vitam, officia, item pecunia numerata: octo aut decem ex inferiori nobilitate ad dignitatem, & gradum superioris euecti fuerunt: & similia: idque more potius Hispaniæ quam Lusitaniæ, in quã procuratoribus hactenus nihil concedi cõsueuerat. Regno generatim plus aliquanto largitus est. Concessit enim omnia fere illa, quæ supra à Duce Ossunensi (sub hac conditione, si regni incolæ sponte sua regis imperium reciperent) gubernatoribus promissa fuisse diximus: exceptis illis capitibus, quæ ad præsidia, ad nauigationes Americanas, & occidentales, & æquale cum Castellanis in castella ius pertinebant. Dicebat enim Rex, antequam tale quid concederet, prius agendum esse cum ordinibus Castellæ, vtpote de quorum præiudicio hac in parte quæstio esset.

Exhibitus fuit regi à procuratoribus prolixus catalogus eorum, quæ petebant, & quę in regni gubernatione obſeruanda iudicabant. Præcipua capita erant, vt vxorem Luſitanam duceret: vt filium primogenitum, in Luſitaniam miſſum, ibidem educari curaret: vt regnum Luſitaniæ ſemper ſeparatum maneret à reliquis Hiſpaniæ regnis, peculiaremque monetam retineret, vna cum multis aliis rebus quæ ad portoria omnia imminuenda, præſidia auocanda, iudicia conſtituenda, & ſimilia pertinebant: ex quibus tum temporis nihil conceſſum fuit, niſi pauca quædam minoris momenti, & ad reliqua omnia in margine reſponſiones, dubiā ſpem facientes, notatę fuerunt. Nobiles, qui, quia maxima ex parte contra regem arma non cœperant, pręclare ſe de ipſo meritos eſſe putabant, delegerunt ex ſuo ordine triginta, qui à rege nomine nobilitatis multa peterent: inter cetera, vt nobilibus concederetur iuriſdictio in ſubditos: vt doctores, qui magiſtratui præfuiſſent, ſolius nobilitatis cenſuræ obnoxii eſſent: ne rex quenquam nobilem crearet, niſi ob merita eximia: & ne iſta nobilitas tranſiret ad hæredes, niſi hoc diſerte expreſſum eſſet: officia regni pręcipua, qualia ſunt Capitaneorum maiorum, trium Prouiſorum Armamentarii, domus Indicæ Telonii, ſolis Nobilibus conferrentur, & alia huiuſmodi, quorum nihil omnino illi obtinuerunt. Multi denegationem harum petitionum, & quod Rex in aliis multis rebus minus ipſis ſatisfaceret, non imputabant neque naturæ Regis, neque petitionum iniquitati: ſed maxima ex parte conquerebantur de illis Luſitanis, qui gratia & auctoritate apud regem pollentes, rerum ſummam adminiſtrabant.

Fuerunt eo tempore complures, qui auctores eſſent Academiæ Coimbrienſis exſtirpandæ: & multas rationes politicas hoc ſuadere, dicerent. neq; enim tutum eſſe in regno, recens occupato, permittere congregationem trium aut quatuor millium iuuenum, qui pene omnino iuriſdictioni regiæ exempti eſſent: imo poſſe eam appellari ſeminarium tumultuum, & militiam quandam Antonianam, procliuem ad partes cuiuslibet alterius rebellis Luſitani amplectendas. Ex huius autem incommodi remotione promanaturam magnam vtilitatem. Fore enim, vt Luſitani in Academias Hiſpaniæ profecti, & feruidiorem ætatis partem ibi conſumerent, &, contracta cum Hiſpanis familiaritate, in Luſitaniam regi fideliores, & ad togatæ militiæ, & iuſtitiæ munera aptiores, reuerterentur.

Addebant Iuriſconſultos Coimbrienſes verbis & ſcriptis obſtinatiſſime ius Regis impugnaſſe: imprimis autem eo tempore, quo Rex Henricus in partem Duciſſæ Braganciæ inclinaſſet: & nonnullos, adfectibus nimis indulgentes, in publicis lectionibus detorſiſſe contra Philippum non tantum leges imperiales, ſed etiam ſacros Canones, interpretando illos præpoſtere, & ſibi ipſis contradicendo, & hanc ob cauſam illos pœna eſſe digniſſimos. Etſi autem hæc opinio ſatis fundamenti habere, & à multis Luſitanis approbari videbatur: tamen Rex ſiue innata clementia, ſiue bonitatis cauſæ, & potentiæ fiducia impulſus, aut ſaltem amore, qui ipſi à natura erga Luſitanos inſitus erat, motus, aut quæcunque tandem cauſa eſſet, non tantum ſibi illam ſcholam conſeruandam, ſed etiam in fidem & tutelam recipiendam duxit: & priuilegia, ac immunitates, quibus gaudebat, confirmauit. & non tantum benigne in gratiam recepit doctores, qui contra ipſum legerant, & ſcripſerant: verumetiam heroica quadam animi bonitate priſtina loca & ſtipendia illis conſeruauit, & ſi quæ ampliora vacarent, ad illa eos promouit. Interim Pontifex cum videret Antonium Luſitaniam defendere nō poſſe, nec vllum tranſactioni locum relictum, legato reuocato, præ ſe tulit magnam voluptatem ex felicibus Philippi ſucceſſibus ſe percipere, nihilque aliud ſe ſpectaſſe, niſi vt belli incommoda euitarentur. Cum ergo filio noua beneficia, aut ſaltem ſpem certam à Rege impetraſſet, conſenſit in gratiam illius, vt de cauſis rebellium Eccleſiaſticorum, & de bonorum eorundem confiſcatione, excluſa omni adpellatione, iudicaret Georgius Dataidius, Epiſcopus olim Viſeuenſis, & Pontificis Capellanus maior. Itaque Prior, (qui fato quodam capitalibus ſententiis obnoxius erat) & Epiſcopus Guardenſis, & reliqui, denuo per edicta citati fuerunt, vt per ſententiam iudicialem bonis Eccleſiaſticis, quæ in Luſitania poſſidebant, priuarentur. Ceterum de Priore nihil omnino intelligebatur: Et non obſtante ſumma pecuniæ, quæ capiti ipſius impoſita fuerat, & labore ac induſtria Hiſpanorum, qui nihil reliqui ad ipſum comprehendendum faciebant, indies minus de ipſo reſciri poterat. Cum enim habitum hominis vilis aſſumpſiſſet, incognitus interdum tranſibat per medios illos, qui ipſum quærebant. Intellectum erat Comitem Vimioſium terreſtri itinere in Galliam penetraſſe, & vt Gallos ad bellum regi Philippo inferendum permoueret, illis populi Luſitaniæ auxilia, & promptitudinem prædicare. Qua de cauſa, & quia, vbi Prior eſſet, incertum erat, Rex totum pene exercitum per arces, & oppida diſpertierat. Et quamuis Italis dimiſſis, maiorem partem triremium in Italiam miſiſſet, tamen fama erat, eum paulo poſt eius conſilii pœnituiſſe, quod

ſe, quod ipſi Regnum indies minus pacatum videretur: & quod exiſtimaret Gallos breui temporis ſpatio colligere poſſe ſatis magnum numerum nauium armatarum, & ad illud mare accommodatiorum, quam ſint triremes: quarum quatuor prope littus regni Algarbii non ſine ſanguine cœperant nauim cuiuſdam piratæ Galli, equitis Melitenſis, quæ diu fortiſſime reſtiterat. Hæc præſidia militum, Aſperitas miniſtrorum, in beneficiis, & præmiis concedendis tenacitas, & opinio, quaſi Prior eſſet adhuc in Regno, incendebant animos Luſitanorum, qui nonnunquam inter ſeſe duram, vt ipſis videbatur, ſuam ſortem deplorabant. Dicebant ſe ſero agnoſcere errorem ſuum, quod non concordibus animis, & communi conſenſu vel ſtrenue ſe defendiſſent, vel tolerabilibus conditionibus deditionem feciſſent: quanquam maior pars exiſtimaret, ſi omnes vires coniunxiſſent, reſiſti Hiſpanis potuiſſe. Ægre etiam ferebant miniſtros Hiſpanos interdum ſe rebus, ad iuſtitiæ adminiſtrationem pertinentibus immiſcere conari. Nihil faciebat ad indignationem Luſitanorum minuendam, quod dicebatur Regem nullam aliam ob cauſam IOANNI ANDREÆ DORIÆ, principi Melfitano, dediſſe negotium deducendi in Hiſpaniam Imperatricem, ſororem ſuam, ab illo ex Germania euocatam, quam vt, illi gubernatione Luſitaniæ commiſſa, ipſe in Hiſpaniam reuerteretur. Et quod veriſimile eſſet illam, tanquam feminam, maiori fortaſſe cum comitate, & clementia imperaturam, quam ſuperiores Luſitaniæ reges facere conſueuiſſent. Etſi enim hæc ita à quibuſdam dicebantur, tamen maior pars exiſtimabat Regem non diſceſſurum, donec vllo præſidio militum in Luſitania opus foret: quos amandaturum eum non eſſet credibile, antequam certo ſciret nihil amplius eſſe à Priore periculi. De Priore porro variæ erant opiniones. Quidam enim exiſtimabant eum occiſum, & ſpoliatum fuiſſe ab Hiſpanis, quos probabile erat mortem ipſius celare, ne rationem reddere cogerentur lapidum pretioſorum, quos ille ſecum ferebat. Alii dicebant eum ſcripſiſſe in Galliam, & Angliam, vnde validam claſſem expectaret, &, vbi illa adpuliſſet, eum rurſus in lucem prodíturum. Complures etiam ſuſpicabantur eum decreuiſſe latitare in regno, donec PHILIPPVS, qui non diu victurus videbatur, (quantumuis inter vtriuſque ætatem non multum intereſſet) moreretur: & eo tempore comparentem (vti etiam poſt HENRICI mortem fecerat) denuo regni poſſeſſionem apprehenſurum, maxime regnis Hiſpaniæ in pupillorum manibus verſantibus. Etſi autem non deerant, qui putarent eum regno exceſſiſſe: tamen maior pars iudicabat, eum adhuc in Luſitania eſſe, & quam poſſet, ſecretiſſime abitum parare, verentem ne aliquando in hoſtium manus incideret. & ita res habebat: id quod intellectum fuit, vbi in portu Liſybonenſi nonnulli ipſius amici capti fuiſſent, qui, cõmeatu iam parato, de naui Priori proſpicere conabantur. Hi quęſtionibus ſubiecti confeſſi ſunt, illũ adhuc eſſe in Regno: & inter illos erat Petrus Alpoeus, Iuris Doctor, qui deinde cũ propter hoc, tum propter alia læſæ maieſtatis crimina Liſybonæ capite truncatus fuit. Interea finis comitiorum inſtabat, & Rex Liſybonam proficiſci cupiebat: verum, quia pompa & arcus triumphales, quibus Liſibonenſes ipſum excipere conſtituerant, nondum parati erant, contulit ſe Almadam (oppidum è regione Liſybonæ in ſiniſtra Tagi ripa ſitum) vt interea apparatuum perficiẽdorum tempus ciues haberent. Cum autem hoc tempore intelligeretur, incolas inſularum Tercerarum, nulla habita ratione litterarum, quas Ambroſius Aguiarius attulerat, in priſtino ſeſe defendendi inſtituto perſeuerare, Rex eo miſit Petrũ Baldeſium cum quatuor nauibus, & ſexcẽtis peditibus Hiſpanis, & aliquot tormentis maioribus: eiq; iniunxit, vt poſſeſſione Inſulæ S. Michaelis, quæ parebat, ſtabilita, nauibus ex India venientibus pręſidio eſſet, neq; tamen quidquam contra reliquas inſulas tentaret, niſi prius maiores copiæ ſubmiſſæ fuiſſent. Viuebant Almadæ aulici incommodius, nec omnes miniſtros, quorum opera Rex ad expedienda negotia opus habebat, locus capiebat. Rex vero, Liſybonam ingrediendi auidiſſimus, noluit expectare vltra diem Sancti PETRI, quo flumen triremibus traiecit, & Liſybonæ ad pontem ligneum, in hunc finem extructum adpulit, ita vt deeſſet tempus ad perficiendos arcus triumphales, & ſtatuas, quæ in honorem eius parabantur: quamuis etiam inertiæ, & imperitiæ fabrorum magna ex parte hæc culpa imputari poſſet: & nihilominus tamen apparatus ſatis ſumptuoſus erat. Ad pontem obuium habuit magiſtratum Cameræ: ex quo ordine vnus, nempe Hector Pina, Doctor, nomine totius ciuitatis perorauit, exaggerans lætitiam, quam tota vrbs ex ipſius introitu perciperet: dixitque, vt Liſybona eſſet vrbium totius mundi maxima, ita etiam DEI Optimi Maximi beneficio, illi ex voto eius magnum Monarcham, dominum obtigiſſe. Excuſabat populum, oſtendens eum, ſi non maturius regis imperium agnouiſſet, non tam malitia, quam errore peccaſſe: & ſi penes ipſum fuiſſet regem

ſuo arbitratu eligere, nullum alium niſi Philippum electurum fuiſſe: ac, facta mentione mortis Ferdinandi Pinæ, addidit hanc vrbem omnium principem ſanguinem ſuum pro ipſo profundere cœpiſſe, propterea quod Ferdinandus, cum iuſſu ANTONII percuteretur, eſſet ex numero Cameralium. Excuſauit etiam pompæ, & arcuum triumphalium tenuitatem, quam incommodis belli, direptionibus militum & peſti bona ex parte acceptam ferendam dicebat, iniecta etiam mentione, iacturæ Africanæ. Poſtremo ſubiunxit, omnes ſibi de Regiæ Maieſtatis benignitate polliceri, fore, vt non tam illud regnum Hiſpaniæ, quam reliqua Hiſpaniæ regna Luſitaniæ adiuncta merito dici poſſent. Poſtea Rex, equo conſcenſo, ſub vmbella aurata profectus eſt ad templũ Cathedrale, per plateas magnifice adornatas, & cum ingenti concurſu populi, qui Regis cõſpectu delectari videbatur: & precibus ibi conceptis, eadem cum pompa, & tota nobilitate pedite comitatus ad palatium regium ſe contulit. Habuerat hoc regnum intra biennium pene quinque reges: id quod nuſquam alibi, aut ſaltem rariſſime eueniſſe credibile eſt. Et DEVS Opt. Max. tam breui temporis ſpatio ad caſtigandum hunc populum admiranda varietate vſus erat. Omnes enim hi reges ſuos ſubditos miſere adflixerunt: SEBASTIANVS temeritate ſua, HENRICVS conſilii, & iudicii inopia, gubernatores timiditate, & commodorum priuatorum ſtudio: ANTONIVS tyrannide: PHILIPPVS armis. Verum tum temporis, cum regno pene vniuerſo pacato, PHILIPVS in hanc vrbem, regum ſedem, ingrederetur, ſpes erat fore, vt mœror, & tumultus præteriti in quietem & lætitiam conuerterentur. Ceterum, cum paribus incommodis afficiantur populi, ſiue à tyrannis opprimantur, ſiue ipſi in indignum ſummam rerum transferant; in poſterius hoc malum inciderunt Luſitani, dum malunt regem habere ANTONIVM, tam parum potentem vna cum omnibus reliquis infortuniis, quæ ab ipſo proficiſcebantur; quam PHILIPPVM potentiſſimum, impatientiſſime ferentes ipſius tarditatem in diſtribuendis titulis, Commendis, & reditibus regiis: vnde etiam fiebat, vt deſperarent de beneficiis illis ex aula Hiſpanica obtinendis, quæ ex Luſitanica percipere conſueuerant: quantumuis Rex Franciſco Sadæ, olim gubernatori, contuliſſet titulum Comitis Matoſignoſii, Ferdinando Moronhæ titulum Comitis Lignareſii, quo & ipſius pater gauiſus fuerat: Chriſtophorum vero Morum (vt ſupra dictum eſt) vnum ex ſupremis quæſtoribus creaſſet, & Petrum Alcaſ‹o›uam, abrogata regis Henrici ſententia in priſtinum locum reſtituiſſet. Quã in re licet Rex promptus eſſet, & conſtituiſſet cumulatius, quam vnquam vllus regum Luſitaniæ vnicuique ſatisfacere; tamen cum ex inſtituto nouo iſta diſtributio ad ſupremum conſilium Luſitaniæ pertineret, & in illo, vt dixi, diſcrepantes ſententiæ, & variæ vel ad odium, vel ad amorem inclinationes eſſent; nihil certi concludebatur; & copia etiam libellorum ſupplicum dilationes pariebat. Omnes enim quo iure, quaque iniuria ſui rationem haberi petebant, ita vt vniuerſum regnum ad cupiditatem eorum explendam ſufficere non videretur: id quod cum à multis non ſatis perpenderetur, dictitabant Regem nolle dandi initium facere, niſi ante & inſulas, & Priorem in poteſtate haberet. Ceterum cum Rex animaduerteret has difficultates, & dilationes naſci ex multitudine conſiliatiorum, commodiſſimum factu iudicauit (regum ſuperiorum more) negotium ſatisfaciendi poſtulatis eorum, qui præmia petebant, demandare duobus ſolis: nimirum Antonio Pignero, Epiſcopo Leirano, & Chriſtophoro Moro: fortaſſis quod putaret, eos minorem quam ceteros miniſtros, priuatorum adfectuum rationem habituros: Epiſcopum quidem, quod propter ſenectutem, & inualetudinem morti vicinus (quanquam iudicio integro) eſſet, & cognatis deſtitueretur: Morum vero, propterea ꝙ à ſe promotus, & in Hiſpaniis educatus eſſet, & preterea tum virtutis, tum pietatis amans haberetur. Ruebãt indies in peius res Inſularũ Tercerarũ, quarum cõmercium interdictũ fuerat: & nuncii adferebantur, de peruicacia Inſulariũ magis magiſq; creſcente, ita quidẽ, vt exterorum auxilio implorato, Philippo imperium omnino repellere animum inducerent. Audiebatur veniſſe eo Petrum Baldeſium, & litteras ac pollicitationes, quas nomine Regis ad inſulares pertulerat, ab illis non tantum repudiatas, ſed & deriſas fuiſſe. Quã de cauſa Rex inſulas ante finem æſtatis expugnare cupiens, & rem non adeo difficilem, propterea quod exercitu deſtituerentur, iudicãs, inſtruebat claſſem, & militem quem eo mitteret, duce Lupo Figueroa: qui paulo poſt ſoluit cum mandato Inſulas, adiuuante Baldeſio, in poteſtatem redigendi. Interea Baldeſius circumibat inſulas, expectans naues Indicas, & nautæ illius ſæpius die & nocte in littus, vuas maturas ſurrepturi, deſcenderant: cumque ad ſcopulum, in quo Luſitani, exiguo vallo extructo, tria aut quatuor tormenta ex ferro fabrefacta collocauerant, aliquoties acceſſiſſent, ſępe cũ Luſitanis collocuti erant, ita vt alter ab altero ſibi nõ metueret. Baldeſius itaq;, audita Luſitanorũ incuria, & ab inſularibus

bus nonnullis certior factus non paucos ſupereſſe, qui regi Philippo fauerent: ſæpius cogitarat de exponendo milite, cum quo illi, qui PHILIPPO addicti erant, & in montibus eſſe dicebantur, ſeſe coniungentes, iunctis viribus oppidum Angram oppugnarent, aut ſaltem ita pedem in inſula figerent, ne tam facile inde expelli poſſent. Verum cum hoc conſilium propter paucitatem ſuorum militum periculoſum, & regis mandatis contrarium eſſe ſatis perſpiceret, non audebat rem aggredi. Sane cum poſtea intellexiſſet Lupum Figueroam cum maioribus copiis Liſybona venturum, cui tanquam ſuperiori, ſibi parendum eſſet: certo ſtatuit Figueroam, vbi in inſulas appuliſſet, vel vi, vel per pacta eas in poteſtatem redacturum, ſibique prærepturum eam gloriam, ad quam magnopere adſpirabat. Qua de cauſa (tantum poteſt laudis cupiditas) non ſatis vires ſuas perpendens, neglecto etiam regis mandato, animum induxit properare, & temere tentare, nunquid ſibi ſucceſſurum eſſet conſilium, de quo ſepius cogitarat: quam ad rem etiam incitamento ipſi fuerunt nonnulli inſulares imperiti, quorum prompta quidem erat voluntas, ſed vires exiguæ. Die itaque Diui Iacobi prima luce Baldeſius milites fere omnes nauiculis impoſitos expoſuit in eo loco, in quem nautæ itare conſueuerant inter Angram & Praiam: (domus Salgæ vocatur:) cumque ibi paucos, aut neminem reſiſtentem offendiſſent, in inſulam ſine negotio deſcenderunt, Luſitanis qui tormentorum cuſtodiæ præfecti erant, fuga ſibi conſulentibus. Hiſpani, tormentis occupatis, inceperunt paruulum quoddam vallum extruere, vt eo firmius pedem figere poſſent, & colligere eos, qui Regis Philippi partibus ſtuderent: ſed tempore excluſi fuere. Rumore enim de Hiſpanorum aduentu Angram perlato, claſſici loco campanę magno cum ſtrepitu pulſatę fuerunt, ita vt viritim audaciſſimi quique ad velitandum excurrerent. Quamuis autem hi non multum efficerent, ſed potius in oppidum, ſiue metu correpti, ſiue ſaucii regrederentur: tamen impedimento Hiſpanis fuerunt, quo minus munitiones inſtitutas perficerent. Et licet Hiſpani in eo loco ab ortu ſolis vſque ad tempus pomeridianum ſubſtitiſſent: tamen nemo ex Luſitanis ſeſe illis adiunxit. Nonnulli quidem PHILIPPO ſtudebant, ſed timebant, nec alii aliis fidebant, perterrefacti præſertim exemplo IOANNIS BETANCORII, primarii ciuis Angrenſis. Hic cum partes PHILIPPI ſectaretur, cum centum amplius ciuibus conſpirationem inierat, & certo die cum ſociis armatus per plateas diſcurrere, & Philippi nomen proclamare cōſtituerat, exiſtimans ſe pro ſua auctoritate, populo contra Cyprianum Figueredum concitato, regis nomine paruo negotio Inſulæ imperium occupaturum. Verum cum non ſatis examinaſſet iudicium, virtutem, & conſtantiam eorum, quos ſocios ſibi adſciuerat (quæ omnia neceſſario in hominibus rem tanti momenti ad effectum perducturis, requiruntur) ſpe ſua, & conſilii exitu, quem ſibi promiſerat, fruſtratus fuit. Cum enim multis amicis, & coniuratis comitatus, & armatus hora præſtituta in forum prodiiſſet, regiſque nomen ingeminaret, nemo ſe illi adiunxit: immo à plebe circundatus, male mulctatus, conuitiis proſciſſus, & captus fuit, non ſine furcæ periculo: qua de cauſa ceteros veſtigia terrebant. Intereà numerus Luſitanorum, quos gubernator in hoſtem ducturus erat, fere ad duo millia excreuerat: cumque de ratione Hiſpanos adoriendi deliberaretur, facile intelligebant ſe numero quidem vincere Hiſpanos, ſed rurſus ab illis peritia, & armorum genere ſuperari. Monachus quidam Auguſtinianus (immiſcebant ſe bello monachi non minus in hac inſula, quam in reliquis Luſitaniæ partibus) conſilium hoc dedit, vt ante ordines militum præmitterentur ſatis multi boues, & ſtimulis, quantum fieri poſſet, incitati, in Hiſpanorum aciem impellerentur. Secutus eſt Gubernator hoc conſilium ex quo & ſalus Luſitanorum, & hoſtium interitus dependebat. Cum à bobus ingens puluis excitatus fuiſſet, Luſitani ab Hiſpanis conſpici non poterant, & boues ſclopetorum ictus excipientes, ordines Hiſpanorum perturbabant. Hiſpani, qui velitando cum oppidanis globos, & puluerem tormentarium inſumpſiſſent, tanta hominum multitudine irruente, ad littus, & naues ſe recipere conati ſunt: ſed ſero. nam Luſitani, qui armento boum, veluti valli loco obiecto, ſine vllo damno appropinquarunt, cum boues continuo ſtimularent, tanto illi impetu in Hiſpanos inuecti fuerunt, vt acie diſiecta, cedere cogerentur: & eodem momento Luſitani eos paucis ſclopetis, ſed multis haſtis inuaſerunt: quibus aliquandiu quidem, ſed tamen infelici cum ſucceſſu reſtiterunt. Cum enim Luſitanorum eſſet ingens numerus, facile repulerunt Hiſpanos, qui ſemper reſpicientes ad nauiculas ſe ad mare recipiebant: quod cum eſſet paulo commotius, quam cum exſcenderent, nauiculæ littori appropinquare non poterant, & nautæ etiam ſclopetorum ictus, quibus à Luſitanis impetebantur, reformidabant. Milites itaq; vt hoſtium manus effugerent, in aquā ad gulā vſq; irruebant, & tamen vix poterāt nauiculas aſſequi, perſoluen-

tes pœnas suæ temeritatis. Nam cum hostes eos, armis abiectis, fugere viderent, omnes promiscue interficere cœperunt, nemini omnino parcentes: eosq; non tantum vsq; in aquam persequebantur: sed etiã, quos mare semimortuos reiecerat, penitus interficiebant, nec supplicũ lachrymis, aut precibus mouebantur: imo facti plane inexorabiles, etiã pueris, & famulis vitã eripiebant, ita vt ex Hispanis plures quadringentis; ex Lusitanis paucio-res triginta, nonnullis tamen vulneratis, desiderarentur. Indulserunt hac in re Lusitani odio potius quam alii rei vlli. Nam præterquã quod vitã non nisi vni & alteri (qui se Lusitanos esse profitebantur) condonarunt, inusitata rabies illius multitudinis eluxit etiã ex eo, quod nondũ exsaturati hac victoria, & aduersus paucos illos, qui euaserant ira ardentes, beluina quadam cum feritate ad dilanianda corpora occisorum se conuerterunt. Nam illis in frusta concisis, alius caput, alius aliud membrum, trophæi instar, portabat, & per plateas cadauera cum incredibili ignominia trahebant. Postero die omnes pueri, mulierculę, & monachi (exceptis Iesuitis) ex oppido se effuderunt, & ad strepitum instrumentorũ musicorum, & tubarum choreas ducẽtes, stragem hostium contemplati sunt, seseq; oblectarunt pungendo & conscindendo corpora exanima: ita vt nonnulli adfirment fuisse, qui corda è cadaueribus euulsa dentibus contererent. Gubernator armis cæsorum carris impositis, vexilla hostiũ humi trahens, cum triumpho & magno totius populi applausu in oppidum ingressus est. Baldesius, (qui hactenus maiora periti nautæ specimina ediderat, quam hic exercitati ducis belli) perspiciens ex infelici hoc successu rem longe maiori cum prudentia aggrediendam, nesciuit (vt vnum infortunium plura plerunq; comitari solent) dolore fortassis iudicium illius offuscante, auxilio venire militibus suis: cum tamen id facile fuisset, si cum nauibus littori appropinquans tormenta displosisset in hos Lusitanos, qui primi omnium sua crudelitate effecerunt, vt bellum istud cruentum adpellari posset. Hæc infelix pugna multum regi Philippo obfuit. Nam insulares indies crudeliores, & contumaciores fiebant, quod nullam veniæ, aut paciscendi cum rege spem sibi relictam viderent. Itaque Philippus, qui sperârat, illos tandem ad sanam mentem redituros, propter hunc infelicem successum omnem spem abiecit, præsertim, quod interim dum Prior in Lusitania quæritur, litteræ ex Belgico allatæ erant, quæ significabant eum in illis locis adpulisse, & primum in Angliam, deinde in Galliam, auxilii petendi caussa profecturum: nec incredibile erat, eum voti compotem fore. Qua de caussa in Lusitania loca maritima muniebantur, & in primis arx Sancti Iuliani. Et quantumuis hæc tempestas procul adhuc abesse videretur, tamen metus erat eo maior, quod Rex à milite parum paratus, & regni subditis non nimis acceptus esset. Itaque periculum esse videbatur, ne, si Prior denuo fortunam tentare animum induceret, Lusitani ad primum vexillorum illius conspectum tumultuarentur. Non enim vllo freno coercebantur, propterea quod Itali dimissi: Germanorum & Hispanorum multi mortui erant, multi spoliis ditati, aufugerant, ita vt in vniuersum non excederent quatuor aut quinque millia: ex quibus cum Lupo Figueroa ad insulas Terceras abierant circiter mille. Etsi autem mandârat Rex, vt cum illo irent mille quingenti: tamen Germani inuiti eo proficiscebantur: cumque naues, postquam semel soluissent, à ventis contrariis, etiam mense Iulio sæuientibus, sæpius in portum reiicerentur, semper aliqui è nauibus descendebant, nec reuertebantur, ita vt classis vires valde imminuerentur. Reliqui variis locis, intra Dorium, ac Minium sitis, & alibi, in præsidio collocati erant: nec Lisybonæ vltra mille remanserant, qui numerus in tam vasta vrbe valde exiguus videbatur. Hic ANTONII discessus dignus fuit admiratione, & sane in hac re aut felicissimus, aut natura solertissimus fuisse videtur. Cum enim in Africa in infortunato illo prælio à Mauris captus fuisset, primus ex tot captiuis libertatem recuperauit, cum tamen propter dignitatem illius verisimile esset, fore, vt omnium vltimus euaderet.

Verum tam egregie se abscondere, tam dextre, quis esset, dissimulare nôrat, vt incognitus dimitteretur. Postea etiam inde vsque ab illo tempore, quo discessit Viana, nimirum mense Octobri anni octuagesimi, vsque ad mensem Iunium anni octuagesimi primi, semper in Lusitania tam secreto latuit, vt fere nunquam detegeretur: id quod tanto magis mirandum est, quanto maiorem Rex diligentiam in ipso inuestigando adhibebat. Omnes iudices, omnes Centuriones, omnes milites huic vni rei diligentissime inuigilabant: qui quamuis interdum scirent, vbi esset, & veluti vestigia ipsius insequerentur, tamen nunquam hominem prehendere potuerunt. Hieronymus Mendoza, adiutus ab Emanuele Portugallo (cui tuto fidere Antonius posse videbatur) de compositione cum illo agere cupiebat. Et nonnulli quidem ex amicis Prioris modo Alanquerii, modo Vidigueiræ comparuerunt, ita vt se in colloquium cum illo venturum speraret: sed

Prior

Prior ipſe nunquam ſe detexit. Enimuero diligentiæ horum obſtabat negligentia in puniendis illis, qui priorem receptabant, ita vt complures, impunitate hac inuitati, hoſpitalitatis officia ipſi præſtarent. Miniſtri Ducis Albani parum abfuit quin illũ ſub finem Quadrageſimæ comprehenderent Liſybonæ. & adhibebat tot exploratores Albanus, & tot Prioris amicos corruperat, vt certam omnino ſpem de eo in poteſtatem redigendo conciperet.

Verum cum negotium maiori, quam ante, cum induſtria vrgendum eſſet, de priſtino ardore remiſit. Cum enim intellexiſſet Regem multum tribuere technis Mendozæ, qui ambiguis verbis innuebat in ſeptimana Sancta Priorem ſupplicem Regi futurum, verebatur, ne illum à propoſito dimoueret. Equidem Mendoza fruſtra laborauit. Nam Antonius (vt accidit illis omnibus, qui metuunt) nulli fidebat, nec quidquam faciebat eorum, quæ ſe facturum promiſerat, nec ſe conferebat vnquam in eum locum, quo ſe iturum dixerat, ita vt non tantum Mendoza rem non perduceret ad exitum, quem pollicebatur, ſed etiam paulo poſt omnem rei perficiendæ ſpem abiiceret. Sane manifeſto adparebat, amorem illius populi erga Priorem multum poſſe. Etſi enim vulgo homines maiorem fortunæ, quam fidei rationem habent, tamen in his ærumnis, præſertim tanta capiti Prioris pecuniæ ſumma impoſita, nemo inuentus eſt inter tot, quibus neceſſario fidere ille cogebatur, qui ſpe præmiorum illum prodere animum induceret: quamuis nonnulli, vt ſuam ipſorum vitam conſeruarent, hoc agerent; inter quos fuit Eduardus de Caſtro. Itaque Prior tuto peruagatus eſt omnes portus maris, & commoratus eſt Liſybonæ, vbi erat Rex ipſe; cumque ibi nauem conſcendere nequiſſet, quod capti aliquot ex miniſtris illius fuiſſent, abiit Setubalum, & naui Belgica ſexcentis coronatis, opera cuiuſdam mulieris, & monachi Franciſcani, conducta, eaq; vna cum decem ſpectatæ fidei amicis, & miniſtris noctu conſcenſa, Caletum nauigauit. Qua de cauſa non male dici poteſt, Deum nodum ferulam ſuam ab iſta natione tum temporis amouiſſe: ſed voluiſſe vti hoc homine loco flagelli. Nam propter incolarum in eum ſtudium neceſſe erat præſidia variis locis imponere, idq; cum ingenti ſubditorum moleſtia, & detrimento. Interea venerat annus octuageſimus primus, quo expectabantur naues ex India, Braſilia, S. Thoma, Capite viridi, & reliquis terris nouis. Videbantur tardare, & magna cum anxietate, & ardentiori cum deſiderio, quam vnquam aliæ vllæ, expectabantur. Alii verebantur, vt venirẽt: alii certo venturas adfirmabant. Multi etiam arbitrabantur, eas ſponte ſua in Inſulas Terceras appulſuras, & inde curſum in Angliã directuras: & ſi ſponte hoc non facerent, ſed tamen non prius admonitæ in Inſulas adpellerent, fore, vt ab Inſularibus vi caperentur. Erat tantum harum nauium deſiderium, non tam propter diuitias, quas aduehebant, quam quod putabantur certi aliquid allaturæ de illarum nationum animo, & obedientia erga Regem Philippum: quæ res in dubium à multis vocabatur. Illi, qui putabant naues ſaluas & incolumes Liſybonam venturas, dicebant, Indiam, & reliquas prouincias non poſſe per ſe ſine Hiſpaniæ auxilio ſubſiſtere: & neceſſario accepturas imperium illius, qui in Luſitania rerum potiretur. Ab inſulis vero Terceris nihil eſſe periculi. Etſi enim Inſulares nonnulla alia nauigia vel capta, vel caſu eo delata diripuiſſent: tamen iam claſſem Hiſpanicam maris imperium obtinere, eamq; naues recta Liſybonam deductura͂, nec paſſuram vt in inſulas adpellerent. Illi, qui dicebant non eſſe veriſimile naues venturas, aiebant, naues Liſybona ſoluiſſe anno octuageſimo, poſt mortem Regis Henrici, gubernatoribus imperium obtinentibus. Et quia Ludoicus Dataidius, Comes Toghianus, Indiæ Prorex, eſſe interregnum, & bellum imminere ſciret, credibile eſſe illum voluiſſe expectare rei euentum, antequam alterutri parti ſe ſubmitteret, ſiue vt deinde ab illo, qui Regnum obtinuiſſet, eo maiorem gratiã, imperium eius accipiendo, iniret, ſiue quod ſperaret, rebus omnibus perturbatis, facile fieri poſſe, vt ſibi etiam prouincia aliqua in manu remaneret. Et, ſi his non obſtantibus, tamen naues mittere conſtituiſſet, ſaltem hoc probabile eſſe, eum claſſi præfectum ſibi addictum, & ſecum conſentientem, præpoſuiſſe, idque cum mandato, vt illi pareret, in cuius partes ipſe magis inclinaret. Porro difficile eſſe iudicatu, vtrum ex duobus ille regno potiri mallet, præſertim quia ſupremus præfectus claſſis, qui cum ea ex Luſitania ſoluerat, Emanuel Melius, Priori addictiſſimus fuerat, eiuſque rei ſpecimen ediderat: & veriſimile eſſe, ſi ille cum eadem claſſe rediret, & intelligeret Priorem eſſe in Anglia (id quod in Inſulis reſcire facile erat) illum eo curſum directurum: & ſi minus naues Indiæ ad hoc iter accommodatæ viderentur, in Inſulas deſcenſurum, & conſcenſis aliis nauibus, arbitratu ſuo cum ſpe lucri, & prædæ, quo liberet, nauigaturum. Quamuis autem verum eſſet Indiam ſe ſibi ipſi non ſufficere, tamen illi ex Anglia & Gallia cumulatius, & æque commode, atque ex Luſitania, de rebus neceſſariis proſpici poſſe. Verum

quoniam in huiusmodi sermonibus de rebus, quæ ab alterius arbitrio pendent, non possunt exacte considerari omnes, qui contingere queunt rerum euentus (hoc enim diuinum quiddam est) negotium hoc exitum sortitum est, plane à superioribus hominum iudiciis, & cogitationibus diuersum. Comes enim Toghianus, Indiæ Prorex, qui per easdem naues acceperat litteras à Rege Philippo, quibus eum de iure & animo suo edocebat, adiectis magnis pollicitationibus, fidem iis propter alias litteras, à gubernatoribus ad se scriptas, adhibuerat, easque similibus litteris, ab Antonio missis, anteponens Regi Philippo obedientiam exhibere constituerat: ita vt naues, quæ iam Insulis Terceris adpropinquabant, recto cursu nauigarent in Lusitaniam, nec inciderent in classem Regis. Baldesius enim propter infelicem prælii, cum insularibus commissi, euentum, animo fractus, nō constiterat in loco tali, qui ad eas excipiendas accommodatus esset. Porro cum naues Indicæ spatio vnius diei inter insulas commoratæ essent, obuium habuerunt nauigium quoddam Gallicum, quod ex Tercera veniebat, & illi, qui in eo nauigabant, petierunt à præfectis nauium, vt Angram adpellerent: cumq; Lusitani illos interrogarent de statu Regni, vt intelligerent quid consilii capiendum esset: nec hi, vtpote nautæ imperiti, vel persuadere, vel simulare, vel verum dicere nossent, sed alii aliis contradicerent: Lusitani nihil certi ex illis expiscari potuerunt. Hic enim dicebat Regem Philippum habere Regnum in potestate: ille Philippum tantum obtinere magnam partem, & Antonium cum ingenti exercitu eum è Regno eiicere conari. Hac de causa natum est inter classiarios dissidium. Quidam enim, & inprimis hi, qui magnam iacturam facere non poterant, cupiebant adpellere in insulas: alii suadebant differendum esse, donec certiores fierent de regni statu: alii recta Lisybonam eundum, & illi, qui Rex esset, parendum. Summus præfectus, conuocatis in cubiculum suum Lusitanis, & Gallis quibusdam, deliberabat: sed nautæ, sinistri nescio quid suspicantes, magno strepitu excitato, cœperūt cursum dirigere Lisybonam versus, vbi habebant mulieres, & liberos; quantumuis nonnulli obluctarentur. Equidem cum tanti Prioris interesset, has naues in potestate habere, videtur debuisse plus diligentiæ in hac re ponere, quam vulgo eum fecisse putabant, sed reuera fecit id quod potuit. Scripsit enim ad præfectum classis litteras, quas illi, in insulas adpellenti, reddi iussit: & quibus illum rogabat, magnis pollicitationibus additis, vt in Insulis subsistens, classem Indicam non Regi Philippo, sed sibi traderet. Sed nimia diligentia gubernatoris (vt persæpe fit) ipsi nocuit. Cum enim ille litteras per nauigium quoddam obuiam nauibus Indicis misisset, euenit, vt nauigium illud non occurreret nauibus, quæ cursum Lusitaniam versus tenentes in medio itinere inciderunt in classem armatam Lupi Figueroæ: qui cum negligentiam admiraretur Baldesii, quem se vidisse negabant, aqua dulci, aliisq; rebus illas instruxit. Deinde adpulerunt Lisybonam cum magna Regis voluptate, quamuis tam diu in itinere fuissent, vt iam fere pro certo haberetur, illas nauigasse in Angliam & mercatores iam inciperent, quintæ partis iactura facta, de mercibus, quibus onustæ erant inter se pacisci. Classis autem præfectus humanissime à Rege acceptus fuit. Interim adpulit ad Insulas Terceras Lupus Figueroa, vbi certior factus est de infelici Baldesii prælio: cumq; omnia insulæ loca, quo aditus erat, siue opere, siue natura munita hostem victorē esse, tempus nauigationi aptum (quod hic citius, quam alibi mare tempestatibus agitari solet) præteriisse videret, prudenter æstimauit, nihil sibi tentandum, sed necessario in Lusitaniam redeundum. Prius tamen postulauit ab Angræ oppidi incolis, vt Regis imperium agnoscerent, cuius nomine veniam, beneficia & præmia magna illis pollicebatur. Verum illi, qui non clementia Regis, sed meritis suis promissorum certitudinem metirentur, arroganter responderunt, indicaret tantum, quam in partem descendere vellet: Se enim aditum ipsi patefacere paratos esse. Itaque Figueroa rediit in Lusitaniam vna cum Baldesio, quem Rex statim in vincula coniici iussit, sed tamen paulo post liberatus fuit, cum ostendisset mandata, quæ acceperat, esse ambigua, nec in illis sibi prælio interdici. Hic classis reditus in Lusitaniam animum addidit Insularibus. Cum enim opinarentur Figueroam maiores copias habere, quam reuera habebat, eumque in terram militem exponere non audere viderent, putabant vires suas esse formidabiles. Dederunt in Galliam litteras ad Priorem, quibus eum de harum rerum successu certiorem faciebant. Rescripsit ille humanissime, & cum gratiarum actione, ac tormenta maiora, sclopeta, puluerem tormentarium, & similia, ad bellum pertinentia, misit, promittens se breui etiam militem illis subministraturum. Iubebat omnia bona eorum, qui Regi Philippo parerent, si quæ in eorum manus inciderent, confiscata, ad se in Galliam mitti. Quamobrem illi omnes merces, quas in quatuor, aut quinque nauibus, ex India occidentali redeuntibus cœperant, ipsi miserunt. Quoniam autem multi

eorum

eorum iudicabant hunc rerum ſtatum diu durare non poſſe, & aliquando è Luſitania claſſem tam potentem venturam, cui reſiſtere nequirent: miſerunt in Galliam Antonium Aluarezium, & alium quendam, munere publico fungentem, ſed tamen hominem mechanicum, qui inquirerent in actiones, conſilia, & vires Prioris, & quid de ipſis ſperari poſſet. Hi reuerſi, poſtquam equites à Priore creati fuiſſent, alter S. Iacobi, alter Auiſi: rogatu Prioris retulerũt, illum habere claſſem validam, quæ prima quaque occaſione in Luſitaniam nauigatura eſſet, quamuis ita res non haberet: & attulerunt Gubernatori litteras, quibus & ipſum equitem Prior creabat, addito mille ducatorum reditu annuo: id quod nonnullos alios commouit, vt & ipſi in Galliam ad Priorem proficiſcerentur. Ex Gallia & Anglia venerant in inſulas pauci aliquot milites cum nauibus, quæ ex iis locis ſoluerant: Sed tamen ad trecentorum numerum non adſcendebant. Inſulares aliquoties de illis remittendis eò, vnde venerant, cogitarunt, præſertim ingruente hyeme, reuocaturi eos poſtea ſub initium æſtatis. Sed vulgus noluit hoc permittere, & dixit, quoniam à Rege eò miſſi fuiſſent, ſeſe velle eos alere. Interea Ieſuitæ monaſterio ſuo incluſi viuebant, & illis bis in ſeptimana cibus ſubminiſtrabatur. Verùm cum ægre ferrent, ſe immerito veluti in carcere detineri, die quodam, ianuis templi apertis, & ſacramento in medio collocato, experiri voluerunt, num priſtinam libertatem recuperare poſſent. Ii, qui iuri dicendo præerant, ſtatim in monaſterium ingreſſi quæſiuerunt, quid hoc rei eſſet? Reſponderunt Ieſuitæ, ſi delicta ipſorum hoc mererentur, ſe petere, vt ſupplicium à ſe ſumeretur: Sin vero tantum ſuſpecti eſſent, vt ſibi facultas in Luſitaniam abeundi concederetur. Decretum tandem fuit (habitis quibuſdam ſermonibus contra decorum) vt denuò Ieſuitæ omnibus ianuis obturatis, monaſterio includerentur. Et quidam, qui dixerat, iuſtitiæ conueniens eſſe, vt Ieſuitæ, tanquam Hiſpanis addicti, vna cum monaſterio comburerentur, paulo poſt errorem ſuum agnouit. nam cum vix inde digreſſus eſſet, cœpit ægrotare perículoſiſſime, & factum eſt ſingulari Dei prouidentia, vt cognoſceret ſe in morbum hunc propter impietatem verborum, quæ protulerat, incidiſſe. Exercebant Ieſuitas reliquorum ordinum monachi, qui cum ab illis diſcreparent, & ad rem bellicam animum adplicarent, non poterat æquo animo ferre Ieſuitas Hiſpanorum partes amplecti, nec libertate oblata frui velle. Vicarium, qui nomine Epiſcopi habitantis in Inſula S. Michaelis, iuriſdictioni Eccleſiaſticæ præerat, in carcerem coniecerunt, vtpote à ſe diſſentientem, & alium ſuo arbitratu elegerunt. Hæc omnia Regi Philippo diſplicebant, & ideo cogitabat de Inſulis ſequente æſtate adoriendis. quamuis vereretur, vt per occupationes & negotiorum multitudinem ſibi liceret, præſertim nouis ſuſpicionibus etiam ſuperuenientibus. Audiebat enim Turcam inſtruere nouam claſſem in perniciem Chriſtianorum: Conſtantinopoli Algierum veniſſe Luccialium piratam nobilem, & claſſis Turcicæ præfectum cum ſeptuaginta triremibus. Et quamuis reuera ob nullum alium finem, quam vt rebus Africæ proſpiceret, veniſſet (veritus ne Rex Philippus, recenti Luſitaniæ occupatione, & bello contra Perſas, cui Turca implicitus erat, incitatus, in eam prouinciam aliquid tentaret) tamen hæc res Regem non mediocriter ſolicitum habebat. Cum enim Philippus egiſſet cum Xariffo de commutatione Laraccæ cum Mazagone, nec res propter Maurorum in promittendo fallacias confecta fuiſſet, metuebat, ne Turca de hoc inſtituto certior factus, miſiſſet Luccialium ad permutationem impediendam, & ad Laraccen munitionibus & præſidio Turcico firmandam. Quoniam itaque ille locus Hiſpaniæ tam vicinus erat, & portum ad triremes recipiendas commodum habebat, videbatur inde facile magnum Hiſpaniæ periculum creari poſſe.

Enimuero Luccialius, paulo poſt, re infecta Conſtantinopolim, impulſu & artibus æmulorum ſuorum, reuocatus fuit. Res etiam Belgicæ Regis curas augebant. Etſi enim Princeps Auraicus maiorem partem illius prouinciæ iampridem occupaſſet, tamen Rex bonam ſpem fouebat, præſertim propter acquiſitionem Luſitaniæ fore, vt tandem illæ nationes ad ſanam mentem, & ſub imperium ſuum redirent. Verùntamen labefactabat nonnihil hanc ſpem Franciſcus Valeſius, Dux Alanconius, frater Regis Galliæ, Henrici III. qui cum exercitu in Belgicum ingreſſus, opem tulerat rebellibus Regis, qui erant Cameraci, & Principem Parmenſem, exercitus Hiſpanici Imperatorem, obſidionem ſoluere coegerat. Quamuis autem, hac ciuitate in fidem accepta, in Galliam Alanconius reuerſus eſſet: tamen regnum illud ſatis turbulentum eſſe, & ad res nouas ſpectare videbatur præſertim incitante Gallos Antonio Priore Crateſi, qui cum eo ex Anglia veniſſet à Regina matre humaniſſime acceptus, & à tota aula in hoſpitio ſuo ſalutatus fuerat. Spargebatur etiam alia fama, quæ ingratiſſima erat, nempe Ducem Alanconium celebraturum nuptias cum Eliſabetha Regina Angliæ: & quoniam ille aliquoties in Angliam profectus erat, matrimo-

nium quidem secreto contractum fuisse, sed quia Regina sedem Romanam non agnoscebat, cui Alanconius se parere profitebatur (ita enim necesse erat, ne sibi aditũ ad coronam Galliæ præcluderet) res de industria celari putabatur. Conquestus erat Hispanus apud Gallum de Priore, sibi rebelle, in regnum recepto: de auxilio Cameracensibus subministrato: & multis verbis odiosas reddere studuerat nuptias Anglicanas, quas impedire totis viribus conabatur, easque propter diuersitatem religionis nullo modo adprobandas esse dicebat. Respondit, vt fama est, Gallus ad superiora capita per legatum suum: Quantum ad matrimonium, se pro virili illud dissuasisse: sed ducem ad illud vnà cum tota nobilitate Gallica inclinare, nec se illorum animos in manu sua habere. Priorem fuisse receptum à Regina matre, quæ, quia se Reginam Lusitaniæ esse crederet, illi, tanquam vasallo suo, hospitium denegare noluisset. Contradixisse etiam se fratri, & laborasse, ne Cameracensibus opem ferret: sed admonitiones suas apud illum nullum locum inuenisse. Hoc responsum confirmabat Regem Philippum in opinione, quam conceperat, nimirum ea, quæ nomine Alanconii agerentur, esse impedimenta, quæ sibi ab ipso Rege Galliæ fratris nomen prætendente, obiicerentur. Neque enim ipsi fieri posse videbatur, vt Rege inuito, Alanconius tantam auctoritatem, & potentiam in Gallia obtineret. Etsi autem hæc res pro incredibili merito habebatur, tamen iamdudum is erat Galliæ status, vt non adeo mirum hoc videri deberet. Cum enim Rex Henricus, & etiam Carolus frater magnis difficultatibus, & periculosissimo bello cum subditis, diuersam religionem amplectentibus implicitii fuissent, omnia erant in eo regno perturbata: & licet tum nonnihil res pacatæ viderentur, tamen animi superioribus certaminibus adhuc incensi, facili momento ad arma denuo capienda impelli posse putabantur. Quoniam vero Gallia, Anglia, & Belgicum rebus Lusitanicis ex parte se immiscuerunt, vt sequentia eò facilius intelligatur, liceat, quæso, mihi, re paulo altius repetita, breuiter de illis prouinciis disserere. Viuebat in Gallia Catharina Medicea regina, & mater Regis, cui propter ætatem, & virtutem Gallia vniuersa obtemperabat. Hæc se Regi Catholico tum ob diuersas alias causas succensere non dissimulabat, tum potissimum ob hanc, quod Lusitaniam vi occupando, iudicio se subiicere noluisset. Dicebat se plus iuris in eam habere, quam Philippum. Vnde verisimile erat illam, hac indignatione impulsam, operam daturam, vt bellum Philippo in Lusitania inferretur. Adstipulabatur illi Dux Alanconius filius, non minori, quam mater, Philippi odio inflammatus.

Origo odii hæc erat, quod ille alterutrius ex Philippi filiabus (ex sorore Alanconii susceptis) nuptias ambiens, dotis loco ditionem aliquam, dignitati suæ conuenientem, petiisset. Alanconio addicta erat omnis Galliæ nobilitas, quam ille, quocunque libuisset, vel Rege inuito, ducere poterat. Causa hæc erat, quod Alanconius, natu minimus Henrici secundi, filius, propter duos fratres, Carolum & Henricum, natu maiores, exiguam Coronæ vnquam obtinendæ spem habebat: cumque animo magno, & inquieto esset, aures præbuerat omnibus iis, qui vel Regi infesti, vel rerum nouarum auidi (quorum semper in Gallia copia est) publicam orbis Christiani tranquillitatem perturbare conabatur: & cum his sæpe consilia de noua aliqua prouincia, extra Galliam occupanda, contulerat. Istis suis conatibus aliquandiu credidit, (persuasus ab illis, quos secum habebat) fratrem vtrumque aduersari, quippe qui nollent eum vires, & potentiam suam augere. Vnde fiebat, vt ea, quæ ipsi ab hominibus prudentibus bono animo suggerebantur, sinistre interpretaretur, quasi & odissent illum, & cuperent tenebras offundere gloriæ, ad quam vehementissime aspirabat. Aucta fuit hæc suspicio non mediocriter, cum Henricus frater in regnum Poloniæ vocaretur, nec Alanconio statim omnia munera & dignitates, quas ille obtinuerat, conferrentur. Asseclæ enim illius ex his, & similibus rebus captarunt occasionem eum in suspicione & odio fratrum confirmandi, quasi ferre non possent illum ad maiora aspirare: & tantum effecerunt, vt quantumuis postea Henricus propter mortem Caroli noni, relicta Polonia, Coronam Galliæ adeptus esset, tamen Alanconius in pristina suspicione persistens, maiorem, quam vnquam antea, nobilium numerũ in comitatu suo haberet. Quia vero nonnulli considerabant, Henricum tenui valetudine esse, & liberis carere, & ideo Alanconium aliquando ad imperium peruenire posse: non erat mirum, eum, inscio, imo inuito Rege, multa fecisse, quanquam ex nonnullis indiciis satis appareret, illis bene inter se conuenire.

Cum autem vires illius cum viribus Reginæ matris coniunctæ magnæ, & merito regi Catholico formidabiles essent, etiam ad illas auxilia Anglica accessura videbantur. Fama enim erat, Elisabetham, Regis Philippi potentiam metuentem, & de animo Pontificis erga se ex recentibus Hiberniæ motibus satis edoctam, cupere sibi aduersus pericula im-

minentia

minentia prospicere, & hanc ob causam cum Regina matre, & filio natu minori in perniciem Philippi fœdus iniisse. Et sane paulo post hanc opinionem exitus ipse comprobauit. Alanconius enim transactione cum principe Auraico (cuius opera omnia ista administrabantur) confecta, denuo in Angliam reuersus, inde Antuerpiam nauigauit: & in Belgico (conciliato ipsi iam ante industria eiusdem Auraici incolarum fauore) passim magno cum gaudio & pompa exceptus, & 19. Febr. die anno 82. Dux Brabantiæ, interueniente iuramento, electus fuit: quæ quidem res ingentem toti Europæ admirationem commouit. Videbatur mirum, principem Auraicum, qui pene absolutus erat dominus earum prouinciarum, quas tanto tempore propugnauerat, potuisse animo suo imperare, vt periculis fere omnibus superatis, dignitate sua se abdicaret, & imperium transferret in exterum, ita vt inde nulla neque vtilitas, nec gloria ad ipsum rediret. Et licet videri posset idem præstitisse Matthiæ Archiduci Austriæ (quem tamen postea in Germaniam remisit) tamen non erat verisimile, eum existimare se eadem facilitate Alanconium quandoque ablegaturum. Nam non tantum Alanconius veniebat cum exercitu, sed etiam potentia ipsius, & Galliæ vicinitas, & Reginæ Angliæ beneuolentia ipsi tanto ad pedem in Belgico figendum adiumento futura esse videbantur, vt periculum non esset, ne facile inde expelleretur. Non deerant, qui excusarent principem Auraicum, adducta hac ratione, quod Belgæ iam essent defatigati, & diuturni belli sumptibus ita exhausti, vt sibi ab illis Auraicus non multum auxilii polliceri posset. Illum itaque coactum fuisse, adsciscere patronum aliquem, a quo defenderetur contra Regem Philippum, qui occupata Lusitania maiorem Belgas oppugnandi occasionem nactus esset: & cum necessitas ipsa ad auxilium alienum implorãdum ipsum adegisset, nullibi maius & certius, quam apud Alanconium, inueniri potuisse, præsertim cum hoc pacto veluti indissolubili nodo prouinciæ Belgicæ cum Gallia, & Anglia connecterentur: præterquam quod etiam Auraicus ad principalem suum scopum eadem opera perueniret, qui in harum ditionum possessione, penitus Regi Hispaniæ extorquenda, consisteret.

Quinimo nõnulli tantum Auraici sagacitati tribuebant, vt non dubitarent adfirmare eum, si vellet suo tempore etiam Alanconium expellere posse. Reprehendebant Alanconium multi, propterea quod bona aliena sine omni causa occuparet: alii excusabant illum, leges imperandi suo arbitratu constituentes. Dicebant enim priuilegia Belgici esse talia, vt, si Rex Hispaniæ illa violaret, nouum dominum incolæ suo arbitratu eligere possent: & quia Rex priuilegia huiusmodi violasset, eos alium principem creasse. Non substitit autem hic effectus illius confœderationis, sed, vt Rex a bello contra Belgas auocaretur, petente Antonio auxilia contra illum, in Gallia magna classis instruebatur. Quidam dicebant illam in Lusitaniam nauigaturam, spe tumultuum, quos incolæ contra Hispanos excitaturi putabantur. Alii existimabant eam subsidio ituram Insulis Terceris, quibus Philippus minabatur: nonnulli etiam arbitrabantur, illam non instrui in alium finem, nisi vt interciperet naues, quæ e mundo nouo auro & aromatibus onustæ, redirent. Accidit hoc tempore in Belgico quiddam stupendum, & inusitatum. nam cum Princeps Auraicus Antuerpiæ viueret quietus, & felicior, quam vnquam antea, domi suæ a prandio surgens, & familiaribus, ac domesticis stipatus accepit vulnus ex ictu sclopeti, quod in eum Ioannes Scauriguius, iuuenis Biscainus, zelo quodam Christiano incitatus, exonerauit, ita, vt globus per partem maxillæ dextræ subiectam, ingressus ab altero latere paulo supra sinistram egrederetur.

Et quantumuis haberetur pro mortuo, tamen conualuit, & sicarius statim a satellitibus occisus est, ac omnes, qui huius consilii conscii erant, supplicio adfecti fuere. Interim dum hæc geruntur in Gallia, & Belgico, Rex, qui adhuc in Lusitania commorabatur, studebat gratificari Lusitanis: qui cum diu, & importune præmia petiissent, tandem fere omnium ratio habita fuit, & aliis ordo equestris, aliis reditus annui, aliis officia collata fuerunt, idque cum magna indignatione Hispanorum, qui hoc regnum titulo optimo Philippi esse dictitabant, vtpote quod hæreditatis, emtionis, & belli iure possideret. Hæc distributio a duobus deputatis magna cum liberalitate facta est. neque tamen multum Regi profuit, nec propter eam vllam apud Lusitanos gratiam iniit. Cum enim Lusitanorum duo genera essent remuneranda, quorum prius erat eorum, quibus sub imperio Henrici, & gubernatorum a ministris Philippi pecunia, & dignitates promissæ fuerant, vt illius partes ample cterentur: alterum eorum, qui sponte sua se fideles, spretis pollicitationibus, & obedientes præstiterant: non potuerat tam exacta in præmiis distribuendis ratio obseruari, quin alterutri parti minus satisfieret: imo, talis error hic admissus fuit, vt & alii, bene meriti, negligerentur, & alii liberaliter remunerati, insolescerent. Nam non tantum hac in re ministri

Regis per imperitiam peccarant, ſed etiam (vt multo facilius eſt promittere, quàm dare) polliciti erant liberaliſſime tam illis, qui aliquid poterant, quam illis, qui nec dignitate, nec auctoritate pollebant. Cupiebat Rex omnibus his promiſſis ſtare: Sed quantumuis eos, qui præ ceteris ſingularis fidei ſpecimen ediderant, etiam præ ceteris ornatos beneficiis vellet: tamen illud facere non potuit, quia tam immoderatis petitionibus totius Regni reditus non ſuffeciſſent. Qua de cauſa (vt ſæpe in aulis euenire ſolet) dignis non fuerunt debita præmia tributa, habito reſpectu eorum, quæ nihil merentibus tribuebantur. Et hac de cauſa amor ſubditorum erga Regem ne quidem tantillum creuit. nam fidiſſimi quique ægre ferebant, illiberalius ſecum actum, quam cum illis, qui, niſi pignore accepto, Regi ſuam operam dicare noluerant: præſertim cum nonnulli iſtorum nodum effectum dediſſent illud, cuius cauſa præmio adficiebantur. Quoſdam enim ſufficere iudicaſſe, ſi neutri parti adhærerent: quoſdam, qui Antonium ſectati eſſent, excuſare ſeſe, quod dicerent, ſe vi coactos hoc feciſſe. Illi etiam, qui minus prompte Regis partes amplexi erant (quippe qui non ſatis conſtanti animo ipſi adhærerent) putabant ſe prudenter in hoc negotio verſatos, & minimam quamque rem, quam geſſiſſent, magni momenti eſſe, ſibi perſuadebant, Regemque ſatis perſpicere, quantopere ipſorum opera indigeret: & hac de cauſa reliquos præ ſe contemnentes, magnos ſpiritus ſibi ſumebant. Hæ fuerunt in genere cauſæ, cur non adeo magnam gratiam iniret Rex diſtributione illa omnium, quæ vnquam in Luſitania factæ fuiſſent, liberaliſſima. Cæterum Luſitanorum ii ſunt mores, vt difficilime illis hac in parte ſatisfieri poſſit. Cum enim ſint inuidi, maiorem ex proſperitate alterius, quam ex propriis incommodis moleſtiam percipiunt. Porro homines plebeii, qui nulla præmia expectare poterant, & multum pecuniæ ex artibus mechanicis propter incredibilem aulicorum concurſum corradebant, iniquo animo ferebant, Hiſpanos ipſis eſſe ſuperiores, & more vulgi, rerum nouarum cupiditate tenebantur. Quod cum Rex conſideraret, animo angebatur, quoniam videbat ſe fruſtrari ſpe, quam de Regno penitus pacando conceperat. Impetrauerat ille (vt ſupra dixi) vt ſoror ipſius Maria, vidua Maximiliani ſecundi Imperatoris quæ erat in Germania, veniret in Hiſpaniam vna cum Margarita filia.

Et quanquam de hoc Imperatricis aduentu varii eſſent hominum ſermones: quidam enim dicebant eam commoraturam Madridi cum filiabus Regis: alii eam in Luſitaniam profecturam, ac Regem illam gubernationi Regni præfecturum, vt ipſe ad Conuentus Arragonenſes proficiſci poſſet: tamen tandem Liſybonam illa venit. Cæterum ſiue rumores de claſſe Gallica creſcerent, ita vt ea de cauſa Rex diſcedendum ſibi non putaret, ſiue quod contra decorum videretur, vt illa, quæ fuerat Imperatrix, præficeretur exiguo regno: neque Rex diſceſſit: neque illa gubernare cœpit. Verum quidem eſt Regem, cum conſtituiſſet gubernationi Regni præficere Albertum Archiducem Auſtriæ, filium Imperatricis, cœpiſſe illum ad rerum adminiſtrationem adhibere. Nam die quodam, conuocato conſilio regio, indicauit ſe multorum regnorum curis, quæ ſibi incumberent, grauatum, cupere parte oneris illius leuari: & ea de cauſa, quoniam Cardinalem aptum iudicaret ad gubernationem Luſitaniæ, ſe illi rem totam committere velle, vt deinceps Conſilium, ipſo præſide, de negotiis occurrentibus deliberaret. Interim apud Inſulares, & incolas Angræ oppidi, rerum ſtatus erat perturbatiſſimus. Coniecto enim in carcerem Ioanne Betancorio, ianuis monaſterii Ieſuitarum obturatis, multis nauibus captis & pecunia à multis ciuibus, Regi Philippo ſecreto ſtudentibus, extorta, inter eos diſſidia nata fuerunt. Multis enim Cyprianus Figueredus, gubernator, non amplius eo, quo ante, cum feruore officium ſuum facere videbatur. Vnde (vt accidit illis, qui cum imperio ſunt) omnes ſeditioſi illi inuidere cœperunt, ita vt ex minima quaque re, quæ ab ipſo fieret, occaſionem eum calumniandi arriperent, & perfidiæ inſimulandi, quantumuis reuera per illum ſolum ſtaret, quo minus iſta Inſula Philippi imperio ſe ſubmitteret.

Cum itaque Figueredus, ingruente hyeme, aliquot naues, quæ ibi detentæ fuerant, dimittere, & Ieſuitas etiam priſtinæ libertati reſtituere vellet, oppoſuerunt ſeſe illi omnes actionum ipſius obſeruatores, & præ cæteris monachi, vtpote qui hic, quam vſquam alibi, ſeditioſiores, impenſius etiam ſibi metuebant, & diligentius cæteris vigilabãt: ita vt ille, qui veluti inſulæ dominus fuerat, populo in ipſum inſurgente, facile animaduerteret, ſibi non amplius licere, quæ prius licuiſſent. Quãtumuis autem obtineret hoc, vt naues dimitterentur, tamen non potuit Ieſuitas liberare. nam erat ita in fatis, vt maiori cum ſuo incommodo inconſtantiam populi experiretur, & principum diffidentiam. Cum enim ad Antonium in Galliam de ſtatu inſulæ, & de auctoritate, quam multi ſibi contra ipſum

ipſum arrogabant, ſcripſiſſet, petiiſſetque ſe certiorem fieri de aduentu Prioris in Inſulam: & adderet eam eſſe vaſtatam, nec multo diutius ſe, eo rerum ſtatu, ſuſtentare poſſe: Antonius de ipſo ſuſpicionem concepit, motus ex parte litteris, quas ab æmulis Figueredi acceperat: quibus aperte ipſum proditorem nominabant. Qua de cauſa conſtituit mittere cum imperio in illam inſulam Emanuelem Syluium, nuper a ſe Comitem Turrium Veterum creatum, & vnum ex intimis ſuis; qui eo appulit menſe Martio cum mandatis ita amplis, vt in tali caſu ampliora dari nequirent: & remoto ab officio Figueredo, Barbarica tyrannide, & crudelitate ab amicis promiſcue, & hoſtibus pecuniam extorquere cœpit. Antequam Syluius in inſulā perueniret, ſoluerat Angra nauis quædam farina onuſta, quæ ſe in Braſiliam nauigaturam ſimulabat: verum cum extra conſpectum inſulæ progreſſa eſſet, recta Liſybonam contenderat. Et vulgo putabant hanc inuentionem eſſe Figueredi, illumque per litteras ſibi ignoſci à Rege Philippo petiiſſe: inſulæ deditionem obtuliſſe: & modum illius occupandæ expoſuiſſe.

Cum enim paulo poſt alia nauis Liſybona in Inſulam veniſſet, intelligebatur, allatas eſſe litteras Regis, non tantum ad Figueredum, ſed etiam ad multos alios homines primarios ſcriptas: quæ tamen ſcopum, ad quem dirigebantur, non attigerunt. Nam nauis adpulit, poſtquam Emanuel Syluius in Inſulam iam erat ingreſſus. Itaque Figueredus ab officio remotus, nō poterat ad effectum perducere hoc conſilium: ſi modo verum erat, eum tale quid animo agitare. Interim non omnino Liſybonæ intermittebantur adparatus, ad oppugnationem inſularum pertinentes: ſed omnia lente progrediebantur: neque enim Rex ſatis certus erat de illa expeditione ſuſcipienda anno octuageſimo ſecundo, propterea quod in ipſius conſilio diſcrepantes eſſent hac de re ſententiæ. Quidam enim volebant quamprimum totis viribus earum expugnationem tentari: quod, quo diutius differretur, eo difficilior res euaſura videretur. nam Anglos & Gallos, quos eo proficiſci rumor erat, in Inſulas ingreſſos munitiones, ſi tempus ipſis concederetur, inſtituturos eſſe: ita vt non facile aditus poſtea in eas pateret. Conſiderabant etiam hac in re agi exiſtimationem Regis. Eſſe enim turpe & magno dedecori, inſulam tam infirmam pene in conſpectu Hiſp. audere armis tanti monarchæ reſiſtere. Oſtendebant quanti momenti eſſet illa Inſula ratione ſitus. qui eſſet talis, vt ipſa vnicum refugium eſſe videretur nauium ex orbe nouo in Hiſpaniam nauigantium. Et licet eſſent aliæ in illo mari inſulæ, tamen nullas eſſe tam commodas, vt has: imo cæteras omnes habere ſua incommoda. Et ſi forte Angli, & Galli eas occuparent, (quod facturi videbantur, niſi eo claſſis mature mitteretur) illos inde inuadere poſſe naues, itineris longitudine defatigatas, conquaſſatas, & parum ad reſiſtendum paratas, eaſque abducere, ac diripere cum ingenti Hiſpaniæ vniuerſæ & detrimento & dedecore. Dicebant expugnationem non eſſe adeo difficilem, eo quod inſulis ex Gallia non ſatis de armis, & aliis rebus proſpectum fuiſſet, quodque maior pars nobilitatis, & multi alii parati eſſent parere Regi Philippo: qui tamen à plebe oppreſſi, animum ſuum exercere non auderent. Verum vexillis Regis ibi comparentibus, vna cum claſſe validiori, quam priores fuiſſent, dubium non eſſe, quin non pauciores amici, quam hoſtes, in Inſula inuenirentur. Alii quibus diuerſum videbatur, dicebant hanc rem eſſe conſideratione digniſſimam, nec in ea nimis properandum. Si enim habita matura deliberatione, expugnatio ſuſciperetur, rem extra periculum eſſe: ſin vero nimis feſtinaretur, eo non carere. Oſtendebant inſulam natura eſſe munitiſſimam, propter difficultatem militem exponendi. Eſſe enim pene circumcirca inacceſſam, exceptis paucis locis, quæ veriſimile eſſet & munita, & præſidio firmo inſtructa eſſe. Dicebant præſidium, quod ibi eſſe intelligebatur, quantumuis exiguum, tamen cum oppidanis coniunctum, ſatis habere ad expoſitionem militum impediendam virium. Adfirmabant non eſſe negligendam conditionem illius maris, quod interdum non niſi duorum menſium ſpatio nauibus ibi ſubſiſtendi facultatem concederet.

Concludebant itaque præſtare expeditionem omittere, quam ſeſe in periculum, & inanes ſumptus fruſtra coniicere, vt iam bis, cum non exigua exiſtimationis iactura, accidiſſet. Dicebant negotium totum collocari in tuto, ſi differretur. neque enim Inſulam vel opere, vel natura munitiorem vnquam fore, quam iam eſſet. Locum natura eſſe munitum, & magna præſidia ibi non diu ali poſſe. Rem differendo Inſulares ſponte ſua ad ſanam mentem redituros. nam, vt nihil dicerent de inſolentia Gallorum, adfirmabant, ceſſantibus cum Hiſpania commerciis, illos breui in eam rerum omnium penuriam incurſuros, vt mature errorem ſuum agnoſcerent. Naues ex India venientes tam breui ſpatio in illis partibus commorari, vt inſularum auxilio non indigerent, niſi reſpectu aquæ, de qua ſibi in Inſula S. Michaelis abunde poſſent proſpicere. Hæ rationes ſuſpenſum tenebant

Regem Philippum: cumque natura ad pacem ferretur, inclinabat ad dilationem: & prout variabant nuntii & rumores, qui ex Gallia, Anglia, & Belgico adferebantur, ita maiori, minoriue cum ardore claſſis apparatum vrgebat. Hoc pacto, & cum non mediocri anxietate Regis Philippi, tranſierunt tres primi menſes anni octuageſimi ſecundi. Ceterum ineunte vere, cum audiretur in Gallia, Belgico, & Anglia magnum nauium numerum inſtrui, ſub prætextu in Luſitaniam nauigandi: Turcam, non obſtante bello Perſico, minari ſe claſſem emiſſurum: in Marchionatum Salucenſem deſcendiſſe aliquot pedites Gallos; Rex animaduertit neceſſario arma capienda eſſe, tum ad inſulas oppugnandas, tum ad defendenda multa loca, propterea quod in multis locis offendi poterat. Durum, & turpe ipſi videbatur pati ſibi à Duce Alanconio eripi prouincias Belgici: videbat ſumptus fore maximos, & ſe à pecunia parum paratum: nec etiam creditores ſibi multum fidere: (decretum enim, quod contra mercatores publicauerat, maiori damno fuerat ipſi, quam creditoribus) apparatus autem, qui ſibi inſtituendi eſſent, eſſe omnino neceſſarios. Nam Italiæ proſpici, ineuitabilis neceſſitas flagitabat, tam reſpectu Turcæ, quam Gallorum. In Luſitania etiam neceſſitas requirebat, vt exercitus aleretur. Etſi enim ſtatus Regni in ſpeciem tranquillus videbatur: tamen animi Luſitanorum erant inquietiſſimi: claſſis omnino inſtruenda erat, & quidem ita valida, vt hoſtibus reſiſtere poſſet. Belgici etiam ratio habenda videbatur, ſi minus, vt omnes illæ prouinciæ recuperarentur, ſaltem vt maior iactura præcaueretur.

Cæterum id, quod fortaſſis ante omnia Regem ſolicitum habebat, erant naues, quæ eo anno ex Indiis expectabantur, & ex regionibus nouis. Verebatur enim ne Galli, ab Inſularum commoditate adiuti, illas interciperent: propterea quod non tantum in mari illo naues piratarum comparere incipiebant, ſed etiam in inſulam S. Michaelis, & Maderæ irruptionem facturæ videbantur. Qua de cauſa Rex omnibus his incommodis mederi conatus eſt in hunc modum. In Hiſpania iuſſit conſcribi, quantæ maximæ poſſent, copias pedeſtres, eaſque in Luſitaniam miſit, & inprimis in ditionem ſitam inter Dorium & Minium, cuius imperio præfecit Ferdinandum de Toleto, Priorem S. Ioannis. Marchionem Sanctæ Crucis miſit Hiſpalim, vt in illis partibus, quantum poſſet, numerum nauium armaret, & inſtrueret etiam nonnullas triremes. In Biſcaia etiam iuſſit inſtrui octodecim naues, quæ poſtea omnes conuenirent, in Andaluſia, vbi curabat armari naues maiores, & nauigia confici ad militem exponendum idonea. In Italiam ſcripſit ad Proregem Neapolitanum, & ad gubernatorem Mediolani, vt ſinguli ſex militum millia conſcriberent. In Germania iuſſit conſcribi decem millia peditum, ſub prætextu hos vna cum Italis in Belgicum mittendi: & vt inſulam Sancti Michaelis in tuto collocaret, etiamſi iam ante ibi eſſet Ambroſius Aguiarius cum naui maiori Belgica, miſit eo Petrum Peixotum cum aliis quinque nauibus, qui oportune aduenit. nam iam nonnullæ piratarum Gallorum naues conuenerant ad eam oppugnandam. Et ſane reipſa oppugnationem tentarunt. Cum enim Peixotus anchoras ieciſſet prope oppidum, quod Punta Delgada vocatur, tres myoparones Gallici, qui ſex alias naues aliquo interuallo poſt ſe reliquerant, ſeſe in cõſpectum illius dederunt, exiſtimantes, quoniam habebat quinque naues, illum non dubitaturum confligere cum tribus: quod ſi faceret, ſuperuenientibus ſex reliquis putabant ſe victoria certo potiri, & deinde commode inſulares inermes adoriri poſſe: ſed ſpe ſua fruſtrati ſunt. Peixotus enim, qui non manus conſerere, ſed pro viribus inſulam defendere cuperet, noluit obuiam tribus nauibus Gallicis progredi: præſertim quia paulo poſt ſex reliquæ, quæ à tergo relictæ fuerant, etiam comparuerant. Galli itaque animaduertentes ſe non poſſe decipere Luſitanos, & inſidias eſſe detectas, & iniquo animo ferẽtes ſibi ſine præda diſcedendum, conſilium cœperunt de inuadendis Peixoti nauibus, quæ, anchoris demiſſis, prope inſulam ſubſiſtebant. Sed ventus, qui ad inſulam adpellentibus non ſatis ſecundus erat, & tormenta, quæ ex tenui quodam propugnaculo diſplodebantur, in cauſa fuerunt, cur minus commode in Peixotum inuehi poſſent. Veruntamen nauis prætoria, quæ cæteras velocitate ſuperabat, tam prope acceſſit, vt prælium cum quadam Luſitana iniret. ac ſane ſpatio trium horarum non ſine ſanguine conflictus durauit. Erant ſuperiores Galli; ſed Ambroſius Aguiarius, qui erat in terra, conſiderans ab interitu nauium dependere exitium inſulæ, ſubſidio miſit Peixoto nauiculas quaſdam cum 150. militibus, quorum ope & ſe defendit, & nauem Gallicam quæ plus damni, quam Luſitanicæ, acceperat, ad ſocias redire coegit. Sed multi iudicarunt, ſi ventus fuiſſet aliquanto vehementior, ita vt reliquæ naues Gallicæ appropinquare potuiſſent, periculum futurum fuiſſe, ne Luſitanicæ in conſpectu totius inſulæ à Gallis abducerentur.

Quoniam autem paulo poſt Liſybonam venerunt octodecim naues Biſcainæ, quas Rex in illa

in illa prouincia instrui ad defensionem insulæ iusserat, quatuor ex illis missæ eo fuerunt cum sexcentis peditibus, qui eo statim post Gallorum discessum appulerunt. Interea venerat æstas, & ex Gallia nuntii adferebantur de magnis belli adparatibus, & de nauibus, quæ Antonii nomine in omnibus portubus armabantur. Res Regis Philippi lentius administrabantur, quam tanti momenti negotium pateretur. Hispani enim non satis sibi persuadere posse videbantur, Gallos in Lusitaniam cogitare, aut in Insulas: imo nonnulli putabant illos hoc simulare quidem, sed reuera in Belgicum ituros, propterea quod pluris ipsorum interesse videretur, integram earum prouinciarum possessionem nancisci, & Regis Philippi copias penitus inde eiicere, quam aliam, eamque difficiliorem expeditionem suscipere. Et sane hæc opinio omnium animis firmissime inhærens, iuuabat Gallos. nā hinc fiebat, vt aut diuerterentur, aut saltem distraherentur vires Hispanorum, & vt in Hispania classes minori cum celeritate, quam par erat, instruerentur. Veruntamen cum certo postea intellectum esset Gallos in animo habere proficisci ad intercipiendas naues, ex Indiis redeuntes, lentius in Italia apparatus, Belgico destinati, promouebantur, & in Hispania in classe instruenda aliquanto magis properabatur. Et quanquam nautarum, aliarumque rerum necessariarum penuria summa esset, tamen in Andaluzia circiter viginti naues, & viginti tres triremes non sine magna difficultate armatæ fuerant, & Marchio Lisybonam redierat, postquam dedisset in mandatis classis præfectis, vt nauigarent versus caput S. Vincentii, & ibi noua mandata expectarent. Inuenit in Tago satis male instructas circiter alias triginta naues, computatis Biscainis, & nonnullis Belgicis, quæ quasi vi detinebantur: in quas impositis, duce Lupo Figueroa, sex millibus peditum Hispanorum, Marchio & ipse nauim conscendit, stipatus magno nobilium numero, inter quos erat Petrus de Toleto, & alii ex primaria nobilitate, qui tanquam priuati milites exercitum Regium comitabantur. Non erat hic scopus Regis, quem initio sibi proposuerat. Nam cogitauerat antea de omnibus nauibus in vnum locum cogendis in Andaluzia, quo naues Biscainæ, ex Biscaia soluentes, cursum dirigere iussæ fuerant. Cæterum cum Lisybonam venissent, & nonnullæ aliæ mercede conductæ sesecum nauibus bellicis Lusitanicis coniunxissent, existimauit maiorem numerum eo in loco conuenisse, & tempus inutiliter consumptum iri, si hæc classis pars alteram quærere cogeretur, & eas inter nauigandum facile aliam in aliam incidere posse; & ideo vtriq; iniunxit, vt Insulas peterent, (quod fecerunt) darentque operam, vt in itinere se coniungerent. Et quanquam omnia ista lente fuerunt administrata, tamen maior adhuc mora interposita fuisset, nisi Rex sua præsentia discessum classis vrsisset: quæ tamen soluit demum decimo die Iulii anni octuagesimi secundi. Adeo Hispani natura in rebus suis administrandis lenti sunt. Iam enim ex Gallia classis cum Antonio, & sociis soluerat, quæ septuaginta amplius nauibus, & septem millibus peditum, Philippo Strozzio, & Comite Brissacco ducibus, constabat.

Liber Nonus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur descriptio insulæ S. Michaelis: classis Gallicæ in eam appulsus: Gallorum exscensio: velitationes cum incolis: fuga Lusitanorum: aduentus classis Hispanicæ: pugna nauslis: mors Philippi Strozzii, & Comitis Vimiosii: Antonii profectio in Terceram; & illius actiones: crudelis sententia Marchionis contra captiuos, & eiusdem executio: mors Ducis Albani, vna cum ipsius elogio: noua Comitia, in quibus iuramentum fidelitatis præstitum fuit Principi Philippo, propter mortem Principis Iacobi, & quomodo Cardinalis, Archidux Austriæ, Portugalliæ gubernationi præfectus fuerit.

INTERIM dum classes, Gallica & Hispanica, versus Insulas Terceras nauigant, vtraque aula de rei successu solicita, varias spes concepit. In Gallia minus de victoria dubitabatur, quam in Lusitania. Galli enim Hispanorum vires contemnentes, & se numero nauium & militum superiores esse existimantes, pro certo habebant (quia insulares ab ipsorum partibus stabant) fore, vt illorum naues caperent eas, quæ

ex India reuerterentur, diriperent insulam Sancti Michaelis, & etiam classem hostium, si ad manus veniretur, superarent. Tam firmo fundamento hæc niti putabant, vt spes longe maiores concipientes (instigati præsertim pollicitationibus Antonii, qui quamplurimos se sibi addictos in Lusitania adhuc habere adseuerabat) cogitarent adpellere in Lusitaniam, militem exponere, Lusitanos inermes armare (in quem finem magnam etiam armorum copiam aduehebant) & pedem tam firmiter in continenti figere, vt ibi sedem collocare possent. His itaque spebus excitati, naues conscenderant multi ex nobilitate, siue quod Galli rerum nouarum auidi sint, siue quod reginæ matri hac in re gratificari cuperent.

In aula Hispanica non erant tam consentientes sententiæ, neque tanta ex certa victoriæ spe lætitia. Cum enim Lusitani ab Hispanis alienissimi esse pergerent, spem cum desiderio æquantes, & rem ab vtraque parte in par discrimen deductam cernentes, multi hostibus resisti non posse putabant, & multi etiam aduentum Antonii auide expectabant. Reliqui Lusitani, qui præsenti rerum statu contenti erant, vna cum Hispanis confidebant bellum hac vice finitum iri, dicebantque se non dubitare de debellanda illa classe, Antonio capiendo, & de Insulis vel vi, vel per deditionem occupandis.

Veruntamen isti spem quidem vultu simulabant, sed tamen reuera metuere videbantur. Cum enim classem diuisam, & coniunctionem incertam esse cernerent, prudentiores victoriam non adeo exploratam, vt quibusdam videbatur, iudicabant: Ac Hispanos, si prælii aleæ rem committerent, multum perdere, & parum lucrari: & vice versa Gallos multum lucrari, & parum perdere posse. Maximum enim incommodum, quod hostes accipere possent, consistere in amissione classis, & Insularum ex manibus illorum extorsione. Hæ res omnes etsi ita euenirent, tamen non magnopere Galliæ interesse: contra vero, si classis Hispanorum vinceretur, damnum hoc longo interuallo Gallorum iacturam superaturum. Nam præter classem, etiam Insulam Sancti Michaelis, & omnem cæteras recuperandi spem amissum iri.

Præterea naues Indicas cum toto thesauro in Gallorum manus venturas, & dubiam fore possessionem Regni, expositi omnibus periculis, quæ tam insignem iacturam, præsertim in regnis recens occupatis, comitari solent. Augebatur hic metus, cum consideraretur, classem quidem bonis nauibus, & ex parte etiam militibus veteranis instructam esse, sed tamen laborare penuria instrumentorum, quibus ignis in hostilem classem coniicitur, & nautarum, quorum nonnulli vi coacti nauigationi interessent, & ipsum Marchionem pene inuitum, & non magna cum alacritate expeditionem suscipere, non quod sibi metueret, sed quod sub discessum suum parum humaniter à Rege classis nimis sero paratæ culpam ipsi imputante, habitus fuisset. Accedebat, quod in classe essent aliquot naues Belgicæ, & pedites Germani, in pugnis naualibus minus exercitati. Veruntamen hi, qui ista dicebant, in speciem magnam fiduciam præ se ferebant, spemque suam ostendebant inniti virtuti peditum Hispanorum, & nauium magnitudini. Multi mirabantur Antonii sermones tantum in Gallia ponderis habuisse, vt fere vniuersam aulam ad protectionem ipsius tanto cum ardore suscipiendam commouerent, cum tamen de iure Antonii ipsi non satis constaret, nec valde certa spes esset vel regnum tam cito occupari, vel vsui esse posse auxilia eorum, quos Antonius suis partibus addictos habere se dicebat, propterea quod his à validissimis præsidiis frenum iniiceretur. Et hæc Gallorum promptitudo eo maior videbatur, quo lentiores se præbuissent olim, in Lusitanis contra Castellanos adiuuandis, cum quidem & melior occasio, & maior spes felicis successus, quam nunc, sese offerret. Nam anno seruatoris nostri millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, cum in Galliam Alfonsus Quintus, Lusitaniæ Rex, venisset auxilia à Ludoico vndecimo petitum, contra Regem Catholicum Ferdinandum, cum quo bellum gerebat, nihil obtinuit: & aliquo temporis spatio inutiliter ibi consumpto, pene desperatus, re infecta, in regnum suum reuersus est.

Relictis vero exemplis antiquis, dicebant, si Galli Antonii defensionem suscepissent, vel bona fide, & animo sincero, vel vt illius opera pedem in Lusitania figerent, illis longe meliorem occasionem scopum suum assequendi, oblatam fuisse anno 1580. quo tempore fortassis Philippum in Regni possessione turbare potuissent, aut saltem prohibere, ne illo anno Tagum transiret. Cum itaque amissa occasione tam optata, in gratiam exulis Antonii ex Gallia maximam fortassis omnium, quas vnquam illa instruxisset, classium, venire homines viderent, non satis rei nouitatem admirari poterant. Verum, statu orbis Christiani bene perpenso, non videntur sane defuisse causæ, quæ hoc etiam tempore Gallos incitare deberent, & longe quidem magis, quam vel tunc, vel vnquam antea.

Cum

Cum enim frater Regis Galliæ fere omnes Belgici prouincias occupasset: Regina mater hæreditatem Regni Lusitaniæ sibi vindicaret, ac Philippo succenseret: hæc omnia sufficiebant ad inuitandos Gallos, vt eo alacrius ad Portugalliam oppugnandam, & vires Regis Hispaniæ diuertendas, accurrerent. Interea classis Gallica die Iulii decimoquinto adpulit ad insulam S. Michaelis, prius, quam Hispanica, & iactis prope Lacunam pagum anchoris, duo peditum millia in terram exposuit. Hæc insula in circuitu non continet vltra centum milliaria: Et figuram habet tam longam, & angustam, vt cum ab oriente vsque ad occidentem in longitudinem quadraginta amplius milliarium porrigatur, vix duodecim lata sit. Pars ad meridiem vergens est reliquis fertilior, & cultior. Nam versus septentrionem, excepto vnico pago (quem Riuiera grande vernaculo sermone adpellant) pene deserta est. Hæc pars, quæ Austro obuertitur, incipiendo à parte orientali, & à capite Morro, vsque ad partem occidentalem, diuersa oppida & pagos habet. Primo loco occurrit Villa Franca, distans à Capite Morro 25. milliaribus, & 500. circiter domus continet: deinde Aqua Pali, postea Lacuna: vtraque paucos incolas habet: quarto loco sequitur ciuitas, quam Puntam Delgadam vocant, superiora oppida magnitudine excedens, & arcem paruam habens versus occidentem. Ex hoc littore nonnulla promontoria in mare extenduntur. Primum, quod Villam Francam tendentibus occurrit, vocatur Punta di Garza; secundum, Galeæ: & est inter dictum locum, & Aquam Pali. Inter Lacunā & ciuitatem, sunt duo alia, sed minora, nimirum Pugnete, & caput canis. Ad promontorium Pugnete versus Lacunam exposuerunt, vt dixi, Galli militem, & pago direpto, opulentiorem prædam indagaturi, vlterius progressi sunt. Mortuus erat in ciuitate paulo ante Ambrosius Aguiarius, qui fuerat gubernator. Et licet quidam ipsius priuignus in officio vitrico succedere vellet, tamen inter Lusitanos Petrus Peixotus præfectus quinque nauium, plurimum auctoritatis habere videbatur. Sane peditibus Hispanis, quantum ad bellica attinebat, imperabat Laurentius Noghera, homo animi magni, & eximiæ virtutis. Omnes incolæ consternati cœperant maximam partem fortunarum vna cum vxoribus in montes transferre, & crescente ad conspectum classis metu, pene tota ciuitas vacua remanserat. Ciues primarii, ad deliberandum congregati, statuerunt, nauibus suis littori vi illisis, & ne hostibus vsui esse possent, confractis vna cum militibus Hispanis, nautis Biscainis, & Lusitanis, qui fortunam prælii tentare parati essent, hosti obuiam progredi. Sed tamen hoc consilium ex parte tantum ad effectum perductum est. Bascaini enim noluerunt naues suas confringere, & Petrus etiam Peixotus non penitus suas confregit: veruntamen omnes, armis captis, constituerunt Gallis obuiam ire, auspiciis Ngheræ, & Peixoti. Hanc ob caussam confluxerant ad 2000. Lusitanorum, & computatis deinde militibus & nautis Castellanis, & Biscainis, vniuersi fere 3000. numerum constituebant. Verum Laurentius Noghera non satis Lusitanis fidens, antequam iter ingrederentur, humanissimis verbis illos ad fortiter pugnandum adhortatus est, subobscure innuens se metuere, ne ab illis desereretur. Verum illi suam operam ipsi detulerunt tanto cum animo, & alacritate, vt existimaret eos sibi alicui vsui in pugnando futuros. Itaque hostibus obuiam progressus, spem bonam de illis ad naues vsque repellendis fouebat. Adpropinquabant paulatim Galli, sed de copiis sibi obuiam venientibus certiores facti, commodissimum factu putarunt, antequam vlterius progrederentur, via recta relicta per aliam quandam ad ciuitatem & arcem sine pugna contendere, quod se omnia imparata, & neglecta inuenturos arbitrarentur. Relicta itaque via, quæ secundum oram maris ducebat, aliquanto magis in interiorem Insulæ partem penetrare cœperunt. Cæterum Noghera hac de re admonitus, & ipse de via declinauit, Gallisque obuiam profectus est, & prælii leuioris initio facto, cum deinde totis viribus hostem aggredi vellet, animaduertit Lusitanos in fugam se coniicere. Qua de causa cum se tot hostium impetum cum solis Castellanis, & Biscainis sustinere non posse videret, amissis aliquot è suis, & lethali vulnere accepto, sese in arcem recepit, inque ea paulo post diem suum obiit: illi tamen, qui in arce erant (& in primis Episcopus, Petrus Castellanus, qui magnum prudentiæ specimen edidit) confidebant, se hosti aliquandiu resistere posse, quamuis non tantum in viribus suis, quantum in classis Hispanicæ aduentu spei collocarent. Petrus Peixotus, homo in illis partibus alioqui satis celebris, omnia desperata iudicans, conscensa naui noctu soluit, & paulo post Lisybonam peruenit.

Dicebat autem se abiisse, vt Marchionem de rebus omnibus edoceret, sed se illum inuenire non potuisse: & nihilominus à Rege, quia Lusitanus erat, clementer habebatur. Comparuit hoc tempore inter has Insulas nauis Indica, magnis diuitiis referta, & Galli ita infelices fuerunt, vt in eam non inciderent,

quantumuis fere in conspectu Insulæ prænauigaret. Porro illa per nauim quandam Gallicam de rebus, quæ in Lusitania gerebantur, certior facta, & ideo à recta via parumper diuertens, primum ad caput S. Vincentii, & deinde Lisybonam salua & incolumis peruenit. Nuntius à Petro Peixoto Lisybonam allatus, vt animi, nonnihil Antonianis addidit, sic etiam Castellanos, & eos, qui Castellanis addicti erant, non valde consternauit. Illi enim ad minimum quemque casum consilia, & spes accommodabant: hi vero aliquanto firmiores & constantiores, putabant Gallos hactenus non tantum nihil memorabile gessisse: sed etiam contra officium, & disciplinam militarem in illa insula adorienda peccasse. Cum enim præcipuus ipsorum scopus esset, capere naues ex India venientes, & incolas Regni ad tumultuandum concitare: equidem videbantur imprudenter facere, quod tempus alia in re, exigua cum lucri spe, inutiliter consumerent. Nam, quia insula parum munita, & ciuitas muris nudata erat, constabat inanem esse omnem laborem, qui in ea occupanda poneretur. Etsi enim capta ab ipsis fuisset, tamen & infirmitatem, & loci ad exponendum militem commoditatem semper in causa futuram, vt in eius potestate esset, qui maris imperium obtineret: præterquam quod periculum erat, ne, dũ ipsi in insula essent, classis Gallica, propter anchoras iactas veluti immobilis, à classe Hispanica ex improuiso superueniente, opprimeretur. Sane Galli hac re parum moueri videbantur, quia aliquandiu in Insula securi substiterunt. Porro Antonius, qui in monasterio S. Rocchi diuersabatur, non procul à classe, tentauit arcem verbis, & minis: ac deinde in ciuitatem profectus, litteras in genere scripsit ad eos, qui in illa erant: petens arcem, tanquam suam, sibi dedi, & liberam discedendi facultatem militibus promittens. Verum cum responsum parum gratum accepisset, iussit è nauibus adduci aliquot tormenta muralia, quibus arx diuerberaretur: sed cum interea classis Hispanica superuenisset, hoc omissum fuit. Classis Hispanica vbi per vndecim dies, varia tempestate vtens, nauigasset, in conspectum Insulæ peruenerat, neque tamen cum nauibus & triremibus, quæ ex Andaluzia soluerant, se coniunxerat: imo ex iis, quæ ex portu Lisybonensi exierant, à tergo remanserant quatuor naues, & aliquot celoces, quarum tres aquæ refluxu impeditæ, vna cum reliquis ex ostio Tagi exire non potuerant, & quarta, quia rimas egerat, reuerti in portum coacta fuerat, ita vt classis ista non nisi 28. nauibus maioribus constaret: & licet reliquæ tres postero die soluissent, tamen alio plane vento, quam classis, impulsæ, & ad insulam S. Michaelis ante aduentum classis delatæ, cum intellexissent naues Gallicas adesse, in altum mare redierunt, nec se postea cum Marchione vnquam coniunxerunt. Prima pars terræ, quam Marchio vidit, fuit Caput Morrum die Iulii. 21. & 22. peruenit Villam Francam, ignorans omnino classem Gallicam adesse. In hac re conditio Hispanorum deterior fuit. nam à Gallis, qui naues suas, prope littus habebant, quo quodammodo tegebantur, eminus conspici poterant, cum interim illi Gallos cernere non possent. Miserat Marchio pridie eius diei præfectum militum Aguirrem, cum duabus celocibus, exploratum: & monuerat illum, quid fieri vellet, si in hostes incideret. Dederat illi litteras ad Ambrosium Aguiarium (cuius mortem ignorabat) quibus eum de suo & classis aduentu reddebat certiorem, item de numero militum, & nauium. Dicebat etiam se cotidie expectare naues, & triremes, quæ in Andaluzia instructæ fuerant: & petebat, vt sibi rescriberet de classe Gallica, an prænauigasset, & quot naues in ea essent, & quem cursum teneret, adfirmans se in animo habere cum ea prælium committere: & hac de causa se velle indicari Petro Peixoto, vt nauibus suis instructis, ad ipsum comitandum, se pararet. Cum Marchio prope Villam Francam anchoras iaceret, venit ad prætoriam nauim, vnum ex nauigiis tribus, quæ à tergo remanserant, & postea, equis onusta, vela fecerant, cuius nautæ retulerunt tres illas naues, quæ in Tago substiterant, adpulisse in insulam biduo ante, & abiisse: præterea à nauib. quibusdam Gallicis alia duo nauigia, & ipsa equis onusta capta fuisse, & se vix euasisse. Verum cum non propterea Marchio crederet classem Gallicam adesse, misit alios, qui in littus egressi certi aliquid explorarent: Sed isti mox redierunt, nihil certi referentes. Cum enim in littus descendere ab hoste prohibiti fuissent, in referendo sibi inuicem contradixerunt. Interim Marchio maiora paulatim signa defectionis Insulę animaduertebat: præsertim quod vna ex Aguirris celocibus reuersa indicaret, Aguirrem cum altera celoce à quadam naui Gallica captum fuisse. Qua de causa Marchio in consilium adhibuit Lupum Figueroam, tribunum militum supremum, & illi duo inter se decreuerunt exponere partem copiarum in terram, (partim aquæ dulcis hauriendæ causa, partim vt certius aliquid explorarent,) & cum classe in locum ad hoc consilium accommodatiorem adpellere. Ceterum omnis dubitandi causa, paulo post cessauit. Nam simulatque certis hominibus negotium datum fuisset locum iaciendis anchoris aptum deligendi & classis vela facere cœpisset,

pisset, statim è portu ciuitatis naues (quarum numerus magis, magisque crescebat) sibi obuiam venire viderunt: cumque iudicarent (quod res erat) esse hostes, & priori consilio omisso, ad deliberandum Petrus de Toleto, Lupus Figueroa, Marchio Fauaræ, Petrus Tassisius, Quæstor supremus, Franciscus Bouadiglia, tribunus militũ, & nonnulli alii nobiles, & centuriones conuenissent, denuo propositum, & consultatum fuit, vtrum prælium committendum, an alia ratio ineunda esset. Non habebat classis Hispanica, quo se tuto reciperet: retrocedere non poterat sine magno incommodo: ventum secundum Gallis præripere non licebat. Galli enim, qui naues haberent velociores, & ad proram contra ventum conuertendam aptiores, arbitratu suo hostem adoriri, se recipere, pugnare, & pugna excedere poterant. Qua de causa Duces Hispani, consilium necessitati accommodantes, cum viderent eum rerum statum esse, vt liberam electionem non haberent, manus conferere constituerunt. E xlitteris, quas Marchio ad Ambrosium Aguiarium scripserat, in celoce Aguirris inuentis, Antonius non tantum numerum nauium, quas Marchio habebat, sed etiam earum quas expectabat, & consilium illius intellexerat. Qua de causa, re cum Strozzio Brissacco & Comite Vimiosio communicata, statuerat commodissimum factu esse, classem Hispanicam, tam paucis nauibus constantem, adoriri antè quam reliquę venirent, quæ expectabantur. Et ideo, quanta fieri poterat cum celeritate, militib. qui in littus descenderant, in naues denuo impositis, acie instructa, Marchioni obuiam progrediebatur. Ibi Marchio toti classi rationem declarauit, quam in prælio obseruari volebat. Ad dextram suæ nauis, quæ S. Martinus vocabatur, constituit nauim, nomine S. Matthæum, in qua erat Lupus Figueroa: & ad sinistram, nauim Francisci Bouadigliæ cum quatuor aliis nauibus subsidiariis: ceteris omnibus etiam certo ordine dispositis. Solus Christophorus Erassus aliquantum à tergo remanebat, cum naui vasta & magni momenti, cuius malus maximus nonnihil detrimenti acceperat: cumque eam ob causam plenis velis vti non auderet, fiebat, vt Marchioni tantum viginti septem naues superessent.

In omnibus nauibus, & præcipue in duabus primis, omnia optimo ordine disposita fuerunt. Militibus enim loco conuenienti collocatis, & ducibus compluribus electis, non tantum omnium rerum, quæ necessariæ erant, ratio habita, verum etiam contra id, quod forte fortuna euenire posse videbatur, summo cum iudicio remedia præparata fuerunt. Sed omnis ista solicitudo fuit superuacanea. Classes enim tunc sibi inuicem, non nisi ad sex, aut octo miliaria, appropinquarunt: tum quia ventus erat lenis, tum quia nox ingruebat: ita vt, postquam Marchio tormentum maius veluti in signum pugnæ displodi iussisset, Galli ad oppidum proras conuerterent, & classis Hispanica in mari circumuolitaret, ignara omnium eorum quæ in insula agebantur. Neque tam facile Marchio quidquam rescire potuisset, nisi eadem nocte Ioannes Castellanus, qui in præfectura arcis Laurentio Nogheræ successerat, illum de statu Insulæ certiorem fecisset, docuissetque arcem adhuc resistere, idque in eum finem, vt Marchio cogitaret de auxilio illi ferendo, & rursus ab illa, si opus esset, mutuum auxilium etiam expectaret. Quam ob causam misit vnum ex magistris nauium Biscainarum cum litteris ad Marchionem, quibus ipsum edocebat de omnibus, quæ ab aduentu Antonii vsque in eum diem acciderant. Dicebat classem Gallorum constare nauibus quinquaginta octo, & viginti octo earum esse magnas, & instructas sex millibus militum. Suadebat, si classis Hispanica non satis ad pugnam ineundam virium haberet, vt arci appropinquaret. Ita enim & arcem, & classem mutuo sibi succurrere posse. Respondit Marchio per eundem Biscainum, & Ioannem Castellanum bono animo esse iussit. Classem enim R. M. ita potentem esse, vt hostilem vincere posset: id quod se postero die reipsa demonstraturum speraret. Sequenti die prima luce Galli alacriter in Hispanos ire cœperunt, qui eam ob causam aciem statim instruxere. Verum etiamsi Galli & ventum, & solem secundum haberent, tamen malacia erat tanta, vt loco moueri naues vix possent. Itaque hoc pacto vtraque classis altera è regione alterius substitit fere vsq; ad meridiem: cumque tum ventus aliquanto validior coortus esset, Galli de integro se Hispanos inuadere velle præ se tulerunt. Ceterum cum hos aciem animo intrepido instruxisse animaduerterent, destiterunt ab incepto: & vsque ad noctem ambæ classes pari fronte nauigarunt versus Insulam Sanctæ Mariæ, quinquaginta miliaribus versus Austrum distantem ab Insula Sancti Michaelis, variis ambagibus vtentes, cum interim Galli sæpius fingerent se prælii initium facturos: id quod erat in potestate ipsorum, quia vento secundo vtebantur: Hispani vero contrario. Verum cum aduesperasceret, Galli certo constituentes die sequenti confligere, decem naues, quam possent, proxime littus, insulam præterlegere iusserunt, eo consilio, vt postero die prima luce à fronte

& à tergo Hiſpanos inuaderent: Sed ventus ita remiſit, vt nauigare non poſſent. Cum dies vigeſimus quartus illuxiſſet, cupiebant confligere & ipſi Hiſpani, & quantuuis impares hoſti viderentur, propterea quod non tota claſſis conueniſſet, nec naues, quæ ex Andaluzia ſoluerant, adeſſent: tamen tam moleſte ferebant ſe ibi in hoſtium conſpectu ſubſiſtere cogi, nec niſi illius arbitratu vel fugere, vel pugnare poſſe, vt deſiderium manus conferendi magis, magiſque in ipſis augeretur. Putabant ſe hoc obtenturos vela mutando, & ab vna ad alteram partem conuertendo: quod iudicarent Gallos eam occaſionem non neglecturos: veruntamen etiamſi hoſtes tum maiorem, quam vnquam antea, dimicandi cupiditatem præ ſe ferrent, tamen aliud nihil ſubſecutum eſt, quam quod duæ naues prætoriæ vna cum vicinis magnam in ſe inuicem globorum multitudinem eiaculatæ ſunt: qua ex re plus incommodi acceperunt Galli, quia paulo poſt vna ex eorum nauibus ſubmerſa eſt.

Cum ita dies præteriiſſet, veſperi Marchio experturus, num ventum hoſtibus præripere poſſet, iniunxit omnibus naucleris, vt, noctu in tenebris proras conuerterent verſus Inſulam Sancti Michaelis, ad ventum hoſtibus præripiendum: & ſignificauit nauim prætoriam ea nocte (ne hoſtes rem animaduerterent) non accenſuram lumen ſolitum, ſed nocte intempeſta tormentum maius exoneraturam, ad quod ſignum reliquæ naues eam ſequerentur. Hæc mandata data fuerunt, & obſeruata ab omnibus nauibus exceptis duabus, quæ venerant ex mari Balthico: & quia negligentia illorum, quibus hæc cura incumbebat, non fuerant admonitæ, tam procul à reliquis diſceſſerunt, vt illas, conſpectum ſuum effugientes, poſtea aſſequi nullo modo poſſent, cumque in iis duabus nauibus eſſent quadringenti pedites Germani, claſſis illa in ſingulas horas & nauium & militum iacturam facere videbatur.

Quia autem ventus ſatis validus coortus erat, viſum eſt Marchioni poſt mediam noctem, tormento diſploſo, laternam accenſam denuo præferre: & ita feliciſſime ipſi ſucceſſit ventum hoſtibus præripiendi conſilium. Verum hæc induſtria parum profuit. nam oriente die (erat autem vigeſima quinta Iulii, ſacra Iacobo Apoſtolo, Hiſpanorum in præliis patrono) animaduerſum eſt, claſſem Gallicam diſperſam, & procul remotam eſſe, partim iuuandæ nauis cauſa, quæ iamiam ſubmergenda videbatur, partim vt reſarciret damna, quæ à tormentorum globis pridie acceperat: quanquam etiam nonnulli dicunt Gallos illo die de induſtria à prælio abſtinuiſſe. Etſi vero Hiſpani illos inuadere potuiſſent, tamen id non fecerunt, propterea quod nauis Chriſtophori Eraſſi, cuius malus ruinam minabatur, velis contractis, tormentum diſploſit: cumque ex eo ſigno coniiceretur, malum omnino confractum, neceſſe erat totam claſſem eam circumdare, ne in tanto periculo à Gallis inuaderetur. Ita factum eſt, vt interea Galli iacturam venti, ab Hiſpanis prærepti, reſarcirent: cumque nauis Eraſſi de integro ita reparata eſſet, vt cum media velorum parte nauigaret, Marchio eam naui ſuæ rudente alligatam ſecum trahebat: & ita totus ille dies otioſe conſumptus eſt, niſi quod aliquot tormentorum globi emiſſi fuerunt. Porro ſigna veniendi ad manus, quibus Galli toties vſi erant, non omnia fuerant ficta, & ſimulata. Nam etſi fortaſſis prima & ſecunda vice tantum hoc agerent, vt animum hoſtium explorarent: tamen reliquis vicibus ſerio manus conſerere conſtitutum habuerant. Cæterum in claſſe Gallica non erant omnium ita conſentientes ſententiæ, vt in Hiſpanica. nam licet Philippus Strozzius, Briſſaccus, Comes Vimioſius, & nonnulli alii prælii committendi cupidi eſſent: tamen multi alii ab eo abhorrebant: ita vt, ſi forte nauis prætoria, & nauis Amiralii non eſſent omnium primæ, quæ pugnæ initium facerent, reliquæ non nimis prælium vrgerent. Strozzius, & Vimioſius, qui erant in vna eademque naui, præ cæteris pugnādi deſiderio tenebantur: ſed nondum conſeruerant cum hoſte manus, propterea quod naui vtebantur paulo lentiori, quam eſſent multæ aliæ, quæ erant velociores: & ita, cum non tam facile progredi, & ante alias excurrere poſſent, pugnæ initium non fecerant. Qua de cauſa illi, qui erant in reliquis nauibus, hanc culpam non naui, ſed ipſis adſcribebant: & in hac opinione confirmabantur eo facilius, quo minori dimicandi auiditate tenebantur. Quod cum Strozzius animaduertiſſet, & cōſtituiſſet, relicta priori naui, aliam totius claſſis celerrimam, conſcendere: vna cum Comite Vimioſio, & reliquis ingreſſus eſt in illam, qua vehebatur Beamontius, ſupremus caſtrorum præfectus, tanquam velociorem: decreuitque, cum ea hoſtem inuadere, vt etiam poſtridie fecit, nimirum die vigeſimo ſexto Iulii, beatæ Annæ ſacro.

Mane illius diei, cum vtraque claſſis, mari placidiſſimo, altera ab altera non amplius tribus milliaribus: & ambæ ab Inſula Sancti Michaelis viginti milliaribus abeſſent: ambæ lente verſus inſulam nauigarunt, donec, vi venti (qui Gallis ſecundus erat) nonnihil creſcente

scente circa meridiem sibi inuicem appropinquarunt in loco maris, non amplius decem milliaribus ab Insula remoto. Ibi acie vtrinque instructa, in classe Gallica in primo ordine erat cum naui prætoria Strozzius, & Comes Vimiosius, ac cum Amiralia Brissacus, comitati tribus nauibus Anglicis, quas reliquæ omnes diuersis interuallis sequebantur. A parte Hispanorum totam classem præcedebat nauis Francisci Bouadigliæ, hanc sequebatur nauis nomine S. Martinus, in qua erat Marchio, deinde nauis, insignis nomine S. Matthæi, in qua erat Lupus Figueroa: hæ, veluti scuti loco, reliquas naues subsequentes præcedebant. Galli inter se distribuerant classem Hispanicā, & constituerant, quæ nauis cuique inuadenda esset: sed frustra. Nam ventus & mare, & ordines, toties mutati, hoc consilium impediebant. Nauis nomine S. Matthæus, aliquanto lentius nauigabat, & hoc in causa fuit, cur prima omnium ab hostibus inuaderetur. nam nauis prætoria, & Amiralia Gallorum cum tribus aliis nauibus in eam impetum fecerunt, & prætoria magna cum dexteritate à prora, vt ictus tormentorum euitaret, in eam inuecta, & non nisi vsque ad mediam partem nauis Sancti Matthæi progressa est, vt relinqueret reliquis locum eam inuadendi, à quibus cum ingenti ignis, & globorum copia vndiquaque oppugnata fuit. Lupus Figueroa (qui venti commoditate ab hoste superaretur, nec velis suo arbitratu, vti posset) cum videret tot, & tam validas naues in se impetum facere, velificatione obliqua vtens illas expectauit.

Ibi cruentissima pugna inita fuit: tormenta magna damna inferebant, & præcipue Hispanica, quæ erant crassiora: ita vt tum horum, tum sclopetorum ictibus vehementer læsæ duæ naues Gallicæ, postquam aliquandiu pugnassent, à naui Figueroæ recederent. Ita remansit Figueroa inter prætoriam, & Amiraliam, & aliam quandam, quibus cum ex cæteris nauibus milites recentes summitterentur, Figueroa non mediocriter animo angi cœpit, præsertim cum iam faces, ab hostibus in ipsius nauim coniectæ, ignem late spargere inciperent.

Verum cum esset homo magni animi, & milites expertos haberet, singulari cum virtute se defendebat, & intrepide incommodis imminentibus obuiam ibat. In hoc statu permansit per duas horas: nemine ipsi subsidio veniente, & tandem nauis quædam Biscaina, cui præerat Petrus Garagarza, vna cum duobus signis peditum Hispanorum, illi auxilium tulit. Marchio interim, animaduerso periculo, in quo erat nauis Figueroæ, cupiebat illi succurrere, sed non poterat tam celeriter, quàm necessitas flagitabat. Cùm enim, si ad illam accedere vellet, retrocedere, & plane aduerso vēto nauigare oporteret, id quod fieri nō potest, nisi iam ad dextram, iam ad sinistram declinando, & pedetentim progrediendo: verebatur, ne ab hostibus vinceretur.

In nauim etiam, qua Marchio vehebatur, binæ naues Gallicæ ex maioribus impetum facere conatæ erant, sed tormentorum ictibus ita tum ex ipsa naui Marchionis, tum ex vicina Francisci Bouadigliæ diuerberatæ fuerant, vt altera illarum pene submersa, abirent. Itaque Marchio ab iis liberatus, totam classem conuertit ad nauim Figueroæ, & quāta potuit cum celeritate, illi subsidio venit. Classe proras ita conuertente, perinde ac si retrocedendum esset, postrema acies (vt in huiusmodi casibus fieri solet) prima esse incepit. Itaque à fronte constiterunt nauis Michaelis Oquendii, nauis Capitanei Villavizosæ: & alia quædam Biscaina, quæ primæ omnium Figueroæ subsidio venientes simul impetum fecerunt in Amiraliam Gallicam, quæ magnis incommodis acceptis, à naui Figueroæ sese auellere nitebatur. Alia etiam nauis, in qua erat Michael Beñesa, progrediens & ipsa magno impetu in prætoriam Gallicam inuecta est à parte exteriore, & obstitit, quo minus nauis Marchionis superueniens vllam ex hostiū nauibus, quæ omnes ab Hispanicis circumdatæ erāt, inuadere posset, & præterire, ac sinuosa quadā nauigatiōe vti cogeretur. Interea Amiralia Gallica trib. illis nauib. fortiter resistebat: nauis Villauizosæ, quæ à prora pugnabat, magno incommodo illā adficiebat, sed occisus fuit illius præfectus. Ex naui Oquendii qui à puppi illam oppugnabat, in Amiraliam milites aliquot insilierant, & Gallis nonnullis cum aliquot vexillis captis prædæ operam dare cœperant. Verum cum Oquendius periculum esse animaduerteret, ne nauis ipsius, ictu tormenti hostilis perforata, fundum peteret, videretque Amiraliæ à reliquis Gallicis nauib. subsidio veniri, incommodo accepto remedium adhibiturus, ab illa discessit. Itaque illa pene ab omnibus hostibus liberata cursum ad insulam S. Michaelis direxit, sed non potuit eo peruenire: verum in medio itinere vtpote crebris tormentorum ictibus perforata, submersa fuit, Brisaco nauiculæ cuiusdam beneficio euadente. Interim non eo cum ardore vtrinque naues concurrebant, quo concursuræ putabantur. nam naues Gallicæ, quantumuis venti secundi commoditate hostem superarent, tamen non inuaserunt alacriter Hispanicas, cum possent:

imo multæ illarum ibi pene otioſæ hæſerunt, ſolis tormẽtorum ictibus eminus rem gerentes: & ſi quæ forte cominus ad manus venire conarentur (tentarunt enim id contra Franciſcum Bouadigliam, & Chriſtophorum Eraſſum) globis tormentorum ita ſubmouebantur, vt accedere non auderent. Nauis quædã Biſcaina, qua vehebantur duo ductores, Michael Cardona, & Petrus Pardus, conſeruerunt manus cum naui, quæ à Figueroa receſſerat, non mediocri incommodo accepto, eamque vicerunt: veruntamen paulo poſt direpta iam & deſerta, aufugit. Capitanei Villauizoſæ ſenioris nauis, in qua erant pedites Ludoici Gueuarræ, congreſſa eſt cum Gallica quadam, & poſt ſatis diuturnum conflictum ab illa receſſit: & vna, atque altera nauis appropinquauit: reliquæ tantum eminus prætergredientes tormenta exonerabant. Nauis Figueroæ interea fortiſſime pugnarat, ita vt duæ è nauibus, quæ cum illa congreſſæ erant, tormentorum ictibus laceratæ ſubmergerentur: & quantumuis naui prætoriæ Gallicæ tot milites ſubſidio mitterentur, tamen tam male mulctata fuerat, vt ii, qui ea vehebantur, clamarent ſe paratos eſſe deditionem facere.

Ceterum cum ex Hiſpanis tot vel occiſi, vel vulnerati eſſent, vt vix ſeptuaginta ad pugnandum apti ſupereſſent, noluit Figueroa permittere, vt in prætoriam inſilirent, ac omnino eam in poteſtatem redigerent: quod cum vidiſſent Galli, & cum eodem momento trecenti milites ipſis auxilio venirent, Figueroa relicto, fuga ſibi conſulere conati ſunt. Cæterum Marchio, qui omnia diligenter contemplans circumnauigabat, ac variis in locis hoſtem tum tormentorum, tum ſclopetorum ictibus offendebat, cum videret prætoriam nauim Figueroam relinquere, impetum in illam fecit, vt & nauis quædam Biſcaina, qua vehebantur Capitaneus Baſtida, & Ioannes Viuerius: ſed conflictus iſte non durauit vltra horam, qua elapſa, prætoria Hiſpanica prætoriam Gallicam cœpit cæſis trecentis amplius Gallis.

Ibi inuentus fuit Philippus Strozzius, & ſtatim in nauim Marchionis trãslatus, ac in ea ex vulneribus lethalibus paulo poſt, nulla voce emiſſa, deceſſit cum ingenti omnium fortium virorum dolore Comes Vimioſius captus fuit à tribuno Mondenaro Italo, voluntario: verũ cum & ipſe grauiſſime vulneratus eſſet, biduum tantum ſuperuixit, à Marchione tanquam conſanguineus, humaniſſime habitus. Ita mortuus eſt Franciſcus Portugallus Comes Vimioſius, maiori cum gloria, quam quiſquam eorum, qui hactenus partes Antonii ſecuti fuerant. Erat hic iuuenis multis ornatus corporis & animi dotibus, ſed quas comitaretur puerilis quædam vanitas, quæ eum ita obſtinatum reddiderat. Nihilominus tamen omnes, qui eum norant, morte ipſius doluerunt, quia natura erat amabilis. Inuenti etiam fuerunt non ſine admiratione octuaginta nobiles, inter quos erant triginta, qui feuda nobilia poſſidebant, & tot alii, vt omnes ad trecentorum numerum aſcenderent. Pugnatum fuerat ſpatio quinque horarum, quando Galli prætoriam nauim captam, & Amiraliam, aliaſque duas ſubmerſas, & multas ictibus tormentorum vehementer conquaſſatas videntes, in fugam ſe coniecerunt, non inſequente propter noctem ingruentem Marchione, quia naues Gallicas, tanquam velociores, aſſequi ſe non poſſe iudicabat: & quia, cum illæ in fugiendo diſperſæ fuiſſent, ſibi etiam neceſſario claſſem diuidendam videbat, id quod non putabat conſultum eſſe, præſertim, quia etiam à tergo relinquere oportuiſſet nauim Figueroæ, quæ incommoda tanta acceperat, vt velis, anchoris, & funibus priuata, & ad nauigandum pene inutilis eſſet. Memorabile eſt, quod cum in hac naui eſſet quidam Ioannes Iaemius, ſacrificulus Figueroæ (homo qui aliquot expeditionibus interfuerat) & inchoato prælio, cum videret tantam vim ignis à Gallis conuci, ſub foros ſeſe abdidiſſet, ſtrepitu ſclopetorum, & fragore tormentorum ita conſternatus eſt, vt vulnere nullo accepto, ſolo metu exanimaretur. Recuperarunt Hiſpani vnam è nauibus, quas equis onuſtas amiſerant: & ſine dubio plures naues Gallicas cœpiſſent, ſi plures nautas, à quibus regerentur, ad manum habuiſſent. Et ob hanc cauſam deſeruerunt Amiraliam, quæ paulo poſt ſubmerſa fuit, & nonnullæ aliæ, valde globis tormentorum laceratæ, & à Gallis derelictæ ab Hiſpanis etiam neglectæ fuerunt. Itaque Marchio duas ex his, igne iniecto comburi iuſſit, & nonnullas alias, gubernatoribus & nautis nudatas, littori inſulæ maris fluctus illiſerunt. In hac pugna Galli iacturam fecerunt ſeptem aut octo nauium ex melioribus, & bis mille amplius militum, multis etiam vulneratis. Ex Hiſpanis deſiderati fuerunt circiter ducenti, & ſauciati plures quingentis. Dicunt Luſitani, Antonio addicti, non omnes Gallos pugnæ interfuiſſe, propterea quod Rex Philippus duces aliquot pecunia corrupiſſet: & aucta fuit hæc opinio ex eo, quod Antonius poſtea in Inſula capite plecti iuſſit Eduardum de Caſtro, cuius opera Philippum hac in re vſum fuiſſe putant: ſed falluntur. nam etſi Eduardus de Caſtro multa promitteret miniſtris Philippi; cum

cum ab ipsis è carcere liberaretur (in quem coniectus fuerat, cū fugam è Lusitania parans interceptus fuisset, tamē nihil efficere potuerat, & morti ipsius causam præbuerūt nonnulla consilia, quæ post hanc iacturam, in mari acceptam tractare cœperat, & cędes Antonii Baraccii, vnius è numero intimorum Antonii amicorum, & eorum, qui in causa fuerāt vt rex salutaretur, ab eodem Eduardo perpetrata. Hunc finem habuit pugna naualis prope Insulas Terceras: quę fortassis vna est è maximis quæ vnquā in Oceano commissæ fuerunt. Etsi enim in Belgico in his recentibus bellis, etiam aliquoties in mari dimicatum fuit: tamen reuera hoc non factum est in Oceano, sed in fretis, & fluminibus prope Insulas Hollandiæ & Zelandiæ, & potius terrestres, quam maritimi hi conflictus vocari possunt. Verum exitus huius prælii, præter periculi, & & stragis magnitudinem, eo etiam maioris momenti fuit, quam omnium, quæ vnquam commissa fuerunt, quod hac victoria non tantum stabiliebatur tranquillitas, & quies Lusitaniæ: sed etiam Hispaniæ totius, in qua si quid secus euenisset, probabile est, omnia non mediocri terrore & perturbatione repleri potuisse. Facile enim erat Gallis, fortuna tam secunda, Antonii præsentia & populi fauore adiutis, cum illis et piis, quas habebāt redintegrare bellum in regno dubio, & suspenso idque cum maiori Hispanorum periculo, quam vnquam antea: propterea quod multitudo Lusitanorum inexercitatorum, cum tot militibus Gallis coniuncta, magnam felicis successus spem adferre videretur. Antonius, qui vtebatur nauigio minori, veloci & egregiè instructo, pridie eius diei, quo commissum prælium fuit, quantumuis ab illo omnis ipsius fortuna dependeret, fortasse tuto se ibi diutius manere non posse ratus, vnà cum duabus aliis nauibus minoribus in Insulam Terceram adpulit, vbi à ciuibus Angranis magnifici arcus triumphales, statuæ, & similia, quæ in aduentum regum institui solent, ad illum excipiendum parata fuerant. Verum ille, fortassis mala imminentia præsagiens, ista omnia intempestiua iudicâsse videtur. Nam relicto ponte ligneo (qui tantum ipsius excipiendi causa extructus, in plateas sumptuose exornatas ducebat) in alio loco, inde satis remoto descendit cū exiguo comitatu, & maiorē, mœrorē quàm hilaritatē prę se ferēs. Ibi cum in horas certior fieret, quid ageret classis, subinde intellexit pugnæ successum cum incredibili dolore, qui creuit, accepto nuntio de morte Strozzii, & Comitis Vimiosii: cumque de sua ipsius salute solicitus esset, variis cogitationum, curarumque fluctibus hinc inde agitatus, in tam tristi casu, quid consilii caperet, non reperiebat. Etsi enim satis Insularibus, & loco munito fideret, tamen verebatur, ne à Marchione, victoriam persequente, oppugnaretur, & ne alii, qui ipsi adhærebant, tanta iactura animis fracti non satis constanter hostibus resisterent. Qua de causa potius ad deserendam, quam defendendam insulam inclinabat.

Ex hoc metu nonnihil se collegit, cum paulo post septendecim naues Gallicæ, & Anglicæ eò adpulissent ex numero earum, quæ è pugna aufugerant, vt damna à tormentorum ictibus accepta resarcirent, sauciorum vulnera obliganda curarent, & de aqua dulci sibi prospicerent. Sperabat Antonius se militum, qui his nauibus vehebantur, præsidio fultum, resistere posse, quamuis illi pauci essent, quod reliqui Brissaco, & Strozzio, durante certamine subsidio missi & magna ex parte cæsi fuerant. Ceterum plures paulatim naues adpellebant, quoniam tum tēporis in Galliam nonnisi 18. Gallicæ vna cum Brissaco, & quinque Anglicæ reuersæ sunt. Landresius, nouem nauium præfectus, è prælio aufugiens in Insulam Faialem adpulerat, vbi milites ipsius prædari cœperant. & quamuis ille non adprobaret eorum facinus, imò direptionem impediisset: tamen, cum postea Angram nauigasset, siue ob hanc causam, siue quod Antonius ipsi diffideret, ciuitatis ingressu prohibitus fuit. Marchio, pugna finita certus hostem fugientem non insequi, voluit adpellere ad Insulam S. Michaelis, vt se nonnihil reficeret, ac sauciorum rationem haberet, & classi de aqua dulci prospiceret; sed non licuit ipsi per ventum contrarium, qui integrum triduum illum repulit: quarto vero die ventum secundiorem nactus, Villam Francam adpulit: ibique sauciis expositis, de omnibus rebus necessariis sibi prospexit, & totius insulæ incolæ ipsi tanquam regis vicario, iuramentum præstiterunt. Kalendis Augusti descendit in terram Franciscus Bouadiglia cum quatuor signis peditum, qui omnes captiuos, in medium acceptos deduxit in forum Villæ Francę & ibi iussit eos conscendere in tabulatum quoddam, è ligno ad altitudinem staturæ virilis extructum: & deinde clarà voce lecta fuit sententia, à Marchione contra illos pronūtiata: in qua, ostendebat contra pacem, quæ esset inter Reges Hispaniæ & Galliæ, eamque iuramento confirmatam, exiisse à Gallia classem cum multis militibus voluntariis in gratiam Antonii Prioris Cratensis, & animo intercipiendi naues Regis Hispaniæ, quę ex Indiis, & mundo nouo expectabantur, & Insulas Regiæ Maiestatis diripiendi, vti etiam reipsa Insulam sancti Michae-

lis diripuiſſent. Deinde claſſem Gallicam, inita cum Regiæ Maieſtatis claſſe pugna victam & fugatam: cumque in prælio capti eſſent viginti octo ex primaria, & quinquaginta duo ex inferiori nobilitate multique nautæ, & milites gregarii, ſe declarare illos captiuos hoſtes pacis, & boni publici, & perturbatores commerciorum, & protectores rebellium ſubditorum R. M. & tanquam tales, & tanquam manifeſtos piratas velle ſe eos à præfecto rerum capitalium iuſtis pœnis ad exemplum aliis proponendum, ac ſupremo ſupplicio adfici, ita, vt nobiles capite plecterentur, & reliqui, annum ætatis decimum ſeptimum excedentes, laqueo ſuſpenſi ſtrangularentur: & hoc requirere tum pietatem tum vtriusque regis vtilitatem.

Hæc ſententia crudeliſſima viſa eſt omnibus, qui eam pronuntiari audierunt, & inprimis militibus Hiſpanicis: ſeu quod vererentur, ne ſibi aliquando idem accideret, & ægre ferrent iacturam pecuniæ, quam multi ex tot captiuorũ redemptione ſeſe collecturos ſperabant, ſeu quod bono ſtudio ducerentur. Qua de cauſa nonnulli è militibus ſatis libere dicebant, ſententiam fundamentis parum ſolidis eſſe ſuperſtructam. neque enim inter regem Hiſpaniæ, & Regem Galliæ eſſe firmam pacem, & inuiolatam: ſed potius bellum; nec captiuos piratas, aut latrones eſſe, ſed ſtrenuos milites. Pacem non eſſe probabant bello Belgico, quod iam tum vehementius, quam vnquam antea, arderet: dicebantque in illis partibus penè totum patrimonium regis Philippi occupatum fuiſſe. Non eſſe illos piratas, dicebant conſtare ex diplomatis regiis, quorum auctoritate, & naues inſtructæ, & milites ſcripti fuiſſent: præterquam quod etiam numerus, & conditio captiuorum talis eſſet, vt facile adpareret, illos non ſponte ſua, ſed Regis auſpiciis hanc expeditionem ſuſcepiſſe. Quanquam autem inter vtrumque regem multa diſſimularentur, rege Galliȩ modo à matre, modo à fratre excuſationem petente, tamen hæc omnia nihil eſſe, niſi diſſimulationes principum; ſed nihilominus bellum reuera intercedere, cuius leges tam aſperas eſſe negabant, vt ſine diſcrimine omnes captiuos promiſcuè in furcam agi iuberent.

Et ſane tam vehementer multorum animi hac re commoti fuerunt, vt primarii aliquot milites Marchionem adirent, ac memorabili cum exemplo pro hoſtium ſuorum vita deprecarentur. Verum Marchio reſpondit, Regem Galliæ expreſſe mandaſſe, vt ſupplicio capitali adficerentur Galli, qui contra regem Hiſpaniæ militarent. Qua de cauſa nobiles illi eodem die cum publico omnium dolore, & ſumma ſeueritate decollati ſuper tabulato, & nautæ ac milites gregarii in diuerſis locis ſuſpenſi fuerunt: qui quidem omnes erant non tantum fortiſſimi milites, ſed etiam Romanæ religioni addictiſſimi. Tam aſperæ pœnæ culpa non imputabatur Marchioni, quod expreſſum Regiæ Maieſtatis mandatum habere crederetur. Excuſabatur etiam Rex, quem veriſimile erat dediſſe huiuſmodi mandata, cum non putaret in claſſe Gallica eſſe, & prælio capi poſſe tot homines è primaria nobilitate, præſertim quia conſtabat R. M. eſſe à crudelitate alienam. Alii rurſus iudicabant Regem ira contra Gallos æſtuare. Nam ſub prætextu amicitiæ, pacis, conſanguinitatis, & interim dum Reges cotidie per litteras alter alteri vel gratulantur, vel condolent, Galli non tantum rebelles Philippi ſubditos iuuerant, ſed etiam, prouinciis ipſius occupatis, tam numeroſam claſſem in eius perniciem emiſerant. Et quamuis principes ſoleant multa diſſimulare, & ſimulare, tamẽ Galli, noua omnino ratione adhibita, Philippum oppugnare velle videbãtur. Quamobrem ſtatuebant Regi ſupplicia de captiuis ſumpta non diſplicuiſſe.

Cum claſſis eo in loco ſe aliquantum refeciſſet, Marchio obuiam nauibus Indicis iturus curſum direxit verſus Inſulam Corui: cumque in conſpectu ciuitatis Angræ prænauigaret, Antonio & omnibus incolis terrorem incuſſit. Etſi enim Marchio, victoria, quã obtinuerat, contentus, nõ putaret conſultum in noua pericula ſe præcipitare, tamen Antonius verebatur, ne in illo victoriæ recentis feruore inuaderet inſulam: in qua quidem & incolæ, & milites Galli erant ſatis multi, ſed timidi, & ad pugnam imparati: & ſane Antonius diligenter ſibi de nauigio quodam proſpexit, quod, neceſſitate flagitante, conſcenderet. Nondum Liſybonam nuntius de prælii ſucceſſu perlatus fuerat, & omnes de eo non mediocriter erant ſoliciti, quia, è nauigio quodam Biſcaino intellectum fuerat, manus conſeri. Sed nauis Gallica, quæ à tormentis nauis Figueroæ diuerberata, fuga ſibi conſuluerat, certi aliquid de prælii euentu retulit. Cum enim (diſſimulans ſe prælio interfuiſſe) Setubalum adpuliſſet, agnita fuit, & in ea inuenti ſunt aliquot milites Hiſpani mortui in quorum vnius ſinu reperti ſunt pugillares, in quibus notata erant omnia quæ ab eo tempore, quo claſſis Liſybona ſoluerat, pene vſque ad mortem ipſius contigerant.

Expectauit prope Inſulas Marchio aliquandiu naues Indicas: quarum cum duæ veniſſent,

nissent, mari intumescente, vnà cum ipsis Lisybonam adpulit cum incredibili totius aulæ gaudio, & à Rege humanissime exceptus, ac habitus fuit. Antonius post discessum Marchionis animo quietiori esse cœpit, quod existimaret intra anni spatium sibi ab hostib. metuendum non esse. Ingenti autem eum dolore adficiebat mors Gallorum captiuorum, quia verebatur, ne sibi illa res in Gallia fraudi esset: & Emanuel Syluius ipsi suadebat, vt in huius iniuriæ vindictam iuberet suspendi quinquaginta aut sexaginta Hispanos, qui diuersis temporibus capti fuerant. sed ille ab hoc consilio alienus erat. Laborabat penuria pecuniæ: armorum quantum satis esset, habebat. Itaque auctore Emanuele Syluio cotidie aspera mandata promulgabat ad pecuniam subditis, & illis, qui inuiti ipsius partes amplectebantur, extorquendam. Curauit cudendam monetam auream, quæ cum haberet pondus octo tantum regalium, illi valorem viginti regalium imposuit. Curauit etiam cudi nummos argenteos, qui habebant pondus vnius regalis, ac medii, & æstimauit illos dimidio ducato: denique nummi Lusitani ærei valorem à ternario numero ad decimum vsque adauxit.

Quoniam autem multi, vt calamitates imminentes euaderent, ad montes confugerant, mandabat, vt vnusquisque in ciuitatem reuerteretur: & si quis forte reditum vel tantillum vltra terminum, in edicto præstitutum, differret, statim omnia illius bona in fiscum redigebantur. Multi metu militum carissima quæque extra vrbem absconditerant. Itaque Antonius edixit, vt vnusquisque omnia sua intra muros referret: qua ex re magna in illum vtilitas redundabat. nam ab illis, qui res suas reportabant, pecuniam mutuam petebat, & illorum, qui non statim illi gratificarentur, bona milites iussu ipsius inquirebant, & contumeliosissimis verbis miseros simul lacerantes, diripiebant. Non poterat quisquam sine lacrymis intueri miserabilem statum rerum Ecclesiasticarum. Nam monachi, exceptis Iesuitis, rebus bellicis se ingerentes, nihil sacerdotale habebant præter habitum, & nomen. Conciones, confessiones, & reliqua omnia, quæ ab ipsis administrabantur, erant talia, vt hoc hominum genus nequaquam in suis actionib. Deum pro scopo, & fine sibi proposuisse videretur. Quin etiam ipse Antonius in mediis calamitatibus nondum lasciuiæ obliuisci poterat: matronæ honestæ difficulter contra ipsius libidinem se tuebantur: & in monasteriis cum virginibus sacris nimis familiariter conuersatus est, inter quas (non minus quam inter viros) non sine scandalo, & confusione, factiones & cõtraria studia regnabant. Porro Antonii exemplum multi ex ipsius asseclis, & quidam etiam Galli imitabantur. In hoc vitæ genere permansit Antonius vsque ad mensem Octobrem, incertus interim, quid consilii caperet. Nam reuerti in Galliam, facta tot nobilium iactura, non putabat tutum esse, & dubitabat, quam gratus ipsius reditus futurus esset. Sicut enim priuatorum hominum indignationem metuebat: ita etiã rursus in reginæ matris patrocinio non parum spei collocabat. Manere in insula cum tanto comitatu, & præsidio diutius se non posse videbat, quod pecunia tum in stipendia militum, tum in sumptus quotidianos non suppeteret. Tandem constituit soluere cum nauibus quas habebat, & in Galliam nauigare: sed prius tamen cursum dirigere versus Insulam Maderam & Canariam, vt, direptis ibi oppidis aliquot infirmioribus, militum animos præda illa deliniret. Paratis itaque ad triginta nauibus non tantum milites assumpsit, sed etiam, noua plane pecuniam extorquendi arte vtens, edixit omnibus ciuibus, quos suspectos habebat, & monachis, qui cõtrariæ parti studebant (vt Iesuitis, & aliis) vt naues vna secum conscenderent: & maiori cum seueritate hoc iniungebat illis, qui minus apti ad iussa exequenda erant, nimirum vt se ab hac expeditione pecunia redimerent. Cum autem omnes, tanquam ad rem naualem inutiles, efficacissimis rationibus adductis se excusarent, & deprecarentur, frustra laborabant. Nam iuuenibus respondebat, se illorum loco satellitum sibi futurorum, opera egere: senibus vero, sibi illorum consilio opus esse. Qua de causa multi pecunia illum quisque pro facultatibus suis, placarunt (hoc autem vnicum ille quærebat) & ita ipsis edicti gratia fiebat. Cæterum hæc ars statim alia arte delusa fuit. Cum enim multi essent, qui ex insula excedere, & nauim conscendere cuperent, non vt cum Antonio proficiscerentur, sed vt in Hispaniam nauigarent: nonnulli præfecti nauium, hac re animaduersa, pepigerunt cum istis Lusitanis, vt loco illius pecuniæ, quæ Antonio pro licentia in Insula manendi soluenda fuisset, ipsis eandem summam, aut etiam longe minorem, soluerent, & nauibus illorum in Lusitaniam veherentur. Et ita multi, Gallis, & Anglis confidentes, & nihil Antonio soluentes, naues conscenderunt, pacta certa mercede, pro qua in continentem deportarentur. Cum hac classe soluit Antonius ex insula Tercera, vicibus suis demandatis Emanueli Syluio, cui relinquebat quingentos milites Gallos, ducibus Baptista Florentino, & Carolo Gallo. Appropinquauit Insulæ S. Michaelis, cumque ibi aliquandiu

hæſiſſet, metu præſidii Hiſpanici in littus deſcendere auſus non fuit, & propter tempeſtatem, quæ ex improuiſo coorta erat, diſceſſit, & tum aliquot naues Gallicæ, & Anglicæ eum deſeruerunt, quarum præfecti liberaturi fidem ſuam erant apud Luſitanos, qui ipſorum naues conſcenderant. Interim in Galliam peruaſerat fama de victa claſſe, & de morte tot captiuorum, quæ res aulæ, & vniuerſo regno ingentem dolorem, & indignationem commouit, ita vt Galli, ira inflammati, ad vindictam aſpirarent: cumque Belgicum vicinũ haberent, cuius erat ſtatus ille, quem diximus, in eam partem iram ſuam euomebant: ita tamen, vt poſt reditum Antonii nihilominus de noua claſſe, in futuram æſtatem paranda, ageretur. In Hiſpania dicebant conatus Antonii, & Gallorum contra Luſitaniam eſſe abruptos: & ſatis conſtare, quæ eſſent illorum vires: interim naues ſtipendio conductæ, nondum dimittebantur: imo quia Neapoli duæ triremes maiores venerant, videbatur Rex in animo habere, potenti in annum ſequentem claſſe inſtructa, integrum Oceani imperium ſibi vindicare, tum ad præcidendam Antonio omnem denuo aliquid tentandi anſam, tum ad protegendas, contra incurſiones Gallorum & Anglorum, naues ex India, & mundo nouo venientes: denique ad Inſulam expugnandam. Cupiebat Rex redire in Hiſpaniã, partim quia vocatus erat ad Conuentus Arragonenſes, & matrimonium filiæ cum Imperatore conficere expetebat: partim ad alia negotia, in illis regnis occurrentia, expedienda: & ideo iter ingredi conſtituerat menſe Nouembri Anni 82. Verum voluit prius amplificare condonationem delictorum, quam iam ante conceſſerat Tomari illis, qui Antonii partes ſecuti erant. Itaque exceptis monachis, & aliis decem, reliquis omnibus penitus ignoſcebat, hac lege, vt intra certum tempus ſe regi exhiberent. Sane hæc res nihil profuit. Pauci enim acceſſerunt, & multi dicebant Regem, ira etiamnum inflammatum ſibi ipſi imperare hoc non poſſe, vt libere ignoſceret. Impediuit deinde hoc eius iter nuntius de morte Iacobi filii primogeniti, qui cum iam in comitiis Tomarienſibus Regis ſucceſſor deſignatus, & iuramento confirmatus fuiſſet, Rex ante diſceſſum ſuum idem iuramentum Philippo, filio natu minori, tum temporis ægrotanti, præſtari volebat. Et quia nullus ipſi ſupererat filius, præter hunc (ita vt denuo linea maſculina horum Regum in halitu vnius conſiſteret) accedente etiam ſenectute Regis, & ſtatu rerum omnium ſatis perturbato, tam illi, qui quietis, quam qui nouarum rerum auidi erant, varias animo cogitationes concipiebãt. Vt ergo iuramentum hoc filio præſtaretur, Philippus denuo indixit ordinum conuentum Liſybonam, quod hanc rem ante abitum ſuum perficere omnino animũ induxiſſet. Mortuus eſt hoc tempore febri lenta Dux Albanus, in Palatio Liſybonenſi, ſub ipſo Regis conclaui, poſtquam 74. ætatis annum attigiſſet. Vſus eſt erga ægrotantem Rex magna humanitate, quia eum paulo ante mortem inuiſit. Non dubium eſt, quin Rex ex morte illius mœrorem perceperit, & iacturam tanti miniſtri agnouerit. Et ſane veriſimile eſt obitum illius non minorem Regi dolorem, quam inuidis, & æmulis Albani voluptatem attuliſſe. Veruntamen obſeruarunt Luſitani Regem poſtridie in publicum prodiiſſe Miſſæ audiendæ cauſa, nec vllam præ ſe triſtitiam tuliſſe, contra morem Regum Luſitaniæ, qui propter mortem hominum longe inferioris conditionis, ſi de Regno bene meriti eſſent, à publico aliquot dies abſtinere cõſueuiſſent, & viſum hoc eſt eo maiori admiratione dignum, quod nonnulli narrabãt Regem Emanuelem per integrum triduum non prodiiſſe propter mortem præſtantis cuiuſdam naucleri. Equidem actiones magnorũ principum ita vulgi cenſuræ obnoxiæ ſunt, vt etiam illæ quæ ſumma cum circumſpectione fiũt, hominibus curioſis ſermocinandi, & malignis calumniandi materiam ſubminiſtrent. Mortua eſt cum Albano, vt ita dicam, omnis ars militaris totius Hiſpaniæ. Nemo enim ſupererat, qui cum illo vel peritia, & vſu, vel aliis rebus comparari poſſet. Erat Albanus corpore procero, facie macilenta, & graui. Erat ornatus raris dotibus naturæ, & fortunæ, quas arte valde excoluit. Erat animo generoſo, & ad ardua aſpirante: ingenio prompto, & acuto, ſolido, & ſedato iudicio. Non erat nimis diuitiarum auidus: in donando parcus: in ſumptibus domeſticis ſplendidus. Norat optime diſſimulare, ſi quid durius à Rege in ipſum ſtatueretur: aſtuum, & technarum aulicarum inſignis artifex erat. Et neceſſario talem eſſe oportebat, vt clandeſtinis æmulorum machinationibus occurrere poſſet. Maiori hominum parti exoſus; quia erga inferiores ſuperbum ſe gerebat, & æquales felicitati, & dignitati ipſius inuidebant.

Studium inſinuandi ſe in gratiam Regum (ad quem ſcopulum eleuatiſſima quæq; ingenia naufragiũ facere ſolent) fuit in ipſo ſummũ. Et fortaſſis ob hanc cauſam, aut propter imperium, q; ſibi in reliquos omnes miniſtros vindicabat, & ob quod etiã odioſus erat, parum gratus fuit Carolo, & multo minus Philippo, quantumuis illis à pueris vſq; ad eorũ ſenectutẽ ſpatio 60. annorum indefeſſam operam continue nauaſſet. Sed reges non tanto amore

more prosequuntur eos, qui de ipsis bene meriti sunt, quanto eos, quos ipsi beneficiis adfecerunt. Amabat natura artem militarem, cuius quidem tam peritus erat, vt ex Hispanis diu nemo reperiretur, qui cum ipso comparari posset: & postremo propter ætatem, & diuturnum rerum vsum, tantum in ea profecerat, vt nemo ferè ex omnibus nationibus esset, qui illi non cederet. Valuit iudicio, & dexteritate in loco commodo, castris deligendo. Itaque etsi hostibus interdum viribus longe inferior esset: tamen illis frenum iniiciebat. Tantum enim arte assequebatur, vt nunquam eum tali in loco reperirent, in quo prælium recusaret. Satis prompte ipse pericula adibat: sed milites suos non facile in discrimen adducebat: semperque plus fiduciæ in industria, quam in fortuna collocabat. Seuerarum legum militarium (a quarum rigore salus exercituum, & regnorum conseruatiō dependet) asper erat, & inexorabilis executor. Erat natura propensus ad victorias incruentas, & sors etiam ipsi bella, ingenio eius apta, obtulit. Nam cum maxima ex parte illa ad defensionem comparata essent, decebat eum tanquam ducem prudentem, bellum ducere potius, & expectare, donec hostem difficultates, quæ in ditione aliena bellum gerentibus obiiciuntur, eneruarent, quam totum regnum aleæ subiicere, nullo alio proposito præmio, nisi victoria vnius prælii, idque contra eum, qui nihil, nisi militem perdere poterat. Et in hanc sententiam respondit Albanus in regno Neapolitano consiliariis bellicis anno quinquagesimo octauo, cum, pulsis Gallis, hortarentur illum, vt manus confereret cum hostibus, qui sese recipiebant. Dixit enim se nolle ludendo deponere Regnum Neapolitanum contra chlamydem, ex auro & serico textam.

Tali enim tum temporis indutus erat Dux Guysius, Imperator copiarum Henrici secundi, Regis Galliæ. Sane nonnulli carpebant in eo, quod nimis cautus esset in exequendis magni momenti rebus belli tempore. Commissa ipsi fuerunt à regibus maiora munera, & maiori cum auctoritate, quam cuiquam alii ex illorum subditis: & fortassis iam inde à multis annis nullus Dux fuit, qui tam diu arma tractauerit, vel in tot prouinciis vexilla sua explicauerit. Nam in Italia, in Hispania, in Gallia, in Hungaria, in Germania, in Belgio, in Africa militauit: quanquam ipse sæpe in ore habere solebat, se nihil esse assecutum, propterea quod suis oculis cominus nullum Turcarum exercitum vidisset. Expertus est varias vtriusque fortunæ vices.

Sane vltima expeditio in Belgium nonnihil pristinam eius gloriam imminuit. Etsi enim tanquam Dux exercitus, strenue ibi militauerit: tamen nesciuit (vt etiam alibi ipsi contigit) victoria vti. Sed potius nimis sibiipsi tribuens, statuam æream in arce Antuerpiana curauit erigendam. quæ postea iussu regis deiecta fuit. Adparet illum rectius vsum esse fortuna aduersa, quam prospera. Nam in illa fortem se gessit, in hac confidentem: ita vt maiorem ex infortuniis, quam ex victoriis gloriam sibi compararet.

In morte documenta dedit magnitudinis animi, quam in vita sæpe testatam fecerat: & (quod plus est) ostendit se religiosum esse Christianum: & non fuit minima felicitatis pars, quod morienti adfuit Ludoicus de Granata, celeberrimus ille concionator, cuius scripta sacra ab omnibus tanto in pretio habentur. Substitutus fuit in locum Albani Carolus Borgia, Dux Gandiæ, homo maiori bonitate, quam rerum vsu præditus. Curauerat Rex adferenda ex Africa ossa regis Sebastiani, eaque vna cum ossibus Henrici, quæ erant Almerini, ante abitum suum solemni more in templo Belemensi prope ceteros reges Portugaliæ sepelienda curaturus, Belemum se contulit, triduumque ibi commoratus est.

Iussit etiam ex nonnullis aliis Regni locis in idem monasterium deferri viginti corpora aut potius cineres cognatorum suorum, (qui fuerant filii, & nepotes regis Emanuelis, & qui quodammodo morte sua ipsi aditum ad regnum patefecerant) vt ibidem vna deinceps custodirentur. Celebratæ fuerunt exequiæ sumptuosissimæ, cum magno apparatu, & ad habitis omnibus monachorum ordinibus, idque soli Henrico. Nam ceteris iam ante parentatum fuerat. In oratione funebri leuiter tactæ fuerunt res Sebastiani: immensis vero laudibus ornatus fuit Henricus: quæ quidem, tanquam mortuo tributæ, gratiores fuerunt, quam laudes Philippi viui, ac præsentis, quas orator accurate amplificauit, postquam genealogia regis Emanuelis in suos ramos distributa, successionem vsque ad Philippum ordine perduxisset. Non est consilium silentio prætere hîc rarum quiddam quantumuis nonnihil à proposito alienum. Hoc enim anno, qui erat à natiuitate seruatoris nostri 1582. decem dies ex consueta anni computatione demti fuerunt.

Nam, suadente summo Pontifice, omnes Principes Christiani, Romanæ sedi parentes, edicto in ditionibus suis cauerunt, vt è mense Octobri decem dies expungerentur: & ita loco quinti diei substitutus fuit decimus quintus. Hoc autem factum fuit in hunc finem, vt computatio temporis accommodaretur ad eam rationem; & ad eos stellarū po-

situs, qui erant tempore passionis redemptoris nostri Iesu Christi, & vt Pascha, & reliqua festa vere, & rectè suis diebus celebrarentur. Porro hoc paulò ante non fiebat. Nam cum verus solis cursus, qui annum efficit, aliquot minutis horæ minor esset eo tempore, quod hactenus pro anno computatum fuerat, tot annorum decursu tam paruum discrimen decem dierum interuallum pepererat: & ita beneficio huius æqualitatis, temporis computatio antiquæ integritati restituta est. Cupiebat Rex sese extricare è negotiis Lusitanicis, auidus redeundi in Hispaniam. Qua de causa 26. Ianuarii Anni 1583. conuocatis omnibus regni ordinibus, primam sessionem celebrauit in Palatio Lisybonensi: in qua cum breui oratione Alfonsus Castelblancus, recens Algarbii Episcopus factus, ostendisset dolorem, quem Rex è filii primogeniti morte perceperat, & quantopere necesse esset, secundo iuramentum à subditis præstari, respondit Melchior Amaralius, vnus ex procuratoribus Lisybonensibus nomine totius Regni, omnes ad hanc rem promptos, & paratos esse. Incipiens itaque Dux Barcellensis adolescens, tanquam Dux Bragenciæ: (pater enim manu nudum ensem gestans officio Conestabilis fungebatur) in genua ad Regis pedes prouolutus, manum extendit iurans more consueto: quem cum deinde reliqui omnes subsecuti essent, huic actui finis impositus fuit. Dederat Rex operam, ne hæc ordinum conuocatio sortiretur nomen Comitiorum, vt præcideret ansam, aut de nouo multa petendi, aut repetendi illa, quæ superioribus Comitiis petierant, nec obtinuerant. Et hanc ob causam omnibus ciuitatibus & oppidis miserat specimen mandatorum, quæ procuratoribus dari volebat, quæque ad nihil aliud, nisi ad iuramentum filio Regis præstandum, extendebantur. Quanquam autem voluntati Regis hac in parte satisfactum fuisset: tamen nihilominus ordines, & inprimis Procuratores Regni petitiones suas, & postulata, in Comitiis Tomarensibus proposita, redintegrare, & noua etiam adnectere cœperunt: & speciatim, vt Regia Maiestas magnificentiam, & clementiam suam declararet, generalem veniæ concessionem, quo ad negotium Antonii publicando: ostendentes prodesse plurimum, & parum nocere illam Regiæ Maiestati posse. Sed quæcunque tandem causa fuerit. Rex nec in hac, nec in vlla alia maioris momenti re ipsis gratificatus est. Cœpit autem rationem habere aliquot Lusitanorum, præmia petentium. Etsi enim multis iam antea satisfactum fuerat: tamen non erant contenti. Equidem licet Rex valde in hac re laboraret, tamen (siue illius, siue ministrorum, siue petentium ingenio, siue omnibus his simul hoc adscribendum sit) multis minime satisfactum fuit, vel quod omnino non remunerarentur, vel quod saltem præmia meritis suis minora esse iudicarent. Dux Bragenciæ in hoc conuentu sperabat se obtenturum ea præmia à Rege, quæ se meruisse putabat. Verum etiamsi remuneraretur, tamen fortasse expectationi ipsius non fuit satisfactum. Cum enim ad amplificationem ditionis suæ, & ad maiorem in Lusitania potentiam aspiraret, videbatur huic desiderio è diametro repugnare votum Regis. Quod itaque præmia exigua fortasse essent respectu dignitatis tanti Ducis, studiose celata sunt, & permissum ipsi fuit replicare, vt deinde mens regis eo melius explicari posset. Marchioni etiam Villæ regalis Rex non satisfecit: ita vt hi duo non mediocriter offenderentur. Porro Dux, qui multos iam dies ægrotabat, post discessum suum ex aula paucos dies superuixit. Et dicunt Lusitani dolorem, quem ex præmiorum, à Philippo acceptorum, tenuitate perceperat, mortem ipsi accelerasse. Emendauit Rex in procinctu defectus, qui circa iurisdictionem occurrebant, multas nouas leges sanciendo: Lusitanisque vestium sericarum liberiorem, quam sub prioribus regibus habuerant, vsum concessit. Creauit gubernatorem Regni Albertum Cardinalem, & Archiducem Austriæ: adiunctis tamen ipsi tribus Consiliariis: nimirum Georgio Almeda, Episcopo Lisybonensi: Petro Alcasoua, & Christophoro Moro, qui ex regni Secretario recens scriba puritatis (vt vocant) factus fuerat: quod quidem munus tantæ dignitatis est, vt antea non nisi primariis regni hominibus committeretur: nec iam inde à tempore Ioan. Tertii, quando Michael Syluius, Episcopus Viseuensis, qui postea factus est Cardinalis, cum mala Regis gratia ex Lusitania in aulam Romanam discessit, quisquam ei præfectus fuerat. A Cardinale Alberto, Archiduce Austriæ, in præsentia consilii supremi, & Cameralium Lisybonensium exegit iusiurandum, quo ille promisit se iuste imperaturum, & Regi redeunti Regnum restituturum. Imperatrix, soror Regis, reuersura in Regnum Castellæ, visitauit primum monasterium Sanctorum, in quo sunt moniales, quæ tamen matrimonii contrahendi facultatem habent, & ex eo secum abduxit Iulianam Dalencastriam, puellam tredecim annorum, quæ post mortem matris suæ, Magdalenæ Gironiæ, futura erat Ducissa de Auero: id quod valde Lusitanos offendit. Etsi enim Imperatrix diceret Regem velle sibi cauere, ne illa cuiquam, ipsi non satis grato, nuberet: tamen rapta quodammodo videbatur, & multi verebantur, ne Rex eam alicui in Hispania in matrimonium collocaret. His

rebus

rebus gestis, discessit Rex 11. die Februarii anni 83. cum mœrore hominum pacis amantium, & cum lætitia seditiosorum. Illi enim metuebant, ne inter populum & milites præsidiarios dissidia nascerentur, & ne milites, quibus stipendia parce soluebantur, tumultus excitarent: & ne auctoritas Cardinalis non haberet tantas vires, quantas præsentia regis ad remedia malis instantibus adhibenda: Hi contra sperabant fore, vt absentia Regis, animus subditorum ab illo alienus, onera præsidiorum & annonæ difficultas ineunte vere (præsertim copiis in Gallia conscriptis) occasionem mutationibus præberent: quantumuis tum temporis res omnes, Regi ex sententia succedere viderentur. Intelligebatur autem in Belgico Ducem Alanconium, vrbem Antuerpiam, quæ illum pro domino, & protectore agnoscebat, occupare conatum, sed, etiamsi totum exercitum in vicinia haberet, nihil tamen effecisse: imo, capta iam vna ex portis ciuitatis, & tribus circiter millibus Gallorum in eam introductis, copias Alanconii incredibili ciuium virtute, cum mediæ partis cæde, repulsas fuisse. Qua de causa verisimile videbatur fore, vt Belgæ, non amplius Alanconio fidendum rati, cum Rege transigerent. Porro illi Lusitani, ad quorum petitionem nihil fuerat responsum, metuebant, ne absente Rege, nihil obtinerent: sed tamen hic metus rursus nonnihil diminuebatur, cum existimarent, quandoquidem Cardinalis gubernator electus erat, eum non minorem fortasse illorum, quam ipsum Regem, rationem habiturum. Cæterum hæc spes post abitum Regis mox euanuit. Nam animaduertebatur Cardinalem non tantum non vti ea auctoritate, quæ ipsi concessa erat: sed etiam nolle subscribere mandatis, aut aliis diplomatis, quæ super negotiis Regni conficiebantur. Et quamuis quidam putarent eum recusare, propterea quod Rex adhuc in itinere esset, nec dum limitibus Lusitaniæ excessisset (quasi hac in re honorem Regi habere cuperet) tamen paulo post errorem suum agnouerunt. Nam Cardinalis postquam Rex Regno excessisset, non magis subscribebat, quam ante: id quod non mediocriter offendit Lusitanos: qui cum cuperent Regnum Lusitaniæ separatum manere à Regno Castellæ, videbantur sibi animaduertere hanc regnandi rationem, qua Philippus Madridi viuens vtebatur, esse arctiorem coniunctionem, quam ipsi vellent: accedente præsertim difficultate ea, quam in expediendis negotiis, propter Aulæ distantiam, experiebantur. Et hanc eorum indignationem non parum auxit, quod Rex in numerum Consiliariorum patrimonii Coronæ cooptauerat duos Hispanos: quorum alter erat Doctor, & alter mercator: id quod contra decorum, & contra priuilegia sua esse dicebant.

Liber Decimus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur mors Sancii Auilæ, direptio insularum Capitis viridis: actiones Emanuelis Sylui, gubernatoris insularum Tercerarum: apparatus bellicus Regis Philippi ad eas expugnandas: varia iudicia hominum de hac expeditione: auxilia, quæ ex Gallia eo missa fuerunt: munitiones insularum, & præsidia: abitus classis ex portu Lisybonensi: descriptio insulæ Terceræ: adpulsus classis Hispanicæ: oppugnatio, velitationes, & occupatio Insulæ: deditio Gallorum: insulæ Fatalis expugnatio, & deditio reliquarum: supplicium capitale Emanuelis Sylui, & multorum aliorum: reditus classis in Andaluziam.

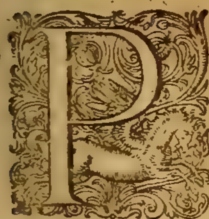

POST discessum Regis tota illa hyeme res Portugallicæ satis tranquillæ fuerant. Etsi enim plebis animi essent inquieti, & nonnulli è nobilitate, quibus non satisfactum fuerat ex sententia, relicta Regis & Cardinalis aula, sese in villas, & prædia sua conferrent, tamē nemo libere loqui audebat. Maiori vero parti, quantumuis pacis & tranquillitatis regni cupidæ, tamen secreto non displicebat Insulam Terceram adhuc resistere, & in potestate Antonii, ac Gallorum manere: quod existimarent, quamdiu aliquæ belli reliquiæ superessent, se regem benigniorem experturos, & in maiori apud illum pretio futuros, quam si illud omnino confectum fuisset. Nec ad hanc opinionem ipsorum animis euellendam quidquam proderat, quod Lusitani in Hispania humanissime haberentur, quodque aditus illis ad Regem pateret non minus, quam cum esset in

Lusitania: denique quod Rex (fortasse vt præsens gubernatio omnino præteritæ similis esset) à Papa Cardinali Alberto titulum legati, quem etiam Henricus habuerat, magna cum vniuersi regni vtilitate impetrasset. Nam (vt animis, quibus adfectus imperant, vsuuenire solet) non discedebant à pristina opinione: imo, quia Cardinali titulus legati in biennium tantum concessus fuerat, verebantur ne ille, hoc tempore elapso, in Hispaniam reuerteretur, ac regnum in prouinciam redactum, ab ipso rege, Madridi aulæ sedem habente gubernaretur. Hoc tempore mortuus est Sancius Auila, ex equi recalcitrantis ictu, qui relictis chirurgis, curandum sese commiserat militi cuidam, certis carminibus vtenti. Fuit illius mors acerba Hispanis. Etsi enim nulla alia, nisi supremi castrorum præfecti, dignitate insignis esset: tamen quia, mortuo Albano, inter omnes Hispanos rei militaris peritia primus erat, non inueniebatur quisquam apud Ducem Gandiæ, qui vsu belli comparari ipsi posset. Erat animo intrepido, & felix in bellis, & ab Albano omnib. illius ætatis militibus anteponebatur. Verum vitam, quam toties, vsque ad senectutem magna cum felicitate etiam ipsis tormentorum ictibus exposuerat, mors ipsi tam exiguo vulnere eripuit.

In Gallia videbantur animi hominum toti in res Belgicas intenti, & maiori earum, quam Lusitaniæ, cura adfici: ita vt licet impulsu Prioris ageretur de aliquot nauibus instruendis: tamen rem frigide administrari, ac pecuniæ inopia laborari, facile adpareret: & quantumuis forte Galli aliquem apparatum instituerent: tamen non tam de inferenda, quam si qua inferretur, repellenda vi cogitare existimarentur. Rumor quidem erat, aliquot naues Gallicas, ducibus Lusitanis, & nominatim Emanuele Serrada, impressione in Insulas Capitis viridis facta, bonam earum partem diripuisse, sed tamen non magnopere hac re homines mouebantur, quod eas naues exiguas & piratarum myoparones esse constaret. In insula Tercera summæ rei præerat Emanuel Syluius, qui specimina ediderat animi Regi Hispaniæ infensi, & Priori addictissimi, quique crudelissime omnes Philippinos tractauerat: homo ingenii praui, exigui iudicii, & nullius rerum vsus. Cum his moribus esset variis modis miserum illum populum vexabat. Nam plane intolerabilis erat in captandis occasionibus pecuniam mutuam petendi, negotium multis exhibendi, & crimina intentandi.

Eo vero arrogantiæ (vt plerunque vsuuenit illis, qui imperare non assueuerunt) processerat, vt sibi tum inuictus, tum immortalis esse videretur: facta illius iniusta erant tam crebra, vt nullus amplius iustitiæ locus superesset: & licentia, quam sibi amici, & ministri illius arrogabant, plane effrenis erat: oppressio, & seruitus eorum, qui ipsi non adulabantur, erat talis vt ipsa mancipia maiorem non experiantur. Distulit tandem aliquandiu pœnas eorum, qui ad Regem Philippum propendebant, nec in proposito celando satis erant cauti. Cum enim ille multis strategematibus vteretur ad hominum animos explorandos, si forte quempiam minus obstinatum, quam ipse esset, deprehenderet, actum erat de misero illo. Nam & bonis, & vita crudelissime priuabatur. Et ob hanc causam iussit interfici complures quos prodiderat quidam Amator Vieira: qui cum clam in insulam à Philippo ad eos, qui factionis regiæ erant, in fide continendos, ad insularium animos explorandos, & ad quamplurimos in partes regis pelliciendos missus, diligenter mandatis satisfecisset, postea eorum, qui ipsi studium suum erga regem Philippum detexerant, nomina indicauerat Syluio, à quo in miseros illos deinde asperrime animaduersum fuit. Porro Syluius suadente animi impotentia nomine Antonii quotidie nouas leges, & instituta promulgabat: & volebat officiales, & ministros iustitiæ, qui per suffragia eligi solebant, à se nominatos duntaxat, statim pro rite electis haberi. Non fuit contentus obseruatione priscarum legum, quæ crimini læsæ maiestatis supplicium constituunt sed hac de re nouam ipse legem longe veteribus seueriorem, sanxit, vt in pœnas capitales incurrerent ii, qui saltem de huiusmodi negotio colloquerentur, & vt testes fidem plenam facerent, etiamsi pauciores essent eo numero, quem leges antiquæ requirunt. Sententias etiam huiusmodi processuum volebat referri in librum & acta peculiaria per magistratum ciuitatis ad perpetuam rei memoriam: quæ omnia eo tendebant, vt & metum maiorem hominib. incuteret, & maiori cum auctoritate tyrannidem exerceret. Erant in ea Insula Galli paulo plures septingentis: signum vnum peditum Anglorum, & circiter tria millia Lusitanorum. In toto insulæ circuitu loca omnia, ad quæ adpelli poterat, munita fuerant triginta amplius propugnaculis, & multis fossis, iisque tanta cum sedulitate, & arce extructis, vt, si defensores suppeterent, nullus in Insulam aditus patere videretur. Sane quantumuis hæc omnia, cum reliquis loci conditionibus coniuncta, eum plane inexpugnabilem in speciem redderent, tamen Syluius etiam insulam longe, quã reuera erat, munitiorem putabat, &, vt

imperitus,

imperitus,in defensoribus maiorem,quam par erat,fiduciam collocabat. Interea instruebatur classis Lisybonæ,& cogebantur milites Hispani,qui contra Insulam mitterentur, duce Marchione S. Crucis, idq; longe maiori numero & nauium,& militum,quam anno superiori: prætcrquam quod etiam deliberabatur de quatuor triremibus maioribus, & duodecim minoribus classi adiungendis. Qua de causa etiam,resecta parte antennarum,quæ nimis longę erant,triremes velo quadrato,& tertio malo(quem medium adpellant)instructæ fuerunt. De hac classe erant in Hispania variæ opiniones,& varia iudicia. Illi,qui expeditioni non erant interfuturi, (more eorum,ad quos nulla honoris, vel gloriæ pars redundat)dicebant rem omni difficultate carere, propterea quod insulares ita iam essent defatigati,exhausti,& militum præsidiariorum insolentiæ pertæsi, vt ad primum classis conspectum statim regis imperio se submissuri esse viderentur. Non fecisse illos hactenus deditionem, propterea quod seruitute oppressi,non possent. Imo etiamsi deditionem facere nec possent,nec vellent:tamen expugnationem esse facillimam. Ciuitatem enim Angram, & reliqua oppida,muris nudata, & infirma, non posse vllo alio modo resistere,nisi impediendo nauium adpulsum,& expositionem militum, id quod impossibile esse iudicabant, & exemplis antiquis,ac recentibus probabant in bello transitum fluminum, & aditum in Insulas vetari non posse. Nam ad defendendum tam amplum circuitum, immensum hominum numerum necessario requiri: milite vero semel exposito, victoriam certam esse. Ab altera parte illi,qui naues conscendebant (vt, quicunque tandem exitus esset, expeditionem memorabilem & gloriosam redderent) studiose rei difficultatem augebant. Dicebant insulam esse paruam, populosam, rebus ad victum pertinentibus abundantem, circumcirca pene inaccessam, mare omnium maxime instabile, vbi vix per trium mensium spacium tuta nauibus statio inueniretur, & horum bonam partem elapsuram, antequam classis ad Insulam perueniret. Præterea nullum esse portum, in quem classis se posset recipere:& hæc omnia,quæ defensionem insulæ facilem redderent, cum incolarum pertinacia,cum veniæ impetrandæ desperatione, cum munitionibus à milite Gallico, hac in re valde industrio,institutis,cum rerum ad bellum necessariarum,militum,& ductorum copia coniuncta, insulam plane inexpugnabilem efficere. Addebant Gallos,si non aliam ob causam, saltem vt vires regis Hispaniæ distraherent, & oculo illius hanc veluti festucam ingererent,Insulæ conseruationis operam daturos:præsertim, quia longe minoribus sumptibus ab illis defendi,quã à rege,classe & exercitu instructo, expugnari posset. Ceterum, interim dum in Hispania huic classi parandæ, & his sermonibus opera datur, Antonius in Gallia totis viribus in rebus, ad Insulæ defensionem pertinentibus, comparandis laborabat. Et quanquam regina ipsi faueret,ac cuperet:tamen, siue deferuescente anni superioris ardore, (fortassis propter infelicem classis Gallicæ conflictum) siue deficiente Priorem pecunia,siue quæcunque tandem causa esset,minor apparatus institutus fuit,quam vt hominum expectationi responderet. Nihilominus tamen iubente Regina,in insulam nauigauit Schartesius,eques Melitensis,& gubernator Diepensis, homo in bellis recẽtioribus exercitatus, cum militibus Gallis non multo pluribus, mille ducentis, quanquam vulgo mille quingenti esse dicebantur. Hic attulit magistratui ciuitatis litteras non tantum à Priore,quibus ille ciues laudando animabat, ostendebatque, se omnem in regnum redeundi spem in sola ipsorum fide, & virtute collocare : Sed etiam à Rege Galliæ, & regina matre. Ostendebat Rex voluptatem, quam ex ipsorum constantia perciperet, & quam cupidus esset iuuandi illos contra hostes, qui libertatem regni Lusitaniæ opprimere conarentur, idque propter causas, quæ matrem ipsius mouerent, vt conseruationi illorum studeret. Itaque se mittere illis hunc nobilem vna cum classe,& militibus. Adiiciebat multa alia humanissima verba in eandem sententiam. Regina referebat se partim ad litteras regis, promittens se nunquam illis in bello tam iusto defuturam: partim etiam, vt & Rex ipse fecerat, ad ea, quæ ex Commendatore coram accepturi essent. Cum hi milites in Insulam peruenissent,& cum reliquis,ac cum incolis coniuncti fuissent, (in vniuersum autem fere sex hominum millia constituebant)existimabat Syluius,etiamsi multa essent propugnacula,quæ milite instruenda essent,tamen illa facile defendi posse,præsertim quod naues,quę Caput viride diripuerant, eò adpellentes attulerant magnum numerum tormentorum crassiorum,quæ cum reliqua præda asportauerant,ita vt omnia,quæ vel aduexerat Scharteſius,vel in Insula ante fuerant,vel à superioribus nauibus adducta fuerant,non pauciora essent trecentis:inter quæ tamen erant nonnulla ex ferro,nonnulla etiam minutiora. Ceterum his omnibus non obstantibus,& quamuis Lusitani in solita confidentia perseuerarent:tamen nihilominus,quasi metu perculsi,paruos liberos, vxoresque ad montes deducebant,& carissima quęque abscondebant. Scharteſius,tanquam peritus miles,postquam

situm insulæ, munitiones, præsidia, commeatum, ceterasque res ad bellum necessarias contemplatus esset, subuereri cœpit, vt hosti posset resistere. Videbat enim non satis exacte insulæ de rebus necessariis prospectum fuisse: milites esse pauciores, & minus exercitatos, quam loci conditio requireret: neque insulam adeo asperam, aut inaccessam, quam ipsi descripta fuisset. Itaque colloquio cum Syluio instituto, quærebat ex eo, quamnam insulæ defendendę rationem animo concepisset? Syluius siue excœcatus à tyrannide, quam ibi obtinebat, siue iusto Dei iudicio eum vrgente, adeo & numerum & virtutem Lusitanorum exaggerauit, vt non tantũ persuadere velle videretur, illos ad defensionem insulæ sufficere, sed etiam Gallorum operam quodammodo esse superfluam. Sane non satisfaciebat Gallo, qui studuit remedia adhibere, vbi remediis locus adhuc esse videbatur, ita tamen vt semper existimaret maiorem esse & numerũ, & virtutem Lusitanorum, quam reuera erat. Munitiones ipsi nullo cum iudicio institutæ videbantur. Maluisset enim in primariam arcem comportari omnem puluerem tormentarium, globos, & commeatum totum, hoc fine, vt, si forte Hispani, vi sibi aditum in Insulam patefecissent, omnes Lusitanorum, & Gallorum copiæ, ad arcem confugientes, sustinere possent impetum hostis saltem vsque ad initium hyemis, qua ingruente classi Hispanicæ necessario discedendum foret. nam nisi talis aliquis locus deligeretur, ad quem se reciperent, simul ac hostis pedẽ terræ imposuisset, (in tanta ciuitatis & oppidorum muris nudatorum, infirmitate) de ipsis actum esse. His rationibus contradicebat Syluius, verbis à mẽte sua alienis. Dicebat milites, cum habent aliquem locũ, in quem se possint recipere, in primo conflictu minus fortiter pugnare: & littora insulæ ita esse munita, vt nullus hosti aditus pateret. Sed reuera ille consilium de arce improbabat tribus potissimum de causis. Prima erat, quia non habebat commeatum, qui arci, aut tanto militum numero paulo diutius sufficeret. Altera, quod nolebat se veluti illi arci includi, quippe qui semper de fuga cogitaret. Tertia, quia non satis fidebat Gallis, & ideo nolebat locum vllum munitum in illorum manus peruenire, ne forte ex sociis domini euaderent. Hoc pacto nata est dissensio inter duces: & ita factum est, vt non tantum consilium Schartesii debitum pondus non haberet, sed etiam vt (cum ante decretum fuisset deserendas esse reliquas insulas, tanquam infirmas, & quia non nimia erat militum, qui in eas mitti possent, abundantia) denuo statutum fuerit de quadringentis Gallis in Insulam Faialem, tanquam reliquis populosiorem, duce quodam Carleo, præsidii loco mittendis: quorum opera, viribus cum incolis coniunctis, præsertim quia ibi parua quædam arx erat, illam defendi posse iudicabant.

Quo tẽpore hæc administrabantur, in Insula Tercera, classis Hispanica instructa fuerat, & Lisybona soluerat pridie Ioannis Baptistæ, quæ constabat sexaginta amplius nauibus maioribus, optime armatis, præter multa alia nauigiorum genera. Erant enim in ea duodecim triremes minores: duæ maiores (reliquæ enim duæ non satis in tempore Neapoli venerant) quinque firmissimæ naues, & plures, quam 30. naues maiores diuersarum nationum. Aderant fere 10000. militum, maxima ex parte Hispanorum. Ex aliis nationibus non aderant nisi mille sexcenti Germani: duo vexilla Italorum, & duo Lusitanorũ voluntariorum. Hispanos ducebant tribuni, Lupus Figueroa, Franciscus Bouadiglia, & Iohannes Sandoalius: Germanos Hieronymus Comes Lodronius: Italos Lucius Pignatellus: Lusitanos Felix Aragonius, & summæ rei Marchio terra, marique præerat. Hic exercitus etsi non erat adeo numerosus: tamen nõn male dici potest regem Philippum fortasse nunquam in vno, eodemque exercitu tot milites Hispanos, militari disciplina imbutos, habuisse. Nam non solum maxima ex parte iam in Italia stipendia fecerant, sed etiam nonnulli eorum pugnæ nauali, qua principes confœderati Turcam superioribus annis vicerunt, multi etiam bellis Belgicis interfuerant. Cum classis ex ostio fluminis egrederetur, vna ex nauibus, in scopulum impingens, inutilis remãsit: & alia quædam, postquã iam aliquod spacium nauigando emensa esset, clauum amisit, peditibusque in alias naues impositis, in portum reuersa est.

Nauigãte porro hac classe omnibus nauibus vnitis, necesse erat velocissimã quamq; ad lentiorum cursum sese accommodare: cumque triremes omnium nauium sint celerrimæ, oportebat magistros de industria illarũ cursum remorari, ne alioquin à reliqua classe auellerentur. Ceterum quoniam nunquam ante huius generis naues in mari Oceano, littore relicto, altum petere ausæ erant: nolebat Marchio illas negligere occasionem sinus illius traiiciendi, interim dum tempestas commoda erat, existimans, vel ob minimam quamque procellam ipsas in periculum incidere posse, ita vt iudicaret præstare eas potius à reliqua classe separatas progredi, quam diutius cum discrimine detineri. Itaque die 26.

die 26. huius menſis, intellecto magiſtrorum triremium progrediendi deſiderio, triremes ſolas dimiſit verſus Inſulam S. Michaelis, cum mandatis, vt ſe ibi expectarent: cumq; Marchio eundem curſum tenuiſſet, nauigatione tamen lentiori, & ventis lenioribus vtens, tertio Iulii in conſpectum Inſulæ venerunt. Quoniam autem per ventum claſſi adpellere non licebat. Marchio nauim expeditam miſit Puntam Delgadam, cum mandatis ad Auguſtinum Iniguezium, præfectum bis mille Hiſpanorum, qui ſuperiori anno Inſulæ præſidio relicti fuerant, vt omnes ſuas copias imponeret in triremes, quæ iam ante eo adpulerant. Cupiebat etiam aſſumere aliquot tormenta muralia, & mulas, ad ea terreſtri itinere, ſi opus eſſet, ſubuehenda neceſſarias, vna cum nonnullis aliis rebus eodem pertinentibus Itaque velis magno conatu expanſis, ac vento nonnihil creſcente die 13. Iulii non ſine labore adpulit cum nauibus Villam Francam, & inde triremi vectus Puntam Delgadam, vbi pars claſſis etiam anchoras iecerat, omnia vt parata eſſent, diligentiam adhibuit: quamuis propter ventos contrarios non poſſet ſoluere ante diem 22. quo, velis vento commiſſis, poſtea 24. die inſulæ Terceræ adpropinquauit. Sita eſt hæc inſula, vt diximus, in 40. altitudinis gradu, & in trecenteſimo quadrageſimo ſecundo gradu longitudinis. Habet in circuitu quadraginta miliaria, & ab oriente ad occidentem in longitudinē ita anguſtam porrigitur, vt vix duodecim milliaria lata ſit Eſt quidem maiori ex parte aſpera, & inacceſſa: ſed pene in toto circuitu accolitur. Pars auſtralis, quæ littus aliquanto commodius habet, populoſior eſt, quam reliquæ. Ibi, incipiēdo ab occidente, primum occurrit ciuitas Angra, ſita in paruo maris ſinu, ſed ventorum furori obnoxia: à quo & ipſa denominata eſt. Angra enim incolarum lingua ſinum denotat. Huic ciuitati contigua eſt arx, inde vſque à tempore Regis Sebaſtiani inchoata, & mediocriter munita, defendendo paruo illi portui. Sex inde miliaribus verſus Orientem prope littus aſperrimum (vocatur portus molarum) ſitum eſt oppidum S. Sebaſtiani exiguum: inde ad tria milliaria occurrit oppidum Piaggia, quod ita vocant, propterea quod littus ibi minus eſt, quam in reliquis partibus, præruptum, & ad adpellendum paulo magis accommodatum. Hoc oppidum eſt vicinū Puntæ Serræ, quod eſt vltimum promontorium, ad ſolem orientem vergens: poſt quod verſus Septentrionem occurrit aliud oppidum, quod vocant Aquam Aluam, ſex ab oppido Piaggia milliarib. Hoc latus Septentrionale etſi incolitur, vt dixi, tamen nullum locum memorabilem continet: & non niſi tuguria agricolarum hinc inde ſparſa ibi conſpiciuntur. Tantum prope promontorium occidentale inuenitur paruum quoddam oppidulum, quod vocant Altaria. Poſtquam Marchio Inſulæ adpropinquaſſet, animaduertit in anguſto illo portu naues, quę copias auxiliares adduxerant, vna cum nonnullis aliis, quæ vel ad piratas, vel ad mercatores ſpectabāt. Iactis prope oppidū S. Sebaſtiani anchoris, ſuis ipſe oculis vidit Inſulam non eſſe minus munitam, quam iam ante intellexiſſet. Subſtiterat tam procul à littore, vt naues tutæ eſſent à globis tormentorum, quorum magnam copiam ſine omni fructu Inſulares eiaculabantur, Marchione interim vetante, ne vel vnicum tormētum à ſuis diſploderetur, ſiue quod operam ludi videret, ſiue quod hoc ad cauſæ regiæ bonitatem augendam, vt ipſe dicebat, facere exiſtimaret. Iuſſit quatuor triremes ſubſiſtere è regione ciuitatis, & exitum è portu ſuperioribus nauibus intercludere: id quod nimiam confidentiam redolere viſum eſt. quod putaretur ſatius eſſe conniuendo ſpatium aufugiendi illis concedere, quā ſocios nauales ad deſperationē adigere. Paulo poſt expoſuit in terram tubicinem, qui veniam delictorum, in ſcriptum redactam, omnibus, qui in inſula erant, nomine Regis offerret, & deditionem flagitaret: verum ille, cum inſulæ adpropinquaret, contra ius gentium ictibus tormentorū abactus fuit. Agebatur in veniæ conceſſione de ſucceſſione Regis, de inobedientia Inſulariū, de clementia Regis: promittebat ſe incolis, vitæ & bonorū gratiam facturum, ſi parerent; exteris vero naues conceſſurum, quib. in patriā vnà cum facultatib. armis, & vexillis reueherentur. Ceterū cum veniæ conceſſio hoc modo publicari non potuiſſet, clam in terrā expoſuit duos Luſitanos, qui exemplar eius exhibuerūt ipſi Emanueli Syluio: qui & parui eam fecit, & celauit, ita vt nemini innoteſceret: quod fortaſſe rē eo deueniſſe exiſtimaret, vt eā accipere amplius ſibi integrū non eſſet: & non tantum ipſe ea vti noluit, ſed etiā his duob. Luſitanis ſub pœna furcæ interdixit, ne cuiquā ſignificarent, qua de cauſa veniſſent: idq; in hunc finem, ne quiſquā inſularium conditionib. à rege oblatis, vti poſſet. Diem vigeſimū quartum & ſequentē, totos Hiſpani in circuitu inſulæ, littore, & munitionib. contēplandis conſumpſerunt, exquirentes quonam in loco cōmodiſſime miles exponi, & qua ratione poſſet: ac ipſe Marchio in lembo vna cū tribunis. & reliquis primariis ductorib. ſpeculatū circumibat. Animaduerterūt ad ciuitatē Angram, & ad oppidū Piaggiam, tanquā loca ad adpellendum paulo cōmodiora, maiores, quā alibi, munitiones inſtitutas eſſe, & Gallos etiam inprimis diligenter ibi excubare. Nonnulli Luſitani, incolæ

huius inſulæ, exploratum egreſſi, ab incolis Inſulæ S. Michaelis capti fuerant; qui adducti ad claſſem, adfirmabant, nullum locum eſſe ad deſcendendum è nauibus aptiorem portu Molarum, non procul ab oppido S. Sebaſtiani. Siue autem illi hoc dicerent animo decipiendi Hiſpanos, propterea quod locus iſte erat longe ſalebroſior, quam primo aſpectu videbatur, ſiue ſincere hoc conſilium darent, Marchio certe ſemper oculos in hãc partem defixos habuit. Cum enim videret in eo loco non maiores quã alibi, immo minores eſſe munitiones, inſtitutas; quamuis littus eſſet incommodum, maluit cum naturali loci aſperitate, quam cum operibus manu factis certare. Et ideo de conſilio maioris partis conſtituit eo deducere exercitum die 26. D. Annæ ſacro, & Hiſpanis propter anni ſuperioris victoriam fortunato: ita tamen, vt interim iuberet tum triremes, tum alia minora nauigia nocte, & die ad arma conclamare, magnumq; ſtrepitum edere in diuerſis partibus, & inprimis prope oppidum Piaggiam, idq; in eum finem, vt hoſtes defatigarentur, & in eum locum maxime confluerent. Interim in Inſula Scharthesius, & Emanuel Syluius laborabãt & ipſi in copiis, & aliis rebus ad defenſionẽ ſpectantibus, ſuo loco diſponendis. Collocarunt validiſſimam copiarum partem in oppido Piaggia, exiſtimantes Marchionem eo propter loci commoditatem appulſurum. Syluius etſi in ſpeciem in priſtina confidentia perſeuerare videbatur: tamen nauigiolum in portu paratum habebat, & aliquot nauiculas ad oppidum Altaria, quibus, neceſſitate ſuadente, aufugeret. Schartesio interim non ſatisfaciebat rerum ſtatus. Etſi enim copiæ ſatis magnæ erant ad defendendam ciuitatem etiam ampliſſimam: tamen exiguæ ipſi videbantur ad propugnandam totam inſulam, quæ haberet triginta propugnacula, eaq; tanto à ſe inuicem interuallo remota, vt primum auxilium ferre non poſſet non tantum vltimo, ſed ne quidem medio; tum propter diſtantiam loci, tum propter viarum aſperitatem, quæ erat tanta, vt acie inſtructa, iter fieri non poſſet. Iudicabat ille commodiſſimum factu fore, ſi caterua aliqua militum in tali loco collocaretur, vnde in omnem euentum ceteris laborantibus ſubſidio venire poſſet. Sed hoc fieri nequiit, quia erant tot propugnacula, & tot valla præſidiis muniẽda, vt militibus per ea diſpertitis, nulli ſupereſſent, immo vt quædam loca plures deſiderare viderentur. Animaduertit etiam, quantumuis ſatis militum ſuperfuiſſet, tamẽ nullum eſſe locum, in quo ſatis cõmode hæc caterua ſubſiſtere, & alibi laborantibus ſuccurrere poſſet. Nam ſi collocaretur in medio, nimis procul eã abfuturam ab omnibus partibus; ſin vero in vicinia alicuius propugnaculi, fieri non poſſe, vt reliquis in tempore ſubueniret. His incommodis vt aliquid ſaltẽ remedii adhiberetur; ſtatuerunt in collibus illis campanas, quarum ſono ſignũ darent illi, qui auxilio egerent, & ad ꝙ illi, qui ab hoſte non oppugnarentur, auxilium laturi, accurrerent. Marchio interim delectis è toto exercitu quater mille, & quingentis militibus maxime exercitatis, inter quos erant complures Germani, Itali & vnum vexillum Luſitanorum, legio Hiſpanica Lupi Figueroæ, & legio Auguſtini Iniguezii, illiſq; nocte, vigeſimum ſextum diem pręcedente, triremibus, aliiſq; multis minoribus nauigiis ſumma maris tranquillitate impoſitis, maiori, ꝙ̃ ante, cum ſtrepitu ad arma in reliquis locis conclamari iuſſit, ipſe vero cum his copiis verſus portum Molarum nauigauit, & paulo poſt reliquas ſe ſubſequi iuſſit. Appulit eo ſub ortum auroræ, ita vt tenebris noctis opertus; vix ab Inſularib. animaduerteretur. Reperit autem ibi tria propugnacula, foſſis cincta, & tormentis ſatis bene, paucis vero defenſoribus inſtructa. Triremes adpellentes omnia tormenta aliquoties contra propugnacula exonerarunt, vt eodem temporis puncto milites eo tutius in terram deſcendere poſſent: id ꝙ tamen plus terroris, quã damni, inſularibus intulit. Tormentum nihilominus vnum, ꝙ illi ſępius in claſſem diſploſerant, ex rotis deturbatum fuit. Quantumuis autem è propugnaculis in claſſiarios crebri tormentorum ictus exonerarentur, & locus ipſe eſſet aſper, incommodus, ſcopuloſus, & omnis aditus, aſcenſuſq; præcluſus: milites tamen illi diuerſarum nationum certatim, omnium periculorum ſecuri, in littus deſiliebant: & illi, qui terram ſaltu aſſequi non poterant, ſponte ſua in aquam ſe demittebant, vt eo citius, quantumuis madefacti, ad littus peruenirent: & pauci illi Luſitani, qui aderant, inter primos magna cum animi alacritate in littus euaſerunt. In propugnaculo, ad quod hi milites contendebant, erant tria vexilla peditum, duo Luſitanorum, & vnum Gallorum: quæ in vniuerſum non conſtituebant numerum ducentorum. In hos ibant omnes illi milites Marchionis, qui cœco quodam cum impetu, & ſine ordine ad manus conferendas properabant. Neque enim vel ſitus, vel hoſtium vicinitas, tempus, aut locum aciei inſtruendæ concedebat. Reſtiterunt fortiſſime Galli: ſed, quia erant pauci, parum etiam effecerunt. Primo incurſu Capitaneum quendam, & ſigniferum vna cum viginti quinq; aut triginta circiter militibus Marchionis interemerunt. Verum cum ex defenſoribus nonnulli vulnerati fuiſſent, & ipſe ductor Gallorum occubuiſſet, alterum ex vexillis Luſitanicis è propugnaculo exceſſit, poſtquam

aliquan-

aliquandiu,ſed timide,dimicaſſet. Alterius vexilli milites in loco perſeuerantes aliquanto diutius hoſti reſtiterunt: ſed cum ad ſonũ campanarũ neminem ſubſidio venire, multoſq; è ſociis cadere vidiſſent, & ipſi vallum deſeruẽrunt. Itaque Galli, qui ſoli remanſerant, nonnullis iam antè interemptis, non potuere tot hoſtium impetum ſuſtinere: & ita intra horæ ſpatium milites Marchionis illa propugnacula & foſſas,paucis ſuorũ amiſſis,occuparunt. Peruaſerat nũtius de oppugnatione,quam Marchio ibi inſtituerat, per circuitũ Inſulę:& Galli,quorum maior pars erat ad oppidum Piaggiam,audito ſono campanarum,& ſignis ignis accenſi cõſpectis,eo celerrime accurrẽrunt:eoſque inſecutus eſt Emanuel Syluius cum multis Luſitanis: verum tantum erat locorum interuallum, & tanta viæ aſperitas (præſertim cum quatuor,aut quinque milliaria emetienda eſſent) vt nondum media itineris parte cõfecta,hoſtem iam propugnacula, & foſſas in poteſtate habere intelligerẽt. Itaq; aciei inſtruendę cauſa in colliculo quodã ſubſtiterũt,paulo poſt,infeſtis ſignis,in Hiſpanos perrecturi. Interim reliqua pars copiarum Marchionis in littus deſcenderat: ex quibus, poſtquam in cliuum quendam euaſiſſent,agmen promiſcue compoſitum fuit ex omnibus nationibus, vt eo celerius acies inſtrui,& eo promptius hoſti veniẽti obuiam iri poſſet. Sed res erat expedita, quia Galli & Luſitani, non adpropinquarunt, & illi, qui propugnacula deſeruerant,nuſquã ſubſiſtentes continuo curſu ad ſocios,auxilio venientes,contenderũt. Iraque Marchio præter expectationẽ ſuam, aliquanto plus tẽporis nactus,aciẽ denuo nationibus à ſe inuicem ſeparatis, inſtrui iuſſit, cumque paululum progreſſus eſſet, pugnæ leuioris initium ab vtraque parte maximo animo factum eſt, fortuna more ſuo aliquandiu hac in re ludente. Etſi enim Galli longè eſſent numero inferiores, tamen bis Hiſpanos ex primo vallo eiecerunt, & tertia vice ad ſecundum vſque penetrarunt. Cęterum cum Marchio animaduertiſſet in cauſa eſſe paucitatem haſtatorum, Germanis haſtatis in eum locum promotis, denuo in Gallos inuectus facilius ſuſtinuit illorum impetum, qui paulo poſt deferbuit. Cum enim meridies præteriiſſet, antequam Emanuel Syluius cibum militibus ad reficienda corpora adferendum curaſſet, ita vigiliis nocturnis, labore itineris,conflictu,& fame eneruati fuerant, vt vix ſtare poſſent,quantumuis ſemper ad noctem vſque, ſed modo remiſſius, modo vehemẽtius, pugnaretur. Nocte ingruente,inſulates magnum numerũ boum,quorum vltra mille coegerãt, cõſtituerunt in hoſtes impellere, aciem illius diſiicere, & eodem plane ſtrategemate vti, quod ipſis ſatis feliciter biennio ante cõtra milites Petri Baldeſii ſucceſſerat. Verum Schartesius non probauit cõſilium quinimo hoc pacto hoſtem carnis recentis copiam habiturum dixit:neque veriſimile eſſe fore,vt,quod contra ſexcentos milites ſemel bene eueniſſet,ſtatim contra exercitum duodecim millium eadem cum felicitate ſuccederet : & ita boues amandati fuerunt. Porro Marchio cum tot boues ab hoſtibus cõgregatos videret,diſpoſitis in fronte exercitus Germanis haſtatis,& relicto inter ordines certo interuallo,mãdauit,vt boues, ſi irruerent, ſine impedimento prętergredi ſinerent. Hic finis fuit pręlii illius diei,Gallis tamen tormenta in illis collibus collocata,in hoſtem aliquoties interim exonerãtibus. Hoc tempore Emanuel Syluius ſerio de fuga cogitare cœpit. Ceterum cum difficilem eam futuram videret:propterea quod omnium oculi in ipſum eſſent conuerſi, ſparſit de induſtria rumorem, quaſi ſexaginta naues Gallicæ auxiliares in mari comparerent: & ſub prætextu obuiam illis aliquem mittendi, iuſſit è portu egredi nauigium iam ante præparatũ, quod ipſum ad Altaria expectaret:ſed cum nauicula ad oſtium portus perueniſſet,præſidiarii,qui erant in propugnaculis, ictibus tormentorum exitu illam prohibuerunt, ſiue quod neſcirent quo tenderent,quod Syluii auctoritas declinare inciperet. Nauigio itaque in portum reuerſo, Syluius fuga interclusus fuit. Interim Hiſpani aquæ dulcis inopia laborabant, & hactenus illam è nauibus petere coacti fuerant: cuius eo in loco, vbi Galli conſederant, magna erat abundantia. Itaque Marchio nocte illa cogitauit de caſtris in locum commodiorẽ transferẽdis die ſequenti, quãtumuis res difficultate non caritura videretur. Ceterum (vt tam proſpera, quam aduerſa fortuna,effrenis eſt) minorem expectatione ſua laborem ſuſtinuit. Nam eadem nocte maior pars Luſitanorum quibus Emanuel Syluius præerat, diurno prælio conſternati,& tanto hoſtium numero ſe impares rati, Gallis deſertis, fuga ſe ad montes proripuerunt. Res equidẽ admiratione digna erat. Cum enim hi eſſent iidem illi obſtinati,& rebelles,qui virtuti ſuę tantum tribuebant,vt omnem pacis,& veniæ mentionem abominarentur:mirum equidem videtur illos,cum tẽpus verbis omiſſis,manu rem gerendi adeſſet, in tam turpem fugam ſe cõieciſſe,tamque ſubito ſententiã mutaſſe. Fugientes enim dictitabant Inſulam ſpectare ad Regem Philippum, & merito illi dedẽdam eſſe. Sane nõ multũ ſpei in conſtantia,& virtute vulgi poni poteſt. Dux Gallorũ, cum videret aufugere Luſitanos, & Emanuelem Syluium, qui eorum fortitudinem deprædicauerat, attonitum

eſſe,cœpit,de ſua,& ſuorum ſalute in tuto collocanda cogitare: cumq; aurora immineret ipſe etiam copias ſuas verſus montem Virginis Guadalupenſis duxit,faciente ſpem Syluio fore,vt ibi in loco quodam munito facile hoſtium impetum ſuſtinerent, donec ingruente hyeme, claſſis diſcedere cogeretur: & ſi minus poſt illius abitum amiſſa recuperare poſſent,tamen occaſionem in Galliam redeundi ipſis non defuturam. Sed quoniam ex eo loco,vbi conſederant,non ſatis tuto diſcedi poſſe videbatur, quod periculum erat,ne Marchio,re intellecta, poſtremum agmen carperet: Schartefius partem militum præmiſit, & partem poſt tergum reliquit, qui cum Hiſpanis,ſi irruerent, manus conſererent,eoſq; aliquandiu remorarentur. Ceterum Marchio mature hoſtium cōſilium ſubodoratus, totum exercitum progredi iuſſit: & ita paucos illos,qui à Schartefio relicti fuerāt, in fugam compulit,locum,in quo aqua dulcis hauriebatur,in poteſtatem redegit,& oppidū S.Sebaſtiani vna cum aliquot tormentis occupauit: & milite ibi aliquantum refecto, Galliſq; omnibus ad montem fugientibus,iter conuertit verſus ciuitatem Angram, ſine vllo impedimento, quod hoſtes metu perculſi in diuerſa abiiſſent. Cum autem Angra à parte interiori plane non munita,ſed aperta eſſet,ideo non tantum à militibus,ſed etiam ab incolis,& ipſa etiam arx à præſidiariis omnino deſerta fuerat. peruenit eo exercitus incredibili cū labore. Cum enim ſolis æſtus eſſet longe intenſiſſimus, & regio ita ſicca,vt toto illo itinere ne gutta quidem aquæ inueniretur,milites magno incommodo adfecti,& complures,maxima ex parte tamen Germani,ſiti extincti fuerūt. Militibus Angram ingreſſis, tridui ſpacium ad prædam congerendam conceſſum fuit. Sane domus fere omnes plane vacuæ erant: & illi,qui remanſerant,maxima ex parte erant captiui,qui etiam liberati fuerunt. Capta vrbe, ſimul capta erant omnia propugnacula. Cum enim tantum ad impediendum nauium adpulſum extructa eſſent, à parte interiore erant aperta. Porro exercitu iter verſus ciuitatē faciente, etiā triremes curſum in naues,quæ in portu erant,direxerunt,cumq; prope ab iis abeſſent, ictibus tormentorum illas ad deditionem faciendam cōpellere conatæ ſunt. Sed eiaculabantur fruſtra; quia cum à vectoribus, & nautis deſertæ fuiſſent,nemo erat,qui reſponderet: q cum animaduertiſſent claſſiarii,in illas prędę cauſa inſilierunt. Spolia tum terreſtria, tum naualia,non nimis fuerunt opima. Exceptis enim tormentis,nihil, q alicuius fere momenti eſſet,inuentum fuit. Mancipia,quorum ad mille quingenta reperta fuerūt,pro optima prædæ parte habebantur. Direpta vrbe,& locis circumuicinis, expetebat Marchio, vt incolæ in ſuas quiſq; domus reuerterentur. Etſi enim milites,in illos montes penetrantes, aliquot & viros & mulieres,vi reduxiſſent (qui poſtea liberi omnino dimiſſi fuerūt) tamen maior pars ibi adhuc latitabat, & pauciſſimi erant,qui ſponte prodirent. Itaq; publice proclamari & omnes(paucis exceptis) omni metu depoſito,domū reuerti iuſſit. Sed cum Luſitani non nimis fiderent,pauci tantum redierūt, quantumuis poſtea paulatim plures ſubſequerentur. Rebus ita ſtantibus(licet Galli adhuc in montibus eſſent) iudicauit Marchio è re futurum,ſi etiam reliquas Inſulas ad deditionem compellere tentaret, & inprimis Inſulam Faialem,in qua erat præſidium. Qua de cauſa bis mille quingentos pedites ex diuerſis nationibus in triremes, & lembos impoſitos, eò duce Petro de Toleto miſit. Dum hæ copiæ illuc nauigant, Galli in Inſula Tercera ſuperſtites, etiamſi in montibus munimenta quædam inſtituiſſent,tamen quia commeatus,aliarumque rerum inopia laborabant, & in auxilio Luſitanorum non multum ſpei collocandum iudicabant, conſtituerunt, quam honeſtiſſimis poſſent, conditionibus, cum Marchione paciſci. Venit in mentem Schartheſio,ſibi in Inſula Malta olim notitiam interceſſiſſe cum Petro Padiglia, vno ex nobilibus, qui erant cum Marchione, quique tribuni munere fungebatur, & rei militaris erat non imperitus. Ad hunc ſcripſit Schartefius, reuocans ipſi in memoriam priorem familiaritatē,& petens facultatem libere diſcedendi, non tantum pro ſe,& ſuis, idque vna cum bonis,armis, tormentis & vexillis; ſed etiam pro omnibus Luſitanis, qui naues cum ipſo conſcendere cuperent. Hæ litteræ non diſplicuerunt quidem Marchioni, quippe qui ex illis ſpem conciperet,cum hoſte tranſigendi, & integra victoria,eaque incruenta potiundi,antequam mare intumeſceret. Sed conditiones nimis iniquæ ipſi videbantur,propterea quod nollet quemquam è Luſitanis in Galliam abduci. Inter primarios duces diuerſæ erant de eo quod potiſſimum agendum eſſet, opiniones. Quidam ſuadebant è veſtigio eundum in Gallos,temporis lucrandi cauſa,cumque iis dimicandum,nullis pactis & conditionibus admiſſis. Alii, paulo exactius rem perpendentes, dicebant non abs re fore, ſi cum Gallis quibuſcunque conditionibus tranſigeretur, tum ratione breuis illius temporis,quo claſſis in illo mari ſubſiſtere poſſet, tum quia non ſine difficultate oppugnari poſſe viderentur. Ita enim rationes ſubducebant, vt adfirmarent,quinque ad minimum dies in eo negotio conſumptum iri: nimirum biduum in itinere, vnum diem in vincendo, &

aliud

aliud biduum in reditu. Iam autem commeatum nõ, nisi in biduum, propter carrorum, & vtrium, & similium rerum inopiam, subuehi posse. Verum omnia ista incommoda superauit ardor militum, qui, secundis successibus inflati, ferre non poterant tam paruum numerum Gallorum, tam vicinum, audere cogitare de impetu tot militum veteranorum, & victorum sustinendo. Qua de causa dixerunt se paratos esse quiduis pati, dummodo in hostem ducerentur. Et quamuis in hanc sententiam à ducibus non iretur: tamen hæc alacritas in causa fuit, vt tenuiores Galli conditiones obtinerent, quam alioquin fortasse obtinuissent.

Tandem vero re hinc inde aliquandiu agitata, ita conuentum fuit: vt Galli venirent traditum arma, & vexilla, gladiis solis retentis: vt ipsis de hospitio & victu prospiceretur in certa ciuitatis parte, vna cum nauibus, & commeatu in reditum in Galliam. Et statim simulac transactum fuisset, reipsa etiam ad effectum deduci deditio cœpit. Nam tertio die Augusti descenderunt Galli è montibus, & extra ciuitatem tradiderunt arma vna cum octodecim vexillis, fistulis & tympanis, iuxta legem conuentionis: & per armatos militum Hispanorum ordines inermes in ciuitatem ingressi sunt, & ibi Scharthesius cum tribuno Carauaca, & aliis primariis ductoribus Marchionem salutauit, humaniterq; ab ipso exceptus fuit. Interim triremes vna cum ceteris nauigiis, & militibus in Insulam Faialem adpulerãt, ductu Petri Toletani. Quoniam vero classi intererat Gonzalus Perera Lusitanus, qui vxorem & liberos in Insula habebat, visum est Petro hunc vice tubicinis præmittere, qui Insulares ad deditionem cohortaretur, quod putaret ei à conciuibus suis fidem habitum iri in iis, quæ de potentia exercitus regii, & de periculo, quod illis immineret, narraturus esset, & fore, vt eo facilius sese dederent. Ceterum Antonius Guedezius Sosa, præfectus Insulæ, non tantum nullam dignitatis nuncii rationem habuit, neque orationi ipsius locum reliquit, sed ne quidem exemplo vicinorum, quamuis longe potentiorum, motus, hominem conuitiis proscissum, & male mulctatum tandem plane interfecit, perinde ac si, mandata Marchionis exponendo, magna ipsum ignominia adfecisset. Cum videret Petrus Toletanus nuncium non redire, præsagiens id, quod ipsi acciderat, constituit exponere militem, & situm insulæ minus asperum, & minus quam Tercera esset, munitum cernens, 2. die Augusti, fere nemine impediente, omnes copias in terram exposuit: cumque versus oppidum iter faceret, obuios habuit 400. illos Gallos præsidiarios, & multos Lusitanos. Prælio autem leuiori conserto, sed paulo post feruore militum crescẽte, Galli & Lusitani coacti fuerunt se recipere in paruam quandam arcem vicinam, in quam cõgesserant maiorem partem tormentorum, & globorum, ac pulueris tormentarii, vbi paulo post deditionem fecerunt iisdem conditionibus, quibus reliqui in Tercera: & Sosa beluinæ crudelitatis pœnas dedit. Manibus enim truncatis, per brachium suspensus fuit. Sane admiranda fuit horum hominum confidentia, qua impulsi (nec eos vicinorum calamitates vel tantillum cautiores reddebant) immanissima facinora designabant, nec tamen postea vsq; ad extremum, vt par erat, se defendebant. Ceterum Lusitani imperiti pericula, cum adhuc remota sunt, nihil faciunt: sed præsentia deinde iusto plus metuunt.

In hac Insula nihil agendum supererat: itaq; ea direpta: & gubernatore creato Antonio Portugallo cum præsidio 200. militum Petrus Toletanus cũ triremibus, & copiis in Terceram rediit, quo etiam venerunt è ceteris Insulis Sancti Georgii, Pici, & Gratiosæ legati ad iuramentum præstandum. Marchio, rebus omnibus cum Gallis transactis, curauit inuestigari Emanuelem Syluium, qui sibi titulum sumpserat Comitis Turrium Veterum, gubernatoris, & Capitanei generalis Insulæ. Ceterum ille profectus ad oppidum Altaria, intellexit eos, quibus curam aliquot nauicularum commiserat, fidem cum fortuna mutantes, scopulis impactas confregisse: cumq; videret fugam sibi omnino interclusam, nec beneficio pactorum, à Gallis interpositorum, saluti suæ consuli potuisse, habitu vili indutus in montes sese abdidit. Ceterum videtur fuisse in fatis, vt facinorũ suorum pœnas hostibus suis persolueret. Nam à serua quadam Æthiope, quæ hac ratione vitam se redempturã sperabat, proditus fuit latrunculatori: qui cum eũ ante oculos haberet, hominem tamen non norat. Captus itaq; & in ciuitatem perductus, vna cum nonnullis aliis rebellibus, custoditus fuit, donec ab Auditore nomine Regis, & Marchionis tanq̃ Imperatoris, exercitus sententia capitalis concepta, & tum contra ipsum, tũ contra alios vna cum criminũ enumeratione pronunciata, ac reipsa executioni mandata fuit. Primum aciẽ instruxerunt Germani in foro ciuitatis Angræ, custodientes ora platearum, quæ eo ducũt: factoq; ibi igne omnis moneta cui insignia, & nomen Antonii impressa erant, combusta fuit, quę quanq̃ satis magni ponderis esset, tamen nullius pretii erat, quod maxima ex parte conflata esset ex metallo ignobiliori, minima tãtum argenti quantitate admixta. Postea caput amputatũ fuit Syluio

gladio,more Germanico:idq; cum ingenti omnium adſtantium dolore. Erat enim vultu amabili, & paulo ante mortem animo præſenti loquens culpam faſſus erat, & ſigillatim ignoſci ſibi petierat ab omnibus, quos aut præſentes, aut abſentes ſibi offendiſſe videbatur. Dicebat ſibi ſoli inſulæ calamitatem acceptam ferendam eſſe, & in ſe vnum merito omnes pœnas deriuari debuiſſe:id quod cum accederet ad pœnitentiam, qua vehementiſſima ſe duci præ ſe ferebat,animos etiam hoſtium magnopere adfecit. Et ſane vere dici poteſt in hunc optime quadrare dictum illud Dionyſii Tyranni: ad relinquendam tyrannidem non eſſe equum conſcendendum,ſed expectandum,donec aliquis mortuus è ſolio extrahatur.nam ille expectauit,donec capite plecteretur. Caput ipſius poſitum fuit in publico,& eodem loco,ex quo tum ſublatum fuit caput Melchioris Alfonſi, quem ille, tanquam Regi Philippo addictum,paulo ante interfici iuſſerat. Obſeruatum autem fuit,cum à cognatis Melchioris rogaretur, vt illius caput remouendum curaret, eum reſpondiſſe, tum remotum iri, cum ſuum ipſius ibi eſſet ponendum: innuens nunquam remotum iri. Ita interdum homines imprudentes ſua ipſorum infortunia prædicunt. Emanuel Saradas (quem diximus diripuiſſe Inſulas Capitis Viridis)& Amator Vieira, qui ſub nomine legati R. M. in exitium præcipitauerat eos, qui ipſi fidem habuerant, fuerunt & ipſi decapitati: multi in furcam acti,& multi,ac inprimis Galli,qui ante deditionem capti fuerant,in triremes damnati. Habebat Marchio in mandatis,vt quoad eius fieri poſſet,properaret,& cum claſſe Gades nauigaret. Erat enim rumor regem illas vires velle conuertere in Africam, redigere in poteſtatem Laraccen,& fortaſſe tentare etiam Algierium,præſertim,quia hæc expeditio potius in autumno,quam in reliquis anni partibus ſuſcipienda videbatur. Relicto itaq; inſulæ præſidio Ioanne Vrbinate,& bis mille Hiſpanis, cum claſſe & reliquis copiis ad portus Andaluziæ curſum direxit,interim dum & in Hiſpania, & in Luſitania lætitiæ, ex hac victoria perceptæ, magnitudo publicis ludis, & ſupplicationibus declaratur. Sed longe maior,quam iſta lætitia, erat mœror Antonianorum, quorum multi,cum ſperaſſent inſulam illam munitiſſimam occaſionem præbituram Antonio aliquando in regnum redeundi,ita iam attoniti & obſtupefacti hærebant, vt nullum ipſis fundamentum remaneret,cui vllas ſpes nouas ſuperſtruerent:quantumuis non deeſſent, qui exiſtimarent, Philippo ante Antonium moriente, facile Remp. Chriſtianam ita perturbari poſſe, vt omnia ex ſententia illi ſuccederent.

FINIS.

DVAR-

DVARDI NONII LEONIS IVRISCONSVLTI LVSITANI

CENSVRÆ IN LIBELLVM DE REGVM PORTVGALIÆ ORIGINE, QVI FRATRIS IOSEPHI TFIXERÆ NOMINE CIRCVMFERTVR.

Item de vera Regum Portugaliæ Genealogia liber.

SERENISSIMO PRINCIPI

ALBERTO ARCHIDVCI AVSTRIÆ S. R. E. CARDINALI, DVARDVS NONIVS LEO IVRISconsultus Lusitanus S. D.

VM *vitæ meæ rationes ita instituerim, Princeps Serenissime, vt tam otii, quam negotii rationem mihi reddendam existimarem, & negotii mihi rationem probe iam constare, tam apud Principes meos, quam apud Rempublicam arbitrarer, otii etiam, si quando daretur, rationem constare volui. Cum igitur pestilentiæ morbo grassante, ab hinc quinquennium mihi exulandum ab vrbe esset, nec meorum librorum supellectilem mecum eerre licuisset, Portugaliæ Regum vitas, quas in eo exilio nactus sum, perlegi. In quibus ego docti alicuius viri manus & censuram iamdiu desiderabam, quod temporum ruditate, qua conscriptæ sunt, multa perperam, nonnulla non vere, alia dicta essent extra rem: qualia multa in omnium fere nationum annalibus reperiuntur: vt nullibi frequentius, & impunius peccatur, quam in historiis. Cœpi itaq. nonnulla notare, quæ temporum rationi, & Regni monimentis repugnabant: superflua etiam obelis expungere: alia scitu digna, quæ occurrebant, addere. Cum vero ea numero creuissent, id quod ludens, & animi recreandi causa cœperam, serio mihi agendum, & ad vmblicum perducendum putaui, magnoq. & continuato labore, ita perfeci, vt doctis nonnullis digna ea nostra visa sint, quæ lucem experirentur. Dum itaq. fœtum meum parturio, & iam de editione cogito, Clarissimus vir Ioannes à Sylua Comes Portalegrensis, cui animi mei propositum aperueram, arborem mihi ostendit Iosephi cuiusdam Teixeræ Lusitani monachi, Lutetiæ Parisiorum excusam, Regum Portugaliæ stemmata continentem. In qua cum pleraq. reperissem cum scriptis meis è diametro pugnantia, ad quæ respondere videbar prouocari, ecce libellus ipsius Iosephi nomine editus, Lutetiæ etiam excusus, miris deliriorum portentis scatens, mihi offertur: & ita alter labor iniunctus, Augiæ scilicet bouile (quod dicitur) repurgandum. Anceps eram quid agerem. Hinc enim authoris obscuritas, & imperitia me à respondendo retrahebat: ne responsione mea, dignus ille fieret, qui vinceretur. Alia ex parte, cum illa non tam cõtra scripta mea, quã contra patriam pugnarent, non siui, apud me plus valere existimationis meæ, quam publicæ vtilitatis rationem: & cum tali concertatore in certamen descendere, non erubui: si emendare, & admonere errantem, certamen est, & non beneficium. Verebar enim, ne ille Gallos homines nostrarum rerum ignaros, quos circumducere satagebat, in errorem traheret, & falsas inter illos sereret opiniones. Cum enim nulla natio sit, quæ proprios non habeat annales, ea forma, qua omnibus vulgati sint & noti, Lusitanorũ qui rerum gestarum gloria, non cum præsentibus quibusuis, sed cum Græcorum & Romanorum laudatissimis illis certare possint, omnia fere gesta muta sunt, & nescio Principum incuria, an scriptorum penuria, in profundissimis puteis demersa: atque in priuato paucorum vsu, quod publicum & notum omnibus fieri debuit. Quo maiora igitur ille habuit ad fallendum adminicula, eo magis mei officii putaui, nonnulla impugnare, & illius venenatæ arboris imposturam detegere, antequam altiores radices ageret. Hanc igitur censuram, & veram Regum Portugaliæ genealogiam, nemo erat, cui potiori iure dicarem, quam tibi Princeps humanissime. Nam si in consecrandis ingenii monimentis, authores eos semper quæsiuere patronos, qui nobilitate, authoritate, aut eruditione præstarent, quo tuti à calumniatoribus essent, hæc in te ita simul conspirant, vt quod cui antecellat, dubium sit. Nobilitas enim tua, qua omnes tui gradus Principes excellis, non ob id solum summa est, quod Maximiliani Cæsaris, & Mariæ Augustæ filius sis,*

Caroli etiam Quinti, & Fernandi Imperatorum nepos, & à tot Imperatoribus, & magnis Regibus prognatus, quoniam & hoc vt fortunæ bonum alii, qui tui dissimilis esset, poterat contingere: sed quod Imperio dignus videaris, & virtutum regnum teneas. Quarum si tantum non præbuisses specimen in omnibus tuæ adolescentiæ actionibus, & senili ista iuuentute, maximum argumentum tuorū morum, iudicii, & prudentiæ esset, quod Philippus auunculus tuus, Regum omnium cordatissimus, florentissimo Lusitanorum Imperio, quod non per Europam modo, sed per Africam, & Asiam tam late extenditur, & cui tot Reges colla submittūt, te vnum moderatorem elegit. Cuius iudicium, ne videretur amore labi, opportune confirmauit Gregorius XIII. Pontifex Max. vir sapientissimus, qui te in purpuratorum patrum collegium cooptatum, florenti ista ætate, legatum Sedis Apostolicæ in eodem Imperio constituit. Ex quo quanta tua sit apud omnes authoritas, manifesto apparet. Litterarum autem humanarum studia philosophiæ, theologiæ, & matheseos, quanta cura & assiduitate, à puero fueris amplexus, multa tui ingenii specimina testantur, & fauor, quo literatos homines prosequeris. Non ingratam igitur tibi fore putaui lucubratiunculam hanc, tum quod de Regibus progenitoribus tuis agat, tum quod nonnulla circa eorum originem à me referuntur, quæ diligentes alioqui in historia viros fefellerūt. Hoc vero alacrius confidimus, quod te historiarum lectione scimus detineri, qua nihil iucundius, nihil vtilius, & Principibus viris, qui Reipub. gubernaculis admoti sunt, magis necessarium. Cum enim ita natura comparatum sit, vt humani casus, veluti in orbem, sui similes sæpe recurrant, & ex præteritis præsentia, atq; etiam futura debeamus æstimare, & præiudiciū ad actiones nostras inde facere, tanto huius Lusitanæ Reipub. res tractabis dexterius, quo maiorem notitiam eorum habueris, quæ Reges illi maiores tui, tam pace, quam bello egerunt. Vt enim periti medici non iisdem remediis vbiq; vtuntur, sed iis, quæ regionis mores, & natura exposcunt, ita Respublicæ exemplis domesticis, non aliunde petitis gubernari debent. Vale Principum decus, & me in tutelam tuam suscipe.

DVARDVS NONIVS LEO
INGENVIS LECTORIBVS.

VÆ Res mihi exoptanda erat, dum in hunc Iosephi Teixeræ libellum Censuram paro, casu ipso oblata est. Cum enim mecum ipse cogitarem, quam inter se pugnantia, & à Lusitanorum historiis aliena, à Lusitano hoc Iosepho diuulgarentur, & causam mihi constare cuperem ipsum in hac vrbe, à sui ordinis Pręsule in vinculis asseruari, resciuimus. Quo enim tēpore Aluarus Bazanus Sanctæ Crucis Marchio, celebrem victoriam illam, de Philippo Strozo & Gallorū classe, ad Insulam S. Michaelis obtinuit, is inter alios Strozi milites captus, & in Portugaliam adductus est. Iussu tamen clementissimi Regis PHILIPPI (qua est pietate & religione) suis traditus illæsus: licet perduellionis reus esset conuictus. Auidus igitur hominem conueniendi, vt tantæ impudentiæ causas inquirerem, impetrata à Præsule suo venia, quod in publicum Regni statum tam falsa edidisset, rem omnem ab eo didici. Sacramento enim adactus affirmauit, coram eodem suo antistite, se vt prorsus ignarum ea non scripsisse solum, sed multarum manuum illud fuisse opus. Arboris enim fabricæ culpam, ad fratrem Stephanum quēdam Lusignanum, natione Cyprium, instituti Dominicani, transferebat, qui huiusmodi arboribus stemmatum componendis Lutetię operam dabat. Alios etiam criminis socios nominabat, à quibus se subornatum dicebat, vt nomen suum libello insereret. Quod vero theologiæ professorem se dicit, qui theologiam ne à limine salutauit, concionatorem qui infantissimus sit, choragos quosdam Antonii studiosos, eam illi personam induisse dicebat, quo fabulam verisimilius agerent: & Gallis, apud quos suam causam probatam volebant, facilius imponerent. Credebant enim, de Lusitanorum rebus, melius exteris persuaderi posse, ab homine natione Lusitano, professione theologo, ordine sacerdote & monacho, officio concionatore. Sed Deus bone quam ineptum fabulæ quæsiuere architectum! qui personam indutam sustinere non potuit. Dum enim in militiam pergit, factus scilicet ex sacerdote gladiator, omnem technā ad nos allatus prodidit: vt qui remeare in Galliam non sperabat. Quo tamen ruptis compedibus, breui euolauit, ad nos iterum (vt ille motoriam semper agit fabulam) fortasse rediturus. Hæc vos de opere, & de authore scire volui tanquam fabulæ argumentum, vt inde æstimetis, qua fide, qua verecundia, qua etiam vita (quod in authoribus solet requiri) author iste noster sit. Vos tamen insania illius fruimini: & lucubratiunculā hanc, in qua multa non vulgaria, ab aliis prætermissa, aut ignorata tradimus, Iosephi huius impudentiæ & inscitiæ debere fatemini. Valete.

DVARDI

DVARDI NONII LEONIS IVRISCONSVLTI CENSVRAE

IN FRATRIS IOSEPHI TEIXERÆ LIBELLVM DE REGVM PORTVGALIÆ ORIGINE.

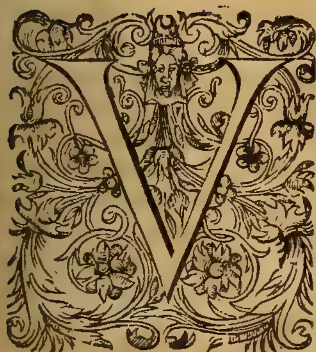

T NVLLA RES EST, tum ad Rempub. gubernandam, tum ad vitam recte instituendam vtilior, quam historiarum notitia, ita nulla nocentior est, quam si hæ corrumpantur, & falsæ pro veris, & genuinis posteritati mandentur. Quemadmodum enim viæ error in diuersa, quam expediat loca nos ducit, non secus ficti rerum humanarum casus, & exitus, qui nobis obiiciuntur, sensum conturbant, & in pręposteras nos traducunt opiniones. Vnde non minori supplicio mihi semper digni visi sunt, qui historias adulterant, quam qui numos falso cudunt, aut fontem publicitus scatētem, vnde omnes hauriunt, letali veneno inficiunt. Nullos rursus de Repub. magis benemereri existimo, quam qui ex historiis ita errores sustulerunt, ne alii per imperitiam laberentur. Quid enim aliud est, iuxta naturalis iuris præcepta, erranti viam monstrare? Quid aliud cadenti manum porrigere? Hoc vero non in historiis modo, in quibus maius periculum erat, sed in aliis disciplinis optimos & graues viros fecisse, legimus. Quorum factum non reprehensione, sed laude dignum habitum est. Cum igitur famosus hic Iosephi Teixeræ libellus ad nos peruenisset, in quo non in patriam modo, contra quam arma sumpsit, & armatos concitauit, sed in ipsa numina etiam debacchatus esset, & meras calumnias, & mendacia pro historiis, & veris traditionibus effudisset, nemini potiori iure, quam mihi incumbere responsionem sum arbitratus, qui ex diametro pugnantia literis mandassem. Nec enim me, qui ab omni ambitione alienissimus semper fuerim, ex animo Censoris officium aucupari voluisse, vt aliquid inde laudis reportarem, credere par est, cum in tam obscurum & imperitum authorem scribendo, verendum mihi magis esset, ne existimationis meæ (si qua est) facerem iacturam. Cum tamen in patriam falsæ illæ Iosephi narrationes tenderent, non potui non commoueri, atq; etiam non excandescere. Humani enim animi cum nouitatis studio, à naturali quadam propensione teneantur, & interdum eius specie illecti, non satis quod obiectum est attendentes, vana pro veris, pro solidis inania amplexentur, periculum erat, ne inter exteros homines nostrarum rerum imperitos, nugatoris huius figmenta latius serperent. Mea etiam interesse arbitratus sum, ne libris meis, quos de Regum Lusitanorum vitis propediem, Deo auspice, in lucem editurus sum, præiudicium fieret, præoccupatis his erroribus lectorum animis. Hos igitur commonefaciendos putaui, vt tanquam iudices æquos, & neutri parti fauentes, ad legendum, & iudicandum nostra præpararem. Errata autem omnia, & ineptias huius authoris non sumus prosecuti (longum enim id esset) sed ea tantum, quæ historię nostræ rationibus aduersari videbantur. Maledicta etiam & conuicia omisimus, quod illa laqueo magis, quam calamo erāt vindicanda. Sed iam pręludentem illum audiamus. Egregium enim hoc opus in præludia diuisit & tractatum, ne scilicet illotis manibus, rem tantam aggrederetur.

IN PRÆLVDIO.

NNO *Ducentesimo Nonagesimo, ante aduentum Domini, Gallos Celtas, & Braccatos in Hispaniam esse profectos, historiarum monimentis proditum est, à quibus primum Interamnis prouincia occupata est, vbi conditis à se ciuitatibus, tum Portugaliæ (quippe quæ Gallis portus cuiusdam, & perfugii instar erat) tum Braccaræ, ab ipsismet Gallis Braccatis, nomen imposuere.*

CENSVRA PRIMA.

O c sumpsit ex Ioanne Vasæo, eo tantum mutato, quod quæ ille sub dubio reliquit, hic impudenter affirmat, assuens aliquid ex Floriano Campensi, more interpolatorum. Portugaliæ vero nomen nihil commune habere cum Gallis, certum est. A Portu enim & Cale dictum esse, eruditorum omnium est opinio. Erat quippe Cale oppidum antiquissimum ad Durii ostium. Id cum esset in colle situm, qui flumini imminebat, nec piscatoribus, quibus præcipue incolebatur, & iis, qui in mari versabantur, facilem haberet seruitutem, planiori in loco, in ripa scilicet, quam illi Portum vocabant, cœpit habitari. Cum autem paulatim creuisset, & in ciuitatis dignitatem deuenisset, Portus Calis, & inde Portucale, & Portugalia (affines enim sunt præcipue apud nos c. & g.) cœpit appellari. Inde eius ciuitatis Episcopus, Portucalensis in antiquis Conciliis nominabatur. Diffusum est postea hoc ad Bracharos Galleciæ partem, qui Portucalenses item dicti sunt. Procedenti vero tempore, etiam vltra Diœcesim deriuatum in proximas ciuitates. Vnde dubii vitandi causa, Episcopus, qui antea Portucalensis dicebatur, Portuensis dici cœpit. Hoc testantur Eduardus Galbanus, qui Alfonsi I. Regis Portugaliæ vitam scripsit, & Andreas Resendius Lusitanarum antiquitatum maximus indagator, in Epistola ad Bartholomæum Kebedium, Hieronymus Osorius Episcopus Syluensis, in vita Emmanuelis Regis, & Iacobus Menetius Vasconcellus, tam omnium litterarum, quam iuris scientissimus, & in carmine cum veteribus illis comparandus: in commentariis de antiquitatibus Lusitaniæ. Cuius rei authorem habent Imperatorem Antoninum, qui Cale oppidum in ea collocat parte. Habent & concilia Toletana, in quibus de Episcopis Portucalensibus fit mentio.

INTERAMNIS *prouincia priuatim Portugalicæ ciuitati nomen sibi iure communiori vendicans, vere vnica & antiqua propria Portugaliæ appellatione audiit, ab anno CC. XC. ante aduentum Domini ad eius natiuitatis annum M. C. XXXIX. Tunc enim Alfonsus Henricus Portugaliæ Dux, ab exercitu suo Rex Portugaliæ salutatus, Lusitaniæ vocem in Portugaliæ appellationem, alioqui impropriam, commutauit.*

CENSVRA II.

HOc etiam falsum est. Portucalensis enim ciuitatis mentio, Romanorum tempore, à nemine facta est, & ipsa ratio nominis indicat, vigente iam barbarie cœpisse, hoc est, in vltimis Romanorum temporibus, aut primis Gothorum. Hoc confirmat Antonini Cæsaris mentio de Cale, non de Portucalia, cuius imperium cœpit anno à Christo nato c. xxxvii. non xl. aut xli. vt historici tradunt. Quod ex plurimis Ptolomæi septem errantium syderum obseruationibus, sub tempore Adriani & Antonini, eruditissimus theologus, & mathematicus, Iosephus Sobrinus Serenissimi Principis Alberti Cardinalis Legati cappellanus & signifer optime collegit. Quæ enim historici tradunt, ab illis Ptolomæi obseruatis, discrepant. Et ab Antonini tempore vsq; ad Gothorum regnum, de Portucalia nullam mentionem fieri vidimus. Nihil vero credimus, antiquius de ea vrbe posse reperiri, quam quod regnante Flauio Ricaredo Gothorum Rege, legimus tertio concilio Toletano, quod maximo Episcoporum conuentu celebratum est anno D. lxxxix. interfuisse Constantium Episcopum, Portucalensem & Archiouitrum postea eiusdem ciuitatis Episcopum, qui Constantio videtur suffectus, durante concilio, quod in eo forte mortuus sit. Et concilio quarto, quod Sisenandi Regis tempore Toleti coactum est, anno, secundum Ambrosii Moralis computationem D. C. xxxiiii. aut secundum Vasæum, D. C. xxxiii. interfuit Ansiulfus Portucalensis.

CENSVRA III.

IN eo etiam quod ait, ante annum M. C. xxxix. quo Alfonsus Henricus Rex salutatus est, solum ciuitati Portucalensi, & prouinciæ Interamni, Portugaliæ nomen competiisse, & non ei Lusitaniæ parti, quæ est vltra Durium, errat toto cælo, & sibi ipsi repugnat. Contrarium enim affirmat inferius in Alfonsi I. elogio. A ciuitate enim in prouinciã Interamnem diffusum est Portugaliæ nomen (vt dictum est) & ab Interamni, in ciuitates vltra Durium à Sarracenis recuperatas, hoc est, Conimbricam, Lamecam, Visæum, quæ pars Lusitaniæ sunt. Quicquid enim Reges Legionenses vltra Durium, hoc est, in Lusitania à Sarracenis vindicabant, id Portugaliæ Interamni accrescebat nomine, vt etiam dominio. Vnde Gar-

sias, qui Rex Galleciæ à patre Fernando institutus est, Portugaliæ item Rex dicebatur, propter eas Lusitaniæ ciuitates. Henrico etiam Alfonsi I. Regis patri, cui Alfonsus VI. Castellæ & Legionis filiam Tarasiam vxorem collocauit, Portugaliæ Comitatum nomine dotis dedit, cuius caput per ea tempora erat, non Portuensis ciuitas, sed Conimbrica, quæ Lusitaniæ prouinciæ est, vt hic vanissimus homo inferius fatetur, & apud nos notissimum est, tam ex Portugaliæ, & Castellæ annalibus, quam ex publicis monimentis. Quorum multa possemus afferre exempla, sed vno tantum ex innumeris, quæ in Regio vidimus archiuo, satisfecisse videbimur.

EGO *Alphonsus diuina prouidentia Portugaliæ Princeps magni Imperatoris Alfonsi nepos, Comitis D. Henrici, & Reginæ Tarasiæ filius, nulla necessitate compulsus, sed prompta ac beneuola voluntate, & diuino amore commotus, ecclesiæ Sanctæ Crucis, atq; fratribus ibidem commorantibus, facio cautum ad illam nostrã Eremitam Sancti Romani, sitam iuxta castrum Senæ, &c. Era M. C. LXXVI.* Subsignatio autem ita erat. *Ego Alfonsus Portugaliæ Princeps.*

IN ELOGIO COMITIS HENRICI.

EVSTACHIVS *Comes Bononiæ huius nominis II. Eustachii I. filius vxorem duxit Idam, Godofredi III. Gibberi Ducis Lotharingiæ filiam.*

CENSVRA IIII.

QVæ præcesserunt sunt præludia, nunc quod felix, faustumque sit, incipit tractatus. Et hîc etiam noster stemmatographus in ipso portu impegit. Ida enim non filia, sed soror fuit Godoffredi Gibberi. Godoffredus quippe Barbatus cognomento, tam Godoffredi Gibberi, quam Idæ pater fuit. Gibber tamen quod liberos non haberet, Godoffredum Bullonium nepotem ex sorore Ida adoptauit, eiq; Lotharingiæ ducatum, & Bullonii Dynastiam reliquit. Cuius rei authores sunt Paul. Æmilius, Guilielmus Archiepiscopus Tyri, Ioannes Nauclerus, & omnes Galli historici quot quot sunt. Lotharingi autem scriptores, quibus de suis rebus maior fides videtur adhibenda, in hoc ab eis dissentiunt, qui Godoffredo Bullonio ducatum non adoptione auunculi, sed hæreditate matris obuenisse contendunt. Idam enim fratri Gibbero successisse dicunt, & Bullonium matri. Quorum sententiæ adstipulantur fragmenta historiæ Raimberti Episcopi Verdunensis, de Vitis Ducum Lotharingiæ Verduni reperta, de quibus Franciscus Rosierius in Stemmatibus Lotharingiæ, vbi hæc de Godoffredo Gibbero:

VIR *prudens, atq; fidelis, omnibus amabilis, cum florere inciperet, suorum dolo vita priuatur, nihil liberorum ex vxore sua D. Mathildæ filia Domini Bonifacii Lucensis Hetrusci Commarchi relinquens. Quo mortuo, Lotharingiæ luctus factus est magnus, à Cæsareq; multum reputatus est. Sepultus autem fuit in æde beatæ Mariæ iuxta portam, Anno Domini M. LXXVIII. Sui vero Ducatus in manus Idæ sororis suæ, vxoris D. Eustachii Comitis Bononiensis supra mare venerunt, quæ viro suo generosam prolem genuit, quatuor videlicet mares, Eustachium Comitem, Godoffredum inclytum, Balduinum, Guillelmum, ac duas fœmellas sacras virgines, Idam atque Mathildem, vt ipse multoties audiui à patre meo atq; prædecessore Richardo, qui multum charus erat Domino Godoffredo Bullonio.* Hæc Raimbertus. Ex quibus etiam patet, Idam sororem, non filiam fuisse Godoffredi Gibberi.

HABVIT *Godoffredum Comitem Bononiæ, & ratione matris, Lotharingiæ Ducem.*

CENSVRA V.

HOc est falsum. Comitatus quippe Bononiæ ad Godoffredum non peruenit, nec ad Balduinum, qui superstite adhuc patre Eustachio decesserunt. Eustachio autẽ seniori Eustachius filius successit. Quod etiam ex præsagio constat matris Idæ, de quo Guillelmus Archiepiscopus Tyri lib. 9. de bello sacro, cap. 6. Bullonii autem fuit Comes, aut secundum alios Dux, ea ratione, qua & Lotharingiæ. Est autem Bullonium, oppidum Ducatus nunc Lucemburgensis, olim vero caput comitatus, seu Ducatus, quod tempore expeditionis Syriacæ, Godoffredus Sperto Episcopo Leodiensi vendidit, ad belli sacri sumptus, maiori gloria, vt tunc dicebant, venditoris, quam emptoris. Vnde Episcopi Leodienses Duces Bullonienses appellantur hodie. Hoc tam notum est, vt testimoniis non indigeat.

ET *Balduinum Edessanum Comitem, & Godoffredi fratris in Ducatu, ac Regno Hierusalem successorem.*

CENSVRA VI.

DElirat hic Iosephus. Mortuo namq; Godoffredo Bullonio Rege, Ducatus Lotharingiæ ad Imperatorem Henricum IIII. deuolutus est, incertum iure ne imperii an alio, & illum Henrico Lemburgensi concessit, qui ipsius Henrici partes sequebatur aduersus filium Henricum, quem postea Henricus ipse V. rerum potitus, Ducatu Lotharingiæ spoliauit, eumq; Godoffredo cognomento Barbato Comiti Louaniensi obtulit, vt tradit Iacobus Meyerus rerum Flandricarum scriptor diligentissimus. Ludouicus vero Guicciardinus in descriptione Germaniæ inferioris, non totum Ducatum cessisse Comiti Louaniensi, sed Lotharingię partem inferiorem, Brabantiam scilicet: superiorē autem Theodorico Godoffredi Bullonii nepoti, quæ nunc Lotharingiæ Dynastia est in dominio Vadamontanorum. Hunc autem Theodoricum, dicunt illi, fuisse patrem Guillelmi Iainuilæ Baronis, cuius filium falso asserunt, esse Henricum Comitem Portugaliæ.

HABVIT *& Guillelmum Baronem Iainuillæ, qui vicario fratrum Godoffredi, & Balduini iure, gubernaculo Lotharingiæ præfuit, Ducatusq; non Regni hæreditatem adiit.*

CENSVRA VII.

ET hoc falsum esse, ex superioribus constat. Ostendimus enim, mortuo Rege Godoffredo, Imperatori Henrico accessisse Lotharingię Dynastiam, eiusq; beneficio ad alios transiisse. Nec enim iure ad Guillelmum deferri poterat, quem præcedebat Eustachius maior ætate, qui superstes fuit Balduino fratri. Eum enim maior procerum pars ad Hierosolymitanum regnum vocabat, spreto Balduino Burgensi, qui non legitime electus dicebatur. Quod ille, seditionum vitandarum causa, recusauit, illud addens: nolle se in eo Regno belli occasionem præbere, in quo Christus mundi assertor pro pace humani generis sanguinem proprium effuderat. Nec dicendum est, Eustachium sine liberis decessisse, qui Mathildem reliquit nuptam Stephano Comiti Blesensi, qui postea Rex fuit Anglię, ex quo Bononienses Comites processerunt, vt suo loco latius dicemus.

GVILLELMVS *vxorem duxit Gertrudem, Arnulphi Comitis Lucensis filiam, ex qua illi editi sunt liberi Theodoricus successor, Henricus Comes de Lemburg, à quo Portugaliæ Reges originem ducunt.* Et paulo post. *Anno M. LXXXVIII. Henricus Comes de Lemburg in Portugaliam appulit maxima equitum Gallorum caterua stipatus, in quibus præ cæteris, imminebant Raymundus Burgundus, Guillelmi Burgundiæ Comitis filius, & Raymundus Comes Tolosæ & Sancti AEgidii, qui ipsius Comitis de Lemburg auunculus fuit.*

CENSVRA VIII.

ERrat hic multipliciter vt enim è centonibus, & multorum plumis, suam hanc egregiam rhapsodiam concinnauit, tam male cohærent inter se, quę narrat, quam varii sunt authores ex quibus transcripsit. Id præsertim, quod ab Wolfgango Lazio sumpsit, homine rerum Germanicarum nescio quam perito, nostrarum certe imperitissimo, vt qui aliena fide scripsit non sua. Henricum igitur Comitem Portugaliæ non fuisse illum Lemburgensem, quem illi volunt manifestissime liquet, subducta temporis ratione, quæ præcipuum historiæ fundamentum est. Per ea enim tempora, quibus Henricus noster Portugaliæ Comes in Hispania degebat, filios procreabat, socero in liberanda Hispania à Sarracenorum tyrannide opem ferebat, & Comitatus sui terminos dilatabat, Lemburgensis ille Henricus Imperatoris Henrici IIII. propinquus, in Germania magnis bellorum fluctibus iactabatur. Vigebat enim per id tempus bellum ciuile, inter illum Henricum Cæsarem IIII. & Henricum filium, quo, Lemburgensis senioris Henrici partes secutus, se implicuit. In cuius beneficii gratiam, Henricus eum Ducem Lotharingiæ in locum Godoffredi Regis Hierosolymitani vita functi suffecit, Anno M. C. vt iam diximus. Quem postea Henricus V. Imperium adeptus, Anno M. C. VI. Ducatu priuat. Hunc eundem Henricum postea Anno M. C. LXXII. tradit Remaclus, creatum fuisse Comitem Lemburgensem ab Imperatore Federico I. Hunc etiam tradunt multi, sine liberis decessisse, quorum recentissimus est Pontus Euterius Delphius, in historia Burgundicarum rerum, in genealogia Brabantica. Et notissimum est, Henricum Comitem Portugaliæ liberos reliquisse, & patrem fuisse Alfonsi I. Regis. Præterea ex temporum supputatione, magis apparet illum fuisse coætaneum Alfonsi Regis, quam patris Henrici. Nam Portugaliæ Comes ab Anno M. LXXXIX. quo in Hispaniam appulit, semper in ea commoratus est, vt qui vxorem ibi duxit, & Dynastiam Portugaliæ habebat, & qui anno M. XCIIII. filium sustulit Alfonsum præter alios: & anno M. C. XII. vita functus est, cum XXI. annis Comitatu potitus esset.

eſſet. Ex quibus plane conſtat, alium fuiſſe Henricum Comitem Portugaliæ, alium Henricum Comitem Lemburgenſem.

Huc accedunt certiſſimæ coniecturæ, quæ cum veritate nitantur, per ſe maxime congruunt. Si enim Guillelmus Iainuillæ Baro minimus erat natu, & ob id domi fuit relictus à fratribus ad expeditionem Syriacam proficiſcentibus, quorum Godoffredus anno M C. Balduinus vero MCXVIII. obierunt, quomodo Henricus filius Guillelmi potuit in Hiſpaniam venire anno M LXXXVIII. aut quomodo potuit eo tempore eſſe Comes Lotharingiæ, ſi tunc patruus eius viuebat Godoffredus? aut qui poterat Comes eſſe Lemburgenſis, ſi is Comitatus ab anno MCLXXII. incœpit: cum verum ſit Henricum Portugaliæ Comitem anno MCXII. deceſſiſſe? Deniq; quomodo ſe potuit partiri vnus Henricus inter Alfonſum Hiſpaniarum Regem, & Henricum Germaniæ Imperatorem, vt vno & eodem tempore militaret in Hiſpania & in Germania, niſi forte Amphitryonis fabula renouata eſt? Alia probabilior coniectura eſt, quod nulli Principes eo tempore magis ambitioſi in titulis oſtentandis fuere, quam Reges Hiſpaniæ. Rex enim Alfonſus VI. Caſtellæ & Legionis, qui nec toti Hiſpaniæ dominabatur, ſed maiori eius parte potiebantur Reges Aragoniæ, Nauarræ, Granatæ, & Comites Barchinonenſes, Hiſpaniarum ſe vocabat Imperatorem. Alfonſus Item Henricus Rex Portugaliæ I. Princeps inuictus, & toto orbe celebris, propter incomparabilem fortitudinem animi, cuius nomen inſtar erat magnorum titulorum, non modo ſuos titulos, ſed patris & matris, & aui, & vxoris etiam accumulabat, hoc modo. E G O *Alfonſus Rex Portugaliæ, Comitis Henrici, & Reginæ Taraſiæ filius, magniq; Alfonſi Imperatoris nepos, vna cum vxore mea Domina Mafalda filia Comitis Amedi de Mauriana, &c.*

Et Alfonſus III. qui coniugis Mathildis cauſa fuerat Comes Bononiæ, tam repudiata, quam mortua vxore, quo tempore Bononia extraneis hæredibus Mathildis ceſſerat, Regem Portugaliæ & Comitem Bononiæ, vſq; ad vitæ vltimum diem inſcribi ſe voluit, vt ex omnibus eius conſtat diplomatibus. Veriſimile igitur erat, ſi Henricus Lemburgi fuiſſet Comes, aut Lotharingiæ, vt alii volunt, id titulis ſuis additurum, ea præſertim ratione, quod Portugaliæ Comitatus erat dotalis. Titulo autem huiuſmodi vtebatur, vt vidimus in legibus, quas forales noſtri vocant, ab ipſo Henrico latis oppido Saatano, anno MCXI. *Ego Dominus Henricus vna cum conſenſu coniugis meæ Taraſiæ, magni* Regis *Toletani Imperatoris filiæ.* Et in foralibus Saurii oppidi anno eodem. I N D E I *nomine. Placuit mihi Comiti Henrico, & vxori meæ,* Re*gis Domini Alfonſi filiæ Taraſiæ, &c.* Fuit igitur (ne indeciſa hæc relinquatur quæſtio) Henricus natione Burgundus, Guillelmi Comitis Burgundiæ nepos ex fratre, Raymundi vero Comitis Galleciæ, & Caliſti II. Pontificis Maximi, patruelis, vt latius in ipſius Henrici vita oſtendemus. Nos enim hîc Cenſoris officio, non hiſtorici fungi volumus.

C E N S V R A I X.

QVOD ait Henricum in Hiſpaniam veniſſe ſtipatum caterua equitum Gallorum, è quibus erat Raymundus Burgundiæ Comitis filius, & Raymundus Comes Toloſanus, ſunt mera nugamenta. Etſi enim ſanguinis nobilitate, ii omnes æquales eſſent, Toloſanus eis dignitate, & potentia præſtabat, vt qui Narbonenſis totius fere prouinciæ Dominus erat. Quare venientitibus ſimul, magis ipſe Dux, quam Comes & aſſecla erat futurus.

C E N S V R A X.

QVOD etiam ait, Comitem Toloſanum auunculum fuiſſe Henrici, ridicule profecto ſcurratur. Mendacem enim oportebat eſſe memorem. Nam paulo ſuperius dixerat, Henricum filium fuiſſe Guillelmi, & Gertrudis Comitis Lucenſis filiæ. Quare neceſſe erat, Comitem Toloſanum ſi auunculus Henrici erat, filium eſſe etiam Lucenſis Comitis, & fratrem Gertrudis. Certum tamen eſt (vt conſtat ex hiſtoricis Gallis, & ex Zurita noſtro) illum recta linea deſcendiſſe ex Comitibus Toloſæ & Prouinciæ: quorum primus fuit Terſinus, cui ſucceſſit Iſauredus, Iſauredo Bertrandus, Bertrando Guillelmus, Guillelmo Raymundus Sancti Ægydii, Raymundo Guillelmus Taglia ferrus, Guillelmo Pontius, Pontio Aymericus, Aymerico Raymundus hic iunior, de quo agimus. Ex quo poteſt ſumi coniectura, quam veræ ſint cæteræ huius noſtri hiſtorici narrationes.

H E N R I C V S *Comes de Lemburg, propter res egregias ſumma cum vitæ integritate, domi, militiæq; geſtas, ab Alfonſo VI. Caſtellæ* Rege *primus Portugaliæ Comitatu inſignitus eſt. Quam prouinciam pater eius Fernandus, cum titulo* Regio, *filio ſuo Garſiæ, ſimul cum Gallecia in vita dederat.*

CENSVRA XI.

QVod hîc ait, superius negauit, vt qui ex libris authorum inter se diuersa sentientium, sine iudicio hęc corrasit. Dixerat enim Portugaliæ nomen, non nisi ab eo tempore, quo Alfonsus I. Rex salutatus est, in Lusitaniam fuisse extensum. In quo hallucinatus est.

IN ALPHONSI I. ELOGIO.

ALPHONSVS *I. Henrici filius Comitatu Portugaliæ successionis iure gauisus est, Ducisq; appellationem per XXVII. annos obtinuit.*

CENSVRA XII.

ERrat & hîc, & habet authores erroris. Alfonsus enim, quandiu mater vixit, ad quam Comitatus Portugaliæ, vt dotalis pertinebat, Infans appellatus est, vt etiam viuente patre. Mortua autem matre, Princeps Portugaliæ dicebatur, vsque ad Orichiense prælium, quo Regem eum salutarunt anno MCXXXIX. Quod ex tenore multorum diplomatum constat, quorum copiam mihi fecit, cum multis aliis antiquitatis thesauris, Antonius Castilius, à consiliis Catholicæ Maiestatis, & Regiorum scriniorum Præfectus, vir limatissimi iudicii, & qui ad Iurisprudentiam, omnium litterarum peritiam coniunxit. Ex quibus referam vnum Henrici temporis, alterum Tarasiæ, tertium ipsius Alfonsi.

In forali igitur lege oppidi Constantini Panoiarum, ea erat inscriptio.

Ego Comes D. Henricus vna pariter cum vxore mea Infante Domina Tarasia, &c.

Et subscriptio hoc modo.

Ego Comes D. Henricus & vxor mea Infans Domina Tarasia manu nostra roborauimus. Era MCXXXIIII.

Ego Infans Alfonsus filius Henrici Comitis & Infantis D. Tarasiæ authorizo & confirmo & roboro istam chartam quam fecit pater meus & mater mea regnante Domino Alphonso Legione.

IN concessione iuris Cauti (vt vulgo dicunt) oppidi Alpendoradæ, quod Tarasia Regina Alfonsi mater instituit anno MCLXI. ita erat subscriptum.

Ego Regina Tarasia Domini Regis Alfonsi filia, concedo tibi Sarracino Vanegas, &c. Supradicta Regina Domina Tarasia, quæ hanc chartam firmitudinis propriis manibus roboraui, &c.

Ego Alfonsus Infans mandaui, & concessi supradicta fieri sicut sursum resonant, pro amore Christi & Ecclesiæ libertate, & pro Sarracino Vanegas, qui me multis verbis rogauit, & hanc chartam propriis manibus roboraui.

IN ea vero donatione, quam supra retulimus in Censura III. de Eremita Sancti Romani, ostendimus anno MCLXXVI. quo tempore mater è viuis iam concesserat, ita subscripsisse. *Ego Alfonsus Portugaliæ Princeps.*

ALFONSO *nupsit Mafalda Manrique de Lara, filia Henrici Comitis de Lara, & Principis de Molina magnæ apud Castellanos notæ.*

CENSVRA XIII.

NVgatur hîc noster author cum aliis geographiæ & historiarum imperitis, quos secutus est, qui cum legissent apud Rodericum Ximenium Archiepiscopum Toletanum, Regem Alfonsum, duxisse in vxorem filiam Comitis Morienæ, nec scirent, vbi gentium is esset Comitatus, crediderunt esse Molinam oppidum prouinciæ Tarraconensis. Fuit autem Mafalda Allobrox filia Amedei II. Comitis Maurianæ, Principis per ea tempora celebratissimi. Is enim est, qui beneficio Henrici V. Imperatoris fuit Arelatensium Prorex, Princeps & Vicarius sacri Imperii per Italiam, annexis Comitatui Sabaudiæ (quem veluti gentilitium voluit eius titulis deinceps præferri) ditione Maurianensi, Tarantasiensi, Belgiensi, Augustæ, Clabasii, Sedunensi, & Transalpina Secutia. De quo nos multa diximus in vita Alfonsi. Hic Amedeus ex vxore Guigone secundum Paradinum, aut secundum Philibertum Pingonium, Mahalda filia Comitis Albonensis sustulit Humbertum huius nominis III. Sabaudiæ Comitem. Ioannem valetudinarium, qui in cœnobio Diui Antonii vixit & obiit. Petrum qui monasticam vitam egit. Adelaim nuptam Andreæ Comiti Angleriæ Principi Mediolanensi, Othonis Cæsaris filio. Alasiam, quæ nupsit Humberto Belliioci Principi. Mafaldam, quam duxit hic Alfonsus I. Portugaliæ Rex, cui sanguinis necessitudine coniuncta erat, vt in ipsius Alfonsi vita ostendimus.

SVSCE-

SVSCEPTA *est illi Mafalda Raymundi Berengarii Barchinonæ Comitis coniunx.*

CENSVRA XIIII.

VT hic sine delectu omnia transcribit cum suis mendis, narrat nobis hanc fabulam sumptam ex vulgari Alfonsi historia, quæ circumfertur. Alfonsus quippe Rex filiam non habuit Mafaldam. Natæ sunt enim ei ex vxore solum Vrraca, quæ nupsit Fernando Legionensi Regi, & Tarasia, quæ Philippo Flandrensi Comiti. Et ex concubina altera Vrraca. Hoc constat ex diplomatibus, & monimentis Regis Alfonsi, quorum magnum numerum vidimus in Regio chartophylacio. In quibus omnibus, more illorum temporum, quo Regum filii legitimi confirmabant parentum donationes, & subscribebant, solum fit mentio Vrracæ & Tarasiæ, quæ cum Sanctio fratre subsignabant. Rodericus etiam Toletanus Archiepiscopus maximæ authoritatis & diligentiæ scriptor, qui ea fere tempora attigit, agens de liberis Regis Alfonsi, Vrracam & Tarasiam tantum nominat. Nec si Mafaldam etiam haberet, locare eam poterat Raymundo Berengario Comiti Barchinonensi. Anno enim Domini M. C. XXXVII. vltimus Raymundorum, & Comitum Barchinonensium, vxorem duxerat Petronillam Ranimiri monachi Regis Aragoniæ filiam hæredem, cuius matrimonii causa, Comitatus Barchinonēsis accessit Aragoniæ sceptro, nec separatus est in posterum ad hanc vsq; diem. Alfonsus autem Rex vxorem duxit anno M. C. XLVI. Vnde apparet, impossibile fuisse illud matrimonium. Quo tempore etenim Mafalda potuit nasci, Raymundus erat iam senio confectus, & vxorem habebat Petronillam, quæ superstes fuit marito, & Regnum filio renunciauit, anno M. C. LXIII. vt ex Aragoniæ annalibus patet.

ANNO *M. C. LXIX. Alexander IIII. Summus Pontifex, in ecclesia Lateranensi, ei, successoribusq; suis, coronam ratam, firmamq; induxit.*

CENSVRA XV.

HIc etiam ineptit. Alexander enim III. Regnum Portugaliæ confirmauit Alfonso anno M. C. LXIX. Ipsas enim literas archetypas vidimus in Regiis scriniis. Alexander autem IIII. ad Pontificatum ascendit anno M. CC. LIIII. quo tempore in Portugalia Alfonsus III. regnabat. Et ita à confirmatione Alexandri III. ad Pontificatum Alexandri IIII. intersunt LXXXV. anni, quos hic noster bonus author deuorauit. Tanti momenti in historia est temporum ratio, ad veritatem indagandam.

IN SANCTII I. ELOGIO.

QVÆ *illi peperit Fernandum, qui ratione Ioannæ vxoris, Flandriæ Comitatum accepit. Hic bellum aduersus Philippum Augustum Galliæ Regem gerens, bello captus, Parisiis in arce Lupara, vitam cum morte commutauit.*

CENSVRA XVI.

HIc etiam errat. Fernandus enim Portugaliæ Infans, & Flandriæ Comes, in bello illo sociali, quod cum Othone IIII. Imperatore, Ioanne Rege Angliæ, Regnaldo Dampmartino, & aliis gessit aduersus Philippum Augustum Francorum Regem, captus ab eo in prælio illo apud Gallos celebri ad Bouinas, & perductus Lutetiam Parisiorum, in arce Lupara asseruatus est, vsq; ad Philippi excessum. A Ludouico etiam VIII. quod conditiones quibus eum liberabat, vt nec sibi nec Flandris vtiles, nec honestas non accepit, liberationem non impetrauit. Vnde in captiuitate vitam traxisse XII. annos, & in vinculis obiisse, nonnulli authores tradunt. Alii redemptum tandem multo auro, & bello postea perduellē interiisse. Sed vtriq; falluntur. Mortuo namq; Ludouico VIII. Blanca Regina eius vxor à filio Ludouico IX. qui in Diuorum numerum relatus est, eius exorauit libertatem. Erat quippe Fernandus sanguine Blancæ propinquus, & Alfonsi Regis Portugaliæ frater, cui Vrraca Blancæ soror nupta erat. Libertati autem restitutus anno M. CC. XXVII. vt Nicolaus Gilæus, & Meyerus tradunt, multa domi forisque præclare gessit. Sexennio deinde transacto, calculi cruciatu moritur Nouiomi: vbi corpore in cœnobium Marketii delato, viscera mandata sepulturæ, hoc insculpto Disticho, quod Meyerus scriptum reliquit.

Fernandi proauos Hispania, Flandria corpus,
Cor cum visceribus continet iste locus.

ET *Petrum, cuius ditioni filiæ Armengol ratio Comitatum de Vrgel adiecit. Post modum à Ioanne I. Aragoniæ Rege, insularum Maioricæ, & Minoricæ Regnum illi delatum est.*

CENSVRA XVII.

DElirat hîc. Vt enim in vita Sanctii Regis latius ostendimus, Iacobus I. quem Aragonenses vocant Iaimium, Petro Infanti Portugaliæ, tum ratione propinquitatis, vt qui erat patris sui Petri consobrinus, tum in compensationem hæreditatis, quam causa Reginę Dulciæ matris suæ, sibi deberi dicebat, Maioricæ Regnum contulit. Id tamen, quia tueri à Sarracenorum iniuriis non posset, Regi Iacobo postea restituit, acceptis ab eo ciuitate Segorbiensi, Morella, & nonnullis aliis. Ab anno autem MCCXIII. quo Iacobus regnare cœpit ad Ioannem I. Aragoniæ Regem CLXXIV. intersunt anni. Cœpit namque anno MCCLXXXVII. quo iam Petrus decesserat.

Martinus Sanchez de Portugal, cui ducta in vxorem est Eulalia Perez Comitis Petri Fernandi Lancastro filia.

CENSVRA XVIII.

ERrat etiam in hoc noster historiographus. Ad ea enim vsque tempora non venerat in Hispaniam cognomentum Lancastrorum. Petrus autem ille Fernandus à Castro dictus est, & cognomento Castellanus, è familia nobilissima à Castro. Fuit quippe filius Fernandi Roderici à Castro, & Stephaniæ Castellæ Infantis, filiæ Regis Alfonsi VIII. de quo nos multa alibi. Hic ex Ximena Gometia filia Comitis Gometii sustulit Aluarum Perezium à Castro, & hanc Martini Sanctii vxorem: quæ non Eulalia, sed Ello dicta fuit, vt ex antiquis monimentis conuentus Calatrauæ legisse se dicit Franciscus Rades in lib. de Militia Calatrauensi, in vita Martini III. eius ordinis Magistri.

Rodericus Sanchez de Portugal, qui in infantia vitam finiuit.

CENSVRA XIX.

HVnc ex annalibus nostris, & ex Petro Comite Barcellensi in suis genealogiarum commentariis constat, non Infantem, sed iam virum factum periisse, in prælio ad Portuensem ciuitatem commisso.

Huius Sanctii ætate, ordo Sancti Iacobi, & Cisterciensis de Auis exordium cepit.

CENSVRA XX.

IN hoc maxime errat. Ordinem enim Cisterciensem à Rege Alfonso Henrico huius Sanctii patre, ex annalibus & antiquis monumentis tam Regiorum scriniorum, quam Auisiensis Conuentus, cœpisse constat. Cuius sedem Eboræ collocauit, & Magistrum primum creauit Fernandum Monterium, cui Maforam, & alia oppida à Sarracenis vindicata concessit. Tempore vero Alfonsi III. ad Castrum Auisiense sedes Magistralis (vt illi vocant) translata est, vnde Militiæ nomen impositum fuit.

Innocentio III. Summo Pontifici centum auri libras munere misit.

CENSVRA XXI.

NOn hanc tam exiguam summam, si personas dantis & accipientis respicias, munere misit viuens. Sed cum testamento omnibus sui Regni cathedralibus ecclesiis ampla legata reliquisset, Innocentio III. tanquam Principis omnium Ecclesiæ Præsuli, centum auri marchas etiam legauit, & ab eo voluntatem suam supremam ratam esse petiit, vt ex ipsius constat testamento.

IN ALFONSI II. ELOGIO.

Sorores tres Reginæ Vrracæ fuere, prima Blanca Ludouici VII. Galliæ Regis coniunx, quæ Sancti Ludouici mater fuit.

CENSVRA XXII.

ERrat in historia. Ludouicus enim hic Octauus fuit, pater scilicet Ludouici IX. qui in Sanctorum catalogum adscriptus est. Condonare autē debent Galli Iosepho huic, homini scilicet in Portugalia nato & enutrito, de Gallorum Regum serie imperitiam, qui de Regibus Portugaliæ tanta mendaciorum portenta nobis inculcat.

Natus est Alfonso II. filius illegitimus Martinus Alfonsus.

CENSVRA XXIII.

DEcipiuntur, qui huius Alfonsi Martinum Alfonsum filium fuisse dicunt. Cōstat enim ex antiquis monumentis, filium fuisse Alfonsi Comitis Bononiensis, quem ex Sarracenici

cenici generis muliere susstulit, & proinde huius Alfonsi II. nepotem. Ad quem Sousæ cognomento Chichorri genus suum referunt.

CVM *Alfonsus IX. Castellæ Rex, ipsiusq; socer, arma in Guianam moturus esset, ab eo manum auxiliarem efflagitauit, quam non modo non porrexit, sed vt ab incœpto desisteret admonuit. Id responsum ægerrime ferens Alfonsus, in eas mœroris angustias pertractus est, quæ mortis ei ansam præbuere.* Additio ad hæc ita habet.

Amicitia & fides Regum Portugaliæ erga Reges Galliæ.

CENSVRA XXIV.

Ridicule profecto hic à Rege Gallorum beneuolentiam captat, & vt historiarum ignarus glossam (vt aiunt) ponit contra textum. Per id enim tempus Aquitania seu Guiena non sub Regibus Francorum, sed sub Regibus Anglorum erat. Hanc etenim olim Reges Francorũ Northmaniæ Ducibus tradidere, qui cum Regnũ Angliæ occupassent, vtrumq; confusum est. Post varias vero contentiones, Caroli VII. auspiciis, Aquitania tandem ad Francos rediit. Verisimilius tamen est, quod ex annalibus nostris constat, hunc Regẽ Alfonsum Castellæ in mœrorem incidisse, quod Alfonsus hic Portugaliæ ætate minor, affinitate gener, & sanguine coniunctus Placentiam, vrbem iam Portugaliæ propinquam, noluerit ad colloquiũ cum eo ire, sed socerum ad Regni limites vocauerit, forte quod ei nollet in re aliqua parere, & simultates inter eos essent. Sic etiam in celeberrimo illo prælio ad Nauas Tolosæ aduersus Marrochiorum Imperatorem, socerum præsentia sua non iuuit, cui Reges Aragoniæ, Nauarræ, & multi Principes ex Italia, Germania, & Gallia, religionis ergo interfuere. Lusitanos autem plurimos interfuisse memoriæ proditum est.

Qui Conuentum Sanctarenensem antiquitate secundum in toto ordine, & in Hispania primum, exædificauit.

CENSVRA XXV.

CVM monachus sit egregius hic scriptor, & in conuentibus & monasteriis tot annos egerit, nescit quid intersit inter monasterium & conuentum. Monasteria igitur quia ex lapidibus & corporibus constant, ædificari possunt. Monasterium enim locus est, in quo vita agitur solitaria. Conuentus non locum, sed personas respicit, & ex hominib. constat. Et nihil aliud est, quam homines, qui in vnum locum conueniunt, quemadmodum consessus, homines in vnum locum considentes, aut secundum Festum multitudo ex pluribus generibus hominum contracta in vnum locum. Cice. in Verrem: Cur prudentissimas, lectissimasq; fœminas in tantum virorum conuentum insolitas, inuitasq; prodire cogis? Sic & Virgil. lib. 6. Æneid.

Dixerat Anchises, natamq; vnaq; Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem,
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine posset
Aduersos legere, & venientum discere vultus.

Conuentus igitur, qui ex hominibus constat, ædificari non poterat.

IN ELOGIO SANCTII. II.

Animam efflauit Sanctius, nullis superstitibus liberis, Regno abdicatus.

CENSVRA XXVI.

OB nimium Theologiæ studium, videtur Iosephus noster Canonistarum dogmata neglexisse: propterea igitur nobis narrat hãc historiam perperam, & (vt nostrates dicunt) contra textum expressum Innocentii in cap. Grandi, de supplẽ. negl. Præla. lib. 6. qui Vicarium regni dedit Sanctio fratrem Alfonsum Bononiæ Comitem: cuius hæc sunt verba: *Per hoc autem non intendimus memorato Regi, vel ipsius legitimo filio, si quem habuerit, prædictum Regnum adimere, sed potius sibi & eidem Regno destructioni exposito, ac vobis ipsis in vita ipsius Regis, per solitudinem & prouidentiam Comitis consulere supradicti, &c.*

Si ergo Summus Pontifex Sanctio Regnum non statuebat adimere, nec filio eius, si habuisset, sed ei consulebat, vicarium dando, quomodo eum Regno abdicauit?

IN ALFONSI. III. ELOGIO.

ALFONSVS *III. Bononiæ Comes, ex coniugali ratione Mathildis, ex qua suscepti sunt illi filii Fernandus, & secundum alios Petrus, qui quidem in pueritia in Olisiponensi ciuitate obiit,*

atque in Conuentu S. Dominici ordinis Prædicatorum ſepultus eſt. Robertus etiam, qui cum Mathilde matre apud Gallos manſit, & in Comitatu ſucceſſit.

Censvra XXVII.

QVOD hic patriæ hoſtis, Alfonſo filios tribuit ex Mathilde Bononienſi, & Roberti ſurculum ex alia reſectum arbore, in hanc Portugaliæ inſerit, ſupplicio dignus erat, quod hiſtorias adulterat, & iura familiarum confundit, non vt Antonii ſui cauſæ faueret, cui id mendacium nihil proderat, ſed vt aliorum gratiam iniret, à quibus ſe ſubornatum mihi coram ſui cœnobii Præfecto, cum in vinculis eſſet, narrauit. Ego vero cum de hac confutanda fabula, in vita Alfonſi latiſſime egerim, ſtatueram lectores eo ablegare. Sed quia ſermone patrio ſcribimus, vt decet vitas Regum, & annales Regni ſcribi, veritus ne apud exteros, qui Luſitanicam linguam non callent, huius rei veritas lateret, diffuſius quam pro noſtri inſtituti breuitate, genus, matrimonia, & ſucceſſores Mathildis vere ex vetuſtis Portugaliæ monimentis, & probatiſſimis Gallorum, & Flandrorum ſcriptoribus, in gratiam hiſtoriæ ſtudioſorum explicabimus.

ET ne ab ouo (quod dicitur) Bononienſium ſtemmata repetamus, quæ ad rem nihil faciunt, ab Euſtachio illo Seniori duorum Regum Hieroſolymitanorum parente incipiemus. Ex Rhodolpho igitur Comite Bononiæ, & Roſella Comitis Sancti Pauli filia, nati ſunt Godoffredus Epiſcopus Pariſienſis, & is Euſtachius Senior Bononiæ Comes. Euſtachius vero ex vxore Ida filia Godoffredi Barbati Ducis Lotharingiæ & Moſellanæ, Arduenæ Bulloniique Comitis habuit Godoffredum Bullonium, & Balduinum Reges Hieruſalem, Euſtachium Iuniorem Comitem Bononiæ, & Guillelmum Baronem Ianuillæ. Euſtachius vero Iunior ex filia quadam Regis Scottiæ vnicam ſuſtulit Mathildem, quæ Stephano Comiti Bleſenſi nupſit, ei ſcilicet, qui Rex poſtea fuit Angliæ. Ex his nati ſunt Guillelmus, & Euſtachius III. qui cum ſine liberis deceſſiſſent, ſucceſſit eis Maria eorum ſoror. Quam cum eſſet Abbatiſſa monaſterii Rumeſſienſis, Henricus II. Angliæ Rex inde extractam, Matthæo Elſatio filio Theodorici Flandriæ Comitis locauit. Ex eo inceſtuoſo matrimonio naſcuntur Ida Comitiſſa Bononiæ, quæ Reginaldo Dampmartini Comiti, & Mathildis quæ Comiti Louanienſi nupſere. Ex Reginaldo & Ida natę ſunt Mathildis hęc Comitiſſa Bononię, de qua agimus, quam nonnulli Mariam per errorem vocabant, & Alis, quę Comiti cuidam Claramontis & Aruernię locata eſt, ex quibus natus eſt Robertus, qui in Comitatu Bononienſi & Aruernię ſucceſſit: & quem falſo iſti tribuunt Alfonſo & Mathildi. Mathildis enim Comitiſſa Philippo cognomento Criſpo, Philippi Auguſti Gallorum Regis filio nupſit anno M. CC. XVI. Ex Philippo & Mathilde naſcitur vnica filia Ioanna, quę cũ Gualtero Caſtellionio nupſiſſet, obiit ſine liberis, viuẽte adhuc matre. Mortuo vero Philippo Criſpo anno M. CC. XXXIIII. iuxta Meyerum, Mathildis ſine liberis relicta ſecundo nupſit Alfonſo Infanti Portugaliæ, filio Alfonſi Regis II. intuitu, vt videtur, materteræ Blancæ Gallorum Reginæ, quæ Ludouici VIII. fuit vxor, mater vero Sancti Regis Ludouici. Hic vero cum in Portugaliam veniſſet, & ad Regium culmen eſſet euectus fratris morte, & iam non priuatam Comitis, ſed publicam Regis perſonam ſuſtineret, pertæſus coniugii cum Mathilde, quæ iam annoſa erat, vt in vita ipſius Alfonſi oſtendimus, nec ei liberos pepererat, affinitatem cum Rege finitimo, & potentiſſimo Alfonſo X. contraxit, & Beatricem eius filiam illegitimam nondum nubilem duxit: id non modo ſibi, ſed & ſuis vtile autumans, ad Regni firmitatem & belli cauſas euitandas, quod inter prouincias æmulas timeri poterat. Nouitas enim Regni præter Regis Legionenſis conſenſum inſtituti, cui Portugalia iure clientelę olim tenebatur, ſemper aliquid noui afferre poterat. Verebatur etiam Luſitanos ægre laturos, in Regnum hæredibus vacuum, à Rege adhuc iuuene adduci Reginam anum, & exteram. Accedebat, quod ſibi Regi facto, nihil iam commodi videbat ex Comitatu Bononienſi acceſſurum, vt qui Mathildis morte, non ad ſuos, ſed ad alienos deferendus erat: & ſocer in Algarbio oppida ei dotis nomine dabat, quibus Portugalię fines proferebat. Quocirca ius illud violauit, quod regnandi cauſa, ſępe & à multis violatum eſt.

Queſta igitur Mathildis de Alfonſi iniuria apud Summum Pontificem, vxor legitima declaratur, & Beatrix concubina. Quam cum Alfonſus dimittere nollet, nec Mathildem admittere, Alexander IIII. tam ipſum Regem Alfonſum, quam Portugalię Regnum ſacris interdixit, eoq; ſtatu manſere ad annum M. CC. LXII. quo Mathildis vita functa eſt. Huic cum ſine liberis decederet, quod Ioanna filia vnica, nulla item prole relicta, ante matrem obiiſſet, ſucceſſit Robertus eius nepos ex ſorore Alide, quę Claromontis & Aruernię Comiti nupſerat.

Quod

Quod vero Alfonsus ex Mathilde non tulerit liberos, testamentum eius docet anno MCCXLI. cōditum, quod in Regio chartophylacio Olisipone asseruatur. In eo enim, post amplissimum legatum Alfonso marito relictum; in ipso scripturæ contextu inseruntur Gualteri Castellionei & Ioannæ eius vxoris consensus, & subsignationes in hunc modum; *Gualterus de Castellione Et ego Ioanna eius vxor, quorū sigilla inferius sunt appensa, supradicta approbamus, volumus, & concedimus & promisimus, & promittimus Comiti Boloniæ supradicto, quod contra prædicta, vel aliquod prædictorum, nullo vnquam tempore veniemus, &c. Ego etiam Gualterus dictæ vxori meæ authoritatem præstiti, & assensum faciendi omnia supra dicta, & sigilla nostra præsenti paginæ apponi fecimus, &c.*

Et in fine testamēti iterū iisdem fere verbis confirmāt. Vnde apparet Ioannā vnicā fuisse Mathildis hæredem. Aliter enim quorsum cōfirmaret? Aut quare illa & non Robertus, si is filius etiam esset? Item si Gualterus hæres erat ex persona sua, quid opus erat consensu vxoris ad pecuniam legatam soluendam? Manifeste itaque liquet; Gualterum ex persona Ioannæ cepisse non ex sua. Ioannam etiam Alfonsi filiam non fuisse, constat ex verbis supradictis. Cuius quidem rei non minimum argumentum est testamentum Mathildis in Portugaliam missum. Cum enim in eo tam opimum legatum Alfonso esset relictum & tam ipse quam Mathildis vererentur, ne Ioanna priuigna in odium vitrici testamentum cælaret, vt eo onere se liberaret, in tutissimo loco seruari voluerunt. Quod profecto non fuisset, si Alfonsus liberos Bononię successores futuros habuisset. Aliud efficacissimum argumentum est, quod nullos Mathildis in eo testamento liberis suis tutores dedit, quod præter Ioannā eamque iam nuptā Gualtero, nullus ei filius erat. Nec ipsum maritū Alfonsum, quem clarissimū habebat suæ vltimæ voluntatis executorē instituit. Sciebat enim post mortē suā statim Bononia, & è Gallia discessurū, quod liberos nō haberet, & externus esset, nihilq; ei ibi reliquum esset, quo cum decore Regis filius immorari deberet.

ET vt veritas (iuxta Euripidem) per se congruit, huic Mathildis testamēto concinit supplex libellus; cuius exemplar extat in antiquissimo libro eius Regii chartophylacii, quo Alfonsi res continentur. Eo enim Archiepiscopus Bracharensis cum omnibus Portugaliæ Episcopis, mortua Mathilde, ab Vrbano Papa IIII. petebant; Regnum Portugaliæ sacrorum interdictione, & Regem Alfonsum & Beatricem legibus solueret, legitimosque eos esse coniuges, & legitimam susceptā prolem ad Regni successionem declararet. Cuius verba in vita Alfonsi transcribimus. Ex quo colligitur; nullos liberos Alfonsum ex Mathilde suscepisse. Nam nec Summus Pontifex iura naturæ immutaturus erat; vt filii ex priori matrimonio legitime suscepti deterioris essent conditionis, quam adulterini. Nec Episcoporum tam inuerecunda postulatio erat futura, vt turbato naturæ ordine, in legitimorum & natu maiorum præiudicium; nulla de eis facta mentione, adulterio conceptos, & minores, ad Regni successionem postularent fieri legitimos.

HIS omnibus accedunt vrgentissimæ cōiecturæ, quæ omnem probationē excedūt. Si enim pro coniugii titulo Mathildis questa est; & sententia Summi Pontificis iusta Alfonsi vxor iudicata, & eius filii iustis quæsiti nuptiis, cur Robertus quem primogenitum dicunt, ob tantæ dignitatis spolium questus non est? aut cur interdictione sacrorum Regnum non constrictum est pro successione filii, vt fuit pro matrimonio matris? Scimus autem nullam de Regno fuisse disceptationem, aut querelam.

Præterea tam de nihilo erat Regni vnius successio, vt silentio ius suum Robertus obscuraret, & testatione saltem non notum faceret omnibus; ad se Regnū Portugaliæ pertinere? Vsitatissimum enim est apud omnes Principes; qui Regni; aut Dynastiæ alicuius sibi ius competere arbitrantur; eā suis titulis inscribere, ne præscripta videantur. Sic Reges Angliæ Galliarum, Reges Siciliæ Hierusalem, Duces Allobrogum Cypri titulos vsurpare videmus. Et (si diis etiam placet) earum se Dynastas vrbium multi dicunt, quæ iam non extant, nec locus scitur vbi fuerint. Quare & si Robertus à Regni petitione exclusus foret; nomen tamen inane saltem retinere debuisset.

Cum etiam homines tam auidi sint honoris, vt multi per mendacia in alienas se inserant familias; quorum nos multos nouimus; cur qui legitime à Rege prognatus erat, & primogenitus; se non Regis filium appellauit? Cur Lusitanorum Regum nobilissima illa insignia Robertus non clypeis, non peristromatis gestauit; aut qui ex eo prognati sunt? Nemo enim iuxta Doctorum sententias, & praxim totius orbis, potiori iure ea deferre potuit, quā qui filius erat Regis primogenitus. Quod si ratione Comitatus Bononiensis; alia gestare teneretur, cur saltem mixta non detulit? Nec enim quia possessionem dignitatis non habebat, nomine etiam spoliandus erat.

Quod si nugatores isti, quod è Portugaliæ scriniis hæc proferimus documenta, eorum

fidem eleuare velint, cum publica sint instrumenta, quæ cuiuis intueri licet, Gallorum hęc comprobemus testimoniis. Et omissis quæ alii Gallici historiographi de hac re tradunt, & Iacobus Meyerus Flandricarum rerum scriptor magnæ authoritatis, Ioannes Nestor homo Gallus, vir doctus & diligentissimus, qui hæc ex professo tractauit, atque perscrutatus est, & ad Christianissimam Reginam Catharinam de Medicis librum inscripsit de ipsius genealogia, qui Parisiis excusus est anno M.D.LXIIII. per Carolum Perierium, affirmat Alfonsum nullam suscepisse prolem ex Mathilde: & Ioannam, quam vnicam peperit, ex Philippo priori marito fuisse susceptam: eamq; ante matrem sine liberis decessisse. Mathildi autem in Comitatu Bononiensi successisse Robertum eius nepotem ex sorore Alide, filium Comitis Claromontis & Aruerniæ. Cuius verba ne nos peruertisse, aut male ver isse dicant, prius Gallice efferemus. Sunt autem huiusmodi:

LA Comtesse Mahault ou Marie femme de Philippe de France fils du Roi Philippe Auguste, fu Dame fort virtueuse, elle fonda trois chapelles en la eglise nostre Dame de Bolongne, & vne a l'hospital de la dicte ville. Quelques vns tiennent, que elle deceda sans enfans, & que son nepueu Robert Comte d'Auuergne lui succeda au Comté de Bolongne, qui est cose veritable. Mais ce n'est à dire qu'elle n'eust eu quelques enfans, auant que mourir. Car la chronique de Flandres atteste, que de Philippe & d'elle sortit vne fille nomée Ieanne, *qui mourut auant sa mere, comme ausi lon peult conoistre par quelques letres del an M C C L. es quelles ces mots on esté escrits par la dicte Mahault.* IOANNA FILIA MEA ET HÆRES. *E par aultres lettres de l'an. MCCLVI. ou ces mots sont inseréz:* IOANNÆ QVONDAM FILIÆ MEÆ. *Aucuns ont voulu dire, que d'elle & de Philippe sortit vn enfant masle nommé Robert, qui fut Comte de Bolongne, apres sa mere, & qu'il espousa Ioland fille de Iean d'Auesne Comte de Henault, de la quelle toutes fois n'eut aucuns enfans, ains mourut sans hoirs. Ainsi escheut le Comté de Bolongne, à son cousin Robert Comte d'Auuergne. Mais la plus commune opinion est, que Philippe & Mahault n'eurent, que leur fille Ieanne, par la mort de la quelle, & puis apres de sa mere le Comte d'Auuergne, entra en possession du Comte de Bolongne. Le Comte Philippe deceda l'an. M C C X X X I I I I. & sa femme Mahault se remaria l'an. M C C X X X V. à Alfons ou Aufroy fils du Roi de Portugal, du quel elle n'eut aucuns enfans.*

Id est,

Comitissa Mathildis aut Maria, vxor Philippi Franci filii Regis Philippi Augusti, fuit heroina multis virtutib. prædita. Ipsa enim fundauit in ecclesia virginis matris Bononiæ tria sacella, & vnum in hospitali eiusdem ciuitatis. Nonnulli credunt, eam sine liberis decessisse, & Robertum eius nepotem ex sorore illi successisse in Comitatu Bononiæ. Quod quidem verum est. Non tamen est dicendum, illam nullum in vita habuisse filium. Annales enim Flandriæ testantur, ex Philippo & Mathilde filiam vnicam natam fuisse nomine Ioannam, quæ ante matrem mortua est, vt etiam colligi potest ex nonnullis scripturis anni M C C L. in quibus Mathildis, hæc verba ponit. IOANNA FILIA MEA ET HÆRES. *Et alia scriptura anni M C C L V I. in qua hæc verba sunt inserta.* IOANNÆ QVONDAM FILIÆ MEÆ. *Aliqui aiunt illam peperisse ex Philippo masculum nomine Robertum, qui fuit Comes Bononiæ post matrem, & vxorem duxit Iolandam filiam Ioannis de Auesna Comitis Hannoniæ, ex qua tamen dicunt non sustulisse liberos, sed sine hæredibus obiisse. Et ita Comitatum Bononiæ ad Robertum Comitem Aruerniæ consanguineum suum peruenisse.* Receptior *tamen opinio est, ex Philippo & Mathilde, nullum alium filium præter Ioannam fuisse prognatum. Morte autem ipsius Ioannæ, & postea Mathildis, Comitem Aruerniæ in dominium Comitatus Bononiensis venisse. Comes Philippus decessit anno M C C X X X I I I I. Mathildis vero eius vxor anno MCCXXXV. secundo nupsit Alphonso, seu Aufredo, filio* Regis *Portugaliæ, ex quo nullum peperit filium.*

Superuacuum igitur videbatur, de Petro aut Fernando Mathildis filio Olisipone sepulto in Sancti Dominici æde disceptare, cum manifeste demonstrauerim, eam ex Alfonso nullos concepisse filios. Sed ne quid sit, quod ad hanc rem attinet, in quo huius Teixeræ nugis non respondeamus, quis ille fuerit ostēdemus. Qui igitur eo loco sepultus est, Alfonsus fuit ipsius Regis Alfonsi & Reginæ Beatricis filius secūdogenitus, Dionysii vero frater germanus, cum quo magnas exercuit inimicitias, Portalegrii, Arrontii, Castelli Vitei, Maruani, & multorum castrorum Dominus: qui vxorem habuit Violantidem filiam Infantis Emmanuelis, Fernandi III. Castellæ Regis filii. Sepultura in quam à principio illatus est (vidimus enim sæpe illam, & illius titulum legimus) ex candido marmore erat, ea magnitudine, qua magnis viris dignitate & ætate ædificari solent. Cuius tumuli tanta erat area, vt in parte anteriori venatorem equo insidentem cum canibus & apris inter arbores haberet insculptos, quia fortasse Princeps ille venationi deditus esset, aut quod venatio nobilium sit insigne, & exercitium. In operculo sepulchri incisæ erant litteræ figura Gothica, quales fere sunt omnes illius temporis, quibus continebatur, sepultum esse ibi Alfonsum Infantem Portugaliæ, filium Alfonsi illius templi fundatoris, & Reginæ Beatri-

Beatricis. Cuius epitaphii multi hodie sunt memores, & mentionem etiam facit in vita Regis Dionysii Fernandus Lupus Regius historiographus,& Regiorum scriniorum Præfectus, vir exactissimæ diligentiæ,& magnæ authoritatis, qui Ioannis I. Regis Portugaliæ,& Eduardi vixit temporibus.

Annos vero ab hinc x x. cum eius cœnobii præsul aliqua in templo ædificaret, quæ sepulturæ illius mole impediebantur, vt expeditiorem redderet aream, eam diruit,& cadauer in lapideam capsulam parieti templi affixam transferri iussit. Cum vero ab hinc quadriennium, cum Regis Alfonsi vitam literis mandarem, qua forma Princeps ille inuentus esset, inuestigarem, R. P. Magister F. Bartholomæus Ferreira Theologiæ Professor, cui ob vitæ integritatem & summam litterarum omnium eruditionem Quæsitoris fidei officium,& librorum examen commissum est, ab ipso architecto, qui monumentum diruit,& cadauer transtulit, schedulam subsignatam mihi dedit, qua narrabat, proceri illud fuisse hominis & crassi, ætate, vt videbatur, prouecti, capite & pedibus fere consumptis, reliquum corpus integrum inuentum,& panno bombycino aurei coloris inuolutum. Quod vero in minorem loculum erat inferendum, tentantibus per ossium iuncturas cultro secare, irritus fuit labor, quasi marmor enim lapidescebat. Vnde curuatura & per vim necesse fuit inferre, non sine iniuria illius Regii corporis. Subiit autem mihi eius rei commiseratio, quod neglectum tanti Principis cadauer sine titulo, sine nomine iaceret, atq; etiam indignatio, quod literis illius epitaphii mendacissimas istorum nugas poteramus confutare. Non erat igitur puer, nec Petrus, aut Fernandus, nec Mathildis filius, vt falso iste ait: sed Infans Alfonsus, qui extrema senectute moriens, filios reliquit ætate grandes, Alfonsum scilicet Dominum Leiriæ, & alios, de quibus latius in Alfonsi vita.

Quæ quidem omnia licet non tam aperte constarent, quis tam stupidi ingenii est, qui credat mulierem nobilissimam amplæ ditionis Dominam, filiolum teneræ (vt isti fingunt) ætatis, vnius Regni hæredem, in Portugalia, terra non aliena modo, sed iam infesta, relicturam apud patrem inclementem, apud nouercam necessario iniustam, quod iure eius filiis ille erat præferendus, vt legitimus, vt ætate maior, nec insidias timuisse, cum matres tuta etiam pro filiis timere soleant? Quis præterea tam à communi sensu alienus, qui eo vesaniæ existimet deuenisse Regem Alfonsum, vt certos liberos pro incertis, nec dum natis, & nobilissimam & opulentissimam vxorem, sui præterea amantissimam, & cum qua sine querela vixerat, vt ex ipsius constat testamento, suorum denique liberorum matrem repudiasse,& se amplissimo Comitatu abdicasse, cuius titulo semper gloriatus est? Ad mortem enim vsq;, quo tempore iam Mathildis apud superos erat,& Comitatus ad alienos transierat, Rex Portugaliæ,& Boloniæ Comes appellari voluit. Ex quo apparet, non Mathildem reliquisse, quod illius pœniteret, aut tæderet, sed quod ei liberos per ætatem parere non poterat, nec Regni hæredem haberet. Et magis fecisse quod filios, quos non susceperat optaret, quam quod iam susceptos odisset.

Quod si Mathildis pertæsus esset, & aliam voluisset superinducere, quid innocentes liberi commeruerant, vt à patre etiam repudiaretur? Amor enim vxoris poterat alio amore vinci,& in odium verti: at non filiorum, qui natura insitus est. Quis enim (vt Diui Pauli verbis vtar) carnem suam odio habet? Ius namque naturale, cuius peritia bruta etiam censentur, liberos procreare, procreatos diligere, & tueri docet. Quare non præsumendum est, Alfonsum Regis filium, & in susceptam prolem indulgentissimum (vt de eo traditur) liberos cum vxore repudiasse, & naturalem affectum etiam cum brutis communem exuisse.

IN DIONYSII ELOGIO.

Cvivs ex partu Dionysio exoritur Sibylla, Ducis de Lancastro coniunx.

Censvra XXVIII.

Hvnc errorem, quem sub dubio reliquit Rosierius Gallus scriptor, hic noster constanter affirmat,& impudenter suo more, vt qui alieni operis mauult esse corruptor, quam transcriptor. Dionysius enim Sibyllam non habuit filiam, nec aliam legitime natam, præter Constantiam Castellæ Reginam, vt ex annalibus Regni, & monimentis antiquis constat.

Svscepit *illegitimum Petrum, cui nupsit Blanca Petri Ioannis Domini de Portalegre filia.*

CENSVRA XXIX.

ERrat & in hoc. Petrus enim Ioannes Dominus erat Portelli: non Portalegrii. Portellum namq; oppidum eſt Ducatus Brachantiæ, Eborenſis diœceſeos: Portalegrium autem ciuitas nobilis & Epiſcopalis, caput Comitatus, cui nunc præeſt Ioannes à Sylua Regis maximus Oeconomus.

INSTITVIT *Dionyſius ſuo tempore religiones militum ſcilicet, Sancti Iacobi, & militum Ciſtercienſium de Auis.*

CENSVRA XXX.

INfeliciſſima memoria eſt iſte author præditus, ſeu mauis perditus, qui toties ſibi contradicit. Supra enim in elogio Sanctii Senioris, ipſius tempore, hos ordines militarium inſtitutos dicit, hîc autem tempore Dionyſii, & vtrobiq; errat. Ordo enim Ciſtercienſis militiæ, quæ poſtea in Auiſium tranſlata eſt, ab Alfonſo I. Rege cœpit. Sancti vero Iacobi militia inſtituta eſt à Sanctio II. A Dionyſio itaq; hi ordines non inſtituti, ſed eius opera, ordo Diui Iacobi exemptus à iuriſdictione Magiſtri Valenſis: Ciſtercienſis vero, id eſt, Auiſienſis, à Magiſtro Calatrauenſi Regni Caſtellæ.

ELISABETH *Dionyſii coniunx conuentum Sanctæ Claræ in ciuitate Conimbricenſi extruxit, cuius ingreſſum ſibi, cum Domina Iſabella de Corduba eius conſanguinea imponere grauata non eſt.*

CENSVRA XXXI.

REGINA Diua Iſabella Dionyſii coniunx monaſterio ſe non authorauit. Extra cœnobium enim ſibi viſa eſt, tam familiam alendo, in qua plurimæ erant virgines & viduæ nobiles, moribus & vita ſelectiſſimæ, quam alia pietatis opera exercendo, maiorem apud Deum gratiam inire. Ea enim erat eius vitæ inſtitutio, & mundani faſtus contemptus, vt magis in cælo quam in terris conuerſari videretur, & ibi eſſe monaſterium arctiſſimæ religionis, vbi ipſa commoraretur. Vt vero cum virginibus ſacris aſſidue eſſet, iuxta Diuę Claræ celebre illud Conimbricenſe monaſterium ædes ſibi conſtruxit, & ibi hoſpitale ſimul. Inde ad monachas frequēter ibat, & ex iis aliquot domi ſemper habebat, cum quibus preces recitabat. Deniq; extra monaſterii clauſtra habitabat: & Eſtremotii obiit anno M. CC. XXXVI. dum in Caſtellam iret, pacis conciliandæ gratia, inter filium Alfonſum IIII. Portugaliæ Regem, & nepotem Alfonſum XI. Caſtellæ non animis ſolum ſed armis diſſidentes. Iſabella autem, quæ prima Abbatiſſa eius parthenonis fuit, non à Corduba, ſed à Cardona dicta eſt. Erat enim neptis ex ſorore illegitima ipſius Reginæ, quæ Raymundo à Cardona Aragonenſi primæ nobilitatis viro nupſerat. Quid autem Aragoniæ Domui commune cum Corduba.

IN ALPHONSI IIII. ELOGIO.

ALFONSVS *IIII. cognomento Brauo Dionyſii filius, matrimonii vinculo, Conſtantiæ Fernandi IIII. Regis & Conſtantiæ, Dionyſii patris ſororis filiæ, copulatus eſt.*

CENSVRA XXXII.

LIppis & tonſoribus apud nos notum eſt, Alfonſum hunc IIII. Portugaliæ Regem vxorem duxiſſe Beatricem, filiam Regis Sanctii Caſtellæ, cognomento Ferocis, & Reginę Mariæ, ſororem illius Fernandi, cuius hic dicit fuiſſe filiam, vt ex annalibus & ipſorum ſepulturis, quæ in ſummo ciuitatis Oliſiponenſis templo ſunt, legenti ſtatim conſtabit. Noſter autem hic hiſtoricus, vt eſt diligens veritatis indagator, omiſſis fontibus Portugaliæ & Caſtellæ, vnde hoc haurire debuerat, Wolfgangum Lazium hominem exterum, de Luſitanorum rebus Luſitanus conſuluit, de cuius lacunis hanc veritatem hauſit.

EX *qua orti ſunt Alfonſus & Ioannes, quos in ipſo vitæ lumine cunis mors abripuit, Petrus ſucceſſor, Maria Alfonſi XI. Caſtellæ Regis coniunx, & Leonora Petri II. Aragoniæ Regis vxor.*

CENSVRA XXXIII.

DElirat etiam hic. Petrus enim II. Aragonenſium Rex præceſſit hanc Leonoram Alfonſi IIII. Portugaliæ Regis filiam centum annis & eo amplius. Petrus autem III. eius Leonoræ proauus fuit. Petro igitur IIII. nupſit, qui Crudelis vocatus eſt.

ANNO *M. CCC. XL. Rex Benamarin, Rex Granatæ, & Rex Marrochiorum, cum duobus aliis Regibus, ciuitatem Tariſam in Regno Caſtellæ obſidione cinxerunt.*

CENSVRA XXXIIII.

SOmniat hic noſter ſtemmatographus, dum vnum hominem in duos partitur. Ait enim alium eſſe Regem Abenamarin, alium vero Marrochiorum, cum vnus & idem fuerit Haliboacen Rex Marrochiorum, & Rex Abenmarin, vt ex annalibus conſtat, tam Caſtellæ, quam Portugaliæ. Sarracenorum enim, qui in Africa ſunt dominati, duæ fuere factiones, ſeu familiæ, altera Almohadum, altera Marinorum, quæ vſque ad ortum Serifiorum noſtri temporis viguit. Hinc ea pars Africæ, qua Marini ſunt potiti, Regnum Abenamarin vocatur. Huius familię erat Sala ille Aben Sala, à quo Ioannes I. Portugaliæ Rex Septam vindicauit. Huius etiam erant Feſſenſes Reges, quos hac tempeſtate Seriphii expulerunt, & Mulei Buaſſon Belidis Rex, quem nos Ioannis III. tempore Oliſipone vidimus, ab eo ſuppetias petentem, ad vindicandam à Seriphiis Feſſenſe Regnum. Vt igitur Rex Caſtellæ, & Rex Portugaliæ vnus PHILIPPVS eſt, ita Rex Marrochiorum, & Rex Abenamarin, vnus erat Hali Boacen.

CVIVS *obſidionis ſoluendæ gratia, Alfonſus XI. tunc temporis in Eborenſem ciuitatem, ad auxiliarem Alfonſi ſoceri ſui ſinum confugit.*

CENSVRA XXXV.

HOc etiam falſum eſt. Alfonſus quippe Caſtellæ Rex, vt ſciebat infenſum ſibi eſſe ſocerum Alfonſum, non ipſe Eboram venit, ſed vxorem Mariam Eboram ad patrem miſit, quæ illius animum placaret, & ab eo auxilium peteret. Alfonſus vero gener in Iuriſmœnia Portugaliæ oppidum in Regnorum confinio, ab Ebora longe diſtans, venit ad ſoceros, iiſque ſalutatis, in Caſtellam reuertitur.

QVI *primo quidem nullam implorationi locum reliquit, poſt modum vero Mariæ filiæ precibus cedere compulſus, in oppido Geromenæ ſuppetiales copias præſtitit.*

CENSVRA XXXVI.

HOc etiam eſt falſum, & contra hiſtoriæ fidem, Regiarumq; perſonarum decus. Marrochiorum enim Imperator Hali Boacen, communis omnium Hiſpaniæ Regum hoſtis, collectis ex tota Africa, & ab ipſis Ægypti confinibus, innumerabilibus copiis, quibus Hiſpaniarum imperium ſperabat recuperatum iri, per fretum Herculeum exercitū traiiciens, Tariſam obſedit. Quare Alfonſus, audita filiæ & generi poſtulatione, procerum conſilium non admittens, qui illi iter diſſuadebant, nulla interpoſita mora, in Caſtellam magnis itineribus cum filia contendit, auxiliareſque copiæ illum ſecutæ ſunt, quibus famigeratiſſimo prælio illi interfuit, quo Regem Granatæ vicit atq; fugauit. Aliter enim inciuile fuiſſet, & contra Regiæ maieſtatis decus, venienti ad ſua tecta Regi potentiſſimo, genero, & nepoti ex ſorore, vicino, adde & Chriſtiano, pro defenſione Hiſpaniæ, à fidei hoſtibus opem poſcenti, difficilem ſe præbuiſſe. Petenti itaq; auxilium pro re tam pia, non auxilium modo, ſed & caput ſuum vltro obtulit.

CONSCRIPTO *itaq; in Portugalia numeroſo exercitu, ad Tariſam ſe contulit.*

CENSVRA XXXVII.

HIc etiam falſo narrat. Rex namq; cum familiaribus ſuis tantum, Caſtellam petiuit, nullo collecto milite: illud ſuis memorans: Luſitanorum peculiare eſſe, ſequi ſuum Regem, quo quo tendat: ideo non dubitare, quin officium ſolitum erga ſe præſtituri eſſent. Nec fruſtratus ſua ſpe eſt. Secuti enim ſunt eum plures ſua ſponte, quam quos præſens ipſe colligere ſtipendiis poſſet.

ET *quinq; Sarracenorum Reges prælio laceſſit, eoſq; Stygias detruſit ad vndas.*

CENSVRA XXXVIII.

IN hoc etiam nugatur iſte noſter hiſtoricus. Hali Boacen enim Marrochiorum Rex & Aben Hamet Iuſeph Rex Granatæ duos formarunt exercitus: diuerſiq; locis caſtrametati ſunt. Chriſtiani autem Reges ita conuenere, vt Rex Caſtellæ cum Rege Marrochiorum, Portugaliæ vero cum Rege Granatæ confligerent. Parta autem victoria à Chriſtianis, & ingenti ædita ſtrage, Reges Sarracenorum incolumes manſere. Paucis enim interiectis menſibus, ad longiſſimam illam, & memorabilem Aliezirę obſidionem cum immemorabili exercitu rediere, ex qua tandem victi iterum diſceſſere, expugnata vrbe ab Alfonſo Caſtellæ Rege. Non eos Reges igitur Portugaliæ Rex Alfonſus Stygias detruſit ad vndas, vt noſter hic ſemipoeta canit.

TANTA *hic hoſtium ſtrages eſt edita, vt quadringentis quinquaginta Sarracenorum millibus gladio transfixis, vix tantæ cladis nuncius ſuperfuerit.*

CENSVRA XXXIX.

NObiliſſimum etiam hoc mendacium eſt. Ex annalibus Caſtellanorum vnde Portugaliæ hiſtoriographus accepit, non conſtat de numero. Aiunt namq; ſecundum vulgi famam ducenta Sarracenorum millia fuiſſe deſiderata, Genuenſem vero narraſſe, numerum eorum, qui fretum traiecerunt, fuiſſe quadringenta millia, hoc eſt tam mortuorum, quam captiuorum vtriuſq; ſexus & ætatis: quod veriſimile non eſt. Certum vero eſt, eo animo plærosq; ex Sarracenis veniſſe cum vxoribus, & liberis. & tota familia, vt Hiſpaniam incolerent. Credebant enim, eam recuperandam, & omnes extinctum iri Chriſtianos. Vnde ſi fœminas, pueros, ſenes, captiuos, & eos, qui ad ſuos rediere incolumes, excipias, etiã ſi Genuenſis vera narraret, non poterant tranſadigi gladiis, quadringenta millia Sarracenorum. Verum tamen eſt, in tanta multitudine promiſcua hominum, ſexus omnis, & ætatis, qui ex variis prouinciis, & diuerſis itineribus ad mare deſcenderunt, non potuiſſe illos in numeros referri, nec eorum certum numerum ſciri: vt ex lapide marmoreo conſtat, quem Eborenſes eo tempore, parieti ſummi templi, in memoriam eius victoriæ patrio ſermone affixerunt, quod centum equites, & mille pedites ſui in ea pugna ſtrenue dimicaſſent. Verba autem hîc inſerere libuit, tum quod omnis mihi de patria commemoratio iucundiſſima eſt, tum quod optimum eius victoriǫ præbeat teſtimonium, quæ Latine verſa ita habent.

ERA *M.CCC.LXXXVIII. Rex Abenamarin Dominus Tranſmarinus fidens ſibi & ſuæ magnæ potentiæ, mare traiecit cum Forra filia Regis Tunetis eius legitima vxore, vt Chriſtianos perſequeretur, & extingueret. Obſedit Tarifam, & tantæ fuerunt eius copiæ, vt æſtimari non potuerint. Quarum certitudo cum Alfonſo Regi Caſtellæ conſtare non poſſet, cœpit timere, & ad Regem Alfonſum Portugaliæ ſocerum ſuum venit auxilium petiturus. Illi autem placuit, & corpore ſuo, & copiis eum iuuare. Et nulla facta mora, contendit in Caſtellæ Regnum, ſuis iubens, vt eum ſequerentur. Ex Ebora duxit centum equites, & mille pedites, quorum anteſignanus fuit Conſalus Stephanus Carbonarius. Certatum eſt cum Sarracenis, & Rex Portugaliæ congreſſus eſt cum Granatæ Rege, Caſtellæ autem Rex cum Abenamarin. Beneficio Dei, nemo ex Sarracenis retrouerſus eſt, & tot occubuere eo prælio, vt numerari non potuerint. Rex Abenamarin & Rex Granatæ fugam arripuerunt. In caſtris Abenamarin magna vis auri & argenti inuenta, quæ Regi Caſtellæ ceſſit. Perierunt ibi Regis Hali Boacen vxor, & aliæ nobiliſſimæ fœminæ, & pueri innumeri. Capti ſunt filius vnus, & neptis vna Abenamarin, & nepos vnus ex fratre. Sit Dominus benedictus pro tanto beneficio, quantum in Chriſtianos contulit. Amen.*

Ex hoc igitur lapide conſtat, nec Alfonſum Regem preces Regis Caſtellæ reſpuiſſe, nec numerum Sarracenorum ſciri potuiſſe, & Regem Marrochiorum & Abenamarin eſſe eundem Hali Boacen.

CENSVRA XL.

FAlſum etiam eſt dicere, tantæ cladis non ſuperfuiſſe nuncium. Vt enim ex annalibus Caſtellanorum & noſtris conſtat, tot ex Sarracenis manſerunt incolumes, vt cum ad ſuos redirent XII. triremes, XV. conſumpſerint dies, in illis per fretum Herculeum tranſportandis.

IN PETRI ELOGIO.

PETRVS *I. cognomento Iuſtitiarius, primo coniugii thalamo, ſibi iunxit Conſtantiam Emmanuel, Alfonſi XI. Regis Caſtellæ ex filio Petro, neptem.*

CENSVRA XLI.

HIs paucis verbis multa inſunt deliria. Fuit quippe Conſtantia filia magni illius Ioannis Emmanuelis, filii Infantis Emmanuelis, qui Fernandum III. Caſtellæ Regem patrem habuit. Ille autem ex Conſtantia filia Iacobi Aragoniǫ Regis, & Blancæ Caroli Regis Neapolitani filiæ, ſuſtulit hanc Conſtantiam: quæ cum Alfonſo XI. Caſtellæ Rege, cuius neptem hic dicit fuiſſe, ſponſalia contraxit. Poſtea vero renunciatis ab Alfonſo ſponſalibus, Petro huic Luſitano nupſit, inuito Alfonſo, qui eam amauerat, & perſuaſus à ſuis Mariam huius Petri ſororem duxerat. cum qua non bene ei conueniebat, amoribus Leonoræ Noniæ concubinæ irretito. Indignabatur autem, quod nec poſſet repudiare Mariam, quam oderat, nec Conſtantiam ducere, quam amabat. Conſtantia vero neptis Alfonſi XI. ex filio Petro multos poſt annos, Ioanni Gando Duci Lancaſtrenſi locata eſt: ex quibus nata eſt Catharina mater Ioannis II. Regis Caſtellæ.

Ex *Con-*

E x *Conſtantia edita illi in lucem Leonora, Petri Crudelis Aragoniæ Regis vxor ſecunda.*

CENSVRA XLII.

DElirat,& labitur memoria. Hæc enim Leonora Petri huius Portugaliæ Regis ſoror erat,non filia,vt ſuperius dictum eſt in elogio Alfonſi IIII.

E x *Agnete à Caſtro habuit Beatricem,coniugem Sanctii Comitis de Albuquerque, Alfonſi XII. Caſtellæ & Legionis Regis filii.*

CENSVRA XLIII.

HIc etiam error eſt. Vltimus enim Caſtellę Rex nomine Alfonſus XI. fuit. Quod ſi Stephani Garibaii computationem ſequitur, admiſſo in numerum Regum Caſtellæ Alfonſo Aragonio & Nauarro Rege, Vrracę marito,ſibi contradicit in Errato cenſuræ XLI. qui vndecimum eum nominat.

IN FERNANDI ELOGIO.

FERNANDVS *ex Regina Leonora Tellez de Meneſes, filiam extulit Beatricem, quam Ioanni I. Caſtellæ Regi matrimonio copulauit.*

CENSVRA XLIIII.

EFFerre filium eſt ad ſepulturam mortuum ducere. Fernandus autem mortem obiuit, Beatrice filia incolumi. In anguſtum igitur fratrem Ioſephum adduximus. Aut enim malus eſt hiſtoricus, aut peſſimus grammaticus.

RECENSETVR *& illud de infantula Octimeſtri,quæ à cunis ſeſe erigens, in vocem hanc erupit:* Portugal Portugal por el Rei Dom. Ioano. *Eiuſdem generis exemplum ante electionem Antonii,in ciuitate Sanctarenenſi ab infantulo, multis audientibus, & ſpectantibus,perhibitum eſt.*

CENSVRA. XLV.

QVanta veritate hoc nitatur miraculum, inde licet æſtimare, quod nugator hic nugatorum omnium nugaciſſimus,& qui ſe iis temporibus omnium teſtem oculatum fuiſſe prædicat,noluerit ſua fide,ſed aliena, tam impudens conſtare mendacium. Cum vero nulla res ſit, ad multitudinem in quamcumque partem mouendam, magis efficax,quam Dei metus & religio,quæ deſcendere ad animos (vt eſt apud Liuium) ſine commento miraculi non poteſt, vſitatiſſimum ſemper fuit iis,qui nouas res moliuntur,huiuſmodi impoſturis popularium animos venari. Simili fallacia, Numa, in Regni auſpiciis,cum Nympha Ægeria congreſſus nocturnos ſimulabat, vt Romanorum animos militia effrenatos legibus ac moribus componeret. Simili Sertorius commento, ceruam, quam ſecum habebat manſuefactam,vt vocantem exaudiret,ambulantem ſequeretur, Dianæ donum eſſe dicebat,multaque ex occultis per eam edoceri, vt Luſitani crederent,ſe non Sertorii hominis externi,ſed Dei conſiliis duci. Eadem vafricie Maumethes colloquium cum Angelo Gabriele fingebat,vt morbum caducum,quo laborabat,cælaret, & ad peſſimæ legis ſementem faciendam,ſibi multitudinem conciliaret. Affirmabat enim,ſe ideo in terram cadere, quod tantum Angeli ſplendorem ferre non poſſet.

Sic & Antonii aſſeclæ,qui eum in omnibus actionibus Ioannis I. Portugalię Regis veſtigiis inſiſtere volebant,ne in re aliqua ei ſimilis non videretur, miraculo etiam eum Regem deſignari diuulgarunt. Audierant enim fabulam de infantula Octimeſtri quam Eboræ,quo tempore Ioannes ille Regnum affectabat,in cunis dicebāt bis acclamaſſe, *Portugalia pro Rege Ioanne.* Quare & infantulum (ſexum enim mutarunt,ne imitatio videretur) eadem de Antonio prædixiſſe iactabant. Quod longa manu author noſter in ſuo libro notauit,vt ſcilicet ſcirent omnes,eum hominem eſſe egregie ſtolidum,qui non ſenſit,id magis Antonii ſui cauſam lædere,quàm iuuare. Colligitur enim hoc Sycophantiam fuiſſe, vel (ſi negent) Diabolum,qui pater mendacii eſt,ore eius infantis fuiſſe locutum,cuius vaticinio euentus non reſpondiſſet. Regnum enim ei delatum eſt, cui iure diuino, & humano, & noſtratium legibus debebatur,& cui (ſi Luſitanorum ſuffragiis deferendum eſſet) propter eximium orthodoxæ fidei zelum,maximam potentiam,incomparabilem gubernandi peritiam,iuſtitiam,& liberalitatem, potiori iure deferri debuit.

N E *porro eorum omnium, quæ Henrici Cardinalis & Portugaliæ Regis, Gubernatorum, & Antonii tempore contigerunt, fides abrogetur, lectorem monitum velim, me eorum non auritum, ſed oculatum teſtem extitiſſe.*

CENSVRA XLVI.

AVdisti (vt opinor) frater Iosephe, eum qui semel verecundiæ limites transierit, oportere esse gnauiter impudentem. Gloriaris enim, contra Diui Pauli sententiam, de eo quo maxime erubescere debueras, te scilicet, nec legitime certasse in agone, nec vt bonum militem militasse: sed secularibus, & omnibus omnium te implicuisse negociis. Tantum igitur tibi erat ocii ab re tua, vt ea curares, quæ ad te nihil attinerent? Dic ergo nobis sacerdos, quando preces horarias recitabas? Quando inter psallentes fratres Domino canebas? Quando rem sacram faciebas? Dic concionator Regiæ, & Theologiæ Professor, quando quod dicturus eras meditabaris? Dic obsecro monache, qui à singularitate nomen sortitus es, cui carcer oppidum (vt Diuus Hieronymus ait) & solitudo paradisus videri debuit, quid agebas in foro? Quid per plateas, vias, portus, & angiportus circumforaneus quærebas? Quid agebas in Gallia? Quid in Insula S. Michaelis, quam aduersus PHILIPPVM Regem tuum concitasti: eum inquam Regem, qui cum summo supplicio dignus esses (qua est clementia & religione) te inter alios in bello contrà patriam captum, & læsæ maiestati obnoxium, tuo sodalitio reddi iussit illæsum? Quid inquam agebas inter tubas & classica? Quid inter armatos in patriam? Quid inter bombardas & belli tonitrua, qui vitæ tranquilliori te dicaueras? Satius profecto tibi fuisset, si cum tot res ageres, animam egisses, ne his eam flagitiis inquinares. Quid est esse Ardelionem, quid Prothea, si hoc non est? Nec athenæ quidem & cõpedes, quibus te in carcere à tuo Præsule vinctum vidimus, quietum potuerunt reddere. Sed iis ruptis aufugisti, ne quid deesset quod ageres: & vere Prothea referres: vt de te illud Flacci videatur dictum:

Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Protheus.

Sed omissis his (Censorem enim non accusatorem agimus) testimonium tuum ad iuris libellam expendamus: vt appareat, quanta tibi fides adhibenda sit à Gallis hominibus, quibus imponere voluisti. Primum, si numero fides testium constat, tu solus es, qui has nugas asseris: & vnius hominis testimonium quantumuis magni nullum est. Si testimonio fides etiam iureiurando quæritur, tu hæc non iurasti, sed finxisti. Si in teste (secundum Modestini sententiam) integritas vitæ, & mores ponderantur, tu vitæ perditissimæ homo, proditor patriæ, & publicus hostis, tui ordinis transfuga, & apostata. Qui cum in eorum religiosorum conuictu & contubernio degeres, quorum exemplo, posses innocentem atque beatam vitam transigere, militarem istam elegisti inter remiges & carnifices Philippi Strozi factus miles, atque gladiator. Si testis affectus suspicione carere debet, tu suspectissimus eras, qui eius viri causam defendis, & amplificas, cuius comitem & assedam te omnes scimus: in cuius comitatu captus es: in cuius obsequio nunc degis, quod ad eum rupto carcere rediisti: cuius gratia patrios lares, religionis institutum, & ipsum Dei numen reliquisti. Denique si in testimonio verisimilitudo rerum spectanda est (vt Iureconsulti docent) præterquam quod falsa, impossibilia, & à nemine audita nobis narras, tu homo obscurus & ignotus, nulla literatura, aut gratia commendabilis, quomodo poteras interesse procerum consiliis, Regum arcanis, Principum legationibus, ordinum postulationibus, epistolis, nunciis, actibus, omnibus deniq; rebus, quæ tam diuersis locis agitabantur, nisi forte Gygis annulum, aut Plutonis galeam habebas, quibus conspicuus non esses?

IN IOANNIS. I. ELOGIO.

EXCLVSIS *Ioanne Principe, & Dionysio, fratribus legitimis, quos mancipii nexu Ioannes Rex Castellæ coarctatos asseruabat.*

CENSVRA XLVII.

MAncipii nexu coarctantur serui, qui ideo dicuntur mancipia secundum Varronem, quod manu capiantur. Mancipii vero nexus alienatio est dominii, & possessionis, & dominii traditio, secundum Boethium in Cicer. Topica. Ioannes autem Rex Castellæ Ioannem asseruari, tantisper iussit, dum de Regno Portugaliæ disceptabatur, ne si ille in Portugaliam veniret, vt erat omnibus gratiosus & charus, ob multas animi & corporis dotes, & quod pro Petri filio legitimo erat habitus, spreta Beatrice Regina, Regnum inuaderet. Falsum est autem, eum dictum fuisse Principem. Falsum etiam Dionysium in custodia fuisse: vt à quo Castellæ Rex non metuebat: quod minor ætate esset, quam Ioannes, nec populo tam charus.

CVM

CVM *Diaconatus Ioannes apud Conimbricenſes perſonam ſuſtineret.*

CENSVRA XLVIII.

FAlſum hoc eſt. Nullius enim ſacri ordinis charactere fuit inſignitus. Et Summi Pontificis diplomate ſolum conſtat, eum militiæ vinculo, & perpetuæ caſtitatis voto, quod Milites Auiſienſis ordinis eo tempore concipiebant, exolutum fuiſſe. Magiſtros autem militiarum, viros ſcilicet militares, nunquam ante Ioannem, nec poſt, ſacris initiatos legimus. Mirum autem eſt, quanta cura impoſtores ii per omnia voluerint exæquare ſuum Antonium Ioanni Auiſienſi Magiſtro: quaſi ſi ſimiles in multis forent, eadem omnino de Antonio ſperanda, eadem pro eo agenda eſſent, nulla temporis, loci, aut perſonarum circunſtantia perſpecta. Ne vero vlla in re diſpares viderentur, quod Antonius Diaconatu fuerit initiatus, Ioannem etiam Diaconum comminiſcuntur. Ex quo fides huius boni hiſtorici conſtare poteſt, qui Diaconatum in Ioanne fingit, in Antonio celat, cauſæ ſuæ fauens.

IOANNI *coniugali toro iuncta eſt Philippa Ioannis de Gandauo Ducis de Lancaſtro filia, quæ plures eius opera liberos extulit, nempe Blancam, & Alfonſum, quibus immatura mors infantiæ ſurgentis vſum ademit.*

CENSVRA. XLIX.

HIc etiam cum ſuis elegantiis errat. Alfonſus enim primogenitus non infans, ſed iam fere adoleſcentiæ initio, ætate ſcilicet X. annorum menſium III. dierum XXIII. mortem obiit. Natus quippe Sanctarenę anno M.CCC.XC XXX. die Iulii, moritur anno M.CCCC. XXII. die Nouembris. Sepelitur Bracharę in ſummo templo, in pulcherrimo tumulo ęneo, quem Iſabella Dux Burgundiæ eius ſoror, è Flandria optimè fabricatum ad fratrem honeſtiùs ſepeliendum miſit.

ET *Petrum Ducem Conimbricæ, &c. cui deſponſata eſt Iſabella de Aragano, Ioannis Comitis de Vrgel filia:*

CENSVRA L.

ERrat hîc. Iacobus quippe Comes Vrgellenſis ille dicebatur, non Ioannes. Notum eſt enim Iaimium pro Iacobo, non pro Ioanne dici ab Aragonenſibus. Nec meminit de Iacobi Regis hiſtoria, quam ipſe narrat in Commentariis, quos ſcripſit de vita ſua, ſecundum Petrum Beutherum Theologum in eiuſdem Iacobi vita. Eſt autem huiuſmodi: Maria Aragoniæ Regina vxor Regis Petri cognomento Catholici, cum filium peperiſſet vnicum, & dubia eſſet, quod nomen illi inderet, promiſit, ſe illius Diui nomen impoſituram, cuius cæreus inter alios eiuſdem ponderis accenſus minus decreſceret. Oblatis igitur tot cæreis, quot ſunt Apoſtoli, vniuſcuiuſque nomine ſingulis cæreis inſcripto, cum is qui Diuo Iacobo erat dicatus, minus quàm cæteri abſumptus fuiſſet, Iaimii nomen Infanti impoſitum eſt: quod apud Aragonenſes idem eſt, quod Iacobus. Comes autem Vrgellenſis Iaimius dicebatur.

ET *Ioannem, qui filiam Fernando nepoti ſuo deſpondit, alteramq; Iſabellam Ioanni II. Caſtellæ Regi, quæ Alfonſi Caſtellæ, qui infans vita ceſſit, mater fuit.*

CENSVRA LI.

IN hoc etiam errat. Ioannes quippe obiit anno M. CCCC. XLII. Poſt mortem vero eius anno ſcilicet M. CCCC. XLVII. Petrus eius frater, qui regni clauum tenebat, Iſabellam Ioanni II. Caſtellæ Regi, Beatricem Fernando nepoti ex fratre Eduardo Rege deſpondit.

Alfonſus autem, qui ex Ioanne Caſtellæ Rege & Iſabella natus eſt, non infans deceſſit, vt iſte ait: ſed ætate XII. annorum iam Rex Caſtellæ electus, non ſine ſcelere & magna perfidia procerum quorundam, viuente fratre Henrico Rege, & vidente.

FERNANDVM *etiam ordinis militum de Auis Magiſtrum, inculpatæ probitatis virum, cui ob vitæ ſanctimoniam, in beatorum claſſe ſedes inſtituta eſt.*

CENSVRA LII.

FErnandus hic Infans Portugaliæ, vitæ puritate clarus, & veræ religionis exemplar habitus eſt: & quem pie credendum eſt, frui beatorum felicitate. Inter Sanctos autem, vt hic ait, non eſt relatus.

HENRICVM *Ducem de Viſeo.*

CENSVRA LIII.

PRæpoſtero naſcendi ordine ponit Henricum, qui ætate maior erat, quam Ioannes, & Fernandus fratres. Natus eſt enim Henricus anno MCCCXCIIII. Ioannes anno MCCCC. Fernandus vero anno MCCCCII. Vnde cum Rex Ioannes pater in Africam traiiceret cum filiis Eduardo, Petro, & Henrico, Ioannes & Fernandus pueri, & armis non dum vtiles, domi manſerunt, & inde calamitas Fernandi ortum habuit. Cum enim vir factus fratrum gloriæ inuidiſſet, qui in Septemſi expugnatione magnum fortitudinis ſpecimen exhibuiſſent, & equeſtrem ordinem adepti eſſent, ne ipſe degenerare videretur, Regi Eduardo fratri funeſtam illam in Tingim Mauritaniæ Metropolim expeditionem perſuaſit, vt ex eius obſidione poſſet aliquod decus reportare. In quo, fortunæ iniquitate, res tam male ceſſit, vt fuſi noſtri ſeſe dederint ea cōditione, vt Septā, quā paulo ante bello ceperant, cum omnibus captiuis Sarracenis reſtituerent. Fernādus autē ipſe obſes datus eſt, donec reſtitutio fieret. Quæ conditio cum Regni proceribus non placuiſſet, propter maximum periculū, quod non Hiſpaniæ modo, ſed vniuerſæ Chriſtianæ Reipub. ex ea reſtitutione imminebat, inſons Princeps crudeliſſimè à Sarracenis tractabatur, quo celerius Septam traderent: donec ſeptem annis tranſactis, labore & mœrore conſumptus in captiuitate periit, magno patientiæ Chriſtianæ exemplo.

PHILIPPAM *Erici Daniæ Regis vxorem.*

CENSVRA LIIII.

PERTÆSVS hic ſcriptorum noſtratium, de rebus noſtris conſuluit Vuolfangum Lazium, vt peritiorem: & ita cæcus cæcum duxit in iſtas foueas. Et vt eſt perfrictæ frontis, & audax, quod ille non affirmat, pro comperto aſſerit. Ait enim Lazius, eſſe nonnullos, qui dicunt, filiam fuiſſe huic Regi Ioanni nomine Philippam Erico Danorum Regi nuptam. In quo illos falli, non eſt dubium. Vnde autem hic error habuerit originem, diuinaci coniectura mihi videor aſſecutus. Audierant iſti, Regem Daciæ, fortaſſe Ericum nomine, duxiſſe vxorem filiam Regis Portugaliæ. Scimus enim Leonoram filiam Regis Alfonſi II. nupſiſſe Regi Daciæ, & Leonoram filiam Infantis Fernandi Domini Serpæ, & ipſius Alfonſi neptem primogenito Daciæ. Legerunt etiam apud Æneam Syluium in hiſtoria Boemica, cap. xliij Ericum Regem Daciæ, & ſimul Petrum Infantem Portugaliæ iuuiſſe Sigiſmundum Imperatorem, aduerſus fidei hoſtes. Cum igitur audirent, Petrum & Regem Daciæ cognatos eſſe, quod verbum apud barbaros tam comprehendit affines, quam ſanguine coniunctos, crediderunt, Petrum alicuius Reginæ Daciæ viſendæ cauſa, quod ſoror eſſet, tam remota loca adiiſſe: neſcientes illum totum fere circumiiſſe orbem, vt multorum mores & vrbes videret: & in omnium fere eius temporis Principum magnorum aulis fuiſſe.

IOANNEM *Henrici III. Regis Caſtellæ coniugem tertiam.*

CENSVRA LV.

ET hic de ſtercore Lazii hanc collegit margaritam: & multis modis nugatur. Nam præterquam quod Ioannes I. Portugaliæ Rex filiam ex Philippa coniuge nullam habuit, præter Blancam, quæ Infans mortua eſt, & Iſabellam Ducem Burgundiæ, Henricus III. Caſtellæ Rex tertiam vxorem non duxit: vt qui vnicam habuit Catharinam filiam Ioannis Ducis Lancaſtrenſis, & Conſtantiæ filiæ Petri Crudelis Caſtellæ Regis, Philippæ Portugaliæ Reginæ ſororem conſanguineam: quæ ſuperſtes fuit marito. Ioanna vero, quæ Henrico IIII. Caſtellæ Regi nupſit, filia fuit Regis Eduardi, atque huius Ioannis neptis.

LEONORAM, *quæ nupſit Petro IIII. Aragoniæ Regi.*

CENSVRA LVI.

ECce aliud delirium mutuo ſumptum ab Wolfango Lazio. Ioannes enim filiam Leonoram non habuit, vt ſuperius diximus. Nec ſi habuiſſet, eam Petro Aragoniæ Regi IIII. locare poterat. Anno enim MCCCLXXXVII. quo Rex Ioannes vxorem duxit Philippam, quam vnicam habuit, Petrus ille IIII. Aragoniæ, cum iam eſſet annorum LXXII, fato conceſſit. Duxit vero ille Petrus quatuor vxores, quarū prima fuit Maria filia Philippi Nauarræ: altera Leonora Regis Alfonſi IIII. Portugaliæ filia, huius Regis Ioannis amita: tertia Leonora Federici Regis Siciliæ: quarta Sibylla humili loco nata, quam vltima iam ætate habuit.

HABVIT

HABVIT *Alfonſus Brachantiæ Dux ex Beatrice coniuge filios duos, primum ſcilicet Iacobum Comitem de Ourem, &c.*

CENSVRA LVII.

ERrat & in hoc. Alfonſus quippe non Iacobus fuit: qui viuo patre deceſſit. Hic ex Comite Aurenenſi factus Valentiæ Marchio, quo tempore deduxit Leonoram Regis Alfonſi ſororem nouam nuptam, in Italiam ad Federicum III. Imperatorem. Qui vero primus Iacobus, ſeu Iaimius vocatus eſt, pater fuit Theodoſii Senioris, proauus autem Theodoſii Iunioris, qui nunc Ducatui præeſt.

HVIVS *Alfonſi pronepos, & ex aſſe hæres eſt Franciſcus Portugaliæ Comeſtabilis, & Comes de Vimioſo.*

CENSVRA LVIII.

HIC tot ſunt mendacia quot verba. Primum quo ad gradum conſanguinitatis. Quod, etſi parum referebat, quoto gradu diſtaret Franciſcus ab Alfonſo, vt tamē inde etiam æſtimetur, quali verecundia & peritia hic egregius author ſit, referre libuit. Franciſcus ergo Comes Vimioſenſis, de quo iſte agit, nō pronepos, ſed atnepos fuit Alfonſi I. Brachantiæ Ducis, hoc eſt nepos pronepotis. Huius enim Franciſci pater fuit Alfonſus Comes, qui cum Sebaſtiano Rege moritur in clade illa Africana, auus Comes Franciſcus Senior, proauus Alfonſus Epiſcopus Eborenſis, abauus Alfonſus Marchio Valentiæ, atauus Dux Alfonſus. Deſcendendo igitur, huius Alfonſi Ducis Brachantiæ filius fuit Alfonſus Marchio Valentiæ, nepos Alfonſus Epiſcopus Eborenſis, pronepos Franciſcus Senior, abnepos Alfonſus Comes, atnepos hic Franciſcus Iunior, de quo agimus.

CENSVRA LIX.

QVod vero ait, eum fuiſſe ex aſſe hæredem Alfonſi ataui, falſum eſt. Alfonſus quippe Valētiæ Marchio ſine liberis legitimis cælebs deceſſit, viuo patre, ad quem illius Dynaſtia, & hæreditas delata eſt. A patre autem ad Fernandum ſecundogenitum Ducem Brachantiæ, & ab eo continua ſucceſſione ad hunc Theodoſium, qui nunc Ducatu potitur. Alfonſus autem, qui Eborenſis fuit Epiſcopus, Alfonſi Marchionis fuit filius naturalis, ex muliere alioqui primæ nobilitatis, è Souſarum ſcilicet clariſſima familia, quæ Alfonſum Marchionem ſibi maritum futurum credidit: ex quo Franciſcus primus Comes Vimioſenſis vir prudentiſſimus natus eſt, huius Franciſci auus, qui in inſula Sancti Michaelis nauali prælio occubuit.

CENSVRA LX.

QVod ait, Frāciſcum Comitem Vimioſenſem Comeſtabilem fuiſſe Portugaliæ, impoſtura mera eſt. Comeſtabilis enim eſt Theodoſius Brachantiæ Dux. Ad eum autem à Nonio Aluaro Pereira primo Comeſtabili ea dignitas hoc ordine peruenit. A Nonio Aluaro ad Infantem Ioannem Ioannis I. Regis filium. A Ioanne ad filium Iacobum. A Iacobo ad Petrum patruelem filium Petri Infantis, qui per ea tempora à Cathalanis Rex Aragoniæ electus eſt. Ab eo ad Fernandum patruelem filium Eduardi Regis. A Fernando ad Ioannem Montis Maioris Marchionem Fernandi I. Ducis Brachantiæ filium. A Ioanne ad Emanuelem Fernandi filium. Ab Emmanuele, cum in Regno ſucceſſit, ad Alfonſum nothum nepotem ex fratre Iacobo Duce Viſeenſi. Ab Alfonſo ad Ludouicū Infantem Emmanuelis Regis filium. A Ludouico ad Eduardum nepotem ex fratre Eduardo. Ab Eduardo ad Ioannem Brachantiæ Ducem. Ab eo ad filium Theodoſium, qui nunc Ducem agit.

Eo *in prælio quamplurimi Principes, Caſtellaniq; proceres occubuerunt: Portugalenſes vero pauci. Primum ex Caſtellanis hi perhibentur, &c. Thomas Ramires de Areualo. &c.*

CENSVRA LXI.

QVI in memorabili eo prælio ad Aliubarotam, ex Caſtellanorum nobilitate deſiderati ſunt, digni profectò glorioſa fuere recordatione, quod ante regis ſui oculos, & pro defenſione Regni, quod ad ſe pertinere arbitrabantur, pugnando occubuere. Inter eos fuit Ioannes Ramirus ab Arellano Dominus Camerorum, vir ſanguinis nobilitate, & reb. geſtis per totam Hiſpaniam celebris, in Nauarra præſertim, vbi præclara de eo memorantur. Hunc corruptor iſte Thomam Ramirem ab Areualo vocat, clariſſimi ſcilicet viri memoriam delens, & honeſtiſſimam mortem cælans.

Ex *Portugaliæ Regno, mortuorum albo recensentur Petrus Alfonsus Pereira Magister ordinis de Calatraua.*

CENSVRA LXII.

ALuarus Consaluus Pereira, Hospitalis Hierosolymitani Prior, pater Nonii Aluari Pereiræ Comestabilis XXXII. filios dicitur habuisse ex diuersis concubinis, quòd vxorem ex ordinis instituto ducere non poterat: qui ferè omnes patronymicum nomen Aluari habuerunt. Inter eos fuit Petrus Aluarus, qui ætate præcedebat omnes ex Irene Gonsalua natos, & ex Priore Hospitalis in Portugalia, Calatrauensis ordinis Magister à Ioanne Castellæ Rege institutus est, cuius partes fuerat secutus, & in eo prælio ad Aliubarotam cæsus. Huius nomen etiam hic corrumpit, & Petrum Alfonsum vocat contra Portugaliæ, Castellæ, & militiæ Calatrauensis annales.

SEPTAM *ciuitatem Africæ antiquissimam in ditionem Lusitanorum die XIIII. Augusti redegit.*

CENSVRA LXIII.

ERrat in hoc. XXI. enim die Augusti Septa capta est, non XIIII. Ita constat ex annalibus & antiquis monimentis. Memoriæ enim proditum est, quid Rex Ioannes singulis egerit diebus, à XXV. die Iulii quo ex Olisipone soluit, ad eum Augusti XXI. diem, quo ea vrbs expugnata est.

IN EDVARDI ELOGIO.

EDVARDVS *regnauit annos V. & illi nupsit Leonora Fernandi I. Aragoniæ Regis & Siciliæ, Ioannisq́ Nauarræ soror, & Alfonsi cognomento Magni.*

CENSVRA LXIIII.

IGnorat quo patre fuerint Leonora Portugaliæ Regina, & Reges eius fratres: & dupliciter errat. Fernandi enim sororem eam Leonoram esse dicit, cum tamen illa filia fuerit Fernandi cognomento Honesti, seu Antequerensis, ob debellatam ab eo ciuitatem Antequeram, eius scilicet, qui Castellæ fuit Infans, Ioannis I. Castellæ Regis filius secundogenitus, frater vero Henrici III. Deinde errat, quod inter Aragoniæ Infantes numerat Fernandum, cum ii fuerint Alfonsus Rex Aragonensis & Neapolitanus, quem vocant Magnanimum & Sapientem, Ioannes qui Nauarræ fuit Rex, postea Aragoniæ, Fernandi Catholici pater, Henricus Magister militiæ S. Iacobi, Sanctius Magister militiæ Alcantarensis, Petrus, qui in Italia bombardæ ictu periit, Maria Ioannis II. Castellæ Regis vxor, Leonora huius Eduardi Portugaliæ Regis coniunx.

IN IOANNIS II. ELOGIO.

IN *matrimonium sumpsit Ioannes II. Leonoram Infantis Fernandi patrui filiam, quæ peperit Alfonsum Principem, cui Isabella Fernandi V. Regis Aragoniæ filia obtigit.*

CENSVRA LXV.

NOn bene numerat Reges Aragoniæ. Fernandus enim ille, qui Catholicus primus omnium, Summi Pontificis, & Patrum decreto ob Granatam debellatam appellatus est, secundus fuit Aragoniæ Regum eius nominis, nepos scilicet eius Fernandi, qui ex Castellæ Infante, & Duce Penafielensi Rex electus est, & eius nominis fuit primus. Respectu vero Castellæ Fernandus ille Catholicus Quintus fuit, quemadmodum hodie Augustissimus Rex noster PHILIPPVS respectu Aragoniæ & Portugaliæ Primus est, ratione vero Castellæ Secundus, & Quartus Nauarræ. Et in tota Hispania cuius dominium nunc adeptus est, Primus dicetur. Sic & Carolus Cæsar eius pater, qui Quintus erat in Germania, Quartus erat in Nauarra, Primus in Aragonia & Castella. Ita autem simpliciter vocat Fernandum Aragoniæ Regem quasi non fuerit idem Castellæ, Legionis, Siciliæ, & multarum prouinciarum Rex.

IS *in hymenæo filii sui Alfonsi, cui Isabella Fernandi III. Regis Aragoniæ filia prima, &c.*

CENSVRA LXVI.

STans pede in vno, quod modo dixit, modo negat. Supra enim dixerat, Alfonsum Principem duxisse Isabellam filiam Fernandi V. Aragoniæ Regis, nũc filiam Fernandi Tertii: & vtrobiq; errat, vt diximus. Nam nec Tertius, nec Quintus fuit in Aragonia.

IN EM-

IN EMMANVELIS ELOGIO.

HABVIT & Ludouicum primæ strenuitatis Principem, cuius splendor alios suæ ætatis heroes post terga longe reliquit, &c. In quo summum virtutis & religionis specimen, tantis laudibus excelluit, vt orbis Imperio dignissimus videretur, &c. Cui matrimonio non accessit, quod (vt multi nobilissimi ac religiosi autoritate summa digni affirmarunt, & per publicam sententiam, ab Emmanuele de Almada Angrensi Episcopo, & ordinis Sancti Ioannis de Maltha iudice Apostolico determinatum fuit) vxorem haberet occulte & priuatam, ex qua filium vnicum suscepit Antonium, &c.

CENSVRA LXVII.

FVit profecto Ludouicus, non diffitemur, his virtutibus, & multo maioribus cumulatissimus. Quomodo igitur nobis persuadere conaris, Principem ingentis spiritus, & cui eo tempore Regnum videbatur parari, quod Ioannis fratris liberi omnes in cunis fato cedebant, matrimonium contraxisse cum puella tam dispari loco nata, in summa orbitate & egestate constituta, vt Regina etiam, si fata sinerent, futura esset? Quis tam hebes, vt credat, adolescentem Principem florentissimum, non potuisse vnius puellæ pudicitiam expugnare vi, aut machinamentis aliis, quando auro, cui omnia obediunt, non posset? Concedamus eam fuisse castissimam: nec enim aliquis negat. At sub imperio matris erat, è cuius voluntate res pendebat. Quæ etiam vt propositi honestissimi foret, qui poterat tot pollicitationibus, nunciis, & internunciis, & Principis cupiditati resistere? Fuit profecto Ludouicus vir magnanimus, & fortis, & qui tam impari coniugio Regium sanguinem non erat dedecoraturus. Scio tamen non defuturos, qui nobis illud occinant poetarum, amorem omnia vincere. Vincit, fatemur, iuuenes, vt ament, vt cupiditate flagrent. Quotusquisque enim iuuenum sine amore est? Sed non omnes cogit, vt sese in dedecus præcipitent. Alios verecundia, & imparitas fortunæ cohibet, alios parentum reuerentia, alios amplitudo dignitatis, alios dotium tenuitas, & paupertatis metus. Plenæ sunt Comœdiæ Pamphilorum & Cliniarum, qui cum vehementer amarent, non amatas ducunt vxores, nisi postquam ciues Atticas esse comperierint. Et Ludouicus Princeps tam elati spiritus, & verecundus, eam duxisset vxorem, cuius amore impune posset potiri, si vellet? Nec vereretur fratrem Regem, sororem Augustam, sororium Imperatorem, cognatos & affines Reges omnes Christiani orbis? Non denique totum paternum Regnum: non domesticos viros nobilissimos, qui tam dispari dominæ erant seruituri?

Nec profecto tam insolitum foret Principi adolescenti, vnam ad stuprum puellam rapuisse, quam toto orbe cantari: Ludouicum Regis Emmanuelis secundogenitum, cui tunc ad Regni fastigium nihil deerat, nisi vnius hominis fatum, tam indecēs iniisse coniugium. Amabat Infans Petrus Portugaliæ Rex futurus Agnetem à Castro virginem pulcherrimam, & sibi Regii sanguinis necessitudine coniunctam: cumque iam Fernandum hæredem Regni haberet ex Constantia vxore morte functa, ne amor in coniugium desineret, eam Lusitani crudeliter necarunt. Duxerat ante illum Sanctius II. Rex Miciam Cantabriæ Dynastæ filiam sibi sanguine propinquam. Eam tamen disparitatem, quod filia Regis non esset, tam indigne tulerunt nobiles nonnulli, vt eam è mariti amplexibus extractam, in Castellam exterminauerint. Et auderet his exemplis Antonii mater, in florentissimo illo Lusitaniæ Regni statu, Regis Emmanuelis secundogeniti tanta animi magnitudine, vt tu fateris, præditi, & in quo omnium spes sitæ erant, sperare nuptias? Quis tam duri oris, qui hæc affirmet? Quis tam hebetis ingenii qui credat?

Quod si illa tanti animi fuit vt Ludouico in deditionem non venerit, nisi prius eam vxorem duxisset, cur ducta, quando iam radiis mariti fulgebat, & diuinæ & humanæ domus particeps erat, matrimonii non implorauit fidem, quæ coniugium tam obnixe procurauit? Cur in monasterium sine querela vlla se detrudi consensit? Cur se religionis voto authorauit? Si ea per matrimonium ad Infantis dignitatem euecta est, cur eius matrem, socrum iam scilicet, sorores, & propinquos, quos iam Ludouicus habebat affines, in pristina humilitate & tenuitate degere Princeps alioquin magnanimus, & liberalis passus est? Eo profecto pudore fuit Ludouicus, vt (si quis de rebus humanis vita functis sensus adest) nulla maiori potuerit affici iniuria, quam qua Antonius, & eius asseclæ eum affecere. Eo etiam pietatis studio & religionis, vt si eam mulierem sibi matrimonio copulasset, nunquam ab ea esset discessurus.

Quod si hic, quem tu tam pium fateris, vt quamuis in corpore maneret, animo tamen in cælo plerumque versaretur, tam ab hac pietate, honoris & existimationis causa, deuiauit, cur saltem moriens rem gestam non declarauit? Solenne est morientibus, ex illegitimis

filiis legitimos facere, & ex concubinis vxores. Quis igitur credat, eum è conuerſo, toties in teſtamento nuncupaſſe Antonium filium naturalem, qui legitimus eſſet: & eam velle pro concubina haberi, quæ iuſtis nuptiis ſibi eſſet copulata? Scimus enim omnes, eum Antonium maxime dilexiſſe, cui moriens non credendus erat, contra commune parentum votum, damni cauſam dediſſe, vt falſa naturalis filii appellatione, eius caſtra & regalia bona ad fiſcum deuoluerentur, quando ſine liberis legitimis decedebat. Furtum profectò erat, & falſi crimen, celare iuſtas nuptias, & filium hæreditate priuare, contra iuris naturalis rationem, quæ veluti lex quædam tacita, parentum hæreditatem liberis addicit. At nemo eſt qui neſciat religionem, & pietatem Ludouici, & conſcientiæ tam exactum examen, vt iam ad ſuperſtitionem nonnullis tendere videretur. Non igitur credendum eſt, eum vxorem habuiſſe, nec ſi haberet id celaturum etiam poſt mortem, in ſuæ animæ perniciem, & in Antonii dignitatis & vtilitatis detrimentum.

Nullum autem huius rei certius & magis euidens teſtimonium eſt, quam quòd Antonius, vir animi vehementis, & plus nimio audacis, viuentibus Ioanne & Sebaſtiano Regibus, ad legitimi ſtatum nunquam proclamauit, vt patris hæreditatem & feuda adipiſceretur. Tentauit autem id, cum Henricum Regem orbum, morbo & ſenio imbecillum, & pene confectum, nec ob rigorem ingenii & vitam ſeueriorem, laxioris vitæ hominibus ſatis charum, & plebem Regis iuuenis deſiderio ſolicitam atque mœſtam vidit, & multos ex plebis fece ad res nouas moliendas commotos: vt fieri ſolet quando Reſpublica vacua aut deſerta eſſe videtur. Cui profectò glorioſius erat, eius Principis naturalem eſſe filium, qui cum magna laude, & decore ſe geſſit, vt filium tanti Regis decebat, quam legitimum eius, qui tam abiecti fuiſſet animi, vt pro vna explenda libidine, tam humili coniugio ſe & ſuos dedecoraſſet.

Quam verum igitur fuerit illud matrimonium, ſententia toti orbi nota, oſtenſum eſt. Cum enim pendenti iam cauſa ſucceſſionis huius Regni inter competitores Principes, Antonius clanculum nemine ex iis citato, quos ea res tangebat, per equitem ſui ordinis, hoc eſt Hoſpitalenſis, domeſticum ſuum, nulla ei ad id mandata iuriſdictione, ſe legitimum pronuntiari feciſſet, & iuſtas fuiſſe Ludouici Infantis cum eius matre nuptias, certus de ea re Summus Pontifex, motu proprio, Henrico Regi cauſam diſcutiendã, & decidendam commiſit. Fidebat enim Regi, Cardinali, & ipſius Antonii patruo. Hic (ne longum faciam) aſſumptis aſſeſſoribus viris non ſolum nobilitate, ſed etiam eruditione, & morum integritate clariſſimis, Archiepiſcopo Oliſiponenſi, Epiſcopis Leirienſi, Mirandenſi, & olim Viſenſi nunc aulicorum Sacerdotum Antiſtite, & quinque Regis conſiliariis iuriſprudentiſſimis, Antonio citato, & audito, & ſua iura alleganti, & iis omnibus, ad quos res ea pertinebat, matrimonium inter Antonii parentes non fuiſſe, & ipſum illegitime natum protulere. Hæc igitur ſententia rite & rectè à tot competentibus iudicibus, tantæque authoritatis publice lata, quomodo te frater Ioſephe potuit latêre, qui te te omnium rerum, quæ Hẽrici & Antonii tempore geſta ſunt, non auritũ modo, ſed oculatum teſtem paulo ante affirmaueras? Eo igitur te perduximus, vt aut mendax ſis iudicandus, qui ea tam publica de patrono tuo oculatiſſimus omnium teſtis non noueris, aut falſi & ſtellionatus crimine damnandus, qui hæc celaſti, & falſa pro veris nobis obtruſiſti.

LVDOVICI *ſubſidio, Carolus V. ciuitatem Tunetum, quod eſt Regni caput, & ſecundum hiſtoricos antiqua Carthago, à Mauris ſuſcepit.*

CENSVRA LXVIII.

TVnetum & Carthago diuerſæ ſunt vrbes, nec vllus hiſtoricus eſt tam imperitus, qui vnam & eamdem ciuitatem eſſe affirmet. Tunetũ autem à Carthagine duodecim millia paſſuum diſtabat, & fuit poſt deletam Carthaginem conditum. Hodie eſt caput Lybici Regni. Carthaginis ſolum apparent ruinæ, quæ tanta magnitudine, opulentia, ædificiorum pulchritudine, & magnorum virorum vbertate fuit, vt Romæ magna fuerit æmula. De qua ſatius duxit Salluſtius tacere, quam pauca dicere.

HABVIT *Emanuel Catharinam, & Antonium, qui in cunabulis obierunt.*

CENSVRA LXIX.

MAria dicta eſt puella hæc, non Catharina.

EDVARDO *Emanuelis filio matrimonio iuncta eſt Iſabella, Ioannis Brachantiæ Ducis filia.*

CENSVRA LXX.

IOannem vocat, qui Iamius ſeu Iemetius eſt, cum idem ſit, q; Iacobus, vt ſupra diximus. Cum enim Diui Iacobi fanum à multis diuerſarum nationum hominibus viſitetur, varie vocant,

vocant,vt cuiusq; natio est. Alii enim Iacobum, alii Iaquem, alii Iacomem: nonnulli Didacum,nunc Diam,Diecum,Diodocum,Iodocum,Iamium,seu Iemem.Inde Hispani diuersimode efferunt,cum hæc omnia in vnum Iacob nomen tendant.

TERTIAM *vxorem Emmanuel duxit Leonoram,ex qua filiam vnicam habuit Mariam.*

CENSVRA LXXI.

NON fuit vnica Maria. Peperit enim Leonora ante illam puerum, quem in gratiam auunculi Imperatoris, Carolum nominarunt:qui natus Eboræ XVIII. die Februarii anno M. D. XX. decessit Olisipone XV. die Aprilis, anno M. D. XXI.

IN IOANNIS. III. ELOGIO.

IOANNES *III. vxorem sumpsit Catharinam Caroli V.Imperatoris sororem,ex qua hos liberos habuit, Alfonsum, Catharinam, Beatricem, Emmanuelem, Philippum, Antonium,& alterum Alfonsum, Ioannem Principem.*

CENSVRA LXXII.

NON sat habuit historias huius Regni corrupisse, nomina etiam Principum corrumpit & mutat: alios addit,qui in rerum natura non fuere,alios celat, vt sic veritas confundatur,& obscuretur.Ioannes enim duos Alfonsos non habuit,sed vnum: nec filiam vllam Catharinam. Hos autem sustulit mares: Alfonsum,Emmanuelem,Philippum,Dionysium, Ioannem, Antonium. Fœminas habuit Mariam, quam iste de industria omisit, Principem multis nominibus laudatissimam,nuptam PHILIPPO Hispaniarum Principi Caroli Imperatoris filio hæredi,& matrem vnius Infantis,quam ignorare non poterat. De ea autem siluisse,non flagitium,sed piaculum erat.Habuit etiam Ioannes ex Catharina Isabellam,& Beatricem,quæ puellæ obiere.

IN SEBASTIANI ELOGIO.

IN *Africa cum Rege Marrochiorum Mulei Mahamet, cui subsidio futurum conscripserat exercitum,simul cum Mulei Maluco,qui ab eodem Mulei Mahamet* Regni *clauum acceperat, &c.*

CENSVRA LXXIII.

MVlei Malucus, qui priuatam vitam agebat, nobilium defectione, Mulei Mahamet nepotem ex fratre,Regem potentissimum Regno spoliauit:nec ab eo Regni clauum accepit,vt iste ait,sed extorsit:& eum in exilium ire coegit. Acciperet autem,si Malucus illi Regnum sponte obtulisset.

SEBASTIANVS *vitæ suæ summam totam percurrit V.die Augusti,anni M. D. LXXVIII.*

CENSVRA LXXIIII.

TAM funesta fuit quarta illa Augusti dies Africanæ cladis,vt non hoc tempore,quo recens adhuc eius calamitatis memoria est,sed futuris seculis; semper dira,nefastaq; recurret:& à Lusitanis nigro notanda lapillo. Hic autem veridicus scriptor, tam breui eam quintam fuisse diem, nobis narrat.

IN HENRICI ELOGIO.

NATVS *est Henricus anno M. D. XII. die prima Februarii,qua etiam mortuus est,luna eclipsim patiente anno M. D. LXXX.*

CENSVRA LXXV.

ERror hic in horoscopo Regis Henrici, genethliacis & astronomis non parui momenti esset.Natum enim dicit prima die Februarii.qui vltima Ianuarii in lucem prodiit. Et mirum certe est, qui se superius iactauerat, omnium quæ Henrici tempore acciderunt, fuisse testem oculatum,fugisse eum rem tam notabilem, quanta est vnius Regis sine liberis excessus, de cuius successione tam ingens disceptatio sperabatur futura: & è qua pendebat,esset ne futurus frater ipse Iosephus Regis concionator, an Prioris Cratensis. Mendacium igitur hoc inexcusabile est, tam circa Henrici natalem, quam circa lunæ defectionem, quæ secundum astrologorum ephemeridas, per rerum naturam, vltima die Ianuarii necessario futura erat.

QVod vero eorum ſcopus, qui hanc de genealogia Regum Portugaliæ plantarunt arborem, fuit per machinationem quamdam exteris hominibus obrepere, & perſuadere, Portugaliæ Regnum populorum ſuffragiis, & electione dari ſolere, credentes ſcilicet, hoc pacto, Antonii cauſam non excuſabilem modo, ſed etiam (ſi Diis placet) iuſtam fuiſſe, ſeorſum reſpondendum ad ea duximus. Electos autem à populo aiunt fuiſſe Alfonſum Regem I. Alfonſum III. Ioannem I. Alfonſum V. Emmanuelem, Henricum & ipſum Antonium. Quod quam falſum ſit, & apud nos ridiculum, ex perſona cuiuſque demonſtrabimus.

CENSVRA LXXVI.

IN primis quoad Alfonſum I. attinet, quid abſurdius dici poterat, quam eum, qui Portugaliæ Princeps erat, à militibus ſuis, in quos vitæ neciſq; ius habebat, nomen & dignitatem Regis accipere potuiſſe? Vulgatum iuris axioma eſt, neminem ſuam rem vtiliter ſtipulari poſſe. Quid autem milites illi in Alfonſum noui contulere, quod tunc penes illum non eſſet? Tranſtulerat Portugaliæ populus in Alfonſum Imperatorem, & ante in eius maiores, ius omne ſuum, imperium, & poteſtatem: ille in Taraſiam filiam, & Henricum Comitem: ii in Alfonſum ſuum iure legitimo ſucceſſorem. Quid ergo apud populum reliquum erat, quod in Alfonſum poſſent amplius transferre, ciuitates ne, oppida, aut caſtra? Ea Alfonſus non populus habebat. Regis dignitatem non poterant: ſuperioris enim illud munus erat, non inferioris, non ſubditi, non vaſalli. Vtendum enim eſt in re noua, nouo vocabulo. A rege igitur Legionenſi, qui Comitem crearat, Regem dici permittendus erat, qui Rex fieri vellet: vel à Summo Pontifice, ſi ſe clientela exemptum aſſereret. Notiſſimi etiam iuris eſt, inter innumera, quæ in perſonarum electionibus ad dignitates aut magiſtratus requiruntur, duo eſſe capitalia, rem ſcilicet, quæ vacet, & electorum arbitrium liberum conferendi, in quem velint. Quæ igitur electio ea erat, vbi nec res erat, quæ daretur, nec qui conferre poſſet? Quid ergo milites illi egere? ad auguſtius & honorificentius nomen ſumendum, conſilio & precibus Principem ſuum impulerunt, non imperium maius, aut efficacius conceſſerunt, apud quos nihil poteſtatis erat reliquum. Cum enim Alfonſo nihil ad Regnum, niſi ſolum nomẽ deeſſet, quod ditione Reges æquaret, & Henricus pater adeo ſe à Legionenſis Regis iugo exemiſſet, vt vrbem Aſturicam, & nonnulla oppida vi cepiſſet, duces exercitus eum adhortati ſunt, quando cum Regibus pugnam commiſſurus erat, vt Regem ſe appellari pateretur, magnumq; hoc ad pugnandum incitamentum futurum. Reſpuit Alfonſus conſilium, ſed tandem precibus victus, Regem ſe dici, & acclamari paſſus eſt: non quod electus ab illis fuiſſet qui nec ditione, nec dignitate dominum augere poterant. Quod vero Regia ea dignitas nulla authoritate ſuffulta erat: quod id nec à ſuo, nec à ſuorum arbitrio poterat pendere, ab Alexandro III. Summo Pontifice Regiam ſibi, poſteriſq; impetrauit dignitatẽ. Quod quidem creatio & augmentum fuit dignitatis, non ad dignitatem electio, aut electionis alicuius confirmatio. Adeo autem verũ erat, non potuiſſe Portugalenſes eo tempore Regem ſibi eligere, vt ſi Alfonſus eo prælio occubuiſſet, & res ad eum ſtatum redacta videretur, quo populus iure omnium gentium, ſibi Regem creare poſſet, illis tamen non liceret, quod Legionenſis Regis beneficium Portugalia erat, in cuius poteſtatem recidebat.

CENSVRA LXXVII.

QVod vero Alfonſum III. tam in arbore de genealogia, quam in libello electum fuiſſe ait à populo in gubernatorem, & poſtea in Regem, falſiſſimum etiam eſt, & contra annalium & litterarum Summi Pontificis fidem. Notum ſiquidem eſt, non Luſitanis modo, ſed & toti orbi ob cap. Grandi, de ſuppl. negl. Prælat. lib 6. quod ex iis litteris ſumptum eſt, quia Sanctius remiſſo eſſet animo, & ſocordi, & omnia ad libitum Mitiæ vxoris, & ſceleratorum quorundam nobilium in Regno fierent, ex quibus populus miris affligebatur modis, nec monitiones Honorii III. & Gregorii IX. Summorum Pontificum, nec etiam ſacrorum interdictiones quicquam proficerent, Innocentium IIII. in Concilio Lugdunenſi, querelis Ioannis Archiepiſcopi Bracharenſis, Tiburtii Epiſcopi Conimbricenſis, Roderici Gometii Briterii, & Gometii Villegæ nobilium virorum commotum, Alfonſum Comitem Bononienſem fratrem germanum Regis Sanctii, virum prudentem, & magnanimum, adde & fratris heredem legitimum, quod Sanctius liberis careret, illi vicarium dediſſe, vt Portugaliæ Regnum gubernandum, & tuendum ſuſciperet. Erat tunc in Gallia notiſſimus Alfonſus, tum propter Regii ſanguinis ſplendorem, tum quod ei paulo ante Summus ipſe Pontifex, ad expeditionem belli Syriaci, quam parabat,

parabat, diplomatà ducibus crucigerorum dari solità concesserat. Cum vero Lusitani ea sint naturà, vt Regem semel susceptum nunquam deserant, sciebat Alfonsus, etiam in tantis calamitatibus, populum, qui in Sanctii verba iurauerat, sibi non obtemperaturum. Literas igitur longissimas illas quidem ad populos Portugaliæ, ab Innocentio impetrauit, quas nos in ipsis Regiis scriniis vidimus, quibus Sanctium Regni administratione interdicebat, & interminationibus, & pœnis populum Portugaliæ, ad Alfonsi obsequium cogebat, & arcium custodes vt Alfonso castella traderent, & fidelitatem ei iurarent, Archiepiscopo Bracharensi, & Conimbricensi Episcopo iniungens, vt pœnis, & ecclesiasticis censuris, eos ad ipsius Alfonsi obedientiam compellerent. Præter has, alias in Regio archiuo vidimus literas de eadem re, ad populum Portugaliæ, quibus idem Pontifex Innocentius, illius causæ executionem, vniuersis fratribus Fràciscani ordinis eius Regni, mandabat. Frater etiam Desiderius vir magna religione & doctrina, legatus missus est in Portugaliam, qui Summi Pontificis nomine, totius Regni arces Alfonso tradendas curaret, & earum custodes in eius verba iurare cogeret. Tantæ molis videbatur, viuo Sanctio, Lusitanos alium eius loco velle Rectorem. Nec aliquis fere ex Portugaliæ proceribus, aut arcium Præfectis inuentus, qui non expectata obsidione, aut Pontificis interminationibus, Alfonso obediret, aut castello eum vellet recipere. Tanta constantia, sui Regis, qualis qualis erat, ius inuiolatum volebant. Vnde cum Martinus quidam Fernandus Taidius, Leiriensis arcis Præfectus, acceptis ab Alfonso muneribus, eum sua sponte, & non expectatà vi aliquà, castello excepisset, apud nobiles illius temporis magnam subiuit infamiam. Multi autem fuere, qui nec obsidione, nec sacrorum interdictione, nec vllis adducti minis, castella tradidere, Sanctio incolumi. E quorum numero fuit magna animi constantia, & fidelitate vir, Martinus Flectius Conimbricensis arcis Præfectus, de quo non longa videri debet narratio. Obsessus is ab Alfonso longo tempore, vsque ad famis & sitis extrema perstitit: nec vllis promissis, precibus, aut minis adduci potuit, vt à proposito desisteret. Alfonsus perspecta hominis constantia & fidelitate, propter quam eum saluum volebat, vbi primum de morte Sanctii fratris nuntius allatus est, ab exercitu mittit obsessis ad victum necessaria, quibus diuturnam famem, atque sitim depellerent, & literas ad Martinum de morte Regis. Ille initis induciis tanti temporis, quanto Toletum ire, & inde redire valebat, vt propriis oculis veritatem indagare posset, Toletum iuit, & auditâ morte Sanctii, non credidit officio satisfecisse, nisi claues ei, à quo illas acceperat, tradidisset. Sepulchrum aperuit, & agnito Regi claues brachio suspendit dextro, & à præsenti notario, instrumentum rei gestæ accepit. Reuersus Conimbricam, arcem Regi Alfonso tradidit. Ille tam constanti fidelitate laudata, claues Martino offert, eumque Conimbricensis arcis custodem, posterosque suos in perpetuum constituit, ea prærogatiuà, vt nunquam iusiurandum ab eis fidelitatis exigeretur, in tantæ fidei memoriam. Martinus gratiis Regi actis, beneficium non accepit, liberis & posteris suis dira imprecatus, si vnquam arcem tuendam à Principe aliquo suscepissent. Quo igitur ore isti audent affirmare, Alfonsum populi suffragiis, in gubernatorem fuisse electum, qui tot obsidionibus oppidorum, tot interdictis sacrorum, & execrationibus Pontificum, tam difficulter admissus est?

Tempore vero quo Sanctius è vita sine liberis excessit, cum Alfonsus in possessione Regni esset, quod patris olim fuerat, modo fratris, quid opus erat populi suffragiis in Regem eligi, qui fratris proximus erat agnatus, & legitimus successor, vt in eodem capit. Grandi, Summus ipse Pontifex declarauit, *Mandamus* (inquit) *quatenus nobilem virum Comitem Boloniensem præfati Regis Portugaliæ fratrem, de deuotione, probitate, ac circumspectione multipliciter commendatum, qui eidem Regi, si absque legitimo decederet filio, iure regni succederet, quiq; examinatus, &c.* Quæ igitur electio futura erat de illo, qui iure gentium, ciuili, & Lusitanorum, erat ad successionem fratris vocatus, & summi Pontificis decretò declaratus? Aut quo iure, qua potestate, Lusitani, nisi Alfonsò, in eo rerum statu, poterant Regnum deferre? Cum indubitati iuris sit, & omnium Doctorum sententiis comprobatum, in regno ad millesimum cognationis gradum debere produci successionem?

CENSVRA LXXVIII.

QVOD vero ad Ioannis I. electionem attinet, nemo est qui non intelligat, si modo nostrarum rerum omnino expers non sit, & rem ad amussim expendat, non per iustam electionem aliquam, cum ad Regnū peruenisse, sed per merā vim & armorum iudicium. Qui enim ex nobilibus eum in Regem elegerunt, excepto Nonio Aluaro Pereiraeius A-

chate, pauciores numero, & conditione minores erant, qui aut libertatis amore, aut ſtudio rerum nouarum tenebantur. Plures vero, & dignitate præſtantiores, militiarum ſcilicet Magiſtri, Comites, & arcium Præfecti, & qui Regalia, quæ vocant iura, aut vectigalia poſſidebant, cum omnibus fere ciuitatibus, Oliſipone dempta, Ioannem Regem Caſtellæ Dominum, & Principem ſuum legitimum agnoſcebant, & in eius verba iurarunt. Verebantur enim, ſi à potentiori deficerent, vt ea omnia amitterent, quæ à Luſitano Ioanne ſe conſecuturos non certo ſperabant. Illuſoriam etiam eam electionem iudicabant, in qua omnia deerant requiſita, tam circa perſonas, quam numerum electorum, & cauſas eligendi.

Vbi vero prælio ad Aliubarotam commiſſo, Ioannes Luſitanus victoriam adeptus eſt, & Ioannes Caſtellanus Rex aciem deſerens, in Caſtellam contendit, adeo ſuorum animos conſternauit, vt multi, ſeu metu victoriæ, ſeu more hominum, qui ſe eò quò fortuna, inclinant, plerique Luſitano ſe dedidere: nonnulli in Caſtellam immigrarunt: alii arcibus ſuis, & caſtellis ſe tutati ſunt, à Caſtellæ Rege præſidium expectantes. Quod eo bello fractus, cum non attuliſſet, paulatim in Luſitani ditionem, & poteſtatem venerunt: atque ita rerum potitus eſt. Abſurdum eſt igitur & ineptum, dicere, iure electionis eum fuiſſe Regem, cum ius in armis poſitum fuerit: & idem obtinuerit, ab ijs paucis electus, quod ſine electione obtenturus erat. Hoc vero Dei iudicio, & Ioannis Regis & procerum Caſtellæ periurio Luſitani imputabant, qui iuſiurandū contemnentes, quod, manibus tacta ſacratiſſima corporis Chriſti hoſtia, conceperunt, pacta cum Fernando & nobilibus Portugaliæ inita fregiſſent, & aduerſus conuentionem arma ſumpſiſſent: atq; ab Vrbano VI. vero Chriſti vicario deſciſcentes, Clementem Pſeudopapam ſecuti, piorum cœtu eſſent moti. Quare victoriam illam diuinitus contigiſſe, creditum eſt: & nouis ob id votis, ſe ciues Oliſiponenſes obligarunt: quæ adhuc quotānis publice ſoluuntur. Ea enim Caſtellani exercitus amplitudo erat, ea Luſitanorum ſemiermium paucitas, qui ſub Rege ſuo pugnabant, vt ſine miraculo viciſſe, non credibile fuerit viſum.

Quod ſi legitime eum quis electum fuiſſe contendat, nullo exemplo magis apertè conuincitur, Portugaliæ Regnum non ſolere populi ſuffragiis deferri, in defectum deſcendentis ab vltimo poſſeſſore, ſi aliquis ex cognatis à latere extare contigerit; niſi eo ſolo caſu, quo nec deſcendentes, nec cognati reperiantur. Illis enim Comitiis Conimbricæ habitis, in quibus Ioannes electus fuit (vt ex annalibus conſtat, & ex ipſo electorum decreto, quod in Regio vidimus archiuo) electores teſtati ſunt, ideo ſe Ioannem in Regem elegiſſe, quod Fernandus Rex ſine ſobole legitima, & ſine cognatione obiiſſet. Vnde iure gentium potuiſſe populum ſibi Regem, aut Rectorem eligere, quem vellet, aſſerebant. Dicebant enim & merito, Beatricem filiam Fernandi adulterio & inceſtu fuiſſe conceptam. Notum quippe erat, Leonoram iuſtam fuiſſe vxorem Ioannis Laurentii Cugnæ, à quo reclamante Rex eam iam duorum filiorum matrem abduxit. Ipſum etiam Ioannem Laurentium, Fernando intra quartum conſanguinitatis gradum fuiſſe coniunctum. Ioannem vero & Dionyſium Regis Petri filios, & Fernandi fratres, qui ad Regem Caſtellę tranſierant, nothos fuiſſe, vt quos ex Agnete à Caſtro concubina, & ſanguine propinqua Petrus ſuſtuliſſet: præterea hoſtes nominis Luſitani & perduelles, vt qui hoſtili manu cum Ioanne Caſtellæ Rege, & ante cum patre Henrico, in Portugaliæ fines populabundi excurriſſent, grauiaque damna & cædes ſuis ciuibus intuliſſent. Quocirca etiam ſi legitimis quæſiti nuptiis fuiſſent, quod ſe hoſtes & alienos à Portugalia declaraſſent, non potuiſſe eius Regni ſucceſſionem adipiſci. Multa prȩterea adducebant, quibus eos Regni ſucceſſionis incapaces oſtenderunt. Credentes igitur, ſe ad eum rediiſſe ſtatum, quo iure omnium gentium poſſent ſibi Regem creare, Regno ſcilicet vacuo, Ioannem virum fortiſſimum, & de Repub. optime meritum, è Regum Portugaliæ ſtirpe prognatum, Regis videlicet Petri filium, Fernandi recens defuncti fratrem, Regem ſibi eligere poſſe, dicebant.

Non eſt igitur cur iſti dicant, Ioannem electione populi fuiſſe Regem, ea ratione quod Fernandus ſine deſcendenti hærede deceſſit: quaſi ſi cognatos haberet, populo ius etiam electionis competiiſſet. Quod quidem contra ius omnium gentium eſſet, & contra Doctorum omnium ſententias, qui (vt ſuperius diximus) ad Regnorum ſucceſſiones, iura ſanguinis, vſq; ad omnes remotiſſimos gradus, valere dicunt.

CENSVRA LXXIX.

QVOD etiam addunt, Eduardi Regis poſtulatione, à populorum conuentu impetratum, vt Alfonſum primogenitum in Principem eligerent, ob fratrum diſſidia eius morte

morte vitanda, id mera calumnia eſt, qua impoſtores iſti fortiſſimos, & ſanctiſſimos viros infamant, de quorum fide nunquam frater Eduardus dubitauit. Nec enim vllum fidelitatis & obedientiæ exemplum tam nobile, quam illorum Principum in Regem puerum fuit. Nec Petrum excipio, quod inimicorum calumniis perfidiæ falſo ſit inſimulatus. Omnia vero perperam fabulator hic, cauſæ ſuæ fauens, narrauit. Sine conuentu enim populorum, & nullis habitis Comitiis, inſtituit Eduardus vt Alfonſus eius primogenitus, Princeps deinde diceretur. Prima quippe Comitia ab Eduardo indicta fuiſſe, poſt Ioannis patris exequias, ad quas populorum legati, antiſtites Regni, & proceres conuenere, certum eſt: quo tempore Alfonſus Princeps iam dicebatur. Sintræ enim, cum Infantes poſt patris mortem, & ante comitia, Alfonſo puero fidelitatem iurarunt, Princeps à patre vocatus eſt, vt ex annalibus noſtris conſtat. Cum vero Alfonſus primogenitus Eduardi eſſet, & legitimus Regni ſucceſſor, quî poterat populus eum eligere, ni poſſet etiam Regnum aliis deferre? Ea enim electorum poteſtas eſt, vt è multis cui velint, dignitatem conferre poſſint, qualis eſt illorum, qui Romanum eligunt Imperatorem. Iuſiurandum vero fidelitatis, quod à populorum conuentu exigitur, obligatio eſt ſeruiendi, non poteſtas eligendi. Quid enim Principatus nomen dignitatis auxit in Alfonſo, quod antea non habuiſſet? Aut in quo Infans primogenitus à Principe niſi nomine nudo differt? Occaſio autem mutandi dignitatis nomen, à conſuetudine, quæ in aliis Hiſpaniæ Regnis inoleuit, nata eſt. Ad imitationem enim primogenitorum Regum Angliæ, qui Principes Gaulis, & Gallorum, qui Delphini Viennæ appellabantur, Ioannes I. Caſtellæ Rex, Henricum eius primogenitum Principem Aſturiarum dici inſtituit. Hoc ſecutus filius illius Fernandus, eius nominis Primus Aragoniæ Rex, Alfonſum primogenitum, Principem Gerundæ voluit appellari. Carolus etiam III. Nauarræ Rex nepotem ſuum Carolum Regni ſucceſſorem futurum, Viennæ Principem nuncupauit. Quare Eduardus Rex Portugaliæ, qui ſolus ex Regibus reſtabat Hiſpaniæ, ne filius Alfonſus diuerſo appellaretur vocabulo, omiſſo antiquo Infantis nomine, vocari eum iuſſit Principem Portugaliæ, ſine vlla populorum opera, aut conſenſu. Quid enim hoc ad populum? Si quid etenim ea appellatione dignitatis Alfonſo accreuiſſet (quod dicendum non eſt) nullo iure id à populis conferri poterat, niſi à Rege, cui à principio ſe, ſuaque omnia tradidere, & in quem ius ſuum, & omne imperium, & poteſtatem tranſtulerunt. Quis enim tam imperitus rerum eſt, qui non intelligat, cum Reges dare leges, non accipere conueniat, ab ijs tanquam à fontibus, nobilitatis & dignitatis iura ad populum, & non è conuerſo à populo ad Principes promanare? Vnde cum ea dignitas ab authoritate, aut conſenſu populi non penderet, vbi primum primogenitus in lucem edebatur, in quolibet Hiſpaniæ Regno, etiamſi ei fidelitatem populus nondum iuraſſet, Princeps vocabatur, ſiue maſculus, ſiue femina eſſet, & morte illius ſecundogenitus: quod hodie in conſuetudine poſitum eſt. Proterui igitur hominis eſt, aſſerere Alfonſum, cui naſcenti ius, & ſpes Regni ſtatim deberi cœperunt, à populo fuiſſe electum, cuius ſucceſſio à ſubditis ſuis non potuit pendere, cum iuramentum fidelitatis, quod ab eis exigitur, ſeruitii ſignum, non poteſtatis ſit.

CENSVRA LXXX.

DE Emmanuele Rege quod aiunt, populi ſuffragiis fuiſſe electum, ſimilis impudentia & impoſtura eſt, vt exteris, qui noſtra ignorant, perſuadeant, in Portugalia tot fuiſſe Regum electiones, quot ex Regibus ſine liberis deceſſerunt: credentes ſcilicet, perfidiam ſuam poſſe huiuſmodi celare mendaciis. Qui enim Regis Eduardi nepos erat ex filio Fernando, & Ioanni ſine legitima ſobole decedenti proximus agnatus, vt qui patruelis erat frater, nullis indigebat populi ſuffragiis. Præcedebat enim Emmanuel ſorores Leonoram Reginam, & Iſabellam Brachantiæ Ducis vxorem ſexu: Maximilianum autem Cæſarem, qui in eodem erat gradu, iure ſanguinis: quod hic per fœminam, Leonoram ſcilicet Auguſtam Ioannis amitam cognatus erat, ille per Fernandum patrem, Ioannis patruum, agnatus. Quare otioſa erat, magis quam officioſa illa Ioannis inſtitutio, qua Emmanuelem Regni hæredem teſtamento declarauit. Nihil enim accipiebat, qui iure ſanguinis neceſſario ſuccedebat. Quid enim, ſecundum Papiniani ſententiam, de ſuo videtur reliquiſſe, qui omnino reddere debuit? Facultas enim neceſſariæ electionis, proprie liberalitatis beneficium non eſt. In gratiam autem Georgij filij nothi, quo propitiorem haberet Emmanuelem, eum in Regno inſtituit, cui maxime ademptum voluit. Notum enim eſt ijs, qui noſtrarum rerum peritiam aliquam habent, quantam dederit Ioannes operam vſque ad vltimum vitæ diem, ne ad Emmanuelem, ſed ad Georgium filium

Regnum perueniret, nisi Leonora Regina eius vxor domi, & Fernandus & Isabella Reges Catholici, qui Emmanueli propinquo fauebant, & Georgius Cardinalis Olisiponensis apud Pontificem Alexandrum VI. restitissent, ne Georgius legibus solueretur. Sed vt mendacium istud magis splendescat, manus cominus conferamus. Si ergo Emmanuel post Ioannis mortem electus est, necessum erat Comitia fierent & conuentus, cleri scilicet, procerum, & populorum, & Interreges interim crearentur, qui Comitiis præessent, & Regni clauum tenerent. Mora etiam illius interregni, & electionis futura erat aliqua. Scimus tamen ex annalibus, & publicis monimentis, atque authoritate multorum, qui rei gestæ interfuere, à quibus audiuimus, Ioannem decessisse Aluorii die Dominico sub Solis occasum, qui fuit XXV. Octobris, anni M. CCCC. XCV. Die vero lunæ XXVI. scilicet eiusdem mensis Salaciam, vbi Emmanuel cum Regina Leonora sorore erat, nuntium allatum de morte Regis. Die Martis, qui XXVII. fuit, Emmanuelem à Regina, & magnatibus, qui cum iis erant, Regem salutatum more patrio, & in Regni possessionem missum fuisse. Is enim mos est, vt sedens Rex futurus in Regio solio, aurea chlamide indutus, & sceptrum manu gestans, priuilegia subditorum iuret se seruaturum, præsentes ad manus oscula admittat, in seruitii & obedientiæ significationem: à vexillifero & armorum magistris, postea à circumstantibus Rex acclamatur, & salutatur. Hac breui & simplici cæremonia Reges apud nos declarantur, & in Regni possessionem mittuntur. Primum autem omnium conuentum, Rex Emmanuel Montemaiori ciuitate trans Tagum sita, egit, quo proceres, antistites, & populorum legatos euocauit, & eò, Salacia decedens, intra paucos dies accessit. Quo igitur ore impudentes isti, Emmanuelem populorum suffragiis electum asserunt, cui intra triduum à morte Ioannis, ius Regni delatum, & possessio acquisita est?

CENSVRA LXXXI.

IMPVDENTISSIMVM profectò illud de Emmanuele fuit, quod verò de Henrico hic tradit, longe impudentius nobis visum est, quod eius Regni auspiciis interfuimus, quibusque interfuit omnis Olisiponensis populus, & multitudo hominum omnium fere nationum: qui in hoc totius orbis emporio diuersantur. Funestissimæ enim illius Africanæ cladis, qua Sebastianus Rex cum multis è Lusitanica nobilitate occubuit, vbi senatui Olisiponensi nuntius allatus est, statim Henricum ab Alcobacia accersitum, è Regia ad valetudinarii templum per vrbem ductum, inopinati casus acerbitate consternatum, & eo vultu, qui magis videbatur ad exequias filii cohonestandas, quàm ad Regni solium & gratulationes duci, more & instituto maiorum, proceres & nobiles, qui aderant Regem salutarunt, sine vlla dilatione, aut populorum conuentu. Cum enim Henricus filius Emmanuelis Regis esset, ad cuius personam successio referenda erat, & cæteris gradu, sexu, & ætate præstaret, quæ mora futura erat, in Regni possessione acquirenda? Deniq; non ab Olisiponensi Senatu electus est, vt isti falsò dicunt. Quando enim vna ciuitas ad totum Regnum elegit? Ab ipso tamen Senatu, & vniuerso populo, patrio instituto, vt cęteris Regni ciuitatibus, Rex agnitus, & adoratus est.

CENSVRA LXXXII.

HAS populi electiones falsò asseruere, vt eam quam de Antonio comminiscuntur, iustam fuisse rei ignaris persuaderent. Qualis autem ea fuerit ex gestorum narratione facile constabit. Mortuo igitur Henrico Rege, qui suum de Regis Philippi iusta successione iudicium aperuerat, & (si diutius vixisset) ei Regnum adiudicare destinauerat, cuius iure esse sciebat, Philippus à Regni Gubernatoribus, qui omnium ordinũ suffragiis, viuente adhuc Henrico, fuerunt electi, instanter obedientiam requisiuit. Hi per Episcopum Conimbricensem, & Emmanuelem Melium Regiarum venationum Præfectum, ab eo petunt, quando de successione Regni disceptatio in iudicium deducta erat, ab XI. viris, quos populi elegerant ad Regni causam decidendam, sententiam ferri fineret. Eos namque esse iudices, qui suo iure illum nõ erant fraudaturi. PHILIPPVS, qui defuncto Regi proximus erat cognatus, legitimus, natu maximus, & vir: & qui in terris nullum habebat iudicem, cui se in profanis subiiceret, iniquè eos agere respondit, qui suo Regi, & ab Henrico prædecessore iam declarato, debitum iure omnium gentium differrent obsequium. Nec se sententiæ staturum, quem leges dare subditis, non ab ijs accipere æquum erat.

Dum hæc aguntur, Antonii asseclæ, qui nouandis inhiabant rebus, veteres casus inter Lu-

ter Lusitanos & Castellanos male præsenti rerum statui conferentes, Scalabi, quæ nunc Sanctarena dicitur, cum de euehendo Antonio agerent, & alii Regni defensorem, alii Regem eum dici vellent, tandem Regem salutare omnes decreuere. Antonius de industria vrbis muros egreditur, simulans propugnaculum in æditiori suburbii loco velle ædificare ad vrbis tutelam, & situm inspectum ire: vt scilicet populus eo conueniret, & propositi exequendi occasionem haberet. Magna igitur turba popularium coacta, cum vnus è plebe, qui ad id fortasse subornatus erat, Antonium Regem acclamasset, & qui ex composito aderant, succinuissent, plebs, vt malarum semper rerum facilis imitatrix est, & nouarum studiosa, Regem eum salutauit. Antonius, etsi à principio Regis nomen respuere, & exhorrere videretur, & defensoris titulum velle diceret, vinci tamen se passus est. Hi igitur omnes, reclamantibus arcis Sanctarenensis Præfecto, & Decurionibus, magna turba vrbem ingressi & tumultu, ad curiam Antonium deferunt. Quæ cum clausa esset, securibus fores effringunt, & ad obedientiam minis & terrore ciues compellunt. Recta inde Olisiponem venientes, eam facile occupant, quod nobilitas omnis, pestilentiæ causa aberat, & vrbis Rectores ipsius ANTONII metu aufugerant. Gubernatores, qui Cetobricæ erant, & ob Antonii vicinitatem, & Regis nomen vsurpatum in discrimine positi, quod multi Antonio affecti in eos plebem, & ipsos suorum corporum stipatores, & custodes concitauerant, de nocte sequentibus nonnullis è prima nobilitate, nauicula inscensa, in proximum Castellæ oppidum, ad Anæ ostium sunt deuecti. Inde ad Castrum Marinum primum Portugaliæ municipium: eoque in loco Regem PHILIPPVM verum & legitimum Regni successorem declararunt. Quorum iudicio omnes ciuitates & oppida stetere, quo Antonij metus non penetrauerat. Ea vero vt in obsequium suum traheret PHILIPPVS, Fernandum Toletanum Albanum Ducem fortissimum Imperatorem, & rerum gestarum gloria clarissimum, cum exercitu viginti millium electissimorum peditum, duorum millium equitum in Portugaliam misit. Is, nemine resistente, Cetobricam venit. Inde triremibus in Cascasium, oppidum nobile ad Tagi ostiũ ab Olisipone XVI. millibus passuum distans, exercitum traiicit, & tam arce illa, quam aliis Olisipone versus expugnatis, non longe ab Antonii statiuis castrametatus quarto ab vrbe lapide. Ante vero quam cum Antonio manum consereret, cum ei à PHILIPPO Rege iniunctum esset, quoad posset, Portugaliæ res illæsas conseruaret, & omnia ante tentaret, quibus tam Antonius ipse, quam vniuersi eius Regni ciues incolumes essent, Toletanus Antonium ad fœdus icendum prouocat. Illum vero iam persuasum, & qui cum Toletano conuenerat, vt in cymba ad colloquium venirent, non defuit, qui dehortaretur, & ad resistendum incitaret: magis affectibus suis, quam Reipublicæ, aut Antonii commodis indulgens. Albanus igitur XXV. die Augusti nõ magna difficultate Antonianos, quorum maxima pars coacta, & inuita ad pugnam venerat, fudit fugauitque: & Antonius ipse, accepto in capite vulnere, fuga euasit. Quem si insecuti essent Albani milites, nec prædæ intenti essent, facile cepissent. Incolumis tamen Auerium peruenit, cui magna vis tumultuariorum militum, facinorosorumq; spe prædæ sese aggregauit, inter quos egregius hic noster historicus frater Iosephus, multa per maximũ scelus dicitur edidisse facinora. Oppido igitur expugnato, Antonius in Portuensem ciuitatem contendit, quam sine vlla cepit difficultate. Dux Albanus, Sanctium Auilam virum strenuum, & militaris disciplinæ scientissimum, cum tribus militum millibus mittit, qui eum consequatur. Antonii milites, cum nulla necessitate coacti, nec stipendiis conducti ad eum venissent, sed spe prædæ tantum illecti, & prouinciam Interamnem expilassent, non periclitari amplius pro Antonio decreuere. Languide igitur remisseq; pugnantes, primo fere cõcursu fusi sunt, & in fugam versi. Antonius, rebus desperatis, nauem quam in Viennensi portu paratam habebat, cum ascenderet, nec ob aduersæ tempestatis vim, soluere posset, in terram egressus, solito ornatu detracto, mutata veste, detonsaq; barba, ne agnosceretur, fugam occupat. Eo habitu aliquot delituit mensibus, amicorum hospitio variis locis exceptus: & tandem in Galliam contendit.

Hæc Antonii fuit electio, ea Regni fuere auspicia, hic finis. Quæ cum gesta fuerint in media hominũ luce, in foro, in exercitu, inter multos mortales, quid impudentius quam à populis fuisse electum, & per totum Regnum asserere fuisse receptum, qui nullibi potuerit consistere, & à nemine fuerit admissus, nisi ab ijs, quibus vis adhibita fuit? Notum enim est, nullum ex proceribus Antonio accessisse. Ioannes namq; Brachantiæ Dux, non modo amplissimæ ditionis Dominus, sed vnus è Regni candidatis, Catharinæ vxoris ratione, vt quæ Emmanuelis Regis ex filio Eduardo neptis est, qua fidelitate & animi propensione, in Regis PHILIPPI obsequium & obedientiam venerit, qua Duces Auerienses mater & filia ditionis hęres, qua Dux Villarealensis, Marchio Ferreirensis, Comites Portalegrensis;

Odemirensis, & ceteri Regni Dynastæ, qua Gubernatores, & maxima nobilium pars, nemo ignorat. Quorum nonnulli non ferentes PHILIPPI moram, vltro se ad eum salutandum, in Castellam contulere. Primus autem omnium, summæ nobilitatis vir Antonius à Castro Comes Monsanctensis, Cascasii Dominus. Archiepiscopi autem Bracharensis, Olisiponensis, Eborensis, & cæteri Episcopi, & Regni antistites, quam in officio perstiterint erga PHILIPPVM, & qua animi alacritate illius successionem fuerint amplexi, omnes sciunt. Quos igitur Antonius pro se habuit præter domesticos, qui eum desere re noluerunt, incondita fuit popularium turba, & populi colluuies, rapinæ & libertatis auida, & pauci nobiles, iique fere omnes adolescentes: quorum nonnullos Antonij beneuolentia, alios rei familiaris angustia, cupiditas, & ambitio eò adduxere, vt experirentur, an periculo ipsius, possent Regem habere amicum: quippe quibus maior spes erat lucri, quam metus damni: quod sublato de medio, aut victo Antonio, nullius rei iacturam facere poterant, quibus nullæ facultates erant. Multi etiam Antonianorum metu perculsi, ei accessere: ne tanquam perduelles, ab ijs ad pœnas & supplicia traherentur: quod Antonio vel nomen non dedissent, vel neutri adhærentes parti, Antonii causam iustiorem non censere viderentur: & inter eos nonnulli aulici magistratus, quos necessitas, & temporis conditio, parere cui minime vellent, cogebat.

DVARDI NONII LEONIS IVRISCONSVLTI LVSITANI, DE VERA REGVM PORTVGALIÆ GEnealogia Liber.

AD ALBERTVM ARCHIDVCEM AVSTRIAE CARDINALEM AC Principem Serenissimum.

DE HENRICO PORTVGALIÆ Comite

ENRICVS Portugaliæ Comes natus est Vesontii: quæ ciuitas metropolitana est Burgundiæ Comitatus, vulgo hodie Besanzon. De eius origine variæ sunt opiniones. Alii Pannonicum, Hungariæ scil. Regis filiũ: alii Græcum ex Imperatorum Constantinopolitanorum sanguine ortum: plures Lotharingum dicunt. Nos vero (vt latius in eius vita) Burgundum asserimus, certiori coniectura & authoritate. Patrem autem habuisse Guidonem Comitem Vernoliensem & Brionensem, Reginaldi & Alisæ Comitum Burgundiæ filium, Guillemi Comitis Burgundiæ fratrem. Vnde patrueles habuit Henricus Stephanum Comitem Burgundiæ, Raymundum Gallæciæ Comitem socium itineris in Hispaniam, Calistum II. Pontificem Maximum, & Clementiam Roberti Comitis Flandriæ vxorem, patrui Guillelmi filios. Vxorem autem fuisse Guidoni Ioannam Ducis Burgundiæ filiam, Northmanniæ traditur annalibus.

Is ad bellum sacrum tendens, in Hispaniam appulit, & Alfonsum VI. Castellæ Regem,

gem, qui Imperator etiam dicebatur, cum Raymundo Burgundo, & Raymundo Tolosano Comite aduersus Sarracenos iuuit. Illi vero propter sanguinis claritatem, & res pręclare gestas, Alfonsus Tarasiam filiam notham locauit, Portugaliamque nomine dotis, & iure clientelæ dedit: hoc est illud, quod intra limites Interamnis prouinciæ, Lamecæ, Conimbricæ, & Visei continebatur: & tractum etiam illum Galleciæ, qui Vltramontanus dicitur, cum iure recuperandi eam Lusitaniæ partem, quæ à Sarracenis occupabatur, vsq; ad Bæticæ confinia: qua scilicet Anas prouincias diuidit.

Sustulit HENRICVS ex Tarasia ALFONSVM HENRICVM, qui primus Portugaliæ fuit Rex.

Duas etiam suscepit filias, Vrracam, quæ Veremundo Comiti Trastamaræ: & Tarasiam, quæ Fernando Menendo in Gallecia nupsere.

Ex concubina Petrum habuit virum bello strenuum, quem in expugnatione vrbis Sanctarenensis, Alfonsum fratrem iuuisse legimus.

Ecclesias Cathedrales Bracharensem, Portuensem, Lamecensem, & Viseensem à Sarracenis dirutas Henricus suis sumptibus erexit, erectas Pontificibus restituit: & eas amplissimis censibus ditauit.

Moritur Asturicæ anno à Christo nato M. CXII. Sepelitur Bracharæ cum vxore Tarasia in summo templo, iuxta maximam aram, quo illos Iacobus Sousa Archiepiscopus, vir pietate iuxta ac nobilitate conspicuus, ex humili sacello eiusdem templi transtulit, anno M. D. XIII.

DE ALFONSO PRIMO REGE PRIMO.

LFONSVS I. Henrici Burgundi & Reginæ Tarasiæ filius, nascitur anno M. XCIIII. Hic quamdiu fuit in patris potestate, & sub administratione matris, Infans Portugaliæ more filiorum Regũ vocabatur. À morte vero matris ad prælium Orichiense, Princeps Portugalię dictus est. A prælii autẽ tempore, Rex. Tarasia vero mater Regina dicebatur, more illius temporis, quo Regũ filiæ omnes Reginæ vocabantur: etiam si Regnum non haberent. Quem morem ad Afonsum II. durasse comperimus. Deinceps Infantes dici cœptæ sunt, vt etiam mares.

Vxorem duxit Mahaldam filiam Amedei II. Comitis Maurianæ, & Guigonis Comitis Albonensis filiæ. Ille autem est Amedeus, qui rediens è Syria, quo bis belli sacri causa iuerat, moritur in Cypro, & sepultus est in cœnobio S. Crucis, iuxta vrbem Nicosiam. De quo multa præclare gesta memorantur: & inter alia, magna illa victoria, quam de Turcis adeptus est, pro Rhodiensium equitum defensione. Is ab Imperatore Henrico V. primus Sabaudię Comes, & sacri Imperii per Italiã Vicarius creatur. Ex hac Mahalda suscepit Sanctium Regni successorem.

Vrracam, quæ Regi Fernando II. Legionis, & Galleciæ nupsit, à quo postea Summi Pontificis sententia, quod sanguinis ratione essent coniuncti, separatur: nato tamen iam Alfonso, qui patri successit in Regno, & pater fuit Fernandi III. qui Sanctus habitus est: cuius opera, Hispalis & Corduba à Sarracenorum tyrannide, CHRISTIANIS sunt restitutæ.

Tarasiam, quæ Philippo Comiti Flandriæ locata est. Hæc nomen Tarasiæ in Mathildem vertit apud Flandros: à quibus Regina Mathildis appellatur, & in magno pretio habita est, tam propter Regium stemma, quam propter magnam prudentiam, & fortitudinem animi, qua Flandros gubernauit, dum maritus Philippus abesset, belli Syriaci causâ vt à magno patre Alfonso non videatur degenerasse. Obiit quippe Philippus in Ptolemaidis obsidione, pestilentię contagio. Mathildis vero infelici exitu mortua est prope Furnas, anno M. CC. XVIII. quo tempore Fernandus eius nepos ex fratre Sanctio, Comes erat Flandriæ. Dum .n. per viã palustrem iret, lapso quo vehebatur essedo, suffocatur. Illumq; locũ hodie foramen Reginæ vocari, aiunt. Sepelitur primũ in monasterio Dunensi: inde ad Claramvallem Burgundiæ nobilissimum cœnobium transfertur. Habuit Alfonsus illegitimos Petrum Alfonsum, cuius successio & dignitas ignoratur: & Vrracam Alfonsam, quam nonnulli nuptam fuisse dicunt Sanctio Nonio, ex quibus ortam dicunt Vrracam

Sanctiam, quæ Gundissaluo Sousę locata est. Horum dicunt fuisse filium, celebrem per ea tempora Comitem Mendum Sousanum. Petrus autem Comes Barcellensis in commentariis de nobilium Portugaliæ genealogia, eam Vrracam Regis Alfonsi filiam locatam tradit fuisse Petro Valladaro: eosque parentes fuisse Sanctiæ Pelagiæ vxoris Petri Ruizii Gironis, qui pugnæ illi decantatissimæ ad Nauas Tolosæ interfuisse dicitur. Vtrumq; fortasse verum, si illa bis nupsit.

ANNO M. C. XXXIX. cum Ismario, seu Ismaele, & quatuor aliis Regibus Sarracenorũ collatis signis conflixit in Orichiensi agro, magna eorum facta strage. Qua victoria parta, in memoriam quinq; Regum, quos vicit, crucem cælestis coloris, quæ Portugaliæ insigne erat, in quinq; diuisit scutula: eaq; argenteis resperfit denariis, pro recordatione etiam eorum, quibus assertor noster venditus fuit.

Olisiponē, Leiriam, Sanctarenam, Turres Nouas, Sintram, Maforam, Cezimbram, Eboram, Pacem Iuliam, & totam fere Portugaliam, quanta nunc est, è Sarracenorum liberatam tyrannide, Christianis restituit.

Animi eius fortitudinem comitabantur tantæ corporis vires, vt in pugna, qua semper primus erat, ad eum tanquam ad furibũdum leonem hostes non auderent accedere. Tantoque dexteræ robore fuit, vt nullum leue vulnus inflixisse dicatur. Strenuus tamen hic bellator, cum domi erat (domicilium enim Conimbricæ fere habebat) inter Sanctæ Crucis monachos, superpelliceo indutus (ita suprema eorum vestis linea vocatur) in choro simul sacra carmina canebat.

Fuit in Deum pientissimus. Magnam enim partem eorum, quæ bello acquirebat, monasteriis & religiosis viris donabat: tanquam Deo non sibi militaret. Et ita hostes debellauit, vt Deus pro ipso pugnare videretur.

Tanta præterea sui fiducia præstitit, vt quod in Scipione maxime laudatur, ei fuerit peculiare. Sæpe enim nondum inchoata, pro perfectis prædicebat, quasi in se situm esset. Cum Scalabim, quæ nunc Sanctarena, furto capere vellet, è Conimbrica egressus paucis comitatus, pridie quam ciuitati appropinquaret, suis prędixit, sequenti die se intra mœnia futurum. Et ita nulla Sarracenorum proditione, ciuitatem cepit ex improuiso populosissimam, munitissimam, & naturali situ fere inexpugnabilem. Nihil hac fiducia generosius, nec prędictione certius fuit, nec celeritate admirabilius, si ciuitatis situs, & ciuium armatorum frequentia considerentur.

Plurimas ecclesias erexit & reparauit, & duo illa celeberrima monasteria Alcobacicense, & Sanctæ Crucis Conimbricæ extruxit, atque amplissimis reditibus locupletauit. In quorum censu sunt multa oppida, & possessiones magni valoris. Fundauit etiam nobile S. Vincentii cœnobium ordinis Sancti Augustini, in obsidione Olisiponensi, eo ipso, quo castra posuit, loco.

Rebus tandem tam bello strenue, quam pace pie gestis, obiit Conimbricæ, anno salutis humanæ M. C. LXXXV. Vixit annos XCI. Sepelitur in cœnobio S. Crucis, quod ipse fundauit.

DE SANCTIO I. REGE II.

SANCTIVS I. fortissimum parentem in omnibus secutus est. Quo superstite, multa fortiter gesta eius tradita sunt. Inter ea verò celebris illa pugna, quam cum Hispalensi Rege commisit, prope Hispalis muros, tanta Sarracenorum clade, vt memoriæ proditum sit, Bætis fluminis vndas fluxisse sanguinolentas. Multa etiam Bæticæ oppida deprędatus, cum opimis spoliis in Lusitaniam reuersus est.

Quadriennio ante patris obitum vxorem duxit Dulciam, seu Aldonzam, Raymundi Berengarii & Petronillæ Reginæ Aragoniæ filiam, Ranimiri autem monachi neptem: ex qua suscepit Alfonsum Regni hæredem.

Fernandum, qui intuitu amitæ Reginæ Tarasiæ, seu Mathildis, Flandriæ Comitissæ, duxit vxorem Ioannam Flandriæ Comitissam, filiam Balduini Imperatoris Constantinopolitani. Hic in pugna illa memorabili apud Bouinas, quam signis collatis, cum Imperatore Othone IIII. Ioanne Rege Angliæ, Regnaldo Comite Dampmartini, & aliis, aduersus Philippum Augustum Galliarum Regem commisit, captus est, & multos annos asseruatus in arce Lupara Lutetiæ Parisiorum. Inde vero tandem liberatus à Ludouico IX. Nouiomi moritur, anno M. CC. XXXIII.

Petrum, qui seu dissidio cum Rege Alfonso fratre, qui in fratres & sorores non fuit benignus, seu peregrinãdi studio, in aula Marrochiorum Regis aliquandiu egit. Postea in

Arago-

Aragoniam profectus, Comes fuit Vrgellensis, ratione vxoris Aurembiagis. Hic in compensationem hæreditatis, quæ ad matrem Dulciam pertinebat in Aragoniæ Regno, à Iacobo Rege Regnum Maioricæ accepit in vitam. Sed quòd ad illud tuendum à Sarracenorum iniuriis, vires ei non suppetebant, Regnum Iacobo restituit, & ab eo vrbem Segorbiã, & Morellam obtinuit. Huius Petri auxilio, Guillelmus Mongrius electus Archiepiscopus Tarraconensis, insulam Ebusum debellauit, anno M.CC.XXXV. Sine liberis autem decessit.

Henricum, qui adolescens obiit.

Tarasiam, quę cum Alfonso Legionis & Gallecię Regi nupsisset, & filios procreasset, ob magnam tempestatum vim, terręmotus, & pestem vndiq; grassantem, atq; alias calamitates, quas incestuoso Tarasiæ & Alfonsi coniugio Portugalenses imputabant, quod fratrum essent filii, à Celestino III. separationem obnixe contendebant. Pontificis autẽ iussu, Episcoporum Portugaliæ, & Legionis Concilium Salmanticæ est indictum, sub præsidio Guillelmi Cardinalis S. Angeli: in quo diuortiũ eorum Principum decretum est. Tarasia autem rediens ad patrios lares, monasterium Loruaniense ordinis D. Benedicti, quod antea monachorum erat, instaurauit, & virginibus dedicatum, magnis donariis, & Esgueræ oppidi ditione auxit, in eoq; sepulta est.

Mahaldam, quæ cum formosissima esset, & multis animi dotibus ornata, Henrico I. Castellæ Regi nupsit, à quo etiam propter sanguinis necessitudinem, separatur sententia Munionis Episcopi Burgensis, & Telli Palentini, quibus Innocentius III. causam commiserat. Illa autem ad suos reuersa, monasterium Aroucense condidit, quo se abdidit, & in eo sepulta est.

Sanctiam, quę cælebs vixit, & monasterium Loruaniense moderata est. Hæc in propriis ædibus Gerabricæ, quæ nunc Alanquera vocatur, viuente adhuc D. Francisco, eius ordinis recenter instituti primum cœnobium fundauit. Cuius aulæ vestigia adhuc apparent, & integra cubicula. Sepelitur Conimbricæ in cœnobio S. Crucis cum patre Sanctio.

Blancam Guadalaiarę dominam. Hæc cælibem vitam egit, & in Castella mortem obiit. Ossa autem eius in cœnobium S. Crucis delata sunt.

Berengariam, quam à pueritia Regina Tarasia soror in monasterio Loruaniensi educauit. Cælebs hæc vixit, & in cœnobio S. Crucis sepulta iacet.

Mortua Dulcia Regina, sustulit Sanctius ex Maria Ioannide à Fornellis concubina, Vrracam Sanctiam, & Martinum Sanctium, qui Trastamaræ fuit Comes, & vxorem duxit Ello filiam Petri Fernandi à Castro cognomẽto Castellani. Decessit autem sine liberis.

Ex Maria Pelagia Riparia alia concubina habuit Tarasiam Sanctiam, quæ nupsit Alfonso Tello Seniori, qui Albuquerquium oppidum condidit, ex quo natus est Alfonsus Tellus.

Ægidium Sanctium, qui cælebs moritur.

Constantiam Sanctiam, quam cœnobio S. Francisci apud Conimbricenses, quod in vita ipsius Patriarchæ cœptum fuerat, vltimam manum imposuisse dicunt. Sepelitur in cœnobio S. Crucis cum patre Sanctio.

Rodericum Sanctium, qui in pugna ad Portuensem ciuitatem occubuit. Sepelitur in monasterio Ecclesiolensi.

Huius Sanctii tempore, appulit vi tempestatis in Olisiponensem portum LIII. nauium classis Danorum, Phrisiorum, & Hollandorum, qui sacri belli causa in Syriam nauigabant. Quorum auxilio Sanctius Syluensem ciuitatem à Sarracenorum iugo liberauit, & Regno suo adiecit. Ita enim cum classis Præfectis conuenit, vt ipsis præda, sibi autem cederet vrbs. Ibi ecclesiam cathedralem innouauit, quæ olim Ossonobensis erat: cuius in antiquis Conciliis mentio habetur. Erat autem Ossonoba ciuitas magna Episcopalis, vbi nunc oppidulum Stombar.

Huius etiam tempore, morbi nunquàm antea visi ingruebant, feruentissimis intrà viscera ardoribus, quibus homines quasi quadam rabie exagitabantur. Exorta etiam fames, frugibus tam vi tempestatis, quàm vermibus corruptis, & lues non minus nocens pecori, quam hominibus. Agri vastati sunt: & multorum relictæ vacuæ possessiones. Nulla deniq; domus non lugubris fuit. A bellis autem pauca, aut nulla quies. Nullo enim tempore, Sarraceni Principes cum maioribus copiis Portugaliam inuasere. Initis autem cum Sarracenis induciis in quinquennium, non defuit Sanctio bellum quasi domesticum cum Alfonso Legionis Rege, nepote ex sorore, & genero. Vnde ad Sanctium ciuitas Tudensis, Pons Vetus, & S. Pelagius peruenere oppida. Quæ postea, pactis vltro citroq; conuentis, Reges Portugaliæ Legionensibus restituerunt.

Obiit Anno M. CC. XII. Regnauit annos XXVI. Vixit LVIII. Sepelitur Conimbricæ in cœnobio S. Crucis, iuxta aram maximam, è regione tumuli Alfonsi patris.

DE ALFONSO II. REGE III.

ALFONSVS II. cognomine Crassus, Sanctii I. filius, vxorem duxit Vrracam filiam Alfonsi IX. Castellæ Regis, & Leonoræ Henrici II. Regis Angliæ filiæ, ex qua sustulit Sanctium Regni hæredem.

Alfonsum Comitem Bononiæ, postea Regem.

Fernandum Infantem Serpæ dictum, qui habuit vxorem Sanctiam Fernandidem Fernandi Comitis Laræ filiam, ex quibus nata est filia quædam, quam primogenito Regis Daciæ nupsisse dicunt.

Leonoram, quæ Daciæ Regi nupsit.

Fuit Alfonsus in fratres animo non satis fraterno, aut liberali. Sororibus autem oppida testamento patris legata, sine causa voluit adimere. Sed nihil profecit, tam armis Regis Legionensis, qui Tarasiæ fuerat maritus, quam Summi Pontificis interminationibus, & interdictione sacrorum coactus.

Tempore huius Alfonsi, Anno M. CC. XVII. cum ciuitati Olisiponensi multarum nauium classis applicuisset, pelagi tempestatibus acta, quæ ex Hollandia, Phrisia, & Gallia Belgica soluerat in Syriam ad sacrum bellum, Matthæus Episcopus Olisiponensis, vir pius & impiger, classis Præfectos, quos benigne excepit, hortatus est, dum moram in reparanda classe faciebant, Salaciam populi Romani olim Coloniam, nunc vulgo Alcasserem salis dictæ, ad quam æstuario duci poterant, è Sarracenorum potestate liberarent. Se cum Lusitanis militibus, & commeatu affuturum. Assentiuntur illi: & cum viginti militum millibus, quos ex Olisipone & Ebora collegit, Gallis iuuantibus, oppidum obsidet, & expugnat.

Obiit Conimbricæ anno M. CC. XXIIII. Vixit annos XXXVIII. Regnauit XII. Sepelitur in cœnobio Alcobaciensi cum vxore Vrraca.

DE SANCTIO II. REGE IIII.

SANCTIVS II. Alfonsi II. filius nimis remissi, & negligentis fuit animi. Et quod magis ad monasticam vitam, & quietem aptus erat, quam ad Regnum, siue (vt alii volunt) quod caputii aliquo genere, ad instar monachorum vtebatur, Capellum eum appellabant. Ita enim nostrates cucullum vocant.

Duxit hic Mitiam Lopidem ab Hara, filiam Diodoci Lupi Cantabriæ Dynastæ: quæ ante nupserat Aluaro Peresio à Castro, filio Petri Fernandi à Castro, quem Castellanum vocabant. Hanc vero tum quod Sanctio propinqua esset, & cum ea coniungi nõ poterat, nisi Summus Pontifex eos legibus soluisset, tum etiã quia sceleratis quibusdam Regis consultoribus fauebat, qui Regnum deprædabantur, Lusitani quidam nobiles è Conimbrica raptam, in Galleciam traxerunt. Inde in Castellam migrauit, vnde amplius in Portugaliam reuersa non est.

Huic Sanctio propter socordiã & mores Regi non aptos, Innocentius IIII. in Concilio Lugdunensi, vicarium dedit Alfonsum Comitem Bononiæ, fratrem & legitimum successorem, qui pro eo Regnum gubernaret: illæsa tamen manente Sanctii dignitate, cum Regio cultu, & Regni successione, si liberos procreasset.

Obiit Toleti, & sepultus est in summo templo in Regum conditorio. Anno M. CC. XLVI. Regnauit annos XXII. Postremis autem duobus, rexit pro illo Portugaliã Alfonsus Comes Bononiensis frater.

DE ALFONSO III. REGE V.

ALFONSVS III. Alfonsi II. filius & Sanctii II. frater, vxorem duxit Mathildem Boloniæ Comitissam, filiam Regnaldi Comitis Dampmartini, & Idæ Comitissæ Bononiæ, viduam Philippi Crispi filii Philippi Augusti Regis Gallorum, & Mariæ filiæ Ducis Morauiæ: ex qua nullos liberos suscepit.

Huic Innocentii IIII. Pontificis Max. decreto in Concilio Lugdunensi, interdicta Sanctio administratio, quod demisso animo esset, & ad gubernandũ minus idoneus, commissa est. Mortuo vero Sanctio, in Regno successit, vt qui proximus ei erat agnatus. Cum vero Mathildis, ætatis causa, quod iam annosa esset, liberos ei non peperisset, de prole &

Regni

Regni ſucceſſore cœpit cogitare, & Beatricem puellam nondum nubilem, filiam notham Alfonſi X. Caſtellæ Regis, & Maioris Guillelmiæ, duxit vxorem, relicta in Gallia Mathilde. Ex Beatrice autem hos habuit liberos.

Dionyſium Regni ſuceeſſorem.

Alfonſum Dominum Portalegrii, Caſtelli Vitei, Maruani, Arrontii, & multorum oppidorum. Duxit hic Violantẽ filiam Infantis Emanuelis filii Fernandi III. Caſtellę Regis, & Conſtantiæ filię Iacobi I. Aragoniæ Regis: ex qua ſuſcepit Alfonſum Dominũ Leiriæ: qui ſine liberis deceſſit. Iſabellam, quæ Ioanni Luſco Domino Cantabriæ nupſit. Conſtantiam, quæ Nonio Gondiſſaluo à Lara filio Ioannis Nonii à Lara cognomento Boni. Mariã, quæ Tello filio Alfonſi Molinæ Infantis. Iſabellã alterã, quæ Ioanni Alfonſo Domino Albuquerquii filio Alfonſi Sanctii, nepoti autem Regis Dionyſii. Sepelitur is Alfonſus Oliſipone in cœnobio S. Dominici, quod Alfonſus pater eius fundauit. Hic vero eſt, quem falſo aſſerebant, eſſe Mathildis filium puerum, & Petrum, aut Fernandum vocari.

Blancam, quæ monaſticam vitam profeſſa, Louanienſi monaſterio præfuit: ex quo in Burgenſium magnum illud monaſterium Holgarum immigrauit. Hæc ditiſſima fuit. Patris enim, & aui Alfonſi Caſtellani Regis teſtamentis, ampla ei legata relinquuntur: & multorum oppidorum ditione aucta eſt, tam in Caſtella ab auo, quam in Portugalia à fratre Dionyſio, qui Montem maiorem Veterem, & Campum maiorem oppida ei conceſſit.

Conſtantiam, quæ Hiſpalim cum matre profecta, auum Alfonſum viſendi gratia, ibi puella adhuc moritur: & in monaſterium Alcobacienſe delata eſt.

Illegitimos habuit Ægidium Alfonſum, qui pater fuit Laurentii Ægidii Bailiuii eccleſiæ Sancti Blaſii Oliſiponenſis ciuitatis, ordinis Hoſpitalenſium: vt ex ſepulturæ ipſius epitaphio, in eadem eccleſia conſtat.

Fernandum Alfonſum equitem Templarium, qui Oliſipone, in eadem eccleſia Sancti Blaſii ſepelitur.

Leonoram à Portugalia, quæ nupſit Comiti Gondiſſaluo Garſiæ Souſæ, amplę ditionis Dinaſtæ.

Ex Sarracenici generis muliere Martinum habuit Alfonſum: ad quem Chichorrorum familia genus ſuum refert. Hunc nonnulli per errorem, Alfonſi II. filium fuiſſe, dicebant.

Hic Algarbii Regnum à ſocero Alfonſo conceſſum iure clientelæ, cuius pars à Sarracenis ad id tempus occupabatur, liberum ab eorum iugo reddidit, expugnatis Loulea, Pharo, Aliezurio, & Alboſeira. Poſtea cum clientelam in gratiam nepotis Dionyſii, ſocer remiſiſſet, pro Algarbii ſymbolo, Portugaliæ Regni inſignibus clypeum purpureum addidit, aureis caſtellis reſperſum.

Fuit Alfonſus Princeps Reipub. ſuæ vtilis, fortis & liberalis. Multis etiam nominibus laudandus, ſi in Mathildem vxorem, & benemeritam, iniuriam excipias: cum qua viſus eſt, humilioris, non maioris fortunæ iniiſſe ſocietatem.

Obiit Oliſipone, Anno M. CC. LXXIX. & ibi in monaſterio Diui Dominici, quod ipſe extruxit, ſepultus, ad Annum M. CC. LXXXIX. quo in Alcobacienſe monaſterium delatus eſt. Vixit annos LXX. regnauit XXXII.

DE DIONYSIO REGE VI.

DIONYSIVS Alfonſi III. & Beatricis filius, Princeps multis dotibus inſignis, tres habuit virtutes, quibus inter omnes ſui temporis Principes excelluit, iuſtitiam, liberalitatem, & veritatis ſtudium. Ante illum cum multa itinera eſſent latronibus infeſta, vt ſine magno periculo, homines peregrinari non poſſent, ita eos conquiſiuit, & ſeuera punitione coercuit, vt non minus de nocte, quam de die, eſſet tutus inceſſus. Potentiorum in plebem violentiam repreſſit: & omnes facinoroſos homines, aut vita priuandos, aut deportandos curauit. Ita autem rigorem clementia temperabat, quando opus erat, nec offenſio Reipub. ſequeretur, vt maiore voluptate in parcendo, quam in vindicando, affici videretur.

Ob hanc iuſticiæ opinionem, quam omnes de eo conceperant, & ſummam prudentiam, arbiter electus eſt, qui de Regni Caſtellæ ſumma, inter Fernandum, & Alfonſum à Lacerda ſententiam ferret. De qua re ſine partium querela ius dixit.

Tanta liberalitate excelluit, vt quemadmodum hodie, pro liberali homine dicunt Alexandrum, ita suo tempore prouerbio diceretur: Liberalis tanquam Dionysius. Cuius rei fama amabilem eum apud omnes nationes reddidit. Cum in Castellam & Aragoniam arbitrii causa iuisset, nullus fere ex nobilibus vtriusque aulæ, indonatus ab eo discessit. Et Iacobo Regi Aragoniæ vxoris fratri, magnam auri summam mutuo petenti, mutuum negauit: duplum autem dono dedit. Ab eo autem cum hospes esset, nec xenium quidem voluit accipere. Castellæ Regi Fernando genero suo, præsidium ab eo ad belli sumptus poscenti, vltra magnam pecuniæ summam, smaragdinum poculum pretii inęstimabilis dedit. Cum autem non tantum præsentibus nobilibus donasset, sed & absentibus munera misisset, & in Portugaliam reditum pararet, nobilis quidam Castellanus questus est, quod se solum indonatum omitteret: cumq; Rex se excusaret, quod illius notitiã non habuisset, argenteam mensam magni ponderis, in qua cœnabat, & quæ solum ex Regio instrumento superarat, ei obtulit, addens, vt boni consuleret: nihil iam sibi esse reliquum, quo eum honoraret.

Veritatis tam rigidus obseruator fuit, vt promissis facta semper exęquauerit. Nec re aliqua, se tam offendi dicebat, quam mendacio.

Quanta fuerit prudentia, vel inde colligi potest, quod in tanta liberalitate, maximas reliquerit diuitias, sine suorum offensione.

Vxorem duxit Isabellam filiam Petri III. Regis Aragoniæ, & Constantiæ filiæ Manfredi Neapolitani, & Siculi Regis, Imperatoris Frederici II. filii. Quæ corporis forma cum pulcherrima esset, animi dotibus longe pulchrior fuit: vt quæ inter Diuas relata est. De cuius vita & miraculis, multa in chronicis D. Francisci, quæ non minori diligentia, quam pietate, Reuerendissimus D. Marcus ab Olisipone Episcopus Portuensis in minoribus agens edidit. Ex ea autem sustulit hos liberos,

Alfonsum Regni successorem.

Constantiam Fernandi IIII. Castellæ Regis vxorem.

Ex diuersis concubinis in iuuentute illegitimos habuit Alfonsum Sanctium Albuquerquii Dominum, quem ex Aldonza Rodericia sustulit. Hunc valde dilexit: cuius causa, natæ sunt simultates inter Alfonsum primogenitum & patrem.

Petrum Comitem Barcellensem, quem ex Domina Gratia habuit. Hic de nobilium Portugaliæ stemmatibus libros scripsit, qui in precio habentur.

Petrum alium, qui Blancam filiam Petri Ioannis Portelli Domini duxit vxorem. Erat hic Petrus nobilissimo genere, Ioannis Auoini filius, & Constantiæ Menendę filiæ Menendi Garsiæ Sousæ.

Ioannem Alfonsum.

Fernandum Sanctium, qui Sanctarenæ sepelitur in Dominicanorum cœnobio.

Mariam Ioanni Lacerdæ nuptam.

Mariam alteram, quæ parthenonis Odiuellensis monacha fuit.

Fuit Dionysius Rex humanissimus, amœnissimi ingenii, & a literarum studiis non abhorrens, eo rudi sæculo. Poetices autem studium maxime dilexit: & fere primus in Portugalia carmina lingua vulgari scripsit, nata non ita pridem huiusmodi poesi versuum similiter cadentium apud Siculos: è quibus ad Lemouices, Aruernos, & Prouinciales, & inde ad Italos, & Hispanos emanauit. Extant hodie multa eius carmina varia mensura, tam de profanis amoribus, quam de laudibus beatissimæ Virginis Deiparæ: ex quibus apparet, imitatum fuisse Lemouices & Aruernos poetas.

Academiam omnium scientiarũ Conimbricæ instituit primus: & honestissimis stipendiis eruditos homines vndecumq; acciuit, qui docerent. Oppida multa ædificauit; alia diruta reparauit. Leges iustissime sanciuit, quas omnium primus obseruabat: alias emendauit, & dispersas in libros & methodum coegit. Iudiciorum ordinem in melius reformauit. Militiam Iesu Christi ex bonis Templariorum instituit. Ordinem Sancti Iacobi ab Vclensi Magistro exemit, & à Magistro Portugaliæ propriis statutis gubernari fecit. Agriculturam maxime curauit: & agricolas vocabat neruos Reipub. Vnde eo tempore, nulli homines otiosi, nullus ager vacuus, & annona semper vilior: & ob id Agricola dictus est. Multa denique vtilia egit, pro quibus nomen patris patriæ, ei merito conueniret.

Obiit Sanctarenæ magno suorũ desiderio, anno M. CCC. XXV. Ianuarii die VII. Vixit annos LXIIII. Regnauit XLVI. Sepultus est in monasterio Odiuellarum ordinis D. Benedicti, quod ipse fundauit in agro Olisiponensi. VI. ab vrbe lapide.

DE ALFONSO IIII. REGE VII.

ALFONSVS IIII. Dionysii filius à morum austeritate, & animi robore dictus est Ferox. Vxorem habuit Beatricem filiam Sanctii Ferocis Castellæ Regis, & Mariæ filiæ Alfonsi Infantis dicti à Molina: ex qua liberos habuit,

Alfonsum, qui puer obiit Penellæ, & Sanctarenæ dicunt sepeliri in cœnobio Diui Dominici.

Dionysium, qui anniculus decessit, & in Alcobaciensi fano sepelitur, ad pedes Regis Alfonsi proaui.

Ioannem, qui puer obiit, vt ex eius effigie & monumento apparet in cœnobio Odiuellensi, iuxta tumulum aui Dionysii Regis.

Mariam, quæ Alfonso XI. Castellæ Regi nupsit, & Petrum Crudelem peperit.

Petrum, qui patri in Regno successit.

Leonoram Petri IIII. Aragoniæ Regis vxorem secundam. Hæc puella admodum mortua est, relicta infantula Beatrice: quæ allata in Portugaliam post mortem Alfonsi, intra pupillarem adhuc ætatem, obiit. Cuius ossa Regina Beatrix auia, cum suis in eodem loco condi iussit, Olisipone in summo templo.

Fuit Alfonsus animi fortissimi, vnde illi nomen. Cum Castellæ Rege Alfonso XI. nepote ex sorore & genero, magnas gessit simultates, tum quòd ille spreta Maria vxore, ipsius Alfonsi filia, quam pessime tractabat, Leonoram Noniam concubinam Reginæ honore haberet, tum quod Constantiam nurum, filiam Ioannis Emmanuelis, in Portugaliam venire non sineret ad Petrum Regni hæredem, cui pacta erat. Inuidebat enim Petro, quod Constantia esset potiturus, quam ipse olim amauerat, & cum qua sponsalia cõtraxerat, quibus inuitus ferè & à suis persuasus renunciauerat. Hæ tamen causæ non obstitere, quo minus generum iuuaret in prælio illo ad Salatam flumen, in quo Regem Granatæ fudit, & in fugam vertit, magna Sarracenorum facta clade.

Multa præterea domi forisque fortiter gessit, rebus omnibus laudandus, si iuuentutis tempus impietate in patrem & in fratrem, & senectutis sæuitia in nurum non maculasset. Nam aduersus patrem, quod Alfonsum Sanctium filium nothum, virum optimum, & sibi obsequentissimum diligeret, inuidia motus arma sæpe sumpsit, multaque machinatus est, magna eius offensione, quo Alfonsum aut odisset, aut è Regno exterminaret. Quę res Dionysium inter felices Principes alioqui numerandum, in senectute mire afflixit. Agneti etiam à Castro, quam filius Petrus ardenter amabat, & vxorem duxisse ferebatur, & è qua pulcherrimam sobolem sustulerat, crudeliter vitam ademit. Leges multas Reipub. vtiles tulit, & iustissime populos gubernauit. Attentiorem tamen ad rem illum fuisse aiunt.

Obiit Olysipone anno M. CCC. LVII. ætatis suæ anno LXVII. Regnauit annos XXXI. menses V. dies XX. Sepultus est in vrbis summo templo, iuxta aram maximam, cum Beatrice vxore.

DE PETRO REGE VIII.

PETRVS Alfonsi IIII. filius, qui dictus est Crudelis, vxorem duxit Constantiam filiam Ioannis Emmanuelis Infantis, Emmanuelis filii, Fernandi vero III. Castellæ Regis nepotis, ex qua liberos suscepit,

Ludouicum, qui in cunis fato concessit.

Fernandum, qui Regni fuit successor.

Mariam vxorem Fernandi Aragoniæ Infantis, Marchionis Tortosæ, Regis Alfonsi IIII. & Reginæ Leonoræ filii.

Ex Agnete vero à Castro filia Petri Fernãdi à Castro, sanguine sibi propinqua, quam post illius mortem vxorem professus est, filios sustulit,

Alfonsum, qui in cunis obiit.

Ioannem, & Dionysium, qui in Castellam immigrarunt, & ibi mortui sunt.

Beatricem, quæ nupsit Sanctio Comiti Alburquerquii, notho Alfonsi XI. Castellæ Regis: ex qua nata est Leonora, quæ Fernando Castellæ Infanti, Duci Penafielensi, postea Aragoniæ Regi, locata est.

Propter ingenitum naturæ rigorem, & quod in puniẽdo crudelitatem magis, quam iustitiam exercebat, Crudelis nomen adeptus est. Pœnas enim maiores irrogabat, quam

legibus essent sancitæ, & indicta causa, sententias plerunque ferebat. Multa delicta antiqua, quorum memoria aboleuerat, peiori exemplo puniuit, quam quo cōmissa sunt. Nullum etiam apud illum, circa punitionem, discrimen inter profanos homines, sacerdotes, monachos, aut Pontifices. Cum enim nonnulli sacris initiati, de sui iudicii incompetentia exciperent, suspendi laqueo, aut decapitari iubebat: & ad Christum suum competentem iudicem, eos remittere dicebat. Sæpe manu propria, culpa deprehensos, aut diffamatos flagellabat, flagellumq; semper secum gerebat.

Tres vno tempore Petri Crudeles regnabant in Hispania: Hic in Portugalia, alter in Castella, tertius in Aragonia, & Carolus II. in Nauarra: vt non ita casu facti, sed pacto conuenisse omnes viderentur, ad iniurias subditis inferendas

Hanc tamen Petri Lusitani asperitatem, seu crudelitatem nulla auaritiæ species comitabatur: quin imo bona, quæ ad fiscum erant deferenda, aliis donabat. Nec in aliquem, nisi in criminosos, aut quos pro criminosis habebat sæuitiam exercuit. Aliis benignus & liberalis. Vnde plures illum Iustitiarium vocabant, quam Crudelem. Illud sæpe iactabat, indignum sibi videri Regis nomine eo die, quo nihil cuiquam præstitisset. Aulicis diaria, aut menstrua, quæ loco cibariorum soluebantur, ob auctum pretium victualium, auxit. Illud etiam sæpe dicebat cubiculariis, cingulum sibi laxarent, ne corpore presso, non posset manum extendere: indicans scilicet, Regem debere esse largum.

Quadriennio post mortem patris, publice testatus est, Agnetem sibi iustam fuisse vxorem: & filios ex ea legitime natos habendos esse. Sed nihil apud Pontificem profecit, quo ad filiorum statum. Illam vero vt Reginam coli mortuam, & ita vocari, præcepit. Regia etiam pompa eam ex cœnobio Sanctæ Claræ Conimbricensi, ad Alcobaciense, lectica ornatissima transferri curauit, deducentibus eam Episcopis, Clero, & omnium ordinum hominibus, atque illustrium matronarum comitatu. Cumque Alcobacia distet à Conimbrica LXVIII. millibus passuum, toto illo itinere, inter ardentes tædas, ab vtroq; latere cadauer incessit, multis hominum millibus ad id dispositis. Et in nobilissimo marmoreo tumulo collocauit, Agnetis effigie Regio diademate insignita.

Petro vero Coelio, & Aluaro Gōdissaluo, qui necis Agnetis authores extitere, è Castella, permutatione fontum Castellanorum facta cum Petro Crudeli, Sanctarenam allatis, corda viuentibus extrahi iussit. Coelio à pectore, Aluaro autem à tergo, eosque exuri fecit: quasi hoc sacrificio Agneti parentaret. Quod non tanta crudelitate horum Regum perpetratum fuit, quam perfidia. Petrus enim Lusitanus fidem illis fregit, quibus iureiurando pepercerat: Castellanus eos prodidit, qui ad illum tanquam ad asylum confugerant, & suæ fidei & tutelæ se commiserant.

Obiit Petrus Estremotii, anno M. CCC. LXVIII. vixit annos XLVII. menses IX. dies VIII. Regnauit annos X. menses VII. dies XX. Sepelitur Alcobaciæ iuxta Agnetem.

DE FERNANDO REGE IX.

FERNANDVS Petri & Constantiæ filius vxorem duxit Leonoram Telliam, filiam Martini Alfonsi Tellij, nuptam Ioanni Laurentio Cugnæ viro antiqua nobilitate, & iam ex eo matrem. A viro autem eam abduxit eo prætextu, quod matrimonium inter illos constare affinitatis ratione non poterat: cum tamen Ioannes Laurentius à Summo Pontifice legibus fuisset solutus. Metu vero tanti riualis, Ioannes in Castellam se contulit. Erat autem Leonora eximia pulcritudine, & venustate prædita, & mira sermonis & morū elegantia. Quam cum Rex in domo Beatricis sororis vidisset, misere deperiit: & contra Regni procerum sententiam, vxorem duxit.

Ex eo matrimonio, seu potius adulterio, nata est Beatrix, quam cum pater multis despondisset, Ioanni tandem I. Castellæ Regi locauit. Fuit Beatrix summa pudicitia, & multis virtutibus admiranda. Quæ cum iuuenis adhuc à viro relicta esset, & multi Principes eius matrimonium ambirent, respondit: Bene moratas mulieres, non solere bis nubere: eo magis ob id laudanda, quod filia Leonoræ esset. Nati Fernando sunt & pueri duo, qui in cunis obiere.

Illegitimam habuit Isabellam, quæ Alfonso Comiti Gigionensi Noroghæ Domino, filio illegitimo Henrici II. Castellæ Regis nupsit. Ex quibus Norogniarum familia in Portugalia nobilissima procedit.

Successit Fernandus in magnas patris diuitias, quas pessimo consilio dissipauit. Interfecto enim Petro Castellæ Rege ab Henrico fratre illegitimo, qui Regnum occupauit, vt hominum natura varia est, nec cum rebus humanis tam præclare agatur, vt plures me-

liora

riora sequantur, fuere multi, qui non tam Regis omnium crudelissimi desiderio, quam nouarum rerum studio ab Henrico Rege optimo & tyrannicida, potius quam parricida desciuerunt, & necem Petri vindicandam censuerint. Multi igitur ad Fernandum confugêre, tanquam ad proximum Petri cognatum, eius opem implorantes, vt occisi Regis manes vindicaret, & auiti Regni ius persequeretur, quod sibi deberi dicebant.

Erant huius sententiæ, vltra magnum nobilium numerum, qui ad Fernandum venere, Alfonsus Episcopus Ciuitatensis: qui ei arces Hinojosæ & Vmbralis tradidit, Comes Fernandus à Castro, & Aluarus Peresius à Castro fratres, Melenus Suarius Alcantarensis militiæ Magister, Suarius Ioannes Parada Galleciæ Præfectus, Ioannes Fernandus Anderius, qui Comes fuit Aurenensis, Dia Sanctius Præfectus Cazorlæ, Petrus Giron qui titulum Magistri Calatrauæ vsurpabat. Ciuitates & Castra, quæ Henrico parere nolebant, & in Fernandum propendebant, Zamora, Carmona, Ciuitas, quam Rodericiam appellant, Cauria, Legesma, Alcantara, Valentia. In Gallecia ciuitates Compostellana, Tudensis, Orensis, Lucensis. Oppida Patro, Brigantium, quæ aliter Corugna, Saluaterra, Baiona, Allaritium, Milmanda, Arausium, Ripa Auia.

Fernandus, qui in ætatis flore erat, gloriæ cupidissimus, & animi inquieti, nec satis prudens, multis etiam diuitiis affluens: quæ semper aliquid iniquum suadent, occasionem non aspernatus, de Regno Castellæ cum Henrico cœpit contendere, & se & suos innumerabilibus exposuit laboribus, diuturno bello iactatus. Quare rebus non bene cedentibus, externum ex Anglia acciuit militem, qui infestior fuit Portugaliæ, quam fuisset hostis.

Fuit Fernandus per omnes ętatis gradus forma eximia, & tanta Regię maiestatis specie, vt ignotus inter multa hominum millia eiusdem cultus, Rex existimaretur. Fuit suauissimis moribus, crudelitatis & vindictæ inimicissimus, & vltra modum liberalis. Alfonso cuidam à Moxica Castellano, ex his, qui ab Henrico ad eum desciuerant, vna die loco cōgiarii misit XXX. equos: XXX. mulas: XXX. thoracas cum tota panoplia: XXX. mille libras argenti signati, quæ efficiebant mille CCC. marchas: quatuor ingentes mulos tapetibus, & lectorum stragulis vestibus onustos: & Regium diploma, quo illi nobilissimum Turrium Veterum oppidum perpetuo iure donauit. Hinc effectum est, quod cum tota Portugalia ipsius Fernandi culpa, & inconstantia, in maximas calamitates, & damna tam ab hoste, quam à milite externo, domi illata incidisset, nemo illum odio prosequebatur. Tam efficax est, ad hominum animos demerendos, mansuetudo, & benignitas.

In valetudinem diutinam incidit: ex qua obiit Olisipone, animo sanctissimis sacris expiato, & magna erratorum pœnitentiæ significatione, anno M.CCC.LXXXIII. ætatis suæ XLIII. mens. X. dierum XVIII. Regnauit annos XVI. menses IX. Sepelitur Sanctarenæ in cœnobio Franciscanorum, iuxta matrem Constantiam.

DE IOANNE I. REGE X.

IOANNES I. qui ob multa memorabiliter ab eo gesta, Rex bonæ memoriæ cognominatus est, filius fuit illegitimus Petri Regis. Natus anno M.CCC.LVII. XI. Aprilis die Infans domi cuiusdam ciuis Olisiponensis enutritus. Puer traditus est instituendus Nonio Freirio Andradio Christi militiæ Magistro. Septenni pater Magistratum Auisiensis militiæ contulit. In prima adolescentia creatus eques, militiæ tyrocinium non sine laude fecit.

Mortuo fratre Fernando, & gubernante Leonora Regina, cum omnes tæderet authoritatis, qua Comes Ioannes Anderius apud illam valebat, cuius nutu omnia fiebant, & qui viuente Fernando, adulterium cum illa (vt fama erat) commiserat, tanta claritate, vt crederent Regem conscium fuisse, & dissimulasse, fuere qui Ioannem adhortarentur, vt iniuriam fratri & sibi illatam vindicaret, & hominem sibi inimicum de medio tolleret. Consilio enim Reginæ & Anderii, Fernandus Ioannem, hunc fratrem vinculis asseruari fecit: & imitato chirographo Regis, Leonora nocte quadam subito eum decapitari iubebat, Rege inscio, nisi custos carceris Martinus Alfonsus Melius, homo nobilis & cordatissimus suspectas literas credens, pœnam distulisset.

His incensus, Ioannem Anderium in Reginæ aula obtruncauit: eoque in periculo tota ciuitas Olisiponensis affuit Ioanni, & incolumem domum reduxit: illum assertorem & vindicem pubicæ libertatis proclamans. In cuius amorem tam propensi ciues erant, quam Reginæ infensi. Regina, relicta vrbe, Gerabricam contendit. Ciues autem Ioannem Ducem & defensorem elegerunt, qui Portugaliam ab iniuria Regis Castellæ defenderet, quod contra pacta conuenta, & iureiurando firmata veniret. Actum enim erat inter

illum & Fernandum ſocerum, & proceres Regni vtriuſque, vt vſque ad Regni hæredem naſciturum ex Beatrice, eumque adultum, Portugalenſes ſuis rectoribus, ſuis legibus gubernarentur, & Portugaliæ ſignis & nota, moneta cuderetur. Ioannes vero Caſtellæ Rex pactis non acquieſcens, & meliora ſuorum non audiens conſilia, in Portugaliam contendit: & Oliſiponem Regni caput terra mariq; obſedit. Peſtilentia deinde coactus, qua magnam exercitus partem amiſit, eo tempore quo iam obſeſſi fame miſerrime premebantur, re infecta diſceſſit. Multis tamē Regni proceribus, & arcium Præfectis eum Regem agnoſcentibus.

Hoc Regis Caſtellę diſceſſu, Ioannes Luſitanus animos ſumens, Conuentus Conimbricæ celebrat, quo Epiſcoporum aliqui conuenêre, & ij pauci nobiles, quos libertatis amor, aut ſtudium rerum nouarum mouebat: vt fit in Repub. vacua. Maior enim & præcipua pars procerum, in Caſtellę Regem veluti in potentiorem propendebant: vt qui feuda, & bona Regni iuris poſſidebant, quibus nolebant ſpoliari. Fuere in Comitijs diuerſa partium ſtudia, cum tamen omnes in hoc conuenirent, vt Rex declararetur. Alii enim Ioannem Infantem Regis Petri & Agnetis à Caſtro filium, qui in Caſtella aſſeruabatur, Regem volebant. Alii hunc, quem defenſorem fecerant, & Ducem. Tandem ipſum Ioannem Magiſtrum Auiſienſem Regem ſalutarunt.

Incitatus his Ioannes Caſtellæ Rex in Portugaliam rediit, cum numeroſo exercitu, collecto equitatu ex præcipua Hiſpaniæ nobilitate, & Gallorum auxiliis, quo iterum Oliſiponem obſidere terra parabat: quam iam obſeſſam ingenti habebat claſſe. Capta enim Regni metropoli, totum Regnum debellatum credebat. Ioannes autem nouus Portugalię Rex cum Nonio Aluaro Pereira, quem Comeſtabilem crearat, & qui in ea re ſtrenuā nauauit operā, euntem exercitum inter portum molarum, & vicum Aljubarotam, aggreſſus perpaucis, quos colligere potuit, collatis ſignis, in latiſſima illa planicie dimicauit: & paucarum horarum ſpatio Luſitani Caſtellanos fuderunt, magna eorum ſtrage edita, multis etiam captis, reliqui in fugam verſi.

Ioannes autem Rex Caſtellę, qui quartana laborabat, & eo die febris acceſſio fuerat, equo inſcenſo, quāto maximo potuit curſu, Scalabim, vulgo Sanctarenam, ea nocte peruenit: & inde clanculum Oliſiponem petens, nauem ſuæ claſſis ingreſſus, Hiſpalim delatus eſt, tanto animi mœrore, vt nullum ſolatium admitteret: non tam quod victus fuiſſet, (vt ipſe dicebat) quam quod victus à Luſitanis illis tam paucis, quos ipſe nihili faciebat: & quod florem Hiſpanæ nobilitatis, & omnes fere Gallos ſocios amiſiſſet. Hac victoria parta, reliquæ Regni ciuitates & oppida in deditionem venerunt.

Sublato de medio Ioanne, cum filio Henrico III. & Ioanne poſtea II. fœdera iniuit vtili & honeſta conditione.

Anno vero M. CCC. LXXXVII. vxorem duxit Philippam filiam Ioannis Ducis Lancaſtrenſis filii Eduardi VI. Regis Angliæ: qui in Portugaliam venit, Caſtellę Regnum recuperaturus, quod ſibi deberi, ratione Conſtantiæ vxoris filiæ Petri Crudelis dicebat: ſuper quo cum Ioanne poſſeſſore tranſegit. Ex ea autem hos ſuſcepit liberos.

Blancam, quæ puella obiit.

Alfonſum primogenitum, qui vixit annos X. Sepelitur Bracharæ in ſummo templo. Obiit anno M. CCCC. Die XXII. Nouembris.

Eduardum Regni ſucceſſorem, qui proauum maternum nomine retulit, Eduardum ſcilicet VI.

Petrum Ducem Conimbricenſem, virum bello & pace clariſſimum, & prudentem, vt qui multas Europæ, Aſiæ, & Africæ vidit vrbes in longiſſima illa peregrinatione, qua Sigiſmundum Imperatorem iuuit aduerſus fidei hoſtes. Fuit hic nō ſolum militari diſciplina excellens, ſed & literarum ſtudiis deditiſſimus, & multarū artium callens. Scripſit multa proſa & verſu, & nonnulla è patrio ſermone in Latinum vertit: Cuius hodie extant carmina de moribus, doctrinæ & prudentiæ plena. Vxorem duxit Iſabellam filiam Iacobi Vrgelenſis Comitis, & Iſabellæ filiæ Petri IIII. Aragoniæ Regis. Ex ea ſuſtulit Petrum illum à Cathalanis Regem Aragonię electum, in odium Ioannis II. qui breui veneficio obiit mortem. Ioannem Conimbricenſem, qui Carlottam Ioannis Regis Cypri filiam hæredem vxorem duxit, & viuente ſocero moritur. Iacobum Cardinalem Sancti Euſtachij Archiepiſcopum Oliſiponenſem, iuuenem animi modeſtia, grauitate, ingenii acumine, & eruditione præſtantiſſimum, & continentiſſimum. Qui cum omnis libidinis expers eſſet, & in grauiſſimum morbum incidiſſet, à quo liberari poſſe medici dicebant, ſi fœminæ accederet, magno animo, & maiori puritate reſpondit: Malle ſe mori, quam pollui. Obiit Florentiæ & ibi ſepelitur honorificentiſſime in æde S. Miniati. Iſabellam etiam ſuſtulit Reginam Portu-

Portugaliæ, Alfonsi V. ex fratre nepotis vxorem. Beatricem: quæ cum in Burgundia apud amitam Isabellam esset, Adolpho Rauastano Dynastæ Cliuensis Ducis filio, matrimonio locata est. Philippam, quæ Odiuellensis parthenonis monacha vixit. Hic autem, dum iuste Regnum gubernat pro Alfonso Rege puero, in inuidiam multorum incurrit, quorum cupiditatem non expleuerat, & suorum etiam machinatione apud adolescentulũ Regem delatus periit, anno M. C C C C. X L I X. X X. die Maij.

Henricum Ducem Viseensem, & IESV CHRISTI militiæ Magistrum, cuius in Septensi expugnatione enituit virtus. Fuit hic Geographiæ studiis deditissimus, & cui acceptæ ferendæ sunt, tam ad orientem, quam ad occidentem Hispanorum nauigationes. Oblata enim occasione ex ea Septensi expeditione, latius euagandi, & cupiditate incensus terras ignotas explorandi, classes parauit, quibus non solum Africæ litora, & eas maritimas regiones, quæ extra fretum Herculeum ad Austrum spectant, lustrarent, sed longius etiam progrederentur. Cuius opera factum est, vt tam hominum industria, quam tempestatis euentu, Africę bona pars, quæ ad Æthiopiam pertinebat, & Insulę multę Oceani Lusitanorum ditioni cederent. Vt vero hæc commodius efficeret, in Algarbii Regno, Lusitaniæ parte secretiore, vbi Sagris oppidum est, ad Sacrum promontorium, Sedem constituit, vt inde classes emitteret, & orientis viam aperiret. Morte autem prohibitus est, ne eo perueniret, anno ætatis suæ L X V I I. salutis vero humanæ M. C C C C. L X. Nullos hic liberos reliquit, præter adoptiuum Fernandum nepotem ex fratre Rege Eduardo, vt qui cœlibem, & ab libidine alienam vitam egerit.

Ioannem S. Iacobi militię Magistrum, ac Portugaliæ Comestabilem, virum prudentem & pium, & Reipub. amantissimum. Duxit hic Isabellam filiam fratris Alfonsi Comitis Barcellensis, primi Brachantiæ Ducis: ex qua habuit Iacobum, qui ei in Magistratu S. Iacobi & Comestabilis dignitate successit, & adolescens moritur. Isabellam, quæ Ioanni I I. Castellę Regi locata peperit magnam illam Isabellam Reginam Catholicam, & Alfonsum, qui procerum quorundam defectione, Castellæ Rex electus est, viuente adhuc fratre Henrico, X I I. annum agens, & veneno necatus est. Sustulit & Beatricem, quę Fernando eius nepoti ex Eduardo Rege fratre nupsit: ex quibus Emmanuel Rex nascitur. Habuit & Philippam, quæ in cælibatu vixit. Obiit Ioannes ætate X L I I. annorum, mensium I X. anno vero salutis M. C C C C. X L I I. Isabella autem eius vxor moritur Areuali, dum Isabellam filiam Reginam Castellæ viduam inuisit, anno M. C C C C. L X V.

Fernandum Magistrum militiæ Auisiensis Cisterciensis ordinis, virum mira probitate, & vitæ sanctimonia. Obses hic datur Sarracenorum Duci Salæ Aben Salæ, donec Septensis ciuitas ei traderetur, iuxta pacta inita in funesta illa expeditione Tingensi. Mortuo autem Rege Eduardo fratre, qui redemptionem eius contra procerum vota procurabat, & testamento cauit, in captiuitate mansit sexennium, in qua vitam morte commutauit, tantas perpessus ærumnas, & tanto pietatis Christianæ exemplo, vt merito videatur inter martyres referendus. Obiit anno M. C C C C. X L I I I. Anno ætatis suæ X L I. Allata sunt eius ossa ex Africa in monasterium Batallense, vbi iuxta patrem sepelitur.

Isabellam, quæ Philippo I I I. Burgundię Duci Flandrię, Hannoniæq; Comiti, multarumq; prouinciarum Domino tertia fuit vxor. Nuptias huius maiori lætitiæ demonstratione, & magnificentiori apparatu Philippus celebrauit, quam cæterarum, tam propter soceri maiestatem, quam nouæ nuptæ, quæ tam masculi fuit animi, & tanta prudentia prædita, vt sine eius consilio, nihil Philippus inchoauerit, nihil perfecerit. Nec minoris fuit apud subditos, quam vir. Ex hoc matrimonio natus est Carolus pater Mariæ Maximiliani I. Cæsaris vxoris qui in prælio ad Nancæum occubuit. In gratiã vero Isabellæ, & primo nuptiarum die, instituit Philippus celebrem illam aurei velleris militiam, sub D. Andreæ patrocinio, quam ab aureo Argonautæ Iasonis vellere, voluit appellari: vt ex diplomate ipso institutionis constat: denotans eo insigni, expeditionem longinquam parare, ad bellum scilicet transmarinum.

Illegitimum habuit Alfonsum Ducem Brachantiæ primum, qui Beatricem filiã hæredem Nonii Aluari Pereiræ Comestabilis duxit vxorem. Ex his natus est Alfonsus, qui fuit Comes Aurenensis, postea Marchio Valentiæ, & viuo patre obiit Tomarii, anno M. C C C C. L X. Fernandus etiam Comes Arraiolensis Marchio Villæ Vitiosæ, qui in Ducatu patri successit. Isabella, quæ Ioanni Ioannis Regis filio locata est. Obiit Alfonsus anno M. C C C C. L X I. Sepelitur Aquis Flauis ditionis suæ oppido.

Sustulit etiam Ioannes Beatricem illegitimam, quæ Comiti Harondelli Regis Angliæ propinquo nupsit.

Vbi pax parta est, & data à bellis cum finitimis quies, ne in senectute quicquã de glo-

riæ studio remittere videretur,& filiis aliquod disciplinæ militaris documentum daret, ad fidei hostes animum conuertit: & maxima instructa classe, contra Hollandiæ Ducem ire fingens, quem per simulationem prouocauerat, ob iniurias ab eius classibus illatas Lusitanis, Septam Mauritanię Tingitanæ vrbem maximam,& opulentissimã, atq; munitissimam in ora Gaditani freti sitam petiuit,& vno die expugnauit, magna Sarracenorum strage, anno M. CCCC. XV. die XXI. Augusti. Erat ea vrbs Africæ specula, atq; propugnaculum Hispaniæ oppositum, atq; obiectum, è cuius portu classes emittebantur quibus sæpe clades nostris illata est, & ingens illa Sarracenorum multitudo ad nos transfretabat. Vnde non immerito Hispaniæ clauis Septa appellatur. Hodie Episcopali dignitate fungitur.

Nec inter arma leges, quas iustissime tulit, siluere. Florebat enim tunc in Portugalia Ioannes ab Aregis, toga militiaq; clarus, & iuris scientissimus, qui Bartoli auditor fuerat. Huius opera instituit Rex, Codicem Iustiniani in patrium sermonem verti, additis nonnullis Accursii & Bartoli doctrinis, opus vtile & optime concinnatũ: quod legum Regiarum vigorem habere edixit.

Ecclesiam Olisiponensem Cathedralem, quæ olim suberat Emeritensi, postea Bracharensi, Metropolitanam fieri curauit.

Magnanimitatem Ioannis testantur etiam ædificia, in quibus authoritas, & magnificentia cum elegantia structurę certant. Eius enim opera sunt cœnobium illud Regium Batallense Virgini matri dicatum, S. Dominici instituti. Quod eo loco fundauit, quo memorabilem illam de Rege Castellæ victoriam adeptus est. Testantur & Regiæ domus, Sintræ, Olisiponis, Sanctarenæ, Almeirini, & alia multa.

Deniq; fuit Princeps ille non virtutis tantum militaris, & imperatoriæ gloria præcellens, sed laudibus etiam religionis, magnanimitatis, liberalitatis, & clementiæ præstantissimus. Nonnullis enim, qui in eius caput coniurauerant, non pepercit modo, sed muneribus etiam postea affecit. Vnde illi, inter cæteros Reges, durat adhuc bonæ memoriæ honorificum cognomentum.

Obiit anno M. CCCC. XXXIII. Vixit annos LXXVI. menses IIII. Regnauit XLVIII. mens. IIII. dies IX. Cum admirabili pompa, & ad illud tempus insolita, perductus in triumphali curru ab omnium ordinum hominibus, comitantibus filiis, in monasterium Batallense.

DE EDVARDO REGE XI.

EDVARDVS Ioannis I. filius vxorem duxit Leonoram Fernandi I. Aragoniæ & Siciliæ Regis filiam. Ex ea sustulit.

Alfonsum, qui in Regno ei successit.

Fernandum Ducem Visensem militiarum Christi & Sancti Iacobi Magistrum, & Regni Comestabilem, qui Beatricem Ioannis patrui sui filiam duxit vxorem: ex qua nati Leonora, quæ Regi Ioanni II. fratri suo patrueli nupserat. Isabella, quæ Fernando II. Brachantiæ Duci. Catharina, quę puella obiit. Ioannes, qui patri in Ducatu successit. Iacobus, qui Ioanni fratri. Eduardus, Dionysius, & Symon, qui pueri sunt extincti. Emmanuel, qui Rex fuit Portugaliæ. Obiit Fernandus Cetobricæ XVIII. die Septembris, Anno M. CCCC. LXX. Sepelitur Pace Iulia. Vixit annos XXXVI.

Philippam, quæ XII. annum agens, pestilentiæ morbo obiit Olisipone.

Leonoram, quæ ætate XVI. annorum Federico III. Romanorum Imperatori locata est. Hæc sub custodia Alfonsi Marchionis Valentiæ, Ludouici Coutignij Episcopi Conimbricensis, Lupi Almeidę, qui primus Abrantensis Comes fuit, & Guiomaræ Villæ Regalis Comitissæ, in Italiam ad sponsum, eo è Germania venturum, delata est. Quam Senis honorificentissime exceptam (vt marmoreus lapis hodie testatur, quem Senenses in eius rei memoriam erexere.) Federicus Romam deduxit, comitantibus Ladislao Hungariæ Rege, & Alberto Archiduce Austriæ: vbi manu Pontificis inter missæ solennia, ea in vxorem accepta, vnctionis & coronationis vtriusq; sacra peracta sunt. Inde ad Alfonsum auunculum Neapolim deducitur. Quo salutato in Germaniam tendit. Ex Federico & Leonora Maximilianus Cæsar Princeps laudatissimus nascitur, proauus PHILIPPI Catholici Regis nostri.

Catharinam, quæ cum Carolo Nauarræ Principi Ioannis auunculi sui filio pacta esset, & post hunc Eduardo IIII. Angliæ Regi, cælebs tandem moritur Olisipone in parthenone D. Claræ XII. die Iunii, anni M. CCCC. LXIII. & in cœnobio S. Eligii sepelitur.

Ioannam Reginam Castellę vxorem Henrici IIII. matrem Ioannæ Reginæ designatæ, quæ Alfonso V. Portugaliæ Regi auunculo desponsata, Regno spoliata est ab Isabella

Catho-

Catholica, & Fernãdo viro eius, quod adulterio concepta diceretur. Vnde magna illa disceptatio inter Alfonsum & Fernandum de Castellę Regno, ingenti vtriusq; Regni calamitate: & prælium illud celebre apud Taurum, quo Lusitani fusi sunt, excepto Principe Ioanne, qui ab statione sua non recessit.

Fuit Eduardus multis animi dotibus præstantissimus. Equitandi, venandi, & luctandi artem adolescens ita exercuit, vt omnibus sui temporis præstaret. Literarum doctrina tantum valuit, vt non modo multa cognorit, sed & literis mandauerit. Librum ad vxorem scripsit, de fido consiliario. Composuit & de arte equitandi volumen. Et inter alia, quæ de moribus edidit, fragmenta extant hodie de Iustitia

Humanitate & eloquentia tantum valuit, vt omnium animos ad se traheret. Religionis Christianæ fuit vigilantissimus obseruator. Cibi & potus parcissimus. Doctorum hominum maximus fautor. In eo deniq; Principe nihil erat, quod posset desiderari, nisi fortuna melior. Multa enim tristia suo acciderunt tempore. Nam quinquennio toto illo, quo regnauit, pestilentia adeo grassata est, vt semper fuerit iactatus, nec in vno loco consistere potuerit. Captiuitas etiam Fernandi fratris, qui obses datus est Sarracenis, pro Septæ restitutione, eum magno affecit mœrore. Aut enim ei carendum erat fratre optimo, & amantissimo, & inter crudelissimos hostes relinquendo, aut totius Hispaniæ propugnaculum fidei inimicis, in perniciem Reipub. Christianæ, tradendum. Testamento tamen cautum reliquit, vt Septa redderetur pro fratre.

Illud etiam Eduardi infelicitati adnumerari potest, quod cum quatuor haberet fratres viros optimos & fortissimos, vxori Leonoræ summam rerum regendam, suprema voluntate demandarit, contra fratrum expectationem, & populi votum. Vnde magna nata sunt dissidia & calamitates, quales sub puero Rege contingunt, & ipsius Reginæ exilium, & intempestiua mors. Ægre ferebant enim Principes illi, à fœmina externa, & aliorum arbitrio pendenti, Regnum paternum gubernari, & in interitum duci.

Primus hic Regum Portugaliæ, filium primogenitum Principem vocari instituit.

Cum pestilentia non Olisiponem modo, sed plerasq; Regni partes affligeret, & varias sedes coactus esset mutare, Nabantiam, quam vulgo Tomarium vocant, Augusto mense petiuit, & ibi gliscentis morbi contagione, ex epistola (vti aiunt) accepta obiit anno M. CCCC. XXXVIII. Septembris die IX. qua magna solis fuit defectio. Vixit annos XXXVII. Regnauit V. dies XXV. Sepelitur iuxta patrem in Batallensi cœnobio.

DE ALFONSO V. REGE XII.

ALFONSVS V. à patre Eduardo sexennis relictus est sub tutela matris. Erat autem ea infensa Petro Infanti, ob occultas odii causas. Has nonnulli referebãt ad inimicitias, quas Iacobus Vrgellensis Comes Petri socer, & eius vxor gessere cum Fernãdo Aragonię Rege Leonoræ patre, ob Regni successionem, cuius sententia perduellionis damnatus est Iacobus, & in vinculis ad mortem vsque asseruatus, & bona eius fisco addicta. Contendebat enim Iacobus, ad se Regnum Aragoniæ pertinere, quod arbitrorum sententia Fernandus obtinuit. Accedebat quod Petrus cæteris fratribus defuncti Regis maior, erat vir prudens, & Reipub. administrandæ peritus, & propter morum integritatem populo nimis gratiosus. Regina autem præterquam quod mulier inconstans, rei administrandę satis gnara, in Petri aduersarios, Comitem scilicet Barcellensem, fratrem nothum Petri, & Comitem Aurenẽsem eius filium, Petrum Norognam Archiepiscopum Olisiponensem, & alios, propendebat. Vnde magna inter vtrosq; odia, & seditiones. Populus autem Olisiponensis Petrum ipsum fere inuitum, & renuentem, tutorem Regis, & Regni defensorem creat, ablegata Reginæ, pueri Regis educandi curâ. Cui multę Regni ciuitates, & oppida consensere, Reginamq; tutela interdicunt. Quod illa non ferens, in Castellam se contulit, vbi miserrime vitam finiuit.

Inter has Petri & Alfonsi Comitis Barcellensis discordias, Rex pupillarem excessit ætatem, & Regni administrationem capessit. Loco autem gratiæ, quam referre debuerat Petro socero, & tutori, ob rem bene administratam, exulare eum coegit: & ob calumnias tam fratris Alfonsi, quàm aliorum, venienti Sanctarenã vbi Rex erat, vt se purgaret, quod defendendi sui causa, armorum cohorte stipatus veniret, si vis aliqua ab aduersariis ei inferretur, Rex cum exercitu obuiam it, & inito cum eo prælio, Petrus interficitur, & insepultus triduo iacuit inter vilissimorum hominum cadauera. Postea vero vt quilibet gregarius miles humatur.

Huius Petri filiam Isabellam duxerat Alfonsus vxorem anno M. CCCC. XLVIII. ex qua Ioannem primogenitum sustulit, qui in cunis decessit.

Ioannam, quę in monasterio IESV Auerienſis oppidi, ordinis S. Dominici, clauſa vitam egit.

Ioannem alterum, qui in Regno patri ſucceſſit.

Fuit Alfonſus animi inuicti, ſed magis ad belli quã ad pacis artes aptus. Fretum Herculeum traiecit, & multas de Sarracenis adeptus eſt victorias, vnde illi Africani cognomẽtum. Tingim vrbem nobiliſſimam, & antiquiſſimam, vt quam ab ipſo Anteo conditam dicunt, Zelen, quam Arzillam nunc appellant, Alcaſſerem Seguerium, & alia oppida debellauit & ditioni ſuæ adiecit. Domi remiſſi fuit animi, & negligenter iuſtitiam exercuit. Vnde nobiles ſuo tempore inſolentiores redditi. Quorum mores dum ſubito compeſcere conatur Ioannes filius, ſeuerior eſt habitus, & in grauiſſima incidit odia. Tanta præterea fuit comitate, & humanitate, vt de maieſtate multum detraheret. Hinc multorum improbæ poſtulationes, & Regii patrimonii multa elargita. Aliena contempſit conſilia proprium ſecutus, ex quo in graues errores incurrit. In reliquis magni animi, liberalis, & mire clemens.

Ioannam Henrici IIII. Caſtellæ Regis filiam, neptem ſuam ex ſorore Ioanna, Caſtellæ Reginam deſignatam, mortuo Henrico, ſponſam accepit, ab Archiepiſcopo Toletano, Marchione Villenæ, Duce Areuali, & aliis proceribus in Caſtellam accitus. Vnde bellorum, & multarum calamitatum orta ſunt principia.

Fuit corpore robuſto, vultu amabili, Religioſorum & doctorum hominum fautor, & literarum ſtudiis eruditus. Quotidianus illius ſermo tam elegans, & cultus erat, vt præmeditato, & ex arte videretur loqui. Cibo, potu, & Venere, continentiſſimus. Ab Iſabellæ enim vxoris obitu, cum ætate adhuc eſſet XXIII. annorum, aiunt expertem vixiſſe libidinis vſque ad mortem.

Poſt è Gallia reditum, quo auxilium petiturus iuit à Ludouico XI. homine vafro, à quo deceptus eſt, ſolitariam vitam agebat, & mœrore contracto ex Ioannæ ſponſæ coacto in religionem ingreſſu, cuius patrocinium ſuſceperat, in febrim incidit acutam: ex quâ Sintræ in eodem cubiculo, quo natus eſt, obiit anno M. CCCC. LXXXI. Auguſti die VIII. Vixit annos XLIX. menſes VII. Regnauit XLIII. Sepelitur in monaſterio Batalienſi.

DE IOANNE II. REGE XIII.

IOANNES II. Alfonſi V. filius habuit in matrimonio Leonoram filiam Fernandi patrui, fœminam forma, & ingenio præſtantem, ex qua tulit Alfonſum Principem, qui Iſabella Fernandi, & Iſabellę Caſtellæ Regum filia, vxore ducta, cum qua vixerat menſes VII. interiit Sanctarenæ anno ætatis ſuæ XVI. ſalutis vero humanæ M. CCCC. XCI.

In hoc Ioanne Rege fortunæ inconſtantia, & humanarum rerum ſtatus ſatis perſpici potuerunt. Nullus enim in nuptiarum lætitia maior apparatus, memoria hominum viſus, aut auditus eſt, nec tanta ſpectaculorum varietas, aut veſtium tanta lautities, quanta in eius filii Alfonſi nuptiis fuiſſe traditur. Anteambulones, muliones, coqui, & alii Principum & nobilium miniſtri, aureis, argenteis, & holoſericis induti, vilia exercebant miniſteria. Per Italiam, Hiſpaniam, & alias regiones, quicquid aurei, argentei, aut ſerici panni inuentum, nauigiis ad id miſſis emptum, & in Portugaliam allatum, pecunia præ manu textoribus ſoluta, ad nouas telas conficiendas. Nullibi tot obſoniorum architecti, cantores, pſaltes, mimi. Nullum triclinium maiora vidit epularum portenta, nullus abacus vaſa capaciora, nulli parietes ſuperbiora aulæa, nec vlla ætas magnificentiores apparatus. Quorum fama, è diuerſis Europæ partibus, ad eam celebritatem, conuenere multi, edictis etiã & præmiis propoſitis. Hæc omnia paucis poſt diebus, quaſi ludibrio id fieret fortunæ, in funebria, & luctus verſa. Alfonſus enim Princeps currentis equi lapſu, ad Tagi ripam diſcerptus, in piſcatoris caſa ſuper fœni ſtrato locatus animam exhalauit: & nobilitas omnis, quę auratis, & gemmatis veſtibus ſplendebat, ſacco more illius temporis induta, ſordebat. Et pro epithalamiis lamenta, & vlulatus ſucceſſere. Attulit huius Principis mors omnium ordinum hominibus ingentem mœrorem, quem caſus acerbitas, ætatis commiſeratio, & eximia eius pulchritudo, cum morum mira benignitate coniuncta, augebant. Accedebat, quod vnicus erat Regni hæres, in quo omnium ſpes erant ſitæ.

Habuit & Georgium nothum ex Anna Mendociæ familiæ virgine nobili, qui Conimbricæ fuit Dux, Marchio Turrium Nouarum, & ordinum D. Iacobi & Auiſienſis Magiſter. Is magni illius Aluari à Portugalia filiam Beatricem duxit vxorem, è quibus Duces Auerienſes, & Lancaſtrorum familia procedunt. Hunc Georgium conatus eſt pater legitimum facere, & Regni hæredem, ſi tam Summi Pontificis Alexandri VI. quam Leonorę vxoris

vxoris voluntatem expugnaſſet: quæ Emmanuelem fratrem ſuo iure fraudari, non eſt paſſa. Vnde inter illam & Ioannem maritum maxima diſcordia & rixę natę ſunt, vſq; ad Ioannis exceſſum, cui Regina non interfuit.

Fuit Ioannes vir vehementis ſpiritus, & animi intrepidi, bello & pace ſtrenuus: ſed ingenii ſeuerioris, quam decuit. Vnde conſpirationes in eum, & procerum cædes ſecutæ ſunt, & ipſius immatura mors, veneni ſuſpicione. Quę omnia vitaſſet, ſi duabus rebus Principi viro neceſſariiſſimis non caruiſſet, clementia ſcilicet, & diſſimulatione. Extremũ autem vitæ actum ita egit, vt inter Diuos multi eum referant.

Ingenii fuit liberrimi, & qui ſe nemini regendum traderet. Illudque ſemper habebat in ore, quod & opere comprobauit: Indignum eum eſſe Regis nomine, cuius voluntas alieno penderet arbitrio. Vnde cum ex Angliæ proceribus quidam, è Luſitania ad ſuos rediiſſet, rogatus à Rege, quid illi in hac regione notabilius eſſet viſum, reſpondit: Vidiſſe hominem, qui cum omnibus imperaret, imperabat ei nemo.

In beneficiis conferendis, & remunerando, nullam faciebat moram. Id enim quod dare ſtatuerat, cito dabat, & ſponte ſua, ne videretur magis ab eo extortum, quam datum. Quare & accipientibus maiora, & honorificentiora videbantur beneficia, ad quæ à Rege grauiſſimi iudicii vocarentur: & gratia manebat apud ipſum, non apud miniſtros, aut diſpenſatores. Ne vero erraret in electione perſonarum, & meritis reſponderent beneficia, ſecreto habebat librum in ſcriniis, in quo omnes, quibus ſe debitorem agnoſcebat, erant deſcripti. Quod vtinam Principes omnes factitaſſent.

Suſurrones ac maledicos, & qui apud ipſum abſentes rodebant, aut criminabantur, non audiebat libenter. Sæpe etiam delatos, & abſentes, acriter à calumniis defendebat. Publicas enim cenſebat debere eſſe accuſationes, non clandeſtinas. Niſi forte in magiſtratus diceretur, quos publice nemo audeat, aut debeat accuſare. Tunc enim intereſſe Reipublicæ putabat, excutere quæ dicerentur. Deprehenſos autem culpa, ſæpe ſecreto verbis caſtigabat, ne collegium, aut magiſtratum infamaret. Multa præterea eius præclare facta, atque dicta narrantur.

Nauigationis in Indiam gloriæ magna pars huic Ioanni II. debetur. Cum enim magno ſtudio, & ſumptibus immodicis inſtitiſſet, vt Luſitanorum claſſes maximam Æthiopiæ partem perluſtrarent, in promontorium illud inciderunt, quo nullum maius in toto orbe eſt. Cuius flexu explorato, lætiſſimus Ioannes, iam ſibi in Indiam aditum patefactum exiſtimabat. Et ob id Bonæ ſpei promontorium vocari iuſſit. Miſſis igitur in Æthiopiam & Indiam, nonnullis, qui inueſtigarent, qua ratione commodius ille curſus peragi poſſet poſt promontorium, claſſem interim parari iubet, qua magnum illud iter dirigeretur. Immaturo tamen fato abreptus, quod mente, & animo concepit, exequi atque perficere nequiuit.

Sancti Georgii caſtellum, quod Minam nunc vocant, vnde quotannis magna vis auri Luſitanorum Regibus aduehitur, ipſe fundauit, initis cum Æthiopiæ Rege fœderibus, & miſſo ad id, Iacobo Azambugio viro nobili, & prudenti.

Obiit Ioannes Aluorii in Algarbii Regno (quo pro recuperanda ſalute, & Balnearum cauſa iuerat) XXV. die Octobris, anno M. CCCC. XCV. Vixit annos XL. menſes VI. Regnauit annos XIIII. menſes II. Sepultus eſt in Syluenſi Cathedrali eccleſia, vſque ad annũ M. CCCC. XCIX. quo ab Emmanuele Rege in Batalienſe monaſterium delatus eſt, vbi pater & auus erant conditi.

DE EMMANVELE REGE XIIII.

EMMANVEL Eduardi Regis nepos ex filio Fernando, & multorum fratrũ vltimus Ioanni II. patrueli ſine liberis legitimis decedenti ſucceſſit. Tres habuit vxores Iſabellam Fernandi, & Iſabellæ Caſtellæ Regum filiam natu maximam, quæ principi Alfonſo Ioannis filio nupſerat: cuius cauſa Caſtellæ & Legionis Rex deſignatus eſt. Ex ea ſuſtulit Michaelem, qui in cunis extinctus eſt. Cuius morte, ius Caſtellæ Principatus ad Ioannam Philippi Arhiducis Auſtriæ vxorem cœpit pertinere. Duxit ſecundo Mariam Iſabellæ ſororem, quæ ei peperit Ioannem Regni ſucceſſorem, VI. die Iunii anni M. D. II.

Iſabellam Auguſtam Caroli V. Imperatoris vxorem, ex qua nati PHILIPPVS Rex noſter. Maria Auguſta, quæ Cæſari Maximiliano II. nupſit. Ioanna Ioannis Portugaliæ Principis vxor, quæ Sebaſtiani Regis mater fuit. Nata Iſabella Oliſipone anno M. D. III. Obiit Toleti Kalendis Maii anni M. D. XXXIX.

Beatricem, quæ Carolo Sabaudę Duci nupſit, ex qua natus Carolus, qui adoleſcens

obiit,& Emmanuel Philibertus Dux, qui Margaretam Franciſci Valeſii I. Gallorum Regis filiam duxit vxorem,ex quibus natus Carolus, qui hodie ditioni præeſt. Naſcitur Beatrix Oliſipone vltima die Decembris anno M. D. IIII. Obiit VIII. die Ianuarij. M.D. XXXVIII.

Ludouicum Ducem Pacenſem, & Regni Comeſtabilem. Excelluit Princeps hic inter alios ſui temporis. Militaris diſciplinæ ſtudio maxime deditus. Armorum, equitandi, venandi, & matheſeos peritus. Artium etiam libero homine dignarum nō expers. Religione in Deum, pietate in fratres, humanitate in omnes nulli ſecundus. Nullos liberos reliquit legitimos, vt qui cœlibem vitam ſemper egerit. Adoleſcens Antonium Priorem Cratenſem illegitimum ſuſtulit. Obiit anno M. D. L V. Vixit annos XLIX. menſes IX. Sepelitur in Bethleemitico fano.

Fernandum, qui Guiomaram Franciſci Coutignij Comitis Marialuenſis,& Beatricis Meneſiæ Comitiſſæ Louleenſis filiam duxit vxorem. Fuit hic pulcher aſpectu,ingenio liberrimo,aperto pectore,& ab omni adulationis ſpecie alienus: & ob id Ioanni fratri non admodum gratus. Abrantii,vbi & natus eſt,obiit anno M. D. XXXIIII. ætate annorum XXVII. & ibi ſepelitur, vſque ad annum M. D. LXXXII. quo pientiſſimus Rex PHILIPPVS in Bethleemiticum fanum traduci curauit. Nullos hic liberos reliquit.

Alfonſum Cardinalem, Archiepiſcopum Oliſiponenſem, Epiſcopum Eborenſem, Abbatem Alcobaciēſem. Fuit hic Princeps munificentiſſimus,& magnanimus. Tanta inſuper manſuetudine, & clementia, vt nemo vnquam ab eo triſtis diſceſſerit. Quanta autem fuerit morum ſuauitate, & comitate, obitu illius intellectum eſt. Non enim alio affectu eum vniuerſa luxit Luſitania,quam ſi communis omnium parens interiiſſet. Literatorum omnium fuit maximus fautor, vt qui literarum erat ſtudioſus. Antiſtitis officium, & Sacerdotii munera ipſe exercebat aſſidue, vt ſæpe ſacri baptiſmatis fonte pueros lauaret,& Euchariſtiæ ſacramentum ægrotis per vrbem miniſtraret. Illius inuentum fuit, apud nos Chriſtianam doctrinam quotidie in eccleſiis pueris tradi:& eorum nomina,qui ſacro fonte lauarentur,eorum etiam qui ſuſcepiſſent, libro inſcribi. Denique authoritate,famulitii nobilitate,cultu domus,& maieſtate,Regem referebat, religione, pietate, & miſericordia in pauperes Epiſcopum. Natus Eboræ XXXIII. die Aprilis anno M. D. XL. Sepelitur in fano Bethleemitico.

Henricum Cardinalem. Fuit hic primo Archiepiſcopus Bracharenſis, poſtea Eborenſis,Tertio Oliſiponenſis, Quarto iterum Eborenſis. Fuit etiam legatus Summi Pontificis in fratris & nepotis Regnis. Poſtea gubernator & Regis tutor,poſtremo Rex.

Eduardum,qui ducta Iſabella Iacobi Brachantiæ Ducis filia, fœmina laudatiſſima,& ſublatis Maria,quæ Alexandro Farneſio Principi Parmenſi nupſit,Catharina, quæ Ioanni Duci Brachantię,Iuuenis deceſſit ętate XXV. annorum,relicto poſthumo Eduardo Duce Vimaranenſi,& Regni Comeſtabili, Principe optimo, quem fata præmature nobis inuiderunt. Eduardus pater biduo antequam moreretur, prædixit fratribus & amicis diem & horam ſui obitus. Moritur Oliſipone XX. die Octob. anno M.D.XL. magno omnium deſiderio,propter eius inſitam bonitatem. Sepelitur in fano Bethleemitico.

Mariam,quæ in cunis extincta eſt.

Antonium, à cuius partu mater in morbum incidit, ex quo nunquam conualuit. Infans autem paucos vixit dies.

Mortua Maria, duxit Leonoram Philippi Regis Caſtellæ & Archiducis Auſtriæ filiam, Caroli V. Imperatoris ſororem, ex qua ſuſcepit Carolum, qui natus Eboræ XVIII. die Februarii anno M. D. XX. deceſſit Oliſipone XV. die Aprilis anno M. D. XXI.

Mariam Principem,forma, ingenio, & moribus ornatiſſimam, & tam Emmanuelis patris,quam Leonorę matris hæreditatibus locupletiſſimam:quę cœlebs vixit,magno pudicitię,& honeſtatis exemplo, vixit annos LVII.Deponitur in Parthenone Matris Dei,ſepelienda in cœnobio Virginis matris à Luce,ordinis militiæ IESV CHRISTI in agro Oliſipone,quarto ab vrbe lapide: cuius templum ſuis ſumptibus iuſſit ædificari.

Fuit Emmanuel inter feliciſſimos totius orbis Principes numerandus. Nam præterquam, quod ad Regni dignitatem præter ſpem euectus eſt, cedentibus illi plurimis, qui gradu & ætate potiores eo erant, Caſtellæ etiam & Legionis principatu inauguratus eſt, & omnes illarum prouinciarum proceres ad manus oſculum admiſit. Orientis portas primus aperuit,& multa maioribus noſtris incognita manifeſtauit. Æthiopiæ, Indiæ,& Perſidis partem non minimam, Malacam, Molucos, Braſiliam, & innumeras Oceani Inſulas antea non repertas,ex quibus magnas habuit vtilitates,imperio ſuo adiecit. Multos Reges ſubegit,& tanto maris & terræ ſpatio diſſitus,tributarios, & vectigales reddidit: multos in cliente-

clientelam & amicitiam suscepit. Babiloniæ Regis classes superauit. Africanorum Regum vires ingentes sæpe contudit. Et vastam prouinciam Africæ Xerquiam, Garabiam, & Dabidam continentem, graui tributorum onere iniuncto, diu sub iugo tenuit. Azamoram, Safinium, & alias Mauritaniæ vrbes debellauit: alias deprædatus est: alias deleuit. Multorum Principum exercitus tam in India, quam in Africa fudit. Maximas auri, argenti, lapillorum, margaritarum, aromatum, & aliarum orientalium mercium diuitias in Portugaliam inuexit. Olisiponem Regni metropolim, emporium totius orbis celeberrimum, & patriam communem omnium gentium reddidit. Classes ad longissimas nauigationes instructissimas semper habuit.

Tanta vis auri suo tempore fuit, vt pretia rerum mallent multi argento, aut ære, quam auro puro puto sibi solui, quod difficilis eius esset permutatio.

Iudæos ad Christi fidem conuertit. Sarracenos è Regno exterminauit. Religiones instaurauit. Plurima templa in Lusitania, & per subiectas prouincias in Africa, & Asia ædificauit, & pretiosissimis donariis ornauit. In religiosos omnium ordinum liberalitatem exercuit. Christianam fidem per Æthiopiam, Indiam, & varias orbis partes propagauit & ad eam conuersos mire fouit. Infidelibus bellum semper intulit. Pauperes iuuit. Diuites exactionibus, aut tributis nunquam vexauit. Populum in iustitia gubernauit. Optimas leges tulit: latas in methodum & artem redegit.

Decimam, quæ ex emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus, fisco soluitur, clericis, monachis, sacris virginibus, beneficiariis, eremitis, & militibus ordinis IESV CHRISTI, religionis ergò remisit.

Milites sacros, exceptis Hospitalensis ordinis equitibus, perpetuę castitatis voto constrictos, Emmanuelis precibus, Alexander VI. Pontifex Max. ab ea religione deinceps laxauit. Eos tamen excepit, qui iam sacræ militiæ essent authorati.

A vino per totam vitam abstinuit. Oleum nunquam gustauit. Cibi parcissimus. Venationi, aucupio & musicæ deditus. Nunquam vero huiusmodi rebus tantum indulgebat, quin inter ipsos ludos aliquid negotii serii transigeret.

Magnam denique sui memoriam & desiderium reliquit: & eius ætatem auream Lusitani semper appellarunt. Ab eius enim excessu, omnia tristiora, & in deterius ruere cœperunt.

Obiit Olisipone anno M. D. XXI. die XIII. Decembris. Vixit annos LII. menses VI. dies XIII. Regnauit annos XXVI. mensem vnum, dies XIX. Sepelitur in augustissimo fano Bethleemitico instituti D. Hieronymi in Olisiponensi agro, quarto ab vrbe lapide, quod ipse sibi & suis in sepulturam, maximis sumptibus, ædificauit.

DE IOANNE III. REGE XV.

IOANNES III. Emmanuelis filius vxorem duxit Catharinam filiam Philippi I. Castellæ Regis, & Archiducis Austriæ, Caroli V. Imperatoris sororem, ex qua hos suscepit liberos:

Alfonsum, qui natus Almeirini XXIIII. die Febr. anni M. D. XXVI. in cunis obiit.

Mariam, quæ nata Conimbricæ XV. die Octobris anni M. D. XXVII. PHILIPPO Hispaniarum Principi Caroli V. Cæsaris filio nupsit, & à partu primogeniti Principis obiit, anno M. D. XLV. ætatis suæ anno XVII. mense IX.

Isabellam, quę nata Olisipone XXVIII. die April. anni M. D. XXIX. puella obiit.

Beatricem, quæ nata Olisipone XV. die Februarii anni M. D. XXX. in cunis obiit.

Emmanuelem, qui natus Albiti Kal. Nouemb. anni M. D. XXXI. triennis obiit.

Philippum, qui natus Eboræ XXV. die Maij anni M. D. XXXIII. infans obiit.

Dionysium, qui natus Eboræ XXVI. die Aprilis anni M. D. XXXV. infans obiit.

Ioannem, qui natus Eboræ III. die Iunij anni M. D. XXXVII. Ioannam Caroli V. Imperatoris filiam duxit vxorem, & ex ea posthumum Sebastianum reliquit, qui auo successit in Regno. Obiit anno M. D. LIIII. die II. Ianuarij. Vixit annos XVI. menses VII.

Antonium, qui natus Olisipone IX. die Martij anni M. D. XXXIX. infans moritur.

Illegitimum habuit Eduardum Archiepiscopum Bracharensem, iuuenem optimæ indolis, bonarum literarum, philosophiæ, & theologię studiis apprime eruditum, & omnibus corporis & animi dotibus ornatissimum, qui in ipso ætatis flore decessit.

Fuit Ioannes statura mediocri, ad pinguedinem declinante. Forma eximia, & specie vere Regia. Colore candido rubore suffuso, & in magna authoritate aspectu amabili, ob serenitatem & tranquillitatem vultus, vt ab omnibus, qui eum intuebantur, tanquam pa-

rens diligeretur: nec hoſtes illum odiſſe poſſent. Oculos habuit cæruleos, nitidiſſimos, & tanta plenos maieſtate, vt multi qui ad eius colloquium inſoliti veniebant, hallucinarentur, & ſermo eis deeſſet.

Fuit natura benignus & clemens. Sententias capitales cunctabundè, & non niſi magno examine ferri voluit. Seueris iudicibus nunquam arriſit. Quando vero eius ſententia in ſenatu (quò ſemel in vnaquaque hebdomada ius dicturus ibat) rogaretur, magis ad abſoluendum, quàm ad condemnandum propendebat. Cumque aliorum Regum tempore lege lata, furibus minoris ſummæ, ſtigmata in facie inurerentur, vt ab eis cauerent, abrogauit. Dicebat enim, poſſe illos pœnitere, & ad laudabilem vitam traduci: & ob id iniquum eſſe, præcipuam hominis partem deformari, & anteactæ vitæ indicia perpetuò præ ſe ferre.

Quæſtiones publicas de fide in Portugalia haberi, primus à Summis Pontificibus impetrauit, deſtinatis ad id magiſtratibus. Religiones inſtaurauit: & labentes quorundam religioſorum mores ad veteris regulæ ſeueritatem reuocauit. Naſcentem tunc ordinem ſocietatis IESV in Portugaliam inuexit, ac eius religioſos valde fouit: & diuerſis Regni locis eis collegia inſtituit. Vnde illi acceptum ferendum eſt tantum animarum lucrum, quantũ in India eius ſocietatis viri Franciſcus Xabierrius, & qui eum ſecuti ſunt fecerunt, & multi per diuerſas orbis partes.

Fuit pacis ſtudioſus, & in eligendis magiſtratibus cordatus. Multi enim poſt illius obitum, ad dignitates & honores prouecti ſunt, quos ille non promouiſſet. In beneficiis conferendis, ita liberalitas eius fuit ordinata, vt magis daret multis, quam multum.

Literarum ſtudia in Portugalia excitauit: & Oliſiponenſem Academiam Conimbricam tranſtulit, vbi Dionyſius Rex illam à principio locauit. Et ex reſiduis ditiſſimi cœnobii Sanctæ Crucis ad ſeueriorem vitam reformati, Doctorum ſtipendia auxit. Florentiſſimam deniq; eam Academiam reddidit. Ex qua tot, tamque docti prodiere viri, vt continuato ordine (quod memoria dignum eſt) tres primarios Iuris Cæſarei profeſſores, nobiliſſimæ totius Europæ Salmanticenſi Academiæ dederit. Et qui poſt illos Conimbricæ in primaria cathedra floruit, & hodie in aula & ſupremo conſilio Catholici Regis degit, tanta vtriuſque iuris, & omnium literarum eruditione pollet, vt cum quouis veterum illorum Iuriſconſultorum meritò conferri queat.

Multa ædificauit magnis ſumptibus: & aquæductum illum celebrem aquæ Argenteæ ciuitatis Eborenſis, vetuſtate collapſum, inſtaurauit. Hanc olim aquam Q. Sertorius è manubijs belli Celtiberici, in honorem municipum Eborenſium, diuerſis in vnum collectis fontibus, perducendam curauit: opus magnum, & ei ciuitati ſitienti vtiliſſimum.

Obiit Oliſipone apoplexia correptus, anno M. D. LVII. die XI. Iunii. Vixit annos LV. Regnauit XXXV. cum dimidio. Sepilitur in fano Bethleemitico.

DE SEBASTIANO REGE XVI.

SEBASTIANVS Ioannis III. ex filio Ioanne nepos, auo ſucceſſit trium annorum ætate, ſub tutela auiæ Catharinæ. Hæc ſeu tam laborioſi oneris impatiens, ſeu (vt vulgo ferebatur) à nõnullis perſuaſa, quorum intererat, tutelam ad Henricũ Cardinalem patruum magnum Regis pueri transferri, Comitiis Oliſipone habitis, anno M. D. LXI. ab eo munere inopinato ſe excuſauit, apud Regni proceres, & ciuitatum legatos. Quum vero ij à propoſito Reginam, nec precibus, nec lachrymis flectere poſſent: ægre Henrico eam curam demandarunt: quam ille vſque ad Sebaſtiani pubertatem geſſit. Malebant enim Luſitani à fœmina, eaque externa, prudentiſſima tamen, quam à viro Luſitano, defuncti fratre, & Emmanuelis Regis populo gratioſiſſimi filio gubernari: diuerſo exemplo ab eo, quod in Leonora Eduardi Regis vxore, & Petro exhibitum eſt.

Fuit Sebaſtianus ſtatura mediocri, colore candido, flauo capillitio, oculis cæſii coloris, nec magnis, graui pro ætate aſpectu, & Regiæ maieſtatis pleno: ad iracundiam facilis, ſpiritus elati, & cui nihil videbatur magnum. Animi etiam intrepidi, & plus nimiò ſui fidentis & audacis, & qui facilè in pericula ruebat.

Fuit liberalis, gloriæ nominiſq; cupidus: & ob ingenii ſimplicitatem, adulatoribus nimium expoſitus. Animi inquieti, & ſtare loco neſcientis, non tam natura, quàm arte aliquorum, qui eum à puero ex vrbe, & auiæ colloquio abducere conãtes, in ſyluas & montes, atque in loca ſolitaria frequentiſſime ad venãdum inuitabant, vt interim ipſi Regnum adminiſtrarent. Eo enim exercitio dicebant, poſſe firmari, & obdurari ad militiam, ad quam illum quotidie adhortabantur.

A mulierum etiam aſpectu & colloquio adeo auertebant, forte ne libidine aliqua illicita

illicita irretiretur, vt fœminas non tam fugere, quam odiſſe videretur. Vnde non obſcurum inepte verecundi ingenii, & aulicæ vrbanitatis expertis ſpecimen præ ſe ferebat. Multi autem quibus ea non placebat inſtitutio, propterea id ab iis fieri interpretabantur, ne Princeps ille adoleſcens fœminarum cogitatione, ad vxorem ducendam animum verteret, & eius conuerſatione impeditus eos áuerſaretur, aut non tam intime familiares haberet. Vt vt tamen ſit, Sebaſtianus in illo Regali luxu, & ætatis feruore, rarum continentiæ dedit exemplum.

XIIII ætatis anno Regni gubernacula ſuſcepit, in cuius auſpiciis conſultorum culpa non ſua, qui ad optima natus videbatur, nonnulla duriter inſtituta, & Reipub. munia diſtributa iis, quibus vir factus non dediſſet.

Vt autem tranſuerſos agit homines auaritia, & ambitio, fuere, qui quod ita ſuis rationibus expedire credebant, Ioannem auum Principem prudentem, & pium, vt imbellem, & ignauæ pacis amatorem apud nepotem puerum inſimularent: & qui pacem ſuadere debuerant, pacis deteſtatione eum educarent. Sebaſtianus igitur naturæ ferocioris, & ſpiritus vehementis, his præceptis enutritus, & alieniori ætate incitatus, nihil niſi bella, & peregrinationes meditabatur, quo tempore literarum doctrina, & ſtudiis manſuetioribus exercendus erat, & robuſtum illud pectus cicurandum, & emolliendum.

Cum igitur Portugalia tota in armorum exercitio eſſet, & Mulei Mahamet Marrochiorum Rex à patruo Mulei Maluco Regno expulſus, Sebaſtiani præſidium imploraret, nactus ille occaſionem, quam ſibi dari optabat, non auxilium modo, ſed & ſe cum ſuis affuturum illi pollicetur.

Dum itaque virtute improuida, & nimia ſui fiducia, prudentiorum conſilia aſpernatus, traiecto in Africam magno exercitu, Feſſenſe Regnum petit, & Regem reducere conatur, anno MDLXXVIII. quarto Auguſti die, ab infinita Barbarorum multitudine oppreſſus, qui veluti ad ſacrum bellum conuenerant, à ſuis ſacerdotibus exciti, fortiſſimè dimicans occubuit, cæſis decem millibus Chriſtianorum, totidem captis. Et (quod rarò contigit) tres magni Reges eo prælio, & intra paucarum horarum ſpatium cecidere, Sebaſtianus, Malucus, & Mahamet.

E prima nobilitate deſiderati ſunt Dux Auerienſis, Comites Odemirenſis, Vimioſenſis, Rotondenſis, Vidiguerenſis, Iacobus Theodoſii Ducis Brachantiæ filius. Rodericus Melius Marchionis Ferreirenſis primogenitus, Epiſcopi Conimbricenſis, & Portuenſis: Marchio etiam quidam Hibernus, quem Summus Pontifex cohortibus Italicis, ad Hiberniam occupandam præfecerat. Multi prætérea alii magni nominis. Capti Antonius Prior Cratenſis Ludouici Infantis filius, Theodoſius Dux Barcellenſis puer VIII annorum Ioannis Ducis Brachantiæ primogenitus, Ioannes, à Sylua Comes nunc Portalegrenſis, qui tunc apud Sebaſtianum legatum Catholici Regis agebat. Nonius Aluarus Comes Tentugalenſis, & Conſtantinus à Brachantia Marchionis Ferreirenſis filii, Antonius à Caſtro Comes Monſanctenſis, Fernandus Norogna Comes Linarienſis, Eduardus Meneſius Comes Taroucenſis, Indiæ nunc Prorex, & multi illuſtri loco nati. Parendum enim neceſſitati erat, manus dandæ, & conditiones accipiendæ. Facilis namque fuit Barbaris de noſtris victoria, quos vinci numen volebat. Sic enim caligine mentibus eorum obducta infatuati ſunt, vt in interitum ducti à diuina voluntate videantur.

Itaque Sebaſtianus hoſtibus bellum inferre parans, prius ſuis intulit, alienumque Regnum reſtituere conatus, ſuum peſſumdedit, & viris & opibus exhauſit: maiori exemplo fidelitatis Luſitanorum, quam prudentiæ.

Sebaſtiani cadauer ſecundo poſt prælium die, inter mortuos ſeptem vulneribus confoſſum, à Sebaſtiano Reſendio eius miniſtro domeſtico inuentum, à Melchiore autem Amaralio Regio Conſiliario, & Senatore aulico captiuo, qui in Sebaſtiani exercitu Duumuirum Capitalem agebat, agnitum eſt. Poſtea vero à Conſtantino à Brachantia, Fernando à Caſtro Comite Baſtenſi, Eduardo Meneſio Comite Taroucenſi, Nonio Maſcarena, Michaele Norogna, Ludouico Cæſare armamentariorum Regiorum Præfecto, Vincentio Fonſeca inſtituti Dominicani, Regio concionatore, Archiepiſcopo nunc Goenſi, & aliis viris nobilibus captiuis. Alcaſſere autem corpus ſepultum, & ſub claue & ſigillo cuſtoditum, donec Regi PHILIPPO auunculo à Seriphio Rege Marrochiorum donatum, & Septam tranſmiſſum, atque ibidem depoſitum ad annum MDLXXXII. quo Philippus Rex honorificentiſſime in Portugaliam delatum, in Bethleemitico fano ſepeliri, & ſe præſente, iuſta illi fieri curauit. Vixit annos XXIIII. menſes VII. dies XV.

De Henrico Rege XVII.

HENRICVS Cardinalis Sanctorum Quatuor Coronatorum, & Archiepiſcopus Eborenſis, Emmanuelis Regis filius, Sebaſtiano cuius patruus erat magnus, ſine liberis decedenti ſucceſſit.

Mortuo vero Sebaſtiano, Iuriſprudentes viri magni nominis extitere, qui PHILIPPO Regi Catholico Regni ſucceſſionem delatam diceret, quod Sebaſtiano proximus, & è Regum Portugaliæ ſtirpe eſſet nec id ſine ſuo magno periculo negligi poſſe: quod decedens ſuperſtite Henrico, locũ faceret Emmanueli Philiberto Sabaudiæ Duci, qui gradu eius liberis præſtaret. PHILIPPVS tamen, ne auunculi ſenectutem contriſtaret, & in dubio iure fundare ſuam cauſam videretur, qui ſucceſſionem indubitatam poſt Henrici exceſſum habebat, non modo quiete illum regnare paſſus eſt, ſed nullum officii genus in eum prætermiſit. Primum enim Chriſtophorum Mouram è prima Luſitanorum nobilitate, in aula tamen Caſtellæ enutritum, virum ſingulari prudentia præditum, poſtea vero Petrum Gironem Ducem Oſſunenſem, vnum è Caſtellæ proceribus maioris ditionis, non ad conſultandum tantum, ſed & ad gratulandum ad eum legauit.

Cum vero PHILIPPVS de iure ſuo certus eſſet, Iuriſprudentum reſponſis, & neminem ſibi poſſe Henrici morte præferri, quod cæteris eius nepotibus ſexu, & ætate potior eſſet, Duci Oſſunenſi, & Criſtophoro Mouræ iniungit, cũ Henrico agant, vt ipſum viuens Regem declaret: ne poſt mortem de iure ſuo dubium oriatur, & ea euitarentur, quæ in Regno vacuo ſolent accidere. Henrico tamen viſum eſt, ſatius eſſe, audire cæteros Regni competitores. Et ad cauſam ſucceſſionis vocari iuſſit PHILIPVM Regem Catholicum, Catharinam Ducis Brachantię vxorem, Emmanuelẽ Philibertum Sabaudiæ Ducem, & Antonium Priorem Cratenſem. PHILIPPVS vero, vt Regis omnium mortalium legibus ſoluti authoritatem ſupremam conſeruaret illæſam, citationi non reſpondendum duxit. Rodericum tamen Vaſquium ab Arze, & Ludouicum Molinam Regios Conſiliarios, viros Iuriſconſultiſſimos & prudentes, legatos tam Henricum, quam Regni proceres extra iudicium de iure ſuo inſtructuros miſit. Hi munus ſuum obeuntes, multa de iure PHILIPPI iuridicis rationibus, & magna authoritate, tam apud Regem, & Regium conſiliũ quam apud Senatum Oliſiponenſem tractarunt: quæ non parui fuere momenti, ad Regis & multorum animos confirmandos.

Cum vero Senatus populuſque Oliſiponenſis ſumma ope ab Henrico contenderet vt Regem declararet, & Reipublicæ imminenti periculo in tempore occurreret, prius de perſonis, quam de iure agendum exiſtimauit. Virtute igitur diplomatis, motu proprio, à Summo Pontifice ad ſe miſſi, vt de cauſa matrimonii inter Ludouicum Infantem, & Violantem Antonii matrem iam fato functos cognoſceret, matrimonium inter illos non fuiſſe, & ob id Antonium non legitime natum ſententia ſua, & multorum aſſeſſorum, Antonio ipſo audito, & iura ſua allegante, iudicauit.

Cum igitur Henricus de iure PHILIPPI nõ iam dubitaret, eo rẽ deducere ſtatuebat vt vna via, tam vniuerſæ Reipublicæ, quam priuatis nepotum commodis conſuleret, & ad tranſactionis modum quendam peruenirent. Sic enim PHILIPPVM Regno ſibi debito non fraudandum, & cæterorum nepotum ſpem de Regno abreptam, aliquo emolumento penſandam: Rempublicam etiam tributorum onere aliquo leuandam, & priuilegiis augendam. Huic vero vniuerſæ Reipub. vtiliſſimo præſentiſſimoque conſilio, ſeu priuatæ ſuæ rei ſtudentes, ſeu rerum inſcitia (ſi tam craſſa & ſupina potuit eſſe) ii ipſi obſtitere, qui ſe patrię defenſores eſſe iactabant.

Comitiis igitur Almeirini habitis, quibus Henricus animum ſuum aperuit, magna inter populorum legatos, & nonnullos è nobilium ordine orta eſt diſcordia. Quidam enim ex iis, ſeu conſilii inopes, quod nulla politicæ philoſophiæ, & hiſtoriarum peritia, ad Reipub. adminiſtrationem acceſſiſſent (quales plures ſunt) ſeu propria illecti vtilitate, & rerum nouarum auidi, in tam diuerſas iuere ſententias, vt Henrici conatus impedirent, & ei fati diem accelerarent. Nec Ducis Oſſunenſis, & Chriſtophori Mouræ diligentia & pollicitationes, qui in ea re egregiam operam nauauerunt, & plures & meliores pro Rege Catholico habebant, in concordiam illos adducere potuerunt.

Præter has populorum diſcordias, tot acceſſere Henrico labores, vt illi Regnum non in gloriam, ſed in pœnam datum videretur. Exagitabant enim illum tot hominum millia in Africana clade captiuorum: pro quorum liberatione, non Regii ærarii modo, ſed totius Regni opes erant exhauriẽdæ. Alia parte tot viduarum querimoniæ pro maritis bello peremptis, vxorũ pro viris, parentũ pro liberis captiuis. Hinc (quod magis eũ premebat) de Re-

de Regni successione disceptatio. Ex altera enim parte iusta nepotis PHILIPPI causa & potentia, ex altera Catharinæ neptis amor. Hinc de matrimonio Ludouici fratris diffamatio & lis, quæ eum maximo affecit mœrore. Valetudo præterea tam deplorata, vt lacte humano coactus fuerit ali, quod in marcorem, & marasmum incidisset. Alia ex parte eum torquebant seditiones, quæ iam erumpebant. His igitur, & pluribus, vno & eodem tempore, confluentibus malis obsessus atque debilitatus, fato concessit.

Fuit Henricus mediocri statura, colore candido, flauo capillamento, sed intempestiue cano, oculis cæsiis & prominentib. Facie nullus fratrum Emmanueli patri similior. Per omnem ætatem fuit vitę castissimæ: nec vllum flagitium æque exosum habuit, aut acrius puniuit, quam libidinem. Vnde manifestarii concubinatus conuicti nulli impunes, cuiuscumque essent ordinis, aut conditionis. Nuptarum etiam quarum mariti diutius abfuissent, curam non omisit, si de earum licentiori vita certior esset redditus.

Quo tempore pro Sebastiano nepote pupillo clauum Regni tenebat, leges recentiores dispersas, & iudicibus ob id ignotas, in methodum & libros redigi, & alias corruptas emedari curauit: eaq; in re nostra opera vsus est, magna Reipub. vtilitate, quod multa quotidie decreta & iudicia, noua lege comperta, rescinderentur, atque irrita fierent, & rei iudicatę authoritas eleuaretur.

In magistratus etiam cuiuscumque generis & gradus quæstiones decreuit, & culpa deprehensos, partim pecunia mulctauit, partim officio submouit: nonnullos post aliquod interuallum, ne ignominia missi viderentur, ætatis prætextu, rude donauit, Omnes denique in officio continuit.

Sacerdotii officium optime semper exercuit, & Rex factus, dum per valetudinem licuit, Missę sacrum celebrauit in priuato sacello, vti ante Regnum sueuerat.

Religionis & fidei negotia, cuius summum gessit magistratum, tanta industria & integritate tractauit, conquisitis ad id viris optimis & doctissimis, quorum opera vsus est, vt secundum Deum ei videatur acceptum ferendum, summum religionis studium, quo Lusitania inter omnes alias orbis prouincias eminet.

Per vniuersum Portugaliæ Regnum, cuius omnes metropolitanas ecclesias gubernauit, sacerdotum mores composuit: nec nisi melioribus, & benemeritis sacerdotia contulit. Ad id autem collegium constituit Eboræ magnificentissimum & celebre, quod societatis IESV religiosis tradidit gubernandum: in quo nō solum Theologia, & liberales disciplinæ, sed honestissimi mores docentur. Vnde Transtagana illa prouincia, optimis & eruditis sacerdotibus abundat.

Multa præterea ab eo ad diuinum cultum optime instituta omittimus, quæ magis iis incumbunt, qui Pontificalium virorum vitas conscribunt, quam nobis, qui Regum gesta tantum delibamus.

Obiit Almeirini vltima Ianuarii die, qua & natus est, eo tēporis spatio, quo luna maximam eclipsim patiebatur, anno MDLXXX. & ibi deponitur ad annū MDLXXXII. quo Rex PHILIPPVS eum in Bethleemiticum fanum deferri, & sepeliri curauit. Vixit annos LXVIII. Regnauit annum. I. menses V. dies V.

DE PHILIPPO REGE XVIII.

PHILIPPVS Caroli V. Imperatoris filius, & Isabellæ Augustæ Emmanuelis Regis filiæ, auunculo Henrico successit. Quæ vero in amplissimis suæ ditionis Regnis gesserit, & eius virtutes silentio præterimus, quod hæ angustiæ, & nostræ orationis paupertas tantarum rerum maiestatem reformidant. Quod ad successionem eius attinet, & in Portugaliam aduentum: Elbam ciuitatem, quæ in confiniis Regnorum est, ingreditur mense Decembri, anno MDLXXX. In Nabantiam nunc vulgo Tomarium omnium ordinum conuentus indicit. Mense Aprili sequentis anni eo accessit, salutata prius Catharina consobrina Ducis Brachantiæ vxore, quam magni amoris significatione inuisit.

Tomarii maiorum instituto, à proceribus, sacerdotio, & populorum legatis, magna omnium lætitia, & acclamationibus Rex inauguratur, & salutatur. Didaco etiam Principi, qui iam apud superos est, fidelitas iuratur.

Ex Tomario Olysiponem Regiam vrbem veniens, mense Iunio die Diuis Petro & Paulo dicato, lætis faustisque ominibus exceptus, omni ordine, omni ætate, prosperum

fœlicemque ingreſſum precante, & cum equo vectum, in triumphantis morem, pedibus ſequẽte, ſub aurea vmbella, per extemporarias porticus miræ magnitudinis, ſtatuis & carminibus ornatas, introductus in vrbem vſque ad ſummum templum. Inde per vias vrbis præcipuas, Indica & Perſica gaza ſplendeſcentes, & pretioſiſſimis odoribus fragrantes, in Regiam deductus.

Multa hic magnifice & liberaliter geſſit: & in eos, qui aliquid in ſuperiorum Regum obſequium egere, munera contulit maiora, quam ab illis Principibus accipi ſolebant.

Inprimis iuſtitiæ adminiſtrandæ gratia, multa conſtituit. Leges ſanciuit: alias emendauit. E duobus tribunalibus, quæ Olyſipone erant, alterum in Portuenſem ciuitatẽ tranſtulit, ibiq; iuridicum conuentum ſtatuit. Senatorum vtriuſq; Curiæ ſtipendia auxit, quò caſte & nullius ope egentes, iuſtitiam adminiſtrarent. Muneribus etiam & honoribus benemeritos ornauit.

Cum vero viuente Rege Henrico, dum de declarando Rege agitur per Ducem Oſſunenſem, & Chriſtophorum Mouram, multa PHILIPPVS Rex promiſiſſet, in vniuerſæ Portugaliæ vtilitatem, vt ſeditiones euitarentur, quarum iam pullulabant indicia, & Reipublicæ, quam maxime ſaluam volebat, imminentibus malis obſtaret, eaque ob diffidentium partium ſtudia accepta non fuiſſent, Rex poſtea factus ſua ſponte, & nulla impellente pactione, conceſſit.

Lætitiam Regiæ vrbis ob ſui Regis præſentiam, auxit aduentus ſororis Mariæ Auguſtæ, quæ cum è Boëmia in Hiſpaniam veniſſet, vt ſe virginum ſacrarum monaſterio abderet, non ferens longiorem fratris abſentiam, è Mantua Carpetana, vulgo Madritio, Olyſiponem venit, eo omnibus gratior, quod nomine & virtutibus eximiis, fœminam optimam Mariam Reginam auiam ſuam referebat, quæ admirabilem ſui memoriam, & deſiderium Luſitanis reliquerat.

Cum tamen ex omni Portugaliæ ditione, ſola Angrenſis ciuitas in inſulis, quas Tertias vocant, PHILIPPO rebellis eſſet, quod in ea nonnulli Antonio affecti degerent, & loci ſitu inexpugnabilis videretur, claſſis eo miſſa eſt, è qua quadringenti milites Hiſpani temerariè, vt loci ignari, egreſſi in terram, ab inſulanis trucidati ſunt. Quamobrem Aluarum Bazanum Sanctæ Crucis Marchionem, virum naualis belli peritiſſimum, Rex eo miſit. Hic cum claſſem multarum nauium Gallicarum offendiſſet, quas Philippus Strozus Italus, vir bello ſtrenuus ductabat, in quib. Antonius etiam ipſe erat, & ſi numero multo plures eſſent. Bazanus virtute ſuorum militum, & quatuor Luſitanarum nauium robore, ſed magis cauſa & iuſtitia belli confiſus, pugnam inire inſtituit. Antonius vero conſilio ſuorum, ſe in inſulam recepit, vt magis fieret periculi auditor, quam inſpectator. Bazanus in Gallos inuehitur: magno ardore vtrinq; certatum, tormentis primum, poſtea manu. Gallicarum vero nauium multæ, cum Hiſpanorum impetus ferre non poſſent, fugam capeſſerunt, quas quia celeriores erant, Bazanus conſequi non potuit. Nauis Prætoria cum aliis capta. Ex Gallis cecidere multi, inter quos Philippus Strozus claſſis Præfectus: Franciſcus etiam à Portugalia Comes Vimioſenſis, iuuenis dignus meliori fortuna, ſi corporis & animi dotibus & diſciplinis, quibus præſtabat, ſiniſtris conſiliis incitatus, aduerſus ſuum Regem vſus non fuiſſet. Capti ſunt & multi è Gallica nobilitate. Cum vero autumni tempus iam inſtaret, nec vlla ſtatio eſſet, qua claſſis conſiſtere poſſet, & Oceani fluctibus iam tumeſcentibus iactaretur, ea obtenta victoria, & inſulæ expugnatione in ſequẽtem annum omiſſa, Olyſiponem Bazanus rediit.

Anno MDLXXXIII. menſe Februario poſt Comitia Olyſipone habita, quib. Philippo Principi puero fidelitas iuratur, conſtitutis Regni rebus PHILIPPVS cum ſorore Caſtellam repetit, magno omnium deſiderio. Quod tamen Principis Alberti nepotis pignore mitigauit, quem Regni moderatorem reliquit, maxima omnium lætitia, & applauſu.

Eodem anno appetente æſtate, Bazanus in inſulas reditum parat, ingenti comparata claſſe, tam nauium onerariarum, quam celocium & triremium. Quod nauigii genus in tam longinquam Oceani partem, nunquam ductum eſt, quod nimium ſurgentes vndas non ferat. Inſulam moderabatur tunc Emmanuel Syluius Antonii nomine: tutabatur vero Xatris Dynaſta præſidio trium millium militum Gallorum. Ex inſula igitur Sancti Michaelis, quam primum Bazanus attigit, illis per nuntium veniam pollicetur, ſi deditionem facere velint. Cum vero pacis nullam conditionem acciperent, Bazanus acriter illis defendentibus, in terram deſiliit, & eadem die, magna contentione, propugnacula littori oppoſita expugnat.

Sequenti

Sequenti vero inſulani omnes in montem fugam arripiunt. Capta vrbe Angrenſi, tandem deditio facta eſt, ea lege, vt Galli ſolum gladios ſecum ferrent, arma reliqua & vexilla relinquant. Emmanueli Syluio caput præcidi iubet Marchio. Multi præterea facinoroſi vltimo ſupplicio affecti.

Faginea etiam inſula, quæ præſidio Gallorum defendebatur, capta eſt à Petro Toletano eadem conditione. Præfectum autem Inſulæ Luſitanum, quod contra ius omnium gentium, legatum Luſitanici etiam ſanguinis, qui ad eum de pace acturus ibat, crudeliter interfeciſſet, Toletanus laqueo ſuſpendi iubet. Galli igitur ſuperſtites ex vtraq; inſula, relictis armis ac vexillis, diſceſſere.

Hic tragœdiæ illius fuit exitus, qualis manere ſolet illos, qui Regiam lædunt maieſtatem, & auaritia & ambitione inſtigati, ab officio & virtutis via deflectunt. In eam tamen erigimur ſpem, Deum Opt. Max. has omnes ærumnas, quibus ab iſtis patriæ hoſtibus iactati fuimus, maxima felicitate compenſaturum: vt copulata Luſitania cæteris Hiſpaniæ Regnis, ſub potentiſſimo & prudentiſſimo Principe, vniuerſus intelligat orbis, quantum Chriſtianæ Reipublicæ intererat, hanc Regnorum coaceruationem, & vnitatem fieri, ad orthodoxæ fidei propagationem, & eccleſiæ catholicæ beneficium.

AETHIOPICA ET INDICA.

CATALOGVS OMNIVM ÆTHIOPIÆ REGVM, QVI AB INVNDATO TERRARVM ORBE VSQVE AD NOSTRA TEMpora imperârunt.

Libellus, hactenus tam Græcis, quam Latinis ignoratus, nuper ex Æthiopica translatus lingua.

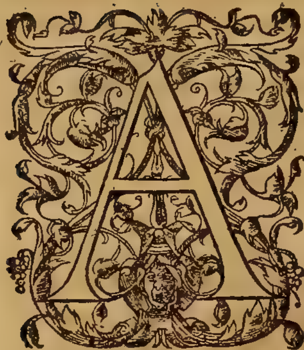

Æthiopes, Regem suum, quem nos vulgo Prete Gianni corrupte dicimus, quatuor appellant nominibus, quorum primum est Belulgian, hoc est lapis preciosus, atque perfectus. Ductum est autem hoc nomen ab annulo Salomonis, quem ille filio ex Regina Saba, vt putant, genito, dono dedisse, & quo omnes postea Reges, veluti Dauidicæ familiæ hæreditario insigni, vsos fuisse, describitur: Deinde cum in sede Dauid, quam à Salomone identidem habuisse aiunt, electum collocant Regem, ሐፄ፡ haze, nominant, hoc est electum, seu sponsum: cum vero eum coronant, appellant Neghuz. Postremo cum, vertice capitis in coronæ modum abraso, vngitur à Patriarcha, vocant Masih, hoc est vnctum. Hæc autem Regiæ dignitatis nomina, omnibus communia sunt: proprium vero cuiusque nomen cum aliqua rerum, aut personarum significatione semper impositum, duplex est: vnum, quod ei à parentibus natiuitatis, alterum, quod baptismi tempore imponitur.

Primus autem Æthiopum Rex, nostrorum etiam scriptorum consensu, Cus fuisse asseueratur, quapropter ab eo veluti ab autore gentis regio nominata est: Cus enim Æthiopiam sacra apud Hebræos vocat historia. Fuit aut Cus, vt ex x. Genesis capite constat, Noe Patriarchæ nepos, ex Cham secundo filio procreatus.

Cus mortuo, alios numero sex regnasse in Æthiopia describitur, quorum nec nomina, nec annos, quibus rerum potiti sint, ex codicibus, quos Æthiopes in Italia habent, inuenire potuimus: legimus tamen hos omnes, cum certam regni sedem haud habuerint, sed vagi, palantesq; Arabico fuerint more, inter alios Reges ab Æthiopib. minime connumerari. Post horum tempora, regni sedes in Axuma posita fuit, ibiq; vsq; ad Christũ permansit: inde in Sceua translata est, vbi vsq; ad nostra tempora manet. Reges autem qui exinde tam in Axuma, quam in Sceua (prouinciarum nomina hæc sunt) imperarunt, fuêre numero cẽtum quinquaginta octo: quorum primus fuit, Arue, qui regnauit annis quadringentis, tam longa erat antiquorum hominum ætas. postea regnauit,

Agabo, eius frater annis ducentũ, & hoc, ex quo Arue obiit, quẽ ab eo occisum aiunt.

Ggedur, qui & Sabanut, Agabi frater, centũ quinquaginta, hoc est, quinquaginta vna cum fratre, idq; in vna tantum prouincia, fratre vero mortuo, centum in tota Æthiopia.

Ggedur eius frater, quem fortem, ac insignem bellatorem fuisse scribũt, regnauit annis quinquaginta.

Makaada, quæ & Nicaula, quæ à nobis Regina Saba appellatur, huius filia, regnare cœpit post XXVII. annum Saul: accessit autem in Hierusalem post quartũ regni Salomonis annum, sui vero quinquagesimum: reuersa vero in Æthiopiam regnauit annis viginti septem.

Menilech Reginæ Sabæ ex Salomone, vt plus iusto persuasi Æthiopes asserunt, filius, regnauit annis viginti nouem: eius nomen interpretantur, quomodo mihi similem Devs creauit: ita enim à Salomone vocatum dicũt, cum primum eum vidisset: misit namq; eum mater in Hierusalem ad patrem iam puberem ac quartum decimum agentem annũ: vulgo apud Æthiopes sapientis filius cognominatur, sequuntur ex ordine succedentes liberi, & primum.

Andedo, qui regnauit	anno vno.
Auda	annis vndecim.
Guaasio	annis tribus.
Zaugua	annis quadraginta quatuor.

Gaasio

Gaaſio	dimidio tantum die.
Autet	vno & ſexaginta.
Bahaza	nouem.
Chauadà	duobus.
Chanze	decem.
Endur	nouem.
Guazha	vno.
Endrah	vno.
Chaales	ſex.
Setiia	decem & ſeptem.
Sapheeliià	ſeptem & viginti.
Aglubu	tribus.
Auſena	vno.
Breguas	decem & nouem.
Guaaſe	vno.
Beſeeleuguà	decem & ſeptem.
Baazena	viginti ſeptem: huius tempore Chriſtus Dei Filius, ac ſeruator mundi natus eſt.

Laeaſa fœmina, quæ Candax Regina à noſtratibus dicitur, annis x. Huius tempore per Eunuchum à Philippo baptizatum, vt in actis Apoſtol. Lucas commemorat, Chriſti religio in Æthiopia cœpit, quæ poſtea Matth. Euang. aduentu mirum in modum aucta eſt.

Meſne filius regnauit annis ſex. Sequuntur ex ordine ſuccedentes liberi.

Sectua, qui regnauit	annis nouem.
Adgala	annis decem, & menſib. ſeptem.
Agba	menſibus ſex.
Mali	annis quatuor.
Akle	annis terdecim.
Didimà	annis decem.
Autete	annis duobus.
Alda	annis triginta.
Zeghin ex Rama	annis octo.

Gafele: quot annis imperârit, nobis incertum.

Beſeſerch, quem ex Oriente veniſſe aiunt, regnauit annis quatuor.

Azguag,	annis ſeptem & ſeptuagintà.
Hherc	annis vno & viginti.

Beſeſaue, regnauit vno tantum menſe, qui apud eos lunaris eſt, non ſecus quàm apud Hebræos.

Guachena, imperauit duobus duntaxat diebus.

Hadas	imperauit quatuor menſibus.
Saghel	imperauit annis tribus.
Asfe	annis quatuordecim.
Azghebà	annis tribus & viginti.
Samra	annis tribus.
Aiba	annis ſexdecim.
Schenden	annis triginta ſeptem.
Zacham	annis nouem.
San	annis terdecim.
Igga	annis decem & octo.
Alamida	annis triginta, menſibus 8.
Achiuua	annis tribus.

Abraham, & Azba fratres, qui religionis Chriſtianæ aſſertores, ac fidei illuſtratores vocati ſunt, regnârunt ſimul annis. XXVII. & menſibus ſex: deinde mortuo Azba, regnauit Abraham ſolus, annis. XIV. Horum tempore Chriſtiana religio per omnē Æthiopiam diſſeminata eſt, poſt decimum ſeptimum ſcilicet regni eorum annum.

Asfa regnauit	annis ſeptem.
Sahal	annis quatuordecim.

Adahana	annis quatuordecim.
Reth	anno vno.
Asfa	annis quinque.
Azba	annis ſexdecim.
Alhamedan	annis ſeptem.
Abra	duobus tantum menſibus.
Sahel	menſibus duobus.
Ghebez	annis quatuordecim.
Sekul	anno vno.
Azbà	annis tribus.
Abra & Adakana	annis ſexdecim.
Zaham	annis viginti octo.
Amida	annis duodecim.
Sahan	annis duobus.
Azbà	annis duobus.
Zahan	annis quindecim.
Gabez	annis vno & viginti.
Iacob, & Dauid fratres ſimul,	annis tribus.
Arma	ann.XIV. menſ.VII. & dieb.VII.
Zittahana	annis duodecim.
Iacob	annis nouem.
Conſtantinus	annis octo & viginti.
Beteſrael	cuius nominis interpretatio eſt domus Iſrael, menſibus octo.
Gabramaſchel	annis quatuordecim.

Nalek annis vndecim: huius tempore templa, ſacellaq; Chriſtianæ Religionis, quæ rara antea in regione erant, per omnem Æthiopiam conſtructa, erectaq; ſunt. Reges deinde qui ſequuntur, omnes non ſolum Chriſtiani, ſed etiam pii, moribuſque probati fuiſſe dicuntur, verum quotnam imperauerint annis, non inuenimus.

Bazen, mox	Senſaghed.
Baharſaghed	Ghermaasfer.
Salaaiuba	Callulaſion.
Sarguè	Zarai.
Bagahamai	Gianaſcheda.
Zeoneghiz	Malghene.
Sepharad	Agdai.
Abraha	Azbaha.
Asfà	Afrad.
Amſi	Ahaù.
Arada	Aladoua.
Alameda	Tabena.
Chaleb	Gsbramaſchel.
Conſtantinus	Bezaagher.
Asfa	Arma.
Gianasfa	Gianaſcheda.
Freſennai	Adarahaz.
Aizar	Delnahad. Madai.

Sahata meretrix, cuius nomen ignis exponitur, regnauit annis XL. Fuitq; mulier, iniqua, atque ſacrilega: quando templa omnia, ſacellaq; deprædata fuiſſe deſcribitur, aurum argentumq; omne inde auferendo: quod poſtea auaritiæ cauſa ſub terra occultaſſe commemoratur.

Anbaſaudim	Cullaudim.
Ghemaasfare	Girgaz.
Degna Michael	Bedegaz.
Arma	Sbinahanni.

Tredda Gabez filia, traditur hæc regulo prouinciæ Bugna nupſiſſe, ſuſcepiſſeque

ex eo filium, in quem totius Æthiopiæ, quod nũquam antea factum fuerat, regnum trãſtulerit. Creabantur enim prius Reges ex tribu ſolummodo Dauid: hoc autem vt facilius facere poſſet, omnem Regiam ſtirpem, quæ ex cognatione Dauid erat, vt quæ per Menilech Salomonis, & Reginæ Sabæ filium cœperat, perdere conata eſt. Quod facinus maiori ex parte compleuit. nam vnus tantum neci ſuperaſſe proditur. Cõfugerat hic in prouinciam Sceua ad optimates, qui tum eam gubernabãt, à quibus perbenigne receptus, adiutuſque eſt: Erant autem hi, qui tum prouinciam regebant, numero ſeptem: imperaſſe nihilominus dicuntur ex familia huius Reginæ Reges quinq;, idq; annis tercentum triginta tribus. Tres ex iis ob vitæ ſanctitatem, & in agendis rebus prudentiam, ſolertiamq; minime vulgarē celebrantur, Lalibala, Imra, & Naakutolab eius nepos: Lalibala ita pius, Chriſtianæq; religionis amator fuiſſe ſcribitur, vt perfracta, exciſaque rupe Nouena templa ſub terra excauauerit. Imra vero etiam Sacerdos fuit tantæ abſtinentiæ, ac ſanctitatis, vt cum rem ſacram agere vellet, miniſterio Angelorum panem ac vinum, ex quibus ſacrum Chriſti corpus, ſanguinemq; conficeret, multoties ſuſcepiſſe ſcribatur. Addunt Æthiopes Nili curſum eius precibus ſemel ſtetiſſe. Ad hunc cum Rex Ægypti tributum ex vetuſto regionis more miſiſſet, oneratis ex eo hominibus tercentum quinquaginta tribus, recuſaſſe proditur, imperaſſeque vt eius loco tigna ex Hieruſalem ad conſtruendum mitteret templum: quod fecit: templumq; ex ea materia conſtructum vſque ad noſtra tempora magna cum veneratione frequentatum extare dicitur. Regnauit autem Imra annis XL. exactis vero tercentum triginta tribus annis, quibus à V. regibus, qui erant ex cognatione Treddagakez, imperatum fuit: regnum eis qui erant ex ſtirpe Dauid reſtitutum eſt, idque ope, auxilioq; optimatum, qui res prouinciæ Sceua gubernabant. Primus autem qui ex familia Dauid poſt hos rerum Æthiopiæ potitus eſt, fuit.

Icunnuamlach, qui regnauit annis XV.

Iacbahazeon filius, annis nouem, deinde ex ordine ſuccedentes liberi.

Baharſarda	Esbraad.
Cademſagghed	Zanſagghed.
Vdimraad	annis quindecim.
Amdezeon	annis triginta.
Seifaarad	annis viginti octo.
Vdmaasfan	annis decem.
Dauid	annis triginta tribus.
Theodorus	duobus tantum menſibus.
Iſaac	annis decem & ſeptem.
Andreas	

Hesbinaani vna cum Amde Ieſu Filio annis. V. poſthæc duobus Regiæ curiæ principibus, ſimul cum populo aduerſus Dauidicam ſobolem rebellantibus, puer quidam in Regia ſede poſitus fuit: verum diuino aliter ordinante conſilio, auctores rebellionis capti fuere, regnumque accepit.

Zaralacob rectæ fidei homo ab Æthiopibus cognominatus, imperauitque annis XXXIIII.

Bete Mariam annis decem, menſibus duobus, & diebus quatuordecim.

Schender	annis. XV. menſibus. VI.
Amdezeon	menſibus ſex.
Nahod	annis XIII. menſib. IX.

Lebnadenghel, Dauid cogn. annis. XXXVI.

Claudius, quod eſt baptiſmi nomen, ætate noſtra regnat: vocatur autem altero nomine à parentibus ei natiuitatis tempore impoſito, Aznaphſaghet, cuius expoſitio eſt, adoratur à finibus terræ. Sunt autem numero omnes Reges, qui vſque ad noſtra tempora rerum Æthiopiæ potiti ſunt, CLXV. Quibuſdam qui ſocii in regno fuere, minime hac in ſupputatione connumeratis.

FINIS.

CRISTOPHERI COLOM

DE INSVLIS NVPER INVENTIS IN MARI INDICO SVB FERDINANDO REGE HISPANIARVM EPISTOla, ad magnificum dominum Raphaelem Sanxis: deinde per Alexandrum de Coſco latinitate donatum.

VONIAM ſuſceptæ prouinciæ rem perfectam me conſecutum fuiſſe, gratum tibi fore ſcio: hac conſtitui exarare, quæ te vniuſcuiuſque rei in hoc noſtro itinere geſtæ inuentæq; admoneant. Triceſimo tertio die poſtquam Gadibus diſceſſi, in mare Indicum perueni, vbi plurimas Inſulas innumeris hominibus inhabitatas reperi, quarum omnium pro feliciſſimo Rege noſtro, præconio celebrato, & vexillis extenſis, contradicente nemine poſſeſſionem accepi, primæque earum, diui Saluatoris nomen impoſui, cuius fretus auxilio, tam ad hanc quam ad cæteras alias peruenimus: Eam vero Indi Guanahanyn vocant. Aliarum etiam vnamquamq; nouo nomine nuncupaui. Quippe aliam inſulam Sanctæ Mariæ Conceptionis, aliam Fernandinam, aliam Hyſabellam, aliam Iohannam, & ſic de reliquis appellari iuſſi. Quam primum in Inſulam (quam dudum Iohannam vocari dixi) appulimus: iuxta eius litus occidentem verſus aliquãtulum proceſſi, tanq; eam magnam nullo reperto fine inueni, vt non inſulam, ſed continentẽ Cathay prouinciam eſſe crediderim, nulla tamen videns oppida, municipiaue in maritimis ſita cõfinibus, præter aliquos vicos & prædia ruſtica, cum quorum incolis loqui nequibam, quare ſimul ac nos videbant, ſurripiebant fugam. Progrediebar vltra, exiſtimans aliquam me vrbem villaſq; inuenturum. Denique videns quod longe admodum progreſſis, nihil noui emergebat, & huiuſmodi via nos ad Septentrionem deferebat (quod ipſe fugere exoptabam, terris etenim regnabat bruma) ad auſtrumq; erat in voto contendere, nec minus venti flagitantibus ſuccedebant: conſtitui alios non operiri ſucceſſus: & ſic retrocedens, ad portum quendam (quem ſignaueram) ſum reuerſus, vnde duos homines ex noſtris in terram miſi, qui inueſtigarent, eſſet ne Rex in ea prouincia, vrbeſue aliquæ. Hi per tres dies ambularunt inueneruntq; innumeros populos & habitationes, paruas tamen & abſque vllo regimine, quapropter redierunt. Interea ego iam intellexeram à quibuſdam Indis, quos ibidem ſuſceperam, quomodo huiuſmodi prouincia & Inſula quidem erat: & ſic perrexi Orientem verſus, eius ſemper ſtringens littora vſq; ad milliaria CCCXXII. vbi ipſius inſulæ ſunt extrema, hinc aliam inſulam ad orientem proſpexi, diſtantem ab hac Iohanna milliaribus LIV. quam protinus Hiſpanam dixi, in eamq; conceſſi, & direxi iter quaſi per Septentrionem: quemadmodum in Iohanna ad orientem, milliaria D. LXIV. Quæ dicta Iohanna & aliæ ibidem Inſulæ quam fertiliſſimæ exiſtunt, hæc multis atq; tutiſſimis & latis, nec aliis quos vnquam viderim comparandis portibus eſt circundata: multi maximi & ſalubres hanc interfluunt fluuii: multi quoq; & eminentiſſimi in ea ſunt montes. Omnes hæ inſulæ ſunt pulcherrimę & variis diſtinctæ figuris, peruię, & maxima arborum varietate ſydera labentium plenæ, quas nunquam foliis priuari credo: quippe vidi eas ita virentes atq; decoras, ceu menſe Maio in Hiſpania ſolent eſſe, quarum aliæ florentes, aliæ fluctuoſæ, aliæ in alio ſtatu, ſecundum vniuſcuiuſque qualitatem vigebant, garriebat Philomela, & alii paſſeres varii ac innumeri, menſe Nouembri quo ipſe per eas deambulabam: Sunt præterea in dicta inſula Iohanna, ſeptẽ vel octo palmarum genera, quæ proceritate & pulchritudine: (quemadmodum cæteræ omnes arbores, herbæ, fructuſq;) noſtras facile exuperant. Sunt & admirabiles pinus, agri, & prata vaſtiſſima, variæ aues, varia mella, variaq; metalla, ferro excepto. In ea autem quam Hiſpanam ſupra diximus nuncupari, maximi ſunt montes ac pulchri, vaſta rura, nemora, campi feraciſſimi, ſeri, paciſq; & condendis ædificiis aptiſſimi. Portuum in hac inſula commoditas & præſtantia fluminum, copia ſalubritate admixta hominum, quæ niſi quis viderit, credulitatem ſuperat. Huius arbores paſcua & fructus, multum ab illis Iohannæ differunt. Hæc præterea Hiſpana diuerſo aromatis genere, auro metalliſq; abundat: cuius quidem & omnium aliarũ quas ego vidi: & quarum cognitionem habeo incolæ vtriuſque ſexus, nudi ſemper incedunt, quemadmodum eduntur in lucem: præter aliquas fœminas: quæ folio frondeve aliqua, aut bombicino velo, pudenda operiunt, quod ipſę ſibi ad id negotii parant. Carent hi omnes (vt ſupra dixi) quocunq; genere ferri: carent & armis, vtpote ſibi ignotis, nec ad ea ſunt apti: non propter corporis deformitatem (cum ſint bene formati) ſed quia ſunt timidi ac pleni formidine;

gestant

gestant tamen pro armis arundines sole perustas, in quarum radicibus, hastile quoddam ligneum siccum & in mucronem attenuatum figunt, neque his audent iugiter vti: nã sæpe euenit cum miserim duos vel tres homines ex meis ad aliquas villas, vt cum earum loquerentur incolis, exiisse agmen glomeratum ex Indis, & vbi nostros appropinquare videbãt, fugam celeriter arripuisse, despretis à patre liberis, & econtra, & hoc non quod cuipiã eorum damnum aliquod vel iniuria illata fuerit, imo ad quoscunq; appuli, & quibus cum verbum facere potui, quicquid habebam sum elargitus, pannum aliaque permulta, nulla mihi facta versura, sed sunt natura pauidi ac timidi. Cæterum vbi se cernunt tutos, omni metu repulso, sunt admodum simplices ac bonæ fidei, & in omnibus quæ habent liberalissimi, roganti quod possidet inficiatur nemo: quin ipsi nos ad id poscendum inuitant. Maximum erga omnes amorem præ se ferunt: dant quæq; magna pro paruis: minima licet re, nihilove contenti: ego attamen prohibui, ne tam minima & nullius pretii hisce darentur, vt sunt lancis, parapsidum, vitriq; fragmenta: Item claui, ligulæ, quanquam si hoc poterant adipisci: videbantur eis pulcherrima mundi possidere iocalia. Accidit enim, quendam nauitam tantum auri pondus habuisse pro vna ligula, quanti sunt tres aurei solidi, & sic alios pro aliis minoris pretii. præsertim pro blanquis nouis, & quibusdam nummis aureis, pro quibus habendis dabant quicquid petebat venditor, puta vnciam cum dimidia & duas auri: vel triginta & quadraginta bombicis pondo, quam ipsi iam nouerant. Item arcuum, amphoræ, hidriæ, doliiq; fragmenta, bombici & auro tanquam bestiæ comparabant, quod quia iniquum sane erat: vetui, dediq; eis multa pulchra & grata, quæ mecum tuleram nullo interueniente præmio, vt eos mihi facilius conciliarem, fierentq; christicolæ, & vt sint proni in amorem erga Regem, reginam principesq; nostros & vniuersas gentes Hispaniæ, ac studeant perquirere & coaceruare, eaq; nobis tradere quibus ipsi affluunt & nos magnopere indigemus. Nullã hi norunt idolatriam: imo firmissime credunt omnem vim, omnẽ potentiam, omnia deniq; bona esse in cœlo, meq; inde cum his nauibus & nautis descendisse, atq; hoc animo ibi fui susceptus postquam metum repulerant. Nec sunt segnes aut rudes, quin summi ac perspicacis ingenii, & homines qui transfretant mare illud, non sine admiratione vniuscuiusq; rei rationem reddunt, sed nunquam viderunt gentes vestitas neque naues huiusmodi. Ego statim atq; ad mare illud perueni: prima insula, quosdam Indos violenter arripui, qui ediscerent à nobis, & nos pariter docerent ea, quorum ipsi in hisce partibus cognitionem habebant, & ex voto successit: nam breui nos ipsos, & hi nos, tum gestu ac signis, tum verbis intellexerunt, magnoq; nobis fuere emolumento: veniunt modo mecum tamen, qui semper putant me desiluisse è cœlo quãuis diu nobiscum versati fuerint, hodieq; versentur, & hi erant primi, qui id quocunq; appellabamus nuntiabant, alii deinceps aliis elata voce dicentes. Venite venite & videbitis gentes æthereas. Quamobrem tam fœminæ quam viri, tam impuberes quã adulti, tam iuuenes quam senes deposita formidine paulo ante concepta, nos certatim visebant magna iter stipãte caterua, aliis cibum, aliis potum afferentibus, maximo cũ amore ac beniuolentia incredibili. Habet vnaquæq; insula, multas scaphas solidi ligni, & si angustas, longitudine tamen ac forma nostris biremibus similes, cursu autem velociores. Reguntur remis tantummodo. Harum quædam sunt magnæ, quædam paruæ, quædam in medio consistunt. Plures tamen biremi, quæ remigent duo deviginti transtris maiores, cum quibus in omnes illas insulas quæ innumeræ sunt traiicitur, cumq; his suam mercaturam exercent, & inter eos commertia fiũt. Aliquas ego harum biremium seu scapharum vidi, quæ vehebãt septuaginta & octoginta remiges. In omnibus his insulis nulla est diuersitas inter gentis effigies, nulla in moribus atq; loquela, quin omnes se intelligunt adinuicem, quæ res perutilis est ad id, quod serenissimum Regem nostrum exoptare præcipuè reor, scilicet eorum ad sanctam Christi fidem cõuersionem, cui quidem quantum intelligere potui facilimi sunt & proni. Dixi quemadmodum sum progressus antea insulam Iohannam, per rectum tramitem occasus in orientem miliaria CCCXXII. secundum quam viam & interuallum itineris, possum dicere hanc Iohãnam esse maiorem Anglia & Scotia simul, nanq; vltra dicta CCCXXII. miliaria, in ea parte quæ ad occidentem prospectat: duæ (quas non petii) supersunt prouinciæ, quarum alteram Indi Anan vocant, cuius accolæ caudati nascuntur. Tenduntur in longitudinem ad miliaria CLXXX. vt ab his quos veho mecum Indis percepi, qui omnes has callent insulas. Hispanæ vero ambitus maior est tota Hispania à Cologna vsq; ad Fontem Rabidum. Hincq; facile arguitur, quod quartum eius latus, quod ipse per rectam lineam occidentis in orientẽ traieci, miliaria continet DXL. Hæc insula est affectanda, & affectata, non spernenda, in qua (& si aliarum omnium vt dixi pro inuictissimo Rege nostro soléniter possessionem accepi, earumq; imperiũ, dicto Regi penitus cõmittitur) in oportuniori tamen loco, atq; omni lucro

& commertio condecenti, cuiuſdā magnæ villę, cui Natiuitatis Domini nomen dedimus, poſſeſſionem peculiariter accepi: ibiq; arcem quādam erigere ex templo iuſſi; quæ modo iam debet eſſe peracta, in qua homines qui neceſſarii ſunt viſi, cum omni armorū genere, & vltra annum victu opportuno reliqui, item quandam carauellam, & pro aliis conſtruendis, tam in hac arte quam in cæteris peritos, ac eiuſdem inſulæ Regis erga nos beneuolentiam & familiaritatem incredibilem. Sunt enim gentes illæ amabiles admodum & benignæ, eo quod Rex prædictus me fratrem ſuum dici gloriabatur. Et ſi animum reuocarent, & his qui in arce manſerunt nocere velint, quod nequeunt, quia armis carent, nudi incedunt, & nimium timidi: ideo dictam arcem tenentes duntaxat, poſſunt totam eam inſulam nullo ſibi imminente diſcrimine (dūmodo leges quas dedimus ac regimen non excedant) facile detinere. In omnibus his inſulis vt intellexi, quiſque vni tantum coniugi acquieſcit, præter principes aut Reges, quibus viginti habere licet. Fœminæ magis quam viri laborare videntur, nec bene potui intelligere an habeant bona propria, vidi enim, quod vnus habebat, aliis impartiri: præſertim dapes, obſonia, & huiuſmodi. Nullum apud eos monſtrum reperi, vt plerique exiſtimabant, ſed homines magnæ reuerentiæ atq; benignos. Nec ſunt nigri velut Æthiopes: habent crines planos ac demiſſos, non degūt vbi radiorum ſolaris emicat calor: permagna namq; hic eſt ſolis vehementia: propterea quod ab æquinoctiali linea diſtat (vt videtur) gradus ſex & viginti. Ex montium cacuminibus maximum quoque viget frigus, ſed id quidem moderantur Indi, tum loci conſuetudine, tum rerum calidiſſimarum quibus frequenter & luxurioſe veſcuntur præſidio. Itaq; monſtra aliqua non vidi, neq; eorum alicubi habui cognitionem, excepta quadam inſula Charis nūcupata, quæ ſecunda ex Hiſpania in Indiam transfretantibus exiſtit, quam gens quædam, à finitimis habita ferocior, incolit: hi carne humana veſcuntur. Habent prædicti biremium genera plurima, quibus in omnes Indicas inſulas traiiciunt, deprædant, ſurripiuntq; quæcunque poſſunt. Nihil ab aliis differunt, niſi quòd gerunt more fœmineo longos crines, vtuntur arcubus & ſpiculis arundineis, fixis (vt diximus) in groſſiori parte attenuatis haſtilibus: ideoq; habentur feroces, quare cæteri Indi inexhauſto metu plectuntur, ſed hos ego nihil facio plus quam alios. Hi ſunt qui coeūt cum quibuſdam fœminis, quæ ſolæ inſulam Mathenin primam ex Hiſpana in Indiam traiicientibus inhabitant. Hæ autem fœminæ nullum ſui ſexus opus exercent: vtuntur enim arcubus & ſpiculis ſicuti de earum coniugibus dixi, muniunt ſeſe laminis æneis, quarum maxima apud eas copia exiſtit. Aliam mihi inſulam affirmant, ſupradicta Hiſpana maiorem, eius incolæ carent pilis, auroque inter alias potiſſimum exuberat. Huius inſulæ & aliarum (quas vidi) homines mecum porto, qui horum quæ dixi teſtimonium perhibent. Deniq; vt noſtri diſceſſus & celeris reuerſionis compendium, ac emolumentum breuibus aſtringam, hoc polliceor, me noſtris Regib. inuictiſſimis paruo eorum fultum auxilio, tantum auri daturum, quātum eis fuerit opus: tantum vero aromatum, bombicis, maſticis (quæ apud Chium duntaxat inuenitur) tantumq; ligni aloes, tantum ſeruorum hydrophilatorum, quantum eorum maieſtas voluerit exigere. Item reubarbarū & aliorum aromatum genera, quæ Hii quos in dicta arce reliqui, iam inueniſſe, atq; inuenturos exiſtimo: quandoquidem ego nullibi magis ſum moratus (niſi quantum me coegerunt venti) præterquam in villa Natiuitatis, dum arcem condere & tuta omnia eſſe prouidi. Quæ & ſi maxima & inaudita ſunt: multo tamen maiora forent, ſi naues mihi (vt ratio exigit) ſubueniſſent. Verum multum ac mirabile, hoc ne noſtris meritis correſpondens, ſed ſanctæ Chriſtianæ fidei, noſtrorumq; Regum pietati ac religioni, quia quod humanus conſequi non poterat intellectus, id humanis conceſſit diuinus. Solet enim Deus ſeruos ſuos, quiq; ſua præcepta diligunt, etiam in impoſſibilibus exaudire, vt nobis in præſentia contigit, qui ea conſecuti ſumus, quæ hactenus mortalium vires minime attigerant: nam ſi harum inſularum quippiam aliqui ſcripſerunt aut locuti ſunt, omnes per ambages & coniecturas nemo ſe eas vidiſſe aſſerit: vnde prope videbatur fabula. Igitur Rex & Regina, principes, ac eorum regna feliciſſima, cunctæque aliæ Chriſtianorum prouinciæ, Saluatori Domino noſtro Ieſu Chriſto agamus gratias, qui tanta nos victoria munereque donauit: celebrentur proceſſiones, peragantur ſolennia ſacra, feſtaque fronde velentur delubra. Exultet Chriſtus in terris, quemadmodū in cœlis exultat, cum tot populorum perditas ante hac animas ſaluatum iri præuidet. Lætemur & nos, tum propter exaltationem noſtræ fidei, tum propter rerum temporalium incrementa, quorum non ſolum Hiſpania, ſed vniuerſa Chriſtianitas eſt futura particeps. Hæc geſta ſunt ſic breuiter enarrata. Vale.

Vlisbonæ, pridie Idus Martii.

DE

DE LEGATIONE IMPERATORIS POTENTISSIMI ÆTHIOPIÆ AD CLEMENTEM PONTIFICEM VII.

IN medio totius Aphricæ, quæ tertia pars orbis terrarum eſſe censetur, ſiti ſunt Abyſſini Æthiopes, quibus longe lateq; dominatur magnus imperator Dauid, vulgo Pretoiannes appellatus. Eius imperio ſedecim opulenti Reges parent, & ab eo ita leges accipiunt, vt beneficiario alienoque iure potius quam ſuo, regna obtineant. Ipſe à vetuſtà progenie, ſucceſſioneq; perpetua, regii ſanguinis imperium accepit: viget corporis viribus, ætate floret, & ſupra totius mundi reges, viribus atq; opibus abundat, & quod ſingularis & cumulatæ felicitatis eſſe videtur, nunquam bello à quoquam victus, frequentiſſime prælijs victor, præalta & glorioſa pace perfruitur, à meridie Troglodytas habet gentem nudam, nigerrimam, omnium prope rerum quæ ad ciuilem & elegantem vitam pertinent, rudem penitus, & egenam, vtpote quæ in æſtuoſa & retorrida regione nihil fere à ſolo cœlóue benignitatis conſequantur. Hæc gens tamen aurum fodit, & ebur præbet, & per ſiticuloſas harenarum ſolitudines legendis gemmis ſolertiſſime diuagatur, nec alios nouit deos, quam Solem & Lunam, ſed hanc maxime in honore ac admiratione habet, quod noctibus diſceſſu à Solis feruore immodico refrigeratis lucem largiatur, & contra Solis iniurias vna benigne & opportune inuecto tepore ſplédoreq; ſubueniat. Ab occaſu Manicongorum Rex fines habet, cuius regni magna eſt amplitudo ſoliq; maior fœcunditas, nam fluuius ingens, quem Gabram vocant, amplitudine, incrementis, copiaq; crocodilorum & piſcium Nilo perſimilis, mediam ſecās, & ſæpe inundans regionem, effectis aliquot inſulis in Athlanticum Oceanum defertur. Hic Rex proxime à Luſitanis (quorum in fidem & poteſtatem vltro ſe dederat) Chriſtiana ſacra ſuſcepit: ab auſtro capillati Æthiopes occurrunt, qui ad promontorium Bonæ ſpei, cuneatis ibi & prominentibus terris extenduntur, ea gens vti prope capricorni circulum ſita, colorem oleæ maturæ defert, corporis habitus illis paulo caſtigatior & exilior, ita vt curſu vel incitatos equos effugiant: ab his cum ſint aſtuta ac inſidioſa feritate terribiles, Franciſcus Almedius, dum magnis rebus geſtis India decedens, cum victrice claſſe ad triumphum in Luſitaniam rediret, & ad Saldanium fontem aquaretur interfectus eſt. Ab ortu vero ſolis Barnegaſiorum Rex Dauidi ſubiectus Arabici maris littus attingit in ſinu Adulico, qui ſtatim rubri maris anguſtias intrantibus ad læuam occurrit. Ibi Delaca eſt inſula quæ ſtationem habet, & in proxima continente portus eſt nomine Araquincus, ita vt facile iam poſſit ad interiores Abyſſinos peruenire, & tuto quidem itinere, cum pacata amicaque ſint omnia. Barnegaſiorum Rex atq; eius populus, non atra, ſed flauenti & cuprea quadam nigredine tinguntur, habitus illis corporum, armorum, veſtium, & ingenii, ab Arabibus ac Ægyptiis vix differt, nam nauigatione frequentiſſima, & terreſtribus commerciis inde ea quæ diximus facile acceperunt. At vniuerſæ ditionis imperium Dauidis magnas ſingulis prope in rebus recipit diuerſitates cum à Cancri tropico aduerſum Capricorni totum immenſa vaſtitate diſtendatur; vnde neceſſe ſit ad ſolis conuerſiones cuncta variante natura, cœlum alibi mite eſſe, alibi infeſtum; alternatis ſcilicet pruinis atque feruoribus vti magis, aut minus regio quæq; ab æquatoris benignitate receſſerit. Nam ibi duabus æſtatibus, duabuſq; opimis meſſibus felices, populi ſingulo quoq; anno lætantur, ita inexhauſta terræ pinguedine, & alteræ etiam binæ vti leguminum minores meſſes iterata ſemente proueniant. Cæterum Franciſcus Aluarez legatus de Abyſſinis Æthiopibus magnum volumen attulit, in quinque digeſtum libros.

In primo, vniuerſa regio exactiſſime deſcribitur, deſignatis finibus, & annotata dierū quantitate, ad dimenſiones aſpectuſque cœleſtes, ſecundum coſmographiæ rationem, vbi de fontibus Nili, & de eius incrementi cauſis mira, & longe pulcherrima referuntur.

In ſecundo de vbertate ſoli frugumq; generibus, varietateq; rerum terra naſcentium diffuſe agitur.

In tertio de animalib. atq; auibus, de magnitudine ferarum, & præſertim de elephantis, quorum numeroſiſſimi greges in patentibus campis, atque nemoribus viſuntur.

In quarto diſſeritur de natura & moribus Abyſſinorum, de literis & ſtudiis eorum. Itemque de aula & cultu ingenioque ipſius imperatoris, de exercitu, de diſciplina, de legibus, inſtitutiſque ciuilibus.

In quinto ea referuntur, quæ ad religionem pertinent, ſcilicet circa ſolennia ſacra, templorum cultum, honores funerum, celebritatem nuptiarum, & monachorum vitam, qui infiniti prope numero ſeptis cœnobiorum includuntur.

Hi autem libri propediem in Latinam linguam vertentur. Nam illuſtris dominus Martinus à Portugallia ipſius Luſitaniæ Regis Legatus traducendi eius libri prouinciam Paulo Iouio hiſtoriarum ſcriptori demandauit, qui & has quoque Dauidis literas fideliſſime Latinas fecit.

DE REGNO AETHIOPIAE, AC POPVLO, DEQVE MORIBVS EIVSDEM POPVLI.

ISVM eſt præterea, quæ de hoc rege Æthiopico noſtris temporibus comperta ſunt paucis ſummatim attingere. Eum non Pretoiannem (vt vulgus falſo opinatur) ſed Gyam ab eis nominari, quod eorum lingua ſonat potentem. Enimuero potentiſſimum eſſe, Regemque Regum dici, ac LXII. Regnis imperitare. Ea regna latiſſimos fines, ſpacioſiſſimas terras, vaſtiſſima maria habere. Siquidem ad Orientē mari Rubro & Barbarico, ad meridiem & occidētem Agiſimbo allui, qua parte ipſa regio velut Promontorium, cuius caput Bonæ ſpei appellatur, in meridiem excurrit. Ad finem fere eius, Nilum naſci, longiſſimoq; tractu multis confectis inſulis, quarum maxima ſit Meroe, in Ægyptum & Libyam ad Septentrionem, interiorem Lybiam ad Occidentem ei terminos eſſe. Regem in maxima veneratione haberi, atque hominibus ita abundare, vt vel mediocri rerum tumultu decies centum millia hominum, & prætèrea quingentos elephantos, camelorumque & equorum ingentem numerum ad bellum inſtruat. Arcubus in bello quadricubitalibus, tum conto, lorica, & galea vtuntur. Abundant auro, metalliſque cæteris: margaritis, & ſerico ornantur, lino bombicinoque veſtiuntur, lanificio enim penitus carent, quanquam omnifariam pecoribus affluant: Agriculturam exercent & rem pecuariam, bina meſſis, binaque illis æſtas, milii, hordeique frequens vſus. Quidam ſeſamum, alii lothum ſerunt, ſal foſſile habent, ſicut Arabes, hebeno Perſico abundant & ſiliquaſtro. Aromata piperis, cinnamomi, & gingiberis legunt, venantur leones, pardales, rhinocerotes, & elephantos. Ipſi ſe antiquiſſimos hominum eſſe gloriantur, argumento quod indigenæ, ſemperque liberi fuerint, nec eos Semiramis, Hercules, Dionyſius, aut ipſi etiam Romani expugnare vnquam potuerint, Cambyſes quoque Rex potentiſſimus, ab eis victus, maximoque exercitu exutus ſit: quin & Ægyptios Æthiopum colonos affirmant, literarumq; & ſtatuarum vſum, cultum regum, curamq; ſepulchrorum & politica omnia ab Æthiopib. accepiſſe. At illa verior ac iuſtior huius gentis gloria quod Chriſtianam pietatem, iam inde ab eius initiis, per Eunuchum Reginæ Candacis à Philippo Apoſtolo baptizatum ſuſceperit, ſuſceptamque tot iam ſeculis conſtantiſſime cōſeruarit, & quāquam interea, ſicut & hodie, vndique à Mauris & Saracenis Mahomethis cultoribus, itemque idolatris velut indagine cincta, vexata, oppugnataque fuerit, non tamen ea ſæua Maomethis tempeſtas, quæ Romanum imperium cum Chriſtiana religione ex maxima parte alibi diſiecit, Æthiopiam, aut ditione, aut religione ſua ſpoliare vnquam potuerit. Nec id quidem mirum cum hi Æthiopici Reges, ab iiſdem Dauide ac Salomone, à quibus ſanctiſſima Deipara virgo, ipſeq; Chriſtus ſeruator noſter, genus ac ſtemma ſuum numerent, cui ſit honor & nunc & ſemper, Amen.

AD LECTOREM.

ANno ſalutis, M. D. XXXIII. Menſe Ianuario, ſummis Chriſtianorum principibus, Sanctiſſimo D. N. Clemente Pontifice VII. & Carolo V. Romanorum Imperatore, ſemper Auguſto, Bononiæ congregatis: Reuerendiſſimus & Illuſtriſſimus Don Martinus de Portugalia, nepos, conſiliarius, & Orator ſereniſſimi Ioannis Regis Portugalliæ, ad eundem ſanctiſſimum D. N. iterum miſſus, duxit vna ſecum, D. Franciſcum Aluarez Oratorem ſereniſſimi Dauid Aethiopiæ Regis, vulgo Pretogyam

go Pretogyam nominati, missum ab ipso AEthiopiæ Rege ad eundem sanctissimum D. N. salutandum ac venerandum, eique obedientiam de more cæterorum Christianorum Regum præstandum. Quemadmodum ex literis vtriusque Regis eidem sanctissimo D. N. redditis, & infra descriptis plenius apparebit. His datus est Senatus & consistorium publicum XXIX. Ianuarii, in quo post receptum Reuerendissimum Cardinalem Tridentinum, qui eodem tempore Bononiam à Serenissimo Ferdinando Rege Romanorum missus venerat, tum deinde ipsi duo Oratores Portugalliæ & AEthiopiæ magno comitatu in consistorium venerunt, amboque venerabundi ac genu flexo. Primo Orator Portugalliæ literas sui Regis vna cum exemplis literas dicti Regis AEthiopiæ ad se, & claræ memoriæ Emanuelem patrem suum scriptarum: deinde AEthiopicus Orator binas sui Regis literas eidem sanctissimo D. N. reddidit, munusculumq; aureæ Crucis libræ ferme ponderis, nomine sui Regis obtulit: primo pedem, deinde manum sanctitatis suæ osculatus, demumq; ad oris osculum de more receptus. Literæ huius AEthiopica conscriptæ lingua, in Lusitanam primo, indeque in Latinam translatæ fuerant. Quæ literæ omnes per secretarium domesticum eiusdem sanctissimi D. N. eo quo infra scribentur ordine lectæ, & pronuntiatæ coram omnibus fuerunt.

IOANNIS PORTVGALLIÆ REGIS SERENISSIMI LITERÆ AD SANCTISSIMVM DOMINVM NOSTRVM CLEMENtem Pontificem VII.

Sanctissimo in Christo Patri, atque beatissimo domino, D. Clemente Pontifice VII. Diuina prouidentia vniuersæ ecclesiæ Dei præsidenti, S.

SANCTISSIMO in Christo Patri, atque beatissimo domino, eiusdem sanctitatis deuotissimus, filius Ioannes Dei gratia Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra vltraque mare in Africa: Dominus Guineæ, expugnationis, nauigationis, commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis, atque Indiæ, post humillima sanctorum pedum oscula. Sanctissime in Christo Pater, & felicissime domine, Rex dominus, & pater meus, cum animaduerteret, quam gratum Deo esset futurum, si Æthiopiæ, atque Indiæ remotissimę regiones, quæ fama tantum, atque ea quidem ambigua auditæ fuerant, solerti nauigatione Christianorum classibus adirentur: statim ab ipso suscepti regni initio complures duces & subditos suos ad perscrutandã cognoscendaq; earum terrarum littora, instructis validissimis classibus misit: scilicet vt Mauri & gentiles, earum regionum populi, veritatem Christianæ religionis agnoscerent, atque obiter patefacto itinere, alii etiam populi reperirentur, qui Deum Christum colerent, sicut opinione hominum eos inueniri posse ferebatur. Itaque volente Deo tota Guineæ regio feliciter peragrata est; in qua Rex de Manicongo cum ingentib. populis ipsi subditis, qui se ad eius autoritatem ac obedientiam contulerat, sacro baptismate suscepto, Christianus effectus est, & complures aliæ gentes ex regionibus Indiæ, Persidis & Arabiæ, ad Christianam fidem nostrorum pietate & diligentia sunt perductæ, & quotidie aliæ atque aliæ nationes, quæ tardius veritatem agnouerunt, exemplo aliarũ ad Christum conuertuntur: & quanquam in his expeditionibus grauissima amissarum nauium & ducum, item nobilium equitum, & subditorum suorum detrimenta recepisset. Tamen ab hoc eximiæ pietatis consilio non destitit, vti pium & Christianum Regem decebat. Itaque eodem cursu mare Rubrũ penetrante classe nostra, repertum est, nunquam antea Christianorum classibus nauigatum: nam fere totum in potestate Turcarum erat. Et demum post diuturna atque aspera bella inuentum est iter, quod ad (vulgo Pretegyam nuncupatum) Æthiopiæ Regem potentissimum ducit, qui cum vniuersis regnorum suorum populis Christum colit. Ad hũc extemplo Rex pater meus legatũ destinat, vt ad obedientiam sanctæ sedis apostolicæ pertraheretur, opportunaq; narrãdo, & aperiendo certior redderetur, tuam sanctitatem in sede Petri

residere,& vnicũm esse in terris Christi vicariũ; cui omnes Christiani Reges obedientiam cum summa veneratione præstare consueuissent. Nec multo post, idem Æthiopiæ Rex cum legatum remitteret, suum etiam proprium & indigenam, qui ad eum cum mandatis veniret, adiunxit. Sed interim Deus ad se patris mei animam ad sanctæ gloriæ participationem in cœlum recepit. Nec mora quum nos in eius successissemus locum, operam dedimus cum ducibus nostris, qui erant in India, vt idem Rex Æthiopiæ de Regis patris mei morte certius redderetur: Cum ea, quæ pater meus præclare pro fide Christiana inceperat, omnino persequenda & perficienda curaremus. Quod ipse Rex Æthiopiæ magnifaciens, suum Oratorem ad nos misit (qui in aula nostra adhuc commoratur) & simul Franciscum Aluarez Cappellanum nostrum, qui est vnus ex his, quos pater meus ad eum miserat. Hunc Franciscum Aluarez idem Æthiopiæ Rex Romam mittit vt suo, & singulorum regnorum suorum nomine, tuæ sanctitati obedientiam præstet: quem hactenus remorari fecimus quod multis de causis, eum proficisci volebamus, vna cum Martino à Portugallia nepote charissimo, & consiliario, ac Oratore nostro ad T. S. Cui commisimus, vt eundem Franciscum Aluarez dicti Regis Æthiopiæ Oratorem sanctitati tuæ ad præstandam obedientiam præsentaret. Item vt cuncta ea quæ orator eiusdem Regis Æthiopiæ ad nos missus deferebat aperiret, exemplaq; literarum eiusdem Regis ad nos T. S. ostenderet. Propterea nobis rem gratissimam S. T. faciet, si eidem Martino Oratori nostro plenissimam fidem in his rebus habuerit, & certe Deo Optimo Maximo, summæ gratiæ sunt merito referendæ, quod Pontificatus tuæ sanctitatis tempore, hanc insignem à Deo gratiam S. T. retulerit, vt alteram Christiani populi portionem, hac nostra nihil amplitudine terrarum minorem consentire cum fide catholica, & sancta Romana Ecclesia & obedientiam præstare videamus. Nos vel ob id ingentes Deo gratias agimus, quod in hac tãta accessione huius Regis nostra opera vti voluerit. Nihil enim ad laudem veræ pietatis poterit esse præclarius, quam Æthiopiam in vnitate Christianæ professionis nostræ Europæ coniunctissimam conspexisse. Deus & Dominus noster ad multos annos tuam sanctitatem felicissime conseruare & augere ad votum dignetur. Datum in Sertuual vigesima octaua Maii. M. D. XXXII.

Approbatio.

NOS Decanus cæterique sacræ Theologiæ facultatis Doctores in hac celebri Louaniensi vniuersitate Regentes, Vniuersis & singulis cuiusuis ordinis ac Religionis salutem, & CHRISTI Seruatoris nostri pacem. Notum vobis facimus librum, quem D. Damianus à Goes eques Lusitanus de Fide, Religione, moribusque Æthiopum Latinum fecit, à nobis, ipsomet Domino Damiano petente, cum adhuc impressus non esset, visitatum, examinatumque diligentia omni adhibita fuisse. Cuius lectio hic per nos approbata fuit, cum liber ipse contineat narrationem eorum quæ cognitione digna sunt. Et quoniam hæc vera sunt, denuo hac nostra approbatione, cui sigillum facultatis nostræ quoque adiunximus, iterum testamur eundem ipsum librum talem esse, qui sine aliqua oppositione passim per totum orbem legi & deportari possit. Datum Louanii, anno à natiu. Dom. M. D. XLI. Mens. Iul. die XII.

Ioannes van Houe dictæ S. Theologiæ facultatis Bedellus & Notarius.

DAMIANVS A GOES EQVES LVSITANVS PAVLO PONTIFICI ROMANO TERTIO, S. P. D.

VLLA haud dubie est res, in qua vberius niti debeamus, quam vt totus terræ orbis (si id aliter fieri non poterit) labore, sumptu, martyrio, ac omnium nostrum cruciatibus, ad Christi fidem alliciatur, allectusq; vt sub vnum ordinem, & viuendi ritum redigatur. Cuius rei cura, tibi Paule Pontifex Maxime, qui vt primus Episcopus, & Christi vicarius, eius vniuersali Ecclesiæ præsides, cæteris nobis omnibus magis debetur. Quamobrem tuum est officium, (quod etiam iam cum magna spe omnium incepisti) calamitatibus, quotidie ipsius Christi ouili occurrentibus

currentibus mederi, & opera, & studio tuo efficere, vt ipsi soli Christo totus mundus pareat, ac credat. cum vero crediderit, vt tibi, monitisque tuis, veluti Petri successori, in omnibus, quæ ad salutem animarum spectant, obediant. Quod cum euenerit, dicemus te autore, prophetiam vnius pastoris, & ouilis adimpletam esse. Cuius rei palmam si obtinueris, quis profecto Pontificum, te vel honore, vel felicitate, vel merito anteibit? vel cui triplicem tiaram maiori iure concedemus, quam tibi? quam vt consequaris, tempora licet alioquin infelicia, magnas tibi occasiones nunc præstant, infelicia, inquam, ob eas calamitates, quas in Europa medendas habes. Quæ vt vicinæ maiori certe periculo ecclesiæ imminent. A nemine acrius impetimur, quam à vicino hoste. Nunc vero vt has molestissimas curas, quæ tibi (vt scio) perpetuo cordi sunt, omittamus, ad alias mitiores veniamus, quæ cum magna spe coniunctæ sunt, vt alter & nouus quodammodo orbis, cum Christi fide, tuæ sanctitatis maiestatem & dignitatem agnoscat. Quas si pro tua prudentia ita tractaueris, vt te quasi gubernatore Ecclesia, tum Europæa, tum AEthiopica, vitatis periculis & naufragiis, in portum salutis veniat, de te canemus illud Propheticum Sapientiæ canticum, Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. videte, quoniam non soli mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem.

Ad quæ omnia perficienda adest iam demum tempus hoc in quo huiusmodi vaticinia per te adimpletum iri confidimus. Adsunt hic modo AEthiopes, gens magna & Christi auidissima, cuius sanctissimus Imperator amicitiam Europæorum Christianorum cupiens ad te, & ad inuictissimos Reges Lusitaniæ, legatos misit, per quos, vt ex eius epistolis apparet, non tantum sibi Christianam amicitiam & charitatem cupit à Principibus Europæis impertiri, verum etiam eosdem (quos assidue in acerbissimis discordiis nouit versari) ad Christianam concordiam pientissime adhortatur. Res sane ob quam omnes pudore affici debemus. Surrexit vero iam Regina Saba, & vocat nos in iudicium, errata nostra reprehendens. Adimplentur Christi Prophetiæ, & quos ipse elegit, paulatim ab ipsius consortio dilabuntur, eiusque præcepta & promissa deuoluuntur ad eos, qui Ethnici & à Christo alieni reputabantur. Is enim AEthiopum Imperator, cum omnibus suis regnis, vt ex nostra enarratione apparebit, sub tua disciplina viuere cupit, nec quicquam magis optat. Nec etiam ignorat ex Apostolorum doctrina, quam in octo libris digestam habet, Episcopo Romano, omnium Episcoporum totius orbis principatum deberi, cui plane sancteque parere vult, ab eoque in Christi Ecclesiæ institutis, bene & sancte instrui, & ad id insuper viros doctos sibi dari orat, atque exorare auide affectat. Nec eo contentus, vt suarum etiam postulationum in posterum extet memoria, petit, vt huius rei fides maneat in Pontificum Annalibus, vt sic ab historia Ecclesiastica, eius epistolæ, ac piissima optata illuminentur, & posteritas intelligat, quo tempore, sub quoque Pontifice hæc gesta fuere. Viros autem doctos, sacrarum literarum disciplina & aliarum artium bene instructos, non dubito, quin tua sanctitas iam ad eum transmiserit, aut omnino sit missura. Quorum doctrina & industria, simul cum sermone & labore nonnullorum, quos iam serenissimi Reges Lusitaniæ Emanuel & Ioannes eius filius miserunt, facies vt omnes Christiani in AEthiopia & India degentes, sensim legibus & institutis Romanorum Episcoporum (quos Christi vicarios non reformidant fateri) pareant. Quibus tandem tua opera nobiscum per veram religionem coniunctis, ac in vno ouili simul, & sub vno pastore Christo congregatis, intelligemus super nos omnes Domini misericordiam confirmatam, & eius regnum omnium seculorum, & dominationem eius omnium generationum esse, & tunc omnis caro benedicet nomini sancto eius in secula. Et ne prolixior sit exhortatio mea quam oportet, præsertim ad eum, cuius vitæ ac doctrinæ omnes imitatores sumus, & esse debemus, ad exordium enarrationis me conferam, quam aliquantulo altius repetam, vt sic clarius ostendam, quibus principiis hæc sanctissima Preciosi Ioannis, & Regum Lusitaniæ amicitia & fœdera inita sint, sperans me, dum quæ vera & legitima sunt, enarro, animos legentium incendere posse, & ad huiusmodi munera allicere, quo Christi fides vberius in omnibus terræ angulis propagetur, prædicetur, colatúrque.

FIDES, RELIGIO, MORESQVE ÆTHIOPVM.

Henricus.

Atlanticus Oceanus in Indicum, Indicus in Atlanticũ profluit.

Madeira.

Columbus Genuensis.

NNO ab ortu Seruatoris humani generis Christi 1433. vita functo Ioanne Lusitaniæ Rege eius nominis primo, cognomento bonæ memoriæ, qui Lusitaniam à Castellanorum incursionibus, oppugnationibusq; , quib. eam ferme totam populauerant, liberauit, inter alios, quos reliquit filios, Henricus cæteris omnibus, in disciplinis, præcipuè Mathematicis doctior fuit, qui propter sola astrorum studia cœlebs vixit, ac vt cursus stellarum accuratius meditaretur, vitam in sacro promontorio, quod caput Sancti Vincentii dicitur, egit, quem locum propterea, quod in eo cœlum raro turbidum efficitur, elegit, ne nubibus interpositis instrumentis, quib. ad rationem eius muneris vtebatur, consideratio cœlestium cursuum impediretur. Is autem Henricus, vt fructus studiorum suorũ capesseret, id quod iam ex multis vigiliis compertum habebat, nempe Atlãticum Oceanum, in Indicum, rursus Indicum in Atlanticum profluere, nauibus propriis suis, ac sumptibus constituit inuestigare. quibus iterum atque iterum missis, bonam partem litoris Atlantici penetrauit, in quo oppida, & ciuitates, insulæq; permultæ repertæ sunt. Quibus in locis omnibus Christi fides eius opera innotuit, inibiq; templa quoq; erecta sunt, præsertim in insulis olim desertis. quarum prima insula Lignorum, quæ vulgo *Madeira* vocatur, nunc celeberrima & frugifera est. Tandem vt sunt res mortalium instabiles, anno salutis nostræ 1460. die 24. Octob. morte interceptus has nauigationes, quoniam expers matrimonii erat, ad coronã regni, tanquam fundum hæreditarium transmisit quæ per manus traditæ, ad tempus Ioannis secundi eius nominis, sine aliqua externorum Regum, ac principum æmulatione, aut inuidia deriuatæ sunt.

Preciosus Ioannes.

Iter ad Preciosum Ioannem.

Quo Rege viuente, Columbus Genuensis, vir nauticæ artis peritus, ab ipso Rege, cui Occidentalium Indiarum nauigationes ostendere pollicebatur, repulsus, ac inauditus dimissusque auxilio, auspicioq; Ferdinandi, & Elizabeth Regum Castellæ, illud iter fœliciter tentauit, ac prouincias illas amplissimas, & magni emolumenti primus reperit, & qua nauibus adiri poterant, commonstrauit. Is autem Ioannes cum diu animo voluisset res Orientalium Indiarum, de quarum vbertate scriptis antiquorum, multa & varia prodita erant, inter alios immensos labores, & sumptus, quibus non pepercit, viros aliquot lingua Arabica edoctos, ad illas prouincias, præsertim ad Preciosum Ioannem mittere decreuit. Quorum duo fuerunt, Alfonsus à Paiua, natus ex Albo Castro. Alter vero Ioannes Petrus à Couilham, vterque Lusitanus. Ii Scalabitano, septimo die Maii, Anno à Seruatoris Christi ortu millesimo, quadringentesimo, octogesimo sexto, iter suum facere auspicati sunt, & mercatores se semper simulantes, primum Barcinona, inde Neapoli, postea Rhodo, demũ Alexandria iter facientes, Cayrum peruenerunt, ibi mercatorum sodalitiũ nacti, versus Thor iter cœperunt. In quo loco naui conscensa, ad quãdam vrbem, nomine Cuaquen, in littore Æthiopico sitam appulerunt. Postea Adenem nauigant, inde Alfonsus iterũ in Æthiopiam ad Preciosum Ioannem, Ioannes vero Petrus in Indiam proficisci inter se constituũt, Ioannes autem Callecutio, Goa, ac toto Malabarorum littore peruestigato, Zofalam nauigauit, Inde rursus Adenem, hinc recta Cayrum profectus est, vt sodali suo inuẽto, in Lusitaniam ad Regem redirent, (statuerant enim, cum Adene discessissent, certo quodã tempore, ad eundem Cayri locum conuenire) quo cum reuerteretur, à duobus Iudæis Lusitanis, quorum alter Rabbi Abraham vocabatur, Beiensis, alter Ioseph Lamecensis, literas Regis Ioãnis accepit, ab eisque intellexit, collegam suum Alfonsum inibi vitã morte commutasse. Iisdem literis præceptum erat ne in patriam redirent, nisi Oromuzia perlustrata, ac Precioso Ioanne salutato, de cuius statu Rex auidissime cupiebat certior fieri. Qua de causa Ioannes Petrus ignorans quæ Alfonsus eius collega, dũ viueret, gesserat, iterũ Adenẽ Rabbi Abrahã socio repetit. Iosephũ vero cũ literis, quib. itinera sua, actaq; significabat, ad Regẽ remittit. vnde quadã naui conscẽsa, in Oromuziã nauigauit. In quo loco Abrahã Iudæo

Iudæo relicto, cui literas quoque ad Regem tradidit, Mecham versus nauigare constituit, quam cum iam in oculis haberet, cupido eum incessit montis Synai videndi. inde discessum est Thor. Rursus nauigatione vsus, faucibus maris Erythræi transmissis Zeilam, peruenit, reliqua deinde itinera vsque ad aulam Preciosi Ioanis pedibus emensus est, qui tunc temporis Alexander vocabatur, cui humanissime acceptus, literas quas habebat à Ioanne Rege, tradidit, eique topographiam, quam vulgo mappam vocant, quo nostras nauigationes perspiceret, in manus dedit. Is autem Alexander cum statuisset eum remittere, ne id faceret, morte præuentus est. Quo mortuo frater in eius locum successit, cognomento Nau, sed ab eo nunquam idem Ioannes Petrus potuit facultatem in patriam redeundi impetrare, eoque extincto, idem illi à filio Dauide regni hærede, denegatum fuit. Donatus igitur amplissimis muneribus, quæ illi ad patriæ desiderium leniendum concessa fuere, (quando exire prouinciam non licebat) vxorem nobilem duxit, ex qua quamplurimos filios suscepit. Hunc nostri Oratores, in ipsa aula Preciosi Ioannis inuenerunt, & allocuti sunt. A qua discedentes, anno M. D. XXVI. salutis nostræ, eum libenter in patriam reduxissent, atque ipse quoque eo redeundi, percupidus erat. sed id à Dauide obtinere nunquam valuerunt, respondente ad ipsorum preces, se illum virum, vna cum regnis suis, à patre Nau accepisse, eumque pari cura, & amore cum ipsis regnis seruare velle, nec debere illum tędere Æthiopicæ vitæ, apud quos tum à patre, tum ex sua liberalitate amplas diuitias, & ditiones accepisset. Is, vt nostri asserunt, omnium hominum ferme linguas callet, qua de causa, & præcipuè ob eius eximiam prudentiam, tam auide ab Æthiopiæ Imperatoribus retentus fuit. vnde res Lusitanicas eorumque nauigationes exactissime cognouerunt. quibus sæpius recensendis, vt doctus & eloquens erat, Æthiopum nationem nobis conciliauit. Postmodum Ioanne secundo Rege mortuo, in eiusque locum Emanuele felicissimo succedente, classe, cui præerat Vascus à Gama, anno millesimo, quadringentesimo nonagesimo septimo, Vlyssippone soluente, capiteque Bonæ spei primo superato, ad Indiam Orientalem nostri tandem peruenere. In qua varia bella gerentes, multas prouincias ac ciuitates sub nostrum imperium redegerunt.

Ioannes Petrus Lusitanus.

Quæ cum in Æthiopia, tum per finitimos, tum per aliquot Lusitanos, qui ad aulam Preciosi Ioannis tunc temporis ex India venerant, renunciata essent, Helena Dauidis auia, quæ ob tenellam ipsius Dauidis ætatem, administrationem regnorum habebat; quendam Matthæum Armenium, virum multarum rerum atque linguarum peritum, in Lusitaniam ad Emanuelem Regem misit, & quo maior autoritas, & fides legationi esset, quendam nobilem iuuenem Abesynum misit, quos ego sæpius in aula nostra conueni, & familiariter allocutus sum. Is enim Matthæus variis itineribus, Goam ad Alfonsum Albuquercum Proregem peruenit, à quo humanissime acceptus ac liberaliter dimissus, nostris nauibus, anno millesimo quingentesimo decimo tertio Vlyssiponem appulit. Is coram Emanuele legatione sua exposita, crucem cōcinnatam ex eo ligno, in quo Christus pependit, Regi dedit, quam crucem frequentissime vidi, & veneratus sum, dum frater meus Fructus à Goes, Regis cubicularius, eam in sua custodia haberet. Literæ autem sui principis, quas secum ad Emanuelem Regem tulerat, sic loquebantur.

Legati Preciosi Ioānis.

Crux.

Epistola Helenæ auiæ Dauidis Preciosi Ioannis AEthiopum Imperatoris, ad Emanuelem Lusitanorum, &c. Regem, scripta Anno millesimo quingentesimo nono.

IN nomine Dei Patris, & Filii, & Spiritus sancti, vnius solius in tribus personis Dei, salus, gratia, & benedictio Domini nostri, & Redemptoris Iesu Christi, filii Marię Virginis, nati in domo Bethlehemitica, sit super dilectum fratrem nostrum Christianissimum Regem Emanuelem, dominatorem maris, victorem ferorum incredulorumque Maurorum. Dominus Deus te bene fortunet, tibi victoriam de inimicis tuis donet, tuaque regna & ditiones, per deuotas preces nuntiorum Redemptoris Christi, nempe quatuor Euangelistarum sancti Ioannis, Lucæ, Marci, & Matthæi, longe lateque dilatet, & extendat, quorum sanctitates & orationes te seruent. Certiorem te facimus perquam dilecte frater, ad nos vsque appulisse ex magna illa vestra & eximia aula duos nuncios, quorum quidem alteri nomen erat Ioannes, qui se presbyterū aiebat, alteri vero Ioannes Gomez, petiisseque à nobis commeatum & milites.

4. Euangelistæ.

Legati regis Lusitaniæ.

Quare nos mittimus nostrum Oratorem Matthæum, fratrem nostri seruitii, cū venia patriarchæ Marci, qui nobis dat benedictionē, mittēs presbyteros Hierosolymā, qui est pater noster, ac omniū nostrarū ditionū, colūna fidei Christi, & sanctæ Trinitatis. Is de nostro mādato misit ad magnū vestrū ducem eorū, qui pro fide nostri seruatoris Iesu Christi mili-

Benedictio.

tant in India, ad illi significandum, nos esse promptos ad mittendum tum commeatum, tum milites, si necesse fuerit. Proinde fama accepimus principem Cayri cogere magnam classem aduersus vestras copias, nimirum vt sese vindicet de iniuriis damnisque, per militiæ tuæ (quam in India habes) duces, sibi (vt vere nobis constat) sæpe illatis, quod Deus sua sancta bonitate indies magis magisque fortunare dignetur, vt cuncti tandem increduli, penitus sub iugum mittantur.

Fuit olim princeps Cayri Sultanus, quam ciuitatem nunc occupat magnus Turca. Babel, Mendel loci, ad ostia maris rubri sunt. Iuda & Thor. sunt ciuitates maritimæ ad sinum Arabicum quo Lusitani quotannis in Barbaros excursum faciunt.

Nos itaque aduersus illorum insultus missuri sumus militum copias, quę maneant ad fretum Mechæ, scilicet Babel, Mendel, aut certe, si id tibi commodius videbitur, ad portum Iudæ, aut Thor, vt tandem auferas perdasque huiusmodi Mauros, & incredulos à facie terræ, ita vt dona & oblationes quæ afferuntur ad sanctum sepulchrum, deinceps non vorentur à canibus.

Adest iam tempus illud promissum, quod, vt aiunt, Christus & mater eius Maria prædixere, quod scilicet in postremis temporibus oriturus esset è regionib. Francicis Rex quispiam qui abolitutus esset vniuersum Barbarorum, & Maurorum genus, & hoc ipsum quidem nunc tempus est quod CHRISTVS benedictæ suæ matri futurum promisit.

Porro quicquid Orator noster Matthæus, vobis dicturus est, id velut à nostra ipsorum persona profectum accipite, eique fidem adhibete. Et siquidem vnus inter nostræ aulæ præcipuos, adque ob id illum ad vos mittere voluimus. Commisissemus autem hæc vestris nunciis, quos huc legastis, sed cepit nos metus, ne nostra negotia, non ex nostra sententia vobis nota forent.

Franci. Francis id est, Christianis Europeis: Indi enim & Mahometani fere omnes Christianos Europæ generali nomine Francos vocant.

Mittimus ad vos per hunc nostrum Oratorem Matthæum, crucem vnam, factam haud dubie ex frusto ligni, in quo seruator noster IESVS CHRISTVS crucifixus fuit Hierosolymis. Id autem sacrosancti ligni frustum, ex Hierosolymis ad nos allatum est. Porro ex eodem duas fecimus cruces. earum altera quidem apud nos manet, alteram vero dedimus isti nostro Oratori, ad vos perferendam. Lignum nigri coloris est, pendetque ab exiguo argenteo annulo.

Cæterum si vobis visum fuerit, aut vestras filias matrimonio iungere nostris filiis, aut nostros filios dare vestris filiabus, id & nobis in primis pergratum erit, & vtrisque vtile, fraterni inter nos initium fœderis, quod quidem nuptiarum cōnubium, cum in præsentiarum, tum etiam in futurum, tecum inire percupimus. Reliquum est vt & salus, & gratia nostri Redemptoris Iesu Christi, sanctæque nostræ Dominæ Mariæ virginis, se extendat tum super vos, tum super filios, filias, vniuersamque vestram domum, Amen. Adhæc autem vos certiores facimus, si bella, exercitusque coniungere velimus, satis virium nobis futurum esse ad (diuino accedente auxilio) abolendum vniuersos nostræ sanctæ fidei inimicos. Verum nostra regna, & ditiones sic sunt in mediterraneis sita, vt nusquam in maria possimus erumpere. Quare nihil nobis est potentiæ in mari, in quo (Deo laus) vos omnium estis potentissimi. Iesus Christus sit vobis auxilio, res enim quæ in India per vos gestæ sunt, profecto magis, miraculosæ quam humanæ. Quod si mille velis armare naues, nos & commeatum dabimus, & cuncta, quæ ad eam classem opus erunt, abunde suppeditabimus.

Ioãnes Magnus Gothus

Hanc epistolam cum aliquibus fidei, Religionis, morum, statusque Æthiopum articulis, quos Matthæus coram Rege Emanuele, & eius concilio explicauit, hortatu Ioannis Magni Gothi Archiepiscopi Vpsaliæ, in regno Suetiæ, cum quo in Prussia non vulgarem contraxi amicitiam, ex idiomate Lusitanico, in quo eam conscriptam habebam, latinam feci, quæ postea cum ipsis quoque articulis, me inscio, Antuerpiæ excusa est.

Legatio.

His ex legatis Æthiopum cognitis, Emanuel, vt erat & prudentissimus, & propagandæ fidei Christianæ auidissimus, legationem instituit grauissimis & ornatissimis viris instructam: cuius capita fuere Eduardus Galuanus, vir non minus ætate, quam prudentia, ac rerum vsu grauissimus, & Franciscus Aluarez, sacerdos, ac Regi à sacris, & is quoque senex, & moribus inculpatis; quos vtrosque de facie nouimus. Ii cum Matthæo sub Lupo Soarez Prorege ad Indiam nauigant, ac tandem Didaco Lupes à Sequeira, Prorege, qui Lupo Soarez successerat, cum instructa classe, quam aduersus Turcas parauerat, ad portum Arquicu nomine, in litore Erythræo, ac in ditione Preciosi Ioannis situm deducuntur, ad quem locum appulsa est classis, anno salutis millesimo, quingentesimo vigesimo, die secundo Aprilis, in quo itinere, in Camara maris Erythræi insula vita defunctus est Eduardus Galuanus, in cuius locum suffectus est Rodericus Limius, qui ab ipso Arquici portu, vigesimo nono eiusdem mensis cum sociis eiusdem legationis, duce simul ac comite Matthæo (nam Abesynus ille iuuenis, de quo superius mentionem fecimus è viuis iam discesserat) ad aulam Pretiosi Ioannis contendere cœpit.

In quo

Officium funebre. *Miri quidam ventorum constantia.* *Franciscus Aluarez.*

In quo itinere quoque mortuus est Matthæus ac in quodam celeberrimo cœnobio, nomine Bisayn à nostris sepultus. Post cuius funebre officium, ad institutam profectionem redeunt, ac post maxima itinera, labores infinitos, ingentia pericula, ad aulam Preciosi Ioannis perueniunt, à quo Rodericus cum collegis honorifice excipitur, ac tandem peractis mandatis, & acceptis, ad Emanuelem Regem remittitur. Is cum suis Arquicum profectus, classem, cuius prætor Lodouicus Menesius erat, & quæ ea de causa appulerat vt eos reduceret, non inuenit, quæ illos, quod serius aduenerant, expectare non potuit propter ventorum importunitates, qui in illis plagis, miro naturæ arcano sex perpetuos menses, ex vno cœli climate, deinde alteros illos sex menses ex aduerso spirant. Arquici literas inuenit apud Præfectum oppidi, à prætore Ludouico relictas, ex quibus Regis Emanuelis mortem cognoscit. Quamobrem iterum in aulam Preciosi Ioannis redeundum esse constituit, quo reuerso, Preciosus Ioannes ad Romanum Pontificem scribit, literasque Francisco Aluarez Romam ferendas commisit. Ii omnes iam spacio sex annorum in illis prouinciis commorati, tandem cum legato Æthiopico, quem Preciosus Ioannes ad Regem nostrum mittebat, Arquici aliam classem regiam, quæ eorum causa iterum venerat, conscendunt: idque anno M.D X X V I. mense Aprili. Inde soluentes Indiam petunt ac tandem longis nauigationibus, Vlyssiponem ad Regem Ioannem, anno millesimo, quingentesimo, vigesimo septimo, mense Iulio redeunt, qui Oratorem Æthiopicum ob certas eius legationis causas, apud se ad annũ millesimum, quingentesimum, trigesimum nonum vsque retinuit, Franciscumque Aluarez ad Clementem Pontificem septimum cum literis Preciosi Ioannis, cuius Orator ex Æthiopica venerat, misit, quas ipse Pontifex ex manibus eiusdem Francisci Aluarez Bononiæ, anno salutis millesimo quingentesimo trigesimo tertio, mense Ianuar. Carolo quinto Imperatore præsente accepit. Quarum & aliarum ad Emanuelem, & Ioannem Reges interpretatio, Paulo Iouio viro erudito debetur: qui eas ex Lusitanico sermone, in quem tum versæ erant, Latinas fecit, vt iam hic videre licet.

Literæ serenissimi Dauidis Aethiopiæ Imperatoris ad Emanuelem Portugalliæ, &c. Regem, scriptæ anno millesimo quingentesimo vigesimo primo, Paulo Iouio interprete.

Trinitas coniuncta.

IN nomine Dei Patris, vti semper fuit, cui non inuenitur principium: nomine Dei filii vnici qui est similis ei, antequam sit visum lumen stellarum, antequam poneret fundamenta maris Oceani, alio autem tempore conceptus fuit in vtero virginis, sine semine virili, & sine nuptiis. In hunc enim modum scientia erat officii eius. In nomine paracleti spiritus sanctitatis, qui scit cuncta secreta, quæ sunt, vbi antea fuit, omnium scilicet altitudinum cœli, quod sine columnis, & absque vllis fulcimentis sustinetur, qui amplificauit terram, quæ antea non erat creata, nec cognita ad omnes partes ab ortu ad occasum &, à septentrione ad austrum. Nec iste est primus, vel secundus, sed est Trinitas coniuncta in vno æterno creatore rerum omnium, ab vno tantum consilio, & vno verbo per sæcula sæculorum. Amen. Has literas mittit Atani Tinghil, id est, thus virginis, quod nomen est à baptismate, nunc vero in ipso suscepti regni initio, assumpsit nomen Dauid, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iudæ, filius Dauid, filius Salomonis, filius columnæ Syon, filius seminis Iacob, filius manus Mariæ, filius Nau per carnem, Imperator magnæ & altæ Æthiopiæ, magnorum regnorum, & ditionum, & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea, de Vangue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vaguemedri, de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit Regina Saba, de Bernagaes, & Dominus vsque ad Nobiam finem Ægypti. Hæ literæ diriguntur Regi potentissimo & excellentissimo, semper victori Domino Emanueli, qui habitat in amore Dei, & firmus permanet in fide Catholica, filio Apostolorum Petri & Pauli, Regi Portugaliæ & Algarbiorum, amico Christianorum, hosti, Iudici, Imperatori, domitori Maurorum, & gentium Africæ, & Guineæ à promontorio, atque insula Lunæ, Maris Rubri, Arabiæ & Persidis, & Armutiæ, magnæ Indiæ, & omnium locorum earum, & omnium insularum, terrarum adiacentium, profligatori Maurorum, & fortium paganorum, domino arcium & altorum Castellorum, & murorum, propagatori fidei Iesu Christi. Pax tibi Domine Rex Emanuel, qui Dei fretus auxilio, Mauros occidis, & tua classe, tuo exercitu, & tuis Ducibus vndique tanquam infideles canes expellis. Pax sit cum Regina vxore tua, amica Iesu Christi, serua Mariæ virginis matris, ipsius Saluatoris totius mundi, pax sit filiis tuis, nunc vti in virenti horto, & florentibus liliis, mensa esculentis parata: pax filiabus vestri

quæ sunt indumentis ornatæ, sicut palatia aulæis exornantur. pax affinibus tuis, ex sanctorum semine procreatis, sicuti dicit sacra scriptura, filii sanctorum sunt benedicti, & magni foris & intra domum. pax sit consiliariis & officialibus tuis, potestatibus, & ius dicentibus. pax Ducibus tuis castrorum & confinium & omnium rerum munitarum. pax omnibus gentibus, populis, & vrbibus, cunctis inhabitantib., præter Mauros, & Iudæos pax omnibus parochiis, & omnibus Christo & tibi fidelibus. Amen.

Cognoui Domine Rex, & mi Pater: quod cum ad te nominis mei fama, per Matthæum Oratorem nostrum fuisset delata, statim Archiepiscoporum, ac Prælatorum magnum numerum aduocari iussisti, qui de ea legatione Deo Christo gratias agerent, ipsumque Matthæum summo cum honore, & hilaritate fuisse susceptum, qua de re mirifice sum lætatus, & gratias pariter Deo egi, & hoc deuote fecit etiam populus meus. Dolui autem cum ab his intellexi ipsum Matthæum in reditu suo dum intraret fines meos in monasterio de Bisayn fuisse mortuum, eum autem ego non miseram, quoniam adhuc puer eram vndecim annorum, vix dum suscepto regni sceptro, post mortem patris, sed Helena Regina, quam loco matris colebam, & regnum pro me gubernabat. Is Matthęus mercator erat, Habraham vocatus, sed sibi nouum nomen idcirco imposuerat, vt securius per fines Maurorum iter faceret. Verum is in Dabul à Mauris pro Christiano agnitus, in carcerem fuit coniectus. Quod cum significasset vestrorum exercituum Præfecto, is misit fortes viros, qui Christianum hominem è teterrimo carcere liberarent, maxime cum didicisset eum esse legatum meum. Itaque illum ereptum è manibus inimicorum, curauit vestris nauibus, ad conspectum vestrum transuehendum. Is Matthæus meo nomine, tibi Regi mandata exposuit, rescripsitque se honorifice susceptum fuisse, & cumulate omnis generis muneribus honestatum, quod & nuncii pariter vestri, affirmabant, quos magnus vestræ classis præfectus Didacus Lupez de Sequeira ad nos misit qui literas præsentarũt, quas afferre debuerat Eduardus Galuanus, qui in Insula Cameronis diem obierat, quibus conspectis litteris, magnopere sum gauisus, & Deo egi gratias, & tum magnam cœpi voluptatem, cum pectora vestrorum nunciorum crucibus insignita conspicerem, & experirer percunctando eos, ritus tenere fidei Christianæ, qui essent verissimi, & illud me singulari deuotione iniecta vehementer permouit, quod intelligerem iter in Æthiopiam inuentum esse, non sine miraculo. Nam referebant præfectum classis, quum diu per mare Arabicum errasset, & propterea de inueniendo nostro portu desperasset, re infecta, redire in Indiam voluisse, maxime propter sæuas maris tempestates, sed in aurora opportune rubram crucem in cœlo apparuisse, qua salutata, à nautis proras in eam partem esse conuersas, monstranteque Deo repertum esse portum nostrum, quæ res mihi pro miraculo visa est, & certe is classis præfectus Deo debet admodum esse dilectus, postquam tantam ei fœlicitatem concessam videmus, quantam nemo ante eum à Deo impetrare potuerit.

Cruces.

De hac autem mutua legatione antiquitus prædictum fuit à Propheta in libro de vita, & passione sancti Victoris, & in libris sanctorum Patrum, quod Rex magnus Christianus, cum Rege Æthiopiæ esset cum mutua pace conuenturus, sed hoc nequaquam futurum existimabam diebus vitæ meæ. Verum Deus certum sciebat, vt laudetur nomen eius, qui nuncium ad me detulit, vt ego pariter id mittere possem ad te patrem meum in Christo, & amicum, vt simus in vna fide, postquam à nullo alio Rege Christiano nuncium aut certam notitiam habuerim. Hactenus circum me Mauri erant, filii Mahometis, & Gentiles, & reliqui sunt serui, qui Deum non agnoscunt, & alii qui ligna & ignem venerantur, & alii qui solem adorant, & alii qui serpentes Deos esse putant, cum his nunquam pacem habui, quoniam ad veritatem venire recusant, & frustra his prædicabam fidem, nunc vero conquiesco, & Deus quietem dono mihi dedit cum hostibus meis & tuis. Nam in finibus meis cum armatus contra eos progredior, ipsi faciem & terga vertunt, & Duces, & milites mei, per campos de his victorias consequuntur. Neque mihi Deus irascitur vt dicit Psalterium, & Deus vota eorum Regum implet, qui iusta petunt, nec hoc ad laudem nostram pertinet. Nam Deo agendæ sunt gratiæ: is est qui mundum vobis dedit, & terram Gentilium perpetuo concessit, ac aliorum terras, quæ sunt à finibus vestris, ac initium Æthiopiæ, propterea ingentes Deo gratias ago, & prædico summam eius potentiã, cum sperem eorũ populorum filios, qui in tuam ditionẽ venient procul dubio fidei veritatẽ esse cognituros, quãobrem do gratias Deo, & spero quod filii vestri, & ego & vos, de fœlicib. earum rerũ successibus, abunde lætabimur. & vos Deo debetis cõtinue supplicare, donec gratiã vobis det potiũdi tẽpli sãcti in Hierusalẽ, quę est in potestate hostiũ Christi, Maurorum, & Gentilium, & Hæreticorum. & si hoc perfeceris, caput tuum omni laude plenissimum erit.

Cæterum

Cæterum ex numero Legatorum, qui ad me veniebant, cum prædicto Matthæo tres periere, & Præfectus Magnus vestræ classis deuenit apud† Macua in colloquium cum Rege de Bernagais, qui est imperio meo subiectus, & statim legatos ad me misit, & munera ingentia, quæ mihi charissima fuerunt. Verum nomen vestrum omni gemma, & thesauro mihi preciosius videtur. Sed hæc transeamus, & agamus inter nos, quo modo inuadere, & capere possimus alias infidelium terras. Ego certe dabo millies centena millia drachmarum auri, & totidem millia militarium virorum. Itemque materiam & ferrum, & cuprum, in vsum ædificandæ, & ornandæ classis, magnam etiam commeatus copiam, amice vna conueniemus, & quoniam non est consuetudinis, & dignitatis meæ ad petendam pacem legatos mittere, & tu primus à me eam syncere quæsiuisti, ad verificanda Christi verba. Nam scriptum est, Beati pedes, qui portant pacem. Et ego propterea sum ad id paratus, more Apostolorum, qui erant vnanimes, & vnius cordis. O Rex & pater mi Emanuel, vnus Deus te sospitẽ velit, & seruet, qui est Deus cœli, & semper vnius substãtiæ, nec iuuenescit nec senescit. Is qui à te nuncium attulit, Rodericus Lima vocabatur, legationis optimorum virorum princeps, & cum eo Franciscus Aluarez, quem propter vitæ probitatem, & singularem religionem, & iustitiam valde charissimum habui, maxime quod verissimis verbis, cum esset interrogatus de fide, aptissime respondebat. Et ita debetis eum exaltate, & magistrum appellare, & dare ei officium conuertendi populos de Macua, & de Dalaca, de Zeila, & omnium insularum maris Rubri, quoniam sunt in finibus regnorum meorum, & ego ei concessi crucem & baculum, in signum potestatis, & ita vos iubete, vt hęc ei concedantur, & creetur Episcopus illarum terrarum, & Insularum, quoniam hoc meretur, & idoneus est in hoc officio administrando, & tibi Deus plurimum benefaciet, vt semper sis fortis cõtra hostes tuos & eos cogatis ad pedes vestros procidere & Deus tibi vitam prolonget, & participem faciat regni cœlorum in optimo loco, sicuti ego pro me optarem. Audiui autem auribus meis multa bona de te, & oculis video, quæ videre nequaquam credebam, & Deus cuncta de bono in melius succedere velit, & ibi sit vester locus supra lignum vitæ, vbi est locus sanctorum Amen.

Arquicum. — *Naum 1.* — *Crux & baculus.*

Ego sicuti filius paruulus, quæ iussistis feci, & faciam si venerint legati vestri, vt inuicem mutuis opibus adiuuemur. Singulis autem Oratoribus vestris, qui venient, sicut tum fecistis ad Mazua, aut Dalacam, & ad Portus intra angustias maris Rubri, ea tribuam, tribuique curabo, quæ fienda significabitis, sicuti maxime desidero, vt in consilio, & rerum actione, prospere coniungamur. Nam cum ad ea littora copiæ vestræ peruenerint, mature & ego cum meis exercitibus adero. Et quoniam in finibus meis nemo est Christianus, neque templa Christianorum visuntur, concedam vestris hominibus habitandas illas terras, quæ sunt proximæ Maurorum ditioni, propterea opus est, vt cœptis vestris debitum finem afferatis. Interim mittitote ad me viros eruditos, atque etiam cœlatores imaginum auri & argenti; & fabros cupri, & ferri, & stanni, & plumbi item artifices, qui literis nostræ linguæ, pro Ecclesia libros imprimant, item aliquos, qui ex auro bracteolas facere, & cum his inaurare alia metalla sciunt. Hi erunt in domo mea honestissime tractati, & si discedere voluerint, laborum suorum eis amplam mercedem soluam. Iuroque per Deum Iesum Christum Dei filium, me eos libere cum voluerint, esse dimissurum. Hoc autem peto fidentissime, quoniam mihi vestra virtus spectata est & bonitas maxime agnita, & scio me amari abs te plurimum, & hoc agnoui certius, quod Matthæum mei gratia honorifice & liberaliter susceperitis & remiseritis. Et ideo adnitor ea impetrare. neque hoc vobis pudorem afferat, nam omnia persoluam. Et id quod filius petit à patre, negari non debet. & tu es pater meus, & ego filius tuus, & simus coniuncti simul, sicut laterculus cum laterculo in pariete copulatur, ita duo in vno corde, & amore Iesu Christi consentimus, qui est caput mundi, & qui cum eo sunt, assimilantur laterculis in muro coniunctis. AMEN.

Literæ eiusdem Dauidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Ioannem huius nominis tertium, Portugalliæ &c. Regem, scriptæ anno M.D.XXIIII. Paulo Iouio interprete.

IN nomine Dei patris omnipotentis creatoris cœli & terræ, & omnium rerum factarum visibiliũ, & inuisibilium. In nomine Dei filii Christi, qui est filius, & consilium, & propheta patris. In nomine Dei Spiritus sancti, paracleti, Dei viui, æqualis patri, & filio, qui locutus est per os prophetæ, spirando super Apostolos, vt gratias agerent, & laudarent Trinitatem perfectam in cœlo & in terra, in mari, & in profundo semper. Amen.

Mitto has litteras & nuncium ego Thus virginis, quod est mihi nomen à baptismate, nunc vero cum imperii sceptro assumpsi nomen Dauid, dilectus Deo, columna fidei,

ſtirps Iuda, filius Dauid, filius Salomonis Regum Iſrael, filius columnæ Sion, filius ſeminis Iacob, filius de manu Mariæ, & filius Nau per carnem, maximo & potentiſſimo, & altiſſimo Ioanni Regi Portugaliæ, & Algarbiorum, filio Regis Emanuelis. Pax ſit tibi, & gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit ſemper tecum. Amen.

Eo tempore quo ad me relatum eſt de potentia Regis patris tui, qui Mauros fœdiſſimi Mahumetis filios debellabat, Deo gratias ingentes egi, propter incrementũ & magnitudinem, & coronam conſeruationis, in domo Chriſtianitatis.

Similiter ſummam cepi voluptatem ex legatorum aduentu, qui verba ipſius Regis ad me detulerunt, ex quibus ſingularis amor, & notitia, & amicitia inter nos effecta eſt, ad eradicandos, expellendoſque malignos Mauros, & incredulos Gentiles, qui habitant inter tua meaq; regna. Dum eſſem in hac lætitia, audiui tuum meumq; patrem, prius eſſe vita defunctum, quam hinc legatos ad eum mitterem. Quamobrem gaudium meum in mœrorem ſubito conuerſum eſt, ita vt in hoc cordis mei dolore, mecum etiam aulæ noſtrę proceres, & Prælati Eccleſiaſtici, & qui in monaſteriis ſunt, omneſq; demum ſubditi noſtri vehementiſſimum luctum fecerint, ita vt voluptas primi nuncii, cum triſtitia huius nouiſſimi exęquaretur. Domine à principio regnorum meorum hactenus nulla legatio, nulluſque nuncius, vel à Rege, vel à regno Portugaliæ ad me peruenit, niſi dum viueret Rex, tuus pater, qui duces ſuos ad me miſit, & proceres cum Clericis, & Diaconis, qui totum ſolemnium miſſarum apparatum attulerunt. Et propterea maxime ſum lętatus, & eos honorifice ſuſcepi, & non multo poſt eos dimiſi, vt reuerterentur cum honore & pace. & poſtquam peruenerunt ad portum maris, qui eſt in finibus meis, in mari Rubro, non inuenere magnum Præfectum claſſis, quem pater tuus miſerat, is enim non expectauit, & de hoc me fecerat certiorem, quoniam non poterat expectare, cum eſſet moris veſtri, de triennio in triennium magnum claſſis Præfectum creare. Interim alius nouiter creatus aduenit, qua de cauſa longiorem, quam opus eſſet, moram legati contraxerunt. Nunc vero mitto mandata mea per fratrem Chriſtophorum Licanati, cui nomen à baptiſmate eſt Zaga Zabo, nempe gratia patris, qui deſideria mea coram vobis explicabit. & item ad Papam Romanum mitto Franciſcum Aluarez, qui nomine meo præſtet obedientiam, vti iuſtum eſt. O Domine Rex frater mi attende, & da operam amicitiæ, quam inter nos pater tuus aperuit, & crebro mitte nuncios, & literas, nam eas magnopere videre deſidero, vti à fratre meo, nam id æquum eſt, cum ambo ſimus Chriſtiani. & Mauri, qui mali ſunt, ſemper in ſua ſecta concordes exiſtunt, & nunc profiteor me nolle in poſterum legationes Regis Ægyptii admittere, nec aliorum item Regum, qui ad me ſæpe legatos mittebant, ſed ſolum Celſitudinis tuæ, quos venire maxime opto, quoniam Reges Mauri me loco amici non habent, propter Religionis diſſenſionem, ſed amicitiam ſimulant, vt tutius & liberius mercaturam in noſtris regnis exerceant, inde magnum commodum conſequuntur. Ingentem enim vim auri, cuius ſunt auidiſſimi, è regnis meis exportant, cum parum mihi ſint amici, & commoda eorum nulla mihi afferant lætitiam. ſed hoc tolerandum fuit, quoniam ſuperiorum regum noſtrorum vetus eſt inſtitutum, & ſi eis nequaquam bellum infero, & penitus profligo, temperandũ in hoc mihi eſſe arbitror, ne illi contra ſanctum templum in Hieruſalem violent, & diruant, in quo ſepultura eſt Ieſu Chriſti, quam Deus in poteſtate fœdiſſimorum Maurorum reliquit, & pariter ſolo æquarent alia templa, quæ ſunt in Ægypto, & Syria. & hæc cauſa eſt, cur eos non inuadam, & debellem, cuius rei me plurimum tædet. Etiam hoc mihi facilius perſuadeo eſſe faciendum, quum neminem Chriſtianum Regem habeam finitimum, qui me adiuuet, & cor meum exhilaret. Ego mi Rex nequaquam lætari poſſum de Chriſtianis Europæis Regibus, cum eos audiam in vno corde minime conſentire, vigereque inter eos bella. Eſtote ſimul omnes in vna concordia vnanimes.

Solennes miſſarũ apparatus.

Obedientia Precioſi Ioannis Papæ.

Deberetis enim inter vos certo fœdere eſſe contenti. Et certe ſi mihi Chriſtianus Rex finibus eſſet coniunctus, nunquam vna hora ab ipſo diſcederem, & de hoc non plane ſcio quid dicam, aut omnino faciam cum hæc à Deo ordinata eſſe videantur. Domine mi mitte obſecro frequentes ad me nuncios, nam cum literas tuas video, vultum certe tuum intueor. Quoniam maior amicitia oritur inter longinquos, diſtanteſq;, quam inter eos qui propinqui ſunt, propter deſiderium quo tenentur. Nam is qui reconditos habet theſauros, cum eos oculis non videat, corde ſemper, & quidem vehemẽtiſſime diligit, ſicuti Dominus Ieſus Chriſtus in Euangelio dicit, Vbi theſaurus tuus, ibi cor tuum, ita cor meum apud te eſt, quum tu ipſe meus ſis theſaurus, & tu pariter me, tuum theſaurum debes efficere, & cum meo tuum cor ſyncere copulare. O Domine frater ſerua verbũ hoc, nam es prudentiſſimus, & (vti audio) patri in ſapientia ſimilis, & de hac re cognita ſtatim

Matth. 6.

Deo

Deo gratias egi, abiectoque dolore, gaudium à me susceptum est, & dixi, benedictus sit filius sapiens & magni capitis, filius Regis Emanuelis, qui sedet in cathedra regnorum suorum. Domine mi caue ne defatigeris, cum sis fortis non secus ac pater tuus, nec ostende debiles vires aduersus Mauros, & Gentiles. Nã eos cum Dei auxilio adiuuante virtutẽ tua, facile debellabis & destrues. & non dicas tibi esse à patre tuo vires exiguas. Nam eæ sunt certe satis magnæ, & Deus semper opem feret. Mihi adsunt viri, aurum, commeatus instar arenæ maris & stellarum cœli. Nos simul coniuncti totam Maurorum barbariem destruemus. neque aliud à vobis peto, quam peritos viros, qui meos milites in prælijs ordines seruare doceant. Et tu Rex vir integræ ætatis existis. Rex Salomon duodecim annorum ætatis, imperium suscepit, habuitque magnas vires, & patre sapientior fuit. Ego quoque cum Nau pater meus excessit ab humanis, puer vndecim annorum remansi, ingressusque sedem patris, Deo dante ampliores opes & vires eo sum consecutus. Nam in manu mea omnes finitimi & Regna Gentes existunt. propterea ambo gratias Deo agere debemus tanti accepti beneficii. Præbe mihi aures frater & Domine. Nam hoc vno verbo à vobis postulo, vt viri docti, atque etiam artifices mihi mittantur, qui imagines, & libros impressos, enses, & omnis generis arma militaria fabricare sciant. Itemque architecti, fabri lignarii, & Medici, qui pharmaca componere, & vulnera curare didicerint. Cupio etiam eos habere, qui aurum in bracteas extenuare, & aurum & argentum egregie celare valeant, ac etiam aurum & argentum è venis terræ eruere, & metallorum omnium fodinas exercere sciant. Præter hos apud me etiam chari erunt, qui plumbeas tegulas ducent, & tegulas ex creta facere docebunt. omnes denique artifices mihi vsui erunt, & præsertim sclopetorum. Adiuua me obsecro in his rebus, sicuti frater fratrem, & te Deus ita adiuuabit, & ab omni malo liberabit. Deus exaudiat orationes, & petitiones tuas, sicuti recepit sancta sacrificia in omni tempore, & in primis sacrificia Abel & Noe quando fuit in arca, & illud Abraham, quando fuit in terra Madiam & illud de Isaac quando discessit à fossa iuramenti, & illud Iacob, in domo Bethleem, & Moysis in Ægypto, & Aaron in monte, & Ieson filii Nau in Galgala, & Gedeonis supra plagam, & Sampsonis, quando sitim habuit in terra sicca, & Samuelis in Rhama Prophetæ, & Dauid Nacira, & Salomonis in ciuitate Gabeon, & Heliæ in monte Carmelo, quando suscitauit filium viduæ Mulieris è Richa supra puteum, & Iosaphat in prælio, & Manasse quando peccauit, & ad Deum est conuersus, & Danielis in spelunca leonum, trium sociorum Sydrach, Misach, Abdenago in camino ignis, & Annæ ante altare, & Neemiæ, qui fecit muros cum Zorobabel, & Mathathiæ cum filiis supra quartam partem mundi, & de Esau, supra benedictionem. Ita Domine Deus recipiet tua sacrificia, & supplicationes, & te adiuuabit, & erit pro te contra omnes peruersitates in omni tempore, & singulis diebus. Pax sit tecum, & ego te amplector sanctitatis brachiis, & similiter singulos amplector, qui tibi sunt à consiliis sanctis Regni Portugaliæ. Itemque Archiepiscopos & Episcopos, Sacerdotes & Diaconos, virosque pariter & mulieres. Gratia Dei & benedictio virginis Mariæ matris Dei sit tecum & omnibus. Amen.

Litera eiusdem serenissimi Dauidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scripta anno millesimo quingentesimo vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

IN nomine Dei patris omnipotentis, creatoris cæli & terræ, visibilium, & inuisibilium. In nomine Dei filii Iesu Christi, qui est idem cum ipso, à principio mundi, & est lumen de lumine, & Deus verus, de Deo vero. In nomine Dei Spiritus sancti, Dei viui, qui processit ex Deo patre. Has literas is ego Rex mitto. cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia vocor Athani Tinghil, id est, Thus virginis, filius Regis Dauid, filius Salomonis, filius Lau per carnem filius sanctorum Petri & Pauli, per gratiam. Pax sit tibi iuste Domine, pater sancte, potens, pure, sacrate, qui es caput Pontificum omnium, neminem metuis, nemo tibi possit maledicere, qui es vigilantissimus supra animas curator, & amicus peregrinantium, consecrate magister, & prædicator fidei, & earum rerum hostis, quæ conscientiam offendunt, amator optimorum morum, vir sanctus, quem omnes laudant & benedicunt. O fœlix sancte pater, ego tibi reuerenter obedio, cum sis pax omnium, & cuncta bona merearis, & ita æquum, vt omnes tibi obedientiam præstent, sicuti sancti Apostoli præcipiunt apud Deum.

Hoc vere vestrum est, ita etiam præcipiunt, vt veneremur Episcopos, Archiepiscopos, & Prælatos. Similiter vt te loco patris amemus, & loco Regis vereamur, & tibi vti Deo fidem habeamus. Propterea dico ego humiliter, ad terram genibus flexis, tibi pater sancte

ſyncero admodum corde, quod tu pater meus es, & ego filius tuus. O pater ſancte potentiſſime, cur neminem vnquam ad nos miſiſti, vt certius de vita, ſaluteq; mea cognoſceres, cum tu ſis paſtor, & ego ouis tua. bonus etenim paſtor ſui gregis nunquam obliuiſceretur, nec tibi à regionibus veſtris nimium ſemotus debeo exiſtimari, vt nuncii ad me nequeant peruenire, cum ex remotiſſimis terrarum regnis Portugalliæ Rex Emanuel filius tuus, Oratores ad nos commodiſſime miſerit, & ſi Deus eum ad ſe in cœlum euocare diſtuliſſet, ea quæ tum agitabamus, procul dubio fœlicem exitum habuiſſent. nunc vero maxime opto proſpera & ſalutaria de ſanctitate veſtra, per certos nuncios audire. neq; enim vnquam à ſanctitate veſtra verbum recepi, quum aliqua tantum à noſtris, qui ex voto peregrinantur audierim. Sed hi, cum neque meo nomine proficiſcantur, neque quicquam literarum à vobis afferant, incerta fide nobis percunctantibus, dicunt ſe ab Hieroſolyma, deinde ſolutis votis, ad viſitanda Apoſtolorum limina Romam perueniſſe, cum intelligant ea loca facile peti, quod à Chriſtianis teneantur, & certe ſummam capio ex eorum ſermonibus voluptatem, quoniam dulciſſima cogitatione ſancti vultus tui imaginem intueor, quæ mihi Angeli formæ ſimillima videtur, & illam ſicuti angelicam me diligere, venerarique fateor. Sed profecto mihi eſſet gratius atque iucundius, verba tua, tuaſq; literas deuotiſſime contemplari. Atque ita nunc te oro, vt nuncium tuum cum benedictione ad me mittere velis ad exhilarandum cor meum. nam cum in religione, & fide conſentiamus, id mihi ante omnia videtur expetendum, ſuppliciterque item oro, vt amicitiam meam, ad inſtar annuli, quem induis in digitum, & torquis aurei, quem humeris imponis, in intimum cor reponere velis, vt mei memoria nunquam ex animo veſtro deleatur. Gratis etenim verbis & literis amicitia maxime creſcit, cum eam ſancta pax complectitur, è qua omnis humana lætitia facile prouenit.

Limina Apoſtolorum.

Pſal. 41.

Quemadmodum enim is, qui vehementer ſitit, frigidam maxime aquam deſiderat, vt in ſacris ſcripturis habetur, ita animus meus ex nũciis, & literis, quæ ex remotiſſimis terris deferuntur, incredibile gaudium concipere ſolet. neque tantummodo de Sanctitate veſtra, ſi aliqua audiero, verum ſi certa de ſingulis terræ Chriſtianæ Regibus referetur, mirum in modum lætabor, ſicuti his accidit, qui præliando opima ſpolia reperiũt & legunt, hoc enim facillime fieri poteſt, poſtquam Rex Portugaliæ totum id iter aperuit, qui ad nos iam pridem legatos ſuos miſit cum ſtrenuiſſimis equitibus. Dum autem pater meus eſſet in humanis, neque tum, aut demum à quoquam alio Rege Chriſtiano, vel ipſo Pontifice, aut nuncium, aut omnino literas recepimus. Quanquam in Archiuis proaui noſtri ſeminis Iacob earum litterarum memoria cõſeruetur, quas Papa Romanus nomine Eugenius, ad has terras miſit, cum ipſe ſemen Iacob regnaret, Rex Regum in vniuerſa Æthiopia, Rex metuendus. Præſcriptio autem literarum hæc erat.

Eugenius Romanus Pontifex, filio dilecto noſtro Regi, ex ſemine Iacob, Regi Regum in vniuerſa Æthiopia, maxime metuendo, &c. In ſumma autem literarum, ſignificabat filium ſuum Ioannem Palæologum, qui biennio ante eſſet mortuus, Regem Regũ Romæorum, ad ſacroſanctam ſynodum celebrandam, euocatum fuiſſe, & cum eo Ioſephum Patriarcham Conſtantinopolitanum veniſſe, cum magno numero Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum, & omnis generis Prælatorum, in quibus etiam fuiſſent Procuratores Patriarcharum Antiocheni, Alexandrini, & Hieroſolymitani. Qui omnes ſe cum ſanctæ fidei, & religionis amore firmiter coniunxiſſent, conſtitutaque vnitate Eccleſiæ, ſublatas fuiſſe antiqui temporis difficultates, non ſine diuino auxilio, quæ erroneæ, & religioni contrariæ videbantur, quibus rebus rite ſancitis, & conſtitutis, ipſe Papa omnibus ſingularẽ lætitiam peperiſſet. Hunc autem librum Papæ Eugenii ad vos mittimus, quem incorruptum ſeruauimus, totum etiam Pontificiæ benedictionis ordinem & poteſtatem miſiſſemus, niſi harum rerum nimis magnum volumen eſſe videretur, quum magnitudine librum Pauli ad gentes omnino ſuperet. Legati vero, qui hæc à Pontifice ad nos detulerunt, fuere Theodorus, Petrus, Didymus, & Georgius ſerui Ieſu Chriſti, Tu vero ſanctiſſime Pater recte feceris, ſi euolui veſtros libros iuſſeris, vbi harum rerũ, de quib. ſcribimus, vti facile arbitror, aliqua memoria reperiatur. Itaq; ſancte pater, ſi aliqua ad nos perſcribes, firmiter exiſtimato, cuncta in noſtros libros diligentiſſime fore conſcripta, vt poſteris noſtris earum rerum ſempiterna memoria relinquatur. Et certe is mihi beatus eſſe videtur, cuius memoria cuſtodita literis, in vrbe ſancta Roma, & in ſede SS. Petri & Pauli conſeruatur. Hi enim ſunt domini regni cælorum & totius mundi iudices. Et quoniam ita credo, propterea has mitto literas, vt mihi gratia paretur apud ſanctitatem veſtram, & veſtrum ſanctiſſimum Senatum, vt inde ſancta benedictio mihi proueniat & bonorum omnium incrementum. Obnixe etiam precor ſanctitatem veſtram vt mihi mittere velit aliquas ſanctorum imagines, &

præcipue

præcipue B. Mariæ virginis, vt sæpissime sit in ore, atque memoria mea nomen vestræ sanctitatis, & continuam ex muneribus vestris capiã voluptatem. Idcirco etiam vehementer postulo, vt mihi viros sacrarum literarum doctos, atque etiã artifices mittatis, qui imagines fabricent, atque ita enses, & arma bellica omnis generis, itemque celatores auri, atque argenti, & fabros lignarios, præcipue architectos, qui domos ex lapide construant, & tegulas ex plumbo, cuproque ducere sciant, quibus domorum tecta protegantur, ad hos etiam nobis admodum chari erunt, qui vitrum conflare, organaque musica scite facere, & docte pulsare sciant, itemque fistulatores, & tibicines. Hos vero artifices ex domo vestra præcipue mihi mitti vellem. vel si horum domi vestræ exigua erit copia, ab aliis regibus filiis vestris, eos sanctitas vestra poterit impetrare: quoniam vestris imperiis, & nutibus facile obediunt. Hi cum ad me peruenerint, pro meritis summo in honore habebuntur, ex liberalitate mea, mercedem amplam accipient. & si domum aliquis redire concupiscet, præmiis abunde ornatus abibit, vti placuerit, quando nec inuitum quenquam sim retenturus, cum fructum aliquem ex eius industria percepero. Nunc ad alia transeundum est, & iam à te postulo sanctissime pater, cur non hortaris Reges Christianos filios tuos, vt arma deponant, & vti fratres decet, concordes inter se esse velint, postquam ipsi oues tuæ sunt, & tu ipse pastor earum? Optime quidem tua sanctitas nouit, quid Euangelium præcipiat, quod dicit. Omne regnum in se diuisum desolabitur. Nam si Reges animis, & fœdere certo consentient, facillime Mahumetanos omnes delebunt, & pseudoprophetæ sepulchrum fœlici irruptione disturbabunt & diruent. Ob hanc rem da operam pater sancte, vt inter eos bona pax fiat, & certũ fœdus amicitiæ percutiatur, hortareque eos, vt mihi adesse, atque opem ferre velint, cum in regnorum meorum finibus, à Mahumetanis Mauris pessimis hominibus sim ex omni latere circumdatus. Ipsi autem Mauri Mahumetani inter se mutuis auxiliis vtuntur, Regesque cum Regibus & Reguli cum Regulis, aduersus nos syncere & constantissime conueniunt. Mihi Maurus quidem admodum vicinus est, cui finitimi alii Mauri arma, equos, atque instrumenta bellica suppeditant. Hi sunt reges Indiæ, Persidis, Arabiæ atque Ægypti. Quibus de rebus singularem animo indies capio molestiam, cum hostes Christianæ religionis, fraterna charitate inter se coniunctos pace frui conspiciam. Reges vero Christianos fratres meos, nihil omnino istis iniuriis commoueri, neque vllam mihi opem afferre, vti certe deceret Christianos, postquam fœdissimi filii Mahumetis inter se mutuis opibus adiuuantur. Neque ego is sum, qui ad id militares copias postulem, cum milites mihi supersint. Orationes, & supplicationes tantum peto, locumque gratiæ apud sanctitatem vestram, & reges fratres meos exopto. quærenda enim mihi est hæc vobiscum amicitia, vt copiose his rebus, quas supra postulaui ad terrorem Maurorum sim instructus, & Christiani nominis hostes, vicini mei intelligant, reges fratres meos, singulari studio mihi fauere, atque opem ferre. quod certe ad commune decus pertinet, postquam in vna religionis, & fidei veritate consentimus, & in eo consilio sumus permansuri, quod firmum, atq; absolutum erit cum eo, q vtilius eueniet. Deus itaque desideria vestra impleat, super laudibus Iesu Christi, & Dei patris nostri, quem omnes laudant per omnia secula. Et tu Domine pater sancte complectere me, cum omnibus sanctis Iesu Christi qui sunt Romæ; & pariter in hos amplexus recipiantur omnes incolæ regnorum meorum, & qui Æthiopiam inhabitant, & reddatur gratia domino Iesu Christo cum spiritu vestro. Has vero literas sanctitas tua accipiet, de manu fratris mei Ioannis regis Portugalliæ, filii potentissimi Regis Emanuelis per Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

Matt.12. Luc.11.

Aliæ Literæ eiusdem Dauidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scriptæ anno millesimo, quingentesimo, vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

FElix sancte pater, qui à Deo effectus es Gentium consecrator, & S. Petri sedem obtines. Tibi datæ sunt claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris vel solueris super terram, erit ligatum vel solutum & in cælis, sicut dixit Christus, & ita in Euangelio Matthæus scribit. Ego Rex cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia Athani Tinghil, id est, Thus virginis vocor, quod nomen est à baptismate, nunc vero in ipso suscepti regni initio assumpsi nomen Dauid, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius Dauid filius Salomonis, filius columnæ Sion, filius seminis Iacob, filius de manu Mariæ, filius Nau per carnem, Imperator magnæ & altæ Æthiopiæ, magnorum regnorum & ditionum, & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigari, de Angote, de Baru, de Baalinganze, de Adea, de Vangue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vagemedri, Matth.16.

Regina Saba de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit regina Saba, de Bernagaes & dominus vsq; ad Nobiā finē Ægypti. Hæ prouinciæ omnes in mea potestate sunt, & pleræque aliæ magnæ, & item paruæ, quæ nunc à me nequaquam numerantur, neque regna & prouincias suis nominibus expressi, veluti superbia, & vanagloria inductus, verum ob id, vt summus Deus magis ac magis laudaretur, qui singulari benignitate, tot amplissimorum regnorum Christianæ religionis, superioribus meis regibus imperia tribuisset, sed profecto me clariore gratia, inter alios Reges dignum fecit, vt Religioni continue inseruirem. Quoniam me Adel Dominum fecerit, hostem Maurorum, & Gentilium, qui adorant idola. Mitto ad deosculandos pedes sanctitatis vestræ more cæterorum Christianæ fidei Regum, fratrum meorum, quibus neque religione, neque potentia sum inferior. Ego etenim in regnis meis sum columna fidei, neque externis iuuor auxiliis, cum in solo Deo spem, & opem reponam, qui me sustinet, & gubernat, ab eo tempore, quo Angelus Dei allocutus est Philippum, qui fidem doceret Eunuchum potentis Reginę Candacis, Reginæ Æthiopiæ, quæ ab Hierosolyma Gazam pergebat. Philippus tum baptizauit Eunuchum, & Eunuchus demum Reginam, cum magna parte familiæ, & populi eius, qui nunquam desierunt esse Christiani, omnique sequenti tempore perstiterūt fortes in fide. *Act. 8. Eunuchus Regina Candacis.* Prædecessores vero mei, nulla alia ope adiuti quam diuina, fidem in latissimis regnis propagarunt, quod & ego quotidie efficere contendo. Maneo etenim inter maximos regnorum meorum fines, vt leo ingenti sylua circumdatus, & septus aduersus Mauros obsidentes, & alias nationes fidei Christianæ inimicissimas, quæ nolunt audire verbum Dei, neque cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos persequor, & paulatim extrudo, diuino scilicet fretus auxilio, quod nunquam mihi deest, quod secus accidit regibus Christianis. Nam si regnorum suorum fines extendunt, id facile possunt assequi, quoniam alter alteri opem ferre posset, & auxilia subministrare, iuuarique benedictione vestræ sanctitatis, cuius particeps ego sum, cum in libris meis habeantur literæ, quas superioribus temporibus Eugenius Papa cum benedictione misit, ad Regem Semen Iacob. *Eugenius Papa.* Qua accepta, tradita per manus benedictione ego fruor, & magnopere lætor. Cæterum ego in magna habeo veneratione sanctum templum in Hierusalem, ad quod sæpissime mitto oblationes debitas, per nostros peregrinantes: Et multo plures & pinguiores mitterem, nisi itinera à Mauris, & infidelibus obsiderentur. *Templum Hierosolymitanum.* Nam præter illud, quod dona nostra, & thesauros nunciis eripiunt, etiam eos libere pertransire non sinunt. Quod si paterent itinera, in familiaritatem & commercium Romanæ Ecclesiæ deuenirem, vti fit à cæteris Christianis Regibus, quibus in religione Christiana non sum inferior. Et ita vt illi credunt, vnam fidem rectam, & vnam ecclesiam confiteor, credoque syncerissime in sanctam Trinitatem, & in vnum Deū, & virginitatem Dominæ nostræ virginis Mariæ, & articulos fidei teneo, & obseruo, vti ab Apostolis conscripti fuerunt. Nunc Deus optimus manu potentissimi, & Christianissimi Regis Emanuelis iter patefecit, vt per legatos conueniremus & in fide coniuncti Christiani, cum Christianis Deo inseruiremus. Sed dum in aula mea eius Oratores essent, allatum est eum vitam cum morte commutasse, filiumque eius, fratrem meum Ioannem paterni regni sceptrum accepisse. Vnde sicuti ex patris morte summum senseram dolorem, ita ex filii fœlici in regnum assumptione mirifice sum lætatus, adeo vt sperem nos communibus copiis, & viribus per regiones Maurorum pessimorum, terra marique iter aperturos, atque eos magno terrore illato, sedibus, & regnis esse depulsuros, vt commodo pacatoque itinere, Christiani Hierosolymitanum templum petere, & libere commeare possint.

Atque ego inprimis, sicuti vehementer exopto, diuini amoris particeps esse possim in templo Apostolorum Petri & Pauli. Cupio autem ingenti desiderio consequi sacrosanctam benedictionem, à vicario Domini nostri Iesu Christi. Nam proculdubio sanctitas vestra, Dei est vicarius. Et cum à peregrinis, qui ex regionibus nostris ad Hierusalem atque inde Romam non sine miraculo eunt, & redeunt, multa de sanctitate vestra ab his audio quæ mihi incredibilem afferunt voluptatem & gaudium. Sed multo maiorem omnino caperē lætitiam, si mei Oratores breuiore itineris cōpendio vti possent, & noua referrent, Sicuti antequam moriar, aliquando allaturos spero non sine gratia Dei Omnipotentis, qui vos in sanitate & sanctitate conseruet. Amen. Exosculor autem pedes sanctos, & supplex oro vt benedictionem ad me mittat. Has quoque literas sanctitas tua accipiet de manu fratris mei Ioannis Regis Portugalliæ, per eundem Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

ORA-

ORATIO

QVIBVS literis perlectis, cum idem Franciſcus Aluarez Orator, hæc ipſa quæ ſubſequuntur Luſitano ſermone protuliſſet. Tum deinde Secretarius eiuſdem Oratoris Portugaliæ eadem verba, vt ab omnibus intelligi poſſent, latine pronuntiauit, videlicet: Sanctiſſime ac beatiſſime pater ſereniſſimus, ac potentiſſimus dominus Dauid Rex magnæ & altæ Æthiopiæ, vulgo Prętegyam appellatus, haud minus cultu veræ religionis, quam imperio, opibus, ac regnis præcellens: hunc ſuum Oratorem ad ſanctitatē veſtram cum his litteris quas ei reddidit, deſtinauit: Mandans vt eidem ſanctitati veſtræ, tanquam vero Chriſti Vicario, Petri ſucceſſoris ac vniuerſæ eccleſiæ ſummo pontifici, veram obedientiam & ſubiectionem nomine ſuæ maieſtatis, ac omnium Regnorum ſuorum humiliter ſicut fecit præſtaret: eique munuſculum aureæ crucis, non tam pretio, quod tenuē eſt, quam veneratione eiuſdem crucis, quam dominus noſter Ieſus Chriſtus pro nobis ſubire dignatus eſt, à veſtra ſanctitate, æſtimandum offerret: Supplicans eidem humiliter eiuſdem principis ſui nomine, ut hæc omnia pio parentis affectu à deuotiſſimo filio ſuo ſuſcipere dignetur.

Ad quæ Secretarius eiuſdem ſanctiſſimi D.N. à ſanctitate ſua iuſſus in hunc modum reſpondit.

Sanctiſſimus dominus noſter: Te domine Franciſce Aluarez, ſereniſſimi Dauid Æthiopiæ regis Oratorem, vna cum obedientia, munere & litteris, quas attuliſti grato admodum animo, benigna voluntate, & paterno affectu recepit: Gratias Deo agens, quod ſuis temporibus literas, & Oratorem tanti Chriſtiani Regis, ac tam remoti, videre ſibi conceſſerit. Itaque literas ac tua verba diligenter ac libenter audiuit, obedientiam vnà cum venerabilibus fratribus ſuis S.R.E. Cardinalibus benigne acceptat: Munuſque ipſum cū ob imaginem & honorem ſanctæ Crucis, cum ob mittentis affectum valde gratum habet: tum vero Sereniſſimum Portugaliæ Regem ſumme collaudat in deo domino, quod is præter cętera eius & progenitorum ſuorum ingentia erga Rempub. & fidem Chriſtianam merita, etiam de ipſo Dauid rege benemereatur, amicitiam, commertium, cum eo coniungat, ac te cum his literis tuto ad ſanctitatem ſuam peruenire curauerit. Quod ad reliqua attinet, ſua ſanctitas omnem datura eſt operam, vt piis dicti regis deſideriis quantum in tanta terrarum diſiunctione fieri ab ea poterit, ſatisfiat, vtque is ſemper intelligat ſe apud ſanctitatem ſuam & ſanctam Apoſtolicam ſedem inter cæteros Chriſtianos principes chariſſimi in Chriſto filii, loco, amore, & honore eſſe, ac fore. deque his rebus ſua ſanctitas & cum Oratore Portugalliæ ac tecum hic aget, & per literas ac nuntios ſuos maieſtati tui regis particularibus reſpondebit.

Sequuntur verba & relatio Damiani à Goes.

HAs epiſtolas à Paulo Iouio verſas, huic noſtro opuſculo ob maiorem huius hiſtoriæ cognitionem adiunximus, nec in eis aliquid mutauimus (quanquam quibuſdam locis mutatione indiguiſſent) præter pauca, quæ ex Arabico & Abeſynico idiomate, in Luſitanicum ſermonem, omnino male interpretata, mutato epiſtolarum ordine, fuerunt: Idem Iouius quoque in harum epiſtolarum enarratione, volumen quod Franciſcus Aluarez de ſitu, moribus, cultuque Æthiopum compoſuit, in quo etiam totum ſuum iter explicat, pollicitus eſt Latinum facere, cuius voluminis vnum exemplar penes me habeo, quod ſi Iouius vertendo ſuperſedeat, non abhorrerem ab eius rei tractatione. quanquam id prouinciæ nō libenter ſuſcepero, niſi id tuis ſanctiſſime pater mandatis mihi imperatum cognouero, quo tutior eſſe poſſim aduerſus calumnioſos, quibus videri poſſim non ſtudio Reipublicæ Chriſtianæ, ſed æmulatione gloriæ Iouianæ hoc onus ſubiiſſe. Ad quod cum fide tractandum, me non parum inſtructum arbitror. Nam cum perfunctus Germanicis & Sarmaticis legationibus, è Belgica ad Regem meum Ioannem eius nominis tertium redeo, cuius plurimam in me excipiendo & humanitatem, & munificentiam expertus ſum: Vlyſſipone in colloquium Æthiopici legati incido, viri & Epiſcopali dignitate venerabilis, & fide, doctrina, ac eloquentia Chaldaicæ, & Arabicæ linguæ admirabilis, & in ſumma idonei, qui à potentiſſimo Æthiopum Imperatore, ad maximos principes de maximis rebus mitteretur. huic autem nomen fuit Zaga Zabo, cum eo poſt initam inter nos firmiſſimam & conſtantiſſimam amicitiam, ſæpius ſermonem miſcui, variaſque diſputationes habui, præſertim de moribus & Religione Æthiopum Chriſtianorum, cupiebam enim eas res non ex verbis interpretantium peregrinorum, ſed ab indigena, coram, & ore

tenus cognoſcere. Inter cætera epiſtolam quoque per Matthæum legatum in Luſitaniam miſſam ei oſtendi, quam ego iam pridem cum articulis, quos coram Rege Emanuele expoſuerat, in linguam latinam (vt dictum eſt,) tranſtuleram, multaque ex illius admonitu caſtigaui, vbi interpretatio non plene rei fidem, aut indolem aſſecuta erat, quod tum mihi tum Iouio nõ raro accidiſſe affirmabat, habebam enim iam mecum ipſius Iouii epiſtolas, quas ſumma cum diligentia contulimus. Poſtmodum vigente inter nos iam vera Chriſti charitate, & amicitia, auſus ſum ab eo petere planam, & legitimam Æthiopum fidei & religionis enarrationem, eamque ſua manu deſcribi, quod ſumma cum alacritate conceſſit, illamque ſtatim deſcribere incepit, ſententiã ſumma fide in latinã linguã refudi, vt ex ſequentibus patebit. Id vero conſcientia vrgente eo ardentius aggreſſus ſum, quod non ignorarem, ſi hæc apud me periiſſent, à nemine mortalium vnquam in lucem proditura fuiſſent. Inde quod ſic digeſta & compoſita ad phraſim Chaldaicam & Æthiopicam eſſent, vt vix à quopiam intelligi potuiſſent, niſi à me, qui ea omnia tam ex ore, quam ex ſcriptis ipſius Æthiopici Oratoris, per multam familiaritatem conſequi iam poteram.

IN NOMINE DOMINI
NOSTRI IESV CHRISTI. AMEN.

Hæc ſunt, quæ de fide & religione apud nos Æthiopes habentur & obſeruantur.

Trinitas. Hoc poſtea explicat.

REDIMVS in nomen ſanctæ Trinitatis, Patrem, filium, & Spiritum ſanctum, qui vnus eſt Dominus, tria quidem nomina, vna diuinitas, tres facies, vna vero ſimilitudo, æqualis trium perſonarum coniunctio, æqualis inquam in diuinitate, vnum regnum, vnus thronus, vnus iudex, vna charitas, vnum verbum, & vnus ſpiritus. Verbum autem patris & filii, verbum ſpiritus ſancti, & filius eſt idem verbum, & verbum apud Deum, & apud Spiritum ſanctum, & apud ſemetipſum, ſine defectu vllo, aut diuiſione, filius patris, & filius ipſius patris ſine principio, nempe primo ſine matre filius patris. Nemo enim nouit ſecretum, & myſteriũ eius natiuitatis, niſi pater, & filius, & Spiritus ſanctus. Is autem filius in principio erat verbũ & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Spiritus patris, ſpiritus ſanctus, ſpiritus filii, ſpiritus ſanctus eſt: ſpiritus autem ſanctus ſpiritus ſui, ſine vlla diminutione, aut augmentatione. is etenim ſpiritus ſanctus, paracletus, Deus viuus, qui ex patre & filio procedit, locutus eſt per os prophetarum, & in flamma ignis deſcendit ſuper Apoſtolos in atrium Syon. Qui per totum terrarum orbem denuntiarunt, ac prædicarunt verbum patris quod verbum erat ipſe filius. Præterea neque pater eſt primus inde quod pater ſit, nec filius poſtremus, inde quod filius ſit, ſic Spiritus ſanctus neque primus, neque poſtremus eſt. Tres perſonæ vnus Deus, qui videt, & à nemine videtur, qui vnico ſuo conſilio cuncta creauit. Poſtea vero filius ſponte propter noſtram ſalutem, ipſo patre volenti, Spiritu ſancto conſentienti, ex altiſſimo ſuo domicilio deſcendit, & incarnatus eſt de Spiritu ſancto, ex Maria virgine, quæ Maria duplici ornabatur virginitate, vna ſpirituali, altera vero carnali. Et natus eſt ſine aliqua corruptione, ipſa Maria matre poſt partum virgine permanenti, & magno cum miraculo & arcano igne diuinitatis afflata, ſine ſanguine, & dolorib. peperit filiũ ſuum Ieſum Chriſtum, qui homo innocens & ſine peccato fuit, & perfectus Deus, & perfectus homo, vnum ſolummodo habens aſpectum. Adoleuit ſenſim vt infans, ſugens lac Mariæ virginis matris ſuæ, & cum attigiſſet trigeſimum annum, baptizatus eſt in Iordane. Et vt cæteri homines ambulauit, fuitque laſſus, ſudauit, eſuriuit, & ſitiuit. Hæc omnia paſſus eſt ſponte & voluntarie, plurimaque fecit miracula. Atque per ſuam diuinitatem cæcis viſum reſtituit, claudos ſanauit, leproſos mundauit, mortuoſque ſuſcitauit, ipſeque poſtremo volens captus eſt, & flagellatus, ac colaphis verberatus, & crucifixus, & languit & mortuus eſt propter peccata noſtra, & ſua morte vicit mortem ac diabolum, & ſua viua ægritudine diſſoluit peccata noſtra, & languores noſtros tulit, & baptiſmo ſangui

Huius noſtri oratoris ſcripta in hoc loco ambiguã habebant ſignificationẽ, eam, quæ magis catholicæ eccleſiæ congruit, textui inſeruimus aliam hic in margine explicandam duximus, quæ ſequens eſt. Sine defectu vllo aut diuiſione filius patris & filius ſui, & principium ſui, nempe primo ſine matre filius patris, &c.

Baptiſmus Chriſti.

nis sui, qui baptismus mors eius fuit, baptizauit Patriarchas & prophetas, descenditque ad inferos, vbi erat anima Adæ, & eius filiorum, atque anima ipsius Christi, quæ est ab Adam, quam animam Adæ ipse Christus accepit ex sancta Maria virgine, & in splẽdore, & potentia diuinitatis suæ, & crucis fortitudine fregit æneas ac igneas inferorum portas, & catenis ferreis sathanam colligauit, & redemit Adam & eius filios. Hæc omnia Christus fecit propterea quod plenus diuinitate erat, & ipsa diuinitas erat cum ipsius anima, & erat etiã cum ipsius sanctissimo corpore, quæ diuinitas virtutem dedit cruci. Quam quidem diuinitatem, is cum patre in trinitate & vnitate semper habuit, & habet communem. Nec enim ipse Christus obambulans in terris, caruit oculi momẽto diuinitate, vel dignitate sua. Tum demum sepultus, tertia die ipse Iesus Christus, Princeps resurrectionis, Iesus Christus dulcissimus, Iesus Christus princeps sacerdotũ, Iesus Christus Rex Israel, cum magna potentia & fortitudine resurrexit. Et postquam omnia fuerunt adimpleta, quæ sancti prophetæ prædixerunt, ascendit in cœlum cum gloria, & sedet à dextra Patris, & venturus est cũ gloria, ferens ante faciem suam crucem, & in manu gladium iustitiæ, iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Credo vnam sanctam Catholicam, & Apostolicã ecclesiam, credo vnum baptisma, qui est remissio peccatorum, spero resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi. Amen.

Hoc in fine late explicat.

Vna sancta catholica atq; apostolica ecclesia.

Credo Dominam sanctam Mariam virginem, virginem inquam spiritu, & carne, quæ vt Dei mater, charitas omnium gentium est, sancta sanctorum, & virgo virginũ, quam modis omnibus veneror. Credo sanctum lignum crucis, lectum ægritudinis Domini nostri Iesu Christi Filii Dei esse, qui Christus salus nostra est, propter quem salui sumus. Iudæis quidem scandalum, Gentibus autẽ stultitia. Nos vero prædicamus & credimus fortitudinem crucis Domini nostri Iesu Christi, quemadmodum sanctus Paulus Doctor noster præcepit. Credo sanctum Petrum petram legis esse, quæ lex ædificata est super sanctos Prophetas, fundamentum & caput Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ, Orientalis & Occidentalis, vbi est nomen Domini nostri Iesu Christi: cuius Ecclesiæ potestatem, Petrus Apostolus habet, ac claues regni cœlorum, quibus claudere & aperire, soluere, & ligare potest. Is autem sedebit cum aliis Apostolis eius sociis super duodecim sedes, cum honore & laude apud Dominum nostrum Iesum Christum, qui in die iudicii sententiam est de nobis laturus. Quæ dies gaudii quidem sanctis, doloris autem & stridoris dentium, peccatoribus erit, cum deiicientur in ardentes flammas inferni cum eorum patre Diabolo. Credo sanctos Prophetas & Apostolos, Martyres & Confessores veros Christi imitatores fuisse, quos cum sanctissimis Dei Angelis veneror & honoro. parique modo etiam omnes illorum sectatores complector & deosculor. Deinde confessionem vocalem omnium meorum peccatorum credo faciendam esse apud sacerdotem, cuius precibus per Christũ Dominum nostrum, salutem animæ meæ spero me consecuturum. Præterea Pontificem Romanum tanquam primum Episcopum & pastorem ouium Christi agnosco, ac omnes Patriarchas, Cardinales, Archiepiscopos, Episcopos, quorum ille caput est, quibus tanquam ipsius Christi ministris pareo, ac obedio.

Maria virgo.

Lignũ crucis.

1. Cor. 1.

Petrus petra ecclesiæ.

Confessio apud Sacerdotem.

Pontifex Ro. primus episcopus & caput reliquorum.

Hæc est fides & lex mea, & populi Æthiopiæ, qui est sub ditione Preciosi Ioãnis, quæ fides atque Christi amor, ita sunt apud nos confirmata, vt ea nec per mortẽ, nec per ignem, nec per gladiũ, fretus auxilio Saluatoris nostri Iesu Christi, vnquã sim abnegaturus, quam fidem omnes portaturi sumus in die iudicii ante faciẽ eiusdem Domini nostri Iesu Christi.

Iam his enumeratis, erit nobis explicanda disciplina & doctrina, ac lex quæ Apostoli in sanctis Synodorum libris & canonum (quos Manda atque Abethilis vocamus) nobis præceperunt. Sunt enim ii sanctæ Ecclesiæ legum libri octo, quos omnes Apostoli Hierosolymis congregati, scripserunt. De quibus habita inquisitione, cum quibusdam doctoribus, postquam in Lusitaniam veni, neminem reperi, qui horum memoriam teneret. Obseruationes vero, quas sancti Apostoli nobis in his libris præscripserunt, hæ sunt. Primo oportere nos ieiunare singulis diebus Mercurii, in memoriam consilii Iudæorum, quo die ab eis decretum & consultum fuit, Christum occidendum esse. Præterea ieiunandũ esse singulis dieb. Veneris, quo in die Christus Iesus crucifixus & mortuus est pro peccatis nostris. Et in his duobus diebus præceptum est ieiunare vsque ad occasum solis. Quadraginta vero diebus quadragesimalibus, pane & aqua ieiunandum iniunxerunt. Septem diei ac noctis horis incumbere rebus diuinis. Ex iis edictis quoque tenemur & sacrum celebrare diebus Mercurii, ac Veneris tempore vespertino, quoniam tunc expirauit Dominus noster Iesus Christus in sancto ligno crucis. Diebus autem Dominicis, omnes vnanimiter vt congregaremur in sacra æde hora tertia die ab ortu solis ad legendum & audiendum prophetarum libros voluerunt, atque postea, vt sanctum Euangelium prædicemus,

Libri octo legum ecclesiæ scripti Hierosolymis per Apostolos.

Ieiunium fer. 4.

Ieiunium fer. 6.

Ieiunium quadragesimale 7 horæ datæ rebus diuinis.

Dies Dominicus.

Sacrum facere. sacrum quoque faciamus. Præterea nouem dies festos in Christi memoriam celebrandos *9. dies festi.* constituerunt, scilicet Annunciationis, Natiuitatis, Circũcisionis, Purificationis siue Can- *Festum candelarum* delarum, Baptismi, Transfigurationis, Dominicæ Palmarum, vsque ad octauam Veneris *Palmarum.* sancti (vt vocamus) qui dies duodecim sunt. *Ascensio.* Ascensionis quoque atque Pentecostes cum suis etiam feriis. *Pentecostes.* Et ex horum librorum præceptis, sine aliqua exceptione a festo Paschæ vsque ad Pentecostem singulis diebus vescimur carnibus, nec per hos dies, vsque ad octauam Pentecostes ieiunare tenemur, id quidem propter maiorem venerationem & honorem Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi. Item voluerunt vt diem mortis, & assumptionis Mariæ Virginis cum omni honore celebraremus. Præterea præter Apostolorum *33. dies.* præcepta quidam Preciosus Ioannes nomine Semen Iacob cõstituit in honorem eiusdem *Vnus dies in vno quoque mense.* beatæ Virginis, singulis annis triginta supra tres dies etiam celebrandos. Deinde propter Christi Saluatoris natiuitatem celebrari iussit de vnoquoque mense diem vnum, qui dies *S. Michael.* vigesimus quintus semper est. Constituit quoque ex singulis mensibus vnum diem pro- *Dies SS. martyrum.* pter S. Michaelem celebrandum. Vlterius ex indicto Synodorum Apostolorũ, diem martyrii S. Stephani, ac aliorum martyrum celebramus. *Dies Sabbati.* Ex institutione quoque Apostolo- *Dominicus.* rum celebrare tenemur duos dies, scilicet Sabbati & Dominici, in quibus non licet nobis *Matt. 5.* aliquam rem facere, ne minimam quidẽ. Diem vero Sabbati ob id, quod Deus in eo mundi perfecta creatione quieuisset, seruamus, quem vt vocari voluit, Sanctum Sanctorum, ita plane videretur contra eius voluntatem & præceptum fieri, qui cœlum & terram potius, quam suum verbum perire vult, si cum magno honore, ac religione is dies non celebraretur, præsertim cum ipse Christus non ad soluendum legem, sed ad implendũ venerit. Quapropter non ad imitationem Iudæorum, sed iussu Domini nostri Iesu Christi, & Sãctorum Apostolorum eum seruamus, quorum Iudæorum gratia in nos Christianos translata est. In quo die Sabbati, excepto tẽpore quadragesimali, carnes semper comedimus. Id tamen in regno Bernagaes, ac Tigri Mahon non seruatur, quorum duorum regnorum indigenæ ex veteri consuetudine, carnibus in diebus Sabbati & Dominicis quadragesimalibus vescuntur. Diem autem Dominicum, vt cæteri Christiani, in memoriam Christi resurrectionis celebramus. Diem tamen Sabbati ex legis libris & non ex Euangelio celebrandum esse scimus. Nihilominus Euangelium finem legis, ac Prophetarum esse non ignoramus. *Purgatorium.* In quibus duobus diebus credimus animas piorum defunctorum, in purgatorio minime cruciari. Quam quietem Deus in his sanctissimis diebus, animis concedit, donec inde (finito termino suarum pœnarum pro facinoribus in hoc sæculo meritarum) penitus emer- *Eleemosyna pro defunctis* gant. Ad quas pœnas minuendas, ac earum cruciatus tempus attenuandum, eleemosynas pro defunctis factas, credimus ipsis animis in purgatorio degentibus maxime prodesse. Ad quarum animarum remissionem Patriarcha nullas dat indulgentias, id ad solum Deum, ac *Indulgentiæ.* pœnarum temporis constitutionem credimus spectare. Nullos quoque dies indulgentiarum Patriarcha concedit.

Ex Euangelii lectione, sex tantum tenemur seruare præcepta, quæ Christus ore proprio ita explanauit. Esuriui & dedistis mihi manducare. Sitiui & dedistis mihi bibere. *Sex præcepta Matth. 25.* Hospes eram, & collegistis me. Nudus, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Quæ verba Christus in die iudicii solummodo est prolaturus. quoniam lex, teste Paulo, peccata nobis ostendit, quam legem, excepto Iesu Christo nemo *Rom. 3.* custodire potuit. Ipso Paulo quoque teste, Omnes ex peccato nati sumus, propter Euæ matris nostræ transgressionem, & propter eius maledictionem. Præterea inquit ipsemet *Rom. 5.* Paulus, nos propter Adam mori & propter Christi vitam viuere, qui Christus ob suam immensam misericordiam, nobis hæc sex præcepta dedit, vt cum venerit in sua maiestate, iudicatum viuos & mortuos, saluemur. Quibus verbis, ac præceptis in ipso tremendo iudicii die, bonis gloriam sempiternam, malis ignem, & perpetuam damnationem denuntia- *Peccata mortalia. 5.* bit. Et quinque tantum peccata mortalia (vt vocant) annumeramus, id quidem ex vlti- *Apoc. 22.* mo Apocalypsis capite, vbi dicitur, Foris autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Item constitutum est à sanctis Apostolis, in Synodorum libris, clericis vxores licere ducere, id quidem postquam *Ordo.* cognitionẽ aliquam habuerint rerum diuinarum. Deinde inito matrimonio in ordinem presbyterorum recipiuntur, in quem nisi post annum trigesimum nemo recipitur, nec spurii, nec nothi aliqua ratione ad eundem sacratissimum ordinem intromittuntur, qui ordines à nemine, nisi ab ipso patriarcha dantur. *Episcopi & Clerici.* Mortua tamen prima vxore Episcopi aut clerici aliam ducere non possunt, nisi patriarcha ad id dispensauerit (quod aliquando indulgetur magnatibus propter publicum bonum) nec habere concubinam, nisi se voluerint à sacris abdicare, quod si fecerint, res diuinas amplius tractare non pos-

sunt.

sunt. Et hoc tam stricte seruatur, vt ii presbyteri, qui secundo vxorem duxerint, ne candelam quidem vnam Ecclesiæ consecratam, in manum auderent accipere. *Cādela cōsecrata.* Quod si inuentum fuerit Episcopum aut clericum filium spurium habere, ab omnibus beneficiis ac sacris ordinibus abdicatur, quorum bona, si sine legitima prole discedant, ad Preciosum Ioannem, & non ad Patriarcham veniunt. Et id quod presbyteri apud nos vxores possideant, ex Paulo accepimus, qui mauult clericum & laicum nubere quam vri. *1.Cor.7.* Is quoque inquit, oportere Episcopum virum vnius vxoris esse, & irreprehensibilem, sobrium, parique modo vult esse diaconos. *1.Tim.3.* Atque etiam vt Ecclesiastici perinde atque seculares proprias vxores ex legitimo matrimonio habeant. Monachi tamen vxores non ducūt. *Monachi.* Et tam laici quam clerici vnam tantum possident vxorem, & matrimonium non contrahitur pro foribus sacræ ædis, sed in priuatis domibus Paranymphorum. *Vna vxor.* Ex sanctorum Apostolorum constitutione habemus, vt si sacerdos fuerit comprehensus in adulterio, homicidio, latrocinio, vel falsum testimonium tulerit, vt à sacris ordinibus destituatur, ac vt cæteri malefici puniatur. Rursus ex eorum Apostolorum instituto, Si aliquis siue ecclesiasticus, siue laicus cum vxore congressus fuerit, vel in somnis pollutus fuerit, spatio quatuor & viginti horarum templum non ingreditur, nec id quoque menstruatis mulieribus licet, nisi septimo quoq; die à menstruo, id quidem omnibus vestibus ablatis, quibus tempore menstrui vtebatur, ipsaque bene lota, atq; à sordibus repurgata. Item mulieri parienti masculum, non cōceditur venire in templū nisi post quadragesimum diē, parienti vero fœminā, post octogesimū. *Puerperæ.* Hanc consuetudinē ex veteri lege, ac ex noua Apostolica habemus, quas leges, instituta ac præcepta diligenter in omnibus, quatenus fieri possit, obseruamus. Deinde prohibitum est apud nos, ne aut gētes, aut canes, aut alia huiusmodi animalia, in templa nostra intrent. Item non datur potestas nobis adeundi templum, nisi nudis pedibus, neque licet nobis in ipso tēplo ridere, obambulare, aut de rebus prophanis loqui, nec spuere, aut screare in ipso templo. Quia Ecclesiæ Æthiopiæ non sunt similes terræ illi, vbi populus Israel comedit agnum Paschalem, decedens ab Ægypto, in quo loco Deus iussit eos comedere inductos calceamentis, & zonis accinctos propter terræ pollutionē. Sed similes sunt monti Synai, vbi Dominus locutus est Mosi dicens: Moses Moses, exue calceamenta tua quoniam terra quam pedes tui premunt, sancta est. *Exod.3.* Et hic mons Synai parens nostrarum Ecclesiarum est, ex quo suam acceperunt originem, ita vt Apostoli ex prophetis & nouum testamentum à vetere. *Mons Synai.* Præterea nec sacerdoti, nec laico, vel alii personæ cuius conditionis sit, assumpta venerabili Eucharistia licet expuere, à tempore matutino, vsque ad occasum Solis, & si spuerit, grauissima pœna multatur. *Eucharistia. Baptismus Epiphania.* Item in memoriam Christi baptismi, singulis annis, omnes in Epiphaniis Domini baptizamur, id quidem facimus non quod ad salutem spectare credimus, sed propter Seruatoris nostri laudem ac gloriam. Neque vberius, atque refertius spectaculis, iocis & cæremoniis, vllum aliud festum celebramus, quoniam in hoc die primo manifeste apparuit sanctissima Trinitas, cū Dominus noster Iesus Christus baptizaretur in flumine Iordane, cum Spiritus sanctus in specie columbæ super caput eius descenderit, & vox de cœlo dixerit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. *Matth.3.* Qui Spiritus sanctus apparens in specie albæ columbæ, cum facie & figura patris & filii apparuit in vna diuinitate. Parique modo Christus visus est à sanctis Prophetis per multas similitudines & formas. Primum in specie arietis albi, propter salutem Isaac filii Abrahæ, eoque modo nominauit Iacob, Israel, & Iacob, Iudam catulum leonis, cui super alios fratres potestatem tribuit, dicens, Ad prædam fili mi ascendisti, requiescens occubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? *Gen.22. Gen.32. Gen.49.* Item manifestauit se Mosi in monte Synai in specie flammæ igneæ, ostendit se sancto Danieli Prophetæ in similitudine Petræ. *Exod.3.* Ezechieli quoque filio hominis apparuit, & Isaiæ in forma infantis. Manifestauit etiam se Regi Dauidi, & Gedeoni in rore super vellus. Præter has recensitas formas, in multis aliis visus est à sanctis Prophetis. Tametsi tam variis formis fuerit visus, semper similitudinem patris & Spiritus sancti repræsentauit. Et cum Deus etiam creasset mundū, dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & fecit Adam ad suam imaginem & similitudinem. *Gen.1.* Propterea nos dicimus patrem, filium, & Spiritum sanctum esse tres vultus, in vna similitudine & diuinitate. *Hic explicat ea quæ in principio de trib. faciеb. & vna similitudine dixit.* Habemus quoque à temporib. reginæ Saba circumcisionem, quam ad hunc vsq; diem seruamus. Erat autē huic reginæ Saba nomen propriū Maqueda, quæ more maiorū colebat Idola. *Maqueda nomen Reginæ Saba.* Ad cuius aures fama sapientiæ Salomonis cū peruenisset, quēdam virū prudentem Hierosolymā misit, vt re omni explorata certior de regis prudētia redderetur. Quo reuerso & re explanata, subito se ad iter Hierusalē vers⁹ cōponit. *Filius reginæ Saba ex Salomone.* Atq; cū eo peruenisset, præter multa alia, quib. à Salomone erudita est, legē ac Prophetas didicit, eaq; in patriā (facultate impetrata abeūdi) proficiscēs, in itinere filiū, quem ex Salomone

conceperat, peperit, qui vocatus est Meilech, quem ipsa regina in Æthiopia vsque ad vigesimum ætatis annum apud se educauit, ac postea ad Salomonem eius patrem remisit, vt ab eo scientiam & sapientiam disceret, quem per literas obsecrauit, vt filium Meilech coram arca fœderis, testamenti Domini, regem Æthiopiæ consecraret, ac crearet, neue vlterius fœminæ ius regnandi in Æthiopia haberent, vt tum in more erat, sed vt recto tramite masculi in regnum succederent. Qui cum Hierosolymam venit, à patre facile matris postulata obtinuit, ac pro Meilech vocatus est Dauid, quem iam abunde in lege, atque in aliis disciplinis edoctum, pater Salomon constituit ad matrem remittere, id quidem cum maiore ornatu, Regioque apparatu. Ad quod munificentius conficiendum, comites illi nobiles, ac primorum virorum filios tradidit, qui ei pro regio more inseruirent. Prçterea decreuit cum eo mittere Azariam principem sacerdotum, filium Sadoch principis quoque sacerdotum. Quod cum Azarias intellexisset, Dauidem hortatus est, vt ei à patre impetraret potestatem sacrificandi pro successu itineris, ante arcam fœderis domini. Quare à Salomone impetrata, Azarias subito tabulas, quam secretissime potuit, ad imitationem tabularum fœderis Domini dedolare curat. Quibus perfectis ad sacrificandum se componit, in ipsoque sacrificio clanculum, atque mira arte, veras fœderis Domini tabulas ex arca surripuit, pro eisque adulterinas, quas secum portauerat, reposuit, se solo, ac Deo conscio. Hæc narratio apud nos Æthiopes sanctissima & probatissima habetur, vt ex historia ipsius Regis Dauidis (quæ iucundissima lectu est) apparet. Cuius historiæ liber tantæ crassitudinis est, quantæ omnes Pauli epistolæ. Cæterum cum iam Dauid ad fines Æthiopiæ peruenisset, Azarias eius tentorium ingressus, id quod semper apud se occultum tenuerat, ei reuelat, nempe tabulas fœderis Domini penes se esse. Qua re audita, subito Dauid ad tentorium vbi Azarias tabulas fœderis Domini habebat accurrit, ibique præ nimio gaudio ad exemplum aui sui Dauidis, ante arcam, in qua tabulæ erant, incepit saltare. Quo à suis viso, & re intellecta, omnes pari modo gaudia & lætitiam ingentem celebrauerunt. Tandem peragrata magna Æthiopiæ parte ad suam matrem peruenit. Quæ statim ei imperium omnium prouinciarum detulit, omnemque administrandi regni curam in eius humeros reclinauit. Et ab eo tempore ferme iam inde vsque in hunc diem elapsis interim bis millenis, sexcentenis annis, regnum Æthiopiæ recto tramite, de masculo semper ad masculum transfertur. Et ab his temporibus legem Domini, & circumcisionem seruamus, vt ante dictum est. Ab eodem quoq; tempore hucusq; ministeria, quæ Salomon filio suo Dauidi ad aulam suam gubernandam ordinauit, in eo ordine ac familiis, quo tunc temporis erant, conseruantur, nec aulica ministeria ex alia stirpe deligere fas habet, vel ipse Imperator. Insuper iussu, & decreto ipsius Reginæ Maquedæ, mulieres quoque circumciduntur. Ad id ea ratione deducta est, vt quemadmodum viri præputium habent, eodem quoque modo mulieres etiam quandam glandulosam carnem, quam Nympham vocant, in genitalibus habent, non ineptam accipiendo characteri circumcisionis. Id quod fit tam in masculis quam in fœminis ad octauum diem. & post circumcisionem masculi

Baptismus. baptizantur ad quadragesimum diem, mulieres vero ad octogesimum, nisi aliqua interuenerit ægritudo, vt opus sit festinatione. quod si ante tempus constitutum baptizentur, infantibus non licet lacte matris lactari, sed nutricis tantum, id quidem donec matres purificentur. Et aqua in qua baptizantur, exorcismis consecratur & benedicitur, & ea ipsa die qua pueri baptizantur, venerabile corpus Domini accipiunt, sub exigua specie panis. Nos ferme prius cæteris Christianis omnibus, baptismum ab Eunucho Candacis Reginæ

Act. 8. Æthiopiæ, cui nomen erat Indich accepimus, ita in actis Apostolorum traditur, quem vna cum circumcisione (quam tum temporis, vt prius dictum est, habebamus) sancte & christiane obseruamus, & Deo adiutore sumus perpetuo obseruaturi. Nec quicquam præter ea, quæ in lege & Prophetis, & in Euangelio, atque in libris Synodorum Apostolorum sunt, seruamus, aut admittimus, & si quæ alia præter hæc recipimus, ea seruantur interim, quod ad ordinem & pacem Ecclesiæ videntur spectare, id tamen sine aliquo peccati vinculo. Quamobrem circumcisio nostra immunda non est, sed lex & gratia data patri nostro Abrahæ est, quam à Deo tanquam signum accepit, non vt propter circumcisionem saluus fieret, aut filii eius sed vt ipsi filii Abrahæ, à cæteris nationibus dinoscerentur. Et id quod symbolo circumcisionis latenter ostenditur, eximie seruamus, nempe vt corde circumcisi simus. Nec ob circumcisionem gloriamur, nec etiam cæteris Christianis putamus ob id nobiliores, nec Deo acceptiores esse, apud quem nulla est acceptio persona-

Rom. 2. rum, teste Paulo, qui etiam ostendit nos saluos fieri non propter circumcisionem, sed

Gal. 2. Ephes. 4. propter fidem, quia in Christo Iesu nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed noua creatura. Is autem Paulus non prædicauit ad destruendam legem, sed ad stabi-

liendam

liendam, qui circumcisus quoque fuit, & ex semine Beniamin. is quoque Timotheũ iam Christianum factum ex matre Hebræa, & ex patre Gentili natũ circumcidit, sciens Deum circumcisionem ex fide, & præputium per fidem iustificare. *Act. 16.* Et vt ipsemet ait, factus est omnibus omnia, vt omnes faceret saluos, Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucraretur. His qui sub lege erant, quasi sub lege esset, cum ipse non esset sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifaceret.

His qui sine lege erant, tanquam sine lege esset, cum sine lege Dei non esset, sed in lege Christi, vt lucrifaceret eos, qui sine lege erant. Et factus est infirmus, vt infirmos lucrifaceret, id quod fecit, vt ostenderet non ex circumcisione, sed ex fide nos salutem consecuturos. Vnde cum Hebræis prædicasset, tanquam Hebræus variis sermonibus locutus est, dicens, Multifarie, multisq; modis olim Deus locutus est patribus nostris in prophetis, ostendens eis ex ipsis prophetis Christum ex semine Dauidis secundum carnem, deinde Christum eis prædicauit, cum patribus nostris in tentoriis, in deserto fuisse, eosque in terram promissionis introduxisse, per manum Iosue. Præterea idem quoque Paulus inibi testatur Christum principem fuisse Sacerdotum, ac in nouum tentorium intrasse, quod est sanctum sanctorum, & sacrificio sui corporis, & sanguinis, sanguinem hircorum ac taurorum, quo nemo accedentium poterat iustificari, aboleuisse, & sic multis modis locutus est Iudæis, multis quoque ritibus, sancta & incorrupta fide, se à suis coli patitur. Præterea apud nos habentur semichristiani puerilli, quos hic audio Paganos ab Romana Ecclesia vocari. Qui quoniam sine baptismo moriantur, semichristiani debent appellari. quoniam filii sacrati sanguinis parentum ex baptismo, & ex Spiritu sancto, & ex sanguine Domini nostri Iesu Christi nati sunt, ex quibus tribus testimoniis omnes Christiani reputantur. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, teste Ioanne in sua prima Canonica, *1. Ioan. 5.* etiam vt Euangelium dicit, bona arbor fert bonos fructus, mala vero arbor, malos *Matth. 7.* Ideoq; filii Christianorum non sunt, vt filii Gentilium & Iudæorum, atque Maurorum, qui sunt arbores aridæ sine aliquo fructu. Christiani autem sunt electi in vtero matrum suarum, vt sanctus Hieremias Propheta, & sanctus Ioannes Baptista fuerunt. *Hier. 1. Luc. 1.* Insuper infantes Christianarum mulierum sunt electi & cõsecrati ex corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi communicatione. Nam fœminæ grauidæ, cum assumunt venerabile corpus Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, infans capiens inde nutrimentum, fit sacratus. Quoniam sicut infans existens in vtero, ex eius matris affectibus contristatur ac lætatur, sic etiam ex matris nutrimento nutritur. Et vt ipse Dominus ait in suo S. Euangelio. *Ioan. 6.* Si quis comederit corpus meum, & biberit sanguinem meum, non gustabit mortem in æternum. Rursus, si quis gustauerit meum corpus, & biberit meum sanguinem, erit mecũ. Ad hæc Paulus Doctor Gentium ait: *1. Cor. 7.* Vir infidelis iustificatus est per mulierem fidelẽ, & mulier infidelis sanctificata est per virum fidelem, alioquin filii vestri immundi essent, nũc autem sancti sunt. Quod si ita est, vt filii matris infidelis, sanctificẽtur in patris fidelitate, multo sacratiores esse debent illi, qui ex patre & matre fidelibus nati sunt. Ob quam rem longe magis pium erit, vocare infantes antequam baptizati sint, semichristianos, quam paganos. Id quoque dixerunt Apostoli in suis synodorum libris. Omnes qui habent fidem, & non acceperunt baptismum merito possunt dici semichristiani, qui etiam dicũt in memoratis libris, Si Iudæus, Maurus, Gentilis fidem accipere voluerit, non esset ilico admittendus, sed voluerunt eum prius venire ad valuas templi, ibique audire conciones & verba Seruatoris Christi, vt qui prius ad fidem incitatus, ac quasi arreptus fuit, iugũ legis cognoscat, quod cum fecerit, vocari possit semichristianus, quanquam baptizatus non sit quemadmodum Euangelium docet, *Marc. 16.* Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Et est etiam moris apud nos vt mulieres grauidæ ante partus tempus semper confiteantur, ac vt corpus Dominicum confessæ accipiant. & eæ quæ hoc non faciunt, ac puerorum patres, si eas ad id non impulerint, habentur impii & mali Christiani. Præterea sciendum, apud nos confirmationem & chrisma siue extremam olei vnctionem, pro sacramento nõ haberi nec in vsu esse, vt video hic ex Romanæ ecclesiæ consuetudine fieri. Item ex lege Mosi, ac Apostolorum instituto non licet nobis cibos immundos comedere. id facimus ad omnem legis ac scripturarum obseruationem, quarum octoginta & vnum libros, tam veteris quam noui testamenti annumeramus, scilicet ex vetere quadraginta & sex, & ex nouo triginta & quinque, quem numerum singulorum librorum computatione expressum habemus ab ipsis Apostolis, quibus libris veteris & noui testamenti nihil addere, nec minuere licet, quanquam angelus de cœlo id nobis persuadere conaretur. Et qui talia auderet tentare, pro anathemate reputaretur. Quare nec Patriarcha, nec Episcopi nostri, per se, nec in conciliis putant, aut opinantur vllas leges se con-

dere poſſe, quibus ad mortale peccatum obligari quis poſſit. In ipſis etiam Synodorum libris conſtitutum à Sanctis Apoſtolis eſt, oportere nos confiteri, atq; quam pœnitentiã pro magnitudine ſingulorum peccatorum à confeſſore accipere debemus. Inſtruunt quoque nos, quomodo orandum & ieiunandum ſit, & charitas exercenda. Præterea hoc familiariſſime vtimur, quod ſtatim ad pedes confeſſoris, cum peccatum commiſſum eſt, accurrimus, & hoc faciũt omnes tam maſculi, quam fœminæ cuiuſcunq; conditionis ſint. Et quotieſcunq; confitemur, aſſumimus corpus Domini, & id quidem ſub vtraq; ſpecie, in pane azymo triticeo. Quòd ſi ſingulis diebus confiteamur, ſingulis quoq; diebus accipimus venerabile Sacramentum, & id tam apud clericos, quam apud laicos in vſu eſt. Et ſacramentum Euchariſtiæ non ſeruatur apud nos in tẽplis, vt fit hic apud Europæos, nec ægroti corpus Dominicum accipiunt, niſi dum conualuerint. id fit, quoniam omnes tam laici, quam clerici conſueuerũt illud, ad minus bis in hebdomada accipere, & omnes idem volentes facere templum accedunt. quippe nemini datur niſi in ipſo templo, nec id conceditur Patriarchæ, nec ipſi Precioſo Ioanni. Vtimur etiam ſemper vno confeſſore, nec alium accipimus, niſi eo abſente, quo reuerſo ad ipſum redimus. Et confeſſores omnium peccatorum dant nobis ex Eccleſiæ poteſtate abſolutionem, nullo caſu Epiſcopis, aut Patriarchæ reſeruato, quamuis grauiſſimo. Vlterius presbyteri non poſſunt audire confeſſionem eius, cui confitentur. Præterea presbyteri, & monachi, & omnes Eccleſiæ miniſtri, apud nos ſuo labore viuunt. Quippe Eccleſia nullas habet decimas, nec accipit, habet tamẽ prouentus & agros, quos ipſi clerici & monachi fodiunt, aut ſua, aut aliena opera colũt, & nullas alias habent eleemoſynas, præter eas, quæ gratis in templis offeruntur pro exequiis mortuorum, & aliis piis rebus, nec eis licet vicatim mendicare, nec à plebe aliquid eleemoſynarum extorquere. Item in noſtris templis ſingulis diebus, vna tantum celebratur miſſa, quam ſacrificii loco habemus, nec plures ex veteri inſtituto celebrare licet. Pro qua quidẽ miſſa, nullum precium aut mercedem accipimus. in quo miniſterio ſacramentum Euchariſtiæ non oſtenditur, vt hic video fieri, ibiq; omnes Sacerdotes & Diaconi, ſubdiaconi & templum accedentes corpus Domini accipiunt, & nullã pro remiſſione animarum facimus miſſam, ſed mortui cũ crucib. & orationib. ſepeliũtur in certo loco, ſuper quos mortuos, præcipue inter alias orationes, initiũ Euangelii Ioãnis dicimus, & ſequẽte die à ſepulto mortuo, eleemoſynas pro eis offerimus, id etiam poſtea facimus, certis diebus, in quib. omnib. epulis funebrib. indulgemus. De fide ac religione noſtra diximus. Nunc vero quoniam poſtquam in Luſitaniam venimus, crebras diſputationes ac contentiones cum doctorib. quibuſdam, præſertim cũ magiſtris noſtris, Didaco Ortyſio, Epiſcopo inſulæ S. Thomæ, atq; Regis ſacelli Decano, & Petro Margalho, de delectu ciborum habuimus, de hac re aliquid dicere non erit incongruum. Primum ſciendum eſt nos ex veteri teſtamento delectum ciborum ſeruare, qui delectus ab ipſo verbo Dei conſtitutus eſt, quod verbum poſtea natum eſt ex Maria virgine, & ambulauit atq; verſatum eſt cum ſuis Apoſtolis. Id quoq; verbũ Dei ſemper viuum, integrum, inuiolatũ ſermonem, ac verbũ habuit. Nec id ꝙ olim ex immunditia prohibuit comedere, poſtea in aliquo ſui Euangelii loco dixit eſſe comedendum. Id vero ꝙ in Euangelio ait, Quod per os intrat, hominẽ non coinquinare, ſed ea quæ ex ore procedunt, non ea de cauſa dixit, vt frangeret id ꝙ antea conſtituerat, ſed vt refutaret ſuperſtitionem Iudæorum, qui arguebant Apoſtolos, ꝙ illotis manib. panem manducarent. Imo nec Apoſtoli id temporis, quando verſabantur cũ Domino noſtro Ieſu Chriſto, vnquã vſi ſunt immũdis, nec guſtauerũt ea quæ in lege prohibita ſunt, nec vllus eorũ eam tranſgreſſus eſt. Nec iis temporib. quæ paſſionẽ Domini inſecuta ſunt, cum Euangeliũ cœperũt prædicare Apoſtoli, vllis apud nos ſcriptis probari poteſt, eos ediſſe, aut occidiſſe immunda. Verum tamen eſt Paulũ dicere, Omne ꝙ in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiã. Poſtea ſi quis vos vocat infideliũ ad cœnam, & vultis ire, omne ꝙ vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum eſt Idolis, nolite manducare propter eum, qui indicauit, & propter cõſcientiam, &c. Omnia hæc dixit Paulus, vt placeret iis, qui in fide non erant admodum confirmati, quoniã inter hos & Iudæos variæ conſurgebant diſputationes ac contentiones, quas vt ſedaret, Chriſtianis nondũ ſatis confirmatis indulgentius morigerabatur & acquieſcebat. Id tamen faciebat non ꝙ legem frangere vellet, ſed vt plures ita in ceremoniis relaxandis gratificando ad fidem alliceret. Idẽ Apoſtolus quoq; ait, Is qui manducat, non manducantem non ſpernat, & qui non mãducat, manducantẽ non iudicet, quoniã is qui manducat, domino manducat, & qui non manducat, Domino nõ manducat: Quamobrẽ indignũ eſt, peregrinos Chriſtianos tã acriter ac hoſtiliter reprehendi, vt ego de hac re, & de aliis quę minime ad verã fidẽ ſpectabãt, reprehenſus fui. Sed multo cõſultius erit huiuſmodi Chriſtianos homines

Confeſſio. *Pænitentia iniuncta.* *Decimæ.* *Oblationes in exequiis mortuorum.* *Vna miſſa.* *Euchariſtia non oſtenditur.* *Eleemoſynæ pro defunctis* *Delectus ciborum.* *Matth. 15.* *1. Cor. 10.* *Rom. 14.*

hominès,siue Græcos,siue Armenios,siue Æthiopes, siue ex quauis septē Christianorum Ecclesiarum,in charitate & Christi amplexibus sustinere, & eos sine contumeliis permittere,inter alios fratres Christianos viuere ac versari,quoniam omnes filii baptismi sumus, & de vera fide vnanimiter sentimus. Nec est causa cur tam acriter de cęremoniis disceptetur,nisi vt vnusquisq; suas obseruet,sine odio & insectatione aliorum,nec commerciis Ecclesiæ ob id excludendus est, si peregre in alienis prouinciis domesticos ritus obseruet. Id præterea ꝙ in Actis Apostolorum habemus,nempe quo pacto Petrus vidit cœlū apertum, [*Act. 10.*] & vas descendere quoddam,veluti linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram,in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terra,& volatilia cœli. Cui vox dixit, Surge Petre,occide & manduca. Cui Petrus, Absit Domine,quoniam nunquam manducaui omne commune aut immundum. Cui vox iterum: Quod Deus purificauit,tu cōmune ne dixeris. Quod vbi cum tertio repetitis vicibus contigisset, statim illud vas in cœlum receptum est. Quibus peractis, spiritus misit eū in Cæsaream, ad Cornelium virum pium, & timētem Deum. Apud quem loquente Petro cecidit super omnes,qui verbum Dei audiebant,Spiritus S. quo Spiritu sancto accepto, Petrus totam familiam Cornelii baptizari iussit. Quod cum cęteri Apostoli,ac fratres qui in Iudęa erant,Cornelium esse baptizatum audiuissent,Petro,ꝙ dedisset baptismum & verbum Dei Gentilibus, succensere cœperūt, [*Act. cap. 11.*] dicentes, Quare introisti ad viros præputium habentes,& manducasti cum illis? Qui à Petro tota visione exposita, placati sunt,atq; Deo Gratias egerunt dicentes, Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit ad vitam,& recordati sunt verbi Domini,ꝙ in cœlum ascendens dixit, Ite per omnem terram, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & bapti- [*Marc. 16.*] zatus fuerit,saluus erit,qui vero non crediderit, condemnabitur. Tunc Apostoli cœperūt prædicare Euangelium per totum mundum omni creaturæ, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S. atq; per omnem terram exiuit sonus eorum. Et hanc visionem,in qua munda,& immunda apparebant,ita in Æthiopia exponimus, munda animalia fuisse populum Israël, immunda autem populum Gentilium. Ideo vero Gentiles sunt vocati immundi, ꝙ Idolorum cultores essent,& inseruirent operibus diabolorum, quæ immūda sunt. Quod autem vox illa dixit, Petre occide,id apud nos in hunc modum interpretatur, Petre baptiza, & ꝙ [*Act. cap. 20.*] dixerit, Petre manduca,interpretamentum habet, ac si dixisset, doce & prædica fidem, & legem Domini nostri Iesu Christi,populo Israël,& Gentibus. Adhæc certissimum est nullibi in scripturis reperiri Petrum, aut alios Apostolos immunda occidisse, aut comedisse, post hanc visionē. Porro sciendum est,cum scriptura loquitur de pane,non intelligendum esse cibum,nec corporale nutrimentum, sed explicationem, ac expositionem Christi, & scripturarū doctrinæ. Consultum profecto esset,omnes Doctores & Prædicatores de hoc linteo, ꝙ ostensum fuit Petro,sublimia & alta docere,& nō illa quæ infima sunt,& quæ nihil ad salutem videntur pertinere, ac non inde documenta aucupari, quasi fas, & licitum esset nobis immunda comedere, quando ex scriptura id minime colligere possunt. Quid, ꝙ ipsi Apostoli in suis synodorū libris pręceperunt nobis ne comedamus animalia suspensa, suffocata,lacerata,neq; semesa ab aliis bestiis, nec sanguinem. quoniam Dominus amat munditiam & sobrietatem, & odit gulam & immunditiam. Et plurimum etiam eos dominus diligit,qui abstinent à carnibus,& multo magis eos, qui ieiunant pane & aqua,& herbis,vt Ioannes Baptista eremita vltra Iordanem fecit,qui semper vsus est herbis. Et sanctus Paulus eremita,qui octoginta annis semper ieiunans,cōmoratus est in deserto,atq; sanctus Antonius,& sanctus Macarius,ac plurimi alii filii eius spirituales,qui nunquā gustauerunt carnes. Ideoq; fratres mei,non oportet nos contemnere, neq; insectari proximos nostros, quoniam Iacobus ait, Qui detrahit fratri,aut iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat [*Iac. 4.*] legem. Paulus quoq; docet,melius esse vnumquemq; viuere cōtentum suis traditionibus, [*Rom. 12.*] quam cum fratre Christiano de lege disputare. Rursus non plus sapere, quam oportet,sed sapere ad sobrietatē,& vnicuiq; sicut Deus diuisit mensurā fidei. Quapropter indecens est cum fratribus de lege,aut de delectu ciborum disputare,ꝙ esca nos non commendet Deo. præsertim cum ipse Paulus Apostolus dicat, Nec si manducauerimus,abundabimus, nec [*Rom. 14.*] si non manducauerimus,deficiemus. Idcirco altiora & cœlestem cibum quæramus,& has infimas & inanes disputationes omittamus. Hæc omnia quæ de traditionibus scripsi,nō ad disputationem,nec contētionem scripsi,sed vt meos quatenus fieri potuit, protegerem ac defenderem contra acerbissimas multorum reprehensiones,quibus nulla fuit reuerentia, quo minus potentissimum Preciosum Ioannem,ac nos eius subditos conuiciis proscinderent,ac Iudæos & Mahumetanos appellarent,eo ꝙ circumcisionē seruamus,& Sabbatum sanctificamus vt Iudæi. Deinde ꝙ veluti Mahumetani,ad occasum solis vsq; ieiunamus; id hominem Christianum minime decere asserentes. Id quoq; acerbissime obiiciunt sacer-

dotum coniugia,vt laicorum licita eſſe apud nos. Præterea nec id ſine morſu omittitur, ꝙ primo baptiſmo,quaſi diffiſi,ſingulis annis rebaptizamur,quod præter viros etiam mulieres circumcidantur,more nec apud Iudęos quidem recepto. Deniq; ꝙ delectum ciborum ſanctiſſime obſeruatum volumus. Poſtremo,quod infantes, qui ante baptiſmum, Pagani vocari ſolent, ſemichriſtianos nuncupemus. Quibus obtrectationibus coactus ſum talia dicere,vt noſtros purgarem ab huiuſmodi calumniis, & vt Doctores ſacræ eccleſiæ Romanę,redderem nobis affabiliores. A quibus(neſcio quam pie)mihi interdictum eſt ſumere corpus Dominicum,poſtquam in Luſitaniam veni,quod ſpacium eſt ſeptem annorum, & (id quod non ſine dolore ac lachrymis dicam)reputor inter fratres Chriſtianos,tãquam Ethnicus,& Anathema. De quibus rebus ille, qui omnia vegetat,videat, cuius iudicio omnia committo. Ego autem non ſum miſſus à potentiſſimo Domino meo, Imperatore Æthiopum, ad Romanum Pontificem, & Sereniſſimum Ioannem Luſitaniæ regem ad diſputationum & contentionum rixas,ſed ad amicitiam & ſocietatem cõtrahendam, non autem ad traditiones humanas vel augendas, vel diminuendas. Sed vt de erroribus Arii principis hęreticorum diligenter exquirerem,& intelligerem an Europæi Chriſtiani cum noſtris,ad huius hominis opiniones deuincendas conuenirent. Propter cuius errores Niceæ,

Conc. Nic.

ſub Iulio Papa congregatum fuit concilium trecentorum, octodecim Epiſcoporum. Ac deinde vt ſcirem, an id apud Europæos Chriſtianos ſeruaretur, quod Apoſtoli in ſuo ſynodorum libro præcipiunt, ſcilicet, vt ſingulis annis bis in Eccleſia Chriſti concilium celebretur,in quo de rebus fidei rationem habendam ſtatuerunt. Quorum primum voluerunt cogi ad feſtum Pentecoſtes,ſecundum decima die Octobris. Deinde vt intelligerem, quomodo inter nos conueniret de erroribus Macedonii, cuius cauſa, ſub Damaſo

Conc. Conſtantinop.

Papa congregatum fuit Conſtantinopoli concilium centum quinquaginta Epiſcoporum. Præterea de erroribus Neſtorii, propter quem ſub Celeſtino Papa congregatum fuit in

Conc. Epheſ.

Epheſo cõcilium ducentorum Epiſcoporum. Poſtremo vt etiam ſcirem de quarto ac ma-

Concilium Chalcedon.

gno Concilio Chalcedonienſi, in quo propter errores Eutychis, congregati fuerunt ſexcenti, triginta duo Epiſcopi,quo tempore Pontificatum obtinebat Romanum S. Leo, ex quo concilio variis diſceptationibus habitis, & nihil ad concordiam Eccleſiæ conſtituto, atq; re infecta,omnes diſceſſerunt,vnuſquiſq; ſuam retinens opinionem. Quarum Synodorum libros,& aliarũ,quæ poſtea celebratæ fuere potentiſſimus Dominus meus Æthiopum Imperator,penes ſe habet,& de hac zizania, quam aduerſarius veritatis Diabolus ſeminauit inter Chriſtianos,Dominus meus plurimum dolet, vna cum omnibus ſuis ſubdi-

Pontifex Rom.

tis Chriſti fidelibus. Noſtri certe ab exordio primitiuæ Eccleſiæ Romanum Pontificem, vt primum Epiſcopum agnouerunt,cui etiam hodierno die,vt Chriſti vicario paremus. In cuius curia frequentiſſime eſſemus,niſi obſtarēt magna itinerum interualla,ac multorum Mahumetanorum regna interiecta,quæ tranſitum impediunt,ita vt ſuſceptis maximis periculis, nihil tamen efficias. Quanquam prudentiſſimus, & inuictiſſimus Rex Emanuel, felicis memoriæ,qui primus non ſine cœleſti numine itinera Orientalium Indiarum ſuis nauigationibus aperuit, magnam ſpem præbuit,id in poſterum commodius futurum. Is enim ſuperato Oceano Rubrum mare ſuis claſſibus edomuit, nihil deterritus magnitudine ſumptuum,quo & Chriſti fidem augeret,& ad vſum noſtræ amicitiæ, quaſi viam patefaceret,& id quoniam iam factum eſt, & vtraq; gens alterius opibus vti poteſt, breui ſperamus fore,vt ab Luſitanis,vna cum noſtris armis,omnes Mahumetani, cæteriq; Ethnici, ex toto mari Erythræo, ac vniuerſa Arabia, Perſide ac India depellantur. Itidem & illud futurum confidimus,pace inter omnes Europęos Chriſtianos compoſita,vt etiam ex Mediterraneis locis,Ponto,aliiſq; prouinciis, inimici Crucis profligantur, vt ſit iuxta Chriſti

Ioan. 10.

verbum,ſuper faciem terræ vna lex, & vnum ouile, & vnus paſtor. Cuius rei oracula duo habemus. alterum ex Prophetia S. Ficatoris,alterum ex S. Synoda eremita, nato in extremis Ægypti cautibus,quorum neutrum ab altero diſſentit. Et ex quo Dominus meus potentiſſimus, legatos ſereniſſimi & prudentiſſimi Regis Emanuelis accepit, videtur fides oraculorum, ad euenta properare. Certe iam inde noſter princeps nihil magis cogitat, conſiliiſq; & armis meditatur,quam vt Mahumetani de facie terræ deleantur. His de cauſis,aliiſque,quas coram ſereniſs. Rege Ioanne Emanuelis filio expoſui, iſtuc miſſus ſum à Domino meo potentiſs. non ad friuolas,& inanes diſputationes. Atq; vtinam inſtituta,atque conatus principis noſtri, pro quibus legatus ſum, Deus Optimus Maximus ad finem optimum & ad ſuam gloriam perducat, Amen.

Patriarcha Æthiopum.

His omnibus explicatis,obiter & breuiſſime aliquid de ſtatu noſtri Patriarchæ, ac Imperatoris exponam. Primum ſciendum ſolemni ritu Patriarcham noſtrum ab Hieroſolymitanis Monachis noſtris, qui ibi apud ſepulchrum Domini habitant, ſuffragiis creari idque

idq; hoc modo: Vita defuncto Patriarcha, statim Imperator noster Preciosus Ioãnes nuncium aliquem expeditum mittit Hierosolymam ad Monachos ibidem agentes, vt dictum est, qui nuncio accepto, ac muneribus quæ Imperator Dominus noster ad sanctum sepulchrum dono mittit, continuo alium Patriarcham suffragiis plurium eligunt, sed fas non est alium, quam Alexãdrinum eligere, ac moribus incorruptum. Quo creato, suffragia sua obsignant, eaque legato, qui ad id venit, in manibus tradunt, Is statim Cayrum cõtendit, quo *Cayrus.* vbi ventum est, Patriarchæ Alexandrino, qui ibi semper sedes habet, creationem illam legendam porrigit. *Patriarcha Alexandrin.* Cognito autem, quem ex Alexandrinis delegerunt, virum tantis honoribus destinatum, cum legato in AEthiopam mittit, qui ex veteri instituto Monachus ordinis D. Antonii eremitæ debet esse, cum quo in AEthiopam confestim nuncius proficiscitur, vbi cum magno gaudio & honore ab omnibus excipitur. In quo negotio aliquãdo annus vnus & alter transigitur, interimq; Preciosus Ioannes de prouentibus ipsius Patriarchę *Officium Patriarchæ.* pro libitu dispensat. Præcipuum autem Patriarchæ officium est, sacros ordines dare. quos nemo, ipso excepto, aut dare, aut auferre potest. Cæterum nullum Episcopatum, aut Ecclesiæ beneficium in vllos confert, id solum ad Preciosum Ioannẽ spectat, qui omnia pro suo arbitrio dispensat: Mortuoque Patriarcha, cuius ditiones ac prouentus amplissimi sunt, ex solido omnium illius bonorum fit hæres. Est præterea Patriarchæ munus, excommunicationib. aduersus contumaces procedere, quarum tam arcta obseruatio est, vt præuaricatori pœna perpetuæ inediæ vsque ad mortem infligatur. *Pœna contumacia.* Indulgentias nullas dat, neq; concedit. *Indulgentia.* Nec pro vllo delicto, quantumcunque magno, cuiquam Sacramenta Ecclesiæ interdicuntur, nisi tantum propter homicidia. Ipsum nomen Patriarchiatus, nostro idiomate Abunna dicitur. *Abunna.* Cæterum qui nunc hoc solium tenet, proprio nomine, quod ex baptismate accepit, Marcus vocatur, vir centum annorum aut vltra. Sciendum etiam apud nos Calendis Septembrib. annum incipere, qui dies semper incidit in vigiliam Ioannis Baptistæ, Reliqui dies festi, vt Natalis Domini, Paschæ, aliique deinceps eodem tempore apud nos celebrantur, quo in Ecclesia Romana. *Apud Ægyptios annus incipit Kal. Sep. nimirum in Vigil. Ioannis Baptistæ.* Id quoque dissimulanter prętereundum non est, apud nos diuum Philippũ Apostolum, Euangeliũ & fidem Seruatoris Christi prædicasse. Quod si libeat sciscitari de agnomine nostri Imperatoris, is sibi persuasum habeat, illum perpetuo appellari Preciosum Ioannem, & non Presbyterum Ioannem, & hic falso passim iactatur. *Preciosus Ioann. non presbyter Ioannes.* Scribitur enim nostro sermone his characterib. [illegible], quod sonat Ioannes Belul, hoc est, Ioannes Preciosus, siue Altus, & in Chaldaica lingua sic scribitur, [illegible], quod est Ioannes Encoe, id si interpreteris, etiam Ioannis Preciosi, siue Alti significatum habet, nec est nominandus, vt Matthæus falso indicauit, Imperator Abesynorum, sed AEthiopum, Matthæus enim, quoniã Armenius erat, non poterat res nostras perspicue scire, præsertim eas, quæ ad fidem spectabant. Idcirco multa coram prudentissimo fœlicis memoriæ Rege Emanuele exposuit, quæ minime apud nos habentur. Id autem fecit non quod mentiri voluerit. quippe vir bonus erat, sed quod in rebus religionis nostræ non admodum erat edoctus. Regnorum autem & Imperii successio, non in filiũ maximum natu transmittitur, sed ad eum, in quem pater id cõferre vult. Et is qui modo imperium tenet, ordine nascendi tertius est, quod pia quadam reuerẽtia emeruit, cum enim filii à patre moribundo, in regiis soliis sedere iuberentur, cęteris id facientibus, solus id facere recusauit, absit, inquit, id mihi tribui, vt in cathedra Domini mei sedeam. Qua pietate à patre circumspecta, ei regna ac imperium tradidit. vocatur is autem Dauid. Cuius imperii ditiones tam Christianorum, quam Ethnicorum miræ amplitudinis sunt. In quibus multi reges & reguli, comites, barones, ac proceres, multaque nobilitas inest, ad eius mãdata obtemperantissima. *Moneta.* In cuius omnibus ditionibus, nulla præter peregrinam habetur moneta. Aurum vero & argentum pondere datur, ac accipitur. Oppida & ciuitates apud nos permultæ sunt, sed non tales, quales hic in Lusitania videmus, id magna ex parte inde venit, quod Preciosus Ioannes semper in castris & tentoriis versatur. Quæ consuetudo ideo recepta est, vt Nobilitas continue & perpetuo se in rebus militaribus exerceat. Nec illud prętereũdum videtur, nos ab omnibus lateribus circundatos esse, ab hostib. nostræ fidei, cum quibus crebro confligimus, semper secundo Marte vsi, quas victorias numinis auxilio imputamus. *Ius scriptum.*

Ius autem scriptum apud nos in vsu non habetur, nec litigantium querelæ libellis, sed ore peraguntur, id fit ne lites auaritia iudicum & patronorum in longum protrahantur.

Id quoque admonitione dignum videtur, Mattheum non fuisse ab Imperatore nostro Dauide missum, ad inuictissimum, potentissimumq; Regem Emanuelem, felicis memo-

riæ, ſed ab Regina Helena vxore Imperatoris, cognomento Manus Mariæ, qui huius Dauidis, de quo loquimur, auus fuit, quæ tunc temporis ob tenellam Dauidis ætatem, regnorum gubernacula adminiſtrabat, mulier haud dubie prudentiſſima & ſanctiſſima. Eadem iſta Helena duos compoſuit libros ſermone Chaldaico, vt erat doctiſſima. Quorum vnus dicitur Enzera Chebaa, id eſt, Laudate Deum in organis, in quo de Trinitate doctiſſime diſputat, & de matris Chriſti Mariæ virginitate. Alter vocatur Chedale Chaay, hoc eſt, Radius ſolis, in quo acutiſſime de lege Dei diſceptationes habet. Omnia hæc de fide, religione, ac patriæ noſtræ ſtatu, ego Zaga Zabo, quod gratia patris interpretatur, Epiſcopus, & ſacerdos, ac Bugana Raz, nempe miles, ac Prorex prouinciæ, quæ Bugana dicitur, nec tibi in Chriſto filiolo meo chariſſimo Damiano petenti, nec vlli homini talia flagitanti denegare potui, aut negare licuit duabus de cauſis, quarum prior eſt, quod in mandatis habeo à potentiſſimo Domino meo Precioſo Ioanne Æthiopum Imperatore, omnibus me interrogantibus de fide, religione, ac prouincia noſtra, ne quid clam haberem, ſed ex fide veritatem rerum ſcriptis & verbis exponerem. Secunda, quod operæprecium exiſtimarem, mores, ritus, inſtituta noſtra, & locorum ſitus, in publicam notitiam venire. Quas res nemini ad hunc vſq; diem ſcripſi, nec verbis expoſui, non quod ad id laboribus me s parcere vellem, ſed quod nullus Chriſtianorum hominum, poſtquam in Luſitaniam veni, à me talia cognoſcere appetiuit. De qua re non potui, nec poſſum ſatis mirari. Te vero quem rerum noſtrarum cupientiſſimum multis argumentis iudico, per Chriſti plagas, ac crucem oro, vt hanc noſtram fidei, ac religionis cõfeſſionem in linguam Latinam conuertas, vt per te liceat omnibus piis Europæis Chriſtianis ritus, ac integritatem morum noſtrorum intelligere. Porro ſi tibi inter tuas peregrinationes Romam petere contingat, tunc nomine meo Pontificem, ac venerandos Cardinales, Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcopos, cæteroſq; bonos Chriſti cultores, per Ieſum Chriſtum, in oſculo pacis quæſo ſalutes, petaſq; ab ipſo Pontifice, vt ad me remittat Franciſcum Aluarez, literis illis ſuis inſtructum, quibus Domino meo potentiſſimo Æthiopum Imperatori reſpondeat, quo tandem in patriam redeam, meoſque lares inuiſam, nimium enim diu hic detentus fui, vt ante obitum meum, qui ex nimio ſenio pro foribus eſt, mandata perferam, reliquias deinde vitæ tranſacta hac legatione Deo conſecrem, diuiniſq; rebus totus vacem. Cæterum te oro, ſi aliqua in noſtris ſcriptis non fuerint ſatis compoſita aut ordinata, vt ipſe tu id ad phraſim latinam coaptes, ſed ita, vt nihil de ſenſu immutes. Poſtremo te obſecro, vt inter vertendum exquiras diligenter vetus & nouum teſtamentum, vt intelligas ex quibus locis meas autoritates excerpſi, quo certius vertas. Quod ſi omnia non fuerint tam feliciter tractata, quam forſitan aliquis curioſus, aut ſcrupuloſus exigat, id condonandum erit inopiæ & penuriæ librorum Chaldæorum, quos penes me non habeo, quos enim habui, iniquitas fortunæ in itinere perdidit. Quamobrem deſtitutus omnium librorum auxilio, nihil, niſi quod recens memoria afferebat, dictare potui, ſed ea omnia certiſſima fide. Vale filiole in Chriſto dilectiſſime. Oliſipone, vigeſimo quarto Aprilis, Anno ſalutis noſtræ M D X X X I I I I.

Poſtquam hæc omnia ſcripſi, venit mihi in mentem locus ille, vbi dico Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, pro anima Adæ, atq; pro anima ipſiuſmet Chriſti, quam ipſe Chriſtus acceperat ex ſancta Maria virgine matre ſua. De qua re habemus teſtimoniũ veriſſimum in libris quos Regiminis vocamus, quos Chriſtus Ieſus Seruator noſter Apoſtolis tradidit, in quibus habentur hæc verba, quæ myſteria doctrinarũ appellantur. Quorum autoritate & teſtimonio, omnes ſine vlla hæſitatione, in hac ſentẽtia verſamur. Ego tamen poſtquam in Luſitaniam veni, deprehendi Theologos diuerſa tradere, contra noſtrum omnium opinionem, quæ tam certa eſt, vt non hoc ſolum, ſed etiam omnium hominum animas ab Adam profluxiſſe aſſeramus, & vt caro noſtra eſt ex ſeminio carnis Adæ, ita quoq; anima noſtra, quaſi lucerna in anima Adæ accenſa, originem ſuam & naturam ex Adam trahit. Ex quo apparet nos omnes eſſe ſemen Adæ ex carne & anima.

Opinio Æthiopum de origine animæ.

Hiſce characteribus, manu propria ipſius Oratoris omnia ſupra ſcripta, ſubſignata erant.

✠

[illegible]

DEPLO-

DEPLORATIO LAPPIANÆ GENTIS DAMIANO A GOES AVTORE.

NON indignum puto Pontifex maxime in calce huius noſtri opuſculi, quoniam ad fidem & vnionem Eccleſiæ hæc quoq; ſpectant, Ioannis Magni Gothi, Archiepiſcopi Vpſaliæ in regno Suetiæ (vt ab eo ad miſerandam Lappianam gentem veniamus) aliquam mentionem facere. Is autem Ioannes Magnus Gothus, vir eſt optimis parētibus, ac diuitibus natus, ſacrarum litterarum non vulgariter peritus, probitate vitæ ſpectatiſſimus, Eccleſiæ Romanæ ita addictus, vt eius cauſa ampliſſimum Vpſaliæ Archiepiſcopatum cum prouentibus plus minus quadraginta millium aureorum in ſingulos annos, vna cum fundo paterno amiſerit. cuius dignitatis ac bonorum iactura, ab fluctibus fortunæ agitatus, in Pruſſia, Gedani diu tenuiter victitans delituit. Vbi (interim quod mihi Regis mei negocia in illis Germaniæ partibus tractanda erant) cum eo, ac cum Olao Magno Gotho eius fratre, indiſſolubilem contraxi amicitiam. Hos inopinate poſtea Vincentiæ reperi multo tenuius, quam antea degentes, quem locum ex illis vltimis terrarum oris, propter promulgatum Concilium, ex quo nonnihil ſpei ſibi, ac ſuis calamitatibus conceperant, adeundum eſſe propoſuerant. Concilio tandem intermiſſo, ii boni viri iam à ſuis facultatibus plane deſtituti, quibus dum ampliores eſſent, ſæpius in aquilonaribus illis partibus pro Rom. Eccleſia pugnauerant, & adhuc (ſi res ſucceſſiſſet) pugnaturi eſſent, Venetias emigrant, vel aliena liberalitate, vel ſuis laboribus, præſertim docendo, ac inſtituendo, victū quæſituri, nullis enim aliis ſubſidiis niti poterant, niſi quod in numinis auxilio totam ſpem repoſuerant. quo cum perueniſſent, ſolum ab Hieronymo Quirino Patriarcha Veneto, in ipſo Patriarchatu humaniſſime accepti hoſpitantur, vbi ad hunc vſque diem dilatum Concilium expectantes hærent. Sub huius Vpſalienſi Archiepiſcopatu, pars illius vaſtæ Lappianæ prouinciæ habetur, cuius indigenæ Chriſti Seruatoris noſtri leges minime norunt, id quidem vt à multis, tum bonis, tum fide dignis viris, dum in illis prouinciis verſarer, ob turpiſſimum prælatorum, & nobilium quæſtum, ac auaritiam accidere intellexi. Nam ſi Chriſtiani eſſent, liberi eſſent ab illis vectigalibus & tributis, quibus ipſi vt Ethnici multantur, nobilitas contra cum Epiſcopis diteſcit. Vetant igitur eos Chriſtianos fieri, ne ſubditi ſuaui iugo Chriſti, aliquid lucelli eorum tyrannidi, & rapacitati ſubducant, & aliquid ex vectigalibus decreſcat, quibus gens illa miſeranda, ab ipſis Monarchis, turpiter, & inſatiabiliter premitur & torquetur. qui impatientiſſime ferunt, ſi illi Chriſtiani facti, non longe plus vectigalium ipſis penderent, quam cæteri Chriſtiani ſuis principibus pendunt, ac proinde deformem iſtum & ſacrilegum quæſtum fidei, ac religioni Chriſtianæ, contempta tot animarum ſalute, anteponunt, vere habentes claues, quibus nec ipſi intrant, nec alios intrare ſinunt. Auaritiam ſane inexplebilem, & impietatem intolerabilem, ac à piis pectoribus armis, & ſcriptis, denique totis viribus expugnandam, quam proculdubio ſopitam hoc tempore habuiſſemus, ſi hic bonus vir in priſtinum ſuum honorem reſtitutus eſſet, nihil enim magis cupit, nihil acrius meditatur, quam quo pacto hæc gens ad Chriſti fidem reduci poſſit, nihil flebilius deplorat, quam quod ſe autore (id quod ſæpe animo voluerat) hæ miſerandæ pecudes adhuc propter impiam religionem, per Chriſtianam fidem Chriſti oues factæ non ſint. nec tam queritur ſe ab Archiepiſcopatu, vel bonis auitis depulſum, quam quod careat neruis, auxilio & facultatibus, quibus hanc Lappianam plagam, & medicari, & ſub Chriſti iugum mittere, & Rom. Eccleſiæ coniungere poſſit. Id quidem poſtea mihi ſæpius per litteras confirmauit, quibus nondum ipſe placatus, acrem huius negocii, in fine illius primæ Precioſi Ioannis legationis (quam ipſi Ioanni Magno Gotho cōſecraui) mentionem feci, ne tum quidem mihi ipſi in hoc negocio ſatisfeci, ſed cum Eraſmo Roterodamo meis litteris egi, vt cauſam iſtius rei ſcriptis commendaret. Poſtmodum in illius contubernio agens, quod mihi cum eo Friburgi Briſgoiæ, ad quinque menſes fuit, præſens cum præſente verba ſuper eodem negocio feci. Quibus rebus impulſus, conſtituerat de hac re iuſtum volumen emittere. mortis tamen interuentu, operis materia, quam iam congeſſerat, diſſoluta eſt. Nihilominus in ſuo Eccleſiaſte tam nefandam impietatem non obticuit, quæ ſane talis eſt, vt omnes Chriſtianos, quibus potentia & doctrina à Deo conceſſæ ſunt, poſſet quodammodo reos facere, & ab eis in vltimo iudicio coram Chriſto iuſto iudice vindictam petere. Videant iam Chriſtia-

Ioannes Magnus.

Olaus Magnus.

Patriarcha Venetus.

Lappia.

Auaritia.

norum Monarchæ, quam rationem, quem calculum tantarum perditarum animarum, in nouissimo die ad Christi tribunal, vbi nec gratiæ, nec indulgentiæ locus est, nec blandimenta, nec assentationes recipiuntur, reddituri sint. Tu tamen Pontifex maxime, is iam solus es, qui huic morbo mederi potes. Tu iam is es, qui huic genti vias Domini demonstrare potes, & vt recte in iis ambulent, dirigere. Tu solus eas de inferno inferiore redimere valebis. per te paruulis Christum accedere licebit, & in virtute dexterę tuæ à dęmonum catenis ac insidiis liberari, & copiosa Christi in hoc, & in alio sæculo redemptione frui. Vide quam palmam obtinebis si messis illa multa, te operario in h rreum Christi comportetur. Nec dubium est, quin comportabis, modo incipias. Sunt hodierno die cum Gostauuo Suetiæ, & Gothiæ Rege aliquot Magnates, ab ecclesia Romana recisi. Sunt in ipsis quoque regnis, qui omnino ex diametro dissentiunt, possis ad vtrosque litteras pro tua dignitate & pastorali officio dare. eosque per Christi plagas (hunc enim omnes, quanquam ab ipsa Romana Ecclesia dissentiunt, filium Dei & Seruatorem nostrum fatentur) obtestari, vt hanc Orientalem & Occidentalem Lappiam, cum Fimmarchia, Scricfinia, & Biarmia amplissimis prouinciis, quarum maior pars Christum non nouit, ad eius suauissimum iugum venire permittant, ab eisq; tantum aucupentur & extorqueant, quantum alii Christiani principes à suis subditis, vel iure postulare, vel precariis exactionibus obtinere consueuerunt. Ad id non tantum litteræ, sed viri quoque docti & sanctitate vitæ probati mittendi videntur, vt hæ prouinciæ, Romanæ Ecclesiæ per Christi fidem coniungantur. Quibus per te vna cum Æthiopica gente, ad veram Christi legem adductis, etsi populi irascantur, Dominus sedens super Cherubim regnet, & terra moueatur, ipsaque exultet, & insulæ multæ lætentur. Vale Pontifex maxime in Christo Iesu, Amen.

Ex Louanio Cal. Sept. Anno 1540.

LAPPIÆ DESCRIPTIO.

APPIA mari Botnico interiecto in Orientalem & Occidentalem diuiditur, cuius æquoris extremum, Tornia est. Ab Oriente lacum album tangit, ad Septentrionem varias prouincias amplectens, ad incognitum se extendit. Ad occidentem Islandiam respiciens, parti Noruegiæ est contigua. Ad meridiem, ab altera Noruegiæ parte, Suetia, Finlandia, ac ab vtraq; Botnia cingitur. Lappia enim orientalis Ecclesiam D. Andreæ in gradu eleuationis poli octogesimo quarto habet, quæ magnifico & sumptuoso templo, ac doctis & sacrarum litterarum eruditis viris ornatur. Ecclesia hæc Archiepiscopo Vpsaliensi obedit & obtemperat, sub cuius diœcesi sita est. Nihilominus eius circumuicini, siue incuria, siue auaritia Prælatorum & Magnatum (vt dictum est) Christum non agnoscunt. Lappia Latino sermone interpretatur inepta siue secors prouincia. nomen puto inditum inde, quod ex nimio & intenso frigore, solum tanquam stupidum, minime aptum sit, nec ad recipiendum, nec ad procreandum fruges. Indigenæ istius prouinciæ, neruosi & mediocris staturæ sunt, mire dexteri, & agiles in arcubus & sagittis vtendis, quam artem iaculandi ab incunabulis sic exercent, vt puero à scopo erranti cibus non detur tantisper, donec in eum recte sagittam dirigat. Pellibus non ineleganter contextis, loco vestiū præcipue vtuntur, quibus se à frigoris iniuria tutantur. Quod ita etiam pati assueuerūt, vt dum opus sit, id sine aliquo pellium munimine expugnare valeant. In tabernaculis habitant, nec domus eius alicui vsui sunt, quippe sæpius hinc inde migrant. Aliam viuendi rationem quam venationis, aucupii & piscationis non habent, in quibus plurimum prętant. Est enim prouincia illa istarum rerum feracissima. Agrum non colunt, nauiculis vtuntur sine aliquo ferreo clauo compactis, quibus piscibus aëre exsiccatis, ac pellibus onustis ad vicinos nauigant, vt permutatione tantum annonam & pecuniam, nullo sermone adhibito, sed solis nutibus agentes, acquirant. Id solum accidit ob linguæ barbariem & asperitatem, alioquin in suis permutationibus sagaces & expertissimi sunt. Gens bellicosa & animosa est. Loco equorum vtuntur animalibus, quæ Raingi suo sermone vocant, magnitudinem & colorem asini, vngulas bifidas, formam atque cornua ceruorum habentibus, sed cornua lanugine quadam cooperiuntur, & humiliora & ramis rariora cerui (vt ipsi vidimus) sunt. hæc tantæ sunt velocitatis, vt spacio 12. horarum vehiculum ad 30. milliaria Germanica proripiant, in quorum progressu, lento vel celeri, ex tibiarum articulorum agitatione, ad instar nucum collisionis crepitus auditur. Religio istius gentis est, & ignem & statuas lapideas pro diis habere. Ex quauis re animata eis mane occurrente,

Ecclesia D. And.

Lappiani.

Permutatio.

Velocitas.

currente, totius diei euentum iudicant & augurantur. Matrimonium obseruant, & mire sunt zelotypi. Incantamentis sic pollent, vt inter multa alia dictu mira, quæ prætermitto, naues in medio cursu retineant, sic vt nulla vi vētorum amoueri possint. Quod malum solo virginum excremento foris nauium ac transtris illitis, curatur, à quo spiritus illi, vt ab incolis accepi, natura abhorrent. Lege Saxonem Grammaticum, & mira de sagis, & incantamentis Aquilonaribus videbis.

Incantamenta.

Excrementum virginis.

FINIS.

EPISTOLA

POTENTISSIMI AC INVICTISSIMI EMANVELIS REGIS PORTVGALLIÆ ET ALGARBIORVM, &c.

De victoriis nuper in Africa habitis. Ad S. in Christo patrem & Dominum nostrum, Dominum Leonem x. Pont. Max.

SANCTISSIMO *in Christo Patri, ac beatissimo Domino, Domino nostro, eiusdem sanctitatis deuotissimus filius Emanuel Dei gratia rex Portugaliæ, & Algarbiorum, citra vltraq; mare in Africa, Dominus Guineæ & Conquistæ nauigationis ac commercii AEthiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atq; Indiæ: humillima Beatorum pedum oscula. Postulat nostra in sanctam sedem Apostolicam, ac præcipue in vestram Sanctitatem obseruantia beatissime Pater: vt successus nostros, præsertim qui ad Dei cultum, & Catholicæ fidei propagationem spectāt. eidem, vt vero Christi vicario, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ arbitro perscribamus. Postquam superioribus diebus nostrorū in India prospere gesta, Beatitudini vestræ significauimus. Placuit summo Deo (vnde omnis victoria pendet) aliam nobis, non minus insignem, cōtra sui sanctissimi nominis hostes victoriam, de Mahumetanis concedere trophæum. Considerantes nos sanctissime pater, quàm grande opus, & quam præclarū sit facinus Fecense regnum, & Marochense in Africa debellare, in quo tantopere à tā sedulo studio semper laboramus: & quā præcipuus vsus rei cardo clauisq; sit Azamorensis ciuitas. Ea est vrbs Mauritaniæ, & murorū turriumq; fortitudine, & piscosi litoris, soliq; vbertate percelebris, atq; adeo Christianis, sed frustra antea expetita, Bragantiæ Ducem, nostrum charissimum ex carissima sorore Nepotē, ad eam expugnandam misimus. Cum haud exigua quingentorum nauigiorum classe, viris, equis, armis, omnifariis belli instrumentis, cæterisq; huiusmodi expeditioni opportunis, optime quidē instructa. Cuius exercitus decē & octo millium bellatorum numero erat. in quibus & multi proceres, nobilesq; viri, & duo millia & quingenti, tam cataphracti, quam expeditores equi: Ergo cum vniuersa classis in portum Mazagham ab vrbe Azamor nouē millibus passuum distantē appulisset, nostris haud magno negocio (licet in hostium conspectu) in terrā egressis, Dux ipse versus Azamor, instructa vt oportebat acie contendit. In itinere quædam pugnæ præludia cum hostium iactura, nullo nostrorum hominum, paruo equorum damno sunt habita, eo die nihil amplius. Postridie disposito exercitu, vrbē oppugnant, vbi ad vndecim Sarracenorum millia ac totidē fere in campo equites, & innumeri pedites, nostrorum præsentientes aduentum, bello satis accincti expectabant. In ea oppugnatione nonnulli Mauri, & quidā etiam primates interempti. adeoq; à nostris fuere confracti, vt desperata omni spe sequēti nocte qua parte castris vacabat (non enim per loci situ totam vrbem obsidio circū ierat) omnes clanculū abierunt, solamq; reliquere vrbē. Postera luce hoc cognito, Dux cum exercitu, solenniq; pompa vrbē ingreditur: occupatq;, atq; in ipsa Mahumetis præcipua æde (plures enim & aliæ erant, quas Mexquitas vocant) & templi magnitudine, & ædificiorum structu percelebri, Deo Opt. Max. Missa, ac diuina officia cum laudibus sunt decātata, Clementissime Iesu, quam admirabilis est prouidētia tua, quod vbi ad mille annos impius ille Mahumetes tāto tuo opprobrio celebratus, vbi Christianum nomen, tāto tempore pessundatum, totiesq; blasphematum: ibi nunc occulto, & id præsago iudicio tanta Satanæ ignominia, ac dedecore, tuum Sanctissimum nomē, tua laus, tua vera æternaq; gloria prædicetur, Inuēta in ea vrbe, ac parta machinarum bellicarum, armorum ac frumenti haud contemnenda spolia, nostro exercitu (quē illic habemus, vt propositum Deo propitio cōsequamur) admodum opportuna. Perlato hoc ad finitimos nūcio, ilico Almedinæ Incolæ (quæ ciuitas ab Azamor quinquaginta passuū millib. distat, & ipsius magnitudine, & glebæ fertilitate nobilis) nostrorū metu: quos & alias sæpius fuerant experti, vrbē penitus deseruere, ac libere nostris permisere. Thiti etiā antiquissima, & maxima olim ciuitas atq; alia quamplura oppida, ac finitima*

loca, statim sese nobis dedidere. Tributa etiam, censumque pro nostro arbitrio pensuri. Ex qua quidem Beatissime pater diuina freti clementia, proculdubio speramus, vt tam auspicata initia, melior progressus, optimusq; finis subsequatur: atq; illud Marrochiorum regnum, quod totius fere Africæ caput & imperium fuit. Vnde & ipsa Hispania, omnisq; Christiana respublica tot damna, tot clades, tantam sanguinis effusionem, ac catholica fides, tot opprobria, tot ignominias indignissime pertulit. Nunc certe diuino suffragante numine, in nostram potestatem penitus redigatur ac tantæ culpæ malorumq; luat pœnas. ac si Mahumetica perfidia depressa, verus Dei cultus, & Christiana religio (quod solum semperque optamus) sublimetur. Bene valeat sanctitas vestra, quam Deus Opt. Max. diu, ac fœlicissime obseruare & augere dignetur. Datæ, in vrbe nostra Vlyxbon. Pridie Kal. Octobris, Anno Domini M D X I I I.

EPISTOLA

SERENISSIMI ATQVE INVICTISSIMI IOANNIS III. PORTVGALLIÆ ET ALGARBIORVM REGIS.

AD S. D. N. PAVLVM III. PONT. MAX. SVPER victoria rebusque in Oriente feliciter gestis.

SANCTISSIME IN CHRISTO PATER, AC BEATISSIME DOMINE.

IOANNES D. G. REX PORTVGALLIÆ ET ALGARBIOrum, *citra & vltra mare in Africa, Dominus Guineæ, atque expeditionis & nauigationis, & commercii AEthiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atq; Indiæ, vt filius pientissimus post humillima beatorū pedum oscula. Si vnquam principes Christiani de victoriis, quas aduersus orthodoxæ fidei hostes adepti sunt, summo Pontifici, perinde ac vero Christi Vicario gratulati sunt: id certe hoc tēpore maxime apud S. vestram à me, vtpote eius, sanctæq; Sedis Apostolicæ filio pientissimo, obsequētissimoq; fieri oportet. Vrbs enim Dium clarissimum totius Orientis Emporium fortissimumq; Indiæ propugnaculum, cuius expugnandæ causa tot bella gesta, totq; expeditiones, superioribus annis à nostris Ducibus factæ fuerant, nunc tandem, Deo Opt. Max. adiuuante, se nobis dedere, nostræq; ditioni parere coacta est. Etenim cum multæ, maximæq; in S. vestra virtutes floreant, ob quas iure optimo, sancto Spiritu suffragante, ad summum Apostolatus apicem euecta est: nulla tamen ex omnibus admirabilior censeri debet, quam quod perpetuo quodam Christianæ religionis propagandæ zelo, omni studio, patrisq; indulgentissimi affectu, dat operam, vt pace inter Christianos principes fundata, ac stabilita, Christi vexilla vsq; ad vltimos terrarum fines prodeat, Mahometusq; impietas de medio tollatur. Maiores quidem nostri iam inde ab huius regni origine id constanter pro virib. contendebant: vt clarissimis rebus gestis, vere eos principes Christianos esse cōstaret: idq; quemadmodū optabant, consequuti sunt. Nam & Maurorum gentem, ipsorum regibus superatis, Hispania expulerunt: & Mauritaniæ oppida arcesq; munitissimas, trans fretum Herculeum expugnarunt: quæ & hodie nostræ ditionis sunt, præsidiisq; validis tenentur. Porro fœlicis memoriæ Emanuel rex, pater meus, non sat habens, egregias & ipse de Africa victorias reportasse: cum Atlanticum mare antea ignotum, antiquorumq; modo fabulis, miraculisq; celebratū, classibus aperuisset (in quo nonnullorū maiorum suorū exemplum sequutus est) magnāq; AEthiopiæ littoralis partē inuictis Ducibus peragrasset, ad fidemq; Christi instituisset. Nauibus deinde, exercituq; ad mare vsq; rubrum, ac Persiam, totamq; Indiam transuectis: iam notū est omnibus quid gesserit: quot populos, vrbes, reges, in deditionē suam redegerit. In quibus omnib. vera & immortali gloria dignissimus censendus est: cū ob id quod inaccessas, atq; incognitas antea, tū cœli, terræ, marisq; plagas primus omniū notas fecerit, tū vero quod princeps Christianissimus ad ouile, ecclesiamq; domini, tot animarū millia variis inuoluta superstitionibus potuerit aggregare. Ego vero vbi primū Deo maximo ita volente ad regiam dignitatē euectus sum, tametsi liquido intelligerē, quantam hominum expectationē sustinerem, quē par erat plurimis de causis, patris inuictissimi, omnibusq; seculis memorandi virtutib. respondere: tamen Deo iuuante, non omnino despondi animū: verum me ita ad paternas laudes imitandas, ac prosequendas collegi, vt quantū fieri posset eiusdem vestigiis (vt bonum filium, regemq; decebat)*

hærerem

hærerē atq; insisterem. Itaq; etsi statim à principio regnandi non paucæ difficultates, nostrarū q; nauium iacturæ sequutæ erant, quæ tam longinquæ expeditioni vehementer obstare videbantur: nos tamen incommodis quibusq; superatis, non solum res Indicas prout à patre relictæ fuerant, Dei gratia facile tutati sumus: verum eas subinde nouis victoriarum accessionibus roborauimus. Et quoniam ad statum rerum nostrarum in Oriente vehementer conducere videbatur, si vrbs Dium in ipso littoris Indici ingressu posita, in nostram ditionem veniret: ita enim & Oceani Indici late domini, & aduersus Turcarum expeditiones tuti futuri eramus (nam hi classe ingenti in fine Arabici sinus comparata, se per maris rubri ostia egressuros, nobisq; bellum ex ea vrbe illaturos minabantur) has ob causas nihil vnquam simulatq; regnare cœpimus, nec maius, nec antiquius habuimus, quam vt ea ciuitas nostri iuris & potestatis efficeretur. Quamquam vero à nostris Ducibus, præfectisq; strenuæ aduersus eandem expeditiones susceptæ essent, nihilq; omnino ab his foret prætermissum, quo vrbs munitissima posset expugnari: tamen ob loci naturam inexpugnabilem, sæpe ea res frustra tentata est. Quippe vrbs Dium in extremo promontorio sinus Canticolpi sita, & super saxi crepidine fundata, validis muris, turribusq;, atque omnifariam æneis tormentis vndequaq; cingitur, introrsus vero qua sese portus recipit, qui & ipse validis cathenis clauditur, adeo munitis tā ab vrbe quam à medio mari propugnaculis vallata est, vt cum per spacium inter ipsa propugnacula interiacens, nauibus modo inuadi, oppugnarique valeat (etenim à continenti in morem insulæ mari per fossam deriuato abluitur) illud interim ex eo sequatur, vt eiusmodi oppugnatio propter oppositam vndiq; tormentorum vim longe difficillima, ac pene vltra vires humanas esse videatur. Accedebat & illud incommodum, quod ea vrbs manebat sub ditione Regis potentissimi citerioris Indiæ, Mahometanæ sectæ cultoris, quem Regem Cambaiæ vocant. Atq; is facile intelligens maximum in ea ciuitate momentum esse, ipsam superioribus annis per Melchiazum præfectum, quantum humano consilio, aut arte effici poterat muniri iusserat. Ita vrbs natura, situq; valida, opera hominum, præsidiisq; largiter accedentibus, inexpugnabilis reddita erat. Is autem rex Cambaiæ, vt de eius prope incredibilib. diuitiis taceam, facile centum mille equitum armare, peditum vero CCC. millia, sexcentosq; elephantos, glandiumq; ignitarum iaculatorum non mediocrem numerū in aciem educere potest: adhæc tormenta ænea omnis generis curribus aptata, non minus habet quam septingenta. Quo apparatu idem paucis ab hinc annis, finitimo regi defectionem meditanti, bellum intulit, eumque regno expulit. Sed quanquam tot incommodis Duces nostri vrgerentur, nos tamen id omni studio, indefessoq; animo agitantes, vt hoc oppido in potestatē nostram redacto, rerumq; nostrarū statu in Oriente firmato, Christi fides per vniuersam Indiam longe lateq; posset propagari. Ob eas res Nonio à Cugna Indiæ gubernatori, præfectoq; nostro maiori mandauimus, vt quia in oppugnando eo oppido parum proficeretur, in præsentia quidem ab eo desisteret: cæterum Regi Cambaiæ terra marique bellum inferret, vniuersamq; maritimam regni Cambaiæ oram, quæ non mediocri littoris tractu porrigitur, ita classibus instructis popularetur, assidueq; infestaret, vt aliquando rex Cambaiæ Badur (id enim nomen illi est) suis, suorumq; malis edoctus, tot damna, direptionesq;, deditione dictæ ciuitatis redimere cogeretur. Id cum ita factum esset, bellumq; acre ac perpetuum omnibus Guzaratum populis maritimis illatū traheretur (ita enim subditi regis Cambaiæ vocantur) rex Badur cum non paucas regni sui ciuitates, oppida, arces, vicos, per nostros præfectos, classesq; capi, diripi, atq; incendi cum magna suorum strage, audiret, in quorum direptione ingens æneorum tormentorum numerus, multiq; bellici apparatus à nostris inueniebantur. Cumq; non minus intelligeret, nostrorum classibus infesta omnia reddentibus, naues mercatorum ad ipsius regni portus nullatenus accedere, nec vltro citroue commeare iam audere, idq; interim magna eius vectigalium iactura accidere. Ad hæc cum animaduerteret maiora in posterum ex eiusmodi causa regno suo damna instare, quibus deinde omni potentia nequaquam resistere posset: cum hæc omnia secum reputaret, diuq; tamen dolorem audacter premeret: etsi nunquam antea secum de pace agi passus fuerat, ad extremum maiore metu perculsus, consilium sibi cœpit, nostraq; imperata facere. Diumq; dedere cogitauit: videlicet in eo magnorum AEthiopiæ Orientis regum, multorumq; Indiæ satraparum exemplum sequutus. Qui nobis (Deo iuuante) superiori tempore obedire appetiuerant, idque magno orthodoxæ fidei, animarumq; bono euenerat, quæ incredibili numero ab Idolorum vanitate, ad Christianam pietatē & conuersæ sunt, & quotidie conuertuntur. Itaq; ille potētissimus rex Badur, Indiæ vniuersæ terror, à quo nonnulli regnū Pori maximi quondā regis teneri affirmant: quiq; tot annos frustra minis in nostros detonuisset, tandem per legatos à gubernatore nostro supra memorato, pacem suppliciter postulat. Summa legationis erat, velle se his conditionibus nobis obsequi: quæ omnino gratæ nobis futuræ erant: Consilio igitur de ea re diligēter habito, placuit Nonio gubernatori, cæterisq; præfectis nostris, virisq; nobilibus qui in India iussu nostro militant, pacem cū rege iis conditionibus fieri: quæ certe nobis, regnisq; nostris pulcherrimæ, & honestissimæ extiterunt. Atq; harū nonnullas S. vestræ his litteris declarandas esse duxi. Placere regi Cambaiæ (Cambaia ciuitas est insignis maritima, vnde rex denominatur, aliter Guzaratum rex vocatur) & arcem & ciuitatem Bazaim quæ ciuitas ad Oriētem versus circiter octoginta millibus passuum à Dio abest, in ius ac ditionem nostram transferri: seq; nobis in perpetuū iis cedere cum omnibus agris, insulis, oppidis, vicis, prouentibus, vectigalibusq; regiis, cæte-

risq; omnibus quomodocunq; ad eandem vrbem, eiusdemq; Regis deditionem in ea regione spectantib. Nec minus cedere se ea vectigalium summa (ea ingens erat) quæ ex annorum proximorũ pensione dictæ ciuitatis Regi debita, nondumq; per quæstores regios exacta fuerat. Item vt Lusitani qui captiui, aliquot iam annos apud regiam vrbem Campanellum tenebãtur, gubernatori nostro quam primum redderentur. His atq; aliis perquam honorificis regno nostro conditionibus firmatis, non ita multo post & captiui ipsi redditi sunt, quorum libertatem propter eorundem merita, fidelemque operam nobis multis annis præstitam, magni fecimus: & possessio vrbis Bazaim meo nomine à nostris inita est. Est autem Bazaim vrbs maritima insignis, cum ob agri insularumq; adiacentium mirificam quandam vbertatẽ, tum vero ob syluarum materiaq; commoditatem, quæ abunde in hoc vno citerioris Indiæ loco, nauibus fabricandis suppetit: Sic vt ad classium nostrarum quantumuis numerosam ædificationem, siue commeatus hæc vna posse sufficere videatur. Sed neq; vsquam in vniuerso Indiæ littoralis tractu tanta vtriusque rei copia posit inueniri. Hinc est quod intra Bazainensis agri, earumque insularum ambitum, quæ eius territorii sunt, ob admirandam, largeq; omnia præbentem soli fœcunditatem, sexcenti admodum vici, minimum alius ab alio distantes inueniãtur, quos Guzarates habitant: interq; eos vicos, & oppida nonnulla, & ciuitates etiam visuntur. Singuli porro ab vrbe nostra Bazaim ius accipiunt: nobisq; hi omnes cum ciuitate simul, annua centum millia aureorum, ex vectigali regio pendunt: breui autem fore speramus, vt vectigaliũ magna fiat accessio, quod propter pacem, quam iis dedimus, affatim ad habitandum Guzaratum multitudo confluat in ea loca. Idem rex Badur anno non toto vertente, vt mutuam nobiscum pacem maiore pignore retineret, sanciretq;, itemq; vt nobis gratior & acceptior, dicto Nonio Indiæ Gubernatori vltro per litteras significauit, velle se certis conditionibus, quæ paci, & amicitiæ vtriusque nostrum expedirent, ipsam ciuitatem Dium mihi dedere: ita vt ea in posterum valido Lusitanorum præsidio teneretur: Ea re cognita, cum Nonius ingenti classe ad vrbem Dium accessisset, mox ea parte vrbis potissimum lecta, quæ portui, propugnaculisq; in mari extructis imminebat, arcem magna celeritate ædificare aggressus est: quam propediem absolutum iri confidimus. Atque fortissima ciuitatis parte, propugnaculisq; ipsis, tum maris, tum terræ omni tormentorum genere, bellicoq; apparatu instructissimis à regi traditis, nostroq; præsidio firmatis, in quibus & oppidi, & portus vires facile cõtinentur, arce etiam insuperabili à nostris iisdem in locis fundata, plane illud sequi necesse est, & nunc eam ciuitatem penitus in nostra potestate esse, & in posterum Deo bene iuuante sub nostra ditione perpetuo mansuram: ita Deo Opt. Max. fauente, citra vllum sanguinem, meorumque subditorum periculum, ea vrbe potiti sumus, quæ iampridẽ à felicis memoriæ patre Emanuele, nostrorumq; exercitu, magnis cum sudoribus impensisq; petita, nunquam tamen potuerat expugnari. Vnaq; opera tum rebus nostris Indicis securitatem, tum paci ornamentum, tum bello singulare perpetuumque præsidium comparauimus. Cumq; omnes fere Orientis naues, quæ per Indicum Oceanum mareq; rubrum vltro citroq; excurrunt, ad hunc portum necessario ferãtur, facile ex eo iudicare est, quicunq; tam celebris emporii dominus fuerit, eum nauibus totius Orientis quodammodo dominari oportere. Eodem tempore inter nostros, regemq; Cambaiæ conuentum est, ne Turcarum quispiam intra eius regni fines admitteretur, néue hospitio, commeatu, auxilioue quocunq; iuuaretur. Item ne per vniuersum regni Cambaiæ littus, vllũ Guzaratum nauigium bello aptum fabricare liceret: si quà ædificata, aut instructa, instruiue cœpta inuenirentur, ea in terram subducerentur. Postremo vt quæcunq; Guzaratum nauis è littore patrio nauigatura esset, ea priusquam solueret, à præfecto arcis nostræ, quæ intra Dium est, liberi commeatus diploma impetraret: alioqui eam nauigationem suo periculo facturam esse. Atq; vt mirabilis nostrorum fœlicitati cumulus adderetur, accidit per hæc tempora, vt Aimanus potentissimus Carmaniæ rex, vsque ad Indi fluminis ostia, aliarumque late regionum Septentrionem versus (nunc regem Dely vocant) & ipse impietatis Mahometanæ cultor, bellum Cambaiæ regi inferret, quod is affinem quendam suum qui ab Aimano transfugerat, reddere nollet. Quod vbi rex Badur intellexit, non ita multo post ingenti exercitu coacto, qualem supra memorauimus ex aduerso processit. Quamquam vero Carmaniæ rex equitum millia septuaginta duceret, qui more Parthorum sagittandi peritissimi, inter fugiendũ spicula dirigunt: peditum vero ducenta millia haberet. Tamen si statim Cambaiæ rex cum hoste confligere noluisset, dubium non erat, quin regem Dely primo impetu fuisset superaturus. Verum ille prauis consiliis Rumetanis præfecti sui, cui multum tribuebat, persuasus, cum se intra castra contineret, nec copiam pugnandi faceret: interim interceptis ab hoste commeatibus, diraq; fame atq; ex eo hominum equorumq; strage in exercitu sequuta, ad extremum fuga sibi cõsulere, ne in potestatem hostium veniret, compulsus est. Igitur cum fœda fuga, ac consternatio totis castris, ipsius regis fuga intellecta, oriretur, Mogores subito superuenientes omnia prosternunt, atq; occupant. Mogores ii sunt qui primum cum rege ipsorum, Carmaniam: deinde Ariam, & Drangianam, aliasq; vsque ad mare Caspium regiones (quas nunc regnum Dely vocant) armis occuparunt. Dicti Mogores vel à populis Persarum Megoribus, vel quod nunc Turcæ à Persis Mogores appellantur. Iidem tamen se ab extremis Scythis oriundos iactant: Regemque hunc Aimanum illius magni Tamberlani Scytharum Imperatoris, trinepotem prædicant. Certe gentem exercitumque Mogorum, cum multi Vzbequi, natio eiusdem generis bellicosa, aliique populi auxiliares, tum

magna

magna vis Scytharum, Tartarorumq́; comitabantur. Fugiens itaq; rex Cambaiæ cum matre, suisq; ac præfectorum, procerumque suorum vxoribus, magnaq; parte thesaurorum, diuitiarumque suarum, se ad Dium recipit. vtpote totius regni vrbem validissimam munitissimamque. Ibi hæc omnia, seque insuper tradidit in fidem tutelamque Nonii gubernatoris, præfectique nostri maioris. Et nunc, Deo volente, potentissimus, atque opulentissimus Indiæ citerioris Rex, cum arce regni, vxoribus, rebusque pretiosissimis, in nostra manet potestate. Constare arbitror ex his S. vestræ quãtum Dei Opt. Max. clementia, rebus nostris, totique adeo reipublicæ Christianæ incrementum sit adiectum. Quantus item aditus hoc tempore sit factus ad Christi veram fidem, per vasta illa Orientis, atque Indiæ vtriusq; regna longe lateque propaganda. Quod etsi temporibus meis & mea, meorumque opera, Deo adiuuante, accidisse mihi (vt par est) gratissimum esse debeat, tam prosperam, tamque admirandam rerum successionem inprimis S. vestræ fœlicitati acceptam referri oportet: cuius virtute ac meritis, vtpote Sanctissimi dignissimique Petri successoris, fideiq; orthodoxæ propagatoris maximi, breui temporis circulo factum est, vt tam in Africa quam in Asia, insignes Christianis victoriæ partæ sint. Ego autem Domino Deo nostro gratias summas ago pro tanta benignitate, quanta nos immeritos prosequi dignatus est: idemq́; à S. vestra totius reipublicæ Christianæ nomine fieri, & spero & opto. Cumq; ab ipsius pontificatus initio Christianus orbis nouis victoriarum accessionibus non mediocriter auctus fuerit, idque ipsum (vt dixi) iure optimo eiusdem S. vestræ summis virtutibus, perpetuoq; religionis affectui asscribi oporteat, omnes qui Christum profitemur sperare debemus fore, vt rebus per eandem inter Principes Christianos pacatis, & compositis, S. vestræ meritis, consiliis, virtute, autoritate, Dei religio magis magisq; floreat, & digna (vt par est) accipiat incrementa. Vt tandem veræ pietatis hostibus aut euersis, aut profligatis, idolorumque, & Mahometanorum impia vanitate deleta, crux D. N. I. C. in vniuerso orbe colatur, atq; adoretur. S. in C. Pater & D. noster. D. Omnipotens S. vestram diutissime ac felicissime augere, & conseruare dignetur, ad sui sanctissimi obsequii, sanctæ matris Ecclesiæ bonum & vtilitatem. Datæ Eboræ, die XX. Iulii, Anno D. MDXXXVI.

DIENSIS NOBILISSIMÆ CARMANIÆ SEV CAMBAIÆ VRBIS OPPVGNATIO, DAMIANO A GOES AVTORE.

DAMIANVS A GOES EQVES LVSITANVS, PETRO BEMBO SACROSANCTÆ ECCLESIÆ Romanæ Cardinali, S. P. D.

VID *tibi pro tua assidua erga me, dignissime Cardinalis, humanitate gratiarum referam, reperire nequeo, nec præsens tempus facultatem adfert, sed pensabimus aliquãdo pro nostra facultate. Nunc vero mitto id, quod gratum scio tibi fore, historiæq; nobilissimæ Reipub. Venetæ, quam cum maxima in futurum gloria, in manibus habes, forsan etiam non incommodum. Quantum delecteris gestis nostrorum Lusitanorum non me fugit, præsertim illis, quæ pro bono sacrosanctæ fidei nostræ geruntur. Id sane quod facis, vt bonus fidusq; Patricius Venetus facis, non ignorans antiqua nostratium cum vestris fœdera, amicitias, & beneficia hinc inde vicissim collata. Vtinam cæteri Christiani homines in tuam sententiam irent, & ex animo magis rebus nostris quam faciunt, fauerent ac opitularentur, quin vt omittamus opitulationem, saltem non officerent, ac tantum quod Rex nostrique cupiunt, ociosos se spectatores præberent, interim dum nostri cum Mauris Turcisq; strenue depugnant. Sed absint querimoniæ & infaustæ ominibus, & præsenti negocio incongruæ, ac quod in manibus est tractemus.*

VM agerem Patauii, vbi tua humanitate mire me totum deuinxisti, inter cætera, quæ ex Lusitania ad me perferebantur, accepi de bello Cambaico nonnulla, quæ (vt petisti) ex Lusitanica lingua in Italicum sermonem conuerti. Postmodum mors illius Regis Cambaiæ de quo tam multa ac miranda retuleram, insecuta est, à nostris enim ob proditionem, quam in Nunium à Cunha Protegem nostrum meditabatur, ex quadam triremi deiectus ante muros Dii fortissimæ ipsius Cambaiæ regni ciuitatis, à quodam nauta, hasta inter natandum perfossus est. Ex cuius cæde omnino ipsa ciuitas iam imperio nostro subiacet, id quod antea

facere reluctabatur, quamquam in eius faucibus littoris arcem munitissimam haberemus. Quare peracta nonnulla deinde intercapedine temporis, classis Turcica ad eandem ciuitatem appulit, vt nostros inde expelleret. Quam classem Imperator Turcarum innumerabilibus sumptibus in sinu Arabico instrui iusserat. idque maxime istius Regis quem dixi, adhortatu & opera, vt postmodum compertum fuit, & ex sequentibus latius intelliges. Iure autem belli ipse Turcarum Imperator Cayrum, cæterasque Sultani prouincias (vt nostri) occupauit, atque vna cum regno curam, qua perpetuo Sultanus angebatur, suscepit, nempe vt Lusitanos omni contentione ex India profligaret. Ad id materiam ex longinquis plagis colligi iussit, illamque sumptu inæstimabili ad mare rubrum vehendam curauit. Atque in Suezii portu eiusdem sinus, naues ædificare instruereque apparat, cui negocio Architectus quidam Genuens. præfuit, huius artis (vt fertur) peritissimus. Habebat etiam multos alios opifices Christianos, quos hinc inde muneribus pellexerat. Classi vero præfecit quendam Bassam Præpositum Cayri, nomine Solimanum, peritissimum exercitus ducem. Quæ autem classis sexaginta tribus triremibus constabat, in singulisq; triremibus viginti sex transtra, inter reliquas naues aderant sex Rostratæ, quas Galleones vocant, aderant quoque sex biremes, holcades duæ, actuariæ viginti, celoces quamplurimæ. Classis præterea instructa viginti millibus militum fuit, præter nautas & bombardarios, quorum quatuor millia Genicerorum, quos Rhomæos etiam appellamus, erant. Insuper armabatur classis maximo tormentorum numero, inter quæ erant quadraginta, quos basiliscos appellant, qui globum ferreum emittunt nonaginta librarum. Soluit itaque hæc ingens, & ad omnem naumachiam ornata classis Suezio, versus Indiam sub finem Iunii anni millesimi quingentesimi trigesimi octaui, & vt interceptis aliquot mercatorum nauibus, quibus commeatu oneratis, atq; ex eis nonnullis nautis ad remigium edoctis, (tyrannide triremibus damnatis) quinto Iulii Adenam contendit, quæ ciuitas adiacet freto sinus Arabici, & decimo quinto eiusdem mensis, ad quendam locum aquationi idoneum appulit, quadraginta millibus passuum distantem ab Adena, Ibidem ancoris fixis, Solimanus Bassa classis præfectus, literas Imperatoris Turcarum de pace ad Regem Adens. mittit, atq; ex aureo panno talarem vestem, legatisq; in mandatis dedit, Regi vt dicerent ipsum Turcarum Imperatorem classem illam ei dono mittere, quam suo imperio consiliisq; gubernari volebat, seq; ea de causa Indiam petiturum, vt Lusitanos inde excluderet, homines Mahometanæ fidei infensissimos, ad quam expeditionem se nihil aliud ab illo postulare, quam carnes & ligna. Quippe cæteris rebus atq; commeatibus classis abunde instructa erat. Hæc omnia Rex Adenensis (quanquam Regis tunc nostri Lusitaniæ tributarius esset, cui singulis annis, fœdere percusso ab Hectore à Sylueira, decem millia ducatorũ persoluebat) gratissimo animo accepit, legatisq; respondit, eius aduentum sibi peroptatum esse, cui libere omnia, tum ad classem, tum ad militẽ necessaria pollicitabatur. His spacio septem dierum transactis, ancoris, iussu Solimani sublatis ad portum Adenensem classis depulsa est, inibi sub ancora moram faciens, applaudentibus omnibus, tanquam verus amicus accipitur. Rex ad eum Magnates aliquot mittit, vt aduentui eius gratularentur. Qui ex mandato, Solimano significauere, gratissimum fore Regi, si in terram descenderet, vti ciuitatem sibi obtemperantissimam oculis cerneret, vbi pro dignitate atq; officio eum in sua Regia tractare posset. Ad hæc Solimanus. Dicite inquit Regi, me non despicere magnifica eius oblata, Veruntamẽ nausea sentinæ, & nauigationis molestia, ita adhuc me affligi, vt ante biduum nihil de me audeam polliceri. at vbi conualuero, recta ad eius amplexum proficiscar. Ita dimissis legatis, mox à tergo sequuntur trecenti milites, prætextu visendæ ciuitatis. Postea Solimanus, vt ad finem telæ, quam mente orsus erat, perueniret, familiarem quendã suum ad Regem mittit, indicans se scire militum insolentiam. Et quoniam ii trecenti qui per ciuitatem vagabãtur, nisi receptui canere iuberet, & vela daret, quod tum illi nefas erat, crederet se ad naues recipere non posse, Submissurum illico cẽtum veteranos, qui sua authoritate, reliquorum militum insolentiam cohiberent. His Rex, nihil mali suspicans, corporis sui atq; regiæ custodiam commisit. Sequenti vero die duo millia militum è classe dissimulata proditione ciuitatem petunt. Qui vbi ciuitatem perspectam atq; eius fortiora loca explorata haberent, veteranis se adiunxere, quæ res ilico animũ Regis perculit. Postero vero die ante diluculum legatus venit maioribus copiis instructus, qui Regem prætextu amicitiæ hortaretur, vt cum aliquibus suorũ magnatum, Solimanum adhuc ægrotum visat, atq; salutet. Id, tametsi periculum & insidias ante oculos ponere videbatur, coactus est facere. Itaq; ad Solimanum ducitur, cæteris militũ copiis in ciuitate iam pro prȩsidio remanentib. Is igitur prætoria naue ad Solimanum perductus, regia plane libertate in dicendo sic vsus est. Dic quæso Solimane, cur me tantum principem, Imperatori tuo, tibiq; deditissimum, ad te

ad te fraude,technisque tãquam maleficum, iussisti captiuum adduci?Cui Solimanus,superbia præsentis potentię elatus. Non te pudet,me Proregem potentissimi Turcarum Imperatoris ante ciuitatem tuam stationem facientem, per totum triduum non inuisere? Ad hæc Rex. Si Turcarum Imperator hic adesset,nec ego defuissem officio meo, nec ipse (ita vt est clemens) in me vteretur fraude,calliditate atque virulentia, qua tu modo vteris. Habes me modo in tua potestate, quod sane non euenisset, si phaleratis verbis tuis me, regnumque meum non commisissem. Est enim Adena ciuitas, quæ hostem armatum aperto Marte non metuit,at à fraude calumniaue quis præcauere posset? Satia te homo priuate,fortunæ casu ad honorem prouecte,sanguine regio,ab atauis regibus edito. Peribit modo(vti video)infidelis tyranni iussu, regium fidumque corpus, attamen virtus Adenensium,stirpsque eorum nobilissimorum Regum,nunquam te viuente peribit. Hac eum libertate vsum,extemplo Solimanus in antenna nauis suspendio tradi iussit, adiunxitque illi eodem supplicio quatuor Regni proceres, qui vna cum Rege ad colloquia vocati fuere. Id se in mandatis à Turca habere, eo quod Adenenses non solum fœdera iunxissent cum Lusitanis,sed etiam tributum soluerent, quam gentem & eorum socios prorsus ex India exturbare volebat. Post Regis necem ciuitas illa opulenta & pulchra, prædæ & cædi,nullo resistente,patuit. Sumpto deinde commeatu abnauigaturis,populum alloquitur,debere ipsos lætissimos esse, vindicatos scilicet à tyrannide Lusitanorum, ac proinde admonere se, vt fidem & obsequium Imperatori Turcarum seruarent, Domino proprio ac clementi,ipsorumque fidei vero cultori. In digressu vero duo millia armatorum pro præsidio reliquit. Deinde altum petens,cursum in Indiam instituit, in qua nauigatione octo vel decem biremes,atque actuarias naues,propter hyemis tempestates (est enim in illis prouinciis hyems eo tempore,quo apud nos æstas) amiserunt. quarum pars periit, pars fluctibus ad littus Indicum,Mallabarem versus est expulsa,quæ ab aliquibus nostris nauibus deprehensæ,partim interceptæ,partim euersæ fuerunt. Hæc autem quæ hactenus narrauimus, nostri à quibusdam Turcis,quos in ipsis nauibus viuos ceperunt,intellexere. Est vero Mallabar prouincia,in qua sita sunt Regna Calecutii, Cananorii, & Cochini, & alia. cuius littoris Regnorumque descriptionem in historia rerum Indicarum iam ab origine nostratium in ea loca aduentus luculenter, si Deo ita visum fuerit, sumus tradituri. Ita igitur nauigando Solimanus Dium pridie Nonas Septembr. cum classe sua appulit: & cum ad iactum bombardæ muris se proximum constituisset, exonerari circiter viginti magna tormenta iubet. Nostri par pari referentes,duas triremes Turcarum euertunt. Qua repentina clade consternati,subito illinc pedem retulere,& ad quendam fluuium sedecim millia ...suum d.stantem à Dio,cui nomen Marafabaris portus est,se recepere. Inibiq; expecta...e classem atq; militem prouinciæ Cambaiæ,quam occisus Rex ad nostros ex Dio pro...gandos,ante suam cædem in aduentum Turcarum curauerat parari. Mercatores atque oppidani subito se fugæ mandarunt,ita vt intra biduum ciuitas tota Dium facta sit deserta. Lusitani,qui iam soli per ciuitatem vagabantur,in arcem confugerunt. Dux arcis nomine Antonius à Sylueira,vir summo loco natus,magni animi,ingeniiq;(virtute vero & prudentia fratre suo Ludouico à Sylueira Comite à Sortelhano non inferior) omnia ad defensionem obsidionis necessaria disponit. Habebat milites Lusitanos septingentos,inter quos ducenti viri nobiles erant. Nihil deerat defensioni, præter bombardicum puluerem, cuius tantum sexaginta millia pondo habebat,& tria vasa pulueris manualium (vt vocant) bombardarum. Deerant etiam pro tãtis hostium copiis milites,nisi nostri suorum paucitatem virtute pensauissent. Interea loci,duo duces regni Cambaiæ,Solimano associati sunt, singuli cum quadraginta nauibus, remige & milite ad dimicandum optime instructis. Ecce adhuc alius dux terrestrium copiarum comitatus viginti millibus militum, nomine Coie Coffarus,natus matre Turca,& patre Christiano orto in Xio insula, cuius opificium fuerat,rimas nauium obturare. Fuerat autem hic Coie Regi Cambaiæ,dum viueret, dilectissimus. His copiis terrestribus naualibusque cum Turcis coniunctis, ilico Solimanus admoueri classem,& ante muros Dii,ad ictum bombardæ figi ancoram iubet, atq; subito ex nauibus quinq; millia militum præmittit,& centum quinquaginta tormenta bellica, inter quæ viginti basilisci erant,& quinq; alia,lapideum globum septem palmorum crassitudine eiicientia. Interim dum tormenta vehuntur, vnum in littoris arena submersum est, nec amplius apparuit. Cum primum in terram descendissent milites, ilico se exercitui Coie Coffari adiunxere. Sequenti die nullo adhuc timore territi, sed fiducia multitudinis elati, nullo ordine seruato,prope muros arcis aliquot domos,in quibus adhuc habebant nostri magnam frumentorum copiam veniunt deprædatum. Dux noster Antonius à Sylueira cum eos perspexisset in loco cædi commodo,tormenta aliquot directa in eam partem,qua

graſſabantur, exonerari iuſſit, quo ſtratagemate deſiderati ſunt vltra centum & quinquaginta, cæteri ſubito ſe ex eo loco receperunt. Extemplo Turcæ cum Coie militibus terreum aggerem prouoluunt, quæ moles inſtar montis paulatim magis ac magis foſſæ arcis admouebatur, & ſine noxa vlla hoſtes in proximo ſiſtebat, atque cõfeſtim latiſſimum vallum erexerunt, quod tignis bombiciſque ſarcinis, quas in ciuitate inuenerunt, ſuffultum, ab ictibus noſtrorum tormentorum aſſeruabatur. Super hoc erectæ ſunt turres octo, quibus arx à terreſtri parte cingebatur: Has muniuerunt omni genere tormentorum. Obſidione igitur inſtructa, viribus, machiniſque omnibus adhibitis, arcem tum à ſtationibus, tum à naualibus tentare cœperunt hoſtes, noſtri cõtra defendere. Habebant noſtri citra arcem in ipſa ciuitate turres duas, quarum vna in ſcopulis litoris iuxta arcem, altera vero in noua ciuitate quæ Rhomæum appellatur. Nomen inditum eſt Rhomæis, quaſi Rhomanis, vocantur enim in tota India Rhomæi ij, quos nos communi nomine Geniceros vocamus. His enim Rhomæis ſiue Geniceris Reges Cambaiæ hanc vrbem conſtruxere, eamque à veteri vrbe muro diſcluſerunt, quo mercatores, aduenæque ibi verſarentur, nec oppidani militum inſolentiis inquietarentur. Prima vero turris ſeruabatur quinquaginta militibus. Secunda autem ſexaginta: Erat vtraque munita omni re, & ad victum & defenſionem neceſſaria. Ab illa nouæ vrbis turri, cui ſexaginta milites præſidio erant, hoſtes laceſſiti, vt illa moleſtia liberarentur, ante eam vallum extruũt, ac duas turres, quod vt commodius facerent, ædes magnificas quaſdam, quæ turri adiacebant, ictibus tormentorum deiiciunt, atque ſubito turrim, machinis, tormentis, amphoris, & globis igneis petunt: quo certamine turris ab vno latere finditur, atque ruinam minari cœpit. Noſtrorum eo die deſiderati ſunt quinque, ex hoſtibus plures. Sequenti vero die, certamine redintegrato, vi tormentorum ictuum turris in duas partes ita fiſſa eſt, vt inoffenſe tela per mediam turrim euaderent. Qua re ab hoſtibus perſpecta, ſubito præmittunt duo millia ſelectorũ militum, vt turrim expugnarent, qui à noſtris non ſine magna eorum clade & dedecore repulſi ſunt. Dum hæc aguntur, tormentis arcis euerſæ ſunt duæ hoſtium triremes. Ex quibus ſolum tres Turcæ natando euaſerunt. Tres etiã aliæ triremes ita globis perforatæ fuere, vt niſi è veſtigio aliæ eis ſuccurriſſent, funditus periiſſent. Iam cũ viderent hoſtes ſpem defendendæ turris in noſtrorum animis magis atque magis vigere, ne ab ipſorũ globis maiorem cladem acciperent, ad eos legatos de deditione mittunt, eiſque vitam & bona ſalua pollicentur. Qua legatione audita, triginta eorum (labes Luſitanorum ſanguinis) ſe dedidere, qui violata à Turcis fide, in triremes vincti ad æternam ſeruitutem dati ſunt. Cæteri vero vt boni ſacroſanctæ fidei noſtræ propugnatores, repudiata conditione, aliiſque quod ſe infideliter deſeruiſſent, reprehenſis, dimicando & (vt viros Luſitanos decebat) multos Turcas interficiendo, omnes ad vnum occubuere. Dum hæc agerentur, Antonius à Sylueira, celocem ad Proregem Indiæ Nonium à Cunha expedit, qui tũc temporis Goæ agebat (diſtat enim Goa à Dio vltra octingenta millia paſſ.) In quo ſtatu res eſſent per literas oſtendit, puluerem tormentorum maxime deficere affirmat. Quæ celox à naualibus arcis ſoluta, claſſem hoſtium penetrans, à quibuſdam celocibus inſectationem patitur. Quarum vna cæteris agilior, & ſedecim millibus paſſuum antecedens, noſtram contendebat comprehendere. Noſtri vero, eam tanta diſtantia à reliquis ſemotam videntes, reflexo curſu recta obuiam tendunt, omneſque quotquot erant, dimicando interficiunt, excepto vno ex Apulia, qui à fide noſtra deſciuerat, quem ſecum captiuum duxerunt, ac celocem perforatam euertunt. Cum Goam appuliſſent, ſtatim ſe Prorex ad ſubſidium componit, celocem remittit, indicans ſe (Deo adiutore) breui forti militum & nauium manu adfuturum, & vt omnem caſum (ita vt prudens erat) infortuniumque præueniret, quippe totam claſſem ſubito, parare nequibat, ſedecim liburnicæ ſubito, ex arido in mare ducuntur, quibus ſingulis, nobilem & ſelectum ducem præfecit, & præter remiges & tormentarios, quindecim triarios milites vnicuique duci tradidit, quos omnes multis muneribus affecit, pluraque iis, ſi viui euaderent, pollicens, ſin minus, filiis, vxoribus, amiciſque ipſorum, omnia promiſſa ſancte iurauit conſeruaturum eſſe. Itaque omnes ilico ad iter compoſitæ, onuſtæque ſolummodo puluere & incendiariis funibus, quibus flammas bombardis iniiciunt è litoribus ſoluunt. Pridie vero Nonas Octobris acrius ſolito Turcæ arcem oppugnauere, terra marique operibus & machinis vndique inuadentes, quæ pugna vſque ad trigeſimum eius menſis diem ſemper magis magiſque recruduit, nihilque laxamenti datum obſeſſis, ſed noctes & dies continuata oppugnatio eſt, nec vlla tranſiit dies, qua non hoſtes in arcem exonerauerint trecenties, vel quadringenties ſua bellica tormenta. Adhęc ſingulis diebus noſtros extra arcem ad pugnam prouocabant, noſtri quamquam numero multo inferiores erant, virtute tamen eos ſuperare nitebantur

bantur

bantur, rurſus ac rurſus per arcis anfractus, ad vallum, & ad eorum turres vſque exilientes, cuniculis eos oppugnabant, plurimos interficientes. Interea temporis ex aſſidua tormentorum iaculatione, omnes arcis pinnæ turriumque collabuntur, ita vt noſtris ſuperne locus non eſſet, vnde tuto in hoſtes iacerẽt lapides, pila, aliaque tela. Poſtea vero vna ex arce turris ad imum vſque concidit, qua parte cum nullæ munitiones obſtarent, hoſtes omni adhibita diligentia, arcem ingredi omnibus viribus ſatagebant. Noſtri autem repugnantes trabibus, tignis, valliſque vallum pro defenſione diruti loci erigunt, propugnaculaque ſuper mœnia inſtruunt, quibus rebus noſtri vtcunque ſe tuebantur. Hoſtes enim omnem opem contra moliri, munitiones noſtras ſubruentes, viribus redintegratis, conabantur, globos, ſagittasque igneas in vallum demittere, ipſi etiam ſæpius ad vallum, noſtris acriter obſiſtentibus, perrumpentes. Quæ oppugnatio ſingulis diebus bis agebatur, mane & veſperi. Dux Antonius à Sylueira aſſiduam pertinaciam hoſtium conſiderans, in ruderibus collapſæ turris tabulatum, pro defenſione compactum erigit. A tergo illico ignem ex picea materia, aridiſque lignis ſtruit, qui magno incendio, noctu mane, veſperique ardebat, interdiu minime incendebatur, quippe ardor ſolis, & calor, combuſtæ materiæ ſatis per ſe ingreſſum hoſtibus intercludebat. Qui conſiderantes ignis rapidiſſimum ardorem, harpagonibus ferreis ad focum contendunt & omnem materiam, quam noſtri alimentis ignis tradebant, ea opera eripiebant. Antonius Dux contra alios harpagones excogitat, longiſſimis haſtilibus affixos, his Turcarum harpagones pari induſtria apprehendit. Turcæ igitur videntes ſe nihil proficere, ab hoc oppugnationis genere deſiſtunt. Nulla fuit dies poſt turris lapſum, quin ex noſtris quinque ſexúe ceciderint, præter vulneratos, & ab igne læſos. Ex hoſtibus (vt poſtea compertum eſt) ſupra ter mille deſiderati ſunt, vulnerati, & ab igne ambuſti quamplurimi. 13. autem Calend. Nouemb. ante ortum ſolis, ecce ſpeculatores noſtri aliquot magnas ſcaphas, quas barchas appellant, quæ remis agebantur, ante muros turris noſtræ, quæ quinquaginta militibus aſſeruabatur, vt antea diximus, ex arcis pinnis animaduertunt, præterea octo triremes, quæ naues omnes inſtructæ erant milite, ſcaliſque & aliis machinis ad turrim oppugnandam appoſitis. Dux arcis Antonius à Sylueira, ſubito ab illo latere, cui turris proximior erat, nonnulla magna tormenta iuſſit deportari, inibique ducentos arcubutarios, vt vocant, diſpoſuit. Ex quo loco cum primum hoſtes turrim oppugnare cœperunt ictibus tormentorum, quatuor ſcaphæ à noſtris euertuntur, atque iaculationibus ſclopetorum multi hoſtium interficiuntur. Milites vero quinquaginta, qui turri præſidio erant, fortiter reſiſtentes, multos interficiunt, ex quibus vnus tantum deſideratus eſt, duodecim vulnerati. Illo die cum nihil promouiſſent Turcæ, poſtridie fortiore militum manu reuertuntur, conſtipati triginta tribus ſcaphis, decem triremibus, & multis machinis oppugnationi accommodis. Milites qui deſignati erant ad muros turris conſcendendos (quorum numerus ingens erat) omnes veſtiebantur rubro panno, vt ex cæteris dignoſcerentur. Incepto autem prælio, mira arte ſtudioque turrim conſcendere conabantur. Rurſus ii, qui ex quinquaginta propugnaculo integri adhuc ſeruabantur, fortiter obſtabant, hoſtes de ſcalis, quas iam affixas muris habebant, præcipitantes. Præterea noſtri, ex arce opportunitate perſpecta, tormenta exonerant, vnamque triremem, & multas ſcaphas funditus euertunt, ex qua clade ferme omnes ſcalæ & machinæ dilaceratæ ſunt, quæ poſtea à noſtris ſuper aquas fluctuantes receptæ fuere, & in arcem comportatæ. Hoſtes videntes ob oculos præſentem ſtragem, mareque ſanguine ſuorum tinctum, atque multos læſos, & igne combuſtos, exanimati plane à certamine deſtitere, & de loco pedem retulere. Interea temporis aliquot noſtrorum ex arce ad oſtium, per quod ad mare itur, erumpunt, paruaſque ſcaphas conſcendunt, vt hoſtium ſpolia per aquas fluctuantia, exciperent, inter quæ tres milites Turcas, præter alios quos in ipſis aquis iactatos haſtis perfoderunt, viuos capiunt. Ex quibus Dux Antonius à Sylueira, nonnulla hoſtium ſecreta percepit. Illis duobus diebus interfecti ſunt plures quam octingenti Turcæ. Ex noſtris (Deo gratia) pauci fuerunt vel occiſi, vel vulnerati. Interim arx è ſtationibus Turcarum globis, ſagitiſque petebatur. Quorum valla tam propinqua erant noſtris muris, vt de turribus in ea ſphæras cupaſque noſtri deuoluerint. Triduum poſtea à Turris dimicatione Antonius à Sylueira, videns tempore pomeridiano, ex arcis muro hoſtes, ſiue ex laſſitudine, ſiue ex ſolis ardore, ab opere ſolito remiſſiores, quietique ſe mandantes, ſubito centum & quinquaginta ſelectos milites, per foſſæ ſecretiora loca emittit, qui tanta aſtutia & diligentia vſi ſunt, vt ad eorum vſque caſtra peruenerint; pluresque ducentis & ſexaginta hoſtium inibi occiderint, multoſque ſpathis, globulis, haſtiſque vulneribus affecerint. Denique toto exercitu commoto, & ad vim propulſandam conſurgente, in arcem ſe receperunt. Deſiderati ſunt ex noſtris inter innumerabilem

illam hoſtium promiſcuam cædem tantum tres, vulnerati fuerunt ſex. Eo die inuenta ſunt in foſſa arcis diuerſorum inſtrumentorum genera. quæ præterita nocte Turcæ ibidem repoſuere ad muros in ſequentem oppugnationem educendos, refodiendoſque. Qua re perſpecta ſubito Antonius à Sylueira ſub pluteis in ipſam foſſam quadraginta Arcubutarios producit, qui magnam cladem hoſtibus exilientibus inferebant. Itaque illa pars foſſæ defendebatur, nec in eam deſilire aliquis hoſtium ad tempus auſus eſt: Dum hæc aguntur, dux Antonius à Sylueira videns diſcrimen in quo verſabatur, ex arcis æſtuariis aliam celocem productam ad Proregem Nonium à Cunha mittit, ſubſidium implorat, affirmans (ita vt res erat) circiter centum milites iam periiſſe, ducentos vero aut vulneratos, aut igne ambuſtos eſſe. Quo nuncio accepto, Gratianus à Naronha, qui 3. Idus Septemb. in Indiam iam Prorex deſignatus appulerat, cui Nonius à Cunha iam ceſſerat loco, nolens amplius expectare claſſes, quæ in littore ad regionem tutandam Charmandelii & ſinus Perſici verſabatur, ſubito aliquibus nauibus, ex eis quas ſecum ex Luſitania duxerat, aſſociatis illis quas Nonius à Cunha ante ipſius aduentum inſtruxerat, ſe ad nauigationem componit: Nauium autem catalogus hic erat. Duodecim magnæ onerariæ, ſiue holcades, ſedecim roſtratæ, quas Galleones vocamus, quarum nonnullæ ingenti forma, & admodum validæ erant, viginti & quinque agiles naues, quas Carauellas dicimus, quo genere nauium ſoli Luſitani vtuntur, viginti & nouem triremes, habentes vnaquæque viginti & ſex tranſtra, quindecim actuariæ, & viginti celoces. hæ omnes ad dimicationem paratæ erant, atque ingenti numero tormentorum inſtructæ. Aderant & aliæ quæ commeatum ferebant. Habebat præterea præter nautas & remiges, milites Luſitanos quinquies mille, & nobiles Mallabares, quos Naiares vocant, octies mille in arte gladiatoria verſatiſſimos. Quibus cum copiis, ancoris ſublatis, Dium verſus nauigare cœpit. Nonius à Cunha poſtea illinc ſoluit, in Luſitaniam nauigaturus. in itinere vero, iniquo fato apud Caput bonæ ſpei diem ſuum obiit. Piſcibus, turgidoque mari eius cadauer, qui vltra decennium Imperium Orientis, nomine Regis ſui geſſerat, traditur. Quæ mors non illi fuit noxia, quoniam ſciebat ſe ad feliciorem vitam migraturum, ſed nobis Luſitanis. Etenim amabatur ab omnibus, & tanquam vnus regni oculus deoſculabatur. Antequam ex portu ſolueret Gratianus à Naronha, litteras Emanuelis à Brito ducis Chalii ciuitatis in regno Calequi ſitæ accipit, quibus ſignificabat aduentaſſe ad Regem Calecutii, celocem, cum legato Solimani Baſſę ducis Turcarum claſſis, qui à Mahometanis in ipſo regno agentibus, miris honoribus fuerat acceptus, præſertim à quodam duce ipſius Regis Calecutii Maomethano, nomine Paquemaquaro, qui eum ad Regem vſque comitatus eſt. In cuius conſpectu conciſa oratione ita orſus eſt. Rex inclyte, Solymanus Baſſa, à potentiſſimo, inuictiſſimoque Turcarum Imperatore, Prorex modo ſuper Indos deſignatus, te plurimum ſaluere iubet, indicans ſe hac ſola de cauſa, huc nomine principis ſui venturum, vt natione Luſitanorum deleta, ſi eius inſignia, fidemque ſuſcipere velis, nomen regnaque tua in immenſum dilatet. Hæc locutus, ei nomine Turcarum Imperatoris talarem ex aureo panno veſtem, Brachas, atque pileum in ſignum fœderis offert. Tunc Rex toruo, truculentoque aſpectu, inquit, nec moris nec conſuetudinis Imperatorum Calecutii fuit (vocant enim antiquitus ſe Reges Calecutii Imperatores) nec erit, dona accipere, ſed dare, nec Regna ſua peregrinis copiis dilatare, ſed propriis, atque expulſos Reges, regnis ſuis reſtituere. Proinde, nobilitatem aſtantem reſpiciens, Vos hunc proripite, eumque cum Duce Paquemaquaro, præcipitem in ergaſtulum protrudite, inibique ſtultitiæ, ſuperbiæque ſui Imperatoris, & ducis pœnas luant. Quare re geſta, ilico Rex legatos ad Ducem Emanuelem à Brito mittit, per quos pacem, quam frequenter antea violauerat, petit, eamque ſe ſanctiſſime deinceps culturum promittit, quam impetratam per omnes ſuæ ditionis ciuitates promulgari iubet. Quæ res omnibus noſtris & grata & perutilis fuit, præſertim tempore tam dubio, in quo ab ipſo, vt à vicino & potente hoſte potius erant expectanda incommoda, quam emolumenta. Eſt autem iſte potens Calecutii Rex nobis perſæpe infeſtus, raro atque tenuiter amicus, idque adeo propter infractam amicitiam inter nos, & Regem Cochini (ipſius antiquum hoſtem) à primis annis, ex quo noſtri Indiam inceperunt frequẽtare, initam. Eſt enim Cochinum oppidum, vnde totum regnum nomen capit, in quo Proreges Luſitaniæ Regis, diuturniorem ſedem habent, & inibi omnes naues in Luſitaniam, ſiue in alias prouincias proficiſcentes inſtruuntur. Hic igitur Rex Cochini, cum primum aduentum Turcarum in Indiam intellexit, omnes ſui regni nobiles, quos Naiares vocant, ad ſe accerſi iubet. Quibus congregatis, omnes in vnum eorum ſacratius templum (quod Pagodes nominant) venire edicit. ibi veterem fidamque Luſitanorum amicitiam in mentem eius redegit, commodaq; non tãtum ab ipſo peculiariter, ſed

à toto

à toto quoque regno accepta enumerat. Concioneque facta omnes ad vnum vſque iureiurando manus ſuper quoddam Idolum (quod pro ſummo numine habent) ponentes, ſe vnanimiter, ſanctèq; Luſitanis inſeruire, paratos eſſe affirmant. Qua fide à Rege perſpecta, illis totius Regni æraria communicaturum ſe pollicetur. Idemque parique modo fecit Rex Cananori. Hoſtes vero, vt ad hiſtoriam reuertamur, qui arcem Dienſem oppugnabant, videntes ſe nihil proficere, omni adhibita diligentia, alia ratione, aliiſue ſtudiis, eandem expugnare contendunt, aggerem producunt, & vallum aſſeribus, tigniſque, quoquo verſus veſtitum, quem tantæ altitudinis conſtituunt, vti ex eo facile erat intro proſpicere, & quæ noſtri agerent, ſpeculari. Hoc, quo illæſum aduerſus ignem tormentaque exiſteret, omni genere materiæ communierunt. Addunt pontes, aliaſque machinas, quibus in arcem deſcenderent. Hæc omnia à noſtris, quatenus fieri dabatur, perturbabantur. Tandem tertio Cal. Nouem. Turcæ proſpicientes ex omni certamine continuam ſibi cladem illatam, quaſi deſperatione deducti, ad extremam pugnam penitus ſe componunt. In cuius diei nocte, de ſecunda vigilia à noſtris, præter ſolitum, greſſus, rumor, & hominum è caſtris ad vallum accedentium, continui aditus audiuntur. Quod vbi animaduerſum eſt, magnis ignibus factis, proſpiciunt ingentia mancipiorum agmina ſcalas machinaſque in vallum comportare. Quæ omnia inde ad radices murorum, tacito ſuſurro, humi reclinata deponebant. Quæ inſolita ſigna ſatis indicabant acriorem ſolito dimicationem ſperandam eſſe. Qua re perculſus Antonius à Sylueira, milites omnes ilico conuocat, quibus fidem, natiuum ſolum, Regem, vxores, filios, parentes, amicos, patriæ longinquitatem, atque Turcarum perfidiam, paulo ante omnibus perſpectam, in mentem redigit, ſingulatimque ab atauis gentilitia omnium facta commemorat. Pro quibus omnibus deprecari cœpit, vti potius mori malint exemplo ſuorum maiorum, quam in manus cruentorum hoſtium ſe dare. Quo ſermone adducti omnes ad infimum vſque, ſacramento ſe obſtringunt, officio atque fidei ſuæ nunquam defuturos. Oratione autem finita, mox vnicuique, opus quod facere tenebatur, imponit, & quem quiſq; locum tueri deberet, indicat. Commeabant interea quotidie crebræ Solimani de deditione legationes, quæ non ſolum ab ipſo Antonio receptæ non fuêre, ſed ne auditæ quidem. Illa vero nocte noſtrorum oculi ſomnum minime accepere, nec vigiliæ diſtributæ fuêre, ſed vnuſquiſque de animæ ad ſuperos migratione, vel de vitæ deſperatione deniq; meditabatur, & omnia ad defenſionem inſtruebat, quatenus fieri poterat, & temporis ratio ferebat. Sub diluculum eius diei, quæ Calendæ Nouemb. erant, conſiderantur à noſtris, ſecũdum fluuium tacito remigio præterlabi quinquaginta magnæ ſcaphæ, quæ recta ad turrim, quam in faucibus litoris (vt dictum eſt) habemus, contendunt. Hæc (vt poſtea ſcitum eſt) ſimulabant hoſtes, vt noſtris illius lateris turris defenſioni incumbentibus, à terreſtri parte in arcem proruerent. Quarum cogitationum ſpe adducti hoſtes, militem in inſidiis à tergo valli tempore nocturno conſtituunt, vt citius noſtris inopinantibus proſilirent. Poſtea vero duodecim triremes arcem verſus, remigium facere conantur, ſimulantes arcis oppugnationem, & fluuii aſcenſum. At dux noſter Antonius à Sylueira, hoſtibus ſagacior, iubet vt à parte terreſtri, omnia diligenter obſeruentur, & quod à maritima, nemo in ſcaphas, nec in triremes ictum pareret, niſi ipſo imperante. Illucente die circiter tria millia hoſtium, ſubito clamore, atque tubarum clangore, in arcem irruunt, muroſque conſcendunt. At noſtri ſeſe fortiſſime obiiciunt, eoſque de mœnibus acri conflictu deiiciunt. Habebant illi multa vexilla rubra, viridia, & aliorum colorum, inter quæ vnum quadratum albi coloris erat, boum caudis ornatum, quod nomine Prophetæ ſui Maomethis geſtabant. Perſeuerauit hæc dimicatio ad ſpacium vnius horæ, quo tempore hoſtes à noſtris grauiter læſi fuere, quorum multi igne cuparum ambuſti, rabie quadam capti, in mare ſponte ſeſe coniiciebant, qui vel ab aquis oppreſſi, vel ex noſtris turribus arcubutorum ictibus tranſuerberati, ad vnum vſque interempti ſunt. Hac militum manu diſſipata, cui extante dimicatione, nullum ſubſidium miſſum eſt, ſubito alia ex caſtris, paulo imbecillior numero mittitur, virtute tamen exercitationeque longe præſtantior, quæ ſtrenue noſtros aggreſſa eſt. Milites etiam vt alii, vexilla diuerſorum colorum ferebant. Dux Antonius Sylueira videns hoſtium virtutem, & latus in quod impetum fecerant admodum infirmum, ilico Paium Rodricum ab Arauio, cui ſecundus locus à dignitate prætoria, in arce tribuebatur, iubet ex fortiore turri, cui præerat, ſe illuc celerrime transferre, vt locus ferme iam oppreſſus, ab ipſo defenderetur. Qui ſtipatus quadraginta militibus, & cæteris, qui locum defendebant, admiſtus, in hoſtes audacter inuolat, multoſque repellendo, feriendo, ac necando, ictu vnius arcubuti percuſſus, ſubito ad pedes ſuorum cõcidit, quod ducis Antonii auditui grauiſſimum fuit, attamen repente ad eundem locum ſubſidio mittit Emanuelem à Vaſquogoncelos, quem

triginta milites comitabantur. Noſtri vero iam in magno diſcrimine verſabantur, multi interfecti, ac complures icti, & igne læſi erant. Inter mortuos vero Martinus Vazeus Pachequus, & eius nepos Gabriel Pachequus, & Antonius Mentius à Vaſquogoncelos, & alii viri illuſtres annumerabantur, & ipſemet præfectus eius turris, in qua oppugnatio agebatur, quæ eadem illa eſt, quam prius oſtendimus ictibus tormentorum concidiſſe. Is igitur Emanuel vbi aduenerat, ſe noſtris miſcuit, ac ſimul conglomeratim impetum in hoſtes faciunt, eoſq; de turri ſuper quam diu ſteterant, magna ipſorum ſtrage deturbant. Interea temporis tormenta noſtra, tam in vallum & caſtra, quam in triremes, ac alias naues, quæ à parte maritima, turrim & arcem miris modis impetebant, exonerabantur quorum ictibus, & quaſi fulminibus magnam cladem hoſtes accipiebant. Pugnatum eſt vndequaq; ab hoſtibus, & quaſi corona in orbem dimicatum vſq; ad tempus pomeridianum. Quo conflictu cum à turri depulſi eſſent, ſubito duplicato numero, arcem aliæ hoſtium copiæ aggrediuntur, qui omnes Geniceri, & veterani milites Turcæ, & regni Cambaiæ erant, numero vero vltra ſex millia, in quibus reliquum ſpei arcis expugnandæ repoſuerat Solimanus. Dux Antonius à Sylueira, qui omnibus arcis angulis præſto erat, huc, illuc viginti tantum militibus circumſtipatus, audit hoſtes non ſolum arcem aggreſſos, verum etiam muros, atque turris repagula ſuperaſſe. eò dum omni celeritate feſtinat, ſuos, atq; hoſtes promiſcue non ſuper mœnia, ſed in ipſa arcis area dimicantes, vel potius tumultuantes, aut fluctuantes inuenit. Quo viſo, elatus animi magnitudine, voce ſublimi, inquit, Mei Chriſtiani, Luſitaniq; milites, mementote fidei, patriæ, parentum, mecumque corpora inſtar martyrum conſtanter pergite ſacrificare. His dictis, veluti leo ore cruore pleno, vibrato enſe, in medium cateruæ ſe protrudit, huc illucq; iter aperiens, ſuoſque veluti oues ex faucibus luporum eripiens, hoſtes, tanquam pilam, eo, vnde venerant, breui temporis ſpacio reiecit. Interim à parte litorali tormentis noſtris tres triremes euertuntur, vniuſq; puppis confringitur. Qua clade accepta, hoſtes à nauali oppugnatione abſtinuere, interim tamen terreſtre certamen magis magiſq; vigebat, & magna contentione iterum in noſtros impetus fit hoſtium. Deniq; extitit atq; perſeuerauit dimicatio hæc ad ſpacium quinq; horarum, eo modo, vt ſæpius noſtri ab hoſtibus ad extremum areæ repellerentur, contra hoſtes à noſtris reiicerentur ad turrim vſq;, per quam ingreſſi erant, quam ne tranſirent, duo hoſtium duces, à calce ad verticem vſque armati ad eius radices verſabantur. A quibus omnes ſui milites è turri deſilientes, aut aggredi eam recuſantes, ſpathis, quas vtraque manu gerebant, trucidabantur. Ii tamen à noſtris ex arcis pinnis, ictibus arcubutorum ſæpe petiti, tandem oppreſſi ſunt. Ab aliis etiam lateribus, in arcem pila, & globos igneos hoſtes deuoluebant, à quibus mire noſtri læſi fuiſſent, niſi prouidentia Ducis Antonii liberati eſſent, qui nocte pridiana, hoc timens, ſuper teſtudines turrium, maximam aquæ copiam infundere iuſſit. In qua noſtri verſantes, plantas pedum ab ardore ignis illæſas reſeruabant. Adeo promiſcua fuit hæc pugna, vt ex noſtris multi glande arcubutorum in hoſtem emiſſa arcubuto ipſo per capulum arrepto, capita hoſtium aſſiduis ictibus ferirent. Qua dimicatione, ſine aliqua intermiſſione durante, compertum eſt vnum tormentum quod camelum vocamus, vnum ſupra viginti ictus emiſiſſe. Arcubutarius erat, etiam inter noſtros, qui nonagies ſupra centum globos in hoſtem eiecit. Tandem, Deo fauente, nocteq; interueniente, prælium dirimitur. Hoſtes ſe in caſtra magna ſtrage accepta recipiunt, noſtris in arce non minore iuxta numerum clade affectis. Deſiderati noſtrorum eo die fuere ſeptuaginta milites, inter quos decem nobiles numerabantur, trecenti vulnerati, aliique igne tacti, ita vt duodecim tantum remanſerint à læſione immunes. Ex hoſtibus, vt apparuit, circiter tria millia ſupra quingentos cecidere, præter vulneratos & igne læſos. In quibus ſepeliendis, tota illa nocte, & die ſequente hoſtes incubuere, quod noſtri libere permittebant, nullo ictu tormentorum emiſſo, vt fœtore cadauerum carerent. Erat autem res incredibilis dictu videre diſiecta capita, cerebra, brachia, tibias, inteſtina, cæteraq; corporis membra, quæ in arcis foſſa proſtrata iacebant. Prælio finito, iam profunda nocte, Dux Antonius à Sylueira, cum vidiſſet hoſtes iam ad arcem expugnandam amplius non niti, nec ad eam aliquam machinam admouere, cuſtodiis diſpoſitis, omnes ſuos ſuperſtites cibo refici curauit, qui à cœna ſuperioris noctis, ad horam illam vſque integrum cibum non ſumpſerant, quod ſpacium erat ferme viginti trium horarum. Refectis autem iis, & vulneribus ipſorum religatis, mortuiſq; opere mancipiorum, quæ in arce captiua habebant, ſepultis, ſe nobilioribus, quas habebat, veſtibus induit, cæteroſq; itidem facere iubet. Quo facto, canere atque ſaltare inceptum, cæteriſque inſequentibus, magnum clangorem, & vocum, & tubarum per totam noctem excitant. Id quidem agebant, vt hoſtes crederent ipſos eo animo atque virtute adhuc eſſe, qua in principio dimicationis fuerant, inter quas choreas & tibiarum con-

centus,non risus aut cachinni, sed lachrymæ profluebant, hostias se futuras in proximum haud dubitantes, si denuo oppugnatio tentaretur. tandem finita saltatione iuratum est se in proxima dimicatione ea obstinatione animorum pugnaturos, vt si Turca loco potiretur, non antea pugnandi, quam viuendi finem facturos, nec vnquam passuros, vt viui in hostium potestatem venirent, cædibus & stragibus vltionem suæ mortis petituros, eamq; victoriam hostibus luctuosissimam futuram, nō enim se in spem vitæ, sed ad vindictam mortis certaturos. Interim nostris in huiusmodi saltationibus, & cantilenis impeditis, Dux certis hominibus, quibus maxime fidebat, iussit vt ex tormentis maritimæ parti adiacentibus, vbi semper minus (quippe latus illud natura erat munitum) imminebat periculi, puluis adimeretur, vt ex illo cupas ac globos igneos implerent, quo in sequentis diei dimicationem partem eam, qua arx terram spectat, munitiorem tutioremque haberent. Omni iam maiorum tormentorum puluere carebant, præter eum, quo cum tormenta instructa erāt, quo deficiente, nulla amplius spes defensionis erat. Hanc pulueris penuriam Dux Antonius semper penes se secretam habuit, paucissimis exceptis, ne ab aliquo mancipiorum ex arce fugienti, hostes eam intelligerent. Hac nocte quidā Venetus nauta, pietate veri Christiani affectus, se ad nostros furtim in arcem contulit, qui indicauit Solimanum ob ingentem suorum ac classis iacturam constituisse, nisi illo die, quo ter arcem tentauerat, eam superaret, castra amouere, nauesq; conscendere, & Meccham versus nauigare. Quod iam magis cogebatur facere, ob atrocem acceptam stragem. præterea narrabat. ipsum Solimanum mire succensuisse Coie Coffaro occisi Regis Cambaiæ Duci, à quo asserebat se circumuentum esse, qui sæpius & coram, & per litteras affirmasset, arcem minime firmam futuram aduersus ipsius potentiam, seq; vlterius habiturum omnes Reges Indiæ aduersus Lusitanos promptissimos socios. Nam illos vnanimi sententia ipsi pecunias ac copias venienti mittere constituisse. Quæ omnia falsa ac fraudulenta deprehendit. Sed & multa plura dixit bonus ille transfuga, quæ postea vera inuenta fuere. Attamen nostri pro temporis ratione, eius verbis non magnam adhibebant fidem, tametsi hæc audientes animo nonnihil refocillarentur, ac aliquid ab extrema illa desperatione remitterent. Proinde à suo opere non desistebant, vt si forte rursus hostes ad pugnam redire euenisset, se defenderent. Nocte præterlapsa, dieq; progrediente, hostes (vt prius dictum est) in suis medendis, & sepeliendis occupati fuere, nec ipsi à nostris, nec nostri ab ipsis petiti sunt. Sequenti vero nocte (Dei opera) ecce sedecim illæ Liburnicæ, quas Nonius à Cunha Prorex miserat, aduentant, quæ quatuor millibus passuum à classe Turcica adhuc distantes, ducum consilio, in vnaquaque quatuor luculentas faces erigunt, quæ ob noctis obscuritatem visum hostium quadruplo fallebant, existimantes, pro ignium numero, multitudinem nauium respondere. Hoc stratagemate vsi magna celeritate, clamoreq; edito, ac tormentis omnibus crepantibus, impetum in classem hostium faciunt, ac nullo incommodo accepto, arcis naualem magna omnium alacritate ingrediuntur. Quo insperato subsidio Solimanus longe plus perterritus, nullo seruato ordine, omnia tormenta, cōmeatum, castraq; integra relinquens, se eadem nocte, in naues cum suis contulit. Et tanta celeritate nauigare cœpit, vt orto sole, nullum eius classis vestigium appareret. Milites regni Cambaiæ hæc videntes, se extra insulam, fluuium tranantes, conferunt. Tantus fuit omnium terror ac timor, vt relictis plus millibus hominum vulneratorum, ac igne læsorum in castris, insuper millibus aliorum, qui prædandi gratia paulo ante ex castris discesserant, fugerint, qui omnes ad vnum postea ab incolis, vt nobis gratificarentur, & vt turpia in ipsos perpetrata facinora, vindicarent, trucidati sunt. Nostri ex ea pugna, ingentia spolia, præter omnia tormenta bellica, quæ circiter centum & quinquaginta numero erant, obtinuerunt. Fuga itaq; hostium facta, confestim Antonius à Sylueira, celocem ad Proregem Gratianum à Noronha mittit, eique res ibi gestas indicat, quæ illum cum tota classe, circiter centum & sexaginta millibus pass. tantum à Dio distantem iam inuenit. Quo nuncio exultantes, omnes gaudio magno affecti sunt, quamquam Gratianus doleret se hostes ante portum non reperisse, nec eorum classem oppugnare posse, atq; gloriam liberatæ arcis reportare. Nihilominus hæc dum accepit, extemplo versus mare rubrum cursum ea intentione dirigit, vt profugos hostes, aut terra aut mari aggrederetur.

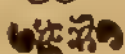

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARII TRES.

Serenissimo Principi Ludouico Lusitaniæ Infanti, Damianus à Goes, S. D. P.

IRVM *est, quam semper cum ætate accresant labores, & deficientibus paulatim viribus maiora negocia incumbant, siue id arcano quodam naturæ motu, Numinisq; imperio contingat, siue voluntate nostra id vltro suscipiatur, vix certum constitui potest. Mihi certe euenire video, quo propior ad senectutem vergo, eo plura offerri, quæ scriptis ad æternitatem commendari debeant. Ea enim sunt facta præclara nostræ gentis, ea magnitudo varietasque rerum, ea nouitas insularum climatumque, vt si denuo aliquis Homerus exurgeret: posset non incommode ex rebus Lusitanicis, & Iliados & Odisseæ argumentum non fabulose, sed ex vero componere. Sed hæc fortassis alias tentabimus. Nunc, quæ proxime acta sunt ad Gangem in tuenda arce Diensi, describere propositum est. Ex quo enim tua humanitas, Princeps clarissime, & in bello gerundo Dux strenuissime, nobis recitauit literas Ioannis Mascaregnæ Diensis arcis Præfecti, laureatas, & triumphorum argumentis plenas: non potui mihi imperare, quin arrepto calamo, ocioque excusso, eius rei commentarios conficerem. Quem laborem merito, fortasse ob nonnullas lucubratiunculas subterfugere potuissemus, quippe qui iam pridem emiserimus (quod mihi non ad iactantiam ingenii, sed ad testimonium laboris dictum velim) priorem illam Diensem oppugnationem, vbi in fine opusculi adiuncta est nonnulla diseptatiuncula cum Paulo Iouio viro disertissimo. Deinde fidem, mores, potentiamque AEthiopum (qui sub Ioanne Precioso) siue (vt nunc loquimur) sub Ioanne Presbytero degunt, scripto prodimus. In quo libello, vice Coronidis, deplorandam Lappiorum ad glacialem Oceanum degentium calamitatem, Paulo tertio Pontifici proposuimus. Præterea Hispaniarum vires, opes, fœcunditatemq; libro complexi sumus. Hisce commentatiunculis, licet quasi fatigatus rudem mihi, etsi non in perpetuum, saltem ad tempus postulare possem: tamen vbi noua gloria nostræ gentis de Turcis parta, meum animum denuo accendisset, in re noua nouum vegetumq; animum ad scribendum indui. Quod si nobis pro animi alacritate par ingenii vis & eloquentiæ copia suppeteret: melius sese proderet hominibus rerum gestarum amplitudo, quam fortasse alius aliàs præstabit. Nos contenti erimus, vt summa fide rem tradamus, vt, si lector non audiat ex nobis, quanta sit claritas magnitudoque istius victoriæ, animo saltem concipiat, & vtcunque imaginetur. Ceterum hoc quicquid est libelli, tibi dicatum voluimus, Princeps inclyte, cuius felici consilio, bellica hæc negocia domi forisq; rectissime tractatur. Quod sane iam antea satis te declarasse in Tunetensi expugnatione, omnibus compertũ est, vbi Carolo Quinto, cognato & sororio tuo, in difficilioribus negociis præsto semper adfuisti, & præsens tuam animi excellentiam, virtutem, & rerum bellicarum peritiam vniuerso orbi innotescere voluisti. Quum igitur id & à te & à clarissimis fratribus tuis Ioanne Tertio, inclytissimo Rege nostro, & Henrico Cardinale reuerendissimo agatur, vt æternum in India sit Lusitanorum imperium: non putaui hunc librum de rebus Indicis, tibi iniucundum futurum, præsertim si in mentem veniat, vt inter legendum necessum est venire, quam fortunam auspicium Regis, quas vires tua in bellis peritia, quid tutelæ, Cardinalis in prouidendo sagacitas, ad hanc victoriam contulerit, & quid in posterum iisdem effici & sperari posset. Accipias igitur sereno placidoque vultu hanc nostri deuoti pectoris operam, quod te facturum pro tua humanitate nequaquam addubito. Vale.*

DAMI-

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO II. COMMENTARIVS PRIMVS.

OLLATORVM beneficiorum, pluma leuior eſt gratia: contra, offenſarum memoria, tenax & diuturna, obliuionem non ſinit obrepere: nec tam expendit, iure ne an iniuria ſit læſa, ſed vulnus tantummodo ſuum adſpicit, & acri dolore ad vindictam, per æqua, per iniqua, contendit. Cuius rei euidens exemplum patuit in gente Cambaica, quæ à noſtris hominibus, multis affecta beneficiis, oppreſſa earum rerũ memoria, cladem (quam ſub Antonio à Sylueyra ſua culpa acceperant, dum Dienſe præſidium, cui ille per id tempus præerat, infelicibus armis tentant) quaſi acceptam iniuriam noua oppugnatione vlciſci ſtatuerunt: id quo melius ſuccederet, belli conſilia, quantum poſſent, tegere, arma opeſq; ad id clam comparare, vt imparatis vel per inſidias obreperent, vel aperto Marte, ex præparato grauius adorirentur. Sed Ioannes Maſcaregnas, cui arcis cuſtodia demandata erat, vir non minus ſagaci, quam forti pectore, omnia olfacere ac procul ſentire, eorum conſilia conatuſq; explorare, omnia pro temporis anguſtia comportare ac præparare, quæ ad vim hoſtium propulſandam neceſſaria exiſtimabat.

Author porro, conflatorq; iſtius belli, Coius Sopharus fuit, homo natione Italus, ſed qui ſpreto Chriſtiani nominis ſacramento, Mahumeticæ ſectæ ſe addixerat, dux veteranus, ac inprimis belli peritus, conſilio manuque promptus, cuius mentionem in ſuperiori oppugnatione Dienſi fecimus. Hic adoleſcentem Mamudium Sultanum ad arma inſtigare, nec ſinere eius animum, à commemoratione occiſi ad Dium auunculi, conquieſcere. Fuit autẽ is, Baduris Imperator Cambaiæ. Non debere eius manes inultos relinqui, & eius (vnde regnum acceperat) mortẽ negligi, pertinere id ad ipſius ignominiam & familiæ dedecus, ac totius gentis infamiam: exiguam manum Luſitanorum, facile poſſe per bellum finibus excuti: Indignum prorſus, maximum regem premi ſeruitute alienigenarum, dominatum conſpicere in regia, regnum deniq; & religionem in periculum venire: ſe, quicquid haberet virium, quæ profecto exiguæ non eſſent, libenter huic bello aſſociaturum. Vincitur hiſce admonitionibus iuuenilis animus, ac de ſententia ſuorum, bellum decernit, belliq; ſumma Sopharo commendatur. Is clanculum, partim ex regiis opibus, partim ex ſuis, magnos exercitus cõparare, neq; ius religionemq; fœderis, initi ab interfecto Badure cum Prorege Gratiano Noronha, quicquam curare. Principio igitur finitimos reges legationibus ad ſocietatem vocare, ſpeſq; periculaq; oſtentare, quorum pleriq; noſtrum imperium peroſi, arma iungunt, alii magna promittunt, alii ſe integros ad euentum belli ſeruant.

Quæ dum maximo ſilentio ex vtriuſque conſilio aguntur, fingit Sopharus Dienſium ciuitatem ſibi ab Imperatore Mamudio dono datam eſſe. Quæ res eo veriſimilior videbatur, quod & alia in ditione Cambaiæ oppida, vel gratia vel precio obtinuerat, è quibus vnum eſt Surrato, munitiſſima ciuitas ac propemodum inexpugnabilis: ideoque intuenti reliquam eius viri amplitudinem & gratiam, abſurdum non videbatur, tale donum in virum tantopere apud ſuos excellentem, collatum fuiſſe. Cuius impetratio ideo facilior apparebat, quod ea ciuitas ſubinde nunc Turcarum, nunc Luſitanorum armis expugnata, incerti fluctuantiſque dominii eſſe videbatur: ſpeſq; erat, ſi Sopharo tradita fuiſſet, eius induſtria & viribus facile contra alienas opes defendi poſſe. Rebus ad iſtum modum conſtitutis, Sopharus literas ad Ioannem Maſcaregnam mittit (cuius amicitia valde familiariter vtebatur) de ſua felicitate, tanquam inde magnopere gauiſurum: indicabatque, ſe iam non animo tantum, ſed corpore quoque cum amico ſummo coniunctiorem fore. Simul Legatis opera data eſt, vt vires noſtras copiaſque explorarent, hominemque orarent, vt ipſius pace liceret aliquot cohortes in vrbem introducere, vt in rebus nouis ea manu ſibi principatum confirmaret: populumque in officio contineret, ne vel contra ſe, vel contra Chriſtianos aliquid molirentur. Ipſe interim clam militem accerſere, bombardaſq; noctu in vrbem conuehere: Maſcaregnas cõtra rem frumentariam expedire, neceſſariaq; in arcem comportari iubere, Luſitanoſq; qui in oppido agebant, clam admonere, vt commea-

tum & quicquid haberent, vna ſecum in arcem deueherent. Dum igitur inſidiæ altrinſecus vel inſtruuntur, vel cauentur: nuncii aduenientes referunt, totum regnum Cambaiæ eſſe in armis, ingentes exercitus cogi Arabum, Abeſſinorum, Phartachorum, Mogorum, & Turcarum, ad quadraginta millia: machinas item bellicas bombardaſque omnis generis, inter quas erant quinque baſiliſci, (vaſtæ id magnitudinis tormentum) ad arcis expugnationem comportari. Maſcaregnas contra (vt eſt homo rei militaris peritus) omnia diſſimulare, ac per litteras Sopharo gratulari, quod Regi ex merito charus eſſet: ſe probe cognoſcere, quæ ipſius eſſent beneficia in regnum Cambaiæ, ac inprimis gaudere, ipſius virtutes debitis præmiis, ſi non ad plenum, (nam maiora eſſe illius merita) ſaltem aliqua ex parte compenſari: De milite in oppidum introducendo, ſe illius iuri non intercedere, tantum caueret, ne id ſibi Chriſtianiſque pernicioſum eſſet. Cæterum, vt de tempore conſtet, acta ſunt iſta ſub finem Martii, Anno 1546. Paucæ igitur cohortes palam, cæteræ clanculum in vrbem intromiſſæ ſunt. Menſe Aprili maior adhuc copia armatorum ſuperuenit, quorum pleriq; Turcici generis erant. Enimuero iam Sophari animo res matura videbatur, neque differenda vlterius initia belli, dum hyemis intemperie, quæ per ea tempora ſæuire incipit, nulla ſubſidia Chriſtianis à Prorege Indiæ ſummitti poſſent. Maſcaregnas autem (magis ac magis ſe quotidie aperiente bello) de hoc tumultu, ſumma celeritate ad Ioannem Caſtritium Proregem Indiæ (qui id temporis Goæ agebat) nuncios mittit, vt cognoſceret, quo in metu res conſtitutæ eſſent: ſe contra tantam vim non niſi ducẽtos quinquaginta milites in præſidio habere. Eadem indicantur Hieronymo Meneſio, & Antonio Soſæ, Bazaini & Chaulii præfectis. Liburnica quæ eos deueheret, ad id negocii expedita, ſimul in mandatis datum, vt commeatum quem hoſtis ex illis locis deuecturus eſſet, interciperent, ac naues ea cauſa illuc miſſas retinerent. Sopharus porro quinq; millibus, Turcarum, Abyſſinorum, aliarumq; gentium vrbem ingreditur: quem circiter triginta millia latomorum, calonum, lixarum, cæterorumq; qui Caſtrenſibus vſibus mercenariam operam præſtant, inſequebantur. Aderat etiam Rumecanus Sophari filius, quem Rex Mamudius bombardarum omnium, machinarum, tormentorumq; negociis præfecerat. Statim igitur ab ingreſſu ſuo nuncios ad Maſcaregnam mittit, orans, ne de ſubito eius aduentu, copiiſque militum, aliquid ſiniſtri opinaretur: rebus duris & regni nouitate ad talia conſilia compulſum eſſe, ægre ferre oppidanos mutationem principis, nec imperium ſibi in tanta maleuolentia, ſine armis tutũ eſſe poſſe, ipſumq; adeo ſcire, q̃ ſcelerata ingenia incolarum eſſent, quam prona ad ſeditionem: Teſtari igitur illius conſcientiam, orareq;, ne, quod pro ſe neceſſario faceret, contra amicum feciſſe crederetur: Se inter bonas ſuas fortunas, hanc pro ſumma computare, quod tam charum caput, iam non ex longa intercapedine, ſed de proximo viſurus eſſet. Quod ſi per ſuſpiciones à colloquio arceretur, ipſum tamen experimentis cogniturum; quod fortaſſe iam perſuaderi non poſſet: ſcilicet, quam ſanctum illi ſit ac religioſum ius veteris amicitiæ.

At Maſcaregnas his nunciis auditis, tametſi doli non ignarus, diſſimulatione tamen pro tempore vtendum arbitratus, Simonem Pheum virum ſolertem, prudẽtemq; ad eum per ſpeciem gratulandi mittit, ſibique aduentum eius gratum eſſe, cauſamq; tanti ſatellitii probam videri renunciat, ſeque nunc auide expectare, vt deſiderata toties familiaritate, iam nunc deinceps multo frequentique vſu ſeſe explerent. Sopharus hominem magnifice excipit, exceptumque cum iis mandatis remittit, vnde nihil præter cauſas belli affectare videbatur: in fœdere eſſe ſcilicet, quod Mamudius cum Prorege Gratiano Noronh percuſſerat, vt liceret murum excitari ex aduerſo arcis, qui iniurias militum præſidiariorum ab oppidanis intercluderet, quo quieſcentibus hinc inde offenſis, pax bona conſeruari poſſet. Tentandam eſſe quidem eius muri ædificationem, ſed armis Emanuelis Soſæ opus prohibitum fuiſſe: nunc cupere ſe, quod ex fœdere liceret, bona eius gratia abſoluere: Sin ſecus animatus eſſet, ſe contra vim arma oppoſiturum. Ad hæc placere ſuo Regi, vt liberum ſit ius nauigandi, tam in rebus exportandis, quam aduehendis, & vt cuique integrum ſit, merces ſuas deferre quo vellet, neque eiuſmodi commeandi authoritatem à Luſitanis petendam eſſe: Non enim regem potentiſſimum eam indignitatem ſeruitutis amplius ſuſtinere poſſe: ſcire Luſitanos, quæ vires eſſent eius imperii, ipſum tamen potius per gratiam ab illis petere, quod armis obtinere poſſet: proinde ne grauarentur amicitię dare, quod neceſſitati fortaſſe dandum eſſet. Magnificare Regem Luſitanos, ac dempta ſeruitute amaturum quoq;, ſociumq; ad omnes neceſſitates futurum: alioqui ius ſibi armis ereptum, armis quæſiturum eſſe. Viderent igitur, ne, dum iniqua retinent, omnia amittant: ſe hoſte, omnia circumcirca hoſtilia futura: ipſos eſſe intercluſos hyeme ab omnibus ſuorum ſubſidiis, manum exiguam eſſe intus in arce. Hæc ſe denunciare regis ſui nomine, ſe (quod amici

amici eſt) Maſcaregnam admonere, ne bellum pernicioſum in ſe ſuoſque excitet: vitaret eam flammam, quæ ſemel exorta, Luſitanicas res in India in cinerem abſumat. Quod ſi æqua negentur, Deos hominesque teſtes facere, ſe inuitum, ruptis fœderibus, ad bellum cogi: proinde faceret ipſum quamprimum certiorem, vt quod in manibus eſſet quamprimum conficeret. Maſcaregnas, ad Sophari poſtulata, optimum quemq; vſu & ætate prudentiſſimum, in conſilium adhibet, de quorum ſententia tale reſponſum per Simonem remittitur: Ea quæ ad innouandas vel mutandas pacis leges ſpectarent, ad ſe ſuamq; cognitionem nihil pertinere: proinde ab ipſo ea petenda non eſſe, ad quæ concedenda nullum ius haberet. Solummodo id imperio Proregis ſtatui poſſe. quod ipſum pro diuturna cum Luſitanis conſuetudine minime omnium latere poſſet; rogare igitur, vt Mamudius legatos ſuper ea re ad Proregem mittat, nec ante reſponſum (quum dubium ſit, an quod velit impetraturus ſit) arma moueat. Proregem id temporis Goæ agere, neq; longe diſtare, non longam in medio moram futuram. Quod ad muri ædificationem pertineret, ſe mirari, quur cum tanta manu ad hoc negocii à Mamudio ſit miſſus: Poſſe enim eius rei curam quæſtoribus vrbis committi, quibus ne ipſe quidem ſuam operam ſubtracturus eſſet, modo iis locis conſtruatur murus, quibus inter Mamudium & Gratianum cõueniſſet. Quod ſi deſignati limites obſeruentur, recte illum facturum: ſin vel duos digitos vltra fundamẽta opus promouerit, ſe non ſolum illi, ſed ipſi quoque Imperatori Mamudio impedimento futurum. Verum vt conſtaret, quantopere abhorreret à cauſis belli, fœderibuſque violandis, ſupereſſe exemplar ſcriptarum de pace legum, idq; ſe nunc ei per Simonem legendum mittere. Simon igitur cum iſtis mandatis in caſtra venit, antigraphumque Sopharo in manus offert. Quod quum ille legiſſet, ſtatim cum magna animi vultuſque indignatione in plurimas partes diſcerpſit, Legatumque contra ius gentium in vinculis aſſeruari iubet, neque vlterius oppugnationem differendam cenſet: quocirca ad vigeſimam primam mẽſis Aprilis, magna vi arcem aggreditur. Dienſis autem arx rupibus & cuneata fronte in littus procurrit, ab vna parte fluuio, ab altera vero ſinu maris alluitur: Reliqua aditum habent ab oppido, qua validiſſimis aggeribus foſſiſq; quaquauerſus à fluuio ad mare vſq; cingitur. Porro in fluuii alueo turris munitiſſima conſiſtit, eoque inexpugnabilior, quod, niſi ſummo & incitatiſſimo maris æſtu, adiri nequeat, tum enim tenues vndas ad arcem perferri. Difficultatem loci ea quoq; parte bombardæ adiuuant, quæ hoſtilem claſſem aduentantem, facile crebris iaculationibus deprimant. Ex alio vero latere, limoſo ſolo & humili aqua circumcingitur, vt neq; pedibus, neq; nauiculis, immo ne lembis quidem poſſit adiri. Inter medium arcis turriſq;, ſpacium ſolummodo nauigationibus idoneum eſt, ſed obnoxium vtriuſq; munitionis bombardis.

Ab ea igitur parte, qua demonſtrauimus arcem ad oppidum reſpicere, & perpetuo dorſo continuari, quæ ſola obſidioni opportunior videtur, ſumma vi Sopharus oppugnationem tentat, ac in tumulo arci vicino, (ex quo maxima ipſius pars arcis conſpicitur) ex congeſtu aceruiſq; lapidum, ſine calce vallum miræ craſſitudinis erexit, & ad imas operis radices, apertis inibi feneſtris relictis, bombardas appoſuit, ſuperne propugnaculum iſtud corona pinnarum amplexus eſt, iuſtoq; præſidio protinus inſtruxit, & vt tutum ab iniuria noſtrorum iaculorum aſſeruaret, goſſipinis ſarcinis vndecunque muniuit. Quo opere ingenti feſtinatione intra vnam noctem confecto, albente iam in diem cœlo, arcem omni genere telorum oppugnare cœperunt.

Dum hæc aguntur, Ioannes Maſcaregnas ſeruos, mulieres, ac pueros, militari operæ inutiles, nauibus quorundam mercatorum Luſitanorum, Bazainam & Chaulium euntibus, auehendos tradidit. Naues item duas (quas Indi Catures vocant) ſumma celeritate armari iuſſit, vt oram maritimam legentes, hoſtes commeatu prohiberent. Quæ mandata impigre facientes, obnauigatis littoribus, non longo deinde temporis ſpacio reuerſæ, etiam in hoſtium oculis quatuordecim naues, mercibus & commeatu onuſtas, intercipiũt. Quo, factum eſt, vt iniquiore multo annona aduerſarii vterentur. Et vt res ſuo ordine, certiſq; functionibus ageretur: arcis ſtationes Maſcaregnas hoc pacto diſtribuendas exiſtimauit. Ioannem Almeidam turri & propugnaculo diui Iacobi (quod in ſuperiori oppugnatione, crebris Turcarum iaculationibus corruerat) tutorem aſſignauit: Lodouicum Soſam, turri D. Thomæ: Ægidium Cottinium, turri D. Ioannis: Antonium Pezannam, turri D. Georgii, quæ ſupra nouam arcis portam ſita eſt: Ioannem Verzeanum, meſopyrgio minori: Alphonſum Bonifacium, turri, quæ D. Iacobi propugnaculo imminet: Antonium Rodericum regium quæſtorem, meſopyrgio maiori: Antonium Fræium legatum, turri ſupra veterem portam ſitæ: Singulis ferme iſtorum, ad ſtationum cuſtodiam, viginti traditi milites ſunt. Nam tunc temporis arci maiores defuêre copiæ, &

militum inopia ſummopere laborabatur. Præfecti autem iſti, ea quæ ad arcis, ſuarumque turrium defenſionem pertinere exiſtimabant, ſumma cura & ſtudio pro virili die noctuq; faciebant. Eodem tempore paulo ſupra illud vallum, quod hoſtes excitauerant, non minori firmitudine aliud quoq; verſus mare excitârunt, cui etiam aliud ſimile adiicitur: eoque flexu anfractuq; murus deducitur, vt opus magis labyrinthicum, quam alterius generis eſſe videretur. Idque eo factum eſt, vt ſeptis illis flexuoſis à noſtrorum telorum iniuriis protegerentur, Et quamquam noſtri hoſtium conatus omni perſeuerantia contentioneq; impedire contendiſſent, nihilominus eo muro curuo ſinuoſoque progreſſi ad manus iactum, proxime arcis mœnia conſiſtunt.

Inde ex congeſtis lapidibus aliud opus conficiunt, tredecim pedum craſſitudine, ſed à tergo validiſſimo aggere ſuffultum, quod à ripa ad ipſum littus deducunt, caſtelliſque communiunt. Inde (vt loci natura ferebat) ex caſtello in caſtellum continuatis munitionibus, arx penitus vallo circumdatur, in iiſdemq; caſtellis omne telorum bombardarumq; genus imponitur. Itaq; opere finito, acrius ſolito arcem ſæpe tentabant. Interea Mamudius Regio comitatu ſtipatus, ciuitatem (operis viſendi gratia) ingreſſus eſt. Dum hæc ab vtraq; parte agebantur, per exploratores certior fit Maſcaregnas, decreuiſſe Sopharum, turrim quam noſtri in fluuio, vt demonſtrauimus, ſitam habent, inuadere: collectis ad id ratibus, vna cum naue oneraria perquam magna, cuiuſdam ſectę Mahometanæ mercatoris, quam in portu ad eos vſus retinuerat. In qua tabulatum eius altitudinis, quod turris ſupremum tabulatum æquare poſſet, extruere curauit, quod circumquaque pluteis (vt noſtrorum iacula repelleret) ſic confirmauit, vt niſi ſumma ope expugnari poſſet. Re cognita, Maſcarenas Iacobo Lacteo, quem nauibus illis duabus, quarũ antea meminimus, prę fecerat, negocium committit. Is maximo ſilentio, tacitoque remigio oppidum verſus naues ſuas noctu eduxit. Verum antea quam immineret onerariæ naui, quam incendio delere propoſuerat, aquarum ſtrepitu & murmure, quem remi excitabant, cauere non potuit, quin inſidias ſuas excubitores hoſtium perciperent. Quare clamore ſublato, totus exercitus in armis proſiliuit. Id quum à noſtris eſſet animaduerſum, celeri curſu in nauem impreſſionem faciunt, ignemq; iniiciunt. Sed quum incendium ex voto non ſuccederet, & hoſtes impetum in noſtram claſſem facere conarentur, viginti circiter milites ex noſtris hoſtium nauem conſcendunt, funibuſque ancorariis præciſis, remulco, vno ſolo milite læſo, nauem ipſam ereptam (hoſtibus contra nitentibus) ante arcem deducunt, ibiq; igne iniecto, penitus abſumunt. Quæ res Sophari animum non parum fregit. Nam propoſuerat eam turrim antea capere, vti facilius arcem, loci eius commoditate adiutus, expugnaret. Neque ſane temere eius rei concepta ſpes, quoniam capta turri illa, ſubſidiariæ noſtræ naues ad arcem appellere, non niſi cum ſummo diſcrimine & labore valuiſſent. Hæc ea nocte, quæ diem Paſchæ Seruatoris noſtri præcedit, acta fuêre. Noſtri igitur, dum de redempto humano genere ſalutiferum diem, & iam de hoſtium clade lætum feſtiuumq; miris gaudiis ouationibuſque celebrauêre, ſpe omnino erecti ſunt, tanquam in cæteris quoque victores futuri. Quum igitur negocium in eo ſtatu eſſet, & perſeueranter hoſtes in arcem impetum facerent, idque non ſine vtrorumque clade, ob tormentorum aſſiduam iaculationem, & hyeme inſtante noſtri de ſubſidio ferme deſperarent, decima octaua Maii, Proregis filius natu minor Ferdinandus Caſtrius, cum octo minorib. longis nauibus (incolæ Catures vocant) difficilioribus vſus tempeſtatibus, ante portum apparuit. Nauium præfecti, Georgius Vaſcogoncellus, cui duas ex eo genere nauium Prorex ad littus Cambaicum explorandum commiſerat, Franciſcus Almeida, Petrus Lupius Soſa, Antonius Cugna, Diodocus Siluius, Diodocus Reinoſus, cognomento Soto maior. Quibus appulſis, fruſtra ſe obiiciente hoſte, per pſeudothyrion ſiue clancularium oſtiolum, quod in minori brachio muri adapertum fuit, nullo accepto damno, læti in arcem, cum ingenti omnium gaudio, recipiuntur. Poſt quorum aduentum, militem iubet Maſcaregnas recenſeri. Inuenti ſunt ferme quadringenti quinquaginta, omnes fere illuſtri loco nati, manu ſtrenui, & ad vſus bellicos ſatis commode inſtructi. Pro copia igitur auxiliorum, plures ſtationarios ſingulis locis deputat, omnibuſque quid agendum ibi, quaue ratione excubandum eſſet, exponit. Poſt Ferdinandi Caſtrii aduentum, Mamudius & Sopharus naues inſtruunt, quibus, ne aliud ſubſidium ad arcem accederet, prohibere nitebantur. Hæ aliquot ex noſtris commeatum in arcem deportantes, interceperunt: nonnullas etiam fugæ ſe mandare coëgerunt. Verum huic hoſtili claſſi, ingruente iam atque adeo ingraueſcente hyeme, neceſſarium fuit portus obſidionem relinquere, vt ſubducta in terram, à procellis tuta eſſet. Superius demonſtratum eſt, Mamudium Cambaiæ regem, muro abſoluto, turribus valliſq; conſtructo, operis viſendi cauſa in oppidum veniſſe. De cuius aduentu certior fit Maſcaregnas, per

per captiuum quendam, quem sex milites nostri à Ferdinando Carualло, præfecto illius turris quæ in fluuio est, ad hostilia castra exploratum missi, in ipsis aggeribus interceperunt, quare ob aduentum regium ingentia signa lætitiæ, bombardarum tonitru, tubarumque classico edita fuêre. Rex autem vigesima quinta Iunii, mane ante solis ortum, oppidum ingressus est. Qua hora tres iustæ magnitudinis testudines, nostri super hostium vallum erectas, dubiis oculis vtcunque animaduertunt, subterque eas ingentis formæ basiliscos tres, munitiones quoq; ac castella quoquo versus ad confligendum, noua ratione composita. Quibus vix, dilucescente crepusculo matutino, plene cognitis, confestim hostes ad turres diuorum Thomæ, Iacobique, & ad murum iisdem turribus interiectum, effusissima glandium iaculatione contendunt. Mascaregnas autem, quum quorsum ii animum applicuissent, animaduertisset: eas turres vna & murum, intrinsecus aggeribus validis obuestiri curat, turrique diui Thomæ, quam cuniculatim suspicabatur hostem euertere constituisse, transuersis cuniculis, incredibili labore industriaque succurrit, ac ex ipsa turri hostium testudines, basilisci leonisque ictibus impetere iussit. Quæ res summum detrimentum aduersariis intulit. Veruntamen ad quinque dierum spacium, iaculatione hostium continua, telorumq; assiduitate concussa turris Thomæa, tandem finditur, pinnæq; Iacobææ ferme omnes mutilatæ. Neq; id tamen sine hostium exigua noxa. Nam qui turri D. Thomæ præerant, hostium duobus basiliscis deturbatis, tertium in partes frangunt. Nec id rursus absq; nostrorum periculo factum, quum nullo intermisso tempore, in ipsam turrim tanta globorum copia deuolueretur, vt ex iis qui stuppam ignitam bombardis admouent, nemo præ metu id ad muneris se præsto exhibere auderet. Neq; id mirum, quum tanta dexteritate hostes ineuitabilib. ictibus iacularentur, vt si quem nostrorum ad bombardarum fenestras intuerentur, subito quinque sexúe globos recta in illum coniicerent. Præterea tormentum quod in sublime globos euomit, (mortarium, vulgo dicitur) tantæ erat magnitudinis, vt glandes torqueret octonum in ambitu palmorum. Hoc è regione turris D. Ioannis, loco decliui collocauerunt. Huius impulsu & concussione tantus terror à nostris conceptus est, vt quoties globus desuper in arcem irruere inspicerent, de se quisque actum esse, animo præsagiret. Is enim cuius industria negocium hoc tractabatur, eius artificii erat, vt nullum vnquam iaculum frustra emitteret, sed omnia introrsum in arcem reciderent. Quo artifice (vt ex captiuis postea scitum est) ictu bombardico à nostris interempto, hostes in demortui locum, alium sufficiunt, de cuius opera idem sperabant, sed frustra. Nam quum arte careret, globi quos in nostros dirigebat, imperitia mittentis, in ipsorum castra corruebant. Quo errore imperitiaque mittentis, ex suis tribus occisis, à mortarii iaculatione in totum supersederunt. Præter hæc omnia, hostes duas testudines nouo rursus labore, è regione turris D. Ioannis, quæ cæteris angustior infirmiorque erat, excitauerunt, à qua ad Iacobæam vsque, totius belli vires applicare constituerant. Quibus singulis singulos basiliscos, ac alias item machinas bellicas accommodant eo numero, quem necessitas ipsa requirere videbatur. Itaque opere constructo, eodem die acriter vltro citroque prælio dimicatum est. Inter pugnandum, globus ex arce emissus, iuxta pedes regis Mamudii quendam eius cognatum occidit. Qua re territus rex, vndecimo ab aduentu suo die, castra deseruit, ad Madabam regiam ciuitatem se conferens: inde militem & necessaria exercitui expediturus. Ipse autem siue timore, siue alia de causa, postea reuerti noluit. Discedens vero, Iuzarcano viro & potenti, & virtute summa, summaq; prudentia prædito, (cuius consilio & solerti opera tum in re bellica, tum in rebus aliis plurimis vtebatur) regiam legionem attribuit, & belli vna cum Sopharo negocium commisit. Post regis discessum, hostibus adhuc in continuo labore perseuerantibus globorum assiduitate, D. Thomæ Ioannisque turres vna cum mesopyrgio euertuntur. Cuius molis ruderibus fossa oppletur. In eo vallo (cuius ante meminimus) turris vndequaque cratibus vimineis circumsepta, intus oppleta saxis & cespitibus, (nonnulli frondeas, alii corbitas vallares appellant) ab hostibus in sublime educitur. Hanc iuxta arcis fossam ea erigunt magnitudine & altitudine, vt libere, quid intus ageretur, conspicerent. Quamobrem nullibi nostris tuto consistere aut versari licebat. Cui detrimento Mascaregnas vt succurreret, tum quod ob fossæ profunditatem cuniculis obrepere, suffoderéque eam non poterat, tum etiam quod saxa rupesque, in quibus illa arcis pars extructa est, impediebant: introrsum (vt locus patiebatur) turriculam ad eam altitudinem ædificat, qua hostium turrim nostri manualium bombardarum globis commode impetebant. Inde vtranque turrim nostri qua poterant virtute defendebant. Huic turriculæ Antonium Pezannam curatorem esse voluit, qui sua annona suoque sumptu, quadraginta milites sibi ad eam custodiam attributos alebat. Stationem autem, quam antea asseruabat, Ioanni Verzeano commisit. Eo tempore non pauci

deſiderati,& permulti in arce vulnerati fuêre. At hoſtes, quum ſe interdiu non ſatis vtiliter manus operi admoliri viderent,noctu quicquid poterant, exſtruebant. Quem eorum ſucceſſum Maſcaregnas,candelabro ad id ingenti accenſo, impediebat, cuius ſplendore omnes qui vel vallum aggrediebantur, vel materiam portabant, conſpicui facti, ictibus bombardarum patebant. Interea loci tumulus ingens, terra,ceſpite,lapideq; conſtipatus, in templi atrio excitatur,cui baſiliſcum,tutelæ alioqui portus deſtinatum, ſuperimponũt: cuius iaculatione turris cratea in tantum quaſſabatur, vt nemo hoſtium ad eam accedere amplius auderet: veruntamen quum ipſorum numerus indies augeretur, vicit multorum ac integrorum ſemper recens labor,paucorum & ex continuo opere exhauſtorum exiguitatem.Itaq; vallo ad ipſam arcis foſſam, quo per gyrum ab vtroq; cornu cingebatur, abſoluto,cuniculis inſtar muſculorum, quos palmarum truncis frondibuſq; argilla permixtis deſuper contegebant,ne à flamma vrerentur, ad foſſæ crepidinem perueniunt. Cui operi per ſexaginta dies ſummo ſtudio& labore hoſtes incubuere.Eoq; vigeſima Iunii finito pro voto,cuniculatim ad foſſam pertingebant.Inde ex aſſeribus appẽſis canales deriuãt, quos ne noſtri bombardis ſaxiſue diſſiparent,tignis duplicatis coriiſq; contextis integunt. Qua contignatione inoffenſe die noctuq; rudera, lapides, & omnis ſoluta materies in mediam foſſam, turribus Diuorum Thomæ, & Ioannis interiectam, defluebat: idque ea arte, vti noſtri prçter effluentem materiam,neminẽ ibi conſpicere poſſent.Quin neq; ii qui foſſam ipſam opplebant, quenquam inferne ſuperneue videre poterant. Intermediis iſtis temporibus, noctu aſſidue ex ſtationibus hoſtium atroces iniuriæ verborum noſtros prouocabant,ignauiam illis obiicientes,quur,ſi ſtrenui forteſq; milites ſint, concluſi, tanquam pecora inter munitionum ſepta teneantur,idque ad imperium imbellis ignauiq; ducis?Nam Antonium à Silueyra,ſi eiuſmodi militibus,tamque rei militaris ex tam longa aſſuetudine bellorum peritis,præfuiſſet,nunquam paſſurum fuiſſe,quin aperto & libero Marte,ſingulis contra ſingulos dimicantibus, ſuam quenque virtutem oſtendere permiſiſſet. Contra, ſub hoc duce, ſuperioriore arcis oppugnatione nullum egregium ſpecimen à quoquam ipſorum præbitum eſſe: concluſos tantum murorum obicib. quicquid egerint,ex inſidiis doloſe,non vera virtute,egiſſe.Quouſq; tandem imbellem hunc ducem paterentur?Quas verborum iniurias Maſcaregnas prudenter diſſimulanterq; ferebat, ſuorum militum raritatem,& quorſum hoſtes tenderent,facile cognoſcens. Attamen ne prorſus reſponſo carerent,in eam partem,qua voces audiebantur, miſſilia omnis generis quocunque euentu dirigi iubebat. Erat in imo arcis veſtigio poſticum ſecretum, iuſſu Diodocii Lupi Soſæ iampridem conſtructum,ex quo ad foſſam latentes aditus aperiebantur, id ſub ruderibus tanquam inutile, obrutum obtectumq; iacebat.Hoc non ſegniter Maſcaregnas purgari & refodi imperat,foribus poſtibuſq; robuſtiſſimis communiens. Inde materiam collapſam, quo poterat ſilentio.furtim ſubripiebat:atq; ita hoſtium per totas noctes continuum laborem,ſola diurna opera fruſtrabatur. Qui cum in foſſam reſpicere nec poſſent, nec auderent,bolide per canalem demiſſa,cumulum explorabãt, cuius eminentior pars ferme iam ad canalis ora peruenerat.Hoc cumuli faſtigium,ſumma diligentia, ne corrueret, Maſcaregnas prouidebat,ne furtum ſuum palam fieret,vti hoſtes eo labore impediti, nullas alias rationes oppugnandi tentarent,tantum aſtu conatus ipſorum eludens, rudera ex tumuli baſe ſuffurabatur. Quæ quum multorum ſtudio & labore agerentur, aſſiduitate abſportandi fodiendiq;,fieri non potuit,quin ipſius cumuli faſtigium ſenſim collaberetur. Ob id factum,quum ab hoſtibus bolis poſtea demiſſa eſſet,& funis quo appendebatur, latius ſolito ſeſe diſtenderet:animaduerterunt ſe tandem miſere fruſtrari. Quare attoniti,cumulum oculis (omni periculo poſthabito) contemplari conſtituunt. Ibi noſtros in ipſa foſſa occupatos vident,viſoſq; protinus telis de ſuper inceſſunt. Vbi inter alios Antonius Frærius legatus,iaculis confoſſus,occubuit. Acerrime igitur vtrinq;, donec nox ſuperueniens conflictum dirimeret, ad foſſam dimicatum eſt. Seneſcente ſub tenebras pugna,ſecundum poſticum Maſcaregnas lapideum muſculum vſque ad rudera per noctem producit, quem trabibus aſſeribuſq; deſuper impoſitis,terraque accumulatis,ea ratione firmauit,vt tuto reliquam in foſſa materiam inde aueherent.Itaque vnius noctis inſtanti opera, laboreque continuo, munitione illa abſoluta, quum mane ab hoſtium excubitoribus cerneretur,rei nouitate turbati,ad Sopharum concurrunt,remque ei omnem aperiunt. Ille ſtupefactus,noſtrorumque pertinacia ſolertiaque admirabiliter attonitus,ſe cum omni celeritate ad ſtationes proripit. Ibique, vt rem oculis contemplaretur, capite(vt poſtea compertum eſt)ſuper manum dexteram reclinato,extra murum gutture tenus emicuit.Stupefactus deinde, & deſperatione æger,ſuique immemor, dum longius quam ſibi expediebat, deliberabundus ſubſiſtit, bombardæ globus forte fortuna ex arce demiſſus ipſius

manum

manum integram vna cum sincipite raptim abstulit, ipse vero subito ex vallo mortuus concidit. Cuius mors, vti suis funebris & calamitosa, sic nostris perquam optabilis fuit. Erat enim Sopharus (vt si quis alius) prudens, sagax, cautus, vafer, rerum gerendarum peritissimus, militaribus vero stratagematis nemini suo tempore cedens. His naturæ dotibus, infestissimũ in nos odium coniunxerat, viresq; suas quotidie augebat, quum eum intelligerent vero animo, deserta religione Christiana, ad Mahumetum defecisse. Nec dubium, quin si diuturnior ei vita contigisset, nobis victoriam difficiliorem impeditioremque fecisset.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARIVS SECVNDVS.

OIO Sopharo interfecto, aliquot diebus languidius hostes in opere versabantur. Variæ enim sententiæ militem distinebant. Nam pars castra mouenda sentiebat, nec temere amplius bello pernicioso incumbendum esse iudicabat. Alii vero de ducis electione hæsitabant, nec Rumecano Sophari filio parendum arbitrabantur: Cæteri regis voluntatem suffragiumq; expectandum censebant, vt quem ipse vellet, ducem constituerent. In quam sententiam tandem est itum. Itaq; protinus ad regem hac de re nuncii dimittuntur, eoq; iubente, Rumecanus præpositus exercitui, & belli imperator pronunciatur. Qui celeriter, summaq; diligentia & continenti labore, quinque subterraneos musculos fodit, quos in eam partem, ex qua nostri per posticum (vt demonstratum est) de fossa rudera furabantur, nouo fabricandi ordine ac ratione dirigebat. Sed quum per vim tormentorum, opus à nostris impediretur, eximiis palmarum truncis ad ruinas illius turris (quam crateam vocauimus) duas ligneas turres tæniis intertextas cum tabulatis extruxit, quibus testudines binas apposuit, & sub testudinibus singulis singulos basiliscos collocauit, quorum iaculis deturbatis nostris, hostes ex aduerso postici ad labra marginesq; fossæ penetrârunt. Eo quum ventum esset, super musculum, per quem nostri materiem in fossam deiectam subripere consueuerant, tantam lapidum saxorumq; vim prouoluunt, vt penitus musculi compages dissolueretur. Quo labente, territi nostri, sauciiq; nonnulli, pedem referre coacti sunt. Hostes inde liberius, fossa superata, omnem ruderum lapidumq; colluuiem in eam proiiciebant. Itaq; negocio multorum, laboreq; assiduo, semper manu maiore ad opus confluente, posticum omnino obrutum sepelitur. Quo obstructo, quum nostris amplius vsui non esset, maiore hostes vsi libertate, fossam rudere adimplebant. Eo ipso tempore, quum permulti ex nostris, vulneribus ægritudinibusq; affligerentur, & non pauci morte confecti essent, Mascaregnæ aliam celocem expedire necessarium visum fuit, cui Ioannem Cælium arcis sacerdotem præfecit, eique literas ad Proregem & Præfectos præsidiorum Baziani Chauliique dedit, quibus subsidiarias copias omni celeritate mittendas esse indicabat. Alioqui, si festinationem adhibere desisterent, nostro Indico imperio summum periculum imminere. Hostium enim numerum indies augescere. Eodem ipso tempore, quo nauis illa cum nunciis euecta est, quatuor millia selectorum regis Cambaiæ militum in castra venere. Quorum aduentu læta festiuaque ibi omnia, & hominum tympanorumque strepitu vndique personare, copiasque illas (quasi recenserent) sub oculis nostris in acie disponere, ac tandem agmine composito circum muni iones immani clamore ac barbaro, quasi si victoriam in manibus certam haberent, ad arcem contendere. Sed ictibus tormentorum pessime accepti, impetum temerarium represserunt. Interea dum ista fiunt, ab incepto opere nihil remissum est, sed cõtinuo labore illam fossę partem, quæ ad turrim D. Ioannis pertingit, (quam diximus Ægydio Cotinio commissam esse) lapide, rudere, omniq; materia complere, atq; iuxta Thomæam turrim malos eius altitudinis erigere, vt cacumina eorum nostras munitiones excederent, iisq; malis asseres scandulasq; loco scalarum ex aduerso clauis affigebant, atque ita sursum ascendere conati. Nostri vero ignibus & acri pugna illis occurrere. At hostes contra, harpagonibus materiam valli nostri diripere, magnoque periculi contemptu scalas complere.

Contra istam hostilem pertinaciam, nostri aliam rationem defensionis instituunt. Fasces ligneos caudicales ferro connexos, catenisque colligatos, commixta interius pice, resinaque, aliaque omni materia, quæ ignem facile corripit, & diutius alit, alios superne iniiciebant, iisque ignibus permultos ex hostibus combussere. Quod tametsi sæpius hostes fieri viderent, æque tamen in labore persistentes, pro nihilo nostrorum conatus facere: reiectoque timore, suos qui ibi aut icti, aut deusti cadebant, de fossa deducere: alios protinus in demortuorum locum sufficere. Et quoniam opus multorum subsidium requirebat, oppidanos mulieresque etiam ad id negocium cogere, materiamque ad fossam comportare. Quo operarum continenti labore, (nam numerus quadraginta millia excedebat) tumulum ex terra palis ligonibusque eo studio inuehunt, vt quanquam ex arce persæpe globis hastisque impeterentur, tamen istiusmodi cladibus ab incepto deterreri nequiuerint. Itaque post id temporis per supremam musculorum partem ligneas testudines duplicibus elephantorum coriis conglutinatas promouent, super quas (quum iam ex materia, quam hostes accumulauerant, prorectæ essent) per tumulum, quem demonstrauimus palis deportatum esse, aliæ meant testudines, quibus defensi, ex fossæ labro in murum concurrere satis commode valebant. Cui insuper operi à lateribus duos hinc inde fortissimos pluteos instar parietum obiiciunt, quorum munitione iacula ac cætera missilia turrium Diuorum Ioannis Thomæque cohibebatur. Quo tempore tam assidue ex hostium munitionibus iaculatum est, vt nostri tum ob incredibiles labores, tum propter immensas vigilias, resistere nulla amplius ratione possent. Sed antea quam hi plutei excitarentur, Mascaregnas suspicione permotus, hostes cuniculatim velle ambas has turres subuertere, transuersis cuniculis periculum rei anteuertit. Hostes denique quum propinqui sub mœnibus agerent, ad propugnaculum D. Ioannis, specum inter durissimas rupes malleis excidunt, per quem deni pariter viri non incommode ingredi valebant. Priori Commentario, diximus, Mascaregnam inter duas prædictas turres interius aliam subsidiariam construxisse, ex qua quadraginta milites telis spiculisque commode ambabus succurrere possent, atque huius custodiam Antonio Pezannæ tradidisse, & ea quæ illi prius commissa fuerant, Ioanni Verzeano concredita esse. Nam is suis militibus, quos adhuc integros ferme omnes habebat, & turri illi, & minori mesopyrgio subuenire poterat. His ergo ita in suis stationibus manere iussis, Antonium Rodericum quæstorem Ferdinando Castrio, qui infirmiorem arcis partem tutandam susceperat, socium adiunxit, vt simul vigilias & hostium impetum alacrius sufferrent. Hostes vero nouo astu, & muro (vt diximus) dirupto, arcem segnius solito infestabant. Senescente igitur in ea parte hostili contentione, noctu Simonem Phæum hactenus in vinculis habitum, ad munitiones nostras producunt, qui alta voce Rumecani nomine, rerum statum, & quam proximi cladi essent, declararent. Quapropter si dedere se vellent, & arcem sine sanguine inoffense tradere, Rumecanum omnibus liberum exitum commeatumque permissurum: Naues etiam (si nobis eius rei penuria esset) bona fide daturũ: Sin secus animati essent, esse in proximo omnium interitum: eligerent, vtram partem mallent. Quod si belli potius quam pacis, fortunam approbarent, se sequenti die arcem, omnibus collatis copiis, inuasurum. At Mascaregnas his auditis, eum statim discedere iubet, & in comites deductoresque, si pedem referre nollent, omnes bombardas sese exoneraturum minatur. Diceret igitur Rumecano, ipsius aduentum assulumque quocunque in tempore optatum expectatumque fore. Hoc sermone habito, omnia hostes tormentorum globis complere: quorum improuisis ictibus, duo de nostris, (qui vt Simonem Phæum rectius audirent, murum ascenderant) interempti sunt. Itaque hostes nullo tempore remissa contentione, decima nona Iulii sub occasum solis, arcis muros, quos penitus suffoderant, denuo impetunt, idque tanta animi præsentia & obstinatione, vt nostros de salute sua propemodum in desperationem adduxerint. Sed ope & opera Ferdinandi Castrii, illi qui murum conscenderant, erant autem numero triginta, omnes viri nobiles, vt ex habitu apparuit, interfecti sunt. Quod videntes hi qui istos sequebantur, morte ruinaque suorum consternati, ab oppugnatione refugiunt. Qui tametsi sæpe à mœnibus reiecti essent, magnis acceptis calamitatibus, nihilo tamen minus tempus, quod oppugnationi idoneum existimarent, remittebant, sed continuo labore opus illud (quo confecto, arcem omnium simul impetu aggredi proposuerant) absoluebant. Eo itaque pro ipsorum arbitratu finito, fossaque sic ad votum exæquata, adeo vt nullo negocio ex munitionibus in muros recta pergere liceret, per omnia oppidi phana noctu sacra faciunt, seq; suamq; vitam Mahumeto ad omnia pericula deuouent, deierantq; se, nisi capta arce, redituros non esse. In his sacrificiis, vti ex voto litarent, per summam religionẽ copiose luminaria per vicos omnes & compita incenderunt. Quo ignium splen-

ſplendore Ferdinandus Caruallus turris illius Præfectus, quam in fluuii alueo habemus, quum homines cateruatim ad templa concurſare animaduertiſſet, rei nouitate permotus, ad Maſcaregnam eodem momento ſcapha clanculum traiecit. Qui, re cognita, omnes admonet, præſentiq; vt ſint animo, adhortatur. Vigilias diſtribuit, eoſque tota nocte in armis eſſe iubet. Ea nox D. Iacobi vigiliis ſacra erat. Sequenti igitur die, quæ fauſta ac bene ominata hominib. Hiſpanis erat, propter Hiſpaniarum patronũ D. Iacobum Apoſtolum, duabus horis ante luciferi exortum mœnia inuaduntur, impetuſque ab hoſtibus in arcem fit, quapropter protinus ſigno dato, ad muros concurritur, D. Iacobum per ſummam alacritatem multa acclamatione celebrantes. Ibique maximo armorum ſtrepitu & acri pugna dimicatio incenditur, in qua Ludouicus Soſa iuuenis ſtrenuus, Thomę turris Præfectus, aliquot de ſuis militibus impigre pugnantes amiſit: nam illum locum omnibus rationibus expugnare decreuerant aduerſarii. Sed iuuenis tum maiorum ſuorum exemplis, tum generoſa ſuamet indole erectus, locum inter ſumma pericula cædeſque promiſcuas, magna animi præſentia, vitæ ſanguiniſque contemptu defendit. Interea loci, quum Maſcaregnam, vt omnibus locis ſuccurreret, rei neceſſitas huc illuc verſaret, vigiles qui ad maritimum arcis latus excubabant, quum loco ob ſcopulorum aſperitatem minus timerent, relicta cuſtodia (vt dimicantibus intereſſent) ad prælii locum ſeſe conferunt. Quo tempore, ſiue caſu, ſiue quod ſolitudinem animaduerterant, quum æſtus defluuium, mareque decreſcens hoſtibus commode inſeruiret, qui vbique locorum excubabant, Iuzarcani milites ſelectiores numero ſexaginta, in ſcopulis tacite poſitis ſcalis, rupem conſcendunt, iiſdemq; ſurſum in murum translatis, omni ſilentio proſiliunt. Quos quum duo milites qui per arcem concurſabant, ſplendore ignis conſpicerent, protinus ad Maſcaregnam procurrunt, quem vnico puero ſignum anteferente comitatum reperiunt, eique alta trepidaque voce arcem ad litoralem partem ab hoſtibus occupari vociferantur. Quibus ſilentio impoſito, ne re cognita qui prælio aderant, animo deiicerentur, ad eum locum quem hoſtes occupârant, ſeſe proripuit: ex iiſque qui nuncium attulerant, alterum ſocium aſſumpſit, alteri imperat, vt omnes quos in arcis plateis inueniret, ad ſe remitteret. Itaque quum ad occupatum locum ventum eſſet, hoſtes ad ſexaginta intra mœnia deprehendit. Quos vix diſcernere licuiſſet, niſi globi & amphoræ ignitæ, quæ vltro citroque ad aliud arcis latus iaciebantur, ſplendorem aliquem præbuiſſent. Iam eorum ferme viginti ſupra domorum tecta conſcenderant, ibique duobus militaribus ſignis erectis aſſidebant. Cæteri vero domos ingreſſi, quicquid obuium erat, diripiebant, cumque mulierculis animo conſternatis (quaſi iam rerum potiti) minaciter colloquentes, pecunias exigebant. Quarum nonnullæ virilem animum ex neceſſitate induentes, correptis in manus haſtis, iam nõ muliebriter eos extra tecta pellere contendebant. Maſcaregnas autem nonnullis militibus iam ſtipatus, in hoſtes impreſſionem facere, omneſque qui tecta conſcenderant, humi detrudere: Illi contra, coacta manu, acriter pugnare: tandem plurimis interfectis, vno viuo capto, de mœnibus ſeſe præcipites dare, ſed ſcopulis acutis, præruptiſque ſaxorum inter cadendum excepti, omnes miſere dilaceratis membris interière. Hac re ante diei crepuſculum geſta, protinus ſe Maſcaregnas ad ſtationes contulit, inibique quum iam ad noſtros victoria inclinaret, ſed prę laſſitudine lãguidius aliquãto agerẽt, nouos illis ſpiritus ſua oratione iniecit. Quare prælio redintegrato, pugna denuo recrudeſcere cœpit. Tandẽ hoſtes, remiſſius ſolito reſiſtentes, receptui canunt. Sed quũ luceſcente die ſuorum cladẽ oculis diſcernerẽt, quorum permulta cadauera, truncata & miſere lacerata, in foſſa iacebant: dolore & ira perciti, tanquam veſani furenteſque, denuo in noſtros inuolant, eodemque quo cœperant impetu, ad quartam diei horam dimicatum fuit. Sed tandem noſtri ad plenum victores euaſerunt, quanquam non ſine multo ſuorum ſanguine. Nec ſolum viris ea victoria, verum etiam muliebri audaciæ attributa fuit: Nam inter eas matronas, quæ militibus ad ſtationes (oppugnatione durante) neceſſaria apportabant, non paucæ inuentæ ſunt, quæ ſagittis aliiſque miſſilibus læſæ, tragulas & ſpicula propria manu euellerent, ac vulneribus obligatis, cruentæ etiamnum, ad eadem munia quaſi integræ intactæque recurrerent. Hoc certamine circiter mille hoſtium, præter vulneratos, cecidiſſe conſtat. Inter quos etiam occubuit Iuzarcanus dux. In cuius locum fratrem eius natu minorem, Mamudius gratitudinis & liberalitatis ergo, ſuffecit, eiuſdemq; dignitatis nomen ac titulũ attribuit, vt Iuzarcanus vocaretur, Marchionem ipſorum lingua ſignificante hoc vocabulo: omnem inſuper fratris ditionem ei conceſſit. Ex noſtris autem ſaucii quam plurimi fuere, deſiderati ſeptem tantum, quos Maſcaregnas tubarum clangore, ſonituq; tympanorũ, necnon hominum cantu, feſta ſolemnitate potius quam lugubri mœſtitia in templũ deportari

ſepelirique curauit: partim, quod de religione Chriſtiana ita meruerāt, vt mors illorum in conſpectu Domini precioſa, epinicia, & martyrū hymnos potius, quam lugubres exequias & triſtes nęnias requirere videretur: partim, vt militū animos erigeret iſta in tam arctis rebus alacritate, & in mortuos gratitudine. Simul vt intelligeret hoſtis, rem ſibi cū hominib. eſſe, qui non modo ſuorum mortibus animo non conciderent, verum etiam mortem huiuſcemodi, charam optatamque haberent. Secunda ab hoc prælio die, pomeridiano tempore, hoſtes iterum ab illa ipſa parte, quam antea oppugnauerant, arcem inuadunt: ſed alacriter obſiſtentibus Ferdinando Caſtrio & Ludouico Soſa, non abſq; noſtrorum tamen iactura & ſanguine repulſi fuere: qui etiam ſupra trecētos de ſuis, quum de loco recederēt, vulneribus confoſſos, mortuosque reliquerūt. In iſtis anguſtiis quū noſtri de ſubſidii mora admodum quererentur, quarto Calendas Auguſti, celox qua Maſcaregnas Cælium ſacerdotem Bazainum & Chaulium ſuppetias petitum emiſerat, arcis æſtuaria penetrauit, atq; per nouem ſtrenuos milites qui in ea venerant, intellectum eſt, literas quas ad Proregem ſcripſerat Maſcaregnas, omni ſedulitate per certū nuncium Goam eſſe tranſmiſſas. Huius celocis aduentu, quum hoſtes id quod erat, ſuſpicarentur, nimirum, ſubſidium breui expectari: celeritate vtendum eſſe, ante aduētum nouarum copiarum, iudicarunt. Quare ſequenti die circa meridiem, quum noſtri à continuis laboribus interquieſcerent, & qui in excubiis erant, minus caute ſtationib. inuigilarent, hoſtes de improuiſo in arcem incurſionem faciunt, mœniaq; tanta celeritate ac promptitudine conſcendunt, vt noſtri, fere perterritis omnibus, finem totius belli adeſſe exiſtimarent. Sed Franciſcus Almeida cui excubias agendi cura ad Thomæā turrim obuenerat, non amplius q̃ viginti quinq; militib. ſuccinctus, impetum hoſtium viriliter admodum ſuſtinuit. Tandē noſtris accurrētibus, tam atrociter tribus aut eo plus horis pugnatum fuit, vt nūquam antea atrocius. Tandem ſupra octingentos ex hoſtibus iugulatis, receptui Rumecanus dux ſummi in eo exercitu imperii, canere iubet, atq; inſigni hac accepta clade, in caſtra ſe recepit. De noſtris vero aliquot interfecti ſunt, vulnerati & igne ambuſti non pauci. Hoc tempore omni victus genere noſtri anguſte admodū vtebantur, præſertim carnium, quarum tāta erat inopia, vt gallina vna in ægrotantium dietam, decem aureis ducatis venundaretur. Eodem ipſo tempore, Mamudius certior factus, quam ſiniſtram ſui in omnib. oppugnationib. fortunā habuerant, Moiatecanum, qui à ſe primum dignitatis locū in regno Cambaico obtinebat, cum quatuordecim millib. ſelectorum militum Dium mittit. Poſt cuius aduentum, hoſtes conſilio inter ſe habito, cuniculis omni materia incendiaria repletis, arcem funditus euertere ſtatuerunt. Sed ſumma & vis conſilii in hoc erat, ne noſtri quid ab ipſis ageretur, perſentiſcerent. Ergo in Thomæam turrim, & in alteram D. Ioannis, quæ vltra veterē foſſam producta, hoſtium munitionib. erat vicinior, cuniculos agere cœperunt. Et vt noſtros res ea lateret, hoc aſtu & ſtratagemate ſunt vſi: latomorū multitudinem ſub teſtudinib. ad frontē eius propugnaculi agunt, vt fundamenta murorū continuo indefatigabiliq; labore excauarent, ſtrepituq; maximo agerent, malleorumq; fragorem, ſtridoremq; ferramentorū ſummum ederent, nimirum vt noſtrū militem iſta fallaci ſpecie circūuenirent. Exiſtimabant enim, noſtros, quum eam rem tantis ſtudiis agi viderent, eo omnes concurſuros, animosq; ab diſſimulata oppugnatione verisq; periculis ad inanem oſtentationē diſcriminis auerſuros eſſe. Nec eos ſua fefellit ratio. Noſtri.n. hoſtilis conſilii ignari, eos qui turrim à fronte malleis acutis proſcindebant, qua poterant vi proturbabant: ſed quum ea defenſio, ſumma pertinacia & clamore vndique ageretur, factum eſt, vt per ſummū ſtrepitū obtuſo auditu, quæ inferne agebātur, nec audire, nec percipere noſtris licuerit. Itaq; quū pro voto ab hoſtib. cuniculi acti eſſent, decima Auguſti, qua die D. Laurentii martyriū, Chriſti Eccleſia celebrare cōſueuit, hoſtes tubarū clangore tympanorumq; vehementi ſonitu ſeſe mutuo adhortantes, agmine compoſito, ſignis militarib. præcedentibus, in arcis mœnia prorumpunt, ac vehemētius ſolito, globos amphorasque igneas intro proiiciunt. Noſtri vero ad oppugnatum locum protinus concurrunt. Ibi quum tam diu pugnatū eſſet, quo ad animaduerterent hoſtes, pene potiorem militum partem ad mœnia conueniſſe, ſimulato timore, receptui canunt, ac de foſſa & mœnibus in caſtra ſe recipiunt. Qua feſtinata fuga, vt inſueta, & ſi malleorū antea facta de induſtria concuſſio, fragorq; ferramentorum oſtendiſſet, potius hoſtes viam latiorem in arcem aperire velle, diſcuſſis mœnib. quam cuniculis denuo aditus tentare, quum id paulo ante ad Thomæam turrim infeliciter tentauerant, vbi cuniculi eorum tranſuerſis cuniculis excepti ſubrutiq; à noſtris erant: Maſcaregnas tamen ſuſpicione adductus, Luſitanis qui ſuper Thomææ turris teſtudinem conſiſtebāt, (ad cuius radicem ipſe dux defatigatus adſidebat) imperat, vt nulla vſi mora, inde vniuerſi abſcedant. ac expedito nuncio eos qui ſupra muros turris Diui Ioannis agebāt, monet, vti protinus ſe de loco amoueant, ſuſpicari ſe, no-

ſe, nouos cuniculos eſſe inſtructos, quibus ignem iniicere confeſtim hoſtibus propoſitum ſit.

Qui dicto non audientes, ſed prudentiſſimi ducis ſpreta monitione, conclamant plus ſibi animi, maiorem rei militaris experientiam eſſe, quam illi, qui per ſummum timorem eos ad diſceſſum hortaretur. Itaque quum deteſtabilis temeritas eos cunctabundos exitiabili mora implicaret, hoſtes ignem in eo loco vbi cratea turris conſtructa fuerat, pulueri tormentario imponunt. Qui recto tramite, ſicut diſpoſitus erat, viam relegens ad cuniculos, quum fauces intimas penetraſſet, vbi omnis incendiaria materia recondebatur, vniuerſam fabricæ molem vno momento diſrupit, ac per ſummam vim, ipſam Diui Ioannis turrim integram ab ipſis fundamentis in altum proripuit, ac omnes quos ibi infauſta fortuna retinuerat, in ſublime elatos, tanquam minutulos ſilices diſiecit. Quo miſerrimo euentu circiter ſeptuaginta ſtrenui milites interiêre, quorum pars in foſſam, pars in hoſtium ſtationes, ferme omnes fracti dilaceratique ceciderunt. Inſuper ii, quos infelix caſus in hoſtium caſtra integro corpore traiecerat, quanquam igne fœdati omnino, & exanimes vitæ incommodis ceſſiſſent, minutiſſime tamen ab hoſtium gladiis haſtarumque mucronibus, tanquam eam pœnam ſenſuri eſſent, diſſecti fuêre. Hoc horrendo ſpectaculo, illud memoria dignum viſum eſt, illis quos pulueris & ignis vis in aërem expulerat, haſtas clypeoſque non antea de manibus defluxiſſe, quam deficiente, ac omnino euaneſcente anima, cadauera ipſa deorſum præcipitata relaberentur. ex iis porro qui ſuper turrim in hac calamitate conſtiterant, viginti tantum ignibus ambuſti, viui remanſerunt. Notos equites Luſitanos deſideratos eſſe conſtat, Ferdinandum Caſtrium Proregis filium, adoleſcentem ſumma ſpe, ſummaque indole præditum. Ioannem Almeidam, Ludouicum Mellum, Diodocum Soto maiorem, Antonium Rodericum quæſtorem, Ægydium Cotinium, Diodocum Reinoſum Soto maiorem, Aluarum Ferrariam, Rodericum Soſam, Laurentium Fariam, Ioannem Brandanum, Georgium Almeidam, Triſtanum Soſam, Franciſcum Lupium, Gratianumque Ferracium. At Maſcaregnas (qui, vt demonſtratum eſt, iuxta Thomææ turris radices aſſidebat,) quum incendium, ruinam, & occaſum turris D. Ioannis momento temporis conſpexiſſet, ſumma celeritate, quindecim militibus comitatus, eo ſe proripuit. Quo quum ventum eſſet, ne veſtigium quidem veteris illius formæ deprehendere potuit. Nihil ibi in oculis, nihil ſub conſpectu, niſi parietum rudera lapideſque permixtim puluere membriſque mutilatis, ac ſanguine humano tincti. Inter quæ promiſcue nonnulla corpora adhuc exhalantia, & cum morte confligantia, non abſque mœrore & horrore intuentium conſpiciebantur. Quæ dum ſubito inde eximere noſtri ſatagunt, vt pro ritu Chriſtiano ſepelirentur, derepente hoſtes per eundem ipſum labefactatũ locum, impreſſionem faciunt. De quo tam vehementer vtrinque cominus pugnatum eſt, vt ſola nox prælium diremerit. Qua nocte, etſi plures de noſtris iam occubuerant, permulti ſaucii, omnibus vero & defatigatis, & de accepto infortunio mœrentibus: Maſcaregnas tamen, virorum mulierumque opera, murum ſubitarium ſexdecim palmorum craſſitudine, in veteris turris ruinis ex ſoluto lapide conſtruxit, quem abſolutum ante ſolis ortum, hoſtibus conſpiciendum non ſine magna admiratione obiecit. Illi contra, alio erecto muro, Thomæam turrim deinceps cuniculis, quando ea res bene ſucceſſerat, deiicere contendunt. Sed quum noſtri aliis obiectis cuniculis, illorum conatibus obuiam iiſſent, re intellecta, in alterum turris latus ſe tranſtulere, quo noſtri cuniculi pertingere nõ poterant, & ſuffoſſo turris frontiſpicio, quatenus à noſtris præpediri nequibant, ignem operi nondum perfecto, appoſuerunt. Quo incendio quartam ferme turris partem euerterunt, ac protinus in dirutum locum inuolantes, de ſuperioribus rudera ad ſe ferreis hamis attrahebant, quibus ſenſim defluentibus, anguſtior multo fiebat locus, quem noſtri ſuperne adhuc retinebant. Quod quum à Maſcaregna animaduerſum eſſet, bombardas quæ ibi reliquæ erant, inde tolli iubet. Sed quum vix centum milites illæſos integroſque haberet, eoſque in vnum aliquem locum aliunde euocare periculoſum eſſet, omnium ſtationibus hoſte imminente, eo factum eſt, vt baſiliſcum ac leonem quadraginta virorum diurno nocturnoque labore inde extrahere nunquam valuerit. Hoc tempore tria mancipia ex arce profugerunt, hoſtibuſque indicium fecere, quanta noſtrorum eſſet raritas, quantaque omnium frugum & annonæ penuria premerentur. Quorum perfugarum ſermonibus, nouo concepto ſpiritu, Iacobæam turrim cuniculatim, igne ad ſuppoſitam materiam adiecto, penitus euertunt, quæ in pronum vergens, tota verſus hoſtium ſtationes ruinam traxit. Hoſtes igitur protinus per ruinas ſe proripiunt, vbi, quanquam noſtri egregie reſiſterent, locum tamen euincunt: ac militaribus ſignis ibi erectis, arcis aream tranſcendunt, templique D. Iacobi partem mediam præoccupant, ibique ali-

quot diebus ea ſorte cominus dimicatum eſt, vt modo templum penes noſtros, modo penes hoſtes fuerit. Sed quum de ſingulari proprioq; domicilio, ac de ipſis aris & focis ageretur: viribus omnibus adhibitis, noſtri in ſacrarii fornice, murum conſtruxerunt. Atq; ita templo diuiſo, alii ab aliis interſepti, in ipſo templo quiſque pro ſuo ritu ſacra faciebat, religionemque numinum colebat.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARIVS TERTIVS.

ITTERIS Maſcaregnæ, opera Hieronymi Meneſii præfecti præſidio Bazaini, Goam delatis, quibus arcis diſcrimen nunciabatur: Ioannes Caſtrius Prorex, omni ſtudio quatuordecim minores longas naues expediri iuſſit. Cui claſſi Aluarum Caſtrium filium ſuum præfecit. Is diui Iacobi ſolenni die è portu ſoluit. Et quanquam hyemis vis illic eo tempore aſperius ſæuit, nihilominus tamen ſecundo vento Bazainum enauigauit. Quo in loco Franciſcum Meneſium reperit, qui bis infeliciter iter auſpicatus, difficilioribuſq; vſus tempeſtatibus, in portum remeârat. Quod iter, collatis in vnum claſſibus, quum ſæpius tentatum eſſet, nec pro voto ſucceſſit: iubet Aluarus Caſtrius, (quum, in quo ſtatu res Dienſes verſarentur, probe ſciret) vt claſſe diſſociata, nullo ſeruato ordine, ſeorſim vnuſquiſq; Dium, qua poſſet ratione, peteret. Itaq; ſeparatim illis nauigantibus, ventis plerunq; obſtantibus primi omnium vnica naue Antonius Monizius & Gratianus Rodericus Tabora, Dienſem portum ingrediuntur. A quibus, de propediem affuturo ſubſidio magno, cum gaudio factus certior Maſcaregnas, protinus eandem ipſam nauim Aluaro Caſtrio obuiam remiſit, in qua paulo poſt ad portum Ludouicus Mellus Mendoza applicuit, quem Eduardus Meneſius Pereira, Comitis Ferienſis filius, iuuenis impiger ac ſtrenuus ſubſequutus eſt. Poſt quorum acceſſum, ad turrim D. Thomę (cuius potior pars, vt demonſtrauimus, corruerat) acriter bello dimicatum eſt. Sed præualentes hoſtes, loco potiti ſunt. Quamobrem infenſus Maſcaregnas, per omnia diſcrimina inſequenti die hoſtium vires ad eundem locum tentare fortiorique manu inuadere proponit. Itaque ſelectis militibus, de improuiſo impetum fecit. Deturbati igitur hoſtes, ſauciique nonnulli, inter fugiendum claſſico ſuis ſignum dedêre. Quo audito, protinus ex caſtris & ex oppido totus exercitus concurrit. Ac quamuis pluuia & imbribus ſubito ingruentibus, impedirentur: haſtis tamen, gladiis, ſagittiſque dimicatum eſt, propemodum ad veſperam, quo tempore quum ſe nimbi remiſiſſent, ad bombardas & igneam materiam itum eſt. Sic vtrobique clade copioſe illata & accepta, quum ſeptem ferme horis pugnatum eſſet, noſtri tandem locum recuperant. Per id temporis, duæ celoces appulerunt, ducibus Ioanne Athaidio, & Franciſco Guillermo. Hoſtes porro poſt hanc repulſam, igne deinceps per ſulcos cuniculares immiſſo, murum, qui turri Antonii Pezannæ contiguus erat, funditus euertunt. Contra Maſcaregnas omni ope reſiſtens, in hoſtes cameli iacula effundit, alterumque ſtatim firmiorem murum intrinſecus excitauit, etiam ipſe humeris lapides materiamque comportans. Id hoſtes animaduertentes, è regione & ipſi alium extruunt, quo noſtris ad ſe acceſſum inhibebant. Hoc die Rodericus Ferdinandus Chaulienſis municipii quæſtor, cum viginti militibus naui minore longa portum tenuit, & inde alii atque alii duces ſingulis diebus aduentabant. Hoſtes interea ſuper illam turris partem quã occupabant, truncatim parietes conſtruunt, ac inde aſſidue in noſtros tela coniiciebant. Dum in his anguſtiis adhuc Luſitanorum fortunæ verſarentur, vigeſima octaua Auguſti Aluarus Caſtrius & Franciſcus Meneſius, cum potiore claſſis manu portum ceperunt. Numerus nauium hactenus appulſarum, viginti quinque. Quæ quum minores pleræque eſſent, non plures quam 400. milites aduexerunt. Reliquæ contrariis ventis agitatæ, Bazainum coactæ ſunt repetere. Sed poſtea ſecundiores tempeſtates nactæ, menſe Septembri, ad Dienſem portum, & iſtæ quoque applicuêre. Poſt Aluari Caſtrii aduentum, quum hoſtes ex D. Thomæ turri rudera & collapſam materiam eximendi nullum finem facerent, leo ille bombardicus deorſum cecidit, & baſiliſcus fune ſuſpenſus in ru-

derum

derum mole subsedit. Quare milites qui postremo venerant, tenui adhuc illarum rerum experientia, aut potius temeritate adacti, id non ferentes, imprudenter nouas res moliri incipiunt, iactantes vbi tanta murorum strages extaret, iamque patentes viae ad arcem inuadendam capiendamque hostibus praebitae essent, certis rationibus duci sese, vt crederent, hostium vim non in milite, sed in bombardarum iaculationibus solummodo constitisse: ducisque nostri timore potius quam prudentia effectum, vt quum liceret hostem in suis castris vincere, ipsi vltro hostium obsidione teneantur. Hisce verbis, debacchantes, non pauca item alia iactitabant, quae imperita multitudo, furore agitata, euomere consueuit. Qua factione reliquos, qui à primordio belli, mira obedientia eousque imperata fecerant, in suam sententiam contaminatos pertraxerunt. Ad id, leonis & basilisci amissio, cumulum irarum adiiciebat. Quamobrem congregati, vnanimiter Mascaregnam adoriuntur: ab eo incredibili tumultu ferocitateque, erumpendi facultatem, castraque inuadendi copiam sibi postulare: Nulla iam re obsidionem, quam ipsorum ignauia, perdurare: vile hostium vulgus, occisis iam ducibus & selecta omni iuuentute, ad primam eruptionem profugiturum.

His inconditis clamoribus quatenus fieri potuit sedatis, quanta maxima valuit ratione prudens imperator ostendit, quanta clade sibi cognita esset hostium pertinacia & potentia, quam se pro militum raritate, nec vincere, nec sustinere posse, satis exploratum haberet. Quare ad castra potestatem eundi nunquam se illis sponte sua facturum, nec praeterea consilium daturum, quod omnibus postea perniciosum foret: Orare, vt in tanto rerum discrimine, prudentius quam audacius bellum tractarent. Alias per audaciam minus peccaturos: nunc vel minimum errorem, Indiae imperio perniciosissimum fore. Nam quod rebantur, vile illic vulgus ac gregarium obsidioni incubare, & multo minores quam pro fama, copias esse: in eo ipsos magnopere falli. Quin potius adesse ibi totius imperii Cambaici vires. Quod si spreta militari disciplina, iniussu imperatoris, eruptionem facere molirentur, se minime gentium eos in tanta vecordia subsequuturum. Sin (quod melius rectiusque, & quod ipsis, vt fortibus & prudentibus viris potissimum conueniat) ducis imperium consiliumque respicerent: se inprimis authorem esse, vt eousque expectetur, donec hostium quempiam interciperent, à quo hostilis exercitus magnitudinem viresque cognoscant. Interim vero aliis atque aliis, quas quotidie expectabant, nauibus in portum appellentibus, fortiore postmodum manu se hostes aggressuros. Quamobrem iterum atque iterum omnes oratos velle, vt suis monitis obtemperarent, quibus nihil, nisi quod rectum sanctumque, ac omnibus salutare esset, praecipiebatur. Hac concione vtcunque permotis pacatisque militibus, vt cum Aluaro Castrio & Francisco Menesio, de negocio conferret, se ad suas aedes contulit. Ea deliberatio quum inter ipsos versaretur, forte hostes in basiliscum, quem supensum in parietinis relictum fuisse demonstrauimus, ancorarium funem iniiciunt, vt in sublime attraherent. Tum vero milites quum id animaduertissent per occasionem acceptae in oculis iniuriae, ad Mascaregnam concurrũt: Indignam rem, sic se ab hostibus ludibrio haberi, quum coram, in omniumque oculis, talia auderent tentare. Itaque aestuantes, dissono clamore aedes complent, potestatemque castra aggrediendi, omni ferocitate pertinaciaque postulant. Inter quos quidam seditiosius, quam par erat: Patiemur ne, inquit, amplius tali parere duci? Nonne honestius luteae cuipiam obtemperabimus statuae, quam huic socordi? Cui Mascaregnas tam prudenter, quam ironice, Forsasse, inquit, ô miles, statua lutea ob inertiam imbecillitatemque haberi debeo, ac propemodum me talem agnosco. Sed illud etiam scio, te in hoc temerario praelio, quod tantopere inire cupis, omnium primum in arcem refugiturum. Nec vaticinium fefellit. Nam feroculus ille, primus omnium fugam cepit. Hoc tumultu Mascaregnas commotus, & quod neminem omnium in suam sententiam descendere videret, cessit bacchantium furori, ne seditionem etiam intus concitare videretur. Ire igitur ad arma iubet, centum militibus ad arcis praesidium relictis. Primam aciem Aluaro Castrio, alteram Francisco Menesio ducendam tradit. Ipse (licet inuitus) cum reliquis copiis subsequutus est. Igitur correptis celeriter armis, & habita breui concione, peractisque sacris, erumpunt, aggeres transiliunt, inde superatis munitionibus, excubitoribusque de stationibus depulsis, in castra prouolãt. Hostes vero, cognita eruptione, sublato clamore, signo que dato, in nostros protinus inuehuntur: qui quum hostium vim sustinere non valeret, eadem qua venerant, retro abeunt, summa & incõdita trepidatione. Itaque insequentibus hostib. centum circiter de nostris desiderati sunt, inter quos noti equites Lusitani, Frãciscus Menesius, Franciscus Almeida, Lupus Sosa, Rodericus Ferdinandus Chaulensis municipii quaestor, Franciscus Guillermus, Nunius Pereira, Eduardus Menesius Pereira, Feriensis comitis filius. Qui

omnes fortiter pugnando, oppetiuerunt. Is, quem dixi, Ferienſis comitis filius, hoſtium impetum poſtremus ferens, ſaucius grauiter, nec loco tamen cedens, indolem ſuam, clariſſimorumque natalium decus, egregie oſtendit, ſummumque virtutis ſuæ teſtimonium reportauit. Nam cæteris fugam ignominioſam exprobrans eos omni ratione reuocare nitebatur, voce magna inclamans: Subſiſtite commilitones, & pectus frontemque in hoſtem obuertite: neque tam probroſe fugiatis, qui paulo ante erumpendi facultatem per ſeditionem extorſiſtis. Teſtor veſtram fugam, & iſtam Luſitanicæ gloriæ maculam, me aut hîc in veſtigio moriturum, aut dilapſis omnibus, non niſi vltimum rediturum. Quod & ipſum facto præſtitit, nam dictorum fidem, morte ibidem fortiſſime excepta, adimpleuit. Fugientium pars ſtatim in ipſo certamine interiit, pars vulnerum vi poſtea extincta eſt. His tantis malis circumuentus Maſcaregnas, quatenus tempus ferebat, diſperſorum fugam reprimere conabatur, vt vna collecti, cedentique acie, minore iactura ſeſe in arcem reciperent. Sed quos timor agebat, virtus aggregare non poterat. Nam ſinguli ſuæ quiſque ſaluti conſulentes nullo ſeruato ordine, fuſi diſperſique ad ſtationes recurrebant. Aluarus vero Caſtrius maceriem in redeundo cōſcendere adnitens, à funditore in capite grauiter ictus, ſubito retrorſum in præceps abiit. Quod Maſcaregnas animaduertens, protinus cadenti ſuccurrit, & ex hoſtium manibus ereptum, in arcem comportari curauit. Eo in loco, dum Aluaro Caſtrio ſubuenitur, iuxta Maſcaregnam, bombardæ manualis iaculo Franciſcus Almeida, cuius ſuperius meminimus, traiectus occubuit. Itaque hiſce acceptis damnis, in arcem redire Maſcaregnas compellitur. Hæc Calendis Septembribus acciderunt.

Porro caſus hic tantum terrorem noſtris iniecit, vt deinde hoſtibus inuadentibus, quod ſingulis quibuſque diebus fiebat, ad muros accedere formidarent. Quem iſtorum timorem vix ducis fortitudo animique præſentia imminuere valuit. Hoſtes contra, victoria hac elati, maiores ſpiritus concepêre. Quapropter acriori pertinacia arcem euertere conniſi, turrim illam quæ ſuperioribus temporibus ſub Antonio à Sylueira, in Rhomæorum ſiue Thracum oppugnatione proſciſſa fuerat, rectis cuniculis deiecerunt, ac turrim etiam nouam, quæ ſupra decumanam veterem portam conſtructa erat. Potiorem quoque muri partem demoliuntur. Ad hæc, muro, qui turribus Diuorum Ioannis Thomæque interſitus erat, ſuperato: duas bombardas ſupraponunt, quarum iaculationibus noſtri intus per arcis plateas verſare prohibebantur. Præterea baſiliſco ac leone ex Thomæa turri deductis, ſtationem in ipſius turris fronte conſtituunt, atque inde bombarda ac duabus machinis adductis, domorum tecta miris modis conquaſſabant, Maſcaregnas vero quum his difficultatibus premeretur, bombardis tormentiſque bellicis ad neceſſaria loca diſpoſitis, hoſtium violentiam, quatenus fieri poterat, reprimere meditabatur. Quare è regione ex pugnatæ turris D. Thomæ, nouam turrim excitauit, ex qua & maior arcis pars protegebatur, & hoſtes ita cohibiti ſunt, vt neque extra murum caput efferre, neque in arcem iacula emittere, niſi cum ſummo periculo, vlterius poſſent. Interea temporis ſuper fluuium ad Rhomæorum oppidum vſque pontem hoſtes deduxerunt, opus admirabile, contra aquarum rapidiſſimos acceſſus & receſſus, per quem ex inſula in continentem plauſtra vehiculis impoſitis, ac totus exercitus ad neceſſaria deportanda inuehendaque commeabant. Dum hæc ad Dium agebantur, menſe Septembri nuncius Goam ad Proregem defertur, de Ferdinandi Caſtrii ſui filii morte, & clade illa, quæ ad decimum Auguſti ignis vi obtigerat, quam ſub finem ſecundi Commentarii retulimus. Quo nuncio etſi dolore cruciaretur, ne tamen militum animos ſegniores ſuo luctu redderet, ad Dienſem expeditionem, ſubſidiaque ferenda, ſimulata animi alacritate, feſtiuis purpureiſq; veſtibus indutus, ciuitatem luſtrauit, omnibuſque palam teſtatus eſt, ſe non tam grauiter ferre interitum filii, quam magni facere, quod honeſta morte dignaq; ſuis natalibus occubuiſſet: Verum magno ſtaturum hoſtibus fortiſſimi adoleſcentis funus, & oppugnatam Dium, inter minas iactitabat. Itaq; protinus Aluarum Cugnam cum celoce emittit, cui diplomate ad id dato colligendi omnes noſtras naues, quæ per littus Indicum diſperſæ vagabantur, poteſtatem fecit, imperatq;, quotquot eo menſe aggregaſſet, ilico Dium ſecū abduceret. Is itaq; quinq; celocibus cum mediocri hominum manu, ſub ipſius menſis finem, in portum Dienſem recipitur. A cuius aduentu, militum delectu habito, mille ducentorum copiam numerus excedebat. Per hunc ſcripſit Prorex ad Maſcaregnam, ne ante eius aduentum, quenquam extra arcis mœnia amplius cum hoſtibus confligere pateretur. Poſtea dimiſſo Goa Aluaro Cugna, per ſummam feſtinationē quadringenti milites, quinque nauibus imponuntur, inter quos aliquot architecti & latomi fuêre. Ii variis vſi tempeſtatibus, Dienſia æſtuaria intra paucos dies tenuerunt. Bello itaque promiſcuis cladibus ſæuiente, noſtri aliquot

hoſtium

hoſtium naues,quæ ex ſinu Arabico in Cambaiam enauigabant, interceperunt, quarum pars potiſſima mercibus nobiliſſimis onuſta erat. In iiſdem erat conſanguineus quidam Coii Sophari,quem Sopharus ipſe dum viueret,Cairum (militis colligendi gratia) amandârat,& is nunc exercitum bene magnum,& ad rem bellicam egregie inſtructum, ſecum ducebat.Sed acri nauali prælio ſuperatus,fere omnes ſuos amiſit.Solus enim duntaxat Sophari conſanguineus cum aliquot nobilibus,cæteris interfectis, viuus reſeruatus eſt. Verum & ii quum in arcem deducti eſſent,iugulati ſunt, ac eorum capita ſecundo aquarum refluxu,in hoſtium caſtra ad oppidum præterlabi defluereque ſinuntur, vt agniti à ſuis,luctum in caſtris ac deſperationem facerent. De noſtris permulti in hac nauali dimicatione vulnerati fuere,mortui quoq; non pauci. At Prorex,qui Goę reliquam claſſem inſtruebat,tempus idoneum nactus, cum ſeptuaginta circiter nauibus è portu ſoluit,ac difficillimis tempeſtatibus vſus,Bazainum tenuit. Quo in loco vniuerſam claſſem,quæ ventorum aſperitate diſperſa,ſimul appellere non potuit,expectare propoſuit. Ibi autem commorās, ne tempus tereretur, Emanuelem Limicum cum minoribus aliquot longis nauibus ad Surraticum littus inuadendum miſit. Qui ſtrage hoſtium non vulgari, cum ingenti nauium præda, littoribuſque populatis, Bazainum reuertitur. Reuerſo Limico,Prorex,qui, quamdiu claſſis in ſtatione littoris ventis aduerſis retenta fuit, nunquam voluerat in terram deſcendere,poſt ſexdecim dies quam venerat Bazainum,ancoris ſublatis, Dium verſus nauigauit,interq; nauigandum,iterum Emanuelem ipſum Limicum ad ſinum Cambaicum explorandum vexandumq; præmiſit. Qui aliquot hoſtium nauibus ſubmerſis,pagis attegiiſq; incenſis, inſuper cæde non minima quaquauerſum edita,Branmaluci tamen bene de noſtra amicitia meriti ditionibus intactis,ad Mortuorum inſulam ſe Proregi coniunxit. Inde rebus omnibus ordine diſpoſitis, velo dato, felicibus auſpiciis ſeptima Nouembris, vniuerſa claſſe ſalua, cum mille ſexcentis militibus Luſitanis, ad portum Dienſem applicuit, quo iam appulerat Laurentius Petreius Tabora, dux eius claſſis,quam Luſitania ſingulis quibuſq; annis in Indiam mittere conſueuit. Is enim vbi Cochinum venit, & quæ ad Dium agebantur,reſciuit,claſſe illic integra relicta, Proregis aduentum vno die anteuerterat. Cuius prouida diligentia, indubitatam noſtri de futura victoria opinionem conceperunt. prorex igitur arcis æſtuaria ingreſſus, ancoris iactis, nauibuſq; per ordinem diſpoſitis,Maſcaregnæ per nuncium iniungit, vt quamprimum ad ſe veniat. Qui poſteaquam aduenit,& de belli gerendi rationibus inter ipſos vltro citroq; habitus ſermo fuerat, in arcem reuertitur. Poſtero vero die, in ea parte qua meſopyrgion illud maius mare reſpicit,binæ ſcalę, iubente Maſcaregna,apponuntur,per quas noſtri ſeſe in arcem, æſtu recedente,commode recipere poterant. Atque etiam per omnes arcis turres, nec non in ea quę in alueo fluuii poſita eſt,bombardæ nouo ordine diſponuntur. Cui negocio naues aliquot adhibentur,ex quibus omnibus die noctuque omni contentione in hoſtium caſtra tela emittebantur. Qua iaculatione,ea ruina eſt facta quæ poſtea magno vſui noſtris fuit. Nam per ea loca,quaſi reuulſis repagulis, caſtra tentari primum cœpta ſunt. Hoſtes vero his rebus minime perterriti, alacri, erectoq; animo, futurum prælium expectabant. Ergo ad munitiones tuendas, ſelectiores milites bombardis manualibus inſtructos apponunt, quibus & alii præſto erant,ad id collecti, vt igneos globos & amphoras igneas in noſtros proiicerent. Inſuper in turribus, quas ſuper flumen in murorum angulis antea erexerant, hîc illic patefactis foraminibus bombardas admouent,vt ex ea parte noſtros in terram deſcendere prohiberent. Nam per eum locum ſuſpicabantur Proregem caſtra inuaſurum. Quamobrem quindecim millia militum ad deſcenſum prohibendum eodem in loco,vna cum excubitoribus conſtituunt,qui ſacramento militari addicti,deierauerant,noſtrorum impetum quibuſcunq; ſe rationibus laturos,repreſſuroſq; eſſe. Atq; ita reliqua,quæ ad defenſionem pertinere videbantur,ſuo ordine & ſerie,tanta prudentia diſponunt, vt ea in rē magis veteranorum Romanorum experientiam imitari eos diceres, quam temeraria barbarorum conſilia. Prorex igitur nona Nouembris clam in arcem deſcendit,ibiq; rebus gerēdis ordine diſpoſitis,iſtiuſmodi ſtrategemate hoſtes ludificatus eſt. Nam vt falſo numero eos deciperet,nautas,latomos,calones, lixaſq; de tertia vigilia nauibus littus impetere, ſinguloſq; binas erectas haſtas in manib. geſtare iubet: Remigibus vero imperat, vt dextra remos agant,ſiniſtra bombardicos funes igne incenſos teneant,ac vt vehementi tympanorum ſonitu, ſtrepituq; tubarum immenſo,& quanto poſſent,edito clamore,illam partem, qua hoſtes opinabantur illum deſcenſurum,ſimulato,lentoq; curſu (quum ſignum ex arce daretur) impetere ſe fingerent. His ita decretis, arcis cuſtodiam iuſto præſidio Antonio Corrigiæ Bazainenſi quæſtori cōmiſit. Ac poſtero die, ipſo iubente, ex omnibus arcis portis valuæ ademptæ, ac procul ſemotæ, ne noſtri in fuga vllam ſpem reponerent. Orto iam

ſole,ſacriſque peractis,& ſigno nauiculis dato, Luſitani ad duo circiter millia & quingentos,erumpunt,hoſtium muros inuadunt, ac inde agminibus in ordinem digeſtis, ad ſtationes hoſtium contendunt.Illi porro quibus nauale negocium commiſſum fuerat,ſigno accepto, in illam partem, in qua potior hoſtium manus noſtros opperiebatur, naues eo ordine vt imperatum erat, dirigere ſe ſimulant. Hoſtes vero vbi vexillum regium, inſigniaque militaria conſpexere, ac quo claſſis tenderet, animaduerterunt, illic totius exercitus vim adeſſe exiſtimantes,magna ex parte ſtationibus deſertis confertiſſimi ſeſe ad littus proripiunt. Quamobrem noſtris exeundi minori periculo poteſtate facta, Meſcaregnas(cui prima acies concredita erat)quadringentis militibus conſtipatus,primo loco eruptionem in caſtra fecit. In eo conflictu concurſuque ad muros,de noſtris circiter quinquaginta deſiderati ſunt. Sed ſuccurentibus confeſtim aliis, hoſtes retrocedere & animum remittere cœperunt. Quod vbi ab iis qui ad littus claſſi noſtræ obuiam iuerant,eſt animaduerſum: protinus ipſorum ſelectior manus ad eum locum, vbi dimicationem vigere cognouerant,ſe contulit. Ibique prœlio conſerto, ancipiti Marte eousque pugnatũ eſt, donec à Prorege periculo cognito, milites,qui ſubſidio irent, ilico mitterentur. Ipſe autem Prorex cum Laurentio Petreio Tabora inter illud flexuoſum & multis ſinibus ambagioſum vallum procurrens, turrim quandam expugnat, ex qua noſtri, antequam caperetur,multa infeſta patiebantur,omnibus ibi hoſtium præſidiis ad vnum interfectis. Id tamen non abſq; diſcrimine.Nam Eduardus Barbutus vexillifer, bis in cacumen euadens bis inde deiectus eſt,ſed tertiò, nouo impetu facto, pertinaciter irrumpens, vexillum tandem ad pinnacula affixit. Expugnata turri,ac cuſtodibus tradita, per tramites iſtius ſinuoſi valli iterum recurrentes, aliquot ex hoſtibus interficiunt. Cæteri, loco deſerto,fuga in caſtra conuolabant.Interim hoſtium manu ſubſidiis firmata per Rumecanum,maximi inter ſuos imperii ducem,tam vehementer in Maſcaregnam impreſſio fit,vt noſtri impetum ſuſtinere amplius non valerent,& ordine turbato, reſilire occiperent. Id ipſe Maſcaregnas animaduertens,conclamat,ſuoſque ad reſtituendũm hortatur: Vrgerent victoriam, quam iam propemodum adepti eſſent, non ſupereſſe victis vlla ſuffugia, exarmatam eſſe aciem,ablatis valuis.quicquid munitionis fuit,non iam minus hoſti,quam ipſis patere,adeſſe omnia auxilia,quæ à ſuis ſperari poſſent:aut his copiis eſſe vincendum,aut pereundũ: meminerint ſe non minus pro vita,quam pro imperio pugnare. Si pedem referrent.nec victis vitam,nec mortuis ſepulturam immaniſſimum hoſtem conceſſurum.

His ducis vocibus experrecti,tanta animi præſtantia in hoſtes ſe referunt,vt quanquam per ſummam pertinaciam hoſtes reſiſterent,impetum tamen noſtrorum amplius ſuſtinere non poſſent: effuſaque fuga,terga verterunt. Quare diſperſim palantes,alii per pontem, alii per vada,natando currendoque ſe , quotquot potuere, extra inſulam eiiciunt. Itaque oppido capto,caſtriſq; ſuperatis, in omnem ſexum ferro igneq; ſæuitum eſt. Quæ à conflagratione fortunæ caſus immunia inuiolataque ſeruarat,iubente prorege,diruta euerſaq; prorſus fuere. Hic exitus ampliſſimæ ditiſſimæq; Dienſis ciuitatis fuit. In caſtris vero & in oppido videre licuit triclinia menſaſque ſtratas, cibariaq; igni appoſita,inuentaq; in foro etiam eſculenta,tanquam pacis tempore vænum expoſita. Non enim de tam ſubita fortunę mutatione,quiſquam eorum vel cogitarat. De noſtris hoc prælio circiter centum quinquaginta occubuere,inter quos noti equites Luſitani, Georgius Soza, Ioannes Emanuel, Franciſcus Azeuedus, Baptiſta Perſona , Coſmus Paiua, Balthazar Georgius, Eduardus Rodericus Nazinus, Vaſcus Ferdinãdus, Arius Gometius Quadrus. Iulianusq; Ferdinandus militum cenſor, qui omnes cum ſumma gloria acriter pro fide pugnando, mortem oppetiere. Ex hoſtibus ſupra quatuor militum millia eo die cecidiſſe compertum eſt. Rumecanus vero,quem loco Sophari patris à Mamudio rege,exercitus ducem maximum fuiſſe conſtitutum, diſſeruimus: euadere connitens, inſignibus imperatoriis detractis, quum à noſtris ad oppidi foſſam cognitus eſſet, fortiſſime reſiſtens interfectus eſt. In eodem quoque loco Audecanus, qui pridie quam prælium commiſſum eſſet,cum quinq; millibus militum in caſtra venerat, vna cum Hidalcano externorum militum duce occiſus eſt. Alii præterea quatuor regis Cambaiæ ſtrenui duces ibi deſiderati ſunt. Iuzarcanus iunior pro virili dimicans,viuus captus eſt, & magna cum reuerentia Proregis iuſſu à cuſtodibus ſeruatur. Solus autem ex ducibus præcipuis Moiatecanus equum nactus, per pontem,citato curſu euaſit. Regium Cambaiæ vexillum atque plura militaria ſigna ad Proregem delata ſunt. Iam promiſcuæ multitudinis, virorum mulierumque, & puerorum interfectorum numerum immenſum & miſerandum fuiſſe conſtat, quibus rabies militum & ſuis antea malis,& nunc ſociorum mortibus irritata, nulla ratione parcere ſuſtinuit. Quippe non ſolum non ab infantibus, aut grauidis mulierum vteris, ſed ne brutis

quidem

quidem animantibus ferrum abſtinuit militaris furor. Relicta ſunt ab hoſtibus omnia tormenta bellica, inter quæ etiam leo ille & baſiliſcus fuere: qui ad Thomæam turrim ab hoſtibus erepti, cauſam tantæ cædis non ita pridem noſtris attulerant. Vniuerſo hoc bello, compertum eſt, cecidiſſe de noſtris militibus, tam ad Dium, quam in naualibus prælijs, circiter mille ſexcentos. Prorex autem, victoria parta, quos vltimo hoc prælio deſiderauit, ſepeliri quam honorificentiſſime iuſſit, ſauciosque reficiendos curauit. Inde militibus congiario ſtipendioq; dato, ac virtute ſingulorum pro cuiuſque meritis honorata, arcem protinus à fundamentis noua ratione ædificare occepit: Laurentius vero Petreius Tabora, rebus omnibus ex animi ſententia tranſactis, Cochinum ad claſſem reuertitur. Inde nauibus à terra ſolutis, ſaluus Oliſiponem applicuit.

TERTII ET VLTIMI COMENTARII DE BELlo CAMBAICO II. *Finis.*

INVICTISSIMO LVSITANIÆ ET ALGARBIORVM REGI IOANNI. III. AFRICO, ÆTHIOPICO, Arabico, Perſico, Indico,

IACOBVS TEVIVS PERPEtuam felicitatem optat.

VM te Rex Inuictiſſime, viderem, non ſolum domi optimis legibus & inſtitutis regnum ornantem, & foris iuſto, ac pio bello fines propagantem, ſed & priuatim tuos ciues omni munificentiæ genere ad virtutis ſtudia excitantem & omnibus vndique gentibus in ſuo quoſque genere præſtantiſſimos, ampliſſimis præmiis inuitantem, cæpi mecum cogitare, qua in re potiſſimum, vel ciuibus meis prodeſſe, vel hoc tuum ſanctiſſimum inſtitutum aliqua ex parte iuuare poſſem. Cum interea commentarius rerum nuper in India geſtarum mihi oblatus eſt: quem vbi perlegiſſem, exiſtimaui me multis de cauſis operæpretium facturum, ſi res quæ in eo continerentur, latinis literis mandarem: quæ tantæ ac tales ſunt: vt non minus ex magnitudine admirationem, quã ex nouitate gratiam ſint conſecuturæ. Nam vt alia bella maiorum temporibus geſta, aut numero copiarum, aut diuturnitate temporis maiora videri poſſunt: ita hoc, vel imperatorum prudentia, vel militum virtute & tolerantia, vel periculorum magnitudine, euentus varietate, nouorumque machinamentorum excogitatione cum maximis cuiuſuis æui bellis facile comparari poteſt. Iure etiam ſuo exigere videntur propinqui mortuorum hoc genus ſolatii: iure militum ſuperſtitum virtus hanc gloriæ mercedem: vt res ab ipſis proſpere, ac fortiter geſtæ omnium ſi fieri poſſet linguis legerentur: omnique poſteritati ad virtutis æmulationem proponerentur. Hæ mihi cum iuſtiſſimæ viderentur cauſæ ſuſcipiendi laboris: acceſſit præterea voluntas tua, cui ego rem tam honeſtam imperanti non parere, prope nefas exiſtimauerim: atque ideo faciendum putaui, vt ſub tuo potiſſimum nomine commentarius hic prodiret, vt quæ in rebus gerendis felicitas adfuit, eadem cõmentario eiſdem auſpiciis emiſſo contingeret. Quamquam alioqui qui-

cunque ex literis fructus prouenit iure optimo ad te pertinere videatur: qui Lusitanos tuos antea in in hoc genere incultos, humaniorumque disciplinarum pene expertes, maximis tuis sumptibus, summo studio ac diligentia excoli erudirique iussisti. Nam ad haec fere tempora, falsa illa persuasio quorundam animos imbuerat, non solum laude dignum non esse, scire literas: sed illas discere quodammodo pro vitio habebatur. Tu primus ex mentibus nostrorum hominum foedam hanc & perniciosam opinionem, quae tam alte radices egerat, euulsisti, qui iam inde à felicissimis regni tui principiis Lutetiam omnium bonarum artium altricem optimae cuiusque indolis quam plurimos selectos iuuenes, ad capiendũ ingenij cultum mittere curasti. Hoc fuit literarum in Lusitania indies magis ac magis pullulantiũ seminariũ, his veluti iactis fundamentis, nobilissimã Academiam, in qua à doctissimis hominibus omnes disciplinae suo pristino nitori restituuntur, Conimbricae excitasti. Vidisti in tuis hominibus materiam ad literas capessendas peropportunam, quae praeceptis doctrinae melior reddi posset. vidisti illos & ingenij acrimonia, & maturitate iudicii, & perferendorum laborum constantia, si ars exercitatioq; accederet, nihil non magnum praeclarumque praestaturos. Voluisti igitur, vt non solum rei militaris gloria, qua semper nostri homines floruerunt, sed etiam literarum dignitate ciues tuos excellere, quibus vt nihil in rebus humanis praestantius inuenitur, ita nihil tibi maius debere possumus: cuius benignitate studioque effectum est, vt Lusitaniae expulsa finibus barbaries exularet, totiusque humanitatis cultus pro illa retineretur. Scimus quantus omnium disciplinarum amor sit tibi: quam propitius, liberalisque semper hominibus literatis fueris: quid egeris, vt praeclara literarum studia, iam pene mortua & consepulta suscitares: vt non modo fortunis & corporibus tuorum, verum etiam quod multo maius ac dignius est: animis excolendis prospiciendum putares. Quapropter vt ante dixi: cum omnes qui vel tua munificentia adiuti, vel tuis auspiciis excitati, aliquid in literis promouerunt: suorum studiorum fructus tibi debeant: hunc commentarium meorum veluti laborum primitias, tibi dedicandum censui: idem facturus in vniuersa rerum Lusitanicarum historia, cum primum per occupationes licebit: in quibus subeundis quemadmodum tuam potius voluntatem quam aliorum de me opinionem sum secutus: ita etiam libenter perferam, quoad tibi visum fuerit: nec vllum locum humilem vnquam existimabo, in quo me tibi gratificari posse intelligam: tuaeque potius voluntatis, quam meorum commodorum rationem habebo. Vale Rex inuictissime, Conimbricae Calendis Martiis. M. D. XLVIII.

AD EVNDEM INVICTISSIMVM REGEM DE HOC COMMENTARIO GEORGIVS BVCHANANVS.

Cvm tua sceptra Asiae gens, Europaeq; timeret,
Et tremeret fasces terra Libyssa tuos:
Iamque iugi patiens Indus: nec turpe putaret
A domino Ganges poscere iura Tago:
Inq; tuis Phoebus regnis oriensq; cadensq;
Vix longum fesso conderet axe diem:
Et quaecunq; vago se circumuoluit olympo,
Luceret ratibus flamma ministra tuis:
Gaudebat tibi deuictus, sibi redditus orbis,
Nosse suos fines, iustitiamque tuam.
Vna aberat, q; oberat, q; tuis Mors saeua triumphis,
Carpere victricem scilicet ausa manum.
Et comes huic tenebris nisa est obliuio caecis
Fortia magnanimûm condere facta ducum:
Donec Apollineis se Teuius induit armis:
Et spolia è victa Morte superba tulit:
Victurisque iubet chartis iuuenescere, vitae
Prodiga pro patriae pectora laude suae:
Proque aeui paucis, quos Mors praeciderat, annis
Reddit ab aeterna posteritate decus.
Iure ergo inuictus Rex es: quando omnia vincens
Accessit titulis Mors quoq; victa tuis.

IOAN-

IOANNIS COSTAE AD LVSITANIAM, CARMEN.

GRæcia Mæonio celebrata est carmine, quondā
Fortuna, ingenio, marte, opibusq; potens.
Aequa quod edomiti sit gloria finibus orbis,
Historiæ debet Martia Roma suæ.
Nec metuunt chartis commissa fidelibus æuum,
Quæ gessere Libes, Media, Persis, Arabs.
Deniq; gens nulla est, est si modo nomine digna,
Quæ non sit laudis vindice tuta suæ.
Tu sola ante omnes, ô Lusitania felix,
Et tacita, & tenebris pene sepulta, iaces.
An quia materies deest laudibus: an quia sors est
Inuida, virtuti nec satis æqua tuæ?
Parua ne materies lustrati est gloria mundi?
Victaq; militibus terra fretumq; tuis?
Hos capit intrepidos nouus orbis, territus hospes
Spectat, & Hesperio dat sua colla iugo.
Maior & inuidia est rerum mensura tuarum.
Cur ergo has laudes pagina nulla canit?
Nempe Deus celebrem te noluit esse, priusquam
Summa fores, summo rege, opibus, Sophia.
Sunt tria iam summa hæc, rex summus, & gloria summa.
Gentis & in studiis laus quoq; summa tuæ.
Additus his scriptor summus: cui tradita cura est,
Teuius aut potius Liuius eloquio.
Gaude igitur felix ô Lusitania, cum sint
Singula vix aliis, omnia summa tibi.

COMMENTARIVS DE REBVS A LVSITANIS IN INDIA APVD DIVM GESTIS, ANNO salutis nostrę M. D. XLVI.

IACOBO TEVIO LVSITANO AVTORE.

ANNO Salutis nostræ M. D. XXXVIII. Nonius Cunna prętor Lusitanus, Indicis prouinciis præerat: cū Badūcus rex Cambaiæ in portu D j oppidi à nauta Lusitano cæsus, meritas suæ perfidiæ pœnas luit. ei successit in regnū summo populariū cōsensu nepos Mamundus annos duodeuiginti natus. Hunc præter vetus, & hæreditarium in nos odium, & recentem ex regia cæde iram, multa ad bellum incitabant: regnum inter illas gentes amplissimum: iuuentute, opibus, aliisq; rebus, quę bellum vel instruunt, vel alunt florētissimum, maximi apparatus ab auunculo relicti, frumētum in horreis in multos annos præparatum, pecuniæ magna vis in stipendium militum, armorum, ac telorū omnis generis infinita prope multitudo. Accedebant ad hæc belli tormenta, quæ domi parata habebat, quinq; maximi Basilisci (sic res nouas, & ante incognitas nouis, ac suis cuiusq; gentis vocabulis nuncupare cogimur) Spallafati complures, mortariaq; : e quibus vnum præcipuæ magnitudinis à Romæis aureorum ducatorum circiter sexaginta millibus emerat, innumeraq; alia tormenta: Cameli, sphęrę pallamuri, cānones, ex ære omnia: quorum nonnulla, cum Antonius Syluera arci Diensi præerat, ex nostris ceperant. Iam societates, atq; amicitiæ cū propinquis regibus, ac populis aut renouatæ, aut institutæ: longinqui legationibus pollicitationibus, ac pecunia solicitati. Hęc cum iuuenis animum & ętate ferocem, & contumelia accensum facile à quietis consiliis auertissent, accedebant principum quorundā adhortationes conuitio interim propiores, quæ ægrum sua sponte animum inflammarent. Quo tandem animo illum ferre oportere optimi auunculi necem indignissimam? tantum regem, in suo regno, ab exteris hominibus immaniter, fraudulenterq; occisum? Cum grauissimæ cladis autoribus pacem, ac prope amicitiā esse: nec tam acerbam ipsam esse contumeliā quam pudēdos eius autores: paucos piratas commercii simulatione irrepsisse, qui nec externis auxiliis fidant, nec à suis, alium pene orbem incolētibus, quicquā opis sperare possint. Eos arcem capitibus veterum incolarū imposuisse, vnde velut captiuis ac vinctis seruitutem minantur. Quousq; tandem hæc ferenda regi opulentissimo, in regno omnibus rebus ad bellum necessariis instructissimo, vnde maximas copias cogere posset, quibus non solum paucos istos latrones expellere, sed magnam

orientis partem subigere, ac suo imperio posset adiungere: Lusitanos cum omnes vires exercitus in vnum contulerunt, Garcia Noronia Indiæ prorege, militum vix quinque millia explesse. hac manu perexigua magnam Indię partem deuastarũt, nostris videlicet discordijs, nõ suis viribus freti: cum Magores omnia seditionibus miscerent, ac perturbarent: per quos cum minime licuit istorum impetus propulsare nunc rebus compositis, ac trãquillis, nec à Magorib. aliove hoste periculo imminẽte, non magno negotio nuper acceptã vindicari posse iniuriam, & antiquam gloriam à maioribus relictam, iam pene mortuam, & cõsepultam erigi, excitariq; posse: nouos dominos regni finibus expelli, Dium nobilissimam ciuitatem è manibus hostium liberari, arcemq; illam seruitutis domicilium aut recuperari, aut euerti. Magnum etiam momentum ad res nouandas attulit militum veteranorum, & imperatorum autoritas, qui ab exteris gentibus spe præmiorum à Baduco illecti in aula versabantur. Baducus enim cum secreta belli cõsilia diu in animo versaret, & ex omnibus orientis regnis si quem aut manu strenuum, aut consilio præstantem, aut rei militaris peritia eximium audiisset, magnis ad se pollicitationibus accersebat. Conuenerãt igitur ad eum plurimi Rumæi. Christianiq; veteris sacramenti, & religionis desertores, Abessines, Fartagines, Arabesq;. Hi omnes belli, quæ sperauerant præmia in pace casura cernẽtes, quibuscunq; poterant rationibus, nunc facilem victoriam spondendo, nũc regis vires extollendo, magnifice de se, contemptim de hostibus loquentes, omnia permiscere, ac perturbare conabantur. Sed hos omnes autoritate, potẽtiaq; Coius Sofar homo Italus facile anteibat. Is Surratem, Ruinelemq;, & alias opulentissimas prouincias tenebat: multus ei rei militaris vsus, multa peritia, idẽ imminentia primus videre, pręsentibus periculis obuiã ire, hostium explorare consilia, suis in tempore præcauere, amicis atq; inimicis cum res posceret iuxta comis, ac facilis, simulator, ac dissimulator: eoq; amicitię conciliandę mirus artifex: cum & humanitatem vultu præferret, & oratione: iram, odium, vindictę cupiditatẽ, occulta in animo haberet, quæ in tẽpore, maiore hostiũ detrimento ex inopinato expromeret: suorũ cõsiliorum adeo celator, vt sępius euentu rerum in ipsius oratione, aut alio quouis indicio proderentur: acta, promissa, fidem, iusiurandum ad suam omnia vtilitatem referre. is adeo regi se insinuârat, adolescentisq; animum adhuc simplicem ita sibi deuinxerat, vt prope vnus secretiorum consiliorum esset conscius. Itaq; bellum paranti maxime idoneus is visus est, per quem quæ deesse videbantur ad copias ab auunculo relictas adiiceret, & Lusitanos consilium suum celaret. nec ille regis expectationem de se fefellit: tantũ enim pulueris sulfurei, tam in vsum maiorum tormentorum, (quę vulgo bombardæ appellantur) quam minorum, quæ sclopetæ dicuntur fieri iussit, quantum septem annis summo labore, ac diligentia multorum artificum opera parari poterat. Nulla ad litus Patani lapidicina fuit, nulla officina ferraria vsquam, quæ non globis lapideis, ac ferreis perstreperet. Bombardarios, Sagittariosq; Caninos, ac Maluares magno numero habuit: arma, quibus corpora proteguntur, galeas, thoracas, loricas, aliaq; huius generis ad ea, quæ in armamentariis erant, tanta copia adiecit, vt vetus apparatus præ hoc perexiguus videretur. Galearum forma personæ instar caput, collum, totamque faciem operit. Aderat etiam operarum vis ingens, ac singulorum velut collegiorum magistri, qui cuniculis extruendis, castris metandis, & aggeribus protrudendis, valloq; iaciendo operam nauarent: qui machinas, omneque tormentorum genus fabricarent, promouerent, statuerent, & in quem opus esset locum obuerterent. Tanti apparatus in vnum locum contracti species oculis obiecta facilem vnius arcis expugnationem omnibus spondebat. Interea ne nostri, qui in Cambaia permulti versabantur, hæc in se comparari suspicarentur, metus belli à rege Patani prætendebatur: cum quo non sibi bene conuenire Mamundus simulabat. Itaque ne quando ab eo ex improuiso inuadi posset, hæc in promptu habere, hos esse opulenti regis thesauros, arma quam aurum magnorum regnorum verius opes esse. Adeoq; hæc simulatio processit, vt hostes quotidie expectari crederentur: nec id commentum à gentis moribus abhorrebat, cuius reges inter se perpetuo intestinis odiis diffident. Hic igitur rumor de rege Patani seminatus, & multorum sermone continuatus, omnem ex animis nostrorum suspicionem exemerat, & quò magis animi à cogitatione belli auerterentur, Coius Sofar, qui bonã temporis partem Surratæ agebat, prætorem, quem gubernatorem vulgo appellant, cæterosq; quos poterat Lusitanorum duces omni officiorum genere prosequebatur, sibique conciliabat: nostrisq; omnibus plurima, nec obscura beneuolentiæ signa ostendebat. Interea callidus, & subdolus animus hominis semper velut in insidiis vigilabat, vt omnia nostrorum consilia explorata haberet, vires, opesq; pernosceret: nec illum quicquam eorum latebat, quæ nosse sua interesse existimabat: qui arcibus pręessent duces, quantum cuiq; militum, qui commeatus, quis armorum apparatus multos, seorsum, ac sæpe percontando perdidicit, nec id

adeo

adeo difficile erat: quippe cum callidissimus hostis amicitiæ, ac beneuolentiæ obtentu ita simplicibus, & candidis nostrorum ingeniis obrepsisset, vt nihil eum celarent. eoque minus sibi ab eo præcauebant, quod pacem non minus ex vsu terræ Cambaiæ, quam suo esse existimarent. Nec me hic tenere possum, quin illarum gentium taciturnitatem, ac silentium vehementer admirer, ac laudem: à quibus nihil eorum extorqueri potest, quæ contineri, supprimique oportere arbitrantur. ac ne illa quidem produnt, quæ omnibus aperta, & cognita sunt. aliis tu quidem aut signis, aut coniecturis rem cognoscas oportet: ab illis nunquam quicquam poteris extorquere, quod illorum silentium vtinam Christiani homines potius æmulentur, quam admirentur. Quis non monstri prope simile putet cum septimum iam annum bellum apparari summo studio, & ardore audierit, nec in tanta diuersarum nationum colluuie consilia belli vnquam euulgata esse. Cæteris igitur ad omnes belli vsus satis, vt videbatur, præparatis, optimum visum est, regum exterorum animos denuo tentare: missi passim legati, & ad eos potissimum reges, qui maritimæ oræ præsunt, in qua nostri arces, ac presidia habent, regesq; non paucos vectigales: ad Breamalucum in Bassaino (hic regi Cambaiæ paret) ad Breamalucum in Chaullo, ad Dialcanem in Goa: cæterosque qui ad oram Maladari adiacent, literæ in hanc fere sententiam missæ. Sibi Lusitanos hostes infestissimos in animo esse finibus suis expellere: ex vniuersa quoque India minimo negotio extrudi posse, velint modo officio suo non deesse. statim vbi rupta fœdera, bellumque inchoatum audierint, singuli præsidia vicina aggrediantur, alienigenasque paucos, qui aut occultis insidiis, aut bello nefario aliena occuparunt, vndique simul oppugnent: prætorem regis Lusitaniæ vbiq; simul circumstrepente belli terrore, tot diuersis locis, tantoque dissitis interuallo opem ferre non posse: eiusque copias tam exiguas esse, vt diuisæ facile debilitari, frangique possint. orat, atque obtestatur, vt tanta occasione arrepta fœdissimum seruitutis iugum à ceruicibus excutiant. quid enim non modo fœdius, sed etiam miserius esse, quam tot viros fortes, & qui perpetuo in summa libertate vixerint. paucis hominibus exteris, quibuscum nec moribus, nec legibus, nec lingua conuenirent vectigales esse: & quod omnium esset indignissimum, nouas religiones, nouas ceremonias neglecto pristino numinis cultu inuehi? Cuius contemptum omnium rerum perturbatio necessario sequeretur. Apud hos reges, & si nonnihil literis profecturum se sperabat, non tamen in illorum auxiliis tantum spei ponebat: vt non & mediterraneos solicitaret. Tantum nomen Lusitanum terroris barbaris facit. Hi reges hoc solo nomine nobis infensi, quod Christum colamus, partim milite, partim pecunia eum iuuerunt. Præterea Coius Sofar in sinum Arabicum (vulgo angustias Mechæ vocant) ad propinquum quendam suum magnam auri, & argenti vim, literasq; misit, vti Turcas, Arabas, Abessines, ex Asabebo, Suaca, & Iuda, quæ prouinciæ intra sinum sunt, extra vero ex Adena, vicinisque regnis fortissimum quemque militem ad se mittendum curaret: quod ille summo studio, diligentiaque non inuitus perfecit. Id robur exercitus fuit. at reges, qui oram maris Indici tenent, tametsi sua sponte à nobis deficere cupiebant, literisque regis Cambaiæ mouebantur, belli tamen alieni euentum expectare decreuerunt: amicos, inimicosque pro fortuna partium habituri. Omnibus igitur rebus ad bellum comparatis, Rex Cambaiæ Sofarem potissimum elegit, quem summæ rerum præficeret. Nam præter opes ingentes, summamque rei militaris peritiam, in eo vno homine par tanto imperio administrando autoritas inesse videbatur: ac nostrorum mores, & instituta optime credebatur callere. Rex præterea non cessabat pollicitationibus animum hominis incendere: in presentia se Dium illi ciuitatem opulentissimã dono dare: maiorem in futurum premiorum spem facit, si nostros ex arce exturbaret. Sofar accepto imperio tormenta, commeatus, arma, cæteraque belli instrumenta in loca maxime idonea, nostroq; præsidio propinqua contrahit, tirones ducibus externis, & veteranis militibus exercendos distribuit: Belli gerendi principium in hyemem differt: cuius initium sub illo cælo ad Calend. Aprilis est. hac enim ratione satis prouisum videbatur, ne à prætore nostro, qui Goæ (ea velut Indiæ regia est) plurimum habitat, ibique conuentus agit, auxilia mitterentur. Nam sex integris mensibus hybernis mare tempestatibus clausum non sine maximo periculo nauigatur: facile per id tempus arcem expugnari posse credebat. Arci tum præerat Ioannes Mascarena Vir genere, factisque clarus, magno rei militaris vsu: aderat & in periculis obeundis animi magnitudo, & in præcauendis insidiis prouidentia, & in militum animis tractandis prudentia, vt nullam bene gerendæ rei spem ex temeritate, aut segnitie ducis hostes sibi promitterent. Sed vix ducentos tum milites habebat quorum virtuti non solum illius arcis, sed totius Indiæ defensio, salusque innitebatur. Sofar ergo, quem nihil eorum quæ apud nostros agerentur latebat, & si instante hyeme maturandum videbat, tamen vt

eadem ſimulatione quã hactenus vſus fuerat, belli conſilia, quoad poſſet, occultaret, literas beneuolẽtię plenas in hanc fere ſententiã ad Maſcarennam ſcribit. Dium ſibi à rege Cambaiæ donatum, ſe eo breui venturũ, eoq; libentius, quod bonã ſpem haberet, amicitiã iam inceptam mutuis ex propinquo officiis arctius coituram; ſibi in animo eſſe ciuitatem alioqui nobilem, & opulentam augere, amplificareq; rebus omnibus: velle eam munire commeatibus, & viris fortibus: non quod de bello quicquam cogitet: ſed nunquam melius pacem conſeruari, quam belli inſtrumẽtis. orare ne ſecus de ſe cogitet ſi munus regium magni æſtimare videatur; ex opulentã, celebrique ciuitate maiora emolumenta poſſe capi, quam ex inope, & deſerta: denique ſe, & quæcunq; chara haberet deuouere, omniaque dira ſibi imprecari, niſi regis Luſitanorum cauſa, cuius maieſtatis conſeruandæ ſe ſtudioſum aſſeuerabat, mallet ciuitatem nobilitare, quam ſua, ſe fœlicẽ, ac beatum, cui nunc demum contigiſſet, quod tam diu, ac tantopere optauerat, vt eius cõſuetudine libere frui poſſet. Orare ne animum ſyncerum, ac beneuolum aſpernetur. Bello igitur vt ipſe videbatur, ſatis commode diſſimulato, magnam hominum turbam cõmeatus in vrbem inferre iubet. hos ſtatim ſecutus circiter finem menſis Martij, pręfectus aliquot cohortium Turcicarum. Is etſi haud dubia iam imminentis belli indicia palã erumperent, quoad poteſt tamen rem præclare diſſimulat, nuntiis literiſq; ad Maſcarennam velut amicum miſſis. Ille, vt erat animi perſpicax, & ad omnes hoſtium conatus ſemper intentus, ſtatim fraudem præſenſit, & quanquam manifeſtis indiciis bellum apparari palam eſſet, tres exploratores, qui hoſtium mores, & linguam callerent, in ea oppida dimiſit, in quibus rex fere verſari ſolet, hi rebus diligenter inueſtigatis, hoſtiumq; conſiliis plane exploratis, cum viderent curribus bellica tormenta, cæterumque apparatum Inangen, Surratemque inuehi, omnia militari tumultu perſtrepere, omni ope bellum parari renunciarũt. Quibus rebus excitatus Maſcarenna non oſcitanter de ſumma rerum cogitãdum ratus, iubet quãprimum architectos omnes, fabroſque, & cęteros varii generis opifices, qui vicina domicilia habebant, in arcem ingredi: omnia tabulata, tigna, trabes, maloſque nauium introferri. Interea ineunte Aprili, alia militum manus à Sofare miſſa in vrbem ingreditur, is pacis ſimulandæ finis fuit. Horum enim militum petulantia & contumeliis omnis prorſus ex animis ſublata eſt dubitatio. Iam Maſcarenna rebus neceſſariis pro temporis anguſtia prouiderat: rei frumentariæ in primis cura habita Orizæ magnam copiam, nam eo, loco panis Indi vtuntur, alioſq; commeatus, quęcunque deniq; arci tutandæ idonea videbantur, quoad fieri potuit, diligenter comparauit, Mercatoribuſq; Luſitanis, qui vxores ibi duxerant, imperauit, vti quam quiſque poſſet maximam commeatuum vim in arcem aduehi curaret. ſterilitatem imminentem cauſabatur: periculoſam vtique præſidiis annonæ caritatem: ærarium regium iam exinanitum: æquum eſſe vnumquemque pro facultatibus priuata pecunia regem ad tempus iuuare: ſe id ipſum perlibenter facturum, mutuoque accepta pecunia cõmeatus aucturum: quod ab omnibus ſedulo, ac liberaliter prouiſum eſt: nec tam liberaliter tamẽ, quin & frumentum, & carnes, piſceſq; deficerẽt. Nam cum Dienſes ciues intellexerunt aliunde coemi, compararique non poſſe, neceſſaria ſuppeditare recuſarunt, circiter ducenti milites, vt diximus, in arce inuenti ſunt, cæteri cum exoluendis ſtipendiis pecunia in ærari[o] minime ſuppeteret, in alias regiones paſſim dilapſi ſunt, & hos qui remanſerant, Maſcarenna multis iam antea beneficiis deuinctos illã veterum meritorum gratia potius, quam pecunia retinebat. Iam literas ad Ioannem Caſtrum Indiæ prætorem, & ad Baſſaimi, & Chauli præfectos ſumma diligentia miſerat: vti quam primum auxilia mittenda curent: rem, niſi breui ſubuentum ſit, fore in maximo periculo. Rebus igitur pro præſenti copia quantum prouideri poterat, paratis, cum iam Sofar, cum reliquis copiis vrbi appropinquaret, cum paucis illis præſidiariis ſe ad bellum parat: quod in Sofaris aduentum modo dilatum videbatur. Decima octaua Aprilis die Sofar ingenti multitudine ſtipatus, ſumma ciuium exultatione velut triumphans Dium ingreditur. Aderat vna Rumicam filius, quẽ machinis, tormentiſque bellicis rex præfecerat. Sequebatur præter militarem turbam, ingens alia colluuies, ſupra triginta millia hominum ſine armis baiuli, & calones, ac rerum bellicarum vilioribus miniſteriis tantum vtiles. ſed robur totius exercitus Turcæ erant, quinq; millia ſelectiſſimorum militum: è quibus quadringenti ſclopetarii. Cum his copiis vbi Sofar in regiam venit, Maſcarenam arcis præfectum de aduentu ſuo certiorem facit. eadem fere denunciari iubet, quę antea literis mandauerat. Maſcarenna viciſſim, & ſi minime ignorabat, quo animo hęc dicerentur, tempori tamen ſeruiens, per Simonem Feum earũ controuerſiarum iudicem, quæ de portorio oriuntur aduentum gratulatur, quẽ Sofar perhumaniter accepit, ſummam erga noſtros beneuolentiam vultu, verbiſq; præferens, pręfecto eum renũtiare iubet, ſe nihil magis habere in votis, quam vt pax perpetua inter ſuos ciues, Luſitanoſq;

noſq;

noſq; coaleſceret,& conſeruaretur,id vt ſuccedat ex ſententia,magnum in eo momentum eſſe,ſi firma,rataq; permanerent, quæ inter regem, & Garciam Noronnam proregem Indiæ conuenerant:ibi diſerte cautum eſſe,vt inter arcem, oppidumq; murus conderetur: quæ res neutris damnoſa videretur futura. hæc,vt mandata erant,renuntiata, Maſcarenna ad concilium retulit,vna omnium ſententia fuit,ne rumpendi fœderis occaſionẽ prębuiſſe viderentur,vt tabulas,quibus pacta,& conuenta continerentur, ad Sofarem mitterent: ſe omnibus quę ibi cauta eſſent perpetuo ſtaturos,ac ne latum quidem vnguem ab his,quę pepegerant,receſſuros. Ita regi ſuo placere ab eoq; diligenter ipſis imperatum,vt omnia vti ſcripta eſſent ad amuſſim ſeruarẽtur ſi murus ille, vti cautum eſt procul ab arce ædificetur, ſe non modo eos non morari,ſed quam poſſent opem laturos. Verum ſi ad eum locũ ædificare pararet, à quo Emanuel Souſa cognomento Sepulueda, illos iam antea opus aggreſſos deturbauerat,id ſe minime paſſuros. ad hunc nunciũ homo animi impotens bene diſſimulatum ad eum diem odium prodit: tabulas minutim conſcerpit: Simonẽ Feum,qui eas attulerat,comprehendi iubet: duoſq; milites Luſitanos, qui forte fortuna iuxta arcẽ inambulabant, arreptos in vincula coniicit. toto enim ſuperiore triduo mittendis vltro, citroq; nunciis nihil aliud moliebatur, quam vt ex noſtris quam plurimos pacis oſtentatæ fiducia incautius agentes exciperet. quod niſi Maſcarẽna diu ante prouidiſſet, ea res in multorum vergiſſet perniciem. Pace igitur, vt dictum eſt, à Sofare turbata, violatiſq; fœderibus, in oppido repente tumultus exoritur, ac trepidatio. ad arma ab omnibus partibus conclamatur. ductor quidam manipularium è gente Braminum. (ſunt qui Brachmanas putant) cum expedita militum manu primus aduolat: ſclopetiſq;, & omni miſſilium genere in arcẽ iaculando aperte iam bellum exorditur. Fit maximus vndiq; aliorũ concurſus. Sed antequam ad oppugnationem aggrediar, pauca de ſitu arcis prius dicẽda videntur. Ea in pręaltę rupis tenui velut lingua procurrit: duabus partibus flumine, ac mari alluitur. Tertiã, qua vrbem ſpectat, foſſa ingens, ac murus, ſeptẽq; turres modicis interuallis muniunt: quæ fere omnes à diuorum nominibus nũcupatę ſunt. In fluminis oſtio medio fere alueo rupes prominet: ea quoq; à noſtris impoſita turri ita munita eſt, vt fauces amnis hoſtibus infeſtas, noſtris tutas reddat. nam inter arcem, ac turrim nauibus noſtris ſtatio eſt: ſed tum demũ onerandis aut exonerandis commoda, quam diu æſtu non reciprocante mare tranquillũ eſt, alterum præſidii latus mare habet vadoſum, aut in certis gurgitibus præaltum, equiti, peditique, & nauibus iuxta imperuium. Arcem igitur vel natura loci, vel munimentis vndique tutam aggreſſi ab ea parte, quæ ad vrbem verſa eſt, qua ſola adiri poterat, oppugnare incipiunt: ea potiſſimum regione, qua ad oppidum Mahometanorum, quod illi Rumæum appellant, itur. Ibi enim tumulus loco cæteris magis edito, ad iactum fere ſclopetæ aſſurgit, ex quo pars maior arcis apparet eo in loco, anno. 1546. viceſimo primo Aprilis die, biduo ante eum diem in quẽ forte inciderat memoria, ac celebratio mortis Chriſti, vbi primum illuxit, magna noſtrorum admiratione turris apparuit, noctis vnius opus: lapidibus, non calce, bitumineve coagmẽtatis, ſed temere in cumulum congeſtis, niſi quod macerię inſtar frontes exequauerant. ingentes goſſipii ſarcinas pro pinnis obiiciunt: quibus tecti, à tormentis noſtrorum prope tuti erant, ab hac turri velut arce altera noſtram arcem maxime infeſtabant. præfectus vero Luſitanus quantum in re ſubita poterat, omnibus circumſpectis, turreis ſuis tuendas diſtribuit, vt quiſq; fortitudine, ac prudẽtia præſtabat, locis vnde plus periculi erat, præficit. Iacobeam turrim, quæ olim à Rumæis condita fuit, Ioanni Almeidæ, alteram ei propinquam Alfonſo Bonifacio committit: Thomæam turrim magnitudine, ac pulchritudine cæteris magis conſpicuam, Ludouico Souſæ tradit: eam vero, quæ in ſphęriſterium proſpicit, Antonius Freirus tueri iuſſus. Georgianam quę nouæ portę imminet, Antonio Paſſannę vetus propugnaculum, quod magnitudine cum eo quod ad portam rupis ædificatum eſt non eſt comparandum, Ioanni Viuicino. maius autẽ illud alterum propugnaculum Antonio Rodrico qui fortiter, ſtrenueq; dimicando ibi cecidit, credidit. Fernandum Caruallum turri, quę in æſtuario fluminis ſita eſt, pręeſſe iuſſit, ei triginta milites dati. Turribus omnibus in hunc modũ diſtributis, ac militibus in eas pro pręſenti copia diuiſis, reliquam manũ ſibi ſeruat velut in ſubſidiis, cum qua quocunq; res poſceret, ad repentina pericula occurreret. Verum antequã dimiſit, pręfectus paucis pro tempore eos allocutus eſt. Se non illis ducem datũ, ſed Chriſtum immortalem, & omnipotentem deum. tanti ducis fiducia bene de victoria ſperandum eſſe, qui nullo milite, nullis armis, ſed ſolo ipſo nutu, nõ modo exercitũ illum: ſed omnes mortaliũ vires poſſet ſuperare: omnes hac ſpe, fiduciaq; pugnare oportere, vt diuinitus ſibi auxilia nõ putent defutura: Seſe vero iam animo pręſagire victoriã, quam pro certa habeat. Quod autẽ ſibi nonnulli forte perſuadent commodius, & ad ſalutem tutius, id ego, inquit, non modo fœdum, & fla-

gitioſum, ſed longe omnium pernicioſiſſimum reor. Quanto enim ſatius eſt gnauiter, ac ſtrenue dimicando glorioſe occumbere, quam ſe turpiter dedendo tormentis lacerari: crudeliſſimo, fœdiſſimoque mortis genere obtruncari? Id vnum à vobis commilitones peto, vt & religionis, cui nomen dediſtis, & Luſitanorum gloriæ, & veſtræ, maiorumq; veſtrorum virtutis vobis in mentem veniat. Cum eo autē hoſte rem eſſe cogitate, cui præter perpetuum Chriſtiani nominis odium, nec fides ſit in promiſſis, nec in victoria modus, nec erga victos vlla clementia. belli vero id genus eſſe, quod violatis fœderibus, contra omnes diuini, àtque humani iuris contemptores, inuiti, ac multis, magniſque iniuriis, laceſſiti, ſuſcipimus: in quo vincere glorioſum, mori certa ſalus eſt, vinci non minus pernicioſum, quàm turpe, ac dedecoroſum. nolite per Deum immortalem quæ maiores noſtri virtute animique magnitudine obtinuerunt, ignauia, torporeq; de manibus amittere: veſtramq; vitam, vel falſa ſpe ſalutis, vel turpi mortis formidine, in præſentem perniciem præcipitare. Hæc Maſcarenna, tametſi capiti omnium imminere vltimum diſcrimen videbat, præſenti animo locutus, primus ipſe labores aggreditur: primus pericula obit: militis, & imperatoris vti res, tempuſque poſtulabant officio fungitur. Reliqui confirmatis animis ad vltima perferenda in ſua quiſque præſidia abeunt: ac ſtatim omnes operi accincti centones, ac ſarcinas in ſummis turribus diſponunt: terrā accumulant. plena etiam dolia inter pinnas collocant: vt minore periculo in hoſtem iacularentur, ſeque à ſclopetarum ictibus facilius protegerent: nondum enim maioribus tormentis certabatur. Poſtero autem die, quam illa turris, cuius ſupra mentionem fecimus, ab hoſtibus ædificata eſt, alia ad orientem ſpectans, atque item tertio die alià, opus incredibili celeritate confectum, noſtris apparuit. hæ leni in collem quendam cliuo aſcendebant: eadem omnes materia, & muniendi genere, & forma extructæ: ſtationes, ſpeculatoreſque ad eas cuſtodiendas diſpoſiti: qui in muros ferirent, & arcem vexarent. Hoc opus, vt dixi, cæteraque de nocte ſumma cura, ac labore expediebant: interdiu autem ab opere ceſſabatur. noſtri enim, ſi quem de die munientem, aut aliquid operis molientem conſpicati erant, idoneis locis diſpoſiti, aut interimebant, aut male mulctatum dimittebant. Itaque nox operi deſtinatur: diem vero cætera turba reficiendis corporibus, milites oppugnationi dabant. & quo facilius noſtrorum paucitatem multis ſimul obeundis fatigarent, pluribus ſimul locis inuadere ſtatuunt. Erat in ſtatione nauis Indica, ingenti magnitudine ancoris, retinaculiſque alligata. hanc omni bellico apparatu inſtruunt: turres in ea complures excitant: amphoras, aliaque vaſa pice, ac ſulphure plena, haſtas, ſagittaſq; ignitas præparant: machinamq; eæ altitudinis erigunt, vt turrim, quam in mari ſitam diximus, æquaret: vt cum æſtus ex oceano relaberetur, poteſtatemq; nauigandi faceret, eam turri admouerent, noſtroſq; milites æquato iam certamine, igni, tormentiſque ſubmouerent, ac propugnaculis propellerent: ita facilem peruiumque ſibi aditum fore, ſuperante præſertim multitudine: quippe cum triginta ſolum turri tutandæ milites adhibitos ſcirent: quos opprimere difficile non eſſet: Atque hac via mari noſtris interclùſo facilem ſibi de reliqua arce victoriam promittebant: Noſtri cum è ſummis turribus tantum huius machinæ molem creſcere cernerent, ad præfectum perferunt. is id quod erat facile coniiciens, duas Catures, ita enim leuia quædam nauigia appellant, quæ remis velociſſime agantur, parari iuſſit, Remigibus Guzuratibus vinctis, nec enim qui munus illud obirent alii aderant: viginti milites Luſitani impoſiti, Iacomo Leiteo oræ maritimæ circa Dium præfecto parere iuſſi. ac iam omni apparatu ad incendium comportato, nocte intempeſta ſoluunt, & flumen ingreſſi ita curſum moderantur, vt quam minimo remorum ſono per ſilentium applicent. ignem in funiculis latentem, ne fulgor eos proderet, ſub vola manus occultant: nec tamen excubias fallere potuerunt. Nam Sofar cum præfecti noſtri ſummam vigilantiam ſemper ſuſpectam haberet, atque omnia quę in noſtros machinaretur, in ſuorum perniciem verti cerneret, neque vllum tam occultum ſuum eſſe conſilium cui non Maſcarenna multo antea occurreret, ad omnes arcis aditus vigilias idoneis locis collocauerat. Nauis autem ſiue quia tam longe ab arce aberat, vt clam noſtris ædificari poſſe exiſtimaretur, ſiue quia noſtros nō putabat commiſſuros, vt pauci in tam manifeſtum periculum ſe coniicerent, præſertim cum nulla ab illis ad eum excurſio in munientes tentata eſſet, vt in tuto incuſtodita erat. Sofar igitur cum iam forte circumiret vigilias, primus Catures animaduertit, ac tintinabulo ſignum dari iubet: ſclopetarumque ſonitu militem excitari. Ingens hominum multitudo vndique accurrit magno paſſim tumultu, ac trepidatione: cum ſemiſomnes, ac in tenebris ſibi occurſantes nō intelligerent cui rei ſignum datum eſſet. verū vbi nauiculas viderunt, toto litore clamor oritur: paſſim diſcurrētes ſclopetas exonerant: atq; omni miſſilium genere noſtros petunt. noſtri tanto vehementius feſtinare, remiges hortari, quanta maxima poſſunt celeritate

leuitate per medios ſclopetarum globos præſenti animo euadunt: & ad nauem, quæ non longe à regia in ancoris ſtabat, applicant. Sulphuris amphoras, aliaque incendiorum fomenta ingerunt. ibi res inopinata omnium animos nouitate miraculi attonitos pene conſternauit. nauis enim cum ſummo omnium ſtupore contumax aduerſus incendium illæſa permanſit. id inceptum vbi fruſtra viderunt, ſe mutuo cohortati in nauẽ aliquot inſiliunt: ancoralia incidunt: funes in Catures coniiciunt. ac remulco in id ſpacium quod inter arcem ac turrim eſt machinam pertrahunt. Ibi hoſtium inſpicientium ſummo cum dolore, & indignatione eam comburũt. Tantus eius incenſę fulgor terra, mariq; late reluxit, vt per aliquot noctis horas, vſum diei pręberet. Hæc res hoſtibus ſpem omnem ademit maritimę oppugnationis. in hoc tam audaci, ac prope temerario incepto, ſi quando alias, manifeſta vis apparuit. nam cum pauci per tantam hoſtium multitudinem, vbi nullum incidere vanum telum poſſet, irent, ac redirent, vnus tãtum è noſtris leui, nec admodũ periculoſo vulnere ſauciatus eſt: tribus igitur, vt dictum eſt, turribus totidem noctibus ædificatis, magno conatu reliquũ opus feſtinant: murũ ab ipſis turrib. ad mare vſq; magni laboris opus producere conantur: goſſipii ſarcinas, doliaq; terræ plena ſuperimponunt: quibus tecti noſtros tuto ferire poſſent. Eius operis continuandi magnam eis facultatem id præbuit, quod in arce pulueris ſulphurei octoginta duntaxat doliola erant: quę vix mẽſis vnius ſpacio ſuffectura videbantur, ſi largius ad omnia periculorum momenta puluere vterentur. Itaque milites moniti vt parce, moderateq; conſumerent: & ad tempora magis neceſſaria quantum poſſent, reſeruarent: propterea quod obſidionem ſine vlla ſpe auxilii ſex menſibus hybernis duraturam putabant: quod per id tempus, vt ante demonſtratum eſt, mare crebris tempeſtatibus, ac ventorum vi concitatum propemodum ſit innauigabile: terreſtria autem nulla expectabãtur auxilia, propter viarum difficultates, & itinerum longitudinem. prӕterea reges, qui interiora Indiæ loca tenent, ob diuerſum religionis cultum nomenque Chriſtianum noſtros grauiter oderunt. Itaq; aditus copiis noſtris intercludunt, & omnibus incommodis perſequuntur. Cum igitur omnium rerum ea difficultas eſſet, acceſſit prӕterea rumor ille paſſim diffuſus, claſſem Turcarum cum maximis copiis in ſubſidium venturam, aut proximo menſe Maio, aut ad ſummũ, Septembri. hæ enim ex Arabico ſinu in Indiam nauigantibus commodæ ſunt tempeſtates. Itaque ad hæc tam periculoſa tempora puluis reſeruatur: nec in impediendo opere, niſi magnis benegerendæ rei occaſionibus conſumitur. noſtri enim in id modo intenti erant, vt opus impedirent, nunc ſclopetarum ictibus, tormentiſque molientes ſubmouendo, nunc extructa diruendo. Sed nec hac ratione multum profici poterat: quod hoſtes ſuperante multitudine, quæ deerant, ædificarent, & diruta ſubito reſtituerent. Huiuſmodi oppugnationis velut præludiis iam menſem Aprilem, bonamque Maij partem contriuerant. Decima octaua eius menſis die ſeptem nauigia ſubito apparent, quæ remis incitatę recto curſu in arcem tendebant: illis hoſtes omnia tormẽta opponunt: curſum quo ad fieri poteſt impediunt: obſiſtentibus tamen noſtris in arcẽ excipiuntur. his præerat Fernandus Caſtrus, filius natu minor Ioannis Caſtri Indiæ prætoris, hunc plures naues ſequebantur: cæteræ ventorum vi, ac tempeſtatibus disiectæ Baſſaimum tenuerunt. Harum ſeptem nauiũ præfecti, viri excelſo loco nati, virtuteq; inſignes fuerũt: Iacobus Reinoſus, Franciſcus Almeida, Petrus Lopes, Iacobus Sylua, Antonius Cunna, & Georgius Vaſconſellus, quem prętor, antequã de oppugnatione arcis Dienſis certior fieret, duabus nauibus oram maritimam circumuehi & explorare iuſſerat. horũ aduentus magnam fiduciã ac prope certam victoriæ ſpẽ præſidiariis fecit. Initur militum numerus, quadringenti, & quinquaginta in arce fuere: omnes fere ſplendore nobilitatis illuſtres, multi equites, & qui in aula regia honeſtũ locum obtinerent: omnes militaris diſciplinæ periti, & ſclopetis tractandis egregie exercitati. hi in ſupplementũ per turres diuiſi: ea quæ diui Ioannis vocatur, quæ omnium infirmiſſima turris eſt, Fernando Caſtro cum milite ſelectiſſimo cuſtodienda traditur. Cęteri vt pręfecto viſum eſt, pro cuiuſq; virtute diſtributi. nec quemquam ſui periculi reſpectus ad imperiũ detractandum compulit. excubię intentiſſima cura factę. ſingulis vigiliis quinquaginta milites, interim etiam plures excubabant. Hi aſſidue munitores iaculando infeſtabant, nec vllũ fere telum in tanta multitudine vanum cadebat. & quanquam, vt ex Iuzarcane captiuo poſtea cognitũ eſt, incerta illa per tenebras iaculatione, magna, & prope incredibilis multitudo perierat, aliis aſſidue ſuccedentibus opus creſcebat. nec tam animũ hoſtibus minuit aduentus noſtrorum, quam pertinaciam auxit. Itaq; ad copias terreſtres multarũ nauium claſſem adiiciunt, quæ oram maritimã circumuectę aliquot naues longas incidunt, quæ à Chaulo, & Baſſaimo commeatum in arcẽ comportabant. hæ vna cum vectoribus interceptæ. Interea opera circa arcem confecta erant. Muros per hortos præfecti ductus, quà Iacobæa turris imminet, ad iactum

sclopetæ ab arce distabat. Alter ex transuerso factus. hos muros ita ad arcem prope admouerant, vt nostrorum tormentorum ictus, quibus ex longinquo maior impetus, & vis est, non adeo multum illis officerent: & iam omnis pugna prope ad manus venerat: neque quisquam aut hinc, aut illinc sine certa pernicie se ostendebat. terra, marique inter hos magnarum rerum conatus mensis Maius finitus est. Ineunte Iunio Rex Cambaiæ cum nouo exercitu vrbem ingreditur. Nostri, & ex hostium tumultu, & gaudio, & concursu numerosæ supra solitum multitudinis, id quod erat, suspicati sunt. Præfectus arcis Fernandum Caruallum, qui turrim quæ in mari sita est, tuebatur nocte proxima exploratores emittere iubet, qui vnum, aut alterum ex hostibus rapiant: è quibus, & noui gaudii caussam, & consilia inimicorum scire posset. sex milites ad id electi, notæ fortitudinis, & audaciæ. ij in stationem vigilum proximam (ea quinquaginta hominum erat,) impetu facto, vnum ex his vi secum in turrim pertraxerunt: nonnullis ex suo numero amissis. Is & regis aduentum, ac belli gerendi consilia aperuit. Postridie nostri omni genere tormentorum, tubarum insuper sono quantum possunt, strepitum excitant: ac per nocturna colloquia militum inuicem probra iactantiũ, (multi enim hostium diuturno cum nostris commercio Lusitanum sermonem calebant) indicant, se regis excipiendi caussa ea fecisse. eius aduentu se gaudere: ac nunc deniq; nõ cum hominum colluuie, ignobiliq; turba rem sibi fore, q̃ hostẽ vocare puderet, sed cũ rege, ac regio exercitu bellũ legitimũ, honestiorem victoriam, ac prædæ spem certiorẽ. Illi contra nostris vincula, supplicia, ac omnia seruitutis dedecora minitari. Hæc per noctẽ vltro citroq; iactata. vbi illuxit: in muro, quẽ per vallẽ è regione turris Iacobeę duxerant, tres testudines ingentes apparuerunt, vndique diligenter munitæ. in has basiliscos duos, spallafatum vnũ, & complura minora tormẽta conuehunt: quę per muros disposita ita vineis tegebãtur, vt hostes velut è tuto iaculantes, omnia nobis infesta facerẽt. Thomæam potissimũ, & Iacobæã turres, & q inter eas muri erat, ita crebris atque ingentibus globis feriunt, vt ad ictus mœnium cum terribili sonitu editos, omnia statim ruitura viderentur. Huic ergo parti Mascarenna in primis succurrendum ducens, accurrit: aliumque interius murum viginti pedes latum, ex ruinis ædificiorum quæ in arce erant, obiicit. Has enim necessitates iam animo ante prospiciens, plurima in arce ædificia diruerat, vt lapides, aliamque materiam ad omnes casus opportunam haberet. Præfectus ipse cum cohorte nobilium primi manum admouent: horum exemplum alii secuti continuatis nocte dieque operibus, indefessis animis, ac corporibus sexto die opus perficiunt. Basiliscum vnum, ac Leonem in Thomæa turri aduersus hostium castella obuertunt: omnesque eorum conatus, quantum consilio prouideri poterat, frustrantur. Illi interea pertinaciter instare, muros concutere, ac pinnas detergere: & iam Thomæam turrim pene mediam diffiderant, magna nostrorum, qui intus erant trepidatione, maiore etiam periculo: cum ad ea potissimum loca concursus fieret, quæ infirmiora viderentur: & vtriq; velut signo dato, ad omnem ruinæ sonum aduolarent: ac pari pertinacia hi ruinas defendere illi superare contẽderent, ac alii aliorũ opera nouo semper aliquo cõmento turbarent. Itaq; cum nostri neminẽ hostiũ sine præsenti pernicie in muris consistere paterentur, tormenta sua in fenestras arcis, per quas nostri iaculabantur, collimant: eo consilio, vt bombardarios machinas onerantes oportunos ictibus haberent. & erant hostes ea iaculandi peritia, vt quodcunque signum animo destinassent, facile ferirent. Erat ea tormentorum vis, & magnitudo, vt tabulata à nostris ad fenestras obiecta, perfringerent, fragmentisque passim disiectis, multos vulnerarent, nonnullos occiderent, nec quicquam tutum paterentur. Igitur cum nostri multimoda arte eluderent, atque inuicem eluderentur: multique circa tormenta, ac fortissimus fere quisque, vulnerarentur, commodissimum id visum est, puluerem, & globos Guzarates, Bragiq; nautæ immitterent, ignemque admouerent: milites vero ad magis necessaria tempora se reseruarent. Cum circa Thomæam res in hoc statu essent, ne quid vsquam nostris tutum finerent, aliam oppugnandi rationem ad Iacobęam turrim tentant. Ibi enim cum extrema pars muri paulo cęteris editior esset, mortarium ingenti magnitudine admouent, qui globum octo in orbem palmorum mittebat, ac paucis diebus triginta globi in turrim iacti sunt, maiore nostrorum terrore, quam damno: quippe qui assidue ingentem molem omnium capitibus impendentem prospicerent, quæ solo pondere, non solum corpora, vbi incidisset, comminueret, sed ædificiorum tecta perfringeret, ac fragmẽtis late volitantibus omnia circum infesta redderet: & quanquam toto eo tempore nemo vulneratus esset, nihilominus trepidabant: cum se casu magis, quã consilio incolumes viderent. Huius mali vnum remedium fuit æque fortuitum, quod Bombardarius, homo singulari in hoc genere peritia, temere emisso telo interemptus est. huic successit alius pari fortasse nocẽdi animo, ac voluntate: arte tamen, ac fortuna-

tuna diſpar. nam globi omnes, quos in noſtros deſtinauerat, in ſua ipſorũ caſtra cadebant. mortario itaq; illo carere maluerunt, quam in ſuam abuti perniciem: nihil tamen remiſſior erat oppugnatio. tanta enim omnis generis tormentorum copia muros inſtruxerant, tantus artificum numerus, tanta erat peritia, vt neminem noſtrorum in muris conſiſtere paterentur. Puluis autem ſulphureus quo vtebantur, tam purus erat, tamq; ſubtilis, vt Canis ęreus, quod tormenti mediocris genus eſt, terrę dolium tranſmitteret. Cum dies iam complures in hac parte arcis oppugnanda fruſtra conſumpti eſſent, de aliis oppugnandis turribus conſilium ineunt. 13. Iunii dies agebatur, cum è regione turris, cui Antonius Freirus præerat, duo Caſtella de nocte excitata, mane conſpecta ſunt. in his ſinguli Baſiliſci erant: extra vero in proximo mortarium ingenſque aliorum vis tormentorum. Hæc omnia Diui Io. turrim ſpectabant: quæ, vt ſupra meminimus, omniũ erat infirmiſſima, & loco, & ſtructuræ genere: quippe ab aliis ſemota longius, & grauioribus ſaxis, nec optime coagmentatis ædificata: quod inter illam & Iacobęam muri erat, concutere cæperunt. neq; aliis tamẽ locis cœptam oppugnationem omittunt. & vt noſtrorum paucitatem pluribus ſimul prœliis diſtinerent, quatuor partibus ſimul aggrediuntur. accendebat hoſtiũ animos Rex præſens, fortitudinis, atq; ignauiæ ſpectator, ac teſtis. Noſtri tanto vndiq; circumfuſo terrore, iam præſentis vitæ ſpem omnem proiecerant, & alienato à periculis animo ad immortalitatis cogitationem toti ſe conuerterant: ac iam vitæ futuræ fructus animo percipientes, in extremũ ſe diſcrimen parauerant. Vna res eos continebat, ne in præſentem ſe perniciem præcipitarent, quod arcem ſua morte prodi hoſtibus videbant: ex cuius incolumitate, ac tutela, omnium qui in India erant, Chriſtianorũ ſalus pendebat. Itaq; cum hinc ſpes, hinc deſperatio animos accenderet, tanto ardore vtriuſq; partis concurſum eſt, tanta contentione certatum, vt omnia ſuperiorum dierum prælia, omnis oppugnatio, cum hac comparata, leuis, ac ſegnis videretur. Nullum illa die tormentum ocioſum fuit. Mortarium, quod ad ſummum quater vno die exonerari ſolebat, ſepties in arcem globos miſit. Pariq; vtrinque animorum contentione certatum eſt: noſtris nullum momentum in aduentu regis eſſe, oſtendere conantibus: illis in eius oculis iam de abitu cogitantis operam nauare cupientibus. Rex enim cum lentiorem ſua ſpe, ac aliorum promiſſis, oppugnationem cerneret, noſtrorumq; obſtinatam ad moriendum pertinaciam etiam timeret, ne quod maius facinus ex deſperatione auderent, ſe in tutiorem locum recipere decreuerat. Principes etiam aulici, ſtudii, & amoris erga regem prætextu, ſuum occultantes metum, ſuadebant, vti rerum ſummę conſuleret. Non enim eſſe prudentis regis officium tam periculoſis pręliis intereſſe. exercitu amiſſo alium cogi, comparariq; poſſe. ſi quid regi accidiſſet, in eius ſalute non exercitum modo, ſed vniuerſum regnum periclitari. His, atq; aliis huiuſcemodi rex permotus, Iuzarcanem in caſtris reliquit, cum Abeſſinum copiis, virum, quem, vt propter eximiam prudentiam in rebus gerendis plurimi faciebat, ſic ob ſuauiſſimos mores, & intimam familiaritatem in primis charũ habebat. Itaq; Madabam vrbem ampliſſimam, ac totius regni caput, ſe recepit: vt hinc militem, pecuniam, commeatum, ac cetera, quæ vſus belli poſtulat, ſuppeditaret. Iam hoſtes omiſſa ſpe arcis per vim capiendæ, operibus expugnare contendunt: aggeres ita noſtris muris admouent, vt tormenta noſtris inutilia redderent. Ante Thomæam ad ſclopetæ iactum, lapidum congeſtu, arborumque ramis, magno conatu turrim ædificant. quod opus, cum noſtri impedire non poſſent, in immenſam altitudinem breui excreuit: adeo, vt arcem prope adæquaret. Ea res velut oppreſſos coercuit & à libero per arcem diſcurſu maxime continuit. Erat enim hæc omnium turrium longe fortiſſima, quam noſtri à virentibus arborum ramis Ramoſam appellarunt. Ab ea vtrinque muri brachia ad mare perducta. & iam aliud immenſi laboris opus dies, noctéſque intenti inchoauerant, vt Iacobæam turrim, foſſaſque eius muro, & caſtellis includerent. Maſcarenna cum vnum pugnandi genus videret ſupereſſe in operibus impediendis, tormenta in alium, atque alium ſubinde locum transferebat, vnd hoſtes maxime infeſtari poſſe credebat & quia; vt ante dictum eſt, noctes in opere hoſtes conſumebant, vt noſtros in tenebris facilius laterent. ferrea candelabra, magnamque vim lampadum ingentium paſſim diſponit: è quibus lumen late refuſum, & caſtra, & opera, & omnium hoſtium conatus veluti interdiu noſtris oſtendebat. hac ratione opus hactenus impediebatur, vt è baiulis, ac vilibus operis magna multitudo conficeretur. ſed hac iactura hoſtes non magnopere mouebantur. abiecta enim, miſeraq; illa mancipia nullo vitæ mortiſq; reſpectu fuſtibus propellebant: ac ſi remiſſius opus facere viderentur, ferro plerumque ſæuiebant. illi tanquam pecora in medio trucidati, noſtros, ſuoſq; iuxta timebant: ac metu ſuppliciorum, & vitę tędio plerunq; ſe telis obiiciebant. Inter hæc, menſis Iunius effluxerat: noſtróſque magis vires, quam animi defecerant. nullus præteribat dies, qui non

paulatim exiguam manum carpendo imminueret. indigenę vero, aliaq; ſeruitia, quibus in tormentis promouendis, ruinis murorum obſtruendis, aut cuniculis agendis vtebantur, pene ad vnum perierant: aut ab hoſtibus cæſi, dum inter prælíantes verſantur, aut morbis, quos ex continuato labore, ac peruigiliis contraxerant, conſumpti. Turris cui Antonius Freirus præerat. Item altera, quæ Ioanni Almeidæ commiſſa fuerat, vt ſemper hoſtibus infeſtiſſimæ fuerunt, ita tum acerrime oppugnatæ. Iam bombardarii longo belli vſu, ac periculis ſæpe obeundis audaciores fieri, & milites diu inter tormenta verſati Bombardariorum munus obire: cum omnium rerum copia abundarent, quarum apud nos ſummam eſſe ſciebant inopiam, & ſuperante multitudine integri feſſis aſſidue ſuccederent, breui ſperabant arcem aut conditionibus dedi, aut vi expugnari poſſe. Iam muros ad foſſam perduxerant: ac è regione Thomęæ turris ingentes fauces patefecerant: quas ita ſupra texerant, vt per eas tuto foſſas implerent. Iam è turri D. Ioannis pinnas abſterſerant: nec materia ſuppetebat, vnde nouæ fierent. Ipſa vero turris ita vndique labefactata erat, vt iam iam milites oppreſſura videretur: & ramoſa hoſtium turris omni bellico apparatu inſtructa arcem æquabat. Aduerſus hanc creſcentem indies perniciem Maſcarenna iam animo periculum proſpiciens, non longe à ſacris ædibus loco mari vicino tumulum excitat. huic caſtellum imponit, ex aduerſo turris ramoſæ. Huc ingentem Baſiliſcum, qui fauces portus tuebatur, aliamq; magnam tormentorũ copiam transfert: quibus ita ramoſam turrim concuſſit, vt & ipſa ſua ruina cuſtodes oppreſſerit, magnamq; muri partem ſecum traxerit. ſic multorum dierum opus, in quo maximã victoriæ ſpem hoſtes poſuerant, breui præfectus ludificatus eſt. Hac ſpe ergo deſtitutis, vna ratio ſupereſſe videbatur, vt foſſas implerent & per ruinas in arcem vi erumperent. A Thomæa turre orſi, quæ maxime tormentis lacerata erat, caſtella frequentia muro, qui foſſam contingebat impoſita, alius murus viginti pedes ab hoc diſtans, totidem in altitudinem ſurgens eodẽ perducitur: inter hos, ex tranſuerſo alios ædificant flexuoſo circumactu, & velut imperuios quoſdam angiportus: in quos ſi noſtri irruptionem tentantes ingreſſi eſſent, deprehenſi, errore viarum circumueniretur. ad oram foſſæ vineę frequentes maioribus trabibus factæ: ſuper iniecti rami arborum, rubiq;: ac terræ ingeſtu omnia ſolidata, vt aduerſus ingentia ſaxa, ignemq; tuta eſſent. Anterior pars aſſeribus tegebatur: qui ferreis clauis compacti, in tecti ſpeciem, ictus à ſuperiore loco eluderent. Superiniectum aduerſus ſclopetarum ictus multiplex è duriſſimis coriis tegumentum. alia item ex tabulis ſtructura ad oram foſſę acclinata: vt per tabulas in decliue prominentes ſaxa prouoluta, vltra mediam foſſam ſuo impetu ferrentur: ſpatium vero inter tectum, atque hoc tabulatum inferius, ita vndique opertum erat, vt qui lapides in foſſam mitterent, à noſtris conſpici nequirent. Ita vndiq; ſatis proſpectum videbatur, vt operæ tuto commearent. Noſtri vero, cum nec erumpere ad opera deturbanda poſſent, quippe qui turribus vix tuendis ſufficerent: & tormentorum iam nullus eſſet vſus: aliud commenti ſunt remedium. Erat inter duas turres, ad quas tum maxime pugnabatur, ad imam foſſam in ipſa rupe, anguſta quędã velut crypta, lapidibus exterius in muri ſpeciem obſtructa, hanc noſtri aperiunt, militibuſq; intromiſſis nocte, dieque continuato labore, lapides in foſſam miſſos abſtrahunt: per manus traditos in arcem inferunt, hoſtibus nihil interea ſentientibus, vt qui proſpicere in foſſam non auderent, noſtris ſclopetariis ad omnia loca idonea diſpoſitis: & aurium vſum abſtulerat ſtrepitus materiæ in foſſam coniectæ. Quatuor diebus, totidemque noctibus in hoc opere conſumptis: cum aliis implentibus, aliis exhaurientibus foſſam, mirarentur hoſtes cumulum non excreſcere, plumbi libramento altitudinem foſſæ explorant: ac labores ſuos irritos, inaneſque conatus Sofari referunt. Ea res vehementer hominis animum perturbauit: non tam, quod præſens conſilium parum ſucceſſiſſet, quam quod nihil ſe in poſterum machinari poſſe ſperaret, quod Maſcarenna non facile eluderet: neque fortitudine modo, & laborum patientia, ſed conſilio etiam ſe à Luſitanis vinci moleſte ferebat. Itaq; anxius animi, cum multa ſecum verſaret, neq; quicquam eorum quæ ſuccurrebant, ſatis placeret, iam ingruentibus tenebris homines linguæ noſtræ peritos ad muros ſummittit, qui noſtros ad prælium prouocarent: Enimuero mulierum more intra tecta concluſos ſolem, & pulueꝛem pati non poſſe: velut fractos deliciis, & gloriæ militaris oblitos domi deſidere: non ita maiores eorum, non nuper Antonium Syluciram ducem fortiſſimum bellum geſſiſſe, ſed congrediendo cum hoſte: non in munimentis, ſed in manibus ſpem victoriæ geſſiſſe: neque ſe tamen id militum, ſed ducis proprium dedecus credere: miſerari ſe fortunam tot virorum fortium, qui ab homine imbelli conſtricti, & vincti teneantur ſuæ etiam ſortis pigere, cui cum tali hoſte res ſit, è quo victo nullam gloriam ſperet: victus, ſi modo vir à fœmina vinci poſſit, in ſummo dedecore, & ignominia futurus eſſet. Hęc ab eo iactata, vt militem laudibus, ducem contumelia accenderet:

deret,vt se fortunæ committerent. At Mascarenna satis gnatus quo hæc pertinerent, & alioqui aduersus ambitionem satis firmus, cum nulla in eruptionibus spes esset, suos continebat,neq; quicquam temere aggrediendum cēsebat,eo pręsertim tempore,cum minima etiam peccata in summam perniciem possent coniicere vniuersos. Hac spe destitutus Sofar omnesq; conatus suos frustra esse cernens,adeo excanduit, vt præ animi impotentia in conspectu exercitus lachrymas nō tenuerit: quod postea compertum est ex literis Emmanuelis Rodorici, qui tum Dij in vinculis erat: quas ad Ioan. Dabreum Chaulum misit. Eo tempore fossis implēdis hostes intenti erant,quæ res vt dixi,cum parum succederet: Sofar, id quod erat, ratus materiam à nostris subduci, ipse murum conscendit, vt aditus nostrorum,per quos in fossam commearent,dispiceret.& cum intentis in fossam oculis,velut cogitabundus in cubitum dextræ manus inniteretur, bombarda globo nequaquam in spem tantæ rei missa,capite cum dextra manu perfractis interficitur.Hic fuit Coij Sofaris exitus, & magni profecto imperatoris,& cui pręter diuturnum rei militaris vsum,multę,magnęq; virtutes & animi,& corporis adessent: quas omnes praua quædam ambitio corruperat: ac non solum suæ religionis desertorem, sed omnium Christianorum acerrimum hostem fecerat.nostris præcipue hominibus,& si sedulo dissimulabat, infensus erat, quod eos maxime spei suæ obstare videret. Itaq; sæpe illam ex eo vocem auditam ferunt, fore vt à Lusitanis occideretur. Ex repentina Sofaris cęde tātus stupor omniū animos tenuit, vt toto postea triduo vix sex sclopetæ in hostium castris auditæ fuerint: cum antea ita assidue tormenta obstreperent,vt nec vocis,nec aurium pene vsus esset. Cum interea velut pactis vtrinq; induciis ab oppugnatione cessaretur,nostriq; pro suo quisq; ingenio eius rei causas coniectarent,ecce fugitiuus quidam Bramin tam lęti nuntii pręmium sperans,ad nostros venit: Sofarem narrat mortuum: in castris tumultuari: militum maiorem partem obsidionis diuturnitate fessam: duces præterea animo concidere, quod omnia sua incepta eludi viderent: eamq; nostrorum hominum esse patientiā, vt in finem hyemis obsidionem facile protraherent: hæc cum totis castris passim fremerent, se existimare breui discessuros: vnum esse Rumicanem Sofaris filium, qui eos moraretur. Hæc insperata lætitia animos nostrorū recreauerat,tanquam in præsentia defuncti periculis essent: cum subito bellum longe vehementius exarsit. Rumican enim Sofaris filius viginti quinque annos natus, iam à pueritia Christiani nominis odio imbutus, domestica insuper calamitate accensus omni arte retinere exercitum contendit ac principio cum palam reluctando se nihil acturum speraret, obsecundando paulatim impetum illum,& consternationē sedat: literas à rege expectandas suadet: neq; integris viribus, ac saluo exercitu committendum vt potius fugisse quam discessisse videatur. Interea vt quisq; autoritate apud vulgus pollebat, eorum seorsum animos tentare: Interim apud singulos opportuna tempori dicere,interdum se circulis inserere, ac multitudinis animos omni arte tractare: patrem quidem suum magnum ducem, ac fortem virum fuisse, sed vnum tamen hominem: ex cuius vita, aut morte non modo eius exercitus,& regni Cambaiæ,sed totius prope orientis spes pendere, vniuersis quidem turpe,tot vero ducibus,qui in exercitu superessent,etiam contumeliosum. nec ferendum, vt tot annorum apparatus, tot mensium opera, hostibus timidissimis,ac sua iam confessione victis sint ludibrio. Eo enim iam redactos, vt neq; progredi ad conferendam manum audeant: neq; latebris se diutius protegere possint. quicquid erat periculi iam exhaustum, gloriam vero perfecti belli superesse.Itaque si quando alias, nunc acerrime contēdendum, ne eam è manibus dimittant: cædemq; sui ducis,& commilitonum vlciscantur: demantq; sui contemptum in posterum: & libertatem à maioribus relictam posteris suis relinquant. His, ac talibus sæpe audiendis confirmati militum animi,Rumicanem in locum demortui patris ducē creant: ac literas opportune à rege accipiunt, quibus iubebat multo acrius oppugnationi insistere: neq; pecuniam,neq; commeatum defuturum: se propediem nouum militem in supplementum exercitus missurum: prærogatiuam suffragii militaris de Rumicane cōfirmat. Igitur magno militum studio celebratis exequiis Sofaris, maiore quam vnquam antea contentione ad opus reditum. Diruta restituunt, intermissa continuant, & si qua deesse videbantur,adiiciunt. Aduersus eam partem muri,quam maxime labefactauerant,frequentiora fiunt castella: vt inuicem sibi auxilio facilius esse possent,& pluribus tormentis murum citius diruant. Aduersus hæc, in turri Diui Ioannis duo Cameli oppositi, qui ex transuerso opera,quæ ad Thomæam fiebant deturbarent. Eo enim tota vis hostium incubuit: ac ruinis turris Ramosæ duo castella erigunt. Eo comportati duo Basilisci, duo cameli,tres sphæræ, & iam his tormentis, quę in turre D. Ioannis erant, omnem ad nocendum viam obsepserant,& turrim cui Ant. Freitus præerat,propemodum totam diruerant, fossasq; circa Thomæam assidue implebant: nostrorum vero militum cæsi non pauci: Cæ-

teri aut vulnerati, aut morbis ex assidua fatigatione cõtinuati laboris, lãguidi, vix arma ferre posse. præfectus tot malis vndiq; circumuentus vnam tuendę arcis spem habebat, si auxilia à prætore accepisset. Itaq; ad eum scribit, quanta in difficultate versetur, quantaq; celeritate opus esset; & ne forte, quia prætor longius aberat, id serum auxiliũ rebus perditis superueniret, literas ad præfectos præsidiorũ in Bassaimo, Chaulo, cæterisq; maritimis oppidis, quę nostro imperio parent, mittit. cum his mandatis Ioãnes Coellus ad Hieronymũ Menesium, & Ant. Sousam speculatoria nauicula vehi iussus inde à Chaulo terrestri itinere (nam mare hybernis tempestatibus imperuium erat) penetrare. Iisdem fere diebus quatuor millia Rumeorum, Abissinumq; à rege Cambaiæ missa, magno reliqui exercitus gaudio tormentorum strepitu, tubarumq; sono excepti. Ea res non modo spem victorię auxit, sed studia, & contentionem in opere faciundo accendit. præter calones, & baiulos mercenarios, vndiq; ex oppidis vicinis vulgi promiscui coacta turba, quæ materiã fossis implendis comportaret. Ea, ne sua multitudine munia confunderentur, diuisa: ac alii aliis ad signum tintinabuli succedere iussi: nunquam intermisso labore nostros vigiliis maxime fatigant. Ex hac turba, cum plurimi occiderentur, nunquam fere aberrantibus in tanta multitudine nostrorum telis. cæsi pro rudere, in fossam prouoluuntur: ac rursum alia iniecta materia operiebantur, ita cæsorum multitudo exercitum latebat. Nostri quanquã subtrahendæ materiæ non sufficerent, tanta tamen erat amplitudo, & altitudo fossæ, vt omnia ligna in eas iniecta velut profunda voragine hausta minime celeriter pro spe hostiũ cumulus cresceret. Itaq; brachia murorum, & aggerem, quem tanto labore perduxerant, eodem deiiciunt: arboresq; vndiq; conuectas, ac præcipue palmas (quarum ea regio feracissima est.) Etiam trabibus aditum occultum nostrorum in fossam obstruxerant. Itaq; nullo impediente opus paulatim crescebat, breuique fossam implessent, nisi præfectus animaduerso materiam magna ex parte ligneam esse, atque incendio opportunam, tria dolia pice sulphureque plena in fossam coniecisset: atque immisso igne ingens late incendium excitasset. aduersus hæc hostes velut id quod euenit veriti, amphoras fictiles aqua plenas ingerunt, quibus fractis aqua effusa magis flammam quam incendium restinxit. nam cum in materia viridi conceptus semel ignis pertinacius hæreret, paululum aquæ iniectu sedatus vehementius exarsit: atq; ingẽtem cumulum, qui iam fossæ altitudinem pene æquauerat, subito in puluerem redegit: qui ita subsedit, vt restincto igne vix tanti laboris, ac operis tãdiu continuati vestigia apparerent. Neque segnius tamen eo damno accepto in proposito persistunt: vnamque spem victoriæ in fossis implendis positam existimant. Igitur totam mercenariorum manum, quæ multitudine pene incredibili erat, cogunt: ac distributos in certos ordines, terram, lapides, & quicquid occurreret præ se agere iubent. Iamq; ad oram fossæ ea moles promota erat. sed veriti ne quod prius euenit accideret: nouam excogitant machinam: equos vocant, trabes ingentes inter se compactas multiplici ordine coriorum tegunt. sub his tuti aggerẽ promouent. deinde vbi eorũ altitudinem terra ęquasset, alios atq; alios super aggerem nostris obiiciunt: & quo minus opus impediretur, ex omnibus opportunis locis ita tormẽta intonabãt, vt omnem prospectum nostris adimerent, nisi si quem flamma inter fumum emicans dedisset. Sed præfectum non tam consilium de implendis fossis perterrebat, quam occulta consilia metuebat: ad quæ dissimulanda hęc velut oculorum ludibria obiecta essent. vna succurrebat nocendi ratio, ne cuniculis sub terram ductis, turres, ac murum subruerent. Itaq; in incertos huius periculi euentus, transuersos cuniculos in arce agit: quę res ei magno postea fuit vsui: nam dum acriter ad fossas pugnatur, ac materia iterum, atq; iterũ iniecta, superinfuso igne incẽditur, hostes ex seruis transfugis certiores facti, quanta paucitas esset nostrorum, simul vt pluribus locis pugnantes distinerent, simul vt tentarent, an in tanto tumultu fallere possent, cuniculos in arcem agunt: ac iam ad fossam transuersam ad turrim D. Thomæ peruenerant: nonnullosq; è vigilibus incautos oppresserunt. Sed cum aliorum concursu retro essent reiecti, maiora tormenta in cuniculum comportant; ac fundamenta turris labefactare conantur: id quoq; vbi parum processit, denuo ad fossas redeunt, quæ cum iam propemodum plenæ essent ingentes nauium malos ad murum applicant: quibus scalarum loco vsi, in summum nituntur. Nostri vero & si tædas, stuppam, picemque & quidquid ignem facile concipit, in eos mitterent, tanta tamen subeuntium fuit pertinacia, vt in vltimum discrimen eo die ventum esset, nisi Mascarenna velut huic malo prospiciens, intra murum semidirutum aggerem excitasset, è cuius area quadraginta milites propugnare possent. huic propugnaculo Antonius Passanna præesse iussus. quã prius ipse tenebat proximę turris præfecto reliquit: quod is cum satis magnam militum manum ad vigilias obeundas haberet, vtranq; tueri ad tempus posse videretur. Præterea Antonius Rodericus è turri, quę in portu est, cum suo milite ad Fer-

nandum

nandum Castrum transit. qui locum omnium infirmissimū,ac maxime suspectum tuebatur: neque à mari quicquā periculi timebant, cum nullæ hostium copiæ maritimæ in propinquo essent. Ita omnium curæ atq; animi vtrinq; in turres,& fossas versi,à quibus hostes non solum terrore ignis repulsi,sed longioribus hastis plerįq; deiecti, & iam vano incepto fatigati in castra redeunt:ac dies aliquot reficiendis viribus tradunt.Interea Simonē Feum de nocte pertrahunt, vnde facillime à nostris ex voce agnosci posset. Agnitus igitur continuo cum colloquium expeteret, & se conditiones pacis afferre affirmaret: vbi præfectus aduenit.vt ab hoste edoctus erat, admonet, vt statum rerum suarū animaduerterent: murum dirutū,turres laceras, ac pene captas esse, quibus amissis reliqua arx defendi non posset:nihilo tamen minus Rumicanem,si arcem dedant incolumitatem omnibus polliceri: naues insuper benigne daturum,quibus Chaulum ad suos,aut si quo alio velint. transportarentur: monere igitur vt sibi in tempore consulant. neue eas conditiones recusent,quibus fortasse posterius cum vti cuperent non liceret. Mascarenna ad ea mandata nihil respondet. Simoni,atq; aliis qui eum adduxerant, nisi subito discedant, minatur. Rumicani renunciari iubet,nullam sibi cum hominibus perfidissimis pacem fore, quos propediē aut mortuos,aut captos se visurum speraret,ad hanc vocē hostes omnia tormenta,quæ in eum locum iam pridem intenta habebant soluunt.id enim colloquium petiuerant,non tam spe quicquam transigendi, quam quod nostros agnita Simonis voce ad eam partem muri frequentes concursuros existimauerant. Verum res eorum spem longe fefellit. Duo enim à nostris soli desiderati sunt, Simon statim è conspectu nostrorum subductus est. Postridie inclinato iam in vesperum die,delecti ex toto exercitu, quos Rumican corporum velocitate, & armorum leuitate aptissimos ad id ratus est. Hi duabus fere horis ante solis occasum turrim Diui Ioannis aggrediuntur:quæ quanquam à Fernando Castro impigre defenderetur, tanta tamen pertinacia ascendere contendunt, vt iam pene ancipiti prælio ad manus ventum esset. nostri non minus periculo, quam pudore moti, se mutuo exhortantes impetum faciunt: ac triginta primos,qui iam ascenderant,ex summo præcipitant: alios in scalis hærentes longioribus hastis deturbant: ac deturbatos saxis, & igni superingesto obruunt. eum habuit exitum eius diei oppugnatio: hostiumque temeritas castigata est, qui facilem de nostris victoriam sibi promiserant, quos & paucos esse scirent, & morbis, ac laboribus fessos. sed cum eos redintegratis viribus ferociores comperissent,omissis scalis redeunt iterum ad tormenta, magis inopia melioris cōsilii,& vt nostros laboribus conficerent,quam quod ad summā belli proficere putarent. Aliquot tamen è nostris fragmentis saxorum vulnerati: vnus tantum amissus. Ex eo tempore cum vigiliis obeundis per singulas turres,vt antea assueuerant,paucitas non sufficeret, excogitatum, vt communes excubiæ inter binas turres vigilarent: gradusque facti, per quos in summum murum euaderent,eatenus, vt eius fastigium capitibus æquarent: hastæ longiores datæ,quibus aggerem defenderent,alii ad turrim latera obseruabant: nam interiorem partem hostes igne iniecto infestam reddebant. Cum enim semel, atque iterum apertam vim infeliciter experti essent, occulte accedentes ollas ignitas,ac varia missilium genera, quibus adhæret ignis, in turrim immittebant. Interdum simulato impetu in aliam,atque aliam partem insultabant: vt nostros ad tuendum accurrentes tormentis ad id dispositis exciperent, tanta tamen militum fuit constantia, & in periculis obeundis animi magnitudo, vt neque dolo educi, neque vi expelli, neque periculo, absterreri à loco sibi commisso potuerint, adeoq; infimi generis homines aliorum virtutem vel æquabant, vel æmulabantur, vt plerique ambusti ignibus,aut vulneribus confecti, nec commilitonum admonitu, nec ducum imperio adducerentur, vt saluti suæ consulerent. Iam supra centum & quinquaginta ex nostris aut cæsi erant, aut ita vulnerati, vt exigua spe vitæ animam traherent: plurimi morbo, vniuersi laboribus,& vigiliis confecti: nemo tamen omnium inuentus est, qui se excusaret, quominus suum obiret munus. Iam diuorū Io. ac Thomæ turres, & q̄ inter eas muri est, hostes aut diruerant, aut ita labefactauerant, vt per eas erumpere se posse existimarent. Itaq; in eam partem, tota belli moles inclinauerat: omnium vtriusq; partis animis ad has turres oppugnandas,& defendēdas conuersis:in turri quæ portus fauces seruat, Fernandus Caruallus intentissimas habebat excubias: ex ea enim velut specula magna pars vrbis cerni poterat. Igitur pridie Diui Iac. qui dies vicesimus quartus est Iulii, animaduersum est, omnes vias facibus collucere: magnosq; cętus templa ingredientium,& egredientium passim vagari:audiebantur etiam canentiū voces velut lamentis,precibusq; mixtæ,obsecrationumque ritus,quales ad eum vsq; diem nullas audierant; Mascarenna hac de re certior factus, omnium turrium pręfectos admonet,vt suos in armis paratos habeant, hostemq; quā primū expectent:haud dubie supplicationes illas eo fieri,quod omnibus viribus collectis,in

summam dimicationē se parent: nobis tamē eo maiorē ac certiorē spem esse debere, quātō veriore cultu Deũ promerere studemus: illis vero suas preces, peruersumq; sacrorũ ritum, quo numinis maiestatē offendant, in ipsorũ perniciem versurũ: hinc etiā de victoria benè ominari, quod Iacobi potissimũ festo nos aggrederentur, quem diuũ Lusitani, ac tota Hispania præcipuo quodam honore prosequitur: cuiusq; nomine aduersus Christiani nominis hostes pugnaturi pro tessera fere vtuntur. Nostri cũ his admonitionibus dimissi ad discrimē se vltimũ parauerant, cũ hostes paulo ante lucē aciem struũt: ac nostros incautos opprimi posse rati, summo silētio ad vrbē ducunt. Eorũ aduentũ vexilla, incerta etiā dum luce conspecta, prodiderũt, vnumq; inprimis, quod in longissima hasta Mahometē pictũ habebat, cuius velut ductu victoriā sibi pollicebantur. His igitur animaduersis clamor ex omnibus turrib. se mutuo exhortantiũ tollitur: ab hostibus, qui iam se nō posse fallere videbant, maior redditur. Vix signũ in arce tintinabulo datũ erat, vt ab omnib. partibus ad omnia intēti essent, cũ iam ad manus ventũ est: ac aliis conscēdentib. aliis subeũtes è superiore loco, igni, ferro, ac saxis, omniq; telorũ genere detrudentib. acerrime pugnatur. circa turrim Io. ac Thomę maxima belli moles ingruit: quę circiter sex millib. hostiũ oppugnabantur. Mascarēna cũ expedita manu quocũq; clamor vocabat, subsidia submittit: vbi maius aliquod discrimen imminebat ipse obuiā ibat: nec vllũ boni militis, aut ducis eo die munus prętermisit. Contra hostiũ duces suos admonere paucitatis nostrorũ, suæ multitudinis, neq; cum hominib. iam rē esse, sed verius cũ hominũ simulacris, vulnerib. vigiliis, fameq; morboq; confectis. ad extremũ sacramēti memores esse debere: cũ nuper in tēplis cōiurassent, se nō nisi victores in castra redituros: pręsente hoc ipso Mahomete, quē suę quisq; fortitudinis, aut ignauię, iurisiurandi seruati, aut violati nunc testē, mox vltorē habituri essent. Omniũ igitur ad hũc diē oppugnationũ hęc fuit acerrima: cũ spes, desperatio, vetus odiũ recēti ira cumulatũ omniũ animos varie versarent: cũ in illius diei euētu Indiæ regnũ positum vtraq; pars arbitraretur: milites vbi muri deerāt frequētius cōglobati se hostibus obiiciebāt: è locis superioribus ignibus passim coniectis hostem deterrent. cũ in ea re fere nostri vnicum præsidium positum putarēt, paulũ abfuit, quin summā perniciem attulisset: venti enim sub aurorā acrior vis coorta flāmas, fumumq; in nostrorũ ora inferebat: adeoq; omnia repentina nube inuoluit, vt nec quid hostes molirentur cernerent, nec suos prope agnoscerent. & cũ sulphuris odore intercluso spiritu vix honeste moriēdi locus superesse videretur, statim præter omniũ spē secuta cũ serenitate trāquillitas. Ea res à nostris in religionē versa animos addidit. itaq; renouato impetu se mutuo cohortati, hostes denuo deturbant. Et iam mutuo cōspectu reddito, tantus inter turriũ pręfectos eorũq; milites ex ęmulatione ardor coortus est, vt nisi ratio cōmunis salutis potius, q̃ suę singulos tenuisset, eruptione pugnatum esset. Thomęæ .n. turri præerat Ludouicus Sousa cũ cohorte nobiliũ adolescentiũ: proximā D. Io. turrim pręetoris filius Fernan. Castrus tuebatur, horũ vterq; cũ contenderet, vt penes se hostis fugati gloria esset, cũ magna hostiũ clade, multisq; suorũ vulnerib. vterq; pręclarum virtutis suę specimē edidit. Egregiā quoq; eo die operā nauauit Ant. Passanna, qui ex aggere, quē tuebatur, ita hostes infestauit, vt eũ locum quē ob humilitatē, muri semidiruti facillimũ aditu sperauerāt, magis etiā quam turres ipsas vitarent. multi circa eum locũ vulnerati: supra trecentos sclopetis interfecti. Interea dũ hæc circa turres geruntur, inopinata calamitate, vnde minime expectauerant, pene omnes circumuēti sunt. Erat prope Iacobæam turrim rupes quædam satis ardua: is locus, quia natura satis tutus videbatur, minus quā cętera munitus erat; Mascarēna tamē quia suspectũ habebat, modicũ in ea præsidiũ collocauit: sed cũ circa alias turres omnia cōfuso tumultu, vt in nocturno pręlio personarēt, milites ad clamorē suorum velut signo dato exciti relicta rupe occurrũt: hostes vero ad omnia intenti relabēte æstu in mare per vada pene iam sicca manũ circum mittunt: hi omnia spe sua opportuniora nacti, rupem custodiis nudatā alii alios subleuātes, conscendũt: ac sicubi locus opportunior erat, scalis admotis in arcē penetrant, & iam dubia adhuc luce in proxima rupe ædificia ęque etiā deserta ingrediũtur: ac velut iam omnia suę potestatis essent, etiam ad prędam vertuntur: ex his vnus mulierem in ædicula nactus, trepidam ac pene exanimatam metu, bono animo esse iubet: cultellũ petit, quo sclopetam vt videbatur impeditam purgaret, ac si quid pecuniæ haberet, rogat: illa animo recollecto benigne omnia pollicetur, ac velut id ipsum, quod pollicita erat, factura, interiorem domus partem ingressa, per posticum elabitur: ac vicinam quandam mulierem nomine compellans, arcem captam, ac omnia plena hostium esse clamat. ad hanc vocem excita alia è proximo mulier animi plane virilis, hastam arripit, ac pro foribus stans hostes intra domum cohibet, ac totum angiportum aliquandiu tuetur. Interea Mascarenna tam trepido nuncio accepto, cum parua manu, quam circa se ad omnes casus paratam habebat accurrit: omnia plena hostium

hoſtium videt: mulieres tantũ complures adeſſe, quæ tenebris, & locis cognitis adiutæ tumultu verius, q̃ prælio eos remorentur. Aduentu igitur præfecti ingenti clamore, qui ſpeciẽ maioris turbæ faceret, à mulieribus ſublato concurritur. qui in rupe erant, ſtatim præcipitantur: cæteri per vicos paſſim vagi, ac locis ignotis impediti obtruncantur: interim ab alia parte non minus tumultuoſe affertur, hoſtes iam irrupiſſe tanta multitudine, vt neceſſe ſit è turribus accerſiri ſubſidia. Maſcarenna vero: ſiue quod ex vano timore eum nuncium ortum exiſtimaret, ſiue quantum periculi eſſet, ſi turres ſuis præſidiis nudentur perſpiciens, cum ſua cohorte illuc aduolat, vnde periculum nunciabatur. ſed cum id vanum comperiſſet, vnde venerat regreſſus, iterum hoſtes per rupem aſcendentes comperit: nam ſiue eum digreſſum ſenſerant, ſiue rareſcentibus tenebris loca magis explorata ſibi rati, reſumpta audacia rurſus aduẽtu præfecti deterriti, cum magna ſtrage repelluntur. triginta circiter, qui in vnum locum ſe conglobauerant, ad vnum omnes cæſi: qui per domos ab initio prædæ cupiditate dilapſi erant, paſſim à fœminis, ac promiſcua turba iugulantur. hæc fere dubiis tenebris geſta. Iam dies exorta hominum, & armorum ſtragem oſtendebat. Minor itaq; trepidatio, ſed pugna nihilo remiſſior in meridiem vſque protenditur: quo tempore cum hoſtes multa conati, vndiq; cum magna cæde reiecti, feſſi in caſtra ſe recepiſſent: noſtri præter ſuam & hoſtiũ ſpem, ex hac clade incolumes ad vota & ſupplicia verſi, gratias primum deo agunt, cuius numini, ac potentiæ, non ſuis viribus, & conſiliis victoriam de hoſte, arcem ſeruatam, ſuamq; incolumitatem acceptam referunt. Deinde inito numero vtrinque cæſorum, comperiunt è ſuis ſeptem tantum amiſſos: circiter quadraginta vulneratos. hoſtium ſupra mille in foſſis, ac turrium ruinis inuenti. intra arcem vero cum tam anguſtus eſſet aſcenſus, vt vix bini penetrare poſſent, trecenti qui ingreſſi erant omnes ad vnum cæſi: quos ex habitu & genere armorum facile apparebat ex ſelectiſſima iuuentute fuiſſe, qui ea nocte, quę oppugnationem præceſſit, in templis coniurauerant, ſe niſi victores in caſtra nonredituros. In his etiam vnus ex Iuzarcanibus eſt inuentus: ita enim vocantur, qui potentia ac nobilitate cæteros præcellunt. ſupra mille & quingenti ex hoſtibus vulnerati: magna pars flammis ambuſti, miſerabili etiã noſtris ſpectaculo, capta ſigna militaria complura, in his etiam Mahometis, cuius ſupra meminimus, imago. omnia fumo, ac fuligine fædata, & flammis ſemiuſta. funus deinde occiſorum magno militari ſtudio celebratum. Milites pro cuiuſque virtute à præfecto laudati, & ad cætera perferenda confirmati. fœminarum vero, quæ complures in arce erant, cum toto obſidionis tempore, tum hoc præcipue die virtus enituit: nam cum antea non ſolum ea, quæ proprie ad earum curam exiſtimant pertinere, ſedulo feciſſent, ſed lapides ac terram quo opus eſſet ferrent, cuniculis faciendis & aggeribus ſtruendis militarem laborem iuuarent, tela in muros comportarent, vulnera obligarent, ægrotos curarent: eo vero die alienato à periculis animo, & velut ſexus oblitæ, contineri non poterant, quo minus inter pugnantes verſarentur, ac belli partem, ſicubi opus eſſet, cum viris capeſſerent: & cum pleriſque inter miniſtrandum viri aut propinqui vulnerati occurrerent, nullam earum aut luctus domeſticus, aut terroris ſpecies oculis obiecta ab opere deterruit. Secundum hanc pugnam noſtris ſpes facta eſt, hoſtem tanta repulſum clade, aut ſoluturum obſidionem, aut per aliquot dies quieturum. Contra Indi noſtros, quos paucos eſſe ſciebant, partim cæſos, partim ſauciatos cum putarent, inſtandum rati, nec vllum reſpirandi tempus dandum: nouum Mahometis ſimulacrum magis horribili, quam antea, ſpecie haſtæ affigunt. Caput erat ingens: capilli ad cubiti longitudinem in humeros demiſſi ſimulacrum operiebant. Ad hoc rurſus coniuratione facta, vigeſimo ſeptimo die Iulii arcem denuo oppugnare aggreſſi. ſed cum noſtros ſpe ſua paratiores inueniſſent, lentius in muros ſubibant: ac niſi principes, qui agmen cogebant, vltimos protruderent, ac regredientibus minitarentur, in caſtra ſtatim reuerſuri videbantur. Nam cum primi, qui aſcenderant deiecti eſſent: magnuſque ollarum ignitarum numerus eſſet infuſus: ibi miſerabilis facies oculis obiecta eſt. Indi enim fere omnes aut goſſipio, aut lino ad veſtem vtuntur. Ignis itaq; deſuper immiſſus: cum in eã velut fomenta incendii incidiſſet, flamma ſtatim per totos cuneos peruagata, late relucebat, tanta celeritate, & momento temporis corpora cute nudata, aut vndique ita pendente, velut in lora conſciſa eſſet, oculis exuſtis, oriſque ſpecie amiſſa, deformes trunci ingentem horrorem cernentibus afferrent: nec quiſquam in tanta calamitate, ne contagio corriperetur, opem afferre auderet. Quibus vero ignis inhæſerat, velut cæci, & amentes, cum nec arma detrahere poſſent, nec flammam reſtinguere, præcipites quo impetus ferebat, nullo ſui, aut hoſtium reſpectu procurrebant. Noſtris vero ab igne longe minus erat periculi, quod panno fere laneo veſtiebantur: manuſque chirothecis, femora, ac tibias ocreis è corio munierant: vt & ignem ipſi tractare, & ab

hoste cóniectum excipere sine magna pernicie possent. Sed cum iam ad id genus vestis, coria non suppeterent, multis iam tegumentis igne corruptis. nullus enim fere dies abibat, quin supra ducentas amphoras sulphuris, hostes in arcem immitterent: Mascarenna tapeta preciosissima è pellibus inauratis, in eum vsum per manipulos distribuit, ab latere præterea duobus tormentis camelo, & sphera magna strages edita. Ea enim tormenta ita commode posita erant, vt nihil aduersus eorum vim obiici posset. Itaque hostes vndique male habiti à nostris, trecentis amissis, pluribus etiam sauciis in castra redeunt. nostrorum perpauci vulnerati, nemo occisus. Hæc fere ad Thomæ ac Ioan. turres gesta: in quas tota belli moles se inclinauerat. Interea tamen ab nulla parte, neque ab hostibus, neq; à nostris cessatum. Nam & fossa turris Iacobææ impleri cœpta erat: & castella ad operas tuendum passim erecta: & in medio ardore pugnæ admota muris testudo: & sub ea milites omni genere ferramentorũ ad id instructi murũ diruunt. hi statim vbi animaduersi sunt, cũ magna cæde submouentur: ad opera disturbanda tormenta locis commodis disposita, alia pro turre Iacobæa, alia pro Thomæa: aduersusque mortarium ingens cum magno numero minorum tormentorum oppositum: in quibus cum parum momenti videretur, rursus ad solitas artes versi, frequen[illegible]ora castella, maioresq; aggeres excitant: quibus protecti per omne id tempus fossas impl[illegible]nt: neq; vlli toto oppugnationis tempore nostris molestiores fuerunt, quam transfugę Christiani. & primi lacessebant, & vehementissime instabant, & ad perseuerandum hortabantur: neq; quemquã eorum aut patrię respectus, aut religionis, cultusq; pristini, quẽ ipsi se abiecisse, nisi si quando Turcis gratificari volunt, negant, vt vel ad nostros redirent, vel hostium consilia indicarent cõmouebant: quin quotiescunq; colloquendi facultas erat, omnia tentabant, vt nos ad deditionis conditiones pertraherẽt: nostris enim vires pręsentes fractas, & debilitatas esse, auxilii spẽ pręcisam, sibi in castris fortissimũ adesse exercitũ, à tergo regnum opulentissimũ, vnde milites & cõmeatum, quoties opus esset, libere assumant: Iuzarcanem perhumanum, ac facilem esse, ac facile ab eo impetrari posse, vt, si se statim dedant, omnes incolumes dimittat: nec sua pertinacia animum natura mitem exacerbent. Nostri contra hominum sceleratorum perfidiam execrari: qui corpus & animũ ita lucro addixissent, vt exiguę mercedis gratia, vtrunq; perditũ irent. In pręsentia pœnas, quæ ab hostibus exigi possunt, minari: in posterũ æterna illis supplicia expectanda ęquissimo Dei iudicio, cuius auspiciis certã sibi victoriã propediẽ pollicerentur. Dum hęc ad Diũ gerũtur, postridie q̃ asperrima illa oppugnatio cœpta est, Lembus appellit à Bassaimo; nouem erant in eo milites lectissimi, qui maioris auxilii spem faciebant, sed tardioris multo, quam res tanta postulabat: litteris nimirum ad prætorẽ terrestribus itineribus Goam perlatis, quod mare hyberno sydere tum maxime tumidũ, imperuium esset. Huius nauiculę aduentus quantũ nostrorũ animos spe recreauit, tantũ labores ac pericula auxit. Nam hostes cum per exploratores, quos in maritima ora collocatos habebant, certiores facti essent, milites plusquã mille à pętore missos in Bassaimo hyemare: ac mare viderent minus tempestuosum per aliquot dies fuisse, quam quisquam hybernis mensibus in illis regionibus meminisset: & nauiculã illam cũ maxima nostrorũ gratulatione & gaudio exceptã sensissent: procul dubio sibi persuadent, auxilia non longe abesse. itaq;, quanquam sępe magna clade reiecti essent, denuo rem tentandam censent: ac maiore quã vnquam antea conatu, circa meridiem, quod tempus in calidis maxime regionib. quieti dari solet, quam occultissime possunt ordines explicant: ac partito labore, ab omnibus simul partibus impetum faciunt, tanta celeritate, vt prius pene in muris conspecti sint, quam quisquam venientes sensisset. subito ad arma conclamatum. primum impetum stationes, quæ in excubiis erant, exceperunt. reliqui tam tumultuose accurrunt, tantoq; ardore se in confertissimos inferunt, vt qui ascenderant, ad vnum omnes interempti sint. Repentina enim illa trepidatio, ita vltimi discriminis cogitatione, omnium animos perfudit: vt suæ salutis immemores, velut in certam se perniciem coiicerent. Ac prima impressione primis coercitis, qui sequebantur minime retardati, siue quod suos intra arcem pugnare crederent, siue quod ad hanc velut vltimã oppugnationem animos obstinauerant, alios aliis impellentibus in summa nituntur. Nostri sedata trepidatione, ad solitas artes vertuntur: ignes deuoluunt: sclopetis multos conficiunt: ac maioribus globis ex transuerso missis scalas vna cum hominibus deiiciunt. In pugna omnia fere eadem fuerunt, quæ in superioribus: iam notis inter se artibus, nisi quod hostes maiore quam vnquam antea pertinacia contendissent, festinantes finem bello imponere ante aduentũ auxiliorum: & nostri omni alia spe sublata, aut vincendũ, aut moriendũ scirent. Et quemadmodũ eiusdẽ artib. & animis quibus antea, pugnatum est: sic idem pugnę fuit euentus. Hostes inferendis accipiendisq; vulneribus fessi, sub occasum solis se recipiunt, circiter mille suorũ amissis: quorũ magna pars

in pri-

in primo congressu ceciderat. Hæc pugna omnẽ spem hostibus ademit, arcis per vim capiendæ. & tanquam pro certo haberent, nostra auxilia non procul abesse, tormenta omnia colligũt, certi discedere, si subsidia ad nostros in tempore venissent. Obsidio tamẽ interim cõtinuata: & cum iam rumor de aduentu prætoris paulatim euanesceret, ad cuniculos extruendos, ne quid intentatum relinquerent conuersi. Interea in arcem ad vltimum malorum ventum erat, foris bello; intus fame grassante: ad tantamq; rerum omniũ ventum erat inopiã, vt frumentũ quadragies multiplicato precio veniret, gallina decẽ aureis vẽderetur: nec tanto proposito precio, inueniretur tamẽ qui venderet: nisi si quis suo se victu necessario defraudans, sauciis aut morbo laborantibus id daret. & qui acceperant non emptũ, sed donatũ interpretabantur. Iam murium feliumq; carne passim vescebantur. quidquid herbarũ aut radicum vsquam erat, sine discrimine in victus vsum conuersum. His malis patientia militum victa: & qui ad eum diem tam obedienter imperata fecerant, sæpe de erumpendo consilia inierunt: & iam vitę spe proiecta, dum aliquid viriũ ad pugnam superesset, in hostium potissimũ castris morerentur. Verum Mascarẽna varie animos tractandos, eos consolabatur, nunc spe auxilii propinqui, nunc hostium confessione, qui desperata victoria, de fuga quotidie cogitarent: neq; se in mora futurum, quo minus cũ eis erumperet, nisi morte eorũ arcem, & vna cũ arce quicquid in India pręsidiorũ Lusitani tenerent, prodi videret. Accessit his malis illa difficultas: quod puluis bombardicus deficere cœperat, adeoque parce suppetebat vnde fieret, vt vix in singulos dies parari posset quãtum vni tormento sufficeret: & amphoræ igni sulphureo in hostes mittendo comminutæ erant: neq; ollæ supererant aut vsui domestico, aut pulueri excoquẽdo. In hunc vsum à Mascarenna excogitatũ, vt bini imbrices cõponerentur, suppletis bitumine cõmissuris. ita paululũ pulueris in vsum quotidianũ cõficiebatur. Interea hostes dies noctesq; in cuniculis excauandis cõtinuabant, quos in turrim. D. Ioa. direxerant: quod ea infirmissima omnium esset, & ad id maxime oportuna. Erat .n. sita partim super rupẽ: & partim in vetere fossa, quæ arcem ambiebat, cũ ei pręerat Ant. Sylueira. Emanuel Sousa qui illi successit, turres deiectas à fundamentis, firmiores quam antea instaurauit: fossaq; latiori inclusit. cum ad Ioan. turrim ventum est, cætera vt erãt, reliquit. veteris tantũ fossę partẽ noua inclusit. Id cũ hostes animaduertissent, omnes suos conatus eo verterũt: ad murũ propinquũ opera admouent: sub quibus tecti quanto maximo possint sonitu imam eius partem demoliuntur: alii cum ingenti fragore saxa in fossas coniiciunt: omnia de industria strepitu ac tumultu complentur, ne à nostris cuniculum molientes pręsentiri possent. Ita continuato per aliquot dies opere, ad transuersum cuniculum peruentum est, quem nostri id ipsum, quod euenit, veriti, multo ante perfoderant. Ligneos etiam equos, aliasq; complures machinas ad eam turrem opponunt: & quam proxime possunt ad muros admouent. Nostri interea bombardis machinas disturbant: dolium puluere sulphureo plenum ad exitum cuniculi, vbi cũ transuerso committebatur, vt igne ac fumo hostes eo ingressos exanimarent, obiiciunt. Eisdẽ diebus, quibus hæc ad turrim gerebantur, Guzarates quidam ex eo genere calonum, qui seruilem in morem verberibus ac suppliciis materiam in fossas ferre cogebantur, propius ad murũ accessit, velut vitæ tædio morti se vltro obiiciens. is cum à milite inuitatus vt ascenderet, facile annuisset, acceptus in arcem ad Mascarennam ducitur quis esset, & cur transfugisset, cum respondisset: de consiliis hostium ecquid sciret rogatus, fabulam ad quam agendam missus erat, intrepide orditur: Regem Patanæ cum magnis equitum ac peditum copiis in Cambaiam descendere: hoc biduo Moiatecanem à rege missum in castra venisse, literasque ad Rumicanem attulisse, quibus iubebatur obsidione soluta, cum omni exercitu ad regnum tuendum venire: iam currus ac iumenta tormentis auehendis comparari: Rumicanem antequam discederet, diem statuisse, quo die. D. Ioannis turrim toto exercitu admoto aggredi decreuisset: à qua si per vim repulsus esset, sine mora castra moturũ. Multa erant quæ Indicis orationem cõfirmarent: veteres regum Cambaiæ, & Patanæ inimicitiæ: & tormenta superioribus diebus, incertum qua de causa, amota: & lentior solito oppugnatio, velut ad vltimi conflictus euentum se præparantibus: & loci, qui petebatur, infirmitas. Et quod de Moiatecanis aduentu indicauerat, verum erat: id tamen nostros cælauerat, militum quatuordecim millia cum eo vna venisse. Nostri igitur in eius diei discrimen (neque enim longe aberat) alacrius quam ad vllum vnquam certamen se pręparabant: quod pro certo putarent, eo die aut honesta morte, aut victoria malis pręsentibus & imminentib. se liberatũ iri. In id ergo tẽpus intenti, se ad dimicationẽ parant: cuius potestatem toties à præfecto sibi negatam, hostis iam iam facturus esset. Eo tempore Fernandus Castrus cum febri vehementer laboraret, nec admonitionibus, nec precibus, nec auctoritate cuiusquam retineri potuit, quo minus partem periculi in se capesceret: neque

ferẽdum exiſtimabat, vt qui periculis aliorum toties ſubuenerat, locum ſibi proprie commiſſum in extremo diſcrimine deſereret. Itaque animi viribus, corporis infirmitatem diſſimulans, ſuorum animos ad pericula ſubeunda hortando, præparat: rerum præclare geſtarum à maioribus in India & Africa comemoratione accendit: parua ſæpe manu hoſtium numeroſos exercitus fuſos ac fugatos: oppida capta: vnumquemq; præſentium ſui priuatim decoris, ac rerum per tot menſes, quibus obſeſſi fuerunt, geſtarum admonet: neminem eſſe omnium, qui non eo tempore decem aut plures hoſtium occiderit: eſſe nonnullos, qui totas à ſe cohortes extinctas merito gloriari poſſint: Diuinum verò præſidium cum Luſitanis in omnibus bellis ſemper adfuerit, in hoc non defuturum, quo nullum vnquam iuſtioribus de cauſis ſit ſuſceptum: quæcunque humano conſilio prouideri poſſent, ea præfecti ſapientia ac diligentia prouiſa: itaque in hoc prælio, quod vltimum futurum eſſet, eum quem ſuperioribus diebus animum præſtitiſſent, præſtare debere: ſemperq; illud ſecum cogitent, fortiſſimum quemq; tutiſſimum eſſe. Iis ille adhortationibus, animos ſuorum ſponte paratos, in expectationem conflictus erexerat. Et iam decimus Auguſti dies aderat, quem maiores noſtri Diuo Laurentio conſecrauerant: hoſteſque prælio deſtinarunt. Iam ſigna ex oppido efferri cœpta: maioreſque, quam ad eum diem viſæ fuerãt, in armis copiæ productæ: & noſtri ſtationibus per murum diſpoſitis, ad impetum eorum excipiendum ſtabant parati: cum Indi vbi primum intra teli iactum venerunt, velut ſubito terrore perculſi retrocedunt: ac iterum ſtatim velut turpis fugæ puderet, renouato impetu incurrunt: ac denuo eadem timoris ſimulatione, qua antea fuerant vſi, retro abeunt. Maſcarenna pro certo habens id fraude agi, ad Ferdi. Caſtrum mittit, qui admoneant: vt cum ſuis in tutiorem locum ſe recipiat: paucos in ſpeciem tantum pro muris relinqueret: non dubium eſſe, quin hoſtis ignem cuniculis admoturus eſſet. Vix perlato nuntio, impetu longe maiore quam ante allati, ſtatim ſe trepide recipiunt. Hæc ſimulatio eo pertinebat, vt ad turrim tuendam quamplurimos noſtrorum contraherent. Id cum iam abunde feciſſe viderentur: procul intentis in eam oculis, doli euentum expectant. Interea è turri Ramoſa magnam ignis vim quidam coniecit: qui per ſemitam puluere ſulphureo conſtratam, repente in veterem foſſam, ac per eam in cuniculos puluere ſulphureo nitroque plenos cucurrit: ac ſtatim incendio late fuſo, cum ſpiritus in anguſto loco incluſus egredi niteretur, turrim à fundamentis conuellit: ac partem eam, quæ ad foſſam pertinebat, tanta vi ſuſtulit, ac rurſum libero cœlo euaneſcens dimiſit: vt non modo corpora hominum, ſed ſaxa ingentia ruina ipſa colliſa & comminuta ſint. Altera pars quæ in rupe ſtabat minore impetu, ſed nihilo minore pernicie militum corruit: fragmenta enim ſaxorum paſſim volantia, ſi quos non penitus obtriuerant, cruribus aut brachiis fractis truncato in miſerabilem morem corpore, ſemianimos inter ruinas proſtrauerant. Quidam maiore vi in altum elati quantum pene oculi acies ſequi poterat, ſuo pondere cadentes contriti ſunt: nonnulli velut tormento miſſi in aciem hoſtium proiecti ſunt: quorum morte non contenti homines crudeliſſimi, in deformia ac trunca cadauera ſæuiebant. Viginti quinque præter ſuam & aliorum ſpem incolumes euaſerunt, è quibus tres poſt perierunt. Cæteri ad nonaginta quinque maiori ex parte nobiles clariſque orti maioribus, vario mortis genere perierunt. in his Fernandus Caſtrus duodeuiginti annos natus: cuius in ea adhuc ætate tanta fuit prudentia, & conſilii maturitas: vt ea pars arcis vnde potiſſimum ab hoſte timebatur periculum, ei commiſſa ſit: totoque obſidionis tempore ita ſe geſſit, vt nullum in eo magni Imperatoris munus deſideraretur: magnumque ſui deſiderium apud omnes reliquit: quippe in cuius ingenio, ſi maturuiſſet, magnum rei Luſitanicæ præſidium eſſe poſitum credebãt. Horum omnium corpora poſtea requiſita, ac per noctem à mulieribus ſepulta. Huius turris ruina (nam à fundamentis vſque ſublata erat) late viam hoſtibus in arcem patefecit: neque illi, occaſioni tantæ rei defuerunt, iam pridem in eam ſpem inſtructi ac parati. Ex iis qui calamitatem eam euaſerunt, quatuor Luſitani venientium hoſtium impetum exceperunt. cæteri enim aut corporibus vulneratis erant inutiles, aut animis attonitis nondum ſui compotes erant. Maſcarenna cum octo militibus in ſubſidium venit, Sacerdote Chriſti Crucifixi imaginẽ ſeu vexillũ preferente: ac nunc ſingulos, nunc vniuerſos magno clamore ad pugnã hortante, eius auſpiciis pugnarẽt, qui vt omnibus vitã daret, vnus mori voluit: cuius ductu nec de victoria eſſe deſperandum nec mortem timendam: eo itaq; animo certarent, vt qui ſupereſſent certamini, ad preclaram ſe victoriam reſeruatos putarent: qui caderent, aditum ſibi ad immortalitatem per mortem factum crederent. Hæc aliaque pro loco ac tempore clamitans, accurrentibus vndiq;, qui prope erant, pauci aduerſus tantam multitudinem hoſtium pugnam aliquandiu ſuſtinuerunt. Cæteri ex lapidibus ac materia turris proſtratę, murum in ruinis ducere incipiunt, ac terra iniecta velut aggerem ſolidare: ac

re: ac præter omnium expectationem ante noctem opus confectum est, omnibus in id vnum conuersis: quod reliquam spem salutis in eo positam viderent, si hunc aditum obstruxissent. prælium nox diremit: hostes in castra reuersi, magna omnium indignatione, quod iam via in arcem patefacta, tanta exercitus, cui quatuordecim millia recentium militum triduo ante accessissent tam paucos homines omnibus malis, quæ fert bellum confectos, loco depellere nequiuerint. In hoc congressu ex Indico exercitu plus minus trecenti occisi: vulnerati octingenti. aliquot è nostris inter muniendũ ceciderunt: In quibus Ioannes Chirurgus egregius: cuius mortem conspectiorem fecit Isabellis Maderæ vxoris constantia. Ea erat florente adhuc ætate mater ex eo quatuor liberorum: ac summa concordia cum viro ad eum vsq; diem vixerat: cuius mortis cum spectatrix adesset, non modo nõ lachrymis & luctui se dedit, sed mulies se consolantes castigabat, & ad opus secũ vt redirent iubebat, ferebant enim omnes materiam ad aggerem struendum, ac sibi & suis liberis, si quando vsus posceret, eundem exitum optabat, quo nullus possit esse præclarior. Ea nocte agger muro exæquatus est, gradusque facti. Hostibus quanquam toties depulsis, ex hac nostrorum calamitate animi aucti: & quoniã in primis cuniculis conatus illis tam feliciter successerat: alios in alias turres perducere conantur. auxit eorum insolentiam per eosdem dies mare tempestatibus agitatum: quæ res omnem auxiliorum spem ante finem hyemis nostris ablatura videbatur. Igitur omnibus iterum locis admota tormenta: ac maiore quam vnquam antea ardore, ad oppugnationem reditum: eumque aggerem in quo Ant. Passanna præsidium agitabat, demoliri conantur: murumq; aggeri iunctum tanta vi feriunt, vt eius concussi sonitus nostris suspicionem fecerit fundamenta cuniculis tentari. hunc murum cum nulla vi labefactare possent: magnã lignorũ vim congerunt: ac struem pene muro adæquatam, supposito igni incendunt: ac residente iam flamma, vt propius adiri posset, Siphonibus aceto in saxa calentia immisso ea putrefaciunt. Inter hos conatus, quartodecimo Augusti die Antonius Monisius, & Garcia Rodericus cognomẽto Tauara, in parua nauicula cum paucis militib. appellunt: qui spe maioris propediẽ auxilii omnium animos vehementer confirmarunt. Ex his enim intellectũ est, Aluarũ Castrum maximum natu filiorum prætoris, Franciscumq; Menesium cum quinquaginta nauibus, cum quibus paulo minus mille militũ esset, à Goa soluisse, nec longius quadraginta millibus à Dio abesse, adfuturosq;, vbi primum per tempestates liceret. se vero non sine maximo periculo ad arcem peruenisse, dies noctesq; egerendis aquis fatigatos: fluctibus enim assidue in nauiculam irrumpentibus vnum inuentum esse remedium, vt omnes in vnam partem versi, eo nauem inclinarent, dum exhauriretur. Interea dum deflagrat ignis: ne ab vlla parte cessaretur, cuniculus in Thomæam turrim, quã murus contingebat, perducitur. sed cum in transuersos cuniculos incidissent, aditus obsepiunt: ac iniecto puluere sulfureo, ignẽ inferunt: & ne turri deiecta ruinæ statim, vt antea factum est, munimentis obiectis obstruerentur: suos instructos propius continent, vt statim erumpere possent. Mascarenna vbi hostem paratum ad ignem inferendum videt: suis signum dat, vt se recipiant. Ibi hostium nimia festinatione, ancipiti periculo pene vtraque pars afflicta est: nam cum transuersum cuniculum opere tumultuario male obturassent, magna vis flammę fumiq; ab ea parte erumpit: omniaq; intra arcem ad instar noctis densis tenebris operuit: & spiritus per eam partem libere erumpens, minus valide turrim commouit: cuius pars, quæ labefactata fuerat, exterius prolapsa, hostium trecentos, qui propius steterant ad erumpendum intẽti, ruina sua oppressit. reliqui nihil eorum clade deterriti, qua quisque potest, in murum euadit: ac iam Thomæam turrim pene occupauerant: cum nostri, qui per tenebras cæci in pericula ruentes in murum ascenderant, iam rarescente fumo, hostes conspicati, sclopetis eos adoriuntur, ac supra ducentos occidunt, reliquos deterrent. Vna potissimum res Lusitanis fuit saluti, quod hostes paucitatem eorum ignorarent. nam cum vix centum & quinquaginta essent, qui arma ferre possent: omnes tamen idoneos locos pręsidiis tam cõmode dispositis tenebant, vt quocunq; irruptio tentata esset, alii aliis auxilium ferrent. ea res fecit, vt hostibus multitudinis speciem prẹberent. & quanquam rationẽ inire nõ poterant vnde tam sæua hyeme mari innauigabili subsidiũ venisset: venisse tamẽ sibi persuadebãt. Igitur quamquam arx multis locis diruta esset: & quę adhuc stabant, tormẽtis labefactata mox ruitura viderentur, oppugnatione, quam sæpe frustra tentauerant, omissa, quæ supererant diruere statuunt. & quando aliter non possent, tectorum ruina præsidium opprimere. Paucis ergo diebus sacram ædem quæ in arce cæteris altior extabat, magna ex parte diruerant: & fastigia ac tecta reliquarum ædium deiecerant. Et quatenus in corpora sæuire non poterant: in hęc impotentiã suæ iræ ostendunt. Interea omnibus ad belli munera intentis, serui tres genere Indi, siue desperata salute pręsidiariorum, siue melioris fortunæ spem secuti: qua

in mare arx ſpectat, per anfractus rupis mutuo conatu ſe iuuantes, in aquam delapſi ad ſuos pernatarunt. qui diligenter interrogati, iureiurando affirmant, non plures ſexaginta militibus in arce ſupereſſe, qui arma tractarent: cæteros qui tot prælijs ſupereſſent, ita vulneribus ac morbis eſſe confectos, vt potius oneri ſint, quam vllum momentum prælia̅tibus adferant. Illi, vt fert natura mortalium, proni ad ea credenda, quæ vehementer exoptabant: & qui ſcirent magnum Luſitanorum numerum varijs belli caſibus periiſſe, ſe mutuo exhortati, in vltimum laborem parati eſſent, arcemq; dirutã ac propugnatoribus vacuam inuaderent, in Thomæam turrim impetum faciunt, cum ibi globum circiter ſexaginta militum offendiſſent, cætera propugnatoribus vacua rati, ab alia parte irrumpere conantur. cum illinc quoque non minoris cohortis occurſu, cum magna ſtrage repellerentur: in caſtra reuerſi, iram ab re male geſta collectam, in fugitiuos tanquam mendaces effundunt. Ad c pera quæ cœperant perficienda reuerſi, murum igne & aceto putrefactũ multis in locis ferro perforant: per ea foramina complures Indos qui in arce ſeruiebant, ſclopetis vulnerant. hi enim ad radices muri in loco cauo, cui foſſæ nomen erat, habitabant vicoſque omnes adeo infeſtos fecerunt, vt nemo fere prodire in publicum, aut per arcem miniſteria obire auderet. Aduerſus id malum optimum Maſcarennæ viſum eſt, parietibus perforatis, omnes ædes peruias facere: vt tecti in omnes partes commeare milites tuto poſſent. Profuit ea res præcipue aduerſus globos ex ſtupa & Goſſipio puluere oblatos: qui in tecta ac vicos proiecti, cum magno terrore prouoluebantur, conceptum incendium late fundentes. Eodem tempore diuerſo loco, ad Iacobæam turrim magna contentione vtriuſq; partis certatum: dum noſtri tranſuerſis cuniculis Indorum cuniculos impediunt. Eo animaduerſo, interſepto quod in medio erat ſpacio, Indi ignem ſubijciunt: ac turrim antea labefactatam ac iam pene nutantẽ magna ex parte diruũt. ea ruina ſine damno noſtrorũ, ac ſtantibus muris tota in foſſam procubuit: ſecumq; Camelũ traxit: quo potiti hoſtes ab ea parte noſtros vehemẽter infeſtabãt: & admoto à noſtris camelo ipſi inuicẽ infeſtati. Erat vicina turri domus, q̃ cętera intactã ruina nudauerat: de ea occupãda acerrime pugnatũ. Dũ hoſtes, eius aditu, qui ad ipſos verſus erat, Luſitanos ꝓhibent: tandẽ opere tumultuario, obiecto muro noſtri eos excluſerunt. multis vtrinq; vulneratis, nõnullis ex Indico exercitu interẽptis, certamẽ diremptũ. 22. Aug. die Ludouicus Mello cognomẽto Mendoſa: & paucis interiectis diebus Eduard. Meneſius Comitis Feirę filius, & Georg. Meneſius cũ 28. militibus paruis ſcaphis appulerũt: claſſemq; Luſitanã nuntiãt non lõge abeſſe. Hi quia recẽtius aduenerãt, ad Thomęã turrim, vbi plurimũ laboris erat, miſſi. eius maiorẽ partẽ hoſtes à regione, q̃ cuniculis diruerãt, ingreſſi tenebãt, quos Maſcarẽna recẽti milite fretus, cõtinuo deiecit. Ad hũc tumultũ ſigno dato, omnes Indorũ copię ex vrbe ſuis ſubſidio aduolãt: ac p tres turres cõtinua ruina ꝓſtratas, ac ſemidirutas vno tẽpore irrũpunt. Et quia vehemens imber repẽte effuſus vſũ tormẽtorũ ademerat, certamẽ ad manus venerat: haſtiſq; vtrinq; pugnatũ. multi ex noſtris, ſagittis ſauciati: cuius teli vſus Indis vulgo eſt plurimus: quib. lõgo certamine fatigatis, ac iã ſe recipiẽtib. imbre ceſſante ſtatim ſerenitas ſecuta eſt. Hãc occaſionẽ nacti Chriſtiani, è maiorib. tormentis globos in cõfertos ordines iaculãtur. Ea res late ſtragẽ edidit. Hęc ſub occaſũ ſolis geſta, cũ per ſex horas cõtinuas pugnatũ eſſet. poſtridie huius diei Ioan. Taidęus, & Francíſ. Gillus, qui duobus lembis cum triginta militibus aduenerant, in arcem excipiuntur: nec iam fere dies vllus erat, quin noua auxilia venirent, quæ eo maius quã pro numero gaudiũ noſtris afferebant, quãto propius ad interitum ventum erat. Magnum etiam momentum delati cum his vna nautæ attulerunt: quibus ad opera admotis, vetus miles à continuo labore non nihil recreabatur. Indis noſtrorum pertinacia vnam ſpem victorię reliquã fecerat: ſi totam arcem funditus diruiſſent. Igitur vno tempore, diuerſis locis cuniculos facere aggreſſi, iam ad murũ peruenerant, qui Paſſannæ pręſidiũ ſuſtinebat. is immiſſo igne, ſua ruina turrim ſecũ traxit, ſine vlla noſtrorum pernicie, qui ſuperiorũ dierum calamitatibus admoniti, ſe in tempore receperunt intra alterum murũ: quem id, quod euenerat, metuentes, interius conſtruxerant. & hoſtes velut idipſum fore rati, tormentis iam antea diſpoſitis, vt noſtros pro ruinis muri pugnaturos de improuiſo adorirentur, ad primũ ruinæ fragorem aduerſus locum iam antea animo deſtinatũ, magnũ numerum ingentiũ globorum fundunt. Ab noſtris vero adeo nuſquã ceſſatum eſt, vt eo die pręfectus ipſe lapides & materiã muro ſtruendo cõportauerit. Illud miraculo propius viſum: quod inter tam varios hoſtis conatus nemo Luſitanorũ eo die ſauciatus fuerit. Hinc repulſi, ad Thomęam turrim occupandã animũ adijciunt. Primum pauci inter ruinas obrepentes, latus quod in foſſam vergit, muri caſu patefactum, ingrediuntur: complures cũ id ſucceſſiſſe viderent, ſecuti, lapides comportantes muros pluribus locis trãſuerſos ędificãt: poſt quos tuti cũ noſtris, qui reliquã partem turris tenebant, æquo marte pugnabant:

bant: donec Basiliscus in æde sacra qua deiectis turribus nostri loco propugnaculi vtebantur, in eos versus, eorum munitiones deiecit. Vigesimo octauo, Aluarus Castrus, & Franciscus Menesius, cum parte classis portum ingrediuntur: ac trecentos & quinquaginta milites in arcem exponunt. Cætera classis viginti quinque nauium, vi tempestatis retro Bassaimum, vnde venerat, reiecta. per totum deinde Septembrem modo singulæ, modo plures, obseruata mitiore tempestate Dium applicant. Hac manu recepta, ac per ea loca vbi plurimum erat periculi diuisa: & laxiore iam annona, nostri spe pleni, non iam quomodo se tueantur, sed qualiter hostem offendant, consultant. Tres ergo Cameli locis idoneis per muros positis, omnia circa adeo infesta hostibus fecerunt: vt nemo citra fossas prodire auderet. Inter eos vtrinq; spe, viribusque satis sibi confidentes, Basiliscus ingens inter ruinas iacens certamen conciuit. Hunc cum rotis in terram demersis, & fragmentis murorũ impeditis nostri ad se retrahere nequirent: funes alligarunt, ne hostes eum ad se pertraherent. Hoc ergo tormento strenue defenso, & hostibus cum satis magna cæde pulsis, qui nuper aduenerant, sermones primum serunt, iam non amplius in ruinis velitandum, neq; cæco marte in subterraneis cuniculis inuicem eludere oportere: enimuero aciem struendam, clara luce in campum prodeundũ, manumq; aperto iam marte cum hoste conserendam: has vere Lusitanas esse artes: sic hostem repellendum potius, quam expectandũ, dum magis fessus, quam fugatus sua sponte decedat. Hæc, vt cuiq; minimũ erat consilii, ita maxime laudare. accendebat animos præterea æmulatio: vt si penes Mascarennã laus defensi prꝗsidii esset, se perfecti belli gloriã laturos. Et hostes cognito per exploratores prꝗtoris aduentu castra muro circunducto cõmunierant aduersus repentinas nostrorũ incursiones: quorum numerum quotidie nauibus appellentibus augeri videbant. Id nostri timoris indicium interpretati iam palam in Mascarennam probra iacere: ac per eum vnũ stare dicere, quo minus obsidio cum hostiũ clade solueretur: minari, si pugnæ signum nolit dare, nõ defuturũ in tam nobili iuuentute, quem sequerentur: aut si reliqui pari cunctatione eam laudem negligant, se vel luteum præposituros ducẽ, cuius auspiciis rem gerant. Quid enim aliud Mascarẽnam esse quam vnum hominem, cui multi adsint virtute vel pares, vel etiam fortasse superiores? Hanc eorum amentiam auxit pugna illa de basilisco, cuius supra meminimus: hoc vero flagitiũ esse, si timidissimus hostis non modo ad pugnã, sed ad prædam etiam se paret. Ita concitatis animis, ad ædes præfecti concurritur: quem vbi non compererunt, domi occultari rati, etiam ædibus minantur. Mascarẽna hoc motu audito, cum Aluaro Castro & Francisco Menesio deliberat: & cum omnibus tentatis remediis, frustra tumultũ sedare conaretur, cõsensu multitudinis velut tẽpestate abreptus in posterum diem, qui primus erat Septembris prælium edicit: in arce præsidia relinquit, simul ne inter pugnam custodiis nudatam hostis inuaderet, simul vt si quid aduersi, quod vehemẽter timebat, accidisset: facilior nostris receptus esset. Omnibus igitur ita ad pugnam animatis, paucis milites exhortatus, ne nimio pugnandi ardore, ac festinatione victoriã corrumperent: neue ordines relinquerent: in eo solo spem esse perrumpendi aduersus tantam hostiũ multitudinem, si conferti pugnam ineant. Hæc cum præmonuisset, Aluarus Castrus, Franciscusq; Menesius primi sub signis progressi, in murũ euadunt: ac iam intra castra pugnabant, Indis contra acriter se defendentibus. Qui secuti sunt cum murum opinione sua altiorem cõperissent: re inopinata, perculsi ibi hæserunt. id enim eos fefellerat, quod herba, quæ ad radicem muri lætius excreuerat, ac humiliorẽ videri ex arce prospicientibus fecerat, pedibus ascendẽtium proculcata: murũ nudauit. hac eorũ cunctatione hostes audaciores facti, cum multos sclopetis vulnerarent, nonnullos occiderent, pleriq; perterriti se inter herbas occultabãt. Hos Mascarẽna veris probris increpans, ac domi seditiosos, in acie timidos, cõmilitonum proditores appellans, se sequi ac murũ conscẽdere iubet. Igitur rursus conglobati impetu renouato murũ superant: ac per transuersos aggerum anfractus, frustra Indis repugnãtibus, ad pontẽ perueniunt. Hꝗc dum pro castris geruntur, hostis arcem vacuã ratus superante multitudine manũ ad eam capiendam circũmittit. Id quidam è nostris conspicatus, cum parũ præsidii aduersus tãtam multitudinem relictum crederet, magna voce exclamat ab hoste arcem teneri. Ad hanc vocem trepidatione per totam aciem orta, ad arcem recurritur. Mascarenna nunc singulos reprehensans, nunc ad vniuersos proclamans nihil illic esse periculi, paucos retinuit: cum quibus iterum superato muro, cum Castro Menesioque, qui primi conscenderant, se coniungere contendit. Hæc paranti, miles occurrit. qui Franciscum Menesium, se præsente, cæsum narrat: cadauer ab hostibus asportatum. Aluarus vero Castrus saxo, cedente ad ictum galea, grauiter vulneratus est. Hoc igitur recepto, ac reliquiis à fuga collectis Mascarenna reuertitur, pluribus vulneratis triginta amissis. Magnum sui desiderium in primis fecerunt Franciscus Menesius genere & fa-

ctis clarus, ac omnibus, animi magnitudine aliiſque virtutibus charus: Franciſcus Almeida, Lupus Souſa, Rodericus Fernandus, Franciſcus Gulielmus. Georgius Meneſius multis acceptis vulneribus modica ſpe vitæ, animam trahebat. Nonius Periera homo nobilis, Maſcarennæque in primis acceptus, acceptis ab eo ad gubernatorem litteris, Goam, vt commodius vulnera curaret, ire inſtituit, verum inter nauigandum iactationem non ferens, mortuus eſt. Hoſtes hoc ſucceſſu compreſſam noſtrorum temeritatem rati, iterum Thomæ turrim aggrediuntur: nec Baſiliſcum modo, quem antea tentauerant ruptis funibus ad ſe pertrahunt: ſed Leonem ac Saluagium (id quoque genus tormenti eſt) in iiſdem ruinis compertum, de noſtris ceperunt. Turris ægre defenſa, exteriore muro prolapſo, interiore iam procumbente, niſi Maſcarenna interius aggerem obieciſſet: qui ruentem ſuſtineret. Interea hoſtes opus immenſum, ac prope incredibile aggreſſi: latum fluminis alueum aggere conſtructo anguſtant: & quanquam fluminis altitudine, quæ facile quinquaginta pedes explebat, & maris æſtu reciproco opus impediretur: eo vſque tamen coercent: vt ponte conſterni poſſet: vt ex oppido Rumeorum compendio curribus portare poſſent commeatus, qui antea longo circuitu circumibant. Eodem tempore alia manus cuniculos in arcem agebat: vt quæ reliqua erant ædificia diruerent. Id opus eo magis properatum, quod rumor erat prætorem breui adfuturum, ac vna cum eo ſupra tria millia Luſitanorum. Rumican vero cum ſupra viginti quinq; millia militum ſelectiſſimorum in armis haberet, tantoſq; in vrbe commeatus, tantumque belli apparatum, vt vel obſidionem quamuis diuturnam pati poſſet, non tam cõgredi metuebat, quàm ne ſubſidiorum aduentu obſidio arcis in longum protraheretur. Inter hæc ſub finem Septembris, mixtus luctu gaudioq; nuncius ad Prætorem perfertur: arcem quidẽ ſtrenue defenſam: ſed multos noſtrorum cæſos: in quibus filium ipſius Fernandum Caſtrum. Ille priuato dolore ſuppreſſo multa de Maſcarenna, & militibus eius honorifice locutus, ob rem bene geſtam lętus veſte precioſiſſima indutus, equum conſcendit: ac extra oppidum magno comitatu progreſſus, de totius belli ratione cum ſuis aliquandiu diſſeruit. equo deinde ad exercitationis militaris morem ſæpius circumacto, ac libero decurſu campi ſpacio confecto, magnam vultu lętitiam præferens, in oppidum redit. Ibi animũ eius in priuato luctu tam cõſtantem duplex caſus turbauit: & funus Nonij Pereiræ, quod tum ducebatur: & nuntius de morte Franciſci Meneſii: Iam miteſcente hyeme, prætor gnarus quã celeri opus eſſet ſubſidio, Vaſcum Cunnan litora legere iubet: ac reliquas ex Aluari Caſtri claſſe naues violẽtia ventorũ diſſipatas, cogere: ac Dium ducere: Maſcarennã vero monere, ne omnino ante ſuũ aduentũ eruptionẽ tentet. ipſe alias quinq; naues celerrimas armat (Luſitani qui ſoli hoc nauigii genere vtuntur, Carauellas, vocant) in hoc cõmeatus, puluis ſulphureus, globi, ollæ, ſcalarum omniſq; generis ferramentorum magna vis impoſita. in his item milites miſſi: quorũ quadringenti ſclopetarii erant. Eodem fere tempore hoſtium aliquot naues, quæ militem ac varii generis mercem è ſinu Arabico ad exercitum vehebant, in noſtros inciderunt: è quibus aliæ Chaulum perductæ. in omnes nullo ſexus, aut ætatis diſcrimine, animaduerſum eſt. aliæ Dium pertractæ, quæ Turcicum militem ex Arabia vehebant, duce Coij Sofaris propinquo, cuius antea meminimus. Is cum pro ſuo capite triginta millia ducatorum offerret, plus valuit ira, quam pecunia: eius reliquorumq; capita in fluuium proiecta, vt æſtu per aduerſum amnem relabente, in caſtra hoſtium perferretur. Id ſpectaculum hoſti magis atrocitate rei auxit iram, quam damno militum, animos imminuit. Igitur proni in vltionem, in eas, quæ ſtabant turres, cuniculos agunt: & quanquam noſtri tranſuerſos ſemper obiicerent, non potuerunt prohibere, quo minus igne ſubiecto, pars aliqua murorũ dirueretur. Ant. Freiri turris, qua hoſtes ſpectabat, proſtrata foſſam impleuerat. Ad murum igne & aceto antea ſolutum duo cameli admoti, per foramina eius, vicos arcis infeſtos fecerant, globi etiam in ciſternam nonnulli miſſi, è qua ſola noſtris aqua ſuppetabat. Aduerſus hoc malum murus alius interius celeriter obiectus: & agger excitatus, in eo Camelus, aliaq; aliquot tormenta poſita, hoſtium impetum adeo cõpreſſerunt: vt eam muri partem poſtea nunquam tentauerint. & cum iam arce militum plena, ollas ignitas, vt antea ſępe fecerant, è propinquo iniicere nõ auderent, trabe funibus intenta ad antiquũ militiæ morem tormentũ fabricantur: huic impoſitas ollas ignitas intra munimẽta noſtra iaculãtur: multoq; plures quam antea. muri partes cuniculis proſtrauerant: & noſtri in tranſuerſis cuniculis non magnum eſſe momentum iam ſæpe experti, ſuperante multitudine nouum interius murum per totum arcis ſpaciũ conſtruxerant, quo munimento omnibus turribus deiectis, ſpem habebant ad finem hyemis duci bellum poſſe. Hæc agentibus, October menſis peractus eſt. Principio Nouembris ſubiectus ignis cuniculis non ſatis obturatis, ideoq; inualidus, non adeo multum damni noſtris attulit. Interea Prætor coacto exercitu, idoneam

neam ad nauigandum tempestatem nactus, Bassaimum cum classe proficiscitur. ibi paucos dies commoratus, dum copias è vicinis locis expectat. Interea Emanuelem Limam hominem notæ virtutis, & prudentiæ, & singulari in rebus gerendis felicitate, cum paucis nauibus Surratem vsque, maritimam oram exploratum mittit. multæ ab eo onerariæ captæ, quæ commeatus Dium ferebant. in omne genus animantium, militum ira sæuiit. Sextodecimo die cum præda ad prætorem Lima reuertitur. Iam prætor omnibus rebus ad nauigandum comparatis, magno in primis indigenarum numero coacto ad opera facienda, Lima cum viginti longis nauibus præcedere iusso, ipse cum reliqua classe vento secundo Dium tendit. Ille vt iussus erat, crebris excursionib. in terrã factis orã maritimã late populatur, à Bramaluci prouincia tantum vim belli abstinuit. Is principio belli, vt supra demonstratum est, à rege Cambaiæ, cui vectigalis erat, solicitatus, vt Bassaimi præsidiũ aggrederetur, in fide tamen nostris pacta permãsit. reliqua ora maritima flãma ferroq; vastata: in primisque Guzaratũ prouincia, quæ tota mari vicina est. quicquid nauium inuentum est, quicquid portuum aut villarum maritimarum toto eo tractu erat, veluti continenti incendio conflagrauit, terror etiam latius serpsit: & in interioribus continentis locis, trepidatum. Lima his, vt imperatum erat, confectis, ad Mortuorum insulam (quatuordecim millia à Dio is locus abest) ad prætorem venit. Is cum octoginta nauium classe septimo die Nouembris eo appulerat. classem in ancoris habet in statione, vnde à Dio prospici posset. Eo Mascarennam accersit, ac habito cum eo de summa belli consilio remittit. Scalæ frequentes in arce factæ, quibus è rupe demissis milites sine trepidatione in arcem occulte acciperentur. per has triduo expositi omnes, per auersam ab hostibus partem arcis, sine tumultu ingrediuntur. quicquid erat tormentorum per muros commode dispositum, in hostium munimenta conuertitur: quibus pars muri quæ è regione arcis erat ædificata, per hos dies labefactatur. Hostes interea nostrorum consiliorum ignari, omnibus locis idoneis præsidia disponunt, ad Thomæam turrim, qua nostros erupturos putant, intentissimas habent vigilias: ollas, picem, puluerem sulfureum, magnã sagittarũ vim, ac saxa ingẽtia in muros comportãt. Partem murorum, quæ ad fluuium pertinebat, nouis munimentis augent: tormenta maiora eo conuehunt, vt descensum nostrorum impedirent: totum id latus quod arcem respicit, quindecim millia militũ tueri iussa. septem millia Turcarum, Arabumque, & aliarum nationum, quæ bellicosiores putãtur, in fronte posita ad primum impetum excipiendum, pontẽ fluminis per quem ad Rumæorum oppidum itur, septingentorum præsidio obtinent. Aliis circa locis ad quæ naues appelli poterant, fossæ præaltæ factæ, ramisque arborum ac terra leuiter contectæ. Omnibus, vt videbatur, satis prouisis, tanta in suorum viribus erat Rumicani fiducia, vt paucitati nostrorum illuderet, & conatus, velut vanos, irrideret, neq; quicquam minus expectaret, quam vt conserere manum secum auderent: nostris contra cum nono die Nouẽbris prætor in arcẽ venisset, tantum gaudium fuit, vt nemo esset, qui de victoria velut ambigua dubitaret. Prætor hoc fere pacto suos instruxerat. in nauibus nautas tantum, & calones, quos Goa & Bassaimo aduexerat, reliquerat. Hi iussi erant omnes nauiculas, quę remigio impellerentur, complere. Indi hastas erectas tenere, remiges altera manu remum agere, altera funiculos ignitos habere: amplum illis vexillum, quod prætoris esse videretur, datum. ita instructi, vbi signum quod conuenerat, accepissent, iussi tympanorum, ac tubarum quantum possent maximo edito sono, ad Iacobi Lopis turrim tẽdere. Ea in angulo vrbis sita fuerat super rupem in mare obuersam: quam hostes initio obsidionis, quia nullum vsum eius putabant, diruerant: vt materia ad aggeres struendos vterentur: aduentu vero prætoris triduo instaurarunt, vt propinquo portu nostros, si eo appulissent, descensu prohiberent. Arcis tuendæ cura Antonio Correæ commissa. datum ad id militum quantum satis esse videbatur. Reliquus exercitus (ad tria fere Lusitanorum millia erant) iussi in posterum diem se ad prælium parare, ac tertia vigilia armati adesse. Cum, vt imperatum erat, conuenissent: loco magis quam cætera edito in area arcis, vnde prospectus in omnes partes erat, Ant. Custodius Franciscanus, homo integræ vitæ, ac summæ sanctitatis opinione, sacrum orditur. eo cum magno silentio peracto, cæteris tacite subsequentibus orationis verba præit. Christum omnipotentem precatus Deum, vt suum nomen à contumelia vindicet: suam potentiam hosti superbissimo ostendat: & hanc manum quamlibet paruam, ipsius tamen auxilii fiducia innumerabiles hostium copias non reformidantem, spei, votique sui compotem faciat: ac in hostium castra, qui ad religionem eius euertendam coniurati venerant, tumultum, terrorem, & fugam conuertat. Hæc vbi dixisset, quamquam omnium animi spe, & fiducia erecti viderentur, Prætor tamen paucis admonendos sibi ratus, silentio facto, ita exorsus est. Si magnitudo istæ

animi,& alacritas quam in vobis intueor, aut ex veſtrarum virium nimia fiducia, aut hoſtium ignorantia oriretur, comprimendam potius putarem, nec in præcipitia ruentes oratione etiam impellerem. ſed cum & vos memineritis Luſitanos eſſe, quorum maiores ingentes ſæpe, non Afrorum modo, ſed & Romanorum copias parua manu fuderint: & hos eoſdem eſſe hoſtes, de quibus hoc ipſo in loco tam præclara victoria ſuperioribus annis parta eſt: nemini dubium eſt, quin vtraque pars ſuos animos, ſuos mores in diſcrimen adferant: alteri ſcilicet vincent: alteri fugient. neque enim æqua illis,& vobis propoſita ſunt vel pericula, vel præmia. nobis enim victis à tergo Oceanus tempeſtatibus inuius, Luſitania quam petamus toto terrarum orbe interiecto diſſita : arx in quam fugiamus diruta: neque ſi incolumis ſit, aliæ ſuperſunt copiæ vnde ſubſidia expectemus. Illis contra pugnantibus omnia infeſta : fugientibus à tergo latebræ, & ſpes pleriſque redeundi ad ſuos : ad quos vt reuertantur, homines barbari, ne ignominiæ quidem notam reformidant. Illis ne ſi vicerint quidem, ſpes vlla emolumenti eſt ex vnius arcis non adeo opulentę præda: nec è liberalitate regis quicquam eſt ꝙ expectent, ærario diuturna obſidio ne exhauſto,& fide barbarorum cum fortuna mutabili. nobis vincentibus Indiæ regnũ victoriæ præmium proponitur. nam & parta ſeruabimus,& eorum animos, qui euentum huius belli expectant, confirmabimus : & hoſtes ita profligabimus, vt in multos annos vires reſumere nequeant. Quicquid enim apud eos virium eſt, in Turcarum auxiliis poſitum eſt : cum his ſolis, qui non multo plures ſunt quam vos eſtis, de gloria certandum eſt : his profligatis, non multo facilius illi è Thracia , & Macedonia auxilia accerſent, quam nos è Luſitania. nam Aſiæ gentes quæ in medio ſunt poſitæ, aut non multo Indis bellicoſiores ſunt, aut non minus quam nos Turcis infeſtæ. Vulgus vero Indorum ſeruituti aſſuetum, in præmium victori cedet. Horum itaque memores cum prælium inieritis, ita pugnate, tanquã ſub oculis Regis Luſitaniæ res geratur : qui & veſtræ virtutis idem iudex optimus, & remunerator eſt futurus: & ſuum honorẽ, maiorum gloriam bello partam,& orientis imperium, quod in huius prælii euentu poſitũ eſt, vobis abſens cõmendat. Ita pugnate, tanquã non meo, ſed Dei præſentis, atq; omnia intuentis ductu, aduerſus eius, omnis iuris diuini & humani expertes dimicaturi: neque exiſtimate eum qui mortuus eſt, vt nos viueremus, permiſſurum, vt homines impii, qui eius morti illudunt,& potentiam contemnunt, impune in nos inſultent, neſcio quid aliis vſu venerit: equidem ita animo affectus ſum, vt cum hoc ſignum intueor (Chriſti affixi imaginem manu oſtendebat) mearum virium oblitus, vel ſi ſolus irem, de victoria minime dubitem. Extremam eius orationem cum ſumma alacritate militum clamor ſubſecutus eſt poſcentium, vt quamprimum in hoſtem duceret. Prætor acie intra arcem inſtructa, ſignum quod conuenerat, dat his, quos in nauibus reliquerat. Illi maiore quam pro multitudine ſtrepitu, vt iuſſi erant, in portum vrbis, qui eſt ad turrim Lopis, ac vicina litora naues dirigunt. Hoſtes incerta luce, cum in prætoria naue lumen, quod pro ſigno ſolebat eſſe, cernerent, prætorem ipſum adeſſe rati : & haſtæ frequentes nauiculis erectæ, & ignis in funiculis paſſim interlucens, ſpeciem totius exercitus præbuit.

Itaque cum magno tumultu ad mare concurſum eſt. Prætor vbi in caſtris hoſtilibus trepidationem ſenſit, apertis per ſilentium portis, incerta adhuc luce exercitum educit. In prima acie præerat Maſcarenna cum ſuo milite, cuius fidem, & virtutem per tot menſes expertus erat : adiecta ex reliquo exercitu Cohors quadringentorum militum. prætor cum aliis copiis paruo interiecto ſpacio conſequitur. Primi erant ſclopetarii,& ea manus quæ ſcalas ferebat : quibus ad muros hoſtium admotis, Maſcarennæ miles notitia loci fretus ſtatim in caſtra irrumpit : ac cæſis, aut fugatis his qui pro muris erant, ingentem tumultum edit. conſecuti ſtatim haſtati, iam aciem intra caſtra direxerant. Hoſtium qui occurrerant non adeo multi, cum magna ſtrage in fugam verſi. nam quod virium erat in exercitu, ad mare verſum erat. hi cum ex ſuorum fuga caſtra iam capta audirent, ad ſubſidium ſuis ferendum verſi. aliis fugientibus, aliis, quo clamor vocabat, properantibus, totis caſtris tumultuatur. Indi quos res inopinata à principio perculerat, in pontis anguſtiis rurſus conglobati reſiſtunt : ac tormentis noſtros aditu ſubmouere conantur. Ibi, ſiue terror, & nocturnæ tenebræ hoſti impedimento fuerunt, ſiue vt potius credi par eſt, præſens numinis fauor noſtris adfuit, vnus tantum globus miſſus eſt: eoque vnus è Luſitanis interfectus. reliqua tormenta quater hoſtibus fruſtra tentãtib. ignẽ concipere nõ potuerũt. nihilo tamẽ ſegnius pro põte pugnatur: noſtris ſucceſſu, Indis loco ſuperiore fretis. Ibi cum aliquãdiu certamẽ hęſiſſet, prætor ſuos nũc increpare, nunc hortari, vt antequã tota hoſtiũ vis eo ſe cõferret, præſidia occuparet: ponte ſemel capto, nihil fiducię hoſti ſupereſſe, niſi in acie vbi haud dubie Luſitanus ſuperior

perior esset. His vocib. miles admonitus, renouato impetu, è turribus hostem deiicit: non incruenta tamen pugna. Quadraginta enim ex Lusitanis ceciderunt. Insignis in paucis vulnerum fœditas declarat, quantis viribus pertinaciaque certatum sit. Cosmo Paluæ gladii vno ictu femur abscissum. Vasco Fernando cum hostem pertinacius persequeretur, à tergo lorica decisa: & patefacta per vulnus vitalia. alteri quid supra oculos auresque erat è capite, à reliquo corpore ita diuisum fuit, vt non temerario ictu factum, sed arte ad ostentationem quæsitum videretur. Ponte occupato, iam omnia penes hostem in fugam spectare. vbi enim quod roboris in exercitu fuit, fusum est, Lusitani à tergo ita vrgebant, vt nusquam redire in ordines, & conferre aciem sinerent. Mascarennæ miles præcipue iræ atque odio indulsit, cõmilitonum tot præliis cæsorum, & longæ obsidionis mala vlcisci cupidus. Itaque quacunque irruerat, procellæ instar ingentem stragem dabat. Eius cohortis impetum Bragmines sagittarii, & hastati remorari conati, aciem ex aduerso dirigunt: ac nonnullos eminus vulnerant: sed vbi ad manus ventum est, impetum non sustinuerunt. Per idem tempus in diuersa castrorum parte prætor summa vi turrim oppugnabat: aliisque segnius subeuntibus ipse primus in muros euasit, sequenti Laurentio Pyro Tauora, viro fortissimo, qui nunquam à prætore discesserat. Eduardus Barbudus signifer ter vi detrusus, atque è muro deiectus tandem pertinaciter instando irrupit: & iam pluribus ingressis summa vi, & intra & extra certabatur. Ant. Custodius linea veste, ac reliquo sacrificii apparatu indutus, imaginem Christi manu tenens, vbi plurimum erat laboris, & periculi, eo se inferebat: & nostros quantum poterat, hortabatur. Lusitanis præcipue missilia tela, sagittæ & sclopetę infesta erant: quibus prope obruti paulum abfuit, quin è turri recesserint. Sed vbi per cohortes conclamatum est, prętorem cum fortissima iuuentute ingressum esse: eum si paululum certamen remisissent, prodi: id vero flagitiosum rati, sese mutuo cohortati, tanta vi irruunt, vt nulla ratione impetus eorum sustineri potuerit, Antonio Custodio vexillum Crucis præferente. Ibi cum in turba lapidis ictu brachium imagini perfractum esset, tum palam proclamare, vt deo duce, de dei hostibus pręsentis sacrilegii pœnas expeterent: ac palam trucam imaginem ostentare, vindictam spretæ religionis militibus commendare. tanto furore miles ad hanc vocem incurrit, vt momento temporis omnes propugnatores è muris deiecerit: deiectos insecutus, tota castra strage profligauerit. nec hac calamitate accepta vlla vsquã hostium manus se pugnæ obtulit: sed ab altera parte cædes, ab altera fuga fiebat. Rebus in hac castrorum parte succedentibus, iam prætor suis ad signa reuocatis ad reliquas copias delendas pergit. erant ad sex hominum millia, quæ ad Lopis turrim opposita erant, aduersus nauales copias: hi cum nostros victoria feroces, sanguinis, ac pulueris plenos, magno gradu aduentare vident, statim in fugam vertuntur: in qua cum sua ipsi multitudine impedirentur, ac tumultus nauticus speciem alterius exercitus aduenientis præberet, incerti quid peterent, aut fugerent, alii se in flumen præcipitabant, alii cæci in ipsa pericula ruebant: pauci è tanta multitudine euasere, qui primo tumultu elapsi erant diuersa castrorum regione. cæteri passim fœda strage vias compleuerant. A castris in vrbem statim itur. ibi præconis voce proclamatum, ne cuiquam parceretur, pœna grauissima adiecta, si quis contra fecisset. sed militi sponte sua satis accenso nihil ea denuntiatione opus erat. nam ab initio huius belli non de imperio, aut gloria, sed de interitu alterius partis certatum erat. Itaque victi nihil sibi reliquum ad misericordiam impetrandam fecerant. passim igitur sæuitum sine vllius sexus, aut ætatis discrimine. in domibus latitantes protracti, ac iugulati in publicum proiiciuntur. Præda oppidi, & castrorum in solatium tot laborum militi permissa. erat autem ea ingens, qualem in opulentissimæ gentis exercitu credere par est, qui sine vllo metu hostili, omnibus rebus suis collatis, sedes sibi perpetuas, ibi destinabant. His rebus confectis prætor equo conscenso, exercitum per oppidum, & castra in multas manus sparsum, colligit. Milites, vt quisque in notum inciderat, gaudio pleni, sese amplecti, & ad imperatorem suum concursu facto, eius virtutem, & animi magnitudinem admirari: & qua quisque poterat contingere, amplecti, alloqui, eius virtutem, & prudentiam ad cœlum laudibus ferre. Hanc tantam lætitiam auxit à Mascarenna nuntius, qui ab ea parte hostem fusum & fugatum diceret. itaque omnibus locis re bene gesta, manipuli aliquot circa fossas, & ruinas murorum dimissi, qui latitantes protraherent, ac perspicerent, si quicquam vlla ex parte hostilium copiarum restitisset.

HIc fuit finis nobilis illius ad Dium prælii, in quo eo die cæsa octo millia hostium: ex Lusitanis quinquaginta quinque milites partim in conflictu, partim ex dolore vulnerum, paucis post prælium diebus expirarunt. Duces hostium cæsi: Rumican Sofarisfilius,

inter cæsorum cadauera vilissima veste contectus, ac vix tãdem à nostris agnitus: itẽ Acedecan, qui pridie quam pugnatum est cum quinq; millibus in castra venerat: & Fidalcan, qui Turcis, externisq; auxiliis præerat, præclari in primis nominis apud suos imperator: ex regno præterea Cambaiæ nobilissimus fere quisq;, & primæ apud Regem autoritatis, confluxerant enim in castra, vt regi gratificarentur, pleraq; omnis nobilitas, tanta sui fiducia, vt non ad bellum, sed ad conuentum aliquem celebrem proficisci viderentur. Pauci capti vel nobilitatis, vel virtutis admiratione seruati. in his fuit Iuzarcan Abissin eius Iuzarcanis frater, qui in illa asperrima oppugnatione, quæ fuit 25. Iulii ceciderat. Tormentorum omnis generis ingens vis in castris reperta, in quibus triginta fuẽre inusitatæ magnitudinis. Qui è tanta clade euaserunt, in sua quisq; oppida dilapsi. Moiatecan verecundia impeditus, ad regem accedere non ausus, cum paucis, iisq; magna ex parte vulneratis domum rediit, nonnulli in oppidum quod septem millia à Dio abest, conuenerunt: ibi regis imperium expectaturi. E captiuis nonnulli aiebant in extremo prælio humana specie augustiorem super arcis sacrarium mulierem sibi visam, quæ ita oculos perstringeret, vt prope cęci in pręlium ruerent: tantamq; nostrorum apparuisse multitudinẽ, vt prope deni in singulos Indos pugnare videretur. itaq; metu consternatos nunquam coire, aut aciem struere potuisse. Prætor hac parta victoria, duos pontes diruit: quibus insula continenti iungebatur: ac magno numero operarum adhibito ad rudera purganda, totam denuo arcem multo quam antea firmiorem ædificare aggressus, primus ipse operi manum admouit: cuius exemplum reliquus secutus exercitus. Sauciis curandis curam diligenter adhibet. qui vulneribus ita debilitati erant, vt militare in posterum non possent, Bassaimum missi: agri ibi assignati. reliquis militib. pro cuiusq; virtute præmia data: complures in equestrem ordinem relati qui inter honores militares amplissimus habetur. Hæc sunt, quæ ad hunc diem de secunda obsidione Dii comperta habemus: quæ Olysiponem ad IOANNEM tertium inuictissimum Lusitaniæ Regem, anno salutis nostræ. 1547. mense Augusto perlata, quanta potuimus fide retulimus.

NARRATIO RERVM GESTARVM IN INDIA A LVSITANIS, ANNO M. D. XXX. IVXTA EXEMPLVM EPISTOLÆ, QVAM

Nonius Cugna, Dux Indiæ max. designatus, ad Regem misit, ex vrbe Cananorio IIII. Idus Octobris, anni eiusdem.

L. ANDREAS RESENDIVS Lusitanus Conrado Goclenio viro præstantiss. S.

PETIS Conrade Gocleni, vt exemplum epistolæ missæ ad Regem Lusitaniæ de iis, quæ nunc recens ad rubrum mare gesta sunt, Latinum faciam. Petis tu quidem, sed is petis, qui mihi & iubere, & imperare potes. Equidem Latinum faciam, grauate tamen, facturus minime, nisi tu, cui multum debeo, iuberes. Nam vt sileam de humilioribus Lusitanorum victoriis in India hanc fuisse vnam, nec præ cæteris dignam quæ omnium prima vulgo ederetur, duabus aliis rationibus merito ab hoc faciendo abstinerem. Primo, quod nostræ gentis ingenium adeò præpostere verecundum sit in commendandis rebus à se bene gestis, vt pudeat referre, aut si referant, bona pars inde decidatur ab hominibus conscientia benefactorum domi suæ contentis, ne etiam eà foris prædicent. Deinde, quod epistola hæc non tam fuit narratio rerum gestarum, quam epitome. Multò illi melius, qui si quid prospere egerunt, verbis commendare, & adaugere curant, & scriptis editis orbem conscium, posteritatemq; facere rerum suarum. Quod non laudare, non possum. Consulitur enim historiæ, nisi modestiam excederet, & supra quam res habeat nimia adfectatione cresceret commendatio. Nosti, tametsi dissimulo, quosnam intelligam. Cogor autem in hac epitome historicum potius agere, quam alienæ interpretem epistolæ, vt interim topographiæ ratio haberetur. Magna ei voluptatis pars adcesserit, si, quo res gesta sit, ob oculos quasi ponatur. Nam qui epistolam misit, historiam non condebat, atq; ob id de hoc minimum sollicitus fuit, quum scriberet ad Regem locorum peritum, quod tametsi non esset, habet tamen qui terræ situm non ex libris modo, verum etiam experientia quotidiana didicerunt. Regum nosti delicias, & aulicorum ambitionem. Circumstant, digito ostendunt, tum demum beati, quum interrogantur, & respondent. Scribam igitur bona fide, quod exemplo ipsius epistolæ Nonii Cugnæ ducis Indici compertum habeo.

NAR-

NARRATIO.

QVVM à Lusitanorum rege Ioanne, eius nominis tertio, Nonius Cugna nobili & antiqua familia prognatus, Indiæ dux maximus designatus esset, classe electissimo milite stipata, ab Vlissipone soluit abhinc fere trienniùm. Vbi Cananorium regiã Arianorum vrbem, ad Agaricũ sinum peruenit, quãuis iussu regis constituerat expugnare Diũ, quum potentissimã, tũ superbiss. vrbẽ regni Cambaiæ, quo nomine nunc Carmania vlterior, & pars Arianæ adpellatur, tamen Indorũ nonnullis rebellantibus, & infestantibus vtrumq; maris rubri sinũ Turcis & Rhomæis, optimũ ratus est, si eos motus prius pacaret. Rhomæi vero vocãtur partim Turcæ, partim Veneti, & Christiani transfugæ, colluuies sceleratorum hominum. Vnde adparet Rhomæorũ nomen græca consuetudine penes istos, quoniam Romani sint sanguinis, mansisse. Audiuimus elapso anno famam victoriæ Nonii, bello nauali, contra Turcas & Rhomæos, quam ego quidẽ libentiùs exponerẽ tanquam speciosiorem. Nam vt de illa nihil aliud dicerẽ, quam quod est verissimũ. Superiore æstate terrifico & insolito cymbalorum sacrorum strepitu cõmotam fuisse Antuerpiã, quum tamen eius nihil interesset aliud, quam amicæ gentis gratulari victoriis, ex huiusce rei nouitate, illius coniectari licet magnitudinem. Ea res permagna sit oportet, quæ exterorũ calculis & iudicio cõprobatur. Verum quoniã nec tu illam antiquatã fere petis, nec nos, præterquam summatim, compertam habemus, ad recentiora gestã festinabit calamus. Eo ipso anno Nonius Cugna dux max. designatus, Antonium Siluæriam, Diodocum Siluæriã, Hectorem Siluæriam, quorũ hæc victoria tota est, in diuersa Indiæ loca misit. Antonium, vt eam Arianæ orã, quæ à Cananorio protenditur per sinũ Agaricum, Chauliũ vrbem, quaq; Indus exoneratur, sinum Cantcolpum, quem nostri Cambaiæ vocant, præternauigaret, atq; incenderet vrbeis & oppida litoralia, modo alterũ eius sinus promontoriũ, qua Diũ sita est, non attingeret. Is conscensa classe quinquaginta nauigiorũ, quorum quadriremes erant duæ, actuariæ naues totidem, cæteræ liburnicæ, & phaseli quidam non maiores multo fluuiaticis lembis, Indi catures vocant, profectus est. Secum non plureis nongentis viris Lusitanis habebat. Quoniã vero huius oræ celebriora oppida magnitudine, populo, diuitiisq; sunt Surrate & Reinelium, vtrinq; sita in altero illius Cambaiæ sinus promontorio, super flumẽ non magnum, nec certum habeo sitne aliquod ex Indi fluminis ostiis, hæc primum adortus est. Cauẽs tamen vadosum flumen habilioribus tantum nauigiis intrauit. Iam ipsemet præiuerat celeri catascopio & iacta bolide aquæ profunditatẽ pertentauerat. Vt peruentũ est Surrate, quod vi. mil. p. distat ab ostio introrsus per flumen, aut potius æstuaria angusta, quorũ magna pars maris refluxu, siccatur, vrbem oppugnare cœperũt. Quæ quoniam à Baneanibus, quod hominum genus Pythagoricam, de non obcidẽdis animalibus, disciplinam pertinaciter adeo seruat, vt ne pediculum quidem obcidere sibi licere putet, & mercatoribus habitabatur, magis quam cætera, nõ diu durauit oppugnatio, cedentibus & fugientibus incolis relicta vrbe. Nostri quum inibi mansissent, postridie eius diei incenderũt vrbem, arsitq; ad solum vsq;. Interim maris adcessionẽ parant milites inuadere Reineliũ fere è regione in alio litore situm, flexus tamen fluuii facit vt distet duo mil. p. à Surrati. Erat vero ea vrbs, vt fertur, totius regionis nobilissima. Nulli heic Pythagorici Baneanes habitabant, aut imbelles viri, verum Machometani Naiteæ, omnium Cambaię populorũ bellicosissimi. Siquãdo terræ eius rex classem pararet, numerosiorem electioremq; militũ manum, ex hac vrbe colligebat. Viderant ii Surratis oppugnationem, & incendiũ, atq; interea se ad vrbis suæ tutelam sedulo compararant. Primum omnia capita viarum, compita, & tribus fortissimis caudicibus, & tabulatis munierant, exteriora vallo, & tormentis æneis, tum ad arcendã portu nostrorum classem, tormentorum numerum ingentem ordine conlocauerant. Adhæc equites, supra quadringentos, præter peditatum, sub ipsa vrbe iactu fere arcus chalybei, tanquam prælium, vt videbatur, cõmissuri, in ordine quisq; suo præstolabantur. Iam nostri adpropinquabãt vrbi, quum tormentis æneis excepti sunt, adeo crebris, vt miraculo reputetur intacta ab his nauigia fuisse. Profuit nõ parũ esse omnia biremes, & liburnicas, quas ferrei globi à bombardis emissi transcendebant. Prohibiti ergo ea parte litus prendere, quum equitatum qui sub vrbe in planicie erat, receptum in vrbem vidissent, illuc impingentes egressi sunt, frustra iam barbaris prohibentibus. Cœpere itaque vallum & caudices oppugnare, nam hæc tantum pro muris erant, sed tormentorum vi, & vndiq; concurrente barbaro arcebantur strenue, donec crescente nostris indignatione, globo impetuosius aduñato, in vrbem irruptũ est. Cæsi eo congressu ex barbaris quadraginta. Cæteri terrore hostis intra mœnia recepti, præsidio fugæ seruati sunt. Atq; grassantibus per vrbem pauci restiterunt, pauci quoq; inuenti, qui gladio obcumbere digni essent. Manserunt ibi milites eo die, dum deprædaretur vrbem. Nec mercibus quæ oneri classi essent, manus adiecerunt, licet passim inuenirẽt domos plenas cupro, ebore, & similibus, quo-

rum ingentem copiam, si capaciora fuissent nauigia, secum vexissent. Inuenta tormenta plurima ænea, præterea, quæ ante commemorauimus, atq; adeo vbiq; maxima copia vasorum fictilium, quæ porcelania vocant, aliarumq; mercium Chinensium. Nam his præcipue cum regno Chinæ commercium erat. Domus pleræq; adfabre ædificatæ & expolitæ opere pulcherrimo, lecti quoq; aurati, indicia nobilitatis ciuium. Adhæc inuenta multitudo falconũ auratis capitiis, ad auium venationẽ, cui rei terra est aptissima. Est enim plana adeo, vt Scallabitani agri, quos adluit Tagus in Lusitania, nec gleba minùs fertilis. Gignit pręcipue triticũ & oryzam. Igitur oneratis nauigiis ex æneis tormentis, se'ectissimis quibusq; reseruatis, cæteris in fluuium, vbi profundior erat vorago, submersis, quum milites adhuc à præda minime quiescerent, veritus dux Antonius Siluęria ne natare non possent in æstuario vadoso vrbẽ incendi iussit, nec discessit, donec in cineres redacta est. Combustæ sunt etiam multæ naues onerariæ, & gauli, quæ nauigia Indi zambuccos vocant, præter eas naueis, quæ in Surratis euersione combustæ fuerant, quarum nonnullæ refertæ erant mercibus, aliæ vacuæ. Incussit ea res terrorem regioni maximum. His ita gestis, nostri æstuarium ad naueis egressi sunt, atque inde pręterlegentes oram Chaulium versus, venere Damonium oppidum ingens super ęstuarium & fluuium non magnum, nobili & fortissimo castro. Murus latus erat pedes octo, quadratus, singulę turres, in angulis singulis, intus cisterna aqua plena. Ibi etiam maiorib. nauigiis extra relictis, cum biremib. & liburnicis ingrediuntur. Obcurrit autem nemo. Siquidem incolę vt nostros instare resciuerunt, ex iis qui Surrati & Reinelio fugerant, deserto & ipsi oppido, fuga vitę consuluere. Quare otiosius ibi res acta fuit. Primum arietibus concussę valuę castri, fortes quidem & ferratę, vt autem neminem inesse intus senserunt, versa manus est ad dirutionem, exustionemq;, donec omnia solo æquarentur. Nonnullis etiam nauibus & gaulis admotus est ignis, ingenti preterea copiæ cæsæ materię, quę in portu inuenta est. Par fortuna fuit oppidi alterius, & pagorum complurium in eodem ęstuario. Nauis item magnitudinis puchritudinisq; eximię cui in ora ędificatę iam iam summa imponebatur manus, exusta est. Egressi inde inuadunt in eadem ora vrbem Gasnyiam sitam in ostio fluminis alterius & æstuarii. Ea cingebatur vndiq; cœnosis æstuariis, & sudibus denso aggere, nisi ea parte qua fluuio imminebat, parte item alia, qua exitus angustus patebat in continentem. Heic stabant in armis equites C C C C. sub ipsam vrbem, peditum vero quinq; milia, suis stationibus ad tutanda mœnia distributi erant. Dux non commisit vt classis male tuto flumine ad vrbem adcederet, sed sexto ab vrbe stadio litus prendit, atq; ibi partitus milites, C L. in cuneo conlocauit, ipse cum reliquis in acie effigiem cornuum referebat potius, quam vere præstabat. Mixtus cuneus est equitatui, & aliquãdiu varie pugnatũ, tandẽ cesserunt barbari. Ceciderunt eo primo congressu ex equitibus X V. ex nostris autem quinque. Nostri dum fugienteis insequuntur, eodem impetu in vrbem irruerunt. Quem impetum quum non ferret peditatus, terga etiam dant, & per eam portam, per quam in continentem exitur, fuga seruati sunt. Obcisi & capti sunt viri C C. Vrbs tota incensa & euersa. Naues similiter complures, & gauli partim cęsa materia, partim annona aliisque rebus onerati. Hęc pręter, multa alia oppida & pagos incenderunt eodem litore, est enim regio frequens, sed quoniam minus hęc sunt insignia nec nos quoq; referemus. Summa nauium combustarum, & gaulorum, C C C. quarum complures oneratæ mercibus, nonnullæ annona, hæ Dium, illæ ad Arabicum sinum nauigaturæ erant. In partem Lusitaniæ regis præter alia, cesserunt captiui numero CLX. viri remigio strenui. His peractis nostri adnauigarunt in insulam Bazaim in eodem tractu, vt illic dulciores aquas classi prouiderent, exigerentq; tributa Bandarazii, Tanæ, & Carangiæ, vrbium, quas Hector Siluæria tributarias fecerat. Atque hic quidem Antonii Siluæriæ per eam oram excursus.

Nunc ad Diodocum properandũ, cui data erat prouincia arcendi hostis ab ea ora quæ à Cananorio ad extremum vsq; Narsingę promontorium excurrit. Tractum siquidem illum Arianorum, qui in Oceanum longo se ductu insinuat, Narsingam nostra ętas adpellat. Crescit enim in e promontorio piperis magna copia ad oppidum Cailen, & cognominem fluuium, atque inde inuehitur à Rhomęis & Turcis Mecham, & Alexãdreiam, & Venetias. Quin & reportandarũ mercium aliarum gratia, indigenę ipsi exportant. Omnium vero maxime, quidam semiregulus mercatorum Indię potentissimus, Chetinus illic vocatur. Is in Mangalorio oppido, non procul à Cananorio vrbe regia, castrum habebat super mare, ędificiis, viris, armis, tormentisq; munitum. Infestus nostris, Turcis amicus, ad quos naueis suas aromatis oneratas mittebat quotannis. Quod vt ne fieret, cauere volens Nonius Cugna, Diodocum classe medriocri obseruare iussit oram Cailes, vt quum Rhomęorum classis egrediretur, illi obcurreret. Quę quoniam aliquanto plusculum morabatur egredi, receptis à Nonio literis, Diodocus Mangalorium contendit. Quo perueniens ad vi i. Calendarum

Calendarum Aprilium, quia portu arcebatur multitudine ſagittariorum, & funditorum caſtrum tuetium bene ordinata ſtatione & bombardarũ fragore terribili duob. fere paſſuum millibus ab oppido, iactis ancoris egreſſus eſt cum viris CCXL. quorum CXX. æneis machinulis, vulgus ſclopetas adpellat, vtebantur. Oppidani, caſtro, vt arbitrabãtur, viris & tormentis probe munito, ipſum oppidũ caudicibus contextiſq; trabibus, & tormentis tutabantur. Nec eo contenti, egreſſi ſtatione, excipiunt venienteis. Incruduit prælium aliquantiſper in campo, ſed vrgentib. noſtris, illi nonnullis cæſis, plurib. vulneratis, ad ſtationẽ ſe recepere. Vnde tormẽtorum magiſter quũ ignem adhibere, & iaculari meditaretur, à Luſitano quopiam ſerpentinulam æneam exarmante, ictus interiit. Commodum ergo præbita occaſione noſtri irrumpunt in oppidum, prædantur, euertuntq; ſingula, atq; adeo ſubceſſu felici adrecti animis ad caſtrum oppugnandum adcinguntur. Illud quidem forti muro cinctum erat, tum per murorum minas lapideæ quædam manſiunculæ exterius prominentes, vnde ſagittis, veruttis, ſerpentinis, ſaxis, pleniſq; ollis nitri tormentarii adhibito igne, noſtros arcebant ſtrenue. Nec noſtri ſegnius, pars machinulis æneis impetere, pars molarcis fuſtibalis cõtorquere, alii ſcalis contendere in murum, infringere alii portas arietibus, donec barbari deſperatis rebus, in flumen ſe ſaltu deiicientes, nando pars euaſerunt, pars intus cæſa eſt, perfractis iam foribus, alii præobcupati à liburnis, & phaſelis iam adpropinquantibus in ipſis vndis obciſi ſunt, inter quos ipſe Chetinus caſtri dominus. Capta ſunt in caſtro, & in ſtatione illa oppidan[illegible], LX. ænea tormenta. Caſtrum refertum erat cupro, corallio, hydrargyro, pãnis coccineis, & ſericis heteromallis, quos vulgus villutos adpellat, quæ à Mecha inuehebantur. Erant & aliæ merces quam plurimæ, copia nitri tormentarii, adhæc annonæ, cæterorumque victui neceſſariorum. Ex quibus oneratis nauigiis, quum capacitas non vltra permitteret, & adhuc à præda non temperarent milites, Diodocus receptis ad nauigia tormentis, iuſſit oppidum & caſtrum incendi. Ea vero pars muri quæ ſuper mare erat lapide quadrato quũ igni reſiſteret, tormentis diruta eſt. Combuſtæ ſunt in portu onerariæ naues XIII. Ex Luſitanis vulnerati ſunt nonnulli, deſideratus nemo. Hoc quidem factum maximam in India Luſitanorum rebus commoditatem attulit. Nam ſemiregulus iſte indies fiebat ſuperbior, & notior diuitiis, & potentia, & quotannis Mangalorii Rhomęis onera dabat, aut ipſe naueis ſuas pipere onerabat in Mecham. Iam Malabares Indi, in illum ſacram figebant ancoram. Quo ſublato, fracti animis à nouis motibus temperant.

Poſthęc Diodocus Cananorium rediit, atque nauigia exonerabat, quũ egreditur claſſis Callicutii oryzam inuectura. Erant autem LX. naues quas Indi paroos vocant, nobis parones ſint Latino nomine. Obcurrit illis Diodocus biremi vna, liburnicis ſex, non enim exonerata erant nauigia cætera. Quoniam vero reflabat Diodoco ventus obciduus, quo inſequi cogebatur eos, quibus Notus flabat proſperior, quantum licuit tõſarum remigio adceſſit, tormentiſq; ſubmerſit parones ſex, alii nõnulli bombardarum ictibus ſemifracti & hiantes, plures intacti euaſerunt. Vna ex liburnicis quę biremem remigio anteuerterat ſubmerſa eſt. Nam quum Malabares Callicutii harpagonem in eam iam iniicerent, & vellet retrouerti, oppreſſa à maiorib. nauigiis, receptoque intra ſe mari, obruta fuit. Perierunt in vndis VI. aut VII. viri, qui à ſociis ſeruari nequierant. Ioannes quoq; Silueria, frater Diodoci, ſaxo tormentario à paronibus eiaculato vulneratus eſt, at curatus. Sic euaſit claſſis Callicutia aura noſtris reflante. Diodocus vero Cochinum ad ibi hyemandum petiit.

Hector Syluæria XII. Cal. Ianuarii, Goa, nobili vltra Chaulium vrbe, profectus Syagrum extimum promontorium Eudæmonis Arabię, cum quatuor longis nauibus, duabus celocibus, quas Luſitani carauelas vocant, liburnicis quatuor, atq; in his viris DC. Eoq; pręterito, Zocotoram inſulam in Azanio mari attigit, cauſa aquæ dulcis recipiendę. Cęterum, quando nos etiam ſitus mouet locorum, diſtat ea inſula à Syagro promontorio CCLXXX. mil. p. Plinio auctore, veterib. Dioſcuriada nominata. Inde claſſem diuiſit in parteis ante ipſum ſinum, ne Turcarum claſſis egredi ingredive, niſi viſa à noſtris poſſet. Heic quum ſic claſſis ſparſa pręternauigaret, fortiſſima quędam Chetini nauis, quã ſuperſtes adhuc è Mangalorio Mechã miſerat pipere, gariophylo, cynnamomo, zinzibere, nuce myriſtica, & macere oneratam, Hectori obuiam fit. Hęſerunt miſſis vtrinq; harpagonibus, atque pulchre ab aliis defenſa diu, impetita ab aliis. Sed pręualentibus noſtris capta eſt, obciſis quotquot in ea erant. Quo factum eſt, vt toto eo anno nihil quicquam piperis per Arabici ſinus anguſtias inuectum ſit. Habuit pręter hanc, non paucas prędas alias, ſed minutiores quam vt referre libeat. Non pigeat tamen & hoc memorare. Nauem quandam Dio profectam, refertamq; viris albis; aliiſq; Pellaconenſibus, quũ conſpicatus eſſet Martinus Caſter, nauarchus longę nauis, cui nomẽ Diuus Hieronymus, adhęſit iacto harpagone, atq; ipſe primus omniũ ingreſſus eſt, aliis ſequentibus. Pręlium diu anceps, & nauis ſtrenue adeo defenſa, vt ipſe

Martinus Caster & X aut XII. Lusitani alii à Turcis obcisi sint. Nauis tamē sat plena diuitiis, capta est,& viri ad vnum obcisi. Nec caruerunt suis prædis alia nauigia sparsa,sed nos celebriora recensemus. At vero quoniam Diensis & Cambaiensis classes, adcepto nostrarū nauium nuncio,egredi non audebant,Hectoris Siluæriæ classis in insula Mete siue Barbara,vt Ptolemæus vocat,sinus Troglodytici,cōgregata est,vbi in fine prædarum dulces aquæ Nonii Cugnæ præcepto prouidēdæ erant. Ab eo etiam institutū fuerat,vt Hector inde nauigaret Adenam è regione sitam in Eudæmone Arabia,& si quas naueis,gaulósve inueniret maioris æstimationis momentive caperet, tentaret præterea velletne rex parere,& tributū soluere regi Lusitanorum,obcasionemq; quamcunq; tempus offerret,raperet. Est autē Adena, siue vt a nostris hominib. dicitur, Aden, vrbs regia felicis Arabiæ,non procul à Posidio promontorio,paulo exterius,quam vbi Ptolemæus Saninā vrbem ponit, nō tam magnitudine, quam natura & operib. munitissima. Magnitudo quidem, citra larium est sex milliū, vt adcepi,verum trib. partib. altissimis clauditur iugis,& perpetuis,solumq; auib. peruiis. Ipsa inter iuga montis,vt coniectamus,Cabubathræ,quoad conuallis qua sita est permittit, extenditur,atq; ob malignius spatium,quod in latitudine crescere negatur,ædium celsitudine, & viarum angustia compensat. Nam ædes Vlissiponensi modo illic exstruuntur. Iam ad mare, quà parte solū oppugnabilis est,muro, & castris ad miraculum fortibus ambitur. Cæterum quia in continentem nullibi patebat exitus, mons à summo iugo ad radicem vi discissus est in gurgitis angusti modum,turribus,& ferratis portis emuniti. Habet intus cisternas cōplureis,ingentem vnam extra muros ad latus,quam domū aquæ vocant. Aqua camelis importatur quotidie. Estq; dies,quo camelorum duo millia, mille & DC. mille & quingentos numerare quis possit. Hi si interdiu veniunt,intus in vrbe exonerantur. Sin nocte,in illa exteriore cisterna,quoniam clausis murorum portis quemquam ingredi nō licet,aut egredi. In summa,talis vrbs est,vt toti mari rubro, siue Arabico sinui, possit facile dominari, ipsaq; negante nulla classis eius maris angustias penetret. Quare nostri iam olim hanc frustra pertentarunt,expugnauerūt semel duce Alphonso Alboquerco,sed excedere coacti sunt,vrbis virib. se integrantib. Sed ad narrationē reuertamur. Hector Siluæria à Mete insula prædas misit Mascaten oppidū situm in promontorio Corodamo,altero sinus Persici. Nā huc se venturum ex Adena sociis declarauerat. Profectus igitur à Mete peruenit Adenā nonis Aprilib. Vbi iactis ancoris, regii nuncii aduenerūt aduentui eius gratulatū, adferentes ad naueis boues & arietes multos,frugumq; copiam,regio munere. Atq; per duos ciuium nobilissimos, rex Hectoris Silueriæ animū requisiuit,quidnam vellet,quidue facere proponeret. Hector, misso etiā munere quo regem intellexit gauisurū,respondit,se missum à Nonio Cugna duce Indiæ maximo designato,in ipsius regis auxiliū cōtra Rhomæos & Turcas, quoniā rescisset ipsum ab illis oppugnari. Siquidem Rhomæi X. triremib. actuariis nauib. & gaulis XL. improuiso Adenam obsederant mari,terra vero equitatu & peditatu maximo, copiis videlicet auxiliarib. Nam ipsi Rhomæi DC. erant,plus minus. Durauit obsidio menses V. Oppugnabatur quotidie mari præcipue,atq; adeo terra, exstructo in modum muri tabulato contextis trabib. ad exteriorem cisternā, & tormentis conlocatis, quorū quatuor erant basilisci, tormentorū omnium genus impetuosissimū, quib. murum totum ea parte diruerant, propeq; expugnauerāt vrbem, nisi defensa pertinacissime fuisset. At vt rescitum est classem nostram aduentare, Rhomæi obsidione leuatā discesserunt, desideratis ex ipsis CC. præter eos qui ex auxiliis mortui sunt. Ciuiū fere turba pauperior fame & siti periit. Addebat etiam Hector, se maiorem classem duxisse, verū quia in insula Zocotora leuatā audiisset obsidionem, partem classis alio cū prædis misisse. Nunc si ipse rex vellet parere & soluere honestū aliquod tributum Lusitanorum regi, vt & alii reges Indiæ, pro certo haberet se semper à Lusitanis contra Rhomæos,& Turcas,aut quamcunq; aliam nationē,tutandum. Ad hæc rex, Dicite,inquit, Hectori,me dignū memet arbitrari cui gratia habeatur, quod bellum sustineā contra Rhomæos,non tam mihi,quam ipsis Lusitanis infestos. Rhomæos hoc agere,vt aut amicitia, aut vi Adena potiantur, vnde tuto in Indiā nauigare possint, tutariq; contra Lusitanos mare rubrū. Quare satis superq; erat me cū Rhomæis,& Turcis amicitiā nolle, interdicere illis Vrbe & regno meo, at Lusitanorū cupere amicitiā & societatē, ne etiam parere & soluere tributū exigar. Cui contra respondit Hector, illud esse verissimū, Rhomæos conari illac irrūpere in Indiam contra nostrā voluntatem, idq; adeo Venetos & Turcas eniti maxime. Verū si à Lusitanis iam omnino profligati & destructi non erāt, in caussa esse, nusquā certo loco eosdem inueniri. Quod si Adena in Lusitanorū esset arbitrio, haud dubiū, quin aut profligaretur, aut penitus Indicam contentionē relinquerent, quū nullibi certius quā ad angustias eius maris intercipi possent. Ideoq; ipse videret,& sibi consuleret, quodq; optimū factu iudicaret, maturius eligeret. Hæc & similia respondente Hectore, additis blande minis, & iterū iterum-

que

que nunciis hinc inde commeantibus, adquieuit rex vt pareret Lusitanorum regi, solueretque quotannis, iure tributi Seraphinorum decem milia ponderis & valoris Ormuzii, quæ regia vrbs est, cognominis insulæ inter sinus Persici angustias. Ea summa latina supputatione quingenta facit sestertia. Gratis etiam dedit statim Seraphinos mille quingentos, id est, sestertia L X X V. vt Ormuzii ex puriori auro fieret corona, quam regi Lusitaniæ mittit in symbolum amicitiæ & obedientiæ. Scriptæ super ea re sunt tabulæ, subscribentibus rege & Hectore Siluæria, quuius exemplum Nonius Cugna ad regem Lusitaniæ misit. Id ad nos perlatum non est. His ita se habentibus, rex Xaerii scripsit ad Hectorem ne graueretur regnum ipsius adcedere, quod est in exteriore flexu Arabici sinus in regione Homeritarum, iuxta Ptolemæi traditionē, se pariturum Lusitanorū regi, & pensurum tributum vt constitueret daturū prçterea quidquid tormentorum æneorum Xaerii & Dopharii haberet. Profectus igitur Hector, petente rege, ibi liburnicam vnam reliquit cum triginta viris Lusitanis. Quæ finita hyeme Cananorium adplicuit cum literis regis ad Nonium Cugnam, quibus nunciabat Rhomæos post Adenensem obsidionem partim reuersos Iudā, quæ est circa Mecham in intimo Elanitis, siue Arabici sinus recessu. partim & plureis, quum reuerti Iudam non auderent, obciso proditorie duce à Turca designato, Zebiben adiisse, oppidum in cōtinenti, sic eorum lingua, ab vuis passis, quibus abundat, ficto nomine. atque ex his nonnullos obcisos in itinere ab incolis terræ illius. Nam eorum deprædationibus fatigati incolæ, summo eos odio prosequebantur. Horū præcipuos Muscophaaū, Soscum, Reisolemanum, & Zopharem thesaurarium eius, adiisse Camarum insulam in interiori sinu, procul ab angustiis, & ibi adcepisse eos nuncium magni Turcæ exigentis omnia tormenta ænea, & trecenta ducatorum milia, id est, centies vicies sestertium, quæ ab ipso adceperant ad bellū Lusitanis inferendū. Quod nisi facerent, nusquam euasuros minabatur, quin vltimum lucerent supplicium. Ipsos vero nuncio hoc interfecto XXX. milia hoc est sestertia mille ducenta misisse Cairi gubernatori, quo intercedente reconciliarentur, Turcę cepisse quoque ad X X V I. nauigia mercatorum, quæ ab India Mechā nauigabant, quibus imposuerint magnū tormentorum numerū, quorū multi erant basilisci. Verum ad egressum angustiarū rubri maris periisse illis nauem, in qua maior bombardarū pars vehebatur, & inde profectos versus Indiā. Atq; hæc quidē rex ad Noniū scribebat. Cæterū liburnica, illos circa Xaerii litus inuenit gyris & flexibus contendentes promōtorium superare, resistēte vento. Quin vt cōtinui flabant subsolani, & vulturni, eo anno minime Diū adnare possent. Idē quoq; retulit Hector Siluæria qui orā Dii ad finem vsque mensis septembris prçternauigauerat exspectans illos. Proponebant hyemare Xaerii, quāuis dubii num facerent, rege nostrā amicitiam expetente. Quod si prohiberentur, lecta ora Æthiopiæ Mombazam contenderent. Quædam tamen nauis cum centum ex illis, Cambaiæ adpulit mense Augusto, nec in vrbe Dio recepti sunt, vt retulit Iudæus quidā quem Nonius ad explorandam Diū miserat. Iubebat illos rex Cambaiæ ire Surrate. Quin alii fere C C. quos rex fecerat prætorianos milites defecerunt ad regem Maiulium. Sunt autem Maiules. gens Tartarorum à Persidis cōfinio per Gedrosos, & Arachosios effusi viri, bellicosi nimis, & qui regnū Sindæ expugnauerint, quod inter ipsos & Cambaiā omnium regionis eius est maximum. Peruadunt iam Cambaiæ regnum paulatim. Atq; vno prælio, militum regis Cambaiæ XXX. millia cōfecerunt. Qui propterea tristis & perterritus est, quum præcipue Rezbutii Maiulibus iungantur. Id si fiat, non longo tempore regnū Cambaiæ expugnabunt. Cæterum vt ad Lusitanos redeat oratio Hector Siluæria quū proficisceretur à Mete, vt ante dictū est, classem cum prædis iusserat ire Mascaten, relicta ibi liburnica vna cum naui quadā ex captis. Quod vt Rhomæi resciuerunt, mittunt illuc triremem cum viris XXX. Rhomæis, sclopetariis, & sagittariis, & Arabibus decem. Nostrorū quindecim qui in liburnica erant, conspicati triremen procul, putantesq; esse ex nostris quampiam, egrediuntur ad illos. At cognito errore, se comparāt ad prælium, iactis vtrinq; vncis. Præliatum est tot horis, quoad vtrisq; sublato signo ad halitum recipiendum quiescere placuit. Deinde instaurato prælio, triremis capta est, viri omnes obcisi, præter Lusitanū quendam cognomine Boccarrum, qui à Christiana religione ad ipsos Turcas defecerat. Hic in vndas desiliens clamore maximo seruati flagitabat, quia Christianus esset. Ductus est Goā; luiturus capite supplicium publice. Ex nostris desiderati duo, cæteri omnes vulnerati euaserunt. Congregata itaq; classe apud Mascatem, vt conuēnerat, Hector Cananoriū reuersus est. Dedit in ærarium Regis Lusitanorum ex prædis XXXII. milia nummum aureorum, quos Indi pardaos vocant, ad Latinam rationem, duodecies sestertiū. Vrbs Dium, vt scribit Nonius, in sua manet fortitudine & superbia, secura Lusitanorum, quos nō credit commissuros, vt se oppugnent. Atq; adeo hæc confidentia Nonio placet, datq; operam prudens vt securior sit, quo incautam inuadat.

Habes Conrade Gocleni ſummam rei totius, ſi minus Latine aut ordinate, tuũ erit boni conſulere quando & exemplum ipſum epiſtolæ minus adhuc ordinem ſeruabat. Et in re mihi male comperta, ſeriem narrationis maiori ordine texere non potui. Cæterum orationem vbi hæc ſubiecero, cludam. Quum hæc iam, vt petiueras ſcripta ad te deferre meditarer, commodum litteris Martini Ferrariæ mei, adoleſcentis bene eruditi, mireq; candidi, quuius patruus in Belgica Luſitaniæ præeſt negotiationi, ſum factus certior, delatus ab Alexãdreia litteras ad ipſum negotiationis præfectum, quibus nunciatur Luſitanos abſolute rerum in India potiri, C C. nauibus mare vltro citroque peruadere, Turcæ copias male ibi multatas, illiuſque tyrannidem tota India depulſam, ideoque ſuſpicari Dium à noſtris expugnatam, certo tamen neſcire. Luſitanum nomen Turcis eſſe capitaliter odioſum. Ipſorum tyrannum, qui rumor heic etiam creber eſt, ad haſce vindicandas iniurias, ſibi à noſtris hominibus inlatas, feſtinare, atque adeo cum Pannoniis, ob id pactas induciasi. Id ſi verum eſt, neſcio me hercules, quando opportunius Chriſtiani principes, ſi religioni deeſſe nolint, eccleſiæ ruinas vindicarent. Nam hoſtem pluribus locis impetitum, nemini dubium eſt infirmiorem multo, quam fuerit huc vſque futurum. Atque vtinam Europa tumultibus his, & inteſtinis diſſidiis in melius compoſitis, tãtillum ad ſe colligendam reſpiraret, ſpes erat tempub. ex conlapſa reſtitutum iri, eaque vulnera curari poſſe, quæ nuper accepta maiori cum dolore recordamur. Nam ſpem recuperandi Græcorum, ne iam Aſiæ, Libyæque dicam, imperium, regum aliorum in alios inuidia, & rerum inter ſe publ. diſcordiæ, mihi omnino ademerunt. Sed hæc ad muſarum candidatos nihil. Vale Louanij XI. cal. Iul. M. D. XXXI.

FINIS TOMI SECVNDI
Rerum Hiſpanicarum.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MAXIME INSIGNIVM ET MEMORABILIVM,

QVÆ IN HOC SECVNDO TOMO CONTInentur, quorum prior numerus paginam, posterior lineam denotat.

A

Anace-

Eboranus

C

cum

D

Diocle-

Eugenius

Ferdinan-

Hidalgi

nouem

Iohannes

è regno

Masca-

Molinæ

Præfecti

Quin-

Restau-

Sanctius

T

Transla-

Vnæ

FINIS.

Errata sic corrige.

Pag.	lin.	lege
5	10	resisteret
16	36	Abbas
22	11	anno
32	4	Veric
36	50	crebro
37	1	lege & qua Tyaris
46	36	lege quia Amalaricus filius Alarici
72	24	fœdarentur
94	59	sancti
120	12	terram
124	44	post
172	28	Maroan
188	41	sui
192	22	victos
197	59	Comes Scaclarũ
225	25	Tartessiorum
295	8	Quintilianus
322	17	Trigas
495	30	Canonicos
496	13	conuentum
622	35	obsidionè
766	47	Pontifici
804	30	fortassis
807	59	bella Punica
824	58	Brabantinum
846	46	auri
854	4	argenti viui
859	37	laterum
880	56	Lucius And. Resendius
928	43	Carthagine à Tyriis
955	49	regi
959	51	segniter
980	37	inito
1056	51	ab Vcedo
1119	31	præses
1227	43	venientibus
1243	1	Iacobum
1292	52	paraverat
1297	49	Nau
1333	30	interempto
1368	48	suppetebat